

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ

PUBLICATĂ DIN ÎNSĂRCINAREA ȘI SUB AUSPICILE

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ
ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

de

DR. C. DIACONOVICH

≡ TOMUL I. ≡

A — Copenhaga.

(Cuprinde 10401 articole cu 9 harte, planuri și adnexe, și 111 ilustrațiuni în text.)

SIBIU, 1898.

EDITURA ȘI TIPARUL LUI W. KRAFFT.

www.dacoromanica.ro

Cătră publicul cetitor român.

Enciclopediile populare în timpul mai nou se numeră aproape la toate popoarele culte între cele mai lățite și căutate scrieri, cari au contribuit și contribue pe di ce merge tot mai mult la popularizarea sciințelor și artelor și la lățirea cunoscințelor folositoare. Publicul cetitor, vedând nenumeratele foloase ce i-le ofera aceste publicațiuni, cari se editeaza neîntrerupt în toate limbile culte, caută tot mai mult să-și asigure acești buni sfetnici pentru trebuințele sale dilnice, și astfel producțiunea literară pe acest teren — atât cu privire la numărul cât și la întinderea scrierilor — a luat dimensiuni extraordinare.

Acest viu interes al publicului cult, care este factorul cel mai competent a se pronunța însuși asupra chestiei: că ce fel de scrieri îi sânt trebuincioase, e dovada cea mai strălucită pentru foloasele și necesitatea enciclopediilor populare.

În deosebi pentru noi Români o enciclopedie poporală ar fi de îndoit folos, deoarece-ce între împrejurările noastre de astăzi sântem lipsiți de o mulțime de instituțiuni și mijloace pentru lățirea cunoscințelor folositoare, de cari alte neamuri se bucură în abundență.

Va fi destul a aminti numai lacunele literaturii noastre populare, mai ales pe terenul sciințelor naturale, lipsa de publicațiuni instructive în presa noastră periodică, și în fine împrejurarea, că elementul român în cea mai mare parte este populațiune rurală, lipsită de orașe, cari prin așezămintele lor sociale și de instrucțiune și prin contactul continuu al elementelor lor culte, formează tot atâtea centre culturale.

Nu putem trece apoi cu vederea, că poporul român este despărțit prin multe hotare politice în tot atâtea cercuri culturale separate, cari astăzi sânt atât de isolate unul de altul, încât am pierdut tot contactul, și necunoscându-ne reciproc, nu putem cunoasce nici interesele noastre comune, nici tăria și însemnătatea noastră națională, nici menirea culturală a elementului nostru.

Din aceste considerațiuni comitetul Asociațiunii s'a cređut dator a se îngrijii de o publicațiune, care — deocamdată într'un cadru modest și

în condițiuni, cari să-i poată mijloci întrarea în cercuri largi, — să dea publicului cetitor român o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru în toate ținuturile locuite de Români și totodată să-l țină în curent și cu progresul culturii omenesci.

A decis deci — în ședința sa din 7 Februarie 1895 — a publica o „*Enciclopedie Română*“ și a însărcinat pe membrul și prim-secretarul său, *Dr. Corneliu Diaconovich*, cu conducerea acestei lucrări.

La apelul Asociațiunii aproape două sute de savanți și literați români, între cari numerăm nume dintre cele mai ilustre, s’au angajat a conlucra la această publicațiune și a-i asigura un succes cât mai mulțămitor.

»Enciclopedia Română« va cuprinde cel puțin 2 tomuri de câte 60 coale de tipar, și va apărea — în editura librăriei *W. Krafft* în Sibiu, — în fascicule de câte 6 coale, cu numeroase ilustrațiuni și harte. În caz de trebuință se va da publicațiunii o întindere mai mare.

Sibiu, în August 1896.

Comitetul Asociațiunii transilvane pentru literatura română
și cultura poporului român.

Prefață la tomul I.

Comitetul central al »Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român«, aprețiând necesitatea unei publicațiuni enciclopedice în limba română și foloasele ce ar pute aduce o asemenea scriere intereselor culturale ale poporului nostru, a inițiat publicarea »Enciclopediei Române« și mi-a făcut onorul a mă însărcina cu conducerea ei.

Am primit acest mandat, pe cât de onorific pe atât de oneros, în deplina conștiință atât a greutăților, multe și mari, ce va avé să întimpine o asemenea publicațiune, cât și a debilității puterilor mele; am luat cu toate acestea angajamentul de a face prima încercare pe un teren până astăzi neumblat al literaturii române, de o parte fiind pătruns de convingerea, că pentru noi astăzi, mai mult decât ori când, este o necesitate neapărată de a reuni isvoarele culturii și conștiinței noastre naționale într'un basin comun, accesibil cercurilor celor mai largi, iar de altă parte, pentru că am fost încuragiat de viile simpatfii, ce a întimpinat inițiativa Asociațiunii la amicii cei mai probați ai înaintării noastre culturale, și de zelul cu care aceștia au oferit concursul lor pentru realizarea primei »Enciclopedii Române«.

Condus de aceste considerațiuni am început această lucrare, menită a da publicului cetitor român *un laconic dar credincios călduz* — multum in parvo — *în toate chestiunile de interes general, și în deosebi un inventar cât mai complet al avuțiilor și forțelor noastre naționale.*

Idea conducătoare a »Enciclopediei Române« a fost și este deci: *a deschide o nouă și bogată resursă pentru înavuțirea culturii și întărirea conștiinței noastre naționale.*

Urmărind această țintă, a trebuit să-mi dau samă dela început, că în fața greutăților ce voiu întimpina și cu mijloacele de cari voiu dispune, nu voiu pute ajunge decât numai la rezultate modeste, și că lucrarea noastră nu va pute fi ferită de scăderi și lacune. Cu toate acestea am creșut, că nu ar fi în destul justificată abandonarea planului de a edita »Enciclopedia Română« numai pe motivul: că între împrejurările date nu va fi posibil a realiza o lucrare perfectă. Veșând cât de modeste au fost pe acest teren începuturile altor națiuni mari și culte, m'am simțit îndemnat a subordina considerațiuni de a doua mână acelor vederi, de cari a fost condusă și din cari s'a născut inițiativa comitetului Asociațiunii, și am năzuit numai, ca prin muncă intensivă și neobosită să ridic

și să țin »Enciclopedia Română« pe un nivel, care să mă îndreptățească a susține: că am făcut *totul ce între împrejurările date a fost cu putință*.

Intru cât mi-a succes aceasta, rămâne la așteptarea publicului cetitor, care însa numai atunci va pute pronunța un just verdict, dacă va ține samă de dificultățile extraordinare, cu cari a trebuit să luptăm.

»Enciclopedia Română« este, fără îndoială, cea mai vastă și cea mai complicată dintre toate publicațiunile apărute până astăzi în limba română. Ea are să cuprindă la 40,000 articole asupra celor mai diferite materii și numără preste 200 autori. Nici când n'a fost angajat un aparat mai mare și mai dificil la o întreprindere literară română. Inactivarea și conducerea unui asemenea organism a fost deci în sine o greutate extraordinară, potențată încă și prin faptul, că publicarea »Enciclopediei Române« se face la un loc, care stă departe de focularele vieții noastre intelectuale, și în care cele mai multe ramuri ale științelor și artelor nu au nici un singur reprezentant.

Pe lângă acest desavantajiu, care a îngreunat agendele mai ales administrative ale conducerii, am întâmpinat cele mai mari dificultăți în împrejurarea, că la publicațiunea noastră a fost indispensabilă *conlucrarea reprezentanților literari ai tuturor țărilor și ținuturilor locuite de Români* și astfel a unui mare număr de *elemente eterogene* atât după studiile lor, cât și după modul lor de gândire. Această împrejurare nu numai că ne-a silit să renunțăm dela început la stricta observare a unității ortografiei, limbei și stilului, care fără îndoială ar fi fost un mare avantajiu pentru »Enciclopedia Română«, dar la o scriere ca cea de față nu formează decât un interes secundar, ci ne-a impus cele mai mari greutăți și cu privire la susținerea uniformității în modul de așteptare a diferitelor chestiuni, încât nici după o muncă grea și consumătoare nu ne-a fost posibil a nivela aceste divergențe cu desăvârșire și a susține neconturbată armonia între părțile atât de multiforme ale publicațiunii noastre. Anume ne-a fost preste putință a împiedeca, ca la o parte a articolelor »Enciclopediei« să se manifesteze în mod prea pronunțat proveniența lor, și — ceea ce formează una dintre principalele scăderi ale publicațiunii noastre, — cu toate nisuițele puse nu am putut ține o proporțiune mai adecuată în ceea ce privește întinderea articolelor singuraticе.

O altă greutate, ce trebuie să remarchez, ne-au pricinuit-o *lacunele mari în literatura noastră științifică*, ce a trebuit să le simțim cu atât mai mult, pentru că nu în totdeauna am putut conta la exactitatea și punctualitatea colaboratorilor noștri, ci — mai ales la început — fiind avertați adese numai la puterile membrilor interni ai biroului nostru, a trebuit să publicăm și câte un articol lucrat fără cunoștințe speciale și necontrolabil din cauza lipsei totale a isvoarelor literare pentru unele ramuri.

În fine nu pot lăsa fără amintire, că am fost lipsiți aproape cu totul și de *sfatul criticei*, la care am contat ca la un sprijin principal și în așteptarea căruia am preferit editarea »Enciclopediei Române« în fascicule. Ce e drept, nu mă pot plânge, că critica nu ar fi dat destulă atențiune publicațiunii noastre; din contra mă simt dator a da expresiune

la acest loc sincerei și profunde mele mulțămite pentru deosebita bunăvoință, cu care am fost întâmpinați în cele mai multe și cele mai de frunte organe ale presei române. De altă parte nu am fost lipsiți nici de critică severă, care, deși s'a ivit numai excepțional, a fost atât de puțin indulgentă, încât în unele cazuri a făcut capital până și din câte o eroare de tipar; ba am fost chiar calumniați și ni-s'au imputat tendințe mârșave, străine de noi, din locuri la al căror sprijin credeam că sîntem în drept a conta în primul rînd. Nu am fost deci lipsiți din partea criticei nici de bunăvoință, nici de reavoință; am fost însă *lipsiți aproape cu totul de învățăturile ei*.

Avisați deci singuri numai la puterile și experiențele noastre proprii, am căutat se profităm cât se poate mai mult de aceste experiențe și am năzuit, ca progresând în materie, să progresam și în privința valorii interne a lucrării noastre.

Mă cred deci în drept a nădejuî, că tomurile următoare se vor pute emancipa tot mai mult de scăderile, ce la începutul lucrării au fost inevitabile.

De încheiere mă simt dator a mulțămî autorilor »Enciclopediei«, cari cu neobosit zel și cu nobilă abnegațiune au dat valorosul lor concurs pentru realizarea acestei mari și frumoase întreprinderi; de asemenea mulțănesc editorului nostru, care a adus sacrificii considerabile pentru asigurarea materială a publicațiunii și a îngrijit ca »Enciclopedia« cu privire la partea tehnică a lucrării să ocupe locul cel mai de frunte între produsele literaturii române.

Remâne numai, ca și publicul cetitor să apreteze aceste jertfe și la rîndul său să dea sprijinul necesar, ca lucrarea începută sa poată fi dusă la bun sfîrșit.

Sibiiu, în August 1898.

Dr. C. Diaconovich.

Autorii „Enciclopediei Române“.

- Aguletti, Th. Avr., director gimnas., Tîrgoviște (Istoria Românilor).
- Alexandrescu, D., prof. univ., Iași (Jurisprudența).
- Alimaneștean C., inginer de mine, București (Montanistica).
- Antipa, Gr. Dr., prof. univ., București (Zoologie).
- Arbure, Z. C., publicist, București (Basarabia).
- Aronovici, I. D., loc.-colonel, București (Militaria).
- Augustini, G., publicist, Arad (Slavii).
- Auner, Carol, vicedir. semin. cat., București (Bisericile diu România).
- Babeș, Aurel Dr., prof. univ., București (Chimie).
- Babeș, Victor Dr., profesor univ., București (Bacteriologie).
- Babeș, Vincențiu, membru Acad. Rom., Buda-
pesta (Istorie).
- Bachelin, Leo, bibliot. reg., Buouresci (Belearte).
- Baiulescu, Maria, Brașov (Costume).
- Bălan, Iosif, profesor, Caransebeș (Economie).
- Balaș, Alexandru (Lissa), magistru silv., Caran-
sebeș (Silvicultură).
- Balescu, Const., major, București (Marină).
- Bărsean, Andreiu, profesor, Brașov (Literatura
română).
- Beu, Ilie Dr., medic, Sibiiu (Medicina).
- Bologa, Vasile Dr., profesor, Sibiiu (Literatura
română).
- Borcia, Ermil, func. de bancă, Sibiiu (Asigurari).
- Borlan, Victor, prof., Beiuș (Zoologie, Geogr. fizica).
- Boroș, Ioan, canonic, Lugos (Liturgica).
- Branisce, Valer Dr., publicist, Cernauf (Lite-
ratura).
- Broju, Ioan, capelan militar, Sibiiu (Ist. bis.).
- Bud, Tiț, vicariu, Sat-Șugatag (Maramureșul).
- Budiștean, N. C., inginer agricol, (Agricultura).
- Bunea, Aug. Dr., secretar mitrop., Blaj (Ist. bis.).
- Burada, T. T., prof. la conserv., Iași (Instru-
mente musicale).
- Buțureanu, V. C., profesor univ., Iași (Chimie,
Petrografie).
- Buzoian, G., profesor, Botoșani (Geografie).
- Câmpian, Elie, paroch, Várviz (Stupărit, Secuime).
- Candrea, George Dr., prof., București (Geografie).
- Ceantea, Teodor, profesor, Arad (Cosmologie).
- Cerne, Titus, profesor, Iași (Muzica).
- Cosma, Aurel Dr., avocat, Timișoara (Jurisprud.)
- Cosma, Partenie, dir. de bancă, Sibiiu (Presa rom.)
- Densușan, Ovid, profesor univ., București (Li-
teratura).
- Dima, George, profesor, Sibiiu (Muzica).
- Domșa, Aurel C., preot, Blaj (Bis. gr.-cat.)
- Dragomirescu, Mihail, prof., București (Filosofie).
- Diaconu, Adrian, arhitect, Bocșa mont. (Banat).
- † Esarcu, Constantin, fost ministru, București
(Ateneul român).
- Evolcean, Dumitru, profesor, București (Ist.
lit. rom.)
- Farkaș, Traian, profesor, Beiuș (Istorie).
- Felix, I. Dr., membru Acad. Rom., București
(Igienă).
- Filip, George, șeful atel. »Indép. Roum.», Bu-
curești (Tipografia).
- Filitti, D., judecator, București (Jurisprudența).
- Floru, I. S., prof., București (Istoria Românilor).
- Fodor, Ioan, profesor, Blaj (Literatura).
- Galluccii, Attilio, inginer, București (Fizică).
- Gardescu, I., major, Paris (Militaria).
- Gheție, Ioan, profesor, Nasăud (Literatură).
- Ghibanescu, Gh., profesor, Iași (Literatură).
- † Grama, Alex. Dr., canonic, Blaj (Ist. bis. gr.-cat.)
- Grecianu, Paul, București (Jurisprudența).
- Grigorovița, Em. Dr., profesor, București (Rusia).
- † Grozescu, Vincențiu, protopop, Lugos (Ist. Ba-
natului).
- Hanzea, Aug., dir. seminarial, Arad (Bis. gr.-or.)
- Hango, Gavril, preot, Sibiiu (Liturgica).
- Hossu, Vasile, Dr., rector sem., Blaj (Filosofie).
- Iana, Aurel, preot, Maidan (Folklor).
- Iannescu, G., loc.-colonel, București (Militaria).
- Iarník, Urban I. Dr., profesor, Praga (Boemia).
- Iarník Otto Hertwik, Praga (Boemia, Cehii).
- Imerwol, Victor, Dr., medic, Iași (Boale de copii).
- Ionescu-Caion, publicist, București (Istorie).

- Lahovary, G., secr. gen. al Soc. geogr. rom., București (Geogr. României).
- Lecca, O. L., București (Fam. boieresci, Heraldica).
- Leményi, Liviu Dr., asesor cons., Sibiiu (Științe politice).
- Leon, N. Dr., prof. univ., București (Zoologie).
- Litzica, Const. Dr., München (Bizantinii).
- Liuba, Sofroniu, învățator, Maidan (Folklor).
- Maier, G. Dr., profesor, București (Agricultura).
- Maiorescu, Tit, profesor univ., membru ord. al Acad. Rom., București (Ist. și lit. rom.)
- Maniu, Gr. Dr., magis., București (Jurisprudență).
- Manolescu, N. Dr., profesor univ., București (Medicina).
- Marcu, Isidor Dr., prof., Blaj (Teologie).
- Mariencescu, At. M. Dr., membru ord. al Acad. Rom., jude la tabla reg., Oradea mare (Mitologie, Basme).
- Meissner, Const., prof., București (Pedagogie).
- Michaelescu, A. M., dir. școl., Bușteni (Geografie).
- Moga Vasile, arhitect, București (Arhitectură).
- Moga, Ilie, înv., Sibiiu (Ist. bibl.)
- Moisil, Iuliu, prof., Tîrgu-Jiu (Zoologie).
- Moldovan, I. M., preștit capitular, membru ord. al Acad. Rom., Blaj (Ist. Transilvaniei).
- Moldovan, Silvestru, publicist, Sibiiu (Geografie).
- Moroian, G., Dr., funcționar, București (Politica).
- Motru, C. Radulescu, prof., București (Filosofie).
- Mrazec, Lud., prof. univ., București (Mineralogie).
- Mureșan, Marius, prof., București (Fizică).
- Nacian, I. L., prof., București (Economie polit.)
- Olanescu, D. C., membru Acad. Rom., București (Lit. rom.)
- Onciul, D. Dr., prof. univ., București (Istoria Românilor).
- Onciul, Aurel Dr., cons. guv., Brünn (Drept public).
- Oprîșa, Pavel Dr., prof., Brad (Geogr., Ist.)
- Otescu, I., profesor, București (Matematică).
- Panțu, Z. C., custode la inst. botan., București (Botanica).
- Papp, George, prof., Arad (Bihorul, Lit. magh.)
- Pașcan, I. V. Dr., catechet, Cernăuț (Geografia Bucovinei).
- Paun, V. D., profesor, București (Literatură).
- Periețean, Const., major, București (Marina).
- Petran, Ioan, profesor, Arad (Literatură).
- Petric, I., prof. univ., București (Chimie).
- Pletos, Gr., profesor, Năseud (Filosofie).
- Pop, Alex. Dr., medic, Blaj (Medicina)
- Pop, Mih. Dr., medic, Gavosdia (Medicina).
- Pop, Const., funcționar de bancă, Sibiiu (Biogr.)
- Pop, I. Dr., vicariu, Năseud (Istorie).
- Popazu, C. Dr., medic, Caransebeș (Medicină).
- Popescu, Iulian, funcț. de bancă, Sibiiu (Finanțe).
- Popovici, G. Dr., deputat, Viena (Vechiul drept român).
- Popovici, Aurel C., publicist, București (Sc. politică).
- Popovici, G. Dr., protopop, Lugos (Ist. bis.)
- Popovici, Lazar Dr., medic, Gräfenberg (Hidroterapie).
- Popovici, Maximilian Dr., chimist, București (Chimie).
- Popovici, Ioan, prof., Sibiiu (Geogr.)
- Precup, G., profesor, Blaj (Filologie).
- Procopian, Pr. A., șef de cultură la grad. botan., București (Botanica).
- Pușcariu, Ilarion Dr., arhimandrit și vicariu archiepiscop, Sibiiu (Ist. bis. ort.)
- Pușcariu, Ioan, cav. de, septemvir i/p., Brau (Istoria Făgărașului).
- Pușcariu, Val., inginer de mine, București (Montanistică).
- Radian, S. Șt., preparator la inst. botan. București (Botanica).
- Radu, Demetriu Dr., episcop, Lugos (Ist. bis.)
- Radu, Iacob Dr., preot, București (Teologie).
- Radu, Ioan Dr., profesor, Brad (Fizică)
- Radulescu, C. Dr., medic, București (Medicina).
- Radulescu, P. Dr., chimist, București (Chimie).
- Radulescu, Paul, major, Braila (Marina).
- Rațiu, Dominic, funcționar de banca, Sibiiu (Sc. comerț.)
- Robin, F., șef de biurou la of. statistic, București (Statistică).
- Rudow, W. Dr., publicist, Oradea mare (Literatură).
- Șaghin, Stefan Dr., predicator, Cernăuț (Bis. din Bucovina).
- Saligny, A. O. Dr., prof., București (Chimie).
- Sbiera, I. G. Dr., m. o. al Acad. Rom., Cernăuț (Bucovina).
- Secula, Sever S., București (Geogr. Rom.)
- Simonescu, L., secret. nitrop. Sibiiu (Asociațiunea trans.)
- Socaciu, Ioan, prof., Brașov (Drept cambial).
- Șpan, Petru Dr., prof. sem., Sibiiu (Bis. gr.-or.)
- Speranția, Th. D., prof., București (Lit. rom.)
- Staicovici, Chr. D., funcționar, București (Finanțele Rom.)
- Stefulescu, Al., profesor, Tîrgu-Jiu (Ist. Geogr. j. Gorju).
- Stoica, Simeon, medic, Bran (Medicina).
- Strajanu, Mihail, prof., Craiova (Literatura rom.)
- Stroia, Ioan Dr., prof. sem., Sibiiu (Filosofie).
- Șuluțiu, Aurel Dr., prof., Ploiesci (Lit. franceza).
- Șuluțiu, Ios. St., jude reg. i/p., Sibiiu (Istorie, Vénat).
- Sutzu, A. Dr., profesor univ., București (Boale mentale).
- Szabo, Gavril, preot, Bicsad (Țeara Oașului).
- Szmigelschi, V. Dr., prof., Blaj (Biblia și Arheol. bibl.)

<p>Tanco, Paul Dr., prof., Naseud (Matem. Geom.)</p> <p>Tarnavski, T. Dr., profesor, Cernauț (Bis. din Bucovina).</p> <p>Teclu, N., prof., Viena (Chimie).</p> <p>Tilea, On., inginer, Sibiiu (Comasări).</p> <p>Togan, N., preot, Sibiiu (Teol., Ist.)</p> <p>Traila, Iia, adv., Oravița (Etnogr. Banatului).</p> <p>Trif, Eugenia, m. Moga, profesoara, Sibiiu (Econ. de casa).</p> <p>Trif, Gavril, prof., Szabadka (Fisică).</p> <p>Turcu, Ioan Dr., adv., Fagaraș (Administrația Ung.)</p> <p>Urșianu, Valerian, prof. univ., București (Sc. politice).</p> <p>Vajda-Voevod, Ioan Dr., Cluj (Drept internațional).</p>	<p>Vaschide, N., atașat p. l. labor. de psicho-fiziologie, Paris (Psicho-fiziologie).</p> <p>Vatașan, Ioan, funcț. de banca, Sibiiu (Finanțe).</p> <p>Velovan, Stefan, profesor, Craiova (Pedagogie).</p> <p>Viciu, Emil, profesor, Blaj (Fisica).</p> <p>† Vlad, R. Victor, sublocot., Lugos (Marina).</p> <p>Vladescu, M., prof. univ., București (Botanica).</p> <p>Vlaicu, Arsenie, director, Brașov (Sc. comerciale).</p> <p>Voilean, Mateiu, ases. cons., Sibiiu (Africa).</p> <p>Voinov, D. N., profesor univ., București (Zool. Biologie).</p> <p>Vuia, G. Dr., medic, Arad (Balneologie).</p> <p>Vuia, Iuliu, învățator, Comloșul mare (Biogr.)</p> <p>Weigand, Gustav Dr., prof. univ., Lipsca (Macedo-Români).</p> <p>Wittstock, O., profesor, Sibiiu (Sașii).</p>
---	---

Consemnarea ilustrațiilor din tom. I.

Harta, planuri și adneze.

	pag.		pag.
Africa, harta politică	54	Asia, harta politică,	284
Alexandri, Vasile, (bust lucrat de sculptorul român I. Georgescu),	96	Băile Herculane (vederi)	358
America, hartă istorică	144	Planul grădinei botanice din București	544
Anonymus, (Faximile din cronica lui, cu transcriere întregită)	182—183	Brăila, Planul portului	562
		București, Planul orașului	606

Ilustrațiuni în text.

	pag.		pag.
»Academia« (Palatul Universității) din București	19	Bananier	382
Africa, tipuri: Negru de la litoralul aurului, Abessinian, Negru din Darfur, Amazulu, Somali din Merka, Njam-Njam, Akka	56	Banca națională din București	387
Agaricus campestris, A. emeticus, A. caesareus	60	Barițiu G., Medalie comem.,	401
A. deliciosus, A. muscarius, A. (hydrum repanduni)	61	Batoză	424
Alba-Iulia, Poarta cetății	78	Beinș, Internatul de fete	439
» Catedrala rom.-cat.	79	» Gimnasiul român	440
»Albina«, Casa institutului	84	» Internatul de baieti	441
Aloe soccotrina	121	Bere, Fabricațiunea berei (4 ilustrații)	456—457
Alytes obstetricans	133	Bison americanus	495
America, tipuri: Mundrucu (Brasilia), Murandian (Brasilia), Botokud (Brasilia), Tanana-Indian (N.-V. America), Menitari (Knife River), Capetenie de Mandans (Missouri de sus), Vapisiana (Guiana), Colușa (Sitka-Bai, N.-V. America), Majoruna (Brasilia)	143	Blaj, Castelul mitropolitan, Biserica curții, Catedrala și institutele de învățământ	501
Ammonites Bucklandi, A. varians	148	Blennius ocellaris	506
Amygdalus communis L.	154	Botanica, Florăria grăd. bot. din București	546
Anemona de mare (Metridium dianthus)	173	» Institutul botanic din București	547
Antim, biserica — din București	192	Botoșani, Biserica sf. George	550
Aquariu	216	» Liceul	551
Aphrodite (Venus) din Melos	217	Brachiopod (anatomie)	556
Apollon din Belvedere	217	Brăila, Docurile	563
Apollonius din Tralles: Taurul Farnesean	217	Brancovenesci, Așezămintele	567
Artemis (Diana) din Versailles	217	Brașov, Biserica sf. Nicolae	573
Arad, seminariul rom.	225	» Gimnasiul gr.-or. rom.	575
Argeș, Biserica episcopală (Baptisteriul și intrarea)	250	Broasca țestoasă uriașă	586
Argeș, Biserica episc. (Vederea generală)	251	» de lac	587
Ariadne durmindă din Vatican	256	Bryozoar	596
Asia, tipuri: Mingrelian (Caucasia) și Giljac, Samoied, Chinez, Lapp, Annamită, Toda (Dravida), Kuli din Iaponia, Fată iaponeză, Iacuți (Siberia)	288	București, Din Calea Victoriei	608
Astrapia gularis	298	» » Baile Eforiei »	609
Atheul român din București	306	» Hotolul imperial	611
Australia, tipuri: Australian și Australiana din Queensland, Anstralian din Port-Lincoln, Tasmanian, Cultura australa	323	» Catedrala sf. Iosif	614
Avicultură, mașină de clocit	334	» Biserica Stavropoleos	615
» mașină de crescut	335	» Teatrul național	616
Balașa, biserica Doamna B.	367	Bumbac (ramura și fire)	617
		Buzău, Episcopia	632
		» Mănăstirea »Banu«	647
		» Liceul	648
		» Școala prim. mixta Nr. 2	649
		» Spitalul județean	650
		Cacaoier	651
		Cafeier	655
		Celula	661
		Cernăuț, Casa preotească, Seminarul ort. or., Residența mitropolitană, Catedrala mitropolitană	772
		Cestoda (Tenia solium)	783
		Cichoriuni	787
		Circulația sângelui (colorat)	830
		Constanța (tablou de vederi)	845
			915

Prescurtări și semne.

a. = an	gr.-or. = greco - (ortodox) - oriental	naț. = național
a. Chr. = înainte de Christos	ha (și hect.) = hectar	or. = oraș
adj. = adjectiv	Imp. = Împărat	ort. = ortodox
art. = articol	imp. = imperial	p. (pag.) = pagina
Ban. = Banat	inf. = inferior, de jos	pl. = plasa
bis. = biserică, bisericesc	ins. = iusula	prof. = profesor
botan. = botanică	isr. = israelit, mosaic	pron. = pronunța
Buc. = Bucovina. (La uoțițe bibliogr. = București)	ital. = italian	prot. = protestant
C. = Celsius	j. = județ	res. = resariteau, oriental
ca. = circa	jug. (cat.) = juger (catastral)	Rom. = România
cap. = capitănat (capitală)	kgr. = chilogram	rom. = român, românesc
cat. = catolic	km. = kilometru	rom.-cat. = romano-catolic
căt. = catun	km ² . = „ patrat	rur. = rural.
Cf. = conferesce	km ³ . = „ cubic	s. = sau (la numiri de localități = sat)
cm. = centimetru	l. = limba	scr. = scrieri
cm ² . = „ pătrat	lat. = latin, latinesc	s. e. = spre exemplu
cm ³ . = „ cubic	Lit. = literatura	secl. = secol
com. (și c.) = comuna	loc. = locuitori	Sf. (St) = Sfânt
cott. = comitat	M. = Mare	soc. = societate
cuv. = cuvânt	m. = metru	sup. = superior, de sus
d. Chr. = după Christos	m ² . = „ patrat	tip. = tipografia
Dicț. = Dicționar	m ³ . = „ cubic	trib. = tribul
epp. = episcop	magh. = maghiar, în limbamagh.	Trs. (Trans.) = Transilvania
est. = resărit (ost.)	med. = medicină	Ung. = Ungaria
fam. = familia	mil. = milioane	ung. = ungar
fl. = florini	ml. = mile.	univ. = universitate
flv. = fluviu	mm. (mm. ² , mm. ³) = milimetru (patrat, cubic)	urb. = urban
fr. = franci (lei)	moh. = mohamedan	uu. (ur.) = urmator
frc. (și franc.) = francez, (în limba franceză)	mold. = moldovean	v. = veți
geom. = geometria	mos. = mosaic, israelit	v. ac. = veți acolo, v. aceste
germ. = german, în limba germ.	mt. = munte	vol. = volum
gr. = grain	munt. = muntean (din Mun- tenia)	zool. = zoologia
grc. = grec, grecesce	n. = nascut	† = mort.
gr.-cat. = greco-catolic		

Observări.

La aranjarea articolelor »Enciclopediei Române« redacțiunea a fost condusă de considerațiuni pur practice și din acest punct de vedere a stabilit următoarele:

1. *Ortografia.* Pentru a pute recomanda spre observare tuturor colaboratorilor un sistem ortografic uniform, fix și exact, »Enciclopedia Română« a adoptat ortografia stabilită în »Indreptariul« de Dr. D. Onciul, apărut la 1893 în Viena, în editura imper. reg. de cărți școlare; s'a eliminat însă cu totul u și i scurt (ű, ĩ).

2. *Nume proprii* precum și *termini tehnici* neîncetățeniți în limba română sânt scriși cu ortografia lor originală. Din această cauză la căutarea articolelor sânt a se conferi titlul de sub *ae, c, ph, th, y* cu cei de sub *e, k, qu, f, t, i*.

3. Pentru înlesnirea aranjării mai practice a materialului, cuvintele feminine cu terminațiunea *ă* sânt scrise totdeauna articulat cu *a*.

4. *Titlul* articolelor, repețindu-se în text, se scrie numai cu litera inițială (mare).

5. Fiind »Enciclopedia Română« un »dicționar real« și nu de limbă, derivațiunile și observările *filologice* au fost aproape cu totul încungiuurate.

6. Numele pus în șirul ultim al articolelor între parentese [], este *numele* (ori semnul) *autorului*.

NB. Atragem atențiunea cetitorilor la »Addenda et Corrigenda« dela finea volumului.

A

A. (*sunetul.*) 1) Ântăia literă din alfabetul român și din cele cinci vocale clare ale limbii române. Ântăia litera a alfabetului fenician și a tuturor alfabetelor derivate, dintre care numai în cel sanscrit și în cel latin poarta numele sunetului sen; în celelalte are ca nume câte un cuvânt început cu *a*: *aleph* (semf), *alpha* (grec). În alfabetul cirilic se numia: *az* (slav), care înseamnă *eu* (Cf. Hasden, *Conv. d. betr.* I p. 77). În alfabetul cirilic se întrebuintează ca semn al Nr. 1. — 2) Interj. 3) Pers. 3 sing. indicativul verbului auxiliar *avere*. 4) Pers. 3 auxiliar viitorul indicativ: *a merge*, în loc de: *va merge*. 5) Enclitic în: *est-a*, *estui-a*, *aste-a*, *astei-a* etc. 6) Articl. feminin posesiv: *a mea*. 7) Articl. feminin postpositiv: *mas-a* și masculin: *pop-a*. 8) Prepoziție înaintea infinitivelor: *a merge*, *a scrie*. 9) În compoziție cu prepoziția *de*: *de-a baba oarba*. 10) În comparațiuni: *seamena a*, *miroasa a*. — Ca semn și ca sunet când se ia absolut e de genul masculin: *un a mare*, *doi a mici*. Cu vorbele: *semn*, *litera*, *sunet* împrumută genul acestor vorbo. (Cf. Hasden *Etym. Mag.-Rom.* Tom I p. 1—56). [Th. D. Speranția].

A. (*comercial.*) 1) ca prescurtare pentru *argiu* (în foaia de curs, 2) în loc de *anuo*, 3) *a/* = *asupra*, pentru a însemna *trassatul* respective *acceptantul* unui *cambiu*, 4) *a* = *cu câte*...

A. (*în musică*), numirea unui ton musical; treapta a 6-a din scara *c-dur*; treapta 1 din *a-dur* și *a-moll*.

ă, vocala obscură din alfabetul rom., provenind din sunetele clare *a* și *e*: *carți*—*carte*, *cameta*—*camete*.

â, vocala obscură din alfabetul rom., provenind din sunetele clare *a*, *e*, *i*: *canto*—*cânt*, *ventilație*—*vânt*, *sfinți*—*sfânt*.

Aach, afluent al lacului Bodén; scurgere surteana a Dnnarei.

Aachen (*lat.* *Aquisgranum*, *Urbs Aqnensis*, *franc.* Aix la Chapelle), capitala districtului prus. de același nume, vechin loc de încoronare al regilor Germaniei până la Ferdinand I. În cripta bisericeii (Münster) din Aachen, zidită în diferite stiluri din diferite perioade, zac osemintele lui Carol cel mare și Otto III. Casa sfatului e zidită în stil gotic (secl. XIV). Școale: 2 gimnasii, școala reală, gimnasiu real, școala superioară tehnică, seminar de învățetare, institut de surdo-muți. Industrie: lănarie, fabrici de postav și de ace, mine de carbuni de peatra. Filiala băncii imperiale, tribunal. Vestite isvoare de pucioasa alcal-muriatica (therme) cunos-

cute deja de Romani, cari au întemeiat acest oraș. A. are 103,470 loc. și e centrul mai multor linii ferate. Aici s'a încheiat la 2 Maiu 1668 prima pace dela Aachen, care a pus capet așanumitului resboin de devoluțiune; cu a doua pace dela Aachen, la 18 Oct. 1748, s'a terminat resboiul anstriac de succesiune. În congresul dela Aachen (29 Sept. — 21 Nov. 1818) a intrat Francia în alianța sacră. — Împrejurimile Aachenului sunt frumoase; orașul e înconjurat cu promenade (grădina orașului combinată cu grădina botanica). Cf. Reunout, *Die Thermen von A.* (Ed. 6. 1888), Haagen, *Geschichte Aachens* (1874 2 vol.)

Aalborg (pron. ol-), jud. danez în Jütlanda nordica, 2898 km², (1890) 104,801 loc. — Capitala A. lângă Limfjord cu 19,503 loc., e reședința unui episcop. Import de sare, petrolen, tutun; export de cretă.

Aali-Pașa, Mehemed Emin, barbat de stat turc, n. 1815, † 1871 în Asia mica, unul dintre cei mai însemnați reformatori ai Turciei; a reprezentat acest stat în Anglia și Anstria, a fost de repețite-ori mare vizir și ministru. În decursul resboinului oriental dela 1854 a condus politica esterna, la 1855 a participat în Viena la pertractările asupra punctațiunilor de garanția, apoi la încheierea tractatului dela Paris. Dispozițiunile acestui tractat referitoare la principatele dunarene i-au cauzat niari greutați, pentru cari s'a și retras (Nov. 1856) dela marele vizirat, pe care l'a recuapat d'abia la 1861. La 1868 a executat secularizarea averilor bisericesci cu scop de a regula finanțele statului (Vacuf). În absența sultanului (la expoziția dela Paris) a fost șeful regentei și până la moartea sa spiritul conducător al guvernului și al lucrărilor reformatoare.

Aar, ghețar, în partea estica a Alpilor bernici.

Aare (*Aar*), râu în Helveția; isvoarese în Alpii bernici din ghețarul Aar; curge prin valea Hasle formând lacurile Brienz și Thun; lângă Koblenz se varsa în Rin; are lungime de 280 km.

Aargau, canton în nordul Helveției; suprafața 1404 km², cu 193,834 loc. (a. 1888) catolici și protestanți. Pământul e roditor; se produc multe poame, viu; are economie de vite, manufactura de bumbac, împletituri de paie, industrie de matasa. Cantonul are avere de 18.8 mil. fr. Capitala: Aarau.

Aarhus, (pron. or-), j. danez în Jütlanda estica, cu 157,204 loc. (a. 1890) pe 2479 km². — Capitala A., lângă Kattegat cu 33,308 loc. e reședința unui episcop; poarta comerțu cu bucate și vite; navigațiune.

Aaron, 1) *Petru Pavel*, episcop, ocupa în istoria culturală a Românilor loc de frunte. Originea și-o trage din familia domnească a Aroneștilor din Moldova. A fost frate cu bunică Metropolitului Șuluțiu. S'a născut în Bistra, dela care-și are predicatul. Intrând în ordinul calugarilor Basilitani și-a făcut studiile filosofice și teologice în Colegiul de Propaganda Fide din Roma. Episcopul Inocențiu Klein l'a numit Vicar episcopesc. Din 7 Decembre 1744, când Klein a plecat din Viena la Roma, a condus diecesa greco-catolica a Fagarașului, ca vicar episcopesc, iar din primăvara anului 1747, când curtea înperatească a interzis lui Klein orice jurisdicțiune episcopescă, și i-a sechestraz venitele, ca vicar apostolic. Dela 1744—1746 au fost cele mai bune relațiuni între A. și episcopul Klein; din Septembrie 1746 însă devenira încordate, iar în 25 Aug. 1747 episcopul excomunică pe vicarul A., pentru ca acesta n'a voit sa convoace sinod spre a publica decretul episcopesc de excomunicare în contra teologului iesuit Balog, și spre a rupe ori-ce relațiuni cu acesta și cu oamenii guvernului, pe cari Klein îi considera de inimizci ai sci. Klein credea, ca daca Aaron ar fi îndeplinit acestea, s'ar fi creat o astfel de situație în Ardeal, încât curtea înperatească ar fi fost constrânsa sa-l rechemie din Roma. A. înainte de a refuza împlinirea voinței Episcopului seu, a cerut sfat dela nunțatura din Viena și dela Propaganda din Roma, iar dupa ce a primit îndrumările cerute a scris episcopului, ca nu-i poate împlini poruoca. În 10 Maiu 1751 Klein abdisie, iar în 4 Novembre 1751 se adună sinodul pentru alegerea candidaților de episcop. Intre cei aleși a fost și Aron, pe care îl denumi curtea în 1752. În 9 Aprilie 1753 îi întari papa și fii consacrat de Episcop în 21 Aug. 1753 în Pociu (prin Episcopul rutean al Muncaciului Manoila Olsavsky). † în Baia mare la 25 Februarie 1764, unde se afla în viziție canonică; corpul lui fii adus și așezat în cripta din biserica curții episcopesci din Blaj. Barbat foarte înfrânat, dovada lanțul de fer ce l'a purtat pe trupul seu 11 ani până la moarte, și se pastrează în museul din Blaj; el era bisericos, evlavios și iubitor de știința. A scris și publicat în Blaj mai multe opuri: 1. Epistola consolatoria ex divinitus inspiratis scripturis — ad tempus tribulationum pro sui gregis utilitate collecta. 2. Definitio et exordium s. oecumenicæ Synodi Florentinæ. 3. Invetatura creștinească. 4. Bucovna. 5. Dialogus. 6. Floarea adevărului. 7. Pastoriceasca datorie dumnezeescei turme vestita, în care se face amintire de cartile de sub 3—6. În 1754 a deschis școalele din Blaj întemeiate de Klein, le-a pus sub conducerea calugarilor basilitani și a deschis astfel isvorul nesecat de cultura pentru toata Româniinea. Așa pe timpul acela aveau școalele preste 300 elevi, pe cari episcopul îi ținea cu pâine și la prasnice și cu fertura. În curtea episcopescă din Blaj catra resărit spre strada a zidit un seminar teologic dedicaat Bunei Vestiri și l'a pus tot sub conducerea calugarilor basilitani. La acest seminar fiecare preot a dat câte un galbin. Seminarul avea la început 12, iar mai târziu 24 alumnii, între cari a fost și vestitul scriitor Saimul Klein. Pe seama seminarului a cunperat A. domeniul dela Cut cu 30,000 fl., din cari 8000 fl. i-au

dat preoții, iar 22,000 fl. episcopul. A reînființat tipografia și a lasat-o seminarului, așezându-o în partea din jos a edificiului catra biserica curții episcopesci, unde a reinas până pe la anii 1860. Conform hotarîrei curții imperatesci, prin care s'au aprobat dispozițiile facute de A. cu privire la seminar și s'an provêdut cu decretul guvernului din Sibiu de dto 4 Iuliu 1765, în seminar aveau sa se primeasca numai aspiranți la preoție, de origine nobili sau liberi (e nobili et liberi populi filii). A. a ridicat manastirea din A.-Iulia și la biserica de acolo un turn frumos. Seminarului întemeiat de dînsul i-a lasat la moarte toata averea, între care și 3000 fl. Ren. dați împrumut înp. M. Teresia, pe care în resboiul cu Prusia a ajutat-o și cu o compania de 130 husari echipați pe spesele proprii și ale preoților. El zidi pe cheltuiala sa biserici frumoase, ca cea din Cut, Bistra, Manarade și Reșinari. Persecutarea popularului episcop din partea celor dela putere, și agitațiunile calugarului Șofroniu și a preotului Ioan Molnar numit și Tunsul, au îndemnat pe mulți ca chiar sub A. sa paraseasca Unirea cu biserica Romei și sa se dușmaneasca Români unii și neuniți între sine atât de mult, încât a trebuit sa intervenia puterea armata (sub generalul Bucov) ca sa faca pace. A. a lucrât pentru îmbunatașirea sorții clerului, mijlocind dela curte decretul, în virtutea caruia fiecare preot avea sa capete pământ de 20 galete și de 4 caro de fân. Dar nu s'a esecutat pretutindeni voia curții. De teologul iesuit nici el nu s'a putut mântui, caci prin decretul imperatesei Maria Teresia din 30 Martie 1754 a fost introdus în dominiul episcopesc din Blaj numai pe lângă condiția sa țina lângă sine pe teologul, însa de aci înainte nu pe spesele episcopului, ci ale erarului. Vieța lui A. ne îndreptașese a'l numera între cei mai mari barbați și binefacetori ai neamului românesc.

[Dr. Aug. Bunea.]

2) *A. Teodor*, preposit capitular în Lugos, n. 1803, 6 Febr. în Ardeal. A absolvat școalele elementare în Noerich și Sibiu, gimnasiul în Blaj și Odorheiu, filosofia în Cluj, iar teologia în Pesta, ca teolog al diecesei gr. cat. române de Oradea-mare. 1828 a fost aplicat în curtea episcopescă ca actuar. În a. 1829 fii numit prof. la gimnasiul din Beiuș. 1835 trecu de paroch și protopop la Gașa, com. în cott. Arad. 1837, 30 Iulie, deveni canonic onorar, iar 1838 paroch în Arad, de unde fii transpus în calitate de director la gimnasiul din Beiuș. La a. 1842 fii numit censor și revisor la tipografia universității din Buda. Aici petrecu până la a. 1848, când se retrase în parochia Delani, lângă Beiuș. La a. 1850 se rentoarse la Buda ca translator român pe lângă guvernul țerii. În a. 1855 fii numit canonic și rector în seminarul român leopoldin din Oradea-mare, iar la a. 1857 înființându-se diecesa Lugoșului fii numit de preposit capitular în Lugos, unde a decedat în a. 1859, 6 Aprilie. A. deja ca teolog a studiat istoria, ocupându-se mai ales cu originea Românilor și urdirea și latirea creștinismului între Români; și când prea puțin se cugetau la edarea de carti pedagogice în limba românească, A. a eșit la lumina cu «Catechetica practică». Zelul lui era neobosit; pe

lângă multele ocupațiuni era și colaboratorul cel mai activ al diarului »Foaia pentru minte, inimă și literatură», scriind articoli literari. Opurile lui sunt: 1. »Anotari la istoria lui Petru Maior». Buda 1828. 2. »Anotari din istoria eclesiastica despre urdirea și lățirea credinței creștine între Români». Pesta 1850. 3. »Catehotica practica». Buda 1843. 4. »Cuvântari bisericesti despre cele șapte pecate ale capeteniei pe duminecele pasesimilor». Buda 1847. [†]

v. și la Aron.

Aasvär (pron. os-), grupa de insule aparținătoare la j. norvegian Nordland; se pescuiesc mulți heringi.

Ab, a spredeceea lună în calendarul evreesc. Numirea »Ab» se folosește mai întâi în calend. Chaldeilor și însemnează prima luna a anului. Dela robia Babilonului începând însemnează luna a XI-a din anul civil; iar după calendarul nostru luna Ab coincide cu a doua jumătate a lui Iulie și cu I-a jumătate a lui August. Jidovii consideră luna Ab de nefericita, pentru că în istoria lor națională cele mai multe nefericiri s'au întâmplat în această luna. Așa s. e. templul din Ierusalim s'a nimicit odată în 9 Ab, 586 a. Ch., altadata iarasi în 9 Ab, 70 d. Ch.

Aba, A b b a sau A b b a j e k, postavuri brune din bumbac, ce sânt răspândite mai peste tot orientul, cu deosebire în Albania și Macedonia se fabrică și se folosesc de țeranimea mai saraca ca vestiment în forma de pieptar. Comercianții toptangii le folosesc și ca embalage la pachetarea tutunului levantin. În timpul mai recent se prepara și din lână. În peninsula Sinai se numesc și Ghaziz, iar în Nubia: Alik.

Aba Alobód, fiul voevodului transilvanean Leusták; a figurat ca »homo regius» la predarea unei moșii în a. 1228.

Aba Samuil, al treilea rege al Ungariei. Capul seminției A b a, situata sub poalele muntelui Matra. Cumnatul Sf. Ștefan. După alungarea înaintașului sen (Petru) în 1041, fu ales rege ca reprezentant al intereselor naționale maghiare; dar nu s'a putut susține în contra lui Enric III., împăratul germano-roman, sub al carui patronaj s'a refugiat Petru. Sub domnia lui s'a pierdut partea de dincolo de Leitha a Ungariei. În 5 Iuliu 1045 în lupta dela Ménfő fu batut de Germani; a fost asasinat lângă Füzes-Abony. [T. F.]

Ababdeh, Abadis sau Habad, un popor în Africa nord-estică între râul Nil și Marea Rosie, vecin cu poporul Bescharin, cu care vorbesce același idiom. Poporul Ababdeh este un popor de pastori, cari își pasc camilele, oile și caprele pe dealurile și colinele țerei lor; nutreământul le este laptele. Numai arearii își parasesc locurile spre a cauta nutreământ pe seama animalelor. Se împart în patru seminții: Archabâb, Melekâs, Sawâtir și Fukara. Se țin mai de neam decât vecinii lor Bescharin, și încassează dela aceștia contribuțiunea pentru regimul din Egipt. Ababdeh este un popor de încredere; el îngrijesce comunicațiunea prin pustiele Nubiei până la Vadi-Halfa și prin pustia dintre Dabbeh și Char-tum. Numărul populațiunei cam 100,000 suflete.

Abac, (lat. tablie, placa) în arhitectura capacul capitelului unei colonne sau pilastru.

Abaca, cânepa de Manila. (v. ac.)

Abaddon (evr. »Pierdătorul»), în testamentul vechiu numire poetica a infernului, în Apocalipsul lui Ioan (11. 9) Ângerul adâncului.

Abadiți, dinastie manrica, înființata de *Abad I*, a domnit dela 1031—91 în Sevilla.

Abadzii, seminție cerchesa la poalele nordice ale Caucasului.

Abaelard, *Petru*, n. 1079 în Palet lângă Nantes; școlastic renumit; a fost persecutat în Paris pentru doctrine heterodoxe; a înființat lângă Nogent abația Paraklet; † în 21 Aprilie 1142 în manastirea Sf. Marcell, lângă Chalous sur Saône. Tragic a fost amorul său cu Heloisa, nepoata canonicului Fulbert din Paris, pe care A. a sedus'o. Canonicul și-a resbunat asupra lui, lasând sa-l desvirileze. Heloisa a murit în 16 Maiu 1164, (d. a. în 19 Martie 1163) ca abatesa a Parakletului și a fost înmormântata lângă A. Monumentul lor se afla d. a. 1828 în cimiturul Père-Lachaise din Paris. Operile lui A. le-a publicat Cousin (1849—59, în 2 vol.) Conf. și la Kemusat. A., 1845, 2 vol.; Wilkens Peter A., 1855; Carriere, »A. și Heloisa», 2 ed. 1853; Jacobi, »A. și Heloise», 1850.

Abafája, comuna mică în cott. Mureș-Turda; 1043 locuitori, români și maghiari.

Abalienare (lat.), înstrainare, vindere, despartire.

Abaliget, peștere lungă în stâncă de stalcit, cu fântâna intermitenta, ce se află în Ung. (cott. Baranya) pe teritorul comunei Abaliget.

Abandon, termin juridic; însemnează parasire. Vechiul Cod de comerț tracta despre abandon, în cartea III, titlul X., secțiunea III Pentru parasirea maritimă, art. 527 și urm. Noul Cod comercial al Regatului român se ocupa acum de aceasta materie în cartea II, t. VI. capit. II, art. 644 ur. — Intr'alt înțeles cuvântul abandon se mai întrebuintează și în materie de faliment. Se dăce ca un concordat e făcut prin abandon, sau cu clausa de abandon, când se ofera creditorilor un garat, care chezașuesce învoiala concordatară, dar în schimb falitul îi abandonează activul său cu condițiune de a dispune de el până la completa achitare a cuotelor convenite. Astfel concordatul prin abandon e o stare intermediară între concordatul propriu și starea de unire.

Abandonare, neologism, franc. abandonner, format din prep. a și subst. vechiu frances *bandon* (permisiune, autorizațiune). Original abandonner înseamna: mettre à bandon (a pune la dispozițiune), de unde prin largirea înțelesului: a ceda, renunța, părăsi.

Abanos, în comerț un numer mare de lemne straine. Sub acest nume înțelegem de regula un lemn des, tare, greu și anevoie de prelucrat, care se cufunda în apă; e de culoare neagra și servește ca material prețios pentru mesaria artistica, pentru strungarie, la instrumente musicale, la clavire etc. Lemnul cel negru vine dela difeniți arbori din India, Insulele Indiei ostice și din Africa. Din Ceylon și Madagascar vine lemnul cel mai negru ș. a. dela Diospyrus Ebenaster, cel de Bombay și Sumatra vine dela D. Melanoxylon, cel de pe țărmuri vestice ai Africeii dela D. Ebenun. Lemnul între-

buniuțat e numai miezul; albunul este alburii și moale și de aceea mai ântâin se curața de pe lemnul propriu ȝis. Esista însa o varietate ver-gata, alb cn negru sau marmorata, care vine din India ostica și de pe insula Bourbon dela D. Moutana, la care și albunul e tare și uti-lisabil. Un lemn verde cafeniu, tare ca și cel negru și întrebuniuțat des la mosaicuri de lemn, vine din India ostica dela Aspalatus Ebe-nus. Lemnele roșii, verđi, brune, vinete, gal-bene etc. n'au nici o importanța și proveniența lor este foarte varie.

Abarim, grupă de munți în Palestina dela Marea Moarta spre nord-est, cn piscul Nebo.

Abasiđi, v. Abbas.

Abassamento, (*ital.*) rabatul ce-l dau fabricauții și engrosiții comercianților mici (en detail).

Abate, în biserica latină starițul unei mana-stiri. Astăzi, mai ales în Ungaria, se da ca titlu demnitarilor bisericesci, couservându-se amintirea tuturor manastirilor șterse. Unii titli de acestia sânt împreunați și cu venite mari. Câțiva canouici gr.-catolici âncea au primit titlul de abate al unor foste manastiri catolice. *Abatisa*, superioara manastirilor de calgarie; starița. *Abatiie*, manastire sub autoritatea unui abate.

Abatere, contravențiune polițieneasca, fapte puibile mai neînsemnate; dupa cod. pen. rom. (C. III. 381—397) acele infracțiuni, pe cari legea le pedepseste cu închisoare polițienească (1—15 ȝile) și cu amenda (5—25 lei); se împart dupa marimea pedepsii în patru clase. Cercetarea și judecarea A. - lor sânt atribuite tri-bunalelor poliț., polițailor, subprefecților și pri-marilor. — Dupa legea ung. despre A. (art. XL: 1879) se considera de atari 1) acele fapte, cari sunt declarate priu lege de A., 2) transgresiunii fața cu vr'un ordin sau oprire polițieneasca, cari sânt calificate de A. priu ordinațiuni ministeriale, ori priu statute municipale aprobate de guvern. A. se pedepseste și aici cu închisoare (max. 2 luni) și amenda (max. 300 fl.) și se împart în A. contra statului, autoritaților, luiștei publ., reli-giunii, starii familiare, signrauței publ., ordinei și moralității publ., sanatații, proprietății și în A. comise priu falsificare de bani și valori și priu jocuri de noroc. Judecarea A. - lor este atribuita judecatoriilor cercnale, pretorilor și capitaniilor orașenesci. — A. financiara, v. contravențiune.

Abatere siderică, e nu fenomen, conform cărnia stelele ne arata câte-odata mișcari de natră verticala, sau orizontala, cari dispar dacă privim la stele priu telescop aspru; în cele mai multe casuri se nasce diu mișcarea unui strat de aer încalđit.

Abatjour, (*franc.* abat-jour = abate-lumina), reflector de hârtie sau de metal, ce se pune deasupra lampilor spre a le abate lumina în jos.

Abatoriu, nu edificiu în care se taia animalele destinate pentru alimentațiunea oamenilor. Pentru ca sa se garanteze buna calitate a carunrilor, este necesar ca animalele sa se taie numai în abatoriu sub controlul admiuistrațiunei publice, spre a fi examinate de nu veterinar atât imediat înaintea taierii, cât și îndata dupa taiere, dupa deschiderea cavităților corpului, pentru a se pute depărta animalele și parțile animale bolnave. Un abator modern trebe sa fie înzestrat cu cele necesare pentru exâmeunul microscopic mai

ales al carnii de rîmător. Legile și regula-mentele de poliția veterinară și de poliția sa-unitară prescriu condițiunile de admitere la con-sumațiune și de interȝicerea consumațiunei ani-malelor și de parților animale, precum și de întrebuniuțarea în industrie sau de distrugerea completa a animalelor și a parților animale, care nu se pot întrebuniuța ca aliment. Aba-țoriile trebe sa fie alimentate cu apa curata în abundanță, canalisate, bine pavate, bine aerisate, luminoase, sa poseada cel puțin în orașele mari cazaue pentru topirea seului priu vapori fierbinți, cuptoare pentru arderea parților animale bolnave de boale infecțioase, pivnițe cu aparate frigorifere pentru couservarea carunrilor, spalatorii de mațe. Abatoriile de rîmători au trebuința de iustalațiuni speciale pentru pârlirea și oparirea rîmătorilor. [I. Felix.]

A battuta, (*ital.*) termin musical, v. a tempo.

Abauj-Torna, comitat ung. în dreapta Tisei, pe malul drept al râului Hernad. Are o suprafața de 3,424 km.² cu 180,258 locnitori cari se caracterează priu săracie, beție și puțină morală. S'a format la a. 1881 diu comitatele Abauj și Torna. Țiutul e roditor și avut în paduri și mine-rale. Capitala comitatului e: Cașovia (Kassa, Kaschau) v. ac.

Abăzesci, familie vechia boereasca din Moldova, de origine cercheza, încuscrita cu Sturdzescii, Motocescii și alte neamuri boeresci. S'au așezat în Moldova priu veacul al XVII., când *Vasile Lupul* și-a adus doamna pe fata unui Mârzac din țeara cerchezeasca. (M. Etym. Rom.)

Abb. (mnsica) prescurtare pentru *abbassamento*, înseunează 1) plecarea mânei la batutul tactului; 2) plecarea unei mâni, când aceasta se încrucieaza, cântând la un instrument cu cla-viatura.

Abba, (*Avva*), cuvânt judeo-aramaic, a trecut și în scrierile testamentului nou și înseuneaza parinte. Esclamațiunea »Avva—parinte! se folosese des în rugăcini și ca titlu de ouoare pentru persoane bisericesci.

Abba, insula în Nilul alb (Bahr el Abiad), în apropiere de Sennar. Aici și-a avut locnița profetul Mohamed Ahmed (Mahdi) înaintea de a predica reshoiul religios contra dominațiunei egipteue în Sudan.

Abbadie, *Antoniu Thomson d'A.*, n. 1810 și *Arnould Michail d'A.* n. 1815 în Dublin, cale-tori africani, cari între a. 1837—1848 au facut descoperiri în Abessinia. Antoniu a scris între a. 1860—73 opul »Geodésie d'Éthiopie», Arnould »Donze ans dans la Haute-Éthiopie». 1868.

Abbas, 1) unchiul lui Mohamed, n. 566 în Mecca, † 652; protoparintele *Abbasiđilor*, cari au ocupat dela 750—1258 Califatul de Bagdad. 2) A. I—IV, șahi persiani diu dinastia Sofi; au domnit între 1586—1736.

Abbas-Pașa, vice-rege în Egipt, n. 1813 în Djidda, † 1854. Tatal sau fost Tussum-Pașa, † 1818. Priu protecția unchiului sau Mehemed-Ali, ajunse la cele mai înalte demnități civile și mili-tare, fara vr'un deosebit talent. Multa vreme a ocupat postul de guvernor, iar dupa moartea lui Ibrahim (10 Nov. 1848) ajunse vice-rege, întarit fiind de Poartă. Sub domnia lui a început sa decada cultura europeana, ce prinsese basa în Egipt, iar europenii eran alungați diu oficii.

Comercial și industria au început să stagneze deodată cu cultura, din care motiv nici nu-l iubiau supușii. Lui îi urmă fiul sen Elhami în etate de 17 ani, † în Sept. 1860, și accetua unchiul său Said-Pașa.

Abbazia, localitate în districtul Volosca (Istria), cunoscută ca loc de cura și baie de mare, cu o situație minunată lângă stuul Quarnero (Marea Adriatică). Are vegetația sudică (paduri frumoase de lauri), clima domoală, placută, hoteluri splendide și (1890) 1192 loc. Domnitorii și cercurile înalte o cercetează bucuros.

Abbé, (*franc.*) preot, care nu este numit la vr'nun ofițiu strict preoțesc (în Franția).

Abbellimento, (*ital.* muzică), v. Ornamente.

Abbeokuta, capitala Negrilor Egbă, în partea resariteauna din Guinea de sus, lângă riul Ogun; situată pe un platou de granit, sanatos; are 130,000 loc. S'a ridicat la a. 1825. Dintre locuitorii 2000 sînt creștini. Conf. W. Hoffmann »Abbeokuta«, Berlin, 1859 și Burton: »A. and the Cameroons mountains«, Londra, 1863.

Abbotsford (pron. ebbötsförd), castel, (odinoara manastire), în Scoția, j. Noxburgh, locuința de vară a lui Walter Scott.

Abbuna (*semit.* = parinte), titlul mitropolitului creștinilor monofiziți din Abessinia.

Abc, numele comun al literelor latine, format din primele litere *a*, *b* și *c*. Literale latine Românil le-au împrumutat dela Greci, iar Grecii dela Fenicieni. La noi numai în timpul mai nou s'au introdus literale latine. Parinții noștri se folosiau de literale slave numite și slove *cirilic* dela întemeietorul lor (v. Ciril). Alfabetul cirilic se numea *Az-Buc*, după cum se rosteau primele două litere.

Abcd-ar, (Abecedar), prima carte, ce se da în niina copilului, ca să învețe a ceti și a scrie. Cuvântul s'a format din primele patru litere *a*, *b*, *c* și *d* cu sufixa *ar*.

Abchasia, provincie în Caucașia între Caucaș și Marea Negră, cucerită de Ruși la a. 1829—42. *Abchasi*, o semiție a Cerchesilor, mohamedani, au emigrat aproape toți în Turcia.

Abd, (*arab.*, servitor, sclav) se folosește la toate popoarele, cari au primit Islamul în legătura cu numele lui Dumnezeu și pentru formarea de unne proprii, s. e. A bd - Allâh: Sluga Domnului; A bd - el - Kader: Sluga Atotputericului (D-zeu); A bd - ul - Hamid: Sluga aceluia, carnia i se cîvine mulțumită, etc.

Abdallah, tatal lui Mohamed.

Abd el Kader, principe (emir) al cabililor în Algeria, reunit priu luptele, cari le-a purtat în contra Francosilor; n. 1807 în Marcara, diu o reunită fauiliie de preot din Oran. Studiile și le-a facut în orașul Ghetna în Marcara, în o reunită școala teologica. După ce a ajuns în robia Fraucesilor și a fost adus în Europa, a ajuns în contact cu europenii și și-a completat cunoștințele. Agrațiat de Napoleon al III. la 1852 a mers la Damasc, și acolo și-a petrecut viața. A scris o carte filosofica-religioasa, pe care Dugat a tradus'o din limba arabica sub titlul: »Rappel à l'intelligent; avis à l'indifferent.« (Paris, 1858).

Abdera, oraș grecesc în Tracia, devenit proverbial prin simplitatea și mintea marginita a locuitorilor soi (« Abderiții » de Wieland). Patria lui Demokritos.

Abdia, se presupune a fi fost primul episcop instituit de Apostoli în Babilon; lui i se atribuiesc biografiile Apostolilor («De historia apostolici certaminis libri X»), colectate în secolul VI, și edate de Lazin, 1551.

Abdicare, renunțare voluntară sau silită dela deunitatea suverana. (Cf. C. G. Dissescu, cursul de drept public român, vol. II. și G. G. Meitani, Studii asupra constituțiunei Românilor sau Esplierea pactului nostru fundamental din 1 Iulie 1866, fascicula IX.)

Abdomen, burta, foalele, pânțele. Partea medie a trunchiului, între piept și basin. În abdomen se cuprind organele de niistuire: stomachul, ficatul, splina, rerunchii și mâtele.

Abdominalia, o subordine de crustacee din Ordinea Cirripedilor; traesc parasite în Scoici. Alcippe lampas Hanc.

Abductores, mușchii prin cari se depărtează membrele de catră centrul corpului.

Abdul, *Asis*, al 32-lea sultan al Osmanilor (1861—76), n. 9 Februarie 1830, a ajuns în 25 Iunie 1861 la domnie urmând fratelui său Abd-Medjid. Fiind neputincios, avar și risipitor a fost destituit în 1876 și închis în palatul Tsyragan, unde l-au ucis după câteva luni.

A. Hamid: 1) *A. I.*, al 27. sultan al Osmanilor (1774—89), s'a luptat fără noroc cu Rușii, încheiînd pacea dela Kutjuk-Kainardji; † 1789. — 2) *A. II.* al 34. sultan al Osmanilor; ocupă tronul în 31 August 1876 după detruarea fratelui său Murad V. A gasit imperiul într'o stare desolată, Herțegovina și Bulgaria eran în răscoală, iar Serbia și Montenegro declarasera resboiu Turciei. Sub domnia lui a decurs resboiul oriental dela 1877—78 (Cf. Resbelul româno-ruso-turc și congresul dela Berlin.)

A. Kerim Pașa, general turcesc, a luat parte activa în resboiul dela 1828—29 contra Rușilor și în cel oriental dela 1853—56. La a. 1876 a batut Serbia, dar în resboiul româno-ruso-turc a dovedit puțină energie ca comandant al armatei dela Dunare și a fost depus; † 1885 pe insula Lesbos. *A. K-Tabia*, v. Grivița.

A. Medjid, al 31-lea sultan al Osmanilor (1839—61); întreprinde reforme civilizatoare în Turcia, dar după pacea dela Paris (30 Martie 1856), care puse capet resboiului din Crimea și cu care Turcii eran nemulțumiți, a devenit indolent și senșnal, pradând venitele imperiului. † 25 Iunie 1861.

Abdullahi, *ebn Seid Mohamed*, *Chalifet el Mahdi*, titlul complet al actualului domnitor din Sndan. Originea lui e din provincia Bahr-el-Ghazal. Pe timpul răscoalei fakirului Mohamed Ahmed (mai târziu Mahdi) contra dominațiunei egiptene în Sudan a intrat între ucenicii lui. Ajuns a fi om de influență lângă acest profet, în Iunie 1885, după moartea acestuia, a ajuns domnitor preste provinciile din Sudan. E un om foarte crud, sub domnia lui s'au uimicit toate urmele de cultura în Sudan. Conf.: »Fener und Schwert in Sudan« de Slatin Pascha. Lipsca, 1896.

Abd-ur-Rhamân, 1) beliduce arab în Spania; conduse armata Arabilor în Franța, unde fu batut și ucis între Tours și Poitiers la 7 Oct. 732. — 2) *A. Emir* în Afganistan, n. la 1830; alungat fiind de Schir-Ali fuge la Ruși, cari îi dau pensiuie anuală; la 1880 este ales sub influința englezeasca emir.

Abel, 1. *Carol*, barbat de stat, n. 1788; dela 1837 de repeți-te ori ministru în Bavaria, adept al principilor absolutiste și ultramontane; la 1847 ministru plenipotențiar în Turin.

2. *A. Carol*, filolog german, n. 1837; a scris mult despre înrădirea limbilor egiptene, semitice și arice.

3. *A. Eugeniu*, n. 1858, † 1889. Dela 1880 prof. univ. de filologia clasică în Budapesta; a fost înarcat de Academia magh. cu mai multe lucrări importante, între altele cu studiarea critică a Corvinelor donate universității din Budapesta de sultanul Abdal-Hamid. Ca membru al comisiei esmise de Acad. magh. pentru cercetarea bibliotecii imperiale turcesci, a plecat (1889) la Constantinopol, unde s'a îmbolnavit de moarte. A publicat numeroase scrieri științifice în limba latină și magh.

4. *A. Frideric August*, chemist engl., nasc. 1827, a inventat un nou metod pentru fabricarea fulmicotonului.

5. *A. Iacob Frideric*, filosof germ., nasc. 1751, † 1829, a fost prof. de filosofie în Stuttgart și Tübingen, apoi »paedagogarch», (șeful instrucției publ.) în Württemberg.

6. *A. Niels Henric* matematic norvegian n. la 5 Ang. 1802 în Findö, docent la Universitatea din Christiania, † 6 April 1829. El a demonstrat primadata, ca ecuațiile mai înalte decât gradul al 4-lea nu se pot rezolvi prin radacini decât în anumite cazuri speciale. Ecuațiunile rezolvabile prin radacini au fost numite după numele lui (ecuațiuni Abel-ice). Cu K. G. J. Jacobi a prelucrat teoria funcțiilor eliptice. Cf. *Oevres complètes* 2 tomuri, Christiania 1839, ed. II. 1881.

Abel de Pujol, *Alex.* pictor francez, n. la 1787 în Valenciennes, † la 1861 în Paris; a câștigat mai multe premii mari în Roma și Paris. Tablourile mai însemnate: Iacob, binecuvântind pe fiii lui Iosif, moartea lui Britannicus, (museul din Dijon,) etc.

Abélard, v. Abaelard.

Abele, *Cristofor*, conte, general austriac, împăcătent în Ungaria la 1681. A ocupat mai multe funcții înalte în Austria (ministru, presid. camerei financiare do curte) și a fost omul de încredere al imperatorului Leopold I. El a judecat la moarte pe Nádasdy, Zrinyi și Frangepan. Ca strateg nu s'a distins. † 1685.

Abelia, planta, gen din fam. Caprifoliaceelor, din munții Himalaya; tufa decorativă.

Abencerragi. Familie nobilă mauritană în Granada, a emigrat în Spania în secl. VIII, și după un membru al familiei cu numele Aben Cerrag a primit numirea de Abencerragi. Familia a avut sfârșit tragic. După *Gines Perrez da Hita* »Historia de las gnerras civiles de Granada (Alcala 1604 tom. 3) A. an stat în dușmanie cu familia Zegriss și cu regele Abu Hassan. Când acesta înțelese, ca sorn-sa Zoraida întreține relații amorose cu un A., cu ajutorul Zegrissilor a chemat pe toți Abencerragii în Alhambra și i-a ucis (cam în 1460). O parte a castelului Alhambra poartă până în ziua de azi numirea de »Sala Abencerragilor». Acest eveniment a servit de suget narațiunii lui *Chateaubriand*: »Les aventures du dernier des Abencéragés», și operelor lui *Cherubini* și *Jouy*. [T. F.]

Abendberg, munte spre sud-est dela Interlaken lângă lacul Thun (Helveția), înalt de 1257 m. Loc de cura climatică.

A bene placito, (*ital.*) termin musical: după placere.

Abensberg, oraș în Bavaria de jos, lângă riul Abens (afluent al Dunării), cu 2186 loc. Izvor de pncioasa. La 20 Aprilie 1809 învingerea lui Napoleon I asupra Austriacilor.

Aberațiune înseamnă în general ratacire sau stramutare dela cutare loc ori cale. *A. luminei* aduce cu sine fenomenn, ca stolole nu ni se arata în locul lor faptic, ci mai avansate dela acea stare cam cu un arc de 20-492 secunde, ceea-ce provine din mișcarea panământului în jurul osiei, combinata cu celeritatea luminci. (V. pe larg teoria undulațiunii astronomice de Ketteler, Bonna, 1873). Sub *a. sferică* înțelegem neclaritatea chipului, ce se produce în oglinzi sferice concave, iar sub *a. chromatică*: abaterea luminei albe în prisma chromatica, fara sa se resiro în colorii. (Cf. Schelen, Spectralanalysis, Brannschweigo, 1870). — A. a fost descoperita de Bradley la 1728.

Abercromby (pron. ebbererombi), *Sir Ralph*, general englez, n. 1734 în Tullibodie. Intra în 1756 în armata; 1787 general, 1793 se distinge la Famars în Terile de jos. 1795—6 lupta cu succes contra Francezilor în India vestică, ajunge pentru timp scurt comandant suprem în Irlanda. Forteaă debarcarea trupelor engleze și rusești în Olanda nord. și contribuie mult la victoria dela Alkmaar. 1800 comanda o expedițiune ne-necesa contra Cadiz; 1801 merge în Egipt contra Francezilor; 8 Martie debarca la Abukir, 21 Martie repurtă o victorie stralnică, e însă grav ranit și moare în 28 Martie. Remașițele lui zac în Malta, iar memoria i s'a eternisat printr'un monument în biserica St. Paul din London. Cf. »Lientenant-general Sir Ralph A., a memoir» (Edinb.)

Aberdare, (pron. ebberder), oraș în Glamorganshire, (Wales, Anglia) cu 38,513 loc.; mine de carbuni și de fer.

Aberdare (pron. ebberder), *Henry Austin Bruce*, Lord, n. 1815 în Duffryn; deveni avocat 1837; 1852 membru al parlamentului, facând parte din partidul liberal; 1868 ajunsese sub Gladstone ministru de interne; 1873 fu chemat în casa de sus ca Lord A. și Lord-președinte al consiliului intim, 1874 se retrase din ministeriu deodată cu Gladstone.

Aberdeen (pron. ebberdin), j. în Scoția ostica, 5101 km², 281,331 loc. (1891); muntos și bogat în ape; agricultura, economie de vite și pescaric. Capitala are acelaș nume și 121,905 loc., port, industrie înfloritoare de pânzării și lâna, comerț însemnat; export mare de heringi; universitate.

Aberratio actus, (ab. delicti) nrmare neintenționata a unui delict, s. e. dacă faptnicul vătama alt obiect decât pe cel ce a voit sa-l vătame.

Abert, *Ioan Iosif*, compositor, n. 1832 în Kochowitz, Bohemia, elev al conservatorului din Praga, din 1867 director de musica la curtea regala din Stuttgart. A scris simfonia »Columbus», opera »Astorga», »Regele Enzo», etc.

Ab esse ad posse valet consequentia, în logica, ca regula de concludere înseamnă: dela

realitate se poate deduce la posibilitate, dar nu și viceversa.

Abessinia, înainte de secolul XVII Abassia, Abissinia (dela arabul Habasch, Habesch), este numirea geografică a unui teritoriu situat între gradele 16 și 7, lat. nord. și 35—43 long. est. Teritoriul este aproape identic cu imperiul vechiu etiopic. A. se mărginește în sud-est cu Nubia, în est cu Marea Roșie, în vest cu râul Bahr el Asrak și valea Nilului. Țeara e foarte muntoasă, și în privința configurației alpine sta unica pe întreg rotogolul pământului. Ea ni se prosutează în cele fizicale ca un castel de stânci, priute cari șerpnesc rîui și se întind vai frumoașe. Platourile ei sînt de multe ori pline cu ierburi bogate, pădurile sînt rari, în multe locuri abia aflăm arbori. Înălțimea munților se urca pîna la 3000 m. dela suprafața mării. Platourile mai înalte sînt: Lasta (2000—3000 m.), Woggera (2500 m.), Goșam, Șoa (2650 m.), Simen (3100 m.). Rîurile mai importante sînt: Abbaï, care sub numirea de Bahr el Asrak se varsă în Nil; Atbara în vest, asemenea se varsă în Nil. Valea Atbara cuprinde multe fortarețe ridicate în anii din urma de Mahdisti spre a se apăra contra Abessiniei și Egiptului. Rîul principal însa este în nord Mareb (Marib); se varsă în Atbara. În sud-est rîul cel mai însemnat este Havaș; curge spre țările Șoa și se varsă în lacul Abhebad. Dintre lacurile mai importante amintim lacurile Așangi (Tsado-Bahri), Anssa și Assal. În general rîurile A. au un caracter alpin, cu apa curată ca cristalul; pe timpul ploilor tropice au apa în uari di-neusiuni. Abessinia are multe izvoare minerale, unele au temperatura pîna la 63° R. Cele mai importante sînt în sud dela Massaua, și în sud-est dela Șoa. Termele cele mai importante sînt la Finie-Finie. Clima în platourile cele mari e sănătoasă și moderată, în părțile mai jos situate fierbinte și nesănătoasă. Vegetația în vai e tropicală, în părțile mai înalte sub-alpina. Aflăm în ea paduri mari de cafea, mai ales în Enarea și Kaffa. Fauna: bogată; elefanți în regiuni pîna la 2500 m. preste supraf. m., camile numai în Samhara și Adal. Dintre minerale se afla sare, aur și carbuni de peatră. Poporația: abessinieni adeverați sau etiopieni, Falasa, Galla, Adal sau Douakil, și Arabi; Religiuina: creștinism monofisitc, introdus dela 330 prin Frumentius și Aedesius, (acuma cu totul diformat), mohamedani, evrei și pagani. Locuitorii sînt lucratori de pămînt și țiu vite. Principele poarta titlul: »Negus Negesti»: regele regilor. Residenza actuala e Debra-Tabor. Înce în secolul al 7. înainte de Christos s'a introdus în A. cultura prin Egipteni. Pîna în secolul al 17-lea au fost sub un principe comuu (Negus). Dela 1831 s'au format mai multe state: Tigrè, Amhara și Șoa. 1855 Kasai cucerese întreaga A. și ia titlul de Theodor I. împăratul Aetiopiei. 1868 e depus de cãtra englezi. La 1872 se ridica Kassai din Tigrè, cucerese întreagă A. și ia numele de Ioan; se apra voiniceșe contra Angliei (1876). 8 Martie 1889 cade în resboin cu Mahdistii. Actualul domnitor Menelik, vestit pentru rara sa vitejie în resboin cu Italianii (1896). Conf.: Munzinger: Ostafrikanische Studien (1864). Henglin: Reise nach A. (1868). André: Abiss. (1869).

Abgar, titlatura principelui din Edessa.

Abich, *Wilhelm Hermann*, naturalist; n. 11 Decembre 1806 în Berlin; la a. 1842 fu numit profesor în Dorpat; la a. 1877 s'a stramutat în Viena. A. a scrutat țările dela Caucas și a adunat o mulțime de lucruri geognostice, meteorologice și hipsometrice din acele țiuuturi. † la 2 Iulie 1886 în Viena.

Abichita, mineral; arseniat de cupru hidratat, verde, în gisemiute de minereuri de cupru.

Abies, gen al *aceroaselor* din familia *coniferelor*. Aici aparțin dintre reșinoasele cunoscute la noi: a) *Bradul* (*Abies pectinata*) cu acele opuse, cari poarta în dos cãte două liuii albe; pe acestea sînt așezați porii pentru transpirarea acului. Cresce dela o înălțime de 600 pîna la 1200 m.; în tinerete reclama umbră și umezeala, de aceea ocupă de regula locurile doșnice; sub-arboretul se desvoalta foarte bine sub scutul copacilor mari. Formează massive compacte, curate sau în amestec cu fagul și molidul. Semênța o scutură din cucuruz pe la finea lui Septembrie; b) *Moldul* (*Abies excelsa*) cu acele înșirate sipal în jurul clombițelor, un supoarta umbra ca bradul, semênța sta strîus în cucuruz și numai prin scuturare mecanică se poate desface; trece preste regiuniile bradului pîna la 1800 m. Bradul și molidul produc foarte bun lemn de cladit.

Abietin, substanța reșinoasă, estrasă din sucule leniuului de brad; formează cristale fara culoare și fara miros; solubil în apă și alcool.

Abietinea, sub-familia a coniferelor. (v. ac.)

Abigail, femeia înțeleaptă și frumoașă a lui Nabal, om avut în Carmil, pe care împăratul David a luat-o de soție după moartea barbatului ei.

Abildgaard, *Nikolai Abraham*, pictor dan., n. 1743 în Copenhaga, † 1809 în Frederiksdal; s'a perfecționat în academia din Copenhaga; în 1772 merse la Roma; dupa reutoarcere ajunsese profesor și 1789 director al academieii. Operele lui principale: un ciclu de tablouri istorico-algorice în castelul din Christiansburg, au fost nimicite toate prin foc (1884).

Abimelech, (evreesc »Tatal meu e rege«), 1) numele regilor filisteni din Gerar; 2) numele fiului nelegiuit al lui Gedeon, regele din Sichem.

Ab instantia, *absoluțiunea ab inst.*, în vechia procedura penală: absoluțiunea, achitarea pentru insuficiența de dovești. Procedura moderna a înlaturat-o, în Trs. însă mai exista și astăzi.

Ab intestato, term. juridic, moștenire ab intestato = moștenirea pe baza legii în lipsa de testament.

Abinzi, popor tatar în guveru. rus.-asiatic Tomsck.

Abiodinamica, (*grec.*) sciința despre stramutările chimice și fizicale la corpurile anorganice.

Abiogenesis (*grec.*) procreațiunea primordială, teorie deja parasita despre producerea organismelor inferioare din materie anorganică.

Abiologia, (*grec.*) anorgauologia, sciința despre corpurile neorganice.

Abiponi, odinioara un popor renumit indian în America sudică, între Salado, Vermejo și Parana, astazi aproape disparut.

A bisogno (*ital.*) în cas de lipsă, (franc. au besoiu) term. comerc., care indică o adresă de

necesitate pe un cambin, s. e. în cas de lipsa la Ioan Dumitrescu în Braşov.

Abitațiune. Justinian ȳice despre dreptul de abitațiune ca: *neque usus videtur, neque usus fructus, sed quasi proprium aliquod jus* (cf. C. Caliniach, art. 674); jurisconsultul Ulpian constata însa ca de fapt dreptul de abitațiune seamana mult cu dreptul de us. In nota lui B. Boerescu aşeđata sub rubrica respectiva din colecțiunea sa de legi, ni se spune ca: »Dreptul de us este dreptul de a se servi de lucrul altuia; dreptul de abitațiune (locuința) este dreptul de a se servi de o casa; dreptul de us asupra unei case.« Precum rezultă atât din aceasta nota cât și din însași rubrica capitolului II Despre usus și abitațiune, al titlului III din cartea II, C. civ., legiuitorul român nu consideră ađi abitațiunea decăt ca un usus special. Dispozițiunile art. 565 urm. din codul civil rom., corospund aproape întocmai art. 625 urm. din Codul Napoleon. Dar dupa cum Justinian, urmând parerei lui Marcel, decisese ca logatarul abitațiunii putea locni el însuși în casa sau să o dea cu chirie, tot astfel legiuitorul român, parasiind modelul seu, pe legiuitorul frances, decide în art. 572 ult. aliniat. (Cf. Dim. Alexandresco, t. II, pg. 658 urm.)

Abiturient, elev din cursul ultim al unui gimnasiu sau școala reala, care după încheierea anului școlar se supune la examenul de maturitate (baccalaureat).

Abjudicare, (*lat.*) luare prin judecata, denegare legala.

Abjurare, a jura în contra celor jurate mai nainte; lapedarea de ceva, lapcdarea cuiva de religinea falsa de mai nainte. Ca term. juridic: negare întarita prin juramēt.

Ab lactare, modul de a altoi vița americana, unci și fragarii. V. Altoire.

Ab lativeus, (*lat.*) al 6-lea cas în declinațiunea substantivelor latine, raspunde la întrebarea: *de unde*; s. e. *de monte* = dela sau de pe munte (v. Cas.)

Ab lațiune, spalarea vr'nnui loc sau coborîrea solului în urma influinței disolvatoare a apei și a aerului. In deosebi topirea ghețarilor. *In dreptul penal* dupa teoria A.-ei nu furt este implinit unuia după ducerea obiectului furat, în vreme ce după teoria aprehensivnei furtul este implinit deja prin luarea și însușirea obiectului.

Ab legat, legat, ambasador — mai ales papal — de al doilea rang. In dietele vechi ale Ungariei se unuia astfel reprezentanții magnaților. Românii din Ungaria mai folosesc aceasta numire pentru noțiunea: deputat.

Ab lepharia, (med.) lipsa pleoapelor.

Ab noba, numele latin al Padrii Negre, numita mai târjin și Silva Marciana.

Ab norm, neregulat, neobiciinit; *abnormal,* *abnormitate,* lucru neobiciinit, nefiresc.

Ab o, capitala guvernamentului ruso-finic Abo-Bjöneborg, la gura riului Anrajoki; 31,671 loc. Comerțiu maritim. — La 7 Mai 1743 pace între Rusia și Svedia.

A bocca chiusa, (*ital.*; *franc.*: *à bouche fermée*), cu gura închisa; termin musical, care indica un efect vocal de cor, ce acompaniază o melodie principala; produce oarecum impresiunea îndepărtării și se obține vocalizând cu

bunzele apropiate, așa că sunetele sânt ca reținute în cavitatea bucala. [T. C.]

Ab od (Ajtai) Mihály, prof. la gimn. ref. maghiar din Aiud, n. 1704 în Száraz-Ajta în Secuime, † 16 Nov. 1776. A înființat o biblioteca gimn. împrenuata cu musen unumismatic, cum nu s'a aflat în Ardeal. Reunemele literar i'au asigurat: Gramatica latină edata în Sibiu la a. 1744, și folosita ca manual în școalele Ardealului, și Metodica edată în Sibiu la a. 1747. A mai edat multe predici funebrale. Dintre operele inedite mai însenuat e: »Antiquitates Graecae et Hebraicae», despre care ȳice Petru Bod că »asemenea carte nu se mai învêrtise prin mâinile literaților». [†]

Ab olițiune, termin de drept public și penal pentru dreptul suveranului sau suveranității statului de a eschide ori suprima în calea grației procedura penala pentru casuri singuratic. In România abolitiunea e restrînsa prin art. 93 al constituțiunei, în codul penal e neremarcata, iar în Ungaria nelimitata conform art. de lege V din 1405, XLVIII din 1715, LVI din 1791, §. 7 art. III. din 1843 și §. 105 cod. penal.

Ab olițiionist, v. Sclavia.

Ab omé, capitala regatului Dahomé în Guinea, la 150 km. departe de ȳernurul marii, pe un teren nasipos. Locnitori 30,000. Palatele regale sânt încunguritate de un zid de 7 metri, pe care sânt înțepate capetele celor priși în resboin.

Ab ominabil, uricios, scârnav, spurcat.

Ab onament, neologism dela cuvântul francez *abornement*, care se deriya din cuvântul baslatin: abouare (a rescumpăra drepturi feudale; a face convenții, care sa limiteze oarecari prestațiuni), de unde prin extensiune: *convenție* pentru a primi în schimbul unui *preț holdrit*, oarecari drepturi, servicii, obiecte.

Ab ongo, popor de lângă Congo (v. Gabun.)

Ab ony, com. mare în ctul Pest-Filș-Solt-Cumania mica, cu 12,157 locnitori, toți maghiari.

Ab onyi, 1. *Árpád*, scriitor beletristic magh.; n. 1865 în Bars-Szt.-Kereszt, cott. Bars. A scris novele, drame și romane; e colaborator mai la toate foile maghiare din Pesta și Cluș. 2. *A. Lajos*, nunce familiar »Márton Ferencz» scriitor beletristic magh., n. 1833, a scris o mulțime de novele și romane, cari prin motivele lor naționale, aplicarea și reproducerea fidela a elementului popular maghiar de pe câmpiile Ungariei, i-a asigurat loc între scriitorii beletristici de primul rang. [†]

Ab ordagiu, (*marină*), în general este ciocuirea întâmplatoare între done vase. Acest accident este de multotri fatal unuia din vase, uneori chiar la amândone, și este cel mai teribil, de care na a se teme navigatorii, mai cu sama cu bastimentele moderne de fer animate de ințeli considerabile. Abordagiul este cu atât mai distrugător și cfectele cu atât mai sdrobitoare cu cât vasele ce se abordeaza sânt mai mari: în câteva minute un cuirasat de 30 milioane (Victoria, engl.; Grosser-Kurfürst, germ.), un vapor-poșta (Elba, germ.; Utopia, engl.), cu toate compartimentele etause (v. ac.), dispar în valuri cu sute de oameni, fara a lasa urma. In fiecare au sânt ȳeci de vase, cari pier în acest mod. Abordagiul se produce: din cauza de ceață, din greșala de manevra, din avarii momentane în

cărmă sau mașină la locuri strâmte și frecventate, din cauza unui curent violent sau a unei rafale puternice, într-o rada sau port. Într'un înțeles restrâns, se numește abordagiu, în marina de reșboiu, manevra tactică, prin care un bastiment se apropie într-o luptă navală de un bastiment inamic astfel, ca echipagiul seu sa poată sari la bordul adversarului, pentru a se bate piept la piept: este ceva identic cu asaltul dat de o trupă unei redute pe uscat. În vechea marină cu vele, când artileria era slabă, mai toate luptele se sfârșiau prin abordagiu; în acest scop pe fiecare vas erau detașamente de abordagiu, dinainte destinate spre acest scop; oamenii erau înarmați cu topoare de abordagiu și cu paloșe. Scenele de macelarire, ce se produceau pe vasele abordate erau îngrozitoare. În marina modernă, cu artileria sdrobotoare de ași și cu torpile infernale, doue bastimente se pot trimite reciproc la fund în câteva minute, dela distanță; astfel abordagiul, ca manevra tactică voluntară, devine cu totul improbabil în luptele viitoare. În schimb ciocnirea cu pintenele (v. ac.), voluntară și mai ales fortuită, va înmormânta multe vase într-o luptă modernă.

[Constant. B.]

A. ca termin de drept maritim se folosește în Cod. de con. rom. în art. 672 urm.: de asemenea Regulamentul din 30 Martie 1879 relativ la poliția porturilor și malurilor dunarene ale României conține oarecari dispozițiuni asupra acestei materii, precum și Regulamentele comisiunii europene.

Abrigines, (*lat.*) numele cel-l dadeau Romani locuitorilor vechi ai unei țeri, baștinași; numele unui popor, care locuia în vaile Apeninilor.

Abortus (*lat.*) abort, perdere, lapedare, stîrpire, nascerea înainte de vreme a fetului mort și nedesvoltat. Abortarea este naturală când urmează dela sine, sau artificială când e provocată prin intervențiuni neșesugite; cea naturală se întâmplă de către organismul mamei sau al embrionului a ajuns într-o stare patologică (bolnavă), ce nu permite desvoltarea normală a acestuia; abortarea artificială se comite adeseori cu ajutorul unor mijloace babesci și manipulații brutale în scopul criminal de a scapa pe o femeie însărcinată de fructul pântecului. În casuri excepționale abortarea este provocată prin intervențiunea artei medicale, dar atunci numai în interesul vital al însărcinatei. [Dr. V.]

About, *Edmond*, scriitor francez, n. la Dieuze 1828. Elev al școlii normale superioare, el fu trinitis la «școala franceză» din Athena. La reîntoarcere publică: «La Grèce contemporaine». Primul seu roman «Tolla» a dat loc unei polemici violente, acusat fiind autorul ca plagiator. Drama «Gaetano» reprezentată la Théâtre français a stîrnit mari turburări. În urma a mai publicat: «Les Mariages de Paris», «Germain» etc. «Question romaine», pe care o scrisese după ce petrecu câțva timp în Roma și în care ataca papalitatea; această scriere încă făcî mult șgomot. Stil clar, precis, o cunoștință profundă a limbii sunt calitățile esențiale ale lui About, cari îi câștigara numele de «Doubleur de Voltaire».

Ab ovo (*lat.*), dela început, dela ou; *Ab ovo usque ad mala*, dela ou pâna la mere, dela început pâna la sfîrșit. (Proverbul e a se explica așa, ca la Romani prânzul se începea cu oue și se sfârșia cu fructe.)

Abracadabra, cuvînt magic, care se scria pe o tablă în modul urmator:

abracadabra
abracadabr
abracadab
abracada
abracad
abrac
abrac
abra
abr
ab
a

Tablă se purta ca amulet (aperator) contra frigurilor.

Abraham a Santa Clara, cu numele adevărat: Ulrich Megerle; calugar din ordinul s-tului Augustin, vestit ca orator și scriitor de spirit și umor; n. la 1644; la 1669 a devenit predicator de curte în Viena. † 3 Dec. 1709. Operele lasate de el formeaza 21 volume.

Abraim, munte pe partea ostica a Mării Moarte.

Ábrányi, 1) *A. Emil*, sen., publicist și dramaturg magh., n. 1820, † 1850, a fost redactor la ziarul lui Kossuth Pesti Hirlap și director al foii Jövő. 2) *A. Emil*, jun., poet magh., n. 1850, a tradus mai mulți autori straini, (Béranger, Hugo Victor, Heine, Moore și Byron) și este unul dintre cei mai de frunte reprezentanți ai generațiunii mai tinere de poeți maghiari. Este fiul lui 3) *A. Cornel*, sen., scriitor music. și compozitor, n. 1822, prof. la conservatorul din Budapesta, fondatorul și (1860—1876) directorul primei reviste magh. musicale. Opere mai însemnate: Estetica music., armonia music., însușirile musicii magh., istoria gen. a musicii și preste 100 de compozițiuni. 4) *A. Cornel*, jun., publicist magh., deputat, n. 1849, a condus mai multe foi, (Kelet Népe, Magyarország, Ország-Világ, Pesti Napló); a scris povele și comedii (unele premiate) și numeroase foi volante politice de mare succes. În parlament aparține partidului național (apponyist); e cunoscut ca publicist excelent și orator de frunte.

Abrăș, *ibraș*, cal cu o pată albă sub coada, câte odată și cal patat pe la ochi.

Abrasiune, (*lat.*), aplanarea suprafeții pamîntului prin confundarea pe neobservate.

Abraxas (dupa Neander $3\alpha = 3$, $\beta = 2$, $\rho = 100$, $\xi = 60$, $\zeta = 200$, laolalta 365; dupa Bellerinnann egipt. abrak = sfînt și sax = nume): numele inventat de gnosticul Basilide din Egipt în sec. II. d. Chr. pe seama deitații celei ce după învîțatura lui Basilide și-a desvoltat esența în 365 ceriuri sau imperații de spirite. Abraxas se numesc și gemmele, cari reprezinta chipul deitații Abraxas cu cap de cocș (provedindu) și picioare în forma de șerpi (mîntea și rațiunea), în dreapta cu un biciu (puterea) și în stînga cu un scut ori cu o cununa (cere = înțelepciunea).

Abreviator, (*lat.*, prescurtator) în vechime oficial papal de birou, ocupat cu espedarea brevelor; astași 11 prelați, cari fac ultima revisuire a bulelor.

Abreviatură, (*lat.*), prescurtare.

Abritul, Apsitium, dupa Casiodor un oraș în Moesia de jos, provincie română dependentă de prefectura Iliricului, care se întindea pe țer-

murele drept al Dunarei, prin Bulgaria și Dobrogea de mai târziu, până la Marea Neagră. Abridul a trecut în istoria națională mai ales din cauza unei episcopii romane, ce-și avea numele dela el. Marcian, episcopul acestei diecese, se afla subscris într-o epistolă sinodala îndreptată din Moesia către imperatul Leon: *Marcianus episcopus ecclesiae Abridicae*. În actele Sinodului ecumenic VII încă întâmpinăm icalitura unui episcop al acestei biserici: *Ursus episcopus Avaritanensium* (în act. VI se dăce *Barthianorum Ecclesiae*. Le Quien în *Oriens Christianus* observă foarte nimerit la acest nume: Nomen Ursus hominein latinae linguae significat, adeca însemnează om de limba latină: va să dăce precum episcopia era romana, astfel Romani erau și pastorii, și cu atât mai mult credincioșii ei. Asemenea celorlalte episcopii din Dacia și această depindea de patriarhatul Romei celei vechi. V. articolul *Prima Justinianea*. Pentru literatura cf.: T. Cipariu, *Acte și Fragmente*, IX. C. Erbicéanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, pag. XXIII. P. Maior, *Istor. Biser. a Rom.* p. 173.

[Dr. D. Radu.]

Abrogare, desființare, în special a unei legi. Ori ce isvor de drept numai atunci are putere abrogătoare, dacă posedă aceeași autoritate ca și isvorul de drept ce este de abrogat. În acest caz legea mai nouă abroaga pe cea veche, într-o cât sunt în contradicere. (Lex posterior derogat priori). În România astăzi numai puterea legiuitoare, care face legea, este în drept sa o și desfaca, adeca sa o abroage. Așa fiind, instanțele judecătorești cu drept au hotărât, ca nu este suficient ca o lege să fie cădută la disuetudine, pentru a pute fi considerată ca abrogată. Abogațiunea poate fi de doué feluri: abogațiune expresă, când în termeni formali se declara cădute dispozițiunile legii vechi; abogațiune tacita, când legea nouă cuprinde dispozițiuni, cari implicit abroga pe cele ale legii vechi (art. 1912 Codul civil). Asupra acestuinei se poate consulta: Dim. Alexandresco, *Explic. teor. și pract. ale Dr. civ. rom.*, t. I, pag. 10 urm.

Abroma Iacq., planta, gen din fam. Sterculiaceelor (cânepa indica pereuanta), da fuior pentru funii etc., originara în India și Australia.

Abrud, (germ. Grosz-Schlatten [din cuvântul slav zlato = aur] mag. Abrudbánya, oraș. în Munții-Apuseni ai Ardealului, în cott. Albei inf. E aședat între dealuri, pe ambele maluri ale riulețului Valea-Abrudului, la poalele dealului Știurt. Pe timpul lui Decebal era centrul operațiunilor montanistice din Dacia. În deosebite epoche, numirea acestei localități se gasece în deosebite variațiuni: Abrug, Avrud, Abruth, apoi Abrud. La a. 105 d. Chr. inperatul Traian, după cucerirea Daciei, a aședat a VI-a legiune romana la Abrud, numindu-l: »Auraria Daciae», iar mai târziu »Auraria major», și a organizat așa numitul »Collegium aurariorum» sub un cap montan numit »magister». Minele se lucrau cu 20,000 lucratori; pe toata septemăna se scoteau din mine 205 punți de aur. Prefecți trimeteau în tot anul preste o sută cântare (10,000 punți) aur curat la Roma. Despre însemnatarea antică a Abrudului atesta marețele remașite romane: »Cetatea mare și Cetatea mica», unde coloniile lui Traian au deschis mine de

aur, precum și multe inscripțiuni și descoperiri archeologice, iudeosebi inscripțiunea de pe cele trei table de ceara (tabulae ceratae), cari s'au gasit în »Cetatea mare» la a. 1786, 1788 și 1885. Astăzi sunt ornaueutul museului din Pesta. Din punct de vedere epigrafic și paleografic aceste »table» formează cea mai prețioasă descoperire archeologica. Până la a. 1848 s'a pastrat un sigil, care avea emblema: un vultur, iar inscripțiunea: SIGILLUM OPPIDI ABRUG. 1730. A. era tesaurul țerei, toți rîvneau a-l avé; cronicile vechi dovedesc, ca multe familii nobile maghiare s'au fost aședat la Abrud, familii acum necunoscute acolo. Ađi el e capitala Munților-Apuseni și emporiul comunelor de acolo. Ca »Oppidum-montanum» a fost înzestrat cu autonomie și privilegii. La început se țineau de acest oraș »Munții-Apuseni»; mai târziu insa nuuui patru comune: Abrudel (Abrud-sat), Cârpeniș, Bucium și Mușca, cari toate laolaltă coustituiau: »Terra-Abrud» (Țeara Abrudului). Sub titlul: »Terra Abruth vocata, quae est sita juxta Omopy fluvium», regele Stefan al V. l'a donat la a. 1271 capidului rom.-cat. Guvernatorul Ioan Huniade a sustinut capidul în dreptul căștigat. Ladislau al V. iusa în a. 1453, în diua sântului Marc, a întarit drepturile și privilegiiile Abrudului avute »ab-antiquo». Nașiuinea sasească încă ridicase un proces de proprietate asupra Abrudului. Acest proces a fost judecat de însusi »supremus tavernicus» în Timișoara la a. 1320, respingându-se Sașii cu pretensiunea lor. Ioan Zapolya (1515), ca voevod al Ardealului, Ludovic VI (1524), regele Ioan Zapolya (1538), Isabella (1542), Stefan Báthori (1578), Sigismund Báthori (1585) au întarit privilegiul opidului Abrud, Georgiu Basta în a. 1604 în 18 Aprilie a asigurat Abrudului drepturi față cu cele 4 comune susnumite. Sigismund Rákoczi a daruit în a. 1607 acele patru comune formal opidului A., ca afara de decima (dijsma) din miei, toate celelalte beneficii sa le traga dela acele comune, dar cu condițiunea, ca tot minerul din Abrud sa plateasca în cassa statului pe an un florin de aur adevărat; afara de aceasta sa dea pentru bucataria principelui domnitor la craciun 2 ferii de unt, 2 ferii de miere și 2 junci de câte 3 ani. Așa s'au încercat mai întâiu a supune acele comune. Báthori Gábor (1609) și Bethlen Gábor (1617) au întarit privilegiul Abrudului, insa cu acel adaus, ca A. sa plateasca statului 100 de galbini pe an. În 1715 s'a urcat contribuțiunea și s'a introdus decima din aur (urbura). A. insa n'a avut uici odata linise de acele comune, fiind-că ele n'au vrut sa recunoasca supremația Abrudului dicend, ca ele au egale drepturi cu el, și ca laolalta fac: Țeara-Abrudului. Comunele s'au provocat la diploma principelui Apafi, dată din Alba-Iulia, 20 Maiu 1676 și din 18 Decembre 1689, prin care nu se pretinde dela acele comune alteeva, decât ceea ce se pretindea și dela orașul Abrud: pisete și cosași de aur; miere și unt pe seama mesei domnesci.

În a. 1727 s'au sculat Români cu mâna armata asupra Ungurilor din A., au constituit un magistrat românesc și s'au pus cu puterea în stăpânirea drepturilor revindicate; dar armata i-a împrăștiat și a restaurat A. în privilegiile sale. În a. 1760 s'a întemplat o alta rescoala.

În reșcoala lui Horia (1784), întrând Români în A. au scos din arhiva orașului toate diplomele și privilegiile și au pîrjolit cu ele în piața un porc ucis, precum se adevărase prin raportul primarului către guvern. În a. 1784 A. și-a pierdut jurisdicțiunea și a ajuns sub jurisdicțiunea cotelului Albei inf., dar aceasta stare n'a răsturnat. În 1785 A. a reclamat la curtea împărătească, de unde în a. 1790 și-a recăstătigat drepturile avute, nu însă și asupra comunelor Abrudel, Carpeniș, Buciium și Mușca. Ce privește jurisdicțiunea acestui oraș, aceea era regulată, pe lângă privilegiile sus amintite, prin statute locale și prin legile țerei. (Aprob. pars III, tit. 16, a 1., Comp. p. V et 11). În cauzele de mai puțină însemnatate judecata o făcea sedria montana din Abrud; primarul sedriei îl alegea minerii și se numea Bergmeister, în limba poporului »Permeșter, Magister montanus.« După a. 1784 comunele Abrudel cu filialele: Suhar, Cînruleasa, Buninginea și Bucese; Mușca, Carpeniș și Buciium cu filialele: Cerbu, Ișbita, Buciium-șeasa, Pocieni și Muntari, și-au susținut mult timp aceasta organizație; ele își alegeau pe Magistrul lor (primarul) pe vicea. El era înțar și salariat și din partea coroanei (fiscul). Acest oficiu l'a purtat și tatal mitropolitului Sterca Șuluiin până la moartea sa.

A. a suferit în toate reșcoalele mari pierderi în oameni și în avere; dar uici când o pierdere atât de cumplită ca la a. 1849. Cronicarii maghiari pun numărul cetățenilor maghiari, cazuți jertfa războiului popularului înfuriat, la 1200, afara de armata maghiară căzută în lupta cu ocaziunea ambelor invasiuni ale lui Hatvani. Causa catastrofei însă au fost înșiși Maghiarii. Astfel dovedesc toți cronicarii competenți și imparțiali, ba chiar și Maghiarii din Abrud. (Cf. Pestü Napló Nr. 238 a. 1881). Se statorise adevărat, la intervenirea lui Dragoș, ca reprezentant al guvernului lui Kossuth, între acesta și între fruntașii români din Munții-Ăpusei un armistițiu, cu scop ca să se încerce o împăciuire între Maghiari și Români. În timpul când pertractările de împăciuire curgeau în biserica reformată din A., navalește pe neașteptate — la îndemnul Maghiarilor din Abrud — o armată maghiară sub conducerea lui Hatvani, din învecinatul comitat Zarand, care pune mîna pe toți fruntașii români, căți nu putura scăpa cu fuga. Hatvani puse la cale cel mai selvatic și barbar terrorism, spânzura, împușca și arunca în prisoare pe cei ce s'au încreșt cuvîntului de onoare, garantat în scris și prin graul nefericitului Dragoș, deputat în parlamentul din Pesta. Între cei arestați a fost și primarul orașului Ioan Boeriu de Scorei. În urma provocărilor pe Iancu, care scapase ca prin minune din Abrud, ca să depuna armele. Urmarea a fost: catastrofa Abrudului și nimicirea lui Dragoș împreună cu armata lui Hatvani. (V. Avram Iancu).

A. e azi cetate nouă cu magistrat organizat; are o camera erarială, 5 biserici, dintre cari 2 rom. (gr.-or. și gr.-cat.) și o casarmă zidită în timpul mai nou; are 2928 locuitori, dintre cari 1728 Români gr.-cat. și gr.-orient.; 631 rom.-cat. Maghiari, Nemiți ș. a.; 429 reformati Maghiari; 181 unitari Maghiari; 12 Sași; 11 Jidani; 1 armeano-catolic. Pe teritoriul Abrudului a fost

cladita Roșia și Corna și ca atare se țineau de jurisdicțiunea Abrudului. La a. 1860 însă s'au despartit cu desăvîrșire.

A. era renumit din cele mai îndepărtate timpuri pentru spiritul învapaiat românesc, care a domnit acolo între patriarcalele familii românesce, pentru bunăstarea lor materială și pentru proverbiala lor ospitalitate. În A. se afla azi Despartămintul Astrei, Institutul de credit »Auraria«, întemeiat la a. 1887 cu un capital de acțiunii de 30,000 fl., tot atîta fond de rezerva și cu un revirement de 2 milioane florini. Este și o Reuniune a femeilor din Abrud și Abrud-sat, care întreține o școală de fete, în care se afla 60 copile. Reuniunea are un capital de 10,000 fl., mare parte daruiți de zeloasa societate de mineri (băiași) Concordia. Minele Abrudului, mare parte pe teritoriul comunelor Roșia și Corna, se luca prin înșiși proprietarii pămînteni. Străini pînăcumă încă nu s'au încuibat. O singura firmă din Viena, Stertier et Becker, și-a încercat norocul, dar și aceasta, după ce a îngropat în acele mine aproape jumătate milion florini, a parasit Roșia.

La 1895 s'au schimbat la camera din Abrud 553 kilogr. 418 grame aur de 16 carate, adică $\frac{2}{3}$ aur, $\frac{1}{3}$ argint, pentru care proprietarii au primit aproape 900,000 fl. Dar întreaga cantitate de aur, ce se produce anual în Munții-Ăpusei, Abrud și jur., întrece suma de 1000 kg. în valoare de 1.800,000 fl. Marii proprietari își schimbă aurul în Pesta și Viena. Pînă la a. 1848 aurul se schimba numai în Abrud, cam 10—15 centenare (maji) pe an. Arama și plumb se găsesc în cantități mai mici și se estrag din pulberea de mine, așa numita Schlick, în cuptorul de topit (Koho) din Zlagna. La tot cazul considerabila sumă produce acele mine, dar e departe de ceea ce se producea în timpurile fericite, când primarul Abrudului, imitînd pe regele Mathia — precum atesta vechii cronicari — dacă mergea la biserica în calța calțului cu potcoave de aur. (Literatură: 1) Massmann J. F. Libellus aurarius s. tabulae ceratae apud Abrudbányam nuper repertae. Leipzig 1841. 2) Oesterreichische Blätter für Literatur und Kunst. 2. Quartal. 3) Jahrbücher der Literatur CXI. Band. 4) Cipariu: Programul gimn. din Blaj. 1855. 5) Detlefsen: Über zwei neu entdeckte römische Urkunden auf Wachstafeln, und Über ein neues Fragment einer röm. Wachsukunde aus Siebenbürgen. Wien 1857. 6) Friedvalski: Miner. Trans. 7) Sofalvi Elek: Institutiones Juris metallici, in usum M. Principatus Transilvaniae. Claudiopoli 1834. 8) Fehér: Codex dipl. Hung. etc.) [I. S. Ș.]

A. protopopiat român gr.-or. se compune din 23 de parohii, cu 19,828 de credincioși; reședința protopopiatului e A. (După Șematismul biser. ort. române din Ungaria și Transilvania, pe a. 1896, în Calendarul pe 1896. Sibiu, tip. arch.)

Abrudsat, (mag. Abrudfalva), com. mare în cotel. Albei inf., așezată pe Valea Abrudului, spre nord dela Abrud. La sud este împreunată cu Abrudul și se estinde pe un teritoriu mare; are 4575 loc. toți Români. De Abrudsat se țiu prădiile (catunele): Buninginea, Cînruleasa, Selîștea și Suhar. Pe teritoriul ei, în partea apuseană, se înalță colosul de stîncă Vulcan. [silv. mold.]

Abrud-Valea (*V. A.-lui*), un mic râuleț, ce curge prin comunele Bucium, Abrud, Abrudsat și Carpeniș și se varsă în Arieș, pe partea dreapta, la Gura-Abrudului, dinjos de Câmpeni. Are afluențe mai multe parafe, dintre cari mai însemnata e Valea Roșiei. Atât pe aceasta, cât și pe Valea Abrudului sunt sute de șteampuri, cari produc șgomot larmuit și turbura apa cu nasipul, ce ese din ele. Nasipul acestui râuleț este bogat în pulbere de aur. [silv. inold.]

Abrupt, rupt deodată; fara legatură.

Abruzzi, partea cea mai înalta și mai selbatica a Apenninilor cu piscul cel mai înalt al acestora Monte-Corno (2921 m.) în grupa Gran Sasso d'Italia. A. constau din doue șiruri paralele, sunt formați din peatra de var cu coaste prapastioase spre Marea Adriatica. Padurile de fagi, stejari, ulmi și mai sus de brați sunt pline cu urși, lupi, porci selbatici etc. Vaile sunt roditoare: pomi diferiți, mai în jos olivi. Ocupația locuitorilor: economia de vite, dar cultura grâului, orezului, legumelor, safranului și vinului ânce a lașita. A. sunt traversați de o cale ferata (Pescara-Solmona), care leaga cele doue inari (Adriatica și Tirrhena). Locuitorii A-lor sunt de o simplitate patriarhala, iubitori de țeara și ospitali.

Abruzzo-Molise, ținut în Italia, platou în Apennini, (Gran Sasso 2921 m.), udat de Pescara, Pangro etc.; e împarțit în provinciile: Aquila, Chieti, Teramo și Campobatto, nunita mai nante Molise; 16,800 km.² cu 1.360,378 loc. (1891).

Absces, îngramadire de puroiu (materie) într'o cavitate formata prin descompunerea țesaturilor. Când colecțiunea de puroiu e rezultatul unei inflamațiuni produse în timp scurt, Ab. se chiama cald. Când inflamațiunea dureaza timp mai îndelungat, Ab. se chiama rece; Ab. care se produce la oareșicare departare dela focarul inflamațiunii, se chiama Ab. prin congestiune. La anumite boale, Pyemie ș. a., coloniile de bacterii respândite prin circulația sângelui produc la diferite parți ale corpului A b. metastatice.

Abscisa v. Coordinate.

Absent, (*lat.*) nu e de fața, lipsesce.

Absența, (term. jur.) Titlul IV. al Cartii I. din Codul civil rom. (art. 98 urm.) poarta denumirea: Despre absenți, adeca cei cari lipsesc dela locul lor. Jurisconsultul B. Boerescu găsesce cu drept inexacta explicațiunea legitimorului. De aceea el țice: Absent, în sensul de care se ocupa titlul nostru, este acela care lipsesce dela domiciliul sau reședința sa, de a carui urma nu se șcie și a carui existența este incerta. Acesta e într'adever înfeșlesul cuvântului absent în art. 98 urm. C. civ. Alteori însa acest cuvânt însemneaza cel ce momentan nu e la domiciliul sau chiar la un alt loc determinat (art. 290 și 1896 C. civ.)

Absentare (*dela școală*). Despre absentările dela școală în Ung. învețatorul e îndatorat a purta însemnari regulate (diar) și a le așterne cu finea fiecărei septemâni scaunului școlar. Acesta admoniaza pe parinții și îngrijitorii copiilor; nefolosind aceasta, îi pedepsește. Pedepsele se transpun spre esecutare primariei comunale. Nefolosind nici aceste, scaunul școlar face aratare inspectorului școalelor și la intervenirea acestuia primaria comuna da tutor copilului obligat a umbla la școală. Tutorul se

îngrijesce de umblarea lui regulată la școală. Însemnările absențelor le revede scaunul școlar și inspectorul. [G. Trif.]

Absentism, (*engl.* Absenteeism) se numesce consumarea de avere, de venit, în strainatate. La formarea acestui termin au dat ansa marii proprietari irlandezi, cari absentau dela moșiile lor și consumau de regula în strainatate arênșile cele mari, ce le primeau pentru moșiile lor, și astfel contribuiau la saracirea țerei. Absentismul e combatut de economiști din motiv, ca micșorează averea națională, ducându-o din țeara proprie în țeara straina, fara să aduca ceva în schimb. Despre absentității din R. v. Aurelian, econ. pol. 1889 p. 183.

Absinth (licher de pelin), un licher cu gust aromatic amariu, care vine în comerț mai cu seama din Franția și Elveția, unde se și consumă cea mai mare cantitate. Consumațiunea prea deasa de absinth are efecte foarte stricacioase asupra sistemului nervos. A. se fabrică sau din pelin (Artemisia) cu adausuri de anason, sau din oleiurile etherice ale acestor plante; unii fabricanți adauga și alte arome.

Absolon, fiul lui David; ș'a resculat contra tatalui scu. A fost ucis în fugă acățându-i-se perul cel lung al capului de un arbore; prototip al filor nerecunosctori.

Absolut, (*lat.*) denota ceva perfect și necondiționat în opoziție cu ceva neperfect și relativ. a) *Fînța* abs. este Dumnezeu întrucât își are originea dela sine (Aseitate); el este însași perfecțiunea și isvorul primar a toata bunatatea, a tot adevernl; b) *Adeveruri* abs. sînt axiomele sau principiile, cari, în sine evidente, nu au trebuința de demonstrare; c) *Mandat* abs. este acela, dela a carui împlinire nu se poate nimeni subtrage; d) *Domnia* abs. e aceea, care nu-i normata și nu recunoasce nici un fel de lege positiva. (V. Despotism; Absolutism); e) *Miscare* abs. în asemenea cu cea relativa, e aceea, care nu se poate referi la un ce stabil în sistemul cosmic; f) *Valoare* abs. este aceea pe care un obiect o are în sine, fara privire la altul. V. Absolutoriu; Absoluțiune; Absolutism. [Pletos.]

Absolutism, sistem politic, în virtutea caruia acela care dispune de putere, — monarch, despot, autocrat, tiran, dictator, — domnesce și guverneaza statul dnpa propria lui voința. Exista multa asemenea între despotism și absolutism, cu deosebire nunita ca despotismul este un sistem politic tradițional, permanent și de un caracter oarecum religios, pe când absolutismul este un sistem de guvernament trecetor, excepțional și de caracter politic. A. n'a putut sa se introduca printre popoarele europene decât ajutat de evenimente, și nu se poate menține și conserva decât prin forța și artificiu. Trop souvent le danger rallie à la domination absolue, et dans le sein de l'anarchie un despote même paraît un sauveur, . . . « Mirabeau, Collection, I, pag. 350. Imperium, pe care Senatul și comițiile centuriate romane îl conferiau magistratilor sei, conținea germentul absolutismului, care prinse radacini și se desvoltă îndata ce împrejurările îl favorisara. În nici o frasa mai mult decât în cele urmatoare nu se oglindesce mai cu viçoare și emfaz absolutismul imperial și cel monarchic: quidquid principis placuit legem

habet vigorem, și: l'État c'est moi. În urma revoluțiunii franceze (1789) absolutismul monarhic a fost temperat în unele state și redus la cea mai simplă expresie, în altele prin introducerea sistemului constituțional și reprezentativ. (V. ac.) [Urseanu Valerian.]

Absoluțiune, desfacere, deslegare. 1) *A. (în drept)*. Nu tot ce este contra moralei și poate vătăma pe semenul nostru, e pedepsit și de legea penală: ea lasă uneori conștiinței individuale, opiniei publice sau instanțelor civile grija de a repara faradelegea. Alteori, din scapare de vedere sau din imperfecta vizare, legea penală comite o atare omisiune. Astfel Curtea de casațiune a judecat, ca arestantul, care condus de patruză neînsoțit de alți arestanți la un puț afara din preajma închisorii spre a scoate apa, fara violența ia din sîn uude avea ascuns un sac cu cenușa, îl arunca în ochii patruză și scapa, comite de sigur un fapt reprobabil, dar neprevedut nici de art. 195 Codul penal, nici de vre-un alt text de lege. Urmează deci, ca trebuie absolut. Din cele ce preced lesne se poate vedea diferența dintre absolvire și achitare: în primul cas, declarat culpabil, culpabilul nu se pedepsește; în al doilea cas, se achita, nefiind recunoscut în culpa (art. 10 Proc. pen.). Mai e de observat ca în Rom. aceste cuvinte de absolvire și achitare sunt în genere rezervate pricinilor, cari merg dinaintea Curții cu jurați și ca absolvirea se pronunță de Curte, iar achitarea de președinte (art. 381 și 387 Pr. pen.). — Pentru parchet și camera de punere sub acuzare, se ăice de aceste autorități ca declara, ca nu e loc la urmărire (art. 129, 224, 225, 226 Pr. pen.; art. 92 leg. org. jud.), pe când instanțele celelalte represive apara de penalitate (art. 157, 187, 207 Pr. pen.; conf. și leg. jud. de ocoale din 1896).

2) *A. (în biserică)*, a) *deslegarea sacramentală* de pecate, ce o face preotul în taina marturisirii; b) *deslegarea canonică* dela pedepse ori alte legături bisericesci (reconciliare); c) *deslegarea morților*, prin care biserica cere dela Dumnezeu, ca sa ierte celor repausați pecatele, adica pedepsele meritate pentru pecate, în ceea-lalta lume.

Absolutoriu, absoluțiune (eliberare) de sub responsabilitate; testimoniul ce se da celor ce termina vre-o școala mai înalta.

Absorbentia, medicamente neutralizatoare, d. e. magnesia în contra acidului gastric.

Absorbire, sugere, înghițire, sberere.

Absorpțiune, însorbire, însugere; în fisica însugerea gazurilor, aburilor, prin corpuri solide și lichide, fara de a se produce combinațiuni chimice. Corpurile solide absorb gazele pe suprafața lor (*adsorpțiune*) în mesura mai mare. Cele mai poroase, cum e carbunele de tufa, absoarbe 90 volume cât al seu de amoniac, platina spongioasă. Lichidele absorb, remănând temperatura lor nestramutată, pe lângă aceeași presiune totdeauna aceeași cantitate de gaz; dintr'o amestecatura de gaze lichidul absoarbe din fiecare gaz atâtă, cât corespunde presiunii aceluia deosebbit, va sa ăica, cât ar absoarbe amesurat presiunii gazului atunci, dacă acel gaz ar fi singur (*legea lui Dalton*). Cantitatea gazului absorbit este cu atât mai mare, cu cât îi este temperatura mai scađuta. Corpurile organice, animale,

plante, încă absorb din mediul, în care viețuiesc, corpuri gazoase și le prefac în părți organice ale trupului lor (*absorpțiune fiziologică*), apoi descompun cele usate și le departa dintr'însele prin eșhalare, resuflare.

Abstenența, înfrânare, reținerere; virtutea cumpetului și în special contenirea dela anumite mănăcari, pentru ca sa se înfrâne poftele trupesci și spiritul să domnească mai ușor asupra simțurilor. Depriinderea A.-ei era la Pithagorei o recerința cardinală. În biserica catolică sub A. se înțelege contenirea dela anumite mănăcari în ăilele determinate de biserica. În înțeles politic și econ. v. art. Pasivitate și Malthusianism.

Abstract, (*lat.*) în opoziție cu concret, denotă caracteristica unui grup de noțiuni și totodată a unei clase de substantive. Abstracte se numesc acele noțiuni, cari au de conținut notele comune dela mai multe obiecte asemenate prin un act al cugetarei. S. e. din asemenarea arborilor între sine cu tufșurile, cu florile, cu muschii, cu cerealele, cu leguminoasele, s'a nascut prin combinațiunea notelor comune ale acelor noțiuni abstracte: *planta*. Echivalentul limbistic al noțiunilor abstracte sunt substantivele numite «comune». Ce e abstract nu exista de sine decăt numai în cugetarea noastră. [Pl.]

Abstractiune, a) A. împreună cu determinațiunea sunt operațiunile fundamentale, de cari se servește cugetarea la formarea noțiunilor. Basa abstr. este asemenarea. Asemenate pot fi obiectele numai în virtutea notelor, ce au și cari formăza conținutul noțiunilor despre acelea. Asupra acestui conținut reflectând cugetarea considera ca de sine statatoare ori separabile notele, pe cari, la mai multe obiecte asemenate, le afla comune. Aceste, combinate din nou la un loc, formează o nouă noțiune de un conținut mai larg sau mai general. Productul acestei combinațiuni sunt noțiunile generice, numite și simplul gen. — Este A. cantitativa sau numerica, aplicata mai cu seama la niarini matematice, și A. calitativa, aplicata mai cu seama la obiectele intuițiunii și la însușirile lor calitative. b) Ca metod, A. pregatita prin analiza considera ca de sine statatoare părți dintr'un întreg, cari în fapta nu sunt nici separate nici separabile. Aceasta se face deoparte izolând notele comune — *isoluțiune*, de alta combinându-le într'un întreg — *generalisățiune*. Ca metod pentru cercetarile sciințifice A. se poate aplica la obiecte reale ale experienței, la fenomene etc., la obiecte ale cugetarei ori în fine la singuratică judecăți. Productele sale, ca noțiuni, întrucât se referesc la obiecte reale ale intuițiunii ori la obiecte ale cugetarei, sunt noțiunile generice, iar întru cât se referesc la judecăți, se numesc regule abstracte sau legi. A. pregătesce calea pentru induțiune. — Cf. Maiorescu: *Logica*; I. Popescu: *Psichologia* ed. II.; *Pedagogia* ed. II.; *Drobisch: Logik*; *Wundt: Logik*. [Plet.]

Abstractum, estras alcoolice cu zahar lactic, un fel de medicament.

Absurd, ceva ce nu este și nu poate fi adevărat, ceva cu totul greșit.

Abt, *Francisc*, compositor (cu deosebire de cântece pentru o voce cu acompaniare de piano și quartete pentru cor de barbați), n. 22 Dec. 1819 în Eilenburg, † 31 Martie 1885 în Wiesbaden.

Abû, (arab. tata, parinte; hebr. A b sau A bi) servese în limba araba adeseori la formarea numelor proprii barbatesci, precum și la distincțiunea unei legături intime parintesci și de proprietar (stapân) d. e. Abû'l-Faradsch: Parintele bucuriei, adeca cel vesel; Abû'l-Makârim: Tatal îndrăririi.

Abub (san *Abud*) instrument mnsical de suflat la Evrei.

Abu-Bekr, fiul lui Abu-Kohafa ben Amer, n. la 573 în Mecca; † 23 Aug. 634, tatal Aishei (o soție de ale lui Mohamed), și un mare aderent al acestuia. Dupa moartea profetului deveni la a. 632 primul calif al Arabilor.

Abudad, în mitologia persica taurul primitiv, care a cuprins în sine germeul primitiv al întregii vieți de pe pamânt. Ahriman, spiritul reu, a trimis pe arehidevul Boschasp asupra taurului, ca să-l ucidă, și B. cu suflarea sa l'a înveninat. dar Ormuzd, deul de lumina, a împedecat cu Ferverii sei nimicirea taurului, caci graunțele de semênța, ce erau în trupul lui, au renas nenimicite, și din acelea s'a continuat creațiunea omului. Sub Abudad se înțelege zodia taurului, în al carei timp (Aprilie)s'ar fi început creațiunea lumii. (V. Audhumbla, Apis și Kajomorts). [Atm.]

Abukir, orașel neînsemnat în Egiptul de jos, aproape de Alexandria, cu 800 locuitori arabi; are un castel ruinat, un far și un port. Aici s'a petrecut la 1798 batalia cea mare, în care Englezii sub Nelson au nimicit flota franceza, comandata de Brueys. La 1799 a batut tot aici Bonaparte pe Turcii de sub comanda lui Mustafa. La 1801 din nou au invins Englezii pe Francezi, și generalul Aber-Cromby a reocupat castelul.

Abu Klea (Abu Deleh), localitate în Sudan, între cataractul V. și VI. al Nilului. Aici s'a petrecut batalia cea renumita între expedițiunea engleza pentru eliberarea generalului Gordon din Chartum, sub conducerea generalului Herbert Stevart (13 Ian. 1885) și între armata lui Mahdi; trupele engleze au reputat învingere stralucita. Cf. Im dunkelsten Afrika de H. M. Stanley, II tomuri, Lipsca. 1890. Fener und Schwert im Sudan, de Slatin-Pașa, Lipsca, 1896.

Abûl-Abbâs, v. Abbas.

Abulfêda, *Imâd al-dîn Ismâil*, principe în Hamat (Syria) și renumit scriitor arab; n. în Damasc la 1273 din familia Ejjubișilor și † la 1331. A scris anale, ce ajung pâna la a. 1328, și o geografie (Takwîm al boldau).

Abulghazi Behadur, chan tatar din Chiva și istoriograf, descendent afirmativ al lui Dșingis; n. 1605, † 1665. — Tronul l'a ocupat dupa multe peripeții în 1644. A domnit 20 de ani. Și-a marit imperația prin eroismul seu și a ținut în frâu pe dușmani. În 1663 a abșis de tron în favorul fiului seu; apoi s'a apucat de compunerea istoriei genealogice a Tatarilor. N'a terminat'o din pricina decedarii; a terminat'o însa fiul seu. Manuscriptul a ajuns în mâinile confelni *Strahlenberg*, în captivitate sa din Sibiria. Pe baza primei traduceri germâne s'a compus opul

Histoire généalogique des Tartares (2 tom.), care a aparut în Leyden în 1726. Noua traducere germâna a dat Messerschmid în 1780. Textul original s'a dat în Casan în 1825 sub titlul *Historia Mongolorum et Tartarorum.* De

atunci a aparut în Petersburg în 1871—74 o noua traducere franceza proveđuta cu comentar de Desmaisons. [T. F.]

Abulia, lipsa voinței, energiei; obvine la idioti și melancolici.

Abulkasim, cel mai renumit chirurg arab, a trait cam prin secolul 10 în Cordova. A scris renumitul op de medicina (Al-tassrif), care s'a tradus în limbile: evreica, catalonica și latina.

Abundanta, belșug, avuție, prisosința.

Abur, v. Vapor.

Abus, ceea ce trece preste u.s. În materie de drept civ. se ăice ca proprietarul are dreptul de a usa și de a abusa de proprietatea sa. În materie penala avem o serie de infracțiuni, cari au abusul drept teneiu. Așa cod. pen. rom. art. 147 și urm. se ocupa de abnsurile de putere ale funcționarilor, cari în loc de a se margini strict la aplicarea legii, ce sânt chemați a pazi și executa, o violeaza în danna particularilor. În orice țeara civilisata legea penala reprimia asemenea abusuri; totuși vigoarea represiunei depinde mai mult sau mai puțin de forma guvernului, variând această materie a dreptului penal, în privința acestui punct, dupa timp și loc. La Roma, sub Republica, principiul respunderii penale a funcționarilor e consacrat de legile Valeriae; principiul subsista și sub imperați (Conf. Laboulay, Lois crim. des R. concernant la resp. pén. des magistrats). În Rom. dispozițiunile sîncitate ale legii penale consacra în mod pozitiv garanțiile constituționale. Alte infracțiuni, de un caracter mai grav, caci an caracterul unui fel de revolta a funcționarului contra ordinii stabilite, e abusul de autoritate contra lucrului public, prevăđut și penat de art. 158 nrm. Cod. pen. — În ce privesece pe eclesiastici, a se vedé art. 166 nrm. În fine abusul de încredere e caracterizat și pedepsit de art. 322 urm.

Cod. pen. ung. (§§. 471—481) distinge crima și delictul *ab. de putere oficială* și cualifica de crima urmatoarele fapte: daca un funcționar public provoaca fara motiv legal intervențiunea puterii armate, daca un jude, sciind ca cineva este nevinovat, îl pune sub cercetare criminala ori în cazul contrar întrelasa împlinirea datorințelor sale pentru a scuti pe cineva de pedeapsa legala și în fine, daca se folosesece de mijloace volnice și ilegale pentru a stoarce vre-o fasinne, depunere, dela acușați, martori ori experți; delictes sînt: întrelasarea împlinirii datorințelor ofic. pentru a face cuiva pe nedrept danna ori folos, vatemarea factica a cuiva în decursul unei funcțiuni oficiale, silirea cuiva pe nedrept sa suferé ori sa întrelasa ceva, divulgarea secretelor ofic. și refuzarea împlinirii datorințelor oficiale. În fine Cod. pen. ung. (§. 199) mai pedepsece pe acel funcționar public, care, abșind de puterea sa oficiala și în contra voinței celui în drept, intra în domiciliul cuiva. Daca cu asemenea ocasiune se face și perchisișiune domiciliara, se aplica o pedeapsa mai grava.

Abu Simbel, stânca pe malul stâng al riului Nil, între primul și al doilea cataract, în care sînt taiate 2 vechi temple egiptene. Cel mai impresionant a fost dedicat lui Ramses (1388—1322 a. Chr.) și soției lui, Nofretari; în el e prezentat acest domnitor în o figura colosala, încunjurat

de cei trei zei: Ra, Phtah, și Ammon. În acest templu se afla renumita inscripțiune greacă (cea mai veche între cele mai mari), pe care au lasat-o soldații lui Psnmetich (664—610 a. Christ.), când au alungat pe cei batuți în reșoiu, cari s'au refugiat în Aethiopia. Inscripțiunile sunt publicate în *Monuments de l'Egypte* de Champollion, 4 tomuri, 1835—1845.

Abutilon, Gärtn., plantă, gen din fam. Malvaceelor. Din *A. Avicennae* se estrage bumbac în China și India ostica; alte specii sunt plante decorative și medicinale. *A. esculentum* se folosește în Brasilia ca leguma.

Aby, Cristofor Theodor, antropolog; n. în 25 Februarie 1835 lângă Gutenbrunnen în Lotaringia; în 1863 fû numit profesor de anatomia în Berna; în 1884 în Praga; † în 7 Iulie 1885 în Bilin. Scrierile sale sânt: »Meteoade pentru determinarea formelor craniului (1862), Construcțiunea corpului omenesc» (1871), »Arborele bronchial (1880).

Abydos, colonia Miletianilor în Asia mica, lângă Hellespont în fața cu Sestos. (Tradițiã despre Hero și Leandru). Aci a facut Xerxes la 480 a. Chr. un pod de corabii.

A. c., prescurtare din anni curentis (*lat.*), anul curent.

A. C., (Arx Claudiopolis = Clujul), inscripțiune prescurtata, ce se gasesce pe monetele de argint ale principilor Transilvaniei din sec. XVII., batute în Cluj.

Ac, instrument subțire ascuțit. cu care se coase, se împunge ori se înfige. 1) *Ace de cusut*, se fac din sîrma de oțel. Sîrma e mai întăiu îndreptata, apoi taiata la diferite lungimi. Bucatelele de sîrma, destinate pentru doue ace într'una, se ascut apoi la ambele capete prin mașini speciale, în care trec de doue-ori; pe minuta se ascut cam 500 bucați la un capet. La aceste bucați de sîrma ascuțite li-se fac apoi la mijloc urechile una lângă alta prin nisce prese, cari dau pe minuta 4—5000 ace proveđute cu urechile de lipsa, cari se gauresc de tot. Dupa aceea acele se lustruesc între table de metal. Acele de oțel se întaresc prin încălđirea pe table de fer pâna la temperatura roșie-alba, prin sfingerea în oleiu și apoi prin lasarea în oleiu ferbinte pâna ce se coloreaza în galben sau în vênat. Pentru delaturarea oxidului format se pun pâna la 500,000 ace în pâna groasa cu smirida, oleiu și sapun moale, formând un bal cilindric și apoi 12—20 baluci de acestea în moara de freat. Dupa aceea se aleg acele încovoiate și rupte și celelalte se așeaza cap la cap, spre a li-se da colóre vêneta cu o bara de fer înroșita. Esista și mașini speciale spre acest scop. Cele din urmă operațiuni mai sânt: lustruirea acelor și urechilor, aurirea urechilor și ascuțirea de nou a virfurilor. Astfel acele sânt gata și n'au decăt sa se numere cu mâna ori cu mașina și sa se împacheteze. Cele mai bune sânt acele englezesci, deși Francia, Germania și Austria încă fabrica ace excelente. *Ace de împletit* (undrelele) sânt fire lungi de sîrma mai groasa, îndreptate, rotunđite la capete, întarite și lustruite. *Ace de pîr*, se fac din sîrma de fer, se ascut la capete și se încovoie pe la mijloc. În fine se învîneșc în nisce sobe calde sau se coloreaza în negru cu oleiu de in. *Ace cu gămlie* (bold, carfița, spilca, bongos)

se fabrică din sîrma de alana ori de oțel. Deoparte se fac acele, de alta gamaliile, cari apoi se împreuna în mașini așa, ca un lucrator proveđe cu capete 1000—2000 ace pe oara. Esista și mașini, cari fac deodata acul gata și dau 40—60 bucați pe minuta. Acele gata se ferb apoi în soluțiune de tartru sau cu vitriol subțiat și în fine se induc cu staniu. Pentru lustruire se scutura într'un sac de piele cu tarițe mari uscate și într'un butoiu cu tarițe, care se învêrtesce împrejur osiei sale.

2) *A. astatice*, doue ace magnetice așeazate unul deasupra altuia cu scop sa-și paralizeze împreunat tendința de a se așeza în direcțiune nord-sudica. Doue ace astfel combinate pot fi așeazate în ori ce direcțiune, și de aci și-au capetat numirea de ac astatic. Acul astatic se folosește cu mare succes la galanometri, fiind el neasemenat mai simțitor ca acul simplu ce tinde sa-și păstreze direcțiunea dela nord spre sud.

3) *A. magnetic*, magnet mic, la mijloc latareț, la capete ascuțit, aținut de un fir de matasa neresucit, ori rađimat pe un stativ terminat într'un virf ascuțit. Acul magnetic sub influința magnetismului pamêntesc se așează în direcțiunea meridianului magnetic (v. magnetismul).

Acacia, v. Acașul.

Academia, institut cu menirea de a promova studii științifice sau artistice. Mai întăiu școala lui Platon a fost numita A., dupa gradina lui Akademos, unde își ținea Platon prelecțiunile. Dupa prima A. (antica) a lui Platon (347—270 a. Chr.), a doua (medie) a fost întemeiata de Archesilaos (316—241 a. Chr.), iar a treia (noua) de Karneades (214—129 a. Chr.). Unii mai numera și a patra A. înființata de Philon din Larissa, și a cincea, a lui Antioch din Ascalon.

În timpul mai nou A. însemneaza institut superior de învețamênt sau (mai des) societate de învêțați. — În primul înțeles A. se deosebesce de Universitate prin faptul, ca în A. se cultiva de regula numai un ram al științelor sau artelor. Astfel sânt: A. de teologie, de drept, militara, de marina, montanistica, de silvicultura, de agronomie și comerciala. Deasemenea sânt A-ii pentru artele frumoase: A. de arhitectura, de sculptură, de musica. Aci se pot numera și societățile sau instituturile înființate pentru cultivarea în praxa a musicei. Cea dintăiu de acest fel a fost: *Académie royale de musique* (acum opera cea mare) în Paris, înființata în 1669 de abatele Perrin, care a avut dela rege permisiunea de a da în decurs de 12 ani reprezentațiuni teatrale în toate orașele franceze. Acest privilegiu — în urma multor frecari — l'a avut mai târđiu J. Baptist Lully, sub care s'a desvoltat opera naționala franceza. În legatura cu A. r. d. m. a stat și École royale de Chant et de Déclamation, care s'a înființat de baronul Breteuil în 1784. Mai amintim *A. p. musica ital. de operă* înființata în 1720 și renumita prin Händel; *Academy of ancient music* (dela 1710) în Londra; *A. filarmonica* în Bologna și Verona etc.

Leaganul A-lor ca societăți de învețai este în ce privesce esența lucrului Egiptel (Museum) din Alexandria nu era altceva decăt o A.), iar în ce privesce numele și organizația, Italia. La curtea lui Cosimo Medici din Florența s'a format la 1470

o *A. platonică* sub conducerea renumitului filosof platonice Marsilius Ficini, după a cărui moarte A. s'a desființat. La curtea lui Alfons V din Neapole s'a format tot cam pe atunci o societate de învețați, care s'a numit și *A. Pontaniana* după distinsul seu membru Giov. Pontano. La 1498 s'a înființat în Roma *A. antiquaria*, cu scop de a cerceta antichitățile Italiei. Fiind membrii ei urmăriți de papi caeretici, A. a mai trait ca societate secreta până pe la 1550. Abia la 1742 a reînviat. Cea mai însemnata A. a Italiei a fost *A. della Crusca*, înființata de bețrânul poet Grazzini la 1582 în Florența. Ea și-a pus de scop purificarea și cultivarea limbii ital. și a edat *Vocabulario della Crusca*, tipărit prima data în Veneția la 1612, care a avut influința imensa asupra dezvoltării limbii ital. A. della Crusca a servit de model A.-lor franceze și societăților lingvistice germane din secolul 17, precum și numeroaselor A.-ii și societăți științifice, înființate mai târziu în toate țările culte din lume. Astăzi cele mai însemnate A.-ii sunt:

Institut de France în Paris, care își are începutul dela 1630 ca societate privata, a fost pusa pe baze mai largi de Richelieu, perfecționata și amplificata în cursul timpului sub diferite numiri, până ce la 1806 a luat numirea: Institut de France cu mai multe secțiuni. Astăzi are 5 secțiuni, cari își țin ședințele separat, numai odata pe an: în 25 Oct. țin o ședința festiva comuna, în care se publica concursurile ș. a. Secția I.: Académie française cu 40 membrii; cultiva exclusiv limba și literatura franceza; opul ei principal e marele *Dictionnaire de l'Académie* (prima ediție 1694). Secția II.: A. des inscriptions et belles-lettres, cu 40 membrii ord.; se ocupa cu istoria, arheologia și literatura clasica. Secția III. (68 m. ord.): A. des sciences; cultiva istoria naturala, fizica, chimia și matematica. Secția IV.: A. des beaux-arts (41 m. ord.); cultiva artele frumoase; eda *Dictionnaire de l'Académie des beaux-arts*, (până acum 4 tomuri). Secția V.: A. des sciences morales et politiques (40 m. ord.) cultiva științele istorico-politice, juridice și național-economice. Institut de France și-a câștigat mari merite întru consolidarea limbii și literaturii franceze, precum și pe terenul arheologiei, al limbilor orientale, astronomiei și geografiei matematice, îndeosebi prin mesurari de grade. Afara de Institut exista în Franca multe Academii, mai ales în capitalele vechilor departamente.

În Germania cea mai veche A. e *Societät der Wissenschaften* în Berlin, înființata de Frideric I. după planul lui Leibnitz la 1700, înangurata însa abia la 1711. Primul președinte a fost Leibnitz. Sub Frideric II. a fost reorganizata de nou după model francez de Maupeitins. La 1812 și-a primit organizația de azi cu 4 secțiuni: fizicala, matematica, filosofica și istorica, laolaltă cu vr'o 50 m. ord. A doua A. germana e *A. de științe* din München, înființata la a. 1759. Alte A.-ii ale Germaniei sânt: A. din Göttingen, numita *«Königliche Societät»*, înființata la 1752 cu 3 secțiuni: matematica, fizicala și istorica. A. din Erfurt (înf. 1758), din Görtlitz (la 1779 și din Lipsca (la 1846).

În Austria cea mai veche e A. din Praga, *«Societatea științifică cehă»*, înființată la 1769 ca societate privata, iar la 1785 recunoscenta ca instituție de stat. — *A. imperială de științe* din Viena, înființata prin patentă din 30 Maiu 1847 cu 60 m. ord., are două secțiuni: una filosofica-limbistica și istorica, alta matematica și de științe naturale. Dela 1850 publica Memorii și eda opuri științifice de mare valoare. Desvoaltă activitate landabila mai ales pe terenul istoriei austriace. Mai e de amintit A. din Cracovia.

În Ungaria este *A. maghiară de științe* (*«Magyar Tudományos Akadémia»*) înființată la inițiativa unor magnați, între cari Felsöbükki Nagy Pál și contele Stef. Széchenyi, care și-a oferit venitul moșilor sale de pe un an (60,000 fl. a. 1825). Art. de lege XI din 1827 arata averea A. cu 250,000 fl. La 1830 s'a constituit în Pojon sub prezidiul contelui Ant. Cziráky. — Reședința A. mag. e Budapesta, unde își are palatul propriu. Are 3 secții: I.: a limbistici și a științelor frumoase; II.: filosofica, sociala și istorica; III.: a matematicii și a istoriei naturale. Între publicațiunile ei merita amintire 44 tomuri arheologice, aproape 200 tomuri istorice, în mare parte de interes și pentru Români. Alte publicațiuni formează sute de volume.

A. sud-slavă de științe și arte, institut național croat în Zagreb, înființata de eppul Strossmayer la 1860 cu capital de 80,000 fl. La 1866 a fost inarticlata în lege, iar la 1867 a fost înangurata. Are 4 secții: 1) istorico-literara, 2) filosofica și iuridica, 3) matem. și ist. nat., 4) artistica. Între publicațiile ei sânt: *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (până acum 21 tomuri); *Marele dicționar al limbii croato-sërbe* (până acum 12 tomuri) etc. Are biblioteca mare, colecție bogata de documente etc.

În Italia, patria A.-lor moderne, sânt numeroase A.-ii cari se ocupa mai ales cu limba și poesia. Direcție mai generala are A. d. Firenze, care s'a format (1783) din contopirea mai multor A.-ii (*A. del Cimento*, *A. di Botanica* etc.); A. din Milano, mutata aci (1820) din Bologna, acum e institut regal (*Instituto lombardo di scienze*); *«A. delle scienze»* în Genua; A. reg. din Torino, A. din Roma, Neapole, Lucca, Palermo, Veneția, Chieti, etc.

În Spania este: *«Real A. espanola»* în Madrid, înf. 1713 de Filip V. În Portugalia: *«A. Real das Sciencias»* (1779). În Olanda: *«Hollandsch Maatschappij van Wetenschappen»* din Haarlem (1752); A. reg. de științe din Leyden și Amsterdam. În Belgia *«A. royale des sciences»* cu 3 secții (știința, literatura, arta), înființata la 1773. — În Rusia deja Petru cel mare s'a ocupat cu idea unei A., dar numai Catarina I a realizat-o la 1728, înființând *«A. imperială de științe»* în St. Petersburg; ea are 15 m. ordin. și a lucrat mult pentru cunoascerea esacta a orientului și scrutarea limbilor asiatiche. Sânt vestite colecțiile ei de manuscripte, biblioteca ș. a. colecții. A edat studii în Comentarii, Mémoires și Bulletin etc. — A. din Varșovia (1824); *«Societas scientiarum Fennica»* în Helsingfors. — În Svedia există *«Svenska Akademien»* în Stockholm,

la început societatea privată alor 6 învățați (Linné), la 1741 regeasca. Tot acolo este o A. de istorie și anticități și câte o A. în Upsala și Göttenburg. — În Norvegia este A. din Cristiania (1859) și cea din Drontheim (1760). În Danemarca e A. din Copenhaga, devenită regală (1743) din o societate privată.

În Anglia și Irlanda există numai societăți, cari cultivă singuratic ramuri de științe. *Royal Society* din Londra (1663), cea din Edinburgh și *Royal Academy* din Dublin sînt cele mai vestite; ele cultivă aproape exclusiv științele matematice și naturale.

În Orient: »*Endsümeni damis*» în Constantinopol.

În America, îndeosebi Statele Unite nord-americane, sînt bogate în Academii, cari se înmulțesc an de an. Cele mai vechi sînt: »*American Academy of arts and sciences*» din Boston (1780), care cultivă toți ramii științelor și artelor; »*American philosophical A.*» din Filadelfia, înf. de B. Franklin, și aprobată la 1780. Apoi: societatea literară și filosofică și »*Albany Institute*», din New-York; A. din Newhaven, Washington, Chicago etc. În America de sud mai remarcabila e A. de științe din Rio de Janeiro.

În Asia și Australia încă există câteva Academii, în Africa: »*Institut Egyptian*» în Alexandria (1851). Afară de acestea există numeroase Academii, cari cultivă singuratic ramuri de științe și arte.

Academia Mihaileană, întâiul institut pentru învățământul sup. rom. în Moldova, ale carui cursuri superioare au fost sîmburele, din care duca multe peripeții se desvoltă Universitatea din Iași. Înființată de principele Mihail Sturdza cu conlucrarea lui Gh. Asaki și a altor fii luminați ai țării și inaugurată la 16 Iun. 1835 cu deosebită solemnitate; scopul era, ca prin ea să-și poată câștiga învățătura mai înaltă acei tineri, cari terminând gimnasiul Vasilian dela Trei-Ierarchi din Iași, nu puteau merge în străinătate. La început se organizara numai patru clase, cari mai târziu se înmulțira pînă ce ajunseră la șapte. Cu organizarea mai deplina a A. M. încetara cursurile gimnasiale dela Trei-Ierarchi, rămânînd acolo numai clasele elementare, iar profesorii dela acele cursuri trecura la A. M., între cari și Eftimie Murgu, »doctor în filosofie, madular al Universității din Pesta, diplomat cesaro-craesc, pravilist și profesor de filosofie». Cursurile sup. erau reprezentate la început prin doue clase, cea de filosofie și cea de drept, dar pe rînd se deschiseră catedre noue aproape pentru toate ramurile de știință. Aici își începea cariera mulți dintre cei mai luminați fii ai neamului rom., ca Ioan Ghica, Mihail Kogalniceanu ș. a. Prin A. M. și alte diferite școli, înființate în capitala și în locurile mai însemnate ale Moldovei, învățământul național luă un înalt și puternic avînt; se ridicara prin învățatură oameni noi din treapta de jos și începea a face concurență clasei privilegiate la ocuparea funcțiunilor de stat. Boerimea își vedu prin aceștia și prin »bonjuriști învechite privilegii primejduite, iar urmarea fu reacțiunea. Partida boerească, dușmana mai ales învățământului superior dela A., sprîginită și de agentul din Moldova al guvernului

rusesc, aduse pe principele Mihail Sturdza acolo ca la 1847 sub pretexte de nimic să sugrume însuși așezământul înființat de el. Cursurile superioare, cari se țineau în limba română, se șterg, se întroduse alt sistem de învățămînt la A. M. și locul limbei rom. îl ocupa limba franceză, germană sau rusească, »după înlesnirea ce se va înfașoșa în aflarea de potrivii profesori». Cf. A. D. Xenopol: *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*. Iași, 1885.

Academia orientală, instituit de învățămînt în Viena, stînd sub ministerul de externe, pregătesc tineri pentru îngrijirea afacerilor diplomatice în statele din Orient. A fost înființată de împărat. Maria Teresia. Învățământul durează 5 ani. În acest institut se primesc numai fii de ai cetățenilor Austriei și Ungariei. Tinerii absolvenți ai A. afla aplicare ca elevi consulari mai ales în Orient. Obiecte de învățămînt: științe juridice și politice, istoria diplomatică de stat, dreptul internațional, dreptul consular și limbile: franceza, italiana, engleza, araba, turcească și persana.

»**Academia ortodoxă**», societate pentru literatură, retorică și musică, înființată în 1884 de alumnii seminariilor dela facultatea teologică din Cernăuți la îndemnul arhiepiscopului și metropolitului Dr. Silvestru Andrieviciu-Morariu; are de scop perfecționarea membrilor săi în numitele ramuri. Concertează și perorează odată pe an în sala sinodala a reședinței metropolitane; a dat serate musicale în Suceava și Kadăuți și a publicat și Calendarul diecesan dela 1886—1895.

[Dr. I. G. Sb.]

Academia Română. Dela 1866 începe încep evenimente mari în România. Cu progresul consolidării politice a țării se pregătesc fundamentele pentru înființarea Academiei Române. În 10/22 Febr. 1866 Ioan Cuza era încă principe, dar preste noapte e silit să abdică de tron, și în 11/23 Febr. 1866 Bucureștii se deșteaptă sub Locotenența Domnească compusă din: Lascar Catargiu, colonel Haralambie și general Nic. Goleșcu, și sub ministerul Ioan Ghica. În 10/22 Maiu 1866 sosese Carol în România. În 11 23 Febr. C. A. Rosetti intra în minister ca ministru de culte și avînd lînga sine de director general al ministerului de culte (secretar de stat) pe V. A. Urechia, încă în prima zi a oficiului său a venit cu idea, ca guvernul să ia în mîna sa și să promoveze cauza înființării unei *Societăți literare* și în acest scop sub Nr. 1140 face raportul său catra consiliul ministrilor, alăturînd totodată un Regulament pentru furnarea societății literare române. Regulamentul acesta »prevede formațiunea societății literare române din membrii din toate provinciile locuite de Români» și spune că »gramatica și dicționarul nu pot să fie ale cutarui dialect român, ci gramatica și dicționarul limbei române. Guvernamelele, sub scutul carora Dîzeu a așezat o parte a națiunii române, nu pot decît să a aplauzeze formațiunea acestei societăți cu totul literare, gramaticale și lexicografice. Austria, sub scutul careia s'a început cultura limbei române, sîntem siguri ca va privi cu mulțămire împărtășirea la lucrările acestei societăți a învățaților români din Ardeal și Bucovina. — Consiliul ministrilor în ședința din

12 Martie 1866 primesce raportul și regulamentul, iar locotenența domnesca cu decretul din 1 Apr. 1866 Nr. 582 aproba »Regulamentul pentru formarea societății literare române. Regulamentul întreg constă abia din 13 §-i. Era idea ca sa se faca un început cât de modest, dar sa se faca. Articollii de frunte ai regulamentului erau: ca societatea se formeaza în Bucuresci, ca ea se va forma deocamdata din 7 membri din România, 3 din Transilvania, 2 din Banat, 2 din Maramureș (Ungaria de nord), 2 din Bucovina, 3 din Basarabia și 2 din Macedonia; ca la început ministerul de culte va invita, respective va denumi pe membrii, ca societatea are dreptul sa-și aleaga pe president, pe vice-president și pe secretar, iar mai târziu societatea constituita are dreptul de a-și alege membri, că societatea are sa seadune în 1 Aug. 1866, când va discuta bazele, dupa cari urmeaza a se elabora gramatica și dicționarul limbei române. Locotenența domnesca cu decretul din 22 Apr. 1866 Nr. 698 numesce de membri ai societății literare române pe: Iosif Hodos, Alex. Roman, din Maramureș; Timoteiu Cipariu, G. Muntean, G. Bariț, din Transilvania; Andreiu Mocioni, Vincențiu Babeș, din Banat; A. Hurmuzachi, A. Dimitrovičiu, din Bucovina; Al. Hasdeu, Cavaler Stamate, I. Stroiescu, din Basarabia; I. Caragiiani, Cozacovičiu, din Macedonia. A. Dimitrovičiu își dete dimisiunea, și prin decretul din 11 Iunie 1866 Nr. 975, subscris de Carol I, Domn al Românilor, se denumesce în loc Ioan Sbierra profesor din Bucovina. Dina adunării membrilor s'a fost pus pe 1 Aug. 1866, dar prin decretul domnesc din 22 Iulie 1866 Nr. 1187 s'a amânat — din cauza epidemiei ce era în țeara — pe a. 1867. Prin decretul domnesc din 28 Maiu 1867 sub Nr. 874 societatea literara e convocata pe 1 Aug. 1867. Urmeaza apoi decretul domnesc din 2 Iunie 1867 Nr. 829 prin care se denumesc membrii: Vasile Alexandri, C. Negruzzi, V. Al. Urechia, din Moldova (România de peste Milcov); I. Heliade Radulescu, A. Treboniu Laurian, C. A. Rosetti, I. C. Massim, din Muntenia (România de dincoace de Milcov); și fiind-ca locul lui Stamate din Basarabia a devenit vacant, se întaresce Stefan Gonata; mai departe prin decretul domnesc din 20 Iulie 1867 Nr. 1047 se denumesc membrii: Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu, din Muntenia.

În 1 Aug. 1867, 16 membri din România și 10 membri din alte părți se aduna în sala Ateneului din Bucuresci. Stefan Golescu, ministrul president ocupa presidiul (deoarece D. Bratianu, ministrul de instrucțiune publica era împedecat) și în cuvântarea sa de deschidere (Anal. Ac. Rom. 1867 p. 12) ȳice: Guvernul din aceasta oara nu mai poate avé nici un amestec în lucrarile DVoastre. Ministerul va depune în mânilé DVoastre fondurile, ce din diverse legate posedé deja societatea, și al caror deponitar legal pâna ađi era ministrul. Societatea este și renâine independenta și libera cum libera și independenta a fost limba poporului român. De ađi înainte societatea va avé responsundera și gloria lucrarilor sale. Raportul ministrilor din 11 Febr. 1866 Nr. 1140 spune lamurit tot ce dorim, tot la ce aspiram prin înființarea societății însărcinate cu lucrarea gramaticiei

și a glosarului limbei române. « Solemnitatea inaugurării societății literare a înalțat'o desvelirea bunstului lui Evanghelie Zapa din Macedonia, care a lasat societății 5000 de galbeni, și a dispns prin testament ca urmașii lui în tot anul sa plateasca societății 1000 de galbeni. De solemnitatea inaugurării societății literare s'a ținut și cuvântarea lui Timoteiu Cipariu, canonic în Blaj. Dînsul ȳise în obiectul limbei: Pâna aci limba și naționalitatea ne-a fost încalcata . . . pentru eliberarea limbei naționale va îngrijii mai ales chiar aceasta societate literara. Ea va îngrijii ca limba română sa scape de jugul despotismului, sub care a gemut de secolé. Ea va îngrijii pentru conservarea unității limbei românesce în toate provinciile locuite de Români. Ea îi va reda forma curat naționala română, spre a figura cu toata demnitatea între și lângă surorile ei de origine latina!»

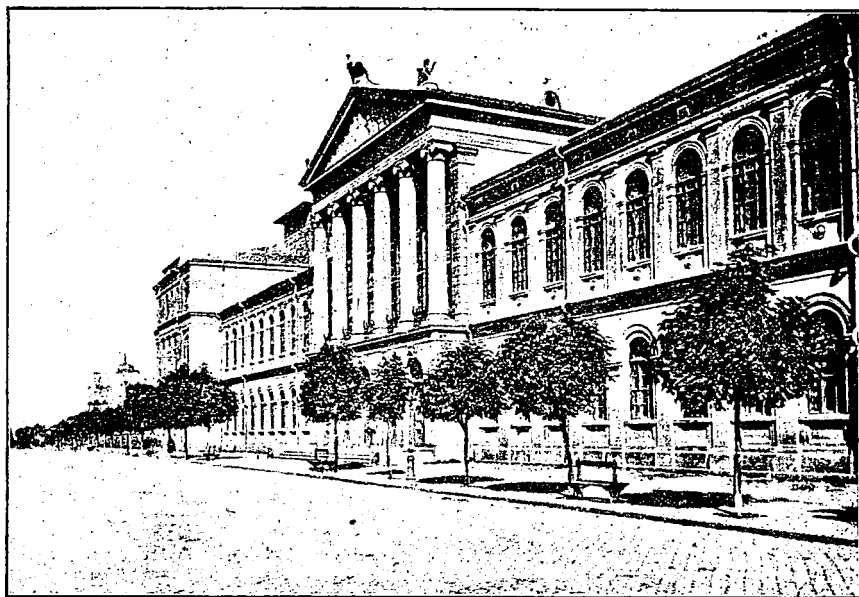
În primele ședințe societatea și-a întocmit Statutele pentru regularea activității sale. În aceste statute ea își da numele de Societate Academica Română, pe care l'a purtat pâna la 1879. Totdeodata ea și-a largit cercul de activitate, constituindu-se, în scop de a lucra la »înaintarea literelor și a științelor între Români, în trei secțiuni: a) Secțiunea literara-filologica, »b) Secțiunea istorica-archeologica, c) Secțiunea științelor naturale.« Programul de activitate astfel largit și determinat a ramas basa organizării acestei instituțiuni. Dupa doispredece ani, legea din 29 Martie 1879 declară Societatea Academica Româna de Institut Național sub denumirea de »Academia Româna. Dela 1867 pâna la 1878 Societatea Academica se întrunia odata pe an, și anume vara, în sesiuni generale, cari țineau cam șese septemâni. În aceste sesiuni se discutau toate chestiunile științifice, administrative și financiare, puse la ordinea ȳilei. Între o sesiune generala și alta funcționa numai o Delegațiune aleasa și însărcinata cu executarea hotarârilor luate și cu pregătirea lucrarilor pentru viitoarea sesiune. Dela 1879 încoace, de când s'a organizat Academia Româna cu statutele de astăzi, activitatea ei are un caracter permanent. Ședințele se țin în fiecare Vinere, afara de cele trei vacanțe, la Craciun, la Pasci și în lunile Iulie și August. Sesiunile generale, cari dureaza 25 de ȳile, se țin înainte de l'asci și au mai cu seama menirea de a constata și aprecia lucrarile facute, de a acorda premiile puse la concurs, de a da direcțiunea lucrarilor viitoare și de a lua decisiuni de natura generala, privitoare la activitatea și la interesele Academiei.

În originea ei Societatea Academica era curat filologica și avea misiunea speciala de a se ocupa cu ortografia, cu gramatica și cu dicționarul limbei române. Societatea Academica s'a ocupat deci în cei d'ântâiu ȳece ani ai existenței sale aproape numai cu lucrari privitoare la limba. Studiile și publicațiunile istorice an întrat mai târziu și pe încetul în cercul activității sale; iar științele naturale și matematice au luat o pozițiune egala cu celelalte doué clase de științe numai prin nona organizare a Academiei dela 1879. (Despre lucrarile Academiei privitoare la limba v. art. Ortografia, Gramatica, Dicționar, Etym. Mag.)

Academia se presinta astăzi cu urmatoarele publicațiuni: Analele, în cari se cuprind aproape

200 memorii, notițe și comunicari științifice; apoi cu numeroase publicațiuni despre limba română: dicționar, gramatică și texte vechi, opere de ale vechilor istorici români, (Cantemir, Miron Costin, N. Balcescu), studii și colecțiuni de obiceiuri și de literatura poporana a Românilor, traduceri din autori clasici latini și greci și în fine cu circa 10,000 documente istorice privitoare la relațiunile mai ales externe ale Românilor din secolii XII—XIX, și cu studii istorice de Eudoxiu Hurmuzaki. Academia are o bibliotecă de preste 40,000 volume de cărți tiparite, cari cuprind aproape toată literatura necesară pentru studiile istoriei naționale, cu o colecțiune de preste 900 volume manuscrise, cea mai mare parte românești; cu o colecțiune de preste 320,000 documente vechi românești

hagomi L., specie din familia *Meliaceae*, tribul *Swietenieae*. Acest frumos arbore crește în America centrală și în Antile, de unde se și exploatează pentru lemnul său prețios, care se întrebuințează pentru mobile. Lemnul de A. este compact, fin, tare, colorat în roșu și odorant din cauza unei gome, ce exudează; el se lucrează ușor și se poate lustrui. Toate aceste calități fac ca acest arbore, care ajunge la dimensiuni considerabile, să fie căutat și să formeze un însemnat articol de export. A., ce se întrebuințează în Franța, se împoartă din Haiti. Din fructul de A. se extrage un oleu, numit de Caraba. Scoarța acestui rar arbore are proprietăți amare, astringente, febrifuge și antiputride, ceea ce face să fie întrebuințată în America și în Antile ca succedaneu al scoarței de Quinquina. [Z. C. P.]

„Academia“ (Palatul Universității) din București.

din țeară, aproape toate originale și nepublicate; cu o bogată colecțiune de portrete, stampe și charte geografice vechi, toate de cea mai mare valoare pentru istoria noastră; în fine cu o bogată colecțiune numismatică românească.

Până în timpul cel mai nou A. R. a fost adăpostită în palatul Universității din București (v. ilustr.), care dimpreună cu strădele învecinate până în ziua de astăzi poartă numele ei. De câțiva ani A. R. are un local deși provisor dar propriu pe calea Victoriei.

Averea Academiei reprezintă astăzi o valoare de preste 2.500,000 lei. Budgetul anual se suie preste 120,000 lei pe an. (Cf. Raport asupra activității Academiei române 1866—1891 de D. A. Sturdza, București 1891).

Acadia, numele indian al provinciei de azi Scoția nouă în Nordamerica britanică; până la 1713 provincie franceză. — A. se numește și partea nord-estică a munților Alleghani.

Acaju, planta, num. științific *Swietenia Ma-*

Acalmie, (*marind*), o scadere simțitoare în forța vântului în timp de furtună; poate dura câteva minute sau câteva ore; în general după o acalmie vântul reîncepe a sufla cu mai multă furie. Când vântul suflă cu rafale, se numește acalmie perioada de linisce relativă dintre două rafale. În fine prin extensiune se da numele de acalmie la starea momentana a marii în timp de furtună, când după o serie de valuri mari și puternice urmează o serie de valuri relativ mici și ușoare. Când un bastiment, prins în furtună, este obligat la un moment dat a face volta (v. ac.), adică a schimba direcția drumului, așteaptă o acalmie pentru a executa această grea manevră, fiind atunci mai puțin expus a suferi stricaciuni și având mai multe șanse a isbuti la întoarcere. [Constant. B.]

Acalypha L., plante, gen din familia Euphorbiaceae, tribul Crotoneae, cuprinde plante erbacee, vre-o 220 specii, răspândite în regiunile calduroase ale globului, multe se cultivă și în Europa

în sere ca plante ornamentale. Dintre numeroasele specii menționate: *A. indica* L. este o plantă erbacee anuală. Radaciunile, frunzele și vâstarile tinere sînt întrebuințate în medicina de catra Indieni. Frunzele uscate și pulverisate sînt administrate copiilor ca vermifug. Scutul lor este emetic pentru copii. Radacina în decoctiune este cathartica. Infusiunea de frunze de *A. betulina* L. se întrebuințează în contra diareei și a disenteriei. *A. hispida* Burm. este un arbust cu flori dispuse în lungi raceme penderente și considerate de Indieni ca specificul diareei. *A. fruticosa* Forsk. este planta lemnoasă pubescentă. Frunzele sînt întrebuințate de Indieni în contra dispepsiei. *A. reptans* Sw. este o plantă purgativă și diuretică. Dintre speciile cultivate pentru frumuseța frunzelor însemnăm: *A. macrophylla* Humb. et Bonpl., *A. marginata* Spreng., *A. obovata* Benth. etc. [Z. C. P.]

Acantha, (*architectură*). Foile de *acanthus* (v. ac.) sînt aplicate sub diverse forme la capitelele columnelor corintiene, romane etc., la console, la ornamentația de frîsur și coroane în arhitectura clasică și variantele sale cu cea română în diversele renasceri.

Acanthaceae, fam. de plante Dicotiledones, seria Bicarpeolatae. Familia Acanthaceae se divide în următoarele 5 triburi: I. Tribul *Thunbergiae*. II. *Nelsoniae*. III. *Kuelliæ*. IV. *Acanthaceae*. V. *Justicieae*; are vre-o 120 genuri cu vre-o 1350 de specii, împrăștiate pe suprafața globului mai cu sama în regiunea intertropicală. Multe din A. sînt cultivate prin grădini și sere ca plante ornamentale. Unele sînt plante medicinale, altele sînt importante ca plante industriale tinctoriale. *A. longifolius* Host. crește și în țările noastre. *A. ilicifolius* L. arbust din India. *Justicia gendarussa* Roxb. arbust din India; infusiunea de frunze întrebuințată în medicina ca febrifug; sucul contra tusei și decoctiunea de frunze contra reumatismului cronic. *Justicia picta* L. arbust cu proprietăți emoliente, întrebuințată pentru cataplasme. *J. nigricans* L. planta amară și tonică. *Kuella tuberosa* L. plantă erbacee, ale cărei radacini și frunze sînt purgative și enetice, întrebuințate sub numele de Coccis. [Z. C. P.]

Acanthia lectularia, v. ploșnița, peducele de lemn.

Acanthias vulgaris, (câne de mare), pește din ordinea Selachienilor; are pe spate înaintea ficărei aripi dorsale câte un ghimpe mare; trăiesc în toate marile Europei și în Marea Neagră. A. sînt foarte numeroși la Sulina. Pelea lor se întrebuințează la poleirea lemnului. (V. Selachienl.) [Dr. Gr. Antipa.]

Acanthocephali, vermi paraziți din grupa Nematelmințelor. Sînt caracterizați prin lipsa de canal alimentar și de gura. La partea anterioară a corpului au o trompa provădută cu cârlige mici, cu cari se fixează în perețele intestinului animalului, în care parasitează. Se hrănesc prin suprafața corpului. Un singur gen *Echinorhynchus E. Gigas* Götze, trăiesc ca larva în larvele gândacilor de trandafiri și în ale carabușilor; ca animal desvoltat trăiesc în intestinul porcului și al omului. Câte odată e chiar epidemic. Literatură: L e n c k a r t. Menschliche Parasiten. [Dr. Gr. Antipa.]

Acanthoclyos horrida (Naras), plantă din familia Cucurbitaceelor, crește pe prunduri de nasip în Mossamedes și Golful-chiților (Africa); are fructe aromatice de marimea unei portocale, cari se folosesc de indigeni și ca nutremēt.

Acanthus L., gen din familia Acanthaceae în regiunea tropicală și subtropicală. Acest gen cuprinde vre-o 14 specii, ce cresc prin regiunile tropicale și temperate ale Europei, Asiei, Africei și Australiei. Multe sînt cultivate prin grădini ca plante ornamentale pentru florile și frunzele lor. Dintre speciile, ce se cultiva ca plante ornamentale, însemnăm pe *A. longifolius* Host., numit în popor Talpa-ur-sului, care crește pe lângă Craiova, Turun-Severin, la Verciorova și prin Banat. *A. mollis* L., care crește spontan în regiunea mediteraneană împreună cu *A. longifolius* Host. *A. spinosus* L. și *A. hirsutus* Boiss. Unele dintre speciile acestui gen sînt întrebuințate în medicina ca emoliente din cauza, ca frunzele lor sînt avute în mucilagiu; precum *Acanthus mollis* L., *Acanthus ilicifolius* L., arbust ce crește în India. Frunzele mari și spinuoase au servit de model la ornamente antice (v. acantha); florile așezate în forma de spic sînt de o frumuseța deosebită.

A capella, (*ital.* musica) în stil bisericesc, cântare corala fara acompaniare instrumentală.

A capricio, (*ital.* musica), v. Ad libitum.

Acapulco, oraș maritim în statul mexican Guerrero; situat lângă Oceanul pacific dela Mexico spre sud-vest. Unul din cele mai admirabile porturi, în care pot ancora sigur 500 corabii. În apropiere e fortul San Carlos. Clima e ferbute și nesănătoasă. Cutremure de pământ dese, cari la 1799 și 1837 aproape au nimicit orașul. Export de piei, blane și argint; 3000 loc.

Acardiacus, (*grec.*) copil monstru, fara inima sau cu inima redusă; anomalie înnașcută; asemenea monstri nu pot trai.

Acaret, avere, buș; se aplica mai cu seama la construcțiuni, cu dependențele lor; cuvânt venit la Români prin Turci din arabul 'akâret. (Et. M. R.)

Acarina, acarieni, (zool.), ordin de arachnide; cuprinde numeroase familii cu numeroase genuri. *Sarcoptes scabiei* (L.), lungde 0.5 mm., trăiesc pe om, câne, porc și pisica, produce rîia. *Demodex folliculorum* (Sim.); trăiesc parazit pe om în ghiundurile sebacee și folliculele pilifere ale obrazului. Gamasidele, parasite pe paseri, mamifere și insecte. *Tyroglyphidele* trăiesc pe materii animale sau vegetale în fermentațiune; *Tyroglyphus siro* (Lerv) și *T. longior* (Lerv) în brînză. *T. farinae* (Deg.) în făina. *Glycyphagus* în fructe dulci și cartofi stricați. *Trombididele* însemnate prin colorile lor vii.

Acarinosa, morb al frunzelor de per, produs prin împunșetura unei capușe (grapițe) numita *Phytoptus piri*. Impunșeturile produc pe suprafața frunzelor nisea umflături roșii și negricioase.

Acatalectic, (*grec.*) se numesc în versificațiunea antică versul complet, adeca versul în care și tactul final are deplin numărul silabelor. — *Catalectic* se numesc versul, din al carui tact final lipsesc o silabă. — *Hipercatalectic* se numesc versul, în care tactul final numera mai mult cu o silabă ușoară.

Acataphasia, sau *agramatism*, lipsa capacității de a forma cuvintele conform regulilor gramaticale și a le ordona în propoziții corect după sintaxă; la morburii cerebrale, (variațiune a aphasiei).

Acățele, cărceii la vița de vie.

Acatist, s. acatist, (grec. ἀκατιστός), imn, care se cântă sâmbăta dimineața, respective vineri seara în a V-a săptămână din postul Paștilor în onoarea Preasfintei Nascătoare de Dumnezeu, prin a cărei intervenire de trei ori a fost mântuit Constantinopolul de barbari. Inmul această se cântă și se asculta stând în picioare și nu ședând, de aici își are numele de Acatist. Acatist sau Acatistiar se numește și o carte de rugăcini, în care se cuprinde inmul amintit. (Nilles, Calendarium manuale utriusque ecclesiae, Oeniponte, 1881, t. II, p. 152—182; Melchisedek, Oratoriu, Bucuresci, 1869 p. 91).

Acatolic, creștin, care nu se ține de biserica catolică.

Acățul, *Acacia* Willd., arbore din familia *Leguminosae*, subfam. *Mimosae*, trib. *Acaciaeae*. Plantele din acest gen cresc în regiunile tropice ale globului, dar sunt mai abundante în Australia și Africa. În Europa se cultiva în sere mai multe variații de A.; ba în regiunea mediteraneană se cultiva cu succes și sub cerul liber. Dintre cele 420 specii cunoscute menționăm: *A. arabica* Willd. arbore înalt de 6 metri, crește în Arabia și India orientală, în Europa se cultiva în sere. *A. vera* Willd. arbore cam de aceeași înălțime cu cel precedent, crește în Egipt. Ambele aceste specii sînt importante, pentru-ca produce goma-arabica, care se întrebuințează în medicina și în industrie. Apoi *A. Catechu* Willd., *A. Farnesiana* Willd., *A. Heterophylla* Willd. cultivate prin sere ca plante ornamentale. Din punct de vedere silvic de mare importanța la reîmpopularea nasipului sburator și la lucrurile copleșite de solul fertil, unde se aplica cu succes bun.

Acău, (acov), o mesura de 56 litr. Cuvânt aproape necunoscut în România. Vine din magh. akó.

Acaulă, (Plural *acaule*; lat. *acaulis*; a privativ, κωλύς = tulpina). Termen care se aplica în organografie la plantele, cari n'au o tulpina aparentă și ale caror frunze sînt gramadite toate la baza într'un fel de roseta, sau au o tulpina dar prea scurta comparativ cu aceea a altor specii din același gen; s. e. specia *Silene acaulis*, *Carlina acaulis* etc. Vorbind riguros expresiunea de plante acaule e greșită, căci totdeauna tulpina există, bine înțeles redusă la dimensiuni mici, ori înlocuită cu un disc, pe care se înșira frunzele în roseta, numite impropriu iarași *frunze radicale* (căci se considera ca tulpina ar lipsi și frunzele ar fi purtate de radacini; în realitate frunzele nu sînt purtate de radacini, ci de tulpini subterane în forma de radacini, rhizome); ori tulpina plantelor dese acaule există iarași, dar redusă la un soi de disc, pe care se afla frunze modificate în forma de solzi, totul fiind ascuns în pământ constituind un bulb; așa e la Zambila, Usturoiu etc. Ceea ce ese afara în acest caz e o ramură florifera cu frunze speciale (bractee) sau chiar ramuri cu frunze adeverate.

[S. Șt. R.]

Acc, (*comerc.*) prescurtare dela accept.

Acca Larenția, după mitologia română mama Larilor și dină puterii fructifere a pământului, careia s'au încredințat semințele și morții și pentru aceasta ea s'a primit și de dină cetății Roma. După alt mit, muierea pastorului Faustulus, care a găsit pe Romulus și Remus și i-a predat muierii sale ca sa-i nutrească și crească. Acca se esplica din sanscrita akkâ (mama), iară Larenția din numele Larilor. [Atm.]

Ac-cale, insula în Dunare, (v. Adakaleh).

Accalmie, v. Acalmie.

Accapareur, (*franc.*) comerciant, care prin cumperarea în masse a unui articol comercial vrea sa predominaze piața și sa dicteze prețurile.

Accarus, v. acarina.

Accelerando (*ital.*, termin music.): grabind, din ce în ce mai înte.

Accelerațiune, în general grabire. *A. siderică* este diferența dintre ziua siderică și civilă sau tropică, adică 3'56"5", cu cât e mai lungă ziua civilă decât cea siderică. — *A. selemică* este scurtarea timpului din revoluțiunea lunii, ce se produce prin influințarea planetelor asupra cail pământului. În fizica A. se arata la caderea corpurilor; la aruncarea oblu în sus acc. se numește *A. negativă*, sau retardațiune.

Accent, (*lat.*) exprimarea unei silabe cu glas mai ridicat în rostirea cuvintelor. D. e. învețătura În musica întonarea mai marcată a unui ton față cu alt ton. Accentul musical sta în legatura cu accentul vorbirei. În musica deosebim 1) A. gramatical, 2) A. ritmic, 3) A. metric, 4) A. pasional.

Accepisă, (*lat.*) adevărta de primire, recepisă, chitanța.

Accept cambial se numește declarațiunea pusă pe cambiu de trasat, prin care acesta se obliga sa plateasca la scadența suma din cambiu întreaga sau în parte. Prin o asemenea declarațiune, facuta în forma prescisa de lege (v. acceptațiunea), trasatul devine acceptant și obligat conform acceptului seu. (Cambiu acceptat încă se numește accept). Dacă trasatul acceptaaza fără nici o reserva, acceptul este și se numește nelimitat. Dacă însă acceptaaza numai o parte din suma însemnata în cambiu, acceptul se numește limitat în sens larg al cuvântului; iar dacă acceptaaza cu o alta restricțiune d. e. adaoga la accept platec numai lui N. N. sau adaoga alt timp ori alt loc de plata deosebit de cel fixat în cambiu, posesorul cambului e în drept sa priveasca o atare acceptare ca refus, cu toate ca și un accept de felul acesta, numit limitat în sens propriu, obliga pe acceptant conform conținutului seu. (Cf. Manual de drept. camb. de Ioan Socaciu p. 79 și 80).

Acceptațiune, 1) în termin juridic însemnează primirea unei oferte. Astfel prin concursul voințelor contractul se perfectează (art. 35 ur. C. com.; art. 282 ur. și 291 ur. C. com.; art. 1114, 1118 C. civ.; art. 405, 685 ur.; 407, 811, 813 ur.; 935, 1393 ur.; 1533 nr. C. civ.; art. 375 ur.; 435, 440 C. com.). A. de ereditate se mai numește și adițiune (cf. Dim. Alexandresco, t. III, pg. 304 nr.).

2) *A. cambială* se numește actul, prin care trasatul se obliga sa plateasca suma cambială la scadența. Acest act trebuie facut în forma pre-

scrișă de legea cambială și anume în scris pe cambiu. O acceptare verbală, sau scrisa pe copie, alonge (v. ac.), ori pe o alta hârtie separată, nu are valoare. Numai A. prin intervențiune, pentru onoare, se poate face și pe copia cambului (v. intervențiunea cambială). A. făcută are înțeles ca și acceptul (v. ac.) și nu se mai poate revoca. Acceptarea se poate face sau așa, ca trasatul scrie pe cambiu o declarație de acceptare iscalită cu numele seu propriu d. e. acceptez N. N., sau se poate face prin simpla iscalitura a trasatului fara alta declarație, în care cas numai în fața cambului se poate face (cf. I. Socaciu o. c. p. 79 ș. m. d.)

Accesiune, (din lat. ad-cedere, accedere, a merge spre, a se uni, a mari numărul). Ca termen juridic se întrebuințează mai ales la plural: *accessiones*, cari sunt garanțiile accesorii, reale sau personale, pe cari debitorul le da creditorului seu. — În *dreptul internațional accesiunea* este primirea, aderarea simplă sau condiționată de către unul sau mai multe guverne la tratatul încheiat între două sau mai multe state. Din momentul când guvernul unei țări a acedat la un tratat, după formele și condițiile prevădute în el, el își însușește drepturile și își ia îndatoririle stipulate în acel tratat. În unele împrejurări accedările sunt forțate, dar nu și ilegitime. Sunt cazuri, în cari puterile cele mari pot să constrângă statele refractarii să acedeză la tratatele inspirate de sentimentul de umanitate, cari au de baza interesul și pacea universală. Accesinnea este sinonimă cu adesiunea, care se întrebuințează mai mult decât cea d'ântăiu. [Ursean Valerian.]

A., după art. 482 C. civ.: proprietatea unui lucru mobil sau imobil da drept asupra a tot ce produce lucrul și asupra a tot ce se unesece, ca accesoriu, cu lucrul într'un mod natural sau artificial. Acest drept se numește drept de *accesiune*. Codul civil tractează A. în art. 483 nr.; 488; 489 ur.; 504 nr.; 645. Cf. Dem. Alexandresco, Explic. t. și pr. a Codului civil român, t. II, pag. 469—537 și t. III, pag. 208.

Accesorii, ceea ce în mod secundar însoțesc principalul și care, după un vechiu principiu, urmează acestuia: *accessorium sequitur principale*. Codul civil rom. a făcut adesea aplicațiunea acestui principiu (art. 903, 1325, 1396, 1657, 1824 C. civ.). Cf. Dim. Alexandresco, Explic. teor. și pr. a C. civ. rom., t. IV, p. 548 ur.; Gr. Maniu, Dr. com., I. n. 37.

Acciacatura, (*ital.*) ornament musical, care consta din o nota scurta, ce premerge unei note mai lungi.

Accident, întâmplare, nenorocire, ceva neașteptat; *accidental*, întâmplător, neprecalculat; *accidentalii*, lucruri întâmplătoare. v. *Întâmplări*.

Accidente, *primul ajutor la accidente*. Organele administrațiunii publice și mai ales medicii în funcțiuni publice sînt datori a veni grăbnic în ajutorul populațiunii, în cazul când sanatatea și viața cetățenilor sînt periclitare prin accidente, precum înecare, sufocare prin surparea unui mal, prin inspirarea de gazeuri respirabile sau toxice, otrăvire, mușcatura de animal turbat ș. a. Pentru a readuce în viața persoanele aflate în starea de moarte aparentă, ne servim de diferite mijloace, mai ales de manipulații ale res-

pirațiunii artificiale, de imitarea mișcărilor respiratorii ale organelor pînteceului și ale toracelui, prin tragerea afara ritmică a limbei, prin presiunea ritmică a abdomenului cu ridicarea diafragmei, apoi de frecarea pielei cu scopul de a activa circulațiunea sîngelui în tegumentele comune. În unele orașe mari exista asociațiuni filantropice (societați de samaritani) pentru asistența medicală la accidente.

Accidențe, (*in musică*) se numesc în general semnele, ce alterează intonațiunea notelor înainte ca rora sînt puse, sau cari restabilesc aceasta intonațiune. Aceste semne sînt: diezul, care ridică intonațiunea cu jumătate ton; bemolul, care pogoara cu jumătate ton; becarnul, care restabilesc intonațiunea, și dublele lor. Originea acestor semne e în litera latină *b*, care în notațiunea alfabetica reprezintă sunetul numit *astați si*, care era variabil în solnuzarea prin mutațiuni. Deși de prin sec. XIII aceste semne aveau stabilita forma lor, numai de prin sec. XVIII datează adevărata lor semnificațiune de ad. Semnele duble, deși cunoscute teoretic mai de mult, nu par a fi fost întrebuințate înainte de sec. XVIII. [T. C.]

Accidențe eucharistice. — Este un punct de credință creștinească, în sens ca la liturghie după prefacere, substanța pâinei și a vinului toată e schimbată în corpul și sîngele lui Iisus Christos, așa încât din pâine și din vin nu mai rămâne altceva decât culoarea, gustul, miarimea, într'un cuvînt numai calitățile sensibile, numite *accidențe*, specii.

Accidenții, venite laterale, ocazionale, incidentale.

Accis, dari indirecte, ce se percep asupra diferitelor lucruri trebuincioase vieții, (obiecte de consum, mai ales zahar, vin, bere și alte spirituoase). Denumirea și cuprinsul acestor dari se schimbă cu țările. În Rom. odinoara se numia *otcup*; în Ungaria se numește *dare de consum*. V. *Imposite indirecte*. A. *de măcinat*, dare, ce se plătesc statului după cerealele macinate, introdusa în pașune.

Accius (*Attius*), *Lucius*, poet roman, n. 170, † pe la 90 a. Chr.; cel mai mare tragedian al Romei republicane. (Fragmente edate de Ribbeck, Lipsca, ed. II. 1871).

Acco, *Acca*, v. *Akka*.

Accolti, *Bernardo*, poet ital., din renumita familie toscana-aretina, n. 1465, † 1535. Avea un deosebit talent pentru improvisat, prin care își câștigă atributul l'unico Aretino. Operele lui poetice de timbrul gustului ren de atunci sînt uitate.

Accouchement, (*franc.*) moșit, ajutorul ce se da prin moașa sau prin medic la actul născerei. (V. Moșit). — *Accoucheur* medic special în moșit, mamos (v. ac.)

Accumbent (*accumbens*), denumire ce se da embrionului din semênța, ale carei părți sînt îndoit așa, încît radica este culcata pe marginile cotiledoanelor și prin urmare paralela cu linia comisurală a lor. Așa s. e. la unele Crucifere (*Crucifera pleurorhize*), la *Fasole* etc. În acest cas radica se dăce *accumbentă* și cotiledoanele *accumbente* (De Candolle). D. German de St. Pierre și D. Cosson au numit o astfel de radica, *radiculă comisurală*, expre-

siune mult mai precisă și mai lesne de înțeles. Este ușor de observat cu o lupa acest raport de poziție între radica și cotiledoane, făcându-se o tăietura d'acurineză semănătoare, ce voim sa studiam. [S. Șt. R.]

Ac de mare (*Syngnathus acus* L.), pește din ordinea Lophobranchiilor; are forma unui ac foarte lung și subțire, 30—90 cm. lungime; trăiesc în Oceanul Atlantic, în Mediterana și în M. Neagra; se găsesc foarte mult în portul Constanței, unde trăiesc pe plante marine lungi și verzi, pe cari le imitează prin culoarea sa. pentru a nu fi observat. Ouele le clocesc barbatal într'un buzunar aflat în regiunea candelă pe partea sa ventrală. [Antipa.]

Acephali, monștrii fără capete.

Acer L., din familia Sapindaceae, subfamilia Acerineae. Din genul Acer sînt cunoscute vre-o 50 specii, cari cresc în Europa, America boreală, Asia boreală, în Java și în Himalaia. La noi reprezentat prin trei soiuri: a) *Jugastrul* sau *arțarul de câmpid*, crește pe coline până la înălțimi de 700 m. preste suprafața mării; b) *Arțarul de codru* și c) *Paltinul*, ce crește în regiuni muntoase; nu formează massive compacte; lemnul e alb și tare, cantat ca material prețios pentru mobile; d) *A. tataricum* L. numit popular Gladiș sau Verigarin, crește pe marginea padurilor. Sucul celor mai multe specii de Acer conține mari cantități de zahar, care se exploatează în Canada și în centrul Statelor-Unite. Dintre aceste specii însemnam *A. saccharinum* L., *A. pensylvanicum* L. *A. rubrum* L. etc. din America de nord.

Acera, pajura, (v. Vulturii).

Acerdesă, mineral, oxid hidratat de manganes, brun-negru; origine secundară, depus din isvoare. Sinonim: manganit.

Acerineae (Aceraceae) familie de plante dicotile; aparține ordinului Sapindaceelor și formează arbori mari, cum e arțarul, paltinul etc. Acerineele cuprind trei genuri și anume: *Acer* L. în regiunea temperată a emisferei boreale. *Negundo* Moench. în America boreală și *Dobinea* Ham. în Himalaia. Toate A.-le conțin un suc bogat în materii saccharose fermentescibile, lemnul lor este foarte resistant, scoarța lor conține principii colorante și adstringente, proprietăți, cari fac sa fie întrebuințate în medicina și în industrie. Unele specii de Acer L. și de *Negundo* Moench. se cultivă prin parcuri ca arbori ornamentali. — Cresc în zone moderate, Europa, Japonia etc.

Acetal, se găsește în spiritul bnt și în viuri vechi și se naște prin oxidațiunea alcoolului; e un lichid incolor, cu gust și miros plăcut; greutate specifică 0.821 la 20° C; ferbe la 104° C. Servește la imitarea buchetului vinurilor vechi.

Acetate, în chemie toate combinațiunile de metale cu acid acetic (săruri acetate) s. e. acetatul de plumb, (zaharul de plumb) etc.

Acetometru, aparat inventat de Otto pentru determinarea gradului sau tarii oțetului, arătând cât acid acetic concentrat (exprimat în procente) se afla în oțet.

Aceton, se afla între produsele de destilațiune seacă (uscata) ale lemnului, zaharului, amidonului și mai ales ale acetatelor; e un lichid f. mobil cu un miros plăcut. Se întrebuințează în medicina.

Acetonaemia, ivirea de aceton în sânge, urina și aerul exhalat prin plămâni; mai ales la Diabetes și la morburii concomitate de ferbințeli mari și îndelungate. Sângele și urina omului sanatos nu conține această materie.

Acetum, v. oțet.

Achai, una din principalele seminții ale poporului grecesc. După tradiție își trageau originea dela Achaios, fiul lui Xuthos, nepotul lui Hellen și locuiau la început în Tesalia, de unde au emigrat în Aeolis, mai apoi în Peloponnes. Aci s'au ridicat la însemnătate și influința așa de mare, mai ales sub regii Atriți, încât Homer da numele de Achai tuturor Grecilor. — După invasiunea Dorilor o parte mare a Achailor s'a dus pe coastele nord-vestice ale Asiei mici, unde au fundat colonii; altă parte a scos pe Ionieni din Aegialeia și a fundat aci un stat numit Achaia. Aceștia au întemeiat alianța achaică pentru susținerea independenței Greciei și au luat parte activă în luptele cu Macedonia și cu Romanii. Când aceștia (146 a. Chr.) au cucerit Grecia și au prefacut-o în provincie romană, 'i-au dat numele *Achaia*, probabil pentru-că Achaii au dezvoltat cea mai mare rezistență.

Achaia, în timpuri mai vechi Aegialeia, ținut pe lînga coastele nordice ale Peloponnesului; mai înainte a fost locuit de Ionieni, iar dela 1100 a. Chr. de Achai, cuprîndînd 12 orașe, cari pe timpul Diadochilor au format împreună cu Corintul și Sikyon alianța achaică (280 a. Ch.). La 146 a. Chr. a fost cucerită de Romani, cari au dat întregii Grecii numele de provincia Achaia. — În Grecia de ași Achaia formeaza dimpreună cu Elis o nomarchie de 5075 km² cu 210,713 loc. Capitala e Patras.

Achav, (Ahab), rege în Israil, 875—853 a. Chr.; fiul lui Omris; sedus de soția sa Isabela a ridicat un altar idolului Vaal (Baal) și a persecutat preoții lui Iehova; — cađū în luptă contra Damaslenlui.

Acheloos, (acum Aspropotamo), cel mai mare riu al Greciei, isvorește în munții Pindos și se varsă în Marea Ionica, în fața insulei Kefalonia. — În Mitologia greacă zeul rîului A. se lupta cu Heracles pentru Deianeira, dar e învins.

Achen, lac în Tirol, 7¹/₂ km. lung., se scurge prin rîul A. în Isar. Pasul A. duce din Tirol spre Bavaria.

Aचना, *Aचना*, *Achainium* (grec. = a se deschide), nume dat la fructe de natură foarte diferită, însă cu următoarele caractere: Fruct cu pericarp uscat, unilocular, indhiscent, mic, conținînd o singură semință, cu tegumentul ei liber de pereții pericarpului, afara de regiunea hilului. Aचना cea mai simplă proviue dintr'un carpel isolat și monosperm; așa de ex.: la *Ranunculus*, *Anemone*, *Clematis*, *Rosa*, *Fragaria*, *Potamogeton* etc. O astfel de aचना se recunoaște prin faptul, ca are un stil și un stigmat simplu lateral. Se mai numesc achene și alte fructe uscate, uniloculare, monosperme, dar ce provin din mai multe carpele deschise și unite prin marginile lor, unul singur fiind fertil la maturitate; așa sînt achenele dela *Polygonaeae*, *Cyperaceae* etc. În acest cas stilul și stigmatul compuse ocupa partea mijlocie a fructului, sînt adeca terminale. Forma acestor achene e ori comprimata-lenticulară, ori trigona, cu trei muchi

mai mult ori mai puțin proeminente. Dacă achena nu are peri pe suprafața sa, se ține ca e *nuddă*; altdată are peri pe toată suprafața sau numai la vîrf, când se ține ca e cu *egretă* (cu *pappus*), s. e. la plantele din familia *Composeelor*, la unele *Valerianeae* etc. [S. Șt. R.]

Achenbach, 1) *A. Andreas*, n. la 1815 în Kassel, și fratele acestuia 2) *A. Oswald*, n. la 1827 în Düsseldorf, pictori germani renumiți, escelând în peisagii și tablouri de mare.

Acheron, după mitologia greacă: un rîu în lumoa de jos; Charon pe acest rîu ducea în luntrița sa sufletele oamenilor în lumea de jos. Un rîu A. a existat în Epir și ați se numește Phanariotikos, isvorea din delime prapastioasă, are un curs întrerupt prin caractere, se perde în peștera și apoi iese în lacul Acherusia, ce e de 3 km. de lung; e mai mult o mocirlă, ce eshalează aburi veninoși și stricacioși sanatați. [Atm.]

Acherontia atropis, (caput mortuum), o specie de fluture cu un desenu pe prototore, care figurează întru cățva un craniu human; e 115 până 122 mm. în lungime, 55—60 mm. în lățime; are facilitatea de a produce un sunet ascuțit, caruia superstiția populară îi atribuie o semnificațiune sinistru, — semn de nenorocire și moarte. Omida, 130 mm. lungime, traiesce din Iulie până în Oct. pe cartofi.

Achiesare, (din lat. *acquiescere*), mai puțin corect în cuvîntare, se numește mulțămirea (*assensus*), ce se da relativ la un act, care ar fi putut să se contesteze. Pentru ca o achiesare să fie valabilă, se cere un act sau un fapt, care să arate suficient voința de a da mulțămire și de a renunța la mijloacele legale de nulitate sau de reformare. Pe lînga aceste condițiuni, ca și la transacțiune și desistare, se cere: 1) ca dreptul, la care se renunță, să fie alienabil; 2) ca cel ce achiesează să aiba liberă dispunere de acest drept. În materie civilă și comercială, unde nu e vorba decât de interese private, achiesarea e admisă fara multa dificultate (art. 408, 1190, 1707 Cod. civ.; 111 și 553 Pr. civ.), în materie penală ea nu poate fi admisă decât cu prudența, deoarece efectele sînt cu mult mai grave și interesează însași societatea. Cf. Dim. Alexandresco, Explic. teor. și pr. a Cod. civ. român, t. II, pag. 202, nota 2.

Achilea, un mire veche de cetate; v. Chilia.

Achilleos la Greci, (Achilles la Romani), fiul lui Peleos cu muierea Thetis. Poseidon, zeul marii i-a daruit caii sei, Hephestos un scut și ȧei armele lor, cu cari Ach. să se lupte în contra Troiei. Ach. ajutat de ȧei a fost cel mai viteaz între Greci și a omorît pe Hector, fiul regelui Priamos din Troia, dar Apollon, zeul aperator al Troiei și al familiei lui Priamos, în minutul cînd Ach. voia să între pe poarta Troiei, și Paris fiul lui Priamos încordase arcul, îndreptă sageata lui Paris chiar în calcîinul lui Ach., deoarece Apollon scia, ca numai calcîinul i-a fost vulnerabil. [Atm.]

Achillea L., planta; numele îi vine dela Achille, care se ține ca a fost cel d'întîm descoperitor al calitașilor medicinale ale plantelor din acest gen, ce face parte din familia *Composeelor*, tribul *Anthemideelor*. Cuprinde preste 100 specii, dar se pot reduce la mai puține, și traiesc în emisfera boreală a vechiului continet. Florile

sînt grupate în capitule radiate, cu involucriu ovoid, campanulat sau mai rar sub-hemisferic; capitulele mii numeroase, mai rar puține și mari la rîndul lor grupate în corimbe. Fruct: achena turtită, înciusă de done margini înguste. Toate sînt ori plante ierboase, perene, pubescente ori puțin glabre, mai rar sub-arbuști. Frunzele sînt alterne, mai adesea pinatifide. În România se iudica 17 specii; mai însemnate *A. Ptarmica L.* Rotoțele-albe; *A. millefolium L.* Coadă-Șoricelului, planta comună, vivace, cu frunze foarte ramificate (de aci și numele specific: *millefolium* — o mie de foi), ce crește pe lînga drumuri, în locuri inculte, în câmpii etc. Unele specii din acest gen se cultiva în grădini ca ornamentale. *A. millefolium L.* se poate întrebuința la facerea peluselor în locul gramineelor, ce nu ar pute rezista; tot ea e considerată de unii agronomi ca planta furageră exelentă. În fine, din pricina ca are miros aromatic, e amară și astringentă, s'a întrebuințat mult altdată în medicina, fara să aiba însa vre-nna din proprietățile ce i se atribuiau atunci, ca sa tamaduiască frigurile, să oprească hemoragiile etc.; lucrează numai ca stimulant și astringent. [S. Șt. R.]

Achimenes P. Br., (*grec. dela a privativ și χερματω = a suferi de frig*, priu urmare un sufer frignl), gen din familia *Gesneriaceelor*. Cuprinde vre-o 20 specii toate origiuare din America tropicală (Brasilia, Mexico.) Sînt plante frumoase de sera caldă sau temperată; vivace, herbacee, ramificate, peroase cu rhizomi subterani solzoși; frunze opuse sau verticilate câte 3, petiolate, dințate. Florile ori solitare axilare ori fasciculate proveđute cu bractee; an corola hypocramerimorfa cu tubul aproape oblic, gibos la basa. Plante foarte decorative, mai ales dacă se plantează alaturi câte 2—3 ori mai multe cu colori variate: alb cu roșu și violet etc. În horticultură se cultiva vre-o 17 specii și un numer mult mai mare de hybride ale acestora cu mult mai frumoase atît priu marimea florilor, cît și priu strălucirea și varietatea colorilor. [S. Șt. R.]

Achir, ființa uascută fara mîni.

Achitare, limpedirea unei afaceri comerciale. — Platirea totală a unui împrumut (v. acquit). A. în materie de drept: v. absolutiune.

Achlath (Akhlat), oraș vechiu în Armenia turcească lînga locul Wan, reședința unui episcop armean. În vechime se numia Chelath; a fost vestita reședința a regilor armeni, cu mai bine de 200,000 loc. La 1226 a fost distrus de către Dșelal-Eddin, mai tîrziu ruinat total priu cutremur. A fost de repește-ori rezidit; Soliman II. l'a prefacut în fortareata, dar un a mai ajuns la gloria de odinioara. Acum A. este un sat neînsemnat cu vr'o 4000 loc., înconjurat de ruinele vechiului oraș.

Achmed, numele mai multor sultani turcesci: 1) *A. I.* (1603—17), sensual, brutal și superb; 2) *A. II.* (1691—95), a fost batut crăncen de maregraful Ludovic de Baden în 1692; 3) *A. III.* (1703—30), s'a reboit norocos împotriva țarului Petru I. în 1711 la Prut, dar îi ren batut de priunțul Engen de Savoya în 1718.

Achmed Wefik Paşa, barbat de stat turc, n. 1818, † 1891, fiul unui grec trecut la Islam și al unei evreice; a studiat la Paris. Ca funcțio-

nar al ministerului de externe a publicat un anuar statistic despre Turcia. La 1847 a fost numit comisar al Poștii în principatele dunarene, (1851) ambasador în Persia și (1860) la Paris. A fost de repeți ori ministru și a ocupat mai multe funcțiuni înalte, în cari a aretat o rigoare deosebită. Pe timpul resboiului orient. din 1877 a fost guvernor în Adrianopole și la 1878 a subscris ca primministru pacea dela St. Stefano. A scris un manual geografic și alte lucrări științifice și literare și a tradus pe Molière.

Acholia, oprimarea secrețiunii fierii în urma multor afecțiuni de ficat și intestine, precum și după scurgeri profuze de sânge. Fiindcă fierrea joacă mare rol la mistuirea alimentelor, lipsa ei duce la slăbirea organismului.

Achorion Link. et Rem., plantă, gen din Cimperile inferioare, caracteristic în unele boale de piele (dermatose), de alți autori contestat ca gen autonom, căci evoluțiunea lui nu e complect cunoscută. Aparatul lui vegetativ e reprezentat printr'un myceliu flexibil, translucid și cu fulgi de filamente foarte subțiri, nearticulate, fixate pe un stromia granulose. Se înmulțesc prin sporidii rotunde, ovale sau neregulate produse de alte filamente mai dense, lungi, articulate. Specia *A. Schoenleinii* Rem. este aceea, care produce boala cunoscută de medici sub numele de: *Favus*, *Porrigo favosa*, și *scutellata* a lui Bazin. Se recunoaște după aceste caractere, ca la un anumit timp al boalei se observa pe piele nu fel de cuiburi (Favi) așezate din distanță în distanță în părțile perioase, dar mai ales pe cap. Boala începe prin prezența germeilor în foliculele piloase, unde se desvoalta și când sînt numeroase și nu se iau mesuri, cuiburile înmulțindu-se se reuneesc între ele, formînd suprafețe mai mult ori mai puțin întinse. Se mai pot recunoaște Favi și după aceea, că au un miros caracteristic de șoareci. După unii autori germani, Achorion n'ar fi decât o formă de transformare a altor ciuperci inferioare, anume a mucegaiurilor.

[S. Șt. R.]

A. Chr. = ante Christum natum: înainte de nascerea lui Christos.

Achras L., gen din familia *Sapotaceae*, cuprinde arbori mari, cu suc lăptos, cu frunze totdeauna verzi, alterne, pețiolate și coriace. Flori alburii, axilare, hermafrodite, regulate. Calicilul cu 6 diviziuni biseriata. Corola gamopetală cu 6 lobi. Androceul compus din 6 stamine, alternaud cu 6 staminode. Ovarul liber, peros, cu mai multe loje. Fructul este o bacă pomacee, caruoasă, globuloasă cu semințe lenticulare eliptice și de culoare închisă. Plantele din acest gen cresc în India occidentală, America centrală precum și în regiunile vecine în insule; în celelalte țări tropice sînt adeseori cultivate. Mai toate părțile acestor arbori se întrebuițază sau în medicina sau în industrie. Fructele comestibile de *Achras Sapota* L. când sînt coapte sînt foarte prețuite în Antile pentru carnea lor zaharoasă și pentru parfumul lor delicat. Semințele lor sînt învelite de o substanță resinuoasă, odorantă considerată ca diuretică. Scoarța acestui frumos arbore este adstringentă și întrebuițată în afecțiunile catharale substituind uneori quinquina. Sucul lăptos, ce curge din scoarța acestui arbore în urma incisiunilor facute, con-

ține o materie analogă cu guttapercha. Lemnul de *Achras costata* Endl. foarte resistant, cu odoare piperată, se întrebuițază ca lemn de construcție; iar lemnul de *Achras Sapota* L. se întrebuițază pentru tîmplărie și strungarie precum și pentru construcțiuni navale. [Z. C. P.]

Achromatia, albinism. V. ac.

Achromatic, fara culoare; în musica însemnează: 1) ce cuprindem cu anzul; 2) ce desfata nrechia s. e. o umscia ușoară dar placută.

Achromatism (grec.) optica: Lentilele ce dau imagini clare, necolorate de margini, se numesc lentile achromatice, și însușirea aceasta a lor: achromatism. Euler a fost cel dintîiu care a susținut, ca trebuie să se poată face lentile achromatice. Matematicianul șved. Klingenberg (1754) a dovedit prin cercetarile sale, ca ceea ce Euler numai credea, aievea e cu puțință. Meritul de a fi construit prim-le lentile achromatice e al englezului Iohn Dollond. El a combinat o lentilă convexă de sticlă crown cu una concavă de sticlă flint. Iohn Dollond, mai departe fiul seu Petru și ginerele seu Ramsden, prin continuele lor silințe au perfecționat fabricarea lentilelor în mersura mare. După ei s'a distins în fabricarea lentilelor germanul Frannhofer, care a inventat un metod cu totul nou, după care se poate fabrica sticlă perfect clară.

Achromatopsia, o turburare a sistemului nervos de vedere, al carei rezultat este neputința de a deosebi diferite colori. Cine are aceasta turburare nu distinge obiecte colorate, decât după deosebirea de lumina reflectată de acestea: vede o culoare roșie, care reflectă puțin lumina, foarte negricioasă, pe una verde, care reflectă mai multa lumina, o vede mai puțin negricioasă, iar pe una alba, care reflectă multa lumina, o vede deschisă. Cel care nu distinge toate colorile are achromatopsie totală; cel care deosebesce numai pe unele din ele, o are parțială. Achromatopsia pentru colorarea roșie se dice *Daltonism*, după numele marelui fisician englez Dalton, care se dice ca nu deosebia roșul. *Achromatopsia* este cauza de pericol, când o au persoanele în ale caror ocupațiuni joacă rol obiectele colorate: *marinari*, *conductori de tren*, *lucrători în fabrici de stofe colorate* etc. S'a vădit croitor achromatopsic cosînd bucăți de postav roșu și negru la același pantalon.

Achsellmannstein, stațiune balneară în Bavaria, lângă Reichenhall.

Achyranthes L., plantă, gen din familia *Amarantaceelor*, tribul *Amaranteae* cu vre-o 12 specii, ce cresc în regiunea tropicală și subtropicală, toate plante terboase, câte odată puțin frutescente la basa. Tulpina erectă, pubescentă, striată. Frunze opuse, pețiolate cu limb oval, lanceolat întreg. Florile de culoare alba sau verșie sînt hermafrodite, grupate în spice la subsnoara unor bractee membranacee, persistente. Periant rigid, coriaceu, 4—5 partit. Stamine 5, mai rar 2, 4, cu antere 2 locale. Ovar liber, unilocular, oblong sau lageniform, subcomprimat, glabru cu stil simplu. Fruct o achenă. — Specia *A. aspera* L. din Asia tropicală, numită în India: *Aghada*, *Apang*, *Chirchira*, e privită ca bună contra diareei, avînd proprietăți astringente. Semințele ei bogate în amidon înlocnesc la locitorii Indiei faina în casuri de foamete. Decoctul

concentrat de *A. colea* Iban., ce crește în Mexico și e numit acolo *Yerba del tabardillo* e considerat ca un febrifug excelent; se mai da și contra typhusului. Alte specii sînt întrebunțate în boala de hydropsie ca diuretice. [S. Șt. R.]

Acid, (acidum) aumite combinațiuni de elemente halogene cu hydrogenul sau de metaloide cu oxygenul și cu hydrogenul, din cari prin înlocuirea hydrogenului cu un metal, sau cu o baza, se nasc saruri; au gust acru și înroșesc hîrtia albastră de turnesol. A. se clasifica în A. mono- și polybasice dupa cum conțin numai un singur sau mai multe hidrogene substituibile prin base.

A. acetic, descoperit de Basiliu Valentin în Vinum acidum, iar în stare de puritate și cristalisabil de chimistul rus Lovitz (1793), este foarte răspândit în natură (în sucii plantelor, în sudoare, în sînge, etc.); se obține prin destilațiunea acetatului de sodiu cu acid sulfuric, destilatul rectificat (redestilat) este un lichid fara culoare, cu un miros înțepător, cu gust foarte acru, la 1° C. se închiaga (cristalizeaza), *acidum aceticum glaciale*, și se topește la 17° C., fierbe la 118° C. Se întrebunțează în industrie, laboratoare și medicină.

A. ambrie, (succinic), descoperit de *Agricola* (1550) foarte răspândit în natură (Chihlibar, reșina brașilor etc.), se estrage prin destilațiunea Chihlibarului; este un corp cristalin (prisme), fara culoare și miros, cu gust acid, solubil în apă, puțin în alcool. Se întrebunțează în fotografie și medicină.

A. benzoic, descoperit și descris de *Blaise de Vigenère* (1608) în *Smirna*, e foarte răspândit în regnul vegetal, mai rar la animale (urina herbivorelor). Preparațiunea se face prin încălzirea smirnei (*Styrax bensoin*). A. sublimază formînd cristale foarte lucitoare, fara culoare, cu gust ușor acid; greu solubil în apă și eter. — Se întrebunțează mai ales pentru o culoare roșie de anilina și în medicina.

A. bilhar (de fiere), în bila vertebratelor conținînd și azot.

A. butyric, răspândit în plante și la animale (sudoare, sucii gastric, în sînge și coarne); se nasce la diferite procese de fermentațiune (din zahar, scrobeala, glycerina, varza murata etc.) A. este un lichid oleos fara culoare cu un miros analog oțetului.

A. capronic (caprylic), se afla în diferite grăsimi (cocos, unt etc.), în sudoare și în brînză.

A. citric, foarte răspândit în regnul vegetal; fructele acre (lamăie, chitre, portocale, cireși etc.) conțin mult A. Preparat din lamăie sucii conține 6—9 la suta A. Cristalizează în prisme fara culoare, fara miros, are un gust acru placut, se disolva în 4 părți de apă și e puțin solubil în alcool. Se întrebunțează în confetarie și medicină.

A. fluorhydric, descoperit de Scheele (1774), se obține tratînd la rece Spat de fluor (florura de calciu) cu acid sulfuric concentrat. A. este un gaz fara culoare, cu un miros înțepător, foarte caustic, ataca sticla și disolvat în apă se întrebunțează pentru gravura sticlei.

A. formic, a carui existența nult timp a fost contestata, creșîndu-se ca e A. acetic impur, se afla în natura în furnici și urzici. Este un

lichid incolor, cu miros patrunđor, fierbe la 99° C.; e foarte solubil în apă și alcool.

A. fosforic (ordinar, ortho), foarte răspândit în natura în combinațiune cu calciu (în oasele animalelor), cu sodiu și potașa (în cenușa plantelor), se estrage din oase; e corp cristalisabil fiind însa foarte higroscopic. A. din comertiu se prezinta în forma unui lichid siropos, fara culoare, cu gust foarte acid.

A. galic, ultima descoperire a lui Scheele (1786); e foarte răspândit în plante, (în capsulele de *guercus aegylops*, în coaja de mere, în frunze de ceai etc.); se prepara din A. tanic prin fermentațiune; e corp cristalin, fara culoare și fara miros, cu gust acid astringent; se întrebunțează în chemie, fotografie, pentru vapsitul pîrului etc.

A. Haller, mestecatură de 1 acid sulfuric și 3 alcool; medicament.

A. hippuric, se află în urina herbivorelor (cal, bou, capra etc.) și în excrementele unor amfibii și insecte. Se extrage din urina de vaci; e corp cristalin, fara culoare și miros, cu gust ușor amar.

A. jodhydric, corp gazos, fără culoare; înrudit cu A. chlorhydric; descoperit de Gay-Lussac.

A. lactic (de fermentațiune), foarte răspândit în regnul animal (sucii gastric, creeri, thymul vitelului, ficat, splină, urina calului, în stare pathologica în urina, saliva, în sînge și lapte); se nasce la anumite procese de fermentațiune (în prezența zaharului, scrobelei, gomelor etc.); e lichid siropos fara culoare și miros, cu gust acru, ușor solubil în apă, alcool și eter.

A. malic, foarte răspândit în fructe; mai nult în cele necoapte, adeseori împreuna cu A. citric și tartric. E corp cristalin, foarte acid.

A. muriatic, (chlor hydric, spirt de sare), descoperit de celebrul alchimist Glauber (sec. XVII.) tratînd la cald sare de bucatarie cu A. sulfuric; numit spirt de sare. E gaz fără culoare, cu miros înțepător, cu gust foarte acru, foarte solubil în apă (1:500 volum.) Soluțiunea aceasta este A. al comertului și se prezinta ca un lichid fara culoare, foarte acid, fumeaga în contact cu aerul. A. al comertului se obține ca product lateral al fabricațiunii sodei; e foarte întrebunțat în industrie și chiar în medicina.

A. oleic, se afla în cele mai multe grasimi (migdale, masline, grasime de gîsca, de porc etc.); se obține ca product lateral la fabricarea luminarilor; e fara culoare, cristalisabil (7° C.) și foarte ușor acid, foarte puțin solubil în apă, ușor în alcool și eter. Se întrebunțează pentru prepararea sapunului ordinar, ca mijloc de uns etc.

A. oxalic, descoperit de *Bergmann* (1776), foarte răspândit în natură (în plante ca oxalați), în urina omului formînd sedimente și calculi (piatra), ca oxalat de calciu; s'a preparat mai înainte din zahar tratîndu-l cu acid azotic. Astăzi din tarife de lemn și hidroxid de potasiu se obține 4 la suta A.; e corp solid, cristalizeaza în prisme transparente, fara culoare și miros, cu gust pronunțat acid, solubil în alcool; în apă (1:15), toxic. Se întrebunțează în industrie și laboratoare chemice, dar nu în medicina.

A. paravinic, v. A. tartric.

A. phtalic, se nasce tratînd naftalina cu A.

azotic, se cristalizează în table, puțin solubil în apă rece, ușor în apa fierbinte, alcool și eter.

A. picric, (trinitrocarbolic) se naște tratând Phenol, acid salicylic, Indigo, matasa, lâna, perul etc., cu acid azotic; e corp cristalin (lame lucitoare), cu gust foarte amar, ușor solubil în apă caldă, explosibil și toxic puternic pentru animale. Petele galbene, ce produce *A. azotic* pe piele, unghii și hainele noastre, sânt datorite nașterii *A.*

A. pyrogallic (Pyrogallol), se naște la destilațiunea uscată a *A. gallic* în formă de ace lucioase; foarte solubil în apă, alcool și eter; întrebuințat pentru absorbțiunea oxigenului și în fotografie.

A. salicylic, descoperit de Piria (1838); se află în natura destul de răspândit, în floarea spirea ulmăria, gaultheria procumbens, monotropă hypopitys; s'a obținut și științific de Kolbe; se cristalizează în prisme (Syst. Cuadr.), n'are culoare nici miros, cu gust dulce-acrișor, greu solubil în apă rece, ușor în apă fierbinte; întrebuințat ca antiseptic și antifermențescibil în medicina și conservarea alimentelor.

A. silicic, foarte răspândit în natura, (quart, cristalul de niute, opal, achat, carneol, cremene; în plante; aequitirun, paie și în animale: scoarța infusoriilor); există atât cristalisat cât și amorf; cristalisat apare în piramide și prisme hexagonale, fără culoare, insolubil în apă și în acide (cu excepțiunea acidului flohydric), și fusibil numai la temperaturile cele mai ridicate; *A.* (ca nasip) întrebuințat la fabricațiunea sticlei și a porțelanului.

A. stearic, v. stearina.

A. sulfhydric, (hydrogen sulfurat, SH_2), în natură între gazurile, ce emană pamântul în regiuni vulcanice, în ape de pucioasă, în timpul putrefacțiunii (ouă stricate, latrine, băți); se prepara descompunând sulfurul de fer prin *A. sulfuric* sau chlorhydric; gaz fără culoare, cu un miros neplăcut (mirosul din apropierea apelor de pucioasă). Aprins arde cu flacăară palid albastră. Amestecat cu aerul produce amestec foarte explosibil; se transformă în lichid și se solidifică la $+85^\circ \text{C}$; e foarte solubil în apă, soluțiunea- e reactiv prețios. Soluțiunea în contact cu aerul se tulbură. *A.* e descompus în sulf și apă. Sulfurul se transformă cu timpul în *A. sulfuric*. De aceea rufele întrebuințate la bai de pucioasă se distrug curând; deși foarte otrăvitor, e mult întrebuințat în medicina.

A. sulfuric (vitriol), preparat de *Al. Rhazes*, chimist persan († 900); secl. XV. *Basilius Valentinus* îl descrie sub numele de *Oleu de vitriol*, indicând și modul de preparațiune; (SO_4H_2) se găsește în stare liberă în unele ape vulcanice. Combinațiunile *A.* sânt foarte răspândite în natură (gips, sare amară etc.); se prepara în așa numitele *Camere de plumb*, unde injectăm anhidrida sulfuroasă (produsă prin arderea Pyritelor), vapori de apă și *A. azotic*. *A.* se formează într'o concentrațiune, dar insuficientă; concentrațiunea se face printr'o destilațiune în vase de platina; e lichid gros, n'are culoare nici miros, gustul chiar în soluțiuni foarte diluate e acid, are densitatea 1.84, fierbe la 325°C . și se solidifică la -34°C .; e foarte igrosopic atrăgând apă cu vehemență; carbonizează lemnele și preste tot țesutul vegetal și animal; e foarte întrebuințat.

A. sulfuros se află între gazurile ce emană vulcanii, unde arde sulf.; se prepara prin arderea Pyritelor, a sulfurului și descompunând *A. sulfuric*; e gaz fără culoare, cu miros înțepător; se întrebuințează ca mijloc de albit hârtia, ca mijloc desinfectant (ardând în localul respectiv), și ca mijloc recitor la fabricațiuni (Sistem Pictet).

A. tamic, descoperit de *Löwis* în coaja de stejar, foarte răspândit în natură, aflându-se în toate fructele necoapte, dar mai ales în gogoșele de *ristic* și *Alep*, din care se estrage conținând preste 60%; e corp solid, fără culoare și transparent; se întrebuințează în tabacarie, la fabricarea cernelei.

A. tartaric, v. stibiu.

A. tartric, (vinic) ordinar, descoperit de Scheele (1769); există în natură în multe fructe: Struguri, ananas, cartofi, napi și foarte mult în seva de vița; se prepara din drojdia de vin (Tartru); se obține și oxidând glicerina, dar mai ales glucosa, se cristalizează în prisme mari; e solubil în alcool și apă, se topesce la 135°C .

Acidava, ruine de castre romane în fața Slatinei, pl. Oltu-de-sus, j. Romanafi.

Acidimetria, parte a chemiei analitice, având de scop determinarea cantității de acid liber într'un amestec.

Acinus, beșicuță, care face parte dintr'o glandula în formă de strugure.

Acioae, sau *alamă*: un aliajiu de cupru cu zinc, în care zincul e cam 24—36%; dacă conține mai mult cupru, aliajiul e roșu: tombac. *A.* are culoare frumoasă galbenă metalică, dar cu creșterea cantității de zinc devine mai roșietică galbuie până la alba galbuie. Obiectele de *A.* conțin adesea și porțiuni mici (cam 1%) de staniu și plumb, dela arama veche topită, cari sânt însa foarte stricacioase pentru *A.* destinată la table și șirme, dar nu alterează la turnare și prelucrare cu roata. *A.* mai efina decât arama din cauza adausului de zinc, are culoare frumoasă, rezista mai bine oxidațiunii (ruginirii, înegririi), e mai tare și da obiecte turnate mai frumoase, pe când arama nici nu se poate turna. În stare bruta turnată, se rupe la caldura ca și la receala; prin batere, turtire printre suluri și prefacerea în sîrma, devine tare maleabilă și ductilă, mai cu seama dacă îi ajutam puțin prin încălzire și recire cu încetul. *A.* care se poate bate cu ciocanul încălzit, conține 40 p. zinc și 60 p. cupru. Șic: foiele fine de alama, zinc. *Tombac* (tombac): aliajiul de preste 80% cupru cu zinc. Cu cât e mai bogat în arama, cu atât e mai ductil și mai închis. Pentru a imita aurul se amesteca cu 0.5% staniu. Tot aci aparțin: aurul Talmi, Similorul, aurul de Mannheim, marfuri Leonice etc. Foiele foarte fine de $\frac{1}{1800}$ — $\frac{1}{3000}$ mm. dau șicul de aur neveritabil. Pulberea fină de tumbac da la încălzire prafuri de bronz de manșe diferite. *Bronzul* e un aliajiu de cupru cu staniu. Metalul de tunuri conține cam 10% staniu; *B.* de statue conține de regula o porțiune mica de zinc, pentru a fi mai fluid la topire; metalul de clopote are 20—25% de staniu. *Pakfong* (Argentan, Argint nou, Alpaca): aliajiu din alama și nickel. Aliajiul e alb ca argintul, ductil, sonor și se înegresce mai cu anevoie decât alama. Compozițiunile bune au culoare și luciu întocmai ca

argintul. Argentaunul se compune din 55°, cupru, 25% zinc, 20% nickel. Și din acest aliajin se face sic de argint de $\frac{1}{40}$, $\frac{1}{60}$ mm. grosime. Pakfong argintul galvanic vine sub numele de *argint de China, de Peru, Alpaca, Alfenide, metal Christofle, Electron* ș. a. și se întrebnuțea pentru tacinuri de masa etc. Patria pakfongului e China, de unde s'a adus în Europa cam de 200 de ani.

Aciolă, adapost, șatra, coliba. (M. Etj. n. Rom.)

Acipenser L. (Sturioni), gen de pesci Ganoidi: *Morunul* (Acipenser luso I) ajunge până la o lungime de 8 m.; traiesce în M. Neagra și în fluviile ce se varsa în ea; produce icre escelente; din beșca sa se fabrica cleinul de mornn. — *Nisetrul* (A. Gueldenstadii Br. et R.), până la 2 m. lung., traiesce în M. Caspica, M. Neagra și M. de Azow; are icre foarte prețnute. — *Păstrugu* (A. Stellatus) traiesce în M. Neagra, Azow și Caspica, ajunge până la 1 $\frac{1}{2}$ m. lung.; are bot lung; icrele mai puțin prețnute, carnea însă foarte gustoasa. *Viza* (A. Gmelini) traiesce în M. Neagra și Caspica, ajunge până la 3 m. lung.; icrele foarte bune. — *Cega* (A. Ruthens) până la 1 m. lung.; traiesce în afluenții M. Negre, nu se scoboara însă în mare nici odata. — *Sturionul comun* (A. Sturiof) traiesce în toate marile Europei afara de M. Neagra și Caspica. Toți acești pesci traiesc în mare și se urca în fluviu pentru a se reproduce. Ei formeaza o adeverata bogăție a pescariilor dela Dunare și a celorlalți afluenți ai M. Negre. Literatura: Gr. Antipa. Studii asupra pescariilor din România. București 1895. [Dr. Gr. Antipa.]

Aciră, numele Pajurei în România mica.

Aci reale, oraș în provincia siciliana Catania, sitnat la poalele vulcanului Aetna, aproape de mare; loc vestit de cura climatica cu terme vindecatoare (Aqua Santa Venera) și bai de mare; reședința episcopoeasca, gimnasiu, școala tehnica și done academii; 22,431 loc. În apropiere este micul port A., peștera lui Polifeu, caverna Galateei și minunatele șapte Scogli dei Ciclopi (Farraglioni), insulele Ciclopilor.

Aciua, (Acsuva), com. mica în cott. Arad, lângă Halmagin, sitnata pe șapte coline. La 1439 obvine sub numirile: Acina de sus, A. de jos, A. de brad, — iar la 1561: Acina mica și Acina nobila; 237 case, 1062 loc., toți Români gr. or. — Teritoriul e de 6548 jugere catastrale, mare parte acoperit de paduri seculare. Se cultiva agromonia, pomaritul, lucrul de lemn și prasirea vitelor. [†]

Ackermann, Conrad Ernest, unul din primii actori și fundatori ai teatrului germ. în secl. XVIII, n. 1712 în Schwerin, † 1771 în Hamburg; comic escelent. A dat reprezentațiuni în Königsberg, Danzig, Mainz, apoi prin Polonia și Elveția. Soția lui, Sofia Charlotte n. Biereichel, ajunse prima artista pe scena din Hamburg.

Ackner, Ioan Mih., însemnat scriitor sasesc, n. 1782; a fost mai întâi profesor la gimnasiul ev. din Sibiu, apoi preot în Gusterița; s'a ocupat cu archeologia și științele naturale, mai ales cu Geognosia și Mineralogia; a scris despre mine-ralele, petrefactele și oryctognosia Transilvaniei și în colaborare cu Frid. Müller despre inscripțiile romane în Dacia; 1862 a fost ales în Brașov membru onor. al Asociațiunii transilvane. † 1862.

Acclamațiune, aclamare, primire cu strigate de bucurie; strigare de aprobare mai ales la adunari, când se alege vr'un funcționar, sau se propune ceva spre priurio fara votare.

Acclimatizație, acclimatizațiune, obicinuire cu clima; oameni, animalele și plantele de regula traiesc în regiunile, în cari au crescut; ducându-le în alte regiuni existența lor e amenințata, s. e. cele din țeri calduroase nu pot viețui în altele friguroase și vice-versa; deprinderea lor cu o alta regiune, unde s'au transportat, se numește acclimatizație. [St.]

Acline, cuvânt grec., se folosesc pentru liniile curbate de pe fața pământului, cari leaga locuri fara de magnetism. — Cu un ac magnetic inclinator ne convingem, ca la lănga aequatorului geografic al pământului exista locuri, în cari acul se așeza chiar în pozițiune orisontala. Legând toate punctele cu inclinațiune magnetica una, avem liniile numite acline. — (V. și aequatorul magnetic).

Acnemia, monștru fara extremitățile inferioare (picioare).

Acne rosacea, ivirea de sgrăbnuțe roșii pe fața (mai ales pe nas) ca o urinare a inflamațiunii cronice a glandulelor, ce secerneaza san. Barbații (bentori) patinesc mai des ca femeile de aceasta afecțiune.

Acroladă, (*franc.*) 1) semu grafic de unire —, în musica semu pentru a uni done san mai multe portative într'o partițiune musicala; 2) în eval mediu numele ceremoniei primirii în ordin a unui cavaler.

Acolhua, popor mexican, imigrat pe la 1150 în Anahuac, unde a fundat un regat (capitala Tezcnko), care sub regele Nezahualcoiolt a ajuns la culmea înfloririi și puterii. Sub președința lui Nezahualcoiolt (1431) au format A. o alianța cu Aztecii și Topanccii. După moartea acestuia ajunse la conducerea alianței regele Aztecilor, Montezuma I. După moartea lui, A. au devenit independenți; mai târziu s'au desbinat, formând statele Tezcnko și Kakama; în fine s'au contopit în Mexico.

Acolit, (*grec.* Acoluth = ακολουθός) conservitor la anumite oficii ale cultului divin. În biserica apuseana A. e un membru deosebit al treptei ierarhice inferioare, pe când în biserica orient. nu este persoana eclesiastica de treapta ierarhica deosebita, ci demnitatea și oficiul acelnia e contopit în treapta ierarhica inferioara a subdiaconului, și se conferese în chirotesia sacra. sevărșita prin Archiereu afara de altar. Diregatoria A.-ului e: a aprinde luminările la cașulii mariei lui Dumnedeu, și a grijii de frumșeța acelnia (Cf. rugaciunea chirotoniei subdiaconului.)

Acologia, învețatura despre medicamente (leacuri).

acomodo, (*ital.*) terminu music., după placere.

Acomodare. (*lat.*) conformare, potrivire cu referințele morale și fizice ale oamenilor și împrejurarilor. *A. optică*, nu joc al ochinlui ca sa vedem când aproape, când departe. Acest joc se face cu ajutorul parților constructive ale ochinlui, anume pupila se lărgese la lumina slaba și se micesce la cea puternica. Lentila sau cristaliniul din interiorul lui se umfla și se desumfla prin

apropierea și departarea obiectelor. Această funcțiune scade catra betrâneța. Unor oameni le lipsește facultatea de acomodat, încât nu pot vedea bine obiectele decât la anumita distanță. V. art. miopia, hipermetropia și presbyopia. — *A. pedagogică*, potrivirea prelecțiilor (propunerii) după capacitatea de lisele elevilor. Alta este *A. dogmatică*, care aproaba și ororile celui, pe care îl învața.

Acompaniare, (musica) acțiunea de a executa un acompaniament, cu alte cuvinte a executa totalitatea părților secundare, ce însoțesc o melodie principala, vocala sau instrumentala, susținându-o, întăriindu-o și mărindu-i astfel efectul. Importanța acestui acompaniament variază dela o bucată la alta. Instrumentele de camera, ce servesc mai cu sama la acompanierea cântăreților, sunt în prima linie cele cu claviatura: orga, pianul, armoniul, apoi harpa și într-un rang mai inferior chitara și mandolina. Studiul acompaniamentului e una din cele mai complicate părți ale studiului muzicii și misiunea de acompaniator e una din cele mai delicate. Un bun acompaniator trebuie sa caute a concura la efectul general fara a cauta sa stralucească însuși. [T. C.]

Aconcagua, pisc în șirul Aușilor din Chile, 6970 m. înalt; după el se numește o provincie din Chile de 16,126 km.², cu 156,636 loc.; capitala Sau Felipe; miue de arama redabile.

ă condition, term. comer., pretarea unui obiect cu condiție. De regula se folosește când un fabricant da maifa cu condiția de a o reprii la cas de ar române nevêduta.

Aconitina, substanța extrasă din radacinile de *Aconitum Napellus* L., planta din familia *Ranunculaceae*, ce se mai afla și în tulpina, frunzele și florile acestei plante, dar în cautiții mult mai mici; alcaloid natural cu formula în notațiune atomica C₃₃H₄₃NO₁₃, care cristalizează când e pură în table romboidale, incolore, inodore, ce fiind puse pe limba determina o senzațiune specială de înțepare; solubila în apa rece, dar mai uult în cea caldă, în alcool, eter, benzina și mai ales în chloroform; substanța otravitoare, poate chiar otrava cea mai violenta cunoscută. Se întrebuințează totuși în medicina în casuri de nevralgii, tusa, tusa magarească, rașeala, afecțiuni reumatismale etc., data în doze foarte mici dela 1/10—1/4 dintr'uu miligram tot la 6 ceasuri. Radacina de *A. N. L.* se aseamêna cu năpii (de aci și numele specific: *napellus*); din cauza cultivării sale în grădini pentru frumsețea florilor și a asemenării amutite se pot întâmpla accidente regretabile vultare ori involuntare. În asemenea împrejurari nenorocite intervenția medicului e absolut necesară cât mai îngraba, moartea intervenind prin sincopa și prin spasme ataxice ale sistemului respirator.

[S. Șt. R.]

Aconitum L., gen din familia *Ranunculaceae*, tribul *Helleboreae*, cuprinde ierburi perene, erecte cu frunzele alterne palmatilobate sau disecate; flori ueregulate, mari, albastre, purpurii, ochroleuce sau albe, dispuse în spice sau în panicule terminale; caliciul compus din 5 sevale petaloide, cel posterior mai mare, în forma de casca, cele doue laterale (aripile) largi, cele inf. (buzele) înguste sau oblonge; corola compusa din 2—5

petale reduce; carpele 3—5 sesile, libere pluri-ovulate, devenind la maturitate foliole. *A.* cuprinde vre-o 18 specii, ce cresc mai ales în regiunile muntoase ale Europei și Asiei, puține cresc și în America; toate sînt plante veninoase din cauza unor principii toxice, precum *Aconitina*, *Napellina* etc., cari se afla în toate părțile lor, dar mai cu sama în radacina lor tuberculoasă; dintre speciile de *A.* ce cresc prin părțile noastre și cuoscute în general sub numele popular de *O mag* sau *O meag* amintim *A. Lycoctonum* L., *A. moldavicum* Hacq., *A. Napellus* L. priu pașunile de priu padurile subalpine etc.; multe sînt cultivate priu grădini ca plante ornamentale. Preparatele din radacina și frunzele de *A. Napellus* L. se întrebuințează în medicina spre a combate nevralgiile, tusa, asthma; de asemenea se mai întrebuințează ca diuretic și calmant al durerilor în afecțiunile reumatice. Trebuie sa fie ciueva foarte precaut cu aceasta planta, spre a uu se otravi. Tot astfel de proprietăți terapeutice, însa cu o acțiune mai puternică, are și radacina de *A. ferox* Wallich. (*A. virossum* Don.), ce crește în India în regiunile temperate și subalpine din Himalaya. *A. ferox* produce crâncena otrava numita *Bish*, *Bishy* sau *Vishi*, cu care își otraviau odinioara indigenii sașețile lor. [Z. C. P.]

Aconto, (a c) term. comer., platirea parțială a unei datorii.

Acopereminte, (liturgica), veluri pentru sf. disc și potir; în biserica orient. sînt 3. Unul servesece spre acoperirea sf. păui pusa pe disc și acoperita cu steluța și reprimata parte scutecele, cu care a fost înfașat I. Ch. în iesle la uascerea sa, parte giulgiul cel curat, întru care Iosif cu Nicodim au înfașurat trupul Măntuitorului punându-l în mormânt. — Cu al doilea se acopere sf. potir, însemuând în arama, cu care a fost acoperita fața lui Christos celui în-gropat. — Iar al treilea, care se numește și *Aer* și *Anaphora* (Cf. Tipicul: Luni, 1 Sept. în post) servesece spre acoperirea amêndurora, însemnând ca: precum aerul și bunătatea și darul lui Dumnezeu acopere cerul și pământul.

Acoperire, în astronomie: trecerea unei stele pe diaintea alteia, ce se afla mai departe de pământ. Îndeosebi *A. stelelor fixe* de catra luna se folosește cu succes la măsurarea diametrului lui, dar și la determinarea longitudinei geografice a locului, din care privim acoperirea.

Acoperiș, învelitoarea edificiului, ale carei margini formează streșina.

Acord, în musica: complexitatea a doue sau mai multe suete auzite împreună; în teoria musicală aceste sunete nu trebuie sa fie mai puține de trei, nici mai multe de cinci, sa aparțină aceleiași game, și să poată fi dispuse astfel, ca sa ne presente o serie de terțe suprapuse. Ca și intervalele, *A.* se clasifică de obicei în consonante și disouante, după cum în constituțiunea lor întra numai iutervale cousonante sau și disouante. O alta clasificățiune a *A.*-lor e în acorduri fundamentale și acorduri derivate; fundamentale se numesc atunci când celei mai grave partide armonice i se da fundamentala *A.*-lui și în acest cas acordul se țice, ca e în stare directă; când însă acestei partide i se da o alta

nota, decât fundamentala A.-lui, aceea ce ne da o restituare a A.-lui, sau când una din notele A.-lui a primit o alterațiune, acordurile se numesc derivate. Încea o clasificatiune mai noua și mai raționala poate e aceea în acorduri de mișcare și acorduri de repans; de repans sunt acele, ce pot servi de încheiere unei bucați de musică; toate celelalte sunt de mișcare, fiind-că cer în urma lor mai mult sau mai puțin imperios un alt acord. Regulele pentru întreținutarea acordurilor și înlanțuirea lor, formează obiectul părții din teoria musicala numita Armonie. Știința acordurilor e o știință relativ noua. A. propriu țise un apar decât cu secl. XIV, și abia în secl. XV și XVI se poate vedea o armonie regulat constituită și basata pe acorduri. — A. se numesce și modul cum e acordat un instrument. [Titus Cerne.]

Acordare, în musica: regularea obiectelor sunatoare ale unui instrument musical la înălțimea convenita, condiționata prin raportul lor armonic reciproc.

Acordeon, instr. musical cu foi și claviatura, în care sunetele sînt produse de ancii metalice libere. Derivând din cengul chinez și armonica de gura, a fost inventat în 1829 la Viena de Damian. Consta dintr'un fel de foi în fața carora sînt înșirate pe o tabla anciele destinate a produce sunetele. Tastele claviaturii ridică supapele corespunzătoare acestor ancii, pe cari curentul produs de foi le pune în vibrațiune. Fiecarei taste îi corespund două sunete, două ancii, din cari una vibrează când se strînge foile, pe când cealaltă când se largesc. Diferite perfecționari au fost încercate, cari poarta nume deosebite: concertina, melofon ș. a. — Instrument de amator, se bucura puțin de considerația adevăraților artiști. [T. C.]

Acordoir, (*franc.*, musica), unelte pentru acordarea unui instrument.

Acoria, nesăț; se observa uneori la morbnri cerebrale, la alienați, epilepsie, hysterie. Morboșii nesimțindu-se nici odata sații, manăuca excesiv de mult (devin polypbagi). La animale taierea nervilor vagi causează între altele și A.

Acormus, moustru fara trunchiul.

Acorus L. planta, gen din familia *Aroideae*, tribul *Crontieae*; cuprinde plante erbacee, vivace, cu tulpina suterană orisontala, de grosimea unui deget, purtând radacini adventive în partea inf., iar la cea sup. frunze reduse (solzi), la subsoara carora se desvoalta ramuri aeriane; frunzele alterne de o lungime de 70—80 cm. verđi sau roșietice, rectinerviate; florile hermafrodite, regulate și dispuse în spadice; periantul format de 6 foliole egale, squaniforme, aranjate pe done rînduri, staminele libere în numer de 6. Ovarul super e trilocular, multiovlut; fructul o baca cu pereții aproape uscați; semințele proveđute cu albumen învelite de o substanță carnoasa și go-moasa. A. cuprinde done specii, ce cresc în regiunea temperata a emisferei boreale. A. *Calamus* L. e o planta originara din India; cresce însa pe margiunile bălților și lacurilor din Europa, unde a fost cultivata și a devenit aproape spontana. Probabil că se afla și în Rom., de oarece cresce în țerile vecine: Transilvania, Banat etc. Tulpina suterana de A. *Calamus* L. are un miros aromatic placut, un gust amar, proprietăți dato-

rite unei esențe, care e principiul activ și care face sa fie întrebuințat în medicina ca stimulant tonic, contra catarelor cronice și a dispensiei. În industria europeană se întrebuințează tulpina suterana de A. *Calamus* L. pentru aromatizarea prajiturilor și a unor licheruri. [Z. C. P.]

Acosta *Gavril* (Uriel), n. 1591 în Oporto dintr'o familie iudoveasca trecuta la catolicism; la început era catolic bun, dar începînd sa dubiteze în creștinism fugi în Olanda, unde trecu la indaism; nici legea iudoveasca nu-l mulțamii însă, și în curînd ajunse în conflict cu coreligionarii sei, persecutat de aceștia se sinucise în 1640. Poetul Gutzkow l'a ales de erou al unei tragedii. A scris: »*Examen traditionum Pharisaeicarum collatarum cum lege scripta*» și autobiografia sa »*Exemplar humanae vitae*«.

Acostare, (marina), manevra ce execută un bastiment pentru a se apropia de mal, de chen sau de un alt bastiment, spră a stabili comunicațiunea directă cu ele; se țice că bastimentul este acostat prin opozițiune la expresiunea »bastimentul la ancora»; în cazul din urmă vasul nu poate comunica cu uscatul decât prin ajutorul barcilor. Un bastiment, care vrea să acosteze, în general mai întăiu ancurează și apoi trimite parâme (v. ac.) sau frînghii la punctul de acostat și trage de ele, slabind pe mesura lanțul ancurei, pâna ce acostează. [Constant. B.]

Acotiledon, termen tehnic, ce se aplica în organografie spre a areta, ca embrionul e lipsit de cotiledoane: *acotiledon* sau *acotiledonat*. Sînt puține exemple printre Phanerogame, al caror embrion sa fie lipsit de cotiledoane; așa sînt unele specii din genul *Cuscuta*, *Orobanche* etc. — Se numiau altadata plante *Acotiledoane* (*Acotyledonia* în clasificatiia lui Ant. L. de Jussieu 1789) acelea, ale caror celule germinative (spori) lipsite de cotiledoane, se considerau ca seminte dar denumirea necorespunzînd realității, a fost înlocuita cu cea de plante *Cryptogame*. [S. Șt. R.]

Acquit, (comerc.), chitare, egalare. — *Pour a.*, formula de chitanța, pe cambii, checuri etc.

Acra, v. Akra.

Acraniote, (Acrania), vertebrate fără craniu; se clasificau înainte între pesci, astăzi formează însă o grupa a parte, care se mai numesce și *Leptocardii*, din cauza ca au inima în forma de tuburi. Un singur gen *Amphioscns*. Cel mai inferior vertebrat. [Dr. Gr. Antipa.]

Acratotherme, izvoare de ape minerale calde, indiferente.

Acres (pron. ecr), mesura de suprafața, folosita în Anglia și America nordica. 1 A. = 4840 Yards = 40'467 Ar.

Acreditare, în drept. întern.: însarcinarea, împuternicirea, ce se da reprezentanților diplomatici pentru preluarea și conducerea afacerilor cuprinse în plenipotența; în comercin: a deschide cuiva credit. *Acreditiv*, în comercin o scrisoare, pe basa căreia o persoana (acreditatul) poate ridica dela adresat pentru scoateala adresantului o suma anumita de bani. A. *circular*, un acreditiv, care are valoare pentru mai multe persoane sau firme. A. *circular* poate sa fie limitat (pentru o suma fixata) sau nelimitat. Paștile, cari le fac adresații, se confirmă prin chitanțe duple și se întroduc și pe dosul A.-lui

circular. Nici un adresat nu poate plăti o suma, care laolaltă cu sumele anterior platite ar fi mai mare decât suma fixată în acreditiv. Despre plățile facute este a se avertiza adresantul (emitentul) A.-lui.

Acrescență, adaugare, sporire, creștere.

Acresul, numirea populară a plantei *Ribes Grosularia* L. (v. ac.) [Z. C. P.]

Acria, medicamente iritante, aspre.

Acrida, (acrydium, Geoffr.), insecta ortoptera confundată de popor cu lacusta, de care se deosebește prin antenele sale mai scurte și prin tarsele ei compuse din trei articule în loc de patru; bărbaii produc un sunet strident prin frecarea picioarelor de dinapoi cu aripel. A. sunt vestite prin migrațiunile lor în turme numeroase distrugând vegetațiunea și pustiind ferile, prin cari trec; cadavrele lor, intrând în putrefacțiune, sunt un focar de diferite boale pestilențiale. [N. L.]

Acridophagi, populațiunea din unele regiuni ale Africei; ea mănâncă *acridele*.

Acris, 1) jintiță, lapte înacrit; 2) plantă, v. *Acres* și *macris*.

Acrobat, (grec.) gimnastic de profesiune, dexter în balansare pe funii întinse la înălțime mai mare.

Acrocarp, (grec. *ἄκρος* = vîrf, *καρπός* = fruct), termen botanic, întrebunțat spre a areta un mușchiu, a carui capsula e așezată în vârful tulpinei principale, de aceea creșterea lui în lungime e limitată, și nu devine vivace decât numai producând una sau mai multe ramuri laterale și sub vîrf (*inovațiuni*), cari deslipindu-se de tulpina muma mai curând ori mai târziu vor continua vegetațiunea. Un mare număr de mușchi presintă aceste particularități, și de aci constituiesc grupul *Mușchilor Acrocarpi*.

[S. Șt. R.]

Acrocomia Mart. (grec. *ἄκρος* vîrf și *κομη* tufa, pentru că tulpina la vîrf poartă un manunchiu de frunze), numele unui gen din familia *Palmierilor* originar din Amer. sud. cu vr'o 8 specii anevoe de deosebit, fiind între ele foarte afine, dar cu următoarele caractere generale: trunchiul de 6—15 m. înalt, de regulă acoperit cu țepi lungi, florile așezate la subsuara frunzelor inf., sunt verzi sau galbene, iar fructele negre sau brune; frunzele terminale penate cu 70—80 foliole de o parte și de alta a rachisului; semințele conțin ulei. Unele specii se cultivă în sere calde. [S. Șt. R.]

Acrografie, arta de a grava cu ajutorul apei tari (acid azotic din comerț) în plăci de zinc, arama și oțel, ornamente, sau pentru presa tipografică caractere tipografice (tipuri) sau desemnuri, astfel, ca tipurile să iasă bine în relief; aceeași procedură ca la autotypie, fototypie, zincografie. [G. F.]

Acrolein, lichid volatil, care se naște din glicerina, încălzind-o cu acid sulfuric, are miros foarte înțepător, iritant în mare grad mucoasa nasala etc.; aprins arde cu flăcără.

Acrolithe, (grec.) în arta elină sculpturi de lemn, ale caror părți neacoperite de vestminte (capul, mâinile, picioarele) se sculptau în marmora, spre a imita mai bine structura naturală a pielii. Mai târziu se înlocuiau vestmintele deasupra simbului de lemn printr'o peliță de aur în

ciselată, iar marmora prin fildeş (sculpturi chryselefantine).

Acromatic, v. achromatic.

Acromegalia, (grec.) boala caracterizată printr'o marire extraordinară a mâinilor, picioarelor și feței; poate începe la ori ce etate și durează toată viața; incurabilă.

Acromion, (grec.) vîrful sau partea mai înaltă a umerului.

Acrospor, (grec. *ἄκρος* = vîrf, *σπορά* = semînța; lat. *Acrosporus*.) termen botan., ce arată unul din modurile de dezvoltare ale organelor de reproducere la ciuperci, s. e. un spor. o conidie, o spermatie etc., ce își ia naștere la extremitatea unei celule-muma nespecializată (*sporophor*) ori specială (*basidă*). [S. Șt. R.]

Acrostichon, (grec.) poezie scurtă, în care inițialele versurilor dau vr'un nume, cuvânt sau sentență. Uneori inițialele dau numele poetului. — *Telestichon* se numește poezia, când literele dela finea versurilor, și *Megostichon* când literele din mijlocul versurilor dau un nume oarecare. Acest metod de versificare se folosește la ocazii mai puțin momentoză; în poezia rom. preste tot e rar întrebunțat.

Acroterii, (grec.) ornamente architect., fixate la colțurile și vîrfurile frontanelor spre a ascunde șghiaburile și coana învelitoarei. Ornamentul de predilecție e o palma de deasupra unei plăci pedestale; sînt des aplicate și la sarcofage și în industria de artă (templarii în stil architectonic.)

Ācs Károly, literat magh., n. 1824. În revoluțiunea din 1848 luă parte activă, fû prins și judecat la streang, dar agrățiat la închisoare de cetate pe șese ani. Ca literat și-a câștigat renume prin articoli publicati în jurnalele maghiare, în cari a făcut cunoscuta poporului maghiar poezia rom. și sêrb., și prin graticile practice scrise în metod conversativ. Conversațiunile sînt aranjate în limbile: magh., germ., rom., sêrb., ceha, slov. și ital. Opurile mai însemnate pentru Români sînt: *Virágok a román nép-költészet mezejéröl*, *Magyar, nêmet, román beszêlgetések otthon és uton*, *Magyar, nêmet, olasz, román, cseh-tôt és szerb beszêlgetések otthon és uton.* [†]

Acsády Ignátz, istoriograf și publicist magh., membru cor. al Academiei maghiare și autorul primei Enciclopedii magh., n. în Carei (N. Károly) la 1845. În 1869 a pașit pe cariera jurnalistică colaborând la foaia politică »Századunk«. Dela 1870 pîna ađi e colaborator intern la foaia *Pesti Napló*. Lucrarile sale istorice i-au câștigat un nume de frunte între istoriografii din Ungaria. [†]

Act, (lat.) fapt, lucrare, contract, zapis. 1) *A. în poes. dramatică*: Acțiunea fiecarei drame se împarte după nexul evenimentelor, ce se desfășura în mai multe, de regula 3—5 A. Fiecare A. se subîmparte în mai multe scene, după cum se schimbă personajele în acțiune.

2) *A. în sens juridic*: uneori îndeplinirea, efectul, rezultatul unei acțiuni sau puteri puse în mișcare, realizarea și manifestarea acestei puteri. Așa se ăice: A. de jurisdicțiune grațioasă sau contențioasă, A. de silnicie, A. arbitrar, A. delictuos, reprobabil, etc. Deși în praxa cuvîntul A. se ia în acest înțeles

leginitorul român a evitat aceasta confuziune: el întrebuițează cuvântul de faptă (art. 998 C. civ.; art. 3 ur. C. com.; art. 587 Pr. pen., etc.) Alteori prin A. se înțelege consemnarea unui fapt și prin acest al doilea înțeles ne apropiem de noțiunea adevărată; astfel se dice a lua A., adică a lua noțiua, a consemna un fapt. În adevăratul concept însă al cuvântului prin A. se înțelege instrumentul scris, de caracter autentic sau privat, care constata faptul. Astfel se dice: A. de notorietate (art. 56 ur. C. civ.; art. nmic, lg. 8 martie 75); A.-e de stare civila (art. 21 ur. C. civ.); A.-e respectuoase (art. 134 C. civ.); A.-e conservatorii (art. 1016 C. civ.); A.-e autentice (art. 1171 ur. C. civ. și lg. aut. act.); A.-e sub semnatura privată (art. 1176 ur. C. civ.); A.-e recognitive și confirmative (art. 1189 C. civ.); A.-e de administrațiune (art. 1514—5 C. civ.); A.-e de dispozițiune (art. 2, 5, 644, 841 C. civ.); A.-e de procedură ca citațiune, protest etc. — Cf. Dim. Alexandresco, Dr. civ., t. I, pag. 87—114; Gr. Manin, Dr. com., I, pag. 102—128; G. L. Schina, traducerea lui Asser-Rivier, pag. 59 ur.

3) *A. de acuzare* sau de acusațiune, A. redactat de Ministerul public (procuror), după pronunțarea Camerii de punere sub acuzare, ca e loc de a se trimite delinquentul înaintea Curții cu jurați (art. 236 Pr. pen.) În Ung. procurorul face numai propunere de acuzare după încheierea instrucțiunii, și pe baza acestei propuneri judecătoria anunța punerea sub acuză, ori sistarea procedurii penale. În Trs. însă, unde încă și astăzi e în vigoare procedura pen. austriacă, la anumite crime mai grave procurorul are să redacteze A. de acuzare.

4) *A. de stare civilă*, servește a constata situațiunea unei persoane în familie, din punctul de vedere al dreptului civil și privat. Fiind întreaga societate interesată, ca faptele cari constituiesc sau preschimba acest stat civil (status), cum sânt nascerea, casatoria și moartea, să fie satorite în mod cert, căci drepturile și îndatoririle numeroase, ce concern puterea parintească și maritală, capacitatea, devoluțiunea succesimilor și altele, rees din cele dintâiu, de aceea după legiuirile române principalele fapte privitoare la persoane se constata prin scripte sau A.-e publice (Constituțiune, art. 22; legea organica a Dobrogei, art. 22; Codul civil, art. 21 ur.). Înainte de legiuirea moderna preoții, adică adevărații întemeietori în toată Europa a A.-lor de stare civilă, treceau în condicile bisericesci epoca îndeplinirii ceremoniilor religioase a botezului, cununiei și îngropăciunii, resursa prețioasă spre a stabili, înainte de 1865, când se mai poate, filiațiunea, casatoria, drepturi de moștenire și altele. Dela data de mai sus autoritatea civila intervenind a ordonat și regulamentat ceea ce până aci era de sfera bisericeii. (Cf. Al. Degré, importanta monografie în revista Dreptul, n. 20 din 10 martie 1891, p. 153; Dem. Alexandresco, t. I, pag. 213 nr.) — În Ung. purtarea matriculelor de nascere, casatorii și casuri de moarte până în timpul cel mai nou s'a ținut de oficiul organelor bisericesci, prin art. de lege XXXIII din 1894 însă, mai ales din motive politice, a

fast încredințată exclusiv numai organelor statului. (V. Matricule.)

5) *A. uman*, lucrarea și respective întrețelarea, care purcede dela voința libera și deliberala a omului. A.-le umane, ca unele cari purced dela știința și voința omului, sânt imputabile. Lucrarile, cari le indeplinesce omul fără conștiința de sine (s. e. beat, nebun, pruncii înainte de-a fi ajuns la anii priceperii) se dic A.-e ale omului; acestea nu sânt imputabile. (Dr. I. Rațiu, Etica creștina, Blaj 1873). V. Imputabilitate și Moralitate.

Acta, (lat.) fapte. *A. Apostolorum* v. Faptele Apostolilor. *A. diurna*: un fel de jurnal cotidian la Romani, ce se afla în loc public și conținea toate întâmplările mai însemnate din Roma. »*A. eruditōrum*« (lucrările erudiților) cea dintâiu revistă științifică a Germaniei, apăruta la 1682 în Lipsca. *A. martyrum*, actele scrise despre viața, acnsarea, cercetarea judecătorească, condamnarea, suferințele și omorirea martirilor (mucenicilor) creștini. *A. sanctorum*, viețile sfinților. O colecțiune grandioasă de 60 de tomuri în folio, scrisa în limba latina cu mare aparat științific despre viețile sfinților; edata de calugarii iesuiți. S'a început la 1643 prin iesuital Bolland, după numele cărui se numesce colecțiunea Bolandiștilor. (v. Mineiu, Sinaxar.)

Actaea L. — (grec. ἀκταία = soc), numele unui gen din familia Ranunculaceelor, cu 2 specii numai, cari se afla în Europa, Asia și America boreala; în Rom. se găsec în regiunea muntoasă și a dealurilor, anume: *A. spicata* L. numita în popor *Iarbă-Cristoforului*, *Cristofordă*, *Iarbă tâlharului*, *Iarbă de orbanț*; și *A. Cimicifuga* L. — Sânt plante cultivate și prin grădini, iar praful obținut prin pisarea rhizomului, ori a frunzelor, ramurilor de *A. Spicata* L. omoara paduchii, numai să fie ferit de uscaciune. De asemenea tot rhizomul acestei plante e acru, iritant și un purgativ violent; s'a mai recomandat și ca antispasmodic, expectorant și antireumatismal. Fructele ei coapte sânt negre, lincitoare și veninoase producând o inflamație a tubului digestiv. Din rhizomul de *A. racemosa* L., specie din Amer. nord., se scoate o substanța numita *cimicifugin*, care, între alte întrebuințari, e considerata și ca un remediu contra mușcaturii șerpilor veninoși. [S. Șt. R.]

Actinii, (rose de mare), o subordine de Korali (clasa Cnidariilor, în ramura Coelenteratelor). Traiesc în mare, au un corp scurt cilindric. Cu partea posterioara stau lipite printr'o ventuza (picior) pe stânci, iar la partea anterioară au gura încunjurata cu o coroană de tentacule retractile foarte frumos colorate, pline de organe urzicătoare, cu cari omoara miclele animale marine pentru a se hrani cu ele. Nu traiesc în genere la mari adâncimi. (Cf. A. A. ndres, Monografia delli Attinie. Napoli 1884.)

[Dr. Gr. Antipa.]

Actinoelectricitate, (grec.) electricitate, ce se desvolta în unele cristale, s. e. în cristallul de munte, sub influința rașelor de lumină și de caldura.

Actinofrisoidă, (*Actinophrysoida*) în botanică forma ce o iau în anumite împrejurari amibele protophytelor, când ele reanintesc forma pro-

tozoarului *Actinophrys*, adecă atunci, când se prezintă ca masa protoplasmică centrală, dela care radiază spre periferie prolongamente protoplasmice mai subțiri și mai fine. [S. Șt. R.]

Actinolit, roca, var. de amfibolite, formată de actinot, la care se adaugă ceva feldspat și cvarz.

Actinometru, aparat, cu ajutorul căruia se măsoară puterea încălzitoare a rașelor solare. A. consistă din un vas cilindric de argint, al cărui coperiș se îndreaptă așa, ca rașele soarelui să cada perpendicular asupra lui. În vas se află apă și un termometru; coperișul e obdus cu funingine, ca rașele să fie mai bine absorbite. Din încălzirea apei se face deducțiune la puterea încălzitoare a rașelor solare.

Actinomicoza, boala produsă la vite și la om de ciuperca *actinomyces* (*grec.*), prezentându-se la vite sub forma de tumori în regiunea maxilarului, la om ca niște abscese cronice.

Actinomorf, (*grec.*) în forma de stea. A. se numesc și florile unor plante, mai departe cristalii din fulgi de neaună ș. a. m. d.

Actinot, mineral, amfibol verde deschis, în prisme lungi; se găsește în diferite roce amfibolice, sisturi talcoase, serpentine etc.

Actium, (*Actium*, acum La Punta) promontoriu și oraș pe țărușul vestic al Greciei spre sud dela intrarea în golful Ambrakiei. Aici, la 2 Sept. 31 a. Chr. Octavian a reșutat asupra lui Antoniu și a Cleopatrei învingerea maritimă, în urma căreia el deveni monarch în Roma.

Acțiune, lucrare, faptă, mișcare, luptă; în *poesia dramatică*: înlanțuirea, dezvoltarea artistică a faptelor într'o piesă teatrală; în *retorică*: A. mimica: expresiunea feței, mișcarea brațelor.

În înțeles *juridic* A. (*actio*) însemnează: 1) dreptul unei persoane de a recurge la autoritatea judecătorească pentru ca printr'însă să se pună capet nedreptății, de care aceea persoană se plânge; 2) însăși aceasta recurgere la autoritate, însuși procesul sau instanța, ce se întentează. În dreptul rom. spre a porni A. se cere: 1) calitatea necesară pentru a o pute exercita personal sau ca mandat legal ori convențional (cf. și art. 974 C. civ.); 2) capacitatea (art. 470, 476 Pr. pen.; art. 13, 16 C. pen.; art. 390 C. civ.; art. 454 C. civ.; art. 713 C. com.; art. 428 C. civ. și 12 C. com.; art. 197 C. civ. și 15 urm. C. com.; art. 458 C. civ. și 14 C. com.); 3) interes, material sau moral. A-le se subdivid principalmente: a) în publice sau private (art. 1 Pr. pen.); b) personale sau reale (cf. Al. Degre, monografie critică asupra Cursului de procedura al lui G. G. Tocilescu, în »Dreptul n. 42 din 31 Maiu 1890, pag. 335); c) mobiliare sau nemobiliare (cf. art. 15 ur. și 54 ur. a legii din 1896 asupra judecătorilor de pace); d) posesorii sau petitorii (cf. Al. Degre în Revista »Dreptul, n. 43 din 3 Iunie 1890, pag. 341; Gr. G. Peucescu, Despre acțiuni, pag. 28 ur.) A. de *anulațiune sau rescisiune*, nu se poate exercita de major, după legiuirea actuală în România, în cas de leșiune, în afara de cazul excepțional prevăduț de art. 694 civil. Privitor la minor cestiunea e regulată de art. 1157 ur. C. civ. (Cf. Dim. Alexandresco, în »Dreptul n. 25 din 27 Martie 1894, pag. 193 ur. și n. 27 din 3 Aprilie

1894, p. 213 ur.). A. *recursorie civilă în contra judecătorilor*, după cum însuși numele ei arată, e o acțiune de natura civilă, care are de scop punerea în cauză a unui sau mai multor judecători de partea urmarită sau judecată, spre a obține dela dînșii reparațiunea daunelor suferite prin faptele comise de judecători în exercițiul funcțiunii (cf. art. 29 din Constit.). Originea acesteia A. o găsim în dreptul roman, de unde a trecut în dreptul feudal, de aci în legiuirea franceză modernă (la prise à partie), de unde fara modificare a trecut în Procedura civilă rom. în casurile limitativ prevăduț de art. 305 din aceasta procedura, după formele și cu urmarile stabilite de art. 308 ur. Pr. civ. (Cf. G. G. Tocilescu, Curs de Proc. civ., Partea I, pag. 149—159 și vol. III, Partea III, pag. 192—207; A. C. Ionescu, Explicarea Proc. civ., pag. 192—193.)

Ca termen *comercial* A. poate avè deosebite înțelesuri, anume: 1) o parte anumită (unitatea de măsură) a capitalului social al unei societăți pe acțiuni, 2) documentul, care reprezintă această parte. Drepturile și obligamintele unui proprietar de acțiuni se regulează prin lege și prin statutele societății. A. pot fi la purtător ori nominative; proprietatea celor dintăiu se transferă prin simpla tradițiune, predare a titlului, iar A. nominative prin înscrierea declarațiunii de cesiune, adeca prin transcrierea lor în registrul acționarilor. Valoarea nominală a A.-i este cea indicată în titlu, val. efectivă oscilează după condițiunea țărului și după credința societății. În Rom. legea fixează un minimum pentru valoarea nominală (100 lei, iar la capital soc. de preste 5 milioane, 500 lei.). Val. nom. n. u. trebuie versată deodată, (în Ung. cel puțin 10% la subscriere și 30% până la începerea activității), în care cas se liberează numai certificate provisorii, cari se convertesc în titluri definitive, A. liberate, după ce s'a versat întreg capitalul subscris. După cod. comer. rom. (art. 167) titlurile au să cuprinda: 1) denumirea societății, data actului constitutiv și aceea a publicațiunilor sale, cu arătarea locului, unde a fost făcută, cifra capitalului social și numerul A.-lor și durata societății, apoi au să fie tăiate dintr'un registru cu matca. Leg. comer. ung. e mai puțin greoaia și cere numai denumirea societății, a valorii nominale și la A. nominative numele acționarului. A. liberate de regula sânt prevăduț cu talon și cuponi (v. ac.). — A. de *prioritate* sânt acelea, cari fac parte dintr'o emisiune nouă, împreunate cu avantajii (dividende și drepturi) mai mari, decât cele esmise mai întâiu. *Acțiune de foloșință*, (*franc.* Action de jouissance, *ital.* azioni de godimento, *germ.* Genusschein), certificate estradate în locul acțiunilor sortate (amortisate). Proprietarul A. d. f. participă la supradividendă (profit), dar nu și la dividenda regulată (procente). (Cf. Grig. Maniu, Drept. comer., vol. I, 171 urm.)

Activ, cel ce lucra, savârșește, face ceva; despre *soldăți*: cari sânt în serviciu faptic. *Activitate*: lucrare, savârșire; în activitate: în funcțiune, în serviciu. În înțeles *juridic* sub A. se înțeleg bunurile mobiliare sau imobiliare cuvenite unui patrimoniu; în acest sens se dăce: A. social, succesoral, falimentar, etc. A. este brut, când nu s'a scos dintr'însul *passivul*, și net, când

s'a scos. Numai acesta e adeveratul A., caci bunurile nu se înțeleg decât scoțându-se datoria (aes alienum). În *comerciu*: A. sau Activa = avere, contrar dela Pasiva (datorie). Comerțiu A. se numia mai nainte comerțiu de esport. Comerțiu pasiv se numia comerțiu de import.

Acton (pron. ect'un), localitate în Anglia dela Londra spre vest cu 24,207 loc. (a. 1891.)

Acton, Sir John Francis Edward, n. la 1736 în Besançon dintr'o familie veche engleza. Favorizat de regina Carolina Maria ajunsă prim-ministru al regelui neapolitan Ferdinand IV. Ambițios și încreșt dela fire, nemulțami poporul prin guvernarea sa risipitoare. În 1806 fu alungat dinpreună cu familia regala (Bourboni) în Sicilia; † în Palermo (1811) urgisit de toata lumea.

Actor, lucrator, facetor, în special cel ce joacă un rol într'o piesa dramatică. — În sens *juridic*: cel ce întentează proces, cel ce trage în judecată.

Actual, ce e în lucrare, ce se face acum. **Actualitate**, stare prezenta, calitatea unui lucru de a oferi un interes actual.

Actuar, notar, oficial judecătoresc; în România poartă titlul de grefier (v. ac.); în Ungaria funcțiunile A.-lui sînt împarțite între mai mulți oficiali judecătorești.

Actum, (*lat.*) întîmplat; a. n. s. (actum ut supra) întîmplat ca mai sus. (încheierea proceselor verbale.)

Acuinus, după mitologia romana veche un Țen special în Dacia. (Corp. inser. lat. III. Nr. 1403 la Mommsen.)

Acul Cleopatrei, obelisc vechin egiptean din Alexandria, lucrat din granit roșu, 22 m. înalt, aproape 2 m. diametru; 1880 transportat la New-York; de lînga acesta s'a mai desgropat un al doilea obelisc, care a fost ridicat la 1878 în Londra.

Aculeat, (*lat.* aculeatus) în botanica un organ (tulpina, ramura, frunza etc.), a carui suprafață e acoperita cu țepi (*aculei*), sau al carui vîrf e întarit și ascuțit. [S. Șt. R.]

Aculeiform, (*lat.* botanica) numire data de De Candolle perilor în forma de țepi, adeseori moi, ascuțiți, pluri-celulari și pluri-seriați. Ei fac tranziție pe nesimțite între peri și aculei (țepi). [S. Șt. R.]

Acumulare, (acumulațiune) adangere, înmulțire; v. și ipotiposa.

Acumulatori, aparate inventate de Armstrong cu scop de a acumula puteri pentru lucrari continue, s. e. la prese, vîrtejuri hidraulice etc. Funcționează prin ponduri mari și presiune de vapor etc. *A. electrici* (baterii secundare) sînt elemente electrice constatatoare din lamele de plumb (sau de aliaje de plumb) și din gaz. Gazul se poate introduce și din afara, de comun înusa se desvoalta în A. prin un curent electric introdus în aparat. În A. astfel încarțați se potnesce curent electric, îndata ce împrennam poli cu sîrma sau alt conductor bun de electricitate. A. se folosesc la luminat, apoi ca putere motrice la felurite mașini. An fost inventați la 1860 de *Gaston Planté* și perfecționați de *Faure* la 1881. Dar pe lînga toata perfecționarea lui Faure, sînt totși cu nult mai grei, decât sa poata fi folosiți cu destul succes ca putere motrice.

Acupressura, (chirurgie) oprirea scurgerii de sânge din arterii lesate, cu ajutorul unui ac introdus în părțile moi, împrejurul arteriei.

Acupunctura, (chirurgie) înțeparea unor ace speciale în anumite parți bolnave ale corpului, cu scop de a explora sau a deșerta lichide sau gaze.

Acuș, (Akos) con. mică în cott. Selagin cu 1199 loc. Români și Maghiari.

Acușățiune, sau acușare, în legislațiunea romana (*accusatio*) însemna orice urmărire relativa la un delict public. Și la noi într'un sens larg însemnează orice imputare, denunțare sau declarațiune făcută în contra cuiva, pentru ca sa fie urmarit de justiția repressiva. Într'un sens inasa mai tehnic și mai exact se reserva numirea de A. — spre deosebire de inculpațiune și prevențiune, — stării, în care se gasește delincentul, după ce Camera de puneresub acușare a ordonat triunțerea înaintea tribunalului, recunoscînd ca îndestulitoare probele de crima (art. 7 Cod. penal și 226 Pr. pen.). Resulta de aci, ca denunțarea de A. și acușat se da după faptul impntat, iar nu după jurisdicțiunea, ce are sa judece: așa, deși după Constituțiunea Curtea cu jurați judecă delictele de presa, totuși o asemenea urmărire nu constituie decât o prevențiune și delincentul nu este decât un prevenit, precum, în sens invers, minorul trimis înaintea tribunalului corecțional în baza art. 68 C. penal e un acușat și urmărirea o adeverată acușare. După procedura ung. punerea sub acușare se enunța prin tribunal după încheierea instrucțiunii și pe baza propunerii procurorului. În cas de delict flagrant și cînd inculpatul recnoaște crima, tribunalul — la propunerea procurorului — poate ordona pertractarea finala imediat cu încunginrarea punerii sub acușare; nu înusa la crime, cari se pedepsesc cu moarte. (Proc. pen. §§. 78—90.)

Acușativ, (*lat.*) al 4-lea cas în declinațiune, răspunde la întrebarea: *pe cine, pe ce?* (v. Cas.)

Acustica, (*grec.*) sciința despre producerea sunetului, despre propagarea, reflexinnea și interferența undulațiunilor sunetului, despre vibrarea coardelor și tuburilor sunatoare, tonurile musicale etc. Despre o localitate se ȳice, ca are acustica, daca e întocmita așa ca tonurile, ce vin dela un loc anumit sa nu ajunga confuze la urechea auditorului. Pareții, ce reflectează sunetul, sa fie potrivit așezați spre a nu conturba prin reflexinnee tonurile, ce merg direct la ureche, ci a le întari. În *musică* acustic se numesce ceea ce corespunde legilor acustice. A. se numesce și o localitate, care este potrivita pentru producțiunii musicale sau declamatorice.

Acuț, grav; morb acut, sînt îmbolnaviri grele, cari an decurs rapid și împrennat cu febrințeli. În *musică*, epitet ce se da sunetelor produse de un nuner mai mare de vibrațiuni în raport cu altele produse de un nuner mai mic; aceasta provine de acolo, ca sunetele cu cît sînt produse de un nuner mai mare de vibrațiuni, cu atît produc asupra timpanei o impresiune mai vie, analoga cu cea simțita la atingerea unui vîrf ascuțit.

Acuțfoliat, (*lat. botanică*) plante cu frunze ascuțite.

Acutilobat, (*lat. botanică*) organ (frunza, sepal, petal, fruct etc.) cu divisiunii (lobi) ascuțite.

Aşvin, (şi Asvin) după mitologia indică: două deitafii ale cerului, apar ca pareche şi se numesc Dasra şi Nâsatja. Ei aduc mai de timpuriu lumina pe cerul de dimineaţă şi la semnul lor se prind caii la carul de anr al soarelui. (Ei sînt Dioscunii, adică Castor şi Pollux la Greci şi la Romani.) [Atn.]

Acyanoblepsia, aciuromatopsia (v. ac.) coloarei albastrue.

Acyfie, (grec. ἀ privativ, κύτος = celula) termen, ce se da corpului unor plante, format din filamente simple sau ramificate, marginite de o membrana externă, cu protoplasma în interior şi cu nucleii numeroşi, neseparaţi prin membrane despartitoare, ca sa fie câte unul în fie-care compartiment, ca la o celulă; a. s. e. la multe Alge filamentoase (*Cladophora*, *Acetabularia*, *Vaucheria* etc.), la unele Ciuperci (*Mucor*, *Saprolegnia* etc.); A. poate exista şi în corpul plantelor sup. cum e cazul aceloră cu anumite laticifere ca la Dud, *Ficus* etc. [S. Şt. R.]

A. D., (lat.) presc. în loc de anno Domini, în anul Domnului (de la nasc. lui Christos.)

Ada, com. mare în cott. Bács-Bodrog, 9693 loc.; şcoala agronomică de stat, prasila de vite, horticultura şi două mori de vapor.

Adagio, (ital. musica), 1) termen de mişcare = încet, rar, 2) numirea unei piese muzicale, ce merge în mişcare rară şi e de conţinut patetic.

Adagiu, (franc. brocard) în limba juridică un precept sub forma lapidară, care resuma o regulă de drept, s. e. nemulţamitorului şi se ia darnă (conf. art. 829, 831, 833 ur. C. civ.); pater is est quem nuptiae demonstrant (art. 286 ur. C. civ.); le mort saisit le vif (art. 653 C. civ.); Geld vor, Recht nach (art. 349 C. com.) etc.

Adakaleh, sau Ruşava, (Orşova nona) în sula a Dunării între gura Cernei şi a Bahnei, la intrarea în Banat. E construită prin depozitele Dunării pe un subol granitic şi are 1800 paşi lung. şi 400 larg. În josul A.-ei se află marea cascada a Dunării numită gherdapurile sau Porţile de fer inferioare; în sus şi pe ţermlul banaţean se află Orşova, iar în faţa Orşovei, pe ţermlul sârb ruinele fortului Elisabeta. Pe stînga Cernei în faţa Ruşavei, muntele Alion poartă încă nrmele bateriilor construite în 1789 de generalul Laudon. Complexul acestor poziţiuni formează un sistem de înaltă valoare strategică, căci aici convergează artere mari de comunicaţiune, ce duc în Peninsula Balcanică (Cladova, Vidin etc.), la M. Neagra sau în inima Ungariei prin canalul Dunării, în Banat şi Ardeal prin defileul Porţilor de fer şi prin valea Timişului. A. este cheia trecătoarei din basiniul de mijloc în cel de jos al Dunării. Fortificaţiunile ei, ridicate la 1716 de Austria şi ocupate la 1738 de Turci — adî declasate — constau dintr'o curtină transformată şi din casarmă defensivă şi flancată de 2 bastioane. Un turn maximilian cu 4 etaje comanda acest sistem, constituint un întreg de mare forţă. Poziţiunea Ruşavei a fost disputată în decursul secolilor de Români, Turci şi Austriaci. Principale evenimente militare: 1690, 1717, 1737, 1738. — În urma războiului din 1877—1878 A. fu cedată Austriei, care ţine aici o garnisoană. Starea politică a insulei încă nu este regulată. Locnitorii sînt

Turci, cari în cea mai mare parte vorbesc şi l. rom., sînt scutiţi de dare şi serviciu militar şi se susţin din pescărit şi din plantarea de tutun, struguri şi rose. (Cf. Iannescu: Studii de geografie militară. Diaconovich: Baile Herculane, Timişoara 1894.)

Adal, ţinut în sud-estul Abesinie, între Samhara şi Somal. Pe teritoriul lui sînt două mări de sare, Assal, lung. 20 km. laţ. 7, şi Alebad. Populaţiunea e mîncioasă şi puternică, obrazul rotund, perul negru şi gros, buzzele mai subţirele ca la harapi, nasul oblat, dar scurt. Ea duce viaţa nomada de pastori. Limba e un dialect din Somali, relig. islam. (Cf. Harris: Gesandtschaftsreise nach Schoa und Aufenthalt in Abessinien. 1841 43.)

Adalbert, 1) *A. de Praga*, sfînt, apost. Prusilor şi unul din ap. Maghiarilor, n. din familia princiară boemă Slavnik între a. 955—58; 981 ales episcop al Praga; a predicat Evangelia în Polonia, Ungaria şi Prusia; a încreştinat pe Voic, fiul principelui magh. Geiza, dîndu-i numele de *Stefan*. (L. rege al Ung.) 997 plecînd către Prusia a fost ucis de un preot păgîn. După i se serbează la 23 Apr. n. Biografia lui, scrisă de contemporanii: calugarul Canoparinus şi arhiepiscopul Bruno, se află publicată în »Monumenta Germaniae historica. Script. IV.» 2) *A.*, arhiepiscop de Hamburg-Brema, n. 1000, † 1072, cresctorul regelui Henric IV.; încercă înfiinţarea unui patriarhat de Nord. 3) *A.*, conte de Saarbrücken, arhiep. de Mainz; 1105 cancelarul lui Henric V., 1111 arhiepiscop, contrar al imperatului; 1125 a zadarnicit alegerea lui Frideric de Hohenstaufen, faţa cu Lothar, aderentul bisericii; † 1137. 4) *Henric Wilhelm A.*, principe de Prusia, n. 1811, † 1873; admiral al marinei prusiane.

Adam, (evr. Omul) şi *Eva*, după cartea I a lui Moise prima pareche de oameni şi protoparinţii neamului omenesc.

Adam, numele mai multor localitaţi în România. 1) A. manastire în j. Tntova, înfiinţată (1652) de Adam capitaniul; la început a fost de barbaţi, însa în secl. present a trecut la calugariţe, cari astăzi sînt în număr de 177. 2) A. schit în j. Suceava.

Adam, Louis, profesor la conservatorul din Paris; escelent virtuoz de piano şi compositor; n. 3 Dec. 1758 în Miettersholz la Rin, † 11 Apr. 1849 în Paris.

Adam de Brema, istoriograf al evului mediu, a trait la încep. secl. XI. şi a scris mai ales despre lăţirea creştinismului la popoarele nord.

Adam de Fulda, numit şi francm germanu, compositor şi literat din secl. XV., op. principal »De musica.

Adam dela Hale, poet şi compositor franc. u. 1240, † 1286; poreclit »le bossn d'Arras, comp. princ. Robiu et Marion, »Jen d'Adam.

Adam-Klisi, catun în j. Constanţa, pl. Megidia, renumit pentru anticitaile ce se găsesc acolo şi mai ales pentru turnul Adam-Klisi (15 m. înalt şi 10 m. gros), pe care se ved chipuri de legionari romani luptîndu-se cu barbarii; astăzi turnul s'a derinat şi pietrele au fost dnse la Bucuresci. v. Tropaeum Trajani.

Adam, podul lui —, o banca lăta de nasip, ce se întinde dela capetul sudic al Indiei anterioare spre ins. Ceylon.

Adamachi, Vasile, mare filantrop, n. în Iași 1811 dintr-o veche familie moldov. † tot acolo, 8 20 Martie 1892; numele de botez al parintelui seu a fost Adam, care sub influința grec. s'a strafordat în Adamachi, iar cel de familie Arapu. Educațiunea și instrucțiunea și-a primit-o în casa parinteasca, după obiceiul de atunci; vorbia mai multe limbi; a fost prefect de Vaslui, apoi spatar, iar sub constituție ales de două ori senator. Modest și cruțator în viața, a devenit nemuritor prin donațiunea de aproape 2 $\frac{1}{2}$ milioane lei, făcuta Academiei rom. sub titlul Fondul Adamachi, care se administrează și întrebuințează în sensul regulamentului votat la 7 Aprilie 1894 în modul urm.: 15% din venitul anual total constituie fondul Academiei pentru administrarea moșiilor; 10,000 lei servesc în fiecare an pentru premiarea de scrieri morale; 5000 lei la an se consacră pentru cheltuelile grijilor religioase pentru sufletul repositului și pentru îmbracaminte și cărți la copii din școala Adamachi din Iași; 1000 lei pentru cheltueli diverse și neprevăzute. Suma remasa disponibilă se împarte în mod urm.: 8% pe fiecare an ca fond de imprimare pentru lucrarile premiate; 12 $\frac{1}{2}$ % se capitalizează pentru mărirea fondului și 79 $\frac{1}{2}$ % se întrebuințează în acordare de stipendii. (Cf. Academia rom. Lege, statute, regulamente și decisiuni. București, 1896).

Adamas, v. Diamant.

Adamască, stofa de lux, fabricată mai întâiu în China și **Damas** (inde nomen) în Siria.

Adamaua, (Tumbina) unul dintre cele mai frumoase ținuturi în Sudan în Africa centrală, în sud dela Bornu, lângă râul Binue; foarte roditor; în mare parte muntos (Alantica 2700 m.); locuitori 3 $\frac{1}{2}$ mil.; teritorul 137,365 km.²; capitala **Iola**, cu 12,000 loc.; 1851 a descoperit-o mai întâiu H. Barth.

Adamczewski, Jacob, scriitor polon, n. 1763, † 1812; după împărțirea Poloniei unul din cei mai strădălnici scriitori în timpul apatiei generale.

Adámek, Carol, scriitor și om politic ceh, n. 1840; de colorare politică ceh-tiner, democrat, excelează mai ales prin scrierile sale de economie națională; e deputat în dieta Boenuei și în Reichsrath.

Adamello, (Monte A.) piscul cel mai înalt în Alpii Adamello, aparținători grupului Ortler, lângă granița Tirolului, 3557 m., încunjurat de glaciuri uriași, despartit de Ortler prin pasul Tonal, sta în legatură cu Presanella (3562 m.)

Adamescu, Gheorghie, n. în București, 1869, (fiu al repositului A. Adamescu, fost director al tipografiei statului și în urma casier al societății acad. rom., originar din Daia, nu departe de Sibiu); și-a făcut studiile în București, unde în 1892 a obținut gradul de licențiat în științele istorico-filologice. Nunit profesor la liceul din Galați, în 1894 trecu la gimnasia »Șincai« din București. A scris: Luptele pentru naționalitate ale Românilor de preste munți, și broșura: Câteva cuvinte despre dualismul austro-ungar. În 1894 a publicat manualul pentru licee: Istoria limbei și literaturii române. Mai are trei disertațiuni: Despre poezia poporală română, Viața militară în poezia poporală ro-

mâna și Ideile politice ale cronicarilor. 1896 a publicat, în biblioteca pentru toți a librăriei Müller, o colecțiune de Discursuri alese române și străine pentru licee.

Adamiși, ereticii gnostici și alți eretici de mai târziu, cari sub pretext, ca și-ar fi recăștigat sfințenia deplină și nevinovația din Paradis, se prezentau de tot goi în adunările lor. În realitate A.-i au căzut în cea mai nerușinată desfrânare. Adamitismul a fost resuscitat la 1418 în Franția de un anumit Picart; din Franc. s'a lașit mai ales în Boemia, unde a avut aderenți până în a doua jumătate a secl. nostru. Ei repudiau orice religie pozitivă, neavând credința nici în D-șeu nici în diavol. Considerau toate drept comune, chiar și femeile, de aceea nu traiau în casatorie, ci în concubinajiu. Unii umblau în pielea goală. Voevodul Jijka, nevoind a tolera orgiile lor, s'a napustit asupra-le pe o insula mică într'un rîu și i-a nimicit pe toți (1421). Așii se afla o secta de A. în America nord.

Adamo, Max, pictor istoric, n. 1837 în München, pictă pe ducele Alba în consiliul din Bruxelles și caderea lui Robespierre în conventul național. Între cele mai bune tablouri de mai târziu e: Ultima convorbire a principelui de Orania cu Egmont.

Adămoaia, schit în Rom. (j. Suceava), nunit și schitul Preutesci, Brana și Manastioara; înființat 1716 de Ieromonahul Mihail; adaptat 1792 de Ierosimonahul Kelsie; apostesec cinci călugari.

Adamovici, Gerasim, arhimandrit sêrb în mănăstirea Beodinului, denumit la 1789 episcop în ierarchia rom. din Transilv. În timpul pastoreirii sale de 7 ani a lucrat cu mult zel pentru ridicarea poporului rom. la o stare politică și bisericească mai favorabilă. În conștelegere cu episcopul unit Ioan Bob din Blaj a starut întru căștigarea unor drepturi politice pentru Români, înaintând la dieta țerii din Cluj la 1790 un supplex libellus; iar pe terenul bisericesc la staruințele lui a urmat art. 60 din 1791, prin care se asigura bisericii gr. or. din Transilv. liberul exercițiu. † 1796 și îngropat la biserica din Reșinari, lângă antecesorul seu, episcopul Gedeon Nichitici.

Adams, (pron. eddems), 1) **Samuel**, barbat de stat americ., n. 1722, † 1803 în Boston; vorbitor neobosit, contribuî mult la declararea rebeliunii contra Angliei și la întemeierea independenței Statelor Unite; contrar al lui Washington. Din 1789—94 ocupă postul de guvernor în Massachusetts. 2) **John**, al 2-lea president al Statelor Unite, n. 1735 în Braintree (acum Quincy), † 1826. A luptat și scris pentru drepturile coloniilor, și pentru declararea independenței (4 Iul. 1776). După repașirea lui Washington, ajuns president al Uniunii. 3) **John Quincy**, al 6-lea president al Statelor Unite, fiul celui precedent, n. 1767 în Braintree, † subit 1848 în palatul congresului, la o ședința. Fî reprezentant în Haaga și apoi în Berlin și la Petersburg (1809). 1817 nunit secretar la esterne și 1825 ales de president al Uniunii. A fost fara noroc în politica esternă. 4) **Charles Francis**, jurist și barbat de stat nord-amer., fiul celui precedent, n. 1807 în Boston, † 21 Nov. 1886; 1861 reprezentant la Londra, unde în-

piecedea cu mult tact și pricepere ruptura între Anglia și Unione, pe timpul războiului civil (1861—65). 1871 a luat parte ca membru al tribunalului de arbitru din Geneva în cearta Alabama.

Adan, Emile, cartograf, n. 18 Octombrie 1830; 1875 denumit director în departamentul cartografic al statului major belgian, renumit pentru descoperiri în Africa. † 13 Ian. 1882 în Ixelles.

Adana, vilaiet turcesc în sudul Asiei mici, 37,200 km.², 400,000 loc.; capitala A., situată la poalele munților Taurus, 45,000 loc.

Adanson, Michel, botanist, n. la 7 Apr. 1727 la Aix în Provence, cunoscut mai ales prin lucrările sale botanice și etnografice asupra Senegambiei. Publicații însemnate: *Histoire naturelle du Sénégal* 1757; *Familles des Plantes*, 2 vol. 1763; *Histoire de la Botanique et plan des familles naturelles des plantes etc.* Statua sa de marmora se afla din 1856 în Jardin des plantes din Paris. [Dr. Antipa.]

Adansonia L., gen din familia *Malvaceae*, tribul *Bombaceae*. Genul A., numit astfel după numele vestitului botanist M. Adanson, cuprinde numai 2 specii: *A. digitata* L. (sau A. Boabab Gaertn.), numit vulgar Boabab; crește în Africa și Asia tropicală, unde se și cultiva, și *A. Gregorii F. Mueller*, crește în Australia. Mai cunoscut și mai important este *A. Boabab Gaertn.*, Boababul. Botanistul Adanson dăce, ca a văzut în insulele Capului Verde exemplare de Boabab, cari aveau tulpini de 30 m. circumferență. Tot el măsurând un Boabab din insula Sor, față în față cu Saint-Louis (Africa) a constatat, ca are etate de 6000 ani. B. e considerat de Negrii ca un arbore sfânt, de care își afirmă amuletele lor; lemnul lui e cavernos, ceea ce-l face bun la construirea de barci considerabile, relativ ușoare. Negrii din Senegal întrebuințează scorburile tulpinei lui spre a depune cadavrele vrajitorilor lor ca într'un fel de cripte. Mai toate părțile B.-lui sunt întrebuințate în medicină. Frunzele și florile sunt dinic întrebuințate de indigeni ca emoliente în afecțiunile aparatului digestiv și respirator. Pulpă fructului e recoritoare, acidulă, numită de Negrii Bui și întrebuințată în contra disenteriei și a frignrilor putride. Lalo e un nutriment, pe care Negrii din Senegal îl prepara cu frunzele uscate de Boabab. Scoarța ierboasă (verque) e avută în mncilagi și fibre textile. [Z. C. P.]

Adâncă, com. în Rom., j. Dâmbovița, pl. Dealu, 980 loc.

Adâncata, numirea mai multor localități în Rom., datorită pozițiilor lor într-o vale sau într-o înfundatură; se găsește în j. Dâmbovița, Prahova, Dorohoiu, Argeș, Dolj și Teleorman.

Adâncime, (montanistica) în limbajul minier: măsura verticală spre centrul pământului referitoare la exploatare; se întrebuințează mai ales pentru a face deosebire de exploatarea dela și, unde nu poate fi vorba de o adâncime.

Adăpare, la animale e mai folositoare dacă li se da apa la intervale. Apa trebuie sa fie bună de beut, limpede, curată, nestătută și sănătoasă, nici rece, nici caldă (15° C.) Vitele și mai ales caii osteniți și asudați, se adapa numai după ce au resuflat și s'au recorit.

Adăpătoare, locul unde se adapa vitele și prin reu obiceiul se și scaldă; sunt *naturale*, când se

afla în ape curgătoare (râuri, parae), în scurgeroa acestora (lacuri, iazuri) sau în ape stătătoare (baltoace, smîrcuși) și *artificiale*, când în lipsa celor naturale se fac anume pentru adăpare; mai pot fi *publice*, când se afla în ape curgătoare de domeniu public (Cf. C. c. rom. 476), *comunale* ori *particulare*. E de dorit ca A. sa aiba apă curgătoare, nu însă în râuri violente (primejdioase), curată, nevaroaasă, nestătută, nici caldă, nici rece (15° C.); îngrăditurile sa fie de prund sau nasip, iar nu noroiase sau namoloase; sa fie practice și comode; în A. sa nu se spele rufe, nici sa se topească textile și mai ales sa fie ferită de vite cu boale molipsitoare. A. mai trainice, dar mai scumpe, se fac din zidarie, ciment, beton, asfalt etc.

Adaptare, adaptațiune; potrivire, acomodare corespunzătoare scopului. *Adaptațiune*, v. Darwinism.

Ad Aquas, loc de terme la Romani, aflator la Calan, lângă Streiu (Trs.) (V. Calan).

Adar, în anul lunar al Evreilor a XII-a luna, coincide cu Febr. și Mart. A. *șeni*, sau Weadar, luna intercalată, ce în curs de 19 ani se ia de 7 ori în socotința, ca prin aceasta sa se echilibreze anul lunar cu cel solar. Ziua de 13 A. se numesce postul Esther, iar 14 A. serbatoarea Purim. Tradițiunea spune, ca în 7 A. s'a născut și a murit Moise. La Perși A. înseamnă luna IX.

Adarme, mesnra de aur și argint în Amer. sud. 1 A = 1.797 gr., 128 A. = 1 Marco.

Adășeni, sat în j. Dorohoiu, odată al celebrului cronicar Miron Costin, iar mai înainte al familiei princiare Movila. (Etyim. M. R. I. 289.)

a dato, (a. d.) dela termen, dela datul poliței.

Ad audiendum verbum, (lat.) a cita pe cineva la ascultare; sa-și dea sama de cele facute; mustrare.

Adaugere, (adițiune) prima operațiune aritmetică. Ea ne învață a căuta numern, care conține atâtea unități, câte unități conțin doi și mai mulți numeri dați. Din punct de vedere metodic mai întâiu se tractează adaugerea cu doi numeri: primul numer dat se numesce a u g e n d , al doilea numer dat sau numerul, care se adaugă la cel dintâiu, a d e n d , iar numerul care rezultă, s u m a . Semnul A.-i este: + și se exprima mai mult (lat. plus), sau c n , san împreună cu . Regula: Augend + adend = suma. Numerii, cari sunt de adaus, se pot privi și ca părți, atunci suma înfațisează întregul și se numesce total. Dacă sunt mai mulți numeri de adans, mai întâiu se adaug doi numeri și la suma lor al treilea, la suma acestora al patrulea etc. Asta se poate face în ori-care ordine și tot aceea suma va rezulta (v. legea comnțațiunii și asociațiunii). În sistemul nostru decimal adaugerea se poate face cu mai mulți nunerii deodată. Spre acest scop se scriu sau în șir orizontal sau în colonne verticale, apoi se adaug pe rând mai întâiu unimile și suma lor se scrie sub unimi, apoi se continua cu decile, sutele etc.

Adausuri, sbstanțe pământoase sau metalice, cari se încăldesc împreună cu mineraurile și au de urmăre legarea metalului sau a necurațeniilor (sulfur, fosfor), ori apoi formarea unei sgure, prin ceea ce extracțiunea respectivelor metale se ușurează.

Ad calendae graecas, proverb latin, corespunde în limba rom. la »nici când , la ziua cailor .

Adda, (*lat.* Addua) afluent al râului Po, navigabil; isvorește în Alpii Bernina, traversează lacul Como, se varsă în Po dinsus de Cremona, 298 km. lung. Aici au batut, la 11 Oct. 490, Goții de est sub regele Teodoric pe Heruli sub Odoaker.

Addison, (pron. eddis'u) *Iosif*, poet și barbat de stat engl., n. 1672 în Milstou, Wiltshire, † 1719 în Holand House. Studiă teologia în Oxford, la 22 ani traduce englezese în versuri o parte din Georgica lui Virgil și-si câștigă renume priu'tr'un poem despre lupta dela Blenheim The Champaîgu. 1717 secretar de stat. A influențat în mod binefactor asupra culturii morale a Englezilor priu publicațiunile sale. Scrieri: *Evidence of the christian religion*, »*Essays etc.*

Adductores, muschi, cari priu funcțiunile lor contrag spre centrul corpului atât particelele cât și membrele lui.

Adelaïda, 1) rîu în teritorul nord-anstral, se varsă în siunul lui Adam. 2) Capitala coloniei engleze Sud-Australia. aproape de gura râului Torrens, întemeiată la 1836, 133,019 loc. (1891); episcop anglican și catolic; universitate. *Port A.*, oraș maritim, 5279 loc.; export mare de lână și anr.

Adelfie, (înfrățire, ἀδελφός = frate) numire botanică, ce se da staniunelor când sînt reunite între ele priu filamentele lor într'un manunchin (*monoadelfie* ca la *Lysimachia vulgaris*, Nalba etc.), în doue (*diadelfie*, ca la *Fumaria*, Salcâm etc.), în trei ori mai multe (*poliadelfie*, ca la *Sunatoare*, *Malaleuca* etc.) [S. Șt. R.]

Adelhaida, sântă, fiica regelui Rudolf II. de Burgundia, n. 931., † 999 în mănăstirea Selz, Alsația; casatorită mai întîiu cu Lothar, fiul regelui Hugo de Italia, apoi dupa moartea acestuia (951), cu împăratul Otto I.; avu mare influința asupra afacerilor publice în Germania și Italia și sub Otto II. și Otto III.

Adelsberg, oraș în Carniolia, cu 3597 loc. În apropiere este peștera dela A. cu stalactiți, traversată de rîul Poik, lungă de 4172 m. cu 4. desparteminte legate într'olaltă priu galerii, cea mai vestită e hala muntelui Calvaria de 41 m. înaltă; în apropiere e peștera Magdalenei, unde s'a aflat mai întîiu Priens anguineus.

Adelung, *Ioan Christofor*, filolog germ., n. 8 Aug. 1732 în Spantekow (Pomerania), † 10 Sept. 1806 în Dresda, unde a fost consilier de curte și prim bibliotecar; cel mai distins lingvist germ. înainte de Grimm, astași însa operele sale nu mai au decît valoare istorică, dar sînt de interes deosebit pentru Români. A. a ridicat limbii germane un monument lexicografic, care a reclamat la alte națiuni sfortările unor Academii întregi. Cu ajutorul publicațiunilor lui Hervas și Pallas și a propriilor sale cercetări, A. începuse (1806) a scoate la lumina opera: »*Mithridates, oder allgemeine Sprachkunde*«, diu care nu apuca cu viața decît priu un volum. Restul publicațiunii fu îngrijit de Dr. Severinus Vater, profesor de teologie la Königsberg (ajutat între alții și de catra Wilhelm de Humboldt) și terminat, (1817), în patru tomuri (șese volume). A. adoptă, ca și Hervas, divisiunea geografică ca principiu de clasificăiune; descrie pe scurt originea, istoria

și structura gramaticală a fiecărei limbi și dialect. Specimenele de Tatal-nostru îmbrățisează aproape 500 de idioame; fiecare probă e supusă unei cercetări critice și lexicale, după care se adaugă și lista publicațiunilor lingvistice respective. Sîb numele de römisch-slavisch sau walachisch, A. (II, 723—738) așează limba rom. după familia idiomelor slave și o împarte în doue dialecte principale: unul daco- sau ungaro-român, diucoace de Dunare, și altul, traco-român, diucolo, nude dice ca e amestecată cu multe elemente alban. și grec.; mai observa, ca clasele nobile din Moldova și Muntenia vorbesc grec. sau turc. Descriind caracterul limbii române, relevăaze unele modifiacăiuni fonetice și afla în conjugarea verbului o pretinsă asemănare cu cea slava. Ca texte A. publică diferite formule de Tatal-nostru, luate în parte dela predecesorii sei. (*Lit.*: L. Șăinean: *Istoria filologiei rom.* Buc. 1892. pag. 2, 21—25, 34.)

Ademțiune, luare, rapire, ridicare, luarea unui lucru, în special ridicarea unui legat priu revocare din partea testatorului.

Aden, oraș vechin, zidit în craterul unui vulcan stîns, diu penin. Aden, în sudul Arabiei. Deja pe timpul imperiului roman precum și în evul de mijloc era un loc însemnat comercial; mai târziu decădu. 1838 avea numai vr'o 600 loc. 1839 a fost ocupat de Englezi, cari l'au fortificat și l'au făcut cel mai însemnat deposit de marfuri și carbuni pentru vapoarele, cari mișloacesc comercial prestre M. Roșie spre India. Export însemnat de cafea, reșina, pene, margari-tare, piei și blane. 1881 avea 34,860 loc. De la deschiderea canalului Suez s'a ridicat foarte mult. Apa de bent o aduc priu cisterne sapate de Romani în stănci și restaurate de Englezi. Priu cabel submarin sta în legătura cu Bombay și Suez, cu Sanzibar și Capstadt.

Adenid, v. adangere

Adenitis, inflamația ghiundurilor.

Adenoma, (*grec.* tumoră (umflatură), formată diu'tr'o țesetura asemănătoare cu glandulele.

Adenophor, (*grec.* ἀδην = glandă și φέρω = a purta) termen ce se aplica în organografie și în botanică descriptivă unui organ glandulos.

Adenosclerosis, (*med.*) infiltrația ghiundurilor la sifilisul constituțional.

Adenostyles, (*botan.*) gen aparținător familiei *Compositelor*, tribul *Eupatoriaceelor*; cuprinde puține specii alpine sau subalpine răspândite numai în Europa cu excepția uneia, care s'a află și în California; din aceste *A. Kernerii* Sinek. și *A. alpina* Bl. et Fingh. cresc și în Rom. în Carpați, cunoscută sub numele de cîncrași, floarea cîmmei, bosanca.

Adeodatus, (a Deo datus) pontifex roman (672—676), a luptat contra Monoteiștilor.

Adephagia, pofa de mîncare de nesaturat, nesat.

Adeps, alchimiști titrați; sciau sa prepare Piatra filosofică și Elixirul vieții (Panacee).

Adept, (*lat.*) inițiat în secrete, s. e. inițiat în secretele unei științe oculte, în misterele unei secte, în secretele unei societăți etc.

Adequat, potrivit.

Adesiune, (*lat.*) adhaesiune, atragere, alipire; 1) în *fisică* puterea, cu care se atrag doue corpuri deosebite la atingerea suprafeței lor, cu

atât mai tare, cu cât se apropie mai mult deolalta, și se ating mai multe particule ale lor. Doue lespeși de marmura sau de sticla bine poleite, dacă se apasa bine contra olalta, se atrag atât de tare, încât abia se pot deslipi; amalgamul de coșitor numai prin adesiune se ține la oglinzi de sticla; asemenea vapseala pe obiecte, negreala pe hârtie etc. A. între corpuri solide și lichide se arata prin aceea, ca cele solide devin umede. Demulțori A. între corpuri solide și lichide e mai mare decât coesiunea, și atunci particulele corpului solid se amesteca cu ale lichidului și se disoalva; s. e. zaharul în apa. 2) A. în înțeles *patologic* e concrescerea unor părți moi ale organelor, prin unzele asudate în decursul și în urma unei aprinderi. 3) A. în înțeles *juridic* e actul, prin care cineva admite o idee, o parere sau o judecata, o manifestațiune sau un sistem politic. In desbaterile parlamentare se aude mai în fiecare moment: aderez la cutare amendament sau proiect de lege; propunerea cutare a obținut o mulțime de A.-i etc. În limbajul diplomatic A. e demersul sau actul, prin care o putere consimte a lua parte în mod spontan sau după îndemnul partilor contractante, la un tratat încheiat deja fara participarea sa; la tratat se poate adera în parte sau în tot, simplu sau condiționat, după împrejurari și interese.

Adesmose, (*grec.*) boale de piele, cari au de caracter distinctiv o dezvoltare insuficienta sau o distrugere a țesutului conjunctiv (țesut de legatura sub piele și între organe.)

Adeverința, chitanța, dovada — *Ad. de încercare*, term. comerc., hârtie de marfură, estradata de carauș același care trimite marfa; e iudicabilă și proprietarul ei e în drept a primi marfa încercata.

„**Adevărul**“, numele mai multor diare române; mai remarcabile sunt: 1) A. Craiova, 1867—73. D. P. Bančov. 2) A. Forșani, 1881—87. 3) A. fondat la București în 15 Aug. 1888 sub direcțiunea lui Al. V. Beldimau; la început a aparut în form. 8° și se vindea cu 5 bani, mai în urma își mari formatul și prețul fu urcat la 10 b. În 1895 diarul trecu în proprietatea Drulei Const. Mille, rămânând tot sub vechea direcțiune; aici A. e republican-democrat cu o pronunțata uanța socialista și apare în trei edițiuni în tirajul zilnic mediu de 12,000 exempl.; duminica A. are un suplement literar ilustrat.

Ad hastam, (*lat.*) la lauce, la mezat, la licitațiune publica.

Adherbal, rege în Numidia; împarți imperiul cu verul seu Ingurtha; fu înșă alungat de acesta și ucis.

Ad hoc, (*lat.*) anume pentru un scop determinat, pentru un caz siuguratic; s. e. president ad hoc.

Ad hominem demonstrare, a convinge pe cineva cu argumente, cari îi ating direct persoana.

Ad honores, pentru onoare, în mod onorific, s. c. doctor ad honores.

Adhortatio, (*lat.*) îndemnare, povațuire, exortare.

Adiacent, (*lat.*) alaturat. În geometrie: unghiuri adiacente, cari au o latură comuna și același vîrf.

Adiafon, (*Gabelklavier*) s'a numit de factorii Fritsch și Fischer din Lipsa un iustrument

format diutr'o serie de diapazoane puse în vibrațiune prin ciocanele mișcate de o claviatura.

Adiafore, (*grec. ἀδιάφορα*) lucruri ori lucrari indiferente, cari din punct de vedere al adevărului, bunului și frumosului pot și sa fie și sa lipseasca. Protestanții declara A. toate riturile și ceremoniile religioase, cari după parerea lor nu se bazeaza nemijlocit pe vre-o dispozițiune d-zeasca.

Adiantum, (*botan.*) gen de *Felicinee* din familia *Polypodiaceelor*. Dintre puținele specii de *Adiantum* numai *A. Capillus Veneris* L. e europeana, crescând în partea meridionala pe stâncile și zidurile umede și umbrite; toate celelalte specii sunt exotice și se cultiva în Europa ca plante ornamentale. Mai toate speciile de A. conțin în frunzele lor acid galic, acid tanic, o substanța amara și un oleu esențial; sunt considerate ca bune pentru ușurarea expectorațiilor și linciscirea tusei, de aceea se întrebuințeaza mai ales în medicina populara la prepararea unui sirop sau ceaiu. În Europa se folosese mai ales *A. Capillus Veneris* L. cunoscuta în farmacie sub numele de *folia Capilli* sau *herba capillorum Veneris*, și *A. pedatum* L. (din Canada), iar în țările tropicale se întrebuințeaza pentru același scop speciile ce cresc pe acolo. [Em. T.]

Adiată, v. testament.

Adiatermane, (*grec.*) corpurile, ce opresc în sine razele de caldura.

Adige, numele ital. al râului Etsch.

Adigetto, canal navigabil între râul Po și Adige, în prov. ital. Rovigo.

Adinolită, roca compacta cenușie sau galbue, formațiune de contact între sisturi și diabaze; variațiunile sistoase se numesc sisturi adinolitice.

Adiposis, (*grec. med.*) îngrășarea anormala a trupului prin gramadirea prea mare de unsoare.

Adirondac, șir de munți în nordul statului amer. New-York, cu piscul Mount Marcy, 1765 m.

Adit, (*grec.* Adyton) sfânta sfintelor, partea interna a bisericii, care în biserica orientala prin iconostas e despartită de presbiteriu și cunoscuta sub numirea generala de »Altar«.

Adițional, parte care figuroaza între cele adause, ceea ce se poate adauga.

Adițiune, (*lat.* additio) v. adaugere.

Aditja, în mitol. ind.: șapte fii ai Aditiei, adica a infinitații (nemarginirii), deitați absolute; un Aditja e și zeul Mithra; între cei șapte cel mai mare e Waruna (Uranus la Greci); sînt identici cu cei șapte Amshaspandî la Persi. [Atm.]

Adjectiv, cuvânt care arata însușirile unei ființe sau lucru s. e. alb, bun. A. se întrebuințeaza în propozițiune când ca predicat, când ca atribut și adeseori ca substantiv, subînțelegându-se ființa, a carei însușire o arata s. e. înțeleptul (om).

Adjudicațiune, în dreptul roman: 1) partea speciala a formlei, care conferea judecătorului puterea de a transfera proprietatea dela un pleđant la altul sau vr un drept real (quantum adjudicari oportet, iudex Titio adjudicato); 2) atribuițiunea proprietății însași sau constituirea unui drept real, ca usufructul și servituțile prediale, statorite de judecător, în virtutea specialei puterii ce îi aparține numai în

acțiunile de împărțeala și de hotarnicie; 3) în sens mai puțin tehnic și puțin exact, sentința pur declarativă, care recunoaște un drept real. Astfel se dice: adjudicare hominem in servitute, sau rem, sau hypothecam etc. În dreptul modern, cuv. adj. se întrebuințează în materie de licitațiune publică, are deci cu totul alt înțeles decât cel din dreptul roman: A. se numește declarațiunea făcută de oficerul competent, ca ceea ce s'a pus în vânzare a remas asupra celui, care după strigarile legale și înainte de cea definitivă, a oferit prețul cel mai mare dintre concurenți. În fine, prin ordonanță de A., se înțelege ord. dată de tribunal în camera de consiliu, constatând efectuarea tuturor lucrărilor, după terminarea A. și depunerea prețului imobilului (art. 558 ur. Pr. civ.) După ea urmează în vânzările silite deschiderea ordinii (art. 569 ur. Pr. civ.)

Adjunct, (*lat.*) soț, subaltern, ajutor în funcțiune, s. e. adjunct de notar.

Adjutant, oficer atașat comandanților de trupe dela bataillon în sus, sau oficiilor spre transmiterea poruncilor și conducerea afacerilor de birou. *A. general*, *A. personal*, oficer atașat pe lângă persoana unui monarh, principe ori comandant de corp spre îndeplinirea serviciilor personale. *Adjutant onorific*, în Rom. titlu oferit de Rege adjutanților regali, de regula când parasesc serviciul după cinci ani, precum și oficerilor, cari au savârșit fapte strălucite în fața inamicului. Acest titlu da dreptul de a purta cifrele M. S. pe placa epoletelor și eghiletele. Datoriile adjutanților conorifici sînt: a ajuta pe adjutanții regali la balurile Curții, înmormântari, voiajuri etc.

Adjuvantia, medicamente, cari se adaug altora pentru potențarea efectului.

Adlatus, adlat, (*lat.*) la o parte, de ajutor, de îndemână.

Adler, *Frideric*, arhitect și archeolog, n. 15. Oct. 1827 în Berlin; 1863 profesor la Academia de arhitectura de acolo; 1877 numit consilier edil și referent în ministerul lucrărilor publice; 1875—1881 ia parte la sapatnurile dela Olympia; cunoscut prin clădirea mai multor biserici monumentale și prin lucrările sale științifice.

Adlerberg, *Wladimir Teodorovici*, general rus. sub țării Nicolae I. și Alexandru II.; 1847 deveni conte și 1852 ministru al casei imperiale. Avu 2 fii: Alexandru și Nicolae; primul a fost între cei mai intimi prieteni ai țarului Alexandru II.; al doilea guvernorul general al Finlandei. Urmând la tron țarul Alexandru III. ambii au demisionat, încetând a juca roluri politice.

Ad libitum, (*lat.*) după plac, pe alege.

Ad Mediam, numire istorică a orașelului situat lângă riul Cerna în cott. Caraș-Severin. Ași se numește *Mehadia*, iar poporul îi dice *Meedia*. După învingerea glorioasă a împăratului Traian asupra Dacilor, (a. 106 d. Chr.) Dacia e împărțită în provinciile romane, iar pentru cultivarea ei Traian aduce colonii din întreg imperiul roman: ex toto orbe Romano după cum dice Eutropiu. Una din aceste colonii se așează pe marginea riului Cerna și întemeiază orașelul *Ad Mediam*. (V. *Mehadia*. Cf. Francke-Broștean Istoria împăratului Traian* 895—6.)

[Dr. V.]

Ad meliorem, (*lat.*) pentru timpuri mai bune, s. e. a amâna o datorie ad meliorem; a prelungi termenul până la alte împrejurări mai bune.

Admetos, rege în Phēră, în Tessalia, a participat la expediția Argonașților. (v. și *Alkestis*.)

Administrațiune, conducere, guvernare, mai ales ocărnuirea serviciilor publice. 1) *In drept*. *public* sub A. se înțelege puterea executivă a statului, deosebită de puterea judecătorească; în înțeles mai larg conține și afacerile externe, militare, de finanțe și administrațiunea judiciară, iar în înțeles strîns numai acele afaceri publice, al caror substrat e viața fizică, intelectuală și economică a națiunii, adică afacerile, cari de regula aparțin competenței ministerilor de interne, de culte și instrucțiune, de comerț, agricultură și comunicațiune (lucrări publice). *Dreptul administrativ* este totalitatea normelor de drept referitoare la executarea puterii de stat, în special în cadrul adm. interne; *jurisdicțiunea* sau *justiția administrativă* este executarea puterii judecătorești în afaceri de drept public ori în acele afaceri private (administrative-contentioase), cari sînt supuse competenței autorităților administrative prin dispozițiuni speciale ale legii. Pentru aceste afaceri mai multe state au instituit judecătoria administrative speciale. Știința modernă vede în separarea A.-i de puterea judecătorească un postulat al statului de drept, căci pe când puterea judec. are să țină cont strict numai de postulatele dreptului, (+quid juris), A. trebuie să fie cu considerare la interesele statului și la utilitatea publică (quid consilii). În cele mai multe state moderne o mare parte a agențelor administrațiunii se regulează după principiul autonomiei (self-governement) prin municipii și comune, (v. ac.) [D.]

2) *In drept*. *privat*, prin A. de asemenea se înțelege ocărnuirea, administrarea, — în opoziție dreptului de a și dispune, — însă, bine înțeles, această administrare se referă la bunuri sau la averi particulare. Legiuitorul rom. se servese adesea de acest cuvînt. Cf. Dinu. *Alexandresco*, *Explic. teor. și pract. a Cod. civ. rom. din care au apărut patru volume*, (t. III, pag. 150 și 424; t. II, pag. 265, 326, 374; t. I, pag. 100 ur.; t. II, pag. 583.)

A. financiară v. la finanțe, *A. sanitară* v. la igiena publică, *A. militară* v. la intendența.

Administrator, în înțeles canonic persoana, care pe un timp anumit sau nedeterminat poartă un oficiu bisericesc, fara a fi vr'o legatură între ea și oficiu, ca numai prin proces sa poată fi lipsită de el; s. e. A. parochial, care poartă oficiul de paroch, însă poate fi lipsit ori și când de acel oficiu și fara proces, pe când parochul nu poate fi lipsit numai prin proces.

Admiral, (marina) nume generic ce se da gradelor de oficer general în marina; grad I, contra-A. coresponde la: general de brigada; grad II, vice-A. la: general de divizie. În sens restrîns A. se numește demnitatea, ce se da în unele țări unui vice-A., care a comandat o armată navală în resboiu și a eșit biruitor; ea e asimilată pentru onorurile ce conține cu demnitatea de mareșal în armata terestră. În marina reg. a Rom. comandantul-șef actual are gradul de general de brigada de marină, iar denumi-

rile de A., vice-A., contra-A., nu exista oficial. Prin extensiune se da într-o escadră numele de A. bastimentului, pe care sta imbarcat un oficer general de marina, comandant, și care poartă arborat la catarg un pavilion special de comandament, numit pavilion A. [Const. B.]

Admiralitate, insulele admiralității. grupa de insule în nord-estul Guineei none; aparțin arhipelagului Bismarck. Dela 1885 ale Germaniei; locuite de Papuani.

Admisibilitatea în funcțiuni, condițiunile legale, sub cari cineva poate ocupa funcțiuni publice. Afara de calificățiunea specială, adeca condițiunile de capacitate, cari se recer pentru un anumit oficiu, se mai cere de regula un trecut nepatat, o etate anumită și indigenatul aspirantului. În Rom. condițiunile de A. în funcțiuni judecatorești sânt normate prin legea din 6 Dec. 1864.

Admisiune temporală. Regimul admisiunilor temporale în materie vamală e puțința de a introduce într-o țeară cu scutire de vama diferite lucruri supuse vamuirii, sub anumite condițiuni prevedute de mesurile speciale ale acelei țeri, ori de tractatele vamale încheiate cu ea; A. t. se încuviințează (cu îndatorirea de a le reexporta la a neîmplinire sub respunderea pierderii garanței chiar sub pedeapsa de amenda.) pentru: unele produse și materii brute ori obiecte lucrate spre a fi prelucrate în totul ori în parte sau a fi reparate, pentru unele obiecte ce au a mijloci transportarea diferitelor produse, pentru unele marfuri libere de a intra în țerguri — bălciuri — și chiar în întreprinse, cu puțința de a le reexporta și a nu achita taxele vamale convenite decât pentru acele, ce au fost vândute în țeară, în care au fost admise. Înlesnirea aceste se aduce după împrejurări vieții economice, industriei, muncii naționale ori comerțului țerii, care admite, ori în unele casuri (prin tractate de comerț) a aceleia, dela care se admite. Se deosebesc și privitor la lucrurile admise sa se introduca, și privitor la condițiuni în diferite țeri. V. Drawback. Intreposit. [A. S. C.]

Ad modum, (lat.) în fel, la fel, după chipul și felul cuiva.

Admonițiune, dojenire, somare, amintire, avertisment.

Adnat, (lat. ad — pe, și na t u s — nascut), term. ce se întrebuințează în organografie, când un organ sau mai multe organe sânt reunite întim cu altele, cu cari s'au desvoltat împreună așa, încât organele adnate par a fi nise appendice ale celorlalte; s. e. *Stipule adnate* se numesc stipulele unite cu petiolul, cum se vede la multe genuri din familia Rosaceelor (*Rosa, Potentilla* etc.); *Anthere adnate:* cele ce sânt unite cu corola în toată lungimea lor etc. [S. Șt. R.]

Ad notam, (lat.) de însemnat, de observat.

Ad oculos, (lat.) dinaintea ochilor, fațăș, pe față.

Adolescență, tinerete, junețe; etatea între copilarie și barbație, (anii 14—22 la barb. și 11—19 la fem.)

Adolf, 1) de Nassau, rege germ., cavalier curajos, ales rege 5 Mai 1292 de principii electori, geloși de puterea casei de Habsburg, în locul lui Albrecht, fiul lui Rudolf de Habsburg. Spre a împedea crescerea puterii franc., încheie alianța cu Eduard, regele Angl., și cercă priu banii sa-și întareasca puterea casei sale și sa

cucereasca Turingia, din care cauza fii depus. A. își află moartea în lupta contra succesoriului sen Albrecht de Austria la Hasenbühl lângă Gölheim, 2 Iul. 1298. 2) *A. Frideric,* duce de Holstein-Gottorp, n. 1710, † 1771, cumnat cu Frid. cel mare, a fost principe fara energie. 3) *A. Wilhelm Aug. Carol Frid.,* mare duce de Luxemburg, n. 1817, fost duce de Nassau, dar perdiu acest ducat (1866) în resb. contra Prusiei, care l'a escontentat apoi în bani. După stingerea liniei Oraniilor, deveni 1890 n. duce de L.

Adonai, în religiunea evr. numele șteului celui mai înalt. Se explica din semiticul ad on, domin și ai forma de plural.

Adonic, versul format dintr'un dactil urmat de un spondeu sau de un trocheu: — () () sau — () () — () .

Adonis, după un mit grec. se nascu dintr'un arbore (v. Kajomort); dupa o legenda din insula Cipros e fiul lui Kinyras cu Mirra; cresce sub îngrijirea nimfelor și se face frumos ca un șteu al amonului, încât placu Aphroditei, șteinei amorului, și cu ea pazi turmele și vênă priu paduri, dar și Persephone, șteina din lumea de jos, s'a amorezat de el, însa la o vênatoare l'a omorit un gligan. Atunci ambele șteine se certara pentru trupul lui, dar Zeus hotari, ca Adonis sa ramana jumtate de an la Aphrodite și jumtate de an la Persephone; când A. era la Aphrodite, aceasta facu, ca din sângele lui sa creasca rose, anemone ș. a. flori. În Adonis se reprezinta vegetatiunea anului; primavara și vara, când toate sânt înflorite, A. e la Aphrodite; toamna și iarna, când toate s'au uscat, e la Persephone, de aceea e șteu al naturii. La aretarea lui (timpul de înflorire) era serbatoare de bucurie, la disparerea lui (când toate au perit de pe câmp) era serbatoare de întristare și în unele orase femeile espuneau trupul lui, se viaeta și cântau, iar cântecele erau acompaniate de harfa (Kinyra la Fenicieni) și de flner. Cultul lui A. e originar din jurul Libanonului din Siria; prin Asia mica a trecut la Greci și la Romani, mai ales pe timpul lui Nero (54—68 d. Chr.) Numele A. se explica din semiticul ad on, domin și grecul is, om. [Atm.]

Adonis L., planta, gen din familia *Ranunculaceae*, tribul *Anemoneae*, care conține plante erbacee, erecte, anuale sau perene. Speciele A. cresc în regiunea temperată a emisferei boreale. În Rom. și țerile vecine se afla prin semnaturi și prin locurile inculte următoarele specii: *A. vernalis* L., *A. aestivalis* L., *A. flammea* Jacq. și *A. autumnalis* L. toate cunoscute popular sub numele de: Ruscuța sau Cocoșel. Tulpina și frunzele de *A. vernalis* L. sânt diuretice și iritante. Mai toate speciele de A. se cultiva ca plante ornamentale prin gradini și parcuri. [Z. C. P.]

Adopțiune, contract solemn și irevocabil, prin care se creaza un fel de paternitate sau maternitate civila. În jurisprudența clasică romana A. avea efecte cât se poate de grave, caei însemna a trece pe adoptat în familia lui pater familias, adeca a persoanei de sex barbatesc sui juris, sub puterea caruia cadea ca și un fiu țieșit din casatorie, conferindu-i aceleași raporturi de agnațiune și aceleași drepturi ereditare. Aceste efecte s'au modificat de Iustinian printr'o

constituțiune, după care fiii de familie, dați în adopțiune, nu mai treceau în familia adoptantului, afara numai când acesta ar fi fost un ascendent, caci atunci se gasian întrunite în aceeași persoana dreptul sângelui și cel al A.-ei. O nvela a împer. Leon permite A. atât femeilor în genere, cât și enuncilor. În Rom. sub împerul ideilor religioase și al tradițiunii romane frica de a muri fara moștenitor determina mai des ca în celelalte țeri latine actele de înfiere, cum ție Moldovenii, sau luarea de suflet, cum ție Muntenii. Vechea iotisie din Codul Caragia și înfiere din Codul Calimach, Codul civil actual le-a înlocuit prin A., ale carei condițiuni sînt arătate în art. 309 nr.; efectele în art. 312 nr. și forma, art. 318 nr. Conf. Demangeat, Cours elem. de dr. rom., I, pag. 290 nr.; Fustel de Coulange, La cité antique; Laferrière, Hist. des principes des iustit. et lois pendant la Révolution française, pag. 292; Aristid Pascal, în Gazeta Tribunalului, n. 31—36 din 1860; Dim. Alexandresco, Dr. civ., I, pag. 324 nr.

Ador, (sau Artes și Ertosi) în mit. egipt. ție al resboului; se aseamena cu Ares la Greci, Mars la Romani.

Adorare, sau închinaciune, cultul sau onoarea, ce se cuvine numai lui D-ție, ca Creatorului și Domnului celui Preainalt, dela care atirna omul întru toate. (v. rugaciune, sacrificiu.)

Adormire, 1) *A. Născătoarei de Dumnezeu*, serbătoare a bisericii creștine, ce se ține din secl. VI. la 15 Aug. întru aniutirea morții, respect. a înălțării P. C. Fecioare Maria la cer. După tradițiune la moartea P. C. Fecioare a fost de față toata ceata apostolilor, afara de Toma. Pentru pregătirea creștinilor la o serbare deamna, biserica a prescis post de 2 sept., care se începe cu 1 Aug. V. Maria. 2) *Adormire*, numele mai multor manastiri și biserici în Rom., astfel man. dela Câmpul-lung, Barboski (Iasi), Varatic, Bistrița (Moldova și Oltenia), Cotroceni, Tisnana, Țiganesci ș. a.; apoi catedralile din Buzen, Argeș, Bêrlad etc.

Adormița, numirea poporală a plantelor: *Aemone pulsatilla*, *Ipomaeu variabilis*, *Convolvulus*. V. ac.

Adosat, organ aderent la un altul prin față lui dorsala, s. e. *prefoaia adosată*, prima frunza a ramuscului floral din floarea Gramuncelor, aplicata prin față ei dorsala de acest ramuscul, etc.

Adour, riu navigabil în Franca, 335 km. lung; isvorece în Pirenei și traversând admirabila Campania se vasa în golful Biscaya.

Adoxa L., planta, gen din familia *Caprifoliaceae*, tribul *Sambuceae*, cu o singura specie cunoscută sub numele de *Adoxa Moschatellina* L.; e delicată, erbacee, vivace, cu miros placut de mosc, din care cauza se și numesc *Moschatellina*; A. crește în regiunile reci și temperate ale emisferei boreale, prin padurile umede și dealungul rîurilor. Se afla în Rom. și în țerile vecine, cunoscută de popor sub numele *Fragulița sau Moscușor*. Frunzele și florile destilate în prezența apei dau un olen esențial odorant, numit mosc vegetal, care se întrebuința odinioara în medicina. [Z. C. P.]

Ad perpetuam memoriam, (lat.) spre vecinica aducere aminte.

Ad pios usus, ad pias causas, (lat.) dispozițiuni ce privesc scopuri bisericesci, de binefacere sau de instrucție.

Adplicit, (lat. *adplicitus*, *applicitus-contiguus*) în botanica organ aplicat pe altul sau contigiu cu altul.

Adpresat, (lat. *adpressus*, *apressus*) în organografie numire data la organele, ce sînt aplicate, culcate, strîuse pe altele; s. e. frunzele cu direcțiune verticală și cu față lor sup. aplicata pe axa, ce le poarta; peri culcați (*pili adpressi*), strînși, deși pe talpina ori pe frunze etc.

Adraganta, numire data unei gume produse de planta *Astragalus verus* Oliv. din familia Leguminoaselor-Papilionacee; crește în Armenia, Persia, Asia mica; mai e produsă și de alte specii de *Astragalus*, ca *A. creticus* Lamk., *A. aristatus* L'Her etc.; se întrebuințează în medicina, în farmacie la facerea pilulelor, pastilelor etc. Specia *A. gumifer* Labil. din Liban da o guma galbeună numita *pseudo-adraganta*. [S. Șt. R.]

Adrar, Aderer, ținut în estul Saharei, capitala Vadau; locuit de seminții berberice.

Adrasteia, după mit. greacă una din niufele, cari au crescut pe Zeus în pruncia lui. A. a fost și un predicat al dînei Nemesis, pentru-ra Adrastos, regele din Argos, unul din cei șapte viteji dela Theba și unicul, care a scapat viu, a ridicat dînei Nemesis nu sacrariu renunuit. A. era considerată ca dîna adânc cugetătoare, în mâna cănd cu frên, când cu jug, când cu o mescu, simbolul moderării simțimentelor cele ale oamenilor. [Atm.]

Adrastia, după mit. romana veche, dîna în Dacia. Corp. Inscr. Lat. nr. 994 la Mommsen; v. Adrasteia.

Adrastos, rege în Argos. Vrënd sa dea ajutor ginerelei sau Polyneikes, alungat din Theba, a condus *expedițiunea celor șapte principii*, dintre cari numai singur a scapat cu viața. 10 ani mai târziu a condus o noua expediție contra Thebei — împrenna cu urmașii (*epigoni*) priucipilor cațuși; de astadata ocupara Theba și o prefacura în ruine.

Ad referendum, (lat.) termin juridic: la raport, la referada.

Adresa, numele, (firma), locnița etc. vr'unei persoane, sub care i se pot trimite epistole, cambii sau alte obiecte. A. pentru corespondențele comerciale se scrie atât în fruntea epistolei cât și pe cuverta. A. are sa conțina acele date, cari sînt de lipsa, ca epistola se ajunga cât de repede la destinațiunea sa. În orașe mari e a se însemna strada și nr. casei adresatului, eventual etajul și nr. odaii. Epistole adresate la locuri, unde nu-i posta, trebuie sa conțina și posta din urma. Dacă se adresează epistole în strainatate, sau sînt mai multe comune cu unul și același nume, A. are sa cuprinda țeara, cott. sau distr., în care se afla locnița adresatului. Dacă din ori care cauza adresatul își ridică în persoana epistolele dela posta, se scrie pe cuverta cuvintele: *Poste restante*, în care cas posta reține pîna atunci epistolele, pîna când se presinta adresatul pentru primire. A. *telegrafice* sînt adrese prescurtate, cari se anunța oficiului telegrafic.

În înțeles *politic* A. e o manifestațiune de vederi, dorințe etc., din partea unui numir de

singuratiei ori a unei corporațiuni, precum sînt s. e. adresele corporațiunilor constituționale (parlament etc.) contra capul statului. La mesajul Tronului corpurile legitimoare de regula raspund prin o A., care conține aprobarea programului desfășurat în mesajiu, ori eventual contrarul. În Rom. și Ung. A. de respuns este usitata și da naștere la înscunute discuții asupra tuturor chestiunilor, ce privesc țara. V. Mesagiu.

Adresa de necesitate, de nevoie, pentru eventualitate, se numește în drept. camb. persoana sau firma scrisa pe cambie de emitent sau de vr'un girant în forma de adresa și cu indicarea scopului de intervenire la cas de nevoie, s. e. „la cas de necesitate (trebuința, nevoie) Dlui N. N. O astfel de persoana se numește adresat de necesitate (de nevoie, recomandat la trebuința) și are chemarea sa accepte sau sa plateasca la cas, când cambia s'ar afla în suferința, adica atunci când cel în prima linie chemat, trasatul, n'ar voi sa accepte sau sa plateasca suma cambiala. A. de necesitate se poate pune pe cambie nu numai de trasant (emitent), ci și de ori care girant, pe când trasatul se pune pe cambie de contra emitent și asta e recerința esențiala cambiala. Așa se deosebesc aceste două adrese una de alta (cf. I. Socaciu Dreptul cambial, p. 134 și 135.)

Adria, 1) oraș în prov. ital. Rovigo (Veneția), 11.554 loc. pe timpul Romanilor sitnat lângă mare. Are industrie textila. 2) A. = M. Adriatica (v. Adriatica m.)

Adrian, 1) A. imperatul Romei v. Hadrian. 2) A. ultimul patriarchal bisericeii din Rusia 1690—1700. După moartea lui, Petru c. M. desființă demnitatea de patriarch. 3) A. cardinal, n. pe la 1458 în Toscana. Studiile și le-a făcut în Roma; prin sciința sa a intrat în favorul papei Inocențiu VIII. Papa Alexandru VII. și l'a făcut secretar. apoi l'a denumit cardinal. Invidiindu-i marea avere și influința, Cesar Borgia a voit a-l învenina, dar din greșala paharnicului A. a scapat. Perțend încrederea papilor urmatori s'a retras în singurătate, trairid pentru sciințe. Leo X. l'a rechemat. Facendu-se o conjurațiune contra papei, pe care de și știa, totuși n'a descoperit-o, A. a fost excomunicat, iar averile sale confiscate. De aci încolo puțin se scie despre soartea lui. Unii dic, ca a fost omorît și jefnit de un servitor al sen, alții ca și-ar fi sfîrșit viața în linisce în Germania. A lasat după sine puține opere dar de o valoare incontestabila.

Adrian, George, general rom. n. 1820 în Transilv., † Bucuresci 14 Dec. 1889; luă parte la mișcarea națională și legala a Rom. Transilv. contra revoluțiunii ungare dela 1848. Trecend în Rom. întră în serviciul militar, unde înainte pîna la rangul de general. În cabinetul liberal 1867—68 în ministru de resboiu. Casatorit cu Elena Vârnav, n. Sturdza, A. întrebuința o parte a averii dobândite pentru biuefaceri; el a fondat frumoasa școala primara din Bucuresci, numita General Adrian.

Adrianopole, (turc. *Edirne*, bulg. *Odrin*) v. Ialiet turcesc, 38,900 km², 1 milion loc.; cultura vermurilor de inatasa; capitala A., sitnata lângă riul Marița, 70,886 loc. (1/3 mohamedani), centrul comerțului în Tracia; mai demnit (1360—1453) reședința sultanilor. Aici au batut Visigoții pe

imperatul Valens, (9 Aug. 378). 20 Aug. 1829 a fost ocupata de Ruși, 14 Sept. 1829 pace între Rusia și Turcia, în care s'a statorit Prutul ca botar între Rusia și Turcia, iar Moldova și Muntenia au ramas sub suzeranitatea Turcilor, dar sub protectorat rusesc. 31 Ian. 1878 armistițiu între statele amintite.

Adriatica, marea —, o parte a M. Mediterane, virita în forma unui mare sin între pen. Apenina și cea Balcanica; prin canalul dela Otranto sta în legatura cu M. Ionica; lungimea 960 km., lațimea 120—180 km.; adunțimea cea mai mare între Brindisi și Ragusa (1030 m.), cea mai mica (311 m.) lângă insula Lissa. În partea sa nordica M. A. formeaza 3 golfuri: cel de Veneția, Triest și Fiume (Quarnero). Afleuși principali: Po și Adige (Etsch), apoi mulțime de rîri din Apenini și Alpii dinarici etc. Terenul vestic e plan și sarac în porturi bune (afara de Veneția și Ancona), ternul este ridicat, sfirțicat și încunginat de neumerate insule, de aceea e bogat în porturi bune (Triest, Fiume, Pola, Cattaro, Zara, Ragusa etc.) Lângă A. își are portul sen principal Austria (Triest) și Ungaria (Fiume); portul mai principal al Italiei lângă A. e Brindisi.

Ad-Rutelam, v. Arutela.

Adscriptus glebae, (*lat.*) legat de pămînt, de glie; (jobag), clacas.

Adstringentia (*Styptica*), medicamente, cari produc o constrictiune a țeseturilor organismului vin prin coagulațiunea lichidelor albuminoide, micșoreaza secrețiunea și opresc emoragiile; se folosesc în contra boalelor pielii și a pelitelor mucosae, la rane. Acestei grupe aparțin: acidul tanic, acetic, oxalic, scoarța de stejar, Catechu, Guma-Kino etc.

Adșur, ins. în colțul sud-estic al Lac. Caspic; dela 1843 stațiunea flotei rusesci.

Aducătoare, vechiu termen graminat, numirea semmului citațiunii („“).

Adula, grupa de munți în Graubünden (Rhaetia) cu piscul Rheinwaldhorn și glacerul Zapport (3398 m.)

Adulard, variațiune de feldspat, folosita ca piatra de podoba la obiecte de lux.

Adulis, în vechime oraș lângă sinul Annesley în M. Roșie spre sud dela Massana. Pe timpul Ptolemaeilor avea comerț însemnat; acum ruine lângă satul Zula.

Adullam, după tradițiune cetate în Canaan, nu departe de Vitteem; în apropierea ei s'a refugiat David de mania lui Saul.

Adulmec = *adurmec*, adulmecare se dicc de fiare sau alte animale, cari sînt prin miros pe vênatorul, ce vine cu vênatul asupra lor; mirosul cuiilor în urmarirea vênatului. (Etym. M. Rom.)

Adult, tiner în etate de adolescența.

Adulteriu, (probabil din *lat.* adulterare, corupere, amestecare), copula carnala perfecta a unei persoane casatorite, dar nu cu soțul sen, ci cu alta persoana; în biserica catolica e motiv de despărțire de pat și masa; în celelalte biserici creștine motiv de divorț. Pruncii nascuți din adulteriu sînt ilegitiini și se numesc adulterini. După dreptul bisericesc apusean ei nu pot intra în cler. Dreptul bisericesc resaritean nu-i eschide.

În vechia *legiuire rom.* A. poarta numele de *preacurvie*. Legiitorul modern, atât în Cod.

civ. cât și în Cod. pen. s'a îndepărtat de modelul său, de legiuitorul francez, și modificările operate merita toată lauda. Atât în Cod. civ. (art. 211) cât și în Cod. pen. el nu deosebesce între A. barbatului și al femeii, deși necontestat acest din urmă are consecințe mai grave pentru familie. După Cod. român, ca și la Romani, soțul vinovat de A. nu se poate casatori cu complicelul său, (conf. art. 279 Cod. civ.) De alta parte A. munei nu e suficient a motiva acțiunea în denegare sau tagaduire a paternității, în afara de celelalte condițiuni ale art. 287 Cod. civ. Tot în deosebire de Cod. Napoleon, Cod. rom. da același drept de succesiune copiilor naturali, fie ei chiar nelegiuiți, în averea mamei și a familiei ei (art. 652 și 677 Cod. civ.) Cod. pen. rom. pedepsește pe cel culpabil de A. și pe complice cu închisoare dela 1—6 luni (art. 269 Cod. pen.) Acțiunea nu poate fi pornită decât după cererea soțului inocent; el poate sa o atingă în cursul procesului, și după condamnarea definitivă poate face sa înceteze pedeapsa, cu condițiunea de a rămâne în casatorie. În acest cas complicele nu este așezat de penalitate (art. 270 Cod. pen.) În jurisprudența se controversăza cestiunea, ce se înțelege prin soț inocent din acest articol. Originea dispozițiilor Cod. pen. rom. o găsim în vechile noastre legiuri și mai ales în Cod. prus. Lucru important: art. 269 și 270 Cod. pen. figureaza la rubrica: *A tentate contra bunelor moravuri*. După același Cod. pen. A. nu scuza omorul, decât în cas de surprindere a flagrantului delict în casa conjugala (art. 253 Cod. pen.) (Asupra A. în dr. roman cf. G. Danielopolu, div. fragm. jur. III, pag. 92—216).

Dupa Cod. pen. ung. (§. 246) A. — la cererea soțului inocent — se pedepsește cu închisoare până la 3 luni, dacă pentru acest delict a urmat sentința de divorț. După art. de lege XXXI din 1894 (§. 20) A. e impediment de casatorie între cei vinovați numai în cas, dacă se enunța apriat în sentința de divorț, ca compliciti nu se pot casatori. Din motiv de A. soțul inocent poate cere desființarea casatoriei (§. 76).

Adunare, în înțeles juridic întrunirea legală a mai multor persoane într'un scop comun. Legiuitorul român prevede asemenea adunari în matric de societăți (art. 135 ur și 156 ur. C. com.) și de faliment pentru închiderea procesului verbal de verificarea creanțelor, autorizare de a continua comerțul, dare de samă a gestiunii sindicalui, votarea propunerii de concordat etc. (art. 937 C. com.) — *A. generală*, v. societăți comerc.; *A. deputaților*, v. Camera deputaților. — A. în sens aritmetic v. la adaugere.

A dur, (musica) tonalitatea dura (majora), ce are de baza tonul A. Armatura: trei înălțari.

Adurmiți, cei șapte din Efes: 7 tineri creștini, cari în persecuțiunea creștinilor de sub împăratul Deciu (250) au scapat într'o peștera, unde au murit moarte de martir. Cam în secl. VII. s'a format povestea, ca numai au adurmit, iar în secl. V. sub imp. Teodosiu II. s'au trezit și au ieșit între oameni. Fapt e, ca sub Teodosiu II. s'au găsit cadavrele lor întregi și neputredite.

Adusătură, ori ce boala adusa în casa prin farmecele sau vrajile unui dușman. (Etyrn. M. Rom.)

Ad usum, ad usum Delphini, (*lat.*) spre folosire, pentru trebuințele Dauphin-ului (v. ac.)

Ad-valorem, (*lat.*) după preț, în dreptul vamal sistemul taxării lucrurilor după valoarea lor declarată de importator și primita de administrația vamala conform măsurilor hotărâte, contrar celui șis specific, în care taxarea se face după greutate, cu bucata și mai rar după capacitate ori după volum. Amândouă au foloaselor și scaderile lor. Ele coexistă în multe țeri și ar trebui sa coexiste totuși o mai ușoară și mai dreaptă sistema de taxare și percepere, mai ales pentru articolele, a caror valoare e foarte variabila și a caror calități sunt foarte diferite. Taxarea specifică, în deceniile din urma cu revenirea și întinderea protecționismului, tinde sa înlocuiască cu totul A., deși prin fire este mai democrata și oare cum înfașșurarea liberului schimb. Rom. a urmat marea curent economic, având alcătuite tarifele după sistemul specific, asemenea Ung.

Advent, (*lat.* adventus) în biserica romano-catolică timpul de 4 săptămâni nemijlocit înainte de Craciun; se numește A., pentruca reprezintă legea veche, când omnișinea se prepara și aștepta venirea (adventus) lui Mesia, pe care o scribea creștinii la Craciun. A. corespunde la postul Craciunului din biserica or. Cu el se începe anul bisericesc rom.-cat.

Adventiv, (*lat.* adventivus, adventivus), se numește un organ, când se desvolta într'un loc, unde nu se găsește în mod normal; *muguri A.* sunt s. e. aceia, cari nu sunt nici axilari, nici terminali, cum sunt mugurii floriferi, ce se desvolta pe trunchiurile bețrâne de *Cercis Siliquastrum* L. etc.; *ramuri A.-e.* cele produse de mugurii adventivi; *rădăcini A.-e.* cele ce se desvolta și pe alte organe afara de rădăcini, adica se pot desvolta și pe rădăcini și pe tulpini, ori aeriane (ca la iedera, frag, porumb . . .) ori subterane, fie bulbi (ca la ceapa, zambila . . .) fie rhizome (ca la Pir . . .), sau pe frunze (ca la *Begonia*, etc.) Multe monocotiledonate nici n'au alt soi de rădăcini decât A.-e; s. e. unii palmieri au la început o rădăcina normală, ce se distruge mai în urma și e înlocuită cu rădăcini A.-e. Chiar pe porțiuni de diversa natura tăiate din planta, sau înainte de a fi tăiate, se pot forma rădăcini A.-e, dacă sunt puse în anumite condițiuni de uniditate, temperatura etc. Aceasta particularitate e într'adever uuul din mijloacele cele mai eficace și puternice, de cari se folosesc agricultorii, horticultorii etc. spre a înmulți și a înmulți plantele fotositoare din diverse puncte de vedere. (V. marcotagiu, butașire). [S. Șt. R.]

Adverb, cuvânt invariabil, care determină mai deaproape înțelesul unui verb (adjectiv sau alt adverb); respunde la întrebările: unde? când? cum? *Adverbial*, adjectiv ce ocupa locul unui A.

Advocat, profesiune liberă, având ca scop asistarea, apărarea și susținerea cauzelor dinaintea justiției (art. 94 Pr. civ.; art. 87 leg. jud. de pace). Pe lângă aceasta, A.-ții dau sfaturi și consultațiuni sau redactează actele de notariat. Dinaintea instanțelor toată procedura rom. e orală (pledare sau pledoarii); rar se dau concluziuni scrise (art. 98 și 101 Proc. civ.) A.-ții împreună cu magistrații formeaza așa zicând aceeași familie, adica a oamenilor de legi. În occident A.-ții au contribuit mult la unificarea

națională și la întemeierea libertăților publice, caci baroul în totdeauna a fost refugium libertății înabușite, cu toată organizarea sa tradițională, care revoalta fara cuvânt pe profani. Și în Rom. baroul, care înlocuiește vechiul, deși fara tradiții puternice, s'a constituit după bazele admise preste tot conform legilor sale organice din 4 Dec. 1864 și 6 Iun. 1884. După aceste legiuiri spre a pute figura în tablou de ordine se cere însușirea de Român și oarecari garanții de capacitate și onestitate. În fiecare capitala de județ există un consiliu de ordine și disciplina și un decan, cari se aleg din doi în doi ani. Serviciile, ce A.-ții prestează clienților, constituie serviciile unui mandatar. După ultima jurisprudență acest mandat nu e gratuit, decât numai când gratuitatea s'a stipulat expres (cf. Al. Capitoliu în »Dreptul« n. 70 din 1892, asupra pactului quota litis). În Rom. baroul fiind organizat pe bazele cele mai democratice, ori cine e înscris în ordin poate pleda la ori ce instanță: stagiul e o clasificare de forma. Totuși unii cer suprimarea completa a ordinului, adică nici o condițiune de admisibilitate; în Franța s'a făcut o asemenea experiența sub marea revoluțiune; din nefericire ea nu a dat bune rezultate, caci justiția a căzut pe mâna samsarilor și a oamenilor de afaceri, așa ca scurt timp în urmă s'a revenit la vechiul sistem. (Cf. Al. Degré în »Dreptul« n. 6 din 1889 asupra Baroului germ.; G. G. Tocilescu, Proc. civ., I, pag. 165 ur.; Gr. G. Pencescu, în Dreptul n. 58 din 1891; C. Polysu, Legile și regulamentele corpului de avocați, broșura de 53 pag.)

În Ung. (art. de l. XXXIV ex 1874) poate funcționa ca A. (§. 1) înaintea judecătorilor și autorităților numai acela, care e înscris în lista vr'unei camere adv. (v. ac.) Se admit la înscriere acei civi ung., cari au diploma de A. și domiciliu stabil pe teritoriul camerei (§. 2). Examenul de A. îl depun la tabla reg. din Bpesta ori Mureș-Oșorhei cei ce au diploma de Doctor în științele juridice și o praxa de 3 ani. A.-lor pentru serviciile prestate le compete — afara de restituirea speselor — un onorar, care se poate stipula în învoiala cu clienții, ori se stabilește din cas în cas prin judecatorie. Delictele disciplinare se judeca prin camera adv. și se pedepsesc cu admoniare, amenda dela 50—500 fl., cu suspendarea până la 1 an ori cu amovare din advocatura.

Advocatul popular, foaie juridică, apărută în Timișoara (1 Febr. 1886 până 13 Mai 1887 v.) de 2 ori pe luna în tirajiu de 600 exempl.; fundator și red.: adv. Pavel Rotariu, fost redactor al Luminătorului; a încetat din lipsa de abonați.

Ad vocem, (*lat.*) la cuvânt, la vorba.

Advon, nartecă, partea bisericii, în care stau femeile.

Adynamia, (*grec.*) termin. medic.: slabiciune, lipsa de putere.

Adyton, v. Adit.

Aea, sau Aia după mit. grec. numele a două insule ale soarelui, una la resarit, alta la apus, acolo locuiesc pruncii lui Helios (zeul soarelui) cu oceanida Perse sau Perseis. Pe cea dela resarit locuiesc Aietes, fiul lui Helios și rege înșurat cu o fată a lui Ocean; pe cea dela apus

locuiesc Circe, fata lui Helios, o femeie fermecătoare; la apus e locuința și locul de dans al zânei Eos (aurora, zorile). Ins. Aea în poveștile rom. e ostrovul mării, baba din ostrov în unele povești e Circe. [Atm.]

Aeddon, în mit. celt. Hu, zeul de frunte, când e în lumea de jos (v. Aides sau Aidoneus la Greci). [Atm.]

Aediles, (edili) magistrați romani, creați 494 a. Chr. ca grefieri ai tribunilor; nu puteau fi decât plebei. Se alegeau de comițiile tribute sub presidența tribunului. 449 devin *sacrosancti*, primind oficiul poliției în oraș. N'aveau insigniile celorlalte magistraturi, în Senat stateau deci pe scaunul plebeu (*subselium*). Din 366 luara numele de *Ae. plebis*, spre a se deosebi de noua creație *Ae. curules*, aleși dintre patricieni de comițiile tribute sub presidența consulului, cari având insigniile magistraturilor aveau și scaunul curul (*sellae curulis*), dar nu erau inviolabili. Mai târziu ambele categorii s'afiră prin a se amesteca și a forma o magistratură separată. *Ae. aveau* însărcinarea: sa fie poliția orașului, sa îngrijească de aprovizionare, de jocuri, și sa supravegheze arhivele. În scurt atribuțiunile lor erau ca ale primarilor și polițiilor moderne, mai având și judecarea proceselor comerciale. Sub imperiu li s'au luat multe din aceste funcțiuni. În colonii și municipii erau nise *II viri et III viri aediliciae potestatis*, cu însărcinari analoge *Ae.*-lor din Roma.

Aedui (Hadui), numeros și puternic popor celtic, primii aliați galici ai Romanilor. Traiau între râurile de adî Loire și Saône. Șeful lor, *vergo-bret*, se alegea de preoți, guverna cu un senat. Capitala: *Bibracte* (adî Autun). Caesar i-a tratat cu multa atenție când a cucerit Galia (57) și a împedecat pe Vergingetorix a-i rescula (51). Imp. Claudius le-a dat drepturi cetățenesci.

Aegaion, (pron. Egheon) după mit. grec. fiul lui Poseidon, (zeul mării), dar mai puternic decât el; uriaș de mare (apa) și personificarea mării, anume a valurilor cu grozava lor navala și mugire. [Atm.]

Aegate, (*ital.* Egadi) grupa de insule lângă colțul vestic al Siciliei, cu areal de 43.5 km², 3615 loc. Cele mai mari sînt: la nord Levanzo, la sud Favignana, la vest Marettimo. Lângă Favignana au câștigat Romanii sub G. Lutatius Catullus și P. Valerius Falto asupra Carthagenilor sub Hanno lupta maritimă, prin care s'a terminat primul resboiu punic. (241 a. Chr.)

Aegeus, rege în Athena (1361—1323 a. Chr.), n. la Megara, unde fugise tatal seu Pandion. Câștigând tronul Athenei prin lupte cu frații sei, *Ae.* avu sa îndure multe dela fiii acestora Palantizii, cari îl și detronara. Fiul seu Theseu îl restabilî. *Ae.* murî aruncându-se în marea, ce-i poarta numele, deoarece creșuse pe fiul seu, plecat în Creta sa ucida pe Minotaur, cațut victima acestui monstru. În capitala sa i-se ridică un mormânt și o statua. Euripide scrisse despre *Ae.* o tragedie pastrată în mici fragmente.

Aegidi, *Ludovic Carol*, jurisconsult, n. 1825 în Tilsit; mai întăiu jurnalist, apoi docent și profesor de drepturi. 1859 publică 2 scrieri volante în favorul ministerului Hohenzollern-Auerswald; 1868 ajunse profesor de drept în Bonn; 1870—1 participă la resboiul contra

Franciei; 1871 consilier delegațiune și referent la externe, conducând mai ales jurnalistica. În parlament aparținînd partidei conservatoare independente. Scrieri: *Der Fürstenrat nach dem Lüneviller Frieden* etc.; edită: Staatsarchiv. *Sammlung von Actenstücken zur Geschichte der Gegenwart*. S'a ocupat mult și cu chestiunea naționalităților din Ungaria.

Aegilops, planta, gen aparținător familiei *Gramineelor*, tribul *Hordeelor*, foarte înrudit cu *Triticum*, la care îl alatura unii botaniști ca secțiune. În Rom. e reprezentat prin speciile *Ae. ovata* L. și *Ae. ventricosa* Tsch., ambele numai pe câmpiile și pașunile din regiunea inf. [A. Pr.]

Aegina, insula a Greciei în sinul saronic. 600 loc. pe un areal de 86 km².; în anticitate (456 până 404 a. Chr.) supusa Athenienilor, avea la 1/2 mil. loc.; înainte de Pericle centrul artei grecesci, numita arta aeginetică. Renumitele sculpturi ale templului Athenei de pe insula Ae. (de pe la 475 a. Chr.) s'au desgropat pe la 1811; acum sînt în München.

Aegiphila, planta, gen diu familia *Verbenaceelor*, tribul *Viticeelor*, decorativa de florarie caldă, cu foile pururea verzi, întregi și cu flori mari; de origine din Amer. începînd din Mexico până în Brasilia; se disting prin corola lor regulată, drupe 4 — polipirene și stamine sau stil exsert. [A. Pr.]

Aegis, în mitol. grec. norul de vifor și de tunet, simbolic reprezentat prin o piele de capra. Herodot spune, ca scutul sau pavaza de piept, originar a fost piele de capra. Zeus a avut un Ae. făcut de Hephestos, zeul focului elementar în toata natura, și cu acel scut s'a aratat în lupta contra Titanilor și Gigantilor. Acel scut era împresurat cu 100 de ciucuri de aur, luminat de fulgere și plin de groaza și de spaimă; când Zeus din învelitoarea sa de nor de pe muntele Ida scutura scutul stralucitor, întra spaima în Achai (Greci) și de aceea Ae. era simbolul maniei lui Zeus. Zeus a împrumutat Ae. și dînei Athene, care încă stăpînia preste tunet și fulger; și ea l'a purtat contra Gigantilor, dar atunci Ae. era și cu capul Gorgoanei. Apollon încă a purtat Ae. înaintea Trojei; cu el a trînit și surii întregi de Greci. Dupa mitul de mai târziu și Zeus și Athene au avut scut de piele de capra, provedut cu serpi, cari își scoteau limbile. Causa acestei amestecari puzcede de acolo, ca Ae. (dupa Aeschlylos 523 până 436 a. Chr.) a însemnat: vifor, tempestate, și (dupa Enripide 480—406 a. Ch.) pielea de capra. Din Ae., egida, scut de apărare. [Atm.]

Aegisthos, n. din pecatiuirea lui Thyeste cu propria fica, lapadat de mana-sa, alapat de o capra și gasit de pastori, crescî la curtea ochinului sen Atrou, regele Mycenei. Pus sa ucida pe Thyeste, prizonier, și recunoscut de acesta, Ae. detroui și ucise, cu tatal seu, pe Atrou, desmoșteuind și pe cei doi fi ai lui: Agamemnon și Menelaos. Desmoșteniții revenira spriginiți de Sparta, cu a carei curte se înruderisera, și gonind pe usurpatori, cel mai mare ocupă tronul parintesc. Plecînd în reșoiul troian Agamemnon iertă totul lui Ae., numîndu-l locțiitor al seu. Dar nerecunoscetorul cruțat seduse pe regina Klytemnestra și cu dînsa ucise pe regele

reîntors, domnînd el 7 ani. Oreste, fiul lui Agamemnon, venînd din Argos, reșună moartea tatalui seu prin nimicirea neigășilor. Tragicii greci au luat din aceste peripeții subiecte pentru multe piese admirabile. Ae. a ramas tipul seducatorului neigăș

Aegle, planta, gen din familia *Rutaceelor*, tribul *Aurantieelor*; cuprinde arbori spinosi cu frunzele trifoliolate pururea verzi. Cele 2 sau 3 specii ale acestui gen cresc în Asia și Africa tropicala. Cea mai importanta e *Ae. Marmelos* Carr. din India, deoarece fructele ei chiar de marimea și forma portocalelor sînt comestibile și se folosesc ca medicament contra constipației, recomandîndu-se chiar în timpul epidemiei de colera ca profilactic. În genere în India se useaza în medicina nu numai fructele, ci și alte părți ale acestui arbore. [A. Pr.]

Aegopodium L., planta, gen din familia *Umbelliferae*, tribul *Ammineae*, conține plante erbacee, perene. Unica specie cunoscuta *Ae. Podagraria* L. creșce în Europa și Asia temperata, prin fînațele nmiede din paduri și tufisuri. Se afla în Rom. și în țerile vecine, unde e cunoscuta de popor sub numele de Piciorul-caprei. Are proprietăți stimulante și diuretice. [Z. C. P.]

Aegospotamoi, (Rîul caprelor*), rîu și orașel în Chersonesul Traciei. Aici a batut spartanul Lysandros pe Athenieni în a. 405 a. Chr.

Aegual, (lat. musica) registru de orga de 8 picioare (unne.)

A. E. I. O. U., prescurtare pentru: Austriae est imperare orbi universo: toata lumea este supusa Austriei; devisa împ. roman Frideric III.

Aelia Capitolina, numele Ierusalimului reedificat de împ. Adrian pe la a. 135 a. Chr.

Aelius Marcianus, jurisprudent vestit sub consulatul lui Septimius Severus și Caracalla; autorul mai multor opere juridice. Digesta conține din acelea 275 fragmente.

Aemilius Paulus, 1) *Lucius*, heliduce roman renumit. Consul în 219 a. Chr. reputat o învingere stralucita asupra Ilirilor. 216 a. Chr. ales consul a doua oara purtă resboiu contra lui Hannibal; la Cannae însa cadu pe câmpul de lupta. 2) *Lucius Macedonicus*, fiul lui Lucius Paulus. 192 a. Chr. aedil, iar 182 a. Chr. consul; sdrobi și batu pe piraiții Ligurieni; betrîn deja 168 învins pe Perseus, regele Macedoniei, și duse cu sine în Roma atîta pradă încât i-se putu ierta poporului darea pe anul acela. † 160 a. Chr. Avu 4 fii, dintre cari ajunse la renume Scipio Africanus, cel mai tiner dintre ei.

Aeneas, (Enea) dupa mit. greco-romana fiul lui Anchises și dînei Aphrodite (Venus la Romani), principele Dardanilor, care își duse oastea întrajutorul regelui troian Priamos, în Asia mica; era renumit pentru vitejia și înțelepciunea sa; dar Priamos urît și parasit de dei trebni sa cada, Ae. cu familia sa însa era destinat sa domneasca. Atît e mitul vechiu grec; Vergil în Aeneis aduce și alte nituri, în parte tradiționale, cari stau în legatura cu descalecarea lui Ae. în Latiun. Vergil ne înfașiseaza multele suferințe și vicisitudini, prin cari a trecut Ae. dela sfîșirea resboiului troian pîna la descalecarea sa în Italia, unde s'a adapostit în Latiun, țeara reg. Latinus, și luă de soție pe Lavinia,

fica reg., după care umii orașul întemeiat de el. A domnit 3 ani; în al 4-lea pornind războiul contra Rutulilor dispare în mijlocul luptei. Romanii l'au onorat ca pe un erou (heros). Imper. Augustus își tragea originea dela fiul lui Ae., Ascaniu sau Iulus. (Gens Iulia.)

Aeneas Silvius, v. Pius II.

Aeneis, Eneida, epopee artificiala latina, în 12 cărți, scrisa de **Publius Vergilius Maro** în hexametru. A început-o când era de 40 de ani și a lucrat la ea 11 ani, până la moarte (a. d. X cal. oct. 735 = 22 Sept. 19 a. Chr.) Cuprinsul: După arderea Troiei de catre Grecii Achivi, **Aeneas** însușit de tatal sau **Anchises** și de fiul sau **Iulus** (Ascanius) precum și de mai mulți credincioși ai casei, prîbegesc pe mare îndreptându-se spre Italia, de unde se dicea ca se trageau străbunii eroului. Prigonit însa de Juno și după felurite încercari de restrîcție, timp de șapte ani, el atinge în sfîrșit doritele țermuri într'al optulea an dela parasirea Troiei. În Italia îl primesc bine Latini, domnișorul din partea locului, și îi fagăduiesc sa-l însușească cu fca sa Lavinia. Nunta s'ar fi facut îndata, daca nu se împotrivia **Turnus**, regele Rutulilor, fiul lui Daun. Acest prințipe, care mai de mult încă peșise pe Lavinia, pornesce războiul asupra lui Enea. Biruit însa și ucis, în cele din urmă el pierde, în folosul eroului troian, și mireasa și domniea.

Eneida, care în cele dintâin șese cărți este un fel de Odisee — rataciri prin lumea departe de țelul dorit — iar în celelalte șese un fel de Iliada — lupte încoronate cu triumf — n'a reșarit totuși ca poemele omerice din liberul geniu al poporului, din vraja cântecelor poporane, purtata, gata facuta, din gura în gura și din loc în loc, până sa-si gasească poetul meșter a o încheaga într'o alcătuire artistica definitiva. Ea, din potrivă, opera individuala conceputa de creierul unui singur om, într'un timp când istoria risipise cu facia ei lumca basnelor, era omagiul unui poet genial adus poporului și domniului sau binevoitor Octavian August. Adevărata epopee, în spiritul antic, nu mai era cu putința pe pământul Italiei. Persoanele Eneidei sînt de done feluri: figuri crotite după prototipurii omerice și figuri plasate de fantasia poetului. Cele dintâin, precum **Aeneas-Achilles**, **Turnus-Hector**, **Pallas-Patroclus**, sînt mai mult niște umbre antice, simțind și purtându-se după moda din zilele lui August; pe când celelalte, ca **Nisus** și **Euryalus**, cei doi prieteni clasici, apoi crudul rege **Mesentius** al Etruriei și viteaza **Camilla**, regina Volscilor, sînt pline de viața și au reșas, la rîndul lor, mai ales **Camilla**, tipuri neperitoare. Caci geniul lui Vergil avea farinice neîntrecute pentru caracterele feimenine, un sentiment adînc pentru tot ce e delicat, pasionat, melancolic sau grandios în natura. De aceea chiar figuri cnotoscute bine ca **Dido** și **Andromache**, zngravite cu atîta maestrie, aceea de Euripides și Apollonius dela Rhodos în chipul Medeei, ceastalalta de Omer, au dobîndit, sub penelul strălucit al lui Vergil așa dicînd, o a doua nemurire.

Eneida, privita preste tot, este o lucrare inferioara **Georgicelor** (poema didactica agricola în 4 cărți), nedesavîșita sub raportul invențiunii și al artei. Ea a ramas astfel din cauza morții

premature a poetului, care ar fi lasat, dice-se, chiar cu sufletul sa i se umnicească opera în foc. Aceasta condamnare ar fi fost nedreapta, și lumea ar fi pierdut cel mai frumos monument al poeziei epice latine. Caci, într'adever, sînt în Eneida părți episodice de cel mai puternic efect poetic. Iata-le pe rînd: în c. I: Furtuna, II: Arderea Troiei, III: Andromache, IV: Dragostea ufericitei Dido, V: Jocurile funebre intra onoarea lui Anchise, VI: Descrierea Tartarului și a câmpilor Elysii, VII: Inflacararea războiului a lui Turnus, VIII: Ospitalitatea lui Evandrus, IX: Nisus și Euryalus, X: Moartea lui Pallas, fiul lui Evandrus și aliat al lui Enea, XI: Moartea Camillei și XII: Duellul dintre Enea și Turnus.

Cele doncsprețice cărți Vergil un le-a scris pe rînd, ci cum îi venia mai bine inspirația. Ribbeck a cautat sa stabilească data compunerii lor, dar n'a putut isbnti pentru a 6, a 10, a 11 și a 12. Se scie pozitiv numai, ca pe trei din ele — a doua, a patra și a șesea — le-a cedit poetul însuși lui August fața fiind și Octavia, sora împăratului. Aceasta tocmai pierduse de cîrînd pe fiul ei Marcellus și când, la cartea VI-a v. 883, auzi *Tu Marcellus eris...*, cuviute rostite cu iugenoasă alușine, priu gura lui Anchise catra umbra unui strănepot viteaz stius în floarea vîrstei, leșină de emoțiune.

Pentru compunerea Eneidei sale, Vergil, conștient de sarcina ce-si luase, au întregi se pregatise cercetînd toate izvoarele competente. **Originile** lui Cato, **Antichitățile** lui Varro, epicii ciclici și alexandrii, tragicii și liricii greci, poezii vechi romani Naevius și Ennius: pretutideuni s'a adaptat geniuul sau fecund; dar mai ales alui Omer datoresce el — precum dice Dr. R. Nicolai — strălucirea, abundența și puritatea formei și compozițiunii, mișcarea mladioasa, puterea și armonia ritmurilor, avuția mijloacelor și coniorilor limbii epice, pe cari el îi expunere, zngravire și descriere, în episoade, figuri oruante și comparațiuni, scie sa le întrebunțeze cu o noblețta, care adesea întrece priu strălucire modelele sale.

Cu toate defectele ei — versuri ueterminate sau uecioplite bine, unele adiective incolore, o limba prea figurata, contradicții, uitari, **absurdități** chiar, precum a dovedit-o Napoleon în acerba dar judițioasa critica facuta cărții a 2-a din punct de vedere militar și faptic — Eneida s'a încurat, din vechime până mai în zilele noastre, de cea mai calduroasa favoare. Începe pe timpul lui Hadrian versurile Eneidei, ca și ale poemelor lui Omer, erau consultate la vremi grele, ca niște oracole: **Vergilianae Sortes** (Scriptores Hist. Augustae, Spartian: **Hadr.** II), iar, preste o mie de ani, Daute nu cunteaza a înfrunta întunecimile Iadului decît țîndu-se de mîna fermecatorului cîntareș al lui Enea.

[V. D. Păun.]

Aeolii, vechi semiuție grec., care si-ar trage originea dela **Aeolus**; locuia în partea sud-vestica a Tesaliei: **Aeolis**. Alungați din țara lor, o parte însemnata trecu în Asia mica și pe insulele Lesbos, Tenedos etc., unde întemeiară o mulțime de orașe; mai de frunte erau: **Smyrna**, **Kyme**, **Assus**, **Mitylene** etc. Reg. Lydiei Croesus facu orașele aeolice tributare, iar Cyrus le supuse formal imperiului Perșilor. Războaiele persice le redete ueatîrarea, dar în scurt timp

ajunsera iarăși sub dominația Persilor, apoi sub *Alexandru cel M.*, iar în fine fura încorporate provinciei romane *Asia*.

Aeolona, (*grec.*) instrument musical vechiu, asemănător harmoniului.

Aeolodicon, instrument musical cu claviatura, inventat de *Ī. T. Eschenbach* în Hamburg pe la 1800; în *Ae.* tonurile se produc prin vânt, de nise resorturi de oțel.

Aeolus, (*Eol*) în mit. grec. rege, pe care îl făcu *Zeus* stăpânitor preste vânturi, ca sa le stîrneasca sau sa le înfrâne; palatul seu era pe insula *Liparia* lângă *Sicilia*; cu *Amphithea* avu 6 fii și 6 fete (representanții vânturilor mai aspre și mai line) și traia neînțecat în ospeți și musica (suflarea vânturilor). [Atm.]

Aeon, (*grec.* *Aion*), personificarea timpului sau eternității; om cu fața de leu, aripat, încolacit de un șerpe, cu fulgere pe piept, având în mîna dreapta o cheie și o facie, iar în stînga un sceptru.

Aepyornis, maximus, pasere uriașă din *Mada-gascar*; dupa scheletul aflat se ține de o specie a vulturilor *Sarcoramphus*, e de patru ori mai mare ca un condor; unele exemplare mai traiesc — probabil — în interiorul ins.; oule au o periferie de 94 cm. și cuprind $10\frac{1}{2}$ litre.

Aequator, 1) *Ae. geografic*, cercul maximal, ce încingtura pamîntul, pe unde e mai bulbucată, cu alte cuvinte, cercul ce sta perpendicular pe osia pamîntului și e depărtat dela fiecare pol chiar cu 90°, ori cercul, ce împarteșce suprafața pamîntului în emisfera nordică și sudică. *Ae. geografic*, estingîndu-se pîna la infinit, taie bolta cerească într'o linie cercuala, numita *Ae. lumii*. 2) *Ae. magnetic* se numește acel cerc de pe glob, care leaga locurile, unde inclinațiunea acului magnetic este nula; e în apropierea *Ae.-lui geografic*. V. Magnetismul pamîntului.

Aequatoral, instrument astronomic, cu ajutorul caruia se caută și observa stelele, al caror unghi de oare și declinațiune e cunoscut. Aparatul se compune dintr'un telescop, ce se poate întoarce pe lângă două osii (o. declinatorică și polara.) O. polară sta paralel cu o. lumii, iar o. declinatorică e perpendiculară pe dînsa și poarta telescopul. De pe cercul perpendicular, ce sta pe o. polara paralel cu planul aequatorului, se poate ceti unghiul de oare, iar de pe cel ce sta pe o. declinatorică se poate ceti declinațiunea. (v. ac.)

Aequatoria, provincia aequatorială din provinciile sudanice de sub fosta stăpînire egipt. Sub regimul chedivului *Ismail* stăpînirea egipteană capetă în câțiva ani o estensiune enormă de preste $2\frac{1}{2}$ milioane km². După 1863 *Backer* pașa ocupă pentru *Egipt* în câțiva ani provincia cea mai estrema, care trece preste aequator pîna la lacul *Albert Nyansa*. 1878 aceasta provincie se concrede lui *Emin* pașa (Dr. *Eduard Schnitzer*, n. la 28 Mart. în *Oppeln* în *Silesia*.) 1883 se ridică profetul *Mahomed Achmed* (*Mahdi*) și ocupa una dupa alta provinciile sudanice. Provincia aequatorială însa se susține. Guvernorul *Emin* se retrage spre stațiunile din sud și în *Macraca* nimicesce oștirile mahdiste. Din 1885 el nu mai are nici o legătură cu regimul din *Egipt*. Prin misionarii englezi din *Uganda* trimite însa din cînd în cînd scrii

în Europa, de unde cere ajutor. În *Angl.* se formează o societate pentru eliberarea guvernorului din provincia aequatorială; în fruntea expedițiunii se pune renumitul caletor african *H. M. Stanley*. Ian. 1887 expedițiunea ia drumul spre gurile riului Congo. 28 Iunie 1887 expedițiunea parascesce ultima stațiune a statului Congo, *Jambuja*, și pornesce pe riul *Aruvimm* în sus. După 6 luni de țile iese din grozava padure Congo și 13 Dec. ajunge la lacul *Albert Nyansa*. În provincia aequatorială pe timpul acela nu mai era nici o disciplina, trupele se resculara contra guvernorului *Emin*, și îl declarara prizonier. După multe peripeții în sfîrșit îi succede lui *H. M. Stanley* sa aduca pe *Emin* pașa în Europa (4 Dec. 1889.) Principale stațiuni militare dealungul Nilului sînt dela nord spre sud: *Lado*, *Redjaf*, *Redden*, *Kiri*, *Laborô*, *Duflé*, *Vadelai* și *Tunguru*. Cf. *Im dun- kelsten Afrika* de *H. M. Stanley*. Lipsca 1890.

Aequi, popor vechiu ital., învinși de *Camillus* (389 a. Chr.) iar în resboiul *II. samnitic* (304) supuși de *Romani*. Au cunoscut agricultura și au locuit în regiunile muntoase de lângă *Anio* și *Tolenus*.

Aequinoctiu, pl. *aequinoctii*, două puncte din calea pamîntului în giurul soarelui, când pe întreaga fața pamîntului țiuă e egala cu noaptea. *Ae.* de primăvara e în 21 Martie n.; cel de toamna în 23 Sept.

Aer, o amestecatura de gazuri, cari nu stau în combinațiune chimică; în el se afla: oxigen 20.7%, azot 78.3%, aburi de apă 1.0%, după împrejurari și acid carbonic, amoniac, iod, sulfur etc. Este fara culoare, gust și miros.

A. atmosferic, v. atmosfera.

A. comprimat, *A.* îndesat cam pîna la 7 atmosfere; se conduce prin țevi spre a servi ca putere motrice. Se folosesc și la cladiri sub apă (2—4 atmosfere), pentru a scoate apa din chezoane (v. ac.), are însa efect obositor asupra lucratorilor și causează morburii. [T.]

La marină *A.* compr. se întrebunțează ca putere motrice la torpilele automobile. Pentru comprimarea *A.-lui* sînt instalațiuni, atît la uscat în ateliere, cît și pe bordul basimentelor armate cu torpile, cuprinzînd o mașina de compresie (pumpa) și acumulatorile pentru înmagasinare; acumulatorile sînt provezute cu o coloana de scurgere pentru scurgerea apei provenite din condensarea vaporilor din *A.*; astfel curațit *A.* se introduce în rezervorul torpilei sub o presiune de vr'o 85 atmosfere; de aci, cînd torpila e lansata în apă, petrunde printr'un supapa-regulator, sub o presiune medie de 30 atmosfere în mașina motrice a torpilei, unde lucrează asupra pistoanelor în același mod ca aburii; iese apoi afara printr'un tub pe la coada torpilei. *A.* înmagazinat e suficient spre a asigura torpilei strabaterea unei distanțe de 500—600 m. În unele marini *A.* compr. servese spre a lansa torpilele din tuburi (v. ac.); în marina rom. lansarea se face cu pulbere.

[Constant. B.]

A. de groapă, (gazul balților) v. Metan.

A. închis, contaminat. Compozițiunea normală a *A. atmosf.*, pe care îl inspirăm, e o condițiune indispensabilă pentru susținerea sanatații. În *A.* liber se restabilește lesne compozițiunea lui normală, dacă a fost turburată; din *A.* în-

chis, din atmosfera aflata în interiorul caselor, se departeaza cu greu și în mod mai mult sau mai puțin incomplet necurațiile, cu cari e amestecata pe alocurea. A. atmosf. din interiorul caselor necurate și chiar al curților murdare se strica amestecându-se cu necurațiile volatile, cu gazuri și cu pulveri produse în acele locuri. Astfel atmosfera închisa dobândește un caracter special, care variază după calitatea și cantitatea necurațiilor aflate în local, datorite saraciei, aglomerațiunii, neîngrijirii, construcțiunii rele a sobei, materialului de rea calitate întrebuințat pentru încălzirea și iluminarea locuinței, așezării și întreținerii rele a latrinelor, meseriei ce se exercita în local. A. expirat de oameni și animale, fumul produs la încălzirea și iluminarea artificiala conțin materii otravitoare, praful produs de unele industrii provoacă chiar prin simpla acțiune mecanica la cei cari îl inspira leziuni grave ale organelor respiratorii, afara de intoxicațiuni produse de gazuri și pulveri dezvoltate la exercitiul unor industrii. Unele boale infecțioase se transmit prin intermediul A. atmosf.; A. închis din camera bolnavului servește ca vehicul pentru transportarea emanațiilor corpului bolnav, comunicând germeii boalei persoanelor sanatoase de aer; vestimintele persoanelor sanatoase, cari au vizitat pe bolnav, inibitate cu emanațiile bolnavului, pot transporta boala în alta casa. Aceste neajunsuri se îndreptează prin povețe populare despre regulile elementare de igiena, prin pazirea curățeniei, înlăturarea sau cel puțin limitarea cauzelor, cari strica atmosfera, prin aerisirea (ventilarea) repetita și prelungita a locuințelor, premenirea regulata a A. închis, construirea corecta a locuințelor, menținerea lum în starea curata, în conformitate cu regulamentele de igiena construcțiunilor și de salubritatea locuințelor. Școalele, casarmele, locuințele colective de lucratori ș. a. asemenea locale trebuie sa fie spațioase, întreținute în perfecta curățenie; fabricile, laboratoarele meseriașilor se supun la regulile speciale, prescrie de poliția sanitară și de igiena industrială. Bolnavii, cari sufer de boale infecțioase, se izolează și cei cari sunt obligați a-i visita trebuie sa ia precauțiuni pentru ca ei sa nu servească ca mediu de transmiterea boalei la alte persoane.

[I. Felix.]

A. în montanistică se numește atmosfera, care se afla într'o mina. Se deosebește: A. bun (Gute-), A. greu (Matte-) și A. rău (Schlechte-Wetter). Clasificațiunea aceasta e dependenta de cantitatea oxigenului ce îl conține A. — Compuși A.-lui bun după Wöhl er sunt: 78.492 nitrogen, 20.627 oxigen, 0.840 hidrogen și 0.040 acid carbonic; în general însă A. normal conține: 79 părți N. și 21 părți O. Statele-Unite au statorit în mod legislativ pentru ocrotirea minerilor de carbuni, ca fiecare grup de 70 lucratori sa se provada cu 92.7 m³ A. bun pe minuta. — După Wehrle luminarea comuna de seu arde încă bine până la 18% O., lanpa de mina până la 16% O.; așa ca astfel de A. poate fi încă respirat fara pericol. — Tot sub numirea A. mai numera minerul și urmatoarele gazuri, cari provin în mina: a) Acidul carbonic, se produce în mina prin respirație, ardere, putrefacție și descompunerea materiilor organice; mai apare

adeseori și dela sine, adeca iese din crepăturile stâncei (massei) sau din apă și umple golurile minei. În deosebi provine în minele de carbuni tineri, precum gazul *explosiv* în cele de carbuni de piatra. Daca atmosfera minei conține 5—6% acid carbonic, luminarea de seu începe a arde rău, iar la 10% se stinge. Deja A. cu 8% acid carbonic nu mai poate fi respirat fara pericol. b) Gazul *explosiv* (Schlagende Wetter, Le grisou) CH₄, provine de regulă în minele de carbuni de piatră și arareori în saline. Singur nu explodează, ci numai amestecat cu A. atmosferic. Cea mai vehementa explozie e, când atmosfera conține circa 10% gaz. Explosia poate fi provocata numai prin flacara sau prin corpuri la temperaturile cele mai înalte. Davy a constatat cu lampa sa de siguranță prezenta gaz. expl. până la $\frac{1}{15}$ — $\frac{1}{80}$ în atmosfera. Flacara lampei rămâne neschimbata până la $\frac{1}{12}$ amestec, dar daca proporția e de $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{6}$, capeta colore deschisa și se lungesce. În astfel de împrejurări respirația e încă posibilă, dar petrecerea în atari locuri devine periculoasa, caci lampa poate provoca explosia. c) Hydrothionul, în cantități mai mici provine din gazurile produse cu ocaziunea exploziei materiilor, cu cari se lucrează în mina, din putrefacția corpurilor organice și mai ales prin descompunerea Kis-urilor. Acesta e foarte otravitor și după Faraday paserile nu mai pot trăi într'o atmosfera de $\frac{1}{5000}$, câinii în $\frac{1}{800}$ și caii în $\frac{1}{250}$ părți de amestec. Hydroth. se aprinde ușor, așa ca produce chiar gaz *explosiv*, deși arareori. d) Monoxid de carbon (CO) foarte otravitor; e cu atât mai periculos, cu cât omul nu simte prezența lui și, cadând ca a beat, rămâne în curând mort. Dumas și Leblanc susțin, că chiar și 1% din acest gaz omoară.

Aer, (liturgica). Sf. daruri, cari se prepară spre celebrarea sf. liturgii, se acoper cu trei veluri, doue mai mici și unul mai mare, (v. Acopereninte); velul cel mare însemnează piatra pusa pe ușa mormântului lui Chr. și fiind-că acoper pe celelalte, precum încunjură aerul pământul, se numește și A.

Aerare, aerisare, ventilare: înlocuirea aerului stricat dintr'un local prin aer curat introdus din afara; A. nu se face în mod complet, ca s. e. premenirea apei dintr'un vas oarecare, când golim vasul și-l umplem din nou cu apa curată, căci nu putem cu mijloacele ordinare sa scoatem deodata dintr'o camera tot aerul atmosf., ce se află într'însa, și sa aducem în locul lui deodata o cantitate egala de aer curat, ci înlesnim esirea din camera a unei părți a aerului stricat și diluarea atmosferei necurate, remase în cameră, prin introducerea de aer curat și amestecarea lui cu cel necurat de acolo. Cu cât aceasta diluare și introducere de aer curat și amestecarea lui cu atmosfera necurata din cameră se prelungesce mai mult, cu cât canalul ventilator (orificiul ventilator, apertura ventilatoria) e mai larg și mișcarea aerului mai iute, cu atât efectul ventilațiunii e mai mare, cu atât aerul din camera se va premeni mai complet. Efectul ventilațiunii mai depinde de forța, care împinge aerul stricat a eși din camera și aerul curat din afara a intra în camera. Dintre aceste forțe cea mai importanta e căldura; cu cât atmosfera în-

chisă e mai caldă și cu cât atmosfera liberă e mai rece, cu atât ventilațiunea e mai activă, dacă canalul ventilator rămâne deschis timp suficient. Soba e dar un bun aparat ventilator. Dintre aparatele ventilatoare fereastra și ușa, care prezintă apertura cea mai largă, sunt cele mai potrivite pentru casurile ordinare la locuința. Deschiderea prelungită și repetită a ferestrelor asigură în majoritatea casurilor ventilațiune suficientă și ne scutesce de recurgerea la aparate complicate de ventilațiune artificială, cari obișnuit se pun în mișcare prin mașine cu vapori, și de combinarea ventilațiunii cu încălzirea artificială prin calorifere. În școale, casarmii ș. a. localuri publice putem construi ferestrele astfel, ca partea lor superioară sa se deschidă în jurul axei orizontale, (nu în jurul celei verticale); aceasta parte a ferestrei rămâne deschisă mai multe oare pe zi; ea dirijează spre tavan (plafond) curentul aerului curat introdus din afara, de unde el se scoboară cu încetul și pe nesimțite. Cantitatea de aer curat, ce trebuie introdusă prin ventilațiune pe fiecare oară într'un local ocupat de multe persoane, se fixează în general la cantitatea îndoită corespunzătoare capacității lui; s. e. într'o sală de școală de 200 m³ ar trebui introdusă pe fiecare oară, când clasa este ocupată, câte 400 m³ de aer curat. Cf. Dr. I. Felix: Tractat de Igiena publică și de Poliția sanitară. Partea II. București 1889. [I. Felix.]

Aerul, (*lat.*) *Asa foetida*, sucule laptoasă uscată la aer al plantei *Ferula Scorodosma* Benth et Hook, din fam. Umbelliferelor, de culoare albă sau brună; are miros și gust greșos; se folosește ca medicament; origina sa între lacul Aral și sinul persic.

Aericol, termen ce se aplică unui vegetal și plantelor ce trăiesc cu totul în aer (s. e. unele Orchidee, Aroido, Bromeliaceo din pădurile regiunilor tropicale.)

Aerifer, numele acelor organe ale plantelor, ce sunt însărcinate cu conducerea aerului, s. e. vasele aerifere; *sistem ori țesătură aeriferă* e totalitatea spațiilor intercalare din corpul unei plante pline cu aer și în comunicație cu aerul din afara prin stomatele aerifere.

Aerobi, (*grec.*) anumite bacterii, cari pot trăi numai când sînt în contact cu oxigen liber din aer s. e. bacilul tuberculosei. *Anaerobi*, bacterii cari nu se desvoltă în contact cu oxigenul din aer, ci cresc în medii unde nu e aer (s. e. bacilul tetanosului.) Mai sînt unii bacili, cari trăiesc în aer, dar pot să se desvolte și acolo, unde lipsesc oxigen; aceștia se numesc: facultativ anaerobi (s. e. bacilul febrei tifoide.) *Anaerobiosa*, o condițiune pentru acțiunea microbilor ca fermente.

Aerocist, nume ce se da unor mici saci închiși, pedicelați ori nu, plini cu gaze aflate în diverse regiuni ale corpului unor Alge, ca *Fucus*, *Sargassum*, *Macrocystis* etc. Ele, ușurând greutatea corpului plantei, îi ajută să plutească.

Aerodinamica, v. *Aeromechanica*.

Aerofit, numire dată de Lamoignon plantelor ce trăiesc în aer, în opozițiune cu cele ce trăiesc în ape (*Hydrophytae*.)

Aerofon, (*grec.*) aparat în ventat de Edison pentru a auzi de departe vocea omului, tub de organe cu

lamă (placă) telefono-fonografică; face să auzim cuvintele singuratele la departare de 6—7 km.

Aerofor, (*grec.*) aparat de-a resufla sub apă, ori în aer neaspirabil; rezervor cu aer comprimat.

Aerografia, descrierea aerului.

Aerolit, v. meteorit.

Aeromechanica, (*grec.*) o parte a mecanicii; se ocupă cu mișcarea (*aerodinamica*) și echilibrul (*aerostatica*) corpurilor gazeoase (gazuri, vapori); se numește și pneumatică; tractează: a) Scurgerea aerului din vase prin deschizături fine, ori țevi scurte (țife). Fiind presiunea asupra aerului constantă fenomenele sînt aceleași, ca și la scurg. apei din vase. b) Scurg. aerului prin țevi. Aici aerul are să învingă o rezistență, ce crește aproape proporțional cu patratul celerității (vitesei, regegiunii) sale, proporțional cu lungimea țevii și invers proporțional cu lărgimea ei. c) Mișcarea aerului, la ce se folosesc aratare de direcțiune mișcării (anemoscop) și măsurătoare de celeritatea ei (anemometru); în fine se statoricesc legile, după cari lovesce aerul suprafețele (roțile de vânt.) Lovitura crește în proporțiunea patratului celerității. d) Legile mișcării corpurilor solide în aer s. e. corpurilor aruncate, umbrele de cadut ș. a. La umbrele de cadut mișcarea se apropie cu încetul de cea uniformă, devenind în scurt aproape uniformă.

Aerometru, aparat indicat mai întâiu de Lambrrecht în Göttingen pentru determinarea umezelii aerului. Tot așa se numesc și aparatele pentru analizarea compozițiunii chimice a aerului, eudiometru pentru determinarea conținutului de oxigen ș. a. aparate (Lange, Wolpers etc.) pentru aflarea conținutului de acid carbonic din aer etc.

Aeronaut, (*grec.*) persoane cari se urcă sau întreprind în aer călătoriile cu balonul. Primul a fost *Pilâtre de Rozier*; după el au urmat mulți alții, dintre cari o mare parte s'au născut (v. balon.) *Aeronautica*, maiestria navigării în aer.

Aerostat, (*grec.*) naie de navigat în aer, balon, mașina de sburat. V. Balon.

Aerostatica, partea mecanicii care tractează despre echilibrul corpurilor gazeoase. V. *Aeromechanica*.

Aerotherapia, metod de vindecare prin aspirarea unui aer de o compoziție hotărâtă.

Aes, (*lat.*) bronz antic. A. cyprium, arama de pe ins. Cipru; A. ustum, oxid de cupru sau sulfat de cupru, medicament.

Aeschylus, n. 525 a. Chr. în Eleusis (Attica); participă la luptele dela Maraton, Salamis și Platea; trai în Atena și mai târziu la curtea lui Hiero, rege în Syracus; † 456 în Gela (Sicilia); aderent al învețăturilor lui Pitagora; întemeietorul tragediei attice, perfecționate de Sophocle. Pentru produsele sale câștigă 48 premii; posesiile lui prezintă lupta pentru libertate și pentru învingerea piedecilor sorții amare, și sînt petrunse d'un puternic și avântat sentiment național; planul lor e simplu; înodământul dramatic lipsesc. cea ce slabese interesul pentru acțiune; caracterele puțin reale, mai mult niște tipuri gigantic; astfel devine adeseori și limba pompoasă și greoaie. A scris preste 70 drame, dar numai 7 complete pastrate; Oreste e unul din

cele mai subline produse ale fantasiei omenești, e trilogie: a) Agamemnon, omorîrea lui Ag., care se întoarce dela Troia, prin soția sa Clitemnestra și favoriții ei; b) Choephoroi, Oreste respunea pe fatal sen, omorîndu-și mama; c) Eumenidele, neliniștea fiului matricid. Celelalte piese încă par a fi fost trilogii: Înlanțuitul Prometeu, Cei șapte contra Tebei, Persii, (triumful libertății grecesci.) Ca toți poeții greci Ae. a fost și musicos (compositor al opurilor sale.) Ediția opurilor de Wellaner, Lipsca 1825.

[Dr. E. Cristea.]

Aeschines, orator grec, s'a n. la 389 a. Chr. în Atena; fiind aderentul politicii lui Filip, regele Macedoniei, a trait în dușmanie cu Demostene, care prin vorbirea sa *despre coroană* a exonerat alungarea lui Ae. din Atena. A trait apoi în Ephesos, Rhodos și Samos, unde a întemeiat o școală de oratorie. Dela el an remas trei vorbiri. † 314.

Aesculapius, la Romani, *Asclepios* la Greci, medic rennumit în Grecia veche; se crede a fi fost fiul lui Apollo și a nimfei Coronis. Măntuia bolnavi din gura morții; de aceea Grecii dnpa moarte l'an adorat ca pe deul medicinei și în Epidaurus i-an ridicat templu. Ae. este înfașiat ca un om betrân, cu barba și îmbracat în alb, în mâna dreapta cu un beț, pe care e încolacit un șerpe. Acesta simbolizează întinerirea; iar bețul pe însuși deul, care e gata sa plece în ajutorul celor bolnavi. Figurat: fiecare medic rennumit. 291 a. Chr. a fost în Roma și în provincii ciuma, și la sfatul carților sibiline Romanii an trimis o deputațiune în Epidaurus sa aduca șerpele lui Asclepios, deu vindecator. Șerpele ajungând la Roma s'a așezat pe ins. Tiburului, iar ciuma a încetat; e primul cas, când Romanii an importat divinitate din Grecia. Pe locul templului lui Esculap, (aproape de biserica st. Giovanni) s'an aflat mâni, picioare și alte membre omenești, formate din teracota, pe cari morboșii le dăruiau deului vindecator pentru reînșanțarea membrilor lor morboase.

Aesculinee, nume dat de H. Baillon unei scrii de plante din familia Sapindaceelor, cuprindând done genuri, unul fiind *Aesculus* (v. ac.)

Aesculus L., planta, gen din familia Sapindaceae, subfamilia Sapindeae, conține vre-o 14 specii, ce cresc în Amer. boreala și în munții din Nona-Grenada, din Mexic, din Himalaia, din Persia și din peninsula Malaiana; unele cultivate ca plante ornamentale se gasesc și în Europa priu parcuri. În Rom. și în țările învecinate cresce cultivat Ae. *Hippocastanum* L. cunoscut sub numele popular de Castan selbatic, Castanul calului sau Castan porcesc. Scoarța acestui arbore a fost întrebuințată în medicina ca febrifug. Pulberea de semințe de Ae. *Hippocastanum* L. se întrebuințează ca cosmetic pentru mâni, lucrând prin saponina ce conține. Oleul de Castan selbatic a fost întrebuințat în medicina în contra reumatismului și a guttei ca simplu unguent. [Z. C. P.]

Aesopos, (Esop) fabulist grec din Frigia; viața și figura lui e mai mult mitică; se țice ca ar fi trait în veacul VI. a. Chr. Fablele atribuite lui sînt celebre și sînt traduse în toate limbile culte.

Aesthesiologia, învețatura despre sensuri; capitol al anatomiei și fiziologiei.

Aesthesiometer, instrument pentru mesnrarea sensibilității tactile, adcea pentru constatarea distanței minimale, în care doi stimuli aplicați pe piele se percep (simțesc) deosebit; consta din un compas provodent cu scala.

Aesthesioneurosis, afecțiune de nervi, cu simptome de insensibilitate, formicațini, dureri.

Aestuarium, (*lat.*) lac format prin reversarea unui fluviu; braț de mare.

Aesymnet, (*grec.*) în Grecia veche arbitru ales pentru aplanarea luptelor de partid și pus în fruntea statului cu putere absolută, deci o forma de dictatura. De tiran se deosebesce prin aceea, ca a primit puterea prin alegere. Ae. recunoscut a fost Pittakos din Mytilene. Solon încă a ocupat un asemenea oficiu.

Aether, v. Eter.

Aethiopia, partea din Africa, care în est se marginesce cu siinul arabic, în sud-est ajunge pâna la țernurii mării arabice, și cuprinde în sine țările de ați: Nubia, Abessinia, Adal și Somal. Istoria Aethiopiei se începe din veacurile antice. Originea regilor se dnce dnpa izvoarele indigene pâna la regele Solomon, dela care a avut regina Makeda (regina de Saba) un fiu cu numele Ebna Hakim-Memilehek, dela care își ia originea seminția regilor de Axum. Creștinismul l'an primit Aethiopenii prin secl. IV. d. Chr. Cu venirea Turcilor la preponderanța a avut sa suferi mult și creștinismul în Aethiopia. Intre încordările cele mai mari, regii și-an scint susținé independența contra atacurilor din partea vecinilor. Pe la finea secl. XVIII. semințiile indigene ajung tot la mai mare influința și regii nu mai an nici o putere. Viața de stat ni se prezinta ca o continua luptă internă, pâna când la 1854 un conducător de seminții, Kasa, sub nnnirea de regele Theodor al doilea, unesce din non toate semințiile într'un regat. V. Abessinia.

Aethiopica, *limba aeth.* aparține limbilor semitice. S'a format din dialectul populațiunii arabice, care a inndat țara în timpurile cele mai vechi. Mai bine s'a conservat în părțile nordice. Cu întrodncerea creștinismului limba aethiopica a ajuns la preponderanța ca limba bisericească și de stat. Limba scrisă însa nu a ținut pas cu cea vorbită, așa, ca la începutul evului mediu limba scrisă era considerată ca limba moarta. Ca limba în contact zilnic ea a încetat de a mai exista, înlocuită fiind cu cea amharica, dar ca limba bisericească ea s'a conservat pâna ați, și a devenit un tezaur pentru cărțile bisericesci, cari s'an conservat în aceasta limba.

Aethiops, preparat farmaceutic de culoare absolut neagra; conține de regula vr'un mineral, s. e. A. *martialis* conține fer.

Aethrioscop, (*grec.*) aparat, cu care se mesnră cantitatea de caldura, ce o eradiaza pământul noaptea spre cer; inventat de Wollaston și Leslie, consistă dintr'un termometru și o oglinda sferică concava. Rezervorul termometrului e înegrit și așezat în focarul oglinzii. Termometrul se recesce mai tare ca aerul dimprejur. Din diferența, ce este între temperatura termometrului și temperatura aerului dimprejur, se face deducțiune la cantitatea de caldura eradiată.

Aethusa L., gen din familia *Umbelliferae*, tribul *Seselineae*, o singura specie cunoscută

A. Cynapium L., care crește în Europa și în Asia rusească. În România și în țările vecine se află prin dărimături, prin locuri inculte și cultivate, pe lângă garduri, și este cunoscută sub numele vulgar de Petrinjelucânelui. **A. Cynapium** L. este o plantă veninoasă, ce se poate lesne confunda cu *Petrinjelul*, de care se poate totuși distinge prin mirosul seu grețos, prin tulpina sa verde glauca, provețută cu strițiuni roșietice, și prin florile sale albe. La *Petrinjel* scim, că florile sunt galbene și planta are un miros plăcut aromatic. **A. Cynapium** L., deși veninoasă, totuși în Rusia se mănâncă drept salată. [Z. C. P.]

Aetiologia, învătătura despre cauze, în medicină despre cauzele morburilor.

Aetit, v. Piatra vulturului.

Aëtius, n. 395 d. Chr. în Durostorum (Siliștria), cel din urmă erou al împ. roman occid.; a pacificat popoarele turbulente (Burgunzii, Goții, Celții din Armorica etc.) și a reușit pe câmpiile catalaunice (Châlons-sur-Marne) victoria strălucită asupra oardelor lui Attila (451). Făcuse ucis de împ. Valentinian III. în 454.

Aetna, (*ital.* Etna, numita de Siciliani și Mongibello) vulcan în Sicilia, cel mai înalt din Europa (3313 m.), pe o basă de 130 km. în periferie. E izolat de ceilalți munți ai Siciliei, încungiuat de șesul Simeto și Alcantara; numai în spre nord-vest se continuă un șir de dealuri spre munții Siciliei. Virful (Craterul) e încungiuat de peste 200 conii formați de lava, din cari la erupțiuni ese fum și lava. Vegetația se împarte în 3 regiuni: regiunea cultivată până la înălțime de 1400 m. produce bucate, oleu, vin și cele mai alee soiuri de orange; regiunea paduroasă până la 2200 m., de aci în sus (regiune deserta) muntele e pleșuv, acoperit cu lava și cenușă. La înălțime de 2942 m. se afla un observator astronomic și meteorologic. — Erupțiunile Ae. acum nu sunt periculoase, se manifestă prin fum gros și ploaie de cenușă. În timpuri mai vechi s'au întemplat multe erupțiuni mari, ca la 1169, apoi la 1669, când lava și cutremurul de pamânt au nimicir în parte sau de tot 12 orașe și sate. Alte erupțiuni la 1787, 1852, 1865, 1879, 1886. Cf. Ferrara, *Descrizione dell' Etna* (Palermo 1881); Chaix, *Carta volcanologica et topografica dell' Etna* (Basel 1892.)

Aetolia, provincie greacă antică lângă sinul corintic, în partea vestică a Helladei. *Aetoli* s'au ridicat la însemnată prin alianța aetolică (pe la 322 a. Chr.), care a stat în lupte continue cu alianța achaică, până la subjugarea lor de către Romani (189 a. Chr.) — În regatul Greciei de aci Ae. și Acarnania formează o nomarchie cu suprafața de 7489 km². și 162,020 loc. Capitala: Missolonghi.

A. F., = Arx Fogaras, semnul monetăriei din Făgăraș pe bani batuți în secl. XVII. de principii ardeleni. — a. f. = anni futuri.

Afacere, treabă, ocupațiune necesară, pricina.

1) **A. comerciale** (în Cod. de comer. rom. »acte de comerț»), acele fapte comerciale, cari sunt a se judeca după dreptul comercial, s. e. vânzarea și cumpărarea de marfuri, întreprinderi cu intențiune de câștig, oumpărarea spre închiriere sau zalogire etc. — Cumpărarea sau vânzarea

fără intențiune de câștig nu sânt A. c., s. e. vânzarea produselor unei moșii de proprietar. În cele mai multe state (cu excepția Italiei) nu se consideră de A. c. cumpărarea și vânzarea de imobilități, chiar nici atunci, când s'au cumpărat pentru specula. (Cf. Maniu, *Dreptul comercial*, București.)

2) **A. contențioase** (litigioase) între două state se pot aplana în mod pacinic sau silnic; în modul prim prin negociațiuni diplomatice, mediațiunea unui al treilea stat, conferențe, congrese sau arbitragiu. Silnice sânt măsurile de retrorsiune și de represalii, sequestrul și așa numita blocada pacifica. Mijloacele silnice, aplicându-se, sânt adeseori preliminarii de resboiu, dar prin schimbări de note diplomatice pot eventual contribui în mod indirect spre lamurirea cauzei contențioase. Dreptul internațional modern se nisuesce a înlocui mijloacele silnice prin cele pacifice și a evita în acest mod resboiul, întrucât e numai posibil.

3) **A. străine** sau externe, A. unui stat în raportul său cu celelalte state; se susțin prin mijlocirea diferiților agenți politici și comerciali de ministerul de externe, în fruntea caruia sta ministrul de externe. În Austro-Ung. pentru A. s. există ministerul comun austro-ung. în Viena.

Afafa, dans portughez.

Afanasiev, *Nicolaevici*, *Alexandru*, archeolog rus. n. 1826; primul editor de basme și povesti rusesce, pe cari le compară cu basmele altor popoare. † 1876.

Afect, stare subiectivă a vieții sufletesci, sta în strinse legături cu sentimentele. Prin sentimente se scoate la iveală starea organismului nostru psihofisic într'un moment dat. Facultatea sufletului de a fi atins de sentimente se numește *inimă*, iar starea afectivă a unui individ, produsă într'un moment dat prin sentimentele mai pronunțate și aproape dominante în conștiință, *dispoziție sufletescă*. Aceasta presupune totdeauna o stare normală. Dacă aceasta se conturba momentan, repentin și surprinzător prin oare-cari cauze fiziologice externe, se nasce A. Din punct de vedere al energiei, cu care se arată în conștiință A.-le se clasifică: a) în A. ale elevațiunii sau în plus, numite și stence: veselia, resfațarea, exaltarea, bucuria, mirarea, admirarea, curajul, entuziasmul, mânia; b) A. de depresiune sau în minus, numite și astenice: dispoziție rea, tristețea, superare, necaz, frica, îngrijire, spaima, consternațiune. Cf. I. Popescu: *Psichol.* II.

[Plet.]

Afectare, se descopere în nisuiința unui individ de a se prezenta lumii mai mult decât e în realitate. Cel ce afectează vrea ca oamenii să-l considere drept mai sciutor, mai însemnat, mai bun, niai învețat, mai îngrijitor decât alții. A. se bazează în concepțiuni imaginate, în nisuiințe neintemeiate; se arată în ținută, în graiu, în îmbracaminte, cu un cuvânt în tot felul de forme și manifestațiuni, cari pot să scoată la iveală personalitatea individuală; A. e o stare anormală și bolnavicioasă. Cel ce o savârșește, se numește *afectat*.

Afecțiuni, (*lat.*) în stilistică un defect de stil; se produce când cineva forțează un lucru sau trece peste margine subiectului său; se arată în cuvinte, dacă se întrebuințează cuvinte înalte, vagi, pentru exprimarea unor lucruri

obicei nuite, și în cugetări, dacă li se dă acestora o desvoltare nepotrivită.

Afecțiune, 1) starea sufletului emoționat de ceva; 2) sentiment de bunăvoință, de prietenie; 3) *în medicină*: starea bolnavicioasă a unui organ sau a întregului organism, când ea nu se poate statori mai deaproape; s. e. A. de stomac însemnează: stomacul s'a bolnavit cumva.

Affettuoso, (*ital.*) cu afecțiune, termin de expresiune musicală.

Affidavit, (*lat.* dela affido) în dreptul anglican un document subscris de deponent și întarit cu jurământ; se folosește ca proba juridică în procedura preparatorie a proceselor civile, ori în afaceri cu autoritățile financiare.

Affitto, (*ital.*) term. musical = cu tristețe.

Affitto, *Rodolfo, Marchese d'*, barbat de stat italian, n. 1819 în Ariano și † 1872. A luptat pentru unitatea Italiei, sprijiniind pe Garibaldi și având intime legături cu Cavour și La Farina. Victor Emanuil l'a denumit de prefect în Neapol, iar mai târziu în Genua.

Afganistan, (în limba indigenilor: Urlaiat, în anticitate Drangiana sau Ariana), țeară la nord-estul platoului Iran (Asia), între Persia, Beludșistan și India anterioară, cu areal 720,664 km². și 6.145,000 loc. *Munții*: la nord Hinducus (preste 6000 m. înalt), la est șirul munților Suleiman; între aceștia pasul Bamian (5500 m.) de însemnată istorică; în munții Suleiman e însemnatul pas Chaibar; care duce printre munți spre valea Indului. La nord merge dela Hinducus spre vest șirul Parapomisos; ³/₄ ale terții sânt traversate de ramurile acestor munți. *Riuri*: Kabul, trece prin pasul Chaibar, se varsă în Indus; Hilmeud curge spre vest, se varsă în lacul Hamun la marginea Persiei. *Clima*: continentală, uscată cu ierni aspre și mai ales la sud-vest veri foarte calde. *Produce*: sare și carbuni de piatră în cantități mari, plumb, fer, aur și pucioasă; vegetația în părțile muntoase ca și în Europa, în celelalte părți palmieri, curmali (finici), foetide; fauna: afară de animale aflate și în Europa, lei, tigri, leopardi, hiene, șacali, camile, scorpionii foarte venoși.

Locuitorii: Afganii (în limba lor: Pastun ori Pashun, 4 mil.) aparținători familiei popoarelor iranice, poporul domnitor în țeară; în 3 grupe: durani, terini și ghilțai. Tadsic, urmași subjugăți ai locuitorilor autoctoni (persi); seminții diverse mai sânt Hazara și Kafir. *Religiunea* dominantă: islamul sunnit, de aceea nu stau bine cu Perșii. *Orașe* principale: Kabul, Herat, Ghasnî și Kandahar cu comerț și stațiuni de caravane. *Limba* Afganilor (puștu) e sora cu a Inșilor, din secl. XV. limba literară. *Literatura* e o imitare a literaturii persane. Poet mai însemnat a fost Abd-ur-Rhamân. Țeara e guvernată de un emir cu reședința în Kabul. Armata e organizată europeanesc.

Istoria. Istoria mai veche a Afganilor e cam întunecată, abia reșboaietele purtate sub conducerea Ghasnavișilor (961—1140) i-a făcut mai cunoscute. La o importanță oarecare ajung numai în secl. XVIII., când scutura jugul Persiei, sub conducerea lui Achmed Șah (1747—73), care întemeiaza dinastia Duranilor sau Abdalilor. Ea a domnit în Afganistan până la 1829, fiind în continuu resboiu cu puternicul neam al Baricsailor,

cari răpesc la sine A. întreg, cu excepțiunea provinciei Herat. Domnitor în A. ajunge Dost Muhammed, chanul din Kabul. El vine degrabă în conflict cu Englezii din India învecinată, cari trimit la 1839 o armată de 12.000 oameni în A., ocupă orașul Kabul și pun emir pe Sudza Șah. Dost Muhammed se predește Englezilor, dar fiul seu Akbar puse la cale o conjurație, care erupse în rescoală, alungând și nimicind armata engleză și punând de nou în domnie pe Dost Muhammed, care stată pe tron până la 1862, când muri de 92 ani. Dost Muhammed își designă de urmaș pe fiul său Șir Ali; dar pe acesta îl detronara rudenile sale Afsal-Chan și Mehemed-Asim-Chan. Cel dintâiu a domnit numai câteva luni, iar pe cel din urmă l'a alungat (1868) Iacub Chan, fiul lui Șir Ali, care a domnit până la 1878, când se încep complicațiuni serioase cu Anglia, pentruca Șir Ali primesce o delegațiune rus. cu mare pompă și onoruri, pe când o delegațiune engl. a fost respinsă. Guvernul Indiei se vedă deci constrâns a trimite o armată mare împotriva lui Șir Ali, care trece în Turchestanul rusesc, unde muri 1879. De emir fu ales fiul său Iacub, care spăriat de succesele armelor engleze încheiă pacea dela Gandamac, permițând intrarea liberă a marfurilor engleze și înființarea unei rezidențe engl. permanente în Kabul. Dupa retragerea armatei engl. însă 12 regim. afgane se revoltara și ucisera pe rezidentul englez cu întreg personalul. Vestea acestui macel revoltă greu întreaga India și Anglia; se luară grabnice mesuri pentru ocuparea orașului Kabul și pedepsirea celor vinovați. Emirul Iacub fu prins și internat în India, iar în locu-i se alese sub influința engl. Abd-ur-Rhamân, care își întări bi-nișor domnia dupa învingerea răsvrătutului Ejjub Chan, fratele detronatului emir. 1884 începă a deveni și tronul lui nesigur din cauza diferențelor de granița, ce se iscară între Anglia și Rusia; dar aceste dif. s'au aplanat în 1887 prin o comisiune mixtă, care a hotărât definitiv granițele A.-lui.

Aficiare, activ însemnează a face impresiune sau a atinge mai întâiu sensurile, apoi întreg organismul; pasiv: starea sensibilității și prin urmare a omului de a fi atins de stimuli externi; e cauza și condițiune pentru nascerea sensațiunilor ca concepțiuni ale sufletului, mijlocite prin percepțiunile sensurilor.

Afiosire, (*grec.*) consacrare, dedicarea vr'unei persoane, loc, obiect, ori lucrări exclusiv lui D-zeu; scopul A.-i e ca prin reținerea dela plăcerile lumesci, cari pericliteaza sfințirea omului, și prin executarea exercițiilor sfințe, să se ajungă mai ușor la fericirea temporală și eternă; A. e originea monachismului, a ordului preoțesc, a diferitelor locuri, obiecte și acte sfințite usitate la serviciul divin.

Afil, (*lat.* aphyllus) termin, ce se dă organelor sau plantelor lipsite de frunze, sau cari în locul frunzelor au nișce solzi incolori ori colorați în galbui, roșietic, brun, sau au și solzi mici și frunze modificate (bractee).

Afiliatiune, afiliare, primire într'o corporație sau societate; v. și adopțiune.

Afin, numirea română a plantei *Vaccinium Myrtillus* L. (v. ac.)

Afin și Dafin, în poveștile rom. (P. Ispirescu, Omul de piatră) numele duor feți frumoși. Q

împărăteasă neavând copii, un arap îi aduce burueni și ea, bând din ele, naște pe Dafin, dar și bucatăreașă gusta și naște pe Afin. Imperatul pleacă la bataie și lui D. îi da toate cheile ținându-i, sa nu între în chilia, care se deschide cu cheia de aur. D. totuși intra și uitându-se prin ochian vede un palat și la fereastra pe doamna Chiralina, frumoasa ca o țină, și se bolnăvesce. Imperatul returnând înțelese toate și chieimând doftorii, aceștia îi dăseră: ca D. nu se însanatoșează până nu capeta pe Ch. de muier. D. se hotărăse sa plece și sa o ceară, și pleacă cu A., fratele se u de cruce, trec pe la mama Crivețului, a vântului turbat și a vântului de primăvară; aceasta îi primese preste noapte în casa, iar ei întreaba, ca cum pot ajunge la Ch. și s'o capete de soție? Mama răspunde, ca doara feciorul ei, vântul de primăvară, va sci și l'a întreba, și până atunci pe ei îi ascunde într'o pasere de aur; venind feciorul acasa, ea îl întreaba, iar el spune toate și adauă, ca cine va spune se va împietri. A. le asculta, până ce D. adoarme. Pornesc în padurea neagra, ajung la o gărla de pacură, ce arunca foc până la cer, încăleca pe bușteanul I e l e l o r, trec gărla, apoi A. din buștean face o caruța cu 12 cai de foc și se scoboara la palatul Ch., pe care o ved în haine de aur ședând la fereastra; ea, cum vețu pe D., se bolnăvi. Tatal se întreaba, ca cum s'ar vindeca? O baba îi spune, ca fata nu se însanatoșează până nu va aduce cerbul de aur, care cântă ca toate paserile, și îl va baga pe 3 zile în chilia Ch.-ei. Imperatul porunci ca sa i-se aduca cerbul de aur; A. din caruța face cerbul de aur, baga în el pe D., îl duce lângă palat, iar împăratul îl închiriaza și-l baga în chilia Ch.-ei. Cerbul în chilie începă a cânta de dor, și dupa-ce Ch. adurmi, D. eși din cerb și în doue nopți o saruț, iar a treia noapte ea prinde pe D. și nu-l mai lasa dela sine; în sfârșit se învoi ca sa plece cu D. și înșelând pe imper. plecara din oraș, facând A. din cerb caruța, și sosira acasa la D. Dar mama Crivețului trimise pe un ovreu cu camașe otrăvită la Ch., care o îmbracă și se bolnăvi. Dar A., sciind leacul, stropi pe Ch. cu lacrimi de turturea și o însanatoșă, strajări însa îl parira la D., ca a sarutat pe Ch. și D. porunci ca lui A. sa i se taie capul. A. povesti toate cum s'au întâmplat, și pentru-ca a spus, s'a facut om de piatra. Lui D. și Ch. le-a parut reu, ca A. s'a jertfit pentru ei, dar lui D. i s'a spus în vis, ca daca taie capul copilului, ce i-s'a nascut, și cu sângele stropesce pe A., acesta va învia. D. face așa, iar atunci A. se cresteaza la deget, cu sângele stropesce pe copil și acesta încă învie. — Combinând povestea cu cele duse despre Amphion și Zethos (v. ac.) reiese, ca D. e identic cu Amphion, fiul lui Zeus, iar A. e Zethos. Amphion a fost sciutor de musica. D. cânta în cerb. A. și D., ca și Amph. și Zeth., au avut mare credința și iubire unul catra altul (v. Dioscurii și Gemenii.) A. și D. sunt Dioscurii Românilor. [Atm.]

Afiniș-Vale, (Valea-Afinișului) pareu în partea apuseana a cott. Coșocnei, aparținător regiunii Someșului-Cald (Someșul-Mic); isvoresce din dealul Culmea-Afinișului și, percurgând o valisoara nelocuita, se varsa în Someșul-Cald de-a dreapta, dinjos de prediul Giurcuța; cursul se inferior poartă numele: Valea Beleşului. [Silv. Mold.]

A., *munte*, în cott. Alb. infer., bogat în aur; mine cunoscute deja la Romani.

Afinitate, (alianța, cuscrenie) relațiunea, care se naște prin copula carnala perfecta și consumata între un concubent și consăngeniului celuilalt, precum și între consăngeniului concubentilor între sine. Dreptul bisericesc deosebesce A. legitima și ilegita, după cum copula carnala a fost legala sau ilegală. Relațiunea dintre un concubent și consăngeniului celuilalt se numesce A. de ord. I, cea dintre consăngeniului unui concubent și consăngeniului celuilalt de ord. II, cea dintre consăngeniului unui concubent și afiniului consăngeniului celuilalt de ord. III. În biserica orient. A. e impediment derănator de casatorie până la grad. 7 incl. cea de ord. I, până la grad. 6 incl. cea de ord. II, până la grad. 3 incl. cea de ord. III; în apus numai cea de ord. I până la gr. 8 incl., după computul roman. [Dr. Al. Grama.]

In chemie A. se numesce puterea. cu care se atrag atomii diferitelor elemente, și care e cauza născerii și existenței compuşilor chemici.

Afion, (vorba turc.) suc de mac, opiu, v. opium.

Afipțe și publicațiuni, în drept. român formalița de publicitate ordonate în materie de vândare (art. 474, 481 ur., 503 ur. Proc. civ.; art. 917 ur. C. com.)

Afirmațiune, spunerea, emiterea unei pareri; susținerea, întărirea unei opinii. *Afirmativ*: prin ce se susține, se întaresce o parere.

Afișe, sînt publicațiuni pentru încunoscințarea publicului în oarecare afacere. Se lipsesc de regula pe ziduri. În Ung. A. trebuie sa fie timbrate.

Afictiv, ce causeaza suferința. În drept. penal se deosebesc pedepsele afictive, cari lipsesc pe cel condamnat de viața ori libertate, de pedepsele infamante.

Afloriment, în montanistica partea aceea a filonului (vinei) sau gimentului, care iese din pământ până la suprafața sau aproape de ea. Câteodată A. e acoperit numai de stratul neînsemnat format din pământ fertil.

Afosis, în mit. egipt. e Țeu reu; se aseamana cu Typhon la Greci și Saturn la Romani.

Afonin, *Materu, Ivanarici*, prof. de istoria naturala și agricultura la univ. din Moscova, prieten cu Linné și Pallas. † 1810.

Aforisme, (*grec.*) deosebitele sentențe sau maxime, cari exprima scurt, dar cuprințetor anumite adevăruri morale și filosofice generale. Oratorii și istoricii se folosesc uneori de A., pentru ca împrumuta stilului oarecare putere și precisiune. Prea des aplicate, devin obositoare.

Afra, 1) sfântă, † ca martiră pe timpul împ. Adrian, a fost soția contelui Iulian de Brescia. Țiua comem. 14 Maiu; 2) sfântă, † 304 în Augsburg ca martira pe timpul lui Dioclețian, Țiua comemorativa 7 Aug.

Afranius, Lucius, (pe la 95 a. Chr.) întemeietorul comediei naționale romane Fabula togata. Din cele 40 comedii ale sale au ramas numai fragmente edate de Ribbeck.

Africa, (cu harta), continentul al 3-ea, partea sud-vest. din lumea veche, este o masa compacta, aproape de toate părțile încungurata cu mare, și prin canalul Suez despartita de Asia. E aproape în 2 parti egale taiata de equator, are o suprafața de 29.202,030 km², cu insule cu tot suprafața e de 29.822,664 km². (541.614 mil².)

AFRICA.

	Poseziuni și protectorate britice	Br.
	" " " " germane	G.
	" " " " franceze	Fr.
	" " " " portugheze	P.
	" " " " spaniole	Sp.
	" " " " italiene	It.
	Imp. turcesc	
	Statul Congo	
	Sult. Marokko	Rep. Sudafricană
	Liberia Republ.	Oranje Republ.
	Abesinia	
	Statele indigenilor (Negri, Fellata etc.)	

Măsura 1: 40 000 000.
 0 500 1000
 Kilometri. 1/3 - 10. aeq.
 Înălțime în metri
 Prescurtări: K. Kap. Ld. Land.
 O. Oasă. W. Wadi.

Punctul estrem: în nord Cap Blanco $37\frac{1}{4}^{\circ}$ lat. nord; în sud Cap Agulhas $34^{\circ} 49'$ lat. sud. (8015 km. departare între ele); în vest Cap Verde $17\frac{1}{2}^{\circ}$ long. vest dela Greenwich; în ost Cap Gardafui $51\frac{1}{4}^{\circ}$ long. est. dela Greenwich (7790 km. departare între ele.) Sinuri de mare, în partea nord.: Cabes, Sydra, în vest: Guinea, Baien, Benin, Biafra; în ost: Delagoa, Sofala și mai spre nord sinul dela Aden și dela Marea Arabica. Teritoriul insulelor 620,634 km². între aceste Madagascar 591,964 km².

Teri principale: 1) State independente: Marocco, oasele în Sahara, Nubia, Sudan (Vatai, Baghirmi, Bornu, Kanem, Sokoto, Adamaua, Gando, Massina), republica Liberia, Galla și Somal, republicele sud-africane și orange. 2) Sferile de interese și proprietatea puterilor europene: Stăpânirea turcească: Tripolis, Barca și Egiptul; franceza: Algeria, Senegambia, Congo francez, Gabon, Obok, Tandura, insulele Reunion și Mayotte, protectoratul preste Tuuis, Madagascar și Comore; Anglia: Colonia dela Cap, Natal, țerile Basuto, Betsuan, teritoriul spre nord dela Nyassa, Tanganica spre Uganda până la Aequatoria, Africa de ost britică și protectoratul asupra Sansibarului; coloniile în vest (Siera Leone, țărmuri de aur, Lagos, în districtele Niger), țărmuri Somal, insulele: San Helena, Mauritius, Socotra. Portugalia: Angola, Mosambique, Capverde și insulele Guinea. Germania: Africa de ost și sud, Camerun și Togo. Italia: coastele dela M. Roșie, Danakil, Somal și protectoratul asupra Abissiniei. Belgia: statul Congo. Spania: Coastele dela Sahara spre Cap Boiador și unele insule în Guinea. Pe teritor. franc. vin 5.956,914; brit. 4.170,744; portug. 2.720,000; statul Congo (Belgia) 2.241,250; portug. 2.184,166; turc. 2.032,300; ital. 935,000; Spania 519,280 kilometri pătrați. Teritoriile europ. au deci o suprafața de 20.759,384 km². la aceasta se mai adauga republicele Buren cu un teritor de 425,000 km². Remâne deci pentru statele indigene o suprafața de 8.630,541 km².

Populațiunea, starea culturală. Populațiunea Africei se urca la cifra de 169 mil., dupa statistica mai noua 168.241,000; pe un km². 5—6 loc. Populațiunea cea mai mare e în Sudan în jurul sinului Guinea și pe insule. În nord spre Sudan, Abissinia și în teritoriul Nilului e preponderanta rassa caucasica (culoare închisa, întunecata): populațiunea Berber (în Nubia) Abissinieni și Turcii (Egipt, Tripolis, Tunis). Celelalte parți ale A.-ei sunt împopulate de rassa etiopica sau de Negri (cea mai întunecata culoare e în Senegal și la marginile sud-estice.) În sud sunt Kafferi, Hottentotii și Malai. Colonisti europeni se afla mai ales pe marginile coastelor, cei mai mulți la capul de buna speranța, în Algeria și pe insule. Dupa religione creștini aflam în Egipt, Abissinia și în Madagascar; în nord domineaza islamul. În A. equatoriala, în cea estica și în statul Congo sunt o mulțime de stațiuni misionare pentru lăptirea creștinismului și a civilizațiunii. — *Ocupațiunea populațiunii:* vânatul, economia de vite, economia de câmp și minăritul. Intre a. 1493—1875 în A. s'a scos aur în valoare de 2137 mil. marce. *Industria* se marginesce la lucrarea pieilor, lânnei, cănepei, matasei și mineralelor. *Comerțul* e puțin dezvoltat; în

jurul coastelor banul e cunoscut, în internul țerii totul merge cu schimbul. La țărmurile marii și în stațiunile riuurilor mai mari comerțul e în mâna Europeanilor, în internul țerii în a Arabilor, cari mai ales în parțile nordice au renumite stațiuni de caravane și țirguri. Dintre articolii de *export* amintim: cafea, zahar, urez, curmale, gummi, lâna, unt de lemn, os de elefant, piei de animale, pene de paseri, ceara, aur în praf; negoțul cu sclavi în timpul din urma e suprimat aproape cu totul.

Artele și științele sunt aproape necunoscute, numai în parțile nordice sunt unele școale pentru studiarea și interpretarea Coranului. Viața de stat patriarhala și despotica. Cele mai însemnate state: Marocco, Egiptul, Abissinia și statele sudanice. Aproximativ $\frac{1}{5}$ din țeritoriul A.-ei cu preste 100 mil. loc. stau sub domnia resp. sub scutul Europeanilor.

Istoria descoperirilor. Descoperirile în A. se continua din secl. XV.; în secl. nostru au luat mari dimensiuni, încât abia mai sunt locuri neumblate de caleții europeni. 1456 Cadamosto încungiuă cu corabiile partea sudica a Guineei sup., Bart. Diaz descopere capul de buna speranța (1486). În secl. nostru se fac descoperirile cele mai însemnate: Mungo Park, Lander (Niger), Horremann (Fezzan), Burckhard (Nubia), Oudney, Denham și Clapperton (Sudan), Laing, René, Caille (Timbuktu), Brocchi, Hemprich și Ehrenberg (Egipt), Ruppel (Nubia și Abissinia), Ruhseger (Egiptul, Nubia și Cordofan), Lichtenstein (Capland), Smith (Congo), Lepsius (Egipt), Beke (Abissinia), Barth, Overweg și Vogel, (A. nord.), Parkins (Nubia), Heuglin (Abissinia și Nubia), Burton și Speke (lacul Ukereve și țeara Somali), Baker (lacul Mirutan), Decken (A. aequator.), Petherick (lacul de sus), Munzinger (A. nord.), Beurmann (Nubia, Abissinia și Vadai), Livingstone, Cameron, Stanley, Pogge, Serpa Pinto, Buchner, Brazza, Wissmann, Emin Pașa, Casatti, Peters (A. centr. sud.), Stanley (Tanganica. Victoria Nyansa, Albert Nyansa, Albert Eduard Nyansa, riul Congo primadata descoperit până la versarea în mare, lacul Leopold al II., riul Aruvimi, padurea cea mare Congo, din care abia a eșit dupa 6 luni de țile), Du Chaillu (Gabun), Lad. Magyar, Andersohn (coastele sud-vest.), Rohlf (Marocco-Atlas, Abissinia), Lenz (Sahara vest.), Duveyrier (Sahara, Algir.) Mauch (A. sud-ost.), Fritsch (distr. Bettuon), Tinné, Schweinfurth, (țerile Nilului), Brenner (Galla), Nachtigall (Bornu, Vadai), Reichenov, Buchholz, Lühder (distr. Camerun), Güssfeldt (coastele Loango), Flegel (Binie), Holub (A. sud.), Antinori și Soleillet (Somali), Wolf (Togo), Kund, Tappenbeck, Morgen, Zintgraf, Thomsohn, cont. Teleki (Camerun), Meyer (Kilima Ndsaro), Baumann, Stuhlman (A. germ. est.) Primadata a fost cercetata A. dela sud spre nord până la equator în Uganda, și dela Tanganica până la mare (est-vest) pe riul Congo de Stanley 1874—1878. Dela est spre vest prin Cordofan preste Darfur, Vadai, Bornu, Socoto, Egan lângă Niger până la sinul Guinea prin Ital. Mateucci și Massari; Lupton (Bahr el Gazal), Slatin (Darfur și provincia de sub stăpânirea Madișilor.) Dupa ce între a. 1879—1882 a facut Stanley drumul cel lung dela versarea riului Congo în mare până la cataracte Stanley și a zidit stațiuni perma-

Tipuri africane.

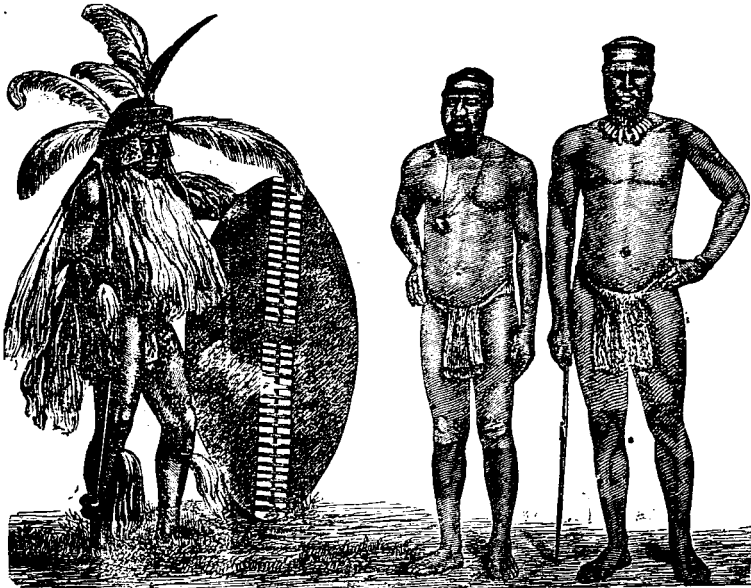
Negru dela litoralul auruului.

Abessinian.

Negru din Darfur.

Amazulu.

Somali din Merka,

Njam-Njam.

Akka,

nente, s'a început o nouă eră a cercetarilor în internul A.-ei. Dela vest spre est a trecut cruciş preste A. Wissmann (1881—82. Coastele Loango-Kongo-Nyangve-Sansibar), Lenz (1885—1886 Congo-Nyangve-Sansibar.)

Condiţiuni fizicale. În nord aflăm şesuri mari, $\frac{1}{9}$ a teritorului, în sud aflăm mai multe dealuri. Platourile cele mai mari sînt în sud. — *Impărţirea orografică.* I. A. sud. cu platourile (1200, 1500 pîna la 2000 metri.) Teren foarte fructifer, bogat în ape şi împopulat. Dela coastele Mosambic şi Sansibar spre nord-vest sînt lacurile cele uari, iar sub equator se afla un şir de ţeri muntoase cu platouri şi vîrfuri înalte pline cu zapada (Kilima-Njaro 6130 m., Ruvenzori 5800 m. Kenia 5600 m.; spre golful Biafra e vulcanul Kamerun 3990 m.) II. Intre Oc. Atlant. şi M. Medit. scurgerea apelor o formeaza munţii gigantici în vest şi sud dela Tanganica (Msumburo 3300 m.) III. Intre Niger şi Alpii Abissinie: marele platou Sudan (260—300 m. înalt.) IV. Sahara, Marele Desert, cu teritor de 6.180.400 km². cu ridicături însemnate, spre vest cu şesuri adânci. V. Platoul Atlas, cu stepele Biled ul Tserid. Privitor la *riuri* aflăm mare variaţie. Pe când în nord abia dam de riuri mai însemnate, la equator sînt riuri puternice. Spre M. Medit.: Nilul; spre O. Atlant.: Senegal, Gambia, Niger, Ogove, Congo, Cuasa, Cunene, Oranje; spre Oceanul Ind. aflăm: Limpopo, Sambesi, Rufiji, Tana, Dsnb. Lacuri: Tsad în platoul Sudan, Tana în Abissinia; în A. sud-est.: Njassa, Baugveolo, Moero, Tanganica, Akanjaru, Ukerere (Victoria Njansa), Albert-Eduard Njansa, Albert Njansa, Rudolf, Sirva şi Ngami. *Clima* e continentală, variată. Sub equator caldura variază între 54—56° C. Noaptea au temperatura de 12—15° C. Anotimpul ploios în nord dela equator e în Apr.—Oct., sub equator în Oct.—Apr. *Vegetaţiunea* mai ales în vaile rîurilor e foarte frumoasă şi variată. Animalele sînt mai puternice şi mai selvatice ca în alte părţi de asemenea condiţiune. Dintre plantele mai importante cele mai cunoscute sînt: curmale, palmi, deosebitele soiuri de aloe, nenumerate plante pentru medicamente, pentru colorii şi pentru lucruri de masărit, papyrus, arborele de cafea şi de gummy. Se cultiva: banane, indigo, secara, cucuruz, urez, poame europ., vin şi poame sud. Animale selv.: zebra, onagga, guu, elefantul, girafa, rinocer, leu, leopardii şi liena. Toate aceste sînt foarte desvoltate şi au hrana abundanta din antilope, gazele, ieprii, deosebitele soiuri de maimuţe şi pisici. Mai sînt: mulţi crocodili şi şerpi mari veniuoşi; paseri cântătoare mai puţine ş. a. papagalul, diferite soiuri de ibis, struţi; lacustele sînt plaga unor ţinuturi, furnici şi muscele Tschetsche din A. sud.; animale de casa mai importante: calul, canila, dromedarul, mîgarul, vitele cornute, oile şi caprele. (*Literatură specială*: opurile scrutarilor amintiţi.)

Africanus, 1) *Sextus Iulius*, istoriograf roman din Emaus, n. în secl. III., renumit prin opul »Chronologii» (consemnarea eroilor olimpici, edate de Rutgers 1862), din care mai sînt unele fragmente; întemeietorul Cronografiei creştine. 2) A. sfânt, † ca martir pe timpul lui Decius, ziua comem. 10 Aprilie. 3) A., connumele Sciopionilor, în memoria victoriilor purtate asupra Carthaginei.

Afridi, popor resboinic în munaţii diu Afghaniştan în nord-vestul Indiei-britice, 90.000 loc. Mult timp au fost spaima caravanelor şi a caletoilor.

Afront, (*franc.*) împuntare, insulta, ruşine.

Aftanasievici, *Stefan*, fost cancelist la cousistorul gr.-or. din Cernaui; a tipărit în 1804 pentru şcoalele din Bucovina un catechism în limba rom., germ. şi rus., lucrat după unul mai vechiu, cam dela 1774; † la 18 Sept. 1809.

Afumare, mijloc de conservare a carnilor, are acelaşi scop ca şi saratura: ca prin uscare cumpetata şi întrebuiţarea unor materii, cari împedeca putreţirea, sa se conserve carnea pe mai mult timp. Acaţata carnea în fum uscat, i-se detrage o parte din apa şi diu fum întra unele materii în ea, (Creosol etc.) cari împedeca descompunerea şi o face mai solida. Condiţiunea prima la o A. buna e ca funul sa fie din lemne uscate. Temperatura funului joacă un rol însemnat; A. daca e proa mare, o parte considerabila din grasimea carnii se topesce şi totodata întra din el funingine şi o îngalbenesce. A. se face în camere aume întocmite spre scopul acesta.

Afumată, varietate de strugure cu boabe ruginite, de-o culoare amestecata diu alb, galbin şi roşu, picurata cu negru; e dulce şi gustos. (Etyim. M. Rou.)

Afumaţi, numele mai multor sate din j. Ilfov, Dolj, Teleorman, Tutova, Olt; fort în jurul Bucureştilor. La A. din jnd. Ilfov au fost batui Turcii la 1539 de Radu dela A., giuerele lui Neagoe Basarab.

Afundare, immersio, e forma botezului, adeca actul, prin care cel ce primesc creştinismul se afunda de 3 ori în apa naturala sfinţita, rostind preutul cuvintele: Boteaza-se servul lui D-şeu N. în numele Tatalui, Fiului şi al Spiritului sfânt. « Mai târziu, din considerare la debilitatea corporala a pruncilor şi a bolnavilor şi la sexul femeesc, în locul A.-ii s'a întrodus turnarea (infusio.) Stropirea (aspersio) nu se mai usează. Cauoanele vorbesc numai despre A. întreita. A. însemneaza moartea şi petrecerea de trei zile în mormânt a lui Isus Christos, iar scoaterea — aşirea — din apa, învierea Lui. În sens propriu A. însemneaza curăţire de pecate, în special de pecatul stramoşesc, precum şi învierea noastră după exemplul lui Isus Christos. — A. se mai face cu sfânta cruce la diferitele sfinţiiri ale apei la diferite ocaziuni, precum la Botezul Domnului, sfinţirea bisericii, sfinţirea casei ş. a. (V. Botez.)

Afurisenie, anatomia, blastem, interdict, act religios prin care se cere dela D-şeu pedepsirea, ori se detrage binecuvântarea bisericii dela persoane, oraşe, sate, ţinuturi ori ţeri întregi din cauza vr'unei crime, eresii ori schisme îndreptate contra bisericii; dureaza pîna la îndreptarea celor afurisiţi, căud li se da deslegare, absoluţiune. Un fel de A. sînt rugăciunile dela botez îndreptate contra diavolului, exorcismele marelui Vasile pentru cei ce patimesc de spirite rele, rugăciunile marelui martir Trifon, ce se cutesc la gradini, vii, ţarine ş. a.

Afz., în terminol. botan. prescurtare pentru Afzelius.

Afzelius, 1) *Adam*, botanic, n. 8 Oct. 1750 în Lauf (Westgotland), † ca profesor în Upsala

20 Ian. 1837. Opera lui principală: *Genera plantarum guineensium* (1804). 2) *Arvid, August*, poet din Svedia, n. 6 Maiu 1785, † 25 Sept. 1871 ca pastor în Enköping. S'a distins prin colecțiuni de poezii și balade populare, ca poet (romancier) a aparținut școlii gotice.

Ag., 1) în chemie semn prescurtat pentru *Argentum*; 2) în botanica prescurtare pentru numele *Agardh*.

Agă, agha, cuv. vechiu *turc.*, mai mare, frate, șef, domn. Titlul oficerilor dela bimbăși în jos. În Asia mica = domn. (v. și efendi.) În România se folosea cuv. A. sub formele: agăuă, agă = boerie locală, pl. agalari, agalari, agi, agale, agasi.

Agabus, profet pe timpul apostolilor. † ca martir în Antiochia.

Agadir, v. Santa Cruz.

Agafon, 1) nume barbațesc, obicnuit mai ales printre calugari; 2) manastire de calugarie în j. Botoșani, pl. Tergul, situata în padure, la apus dela satul cu același nume. Sunt 2 biserici cu 3 preoți, 1 diacon și vr'o 124 calugarite; înprejur manastirea are pânent în estensiune de 171 hect., care se cultivă în folosul ei. Dupa legenda manastirea a fost înființata de un calugar numit A., care cu mult înainte de 100 ani pogorându-se dela fosta manastire a Doamnei în padure, auți într'un frasin un glas ângeresc și întorcându-se la ai sei spuse cele auzite. În urma cu ajutorul altor calugari taiă frasinul și cladi din el și din alți arbori vecini o bisericuța de lemn și câteva chilii. Calugarii însa n'au putut sta mult timp aici, pentru-ca au fost alungați de Olareasca din familia Pisoschi, care s'a calugarit și a adus în locul calugarilor calugarite de pe la manastirile vecine, iar ea a devenit starița. Aerul sanatos și pozițiunea frunzoasa a acestei localități atrag pe mulți vizitatori în timpul verii. Cf. Dicționarul geografic al j. Botoșani, de V. C. Nadejde și I. Țițu. București, 1895.

Agai, Adolf, omorist magh., n. 1836, redactor al foii umor. *Borsszem Iankó*, care dimpreuna cu foșoarele acestui autor aparute sub pseudonimul Porzô în l. germ. și magh., se bucura de mare popularitate.

Agalactia, lipsa laptelui la femei, cari au născut.

Agama, planta agamă; plante lipsite de sexualitate și de organe sexuale, incapabile deci de a se reproduce prin oue. De present sânt puține plante agame. Tot prin acest termen se înțelegeau altadata Cryptogamele în genere, numire ce a trebuit sa fie parasita ca necorespundând realității. [S. Șt. R.]

Agamé, un teritor în Abessinia sup., în Tigre.

Agamemnon, șeful Grecilor în resoiul Troiei, fiul lui Atreu, regele Mycenei; alungat cu frateșeu Menelas, în urma usurării lui Aegistos, ajunse la Sparta, unde lua de soție pe Klytemnestra, fica regelui; sora mai mică a acesteia se casatori cu Menelas; sprijinit de Spartani recâștigă tronul parintesc, întinându-și stăpânirea și devenind cel mai însemnat dintre regi (1201—1180 a. Chr.); el iertă totul lui Aegistos, lasându-l chiar locșitor al seu, când trebuia sa plece în resoiul troian. A. puse totul în joc pentru reușita acestei expediții; în Aulis jertfi pe fica sa Iphigenia, ca sa obțina vânturi fa-

vorabile corabiilor; la Troia deto dovești de pricere, dar cearta sa cu Achile contribuï și ea la prelungirea cu 10 ani a resoiului, sfârșit numai prin stratagema lui Odiseu. Cucerind Troia a capetat drept prada pe Cassandra, fica lui Priannus. Scăpat din lupte Regele-Regilor, cum îi diceau Grecii, gasi moartea la caminul conjugal prin complotul soției sale și al lui Aegistos. A. a renas tipul majestații, fiind și un epitet al lui Zeus; e o figura placuta a tragicilor Greci.

Agamia, necasatorie, celibat, burlacie; în *sciințele natur.* lipsa complectă de sexualitate la plante, ca *Pteris cretica*, cari nu se reproduc în sensul propriu al cuvântului, ci numai se couseva și se multiplica. Lipsa de sexualitate se explica pâna la un punct prin aceea, ca odinioara au avut-o și din cause necunoscute a disparut, caci alte specii alaturate o posed. [S. Șt. R.]

Agamogenesa, (*grec.*) generațiunea asexuata. Prin acest termen se arata formele asexuate, ce întra în ciclul evolutiv al unei plante sau al unui grup de plante; s. e. formele cu conidii dela ciuperci.

Agamonomoicie, sau Agamonoicie, particularitatea ce o au unele plante, când pe același individ se gasec flori ermafrodite și flori asexuate (agame), numire creata de Errera la 1870. Așa se observa la *Viburnum Opulus*, la unii *Oncidium* etc.

Agânâu, hora țeraneasca, care se joaca pe lângă Olt; în *Dolj* se numesce *bătuta*.

Aganipe, dupa mit. grec. fata lui Permessos (sau Termessos), deu de riu; a fost ninfa isvorului Aganipe de pe dealul Helikon; isvorul a fost sacrat muselor. [Atm.]

Agapanthus, planta, gen aparținator familiei *Liliaceelor*, tribul *Ahieelor*; cuprinde specii erbacee austral-africane, ce se cultivă în florarii; au un rhizom, din care emana foile lat-lineare basilare; florile albastre de forma pâlniei formeaza o umbela susținuta de doue bractee membranacee; semênța e turfita și la partea super. membranaceu-aripata. [A. Pr.]

Agape, (*grec.*) așpețele împreunate cu serviciu divin pe de timpul apostolilor și din cei dintâiu secolu ai creștinismului, ce le dau creștinii spre ași manifesta și în faptă iubirea deaproapelui. Mâncările și beuturile se duceau la biserica și tot acolo se și consumau. Introducându-se cu timpul abuzuri, mai marii bisericii (Sinodul Laodicean, can. 28) au oprit ținerea lor în biserica. La noi și ați se dau un fel de A. cu ocazia înmormențarilor și se numesc pomeni (v. ac.)

Agapet, 1) *A. I. papă*, 535—536. 2) *A. II. papă*, 946—956.

Agapia, 1) nume femeiesc; 2) manastire de calugarie în jud. Neamtu, pl. Sus-Mijlocul, cu 355 maice și 61 surori, mai ales din clasa aristocrației moldovenesci; are poziție frumoasa și placuta, fiind împrejmuita de trei parți cu munții Magura, acoperiți cu bogate paduri de brad; are 2 biserici mari: *A. din deal* numita și *A. veche*, zidita în a II-a jum. a secl. XVI. de voevodul Petru IV. supranumit Șchiopul, și *A. din vale* lângă pareul cu același nume, zidita la 1642 de Hatmanul Gavriil, fratele lui Vasile Voda si soția sa Knêghina Liliana. A. posede mai multe

odoare de preț, moșii, podgorii (vii) și mai multe dughene în Iași; între 1689—1693 a fost ocupată și pradată de Leșii lui Sobieski, în revoluția din 1821 a ars; până la 1803 a fost locuită de calugari, atunci însă metr. Veniamin Costachi pentru unele greșeli i-a stranutat pe toți (15) la alte manastiri și a adus acolo calugarițe; la început erau mai puține, dar cu timpul s'au înmulțit așa, ca la 1872 erau 490. 1834 din legatul de 1000 galbeni al stăriței Elisabeta, sora metr. Veniamin, s'a zidit schitul cu hramul Nascerea Domnului; 3) sat aparținător com. rur. Filioara, cu 240 fam., vestit prin industria sa națională. Cf. Melchisedec: Notițe istorice și arheologice. București, 1885 și C. D. Gheorghiu: Dicționar geogr. al j. Neamțu. București, 1895.

Agapici, Gapici, celebru pictor și sculptor, membru în corporațiunea Sv. Hierolim din Roma; dintre lucrările lui s'a pastrat statua acestui sfânt în Roma.

Agar, roaba lui Avram și mama lui Ismail.

Agar-Agar, o substanța gelatinoasă extrasă din mai multe feluri de Alge Floridee, mai cu sama din *Gracilaria (Plocaria) lichenoides* Grev. și din diverse specii de *Euchuma*; din aceste se scoate adevăratul *Agar-Agar de Singapur*, iar din *Gracilaria lichenoides*, numita de Malaezii *Agar-Agar-carang*, se scoate Agar, cunoscut și sub numele de *muschiu de Jafna* sau *de Ceylon*. Planta crește în mare pe lângă coastele Oceanului indian, la Ceylon, insulele Sundei, Moluce. Se prezintă ca niște filamente albe roșcate, ramificate, lungi (8—11 cm.), subțiri, cartilaginose, cu miros de plante marine, gust sarat. Pe lângă alte substanțe mai conține și o substanța gelatinoasă (*gelosa lui Payen*), ce se disolvă în apa fierată, prin solidificare da o gelatina mai bună decât cea animală. E insolubilă în alcool, eter și acizi întinși. E întrebuițată ca aliment de locuitorii de pe coastele Chinei, la Singapur. Din cauza ca conține azot se poate da ca aliment ușor și reconstituant convalescenților (I. Lepine.) Se mai administrează și în cazuri de iritațiuni ale tubului digestiv, în disenterie. Pentru ca putrește greu se substituie gelatinei animale, si e de o întrebuițare curentă în laboratoarele, unde se fac culturi de Microbi și de alte plante microscopice, ca suport pentru culturi. Chinezii gomează cu ea stofele de gaz și hârțile de lanterne, făcându-le inatacabile de insecte. [S. Șt. R.]

Agardh, 1) *A. Carol Ad.*, botanic, n. 1785, † 1859, profesor univ. în urna episcop de Wermland. A scris opere de valoare în materie de botanică, teologie și econom. pol. 2) *Iacob Gheorghe*, botanic, fiul celui de sub 1), n. 1813; director al grad. botan. din Lund.

Agarean, Agarinean: nume biblic, aplicat Mohamedanilor. Dupa o credință foarte răspândită în veacul de mijloc, Arabii și Mohamedanii se trag din Ismail, fiul lui Avram din roaba Agar; Românii numiau așa mai cu sama pe Tatari. (Etymol. M. Rom.)

Agarici, familie nobila moldovenească, de băstina din districtul Fălcui.

Agaricin, medicament contra asudatului ofticoșilor și contra podagrei; formează cristale fara culoare, gust și miros; se estrage din specia de bureți *Polyporus*.

Agaricineae, familie vastă de ciuperci Basidiomycete cu spori produși de baside externe (*ectobaside*), normale (*homobaside*), adeca celule continue, umflăte în naciuca, la vîrf cu 2—9 spori purtați de câte o sterigmă variabilă în lungime. Basidele amestecate cu parafize sînt reunite în hymeniu pe fața inf. a unei palarii (*hymenophor*) pe niște indoituri, vine, lame ale acestuia (*hymeniu catotrop*.) *Hymenophor* de ordinar gros, carnos, ca o palarie sau umbrela, cu marginile resfrînte înlauntru sau afara, prin urmare convex sau concav, purtat de un picior (*stipa*) aședat în centrul feții inferioare a palariei sau excentric, de lungimi variabile, chiar nule. Lamele hymeniale simple, ramificate, ori anastomosate, radiaza dela stipa spre marginea palariei. La unele dintre cele mai sup., atât piciorul cât și palaria sînt la început închise într'un sac general (vel general, *volva*). Crescînd ciuperca, sacul se rupe lasînd la baza o teacă (*vaginula*), restul rămîne permanent ori transitoriu pe fața sup. a palariei ca niște fașii sau ca o pulbere. Sub sacul general uneori se afla un al doilea (vel parțial), alteori numai el e present; membranos ori pulverulent, el reunesc marginile hymenoforului cu stipa. Când ciuperca crește, el se rupe; de e membranos lasa în jurul stipei la înalțimi diferite un guler (*inel*); de e mai lax, pulverulent persista pe marginile palariei ca o perdea (*corțina*.) În A. întra toate formele numite vulgar

Ciuperci; traiesc pe pînînt, pe scoarța arborilor, pe lemne, balegar etc. Multe sînt comestibile, altele veninoase; conțin sucrici laptoase, galbene ori roșii produse de celule laticifere. Cuprinde 2 triburi: *Ptychophylleae* și *Leptophylleae*, care are genurile cele mai multe, dispuse dupa culoarea sporilor în sub-triburi. [S. Șt. R.]

Agaricus, L. (Karst.), gen de ciuperci, a dat numele familiei Agaricineelor; cuprindea altădata, ca subgenuri, multe forme ridicăte ađi la rangul de genuri autonome. A. astfel restrîns se numesc mai exact *Pratella* Pers., ori *Psalliota* Fr. și cuprinde ciuperci cu aparatul vegetativ trăind în substrat și reprezentat printr'un mycelin foarte ramificat, ramurile reunite în cordoane masive de pseudo-parenchym (*stroma*), pe care se formează aparatul sporifer, reprezentat prin o palarie și o stipa de forme variabile, însa totdeauna existente; lamele radiale ale hymenoforului au marginea libera subțire, spori ovoizi, neteđi sau granuloși cu câte un por germinativ, colorați purpurii sau brun purpurii; n'au volva; au inel membranos; baside cu 4 sterigmate fiecare cu câte un spor; plante terestre, bogate în zaharuri, substanțe azotoase etc., ceea ce le face cautate ca comestibile. *A. campestris*, (v. ilustr. p. 60) sau ciuperca de balegar, în multe țeri obiectul unei culturi raționale. Ca alte specii mai putem cita: *A. caesareus*, rom. *burete galbin* sau *ciuciulete*, cu palarie portocalie, nepatată și lamele galbine, foarte gustoase, bun de mîncare. *A. emeticus*, rom. *burete domnesc*, cu palarie în forma clopotului, care însa se desface; e la început roșu, apoi brun, verđiu, galbin și alb; are lamele albe, sub palarie însa roșii; miroasa grețos și pricinuesc vomare; nu e bun de mîncare. *A. deliciosus*, rom. *opintici* sau *rișcon*, palaria are la mijloc o gripiță, e de culoare portocalie; bun de mîncare.

Hydrum repandum rom. burete țepos, are un trunchiu alb, fragil, o palarie lata și carnoasa, ghimpi albi de diferite lungimi; bun de mâncare. *A. muscarius* rom. muscar, are o palarie de un roșu mohorit cu negei albi și numeroase lamele albe; conține venin (*muscariu*) foarte periculos, deci nu e bun de mâncare.

Agassiz, Ludovic Ioan Rudolf, naturalist; n. 1807 în Mottier, cantonul Freiburg; 1832 numit profesor în Neuchâtel. A scris: Istoria naturală a pescilor din apele dulci ale Europei centrale (1839—1845), cercetari asupra pescilor fosili (1833—1842) și despre echinodermi și molusce. De mare valoare sânt scrierile sale referitoare la periodul glacial: Etudes sur les glaciers (1840) și Système glaciaire* (1847). Chiemat (1846) profesor în New Cambridge, întemeiă acolo muzeul pentru zoologia comparativă. 1865 caletori prin Brasilia, 1871 pe Oceanul Atl. spre a sonda afundimile lui. † 1873 în New Cambridge.

Agat, (achat) varietate criptocristalina de cuarț; presenta paturi concentrice neregulate de diferite culori, în centru de cuarț cristalisat; când lu-

3 grupe: 1) *Leviostres*: Cucul, Pescarul, Pupaza; 2) *Picariidae* (Gheunoaisle); 3) *Papagali*.

[V. B.]

Agatha, sfânta, n. după legenda în Catania sau Palermo din parinți fruntași, trecuta de timpuriu la creștinism. † ca martira în prinsoare (251 d. Chr.)

Agathidium, Selig., insect din familia *Silphidae*, care traiesce în bureți și plante putrede; se afla și în regiunile noastre.

Agathodaimon, la Greci spiritul bun sau zeul imbelșugării economice.

Agathokles, tiran în Syracusa, n. 361 a. Chr.; la început de meserie olar, ajunse în urma talentului seu militar comandant al armatei republicane, macelari câteva mii de aristocrați și se proclamă domn (tiran) al Syracusei; purtă resboiu (311—306) contra Cartaginei, dar fara noroc; fu otrăvit de nepotul său Archagathus (289) și la dorința proprie ars de viu.

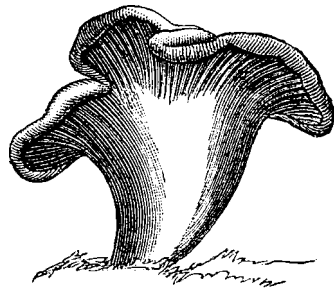
Agathon, 1) sfânt, n. în Palermo, pontifice roman (678—681), în care calitate a mijlocit condamnarea eresiei monoteletice în sinodul ecumenic VI.

Agaricus campestris.

Agaricus emeticus.

Agaricus caesareus.

cesce are un aspect foarte frunos; de aceea se întrebuințează în bijuterie și la facere de obiecte de ornament; numit astfel de Teofrast dela fluviul Siciliei: *Achates*; se găsește mai ales la Oberstein, Boemia, Ungaria, India. [V. C. B.]

Agatanghel, calugar bizantin din secl. XIII., a scris un apocalips politic, minunație, în care s'ar prevesti toate întâmplările însemnate; ea a strabătut în epoca Fanarioților și la Rom., traducându-se în rom. și A. a devenit proverbial. Om cetit ca prorocul A. (Etymol. M. Rom.)

Agățătoare, ord din grupa paserilor carinate; cuprinde un mare numer de specii, cari deosebite în forma și regim se unesc în însușirea, ca dintre 4 degete doue stau înainte, doue înderet, însușire, care le permite a se cațara cu înlesnire pe arbori; la cațarare le vine în ajutor și coada compusă din pene aspre (Gheunoaia) și ciocul cărligat (Papagali). Limba onora e lunga, muiata de o materie cleioasa și armata la vîrf cu nise spinișori recurbați (Gheunoaia), a altora carnoasa și rotunda (Papagali). Ciocul ori e lung și ascuțit, ori gros și cărligat; aripile relativ scurte le îngreunează sborul. Petrec prin paduri, nutrindu-se cu insecte, plante și fructe; cele mai multe familii traiesc în regiunile tropice; se divid în

(I. sinod Trullan) dela Constantinopol (680) în conțelegere cu imper. Constantin Pogonat.

2) *A.*, cel mai renumit poet tragic la Greci dupa Aeschylus, Sophokles și Euripides, n. 446 a. Ch., † 401 în Pella; din tragediile sale au ramas numai titluri și unele fragmente.

3) *A.*, ruine de biserică sapata în stînca M. Crucea Spatarului (j. Buzeu) în fața fostului schit de maice Sf. George; 5 m. lung., 4 m. laț., zidita pe timpul lui Neagoe Basarab.

Agathophyllum, planta, gen numit și *Ravensara*; aparține familiei *Laurineelor*, tribul *Perseaeeae*; cele 3 sau 4 specii sânt arbori originari din Madagascar, foarte aromatici, cu foile — ca mai la toate *Laurineele* — pururi verzi, de aceea se și cultiva în florării. [A. Pr.]

Agathosma, planta, gen din familia *Rutaceelor*, tribul *Diosmeelor*; cuprinde plante originale din colonia Cap, cari sânt tufe frumoase cu foi mici plane sau subtrigone cu flori umbelate sau capitate îndecomun terminale, avînd fiecare câte 5 petale unguiculate; diversele specii ale *A.* se cultiva la noi în florării. [A. Pr.]

Agatirsii, popor vechiu, o ramură a poporului scitic, care aparținea rasei eranice, era prin urmare o viță din marea familie arica; locuiau în

Transilvania, ai cărei munți și păduri i-au silit la o viață mai mult așezată; ei cultivau via și stuparitul și estrageau aur din râuri și munți. Fiind popor așezat, de sigur nu s'au refugiat dinaintea navalirii geto-dacice, ci s'au contopit cu aceste popoare, contribuind și ei la formarea naționalității române. (Cf. A. D. Xenopol, Istoria Românilor. I.)

Agave, fica lui Cadmos, afirmase despre Semele, mama lui Dionysos, că aceasta s'ar fi falit cu amorul lui Zeus, din care cauza a fost lovită de fulger. Mai târziu Dionysos cu ocaziunea unor bacchanalii în Theba, într'atâta a întarîtat pe A., încât a spintecat pe propriul ei fiu, crezând ca e fiara selbatica.

Agave, planta, gen din familia *Amaryllideelor*, tribul *Agaveelor*, are trunchiu mai todeuna scurt îngroșat. Speciile A.-lui sînt originare din America începînd dela sudul Statelor Unite pîna în America sud. *A. americana* L. — numita impropriu *Aloe* — a fost întrodusa deja din mijlocul secl. XVI. în țerile din jurul M. Mediter., unde selbatîcîndu-se, s'a extins atît de tare, încât acopere supra-

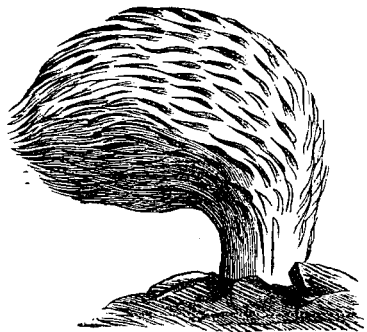
Agazonum regallium magister, prefectul grajdurilor regelui ungar, baron al țerii și membru al casei magnaților; în Moldova și Muntenia aceasta dignitate se numia în timpurile vechi *Comis*.

Agen, (pron. ajan) capitala departamentului franc. Lot-et-Garonne, situata lînga rîul Garonne, 19,700 loc.; reședința unui episcop.

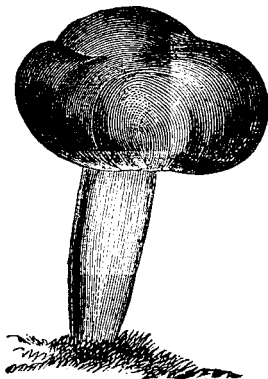
Agence Havas, (pron. ajăns avá) agentura pentru sciri telegrafice în Paris, înființata la 1835 ca birou de traduceri; a întrodus la 1840 o posta de porumbi cu Londra și Bruxella și mai târziu serviciul telegrafic pentru diare; ađi are agenturi în toate statele și corespondenți în orașele principale din Europa și Amer.; dela 1873 întreprinderea sta sub conducerea lui Lebey și la 1879 a fost transformata în societate pe acțiuni, cu capital de 8 $\frac{1}{2}$ milioane franci.

Agenda, (lat. agere, agenda) ce este de facut; la serviciul divin: prescrierile, dupa cari preotul își împlinesce oficiul.

Agnesia, (grec.) 1) lipsa totala sau desvoltarea insuficienta a unor organe sau parți de organe

Hydrum repandum.

Agaricus deliciosus.

Agaricus muscarius.

fețe considerabile; se folosese adesea pentru formarea de garduri vii. În Europa centrala se cultiva în florarii pentru-ca are o roseta speciosa de frunze verzi-albastrii — sau ca forma horticola marginal galbiu vergate — lungi pîna la 2 m., de 20 cm. late și la baza de 10 cm. grosime. Spre a ajunge însă la aceste dimensiuni se desvoalta lent (alta însușire, ce o recomanda ca plantă ornamentală) în curs de ani: în patrie deja pîna la 6, la noi în circa 50 ani, când produce inflorescența magnifica de forma candelabrului pîna la 10 m. înalta; de aceea se pretinde, ca la noi n'ar înflori decât chiar la suta de ani; ea înflorînd numai odată, pier. Mexicani taie tulpina inflorescenței pîna e tineră; din ea se scurge în abundența o seva dulce, din care, supunîndu-o fermentațiunii, prepara beutura lor nationala numita: pulque. Atît din *A. americana* cît și din frunzele altor specii înrudite se prepara o materie textila: pite sau pita, cam dura, din care se confecționeaza funii și frînghii durabile. Radacinei i-se atribuc în patrie calități medicinale. [A. Pr.]

Agawam, varietate de struguri, corcitură din vițe amer. și europene; are boambe mari, roșii închise și carnoase. Nu rezista filoxerei.

la embrion; copilul se va nasce atunci fara unele organe, sau cu unele organe foarte reduse. 2) Sterilitatea la femei. 3) În botanica monstroositatea unor flori, când organele reproducetoare lipsesc. S. e. florile asexuale din inflorescența de *Viburnum Opulus* etc.

Agenor, dupa mit. grec. numele mai multor eroi greci; unul fiul lui Poseidon (đeu de mare) sau al lui Belos, rege în Fenicia; altul între vitejii cei mai mari ai Troianilor, care a condus atacul asupra Grecilor și grabînd în ajutorul lui Hector, fiul lui Prianos, s'a aruncat în luptă și cu Achille, cel mai viteaz al Grecilor, dar Neoptolomeos, fiul acestuia, l'a omorît. [Atm.]

Agens, v. Reactive.

Agent, însarcat cu funcțiuni, mijlocitor de afaceri.

A. cambial, curtier, sensal cambial, persoana care mijlocese negocieria de cambii mai ales la bursă, adeca cumpera și vinde cambii și alte efecte pentru alții; A.-ii camb. sînt de regula jurați și au caracter de ampoiați; ei dau atestate despre cursul cambial și adeseori se ocupa și cu mijlocirea altor operațiuni comerciale, mai ales de credit. Numirea *sensal* se deriva din limba araba și însemneaza mijlocitor. Dupa legea com.

ung. sensalii sînt comercianți, nu amployați, după cea germ. ș. a. amployați jurați sînt aceia, cari dau atestatele despre curs.

A. comercial sau **consulii** se deosebesc de A. politici prin faptul, ca sfera lor de activitate e restrînsa cu deosebire la afacerile comerciale și ca neavînd caracter diplomatic și prerogativele lor sînt mai mici decît ale A.-lor politici. Numai în statele necreștine au și consulii diferite privilegii, cari le dau un caracter quasi-diplomatic. În toate statele europene se pot deosebi consuli efectivi, adică pregătiți anume pentru cariera consulară, și consuli onorari (consuls marchands), pe cari îi alege statul respectiv în locuri mai neimportante dintre neguțatorii locali.

A. al forței publice. Guvernul și administrațiunile publice își exercitează acțiunea lor prin agenți. În acest sens, expresiunea de A. al guvernului sau al puterii, e destul de bună, caracterisînd bine funcțiunile de ordin administrativ, și distinge pe aceste din urma de cele judiciare, carora nu li se poate aplica numirea de A. În adevăr, deși denumirea se face de guvern, totuși funcționarii de ordin judecătoresc nu sînt A.-i ai acestuia, caci au putere independentă și actele lor nu angajază răspunderea guvernului. — Dealtfel cuvîntul de A. al puterii sau al guvernului nu diferențează suficient două clase de funcțiuni, din cari una implică puterea de a comanda în numele autorității, A. de positar al autorității publice, cealaltă are chemarea numai de a executa și a face să se respecte ordinele autorității, A. de positar al puterii sau al forței publice. În sens cu totul special cuvîntul A. urmat de o denumire însemnează o anumită categorie de A.-i preveduți în legi speciale: agent fiscal, vamal, comunal, al regiei monopolului, al poliției etc.

A. de navigațiune, funcționar al unei case de navigațiune, în sarcinat într'un port strain a procurării marfuri de transportat pentru bastimeutele firmei; face toate operațiunile comerciale privitoare la transacțiunile armatorului sau în portul unde se află, împlinesc formalitățile legale către autoritățile locale, vama, capitania portului, serviciul sanitar etc. A.-ii trebuie să poseze procură în regula spre a fi recunoscuți ca atari de autoritățile portului. Cînd o linie de navigațiune are mai mulți A.-i, de regula numesc un A. general cu puteri mai întinse și cu autoritate directă asupra A.-lor. De regula numai companiile cu linii postale și cu serviciu regulat periodic au A.-i proprii; liniile cu serviciu exclusiv de marfă se servesc prin învoiala de diferiți curțieri și ciurmadori, cari se găsesc prin porturi. [Const. B.]

A. politic (diplomatic), persoana trimisă ca mandatar permanent al unui stat la alt stat cu misiunea de a apăra interesele statului reprezentat și ale cetățenilor lui. Dreptul de a trimite sau primi A.-i politici e efluxul suveranității de stat (drept activ și pasiv de legațiune.) Ca reprezentantului unui stat suveran, îi compet unui A. p. deosebite prerogative, a caror vatemare constituie o vatemare a dreptului internațional. După rang se deosebesc patru clase de A.-i p.: ambasadori, soli (envoyé extraordinaire et ministre plenipotentiaire), ministrii rezidenți și în sarcinații de afaceri (chargés d'affaires). Prin

crescerea civilizațiunii și înmulțirea raporturilor între diferitele state A.-ii p. permanenți au devenit cam din secl. XVI. din ce în ce mai necesari, așa încît aji nici statele senubarbare nu se pot lipsi de ei.

A. provocator, în sarcinatul secret al poliției cu menirea de a se viri în siul societăților contrare statului sau se îniprieteni cu persoane suspecte și a le sili să se dea de gol prin faptele lor.

Agenți fizici, se numesc în fizica puterile sau cauzele, la cari reducem anumite schimbări (fenomene), fara a cunoaște natura internă a lor.

Agenții consulare, organe subordonate consulatelor (v. ac.), cari exercitează jurisdicțiunea lor numai în ocolul orașului, unde residează, sau a localității, care li-s'a desemnat; nu pot corespunda oficial decît cu consulul, de care depind.

Agentură, agenție, cercul de activitate al unui agent.

Agencia Stefani, agentura telegrafică în Roma, întemeiată la 1854, proprietatea familiei Stefani; transmite sciri tuturor diarelor italiene și mijlocescete telegrame particulare între Asia orient. și Amer. sud.

Ageratum, planta, gen din familia *Compositelor*, tribul *Eupatorieelor*; cuprinde plante erbacee cu capitole omogane tubuliflore, deși mici, însă agregate în corimbi de culoare albastru, roșie și alba; mai ales varietățile cu frunze variegată și de statura mică se usează în horticultură ca plante ornamentale, pentru-ca înflorirea lor e deosebit de îndelungată; cu excepția unei specii sînt originale din Amer. trop. sau subtropic. [A. Pr.]

Agerime de minte (sagacitas), puterea spirituală de a pute deosebi în mod clar ideile unele de altele, a le vedea și cuprinde ușor, a pătrunde în firea lucrurilor, în conținutul noțiunilor și în deosebitele rapoarte dintre obiectele gândirii pîna la ultimele cauze și efecte; A. e totdeauna critică. A. remarcabila au avut: Aristotel, Newton, Kant etc.

Ager publicus, moșiile publice (comunale și de stat) în Roma veche.

Agershus, (Agershus, Akershus) 1) jndet în Norvegia lînga fjordul Christiania; areal 5372 km². cu 98,973 loc. Are paduri întinse și vai roditoare. Economia de vite și paduraritul sînt înfloritoare. Pe teritoriul județului A. se află 315 ferestre, cari ocupa 1245 lucratori. Capitala e Christiania (v. ac.) 2) A. fort în j. A. cu arsenal și închisoare pentru criminali; deja la 1308 se amintesc în istoria Norvegiei, regele Hacon VII. (1355—80) și Christian IV. l'a largit; mai de multeori a servit ca rezidența princiară.

Ageru-Pămîntului, e în poveștile rom. un uriaș, pe care 7 smei îl închid într'o cratița, dar capacul sare, iar uriașul scapa și învața pe Fet frumos ce sa faca, ca sa capete pe fata împăratului. [Atn.]

Agesandros, sculptor grec, a trait în secl. II. a. Chr.; unul din creatorii grupei »Laokoön«.

Agesilaos II., reg. Spartei, fiul regelui Archidamus II., n. 444 a. Chr.; ajunse la domnie în 399; de o constituție corporala debila, dar ager la miute, sciu sa-și scoata țeara din mari necazuri; se resboi cu mult noroc în Asia Mica

în a. 396 și 395; silit a se reintoarce prin alianța statelor din Grecia de mijloc și de nord contra Spartei, luptă crâncenă la Koronea (394); când la 371 (la Leuktra) Sparta fu ren batuta de Thebanii conduși de Epaminondas, numai A. o scapă de nimicire; † 358 pe mare, renorcându-se din Egipt, nude ajută ca mercenar lui Nektanebus II. sa ocupe tronul.

Agest, stavilar, format, de lemne și pietrii aduse de apa repede și aședate la cotitura unui riu. (Etym. M. Rom.)

Ageusia, lipsa gustului la morburi de limba, la anaesthesia nervilor gustativi și la afectiunile centrelor acestora în creeri; câteodată la hysterie.

Aggtelek, (sat) aci se afla peștera numită Barodla, descoperita la 1856, și rennumita prin stalactitul sen; peștera a servit în vechime ca cimiter. (Cf. B. Nyáry Jenő: Az Aggteleki larlang mint őskori temető, Budapest, 1881.)

Aghemant, în poveștile rom. numele unui crain al suneilor. A. Fet frunos se scoborî pe buricul pamântului în jos în lumea smelor, unde e țeara lui, iar cetatea, porțite și palatnrlle lui sînt toate de diamant. A. însemneaza diamant.

[Atm.]

Agheran, în poveștile rom. numele unui Fet frunos.

Agheu, profet pe timpul lui Zernbabel și Iosna; la 520 a. Chr. a admoniat poporul isralitean la continuarea edificării templului, întrerupta prin împrejurari nefavorabile și lipsa de zel, dîcînd, ca în acest templu se va areta Mesia; afara de cartea, ce-i poarta numele, i-se mai atribue și alte cărți din Test. v. ori partii din ele.

Aghiasma, apa sfințita, care se pastreaza de creștini mai mult timp. **Aghiasmatar**, 1) vasul în care se pastreaza A.; 2) cartea ce cuprinde rugăciunile, cari însoțesc stropirea cu A.

Aghios, (grec. = sfînt) cîntarea de lauda dela liturgie: Sfînt D-șenle, numita și întreitsfînta, se cînta în onoarea S. Treimi întru amintirea aretării Ei la Botezul D-lui, la rîul Iordanului.

Aghiuță, 1) nume comic pentru necuratul; 2) foaie aparuta la Bucnresci în 1863—64 sub red. B. P. Hajdeu.

Agie, rangul de Aga. (v. ac.)

Agil, sprinten, vion, ușor. **Agilitate** în musica: vioiciune în executare.

Agilolf, întemeietorul celei mai vechi familii princiare în Bavaria. **Agilolfingii** s'au stius la 788 d. Chr. cu Thassilo III., pe care îl închise **Carol c. M.** într-o manastire.

Agio, suma cu care prețul unei monete san efect e mai mare decît nominalul aceleia; se exprina de regula în %. Contrarul e Disagio.

Agiotage, 1) specularea, care se baseaza pe fluctuațiunile de curs în afacerile de monete, efecte san marfuri; 2) intențiunea de a produce fluctuațiuni de curs neori și prin mijloace neiertate (joc de bursa). **Agioteur** (Coulissier, Jobber), persoana, care se ocupa cu A.

Agis, numele mai multor regi din Sparta. 1) A. I., fiul lui Eurystenes, întemeietorul dinastiei Agiadilor. 2) A. II. (427—397 a. Chr.) ieși învingtor în reșoiul peloponnesic (418), la Mantineia restamî snpreafia Spartanilor în Peloponnes. 413 ocupă Dekelea. 3) A. III. (338—330) vrînd sa scuture jugul macedonic se resculă, cînd plecă Alexandru c. M. contra Persilor, dar

fû batut de Antipater la Issus și Megalopolis, nude cașii. 4) A. IV. (244—241) vrî sa reintrodna constituția lui Lycurg și moravurile vechi, înmulțind numărul scaun al cetățenilor și împarțind din nou moșia; dar intrigele conegențului sen Leonidas II. și ale eforului Agesilaos îi zadarnicira planul. 240 fû osîndit și sugrunat.

Agitațiune, a îndemna, a mișca, a turbura; a rescula poporul.

Legea penală ung. (cap. VI. §§. 171—174) deosebesce A. contra constituțiunii, legilor și autoritaților și determina substratul acestor infracțiuni în modul urmator: 1) Provocare directa, publica, (cu graiul vin în adunari, ori prin lațirea de scrieri, imprimare, gravuri etc.) la crime ori delict, cînd provocarea a ramas fara rezultat. Pedepsa max. 2 ani închisoare de stat și 2000 fl. amenda (§. 171.) 2) Provocare directa la nesupunere catra legi ori ordinațiuni legale ale autoritaților; ped. max. 1 an înch. de stat și 1000 fl. am. 3) A. la nra contra unei clase, naționalitați ori confesiuni, san contra instituțiunii proprietății și casatoriei; ped. ca în cazul premergetor (§. 172.) 4) Atacarea, în modul circumscris în §. 171, a imnuității persoanei regelni, a ordinei legale a moștenirii tronului, a constituțiunii și puterii obligatoare a legilor; resvratire contra unității statului și a drepturilor legale ale regelni, parlamentului și delegațiunilor etc.; ped. max. 5 ani înch. de stat (§. 173.) 5) Laudarea prin mijloace amintite a faptelor cualificate în lege de crime san delict sau premarirea celor condamnați pentru asemenea fapte, daca aretarea a nrmat cel mult în decurs de 3 luni, ped. max. 6 luni înch. ordinara (§. 174.) Procesele politice contra Românilor din Trs. au fost inscenate aproape toate pe basa acestor §-i.; pedepsile mesurate de tribunale în cele mai multe casuri an atins maximul prevednt în lege.

Cod. pen. rom. nu folosese termenul A.; infracțiunile atinse le înșira în art. 181 sub titlul „Ultragin și violența în contra forței publice etc.” și pedepsece cu închisoare dela 1 luna pâna la 1 an și amenda de 500—5000 lei: provocarea directa la nesupunere catra legi și autoritați, la dispreț contra unei religini, la ura san dispreț contra guvernului, apoi laudarea faptelor cualificate în lege de crime și delict, deschiderea de subscripțiuni pentru a plati amenzile celor condamnați și în fine reproducerea de discursuri, scrieri etc., condamnate de justiție. (V. art. atentat, rebeliune, resvratire, ultragin.)

Agind, com. în j. Pntna, pl. Racaciuni, 2240 loc., tîrgușor, reședința subprefectului, aproape de gura Troțușului, pe limba de pamînt dintre Troțuș și Siret. Poduri preste aceste riuri; loc de împrenare al drumurilor din vaile Oituzului, Uzului, Troțușului, Taslaelor și Siretului. La 4 km. spre nord langa șoseaua Bacaului se ved urmele unui fort octogonal, ale carni fețe se disting foarte bine. Locnitorii îi dîc movila Vraștași san cetatea Rabai. Șanțurile exterioare nu se mai ved. În interiorul nravajului se afla un pnternic cavalier, care are 9 m. comandament; iar organizarea lui interioara are înca urme visibile (traverse, comunicațiuni, curte interioara, rampe de acces.) Intrarea e în partea despre nord. Nu-i nici o arma de zidarie, ceea ce îndeamna a

crede, ca lemnaria singura a fost întrebuințată în construcția lui. La 900 m. spre vest de cetăție se ved urme de sapaturi întinse pe 800 m. lungime și 300 m. largime, compuse din elemente paralele având 3—4 m. relief și 6—7 m. grosime, la baza concentrate pe grupuri și orientate când în sensul axei mari când normal pe el. După toate semnele aci pare a fi fost un lagar întarit. La SW. de A. pe platoul Ruginescilor exista movile. cari au o vedere întinsa asupra șesului Siretului. Locuitorii istorisesc, ca s'au dat batalii pe aceste locuri. (Cf. Studii de geografie militara, Iannescu.)

Agiudeni, s. în j. Roman, 885 loc.. dintre cari 563 Magh.; are o biserica rom.-cat. de piatra (1881); țîrg la Dumineca-Mare.

Agiudul-vechiu, orașel foarte vechiu. j. Putna; pe timpul lui Stefan C. M. punct comercial pentru transportul postavurilor din Polonia prin Moldova spre Muntenia.

Aglabiđi, veche dinastie araba din Africa de nord. 827 au ocupat Sicilia. 910 au fost delaturați de Fatimiđi.

Aglaja, dupa mit. grec. una din cele trei Charite (Graciae la Romani) și cea mai tinera. Numele înseamnă: lucire.

Aglauros, sau Agrauros, în mit. grec. fca lui Kekrops; Pallas Athena i-a dat ea și surorilor ei spre pastrare o cutie, în care era închis noul-nascentul Erichthonios. În contra poruncii primite, A. și sora s'a Herse deschisera cutia; drept pedeapsa înnebunira și se aruncara de pe Akropolis. Alt mit sustine, ca A. s'a jertfit pentru patria sa, din care cauza i s'a ridicat în Athena un sanctuar (*Agraulion*).

Aglemut, numele adeverat al Eskimosilor americani. Numele Eskimo (din eski mausik = mâncatori de carne), l'au primit dela Indianii-Abenaki; oi însa se numesc inuit* = oameni.

Agliardi, *Antonio*, cardinal, cunoscut la noi mai ales pentru conflictul diplomatic ce l'a avut cu primministrul Bánffy, pentru-ca în primavara a. 1895 a vizitat ca nunțiu papal din Viena mai multe orașe din Ungaria, facend declarațiuni politice clericale; n. 1832 în Cologno; 1884 ajunsese arhiepiscop de Cesarea în partibus; 1889 fû trimis nunțiu papal la München, iar 1893 în Viena; 22 Iunie 1896 deveni cardinal.

Aglică, numire populara data la planta *Spiraea Filipendula* L. (v. ac.)

Aglomerare, adunare, gramadire de oameni sau de lucruri multe la un loc. *Aglomerat*, în geologie conglomerate de pietri vulcanice.

Aglоссия, lipsa înascuta a limbii.

Aglutinatîo, lipirea, sudarea buzelor unei plagi tuate, prin serul natural al sîngelui; se obține și artificial. — *Lîmbi aglutinante*, în cari flexiunile se fac prin alipirea de silabe la cuvîntul de radacîna. S. e. limba magh.

Agnano, (pron. anyano) lac uscat în gura unui crater lângă Neapole; în vecinatate se afla scările de pucioasa dela San Germano și »peștera cînelui.

Agnatio, (*lat.*) consanguinitate, înrudire din partea tatalui. *Agnatii* sînt rude, a caror descendența dintr'un autor comun e mijlocita printr'un șir neîntrerupt de persoane barbatesci. V. Succesiune.

Agnes, 1) sfînta, † ca martira creștina sub domnia lui Dioclețian; simbolul ei e un miel;

la diua ei (21 Ian. n.) se binecuvînta (în biserica dela Portapia din Ronia, închinata ei) mieii, din a caror lâna se pregatesc paliile pentru metropoliți. (V. Paliu.)

2) *A. de Machow et de Bosna*, fata reg. Ung. Béla IV.. soția lui Ratislav, banul Slavoniei. După moartea soțului (1263) a primit ducatul de Machow, înființat din banatul de Machow și o parte a Sirmiei și Bosniei.

3) *A. de Austria*, fca regelui germ. Albrecht I., n. 1281; 1296 se casatori cu regele Ung. Andreiu III., † 1364.

4) *A. de Meran*, fca ducelui Berthold de Meran, casatorita la 1196 cu regele Franciei Filip II. August; declarînd papa de ilegala despartirea regelui de soția-i prima, daneza Ingeborg, trebui și A. sa se desparta; regele însa n'o lasă sa parasiasc Franca. † 1201.

5) *A. ducesa legendară de Meran* (Orlamünd), care ar apareca ca o femeie alba în castelele Hohenzollernilor, de cîteori se apropie v'r'o nenorocire familiara; se țice, ca dorînd ea — dupa moartea barbatului — a se marita dupa burgraful Albrecht de Nürnberg și înțelegend fals vorbele acestuia, își ucise anîndoi copii; mustrata de conștiința peregrină la Roma și zidi o manastire.

Agnethler, *Mich. Gottlieb*, n. 1719 în Sibiu dintr'o veche familie patriciana, care a dat națiunii sasesci în secl. de mijloc mulți barbați distinși; studiă teologia, medicina și filosofia, ajungend la 1751 profesor de filosofie în Helnistadt; † 1752; a scris: *Linnaei, Systema Naturae*. Halae 1747 s. a.

Agneț, acea parte a pâinii destinate în sf. liturgie spre consacrare, care se așeața pe disc; se numesce *agneț*, pentru-ca represinta pe I. Chr. care, deși nevinovat ca un miel, totuși s'a jertfit pe leunul crucii și se jertfesc la sf. liturgie.

Agni, (*lat.* ignis) în mit. ind. personificațiunea focului mai întaiu venit din cer pe pamînt ca fulger și apoi disparut, dar readus de Matariçvan (= Prometheus); ca țeul focului de sacrificiu e sol între ței și oameni, și primul preot al luptatorilor victorioși, cari înving întunerecul; în periodul brahmanic devine paza lumii. [Atn.]

Agnita, (germ. Agnethlen, ung. Szent-Ágota) orașel sas.-rom. în Trs., cott. Tîrnava-Mare, lângă riul Hârtibaciu; 3210 loc. (2293 Sași, iar restul Rom.), cari pe lângă economia de câmp se ocupa în mesura mare și cu industria și negoțul. Aici se afla o școala industrială, întemeiata cu ajutorul Universității sasesci, apoi doue mori de vapor, fabrica de spirt, cîteva reuini și judecatorie de ocol. [Silv. Mold.]

A. protopopiat rom. gr.-orient., de care se țin 37 parochii cu 19,366 credincioși; reședința protop.: Agnita.

Agnitio, (*lat.*) agnițiune, 1) marturisirea în procese; 2) în dreptul romau primirea ereditații dupa dreptul pretorian.

Agnoscare, (*lat.*) a recunoașce, a cunoașce de al seu; în medicina forensa: recunoașcerea cadavruului.

Agnosticism, (*grec.*) principiu religios-filosofic, conform caruia tot ce trece preste experiența omului e necunoscut, deci existența unui D.-țeu nu se poate nici dovedi nici nega (Huxley.) Reprezentanții A.-lui se numesc Agnostici.

Agnus-castus, v. *Vitex Agnus-castus*.

Agnus Dei, (mielul lui D-zeu) 1) numirea simbolică a Fiului lui D-zeu; și aceasta numire l'a împințat pe Mântuitor sf. Ioan Botezătorul dicend: «Eata mielul lui D-zeu, cel ce ridică pecatul lumii» (Ioan I, 29.) Dintre toate animalele de sacrificiu din legea veche mielul e mai blând și mai nevinovat, de aceea s'a ales ca simbol al Mântuitorului. 2) Cântare liturg. lat. și nisce figuri de ceara, proveđute cu imaginea mielului lui D-zeu și binecuvântate de Pontificele roman. In formele liturgice ale bisericii de rit grec. încă e numit Mântuitorul: »mielul lui D-zeu», s. e. în Doxologia cea mare stich 4., în a 2-a rugăciune premergătoare martirisirii etc.

Agogica, studiul diferitelor modifi cațiuni în nișcare, în tempo unei bucați musicale, necesitate de execuțiunea ei expresiva.

Agogna, (pron. agonia) riu în Piemont, 105 km. lung., se varsa în Po.

Agon, (*grec.*) se numia la Greci orice lupta, în special însa luptele și întrecerile arangiate la serbatori religioase și politice. Se deosebiau lupte sau întreceri hippice (calare ori cu trăsura) și gymnice (alergari pe jos, lupta cu pumnii, trânta etc.), în fine musicale (musica, dans, cântare). Aranjatorii (Agonotheti) erau totodata judecatorii și premiatorii învingătorilor. Cele mai vestite A. erau cele olimpice, pithice, nemeice și isthmice. Dela Greci a trecut A. și la Roma, unde Domițian a zidit Agon Capitolinus, iscov și în alte parți. Cu timpul însa au devenit isvor de traiu al unor societăți ambulante (v. Atlet.) **Agonistică**, arta gimnasticeii, arta de a arangia Agon, arta luptei în Agon.

Agonalia, dupa mit. romana serbatoarea din 9 Ian. întru venerarea zeului Ianus; se ținea în Regia (v. ac.) de preutul Rex sacrorum (v. ac.) Serbatoarea și sacrificiul s'a numit Agonalia sau Agonia; se sacrifică un berbec, ca princeps gregis, capetenia turmei. Ianus era zeul începutului tuturor lucrurilor, deci și al anului roman, când se începea cu luna Mart., în care berbecul e în fruntea zodiacului (brêul, cercul de animale.) [Atm.]

Agone, (*grec.*) linia ce împreuna toate punctele de pe fața pământului, în cari declinațiunea magnetică (v. ac.) e nula.

Agonia, 1) lupta cu moartea, care se manifesta în respirație îngreuiată și într'un horcait special. A. nu obvine în toate casurile, câteodată moartea se întâmplă lin, aproape pe neobservate.

2) A. sau agonium martiale. serbătoarea romana din 17 Mart. întru venerarea zeului Mars, ca zeu de primavara, și sacrificiul, la care luau parte îndeosebi preoții numiți »Salii agonales sau agoneses din Quirinal. [Atm.]

Agonistici, numele unor ascheți fanatici africani din secl. IV., cari cautau moartea pentru a se ferici. Erau inimizii muncii și ai casatoriei.

Agora, piața orașelor vechi grec., centrul vieții politice, comerciale și religioase. La Romani: Forum.

Agorophobia, frica nemotivată, de care sânt cuprinși unii oameni când trebuie sa treaca peste un loc deschis, sau o strada lunga și lata, uneori chiar când privesc numai la un astfel de loc. Se observa la neuropathici, câteodata și la oameni altcum sanatoși.

Agoriți, popor sarmat, amintit la scriitorii vechi; a locuit lângă lacul Caspic.

Agostin, (Agostonfalva) comuna mica în ctul Târnava-mare, cu 740 loc. Români, situata la cotitura nordica a Oltului; are posta, telegraf, stațiune de cale ferată; locuitorii se ocupa cu agricultura și oieritul. Pe dealul de lângă comuna, numit Manastire, a fost o frumoasa manastire zidita de calugari români. Generalul Bukov a darimat-o, iar din ruinele ei s'a zidit biserica satului.

Agoult, *Marie Catherine Sophie*, contesa d', n. 31 Dec. 1805 în Frankfurt l. M. ca ficia vicomtelui de Flavigny; a scris sub pseudonimul Daniel Stern; despartindu-se de barbat intră în relații cu Liszt; deși aristocrată din nascere și crescuta la Sacré Coeur în Paris, totuși aparținea opoziției, ce reclama reforme. Opere: Hervé, »Valentia» novele; Histoire de la révolution de 1848; Esquisses morales» maxime și aforisme; »Dante et Goethe, dialogues»; »Trois journées de la vie de Marie Stuart (1856); Florence et Turin, études d'art et politique (1862); Mes souvenirs, 1806—33» (1877). † 5 Martie 1876 la Paris.

A. Gr., în terminologia botan. prescurtarea numelui Asa Gray.

Agra, provincie engleză în nord-vest. Indiei de est, 26,290 km². cu 4,834,064 loc.; capitala A. lângă riu Dșamna, cu multe edificii frumoase și 165,340 loc. 1559—1658 reședința Timurișilor; dela 1803 posesia Englezilor.

Agrafă, (*franc.*) specie de cârlig sau copca, ce se aplica la un obiect spre a-l fixa de ceva; s. e. agrafa de diamant etc.

Agram, v. Zagrabia.

Agramat, analfabet, ignorant. **Agramatism**, v. Acataphasia.

Agraphia, imposibilitatea de a mai scrie, inteligența fiind intactă și neexistând nici o pedeca mecanică; însoțesce uneori aphasia la morburii cerebrale.

Agrar, ce privește agrul, posesiunea de pământ. V. art. Posesiune de pământ. **Agrari**, partid politic în Germ., care represintă mai ales interesele proprietarilor de pământ.

Agrafiare, v. amnestia.

Agravare, a îngreuna; în dreptul penal **agravanti**: ce maresce culpabilitatea. V. Circumstanțe agravante și atenuante.

Agraviados, (*span.*) nemulțamiții, partid politic în Spania (1826—28), în stat și biserică aderent al absolutismului extrem, chiar și al inquisițiunii. Ferdinand VII. i-a prigunit cu pedepse aspre.

Agreabil, plăcut.

Agreage, (*franc.*) provisiunea samsarului pentru mijlocirea unei afaceri. (Courtage.)

Agregare, (*lat.*) adunare într'o turma, alaturare, asociare, adaugere.

Agregat, (*lat.*) adunat, asociat. 1) În fisică: gramadirea de parți (molecule) la formarea corpurilor. Orice corp se considera ca agregat din particule, ce se țin aproape deolaltă în urma cohesiunii. Caldura însa nu le lasa a se lipi perfect, și le face sa vibreze într'o mica distanța deolalta. Distingem trei stari de agregatiune a corpurilor: solide, lichide și gazoase. Se admite, ca prin schimbarea temperaturii orice

corp e capabil a trece prin toate aceste trei stari. Ghiata prin încălzire la o anumita temperatură, 0° C., se face apa, iar apa prin ridicarea temperaturii la 100° C. trece în vapori. Prin detragerea caldurii se întâmpla contrarul. La corpurile solide cohesiunea particulelor agregate e ou mult mai mare decât puterea, ce nisuesce a le departa (caldura), de aceea au volum și forma constanta; la cele lichide aceste doue puteri contrare sînt aproape egale, de aceea numai volumul lichidelor e constant (nu se pot condensa); la gazuri e mai mare puterea de respingere a particulelor decât cohesiunea, deci n'au nici volum, nici forma constantă.

2) În botanica: se numesc A. acele organe, cari sînt apropiate astfel, ca formeaza o massa unica; așa sînt flori agregate în glomerule ori în capitule; fructe agregate (Lindley) numite de alții multiple (De Candolle), când sînt mai multe fructe mici apropiate rezultate din tot atîtea flori deosibite; peri agregați, cum sînt aceia ce formeaza carnea portocalelor, lamailor etc. A. Braun și Hanstein numiau *Aggregatae* un ordin de plante format din întrunirea familiilor: Rubiacee, Caprifoliacee, Valerianee și Dipsacee, caracterisate prin flori gamopetale agregate, cu ovar unic și stamine epigyne. [S. Șt. R.]

3) A. se mai numește și un profesor (asistent), care funcționeaza lînga uu alt profesor ordinar (titular), iusa fara a avé drepturile acestuia. De aici *Agregațiune*, admitere la titlul de agregat.

Agresiune, apropiere de ceva, repeziere spre oeva, isbire, atacare neprovocata. *Agresiv*, atacator, isbitor.

Agrest, dela câmp, țerauesc.

Agricol, ce privesce lucrarea pămîntului; cultivator de pămînt.

Agricola, *Gnaeus Julius*, barbat de stat și beliduce roman, u. 39 d. Chr. în Forum Julii (Gallia); conduse mai multe expedițiuni și asigură dominația Romanilor asupra Britaniei; † 93. Biografia i-a scris-o *Tacitus*, ginerele sen.

Agricola, 1) *Ioan* (Schnitter), teolog germ., n. 1492 în Eisleben, † 1566; a studiat în Wittenberga cu Luther, pe care la 1519 l'a însoțit la disputa din Lipsca. El a introdus cultul diviu protestant în Frankfurt l. M. A fost paroch în Eisleben, mai apoi docent în Wittenberga, unde disputa teologica, ivită mai dinainte între el și Melancton, a degenerat în cearta. (v. Antinomism.) La 1538 se duse la Berlin, unde deveni superintendent și predicator de curte al lui Ioachim II. A. a fost orator escelent, poet, profesor și scriitor diligent. A scris prima colecțiune de proverbe germane, multe scrieri teol. și cântari bis. 2) *A. Mihail*, reformatorul Finlandei (1508—1557) n. în Perno, † ca episcop în Åbo. A fost elev al lui Luther; el a folosit mai întăiu limba finnica ca limba literara. 3) *A. George* (Bauer), mineralog germ. n. în Glogau 1490, † în Chemnitz 1555. La 1527 s'a aședat ca medic în Johaniusthal (Boemia), 1531 la Chemnitz. S'a dedicat studiului montanistice. La clasificarea mineralelor s'a luat dupa semnele morfologice, apoi dupa însușirile chenice și fizice; el deosebesce minerale simple (lutoase, coucrețioase, pietri și metale) și compuse. Sistemul lui A. a fost basa

lucrărilor mineralogice până în secl. XVIII. Dintre scrierile lui amintim: De ortu et causis subterraneorum, De re metallica, »De mensuris et ponderibus Romanorum atque Graecorum« etc. Operele mineralogice ale lui A. le-a edat Lehmann în Freiberg (1804—1813) în 4 vol. 4) *A. Rudolf*, (numele adevărat: Roelf Huisman) humanist, n. 1443, † 1485. A studiat în Löwen și Paris, apoi s'a dus în Italia, unde s'a ocupat cu studii humanistice. Eleganța stilului, în care scria latinesce și grecesce, i-a câștigat renume. A scris între altele: »De inventione dialectica libri III.« A. a fost și pictor și music escelent. Afara de limba latina și greca, mai scia și l. franc., ital. și chiar ebraică. 5) *A. Christian Ludovic*, pictor germ., n. 1667, † 1719. Cele mai multe peisaje ale lui se afla în pinacoteca din Schwerin, dar sînt multe și în Viena, Dresda, Gotha etc. și prin Italia. 6) *A. Martin*, scriitor music. al timpului reformațiunii, n. pe la 1486, † 1556 în Magdeburg, unde fusese cantor și director de musică; în scrierile sale a folosit notele usitate acum în locul tabulaturii practice p'atunci. Scrierile sale au cuprins musical-pedagogic și sînt de interes pentru cunoascerea musiceii de pe acele timpuri. A. scris: *Musica instrumentalis*, *Rudimenta musices*, *Musica choralis*, *Musica figuralis*.

Agricultura, una din cele 3 ocupațiuni primitive ale omului (vênatul - pescaritul, pastoritul și agricultura.) Mai întăiu s'au ocupat oamenii cu vênatul și pescuitul, apoi s'au facut pastori (nomazi) și în urma agriculturii aședându-se în locuințe stabile. A. procura maternile priune pentru diverse industrii. V. Agrolgia și Agromonia.

Agri decumates, (*lat.* țeara decimeii, deciuiei) ținutul iutre Dunarea de sus, Riuul de sus și de mijloc și între linia de întarire — acum dar n'ata iucepënd dela Kalheim, pe lînga Dunai p'au la gura riuului Lahu; pe la 100 d. Chr. cedara Romanii, pe lînga platirea decimeii, ve teranilor romani și emigranților din Gallia; în secl. III. cađă în mâna Alemanilor.

Agrirent, (*grec.* Akragas, acum Girgenti oraș în Sicilia, odinioara înfloritor; cu temple admirabile; iutemeiat pe la 582 a. Chr.; 406 a fost cucerit de Chartagineii, iar dela 262 ajunse sub Romani; în secl. IX. d. Chr. darînat de Saraceni.

Agrimensori, iugineri agricoli la Romani; o clasa deosebita, calificata în școli speciale, cu cunoscințe techn. și jurid.; deliberau asupra tuturor afacerilor de proprietate și catastru.

Agrimonia L., planta, gen din familia *Rosaceae*, tribul *Poterieae*; conține plante erbacee perene, cu flori galbine, ce apar în Iun.—Aug. A. cuprinde mai multe specii, ce cresc în regiunile temperate și în munții tropicali ai emisferei boreale și ai Amer. austr. În Rom. și în țerile învecinate se afla *A. Eupatoria L.* numita în popor Turiița mare; ea cresce prin crânguri, tufșuri și paduri, atăt în regiunea câmpoana căt și în cea muntoasa. Se mai afla *A. agrimonoides L.*, *A. repens L.* etc. Unele specii de A. L. se cultiva ca plante ornamentale. *A. Eupatoria L.* se întrebuintă înainte ca specific pentru a vindeca boalele de ficat; ađi se întrebuinteaza puțin ca astrigent. [Z. C. P.]

Agrippa, 1) *Marcus Vipsanius*, n. 63 a. Chr., beliduce și barbat de stat roman; ca partizan al lui August învinse pe Sextus Pompejus la Mylae și Naulochus (36 a. Chr.), reșpurta victoria strălucita dela Actium (31 a. Chr.) asupra flotei lui M. Antonius și Cleopatrie; sub conducerea lui se efectuă măsurarea imperiului roman (Comentarii Agrippae), după care se compuse o hartă a lumii. Rentorcându-se din Pannonia, unde liniștise o reșcoală, se îmbolnăvi și muri la 12 a. Chr. 2) *A. Menenius*, 503 a. Chr. consul roman, cunoscut prin fabula despre conjurarea membrilor corpului în contra trândăvului stomac, cu care a împacat pe plebeii emigrați pe muntele sfânt.

Agrippa, *Cornelius Heinrich* de Nettesheim, scriitor, medic și filosof, n. 1486 în Colonia, † 1535; a dus o viață aventuroasă și nestatornică. Dela 1509 a fost prof. de teologie în Dôle (Franche-Comté), acuzat însă de eresie trebui să fugă. A umblat prin Anglia și Italia, unde ca militar ajunse capitan și cavalier; a propus teologia în Colonia, apoi ca Dr. juris et medicinae a ținut prelecțiuni în Pavia, de unde a trebuit iarași să fugă dinaintea creditorilor. Ca syndicus în Metz a aparat o strigoaică, deci trebui să fugă în Helveția, apoi rentors la Metz devine medicul mamei regelui Francisc I.; cașut în disgrație se duse la Olanda, unde scrise renumita carte: De incertitudine et vanitate scientiarum declamatio invectiva (Colonia 1527), în care sbicinie științele, pentru-ca împing sufletul la pecat, sting lumina credinței, ridică minciuna la valoare etc. Din aceasta cauza A. fu silit să fugă în Franca, unde iarași fu persecutat și apoi prins. Eliberat fiind se duse la Grenoble, unde muri. A. a mai scris: De occulta philosophia, Declamatio de nobilitate et praecellentia foeminae sexus, etc.

Agrippina, 1) Fata lui M. Vipsanius Agrippa și a lui, soția cesarului Germanicus, pe care-l însoți în expedițiile sale din Germania și Orient, dovedind multa barbație; după moartea lui Germanicus se rentoarse la Roma, dar devenind suspectă fu exilată de imper. Tiberius pe insula Pandateria, unde peri de foame; tot așa perira și baieteii ei Nero și Drusus, cel mai tiner — Caligula — ajunse imperat în 37 d. Chr. 2) Fata celei de mai sus și a lui Germanicus, n. 16 d. Chr. în Colonia Agrippinensis; mai întâiu soția lui Ahenobarbus, din care casatorie se nascu Nero, apoi a bogatanului Passienus Crispus și în urma a imperatului Claudius, pe care-l otrăvi, ca să ajunga Nero pe tron; a dus o viață depravată; imorala și fu ucisă în 59 la porunca lui Nero. Dela ambele A. au reșmas statue de renume în mușeul capitolin și Villa Albani din Roma și Neapole.

Agriș, 1) *A.* (Agris și Egres, numirea veche Egreg, Greg), com. mare în cottul Arad, cerc. Târnova; despre vilele dela A. se face amintire deja la 1214, iar despre parochie la 1332; pe dealul numit și ași A. era la 1406 o cetate (rui-nele se ved încă), carei aparțineau comunele: A. de jos, de sus și alb. A. are 573 case, 2661 loc. dintre cari 2622 Rom., gr. or.; biserica e pom-poasă, de piatra cu trei școli de piatra, regulate: doue pentru copii și una pentru fetițe. Teritoriul e de 5258 jugere catastrale, în mare

parte stâncos și acoperit cu paduri seculare; se cultiva vile și pomaritul și se produce var de prinia calitate în cantitate mare. Pe teritoriul A. s'au aflat în numer considerabil bani din epoca de fer, tot pe aici s'a condus una dintre cele trei dâlme, numite Limes Dacicus, cari le ridicaseră Romanii pentru apararea Daciei. 2) *A.* com. mica în cottul Bihor, cerc. Beliu, 279 loc. Rom. gr. or.; se ocupa cu agricultura și pomaritul.

Agrișul, numirea populară a plantei *Ribes Grossularia* L. (V. ac.)

Agrișul-munte, (Muntele Agrișului) formează continuarea nord. a Muntelui-Mare din Munții-Apuseni; se estinde până în Valea-Ierii, care-l desparte de grupamunților Gilaului și încunjurându-l, formează la poalele nord. ale muntelui un unghiu și astfel își îndreaptă cursul nord-estic spre sud-est; are trei piscuri, dintre cari cel mai înalt e de 1477 m.; în unele descrieri (germ. și magh.) e numit și muntele Haller, și Andrassy, după numele proprietarilor; pe hartă specială militară e însă însemnat cu numirea adevărată: Muntele Agrișului. [Silv. Mold.]

Agrologia, agricultura generală; are să ne arete substanțele și forțele neinsuflețite ale naturii (din pamânt și atmosferă), cari prin intermediul plantelor devin accesibile omului; numai planta se poate nutri direct din pamânt, adevă să și absoarba din pamânt substanțele necesare formării corpului ei, și indirect și a corpului animalic. A. ca știință se bazează de o parte pe științele naturale, de alta pe științele economice; ea tracetează: 1) despre viața plantelor sau biologia vegetală, 2) despre pamânt, 3) despre clima, 4) despre ameliorațiunile agricole, 5) despre lucrarea pamântului, 6) despre îngrășăminte, 7) despre semănța și semenaț, 8) despre întreținerea semenaturilor, 9) despre recolta și păstrarea produselor. Cf. Dr. G. Maior: Tratat de agricultura rațională 1896, de Vrani: Tratat de agricultură.

Agronomia, știința, care ne da toate principiile și legile, pe cari se bazează agricultura sub toate formele ei; are în vedere nu numai partea tehnica a producțiunii agricole, ci și cea economică, rentabilitatea; se confundă des cu agrologia.

„**Agronomia**“, jurnal bilunar de agricultură și economie rurală, aparat la 1859—1861 form. 8° în București, tipogr. națională, sub red. lui P. Buescu.

Agropyrum, plantă, gen din familia *Gramineelor*. tribul *Hordeelor*; speciile acestui gen sânt respândite în părțile temperate ale emisferei boreale; dintre ele *Agropyrum repens* P. B. e cunoscută sub numele vulgar de pir sau chir ca o buruiana stricacioasă agriculturii; rhizomul ei se folosește în medicina ca diuretic. [A. Pr.]

Agrostemma L., plantă, subgen din genul *Lychnis* L. din familia *Caryophylleae*, tribul *Sileneae*; unii botaniști le considera ca gen cu o singură specie *A. Githago* L., cunoscută în popor sub numele de Neghina sau Zizanie; crește din nenorocire și la noi prin semenaturi. Semințele de neghina, amestecate cu semințele de grâu, dau fainei de grâu colorare negricioasă, gust neplăcut și proprietăți toxice, de aceea e necesar, ca să se îndeparteze această plantă din semenaturile de grâu înainte de a ajunge la maturitate. Decocțiunea obținută din semințele de neghina

se întrebuița odinioara contra boalelor de piele; acum nu se mai întrebuițează în medicina.

[Z. C. P.]

Agrostidee, plante, trib din familia *Gramineelor* cu spicule uniflore; la A. aparțin ca genuri mai remarcabile: *Stipa*, *Milium*, *Phleum*, *Agrostis*, *Lagurus* ș. a.

[A. Pr.]

Agrostis, planta, gen din familia *Gramineelor*, tribul *Agrostideelor*; speciile lui sînt răspândite pe întreaga suprafața pământului; unele din cele indigene la noi precum *A. alba* L. sînt plante furajere excelente, a caror cultura se recomanda pentru locurile umede, altele ca *A. Spica venti* L. cresc pe ogoare și contribuie astfel la deprecierea recoltei.

[A. Pr.]

Agrostographia, partea botanicei, care tratează în special de Graminee și plantele analoge, și prin extensiune: tratatele ce se ocupa în special cu plantele acestor familii. Specialiști în Graminee se numesc botaniști agrostografi.

Agrotis segetum Fab., fluture nocturn.

Agrumi, poama acra, numele comun al lamâii, portocalei etc.

Agrypnia, lipsa de somn, insomnie; simptom de iritațiune cerebrală după studiu prea intensiv, escese în mîncare și beutura, abus de cafea, ceai, tutun, la dureri mari; uneori ca simptom al morburilor de creeri și al diferitelor neuropatii.

Agua, cel mai înalt munte al Amer. centr. în Guatemala, 4416 m. înalt; vulcan.

Aguas-Caliéntes, stat al republicii Mexico cu areal de 6095 km². și 140,180 loc.; capitala A., 32,355 loc.; în apropiere izvoare calde.

Agud, numirea populară a plantelor: *Morus alba* L. și *Morus nigra* L. (V. ac.)

Aguilas, port și orașul în prov. spaniola Murcia. 10,000 loc., export de plumb, fer, pucioasa și smochine.

Agulhas, (Cabo Agulhas sau Cap Lagulhas) punctul extrem dela capul de buna speranța, într-o departare de 155 km. spre sud dela acesta. e format din nasipul mării, care se aduna aici și e foarte periculos pentru navigațiune.

Agura, muntele *Athos* în partea sudică a Macedoniei.

Agurida, strugur necopt sau acru, zeama dintr-un asemenea strugur și orice poama acra. (E. M. R.) *Aguridar*, v. laurusca.

Aguș, personagiul legendar; în baladele oltene Aguș al lui Topala, în cele banațene Agușița lui Topala; diminutiv simpatic din *agă*. (Ety. M. R.)

Aguti, (*Dasyprocta* A. L.) animal roșetor; trăiește în Brasilia, Peru, Antille, Surinam și Guiana; are bot ascuțit, urechi mici, rotunde, picioarele dînderet mai lungi ca cele dinainte; n'are coada, degete are 5 la picioarele dinainte, 3 la cele dinapoi; mersul lui este repede; dinții puternici; trăiește în perechi, prin padurile dese; se află pîna la înălțimea munților de 2000 m.; e fricos și ne-strictacios; se hranesc cu insecte și plante; prins de mic se îmblîndește; are un miros tare a mosc.

[M.]

Aggyagalva, s. secuiesc în Trs. cott. Odorheiu; 873 loc. La A., pe cîmpia care se estinde pe malul stîng al Tîrnavei-mari, au ținut Secuii la 10 Oct. 1848 un meeting, decretînd însurecțiunea.

[Silv. Mold.]

Agnyia, (*grec*) necasatorie, celibat, burlacie.

Ahab, rege preste Israil. dela 917—895 a. Chr.;

pe timpul lui s'a înradăcinat adînc idololatria, combatută de profetul Ilie, care traia pe atunci.

Ahaggar, țeara muntoasă în Sahara, între Tuat, Fezzan și Air; locuitorii Tuaregi.

Ahal (*Achal*) *Teke*, Oasa A., o parte a provinciei transcaspice, formată de Ruși la 1883. Capitala e Askabad. Din munții Kopet Dagh izvoresc o mulțime de riulețe, cari conduse de Tekinți prin nenumerate canale, fac din Oasă unul din cele mai roditoare ținuturi, care seamana cu o gradina bine cultivată și bogată. Locuitorii Oasei sînt așanumiții *Teke* sau Tekinți, o seminție a Turcomanilor. Facîndu-se din cauza hoțiilor și jafurilor lor incoșoți vecinilor Ruși, aceștia în interesul reputației lor în Asia se vedura necesitați a-i supune pe Tekinți, ceea ce după lungi și grele lupte (1874, 1876, 1878—1880) abia le succese în 1881/2.

Ahalzich, *Achaltische* «cetate nouă», fortareata în guvernamentul rusesc Tiflis (Transcaucasia), situata la înălțime de 1029 m., cu 13,757 loc., multe biserici armenie și o moșea foarte frumoasă, prefacuta în biserica rusească. Mai demult tirg principal de baieți și fete georgiene; acum comerciu cu vite, piei, miere, ceară etc. În apropiere se produce vin bun.

Ahasiți, (antiochiani) aderenții doctrinei politice, care subordinează biserica statului și recunoaște potestatea nemarginita a principelui în afaceri bisericesci. (Jus teritoriale circa sacra.) Numiți după regeii Ahas și Antiochus, cari au realizat aceste principii. Repres. prin filos. engl. Hobbes.

Ahasver, în istoria Evreilor numele regelui perșan Xerxe. În inscripțiuni se numește Khshajârshâ.

Ahat, v. agat.

Ahatina, (*Achatina* L.) un melc terestru foarte mare; trăiește în Africa și depune ouă mari ca cele de porumb; bucați din scoica lui ivesc în Angola ca monete.

Ahemeniți, veche dinastie persiana întemeiată de Achaemenes, moșul lui Cyrus, întemeietorul împerialui perșan.

Ahniwardt, *Hermann*, conducetorul antisemiților în Germania. A publicat numeroase broșuri vehemente, pentru cari a fost osîndit mai de multe ori la închisoare.

Ahmed, *șah*, întemeietorul statului Afganilor sau Duranilor; n. 1724, † 1778; ales (1747) principe al Afganistanului (v. ac.), primii numele Dor doran (= margaritarul veacului); purtă multe resboai norocoase și învinse și pe Marați și Persani. (Cf. art. de sub Achmed.)

Ahmed Midhad, *efendis*, renumit romancier turc; își începîu activitatea literară încă în tinerete și publică preste 200 vol.; redactor al unui diar de frunte (Terdjuman-ı hakikat) și primul reprezentant al direcțiunii naționale în literatura turc. și al purificării limbei turcesci; a scris mai ales romane, drame și lucrări științifice.

Ahmedabad, (Ahmadabad) oraș în provincia indobritica Bombay, 145,990 loc.; are multe monumente de renume și industrie bine dezvoltata.

Ahmes, matematic egipt., a trait la încep. milenului II. a. Chr. Autorul celei mai vechi opere matem., publ. de Eisenlohr, Lipsca 1877.

Ahn, Francisc, n. 15 Dec. 1796 în Aachen; autor al multor cărți de școală pentru învețarea limbilor moderne (franc., engl., ital., oland.); dela el: metoda lui A. pentru învețarea limbilor (analitica), urmata de Ollendorf ș. a.; contrarul metodei sintetice a lui A. Seidenstücker, continuata de C. Plötz și C. Otto. † 21 Aug. 1865.

Ahrens, Henric, filosof de drept, reprezentant principal al unei direcțiuni jur. - filos. numita dupa el; n. 1808 în Kniestädt, Hannovera, † 1874 în Salzgitter, studiu în Göttingen; dupa revolta din Ian. 1831 se refugiază în Belgia și Paris, ținând prelecciuni despre filosofia germ. dupa Kant; 1834 fii chemat ca profesor de filosofie la universitatea din Bruxelles, 1850 ca profesor de universitate în Graz și 1859 în Lipsca. Scrise: »Organische Staatslehre auf philosophisch-antropologischer Grundlage« (Viena), opul principal: »Cours de droit naturel« (Paris).

Ahriman, (Ariman) dupa mit. pers. nascut, ca și Ormuzd, din sînul zeitașii Zarvana Aka rana; la început spirit de lumina și curat; invidia lui contra lui Ormuzd, zeului de lumină, și lacomia dupa domnie îl desbină de zeul cel mai înalt și astfel A. cașu, deveni principul rîu, spiritul tuturor relelor și domnul întunerecului și își creă spirite rele și de întunerec: devii și șapte archidevi și alte ființe rele; dela facerea lumii pâna ađi neîncetat poarta resboiu cu Ormuzd. În Zendavesta A. se numesce constelațiunea »Șerpele« care-și facu calea între cer și pament (când sta în orizon). Asemenea ființa e Seth la Egipteni, Typhon la Greci, Satana la creștini. [Atm.]

Ahtum, la Anonimus: Ohtum, duce al Banatului Timișan, urmaș mai îndepartat al lui Glad și contemporan al St. Stefan, regele Ung.; nevoind sa mai recunoasca supremația regelui magh., fii batut de Stefan și înlocuit cu un nepot al regelui, numit Sunad. Cf. Xenopol: Istoria Românilor din Dacia Traiana, I. 469 și 486.

Ahumada, Don Pedro Geron, Marques de las Amarillas, duce, general și barbat de stat spaniol, n. 1788 la S. Sebastian; pe timpul resboiului de independența șef al statului major; dupa revoluția din 1820 scurt timp ministru de resboiu; numit de *Ferdinand VII.* membru în consiliul de regența, apoi president al Procerilor; 1835 din nou ministru de resboiu sub *Toreno*; † 17 Maiu 1842 în Madrid.

Ahuramazda, în mit. pers. zeul, care a facut și ține lumea; adeseori e numit spiritul sfânt și datator de binecuvîntare, donn, donnitor, cel tare și cel înalt; numele lui în alta forma e: *Aura-mazda* (mare înțelepciune) și Ormuzd, o formă din numele aci înșirate. [Atm.]

A. I., (Alba-lulia) semnul monetariei din acest oras; se gasesce pe banii de argint batuți pe timpul principilor transilvaneni.

Ai, (bradipul sau leneșul), mamifer din fam. bradypodidelor, ord. nedițătelor; cap rotund, ca la moimite, urechi acoperite cu per și ochi mici; membrele dinainte cu mult mai lungi ca cele dinapoi, proveđute cu ghiare încovoiate, lungi și puternice; coada foarte scurta; acoperit cu per lung, aspru, semenând cu fînul uscat; adeseori verđiu, din cauza unei mici plante, alge (Chlorococcus), ce trăiesce pe el; are masele; dinții taitori îi lipsesc; creerul e mic, cu pu-

ține circumvoluțiuni, deci puțin inteligent. Sînt 2 specii, una cu 2 și alta cu 3 degete la picioarele dinainte. A. se țaraie cu greutate pe arbori, nutrindu-se cu frunza lor. Amîndouă speciile (*Bradypus didactylus* și *Br. tridactylus*) sînt cam de 0.5—1 m. lungi și traiesc în America sudica. În timpurile primitive existau bradipi uriași, de mărimea rinocerilor sau a elefanților, cunoscuți sub numirea de megatherii, mylodon și megalonyx, ale caror reamășe s'au gasit în America sudica și nordica. [M.]

Aiakos, (Aeacus) fiul lui Zeus și al Aiginei, n. pe ins. Oinone, unde fiind singurul om, Zeus a prefacut omidele (grec. myrmex) în oameni (Myrmidoni.) Dupa moarte deveni unul dintre judecatorii infernului. *Aiakeia*, serbatori în onoarea lui A.

Aiax, numele a doi eroi greci. 1) *A. Telemnios*, rege de Salamis, în resboiul troian cel mai de frunte erou dupa Achile. S'a ucis în nebunie. 2) *A. Oihades*, regele Lokrilor, asemenea a luptat înaintea Troiei. Pentru deflorarea Casandreii, Athene i-a nimicit naile lângă ins. gyraice, unde s'a înecat.

Aicard, Jean, scriitor franc., n. 1848. Opere mai însemnate: Les jeunes croyances, Les poèmes de Provence, Le Dieu dans l'homme etc. La teatru i s'au jucat piesele: Au clair de la lune, Pygmalion, Molière à Shakespeare. Adevărat fiu al Provencei, posedea ritm și colorii stralucite.

Aides, (Aidoneos), în mit. grec. zeul lumii de jos; casa lui se numesce aidao, aidos (iad.) Zeus, dupa ce învinse pe Titani și pe Ciclopi, împarți lumea în trei părți; sie-și ținu reginul cerului, lui Poseidon îi dete al apelor, iar lui Aides afunđimea pamentului cu imperiul morților și al întunerecului plin de taine, adeca lumea de jos. [Atm.]

Aidin, vilajet turc. în Asia-Mica, la coasta vestica și sud-vestica; capitala A. sau Güzel-hissar cu 35,000 loc., reședința unui pașă; are moșee și basare frumoase, comerciu mare cu bumbac; se fabrica marochin galbin veritabil.

Aigrette, egretă, buchet de pene fine albe, ce le purtau femeile ca decorațiune în frisura; peniș militar.

Aiguillon, (pron. egüiong, lat. Acilio), 1) oraș francez în departamentul Lot-et-Garonne, cu 3160 loc., comerciu cu vin, cultură de tutun și cânepa. Insemnat prin resturile unui vechiu castel, și ale unuia mai nou, zidit în stil ital. de ducii de A. Lînga biserica se afla un zid roman de 10 m. înalt cu 4 arcade, iar la 2 km. de A. se afla masivul turn roman St. Côme sau Tourasse.

2) *Aiguillon*, titlu de duce franc. dela castelul și orașul A. Cardinalul Richelieu camperase noșia A. pentru nepoata sa Maria Magdalena de Vignerot; straneputol ei Armand Vignero-Duplessis-Richelieu, duce de A. (n. 1720) se ridică la curte și în arnata pâna ce ajunse guvernor al Bretagnei. În urma volniciei sale ajunse în conflict cu parlamentul de acolo și la întrevinerea ministrului Choiseul fu rechemat. Prin protecția contesei Dubarry ajunse (1770) urmaș al lui Choiseul. Slabiciunea lui în politica s'a aretat la împarțirea Poloniei. La urcarea pe tron a lui Ludovic XVI. fii dimis, ba eschis dela

curte. Muri în 1782 desprețuit și dat uitării. — Fiul său Armand, duce de A. ca deputat al starilor generale (1789) se declară pentru starea a treia și fu unul dintre cei dintâi nobili, care a renunțat la toate privilegiile.

Ailly, (Petru d'Ailly, lat. Petrus de Alliaco), filosof, n. 1350; în calitate de cardinal luă parte la conciliul din Constanța, unde apără independența sinodului față de papa. El susținea, ca existența lucrurilor în sine poate fi o amăgire (ilusiuine), adevărat nu se poate dovedi nemijlocit prin senzațiuni, pe când prin conștiința de sine omul își câștigă siguranța necondiționată a existenței sale. Opul principal: *Quaestiones super quatuor libros sententiarum*.

Aimak, popor nomad în părțile nord. ale Afganistanului, între Herat și Kabul, de origine mongola; viețuiesc împreună cu așa numiții Hasara; laolaltă sunt circa 600.000.

Ain, (pron. en), riu în estul Franței; isvorește în munții Jura și se varsă la Lyon în Rhône, 190 km. lung. Departamentul A. cu areal de 5825 km². și (1891) 356,907 loc.; capitala Bourg.

Ainali-Kavak, localitate în Crimeea, unde s'a încheiat la 4 Mart. 1779 o convenție între Rusia și Turcia, prin care se permite Rușilor navigarea pe Marea-Neagră în corabii de aceeași mărime cu ale națiunilor celor mai favorizate. Privitor la principatele rom. se stipulează: tributul, ce ele au sa platească la fiecare doi ani, sa fie taxat cu »moderațiune și omenie«, sa nu se mai ceara nimic pe deasupra; țerile rom. sa aiba la Constantinople câte un *chargé d'affaires* de religiuinea gr. or., care sa fie sub scutul dreptului ginților și tratat cu respectul cuvenit; din parte-i Rusia se îndatorește a nu întrebuiința dreptul seu de intercesiune în favorul principatelor decât numai pentru pastrarea nestrămutată a condițiunilor stipulate prin acest articol. (Cf. A. D. Xenopol: Ist. Rom. V.)

Ain-Musa, isvor vestit lângă Suez. După tradițiune isvorul scos de Moise din stânca.

Aino, popor pagân pe ins. iapan. Jeso, pe Sachalin și pe Curile, vr'o 100,000 capete; limba lor sta între cea chineza și mandșura.

Aior, numire vulgura a plantei *Euphorbia helioscopia* L. (V. ac.)

Air, (Ahi sau Asben) o țeara de oaze în sultanatul Tuareg în Sahara; muntoasa, munții se urca până la 2000 m.; vaile romantice; teritorul 55,000 km².; 60,000 loc.; capitala Tintellust. Vechea capitala a fost Agades (Aghadez), punctul de întâlnire al caravelor din Sudan, Marocco, Fessan și Tripolis.

Aira, plantă, gen din familia *Gramineelor*, tribul *Aveneelor*. Speciile acestui gen sunt răspândite prin Europa; în Rom. se află mai ales *A. caespitosa* L. până în regiunea alpina, unde formează o mulțime de grupe cespitoase numite poporal ca însași planta Târsoci. [A. Pr.]

Airy, (pron. ehri) *George Biddell*, n. 1801, † 1892; 1828 ajunse profesor și director la observatorul din Cambridge; dela 1836 până la 1881 funcționă ca astronom în Greenwich și calculă, prelucră și publică toate observațiunile facute dela 1750 încoace; inventă și construie mai multe instrumente și a introdus memorabilia noua gradațiune engl.; pe terenul astronomic

calculă diametrii, suprafețele și volumele tuturor corpurilor sistemului nostru solar; s'a mai distins îndeosebi în optica; dela 1871—3 a funcționat ca president al celebrului institut »Royal Society« și 1872 fu avansat la rangul de nobil; a publicat numeroase scrieri.

A-is, în musică tonul resultant din înălțarea simpla a tonului A.

Aișa, soția lui Mohamed.

Aisne, (pron. een) riu în nord. Franc.; isvorește în padurea Argonne; se varsă în Oise (afluent al Seinei) la Compiègne; lung de 279 km. (56 km. navigabil.) Dupa el e numit departamentul A. (în Isle de France), 7427 km². și (1891) 545,493 loc. Capitala Laon.

Aișor, numire populară a plantei *Lilium Martagon* L. (V. ac.)

Aissé, Mademoiselle, aventuriera, o circasiana născută pe la 1693; când era de 4 ani fu cumpărată de ambasadorul franc. în Constantinople, conte de Ferriol, care o duse în Franția, o crescă și și-o făcu metresa. Renta de 4000 fr., lasată ei de contele, o cedă surorii lui. Epistolele ei (ed. de Voltaire, Paris 1787, de Ravenel 1846) sunt interesante prin relațiunile, ce a avut cu persoanele cele mai renumite ale timpului seu.

Aistulf, (Ahistulfus, Haistulfus), rege al Longobarșilor, urmă pe tron la 749 fratelui său Ratchis, care se făcu calugar. A. încercă de nou sa unească întreagă Italia sub coroana Longobarșilor, cucerii Ravenna, supuse pe principii de Benevent și Spoleto, și asediă Roma. Atunci (754), la rugarea papei Stefan II., veni regele Francilor Pipin, care scapă Roma, iar la 756 bată de nou pe A. și-l silă sa redea teritoriile cucerite, pe cari apoi Pipin le darui papei.

Ait, în termin. botan. prescurtarea numelui Aiton.

Aitic, ceata, cârd, potae de lupi.

Aitken, (pron. eht) *Sir William*, medic engl., n. 1825; dela 1860 prof. la școala Army Medical School în Betley; introduse (1858) termometrul în praxa medicilor englezi.

Aiton, (pron. Eht'n) *William*, botanic; n. 1731 în Scoția, † 1793 ca director al grădinei botanice din Kew, cea mai bogată pe atunci. Scrierea lui de frunte: »Hortus Kewensis« a aparut în 1789 în 3 tom.

Aiton, s. în cott. Coșocna, între Turda și Cluș; 2018 loc., dintre cari 1358 Români, iar ceialalți Magh. Aci s'a aflat o *columna miliaria* romana, singura ce s'a descoperit pe pământul vechei Dacii. Columnele militare se aședău pe caile romane și arătau distanțele. Columna dela A. se afla în museul din Cluș și are următoarea inscripție:

IMP.
CAESAR NERVA
TRAIANUS AUG.
GERM. DACICUS
PONTIF. MAXIM.
POT. XII. COS. V.
IMP. VI. P. P. FECIT
PER. COH. I. FL. ULP.
HISP. MIL. C. R. EQ.
A POTAISSA. NAPO
CAE MPX.

adeacă:

»Imperator Caesar Nerva Traianus augustus germanicus, dacicus, pontifex maximus, potestatis (ad. tribuniciae) XII, consul V. imperator VI. pater patriae fecit per cohortem I. Flavian Ul-

piam Hispanorum militum civium Romanorum equitatum. A Potaissa Napocae milia pasuum decem.*

Din această inscripție, copiata și de Mommsen (în Corpus Inscript. Latinarum, P. I. pag. 256 Nr. 1627) se vede, ca pe locul Turdei de aici se afla colonia Potaissa, iar la Cluș Napoca. Dela columnă, conform inscripției, se aflau ambele localități în departare de 10,000 urme romane, adică 2 mile geogr., ceea ce corespunde cu departarea A.-lui de aici dela Turda și Cluș.

[Silv. Mold.]

Aituri, fel de mâncare numita airea: catarigi, răci și piftie.

Aiu, numire populara a plantei *Allium sativum* L. (V. ac.)

Aiud, (germ. Strassburg, magh. Nagy-Enyed) oraș în Trs., cott. Alba inf., situat în valea Mureșului (lângă păreul A.-lui), la o înălțime de 270 m. preste nivoul mării; 5932 loc., dintre cari 4029 Magh., 1436 Români, apoi Sasi ș. a. neamuri; 'l-au întemeiat Sașii în secl. XIII; cu timpul însă Sașii în mare parte și-au pierdut naționalitatea, contopindu-se în elementul magh. Numele rom. se deriva, după cum afirmă Lenk (Siebenbürgens geographisches etc. Lexikon, 1839) dela numele latin »Villa Judae Thadaei« (dela biserica apostolului Iuda Thadeu, aflatoare aici). În A. se afla cel mai însemnat institut cultural al Maghiar. reformați din Ardeal: colegiul lui Bethlen, înființat de principele Gavriil Bethlen în Alba-Iulia (1622) și stranutat aici (1662) de principele Mihail Apafi. Colegiul consta din liceu, curs de preparandie și teologie reformata și e provădit cu internat; are biblioteca mare (preste 22,000 vol.) și colecțiuni științifice (s. e. col. de naturalii, anticități etc.) Lângă piața principala se afla castelul orașului, cu mai multe bastioane, zidit tot de Sași. A. e centrul cott. Albei inf. cu dirgătoriile comitatense și direcțiile financ. Aici se mai afla patru biserici, dintre cari una rom. gr.-cat. și una săsească luter.; aceasta din urmă zidită la 1866; pe locul ei a fost o biserică veche luter. zidita la 1313. A. mai are un penitenciar al statului (cu vr'o 350 deținuți), casarma de honveți, școală pentru vieri și mai multe societăți magh. [Silv. Mold.]

Aiud-protopopiat rom. gr.-cat., se compune din 27 parochii și câteva filii, cu 14,543 credincioși. Reședința protopopiatului e A. Pentru acoperirea salariului învețatorului din A. există un fond înființat de Metropolitul Vancea.

Aiudean, **Clemente**, tribun la 1848/9 n. 1820. Tatal seu Gavriila Beldean a studiat la școlalele magh. din Aiud, unde i-s'a maghiarisat numele în Enyedi. Clemente A. a cercetat gimnasiul din Cluș și preparandia cat. din Sibiu. A fost scurt timp învețator în Ofenbaia, apoi — chemat de amicul seu Avram Iancu, atunci cancelist la tabla reg. din M. Oșorheiu, — deveni conducătorul curții domnesce a baronului Pavel Bornemisza. Aici l'a ajuns izbucnirea revoluțiunii. Înrolat în Abafája la honveți, s'a refugiat la Câmpeni, unde Iancu îl numi capitan. A luat parte la multe lupte sângeroase și victorioase și a fost decorat cu crucea de aur p. merite (aust.) și medalia de aur (rus.) Dupa revoluțiune a fost funcționar, mai apoi învețator în Câmpeni, unde traiesce aici ca pensionar.

Aiwas, sau **Aiwaž** se numește în Turcia un domestic de casa încredințat cu lucrarile mai dure, adică un fel de lacheu în bucătărie; se mulțamește cu leafa mica; în anticitate însă adeseori ajungeau la averi mari și titluri, punându-li-se înaintea numelui și titlului cuvântul A., s. e. Aiwas Mehemed Pașa.

Aiwazowski, **Ivan Constantinovici**, renumit pictor rus, n. 1817; prof. la Academia de bele arte din Petersburg; exceleaza în tablouri cu subiecte din viața marinară și orientala; 1895 arangia în Petersburg a 120-a expoziție a tablourilor sale; e afara din cale productiv; numărul operelor sale se ridică la 10,000.

Aix, (pron. ex) capitala unui arondisment în Provence, vechea capitala a acesteia; reședința unui episcop; universitate și terme acum slab cercetate; 23,611 loc. Sub Romani se numia colonia Aquae Sextiae (123 a. Chr.) Aici a învins Marius pe Teutoni (102 a. Chr.)

Aix la Chapelle, (pron. ex la șapell) numele franc. al orașului Aachen (v. ac.)

Aix le Bains, stațiune de băi termale în Franc. (Savoia), situata la înălțime de 258 m. Apa de o temperatura naturala de 44°, conține puțin sulfur. Specialitatea locului e procedura așa numita »douche-massage«, executată cu dibacie de personalul instruit. (»La noi nu poate fi vorbă de efectele principilor minerale, ci numai de o hidroterapie caldă facuta cu o apă termala puțin sulfuroasa, masagiul combinat cu duș« Dr. Forestier.) Marea frecvența a locului se datorează mai mult jocurilor hasarde și petrecerilor de tot felul. Intre vizitatori sunt mulți Români din Regat. [Dr. Vuia.]

Aixis, sau Azisis, oraș dac, atins de Traian în înmărirea Dacilor spre capitala lor Sarmizegetuza.

Ajaccio, capitala insulei și departamentului franc. Corsica; 16,812 loc.; reședința unui episcop; locul natal al lui Napoleon I.; loc de cură climatica.

Aja Sofia, v. Hagia Sofia.

Ajmara, popor indian în America de sud. În copilarie își diformează craniul, de unde au un tip special. Sunt în decadență.

Ajmir, (Adșmir) oraș indobritic în Radșputana cu (1891) 67,877 loc.; e încungiuat de un zid puternic cu 4 porți frumoase; are mai multe edificii frumoase, comerț viu; reședința administrației engl.

Ajo, ayo, (*span.*) crescător, *aja*, crescătoare; agraire folosită de infanții Spaniei față cu crescătorii lor; usitata și la curtea austruca.

A jour, cuv. franc. compus din prep. à (la) și subst. jour (ziua, lumina.) 1) Se numesc un obiect (sculptura, stofa etc.) lucrat astfel, încât prin gauricele sale sa poata strabate lumina. S. e. Ciorapi à jour etc. 2) În contabilitate însemnează, ca toate pozițiile, cari formează obiectul contabilității, sunt induse până la ziua presenta. 3) În comerțul de pietri scumpe însemnează acele pietri, la cari partea din dos e neacoperita, deci piatra e stravedătoare, (briliante etc.)

A Jove principium, (*lat.*) începutul e la Iupiter, corespunde astași la frasa: Să începem în numele Domnului.

Ajuda, (Vydah, Veida) oraș în Dahome (Afr.)

mai de mult centrul comer. de selavi; 20,000 loc. Are un templu vestit, în care se adoara șerpilor.

Ajuga L., planta, gen din familia *Labiatae*, tribul *Ajugoideae*, cuprinde ierburî anuale sau mai des perene, decumbente, uneori stolonifere; A. cuprinde vr'o 30 de specii, ce cresc în regiunile temperate ale globului și în munții din regiunea tropicală. În Amer. lipsesc cu totul. Dintre speciile, ce se afla în Rom. și în țerile vecine, însemnam: *A. reptans* L., poporal Vin-e-rița, Tamăița, crește prin fenațe și prin paduri umede, până în regiunea alpină. *A. genevensis* L. și *A. Laxmanni Benth.*, vulgar Barba boierului. Multe din aceste plante se cultiva ca plante ornamentale prin grădini. Genul *A. L.* cuprinde plante inodore sau puțin mirositoare, ceea ce constituie o excepție în familia *Labiatae*. Ele conțin un principiu rășinos-amar și astringent, de aceea frunzele și vîrfurile florifere se întrebuintau ca astringente și cicatrizante, ađi însa s'au scos din us. [Z. C. P.]

Ajumita, ajumitul, joc copilaresc, care pe alocurea se numește *mijoarcă*, *mijocă*, *de-amija*, *d'ascunsele*, *d'a-cucul*, *pitulicica*.

Ajun, abțiuerea totală dela mîncare, beutură și chiar dela lucru; A. se ține mai ales în pređia unei serbatori mari (s. e. a Aretarii Domnului = A. botezului) și înainte de împartașirea cu sf. cuminecatura. Mulți ajunează spre a-și ajunge un scop anumit. În asemenea casuri de multeori A. devine o credința deșarta.

Ajutor, 1) în economia polit. v. la auxiliar; 2) în medicina *primul A.* v. accidente; 3) în marina v. Salvagiu; 4) *A.*, un fel de dare directă, ce se lua pe la sfîrșitul veacului trecut în Moldova dela țerani și se incasa în luna Maiu.

Ajutorința, un alt fel de dare directă (în Moldova), ce se storcea pe la sfîrșitul veacului trecut dela țerani de 2-ori pe an, vara și iarna.

Ak, *turc.* = alb, s. e. Ak-Serail, palatul alb.

Akabah, (Akabet el Misrie) port turcesc cu castel întarit, situat la capul extrem al golfului de A. în partea nord-est. a Marii Roșii; are ceva comerciu, întreaire în port cam anevoioasă.

Akamas, (*grec.* »neobositul) fiul lui Theseu, a fost trimis cu Diomede la Troia sa ceară eliberarea Elenei și mai tîrziu unul dintre cei 30 eroi ascunși în calul de lemn.

Akarnania, partea cea mai estică a Elladei antice lînga M. Ionica; acum formează împreună cu Aetolia o Nomarchie, cu un areal de 7489 km² și 162,020 loc., capitala: Missolonghi.

Akbar, original Dselal-eddin-Muhammed, cel mai renumit mogul (imp.) al Mongolilor, n. 1542, † 1605 în Agra; domni dela 1556—1605; dupa ce își întinse domnia preste întreg Hindostanul nordic se ocupă cu afacerile interne ale imperiului seu vast: promovă agricultura și comerciul și favorisă pe savanți și artiști; bunastarea imperiului ajunse la culme sub stăpînirea lui; contribuțiunea anuală se urcă la 200 mil. fl. Deși musulman credincios A. n'a persecutat pe cei de alta credința. Istoria lui a scris'o marele vizir Abul Falz, din care partea III. a tradus'o în limba engleză Gladstone în 1800. Cf. *Noer Kaiser Akbar* (Leyden 1880—86, 2 tom.) [T. F.]

Akhsar, 1) A., (Kroia), oraș în vilaietul turc. eur. Sutarî 6000 loc., întarit la 1338; dela 1443 reședința lui Skander-beg; 2) A., (Tiatura), oraș

în vilaietul turc. asiat. Aidin, 8000 loc., aici a înviuș împ. Valens la 366 pe usurpatorul Procopiu.

Aki, în mit. germ. Oegir, în cea nord. e țeul apei, al marii. Poseidon la Greci, Neptuneus la Romani.

Akiab, capitala prov. Arakan (Birna brit.), port, 33,900 loc., stațiune milit., comerciu de petrol și orez.

Akiba, *A. ben Josef*, trai pe la 100 d. Chr.; discipulul rabinului Gamaliel, e autoritate în talmacirea Talmudului; luând parte la revoluția lui Bar-Cochbas, fù ucis de Iulius Severus.

Akidopeirastica, metod de cercetare medicală întrodus de Middeldorff (1856.) Se înfig ace fine spre a constata consistența sau conținutul unor organe mai adînc situate.

Akjerman, de present centru administrativ și capitala județului A. în Basarabia. Ac-kerman însemnează turcesc piatra albă. Așa a fost Turcia vechiul oraș roman Cetatea-alba. A. e construit pe o înalțime stîncoasă, ce se afla pe malul drept al limanului Nistru, sub 46° 11' 31'' lat. nord. și 48° 30' 1/2'' lung. după meridianul Paris. Pe malul rîului se afla însuși orașul împreună cu ruinele vechii cetăți și vechii manastiri. Spre nord, imediat după bariera orașului, se începe satul Papușoi, iar dincolo de vile, ce încungiuora orașul, se afla colonia elvețiană Șaba, apoi satele Turla. A. e vestit în istoria acestei părți a vechii Dacii. În secl. V. a. Chr. nise marinari greci din Miletia au creat aici colonia numita Niconia, iar după marturisirea lui Marcellin încă în secl. IV. a. Chr. a fost aici colonia feniciană Ophiuza, locuită după Herodot de poporul Nevrii, cari au parasit orașul din cauza înmulțirii șerpilor. Pe timpul lui Herodot în locul Ophiușei era deja Tiras (Thiras), locuit de poporul Thirit, subjugat de Daci pe la 300 a. Ch. Cu 2 secl. înainte de Christos în locul anticului Tiras a fost iarăși o colonie grec., ce facea comerciu cu popoarele din Basarabia. Când Romanii cucerira Dacia, numira orașul: Alba-Iulia. De aici faceau ei comerciu cu Schitia. Cu invasiunea Hunilor (375 d. Ch.) dominațiunea romana se sfîrși; coloniile disparura devastate de selbaticii barbari. Sub Anđi, pe la 545 d. Ch., A. renase sub numele: Turis; cucerit de Cumani rămîne cunoscut sub numele: Acliba; cucerit de Uglici și alți Slavi e numit Beli-Gorod (orașul alb), iar țeara întregă: Belogorodcina. În secl. XII. A. era cunoscut sub numele: Mon-Castro sau Mauro-Castro; unii îl numiau A spro-Castro. 1450 Mon-Castro fù cucerit de Turci și numit Ak-Kerman. 1451 Alexandru-Voda al Moldovei reocupă orașul numit de moldoveni Cetatea-alba. 1484 Baiazet luă Kilia și A. 1503 primind Bogdan al III. suzeranitatea imperiului turc., A. deveni cetate otomana. 1812 A. deveni un orașel neînsemnat al imperiului rus. Acum e locuit de 50,000 loc., posedă 1548 case în însuși orașul și vr'o 2000 case în suburbiile învecinate; are 3 biserici de piatră și e vestit pentru vinurile sale, cari se expoarta în Franca.

Akka, (în biblie Acco, la *franc.* Saint Jean d'Acree), capitala uni sandjac turco-asiatic în vilaietul Beiruth, lînga sinul A., 9800 loc. mai ales moslemeni. Are un port foarte bun, dar nomolit în parte. Aci se concentrează multe drumuri dinspre Siria; navigațiune, comerciu în-

floritor, mai ales cu bumbac din Siria. In anticitate dupa Alexandru c. M. Ptolemăii au prefacut A. în centrul direcției hellenistice. Sub domnia Romanilor se numia Colonia Ptolemăis. — Pe timpul cruciatelor a fost principalul punct de debarcare al expedițiilor; în curând deveni reședința unui episcop. Aci s'a fundat ordinul cavalerilor germani; tot aci a fost mult timp reședința Ioanșinilor. De prin mijlocul secl. XVIII. pâna pe la 1832 a fost centrul unei domnii independente. 1840 a fost data Turciei dinpreuna cu Siria. Dela 1850 s'au reparat fortificațiile cetății.

Akka, popor pitic în Africa, pe la gradele 3 lat. nord., 29 long. est. dela Gr., descoperit de caletorul Schweinfurth. Viața intelectuală aproape de loc. Unicul animal domestic e gaina, (v. ilustr. pag. 56.)

Akkad, popor turanic, ce locuia între Euphrat și Tigris; se folosia de scriere verticală.

Akkra, (N'kran) oraș în coastele dela Guinea superioară, zidit de Engl. (1850) în departare de 150 km. dela râul Volta. 5° 31' lat. nord. 18° l. est. dela Ferro. Imperiul A. de o extensiune de 65. km. în giurul coastelor mării, sta sub protectorat englez. Locuitorii (40,000) se numesc între sine Gha.

Akme, (*grec.*) ascuțit, vîrf; figurat: înflorire, punct de culminațiune.

Akmolinsk, provincie rus. în guvernamentul general al stepelor central-asiatice, între Tobolsk, Turgai, Sir Darja și Semipalatinsk; 594,673 km²., 467,401 loc. (1885), dintre cari 339,000 kirgizi nomazi. În 125 școale ale provinciei se instruiaza 4870 elevi. Partea nord. și sud. e acoperita cu stepe, partea mijlocie deluroasă și bogată în arama, carbuni de piatră și puțin aur. Capitala A., 5711 loc; comerciul de caravane. Orașul cel mai însemnat este Omsk (v. ac.)

Akna, (*magh.*) ocna, mina; se întrebuintează des în numiri topografice, s. e. Akna-Szlatina = Ocna-Slatina etc.

Akoimeți, (*ἀκοιμηται* = neadormiți) secta de calugari, întemeiată de sf. Alexandru († 430) la începutul secl. V. în Orient; se numiau neadormiți, pentru-ca împărțiți în câte 3—6 choruri fău noaptea preamariau pe D-șeu prin cântări și rugaciuni; dupa o manastire a lor, întemeiată de Fl. Studius (463) și numita Studium, A.-i se numesc și Studii.

Akos, 1) A. conducător al Cumanilor; sub domnia S. Ladislau naval (1092) în Ungaria la Dunărea-de-jos sa resbume desastrul Cumanilor, suferit în anul precedent sub conducerea lui Copulci, dar în luptă fu ucis de însuși Sf. Ladislau. 2) *A. seminția*, cele mai vechi urme despre ea sînt din 1136, când în adunarea dela Arad pentru necredința față de regele fii omorîți și Mainot din seminția A. Dintre membrii acestei seminții se mai amintesc: banul Ernye (Iren), (1271—1284), Stefan a luat parte în luptele lui Ladislau IV. și a fost întinut lui Andreiu III., Mihail s'a luptat alături cu Carol Robert. În secl. XIV. s'a despartit în două familii, Bebek și Csetneký. Sediul seminției a fost comuna A. în cottul Selagiu.

Akosmismul, idealismul, dupa care lumea corporală nu exista în realitate, ci numai la aparență; a fost susținut de Neoplatonici și de unii filosofi germani.

Akrible, (*grec.*) exactitate, precisiune, punctualitate, economie.

Akrisios, rege mitic în Argos, alunga pe fratele seu Proitos, dar la intrevinerea lui Iobates trebui sa-1 reprimiasca și sa-i dea domnia preste Tiryns. Din casatoria lui A. cu Eurydike se nascu Danae (v. ac.), al carei fiu, dupa spusa oracolului, avea sa omoare pe A. Acesta inchise deci pe Danae într-o camera suterana de fer, dar Zeus patrunse la dînsa în forma unei ploaie de aur, și Danae nascu pe Perseus. A. de frica oracolului se refugia în Tessalia, unde, cu ocașiunea unor jocuri ținute în amintirea regelui din Larissa, fû omorît, din întemplantare, de discul lui Perseus.

Akrokeraun, promontoriu, colțul nord-vest al munților Keraun lângă M. Adriatică (Epir), acum Cap Linguetta.

Akron, (pron. Eckren) capitala unui județ în statul nordamer. Ohio, în departare de 48 km. spre sud dela Cleveland și legată cu acesta prin canalul Ohio-Erie; fabrici de lânării și mașine, institut de alienați; (1890) 27,601 loc.; în apropiere se afla gaz natural, carbuni bituminoși și colorii minerale.

Akropolis, (orașul de sus) cetate, fortareată. Prin astfel de Akropole situate pe înalțimi, stânci, dealuri naturale ori artificiale și întarite, se aparau orașele vechi grec. Numirea A. se da cu deosebire cetății din Athena.

Aksakov, 1) *Ivan Sergievici*, scriitor rus, n. 1823, unul dintre cei mai sîrguitori publiciști ruși ai erei noue; frunțaș al ideilor panrusiste; poesiile lui, în cea mai mare parte lirice, se disting prin îndrasneala în expresiuni și taria convingerilor; † 1886.

2) *A. Constantin Sergievici*, fratele celui de sub 1), scriitor rus., n. 1817, frunțaș al partidului slavofil, atribue Slavilor misiunea de a regenera cultura putredă occidentală. A fost și poet.

3) *Sergej Timofeievici*, tatal celor numiți, scriitor rus, n. 1791, † 1859; mult apreciate sînt mai ales descrierile viei ale naturii și vieții familiare rusești.

Aksu, (»Apa alba», chinez. Wön-Su-Ciu) oraș în Turkestanul resaritean, încungiuirat de un zid cu patru porți; 50,000 loc. turci, cari fabrica minunate lucruri de bumbac (Bäs), piele, șei, frâne și obiecte de metal, prelucra pietri scumpe, cari se vînd prin întreg Turkestanul; aici se bate și moneda de argint (Tankeh), folosita în aceasta provincie; A. e centrul comerciului de caravane între Rusia, China, Turkestanul res. și apusean, Kașmir, Ladak și India; reședința unui guvernor (Taothai).

Aktäon, (Actaion) după mit. grec. fiul lui Aristäos cu Antinoe, o fata a reg. Kadmos, și învețacelul centaurului Chiron, care l'a învețat îndeosebi arta vînatului. Dîna Artemis, deoarece A. s'a uitat la ea când s'a scaldat cu nimfele, l'a stramutat, stropindu-1 cu apa, într'un cerb, apoi cîinii sei l'au fugarit și spintecat. [Atm.]

Akuman, (Aschmoph) în mit. pers. archidev preste cetele devilor, adeca a diavolilor, spiritelor rele, cari stau în serviciul lui Ahri-man; cel mai periculos și monstrul mai urît din cei șapte archidevi; destinat, ca în lupta sa stee în fața cu Bahman cel înțelept și primul din cei șapte Amschaspandi ai lui Ormuzd. [Atm.]

Ala, 1) Trupele formate din popoarele aliate cu Romanii (deci nu din cetățenii romani împărțiți în legiuni), și atașate oastei romane în laturile dreapta și stânga ca aripi (flanca) numite *alae* (ala). De regula fiecare A. consta din 4200 de combatanți împărțiți în 10 cohorte sub conducerea de 3 ofițeri romani (praefectus socium); ceilalți ofițeri se alegeau de popoarele aliate dintre combatanții lor proprii. 2) Regimentul de cavalerie roman (din 300—500 calareți), pentru ca și cavaleria se posta în aripa oastei. 3) În casa romana cele două alcovuri dinapoia atriului, în cari se pastrau chipurile de ceara (imagines) ale înaintașilor familiei. [T. F.]

Alababura, (sau arababura) d'andoaselea, mare amestecatura, disordine enorma; alandala, anapoda, una preste alta.

Alabama, stat liber nordamer. lângă golful de Mexico; 135,320 km². și (1890) 1.513,017 loc. Rîuri: Tennessee și Alabama. Partea nordică e muntoasă; partea mijlocie deluroasă, bogată în produse (porumb, bumbac); cea sudică șesoasă, cu țărmuri nasipoși spre mare. Mine de carbuni, însemnate fabrici de fier, comerț și navigațiune. Are în congres 8 reprezentanți, 2 senatori. — Capitala: Montgomery, port principal: Mobile. Venite (1889) 1 $\frac{1}{2}$, cheltueli 1 $\frac{3}{4}$, datorie 9 $\frac{1}{4}$ mil. Doll.

„Alabama“, (istoria maritimă), celebru vas de război, arnat de Suduști în războiul de secesiune între Statele Unite amer., cu care confederații, sub comanda capitanului Semmes, răspândira groaza în marina comercială a statelor de nord, și captivara o mulțime de vase în doi ani de campanie în Oc. Atl., până când pieri în faimoasa luptă contra încrucetătorului federist Kearsage, lângă Cherbourg, Iunie 1864. Construcția și armarea A.-ei în țeara neutrăla Angl., fû considerată de Americani ca o violare a dreptului gîntilor și provocă diferendul remas celebru în dreptul internațional sub numele de »Chestiunea Alabamei«. Diferendul se rezolvă în 1872 înaintea unui arbitragiu ținut la Genova, care condamnă Angl. sa plateasca Americanilor o despăgubire de 75 mil. l., și Angl. trebuî să se scuză.

[Constant. B.]

Alabastru, mineral, gips fin cristalin; se întrebuințează ca piatră de ornament. A. *calcar*, calcar incrustant cristalin, transparent; se întrebuințează tot ca piatră de ornament.

Alac, (*Triticum spelta*) specie deosebită de grâu, cu bobul îmbrăcat, fusul spicului fragil, cu spicule rari și subțiri. Exista A. de toamna și de primăvara. A. e în toate privințele mai rustică decât grâul; se mulțamește cu un pămînt mai nasipos și mai sarac și cu o climă mai aspră decât grâul; de aceea cultura lui principală se găsește cu deosebire în regiunile muntoase. Cultura lui se aseamăna în toate cu a grâului; numai la treierat bobul lui nu sare din pleava (glumae), nu se scutura, ci fusul spicului se rupe dela inserțiunea boabelor și spiculele rămîn întregi. Pentru a curăți boabele de coajă trebuie să-l dam pe mori deosebite — rîșnite — întocmai ca și meiul. Ca valoare intrinsecă e ceva mai puțin productiv decât grâul, dar da o faină și scrobala frumoașă, și nu cade nici odată, nici nu suferă atît de mult de paraziți. Ca planta agricolă e foarte vechi; popoarele vechi

(Egiptenii, Asirienii, Grecii și Romanii) îl cultivau foarte intensiv.

Alacananda, unul din izvoarele Gangesului.

Alacoque, *Margareta (Maria)*, calugaria franc., n. 1647 în Leathcourt lângă Autune. Dela o viziune a ei, în care i s'a arătat I. Chr., se datează cultul foarte laț în biserica latină, numit cultul sf. inimi a lui Is. (sacră coeur.)

Ala-Dagh, munți în Armenia turc. spre nord dela lacul Wan; 3300 m. înalți.

Aladja-Dagh, munte lângă Kars în Armenia. Aici au învins Rușii pe Turci sub Mukhtar-Pașa (15 Oct. 1877.)

Alagea, stofa indiană, țesută cu fire de in și de mătase.

Alagoas, stat brasilian lângă Oceanul Atl.; 58,491 km²; 459,371 locuit. (1888). Capitala: Maccio; capitala de mai înainte A. are 15,000 loc.

A la grecque, (*franc.*) ornament de stil grec. Numele modern al ornamentului antic »Meander« (v. ac.)

A la guerre, joc de biliard pentru două persoane, cu două bile și pe biliard gaurit. Câștigă acel jucător, care lovesce cu bila sa pe cea străina astfel, ca aceasta să intre într'o gaură a biliardului. Se joacă de regula pe bani.

Alais, (pron. Alee) capitala unui arondisment în departamentul franc. Gard, lângă Gardon d'Alais; 18,961 loc.; mine de carbuni, fier, plumb, asfalt, industrie de mătase și oțel. Aici s'a încheiat la 27 Iunie 1629 pacea între hugenoți și Ludovic XIII, care a întarit edictul de Nantes.

Alaja, (sau Alagea) stoffe de bumbac pentru vestiminte, împestrîtate cu diferite culori și desene, cari se țin mai ales în Turcia în cantități mari, din torturi importate. Imitațiuni de A. se trimit din Germ., Austr., Elv., Franc. și Angl.

Alali, fanfara de vînatore.

Alalia, neputința de-a forma sunete articulate; se observa la morburile de creier.

Alalit, v. Diopsid.

Alâm, un fel de dare, ce plăteau locuitorii Tataři ai Mold. în secolul trecut.

Alama, aliajiu de cupru cu zinc (67 p. Cu. și 33 p. Zn.), de culoare galbenă; mai tare, mai rezistentă, mai ușor fusibilă și mai puțin oxidabilă ca cupru; se cunosc numeroase variațiuni, după cantitățile întrebuințate de cupru și zinc.

Alamanni, *Luigi*, poet ital., n. 28 Oct. 1495 în Florența; contrar al familiei Medici și persecutat de aceasta, a trebuit să-și parasească orașul natal; † 18 Apr. 1556 la Amboise (Franc.); operele lui mai însemnate: *Girone il Cortese* în 24 cărți; »Averchide: La Coltivazione în 6 cărți; a mai scris poezii lirice, epigrame, satire etc.; P. Raffaelli (Florența) îi edită (1859) operele »Versi e prose«, împreună cu biografia, în 2 vol.

Alămar, (tinichigu) meseriașul, care face tot felul de vase și unelte de tinichea și alama.

Alambic, aparat pentru destilațiune, introdus în chemie de chimistul arab *Abu-Kazis*.

Alămăie, 1) Numirea vulgară a fructului de *Citrus limonum* Risso. (v. ac.) 2) Joc țărănesc în Mold., care seamăna cu Schottisch-Polka.

Aland, 1) grupa de insule în sinul botnic, aparținătoare Finlandei; 1211 km², 16,000 loc. svedji, cari se ocupa cu agricultura, economia de vite și pescuitul (pe un exportează 6000 tone de

heringi.) Cea mai mare insulă e A. cu capitala de același nume. 2) A. affluent al Elbei în Saxonia prus., navigabil în lungime de 38 km.

Alani, popor nomad; locuiau în nord. Caucasului până la Don; 375 d. Chr. supuși de Huni; o parte din ei a năvalit împreună cu Suevii și Vandalii în Spania și s'a așezat în Portugalia, contopindu-se cu Visigoții.

Alantoidea, vertebratele cari au învelișul Alantois, (v. a.)

Alantois, înveliș al embrionului vertebratelor amniote (reptile, paseri și mamifere); e așezată la reptilii și paseri sub coaja oului și servește de-o parte ca organ de respirațiune, de alta ca rezervoriu pentru urina excretată de embrion; la mamifere formează împreună cu învelișul seros chorionul, ale cărui proeminențe întra la unele mamifere în perețele uterului mamei și formează placenta. [Dr. Gr. A.]

Alapa, (lat.) palma preste obraz, la Romani formalitate observată la eliberarea sclavilor. **Alapista**, la Romani posnași, comedianți (clown), cari își trageau palme.

Alapici, *Caspar*, nobil croat, fiul surorii lui Nicolae Zrinsky (Zrinyi); deși mic de statura și cocoșat, se distinse prin neînfricoșare și vitejie în resboaiile cu Turcii sub Ferdinand I. și Maximilian I., mai ales la asediarea fortăreței Siget (1562), de unde scapă și fii încă 16 ani comandant în Canija și guvernorul oficiului de ban; înabuşii revoluția țeranească condusă de Mateiu Gubeț.

Alăptare. Laptele matern e singurul aliment potrivit pentru copil dela naștere până la împlinirea primului an al vieții, de aceea fiecare mama este datoare a-și alăpta singura copilul, pe care l-a născut; numai boale grele, constituția prea slabă, conformația vițioasă a sfîrcului țîței o pot scuti de împlinirea acestei datorii sfînte. La nevoie încredințăm copilul unei doice, în prea multe casuri însă copilul propriu al doicei plătesc pe viața pierderea laptelui, ce i se cuvenia lui; mortalitatea copiilor proprii ai doicelor e pe alocurea enormă. Compoziția laptelui femeiesc corespunde întocmai cu trebuințele fiziologice ale copilului. Hranirea copilului cu lapte de femeie se numește A. naturală, hranirea cu laptele animalelor domestice A. artificială. Laptele de femeie nu se poate lesne înlocui prin lapte de vacă. Copilul supoarta bine laptele crud de femeie, când îl sugă direct din sfîrcul țîței, astfel ca laptele să n'aiba ocaziune a se amesteca cu necurațeni de diferită natură, cu microorganismii, cari ar pute produce turburări însemnate în constituția laptelui. Dacă însă recurgem la lapte de vacă, întâlnim mai multe dificultăți: compoziția laptelui de vacă se deosebește de acela al femeii; laptele de vacă conține o cantitate mai mare de caseina și de unt și o cantitate mai mică de zahăr de lapte, decât laptele de femeie; în drumul lung dela ugerul vacii până la gura copilului laptele a avut multiple ocaziuni a se amesteca cu diferiți fermenți și a se strica. Prin fierberea și prin sterilizarea laptelui de vacă nu înlăturăm cu desăvîrșire acest neajuns și, ceea ce-i mai grav, caseina laptelui suferă prin fierbere oarecari prefaceri, cari o fac mai greu de digerat decât caseina cruda. În lipsa de lapte de femeie sîntem tot-

tuși siliți a ne servi de lapte de vacă fiert sau sterilizat. În ori ce cas dela a 7-a sau a 8-a luna copilul trebuie să se deprînda ou mîncare de cantități mici de lapte de vacă, ca pregătire pentru înțercare, caci mult timp după înțercare laptele trebuie să mai furneze alimentul principal al copilului. Oamenii saraci, cari n'au vacă, pot recurge la lapte de capra. Dacă la alăptarea artificială ne servim de biberon, trebuie să-l spalăm cu mare îngrijire de mai multe ori pe zi, caci o cantitate minimală de lapte descompus ori de alte necurațenii remase în biberon, în tubul ori pe sfîrcul biberonului, poate provoca fermentarea laptelui curat pus în biberon. Multe boale mortale ale organelor digestive își trag originea dela neingrijirea biberonului. Lit. Dr. I. Felix, *Crescerea igienică a copiilor*, București 1882. Simeon Stoica, *Higiena copilului*, Sibiu 1895. *Aperatorul sanatații*, dijar de medicină și Igiena populară de Dr. N. Manolescu, București 1895. [I. Felix.]

Alarçon, *Don Pedro Antonio de*, poet și politician span., n. 1833 în Guadix, † 1891; înființă mai multe reviste și diare, dintre cari »Eco del Occidente« deveni centrul unei noi societăți lit. din Andalusia; 1859 luă parte ca voluntar în resboiul marocan, apoi fu ales membru în Cortes; 1868 lucră pentru reînființarea monarhiei și mai târziu fu numit consilier de stat. Novelele lui, cari se disting printr'un umor deosebit, avură un succes extraordinar.

Alarçon y Mendoza, *Juan Ruiz de*, dramatic span. n. pe la sfîrșitul secl. XVI. în Tasco (Mexico), din 1622 trai în Spania, unde † la 1639. A fost unul din întemeietorii teatrului span. național, distins îndeosebi în comedia de caracter (Comedia de costumbrs.)

Alard, *Delphin Jean*, (pron. allár) virtuos franc. de violina, n. 1815 în Bayonne; din 1843—75 profesor la conservatorul din Paris; † 22 Febr. 1888. A scris multe piese brilante pentru violina și o școală renumită de violina.

Alarich, regele Visigoților, n. din seminția Balților în 376, † 410. Când Arcadiu, împ. roman orient., denegă Goților platirea tributului anual, aceștia își alesera de rege pe tinerul A., care în fruntea poporului seu cutrieră și pustii întreaga peninsula Balcanică până în Pelopones. Stilicho, ultimul mare patriot și beliduce al imperiului apusean, veni în ajutorul resaritenilor și împresură pe A. în Arcadia. Dar ura dintre cele două imperii era cu mult mai mare, decât ca curtea orient. să primească ajutorul lui Stilicho. Preferi deci a se împaca cu A., făcîndu-l principe și denumindu-l guvernor al Iliriei și comandant al imperiului. Dela 400 deveni biciul Italiei. Stilicho îl învinse de două ori, dar când acesta fu asasinat la porunca lui Onoriu, imperatul apusean, nimic nu putu rezista lui A., care (410) ocupă Roma și o pustii, cruțînd numai bisericile. De acolo se retrase în Sicilia, planuind a trece în Africa, dar muri în Coscuza moarte subită și fu îngropat în fluviul Busento. Lit.: Eicken, *Der Kampf der Westgoten mit Römern*, Leipzig 1876. Bertolini, *Storia D'Italia*. Medio evo 1890 și Thierry Amadée, *Alarich și apunerea imperiului roman apusean*. [T. F.]

Alarma, (franc. à l'arme, la arme) chemarea la arme neașteptată a trupelor prin comanda,

pușcătură de tun, signal de corn, de toba ori de fun, și conducerea lor la locul de A.

Alarmator, aparat de a trezi, a da signal; aplicat la mașini, cazane de vapor etc.; se pune în mișcare de sine îndată-ce e lipsa; unele dau signal la atacuri de hoți. Mai cunoscute: orologele cu trezitoare, trezitorii morilor de măcinat, care face larma îndată-ce au trecut graunțele din coș, etc.

Alaroși, popor vechiu, amintit de Herodot, locuia la Marea Neagră și era înrudit cu Colchienii; dupa Fr. Müller au fost poporul originar al Armeniei.

Alașca, penins. bogată în Vulcani în partea nord-vest. a Amer., traversată de râul Yukon; mai înainte a Rușilor (Amer. rus.); 1867 o cuceriră Statele Un. amer. cu $7\frac{1}{2}$ mil. Dollari; 1.376,300 km².; 31,795 loc., mai ales Indiani și Eskimoși; țeară arctică, însemnată pentru pescuit și blane; mine de aur. Capitala: Archangelul nou; oraș mai mare Andreiawsk.

Alastor, dupa mit. grec. demon de resbunare, duh de plaga; era și predicatul lui Zeus, ca resbunator mai ales al crimei sângeroase și îndeeșebi al uciderii. [Atm.]

A la suite, în armata germ. ofițeri supra-numerari, cari poartă uniforma unui regiment, fara a face servicii în el.

Alatau, numele alor 4 șiruri de munți în guvernamentul general al stepelor în Asia centr.; se ridica pâna la înălțimi de 3570 m.; spre est stau în legătura cu Tian-șan; se întind pâna pe la lacul Balcaș.

Alaun, sau Piatra acra, K² SO⁴ + Al³ (SO⁴)³, este o sare dubla compusa din sulfat de aluminu cu un sulfat alcalic și apa de cristalizare. A. are reacțiune acida și cristalizează mai cu sama în octaedri. Este întrebuințat în vaporizorie și la colorarea stambelor. Se mai întrebuințează la argasitoria fina, la cleirea hârtiei, spre scopuri medicinale. Este de mai multe feluri: *A. de kalii*, consta din 10-83% lut, 9-95% kalii, 33-71% acid sulfuric și 45-51% apa. Are gust dulceag adstringent; în 100 p. apa la 0° C. se disoalva 3-9 p.; la 100° C. 360 p. Prin încălzire își pierde toată apa și formează o massa alba, poroasă, sfarmicioasă: alaunul ars. *A. de amoniac* consta din 11-32% lut, 3-77% amoniac, 35-29% acid sulfuric și 49-62% apa. În 100 p. apa de 0° C. se disoalva 5-2 p., la 100° C. 421-9 p. La încălzire da alaun ars, dar la temperatura mai înalta se volatilizează atât de tare, încât mai rămâne numai lut. *A. de natriu* n'are importanța, e mai solubil în apa și conține mai totdeauna fer. În comerciu alaunul se clasifica dupa proveniența. Mai prețuit e *alaunul roman* preparat din alunitul scos de lângă Tolfa. Alaun mult se fabrica în Anglia, Scoția, Prusia, Franția, Austria (Boemia), Ungaria, Svedia, Norv. și Belgia. *A. argilos (schistos)*, lut negru, schistos, conține carbune și pirită de fier; servește la prepararea alaunului. Aceste schisturi alaunoase se prăjesc și spala cu apa; pirită da sulfurul pentru acidul sulf., iar leșia de A. se concentrează.

Alăuta, instrument musical; numele i se deriva dela cuv. arab *âoud* sau *oud*, care însemnează țista, fiindca corpul instrumentului în timpurile primitive se țice ca a fost facut din țista de broasca și apoi și din lemn. Cuvântului

oud i s'a adaugat articolul arab al, prin urmare al-oud, prescurtat loud. A. avea până la 24 de coarde. Span. o numesc laoud, Ital. liuto, Franc. luth, Rom. lauta și alauta. Nu se știe când s'a introdus A. la Rom., dar considerând cuvântul lautar, care însemnează cântător din lauta, e de presupus, ca ea a existat odinioară și în Rom.; cu toate cercetarile facute nu se știe însă când a disparut. [Burada.]

„Alăuta românească“, suplement literar al „Albinei românești“, întemeiată de M. Kogalniceanu; apară la Iași în 1838/9, însă fù oprită din cauza unui articol contra politicii rusesci.

Alava, provincie spaniola între râul Ebro și munții Cantabriei; areal 3045 km². cu 92,893 loc. (30 pe 1 km².); clima e temperata de munții împrejmuitori, în vai rareori ninge; locuitorii se ocupă cu agricultura și baiesitul; produse: poame, vin, cereale, fier, arama, marmora, carbuni de piatră; are și izvoare de ape minerale, cele mai vestite: Villa-Real (rece), Uribarri și Berriatua (cald.)

Alb, (Păraul alb, valea albă), parau în com. Uscăți, pl. Sus-Mijlocul, j. Neamțu. Aci a fost batalia vestită între Stefan cel Mare și Turci. V. Resboieni.

Alb, muntele A., lângă Praga. Aci au fost batuți boemii sub Christian de Anhalt de catra imperialii conđuși de Maximilian de Bavaria și Buquoy, la 8 Nov. 1620.

Alb, (pigmente), 1) *A. fix*, sulfat de baryt alb, măcinat merunt și spalat, servește mai ales ca adaus la alb de plumb, galben de chrom și alte colorii. A. fix vine în comerciu de regulă în forma de pasta și se întrebuințează la colorarea tapetelor, hartelor, la fabricația hârtiei etc. 2) *A. de Hamburg*, pigment, amestec din 33-30% alb de plumb și din 66-70% sulfat de baryu; formează o materie alba, a carei albime nu e prea statornică; adus în contact cu aerul pierde cu început tot mai mult din claritatea nuanței coloritului; se folosește ca vapsea de oleu și ca apretura pentru cartoane (bilete de visita.) 3) *A. de magnesia*, product industrial, combinațiune chimica corespunzătoare formulei H₂Mg₄C₆O₁₁+3H₂O sau H₂Mg₅C₄O₁₄+8H₂O; se prepara mai ales prin precipitarea sulfatului de magnesiu cu carbonat de natriu, dupa ce precipitatul se spală și usuca la temperatura moderata, reprezenta o materie alba foarte ușoară, care se întrebuințează cu deosebire în medicina și la preparate chimice. 4) *A. de plumb*, (carbonat de plumb basic, alb de cerusa, știubeciu), 2 Pb CO₃+Pb (H₂O), o massa alba, pamântoasă, grea, fara gust și miros; ca colorare are mare putere de a acoperi, dar prin hidrogen sulfurat, aflator uneori în aer, devine bruna și se înegrește. A. de plumb e un articol important de comerciu; fabricațiunea lui e cunoscută din vechime; în comerciu se vinde în foite, farimaturi, presat în anumite forme, ca praf fin (francez) sau frecat cu oleu de în; uneori e amestecat cu baryt și sulfat de plumb, rareori cu creta, gips, lut etc. A. de plumb curat se disoalvă în acid azotic diluat. Cel mai curat e *Albul de Krems*, preparat în Carintia din plumbul de Villach; *Albul venețian*, (amestec de 1% alb de plumb și 1% baryt) se vinde în forma de căpățini miei de zahăr; *Alb de Hamburg*

e un amestec de 1% alb de plumb și 2% baryt; *Albul olandez* conține până la 75% baryt. *Alb de mărgăritar*, marfa amestecată cu puțin Berliner Blau sau cu indigo. 5) *A. de Sabîn*, corespunde în consistența sa unui silicat de aluminiu ($\text{Si}_2\text{O}_7, \text{Al}_2 + 2$ sau $3\text{H}_2\text{O}$); pulverizat, nomenclit și uscat apare ca o materie alba foarte constantă, rezistentă chiar și acizilor mai active. Substanțe alcaline produc asupra bioxydului de siliciu prin acțiunea lor un efect descompunător. Silicatul se folosește ca vopsea de apă și în cantități însemnate ca umplutura în fabricațiunea de hârtie. 6) *A. de sîdef*, silicat de magneziu ($\text{Mg}_2\text{Si}_2\text{O}_7$), mineral, ce se găsește în comerț, măcinat ca pulbere albă foarte fină și de constanță excepțională; se folosește pentru netezirea pielii și a hârtiei; arareori figurează ca pigment, îndeosebi ca adaus la vopselele folosite în fabricațiunea tapetelor, la vopsele de bronce, precum și pentru compunerea unor preparate de sulimenit. 7) *A. de zinc*, numit și oxyd de zinc (ZnO) se prepară prin arderea vaporului de zinc cu oxigenul aerului, sau prin încălzirea carbonatului de zinc, care rezultă prin precipitarea unei sari de zinc cu carbonat de natriu; se prezintă ca pulbere albă, amorfa, solubilă atât în acide precum și în lichide leșioase; încălzit îngălbinesce, recit înalbesce; ca pigment e foarte constant și prețuit mai ales ca vopsea de oleu; ca medicament poartă numele: Flores zinci, nihil album.

Alba, în liturgică, 1) vestmântul alb, care îl îmbracă preotul când servește sf. liturgie; ajunge până jos și ne amintesc vestmântul alb, cu care a poruncit Irod să îmbrace în bațjocura pe Mântuitorul, ca pe un candidat de rege. Pentru preot e simbolul curățeniei sufletești, cu care are să se apropie de altar (v. stihariu); 2) *septemăna* premergetoare postului Paștilor.

Alba, Fernando, Alvarez de Toledo, duce de, general și ministru span. sub Carol V. și Filip II., n. 1508; 1530 comandant suprem în Ungaria, apoi în Navara și Catalonia; 1547 învinse la Muehlberg pe principele elector *Joh. Friedrich de Saxonia*; participă la expediția lui Carol V. contra lui Henric II. al Franței, luptă cu succes ca comandant suprem și vice-rege în Italia contra armatelor aliate papale și franc.; 1567 trimis locuitor în Țerile de jos, unde încercă cu o severitate crunta a sugruma rescoala, dispunând ucidera a 18,000 oameni, între cari conții *Egmond și Horn*; rechemat parasi Țerile de jos (18 Dec. 1573) și cuceri pentru Filip II. Portugalia; † la Thomar, 12 Ian. 1582.

Alba, marea A. (rusesce Bjeloje-More) un mare golf al Oceanului arctic, vîrît în guvernamentul rusesc Archangel; 84,100 km², cu coaste de 1774 km. lungi și cu 3 sinuri: Candalascaia, Onega și Dwina.

Alba numele mai multor biserici și mănastiri din România.

Albac, s. în creștetul Munților-Apuseni, aparținător cottului Turda-Arieș; așezat pe rîulețul Valea-Albacului (Gura-Albacului) și Rîul-Mare, pe vaille și dealurile împrejmuitoare; de estensiune foarte mare, asemenea celor mai multe sate de munte; o parte a lui se numesce **Arada** (Gura Aradii) și se afla pe pareul de asemenea numire; 5312 loc. toți Rom. (Mofi), cari se ocupa

cu lemnaritul, prelucrînd mai ales lemne de clădit; economia cîmpului e foarte restrînsă, cultivîndu-se prin troașuri fîn, apoi prin vai secară, oves și cartofi. Albaceni sînt oameni sdraveni, viteji și vestiți tulnicari. În A. s'a nascut capul revoluțiunii române dela 1784, Vasile Nicula Ursu numit Horia; casa în care s'a nascut exista pîna ađi, deși ruinată.

[Silv. Mold.]

Albac-Vale, Valea-Albacului, rîuleț în Munții-Apuseni; izvorește pe coastele dealului Culmea-Afinișului și se varsă în Rîul-Mare (Arieș) pe latirea stînga; pe valea lui se afla o parte a Albacului. Dintre paraele afluate e de anintit Valea-Arada, unde se estinde partea Albacului cu asemenea numire.

[Silv. Mold.]

Alba-Carolina, v. Alba-Iulia.

Albacete, provincie în Span.; conține o mare parte a vechiului regat Murcia; 14,863 km², 229,492 loc. — **Capitala**: A. oraș cu bunastare; preste 20,000 loc.

Alba-Inferioară, (Alsó-Fehérvármegye) cott în parțile ardelene ale Ung.; 3,576.50 km²; 193,072 loc., dintre cari 154,485 Rom., ceilalți Magh. (30,181) și Germ. (7,539); patria Motilor, și a minelor de aur. Capitala: Aiudul (Nagy-Enyed.)

Alba inf. și sup. sînt cotte istorice din Ardeal. Dupa împarțirea veche a Ardealului se afla numai un cott. cu numirea A. între cele 7 cott. ardelene. Dar fiind acest cott. prea estins, se împarți în doue, formîndu-se astfel cott. A. inf. și sup. Imp. Iosif II., facînd (1784) o noua arondare a districtelor administrative în Ardeal. lasă în ființa numai cottul A. inf., pe cînd teritorul A. sup. fû încorporat la trei cotte nou înființate (Sibiu, Fagăraș și Treiscaune.) Dupa moartea lui Iosif al II. fu restituita vechea împarțire și astfel și cele doue cotte ale Albei.

Cott. A. inf. cu orașele Alba-Iulia și Aiud era împarțit la începutul secului în 2 cercuri: cercul sup. în partea muntoasa și cel inf. în partea mai șesoasa; fiecare cerc se compunea din câte 6 »procese» (ocoale); numărul comunelor era 189. Cott. A. sup. se alcătua din mai multe bucați teritoriale separate și împrastiate printre scaunele sasesci și scuiesci în partea de sud și sud-est a Ardealului; era împarțit în 5 ocoale, cu 69 comune. Dupa o conscripție din 1766, numărul Românilor era în ambele cotte 94,497, iar la 1778 se aflau 6437 familii contribuente. Dupa împarțirea de acum exista numai un cott. cu acest nume, cott. A. inf. cu 4 orașe cu magistrat (Alba-Iulia, Abrud, Aiud și Ocna-Sibiului) și împarțit în 7 cercuri pretoriale; 193,072 loc. dinte cari 154,485 Rom., ceilalți Ung., Nemți etc. Lit.: Benkó, Transilv. specialis 1777; Michael Lebrecht, Versuch einer Erdbeschr. Siebenbürgens, Hermannstadt, 1789 (împarțirea Iosefina.); L. Jos. Marienburg, Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen, Hermannstadt, 1813; Ignaz Lenk von Treuenfeld, Siebenbürgens geographisches etc. Lexicon, Wien, 1839. [Silv. Mold.]

Alba-Iulia, (Alba Carolina, poporal Belgrad, numire slavona, care însemează Cetatea-Alba, nenț. odinioara Weissenburg, acum Karlsburg, magh. Gyulafehérvár), o. cu cetate, așezat în valea Mureșului, aproape de versarea Ampoiului în Mureș, la 46° 4' 3" lat. nord. și 41° 19' 10"

long. est. Se compune din două părți: orașul și cetatea; cel dintâu la o înălțime de 220 m. preste nivoul mării; cetatea se înalță pe un mic podeu, spre apus dela oraș, în departare de 10 min., la o înălțime de 248 m. In A. I. se afla reședința episcopiei cat. a Ardealului și reședința a două protopopiate rom., apoi seminar și liceu cat. și tribunal reg. A. I. e unul dintre cele mai vechi orașe ale Ardealului, având un trecut viforos, care sta în strinsa legatura cu istoria țerii. Se crede, ca aici ar fi existat orașul dac *Tharmis*; pe ruinele acestuia s'a ridicat orașul roman *Apulum*, care s'a desvoltat din castrul *Canabae*, zidit de legiunea I. adiutrix și XIII. Gemina. Cea din urma a staționat aici. Ap. a fost situat în vale pe locul unde se afla

acum gara cai ferate, unde s'au gasit foarte multe reminiscențe

romane, precum: caramiți cu marca legiunii XIII. Gemine, pietri votive, statue, colunne, vase și monete etc., cari se afla prin diferite muzee. El a fost unul dintre cele mai de frunte centre romane; aici reșida comandă milit. supr. a Daciei, monetaria și procuratura provinc.; chiar și unii guvernatori și-au avut reședința aici;

avea palate pompoase, temple și alte zidiri publice. S'a nimit pe timpul navalirii popoarelor; în locul lui s'a zidit orașul A. I. cu cetate, în care aflam din timpuri necunoscute reședința metr. a Rom. gr. or. A. I. a fost în mai multe rînduri devastata; cea mai crâncena devastare a suferit-o la 1241 din partea Tatarilor, apoi la 1658 dela oștile turc. și fat., dar totdeauna a fost rezidita. Aici au residat mai mulți voievozi și principii ai Ardealului. In istoria poporului rom. asemenea a avut rol important. Aici a fost rezidența vechei metropolii rom., aici și-a facut intrarea triumfală (1 Nov. 1599) Mihaiu Viteazul ca învingător și stăpân preste Ardeal; aici s'a proclamat unirea Românilor cu biserica Romei; aici au fost judecați la moarte și frânți în roata capitaniii revoluțiunii rom. dela 1784 Horia și Cloșca și tot aici a fost închis și chinuit dupa 1848 prefectul Avram Iancu. Cetatea veche (*Weissenburg*) a fost pe locul, unde e cetatea de acum, iar orașul se afla spre apus dela ea, pe platou. Sub împ. Carol VI.

s'a zidit cetatea de acum, în locul celei vechi, dupa planul lui Eugen de Savoya; orașul a fost demolat și stramatat jos în vale, pe locul unde se afla acum. Cetatea a fost zidita între 1715—1735; e încungiurata cu șanțuri uriașe, ale caror laturi sînt ziduite cu caramiți. Ele au pe alocurea lațimea de câte 80 urme, iar laturile se înalță pîna la 30—33 urme și formeaza mai multe unghiuri în forma unei stele. Cetatea are doue porți principale: una spre vest și alta spre est; prin cea din urma se întra din oraș (v. ilustr.) E imposanta, cu boltituri, cari deasupra intrării poarta între alte insignii statua ecuestra a lui Carol VI. Intre picioarele statuei și boltituri se afla o odaia scunda, unde a stat închis Horia. In launtrul cetății sînt mai multe zidiri însemnate. In

stînga dela intrare e profonțaria militara; aci a fost biserica și reședința metropoliei rom. derămata când s'a edificat cetatea; cu banii de rescumperare s'a ridicat biserica rom. gr. cat. din suburbiul Maieri. Tot în stînga, sau în partea sud. a cetății, e tribunalul în zidirea, în care se afla odinioara monetaria Ardealului. Cea mai însemnata zidire e însă biserica catedrala rom. cat. și palatul episcopesc de lînga ea. Biserica (v. ilustr.) a fost zidita în stil romanic, dar pus-tiita fiind, Ioan

Poarta cetății A. Iulia.

Huniade a restaurat-o în stil gotic; la stînga portalului principal are un turn zidit în stil ital. renaissance. In interiorul ei sînt monumente însemnate. Afara de haine bisericesci și prețioase vase sfinte, se afla aici mormintele unora din cei mai însemnați fii ai Ardealului, s. e. mormîntul lui Ioan Huniade, al fiului seu Ladislau, al reginei Isabella, al lui Ioan Sigismund, al principilor Andreiu Băthoryi, Bocskay, Mih. Apafi, Gavr. Bethlen, al cardinalului Martinuzzi ș. a., apoi mormintele mai multor episcopi cat. Unele din ele sînt stricate, altele conservate mai bine; pe unele sînt facute figuri omenesci și scene de lupte etc. în relief. Palatul episcopesc asemenea e vechiu; în el și-au avut reședința principii ardeleni, cari au locuit în A. I. Cam la mijlocul cetății se afla promenada cu statua generalului Losenau (cazut 9 Febr. 1849 la podul Simeriei); lînga promenada se

www.dacoromanica.ro

înălță imponentul pavilion al ofițerilor, iar în partea nord. a cetății se află turnul astronomic și o bibliotecă mare, apoi colecții de minerale, anticități și monede; ele au fost întemeiate de episc. Battyani în secl. XVIII.; în partea aceasta se afla seminarul și liceul cat. A. I. se întinde jos la poalele cetății, cu piața spațioasă și străde drepte și largi; în jurul orașului intern se înșira suburbiile Lipoveni, Maieri și Heiușeni; de oraș se mai ține și prediul Partoș. În A. I. se afla mai multe reuniuni și școale, un institut rom. de bani Iulia, înființat la 1892, apoi mai multe biserici, între cari 4 rom.; Ovrei au două sinagoge. A. I. are 8167 loc. dintre cari 3776 Rom., ceialalți Magh., Ovrei, Sași etc., numărul Ovreilor este 1357. Loc. se ocupa cu lucrul câmpului, cu negoțul și meseria; între Rom. e un număr oarecare de zidari; odinioara se aflau mulți pânzari și tabacari; negoțul cu cereale și mai ales cu vin e însemnat.

Temperatura medie în A. I. e iarna: — 1·82°

primavara:

+ 8·14°, vara:

+ 16·28°, toamna:

+ 9·71 și anuala: + 8·25°

R. (Lit.: Despre Canabe și Apulum veți A. D. Xenopol

Ist. Rom. Dacia până la 270

d. Chr. capitlul:

Organisația municipală, apoi:

Apulum de P. Király. Inscripțiile de pe monumentele din

biser. catedrala

au fost deco-

piate de mai mulți; o decopiere completă a făcut

prepositul Szeredai (1791.) [Silv. Mold.]

A. I. protopop. rom. gr.-cat. se compune din

24 parochii și 7 filii cu 12,508 cred. Protop. rom.

gr.-or. aparțin 36 parochii cu 25,673 cred. Reședința ambelor protop. A. I. [s. m.]

Alba-Iulia, mănăstire, probabil pe atât de veche,

pe cât de veche e Metropolia Bělgradului.

Deoarece episcopii resăritului începuseră de

mult a se servi de călugări în administrarea

bisericii, nici Metropolitul român al Bělgra-

dului nu s'a putut lipsi de o manastire de

calugari lângă rezidența sa. Vechea mănăstire

din A. I. era așezată pe locul, unde se află acum

fortareața, tocmai lângă fereastra palatului prin-

cip. Transilv., așa încât chiar și sfaturile secrete

și cele ce se întâmplau în palat se puteau ușor

afla din partea calugarilor, precum spune »Me-

morialul» lui Demetriu Napragy către împăratul

Rudolf II. (1602.) Același memorial spune, că calugarii din mănăstire informau pe principii Munteniei și mai ales pe Mihaiu Viteazul despre planurile și starea principilor transilv. Mănăstirea, care a existat până la zidirea fortareței, a fost restaurată de Mihaiu Viteazul. În 1714 însă a fost derâmata împreună cu palatul principilor, spre a se putea preface în fortareța. În mănăstirea aceasta sau ținut saboarele mari din 1675 și 1680. Metropoliții »Bělgradului» încă își aveau locuința în ea. În A. I. se afla și acum o mănăstire rom. unită, situată în Maierii orașului, nu departe de gara. Ea a fost zidită de episcopul unit Petru Pavel Aron pentru mai mulți calugari, a caror misiune era să crească preoți buni. Mănăstirea aceasta avea sa-și ca-

pete dotațiunea din fundațiunea făcută de numitul episcop pentru seminarul din Blaj. În secul trecut au locuit o de sigur calugari. Așa se știe, ca ep. unit Atanasiu Rednic din Blaj a așezat într'însa (30 Oct. 1764) pe calugarul Ieronim Kalnoki, iar din faptul, ca ep. Rednic a numit pe Filoteiu Laslo sacelar preste toate mănăstirile din Ardeal, afara de mănăstirea Bunervestiri din Blaj și cea de Bělgrad, se vede, ca aceasta din urma își avea sacelarul seu. În ea s'a retras și a murit, după abdi-

Catedrala r. cat. din A. Iulia.

cerea sa, ep. unit Grigorie Maior (1785.) Astăzi nu se afla nici un calugar în mănăstire. Ea servește numai de locuința pentru parochul unit din parochia Alba-Iulia-Maieri. (Cf. Acte și fragmente de Cipariu; Nilles, Symbolae; Hurmuzaki, Documente; Șincai, Cronica; Urbariu Dominiului archiepiscopesc din Blaj etc.) [Dr. A. Bunea.]

Alba-Iulia-Făgăraș, Metropolia Rom. gr.-cat. din Transilv. și Ungaria, poartă titlul de A. I. și F., pentru-că în A. I. a fost reședința Metropolitului Atanasiu, care s'a unit cu biserica Romei, și a antecesorilor sei, și pentru-ca în Făgăraș a residat primul episcop unit din Transilvania Ioan Giurgiu, a carui diecesă a fost canonicată (1721) sub titlul de Făgăraș. În 18 Nov. 1850 se țin în Viena o conferința ministerială, la care a luat parte și Ioan Scitovski, primatele Ungariei și Vasilie Erdélyi, ep. gr.-cat. din Oradea-mare, și care își dete parerea, ca e de lipsa sa

se reactiveze vechea metropolie de A. I. și să se înființeze încă două episcopate gr.-cat. pentru Rom. uniți. Monarchul Francisc Iosif I. incuviință reactivarea prin hotărârea din 12 Dec. 1850, iar Papa Piu IX. prin bulla »Ecclesiam Christi« din 1853. Primul Metropolit după reactivare, Alex. St. Șuluf, a fost instalat cu mare solemnitate în 28 Oct. 1855 în Blaj. Metropolitul, care poartă titlul de Alba-Iulia și Făgăraș, are rezidența în Blaj. Episcopii sei sufragani locuiesc în Oradea-mare, Gherla și Lugoj și-și au titlul dela aceste orașe. Metropolitul are lângă sine un capitol de 10 canonici, episcopii capitule de câte 6 membri, a caror chemare este să administreze fondurile diecesane și să stea întru ajutor arhierilor în toate lucrările lor. În administrarea dieceselor arhieriei uniți se servesc de consistoare, în cari sînt asesori nu numai canonici, ci și alți barbați distinși din cler. Pentru crescerea clerului sînt două seminare teologice: unul în Blaj și altul în Gherla, dar unii învață teologia și în Roma, Viena, Budapesta ș. a. seminare cat. Institutorii rurali din parochiile gr.-cat. își primesc instrucțiunea și educațiunea în 3 preparandii (Blaj, Oradea și Gherla.) Biserica unita susține două gimnasilor: în Blaj și Beiuș, ambe proveđute cu internate, în cari tinerimea primește creștere foarte buna. Al treilea internat rom. gr.-cat. de studenți se afla în Oradea-mare, pentru cei ce frecventează gimnasilor nerom. de acolo, iar al patrulea în Sighet Marmăției. Al treilea gimnasiu, cel din Naseud, care încă era gr.-cat., a fost despoiat de acest caracter din partea guvernului. Școala superioară de fete este una în Blaj, s'a înființat acum și o școală civilă pentru fete în Beiuș. Asil de copii mai însemnat e cel din Blaj, unde se pregătesc conducătoarele de asile pentru întreaga metropolie. Fiecare diecesa e împărțita în mai multe districte sau cercuri numite protopopiate, în fruntea cărora sta câte un protopop, care inspecționează întreaga viață religioasă, morala și culturală din districtul seu. Sînt însă și 5 vicari ep. în: Făgăraș, Hațeg, Naseud (numit al Rodnei), Șimleu (al Silvaniei) și în Maramureș, carora sînt supuse mai multe protopopiate. În archidieceasa sînt 706 parochii, cu circa 390,000 credincioși. În toate parochiile — cu puține excepțiuni — sînt și școale gr.-cat. susținute de comunele bisericesci, și biserici, parte din piatră, parte din lemn. Pentru susținerea Archiepiscopului - Metropolit servește domeniul din Blaj și din comunele învecinate. Archidieceasa are mai multe fonduri, din cari cele mai însemnate sînt: cel basilitan, cu domeniul din Bucerdea-grînoasă și Cenade și proprietăți mai mici în alte comune, pentru susținerea școalelor din Blaj; cel seminarial cu domeniile din Cut și Sâncel, pentru întreținerea seminariului teologic din Blaj; cel bobian pentru capitolul din Blaj și ajutorarea clerului unit din Transilvania; cel viduo-orfan al pentru preotesele veduve și orfani de preoți; cel șuluțan, cu domeniile din Șpring, Cenade și Vidraseu pentru stipendii și alte scopuri culturale și de binefacere; cel vancean cu domeniul dela Bethlen-Szt.-Miklós, pentru stipendii, ajutorarea profesorilor și a clerului archidieceșan; cel ramonțian, alutanian, kleinian, simuian,

hirschian, vaidaian, maiorian, papfalvian, negruțian etc. pentru stipendii la studenții saraci. În diecesa Orăzii sînt 168 parochii, mai toate proveđute cu biserici și școale, cu circa 120,000 suflete. Episcopul are pentru susținerea sa domeniul dela Beiuș. Fonduri mai însemnate sînt: pentru gimnasiul din Beiuș, pentru internatul din Oradea-mare, pentru preotesele veduve și orfani de preoți, diferite fonduri înființate de episcopul Erdélyi. Intre toate însă cel mai însemnat e al episcopului actual Michail Pavel pentru promovarea scopurilor culturale din diecesa sa. În diecesa Gherlei sînt 489 parochii cu circa 460,000 suflete. În diecesa Lugojului sînt 159 parochii, cu circa 93,000 suflete. Ambele diecese susțin școale mai în toate parochiile, și au fonduri mai mici, nu de mult înființate, pentru diferite scopuri religioase și culturale. (V. art. Orade, Gherla, Lugoj, diecesele.)

Albalonga, orașul - mama al Romei, întemeiat primaora de Latini în Lavinium; situat sub poalele muntelui Monte Cavo de ađi deasupra lacului Alba; l'au stăpănit regi, apoi dictatori în timp de 100 ani; întemeierea orașului se pune cu 300 ani înainte de zidirea Romei, iar pustiirea pe sfîrșitul primului secol al regatului Romei; la început trai în strînsa legatura cu Roma, pîna - ce tradarea dictatorului Metius Tuffetius n'a ațitat pe Romani la resbunare; orașul fû ruinat, iar locuitorii transportați în Roma, pe muntele Celius; mai târziu în ținutul frumos al A.-ei s'au zidit o mulțime de vile, din cari s'a format cu început municipiul Albalonga, orașul de ađi Albano. [T. F.]

Alban, sfânt, întăiul martir al Britaniei; n. în Verulanium, † sub domnia lui Dioclețian (303.)

Albanagi, (ius albinagii, droit d'aubaine) era în evul mediu dreptul domnului teritorial de-a confisca averea unui strain mort pe teritorul seu fara considerarea dreptului de moștenire al rudeniilor din strainatate; ađi nu mai exista în nici un stat cult. Conform tractatelor, strainii, sub condițiunea de a respecta legile statului în care se afla, au același drept de a fi scutiți de lege ca cetățenii născuți în stat și au parte de toate drepturile, cari nu sînt condiționate prin cetățenie. Moștenirea unui strain, constatatoare din mobilii, se estradează astăzi chiar fara convențiune speciala cu statul, caruia a aparținut strainul, sub condițiunea, că în cas analog și celalalt stat va purcede în același mod.

Albani, 1) Familie romană, care a dat mulți dignitari înalți bisericesci. Giovanni Francesco A. a ajuns papă (Clemente XI); cardinalul Alexandro A. a zidit *Villa A.*, cu o bogată colecție artistică. M. Teresia l'a numit de ministru la curia papală, † 1779. 2) A. Francesco, pictor din școala bologneza n. 1579 în Bologna, † tot acolo 1660; pictor delicat de peisage și anume de scenerii idilice cu stafage mitologice. 3) A. Matthias, constructor renumit de violine din Bozen (Tirol), pe la mijlocul secl. XVII. (Violine albaneze.)

Albania, turc. Arnaut, numire mai mult etnog. decât geograf., ce se da teritorului locuit de Albanezi în Penins. Balc., dela M. Adriatica și Ionică pîna pe la Bitolia, Üsküb și Lescovațul Sêrbiei. Partea sud-est. a A.-ei aparține Greciei, restul Turciei. A. e muntoasă cu deosebire în

nord-est, unde se ridica platoul Șar și munți până la 3000 m. înalț.

Istoria. A. se numia în anticitate Illiria și locuitorii ei Illiri; Albanezi se numiau numai locuitorii unei ținut mic (Albani). În perioada grec.-maced. ei au fost spaima popoarelor vecine. 229 a. Chr. s'a început ocupațiunea romana și s'au întemeiat orașe ca *Apollonia* (acum Polina), care deveni centrul sciințelor, și *Dyrrhachium*, centru comercial. Între munți însă s'a conservat limba și poporul vechiu. În timpul migrațiunii popoarelor disparu domnia și cultura romana, lăsând loc barbariei aduse de popoarele slave, cari — mai ales în partea nord. — au slavizat pe Albanezi. Pe la 870 devine *Ochrida* capitala unui principe bulgar și apoi reședința unui episcop. Abia după caderea domniei slave (1018) devine stăpân pe țeara sa restul poporației originare. Cu imperiul bizantin au stat Albanezii în resboaie aproape continue. Urnara apoi multele lupte cu Turcii. În lupta dela *Cosovo* (1389) pieri fruntea armatei albaneze. Timpul eroic al luptelor cu Turcii este legat de numele lui *Skanderbeg*, viteazul principe, care în curs de 25 ani (1443—67) s'a luptat cu eroism și noroc contra Turcilor. După moartea lui *Skanderbeg*, s'au luptat încă vitejește Albanezii și s'an distins mai ales în vestita apărare a orașului *Scutari* (1478). În curând însă ajunsera sub Turci, dar totuși mult timp nu se liniștiră. De pe la jumătatea secl. XVII. începe a se lăți Islamul între Albanezi, cari intra în armata turc. și ocupa și funcțiuni civile înalte. 1770 trimit Turcii pe Albanezi să inabuse rescoala Grecilor. Atunci își începe cariera *Ali*, principele *Tepelilor*, care își câștiga cu încetul domnia preste Albania și o parte a ținuturilor învecinate în lupte aproape continue în curs de 40 ani. După caderea acestui tiran (1822) Albanezii — dedați la viața resboinică — nu voiau să se mai supuna Turcilor și folosiră ori ce ocaziune pentru eluptarea libertății lor. Astfel urmează multe rescoale sub *Arslan Bey* (1829), sub *Mustafa* (1831), ambele nabușite de Pașa *Reșid*; 1843—44 sînt înfrinți de Pașa *Omer*; 1847 fac încercare nona, dar fara succes; 1879 resista anexării la Sèrbia a unei parți din țeara lor, hotarite de congresul din *Berlin*, dar sînt învinși la 1880 și apoi la 1881 de Pașa *Dervis*; 1887 rescoala noua din cauza darilor,

Albanezii (turc. *Arnauți*, grec. *Arbaniți*, sèrb. *Arbansi*, în limba lor *Șkipetari*) urmași ai vechilor Illiri, popor izolat în familia popoarelor indo-europ. aproape 1³/₄ mil. la numer, locuiesc în masse în Turc. enrop. și Grec., apoi împrăștiați prin Ital. sud., Sicil., *Monteneg.*, Bulg., *Slavon.*, *Dalmatița* și *As. Mic.* Popor viteaz, dar lipsit de conștiința unității naț. poate și din cauza deosebirilor religioare, (sînt gr.-or., rom.-cat. și moham.) Turcii sciu folosi însușirile vitejesci ale Albanezilor, întrebuintându-i ca mijloc de a susține despotismul în diferitele parți ale imperiului lor.

Albano, (A. Laziale) oraș în prov. ital. Roma lângă lacul *Alban*; 6560 loc.; anticități romane; vile numeroase ale Romanilor. Munții *Albani* sînt o grupa admirabila de munți vulcanici cu piscul *Monte Cavo*, 955 m. înalț

Albano, *Pietro de*, medic, filosof și astrolog,

n. 1250 în *Albano* lângă *Padua*, † 1316 în temnița, acusat de eresie.

Albany, (pron. albeni), 1) capitala a statului nord.-amer. *New-York*, lângă *Hudson*; 103,000 loc. bibliotecă de stat (105,000 tom.), observator astronomic, universitate, muzeu, episcopie reform. și cat.; sta în legatura cu *New-York* prin trenuri și vapoare; e un centru comercial între Oc. Atlantic și lacul *Erie*; mai ales comerț cu lemne. A. e cel mai vechiu din primele 13 state ale Uniunii; a fost întemeiat de *Olandezi* sub numele *Fort Orania*, pe la 1614, la 1664 a primit numirea de A. 2) A. o colonie în provincia *Cap* (*Africa*). 3) A. oraș cu port în colonia engl. *Australia* de vest; stațiune de vapoare.

Alba-Regală, oraș în Ung., dincolo de *Dunare*, capitala cott. *Alhei* (*Fehér*, v. ac.) Oraș liber regesc, situat pe șes; 27,548 loc. Magh. și Germ.; comerț și industrie. A. R. e încungurată de dealuri acoperite cu vie sadite; are episcop rom.-cat.; școale medii și inf.; odinioară (1027—1380) reședința regilor magh. și până la 1527 locul unde se încoronau, residau și înmormîntau.

Albastre, term. de med. pop., un fel de buruene, bune — după credința poporului din *Mold.*, — pentru »ceas-rou. Contra acestei boale babele obicinuesc tot leacuri *albastre*, precum o fierțura din floarea *albastra*, a losnicioarei sau »viței *Evreului* (*Solanum dulcamara*) și scrobeala *albastra* în rachi.

Albăstreala, term. de industr. pop., vapsea făcuta de țerance pentru a da fața *albastră țeseturilor*.

Albăstru, culoarea cerului senin. *A. de Berlin*, pigment, conține pe lângă *albastru* de *Paris*, oxyd și silicat de aluminiu, carbonat de calciu, sulfat de calciu și de baryu și scrobeală; deși destul de constant, se discompune adus în contact cu alcalini și sulfizi; de aceea se folosește numai ca vapsea de oleu și de apă, atât în arta cât și în industrie. *A. de munte*, se gasește ca mineral (2 Cu CO₃ + Cu O₂ H₂), care pisat sau macinat apare în comerț ca pulbere *albastra*; ca pigment nu prea are trecere, fiind prea puțin constant, numai arareori se întrebuintează ca vapsea de apă; deoarece ardînd produce lumina verde; se folosește în pirotechnică.

Albăstrița, numirea pop. a plantei *Centaurea Cyanus* L. (v. ac.)

Albatarița, term. de med. pop., un fel de buruiana buna contra albeței.

Albatros, (*Diomedea exulans*) pasere înotătoare din fam. *Procellariideilor*; ciocul e mai lung ca capul, alb-roșu, la rădăcina galben, acoperit cu pene albe; la aripi are pene negre, la picioare 3 degete unite cu o peliță; degetul dinderet lipsesce; culoarea picioarelor roșie; cea mai mare pasere marină; zboara foarte bine, de aceea se află adeseori la distanțe de sute km. dela țernuri; înnoața escelent; se nutrește cu animale marine, pe cari le scoate asvîrlindu-le din apă fara a se cufunda; traiesc în Oc. Pacif. și Atl.; își face cuibul pe insule singuratic; e 116 cm. lungă, coada 23 cm., distanța între aripile întinse e de 3⁵/₈—4⁵/₈ m.; carnea-i unsuroasă nu e buna de mîncare; depune un singur ou alb, gustos la mîncare, pe care îl clocește alternativ barbatușul și femeiușa.

Al-Battani, (Mohamed ibn Dschabir) renumit astronom și matematic arab, n. în Harran (Mesopotamia) între 854—829; autorul tabelelor astronomice, făcute pe baza observațiilor proprii, cari nu numai între Mohamedani ci și în Eur. au valoare științifică.

Albeasca, vale în j. Muscel.

Albeața, 1) (în botanica) A. lemnului, *alburnum*. Examinându-se o tăietura transversală a unei tulpine mai vîrstnice a unui arbore (stejarul, nucul, ulmul etc.) se observă bine, ca lemnul prezintă două aspecte diferite. În mijloc e o zonă variabilă în grosime, de obicei puțin groasă, de lemn cu culoare mai închisă, mai dur și mai fragil, zonă ce se numește inima lemnului (*duramen*.) Tot lemnul extern al acestei zone, mult mai dezvoltat, prezintă o culoare albă, albicioasă, galbue, roșiatică, nu tot așa de dur, dar destul de rezistent și constituie albul, albeața lemnului (*alburnum*.) A doua zonă cuprinde deci tot lemnul, ce nu a capatat aceleași particularități ca lemnul format mai de mult, la plantele ce prezintă fenomenul creșterii în grosime; deci în alburn se cuprinde și zona de lemn cea mai externă, ce se formează într'un an la periferia celei din anul precedent și se pare, ca terminul de alburn s'ar aplica în special acesteia. Deosebirea de colorațiune și de proprietăți fizice provine mai ales din faptul, ca lignina există în mai mare cantitate în lemnul duramenului decât în al alburnului. Bine se poate observa aceasta deosebire de culoare la lemnelc numite de Abanos; aci duramenul e negru ori de altă culoare, foarte dens și dur; alburnul foarte dezvoltat și galbui și tot așa de moale ca și lemnul de salcie, plop, teiu, mesteacan etc. La ultimele pare, ca duramenul nu există, tot lemnul e redus la alburn, de aceea sînt mai ușoare și se numesc *lemnne albe*. Pîna la o vîrstă oarecare lemnul unor arbori e în stare de alburn, numai în urma apace și duramenul; așa frasinul are numai lemn alb pîna la 40 ani; fagul pîna la 35; stejarul pîna la 15—20 etc. [S. Șt. R.]

2) (în medicina) A. întunecarea luninei ochiului la om sau animale prin cicatrici sau învîrtoșarea lentilei (cataracta.)

Albele, 1) numele mai multor localități în Rom.; sub A. se sub-înțeleg pietre, ape, case; A. munte la hotarele Trans. în j. Neamț; A. padure în j. Vlașca; A. doue sate în j. Bacău; A. o parte din hotarul Mercurei (cott. Sibiu), după numele unui sat sasesc acum disparut; 2) după o poveste maced.-rom. 3 ține cu numele A., cari își au palatul propriu.

Albelius, *Simon*, n. în Brașov 1593; 1615 rector al gimnasiului sasesc de acolo, mai tîrziu parohul orașului; și-a câștigat mari merite prin regularea afacerilor bisericii ev. din țeara Bârsei; renumit predicator. † 1654.

Albemarle, (pron. elbemarl) mai înainte Aumerle, titlu de duce și conte englez din Normandia. Al șeselea conte de A., George Thomas Keppel a luat parte în lupta dela Waterloo; apoi a făcut caletorii și a publicat descrierea lor.

Albeni, 1) com. rur. în Rom. pl. Amaradia, j. Gorju; 1500 loc., 4 biserici, dintre cari una în stil bizantin, zidită acum 500 ani; 2) catun cu 1111 loc.; se presupune, ca aici ar fi existat un oraș, probabil pe timpul Romanilor.

Alberdingk-Thijm, (pron. teim), *Josephus Albertus*, sciitor și critic de arta olandez, n. 1820 în Amsterdam, unde deveni (1876) profesor de estetica la academia de arte; † 1889. A scris tratate de estetica, poezii, romane etc.

Alberi, *Eugenio*, istoric italian; a publicat scrieri despre luptele principelui Eugon de Savoia în Italia, viața Cătarinei de Medici, istoria statelor ital. etc.; a publ. Opere editate inedite di Galileo. † 1878.

Alberic, calugar benedictin și cronicar, venit în Ung. din mănăstirea Montecasinu. † 1106. Cronică lui, *Alberici monachi triumfontium Chronicon*, a apărut mai întîiu în Lipsca la 1698—1700 în edit. lui G. G. Leibnitiu; tot dela el a rămas și o colecțiune de legi ale regilor Ung., apărută cu note critice în edit. ep. cat. Com. Ign. Batthyányi dela Alba-Iulia.

Alberoni, *Giulio*, cardinal și barbat de stat span., n. 31 Maiu 1664 în Fiorenzuola lângă Piacenza din familie saraca; 1714 mijloci, ca resident al principelui de Parma la curtea span., a 2-a casătorie a lui Filip V. cu princesă de Parma Elisabeta Farnese și prin aceasta ajunse la cea mai înaltă demnitate; 1717 atotputernic ministru span., se încercă în întropinderi politice aventuroase, cari îi causeră caderea; 5 Dec. 1719 trebui să paraseasca țeara; 1734 papa Clemente XII. îl numi legat de Ravenna. † 1752 în Piacenza, unde se retrăsese mai pe urma.

Albert, *principe*, 1) *A.*, duce de Austria, *rege al Ung.*, primul Habsburg pe tronul Ungariei (1437—1439) și totodată imp. romano-gorman; n. 1397; 1442 se casatori cu Elisabeta, fca reg. ung. Sigismund, care îl și recomandă de succesor; 1435 conduse cu deosebit noroc oastea lui Sigismund contra Turcilor. † 1439. Fiul posthum al lui donui în Ung. sub numele *Ladislau V.*

2) *A. Ioan*, *rege al Poloniei* (1492—1501), fiul lui Cazimir IV.; petrunse cu planuri asonuse de cucerire în Mold., dar fii învins de Stefan c. M. la Codrul Cosniului (1497). Cantemir (Istoria imper. otoman) spune, ca Stefan ar fi înjugat la plug pe Polonii prinși și ar fi arat cu ei o câmpie întinsa, semenînd-o cu ghinda, din care crescî vestita padure *Dumbrava roșie*.

V. ac. 3) *A. Francisc August Carol Emanoil*, duce de Saxonia, barbatul reginei Victoria de Engl.; n. 1819 ca al doilea fiu al ducelui Ernest de Saxa-Coburg; se casatori la 1840; 1857 primi dela soția sa titlul de Prince Consort (principe-soț); avu mare înfuriere asupra politicii engl. și se faci cunoscut ca barbat iubitor și partinitor al sciințelor și artelor; † 1861 la Windsor.

4) *A. Eduard*, *principe de Wales*, cel mai mare fiu al reginei Victoria de Engl., n. 1841; 1863 se casatori cu princesă Alexandra de Danemarca; dela 1863 general al armatei engl. 5) *A. Frederic August*, *rege al Saxoniei*, n. 1828 la Dresda, cel mai mare fiu al reg. Ioan; militar distins; luă parte la resboiul din 1866 (în alianța cu Austria) și 1870; la 1873 urmă tatalui seu pe tronul Saxoniei; dela 1853 casatorit cu princesă Carola de Wasa. 6) *A. Cazimir*, *duce de Saxa-Tesch*, al patrulea fiu al reg. August III. de Polonia; n. 1738, casatorit cu archiducesa Maria Cristina, o fca a împ. Maria Teresia; † 1822 la Viena. Reposatul arhiduce Albrecht moșteni

marea-i avere și vestita-i colecțiune artistica Albertina .

Albert, 1) *A. Eduard*, medic, n. 1841 în Senftenberg (Boemia), studiu în Viena; 1873 prof. de chirurgie în Innsbruck, iar 1881 în Viena; cunoscut ca distins chirurg și iscusit traducător în germ. al modernei poezii cel. Opere mai însemnate: *Lehrbuch der Chirurgie* (Ed. 4, 1889) și *Diagnostik der chirurg. Krankheiten* (Ed. 5, 1890). 2) *A. Michael*, n. 1836 în Trapold lângă Sighișoara; studiu teologia în Germ.; prof. în Bistrița, mai târziu în Sighișoara; † 1893; cel mai de frunte poet (liric) al Sașilor transilv. în secl. acesta; poeziile lui: *Gedichte* au apărut după moarte; a scris și câteva piese teatrale de mai puțină valoare s. e.: *Flanderer am Alt*, »*Harteneck*, *Ulrich von Hutten* .

Albert cel Mare, (*A. Magnus*), sfânt, școlastic din period. II. numit, pentru patrunzerea profunda a lui Aristotel, și *alter Aristoteles*; n. din familia de conte Bollstädt la 1193 în Lauingen (Șvabia); studiu în Padua; 1223 intră în ordinul Dominicanelor și funcționă mai întâiu ca prof. în Paris, Colonia ș. a. locuri, apoi ca epp. în Regensburg; cea mai mare parte a vieții și-o petrece în Colonia, unde-și crescû o ceata numeroasa de discipoli erudiți, între cari se numera și celebrul filosof și teolog S. Toma, conte de Aquino; † 25 Nov. 1280. Pentru universala lui erudițiune deja contemporanii sei îi datera epitetul de *Mare* și de *Doctor universalis*. Cunoștințele i chemice, fizice și mecanice, pe atunci necobienute. l'-an adus în banniala de vrajitor. Operele lui (21 vol., Leiden, 1651) cuprind comentarii la operele filos. ale lui Aristotele, lucrari din științele naturale, tălcuiri de ale cartilor s. Scripturi și scrieri dogmatice. Cf. Sighart (1857); Joel (1863); Oct d'Assailly (1870); de Hertling (1880); Bach (1881) și de Weddingen (1881).

Alberti, Domenico, cântăreț, pianist și diletant ca compositor; n. 1705 în Veneția; inventă așa numitul bass albertin, format din acorduri arpegiate; † 1740.

Albertina, 1) *linia*, cea mai tinera ramura a dinastiei saxone Wettin, întemeiată la 1485 de Albrecht Inimosul; a domnit și în Polonia (August II. 1697—1733), iar dela 1806 în Saxonia. 2) *A. universitate*, numele univ. pris. dela Königsberg.

Albert-Nyanza și Albert-Eduard-Nyanza, v. Nyanza.

Albertotypia, metod de fototipie (v. ac.), inventat de Jos. Albert, fotograf în München.

Albesci, numirea mai multor com. rur., catune, moșii, paduri și dealuri în Rom. (j. Arges, Botoșani, Buzeu, Dolj, Falcu, Ialomița, Iași, Mehedintzi, Muscel, Olt, Prahova, Teleorman și Vaslui); mai însemnate: 1) A. com. rur., pl. Câmpului, j. Buzeu, formată din catunele Albesci, Călușaș, Cotuna, Udatii și Lucienii, 1580 loc. În padurea A., situata puțin mai la sud de catunul A. avu loc (1808) o crâncena luptă între Ruși și Turci; fortificațiunile ridicare se ved și astăzi. 2) A., com. rur. în pl. Diâmbovița, j. Muscel, formată din catunele Albesci și Căndesci, 894 loc. În raionul comunei se afla 3 izvoare de apa minerala, care conține mult iod, și 14 cariere de piatra (calcar numulitic), din care s'a zidit la început și restaurat mai apoi manastirea *Curtea*

de Argeș. Piatra de A. e esceleanta pentru construcții și chiar pentru sculptura.

Albeț și albuleț, partea lemnului dintre inima și scoarța unui arbore. (V. Albeața.)

Albi, (*lat. Albiga*), capitala departamentului franc. Tarn, lângă riul Tarn; 21,224 loc. Imprejurimea se numesce Albigeois (țeara Albigensilor).

Albigensi, secta religioasa ivita în secl. XI. în sudul Franciei; ducea o viața apostoleasca: simpla, morala și retrasa, de aceea și erau numiți oameni buni, oamenii lui D-zeu; după multe persecuțiuni îndurate din partea Episcopilor cat., (și îndeosebi a Papei Inocențiu III., care porni contra lor groasnicul rasboiu al Albigensilor), cari îi numiau oameni obscuroi, se împrăștiara prin diferite parți ale Europei sud., de unde âncea fura alungați de inchisitori; de prin secl. XIV. începuara a dispără cu încetul tot mai mult, pâna ce li se pierdû ori ce urma.

Albik, arhiepiscop de Praga la începutul secl. XV; deși nu studiu de loc teologia, ci numai științe libere și medicina, totuși regele Vașlav IV. insistă sa fie ales de arhiepiscop; 1412 întarit de Papa; din cauza certelor hustice depuse acest post, rămânând numai abate; † 1427.

Albița, (fluturul de varza; *Pieris brassicae* L.), un fluture din fam. Papilionidelor; are antențele (pipaitoarele) de forma maciucii; aripile albe, cele dinainte cu vârful negru; femeiusa are 2 pete negre, rotunde, mai la o parte de mijlocul aripilor dinainte; aripile dinderot sânt de desubt galbene și puțin acoperite cu un prav negricios; lațimea aripilor dela radacina pâna la vârful între 3—3.4 cm.; fluture foarte comun, traiesce de primavara pâna toamna; omida traiesce pe varza (curechiu) și radichii; e foarte stricacioasa roșând frunzele de tot. [M.]

Albina, insect, v. *Apis melifera*.

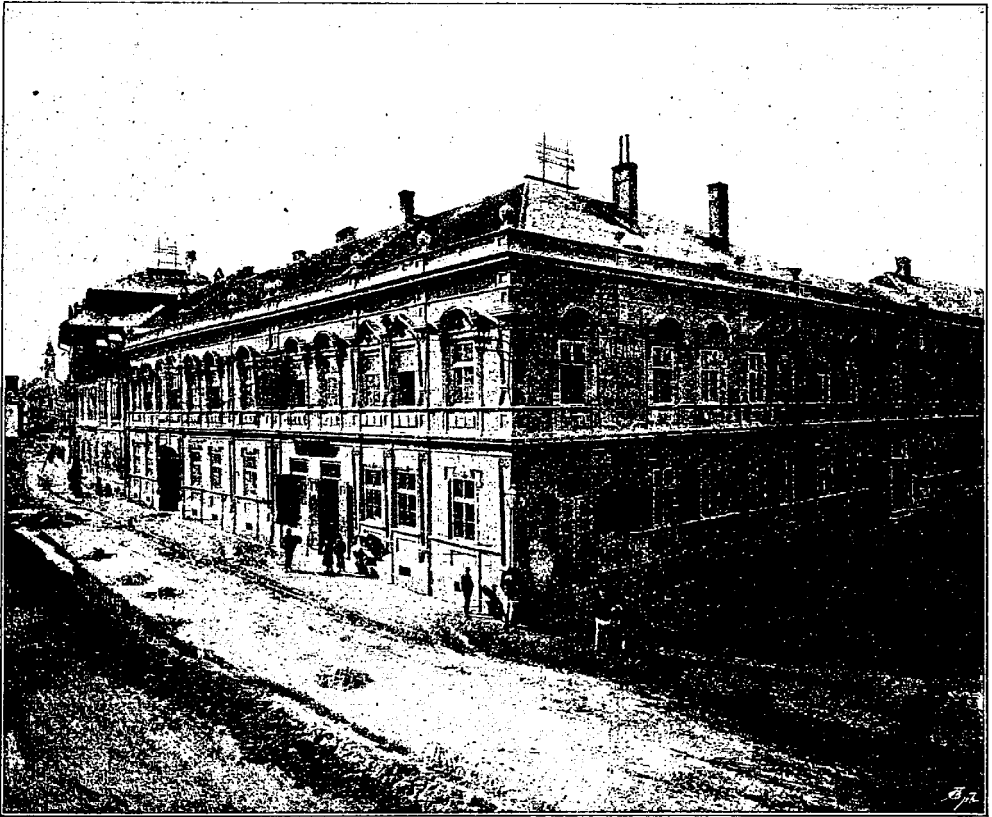
Albina, numirea mai multor localități în Rom.: un vârful de numte în j. Argeș, catune, dealuri, parae, vai în j. Falcu, Mehedintzi; Muscel, Tutova, Vâlcea, Vaslui; un pichet și vr'o 3 ins. în Dunare, j. Ialomița și Ilfov.

„**Albina**“ *institut de credit și economii în Sibiu*, cu filiala în Brașov; înființat în 1871 cu un capital social de 300,000 fl., care în 1896 s'a urcat la 600,000 fl.; cel mai vechiu institut rom. de felul acesta în Ung. și singurul, care se ocupa cu emiterea de scrisuri fonciare. Acestea sânt notate la bursa din Budapesta și se fructifica cu 5%. Scoaterea lor din circulațiune se face prin sortare. Bilanțul pr 1895 arata active totale 9.090,468 fl., între cari cambi 3.316,761 fl., împr. ipot. 2.041,749 fl., credite pers. 588,841 fl., efecte 1.232,390 fl., cfectele fondurilor 294,151 fl., capitalul social 600,000 fl., fonduri de reserva 282,510 fl., fond de pensuni 94,097 fl., depuneri 5.115,235 fl., scrisuri fonciare 1.954,000 fl., reescompte 496,943 fl. Profitul curat (la care a contribut filiala din Brașov cu 18,228 fl.) a fost de 124,311 fl., și s'a împartit: dividenda 48,000 fl., tantiene 19,676 fl., cnota de binefacere 6,559 fl., fondului de pensune 8000 fl., amortisare din casa institutului 3763 fl., remunerățiuni 400 fl., fondului de reserva 37,913 fl. Pentru scopuri de binefacere A. a dat dela înființarea sa pâna la finea a. 1895 suma de 45,179.84 fl. În 1895 A. a înființat în edificiul seu din Sibiu (v. ilustr.)

masa studenților, la care 50 de studenți lipsiți capeta prânz gratuit. A. a avut un rol deosebit în dezvoltarea economică a Rom. din Transilvania, contribuind foarte mult la emanciparea lor de sub jugul capitalului străin și al ușurei, a înlesnit și mijlocit înmulțirea proprietății de pământ în mâini rom., și în fine a dat ajutor moral și material la înființarea bancilor române mai tinere, — în număr de aproape 50, — cari lucrează astăzi cu un revirement de 80.000.000 fl. Fondarea A.-ei a fost inițiată la 1870 de primul ei director executiv, Vis. Roman; în fruntea comitetului de fondare a stat Alex.

cât astăzi lucrează deja cu un personal de 50 oficiali și dispune de o avere proprie de peste 1 mil. fl. (Cf. P. Petrescu, Compas rom. pe 1893/4.)

„Albina“, titlul mai multor foi; 1) *A. foaie politică*, întemeiată în Viena (1866) în spiritul și cu mijloacele familiei *Mocsanyi*; programul politic al ei era: de a mijloci statorirea unui adevărat program național, a desvolta și reprezenta adevărata valoare etnică, politica și economică a elementului rom. și totodată a deștepta și conduce lupta pentru existența și cultura acestui element. Conducerea A.-ei a fost dela

Casa institutului de credit și economii „Albina“ în Sibiu.

Mocsanyi, care dimpreună cu unchiul său Antoniu, atât cu mijloace materiale cât și cu influința lor personală au asigurat reușita întreprinderii. Primul apel al fondatorilor, subscris de cei numiți și de Baron David Ursu, Iacob Bologa, Tim. Cipariu, P. Dunca și Ioan Hannia, a aparut la 1 Iulie 1871. Adunarea gen. constituantă s'a ținut la 14 Martie 1872, iar activitatea A.-ei s'a început — cu 4 funcționari și mijloace foarte modeste — la 10 Aprilie 1872. Preste 10 ani, la 1 August 1882 a fost înființată filiala din Brașov. După o dezvoltare continuă și preste așteptare îmbucurătoare activitatea A.-ei, mai ales dela 1886 încoace, când a intrat sub conducerea actualului director exec. Part. Cosma, a luat dimensiuni foarte mari, în-

ceput încredințată lui Vincentiu Babeș, pe atunci jude la Tabla reg. din Budapesta și deputat dietal, cu al cărui ajutor își statoriseră întemeietorii programa polit.-naț. Primul Nr. aparut în ziua de Paști 1866 sub redacția lui Dr. G. Popa; (editor: Vasile Grigorovița). Foaia aparut mai mulți ani de-arândul de câte 3-ori pe săptămână; tonul ei era la început moderat față cu cei dela putere în Viena și B.-Pesta; în măsura însă, în care din an în an preponderanța magh. creștea și Viena o menagia, spiritul de opoziție al A.-ei deveni tot mai energic, astfel încât deja la 1869 guvernul magh. îi opri, prin detragerea debitului postal, intrarea în parțile, pentru cari mai mult era destinată. Atunci V. Babeș o luă sub propria-i redacție și o aduse

la B.-Pesta, unde continuă a aparé ca organ pronunțat opozițional până la 1877, când, ne mai putând gasi colaboratori din cauza persecuțiilor continue din partea celor dela putere, iar însuși angajat fiind în multe alte parți, fu nevoit a o sista. A. pe timpul ei era foaia cea mai lașita; ea are parte însemnată la formarea partidului național-opozițional; conducătorul ei V. Babeș avî pe acel timp cele mai multe procese de presă și unul »de înaltă tradare«; într'un proces colaboratorul A.-ei *Gruia Liuba* a fost condamnat la 15 luni închisoare în Vaț, 500 fl. amendă și alte câteva sute spese de proces; celelalte s'au terminat parte cu achitare, parte cu suprimare. A. a așșat (1869) pe față parola: Dacoromânia morala, culturala, una și indivizibilă. « Remîn memorabile cuvintele A.-ei, prin cari își ia în ultimul Nr. adio dela public, cu privire la nesuccesul de a capacita și câștiga pe Magh. pentru dreptate și echitate față cu naționalitățile conlocuitoare și îndeosebi față cu Rom., cu cari numai împreuna, în frățietate și armonie, pot sa aiba viore. 2) »*A. Buzăului*« foaie politica, literara și comerciala. Buzău, 1885—87 sub cond. lui Nicolae Ioanide și Iancu I. Caloianu. 3) »*A. Carpaților*«, foaie beletristica ilustrată; a aparut în decurs de 4 ani (1877—1880) în Sibiu, mai întîiu (pîna în Apr. 1878) sub redacțiunea lui I. Lapedatu, prof. la Brașov, și apoi a inginerului Iosif Popescu; editor în primii ani Visarion Roman și în a. ultim W. Krafft; a fost una din publicațiunile noastre periodice cele mai bine redigiate, mai ales sub conducerea lui I. Lapedatu; colaboratorii ei principali au fost: I. Lapedatu, S. Fl. Marian, I. Meșota, Teochar Alexi, Ios. Popescu, V. M. Lazar, Fr. Damé, N. P. Petrescu ș. a. In A. C. și-a publicat Alexandri scena dramatica *La Turnu-Magurele*, tot aici s'au publicat câteva fragmente din »*Odiseea*«, poemia populara de I. Barac. 4) »*A. Pindului*«, a aparut în Bucuresci la 1868—71 și 1875; redac. H. Granda. 5) »*A. românească*«, întîia foaie politico-literara rom. aparuta la Iași 1829—1849; întemeiata de G. Asachi; în a. I. a aparut odata pe septemîna, II. de 2-ori pe sept., III. de 4-ori pe sept.; la 1833 (V.) în rom. și franț.; 1850—1861 continuă sub titlul »*Gazeta de Moldavia*«.

Albinagiu, v. albanagiu.

Albinărel, pasere, care vînează cu mare placere diferite insecte, mai ales albine și vespi; se numesce de Rom. din Bucov.: Albinărel și Furnicariu, de cei din Trans.: Prigoară și Prigoare, iar de cei din Mold. și Munt.: Prigoare, Vespariu și Vespărița. A. e una dintre paserile cele mai frumoase în țerile locuite de Rom. In penele ei sînt reprezentate toate colorile: alb, roșu, galbin, albastru, castaniu, negru și verde; se afla aproape în întreagă Europa; își face cuibul de regula prin gauri adânci din țermurii apelor; traiesce în cete, strigă mai ales înainte de a ploua, de aici credința Rom., ca e un prevestitor foarte bun al ploii și ca, deși petrece mult aproape de ape, nici cînd nu bea alta apa, decît de ploaie.

Albinărit, 1) A. v. stuparit; 2) dare după stupi, numita și desetina.

Albingia de nord, (Nordelbingen) sau Albingia transelbina, ținutul spre nord dela

Elba locuit de Saxoni; pe timpul lui Carol c. M. Holstein, Stormarn și Dithmarschen.

Albini, *Vasile*, fost vice-tribun la 1848/49, n. 1827, studiă la Blaj; organia cu tribunul Tanasiescu din Daia (cađut în 3 Febr. 1849 la Blaj) pe Romîni din cercul Conții; dupa revoluțiune a fost notar comunal; tata al publicistilor Septimiu S. Albini și Tit Liviu Albini; † ca proprietar în Cut (1890).

Albinismus, lipsa pigmentului (colorii) normal în pielea omului; poate fi înăscut: albinism, sau acvrat: vitiligo. Oamenii numiți Albinoș au piele ca laptele. pîr fin și alb, iris roșu deschis, pupila roșie deschisa. A. se afla mai cu sama la rasele negre; se observa și la animale.

Albinus, 1) *A. sfânt*, † ca martir în Roma la 549. Moaștele lui se află în Colonia. Ȋua comemorativă 22 Iunie. 2) *A. Decimus Clodius*, împ. roman, ales de soldații sei la 193; la 197 fu învins și ucis de Septimius Severus.

Albion, (*gall.*) numele antic al Engl. și Scoț.; în evul mediu se folosia ca sinonim cu Britania.

Albis, coama de munți în Helveția pe partea estica a lacului Zürich, desparțita de acesta prin valea Sihl; sînt paduroși și presintă privelisciminate spre înalții Alpi. Preste A. duc doue drumuri, unul nord. dela Zürich spre Valea Reppiș, altul sud. trece preste A. pe lînga satul Hausen, lînga care se află institutul de hidroterapie *Albistrum*, prin Kappel spre Zug. Piscul cel mai cunoscut e Uto s. Utliberg (873 m.), cel mai înalt însa e Bürglenstutz (918 m.)

Albișor sau albișoară, 1) terminologic (Cyprinus alburnus), pesce de rîu de culoare alba argintie, foarte des în apele din regiunea dunareana a Rom.; 2) term. botanic, un fel de bureți, ce se fac toamna pe copacii căduți; muntanii îi întrebunțeaza la hrana.

Albit, mineral; plagioclasul cel mai acid, alb incolor; pe creptarurile rocilor cristaline, în calcaruri și în unele roce eruptive.

Albiță, numire vulgara a plantei *Alyssum calycinum* L. (V. ac.)

Albitură, nume generic pentru mai mulți pesci mici din familia Cyprinoiđilor, în special pentru genul Alburnus. (V. Obleți.) [A.]

Albizzia Duraz, gen din familia *Leguminoaselor*, tribul Ingeae; cuprinde arbori și subarbuști, ce traiesc în Asia, Afr. trop. și subtrop., Austr. trop. și occ.; A. sînt arbori ornamentali rustici ori de sera temperata. Din lemnul diverselor specii din India, Cochinchina, Senegal, ins. Reunion, Noua Caledonie se confecționeaza instrumente de arat; mai are ș. a. întrebunțări la construcțiuni, rotarie, dulgherie, strungarie etc. Scoarța și semințele astringente de *A. Lebbek* Benth. în India servec la combaterea diareei, disenteriei, hemoroidelor; uleiul scos din semînța se da contra leprei; florile au proprietăți emoliente; scoarța lui la Nossi-Bé servec la tabacul piilor; în sfîrșit mai produce o guma analoaga cu guma arabica. *A. Sassa*, din Nossi-Bé produce iar o guma, numita *Sassa*, analoaga cu guma adraganta; asemenea și *A. stipulata* Boiv. din Java. [S. Șt. R.]

Albocensii, la vechii istorici Dacii locuitori pe la Sarnisegetuza în țeara Hătegului de ađi.

Albiagu, aliagiu Britania sau metal britanic nickelat.

Alboin, regele Logobarđilor; după moartea tatalui sen Andoin ocupă (561) tronul Longob., cari locuiau încă în Panonia; cu ajutorul Avarilor nimici pe Gepiđi; el însuși ucise pe Kunimund, regele acoestora; se casatori cu Rozamunda, fiica regelui ucis; 568 în fruntea triburilor longobarde, saxone și slave navali în Ital., chemat de Narses, guvernorul exarclatului imperiului resaritean. Cucerii Ital. nord. și de mijloc până la Tibru; de reședința își alege orașul Pavia; 573 soția sa R., pe care a silit-o să bea din căpațina tatalui seu, îl asasină prin partisanii sei Helmigis și Peredeo. Cf. art. lui Dahn în Allg. Deutsche Biographie tom. I. [T. F.]

Alboni, *Marietta*, renumita altista, n. 1824 în Cesena (Romagna); cântă în capitalele Eur. și Amer., 1854 se mărită după contele Pepoli.

Albordzsi, în mit. pers. muntele sfânt, pe care și-a așezat tronul Ormuzd, zeul luminii. Creatorul Ormuzd, mai înainte de a face pamântul, a făcut muntele primitiv cât un graunte de semința, și după-ce din materia lui a curs pamântul, acesta s'a aluviat în jurul muntelui și a căpătat forma de blid, iar la mandatul lui Ormuzd a început să crească și a devenit central sau buricul și fundamentul pamântului. Muntele a crescut spre afunțime așa, ca acolo sa se formeze luna de jos a lui Ahriman, precum spre înălțime, unde strălucirea eterna curge dina și noaptea în jurul vârfului, pe care e tronul lui Ormuzd. În munții Caucasului se afla vârful Ebrus sau Elborus peste 5600 m. înalt; se crede ca acesta a dat ansa formării celui mitologic. [Atn.]

Albota, (Alboteni, Albotesci) mai multe localități în Rom. j. Argeș, Braila, Iași, Olt și Valcea; mai însemnata: *pădurea A.* cu întindere de 400,450 Har. din pl. Șerbanesci, j. Olt; în marginea de est a padurii, pe matca Vedei, mănucându-se malul, s'au văzut urme de zidiri foarte vechi; aici s'a dat preste un schelet uriaș de om, cu o înălțime de 5 coti, și s'au aflat monede romane.

Albrecht, 1) *A. Ursul*, *marchion de Brandenburg*, fiul lui Otto cel Avnt; n. 1100; partisanul împ. Lothar II. și Konrad III.; prin învingerea Venđilor puse temelja principatului Brandenburg și prin aducerea de coloniști germ. efectui germanizarea țării; † 1170.

2) *A. II. Degeneratul*; n. 1240; fiul lui Heinrich cel Ilustru; dela 1265 landgraful Thuringiei; dela 1288 markgraf în Meissen; murindu-i prima soție. fiica împ. Frideric II., se casatori cu Kunigunde de Eisenberg, care-i nascu un fecior: *Apitz*, pe care favorizându-l, fu în contina cearta și chiar lupta cu fiii dela prima soție, ba ajunse și prins de aceștia, în sfârșit vându Thuringia împ., care însa n'a putut-o lua în posesiune din cauza amintiiților fii; † 1314.

3) *A. I.*, *duce de Austria și rege german* (1298—1308); primu dela tatal seu, Rudolf I. de Habsburg, drept moștenire Austria și-Stiria, iar după moartea reginei Adolf de Nassau fu ales rege germ. (1298); avu sa lupte mai de multe ori contra principilor pentru restabilirea autorității regale; fu ucis în 1308 de nepotul seu Ioan, revoltat împotriva-i cu mai mulți cavaleri.

4) *A. II.*, *rege germ.* (1438—39), duce de Austr. deja dela 1404; ajunse, după moartea soacului seu, a împ. Sigismund, rege al Boe-

miei și Ung.; 1438 ales rege germ.; purtă resboiu cu Polonii din cauza Boemiei, iar în Ung. cu Turcii; † 1439.

5) *A. Achilles*, *principe elector de Brandenburg*, din familia Hohenzollern; n. 1414; moșteni (1440) principatul Ansbach, 1464 princ. Baireuth, la 1470 Brandenburgul; purtă resboiu contra orașului Nürnberg și altor orașe, dar cu puțin succes; iubitor de pompa și petreceri, dar om luminat; hotărît partisan al împ. † 1486.

6) *A.*, *Inimosul*, întemeietorul actualei case domnitoare în Saxonia; n. 1443; rapit în tinerete împreună cu fratele seu Ernst de către Kunz de Kanfungen din resbnare personala; sincer partisan al împ. Frideric III., se resboi contra lui Carol de Bîngund și a lui Matia Corvin; înmulțindu-se țerile ereditare familiare, le împărți cu fratele seu Ernst (26 Aug. 1485) prin contractul dela Lipsca, desparțindu-se astfel familia în două linii: cea Albertină și cea Ernestina; † 1500.

7) *A.*, *arhiepiscop de Magdeburg* (1513) și principe elector de *Mainz* (1514); n. 1490 ca cel mai tineru fiu al princ. elect. Johann Cicero de Brandenburg; iubitor de arte și humanist; având lipsa de bani mulți, trimise în diecese ca *predicator de indulgență* pe preotul dominican Tetzel, contra cărui pași *Luther*; † 1545 în Aschaffenburg.

8) *A. V.*, *duce de Bavaria*; n. 1528, fiul ducelui Wilhelm IV.; dela 1550 domnitor în Bavaria; la început nepasator față de mișcările religioase; mai târziu chemă în țeara pe iesniți și alungă preoțimea protestanta; iubitor de arte, înființă o pinacoteca, anticvariu și biblioteca; foarte risipitor. † 1574.

9) *A. de Prusia*, cel din urma mare magistrul al ordinului cavalerilor germ. și primul duce în Prusia, pe care o transformă în stat lumesc (1525); introduce reformațiunea în țeara și întemeia universitatea din Königsberg (1544); trebni sa lupte contra unei crâncene revolte țeranesci și a aristocrațieii proa puternice; † 1568.

10) *A.*, *Arhiduce de Austria*, fiul arch. Carol, învingătorul dela Aspern; n. 3 Aug. 1817 în Viena; primu o creștere îngrijita sub directa conducere a tatalui seu; la 20 ani și-a început cariera militara ca al 2-lea colonel al regim. de infanterie Nr. 13, 1839 a trecut la cavalerie, ca sa cunoasca și acest fel de arma; 1840 denumit general-maior, 1843 sub-mareșal campestru; deja doi ani în urma ajunse comandant al trupelor din Austr. inf. și sup. și Salzburg, deci șeful comăndei militare din Viena; 1848 se retrase la moștile sale, fiind reu veșcut de populația Vienei; dar în curând merse în Ital., unde luptă sub comănda lui Radetzky și a bar. d'Aspre, distinguându-se în luptele dela Santa-Lucia, Gravelone, Mortara și Novara; 1851 denumit guvernor civil și militar al Ung., care post îl ocupă 9 ani între împrejurari de tot neplăcute; în resboind din 1860 comănda armata sudica, eluptând glorioasa învingere dela Custoza, care sili armata ital. — de 3 ori mai numeroasa decât cea austr. — a se retrage preste râul Mincio; aici s'au distins îndeosebi regimentele rom. din Ardeal, mai ales reg. 50, care serbează în fiecare an amintirea acestei țile; dar desastrelor armatei nord. în Boemia an zadarnic o folosire temei-

nica a acestei învingeri și A. fu silit a trimite o parte a armatei la Dunare, ca sa împedice pe Prusiaci a trece râul; 10 Iulie 1866 denumit comandant suprem al armatei de pe câmpul de resboiu, dar pacea dela Nicolsburg (26 Iulie) puse capet resboiului. Ca inspector general al armatei (1869) își câștigă merite neperitoare pentru reorganizarea armatei austri.; † 18 Febr. 1895.

Albrecht, ordin, 1) *Albrecht-Ursul*, ordin de casa în Anhalt, pentru distingerea virtuții și capacității; 2) *A. ordin regesc saxon* pentru premiarea celor ce se disting în virtuți cetățenești, în științe și arte.

Albrechtiști, (Evangelical Association of North-America), o sectă în America de nord, care în punctele principale se umesce cu Metodistii (v. ac.), întemeiată de Iacob Albrecht (n. 1759, † 1808); A. la început eran puțini, acum numera în America preste 100,000, conduși de 4 eppi și de o conferența generală, care se aduna tot la 4 ani; A. desvoalta mare activitate pe terenul publicisticii; în Cleveland susțin și edau 5 ziare germane și 6 engleze; au deosebita grije de școalele de duminică, în cari au 1800 învețatori și la 93,000 elevi. A. sunt respândiți și în Europa, prin Germania și Elveția. (Cf. Die Albrechtsleute, Erlangen 1877.)

Albrechtsberger, J. G., n. 3 Febr. 1736 în Klosterneuburg lângă Viena; compositor și teoretic renumit; a scris 244 opuri, cele mai multe de caracter bisericesc, dar și multe cuartete, cuintete etc. pentru instrumente cu coarde ș. a. instrumente; ca scriitor musical înca s'a distins prin diferite tratate; † 7 Mart. 1809.

Albrich, 1) A. Carl, distins barbat de școala al Sașilor din Trs.; n. 1836 în Sibiu; 1858 prof. la liceul din Șemniț; dela 1860 prof. la gimn. sas. din Sibiu, unde își câștigă mari merite conducând înființarea și organizarea școalei reale superioare (1860); mai târziu director al școalei industr.; dela 1892 directorul tuturor instituțiilor împreunate cu gimn. ev. din Sibiu; luă parte activă — în mod distins — și în cele bisericesti; dintre scrierile sale mai importante e: *Istoria gimnasului ev. din Sibiu*.

2) *A. Ioan.*, medic vestit sas.; n. 1687 în Brașov, unde practică medicina; pe timpul ciumei, ce a bătut în Trans. la 1718—19, își câștigă frumoase merite întru combaterea înfricoșatei boale, despre care și scris: *Observationes de Peste Barcensi, praesertim Coronae saevior* Ann. 1718 et 1719 grassante; și se ocupă și cu istoria Sașilor, adunând și decopiând documente, pe cari le darui gimn. sas. din Brașov; † 1749.

3) *A. Martin*, n. 1630 în Mediaș; 1655 ales rector al gimn. ev. din Brașov; interesant e, ca a stat în legatură literară nu numai cu Germ., ci și cu Bucureștii și cu patriarhul dela Constantinopol; dedică o *Dissertatio Theol. de Invocatione Sanctorum principelui Const. Cantacuzin*; 1684 îi trimise aceluiași princ. catechismul cel mic al lui Luther cu rugarea, sa-l ceteasca cu atențiune; 1684 ales preot în Râșnov; † 1694.

Albul, (zool.) un fel de verme numit după culoarea lui; traiesce din sucule lămelor tăiate și al legumelor; strica crumpenele.

Albula, riu și pas în cantonul Graubünden (Helveția); râul A., afluentul principal al Rinului posterior, izvorește în pasul A. la înal-

țime de 2030 m. percurge valea A., numită și Bergin, și taindu-și drumul printre stânci se varsa în Rinul posterior aproape de Thusis; 31.6 km. lung.; caderea 1400 m. = 4.4%. Preste *pasul A.* trece un drum.

Albulesci, 1) com. rur. în j. Mehedinți, pl. Dumbrava, formată din 3 catune: Padina, Dealul-mare și Marcenii; 1190 locuitori agric. și economi de vite; 2) A., sat în j. Muncel, pl. Argeșel.

Album, (ceva alb) placa obdusa cu gips pentru însemnari, anunțuri, publicațiuni etc. La Romani publica pontifexul pe asemenea A. așa numitele annales maximi, pretorul edictele, iar alți oficiali conspectul senatorilor, jușilor, colegiilor clericale, listele militare etc. În biserica creștina A. conspectul clericilor (grec. canon). Dela sfârșitul evului mediu se numesce A. o carte din file albe ori înfrumșețate cu diferite figuri desemnate sau țiparite, menite a cuprinde inscripțiuni de sentințe, maxime, învețături, autografe etc. dela persoane, a caror suveniru voim a o pastra. Era în us mai ales între învețati și artiști, studenți și calugari. De present A. a devenit un obiect de moda mai ales la cocoașe. În timpul mai nou se numesce A. o colecție de reproduceri din produsele maiestrilor renumiți (Leonardo da Vinci, Raffaell, Correggio, Tizian, Murillo, Delarocche etc.) sau de opuri literare (crestomație, antologie) de diferiți autori, compusa de obicei pentru sprijinirea unui scop filantropic. Ași noțiunea A. devine tot mai generală (colecție de pose, timbre etc.) Adeseori scoarțele formeaza partea cea mai artistica.

[Dr. Cristea.]

„**Album**“, mai multe publicațiuni periodice rom. mai remarcabile: 1) *„A. istoric și literar*, de Cogalniceanu. Iași, 1854. 2) *„A. Moldo-Valah*.” Iași, 1848. 3) *„A. științific*.” C. N. Brailoiu. București, 1847. 4) *„A.-ul Pelerinilor români*.” D. Bolintineanu. Paris, 1851.

Albumen, termen grec. întrebunțat dela Gärtuer încoace; s'a dat rezervelor alimentare din semințe, comparabile cu albușul din ouele păsărilor. Astăzi sub A. se înțelege numai reserva alimentara din semințe, rezultatul segmentațiunii nucleului secundar al sacului embrionar. Natura acestei substanțe de reserva e diferită. Uneori în celulele lui se depune mai mult amidon și puțină substanțe azotoase. A. e fainos, amyloaceu (semințele cerealelor în genere etc.) Alțori celulele conțin substanțe uleioase și azotoase (alcu-rona, cristaloiși, proteici). A. e oleaginos (Ricin, *Elais guyanensis* etc.), carnos e când consistența lui e oarecum moale; cornos dacă consistența lui e mult mai mare (la Cafea, *Gallium* etc.); uneori e atât de întarit ca se aseamăna cu ivoriu, ca la palmicrul *Phytelephas macrocarpa*, din care se scoate ivoriu vegetal, cu aceleași întrebunțari ca și cel animal, substituindu-i-se chiar. Aceste ultime 3 soiuri de A. nu sânt decât modalități ale celor două dintâu. Pozițiunea A.-lui față de embrion e variabilă: ori embrionul e central sau excentric, ori într-o parte și A. periferic (gura leului, grâu, porumb etc.); ori embrionul e îndoit în arc și A. așezat central în curbătura lui (Cariofilee, Chenopodiacee etc.) Când masa A.-lui nu-și neteda, ci are braze simple ori ramificate, ce-l despart în fașii variabile, A. se țice ca e ruminat, ros, runcinat

(Anonacee etc.) Rolul A.-lui e în importanță, servind ca prim aliment plantulei în primele faze ale dezvoltării ei. Omul folosește A. din semințe în alimentațiunea lui, a animalelor, în industrie, medicina etc. Faina cerealelor alimentare e în mare parte A.; untul de Ricin, alimentat la Chinezii, purgativ cunoscut, e scos din A. de Ricin; e cunoscută întrebuințarea A.-lui cornos de cafea etc. [S. St. R.]

Albuminat, (*albuminosus*) semënța albuminată și exalbuminată. Acest termen se aplică unei semințe, ce conține un albumen. (V. ac.)

Albuquerque, *Alfonso d'*, c. M., erou militar portug., n. Lissabona 1452; cucerii ca vice-reg al posesiunilor portug. în India (1503) Goa, Malabar, Ceylon, ins. Sunda și Ormus; deștituit; † 16 Dec. 1515. Fiul seu *Blas d' A.* a scris: *Commentarios do grande Alfonso d' A.* (1576; 1774, 4 vol.)

Albumum, (*albus* = alb) numele lat. întrebuințat în anatomia vegetală pentru albul (albeață) lemnului. (V. ac.)

Albumus, (*lat.*) 1) ciprin, leucisc (nume de pece) (v. Cyprinidae); 2) munte în provincia Lucania.

Albumus-Maior, în inscripțiuni și: vicus *Albumus Maior*, v. Abrud.

Albuș, corp proteic, care se află în toate lichidele nutritive, atât vegetale cât și animale, dar mai curat în albușul oului, care e un albuminat de sodiu (natron). Uscat are o culoare galbuie, se poate preface foarte ușor într'un praf alb fara gust și miros, care se disolva în apă, dar nu în alcool și eter, cari îl încheaga. A. din sânge se deosebeste chimicesce foarte puțin de albumina oului și e un A. de serum sau serosin. Cea mai mare însemnată o are A. ca nutriment, dar se folosește și pentru scopuri tehnice cun sunt: limpedirea lichidelor turbure, ca hârtie de A. în fotografie, la pregătirea de ipsos, dar îndeosebi la imprimarea stofelor. Fabriци mai însemnate pentru A. uscat se afla în Austr., Germ., Amer. sud. și Austr. [Fl. St. S.]

Alca, pasere; are ciocul gros, spre vîrf bulbucaț și pe de laturi tare turtit, cu multe agera și breze curmezișe, coada scurta cu 12 pene, aripi subțiri, lungi și ascuțite, pene dese blanoase, e de mărime considerabilă. Cu ea e înrudita *A. torda*, cu aripi lungi pâna la coada; pe cap, grumazi, pe spate bruna, pe foale alba, 42—44 cm. lung., 70 cm. lat.; traiesce în cete mari pe malurile nordice, anume pe Lofote, iarna apară dese pe malurile teritorului franc. și germ. A. cea mare *A. impennis* cu aripi foarte scurte și rcu desvoltate, cu cioc dela baza pâna la vîrf puțin îndoit, lung. de 78 cm.; pe spate neagra, la gâtlegiu negru-bruna, pe foale alba; a trait odată pe ins. stîncoase ale Islandei și Fundlandei noue, dar fû stîrpița prin curse; dela 1844 nu s'a mai ăreatat nici un exemplar.

Alcahes, (*arab.*) se numia la alchimisti mai noui disolvatorul universal pentru toate substanțele.

Alcala, (*arab.* = căstel) 1) A.-de-Henares, oraș în prov. span. Madrid, lângă Henares, cu 13,534 loc. (1887), odinioara cu renumita universitate, care la 1836 a fost strămutată la Madrid; locul natal al lui Cervantes; penitențiar

pentru femei, unic în toata Spania; loc bogat în cereale, poame și vin; industrie înfloritoare. 2) A.-la-Real, oraș în prov. span. Jaen în Andalusia, cu 15,805 loc. (1887); se produce vin, poame și legume.

Alcalde, (*span.*) în Spania titlul judecătorilor și al reprezentanților autoritaților publice.

Alcaiei, jocul —, exercițiu militar la vechii Romani: aruncarea sulții din o anumita distanță prin un cerc de fier.

Alcalescență, însușire a unor corpuri de a se combina cu acidele și a schimba culoarea unor pigmente vegetale într'un sens anumit (s. e. Turnesol roșu în albastru).

Alcalia, riu neînsemnat în Basarabia; pe timpul verii seacă în mare parte; se varsa în lacul Burnoe, care se afla la sudul Basarabiei, aproape de marele lac sarat Ali-bey, la o distanță ca de 12 km.

Alcalii, în sens mai restrins sînt compuse ale oxigenului sau ale radicalilor hydroxili cu metale alcaline (Sodiu, Potasiu, Rubidiu, Cesium, Litiu și compuse ale Amoniumului); în sens mai larg: compuși oxygenați și hydroxilați ai Bariului, Stronțului, Calciului și Magnesiului, adică ai metalelor *alcaline teroase*.

Alcalimetrie, metoda simpla analitica cu scop de a determina conținutul de *Sodiu*, *Potasiu* etc. într'un hidrat sau carbonat al comerțului (Soda, Potasă). Metoda cea mai răspândită e cea volumetrică (titrometrica) imaginată de *Desevoisilles* (1771) pentru determinarea potasei (Carbonatul de potasiu), neutralisînd cu acid sulfuric alcalii (potasa) și determinînd cu precizie cantitatea de acid, necesara spre acest scop.

Alcaloide, baze vegetale (organice), conținend pe lângă carbogen, hydrogen și azot, adeseori și oxygen; sînt foarte răspândite în regnul vegetal (semințe, fructe și coaja); nu se găsesc mai nici odată în stare liberă în plante, ci combinate cu tanina (sau alte corpuri analoage taninei). Multe plante conțin doue sau mai multe A. (*Strynos nux vomica*: Strichnina și Brucina; *Cinchona*: Chinina, Chinidina, Cinconina, Cinconidina; *Papaver somniferum* (mac): Morfina, Apomorfina, Codeina, Narcotina, Papavei... etc.) Extracțiunea A.-lor se face tratînd plan... pulverisată cu hidratul de calciu și izolînd astfel A. de acide. A. se estrag cu diferiți solvenți (*Benzina*, Cloroform, Ether ect.), se împart în *A. volatile*, (*Piperidina*, *Nicotina* etc.) și *A. fixe* (*Atropina*, *Morfina*, *Chinina*, *Strichnina* etc.) și sînt mai ales solide, cristalisabile; toate sînt solubile în alcool, fara miros, cu gust amar și cu reacțiune alcalina; mai toate au un rol însemnat în medicina; multe sînt în mare grad toxice. [A. B.]

Alcaluretica, medicamente, cari dau urinei o reacțiune alcalica, împedecînd astfel aședarea sarurilor urice în beșica.

Alcama, oraș și capitala unui district în Sicilia, provincia Trapani, în apropierea vestitelor ruine ale Segestei (v. ac.), 37,697 loc., patria poetului Ciullo d'Alcama.

Alcanina, pigment roșu, se estrage din radacina plantei *Anchusa tinctoria* Lin; anume radacina se taie în bucați, se spala, se usuca și se dilueaza cu alcool. Tinctura produsa se prevede cu ceva

acid chlorhidric, se distilează și destilatul se amestecă cu ether, care reține pigmentul. Din evaporarea soluțiunii eterice rezultă ca residuu: A. în forma unei pulbere amorfe roșii, care nu se disolvă în apă, ușor însă în alcool, ether, oleiuri grase și volatile. Pigmentul servește pentru a văși bumbac, matasa, oleiuri, grasimi, alifii și mai ales preparate cosmetice și farmaceutice.

Alcanna, (botan.) gen din familia *Boraginaceelor*, tribul *Boragaceelor*; cuprinde plante perenale cu flori albe, galbene, albastre sau violete. Speciile acestui gen cresc în jurul M. Medit. Radacina dela *A. tinctoria* Tausch se folosește pentru a colora frumos roșu-carmin, însă această culoare splendidă nu-i durabilă; se aplică la tincturi, pomade, oleiuri; mai ales în parfumerie. [A. Pr.]

Alcantara, 1) cetate în Estremadura din Spania, lângă râul Tajo, preste care duce un pod vechiu roman; reședința ordinului cavaleresc de Alcantara; 2) râuleț în apropierea Lissabonului. Aci a învins ducele de Alba pe Portughezi (1580); urmarea fu anectarea pe mai mult timp a Portugaliei la Spania.

Alcantara, *Petru*, sfânt, reformatorul disciplinei în ordinul franciscanilor; n. 1499 în Alcantara, † 1562. Terminând filosofia și dreptul canonic, în etate de 16 ani se făcui calugar, în etate de 20 ani ajunse starițul mănăstirii din Bajadoz, 1538 provincial de Estremadura, în care calitate a introdus multe inovațiuni riguroase. Papa Iulius III. i-a dat concesiunea pentru întemeierea unui ordin ascetic, ale cărui mănăstiri s'au înmulțit așa de mult, ca în 1561 au format provincie separată.

Alcantara, unul din vechile 3 ordine cavaleresci spaniole, înființat la 1156 de frații Suero și Don Gomez Fernando Barrientes on scopul de a lupta contra Maurilor. Ordinul s'a desființat în 1835, s'a susținut însă semnul de distincțiune A. până azi.

Alcarrazas, numele spaniol al ulcioarelor de lut, cari se folosec pentru a conserva apă bună, în continuu rece.

Alcatifas de Persia, (*Alcatifs*) covoare orientale prețioase, lucrate din bumbac sau matasa cu cusute cu fire de aur sau de argint.

Alcavala, (*Alcabala*) dare introdusă în Spania de Alfons XI. la 1340; în vigoare până azi, este o taxa de 10% după ori ce afacere de vânzare sau schimb.

Alcazar, (*arab.* = cetate) numele mai multor casteluri, cetăți și localități în Spania și Port. A. *Quivir*, oraș în Marocco, v. Kassr-el-Kebir.

Alcea, (*Alca arctica*) paseri din fam. Alcidelor, ordinul pas. înnotatoare; traiesc în marile nordului; au aripi scurte, nu pot zbura, picioarele cu pelițe înnotatoare, scurte; culoarea penelor e neagră pe spate, alba pe piept; depun câte un ou mare într-o gaură de pe țărnul mării, se nutresc cu pesci și alte animale de mare; înnoată foarte bine, merg greu pe uscat; pe țărnuri se ved cu miile; la cel mai mic șgomot sar în apă și se cufunda; ouele lor sunt bune de mâncat, asemenea carnea pulilor (sarata sau marinată); penele încă se întrebuințează; există o multime de specii. [M.]

Alchemilla L., gen din fam. *Rosaceae*, tribul *Poteriidae*; cuprinde ierburi perene, mai rar anuale. A. cuprinde vr'o 30 specii răspândite

în regiunile temperate și în Africa austr.; foarte abundente sunt în Anđi (America merid.) dela Mexico pâna la Chili, în Amer. bor. însă lipsesc. Din România și țările vecine însemnam: *A. vulgaris* L., numita popular Crețisoare sau Plască, (cresce prin pașunile de pe coastele tuturor munților); *A. fissa* Schum. etc. Unele specii se cultivă prin parcuri, mai ales spre a decora stâncariile. *A. vulgaris* L. are proprietăți tonice și astringente, ceea ce face sa fie întrebuințată ca vulnerară. Din ea se face »Thés suisse« (ceaiul elvețian.) *A. alpina* L. se întrebuințează spre a colora în galben.

[Z. C. P.]

Alchimie, cuvânt format din articolul arab »al« și »chimie»; tendința-i dominantă e transformarea metalelor nenobile (Plumb, Cupru, Mercur etc.) în nobile (Aur și Argint). Primele scrieri autentice despre A. le avem din secl. IV., dela Arabi. Credința în posibilitatea fabricațiunii aurului e justificată prin învețaturile lui Aristotel relativ la *materia* (substanța primitivă), care e cu desăvârșire fara forma, indestructibilă și nedeterminabilă; este aceea ce nu pierie în tot ce este și se naște, și în cel mai mare grad capabil de-a se încărcă cu fel de fel de proprietăți. Tendința de-a transforma proprietățile plumbului, cuprului etc. în cele ale aurului nu-i nici nesciințifică nici frauduloasă; A. a devenit însă nesciințifică în momentul, când posibilitatea facerii aurului s'a facut dependenta de aflarea unei anumite substanțe *Magisterium*, cu ajutorul careia numai s'ar pute realiza această minune, ba mai mult: tot *Magisteriumul* se atribuia puterea de-a vindeca toate boalele. *Magisteriumul* a fost după unii un corp roșu, după alții galben (ca șofranul), când ductil, când sfarmicios, care, turnat pe diferite metale în stare fusionată, le transforma în aur. Cantitatea de *Magisterium* necesară spre a provoca această transformare a metalelor a fost după unii 1:10, după alții 1:1000. Raimund Lull († 1315) pretinde a pute transformă marea întreaga de mercur în aur. A. s'a menținut pâna în secl. XIX., răspândindu-se în toate țările și ocupând adeseori barbați însemnați (Albertus Magnus, Arnold, Villanovus, Roger Baco, frații Hollandus) memorabili, pentru-ca atribuiau Pietrei Filosofale (sinonim: *Magisterium*, *praf de aur*) și puterea de-a da imortalitatea. În secl. XV. A. deveni pradă sarlataniei și a pungașilor; în frunte se afla Le Cor, care fiind ministrul finanțelor, puse în circulație monete false. În secl. XVI. A. era încă în floare, dar cu secl. XVII. începui a decadé; astăzi A., perđându-și toată baza, a disparut cu totul. Resultate ar pute avé A., când s'ar pute adevveri, ca elementele noastre însele sunt combinațiuni de alte corpuri încă necunoscute noue. Natural, ca atunci s'ar pute face și aur. Că alchimiștii sa fi fabricat vr'odata aur, e de necređut și afirmațiunile lor au fost nisece neadeveruri, cari însă, îndemnând lumea la numeroase încercări, au avut adeseori de urmărire aflarea unor corpuri și combinațiuni chemice noue (s. e. fosforul [Brandt], porcelanul [Böttger] etc.)

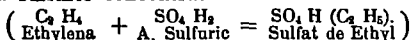
Alcidae, familie a paserilor înnotatoare (Urinatores), care se caracterizează prin aripi foarte scurte, picioare deplin formate pentru

înnotat, lipsindu-le însa degetul de dindărpeț; au un cioc foarte deosebit, dealtecum de ambele părți turoc și cu brezde. Paserile, cari aparțin acestei familii, sânt adeverați locuitori ai marii. Pe pământ se mișca greoiu, trăndu-se pe întreaga talpa picioarelor, în apa se arunca cu înțelea mare și cufundându-se în adâncimi prind pesci și alte animale de mare. Caracteristica lor e: picioare scurte și ținuta dreapta, când odichnesc. Se găsesc în zona arctica, și au mai multe genuri și specii; traiesc în cete mari de sute de mii. Aduc folos prin oaue, pene și pui.

Alcira, (pron. Alsira) oraș întarit în provincia span. Valencia; 18,448 loc.; în floare pe timpul Maurilor.

Alcolea, localitate în prov. span. Jaën (Andalusia) lângă Guadalquivir; aici au învins insurgenții (1868) trupele reginei.

Alcool, (A. ordinar, Etylalcool, Etanol, Spirt, C_2H_5O). A.-ul beuturilor spirtoase, cunoscute în timpurile cele mai vechi, deja în secl. VIII. a fost extras prin destilațiunea vinului. Cuvântul A. e de origine araba și însemnează: »foarte ușor.« Morewood susține, ca Chinezii preparară A. mult înaintea celorlalte popoare din Asia și din Europa; după alți autori alchimistul arab A. bul Kase (secl. XII.) a fost primul, care a preparat A.-ul (din vin). Meritul descoperirii A.-lui unii îl atribuie lui R. Lulle, alții lui A. r n o l d de Villeneuve, celebrului profesor de Alchimie la Montpellier (secl. XIII.) Oricum ar fi, A.-ul preparat în acele epoce a fost departe de a fi pur. Preparațiunea sintetica a A.-ului abia la 1855 a reușit (Berthelot); absorbând ethylena prin acid sulfuric concentrat

dă nascere la sulfat de ethyl, care tratat cu apă dă alcool și acid sulfuric ($SO_4H(C_2H_5) + H_2O = CH_3O + SO_4H_2$). Gazul aerian (de iluminat) conține ethylena; din el se poate deci prepara A. Preparațiunea în mare (industrială) a A.-ului se face însa prin fermentațiunea lichidelor zaharoase, fie naturale (sucul strugurilor, merelor, prunelor, trestia de zahar, suculecilor, din lapte, miere etc.), fie artificiale, transformând amydonul (scrobeala) cerealelor, cartofilor etc. cu ajutorul *Diastasei* în *zahăr*, separând prin destilațiune A.-ul obținut în timpul fermentațiunii. A.-ul obținut la prima destilațiune (v. ac.) se numește »Spirtul brut«; prin redestilațiune (rectificațiune) în aparate speciale (cu coloane) se obține A. tare (90—96%). A. absolut se prepară din A. tare, prin o nouă destilațiune, împreună cu substanțe igroscopecice (Sulfat de cupru, Carbonat de potasiu, mai cu sama oxyd de calciu [var ars]). A. este un lichid mobil, fara culoare, cu miros plăcut și caracteristic, și cu gust ardețor, cu reacțiune neutra. Aprins, arde cu flacara palida. A. fierbe la 78.3° C; la —100° lichidul devine gros; la —130° se solidifica. Pondul specific al A. este 0.7936 la 15° C. — A. este un bun mijloc disolvant pentru grăsimi, rășine și oleiuri. Dintre saruri minerale A.-ul disolvă: sare de bucatarie, azotat de calciu etc.; insolubile în A. sânt: carbonatele și sulfatele, azotatul de bariu și stronțiu. Prezența apei în A. se poate recunoaște adaugând Benzol, unde în cazul, când A. nu conține mai

mult de cât 3% apă, lichidul rămâne limpede. Urme de apă în A. se recunosc prin colorațiunea albastra, ce arata Sulfatul de cupru alb (deshidratat) agitănd A.-ul cu puțină pudra de aceasta sare.

Alcooli sânt corpuri, pe cari le putem privi ca hidrocarburi, în cari hydrogenul e parțial sau și total substituit prin oxydrili. Se împart în mono-, bi-, tri- etc. aciți, după cum unul sau mai mulți atomi de Hydrogen sânt înlocuiți prin oxydrili. Cel mai important A. mono-acid este *Spirtul*; Glycolul este un A. biacid; Glycerina un A. triacid etc. A. se mai clasifica după locul, ce îl ocupa Idroxylul în molecula și aceea: A. primari, secundari și terțiari. Prin oxydațiunea A.-lor primari obținem *aciđii*. A. secundari și terțiari nu dau aciđi. A.-ii sânt foarte răspândiți în natura. La fermentațiunea soluțiunilor zahăroase se nasc A. monoaciđi; grăsimile animale și vegetale sânt compuși ai *Glycerinei*; Hidrocarburele (Amidon, Zahar etc.) sânt A. poliaciđi.

Alcoolism. Alcoolul nu-i aliment, ci substanța toxică, care ingerată în cantite mica de obicei nu aduce perturbațiuni în organism și e bine suportată, dar consumațiune de cantități mai mari de alcool provoaca lesiuni grave, prefaceri anatomice în țesutul tubului digestiv și al anexelor sale, al sistemului nervos, al organelor circulațiunii sângelui, prefaceri, cari opresc funcționarea regulată a corpului, și modifica acțiunea creierilor, nimicind voința persoanei dedate beției, făcând'o incapabilă pentru muncă, împingând'o la crime și producând alienația mentală. Cu nunierea A. se însemnează toata seria boalelor fizice și morale, ce decurg din abuzul beuturilor alcoolice, boale, cari au diferito gradațiuni, și nu se găsesc numai la bețivi ordinarți din clasele inculțe ale populațiunii, ci și în straturile ei mai ridicate. Abuzul tuturor beuturilor alcoolice poate produce A.; perturbațiunea produsă în organism e însa mai grava la bețivii de rachiou, de bețivii alcoolice destilate în general, decât la bețivii de vin și de bere. Unii patologisti și igienisti pretind, ca A. se datorese mai ales impuritaților, ce se găsesc în bețurile alcoolice destilate și nerafinate. E adeverat, ca aceste impurități (alcooli superiori, aldehide, furfurole) sânt mai otravitoare decât alcoolul etilic pur, dar de obicei ele se afla în rachiou, cognac, rum, țuica într'o cantitate relativ mica; deși e de dorit ca alcoolul din comerciu sa fie liber de aceste impurități, ele nu se pot considera drept cauza principala a A.-lui, și mai mult cantitatea alcoolului consumat decât calitatea lui produce boala. A. causeaza ruina morala și materiala a victimelor bețivii, distruge familia, compromite viața intelectuala și fizică a copiilor nascuți din parinți alcoolici; societatea are dar datoria a preveni abuzului beuturilor alcoolice. În diferite state A. se combate prin diferite măsuri: prin societăți de temperanță, prin impositie mari asupra beuturilor și asupra debitelor (cârciumelor), prin împunșarea cârciumelor, prin legi speciale, cari prescriu pedepse contra beției, interdicțiunea bețivilor, aședarea lor în asile de bețivi, prin monopolul statului asupra purificarii și a vândării alcoolului, prin monopolul statului sau al comunei asupra cârciumelor. Una singură din aceste mē-

suri nu-i suficiența pentru ajungerea scopului, ci trebuie să se recurgă deodată la mai multe. Rolul principal în combaterea A.-lui îl are însă biserica și școala. [I. Felix.]

Lit. Dr. A. Baer. Die Trunksucht und ihre Abwehr. Leipzig 1890. Prof. Dr. A. v. Strümpell. Über die Alkoholfrage. Leipzig 1893. Ladame. De l'assistance et de la législation relatives aux alcooliques. Paris 1894. I. V. Laborde in Tribune médicale. Paris 1894. 1895. Bericht der eidgenössischen Alkoholverwaltung für das Jahr 1894. Zürich 1895. Prof. Dr. I. Felix. Rapport general asupra Igienii publice a Regatului român pe anul 1894. București 1895. M. C. Haretu. Impositul și beuturile alcoolice. București 1895. Dr. I. Stefanescu, Beția și vindecarea ei. București 1896.

Alcoolometria, determinarea conținutului de alcool (spirit) într-un lichid spirtoș. La lichide, cari nu conțin decât alcool și apă, ne servim de **Areometru**, adică determinăm pondul specific al amestecului. Conținutul de alcool într-un lichid spirtoș se poate exprima când după greutate, când după volum. În primul caz se dă câte kgr. de alcool (ales) se află în 100 kgr. de un lichid spirtoș (spirit); în al doilea caz câți litri de alcool sunt în 100 litri de amestec alcoolic. **Alcoolometri**, sunt Areometri, cari în loc de a învedera densitatea amestecului, fara interes în comerț, învederează pe scara lor conținutul de alcool în lichidul respectiv. Conținutul de alcool în lichide, cari pe lângă alcool și apă mai conțin și alte substanțe (vin, bere etc.) se află: 1) determinând conținutul de alcool în destilatul de alcoolometru; 2) cu ajutorul **vaporimetrului**, ce învederează forța elastică a vaporilor; 3) cu **ebuloscop**, determinând temperatura de fierbere, care descrește cu creșterea conținutului de alcool; și 4) cu **dilatometrul**, determinând coeficientul de dilatațiune al lichidului. (Alcoolul se dilataază de 3-5 ori mai mult decât apa.) (Conf.: Brix: Alcoholometer und dessen Anwendung.)

Alcoolometru, instrument de sticlă cam de 44 cm. lung, în forma unui fus de tors, construit la capetul din jos cu un glob lungareț cam de 2 cm., în care se află mercuriu, spre a-l face să se cufunde în fluide; dela glob cu 3 cm. mai sus se află un tub sau țevă cam de 2 cm. diametru și 15 cm. lung., în care e un termometru; dela tub în sus se întinde coada cam de 24 cm., pe aceasta se află o scală, din jos în sus dela 1—100°. Fiind apa mai grea decât spiritul, A. se cufundă cu atât mai tare în spirit, cu cât e acesta mai curat. Impartirea în 100° arată câți litri de spirit curat se află în 100 litri de apă amestecată cu spirit. A. numai atunci arată gradele adevărate ale spiritului, când fluidul gradat după termometrul din tubă arată 12° caldura; dacă e mai rece, spiritul e mai tare, iar dacă e mai cald, mai debil; spre a ști care e gradul adevărat, trebuie să ne folosim de anumite tabele, ce se vând deodată cu A.

Alcor, numele unei stele de lângă constelațiunea »ursa mare«, (poporal: carul). Ruda carului consta din 3 stele principale; steaua mijlocie se numește »Mizar«; 11'75' dela aceasta se află mica stea numită Alcor (sau poporal: »poganici«); ochiul încordat o poate vedea.

Alcoran, v. Coran.

Al Corso, conform cursului; termen comercial folosit de regula la vânzări de efecte și monete.

Alcov (din arab. al-gobbah = bolta), locul rezervat pentru așezarea unui pat; se poate închide și separa de restul camerei, fără a se vedea; foarte obicinuit la casele franceze.

Alcoy, oraș în prov. span. Alicante (Valencia); 30,373 loc.; industrie de hârtie, postav și bumbac.

Alcuifux, oxid sau sulfura de plumb (galena) topita; întrebuințată la smălțuirea oalelor.

[V. C. B.]

Alcuinus, (*Alcuine*, din Ahlwin) numit și Albinus, sfetnicul și învățatorul lui Carol cel Mare, cel mai însemnat savant al secl. VIII. s'a nasc. la 735, din părinți anglo-saxoni, studiază în școala din York, pe care a condus-o el mai târziu. Carol cel Mare îl cheamă la sine la 782, unde rămase, cu scurta întrerupere, până la moartea sa (804). În mănăstirea sf. Martin din Tours întemeiază o școală, iar el conduse școala de curte, în care se întâlneau Carol cel M. cu ficele sale și cei mai veștuți curțisani. A. era sfetnicul lui Carol atât în afaceri religioase, cât și în cele politice. Meritul principal al lui e, că a introdus în imperiul Francilor știința antică. A. a scris mai multe cărți teologice, manuale de introducere în diferitele științe, poezii și o mulțime de epistole.

Alcyone, (Halkyone) în constelațiunea »pleiadelor« (găinușă), o stea de gradul III., pe care Maedler a numit-o și soare central.

Aldan, 1) în Munt. și *haldan* în Mold., se numește cânepa de toamna, care produce semința (Cannabis femina); 2) A., afluent al râului Lena în Siberia, 2200 km. lung.; după el s'a numit platoul A. în partea nord-est. a munților Stanovoi.

Aldebaran, stea de gradul I. în constelațiunea taurului; are lumina palid-roșietică; aparține verosimil la grupa hyadelor, dar în fenomenele sale motorice se abate dela mișcările celorlalte stele ale hyadelor; memorabila pentru că astronomii Halley și Flamsteed au descoperit la ea, la Arcturus și la Sirius mișcarea stelelor fixe.

Aldehida, (chem.) A. acetica, oxyd de ethylen, Etanol, (C₂ H₄ O). A. este un lichid fără culoare, p. s. = 0.79, fierbe la 20° C, cu miros eteric și înecător; e inflamabil. A. e solubilă în apă, alcool și ether, disolva sulf, fosforul și iodul. E întrebuințată la fabricațiunea oglinzilor etc. Se află în primele destilate ale rectificării spiritului, în vin etc. A. se prepara destilând un amestec de spirit de bioxyd de mangan (ori bicromat de potașiu) și acid sulfuric.

Aldehida, sunt corpuri, cari nasc din alcoolii primari prin o pierdere de hidrogen — împrejurare, care dădă naștere și la numirea lor: (Al)cool (*dehyd*)rogenatum. Liebig (1835) le privește ca produse intermediare între alcoolii și acizii (Cn H₂ n O . Cn H₂ n - 20 / Cn H₂ n - 2 O₂). A. se află și în natura: esența de mușeșel, de scortșoara, sau sub forma de Glucoside s. e. în migdale amare. A. sunt corpuri foarte volatile și ușor oxidabile; amalgamul de sodiu în prezența apei le transformă în alcoolii. A. descompun soluțiunile amoniacale de argint, reducând argintul (întrebuințare la argintirea sticlei).

Aldenhoven, sat în distr. Aachen (Prusia); 1226 loc.; însemnat pentru ca aici au învins Austr. (sub prințul Coburg) pe Franc. (sub Dumouriez) la 1793, iar 1794 tot aici au învins Franc. (Jourdan) pe Austriaci.

Alderman, (pron. aldermen), în Anglia numirea funcționarilor, cari urmează în rang după primar (*mayor*); se aleg.

Aldine, numirea tipariturilor, ce au eșit în secl. XV. și XVI. din tipografia familiei Manuzio în Veneția; astași se numesc A. un soi de caractere tipografice de-o frumusețe specială.

Aldobrandini, familie nobila veche din Florența, care a dat Italiei, și în special statului papal, mai mulți barbați de stat și cardinali. A. *Hippolit* ajunsese chiar papa (1592) cu numele Clemente VIII., el a ridicat familia la demnitatea de duce. Un A. a fost primul posesor al vestitului fresc antic *Nunta Aldobrandiniană*, care reprezintă nunta lui Peleus și Thetis.

Aldrovanda L., numele unui gen de plante din familia Droseraceelor, cu o singura specie: *Aldrovanda vesiculosa L.* trăitoare în lacurile și bălțile Eur. medii și austr., în Bengal, și în delta Dunării; planta acuatică, înnotătoare, erbacee, succulenta, diafană, glabra, cu tulpina simplă sau divizată, multiarticulată, cu articuli frunzoși, frunzele verticilate; flori axilare fara bractee; calice 5 partit; petale 5; stamine 5; ovar globulos 1-locular; fruct capsula globuloasă cu semințe numeroase. [S. Șt. R.]

Aldulean, Ioan, cavalier, consilier la curtea ung. de casație, fiul preotului Aldulea din Moecii Branului, n. acolo în 1821; după absolvarea studiilor jur. pași pe terenul public, mai întâiu (1847) ca avocat în Brașov, apoi (1848) ca notar al districtului Făgăraș; 1850 denumit asesor al tribunalului de Alba-Iulia; 1858 president al tribunalului urban al Brașov; 1861 consilier al guvernului Transilvaniei în Cluj; 1865 v.-pres. al tablei reg. în M.-Vásárhely; 1867 consilier în ministerul de justiție în B.-Pesta; 1869 membru al curiei reg. (curtea de casație) din B.-Pesta, unde repoză în 1871. E înmormântat în cimitierul dela Zernesci, de unde era mama-sa, fica protop. din loc Baiu și sora mamei episcopului Mețianu. A. funcționă ca v.-pres. al dietei din Sibiu și ca membru al senatului imp. între 1863—1865; luă parte la toate adunările naționale și la sinoadele și congresele bisericești gr.-or. rom.; 1864 fù decorat cu ordul coroanei de fer cl. III. și astfel ridicat în statul caval. austr. având drept insignii: un scut militar împărțit orizontal în două câmpuri, dintre cari în cel de sus (roșu) se ved fastele romane încrucișate, în cel de desubt (albastru) un munte încoronat cu o coroana de aur (piatra craiului). Familia lui se reduce în linia barbatească la unicul fiu Constantin, ț ca procuror în Ploiesti. [I. cav. de Pușcariu.]

Ale, (pron. əl) în Anglia numele unui soi de bere de culoare deschisa. Berea mai grea și întunecata se numește *porter*.

Alea (lat.) 1) joc de noroc; soarte, noroc, întâmplare, risc, îndoiala, nesiguranta. Alea jacta est: sorții s'au aruncat, s'a aruncat cubul, adeca: acum soartea s'a hotarît, nu se mai poate schimba; ce-a da Domnul; 2) oraș antic în Arcaidia, cu un vestit templu al Minervei.

Aleatoriu, (lat. alea) în terminologia jurid.

contractul oneros, în care echivalentul obligațiunii atîna de un eveniment viitor și nesigur.

Aleco Pașa, v. Vogorides (Alexander).

Alecsandri, Vasile, v. Alexandri.

Alegațiune, (lat.) aserțiune, citațiune din scrierile sau spusese cuiva.

Alegere. Dreptul de alegere e basa sistemului constituțional, mijlocul de-a afla dintre mai mulți pe cel mai apt pentru o anumita funcțiune. A. poate fi: *directă*, când însiși alegătorii designează pe cel mai vrednic, sau *indirectă*, când alegătorii designează mai întâiu barbați de încredere și aceștia îndeplinesc alegerea. Dreptul de A. e *universal*, când fiecare barbat, ajuns la anumita etate matura și independent, are drept de alegere (femeile n'au încă drept de alegere, dar în multe state îl pretind), și *restrîns*, când pentru a fi alegător se cere un anumit cens, s. e. o anumita contribuțiune, sau un anumit grad de cunoștințe (a sci ceti și scrie etc.) A. *publică* se face cu graiu viu, cea *secretă* prin buletine; e *definitivă*, când alesul câștiga necondiționat dreptul la funcțiunea respectiva, *condiționată*, când are sa urmeze întarire dela alta autoritate mai înalta. Alta combinație de A. e când alegătorii designează mai mulți candidați, de regula trei = terna, iar dintre aceștia autoritatea mai înalta alege (resp. denumesc) unul. Dreptul de A. e *activ*, adeca dreptul de-a alege, și *pasiv*, adeca dreptul de-a fi ales. Cel pasiv de multe ori e mai restrîns, decât cel activ. Cel mai important drept de A. este cel pentru parlament. Diferitele țeri au audoptat diferite sisteme de alegere, de regula sînt combinate mai multe sisteme.

În *Rom.* A.-le pentru corpurile legiuitoare (adunarea deputaților și senatul) se fac în mod combinat ș. a.: pentru adunarea deputaților sînt 3 colegii de alegere (colegiul I. îl compun cei cari au un venit de cel puțin 1200 lei; colegiul II. loc. orașelor, cari platesc cel puțin 20 lei contribuție de stat; colegiul III. ceilalți, daca platesc cât de puțină dare); A. e indirectă, alegînd 50 de alegători un delegat, iar delegații deputat; inteligența se bncura de favoruri: A. directă, dispensare de cens; recerînțe generale: etate de 25 a., independența etc. A. pentru senat se face în 2 colegii (colegiul I. are un cens minimal de 2000 lei venit anual, colegiul II. se compune din alegătorii direcți ai colegiului II. și III. pentru deputați); dreptul de-a fi membru în senat e restrîns la etate de 40 de ani și venit anual de 9400 lei; universitațile aleg câte un membru în senat.

În *Ung.* A.-le pentru parlament se fac în mod direct și public. Censul de A. e foarte mare, mai ales în Trs., (căci censul nu e egal în toata țeara). Inteligența diplomata, clerul și învețatorii sînt dispensați de cens, — cine e alegător poate fi și ales. Un fel de A. indirectă exista în Trs., unde alegătorii comunali aleg unul sau doi alegători de deputați. La A.-le comunale e întrodus sufragiul universal; alegător e fiecare barbat, care plateste dare în com., dar jumetate din reprezentanța com. consta din viriliști (cei cari platesc mai multă dare), ceea ce detrage mult din valoarea sufragiului universal, cu care se alege cealalta jumătate; în orașe aleg alegătorii dietali, daca sciu ceti și scrie.

Biserica gr.-or. rom. din Ungaria încă a introdus sistem constituțional basat pe sufragiul universal, cu A. directă, dar cu unele modificări: scrutiniu prin barbați de încredere la un loc central, alegere restrînsă între cler și pentru cler; astfel se constituie reprezentanța întregii biserici în congres și reprezentanțele eparhiilor în sinoadele compuse $\frac{1}{3}$ din clerici și $\frac{2}{3}$ din mireni. Metropolitul Rom. gr.-or., totodată și arhiepiscop al Trs., se alege prin congresul înmulțit, fiind deputații arhiepiscopiei trs. în număr dublu ca deputații celorlalte done eparhii (Arad și Caransebeș), episcopii se alege prin sinodul eparhial; dreptul de întarire e rezervat Monarhului. Ocuparea scaunului de metropolit al Rom. gr.-cat. se face așa, ca delegații din cler aleg 3 candidați, dintre cari unul se denumesc de Monarh cu consimțământul Papei; episcopii gr.-cat. nu se alege, ci se denumesc. [Dr. L. Lemény.]

„Alegătorul“, numele mai multor foi rom. — »A. liber«, foaie apar. în București la 1875—76, sub red. I. L. Caragiali, B. Papazoglu și G. Teodosie. — »A. independent«, aparut la 1887 în Craiova etc.

Alegoria, (grec.) ficțiune: discurs, poezie, opera de pictura sau de sculptura, prin care se înțelege altceva, asemenea cu ce se spune sau se arată. Ca și fabula A. are înțeles larg și restrîns; în primul înțeles cuprinde în sfera sa toate figurile metaforice, afara de prosopopee și metafora simplă; chiar și acestea se dic uneori figuri alegorice, dar mai ales fabula, parabola și mitul se pot considera ca tot atâtea specii ale A.-ei; în înțeles îngust, se deosebesce prin cuprinsul seu și printr'o formă transparentă, oare lasă a se vedea dela început înțelesul. O însușire caracteristica a A.-ei, ca a celor mai multe figuri metaforice, este elasticitatea înțelesului. Pe temeiul asemănării se poate aplica adeseori la mai multe cazuri asemenea; cea mai nimerita explicare a înțelesului e totdeauna aceea, care cuprinde mai mult. Domeniul firesc al A.-ei este poezia. Celebre A.-ii poetice sînt: Prometheu, tragedie de Eschil; multe din comedile lui Aristofane; poemele satirice medievale intitulate Romanul Vulpei; și cea mai renumită: Divina comedia a lui Dante, sublima A. religioasă, filosofică și istorică; la noi Sentinela română ș. a. Foarte întrebuintată e A. și în artele plastice. Multe tablouri, statue, bassorelievuri, camee, picturi pe vase sau pe arme, au înțeles alegoric. Aici însă A. nu mai corespunde scopului picturii și sculpturii, cari sînt menite a ne da imagini de lucruri și ființe reale, iar nu de idei abstracte; valoarea estetică a unui tablou sau a unei statue alegorice sta în forma lor, iar nu în cuprinsul lor alegoric, care aici distrage atențiunea dela frumuseța artistică; s. e. tabloul unei fecioare, care ar reprezenta libertatea, știința sau alta idee abstractă, ne-ar plăce prin expresiunea frumuseței ideale a unei persoane, iar nu prin idea abstractă, care nu poate exista de sine. [M. Strajan.]

Alekto, după mit. grec. una din Erinii (Manioasele), la Romani Furiile, dienele resunătoare; au fost 3: *Alekto* (nici când odihnitoare), *Tisiphone* și *Megara*. [Atm.]

Alektor, (grec.) cocoș. *Alektrophonia*, timpul când cântă cocoșul, după miezul nopții. *Alek-*

tryomachia, lupta cocoșilor. *Alektryomantia*, profetia basată pe modul cum mănâncă paserile.

Aleluia, v. Aliluia.

Alem, (turc.) steag turcesc cu semiluna. *Alem-dar*, stegar, care duce steagul profetului înaintea sultanului.

Alemanii, (Alamani) numele unei seminții germane, care s'a format în primii secolii d. Chr. prin contopirea mai multor neamuri, între cari și Semnonii, pazitorii templului zeului Zius. Templul se numia *alah*, de unde se derivă numirea lor. Ei se numiau pe sine Suebi și locuiau în evul mediu în provincia Șvabia (Alemania). Neliniștind mereu teritoriile marginase ale imp. roman, a purtat resboiu cu succes împotriva lor împ. Probus (278) și Iulian (357). După expediția lui Attila (451) și mai ales după moartea lui Aëtius (454), au devenit tot mai cetezători și au trecut victorioși chiar Rinul. 496 au fost înfrânți și supuși de regele Francilor Chlodvig; o parte însă s'a refugiat în imp. ost-gotic și numai după caderea acestuia au ajuns sub dominațiunea Francilor. Țeara locuită de ei forma un ducat separat cu numirea *Alemania*, care își avea ducele seu, când mai mult când mai puțin independent. Acest ducat a fost împărțit în secl. XI. între dinastiile Zähringen și Staufen. Lit.: Haas, *Urzustände Alemanniens* (1865), Kaufmann, *Deutsche Geschichte* (2 tom., 1880—81.)

Alembert, *Jean le Rond d'*, enciclopedist și matematic francez, n. 16. Nov. 1717 în Paris, ca fiu nelegitim al d-nei de Tencin și al unui funcționar Destouches, copil gasit, în 1741 membru al Academiei din Paris, și mai târziu și al celei din Berlin, a fost mult favorizat de Friederic cel mare; † 29 Oct. 1783. El e autorul articolelor matematice și al introducerii »Encyclopediei.« *Oeuvres philosophiques et littéraires* (1805 18 vol., 1821 5 vol.)

Alemtejo, provincie roditoare în Portugalia, dincolo de Tejo; areal 24,390 km²; 367,169 loc.; are 3 districte: Beja, Evora și Portalegre; capitala Evora.

Aleçon, 1) Arrondissement în depart. franc. Orne; areal de 1032.4 km²; 67,795 loc.; cuprinde 92 comune împărțite în 6 cantoane; 2) A. capitala dep. Orne în Normandia; 14,172 (ca comuna 17,550) loc., industrie de pânzării, lânării și dantele; palarii de paie, flori artificiale, manuși, produse chemice etc.; fabricația de dantele de A., vestita odinioară, ați decațută; de asemenea ciselarea diamantelor d'A.; comericiu însemnat, mai ales de cai. Ducatul A. se da de regulă prinților din familia reg. De present fiul ducelui de Nemours, Ferdinand Filip (n. 1844), se întitulează duce de A.

Aleodor, într'o poveste rom. (P. Ispirescu) numele unui fecior de împ.; peșese pe fata imp. Verdeș, care 'i-o promite, dacă în trei rînduri se va ascunde așa de bine, ca fata să nu-'l afle, altcum îi taie capul; el se ascunde în fundul mării și în vîntul turbat, dar fata îl afla, a treia oară însă în coșita fetei și fata nu-'l afla, astfel o primesce de soț. În Basmele rom. de L. Șăinean sînt mai multe ascunderi, între altele (pag. 549) smeul ascunde soarele și luna în codrul verde. Se ascund numai personificațiunile deitaților de lumina; precum se ascunde soarele, luna, luceferii etc., așa se ascund și de-

tățile, ce le reprezintă; aici A. e un Făt frumos, personificațiune a unei deități de lumina; reprezintă luceaferul, care se ascunde (pe când nu se vede înainte și după miezul nopții) și apoi reapare (dimineata), iar fata de împ. reprezintă o deitate de luna, care în zori de zi devine soția lui A. (Lit. Mythologie des alten Orients, F. Nork, Leipzig 1850, pag. 292, Das Unsichtbarsein und Geschwterden der Götter.) [Atm.]

Aleonta, ins. în Dunare, compusa din 2 bucați, în dreptul satului Burdușanii-mari, j. Ialomița.

Aleppo, Alep, (*turc.* Haleb, Haleb es-Şabba), capitala vilaietului turc. Haleb în nordul Siriei, între Orontes și Eufrat. Are 120,000 loc., printre cari 20,000 creștini. În A. se afla 7 biserici creștine, 3 manastiri și moschea el-Halave, zidita în stil roman antic de împărăteasa Elena ca biserică creștină. Apeductul de 11 km. lung e din timpul Romanilor. Strade curate, case frumoase, un bazar minunat și mare. Centrul orașului îl formează citadella, încunjurată cu un zid puternic, având 7 porți. Odinoara A. era un emporiu comercial pentru Orient. Cutremure de pământ (1822), ciuma (1827) și holera (1832) au contribuit mult la decăderea orașului. Industrie de matasa de oarecare însemnătate. Creștinii au suferit multe persecuțiuni, din care cauza la 1850 au înscenat o resoala, înabușita în sânge.

Alegrări, v. Sport.

Alegrătoare, (cursores), paseri cu corp puternic, aripi nedesvoltate (deci nu pot sbura), cioc felurit la felurile specii, gât lung, picioare lungi, puternice, fara pene, cu 2, 3 sau 4 degete îndreptate înainte, ghiare puternice; coada formată dintr'un manunchiu de pene moi; penele seama de adesea cu perul; se gasesc mai ales în emisfera sud.; în Eur. lipsesc cu desavîrșire: traiesc în cete și familii, alega foarte bine și repede, se nutresc cu plante, grâuț și animale mici; la prindere se apera cu picioarele; ouele le clocesc mai ales barbatusii; cele mai însemnate specii sînt: *struțul african* (*Struthio camelus*), *struțul american* (*Rhea americana*), *casuarul* (*Casuarus galeatus*), *chivi* (*Apterix australis*); ca fosil s'a gasit Moa (*Dinornis*) în Noua-Seelanda.

Alegrătoare, termin de industrie pop., 1) unealta de lemn în forma unui paralelogram, pe care așează țerancele mosoarele cu tort; se folosește la urzirea pânzei, alegînd cu ea după parii unui gard sau după arbori; 2) piatra d'asupra a morii.

Ales, 1) în rînduiala chirotonirei de arhieru, înainte de terminarea actului sacramental de chirotonie, cel ce se chirotonesce se nuniesc în totdeauna numai A. din motivele: ca cel chie-mat la treapta arhierasca, după disciplina veche cu judecata lui D-đen, cu marturisirea clericilor, și cu consensul și sufragiul poporului fù ales spre aceea treapta înalta; spre designarea demnității sublimă ierarhice a arhieru-ului, întrucît în acea treapta ierarhica se concentrează plinierea sacerdotală, care în esența și forma sa originală se întemeiază în alegerea divină a Mîntuitorului (Ioan XV. 16; Fapt. Apost. I. 24, Evrei. V. 4); 2) termin banațean pentru culesul viilor; 3) A.-l oilor, oserbatoare a pecurarilor rom., ce se serbează totdeauna în 22 Apr. v. cu pregătire în 21 și încheiere în 23 Apr. ziua de Sîn-Georgiu. (Etyim. M. Rom. I. 851.)

Aleş, coliba de pândă la vînat.

Alesandri, apa minerală dela Borșa. În Maramureș sînt 234 isvoare de ape minerale, cari mai toate sînt analizate. Isvoare feruginoase sînt 122, sarate 41, alcalice 39, sulfuroase 29, varoase 3. Isvoarele se afla pe teritorul a 97 comune. Toate sînt reci; cel mai rece este izvorul dela Borșa, caruia Români i-au dat numele de *Alesandri*, iar Ungurii îi dic »Sándor forrás.« Izvorul iese din gura unei mine de fer parasite; apa este feroasă - sarată - alcalică și este foarte abundantă. La caldura atmof. de + 20° R. arată + 4° R. Este foarte folositoare în boale de reumatism și foarte placută la beut. Deja se vinde în cantități mari. Poporul român din Borșa (5200 suflete române) și jur o folosește ca apa de beut și de scaldat. Apa aceasta depune o materia ruginoasă, iar vestimintele albe în ea se galbinesc.

Alesătură, 1) termin de industria popor., flori și figuri colorate, cu cari împodobesc țerancele țesăturile. 2) Alegerea perului în codițe.

Alesia, pe timpul Romanilor capitala Vandubuilor în Gallia (Burgundia de aji); aici au purtat Gallii sub Vercingetorix ultimele lupte pentru libertate contra Romanilor, dar Caesar îi batù și nimici orașul. În timpul imperiului roman A. în flori de nou, dar la 864 fù nimicită de Normani. Lînga satul de aji Alise Sainte-Reine (depart. Côte d'Or) se ved încă urmele fântînilor și apeductelor vechiului oraș A. Napoleon III. a ridicat la 1865 o statua uriașă a lui Vercingetorix pe muntele Auxois.

Alessandria, 1) provincie în Italia sup. (Piemont) cu areal de 5117 km² și 801,462 loc. în 343 comune; se cultiva orez, vin, poame, cânepa, in, trufe; industrie de matasa, brînzeturi. 2) A., capitala prov. A. și fortareța bine zidita; are 30,761 (ca comuna 62,464) loc.; în A. sînt 19 biserici, dintre cari catedrala, zidita în 1823, și stravechia biserică S-ta Maria di Castello, sînt remarcabile. Reședința episcopă, palat regal, citadella; academie de științe și arte, numita dei Immobili, întemeiată la 1562. Industrie textilă însemnată, comerț viu, fiind A. un centru de linii ferate. A. a fost zidita la 1168 de orașele Cremona, Milan și Piacenza în contra împăratului Friederic I., și a fost numita în onoarea papei Alexandru III.

Alessio, Leș, oraș în vilaiet. turc. Scutari, lînga riul Drina, a carui gura formează portul orașului; are vr'o 5300 loc., doue castele ruinate, un episcop catolic și ceva comerț. A. a fost întemeiat de tiranul Dionisos sub numele Lissus in Illyria cu destinațiune de oraș maritim. Aci se afla normentul lui Scanderbeg; osemintele lui însa le-au ridicat Turcii în 1478, când au cucerit orașul.

Aletea, (Elek, Alesea) com. mare în cott. Arad, se amintesc deja la an. 1232. Comunei aparțin cîmpiile (pustele) vaste Bânkut, Eperjes, Kákucs și Löksháza. Are 968 case, 6629 loc. Germani, Maghiari rom.-cat., cîțiva Slovaci de conf. ev. și 934 Români gr.-or., fara biserică și școala, fiind parte mare aplicați ca servitori. Teritoriul e de 26,539 jugere catastrale, pământ foarte manos. [†]

Aletris, gen din familia *Haemodoraceelor*, tribul *Conostylee*. Plante ce poarta la vîrfurile rhi-

zomului scurt foile lanceolate sau lineale. Florile mici cu puncte merunte, fainoase sînt dispuse într'un spic lung pețiolat. Periantul e tubulos-campanulat, persistent. Diversele specii de *Aletis* cresc în America boreală și Asia orientală și se cultiva la noi în florarii. [A. Pr.]

Alety, (*Aletsch*) cel mai mare ghețar (glacier) al Europei (20 km. lung.), lângă piscul Aletschhorn (4198 m.), în partea sudică a muntelui Jungfrau (Alpii bernici).

Aleuaji, familia domnitoare în Tesalia. Pe timpul resboaielor pers. au tradat Grecia și au ținut cu Persii.

Aleurites, gen din familia *Euphorbiaceelor*, tribul *Crotoneelor*; cuprinde arbori cu indument stelat sau aproape simplu, cu foi digitat-venoase, adese trilobe. Inflorescența e o cîna laxa, cea dela vîrfului ramilor paniculata. Florile masculine sînt petalifere. Drupele indehiscente. Speciile acestui gen cresc în Asia orientală și pe insulele Oceanului Pacific. *A. triloba* Forst se cultiva în floraria caldă. [A. Pr.]

Aleuometru, un aparat inventat de Boland pentru analizarea fainei de grâu. El consta dintr'un cilindru proveșut cu un piston ușor mobil. Faina de analizat se liberează mai întâiu de amidou prin spalare; glutenul ud se introduce în aparat, care se încălzește pîna la 150°. Cu cât glutenul e mai elastic, cu atît se întinde mai tare, și coeficientul de întindere este indicat prin o scala anumită. Sellnick a perfecționat acest aparat.

Aleuron, (*ἄλευρον* = faina). Sub numele de aleurona, graunții de aleuron, se înțelege o substanța de rezerva, descoperită la 1855 de Hartig, ce se afla mult răspîndită la plante în albumen și embrion asociată cu amidonul, mai des cu substanțe oleioase. Din semințele oleiaginoase tăiate în falii subțiri și spalate cu un oleiu oarecare, ori cu eter, se capata aleuron ca o pulbere fină, albă, făinoasă, (de aci și numele ei). Dimensiunile graunțelor sînt între $\frac{1}{1000}$ din mm. și $\frac{10}{1000}$ din mm. Formele lor foarte variabile, aceleași însă pentru o anumită specie; încolore ori colorate divers, verde la Linte, *Pistacia*, galben la *Lupinus luteus*, etc. Observînd o secțiune dintr'o semîntă oleaginoasă la microscop, graunții de aleuron cei mai complicați se ved că sînt formați din următoarele părți: O membrana periferică, subțire, hialină, ce marginesce o substanța fundamentală de natură protoplasmică, închidînd nise formațiuni particulare, adeca cristaloide proteice (cristale de albumina), nise corpurî rotunde, aplicate pe cristaloide dîșe globoide și cristale de oxalat de calciu. Dar prea rar se găsesc în același graunte toate aceste incluziuni; unele semînte au graunții de aleurona mai simpli, numai cu cristaloizi, ori numai globoiți, mai des cristaloizi și globoiți, ori cristaloizi și cristale etc. După reacțiunile microchimice și după analize chimice compoziția aleuronei e aproape aceeași cu a substanțelor albuminoide. Rolul ei e important ca o substanța de rezerva pentru embrion, cînd iese din viața latentă și trece în viața activă. [S. Șt. R.]

Alăute, un șir de insule vulcanice între Asia și America, se întind dela peninsula Alasca în semicerc pîna la Camciata, desparțind Marea Behring de Oceanul Pacific; areal 37,840 km²

cu vr'o 3000 loc. Eskimoși amestecați cu Ruși. Clima e aspră și foarte umedă; arbori nu sînt, numai tufe mici și ierburi. Locuitorii se ocupa cu pescaritul și vînatul; animale de casă numai cățele și renul. A. au fost descoperite de Behring la 1741, ocupate de Ruși, iar la 1867 vîndute Statelor-Unite din America împreună cu Alasca.

Alexa, *Stolnicul*, conspirator cu Negrila Paharnicul și cu Isaia Vornicul împotriva vieții lui Ștefan-cel-Mare, pe cînd domnitorul Moldovei era în lupta cu Radu-Voda din Muntenia. Acești singuri conspiratori în contra Marelui Domn au pierit de secura calaului.

Alexander, (*Sir James Eduard A. of Westerton*), calator și publicist englez; n. 1803, luă parte la mai multe expedițiuni în Persia și America sud, în urma fû atașat la colonia din sudul Africeii. De aci a facut calatorii în 1836—37 pe riul Oranje în sus. Scrieri: »Expedition into South-Africa,» 2 tomuri, Londra, 1838 etc.

Alexander Nevschi, erou și sfînt național la Ruși, n. 1220 în Vladimir; 1238 ajuns principe de Novgorod. A purtat resboaielor norocoase contra cavalerilor germani și a Suedilor, iar fața de Tataři s'a sciut susține prin politica sa înțeleaptă. Glorioasă învingere dela 1240 lângă Neva asupra Suedilor i-a cîștigat predicatul și i-a facut numele neperitor pentru istoria rusească. — Petru-cel-Mare a ridicat în memoria lui o manastire mareața (1711) în Petersburg, unde imperăteasa Elisabeta i-a adus la 1724 moaștele. Aici residcaza metropolitul Petersburgului și se afla o academie teologica, un seminar teologic și o biblioteca cu 35,000 volume. Tot în memoria lui a mai înfiintat Petru-cel-Mare și ordul *Alexander Nevschi* (1722) pentru merite militare și civile.

Alexandra, *Luisa Olga Victoria*, a treia fca a ducelui Alfred de Saxa-Coburg-Gotha n. la Coburg în 1 Sept. 1878; cumnata principelui Ferdinand al României.

Alexandraland, dela 1865 numele oficios al teritorului Australiei, care cuprinde mijlocul continentului. Înainte de 1865 a facut parte din Northern Territory.

Alexandra-Nil, *Cagera*, unul dintre izvoarele rîului Nil, izvorește deasupra lacului Tanganica, trece prin lacul Alexandria (Akanyaru), și se varsa în lacul Victoria Nyanza. (Ukerveve.)

Alexandre, *Rabbi Aaron*, nasc. pe la 1766 în Hohenfeld lângă Maina, † 1850 în Londra; renumit jucator de șac. A scris: »Encyclopédie des échecs (1837, Paris).

Alexandrescu, *Grigorie*, primul fabulist român și renumit în același timp prin meditațiunile, elegiile, epistolele și satirele sale; n. la Tirgoviște 1812, din parinți săraci, și adus în Bucuresci de un unchiu al se. Grigorie A. fû elevul lui Eliade în colegiul St. Sava. Și, dupa ce dascalul Vaillant deschise, pe la 1831, o clasă de limba franceza în acest colegiu, urmă cursul acestuia, împreună cu câțiva copii de boieri, dînd probe nu numai de o inteligența superioară, ci și de o amenunțată cunoscînța a clasicilor francezi. Recita fragmente întregi din Arta poeticii a lui Boileau, cum și din clasicii elini, pe cari asemenea îi cunosea perfect de bine, înca de pe bancile școliei. Lipsit de mijloace, trai cîtva în familia lui Eliade, de care în urma se desbină, probabil din vina sa. Se mută apoi

la maiorul Câmpineanu, în ale cărui saloane, deschise elitei bucureștene, se înființase societatea filarmonică, și unde A. înveselia auditoriul prin câte o elegie, o satira sau o fabula. Contactul cu tinerii ofițeri îl îndemnă a se înrola în miliție, unde fu primit cadet (junkker). De abia ajunse însă la gradul de sublocotenent și, nemulțumit, demisionă în 1835 spre a se consacra cu totul literaturii. Primele sale poezii circulau în manuscris până la 1838, când publică prima colecțiune sub titlul: »Poesii originale, elegii și fabule«. Partisan al colonelului Câmpineanu, capul opozițiunii de atunci în contra guvernului lui Alexandru Ghica și a influenței rusești, fusese dat în judecată și închis câteva luni în București, sub cuvânt, ca în fabula sa Lehada și puii corbului, ar fi vizat guvernul și pe consulul rusesc. În acel timp a scris între altele »Anul 1840«, care află un resunet viu în inimile tinerei generațiuni de atunci, ale carei aspirațiuni și speranțe le exprima. Același efect îl avu oda sa închinată ostreii române la 1846 sub titlul O impresie, din care se vede ca el, ca și N. Balcescu, credea în puterea armată ca în primul mijloc pentru ridicarea României. La 1842 făcu împreună cu amicul seu I. Ghica o calatorie, foarte bogată în rezultate literare, pe la manastirile de preste Olt. Atunci a scris interesantul seu Memorial de calatorie, și frumoasele poezii Umbra lui Mircea la Cozia, Mormintele la Dragașani, Resăritul luni la Tismana ș. a. A. ocupă mai multe funcțiuni publice, dând în toate probe de om conștiințos, onest și devotat binelui public. Numit director în departamentul credinței, unde avea sa ardeze moșile manastiresci, funcțiune ambiționată de toți câți doriau a face averi mari, A. o parasi după mai mulți ani tot așa de sarac, ca și mai înainte. Sub Cuza, în 1859, în câta timp ministru interinal, fara sa voiasca însă a rămâne definitiv. Ca director al arhivelor statului a scris placuta gluma Resbunarea soarecilor sau moartea lui Sion, ca respons altei glume, în care era învinnit, ca nu mai serie. La 1860 fu numit membru în comisiunea dela Focșani, însărcinată cu unificarea legilor celor doue țeri unite. Aci fu lovit de o paralisie intelectuală, care îl făcu incapabil de a mai produce ceva până la adânci betrănețe, în 1885, când muri. Ultima edițiune completă a scrierilor sale originale este edițiunea Sococ din 1895, facuta după cea dela 1863, sub titlul Meditațiuni, elegii, epistole, satire și fabule. Afara de acestea el a tradus încă done tragedii din Voltaire: Alzira și Meropa, ultima publicata la 1847. În A. se afla unite și desvoltate în mare mcșura aplicarea spre meditațiune și melancolie, entuziasmul pentru ideile mari și în special pentru aspirațiunile naționale ale epocii sale, și spiritul satiric, exprimat cu multa maestrie în satire și epistole și mai ales în fabule. Fabulele sale sînt originale nu numai prin forma, ci multe și prin subiectul lor. Și sub aceasta forma figurata el spune fara sfiala multe adevăruri crude, sbicîind abnsurile, fațarnicia, ambițiunea și mândria neîntemeiata, deșertaciunea și prostia; făcend pe mulți sa se îndrepte numai veđându-și tipul ridicul în aceasta oglinda a viților. Intre poezii generațiunii trecute A. cunoscea mai bine literatura clasica și

avea mai multă putere de cugetare deoat toți. În elegiile și meditațiunile sale, ca s. e. în »Anul 1840, Rngaciunea«, »Suferința«, »Prieteșugul și Amorul« ș. a. se afla vederi filosofice adeverate și adânci, deși umbrite încă de ceața unor doctrine învechite; și se vede în ele o înalta morala, expresiunea credincioasa a caracterului său. Luator aminte mai mult la fond decât la forma, în poeziile lui A. se gasesc, pe lînga o limbă, astați cani arhaica, și multe necorectități de forme gramaticale și de versificațiune. Defectele mai dese și mai prejudicioase armoniei versurilor sale sînt necorectitățile de concordanța, hiatul și reana accentuare. Insa aceste imperfecțiuni nu-l împiedica de a fi până astați primul nostru fabulist și cel mai adânc cugetator între poezii generațiunii sale. [M. Strajanu.]

Alexandrette, (turc. *Iscanderûn*, sau *Scanderûn*) port turc. în vilaietul Adana (Asia mica) cu vr'o 1500 loc. lînga sinul A., este portul nordic al orașului Haleb; aci ancoroaza vapoarele din Trieste și Marseille; A. era odinioara însemnata, acum însă și portul e neghgeat. A. s'a zidit la porunca lui Alexandru cel Mare, în amintirea învingerii dela Issus (333 a. Chr.) În apropiere se afla pasul Beilân (în anticitate Pylae Syriae), prin care a întrat Al. cel M. și mai apoi Cruciatiții în Siria.

Alexandri, Vasile, nasc. la Bacau Iulie 1821, † la Mircesci 22 Aug. v. 1890, a fost cel mai mare poet național român și în același timp unul dintre barbații politici fruntași. cari au contribuit la regenerarea, desvoltarea și înalțarea spiritului public, la întroducerea și propașirea reformelor și a civilizațiunii în România, luptând cu energie și cu succes pentru unirea Moldovei cu Valahia și pentru ridicarea în fața strainatații a prestigiului și a demnității noastre ca popor și ca stat. După studii mai întăiu de medicina, apoi de drept, de matematica și în fine de literatura la Paris, el se întoarse catra finele an. 1839 în țeara, unde împreuna cu C. Negri, M. Cogalniceanu, Rolla, Docan, Sturdzești și toți corifeii mișcării naționale de atunci, începă o lupta încordată împotriva domniei lui Mihaiu-Voda Sturza, slavind pentru căntăia oara, în versuri frumoase și într'o limba curat româneasca, virtuțile poporului, dragostea de țeară, vitejia stramoșilor și dorul de libertate. Viața și activitatea lui A. fura strîns legate de insași viața poporului român, la stralcirea istoriei caruia el a contribuit timp de cincideci de ani, ca bun patriot și ca poet de mare talent. În sufletul lui au fost înmanunchiate simțirile, dorurile, avânturile țerei, a căreia glorie a buciumat-o, a careia suferința a plâns-o, a careia bunatate a căntat-o. Prima scriere româneasca a lui A. fu o novela: Buchetiera din Florența, publicata în Dacia literara a lui Cogalniceanu, după care urmara cîntece și balade ca: Doina-Doinița, Baba Cloanța, Andrii-Popa, Groza ș. a. cuprinse în Doina și Lacramioare, prima sa carte poetica, tiparita la Iași, tipografia Berniann 1852, în care se afla și Marioara Florioara, minunata legenda în forma populara.

În același timp el cutreera Moldova, aduna din gura țeranilor, din cîntecele lantarilor, din poezile betrănilor, horile, cîntecele haideucesci și doinele populare, pe cari mai tîrziu avea sa le dea la lumina sub titlul de Poeziile populare

VASILE ALEXANDRI,
BUST LUCRAT DE SCULPTORUL ROMÂN I. GEORGESCU.
www.dacoromanica.ro

a le Românilor» închinându-le Doamnei Elena Cuza. (1 vol. în 8°, VIII. și 416 pag. Bucuresci, tip. Lucr. asociați 1865). Inceputurile Teatrului Național din Iași tot el le însuleți și le susținu, scriind comedii și drame cu subiecte luate din viața și din societatea română, biciuind viciile, batjocorind deprinderile învechite și creând tipuri, din cari Căcoana Chirița și Iorgu dela Sadagura au renias și până acum modele vii și adevărate ale provincialilor de pe acele timpuri. Ajutat de celebrul actor Mateiu Millo el pune în scena mai multe figuri contemporane ca Barbu Lautarul, Paraclisierul, Mama Anghelușa, Clevetici, Surugiul, Covrigarul și mai cu sama pe Evreul și pe Grecul în »Lipitorile Satelor din Moldova», un fel de galerie în carne și în oase, menita a areta viitorimei ce fel era lumea în trecut, ce prejudecări au trebuit combatute, ce schimbari au fost de întrodus pentru ca sa se primeneasca aerul și naravurile, în care traisera cu toții până atunci. Ideea aceasta de a statornici prin figuri vii caracterul, portul, cuvântarea, indeletnicirile orașenilor, breslașilor, slujbașilor precum și pe ale boierilor și ale satenilor muncitori, preocupa cu deosebire pe A., care vroia în mijlocul prefacerilor atât de repezi, prin cari trecea societatea noastră, sa scape, ce i se parea mai vrednic de păstrat urmașilor, din întunecul uitării sau al indiferenței obștești. Scopul nu și 'l-a putut atinge, fie din lipsă de îndemn, fie ca viața lui fu lungă vreme struncinată — din seninatatea ei poetică, — de preocupările și luptele politice. A., care nicairi nu se gasia mai fericit decât în casa lui dela Mircești, în fața »luncei» lui iubite și a Siretului, purtator de tot felul de doine poetice, A., care avea un cult pentru pământul și soarele țerei lui, fu, cu toate acestea, un călator pasionat, și o bună parte a tinereței și-o petrecu, se poate dice, pe drumuri. Impresiunile placute, împrejurările interesante, simțirile calde ce-l însuflețira calcând pământul Franciei iubite, al Spaniei mândre, al Africeii ardețoare, al Italiei poetice, în sinul căreia petrecu el vremea cea mai dulce a tinereței, ni le-a revarsat în versuri fragede, mladioase, pline de focul iubirii și al entuziasmului unei inime doioase. Generositatea înaltelor gândiri nu a patriotismului gelos de soarta neamului său, îl mișcara în fața cruntelor privelisci ale ruinelor Sebastopolei, iar pe malurile Bosforului, unde în odihna de veci aședase el ființa inimei lui scumpa, sdrobita în floarea vârstei, ne-a adus acea tainică melancolie, ce de atunci și până la sfârșitul vieții avea sa tresara în toate cântecile lui.

A., deși aruncat de tiner în vârtejul luptei politice, deși prin pozițiunea sa în societate, prin farmecul talentului și prin energia sa pururea îndemnatore a patriotice fapturi, ocupa un loc înălțietor printre barbații întemeietori ai statului român, totuși politica de partide, politica lipsită de țeluri înalte sau de roade folositoare binelui și maririi poporului, pe care l'a iubit cu aceeași înfocata patima, cu care iubea natura și iubea soarele, nu aveau darul de a-i mulțami nici inima nici mintea. Lipsit de prejudeții, însuflețit de iubire de țeara înfocată și statornica, cinstit, pe cât era de zelos și de staruitor în treburile publice, amic devotat și sigur, tovarăș viu și spiritual, el avea sa se urce cu capul

sus și cu fruntea seniuă până la treptele cele mai înalte ale scarii sociale. Ministru al afacerilor străine pe timpul caimacamiei lui St. Catargiu, B. Sturdza și A. Panu (1858), ministru la același departament al lui Cuza-Voda, în mai multe rânduri deputat, senator, v.-preș. al Camerei deputaților, trimis în misiune politica extraordinara pe lângă imper. Napoleon, regele Victor Emanuel și guvernul Marii Britanii de amic și Domnitorul seu Alexandru Ioan I., el sciu în tot locul și în totdeuna sa-și îndeplineasca datoria cu sfințenie și sa undeasca cât mai multe foloase pentru țeara, din ori ce în-sarcinare publica, ce i-a fost încredințata. De aceea numele lui se gasece cu dragoste asociat la toate marile acte ale constituirii sau neatfirării statului român.

Cu toate acestea, om cu idealuri înalte și cu ambițiuni impersonale, caracter neatins de patimile, ce învenineaza ori derapană pe cei buni, el își întorcea mai bucuros sufletul catra poezie, careia îi încredința bucuriile și durerile, dorurile și avânturile, de cari era cuprins, dând astfel viața nu numai la ce simția, ce vedea și ce aușia el, dar luminând pare-ca și întunecimile inimei și talmăcind cu drag tainele nepaite ale fapturii. Cu dînsul iarba, luncile, isvorul, florile, vântul, paserile, gândacii, futuri cânta, vorbesc, plâng, suferă și viseaza. Sentimentul naturii ca și sentimentul iubirii, al patriotisimului și al ridicolului (în teatrul seu) sunt cele 4 mari coarde ale lirei lui poetice, care a resonat »la ori ce adiere, ce s'a putut deștepta din mișcarea poporului nostru.» Dacă urmarim în desfășurarea lui acest talent atât de complex, în care a vibrat toata inima și s'a manifestat toata mișcarea compatrioților sei în timp de 50 de ani, rămânem, cu drept cuvânt, uimiți de bogăția isvoarelor și de simplitatea mijloacelor, cu cari A. s'a afirmat ca poet liric, poet dramatic și ca prosator, caci o mare parte — și nu cea mai puțin însemnata a lucrarilor sale — a fost scrisa în prosa.

Intr'adever, combinarea fericita de libertate a gândului, de mesură a formei, întrebuintarea meșteșugita a cuvintelor vechi și a expresiunilor noue, alegerea nimerita a »florilor și colorilor limbei», precum și minunatele efecte, ce produce așezarea fiecăror la locul cuvenit, armonia imbinării ideilor și a imaginelor, și musica ce reiese din ritmul susținut al versului ori al frasei, au contribuit ca A. sa rămăna poetul simpatic și poate cel mai popular la noi.

Dealtminteri pe lângă placutele calități ale stilului, ceea ce trebuie sa observam la dînsul este: bogăția invențiunii și originalitatea fantasiei, iar din punctul de vedere al însușirilor morale, el revarsa în suflete simțiri nobile și generoase, caci pretutindeni amorul patriei și al libertății este înfrățit cu acela al binelui și al omenirei. Ca poet popular, liric ori dramatic, el a cântat natura cu frumsețile ei, însușirile inimei, tainele patimilor și ale vieții, fragedimea dragostei, adevărul și avânturile sufletesci, resadind în fiecare idee sau simțire o particica a sufletului seu blând, cinstit și entusiast, și dând inchipuirei podoba tinereței și caldura credinței, ce 'i-au ramas statornice până la capetul vieții. In A. traiau doi oameni în același timp: patriotul și poetul, și acțiunile sale erau calauzite

când de unul, când de altul. Simțământul artistic și îmboldirea ardețoarei închipuirii l-au purtat prin pustiriile cu nasip și cu Beduini, pe valurile marilor cu fermi feerici și vedenii minunate, pe câmpii de bataie, pretutindenea studiu, seriind, bucurându-se de viață, de caldura, de cer, de paseri în sbor, de gândurile gingașe ori doioase, și îngăunându-și vremea cu torsul firului nesdravan al povestirilor sale totdeauna calde și interesante. În țeara îl vedem alergând fara de preget întru propagarea bunelor principii, întru pregătirea lucrărilor, din cari resarinierea, alegerea comuna a lui (cuza, propășirea și marirea crescândă a patriei, gânditor preocupat de combinări politice, resfoind și talmaciind înțelepciunea legii, și fulgerând, cu pana iniuata în sângele inimii sale rauite, pe dușnăniul diulantru și din afara ai țerii. Iata pentru ce alegerea la 1866 a unui principe străin, fiind conștințirea uneia dintre dorințele de capetenie ale divanului ad-hoc, A. fu printre cei diutăin, care aclamă suirea lui Carol I. pe tronul României. Raporturile sale cu coroana devenira cordiale, și un simția fericire mai senina decât aceea de a petrece căta-va vreme lângă Siveranii nostri la București și mai ales la Sinaia. Astfel Carnea Sylva, cunoscându-l mai deaproape, îl iubi din ce în ce mai mult, devenind musa lui inspirațoare, care-i largi orizontul privirii și-i deschise necontenit alte nune, îi dadă miștii aripi neobosite și-i încalță simțirea prin minunatul ei înșira-te margarite, al povestilor, ce-i șoptia Peleşul, și harfele cântându-i doioase și rapițoare melodii. Sub iuririerea glasului ei molconi și dulce, a ochilor ei ispititori de gânduri marețe, cânta el pe Oștenii nostri, dâși »cu D-đen și cu voie buna« preste Dnăre sa cucerască neafărarea țerei. Legendele lui, pline de farmecul tiuereței, al dragostei și al vitejiei, stralucira sub haina mai mândra, iar pe scena Legenda lui Despot, Fântâna Blanduziei, Ovidiu, desvêlira lunei, cu adunăriune purtata catra poetul ei inbit, ca lui A. vârsta, trecând pe deasupra capului lui albit, nu-i mișora nici caldura inimii, nici puterea și fragețimea inspirațiunii.

Lucrarea poetica și dramatică ce ne-a lasat este foarte voluminoasa. O parte numai, deși cea mai mare fû publicata de libraria Socec din București în anul 1875, sub titlul de Opere complete în IX vol., cuprinzând poesii, prosa și teatr. Așa poesiiile sînt cuprinse în vol. I. sub numele de: Doine, Lacramioare, S-venire (1842—1852), 67 de bucați în 242 pag. Vol. II. Margăritarele (1852—1862), 46 de buc. în 193 pag. Vol. III. Pasteluri, Varia și Legende dela 1862 înainte, 91 de buc. în 324 pag. Vol. IX. Legende noue, Ostașii nostri, La Turnu-Magurele, 26 de buc. în 150 pag. Prosa: (novele, schițe, biografii) 1 vol. Teatr: Canț. cōnic, Doi morți viu-, Iorgu dela Sadagura, Kir-Zuliaride, Ciucl-Ciucl, Coroana lui Stefan cel mare, Arvinte și Pepelea (feerie), Sgar-citul risipitor, Rusaliile, Floriu și Florica, Boerii și Ciocoi, Lipitorile satelor, Concina, Ginerile lui Hagi-Peten (localisarea piesei lui Enile Augier Le Geudre de Mr. Poirier), Drumul de fer, Despot Voda (drama), Fontăna Blanduziei (comedie antica), Ovidiu (drama antica), 4 volume. Adaugam la acestea vol. poesiiilor pop. ale

Românilor, pomenit mai sus, și mulțime de alte lucrari pâna acum ne date la tipar, plus o corespondența privata între dîsul și Ioan Ghica, amicul lui de tiuerețe, întrefiunta timp de 40 de ani neînterupti, care acum se afla în biblioteca Academiei române și numera preste 1500 de scrisori legate în 5 volume. Cele mai multe serieri ale lui A. au fost publicate în »Convorbiri literare«.

În a. 1878 Societatea pentru studiul limbelor romanice din Montpellier iustituse un premiu pentru autorul celei mai bune poesii asupra Cântecului Latinului sau al Gintei Latine, în scop de a-l pune în mnsica, și traducându-l în toate idiomele romane, sa-l împrastie în lumea latina. Se trimisera poesii din toate parțile locuite de Latini, dar comitetul serbarilor recunoșcî ca poesia lui Alexandri îndeplinia singura condițiunile concursului. Pusa în mnsica de Marchetti (Roma) ea fû cântată în ziua de 10/22 Maiu 1878 la Montpellier, în fața unui public de 60,000 de auditori. Alexandri fû serbatorit ca un rege.

În anii din urma ai vieții sale A. a ocupat postul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regelui Carol la Paris. El era membru al Academiei române încă dela 1867, data înființării ei. A. era însurat și a avut o singura copila, ași soția d. G. Bogdan. Orașul Bacau, locul de nascere al poetului, l'a ridicat anul acesta în gradina publica un monument purtând bustul lui turnat în bronz la Paris, opera sculptorului român Hegel. În București și în Iași câte o ulița poarta numele lui Vasile Alexandri, iar în aula Academiei române, deasupra biroului presidențial, se afla portretul lui în marime naturala, opera pictorului Bertin din Paris, daruit de M. S. Regina Elisabeta (Carmen Sylva). [D. C. O.]

Alexandria, (la Turci și Arabi Iscauderijeh sau Scanderijeh) o cetate puternica în Egipt, la țermuri Marii Mediterane 31° 2', 4" lat. nord. 29° 58' 30" long. est. S'a întemeiat la 331 a. Chr. de Alexandru cel Mare; dupa moartea lui a devenit residența Ptoloneilor. În vechime cetatea a jucat rol foarte însemnat ca port de mare, ca oraș comercial, dar mai ales ca centru al culturii eline și romane și al deosebitelor școale teologice. A. actuala este un fel de mestecatura de orient și occident. Partea dinspre mare e locuita de Mohamedani, 100,000 loc. cu 100 moschee. Partea dinspre uscat e locuita de creștini, aceasta e mai regulata și e arangiata dupa gustul european. Aici se afla palate foarte frumoase, 4 biserici cat., 3 protest., 3 ortodoxe, 3 sinagoge, o biserica coptica și una maronita. A. e residența unuia dintre cei 4 patriarhi ecumenici. Dela anul 1850 are un municipiu propriu, care conduce afacerea orașului. A. ca oraș comercial și acuna sta pe o treapta cu cele mai renumite orașe, comercii principal e și acuna în mâinile Grecilor și Italianilor; Englezii, Francezii și Germanii arata aici mai puțin interes. A. e residența ministerului de marina, a unei curți de apel, aici se afla un guvernor, o prefectură de poliție, aici e residența vice-regelui, sînt mai multe școale de marina, intendența pentru carantina, birou de presă, mai multe școale și biserici. Importul în a. 1888 s'a nrcat la 6.538,725 f. eug.; exportul la 10.595,691 f. eug.

Alexandria, comună urbană în j. Teleorman, plasa Mărginea, lângă riul Vedea cu 14.000 loc. are un gimnasiu clasic și mai multe școli primare de băieți și de fete. Aici se ține un bălcu (țîrg) însemnat; A. e oraș modern fundat de Alexandru Ghica.

Alexandria, poveste, o istorie miraculoasă a faptelor resboinice ale lui Alexandru cel Mare, regele Macedoniei. Originalul A.-ei a fost grecesc, din care limba apoi s'a tradus și în alte limbi. În românește s'a tradus probabil în veacul al XVI., caci manuscrisul dela 1620 scris de mult greșitul și ticălosul popa Ioan din sat din Sânpetruș (în Transilvania), este hotărît numai o copie a unei traduceri mai vechi. Fiind manuscrisul cel mai vechiu al traducerii A.-ei în slavonese făcut la manastirea Neamțului în 1562, e probabil ca și traducerea românească sa fie de pe acel timp.

Alexandrin, versul, se numește versul iambic de 6 uneori $7\frac{1}{2}$ tacte cu *dieresa* (cesura) imediat la finea tactului al treilea, și cu cadența pe tactul al șeselea, plus rima versurilor alternativ, când rima masculina când feminina. Numele, dic unii, ca i s'ar fi dat dela întemeietorul seu Alexandru, un calugar italian. Alții susțin, că numele i s'a dat dela o poezie epica franceza din veacul XII. sau XIII., în care se tragea despre Alexandru cel Mare (Alexandre le Grand). Se întrebunțează la popoarele din apusul Europei, la noi mai rar.

Alexandrina, bibliotecă, cea mai vastă din lume, conținând mai toate manuscrisele autorilor clasici, fu întemeiată de Ptolomeu Sotir și îmbogațita necurmat de succesorii acestuia. Consta din 2: cea veche (400 mii vol.) și cea nouă (300 mii vol.) Când Caesar asediă orașul. biblioteca veche avu de suferit multe incendii. Volumele scapate de aci se adausera la cea nouă, care mai fu marită cu biblioteca Pergamului. Fanatismul religios o nimici și pe aceasta: arhiep. creștin Theophilus distruse o parte (289); Amru, general arab, dete foc restului (641). Șese luni ținu incendiul acestei comori a erudițiunii antice.

Alexandrina, epoca. Alexandria, vechia capitala a Egiptului, întemeiată de Alexandru cel Mare în 331 a. Chr. devenise în curând centrul comerțului și mișcării intelectuale a anticității. La împărțirea imperiului între generalii lui Alexandru, Egiptul îl primi Ptolomeu Sotir, fiul lui Lagus. Acest rege, la sfatul lui Demetriu din Faleria, care dupa fuga din Atena se retrăsese în Egipt, înființă muzeul și biblioteca din Alexandria, devenită sub urmașii sei cea mai celebră din anticitate. *Muzeul*, un fel de academie, era un vast așezământ cu sale pentru tot felul de cursuri și cu portice pentru preumblare și conversațiune; în același timp era reședința literaților și savanților distinși, întreținuți aci cu cheltuelile statului. Cursurile și conferințele muzeului erau ascultate de auditori veniți de pretutindeni, al caror numer se urca până la treisprezece mii. Aci învețau Euclide, creatorul geometriei științifice; Nicomach, întemeietorul aritmeticii sistematice; Eratostene, care calculă lungimea circumferenței pământului și determină valoarea obliquității ecliptice, punând astfel începutul astronomiei și geografiei științifice; Aristarch din Samos

(280—260 a. Chr.), care inventă un metod ușor și ingenios de a calcula distanțele pământului dela soare și dela luna și susținea rotațiunea pământului; Hipparch, mare astronom, care fixă lungimea anului solar și descoperi mișcarea retrograda a punctelor equinoctiale; Apolloniu din Perga, care a lasat o scriere despre secțiunile conice; Erastriat și Hierofil, cari practicau în museu vivisecțiunea și întemeiară anatomia. Tot din acele școli eși și Archimede siracusanul, inițiatorul mecanicii. Filologia și istoria literaturii ajunsera în Alexandria la o desvoltare ne mai cunoscută până atunci. Critica literară începu cu Zenodot din Efes și continuă cu Aristofane din Bizanț; cu elevul acestuia Aristarch din Samotrace (160 a. Chr.), care stabili textul lui Omer și al altor clasici; cu Crates din Males. Apolloniu sofistul, și Zoil. Numele lui Aristarch și Zoil devenira sinonime, al celui dintâiu cu o critica aspra însa dreapta, al celui de doilea cu o critica nedreapta și de rea credință. Mai puțin înflori-toare a fost poezia alexandrina. Insușirile ei caracteristice sânt o pedanta erudițiune arheologica și mitologica, și o rafinare a artei, care înabuși simțământul și imaginațiunea. Cei mai însemnați poeți alexandrini sânt: Philetas, renumit prin elegiile sale; Callimach, din ale carui numeroase opere n'au ramas decât câteva imnuri și epigrame; Teocrit, elevul lui Philetas, care traia câtuva timp la curtea lui Ptolemeu și se facu celebru prin bucolicele sale, în cari zugravesce viața pastorilor siciliani. Tot de școala alexandrina se țin: Aratus, autorul »Fenomenelor și semnelor», poema didactica, tradusa în versuri latine de Cicerone; Apolloniu din Rhodos, autorul »Argonautice»-lor; Nicandru, autorul »Georgice»-lor, »Metamorfose»-lor și al altor două poeme despre medicina; Partheniu, maestrul lui Virgiliu.

Epoca de înflorire a filosofiei alexandrine sau neoplatonice, care ajunsesse sa eclipseze epoca literara a Ptolemeilor, începe de pe la 291 d. Chr. prin Ammonius Saccas; cu elevul acestuia, Plotin, își mută centrul la Roma și mai târziu la Atena, unde în 529 un edict al lui Iustinian a închis pentru totdeuna aceasta școala. Cu toate acestea, prin simbolismul și misticismul seu ea a avut o mare influință asupra evului mediu întreg. Filosofia neoplatonica începe încă în epoca literara a Ptolemeilor când, dupa înființarea muzeului, se concentrara aci filosofii de toate sectele. Spiritul ei se vede și în scrierile poezilor alexandrini, în cari figureaza mituri greco-romane amestecate cu mituri egiptene și orientale, precum filosofii tindeau a contopi toate sistemele filosofice și toate tradițiunile religioase. Fondul acestei filosofii îl formeaza ideile lui Pythagora și Parmenide, și mai ales ale lui Platone, de unde i s'a și dat numirea de neoplatonica. Eclecticismul și idealismul sânt caracterele ei principale; iar din contactul cu religiunile și filosofia Orientului a împrumutat alegorismul și misticismul acestora. Primul filosof mai însemnat al acestei școli a fost Philone (25 a. Chr.), întemeietorul teosofiei, și care cauta sa derive filosofia greaca din vechiul testament ebraic. Insa cea mai înalta desvoltare i-o detera elevii

lui Ammoniu Saccas: Plotin, în partea metafisică; Porfiriu, stilisatorul ideilor lui Plotin, în partea logică; și Jamblic, în partea teosofică. După neoplatonici adevărata știință, în strânsa legătura cu virtutea, se câștigă prin o iluminare interioară a sufletului, care este un dar divin, și la care se poate ajunge prin cugetare filosofică. Omul este o emanare a ființei supreme, una, absolută, nemărginită și eternă, isvorul a toate; de cătră care însa el s'a înstrăinat prin simțurile sale. Destinațiunea omului este deci, ca prin o contemplare nemijlocită, posibilă numai în extaza, a acestei ființe, numite Dumnezeu, să caute a se apropia și a se identifica cu ea. Neoplatonismul s'a făcut celebru în istorie prin lupta sa în contra creștinismului. Tendința de a restaura paganismul, reînnoit prin spiritul acestei filosofii, s'a realizat pe un scurt timp sub Iulian Apostatul (361—363 d. Chr.) Acest împărat, filosof neoplatonic, redeschisese templele și proclamase libertatea conștiinței pentru toate culturile religioase. [M. Strajan.]

Alexandrina, școala catehetică. Sub dinastia Ptolemeilor, care moștenise dela Alexandru cel Mare Egiptul, Alexandria s'a făcut reședința de frunte a științelor. Aci erudiții pagani au început a combate religia creștină, ceea ce a îndemnat pe creștinii înai erudiți, să întemeieze în Alexandria o școală, care să urmărească ținta de a dovedi, ca învățăturile creștine consună cu rezultatele corecte ale filosofiei, și preste tot cu ate științei cultivate de pagani. Așa s'a născut în veacul al II. al erei creștine școala catehetică și teologică din Alexandria și a înflorit până când în 641 Arabii au cucerit Alexandria. Dascalii cei mai de frunte ai acestei școale au fost: Atenagora, Panten, Clemente, Origene, Didim Orbul. (Cf. Dr. Al. Grama Istoria univers. a biser.)

Alexandros, (inital.) v. Paris.

Alexandrovici, fundațiunea. Reposând Ana A. n. Popovici, în opidul Lugos la anul 1865 a lasat toată averea sa comunei bis. ort. române de acolo. Averea fundațională cu finea anului 1895 a fost de 52,713 fl. 94 cr. v. a. Fundațiunea poartă numele colectiv de »Fundațiunea Ana Alexandrovici« și se împarte astfel: 1) Fundațiunea școlăii de fete, cu scopul de a se crea și susține cu timpul o școală conf. de fete în opidul Lugos. 2) Fundațiunea veduvelor sarace, din care se dau ajutoare anuale veduvelor, ajunse prin nenorocire în lipsa. 3) Fundațiunea cerșitorilor, din care se împarte de două-ori în an ajutor (mila) la cerșitori. 4) Fundațiunea studenților, din care se distribuie tinerilor ort. din Lugos ajutoare pentru înlesnirea studiilor la școlăile medii și unora și la universitate. Averea fundațională o administrează o epitropia compusa diu 7 membri, sub controla sinodului parohial și a consistorului eparhial.

Alexandru, numele mai multor domnitori și papi.

I. DOMNITORI DIN EVUL VECHIU.

1) **Alexandru cel Mare,** regele Macedoniei, fiul lui Filip, s'a născut la 356 a. Chr. în Pella; a fost crescut și instruit de Leonidas, Lvsimachus și cu deosebire de Aristotel. După asasinarea tatălui său (336) a ocupat tronul cu firma hotă-

rîre de a resbuna moartea lui Filip și a pacifica pe Grecii resvrățiți, cari încă în lupta dela Chae-rona (338) facuseră cunoștința cu barbația și priceperea lui. A doua rescoală a Thebanilor a pedepsit-o cu totala darimare a orașului (335). Fiindu-i astfel domnia asigurată, a pus de locuitor al seu în Europa pe Antipater și a trecut în primavara anului 334 Hellespontul în Asia în fruntea unei armate de 35,000 oameni. Prima învingere lângă râul Granikos i-a deschis porțile celor mai multe orașe; dar într'aceea regele Persilor, Darius Codomannus, a strîns o armată însemnată și a pornit contra lui A., ajungând tocmai în spatele Macedonenilor în pasul Issus. Strîmtoarea de munți nu a permis desvoltarea imensei armate persice încât a fost cumpulit batuta de A., care a prins chiar și familia lui Darius și după ocuparea Damascului a câștigat și comorile lui. Pe rînd și-a supus toate provinciile și orașele Asiei mici, a ocupat Palestina și Egiptul (332), unde a pus temelii orașului Alexandria. Din Egipt a pornit întru urmărire lui Darius, asupra căruia a mai reperutat o învingere stralucită între Gaugamela și Arbela (331). După aceasta a ocupat orașele Babylon, Susa și Persepolis; în acest din urma a darimat castelul regal drept pedeapsă pentru pustiirea Greciei de cătră Xerxes. Urmărind mereu pe Darius, care a fost ucis (330) de trei satrapi ai sei, a ocupat Ecbatana, Bactria, Sogdiana etc., în care timp cade și casatoria sa cu frumoasa Roxane, fca satrapului Oxyartes. Vecinic doritor de cuceriri, a plecat în primavara a. 327 cu o armată de 120,000 în spre India, unde a câștigat frumoase învingeri asupra regelui Porus și celui din Taxila. Numai nemulțumirea armatei l'a împedecat de-a trece râul Ganges și l'a silit să se reîntoarca. Din India s'a reîntors cu o parte a armatei pe uscat, iar pe cealaltă a trimis-o pe mare sub conducerea lui Nearchus. A. și-a ales de capitală a vastului seu imperiu orașul Babylon și și-a propus, după expediția din India, a organiza provinciile ocupate prin contopirea elementului macedo-grecesc cu cel oriental; dar moartea l'a ajuns înainte de ce și-ar fi putut împlini toate planurile. † 323, cadavru lui a fost dus de Ptolemaeus în Alexandria. A. a murit, fara ca sa-și fi designat pe cineva de urmaș, de aceea apoi imperiul s'a împărțit între generalii sei, cari s'au resboit între sine (v. Diadochi). — Expedițiile lui A. au adus mult bine prin lăptirea civilizațiunii și culturii eline între popoarele barbare ale Asiei și prin întemeierea înfloritului oraș Alexandria. (Lit.: Biografia lui au scris'o în vechime Kallisthenes, Anaximenes, Onesikritus, Arrianus etc.; mai nou: J. G. Droysen, Geschichte Al. des Gr. [1880]; Herzberg, Die asiat. Feldzüge A. des Gr.; Joubert, Alexandre le Grand [1889]; »Alexandria«, carte poporala.)

2) **Alexandru Sever,** (Marcus Aurelius) împărat roman (222—235 d. Chr.), nasc. în Phoenicia la 208, a fost adoptat de împ. Heliogabalus. Iar după asasinarea acestuia (222) proclamat împărat în etate de 14 ani. S'a născut sub conducerea înțeleaptă a lui Iulianus a reorganiza administrația și finanțele imperiului. A purtat resboiu norocos contra regelui persic Artaxerxes. A fost ucis de soldații revoltați aproape de Mainz

(235) cu ocaziunea unei expediții contra Germanilor, la indemnul lui Maximinus, care l-a urmat pe tron. [B.]

II. DOMNI ROMÂNI.

1) *Alexandru I. Basarabă, Domnul Țerii Românești*, după 1330 până la 1364. Lui s-a atribuit greșit celebrul reșoiu cu Carol Robert, regele Ungariei, din Nov. 1330. Inscrisiunea de pe mormântul lui în manastirea dela Câmpulung, cu data morții 16 Nov. 6873 (1364), îl numește: »Marele și autocratul Domn Io. Nicola Alexandru Voevod, fiul marei lui Basaraba Voevod.« Acest Basarabă Voevod, tatăl lui Alexandru, este Basarab Voevod al cronicelor și documentelor ungurești, care are reșoiul cu Carol Robert, și e identic cu Basaraba Ivanco, aliatul regelui bulgar Mihail în contra Sârbilor în batalia dela Velbužd (Iunie 1330), cum și în a. 1323 în contra Bizantinilor (v. Basaraba). După învingerea asupra lui Carol Robert, repurtata de Basaraba Voevod cu fiii sei (între cari Alexandru putea să fie părtaș la domnie), principatul Țerii Românești își menține independența de Ungaria în tot timpul domniei lui Alexandru, fiul și urmașul lui Basaraba Voevod. După suirea pe tron a lui Ludovic I., relațiunile Țerii Românești cu Ungaria devin mai amicale, Alexandru având o convenire cu Ludovic în Ardeal în a. 1343. Înțelegerea restabilită cu regele Ungariei nu are însă de urmare recunoșterea suzeranității ungurești, căci Alexandru rămâne independent până la sfârșitul domniei sale. Acea apropiere se făcu, probabil, în vederea pericolului comun din partea Tatarilor din Moldova, cu cari Alexandru și Ludovic au lupte pe la 1342—1343, când urmează întemeierea principatului Moldovei, după ce Tatarii fură goniiți de Unguri și Români (v. Dragoș). După retragerea Tatarilor, principatul Țerii Românești se întinde, sub Alexandru Basaraba, până la gurile Dunării, cuprinzând teritoriul numit de atunci Basarabia (partea de lângă Dunare a Basarabiei de astăzi). Afara de luptele cu Tatarii, domnia lui Alexandru apare mai mult pacinică și însemnată mai ales prin organizarea interioară a principatului ca stat independent. Această organizare privesc și biserica. În a. 1359 Alexandru ia Mitropolit de la Constantinopol, numit »Mitropolit a toată Ungro-Vlachia«, și supune biserica Țerii Românești Patriarhatului Constantinopolitan, pe când până atunci ea era supusă, cum se vede, altei ierarhii, probabil celei de la Ochrida. În corespondența cu Patriarhul, Alexandru este numit »Mare Voevod și Domn autocrat a toată Ungro-Vlachia.« [D. On.]

2) *Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei* (1401—1433), unul dintre domnitorii cei mai pacinici ai Moldovei. În decursul domniei sale de 32 de ani s'a născut să întarească așezămintele și bunăstarea țerii sguđuite prin reșoiile purtate de antecesorii sei. Pe timpul acela Moldova ajunsese să fie în cătușa atârnatore de Polonia, și Alexandru vedea, că fara ajutorul Polonilor nu se poate susține pe tron, de aceea susțină legături de amicitie cu Vladislav, regele Poloniei. El a făcut mult bine țerii sale: s'a îngrijit de organizația ei internă, cercă să îm-

pace certele religioase; întemeie episcopii de Roman și Radauți; a zidit mai multe manastiri, înzestrându-le cu danii însemnate; înființă o școală înalta de slavonie în Suceava. Posteritatea cu drept l-a numit Alexandru cel Bun.

3) *Alexandru II., Domnul Moldovei*, fiul lui Ilie I. De două ori a urcat tronul Moldovei; primaora dela 1448—49 și a douaora dela 1451—55. A domnit în tovarășie cu Petru al III. și aveau dese frecari între sine. Alexandru II. era protegiatul Polonilor pe când Petru era protegiat de Ioan Huniade. Domnia lui a fost scurta și de puțină însemnată.

4) *Alexandru II., Domnul Munteniei*, (1567 până 1577), unul dintre domnitorii cei mai tirani și mai mult dușmauit de boieri. S'au făcut dese reșcoale în contra lui, el însă le suprimă pe toate, pedepsind pe resculați cu cruđine. În 1576 patruđeci de boieri merg la Constantinopol de se plâng Porții pentru abuserile și cruđimile lui Alexandru, dar fara rezultat, căci Poarta a ordonat cercetare în contra lui Alexandru, care a eșit în favorul lui. A murit tiner în 1577. Moartea lui se poate banui de silnica, datorita boierilor.

5) *Alexandru III. Cornea, Domnul Moldovei* (1540—1541), a fost ridicat la domnie de boierii resculați. Petru Rareș, care a mai fost odată Domn al Moldovei, fiind pe vremea aceea în Constantinopol, cerca cu tot chipul să recăștigate tronul pentru sine. Alexandru III. trimite o solie la Carol al V. și regele Ferdinand, cerându-le ajutor în contra Turcilor. Auđind Sultantul despre aceasta, denumește pe Petru Rareș de Domn al Moldovei, care și întra în țeara în fruntea unei oștiri otomane. Boierii, cari erau pe partea lui Alexandru, veđend ca el nu primește ajutorul cerut, îl parasesc, afara de Petrașcu, care muri împreună cu stapânul seu Alexandru sub secura calaului.

6) *Alexandru III., Domnul Munt.* (1592 până 1593), era protegiatul regelui Franciei Henric IV., care a insistat la Poarta ca sa-l numeasca dominitor. Era din neam vestit, îngâmfat și încređut preste mesura. A fost foarte tran, și pentru a se puté susține pe tron, îngropase țeara în datorii și punea dari grele pe popor. Turcii îi înmulțise într'un mod considerabil, aceștia apoi faceau fel de fel de nelegiuri, fara sa fie pedepsiți. Poporul își perduse toate libertățile și vedea în domnitorul seu un asupritor și tiran fara inima.

7) *Alexandru IV. Lăpușeanu, Domnul Moldovei*, (1552—1561 și 1563—1568), se da de fiul lui Bogdan Voevod. A fost ridicat la domnie prin puterea polonă, și prima urmare a urcării sale pe tron a fost îngenunchierea țerii înaintea Polonilor, depunând el jurământ de fidelitate regelui polon, și obligându-se a-i da acelaia în timp de reșoiu 700 de calareți. Umilirea aceasta a lui Lăpușeanu față de Poloni a atras asupra lui ura lui Ferdinand, imperatul Germaniei, din cauza ca regele polon era fratele Isabellei, reginei Ungariei, cea dușmanita cu Ferdinand. Ferdinand cercă deci prin fel și chip sa-l restorne de pe tron. Într'aceea Turcilor le veni suspecta domnia lui Lăpușeanu, fiind el protegiatul Polonilor, și la 1555 îl chemară grabnic la Constantinopol. El însă nu merge, ci

trimitte vre-o câteva pungi de bani, prin cari se pune bine cu Poarta și se întarește în domnie, protegiat fiind și de Poloni și de Turci. Tot atunci ajută Lapușneanu Turcilor de a readuce în Ungaria pe regina Isabela, refugiată în Polonia. Pe când însă el era mai sigur în domnie, e detronat de un venetic crescut la curtea sa, *Iacob Eraclid*, poreclit și *Despotul*. Acesta prin înșelaciuni și intrigi își adună o mică oaste de mercenari și-l bate pe Lapușneanu la Verbia în 10 Nov. 1561. După moartea lui Despot întâmplata la 1563, întocmindu-și A. afacerile la Constantinopol, redobândește tronul Moldovei. Isbânda aceasta îl costă mai mult de 200,000 de galbani și un crâncen resboiu civil, ce avin să-l poarte în contra lui Ștefan Tomșa, candidatul boierilor. Armatele turcesci și tătarești, cari readuceau pe Lapușneanu la domnie, înundară țeara, prădând și jefuind. Tomșa, neputându-se susține, fuge la Poloni, dar este extradat și decapitat. Domnia a doua a lui Lapușneanu, în sânge zamislită, în sânge avea sa înnoate pâna la capetul ei. El promite la început iertare tuturor boierilor malconțenți, însă îndată ce se întări de nou în domnie, făcî un prânz mare, la care invită pe cei mai însemnați boieri, și când aceștia își petreceau mai bine, navalira asupra lor mercenarii străini și-i macelarira pe vre-o 47. Lapușneanu, fiind așezat în domnie de Turci, trebuia sa țina cont de dorințele lor. Ei cerură ca sa nimicească toate cetățile, ca țeara sa fie incapabila de a le mai face vre-o împotrivire, iar el, umplînd cetățile cu lemne, le dete foc la toate, afara de Hotin, unde se așază în curînd o garnisoană de Turci, care începî să jefuiască amarnic țeara. În 1568 Alexandru Lapușneanu caștî greu bolnav. El ceru sa fie chirotonit cînd va fi aproape sa moara. Cađînd în letargie, cei din jur grabiră a-l chirotoni, dîndu-i numele de Pahomio. Revenindu-și în simțiri și aflînd, ca a fost chirotonit, a țis catra boieri: »ca de se va scula, va popi el pe unii.« Boierii auđindu-l se înspaimîntara, și pentru ca sa-l împedeca de a-și împlini promisiunea, l-au otravit la anul 1568.

8) *Alexandru IV. Iliasi, Domnul Munteniei* (1616—1618) a fost așezat în domnie de Poarta, nu într-o atîta pentru el și meritele lui, ci fiind-ca îl favoriza soția marelui vizir. Fiind sarac avea lipsa de bani, de aceea împrumută de pe la camatarii Greci sume considerabile și aduse cu sine în țeara o mulțime de Greci, cari sugeau și jafuiau poporul. În decursul domniei sale a avut sa lupte mult în contra lui Radu Șerban, care voia sa raseasca tronul. Fiind-ca era foarte crud și omora mulți boieri, ei se resculară în contra lui ca la 8000 și-l detronara în anul 1618. La anul 1620 e pus Domn în Moldova, unde domnesce pâna la 1622, cînd este din nou depus. În 1627 recupa tronul Munteniei și domnesce pâna la 1629 cu mai multa prudența ca primadata.

9) *Alexandru V. Movila, Domnul Moldovei* (1615—1616), și-a caștigat tronul cu multa var-sare de sânge pâna ce a putut resturna pe antecesorul sau Ștefan Tomșa. A cercat în mai multe rînduri sa cuprinda tronul Moldovei, și a pustiit țeara prin resboaiile lui în mod îngrozitor. La 1615 Alexandru Movila învinge pe Ștefan Tomșa și trimite soli la Constantinopol, cari fagaduid 20,000 de taleri, esopereaza întarirea lui. Poarta

însă nu voia să sprijinească pe un partisan al Polonilor și voia să stramute în Moldova pe Radu Mihnea din Muntenia. Radu primesce strămutarea și bate pe A., care e prins și dus la Constantinopol, unde atît el cît și fratele seu și mama sa, pentru a-și susține viața, se turcesc.

10) *Alexandru V. Coconul, Domnul Munteniei* (1623—1627), încă de copil a fost urcat pe tron prin staruința tatălui său, Radu Mihnea. Pentru-ca sa-i fie domnia mai sigura, el se casatoresce cu fca unui grec Skerlet, om cu mare influința la Constantinopol. Pe timpul domniei lui navalesc Turcii și Tatarii, prădînd țeara cumplit. Întîmplîndu-se sa moara Radu Mihnea, poziția lui A. devine foarte critica. Boierii în două rînduri se rescoala în contra lui, dar sînt batuți. Skerlet, socrul Domnului, însă trebui sa spezeze foarte mult pentru-ca sa-și susțina ginerele pe tron, și de aceea (1627) el însuși sprijinesce pe Alexandru Iliasi la Poarta pentru-ca sa ajungă la domnie, iara A. își pierde tronul.

11) *Alexandru VI. Iliasi, Domnul Moldovei*. Veđi: Alexandru IV. Iliasi, Domnul Munteniei.

12) *Alexandru VII. Coconul, Domnul Moldovei* (1629—1630 și 1631—1632), a fost fiul lui Radu Mihnea. Prima-oara a stat pe tron abia 8 luni, țeși a spesat nespas de mult pentru caștigarea lui. În anul 1631 e reaseđat din nou pe tron cu ajutor turcesc. Boierii la început erau în contra lui, după ce însă el le-a promis, ca n'o sa-și resbune asupra lor, i se supun. El aduce o mulțime de Greci, cari jefuesc țeara. Întarindu-se în domnie, cearca sa-și resbune asupra boierilor. Ei, auđind de intenția lui, se rescoala în contra-i și ajutați de țeranimea asuprita îl depun la anul 1632.

13) *Alexandru Ioan I.*, v. Cuza.

14) *Alexandru*, fiul cel mai mare al lui Ștefan cel Mare, nascut diu înainte lui căsătorie cu Maria. La batalia dela Valea Alba (1476) luă parte alaturea cu tatal seu. Se însoară curînd după aceea, și are un fiu Bogdan, care moare în pruncie în 1480. A. însuși moare înainte de tatal seu în 1496.

III. DOMNITORI SLAVI.

1) *Alexandru I. Pavlovici, împăratul Rusiei* (1801—25), n. 1777 a urmat pe tron tatalui seu Paul I., care a fost asasinat. Parte înfricat prin soartea tatalui său, parte poate și în urma creșterii sale s'a hotarît a reorganisa împériul în direcție umanista. A protejat artele și științele, a înființat școale, biblioteci și a promovat industria și comer-ciul, a zidit șosele și canaluri, a șters iobagia în Estlanda, Livlanda și Kurlanda; ba a dat și țeranilor dreptul sa întemeieze fabrici. În politica externă a lucrat un timp oarecare împotriva lui Napoleon I., luând parte la memorabila lupta dela Austerlitz (2 Dec. 1805) a celor trei împărați, unde a raportat Napoleon o victorie stralucită, și a venit la 1806 în ajutor Prusiei; dar prin pacea dela Tilsit (1807) a abandonat pe aliatul seu, și a recunoscut statele întemeiate de Napoleon pe lînga învoirea acestuia de a puté ocupa Finlanda și principatele dunarene. Cu privire la aceste din urma A., basat pe stipulațiunile tractatului de pace dela Kuciuc-Kainargi din 1774, încheiat între Rusia și Turcia, în sensul carora Rușii aveau dreptul de pro-

tecție asupra Moldovei și Munteniei, cere ca Domni români să fie denumiți pe câte 7 ani și sa nu poata fi scoși din domnie, fara de-a fi încunoscintă Rusia. Poarta se învoiesce, și la 1803 denumesce de Domni pe Const. Ipsilante în Muntenia și pe Alexandru Moruzi în Moldova. Ambii principii erau adicți ai Rusiei. Poarta îi scoate din domnie în 1806. A. se folosește de acest pretext și da ordin generalului Michelson sa ocupe principatele. După ocuparea lor, A. având planul a anexa imperiului seu între altele și principatele române, declara în 1806 resboiul Turciei. Acest resboiu dureaza cu mici pauze 5 ani, până la 1812. În timpul resboiului Moldova și Muntenia au fost în continuu ocupate de Ruși, iar la 1810 A. le declara prin un ucaz de încorporate imperiului. Napoleon își daduse de mai înainte învoirea la acest act. La 1812 Rusia strîmtoara de Napoleon încheie pace cu Turcia la București. În sensul ei Turcia cedeaza Rusiei din corpul Moldovei Basarabia, fixându-se de granița între ambele imperii Prutul. Aceasta e prima rapire a Basarabiei. Boierii moldoveni protesteaza la Poarta, dar înzadar. Înspaimântat de succesele lui Napoleon, A. a desfacut, încă în decursul resboiului cu Turcii, învoiala ce o avea cu acela, și după desastrul armatei franceze în Rusia (1812), a luat parte activa însemnata la combaterea lui, având rol hotaritor în congresul dela Viena și aratându-se fața de Francia totdeauna marinimos. Deși la început era liberal, totuși sub influența unui misticism religios a încheiat *alianța sfântă*, pentru menținerea pacii în Europa, în urma careia a persecutat ori ce mișcare sau instituție liberala și democratica; a împiedecat chiar și mișcarea favorizilor sei Greci la 1821. La scrisoarea ce i-a adresat-o din Moldova Ipsilante referitor la rescoala, el se declara în mod desaprobat, și-l șterge din cadrele armatei rusesci, unde avea rangul de maior; asemenea a puresc și fața de mișcarea lui Tudor Vladimirescu din Muntenia, pe care îl degradeaza din rangul de oficer rusesc, câștigat în resboiul din 1807—1812, și îl opresce de-a mai purta semnul ordinului Vladimir, cu care fusese decorat. El a aprobat astfel în politica direcția represiva a austriacului Metternich. Aceasta contradicere în viața lui A., precum și teama de conjurațiunii ruso-poloneze contra dinastiei Romanov, i-a sdruncinat adânc starea sufleteasca. † în Toganrog (Crimea) la 1 Dec. 1825, fara moștenitor direct. (Lit.: Choiseul-Gouffier, Mémoires etc. [1829]; Czartoryski, Mémoires etc. [2 vol., Paris 1887]; Bogdanovici, Istoria împ. A. I. [rusesce, 6 vol. 1869—71]. A. D. Xenopol, Resboaietele dintre Ruși și Turci și înriurirea lor asupra țerilor române, 2 vol. Iași 1880.)

2) *Alexandru II. Nicolaevici, împ. rusiei* (1855—81), n. la 29 Aprilie 1818, s'a urcat pe tron la 2 Mart. 1855, după moartea tatalui seu Nicolae I., tocmai pe timpul resboiului din Crimea, încheiat apoi prin pacea dela Paris (30 Martie 1856). A. a fost silit sa cedeze în fața Europei și a se învoi, între altele, la marginirea puterii rusesce pe Marea Neagra, care s'a neutralisat. Ce privesc principatele române, A. s'a învoit la cedarea unui teritoriu din Basarabia rapita (în stînga Dunării), care s'a

alipit Moldovei. Totodata principatele se scot de sub protecția Rusiei, rămânând sub suzeranitatea Porții și sub garanția puterilor europene, li-se deschide calea de înaintare în direcția naționala, asigurându-li-se independența interna, dreptul de-a organiza armata naționala etc.

A. a reconstruit ministerul numind pe Gorceacov cancelar al imperiului; a introdus reforme în administrație și armata; justiția a pus-o pe basa unor principii mai moderne; iar dela reformarea studiului universitar, în sens mai liberal, l-a reținut numai mișcarea nihilista, care a prins radacini adânci între studenți. Ca nu și-a implinit toate intențiunile salutare, ba a sistat chiar unele inovatii, e de a se datori revoluției poloneze și nihilismului. După suprimarea revoluției polone (1863) a cedat influinței panslaviste și a introdus politica tradiționala a lui Nicolae I., rusificarea, în special a naționalităților din Polonia, Lituania și provinciile baltice; a rupt legaturile diplomatice cu curia papala, și în 1866 a retras și concordatul dela 1847. În politica externa A. a fost amic declarat al Prusiei, dar pentru Austria avea puține simpatii; abia la 1872 s'a facut oarecare schimbare prin conferența celor trei împ. rați înuta la Berlin. Complicațiunile orientale însa l'au departat iarasi de Austro-Ungaria. A. a largit marginile imperiului prin ocupațiuni în Caucas și prin tratatul încheiat cu China la 1869; a purtat resboiul contra Turciei (v. Resboiul româno-ruso-turc) sub pretextul de a ușura soartea creștinilor din imperiul otoman. În acest resboiu oștrile rusesci și-au luat calea principala prin România, după o convenție încheiata între ea și împ. ratul A. La începutul resboiului camerele române proclama independența României (21 Maiu 1877), și armata apoi ia parte activa la resboiu, trecând Dunarea și secerând lauri de glorie pe campile Bulgariei. În congresul din Berlin (1878), unde s'au stipulat condițiile de pace ale acestui resboiu, s'a recunoscut independența României, dar i s'a rapit a doua oara Basarabia, cedata la 1856, dându-i-se în schimb Dobrogea. Împ. ratul A. a luat înderet dela România ceea ce a fost silit sa-i dea la 1856. Aceasta e a doua rapire a Basarabiei. Contra lui A. s'au savârșit patru atentate, dar numai a patra oară, la 31 Martie 1881, a fost ucis prin o bomba explosiva. A. a fost de două-ori casatorit, întâiu cu Maria Alexandrovna († 1880), fica ducelui de Hessa, dela care i-au ramas 6 copii, și apoi cu o princesa Dolgoruky. (Lit.: Laferte, Alexandru II. 1882.)

3) *Alexandru III. Alexandrovici, împ. ratul Rusiei* (1881—94), fiul lui A. II., ajuns pe tron în urma morții fratelui seu, a țareviciului Nicolae, luând chiar mireasa acestuia, pe Maria Teodorovna (princesa Dagmar din Danemarca) în casatorie; deja ca mare-duce a comandat aripa stînga a armatei dela Dunare în resboiul româno-ruso-turc. Urmând sfaturilor cancelarului Giers a menținut pacea, dar atât în launtru cât și afara de imperiul seu s'a dovedit ca mare aderent al autocrației și susțitor hotarit al principiiilor panslaviste. Prin politica sa a pricinuit crisa interna în Bulgaria, silind pe principele Alexandru de Battenberg, care nu voia sa admita dependența față de Rusia, a abdicca și a se departa de pe tronul bulgar. Politica lui A. III. s'a estins

și asupra Asiei, rivalisând cu succes, mai cu samă în Persia și Corea, cu Anglia. † 1 Nov. 1894.

4) *Alexandru, ducele Litvaniei*, a fost frate cu Albert, regele Poloniei, și ginerele lui Ioan al III., ducele Mosevei. Joacă un rol însemnat în reboaiiele, ce le-a avut Stefan cel Mare cu Polonia.

5) *Alexandru, regele Bulgarilor*, a urmat în domnie după unchiul său Mihail. A luat de soție pe fata lui Ioan Basarab, Domnul Munteniei.

6) *Alexandru, princ. Bulgariei*, v. Battenberg.

7) *Alexandru Karageorghevi, principe al Sêrbiei*, fiul lui Karageorghe, eliberatorul Sêrbiei, n. 1806 în Topola, a fost ales de principe la 1842 după detronarea dinastiei Obrenovici. Deși a introdus ameliorări în instrucția publică, justiție și armata, totuși a fost în 1858 silit să abdică și sa se refugieze în Ungaria. Aderenții lui s'au nisuit a-1 recăstiga tronul, au ucis chiar pe principele Mihail (1868), din care cauza și A. a fost condamnat în contumaciam la 20 ani temniță. † 3 Mai 1885 în Timișoara. Fiul său *Petru Karageorghevi*, ginerele principelui Nichita din Montenegro, este și azi pretendent la tronul sêrbesc.

8) *Alexandru I., rege al Sêrbiei*, fiul reg. Milan și al *Nataliei*, a fost crescut niai cu sama sub influența mamei sale, care este de origine română. Mama ei a fost o princesă din familia Sturdza. A. n. 14 Aug. 1876, a ajuns pe tron după abdicarea lui Milan, la 6 Martie 1889, fiind condusa domnia de o regență. La 1 Apr. 1893 a făcut lovitura de stat, declarându-se major și înlăturând astfel regența, care nu era untara în vederile ei politice.

IV. PAPI.

1) *A. I.*, Epp. al Romei, 105—115, † ca martir.
2) *A. II.* (1061—73), mai înainte Anselmo di Baggio din Milano, este cel dintâiu papa, care s'a ales de catra colegiul cardinalilor contra voinței imperatului german Henric IV. și contra candidatului acestuia Honoriu II. Spriginit de cardinalul Hildebrand (mai târziu Papa Gregoriu VII.) a luptat cu noroc contra lui Henric IV., amestecându-se și în afacerile interne ale Danemarcei, Franciei, și Italiei. 3) *A. III.* (1159—81), mai înainte Orlando Bandineli din Siena, a fost un papa energetic, care a impus supremația sa chiar și regelui Henric II. al Engliterei. 4) *A. IV.* (1254 până 1261) cu mari ambițiuni, dar neputincios; a trebuit sa fuga din Roma, † 1261 în Viterbo. 5) *A. V.* (1409—10), mai înainte Pietro Filargo, a fost mult timp profesor în Paris, avea rezidența în Bologna. El a fost recunoscut numai de o parte a creștinătății. Se dice, ca a murit înveninat. 6) *A. VI.* (1492—1503), mai înainte Rodrigo Lenzuoli Borgia, a avut ca papa mulți dușmani; autoritatea lui s'a manifestat destul de evident la împaciuirea unei certe de graniță între Spania și Portugalia. A persecutat aristocrația dușmanoasa, întărind și inavuțindu-și familia. 7) *A. VII.* (1655—67), mai înainte Fabio Chigi din Siena, a ajuns în conflict cu Ludovic XIV., regele Franciei, care l-a silit la încheierea rușinosului tractat dela Pisa (1664). A fost un aprig aderent al infalibilității papale și a condamnat înveșturile lui Jansen. 8) *A. VIII.* (1689—91), mai înainte Pietro Ottoboni, a luptat

contra bisericii galicane și a sporit biblioteca vaticană.

Alexandru de la Aphrodisias, filosof peripatetic, cel mai vechiu și cel mai celebru comentator al lui Aristotel, s'a nascut în Aphrodisias (oraș în Caria) catra sfârșitul veacului II. (d. Chr.) Sub Septimiu Sever profesa la Alexandria. Afara de escelentele-i comentarii asupra mai a tuturor operelor lui Aristotel, Alexandru de la Aphrodisias a mai scris și un tractat de filosofie pentru combaterea fatalismului.

Alexandru Exaporitul, v. Mavrocordat.

Alexandru de Hales, scolastic, pentru agerimea și puterea convingetoare a argumentelor lui supra-numit de catra contimporanii sei: Doctor irrefragabilis; de origine englez, crescù în mănăstirea Hales (Anglia), apoi trecù în Francia, la 1222 întră în ordinul Franciscanilor și funcționă ca profesor celebru în Paris. † 27 Aug. 1245. Prin aplicarea întregii filosofii aristotelice la construirea științifică a sistemului doctrinal teologic, A. deveni fondatorul periodului II. al scolasticeii. Principala lui lucrare, terminata de catra discipulii sei: »Summa universae theologiae« s'a tip. mai întâiu la Veneția 1475, în 4 vol.

Alexandru Ioan I., fundatiunea, unul din fondurile Academiei Române, intrat sub administrarea acesteia în 1870. Consta din 1000 galbeni, daruiți de Voda Cuza guvernului din 1863, spre a se premia: »cea mai buna carte româneasca științifică.«

Alexandru, bătălia lui. Lucrare antică de mosaic, descoperita la 2 Oct. 1831 într'o casă din Pompeii, strada Mercuriu, numita *Casa del Fauno*; mosaicul acesta se pastreaza astăzi în muzeul național din Neapole. Este alcătuit dintr'un numer foarte mare — se dice că la un milion și jumetate — de petricele merunte de niarmora și materii sticloase, cuburi nu mai mari de trei milimetri fiecare, aședate dese, câte 40 pe un cm², pe o întindere de 6'03 m. lungime și 3'08 m. lațime. Tabloul acesta, cu toate ca stricat în mare parte, este superior tuturor picturilor gasite la Pompeii și înfașeaza, fara îndoiala, una din bătăliile lui Alexandru al Macedoniei cu Persii.

Alexei, forma slavica a numelui Alexie ori Alexius. 1) A. Mihailovici, al doilea țar din casa Romanov, fiul țarului Mihail Teodorovici și tatal țarului Petru cel Mare, n. 1629, a domnit 1645—1676, s'a reboit cu Svedii și Polonia; a alipit **Malorusia** (Rusia mică) la imperiu; a cucerit pe Kalmyții, Ianerții și Mingrelii. 2) A. Petrovici, fiul țarului Petru cel Mare, n. 1690, a fost în-surat cu sora împărătesei Elisaveta, soția lui Carol VI. A trait în desbinari și certe cu tatal său, ale cărui inovațiuni nu le aproba; a fugit la Neapole, dar înduplecat sa se reintoarcă, a fost ținut în temniță, desmoștenit și osândit la moarte. Mai în urma a fost grațiat, și a murit în 1718. Fiul lui a domnit mai târziu sub numele de Petru II.

Alexi, 1) *A. Ioan*, episcop gr.-cat. român în Gherla; n. în Maladia, cott. Selagiu, la 24 Iunie 1801. Absolvând teologia la universitatea din Viena, ca elev în internatul S-ta Barbara, la 1825 s'a hirotonit și a trecut administrator parochial în Boroșel, cott. Bihor. 1831 fù chieinat ca actuar la curtea episcopului, unde mai

târziu deveni secretar eppesc; 1837 a fost ordinar paroh român în Oradea mare, la parochia din Olosig, iar la 1844 canonic gr.-cat. tot în Oradea mare. În 1854 a fost numit Episcop în diecesă Gherlei nou întemeiată; consacându-se în Blaj, a parasit diecesă Orađii, și în 7 Sept. 1856 s'a instalat ca Episcop în Gherla. 1859 a fost numit »Abate St. Salvatoris de Zeker« în cott. Bars. — Ca Episcop și-a condus turma încredințată pastoririi sale ca un adevărat parinte cu mare iubire de neam. † 29 Iunie 1863. Deja ca teolog a lucrat Gramatica românească în limba latină, ca să facă cunoscute filologilor romani tesaurele aședate în limba poporului românesc. De aceste principii fu condus când a edat la a. 1826 în Viena Grammatica Daco-Romana sive Valachica. Dintre toate Gramaticile limbei române, Gramatica lui Alexi fu timp îndelungat cea mai răspândită între straini. Literatul englez Bruce Whyte în renumitul seu op: »Histoire des langues Romanes« etc., Paris 1841, studiând limba noastră după gramatica lui Alexi, se convinse, că limba română e cheia cercetarilor asupra originii tuturor limbilor romanice, (Ist. Rom. de Papiu I. 208). Ca Episcop îl vedem figurând ca membru în comitetul permanent, ales de congresul național românesc ținut în Sibiu la a. 1861 »pentru eluțarea drepturilor Românilor ce compet națiunii după dreptul divin, natural și constituțional«. A. a îngrijit de lucrarea »Catechismului mic și de mijloc«, și pe șpeșele sale a ajutorat edarea mai multor cărți didactice. [†]

2) *A. Artemiu Publiu Dr.*, fost profesor la gimnasiul român din Naseud, în Transilvania; nasc. 1847 în Sângeorgiul-român, cott. Bistrița-Naseud, din parinți granițeri. Studiile universitare le-a facut în Viena și Graz; aici a luat în 24 Sept. 1874 diploma de doctor în științele naturale. Dela 1873 a servit ca profesor de științele naturale la gimnasiul din Naseud până la 1893, când s'a retras bolnav în pensiune. † 15 Oct. 1896. A fost un profesor zelos și activ. Scrierile sale sânt: »Resbelul oriental ilustrat« (cu d. M. Pop) în editura lui Paul Cieslar, Graz 1878, 724 p.; »Români la Plevna«, disertațiune, Gherla 1880; »O excursiune botanică în România și Dobrogea«, Sibiu 1883; Insemnatarea științelor naturale și reformele, ce le reclama studiul lor în școalele noastre, disertațiune, București 1883; »Despre importanța studiului botanic«, Sibiu 1884; »Compendiu de Meteorologia«, Brașov 1889; Helvetia și Wilhelm Tell, Brașov 1889; Die St.-Georger Säuerlinge, Hermannstadt 1892. A scris diferiți articoli științifici din domeniul botaniceii în reviste germane și a fost membru al mai multor societăți științ. straine și din patrie.

3) *A. Teochar*, n. la 1843 în Brașov, a studiat științele comerciale, conducând apoi până la 1868 tipografia *I. Weiss* din București, iar delă 1869 până 1882 *Prima Bancă Transilvand.* La îndemnul lui și-a fondat *Albina* filială sa din Brașov, pe care a și dirijat-o A. câțva timp. A scris: »Dicționar germano-român« (1866); »Romänische Pœten«, traducere în nemțesce din mai mulți poeți români; a redigat doi ani »Noua Biblioteca română«.

Alexia, (*grec.*) neputința de a cefi corect scri-soarea ori tiparitura; simpton al deosebitelor boale de creeri.

Alexianus, sfânt, v. Alexiu.

Alexii, serbatoare babeasca, ziua cuviosului Alexie, 17 Martie.

Alexinaț, capitala j. A. în Sêrbia, lângă Mora-și; 5086 loc.; mine de carbuni, tutun; mai demult centru comercial, acum a decațut; în resboiul cu Turcii (1876) a fost cartierul general al comădei supreme sêrbesci; atacurile Turcilor au fost respinse cu succes în mai multe rânduri, 31 Oct. însa orașul fu cucerit și pustiit.

Alexios, numele a 5 împerați bizantini. 1) *A. I. Comnenos* (1081—1118), nepotul lui Isac I.; ajunse la domnie prin resturnarea lui *Nikephoros III.*; avu resboaiie cu Turcii și Normanii. † 1118. 2) *A. II. Comnenos* (1182—83), fiind numai de 13 ani stete sub tutela mamei sale; 1183 detronat de Andronikos I. și 1184 ucis. 3) *A. III. Angelos* (1195—1203), ajunse la domnie detronând și orbind pe fratele seu Isac II. Angelos; alungat de Cruciați și Venețiani. 4) *A. IV. Angelos* (1203—4) și 5) *A. V. Dukas Murzuphlos* (1204), împ. fara deosebita însemnatare; ajunsera la domnie cu ajutorul Cruciaților, dar tot de aceștia fura alungați.

Alexipharmaca, mijlocă ce se folosia împotriva otrăvurilor, conțineau oleiuri eterice, opiu, mosc; de present se folosesc în cas de colaps.

Alexis, din Thuriol (392—286 a. Chr.) după Antiphanes cel mai însemnat cultivator al comediei attice de mijloc; a scris cam 245 bucați. Fragmente edate de Kock (1884).

Alexits, (*Alexi*) *George*, scriitor magh.-rom., n. 1864 în Arad, a publicat colecțiuni de poezii populare rom. și scrieri filologice, etnografice și politice în spirit antinațional. Nu se bucura de bun renume între Români. Astăzi e profesor în Budapesta.

Alexiu, sfânt popular, a trait pe timpul pontificelui roman Inocențiu I. (402—416); ziua 17 Iulie n. Se țice ca a fost fiul senatorului roman Euphēmanus, și ca după ce și-a împarțit averea între saraci, a trait 17 ani în Edessa. Re'tors ca cerșor în casa parinteasca, a fost recunoscut d'abia după moartea sa. E înmormântat în bis. St. Petru din Roma.

Alfa, (alpha, α) prima literă din alfabetul grecesc. A. și Omega, începutul și sfârșitul.

Alfa, numele arabal plantei *Stipa tenacissima* L. (*Macrochloa tenacissima* Kun.) din fam. Gramineelor, tribul Agrostidee; se afla în locurile aride și incolte din Andalusia, Spania, Sahara și-i introdusa în cultura în Franca, cu succes, delă a. 1527 de contele Villeneuve; are o tulpina erectă, ierboasa, cu frunze foarte tenace, cari se resucesc cu cât sânt mai în vîrstă; florile grupate în spice lungi galbii apar în Maiu; cunoscută din timpurile cele mai vechi (Pliniu, Clusius etc.) Grecii și Romanii faceau mult us de ea; frunzele ei întregi macerate în apa de mare servesc la facerea de panere, coșuri, rogojini. Prin procedeeuri speciale se scot din frunze fire, ce servesc la fabricarea frînghiilor foarte rezistente, a fețelor de mese, a covoarelor etc. Fețele de mese astfel fabricate au particularitatea remarcabila, ca nu sânt combustibile de cât când sânt în contact cu o flacăra, de nu mai sânt se

stîng îndată. Frînghiile confecționate cu firele din Alfa nu pateaza rufele ce s'ar întinde pe ele. Marina span. întrebuințeaza foarte mult astfel de frîngii de diametre variabile. [S. St. R.]

Alfabet, numele grec. al abc-ului, format din primele două litere grec. *alfa* (α) și *beta* (β). În literatura noastră până catra sfîrșitul secl. XVII., s'a folosit exclusiv *A. civil* (v. Abc). Prima încercare de a se introduce la noi *A. lat.* s'a făcut la 1780, când învețatul Samoil Micul (*Klein*) împreuna cu istoricul George Șincal au tiparit în Viena prima gramatica a limbii rom. sub titlul: *Elementa linguae daco-romanae sive Valahicae, Vindobonae*. Intre 1829—1860 Ioan Eliade Radulescu încercase a introduce la noi un *A. mixt* (cani ca A. rus. profan), compus parte din litere latine, parte din litere cirile, și numit *A. civil*. Așa voia el sa resoalve greutățile *ortografei*; vr'o 30 ani l-au urmat literații noștri; 1860 însă devine general în literatura rom. alfabetul pur latin.

Alfadur, în mit. nord-germ. deu primitiv atotputernic, care a început creațiunea lumii. Numele se esplică așa: All-vater = universal tată; O din adeseori poarta acest nume, pentru-ca el e regentul zeilor și al lumii. [Atm.]

Alfenid, aliagiu, v. *Christofle*.

Alfieri, *Vittorio*, conte ital., poet tragic, n. 17 Ian. 1749 în Asti (Piemont); trai în Roma, Paris, Florența; † 8 Oct. 1803 în Florența. A scris 21 de tragedii, îndeosebi subiecte istorice: melotragedia »*Abels*, 6 comedii, 16 satire, poesii lirice și epice; »*Opere*» (1809—20, 37 vol.) Biografia lui e scrisă de Teza, 1861.

Alfonso, numele mai multor regi din Aragonia, Asturia, Castilia, Neapole, Portugalia și Spania.

REGI DE ARAGONIA ȘI NAVARRA.

1. *A. I. cel Resboinic* (1105—1134), pentru-că înuinsese în 29 batalii; era fiul lui Sancho V., urmă pe tron fratelui său Pedro I. Încercă a câștiga și regatul Castiliei, ceea ce îi succese numai pe timp scurt. Cucerii (1118) Saragossa dela Mauri și și-o făcu capitala. A purtat multe lupte victorioase cu Maurii, strabatînd până în Granada. Fiind surprins de Mauri în Valencia (1134) scapa ranit în manastirea San Juan de la Pegna, unde muri în curînd fără a lasa urmași. 2) *A. II.* (1162—1196), stranepotul celui anterior; a fost sprijinitor al trubadurilor; a cucerit ducatul Roussillon și câștigă prin moștenire o parte din Provence. Era și poet. 3) *A. III. cel Minunat* (1285—91) a dat staturilor dreptul sa-și aleaga alt domn, daca regale ar pedepsi pe vr'un nobil fără votul dietei. 4) *A. IV. cel Bun* (1327—36) ajunsese în cearta cu staturile, cari îl învinsera. 5) *A. V. cel Marinimos* (ca rege de Neapole și Sicilia A. I.) (1416—1458) chieniat în ajutor de Ioana II. de Neapole începî lupte în contra lui Sforza și Ludovic de Anjou, în urma chiar contra Ioanei și urmașilor ei. Dupa multe lupte îi succese a primi Neapolea (1442) dela papa. El a fost domnitor înțelept și binevoitor, dar iubitor de pompa și plăceri; a fost sprijinitor al sciințelor, el a primit pe învețații refugiați din Constantinople.

REGI DE ASTURIA.

6) *A. II. cel Cast* (792—842) s'a luptat cu succes contra Maurilor inaintînd pâna la Tajo

și cucerind Lissabona, fû însă detronat și închis într'o manastire; eliberat, ocupă iarăși tronul și continuă lupta cu Maurii. El voia sa-și consolideze statul, dându-i vechia constituție vestgotica. 7) *A. III. cel Mare* (866—910) stapîni și Galicia și Leon, supuse Navarra, batî pe Mauri și patruneze pâna în Portugalia și Castilia veche. Darile stoarse pentru acoperirea speselor de resboiu provocara o rescoala, în fruntea careia se puse fiul seu A. Garcias; rescoala fû suprimata, Garcias închis, frații acestuia însă se resculara de nou și silira pe A. sa-și împartășca imperiul între ei.

REGI DE CASTILIA.

8) *A. VI.* (1072—1109) domni preste Castilia, Asturia și Leon, parte și preste Navarra; se luptă cu succes contra Maurilor, cucerii (1085) Toledo, câștigîndu-și epitetul de »Scutul Spaniei.« El a domnit înțelept și cu dreptate, a dat staturilor drepturi și libertați mari. 9) *A. VII. Raimundez* (1122—57) amintit și ca A. VIII., ajunse cu ajutorul nobilimei castiliane rege, iar dupa lupte îndelungate cu A. I. din Aragonia câștigă Asturia, Leon și Galicia (1127); de aci încolo se numia împăratul Spaniei. S'a luptat cu mult succes în contra Maurilor, și muri ocupîndu-se cu planul de a nimici dominațiunea acestora în Spania. 10) *A. VIII. (IX.) cel Nobil* (1170—1214) s'a luptat cu Maurii și cu regii din vecini fara mult succes. 11) *A. X. Astronomul* numit și *Înțeleptul* sau *Filosoful* (1252—1282) câștigă (1257) și coroana regala germana, deși n'a fost în Germania nîcîcînd. S'a luptat cu succes în contra Maurilor, cucerind țînuturi mari dela ei. Fiii sei, nemulțămîți cu dispozițiile lui de moștenire, se resculara și-l detronara. El a fost întemeietorul literaturii naționale castiliane; el a terminat colecția de legi începuta de Ferdinand III.; a îndreptat tabelele planetare ptolemeice; a pus pe istoriografiai sei sa scrie prima istorie generala a Spaniei în limba castiliana, iar pe jidovii din Toledo sa traduca testamentul vechiu în aceeași limbă, de asemenea a mijlocit traducerea operelor clasice de astronomie, matematica și filosofie în limba castiliana; el însuși era mare învêțat, poet și scriitor; a scris multe poesii, un op de chemie și altul filosofic. Academia regala i-a edat (1836 în Madrid) »*Opusculos legales*«. 12) *A. XI.* (1312—50), rege de Castilia și Leon, la moartea tatalui seu era abia de 2 ani. Pe cînd unchii sei Petru și Ioan se certau pentru regenta, navalira Maurii în țeara; dupa ce unchii sei cađura în lupta dela Tiscar, luă A. frînele guvernului în mîna, restabili ordinea interna și autoritatea regala decăduța, asigură granițele și își facu tributari pe puternicul Mohamed V. din Granada. Resculîndu-se acesta cu ajutor din Africa, A. îl învinse pe uscat și pe mare și cucerii multe cetăți tari ale Granadei, între cari și Algeciras, care deveni centrul de operațiune al creștinilor contra Africeii. A. muri de ciurma la asediul Gibraltarului (1350).

REGI DE NEAPOLE ȘI SICILIA.

13) *A. II.*, fiul lui Ferdinand I., ca prinț de Calabria recucerii dela Turci Otranto (1481). 1494 urmă tatalui său pe tron; prin atrocitățile și

viata sa destrăbălata își câștigă mulți inimici; 1495 trebui sa abdică de tron în favorul fiului seu Ferdinand II. † în Sicilia 1496.

REGI DIN PORTUGALIA ȘI SPANIA.

14) *A. I. Cuceritorul*, primul rege al Portugaliei (1139—85), fiul contelui de Burgundia Heinrich, primul cuceritor și conte al Portugaliei; A. rapi regenta Castiliei dela mama sa Teresia, batú pe Mauri în 1139, și pe câmpul de lupta dela Ourique se proclamă rege al Portugaliei; recunoscute de papa ca rege A. proclamă independența Portugaliei de Castilia și Leon. Cu ajutorul unor cruciați englezi și germani cucerii (1147) Lissabona dela Mauri, iar mai târziu ocupă întreaga Galicia, Estremadura și Elvas. Ginerere seu, regele Ferdinand din Leon, jalus de puterea Portugaliei, începú resboiul contra lui A., pe care îl prinse și-l eliberă numai dupa ce îi cedă întreg teritoriul cucerit. A. muri 1185 urmându-i fiul seu Sancho I. 15) *A. II. cel Gros* (1211—23), nepotul celui anterior, apără independența Portugaliei față de Leon, își pastră cu succes neatîmarea față de papa, luptă cu succes în contra Maurilor, apără libertatea cetățeneasca și îmbunatați justiția. 16) *A. III. Restauratorul* (1248—79), detronă pe fratele seu Sancho II., și prin respectarea stricta a legilor câștigă iubirea poporului; el cucerii Algarve dela Mauri, încercă să micșoreze puterea ordinelor cavaleresci și a clerului. 17) *A. IV. Indrăznețul* (1325—57). Sub domnirea acestuia bântui Portugalia un cutremur puternic (1344) și ciurma (1348). Fiul seu Petru fu casatorit cu Constanța, fica Grandului castilian Ioan Manuel, dar se înamoră pâna la nebunie în dama de onoare a soției sale, frumoasa Inez de Castro; acestei patime se dete cu totul dupa moartea soției sale. Când, la porunca regelui, Inez fu omorîta, Petru se conjură cu frații ei în contra tatalui seu, iar dupa moartea lui A., își resbună în mod îngrozitor asupra consilierilor tatalui seu. 18) *A. V. Africanul* (1438—1481). Pe timpul acestui rege se începea marile descoperiri ale Portughezilor, cari la 1455 ajunsera pâna la Capverde. A. cucerii în Africa fortul Alcazar, apoi Arzilla și Tanger; aceste locuri formara basa operațiilor în contra Maurilor. A. sprinjia sciințele; sub el a aparut (1446) importanta colecțiune de legi Alfonsiane, care cuprindea toate ordinațiunile regilor și legile cortesilor dela Alfons II.—A. V. 19) *A. VI.* (1656—67) a fost un rege slab; la început domnia mama sa Luisa de Guzman cu ajutorul iesuiților, mai apoi un favorit. Soția sa Maria Francisca Elisaveta de Savoia, neglijata de dînsul, se uni cu fratele regelui, cu Dom Pedro și sili pe A. sa abdică de tron și să desfacă casatoria, îl exilă apoi pe insula Terceira (1669), mai în urma fu adus ca prizonier de stat în castelul Cintra, unde muri 1683. 20) *A. XII.*, regele Span., fiul reginei Isabella și al regelui titular Francis de Assisi, n. 28 Nov. 1857; după detronarea dinastiei bourbonice (1868), parasi Spania împreuna cu parinții sei și merse la *Academia Theresiană* din Viena, unde își facú studiile pâna la 1874; abdicând regina Isabella de drepturile sale la tronul Spaniei (1870), remase el pretendentul din fam. Bourbonilor; în Dec. 1874 fu proclamat rege de catra armata; își întari și asigură domnia prin

moderațiune și o politică externă precaută. A fost de doue-ori casătorit: întâiu cu *Maria de las Mercedes*, fica ducelui de Montpensier, moarta înca în anul cununiei (1878), a douaora cu *Maria Christina* de Austria, actuala regenta a Span., care nascu (17 Maiu 1886) — dupa moartea regelui — pe micul rege al Span. Alfonso XIII. A. XII. † 25 Nov. 1885. 21) *A. de Bourbon*, infant de Spania, fratele mai tiner al pretendentului spaniol Don Carlos, n. 12 Sept. 1849 în Londra, întră în armata austriaca, mai apoi în corpul Zuvailor papali; în 1873 se duse în Spania sa comandeze oștirile carliste; dupa unele succese părăsi (1874), certat cu fratele seu, câmpul de lupta. Trăiesce în Austria.

Alföld, (*magh.* = Șes = Țeara de jos). În Ung. este: Nagy-A. = Șesul mare și Kis-A. = Șesul mic. Nagy-A. ocupa partea centr. a Ung.; Carpații îl marginesc spre est și nord, Dunarea spre vest și sud, Tisa îl taie prin mijloc; are un teritor de preste 90,000 km². și forma unui pentagon; locuitorii sînt mai ales Magh. și numai pe la margini alte naționalități; are multe și frumose orașe și comune în cele 16 cote, cari se estind pe el; e magazinul de provizie al Ung., patria Csikoșilor, cu multe soiuri de animale și plante; cuprinde mai multe ținturi baltoase și locuri nasipoase; e sarac în lemne și pietri; dacă Tisa și afluenții sei ar fi mai regulați și ar exuda mai rar, iar clima ar fi mai statornica, A. ar fi Canaanul Ung.; »Fata morgana« e un fenomen feerie în A., care cu tablourile-i fermecatoare deșteapta admirațiune și uimire. Kis-A. ocupa cam 1/6 din teritoriul celui-lalt (vr'o 15,000 km².); se estinde pe ambii termuri ai Dunarii dela Pojon pâna la Párkány, are forma ovala, e roditor, bogat în locuitori, riuri, orașe și sate.

Alfred, 1) *A. cel Mare*, regele Angliei, fiul cel mai mic al regelui Ethelwulf, n. 849; în vârsta de 5 ani fu uns rege prin papa Leo IV. în Roma. A. cercetă cu tatal seu Roma și se opri mai mult la curtea regelui franco Carol Pleșuvul, admirând aci cultura Francilor. Sub domnia fraților sei se distine în lupte cu Normanii. Dupa ce murise și ultimul seu frate mai mare, Ethelred (871), A. fu ales rege de Wessex. Țeara era pustita de Normani, cari, deși A. încheiă pace cu ei (872), renoira navaliile pustind și nimicind totul. A., batut disparú, și lumea îl credea mort; el însa adună în jurul seu nobilimea și poporul refugiat la munți și navali apoi asupra Normanilor (878), îi batú și sili pe principele lor Guthoom sa primeasca creștinismul. Atunci începú pentru Anglia un timp de pace, iar A. se apucă sa vindece ranele produse prin resboai, și în reorganizarea țerei sale se arată marimea lui. Imparți țeara în districte și județe, pregați despartirea justiției de catra administrație; adună legi vechi, facú altele noue și compuse un cod, care servi de basa mai târziu la Common law; ridică bunastarea materiala a țerii prin protegierea agriculturii, colonisarii, comerului și navigațiunii, zidi sate noue, ridică Londra din ruine; sprjini bisericele și manastirile etc. Sciințele și poesia înca aflara un mecenate în A., care a fost mare atât ca rege, cât și ca poet și savant, ca soldat, diplomat, legiuitor și judecator, ca creștin și ca om. † 901. (Cf. Vita

Alfredi, de Asser, ed. Wiese, Oxford 1722 etc.)
 2) *A. Ernst Albert*, duce de Edinburg, n. 6 Aug. 1844 în Windsor, al doilea fiu al reg. Victoria de Anglia; 1862 fu ales rege al Greciei, dar nu primi; a facut calatorii în jurul lumii; casatorit (1874) cu marea principesa Maria, fca Țarului Alexandru II. al Rusiei; recunoscut moștenitor al prințului Ernest II. de Saxa-Coburg-Gotha; general-major à la suite în armata germana; contraamiralul flotei engleze. Fii: 1) *Alfred-Alexandru-Wilhelm-Ernest-Albert*, n. 15 Oct. 1874, acum print moștenitor al ducatului Saxa-Coburg-Gotha; 2) *Maria-Alexandra-Victoria*, n. 29 Oct. 1875, acum soția prințului moștenitor Ferdinand al României; 3) *Victoria-Melitta*, n. 25 Nov. 1876, soția marelui duce Ernest-Ludovic de Hessa; 4) *Alexandra-Luisa-Olga-Victoria*, n. 1 Sept. 1878; 5) *Beatrice-Leopoldina-Victoria*, n. 20 Apr. 1884.

Alfuri, *Alforas sau Haraforas*, loc. băstiuși ai mai multor insule din Arhipelagul estindic. Aparțin familiei Malailor și se ocupa cu pescaritul și vânătur.

Algăiu, munte înalt în Rom., j. Muscel, plaiul Dâmbovița.

Algardi, *Alexandru*, sculptor ital. n. 1602 în Bologna, † 1654; lucrarea lui principala e un relief colosal în biserica St. Petru din Roma: Leo reținând pe Attila în mersul-i spre Roma.

Algarve sau *Algarbia*, provincia cea mai sud. și mai mica a Portug. între Alentejo și Oceanul Atlantic (Cap St. Vincent); 4849-95 km². areal și 204,037 loc., adeca 42 pe 1 km².; capitala: Faro; clima calda, cresc tot felul de produse sud. (smochine, migdale, portocale, roșcoave, olivi etc.) Ape minerale multe, mai ales reci; mai cercetate sunt Caldas-de-Monchique, ișvoare de pucioasa de 31—34° C. Algarbienii se considera de cei mai buni marinari în Portugalia.

Algäu (Allgäu), numirea unui ținut în Alpi, cuprindând câte o parte din Șvabia, Württemberg și Tirol, traversata de Alpii A. între Rin și Lech; piscuri mai mari: Roter Wand (paretele roșu) 2701 m., Hochvogel 2593 m. etc.

Alge, (*Phycophytae*), plante Cryptogame celulare, formând a doua clasa a despartământului Thallophytelor, caracterisate prin prezența chlorophylei în corpul lor, care e de culoare verde (A. verzi = *Chlorophyceae*), sau chlorophylul e amestecat cu un pigment albastru (*phycocianina*, A. albastre = *Cyanophyceae*), sau galben-brun (*phycopheina*, A. brune = *Pheophyceae*), sau roșu (*phycoerythrina*, Alge roșii = *Rhodophyceae* = *Floridee*). În urma prezenței chlorophylei și la lumina pot asiuiua O din anhidrida carbonica a mediului înconjurător. Ca o urmare a acestei posibilități e modul lor de trai; ca excepțiune sunt parasite; de obicei traiesc în tot soiul de ape, și se poate dice, ca formeaza aproape exclusiv populația vegetala a Oceanelor; sânt și aeriene, dar totdeauna în locuri umede. Corpul lor prezinta cele mai mari variațiuni, caci la unele e microscopice, celular, redus la o singura celula (Protococaceae etc.), la altele e voluminos, gigantic până la 500 m. lung. (*Laminaria*), între aceste doue extreme fiind de toate dimensiunile; ori e filamentos (*Conferva*, *Cladophora*, *Siphonoe* etc.), sau e masiv (*Fucus*, *Sargassum* etc.) sau membranos (*Porphyra* etc.), diferențiat ori nediferențiat; uneori diferențierea e dusa așa de de-

parte încât li-se pot deosebi membre ca la plantele vasculare și o axa: tulpina, radacina, ramuri, frunze etc., fara a ave însa aceleași particularități (Floridee etc.); se reproduc ori prin spori inobili sau mobili (zoospori), ori prin oue, sau și prin spori și prin oue. Dupa caracterul dedus din prezența chlorophylei singura, ori asociata cu un alt pigment, Algele se împart în cele patru ordine menționate. [S. Șt. R.]

Algebra, (*arab.*) se numesce dupa Leonhard Euler acea parte a matematicii, care se ocupa cu învețatura despre soluțiunea ecuațiilor (v. ac.)

Algenib, numele unei stele de gradul II. atât în constelațiunea Perseus, cât și în Pegasus.

Alger, Alger, capitala Algeriei (în limba spaniola Argel, în cea arabica Al-Djesair), cel mai mare oraș al ei, atât din punct de vedere militar cât și din cel comercial; în apropiere de Țermurile marii, cu frumoase gradini, vii și cu o vegetațiune subtropica. Capitala țerei e împartita în 2 părți, cea locuita de Mauri, și cea locuita de creștini. Dintre edificiile vechi maurice puține s'au mai conservat, cea mai frumoasa e partea împodobita cu bulevardul ridicat de catre Francezi în anul 1866. Edificiile mai frumoase: biserica arabica Djama-el-Djedid, palatul guvernului, biserica catolica, auglicana și protestanta. Iustitutele de învețământ: academia, mai multe licee, preparandii și alte școale. Locuitorii sânt peste 50,000, orașul are un comerțiu foarte dezvoltat.

Algeria (franc. Algérie), colonie franceza în nord. Africe, dealungul Țermurilor Marii Mediterane, între Tunis și Marocco spre Sahara. Teritorul colonial are o suprafața de 667,065 km². Incepând dela Țermurii marii, puțin acionodați pentru a servi ca adpost corabiilor, se ridica terenul muntos până la înalțimi considerabile. Atlantele mic sta deasupra Țermurilor marii, sub numirea Tell, din el se varsa riurile spre mare. Iutre munții acestui teritoriu cei mai de importanta sânt: Djurdjura (2300 m.), Babor (1995 m.) și Vandjerși (1990 m.) între aceștia se afla vai roditoare: Metidșa lângă Alger, șesurile dela Oran, Tlélat, Cirat și Șelif. Inspre sud se afla teritorii estinse acoperite cu balți sarate: Șott-el-Garbi, Șott-e' Șergi (1650 km²., până la 1000 m. înalț.) Riurile în timp de vara mai mult sânt fara apa; dintre ele amintim: Șelif (650 km.), Seybouse (180 km.), Vad-el-Kebir (135 km.) Dintre minerale în mare mesura se afla sarea, mai rar e salpetru, plumbul, arama și argintul. Baile de fer dela Bona dau pe luna 18,000 tone.

Clima e mai mult calda, temperatura medie 19° C., cea mai mare 40°, cea mai mica 1-6°. Pe piscurile Djurdjura și Djebel-Aurés e zapada din Nov. până în Mai. Padurile ocupa un teritor de peste 300,000 ha. Vegetațiunea e bogata. Se afla: secara, oves și celelalte cereale, tutun, bumbac, ricin, vin, olive și smochine. In oazele din Sahara cresc curmalele, cari aici sânt unicul mijloc de trai. Dintre animale se afla lei, pautera, în sud și hiene. Gazele se afla prin vaile roditoare în numer însemnat. Dintre animalele de casa amintim: boul, vaca, calul, oaia, magarul. In Sahara se afla și camile.

Locuitorii se urca la cifra 3.910,000, cei mai mulți indigeni. Aceștia se împart în 4 rase: Berberi, Arabi, Turci și Israeliți. In a. 1880 nu-

mărul Eur. se urca la cifra 340,492, dintre cari 130,260 Francezi, 94,038 Spanioli, 26,322 Italiani, 14,313 Englezi, restul Turci, Germani și Egipteni.

În fruntea administrațiunii sta un guvernor general civil, caruia e data și comanda militara, lângă el pentru afacerile civile sta un conisarg guvernial. Intreaga colonia sta din trei provincii (califate): Algier (170,801 km². cu 1.380,541 loc.), Constantine (191,527 km². cu 1.566,419 loc.), Oran (115,585 km². cu 870,346 loc.) (la 1887). Fiecare provincie are mai multe arondismente: Algier: Algier, Medea, Miliana și Tisi-Usu; Constantine: Batna, Bona, Bougie, Gelma, Constantine, Philippeville, Setif; Oran: Oran, Mascara, Tlemisen, Sidi-Bel-Abbes și Mostaganem. Arondismentele aceste se împart și ele în cantone (Caidate). Venitele coloniei erau în 1876: 38.970,400 fr., cheltuielile 31.845,775 fr. Armata, socotita aici și marina, era 73,553 cu 15,723 cai. Pentru instrucțiune sânt licee speciale, unde, afara de cursurile pentru limba arabica, se dau cursuri preparative și pentru amplexiții dela administrațiune. A. e proveștă cu cai ferate. În provincia Oran lipsa de apa se acopere prin fântâni artesiane.

Istoria Algeriei. În vechime A. era o parte întregitoare a provinciei romane Africa, mai târziu sub numirea Numidia ea a format provincie de sine, partea vestica s'a numit Mauretania caesiariensis. Prin dese invasiuni provincia a fost distrusa (Arabii 690). Pe la 935 s'a zidit orașul El-Djesair (Algerul de azi) prin principele arab Zeiri. Următorii lui Zeiri au domnit până la a. 1148, după ei au venit Almohadii (1269). Ferdinand Catolicul a cucerit în 1506 Oranul și Bugia, și în 1509 orașul Algier. I-a succedat apoi Hornk Barbarossa, după care au nrmat capetenile ienicerilor numiți Dei. Expedițiunea lui Carol V. contra A.-ei nu a succes (1541); expedițiunile Eur. (1683 și 1687 Francezii, 1665 și 1669 Englezii) nu au putut împedeca piratismul. După 1662 Anglia face contracte cu Dei, acesteia urmează celelalte state eur. După terminarea războaielor napoleonice în fine puterile europene pașesc mai energie. O flota nordamericiana sub Commodore Decatur, la 20 Iunie 1815, învinge pe cea algerica lângă Cartagena, o flota engleza bombardează în 20 Aug. 1816, sub lord Eximonth, orașul Algir și nimicesce flota algerica. Cu toate aceste piratismul durează. La 5 Iul. 1830 Francezii, sub comanda generalului Bonrnot și a admiralului Duperré, iau orașul sub condițiunea de libera retragere a Arabilor, dar în provincii Arabii, sub conducerea lui Abd el Kader, dau piept cu Francezii. Capitularia acestuia a urmat la 23 Dec. 1847. Sub războiul germano-frances (1870-71) Arabii s'au resculat, dar din nou au fost învinși. În a. 1880—1881, prin anexiunea unor părți din Tunis, au fost asigurate mai bine granițele A.; cu toate aceste revoluțiunile interne nu au încetat, și ele până în zilele noastre au costat mult sânge și sacrificii în bani. (V. Franția.)

Algoa, sin de mare la coastele sud-estice ale Africeii, aproape de portul Elisabeta.

Algol, stea în constelațiunea Perseus, e de gradul II., foarte variabila; se poate vedé cu ochii liberi; variațiunile-i repentine sânt produse de un satelit, care adeseori o acopere; în astronomie se însemnează cu litera grec. β.

Algónkin, numele colectiv al mai multor seminiții indiane din Amer. nord., precum: *Miami*, *Chippeway*, *Abnaki*, *Ottawa*, *Illinois*, *Kikapoo*, *Sac*, *Fox* etc.

Algoritm (*algorism*), cuv. compus din art. arab. *Al* și grec. *Arithmos* (numeri); se numia astfel în evul mediu, pe când s'a introdus în Eur. calculul cu numerii sistemului decimal, de origine indica, învețătura despre operațiunile cu acei numerii. În secl. XV. a scris Georg Purbach o aritmetica sub titlul: *Algorithmus de numeris integris, fractis, regulis communibus et proportionibus*, aparută și în secl. urmator în mai multe edițiuni.

Alguazil, (*span.*) numele agenților de magistratura și poliție în Spania.

Al-Gyógy, v. Geogaiu inf.

Alhagi, nume arab pentru un gen de plante din fam. *Leguminoselor*, tribul *Hedysareelor*; cuprinde plante tufoase, ghimpoase, cu foile întregi, simple; florile roșii sânt dispuse în racemi axilari la vîrf spinescenți. Speciile acestui gen cresc din estul Mediteranei până la Himalaia. *A. Maurorum* DC., originara din Egipt până în Persia, produce în timpul caldurilor mari o secrețiune cunoscută sub numele de mana Alhagi sau mana de Persia. Aceasta și alte specii de *Alhagi* se cultiva la noi în florarii. [A. Pr.]

Alhama, 1) oraș și stațiune balneară în Granada (Span.), 7899 loc.; — 2) stațiune balneară în provincia Murcia (Span.), 7203 loc.; — 3) *A. la Secca*, oraș în provincia Almeria (Span.), 3891 loc.

Alhambra, odinioara fortificație maura și reședința regilor, cel mai important monument al arhitecturii arabice; sitnata în chiar cuprinsul orașului Granada, pe o colina încungurată de gradini; construcția s'a început în secl. IX., a durat până în secl. XV. Mare parte a clădirii a fost distrusă de creștinii după cucerirea imperiului mauric. Carol V., voind sa glorifice domnia sa, a dispus darimarea palatului de iarna al Maurilor, croind un palat într'un stil greoiu, care însă a ramas neterminat. Guvernul span. prin arhitectul Contrera a restaurat o mare parte al palatului maur: conform stilului original.

Alt, 1) *A. Calițul IV.* al Arabilor, 655—661, v. Ali-ben-Abu-Taleb. 2) *A. pașa din Ianina*, n. 1741 în Tepe-Delen (Albania). faimos prin cruzimile sale. În războiul cu Rusia și Austria la 1787 prestă bune servicii Porții. După supunerea Sulioților fu denumit de guvernator al Ianinei, iar la 1803 de guvernator suprem al Rumeliei. În conțelegere secreta cu Francezii și Rușii umbra sa se faca independent de Poarta, iar aceasta umbra sa-l înlature. Cu toate acestea însă se manțină până la 1822, când se predete lui Kburșid-Pașa și, cu toate ca i-se asigurase averea și viața, totuși fu decapitat în 5 Febr. 1822.

Aliagiu, corpul metalic care resulta din combinațiunea a două sau mai multe metale. Astfel: alama este un aliagiu de cupru și zinc; bronzul un aliagiu de cupru și cositor; argentanul un aliagiu de cupru, nickel și zinc. Aliagele însușind alte proprietăți decât metalele, din cari sânt compuse, se pot considera, din punctul de vedere al aplicațiunii lor în arte și industrii, ca metale noue. Alama se fasonează mult mai lesne și mai bine, adeva se prelucra prin turnare și la

strung mult mai lesne și mai bine decât cuprul sau zincul: nici cuprul, nici zincul, pentru sine, nu pot înlocui cu succes alama. Aliagele nu se deosebesc numai după felul, ci chiar după proporțiunea, în care se cuprind metalele într'însele. Un exemplu frumos ni-l ofera, din acest punct de vedere, aliagele de cupru și cositor. Când acest aliagiu consta din 66% cupru și 34% cositor, el însușese proprietatea de a primi un luciul perfect și servia, mai înainte cu deosebire, la facerea oglinșilor, în special pentru telescoape, și de aci își trage și numirea de metal de oglinși; când, din contra, este format din 80% cupru și 20% cositor, el este foarte sonor și servește în industrie sub numirea de metal de clopote la turnarea acestora; în fine când cuprul se afla aliat cu cositorul în proporție de 90% cupru și 10% cositor, atunci aliagiul dobândește un grad de rezistență și de elasticitate, care îl face propriu pentru turnarea tunurilor, și e cunoscut sub numirea de bronz de tunuri. Aliagele se obțin sau prin topirea împreună și amestecarea în starea lichidă a metalelor ce trebuie să le compună, sau se topește mai întâiu unul (cel mai fusibil, sau cel care intra în proporție mai mare în aliagiu) și se introduc apoi celelalte în masa topita. Din punctul de vedere chimic, aliagele se considera ca combinațiuni chimice, adeca combinațiuni în proporțiuni definite, dizolvate în metalul care predomină. Nu există o nomenclatură sistematică specială a aliagelor. În chimie, pentru a se desemna un aliagiu oarecare, se întrebuițea cuvântul aliagiu urmat de numele metalelor, cari compun aliagiul. Aliagele de mercur însă se numesc amalgame. În industrie se întrebuițea fel de fel de numiri, adesea fantastice, cari se deduc fie dela aplicația principală, care o are aliagiul în industrie, fie dela o proprietate mai remarcabilă a lui, fie dela numele celor cari l'au compus pentru primadata; astfel avem: metal de clopote, argentan, aliagiu Rose, metal Britania, albid etc. [A. O. S.]

A. antic, v. electrum.

A. de argint, amestecarea intimă a argintului cu alte metale și în prima linie cu cupru (arama). Fineța aliagelor de argint se exprima mai demult în 16 loți à 18 grains, ași însă în părți din 1000. Obiecte de argint se pot face de finețele: Nr. 1. de 950 părți din 1000 = 15 loți 3·6 grains
2. » 900 » 1000 = 14 » 7·2
» 3. » 800 » 1000 = 12 14·4 »
» 4. 750 » » 1000 = 12 — »

și sânt însemnate cu diferite semne de *puntare* sau *etalonare* (adeca aratarea, ca au fost aflate exact). Aliagele se probează pe o piatră de probat (mehengiu): cu nise ace de probat de fineța cunoscută facem o urma pe piatră, cu care urma comparăm urmele lasate de obiectul de cercetat. Urmele cele mai curate albe provin dela argințul cel mai curat.

A. de aur. Aurul nu se întrebuițea niciodată singur la felurile obiecte, ci totdeauna în legatură cu cupru ori cu argint, sau și cu ambele deodată. Amestecarea intimă a acestor metale constituie *A. de aur*. Cu cât se afla mai mult aur în aliagiu, cu atât acesta are valoare mai mare. Aceasta valoare este exprimată prin fineța, care indica raportul de amestecare.

Mai demult fineța se exprima în 24 de *carate* à 12 *grains*, aratându-se câte părți de amestecatura și câte părți de aur curat se afla în 24 părți de aliagiu, s. e. aurul de 14 carate conține: 14 părți aur curat și 10 părți argint, ori aramă. Ași fineța se exprima în părți de aur curat din 1000 aliagiu. Obiectele de aur se pot face numai după finețele:

Nr. 1. de 920 părți din 1000 = 22 carate 0·96 grains
» 2. » 840 » » 1000 = 20 » 1·92 »
» 3. » 750 » » 1000 = 18 » — »
» 4. » 580 » » 1000 = 13 » 11·04 »

și poarta diferite semne de etalonare (puntare).

A. de Bismuth, important, fiind foarte ușor fusibil. A. (Woods) compus din 15 p. Bismuth, 8 p. Plumb, 4 p. Staniu și 3 p. Cadmiu; se topește la 65° C.; de colorare argintie și cu lustru frumos; se întrebuițea pentru lipitul metalelor sub apă. A. se întrebuițea și pentru facerea clișeelor de pe lemn, pentru fabricațiunea creioanelor etc.

A. Britania sau metal britanic, un aliagiu de colorare alba-argintie constând din cositor 90—92% și antimon 8—10%. Acest aliagiu cuprinde des ceva cupru și nickel, metale care i se adauga în scop de a-i augmenta soliditatea și luciul.

A. de cupru, sânt foarte numeroase și multe dintr'însele de importanța mare industrială. — Deosebim 7 grupe principale: 1) A. cu zinc: Alama, Aur-talmin, Tombac, Aliagiul Muntz, Metalul lui Both, Platina etc. 2) A. cu zinc, staniu și plumb: Chryscocol, Bronz auriu, Aur non, Potin etc. 3) A. cu zinc și mult staniu: A. pentru construcțiuni de mașine, instrumente matematice; A. pentru monete; Bidery etc. 4) A. cu staniu: Bronzuri, A. pentru clopote; A. pentru tunuri; A. pentru oglinși; A. pentru medalii etc. 5) A. cu zinc și nickel: Argint nou, Argentin. 6) A. cu metale nobile: monete de argint și aur. 7) Aliage cu zinc și stibiu cu foarte puțin cupru: Metal alb pentru mașine.

A. mitis, un aliagiu de fer și aluminu inventat de Nordenfeld în 1886.

A. monetar, aliagele întrebuițate la fabricarea monetelor. Metalele, cari servesc la facerea aliagelor monetare, în genere sânt aurul, argințul, cuprul, nickelul, cositorul și zincul. Felul metalelor, din cari se compune aliagiul monetar, precum și proporția, în care intra fiecare metal în aliagiu, sânt stabilite în fiecare stat prin legi. Aliagiul pentru monetele de aur se compune din aur și cupru, iară cel pentru monetele de argint din argint și cupru. Pentru aceste două aliage compoziția se indica arătându-se câte părți de aur, respective câte părți de argint, se afla în 1000 părți aliagiu; aceasta indicațiune se numește titrul aliagiului monetar. Aliagele monetare de aur și cele de argint se întocmesc cu mare exactitate; însă, fiind-ca este preste puțină, la fabricarea monetelor dintr'însele, a face ca fiecare moneta să aiba exact același titru, statul tolerează prin lege o mica variațiune în compoziție la monete, care se numește toleranța de titru. Când dara se specifică, ca o moneta are titrul legal 900 aur cu o toleranța de 2 la mie în mai mult sau mai puțin, trebuie să înțelegem, ca bucată de aliagiu, din care constă acea moneta, poate să presinte o variațiune în

titru dela 898 până la 902. Titrul adoptat pentru aliagiul de aur monetar de cătra cea mai mare parte din țeri (Francia, Germania, Austro-Ungaria, Belgia, Italia, România, Elveția, Serbia, Grecia etc.) este cel decimal francez, adica 900 la miie aur cu o toleranța de 1—2 la miie. Mult mai puțin răspândit este cel duodecimal englez, care corespunde la $916\frac{2}{3}$ aur la miie (Anglia, Rusia, Turcia). Aliagiul galbenului austriac este cel mai bogat în aur și are titrul 986 aur și 14 cupru. Titrul aliagiului monetar de argint este aproape în toate țerile 900 cu 2—3 la miie toleranța. Aliagiul monetar de nickel consta în genere din 25% nickel și 75% cupru. Aliagiul monetar de bronz (bronzul monetar) francez este compus din 95% cupru, 4% cositor și 1% zinc. Anglia, Germania, Italia, România etc. au adoptat acest aliagiu pentru monetele lor de mica valoare.

A. de staniu, sînt foarte numeroase cele cu cupru (v. aliage de cupru). A. cu plumb umplu formele mai perfect decît staniu, au o deusitate mai mare și sînt mai fusibile, cînd plumbul e mai puțin decît dubla cantitate a staniului; ele sînt mai puțin albe ca staniul și mai oxydabile. Oțetul disolvă plumbul la A. cu mai mult plumb. Pentru A.-le legale în Francia se cere deci 82% staniu (pentru obiecte de masa și de bucatarie), iar în Austria 10 p. Staniu pentru 1 p. Plumb. A. se întrebuițează și pentru a lipi metalele și pentru foarte multe obiecte turnate (figuri, robinete, țevi, jucarii etc.) A. cu mult plumb devin mai tari la un adaos de zinc, stibiu, cupru (v. A. Britania). **A. cu zinc** sînt foarte ductile și întrebuițate pentru foite de argint (fals.)

A. de tiers-argent, v. Alpacca.

A. Tissier, compus din 27.56 p. Argint, 59 p. Cupru, 9.57 Zinc, 3.42 Nickel și e întrebuițat de argintari.

A. de zinc, cele mai importante sînt cele de cupru (v. Aliagiurile de cupru). Un A. cu fer este foarte tare (Aliagiu tare.)

Alianța, tractat de alianța, învoiala între doue sau mai multe state pentru realizarea unui anumit scop. Se deosebesce de legaturile stabile și organizate între state (s. e. uniunea și federațiunea) prin caracterul ei trecător. A. nu alterează întru nimic independența politica a statelor aliate. Numele A. se da de regula numai tractatelor ce privesc afaceri de resboiu, dar se folosese des și la întruniri particulare. Alianțele pot fi de multe feluri: A. egale sau inegale, permanente sau temporale, generale sau particulare, defensive, ofensive sau mixte.

Alianțe mai renumite au fost:

A. sfîntă, încheiata la 26 Sept. 1815 în Paris între împ. Rusia, al Austriei și regele Prusiei cu scopul de a opri și înabuși ori ce mișcare liberală și democratică și de a guverna conform principiilor religioase crestine. Cu excepțiunea papei și a regentului Engilterei, toți capii încoronăți din Europa s'au alaturat acestei alianțe.

A. celor trei împărați, s'a încheiat la 1872 în Sept. între împ. Germaniei, Wilhelm I., împ. Austro-Ungariei Francisc-Iosif I. și împ. Rusiei Alexandru II. pentru menținerea păcii. S'a desființat la 1879 dupa congresul dela Berlin.

A. triplă, legatura Germaniei, Austro-Ungariei și Italiei cu scop de a se apăra reciproc la cas

de nevoia, s'a încheiat la începutul a. 1883 și se renouiește tot la șese ani; asemenea s'a numit și coaliția Engilterei, Olandei și Svediei contra Franciei, încheiata la 23 Ian. 1668.

A. evangelică, unirea creștinilor protestanți din Germania, pentru apărarea intereselor protestantismului; ea numera câteva sute de subreuniuni cu zeci de mii de membri. S'a fondat la 1887, cînd s'a finit conflictul religios (Kulturkampf) cu Roma.

A. israelită, v. Alliance isr. univ.

Alias, (lat.) altădată, aiurea, altfel, altminterlea; pe de alta parte.

Ali-ben-Abu-Taleb, al 4. calif al Mohamedanilor, n. 602 d. Chr. la Mecca, era cel mai credincios tovarăș al lui Mohamed și barbatul fetei acestuia, Fatima. La a. 656 deveni calif, iar la 661 fû omorît în Cufa. Sentințele, ce i se atribue lui, fură edate de Fleischer (1837), iar »Divanul» s'eu fû tiparit în Bulac la 1840.

Alibi, (lat.) altunde, aiurea; în termin. jurid. proba de alibi se numesce dovada, că acusatul în timpul săvîrșirii unei crime a fost prezent aiurea și nu în locul, unde s'a săvîrșit crima.

Alibunar, com. mare în Ung., cottul Torontal, cu 4322 (1891) loc. (2624 Rom. 1247 Sîrbi, ceialți Germani etc.) și cu un teritor de 8956 Ha. A. e situat în capetul de nord la »Valul lui Traian», ce se estinde până la Cubin. Se susține, că aici ar fi fost rezidența lui Attila. Se amintesea prima data la a. 1695. Ca punct strategic a avut rol în resboiul de recucerire contra Turcilor (1788) și în resboiul civil din 1848/9, cu care ocaziune (12 Dec. 1849) a fost aprins de insurgenții, comandați de Damjanics, biserica a fost profanată, iar archiva nimicită. În apropierea comunei se află *Mocirla dela A.*, care în secl. trecut a fost de estensiune foarte mare, dar acum e redusa prin mai multe canalisari. Terenul salitros s'a exploatat prin fabricarea de salitru până în 1860.

Alicante, 1) provincie spaniolă lângă M. Mediterana, cu areal de 5660 km². și 433,050 loc. 2) Capitala A. situată lângă M. Mediterană, cu port însemnat; oraș fortificat, are 40,115 loc. Comerțiu, navigațiune și industrie înfloritoare. Renumit e vinul de A., numit și *vino tinto*, dupa culoarea sa închisa.

Alice, plumb merunt pentru vînat, se prepară din aliagiu de arsenic cu plumb. Aliagiul topit și turnat în apa se preface în globulețe rotunde, pe cînd plumbul singur în lacrimi lungarețe. Plumbul se topește la un loc cu arsenic (piatra de musce, ori realgar, 0.3—1%) și aliagiul topit se lasă să cadă prin nise site de desimi diferite dintr'un turn de 30—40 metri de înalt în apă, deasupra căreia se afla un strat de oleiu ori de grasime. Alicele se pot fabrica ași și cu mașini centrifugale. Alicele uscate apoi se sortează dupa marime, se poleesc prin rotarea într'un butoiș cu puțin grafit și se lustruiesc. În comerțiu alicele se vînd dupa numeri și numiri de vînat. Se fabrică și alice cu antimon în loc de arsenic. Afară de vînatoare, alicele se mai întrebuițează la curățirea sticlelor, cari însa trebuiesc clătite bine, caci la din contră, rămînd plumb și arsenic, dau lichidele acre (vin, oțet etc.) combinațiuni otravicioase.

Alice, Maud Mary, mare ducesă de Hessa, nasc. 25 Apr. 1843, a doua fiică a principelui Albert și a reginei Victoria de Anglia; † 1 Iulie 1862 casatorită cu principele Ludovic de Hessa, (dela 1877 mare duce Ludovic IV.), o neobosită binefacătoare și îngrijitoare a saracilor și bolnavilor; a fondat societatea Alice; † 14 Dec. 1878.

Alidada, instrument geometric pentru măsurarea unghiurilor.

Alienare, înstrăinare, vânzare, turburare.

Alienațiune mentală, turburarea minții, nebunie, aiurare.

Istoricul tratării alienaților și literatura lor. Egiptenii, Indienii, Persii și alte popoare orientale, din cea mai adâncă vechime, considerau pe nebuni nu ca pe bolnavi, ci ca pe nisce ființe superioare, inspirate de zei și demne de venerațiune, cum fac Musulmanii până astăzi. Elinii începura mai întâiu a trata alienațiunea mentală ca o boală de creeri. Hippocrate (460 până 377 a. Chr.), parintele medicinei, este și autorul psihiatriei. Asclepiade din Bitinia (124 a. Chr.), pe lângă tratamentul somatic, recomanda și pe cel psihic, cu deosebire musica. Cu caderea civilizațiunii antice cașu și psihiatria și, dupa introducerea creștinismului, ea nu mai era considerată ca știința. Nebunia, fiind privită de creștini ca o stăpânire a diavolului, ori ce tratamente medicale încetara, și în locul lor se aplicau rugăciunile, exorcismul, bataile și tot felul de schingiuiri pentru alungarea diavolului. Spre a-i mântui sufletul de satana, bietul alienat era torturat, pus în lanțuri, închis în colivii de fier, lasat gol sa rataceasca prin paduri, sa moara de frig și de foame; era tratat mai reu ca fiarele selbatice; și de multeori era ucis fara mila, sau ars de viu pe rug. Într'un singur ducat episcopal perira pe eșafod în câțiva ani 6500 de alienați. Erat alungați, ca necurați, chiar de familiile lor. În tot evul mediu nebunii numai la Mohamedani aflau un tratament mai uman. Arabii, cari continuara a cultiva medicina clasioa, înființara cele dintăiu spitale de nebuni, încă din veacul al VII. În Spania erau numeroase asomenea așezaminte. Dupa alungarea Maurilor însa locul asilelor de alienați îl luă inchișițiunea. Și astfel aceasta parte a istoriei, cea mai puțin cunoscută, este și cea mai trista până pe la începutul veacului nostru. De abia în a doua jumetate a veacului trecut se înființara, mai întâiu în Anglia, primele spitale creștine de alienați, în cari începura a se aplica tratamente științifice. Insa adevărata reforma o făcu, în timpul revoluțiunii celei mari, francezul Pinnel, numit cu drept cuvânt apostolul umanității. De atunci se respândi cultivarea psihiatriei și începura a se înființa instituțiuni psihiatrice în toate țerile civilisate.

Ca remedii în contra alienațiunii, în casuri mai ușoare și aproape de însarătoșare, se în-trebuințeara și distracțiunile intelectuale; bine înțeles, pentru persoane deprinse cu știința și literatura. În est mod s'a produs un ciudat fel de literatura a nebulilor, care își are scriitorii și cei din centrele sale de activitate. În Anglia cea mai mare parte a instituțiunilor de alienați au căte o tipografie, din care ies publicațiuni de tot felul: romane, poesii, jurnale și reviste. Alienați nu numai redacteara scrierile, dar tot ei

și sunt și lucrătorii tipografiei: culegători, corectori, mașiniști și, daca trebuie, legatori. Organele cele mai cunoscute ale noiei prese sunt: the New Moon, Excelsior, the Morning side Mirror, the York Star, the Opal, the Gartnavel Gazette etc. Publicitatea lor însa e foarte restrânsa; aceste foi se schimba între deosebite case de sanătate și sunt privite ca rarități bibliografice și ca nisce curiosități literare. (Vapereau, Dictionnaire universel des litteratures.) Intre ele sunt uneori lucrari, cari se disting prin serioșitatea cuprinsului și frumșeta formei. Un alienat din institutul Chricton, în Anglia, a scris o serie de articoli biografici și critici despre nebuni, cari s'au distins în viața lor ca savanți, ca filosofi și poeți. Și, în afara de sfera literaturii psihiatrice, nu se afla oare bucați clasice, scrise de autorii lor în momente de seninatate a alienațiunii? Într'un asemenea moment a scris faimosul Gilbert frumoasa sa poesie Adieu x îla vie, în hotel-Dieu, înainte de a muri. Trei din cele mai frumoase poesii ale lui Eninescu: De ce nu-mi vii, Kamadeva, La steaua, sunt scrise dupa eșirea din casa de sanătate, unde, dupa un scurt interval, a trebuit sa se întoarca iarăși. Studii psihiatrice avem în limba româna dela Dr. A. Sutz, primul care a cultivat la noi aceasta ramura a medicinei, și dela Dr. G. Milețci, medicul primar al ospiciului din Craiova, facut sub conducerea sa dupa noua sistema pavilionara.

[M. Strajanu.]

Combaterea alienațiunii mentale, institute de alienați. Statul are datoria a înlatura dupa putința cauzele, cari produc boale mentale, a apara societatea în contra alienaților periculoși, a protegia toți alienații și a le procura cautare medicala. Dintre cauzele, cari produc boale mentale, combatem mai ales Pelagra prin îmbunatășirea tuturor condițiunilor igienice ale satenilor și prin oprirea consumațiunii de porumb necopt și stricat; Alcoolismul prin școale, prin preoți și învețatori morali, devotați misiunii lor, cari poavățesc populația despre consecințele abuzului beuturilor spirtoase; Sifilisul prin cautarea gratuita a boalelor venerice în spitale și la domiciliul bolnavului. Alienații periculoși se interneaza în institute speciale în interesul siguranței publice; dar și interesul propriu al alienaților în general reclama izolarea lor într'un ospiciu, caci prima condițiune pentru vindecarea alienaților curabili este departarea lor din mediul, în care au trait. Alienații incurabili, liniștiți, nepericuloși, pot fi cautați în familiile lor. Alienații criminali se isoleaza în desparțiri osebite ale institutelor de alienați. Nimeni nu poate fi internat într'un institut de alienați public sau privat, nici isolat ca alienat în locuința sa propria, fara aprobarea autorității judiciare, care ia totodata mesuri pentru interdicțiunea bolnavului și pentru instituirea unei curatele. Afara de regulile igienice generale ale spitalelor, institutele pentru alienați trebuie sa mai îndeplineasca mai multe condițiuni speciale: sa dispuna de nișoaze pentru ocuparea alienaților: nișii și gradini pentru lucrari de agricultura și de gradinarie, ateliere pentru exercițiul de meserii, sala de cetire, caci munca este un mediu therapeutic (medicament) pentru alienați. Spitalul pentru bolnavii de boale mentale nu trebuie sa aiba nici forma și aspectul nici organizațiunea

unei închisori; bolnavii trebuie să se bucure de acel grad de libertate, care este compatibil cu boala lor, și tot personalul trebuie să trateze cu blândețe chiar pe alienații nesupuși și maniaci (furioși). În Belgia s'a'n creat de mult timp colonii de alienați, dintre cari cea mai principală la Gheel. Familiile din acea comuna rurala iau sub îngrijirea lor unul sau mai mulți alienați, cari apoi traiesc în siuln familiei ca și când ar face parte dintr'însa, participa la lucrările agricole și sînt din când în când vizitați de medical coloniei. În Bavaria exista done colonii analoge la Pfliegham și Gabersee. În regatul român îngrijirea alienaților este regulată printr'o lege specială din a. 1894. (Lit.: A. Sutz, Alienatul în fața societății și a științei. București 1877. — Darea de sama asupra primului congres medical român. București 1885. — I. Felix, Raporturile generale despre serviciul sanitar al regatului României pe a. 1892, 1893, 1894. București 1893, 1894, 1895.) [I. Felix.]

Referințele de drept ale alienaților. Alienajinea mentală, adeca turbnarea facultăților intelectuale, este o cauza de interdicțiune (v. ac.) Codicele civ. rom. (art. 435) distinge trei feluri de alienațiuni mentale: *imbecilitatea*, care cuprinde și *idiopia* (fatuitas), smintirea sau demența (insania) și *nebunia cu furie* (furor). Tribunalele pot pronunța interdicțiunea ori și când desechilibrul minții ar fi astfel, încât majorul nu mai poate sa se cărmuiasca singur, deși ar avé chiar câteva intervale lucide. Bine înțeleș, că aceasta stare sufleteasca nu este a se confunda cu aceea a risipitorilor, cari se pun sub consiliu judiciar (art. 458 nr. Cod. civ.) Dispozițiunile art. 503 și 901 Cod. Napoleon, netrecînd în textul român, în Rom. actele facute de un smintit nu se pot ataca, decît în condițiunile art. 449 român. Celelalte texte relative la materia sînt: art. 155, 435, 448, 455 Cod. civ. — Legiuirea rom. s'a mai înauviț cu legea din 15 Dec. 1894 asupra alienaților. Din punctul de vedere pe a l relațiunile de drept ale alienaților sînt regulate în R. om. prin art. 57, 389 n. 8, și 393 n. 2, Cod. penal, iar în U. g. prin §§. 76, 301 și 303 ai legii penale.

Alieni juris, (lat.) în dreptul roman: supus potestații altuia. *Homo a. j.*, om dependent, supus altuia, contrarul dela *homo sui juris*, om independent, de sine statator.

Alifie, (unguentum), amestec de oleinri grase cu seu, ceara, reșina etc., la cari adeseori se mai adanga corpuri solide pulverisate sau soluțiuni. În timpul din urmă se folosese ca vehicul glycerina, vaselina ori lanolina. A. are o consistență moale, nusuroasa, cam ca untura de porc, se aplica pe piele și pe locurile cu rane, și influințeaza mai întain în mod mecanic prin grasiunea lor, înconjurând rana ori pielea cu un strat apertor, aperiind-o de iritațiuni, facînd-o moale și pufoasa. prin ceea ce se împedeca uscarea și creparea și se micșoreaza evaporarea. În alte casuri materiile conțiuute în A. au influința direct chimica asupra locurilor raniute ori umflate unse, și dupa proprietățile ei oficinale sau împedeca o separațiune prea mare (A. domolitoare), sau activeaza separațiunea (A. iritatore). Uneori A.-le se aplica și pe locuri mai mari sanatoase, cu scopul ca materiile active din ele sa între prin piele în circulațiunea generală a sîngelui și sa

aibă efecte viudecătoare. Așa s. e. se folosesc alifiate de mercuriu și iod. Cele mai importante A. sînt: *A. regală* (unguentum basilicum), amestec de 45 p. unt-de-lenu, câte 15 p. de ceara galbena, colofoniu (sacâz) și seu și 10 p. terpențiu; *A. de cantaride* (u. cantharidum, irritans); *A. de ceard* (u. cereum), amestec de 7 p. unt-de-lenu de Provence și 3 p. ceara galbena; *A. de cerusă* (u. cerussae; u. album simplex), amestec de 3 p. cerna și 7 p. alife de parafina; *A. de cerusă cu camfor* (u. cerussae camphoratum), este alife de cerusa cu 5% camfor; *A. de plumb Hebra* (u. diachylon Hebrae), amestec de porți egale de blastru de plumb cu oleiu de iu; *A. de elemi* (u. elemi, Balsamum Arcae), amestec de porți egale de elemi, terpențiu venetian, seu și untura; *A. de nalbă* (u. flavum), amestec de 500 p. untura (colorata în galben prin digerarea de 10 p. curcumă) și câte 30 p. de ceara galbena și reșina de brad; *A. de glycerină* (u. glycerini), 1 p. tragaț, 5 p. spirt, încalțite cu 50 p. glycerina într'o baie de vapori; *A. cenușie de mercuriu* (u. hydrargyri cinereum, u. neapolitanum), 10 p. argint viu, 7 p. seu și 13 p. untura; *A. albă de mercuriu* (u. hydrargyri album, u. h. amidato-bichlorati), 1 p. precipitat alb, 9 p. alife de parafina; *A. roșie de mercuriu* (u. h. rubrum), 1 p. oxid de mercuriu, 9 p. alife de parafina; *A. de jodkaliu* (u. kalii jodati), amestec de 20 p. jodkaliu, 10 p. apa și 170 p. alife de parafina; *Cold-cream* (u. leniens), o A. foarte moale, alba, folosita mai cu sama iarua în contra asprimei pielii, e preparata din 4 p. ceara alba, 5 p. spermauet, 32 p. oleiu de migdale, 16 p. apa și 1 p. oleiu de rose, adeseori și cu puțina glycerina; *A. de ochi* (u. ophthalmicum), 30 p. oleiu de migdale, 19 p. ceara, 1 parte oxid de mercuriu; *A. oxigenată* (u. oxygenatum), 50 p. untura cu 3 p. salpetru încalțite și amestecate mereu pîna ce pierd reacțiunea acida; *A. de parafină* (u. paraffini), 1 p. parafina tare cu 4 p. parafina lichida; *A. de plumb* (ceat de plumb, u. plumbi), amestec de 92 p. untura cu 8 p. acetat de plumb; *A. de plumb tanată* (u. plumbi tannici, u. ad decubitum), amestec de 1 p. tainu, 2 p. acetat de plumb, 17 p. untura; *A. de plop* (pomada de plop, u. populi, populenum), 1 p. muguri proaspeți de plop, ferți în 2 p. untura pîna evaporaza umiditatea, și apoi presate; *A. de rose* (u. rosatum), amestec de 50 p. untura, 10 p. ceara alba și 5 p. apa de rose; *A. de rosmarin* (alife de uervi, u. rosmarini compositum, u. nervinum), amestec de 26 p. untura, 8 p. seu, 2 p. ceara alba, 2 p. oleiu de nucșoare și câte 1 p. de oleiu de rosmarin și oleiu de boabe de juniper; *A. de archit* (u. sabinae), 1 p. extract de archit, 9 p. alife de ceara; *A. de vîrsat* (u. tartari stibiatu, u. stibiatum), amestec de 2 p. tartrat de voinat și 8 p. alife de parafina; *A. de terpențiu* (u. terebinthinae), amestec de porți egale de terpențiu, ceara galbena și oleiu de terpențiu; *A. de zinc* (u. zincu), amestec de 1 p. oxid de zinc și 9 p. untura. (V. și blastru.)

Aligarh, o parte a sesului aluvial dintre Ganges și Dșamna (India), pamîntul da și 3 recolte pe an. Capitala A. cu 61,730 loc., fort cu garuisoana engleza, are un gimnasiu, tribunal etc.

Aligator, numit și caiman, un reptil din ordinul crocodililor, are capul turtit, botul lat, lung, plan, aproape neted. Corpul e acoperit cu plăci cornoase. Are 4 picioare cu câte cinci degete, cu ghiare tari. Ajunge o lungime de 4 m. Se mișcă cu anevoie pe uscat, înnoată însă foarte repede. Traiesce în Brasilia și Guiana. În sudul Statelor unite se afla *Alligator niger*; în Brasilia se afla și aligatorul cu ochelari (*Champsia sclerops*), în Missisipi *Alligator lucius*. Se nutrește cu pești, ataca caii, pe om foarte rar. Depune câte 100 oue în cuiburi anume facute pe țărmurile apelor. Se prinde cu rețele și curse, se împușca prin ochi sau i se sdrobesce capul prin lovitură. Pielea se folosește la încălțăminte, la șele de cai; untura la mașini. Carne nu e gustoasă. [M.]

Alighieri, v. Dante.

Alignement, (*franc.*) pe câmp o linie de orientare, fixată prin două obiecte; împrennarea stelilor prin linii oabile spre determinarea mai lesnicioasă a pozițiilor lor; ca term. milit. direcțiunea liniei de front.

Aliluia, (*evr.* din: Hal = vine, ili = Dđeu, u = landați și i a = Dđeu, prescurtare din Iehova), însumă: Vine Dđeu, laudați pe Dđeu. A. este cântare de lauda introdusă de la Iudei la creștini, cu deosebire la întonarea psalmilor. În special se cântă în postul mare la începutul Utreniei în loc de: »Dđeu este Domnul . . .«

Alima, (Kuuja), un riu lateral al râului Congo în Africa, isvorea aproape de isvoarele râului Ogove. Pe țărmurile lui sînt trei stațiuni franceze.

Aliman-Mirtaza, insula în Dunare, mai sus de satul roin. Bistret, j. Dolj.

Alimănesci, numele mai multor localități în Rom., j. Argeș și Olt; mai însemnata e com. rur. A. din j. Olt, plasa Siul-de-sus, cu 1560 loc. agricultori; aceasta comună după legenda înainte cu mai bine de 300 ani a fost pradată de Turci chiar într'o ăi de Pasci, pe când poporul se afla în biserică; căți au putut scapa în padure s'au ocrotit lângă turma unui cioban numit Ali ori Aliman, apoi întemeiara un nou sat și-l numira după numele ciobanului. În comuna se afla o moara cu aburi.

Aliment, *regim alimentar*. Alimeute sînt substanțe, pe cari le mîncăm și bem spre a potoli foamea și setea, spre a conserva starea normală a organismului, spre a înlocui materia pierdută prin funcționarea organelor. Alimentele trebuie dar să conțină materii identice cu cele, din cari este compus corpul omenesc, cu cele cari se descompun și cari sînt apoi scoase afara din organism. Pentru a determina valoarea nutritivă a fiecărui aliment în parte, descompunem alimentele compuse, pe cari ni le da natura, în corpuri mai simple. Imparțim dar alimentele simple în alimente albuminoide sau cuaternare, compuse din: azot, carbon, hydrogen și oxygen, cari alimente sînt mai nutritive (albumina, fibrina, caseina, gluten, legumina); în corpuri grase de origine animală și vegetală, compuse din: carbon, hydrogen și oxygen, și în alimente ternare sau carbohidrate, lipsite asemenea de azot ca și grăsinile și compuse din carbon, hydrogen și oxygen. (amidon, dextrina, zahar, glicose). Afara de azot, carbon, hydrogen și oxygen alimentele organice mai conțin materiile minerale necesare organismului: pucioasa, fosfor, calce, fier, potasa, soda,

chlor. În natură nu găsim alimente simple ci numai alimente compuse, astfel s. e. laptele se compune din apa, caseina, albumina, unt, lactoasa sau zahăr de lapte și din saruri minerale. Fisiologii au stabilit, ca un om adult trebuie să consume în 24 oare: 105 grame materii cuaternare, 56 grame grase și 500 grame carbohidrate, aceste proporțiuni sînt însă pasibile de variate modificări, chiar deprinderea face pe omul capabil să manînce o cantitate mai mică de substanțe azotate și să producă munca necesară. Alimentele cele mai hranitoare sînt cele din regnul animal: lapte și derivatele lactelui, ouă, carne, pește. Regnul vegetal ne da câteva alimente hranitoare, precum cerealele (grâu, secară, porumb, orz), pastaioasele (linte, mazere, fasole, bob.) Afara de cartofi și de câteva alte radacini alimentare, de ciuperci, de fructele dulci, de fructele și semințele uleioase, celelalte alimente vegetale sînt foarte sarace în materii nutritive. În general regimul alimentar animal ne face mai capabili la muncă, decât cel vegetal, regimul alimentar cel mai potrivit pentru om este însă cel mixt, compus din alimente animale și vegetale. În timpul postului recurgem la substanțe vegetale mai bogate în azot, ca pastaioase și pâne. Copilul nou nascut sînge din țitele mamei sale alimentul cel mai perfect, lapte, care posedă compoziția potrivită cu trebuințele corpului copilului, care conține materiile organice și minerale necesare pentru creșterea și pentru regulată funcționare a tuturor organelor. Multe alimente au trebuința de diferită preparațiune spre a pute fi mîncate, precum macinare, fermentare, coacere, fierbere, frigere etc. Alimentele bogate în apa se descompun lesne și dobîndesc atunci calități vatamatoare (lapte, carne, pește, stridii etc.); oprim descompunerea lor prin pastrarea lor la temperatura scădută, de cel puțin 4° C, prin oprirea contactului lor cu aerul atmosferic, prin diferite moduri de preparațiune, cari le apara de fermentațiune. Alimentele preparate astfel, ca să se poata pastra mai mult timp fara a se strica, le numim conserve alimentare. Pe lînga adeveratele alimente mai consumam diferite condimente, menite a face mîncările mai gustoase, a stinula organele digestive la lucrare mai energică, precum ardeiu, piper, muștar, hrean, oțet. Beuturile fac parte din alimente, apa joaca un rol important în corpul omenesc și animal, ea este vehicul, care transportă materiile nutritive în toate organele, în interiorul celei și care scoate din organism, din celula, materiile usate și netrebnice. Beuturile alcoolice nu sînt alimente, ele nu sînt de nici un folos pentru organismul sanatos, ele pot însă servi ca medicamente în casuri rare. Sănătatea, natalitatea, mortalitatea, toată prosperitatea unui popor, starea lui morala și materiala depinde de calitatea și de cantitatea alimentelor și beuturilor, ce el consuma. Este dar necesar ca bărbații, cari cărmuesc statul, să conducă astfel economia națională, ca munca fiecărui cetățean să produca cel puțin strictul necesar pentru familia sa, ca toți cetățenii să fie povățuiți asupra valorii nutritive a diferitelor alimente și beuturi în raport cu trebuințele corpului. (Veđi art.: beuturi, carne, conserve, făina, grăne, lapte, leguminoase, pâne, pește.) [I. Felix.]

Alimentele plantelor, substanțele necesare întreținerii vieții și desvoltării plantelor. Prin diverse metode s'a dovedit, ca alimentul plantelor trebuie neapărat să cuprindă următoarele elemente: carbon, oxygen, hydrogen, azot, sulf, fosfor, potasiu, magneziu, mangan, fier; ca accesorii numai în alimentele moare; calciu, siliciu, chlor, zinc. Aceste elemente le iau prin mijloace și din medii deosebite. Carbonul e luat ori din carbonații și materiile organice absorbite din mediul unde trăiesc, ori direct din anhidrida carbonică a aerului, numai însă dacă planta are chlorophyl și la lumina. Oxygenul îl iau ori din apa, oxizi, saruri, base, corpuri organice absorbite, ori în cea mai mare parte din aer. Hydrogenul îl iau din compozi organici, sarurile amoniacale etc. Cu cele 3 elemente, carbon, oxygen, hydrogen sintetizează hidrații de carbon (glucosa, dextrina, zaharuri, amidon, celuloze) probabil formându-se întâiu aldehyda metilica, ce se polimerizează. Azotul e luat indirect din atmosfera (leguminoase) și din substanțele organice azotoase, transformate de anumite microorganisme întâiu în compozi anionicali, apoi în compozi nitroși și în fine în compozi nitrici (nitrați), ca atari absorbiți, iar azotul cu carbonul, oxygenul și hydrogenul pot să sintetizeze substanțele albuminoide. Pentru sulf, fosfor, chlor, siliciu, calciu, potasiu etc. și ori ce alte elemente, ce ar intra în alimentul plantei, sunt absorbite în stare de saruri: sulfați, fosfați, chlorați, carbonați etc. Observăm, ca substanțele introduse în planta nu constituiesc chiar alimentul ei, ci materialul prim pentru sintetizarea lui; în al doilea loc, e departe de a se cunoaște complet și sigur pentru plante modificările, ce le încearcă substanțele introduse dela exterior, până sa se reconstituiescă substanțele asimilabile și cele pierdute prin funcționare. (Lit.: Detmer Manuel: Technique de physiologie végétale, pag. 1—73; A. Daguillon Leçons élémentaires de botanique, pag. 378. etc.) [S. Șt. R.]

Alimentarii, (lat.) pe timpul împăraților romani fii născuți din pariști liberi dar fara avere, cari primeau până la o anumită etate ajutoare în bani ori alimente din fonduri publice, create cu scop de a spori înmulțirea cetățenilor.

Alimentațiune, 1) nutrire, întreținere; 2) aprovizionarea cu alimente, la armata: întreținerea soldaților și cailor cu hrana; 3) susținerea cuiva cu alimente ori platirea unei rente (pensiune alimentara) spre acest scop în urma unui contract ori a unei sentențe judecatorești.

Alimon, v. Lemnul domnului.

Alimori, (roata de foc), se numesc datina populara de a se aduna tinerii și bețării uor strade între drumurile comunei la un priveghiu (foc), unde își petrec toata noaptea zăpăstii de Pasci cu povestiri, cântece și jocuri. Tinerii iau din acest foc taciuni aprinși, și întorcându-i cu mâna în cerc, formează o roata de foc, strigând: »Alimori mori« și Hăi more (dar și Hai la moară«). Uneori junii renași neînșurați fac o roata învelita în giulituri, paie unse etc. și aprințend-o, o slobod la vale pe coasta unui deal de deasupra satului strigând: Alimori more, fata lui N. N. a ramas nemaritata! [Liuba-Iana.]

Alimoș sau *Alimos*, erou legendar dintr'o balada populara românească. (Cf. colecțiunea de poezii pop. al lui V. Alexandri și G. D. Teodorescu.)

Alinea, alineat, (lat.) șir nou în scriere, paușă, întrerupere; trasatura de condeiu; pasagiu dintr'un ș de lege.

Aliniare, plan și trasatura (franc. tracé), determinat de autoritatea locala pentru cladirile și construcțiunile tangente cu caile publice. Regulamentele comunale prevăd obținerea și urmarea lor pentru a se construi; sancțiunea este amenda și uneori darimarea (art. 385 Cod. penal; 159 Pr. pen.) — Art. 19 din Constituțiune menține dispozițiunile Regulamentului organic în ce privește alinierea și largirea stradelor.

Alior, (botan.), numiți și laptele cucului, l. cânelui și l. lupului din cauza sucului otravicios, alb ca laptele, propriu tuturor varietăților acestei plante (v. Euphorbia). În industria pop. țerancele vapsesc cu A. ouele galbene de Pasci, cum și țesaturile.

Aliorumna, aliruna, la Jornandes (De origine actibus Getarum, secl. VI.), numele vrajitoarelor gonite de Filimer, regele Goților, cari împreunându-se cu Fauni (F. ficarii) au devenit stramoșele Hunilor.

Aliquot, parte dintr'un întreg, care se cuprinde de anumite-ori fara rest în întregul. S. e. părțile aliquote din 8 sânt 1, 2, 4, și se deosebesc de părțile *aliquante* 3, 5, 7. — A. în mnsica v. armonice.

Alisma L. (botan.), gen din familia *Alismaceae*, tribul *Alismaeae*, cuprinde plante herbage perene aquatice, cu flori albe sau roșee, hermafrodite. Periantul cu 6 foliole, 3 externe verzi, 3 interne petaloide și mai mari. Stamine 6, mai rar 9, dispuse în 2 verticile. Carpele în numer variabil, devin la maturitate achene cu semințe, fara albumen. Genul *Alisma L.* cuprinde vr'o 10 specii, ce cresc în Europa, Asia temperata și tropicala, în Africa tropicala, în Australia și America. Specia cea mai comuna este *Alisma Plantago L.*, care crește și prin regiunile noastre și este cunoscută sub numirile populare de: Lim barișu, Limba-braoascei, Patlagina apei și Pod-beal de apa. Ea se atla prin bălți, mlaștini, paraie și pe malurile riurilor și lacurilor. Radacina și frunzele se întrebuintau odinioara în medicina ca preservativ contra turbării. Decocțiunea sau pulberea de frunze de *Alisma Plantago L.* se folosea ca diuretic la boalele de rinichi. Unele din speciile de *Alisma L.* sânt cultivate ca plante ornamentale pentru decorarea basinelor de prin gradini. [Z. C. P.]

Alismaceae, familie de plante *Monocotyledonate* herbageae, perene, aquatice. Ele au frunzele dispuse în roseta și de 2 feluri: unele erecte, petiolate și cu un limb cordiform sau sagitat și proveđute cu nervure reticulate, altele submerse, sesile, cordelate și cu nervure paralele. Florile alburii sânt hermafrodite, mai rar unisexuate. Periantul compus din 3 sevale verzi și 3 petale colorate. Stamine sânt 6 sau mai multe. Ovarul compus din 6 carpele sau mai multe, cari devin achene cu semințe fara albumen. Aceasta familie cuprinde vr'o 12 genuri respândite în toate regiunile globului, afara de regiunile mai reci. Genurile acestei familii sânt grupate în 2 triburi: I. tribul *Alismaeae* cu genurile *Alisma L.*, *Sagittaria L.* etc. și II. tribul *Butomeae*, din care însemnam pe *Butomus L.* cu o singura specie, *Butomus umbellatus L.*, ce crește prin bălțile și locurile mlaștinoase de prin par-

tile noastre. Intrebuintarile acestor plante sânt foarte restrinse, mai toate conțin un suc acru; rhizomul lor uneori este avut în fecula.

[Z. C. P.]

Alispan, (*magh.*) v. Viceconite.

Alışveriş, (*turc.*) trafic, negoț, daravere, tirguală, vîndare.

Aliterațiune, figura de stil, se face prin repetițiunea sau unui singur sunet, ca în celebrele cuvite ale lui Cesar: *veni, vidi, vici; veni, vequi, învinsei*; sau prin repetițiunea a două ori mai multor sunete: *fructe frumoase*; sau în cuvintele compuse, se repeta numai sunetul dela începutul tulpinelor: *ne'nflorit și desfrunzit, înfricat și ne'nfrînat, înverdit și straveșdiu*. Cuvintele pot sa urmeze imediat dupa oalta, ca în exemplele arătate, sau pot fi despartite prin alte vorbe, însa în legatura sintactica unele cu altele: *argint e pe ape și aer în aer* (Eminescu). Uneori se repeta numai sunetele dela începutul sau mijlocul versurilor. În epocile primitive, mai ales la popoarele nordice, la Scoțieni și Scandinavi, aliterațiunea era temelia versificațiunii, ca și cantitatea la Elini și ca accentul și rima astăzi. Organele aspre ale popoarelor sceltice, «*ține Philarète Charles*, au creat o simetrie aspra și grosolana, ca și limba ce vorbiam; aceasta e aliterațiunea. Aceasta simetrie, cașdînd pe radacina, adeca pe înțeleșul cuvintelor, ajuta memoria și facea sa petrundea poesia și legile țerii.» Astăzi aliterațiunea formeaza una din frumșetele limbii, în căcerile tipice, s. e. *bun și bland, cruciș și curmezis, în lung și în lat, multe și merunte, praf și pulbere, lătra la luna*; și mai ales când formeaza o armonie imitativa, s. e. prin vîrfuri vîntul viu *vuia* (Coșbuc). Ea este însa un defect al stilului, când formeaza o cacofonie, s. e. *nu ne numiți numele nănilor*; sau în urmatoarele versuri ale lui Voltaire: *Non, il n'est rien que Nanine n'honore*. (Nu. nu-i nimic, ce Nanina sa nu onoreze.) Uni Francezi confunda aliterațiunea cu a s o n a n ț a, care sta în asemnarea silabelor finale a mai multor vorbe, ce se urmeaza și din care s'a nascut rima în versificațiunea moderna. În versurile poporane și ađi rima nu e uneori decaț o simpla asonanța. (Un studiu amănunțit despre aliterațiune a publicat d. Ovidiu Densușanu în Revista critica-literara, nr. 7—8 și 11—12, a. 1894. Acesta e unicul în limba romăna.) [M. Strajan.]

Aliuș (= Allios), com. mare în Ung., cott. Timiș, cu 1932 loc. Romăni și Germani; în apropiere se afla ruinele unei cetăți vechi. Multe vii și prune.

Alivant, planta, term. botanic pop., v. Lavandula.

Alivenca, alivanca, în Moldova numele unei placinte cu brănză.

Alivenci sau alivinci, term. de choreografie populara, un fel de hora foarte răspădita în Moldova.

Alizari, radacinile de Roiba, Găranța (*Rubia tinctorum* L.) (V. ac.)

Alizarina, pigment, se afla în Găranța (Krapp, *Rubia tinctorum*), de unde a fost estrasa de Robiquet și Collin (1826). A. astăzi se prepara artificial din Antracen (Grăbe și Liebermann 1868), încăt cultivarea Krappului, întins păna deunađi asupra întreg panentului, a încetaț aproape cu totul. A. cristăliseaza în ace roși sublimabile, se topește la 289° C, solubil în alcool, ether și hydroxyd

de sodiu, în apă e greu solubil A. dă cu clorura de calciu, cu saruri de aluminii și de fer compuși colorați insolubili, numiți *verniuri* (Lake). A. serva mai ales pentru vapsitul bumbacului.

Alkaios, (Alcaeus), cel mai vechiu poet liric eolian, n. la Mitylene (Lesbos) prin secl. VI. a. Chr. Fiind unul din șefii oligarhilor, A. luă parte la luptele civile din patria sa, dănd de multe ori însa doveđi de lasitate Exilat de Pittakos, șeful democrat, el caletori prin multe țeri. Grațiat mai tărđiu reintră în patrie, unde a și murit. În serviciul luptelor politice a pus A. și talentul seu poetic. El a scris: ode resboinice, epigrame, poesii erotice, și amare satire. Din toate se pastreaza căteva fragmente. El fu nascocitorul *strofeii alcaice*. (Lit.: *A. Croiset*, Hist. de la lit. grec. t. II.)

Alkamenes, sculptor grec din prima jumetate a secl. V. a. Chr., învetațel al lui Phidias; dupa Pausanias el a proiectat grupa de vest de pe frontispiciul templului lui Zeus din Olympia, reprezentănd lupta Centaurilor cu Lapții.

Alkestis ori Alkesta, în mitol. greca fica regelui Pelias; dupa Omer între mai multe surori cea mai frumoasa; se maritá dupa Admetos, rege în Thessalia; își jertfi propria-i viața pentru a lungi viața soțului seu, dar n'a fost reținuta în lumea do jos, ori a fost eliberata de acolo de catra Herakles. Euripide tractă jertfirea și eliberarea ei în drama cu același titlu.

Alkibiades, politician și militar din Atena, n. la 450 a. Chr.; deși sub tutela nechiului seu Perikles, avu însa o educație neingrijita. Când amic cu Socrate, când tovarăș degeneraților; aci ambițios, aci excentric; ba luptator pentru patrie, ba tradator al ei; bogat și frumos; inteligent și dibaciu, A. era tipul unui periculos demagog. În afacerile publice intra pe la 420, devenind îndata idolul poporului cel de-o fire cu dînsul. Înțelegerii dintre acești doi se datoresce nenorocita expediție din Sicilia (415) și reaprinderea resboiului peloponesic. Tovarașia însa nu ținu mult. Dat în judecata de popor, fiind-ca în noaptea plecării spre Sicilia mutilase toate Hermele, A. trece la Spartani, dăndu-le toate sfaturile spre a nimici pe Atenieni. În curēnd însa fiș igoșnit și din Sparta. Spre resbunare el trece (412) la Tisafarne, satrapul Asiei mici, cautănd a-l departa de Spartani. Preste 5 ani Atenienii il iarta și-l primesc cu triumf în patrie. În 406 este din nou exilat. De astadata A. pare mai matur: se retrage în Tracia. Dupa victoria desavîrșita a Spartanilor el merge în Phrygia la Pharnabaze. Aci afla de complotul Spartanilor în unire cu Cir cel tinēr. Pocaitul A. pornesce la Suza, ca sa demasce totul Marelui-Rege Artaxerxe și sa-l căștie pentru Atena. Pe drum însa o ceata a conspiratorilor il ajușe, îl asedie într'o casa, careia dăndu-i-se foc, ucigașul Atenei pierē în flacari (404). (Lit.: *V. Duruy*, Histoire greque.)

Alkinoos, dupa Odyssea rege al Phaiakilor; fica acestuia Nausikaa conduse pe Odysseus, dupa-ce scapa de naufragin. pe insula Scheria, la total sen, unde gasi scut și ajutor.

Alkiphron, retor și romancier grec eminent; trai probabil în secl. III. d. Chr. Dela el ne-a ramas o colecțiune de 118 epistole, în cari expune în o forma precisa și limba curata viața pescarilor, țeranilor, parasifilor și heterelor din

Atena și jur; material prețios pentru cunoașterea modului de trai și cugetare din timpul după Alexandru Macedoneanul. Ed. Lipsca 1856 de Seiler.

[Dr. Elie Cristea.]

Alkmaion, fiul lui Amphiaros și al Eriphylei; eroul principal în expedițiunea Epigonilor; ucigând pe mama-sa, fu urmarit din partea Erinnyelor; află scapare la Phegeus dela Psophis, care îi dete de soție pe fica sa Arsinoe, dar în urma lui ucis de catra ficiorii acestuia, pentru ca devenise infidel soției sale.

Alkmaioniți, neam nobil din Atena, numit astfel după Alkmaion, strănepot al lui Nestor; vinovați de uciderea aderenților lui Kylon (612 a. Chr.) înaintea altarelor zeilor, întreg neamul fu exilat din Atena, și numai după resturnarea Peisistratiștilor, sub conducerea lui Kleisthenes (510), ajunsera iarăși în posesiunea drepturilor lor.

Alkman, liric grec, n. în Sardes (Lydia); veni ca sclav la Atena, unde deveni liber. A fost capul școlii (poetice) dorice și parintele poeziei lirice la Greci. Lucră pe la mijlocul secl. VII. Productele lui sînt mai ales cîntece de cor, himne, pîane, partenii (cîntece pentru coruri de femei spartane), himenee (pentru juri) și versuri erotice; ele cuprind un spirit senin, vioiu și oarecare naivitate antică. Dela el numirea versului alkmanic, ce consta din tetrametrii dactilici, catalectici și acatalectici. Poeziile lui le posedem numai în fragmente; cel mai mare e un fragment din o partenie, aflat 1855, ați în Paris (papyrus). Tot ce ni s'a pastrat cuprinde tom. III. din Poetae Lyrici Graeci de Bergk, Lipsca 1867 ed. III. [Dr. Elie Cristea.]

Alkmena, fica lui Elektryou, rege al Mykenei și soția lui Amphitryon, caruia îi nascu pe Iphikles, pe cînd din îmbrățșarea ei de catra Zeus, care luase chipul lui Amphitryon, se nascu Heracles, de aici stramoșa Heraclidilor; după moartea soțului ei se marită după Rhadamauthys, fiul lui Zeus. Ca stramoșa Heraclidilor fu mult cîntata de catra poeți.

Alkyone, în mit. greca e amoroza lui Poseidon; ea a nascut pe Hyrieos sau Urieos. Ea represinta norii viforoși de mare. După alt mit Keyx (profundatorul, pasere) e barbatul Alkyonei (pasere de ghița), care pe țernurii urarii își clocește puii. Între cele șapte stele ale Pleiadelor, ce se ved cu ochi liberi, Alkyone e cea mai mare și se numește cloșca, iara celelalte puii.

[Atm.]

Alkyoneus, după mit. greca e ântîiul nascut dintre toți giganti (uriasi), și în lupta gigantilor apare grozav de mare, cît un deal, ca luptaciul îndrasnet și inimic înfrator al zeilor din Olimp. Numele lui însemnează ger și ghița, el e personificațiunea iernii și a tempeștiilor iernatice de mare. Heracles se lupta cu uriașul și îl învinge. Heracles e zeul luminii și caldurii de primavara, iara uriașul repreșuntînd iarna, urmează sa fie inviis. O asemenea personificațiune e Geryoneus (v. ac.) A. în poveștile romînesci e reprezentat prin uriașul Gerila și alții. [Atm.]

Alla breve, (musica), se numește tactul de doue jumetați, care se însemnează prin $\frac{2}{4}$.

Allah, (*semit.*) (contras din art. al și din ilah = el) numele lui Dumnezeu, folosit la Mohamedani. Mohamed a aflat conceptul singurului Dumnezeu la Arabi, și apoi 'l-a mai purificat după

înevețatura Iudeilor și după cea a creștinilor, dar eschînd ori ce pluralitate a persoanei dumnezeesci.

Allahabad, oraș indo-britic lângă Ganges și Dșamua, capitala provinciilor de nord-vest cu 176,770 loc., centru militar. Loc vestit pentru pelerinagiul Înșilor. Englezii 'l-au ocupat la 1831.

Allamanda, gen de plante din familia *Apocynaceelor*, tribul *Carisseelor*. Cuprinde arbori sau tufe cațaratoare, cu foile verticilate, la basa cu glandule. Florile, ce formează un racem terminal lax, sînt galbene sau violacee. Caliciul e pentapartit; corola are tub cilindric dilatat la gura. Speciile geunlui *A.* cresc în America de sud și se cultiva la noi în floraria caldă. [A. Pr.]

Alla mente, term. musical = ex abrupto, nepregatit.

Alla militare, term. musical = militaresce, energetic.

Allantiasis, intoxicațiune prin carnați.

Allantois, beșica fina în corpul embrionului; din partea esteroara a acestei beșici cu timpul se formează șinoara buricului și placenta; din cea interioara se desvoalta beșica urinului.

Alla Palestrina, term. musical, în stilul lui Palestrina, în stil nobil bisericesc.

Alla polacca (*ital.*) term. musical, în tactul polonaisei.

Alla prima, (*ital.*) procedeu, maniera de pictura, la care materia, pe care se lucrează un tablou, nu se prepara anterior cu oleu și după terminarea picturii nu se folosesc colori transparente (lacuri).

Allargando, term. musical, rarind sau largind mișcarea.

Allata, v. Illata.

Allatiu, *Leo*, Allatios, scriitor renumit, n. din pariți greci pe insula Chios la 1586, a studiat în Roma filosofia, teologia și medicina, a funcționat în Roma ca profesor la colegiul grecesc, a tradus și explicat în limba latina mai mulți autori grecesci, indeosebi a lucrat prin opuri literare de valoare pentru umirea ambelor biserici pe basa celor decretate în conciliul dela Florența (1439); † ca custode al bibliotecii vaticane în 1669.

Allatura, v. Zestre.

Alla Turca, (*ital.*) term. musical, în maniera muzicii turcesci.

Alla zoppa, (*ital.*) term. musical, schiopatînd. **Allectores**, perceptorii de contribuțiuni sub împerații romani.

Allugat, v. Alegațiune.

Allège, (*franc.*) vapor mic de port cu destinațiunea de a sta în ajutorul corabiilor la întrarea ori eșirea din porturi.

Alleghany, (pron. alligheni), 1) sistem de munți în partea estica a Americii de nord, constînd diu mai multe (6—12) șiruri paralele de diferite numiri (Munții vineți, Catskill, Adirondac etc.); se întind în direcțiune nord-estica, aproape paralel cu țernul Oceanului Atlantic, în lungime de 2500 km. și 200—300 km. lațime; sînt traversați de multe vai curmezișe (traverse). A. formează culmea despartitoare între basenul Oceanului Atlantic și acel al lacurilor mari și al rîului Missisipi. Înălțimea medie a muștilor e de 900 m.; piscul cel mai înalt e Black Dome, în munții negri, de 2044 m. Munții A. sînt bogăți în fier,

carbuni de piatră și sare. 2) A., riu în America de nord; isvoresce în munții Pennsylvaniai, la Pittsburg se unesce cu Mononguhela și formează riuul Ohio; e navigabil.

Allegheny-City, oraș industrial în Pennsylvania lângă riuul Allegheny, în fața orașului Pittsburg, cu 105,287 loc.; observator astronomic, comerț însemnat.

Allegiance, (*engl.*) în term. jurid. engl. supunerea naturală și legală, cu care datoresc cetățenii domnitorului constituțional. *Oath of A.* jurământ de supunere.

Allegramente, (*ital.*) term. de expresiune muzicală = cu veselie.

Allegretto, (*ital.* musica), prescurtat *All^{to}*, diminutivul dela *Allegro*, term. de mișcare echivalând aproape cu *Andantino* și având metronomic 84—120 timpi pe minut, ceea ce-l face a admite o mulțime de nuanțe: *vivace*, *scherzando* ș. a. Se da câte odată acest nume însuși bucații scrise în aceasta mișcare.

Allegri, *Grigorio*, n. în Roma pe la 1590, † tot în Roma în 18 Febr. 1652; studiile muzicale le-a făcut sub Nanini și a fost cântăreț în capela papală. Renumit prin compoziția *Miserere* — psalmul 57 — care și astăzi se cântă de capela papală de două coruri, cel distău în 5, cel de-al doilea în 4 voci, miercuria la 4 oare în septemăna patimilor. Publicarea acestei compoziții era sub afurisenii papale interzisă. Ascultându-l Mozart de două ori a pus-o pe note, și în a. 1771 s'a tiparit în Londra, mai târziu și în Paris și în Lipsca.

Allegrissimo, term. music., foarte iute, foarte repede, identic cu *presto assai*.

Allegro, term. music., iute, repede, termen de mișcare.

Allemanda, dans vechiu german în tact $\frac{3}{4}$ ori $\frac{3}{8}$, seamana cu cunoscutul »Ländler«.

Allen, *Grant*, naturalist și romancier engl., n. 1848 în Kingston (Canada), absolva universitatea în Oxford, și se dedică cu zel direcțiunii darviniste, în care e privit de unul dintre cei mai apți reprezentanți.

Allen, struguri; corcitură de vițe europ. și amer., de culoare galbenie, cu aroma plăcută. Nu rezista filoxerei.

Aller, afluent al riuului Veser, 162 km. lung.; în parte navigabil.

Allersheim, sat în Bavaria lângă riuul Ries; aci au învins Francezii pe Bavarezi sub Mercy, care cașd în lupta (1645).

Allia, afluent din stânga al riuului Tibru, din sus de Roma; aci au batut Gallii pe Romani în 18 Iulie (dies alliensis) 390 a. Chr.

Alliance israelite universelle, societate întemeiată în Paris la a. 1860 prin mai mulți Evrei de frunte (*Ad. Crémieux*, *Alb. Cohn* etc.), acum lațita preste toată suprafața pământului. La 1891 avea 30,626 membri. Scopul societății este apărarea iudaismului și emanciparea Evreilor de sub toate legile excepționale. Comitetul central de 60 membri residea în Paris. Subcomitete se afla în toate statele. În Ungaria s'a lațit societatea dela 1868 și numera foarte mulți membri, astfel încât unul din comitetele principale se afla în Budapesta. Societatea în fiecare an ține o adunare generală în Paris. Taxa de membru e de 3 floreni.

Alliaria Adans. Subgen de plante din genul *Sisymbrium* L. din familia *Cruciferae*, tribul *Sisymbrieae*. Se distinge de *Sisymbrium* prin portul seu, prin frunzele sale dințate sau aproape întregi, cordate sau deltoidee și prin semințele cu tegumentele striate. Cuprinde numai 2 specii, una crește în Europa până în India, cealaltă crește în Himalaya. Dintre acestea însemnam pe *Alliaria officinalis Adans.* (sau *Sisymbrium Alliaria Scop.*), care crește și prin părțile noastre și este cunoscută sub numirile vulgare de: *Usturoița*, *Aiușor*, *Voinicică*, *Vindecuța* etc. Este o planta erbacee anuală cu flori albe, dispuse în raceme terminale. Ea crește prin locurile umbrase din paduri, tufisuri, crânguri și prin gradini; când este proaspătă are un miros și un gust de usturoiu, datorit *sulfurului de allyl*, ce conține, și pe care îl pierde prin desecațiune. Frunzele de *Alliaria officinalis Adans.* se întrebuințau în medicina ca depurative și diuretice. Semințele sale pulverisate pot fi utilizate spre a face sinapisme ca cele de muștar, cu deosebirea, ca acțiunea rubefiantă se observa abia după câteva oare. Sucul acestei plante, care este foarte acru, se folosește spre a pansa ranile și ulcerile rele, lucrând ca escitant. [Z. C. P.]

Allier, afluent navigabil al riuului Loire în Franția, 375 km. lung. După el e numit Departamentul A., cu areal de 7380 km². și 424,382 loc., capitala Moulins.

Allion, deal (326 m.) la vărsarea Cernei în Dunare. La poalele lui a îngropat Kossuth 1848 coroana Ungariei.

Allium L. gen din familia *Liliaceae*, tribul *Allieae*, cuprinde plante erbacee cu bulbi tunicați, cu frunzele radicale, mai adesea înguste, lineare, plane sau fistuloase, uneori proveșute de o teacă foarte lungă, ce îmbrățișează ramura aeriana. Florile sunt numeroase și dispuse în nmebele terminale. Periantul cu 6 divisiuni, în 2 verticile; androceul cu 6 stamine. Ovarul trilocular, devine la maturitate o *capsulă*, ce se deschide prin 3 valve. Toate speciile acestui gen conțin un oleu volatil sulfurat, care le da un miros particular. Genul *Allium* L. conține vr'o 250 specii, ce cresc mai cu samă în Europa, în nordul Africeii, în Abessiuia și în Asia extra-tropicală; unele se mai gasesc prin America de nord și în Mexic. Multe din speciile acestui gen cresc spontanee și prin regiunile noastre, așa este *A. Ursinum* L. numit în popor *Leurda* sau *Aiu* de pădure, crește prin padurile umede și umbrase până în regiunea montana superioară. *A. Rotundum* L. vulgar Pur. *A. Scorodoprasum* L., numit de popor *Aiul șerpelui* etc. Unele specii de *Allium* L. se cultiva foarte mult pentru trebuințele culinare precum: *A. Cepa* L., numita popular *Ceapa*. *A. sativum* L., numita de popor *Usturoiu*, *Aiu*. *A. Porrum* L., numita vulgar *Pras* sau *Ceapa blândă*. *A. Ascalonicum* L., vulgar *Hașme*. *A. Schoenoprasum* L., popular *Arpăcica*, *Arbagic* etc. Unele se cultivă ca plante ornamentale pentru frumșeța florilor. *Allium sativum* L. întrebuințat în medicina ca vermifug; iar poporul nostru întrebuințează *Usturoiul* contra diverselor boale, adesea în legatură cu descântăcele. [Z. C. P.]

Allmann, *George James*, zoolog, n. 1812 în

Cork, profesor în Edinburg dela 1855—1870, pâna la 1883 a fost president al societății Linnæan Society. El a tractat polipii hydroizi ai expedițiilor dela golful american și Challenger; a scris: »Monograph of the Freshwater Polizoæ» (1856) și Monograph of the Gymnoblasic Hydroids» (1871—1872).

Allobrogi, (Allobroges, »locuitorii teritorului strain»), popor celtic în Gallia narbonica, între Isara (Isère), lacul Genf și Rhodanus. Fiind aliați Carthagineului, au fost supuși Romanilor de Quintus Fabius Maximus la 121 a. Chr., care a și primit conumele de Allobrogicus; din popor resboinic A. au devenit cu timpul popor agricol. Capitala lor a fost Viena (Vienna), iar orașul lor de graniță în spre Helveția, Geneva (Genf).

Allochroic, (*grec.*) în colori variate.

Allochroit, mineral, variație de grenat ordinar.

All' octava, term. music., care arata, ca o voce sa execute un pasagiu în octava cu o alta voce.

Allodoxia, (*grec.*) alta parere; în teologie se folosește în înțelesul de credința ori parere eronata.

Allogamie, termin relativ la fecundația plantelor, se aplica atunci, când ovulele dintr'o floare sunt fecundate de polenul produs de alta floare. fie că florile apartin aceluiași individ (*geitonogamie*), fie că aparțin la indiviți deosebiți (*xenogamie*). A. este cazul general în fecundația plantelor. Ea este înlesnita foarte mult prin dispoziția relativa a celor două organe sexuate din floare (androceu și gineceu), precum și prin mărirea și epoca respectivă a completei lor dezvoltari (v. heterostylie, dichogamie, fecundație prin insecte, vânt). (Cf. H. Müller, Die Wechselbeziehungen zwischen den Blumen und den ihre Kreuzung etc. în Schenk's Handbuch der Botanik.) [V.]

Allonge, v. Alonge.

Allopathia, metod de vindecare, folosind mijloace contrare procesului morbului. Tocmai contrarul homeopatiei.

Allotria, ceva accesoriu, secundar, ce nu se ține de obiect.

Allotriomorph, term. petrografic, se întrebuințează pentru a caracteriza toate acele minerale, cari se consolidează într'o roca eruptiva tocmai la sfârșit, și cari prin urmare ocupa interstițiile lasate între minerale deja consolidate. Forma lor nu va fi geometrica, s. e. quarz în granit, în xenomorph.

Allotriophaghia, (*grec.*) mania de a înghiți lucruri ce nu se pot gusta, lucruri grețoase și primejdioase ca: sticla, cuie, pamânt.

Allotropie, (*grec.*) v. Isomorphism.

Alloxan, se produce la oxidația acidului uric, dar se afla și în sucii intestinelor la catar intestinal; formează cristale fara culoare, solubile în apa și alcool. Colorează pielea roșu, din care cauza se folosește la sulemeneli.

All right, (*engl.*) pron. ălrăit = toate în ordine.

Allston, (pron. alst'n), *Washington*, pictor și poet nord-amer., n. 1779 în Waccamav, Carolina de sud, † la 1843 în Cambridge lângă Boston. Membru al academiei engleze. E numit de compatrioții sei »Tizian american».

All's well, (*engl.*) toate în bună pace; în serviciul marit engl. responsul pazitorilor la strigatul oficerului de inspecțiune.

All' unisono, term. music., însemnează a cânta la una și aceeași înălțime cu alta voce, și este o prescurtare a scrierii.

Allyl, este un radical admis în compuși din A., cari se găsesc în natura în oleurile eterice ale usturoiului și ale muștarului mai ales. A. al comerțului este un *Dialyl* și prezinta un lichid fara culoare, cu miros etheric, analog mirsului de ridiche; aprins, arde cu flacăra luminoasă.

Alm, (*germ.*) numele pașunilor și a stânelor din Alpi.

Alma, riulet în peninsula Crimea între Cupatoria și Inkjerman. Aci au batut Francezii și Englezii, sub Saint-Arnaud și Lord Roglan, pe Ruși sub Mentșicov (20 și 21 Sept. 1854).

Almacks, (*engl.*, pron. elmex), numele balurilor arangiate în Anglia în cercuri restrinse pe calea subscripțiunii. Mai demult erau cele mai cercetate petreceri ale lumii elegante.

Almaj, v. Almaș.

Almakerék, v. Malencrav.

Alma mater, (*lat.*) mama nutritoare; nume ce se da universităților.

Almanach, (*arab.*) efemeride astronomice și calendare astrologice. Un A. a fost publicat în limba lat. și germ. de Regiomontanus la ordinul regelui Mathia Corvinul. Dela secl. XVII. A. încep a publica afara de scrii astronomice și calendarice încă și alte date folositoare și bucați literare, iar în timpul mai nou partea lit. a devenit cu totul preponderanta, încât astăzi se da numele A. la numeroase publicațiuni periodice pur literare. Societatea acad. »România Jună» din Viena a publicat 2 A.-uri de incontestabila valoare literara și științifică.

Almandin, grenat aluminosferios de culoare roșie, roș-brună; se găsește în Ceylon, Pegu, Brasilia, Fahlun etc. și se întrebuințează în bijuteria.

Almanzor, (*arab.* »pe care Dumneșou îl ajuta la isbânda»), al doilea Calif din dinastia Abbașiților, cu numele întreg: Abû Dșar' Abdallah ibn Mohammed, n. 712; la 754 ajunge la domnie. și muri la 775 în Bir Maimun, în drumul de pelerinagiu la Mecca. A. a fost fondatorul Bagdadului (763). Iși câștigă mari merite prin cultivarea și lațirea literaturii arabe.

Almaș, numire topografică, se găsește foarte des în Rom. și în părțile rom. ale Ung. ca nume de regiuni, vai, munți, rîuri și comune etc.

În România: A., pareu în j. Neamțu, plasa Piatra-Muntele. isvoresc dintr'o ramificațiune a deal. Târnița și Muncelul, trece pe la schitul și s. Almaș și se varsă în p. Cracau. Lângă acest pareu se ȳice ca ar fi avut loc odinioară o lupta crunta între Români și Unguri.

În Ungaria: 1) A., com. mica în cott. A. rad. cerc. Șebiş spre sud-est. La a. 1439 so amințese sub numirile: Almașul inf., sup., mare și Almașel. În comuna sînt 397 case 1976 loc., toți Români gr.-or., vorbesc numai românesc și au port românesc. Parochia regulata din secl. XVIII.; biserica e pompoasă, s'a zidit din piatra la a. 1853 dupa planul aprobat încă în a. 1797, doue școale de piatra regulate. Pe teritorul comunal s'au cultivat mine de arama, așisunt parasite. Teritorul e 5585 jug. cat. Agro-nomie, pomarit și prasire de vite cornute. 2) A. com. mica în cott. Bihor, cerc. Margita, 233 case,

1137 loc.; între cari 1060 Români gr.-or.; vorbesc numai româneşte şi au port românesc, au şcoala regulată. 3) A. (Jabuka), com. mare în cott. Torontal, cerc. Panciova, 603 case, 3279 suflete, Germâni rom.-cat. şi Români gr.-or. Teritoriul e 12,954 jug. cat. 4) A. com. mica în cott. Hunedoara. 1569 loc. români, mine de aur şi argint cu 140 lucratori şi producţiune anuală de preste 30,000. fl. 5) A. mare com. mica în cott. Cojocnei, 1627 loc. români. 6) A. Balázsháza, v. Balan.

A., *protopopiat* român gr.-cat., la care aparţin 17 parohii şi 5 filii, cu 9318 de credincioşi; reşedinţa în Almaşul mare.

Almaş, Cnezatul, era situat pe valea Almaşului în Banat, şi se marginea cu Dunarea, unde avea cetatea Drencova. La 1484 Mateiu Corvinul donează pe sama lui Iacob Gerlesce în cnezatul A. comunele: Gerlisce, Iasalniţa, Rudaria, Rustnic, Pripileţ, Herniacova, Marjina şi Selisce. Un alt act regal din 1555 dovedeşte, ca la acest cnezat aparţinut comunele: Bozovici, Lapuşnic, Muneţu, Logediu, Prevalatiu, Tinco, Zadraia, Pades, Tergovise, Mendrinac şi Tisoviţa. Din o jalba a familiei Himfy în secl. XV. contra cnezilor (nobles kenezii în districtu Halnas commemorantes remetie Himfy Emericus), cari în comuna Cosgia 'i-au făcut daune, se constată, ca aceasta familie a fost proprietara în cnezatul A. Tot acest Himfy la 1430 a recercat pe şeful ordinului Ioaniţilor Nicolae Kadvizc ca sa se întrepuna contra nobililor din Almaş. cari îi făcuseră mari daune în posesiunile din acest district. Familia Ciornescilor încă avea posesiuni în acest district. La 1540 Varvara, fata lui Mihaiu Ciornea, a dat ginerelui ei Mihaiu Dorcu, nobil din Caransebeş, proprietăţile parţiale din cnezatele Meediei şi A. aflatoare în Lapuşnic, Craloposviţa, Calviţa şi Drencova, aparţinătoare de A.; se constată aceasta posesie şi din acea împrejurare, ca la 1452 Ioan Selisce s'a prezentat la judeţul din Caransebeş ca să puna jurământ pe lângă Mihaiu Ciornea în cauza posesiunii Drencova din districtul A. La 1598 paşa Eucan a trecut Dunarea şi întrând în cnezatul A. a devastat ţinutul, la care navala turcească Români înând arme au atacat pe Turci şi 'i-au înfrânt cu desăvârşire; omorând pe paşa Eucan, 'i-au tăiat capul şi 'i-au trimis lui Sigismund Báthory la Alba-India, care 'i-a înfipt d'asupra porţii cetăţii. La 1626 principele Bethlen Gábor constată, ca cnezatul A. avea 100 oameni cavalerie şi 100 infanterie permanentă. A. în secl. XVIII. a fost ocupat de către Turci şi cu aceasta a apus o instituţiune naţională de veacuri susţinută. La 1688 A. fû reocupat de generalul Veterani.

[V. Grozescu.]

Almaş, schit de calugarite în j. Neamţu, plasa Piatra-Muntele; la început se şice ca era destinat pentru calugari; astaşi însa este populat de 20 calugarite.

Almaş-Cracu, (*C.-Almaşului*), partea de mijloc a munţilor Severinului dela Dunarea de jos, situaţi între Dunare şi riul Nera, 30 km. lung. Intre Şopotul nou şi Sasca formaţiunea acestor munţi e de o frumuseţe deosebită. Piscuri mai însemnate: Tîlva Cornului (794 m.) lângă com. Ravensca, T. înalta (854 m.) lângă Şopotul vechiu, T. Znameului (1019 m.) şi T. Gabrutului (992 m.) lângă

com. Rudaria. Cătră Dunăre formează defileul romantic Clisura.

Almaş-Vale, 1) *Valea-Almaşului*, vale frumoasă în Banat, cott. Caraş-Severin, forma de riul Nera şi situată între comunele Prilipeţ şi Moceriş. Spre nord e încungiuată de munţii Pleşuva, spre sud de Cracu Almaşului. Are mai multe parae (i. a. Minişul) şi câteva comune bine situate. Pământul e roditor. 2) *Valea-Almaşului*, riuleţ în partea nord-estică a Ardealului; se compune din mai multe parae, dintre cari mai însemnata e Valea-Fildului. Cursul seu are direcţiunea nord-estică, iar pe la Jimborul mare se îndreaptă spre nord şi după un curs de circa 16 oare se varsă în Someş dinjos de Tihu. Pe valea lui sînt aşezate 17 comune. În valea riuleţului Almaş s'a întîmplat lupta dintre Gelu, ducele Românilor din nordul Ardealului, şi Tuhutum, ducele Maghiarilor, când aceştia au navalit mai întăiu în Ardeal. [Silv. Mold.]

Almăşel, 1) A. com. rur. în Rom., j. Mehedintzi, plasa Câmpul, cu 1800 loc., cari se ocupa cu agricultura şi cu prasirea vitelor; în partea de vest a comunei se afla »Dealul Brancoveanului«, numit astaşi şi dosul gropilor, unde se vedea arme de ziduri vechi. În comunele A., Vladaia şi Corlaţelu se susţine pîna astaşi o legenda populară interesantă cu privire la familia domnitoare Brancoveanu şi la soarta ei. (Cf. N. D. Spineanu: Dicţ. geogr. al jud. Mehedintzi. Bucuresci, 1894.) 2) A. com. mica în Ung., cott. Hunedoara, 537 loc. Români; mine de aur şi argint, producţiunea anuală circa 30,000 fl.

Almeida, fortareaţa în provincia portug. Beira, la graniţa, cu 1680 loc. La 1810 (Iul.—Aug.) a fost aparată vitejeşte contra Francezilor; la 3 şi 4 Mai 1811 învingerea lui Wellington asupra lui Massena.

Almeida, 1) A. *Don Francesco d'*, erou portughez, din familia vechilor conţi d'Abrantes, denumit de regele *Emanuel I.* la 1505 prim vice-rege al Est-Indiei; a supus statele Quiloa, Cananor, Cochin, Kalikut, Malakka ş. a. † 1 Mart. 1510 la reîntoarcerea sa spre Portugalia într'o încarcerare cu indigenii la Saldanhabai.

2) A. *Nicolo Tolentino d'*, poet portughez, mai ales satiric, n. 1745 în Lisabona, † tot acolo în 1811. A publicat »Obras poeticas« (1802, 2 vol.)

3) A. *Yoaqo Babtista Garrett d'*, poet şi politician portughez, n. 4 Febr. 1799 în Oporto. a fost ministru de culte, membru al Cortesilor, orator de influinţa, † Ian. 1854 în Lisabona. El a publicat 16 vol. Scrieri mai remarcabile: multe drame, poeziile epico-lice »Camões« şi Adozinda» şi poezia satirică »Llona Branca«.

Almeria, provincie litorală a regelului span. Andalusia, cu areal de 8704 km². şi 340,000 loc. Capitala A. lângă M. Mediterana cu port însemnat şi 36,200 loc. În apropiere sînt izvoare minerale şi topitoare de plumb.

Almonte, *Llon Juan Nepomuceno*, general şi barbat de stat mexican, n. 1804 la Valladolid, de origine indiana. 1841 ministru plenipotenţiar în Washington; sub Santa-Ana comandant în resboiul contra Nord-Americii, 1857 ambasador în Paris, unde consimţi la planurile lui Napoleon III. urzite contra Mexicului. În 10 Iunie 1863 a intrat cu Francezii în capitala şi a fost ales president al Yuntei de guvernament; după

moartea împ. Maximilian s'a refugiat în Europa. † 22 Martie 1869 în Paris.

Almoraviți și Almohați, doue dinastii maurice. Seminția maurica a Almoraviților a fost câștigată pe sa na islamului prin arabul Abdallah ben Yasin; pe la 1070 a întemeiat statul Marocco, și sub Iusuf ben Tashin a cucerit aproape întreaga Spania (1086). Almohații (Muahedin), o secta fanatică, după cucerirea țării Marocco la 1146 sub Abd-ul Momen, au nimicit domnia Almoraviților, au purtat lupte în Spania cu succes. La 1212 au fost alungați prin Castilieni din Spania, și revoluțiunii interne au pus capot și domnirii Almohaților.

Almos, căpetenia Maghiarilor în drumul lor din patria strabuna catre Atelczu, unde a fost ales de principe fiul seu Árpád (v. ac.) A. a perit probabil cu ocaziunea devastării Atelczului (895) prin Pecenegi. Unii scriitori susțin, ca A. ar fi numai o figura mitică.

Almos, prințul, fiul regelui ung. Géza I. (1074 până 1077) și al prințesei grece Sinadene, a fost primul guvernor al provinciei croate anectate la Ungaria. Regele Coloman l-a denumit guvernor al părților de lângă Tisa, dar resvrându-se în patru rânduri, a fost prins, închis într'o mănăstire și orbit împreună cu fiul seu Bela. A abia la 1127 s'a putut refugia în imperiul bizantin. Regele Stefan II. l'a adus cadavru în țeara, depunându-l în cripta regească din Alba-Regala.

Almoșd, com. mare în cott. Bihor, 1783 loc. Maghiari și Români.

Almquist, Carol Jonas Ludovic, poet șvedian, genial și productiv; n. 1793 în Stockholm, studiă teologia și intră în cler. Pentru vederile-i liberale ajunge în conflict cu autoritatea superioara școlara și demisionează; 1851 fugi în America, fiind suspionat cu înveninarea unui camatar. Dela 1865 trăi în Brema sub numele C. Westermann, † acolo 1866. Opul lui cel mai însemnat e o colecțiune de felurite poesii romantice. Mai scrise romane, drame, poesii epice, scrieri umoristice, istorice, critice, filosofice și de economie națională. Opurile lui au aparut 1874—75 în IV. tom.; biografia de Ahnfeldt 1876. [Dr. Elie Cristea.]

Almucium, (lat.) haină purtată în secl. XIV. de preoții germani; manta de piele cu gluga în diecesa Coloniei parochii o poarta și astați.

Almuda, 1) mesura de bucate în Mexico = 4·567 l. 2) Mesura de lichide în Portugalia și Brasilia, = 16·540 l.

Almugimpha, arbore scump amintit în biblia; se țice ca ar fi crescut în India și Persia.

Almukantharath, (arab.) numele acelor cercuri de pe bolta cerească, cari sânt paralele cu orisonul. Stelele ce se afla pe același cerc, au înălțime egală.

Alnoch, general austriac; la 1849 a dispus darimarea podului de lanțuri dintre Buda și Pesta; mina însă, fiind reu aplicata, a facut puțina paguba în pod, dar a causat moartea lui A., pe care l-au înecat gazurile prafului de pușca.

Alnus Gaertn., gen de plante din familia *Cupuliferae*, tribul *Betuleae*, cuprinde arbori sau arbuști cu frunze alterne caduce, peninerviate, serrate sau mai rar întregi. Florile sânt unisexuate, monoice și dispuse în amente. Cele mascule în amente lungi, apar toamna, cele femele în amente scurte (ovale), apar primavara. Acest gen cu-

prinde vr'o 14 specii răspândite în Europa, în nordul și în centrul Asiei, în America de nord și în Anții din America de sud. Dintre speciile genului *Alnus Gaertn.* însemnam: *Alnus incana Willd.* numit de popor Arin sau Anin, Anin-alb, crește prin luncile și pe malurile torentelor din regiunea montana și subalpina din părțile noastre. *Alnus glutinosa Gaertn.*, numit popular Arin sau Anin-negru și în fine *Alnus viridis DC*, numit de popor Liliac-de-munte, crește prin pașunile pietroase și umede din regiunea alpina. Multe din aceste plante au proprietăți medicinale sau industriale. Așa este *A. glutinosa Gaertn.*, a carui scoarța adstringentă a fost întrebuințată pentru a combate anginele și frigurile intermitente. Frunzele erau considerate ca vulnerare și li-se atribuia proprietatea de a opri secrețiunea laptelui. În America *A. serrulata W.* se întrebuințează spre a combate afecțiunile cutanee scrofuloase și sifilitice. Se

Aloe soccotrina.

atribue proprietăți analoge plantelor: *Alnus cordifolia Ten.*, *A. rubra Bong.* și *Alnus incana Willd.*, care se întrebuințează în industrie ca tinctorial, iar lemnul în tâmplarie. Multe din speciile genului *Alnus* sânt cultivate ca plante ornamentale prin parcuri. [Z. C. P.]

Alocuțiune, (lat.) agraire, discurs scurt de ocaziune. Romanii numiau alocuțiuni vorbirile adresate de împerați sau generali militarilor. De aci, în numismatica, se da acest nume și medaliilor, cari represinta pe vre-un general vorbind militarilor, așezați cu stindardele înaintea lui, cum se ved pe medaliile lui Traian și Marcu Aureliu. În evul mediu alocuțiuni se țiceau scrișorile regilor Franciei, prin cari vestiaș provinciilor regatului sosirea solilor trimiși, missi dominici. Astați se numesc alocuțiuni mai cu sama vorbirile, ce le ține Papa catră colegiul cardinalilor cu ocaziuni diverse, ca de pildă: anul nou, onomastica, aniversarea alegerei Papei ș. a. Alocuțiunile aceste au de multe ori și caracter politico-bisericesc.

Alodiu, moșie libera, în contrast cu moșia îngreunata cu oarecare servitute.

Aloe L., (*alloe*, arab.) gen de plante din familia Liliaceelor, tribul Aloineae, originar dela

Capul Bunei-Speranțe, se află încă în Africa australă și tropicală, Asia occidentală, regiunea mediteraneană, insulele Canare, cuprinde cam la 80 specii. Tulpina lor e ori foarte scurta, ori înaltă, frutescentă, arborescentă, simplă ori ramificată. Au și tulpina și frunzele grase, carnoase. Frunzele dispuse în roseta au marginile spinuoase dințate. Inflorescențe axilare sau pseudoterminale adeseori alungite, simple sau ramificate. Flori însoțite de bractee scarioase. Segmentele periantului concrescute până la vîrf în tub, ori la vîrf puțin libere și întinse. Stamine 6 exerte. Multe specii sînt ornamentale cultivate iarna în florarie rece, vara la soare și lumină. Altele (ca *Aloe soccotrina* L.) sînt însemnate, caci serva la scoaterea unui suc rășinos numit *Aloes*. (V. ilustr. pag. 121.) [S. Șt. R.]

Aloes, nume ce se da plantei *Agave americana*, precum și sucului rășinos solid sau lichid, extras din diverse specii de *Aloe*, și numit popular *Sabur*. Speciile, ce dau Aloes, sînt numeroase, iar procedurile de extragere variabile în diferitele țeri. Se cunosc trei varietăți de *A.* după caracterele exterioare: 1) *A. lucid*, roșcat, mai mult ori mai puțin transparent, cu miros placut; 2) *A. hepatic*, cu culoarea ca a ficatului, netransparent, impur, amestecat fiind și cu alte substanțe; 3) *A. cabalin* (caci se întrebuințează de medicii veterinari la cai), e cel mai impur din toate; se prezintă în masse negre, cu miros grețos, gust displacut. *A.*, luat în doze mici, activează funcționarea stomacurilor leneșe; se dă încă la durerile cerebrale cronice, căci lucrează asupra ficatului congestionat, determinând evacuarea bilei și o eliminare de sânge; în fine se da în cazuri de constipațiuni. Nu însă toate persoanele trebuie să useze de el fara o prealabilă indicațiune din partea medicului, care singur știe dacă trebuie folosit, cât și cum. [S. Șt. R.]

Alogia, (*grec.*) nesocotință, absurditate.

Aloidi (*Aloides*), în mit. grecă oamenii cei mai frumoși, aproape ca Orion. *Aloeus* (plântator), tatal lor, și *Iphimedeia* (pământul de cultura, fructifer), mama lor, cu ajutorul lui *Poseidon* au născut pe *Otos* (pisator de bucate) și pe *Ephialtes* (tescutor de struguri) și aceștia la început erau mici, dar au crescut ca urieși și s'au îmbuibat în bunătățile pământului, apoi pe *Ares* (deu de războiu) l-au legat în fiere (agricultura înimica războiului) și în îndrăzneala lor au atacat și pe zeii din Olimp, dar *Apollo* cu săgețile sale (raze) i-a omorît (după seceriș și cules). [Atm.]

Alonge, (*franc.* *Allonge*) lungire, bucata de hârtie lipită de o cambie sau copie cambială cu scop, ca sa se continue pe ea girurile, cari nu mai încap pe dosul cambiei sau al copiei. De sine se înțelege, că cambia sau copia se prevede cu alonge numai atunci, când e trebuința. Pe aceea parte a alongiului, care sta vis-à-vis cu fața cambiei, se scrie numirea »alonge« ca titlu și apoi sub aceasta numire se scriu momentele mai însemnate ale cambiei; iar pe cealaltă parte, care înfațișează o prelungire a dosului cambiei, respective copiei, se scriu giruri ca continuare dela cambie sau copie, se pot scrie și eventuale cesiuni, garanțe (aval) și adrese de necesitate. Girurile etc. scrise pe alonge se pri-

vesc ca și când ar fi scrise pe dosul cambiei, respective al copiei cambiale. (Cf. I. Socaciu pag. 60 și form. VI. între pag. 70 și 71; N. Nilvan, »Calauza în dreptul cambial 1896, pag. 65.)

Alopecurus, gen din familia *Gramineelor*, tribul *Phalarideelor*. Plante erbacee anuale sau perenale cu inflorescența în spic sau panicula spiciformă. Spiculele sînt unifoare la glumelele concrescute la baza. Speciile acestui gen cresc în Europa și Asia temperată. În România se afla vr'o 4 specii, dintre cari *A. pratensis* L. crește pe fânețe umede și e cunoscută sub numirea de codina. [A. Pr.]

Aloea, pește, un gen de Scumbrife (Clupeide); *A.* Vulgaris trăiește în mai toate marile Europei și se suie în luna lui Maiu în râuri pentru a se reproduce. Se consumă mult sarat și afumat. [A.]

Aloysia Ortega, subgen de plante din genul *Lippia* L. din familia *Verbenaceae*, tribul *Verbeneae*, cuprinde arbuști cu ramurile verticilate. Frunzele lor sînt ternate, lanceolate, ascuțite, întregi sau puțin dințate. Florile mici, violacee dispuse în panicule terminale. Calicele pubescent cu 4 lobi rotunziți; corola gamopetală cu 4 lobi scurți și egali. Androceul compus din 4 stamine didiname. Ovarul liber cu 2 semilovate, uniovalate. Stilul simplu cu un stigmat obtus. Ovarul devine la maturitate 2 achene. Specia *Aloysia citriodora Ortega* (sau *Lippia citriodora* Kunth. sau *Verbena triphylla* L'Herit.), este un arbust originar din Peru și Chili și se cultiva prin orangerii și prin casele oamenilor. Poporul nostru cunoaște aceasta planta sub numele de *Lama* ăia, din cauza frunzelor, cari frecate puțin dau un miros placut de lamaie. Gustul frunzelor este amar, picant și aromatic. Toate părțile plantei sînt escitante, antispasmodice, stomachice, din care cauza se întrebuințează în infuziuni diferite (5—10 grame pentru 1 litru de apă) ca sudorific. Frunzele uscate de *Aloysia citriodora Ortega* se întrebuințează pentru aromatizarea cremelor. [Z. C. P.]

Alpaca, argint nou, un aliaj de nickel (nicol) argintat, apare în comerț sub diferite numiri: Argint de Peru, argint de China, Electroplat, Christoffle etc.

Alpaga, *Auchenia paco Desm.*, animal sugator, gen de Lama, cu peri lungi și fini, de culoare alba ori neagra și de mărimea oilor noastre. Atît lăna cît și carnea e prețioasă. Trăiește în America de sud, mai ales în Peru.

Alpăr, câmpie pe țărmurile rîului Zagyva, care, cu ocaziunea ocupării Ungariei de către Arpád, era proprietatea principelui bulgar Zalán. După tradițiune Arpád cere dela Zalán sa-i trimită un manunchiu de iarba de pe câmpia Alpăr, sa vada cît e de dulce. Aici a batut Arpád mai tîrziu pe Zalán, care avea pe aceste locuri o cetate puternică.

Alpar, Ioan, pictor român, cu adevăratul nume Ioan Alexandru Paraschivescu, n. în București la 30 Ian. 1855. După absolvirea studiilor gimnaziale, s'a înscris la facultatea de drept, dar n'a luat acolo licența, devotându-se cu totul picturii, pentru care avea de mult predilecție. Avînd a se lupta cu lipsa de mijloace, a primit și un post ca împiegat, umplînd tot timpul liber cu arta sa. A petrecut cîtva timp și ca profesor

de topografie în școala militară, dar parasi curând postul pentru a se dedica cu totul picturii. A. este un fel de autodidact, care a învățat numai dela un singur maestru: natura; el n'a făcut nici un fel de studii în străinătate; a fost influențat în cânta prin peisagiurile lui Andreescu, și oarecum prin Grigorescu, asemănându-se cu el în sentimentși alegerea motivelor, dar deosebindu-se de el prin caracterul melancolic și sentimental, care-l apropie de unii peisagiști francezi. După ce s'a ocupat mai mult cu florile, se instalase pe țărmurile Mării Negre, zugrăvind valurile ei, iar mai în urmă la poalele Carpaților (Câmpina), descriind cu penelul seu selbătacia munților. Cel mai apreciat tablou al lui de acest soi este »Turma de oi la adapă», care se afla în muzeul din București.

Alparét, v. Olpret.

Alpargotas, (*span.*) opinca, încălțăminte infanteriei spaniole; foarte igienice; întroduse în armata prin un decret regal deja la 1694.

Al pari, term. comer., înseamnă egal în valoare. Dacă prețul unui efect este egal cu nominalul aceluia, atunci se dice, ca e al pari; peste pari dacă prețul (cursul) efectului e mai mare decât nominalul, și sub pari dacă cursul e mai mic decât nominalul.

Al peso, term. comer., = după greutate.

Alpestra, regiunea alpestră, plante alpestre (sub-alpine) nuniire, ce se da regiunilor puțin ridicate din munții înalți, sau plantelor ce cresc pe munți puțin înalți, ori în regiunile inferioare ale munților înalți. Astfel de plante, ce cresc în regiunea alpestra (sub-alpina) sunt: Stejarii, Fagii, dar mai des Brazii, Frasinul, Mesteacanul, *Alnus viridis*, ca arbori; ca arbuști: Afînul (*Vaccinium Myrtillus*), *Lonicera*, *Ribes* etc.; ca ierburi: *Melampyrum nemorosum*, *Pyrola secunda*, *Mulgedium alpinum* etc. [S. Șt. R.]

Al pezzo, (*ital.*) term. comer., = după bucata.

Alphart, moartea lui —, poem eroic german dela finea secl. XII.; pastrat în o prelucrare manca din secl. XV. Tractează în mod mișcător moartea tinerului A., atacat și ucis de necredincioșii Wittich și Heime.

Alpheios (*Alpheus*), râul principal al Peloponnesului, izvorește în Arcadia și se varsă în Marea Ionică din jos de Olimpia; acum se numește *Alfeo* sau *Rufia*.

Alpi, cel mai puternic complex de munți situați în inima Europei între gradele 43 $\frac{1}{2}$ și 48 $\frac{1}{4}$ lat. nord., 5 și 16 $\frac{1}{2}$ long. est. dela Greenwich, întinzându-se dela sud spre nord și nord-est într'un arc lin-serpuitor de 1100 km. lung (dela Savona până la Viena), pe un areal de 176,000 km.² Cele mai multe piscuri ale A.-lor ajung înălțimi de 3000—4300 m. Cele mai înalte piscuri sânt: Montblanc (4810 m.), Monte-Rosa (4638 m.), Dom (4554 m.), Lyskani (4538 m.), Weiss-horn (4512 m.), Matterhorn (4505 m.) Celelalte piscuri sânt sub 4500 m.

În privința geologică A. ni se prezintă ca niște ruine puternice ale unui edificiu, ale cărui conturi fundamentale au fost ici-colea schimbate cu desăvârșire prin denudațiune (spalatura) și eroziune. Astăzi se afla grupe puternice de munți acolo, unde după structura tectonică ar trebui să fie vai afunde și viceversa. Cantitatea materialului spalat și dus de apă face cam jumătate din masa

primordială a A.-lor. Dacă s'ar pute obli păturile A.-lor, ei ar câștiga în lațime 120 km. Unde eroziunea a întâmpinat piedeci mai mici ori mai mari, acolo se observa o îndoitura și amestec mare de paturi, iar unde eroziunii nu s'au opus mase mai vechi, acolo paturile sânt mai regulate. Aceasta se observa și în grupele singuratie. Pe hartele geologice ale A.-lor se arata 3 zone: o zona centrală, una sudică și alta nordică laterală. Zona centrală consta mai ales din mase de gneis-granit de diferite forme (granitul curat e rar) învalite în paturi de schist. Zonele laterale constau mai ales din formațiuni vesoase. Zona centrală mai ales e bogată în minerale rari și prețioase ca: aur, aramă plumb, nickel, cobalt și mai ales fier. În zonele laterale se afla plumb, dar cu deosebire sare. Forma exterioară a diferitelor pați din Alpi difera după felul sedimentării și calitatea materialului, din care sânt compuse.

Deja de timpuriu s'a simțit trebuința a se face o împărțire a Alpilor. Împărțirile mai usitate s'au făcut din considerații etnografice, politice ori hidrografice. Mai corectă se pare împărțirea A.-lor, atât după forma lor plastică cât și după constituția geologică, în două grupe mari, despartite prin depresiunea aflătoare între Lago-Maggiore și lacul Boden. Masa din spre vest dela aceasta depresiune se numește Alpii vestici, cu grupa centrală Mont-Blanc și Monte-Rosa; masa estică formează Alpii estici cu grupa centrală a munților Oetzthal.

I. ALPII VESTICI

se întind dela M. Mediterană spre nord și nord-est până la depresiunea amintită; se subîmpart în mai multe grupe: A. maritimi, între șesul lombardic și valea râului Verdon (Cima dei Gelas 3188 m.), cu pasul Col di Tenda; dela aceștia spre nord se întind A. cottici, cu pasul Col de Genève (grupa Pelvoux, cu piscul Ecrius 4103 m.); între vaile râurilor Arc și Dora-Riparia se începe grupa A. graici, cu pasul Mont-Cenis și vestitul tunel de sub Pointe sur Fréjus, și pasul St. Bernhard cel mic (Grandes Rousses 3478 m., Grand Paradis 4052 m.); în A. Savoiei se ridica masa colosală a Mont-Blancului cu direcție spre nord-est; culmea acestui șir nu se scobora nicăiri sub 3000 m. și acoperita preste tot cu glaceri; piscul Mont-Blanc (4810 m.) e cel mai înalt în Alpi și în Europa; pe lângă el mai sânt piscurile Aiguilles (Aiguille Verte, Aiguille de Dru etc.); de aci se lasa culmile pogorând spre lacul de Geneva și catra valea Rhonelui; spre est dela aceștia se afla puternica masă a A. pennini (Wallisi) înspre sud dela valea râului Rhone, cu pasul St. Bernhard cel mare; aci e Monte-Rosa cu piscul Dufour (4638 m.), Matterhorn (4505), Weisshorn (4512), Combin etc. Coastele acestor munți se pogoara spre sud repentin spre valea Dora-Baltea, spre nord însă (valea Rhone) se întind lung și mai puțin pieșă. În dreapta râului Rhone se ridica A. bernici cu Aletschhorn (4193 m.), Jungfrau (4167 m.) și Finsteraarhorn (4275 m.); pasul Gemmi și Grimsel sânt niște potece greu passabile. Spre est dela grupele amintite începând cu pasul Simplon se întind A. lepontini până în vaile Rinului posterior și anterior, spre sud până la

Lago-Maggiore; sînt 2 catene: una dela Simplon la St. Gotthard cu piscul Monte-Leone (3565 m.), cealaltă, sub numele de A. Adula, se întinde dela St. Gotthard spre est pîna la pasul Splügen, cu piscul Rheinwaldhorn (3398 m.); prin acești munți trece vestitul pas St. Gotthard, și calea ferată cu tunelul taiat în munții St. Gotthard; pasul Furca duce din valea Rhonelui în valea Ursere, iar pasul Oberalp de aci în valea Rinului anterior.

Dela lacul de Geneva pîna la lacul Boden, pe lângă A. bernici și lepontini se întind șese grupe mai mici de munți, cari formează poalele Alpilor spre platoul helvețian. Aceste grupe sînt traversate de o mulțime de văi longitudinale și transversale, formînd și multe basenuri și lacuri, ceea ce le da un farmec deosebit și aspect romantic. Aceste grupe sînt: A. de Freiburg, A. Emmenthal, A. Urn, A. Schwyz (cu Rigi), A. Glarni și A. Appenzell. Printre și preste aceste grupe trec mai multe pasuri.

II. ALPII ESTICI,

în deosebire de cei vestici, se lătesc pe teritorii mai estine și formează platouri mai mici ori mai mari. Grupele principale în A. estici sînt: A. Rhaetici (Retici) sau Graubünden, tăiați în două șiruri prin valea Bergell și Engadin cu piscurile: Piz Kesch (3422 m.), Piz Linard (3412 m.); mai multe pasuri trec preste șirul din stînga Innului ca: Julii, Albulă, Flüela etc. Partea ce se întinde dela grupa Silvretta (piscul Linard) spre nord-vest pîna în valea Rinului, între văile Montafun și Prättigau, se numește Raeticon, cu piscul Scesaplana (2968 m.); și șirul sudic al A. retici se întinde spre nord-est paralel cu șirul nordic; acest șir e însemnat prin grupa Bernina (Rosso di Scerscen 4052 m.) acoperită cu glăceri; ramurile acestei grupe se întind spre sud pîna în valea Adda și lacul Como, în stînga cărora se află A. Bergamasca, cu piscul Monte Redorta (3039 m.), ale caror ramuri sudice se pierd în șesul lombardic, iar cele estice se despart de alpii tirolezi prin Valea Camonica (Oglio), în stînga căreia pîna la lacul Garda se întind A. trientini (tridentini) cu grupul Adamello (v. ac.) și Ortler (3905 m.); aproape de poalele nordice ale lui Ortler trece cel mai înalt drum artificial al Alpilor (Stilfser Joch) din valea rîului Etsch spre Adda. Spre nord dela Ortler, în stînga rîului Etsch se află munții grupului Oetzthal, legați prin pasul Reschen-Scheideck cu munții Retici; piscuri: Wildspitze (3776 m.), Weisskugel (3741 m.) acoperiți cu glăceri; partea estică a acestor munți, numită A. stubai, încă are înalțimi considerabile (Zuckerhut 3511 m.); ramurile sudice ale acestora, între Etsch și Eisach, se numesc A. Sarnthal. Intocmai ca Alpii vestici, așa și A. estici au mulțime de grupe în marginea lor nordică, încungurînd ca un brâu masele Alpilor înalți. Aceste grupe, ale caror ramuri se întind spre nord în platoul bavarez, și înspre valea Dunării, sînt: A. Algäu cu muntele și pasul Arl; A. nord-tirolezi, cari se întind în platoul bavarez (bayrisches Oberland), sînt traversați de 3 drumuri bune; trecînd valea Innului dam de A. Kitzbühl, ce se estind spre sud pîna în Pinzgau, spre est pîna la valea Saalach, în dreapta careia se află A. Salis-

burgiei cu romantica vale Berchtesgaden; dela rîul Salzach spre est se întind A. Salzkammergut cu grupul Dachstein (2996 m.), în nordul caruia se întinde frumoasa vale Traun (propriu Salzkammergut) cu minunatele sale lacuri alpine, (Schafberg 1780 m. vestit pentru priveliștile ce ofera).

În sudul acestor șiruri nordice se află un sistem de vai longitudinale: în vest valea Inn dela pasul Landeck pîna la Kufstein; în mijloc e valea Salzach (Pinzgau) la poalele sudice ale Alpilor Kitzbühl și Salisburgiei; mai înspre est e valea Enns, legată nemijlocit cu valea Salzach și lungită apoi pîna la Dunare.

Spre sud dela aceste vai se întind grupele: A. Zillertal, despărțiți de A. Stubai prin pasul Brenner, spre nord dela acest grup se întinde frumoasa Zillertal. Continuarea estică a acestui grup o formează Tauerii înalți, al caror centru este o catenă puternică cu direcție dela vest spre est., acoperită cu glăceri mari, ce încungurîă o mulțime de piscuri înalte (Gross-Glockner 3797 m., Dreiherrnspitze 3499 m. etc.) și cu coaste pîedîșe spre Pinzgau (nord), sînt brăzdate de mulțime de văi pitoresci cu cataacte minunate; în sudul lor se întind 2 văi longitudinale: spre vest valea Defferegggen, mai spre est valea Möll, ambele despărțite de valea Dravei, prima prin A. Defferegggen și Antholz, a doua prin grupul Kreuzeck. Valea rîului Mura desface Tauerii înspre est în două brațe, preste cari trec primele pasuri bune dela Brenner spre est, ca Radstädter-Tauern și Katsch. Brațul nordic între Mura și Enns poartă numirea de A. Stiriei, cu grupul Tauerii mici sau A. de Seckau, cu piscurile Hochgolling (2863 m.) și Hohenwart (2361 m.) și cu pasul Hohen- (Rothenmanner-) Tauern; înspre est acești A. se mărginesc cu văile Palte și Liesing, ale căror isoare sînt legate prin pasul Schober, unul din cele mai bune pasuri ale Alpilor, pe ale cărui înalțimi se află și semănături. Continuarea munților de aci înspre est sub numele de Alpii stirioc-austriaci se largesce tot mai mult între Dunăre și Mura și se finesce la granița Ungariei lînga Wiener-Neustadt. Acești A. constau dintr'un șir de grupuri pitoresci, cari nu mai au înfașurarea și însușirile Alpilor înalți, dar sînt despărțiți prin văi mai adînci; în direcție spre sud-vest sînt brăzdați de două văi longitudinale paralele, valea Salza și Mürz, în cea din urmă trece calea ferată Viena-Gratz preste pasul Semmering. Înspre nord acești munți se pogorîă în valea Dunării. continuarea cea mai nord-estică a acestui braț este pădurea Vienei, care se termină la Dunăre cu Kahlenberg-ul. Înspre sud dela Mürz se pogorîă munții spre ținutul deluros al Pannoniei. Al doilea braț, sub numirea de A. Carintiei, e cu mult mai scurt, cu înalțimi mai mici (Eisenhut 2441 m., Kuhalp etc.)

În sudul grupurilor centrale asemenea se întind nisce vai longitudinale, cari le despart de grupurile sudice. Așa e valea Etschului superior (Vintschgau), care stă în legătură cu valea Rienz (Pusterthal), din aceasta duce pasul Toblacher Feld în valea Dravei, care petrece Alpii pîna în Ungaria. Șirul sudic dela valea rîului Etsch începe cu A. lessinici, cari înspre sud se pierd în șesul lombardo-venețian, iar

înspre nord sînt despărțiți prin valea Sugana de A. dolomiți situați între Etsch, Pusterthal și Piave; piscuri: Marmolata di Penia (3494 m.), Cima de Lagorei etc. între vaile Sugana, Avisio și Cordevole, apoi mai înspre nord-est piscurile Langkofel (3179 m.), Geissler (3182 m.) și Dreischuster (3160 m.) de nice forme minunate. Între văile Piave și Tagliamento până la Drava se află mai spre nord grupul numit A. carnici, despărțiți prin pasul Mauthen în două părți; dela acest pas spre vest e piscul Sand (2801 m.), spre est Alpul de Villach (2167 m.); ramificațiile sudice ale acestei catene formează A. friaulici, cari se pierd în șesul lombardo-venețian (Monte Cridola 2583 m., M. Premaggiore 2471 m.) Preste Alpii carnici trece pasul Pontebba (Pontafel) spre șesul lombardic. Mai înspre est catena sudică e despărțită în două prin valea Savei. Partea nordică se numește Caravanca, un șir mai compact (cu piscul Grintouz 2559 m.), preste care trece pasul Loibl dela Klagenfurt la Laibach; spre sud-est formează A. Steiner cu Ostrizza (2350 m.) districtul Cilli; spre est nunții Bacher și dealurile Cilli se pierd spre Ungaria. Partea sudică (dela Sava) între Tagliamento și Isonzo, numită A. iulici, are încă caracterul munților înalți (Tringlav 2864 m.), apoi scade spre sud-est repede în dealurile Idria, cari se continuă mai departe spre sud-est în Karst (v. ac.), care e lipsit cu desăvîrșire de caracterul alpin. Munții Capella și Vellebit (v. ac.) leagă Karstul cu Alpii dinarici, cari se privesc drept copcie între A. iulici și sistemul Balcan, și se întind în lungime de 640 km. spre sud-est până la gura riului Narenta, resp. până la Montenegro, avînd o lățime maximală de 37 km. și înălțime medie de 700 m. Acești munți se numesc și Karstul dalmatin; numele de A. dinarici le vine dela muntele Dinara 1811 m. situat în catena principala, care atinge granița Dalmației spre Bosnia; o alta catenă urmează termul dalmatin și e legată de șirul principal prin multe șiruri traverse; coastele acestei catene cad pieșis spre M. Adriatica formînd mulțimea de insule stîncoase, ce însoțesc termul dalmatin. În această catenă cel mai înalt (1898 m.) pisc e Orjen. Întreg ținutul Alpiilor dinarici e acoperit cu stînci, peșteri și deșerturi pietroase. Vai roditoare sînt puține. Rîurile în timp de caldura dispar în solul varos, în timp de ploii vin ca torente furioase și inundează vaile cultivate.

Clima A.-lor prezintă toate variațiunile dela caldă-moderată până la cea rece-polară. Culmea lanțului sudic desparteșce zona cliimei din Europa centrală (temperatura medie anuală 8—10° C.) de cea mediterană (temp. medie an. 12—14° C.) Granița cerealelor coincide cu isoterma de 5·2° C., a pădurilor tifoase cu 4·8°, a coniferelor cu 1°. Temperatura medie a piscurilor cam —12 până —15° C. Afară de vînturile locale în A. prevalează pasatul nord-estic și antipasatul sud-estic precum și vîntul Fön (lat. Favonius) (v. ac.) Cantitatea de ploaie crește cu înălțimea până pe la 200 m., de aci încolo scade; media anuală e 1.08 m.; pe coastele sudice 1.46, pe cele nordice 0.92, iară în vest 1.19 m. În nord prevalează ploile de vară, în vest și sud cele de toamnă; în regiunile înalte scade ploaia, dînd loc ninsozii. Zapada A.-lor e uscată și grăunțoasă. Prin

topire și înghețare alternativă zăpada se prefacă în ghețar. Dacă la înălțimi se desfac masse de zapadă ori de ghiața și pornesc la vale, se produc periculoasele lavine (v. ac.). De asemenea periculoasa e și ablațiunea, produsă prin acțiunea chimică și mecanică a apei. Ploi torențiale, însoțite de furtuni puternice, cari rup stînci și smulg arbori, produc esundarea vailor și rîurilor la șes. [I. F.]

Din cele precedente rezultă a priori, că nici viața organică, în special *flora Alpiilor*, privită chiar numai ca rezultat al influenței mediului, nu poate fi uniformă. În general însă masa preponderantă aparține florei balțice, în special divis. centrale europene, caracterisată s. e. în păduri prin brad (*Abies excelsa* Poir), fag (*Fagus sylvatica* L.), zadră (*Larix europaea* DC.) ș. m. d. Diferența climatică a A.-lor estici e marcată și în vegetație prin apariția de elemente pontice — ba chiar estmediterane — și nu numai la poale s. e. prin specii caracteristice de stejari, precum *Quercus austriaca* Willd., de alune turcesci (*Corylus Colurna* L. și *C. tubulosa* Willd) etc., ci și în regiuni mai înalte s. e. prin *Daphne Blagayana* Frey., comună cu vestul continental al peninsulei balcane, sau prin renumita *Wulfemia carinthiaca* Jacq., endemică și vicarantă cu *W. orientalis* Boiss. din Siria și *W. Amherstiana* Benth. de pe Himalaia ș. m. d. Din direcția ca. dela vest spre est a masivelor principale rezultă și pentru vegetațiune, că A. au format și formează mai mult (prevalent) o bariera marcantă, o frontieră, între flora dela nord: central-europeană și cea din sud: mediterană. Cui nu-i sînt cunoscute sau n'a aușit măcar de frumsețile pitoresci — în prima linie grație vegetațiunii — ale litoralului alpin dispre Mediterana, cu deosebire despre împrejurimile Nizzei sau despre ale lacurilor italiene, unde poalele cu diverse conifere și stejari, cu portocali și lamâi, cu maslin și mirtă, cu oleandru și laur, cu liliacee superbe și machii (v. ac.) ș. m. d. aparțin florei mediterane; regiunile mai înalte celei central-europene, iar virfurile celei alpine? Influența elementului mediteran își afla expresie însă și în regiunile mai înalte ale catenei sudice s. e. în plantele endemic-vicarante din vegetația cu deosebire a A.-lor maritimi, din Rhaetia și sudul Tirolului. Însă catena A.-lor nu a format numai o barieră, ci — dar mai puțin — și o cale de migrație. Așa pentru flora arctică (v. ac.), așa pentru florea alpine: mai ales din Pirenei, Peninsula Balcanica și Carpați. Primele formează și astăzi masa preponderantă pe turbăriile (v. ac.) până pe cele alpine; din ultimele elemente cele pirenice evident că vor fi mai bine reprezentate în partea vestică, cele balcan-carpatine în partea estică resp. sud-estică a A.-lor. Cea mai renumită planta a reg. alpine: *Gnaphalium Leontopodium* Scop. (albumeală, fl. reginei) e unul din elementele comune pentru catenele alpine începînd cu Pireneii până la Himalaia și nordul Chinei; ea crește în regiunea inferioară pe Altai, dar lipsește în Sierra Nevada, Scandinavia, Ural și Siberia plană. Centrul de vegetație (originea acestei plante) pare a fi între Cașmir și Altai — specii înrudite nu se află decît numai pe Himalaia — și de aici va fi migrat la începutul epocii glaciare până la Pi-

renei, preste Persia, litoralul sudic al Marii Negre, Peninsula Balcanica și Alpi. Mai pe scurt: elementele alpine din Alpi sunt parte preponderantă endemică (aici a fost un centru marcant de vegetație) s. e. *Pinus Mughus* Scop. (caținul sau jepii) vicaranta cu *P. uncinata* Poir. din Pirenei, parte comune cu alte catene (migrate din A. acolo sau vice-versa), parte arctice. După complexul de asociațiuni (formațiuni) de plante (v. ac.) distingem pentru Alpi diverse regiuni: 1) Regiunea mediteraneană sau a padurilor și tufişelor (machii) pururea verzi, până la 350 m., limita super. dela *Erica arborea* L., cu culturi de poame sudice (v. mai sus); 2) reg. padurilor frondoase până la limita super. a fagului (1600 m.), a careia subregiune infer. cu viticultura până la 1000 m. — adevca până unde ascinde castanul selbatic — mai conține adese elemente mediterane; 3) reg. pad. de Conifere sau subalpina se estinde până la ca. 2000 m., până unde mai crește sociala zădăra (*Larix europaea* DC.), zimbrul (*Pinus Cembra* L.), dar mai ales molidul (*Picea excelsa* Lk.); în regiunea aceasta cultura cerealelor devine deja sporadică (în Engadin local până la 1981 m.); 4) reg. alpina inferioară, caracterisată prin tufişe mai ales de cațini (jepii) și jneapen de munte (*Juniperus nana* Willd.), până la 2400 m.; 5) reg. alpină superioară, caracterisată prin tufişe de *Rhododendron* (perișor) sau prin ierburi întretesute din plante pitice cu flori mari, până la ca. 3000 m. — în reg. 4 și 5 se afla renumitele pașuni alpine — și în fine de aici în sus 6) reg. nivala sau a zăpezilor eterne, în care nu mai cresc decât aproape numai mușchi și licheni. Aceasta e înfașoarea, ce ne prezintă vegetația A.-lor centrali; spre sud-vest climatul oceanic influențează ca deprimant al limitei alpine și nivale și ca elevant pentru cea mediteraneană, precum în est climatul continental influențează chiar invers; și afara de aceea ca elevant pentru plantele pontice. În direcția meridianului: latitudinea geografică mai mica, expoziția sudică ca relief și substratul favorabil (cald), s. e. de calcar, vulcanic etc. contribuie ca s. e. pentru Alpii maritimi sau sudul Tirolului regiunile resp. formațiunile să se eleveze și viceversa. [A. Pr.]

Fauna Alpiilor. Regiunile inferioare ale Alpiilor în privința faunei au mare asemănare cu regiunea central-europeană; regiunile superioare însă își au fauna lor proprie, caracteristică. În genere locuitorii acestor regiuni prasesc multe specii de vite cornute, capre, oi, cai, ici-colo magari și cătări; preste regiunile paduroase petrec: capra roșia (Antilope rupicapra) și selbatecă, rissul, marmosa, iepurele alb, ursul, lupul ș. c. l. ca animale sugatoare; dintre paseri: sorlița, cioara de munți, gânuța Alpiilor (*Lagopus alpinus*), pătornica de stânci ș. c. l.; afara de aceste pretutindenea întimpinam insecte frumoase și curioase, ce sunt caracteristice pentru aceste romantice regiuni (fluturi frumoși, melci etc.) [V. B.]

Locuitorii. Cele mai vechi urme de locuințe omenești în A. sunt remașițele de locuințe pe stâlpi, aflate în lacurile Geneva, Zürich, Boden, Lago-Maggiore etc. Uneltele de piatră și bronz,

aflate în acele locuri, dovedesc. că cele mai multe din locuințele pe stâlpi sunt din perioada anteromana. Locuitorii au fost Celți ori Galli, cari și pe timpul Romanilor locuiau în Alpi împărțiți în mai multe seminții (Allobrogi, Helveți, Carni etc.) Cu timpul toate semințiile au fost cucerite de Romani, au primit limba și obiceiurile acestora. Cu migrațiunea popoarelor au venit și s'au așezat în A.: Burgundionii, Alamanii și Baiuvarii în partea nordică, remasa de atunci germană până aji; Longobarzii și Ostrogoții s'au așezat în partea sudică, iar Slovenii (Vindi) în vaile sud-estice. Așadar pe teritorul A.-lor locuiesc aji cele trei familii ale popoarelor indo-germane, cu totul vr'o 9 milioane. Romani în partea de vest și sud (Francezi 25.6 proc., Italiani, Furlani și Ladini 29.4 proc. din totalitatea loc.); Germanii în partea de nord și est (33.4 proc.); Slavi (10 proc.) în sud-est. Cel mai mare amestec de limbi este în Graubünden și Tirolul de sud. Locuitorii Alpiilor sunt de constituție svelta, sunt mai agili și mai sprinteni decât țeranii, dar le lipsesce perseveranța în munca a acestora. Simțul vederii și auzului e foarte desvoltat. Crescuți în lupta cu puterile naturii, ei sunt curajoși, hotariți, circumspecti și inventioși. [I. P.]

Alpi apuani, (ital. Alpi apuane), șirul de munți, paralel cu Apeninii ligurici, (Italia) desparțiți de catra aceștia prin valea Serechio. Sunt bogăți în marmora escelentă. Aci sunt vestitele cariere dela Carrara.

Alpi transilvani, v. Carpații.

Alpii maritimi nordamericani, numire, ce se da munților Columbia, Cascade și Sierra Nevada, catena paralela, de lângă Oceanul Pacific, a munților stâncoși (Rocki Mountains). Intre picurile acestor munți sunt și unii vulcani (La Giganta 1460 m.)

Al piacere, termen music. = după placere. Compositorul lasă modul de interpretare la bunul gust al executorului.

Alpicola, numire specifică pentru plante, ce cresc în regiunea alpina. Când se dice planta alpicola (planta alpina) se înțelege o plaută din regiunea alpina.

Alpina, Regiunea. Se numesce astfel regiunea cea mai înaltă a munților, ce începe de ude încetează regiunea brașilor și a molifiților, cuprindând pașunile muntoase ridicate până la limita zăpezilor perpetue. Intinderea ei variază în diferite catene muntoase; în Carpați începe de pe la 1800 m. până la 2200 m.; în Alpi dela 1800 m. până la 2300 m.; în Pirenei dela 2000 m. până la 2450 m.; în Caucas dela 1800 m. până la 2680 m. etc. Aceasta regiune se subîmparte în zona alpina inferioară și zona alpina superioară, fiecare caracterisată prin anumite plante (plante alpine). [S. Șt. R.]

Alpine, plante. Se numesce astfel plantele, ce cresc în cele două zone ale regiunii alpine, formându-i vegetațiunea caracteristică. Printre astfel de plante, ca mai comune regiunii alpine a mai tuturor munților, citam în zona alpina inferioară: arbuști: *Rhododendron*, *Juniperus nana*, Saleii speciale; ca plante erbacee: *Dryas octopetala*, *Anemone alpina*, *Polygonum viviparum*, *Phleum alpinum*, *Silene acaulis* etc. În zona alpina superioară pașunile sunt mai rari; picurile și

văile sînt formate din gramezi chaotice de stînci sfarmate sub acțiunea agenților externi. Aci, aproape de zăpezile eterne, abunda lichenii și mușchii, singurii, ce pot prospera în o regiune cu condiții de trai atît de particulare, pentru ei înșa favorabile. Mai jos sînt plante vasculare puține, vivace, cu tulpina aeriana tîrîtoare și cu rhizomi foarte dezvoltăți; așa sînt: *Salix herbacea*, *Papaver alpinum*, *Ranunculus glacialis*, *Saxifraga bryoides*, *Armeria alpina*, *Soldanella alpina* etc. [S. Șt. R.]

Alpra, duce al Cumanilor; s'a distins în resboaiile purtate cu Cehii la 1279, a fost trimisul Cumanilor în dietele ungare, cari s'an ocupat cu colonizarea lor.

Alpujarras, district muntos în sudul Spaniei (Granada) cu vai romantice, încunginate de ramurile sudice ale munților Sierra Nevada.

Alraune (sau Alrune), la Germanii vechi erau femei profeteitoare. Numele porcede dela runa, taina.

Alsația (Elsass), o parte a prov. germane Alsația-Lorena; cuprinde districtele A. superioară și inferioara.

Alsația-Lorena, (Elsass-Lothringen), provincie germana situata între 5° 55' și 8° 14' long. est. dela Greenwich și 47° 23' și 49° 30' lat. nord.; areal 14,509,41 km². cu 1.603,506 loc. Munții Vogesii, cari se ridica pîna la înălțime de 1426 m., se întind paralel cu Rinul dela Belfort în direcție spre nord-nord-est, trecînd pe marginea Alsației spre Pfalz și formînd granița înspre Franția. Lotharingia e mai mult deluroasa-colinoasa. Rîuri: Rinul, Mosel, Saar și Ill; are mai multe canale și lacuri. Clima e domoala. Solul e bine cultivat și productiv, cu deosebire la șes. Economia de cîmp e înfloritoare, cu deosebire în Alsația. Productele principale sînt: cereale, cartofi, vin, tutun, fier, carbonul de piatra, sare și piatra de cladit. Poporația e franceza și germana. Industria de fier, bumbac și lînarii e însemnata; sînt multe fabrici de matasară, chemicalii, sticla, hîrtie și palarii de paie. Comerciul e însemnat, fiind ulesnit prin canale și cai ferate. In serviciul culturii stan: 17 gimnasil, 4 progimu., 8 școale reale, 4 școale civile superioare, 6 seminare de învețatori și 3 sem. de învețatoare, 2755 școale populare, 1 universitate în Strassburg, 2 seminare teologice și 1 școala de rabini. A. e împarțita în 3 județe: Alsația superioară, Alsația inferioara și Lorena. La 1874 s'a introdus constituția imperiului german, trimițînd A. 15 deputați în Reichstag. Dela 1879 A. e guvernata de un locțiitor cu ajutorul unui ministeriu, un consiliu de stat de 15—19 membri și o dieta de 58 membri. Capitala Alsației-Lorenei e Strassburg, oraș întarit; alte fortarețe mai sînt: Metz, Diedenhofen etc.

Trecutul acestei provincii presiuta foarte multe fase. Pe timpul Romanilor acest ținut era locuit de Sequani, Raurici, Triboki și Nemeți. Caesar o ocupă dimpreuna cu Gallia. Sub stapînirea romana se întroduse aci creștinismul. In secl. IV. d. Chr. invadara Alemanii și o stapînira mai mult timp; mai tîrziu ajunse sub stapînirea Francilor, cari an contribuit mult la încreștinarea Alemanilor. Dupa împarțirea imperiului lui Carol cel Mare, în Alsația și Lorena se forma ducate stapînite de conți și landgrafi,

între cari și conți de Habsburg (din secl. XII.) Mai apoi se dezvoltara mai multe orașe municipale, cari parte între sine, parte cu alte orașe imperiale formara diferite alianțe pentru susținerea neafirmării lor față de diferiți domni feudali. Pentru posesiunea acestei frumoase provincii s'an luptat Francezii, Germanii și Burgundionii, dar fara mult succes. Când în 20 Martie 1617 arhiducii austriaci cedara liniei spaniole a Habsburgilor pretensiunile lor asupra Alsației, atunci se hotari soartea acestei țeri, care avea sa aleagă acum între stapînirea spaniolă și franceză. Pacea vestfalica, inclinarea Alsațienilor și camerele de reuniune ale lui Ludovic XIV. deschisera oalea influenței și supremației franceze în A., cu care locuitorii în curînd se împrietuira. In armatele lui Napoleon an jucat rol însemnat mulți Alsațieni. In resboiul germano-francez din 1870/71 Alsațienii an manifestat de repețiore simpatiele lor față de Franția; pacea de Frankfurt înșa dete aceasta provincie Germaniei, care o puse sub dictatura pîna la 1874, cînd apoi o organiză dupa modelul provinciilor prusiene.

Alsen, insula în Beltul mic, aparținînd la Schleswig, cu areal de 312 km². și 25,000 loc.; are fortificații; capitala Sonderburg.

Alsó, (*magh.*) inferior; se folosese des la numiri topografice, s. e. Alsó-Fehér = Alba inferiora.

Alstonia R. Br., gen de plante din familia Apocynaceelor cu vr'o 30 specii, originare din Asia, Australia tropicala, insulele Oceanului Pacific, toate arbori sau arbuști cu frunze întregi, rar opuse, adesea verticilate. Florile mici sînt reunite în cime sub-terminale, cu coloara albă, cu calice gamosepal, corola gamopetala, 5 stamine libere, fruct 2 folicule, cu seminte mici egretate, perii egrete cenuși și matasoși. Toate conțin în organele lor un suc laptos. Se cultiva în florarie calda. Lemnul uoara se întrebunțează în ebenesterie. Sucul laptos de *A. plumosa* Labill. e amar ca și cel de gențiana, ceea ce face să fie un toxic puternic. Scoarța speciei *A. scholaris* R. Br. din India, Iava, Timor, conține alcaloizi *Ditamind*, *Echitenind*, *Echitamind*, și o reșina *Echito-cautchind*; ea are proprietăți tonice, antihelmintice, antiperiodice, putînd înlocui quinina, caci e și febrifuga, antidispeptică. Scoarța de *A. spectabilis* R. Br. pe lângă alcaloizii de mai sus mai conține și *echitamonium*, alcaloid ce lucreaza asupra organismului ca și curara; de aceea trebuesc precauțiuni cînd se dă la pacienți ca antiperiodic. Tot aceleași particularități (tonice, digestive, ca ale gențianei) le are și scoarța de *A. constricta* F. Muel. din Australia. Sucul laptos de *A. costulata* dă cauciu. [S. Șt. R.]

Alstroemeria L., (numita de Linné după amicul seu baronul Alstroemer, botanist suedez), gen de plante din familia Amaryllideelor, cuprinđînd 30—50 specii, aflatoare în America australă, tropicala și extra-tropicala, toate plante vivace, rustice, cu rhizom fasciculat-fibros. Tulpinile anuale aeriane, erecte, simple, frunzose. Frunze alterne, înguste sau late. Florile frumos colorate sînt grupate în umbel terminale; periantul infundibuliform, aproape bilabiata, caduc, cu tubul nul; segmentele lui în numer de 6, libere, înguste ori subțiri numai la baza, 2 neparechi diferite, 4 ideutice, unguiculate și nectarifere la

basă; stamine 6 apropiate în tub; ovar trilobular, stil filiform cu 3 ramuri stigmatice; fruct capsula loculicida cu 3 valve. Sînt plante foarte frumoase ornamentale, ca mai comune în florarii: *A. peregrina* L., dîsa și crinul Incașilor din Chili; *A. chilensis* J. Cree etc. Vara se pot cultiva în aer liber la loc uscat și cu soare. *A. tomentosa* R. P., *A. edulis* Andr. din Chili și l'eru au tuberculele comestibile acolo; *A. pallida* Graham tot din Chili da un fel de Arrow-root; *A. alsilla* L., e întrebuințată în medicină ca succedaneu salsaparilei. [S. Șt. R.]

Alt, 1) numele germ. al Oltului, v. Olt; 2) A. term. music., v. Alto.

Altai, (»Munții de aur«), șir de munți în Asia centrală, între lacul Baical și cursul superior al riului Irтіs. Se compune din grupele: *Altaii proprii* (A. Bielchi) pe la isoarele Irтіsului cu piscul Bielucha (3352 m.); spre nord-est dela aceștia se afla grupa *Tannu-ola*, iar dela aceasta până la lacul Baical grupa *Saian* cu piscul Muncu-Sardic (3490 m.) In A. se afla mine de argint și plumb, exploatare mai ales de Ruși.

Altaic, adj., derivat dela numele munților Altai. — *Altaice* se numesc numeroasele popoare, cari își au originea probabil dela poalele muntelui Altai și astăzi locuiesc în nordul Asiei și în Europa. Se împart în 5 mari familii de popoare: Tungus-Mandșu, Mongolica, Turcică, Samoieda și Ugorica; aceștia din urma aparține și poporul maghiar cu cel lapponic, voglic, finnic etc. *Limbi altaice* sau *wraltaice* (v. ac.) (turanice, scitice, tatarice), după împărțirea genealogică a limbilor, se numesc limbile popoarelor Ural-altaice sau Turanice, cari asemenea se împart în 5 grupe mari, numite după familiile de popoare, cari le vorbesc. Din punctul de vedere morfologic (formal), aceste limbi sînt toate aglutinatoare, au numai sufixari și în gradul de dezvoltare al limbilor țin locul mijlociu între limbile monosilabice (isolatoare) și celea flexionare.

Altait, mineral, de ordin arnorf, mai rar cristalisat în cubi; alb de staniu, sau galbui. Este o telurura de plumb, conținînd mici cantități de argint și aur. Se gasește în munții Altai, în Chile și California. [V. C. B.]

Altămușul, munte în Rom., j. Muscel, pl. Dâmbovița, formează linia de despărțire între riul Dâmbovița și Argeșul, împreună cu munții: Draxinul, Mera, Tefelega, Preașma, Munișor, Capitanul, Plaișorul, Pravețul și Mateiașul. (Cf. Alessandrescu: Dict. geogr. al jud. Muscel. București, 1893.)

Altan, (*ital.*) pod, rînd, etagin, balcon.

Altar, 1) un loc sacru, construit din pamînt, piatra ori din lemn, spre a jertfi pe el lui Dumnezeu. In acest înțeles aflăm A. la toate popoarele. In biserica creștina A. este masa, de comun de piatra, pe care se celebrează s. Liturgie. In bisericile de rit grecesc se afla numai câte un A., pe cînd în bisericile de rit latin pot fi mai multe. 2) A. se dice și partea bisericii, în care se află masa, unde se îndeplinesc s. Liturgie.

Altazimut, numirea engl. a unui instrument, cu ajutorul caruia se măsura înălțimea și azimutul stelelor (v. ac.) Se compune dintr'un telescop, ce se învîrte în jurul unei osii orizontale, și a unei osii verticale în direcțiune azi-

mutală. Torsiunea aparatului se măsura pe un cerc vertical și unul orisontal.

Altenburg, capitala ducatului de Saxa-Altenburg, 31,439 loc. Fabrici de țigari, comerț cu lînari și cereale. Are gimnasiu, școala reală și seminar de învețatori.

Altendorf, comuna rurală în j. Düsseldorf (Germania) 31,894 loc. și mine de cărbuni.

Altenstein, castel al ducilor de Meiningen, în apropierea padurii Turingice. Lîngă A. este o peștera de dolomiți, lungă de 200 m., descoperită la 1799. La o departare de 3 km. se afla Lutherbuche = fagul lui Luther, unde fû prins Luther și dus în Wartburg (1521).

Alteranția, term. medic., numele medicamentelor numite altcum *antidyseratica* (v. ac.)

Alter pars, (*lat.*) partida (partea) cealaltă (protivnică).

Alteranția, alterare, (*lat.*) schimbare, conturbare, turburare. In musica: schimbarea unui sunet prin înalțare sau coborire.

Altercațiune, (*lat.*) disputa, schimbare de vorbe.

Alter ego, (*lat.*) »alt eu însu-mi«, un al doilea de încreșt, substituit, cum s'ar dice: mîna dreaptă.

Alteranța (generație), term. botanic, succesiunea regulată de generațiuni sexuate și asexuate, sau nu e o succesiune regulată, ci pe lîngă generațiuni asexuate se mai afla în anumite condițiuni și unele sexuate. Un exemplu clar de primul cas e la Chytridinee, Mucorinee, Pucciniacee, Mnsceinee; s. e. aci sporogonul cu sporii și protonemia reprezintă generația asexuată, iar planta adultă cu anteridile și archeogonele, generația sexuată, carea îi urmează cea asexuată ș. m. d. Tot așa e și la Cryptogamele vasculare, generația asexuată planta adultă ce produce sporii, generația sexuată prothalamul cu anteridii, archegone, de aci: oul, embrionul, planta adultă. Un exemplu de al doilea cas e la Entomophtoree, Saprolegniee, Monoblepharidee etc. Se poate dice, ca o alteranța de generațiuni ar exista și la Phanerogame, dacă se consideră ca asexuat întreg aparatul vegetativ, rezultat din dezvoltarea oulnei, pîna la formarea organelor reproducătoare (generația sexuată) și formarea unui ou nou. [S. Șt. R.]

Alternare, (*lat.*) trecere dela unul la altul; schimbare, a face ceva pe rînd.

Alternat, term. diplomatic. Spre evitarea cerțelor asupra rangului între mai multe țeri contractante, se usitează așa numitul alternat, adeca fiecare țeara se numesce în locul prim în acel exemplar al documentului, care se redactează în cancelaria ei.

Alternativa, (*lat.*) alegere între două casuri posibile; *Alternativ* (*lat.*), succesiv, pe rînd, dela unul la altul, cînd unul cînd altul.

Alternativa preflorescîntă, (*Aestivatio alternativa*). In morfologia floarei se da acest nume dispozițiunii, ce o prezintă în boboc parțile unui verticil floral, fie ale calicului, fie ale corolei, cînd sînt dispuse în două verticile concentrice și alterne, divisiunile verticilului extern acoperind pe ale celui intern. Se poate observa la boboci nedeschisi dela florile multor monoși dicotiledonate.

Alterne frunze, acele ce sînt dispuse pe axă izolate, cîte una la fiecare nod și în intervalul

lăsat de frunzele dela nodurile imediat vecine; în același timp sînt aședate d'alungul unei linii spirale și pe două ori mai multe linii longitudinale, închipuite că trec prin punctele lor de inserțiune. Când sînt aședate pe două linii longitudinale, dispoziția e *distictă* (Graminee, Ulm etc.) pe trei *tristictă* (Cyperacee, etc.) [S. Șt. R.]

Alternifoliat, term. botanic, o planta ale carei frunze sînt alterne.

Alternipenat, (*folium alternipenatum*), term. botan., pentru caracterizarea unei frunze simple penate (cu nervațiunea penată), când nervurile secundare sînt aședate la înălțimi diferite (alterne) pe nervura principala sau pentru o frunza penati-compusă, când foliolele sînt alterne pe rachis, în loc de-a fi aședate câte două la aceeași înălțime.

Alternipetal, (botan.) nume ce se dă raportului de pozițiune dintre două verticile florale succesive; așa se țice de stamine, de logile ovarului, de carpele, de stile, că sînt alternipetale, când sînt aședate pe receptacul în fața spațiilor dintre petale.

Alternisepal, se țice de petale, stamine, carpele, logi ovariane, stile, când sînt aședate în dreptul spațiilor libere dintre sepale, prin urmare alterne cu ele.

Alterum tantum, (*lat.*) încă pe atîta, încă odată, mai ales la capitalul duplicat prin interese.

Alteță, (*franc. attesse, germ. Hoheit*) titlu dat prinților din casele domnitoare dela duci în sus. Ducii și marii duci (grand duc, Grossherzog) poarta simplu titlu Alteța, asemenea și prinții din familiile lor. Prinții din casele regesci sau împărătesci poarta titlu de Alteța Regala sau Alteța Imperială (în Austro-Ungaria A. Imperială și Regala.)

Althaea L., gen din familia *Malvaceae*, tribul *Malveae*, cuprinde plante erbacee bisanuale sau vivace, tomentoase sau peroase. Frunzele lobate sau partite sînt alterne și provădute cu stîpnici caduci. Florile sînt axilare, solitare sau dispuse în raceme sau corimbe terminale cu petalele divers colorate. Calicele persistent, gamosepal cu 5 divisiuni ovale, acuminate, și încunjurat de un calicul compus din 6—9 foliole concrescute la basa. Corola regulată cu 5 petale cuneiforme. Stamine numeroase reunite la basa lor într'un tub. Ovarul este plurilocular cu câte un ovul. Fructul însoțit de calicile persistent este format de un verticil de achene, provădute fiecare cu câte o semența fara albumen. Genul *Althaea L.* cuprinde vr'o 12 specii, ce sînt răspândite în regiunile temperate ale globului. În părțile noastre cresc mai multe specii, din cari însemnăm: *Althaea officinalis L.* cunoscută de popor sub numele de Nalba-mare sau Nalba-alba; crește prin locurile umede, pe malurile râurilor. *A. cannabina L.* se află pe marginea padurilor și prin tușșuri. *A. pallida W. Kit.* etc. Se cultiva ca planta ornamentală *Althaea rosea Cav.*, numita vulgar Nalba de gradina. Frunzele, florile și radacina de *A. officinalis L.* sînt avute în mucilagiu, ceea ce face ca această planta sa fie întrebunțată în medicina ca emolientă. Radacina pulverisată servă farmacistilor spre a împedeca aderența hapurilor (pilulelor) între ele. [Z. C. P.]

Altieri, familie princiară în Roma, din care au eșit mai mulți cardinali și Papa Clemente X.

Altimetria, măsurarea înălțimei.

Altin, moneta rusească = 3 copeici.

Altiță, cusatura, care se ooasa ca decor la umeral cameșilor țerănesci, d'asupra crețelor mănecii. Cusatura aceasta se face cu matasa colorată, cu arniciu roșu, vînet, negru etc., cu margele, cu fir de aur ș. a.

Altius non tollendi, (*lat.*) term. jurid., servitut de a nu pute ridica o casa preste înălțimea ei actuală; contrarul e *altius tollendi jus*.

Altmühi, afluent al Dunării în Bavaria; în parte navigabil.

Alto, (*ital.*) term. music., numele ce s'a dat vocii mai grave, ce pot avé femeile sau copiii.

Are de obicei o extensiune dela $\frac{1}{2}$ — $\frac{4}{4}$, cu câteva note excepționale în sus și în jos. Registrul de putere al vocii de Alto e acel de piept, octava grava. În practica adesea vocea de Alto e confundată cu cea de mezzo-sopran, deși registrul de putere al acesteia e mai acut și timbrul de un caracter mai puțin pronunțat. Vocile femeiesci de acest gen sînt numite în special Contralte și au mai cu sama un timbru plin, puternic, voluminos, propriu rolurilor dramatice; registrul grav, puțin apt pentru agilitați, are o mare putere de expresiune dramatică, o plinatate, o emoțiune patrunzătoare. Vocile copilaresci, deși avînd același registrul de putere și aceeași extensiune, au totuși un timbru mai puțin caracteristic. Vocea de Alto e una din cele din urma introduse în corul vocal. Pe timpul notațiilor proporționale, ale carei reguli pentru a fi cunoscute cereau ani de studiu, și prin urmare nu erau accesibile copiilor, părțile de Alto, neputînd fi ținute nici de femei, cari nu erau admise a cînta în biserica, erau ținute de barbați în falset sau de castrați, ceea ce explica și faptul pentru ce părțile acute, atît de Altus cît și cele de Discantus, ce se găsesc în musica veche, au cu mult mai multa dezvoltare în registrul grav decît în cel acut. Vocile de Alto, atît femeiesci, cît și copilaresci, sînt relativ cu mult mai rare decît cele de mezzo-sopran și de sopran. [T. C.]

Altoire sau nobilitare se numesce operațiunea, prin care un surcel (raniurel), tăiat din un pont cu poame gustoase, se aduce astfel în legătura cu un padurete, ca surcelul sa concreasca cu paduretele și astfel din padurete sa devina pom (altoiu) producător de poame gustoase (nobile) asemenea pomilor, din cari s'a luat surcelul. Deosebim mai multe moduri de altoit precum: a) A. în crepatura. Surcelul ascuțit în forma unui ic se înfișe în crepatura verticală a paduretului ca să vina coaja la coaja și lemn la lemn. b) A. în lature. Surcelul ascuțit în forma unui ic se înfișe în taietura laterală a paduretului. c) Ocularea. Ochiul luat din pom cu puțină coaja se înfișe în taietura făcută în coaja paduretului. Taietura are forma unui T. d) Copularea. Și paduretele și surcelul se taie asemenea și se leaga laolalta. e) Ablactarea este modul de a altoi nucii, fragarii și vița de vie americana. Atît din padurete sau vița americana cît și din surcel sau vița europeană se taie puțină coaja și lemn așa ca taieturile să fie asemenea. Taietura paduretului se pune catra a surcelului așa ca taieturile sa se acopere.

Altoire, (vaccinare). Pe la finea secl. XVIII. versatul (Variola) era boala cea mai periculoasa, care provoca în Europa câte 400,000 decese pe an. Versatul afecta numai în cazuri foarte rare aceiași persoana în mai multe rânduri, cei care au zăcut de versat se cred dar aparăți în contra noilor infecțiuni varioloice, și din aceasta cauza până la începutul secolului curent era foarte răspândita variolisațiunea, inocularea oamenilor sănătoși cu virusul versatului, cu lichidul luat din beșicuțele, bolnavilor, afectați de o forma mai ușoară a acestei boale, pentru ca îmbolnavindu-se de variola ușoară, sa rămâna imuni în contra infecțiunii mai grave, în contra versatului confluent și mortal; dar și aceste inoculațiuni au produs adeseori versatul grav și mortal. În a. 1796 Edward Jenner, medic englez, a înlocuit variolisațiunea prin vaccinațiune, inoculând limfa din vesiculele de vaccin umanizat, limfa luata dela oameni, cari în mod accidental au fost infectați la mâna dela ugerul vacilor bolnave de vaccin (cow-pox). Vaccina nu este, precum s'a creștut până deunăși, o boala originara a vacilor, ci versatul omului slabit (atenuat) prin inocularea lui accidentală pe ugerul vacilor. Vaccina vacilor aparând foarte rar, Jenner, în lipsa de vaccin originar, a inoculat artificial vaci și iepe cu virusul vaccinal și a altoit oameni atăt cu altoiul luat dela aceste animale (cow-pox, horse-pox), precum și cu vaccinul umanizat, luat din vesiculele oamenilor vaccinați; vaccinul umanizat a predominat în practica vaccinațiunii. Încercările de înlocuirea vaccinului umanizat prin vaccin dela vișea inoculata artificial, încercari facute la Napoli în a. 1810 de Troja și în a. 1840 de Negri, au ramas izolate, urmașii lui Jenner s'au servit numai de vaccin umanizat, adeca de limfa din vesiculele oamenilor altoiți. Numai dela a. 1864, dupa ce se constatase numeroase infecțiuni sifilitice, datorite altoiului luat dela copii afectați de sifilis congenital, s'a produs o propaganda pentru înlocuirea vaccinului umanizat prin vaccin animal, pentru cultivarea vaccinului pe pântecelul vișelelor. În Rom. primul institut (privat) pentru cultivarea de vaccin animal a fost înființat în a. 1874 de doctorul Vasile Vladescu. Astăzi posedă Rom. 2 asemenea institute ale statului, 1 al primăriei orașului București și 2 institute private; în Trans. și în Banat exista asemenea câteva institute mici pentru cultivarea de vaccin animal. Experiența a dovedit, ca prima vaccinațiune facuta în primul an dupa nascere, nu apera în contra versatului pentru toata viața, ci numai pentru un timp de 10 până la 20 de ani; din aceasta cauza se face obicnuit dupa 7 până la 10 ani dela prima vaccinațiune o noua inoculare cu virus vaccinal, care se numesce revaccinațiune. Numai prin vaccinare și revaccinarea generala a populațiunii întregi prevenim epidemiile de versat. Vaccinațiunea este o operațiune nepericuloasa, chiar pentru copii în primele septemâni dupa nascere, dacă ea se face cu curățenia necesara, cu metoda aseptica. Operațiua consta în introducerea limfei vaccinale în țesatura pielii, sub epiderm, prin taieturi mici, superficiale, sau prin raderea epidermului și frecarea cu limfa a pielii denudate de epiderm. A 3-a și dupa altoire se arata pe locul inoculat o pată roșie, macula; a 5-a și o mica ridicatura, pa-

pula; a 7-a și o beșicuță, vesicula, încungiuțată de margine roșie, umpluta cu lichid limpede; a 8-a și vesicula se transforma în pustulă umpluta cu puroiu; apoi pustula se usuca, formând o scoarță tare, bruna, care cade pe la a 20-a și dupa vaccinare, lasând pe locul inoculat un semn cicatrice. Pentru vaccinare se ia limfa limpede din vesicula și nu puroiu din pustula. Inocularea de puroiu descompus din pustule, cari au stat deschise și cari au fost mănjite cu necurațenii, provoaca flegmone, brânca și chiar septicemia (infecția septica a sângelui) mortala. În institutele vaccinale, animalele se examineaza de un veterinar înainte de a se inocula, pentru a se constata sanatarea lor perfecta. În unele institute se taia vișelele dupa recoltarea vaccinului, pentru a se constata prin examenul organelor interne daca sânt sanatoase, și în cazul uegativ se distruge vaccinul recolat. (Literatura: Protomedicus G. Cuciuaranu: Proiect de legiure pentru hultuire, Iași 1847. G. Polyzu: Carticica altoiului, București 1859. G. C. Stanescu: Studii asupra vaccinei animale, București 1874. D. Staicu: Cow-pox sau vaccina animala. Tesa pentru doctoratul în medicina, București 1875. G. Parvulescu: Vaccinul animal. Tesa pentru doctoratul în medicina, București 1878. D. Negulescu: Vaccinul animal. Tesa pentru gradul de medic veterinar, București 1888. I. Felix: Tractat de igiena publica și de poliția sanitara. Partea II., București 1889.) [I. Felix.]

Altona, oraș în jud. prusian Șlesvig, pe malul drept al Elbei; 143,249 loc.; industrie de lâna și bumbac; construcții de vapoare; port și comerțu maritim. În A. se afla o camera de comerțu, comanda corpului 9 de armata, direcțiune financiara și de cai ferate, școala de marina etc.

Altranstätt, sat în apropiere de Iützen (Prusia); aci s'a încheiat la 24 Sept. 1706 pacea dintre Carol XII., regele Svediei și August II. de Saxa, în urma careia acest din urma pierdù coroana Poloniei.

Altruism, (lat.) în psihologia contemporană acea grupa de sentimente morale, în cari se descoperè starea afectiva a individului, nu numai de a voi binele altuia, dar dupa puțința de a cauta sa i-l și procure. Altr. sta în opoziție cu egoismul, care cauta numai ce este al seu propriu. Sentimentele, cari compun aceasta grupa, se mai numesc și *simpatice* și *sociale*. Nascute din percepțiunea unui sentiment strain, ele se descoper ca: *bunavoința* = percepțiunea unei voințe straine, arătându-ne gata spre serveire și ajutorința în mod neinteresat și fara a aștepta ceva mulțamita ori resplata; *împreună bucurie* = percepțiunea unei bucurii straine; *compătîmire* = percepțiunea unei suferințe straine; *condolența* = compătîmirea manifestata prin semne perceptibile; *binefacere* = bunavoința devenita activa; *caritate* = când vine într'ajutor celui nefericit. (Lit.: I. Popescu: psihologia; I. Gavanescu: psiholog; H. Marion: La psychologie; Drbal: Lehrbuch der Psychologie.) [Plet.]

Altwater, cel mai înalt pisc al Sudeților, 1490 m.

Aluat, v. Pâne.

Aluminat, mineral sulfat de aluminu hidratat, în bulgari pamântoși albi; Halle, Kralup, New-Haven etc.

Aluminiu, metal foarte răspândit, nu există însă în stare nativă în natură. Combinațiunile A.-lui sunt foarte răspândite (argilele, lutul etc.) A. a fost descoperit de Wöhler (1827), descompunând clorura de aluminiu cu natriu încălzit. Bunsen (1854) prepară A. electrolitic. Fabricațiunea A.-lui se face astăzi în multe fabrici, toate lucrând pe cale electrolitică, descompunând oxydul de aluminiu. A. se elimină pe polul negativ iar oxygenul se combină cu carbogenul electrodului pozitiv (carbune) formând acid carbonic. Uzele din *Neuhause*n (Elveția), din *Forgos* (Francia) produc A. cu acest metod. La *Neuhansen* se prepara 2 tone pe zi. 1 kgr. A. costa 4 fr., pe când acum câțiva ani 1 kgr. costa 120 de fr. A. e de culoare albă, puțin albastru, foarte ductil și maleabil; sîrma și foițele de A. sînt subțiri ca cele de aur. Densitatea A.-lui e 2.6 (ca sticla și de 4 ori mai ușor ca argintul) se topește la 625°. El nu se oxidează la rece. A. se disolvă ușor în acid clorhidric și în soluțiuni alcaline; A. e deja foarte mult întrebuintat pentru obiecte, cari se preferă a fi ușoare: lunete, telescoape ș. a., dar mai ales pentru fabricațiunea bronzului de A. și alamei de A. Un adăus de 0.2% A. la fier crește rezistența fierului cu 1/4. A. e deci privit ca metal cu viitor.

Alumneu este o instituțiune culturală cu menirea de a contribui la educațiunea tineretului. În alumnee nu se îngrijesc numai de înmulțirea cunoștințelor elevilor, ci mai vîrtos de nobilitarea lor. În România sînt multe A. numite pensioane. În țerile din monarhia austro-ungară Români au astfel de institute pe lînga seminarile teologice și pedagogice; de asemenea s'au înființat A. române și pe lînga unele gimnasii române, ori de alta limbă, cum sînt bunaoara: în Blaj, Beiuș, Timișoara, Oradea mare, Sighețul Marmăției și mai sînt pe cale de a se înființa în Sibiu și alte locuri. În Cernaufi încă s'a pornit o mișcare în direcțiunea aceasta; tot astfel și la universitățile din Viena și Budapesta. Amintim mai departe ca A. primul internat de fete, pe lînga școala civilă de fete a Asociațiunii transilvane.

»**Alumneul român gr.-or. în Timișoara**», institut de creștere și ajutorare pentru tinerimea română gr.-or. dela școlile din Timișoara. S'a înființat în a. 1866, la inițiativa protopopului Meletie Dregheci și a fostului profesor de limbă română George Crăciunescu, din colecte de bani și bucate. La 16 Apr. 1868 un numer de inteligenți din Timișoara, cari sprigineau acest institut, ținînd adunare sub presiul lui Alexandru Mocsonyi s'au constituit în societate de binefacere și creștere cu numele »**Alumneul român național în Timișoara**» și au votat statutele, cari au fost aprobate de ministrul de culte cu datul 25 Maiu 1869 Nr. 7719. În sensul lor A. era administrat de un comitet de 12 membri aleși de adunarea generală, carea se ținea în tot anul la Timișoara în luna lui Aug. Societatea avea membri ordinari cu taxa anuală de 5 fl. și membri fondatori, cari plateau odată pentru totdeauna taxa de 100 fl.; alte isvoare de venit erau colectele și petrecerile sociale. În adunarea generală dela 9 Aug. 1888, presidata de episcopul Aradului Ioan Mețianu, societatea s'a declarat de disolvată, a dat Alumneului caracter național-confesional și, la propunerea lui Vin-

cențiu Babeș, l-a pus sub administrarea și controla Consistoriului gr.-or. român din Arad. Acesta îl administrează prin o comisiune de 5 membri în sensul unui regulament votat în Consistoriu. De present se proved 10 studenți în Alumneu; provederea unui alumnist costa acum 15 fl. pe luna. Averea A.-lui la 20 Iunie 1896 era în total de 17,859 fl. v. a. și a fost adunată în mare parte prin zelosul sprijinitor al A.-lui, Em. Ungurian.

Alumni, în contrast cu stipendiștii din clasa poporului de rînd, se numiau fii de boieri din internatul gimnasilui Vasihan dela Trei-Ierarhi din Iași, cari, dupa spiritul timpului de atunci, se bucurau de o tratare cu totul deosebită de a stipendiștilor, atât în internat cât și în școală.

Alun, numire vulgară data plantei *Corylus Avellana* L. (v. ac.)

Alun, numirea mai multor localități în România; mai însemnată e com. rur. A. din j. Vâlcea, pl. Oltețu de sus, compusa din 3 catune: Alun, Igoiu și Bodesci, cu 1294 loc., cari se ocupa cu agricultura, dulgheria și rotaria. În cat. Igoiu sînt mai multe mine de piatră. La locul numit Gherghinoia se gasesc carbuni și straturi de scoici și melci.

Alunar, (*Tetrao bonasia*), pasere din ordul gainilor, cam de 45 cm. în lungime; penele-i sînt ruginii cu pete albe și negre; de laturile barbiei negre are un șir de pene albe; ochii sînt încunjuțați cu o piele roșie și pe cap are moț. Traiesce prin alunışıuri, nutrindu-se cu insecte, fructe și muguri. [V. B.]

Aluné, numire vulgară data fructelor arbustului *Corylus Avellana* L. (v. ac.)

Alunel, hora țeranească foarte răspândită pe ambele maluri ale Oltului. (Vâlcea, Romanăți, Dolj, Mehedinți, Teleorman, Olt.) În Dâmbovița se țice Alunaș.

Alunele, numire populară data unor porțiuni subterane, umflata și comestibile dela planta *Carum Bulbocastanum* Koch. (*Bunium Bulbocastanum* L.) (v. ac)

Aluniș, numele unei mulțimi de localități în România, j. Bnzue. Dâmbovița, Muscel, Neamțu, Olt, Prahova. Suceava și Vâlcea; mai însemnate sînt: 1) în jud. Bnzue: cat. A. renumit prin chihlibar și biserica sapată în stîncă, care dupa tradiție are o vechime de preste 1000 ani. Originea ei ne-o spune legenda, identica cu a schitului Namaesci din jud. Muscel: Un cioban, care pascea turma aci, ande în somn o voce, care-i poruncește sa sape în coasta stîncii; el se supune și dupa puțina munca gasesce o icoana a maicii Domnului. Locuitorii se alarmeză, maresc deschițetura și îi dau forma unei biserici, unde depun icoana, care se pastrează și astăzi; în acest loc a fost mai înainte un schit de calugari, și aici se afla isvorul A., care conține sulfur și magnesie; 2) în jud. Neamțu ramura de munți A. acoperita cu paduri, în cari predomină alunul; 3) în jud. Suceava muntele A., a carui creasta fornează hotarul între com. Brosteni și Bucovina, avînd o înălțime de 1347 m.

Alunit, mineral, sulfat de aluminiu și de potasiu hidratat, product de alterațiune a feldspaților. Giseninte în trachite, în nasipuri; se extrage la Tolfa în Italia, la Belegszász (Nagy-Muzsaly etc.) în Ungaria, la Wurzen în Saxonia, Mont Dore, Auvergne etc.

Aluniță, (*Nævus maternus*), pete colorate în pielea corpului, câte odată provețute cu peri lungi. Se numesc și semne.

Alunul, munte în ramura Carpaților din Bucovina, între riurile Bistrița și Moldova, de 1663 m. înalt.

Alusiune, figură metaforică, prin care se spune o idee și se înțelege alta asemenea. O însușire a ei este scurțime, iar a doua e, că termenul de comparațiune, pe care se întemeiază, este un fapt, o întâmplare, o idee, un cuvânt, un proverb sau un caracter omenesc, luat din tradițiune, din mitologie, din istorie sau din viața actuală a cuiva. (S. e.: Sabia lui Damocle, nodul gordian etc.) Înțelesul ei poate fi serios; sau glumeț, ironic, satiric, sarcastic; sau de laudă. Multe scrieri, în special comediile, satirele și fabulele, cuprind în sine alusiuni, mai ales în timpuri lipsite de libertatea presei, când ele dau mult de lucru cenzurii. Când alusiunea e grea de înțeles, se apropie de enigmă. [M. Strajan.]

Aluta, numele latin al riului Olt.

Alutan, *Constantin*, n. 20 Maiu 1796 în Sâmbou, a absolvat gimnaziul și filosofia în Blaj (1815), teologia în Viena (1819). Fû sfințit preot în 7 Sept. 1819. Profesor la școalele normale din Blaj dela 1819—1827 vicar episcopesc unit în Făgăraș până 5 Martie 1834, când fû numit canonic în capitulul din Blaj. † 11 Nov. 1868, lăsând două fundațiuni, una de 2000 fl. pentru ajutorarea de 2 parochi uniți, care se află în administrarea statului, alta pentru ajutorarea studenților saraci, care astăzi are capital de 13,000 fl. Din aceasta se împart de present 5 stipendii de câte 60 fl. și 5 de câte 40 fl.

[Dr. Ag. Bunea.]

Aluta terra, numele latin al țării Oltului.

Aluvium, una din sistemele grupului Kenozoic, și adică aceea, care de present acoperă suprafața globului, din care cauza se mai numesc și sistema presentă sau recentă. Numirea aceasta a primit-o prin împrejurarea, că partea cea mai mare a compusilor acestei formațiuni au provenit din inundațiuni; ceea ce se petrece și astăzi înaintea ochilor nostri, contribuind împreună cu ceilalți factori la schimbările, prin care trece continu suprafața globului. Ca factori, cari produc acele schimbări, se socotesc în această sistema aerul, apa, viața și căldura.

Aluviune, creșterea terenului, ce succesiv și pe nesimțite se efectuează, pe malurile unui fluviu, unui rîu, sau chiar al unui pârâu (art. 495 ur. și 535 C. civ.); se deosebește de avulsione, adică accesionea operată prin o parte mare de pământ, care se poate recunoaște, și care, ruptă din fondul unei proprietăți, apa a dus-o și a alipit-o de fondul altuia (art. 498 C. civ.)

Alva, (*turc. halva*), 1) un fel de prăjitură din făina arsă și miere; se face și din-tahîn cu zahăr; e alba-galbuie, tare, dar fărâmițoasă și se topește la caldură; 2) un desert cam mitocănesc, făcut din gris sau din făină cu unt proaspăt ori cu untura și cu zahar, de culoare roșie închisă.

Alvar, stat în India estică, în estensiune de 7832 km². cu 682,926 loc. Capitala A. are 90,880 loc. Statul A. sta sub suzeranitatea Englezilor.

Alvarez, *Don José*, sculptor span. n., 1768 în Priego, a trait mai mult în Roma, † 1827 în Madrid; el a urmat direcției lui Canova, însă

cu mai multă energie. Operele lui sînt: Gany-med, Nestor apărât de Antilochus, Venus și Amor, Grupa dela Saragossa etc.

Alvearium, v. Urechia.

Alvensleben, veche familia nobilă prusiacă cu mai mulți membri distinși. 1) *A. Albrecht*, conte, ministru prusiac, n. 23 Martie 1794 în Halberstadt, † 2 Maiu 1858 în Berlin; și-a câștigat însemnate merite prin regularea finanțelor țării sale. 2) *A. Gustav*, general prusiac, n. 30 Sept. 1803 în Eichenbarleben, † 30 Iunie 1881 în Gernrode; luă parte activă la războiul din 1866 contra Austriei și la cel din 1870/71 contra Franței, în care câștigă, ca comandant al corpului IV. de armată, învingerea dela Beaumont în 30 Aug. 1870. 3) *A. Constantin*, general prusiac, frate cu cel precedent, n. 26 Aug. 1809 în Eichenbarleben, † 28 Mart. 1892 în Berlin; s'a distins în mai multe lupte ale războiului din 1866 și 1870/71. 4) *A. Gustav Hermann*, conte, general prusiac, n. 17 Ian. 1827 în Rathenow; luă parte la războiul din 1864 cu Danemarca, la cel din 1866 și se distinge în cel din 1870/71. 5) *A. Frederic Ioan*, conte, diplomat, n. la 7 Apr. 1836 în Erleben; în 1872 ambasador la Petersburg, 1876 consul general la București, apoi trimis la Darmstadt, Haaga, Washington și Bruxella.

Alveolă, cavitate sau gaură de dinte în falcă; fiecare dinte cu rădăcina lui ocupă câte o gaură de aceste.

Alvincz, numirea magh. a comunei mari Vințul de jos, (v. ac.) din cott. Alba inf.

Alvinczi, *P. de Borberek*, jurisconsult maghiar în Transilvania; a luat parte hotărîtoare la ștergerea »jus ligatum«-ului și la trecerea Ardealului sub dominația austriacă. În cestiunea din urmă a scris *A. Memorii*le sale înaintate curții în 1692 și 1693, la care regele a respuns prin rescriptele, cari regulează administrația și justiția țării. Documentele despre anectarea Transilvaniei le-a edat academia maghiară sub titlul: *Diplomatarium Alvinczianum* (1684—1688).

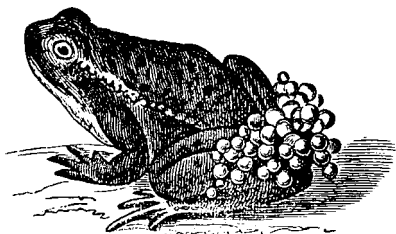
Alvincziana resolutio, prin care regele Leopold I. statorește (14 Maiu 1693) detaiat principiile organizației interne a Transilvaniei, indicate în *diploma Leopoldină*, și regulează relațiunile confesiunilor și ale celor trei națiuni.

Alvița, 1) un fel de prăjitură din nuc, scrobeală albă și zahar sau miere; când nu e de post, se pune albuș de ou în loc de scrobeală; 2) un joc de copii la lăsatul secului de brînză, care stă în maestria de a prinde cu gura o bucată de *alviță*, legată cu un fir de ață de un cuiu batut în tavan și adusă în legănare între doi copii. La macedo-români acest joc se chiamă *ască*, adică: cască să prindă *alvița*.

Alyssum L., gen din familia *Cruciferae*, tribul *Alyssineae*, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, de comun acoperite de peri stelați, albicioși, rigiți sau moi. Florile albe sau galbine sînt dispuse în raceme, ce nu se găsesc la subțioara unei bractee. Sepalele erecte sau patente scurte și egale. Petalele întregi sau bifide. Staminele provețute cu un dinte ce se află inserat pe filamente. Fructul este o siliquă adesea scurtă și foarte polymorphă, oligospermă sau polyspermă. Genul *Alyssum L.* cuprinde v'ro 80 sau 90 de specii, ce sînt împrăștiate prin Asia mică, Europa meridională, în Persia, în Africa nordică,

în munții Caucaș, Siberia și chiar și prin Australia. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari însemnăm următoarele: *A. calycinum* L. numit de popor Albiță, Disculeț sau Ciucușoare, crește prin câmpii și locuri sterile și pietroase. *A. incanum* L. care crește pe marginea drumurilor, prin locuri năsi-poase și pietroase. Multe din speciile de *Alyssum* se cultivă ca plante ornamentale prin grădini pentru a decora stâncările și spre a face grupuri de flori, astfel este *A. maritimum* Lamk., *A. montanum* L., *A. saxatile* L., *A. deltoideum* L. originar din Creta, remarcabil prin florile sale violete. Plantele din acest gen nu mai sunt întrebuințate în medicină, deși odinioară li-se atribuia proprietatea de a vindeca turbarea. după cum arată chiar numele genului. După Lémery, *A. montanum* L. ar fi fost specia, care se întrebuința în acest scop. [Z. C. P.]

Alytes obstetricans, o specie de broască, ce petrece prin locuri pietroase, numită și *moașă* dela o particularitate a obiceiurilor ei. Femela anume nu-și depune ouăle pe apă, ca celelalte broaște de balta, ci barbătușul și-le lipesc de cobsele picioarelor posterioare, purtându-le până ce larvele sunt gata să iasă, atunci cearcă

Alytes obstetricans.

vr'o apă stătătoare, se cufundă într'însa, ouăle miute plesnesc și micii mormoloci ies dintr'însele. [V. B.]

Alyxia R. Br., gen de plante din familia Apocynaceae, tribul Plumerieae, cuprinzând la 30 specii allătoare în Asia orientala tropicala, în Archipelagul Malaic, Ceylon, Madagascar, Australia tropicală și insulele Oceanului Pacific. Sânt arbuști adesea glabri, cu frunze 3—4 ternat verticilate, rar opuse. Flori mici grupate în cyme sau geminate. Calice 5 partit. Corola hypocraterimorfă cu 5 lobi suciți, acoperindu-se puțin unii pe alții spre stânga. Stamina incluse. Ovar cu 2 carpele; stil filiform. Fruct drupe sau bace. Se cultivă în florărie caldă. Scoarța de *A. stellata* Roem. et Sch. conține un oleiu esențial, acid benzoic, zahăr, gumă, reșina și un principiu amar; are miros plăcut. E privita ca tonic escelent, iar în Germania se preconizează contra diareelor cronice și a nevralgiilor. Lemnul de *A. disphaerocarpa* Van Heurck, ce crește în Noua Caledonie, e întrebuințat în timplărie; scoarța lui precum și cea de *A. grandis*, are aceleași proprietăți ca și scoarța de Winter și de scoarșoară albă. [S. Șt. R.]

A. M., a. m., prescurtare pentru *anno mundi*, anul lumii, și pentru *artium magister*, magistrul al artelor libere.

Amabil, în muzică termin de interpretare plăcut.

Amabouks, (*engl.* pron. emăbux), pânză sură și groasă, din care se fac saci, haine pentru marinari, etc.

Amadeo, *Giovanni Antonio*, arhitect și sculptor italian, n. 1447 în Pavia, † 27 Aug. 1522 în Milano; a luat parte la zidirea domului din Milano și a bisericei Certosa din Pavia. În lucrările sale adoptase stilul lui Bramantino din Milano, care reprezenta direcția lombardă a renascerei.

Amadeus, nume favorit în familia domnitoare din Savoia; l-au purtat opt membri ai familiei într'un interval de cinci secli (XI—XV). Mai renumiți au fost A. V. și VIII., pe cest din urmă împăratul germ.-roman Sigismund l-a numit principe de Savoia; tot acesta a moștenit și Piemontul. După moartea soției sale s'a retras în mănăstirea Ripaille de lângă lacul Genf; sinodul din Basel l-a ales de pontifice în locul lui Eugeniu IV., și l-a încoronat în 24 Iulie 1440 sub numele de Felician V. După nouă ani a abjș și s'a re'tors în eremitagiul său de mai nainte. Pentru înțelepciunea, iubirea de pace și inima sa bună l-au numit »Solomon al secl. XV.«

Amadeus, *Ferdinand Maria*, principe de Aosta, rege al Spaniei, fiul al doilea al lui Victor Emanuel, regele Italiei, n. 1845, † 1890. În 1871 fu ales de rege al Spaniei după caderea Bourbonilor spanioli, dar domnia nu i-a fost norocoasă. Disgustat de continuele turburari, după doi ani de guvernare, a abjș și s'a re'tors în Italia. [T. F.]

Amadeus, lac sarat de o extensiune enorma în interiorul Australiei, descoperit de Giles la 1872.

Amadis, erou al multor romane cavaleresci, al căror început s'a făcut cu *A. din Galia* probabil scris în limba portugheza, de cavalerul *Vasco de Lobéira* din Oporto, între 1342 și 1367. Subiectul e: istoria de amor a lui A., fiul unui rege francez, cu principesa engleză Oriana.

Amager, (*germ. Amak*), insula daneză în Sund, 63 km²., în fața orașului Copenhaga, cu un suburbu al acestuia (Cristianshavn) și cu portul Dragør.

Amăgitoare, (*zool.*), *Lanius excubitor*, sinonima cu berbecel, lupul-vrăbiilor, capradracului, sfrâncioc etc., o pasere de o fire rea, căci imitează versul păsărilor mai mici și mai slabe, și astfel înșelându-le la sine, le prinde și le omoară. Numele A. deși foarte potrivit, totuși se aude pe alocuri numai în Moldova. (Etym. M. Rom. I. 1013.)

A majori ad minus, (*lat.*) dela mai mare la mai mic; termin întrebuințat la deducțiuni logice.

Ama-Kosa, o seminție de Kafferi în estul țării Kapland.

Amalasintha, (*Amalasintha*), fca lui Teodorice cel Mare, rege al Ostro-Goților (în Italia). Primul bărbat i-a fost Eutarich, dela acesta a născut pe Athalarich. După moartea lui Teodorice, dela 526 a purtat regența în numele fiului său minor. Ca adictă a culturii romane, și-a crescut fiul în acest spirit. Pentru aceasta a excitat în contra sa ura Goților. După ce Athalarich cașu victima desfrăului și orgiilor, A. s'a maritat a doua-ora după un consăgean al său Teodat. Insa căsătoria n'a fost norocoasă, pentru ca Teodat și-a sugrumat soția fudulă și lacomă de domnie.

Acest omor a servit de pretext lui Iustinian, împ. roman-resaritean, a porni în contra lui Teodot resboiu, care s'a terminat cu caderea imperiului gotic în 555. [T. F.]

Amaleciți, popor nomad de viță chamică, coboritor din Amalech, numiți și nepoții lui Esau; locuiau în sudul Palestinei în pustia Et Tih de ași; inimici ai Israelitenilor, au fost subjugăți de Saul și David și în urma (700 a. Chr.) stărpiți.

Amalfi, (Amalphia), oraș în provincia ital. Salerno, situat într'o vale, pe țărmii sinului Salerno; are poziție pitorească, e legat cu orașul Salerno printr'un drum admirabil tăiat în stâncă; reședința unui arhiepiscop; are o catedrală veche, cu uși foarte frumoase; o mănăstire de capușini, (Canonica) zidită pe stânci cu ambit frumos, acum școala de marină; nu departe este o peștera de stalactiți cu privelisci frumoase. A. are vr'o 5000 loc., cari se ocupa cu fabricarea de hârtie, macaroni și cu navigația. După tradiție A. fù întemeiat de familia romane, cari suferisera naufragiu în calea spre Constantinopol. A. aparține imperiului roman de est și după invasiunea Longobarșilor se bucură de multe libertăți. Mai târziu căștigăra putere unele familii patriciene, din cari au eșit conți, mai apoi duci, ca Mansus II. (960—1000), care făcù drumul spre Salerno. Principele norman, Robert Guiscard, incorporă A. teritorului seu (Apulia și Calabria); de atunci A. începu să decadă; comerțul și bunastarea fura nimicite prin jafurile Pisanilor (1135 și 1137). Comerțul din A. înflori mai ales în secl. X. și pe timpul primei cruciate. Dreptul maritim de A. (Tabula Amalphytana) avea valoare la toate națiunile, cari navigau pe M. Mediterana. Comercianții din A. aveau filiale și depozite în Alexandria, Antiochia și Ierusalim. Din spitalul întemeiat de acești comercianți în Ierusalim (1048) se nascù ordinul Ioanștilor.

Amalgam, aliagiul ori carui metal (afara de fier) cu argintul viu. Amalgamele nu formează articoli speciali de comerț, ci se prepara numai la trebuința. Așa s. e. amalgamul de staniu la fabricațiunea oglinșilor, amalgamul de aur la aurirea la foc, amalgamul de natriu în laboratoarele chemice etc. Inducerea cu amalgam se numește amalgamare (v. și aliagiul).

Amalia, 1) *A. Elisabeta*, contesa de Hessen-Kassel, n. 29 Ian. 1602, † 3 Aug. 1651, fca contelui Ludovic Filip II. de Hanau-Münzenberg; după moartea soțului seu Wilhelm V. a purtat regența în locul fiului seu minor Wilhelm VI. (1637—1650); în alianța cu Franța și Svedia luă parte la resboiul de 30 ani, iar la încheierea pacy Vestfalice căștigă însemnate avantajii pentru țeara sa. (Cf. Justi, 1872.) 2) *A. Anna*, ducesa de Sachsen-Weimar, fca ducelui Carol de Braunschweig-Wolfenbüttel, n. 24 Oct. 1739, † 10 Apr. 1807; după moartea soțului seu Ernest Aug. Constantin, fiind numai de 19 ani, a purtat regența (1758—1775) în locul fiului seu Carol August, mai târziu mare-duce de Weimar; femeie cu rari calități, sciù să atraga la curtea sa pe cei mai distinși barbați ai aceluși timp, ca Wieland, Goethe, Herder și alții. (Cf. Beaulieu-Marcconnay, 1874; Springer 1875 și Bornhak, 1892.) 3) *A. Maria Frederica Augusta*, ducesa de Saxonia, fca principelui Maximilian, n. 10 Aug. 1794, † 18 Sept. 1870 la Dresda; e cunoscută ca

poetă dramatică sub pseudonimul A. Heiter. Operele ei aparau în ediț. nouă (R. Waldmüller-Duboc) la 1873 în 6 vol. (Conf. Fürstenau, 1874 și Waldmüller, 1882.) 4) *A. Maria*, fca lui Ferdinand I. regele ambelor Sicilii și soția regelui Franciei Ludovic Filip; n. 26 Apr. 1782, † 24 Mart. 1866 la Claremont în Anglia, unde a însoțit pe soțul seu în exil, după ce a fost detronat prin revoluția din Februarie 1848.

Amali, (Amelungi), familie domnitoare estgotică, din care s'a nascut Teodoric cel Mare 475—526; se stinse la 536 cu Teodot.

Amalrich, rege în Cypru (1194); pentru a-și asigura țeara contra Bizanșului, o oferì împ. Henric IV. drept feud, și o reprimi apoi ca regat. Prin casatoria sa cu Isabella primă la 1198 și coroana regatului Ierusalim.

Amalricus de Bena, eretic, fondatorul unei secte religioase panteiste, n. în Bena, diecesa de Chartres, † pe la 1209. Adepții lui s'au numit Amalricani.

Amalthea, în mit. grecă, după tradițiunea comuna a fost o nimfa, care a nutrit pe Zeus ca prunc, iară după mitul din Creta a fost o capra, care a dat lapte lui Zeus și pentru aceasta Zeus a pus-o între stele (cu numele Capella). Amaltheia la Romani a avut predicatul: alma mater (v. cornul Amaltheiei). [Atm.]

Amambara, afluent al Nilului de jos.

Aman, *Teodor*, pictor român, n. 1832 în Câmpulung, † 19 Aug. 1891 la București. A studiat pictura la Paris sub Droleng și Picot. Reîntors în patrie la 1858, este numit (1864) director al școlii de belle-arte din București, în capul careia rămâne până la moartea sa. Principalele tablouri ale lui A.: Vlad Țepeș și solii (în Pinacoteca din Iași). Capul lui Batori, Batalia dela Calugareni (în Pinacoteca din București), Batalia dela Oltenița (într'un palat al Sultanului la Constantinopol). O gravura a acestui din urma tablou a aparat la Goupil în Paris. A. s'a distins și prin frumoase gravuri.

Aman, în anticitate numele șirului de munți din Siria, cari se întind dela munții Taurus spre sud, alătura cu golful Alexandrette (Issos), preste 2000 m. înalți. Numele de ași e Ghiaur Dagh. Prin pasul Pylae Syriae (acum Bailan) a strabatut în vechime Alexandru cel Mare, iar în evul de mijloc Cruciații în Siria.

Aman Cătcăun, după pov. român. e un uriaș de pe celalalt țărîm. El furase o fata din soare, avea o cloșcă cu pui de aur și un cal, care mănca jar, iară puterea lui sta într'o scroafa mistreată, și anume cu doi gândaci în ea. [Atm.]

Amana, colonie germ. comunistă în Jova (Amer. nord.), fundata la 1855, locuita de 2000 suflete, împărțite în 6 comune; duc o viață modestă, se ocupa cu agricultura și industria.

Amandus, apostolul Belșilor, născ. în parțile Nantes-ului, † 684.

Amanet, franc. nautissement, în limba noastră juridică se dice și gagiu (*lat.* pignus); contractul, prin care datornicul remite creditorului seu un lucr u mobil spre siguranța datoriei (art. 1685 ur. C. civ.) Codul român de comerț u întrebuițează cuvântul gagiu (art. 478 ur., 495—500 și 950 C. com.) Despre antic h resă, sau gagiul pe imobil, Codul civil tractează în

art. 1697 ur. (Asupra gagiului comercial, cf. Gr. Maniu, Dreptul comercial II., pag. 229 ur.)

Amanita Pers., gen de plante din familia *Agaricaceae*, cuprinde ciuperci terestre, cari când sînt tinere au o volva distinctă de epiderma palariiei. Lamele hymeniului ajung rar pîna la piciorul palariiei. Marginile acesteia pot fi netede sau proveđute cu striațiuni. Basidiile au totdeauna patru sterigmate. Sporii albi sau paliți pot fi globuloși, ovoizi sau mai mult sau mai puțin alungiți, conținutul lor este hyalin sau granulos. Acest gen cuprinde vr'o 30 specii, ce sînt răspîndite prin padurile regiunilor muntoase din Europa și America nordică. Dintre speciile principale ale genului *Amanita Pers.* însemnam pe *Amanita vaginata Bull.*, care este comestibil, altele sînt foarte toxice, din cauza ca conțin principii necunoscute sub numele de *muscarina* și *amanitina*. Așa este *Amanita muscaria Pers.*, cunoscută de poporul nostru sub numele de Bureți pestriți, pentru ca au o palariie roșie sanguină, cu verucosități alburii sau galbui, cari sînt resturile volvei. *Amanita phalloides Fr.*, *Amanita pantherina DC.* [Z. C. P.]

Amanuensis, la Romani: sclav, care ținea oficiul de secretar, scriitor; acum: scriitor, de copiator.

Amanweiler, (franc. *Amanvillers*), sat dela Metz spre vest. După acest sat numesc Franțezii lupta dela Gravelotte (v. ac.), 18 Aug. 1870.

Amara, medicamente amare din regimul plantelor, s. e. portocala, absintul, gețiana etc.; se dau împotriva slăbiciunii stomacului.

Amara, balta mare în Rom. (600 hectare) pe teritoriu comunei Căneni, pl. Gradiștea, j. Rîmnicul-Sarat, lînga comuna cu aceeași numire. Din întinderea sa 400 hectare aparțin statului și sînt date în arînda; venitul este de 10,000 fr. Întrînsa se găsesc: crap, caracuda, albișoara în mare cantitate; pe malurile ei crește multa trestie și rogoz, din care țeranii fac rogojini, pentru trebuințele lor și pentru export.

Amaradia, numire toponografică: 1) riu afluent din partea stînga a Jiului, înviresce din comuna Secuiriile, pl. Amaradia, j. Gorj; curge printre cele doue șiruri de dealuri ramificate din culmea Zanoaga și trece în Dolj de se varsă în Jiu; 2) plasa situată în partea de est a județului Gorj; pîna la 1883 forma plasa singura, de atunci s'a unit cu plaiul Novaci sub numirea »plasa Novaci-Amaradia.« Numirea și-a luat-o dela rîul Amaradia; are 25 comune; 3) plasa în jud. Dolj numită astfel dela rîul, ce curge prin ea.

Amarant, numire data unui frumos lemn, ce provine dintr'un arbore numit *Copaifera bracteata Benth.* din familia *Leguminosae*, tribul *Cynometraeae*. Acest mare arbore are frunze paripenate, flori mici, dispuse în spic, calice cu 4 sepală, iar petalele lipsesc cu totul. Staminele sînt libere și în număr de 10. Ovarul unilocular, devine la maturitate o pastară (legumen) scurt stipitată, bivalvă și cu o singură semînța. *Copaifera bracteata Benth.* se găsesc în abundență în Guyana, unde se și exploatează atît pentru lemnul seu, cît și pentru oleoresina, cunoscută sub numele de *balsam de copaibu*, care se extrage din acest arbore, și care află întrebuintare în medicina. *Amarantul* este un lemn compact, greu, cu o structură fină și de

o culoare violacee. Acest lemn, cînd este de curînd tăiat, are o culoare cenușie închisă, care în contact cu aerul trece repede în violet; iar dupa ce se lustruiesc culoarea devine brun-roșietică. Toate aceste calități fac ca acest frumos lemn să fie cu succes întrebuintat în strungarie. [Z. C. P.]

Amarant, ordinul, întemeiat de regina Svediei Cristina, la 1653; a avut 30 membri (15 bărbați și 15 femei), cari puneau votul ca vor rămîne necasatoriți sau ca nu vor încheia a doua casatorie. Ei aveau dreptul a prânzi în fiecare Sămbata cu regina. Ordinul s'a desființat la 1656, cînd regina Cristina a trecut la catolicism.

Amarantaceae, familie dintre *Dicotyledones*, *Monochlamydeae*, seria *Curvembryeae*, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente cu frunzele alterne sau opuse. Florile sînt mici, fara petale, din care cauza puțin aparente, hermafrodite și cîte odata unisexuate monoice sau dioice, dispuse în spice, în raceme sau în capitule terminale sau axilare. Această familie cuprinde vr'o 480 specii, ce sînt răspîndite pe toată suprafața globului, afara de regiunile reci, unde lipsesc cu totul aceste plante. *Amarantaceele* sînt divizate în următoarele trei triburi: I. tribul *Celosieae*, II. tribul *Amaranteeae* și în fine III. tribul *Gomphreneae*. Cele mai multe din plantele acestei familii sînt ierburii inutile, abundante și uneori chiar stricacioase culturilor. Unele specii din genurile: *Amarantus L.*, *Celosia L.*, *Gomphrena L.*, *Alternanthera Forsk* și *Achyranthes L.* sînt cultivate ca plante ornamentale prin grădini și parcuri. În regiunile noastre crește spontan *Amarantus retroflexus L.*, numit de popor Știr. Unele din *Amarantaceae* au proprietăți medicinale, așa este *Amarantus spinosus L.* originar din India. [Z. C. P.]

Amarantus L., gen din familia *Amarantaceae*, tribul *Amaranteeae*, cuprinde plante erbacee anuale cu frunze alterne. Florile mici, albe verzi sau roșietice sînt dispuse în glomerule axilare sau în panicule densiflore terminale. Acest gen are vr'o 45 de specii răspîndite în regiunile temperate și tropicale ale globului. Multe din speciile de *Amarantus L.* sînt alimentare sau prin semințele lor sau prin frunzele și tulpinile lor, precum *Amarantus Blitum L.*, *Amarantus farinaceus Roxb.*, *Amarantus frumentaceus Buchan.* și *Amarantus retroflexus L.*, care crește și prin părțile noastre și este cunoscut sub numele vulgar de Știr. Poporul nostru manîncă Știrul cînd e tiner, gatit cu boș. Radacina de *Amarantus spinosus L.*, originar din India, este întrebuintată în medicina contra blenoragiei și a exemei. Alte specii din genul *Amarantus L.* sînt cultivate ca plante ornamentale prin grădini și parcuri, așa sînt: *Amarantus cruentus L.*, *Amarantus caudatus L.*, *Amarantus sanguineus L.*, numit vulgar Știr roșu.

[Z. C. P.]

Amarapura, (Ummere pora = orașul șteilor) capitala de odinioară a statului Birma; s'a întemeiat la 1783 și deja la 1810 avea 170,000 loc., în acest an a ars; la 1827 s'a mutat curtea din ea, iar la 1839 a fost darimată prin un cutremur de pămînt. Acum nu are decît 7000 loc. Orașul intern are forma cadrată și e încunjurat cu ziduri înalte și șanțuri. Spre nord dela A. în de-

partare de 5 km. se află templul Aracan sau Maha-Mjat-Mamii cu statua uriașă a lui Buddha.

Amărăesci, pichet pe Dunare, la frontiera României, pl. Balta-Oltu-de-jos, j. Romanați, în dreptul com. Poteli și insulei Ibra, în fața satului Ostrov din Bulgaria. *A. de-jos*, com. rur. în Rom., pl. Balta-Oltu-de-jos, j. Romanați, 3492 loc., cari se ocupa cu agricultura; în comuna se afla 3 biserici și o moara de abur; împrejurul satului se găsesc diferite anticități. *A. de-sus*, numele oficial al comunei rur., care în vorbirea comună se numește *Godenel*; 1299 loc.; agricultura și prasire de vite. În comuna se afla ruinele unui sat vechiu numit Polovinele, unde se găsesc cuptoare și caramizi mari d'Antina; mai e o tabara Bucinișul, unde s'au gasit sulețe, arcuri de fier etc. Satele Amărăesci sunt fondate de un Amar sau Amărăescu, descendent al unei familii nobile și vestite de preste Olt.

Amarî, *Michele*, barbat de stat și istoriograf ital. n. 7 Iulie 1806 în Palermo; pentru opul seu »La guerra del Vespro Siciliano« a fost silit la 1842 să se refugieze în Franța, de unde reîntors la 1848 ajunsese membru în parlament; 1859 sub dictatura lui *Garibaldi* primi portofoliul afacerilor externe, apoi a fost numit senator al regatului italian, iar în Martie 1863 ministru de culte și instrucțiune. 1864 se retrase în viața privată. A. a mai scris *Storia dei Musulmani di Sicilia* (1853). † 21 Sept. 1870.

Amaru, 1) A., com. rur. în Rom., pl. Tohani, j. Buzeu, formată din cat. Amaru, Dulbanu (Satul-nou), Miroși, Movileanca, Scorțianca și Sinaia; 1690 loc., cari se ocupa cu agricultura; în com. se află o moară de abur. Se crede, ca prin teritorul acestei comune a trecut valul lui Traian. În valea Dulbanului se găsesc multe hârburi de pământ, pe cari locuitorii le atribuie Tatarilor. 2) A., lac însemnat în com. Amaru, conține mult pește.

Amaryllideae, (botan.) familie dintre *Monocotyledones*, seria *Epigynae*, cuprinde plante erbacee perene, mai rar subfrutescente sau frutescente, de ordinul bulboase, uneori caulescente. Frunzele sunt radicale, lineare sau ensiforme, adesea invaginante. Florile hermafrodite regulate sau mai rar neregulate. Periantul cu 6 divisiuni colorate, libere sau concrescute la baza într'un tub, proveșut uneori cu o coronula petaloïda. Androceul compus din 6 stamine. Ovarul infer. cu trei loji, conținând fiecare mai multe ovule. *Amaryllidee*le conțin vr'o 650 de specii, răspândite în regiunile temperate și calde ale ambelor emisfere, mai frecvente prin locurile uscate și pietroase, decât în cele montane. Sunt numeroase în regiunea mediteraneană, în Africa și America australă, în Asia însă sunt puține. Aceasta familie se împarte în următoarele 5 triburi: I. tribul *Hypoxideae*, II. tribul *Amarylleae*, III. tribul *Alstroemerieae*, IV. tribul *Agaveae*, și V. tribul *Vellosoeae*. Familia *Amaryllideae* este reprezentată și în parțile noastre prin mai multe specii și anume: *Narcissus radiiflorus* Salisb., vulgar *Coprîne*, *Zarnacadele* (Moldova), *Leucojum vernum* L., popular *Ghiocei bogăți*, *Ometuțe* etc., *Galanthus nivalis* L., numit popular *Ghiocei*, etc. Plantele din aceasta familie au produse puțin importante pentru industrie sau medicina. Sucul

unor specii este veninos, bulbul unora conține un principiu acru, ce are proprietăți emetice. Multe genuri sunt cultivate prin grădini și florarii din cauza parfumului și a frumuseții florilor, așa sunt *Agave* L., *Amaryllis* L., *Crinum* L., *Narcissus* L. etc. [Z. C. P.]

Amaryllis L., (numele unei păstorite, cântată în versuri de Theocrit și Virgil), gen de plante din familia Amaryllideelor tribul Amarylleae, cu o singură specie *A. belladonna* L. din Africa australă. Planta cu tulpina subterană, un bulb tunicat, cu frunze radicale numeroase, cordelate și caduce. Flori mari mirositoare, pedicelate, grupate în umbel numeroase, învelite într'un spaț cu două valve susținute de un scap erect, plin, comprimat. Periant cu tub scurt, infundibuliform cu 6 segmente aproape regulate, largi, undulate, puțin reflexe la vîrf. Filamentele staminelor neegale, declinate, nascînd la vîrf tubului. Ovar trilocular; stil filiform, declinat, stigmat îngroșat la vîrf, aproape trilobat. Fruct capsulă obovală; semințe globuloase, carnoase. În acest gen se cuprindeau altadata mai multe plante foarte diferite între ele, acum constituind tot atâtea genuri distincte. Specia unica menționată cu variațiile ei se cultiva în grădini, în aer liber, ca plantă ornamentală.

[S. Șt. R.]

Amasia, oraș vechiu în Asia mică, vilaietul Sivas, 25,000 loc., cari cultiva matasa, vinul și tutunul; în vechime aici residau regii Pontului.

Amasis sau *Amosis*, doi regi egipteni. A. I. (pe la 1550 a. Chr.), cel dintăiu rege din a 18-a dinastie; a terminat resboiul contra Hyksilor și a făcut ordine în țeara. Cadavrul seu s'a aflat la 1878 în Der-el-bachri și se afla în muzeul din Giseh lângă Cairo. A. II. (569—526 a. Chr.) din a 26-a dinastie. A. a fost trimis de către regele *Apries* ca să suprime o revolta militară, dar s'a pus însuși în fruntea rescoalei și a ocupat tronul. Amic al poporului și culturi grecesci; sub regimul seu ajunge Egiptul la o stare înfloritoare. A murit tocmai când regele pers *Kambyses* a intrat ca îninic în Egipt, pe care l-a și supus.

Amathus, oraș vechiu fenician, pe țărmul sudic al insulei Cipru, cu renumitul templu al Afro-ditei (*Amathusia*); acum Palăo Simisso.

Amati, familie renumită de fabricanți de viole în Cremona. Se crede că Andrea A. a fost fondatorul pe la 1560; au urmat apoi Antonio, Geronimo și Niccolo. Violele din a. 1599—1620 sunt cele mai escelente și până astăzi încă neîntrecute de nici un maestru.

Amatitan, lac în Guatualna (America centrală), de origine vulcanică, încungiuat de stânci înalte; A. se scurge spre Oceanul Pacific prin râul Michatoyat (104 km. lung), care la San Pedro Martyr formează o admirabilă cascadă înalta de 65 m. Pe țărmurii lacului se afla numeroase izvoare calde. Orașul A. e situat lângă Michatoyat, nu departe de lac, înainte cu câteva decenii era un miserabil sat indian; aji e oraș înfloritor cu mai mult de 10,000 loc., în urma aventurii ce a luat cultura cochenillei.

Amator, (lat.) persoana, care are o placere mare pentru un lucru oarecare. S. e. amator de musica, de teatru; prin extensiune: ori cine cultiva o arta fără a face din ea o profesiune. S. e. concert de amatori. În sens pejorativ

se dice despre un om de un talent mediocru. Cuvântul A. e sinonim cu diletant, care se dice mai ales în Transilvania.

Amatus, calugar benedictin, mare savant și autorul mai multor opere versificate; metropolit în Bordeaux. † 1101.

Amaurosis, pierderea totală a vederii prin turburare în părțile nervoase ale organului vizual.

Amauza, piatră scumpă imitată, ce se fabrică din o sticlă specială, care conține acid boric și oxyd de plumb în măsură mai mare.

Amaxiki (sau Hamaxiki, Hagia, Mavra, Levkas), capitala insulei ionice Leucadia, 5539 loc., rezidența unui metropolit grec, liceu. Locuitorii se ocupa cu industria de bumbac și tabacaria. Spre nord e situată fortareața *Santa Maura*, zidită de contele Tochis în secl. XIV.

Amazia, rege al Iudeei; s'a urcat pe tron pe la 795 a. Chr. și a domnit 29 ani. Incurcându-se în război cu regele Israelului Ioas, a fost batut și prins de acesta. Scăpând din închisoare a fost ucis de nisce revrătiți.

Amazon, râul Amazonelor (Rio Amazonas, Marañon, dela împreunarea sa cu Ucayali numit și Solimões), fluviu în America meridională; isvorește în Anzii de Pasco din lacul Llaurococha, la înălțime de 3653 m.; mai întâiu curge spre nord 670 km., formând o mulțime de cascade, apoi taind Anzii în cursul seu mijlociu de 450 km., iese la șes și o ia spre est preste Llanos și pădurile seculare ale Braziliei, varsându-se în Oceanul Atlantic printr'un puternic estuarium; principalele brațe ale deltei sale sunt: Rio Marañon și Rio Pará, între cari se afla insula Marajo; distanța între brațele extreme (gura râului) este de 330 km. Lungimea râului (abstragând dela mulțimea coticurilor) e de 4900 km. (socotind și pe Ucayali e de 5500 km.); lațimea în multe locuri trece preste 1 km.; basenul (teritoriul afluenților) seu e de 7.160.000 km². Intrarea în A. e periculoasă din cauza bancilor de nasip și a luptei între apa fluviului și a Oceanului numită pororoca. Fluxul și refluxul se resimte pâna la 850 km. pe râu în sus pâna la Obidos. A. are preste 200 afluenți, între cari mai mult de 100 sunt navigabili, ba 17 sunt fluvii de primul rang, s. e. în dreapta: Ucayali, Madeira și Tocantins; în stânga: Napo, Yapura și Rio Negro. A. e navigabil în lungime de 4100 km.; navigația pe el e liberă dela 1867. A. a fost descoperit de Pinzola la 1499. Mai întâiu a calatorit pe A. Orellana la 1544, mai apoi de Condamine (1744), Humboldt (1799) etc.

Amazonas, stat brazilian, traversat de fluviul Amazon, dela care își are numirea; areal 1.897.020 km². cu 80.634 loc. Capitala e Manaus, situata la varsarea Rîului Negro în Amazon.

Amazone, dupa mit. greca au fost femei de sine statatoare, numai ele au constituit țeara, au avut regina lor și au locuit în partea resarteană a Marii Negre și la Caucaz, iara capitala lor a fost Themiskyra la râul Thermodon. Ele au trait separate de barbați, și numai din scopul susținerii neamului odata pe an se înfălniau cu ei, și fiind calarețe renumite și viteze întreprindeau războaie departe în Europa și în Asia, ba și în războiul Troiei au luat parte, ajutând lui Priamos, dar Achile a ucis pe Penthe-

silea, regina lor. Scrutările istorice au constatat, ca Amazonele sunt numai fantazii mitologice. [Atm.]

Amazonit, mineral, un microclin verde, se află în Ural, America de nord etc. și se întrebuințează ca piatră de ornament și în bijuterie.

Ama-Zulu, o seminție a Zulu-Caferilor. (V. ilustrațiunea »Tipuri africane« pag. 56.)

Amha, masse mari de stânci în Abissinia, cari stau de sine separate între munți, în forma de piramide și stâlpi, numai cu greu pot fi strabatute de oameni.

Ambala, (engl. U m balla), oraș în provincia indo-britica Pandșab, cu 79.270 loc. (1891).

Ambalagiu, învelitoare, cu care se provod marfurile pentru transport, saci și baluri de pânza, mușama etc. Lași și butoaie nu sunt A. A. de regula nu se vinde cu marfa, ci este a se restitui ori a se plati separat. A. se deosebesce de pachetagiul, în care se dau marfurile publicului consumator și care e socotit în prețul marfurilor, s. e. sticle, cutii, cartoane etc.

Ambarvalia, (lat.) după mit. romana a fost o serbatoare a agronomilor, facându-se rugăciuni și sacrificii, la început mai ales pentru Mars, ca daruitor de binecuvântarea naturală și aperatorul câmpului semănat, iara mai târziu și pentru Ceres, ca țina de seceriș. La ambarvalia (amb împrejur, arv câmp arat) se facea procesiune împrejurul câmpilor arăți și semănați, iar animalele de sacrificiu, Suovetaurilia (scroafa, oaie, taur), se purtau de trei ori împrejur. A. se țineau mai ales când bucatele erau aproape de seceriș. La procesiune lua parte mulțime de oameni, dar mai ales posesorii acelor agri, pe lângă cari treceau animalele de sacrificiu. Sânt urme, ca animalele de sacrificiu pentru Mars erau de genul barbatesc, iara pentru Ceres de genul femeiesc. [Atm.]

Ambasador, clasa prima a agenților politici, având caracter reprezentativ, adica reprezentând, pe lângă stat, și pe suveranul lor în persoana și demnitatea lui. Cu toate acestea nu li-se acordează onoruri egale cu ale suveranilor. Ambasadorii au dreptul de a-și cere audiență dela monarhul, la care sunt acreditați, fara intervenirea ministrului de externe. În același rang ca ambasadorii sunt legații a- sau de- l a t e r e și nunții papali. (V. și agenți politici.) Prerogativele A.-lor: titlul de excelență; dreptul de a avé un baldachin în sala lor de ceremonii; dreptul de a-și acoperi capul în decursul ceremoniei de prezențiere, dar numai daca și suveranul sta cu capul acoperit; dreptul de a umbra în trăsura cu șese cai și dreptul de a primi onoruri militare.

Ambe, alaturarea lucrurilor doué câte doué, cu pareche.

Ambidextru, care se poate servi deopotrivă bine de ambele mâni.

Ambiguitate, ca defect logic și stilistic, se nasce din întrebuințarea noțiunilor neclare și a formelor necorecte. Când este facta intenționat, cum s. e. din partea oracilor ori în glume, se dice *ambibolie* (grec.)

Ambiguu, (lat.) un ce cu mai multe sensuri, sau cu un sens îndoielnic. Prin extensiune se dice despre orice lucru dubios sau nesigur.

Ambitus, (musica), 1) extensiunea tonalității; 2) extensiunea melodiei, limitarea ei; 3) extensiunea tonalităților într'o fuga.

Ambițiune, dorința înfocată de a ni se recunoască în public valoarea personală; în mesura sanatoasă și naturală e simțul de onoare. A. devine nesănătoasă, patima, când are în vedere mai mult recunoașterea valorii personale, decât ceea ce este bun și frumos.

Ambleteuse, port maritim în departamentul francez Pas de Calais, cu 296 loc. Probabil acesta a fost »portul itic», din care a trecut Caesar în Britania (55 și 54 a. Chr.) Acți a ridicat Napoleon I. un stîlp de granit în onoarea »marei armii».

Amblyopia, scaderea puterii normale a vederii, între ale carei cauze cele mai de captenie se consideră substanțele otrăvitoare: tutunul, alcoolul etc.

Amblystoma, gen de amfibii din grupa Salamandrelor, ce trăiesc în America septentrională. Se considera de o forma nebranchiata la Axolotlului. (V. *Axolotl*.) [V. B.]

Ambo, 1) A. (Ambo, *grec.*) un loc mai ridicat în biserică pentru cetirea cartilor sfinte, v. Amvon. 2) A. (*binion* = dublu) în jocul loteriei mici este câștigul cu doi numeri; dintre cei 90 de numeri se pot face 4005 ambo și erau plătite pentru ambo de 240-ori suma depunerii, dacă ea s'a făcut numai pe 2 numeri. Dacă însă se depune pe mai mulți numeri și se considera numai câștigul de ambo, jocul se numește ambo-seco, și se deosebește de ambo-terno, la care se plătește câștigul și după ambo și după terno.

Amboina, (la malaiezi Amboin), o insula a arhipelagului Moluccelor, situata sub gradele 3° 40' lat. sud. și 128° long. estica; are, dimpreună cu grupa Uliasselor, un areal de 947 km². și vr'o 53,000 loc., 1/3 mohamedani, restul creștini reformați. A. consta din 2 părți legate printr'un istm de abia 1 m. înălțime. Insula e muntoasă cu țermuri pieșiși, cari fac imposibila ancorarea corabiilor. Clima e cea mai sanatoasă în arhipelagul indic. Rîurile sînt mici, dar numeroase; umezeala aerului și caldura cea mare fac sa se desvolte o vegetație pompoasă și bogata. Paduri uriașe acoper partea cea mai mare a insulei; diferite plante sudice se cultiva de catra locuitori, ca palmierii (cocos, sago), mai ales însă arborul de cuișoare, care pîna de curînd mai numai în A. se cultiva. A. e centrul guvernamentului olandez de A., cu capitala de aceeași numire. Orașul A. are vr'o 9000 loc., e situat pe țermul nordic și are un port liber, mare și acomodat; e zidit regulat, are case de lemn, numai cu un cat din cauza cutremurelor. În centrul orașului se afla Fort Victoria, în care sînt cazarmele, edificiul guvernamentului etc.

Amboise, oraș în depart. franc. Indre-et-Loire cu vr'o 5000 loc. Edictul de A. (19 Maiu 1563) asigură Hugenotilor libertate religioara. In castelul de aci a stat în prinsoare Abd el Kader 1847—52.

Amboise, George de, cardinal și ministru al lui Ludovic XII. de Frantia, n. 1460 în Chaumont sur Loire lînga Anboise, † 1510 în Lyon. Deja în etate de 24 ani era episcop, sub Carol VIII. ajunsse archiepiscop, în 1493 locțiitor general pentru Normandia. În 1498 numit primministru de Ludovic XII. domni asupra Frantiei și avu mare influința asupra regelui, pe care îl îndu-

plecă la cucerirea Milanului, atît de fatală Frantiei. Prin reducerea darilor și îmbunătățirea justiției își câștigă iubirea poporului. Numit cardinal și legat în Frantia de Alexandru VI., a aspirat la tronul papal.

Ambră, o substanța, care vine mai cu samă din Surinam, Madagascor și Java prin Anglia și Hollanda. Ea se gasesce plutind pe mare în bucațele și bucați uneori pîna la 50 kg. Se crede a fi un fel de piatra de fiere sau de mațe de fisetru (cachalot). A. e o masă brună cenușie, netransparentă, cu miros placut particular, sfarmicioasă, dar dacă o apasam în mîna se moaie. Se topește la 60° C. și are greutate specifica 0.908—0.920. Conține 13% olein etheric (de ambră), multa grasime (ambrăină) și acid benzoic. Se falsifica des, fiind foarte scumpa, 1 kg. = 2400—2800 fl. Tinctura ei alcoolica se întrebuintează ca adaus la parfumerii. Mai de mult se întrebuintă și în medicina și ca aphrodisiac.

Ambrakia, oraș în vechiul Epir lînga golful de A. (acum sin de Arta), cu colonie corintica (acum orașul Arta).

Ambras (Ambras), castel împărătesc lînga Innsbruck; renumita colecțiune ambrasiana se afla în Viena dela 1806.

Ambriboiu, 1) termin popor. de botan., o varietate de Centaurea; 2) termin de chromatica: roșu închis, mohorît. În ambele sensuri cuvîntul e aproape disparut din graiu.

Ambrît, mineral înrudit cu chihlibarul, originar în Seelanda-noua, insolubil în alcool.

Amros, August Wilh. Dr., n. 1816 în Mauth lînga Praga, jurist, fost procuror de stat din 1850, dela 1869 profesor de musica la universitatea din Praga, apoi la 1872 profesorul prințului de coroana Rudolf și profesor la conservatorul din Viena. † 1876. A. a fost un distins critic, un dibaciul compositor, (cîntece, ouverture și simfonii). Cu deosebire a escelat însă prin scrierile sale Ueber die Grenzen der Musik und Poesie, Geschichte der Musik etc.

Ambrosia, dupa mitologia greca o mîncare a zeilor. Lui Zeus porumbii îi aduceau ambrosia, dar și oamenii favoriți de zei erau împartașiți de ea, devenind prin aceasta tineri și nemuritori. (V. Amrita la Inđi.) [Atm.]

Ambrosia, numire ce se gasesce în Virgiliu pentru o planta odoriferanta și de natura mitologica, fara a se puté specifica care anume ar fi. Botaniștii renascerii au dat numele de ambrosia plantei *A. maritima* L., iar Pliniu și Dioscoride l-au întrebuintat, probabil pentru vr'o specie de *Artenisia*. Astăzi e numele unui gen diu familia Composeelor.

Ambrosiacee, familie de plante Dicotiledonate (L. C. Richard) formata din genurile: *Ambrosia*, *Xanthium*, *Franseria* și *Ioa*, astađi puse printre Composee, de cari nu s'ar deosebi, afara de alte diferințe minime, decât prin ovarul lor mai totdeauna super (Payer), infer la Composee. [S. Șt. R.]

Ambrosiana, biblioteca, în Milano, întemeiata de cardinalul Federico Borromeo la 1602 și deschisa pentru public la 1609; consta din 160,000 opere și 8000 manuscripte; cu ea e împreunata și o galerie de icoane, care conțino tablouri de Brueghel, Botticelli, Dürer, Leonardo da Vinci etc.

Ambrosiani, mai multe ordine calugaresci de barbați și femei, cari au fost respândite numai

în Italia și erau în floare în secl. XV. și XVI.; ați nu mai exista.

Ambrosiu, *sfânt*, renumit parinte bisericesc, nasc. din o familie nobila romana în Trier pe la a. 340. A crescut în Roma, unde s'a facut avocat; la 369 fu numit locțiitor în Italia superioara, iar la 374, deși încă nebotezat, a fost ales episcop al Milanului, contra voinței sale. Rar filantrop, barbat de înalta erudițiune și autoritate, celebru orator. desvoltă o admirabila activitate pentru consolidarea bisericii sfașiate de certele ariane. A combatut aspru pe ereticii Ariani, Joviniani și Apolinariști. Înaintea energiei lui a trebuit sa se plece și împăratul Teodosiu cel Mare, supunându-se la pocăința pentru versarea de sânge din Tessalonica. A. a fost un mare iubitor și cultivator al muzicii; a introdus, dupa obiceiul bisericii orientale, cântarea comuna în biserica, spre care scop a compus diferite imne și cântari. Astfel A. e considerat de parintele himnologiei latine; lui i se ascrie și cântarea usitata în biserica apuseană: »Te Deum laudamus». Scrierile lui de mare însemnatate în ediție mai noua au aparut la frații Ballerini, Milan, 1875—86 în 6 vol. † la 397.

Ambulacre, (zool.), v. *Echinodermi*.

Ambulanța, spital militar, locul înderéptul liniei de foc, afara de bataia gloanțului, unde ranilor li se da primul ajutor medical; de aici se trimit ei în spitalele campestre.

Trăsura de A. este o trăsura construita pentru transportarea bolnavilor, înzestrata cu obiectele necesare pentru primul ajutor medical, și condusa de obicei de persoane instruite pentru acest scop. În orașele mari administrațiunile sanitare publice și societățile private de samariți întrețin asemenea trasuri, pentru a da, în cas de accidente, primul ajutor și pentru a transporta bolnavii în spital. Trasurile de ambulanța mai servesc pentru aducerea în spital a bolnavilor, cari sufer de boale infecțioase, pentru a se înlatura infectarea birjelor. Trasurile de ambulanța joaca un rol însemnat în resboiu și fac parte din organismul serviciilor sanitare militare și ale societăților Crucii Roșii. Pentru transportarea cu cale ferata a militarilor raniți se organizeaza trenuri speciale, cari se numesc trenuri sanitare. În regatul României, înainte înființării spitalelor rurale, s'au organizat în anii 1884 până la 1887 ambulanțe rurale, secțiuni de ambulanțe militare mobilisate și puse la dispoziția administrației sanitare civile, pentru cautarea bolnavilor din comunele rurale băntuite de boale endemice și epidemice.

Amburbium, (*lat.*) după mit. romana a fost o procesiune în jurul orașului Romei (din amb împrejur și urbs cetate), iar ambarvalia (v. ac.) se faceau în jurul agrilor seminați. A. era o serbatoare mare a cetății și pentru aceea luau parte la ea toate cetele preoțesci și demnitațile magistratule din Roma. Se faceau rugaciuni catre Ței, animalele de sacrificiu se purtau în jurul cetății, se sfînșiau și se taiau, ca prin aceasta sa fie sfînșita și scutita de toate relele și cetatea. Sacrificiile erau de regula snovetaurilia. [Atin.]

A. m. c., prescurtare din *anno mundo condito* = anul de la facerea lumii.

Amelanchier Lindl., (botan.) gen din familia Rosaceelor, tribul Pomeae, cu 4 specii, originar

din America boreală, Japonia, Asia mică, cu o singura specie în Europa australa *A. vulgaris* Mch. Toate sânt arbori sau arbuști, cu frunze alterne simple, cu sau fara stipuli. Florile asemenea ca ale perului, deosebite prin ovarul lor 2—5 locular la început, în urma 4—10 locular. Fruct o baca cu 4—10 logi, fiecare cu câte o semênța. Se cultiva speciile și formele acestora în gradinile de pomi pentru bacele lor comestibile. [S. Șt. R.]

Ameliorațiune, ameliorare, (*lat.*) îmbunatațire, îndreptare.

Amenajamentul pădurilor, știința, ce se ocupă cu modurile cele mai favorabile pentru exploatarea raționala a padurilor.

Amenda, dela emendatio (*lat.*), pedeapsă în bani; în Cod. penal rom. abrogat ea purta numele de globire. În *Rom.* Codul pen. deosebese A., ca pedeapsa pentru delict, dela 26 lei în sus și A. polițieneasca, ca pedeapsa pentru contravențiuni, dela 5—25 lei. În ambele casuri A. se pronunța sau singură sau însoțita de alta pedeapsa și la cas de insolabilitate se înlocuiesce cu închisoare, socotindu-se o Ți drept 10 lei. (Cf. art. 8, 28, 30 și 383 Cod. pen.) În *Ung.* după legea pen. A. se pronunța singură numai la delict; însoțita de alta pedeapsa atât la delict cât și la crime, și variaza între 1—4000 fl. (§§. 20 și 26.) În legea despre abateri A. variaza între 50 cr. și 300 fl.; la înlocuire cu închisoare se socotesce o Ți drept 10 fl.

Amendament, 1) termin de limbagiu parlamentar; propunere de modificare în text ori merit, referitoare la o parte oarecare a unui proiect de lege, a unei adrese ori propuneri. A. trebuie sa fie formulat astfel ca sa poata înlocui pasagiul, a carui modificare se cere. În Anglia opoșiunea își marchează ținuta fața cu politica guvernului în A.-e prezentate la desbateri adresei. La A. se pot face subamendamente; 2) îmbunatațiri pentru fertilizarea unui teren.

Amenemha, numele mai multor Faraoni; cel mai de frunte: A. III., (2221—2179 a. Cbr.), Grecii îl numiau Moeris, a zidit lacul Moeris din oaza Fayum, care fiind în legatura cu Nilul, a regulat esundările acestuia.

Amenințarea sau amerințarea, dupa cum Țice Codul pen. rom., e preveȚuta și pedepsita de aceasta legiuire, întru cât destainuesce o resoluțiune criminala (art. 235—237; 273 urm. 5 și 366 Cod. pen.) Legea pen. *ung.* pedepsese A., când se amenința cu executarea imediata a unui fapt, prin care se pericliteaza viața, sanatatea sau averea amenințatului ori a familiei sale (§§. 234, 347) și când se amenința cu volnicie în cas de strike-uri (§. 177).

Ame-no, Kami, primul Țeu al Japonilor pe timpul sintoismului.

Amenomania, perturbatiunea minții la anumite boale psihice, caracterisata prin o dispoziție sufleteasca potențata și idei grandomane.

Amenophis, patru regi egipteni; mai cunoscut e A. III. din a 18. dinastie, care e reprezentat pe statua lui Memnon, și fiul seu A. IV., care a voit sa introduca în Egipt cultul exclusiv al soarelui.

Amenorrhoea, neivirea la timp sau lipsa totala a menstruațiunii, causata de chlorosa, scropbu-

losă, tuberculoasă, dezvoltarea imperfectă a organelor sexuale, atresia vaginei etc. Terapia, unde e posibilă, se orientează după cauza A.-ei.

A mensa, a m. et thoro, despărțirea dela masă și pat, v. divorț.

Ament, (lat. *amentum*). Se numește astfel o inflorescență indefinită în formă de spic, formată din reunirea pe o axa principală a mai multor flori unisexuate, sesile. Se observă s. e. la salcie, plop, nuc, anin etc., precum și la toate acelea ce erau reunite mai înainte într-o vastă familie, astăzi desmembrată, familia Amentaceelor (Jussieu, Lindley).

Amentaceae, familia de plante creata de Jussieu, care cuprindea arbori cu flori monoice sau dioice, dispuse în *amente*, precum stejarul, castanul, salciile, mesteacanul etc. Botaniștii moderni, după ce au studiat caracterele diverselor genuri, ce cuprindea aceasta familie, au divizat *Amentaceae* în următoarele familii în general admise: *Platanaceae*, *Myricaceae*, *Casuarineae*, *Cupuliferae*, *Salicineae* etc. [Z. C. P.]

Amenthes, (*egipt.*) s'a numit la Egiptenii vechi lumea de jos, unde zeul Osiris cu 42 judecători judeca pe cei repausați. [Atm.]

Amenția, (*lat.*) lipsa intelectului sau perturbarea minții la anumite boale psihice.

America, (cu hartă și ilustrații), numita și *Noul continent* sau *Lumea Nouă*, este una din cele mai interesante părți ale lunii.

SITUAȚIA.

A. se întinde în sensul unui meridian pământesc, ocupând emisfera opusă celei, care cuprinde mai toate celelalte continente. Oceanul Atlantic o mărginește la est, Oceanul Pacific la vest, iar cel Glacial de Nord, la nord. Punctul cel mai apropiat de vechiul continent este Capul Saõ Roque al Brasilei, care se găsește numai la 3000 km. de Capul Verde al Africei. Distanța cea mai mare este între America și Asia, unde Oceanul cel Mare are sub equator o largime de 170°, deci 18,889 km. Țermurile celor două continente încă se apropie spre polul nord, unde la strâmtoarea lui Bering distanța nu este decât de 55 km. Lungimea continentului american, dela nord spre sud, dela Capul Barrow (72° lat. nord.) până la Capul Horn (56° latitudine sudică), se desfașura pe aproape 128 grade, deci cam 15,000 km.

Continentul american ocupă o suprafață de 41 milioane km². Un istm larg numai de 56 km. unesc *Americade nord*, care are 23 milioane km², în întindere (afara de A. arctică și Grönlanda), cu *America de sud*, care are 18 milioane km². în întindere.

Din pricina extensiunii Americii în latitudine ea ofera o serie completă de clime deosebite și de zone de vegetație care corespundătoare. Iar extensiunea relativ mică în longitudine, o face să fie mai mult supusa influinței maritime. Aceasta influința însă nu se simte mult din cauza, ca America este puțin crestată de mare. Afara de golful Mexicului, marea Antilelor și baia Hudson, mai în totdeauna umplută de ghețuri, nu se mai afla decât niște mici golfuri, puțin adâncite în uscat. America de sud în particular, prezintă inconvenientul caracteristic părților continentale

din emisfera australă, adică acela de a fi tare din emisfera occidentală este inospitalieră ca și aceea corespunzătoare a Africii și a Australiei.

LIMITELE ȘI ACCIDENTELE DE PE ȚERMURI.

Pe țăermurile Oceanului glacial arctic, care udă tot nordul Americii septentrionale, se află dela vest spre est, următoarele accidente: Capul *Barrow*, apoi peninsulele *Melville* și *Boothia*, și insula *Sutampton*, care încheie un golf triunghiular numit Baia *Hudson*. La resaritul acesteia se află o peninsula tot aproape triunghiulară cu cap *Chidley* și *Charles*. Printre ținuturile așa numite polare, se află ținutul triunghiular și masiv al *Grönlandei*, cu capul *Farvel* la sud, care în părțile ei nordice, ce trec preste paralela 85°, nu a fost încă complet încungiuată de călători. În partea sa cea mai nordică se află str. *Schmidt*, pe care o hotăresc pământurile *Grinnel* și *Grant*. Baia *Baffin* și strâmtoarea *Davis* despart Grönlanda de ținutul *Baffin*, care se apropie de Labrador, lăsând totuși loc strâmtoării *Hudson*. O serie de strâmtoări duc din baia *Baffin* spre vest, între insulele *Devon* de nord și arhipelagul *Parry* dela nord, și pământurile *Banks*, prințul *Albert* și *Melville*, înșirate la sudul celor dintâi și lungind coasta continentului.

Accidentele de pe țăermurile Oceanului Atlantic sunt: golful *St. Laurentiu*, inclus de insula *Fundlanda-Nouă*, pe lângă care sunt insulele *Anticosti*, *Pr. Eduard* și *St. Pierre de Miquelon*; mai jos se găsește peninsula *Acadia* crestată de baia *Fundy*, iar între capurile *Cod* și *Hatteras* se gasesc baile *Delaware* și *Chesapeake*. Dela peninsula *Florida*, cu capul *Sable*, țăermul se încovoie mergând spre vest, dând naștere *Golfului Mexicului*. Peninsula *Yucatan*, dintre baile *Campeche* și *Honduras* și terminată prin capul *Catoche*, desparte la sud golful Mexicului de *Marea Antilelor*. Aceasta mare este închisă la nord de o serie de insule numite *Antile*, împărțite în mari și mici. Antilele mari sunt: *Cuba*, virita cu extremitatea-i occidentală între peninsulele *Florida* și *Yucatan*, la est de aceasta *Haiti*, la sud *Jamaica*, iar la nord archip. *Bahama* sau *Lucaye*. Cea din urma din Antilele mari este *Porto-Rico*, dela care se înșira arcul Antilelor mici (*Guadelupa*, *Martinica*, *Trinidad* și altele) cari despart marea Antilelor de Ocean. Aceasta mare prezintă golful *Darien* și *Maracaibo* despartit prin capul *Punta Galinas* de pe țăermurile Americii de sud. Dela insula *Trinidad* țăermul se scaldă deadrept în Oceanul Atlantic. Baia *Santa Rosa* și capul *S. Roque*, capul *Frio*, estuarul *La Plata*, baia *San Mathias*, baia *San Jorge*, sunt singurele accidente până la capul *Froward* și strâmtoarea *Magellan*, dintre continent și insulele dela sud: *Teura de foc*, *Teura Desolațiunii* și insula *Staelor* cu capul *Horn*. La est de aceste insule se află arhipelagul *Malvine* sau *Falkland*. Pe țăermurile Oceanului Pacific dela str. *Bering*, formată de capul *Prințului Wales* al Americii cu capul *Oriental* al Asiei și până la istmul *Panama*, se întâlnește: marea lui *Bering*, închisă la sud de peninsula *Alaska* și cercul insulelor *Aleutine*; insula *Kadiak*, insulele Reginei *Charlotte*; insula *Vancouver*, capul *Men-*

docino, peninsula *Californiei* cu capul *San Tucas*, care închide golful Californiei sau marea de *Vermeille*; capul *Corrientes*, golful *Tehuantepec* și golful și istmul *Panama*; de aci fermul este și mai puțin accidentat, prezentând: golful *Guayaquil*, capurile *Parina* și *Aguja*, cele mai occidentale puncte, apoi tocmăi la sud dealungul coastei se afla insula *Chiloë* și insula *Wellington*.

ASPECTUL FISIC.

Orografie. Direcțiunea ridicăturilor muntoase din America este cu totul contrarie de aceea a șirelor muntoase din vechiul continent. Aci ele se prelungec ca o creasta puternică, aproape de fermul Oceanului Pacific și în direcția dela nord catra sud, pe când în vechiul continent toate ridicăturile mari merg dela vest spre est. Șirei muntoase i se da numele de *Munții Stâncoși* în America de nord și de *Andele cordilliere* în America de sud. Aspectul lor este deosebit în diferitele țeri, ce despart; s. e. în Statele-Unite se dilata spre a forma un imens podiș (platou) cu povârnișuri prăpăstioase în interior și închișând basinuri interioare; — în Mexic se prezinta sub forma unui podiș cu o șira muntoasa la mijloc, *Sierra Madre*, care hotarasesc două povârnișuri la est și vest; — între istmul Tehuantepec și golful Darien, șira se unifica, dar se scoboara până a nu prezenta, decât o slaba ridicatura adeca o serie de podișuri rotunșite, cari sânt ornate ici și colo de câteva conuri vulcanice; în fine în tot ținutul Americii de sud șira se reînalta mult și prezinta nisece platouri razimate pe nisece ziduri puternice. În centrul Americii de nord se prelungec nisece câmpii fara sfârșit, numite *Savane*, iar cele din America de sud se chiuma când *Llanos*, pe țărmurile Orinocului, pamânturi ierboase și încălțite de soarele tropical; când *Selvas*, pe țărmurile Amazonului, cu paduri nesfârșite și vergine; când *Pampas*, dela riul Parana până în Patagonia, cu parși nasipoase, ce alterneaza cu pașuni și cu mlaștini sarate.

Dealungul Oceanului Atlantic, în Statele-Unite, se gasesc șirele munților *Alleghany*, iar în jurul baii Hudson, țreptele *Laurentide*. Tot de asemenea în Brasilia se afla un podiș cu vârful *Itatiaya*, iar prin Guyana, *Sierra Parima*.

Idrografie. Oceanul Pacific primesce foarte puține riuri din pricina apropierii de țerni a șirelor muntoase. *Fraserul*, *Columbia* sau *Oregon* și *Colorado* sânt singurele riuri tributare acestui ocean. Toate celelalte riuri, afara de *Mackenzie*, tributar Oceanului Glacial, și *Yucan* al marii Bering, se varsa în Oceanul Atlantic. *Mississippi* și *Amazonele* sânt dintre cele mai mari fluvii din lume. Riul *San Lorenzo*, deși scurt, este important, fiind-ca servă de scurgere la masa de apa dulce a lacurilor: *Superior*, *Michigan*, *Huron*, *Erie* și *Ontario*. Intre aceste doue din urma se afla riul *Niagara*, care da nascere cataractei *Niagara*, cea mai mare din luue. *Rio-Grande-del-Norte* și *Orinoco* sânt aproape cât Dunarea din Europa. *Parana*, în estuarul căruia se varsa alte doné riuri *Paraguay* și *Uruguay*, este iarăși un riu mare.

Continuitatea aceleiași nivel în câmpiile centrale, face ca riurile comunică ușor unele cu altele, mai cu samă în perioadele de ploaie.

Astfel se călătoresec pe barca din apele Amazonului în ale lui Paraguay, iar tot din Amazon se poate trece prin *Casiquiare*, un fel de canal natural din apa afluentului *Rio-Negro*, în ale Orinocului. Daca același motiv nu a produs lacuri în America de sud, cea de nord este plină, precum cele, cari comunica cu baia Hudson ori cu Mackenzie, ca: *Atabasca*, *Winipeg*, al *Urșilor*, al *Scelvilor* ș. a.; în America sudica cel mai însemnat e lacul *Titicaca* și *Maracaibo*.

CLIMA.

America lungindu-se dela nord la sud, dela 72° latitudine nordică până la al 56° latitudine sudică, prezinta tot felul de variațiuni climatologice. Influența altitudinii se simte mult aci, dovada ca în Mexic pe platou este o climă temperată, prin câmpiile țărmurene o căldură de nesuferit, iar pe vârful munților zapeși. Nu numai în parșile muntoase se observă o caldura relativ mică, dar și prin câmpii. Causele sânt multiple și anume: extensiunea mare a Americii dela nord spre sud, oceanul cu curentele sale reci, cari din ambele părți polare cuprind o vecinica circulație de curente reci, (s. e. Humboldt pe țărmurile Chili și Peru), numeroasele șire muntoase cu coama acoperita de zapada și cuprinșând noduri hidrografice importante, îmbelșugarea fluviilor mari, pustiuri fără nasipuri, deci mai refractare caldurii, și în fine padurile nepatrunse din regiunile tropicale, cari acoperă câmpiile cele mai departate de mare, udate însă cu belșug de numeroase riuri și producând astfel enorme îngramadiri de ape, pe cari le-au aspirat, ori s'au produs prin actul vegetațiunii. De aceea și vegetația aci este abundenta, plină de sucuri și cu frunzișul cât se poate de îndesat și îmbelșugat. (Humboldt, Tableau de la Nature.) În America de nord clima polara se apropie de tropice, din pricina coloanei de aer rece, care descinde dela polul nord; aci iarna se lupta, piept la piept, cu vara, țice Malte Brun, iar anotimpurile se succed cu o repeziune uimitoara.

Cu privire la ploi, numai povârnișurile estice ale munților sânt bine udate. În regiunea equatoriala ploile abundente cad din Nov. până în Maiu. [G. B.]

FLORA.

Deja din extensia acestui continent între ambele poluri resulta, în comparație cu ori care altul, varietatea mult mai bogata a vegetațiunii sale. Flora boreal-arctica (v. ac.) e de caracter circumpolar. În zona temperata boreală distingem ca teritoriu de tranșiție padurile nord-canadin-columbice, cu conifere s. e. Picea alba Lk. (molidul american) și anini (Alnus), cari în Europa au analogonul lor în cele baltic-scandinave. Centrul A. de nord se poate bine paralelisa cu fașia atlantic-mediterana-chinezo-japoneză a vechii emisfere; spre Oceanul Pacific domeniul oregon-californic, asemenator celui mediteran, însă deosebit de bogat, mai ales în conifere, dintre cari citam numai Sequoia (Wellingtonia) cea gigantică; în sud-est spre Oceanul Atlantic domeniul carolino-floridan, în care ni s'au pas-trat ca relicte Liriodendron și Taxodium; iar în centru Preriile (v. ac.), analogonul stepelor central-asiatice. Și precum în Europa la nord între flora mediterana și de stepe se intercalează

cea central-europeană, așa și în America flora central-nordamericana. Aici întimpinăm multe specii vicarante cu ale noastre s. e. fag (*Fagus ferruginea* Ait.), paltini (din *Acer zaharrinum* L. se extrage zahar), o serie de stejari ș. a.; încât iluzia identității pentru european ar fi cea mai complet posibilă, dacă coloritul admirabil de intensiv în toamna al arborilor frunzoși îngalbeniți și înroșiți, în antitesa cu verdele întunecat al coniferelor, nu i-ar atrage atenția. Și pusturile Saharei până la Gobi sunt reprezentate în A. nordică prin cele mexicane, remarcabile s. e. prin Cactee. Sub equator — unde domeniile nu sunt pe deplin stabilite — vegetația e pe mari întinderi mult mai uniformă: florea tropicale și subtropicale se disting și mai considerabil decât cele precedente de ale emisferei estice, deși unele asemănări nu lipsesc, s. e. bumbacul de Antile (*Gossypium barbadense* L.) e înrudit cu cel de Africa centrală (*G. arboreum* L.) și cel de India (*G. herbaceum* L.) Domeniul *Hylaea*, a lui Grisebach, chiar sub equator, terenul clasic al lui Humboldt, de cea mai luxuriantă vegetație a globului terestru, cu principii regnului (palmierii) și incomparabilele orchidee și liane în cea mai intensiva dezvoltare, întrece mult chiar Africa tropicală și Indo-austral-asia. Spre sud se repeta, dar mai palid, o analogie din cauze climatice cu emisfera nordică și alta de homologie cu Africa și Australia, s. e. pustia *Atacama* reamintesc Calahari; genul de conifere *Araucaria* în Chile, Australia nord-estică și totodată și California; sau prin centre proprii de dezvoltare a genului *Acacia*: Chile, Australia centrală; *Pampas* prin graminee — între cari *Gynerium* și *Stipa* sunt deosebit de decorative — cu stepele boreale. Extremul sud în Patagonia vestică prin fagul pururea verde (*Fagus antarctica* Forst.) ș. a. amintesc încătrva domeniul padurilor boreale; pe când în Patagonia estică și aceste reminiscențe dispar, pronunțându-se aici și mai marcant oomunitatea cu flora antarctică a insulelor din sud și est. — Dintre plantele indigene, cultivate sau folosite, și produsele lor remarcăm: afeinele americane (*Vaccinium macrocarpum* Ait.) subarctice, *Hydrophyrum* esculentum Lk., un fel de urez recoltat de Indieni la marginea lacurilor Canadei, *Helianthus tuberosus* L. (napi porcesci) central-nordamericana, porumbul din Mexico, vanilia din Antile, ananasul, cacao, ardeii, nucile americane (de Para) ca tropicale resp. subtropicale, iar arborele de China numai pe Anđi. Tabacul pare a fi fost cultivat din timpuri antice în Mexico și Peru. Patria cartofilor e Chile. Pe lângă aceste au întrodus Europeanii cultura multor plante din emisfera estică, între cari cel mai important rol joacă în părțile temperate cerealele. Spre sud remarcam vița de vie — alătura cu cea indigenă nobilitată — fructele mediterane, urezul, bumbacul, trestia de zahar, cafeaua; iar în cele mai calde și umede regiuni diverse plante tropicale, s. e. palmieri, arborele de pâne, bananul, arborele de scortșoara etc. [A. Pr.]

FAUNA.

Cu toate ca pe continentul Americii se găsesc cele mai multe specii de animale, nu se poate dice, că fauna ei e bogată și bine dezvoltată, deoarece speciile mai marcante și în-

semnate ca: elefantul, calul, leul, tigrlul, rinocerul, iopotamul ș. a. lipsesc cu desavârșire. Mamiferele sunt reprezentate în 48 de familii, dintre cari unele sunt speciale pentru America s. e.: bradypul, furnicarul, bissonul, lama, puma, jaguarul, ursul negru, cingulatele, unele specii de momițe și marsupialii; bine e reprezentată clasa paserilor, din cari vr'o 30 de familii traiesc numai în America, cele mai numeroase sunt: colibri și papagalii, cele mai mari: condorul rapitor și struțul alergator (*Rhea americana*); — boa, crotalul, basiliscul mitrat și ignana sunt reptiliile speciale ale Americii. Bogata este America în tot soiul de pesci și insecte; singur fluviul Amazon are vr'o 2000 specii de pesci, necunoscute până aci, iar fluturii sunt reprezentați în vr'o 8000 de specii. Se poate lesne observa, ca animalele domestice bune lipsiau Americii înainte de descoperire; lama de pilda, întrebuințată ca animal de transport, nu este puternică ca camila, boul, calul etc. În schimb animale vătămatoare sunt nenumărate. Astfel panthera se urca până la latitudinea de 55°, apoi lupul fieros, coyotul, crocodilul aligator. Până și furnici vătămatoare și chiar unii pesci precum sipari de prin riurile Americii de sud.

[V. B.]

PRODUSELE MINERALE.

Nicairi pe pamânt nu se afla mai însemnate mine de aur și de argint, chiar la suprafața solului, precum sunt cele de prin California, Mexic, Chile și Peru. Arama abunda de asemenea, iar depozitele de huila ocupa întinderi mari prin Statele-Unite, precum și puțurile cu pacura din Pensylvania și Canada. America de sud este bogată în tot felul de pietri prețioase și granate, precum: diamant, safir, pirozea, smaragd și rubin.

[G. B.]

ETNOGRAFIE.

Numărul locuitorilor Americii se urcă la 100 milioane. Ei aparțin în general la patru rase. Vechii locuitori ai Americii aparțin rasei americane, restrinsa numai la America. Numărul lor este 15 milioane, dimpreuna cu Mulații și Mestiții 24 milioane. Rassa americana ocupa locul între rassa caucasica și mongolica, cu pielea de culoare roșietică (*pieile roșii), per negru, rar, frunte mica întunecată, privire obșita, nas vulturii și de statura mai mult înalți. Temperamentul oamenilor acestei rase e melancolic-serios, fiind de natura reci și nesimțitori. Se împart în mai multe snte de seminții, cu 423 de limbi, (în vr'o 2000 de dialecte). La descoperirea Americii vechii locuitori au fost aflați în parte mare în stare selbatică, numai în unele părți: Incas în Peru, Aztechii în Mexico etc. se aflau pe o treapta oarecare de cultură unilaterala. Civilizațiunea europeană a avut de tot puțina influența asupra lor, ei au ramas până ađi în stare mai mult selbatică, iubind neatir-narea și traird mai cu sama din vênat și pescuit. Multe seminții s'au stins cu totul și în genere întreaga rassa e în decadența și pe cale de a se stinge. Religiunea lor e un amestec de fetișism, împreunat cu credința în un spirit mare, nevidibil, care a creat lumea și o susține. Vechii locuitori ai Americii se numesc de obicei și Indiani; numele acesta li-s'a dat din cauza,

Tipuri americane.

Mundrucu (Brasilia).

Mura-Indian (Brasilia).

Botokud (Brasilia).

Tanana-Indian
(N.-V.-America).

Mentari (Knife River).

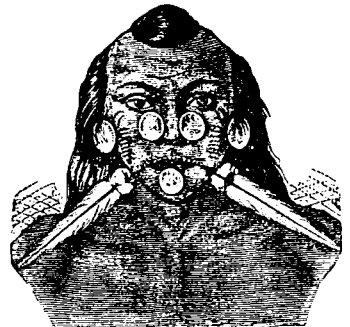
Căpetenie de Mandans
(Missouri de sus).

Vapisiana (Guiana).

Colușa (Sitka-Bai, N.-V.-America).

Majoruna (Brasilia).

că Columb și soții săi la început au crezut, că se afla în India. Rassa americana se împarte în două mari familii: Tolteci și Americani, cu mai multe ramuri. De ramul apalachic se țin toate popoarele indiene din America de nord și semințiile, ce locuiesc în nordul râului Amazon; ele sunt resboinice, crudele și resbunatoare. Ramura brasiliană se extinde între Anđi, Oceanul Atlantic, Maranon și La Plata; ramura patagonica cousta numai din câteva mii de suflete. (V. ilustr. Tipuri americane). În ținuturile polare ale Americii locuiesc Eschimoșii, cari în privința corporala au asemenare cu rassa mongolica, dar după limbă sunt seminție americană. Mulații sunt produși prin amestecarea Albilor cu Negri, iar Mestiții prin amestecarea Albilor cu Indianii. Noii locuitori ai Americii, de rassa caucasică, sunt emigrați din Europa. Numărul lor e de 56 milioane și, afara de statul negritan Haiti, sunt preste tot locul popoarele dominante. Spaniolii (ispano-americanii) s'au răspândit în o mare parte a Americii de sud, în America de mijloc și partea sudică a Americii de nord; Portughezii au ocupat Brasilia, Francezii valea inferoara a râului Mississipi și ținutul de pe malurile râului St. Laurentiu. Toți aceștia reprezintă elementul romanic, aparținând religiunii rom.-cat. În America nordică e în prevalența elementul german, Nemții și Anglo-Americanii cu limba în preponderanță engleză și aparținători credinței evanghelice, cu mai multe secte. Cam a țecea parte a întregii populațiuni o formeaza Negrii, aduși în America ca sclavi; acum ei sunt partea cea mai mare liberi; pe insula Haiti au întemeiat o republica independentă. De rassa malaieza se țin Chinezii și Culis, cari au început a imigra în timpul mai nou, ca muncitori, din China, India și țările malaieze. Pe când rassa americana e în decadență, imigrațiunea celorlalte popoare amintite mai sus, continua fara întrerupere, ocupând ele tot mai mult teren.

GEOGRAFIA POLITICĂ.

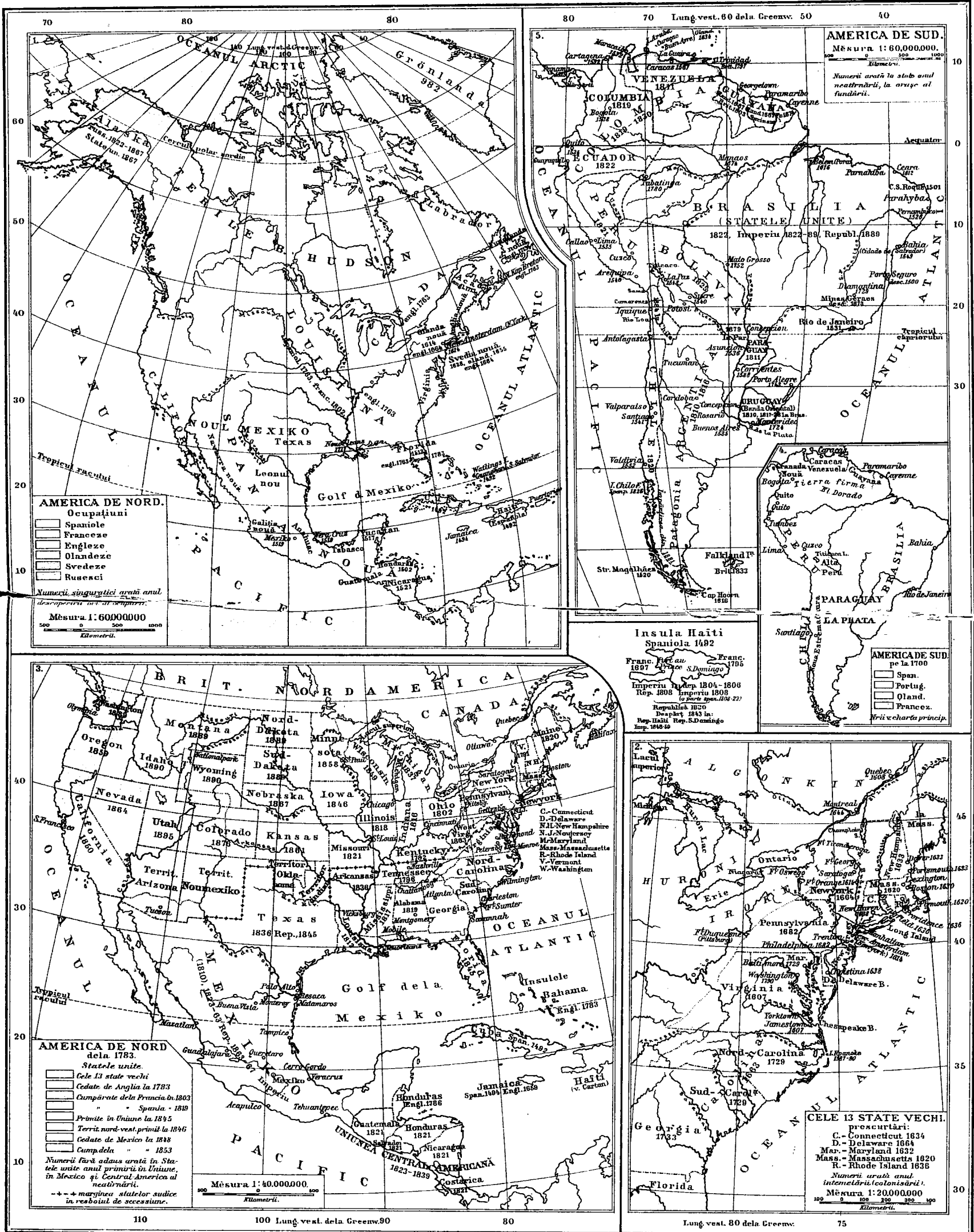
Afara de colonii, forma de guvern predominantă în America este republica federativa. America sudică, — afara de Guayana, Brasilia și Patagonia — precum și America de mijloc și Mexico, au fost la început posesiuni spaniole (în estensiune mai mult de 12 milioane km²). Acum se afla în America sudică urmatoarele republici: Venezuela, ai carei țermi au fost descoperiți la 1498 de Columb. Independența s'a proclamat la 1811. Statele-Unite ale Columbiei (Granada-Noua); țermii ei au fost atinși de Columb în calatoria sa a patra; independența proclamată la 1811, la 1819 s'a alaturat la ea Granada-Noua, la 1821 Quitó, dar la 1830 se întemeia noua republica Ecuador; spre sud dela aceasta se extinde Peru, descoperit la 1526 (1531) și independent dela 1821. Bolivia independentă dela 1825. Chile, cucerita de Spanioli la 1541, neatârnată la a. 1818. Republica Argentina, ale carei ținuturi au fost descoperite între anii 1527—1531 și proclamată de independentă la 1816. Paraguay (1811) și Uruguay (Banda Oriental), proclamată de independentă la 1825. Brasilia, ai cărei țermi au

fost descoperiți la 1500; ea a fost posesiune portugheza, la 1822 proclamată independentă de Portugalia, ca imperiu, dela 1889 ca republică. În sudul extrem al Americii se extinde Patagonia, locnita de Indiani, insulele Falkland sunt englezești, iar în nord e Guayana, împărțită între Englezi, Francezi și Olandezi. În America centrală se afla republicele Costa-Rica, Nicaragua, Honduras, San-Salvador și Guatemala. În America nordică se afla republica Mexico, descoperit la 1519 și independentă dela 1821 în parte imperiu, ađi republică. Statele-Unite ale Americii de nord, țermul A. de nord a fost descoperit la 1497 de un englez, la 1585 s'a întemeiat prima colonie (Virginia). Colonile au fost posesiuni engleze, independentă s'a proclamat la 1776, (13 colonii); spre nord se extinde Canada, sub autoritatea nominală a Angliei (Dominion of Canada). Insulele: Vestindia, Antilele mari și mici etc. sunt în posesiunea diferitelor state Europene. Pe insula Haiti este o republică negritană. [S. M.]

ISTORIA DESCOPERIRII.

Descoperirea definitivă a continentului american este meritul genovesului Columb. Dar nici înainte de el nu a fost cu totul necunoscut; anume e fapt, ca în secl. X. au ajuns Normanii prin Grönlanda până la coastele Americii de nord, unde au întemeiat și colonii. În secl. XIV. însă se pierd urmele acestei descoperiri, fara ca lumea civilisată sa fi aflat ceva despre ele. Ca lumea veche, Fenicienii, Cartagenienii, Grecii și Romanii nu au avut cunoștința despre al 4-lea continent, e mai mult decât sigur. Cristofor Columb a descoperit în prima și a doua calatorie a sa (1492—93) India de vest, în calatoria a treia (1498) coasta nordică a Americii de sud și Orinoco, iar în a patra calatorie (1502) coastele A. centrale (Honduras, Costa-Rica și Veragua). Într'aceea s'au aflat și alți barbați, cari au voit sa aiba parte din gloria descoperirii. Giovauni și Sebastian Caboto, cari navigau în serviciul Angliei, au descoperit (1494) insula Terra nova și o parte din coastele Statelor-Unite; Alonzo de Hojeda și florentinul Amerigo Vespucci Guayana (1499), acesta din urma a facut mai multe calatorii, începând cu a. 1499; portughezul Cabral Brasilia (1500), pe care însă mai amenunțit a explorat-o Amerigo Vespucci; portughezul Cortereal Labrador-ul (1500—1501), Yanez Pinzon gura Rîului Amazoanelor (1500), Yanez Pinzon și Diaz de Solis Yucatan (1507), Ponce de Leon peninsula Florida (1512); tot în 1512 a aflat Diaz de Solis estuariul La-Plata; în 1513 a trecut Balboa prin istmul Panama până la Oceanul Pacific. Grijalva a descoperit în 1515 coasta estică a Mexicului sau Spaniei noue, pe care a ocupat-o Fernando Cortez în 1519—1521. La 1520 a aflat în fine portughezul Magelhaes drumul pe mare catra India estică și anume prin Str. Magelhaes, numita după descoperitor; Str. Bering a fost aflată numai la 1648 de cozacul Deșnev. De aci încolo apoi s'au perindat expedițiile în interiorul Americii, cari au adus și științei foloase mari. Așa bunaoră calatoria englezului Burnaby în America de nord (1769—75), a francezului De Pages la Mississipi (1767) și a lui

DESVOLTAAREA ISTORICĂ A STATELOR DIN AMERICA.

Humboldt cu Bonpland în regiunile ecuinociale. Spaniolii, Englezii și Portughezii au întemeiat vaste colonii și după ei Francezii și Olandezii. Aceste colonii au fost mult timp în afirmare de respectivele state europene, cari aduceau an cu an bogății de acolo. Dar în fine s'au convins coloniștii, ca ei au devenit cu totul Americani, și ca este în interesul lor de a nu mai trimite rodul muncii lor în Europa. Mai întâiu (1783) s'au resculat și și-au capatat independența mai multe colonii engleze în America de nord; la 1810 s'a început și în coloniile spaniole reșoiul pentru independența; la 1822 și-a proclamat și Brasilia neafirmarea. Ați toate statele Americii au forma de stat republicană, dar nu toate sînt pe deplin consolidate, caci revoluțiile interne încă nu s'au stîns cu totul. Numele și l'a primit nou descoperitul continent dela calatorul florentin *Amerigo Vespucci*, aintit mai sus. El și-a descris calatoriile, prin ceea ce s'a facut cunoscut noul continent în cercuri largi. Cel dintăiu, care dupa moartea lui Vespucci (1505), a dat noului continent numele de *Terra America*, a fost cosmograful Waldseemüller la 1507. (Lit.: A. de Humboldt, *Examen critique de l'histoire de la géographie du Nouveau Continent*; Macgregor, *The progress of America from the discovery of Columbus etc.*; Hellwald, *Amerika in Wort und Bild*; Winsor, *Hist. of America* [1886—89]; Cronau, *Amerika* [1890].) [B.]

Americanisme, însușirile particulare ale limbii engleze diu Statele-Unite, cari s'au format sub influența limbii spaniole (Florida, Texas), olandeze (Newyork), franceze (Louisiana și Missouri), dar sînt provincialisme aduse din Scoția și Irlanda; ele se refera atât la cuvinte cât și la exprimare.

Amerigo Vespucci, dibaciu navigator și cosmograf; dupa numele lui s'a numit continentul descoperit de Columb, America; n. 1451 la Florența, † 1512 la Sevilla. Deja din 1490, aflându-se în Spania, Vespucci fû martor la geniialele descoperiri ale lui Columb. Pe urmele acestuia calatori și el la 1499, 1501 și 1507, explorănd toata coasta estica a Americii meridionale.

Amerling, 1) *A. Carol*, scriitor ceh, n. 1807, unul dintre cei dintăiu deșteptatori naționali ai poporului cehic. Deși medic, se devotă cu totul popularisării sciințelor naturale prin scrieri și prelegeri publice pe basa principiilor pedagogice ale lui Kornensky. † 1885. 2) *A. Friedric*, pictor, n. la 1803, † la 1887 în Viena, cercetă academia din orașul seu natal, la Londra, Paris și München studiă opere celebre. Dupa întoarcere câștigă cel dintăiu premiu dela academie cu »Dido pe rug« și Moise în pustie». Se distine și ca pictor de portrete, executănd cu succes portretul împăratului Francisc I.

Amestec, 1) *A. frigorifer*, amestec facut cu scop de a produce frig artificial, gheața artificială ș. a. Temperatura scade prin aceea, ca o parte din caldura elementelor constitutive o consuma un corp solid, ce se topesce. Așa s. e. 2) părți de gheața sfarmată, cu l parte de sare, coboara temperatura cu 18° C, salmiacul amestecat cu zapadă produce o scaderă de temperatura de 28° C, iar o amestecatura de acid carbonic solid, protoxid de azot lichid și eter de alcool produce frig de —120° C. 2) *A. fusibil*, anu-

mite substanțe, cari înlesnesc fusionarea (topirea) altor corpuri, formănd o sğura, în care s. e. particulele de un metal redus se confund și împreunându-se sînt ferite de efectul oxidat al aerului. (Boraxul, sticla cu spat de flor.) Pentru simpla topire a unui metal serva *A. negru*, compus din 3 p. tartrat de potasiu, 1 p. salpetru și carbune ori carbonit de potasiu și cyanura de potasiu.

A metă, (*ital.*) term. comerc. = pe jumătate, întreprinderi la cari se asociaza două persoane cu condiție de a purta în părți egale o eventuala pierdere, în cas de câștig însă a împărți câștigul în părți egale. Astfel de afaceri se conteaza pe o socoteala comuna (conto à metă).

Ametabola se numesc de unii autori insectele, cari nu au deloc metamorfosa, ca paduchii, lepismele etc. (V. metamorfosa insectelor.)

Amețeala, alterațiunea simțului general somatic împreună cu nesiguranța în mișcari și cu senzațiuni de mișcari aparente ale corpului. Se arata la anemie sau congestiuni la creeri, din diferite cauze. Câte odata simptom al unor morburii de creeri, de maduva spinării, al multor neurose (epilepsia se presinta uneori numai cu amețeala), al afecțiunii canalelor semicirculare ale labirintului urechii (morbul lui Menière); foarte des la anemie, dupa pierderi mari de sînge, câte odata la morburii de stomac, de inima. Abusul de cafea, ceai, tutun, alcool, narcotice, produce între altele și amețeala.

Ametist, (*miner.*) varietate de cuarț de culoare violeta; când este de culoare frumoasa și limpede se întrebuinteaza în bijuterie. Ametistele frumoase vin din Brasilia, Siberia, Ungaria. [V. C. B.]

Ametria, lipsa de proporțiune și armonie; contrarul simetriei.

Ametropia, (*grec.*) măsura anormală în construcția ochiului; ochiul are ametropie când axa lui antero-posterioara este ori mai lunga, ori mai scurta, decât a ochiului construit în mesura normală și care ochiu se numesce *ametrop*. Se mai numesce *A.* și ochiul, a carui corneea are între meridiauele ei pe unele mai convexe ori mai concave decât pe altele, (v. *astigmatism*). *A.* se corecteaza cu sticle sferice (ochelari).

Amezit, mineral, v. Clorit.

Amfi, *amphi*, de ambe părțile, împrejur; (cuvintele compuse cu *A. v.* sub *amphi*.)

Amhara, partea mijlocie a Abesiniiei (v. ac.); pâna la 1871 regat cu capitala Gondar, de atunci aparține Abesiniiei.

Amiași sau amiași-și, oara a 12-a dupa mieșul nopții.

Amiant, mineral, v. asbest.

Amiba, (*amoeba*), corpul ciupercilor Mycetozoa (Myxomycete) în tot timpul perioadei lor vegetative, începënd cu germinațiunea sporilor, e format de o massa protoplasmica de dimensiuni microscopice, cu contur neregulat, nelimitata la exterior de vr'o membrana, cu protoplasma fin granulara, în o parte oarecare, de obicei în mijloc, cu un nucleu, cu uua sau mai multe vacuole (tonoplaste), cu granulațiuni oleioase și substanțe de desasimilațiune, neeliminate. Aceasta forma, identica cu acele ce se întălnesc în regnul animal (Protozoare), s'a numit *amibă*; de alții, celor din regnul vegetal, pentru că sînt numai

la Myxomycete, și pentru că la un moment dat se marginesc de o membrana analoga celulozei, li-s'a dat nume special de *mixamibă*. Ca și amibebele animale au două soiuri de mișcări: mișcări interne, curenți de granulațiuni protoplasmice, și mișcări în întregimea corpului, de translațiune, în direcțiuni hotărâte de agenții interni și externi (mișcări amiboidale; v. ac.) [S. Șt. R.]

Amibe, (zool.) v. Amoeba.

Amiboidal, ce se aseamena cu o amiba, cum e corpul simplu al Mycetozoarelor sau cel rezultat din fuzionarea ori alăturarea mai multor amibe (plasmodii amiboidal), cu aceeași înfațișare ca și ele, numai ca e mai voluminos, putându-se vedea și cu ochi liberi, cum e plasmodiu de *Aethalium (Fuligo) septicum*, larg de 2—3 dcm. gros de 2—3 cm. Mișcările de translațiune ale corpului amibelor și ale plasmodiilor (mișcări amoeboidale, amiboidale), prin emiterea din masa protoplasmică a unor prelungiri neregulate, neanastomosate, numite *pseudopode*, și contractarea protoplasmei din partea opusă locului de eșire a acestor prelungiri, urmată de retractarea pseudopodelor, de unde rezultă o deplasare a corpului pe substrat. Dacă emiterea pseudopodelor se face tot mereu în aceeași direcțiune, rezultă o mișcare, ce e drept mica, în același sens, dar după câțva timp apreciabilă. Grație acestor mișcări plasmodiul Myxomycetelor, când se pregătesc pentru fructificațiune, se țărește la suprafața arborilor, dela basa lor până pe frunzele cele mai superioare. [S. Șt. R.]

Amici, *Giovanni Battista*, astronom și optic, n. 1784 în Modena, † în Florența la 1863. La început a fost profesor de matematica în locul său natal, iar mai târziu director al observatorului din Florența. S'a distins prin inventarea mai multor instrumente optice (reflector, microscop, aparate de polarizațiune). A făcut escelente observări asupra stelelor duble, a sateliților lui Jupiter, a soarelui precum și asupra nișcării sucurilor în plante și a fructificării plantelor.

Amicii Artelor, societate artistică înființată în Iași la 1884; la început a luat un avânt îmbucurător, dar în curând se disolvă.

Amicii Domnului se numiau în scrierile mistice ale secl. XIV. persoanele evlavioase. În unele părți persoanele acestea se întruniau și în societăți. Valea Rinului dela Brabant și până la vaile Helveției era patria amicilor Domnului, iar locurile principale de întrunire erau orașele Colonia, Strassburg și Basilea.

Amictus, (*lat.*) mantala, tot felul de vestiment exterior, tot ce servește a acoperi corpul; toga, vel.

„**Amicul**“, titlul mai multor publicațiuni period. române; mai remarcabile: 1) »*A. comerțanților*«, gazeta politică și comercială aparută la București în 1848 de 2-ori pe sept. sub red. lui S. Andronic. Tipogr. Z. Karkaleki. 2) »*A. familiei*«, jurnal pentru toți. Litere-sciințe-arte-pedagogie-industrie; aparat la București în 1863—66 de 2-ori pe luna sub red. d-nei Constanța de Dunca-Schiau. Tipogr. naț. Antr. C. N. Radulescu. 3) »*A. familiei*«, diar beletristic și enciclopedic-literar, aparat de 2-ori pe lună mai întâiu în (Luj (tipogr. I. Stein), apoi în Gherla (tipogr. »Aurora«), cu ilustrațiuni, dela

1878—1890. Propr., red. și ed. Nicolae Fekete-Negruițu. 4) »*A. familiei*«, foaie beletristică-sciințifică ilustrată apăr. în Graz dela 1881—84 de 2-ori pe luna în ed. lui P. Cieslar. 5) »*A. libertății*«, foaie politică și literară apar. la Craiova în 1887 odată pe sept. sub red. Traian Demetrescu. Tipogr. Asociații români. 6) »*A. literaturii române*«, apar. la București în 1860 ca foaie literară, comercială și agronomică, iar în 1865 ca jurn. ecles., lit. și agricol, odată pe sept. sub red. Nifon Balănescu. 7) »*A. poporului*«, calendar fondat la 1861 de Visarion Roman și red. de dînsul în decurs de 23 ani; în partea literară cuprinde fiecare an bucați istorice și literare de valoare; calendarul apare și de present în ed. W. Krafft în Sibiu. 8) »*A. școlii*«, scriitura pedagogică pentru învățatori, educatori și toți barbații de școală, fond. și red. de Visarion Roman; apar. în Sibiu la 1860—65 și 1867—68. Tipogr. S. Filtsch. 9) »*A. tinerimii*«, foiața pentru nobilitarea și cultivarea tinerimii române, fundată la 1895 (Oct.) de I. Moșil; apare în T.-Jiu odată pe lună cu ilustrațiuni litografice.

Amide, compuși cari pot fi priviți ca amoniac, în care s'a înlocuit hydrogenul în parte sau în total printr'un radical acid. A. se gasesc și în natura (urea, asparagina etc.), sunt corpuri cristalizabile, volatile, având în același timp caracterul acizilor și al bazelor.

Amidon, (*amyl*), substanța de rezerva foarte răspândită la plante, în semințe (alburnen, cotiledoane), în tubercule etc. Se poate scoate din semințe ori din tuberculele de cartofi, reduse în pulbere și spalate cu un curent de apă. Pe fundul vasului, în care curge apa, se depune amidonul ca o pulbere alba, ce se mai spală, apoi se usucă ca să fie curat. Observat la microscop, se vede ca e format din grăunțe numeroase de forme variabile, de ordin sferice, simple sau compuse, de dimensiuni dela $2/1000$ — $170/1000$ mm., formate din strate alternativ mai clare și mai întunecate dispuse în jurul unui punct central (hil) sau excentric. Compoziția chimică în formula brută e $C_6 H_{10} O_5$ sau $C_6 (H_2 O)_5$ sau $(C_6 H_{10} O_5)_n$; prin urmare e o combinațiune de carbon cu un număr variabil de molecule de apă sau un hidrat de carbon. E insolubil în apă rece; în apă caldă se umflă și se transformă într'o materie gelatinoasă. Încalzit la 100° suferă o modificațiune, ce-l face să fie solubil. Tinctura de iod, având puțin iod liber, amidonul o colorează în albastru mai mult ori mai puțin intens. Originea și creșterea grăunților de amidon sunt încă în discuția și cercetările învețăților; se știe însă sigur, că au o structură cristalină, sunt o reunire de sferocristale, ce radiază în jurul unui centru, după cum se poate vedea cu lumina polarizată. [S. Șt. R.]

Amidonat, ceea ce conține amidon, ca *parenchymul amidonat* format din celule incolore pline cu grăunți de amidon, cum e parenchymul tuberculelor de cartofi, cotiledoanele de fasole etc.; *albumenul amidonat*, ale carui celule conțin mai cu sama amidon, cum e albumenul de grâu, porumb, orez etc.

Amiens, cetate, capitala depart. franc. Somme cu 83,654 loc.; are o catedrală din secl. XII.;

residență epească; industrie de lânării; comerț cu zahăr, lână, cereale etc. Aci s'a încheiat la 27 Mart. 1802 pace între Franța, Anglia, Spania și republica batavica; în 1870 fu batuta armata franc. de nord de către Manteuffel, care ocupă cetatea. — *A. Petru*, v. *Petru d'A.*

Amigdală (*Tonsilla*), glandula limfatică așezată în baza triunghiului, ce-l formează palatul moale. Structura ei este asemenea unui strugure; suc limfatic, ce-l secreționează, iese prin două țevișoare. Funcțiunea fiziologică este foarte neînsemnată. *V. Amygdalitis.*

Amigdalina, substanța din grupul glucosizilor, cu formula $C_{20}H_{37}NO_{11}$, ce se află multă în semințele de migdale amare și în frunzele de *Prunus lauro-cerasus*, migdal, precum și în semințele tuturilor Amygdaleelor (*v. ac.*) (piersic, cais, prun, cereș etc.) Tot în aceleași părți se găsește un ferment solubil, *emulsina*, care în prezența apei rece lucrează asupra migdalinei transformând-o în glucosă, esența de migdale amare (C_7H_6O) și acid cyauidric (HCN), otrava foarte violentă; de aceea e periculoasă mănucarea în cantitate mare a semințelor plantelor sus țise. [*S. Șt. R.*]

Amigdaloid, ori ce roca eruptivă basică, ai cărei pori și cavități, rotunde sau eliptice, sânt umplute cu produse minerale de infiltrațiune ca: zeoliți, calcită, aragonită, opal etc. *A.* pot fi diabaze, melafiri, basalte, porfirite.

Amil (*amylum*) = fecula, amidon (*v. ac.*) Cf. și articolele de sub *Amyl.*

Amilacee (*amylaceus*), care e de natura amidonului, amidonat (*v. ac.*)

Amiloid, (*med.*) *v. Degenerațiune.*

Amimia, neputința de a exprima ideii și sentimentele prin mimica și gesticulațiune; simptom la morburile cerebrale.

Amin, (*eur.*) înseamnă: »adever», »așa sa fie și se țice ca încheoiro la rugăciuni.

Aminia, varietate de struguri produși prin încrucșare de vița americană și europeană, cu boabe mari, dulci, aromatice, roșietice.

A minori ad majus, (*lat.*) dela mai mic la mai mare; termen întrebuințat la deducțiuni logice. *V. A majori ad minus.*

Amintirea viilor și a morților se face de preot când pregătesc proscomedia. Se mai amintesc vii și morții și în discursul sfintei liturghii. Deosebită amintire a morților se face în Sămbata Floriilor și în Sămbata »Rusalțiilor».

Amiras, *Alexandru*, biv-vel sluger din Moldova, a tradus pe grecesc în 1729: *Cronica anonimă a țerei Moldovei (1662—1723)* din ordinul domnitorului Gr. Ghica.

Amitosa, divisiunea directă a nucleului. În divisiunea amitotică, nucleul nu mai dă loc la fenomenele complexe, ce se observă în divisiunea indirectă (*v. karyokinesa*), ci se alungesc, strângându-se la mijloc, până ce se rupe în două jumetați. Uneori fiecare jumetate prezintă lobațiuni mai mult sau mai puțin numeroase și neregulate, cari se pot chiar separa și pot forma fiecare câte un nucleu. La plante se întâlnește acest fenomen mai ales în vasele laticifere și în celulele bătrâne parenchimatose dela phanerogame (*Tradescantia*, *Allium*, *Anthurium*, *Orchis* etc.), în celulele internodiale de *Chara*, în thalul bătrân de *Valonia* etc. (Cf. *Strassburger*, Über Kern und Zelltheilung im Pflanzenreiche,

Jena, 1888; *Das Bot. Practicum*; *Schmitz*, Verh. des naturh. Ver. des preuss. Rheinl. und Westf. 1879 și 1880; *Johow*, Bot. Zeitung 1881 Nr. 45.) La animale *A.* s'a observat în celulele limfatice [*leucocyte*] în celulele epitheliale dela unele Arthropode etc. (Cf. *Ranvier*, Traité technique d'histologie; *Arnold Julius*, Arch. f. mikrosk. Anat. Bd. XXX und *Wirchow's Archiv* XCIII, XCVIII și CIII; *Blochmann*, Morph. Jahrb. X. 1885 etc.) [*V.*]

Amlacher, *Albert*, scriitor sas, n. 27 Dec. 1847 în Oraștie, faci studiul teologic și istoric la universitățile din Jena, Berlin și Heidelberg. Reîntors de aici la 1872 ca Dr. phil., a ocupat postul de conrector la școala ev. din Oraștie; 1881 fu ales predicator în Sebeșul sas., iar 1891 paroch în Romos, comuna veche sas., astăzi însă aproape pe deplin romanisată. S'a ocupat mult cu studiul istoric și etnografic. Scrieri: *Urkundenbuch z. Geschichte d. Stadt u. d. Stuhles Broos* (1879), *Die Türkenschlacht auf dem Brotfelde* (1879), în conlucrare cu *I. L. Piș*: *Die dak. Slaven u. Csergeder Bulgaren* (1888), *Wanderungen im Mühlbachgebirge* (1889); a mai publicat dela 1868 încoaace (în revistele: *Allg. Familienzeitung*, *Buch für Alle*, *Chronik der Zeit*, *Illustr. Welt*, *Über Land u. Meer* și *Gartenlaube*) numeroase povești, în cari descrie viața și obiceiurile poporului rom. cu multa simpatie și cunoștința de cauză. O parte a acestor publicațiuni a fost tradusă în românește (de *Lucr. Frențiu* etc.) și publicată în revista »*Amicul familiei*» din Gherla.

Amlaş, numele unui vechiu ducat, castru și opid, astăzi al unui sat în Transilvania. Sub numirea *A.* (Sașii o pronunța: *Hamlesch* și o deduc dela coloniștii sosiți din Hameln în Hanovera, Maghiarii: *Omlás* = ruina, Românii: *Amlaș*) a figurat în istoria Ardealului din evul mediu un ducat alături de al Făgărașului (*v. Făgăraș*), a caror titlatura o au purtat domnitorii Valachiei până pe la începutul secl. XIV., numindu-se s. e. la a. 1390 (după traducerea din slavona) *Mircea*: »voivod al Ungrovlachiei, duce de Făgăraș și Onlaș, domn preste Banatul Severin, preste Dobrugea și Siliștra etc.» Din combinațiunea datelor istorice și geografice se poate deduce, ca ducatul *A.*, înainte de colonizarea Sașilor în Ardeal, se estindea între Knezii de Hatzak și boierii de Făgăraș dela Mureș și Târnave până la Olt, unde se învecina cu ducatul de Făgăraș, prin urmare cam în extensiunea fundului regin, numit și *Sachsenland*. În urma colonizării Sașilor sub scutul expedițiunilor cruciate (*Conrad* 1147) locuitorii Români strămtorați fiind spre poalele Carpaților și prin enclavele din Sasime, ce au format mai târziu comitatul Albei superioare, ducatul Omlășului, devalvând cu totul, a fost redus la districtele limitrofe ale Seliștei și Talmaciului, iar din capitala ducatului a ramas numai numirea satului sasesc *Hamlesch*, cândva numit și opidul Omlăș, astăzi cu 1328 locuitori, dintre cari 348 Români, ceilalți Sași. Lângă comuna aceasta, ce sta pe culmea dealurilor, cari despart regiunea Mureșului de a Oltului, se țice, ca s'ar mai afla urmele castrului Omlăș, pe care însă unii îl identifică cu ruinele castrului Salgo din vecinătatea Seliștei. Voivodii Valachiei, cari purtau titlatura de duci ai Făgărașului și Omlășului,

voin și aci a exercita drepturile de jurisdicțiune, ca la Fagaras, instituiam în Seliște vice-voievozi și în comunele aparținătoare Knezi ca primari; regii Ungariei. cari considerau aceste districte de parte întregitoare a fundului regesc. începuta a le dona la dinăști interni. Așa regele Ștefan V. în a. 1265 confirmă donațiunea, ce o facuse tata-sau Bela IV. preste Talmaciu și Omlaş lui Corlad din Talmaciu, ai carui succesori însa le restituira la a. 1322 regelui Carol, iar acesta darui castrul Salgo (Amlaş) cu cinci vile vlace voivodului Toma din Ardeal. Mai târziu regina Maria darui castrul Salgo cu ținutul Omlaşului eppului Gobelin. Dar aceste donațiuni n'au prins radacini, pâna când regele Mathia Corvinul le încorporă cu municipiul Sibiului, de care se ține și în prezent. (Cf. Pič, Abstammung der Rumänen, pag. 162; Hașdeu, Dictionar I., 1068; Puscaru, Familiile nobile II., 276.) [I. cav. de Puscaru.]

Ammanati, *Bartolomeu*, arhitect și sculptor ital., n. 1511 în Florența, † 1592, unul dintre cei mai excelenți imitatori ai lui Michel Angelo. Operele lui principale sînt: mormântul cardinalului Monti în Roma, admirabilul pod al sf. Treimi din Florența etc.

Ammer, 1) *A. (Amper)*, rîu în Bavaria sup., izvorește la granița Tirolului. Valea A. -gau (v. și Oberammergau) e renumita pentru sculptura în lemn. 2) *A. lac*, în Bavaria sup., la înălțime de 534 m., suprafața 46 km².

Ammi L., gen de plante din familia Umbeliferelor cu 6—7 specii, toate ierburile bisanuale ori perene, ce cresc în Europa, regiunea mediteraneană, insulele Azore și Canare; flori albe, grupate în umbelae compuse. Specia *A. Visnaga* Lamk, ce crește în sudul Franciei, Orient și nordul Africei, e o planta ierboasă, vivace cu miros aromatic placut, ale carei fructe sînt aperitive și diuretice, întrebunțate ca gargara în boalele de dinți, numite caria dentara și gengivita. Aceleași proprietăți aromatice și excitante le au și fructele de *A. majus* L., specie din centrul și sudul Franciei, Orient și America nord. și cele de *A. copticum* L. din India, Egipt, cunoscute sub numele de *A. de India*. [S. Șt. R.]

Amnianus Marcellinus, istoric roman, n. pe la 330 d. Chr. în Antiochia, † pe la 400 în Roma; sub eroul sau de predilecțiune, împăratul Iulian, luă parte la mai multe resboaie; scrise istoria statului roman dela 96—378 d. Chr. cu iubire de adevăr și cu spirit fin de observație, în 31 cărți, dintre cari cele 13 dintâiu (asupra anilor 96—352) au pierit. Cea mai nouă ediție critica de Gardthausen a lui A. a aparut la Lipsca, 1874—75 în 2 vol.

Ammodytes, gen de pesci din ordinea Physostomilor și familia Ophidiniilor. Pesci lungi cu botul ascuțit și fara aripi ventrale. *Ammodytes tobianus* L. pâna la 40 cm. lung, trăiesce în Marea Nord. și Oceanul Atlantic în nasip și se hrănește cu vermi. Servesce pentru pus la undița. Se manăca numai în Grönlanda. [A.]

Ammon (și Amun), în mit. egiptica de regula numit Ammon-Ra, adeca Ammon-soarele, a fost cel mai de sus domnitor de lume, iară cultul lui și-a ajuns culmea de strălucire în Theba, capitala Egiptului de mijloc, unde a avut un templu renumit, și a fost venerat ca Țeu al soarelui, creator și susținător și regele regilor,

dar cultul lui a fost de însemnătate și în oaza Memphis. Ammon uneori s'a înfașșat ca berbec cu coarnele încovoiate în jos, iară de alteori ca om cu cap de berbec, pentru ca reprezenta soarele în zodia berbecului (în Martie) și din asta cauza s'a venerat și ca Țeu de pașune și de turme, pâna ce în Egiptul de jos, unde a înflorit agricultura, s'a venerat taurul Apis, soarele în zodia taurului (în Aprilie). Cultul lui A. a trecut și în Grecia mai ales în Theba și de aci Zeus Ammon, ba l-au primit și Romanii, numindu-l Iupiter Ammon. (V. Ammonium).

[Atm.]

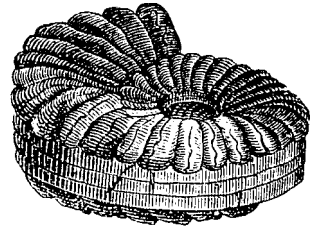
Ammoniac, (Az H₃), un gaz descoperit de Black (1754). Pristley îl prepară în stare pură și Berthollet arată, ca e compus din azot și hydrogen (1785). A. se prepara de obicei din clorura de ammonium (Țipirig) și hydrat de calciu (var stins); A.-ul este foarte solubil în apă și alcool (1 vol. apă disolv. 1148 vol. A. la 0°).

A. în natura se află foarte răspândit, dar mai în totdeauna combinat cu acizi, și în cantități foarte mici. A. al comerțului (Liquor Ammonii caustici, și Spiritus Salis Ammoniaci causticus) sînt soluțiuni concentrate ale A. gazos în apă,

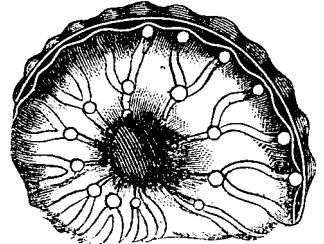
obținute astăzi aproape exclusiv destilând apa ammoniacala, ce rezultă ca produs lateral la fabricațiunea gazului

aerian, cu var stins. Aceste soluțiuni sînt foarte întrebunțate în tehnica (ca surrogate în locul sapunului), la abitul și vapsitul pânzei și al postavului, la fabricațiune de lacuri și colorii; pentru extracțiunea Cochinillei și Orseilei; pentru extracțiunea argintului (clorura de argint) din mineuri, pentru fabricațiunea gheței artificiale, profitând de frigul, ce nasce la evaporarea A.-lui din lichid. (V. gheața și amestec frigorifer.) A. lichid se întrebunțea și în medicina (la Syncope, la intoxicațiuni prin narcotice etc.) A., respirat timp mai îndelungat, produce suffocație și chiar moarte. Numele de A. s'a derivat din vechiul nume al Samalecului (Țipirig): Sal armeniacum și apoi Sal ammoniacum, din care s'a extras. A. lichid e fara culoare, cu miros înțepător, cu gust ardetor; soluțiuni mai concentrate provoacă pe piele roșeața și vesicație. A. colorează hârtia roșie de turnesol (Lacmus) în albastru, de asemenea și hârtia de curcuma și în genere produce schimbări caracteristice de colorii asupra unui numer mare de pigmenți vegetali (s. e. colorarea violeta a viorelelor în verde etc.)

Ammoniți, Cephalopode fosile, înrudite cu

Ammonites Bucklandi.

Ammonites varians.

Nautilus. Există peste 600 de specii, unele foarte mari, sunt fosile caracteristice foarte importante, apar întâiu în ter. Devonian. Ammoniții propriu și cu coaja în spirala se găsesc mai cu sama în ter. Jurassic (s. e. A. Bucklandi) și Cretaceu (s. e. A. varians). V. ilustr.

Ammonium, (Az H₄) un compus de azot cu hydrogen, cunoscut însă numai în combinațiile sale (s. e. Salmiac, care e *chlorura de ammonium* Az H₄ Cl). Descompunând ammoniacul sau clorura de ammonium cu ajutorul curentului electric, întrebuițând mercur la polul negativ, se naște un corp cenușiu cu lustru metalic și de consistența untului, care fiind foarte puțin stabil, se descompune, dând pentru 2 volume de ammoniac un volum de hydrogen.

Ammonium, la Egipteni vechi oaza Ammon, unde a fost oracolul renumit al zeului Ammon. Oaza Ammon ați la Arabi se cheama Siwah el Wâh și e aproape de Agermi, unde s'au aflat ruinele templului lui Ammon. Pe acolo ați e isvorul soarelui numit Ain el Hamman (apa lui Ammon). [Atl.]

Annar, o bucațica de oțel, care, lovita cu putere de marginea unei pietri de cremene, da scântei. Dacă punem pe cremene o bucațica de inșca, aceasta se aprinde din scântei produse de loviturile annarului. A.-ul e un instrument excelent de foc în padure și la câmp, prin vânt și ploaie, când chibritele nu se pot folosi. Mai de mult pușcile cu cremene aveau drept cocoș o bucațica de cremene, care, lovita de o tablița de oțel, producea scântei și acestea aprindeau praful.

Annaș, v. Amlaș.

Amnesia, (*grec.*) în asemenare cu aducerea aminte, consista în neputința de a ne reduce în minte la cas de trebuința ideile avute. Se poate considera ca o debilitate, ca un defect al memoriei și poate fi chiar intenționata. Ca arta se numește *amnestioid.* (V. memonica). [Pl.]

Amnestia, amnistia, (*grec.* = uitarea trecutului). Printre drepturile, de cari dispune regele în mod constituțional, pactul fundamental al României prin art. 93 așează și pe acela de A. în materie politica. A. nu trebuie confundată cu dreptul de grațiere (v. ac.) sau micșorare a pedepsei, în materie de drept comun (același art. 93 și art. 103 Constit.) Pe când grațierea este individuală, A. e generală; aceasta din urma cuprinde abolițiunea absolută (v. ac.) a urmărilor și chiar a condamnarilor, întru cât nu vor fi fost definitive (a se vedé Decretul regal de amnistie cu nr. 3839 din 1888, prin care se amestează țeranii rescuții în acel an). Astfel A. răspunde scopului ei de împaciuire socială, aruncând asupra faptelor velul uitării eterne, așa ca tribunalele nu mai sânt în drept a pipai faptele amnestiate, acțiunea civilă singura persista. Grațierea și micșorarea pedepsei pornește dela alte sentimente, acela ale compatimirii și iertării; grațierea se acorda celui ce de sigur este culpabil, pe când A. celui care ar fi putut sa fie culpabil. Efectele grațierii sânt remiterea în tot sau parte a pedepsei pronunțate, dar care remitere lasa sa persiste condamnățiunea (Cf. C. G. Dissescu, Curs de drept public II. capit. 40; G. G. Meitaini, Studii asupra Const. Rom. fasc. X.)

Amnion, pelița fina, care ca un înveliș subțire și transparent formeaza cavitata, în care se

cuprinde copilul (fătul) și apa. Despre pruncul nascut cu acest înveliș se crede a fi norocos și fericit. [St.]

Amoeba, (a mibe), protozoare microscopice cu sau fara coaja. Sânt constituite ca și Monerele dintr'o bucațica de protoplasma, dar se deosebesc de ele, pentru ca au un nucleu; se mișca prin loburi, pe care le întind ca picioare din ori ce parte a corpului lor. Unele au o marine pâna la 2 mm. (*Pelomyxa palustris* Greeff), altele sânt foarte miici pâna la 0.002 mm. (*Amoeba coli*). Unele traiesc în apa dulce, altele în pamânt umed, iar altele, ca *Haemamoeba Malariae* Grassi, în sângele omului și produc frigurile palustre. A. în botan. v. Amiba. [Antipa.]

Amok, v. mata glop.

A moll, term. music., tonalitatea minora (moale), care se razina pe tonul A.

Amomum, (*bot.*) gen de plante perene tropicale și subtropicale din emisfera estică. Fructele dela *A. Cardamomum* L. (Cardamomum rotundum) și *A. maximum* Roxb. (C. majus s. javanicum) ambele din Estindia, se folosesc în medicina și formeaza totodata, fiind aromatice, un obiect de negoț. Cardamomele, ce vin în Europa, dar rar, sânt mai ales fructe de *Elettaria* (v. ac.) [A. Pr.]

Amoniți, un popor mic, pe care s. Scriptură (I. Moisi 19, 35, 38) îl deriva din împreunarea incestuoasă a lui Lot cu fata sa mai tinera. A. locuiau la malul stâng al Iordanului spre nord-est dela Marea Moarta, și traiau în vrajmașie aproape neincetata cu Israeliții. Se amintesc mai pe urma în veac. III. d. Chr.

Amor, în mit. romana zeul iubirii, la Greci Eros, la Indi Kama sau Kamadewa.

Amorei (Emiorei), poporul cel mai puternic din Canaan, pe care Israeliții, venind din Egipt, l'au aflat locuind în partea sudică și sud-estică a Palestinei și l'au subjugat, însă fara de a-l stîrpi de tot. Mai pe urma se amintesc în veac. V. a. Chr.

Amorgos (Amurgo), o insula a Cicladelor, dela Naxos spre sud-est; areal 127 km², cu 4000 loc.

Amoroso sau amorevole, (*ital.*) termen de expresiune musicală, cu iubire, cu grație, cu pasune.

Amorph, corpurile, cari nu cristalizeaza.

Amorpha L., gen de plante din familia Leguminoaselor-Papilionacee, cu vr'o 8 specii, ce cresc în America de nord, toate arbuști ori sub-arbuști cu flori albastre-violacei, grupate în raceme terminale. Sânt plante horticole, ornamentale, mai însemnate e specia *A. fruticosa* L. cu florile purpurii-violete închis, cu mai multe varietati. [S. Șt. R.]

Amorphophallus, (*bot.*) gen din familia *Aroidelor*, tribul *Lasioidee*. Cuprinde vr'o 15 specii perene din Estindia și insulele vecine. Rhizomul unor specii s. e. *A. campanulatus* Bl., *A. giganteum* Bl. s. a. se folosesc ca nutrement. Frunza fiind foarte decorativă, unele specii se și cultiva adese în florarii s. e. *A. Rivieri* DR., alta *A. titanum* Becc. din padurile Sumatrei vestice a devenit celebra prin dimensiunile sale.

[A. Pr.]

Amorsa, (manna) o capsă, a carei detunațiune se provoaca prin electricitate sau ciocnire, destinata a produce explosia unei torpile. În prin-

cipin A. electrică se compune dintr'un învâliș de alama, format din mai multe țevi subțiri cilindrice, vîrîte unele într'altele, partea inferioară cuprîndînd materia inflamantă, iar partea superioară formînd locașul conductoarelor electrice; firele electrice petruind isolate în amorsa și de capetele lor se leaga în interior, pentru a complecta circuitul, o spirală foarte fină de platina, înfașurată cu fulguleți de fulmicoton nscat. Când curențul trece prin circuit, spirala de platina, fiind foarte fină, ofera mare rezistența curentului și devine imediat incandescentă, ceea ce produce aprinderea fulmicotonului și apoi a pulverințai, care formează partea inflamantă: atunci amorsa explodează, atragînd după sine explozia încărcăturii torpilei. În marina romîna sînt done tipuri de amorse reglementate: amorsa Mac Evoy, pentru torpila de școndrî engleza, și amorsa ordinară pentru celelalte torpile. Se numește încărcătura-amorsa, calăpurile de fulmicoton nscat, necesare a se înterpenne între amorsa și fulmicotonul umed, care formează încărcătura unei torpile. [Constant B.]

Amorțea, starea ce urmează după amorțire. V. amorțirea.

Amorțirea, simptom de compresion a nervilor mai mari, de morburii de creeri și de meduva spinării. Consista în imposibilitate sau dificultate a mișcărilor, insensibilitate totală sau parțială, fornicățiuni și alte senzațiuni.

Amortisare, stingere, nimicire, cuvînt folosit în diferite înțelesuri, așa s. e. se vorbește de A. la mobilă, la edificii etc., ceea ce exprimă micșorarea valorii obiectului respectiv. A. de capital, de regulă în anuitați (v. ac.) se nsitează la împrumuturile hipotecare. *Planuri de A.* sînt tabele, cari arată, ca din anuitatea constantă cît cade pe interese și cît pe replatire de capital la fiecare termen de plată (an, semestru, cîrtal etc.) *Planurile de A.* pot fi calculate pe baza unui procent hotărît cu interese decursive sau anticipative. (Cf. Tabellen für die Zinsen-Zinsen und Rentenrechnung, de Simon Spitzer, editura Carol Gerold's Sohn, Viena.) *A. cambială*, procedura judecătorească, prin care o cambie pierdută, fîrată ori nimicită fara intenție, se declară de nevalabilă, de anulată. Pentru esoperarea unui decret de A., proprietarul cambiei pierdute (snstrase) sau reprezentantul sen trebuie sa dea o cerere la judecătoria comercială a locului de plată, în care cerere sa descrie exact cambia după părțile ei esențiale, sa arate ca a pierdut-o și ca pîna la pierdere a fost în posesiunea sa etc. Judecătoria, aflînd cererea în ordine, începe procedura de A., anume: interțice acceptantului de a plăti pe baza cambiei respective și publică un edict în trei intervale, prin care provoacă pe eventualul posesor, ca în decurs de 45 zile sa se prezinte cu nunita cambie la judecătoria, caci la dincontra se va declara de anulată, amortisată. Dacă în urma edictului emis nu se prezintă nimeni cu cambia în timpul fixat, judecătoria o declară de anulată; iar dacă se prezintă cineva cu ea la judecătoria, procedura de A. se sistează. (Cf. I. Socaciu o. c. p. 166 ș. m. d.)

Amos, profet israelit. srb regele Usia din Iuda și Jerovoam II. din Israel; un mare contrar al idolatriei, care se lațise în secl. VIII. a. Chr. în Israel.

Amotio-Retinae, deslipirea retinei. Această membrana nervoasă a ochinlui, în stare normală, este în atingere cu choroida, de care se deslipesc atunci, cînd se interpenne între aceste membrane fie o creșcătura, fie un lichid revarsat (sînge, serozitate etc.) Deslipirea retinei desfințează această membrana și duce la orbire. Numai în casuri extraordinare nu se întîmplă aceasta.

Amovare, (*lat.*) scoatere, degradare, depărtare, desțitnire din oficiu, mișcare din loc.

Amoy, oraș chinez pe insula Amoy, cu port liber și comerț însemnat; 96,000 loc.

Ampela, v. Ampelum.

Ampelidee End., familie de plante Dicotiledonate, cuprîndînd 11 genuri cu preste 450 de specii, toate traînd în regiunile tropicale și temperate mai calde ale globului, mai rare în America și mai ales în insulele Oceanului Pacific. Toate sînt plante arborescente, frutescente, acațatoare, cu frunze alterne simple sau digitate, mai rar bipenate. Flori mici mai adesea verzi cu corolă dialipetală, grupate în spice ori în raceme, mai rar în spice. Dintre toate genurile acestei familii mai importante sînt genurile *Vitis* L., *Ampelopsis* Michx. și *Cissus* L., singur genul *Vitis* aflîndu-se în Europa și Romînia spontanen în frunze alterne simple sau digitate, mai rar bipenate. Flori mici mai adesea verzi cu corolă dialipetală, grupate în spice ori în raceme, mai rar în spice. Dintre toate genurile acestei familii mai importante sînt genurile *Vitis* L., *Ampelopsis* Michx. și *Cissus* L., singur genul *Vitis* aflîndu-se în Europa și Romînia spontanen în frunze alterne simple sau digitate, mai rar bipenate. Flori mici mai adesea verzi cu corolă dialipetală, grupate în spice ori în raceme, mai rar în spice. Dintre toate genurile acestei familii mai importante sînt genurile *Vitis* L., *Ampelopsis* Michx. și *Cissus* L. sînt cultivate ca plante decorative. [S. Șt. R.]

Ampelis garrula L., un gen de vrăbie, 20 cm. lungă, în Europa și America de nord, migrează din nordul departat prin gerul cel mai mare pîna la noi.

Ampelografie, (*grec.*) partea botaniceii ce tratează în special despre vița de vie, ramura foarte importantă și aproape de sine statatoare, neaparat trebnuicioasă viticulturilor. Savanții specialiști sînt numiți *ampelografi*.

Ampelopsis Michx., gen de plante din familia Ampelideelor cu 13 specii tratoare în Asia temperată și caldă, în America de nord, toate sarmenți acațatori prin ajutorul unor cîrcei ramificați cu virfurile modificate în pernițe (unflaturi) adese. Frunze alterne, palmate, caduce, înainte de cadere schimbându-și culoarea în roșu, ruginiu etc. Se cultivă ca plante decorative; mai răspîndita specie *A. hederacea* Michx. = *A. quinquefolia* Michx., în Romînia cunoscută srb numele de Vița virgină, originară din America de nord. Prin ajutorul cîrceilor ei se nrca și se întinde pe suprafața zidurilor pîna la înălțimi considerabile. Se înmulțesc foarte ușor și prosperează mai în tot felul de terenuri. [S. Șt. R.]

Ampelum, oraș baieșec roman, pe valea Ampoinului, la Zlatna (Transilvania); s'a estins pe locul dintre cîrnurile de astăzi dela Zlatna și satul vecin Petrînjeni, unde i se cunosce urmele. De aici s'an scos la iveală mai multe monumente antice, între cari e și piatra de altar a bisericii romîne gr.-orient. din Petrînjeni, cu inscripții. A. s'a numit la Romani și rîul Ampoin, care nmire s'a păstrat pîna așî în graiul poporului nostru pentru acest rîu. (Lit.: Kiepert, *Alte Geographie* 1878.) [Silv. Mold.]

Ampère, *André-Marie*, fizic și matem. francez, n. în Lyon la 1775. A fost profesor la liceul din Lyon, apoi la politehnicul din Paris; dela 1824 prof. de fizica la Collège de France. La

1814 a fost ales membru al academiei de științe. La 1820 a creat epoca în știința despre electricitate, descoperind legile acțiunii reciproce între doi curenți electrici: *electrodinamica*, și stabilind principiul telegrafului electric. Prin opul său »Recueil d'observations électrodynamiques», puse baza la teoria electromagnetismului, arătând legătura între forțele electrice și cele magnetice. Operile sale mai însemnate sînt, afara de cea amintită mai sus: Précis de la théorie des phénomènes électro-dynamiques, Paris 1824; Théorie des phénomènes électro-dynamiques, Paris 1826 etc. La finea vieții a redigat remitul op: clasificarea științelor. † la 1836 în Marsilia. — *A.* se numește astăzi și unitatea internațională pentru măsurarea tarii curentului electric. (V. Watt.)

Amphibii, (*lat.*, *zool.*) o clasa din tipul vertebratelor cu corp sau ghemuit și necodat, sau lungareț și codat, sau în fine cilindric și serpentiniform. Extremitățile sau lipsesc cu desăvîrșire (Ophiomorpha) sau sînt atrofiate (Ichtyoidea) sau deplin dezvoltate. Pielea în genere e moale și alunecoasă. Scheletul e osos și în parte cartilaginos; cavitatea narilor comunica cu cavitatea bucală; limba e îndreptată cu vârful spre gât, uneori lipsește; dinții sînt crenști de mandibule și cerul gurii și serveșc spre comprehensiunea pradei. Cordul are done camere și un ventricul; circulațiunea sîngelui neperfectă. Respira prin brăncii la început, apoi cu plămîni; unele pe lînga plămîni își pastrează și brănciile (Perrini branchiata). Din oule fructificate afara de corp es larvele, ce au mare asemenare cu pescii, și se numesc *mormoloci*. Aceștia sînt supuși unei metamorphose, sub care le cresc întăiu membrele posterioare, apoi cele anterioare, lapada coada și brănciile și în urma capata plămîni. Petrec prin apa și uscat, nutrindu-se cu insecte și vermi. Se împart în 4 grupe: 1) *Urodela* (salamandre). 2) *Anura* (broasce). 3) *Ophiomorpha* (serpentiniforme) și 4) *Labyrinthodonta* (fossile). (Cf. Schreiber: Herpetologia europaea, 1875.) [V.]

Amphibii, (*bot.*) se numesc plantele erbacee, cari traiesc de obicei în apa (balți), dar cari pot (cînd balta scade sau din alte cause) sa traiască și pe uscat. Ele sînt cele mai bune exemple de adaptare a plantei la mediul, de oare ce portul și structura organelor vegetative presinta deosebirii destul de însemnate, dupa cum indiviții sînt terestri sau aquatici (*Polygonum amphibium*, forma *terrestre* și *natans* etc.) [V.]

Amphibiocardia, (*grec.*) dezvoltarea defectuoasă a inimii la unii oameni, cari în urma acesteia sînt debili, au de obicei fața vinetie și viața scurtă, v. Inima.

Amphibologia, (*grec.*) știința despre amphibii.

Amphibol, mineral, silicat de aluminiu, magneșiu, calciu, fer uneori sodiu. Varietățile principale: hornblenda, actinot, tremolit, glaucofan, nefrit. A. sînt minerale constituante ale Sienitelor, Dioritelor și altor roce eruptive, se gasesc în terenurile cele mai vechi, mai constituente ale gneisurilor amfibolice, amfibolite diverse și în calcaruri metamorfosate.

Amphibolia, (*grec.*) cu doue înțelesuri; ambiguu.

Amphibrachys, (*grec.*) în versificațiunea antică

versul, în care fiecare tact consta din trei silabe, una lungă între done scurte: — — —

Amphicarpia, proprietatea, ce au unele plante, de a desvolta done feluri de fructe: unele epigee, mai mari și mai avute în semințe, și altele hypogee, mai mici și cu semințe puține. Cele dintăiu provin din flori chasmogame (v. ac.). iar cele de al doilea din flori kleistogame (s. e. *Cardamine Chenopodifolia*, *Viola mirabilis*, *alba* etc.) [V.]

Amphidromia, o serbare familiară la Grecii din anticitate; se ținea de obicei în a 5-a și după nascerea unui baiat. Moașă cu baiatul în brațe încunjură vatra casei, implorînd pentru el scutul șteilor familiari (penași). Cu aceasta ocaziune "i-se dădea nume baiatului.

Amphigastre, (*bot.*) nume ce se da frunzelor de pe fața ventrală (terestra) a tulpinei Hepaticelor frunzoase, cari au trei șiruri de frunze (*Lepidozoia*, *Chiloscyphus*, *Madotheca*, *Mastigobryum*, *Frullania*, *Harpanthus*, unele *Jungermannia* etc.) Ele sînt mai mici ca frunzele de pe fața dorsala (aeriana) și la marginele lor unele șiruri de celule se prelungesc în peri, sau se pot reduce în întregime la un smoc de peri (*Ptilidium*, unele *Jungermannia*). [V.]

Amphigen, mineral, v. Leucit.

Amphigonia, (*grec. zool.*) v. Generațiune sexuată.

Amphikipellon, (*grec.*) verbal înseamnă: pocal dublu; este un pocal cu talpa înaltă, în forma potirului, goală înlantru așa, ca și talpa se folosea ca vas. A. se afla des amintit în Homer.

Amphiktyonii, *confederația A.-lor*, în vechime alianța mai multor seminții eline, cari se adunau prin delegați în fiecare an la câte un templu, unde desbatau afaceri comune și aplanau certele ivite între membri. Erau mai multe confederații de A. Cele mai însemnate își țineau adunările la templul lui Apollo în Delphi și la templul deștei Demeter în Antbela; întrudatorințele lor era și îngrijirea acestor temple și arangiarea serbarilor pythice.

Amphilochie, episcop al Hotinului pe la 1782, matematic și filolog distins și autorul primelor manuale didactice în Moldova; a fost multa vreme calugar și egumen al manastirei Zagavia, lînga Hîrlău. Își facuse studiile în Polonia și în Italia și, afara de teologie, era bun geometru, avea întinse cunoscințe în matematica și în limbile elina, latina, italiana și slavona. A. era mîna dreaptă a mitropolitului Iacob Stamate în întreprinderea de a respîndi o instrucțiune românească și mai adevărată în locul celei grecești și slavone, care se da pe atunci în câteva școli. A lasat tiparite: o aritmetica, o geografie, prelucrăta după Buffier, francez; o gramatica teologhicească, tradnsa după bogoslovii lui. Platon, arhiepiscopul Moscovei; iar în manuscris Ἀγιο: και Ἐργα (Cuvinte și fapte), o scriere care cuprindea istoria Moldovei, care însa nu se mai afla. La sfișitul geografiei pune o tabla numerica, cu cifre arabice, alaturate cu litere cirilice pîna la un milion, o cronologie a domnilor Moldovei dela 1352 pîna la 1795, cînd s'a tiparit cartea, și o notiță despre Iași, tradusa din geografia germana a lui Schmeddieg. Erudițiunea lui A. și spiritul lui de observațiune se vede mai ales din studiul, ce face despre originea palmei domnesci din Moldova.

Identitatea degetului moldovenesc cu cel roman de pe timpul lui Vespasian, descoperita de A., arunca multa lumina nu numai asupra încurcatei probleme a mesurilor, ci și asupra cestiunii despre originea noastră romana. La încheierea aritmeticeii sale A. dice: Pentru a numera Romanii cei vechi se slujeau cu nise crestături sau însemnari pe bețișoare, ca ăuca și la noi tot se ține pomenire, și mai mult între pecurari, deși fac a lor semn pe nise lemnișoare, nuuindu-le«. Acest obicei îl pastrează Românii până azi. In Transilvania, până târziu dupa 1848, registrele de contribuțiune, ținute de primarul satului, care era și perceptor, erau compuse din grupe de asemeni bețișoare. (Lit.: »Lumina, de Hașdeu, Iași 1863; Lambrior: Carte de cetire și A. Philippide: Introdúcere în istoria limbii și literaturii române.) [M. Strajan.]

Amphimacer, (*grec.*) în versificațiunea antica versul, ale carui tacte constau din câte trei silabe, una scurta între doue lungi: — — —; se mai numește și *Kreticus*.

Amphion și Zethos, dupa mit. greacă au fost fii Antiopei, fetei ăeului de rîu Asopos. Cu Zeus a nascut pe A., iara cu Epopeos pe Z., și pruncii au crescut la ciobanii în padure pe ununtele Kythaeron. Ambii apar ca ăei aparatori ai Thebei și ca heroi pe cai albi, s'au venerat dupa modul Dioscurilor (v. ac.) din Sparta și au devenit Dioscurii din Theba. De regula se numiau fii lui Zeus, și au avut puteri divine de lumina, iara mania lor a represeatat o putere a naturei, verosimil a lunii, care ca și Zeus, apare în mai multe forme. Ei au fost o pareche de frați, legați cu crediuța și iubire adeverată, și și-au dat viața unul pentru altul. A. a fost scutor de musica și pentru aceasta dela Hermes a capetat o alauta, iara Z. a fost robust și tare și maestru la vînat. Antiope în padure cade în puterea femeiei rele Dirke, care vrea sa o prapadeasca, dar fii sei o scapa, și pe Dirke legându-o de coada taurului, îi dau calea prin padure, unde Dirke se preface într'un isvor, apoi A. ia de soție pe Niobe (v. ac.) și ajunge domnitor în Theba. In poveștile românesci A. și Z. se represinta prin doi prunci, unul născut de împereateasa (Amphion), altul de bucatareasa ori roaba (Zethos), și pruncii asemenea se considera pe sine de doi frați. Exemplu frumos e Afîn (Zethos) și Dafîn (Amphion) și alții în: Basmele române de L. Șaينة (v. Afu și Dafîn). [Atm.]

Amphioxus lanceolatus Yarr., cel mai inferior vertebrat. Facend parte din clasa *Acraniilor* sau *Leptocardiilor* se caracterizeaza prin lipsa de craniu și de creer; până la 6 cm. lungime. Traiesce în Marea Mediterana etc. S'a gasit și în Marea Neagra de Kowalewski la Sevastopol și de Antipa la Sinope. [Ant.]

Amphipolis, colonie ateniana în Macedonia veche, la gura rîului Strymon; aci s'a dat lupta între Klesu și Brasidas la 422 a. Chr.

Amphipyrenina, (bot.) substanța care, dupa Frauk Schwarz, formeaza membrana nucleara și care separa prin uruare nucleul de protoplasma. Ea presinta mai toate proprietățile pyreunii (v. ac.), de care se deosebeste pentru ca nu se coloreaza cu reactivi coloranți. (Lit. Frank Schwarz, Die morphologische und chemische Zusammen-

setzung des Protoplasmas in Cohn's Beiträge zur Biologie der Pflanzen, Bd. V., Heft I.) [V.]

Amphisbaenidae sau *Annulatae*, o subordine a Saurienilor (șopîrelor), sînt caracterisate prin lipsa de pleoaca la ochi, de timpan și de extremități și formeaza trecerea la serpi. Ochiu sînt rudimentari. *Amphisbaena cinerea* Wgl. trăiesc în sudul Europei. [A.]

Amphiscii, (*grec.*) cu doue umbre; se aplica la locuitorii din zona fierbinte, uude în o jumetate de an umbra cade spre nord, în cealalta spre sud.

Amphistoma, (*grec. zool.*) gen de vierme parazit diu ordul Trematodelor (calbează); are corp deprimat și proveđut la cele doue extremități cu câte o ventusa, dintre cari cea posterioara e cu mult mai mare și-i servește spre a se fixa de intestinele animalului, ce-l gazduiesce. A. *subclavatum* în broasca de balta; A. *hominis* găsit la doi oameni din India. [V. B.]

Amphiteatru, (*grec.*) edificiu vast, unde Romanii dădeau spectaculele lor publice, lupte cu animale, lupte de gladiatori, reprezentațiuni dramatice, exerciții nautice. Forma A.-lui era rotunda sau ovala, în mijlocul lui se afla un loc numit arena, prin prejurul A.-lui erau așezate scaunele, unele mai înalte decât altele, gradat până la înalțiunea zidului ce încingiura A.-ul, astfel ca sa se poata vedé din toate părțile. Dela un rând de scaune la altul erau construite scari numite scăriaria. A. era descoperit, și în timp de ploaie se acoperea cu pânză. Romanii împrumutara A.-le dela Etrusci. Se dice, ca Iuliu Cesar a construit cel ăutăiu A. (de lemn) la Roma, pe la a. 45 a. Chr. August construi un altul de piatra, în a. 26 a. Chr. Cel mai celebru A. este Coloseul dela Roma, construit sub Vespasian și terminat sub Titus. El avea o circumferința aproape de 450 m. și 80 arcade; putea sa conțina până la 95,000 spectatori. Din el au mai ramas ceva remașițe. La Verona, la Pola în Istria, la Taragona în Ispania, la Bordeaux, la Lyon, la Gradiște (Ulpia Traiana) în Transilvania și prin alte locuri, se mai afla remașițe de A.-e romane. Astăzi A. se numește un semi-cerc în teatru în fața scenei, în care se afla așezate scaunele gradat unele mai înalte decât altele, de uude spectatorii pot sa vada ce se petrece pe scena. A.-e sînt și pe la școli, cele mai însemnate la Paris sînt acele dela școala de medicina, dela Sorbona, dela museul de istoria naturala și acel dela conservatorul de arte și meserii.

Amphithea, (*grec. bot.*) stratul extern de celule din porțiunea embrionului dela muschi, din care se desvoalta capsula sau sporogonul. Din amphithea se desvoalta învelișul sporogonului și paretele extern al manșonului sporifer. La *Sphagnum* amphithea da nascere învelișului sporogonului și țesaturii sporifere. care aci se dispune în forma unui clopot larg, iar nu în forma de manșon. (Cf. Kienitz-Gerloff, Botanische Zeitung. 1878. Waldner, Entwicklung der Sporogone von Androea und Sphagnum. Leipzig 1877.) [V.]

Amphitrite, dupa mitol. greca e fata lui Ne-reus (ăeu de apa) cu Doris. Poseidon, ăeu marilor, a veđut-o în dausul Nereidelor (niufe de apa) pe insula Natos, a rapit-o și a facut-o domnitorea marii. Feciorul lor e Triton, ascunenea ăeitate de apa. [Atm.]

Amhitrop, (*grec.*, bot.) nume dat de Richard embrionului drept, ce se află în semințele provenite dintr'un oul campylotrop (*Pisum*, *Caryophyllee*, *Chenopodiacee* etc.) [V.]

Amphiuma, (*grec.*, zool.) un gen al amfibiuilor codate (salamandre) din tribul Derotremelor, cu corp lungit ca țiparii; cu membre scurte și dis-tante, terminate în 2—3 degete; de ambele la-turi ale grumazului cu o deschizătură branchială. În sângele acestui amfibiu s'a'n gasit cei mai mari hoemoglobini. *A. tridactylum* Cuv. (*A.* means), ca de 1 m. în lungime, se găsește prin locurile mlaștinoase ale Americii nordice, nut-riindu-se cu viermi și molușce. [V. B.]

Amphora, (*lat.*) vas, urciol; borcan de lut sau sticla cu două toarte, în care se pastra vinul.

Amplasament, (*milit.*) șanțuri afunde, din cari se pușca cu tunuri ușoare preste parapeturi.

Amplexicaula, (*bot.*) frunza sesila cu basa lafita, care înungiura tulpina de tot (*Streptopus amplexicaule*, *Lamium amplexicaule*, *Papaver somniferum*, *Brassica Rapa*) sau numai pe jumătate (*semi amplexicaula*) s. e. *Isatis*, *Pulicaria* etc. [V.]

Ampliatio, (*lat.*) term. jurid., amnarea sen-tenței judecătorești pe alt termin.

Amplificațiune, lărgire, desvoltare; termin re-toric, desvoltarea ideilor sau argumentelor în-tr'un discurs. Când cuprinsul ei e interesant și plăcut, este o calitate; când nu conține nimic nou, e un defect al stilului, o umplătura de vorbe.

Amplitudine, întindere în lungime și lățime; în mehanica: la mișcarea vibratoare depăr-tarea, abaterea cea mai mare dela starea de echilibru; în geometrie: linia dintre cele două extremități ale arcului unei parabole; în astronomie: *A. vestică* e distanța între apus (punctul vestic) și între locul, unde apune o anumita stea.

Ampoiul, rîu în Munții-Apuseni, afluent al Mureșului pe partea dreapta; se formează din mai multe riuete, precum: Valea-Dosului, Trêmpoiele etc., cari împreunându-se, dela Zlatna în jos, au numele de Ampoiu. *A.* curge în direcțiune sud-estică și se varsă în Mureș din jos de Alba-Iulia. Valea lui e vale de munte, unde prevaleaza formațiunile de calc (vâroase), formând în mai multe locuri stânci singuraticie, pleșuve și partii interesante de stânci. Pe malu-rile sale sînt așezate mai multe comune, dintre cari cea mai de frunte este orașelul montan Zlatna; pe valea lui duce cea mai însemnată cale a Munților-Apuseni spre lăuntru Ardealului, pornind dela Abrud pe la Zlatna la Alba-Iulia; între aceste două localități se afla construita cale ferată vicinala. În jurul Zlatnei, în vaile laterale, se exploatează bai de aur și de argint, în cari se găsește și telurii și argint viu, iar la Meteș și Petrânjeni, precum și în alte părți se scoate var în cantități însemnate, apoi se taie pietri de moara etc. *A.* are mai mulți afluenți, între cari mai mari sînt: Valea Vulturilor, pa-rêul Feneșului, cu o cascada frumoasa la Feneș, și Valea Ampoitei, toate pe laturea stîngă. *A.* își are numele dela numirea, ce au dat-o acestui rîu Romanii, și care, dupa cum e documentat din inscripții, a fost: *Ampelom* (*v. ac.*) Acest nume l'am păstrat noi pînă în ziua de azi pentru Ampoiu, apoi pentru Am-poița și Trêmpoiele (comuna și rîu), care e

compus prin elisiune din cuvintele: Intre-Am-poiele. [Silv. Mold.]

Ampringen, (după unii *Abringen* sau *Am-bringen*) *Ioan Caspar*, mare magistrul al ordi-nului cavalerilor germ., numit de imp. Leopold I. la 27 Febr. 1673 guvernator al Ungariei, după 8 ani, în urma insurecțiunii Tökölyane, a fost revocat.

Amproor sau ampror, term. ciobănesc, înseamna dintru-întăie numai pascerea cea foarte ma-tinală a oilor pe rouă, de unde apoi a trecut la semnificațiunea mai generală de ceea ce precede zilei, aplicându-se la oara cutare sau cutare, dar în ori ce cas înainte de amiazi; totodată s'a aplicat mai în specie cătră ajunul lui sf. George, când — după credința poporului — babele umbra des-dimineata pe roua dupa mana vacilor, și tăl-hării dupa iarba fiarelor. (Etym. M. Rom. I. 1107.)

Ampula, în botan. Bischoff a dat acest nume umflaturilor în formă de buzunare sau de urne cu capac, pe cari le presinta unele plante (*v. ascidia*, *utricula* și plante insectivore). [V.]

Ampulla, (*lat.*) la Romani vas folticos pentru fluidități; în biserica cat. vasele pentru vinul și apa, ce se folosește la celebrarea sf. liturghii, ori pentru oleu sfințit. Vestita e *A. Remensis* (la Sainte Ampoule), care dupa legenda la ungera regelui Clodvig (496) în Reims, a fost adusa de un porumb din cer plina de oleu sfințit; acest vas s'a folosit la ungera futuror regilor francezii pînă la Ludovic XVI.; în revoluție (1794) a fost spart, dar s'a compus iarăși din bucațile lui și s'a folosit cu ocaziunea încoronării regelui Carol X. (1825).

Amputațiune, (*chirurg.*) delaturarea (taierea) artificiala a unor organe sau parților acestora (mână, braț, picior, țigă etc.), fara ca organismul să sufere din lipsa organului amputat.

Amrita, în mitol. indica beutura de nemurire. (*V. Ambrosia.*)

Amritsar, oraș în provincia indo-brită de același nume, în Pandșab, cu 136,500 loc. (1891); ex-port de șaluri de kașmir. *A.* a fost vechiul oraș sfânt al »Sikh«-ilor.

Amru, *Ibu-Aas*, beliduce arab, care a cu-cerit între anii 638—641 Egiptul și s'a aliat cu Moahvijah pentru a resturna pe Ali. † 664, ca locoșitorul Egiptului.

Amrulkeis, poet arab, *v. Imru-ul-keis.*

Amrum, (*A mrom*), insulă dela Schleswig spre vest; are un far și bance de stridii; suprafața 13.7 km². cu 667 loc. pescari.

Amșaspandii, în mit. persică au fost șapte inși în fruntea cetelor Ferverilor, dar în serviciul lui Ormuzd, al zeului de lumina, și după acesta au avut gradul cel mai mare al puterii și ca guvernatorii lumii s'au numerat în șirul al treilea. *A.* au fost creați de Ormuzd, ca să fie ducii oastei lui, și dintre cei șapte Bahman (sau Bohuman, omul cu simțul bun) a fost de-signat, ca în lupta sa dea față cu Akuman (rêu om) archidevul lui Ahriman. Numele *A.* se explica cu: sfinți nemuritori, și pentru pozițiunea lor se identifica cu archangelii la creștini. [Atm.]

Amstel, rîu în Olanda de nord; dupa acest rîu a fost numit orașul Amsterdam și fostul de-partament francez Amstelland.

Amsterdam, 1) capitala Țerilor de jos, prov. Olanda de nord, la întrarea rîului Amstel în

golful Y, este taiat de ca. 50 gracile sau canale, încungiuirat de multe forturi; 40,000 case, 41 biserici, 10 sinagoge și (1891) 417,539 loc., palatul regelui (mai înainte casa orașului), bursa, curtea admiralității (acum casa orașului), palatul industriei naționale, muzeul țerii, port lângă golful Y (loc pentru ca. 1000 nai) cu docuri, construcții de nai, port de petrol, port liber cu magazine grandioase. Important comerț cu mărfuri coloniale (aukțiunile societății com. olandeze-ostindico întemeiate la 1824), cu cereale și petrol; la 1889 au intrat în port 1642 nai, au eșit 1644, laolta de 3.964,112 tone greutate; 94 proprii cu 249,254 tone. Vestitele tocilarii de diamant și rafinagiul de zahar sunt în decescere; însemnate fabrici de bere, licor, de țigari și fabrici de mașine. Academie de arta, universitate (dela 1877), observator astronomic, grădină botanică și zoologică, școala de navigațiune. 2) Oraș în statul american New-York, lângă canalul Erie, (1890) 17,336 loc.

Amu, la vechii Egipteni numele semințiilor semitice din Palestina, Siria și din ținutul riurilor Tigris și Euftrat.

Amu Darja, (arab. Gihon), rîu în Turkestan, isvorește pe platoul Pamir și se revarsă în lacul Aral, avînd o lungime de 1750 km. Pîna în secl. XVI. se revărsa în lacul Caspic.

Amulet, (din arabicul *hamalet*) înseamnă atîrnătură, ce se poartă cu deosebire la grumazi, ca apărătoare de farmede, morburii și alte rele. Diferite popoare purtau amulete din diferite materiale și în diferite forme, uneori cu semne și inscripțiuni magice, de altădată cu chipuri de zei. Grecii și Romanii, chiar și creștini, au purtat amulete, și cu toate ca papii s'au vîdut siliți să oprească aceasta superstițiune, în biserica catolică s'a susținut în figurele de ceara. A. la Perși se chiamă și talisman. [Atm.]

Amun, în mit. egipteană de regula Ammon (v. ac.)

Amuneni, numele unei părți din Aramânii (Macedo-Românii) așezați pe lângă Aspropotamu în Tessalia, cari în loc de »torac», cum ție ceialalți Aramâni pentru »acum», întrebuintează cuvîntul »amû» de aceeași origine ca și al nostru »acum» = ecucu-modo, care și la noi se află sub forma »amu». (Cf. Hașdêu, Etym. magn. p. 1110.)

Amur, 1) *A. provincia*, partea dela 1857 rusească a ținutului Amur sau a Mandșuriei, 447,667 km². cu (1885) 62,640 loc. mai ales Tunguzi; locul principal Blagoveștensk. Provincia A. compune cu Transbaicalia, cu provincia litorală și cu cercul Sachalin, guvernamentul general al A.-lui (dela 1884), 2.991,472 km². cu 695,286 loc. Regimente de artilerie. 2) *A. (Sachalin)*, rîu principal în nord-estul Asiei, se nasce din împreunarea riurilor Silka și Argun și se revarsă în Nikolajewsk în Marea Ochotsk; lungimea lui e 4350 km. Navigațiune de vapoare. Rîuri laterale în stînga: Seja, Amgun; în dreapta: Sungari, Ussuri.

Amurat, v. Murad.

Amurg, fenomen atmosferic, ce se nasce în parte mare din reflectarea razelor solare, ce strabat prin părțile superioare ale atmosferei. Exista amurg de seara, ce se termina când se ved pe cer stelele cele mici, anume când se afla soarele 18° sub orizont și A. de dimineața,

care se începe când soarele ajunge la 18° sub orizont, iar stelele mici nu se mai vîd. Durata amurgului atîrna dela latimea geografică, dela anotimp și dela calitatea aerului și nu e mai scurta de 1 h 55', nici mai lunga de 2 h 6' între gradele 50 de latime geografică.

Amușette, tun ușor folosit de pe la mijlocul veacului trecut pîna la resboaiile franceze.

Amușire, (med.) v. Aphasia.

Amutria, stațiune dacică atinsă de Traian în expedițiunea sa; rîul Motru îi reamintesc numele și ași.

Amvon, (*ital. ambo*), pedestal construit din lemn și așezat în biserica, de pe care se citește din sf. Scriptura la serviciul divin. Mai de mult se și predica de pe amvon, pentru aceea, în sens impropriu, elocuența sacra se numește și amvon. În bisericele creștine vechi erau câte două amvoane în spațiul dinaintea corului, rezervat pentru clerul inferior: unul servea pentru

Amygdalus communis L.

citirea evangheliilor, celalalt pentru predici. De aici numele Ambo.

„Amvonul”, foaie bisericească pentru elaborate din sfera elocuenței sacre, fund. de Iustin Popfiu la 1868; apar. de 2-ori pe luna, mai întăiu în Pesta apoi în Oradea mare.

Amygdalitis, Tonsillitis, inflamația tonsilelor, morb de sine statător sau ca simptom la diferite, pojar, scarlatina, sifilis etc. Căusează dureri la înghițit, împedică auțul și respirația. Procesul de regula e scurt.

Amygdalus L., (botan.) subgen din genul *Prunus* L., tribul *Pruneeae*, familia *Rosaceelor*, cuprinde vr'o 10 specii de arbori și arbuști, ce cresc în părțile mai calde ale Europei și Asiei. În stepele esteuropene și prin țerile noastre se afla *A. nana* L. prin pașunile munților. Specia cea mai cunoscută este însă *A. communis* L. (sau *Prunus Amygdalus* H. Bn.), originar din stepele estmediterane (Persia, Asia mica, Siria și Algeria). *A. communis* L., cunoscut sub numele vulgar de Migdal, crește cultivat și prin părțile noastre. Arbore de marime mijlocie cu frunze alterne. Florile, cari apar înainte frun-

zelor, sînt de o culoare roșietică. Fructul cunoscut sub numele de migdala este o drupă. Embriionul din cauza cotiledoanelor sale carnoase și oleaginoase este partea comestibilă. Migdalele sînt de 2 feluri: dulci și amare. Migdalele dulci sînt comestibile, se întrebunțează pentru a face prăjituri și un sirop, care află aplicațiuni în medicina. Oleul de migdale se întrebunțează în medicina ca laxativ pentru copii, iar emulsionat cu goma arabica se utilizează contra bronchitelor cronice. Migdalele amari au cu totul alta întrebunțare din cauza *acidului cyanhydric*, care este o otrava crâncenă. Lemnul este întrebunțat în timplaria artistică și în strungarie.

[Z. C. P.]

Amyklă, oraș în Lakonia, lângă Eurotas; templu renumit al zeului Apollo.

Amyl, v. Amidon.

Amylacea, alimente bogate în amidon.

Amylalcool (C₂H₁₁.OH), se naște din fermentațiunea glucosului și se află deci în spirt, mai cu sama în cel de cartofi. A. e un lichid oleos, cu miros penetrant și displacut (mirosul spiritului) iritând mucoasa, și cu gust ardețor. A. e toxic, diluat produce beție. Efectul desastroas al usării rachiului este datorit A.-lui. Antidotul A.-lui este amoniacul. E întrebunțat pentru fabricațiunea esențelor aromatice, avînd mirosul fructelor (întrebunțate în cofetarie și parfumerie), la disolvarea și prepararea alcaloizilor, ca mijloc de iluminat etc.

Amylaza, diastaza vegetala (ferment solubil), care se desvolta mai ales în organele de reserva, în cari se află depus amidon. A., în mediul acid al celulei, hidratează amidonul și-l transformă, în urma mai multor hidratari și dedublari succesive, în dextrină și maltosa, cari sînt solubile. Cu chipul acesta amidonul din solid devine lichid și poate strabate prin membrana celulelor pentru a merge sa nutrească diferitele părți ale plantei. (V. nutrițiunea plantei, fenomenele chimice ale germinățiunii.) [V.]

Amylobacter, bacterie (*Bacillus amylobacter* Vantieghem sau *Clostridium butyricum* Prazmowski.) Se prezintă sub forma de bețișoare lungi pîna la o decime și largi pîna la o sutime de milimetru. Se mișcă foarte repede și adeseori se unesc mai mulți cap la cap, formînd lanțuri. Când începe a desvolta sporii (cîte unul de individ) se umflă la un cap (ia forma de maciuca) sau la mijloc (forma rombica) și se colorează cu iod în albastru sau violet, pentru ca conține amyloid. De aci numele de A. Este considerat ca agentul principal al fermentării celulozei, transformînd-o în acid carbonic și gaz de balți. În licori, cari conțin amidon, lactați, dextrină sau glucoză, A. produce fermentația butirică, adeca le transformă în acid butiric, acid carbonic și hydrogen, ca și *Bacillus butyricus* Hüppe, cu care a fost confundat. A. are un rol foarte mare în natura, fiind unul din agenții destructori ai plantelor moarte. În simbioză cu alte bacterii produce topirea cănepei în balți. Urmele acțiunii sale s'au putut constata și în fosilele vegetale din epoca carboniferă. (Cf. Van Senus, *Bijdrage tot de kennis der cellulose gisting*. London 1890; Van Tieghem, *Le Bac. amyli. à l'epoque de la houille*. Comptes Rendus vol. 89, 1879.) [V.]

Amylodextrina, substanță ternară ce se găsește la unele plante inferioare, sau sub formă de granule mici, respîndite în massa protoplasmului (Ciuperci), sau sub forma de granule mari, compuse din strate concentrice, formate ele singure din cristale prismatice dispuse radial (Algele roșii sau Florideele). A. se distinge de amidon, caci se colorează cu iod în galben-roșoat sau roșu-brun. A. reprezintă dextrina, ce rezultă din prima hidratare și dedublare a amidonului sub influința amyleasei, precum și cînd amidonul se fierbe în apa sau în potasa întinsa sau se digera cu saliva la 40°—50°. Puterea rotatorie e de + 213°. (Cf. Walter Nägeli, *Beiträge zur näheren Kenntniss der Stärkegruppe*. 1874.) [V.]

Amyloid, substanța de reserva, ternară, ce se găsește în semințele unor plante (s. e. în cotiledoanele seminței de *Tropacolum*, multor leguminoase, în albumenul din semința de *Impatiens*, *Paeonia*, *Primulacee*) sub forma de îngroșari ale membranei celulelor. Se deosebește însă de membrana, care e formată din celuloză, pentru ca prezintă reacțiunile amidonului (se albastrește cu iod). La germinare amyloidul devine din nou solubil și pareții celulelor sînt reduși iar la membrana propriei celuloze. [V.]

Amyloplaste, v. Leucoplaste.

Amyntas, numele mai multor regi din Macedonia.

Amyosthenia, lipsa forței musculare.

Amyotrophia, (*grec.*) mișorare de volum a unui muschi în urma unei îmbolnaviri, fie a mușchiului însuși, fie a nervilor cari se termină în el, fie a meduvei; în asemenea boale, pe lângă ca mușchii sînt mai reduși, suferă și funcțiunile ce au de îndeplinit, mișcările, contractilitatea lor, pot fi foarte slăbite.

Amyris, gen de plante din familia *Burseraceelor*, tribul *Amyrideelor*, cuprinde arbori și tufe reșinoase cu odor de *Balsamodendron Ehrenbergianum* Berg, cu frunzele imparipenate sau 3—1 foliate, cu calciul mic persistent. Florile constau din 4 petale imbricate; ovarul e unilocular, drupele sînt globoase sau elipsoidee, aromatice și oleoase. Speciile acestui gen cresc în părțile tropicale ale Americii și se cultivă noi în floraria caldă. Reșina dela *A. papyracea* Del. se folosește în medicina ca stimulant la catare cronice, ca tonic și ca mijloc, ce facilitează digestiunea. Odinioară se folosea mult mai mult, s. e. la reumatisme, dureri de dinți etc. [A. Pr.]

An, periodul de timp, de care are trebuința pamîntul, ca sa-și percurgă calea în jurul soarelui. *A. sideric*, e timpul de 365 $\frac{1}{4}$ h 9' 10'', în care pamîntul ajunge iarăși la același punct al caii sale, din care a plecat, sau soarele ni-se arată iarăși la aceeași stea fixă. *A. tropic* e timpul, în care pamîntul ajunge de nou la echinocțiul de primavara; conține 365 $\frac{1}{4}$, 5 h, 48' și 46''. *A. anomalistic* e timpul, în care pamîntul ajunge dela pereliu la pereliu; conține 365 $\frac{1}{4}$, 6 h, 14' și 22''. *A. platonic* se numește un timp de 26,000 ani, în care echinocțiile percurg odată ecuatorul ceresc. *A. lunar* e timpul de 12 luni sinodice și cuprinde cu 11 zile mai puțin decît anul sideric. (V. Cronologie și Calendar.)

Înainte de Numa Pompilius, al doilea rege în Roma, 715—672 a. Chr., se cunoștea *A. lunar*, constând din 10 luni și începându-se cu luna Martius (Martie), dar numai din 304 zile, ce nu corespunde nici cursului lunii în jurul pământului, nici celui al pământului în jurul soarelui. Numa a reformat anul și a introdus lunile Ianuarie și Februarie, dar deși anul a fost de 12 luni, a avut numai 355 zile. Decemvirii la a. 450 a. Chr. au pus luna lui Ian. în fruntea anului și la a. 153 a. Chr. s'a decis, ca *Calendae Ianuariae* să fie după ziua cea mai scurtă (20—21 Decem.) ca și începutul anului nou. Iulius Caesar, ca Pontifex Maximus, capetenia religioasă, la a. 47 a. Chr., vădând confuziunea calendarului, la sfatul lui Sosigenes, învățat matematic din Egipt, a scos din combinațiune cursul lunii și a făcut anul de 365 zile, 6 oare și câteva minute; și ca din anul scurt de până aci, să ajungă la anul reformat, a intercalat zilele de lipsă, și astfel la anul 44 a. Chr. s'a început calendarul cu anul regulat și atunci s'a decis, ca începutul anului nou să cadă după solstițiul de iarnă (21 Decembrie) pe luna nouă, și așa s'a pus pe 1 Ianuarie. Dar în decurs de mai mulți secolii anul lui Iulius Caesar a rămas înderept de timpul adevărat al cursului pământului în jurul soarelui, și reinăzarea a cauzat, ca echinocțiul de primăvară, ce e în 21 Martie, a căzut pe 11 Martie. Papa Grigorie al XIII. vădând eroarea mare a conchiemat o comisiune de învățați și la 1582 a repus echinocțiul de primăvară pe 21 Martie. Biserica apusană a primit acest calendar gregorian, iar cea resăriteană a rămas și e și azi cu calendarul lui Iulius Caesar, și pentru aceasta cu 12 zile a rămas înderept de calendarul apusean, respective de adevărata socoată a timpului; deși foata lumea învățată din biserica orientală a aflat lipsa de îndreptare, se dăce, că aceasta s'ar pute face numai cu învoirea celor patru patriarhi dela resărit.

[Atm.]

A. bisericesc, ordinea serbatorilor statorite de biserica în decursul unui an; în biserica resăritului se începe cu 1 Sept. v. iar în bis. apus. cu Adventul (v. ac.)

A. iubilar, la Ovrei tot al 50. an, în care se dimiteau sclavii de origine ovreiască, se iertau datorile, și moșiile zalogite ori vândute aveau să se restituie primului proprietar ori moștenitor aceluia; în biserica cat. anul, în care se conced indulgențe plene de cătră pontificii romani. (V. indulgențe.)

A. normal, se numește în cronologie tot anul constator din 365 zile.

A. de resboiu, se numește A., în care s'a întâmplat un resboiu, și care se socotesc la pensiune, pentru cei ce au luat parte la el, ca doi ani îndepliniți în serviciul militar.

A. școlar, timpul dela deschiderea până la închiderea cursurilor școlare; (de regula 1 Sept. până 1 Iulie). În Ung. A. școlar se statorosece prin scaunul școlastic și durează: în com. rurale cel puțin 8 (de regula 1 Oct.—31 Maiu), în orașe mici cel puțin 9 și în orașe niari și școli super. totdeauna 10 luni.

A. visect se numește în cronologie tot anul ce are 366 zile. Cuvântul visect se derivă dela Romani, anume din »bis-sextus«. Se scie, ca

Romanii numărau zilele înderept, conform usului de pe atunci. Aveau adecă trei zile marcate într'o luna; acele erau: întâia = *Calendae*, a 7-a = *Nonae* și a 15-a = *Idus*. La lunile ce n'aveau 31 zile, însemnau pe a 5-a și pe nonae și pe a 13-a cu *idus*. De aici apoi numărând înderept erau: ziua primă, a doua etc. înainte de *Calendae*, sau înainte de *Idus*, ori înainte de *Nonae*. Iulius Caesar, când a regulat calendarul roman, a dispus ca ziua a 366-a să se pună în luna lui Febr., dar așa, ca ajungând cu numărarea la »dies sextus ante *Calendas Martias*« să nu urneze îndată »*septimus*« și »bis-sextus«, adecă Febr. să fie de 29 zile.

An, în alchimie numele sulfurului.

Ana, sfântă; după tradiție soția sf. Ioachim și inana preacuratei Fecioare Maria, pe care a născut-o după o sterilitate îndelungată. Biserica apusului îi serbează amintirea în 26 Iul., iar a resăritului în 9 Sept. v.

Ana, archiereu al Iudeilor. Pe timpul patimilor lui Isus Christos archiereu era Caiafa, ginerele lui A., dar cest din urmă încă tot avea vață mare, precum ne spun Evangelistii. După Iosif Flaviu, 5 fii și un ginere al lui A. au fost pe rând archiereu.

Ana, domnitoare ale Rusiei; 1) *A. Ivanovna*, împărăteasă rusească, fca lui Ivan III. (V.) n. 25 Ian. 1693, se casatori în 1710 cu ducele Friederic Wilhelm al Curlandei; după moartea lui Petru II. (1730) se urcă pe tronul Țarilor, lasând însă ocărnuirea imperiului în grija favoritului ei Biron; † 28 Oct. 1740. 2) *A. Leopoldovna*, (Elisaveta Catarina Cristina de Mecklenburg), regentă a Rusiei, vara Anei Ivanovna, n. 1718, se căsători 1739 cu Anton Ulrich din Braunschweig. După căderea lui Biron se declară regentă a Rusiei în favorul fiului său Ivan, numit moștenitor al tronului de cătră înperateasa A.; fű resturnată de pe tron, printr'o conspirație de palat, la 6 Dec. 1741 în folosul Elisavetei, fca lui Petru cel Mare; † 18 Martie 1746 în temniță.

Ana, 1) A. (*grec.*) prepozițiune, înainte, în sus; în compos. însemnează: repetiție, întoarcere, reluare etc. 2) A. mesura de sare în Bombay; v. Ras. 3) A. în sulă în Oceanul Pacific, 20 km², 1150 loc., proprietate franceza, stațiune de misionari.

A., v. și Anna.

Ana, ordinul sf. Ana, după rang al cincilea ordin rusesc, întemeiat la 1735 de Carol Friederic, tatal Țarului Petru III., în onoarea soției sale și a țarevnei Ana. Ordinul A. se da pentru diferite merite judiciare, sociale, umanitare și militare.

Ana, înfrățirea, (St.-Annen-Brüderschaft), avea de scop lățirea catolicismului. S'a ivit pe la mijlocul secl. XIII. în Germania, unde — reorganizată de nou prin iesuiți — s'a susținut până la 1803.

Anabapțiști, (*grec.* rebotezători), o sectă creștină, care și-a primit numele de acolo, că rebotează pe cei ce au primit botezul în pruncie, învățând, că botezul îl primesc oamenii în mod valid numai după ce au ajuns la anii priceperii. Învățăturile lor de altmintea erau aproape aceleași cu ale lui Luther și Calvin, numai că ei uneori turburau ordinea politică și socială.

Cei mai faimoși au fost A. cei ce în jumătatea prima a secl. XVI. au turburat ordinea în cetatea Münster. (Cf. Dr. Al. Grama, Ist. univ. a bis.)

Anabas, gen de pesci din familia Labyrinthici, caracterizat prin branchii provăduți cu mici camere și caverne labirintice, în cari își la reservele de apă, ce îi fac posibil să trăiască câtva timp și pe uscat. Unica specie cunoscută *A. scandens* nu e comestibilă.

Anabasis, 1) *A.* cea mai de frunte operă a istoricului grec Xenophon. Consta din 2 părți: una povestind expediția lui Cir-cel-tinăr (401 a. Chr.) împotriva fratelui său Artaxerxe, regele Persiei; iar cealaltă istorisind și cu și faimoasa retragere a celor 10 mii de Greci mercenari, părtași la cea expediție, ca și Xenophon, sub conducerea acestuia. Narațiunea este simplă și elegantă, amănunțită și grațioasă, vie și atrăgătoare prin rapiditatea sa. 2) *A.* (musică), la Grecii antici urmarea unui șir de tonuri de jos în sus.

Anabiosa, (*grec.*) reînvierea animalelor, ale căror organe vitale prin uscarea (infusorii), sau înghețare (broasce, pesci), au ramas timp mai îndelungat în totala nelucrare. (Cf. Preyer, 1880.)

Anablaste, (botan.) tulpinile aeriane, cari poarta frunze și flori dela plantele rhizomatoase și bulboase. *A.* se distruge la sfârșitul fiecărei an vegetativ și nasc în fiecare primăvară din rhizom sau din bulbi (cele mai multe Graminee, Equisetum, Paeonia, Primula; Liliaceele, Orchideele etc.) [V.]

Anacanthini, subordine de pesci cu aripioare moi.

Anacardiaceae, (botan.) familie de plante lignoase dicotiledoane din ordinea *Terebinthinae*, în a caror scoarță se afla canale resinifere. Cuprinde genuri tropicale și subtropicale, mai rar din zona temperata, de pe ambele emisfere; dintre cele mai importante remarcăm: *Anacardium* Rotth. (v. ac.), *Pistacia* L. (v. ac.) și *Rhus* L. (v. ac.) [A. Pr.]

Anacardium Rotth., (botan) gen din familia *Anacardiaceelor*, trib. *Magniferae*, ce crește în America tropicală, și al cărui fruct e o nuca reniformă. Resina mesocarpului din fructul dela *A. occidentale* L. se folosia odinioară în medicina (*Anacardias*), spre a delatura s. e. negei etc. Din cauza foilor persistente, mari, a florilor frumoase întunecat-roșii și a fructelor interesante, cât și a mirosului ce-l respăndesc întreaga planta, se cultiva această specie în florării. [A. Pr.]

Anacharsis, 1) după unii, unul dintre înțelepții grecesici, pus alături de cei șapte înțelepți; 2) un scit din familie princiară, care pentru mulțamirea poftei sale de științe, pe timpul lui Solon, a făcut întinse călătorii. Întors acasă a ținut cuvântări patrioților sei, prin cari nisuia a-i abate dela obiceiul de a mai sacrifica oameni țărilor. Din cauza, că a voit să introducă misterele grecesici, regele Scitilor a lasat să-l ucidă. [Pl.]

Anachoreți, persoane, cari din motive de pietate petrec în deșerturi în singurătate, imitând în aceasta pe profetul Ilie și pe sf. Ioan Botezătorul. Cei mai renumiți și mai vechi *A.* au fost: sf. Paul din Teba, sf. Antoniu și sf. Ilarion.

Anachronism, (*grec.*) o eroare de timp sau de cronologie, prin care din nesciința sau dinadins se falsifică data lui fapt sau eveniment istoric.

Eroarea de loc sau teritor în acest punct se numește: *anatotipismus*. Scurt țăis, *A.* este o inexactitate istorică.

Anacletus, *A. I.* sfânt; probabil unul din primii episcopi ai Romei (79—91), al doilea ori al treilea urmator al sf. Petru. † ca martir sub Domițian.

A. II., antipapă față cu Inocențiu II. (1130—38.)

Anacolutia, (*grec.*) lipsa legaturii gramaticale sau logice între părțile unei construcțiuni din trecere cu vederea, sau intenționat în interesul precisiunii stilului și efectului.

Anaconda, (*Boa murina*) un șerpe din subfamilia boinelor sau a șerpilor uriași. Este cel mai mare șerpe, de 8 m. lungime și vr'o 50 cm. grosime, de culoare neagră-măslinie, cu pete rotunde mai întunecate. Traiește în apă și pe uscat (stânci, arbori, nasip cald, unde se soresce). Se nutrește cu animale de apă, pesci, rațe, găște, și chiar cu porci. Poate fi periculos și pentru oameni. Pielea lui se întrebunțează la cisme, saci ș. a. Botocuii îi mănăcă carnea; grăsimea ăna se folosește. *A.* traiește în Brasilia, Guyana, Venezuela și în unele Antille. [M.]

Anacrusis, (*grec.*) 1) în versificațiunea metrică silaba primă din vers, care e preste numărul recerut de ritmul versului, din care motiv poate și lipsi. (Germanul o numește: *Auftakt* sau *Vorschlag*); 2) în musica nota, care începe pe o parte ușoară de tact.

Anacyclus, gen de plante din familia *Compositelor*, tribul *Anthemideelor*. Cuprinde plante anuale ramoase cu capitole pedunculate la vârful ramurilor. Florile ligulate feminine au tubul aripat-compres. Achenele sunt netede plan-comprese. Speciile acestui gen cresc în țările din jurul Marii Mediterane. *A. purpurascens* DC. cu foile glabre bi- sau tripinatiferte și florile ligulate purpurii, se cultivă în grădini ca plantă ornamentală. Radăcina dela *A. Pyrethrum* DC. se folosește ca escitant energic, cu deosebire sialagog (producer de saliva) și se recomanda și la reumatisme și neuralgii ale feței. Tot în același sens se aplica și o alta specie aproape înrudită: *A. officinarum* Heyne. [A. Pr.]

Ana Davila, sursa de apă minerală în valea râului Olanesci, jud. Vâlcea, având ca substanțe fixe: Bicarbonat de magnesie, de calce și soda (considerabil), ioduri de magnesie și ioduri alcaline (concentrat), clorur de sodium (concentrat), clorur de calce, sulfat de calce și sulfat de soda (slabe), silicate, phosphate și aluminium oxyd. (Cf. C. Alessandrescu: Dicț. geogr. al jud. Vâlcea. București, 1893.)

Anadiomena, (*grec.*) din spumă născută, v. Aphrodite.

Anadiplosis, (*grec.* Palilogia, *lat.* Conduplicatio), figura stilară, când se repetă același cuvânt sau expresiune, fie din motive sentimentale, fie din cauza accentuarii. S. e. Dumneșule, Dumneșule! *A.* (sau Anastrofa, Epanastrofa, *lat.* Revocatio) se numia figura stilară, când o țăcere se începe cu cuvântul final al țăcerii premergetoare, împrăspătând astfel cuprinsul aceleia.

Anadolchiosi, lac în jud. Constanța.

Anadoli, numele turc. al Anadoliei.

Anadyr, riu în Siberia nord-estica, isvorește în munții Stanovoi și se revărsă în golful *Anadyr* al Marii Bering; lung. 740 km.

Anaerobie, expresiune creata de Pasteur pentru a caracteriza condițiile de viață a unor bacterii, cari nu pot trăi în contact cu aerul. În realitate însă A. nu pot trăi în contact cu oxigenul liber. Ele iau oxigenul din combinațiile substanței, în care trăiesc. Din aceasta cauză A. sunt agenții cei mai însemnați ai fermentațiilor prin reducere, adică prin desoxigenare, așa s. e.: *Bacillus amylobacter* (v. *Amylobacter*), *Bacterium denitrificans*, care transformă acidul nitric în protoxid de azot sau chiar în azot pur. (Cf. Deherain, *Annales agronomiques* X. 1884, Gayon et Dupetit în *Comptes Rendus* 1882.) A. sunt de două feluri: *A. facultative*, când planta poate trăi și în aer liber și în afara de contactul aerului (*Bacillus butyricus*, cele mai multe bacterii patogene, unele ouperoi ca: *Sarcinomyces*, *Mucor*, *Penicillium* etc.) și *A. obligatorii*, când planta nu poate trăi decât în afara de contactul aerului (*Bacillus amylobacter*, *B. Septicus*, *B. Chauvaci*). (Cf. Pasteur în *Comptes Rendus* 1861 și *Études sur la bière* 1876; Nencki, *Journal f. pract. Chemie*. Bd. 19, 20 neue Folge.) [V.]

Anaesthesia, insensibilitate; urmare a paraliziei nervilor sensitivi, sau când centrele acestora sunt afectate, sau comunicațiunea cu acestea e întreruptă. A. poate fi locală sau generală. A. naturală: în somn adânc, leșin, la morburile de creeri, meduvei spinării și de nervi, la diferite morburile grele împreunate cu pierderea conștiinței. A. artificială prin întrebuințarea de substanțe anaesthetice (cari produc insensibilitate). A. artif. locală prin cocain, ether, ethylchlorid etc. A. artif. generală prin narcosis, hypnotism.

Ana-foca, cuvânt întrebuințat în Banat și pe alocuri în Ardeal: întâia zi a lunii lui Iulie. (Cf. Etym. M. Rom. II. 1154.)

Anafora, v. Anaphora.

Anagallis L., (botan.) gen din familia *Primulaceelor*, tribul *Lysimachieae*, cuprinde ierburi anuale sau perene, ce se reduce la 12 specii, răspândite în Europa, Africa, Asia occidentală și în America australă extratropicală. Prin părțile noastre se afla *Anagallis arvensis* L. cunoscută de popor sub numele de scânteuță, sau ochișor etc. Ea este o plantă suspectă, creșce prin vii, prin locuri cultivate, prin poenile padurilor și pe lângă drumuri. *Anagallis coerulea* Lam. se întrebuința odinioară în medicina ca antisifilitică. *Anagallis collina* Schousb. împreună cu alte specii și variații este cultivată ca planta ornamentală. [Z. C. P.]

Anaglyphon, (grec.) lucrare ridicată, sculptura în relief; numele grec al Camelelor.

Anagnorisis, (grec.) o particularitate caracteristică a dramaturgiei eline. În antichitate era foarte dezvoltat gustul de aventuri, caletorii, colonisari etc. Acestea despartiau personajele cunoscută pe timp adese foarte îndelungat, iar revederea sau recunoșterea, numită A., adese aducea ou sine multe surprinderi. Acest moment îl folosiau dramaturgii antici pentru a produce efect înainte de sfârșitul dramei, când se afla, ca chiar rudenii se îndușmanisera în cursul acțiunii și alt. asem. Shakespeare a folosit A. în multe comedii ale sale; Goethe în *Iphigenia*, Schiller în *Mireasa din Messina* etc. Astăzi A. se folosește numai ca apucatura teatrală; în

tragedie — în urma relațiilor culturale de aji — A. devine ridicolă, iar în comedie provoacă compatimire.

Anagnost, (grec. ἀναγνώστης), lector, ceteț la serviciul dumnezeesc. (V. Ordurile sacre.)

Anagogie, metod de exploare a textelor biblice în mod simbolic, s. e. mirele și mireasa din cântarea cântarilor lui Solomon însemnează pe Christos și biserica etc. Acest metod a fost aplicat mai întâiu de școlă iudeo-alexandrină, în fruntea careia a stat Philo (v. ac.)

Anagramma, (grec.) cuvânt sau dicere, ce se formează când oțtim invers literele uuui cuvânt sau diceri întregi, s. e. Amor = Roma. Iși are originea în orient. În apus s'a folosit ou predilecție în afaceri secrete mai ales prin secl. XVI. și XVII.

Anakampsis, v. Catoptrica.

Anakes sau **Anakoi** (Anachii), după mit. greoa au fost Diosourii din Atena. Zeus în forma de stea s'a aretat Ledei (v. ac.) și aceasta, fructuata de el, a nasout doi copii ou stea în frunte. Originea mitică a lor se bazează pe un fenomen în natura. Când oerul s'a întunecat și viscocele trec preste fața mării, iară valurile acouși ridică naia ca pe un deal, acouși pare-oa voiesc sa o îngroape în fundul mării, și navigatorii sunt în periolu de naufragiu, aceștia se suie pe arborele năii și se roaga catra Anachi, oa să le vină într'ajutor. Atunoi Anachii ou aripi roșii, prin aer sburând, deloc se arata pe virful arborelui năii sau pe ruțile vântrelelor sau pe colții năii, aparând lângă oalta doue flacari mici. Aceste se numesc A. sau Diosourii din Atena. La aparițiunea lor viscocele se înfrâna, valurile se liniștesc și periolul a trecut. Acele doue flacari mici se numesc și asteres (sau astra) = stelele Diosourilor sau Anachilor, precum și Castor și Polydeukes (Pollux), ba după mitul Argonauților pe Marea Neagra navigatorii au vețut stele din oer oațend pe capul Anachilor. Acele doue flacari mici, identice ou acele doue stele oațute, sunt doue flacari electrice, ce se produc în tempestate pe mari și se numesc și focul lui sf. Ilie (germ. Elmsfeuer). A. au fost venerați în Atena, oare zace aproape de mare și a avut naile sale pe mai multe mari, și au fost venerați mai la toate porturile de mari, deosebi de navigatori, ba, când Romanii au ajuns stapâni preste mari, cultul lor a trecut și în Roma. A. și oa statue sunt faouți ou câte oa stea pe frunte. (Cf. copii ou stea în frunte, în pov. românesoi.) Numele A. s'a exploiat ou înfeles de: rescumperatori, mântuitori. [Atm.]

Anaklastica, v. Dioptrica.

Anakreon, cel mai iubit din cei noue mari lirici Greci; n. în Teos (Asia) oa la 550 a. Chr. A crescut în Abdera dela 540. De aici merse oa june la curtea tiranului Polyrates în Samos, unde a fost mult prețuit. După caderea acestuia l'a obieniat tiraul Hipparhos 521 la Atena. Acest protector al lui A. oațu la 514 jertfa tendințelor spre libertate, ceea ce va fi avut influința și asupra poetului; dar oeva sigur nu se mai soie din viața lui. Se dice numai, oa în etate de 85 ani s'a înneocat ou o boaba uscata de strugur. Relațiunile lui amoroase ou Sapho, cari ridică suspțiune asupra moralității

sale, sînt născociri ulterioare nedovedite. În Atena i s'a ridicat statua, care-l prezintă ca pe un încarunțit cântăreț însușit de sucul viței de vie. Aceasta din motivul, ca cele mai multe din poeziile lui, scrise în dialect ionic, sînt dedicate dragostei, vinului și veseliei. Frumuseța și farmecul versurilor lui erau admirate. În vechime erau cunoscute 3 cari din poeziile lui A., din cari abia s'au pastrat cîteva fragmente risipite prin autori greci și prelucrate de Bergk în »Poetae lyrici graeci« (ediț. IV. 1882). Colecțiunea de 60 poezii anacreontice (edată la 1825 de Mehlhorn, Glogau, la 1876 ed. II. de Rose, Lipsca) atribuite lui, cuprinde produse mult mai târziu. Aceasta se poate deduce din dialectul puțin ionic, în care sînt scrise și din metrul neglijat. Ritmul, mersul ideilor și preste tot construcția versurilor lui A. erau mai ușoare, simple și mai naturale. În aceasta zace influința lui asupra imitatorilor, de cari aflăm în literatura tuturor popoarelor culte. Cu A. s'au ocupat mai ales învețați Bentley, Lambert Bos, Clinton, F. Jacobs, Manso, Hofmann-Peerlkamp și Zeune. În literatura română merita amintire anacreonticele lui Coșbuc. Este și o mesura metrică, ce poartă numele lui A., și consta din rînduri scurte în ritm trochaic cu una sau două silabe premergătoare adevăratului tact (anacrusis):

[Dr. E. Cristea.]

Analcim, mineral, un silicat de aluminiu și sodiu hidratat, în color, roș; e un zeolit, ce se gasește în cavitațiile rocilor eruptive bazine anigdaleoide s. e. diabaze, melafiri, labradorite, basalte.

Anale, (la Romani: annales), înregistrarea cronologică a evenimentelor mai însemnate de preste an; o carte ce cuprinde faptele, lucrările de preste an.

„**Anale**“, titlul mai multor publicațiuni periodice române; mai remarcabile: 1) »*A.-le Academiei române*«; pe lînga partea administrativă și debaterile Acad. rom. cuprind însemnate studii literare, apoi un lung și bogat șir de memorii istorice, arheologice și numismatice, cari au aruncat lumini nouă asupra multor puncte sau epoce obscure din istoria românească, cum și un însemnat număr de memorii și comunicări științifice din diferitele ramuri ale științelor naturale și matematice, atât teoretice, cât și aplicate: geologie, antropologie, chimie, zoologie, botanica, agricultura etc. (V. Acad. rom.) 2) »*A.-le arhitecturii și ale artelor cu care se leagă*«, publicație mensuala absolut artistică și științifică sub direcțiunea arhitectului și inginerului I. N. Socolescu, fundată în Ian. 1890 la București cu scopul, ca în ea toți oamenii speciali și amatori de ale artelor să-și poată așterne ideile și să discute diferitele chestiuni privitoare la arta. La 1895 au fost sistate. 3) »*A.-le medicale române*«, revista mensuala, fundată la 1882 în București de: Boicescu, Capșa, Chernbach, Demostene, Draghiescu, Felix, Fotino, Grecescu, Istrati etc. 4) »*A.-le Ministerului lucrărilor publice*«, fund. la 1887 în București. 5) »*A.-le științelor exacte*«, (mens.) apar. la 1866 în București. Edit. Bacaloiu. 6) »*A.-le statistice și economice*«, fund. la 1860 în București de Dionisie Popovici Marțian, fondatorul secțiunii de statistică în România. 7) »*A.-le Asociațiunii Transilvane*« etc.

Analecte, (*grec.*) culegeri de fragmente literare sau științifice. La început, la Elini, însemna adunarea fărnițurilor de pe masa uului prînz sau bauchet; de aci, prin analogie, culegere de bucați în prosa. Astăzi fragmente alese din unul sau mai mulți autori. Ca exemplu avem în limba română *Analecte* de T. Cipariu.

Analeptica, medicamente iritatoare, v. excitantia.

Analfabeți, oameni, cari nu știu scrie și citi. Datele statistice despre A. sînt de mare însemnatate pentru judecarea stării culturale a unui popor. Adunarea acestor date întîmpina greutăți, întru cât în diferite țeri se fixează diferite granița acelor, cari nu se pot numera între A. (s. e. copiii). Pentru statornrea numărului Analfabecilor se folosesc de regula 3 metode: descripția directă, examinarea recruților și subscrierea actelor de casatorie.

Resultatele descripțiilor numai aproximativ pot arata procentele A.-lor, deoarece în unele state se iau în considerare indivizii în vîrstă dela 6 ani în sus, în alte state dela 10 ani în sus. Date mai aproximative dau examinările recruților și registrele de casatorie. Atlasul geografic statistic al prof. A. L. Hickmann (Viena 1895) conține următoarele date, nu prea magulitoare pentru popoarele romanice, cu privire la Analfabeți:

Statele:	Analfabeții	
	poporațiunii	recruților
Svedia și Norvegia	0.7 %	0.4 %
Danemarca	0.8 »	0.4 »
Elveția	0.9 »	— »
Germania	1.4 »	0.8 »
Luxemburg	1.5 »	0.8 »
Țerile de jos	1.6 »	0.9 »
Britania mare	15 »	8 »
Uniunea nord-americană	16 »	— »
Francia	32 »	20 »
Belgia	33 »	20 »
Austro-Ungaria	34 »	22 »
I. Austria (Cis.)	27 »	— »
II. Ungaria	39 »	— »
» fara Croația	38 »	— »
Bulgaria	42 »	26 »
Grecia	45 »	28 »
Italia	46 »	32 »
Portugalia	48 »	34 »
Spania	52 »	38 »
România	56 »	40 »
Serbia	60 »	46 »
Rusia	80 »	70 »
Montenegro	92 »	85 »

Dupa »Magyar Statisztikai évkönyv« pro 1895 (Budapesta 1896) numărul Analfabecilor (dela 6 ani în sus) în Ungaria la 1890 a fost de 49.38% ale populațiunii și se împarte dupa naționalități astfel:

	bărbați	femei	la olaltă
Germaui	31.99 %	42.20 %	37.14 %
Maghiari	40.68 »	51.97 »	46.35 »
Slovaci	49.29 »	63.43 »	56.67 »
Croato-sërbi	66.56 »	79.90 »	73.24 »
Români	80.02 »	91.81 »	85.86 »
Ruteui	87.17 »	93.11 »	90.19 »

Aceste date înșle se arata eronate.

Privitor la România avem date oficioase numai despre instrucțiunea casatoriilor. (Cf. Mîșcarea populațiunii României în 1891. București

1895.) După aceste date în întreaga România nu au semnat actul de căsătorie

	la 1870	la 1891
barbați	83.0 %	72.3 %
femei	93.8 »	89.3 »

din numărul căsătoriților;
 în termen mediu (b. și f.) 88.4 » 80.8 »
 numai în com. urbane 62.7 » 42.9 »
 » » rurale 93.9 » 86.5 »

Scăderea A.-lor dela 1870 până la 1891 e destul de însemnată.

Analgesia, nesimțirea durerii.

Analisa, (*grec.*) este operațiune a cugetării, care se îndeplinește cu desfacerea unui întreg în părțile sale constitutive. Ea desface un întreg fizic în părțile constitutive, o noțiune în note, un județiu în elementele sale. Rezultatele acestei desfaceri sînt de asemenea analitice. Ca *metod*, alături de ea sînt și A., formează baza pentru cercetările științifice. Ea îndeplinește lucrarea sa sub trei forme: fără privire la legătura dintre părți; cu privire la nexul causal; cu privire la legătura logică. *Analisa gramaticală* determină elementele unei propozițiuni după raportul lor gramatical.

Analitica a numit Aristoteles (384—322) partea elementară a logicei, care tractează despre noțiuni, județiu și resonanțe. (Cf. Maiiorescu: Logica; Wundt, Logik II. B. Drobisch. V. metod.) [Pl.]

Analisa chimică are de scop determinarea compozițiunii corpurilor. A. e *cuantitativă*, determinând numai felul elementelor, din cari se compune un corp, și *cuantitativă*, când stabilește și proporțiunile de pond sau volum, în cari se afla elementele în corpul respectiv. La A. *cuantitativă*, care premerge de regulă A.-ei *cuantitativă*, substanța de analizat e tratată cu anumite corpuri, cari au proprietăți bine cunoscute, cu așa numitele *Reactive*, provocând astfel schimbări (de formă, culoare, miros) ușor de observat și caracteristice după felul procesului (reacțiunea), ce a avut loc. Prin reactive chimistul face întrebări și reacțiunea răspunde. Reactivele sînt de două feluri: generale și speciale. Cele dintăiu permit o grupare a elementelor cu un anumit caracter chimic, înlesnind astfel foarte mult lucrările (s. e. într-o soluțiune acidă, fiind dizolvate elementele: cupru, plumb, mercur, bismut, cadmiu, arsenic, stibiu și staniu, toate se vor precipita cu sulfurat, insolubile în apa acidă, tratând aceasta soluțiune cu acid sulfuric [S H₂]; la din contra într-un lichid acid, în care S H₂ nu produce nici un precipitat, chimistul se încredințează despre lipsa acestor metale). Reactivele speciale sînt destinate a pune în evidență prezența unei anumite substanțe (s. e. cromat de potasiu pentru sărurile de plumb, dând un precipitat galben, amidon pentru iod etc.) Mersul unei A. *cuantitative* e următorul; substanța se dizolvă, soluțiunea e apoi tratată pe rînd cu reactivele generale, precipitatele obținute se separa prin filtrațiune și se examinează cu reactive speciale. La A. *cuantitativă* principiul formării grupelor e analog cu cel al A.-ei *cuantitative*. La întrebunțarea reactivelor speciale se da preferința celor, cu cari substanța de dosat produce compoși cât se poate de stabili și cu constituție bine stabilită. A. *cuantitativă* a substanțelor organice, cari de obicei se compun din carbon, hydrogen, oxygen și

azot, se face arzînd substanța, calculînd apoi cantitatea de carbon din acidul carbonic format, hydrogenul din apă, iar oxygenul prin diferența (pondul substanței analizate minus pondul carbonului și al hydrogenului = pondul oxygenului). A. *cuantitativă* se poate face și fara balanța (A. *volumetrică* sau *titrometrică*), întrebunțînd soluțiuni cu un conținut de reactiv bine determinat (soluțiuni normale). A. *volumetrică* rezultată cu aceeași precizie ca A. prin cântărire (A. *gravometrică*) și în timp mai scurt; ea e foarte mult întrebunțată. A. *cuantitativă* se poate face și cu ajutorul curentului electric, care din ți în ți câștigă mai mare importanța (v. *Electrolisa*). În scopul A.-lor se face adeseori apel la anumite fenomene optice, dând naștere la nise metode analitice de cea mai mare importanță. (V. *Pyrognosia* și *spectroscopia*.)

Analisa spectrală, partea aceea a optice, care se ocupa cu examinarea spectrului deosebitelor izvoare de lumină și deosebitelor corpuri solide, lichide și gazoase incandescente sau înfierbîntate, și din spectru face deducțiune la compoziția materială a corpului, la materiile din cari consistă. Corpurile solide și lichide incandescente dau spectru continuu (unde colorile nu sînt despartite prin nimica și trec pe nesimțite una într'alta), iar corpurile gazoase înfierbîntate dau spectre constatatoare din 1, 2, 3 sau și mai multe linii luminoase, caracteristice, încât dela ele putem conchide la gazul respectiv. 'Orpurile ceresci dau spectre strălătate prin linii negre, așa numite *linii fraunhoferiene*. Acestea sînt spectrele negative ale gazurilor, ceea ce se poate arata așa, ca întăiu producem spectrul cutarui gaz incandescent, a doua oară lasam sa treaca lumina unui corp solid incandescent prin gazul recit. În cazul din urmă în spectru găsim linii negre exact în locul, unde au fost liniile luminoase din spectrul gazului înfierbîntat. Astfel din spectru facem conclusiune la constituțiunea materială a corpurilor ceresci, examinam alimentele ș. a. m. d. Cf. opurile lui Schellen, Roscoe, Vogel ai alții.

Analizare, descompunerea unui întreg în părțile sale.

Analizator, așa se numește oglinda sau nicolul, cu care se analizează lumina polarizată. (V. *polarizațiunea luminei*.)

Analitic, care se ocupă cu descompunerea unui întreg în părți, precum și cu examinarea părților.

Analitica, v. *Analisa*.

Analantoidea, vertebrate, ai căror embrioni nu au alantois (v. ac.)

Analog, (*grec.*) proporționat, simetric, asemenea, corespunzător.

Analogia, (*grec., lat. exemplum*), forma de resonanță, care conchide dela particular la alt particular coordonat. Bazează pe experiența, ca dacă mai multe obiecte concoađa în unele însușiri, se poate admite, ca se vor potrivi și în altele (a pari ad par); face deducțiuni și lamuriri prin exemple luate din istorie, din natură și viața omenească. În filologie (gramatica) înseamnă o regula câștigată prin asemănări relativ la formarea, flexiunea și compunerea vortelor. În drept: extinderea unui principiu asupra atător casuri, cari, deși legislatorul nu le-a avut în vedere, pentru asemănarea lor pot fi subsumate sub

această normă (ratio legis). — Când se înșiră toate cazurile, A. se ține *exactă*; la din contra *ne-completă*. Cu inducțiunea A. conduce lacunosități de valoare probabilă. — *Analogism, silogism, demonstrație* făcută din analogii. *Analogon*: ceva analog, asemenea. *Analogon rationis*: ce e adecuat sau potrivit cu rațiunea. (Cf. Maiorescu: Logica; Wundt Logik I. B.; Drbal: Logik.) [Plet.]

Analogion, o masa îngusta portativă, întrebuințată la diferite servicii în biserică. Se numește și *tetrapod*, fiind o masă pe patru picioare. Când nu se întrebuințează la servicii speciale, A. se așează înaintea altarului în dreapta tronului arhieresc și se pune pe dînsul spre sarutare icoana Sfântului ori a evenimentului bisericesc, ce se serbează în ziua respectiva. (V. Tetrapod.)

Anam, regat la termurul estic al Indiei post, sub protectoratul Franței, 275,300 km², 6 mil. loc., între cari 420,000 cat., ceialtați Budhiști și Păgâni. Populațiunea e de origine mongolică, amestecată cu Chinezi și Malaiezi. Limba anamita e monosilabă, și se scrie cu semnele scrierii chineze. Influența franc. s'a întarit prin tractatul comercial, încheiat la 1874. A. a cedat la 1883 Tongkingul, iar la 6 Iunie 1884 a recunoscut protectoratul francez. (Cf. Luro, »Le pays d'A.« [1877]; Boninai și Paulus, »L'Indochine française«, 2 tom. [2 ed. 1886]; Lanessan [1888]; Silvestre [1889]; Launay, »Histoire d'A.« [1884].)

Anamba, insule spre nord dela Borneo, 523 km², 3200 loc. Malaiezi; supuse Olandei.

Anamirte, (bot.) numele fructelor toxice dela Anamirta Cocculus W. et Arn., din cari se prepara maslădul (v. ac.) spre a ameiți pescii. [A. Pr.]

Anamnesis, descrierea antecedentelor unui morb.

Anamnestica, v. Mnemonica.

Anamorfoze, (grec.) *icoane anamorfoze*, icoane schimosite astfel, ca într'o oglindă s. e. cilindrică sau conică, sa se vadă imaginea regulată a corpului sau obiectului respectiv.

Ananas Adans. (*Ananassa* Lindl. [botan.]), gen din familia *Bromelaceelor*, tribul *Bromeliacee*, cuprinde plante erbacee vivace, ce se reduc la vr'o 5—6 specii, toate originare din America tropicală. Dintre toate speciile acestui gen *Ananas sativus* Lindl. este cea mai importantă, care se afla mai cu sama în India vestică și în America centrală și care se cultivă din cauza fructelor sale delicioase în toate regiunile calde ale globului, iar în Europa se cultivă prin sere construite anume. Fructul cunoscut sub numele vulgar de *Ananas* este compus din *bacele* și *bracteele* suculente și concreșcute la un loc într'un fel de con carnos, erect și de ordinăr provăduț la vîrf cu un buchet de frunze. Acest excelent fruct de o culoare galbue este dulce acrisor cu o aroma, ce se aseamănă în același timp cu aroma de piersice, de mere și de fragi, el conține mai mulți acizi organici precum: acidul malic, citric etc. Prin cultura semințele abortea și atunci planta se multiplica numai prin butași, cari se iau de regula din buchetul de frunze, ce se află la vîrful fructului. Din frunzele de *Ananas* Adans. se scot fibre textile, cari se întrebuințează pentru diverse țesături. Unele specii și variații de *Ananas* se cultivă ca plante ornamentale, precum *A. macrodontes* Morr., care are bracteele și florile roșietice. [Z. C. P.]

Anandii, după mit. indică a fost șerpele gigantic, care s'a încolacit în trei inele, ca să formeze un tron, resp. pat, iară cu cinci capete ale lui sa formeze un baldachin. Pe acest pat odichnesce Wișnu, zeul apelor, elementul puternic al creațiunii și al susținerii ei. [Atn.]

Anandria, lășitate, lipsa de barbație.

Ananean, *Ioan Baptist*, calugar armean; n. 1715 în Constantinople; a elaborat tom. II. al vestitului Dicționar armean edat de Mechitar.

Anangke, (ananghe; grec.) personificarea necesității; a avut un templu în Corint.

Anania, 1) un grec, care a fost înșarcat de Domnul Moldovei, Scarlat Calimach, să întocmească și sa traduca în limba grecească și românească o condica de legi dupa cea austriacă.

2) A. arhieru iudeu, 48—59 d. Chr.; a pașit în contra apostolului Pavel (Fapt. ap. 23, 2 24, 1) și a domnit în Ierusalim ca un despot, până ce la 66 d. Chr. fū omorit ca inimic al Romanilor.

3) A. un creștin din Ierusalim, care, vîndîndu-și averile în favorul comunității creștine (Fapt. ap. 5, 1—11), în conțelegere cu soția sa Safira, a reținut o parte a prețului; când Petru îl înfruntă pentru aceasta, A. cu Safira cadura morți la pămînt. 4) A. un creștin din Damasc, care (Fapt. ap. 9, 10 seqq.) a botezat pe Saul-Pavel, care își recapată vederea. Dupa tradiția bis. A. a fost epp. în Damasc și a murit ca martir.

Anapestus, (grec.) în versificațiunea metrică versul, care consista din două silabe scurte și una lungă cu arsis (v. ac.): — — — — —

Anaphora, (grec.) aducere, oferire. 1) *A. în liturgică*, pânea dospită, pregatită pentru sacrificiul eucharistic; de regula are forma rotundă și în partea-i față și provăduț cu imprimarea formei crucii și cu inscripțiunea aplicată între brațele acelei cruci: IC (Iesus) XC (Christos) NI-KA Pânea aceasta adusa ori prin credincioși, ori din partea comunității bisericesci, între rugaciuni sacre, la proscomidia se pregătesce ca sa poată fi un dar, ce se aduce Domnului cu aceea intențiune, ca sa se trimită dumnezeiasca îndurare pentru cei ce au adus, pentru cari și prin cari s'a oferit. Din aceasta cauza se numește »anafora«. A. suprareinasa la pregătirea sf. daruri, și din cari s'a escindat sf. agneț, cum și particellele comemorative pentru sf. sacrificiu, în Dumineci și serbatori dupa savîrșirea sf. liturgii, prin preot se împarte credincioșilor. A. se mai numește și liturgia, care este o aducere sfântă; încât înainte de însași liturgia, la proscomidia, pânea și vinul, ca materiile sacrificiului, se pregătesc de a fi daruri bine primite Domnului. Tot A. se numește și acoperemîntul cel mare (Aerul), cu care se acopere sf. potir și disc. 2) *A. în retorică și stilistică*: repetiția aceluiași cuvînt — sau a mai multor cuvinte — la începutul diferitelor ȳceri sau versuri, ce se urmează.

Anaphrodisia, lipsa instinctului sexual.

Anaradșapura, vechia capitală a insulei Ceylon, și în vechime locul de frunte al cultului budhist; a fost pustiită în secl. XIII., ađi nu se mai ved decăt ruine.

Anarchia, în înțelesul ei vulgar este o stare de lucruri, în care buna rînduială statornică se turbura, legile încep a fi nesocotite, cum-pena, adica armonia dintre normele diriguitoare ale unei societăți organizate, se strica, cohe-

siunea dintre elementele unui stat se slabesc până la risipirea lor într-o libertate chaotică. Până la asemenea punct extrem însă A. unei societăți n'a ajuns nici odată. Căci sau intervenirea la timp a unei minți înțelepte a știut să lecuiască grabnic societatea bântuită, sau mâna îndrăznească a unui despot a prins-o toată sub voința sa de fier, sau statul, putred de rele la-untrice, s'a desfacut și a căzut, fragmentat, în puterea altor state sanatoase. Prin atari crize primejdioase a trecut lumea în mai multe rânduri. Imperiul macedonic după moartea lui Alexandru, republica romana după uciderea Gracilor, când sângele cetățenilor curse neîntrerupt șiroi până la Octavian, apoi Franția sub regii celor trei oase, înainte de cruciade și în zilele noastre, după Sedan, în sfârșit România la 1821. O stare anarhică se întemeiază pe antagonism și pe ambiții; ea se ivesc atunci, când nu mai e comunitate de credințe, de idei și de interese între factorii constitutivi ai unei societăți; asemenea și atunci, când, într-o monarhie, se ridică deodată mai mulți principii, cari vor să domnească, fiecare prin înlăturarea celorlalți, sau când, într-o republică, unii cetățeni sunt prea nerabători de a ajunge la putere. Ea se mai întâmplă, cu toate acestea, și atunci, când într-o societate doritoare de a se transforma cât mai repede, fără a ține sama însă de legile evoluțiunii firești a lucrurilor, două curente de idei opuse — cele nobile și cele vechi — se ciocnesc cu violență între ele, iar diu ciocnirea lor se așteaptă a se naște un *progres* real. Dar ori cari să fie cauzele anarhiei — despotismul de sus sau despotismul de jos, sau zorul de progres — urmarile ei sunt totdeauna serioase: *distrugere* pretutindeni. În ordinea morala nu se mai deosebesc binele de reu, dreptatea de nedreptate, cuviința de necuviința, iar în ordinea economica creditul pierde, munca se zadarnicesc, puterile națiunii se istovesc fără folosul nimenui. În așa stare de plâns ajunsa o societate, se satura căutând de libertate și e gata a se arunca în brațele celui dintâru tiran. De aceea Napoleon I. dicea că »A. duce totdeauna înapoi la despotism« (l'anarchie ramène toujours au pouvoir absolu), iar I. Heliade-Radulescu: »despotismul te subjuga, ci traiesci spre a te libera; A. te distruge. Despotismul te ucide ca individ; A. te ucide ca nație. Ca A. este un reu, a recunoscut-o însuși Proudhon, ilustrul apostol al ei în Franția, numai el se întreaba dacă cumva real acesta foarte mare n'ar pute deveni un »foarte mare« bine, și răspunde, firesc, afirmativ. În cartea sa *L'An-Archie*, care a făcut atâta șgomot sub imperiu, el caută s'aducă pe oameni la convingerea că, decât să se certe între dinșii pentru scopuri neînțelese sau spre a se robi unii pe alții, mai bine s'ar organiza, liberi și solidari, sub steagul muncii, pentru ca, cu puteri unite, să facă piept nevoilor vieții.

Anarchia (antica) s'a numit la Greci anul 1 diu Olympiada 94, când, sub cei 30 de tirani, Atea a ramas fara archont. Iar ἀναρχοι ἡμέραι se numiau la Atena cele patru zile complementare ale anului lunar atic, în timpul carora se facea alegerea magistratilor și, prin urmare, statul se gasia, așa dicend, *fără stăpânire legală* (Lit.: *L'An-Archie* de Proudhon. I. Heliade R.: *Ecui-*

libru între Antithesi, București 1859—60, pag. 4: *Tiranania și Anarchia* etc. [V. D. Paun.]

Anartes, popor care traia în Dacia pe timpul migrațiunii popoarelor; unii îl numera între Celți.

Anarthria, neputința de-a pronunța sunete articulate.

Anartofracti, un vechiu popor celtic, locuia în Sarmatia europeană.

Anasarc, idropsia pielii; v. idropsie.

Anason, numire populara a plantei *Pimpinella Anisum* L. (v. ac.)

Anaspadia, (*grec.*) un defect în dezvoltarea canalului urinar, care are deschiderea sa la partea superioara a membrului viril în loc de a o avea la mijloc, cum e normal.

Anastaltica, mijloace pentru oprirea emoției (sângerării).

Anastasia, fca lui Latsco Voevod, ultimul Domn al Moldovei din dinastia Maramureșeana, și soția lui Roman Mușat, tatal lui Alexandru cel Bun. Prin casatoria sa cu Roman Mușat, Anastasia este strabuna dinastiei Mușatescilor. Ea a fost înmormântată în mănăstirea dela Radauți, devenită episcopie sub Alexandru cel Bun, unde se afla și mormintele primilor Domni ai Moldovei. [D. On.]

Anastasia, *sfinite*: 1) *A. sen.*, † ca martiră sub Nero. 2) *A. jun.*, Romană de frunte, arsă sub Diocletian la 25 Dec. 303. 3) *A.*, elina de frunte din Constantinopol; a fugit de cursele imperatului Iustinian la Alexandria într-o mănăstire, unde a trait 28 ani ca calugar, fara a fi recunoscuta. † 567.

Anastasiana legea (Lex Anastasiana), legea introdusa de imper. rom. orient. Anastasiu I., în urma careia cunperatorul unei pretensii nu putea pretinde dela debitor mai mult, decât a plătit el pentru cumperarea pretensiunii. Dreptul modern a înlăturat acest principiu.

Anastasiievici Mișa, mai cunoscut sub numele de capitan Mișa, milionar sârbesc, n. 1803 din parinți saraci; agouisi prin comerciu enorma bogăție sub principele Miloș Obrenovici; spre mai mare siguranța a averii cumperă în România bunuri foarte întinse, unde își petrecea cea mai mare parte a timpului. A fost amestecat în toate mișcarile politico-dinastice ale Sârbiei. După omorirea principelui Mihail în 1868 voi să câștige tronul pentru ginerele seu Garașanin, dar nu isbuti. De atunci se așeșă stabil în România, unde și muri, lasând averea sa moștenire membrilor familiei Karageorgievici. Sub Voda Gr. Ghica, Moldova a facut la A. unul din primele ei împrumuturi (1855) în suma de 2.500,000 lei vechi. Greaua stare financiara, moștenita de pe vremea revoluțiunii din 1848 și înreita prin ocupațiunile straine urmatoare, pricinuse acest împrumut.

Anastasimatar, carte bisericeasca, ce conține rugaciunile privitoare la învierea Domnului.

Anastasios, *împerați*, 1) *A. Diokros*, imper. bizantin 491—518, urmaș al imper. Zeno, pe a carui veduva o luă de soție. A. purtă multe resboae în contra inamicilor din launtru și din afara; era partisan al Monofisitilor; † lovit de trasnăt 518. 2) *A. II.*, numit mai nainte Artemios, fu secretarul imperatului Philippikos și urmașul lui; domni numai 2 ani (713—715);

depus fiind, ceru ajutor dela Bulgari, dar aceștia îl extradara împăratului Leon Isaurul, care îl ucise (719).

Anastasiu, numele a 4 Papi. A. I., 398—402, fiul presbiterului Maximus, urmă lui Siricius; interzise primirea persoanelor neptinčioase în tagma preotească, întări legea celibatului, afurisi pe Manichei precum și unele scrieri de ale lui Origen. A. II., 496—498. A. III., 911—913. A. IV., întâiu calugar, apoi cardinal și episcop în Sabina, iar la 1153 ales de Papă. † 1154.

Anastasiu, antipapă, ales de catra partida imper. Lothar II. fața cu pontificele legitím Benedict III., dar fu alungat din Lateran; mai apoi se calgară și se împaca cu Benedict; 869 luă parte ca delegatul imperatului la sinodul ecumenic al VIII. ținut la Constantinopole; a desvoltat și activitate literara. † 886. Date mai sigure din viața lui a comunicat în timpul lui non cardinalul Hergenröther.

Anastasiu, Radla, conșcolar și instructor al sf. Adalbert; 992 fu trimis de Cehi la Adalbert sa-l înduplece a se intoarce la scaunul sen; 995 se stramută în Ungaria și fu întâiu abate al manastirei dela S-tul Munte al Panoniei; în parte activa la încreștinarea Ungurilor și fu numit de sf. Stefan întâiu arhiepiscop de Strigoni; în aceasta calitate participă în 1007 la sinodul din Frankfurt; pe la 1020 se află încă în viața, dar sfârșitul lui e necunoscut.

Anastatica L. (botan.) gen din familia *Cruciferae*, tribul *Arabideae*, cuprinde mici plante erbacee anuale și foarte ramificate. Singura specie cunoscuta este *Anastatica hierochuntica* L. numita Rose de Jéricho. Poporul românesc o cunoaște sub numele de Mâna maicei domnului. Ea crește prin Africa boreala, prin Siria și Arabia, de unde este adusa de calugari și prin părțile noastre. Dupa ce au cașut frunzele și fructele, ramurile acestei plante uscându-se se curbează înghemindu-se unele peste altele, formând o massa rotunda de forma unui cuib de pasere, pe care vântul o scoate din radacina și o transporta la distanțe considerabile prin pustiile Siriei și Arabiei. Planta în starea aceasta pusa în apa își reia forma primitiva, din cauza proprietății sale hygroscopice. Acest fenomen cu totul natural este interpretat de oameni incuți și de șarlatani ca un fenomen divin, și i se atribuie proprietatea magica de a pređice femeilor însarcinate, daca nascerea va fi ușoara sau grea, facilitând în același timp acest act.

[Z. C. P.]

Anastomosis, (*grec.*) unirea între dinsele a doue vase de sânge sau doi nervi; anastomosele între vase nșureaza circulația sângelui, cele între nervi duc acțiunea nervoasa dela un nerv la altul.

Anastrofa, v. Anadiplosis.

Anatas, mineral, oxid de titan; are aceeași compoziție chimica ca rutilul și brookita; galben, brun, negru; pe creptaturile rocilor cristaline s. e. gneiss, micașturi.

Anatama, separatiune de Dumnezeu și de biserică. Cel pus sub A., dupa învețaturile teologiei, nu mai este în legătura de iubire cu Dumnezeu și cu biserică. A. e cuvânt *grec.* și însemneaza un lucru abominabil, cum se considera cel separat de Dumnezeu și de biserică. Puși sub A. sânt cei excomunicați din sinul bisericii din

cansa vr'unii delict mai cu sama împotriva credinței. A. *maranata* înseamna, ca cel pus sub o atare A. rămâne excomunicat până la a doua venire a Domnului. Maranata este cuvânt siriatic și însemneaza: Domnul vine.

Anatocism, înarea de interese (dobânda) dupa interese. De regula interesele se capitalizeaza, adica se adanga la capital la anumite termine și în modul acesta se fructifica mai departe. Socotirea intereselor dupa interese nu este admisa la efecte, la cari incassarea intereselor se face pe basa de cupon, deoarece nerecumpe-rarea cuponului la termen cade în sarcina proprietarului. (V. dobânda, interese.)

Anatolia, (NAtolia, Anadoly). Asia mica, (v. ac.) *Anatol*, locuitor din A.; adict al învețaturii, ca neamul omenesc s'a putut nasce numai în Orient (contrar ecumenilor).

Anatolius, filosof sincretist sau eclectic din școala alexandrina, trăind prin secl. III. al erei creștine, se ocupă cu teologia și cu matematica. A fost învețator lui Iamblichiu, care se disti-nuse pe timpul lui Constantin ca neoplatonic. A., creștin fiind, ajuns episcop în Laodicea și în parte la disputa despre celebrarea pas-cilor în sinodul din Antiochia. Scrise: *Aritmetica în 10 cărți*; *Catechism de matematică* și *Canon paschale*. (Cf. Teodorescu: Istoria filosofiei.) [Pl.]

Anatomia, învețatura despre construcția organismului plantelor (*Phytotomia*), animalelor (*Zootomia*) și omului (*Anthropotomia*). A. *normală* descrie organele în starea lor sanatoasa, iar cea *patologică* arata schimbarile bolnavicioase în organism. Privitor la A. omului mai deosebim A. *sistematică* sau *specială* cu osteologia (învețatura despre oase), *syndesmologia* (despre ligamente), *myologia* (despre musculatura), *angiologia* (despre vasele sanguifere), *neurologia* (despre nervi), *aesthesiologia* (despre sensuri), *splanchnologia* (despre intestine). A. *microscopică* sau *histologia* se ocupa cu structura fina a organelor. A. *topografică* fixeaza situația organelor în raport unul cu altul, iar A. *comparativă* aseamana între sine construcția organismului diferitelor vietăți. Pe timpul Romanilor și Grecilor cercetarile anatomice se faceau la animale, în special la maimuțe; numai în Alexandria se diseca dela 320 a. Chr. din când în când câte un cadavru omenesc. Din secl. XIV. începând, cadavrele omenesci se studiaza tot mai des și Vesal, Eustachio, Fallopi, Harvey, Aselli, Malpighi etc. completeaza în mod îmbucurator cunoștințele despre organizația corpului omenesc. Dintre anatomii secl. XIX. amintim pe Henle, Froriep, Hyrtl, Duval, Langer, Luschka, Rokitsansky, Virchow. (V. titlii înșirați în acest articol.)

Anatopismus, v. Anachronism.

Anatrop, (*grec.* = a resturna), term. botanic, pentru a desemna o forma de ovul, o vul anatrop (v. Ovul). Prin extensiune se đice anatropa și semința, care provine dintr'un ovul anatrop (v. Semința). [V.]

Anaxágoras, filosof eliu, a trăit în orașul Klazomenae, în Asia mica. (500 a. Chr.) Dupa filosofia sa universal este format din combinarea unor mici particule substanțiale, pe cari el le numește *chremata*. Lucrurile sensibile în diferitele lor aparițiuni nu sânt decât reunirea acestor mici particule (dupa o expresiune aristotelica đise

și homöomerii); nascere și moarte în înțeles absolut nu exista, de oarece *chremata* sunt eterne. Pentru a explica aparițiunea mișcării în univers, A. admite între particelile substanțiale și una, în care ar reside forța. Acest element nou nu este cu desăvârșire imaterial, ci numai ceva mai eteric decât celelalte. Prin el se aduce ordinea în univers; el este spiritul divin, spiritul cugetător, *nous*. În primul început al lumii ar fi existat după A. numai particelile substanțiale lipsite de mișcare, într'un fel de chaos. Apoi într'un punct oarecare se ivi *nous*, care diferențiază două corpuri gigantice *aither* și *aer*. Cel din urma dăte nascere apoi prin condensare la apă, pamânt și pietri. Sensibilitatea omului o explica A. ca o consecința a neplăcerii provenite din contrarietatea diferitelor calități ale substanțelor. În domeniul astronomiei A. explicase încă de pe atunci fenomenul eclipselor. (Cf. Teodorescu G. Dem., Istoria filosof. ant.)

Anaximandros, filosof elin, (611—515 a. Chr.) aparținând împreună cu Thales și Anaximenes vechei școli filosofice ioniene din Milet. Filosofia acestei școli este prima manifestare a spiritului elin pe tarimul cercetarilor abstracte. A., întocmai ca și Thales și Anaximenes, caută să explice originea și substanța universului, cu deosebire numai, ca el urmaea o argumentare mai abstractă decât acești doi din urma. Pentru A. substanța universului este infinită în timp și spațiu. Ea este începutul tuturor lucrurilor sensibile și în ea se reîntoarnea iarăși toate după moarte. Cualitativ A. n'a precizat prin ce s'ar deosebi această substanța de restul lumii sensibile, probabil totuși, ca el o consideră ca fiind cu proprietăți fizice. (Conf. E. Zeller: Phil. d. Griech. I.) Din substanța infinită se desprind — ca niște diferențieri treptate — lucrurile organice și anorganice din univers. Prima treapta a acestei diferențieri o formează opozițiunea între cald și rece, din împreunarea carora apoi se produce fluidul, substratul lumii empirice. Pe aceeași cale 'și-au găsit originea și fînțele viețuitoare, ele au fost produse din fluid sub influența caldurei; organismele aacute au apărut întâiu. E de observat, ca A. consideră nascerea lucrurilor sensibile din substanța infinită ca o neleguire și moartea lor dar ca o pedeapsa meritată. (Cf. Windelband, Geschichte der alten Philos., München 1894; Teodorescu G. Dem., Istoria filos. antice.)

Anaximenes, filosof elin, (pe la 550 a. Chr.) aparținând vechei școli filosofice din Milet. Succesor a lui Anaximandros și poate și elev al acestuia, pune aerul ca substanța infinită, din care apoi prin condensare și rarire se produce focul, norii, apa și pamântul. După A. pamântul este purtat de aer, precum e purtat corpul omenesc de suflet. Din principiul condensării și raririi se recunoaște la A. tendința de a lua starea de agregare a corpurilor ca o mesura a gradului de transformare a substanței fundamentale. Mai este omonoscute dela acest filosof și teoria despre producerea și distrugerea periodică a lumii. Judecata alături de aceea a lui Anaximandros (v. ac.), filosofia lui A. ne apare cu un caracter mai puțin metafisic. A. este ultimul filosof, pe care ni l'a pastrat tradițiunea din prima periodă a filosofiei eline.

(Cf. E. Zeller, Philos. der Griechen I.; Teodorescu G. Dem., Istoria filos. antice.)

Ancachs, departament în Peru, între Oceanul Pacific și Maranon; e traversat de ramura vestică a Cordillerilor, bogată în argint; suprafața 49,898 km².; 284,091 loc., cari se ocupa cu agricultura și economia de vite. Capitala e Huaraz.

Ancenis, 1) arondissement în depart. franc. Loire Inferieure, 790-41 km²., 52,773 loc. 2) A. capitala arondissementului A., situata amfiteatral lângă râul Loire, cu 3168 (ca comună 5544) loc.; are un colegiu; comerț cu vin, oțet, rachiou, poame, carbuni, vite și lemne de construcție. Pe o înălțime se afla ruinele unui castel gotic; preste Loire este un pod mobil. În evul mediu A. 'și-a schimbat des stăpânii.

Anceps, (*lat.*) cu această numire se însemnează cantitatea unei silabe, care în versificațiune poate fi lungă sau scurtă, (semnul e ≡), s. e. silaba a doua a cuvântului volucris în hexametru et primo similis volūcri, mox vera volūcris. Locul, unde poate sta o silabă grea ori ușoară, încă se numește A.; s. e. tesa piciorului ultim al hexametruului.

Ancheta, (*franc. enquête*), în înțeles strict: ascultare de martori; în terminologia franc. de drept administrativ: procedura premergătoare exproierilor, licențierii de stabilimente industriale etc. pentru ascultarea părților interesate. În limbajiu parlamentar se numește A. exmiterea de comisiuni parlamentare pentru studiarea și pregătirea de diferite chestiuni momentane, ce vor forma obiect de dezbateri în parlament. Aceste comisiuni de regula sunt înzestrate cu dreptul de a asculta oficiali publici și persoane private ca experți ori martori sub jurământ; procesele lor verbale se publica pentru a pute fi dezbateri în presa, și rapoartele lor servesc ca substrat al dezbaterilor parlamentare. A. se institue la inițiativa parlamentului ori a guvernului. Instituțiune de origine engleza, introdusa cu timpul aproape în toate statele parlamentare.

Anchialos, (Auchialo, turc. Anchiolü), oraș vechiu maritim în Rumelia orientala lângă sinul Burgas (Pyrgos) cu 6000 loc.; resid. eppului grecesc, mai multe școli. Comerțiu, pescarit, navigațiune.

Anch'io sono pittore! (*ital.*) și eu sum pictor! afirmativ exclamarea lui Correggio. Se întrebuințează în sens figurat.

Anchilosa, v. Ankylosis.

Anchises, după mit. greca un heros troian, din viața regesca domnitoare în Dardanos la muntele Ida; prin Aphrodite tatal lui Aeneas. Când Troia a fost în flacări, Aeneas, luând pe tatal seu în brațe l'a scapat, dar în fuga lor spre Italia, A. a murit pe drum. [Atm.]

Anchovis, (pron. anșo —, Engraulis encrasi-cholus (uv.), pesce din familia haringelor, 15 până 20 cm. lung, traiesce în Marea Nord., Ost. și Mediterana. Se prinde cu miile; după ce s'a curățit și departat capul, care are gust amar, se sarează și se așează în buți pentru comerțiu, sub numele de sardele sarate.

Anchusa L., (botan.) gen din fam. *Boraginaceae*, trib. *Borageae*, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, péroase, cu frunze alterne. A.

are vr'o 30 specii, răspândite prin Europa, prin Africa boreala și australa și prin Asia occidentală. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, precum *A. officinalis* L., cunoscută sub numele românesc de Miruța sau Limbă-boului. *A. italica* Retz. etc., cari se cultiva ca plante ornamentale prin grădini, pentru florile lor, ce sunt foarte mult frecventate de albine. Frunzele, vîrfurile florifere și florile de *A. officinalis* L. și *A. italica* Retz. etc. sînt întrebuințate în medicină ca emoliente, diuretice etc. Din radacina pivotanta de *A. tinctoria* L. (*Alkanna tinctoria*) se extrage o culoare roșie, ce se întrebuințează în parfumerie pentru a colora diverse pomade. [Z. C. P.]

Anchylostomum duodenale, vierme nematoid din familia Strongylidelor, 10—18 mm. lungime, trăiește parazit în intestinele subțiri la om; causează anemia egipt. sau tropica. Se ivesce des la mineri (baieși) și caramidari. La zidirea tunelului St. Gotthard a apărut epidemic; în minele din Banat (Reșița, Săcul, Anina etc.) a fost foarte lătit în timpul din urma. (Cf. Dr. Schopf: *Anchylostomum duodenale*.)

Ancienneté, (*franc.* pron. ănsiēntee), timpul de serviciu; în ierarhie principiul înaintării după timpul de serviciu. **Ancien régime**, termen folosit pentru caracterizarea starilor și normelor delăturate prin revoluțiunii victorioase.

Ancile, (*lat.*) scut lungareț. După tradițiune a căzut din cer un asemenea scut sub Numa Pompilius, ca semn că Mars va scuti pe Romani.

Ancilla theologicae, servitoarea teologiei. Astfel se numia în evul mediu filosofia.

Ancillon, *Ioan Petru Frideric*, bărbat de stat prus., n. 1767 în Berlin, † 1837; profesor de istorie la academia de resboiu, în 1803 membru al academiilor de științe. Numit educator al principelui de coroană, regele de mai târziu Frideric Wilhelm IV., nutri înclinațiile acestuia spre romanticism nebulos, așa că are parte esențială la nefericitele rezultate ale guvernării elevului său. 1814 fû chemat în ministerul de externe și conduse secțiia politică în lipsa șefului, iar în 1832 ajunse ministru de externe. Deși trecea de un bărbat oarecum liberal, conduse afacerile în spirit de tot reacționar; el și Metternich lucrara protocolul de Viena, care eschidea estinderea drepturilor constituționale în Germania. S'a ocupat continuu și cu literatura, dar scrierile lui nu au valoare științifică.

Ancira, numele vechiu al capitalei Galației, (astași *Angora*). Aici s'au ținut sinoade la 314 (25 canoane despre »lapsus«, adica despre cei ce de frică au adorat idoli), la 358 și 375 (Ariani).

Ancarström, *Ioan Iacob de*, ucigașul regelui Svediei Gustav III., n. 1762, † 1792 pe eșafod; aprod la curtea reg., apoi stegar la garda; repași în 1783. În 1791 se formă o conjurațiune, care omorî pe rege prin A. la un bal mascat în 16 Mart. 1792.

Anclava, rocă, fragmente de roce straine închise într'o rocă eruptivă.

Ancona, 1) provincie ital. cu suprafață de 2040 km², și (1890) 290,367 loc. 2) Capitala A., după Veneția cel mai însemnat oraș maritim lînga Adriatica, cu 31,277 loc., fortăreața, port însemnat, sediu eppesc; pe frumosul »Molo« (650 m. lung.) ridicat de împ. Traian la 115

d. Chr., se află și arcul triumfal al lui Traian de 14 m. înalt, lucrat din marmora alba; catedrala San Ciriaco, în forma unei cruci grecesci, din secl. XI și XII, cu sarcofagul pompos al praetorului Titus Gorgonius; biserica Sta. Maria della Piazza cu fațada bogata din secl. XIII. ș. a. monumente arhitectonice; comunicația năilor a fost la 1888: 2192 nai cu 842,135 t.

A. (odinoara *A. dorica*) a fost fundata de Syracuseni la 380 a. Chr., unicul oraș grecesc în Italia medie, trecut însa la 268 a. Chr. în mâna Romanilor. Traian largi portul, și orașul ajunse prin comerț și industrie (vapsitul cu purpur) la însemnatate; sub imp. rom. resăriteni A. a fost cucerit de Totilas, regele Goților, dar recăștigat la 551 de Belisar. Longobarzii, cari o cuceriră, fură siliți de Pipin sa cedeze A. Papii; la 1143 A. se pune de nou sub protectoratul imperiului oriental, însa prin pacea dela Constanța (1183) a fost redată Papii. După multe lupte cu Veneția și alte orașe, A. și-a schimbat mai de multe ori stăpânirea, până ce prin pacea dela Tolentino (1797) a fost cedată de papa Piu VII. și declarată de republică; a stat apoi sub stăpânire austriacă până la 1799; 1805 a fost recupată de Franc. și cedată (1808) regatului Italia; 1849 constrinsera Austriicii pe insurgenții, cari ocupasera A., sa capituleze, ținînd orașul ocupat pîna dupa lupta dela Magenta (1859). După învingerea Piemontesilor la Castelfidardo (18 Sept. 1860), Lamoriciere se retrase cu restul armatei papale în A., dar după două zile de bombardare trebui sa se predee (29 Septembrie); la 17 Decembre 1860 A. fû anectată regatului Italia.

Ancona, Alessandro, savant italian, n. 1835 în Pisa, prof. pentru istoria literaturii italiene la universitatea din acel oraș; a facut și politica liberală. A scris: »Opere di Ummaso Campanella etc.« (2 vol. Turin 1854); »I precursori di Dante« (ed. 2. 1884), »Le antiche rime volgari« (5 vol. 1875), »La poesia popolare italiana« (1878), »Poemetti popolari italiani raccolti e illustrati« (1889), etc.

Ancora, (marina) aparatul prin care un vas se poate fixa, prin intermediul unui lanț, într'o pozițiune dată, de fundul mării. Se compune dintr'o piesa de fier făurit, terminată la un capet cu 2 brațe recurbate cu ghiare ascuțite; la celalalt capet se fixează un drug drept perpendicular pe planul brațelor; acest capet poartă și un inel de care se leaga lanțul. Fundarisind (v. ac.) A., unul din brațe se înfige cu ghiara în namolul fundului apei și se fixează cu tarie, pe căta vreme lanțul ține ancora culcată pe fund; când bastimentul vrea să plece se trage de lanț, care, luând o pozițiune verticală, ridică A. în picioare și o smulge. Sînt diferite sisteme de A., reducîndu-se toate la două modele: A. cu brațe fixe și A. cu brațe mobile. Fiecare vas are două A.-e garnisite cu lanțurile lor, gata de ancorat, și alte două sau trei de reserva; în plus se mai gasec și A.-e mici ușoare, numite ancoroturi. Greutatea A.-ei și grosimea lanțurilor se determină după mărimea bastimentului. [Constant B.]

Ancora, (archit.) termen general în construcție, cuprinde sistemul de fier în forma unei ancore de corabie, pentru a închiega elementele de construcție în sens orizontal sau vertical. Ancorarea

grinților cu ziduri, ancorarea bolților, ancorarea fundației cu suprastructura etc.

Ancoraggio, (*ital.*) taxa ce se plătește de proprietarul vaselor pentru folosirea portului.

Ancoras tollere, (*lat.*) a trage ancora, a se departa.

Ancre, *baron de Lussigny, mareșal d'*, propriu numit *Concino Concini*, din Florența, a mers în suita *Mariei de Medici*, soția lui Henric IV., la 1600 la curtea franceză, a ajuns sub regenta reginei detentorul faptic al puterii de stat; 1613 mareșal și prim-ministru; își luă titlul dela marquisatul Ancre din Picardia, pe care și l-a cumpărat. Orgolios și arrogant, cadu în 24 Aprilie 1617 victima unei conspirațiuni a nobilimei. Soția lui *Eleonora Dori* numita *Galligai* a fost condamnată, câteva luni mai târziu, la moarte pentru fermecătorie.

Ancus Marcius, după tradiție al 4-lea rege roman (640—616 a. Chr.) Ca și uchiul său Numa Pompilius, el fii pios și protejă credința prin regulamentul ceremonialului religios și prin crearea noului colegiu sacerdotal al *Fetialilor*. Bătând pe Latini, Ancus Marcius întinse teritoriul Romei până la gurile Tibului și colonisă în cetate mulți învinși, dând naștere *plebei*. El fundă și portul Ostia, făcu un pod de lemn peste Tibru, fortifică Roma în partea dinspre Etruria, construi un apeduct și zidi prima închisoare română. Murind lasă tutore fiilor sei pe etruscul Tarquinius Priscus. Istoriei moderni, tagaduința existenței regilor romani, socotesc pe A. M. ca eticheta unei a patra epoci evoluționiste a Romei.

Ancyranum monumentum, numire data unei vestite tabule antice de marmora, desgroapata în Ancira (Angora, Asia m.), din ruinele templului lui August. Cuprinde inscripții în limba greacă și latina.

Andalusia, în vechime o parte a prov. romane Baetica; pe timpul domniei Vandailor se numia Vandaliția sau Vandalusia; ținutul dintre Sierra Morena și Marea Mediterana (Spania), pe ambele părți ale râului Guadalquivir. Aci au fost odinioară cele 4 imperii maurice: Cordova, Sevilla, Granada și Jaen; acum A. formează o capitanie constatatoare din 8 provincii: Huelva, Cadiz, Sevilla, Jaen, Cordova, Malaga, Almeria și Granada, cu o suprafața de 87,571 km². și (1887) 3.431,555 loc. Pe lângă ținuturi roditoare, bogat împopulate, se afla stepe neîmpopulate, în urma caderii domniei maurice (1492) și alungării a 1/3 mil. de Jidovi din țeara. În părțile sudice clima e aproape egală ca cea africană; temperatura mijlocie în lunile cele mai reci e de 15° C, și în cele mai calde 30° C; vegetațiunea e aproape subtropică. Vin, oleu, poame și fructe sudice; prasila de cai (armasari de A.), tauri selbatici pentru lupte. Locuitorii sunt de tip mauric-oriental.

Andalusita, mineral, silicat de aluminiu; roș, verdu; origine metamorfică, mai cu sama la contactul rocilor eruptive cu roce cristaline. Variaț. *Chiastolita* în sisturi maclifere, care rezultă prin metamorfismul sisturilor argiloase.

Andamane, grupa de insule în golful Bengalice, afara de 4 insule mai mari, celelalte vr'o 50 sunt mici; 6497 km². cu 22,000 loc., dintre cari 2—10,000 indigeni, iar restul deportați indo-britici.

Andante, (*ital.*) în muzică întrebuințat ca termen de mișcare moderată.

Andantino, diminutivul dela Andante; ceva mai iute decât Andante.

Andarini, aluat *ital.* în forma de mazere, identic cu Tarhonya magh. (v. ac.)

Andchul, ținut în Afganistan, 115,000 loc., tătari-turci și persani; produce grâu, orez și poame. Comerțiu cu camile și pei astrachan. Capitala A., 15,000 loc.

Andelys, arondissement în depart. franc. Eure (Normandia), 1041 km²., 58,000 loc. în 117 comune, împărțite în 6 cantoane. Capit. A. 3600 loc.

Ander, (recte Anderle) *Alois*, tenorist ceh, n. 1821 în Boemia; a cântat la operele din Viena, Berlin, Dresda, Hamburg și Londra, făcând mai ales aici senzație prin cântece populare cehice.

Anderko, *Petru*, vicar gr.-cat. în Maramureș; de origine din comitatul Satumare; fost profesor de teologie la Ungvár, ca vicar a funcționat 54 ani (1815—1869). † în Sighet în etate de 93 ani. Poporul român îl venera ca pe patriarhul seu. Cele dintâru școli române din Maramureș au fost înființate sub pastirirea lui.

Anderlecht, oraș în Belgia, 24,939 loc. Aici au învins Francezii la 1792 puterile aliate.

Anderledy, *Antoniu*, general al Iesuiților; n. 1819, † 1892; dela 1870 asistentul generalului Beckx, 1883 vicarul, iar 1884 urmatorul acestuia.

Andernach, oraș în jud. prus. Koblenz, lângă Rin și linia ferată Köln—Koblenz, 6153 loc.; A. e încungiuat cu un mur vechiu, neregulat, cu bastioane; de însemnat e biserica cat. »Genoveva (din veacul XII), progimnasiul și institutul de alienați. A. a fost o fortareata romana (Antennacum, Castellum ante Nacum); 8 Oct. 876 lupta între Carol Pleșuvul și Ludovic II. al Germ.

Andersen, *Christian*, poet danez renumit; n. 2 Apr. 1805 în Odense (pe insula Fünen) ca fiul unui ciobotar, a carui meserie o înveță și el. Murind tatal său, A. se așază în Copenhaga, unde făcu studii temeinice și atrase atențiunea lumii asupra sa prin mai multe poezii (Copilul, ce moare, 1828 — ca Bolintineanu). Facu multe calatorii în Europa și Africa, pe cari le-a descris în mod atrăgetor, cu foc și spirit poetic. »Icoane umbroase», »Bazarul unui poet» (1842), »In Svedia (1851), »In Spania» (1864) etc. Mai renumit e pe terenul poveștilor, cari se disting prin forța și bogăția fantasiei, prin un colorit placut, frumșeta tablourilor și prin veselia dispozițiunii sale. Poveștile lui au aparut 1858—61, 4 tom., și s'au tradus în toate limbile europene. Romane mai bune are: »Improvisatorul» (1834), un tablou psihologic, rezultat al calatorii sale în Italia; »O. T.» (1836), o vie caracterizare a moravurilor naționale; »Numai un diplăș (1837), din viața sa proprie; »A fi sau a nu fi» (1857); In »Poveștea vieții mele» își espune autobiografia (1847). Mai puțin succese sunt dramele lui: »Despartire și întâlnire (1836, — idilica), »Mulatul» (1840, romant.), »Ahasverus» (mitica 1848); pe acest teren îi lipsesce puterea caracterisării și priceperea tehnica. Individualitatea lui literara se caracterizează prin profunzitatea sentimentelor, o fantasmă vie, un umor original (romanțele) și prin un lirism, ce adeseori e atins de un ton elegiac (cântecele). † 6 Aug. 1875.

Românește au apărut »Povești alese« în »Biblioteca pentru toți (Nr. 1). [Dr. E. Cristea.]

Andersson, Carol Ioan, calator african, n. 1827 în Svedia. 1850—51 a strabutat cu englesul Galton în ținuturile Damara și Ovampo, 1853 a ajuns pînă la lacul Nganii. 1858—59 apoi 1867 a parcurs țărmurile rîului Kunene, descoperind ținutul Ocavango. † 1867. Scrieri: Lake Ngani (1856), Okavango-River (1861).

Andesina, mineral, plagioclasul intermediar, între oligoclas și labrador. M. constituit al rocelor eruptive neutre și basice, s. e. sienite, trachite, diorite, andesite etc.

Andesita, roca eruptiva. efusiva, neovulcanica, formată principal de un feldspat plagioclas acid. Structura e trachitoidă; în constit. A. întra încă într-un mod variabil: nuca neagră, amfibol, piroxen. A. sînt foarte răspîndite în Ungaria, Transilvania, Bucovina și în nord. Moldovei, însoțite de giseminte de aur, argint etc.

Andiantes, popor vechiu, locuia în Panonia lînga Drava.

Andișan, jud. în provincia Fergana (Asia), 15,173 km²., 120,000 loc.; capitala A. 30,600 loc., astăzi în poses. Rusiei.

Andielovici, Votek, pictor ingo-slav, n. 1824 în Finme. Op.: Portretul ban. Ielacici.

Andila de Custivei, în poveștile românești (Lazar Șaieanu pag. 410) e o pasere măeastra, de origine a fost fată de împărat. Identica cu Andilandi (v. ac.) [Atm.]

Andilandi, în poveștile românești e numele unei paseri măestre, o fata cere dela fratele ei, ca să 'i-o aduca. Țigancă spune, ca este o pasere A., a cărei cîntare întrece toate musicele pamîntesci, ca ea are darul de a găci trecutul și viitorul și a ceti în inimile oamenilor; și că ea traiesce în palatul Ținelor din împărația lelelor spre soare-apus. Copilul cu per de aur învețat de un unchiș, că ce să facă, ajunge la palat și strigă: Andilandi (și Schilandilandi) și atunci o ființă frumoasă, ca o Țina, sbură în aer și pieri dimpreună cu paserea, dar Țina se reîntoarșe și spuse, ca e fată de împărat, și ca iubind pe fratele seu, nașă a blastemat-o ca sa se schimbe în pasere, dar acun scapînd de blastem s'a reîntors cu fratele seu acasa. A. e o ilustrație pentru de a înțelege ce e paserea maeastra (v. ac. și turtureaua la Arghir). În povești, unde e iubire între frate și sora, de regula fratele reprezinta soarele, și sora luna. [Atm.]

Andivie, (botan. [Cichorium endivia]), o varietate de cicoare; se mai aude și forma *andidie*. Ca și din cicoare, din andivie se face salata. Altadata se întrebuița nu puțin și ca doftorie.

Andii, munți, v. Cordillieri.

Andlau, Gaston, Hardouin, Iosif, general frances; n. 1824, † 1891. S'a distins ca capităn în resboiul din Crimeea; dupa resb. italian din 1859 atașat militar în Viena, a asistat ca comisar francez la regularea hotarelor Turciei și Sîrbiei. 1870 a luat parte la luptele de lînga Metz și a fost prins și apoi internat în Haniburg. Aici a scris opul seu senzațional: »Metz, campagne et négociations«, în care atribue desastrela dela Metz lui Bazaine.

Andokides, orator atic, n. 440 a. Chr. în Atena; încurcat în procesul pentru mutilarea statuelor lui Hermes (v. Alkibiades) a trebuit sa fuga din

Atena pe la 415; s'a rentors înșă dupa caderea celor 30 tirani, dar a fost trimis din nou în exil, unde a și murit. Dela el au remas 4 cuvîntari apar. în ed. mai noua alni Blass, 1880, și Lipsius, 1888.

Andorás, dupa tradiția magh. întemeiatorul familiei Andrassy; urmaș al unui duce magh., care s'a așețat în Pauonia. Se Țice ca a luat parte în luptele Sf. Stefan contra ducilor Kupa și Gyula, și dupa ce a învins pe cel din urma, a devenit capetenia Secului. A avut 3 fii, Iosif, Vida și Ladislau. Cel din urma a moștenit demnitatea lui A. și s'a așețat în Transilvania. O parte a urmașilor sei a trecut apoi în Ungaria.

Andorra, o mica republica pe coastele Pireneilor estici, între Franția și Spania, 452 km²., 10,000 loc.; dupa tradiție fundată de Carol cel Mare; sta sub supremația Franciei și a episcopului spaniol din Urgel. Capitala A. la Vieja cu 600 loc.

Andø, insula în nordul Norvegiei, cea mai nordica în grupa insulelor Lofote și Vesteraal; climă foarte aspră.

Andrada, Iose Bonifacio d'A. e Silva, bărbat de stat și poet brasilian, n. 1765; 1800 general-intendent al secției miniere portugheze, s'a rentors la 1819 în Brasilia; 1822—23 a fost ministru de interne, apoi exilat, la 1829 rechemat; 1831—34 a fost tutorele lui *Dom Pedro II*, † 6 Aprilie 1838.

Andradit, v. Grenat.

Andral, Gabriel, medic și prof. în Paris, n. 1797 în Paris, † 13 Febr. 1876. Opere: »Clinique médicale« (ed. 4. 1840, 5 tom.), »Précis d'anatomie pathologique« (1829, 3 tom.) ș. a.

Andrașfalva cu *Dornesti*, comună rurala în capitănatul și judecatoria Radauțului, lînga rîul Sucevei (Bucovina), cu 2040 loc., între cari 1712 Maghiari, 177 Nemți și 73 Jidani. [Dr. I. G. Sb.]

Andrassy Iuliu, conte de Csik-Set-Kiraly și *Kraszna-Horka*, barbat de stat ungar, n. 1823 în Cașovia. În 1848 a fost maior în garda națională, apoi adintantului lui Görgey. Dupa terminarea revoluției în 1851 a fost spîndurat în *effigie*. La 1858 se întoarșe din exil (dela Paris) și, ales în dieta, la a. 1861 se alatură partidului lui Deák. Dupa încheierea pactului dualistic a fost numit (1867) ministru-president ungar și de honveți, iar 1871 ministru austro-ungar de externe și ministru al casei imperiale. La a. 1879 a părăsit acest post. † în Volosca 18 Febr. 1890. Despre însemnatatea lui politica v. art. Ungaria.

Andrea, 1) numirea poporala a lunii Decembre; 2) noaptea sf. Andreiu, de care sînt legate o mulțime de credințe superstițioase. Așa: în noaptea de sf. Andreiu ies lupii din paduri și umbra în potaie; iar strigoii, vii și morți, se adună la respântii și încăleacă pe melițele de batut cînepe și se bat cu limba acestora. În țeara Hațegului nu se lucra la sf. Andreiu, ca sa nu strice lupii oile și caprele; iar pe airea ung țîțina uși sau ferestrelor cu usturoiu sau descânta usturoiu, care e bun contra strigoilor și farmecelor. (Et. M. Rom.)

Andrea, Girolamo, Marchese d', cardinal, n. 1812 în Neapole, 1852 cardinal și president în congregatio indicis; 1859 s'a declarat pentru reformele liberale și unitatea statelor italiene

sub presidența papii, din care cauză a fost (1867) deus din oficiu. † 1868.

Andreanum, v. Sași.

Andree, 1) *A. Carol*, geograf și publicist, n. 1808 în Braunschweig, † la 1875 în Wildungen; studii științele istorice în Jena, Göttingen și Berlin, din 1838 redigă succesive mai multe foi politice, iar din 1855 se dedică exclusiv studiilor geografice și etnologice. În 1861 înființează revista »Globus«, a carei conducere, după moartea sa, o luă R. Kiepert. 2) *A. Richard*, finl celui dintâiu, n. 1835 în Braunschweig. Studii științele naturale. Dela 1859—63 aplicat în Boemia, unde cunoscă luptele naționale și referințele dintre Germani și Boemi. Scrieri: »Referințele de naționalitate și marginile limbei în Boemia« (1871, ed. II, Lipsca), »Tschechische Gänge« (1872 Lipsca). Combate din punct de vedere național-germân preponderanța slava. »Studii de calatorie vendice« (1874 Stuttgart). Compuse o mapă istorico-etnografică a Wenților din Lausitz (Praga 1873), »Paralele etnografice« (1878 și 1889), »Etnografia Evreilor« (1881), »Anthrophagia« (1886) etc.

Andrescu, pictor român, n. în București la 1852. Absolvând școala de belle-arte în capitala țerii, deveni mai târziu profesor la seminarul din Buzeu. Ca atare a expus primele tablouri la expoziția din București delat 1876. Anul urmator se duse la Paris, unde găti și aduse acasa mai multe pânze, expuse și la »Salon«. Neobținând însă succesul ce spera cu expoziția tablourilor sale în 1882, se întoarce la Paris, atacat deja de oftica, unde muri în 1884. Influența boalei, de care suferea, se vede și în marea parte a creațiunilor lui: nota dominantă a lor este pesimorita, melancolica; astfel spre pildă: »Imprejurimea Bucureștilor«, în proprietatea colonelului Perticari; »Cârciuma de pe marginea drumului«, »Padure de fagi«, ambele în posesiunea dlui Take Ionescu; »După ploaie«, în posesiunea dlui I. Kalinderu, ș. a. Numărul tablourilor lui se ridică la 400. România a pierdut în A. pe unul din cei mai aleși peisagiști ai timpului seu, care s'a distins atât prin originalitatea motivelor, cât și prin abilitatea executării aceloră.

Andreica, *Mihai*, proprietar în Cămpeni, n. 9 Nov. 1827, cel mai viteaz tribun din oastea lui Iancu, în urma prefect în locul lui Butean, pe care l-a spânzurat Hatvany. În etate de 21 ani A. a dovedit în mai multe bătălii un rar curagiu. Insuși Iancu dice într'un decret al seu, din 15 Sept. 1849, ca gloria învingerii asupra armatei lui Hatvany, i se cuvine tribunului A. Viteaz în batalie, a fost uman și îndurător cu cei învinși. La 1849 a fost împreună cu Iancu trimis în deputațiune la împăratul în Viena. — Un tainic joc al sorții l-a mântuit viața și l-a scapat de soarta tribunului Molnar, a prefectilor Dobra, Butean și alți Români din Abrud și Abrudel, cari au cașut jertfa tradării. Întrând Hatvany, în 6 Maiu 1849, în urma unei tradării, în Abrud, în timpul când Românii cu Maghiarii tractau în biserica reformata despre condițiunile împaciurii, a pus mâna și pe A. În ziua următoare Hatvany invită pe prefectul Butean, ca dinsul sa meargă la Iancu în Cămpeni cu o provocare în scris, ca Românii în 24

de oare să depună armele și să capituleze. Butean a refusat. Astfel a trimis Hatvany pe A., acesta însă nu s'a mai întors la Hatvany, precum îi »poruncise«, ci împreună cu Iancu și cu ceilalți tribuni s'a pus în fruntea vitejilor »Moși«, cu cari au sdrobotit și nimicit armata lui Hatvany. A., prototipul adevăraților Moși, la născerea sa primise deja semnificativul nume »Ursuș«, nume ce în Munții Apuseni se dă nou născuților de o faptură puternică. A. a fost decorat din partea împăratului Francisc Iosif I. cu crucea de aur pentru merite; iar din partea împăratului tuturor Rușilor, Nicolau I., cu medalia de argint. [I. S. Ș.]

Andreiu, *apostol*, fratele lui Simon Petru; dupa tradițiune el ar fi lațit Evangelia în Capadocchia, Galația, Bithynia și Scithia până la Volga (de aceea e și Patronul Rusiei); la reînțoarcere a fundat biserica bizantină. A fost restignit în Patru din Achaia pe o cruce plecata (X = crucea lui Andreiu). Dina com. 30 Nov.

Andreiu, (András sau Endre), numele a 3 regi ungari și al unor principii. 1) *A. I.* (1047—1060) al patrulea rege al Ungariei, ca prinț, prigoniit fiind de Petru și regina Gizela, soția Sf. Stefan, s'a refugiat în Rusia la principele Iaroslav, a carui flica o luă în căsătorie. Când magnații maghiari aflara, că regele Petru a jurat fidelitate lui Heinrich III., se adunara la Csanád și chie-mara de rege al Ungariei pe A., care, dimpreuna cu fratele seu Levente, intră în Ungaria cu oștirea rusească (1046). Partida Maghiarilor înclinată spre păgânism, sub conducerea lui Vatha, se folosi de ocaziune și înscenă o resoala săngerioasă, cerând delat A. să restituie religia veche păgână. Multe biserici fura pradate și ruinate, preoți și episcopi ucși. În fine veșdnd A., că cu păgânismul nu se poate susține între statele creștine din Europa, pași energic în contra lui; se încoronă de rege în mod creștinesc, restituie creștinismul și opri cultul păgân. Abia restabili pacea internă și avu a se lupta în contra lui Heinrich III., care pe basa jurământului de fidelitate al regelui ungar Petru, își susținea drepturile suverane asupra Ungariei, ba navali în două rânduri cu oaste în Ungaria pentru validitatea pretensiunilor sale. În fața acestei primejdii A., chie-mă în țeară pe fratele seu Bela din Polonia, promițându-i a treia parte din țeara, iar după moartea sa tronul Ungariei. Bela conduse cu destulă dibăcie campania în contra lui Heinrich, pe care în ambele rânduri îl bată și-l sili să abdică de pretensiunile sale asupra Ungariei. Născându-i-se lui A. un fiu — regele de mai târziu Solomon — el revocă promisiunea dată fratelui seu Bela; după acestea neînțelegerile și cearta între frați crescū tot mai mult până ce Bela se resculă în contra lui A., pe care îl bată și-l ocupă tronul (1060).

2) *A. II.* (1205—1235), al 19. rege al Ungariei, fiul lui Bela III., s'a resculat în contra fratelui seu Emeric (Imre), care l-a închis dar apoi l-a eliberat și l-a pus tutor al fiului seu Ladislau III. După moartea acestuia A. a ajuns rege al Ungariei, și a fost primul, care a pus jurământ de încoronare. A. sta sub influința soției sale Gertrud, care punea în dignitațile înalte ale țerii pe frații și rudele sale, ceea ce provocă nemulțămire; în urmă regina fū ucisă prin conjurații

conduși de banul Bánk. A. a întreprins o expediție în Galiția, dar fara rezultat; apoi împlinind promisiunea data tatălui său, ca va conduce o cruciata la mormântul sfânt, se îmbarcă (1217) la Spalato cu oastea sa și trecu în Palestina, unde asediă în zadar muntele Tabor; se întoarce deci fara nici o isprava, aducându-și titlul de rege al Ierusalimului. Sosit acasa, află țeara în cea mai mare miserie și anarhie; pentru delaturarea acestora dadu A. la 1222 renumita *bullă de aur* (v. ac.); aceasta lege încă nu sană relele, caci nu se ținea. A. daduse Ismaeliților și Iidovilor în arênda incassarea darilor; aceștia jafluiau poporul, care se înstraină tot mai mult de regele; și în același timp A. se lupta cu lipsa de bani și cu saracia. † 1235, lasând țeara în miserie.

3) *A. III.* (1290--1301) nepotul celui anterior, al 23 rege al Ungariei și ultimul din familia Arpadiana. Fața cu el au pașit mai mulți pretendenți la tron, ca prințul Albert de Austria, cu care s'a împacat, luând de soție pe fca lui, Agnes. Cu Anjou-escii a trebuit sa se lupte pâna la finea vieții sale. Anjouescii candidasera la tronul Ungariei pe Carol Martell, iara dupa moartea acestuia pe Carol Robert, care intră în țeara și se încoronă de rege al Ungariei. Pe când A. se pregatia la lupta contra lui Carol Robert, muri în Ian. 1301.

4) *A. principele*, fiul regelui Stefan V. cu soția sa cumana Elisaveta, la 1272 a fost rapit de Ioachim Pektáry, banul Croației, cu învoirea reginei, pentru a-l logodi cu fca lui Rudolf de Habsburg, muri însa mai înainte de a se realiza acest plau la 1278.

5) *A. principele*, fiul regelui ungar Carol Robert, fratele mai mic al lui Ludovic cel Mare. La 1333, când A. nu era încă de 6 ani, a fost dus la Neapole și logodit cu Ioana, nepoata reginei Neapolei. Dupa ce se casatori cu Ioana, ajunsă regina de Neapole, aceasta cu ajutorul curtenilor sei se scapă de urgisitul principe ungar A., omorindu-l cu ocaziunea unei vênatoare (1345). Ludovic cel Mare, regele Ung., încercă sa resbune moartea fratelui său, navalind în Italia și ocupă în doue rânduri Neapolea, dar fara a o pute ține. Ioana fu mai târziu sugrumata de Carol, ducele de Durazzo.

Andreiu, 1) *A. archiepiscopul Cesareei* din Capadochia, întâiul scriitor bisericesc, dela care ne-a ramas interpretarea completa a Apocalipsului sf. apostol și evangelist Ioan; a trait pe la sfârșitul secl. V. 2) *A. Corsini*, sfânt, episcop de Fiesole, n. în Firenze din vechia familie Corsini 1302, † 1373. Evlavioasa lui mama visă, ca a dat nascere unui lup, care la poarta manastirii Carmeliților s'a prefacut în miel; de aceea își închină copilul, încă înainte de nascere, vergurei Mariai, iar dupa aceea se sili a-l crește în frica Dlui; în etate de 17 ani A., sub influința visului povestit de catra mama sa și la rugările ei, intră în ordinul Carmeliților, unde la 1328 se sfiuți de preot, apoi luă doctoratul în teologie și deveni prior în Firenze, iar la 1360 în contra voinții sale fu numit epp. în Fiesole. Pontifele Eugen IV. îl ridică în șirul fericitelor la 1440, iar Urban VIII. îl canonisă de sfânt la 1629.

Andreiu, Magistrul, capelanul regilor Bela IV. și Stefan V., a scris istoria resbuului dintre regele Siciliei Carol, un stramoș al regelui ungar

Carol Robert, și între Manfred, duce de Tarent, apoi moartea lui Conradin și urcarea lui Carol pe tronul reg. al Siciliei și Neapolei. În Sicilia ajunsese A. probabil în societatea fcei regelui Stefan V. în 1266. Lucrearea lui apară la Paris în 1649, apoi la Buda în 1779 (în *Opusculis fugientibus Scriptt. et Rer. Hung. P. I.*) și în *Mon. Germ. vol. XXVII.*

Andreiu, ordinul, primul ordin rusesc, înființat 1698 de Petru cel Mare; se confera numai persoanelor cu rang de general, daca au primit deja ord. Alexandru Newsky și vulturul Alb.

Andrej, (dupa proprietatea sa Bogoljubovo numit *Bogoljubskij*), mare duce rusesc, inițiatorul politicei, care avu de urmare unitatea imperiului rusesc. Timpul nascerii lui nu e cunoscut; ca mare-duce domni în Susdal 1158—74; lui este a se atribui, ca punctul de gravitațiune al statului rusesc se stramută dela Kiev în partea nord-vestica a imperiului. A. cașu jertfa unei conjurațiuni 1174.

Andrejewskij, Arcadijevici Sergej, poet rus; n. 1848; traiesce ca avocat în Petersburg; lucrările lui poetice le caracterizeaza devisa împrumutata dela Edgar Poe: Melancolia este cea mai îndreptatita dispoziție poetica. Afara de poesii a mai scris și doue studii de valoare asupra poetilor ruși: Barjatyńskij și Njekrasow.

Andria, oraș în prov. ital. Bari (Apulia), resid. unui episcop; 37,182 loc. (1881); 15 km. spre sud dela A. se afla admirabilul Castello del Monte, ridicat de imp. Friederic II.

Andrici, *Alexandru*, poet și scriitor sêrb; Scr.: *Geschichte des Fürstentums Montenegro.*

Andrieviciu-Morariu, Silvestru, Dr., n. 14 Nov. 1818 în Mitocul Dragomirnei, botezat cu numele Samuil. Moșul seu Andreiu Grudinciuc (= Superbul, Sumetul) era morariu în sat și numit de consateni Andreiu Morariu. Dând pe unul din ficiorii sei, Georgiu, tatal lui Samuil, la școala din Suceava, îl înscrise directorul ei, dupa moda slavica, sub numele de Andrieviciu, dupa numele tatâni-seu, iar nu sub numele familiar de mai înainte. Din timpul acesta se despărți familia lui Andreiu Grudinciuc într'o ramura cărturara sub numele de Andrieviciu, și în alta necarturara sub numele poporal de Morariu. Samuil, fiul lui Georgiu (care devenise preot în 1816), absolvă școala poporală în Suceava, iar studiile gimnasiale și teologice în Cernauf; se casatori și se preoți în 1843 și fu aședat în satul Ceahor de lângă Cernauf. În 1849 capetă dela episcopul Eugeniu Hacnariu titlul de asesor consistorial onorar, fiind ca îl apasere în 1848 prin o apologie în contra clerului, care își manifestase nemulțamirile sale în contra modului de administrare a dieceii, totodata fu recomandat, împreuna cu alți preoți, ca candidat pentru ocuparea catedrei de limba și literatura româna, ce se înființase în Dec. 1848 la institutul filosofic din Cernauf, dar se retrase dela aceasta candidatura din cauza micului salariu. În 1850 și 1851 participă la o comisiune instituita în Viena pentru țiparirea cartilor liturgice, iar în 1862 fu chemat ca referent provisor la consistoriul episcopesc din Cernauf, și în 1866 numit definitiv cu titlul de consilier consistorial. Participând, în urma staruinții lui I. G. Sbierra, de pe la 1868 încoace, la mișcările Românilor pentru reorganizarea die-

cesei pe temelie autonomistă cu reprezentanță compusa din preoți și lumeni. se înduşmăni cu protectorul seu episcopul Eugeniu Hacman, și fû suspendat a sacris et ab officio în 1869, dar reîntregit de arhiepiscopul Teofil Bendela în 1874. În 1871 își schimbă conumele Andrieviu cu acela de Morariu, imitat fiind în privința aceasta de toata ramura Andrievičenilor. Veduvind de mai înainte, se calugari în 1874. primind numele de Silvestru și demnitatea de archimandrit. 1877 fû denumit archimandrit diecesan și vicar general, și în 1879 capetă împreuna cu alți barbați de merite literare, cu încuviunțarea imperatului, dela facultatea teologica a universității din Cernauf titlul de doctor în teologie ad honores. 1880 fû denumit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației, în care calitate muri în 3/15 Aprilie 1895. A. a fost talentat, tare activ și bun la condeiu, mai ales în cele oficiale, dar și cu multă presumpțiune, și cu ne-dependența în socotințele sale pe timpul episcopiei; și-a câștigat mari merite pentru cultura poporului, publicând pentru școalele poporale mai multe cărți didactice între 1856 și 1869; literatura bisericeasca încă a înavuțit-o cu publicarea unei cărți »Cuvântari bisericesci pe toate Duminecile și serbatorile de preste an« (Cernauf, 1860); cu o »Psaltichie« (Viena, 1879); cu »Tipiconul bisericii ortodoxe orientale« (Cernauf 1893); cu mai multe »Epistole pastorale« între 1880 și 1895, și cu trei »Apologii« (Cernauf 1848, 1885 și 1890). Mult s'a luptat pentru țeară și biserica ca deputat în camera legislativă a țerii și a imperiului. Dela înduşmanirea sa cu episcopul Eugeniu Hacman a lucrat cu mult zel pentru înființarea unui congres bisericesc, compus din preoți și mireni, pe care a ajuns a-l deschide în Iulie 1882 și în Septembrie 1891, ambele dăți însă numai ca congres constituant, dar nu scoase la capet lucrările lui în sesiunea din urma; congresul a ramas neinchis până astăzi (1896). Cât de mult ținea la decor și splendoare, se vede de acolo, ca îndată dupa denumirea sa ca arhiepiscop și mitropolit a clasat, prin decretul său din August 1880, preoțimea diecesană în unsprezece trepte sau ranguri, analog cu clasarea funcționarilor statului, distingând rangurile prin diferite decorațiuni și introducând totodată mai multe demnități bisericesci ca esarhi. archipresviteri, staurofori și mitrofori, pe cari le distribui cu mare liberalitate. El a dat inițiativa la înființarea societății filarmo-nice »Armonica« și a societății studențesci seminare »Academia ortodoxa«. [Dr. I. G. Sbiara.]

Androceu, în botanică exprimă totalitatea organelor barbatesci din flori (v. Stamina). A. poate fi format dintr'un singur organ barbatesc, adecă dintr'o singură stamină, și în acest cas se țice *A. monandru* (*Centranthus ruber*, *Hippuris*, *Blitum*, unele *Salix*, *Amomum*, *Corispermum* etc.), sau din două stamine, *A. diandru* (*Jasminium*, *Olea*, *Syringa*, *Veronica*, *Piper*, *Gratiola* etc.), din trei st., *A. triandru* (*Tamarindus*, *Crocus*, *Iris*, *Gladiolus*, multe *Cyperacee* și *Graminee*), din patru st., *A. tetrandru* (*Dipsacus*, *Scabiosa*, *Knautia*, multe *Rubiacee*, unele *Scrophularinee*, *Labiatae*, *Umbellifere* etc.), din 5 st., *A. pentandru*, (cele mai multe *Dicotyledonate*, precum: *Solaneae*, *Primulacee*, *Gentianacee*, *Apocynce*, *Umbellifere*,

Labiatae), din 6 st., *A. exandru* (multe *Liliacee*, *Amaryllidee*, *Crucifere*, *Alismacee*, unele *Graminee*), din 7 st., *A. eptandru* (*Asculus*, *Trientalis*, *Erythrospermum verticillatum*), din 8 st., *A. octandru* (*Oenothera*, *Acer*, *Tropaeolum*, *Buta*, *Erica*, *Daphne*, *Paris*, *Epilobium* etc.), din 9 st., *A. eneandru* (*Laurus*, *Butomus*, *Rheum*), din 10 st., *A. decandru* (*Oralidee*, *Pyrola*, *Arbustus*, *Andromeda*, *Ledum*, *Zygophyllum*, *Cassia* etc.), din 12 st., *A. dodecandru* (*Asarum*, *Lythrum*, *Agrimonia* etc.), din mai mult decăt 12 st., *A. polyandru* (*Ranunculacee*, *Rosacee*, *Malvacee*, *Magnoliacee*, *Hypericacee* etc.). Aceste diferite feluri de A. au servit lui Linné pentru stabilirea clasei I—XIII. inclusiv din sistemul seu sexual (I. *Monandria*, II. *Diandria*, ș. c. l., XII. *Icosandria*, pentru cele care au A. format din 20 st., cum sânt multe *Rosacee*, și XIII. *Polyandria*, pentru cele al căror A. polyandru are alt numer de st. decăt 20). Ori care ar fi numărul st., ele pot fi dispuse pe receptacol sau în spirală, și în acest cas ele sânt totdeauna numeroase (*Ranunculacee*, *Magnoliacee*, *Nymphaeacee*), sau în verticile, și în acest cas pot fi așezate într'un singur verticil, A. *monostemon* (*Solaneae*, *Iridee*, *Primulacee*, *Vitis*, *Escallonia*), sau în 2 verticile. A. *diplostemon* cu verticile compuse din același număr de stamine (*Erica*, câte 4, *Liliacee* câte 3 st. în fiecare verticil), sau cu verticile compuse dintr'un număr diferit de stamine (*Mansonia ovata*, *Monodora odorata*, verticilul extern cu 10 st. și cel intern cu 5; *Butomus*, verticilul extern cu 6 st., verticilul intern cu 3), sau st. sânt așezate în mai multe verticile și în acest cas poarta numul de A. *polystemon* (*Saxifragacee*) sau A. *meristeimon* când st. s'au înmulțit prin dedublare sau ramficare, (*Rosacee*, *Hypericacee*, *Malvacee*, *Dilleniacee*). Ori care ar fi numărul și dispoziția staminelor, ele pot fi egale A. *homodynam* (cum e cazul general), sau st. pot fi neegale, A. *heterodynam*. În acest din urma cas, când sânt numai 4 st. și dintre ele 2 mai mari, se țice A. *didynam* (*Didynamia*, clasa XIV. a lui Linné), (*Orobanche*, unele *Crucifere*, *Rhinanthacee*, *Labiatae*, unele *Scrophularinee*); iar de sânt 6 st. și 4 sânt mai mari, se țice A. *tetradynam* (clasa XV. *Tetradynamia* Linné), s. e. *Iberis*, *Arabis*, *Crambe*, *Draba* etc. în general *Cruciferele*. Ori care ar fi numărul, dispoziția și dimensiunile staminelor, ele pot fi libere între ele pe toata lungimea lor, A. *dialystrimon*, și în acest cas pot fi depărtate între ele (*St. distantia*, precum la: *Solaneae*, *Liliacee*, *Iridee* etc.), sau apropiate (*Stamina approximata*; precum la: *Anona*, *Magnolia*, *Ranunculus*), sau se ating (*St. conniventia*, s. e. *Borrago*), sau sânt alipite foarte strins, putându-se totuși separa unele de altele (*St. agglutinata sive coherentia*, s. e. *Ruta*), sau staminele cresc între ele pe o lungime variabila, A. *gamostemon*. Când concresterea st. se face în toată lungimea, sau pe o porțiune oarecare a filamentelor lor, atunci A. e *gamostemon* prin *adelphie* și poate fi: A. *monadelph*, când filamentele tuturor staminelor cresc într'un singur mănunchiu, numit *androphor* (s. e. *Malva*, *Sterculia*, *Heretiera littoralis*, *Canella alba*, *Erythroxylon coca*), A. *diadelph*, când filamentele

staminelor se unesc în două mănunchiuri (Polygala, Fumaria, Papilionaceae), A. triadelph, când st. se unesc în 3 grupe (Cucurbita, Hypericum), A. tetradelph, când sunt 4 grupe (Cladotamnus, Sparmania Africa), A. pentadelph, când sunt 5 grupe (Candollea cuneiformis) și A. polyadelph, când sunt mai multe decât 5 grupe (Citrus). Din acest punct de vedere a stabilit Linné, clasele XVI. (Monadelphica), XVII. (Diadelphica) și XVIII. (Polyadelphica). Adelpica este egală, când numărul staminelor din fiecare grup este același (Candollea, *Æschymone paludosa*), sau neegală, când fiecare grup e constituit dintr'un număr deosebit de stamine (Leguminoasele papilionacee 9 + 1) sau nu toate grupurile sânt formate din tot atâtea stamine (Cucurbita 2 + 2 + 1). Când concreșcerea staminelor se face numai prin regiunea antherei, atunci Androceul Gamostemon se dice *Synanthereu* (*Viola*, 'omposeele). În fine concreșcerea se poate face și prin filamente și prin anthere, fara confundarea sacilor polinici (Lobelia, Cucurbita), sau confundând sacii polinici și constituind un *Synandrium* (*Phyllanthus cyclanthera*, *Clusia eugenioides*, *Cl. planchoniana*, *Cyclanthera*). Ori care ar fi constituțiunea Androceului, el poate fi liber, sau poate fi aderent, când concreșce: 1) cu periantul, și în acest cas poate fi dialystemon și aderent (multe Liliacee, *Iris*), sau gamostemon și aderent (Solanee, *Labiatae*, *Panocratium*, *Eurycles*), sau 2) când concreșce cu gynecee, A. gynandru, și în acest cas coloana care rezultă se numește *Androstyl* sau *Gynostem* (Aristolochiacee, *Orchidee*). În fine A. poate fi regulat sau neregulat. Este regulat, când partile sale sânt identice și egal distribuite în jurul centrului floarei (Solanee, foarte multe *Meliacee*, *Ternstroemiacee* etc.), sau când partile A., fiind deosebite, diferențele se repeta uniform în jurul centrului floarei (Crucifere, *Geranium*, *Malpighia*, *Magnolia*, *Nymphaea* etc.); este neregulat când partile Androceului au forme și pozițiuni deosebite, cari nu se repeta în mod uniform în jurul centrului floarei (*Viola*, *Valeriana*, *Reseda*, *Labiatale*, *Papilionacee*, *Scrophulariacee* etc.) [V.]

Androclus, un sclav roman, refugiat de Țirania stapânului seu în deșertul Libiei. Aici a scos odata un spin din piciorul unui leu, care pentru aceasta binefacere 'i-a devenit credincios ca un câine. Fiind prins mai târziu atât A. cât și leul, s'au întâlnit în arena, unde leul, în loc de a ataca pe A., s'a așezat în pace la picioarele binefacătorului seu. Împăratul (Tiberiu sau Claudiu) uimit de acest spectacol, 'i-a eliberat pe ambii.

Androdiocie, (*grec.* = doue locuințe barbatesci), termen introdus în botanica de Darwin, pentru a desemna particularitatea ce se observa la unele plante, cari pe unii indiviși prezintă flori hermefrodite, iar pe alții prezintă flori unisexuate barbatesci (Anemone alpina, *Dryas octopetala*, *Geum reptans*, *G. montanum*, *Valeriana tripteris*, *Veratrum album*, *Pulsatilla vernalis*, *vulgaris*, *pratensis*, alpina, aureo-sulphurea, *Rumex crispus*, *conglomeratus*, *maritimus* etc.) A. este foarte rară singură (*Valeriana tripteris* în Tirol, după Schulz). De cele mai multe ori plantele Androdiocice prezintă și alte forme de flori (v. *Andromonoicie*, *Gynodioicie*, *Gynomonioicie*). [V.]

Androfag, (*grec.*) mâncător de oameni. *Androfagi*, popor scitic, foarte selbateg, mânca carne de om.

Androgynie, (*grec.* = bărbat și femeie) exprima în botanică, că organele sexuate, barbatesci și femeiesci sânt desvoltate în flori separate unisexuate, dar pe aceeași inflorescența (s. e. *Smochinul*, *Aroideele*, unele specii de *Carex* etc.) A. reprezintă un cas special de monioic (v. ac.) [V.]

Android, automat cu forma omenească.

Andromache, după mit. greca muierea lui Hektor, fiul lui Priamos, al regelui din Troia. În resboiul troian, barbatul 'i-a căzut în luptă, și ea a veștat până ce și fiul seu Astyanax s'a aruncat de pe zidurile cetății, apoi ea, ca pradă prinsă, a fost data lui Neoptolomeos, fiul lui Achilles. [Atm.]

Andromeda, după mit. greacă fata Cassiopei cu Kepheos, regele din Aethiopia. Fiind-ca Cassiopeia s'a laudat, ca ar fi mai frumoasă decât Nereidele, fetele lui Poseidon, Țeu de mare, acesta s'a mândat și a versat apa din mare în țeară și a trimis un monstru de mare asupra țerii. Oracolul lui Ammon a promis scapare, dacă A. va fi sacrificată monstrului. Kepheos atunci a legat pe A. de o stâncă în mare și, tocmai când monstrul era sa o apuce, vine Perseos și o cere de muiere, și acesta, după ce i-s'a promis, o scapă și o duce, dar Țina Athene străpune pe A. între stele. — A. e o constelațiune pe cerul nordic, dela steaua polara spre calea laptelui, aproape de constelațiunile: Kepheos, Perseus și Cassiopeia. [Atm.]

Andromonoicie, (*grec.* = o singura locuința barbatesca), în botanica exprima proprietatea unor plante de a desvolta în inflorescențele aceleiași individ două feluri de flori, flori hermefrodite și flori unisexuate barbatesci (*Anemone alpina*, *Dryas octopetala*, *Geum reptans*, *G. montanum*, *Astrantia minor*, *Rumex alpinus*, *Veratrum album*, *Pulsatilla vernalis*, *vulgaris* etc.) A. e cu mult mai răspândită decât Androdiocia. Ea se întâlnește sau singura (*Pastinaca sativa*, opaca; *Peucedanum cervicaria*, *Spiraea ulmaria*, *S. Filipendula*, *Æsculus hippocastanum*, *rubicunda* etc.), sau planta poate prezenta și alte combinațiuni (v. *Androdiocie*). [V.]

Andronic, numele a 4 împărați ai imperiului rom. resaritean: 1) *A. I.*, fiul lui Isac și nepotul lui Alexios Komnenos I., (1183—85), sub el s'a micșorat teritorul imperiului; fû ucis într'o rescoala. 2) *A. II.* (1283—1328), fiul lui Mihail Paleologul, † la Adrianopol în 1332; întrerupse pertractările, ce avura de scop unirea bisericii grecesci cu cea latina, din care cauza pontificele Clemente al V. îl anatemisă (1307). 3) *A. III.* (1328—41), nepotul celui precedent; sub el imperiul decađu cu pași repeși; Turcii ajunsera până la Bosfor, iar Sârbii ocupara o mare parte din Epir și Macedonia. 4) *A. IV.*, fiul lui Ioan Paleologul V., se conjură cu Sandși, fiul sultanului Murad I., în scopul de a-și detrona parinții, dar fura descoperiți; A. fu prins și, după ce i-s'au scos ochii, fû închis, dar a fost scapat de Genevezi (1376) și pus pe tronul parintelui seu, care însa cu ajutorul Turcilor iarăși ajunse domnul Constantinopolei. Prin pacea dela 1381 A. dobândi Selimbria, Heraclea și o parte a Traciei. † 1385.

„**Andronic**“, *fundatiune* pentru Românii gr. or. din Transilvania, lasata de Dimitriu Andronic, fost comerciant în Sibiiu, repausat la 16 Iuliu 1880. Fundatiunea se administreaza de Consistoriul archidiececan gr.-or. român din Sibiiu. Din interesele ei în tot anul se împart ajutoare învețacilor, sodalilor și sodalilor în condițiune de a deveni maiestri pentru ori ce meserie sau industrie. Starea fundatiunii la 31 Decembre 1895 a fost: 198,358 fl. 11 cr. [Dr. R. R.]

Andronic, 1) A., arhitect grec de origine din Kyrros (Siria) ori din Macedonia; el cladi din marmora, probabil în secl. II. a. Chr., în Atena așa numitul orologiu, ori turnul vânturilor, care exista pâna azi. 2) A. din Rodos, conducătorul școlii peripatetice din Atena 65—50 a. Chr., vestit mai ales ca aranjatorul și editorul operelor lui Aristoteles și Theophrastus; petrecu mult în Roma ca învețator de filosofie.

Andronicov, *Malhazovici Ivan*, duce, general rusesc, n. 1798 în Tiflis; 1850 guvernor militar al Tiflisului; 1851 general; luă parte la mai multe resboaie și se distinsu ca deosebire în 1855 ca comandant suprem în lupta dela Cioloc în contra Turcilor; prin victoria sa de acolo asigură Rusiei Guria și Mingrelia; în același an abđise de comanda suprema și curând dupa aceea și de postul de guvernor.

Androphobia, aversiune fața de barbați.

Androphor, (*grec.* = poarta barbatul), în botanica desemneaza filamentele reunite ale staminelor în Androceul Gamostemon prin adelphie. A. poate fi columbnar, când are forma unei coloane pline (Heritiera littoralis, Sterculia Balanghos), tubulos, când are forma unei coloane goale, prin care trece gynecelul (Malva, Turraea), teaceu, când are forma unei teci spintecate la o muchie (Papilionacee, Luxemburgia polyandra), cupuliform, când are forma unei cupe (Deeringia) și campanulat, când are forma unui clopot (Erytroxylon Coca). [V.]

Andropogon, (botan.) gen din familia Gramineelor, tribul Andropogoneelor. Cuprinde plante cu 2 sau mai multe spice unite la vârful pedunculului, cu spiculele articulate pe tulpina spicei, câte dou: una sesila cu o unica floare hermaphrodita, cealalta pedicelata, fără arista, masculina, rar hermaphrodita sau sterila. Speciile acestui gen cresc pretutindene în regiunile calde pâna în Europa sudica, Asia temperata și America boreala. *A. Ischaemum* L., numit barboasa, e o specie răspândita în România în regiunea câmpiilor, tot aici însa mai rar crește și *A. Gryllus* L. Din speciile exotice se folosesc unele în parfumerie, altele în patria lor și ca plante medicinale. [A. Pr.]

Andros, cea mai nordica insula a Cycladelor (Grecia), la capul sud. al Euboei, 382 km², 18,103 loc. Capitala A. are 2030 loc.

Androsace L., (botan.) gen din fam. Primulaceelor, trib. Primuleae, ce se distinge de Primula prin tubul corolei oval, spre vîrf îngustat. Sînt plante temperate și alpine ale emisferei nordice; din cele cespitoase se folosesc unele spre a decora în gradini partiile stîncose. În România cresc mai multe specii, s. e. *A. Chamaejasme* Host. laptele stîncei, *A. lactea* L. ș. a. în Carpați; *A. elongata* L. etc. la țeara. [A. Pr.]

Androspor, (*grec.* = semința barbătească), în

botanica Pringsheim a numit astfel sporti mobili dela unele Confervacee (Bulbochaete, unele specii de Oedogonium, precum *A. cyathigerum*, ciliatum, echinospermum etc., ce constituiesc secția Androgynia,) cari, prin dimensiunile lor, țin media între zoosporii și antherozoiții acelorași plante; dar cari, dupa ce se mișca cîtva timp în apă, se fixeaza pe oogou. Aci dau nascere unei mici plante, redusa la una sau două celule vegetative, și la vîrf cu una sau două celule mai mici (antheredii), din care nasce câte un antherozoid, care va fecunda oospera. (Cf. Pringsheim, Morphol. der Oedogoniaen in Pringsheim's Jahrb. für wiss. Bot. Bd. 1, 1855.) [V.]

Androstyl, (*grec.* = coloana barbăteasca), în botanica desemneaza filamentele staminelor unite cu stilul gynecelului în androceu gynandra. A. are forma unei coloane, al carei vîrf e ocupat de stigmat, iar împrejurul seu se afla anterele, cari pot fi libere sau aderente între ele (Aristolochiacee, Orchidee). Dupa cercetările mai noi A. nu ar fi decât axa florala (receptacolul) prelungită, dupa ce a desvoltat periantul, pentru a forma organele sexuate. (Cf. Pfützer, Pringsheim's Jahrb. für wiss. Bot. 1888.) [V.]

Andrzeiowski, *Anton*, botanist polon; el stabili întăiu terminologia botanica polona și descrie flora ținuturilor între riurile Bug și Dnieper.

Anecdota, (*grec.* = inedite), la început manuscripte vechi, cari au fost tiparite prima oara; în timpul mai nou se înțelege sub A. o narațiune didactica, prin care se povestesc vr'o întâmplare posnașa, hazlie, în mod ironic și cu spirit, uneori cu scop de a distra și înveseli. A. se numesce poporala, când tracteaza mai virtos subiecte din popor și într'o forma mai ușoara, naiva-poporala. La noi e cu predilecție cultivata. Spiritul poporului român, vioiu, plin de satira și ironie, ofere material bogat în acest scop. El își face mult haz din natăngia și neîndemăuarea cutarui o m sau popor, cu care are afaceri. Colectiune de A. în versuri avem de A. Pan, mai noua de T. D. Speranța; în prosă de D. Stancescu, Creanga, Ispirescu ș. a.

Anelate, (zool.) v. entomozoaare.

Anelectric, (*grec.*) se numiau mai înainte corpurile în cari, fara manunchiu izolator, nu se poate produce electricitate prin frecare.

Anemia, împușinarea sîngelui din organism. Intre împrejurari normale tot sîngele corpului constituie a 13 parte din greutatea lui. Se întemplă aceasta împușinare prin scurgeri mari rapide, sau mici dar continue și prin morhuri cronice ale diferitelor aparate din organism. Pentru vindecarea ei se folosesc preparate medicale cu fier.

Anemocord, sau Animo-corde, un instrument de coarde cu claviatura, în care se aduc coardele în vibrare prin vîntul produs de nise foi, inventate de J. Jac. Schnell în Paris.

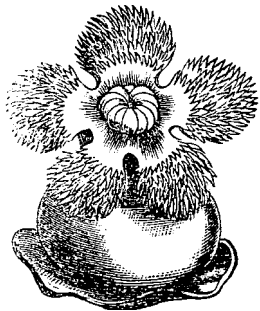
Anemograph, instrument automat, care noteaza forța și direcția vîntului.

Anemologie, (*grec.*) știința ce tracteaza despre nascerea, direcțiunea, intensitatea și celeritatea vînturilor.

Anemometru, un aparat ce servesece spre a determina celeritatea curentului de aer. E compus din o roata cu spițe aripate și alte parti corespunzătoare; numarul rotațiunilor indica ce-

leritatea curentului. Aqi e puțin întrebuițat din cauza, ca nu ofera date sigure; cei mai mulți se îndestulesc cu date aproximative după următoarea scala: 1) fumul hornurilor se înalță drept; celeritatea curentului pe secunda e de 0—0.5 m.; 2) flamura se pune în mișcare; celer. 0.5—4 m.; 3) frunzele arborilor se mișca vioiu; celer. 4—7 m.; 4) chiar și crengile subțiri se mișca; celer. 7—11 m.; 5) crengile mai groase încă iau parte la mișcare; celer. 11—17 m.; 6) trunchiul arborilor se înșgâna; celer. 17—28 m.; 7) trunchiuri mai subțiri se rup, arborii sânt scoși din radacina; celer. preste 28 m. [V. B.]

In marină este întrebuițat exclusiv A. cu morișca, care se compune dintr'o morișca cu patru ramuri și un sistem de roțițe dintate, servind a transmite mișcarea de rotațiune la misca minutare de ceasornic; minutarele arata pe cadrane numărul rotațiunilor morișcei într'un interval dat. Numărul rotațiunilor crescând cu forța vântului într'un raport definit, care se determina prin experiența, se formeaza table, cari dau iuțeala vântului în metri pe secunda sau în mile marine pe ora în funcțiune de rotațiuni. Fiecare instrument este însoțit de tablele sale. Amiralul francez Fleuriais a construit un A., în care numărul rotațiunilor este transmis la urechia observatorului printr'un telefon electric, care produce o țacănitură la fiecare rotațiune. Iuțeala

Metridium dianthus.

tului real cu iuțeala bastimentului. [Const. B.]

Anemona de mare, (trandafir de mare; Actinia equina) un animal coelenterat din ordinul polipilor de mare (malaco dermate), cu corpul scurt gros, lat, carnos, neted. În jurul gurei are vr'o 192 pipaitoare (anteue) retractile. Coloarea corpului roșie. Înălța de 5 cm., lata 7 cm, lungimea pipaitoarelor 1.5 cm. Se afla în marile europene. Coloarea corpului se schimba și stralucește. Se lipește de deosebite corpuri (stânci). În total are înfașurarea unei flori deschise. Sânt mai multe specii. O specie e *Metridium dianthus* (v. ilustr.), caracterisată prin aședarea tentaculelor în cinci grupe, cari îi dau aspectul unei garoafe; tentaculele interne sânt albe, cele externe de culoare bruna; corpul e roșu-cenușiu; trăiesce în Marea de Nord. (V. Actinii.)

Anemone L., (botan.) gen de plante din fam. Ranunculaceelor, tribul Anemoneae, cu subgenurile: *Pulsatilla* Tourn., *Anemone* Tourn. și *Hepatica* Dill. El cresce pe întreg globul terestru, dar mai ales pe emisfera nordică. Multe din specii se folosesc ca plante decorative, s. e. *A. coronaria* L. și *A. hortensis* L., ambele mediterane, sau *A. capensis* L., *A. virginiana* L. și *A. japonica* S. Z. ș. a. În țerile române cresc între altele diverse specii de *Pulsatilla*, dedițe, cu flori mari de colorii întunecate, pe câmpii și

înfloresc primavara timpuriu; *Anemone nemorosa* L., florile pascilor albe, și *A. ranunculoides* L., florile pascilor galbene, în paduri, tot aici se afla și *A. Hepatica* L., trei-răi ș. a., cari tustrele înfloresc de vreme; pe pașunile alpine din Carpați: *A. alba* Rehb., *A. narcissiflora* L. etc. Frunzele de *Pulsatilla* se folosiau odinioara în medicina, din ele se extrage anemoninul. [A. Pr.]

Anemopatia, (*grec.*) în medicina numele cureii (tratamentului) de inhalare.

Anemophile, (botan.) plantele a caror polinizare allogamica se executa prin ajutorul vântului. Plantele A. sânt caracterisate prin florile lor mici, puțin aparente din cauza reducțiunii pâna la complectă disparițiune a periantului; prin desvoltarea staminelor și stilului, așa ca antherele și stigmatul sânt eșite mult în aer; prin desvoltarea unei mari cantități de polen, care e format din fire netede, mai mult sau mai puțin mari, foarte ușor separabile, și cari ies din anthere sub forma de mici nouriși, ce se respândesc cu iuțeala în aer, ori de câte ori florile sau antherele au fost mișcate; în fine prin dispunerea stigmatului în florile femele așa, ca sa poata prinde ușor firele de polen mișcate de aer. Transportul polenului pe stigmat este înlesnit la pl. a. prin mai multe dispozițiuni, dintre cari însemnam următoarele: 1) firele de polen presinta doi saci laterali aeriferi, cari le face mai ușoare și le maresc suprafața, ce opun vântului; iar în florile femele nucelul emite un suc cleios, ce se gramădesce în forma de picături la extremitatea tubului micropilian, pentru a reținé ușor firele de polen; 2) prin dispozițiunea florilor barbatesci d'asupra celor femeiesci (Papura, Porumbul); 3) prin dispozițiunile din floarea sau inflorescënța barbatescă, cari permit celei mai slabe adieri de vânt sa misce floarea sau anthera și sa faca deci sa iasa nouriși de polen (s. e. la Graminee, antherele foarte lungi, eșite liber în aer, medifixe, foarte mobile pe virful subțire al stilului; la Rumex, floarea foarte mobila pe extremitatea pedicelului; sau o parte din inflorescënța [spiculețul la Briza] sau toata inflorescënța [Quercus, Corylus, Alnus, Betula, Populus etc.] e foarte mobila). La Quercinee, Betulinee, polinizarea e încă înlesnită, fiind-ca florile apar și se desvoalta înaintea frunzelor; 4) în fine prin mișcările antherelor când se deschide floarea (s. e. Parietaria, Celtis, Urtica etc., la cari, când floarea nu e deschisa, staminele au antherele întoarse și curbate în launtrul floarei; iar când floarea se deschide, staminul se îndreapta brusc împingând în afara antherei, cari se și deschid în acel timp și arunca polenul în aer sub forma de mici nouriși). [V.]

Anemos, (*grec., lat.* anemos) vânt.

Anemoscop, (*grec.*) instrument ce arată direcțiunea vântului. Se mai numesce și flamura de vânt.

Anencephalia, (*grec.*) monstruositate, care consista în lipsa creerului sau reducerea lui aproape totală la copilul nou nascut.

Anerio, *Felice*, școlar al lui Nanini și al lui Palestrina și succesor al acestuia ca maiestru de capela sub papa Clemente VIII.

Aneroid, (*grec.*) barometru metalic, fara lichid. O cutie de metal, aședată în alta mai mare.

Interiorul cutiei mai mari e în legătura cu aerul atmosferic, iar din cutia cea mica aerul este bine scos; paretele ei d'asupra este foarte fin și cu îndoituri în forma undelor. La crescerea presiunii aerului acest parete se cufunda, la scaderea presiunii se ridica și comunica această mișcare a sa cu un aparat de pârghii, aplicat pe mijlocul lui; iar acest aparat transpune mișcarea, după ce a marit-o, unui arătător, care se învîrte d'asupra unui cadran (cerc gradat). Numerii pe cadran și îndreptarea aratatorului se fac după mai multe date, observate la un barometru cu mercuriu, probat de bun. Aneroidele — deși nu servesc totdeauna date exacte — fiind ușor de transportat și ieftine, sînt foarte lățite.

Anerytropsia, orbirea pentru culoarea roșie, resp. incapacitatea de a distinge această culoare. V. Daltonism.

A nescire ad non esse, (*lat.*) term. de logica, concluzie eronată, care din necunoașterea unui lucru deduce la neexistența lui.

Anestesia, v. Anaesthesia.

Anești, (*Isvorul A-lor*), comună rurală în Roș. plasa Ocolu de jos, jud. Mehedinți; formează o com. cu satele: Petrișu și Valea-Hotului, avînd 1821 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor. Aici s'au descoperit urmele unui vechiu drum roman; în satul Petrișu se afla lignite.

Anethou, (*Pico de Nethou*) cel mai înalt pisc al Pireneilor, 3404 m. (V. Maladetta.)

Anethum L., (*bot.*) gen propriu sau subgen de plante dela *Peucedanum*, din familia Umbelliferelor, tribul Peucedaneae. Specia cea mai importantă e *A. graveolens L.*, mărara ul. originar din mediterana, ce se folosește în bucatarie. Fructele aromatice se întrebuințează în medicina, »semina v. fructus Anethi,« de același efect cu secăroana etc. De analogă întrebuințare e și *A. Sowa Roxb.* în Indostan. [A. Fr.]

Aneuria, (*Anervia*), lipsa de nerv, de intensitate.

Aneurysma, (*grec.*) dilatare anormală într'un punct oarecare al unei artere; vasul de sînge în acest punct are un calibru mai mare ca normal. Uneori fără cauza cunoscută, alteori se întempla în urma unei infecțiuni sau a unei înțepari sau raniri a arterei. A. poate deveni periculoasă, apăsînd alte organe importante sau prin aceea, ca crepă și cauzează o pierdere de sînge internă.

Anexare, anectare, (*lat.*) împreunare, adaugire. *Anex* se dice despre un lucru adaugat la un alt lucru principal ca întregire. S. e. Anexele unui raport, unui proces-verbal etc.

Anflare, pușcare în coaste asupra poziției inimicii ori a unei cetăți.

Angașabur, o ciorba favorită a Armenilor.

Angară, 1) ori ce fel de dare în bani, în natura sau în munca, datorita statului direct ori indirect; 2) rîu în Siberia, afluent al fluviului Jenisei, navigabil 2280 km. Afluenți: Irkut și Ilim. După împreunare cu Ilim A. poartă numele de Tungusca sup.

Angariae jus, (*franc. droit d'angarie*), dreptul părților beligerante de a folosi nai sau ori ce alte mijloace de transport pentru transportarea miliției, proviantului etc.

Angekokok, numele preoților eskimoși; sînt totodată vrajitori și medicii poporului.

Angelica L., (*botan.*) gen din familia *Umbelliferae*, tribul Seselineae, cuprinde plante erbacee vivace sau bisanuale, ce se referă la 18 specii, ce cresc prin regiunile temperate și subarctice ale emisferei boreale și prin Noua-Zeelandă. Prin părțile noastre se află *A. sylvestris L.* prin locurile umede din păduri, pe lângă paraie și prin fînațe. *A. Archangelica L.* (sau *Arch. officinalis Hoffm.*) (v. ac.) *A. sylvestris L.* ca și *A. Archangelica L.* are proprietăți stimulante, stomachice, carminative, antispasmodice. Semințele pulverisate se întrebuințează pentru a ucide păduchii capului. [Z. C. P.]

Angelica vox, numirea unui registru la organe.

Angelice, ord. de calugarii, v. Guastaline.

Angelici, *German*, patriarch al Sêrbilor, n. la 1822, † 1888 în Carloviț. A. s'a pregătit pentru cariera juridică, dar la 1848 s'a preoțit. La 1872 ajunse epp. de Bacica, iar la 1881, după ce administrase patriarhia doi ani, fû denumit patriarh în contra dorinței Sêrbilor. A. s'a silit sa puna constituția bisericească pe baze ierarhice; aceasta nîsuința, precum și vederile guvernamentale ale lui A., l-au adus în conflict cu opinia publică și cu congresul din 1885 și 1886, încât acesta ceruse, prin un memorandum adresat regelui. anovarea lui A., care era foarte nepopular la Sêrbi.

Angelino, soi de struguri din Spania; cei mai mari dintre strugurii roșii, boabele lungi de 3—3½ cm.

Angeln, ținut în Schlesvig-Holstein, lângă Marea Baltică, spre nord dela sinul Flensburg, 826 km²., 55,000 loc., orașul mai de frunte Kappeln.

Angelolatria, (*grec.*) închinarea la îngeri; cultul sau venerarea îngurilor.

Angelologia, (*grec.*) partea dogmaticii, care tractează despre îngeri.

Angelovici, *Anton*, primul mitropolit gr.-cat. din Lemberg; n. 1756. † 1812. A reorganizat diecesele gr.-cat. din Galiția.

Angelus sau *Angelus Domini*, o rugaciune, care în biserica apuseana se rostese zilnic dimineața, la ameași și seara la sunetul clopotului. Rugaciunea se compune din 3 »Ave Maria, carora se prenute câte un stich, ce amintese taina întrupării. Numele și-l are de acolo, ca stichul cel dintîiu se începe cu *Angelus Domini nuntiativ Mariae*. S'a introdus pe la începutul secl. XIV.

Angerman-Elf, fluviu în Svedia (284 km.), izvorește la granița norveg., percurge Angermanland și se varsă la Hernösand în sinul Bottnic; navigabil 104 km.

Angermanland, ținut svedian lângă sinul Bottnic, o parte din Län Westernorrland, 19,930 km²., între cari 1023 km². lacuri, 143,832 loc. (1889); în Svedia ținutul cel mai bogat în frumseți de ale naturii.

Angerona, la Romanii vechi dina teritorului cetății Romei; se numește și Diva A. și se identifica cu Acca Larentia.

Angers, capitala depart. franc. Maine-et-Loire (Anjou), lângă Maina, 72,669 loc. (1891); reședința unui episcop, industrie de țesături de in și bumbac (*lat.* Andegavum).

Anghel, *George*, unul din cei deșce secretari

ai adunării naționale din 3/15 Maiu 1848, ținute pe câmpul libertății dela Blaj; n. 19 Nov. 1807; a studiat filosofie și drepturi în Cluj. 1825 cancelist la tabla regească transilvana, 1828 advocat; 1832—34 a studiat montanistica în Schemnitz, 1835 a fost numit practicant montan la Zlatna, mai târziu jude montan în Mureș-Oșorhei, Zlatna, Oravița, apoi jude la Sepsi-Sân-Georgiu, Timișoara, Pesta și iar Timișoara. 1862 secretar aulic transilvan în Viena, 1866 consilier aulic în Cluj, în fine 1867 septemvir în Pesta sub presiunile baronului Ladislau V. Pop. 1869 a fost pensionat. A luat parte la toate mișcările vieții publice românești, la adunarea națională din 1848, la congresul național din 1863, la dieta din Sibiu din 1864 și la cea din Cluj din 1865 ca regalist. După pensionarea sa s'a retras la Sebeșul sas. (1873); † 6 Dec. 1887. Dela A. au ramas mai multe manuscrise de valoare istorică, mai virtos pentru studiarea evenimentelor din 1848, cari scrise se afla în arhivele din Blaj. [V. H.]

Anghel, Atanasiu, v. Atanasiu.

Anghel, familie bizantină, v. Isac A.

Anghelar, unul din cei șese învățacei ai marilor apostoli slavi Ciril și Metodiu. Acești șese învățacei, Gorazd, Clemente, Laurențiu, Naum, Sava și Anghelar, s'au retras din Moravia în Bulgaria, unde împăratul bizantin Mihail III. îi primi foarte bine. A. a fost și episcop în Bulgaria.

Angheliesci, 1) numele mai multor localități în România, j. Mehedinți, Putna, Vâlcea și Vlașca. 2) A. schit în j. Putna lângă com. cu aceeași numire.

Angheliescu, George, general în retragere, senator. Elev din I. promoțiune a școlii militare din București (1854—1856), își face cariera în infanterie, unde obține cele mai înalte grade ale ierarhiei militare. Colonel 1870, general de brigadă 1877, general de divizie 1883. În timpul războiului Independenței a comandat div. 3. de infanterie. La început A. e însărcinat cu paza podului dela Barboși; în urma este concentrat cu divizia sa la Giurgiu pentru a supraveghea cetatea Rusciucului și a garanta concentrarea Rușilor pe Dunare și trecerea fluviului la Zimnicea. Între 15 Maiu și 24 Iulie 1877 A. sta în observațiune pe țărmul drept al Dunării, spre a împiedeca trecerea Turcilor dela Bechet la Dessa; mai târziu recunoaște punctul de trecere dela Corabia, presidează la 12, 13 și 14 Aug. construcțiunea podului, trece apoi Dunarea și ia parte la atacul Griviței. După caderea Plevnei bombardează Belogrădiciul, ia Tatargicul dela Turci (12 Ian. 1878), înlesnind prin aceasta blocarea Vidinului, la care participă cu trupele sale. Ministrul de războiu în 1882. Senator dela 1882—1886. Comandant al corpului I. de armată dela 1883—1894. Mult timp președinte al comitetului de infanterie. Prin memoriile și proiectele sale asupra organizării armatei A. este unul din aceia, cari au pus baza actualei organizări militare a armatei române.

Anghina, (*grec.*) diferite morbururi de gât, acute sau cronice, precum: catar de gât, aprinderi foliculare sau mai adânci. Mai mult la oamenii tineri sau copii. Se ivesc de sine statatoare sau ca complicațiune la alte morbururi. **Simpptome:** durere în gât, tusa, fierbințeli, friguri. (V. Difteria și Amygdalitis.)

Anghina, țesătura din fire de bumbac colorată. Cuvântul se pare a fi o romanisare din *nankin*, numele chinezesc al unui fel de pânză proastă. (Etym. M. Rom.)

Anghinarici, numire populară dată plantei *Cynara Scolymus* L. (v. ac.)

Anghira, un fier, în cele mai multe cazuri lat, la capete încovoait sub 90° față de corpul principal și ascuțit. Se întrebuințează exclusiv la lucrări de lemnărie pentru a stringe diferitele piese între sine.

Anghirete, *anghilest*, *angherist*, *angheles*; așa numiau Românii manualul de cântări religioase, care se cheama pe grecesce *octoih*, iar slavonesce *osmoglasnic*.

Angiectasia, dilatația vaselor sanguinifere. V. aneurysma.

Angilbert, (*Engelbert*) sfântul, cancelarul lui Carol cel mare, numit în academiă aceluia Homer; 793 abate de Centula. † 814.

Angina pectoris, un complex de simptome, cari se aduc în legătură cu morbi de inima și arterii, cu beția etc. Se arată ca dureri neuralgice în piept, ce se continuă în brațul stâng, li-se adaugă apoi un simț de nimicire totală. Atacul durează câteva minute, cel mult o oră.

Angiogame, plantele la cari elementul fecundator (barbatesc) este învălît într'o membrană și este transportat de o putere externă până la elementul femeiesc, (s. e. toate Phanerogamele, adică plantele cari produc polen). [V.]

Angiograph, aparat pentru fixarea grafică a curbei pulsului.

Angiologia, învățătura despre vasele sanguinifere.

Angioma, tumoare (umflătura), formată din multe vase de sânge, reunite între ele prin țesut de legătură.

Angion, vas sanguinifer.

Angioneurosis, neuroasă a nervilor vasomotori (nervii vaselor purtătoare de sânge). La morbururi de nervi, creeri și de meduva spinării.

Angiosor, în botanică exprima un sor (v. ac.) închis într'un învălît (v. indusiu). format de o parte a frunzei (s. e. *Aspidium*, *Lygodium*, *Allosorus*, *Pteris*). [V.]

Angiosperme, în botanică dela Robert Brown cel mai însemnat și mai superior grup de plante, al caror caracter esențial este de a prezenta ovulele închise într'un ovar și de a înlesni fecundațiunea printr'un stigmat (v. Phanerogame). [V.]

Angiostenosis, strîmțarea țevii vaselor sanguinifere.

Anglaise sau *Angloise*, numirea franc. a jocului național englezesc *contry-dance*.

Anglarit, mineral, v. Vivianit.

Anglesey, insula (comitat) la malul nord-vestic al Wales-ului, despartită de continent prin canalul Menai, 783 km², 50,079 loc. (1891), teren productiv, mine de aramă. Capitala Beaumaris.

Anglesita, mineral, sulfat de plumb, se întâlnește însoțind galena.

Angli, seminițe germană veche, care își avea locuințele în Schleswig-Holstein; în secl. V. au trecut dimpreună cu Euiții și Saxonii în Engli-tera, unde au înteneiat provinciile: regatul Est-angliei, Northumbria și Mercia.

Anglia, v. *Englittera*.

Anglia nouă, (*engl.* New-England), partea nord-estica a Statelor Unite din America de nord, care cuprinde statele: Maue, New-Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode-Island și Connecticut.

Angliae jura in omni casu libertatis dant favorem, (*lat.*) proverb jurid.: Dreptul Englitterei în ori ce cas favorizează libertatea.

Anglicana, biserica, este biserica de stat din Englittera. Originea ei datează de sub domnia regelui Enric VIII, care în 3 Noiembrie 1534 s'a rupt de catra biserica Romei și a declarat de cap al bisericii pe capul statului. Bis. A. după învețatura ei e protestanta. În rit a pastrat multe dela biserica catolica. Capul ei e totdeauna capul statului, de present regina Victoria. În fruntea bisericii stă totuși arhiepiscopul din Canterbury, care poartă și titlul de primat. Fiind-ca bis. A. e guvernata de episcopi, în opoziție cu celelalte biserici protestante din Englittera, cari au organizație presbiterială, de aceea bis. A. se mai numește și episcopală. Afară de hotarele Englitterei și ale provinciilor ei numai în America de nord mai are aderenți.

Anglicani, aderenții bisericii anglicane.

Anglicisme, însușiri proprii de vorbire ale Englezilor, ce se observa când ei vorbesc limbii straine.

Angliciu, numire populara data plantei *Prinula officinalis* Jacq. (V. ac.)

Angloamerican, american originar din Euglittera.

Anglo-India, posesiunile britice în India estica.

Anglomania, predilecție pentru tot ce e englezesc. Contr. *anglofob*, ura în contra Englezilor.

Anglosaxoni, poporul compus din Anglii, Saxoni și Iuți, trecuți după tradiție mai întâiu pe la 449 sub Hengist și Horsa în Britania, unde Briții i-au chemat din șesurile de lângă Elba și Weser în ajutor contra Picților și Scoților. Lățindu-se din insula Thanet, ocupată mai întâiu, preste întreaga țeara, și întarindu-se prin noue cete din patria veche, au coplesit pe autohtonii celtici și le-au impus moravurile, limba și religiunea lor, dând țerii romanisate un caracter german. Aci formara 7 regate mici (heptarchia). În secl. VI și VII. au primit creștinismul, pentru lățirea caruia au lucrat mult calugarul Augustin, trimis de papa Grigoriu I., și misionari ai bisericii diu Scoția și Irlanda, independente de Roma. 827 împreună regele Egbert (Wessex) cele 7 regate în un stat puternic, numit Anglia = Engaland, din care Danezii cucerira multe părți, dar mai târziu învinși, fura împărțiți în 5 cetați și egal îndreptățiți spre a se contopi cu A. La 991 au cuprins țeara nouă invasiuni de Dauexi și numai 1041 ajunse iar pe tron un principe al A.-lor, Eduard III. După lupta dela Hastings (1066) țeara A.-lor cađu în posesiunea Normanilor, conduși de Wilhelm, iar națiunea A. dispărû spre a se contopi în decursul câtorva veacuri cu opresorii lor, formând poporul englez.

Limba anglosaxonă este o ramificațiune a limbei germane vestice (niederdeutsch), aproape de islandica; cu toate ca a împrumutat multe cuvinte britice, latine, franceze, daneze, totuși și-a susținut caracterul seu. Are forme gram. mai puține ca althochdeutsch. Vocalele sufer schimbări, consonantele sânt mai stabile. Alfred cel Mare a folosit-o primadata în scris, traducând pe Boethius,

Orosius, Beda etc. și facând începutul unei literaturi mai bogate ca a Germanilor de pe continent. Dela 1066 a fost suprimata prin limba Normanilor, cu care contopindu-se a produs limba eugleza. Mai multe urme a pastrat dialectul din sud-estul Scoției. Scrierea a eșit din us în secl. XII. Vocabular folosit de Bosworth. Londra 1868. Gramatica la I. Grimm (*Gr. germ.*, Berlin 1869). Cele mai vechi *producte literare* sânt poezii nerimate, cu aliterațiune (ca și poesia nordica și veche germana), rimele s'au folosit numai mai târziu. Cele epice sânt parte poporale, parte religioase. Resturi din poezii eroice s'au pastrat în eposul »Beowulf« din secl. VIII. Dela primirea creștinismului poarta și cuprinsul poeziei A.-lor caracter creștin. Legenda »Andrei și Elena«, »Iudita«, »Iuliana și Guthlac«, »Euthbert« (în »Analecta« de Thorpe). Asemenea prod. cuprind: »Codex Exoniensis« (Lond. 1842) și »Poetry of the Codex Vercellensis«. Din poeziile lirice (elegice) e remarcabil cântecul luptei dela Brunanburg (938). Atrăgetoare pentru caracterul poporal sânt Enigmele«. Prosa distractiva: traducerea cartii pop. »Historia Apollonii regis Tyri«. Ceealalta proză legi bis. și civile. (Schmid, Lipsca 1858). Scrieri teologice a compus Caedmon. Lui se atribuie: »Paraphrasa genezei (secl. VII.); calugarul Aldhelm traduse psalmii (709); episc. Egbert (718) mai multe cărți din test. n.; Beda (730) evang. lui Ioan, după alții toata biblia. O traducere a test. n. exista din secl. IX. ori X. după Itala. Afară de aceste: scrieri medicale, astronomice, istorice etc. Monumentele cardinale ale lit. angl. se cuprind în Biblioteca poeziei angl. de Grein (Gött. 1857—65, IV. tom.) și B. prosei angl. (Kassel 1872.) Cu filologia angl. s'au ocupat F. Junius (secl. VIII.), Thorpe, Kemble, Bosworth, Skeat, Sweet, Grimm, Leo, Grein etc.

[Dr. E. Cristea.]

Angola, ținut în Guinea inf., în sens larg posesiunile portugheze în Africa sud-vestica, sub riul Congo; se împarte în 3 gubernate: Angola sau Loanda, Benguela și Mossamedes; 809,400 km², locuitori sânt cam 2—5 milioane negri, în mare parte de religiunea rom.-cat. Capitala țerii este Sao Paulo de Loanda. Piedeca cea mai mare pentru dezvoltarea acestei colonii e clima nesauatoasa. Teritoriul acesta fu descoperit la 1488 de catra navigatorul portughez Diego-Cao și cu puțină întreprindere (1641—1648) a fost tot în posesiunea Portugaliei. (Cf. Monteiro [1875], Pinto [1888]).

Angora, vilaiet turc. în tenorului Asiei mici, 67,500 km², 775,000 loc. Capitala A., 40—45,000 loc. Turci și Armeni creștini; preste 80 moschee, comerțiu mare cu lâna Canelott (dela caprele de Angora), din care se fac țesături fine. A. este vechia *Ancira*, (v. ac.) La 621 a fost cucerită de Arabi, ajunse însa iarăși sub stăpânirea imperiului bizantin, pâna ca la 1360 a fost încorporata de Murad I. imperiului turcesc. În apropierea A.-ei s'a întâmplat învingerea cea mare a lui Timur asupra Turcilor sub Baiazet I. la 20 Iulie 1402, priu care acest din urma își pierdû tronul și libertatea.

Angoulême, arondisment frances, dep Charente, 1954.65 km², 139,093 loc., împărțiți în 7 cantoane și 36 com. Capitala A., lângă riul Charente, (1891) 36,690 loc.; reșed. episcopesc; locul nasterii Margaretei de Valois. Odinioara capitala comitatului

Angoumois, care la 1307 fù unit cu Francia. Principii din linia veche bourbonna au purtat dela 1714 titlul de »Principi de A.«

Angoulême, Louis Antoine de Bourbon, duce d'A., fiul cel mai mare al contelui de Artois, și dupa ce acesta ajunsse pe tron, Dauphin al Franței; n. la Versailles 1775, a emigrat la 1789 cu tatal său. Dupa prima restaurare a fost numit general-locotenent al Franței, și s'a dus în contra lui Napoleon, care venia scapat dela Elba spre Toulon, a fost însa parasit de trupele sale și facut prizonier, eliberat însa dupa 6 zile. 1823 a funcționat ca generalissim al armatei de intervenție în Spania și a primit titlul de principe de Trocadero. † 1844 în Görz. A fost casatorit cu unica ficia a lui Ludovic XVI. Maria Theresia Carola. (V. ac.)

Angra, capitala insulei portugh. Terceira și a ins. azorice; 14,000 loc. Aici a fost închis la 1667 reg. Alfonso VI.

Angraecum Thou., (botan.) gen din familia Orchideelor. tribul Vandaeae, cuprinde plante erbacee epiphite, cu frunze coriace sau carnoase, cu flori solitare, sau dispuse în racem, de ordinar albe, galbene sau verzi. Acest gen conține vr'o 25 specii, dintre cari cele mai multe cresc în Africa tropicala sau australa precum și în insulele Madagascar și Bourbon. Frunzele de Angraecum fragrans Dup.-Thauars, numite de indigeni Faham (Faam), sânt aromatice pentru ca conțin coumarina în celulele epidermei lor superioare; ele sânt întrebuințate de indigeni pentru infusiiu theiforme (10 grame pentru 1 litru apa fierbinte). Aceasta infusiune are proprietăți digestive, sudorifice și stimulante. Frunzele de *A. carinatum* Bast. sânt purgative și anhelmintice. [Z. C. P.]

Angra-Pequena, cel mai mare port în Africa sud-vostica germana.

Angrivarii, semenițe germana, ce locuia lângă riul Weser; contra lor a avut sa lupte și Germanicus în 16 d. Chr.

Angrosist, term. comere., v.-en gros.

Angström, (pron. ongström) *Anders Ionas*, fisician sved; n. 1814, a studiat în Upsala, 1842 a fost aplicat la observatorul astronomic din Stockholm, 1843 la cel din Upsala, de unde 1858 trecu la catedra de fizica de acolo, † 1874. S'a distins prin lucrarile sale spectralanalitice: »Recherches sur le spectre solaire Upsala 1868, »Sur les spectres des gazes simples« Upsala 1871.

Anguilla vulgaris, pesce, v. Hel.

Anguillulidae, o familie a viermilor filiformi cu corp de tot mic, la gât cu doue umflaturi. Unele specii petrec liber în apa ori pe uscat, altele sânt parasite în plante sau materii organice descompuse. Cele mai multe specii sânt atât de trainice, încât și dupa ce s'au uscat, pot sa reînvia, dacă se stropesc cu apa. Specia *Tylenchus scandens* Schn. = tritici, causeaza atacatele globos în graunțele grâului; graunțele atacat conține 8—10 embrionii de ai acestui viernișor; unde pot petrece ani de-a rândul, fara de a se nimici; ajungând un atare graunte în pamântul umed, larvele uscate reînvia, și ies dintr'insul, petruind încolțirile plapânde și sub scutul lor ierneața; primavara precum cresce grâul, așa se înalța și ele pâna ce ajung la spic, unde devenind mature, își depun ouele în pistilul florilor și apoi pier;

din ouă ies embrionii, cari produc tăciunele, și cursul evoluțiunii urmeaza ca mai înainte. *Heterodera Schachtii* petrece în radacinile napilor, cauzând mari stricaciuni; speciile *Rhabditis* deplin desvoltate traiesc liber în ape namoloase, iar ca larve în diferite animale. [V. B.]

Angusticlavii, la Romani acele persoane, cari aveau dreptul de a purta »angustus clavus« pe tunica. V. Clavus.

Angustisepte, v. Silicula.

Anhalt, ducat al imperiului german, consistă din 2 părți principale și 5 enclave; 2294 km², 271,963 loc. (1890); partea estica e șes traversat de Elba și Saale, foarte fecund, având o eminenta cultură de vite. Partea vestica, udata de Selke, e ținut muntos în Harțul inf.; economie de câmp și gradinarit; fabrici de zahar și bere, mine de argint, plumb, carbuni, sare. Constituție monarchica dela 17 Sept. 1859. La 1866 A. se declară pentru Prusia și la 1867 întră în confederația germana de nord, 1870 se încorporeaza imperiului german. Capitala Dessau. (v. ac.)

Anhidrida, mineral, sulfat de calciu; însoțesca gisemintele de sare; prin hidratare se transforma în gips.

Anhidride, (grec. = liber de apa), corpuri cari nasc din hidrați prin pierdere de apa și se reprodue combinându-se din nou cu apa, s. e. hidratul de calciu (Ca [OH]₂), pierdând apa (H₂O) da oxydul de calciu (Ca O) și Ca O + H₂O = Ca H₂ O₂. Acidul sulfuric (SO₄ H₂) pierdând H₂ O da SO₃, anhidrida sulfurica sau trioxydul de sulf. A.-le se nasc de obicei la temperaturi ridicate, sânt însa acizi, caror deshidratare se face deja la temperatura ordinară s. e. acidul carbonic ordinar nu se cunoasce decât ca anhidrida: CO₂ (Bioxyd de carbon). Acizii trecând în A. pierd cu desavârșire caracterul de acizi.

Anholt, insula în strîmtoarea Cattegat, 20 km², 170 loc., bance de nasip periculoase; cu far.

Anicetus, episcop de Roma (157—168). Sub el a venit Polykarp la Roma, pentru a se înțelege asupra timpului, când au sa se serbeze Pascile.

Anicet-Bourgeois, *Auguste*, dramaturg franc., n. 1806 în Paris, † 1871; a scris ca. 200 piese, multe dintre ele au fost și de 100 ori repetate, în parte sânt și acum piese de repertoriu.

Anicuța, (*Etna-A.*), sorginte de apa minerala în Rom., lângă satul Olanesci, valea Tisei, j. Vâlcea, apa atermala având o temperatura de 14.5° R.; în 24 oare da pâna la 4000 vedre. Ca substanțe fixe are: chlorur de natrium, sulfat de calce, de calce și de magnesie, carbonat de calce și de magnesie, hiposulf și iodur de natrium, și urme de phosphate.

Anidrosis, lipsa sudorilor.

Anihilare, nimicire, desființare, ridicare, abrogare.

Anilina, amidobenzol, crystalin, benzylamina, tenamina (C₆ H₅, Az H₃), a fost descoperit de Unverdorben (1826), estras fiind din Indigo. Fritsche o numesce *Anilind* (*Anil* numele portughez al Indigoului.) A. se gasesce în gudronul obținut la destilațiunea seaca a carbonurilor de piatra. A. în urma numeroaselor și importantelor derivate, dintre cari primul loc îl ocupa splendidele colori de anilina, a dat nascere la fabricațiuni în

foarte mari proporțiuni. A. în industrie se prepara din nitrobenzol, tratând A. cu părți egale de acid acetic sau acid chlorhydric și rosatura de fier în vase de tuciu. A. astfel obținut se purifica prin destilațiune și prezintă un lichid oleos, incolor, cu miros aromatic (analog cu cel al vinului), cu gust ardețor și aromatic, care și la -20°C . âncă e un lichid mobil. A. fierbe la 182°C . și aprins, arde cu flacara iluminatoare și fulminanta. A. e foarte solubil în alcool, eter, în oleuri grase și aromatice, iar în apă e foarte puțin solubil. A. disolva sulfurele, fosforul, camforul cu ușurință; nu disolva însă cauciucul. Chlorura de var produce cu A. o culoare splendidă violetă; asemenea chlorura de zinc, aurul, arsenicul, acid azotic, azotatul de mercur ș. a. la încălzire produc variate nuanțe de violet, chlorura de platina da o culoare galbena, chlorura de aur una bruna, chlorura de stibiu o culoare alba. Bichromatul de potasiu și acidul sulfuric da o culoare albastră etc. (V. colorile de anilina.)

Anilismus, complexul simptomelor înveninării cu anilina. mai cu samă la lucratori în fabrici de anilina, reu ventilate, prin inspirarea aburilor de anilina.

Animale. Corpurile din natura se deosebesc în corpuri brute sau anorganice, ca mineralele, și în corpuri viețuitoare sau organizate, ca plantele și animalele: de aici divisiunea corpurilor din natură în trei grupe numite: *regnul mineral*, *regnul vegetal*, *regnul animal*. Corpurile brute sunt formate din molecule, cari se dispun astfel între ele, încât materia, care resulta din compunerea lor, este solida, lichida sau gazoasă, volumul acestor corpuri nu crește decât prin juxtapozițiune, adeca prin depunere de molecule noue la suprafața lor. Corpurile organizate (plantele și animalele) se deosebesc de corpurile brute, fiind-că ele sunt constituite din protoplasma: o materie albumenoida ($\text{C}^{560}\text{H}^{400}\text{Az}^{87}\text{O}^{440}$), ale carei molecule se dispun în așa mod între ele, încât ea nu e nici solida nici lichida nici gazoasă, ci prezintă o stare intermediară între aceste trei, adeca e semilichida. Star-a aceasta de agregatiune înlesnesce protoplasma sa încorporeze molecule straine din mediul, în care traiesce; cu chipul acesta ea se nutresce, asimilează și desasimilează. Asimilează când transformă moleculele încorporate din mediul, în care traiesce, și le face la fel cu propria ei substanță. Desasimilează când da afara din ea moleculele, pe cari nu le poate utiliza. Protoplasma, prin faptul ca se nutresce, adeca că introduce în corpul ei noi molecule, își mărește volumul: crește; crescând, puterea aceea, care înainte de nutrițiune putea sa fie acumulată spre centru toate moleculele ei, nu poate sa le mai ție acumulate, dupa ce protoplasma s'a hranit și a mai introdus în ea molecule noi. Moleculele, ne mai putând fi reținute la un loc, se despart în două grameși, se segmentează sau se reproduc. Protoplasma mai este contractila, adeca are proprietatea de a se stringe, de a-și apropia moleculele ei unele de altele. Din constituția și proprietățile prot. resulta deosebirea între corpurile brute și corpurile organizate; pe când acestea din urma, fiind constituite din protoplasma, se bucură de toate proprietățile ei, adeca se nutresc, cresc,

se reproduc, sunt contractile și în urmă pier, corpurile brute, nefind constituite din protoplasma, nu se bucura nici de proprietățile ei vitale și prin urmare nu sunt vii, nici nu traiesc. Deosebirea dintre plante și animale este cu mult mai grea de precizat. Linné definiă plantele: corpuri organizate și vii, cari nu simț; iar animalele: corpuri organizate vii, cari simț și se mișcă. Simțirea însă la animalele inferioare, lipsite de sistem nervos, se manifesta prin mișcări atât de slabe ca și cea a plantelor, apoi sunt unele plante, cari prezintă fenomene de reacțiuni motrice, ce se pot considera ca manifestațiuni ale simțirii. Astfel este: *Mimosa pudica*, *Drosera*, *Dionia muscipula* etc.; la aceasta din urma frunzele prezenta pe fața superioara a limbului lor peri atâta de sensibili, că îndată ce sunt atinși, limbul se îndoaie în lungul nervăturii sale mediane și se închide. Mișcarea de asemenea nu poate fi luata ca criteriu de deosebire între plante și animale, fiind-că sunt animale inferioare, ca spongila, care nu se mișca din loc în loc, pe când sporii unor alge se mișcă înnotând în apă și evitând obstacolele ca animalele. Un timp s'a creșut că clorofilul, substanța careia plantele își datoresc culoarea lor verde, va pute servi ca un semn de deosebire între plante și animale; nici aceasta nu sta, de oarece sunt plante, ca fungile (ciuperca, mușegaiu etc.), cari nu prezenta de loc clorofil; apoi s'a creșut ca celuloza este o produțiune numai a celulelor vegetale, dar de când s'a gasit și între animale (tunicierii, al caror corp este acoperit cu o manta constituita din celuloza), nici acest caracter nu mai poate servi ca deosebire. Pentru a scapa de aceste dificultăți, pentru a stabili o clasificatiune raționala a corpurilor organizate, Haeckel a constituit un nou regn de organisme: regnul protistelor (*Le Règne des protistes* par E. Haeckel. C. Reinwald, Paris 1879), cu caractere neutre de plante și animale, regn, care cuprinde corpuri organizate monocelulare sau, în cas ca sunt pluricelulare, sunt nediferențiate în țesături. Din acest regn s'au desvoltat pe deoparte regnul vegetal, organisme pluricelulare diferențiate în radacini, tulpina și frunze, și regnul animal, organisme pluricelulare diferențiate cel puțin în două țesături, una care funcționează ca cavitate digestiva, entodermul, și alta care funcționează ca organ de simțire, ectodermul.

Lamarck a împărțit pentru întâia oară animalele, ținând sama de schelet și colona vertebrala, în: vertebrate și nevertebrate. Cuvier, luând în considerațiune mai mult sistemul nervos, le-a împărțit în urmatoarele patru grupe numite de el anbransaente.

I. *Vertebratele*, cu scheletul intern, musculatura externa, sistemul nervos central situat deasupra tubului digestiv, parte închis în craniu (encefalul), parte în canalul coloanei vertebrale (meduva); aparatul circulator central (anima), situata dedesubtul tubului digestiv.

II. *Moluscele*, lipsite de schelet, corpul moale, gol sau acoperit de o cochila monovalvă sau bivalvă. Sistemul nervos compus din ganglioni parechi, uniți între ei prin comisuri. O pareche merveaza viscerele (g. viscerali), o pareche or-

ganele de locomoțiune (g. pedali) și o pereche org. de simțire (g. cefalici).

III. *Articulatele*, cu corpul constituit din inele lipite cap la cap; părțile tari externe, musculatura internă; inima deasupra tubului digestiv; sistemul nervos dedesubtul tubului digestiv, consta din un lanț dnplu de ganglioni, ce înaintea până în dreptul esofagului, unde se desparte în două cordoane simetrice, cari se ridică unul de-a dreapta și celalalt de-a stânga lui, întrunindu-se în o pereche de ganglioni situați deasupra sa. Cordoanele laterale ale lanțului nervos, ganglionii cei dedesubtul esofagului și cei deasupra, formează cu toții împreună un inel numit inel esofagian, în mijlocul caruia se afla esofagul.

IV. *Radiatele*, necnoscându-se în timpul lui Cuvier sistemul lor nervos, el le caracterizează după arhitectonica lor: animale al căror corp se poate împărți în mai multe părți simetrice, în opoziție cu celelalte trei grupe, al caror corp nu se poate împărți decât numai în două părți simetrice.

Aceste patru grupe au suferit cu timpul modificări în urma cercetarilor de embriologie și anatomie comparată. Studiindu-se de către Johannes Müller și alții amphioux și ciclostomii, s'a constatat, ca deși prezintă caracterelor vertebratelor, astfel precum le-a dat Lamarck și Cuvier, totuși se deosebesc, fiind-ca nu au o coloana vertebrală, ci numai o simplă axă nesegmentată în vertebre (chorda). Fiind însă ca toate celelalte vertebre (pescii, dipnoi, batracienii, reptilele, paserile și mamiferelor), prezintă și ele în timpul dezvoltării lor pentru un timp foarte scurt corda dorsala, de aceea s'a dat o extensiune mai mare vertebratelor, adică s'a mai adăus pe lângă caracterelor date de Lamarck și Cuvier: animale cu corda dorsala. Tunicatele, pe cari Cuvier le considera ca molușce, astăzi fiind-ca s'a observat la unele din ele (apendicularia), ca un moment în timpul dezvoltării lor prezintă în regiunea cordala o corda dorsala, s'a constituit din ele o grupa independentă sub numele de Protovertebrate. Din articulatele lui Cuvier s'au scos crustaceele, insectele, arachidele și miriopodele și s'a făcut din ele o grupa sub numele de Artropodare, fiind-ca toate au picioarele articulate, iar anelidele, cari nu au picioarele articulate, s'au pus la un loc cu helminții (plathelminții și nematohelminții) și s'a constituit grupa Viermilor. La 1848 R. Leuckart a scos din anbransamentul radiatelor spongiile, hidromedusele, sifonoforii, ctenoforii și antosoarii și a format din ei grupa Coelenteratelor, animale lipsite de cavitare viscerală, cu un singur orificiu, care funcționează ca gura și anus, și cu un aparat digestiv, care funcționează și ca aparat circulator; iar asteridele, echinidele, ofiuridele, crinoidele și holuturiile le-a grupat constituind grupa Echinodermilor, animale cu cavitare viscerală, aparatul digestiv diferențiat de cel circulator, radiate în forma ca celenteratele și bilaterale în fond ca animalele superioare. Din animalele cele mai inferioare, monocelulare, s'a creat grupa Protozoarelor; tot așa precum în botanica din plantele inferioare monocelulare s'a constituit grupa Protofitelor. (Protofitele împreună cu

Protozoarele constituie regnul Protistelor.) (Cf. Haeckel, Systematische Phylogenie vol. I.)

Regnul întreg animal se împarte deci în următoarele opt grupe, tipuri sau philuri: 1) Protozoarele. 2) Coelenteratele. 3) Echinodermii. 4) Viermii. 5) Molușcele. 6) Artropodarii. 7) Protovertebratele și 8) Vertebratele. [Dr. N. Leon.]

Animalisare, 1) prefacerea nutremântului în substanța animală; 2) în industria textilă prepararea bumbacului pentru a primi culoarea (vapeala), precum o primesc lâna.

Animato, (*ital.*) termin musical = cu inima, însuflețit, cu vioiciune.

Animism, (*lat.*) sistem în medicină, care ia de principiu al vieții sufletul (anima). Conform acestui sistem morbu în sunt alta decât reacțiunea, lupta sufletului contra cauzelor boalelor. În antropologia modernă A. însemnează forțe sufletești, cari sunt cauza multor efecte, ce mechanic nu se pot explica. — A. se numește și credința în spirite și venerarea lor.

Anin, (Arin), numire vulgară dată plantelor *Alnus incana* Willd. (Anin-alb) și *Alnus glutinosa* Gaertn. (Anin-negru). V. Alnus.

Anina, colonie montanistică în Banat, v. Steyerdorf-Anina.

Aninoasa, numele mai multor localități în România; mai însemnate: 1) A., comuna rurală în pl. Gilortu, j. Gorj, compusa din catunele: A., Cornișanii și Bobaia, cu 1338 loc. agricultori. 2) A., com. rur. în pl. Rîurile, j. Muscel, compusa din catunele: A., Broșteni și Valea Siliștei, având o populație de 1133 loc. agricultori. Numele comunei vine dela padurea de anini (arini), ce a existat aici în timpurile vechi, din care se mai găsește și azi o bună parte. Din cele 2 biserici ale comunei, cea din satul A. a fost manastire de calgari, metoch al mitropoliei din București; ca biserică de mir s'a fondat 1678 de clucerul Pana Tudoran Vladescu (și jupănița sa Alisandra), care către sfârșitul vieții sale, s'a călăgarit, primind numele de Tudosie monachul; atunci el prefacă biserica de mir în manastire de calgari. La 1730 Daniil mitropolitul, care fusese egumen la A., a făcut manastirei turn și chilii pentru calgari, iar egumenul Mihail Tartășescu îi făcu paraclisul la 1778. Astăzi totul e ruinat, afara de biserica. Manastirea A. avea mai multe proprietăți însemnate. La 1821 în manastirea A. se întarira mai mulți arnauți din cei fugiți de la Dragașani. Vr'o 24 din ei fura prinși și omoriți de Turci, cari apoi detera foc manastirei. 3) A., vechiu schit în com. Cislau, j. Buzeu, care darimându-se, calgarii s'au retras mai jos, și după staruințele lor pe lângă D-na Neaga, spune tradiția, ea le-a zidit un alt schit, unde e acum manastirea Cislau.

4) A. (*Gura-Aminoasei*), com. rur. în pl. Pârscoivu, j. Buzeu, formată din catunele: Baceni, Botanu, Gura-Aminoasei, Rătesci, Țițărligu și Viforita, având 1260 loc., cari se ocupa cu agricultura pe o scara mai mica. În cătunul M. Botanu se găsește multa sare.

Anio, (acum Anișene, Teverone), afluent din stânga al râului Tibru, 110 km., isvorește din Monte-Cesaro și se varsă în Tibru 4 km. spre nord dela Roma. În cursul lui superior, nu de parte de Subiaco, se afla Peștera sfântă, în

care a petrecut sf. Benedict trei ani. În Licența (Digentia), un riu let lateral a lui A., se varsă și izvorul cel lîmpede »*Fons Bandusiae*« delă poalele lui Monte-Genuario (Mons Lucretilis), cântat de Horațiu, cunoscut Românilor din drama lui V. Alexandri »fântâna Blandusiei; în apropierea acestui izvor se pot vedea și acum remașite din villa Sabinum, proprietatea lui Horațiu. Lînga orașul Tivoli (Tibur) A. formează un caracter de 96 m.

Aniridia, absența totală a irisului. În unele cazuri este congenitală, în altele consecutivă unui traumatism pe globul ocular. Un ochiu aniridic se prezintă negru în tot câmpul ocupat, în stare normală, de iris; în unele pozițiuni el reflectă lumina, ca ochiul de pisică, și este superior de lumina, caci aceasta intră în el în prea mare cantitate.

Anis, numire dată semințelor de *Pimpinella Anisum* L. (v. ac.)

Anisometria, diferența măsurii de construcție între ambii ochi ai aceluiași individ. *Anisometrop* este acela, care are s. e. la un ochiu *myopie*, adică bulb-ocular cu axul antero-posterior mai lung decât cel normal, iar la celălalt *hypermetropie*, adică glob ocular cu axul antero-posterior mai scurt decât cel normal, ori chiar *emmetropie*, adică ochiu cu acel ax de lungime normală.

Anisophillie, (bot.) particularitatea ce se observă la ramurile plagiotrope (ramuri, cari cresc orizontal sau foarte înclinate pe tulpina verticală a arborilor), de a nu prezenta frunzele egale pe toate fețele lor; ci frunzele, cari cresc pe fața lor inferioară, sînt mai mari, au petiolul mai lung și limbul mai dezvoltat, cele cari cresc pe fața superioară sînt mai mici, iar cele, cari cresc pe fețele laterale (în planul orizontal al ramurei), sînt intermediare (Bradul alb, Fraxinus, Acer, Brssonetia papyrifera, Esculus etc.) Când frunzele sînt conipuse A. se manifestă prin deosebirea în numărul și mărimea folioalelor (Fraxinus etc.) A. se atribuie influenței gravitațiunii, care și-ar exercita acțiunea sa chiar de când se constituie mugurul. Aceasta reiese din experiențele lui Frank, care a constatat, ca, dacă se schimbă pozițiunea ramurei (se așează s. e. cu fața superioară în jos), A. se manifestă la început, când se deschid mugurii, ca și cum ramura nu ar fi fost schimbată din pozițiunea ei, pentru ca imediat, sub acțiunea actuală a gravitațiunii, să se schimbe și ea în raport cu schimbarea de direcțiune a ramurei. (Cf. Wiesner, Sitzungsber. der Akad. der Wiss. Wien, 1868; Frank, A. B., Bot. Zeitung 1868.) [V.]

Anisoplia fruticosa Fabr., gîndac din familia lamelicorniiilor, 8—11 mm. lungime, verde, peros.

Aniversar, ce revine pe fiecare an la zile fixe. *Di aniversară*, serbătorirea anuală a unui fapt însemnat, iubileu.

Anjala, *confederațiunea* nobilimei suedeze contra regelui Gustav III., încheiată la Anjala în Finlanda 1788, suprimată de rege la 1789.

Anjou, (pron. anju). *provincie* veche în Franța nord-vestică, 8975 km², 400,000 loc.; acum formează depart. Maine-et-Loire. Capitala era Angers (lat. Andegarum). *A. familia* veche a conților de A., s'a stins la 1060 cu Gottfried II., iar titlul a trecut la puternica familie Gatinais,

care a ajuns și pe tronul Englierei (v. Planta-genet); la 1204 regii Franței au recucerit provincia A., care a ajuns sub domnia fiilor lui Ludovic VIII., a lui Filip și apoi a lui Carol, întemeietorul liniei mai bătrîne a casei A., care ajunse pe tronul Siciliei și pe cel al Ungariei (v. Ungaria). Carol II., regele Siciliei, dete prov. A. ficei sale Margareta, când aceasta se casatori cu Carol de Valois, fratele lui Filip cel Frumos. Fiul Margaretei, Filip VI., ajunse (1328) rege al Franței și uni A. cu coroana, ridicându-l la rangul de ducat și dându-l fiului său Ludovic, întemeietorul liniei mai tinere a casei de A., care încă a ajuns pe tronul Siciliei, s'a stins însă cu Carol la 1481, iar ducatul A. se uni de nou cu coroana Franței. De atunci A. a rămas numai un simplu titlu, folosit de principii regali.

Ankerit, mineral, amestec de dolomie și de carbonat de fier și calciu în proporțiuni egale.

Ankogel, munte spre sud dela Salzburg, în partea est. a Tauerei înalți, 3253 m.

Ankyloblepharon, lipirea globului ocular de una sau de ambele pleoape. A. împedea mișcările globului ocular.

Ankyloglossum, viciu de formație constînd în aceea, ca limba este lipită de podișul gurei. *Ankylochilia*, lipirea buzelor deolalta (prin ceea ce se micșorează gura), sau de gingea. Se pot delatura numai prin operație.

Ankylosis, înțepenia unei articulațiuni. Se produce prin sudarea suprafețelor articulare, în urma unei inflamațiuni și imobilisării a mușchilor și tendoanelor, cari încungiuură articulația.

Anna, v. și *Ana*.

Anna de Austria, fca regelui Spaniei Filip III., n. 1601, s'a casatorit 1615 cu regele Franței Ludovic XIII., cu care avu doi feciori: Ludovic, ca rege al XIV., și Filip, întemeietorul casei de Orleans. După moartea regelui parlamentul a denunțit-o de regentă, contra dispozițiilor testamentare; A. a încredințat conducerea reginului favoritelui ei primministru Mazarin. † 20 Ian. 1666. Lit.: Freer, Anne of Austria (2 vol. 1866).

Anna Boleyn, v. Boleyn.

Anna Komnena, fca împ. bizantin Alexios I., n. 1083, a fost casatorită cu bogatanul Nikephoros Bryennios. † 1148. A scris renumitul op: »Annae Komnenae Alexiados libri XIX.«

Anna Perenna, după mitologia romană o țina în Ronia, care lînga Tibru a avut padurița sa și sacrariul seu. A. P. e țina nutritoare și fructuoasă de primăvara și dela ea s'a cerut sanatate, viața și îndestulare; e țina de luna schimbatoare și acuzi s'a imaginat ca ținera și frumoasă, acuzi baba bătrînă (pentru ca luna de pe ceriu în tot timpul unei acuzi e ținera când crește, acuzi e bătrînă, când scade). Ea a fost anoreza zeului Mars, care în anticitate — începînd anul cu Martie — a fost și zeu de primăvara, și serbatoarea ținei s'a ținut în 15 Martie, pe timpul primei lune pline în primăvara nouă, făcîndu-se petreceri de cântări, danț și beutura. [Atn.]

Anna Stuart, v. Stuart.

Annalina, *annalith*, numele de fabrică al gipsului macinat merunt, care se întrebunțează mai cu sama ca adaus la pastele pentru fabricațiunea hîrtiei.

Annapolis, 2 orașe în America nord.; 1) A. port în Scoția nouă, fundat 1605 de Francezi

sub numele Port-Royal; 3000 loc. 2) A. capit. prov. Maryland, 7000 loc., academie de marina.

Annelidae, v. Annulata.

Annenkov, 1) *A. Vasilievici Pavel*, scriitor rus, n. 1813 în Moscova, † 1887 în Dresda; a trait mai mult în stăinătate; s'a distins ca critic, apretând pe Turgeniev, Tolstoi, Pisemskij și Ostrovskij; a edat operele complete ale lui Pușkin; opul cel mai însemnat: »Vospominanija i kriticeskija ocerki» în 3 vol. 2) *A. Nicolaevici Mihail*, general rus, constructorul liniei ferate militare transcaspice; n. 1835 în St. Petersburg; a luat parte și în resboiul româno-ruso-turc la 1877/8; el a elaborat și planul liniei ferate siberiane; s'a distins ca expert și scriitor în ramul serviciului militar de trenuri.

Annia via, drum roman în Dacia, ducea dela Apulum (Alba-Iulia) pâna la Aegidiopolis sau Colonia Annia (după unii Enild), aștați Aiud.

Anno, metropolit și cancelar, v. Hanno.

Annominația, joc de cuvinte, când două sau mai multe vorbe de același cuprins se exprima în legatura sintactică, același cuvânt înșa figureaza odata ca substantiv, apoi ca adiectiv sau verb și vice-versa.

Annona, în mit. romană e đina rodului de preste an, e în societate cu đina Ceres și în mâna poarta cornu copiae. A. în limba comuna înseamnă rodul anual.

Annu, compusele cu A., v. și sub A nu.

Annulata, o clasa de viermi, cu corp cilindric sau turtit, compus din un mare numer de segmente (inele) similă, mult puțin observabile. Pielea e provăđuta cu tot felul de suplamente, precum: perişori, cărligute, ventuse și parapodii (picioare rudimentare), ce le serva ca organe de locomoțiune. La cele mai multe specii cavitătea bucala se deschide la partea ventrală, iar cea anală la partea dorsală a corpului; gura e armată cu maxile și gătul musculos. Respira preste tot trupul și multe specii prin branchii. Sângele colorat circula prin vase arteriale și venale și prin cavitățile corpului. Sexele sânt separate sau hermaphrodite; ouele le depun în liber ori le învelesc într'un cocon; în cursul desvoltării unele trec prin metamorfosa. Cele mai multe specii sânt marine, unele petrec în ape dulci, altele pe uscat ori sânt ectoparasite. Se divid în 2 orduri: 1) *Chaetopoda* cu grupe de perişori cu parecchia pe fiecare segment; perişorii sânt fixați în piele sau parapodii. 2) *Discophora* la extremitatea posterioară a corpului sânt provăđute cu ventusa. V. *Viermii*. [V. B.]

Annulus piscatorius, sigilul, cu care Papa în ceara roșie sigileaza brevele apostolice sau actele de mai puțină însemnatate. Se numesce așa, pentru ca cuprinde imaginea sf. Petru ca pescar.

Annunziata, **ordinul**. În onoarea și sub numirea Annunțiaunei s'au instituit în apus în evul mediu mai multe ordine religioase și militare, cum sânt: 1) ordinul Annunțiaunei de Savoia, ordin onorific, instituit la 1362 de catre Amadeu VI., conte de Savoia, sub numirea de ordinul colarului, reînolit la 1518 și consacrat P. S. Fecioare sub numele de Annunțiaune, ce îl poarta până în đina de ađi. Insemnele acestui ordin consista într'un colar cu brilante, de care atârna icoana Maicii Domnului, și constitue cea mai înalta distincțiune,

ce o dă regele Italiei ca șef al casei de Savoia. Pe colar e repetat mai de multe ori cuvântul FERT, însemnând: fortitudo eius Rhodum tenuit (taria sau curajul seu a pazit Rhodul), alusiune la vitejeasca aparare a acestei insule contra Turcilor pâna la 1522, când a cađut în mâinile sultanului Soliman II.; — 2) ordinul Annunțiatelor, fundat la 1500 în Bourges (Francia) de Ioana de Valois, fca lui Luđovic XI.; — 3) ordinul Annunțiatelor celestine, fundat în Genova la 1604 de Maria-Victoria Formaro. [Dr. D. Radu.]

Annuum, leafă, salariu, venit anual, intertenție anuală.

Anobium Fab., gândac, atacă și deterioreaza lemnele întrebunțate în construcțiune și pentru mobile. Face un șgomot tic-tac produs de loviturile capului său pe lemn.

Anodyna, medicament, leac, care alina durerile (s. e. opiu, chloroform).

Anomal, iregular. **Anomala**, în gramatica numele formelor iregulare.

Anomalia, ori ce abatere dela regula. În astronomie: distanța unghiulară a unei planete sau comete dela pereliul seu. Exista *A. adeverată și excentrică*, dupa cum se măsură unghiul respectiv prin raza vectoră sau prin raza elipsei. De cumva planeta s'ar mișca pretutindena cu celeritate uniformă, atunci unghiul format de raza vectoră și osia catra pereliu se numesce *A. medie*. Diferința dintre *A. adeverată* și cea medie se numesce »*ecuațiunea centrului*«. — *A. termică* e diferența dintre temperatura medie a cutarui loc și cea medie a laținei sale geografice.

Anona, Adams., (botan.) gen de arbori tropicali, ce aparțin familiei Anonaceelor și cresc în America și Africa. Fructele multor specii sânt comestibile, precum dela *A. squamosa* L., *A. reticulata* L., *A. cherimolia* Mill., *A. muricata* L. etc. Penultima se cultiva și în Europa sudică sub ceriul liber, s. e. lângă Malaga; ultima specie, originară din America, e respândită pretutindene sub tropi, ea exceleaza prin gustul delicios și marimea extraordinară a fructelor sale, ce ajuug pâna la 1½ kgr. [A. Pr.]

Anonacee, (botan.) numele unei familii de plante dicotiledone lignoase, tropicale și subtropicale — numai în America și temperat-boreale — înrudite cu Ranunculaceele. Genuri importante sânt: *Uvaria* L., *Unona* L., *Anona* L. ș. a. [A. Pr.]

Anonim, nenumit, fara nume. **Societatea anonimă**, soc. pe acții.

A non posse ad non esse, regula de probare; din împrejurarea, ca ceva nu poate exista, urmeaza ca nu exista. A posse ad esse non sequitur argumentum: din împrejurarea, ca ceva poate exista, nu urmeaza ca și exista în realitate.

Anonymus Belae regis Hungariae notarius (notarul anonim al regelui Bela), autorul celei mai vechi cronici a Ungariei Gesta Hungarorum. Cronica s'a pastrat în un singur manuscris dela începutul secl. XIV (din care dăm aci un facsimile), o copie necompletă a originalului, cuprindând numai originile Ungurilor și cucerirea Ungariei, cu luptele urmate pâna la 955. În prolog autorul spune, ca scrierea sa este cea dintâi cronica a Ungariei asupra originilor poporului și genealogiei regilor; iar mai departe (cap. 15), făcând

Didit magister iacopo plog in gesta hungarum.
ac quondam bone memorie gloriosissimi bele regis
hungarie notarius. H. suo dilectissimo amico uiro
uenerabili. et arte liberali scientie iubito. salutem
et sue pericionis affectum. Dū olim in scolari studio
simil' eideni et in hystoria riana qm̄ ego ē summo amore
cōplexi ex libris daretis frugū ceteroz q; auctoz sic a ma
gistris meis audiuerā. in unū uolumen p̄o hūo cōpilauerā.
pari uoluntate legerem. petisti a me ut sic hystoriam us
iam bellaz grecoz scripseram. ita et genealogiam regū
hungarie et nobiliū suoz qualiter septē p̄ncipales p̄sone
que herimoger uocant de terra scythica descenderunt. uel
qualis sit t̄ra scythica. et qualiter sit generat' dux almus.
aut quare uocat' aliū p̄ncip' dux hungarie a quo reges hunga
roz originem duxerunt. uel q̄t regna et reges s̄ subingauē
runt. aut quare p̄p̄s de t̄ra scythica egressi. p̄ nomina alie
nigenaz hungarū et in sua lingua p̄a mozerū uocant' ē scri
berem. p̄misi enī me facturum. s̄ aliis negotiis impedit' tu
e p̄sonis et mee p̄missionis tā pene etiā oblit'. n̄ in p̄ntas
tua dilectio debitū reddere monuisset. odenor ḡ tuc di
lectionis quāuis multis et diuersis hui' laboriosi sc̄i impe
dit' sim negotiis. facere tam agillius sum que facere uis
sisti. et sc̄dm̄ tradicionel' diuersoz hystorographoz diu
ne gr̄e fuit' auxilio optimū estimans ut ne posteris in
ultimam generationē obliuioni tradat'. Optimū ḡ dixi ut
uere et simplicit' ē scriberem. id legentes possint agnoscere
quorū res geste essent. Et si tam nobilissima gens hungarie
p̄mordia sue generationis. et fortia queq; facta sua. ex falsis fa
bulis rusticoz uel a garrulo cantu ioculatoz quasi sompnan
do audiret. ualde in decoz et satis indecent' esset. Ligo p̄o
āmo de certa scripturaz explanatione. et ap̄ta hystoriaz
interpretatione rerū ueritatem nobilit' p̄cipiat. felice ḡ hūn
garia. cui s̄ dona data uaria. Omnis enī horis gaudeat
de munere sui lit̄atoris. *Qua exordium genealogie te*

Transcriere întregită.

redictus magister Incipit prologus in gesta Hungarum.
 ac quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis
 Hungarie notarius N. suo dilectissimo amico, uiro
 uenerabili et arte litteralis scientie inbuto, salutem
 et sue petitionis effectum. Dum olim in scolari studio
 simul essemus et in hystoria troiana, quam ego cum summo amore
 complexus ex libris Darethis Frigij ceterorumque auctorum, sicut a ma-
 giftris meis audieram, in unum uolumen proprio stilo compilaueram,
 pari uoluntate legeremus, petisti a me, ut sicut hystoriam tro-
 ianam bellaque Grecorum scripseram; ita et genealogiam regum
 Hungarie et nobilium suorum, qualiter septem principales persone,
 que hetumoger uocantur, de terra scithica descenderunt, uel
 qualis sit terra scithica, et qualiter sit generatus dux Almus,
 aut quare uocatur Almus primus dux Hungarie, a quo reges Hunga-
 rorum originem duxerunt, uel quot regna et reges sibi subiugau-
 erunt, aut quare populus de terra scithica egressus per ydioma alie-
 nigenarum Hungarum et in sua lingua propria Mogerum uocantur, tibi scri-
 berem. Promisi et enim me facturum; sed aliis negotiis impeditus, et tu-
 e petitionis, et mee promissionis iam pene eram oblitus, nisi mihi per litteras
 tua dilectio debitum reddere monuisset. Memor igitur tue di-
 lectionis quamuis multis et diuersis huius laboriosi seculi impe-
 ditus sim negotiis, facere tamen aggressus sum, que facere ius-
 sisti, et secundum traditiones diuersorum hystoriographorum, diui-
 ne gratie fultus auxilio, optimum estimans, ut ne posteris in
 ultimam generationem obliuioni tradatur. Optimum ergo duxi, ut
 uere et simpliciter tibi scriberem, quod legentes possint agnoscere,
 quomodo res geste essent. Et si tam nobilissima gens Hungarie
 primordia sue generationis et fortia queque facta sua ex falsis fa-
 bulis rusticorum uel a garrulo cantu ioculorum quasi sompniando
 audiret, ualde indecorum et satis indecens esset. Ergo potius
 ammodo de certa scripturarum explanatione et aperta hystoriarum
 interpretatione rerum ueritatem nobiliter percipiat. Felix igitur Hun-
 garia, cui sunt dona data uaria. Omnibus enim horis gaudeat
 de munere sui litteratoris. Quia exordium genealogie re-

mențiune de o întâmplare din timpul regelui Andreiu I. (1047—1060), el adauga: cum se va spune în cele următoare. Tot pentru timpul lui Andreiu I. aflam cătore în cronica de Buda, cartile vechi *Gesta Hungarorum*, nume ce îl are și cronica lui A. Deci *Gesta Hungarorum* a lui A., care, după spusele autorului, cuprindea și «genealogia regilor», — pe când cele 57 capitule pastrate în o singura copie nu ajung nici până la Geisa, tatal lui Stefan cel Sfânt — avea în original și istoria regilor, adeverita ca existenta pentru timpul lui Andreiu I. Acest fapt este important pentru a stabili etatea autorului, chestiune mult controversata până acum.

Bela, al cărui fost notar (quondam boue memorie gloriosissimi Bele regis Hungarie notarius) se numesce A., e numele a patru regi ai Ungariei: B. I. la 1061—1063, B. II. la 1131—1141, B. III. la 1173—1196 și B. IV. la 1235—1270. Roesler (*Römânische Studien*, Leipzig 1871) și adepții lui, între cari mai ales Marezali (*Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Arpaden*, Berliu 1882), fac pe A. notar al lui B. IV., ultimul din regii cu acest uume. Aceasta parere, inadmisibila pentru mai multe criterii ale cronicii, cade prin faptul ca înainte de suirea pe tron a lui B. IV. exista în Ungaria o cronica numita «*Gesta Ungarorum*», din care calugarii Dominicani s'au informat despre vechea patrie resariteana a Ungurilor, înainte de a întreprinde misiunea lor predicatorie în acele parți. Extrasul dat ziua cea cronica în memoriul dominicanului Ricardus din a. 1237 asupra acestei uisuni săvârșite (Theimer, *Monum. Hung.* I., 151) corespunde întocmai cu partea respectiva din «*Gesta Hungarorum*» a lui A. și presinta lucruri, cari nu se afla în alta cronica ungureasca, afara de cea a lui A. Neputând admite ca A., concordând astfel cu extrasul dominican din o cronica «*Gesta Ungarorum*», ar fi utilizat o asemenea cronica anterioara lui, unde el însuși presinta cronica sa ca cea dintâiu cronica a Ungariei: trebuie sa sustinem, ca cea cronica existenta înainte de B. IV., cu nume și conținut ca cea a lui A., este însași cronica acestuia. În conformitate cu acest fapt mai mulți istorici de acum țin pe A. de notar al lui B. III., parere susținuta mai întâiu de Engel (*Commentatio de expeditionibus Trajani ad Dauubium et de origine Valachorum*, Vindobonae 1794) și Pray (*Historia regum Hungariae* tom. I., Budae 1801). Dar argumente directe pentru timpul acestui rege lipsesc.

Scind însa, ca cronica lui A. cuprindea și istoria regilor, probabil până în timpul seu, trebuie cercetat daca în celelalte cronici unguresci nu se afla urme din acea parte a cronicii și, prin aceasta, indicii pentru etatea autorului. În aceasta privința ne surprinde faptul ca în cronică ilustrata (*Chronicon pictum*, ed. Florianus, *Historiae Hungaricae fontes domestici*, vol. II.), scrisa în a. 1358 după isvoare mai vechi, partea despre domnia lui Bela II. și a fiului său Geisa II., care i-a urmat în domnie, are cu totul caracterul contemporanității. Vedita părtinire a croicaruului pentru acești doi regi, ostilitatea lui față în contra regelui Coloman (care orbise pe Bela II. și tatal seu Álmos) și în contra fiilor sei Stefan II. și Boris — în toata cronica singurul cas de nedevotament și ura față cu di-

nastia, — în fine expresiuni ca: «și pe dușmanii lui (Bela) i-a dat Dumnezeu de ocară până în ziua de astăzi» (cap. 64), aceste criterii arata invederat, că autorul original al acestei parți a cronicii era un curtean al regilor Bela II. și Geisa II. Cu Geisa II. (1141—1161), după care urmeaza în toate cronicile unguresci, o frapanta lacună până la Andreiu II. (1205—1235), se sfârșesce aceasta parte mai veche a istoriei regilor cu caracter contemporan pentru întâia jumătate a secl. XII. Stilul ei, cu descrieri de persoane după modele medievale despre istoria troiana, cum e descrierea lui Coloman (cap. 60), înfașșat ca un adeverat Thersites, are aceasta caracteristica comuna cu A., care deosemena împrumuta descrierea persoanelor sale din Istoria Troiana a lui Dares Phrygius ș. a. Și notarul lui Bela fiind, după spusele sale proprii, primul cronicar al Ungariei, el urmeaza sa fie acel cronicar contemporan cu Bela II. și Geisa II. Pentru timpul acestor regi cronica lui A. presiuta încă diferite alte criterii, pe lângă înrudire cu acea parte din cronica ilustrata, criterii, cari îl denota ca notar al lui Bela II.

Dupa toata probabilitatea A. a scris deci cronica sa în domnia lui Geisa II. (1141—1161), ducând-o până în timpul seu. Dar istoria regilor, constatata, cum am vedut, până în domnia lui Andreiu I., cu urme aflate în cronica ilustrata până în domnia lui Geisa II., unica copie ne-completa a cronicii lui A. nu ne-a pastrat-o, aceasta parte fiind cuprinsa în alte cronici posterioare. Pastrarea separata a parții dintâiu o mulțamim poate împrejurării, ca ea se deosebia de celelalte cronici, cari încep cu istoria Hunilor, adaugata pe la începutul secl. XIII. și urmata, după o scurtă narațiune a venirii Ungurilor, de istoria regilor. Faptul, ca istoria Hunilor lipsesce la A., este de asemenea uuul din argumentele pentru etatea lui mai veche. Partea pastrata, cuprindend cucerirea Ungariei și luptele avute cu popoarele aflate aici de Unguri, cu sciri mai bogate ca celelalte cronici, este importanta pentru etnografia și istoria Ungariei și Ardealului pe timpul venirii Ungurilor. În deosebi cu privire la istoria Românilor din Dacia, ea este cel mai prețios isvor istoric pentru acel timp. Autenticitatea scirilor lui A. în aceasta privința, contestata de Roesler și adepții sei, se confirmă prin cercetari mai recente. (Rohonyi, *A honfoglalás története*, Budapest 1895.) *Edițiuni*: Schwandner, *Scriptores rerum Hungaricarum I. Endlicher*, *Monumenta Apadiana*. Florianus, *Historiae Hungaricae fontes domestici I. Acad. Ung.*, Bela király névelten jegyzőjének könyve a magyarok viselt dolgairól, Budapest 1892, cu traducere și facsimile. [D. On.]

Anonymus Lugoshiensis, autorul necunoscut al vocabularului intitulat «*Dictionarium Valachico-Latinum*»; (v. ac.) după Hașdeu (*Etym. M. Rom.* p. 3113) a fost un Banașan din Lugoș și a trăit în a doua jumetate a seclului XVII.

Anophthalmos, lipsa înăscuta a bulbului (globul ochiului), de regula în ambele parți.

Anoplotheriu, gen de animale antediluviane (perioadul terțiar) din grupa pachidermatelor (s. e. hippopotamul). [M.]

Anopsia, orbire. Ochiul, care nu permite conducerea, se socotesce orb. Ori ce cauza care opresce

întrarea luminei în ochiu până la *retina* membrana din fundul ochiului, pe care se imprimă imaginile luminoase, și ori ce cauză, care a desființat partea nervoasă a ochiului (*retină, nerv optic*, ori *centrul vizual din creier*), este o cauză de orbire.

Anorchia, lipsa testiculilor.

Anorexia, lipsa apetitului, un simptom constant la morbiile cronice de stomac.

Anorganic, fără organe, fara viață; corpurile anorganice nu se deriva nici dela plante nici dela animale, ci sunt substanțe minerale.

Anorganologia, învățătura despre substanțele anorganice; aicea aparține mineralogia, geologia, chimia anorganică.

Anormal, abnorm, ce se abate dela regulă.

Anorthoscop, (*grec.*) aparat optic, inventat de fisicianul belgian Plateau (1836). A. consistă din două discuri așezate unul asupra altuia, cel de asupra intransparent, dar stratait de aperturi, al doilea transparent; între discuri se afla o icoana schimosită. Dacă înapoia aparatului se pune o lumină și discurile le învârtim cu regegiune în direcțiune contrară, pe lângă o anumită celeritate de învârtire, imaginea, prin aperturi, se va vedea regulată. Causa zace în durata impresiunii.

Anortita, mineral, plagioclasul cel mai basic, foarte bogat în calciu; mineral constituent al multor roce eruptive, s. e. diorite, diabase, gabrouri, basalte etc.

Anosmia, lipsa simțului pentru miros, este sau înăscută sau o urmare a paraliziei nervului olfactoriu. Se arată și la catar de nas, isterie etc.

Anost, (*grec.*) neplăcut, nesarat, fără gust.

Anquetii-Duperron, *Avram Hyacinthe*, orientalist, n. 1731, † 1805. La 1755 merse în India și după reîntoarcere își publică studiile sale în mai multe opuri, între cari: »Recherches historiques et géographiques sur l'Inde», »l'Inde en rapport avec l'Europe» ect.

Ansbach, (*Omolzbach*), capitala cercului bavarez Mittelfranken, lângă Rezat, 15,000 loc., țiguri însemnate de cai și vite. Mai înainte a fost capitala principatului A., care (1362) a ajuns în posesia burgravului Friedrich V. de Nürnberg, și dela desparțirea de Baireuth (1398) se numia țeara de sub munte. La 1415 a fost unită cu Brandenburgul, însă după o mai lungă unire cu Baireuth, la 1603 a devenit iarăși principat independent. Margravul Karl Alexander cedă principatul la 1791 Prusiei; la 1807 deveni posesiune franceză, iar mai târziu bavareză.

Anse, (pron. Angs), oraș în depart. francez Rhône, arondis. Villefranche, 2000 loc. Aci s'au ținut mai multe sinoade (1075 sub Grigorie VII., 1298 sub Bonifaciu VIII.)

Anselmus, v. Canterbury.

Ansgar, (*Angar*), sfânt, apostolul Nordului, n. 801 în Picardia, † 865. Chemat de împăratul Ludovic ca monach din manastirea Corvey, a predicat Evangelia cu mare succes în Dane-marca și Svedia, unde înființă și o școală de misionari; la 831 întâiul arhiepiscop de Hamburg, centrul pentru misionarii peninsulei scandinavice, iar la 848 a fost strămutat la Brema. A trait în toata viața din lucrul mânilor sale. Biografia lui v. în »Monumenta Germaniae historica» tom. II. și de Tappehorn (1863).

Anson, *George Lord*, (1697—1762), celebru admiral engles. Principalul fapt de arme al lui este capturarea unei escadre franceze, comandată de Jonquière (1746). A fost ministru de marina (prim lord al admiralității) în anii 1751 până 1756, apoi a capatat titlul de Admiral al Flotei. [Constant B.]

Anta, (*lat.*) stîlp lipit de zid, avînd o secție dreptunghiulară puțin eșită. Câte odata ia și numele de pilastru; acest nume însă se aplica mai mult la un stîlp liber de zid ca și o coloană, însă cu secție patrata în loc de circulară.

Antacida, (*lat.*) medicamente, cari reduc acreala în stomac, intestine etc.

Antagonism, rezistența, opozițiune. *Antagonist*, contrar, protivnic.

Antalkida, un spartan viclean; *pacea lui A.* (387 a. Chr.), încheiata cu intervențiunea lui între Persia și statele eline, puse capet războiului corintic și stipulă, ca orașele grecesci din Asia mica să rămână în atîrnare de imperiul persic, iar celelalte state eline sa rămână antonome. Cu executarea acestor stipulațiuni fu încredințata Sparta.

Antananarivo, capitala insulei Madagascar.

Antaios, după mit. greacă fiul lui Poseidon cu Găa (pământul), a fost un uriaș din Lybia. Pe strainii îi silea ca sa se lupte cu el, dar atîngînd pământul (pe mama sa) capeta puteri nouă, și pe toți luptătorii îi omoria. Hercules în luptă l-a apucat și l-a ținut tot sus în aer până ce l-a sugrumat, și nu l-a lasat ca sa atingă pământul. [Atm.]

Antaphrodisiaca, remedii pentru domolirea poftelor sexuale (bromul de potasa, camfor).

Antarctic, termin astronomic, sub care înțelegem regiunile din apropierea polului sudic. V. *Arctic*.

Antares, numele unei stele duple de gradul I. în constelațiunea scorpionului cu rectascensiune 245° 21' și declinațiune sudică 26° 8.5'. Se numesce A. (contra-Marte) din cauză ca lumina sa rosietica seamăna cu a planetei Marte.

Antarthritica, medicamente împotriva podagrei, artritei urice.

Ante, (*lat.*) prepozițiune = înainte.

Antecedent, anterior, ce precede. În aritmetica se numesce A. membrul prim în o rațiune, precum 5 în rațiunea: 5:3; al doilea membru (3) se numesce consecvent.

Antecedenta și consecenta, (*lat.*) expresiunea raportului de dependență, ce se constată: *real*, între cauza și efect; *formal*, între rațiune și consecenta. În *logică* se numesce antecedentă subiectul, dacă din acela reiese predicatul de sine. La un silogism premisele sînt antecedentii, conlusiunea consecenta. În *gramatică*: un substantiv ori un pronume pers., la care se referesce un pronume relativ, înca este antecedenta. În stilul periodic, protassa se considera ca antecedenta. [Pl.]

Ante Christum, (Ante Christum natum) înainte nasterii lui Christos.

Antedatatare, a pune la scrisori un dat anterior timpului, în care se fac.

Ante diem, înainte de ziua fixată, înainte de vreme.

Antediluvian, ce a existat înainte de potop.

Anteflexio, (*lat.*) încovoierea, încarnirea mitrei înspre înainte.

Ante meridiem, a. m., înainte de ameași.

Antemetica, medicamente în contra versării.

Antena, marina. V. Bompres.

Antenagiu, dreptul celui întâiu născut, în vechime introdus în genere, mai cu sama la popoare nomadice pe timpul patriarhilor. Întăiul născut e moștenitorul averii, el e capul familiei, de el trebuie sa asculte ceilalți frați. Acest drept l'a vândut Isav (Esau) fratelui seu mai mic Iacob pentru un blid de linte. Forma moderna a antenagiului este maioratul (v. ac.) [Dr. Lemény.]

Antene, (zool.) mustețele dela raci, insecte și miriapode; ele servesc la pipait și uneori la miros. O antena se compune din mai multe piese articulate între dinsele; forma A.-lor la insecte este foarte variată (filamentoasa, pectenata, în forma de ghioaga etc.)

Antennaria R. Br., (botan.) gen de plante dioice, altcum foarte înrudit cu *Gnaphalium* L. (v. ac.) din familia *Compositelor*, tribul *Inuloideae*. În țerile române se afla adese specia: *A. dioica* Gärtn. *A. plataginea* R. Br., *A. margaritacea* R. Br. ș. a., se cultiva la noi în grădini sub numele de imortele (v. ac.) [A. P.]

Antenor, dupa povestirea lui Omer a fost cel mai înțelept betrân din Troia, care mereu sfatua pe Troiani ca sa se împace cu Grecii, estradând pe Elena; o versiune însa spune, ca el ar fi tradat orașul. După deramarea Troiei s'a refugiat cu Heneții (Veneții) în Italia, unde a întemeiat orașul Patavium (Padua).

Anteoccupatio, (lat.) prevenire (v. ac.)

Antependium, (lat.) decorațiunea pereților frontali și laterali ai altarului.

Antepenultima, (lat.) silaba ce premerge silabei a doua dela capetul cuvântului, deci a treia silaba dela capetul cuvântului.

Antequera, oraș în provincia spaniolă Malaga (Andalusia), ca. 30,000 loc. Mare industrie de metasa și bavetas (flanela).

Anterior, în dreptul cambial: emitentul și persoanele, cari mai nainte au iscalit cambia și prin aceasta s'an obligat în calitate de giranți sau garanți (avalisti) ai emitentului, ori ai giranților, se numesc anteriori atât față de acela, care a girat-o sau a garantat-o mai târziu, cât și față de acela, care o posedă în calitate de giratar. Sub A. unui posesor cambial se înțelege seria întreaga a giranților (îndosanșilor) dela nemijlocitul girant al posesorului cambial până la emitent, care încă întra în șirul anteriorilor și e responsabil. (Cf. I. Socaciu, Dreptul cambial, pag. 67.)

Anteriores, (lat.) înaintași. predecesori, strabuni. *Anterioritate*, prioritate în timp.

Anteriu sau *antereu*, haină țeraneasca lungă până la brâu, încheiata de sus până jos cu un rând de bumbi, înflorita la piept, guler și mâneci cu gaitane de diferite colori, cu mâneci strimte înspre capet, unde se încheie prin trei bumbi. Tot A. se numesc și haina, ce o poarta preoții sub jubea, lunga până jos.

Anteros, în mit. greca finl lui Ares cu Aphrodite. Pâna ce Eros (la Romani Amor) e deul iubirii, mai ales în inima femeii, A. e deul de jubire, aretata din partea barbatului. [Atm.]

Antesignani, în legiuinile romane numele acelor ostași, cari aveau sa apere »signa» (semnele de

resboiu). A. au fost ostași aleși, înzestrați cu diferite privilegii.

Ante terminum, (lat.) înainte de terminul, înainte de ziua sau timpul statorit.

Anteversio uteri, v. uterus.

Anthela, oraș la intrarea Thermopilelor. Locul de adunare al Amphikyonilor.

Anthela, inflorescența cu aspect neregulat și fara contur general precis dela unele plante (Spiraea ulmăria, S. filipendula, diferite Juncacee). A. este considerată ca o cima multipară (*polichasium*), ale carei axe de diferite ordines la niveluri deosebite dupa axa de ordin imediat inferior, și cari scad în numar și dezvoltare catra partea superioara a inflorescenței. Acest fapt face pe unii botanisti sa considere A. ca o formă de panicul cu axe scurtate, în care axele externe se ridică mai sus ca cele interne. (Cf. Eichler, Blüthendiagramme I; Pax, Allgemeine Morph. d. Pflanzen, pag. 156.) [V.]

Anthelmintica, medicamente, cari sau omoară paraziții intestinali (limbrici etc.) sau îi ameteșc, înlesnind astfel delaturarea lor prin leacuri purgative. Filix mas, Punica granatum, Kousoo, Santonin etc.

Anthem, (engl.) compozițiune bisericească cu un text biblic, introdusa în biserica anglicană catra sfârșitul secl. XVI., luă o importanta dezvoltare mai cu sama prin Purcell și Händel. În Franția A. e o specie de dans popular, serbatorind sosirea primaverii.

Anthemis L., (botan.) gen din familia Composeelor, tribul Anthemideae, cuprinde plante erbacee, anuale sau perene, mai adesea odorante. Sânt cunoscute vr'o 80 de specii, respândite prin Europa și Asia occidentala precum și prin Africa boreala. În parțile noastre cresc mai multe specii, între cari însemnam pe *A. tinctoria* L. numita popular Iarbă de perina, Floare de perina; *A. arvensis* L., vulgar Romonița de câmp; *A. Cotula* L. (*Maruta Cotula* DC.) numita de popor Romonița puturoasa sau Marariul cânelui etc. Unele specii de A. sânt cultivate prin grădini ca plante ornamentale, așa este *A. nobilis* L., *A. purpurascens* DC. etc. *A. nobilis* L. se întrebuințeaza în medicina din cauza proprietăților sale stimulante, antispasmodice, datorite oleului esențial ce conține; aceasta plantă este în același timp febrifugă, din cauza unui principiu amar. *A. tinctoria* L., dupa cum arata și numele, conține o substanța coloranta (galbena): ceea ce face sa se și cultive în unele locuri. [Z. C. P.]

Anthera, (grec. înflorit), în botan. numele porțiunii terminale a staminei, în care se desvoalta firele de polen (microspori) și care s'a numit astfel, pentru că devine vizibila când floarea e înflorita (v. Stamina). [V.]

Antheredie, în botanică organul care da direct nascere la elementul sexual barbatesc. Se desvoalta prin urmare numai la plantele, cari se reproduc prin fecundațiune heterogamă și anume: Peronosporaele, Saprolegnieele, Monoblepharideele, dintre ciuperci; Vaucheria, Volvox, Eudorina, Sphaeroplea, Oedogoniee, Characee, Cutleriee, Tilopteridee, Dyctiotacee, Fucacee și Floridee, dintre alge; la toate Muscineele, Cryptogamele vasculare și Phanerogamele. A. poate fi constituita dintr'o singură celulă sau dintr'un

complex de celule. Când A. este formată dintr'o celulă, are forma sferică (Floridee, Dyciotacee); ovală (Volvox, Fucacee); turtită ca un disc (Oedogoniee); alungită (Monoblepharis); arcuită (Peronosporae, Saprolegniee), sau întoarsă în formă de corn de berbec (Vaucheria). Tot dintr'o singură celula e constituită A. la Phanerogame: sferică și externă la Gymnosperme, arcuită și internă la Angiosperme. Ori care ar fi forma, A. monocelulară este constituită dintr'un înveliș celulosic sau mai rar albuminoid (Angiosperme), un conținut protoplasmic, fin granulos, incolor sau colorat în verde sau galben (Alge), umplând complet cavitatea A. sau mai rareori lăsând în interior loc pentru una sau mai multe hidroplaste (Sphaeroplea), în fine un nucleu, adeseori foarte mare (Angiosperme) sau un număr variabil de nucleu (Peronosporae, Saprolegniee, Vaucheria). A. monocelulară provine direct din aparatul vegetativ și poate reprezenta un articol din corpul plantei (Sphaeroplea), sau un articol care se formează pentru acest scop (Monoblepharis, Vaucheria), sau o celula a talului (Volvox, Oedogonium), sau extremitatea unor ramuri simple ori puțin ramificate (Peronosporae, Saprolegniee) sau a unor ramuri foarte ramificate (Floridee), sau în fine a unor peri ramificați (Fucacee). Ele pot fi isolate (Vaucheria, Peronosporae etc.) sau alaturate în șir (Oedogonium) sau în suprafețe (Dyciotacee) ori în buchete (Floridee, Fucacee) și în aceste din urma cazuri pot fi externe, neînvelite (Floridee) sau închise în nișe adâncături ale talului, numite conceptacule (Dyciotia, Fucacee). Sau A. monocelulară nu provine direct din aparatul vegetativ al plantei, ci dintr'o mică plantă barbătească (prothal) eșita ea însăși dintr'un spor (microspor) și în acest caz producând o singură A. (Phanerogamele) ori 2 A. (Marsiliacee, Salviniacee) sau prothalul este eșit dintr'un zoospor (androspor) și în acest caz producând un număr variabil de A. (Bulbochaete, unele Oedogonium). Ori cum ar fi A. monocelulară, poate da naștere unui singur Antherozoid mobil (unele Oedogonium, Bulbochaete) ori imobil (Floridee) sau unui număr mai mult sau mai puțin mare de Antherozoi mobili (Monoblepharis, Vaucheria, Sphaeroplea, Volvox, Fucacee, Salviniacee, Marsiliacee) ori imobili (Dyciotacee), sau în fine A. da naștere unui tub fecundator, prin care se conduce protoplasma și nucleul bărbătesc (gonatoplasma) la elementul sexual femel (Peronosporae, Saprolegniee, Phanerogame). Când A. este formată dintr'un complex celular, poate fi externă, și în acest caz sferică (Characee, Sphagnum, Buxbaumia etc.), semisferică (Ferige, Equisetum, Selaginella), ovală (Hepaticae, Isoetes), alungită (Muschi), cilindrice (Cutleriee, Tilopteridee); ori A. poate fi internă și în acest caz sferică sau emisferică (Marattiacee, Ophioglossee, Lycopodium). A. multicelulară externă este constituită din două părți: a) dintr'un picior format de o celula (celula basilară sau basală) așezată în interiorul aparatului vegetativ, pe care se desvoaltă A. (Ferige, Equisetum), ori crescută în interiorul A. (Characee) sau piciorul mai mult ori mai puțin alungit e format din 1—4 șiruri de celule (Cutleriee, Tilopteridee, Muscinee) sau piciorul lipsese (Gymnogramme sulfurea, Pteris

serrulata); și b) dintr'o porțiune umflată terminală (A. propriu zisa) formată dintr'un singur șir de celule suprapuse, producând fiecare prin 4 bi-partiții succesive 8 celule mume ale Antherozozidilor (Cutleriee, Tilopteridee) sau e formată dintr'un înveliș și dintr'o parte centrală. Învelișul poate fi constituit dintr'un strat de celule poligonale (Muscinee, Equisetum), sau din opt celule tabulare (clape sau scutele) dispuse ca cadrantele unei sfere (Characee), sau din 8 celule dispuse 2 la basă, 4 pe laturi și 2 la vîrf (Selaginella), sau din 4 celule, 2 ventrale și 2 dorsale (Isoetes), sau din 4 celule laterale semiinclare, suprapuse în 2 inele și o celula superioară ca un capac (Osmundacee), sau din 2 celule laterale inelare suprapuse și o celulă capac (Pteris serrulata, Gymnogramme, multe Asplenium) sau dintr'o celula laterală inelară și o celulă capac (Aneimia). Porțiunea centrală este formată dintr'o celulă centrală (Ferige, Equisetum, Muscinee), sau din 2 celule (Isoetes), sau din 4 celule (Selaginella), cari produc prin divisiuni repetate celulele mume ale Antherozozidilor; sau porțiunea centrală e formată din 8 celule alungite în formă de mâner (manubrium) libere între ele, lipite cu un cap pe mijlocul unei celule de ale învelișului (scutelum) și cu celalalt cap întors spre centrul A., unde se termina fiecare cu câte o celulă (cap), care poartă la rîndul lor 3—8 celule mici (capete secundare), cari la rîndul lor poartă câte 3—5 filamente lungi, formate din celulele (câte 250) mume ale Antherozozidilor (Characee). A. multicelulară internă este formată dintr'una (Marattiacee, Lycopodium) sau 2 (Ophioglossee) celule centrale, cari produc celulele mume ale Antherozozidilor și dintr'unul (Marattiacee, Lycopodium) sau 2 (Ophioglossee) strate de celule superficiale, cari închid la partea superioară cavitatea A. Pareții laterali și cel basilar sunt formați de celulele vecine ale aparatului vegetativ. Ori care ar fi structura lor, A. multicelulare resulta dintr'o celulă periferică a aparatului vegetativ ordinar (Cutleriee, Muscinee) și pot fi isolate (Ricia, Iungermaniee) ori adunate în suprafețe (Cutleriee, Tilopteridee) ori pe conceptacole de forma și origine diversă (Marchantia, Muschi), sau A. multicelulare provin dintr'o celula periferică a aparatului vegetativ (prothal), ce rezultă din germinarea sporilor (Ferige, Equisetum, Lycopodium) sau a microsporilor (Isoetes, Selaginella), proveniți ei înșiși (spori și microspori) din aparatul vegetativ ordinar, frunzos. A. multicelulare dau în totdeauna naștere unui număr oarecare, adesea foarte mare, de Antherozoi.

[V.]

Antherozoid, în botanică desemnează elementul sexual barbătesc mobil și în acest caz proviedut cu cili vibratili, sau imobil și în acest caz lipsit de cili vibratili, cari se desvoaltă în antheredie, de unde este pus în libertate la maturitate. Când A. provine dintr'o antheredie unicelulară, reprezintă tot sau numai o parte din conținutul antherediei (după cum ea a produs numai unul sau mai mulți A.); iar când A. provine dintr'o antheredie pluricelulară, atunci el reprezintă în totdeauna întreg conținutul unei celule mume (a Antherozozidilor) rezultată din divisiunea celulei sau celulelor centrale (v. Antheredie). A. se desvoaltă prin renovație celulară (v. ac.) to-

tala sau parțiala, adică tot conținutul celei mune sau al antherediei monocelulare, ori fiecare parte din conținutul ce este adunat în jurul unui nucleu din antherediile monocelulare, cari produc mai mulți A., se contractează eliminând mai toate substanțele nutritive (fire de amidon, hidroplaste etc.) aglomerate în protoplasma celei mune sau a antherediei monocelulare, și conservând foarte puține din ele sub forma de granule sau de visicule destinate a nutri A. în scurtul timp, în care se bucura de o vitalitate proprie. Când A. sînt inobili (și în acest cas le putem da numele de *antherospori*) conținutul antherediei sau porțiunea de conținut, din care provin, se dispune ca și într-o celula (de care nici nu se deosebesc decât prin lipsa unei membrane), adică în prejurul unui nucleu central foarte aparent și de forma sferică sau ovală, după cum e și corpul A. se așează protoplasma într'un strat continuu, și cu un aspect mai mult sau mai puțin hialin (Dyctiotacee, Floridee). Când A. sînt mobili (*Antherozoidi* propriu zîși), adică când prezintă un corp și cili vibratili, atunci conținutul celei mune sau porțiunea din conținutul antherediei unicelulare, din care deriva, se dispune în chipuri foarte diferite, cari remintese foarte puțin sau nu reamintesc de loc dispozițiunea dintr'o celula. Astfel A. mobili pot fi: ovali sau triunghiari, cu un lung cil posterior (*Monoblepharis*); conici, cu extremitatea posterioară umflată, rotunjită, și cu extremitatea anterioară ascuțită, hialina, cu un punct roșu lateral (așa numitul ochiu) și cu 2 cili vibratili la vîrf (*Sphaeroptea*, *Volvox*, *Eudorina*) în forma unui con întors în arc, cu 2 cili anteriori (*Selaginella*), ovali, elipsoidali ori piriformi, avînd pe o latură catra extremitatea anterioară sau catra mijlocul corpului un punct roșu în dreptul caruia se însera 2 cili, unul dirijat înainte, altul înapoi (*Vaucheria*, *Tilopteridee*, *Fucacee*, *Cutleriee*), ovali cu foarte numeroși cili dispuși în lungul unei circumferențe și formînd un fel de guler mobil în jurul extremității anterioare a A. (*Oedogoniee*); sau în fine A. au corpul alungit și subțiat ca un fir și resucit în spirala, cu o spira și 2 cili vibratili la capul anterior (*Hepaticee*), cu mai multe întorsături de spira și cu 2 cili (*Muscinee*, *Lycopodium*) sau cu mai multe spire și cu numeroși cili inserați în smoc la extremitatea anterioară ori pe prima jumătate de spira (*Ferige*, *Equisetum*, *Hydropteridee*, *Isoetes*). Corpul A. este în totdeauna constituit numai din nucleul celei mune sau dintr'unul din nucleii antherediei (afara de *Monoblepharis*, la care corpul A. e format și din protoplasma), care se alungesc (pentru A. eliptici și ovali) sau se alungesc subțindu-se la un cap, rămînînd drept (A. piriformi și conici) ori curbându-se (A. conici arcuiți), sau nucleul se alungesc subțindu-se în tot lungul seu și se resucesce ca un rac de soos dopi (A. spiralați); iar protoplasma celei mune sau porțiunile de protoplasma adnate în jurul nucleilor din antherediile monocelulare, se desfac, în partea lor periferică, în fire subțiri și lungi, cari constituiesc cili vibratili ai A., iar în partea lor centrală constituiesc o vesicula apoasă, cu puține granulațiuni, și care se desparte de corpul A. când acesta iese afara din antheredie sau după ce a fost purtata cîtva timp de

extremitatea posterioară a A. Odată ieșiți din antheredie, A. se mișcă, cu ajutorul cililor, foarte repede în lichidul ambiant (apa) descriind o linie spirală (A. spiralați) sau un con, a carui basa e descrisă de extremitatea posterioară, lipsită de cili, a A. Când A. prezintă și un cil posterior, atunci acesta servă pentru cărma, iar cel anterior pentru mișcare. (V. fecundațiunea heterogamică.) (Cf. Schacht, *Die Spermatozoiden in Pflanzenreich*. 1864; Rose, *Ann. acad. d. Sciences*, Paris 5 ser., T VII. et *Bull. Soc. bot. de France* 1864—65; Strassburger, *Jahrb. für wiss. Bot.* VII.; Guignard, *Revue générale de Bot.* I., 1889.) [V.]

Anthesa, periodul normal de înflorire a plantelor. Pentru plantele cari cresc în România și provinciile circumvecine, A. corespunde în general cu prima jumătate a periodului de vegetație anuală. Incepe primavara, în Februarie sau Martie, (multe Liliacee, Ranunculacee, Papaveracee etc.) și sfîrșesc cu prima jumătate a lunii Iulie. Sînt însă unele plante, a caror A. are loc toamna (*Colchicum*, *Gagea* etc.) A. depinde de condițiunile exterioare. Ea este accelerată când planta este slab nutrită, precum și de căldura și uscaciune. Din contra este întîrziată când planta este bine nutrită, sau e în frig ori prea mult udată. Pentru aceeași planta A. variază cu latitudinea. După indicațiunile lui Schübler fiecare grad de latitudine ar întîrzi A. cu patru zile. În raport cu vîrsta plantei A. poate să aiba loc în primul an de vegetație (*plante anuale*), sau în al 2-lea an (*bisnuale*), sau după mai mulți ani (*plurianuale*). Ea poate să aiba loc numai odată în viața plantei (*monocarpice*) sau de un număr de ori nelimitat (*plante polycarpice*). [V.]

Anthocyanina, substanța colorantă, azotoasă. Se găsește în soluție în hidroplastele celulelor din florile, fructele, tulpinile sau radacinele colorate în roșu, violaceu, violet sau albastru. Variațiunea de culoare se datorează reacțiunii sucului hidroplastelor. Când sucul e alcalin A. e albastru sau violetă, când sucul e acid A. e roșie. Experimental se dovedește acidifiînd sau alcalinisînd extractul apos de A. (din sucul de sfeclă roșie, varza roșie, florile de panselă etc.) Într'un exces de alcali, extractul apos devine verde. A. se pare că se desvolta în plante dintr'un tanin incolor (cf. Wigand, *Die rothe u. blaue Färbung* etc. *Bot. Hefte* II. 1887; Pick, *Bot. Centralblatt* Bd. XVI.) sub influința mai ales a luminei. De altfel rolul A., cît s'a putut dovedi experimental, este multiplu. Așa A. servă: 1) ca parasol, pentru a protege părțile verzi ale plantelor contra luminei solare prea vii (de aceea se desvolta: în ramurile și frunzele tinere, cari apoi devin verzi; pe fețele frunzelor, ramurilor și frunzelor, cari privesc lumina etc.); 2) pentru a transforma razele luminoase ale soarelui în raze calorifice, (de aceea se desvolta unde temperatura e scăzută: primavara în frunzele și ramurile, cari încep a se desvolta; toamna în frunze și extremitățile ramurilor; în frunzele plantelor perene, cari persista și iarna, cum: *Sempervivum tectorum*, *Hedera Helix*, *Mahonia aquifolium* etc.); pe fața inferioară a frunzelor unor plante, ca *Hydrocharis Morsus ranae*, *Cyclamen Europaeum*; pe fața inferioară a frun-

zelor celor mai de jos, despre pământ, la diferiți arbori și arbuști; în fine la plantele de câmpie când se cultiva în munți, precum și la mai toate plantele alpine); 3) pentru a înlesni transformările și deplasările substanțelor plastice în fasciculele conductoare, (petiolul și nervurile de *Salix*, *Polygonum Fagopyrum* etc.) A. apare încă marginind ranele sau părțile bolnave al frunzelor și fructelor, precum și la multe plante constituind varietăți roșii (s. e. fagul roșu, alunul, sorbul, varza, sfecla etc.), fara să se poata însă spune cauza apariției sale. Același lucru, când A. apare la întuneric (în florile de *Crocus vernus*, *Scilla sibirica*, *Tulipa gesneriana*, cultivată la întuneric, și natural în frunzele interne din capățina de varza roșie, în parenchimul intern din radacina de sfecla etc.) (Cf. Kerner v. Marilaun: *Pflanzenleben* II. pag. 504; Kny, *Atti del Congresso Botanico internazionale di Genova* 1892.) [V.]

Anthodium, nume botanic special aplicat pentru anumite *Compositae* (v. ac.)

Anthologia, (*grec.*) în botanica: descrierea florilor, colecțiune de flori sau aretarea semnificațiunii lor alegorice. În înțeles figurat: Colecțiune de poezii. Grecii s'au ocupat de timpuriu cu adunarea de inscripțiuni, necesare la compunerea istoriei. Poetul Meleagros din Gadara (Siria) a fost primul, care a cuprins (cau la 60 a. Chr.) în o «cununa» epigrame și poezii erotice de ale lui și de alți 46 autori (*Archilochos Alkaios*, *Anacreon*, *Simonides*, *Sapho*, *Erinna* etc.) Alte colecțiuni au facut *Diogenianos* din *Heraclia*, *Straton* din *Sardes*, apoi *Agathias* (secl. VI. d. Chr.) Din aceste col. pierdute a extras în secl. X. *Constantinos Kephala* din *Constantinople* cele mai reușite produse într'o A. noua, din care a aflat *Salmasius* la 1606 un manuscris complet în o bibliotecă din *Heidelberg* (datat mai în urma la *Paris* de *Dübner*, 1864—72, 2 tom. »*Anthologia graeca*» etc.) Traducțiuni germane au facut *Jacob* în »*Viața și arta bețanilor*» (*Gotha* 1824) și *Herder*. Cuprinsul acestei A. este foarte variat (preste 300 autori) și formează o comoara neprețuită atât în ce privește limba, istoria și moravurile Elinilor în diferitele perioade, cât și din punct de vedere poetic. Ea ne-a pastrat produse, pe cari altcum nu le-am cunoaște. După modelul grecesc s'a furniat și o A. latina. Basa a pus-o *Iosif Scaliger* cu *Catalecta veterum poetarum* (*Leiden*, 1573, 1595 și 1617). După el *P. Pi-thöus*: *Epigrammata et poemata vetera e codicibus et lapidibus collecta*. (*Paris* 1590, ultima data *Genf* 1619.) Colecțiune bogata, dar puțin critica, este: »A. latina» de *P. Burmann jun.* (*Amsterd.*, 1773, 2 tom.) *Meyer* a cercat a separa produsele vechi de cele noue în »A. veterum latinorum epigrammatum et poematum» (*Lipsca*, 1835, 2 tom.) Prima colecțiune critica e »A. latina» de *A. Riesel*, (*Lipsca*, 1869—1870) cu 942 poezii pastrate în manuscrise. Valoarea artistica a acestor produse e diferita. Unele sânt adeverate margaritare de poezii latine, altele mediocre și rele. *Bücheler* promite o colecțiune de inscripțiuni metrice. Bogata în A. este literatura arabă, persica și turcească. Cunoscuta e *Hanâsa* araba. Psaltirea încă e o antologie. Din literatura română merita amintire: *Antologia* de *I. Manlu*.

[Dr. E. Cristea.]

Antologion, (*grec.*) florilegiu, carte liturgică, în care se cuprind excerpte din cântările solenne prescise la serbatori mai alese, precum și rubrice sau tipicul acelor cântări sacre.

Anthos, (*grec.*) floare.

Anthoxanthina, substanță coloranta vegetala, roșie sau galbena-roșcătă. Se gasește împregând chromatoforii (v. ac.) în forma de discuri rotunđite sau colțuroase ori stelate, din fructele carnoase (boabe = bace) colorate în roșu (patlagele roșii, ardei, fragi, scorușe, în fructele de *Lycium*, *Lonicera*, *Solanum dulcamara* etc.), din antherediele roșii dela *Characee* și *Muschi*, din arilul dela *Taxus baccata* etc. Se poate extrage cu alcool. Soluția alcoolică prezinta un spectru identic cu al *chlorophillei*, din care și provine A., de oarece la început fructele sânt verđi, colorate prin *chloroplaste*, și numai când fructele se coc devin roșii, *chloroplastele* devenind *chromoplaste* cu A. Odata dezvoltata în planta, A. nu mai încearcă nici o transformare ulterioara. Ea serva pentru a pune în evidența fructele, ca sa fie veđute și mâncate de animale. Aceasta pentru asigurarea și înlesnirea desiminațiunii semințelor. (Cf. *Courchet*, *Annales de Sciences Naturelles*, *Paris*. 7. serie, tom. 7.) [V.]

Anthoxantum, (botan.) gen din familia *Gramineelor*, tribul *Phalarideelor*, cuprinde plante aromatice cu panicula terminala, cu ramurile scurte și spicule dese. Spiculele sânt uniflore. Glumele inferioare 2 persistente, acute, mucronate sau cu arista de tot scurta, cele 2 intermedie dorsal sau basilar aristate. Floarea conține numai doue stamine. Speciile acestui gen cresc mai ales în Europa, una se afla și în Asia și America temperata și boreala. *A. odoratum* L. e respândit în România pe câmpii și pașuni pretutindene până în regiunea alpină și e cunoscut sub numele de paragina sau vițelar. [A. Pr.]

Anthozoari, (*coralieri*), clasa din coelenterate (zoophite), cuprinde animale cari traiesc în mare ca persoane isolate (rosele de mare, actinia), sau în colonii arborescente ca coralierii (v. coralii).

Anthracen, (*Paranaftalina*, *Reten*), o hidrocarbura ce se afla în gudroanele obținute la destilațiunea carbonilor de piatra (0'50—1%), din cari se extrage prin destilațiune fracționata; (produsele ce destila între 270—300° C. dau o massa cristalina, A. brut). A. servește la fabricațiunea alizarinei artificiale, de mare importanta industrială.

Anthracit, carbune fosil conținend mai mult de 90% carbon; luci vitros, chiar ceva metalic, culoarea e un negru cenușiu, casura concoidala; arde greu, fara fum, cu flacara slaba, da însă o caldura intensiva. Greutatea specifica e 1'4—1'7. Duritarea 2—2'5. Se gasește în straturi, cuiburi sau lentile în siluric, devonic, carbonifer sau permic; însoțesce uneori ulia. Alpii, Carpații români, (*Scheela*, *Dragoesci*, *Stancesci*), *Banat*, *giseminte mari* în Rusia, China, *Pennsylvania*, *Rhode Island*, *Massachusetts*. Combustibil foarte apreciat și întrebuințat în metalurgie.

Anthracometru, aparat inventat de A. de *Humboldt* pentru determinarea acidului carbonic în aerul atmosferic.

Anthracosis, afecțiuni pulmonare produse prin inspirarea și gramadirea de pulbere de carbuni etc. în diferitele părți ale plămânilor. Patimesc

de astfel de morbi mai cu samă lucrătorii din felurile fabrici și ateliere.

Anthracotherium, un animal (pachyderm) fosil, mai de aproape înrudit cu ipopotamul și porcul. S'a aflat în straturile de carbuni terțiar ai Piemontului și Germaniei de vest.

Anthrax, un fel de buboiu. Pe când buboaiile comune se marginesc numai la o inflamare circumscriptă a pielii și cel mult a țesăturii subcutane, la A. inflamațiunea și gangrena ia extindere mai mare, atât în periferie cât și afundime. De multeori e concomitat de simptome grave; ba causează și moartea. Se ivesce pe diferite părți ale corpului. Mai periculoase sânt cele de pe față și ceafa. Este morb contagios cu deosebire la vite cornute, cai, porci, oi etc.; dar atacă și pe om. E cauzat de bacillus anthracis.

Anthrenus, gândac lung de 2-5 mm., negru, cu pete galbene neregulate. Larva are lungime de patru milimetri; culoare albicioasă, cu peri galbeni pe ea, cei din partea posterioară terminați în formă de sageți. A.-ii adulți traiesc în locuințele noastre, dar mai cu samă în mușee, larvele lor rod insectele din colecțiuni, penele păsărilor împăiate, pielea mamiferelor și cadavrele mumificate.

Anthriscus, Hoffm., (botan.) gen din familia Umbelliferelor, tribul Ammineae, cuprinde plante erbacee, anuale, bisanuale sau mai rar perene. Florile sânt albe mai adesea polygame. Acest gen conține vr'o 10 specii, răspândite prin regiunile temperate sau subtropicale ale emisferei boreale. În România și în țerile vecine cresc mai multe specii, dintre cari însemnăm: *A. silvestris* Hoffm. prin livezi, prin poieni și pe marginea pădurilor. *A. Cerefolium* Hoffm. (*Scandix Cerefolium* L.) numit popular Așmațui, Hațmațuchi, crește pe lângă garduri, prin livezi și pe marginea pădurilor. *A. vulgaris* Pers. etc. Prin grădini se cultivă *A. Cerefolium* Hoffm. din cauza frunzelor sale aromatice, cari se întrebuințează în bucatarie. [Z. C. P.]

Anthropogenia, învățătura despre desvoltarea omului și a diferitelor rase omenesci.

Anthropogeografia, știința ce se ocupa cu influența naturii (pământului, climatei etc.) asupra corpului și spiritului omenesc, cautând cauzele pentru felurile însușiri și pentru lățirea omului după regiuni. Lit.: Ratzel »Anthropogeographie« (1882 și 1891).

Anthropoidi sau *antropomorfe*, momițele cari seamănă mai mult cu omul. Ele sânt mari, fără coada și traiesc în zona fierbinte din continentul vechiu. Cele mai însemnate sânt șimpanseul, gorila și orangutanul.

Anthropolatria, închinarea la ființe omenesci, ca la zei. Păgânii acasau pe creștini cu A., pentru adorarea lui Isus, iar aceștia-pe păgâni pentru adorarea eroilor, regilor etc.

Anthropoliți, *Androliți*, remașite fosile din schelete omenesci.

Anthropologia, (*grec.*) știința despre om, cuprinzând anatomia, fiziologia, psihologia și istoria lui; tratează deci: 1) despre originea, însușirile de rasă ale diferitelor popoare, privitoare la craniu și schelet, colorarea pielii și ochiului; 2) despre legătura etnologică a popoarelor vechi între sine și cu cele de azi; 3) despre originea

și poziția omului în natură, despre legătura genetică între om și animalele mai desvoltate etc. Deosebim deci A. fizică, A. istorică și A. psihică. A. a fost întemeiată în secl. XVIII. de P. Camper, Sömmering și Blumenbach, îmbogățita fiind apoi de Morton, Retzius, Hoesen, Virchow și soc. antropologice din Paris și Londra. Lit.: I. Ranke »Der Mensch« (2 vol.), »Dict. des sciences anthropologiques« (1882), Lubbock »Prehistoric times« (1890).

Anthropomorphismus, doctrina care atribuie lui Dumnezeu forma de om.

Anthropopathismus, doctrina care atribuie lui Dumnezeu sentimente și afecțiuni omenesci.

Anthropophagia, (*grec.*) v. canibalism.

Anthropos, (*grec.*) om.

Anthyllis, (botan.) gen de plante din familia Leguminoaselor, trib. *Loteae*. Cuprinde specii răspândite în Europa, mai ales meridionala și părțile vecine din Africa și Asia. *A. Vulmeraria* L., perenala herbacee, crește și la noi și se recomandă ca plantă furajeră. *A. Barba Jovi* L. ș. a. specii lignoase servesc ca plante decorative de gradina. [A. Pr.]

Anti, prepozițiune grec. = contra; se întrebuințează mai ales în forme compuse pentru a designa ceva față în față, s. e. Antiparos, în față cu insula Paros.

Antiapex, (*lat.*) acel punct de pe bolta cerească, ce se afla diametral opus lui apex (v. ac.)

Antiaris, gen de plante din familia *Urticaceelor*, tribul *Artocarpee*. Cuprinde arbori și tufe cu suc lăptos, ce au flori monoice, cele masculine capitate, cele femele solitare. Speciile acestui gen cresc în India orientala și insulele malaieze. *A. toxicaria* Lesch. e celebra ca planta, al cărei suc se folosea odinioara de Iavanezi spre a-și procura un venin teribil pentru săgețile lor. Ea e cunoscută în patrie sub numirea de upas antiar, pohan upas sau și ipo. [A. Pr.]

Antibachus, vers antic cu trei tacte, în fiecare tact cu două silabe lungi și una scurta: — — —. Este versul Bachius invers.

Antibaptiști, contrarii botezului.

Antibarbarus, (*grec.*) titlul cărților, în cari se cuprind barbarismele unei limbi precum și modul de a le înlătura.

Antic, (*lat.* antiquus), vechiu, stravechiu. Termin pentru desemnarea a tot ce este rest de cultură și arta greca ori romana. Opusul a tot ce este romantic și modern.

Antichlor, mijloace destinate a depărta ultimele resturi de chlor din fibrele (vegetale) albite cu chlor s. e. Sulfit de sodiu, Hiposulfit de sodiu și chiar gaz aerian.

Antichresa, (pactum antichreticum), contract prin care creditorul dobândește dreptul de a-și apropria fructele unui imobil (mutuus pignoris usus pro credito), remis lui de datornic cu îndatorirea de a le înputa pe fiecare an asupra dobândilor, de sânt datorite, și apoi asupra capitalului creanței sale. A. trebuie făcută în scris (la sume preste 150 lei). De dari și întreținere se îngrijește creditorul. Cod. civ. titl. XVI. — În Ungaria a existat până la 1848 o formă interesanta de A. în zalogirea de imobile.

Antichrist, o personalitate, despre care prețide sf. Scriptură (1 Io, 2, 18; 2 Tes. 2, 1—12;

Apoc. 13, 18), că va veni la capetul lumii și, făcând minuni aparente, va amăgi pe mulți, dar Christos îl va nimici. Cele prețise despre A. mulți le-au aplicat în decursul timpului la persecutorii creștinilor.

Antichton, în sistemul cosmic al Pithagoreilor un corp ceresc, aflător în lanțul eclipticei; stând în fața pământului, se mișcă în jurul focului central. *Antichtoni* = antipozi.

Anticipațiune, 1) A. în filosofie, traducere din grec. »prolepsis», cunoștința prealabilă, anticipată; la Epicur: cunoștința despre un lucru, care încă nu a ajuns sub simțurile noastre; înțeles mai restrâns i se dă la Kant, care numește A. una dintre presupunerile apriorice ale experienței. 2) A. în înțeles financiar: ridicarea venitelor înainte de termenul de plată. 3) Afaceri de A. în comerț: afaceri de comisiune, la cari comisionarul (acela care îndeplinește afacerea) anticipează comitentului (care dispune afacerea) o parte a valorii mărfurilor primite spre vânzare în comisiune, încă înainte de a fi vândute. 4) A. în muzică: trecerea unui sau a mai multor tonuri ale unei armonii la alta armonie, înainte de deslegarea celei precedente.

Anticitate, periodul de timp dela începutul istoriei până la caderea imperiului roman occidental (476). A. *clasică*, istoria și cultura Grecilor și a Romanilor. Cu studiul anticitațiilor se ocupă arheologia (v. ac.) *Anticități*, 1) produse ale artei și industriei antice; 2) cunoștințele căștigate din monumente despre viața privată și publica a popoarelor vechi și în special a Grecilor și Romanilor.

Anticlimax, v. Gradațiunea.

Anticlină, în botanica se numește direcțiunea anticlină, direcțiunea perpendiculară pe suprafața organului sau părții de organ a plantei. Diviziunea anticlină în meristeme sau în locurile de creștere, unde celulele se înmulțesc prin diviziune, se înțelege diviziunea care se face în sens radial (respective axial) sau transversal. Păreții anticlini ai celulelor din planta sunt păreții radiali (axiali) și cei transversali. (Cf. Sachs, Über die Anordnung d. Zellen in jüngsten Pflanzenzellein, in Arbeiten des Bot. Inst. Würzburg. Bd. II., Heft I. 1878.) [V.]

Anticonstituțional, ce e în contradicere cu constituțiunea sau așezămintele fundamentale ale unui stat. V. constituțiune.

Anti-cornlaw-league (pron. enti-cornlah-lig), *liga contra vamei pe bucate*; s'a întemeiat la 1838 în Anglia de Cobden împreună cu unii fabricanți și negustori; reuniunea aceasta a avut de scop mai ales delaturarea vamilor pe bucate, iar ca scop mai îndepărtat întroducerea negocului liber. Ministrul lui Peel (1846) i-a și succes a introduce în lege, privitor la vanuirea bucatelor, dorințele acestei liși puternice, care, vedându-și scopul ajuns, s'a desființat la 1849.

Anticosti, insula în golful St. Laurentiu (America de nord), 8150 km²., 600 loc. aparținând provinciei Quebec.

Anticritica, respunsul ce se da la o critica; o scrisoare, prin care se combate o critica.

Anticyra, numele unui vechiu oraș elin în Phokis, în a carui apropiere creșcea mult spânz (helleborus), care se dicea, ca curăța creurul și

vindecă prostia. (De aci vorba proverbială: Du-te la Anticyra!) Astăzi Aspraspija.

Antidesma L., (botan.) gen de arbori din fam. *Euphorbiaceelor*, trib. *Phyllantae*, ce crește pretutindene sub tropii emisferei estice. A. *Alexiterium* L. din Estindia are fructe comestibile, iar bastul se folosește ca textil. Frunzele lui și ale altor specii înrudite atla în patrie aplicarii medicinale. [A. Pr.]

Antidicomarianiți, contrarii vergurei Maria.

Antidot, remediu care paralizează acțiunea otravilor asupra organismului, s. e. acide în contra alcalielor și viceversa, albumin împotriva sărurilor metalice, atropina în contra morfinei etc.

Antidromie, în botanică particularitatea ce se observa la multe plante, ale caror organe apendiculare (frunzele și ramurile) se insera în ordine deosebita dela un grad la altul (s. e. când cracile pe tulpina principala sunt așezate în lungul unei spirale ce merge dela dreapta spre stânga, iar ramurile pe craci în lungul unei spirale, ce merge dela stânga spre dreapta). [V.]

Antidyscratica, (alterantia), substanțe cari potentează bunăstarea și nutriră organismului — dupa credința celor vechi — prin curățirea sângelui reu (dyskrasia). A. sânt: arsen, iod etc.

Antițtam, riu lateral al Potomac-ului în Maryland (America de nord); la 16 și 17 Sept. 1862 victoria trupelor unioniste asupra confederaților.

Antifebrilia, medicamente împotriva diferitelor febre (friguri).

Antifebrina, acetanilid, C₈ H₈ NH. (C₈ H₈ O); se prepara din acid acetic și anilin. Medicament antifibril, dar folositor și contra reumatismului și altor morbi împreună cu dureri; formează cristale incolore și fara miros, pipându-le se par a fi unsuroase, solubile în alcool și eter, mai puțin în apa. În dosă mare cauzează otrăviri grave, chiar și moarte.

Antifon, v. Antiphon.

Antigone, dupa mit. greca fata lui Oedipus cu mama sa Iokaste. Când Oedipus a descoperit fapta rușinoasă și pentru aceasta s'a orbit pe sine, A. l-a petrecut în calatoriile sale, apoi a căștigat amorul lui Hämön, fiul lui Kreon, care de via a îngropat-o într-o stânca. [Atm.]

Antigonos, 1) A. numit Cyclopolul, n. 384 a. Chr., belduce sub Alexandru cel Mare, dupa moartea caruia, împărțindu-se imperiul, a primit Phrygia mare, Lycia și Pamphylia. Acestor provincii a mai adaus Asia mica și Siria, ajutat fiind în resboaiile sale de fiul seu Demetrios Poliorketes. Alăundu-se însa Seleucus, Ptolemaeus și Lysimachos contra lui, și-a pierdut viața și țeara în lupta dela Ipsos (301) în Phrygia. 2) A. *Gonatas*, rege al Macedoniei, fiul lui Demetrios Poliorketes, ajuns pe tron la 276 a. Chr., pe care a sciut sa se susțina contra lui Pyrrhus și a Ptolemaelor; † 239. 3) A. *Doson*, nepot lui Demetrios Poliorketes, rege al Macedoniei (229 până 221 a. Chr.), a sarit în ajutorul confederațiunii achaice contra Spartanilor, pe cari i-a batut la Sellasia (221), silindu-i sa între în confederația, în fruntea careia sta el însuși.

Antigua (Antigoa), insula în Antilele mici (India vest.), 251 km²., ca. 34.000 loc. Dela 1632 aparține Angliei. Capitala: St. John. Producte coloniale, mai ales zahar, tutun.

Antihenoma, notațiunea muzicii bisericesci orientale.

Antihidropin, *Pulvis taracanae*, este insectul *Blatta orientalis* pulverisat, se folosește ca leac în contra boalei de apa.

Antîi, (Antae, Antes), nume sub care scriitorii elini și latini ai seol. IX. amintesc un popor slav, care locuia între Dniepru și Don.

Antile, grupa de insule între America de nord și cea de sud, situate între Oceanul Atlantic și Marea Caraibică (Marea Antilelor), au suprafață de 229,943 km². și 5·5 mil. locuitori; consta din cele 4 Antile mari: Cuba, Haiti, Jamaica, Portorico și din 100 mai mici numite: Antilele mici sau insulele caraibice, împărțite în: insulele sub vânt (Leeward Islands), cari spre nord ajung pâna la Dominica; insulele peste vânt (Windward Islands) și insulele virginice. Aceste insule dau produse coloniale, cu cari se face un viu comerț spre Europa. Dintre Antile aparțin Angliei: Jamaica, Trinidad, Tobago, Grenada, Barbados, St. Vincent, S-ta Lucia, Dominica, Barbuda, Antigua, Tortola, St. Christofor ș. a. Franța posedă: Martinique, Guadelup, Maria galanta, St. Barthélemy; Spania: Cuba și Portorico; Olanda: St. Martin, St. Eustache, Saba, Curassao; Danemarca: Ste-Croix, St. Thomas și St. Juan.

Antilegomena, scrierile ivite în noul testament prin secl. IV., a caror origine este dubioasă (v. art. Biblia și Apocriife).

Antiliban, (*arab.*) Gebel eş-şerki, un șir de munți în Siria. Se întinde în direcția nord-estică spre sud-vestică aproape paralel cu șirul apusean numit Liban. Cel mai înalt pisc al Antilibanului e Ermonul (2860 m.) la capul sud-vestic al șirului. La poala sudică a Ermonului isvorește Iordanul.

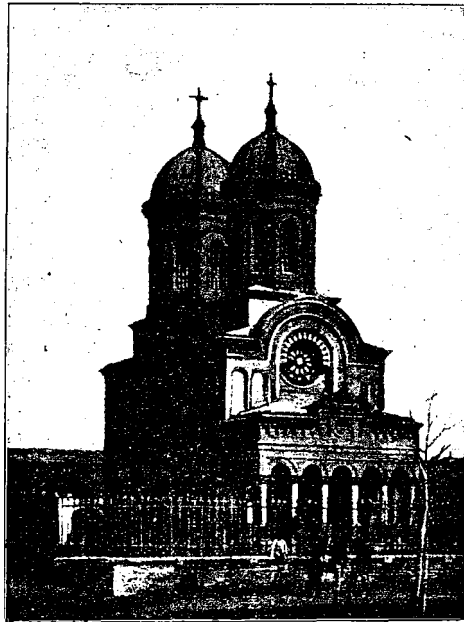
Antilochoș, fiul lui Nestor, amicul lui Achilleus; cu jertfirea vieții sale scapă înaintea Troiei pe total seu de moarte.

Antilogia, (*grec.*) v. Antitesa.

Antilope, o familie numeroasă de mamifere africane, din ordinul rumegătoarelor. Ele sînt animale frumoase, cu coarne goale, mai mult sau mai puțin încovioiate, n'au barbie, picioarele înalte și subțiri, coada scurtă, pîrul felurit colorat. Marimea diferită (20 cm. pâna la 2 m.) Sînt animale fricoase, pacinice, traiesc în societăți, fug foarte bine. Ochii negri, frumoși. Carnea se mîncea. Nasc 1—2 pui; în sarcinarea 9 luni. Se nutresc cu plante. În Europa există numai 2 specii: *saiga* (*Colus tataricus*) în stepile Rusiei

și *capra neagră* (*Antilope rupicapra*); în Asia foarte multe specii; cele mai multe însă în Africa sudică. Antilope fosile s'au găsit în Grecia (la Pikermi); saiga în formațiunile diluviale din Germania și Franța. [M.]

Antim Ivireanul, mitropolit al Ungro-Vlachiei, n. în Iberia din Georgia, căduse în tinerete sclav la Turci, dar în curînd se liberă prin talentele sale, și se făcu vestit ca tipograf la Constantinopol. C. Brâncoveanu îl cheamă la București, încredințându-i tipografia Mitropoliei, și în aceasta funcțiune el desvoltă o activitate uimitoare. Aci el se și calugari, fû numit egumen la man. Snagov, apoi episcop la Rîmnic, și în fine mitropolit al Ungro-Vlachiei (1709). Pretutindeni el înființă tipografii și trimise chiar tipografi români în patria sa dela Caucas. Lui i se datorește în mare parte

Biserica Antim în București.

avîntul luat de literatura română sub domnia lui C. Brâncoveanu, și ar fi putut face și mai mult, dacă acele timpuri critice nu l-ar fi tras în nenorocire. Creșdînd în 1711 mai priincioasă alianță cu Rușii decât cu Turcii, el fû acusat pe lînga altele și ca complotant politic. El reuși atunci sa se desvinovătească prin 2 apologii foarte nimerite. Dar în 1716, întrînd Austriei în țeară, Mavrocordat, din ură personală, îl declară de trădator, obținînd dela Patriarch degradarea sa, și apoi îl exilă în Arabia; pe drum însă fû omorît din porunca domnului. Ca literat, Antim ne-a lasat predice și apologiile sus dișe, tiparite pentru întîia oară la București, în 1886, premitîndu-se biogra-

fia lui de eppul Melchisedec.

Antim, mai înainte manastire în București, iar dela 1863 redusă la biserica de mir și întreținută din budgetul statului; zidită la 1715 sub domnia lui Ștefan Cantacuzin de mitropolitul Antim Ivireanul și înzestrată de el cu avere prin actul testamentar dela 20 Iulie 1715; fiind mitropolitul A. om priceput în artele frumoase, se presupune cu siguranță, ca aceasta biserica spațioasă și falnică, și ca plan și ca execuție, care presintă visitorului un interes special ca arhitectura și sculptura, este zidită dupa modelul dat de însuși mitropolitul, al carui nume îl poartă; tradițional se susține, ca ușile bisericeii, sculptate admirabil în lemn, ar fi lucrate chiar de mitropolitul A. (Cf. C. St. Bilciurescu: Manastirile și bisericile din România. București, 1890.)

Antimachiavelli, titlul unei scrieri a lui Friederic cel Mare, prin care combate doctrina lui Machiavelli.

Antimachos, poet grec din Kolophon, 400 a. Chr.; opere principale: eposul *Thebais*, (fragm. edate

de Stoll 1845) și elegia: »Lyde«. Pentru erudițiunea sa a fost pus alături cu Homer.

Antimis, (*grec.*) un vel de in, cu chipul Mântuitorului așezat în mormânt. În A. sunt cusute reliquie (moaște) de ale martirilor, fiind-ca în secolii primi creștinii se îndatâneau a fi ne serviciul divin pe la mormintele martirilor. A. e consacrat de episcop și pururea sta pe altar.

Antimoniu, mineral descoperit de B. Valentin (secl. X.V.), se afla mai cu sama combinat cu arseniu (Alemontit), cu nichel, cu argint (Discrasit) și într'o serie mare de minereuri cu sulf, mai cu sama ca sulfură (Stibina) și A. oxyd. (în Algeria). A. se extrage din Stibina prin calcinare, iar oxydul obținut e redus cu carbune. A. e un corp solid, cu luciu, culoarea argintie, cu un reflex albastrui, foarte sfaramicios; densitatea 6,8, se topește la 425° C. A. la temperatura ordinară în contact cu aerul nu se alterează, se disolva ușor în apă regală. A. se întrebunțează pentru aliagini și pentru prepararea compuşilor. Compuşii de A. sînt foarte numeroși, unii sînt întrebunțați în tehnică ca colorii: Cinabru de stibiu (Sb₂ OS₂), alții în medicina s. e.: Tartarus stibiatus, Stibio-Kali tartaricum, Stibio-Kali oxalicum, Stibium sulfuratum nigrum și rubrum, Stibium cloratum etc. (V. Stibiu.)

Antina, urmele unui oraș din epoca Romanilor, în j. Romanai, la satul Reșca sau Recica, lângă riulețul Tesliu. Despre satul Recica face amintire deja în secl. trecut generalul rus Baur, iar mai târziu la 1818 Fotino, cercetari mai serioase la fața locului însă n'a facut nimeni înainte de colonelul Vladimir Blaramberg, care la 1836 a descoperit la A. într'o movila un sarcofag. Dupa aceea ruinele au fost studiate pe rând de Laurian, Boliac, Papazoglu, D. Sturdza, Gr. Tocilescu, V. A. Urechia și în fine de A. Odobescu, care a expus la 1878 în urmatorul mod toate datele relative la chestiune: »Comuna Recica sau Antina. Movila lui Alexandru și alte numeroase movile. Ruinele aparente ale unei întinse cetăți romane, cu ziduri de piatră și caramida, cu urloae de lut pentru apeducte, cuptoare pentru caramida etc. Cai romane cu diferite direcțiuni. În sarcofage pe lângă schelete sînt vase, remașe de vestimite și ornamente, și monete romane dela Antonini pâna la Sever. Altar votiv al Nemesidei, al lui Iupiter Stator, al Dianeî Latoide; stela funerara a Claudiei Amba și a lui Antonius Nicanoris« (o stela foarte frumoasa, care se pastreaza în Muzeul național din București și care este împodobita cu bustul aceluî personagiu și cu frumoase ornamente, sub care se poate ceti: »D. M. Antonius Nicanoris«; iar restul este stricat ca și piatra). — Ceea ce dovedesce mai cu deosebire marea însemnatate în vechime a acestui punct geografic, este că tocmai aici se uniau ambele cai romane, cari plecau dela Dunare spre Carpați, una din Celeiu, cealalta din Islaz, astfel ca A. forma un centru de comunicațiune. »Șanțurile cetății cari se ved — dicea repozatul Laurian (Magaz. ist. II. 96) — formeaza un poligon cu opt laturi, al carui diametru mai lung face aproape la o mie de pași. Rîul Tesliu curge prin mijlocul cetății; în unele locuri ale lui se afla un strat de caramiți, ceea ce face sa credem, ca a fost constrins într'un canal, dara acumua curge dupa buna placerea sa

fară vr'o silă artificială: Românii noștri nu sînt oameni, cari să mai constringa riurile. Chiar la podul cel zidit preste rîu se uniau cele doue drumuri de piatră, unul care venia dela Islaz și celalalt dela Celeiu și ducea catra meaqă-noapte la Rimnic.« Dupa cum s'a constatat din o inscripțiune de pe timpul lui Filip Arabul, descoperita la Reșca, aici se afla stațiunea *Romula* sau Romuna, de unde se derivă numirea județului Romanai. Numirea de A. este o latinisare a numirei dacice Arcinna sau Artinna, din timpurile primitive ale colonisarii romane. Până acum A. sau cetatea, ce stă sub pamânt la Reșca, nu s'a explorat sistematic, ci s'ar pute dice, că s'a devastat. Multe cladiri din Caracal sînt construite cu caramiți și pietri aduse dela Reșca; iar antichitațile gasite acolo s'au împraștiat la diferiți particulari în dauna sciinței. Pe fiecare și țeranii descoper câte ceva: bani, scule etc.; iar când n'au de lucru scot la caramiți, formându-și deposite. Toate zidurile din Reșca sînt din aceste cărămădi, numite de popor caramiți de Antina, carora legionarii romani le-au dat o consistența de piatra. Forma lor e patulateră mare și poartă pe fețe diferite scrijrituri, unele au litere. Pe un fragment de marmura gasit aci la 1870 se vede un cerb în fuga apucat în ghiarele vulturului. În Muzeul național se afla un sarcofag gasit la Reșca, foarte artistic lucrat. (Cf. C. I. Locusteanu: Dicț. geogr. al jud. Romanai. București, 1889, și Etyrn. Magn. Rom. II. 1236.)

Antinescu, *Zacharie*, n. în Brașov 1826. Vechiu institutor în Ploiesci, astați pensionat, membru al mai multor societăți culturale, naționale și straine. Scriitor fara multa erudițiune, unele publicațiuni au isbutit însă uneori a fi expresiunea simțemintului comun al contimporanilor, ca s. e. »Vocea unui orb.« Cea mai însemnata scriere a sa, din punctul de vedere istoric, este »Autobiografia mea«, Ploiesci 1896.

Antinomia, (*grec.*) contradicție, opoziție. Se nasce când legile își contradic. În filosofie, începînd dela Kant, denota faptul, ca între rațiunea teoretică și cea practica poate sa fie opoziție ori colisiune. S. e. început, fara început; limitat, nelimitat.

Antinomism, (*grec.*) în general combaterea, respectarea legii; în teologie disprețul fața de legile morale mosaice și testamentul vechiu preste tot. Direcțiuni antinomistice s'au ivit adeseori în biserica, astfel le aflam deja la vechii Gnostici, și la unele secte mistice din evul mediu. În biserica luterana e legata o disputa antinomistica (1540) de numele lui Agricola.

Antinoos, june sclav din Bithynia, deveni prin uimitoarea sa frumsețe intimul favorit al împăratului Hadrian, însoțindu-l preste tot. Înecându-se în Nil (130 d. Chr.), pe când vizitau Egiptul, stapînul sîu l-a plîns ca pe o adorata femeie, l-a rînduit printre deî, i-a ridicat temple, în onoarea lui a cladit orașe, și a poruncit celor mai vestiți artiști ai timpului sa vecniceasca chipul dragului rob prin statue, baso-reliefuri, gravari etc., admirate parte și ați ca neperitoare opere de arta. Antinoos a ramas tip proverbial de frumsețe.

Antinoos, se numesce și o constelațiune în calea laptelui, aproape de vulturul; se afla între 282° și 305° rectascensiune, între 6° de-

clinațiune nordică și 12° declinațiune sudică. Se compune din 4 stele de gradul III. și mai multe de gradul al IV. Cele 3 de gradul al III. formează o linie dreaptă, iar a patra se afla la calcăul lor.

Antiochia, 1) (A. Epidaphnes), în vechime și pâna la cucerirea araba, capitala Siriei, întemeiată de Seleukos Nikator la 301 a. Chr., rezidența Seleukișilor și mai târziu a proconsulilor din Siria. Pe timpul domniei romane A. în privința marimii și a strălucirii a fost a patra cetate din lume. Renumită era dumbrava lui Apollo și a Daphnei. În A. s'a întemeiat cea dintâiu comuna creștina compusa din foști păgâni. Ei s'au numit cei dintâiu cu numirea de creștini. Episcopul lor cel dintâiu, după Ioan Crisostom, a fost sf. Petru (35—42 d. Chr.) Episcopii acestei cetăți au avut vaza mare și mai târziu au cuprins al 3-lea și mai apoi al 4-lea loc între patriarhi. Renumită a fost în vechimea creștina și școala antiochiana; ea se deosebia de cea alexandrina mai ales prin aceea, ca explica sf. Scriptura mai ad literam. În A. s'au ținut mai multe sinoade. La 538 a fost distrusa de Chosroes, mai târziu de Saraceni. Astăzi cetatea Antakieh e numai umbra Antiochiei de odinioară; are 17,500 loc., ruine interesante. 2) Cetate în Phrygia maior din Asia mică. Sf. Paul a predicat aci în prima sa călătorie apostolească. Din cetatea aceasta s'a făcut satul de ași Akşehir.

Antiochia, principatul, întemeiat la 1098 de Bohemund de Tarent, când Cruciații cucerira Antiochia. Un timp independent, apoi când sub protectoratul regilor din Ierusalim, când vasal al imperaților bizantini, pâna ce la 1262 sub Bohemund IV. fû ocupat de sultanul egiptean Bibar, și stăpânit de mameluci până la 1516, când Selim I. îl anectă Turciei.

Antiochos, numele mai multor regi siriani din familia Seleukișilor. 1) *A. I. Soter* (Mântuitor), 281—261 a. Chr. fiul lui Seleukos Nikator, s'a luptat cu succes în contra Gallilor, din care motiv și-a luat epitetul de Soter. 2) *A. II. Theos* (D-zeu), 261—246 a. Chr.; fiind ca el a scapat de tiranul Timarchos pe Milesieni, aceștia l-au numit Theos. A. pierdû Parthia și Bactria; fû otrăvit de soția sa Laodike. 3) *A. III. cel Mare*, 222—187 a. Chr.; ajuns în conflict cu Romanii; fiind batut la Termopile (191) și la Magnesia (190) trebui să cedeze întreaga Asia mică pâna la Taurus; fû ucis cu ocaziunea jefuirii templului Soarelui în Ulymais. 4) *A. IV. Epiphanes*, 175—163 a. Chr., în urma tiraniei sale Iudeii se reșcoala sub conducerea Macaveilor. Ceialalți regi cu acest nume nu au însemnatate. Ultimele A. din familia Seleukișilor a fost *A. XIII. Asiaticus*, pe care Pompejus îl depuse din domnie, iar Augustus îl decapitâ 29 a. Chr. în Roma.

Antiochos, din Ascalon, filosof eclectic, † 68 a. Chr., a învețat filosofia în Atena, Alexandria și Roma. unde avû și pe Cicero de elev și amic intim. A. e privit ca întemeietorul Academiei a cincea. El înveța, ca interesele morale ale omului nu pot fi satisfacute fara convingere firma; adevrul este acela, asupra caruia filosofi mai de frunte se unesc; de aceea el preda filosofia academica, peripatetica și stoica așa, ca și când acestea s'ar deosebi una de alta numai

prin expresiuni și lucruri neesențiale. A. e citat adesea de scriitorii vechi, mai ales de Cicero.

Antiope, 1) A. ficia lui Asopos, zeul riurilor, mama lui Amphion și Zethos (v. ac.) 2) A. regina Amazonelor. sora Hippolitei, soția lui Theseus și mama lui Hippolit.

Antioquia, departament în republica Columbia, America de sud, 59,000 km², 463,667 loc. Capitala Medellin 20,000 loc. Oraș principal: Santa Fè de A. 19,000 loc.

Antipa, Grigorie Dr., zoolog și economist, n. în Boțoșani, 1867. A facut cursurile secundare în Iași, iar cele universitare în Iena. Unul din distinsi elevi ai lui Haeckel. A lucrat apoi în stațiunile zoologice din Neapel, Helgoland și Villafranca. Intors în țeara a reorganizat Muzeul național de istoria naturală din București. Actualmente este directorul acestui muzeu și are direcțiunea științifică a pescariilor din România. Lucrari: Die Lucernariden der Bremer Expedition nach Ostspitzbergen im Jahre 1889. Zoologische Jahrbücher, VI. Bd. Jena, Verlag von Gustav Fischer 1891. Ueber das Vorkommen von rudimentären »Principaltentakeln« bei Lucernariden. Zoologische Jahrbücher, VI. Bd. Jena 1891. Eine neue Art von Drymonema, Jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaft. XXVII. Bd. Jena 1892. Eine neue Stauromeduse. Mittheilungen aus der Zoologischen Station zu Neapel, 10 Bd. 4 Heft 1892. Ueber die Beziehungen der Thymus zu den sog. Kiemenspaltenorganen bei Selachiern. Anatomischer Anzeiger, VIII. Jahrgang 1892. Lacul Razim. Starea actuală a pescariilor din el și mijloacele de îndreptare. București 1894. Studii asupra pescariilor din România. București 1895. A. este autorul legii pescariilor din România.

Antipa, (Ist. bib.) v. Irod.

Antipapa, numirea unui papă ales pe cale nelegală. V. Papa.

Antiparasitica, mijloace în contra plantelor și animalelor parazitice.

Antiparos, vechiul *Oliaros*, insula Kykladica lângă Paros, 45 km², 679 loc. Renumită peștera de stalactiți.

Antipascha, Dumineca următoare după Paști, sau a II-a după Paști, care în cartile rituale se mai numesc: »*Dumineca Tomei*», »*Dumineca cea nouă*« și a »*inoirei invierii*«.

Antipassat, vântul cel cald, ce suflă sus prin atmosfera dela aequator catra poli. (V. vânturile passate.)

Antipatie, (grec.) opusul simpatiei. Este un sentiment de aversiune, în virtutea careia căutam, chiar involuntar, ca anumite persoane, ființe, lucruri ori întâmplări, să le avem departate dela noi pentru cuvântul că acele chiar dela prima aficiare, ne produc o stare de neplacere. A. bazează în oarecari concepțiuni nechiare, și apare de multe ori inconștient ori chiar involuntar. Causele sânt: fiziologice, întemeiate în organizațiunea aparatului de simțire; psihologice, întemeiate în combinațiuni de idei. Când causele sânt curat fiziologice, iar A. nasce din aficierea neplacută a unui singur nerv sensitiv, se nasce așa numita *idiosincrasie*, s. e. greața de șoareci, șerpi, scârțaitul pe parete etc. Persoana ori obiectul, dela care provine afecțiunea neplacută, se ăice *antipatică*. (Cf. Popescu, Psych. — Drbal, Psych. — Nalowsky, Ethik.) [Plat.]

Antipatros, (Antipater), general al regelui Filip II. și Alexandru cel Mare; la 334 a. Chr. fu denumit de guvernator al Macedoniei, în care calitate a batut la Megalopolis (330 a. Chr.) pe Spartanii revoltați. După moartea lui Alexandru cel Mare, a obținut guvernarea părților europene ale vastului imperiu, luptând contra Grecilor în resboiul din Lamia (322); iar după asasinarea lui Perdikkas armata îl proclamă rege al imperiului întreg.

Antiperistaltic, (*grec.* medicină), mișcarea antiperistaltică, contrara celei normale, a tubului digestiv și a intestinelor, s. e. când varsă cineva.

Antiphanes, din Kios (Bitinia), a trait pe la 408—334 a. Chr., pe lângă contemporanul său Alexis și Anaxandrides, cel mai însemnat poet al comediei atice din periodul III.; se dice că ar fi scris 200—300 de comedii. (Fragmente adunate de Kock.)

Antipharmaca, remedii în contra otravii și vrajiturii.

Antiphilos, pictor grec; n. în Egipt pe la 330 a. Chr. ca contemporan al lui Apelles; după Quintilian a fost unul dintre cei 7 maiestri mari ai picturii Grecilor vechi.

Antiphlogistica, v. Antipyretica.

Antiphlogosis, tratarea medicala a inflamațiilor.

Antiphon, orator grec, n. 480 a. Chr. în Rhamnus (Attika), primul între cei 10 maiestri atici ai artei oratorice; ca complice la lovitura de stat oligarhica a fost executat la 411. S'au pastrat 15 discursuri (dintre cari 12 apărări în afaceri penale), edate de Blass, 1881.

Antiphon, (*grec.*) cântare alternativă la serviciul divin. Antiphonele le cântă corurile alternativ, unul un stich, celalalt stichul urmator.

Antiphonar, în biserica rom.-cat. colecțiunea, ce conține cântările bisericesci.

Antiphonie, 1) la Greci acompaniarea unei cântări în intervale de octave; 2) la Evrei, precum și în biserica creștină, cântarea executată de două coruri, cari își răspundeau reciproc. Sinonim antiphon.

Antipode, se numesc, în botanica, celulele în numer de trei, așezate una lângă alta în același plan, sau mai rar suprapuse (*Phaseolus*), în fundul sacului embrionar dela angiosperne. Ele reprezintă prothalul femel dela gymnosperne și cryptogamele vasculare (v. Sacul embrionar). [V.]

Antipozi, locuitorii de pe fața pământului, cari se afla pe capetul diametral opus al aceluiași diametru cu noi. Sânt departați de noi în lungime de 180° și au o lațime egala, însă opusa. Au ziua opusă, asemenea anotimpuri opuse, afara de cei de sub equator.

Antipyresis, metoda de cură, prin care se combat fierbințele, ce însoțesc diferite morbuuri.

Antipyretica (*antiphlogistica*), medicamente pentru combaterea temperaturii urcate (febrei) și inflamației; s. e. chinina, antipyrina, apa rece, beuturi recoroitoare etc.

Antipyrin, alcaloid obținut din anilina; pulbere alba și cristalina, solubila în apa și alcool; medicament împotriva febrei și neuralgiei.

Antiqua, (*lat.*) 1) numele unui codice de legi vest-gotic, foarte vechiu, gasit numai în fragmente la 1839 în un codex rescriptus din Paris; 2) în tipografie: litere latine drepte, ce se

deosebesc de cele culcate (*ursive*) și gotice (*Fraktur*).

Antiquar, negustor de cărți vechi, sau de lucruri de arta vechi. (V. librerie.)

Antisana, pisc vulcanic în Cordillerii, (Amer. sud.) 5746 m.

Antiscii, v. Ascii.

Antiscorbutica, medicamente împotriva scorbutului (v. ac.)

Antisemitism, combaterea influenței evreiesci pe terenul economic, social și spiritual, precum și a însușirilor caracteristice ale iudaismului. Mișcarea antisemita s'a ivit în jumetatea a doua a secului present și s'a dezvoltat cu deosebire în Germania, Austro-Ungaria și Rusia. Reprezentantii mai de frunte ai A.-lui în Germania sânt: W. Marr, E. Dühring, preotul Stöcker, Lieberman și Förster; pentru o propaganda mai cu efect au întemeiat partide politice și reuniuni: »Christlich-soziale Partei«, »Antisemitenliga«, »Deutscher Volksverein«, »Socialer Reichsverein« ș. a. În Austria reprezentantul prim al A.-lui a fost G. de Schönerer; astăzi șeful antisemiților austriaci e advocatul și viceprimarul Vienei C. Lueger, un orator popular și neobosit, caruia i-a succes a înjgheba o majoritate antisemita în reprezentanța capitalei imperiului și în dieta Austriei-inferioare. Și în Ungaria s'a pornit o mișcare antisemita, mai cu sama după faimosul proces dela Tisza-Eszlár (1882), dar a fost în curând suprimata, caci în țeara aceasta capitalul evreu are hotărtoare influența asupra politice și apoi și presa e aproape toata redigiata de Evrei. În Rusia A.-ul e mai mult un eflux al fanatismului religios. A.-ul a dat nascere unei literaturi întregi, cu deosebire în Germania; ca opere mai însemnate amintim: E. Dühring, »Die Judenfrage als Rassen-, Sitten- und Kulturfrage« (1881); Treitschke, »Ein Wort über unser Judentum« (1880); Mommsen, »Auch ein Wort über unser Judentum«; G. Darien, Les antisemites. Les pharisiens (1891). Chestiunea evreilor din punct de vedere românesc v. la art. Evrei. [Drib.]

Antisepsie, *Asepsie*. Unii microorganismi, unii fermenți aflați în atmosfera, pe diferite unelte și instrumente nespalate, pe alte obiecte necurate, pe mâinile și pe vestimintele persoanelor, cari îngrijesc pe bolnavi, pe așternutul bolnavilor, pot infecta ranile (vulnerile), se pot înmulți pe suprafața ranilor, pot fi transportați de acolo în interiorul corpului și pot produce boalele septic: Gangrena ranilor, Brânca, Flegmone, Piemie, Septicemie, Febrea puerperala. Mesurile de curățenie, prin cari prevenim infectarea ranilor, constituie Asepsia, tratamentul aseptice al ranilor și al lauzelor, care consta în desinfectarea scrupuloasa a mâinilor și a instrumentelor, cu cari atingem rana și vecinatatea ei, în spălarea raii cu soluțiuni desinfectante slabe, și în acoperirea ei cu obiecte de pansament cu desavârșire curate, libere de ori ce ferment (sterilizate). Dacă însă ni-se presinta o rana necurata, deja infectata, o transformam, pe cât este posibil, într'o rana curata prin Antisepsia, prin distrugerea microorganismilor patogeni aflați pe rana, prin desinfectarea energica, prin cauterizare și o acoperim cu obiecte de pansament absolut curate. V. art.: Brânca, Desinfectare,

Febrea puerperala, Infecțiune, Lauzia, Moasă, Piemie.

Antiseptica, mijloace antiseptice, împiedeca putrefacțiunea și fermentațiunea: carbol, alcool, sublimat, acid salicilic și boric, acid sulfos, chlor, lysol, diferite saruri metalice; se folosesc mai cu sama la vindecarea ranelor. De mijloacele antiseptice se țin și încălzirea urcata (sterilizare) și uscarea, doue proceduri practice pentru conservarea substanțelor, ce se discompun ușor.

Antispasmodica, medicamente pentru liniștirea spasmlor (sgârceiu, cărcei).

Antispast, v. Choliambus.

Antistes, (*lat.*) la Romani numele celui ce era în fruntea unei anumite ceremonii. Astăzi: frunțași, capetenii; s. e. antistia comunală.

Antisthenes, filosof, de origine din Atena, n. cam pe la 444 a. Chr. Mai întâiu a fost discipul lui Gorgias, apoi adorator și amic lui Socrate. Fundă școala »*cinidă*« în așa numitul local »Kynosarges«. Lui i se atribuie vr'o 10 volume de scrieri despre diferite materii. Sub raport teoretic ne admite adevăruri generale, deoarece acele se pot da numai prin definițiuni exacte, iar aceste se pot face numai prin judiții identice, cari însa nu promoveaza cunoștința. Despre *divinitate* nu putem avé nici o idee, fiind-ca Dumnezeu nu se aseamena cu obiecte sensibile. Scopul vieții este virtutea, care consta în abținere și cumpetare; printr'insa se aduce adevăratul cult lui Dumnezeu, ne asiguram libertatea, fericirea, independența. A. condamna luxul; omul sa traiasca conform naturii. Numai virtutea face nobil. Cel mai bun lucru e sa mori fericit. (Cf. Teodorescu, Ist. filos. ant.; Uiberweg, Grundr. der Gesch. der Philos.) [Plet.]

Antistrofa, v. strofa.

Antisyphilitica, medicamente împotriva sifilisului.

Antitaurus, v. Taurus.

Antitosa, (*grec.*) figură de stil, prin care se opun cuvinte la cuvinte, ideii la idei.

Antitrititari, (teol.) aceia, cari combat dogma despre sf. Treime, adeca despre o dumnezeire în trei fețe neamestecate, neschimbate, neîmpărțite și nedespartite.

Antium, oraș antic în Latinm, lângă Marea Thyrrhenica. A fost ocupat la 468 și 338 a. Chr. de Romani, mai târziu distrus de Saraceni. Printre colosalele ruine (lângă Porto d'Anzo), mai ales ale unui palat al lui Nero, s'au gasit Apolo din Belvedere, gladiatorul borghesian și alte statue și opere de arta.

Antivari sau Bar, oraș în principatul Montenegro, 5 km. dela Marea Adriatică, cu o citadela în ruine; sediul unui episcop catolic; în evul mediu a fost oraș venețian, dela 1573—1877 turcesc, când apoi a fost ocupat de Montenegri, caror a fost lasat și prin congresul dela Berlin, (1878).

Antofagăsta, teritor în nordul Chilei, pâna la 1884 aparținând Boliviei, 187.000 km²., 35,317 loc. Bogat în salpetru, arama și argint. Capitala A., port însemnat, 7588 loc.

Antomarchi, *Francesco*, n. în Corsica, a fost 1819 medicul lui Napoleon I. la St. Helena, a publicat, dupa moartea acestuia, »Les derniers moments de Napoléon« (1823); † 3 Apr. 1838.

Antonelli, *Joan*, n. în Valasut 1827. A studiat în Cluj, Oșorheiu și Blaj. La 1848/9 vicetribun,

apoi căpitan lângă Axente Severu. Pentru meritele câștigate în aceste posturi a fost decorat cu crucea de argint austriacă și cu ordul rusesc S-ta Ana. 1852—1855 profesor la școlile normale din Blaj, apoi profesor la gimnasiu; 1863—1865 protopop în Turda, dupa aceea paroch și vicar arhiepiscopesc în Făgăraș. La 1872 a fost ales canonic. † 1888. A luat parte în comisiunea de 12, aleasă în 1861 pentru inaugurarea Asociațiunii transilvane. A tradus cartea I. și II. din Titu Liviu, a ținut disertațiuni în adunările Asociațiunii asupra temei: »Poporul roman în constituțiunea«, »Monografia Făgărașului«. În 1865 a fost ales deputat dietal la dieta din Cluj, iar 1869 la dieta din Pesta, la care din urma n'a luat parte.

[Dr. Aug. Bunea.]

Antonelli, *Giacomo*, cardinal-secretar de stat, n. 1806 în Sonnino, lângă fruntaria neapolit., fiul unui pastor de vite; se urcă sub Grigorie XVI. la înalte funcțiuni de stat și ministru, a fost denumit de Papa *Piu IX.* cardinal. În Sept. 1850 ajunsese secretar de stat și în calitate aceasta singurul șef al politicei statului papal. † 6 Nov. 1876, lasând o avere de preste 100 mii lire, pentru care a decurs apoi faimosul proces de ereditate al contesei Lambertini, pretinsa fca a lui A.

Antonica, *antoniga*, planta: Imperatoria sau Angelica sylvestris. (Ety. M. Rom. 1245.)

Antonie, mitropolit al Moldovei, cu metania din manastirea Putna; pe timpul rebeliului dintre Ruși, Austriaci și Turci (1738—39) și-a parasit scaunul, și cu eșirea armatei rusesci din Moldova s'a retras în Rusia; dupa departarea lui A. s'a facut prima abatere dela principiul, dupa care nu puteau fi archipastori, decât membrii clerului românesc, alegându-se de mitropolit Grecul Nichifor.

Antonie Roset, domnul Moldovei (1675—1678), era un grec din *Chirița Draco*, ce fusese mare sluger sub Petriceicu-Voda. La maziirea lui Dumitrașcu Cantacuzin el se gasia în Constantinopol. Numit domn, a facut câte ceva folositor. Dar boierii, în frunte cu Miron Costin, fiindu-i mereu împotriva, Roset este maziit.

Antonie-Vodă din Popesci, domnul Munteniei (1669—1672), era un boier betrân, ridicat la tron prin sprijinul Cantacuzinescilor Grecii, la putere sub domnitorul anterior, sunt deocamdata cumplit persecutați. Cantacuzinescii sunt stapânii țerei. Ei resbuna omorul postelnicului Constantin Cantacuzin, condamnând pe părășul Stroeie Leurdanul, care e calugarit. Partida greceasca e totuși puternică la Țarigrad; A. Voda cade victima intrigilor ei. Chienat a-și reinoui domnia, betrânul domn este maziit.

Antonini, 7 împărați romani, (96—196) anume: Nerva, Traian, Hadrian, Antoninus, M. Aurelius, Verus și Commodus.

Antoninus Pius, *Titus Aurelius Fulvus*, imperator roman (138—161 d. Chr.), fiul adoptiv al imperatului Adrian. Domnia lui a decurs în pace și fericire pentru imperiu; a fost om cruțator, dar ajutora ori-unde cerea trebuința. Deși resboaiie mari nu a purtat, totuși a întarit influența romana în și afara de imperiu. De urmaș al seu a adoptat, în urma dorinței lui Adrian, pe Marcus Aurelius. (V. ac.)

Antonio, prior de Crato, pretendent la tronul portughez, n. 1531 ca copil ilegitim al infantului *Dom Luis*, duce de Beja, cu jidana *Iolanda de Gomez*; a studiat la Coimbra, a intrat în ordiul Ioaniștilor și, ajuns prior de Crato, a însoțit pe regele Sebastian la 1578 în expediția contra Marocului; a fost facut prizonier în nefericita bătălie dela Alcazar. † 1595 la Paris. A scris: »Panegyris Alphonsi Luisitanorum regis« (Coimbra 1550), și »Psalmi confessionales« (Paris 1592).

Antonio, sfânt, numit și Marele A., părintele vieții monachale, n. din o familie nobila pe la a. 251 în Koma (Egiptul super.), âncea ca copil simțea o aplecare irezistibila spre viața contemplativă, de aceea își împarți toate ale sale sara-cilor, și pe la a. 270 se retrase ca eremit în deșertul Egiptului, unde îl urmara numeroși în-vățacei. † 17 Ian. 356. Biografia 'i-o scrisa Atanasie cel Mare.

Antonio, numele mai multor principii germani.

1) *A. Clemente Teodor*, rege al Saxoniei, s'a urcat pe tron după moartea fratelui seu Frideric August I. la 5 Maiu 1827; din cauza betrâneței și-a luat la 1830 de conregent pe nepotul seu Frideric August. Sub A. a intrat în vigoare prima constituție a Saxoniei (1831). † 6 Iunie 1836. 2) *Antonio Ulrich*, duce de Braunschweig-Wolfenbüttel, n. 1633 în Hitzaker; ajunse la 1685 conregent al fratelui său Rudolf August, iar dupa moartea acestuia (1704) remase singur regent; la 1710 a trecut la catolicism. † 1714. A fost iubitor de pompă, mecenate al artelor și sciințelor, fiind însuși literat. 3) *Antonio Ulrich*, al doilea fiu al ducelui Ferdinand Albert de Braunschweig-Wolfenbüttel, n. la 1714. S'a casatorit la 14 Iulie 1739 cu princessa rusească Ana, a carei soarte a împarțasit-o, v. *Ana Leopoldovna*. † 1774. 4) *Antonio Ulrich*, duce de Sachsen-Meiningen, n. 1687, cel mai tiner fiu al ducelui Bernhard I. Căsatoria lui morganatică a dat ansa la certe privor la succesiunea în ducat. După moartea fratelui său Frideric Wilhelm deveni (1746) duce, încurcându-se în curând în resboiul vasungian cu Gotha (1747). După moartea soției sale prime (1744), a luat în casatorie o princessa, întemeiând astfel noua dinastie de Meining. † 1763.

Antonio de Padua, sfânt, n. 1195 în Lissabona, 1210 calugar augustin, 1220 franciscan, studiă teologia la Vercelli, iar mai târziu funcționă ca profesor în Montpellier, Toulouse, Bologna și Padua; dupa aceea strabată ca puternic predicator de pocaința Francia sudică și Italia de nord. † 1231 în Padua. Ascet rigoros A. seopuse ușurării regulilor ordului seu. Gregoriu IX. îl declară de sfânt la 1232; ziua comemor. 13 Iunie. A. trece de patronul animalelor. Mormântul și reliquiile lui facătoare de minuni se afla în biserica din Padua cu hramul lui. Scrierile lui A. de cuprins ascetic le edită Wadding (Antw. 1623). Cf. Seeböck (Mainz, 1878), At (Paris. 1878), Salvagnini (Turin, 1888), Scrinzi (Verona, 1888) s. a. [nt.]

Antonio, ordul, s'a format ca pe nesimțite din numeroasele cete de eremiți, numiți apoi Antonioști sau Antoniani, cari, imitând modul auster de viața al acestui patriarh al calugarilor, au populat deșerturile Libiei, Palestinei,

Arabiei și Armeniei. Ordul s'a stins, după ce Mohamedanii s'au facut stăpâni pe aceste regiuni. Numele însa de Antoniani l-au luat, și-l țin până în ziua de azi, monachii armeni din muntele Libanului, precum și alte congregațiuni monastice din Orient, cari urmeaza regula sf. Vasilie. O boala cantagioasă, numită focul sacru său focul sf. Antonio, care a grasat foarte tare în Europa în secl. XI., a dat nascere unei congregațiuni de laici sub denumirea de Ospitalierii sf. Antonio, deosebiți prin semnul T (thau) ce-l purtau pe haina lor, și însărcinați cu îngrijirea bolnavilor. Sub Bonifaciu VIII., ordul acesta s'a reformat, luând și numirea de Canonici regulari ai sf. Antonio; iar la 1776 s'a suprimat, încorporându-se la ordul de Malta.

Antonius, Marcus, supranumit Orator, n. 143 a. Chr., 99 consul, 87 ucis la ordinul lui Marius, fu pe lângă Gajus Licinius Crassus cel mai însemnat orator al timpului, având o excelenta memorie și o predare aleasă. Din vorbirile lui n'a ajuns nici una până la noi. Cf. Enderlein (Leipzig, 1882). [nt.]

Antonius, Marcus, trimvir rom., fiul pretorului Marcus Antonius Creticus, nepot al oratorului Marcus Antonius, n. 83 a. Chr., aderent al lui Caesar; 50 tribun al poporului, dupa aceea comandant srb Caesar; 44 consul, răpi puterea la sine dupa uciderea lui Caesar și ațiaș poporul asupra asasinilor aceluia. Declarat de catra senat la îndemnul lui Cicero de inamic al patriei, porniră în contra lui consuli Hirtius și Pansa în unire cu Octavian; A. bată (43) la Mutina pe Pansa, dar fu învins dupa aceea într'o luptă decisiva de catra Hirtius și Octavian. Curând dupa aceea încheiă A. cu Octavian și Lepidus așa numitul triumvirat al II., care, dupa învingerea dela Philippi (42) raportata de A. asupra lui Brutus și Cassius, ajunse în posesiunea întregii puteri de stat. După eșirea lui Lepidus din triumvirat la 36 împarțira Octavian și A. din nou imperiul, cu care ocaziune A. primi Orientul, traiul lui nevrednic însa cu Cleopatra grabi ruptura definitiva între amândoi, ceea ce avu de urmare lupta dela Actium (31), care-i asigură lui Octavian postestatea monarchică. Parazit de flota și de armată A. se lasă în sabie și muri după aceea în brațele Cleopatrei (30). [nt.]

Antonomasia, (*grec.*) figura de stil, care folosește un nume comun pentru un nume propriu, sau viceversa. S. e. Atotputernicul, în loc de Dumneșeu; un Cicero, în loc de un mare orator.

Antra, v. sub *Anthra*.

Antrim, comitat în provincia irlandeză Ulster, 3204 km²., 427,968 loc.; capitala: *Belfast*, orașe mai însemnate: Lisburn, Ballymena, Ballymoney, Larne etc.

Antro, v. sub *Anthro*.

Antwerpen, v. *Anvers*.

Antyllus, chirurg grec, care a trait catră finea secl. III. d. Chr. A compus un op vast despre medicina întreaga; operă aneurysme și cataracte dupa un metod special.

Anuarul, titlul mai multor publicațiuni periodice române, oficiale și neoficiale; mai remarcabile: 1) *A. Bucureștilor*, aparut la C. Göbl, până la 1895 în a XII. ed. 2) *A. biroului geologic*, fund.

la București în 1883. 3) *A. general al instrucțiunii publice în România*, dres de V. A. Urechia; anul I. apar. la 1866. 4) *A. militar al armatei române*. 1865. 5) *A. Principatului Terii Românești*, apar. în tip. Fr. Walbaum, 1842. 6) *A. României*, I. Falcoianu, 1869. 7) *A. statistic al orașului București*, anul I. apar. la 1879, tip. C. Göbl. 8) *A. Universității d. Buc.*, încep. 1891/2 (toate în București) etc.

Anubis, (Anup, Anupu), un zeu al Egiptenilor vechi, născut din țina Nephthys cu Osiris. A. e pazitorul mormintelor și pretrecătorul sufletelor în lumea de jos, pentru ce Grecii l-au identificat cu Hermes și de aci l-au numit și Herm-anubis. [Atm.]

Anuitate, (*engl. annuity*) în înțeles larg: solvire anuală pentru achitarea unei datorii; în special se folosește acest cuvânt pentru acele solviri anuale, cari se fac în decurs de un șir anumit de ani, totdeauna în sumă egală, conținând atât interesele cât și o rata din capital, astfel ca după expirarea timpului fixat datoria este achitată.

Anular, ce seamena cu un inel.

Anulare, nimicire, desființare; anularea unei sentințe etc.

Anulus, (*lat.*) inel. *Anulorum jus*, rangul de cavaler, deoarece pe timpul republicii romane numai cavalerii aveau dreptul de a purta inele de aur.

„**Anunoiatorul**“, titlul mai multor publicațiuni periodice române aparute la: București, Galați, Iași, Ploesci și T.-Severin; mai remarcabil: »*A. românesc*«, aparut la București în 1853—1861.

Anunț, v. Inserate.

Anura Ecaudata, ordin din clasa Amphibiilor. V. *Broascele*.

Anuria, oprirea urinării, din cauza că rinichii nu secreționează. Se întâmplă la colaps, la morbi de inimă, de rinichi, cholera, afecțiuni ale sistemului nervos, hysteric etc. *Ischuria*: suprimarea urinei în genere. *Dysuria*: urinare dificilă sau cu dureri (la morburile de beșica, prostată etc.)

Anus, deschizătura canalului de mistuire. Are doi mușchi rotunzi în forma inelului, aceștia se deschid prin scremătura când deșertăm spurcul și se constring după ce s'au golit. E foarte expus aprinderilor, când scaunul nu-i în regulă, iar dacă acesta e tare, vinele se umflă (hemoroide) și se sparg, formându-se fistule și scurgeri de sânge. [St.]

Anutimpuri, cele patru părți, în cari se împărțese anul tropic. Deoarece ecliptica strătaie aequatorul în două puncte, de aceea și soarele se afla în fiecare an de două ori pe aequator. Aceste puncte din ecliptică se numesc equinoctii. Primul are loc în 20 sau 21 Martie, când se începe primavara; iar al doilea în 22 sau 23 Sept. când se începe toamna. Dela începutul primaverii soarele înaintează în calea sa spre nord, și la 21 Iunie se afla în tropicalul racului, când adică se începe vara. De aici soarele iar se întoarce spre sud; în 22 Sept. se afla în aequator; apoi înaintează până la tropicalul capriorului, și atunci, adică în 22 Dec., se începe iarna. Timpul dela 21 Martie până la 21 Iunie se numește primavara; dela 21 Iunie până la 22 Sept. vara, de aici până la 22 Dec. toamna, și apoi de aici până la 21 Mart. iarna. Schimbarile în lungimea

zilelor și a nopților provin din așa numita înclinare a eclipticii (v. ac.) care face $23\frac{1}{2}^{\circ}$.

Anvers, (Antwerpen), provincie belgiana, 2832 km², 700,000 loc. (mai ales flamanți). Capitala Anvers, la dreapta rîului Schelde, fortificație puternică, (citadela dela 1874 rasa), cu mai multe forturi detașate; centrul de arme al Belgiei; 238,788 loc., reședință episcopală, catedrala (secl. XIV.); cea mai veche bursa în Europa, port de resboiu și comerici (cu mai multe basinuri mari, dintre cari cele două mai vechi zidite încă de Napoleon I.), rafinerii de zahar, construcții de nai. Comericiu important, cu deosebire comericiu de transit în cereale, oleiu, in, bumbac, tutun, cafea, orez, lemne, fildeș, petroleu, guano; comericiu de export în Asia de est și America sud. În anul 1890 au intrat în portul Anversului 4532 corabii (între acestea 3879 vapoare) cu o greutate de 4.517,698 tone. Navigațiune mare pe Schelda și pe canalele ei (în 1890 sosiră în A. 27,655 nai fluviale cu 2.774,586 tone). Port pentru emigranți (1889: 40,896 pers.); ateneu, școala de navigațiune, grădina botanică, academie de belearte, academie de comericiu. Venitele orașului erau la a. 1896 preste 16 mil. fr., erogațiunile: pentru administrație 640,995 fr., poliție și curățirea stradelor 207,295 fr., instrucție 1.855,085 fr., instituții de filantropie 900,000 fr., arta 323,695 fr., biserica 9750 fr., amortisare și interese 5.633,055 fr. Afara de acestea s'au cheltuit ca spese extraordinare 3.126,145 fr. Asediari însemnate la 1576 și 1585; pact de barieră dela 15 Nov. 1715 între Hollanda și Austria, revocarea pactului 7 Nov. 1781; bombardament prin Olandezi 27 Oct. 1830; bombardarea Citadelei prin Francezi și predarea în Dec. 1832. (Cf. Gens, Geschichte [1861], Génard [asemenea, 1886 ș. m. d.])

Anxietate, neliniște, frică, grija.

Anxur, oraș vechiu pe litoralul Latului, templul zeului Iupiter A.; astați Terracina.

Anzengruber, *Ludovic*, poet german, n. 1839 în Viena, † 1889. A fost librar, actor, publicist și funcționar de poliție; a scris drame realiste și populare: (»Pfarrer von Kirckfeld«, »Meineidbauer«, »Die Kreuzelschreiber«, »Ein Faustschlag«, »Das vierte Gebot« etc.), narațiuni: (»Der Schandfleck«, 1876; »Dorfgänge«, 1879; »Der Sternsteinhof«, 1886; »Wolken und Sonn'schein«, 1888). Opere complete 1890, 10 tom.

A. O., alfa și omega (litera primă și ultimă a alfabetului grec.), începutul și sfîrșitul.

A. o. c., prescurtare pentru Anno orbis conditi, = anul după facerea lumii.

AOED, (*grec.*) rapsod; cântăreți ambulanti.

AOEDE, (aoide), personificarea cântului; după tradițiunea, care cunoaște numai trei Muse, A. e cea mai bătrîna între aceste. Surorile ei sînt Melete și Mneme.

Aonia, numire veche pentru Bööția; *muntele aonic* = Helikon. *Aonide* = musele.

Aors, A. *Hamaxobii*, vechiu popor scitic, amintit de Strabo. Se crede că sînt strămoșii Bașkirilor.

Aorist, (*grec.*) în gramatica elină forma narativa a verbului, corespunde francezului *passé défini*. Se deosebesc 2 forme, anume: A. tematic sau tare (A. II), și A. sigmatic, format cu sigma (A. moale sau A. I.)

Aorta, artera principală din corp; pleacă din camera stângă a inimii. Când inima se constringe, sângele cel roșu se varsă din camera stângă în aorta, pentru ca de acolo prin ramurile ei numeroase sa ajunga în tot corpul. [St.]

Aosta, (*lat.* Augusta Praetoria), oraș în provincia italiana Turin, lângă Dora Baltea, 5672 loc., cheia pentru pasajele preste micul și marele Bernhard; reședința episcopala; antichități romane (mai ales un grandios arc triumfal).

Aosta, principele de —, v. Amadeus Ferdinand Maria.

A outrance, (*franc.*) până la extrem; termin folosit în ordine de apărare, exprimând ca apărarea unei pozițiuni are sa se susțină și în cas dacă nu mai este speranța de a pute rezista atacurilor adversarului.

Apa se compune din două volume de hydrogen și un volum de oxygen; conține de regula gaze și materii minerale dizolvate, s. e. acid carbonic, bicarbonat de calciu și gips. Dela conținutul de minerale depinde, dacă apa e dură, (când lasă strat pe fundul vasului), sau e moale (când lipsește acel strat). A. dura e cea de fântână și isvor, iar A. moale cea curgătoare, de lac și ploaie. Numai prin destilațiune obținem apă curată, libera de amestecuri. Densitatea cea mai mare o are apa la +4° C.; la 0° C. cristaliseaza, îngheață, iar la 100° C. fierbe. Sub și preste +4° C. densitatea apei scade, dar în aceeași proporție crește volumul. Pentru trecerea apei de 100° C. în vapori de 100° C. se consuma 536·5 calorii, iar pentru cristalisarea ei în gheața de 0° C. 79 calorii. Și la temperaturi mici, dar mai cu samă la temp. urcata (100° C.), se transforma în vapori. Multe corpuri pot trece în forma de cristal numai dacă își iau o cantitate anunita de apă, care se numesce A. de cristalisațiune. A. e neutrala și servește ca cel mai general corp dizolvător. Prin electricitate și prin unele minerale: kaliu, fier, acid sulfuric, se discompune în 2 vol. hydrogen și 1 vol. oxygen. Deosebim A. dură, moale și destilata, A. termală, A. amara, A. sărata, A. minerala, A. alcalica.

Apa de beut, (*alimentarea comunelor cu apă; apă filtrată; filtre; apă curgătoare*). Apa este un aliment indispensabil pentru toate ființele organizate. Corpul omului conține 63% apă; apa care circulă în corpul nostru transporta în diferitele țesături organice materiile solute necesare pentru nutrirea lor și scoate din celule substanțele netrebuincioase; apa reguleaza prin circulațiunea ei temperatura corpului. (Scoatem din corp în 24 ore 2 până la 3 litri de apă, pe care o înlocuim prin apă pe care o bem și prin diferite alte alimente, cari conțin apa.) Apa buna de beut trebuie să aiba un gust placut, sa fie limpede, incoloră, inodora, rece (de 7°—11° C.), liberă de materii toxice, mai ales de saruri de plumb, provenite dela țeava prin care curge apa, dacă curgerea nu este continua, și dacă din aceasta cauza țeava se umple adeseori cu aer, să fie liberă de microorganismii vatematori sanațați, de bacteriile cholerei, ale febrei tifoide, de bacteriile cari, cultivate pe substanțe nutritive, dau nascere la gaze puturoase, de alte parasite viabile, de sporozoe, de viermi, de ouele diferitelor animale, să nu conțină o cantitate

prea mare de saruri minerale, saruri de calce și de magnesie cel mult 20 centigrame într'un litru. Dorim ca apa de beut sa conțină oarecare cantitate de bioxid de carbon (acid carbonic) liber, prezența acestui gaz în apa nu este însă indispensabila. Ca apa de beut serva apa me-teorica (de ploaie), apa suterana (de puț, de isvor) și apa curgătoare. De apa de ploaie ne servim numai în casuri excepționale, ea este obicinuit necurata, greu de conservat, caci în timpul trecerei prin atmosfera, ea se amesteca cu pulverile organice suspendate în aer, cu materii, cari întra lesne în putrefacție. Puțuri (fântâni) dau apa buna de beut numai dacă sunt sapate în terenuri curate, formate de minerale puțin solubile în apa, dacă sunt destul de adânci, bine ghiduite, bine acoperite, spre a se opri intrarea în puț a necurațeniilor din terenul vecin și din atmosfera, dacă sunt bine întreținute și nu se infecta prin modul scoaterii de apă, prin ciuberi și galete necurate, din care cauza dam preferința puțurilor cu pompa. În interiorul orașelor, unde solul este infiltrat de diferite materii organice aflate în putrefacție, saparea puțurilor cere precauțiuni osebite, pentru ca apa sa nu conțină dejecțiuni lichide din haznale, grajduri, bucatarii, fabrici. Isvoarele aduc apa suterana la suprafața solului; apa de isvor este obicinuit cea mai curata, ea conține cantități variabile de bioxid de carbon liber (de acid carbonic liber), care îi da un gust placut. Apele curgătoare, apele de gârla și de riu, sunt mai totdeauna amestecate cu felurite necurațeni, cari se scurg în albia lor, mai ales la trecerea lor prin orașe, unde apa curgătoare se infecta prin lichidele provenite dela spalarea caselor, curților, stradelor, halelor, prin conținutul canalelor, prin dejecțiunile bucatariilor și residuele diferitelor industrii. Apa curgătoare conține dar obicinuit, pe lângă felurite materii anorganice și organice suspendate și solute, și un număr insenunat de microorganismii și nu se poate bea decât după purificarea prealabila. Apele statatoare din lacuri, balți, eleștae, sunt obicinuit și mai necurate decât cele curgătoare; pe lângă alte materii străine ele pot conține germii boalelor palustre. Apa cea mai curata conține în soluțiune cantități mici de saruri minerale inofensive. Apa, care conține cantități mai mari de calce ori de magnesie, se numesce apa salcia și nu este buna pentru beut, nici pentru gatit bucate și pentru spalare de rufe. Ori ce apa, care conține cantități mari de materii organice, cantități simțibile de amoniac, de acid azotic (acid nitric), acid azotos (nitros), de acid sulfuric ori chloride, este rea. Asemenea este periculoasa apa, în care se găsește ouele diferitelor parasite animale (a panglicei, a limbricilor, a anchilostomelor, a distomelor), Filiarii, Coccide, Amoebe etc. Prezența bacteriilor patogeni în apă (a bacteriilor cholerei, a febrei tifoide) se constata prin culturi bacteriologice, simplul examen microscopic nu este totdeauna suficient. În general este rea o apa, care conține o cantitate prea mare de bacterii, mai ales de saprofite (bacterii ai putrefacției), chiar dacă nu se afla într'însa bacterii de ai cholerei sau ai febrei tifoide. La alimentarea orașelor cu apă contam în termin mediu 150 până la 200 litri de apă pentru fiecare cap de locuitor în 24 ore,

în aceasta cantitate este cuprinsa apa necesara pentru oameni și pentru animalele domestice, pentru case, curți, grădini, strade, latrine, canale, industrii și pentru stingerea de incendii. Dam preferința apei bune de izvor, pe care o culegem și o aducem prin țevi în sate și în orașe; dacă izvoarele sunt prea departate sau dacă ele nu dau cantitatea necesara de apa, atunci recurgem la alta apa suterana, pe care o captăm în galerii suterane orizontale sau în puțuri mari. Numai la nevoie alimentăm orașele cu apa curgătoare, obicinuit ea nu se poate întrebuința fara purificarea prealabila. Cantități mici de apă se pot filtra în casa prin filtre de lut (argila) ars, precum filtrul Chamberland-Pasteur de porcelan nesmalțuit, filtrul Berkefeld (Kieselguhrfilter) din pământ silicos ars; aceste filtre, deși se strica lesne și se curată anevoie, sunt superioare filtrelor de carbune. Apa se mai purifică prin fierbere sau prin batre cu piatră acra (alumen). Apa fiarta are și dupa recirea completa un gust neplacut; batera cu piatră acra înlesnesce departarea prin depunere a materiilor suspendate în apa și prezinta o metoda de purificațiune admisibila, cu condițiune ca să nu se întrebuințeze o cantitate mai mare de piatră acra, decât cea necesara. Dacă administrațiunea publică alimentează un oraș cu apa de riu, ea este datoare a îngrijii de filtrarea ei în filtre publice și a o aduce curată în interiorul caselor. Cantități mari de apa se purifica mai întâiu în bazine de limpedire și de decantare, în cari se depun pe fundul basiiului materiile suspendate mai groase și apoi în filtre de nasip acoperite, în cari un strat de nasip gros de 60 centimetri este așezat deasupra unui strat de bolovani și de pietriș. Nasipul singur nu filtrează bine apa, dar pe suprafața nasipului se formeaza, prin depunerea unor bacterii inofensivi și a altor substanțe suspendate în apa, o peliculă subțire de nomol, groasă de câțiva milimetri, de culoare bruna închisa, care strat de nomol este adevăratul filtru, care opresce trecerea microorganismilor prin nasip. Filtrele de nasip funcționează bine numai când acest strat de nomol, care acopere nasipul, este subțire, dupa ce el s'a îngroșat este necesar ca sa fie departat cu nisece lopeți largi. În unele orașe germane se înlocuiesc astași filtrele orizontale de nasip prin filtre verticale formate din placi de pământ argilo-silicos ars. [Dr. I. Felix.]

Lit.: N. Cucu St., Alimentarea cu apa a orașului București, București, 1893. N. Cucu St., Nou sistem pentru alimentarea cu apa a orașelor, București 1894. Ilie Radu, Apele dela Sinaia. In Analele ministerului lucrarilor publice, București 1895. C. Bottea, Apele Bucureștilor, București 1895. Sc. Vârnab, Proiect pentru alimentarea orașului Iași cu apa. Manuscript. N. Cucu St., Alimentarea cu apa a orașelor Giurgiu și Bacau, București 1896.

Apa distilată, apă de tot curată, v. Destilațiune.

Apa dulce. Apa de roua, ploaie, neaua, gheață, izvor, pârau, fluviu, balta și lac se numesce apa dulce, fiind-ca conține numai o neînsemnata cantitate de saruri în soluțiune și chiar din aceasta cauza n'are nici gust, nici miros, nici culoare.

[V. B.]

Apa dură, apa care lasa să se depună un strat solid pe fundul vasului (A. de fântâna, izvor).

Contrarul: *A. moale*, care nu lasă să se depuna stratul solid (A. de riu, lac, ploaie).

Apa gazoasă. Apa de izvor conține mai totdeauna cantități mici de acid carbonic liber, care gaz îi confere un gust placut. Unele ape minerale naturale conțin, în soluțiune și sub presiune de mai multe atmosfere, cantități de acid carbonic (de bioxid de carbon) de mai multe ori mai mari decât volumul apei; obicinuit se numesce însă apa gazoasa ori ce apa curata, care în mod artificial a fost încărcata cu mai multe volume de acid carbonic, și în care acest gaz se manține prin închiderea ermetica a vasului. Apa gazoasă se bea ca apa de masa, se adauga vinului și serva pentru prepararea de limonade gazoase. Pentru fabricarea apei gazoase se întrebuințează de preferința apa de izvor, în care se introduce acidul carbonic; el se prepara dupa metoda veche din bicarbonate, mai ales din bicarbonate de calce (din pulvere de marmură, de cretă, de magnesit etc.), cari amestecate cu acid sulfuric pur, liber de arsen, sau cu un alt acid forte și curat, liberează acidul carbonic din combinațiune, el se trece prin apa de spalat, în care se opresc micile cantități de acid sulfuric, cari au trecut înainte cu el, și gazul de acid carbonic astfel purificat se introduce sub presiune în vasul, în care se culege apa gazoasa. După metoda nouă de fabricațiune se introduce în apa curata acid carbonic lichid, comprimat, care se fabrica pentru acest scop în fabrici speciale și care se pune în comerț în nisece vase cilindrice de fier bătut foarte solide, umplute cu acid carbonic supus la presiune de 36 atmosfere. Toate materiile, cari serva pentru prepararea de apă gazoasă, trebuie sa fie curate, libere de corpurile toxice; vasele și uneltele din fabrica sa fie nichelate sau îmbracate cu alte substanțe insolubile în apă gazoasa; armaturile metalice exterioare ale sifoanelor, în cari se transporta și se vinde apa gazoasa, pot fi confecționate din cositor, care conține până la cel mult 5% plumb, dar supapa și canala interioara pentru fixarea tubului de sticlă, prin care iese apa, nu trebuie sa cuprinda nici urnă de plumb. Limonada gazoasa (apă gazoasa amestecata cu sirop) să nu fie aromatizata sau colorata cu substanțe vătămătoare sanatații. [I. Felix.]

Lit.: Regulamentul asupra privegherii sanitare a alimentelor și beuturilor decretat la 24 Sept. 1895, București.

Apa meteorică, apa ce ajunge pe pământ prin fenomene elementare (ploaie, neaua, grindină, rouă, bruma).

Apa minerală, (stațiuni de apă minerală, staț. balneare). Apa de izvor este totdeauna mineralizata, ea conține cantități variabile de minerale, ce a disolvat la trecerea prin terenuri solubile. Apa minerala se numesce obicinuit apa de izvor încărcata cu cantități mai mari de materii fixe și volatile, cari îi confera proprietați terapeutice. E. Littré propune cu drept cuvânt înlocuirea termenului apa minerala prin »apa medicinala«. Dupa temperatura împarțim apele minerale în *reci*, cu temperatura până la 25° C. și *termale*, mai calde decât de 25° C. Cele mai multe ape minerale sunt reci, cele termale izvoresc din adâncimi mai mari și împrumută căldura lor dela interiorul globului terestru: Apele

Erculane lângă Mehadia, Bivolari pe malul stâng al Oltului (județul Argeș), Meledic în județul Buzen etc. După constituțiunea chimică împărțim apele minerale în ape salină, sulfuroase, feruginoase, alcaline, acide gazoase și arsenicale. Apele minerale *saline* se subîmpart în ape iodurate, bromo-iodurate, iodurate-sulfuroase și litionisate: Calimaneschi, Govora, Vulcanca, Olanesci, Meledic-Lopatari, Lacul-Sarat cu apa iodurată și cu namol iodurat etc.; în ape clorurate-sodice: Kissingen, Homburg, Slanic în județul Bacan, Slanic în județul Prahova, Ocnele Mari, Balta Alba, Baltațesci, Oglinți, Monteor; în ape sulfatate: Marienbad, Păllna, Slanic în județul Bacan, Cozla lângă Piatra, Breaza în județul Iași etc. Isovoarele de apa minerală *sulfuroasă* sînt foarte numeroase, cele mai însemnate sînt: Aachen (Aix la Chapelle), Aix les Bains, Eaux Bonnes, Baden, Barèges, Baile Erculane (Mehadia), Bughlea, Calimaneschi, Govora, Molna, Baile Nastasache (Tîrgul Ocna), Nifon, Olanesci, Pucioasa, Secele, Slanic (județul Bacau), Strunga, Vizanti (Putna), Vulcanca (Dâmbovița). Apele *feruginoase* conțin obicinuit acid carbonic, care înlesnește dizolvarea protoxidului de fier: Bivolari (Argeș), Buzias în Banat, Dorna-Vatra, Előpatak, Franzensbad, Meledic-Lopatari (Buzen), Orezza, Fyrnont, Slanic (Bacan), Spaa. În apele *alcaline* se găsesc bicarbonat de soda, de calce sau de siliciu: Carlsbad, Vichy, Vals, Plombières, Előpatak, Slanic în județul Bacan. Apele *acidule gazoase*, încărcate cu acid carbonic liber, au un gust placut și servă și ca ape de masă, ca ape de lux, precum: Borszék, Előpatak, Seltz, Condillac, Giesshübel, Șaru-Dorni (Dorna în România), Borca. Apele *arsenicale* conțin saruri arsenicale alcaline în concentrațiune mai mare, ca cele dela Levico, Roncigno, Szebenica, sau mai diluate ca în apa arsenicală-feruginoasă de Șaru-Dorni (Dorna în România), bogată în acid carbonic liber. Apele minerale se întrebunțează obicinuit în localitatea unde isvoresc, în *stațiuni de apă minerală, stațiuni balneare*, înzestrate cu oșpete, plimbări, locale de petreceri, cu instalațiuni pentru bent, pentru bai, dușe, masagiu, sudațiuni, inhalățuni de apă transformată în pulvere fină. Unele ape minerale se umplu în sticle bine închise și se pun astfel în comerț, spre a se întrebunța și în locuri departate dela isvor. Administrațiunile sanitare competente veghează, ca apele minerale să se analizeze din când în când, spre a se constata dacă compozițiunea lor nu s'a schimbat cu timpul, ca stațiunile balneare să se întrefină într'un mod igienic, ca bolnavii să gasească în ele condițiunile necesare pentru cantarea lor eficace, ca apele atermale să se încăldească într'un mod rațional, ca apele minerale, cari se pun în comerț, să nu fie învechite, stricate sau falsificate. În stabilimentele balneare, cari aparțin statului, trebe să se înlesneasca bolnavilor saraci cantarea gratuită.

[I. Felix.]

Lit.: St. V. Episcopescu, Apele metalice ale României. București 1833. Zotta und Abrahamfy, Die Mineralwässer von Slanic, Șarul-Dornei, Borca, Hangu und Strunga. In Buchner's chemische Analysen. 1834. I. Cihac și F. Humpel, Isovoarele dela Baltațesci. In Albina Românească 1844. C. C. Hepites, Balta Alba. București 1847.

C. Vârnav, Apele minerale dela Slanic. Iași 1847. A. Fetu, Despre întrebunțarea apei simple și a apelor minerale din România. Iași 1851. St. Veleann, Apele minerale dela Olanesci. București 1869. A. N. Bernad-Lendway, Studii asupra apelor minerale române. Revista științifică. București 1873. C. Davila, Despre Balta Alba, în Columna lui Traian. București 1873. St. Veleann, Balta Alba. București 1881. Gr. Stefanescu, Apele termale dela Bivolari. In Anuarul biroului geologic. București 1882. P. Poni, Analisa apelor minerale dela Piatra. Iași 1883. D. Apostolescu, Apele minerale dela Strunga. Iași 1884. R. Pribram, Chemische Untersuchungen der Arsenquelle zu Saru-Dorni (Dorna-Șara). Czernowitz 1885. A. N. Bernad-Lendway, Lucrarile hidrochimice ale stațiunilor balneare Calimaneschi, Caciulata, Govora, Pucioasa, Vulcanca, Dorna-Vatra. București 1886. A. Bernad-Lendway, Studii hidrochimice, hidrogeologice și balneologice făcute în regiunea Slanicului. București 1887. Gr. Stefanescu și A. O. Saligny, Apele dela Lopatari. N. Popescu-Zorileanu, Apele minerale dela Govora. București 1887. S. Konya, Apele dela Slanic. Iași 1887. D. Cantinir, Les bains minéraux de Baltațesci. București 1887. Gr. Romniceanu, Lacul-Sarat. București 1887. G. Cobalcescu, Sorgintele minerale dela Calimaneschi și Caciulata. Iași 1887. Gr. Stefanescu, Lacul-Sarat. In Anuarul biroului geologic. București 1888. A. O. Saligny, Analisa apelor minerale din județul Buzen. In Anuarul biroului geologic. București 1888. C. Macovey, Les principales sources d'eaux minérales de la Roumanie. Paris 1888. I. Felix, Tractat de Igiena publica și de Poliția sanitară. Vol. II. București 1889. C. Istrati, Raport asupra stațiunilor balneare ale României. București 1890—1892. P. Poni, Analisa apelor minerale dela Oglinți. București 1893. V. C. Bănăreanu, Analisa apei minerale dela Vênatorii-Neamțului, Piatra 1893. Vuia, Baile Erculane dela Mehadia. I. Kalindern, Romanii calatori. București 1895. Bastaki, Blaich și V. Istrati, Lucrarile ce trebesc executate la Lacul-Sarat. București 1895. A. Bernad-Lendway, Apele minerale dela Meledic. București 1896. Regulament pentru administrarea și supraveghierea stabilimentelor balneare din România. I. Felix, Raport general asupra serviciului sanitar al regatului României, pe anul 1895. București 1897.

Apa moale. v. A. dură.

Apa de pete, o fluiditate, care servește la delaturarea petelor din țesături. Constă mai cu sania din preparate pentru înalbit cum e s. e. Eau de Javelle, o leșie de caliu cloric, incoloră, cu miros slab de clor particular, preparată prin întroducerea unui curent de clor în soluțiune de potașe (sau din clorura de calce); Eau de Labarraque analoga, numai cât e preparată cu leșie de natru; ambele scot și petele de poame din albituri; benzina, nămita și apa de pete Brönnner; apa de pete englezească, un amestec de benzina cu alcool și amoniac; apa de pete Buchner, un amestec de ether, alcool și amoniac pentru petele de grasime; Liqueur Bernhard o soluțiune de fier de bon și potașe în apa etc.

Apa de pomană, credință populară. Poporul crede ca toate apele curgătoare se aduna într'un

rîu, care trece pe lumea cealaltă și din care numai aceia își pot astîmpera sufletul, cari au dat pe lumea aceasta A. de p. Când se întîmplă cas de moarte, o femeie din familie duce A. de p. la 7 vecini, iar după ce mortul a fost înmormîntat, A. de p. se mai duce la un vecin, în decurs de un an, în fiecare zi. Dacă nu sînt femei în familie, se plătesc la o vecină (365 cr.) ca să ducă un an de zile A. de p. pentru cel mort. De frică ca vor rămîne fara A. de p., cei ce nu au urmatori își sapa fântîni, ori plătesc sa li-se duca apa încă în viață. (Cf. »A. de p.« în rev. »Transilvania«, XXVIII.)

Apa de rose, apă în care s'a destilat oleiul de rose. Cu cât a fost apa mai des întrebunțată la destilarea de olei, cu atît crește mirosul și valoarea ei. Se întrebunțează în parfumerie.

Apa de scoică, (Eau de moule), amestec de apa și absint.

Apa sfințită. Creștinii pii păstrează în casele lor preste întreg anul apă binecuvîntată, și o întrebunțea ca mijloc de a curăți obiectele, ce le cred spurcate, și a dobîndi dela Dumnezeu darurile, pentru cari se roagă biserica, când sfințesc apa. Despre apa, care se binecuvînta la Boboteaza, se crede, că se poate pastra și 2—3 ani, fără sa se strice. (Stefanelli, Liturgica, București 1886, §. 65.)

Apa stătătoare, (*balta, palude*). Apele stătătoare devin vătămătoare prin emanațiunile, prin efluviiile lor. Atmosfera deasupra și din jurul lacurilor, balților, baltoacelor, eleștaelor, a groapelor pentru muiarea de in, căușepă, teiu, a groapelor de împrumut, săpate pentru scoaterea pământului necesar la facerea terasamentului șoselelor și al cailor ferate, produce boale; aceeași acțiune vătămătoare o exercită apele, cari acoper în mod trecător terenurile expuse la inundațiunile timpurii, bazinele naturale aflate în vecinătatea apelor curgătoare, în cari bazinele se infiltra apă din rîu în timpurile când el se umfla, toate excavațiunile solului formate de terenuri impermeabile (pămînt galben, argilă în general, ș. a.), în cari se aduna apa de ploaie. Efluviiile palustre se mai formează la fermentațiunea noroaielor din strade și curți murdare, din șanțurile șoselelor rîu întreținute, noroiu compus din pămînt amestecat cu diferite dejecțiuni organice, de pe malurile apelor curgătoare, dacă acele maluri sînt acoperite cu necurațeniile sau dacă apa este amestecată cu cantități mari de materii organice, caci din variațiunea nivelului apei curgătoare, din udarea și uscarea succesivă a malului prin suirea și scăderea apei, se nase efluvii (fermenți) palustri pe malurile infiltrate de materii organice, mai ales când din cauza cotiturilor multiple ale rîului și a insuficienței povîrnișului (a pantei) apa curge încet. În apele aflate în nemișcare se nasc nise fermentenți, nise ființe organizate infimamente mici, cari traiesc din micile cantități de materii organice, ce oamenii sau vîntul aduc în acele ape stătătoare, sau ce ele extrag din pămînt. Acești microorganismii întroduși în corpul omenesc produc o boala foarte răspîndită, adeseori foarte periculoasa, paludismul, impaludismul, malaria, care se manifesta atît prin friguri palustre acute precum și prin formele cronice ale paludismului (Anemia palustră, Megalospolie etc.) datorite

imigrațiunii în globulele roșii ale sîngelui a unui protozoar (ematozoar) parazit, animal de structura cea mai elementară, descoperit de francezul Laveran. Sărurile de chinină omorobitucit acest parazit, ele nu pot însă vindeca todeauna perturbațiunile mai profunde produse în corpul omenesc prin înmulțirea ematozoarului malaric, prin distrugerea consecutivă a elementelor sîngelui, prin modificările țesutului splinei, a ficatului și a altor organe, cari se vor descrie în articolul despre »Paludismul«. Nu este de ajuns ca sa căutăm cu preparate de chinină bolnavii de friguri palustre, ci trebuie să înălțurăm cauza boalei prin stîrpirea palușilor, prin regularea cursului apelor, (după împrejurari prin apărarea malurilor, prin adăncirea albiei, prin taierea cotiturilor), prin întreținerea malurilor lor în stare curată, prin umplerea cu pămînt sănătos a excavațiunilor (adăncăturilor) solului, în cari se adună apa de ploaie, prin inlesnirea scurgerii apelor adunate în bazinele naturale și artificiale, săpînd șanțuri sau întrebuințînd pompe. Dacă stîrpirea unui palude este imposibila, recurgem la mundarea lui, la menținerea apei la un nivel constant și la încungiuirea paludelui cu plantațiuni dese de arbori și arbusti, precum și la plantare în palude de floarea soarelui (*Helianthus annuus*) și de alte plante, cari acoper suprafața apei. Plantațiunile de eucalipt se bucură în această privință de o reputațiune nemeritată, chiar dacă ele ar resista frigului iernii noastre, nu le-am recomanda ca remediu în contra apelor stătătoare. [I. Felix.]

Lit.: A. Laveran, Du Paludisme et de son Hématozoaire. Paris 1891. E. V. Fontquier, Asupra impaludismului. Tesă pentru doctoratul în medicina. București 1892. B. Boteanu, Contribuțiuni la studiul impaludismului. Tesă pentru doctoratul în medicina. București 1892. S. Possa, Manifestațiunile paludismului în România. București 1893. V. Babeș, Analele institutului de patologie și de bacteriologie. București 1893—95. I. Felix, Raporturile generale asupra igienei publice și asupra serviciului sanitar al regatului României pe anii 1893 și 1894. București 1894 și 1895.

Apa dela suprafață, în montanistică: ape cari de pe suprafața pămîntului intră într'o mină. Acestea se mai numesc și *apele dela zi*.

Apa-tare, numita și apa-regala, pentru că disolvă chiar și aurul, regele metalelor; este un amestec de acid nitric și acid hydrochloric.

Apa termală, A. minerală care iese caldă din pămînt.

Apa vie, în poveștile populare A. care redă morților viața.

Apa, comună în Ung., cott. Satumare, 2689 loc. Români și Maghiari; lângă Someș, pămînt bun. Stațiune de cale ferată.

Apaduct, canaluri prin cari se conducea apa din izvoare mai mult sau mai puțin îndepărtate în orașe. La Greci erau mai mult subterane. Cu mult mai perfecționate aflam A.-le la Romani, la cari nu erau subterane, ci de regulă în formă de bolte susținute de arcuri. Multe dintre acestea se pot numera între cele mai mari creațiuni ale sciinței tehnice. Conductele erau construite din lemn, plumb, piele și mai adeseori din canaluri de piatră. Astăzi costisi-

toarele apaducte au fost înlocuite prin conducte de tuburi etc. Afară de apaductele Bomfica în Lisabona și Caserta în Neapol și unele apaducte din Anglia, sunt de amintit încă *Arcueil* și *Maintenon* în Versailles, construite sub Ludovic XIV., cari au costat 22 milioane de lire.

Apați, numele unei vechi familii din Transilvania, pe care unii o derivă dela comitele Apa (Appa), amintit în diploma regelui Coloman la 1108. Urme sigure de familia A. sunt în secl. XIV., pe când ei stăpâneau extinsele domenii Apanagyalu și Malencrog, și aveau influența mare. Gregoriu A. a fost comitele suprem al Dăbăcei în zilele lui Martinuzzi și ale lui Ioan II. Zapolya și a jucat rol însemnat.

Apați, Mihail I., principele Transilvaniei, dela 20 Nov. 1661 până la 15 Aprilie 1690. Sub Georgiu Rákoczy II. participând la expedițiunea polonă a acestuia, a cădut și el în prinoare la Tatarii din Crimea, de unde numai cu bani grei s'a putut rescumpăra. După reîntoarcere petrecea retras la Elisabetopol, de unde l-a chemat Ali-Pașa, care fusese trimis de Sultanul, ca să scoața din domnie pe principele Ioan Kemény, și l-a pus principe. Vădând aceasta Transilvaniei, și ei au ales pe A., întâiu în castrele lui Ali, apoi în dieta ținută în Șeica-mică în 20 Nov. 1661. Domnia dînsului a fost blînda și mai liniștită. La început și el, domnit de frica Turcilor, a ramas sub protecțiunea Sultanului. Ca și predecesorii săi și el a nutrit relațiuni bune cu malcontenții din Ungaria, cari nu voiau a suferi domnia austriacă. Acestora A. le-a dat și ajutor, și în favoarea lor a încheiat și alianțe cu inimicii lui Leopold I. Nemulțamirile proveniau din firea nedumerită a Ungurenilor, și de acolo, ca curtea din Viena cu partizanii sei din Ungaria se încordau a lați religiunea catolică. De aci urmau persecuțiuni grele în contra protestanților, iară aceștia cautau scut și ajutor la principele Transilvaniei și la Sultanul A. A. trimise oști în contra lui Leopold I. sub M. Teleki, care îi era mîna dreaptă, și sub Emeric Tökölly. În 1683 el însuși a unit oștile sale cu ale lui Cara Mustafa și a mers pîna la Bruck, aproape de Viena. Dăra aceste se vede ale fi făcut mai mult spre îmbunarea Turcilor și mulcomirea nobilimeii transilvane, care era pentru susținerea protecțiunii Sultanului. Iară în faptă A. vădînd, ca armele Turcilor trebuie sa se retragă dinaintea lui Leopold, vădînd sbuciumările continue ale țerii, purtat de M. Teleki a lucrat întru aceea, ca protecțiunea Sultanului să o schimbe cu a lui Leopold I., și țeara să o închine împăratului roman și regelui Ungariei, și așa sa puna capet luptelor continue pentru stăpînirea Transilvaniei, cari de mult se repetau între Sultanul și casa habsburgică. Deci el a conces mișcare mai liberă catolicilor, a caror episcopie era sistată de 120 de ani, și bunurile ei confiscate. Tractatul, prin care A. a închinat formal Transilvania lui Leopold I., s'a încheiat la Viena (tractatus Vienensis s. Hallerianus) în 28 Iunie 1686; dară s'a ținut în secret. Prin el se asigura domnia pentru A. și fiul său, iară staturilor dreptul de a-și alege principe, și libertate deplină pentru cele 4 religiuni recepte. Nobilimea, ba chiar și dintre Sași, faceau opozițiune acestei stari nouă a lucrurilor,

deși partea nordică a țerii pîna pe la Cluj era ocupată de oștile împărătesci, și acum Transilvaniei ajunseseră acolo, de vorba lui pater Dunod: »vreți, nu vreți, Maiestatea Sa ve protege, era fapta. În 1687 veni archiducele Carol de Lotaringia, și luînd cu puterea Clujul, urmări pe A., care se retragea spre Sibiu. Dar acumă nici Sibienui nu mai cutezara a se împotrivi oștilor nemțesci. Deci urmă tractatul dela Blaj, prin care Leopold cîștigă dreptul de a ocupa milităresce Transilvania, adeverat numai pe o iarnă, de atunci însa ea remase tot ocupată. Așa se puse capăt sbuciumarilor Transilvaniei între cele două împărății mari. A., frînt încă de când a fost în prinoare tătarească, mai ales în anii din urma, toata cărmuirea o lasă în voia lui M. Teleki, iară după moartea soției sale Ana Bornemisza (1688) s'a cufundat în melancolia și a murit în 15 Apr. 1690 la Fagaraș, unde ținea dietă.

A. Mihail II., fiul lui M. Apați I., fû ales de principe al Transilvaniei în dieta dela Alba-Iulia, 13 Iunie 1681. Prin tractatele cu Leopold încă i s'a asigurat succesiunea. Dăra la moartea tatăne-sau fiind numai de 14 ani, regența s'a încredințat unui consiliu de stat, compus din 14 membri cu Teleki M. în frunte. Sultanul void a scoate pe Austriaci din Transilvania, trimise pe Emeric Tökölly cu oaste compusa din Curuși, Turci și Tatar, și ajutat de Domnul Munteniei. Aceștia trecură Carpații pe la Padina Lupului și ajunseră la Zernesi, unde se lovira cu generalul împărătesc Heuster și cu comandantele Transilvanenilor M. Teleki, și îi învinsera. Teleki cădî în lupta, iară Heuster în prinoare. Tökölly adună dieta la Cristian, în care fû ales de principe al Transilvaniei (Sept. 1690); dară vădînd ca nu poate trage deget cu Austriaci, preste o luna parasi Transilvania pentru totdeauna. La 4 Dec. 1691 Leopold I. dete vestita diplomă Leopoldină. M. Apați II. principele mai figura numai cu numele. În 1696, când împlinea etatea de 20 de ani și avea să preia cărma Transilvaniei, fû escortat la Viena, iară după pacea dela Carloviț l-au facut sa abdică, și nu-i mai permisera a se reîntoarce în Transilvania. El a murit la Viena în 1 Febr. 1713.

Apage, (*grec.*) cara-te! du-te! departeaza-te!
Apagogie, (*grec.*, lat. = deductio) combaterea unei tese prin aceea că se arata, ca tesa își contradice sieși ori consecințelor sale. Demonstrarea apagogică este o forma de argumentațiune indirectă, carea caută a proba adevăratea unei tese din falsitatea contrarului. Formal consta din patru parți: Tesa, antitesa, resturnarea antitesei, afirmarea tesei. [Pl.]

Apahavaș, munte în Ciucul superior, spre sud dela pasul Ghimeșului. Granița ostica a Ardealului dintre pasul Ghimeș și Uz trece preste el; 1324 metri. [Silv. Mold.]

Apahida, comună în Trans., cott. Cojocnei, 1189 loc. Rom. și Magh., bai de sare, la 1889 s'au gasit aici anticități prețioase. La A. s'a ținut 1683 o dieta fara importanța mai mare.

Apalt, arînda; *apaltă*, local închiriat pentru deposit de mărfuri.

Apanagiu, (*franc.* verbal: dare de pâne). Se dice despre pamînturi sau moșii date principilor, cari după moartea lor revin coroanei. Prin

analgie: ceea ce e propriu unei persoane sau unui lucru, s. e. infirmitățile sînt apanagiul betrîneței.

Apandria, (*grec.*) termin creat de De Bary pentru a desemna casurile speciale de Apogamie (v. ac.), în care organul barbatesc nu se desvoalta de loc (Saprolegnia Thureti, S. torulosa, Achlya stellata), sau planta fiind dioica, exemplarele femeiesci se gasesc separate complete de cele barbatesci, fie prin acțiunea omului (Coelebogyme ilicifolia, Euphorbiacee din locuri calde, care se gasesc în florariile din Europa numai sub forma femela), fie în mod natural (Chara crinita, care se gasesc și fructifica în apele din nord. Europei, numai sub forma sa femela). Embriionul în aceste casuri se desvoalta direct din oosfera nefecundata, adeca prin Parthenogenesa (v. ac.) (s. e. Chara crinita, Saprolegnia Thureti, S. torulosa etc.) sau oosfera se distruge și embriionul se desvoalta din celulele vegetative ale nucelului (s. e. Coelebogyme ilicifolia). [V.]

Aparat, numirea mijloacelor ajutătoare la îndeplinirea unei lucrări, s. e. A.-e fizicale la experimente.

Apa-Sărătă, mina de sare pe dealul deasupra bisericii, unde e satul cu același nume, lângă Gradiște, j. Muscel, ale carei urme se ved și astăzi; salina se dice ca dateaza din timpul Dacilor și Romanilor și s'a astupat nu cu mult înaintea lui Negru-Voda, probabil din cauza unui cutrenmur de pământ, ori din cauza slăbirii locului; din vechia mina se strecoara un isvorel cu apa sarata.

Apaja, (magh. Apáca, germ. Geist), sat în Trans., cott. Brașovului, aședat în valea Oltului, pe malul stîng; are 1769 loc., a caror majoritate o formeaza Secuții, iar 350 sînt Români. De aici se extind spre sud munții Perșanilor, cu peșteri și formațiuni geologice interesante, despartînd Țeara Bârsei de Țeara Oltului. Acești munți se numesc adese și munții A.-Perșani, dela numele satului A. [Silv. Mold.]

Apateu, (magh. Apáti), com. mica în Ung., cott. Arad, situata pe câmpie între Crișul negru și Teuz, 402 case, 2603 loc., toți Români gr. or., vorbesc numai românește, portul e amestecat. Biserica de lemn zidita 1786, done școli regulate. Teritorul 8789 jug. cat., produce cereale bune; prasila de porci.

Apatia, (*grec.*) amorțeala, nepasare, lipsa viciunii sentimentelor. afectelor și pasiunilor, chiar și a mișcărilor corporale ale unui individ. A. poate fi trecătoare; dar ea adese își afla explicarea în o dispoziție naturala a omului și atunci e durabila. Stoiicii privian A. ca o însușire caracteristica a omului înțelept.

Apatin, comuna mare în cott. Bács-Bodrog, lângă Dunare. 13,282 loc. Germ. și Magh. Cănepa și viermii de matasa. Dușii se prasesc pentru viermii de matasa, din fructele lor (fragi) se pregatesc o beutura spirtoasa numita *tudovița*.

Apatit, mineral eblor- sau fluorofosfat de calciu; incolor, verdui; var.: albastra moraxit (Arendal), francolit (Devonsbire), osteolit etc. Element accesoriu, distribuit în cantități variabile în toate rocele eruptive, însoțește filoanele stanifere. Gisemente importante în rocele cristaline și eruptive din Norvegia și Canada. Un îngrășământ foarte apreciat în agricultură. V. Fosforit.

Apatovac, (pron. Apatovaț), un sat neînsemnat în Crotia, cunoscut prin un isvor cu apa acra, alcalina-muriatica. Intreprințatorul actual Valeriu Maniu a facut apa minerala din A. cunoscuta și Românilor. Analisata de prof. Dr. Ludwig în Viena, e se recomanda ca apa de cura în boalele organelor digestiunii și urinare. (Dr. E. Ludwig »Chem. Untersuch. des natürl. alkal-muriat. Säuerlings von Apatovac in Kroatien, Kreuz 1894.) [Dr. Vuia.]

Apaturia, dupa mit. grecă serbatoarea phratrilor ținuta întru venerarea lui Zeus Phratrios, a Atenei Phratria (numita și Atena Apaturia), precum și alui Hephestos, ca deu aparator de focul vetrei și viața familiară. Serbatoarea s'a ținut în ziua ultima a lunii Pyanepsion (Octobre), care în unele părți s'a numit și Apatonreon, și a fost o serbatoare populara și nationala, pentru ca feciorii acuma întrau în phratria, un fel de reuniune de înfrățire; junii cu faclia sau lumina aprinsa percurgeau pe întrecute o distanța anumita, și cel învingător, sau daca a curs în numele partidei, partida capeta un premiu. [Atin.]

Apel, (*lat.*) strigare, chiemare. A. nominal, strigarea numelui pentru constatarea presentei. — *Apelafune*, remediul de drept, o forma de recurs la un for superior (*curte de apel*, v. ac.) în contra unei sentințe sau hotariri judecătorești, (v. recurs). — *Apelativ*, în gramatica nume A. = nume comun (contr. nume propriu).

Apelle-vii, 1) comuna ruu. în Rom., pl. Balta-Oltu-de-jos, j. Romanai; 1899 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 2 biserici cu 4 preoți și o școala mixta cu un învețator, urmata de 47 baieți din 169. Satul e încungiat rat magure; pe teritorul lui se gasesc multe hârburi de oale, oale cu banuți de ai împăraților romani, pietrii de rîșnițe, oale cu oase de oameni, caramiți și alte anticități. Acest sat, cum arata un hrisov dela Radu Mihnea Voda din 1613, fusese luat domnesc de Mihail Viteazul, pentru ca knejii (adeca oamenii liberi, razeșii) acelui sat n'au putut raspunde domnului birul, ce le impusese în sumă de 50,000 aspri; satul fu dat apoi zestre de Mihail Viteazul ficei sale Florica maritata dupa Preda Postelnicul, și astfel coboara el acele trei scari, cari duceau din libertate catra iobagie: sat razeșesc, domnesc și în sfîrșit boieresc. Moșnenii vin la Simion Vodă Movila și își rescumpera satul cu 70,000 aspri și reîntra în a lui stapănire, când deodata Preda Postelnicul scoate o carte a socrului seu și dice, ca acel sat-i l-a dat socrul seu zestre. Razeșii pornind atunci pîra în contra lui Preda, Radu Mihnea Voda hotaresc pîcina (1613) în favorul razeșilor. (Cf. A. D. Xenopol: Ist. Rom. II. 186 și III. 405.) 2) Munte în pl. Vulcan, j. Gorj, aparținător comunei Dobrița, acoperit cu padure de fag și alte lemne.

Apella, la Horațiu numele unui Ovreu credul; de aici proverbul: Credat Indaeus A., non ego. (rom.: creadă Ovreur A., eu nu cred).

Apelles, celebru pictor grec din seclul IV. a. Chr., n. în Kolophon. A studiat mai întăiu în școala ionica din Ephesos și a devenit apoi învețacelul lui Pamphilos în Sikyon; trecînd în Macedonia s'a înprietinit cu Alexandru cel Mare, pe care l-a zugravit în celebre tablouri.

Renunțate sunt tablourile lui: Venus Anodyomene, Charis și Artemis. Lit.: H. Houssaye, Histoire d'Apelles. (Paris 1867).

Apelisit, faimos, extravagant, desperat (ironic).

Apedice, adaus; acațatura.

Apendicular, (*lat.*) în botanica se numesc organe A. acelea ce sunt dependente de altele; așa sunt frunzele și cu toate modificațiunile lor: solzi, bractee, sepale, petale, stamine, carpelle, cotiledoane etc., toate dependente ale tulpinei și ramificațiunilor ei (sau ale axei) și cari nu mai poartă pe ele alte organe.

Apenini, munții principali ai Italiei; se încep la Altare lângă isvoarele Bormidei, la început în grupe mici cu coastele prețipoșe spre mare, încungiura golful de Genua (A. ligurici până la Monte Cimone 2167 m.), de aci se abat spre Marea Adriatică (A. Toscaneii până la isvorul Tibrului), se continua apoi aproape de acesta (A. romani și Abruzzi), iara dela isvoarele râului Voltorno se apropie tot mai mult de Marea Tyrhena (A. neapolitani până la Monte Pollino 2415 m.) trecând dealungul acesteia prin Calabria (A. Calabriei) spre sud, până ce se sfârșesc în fața Siciliei, pe când un ram mic sud-estic trece prin Apulia (A. Apuliei) și se termină în Cap di Leuca. Culmea A. liguricii neapolitani ajunge abia la înălțime medie de 700 până 800 m., A. Toscaneii și Calabriei 1300—1500 m., Abruzzi, partea cea mai înaltă și extinsă, 1800 m. (Gran Sasso 2919 m., M. Velino 2487 m.), M. Gargano (1560 m.) sta izolat. În partea estică a A. de mijloc sunt prețipoșe, șes litoral îngust și râuri scurte dar repezi; în vest și sud-vest până la mare sunt regiuni nruotoase mai puțin înalte ca: A. Toscaneii, romani (cu munții Albano) și neapolitani (Vesuvul 1282 m.) numiți și Apeninii de jos. A. sunt în general uniformi, variații numai în A. de jos cu vai și râuri însemnate (Arno, Tibru, Garigliano și Voltorno). Pasuri remarcabile sunt: Bochetta (790 m.) în A. ligur., la Futa sau Pietra Mala (915 m.) în A. toscan., Furlo în A. rom. Mineralele principale: piatra de var, granit, pietrii vulcanice, mai ales marmora excelentă (A. de marmora din Carrara). Isvoare minerale se afla în mare numer. Clima este în general, dar mai ales în A. sudici, mai aspră de cum s'ar pute aștepta în aceste regiuni calduroase.

Apepsia, indigestie, stricare de stomac, nemistuire.

Apărare, (iurid.) defensivă. Deja în procesul inquisitor a fost admisă — după încheierea inquisițiunii generale — desemnarea unui apărător cu drept de a fi de față la inquisițiunea specială și de a prezenta — înainte de pronunțarea sentenței — o scrisoare de apărare. În modernul proces acuzator (verbal) rolul principal al apărătorii zace în pertractarea finală (v. Pledoarie), dar acuzatul are dreptul de a se folosi de apărător deja în decursul cercetărilor prealabile. (V. cercetare criminală.) În Rom. acuzatul își poate alege de apărător pe ori cine (cod. de proc. pen. 320), în Ung. numai pe un avocat; numai în procese de presa nu se cere ca apărătorul să fie avocat. În lipsa de apărător ales tribunalul atât în Rom. cât și în Ung. poate numi acuzatului un apărător dintre advocații domiciliati la rezidența curții.

Apărare legitimă, apărare, care este necesară pentru a respinge un atac material, actual și injust, în contra persoanei proprii sau a altuia. Fapta savârșită din cauza de A. legitimă nu este nici crima, nici delict. Trecerea peste marginile apărătorii sub imperiul turburării, temerei sau terorii, nu se pedepsește. (Cod. pen. rom. VI. 58 și Cod. pen. ung. § 79.)

Apărătoare, termin poporal pentru două genuri de plante: *Mentha pulegium* și *Calamintha rotundifolia*, pe cari poporul lesne le confunda. A. după credința poporului, apără de boale. (Etym. M. Rom.)

Apărătoarea, loc întărit în Rom. j. Bacău, pl. Siretu de jos, com. rur. Pancești, la Gatișești, pe malul stâng al Siretului, unde se ved încă urmele unor întărituri vechi, facute, după legenda, de Tataři.

„Apărătorul”, titlul mai multor publicațiuni periodice române, aparute la București și Iași; mai însemnate: 1) A., București, 1879—1883. Tip. română. 2) A. „*sănătății*”, 15 Apr. 1891; proprietar și director: Dr. N. Manolescu, prof. de oftalmologie la Universitatea din București; colaboratori: Dr. V. Babeș, Dr. Istrati, Dr. Bianu, Dr. Boicescu, Dr. Apostoleanu ș. a. S'a tipărit în 3000 exemplare și a descris în limba populară toate boalele transmisibile și chestiunile principale de igiena publică și privată; pe lângă aceasta a expus multe chestiuni de fiziologie și patologice generale, precum și deosebite consilii utile bunului traiu; în modul acesta A. s. constituie un mic magazin de cunoștințe utile familiei.

Apercepțiune, (*lat.*) procesul psihic, prin care o concepțiune nouă, o idee nouă s'au o grupa de idei este susceptă din partea celor vechi, deja consolidate în conștiința, asimilându-se acestora. În asemănare cu procesul de „*percepțiune*”, care se îndeplinește în sfera subiectivă a ideilor, A. se îndeplinește în sfera obiectivă a aceluia și i se da expresiune în județul: *A este X*. Elementele: Grupa de idei deja consolidată, care efectuează suscepterea și asimilarea, se numește *aperceptivă* sau activă, iar cele noue, cari sunt susceptibile și asimilate: *aperceptuate* sau pasive. A. se poate considera ca complexul proceselor, în cari se îndeplinește întreaga viața noastră sufletească. Terenul de dominațiune al său sunt toate produsele psihice: recunoașterea, identificațiunea, subsumțiunea, asimilațiunea, asociațiunea, generalisațiunea și specificațiunea. Pe ea basează: cuprinderea cu mintea, înțelegerea unui lucru, înțelegerea cuvintelor în limba; pastrunderea, comparațiunea și în fine tot procesul de instrucțiune. Condițiunea psihică de existență este așadara: un conținut al conștiinței deja câștigat, consolidat și conștient, iar condițiunea fiziologică basează în dispozițiunea activă, cu care nervii însoțesc actele de concepțiune. În psihologie A. e termin nou. Se reduce până la Leibnitz, a fost primit de Kant, însa formularea științifică cu aratarea terenului de aplicare i-a dat-o Herbart, a carui școală face usul cel mai rațional de dînsa atât în psihologie cât și în pedagogie. Într'un mod ceva deosebit a formulat A. pantelematistul Wundt. El o confunda cu percepțiunea internă și dice: ca e întrarea unei idei în punctul de observare al conștiinței sau primirea aceleia din partea conștiinței personale. (Cf. I. Popescu:

Psich. pag. 160; I. Gavanescu, Psich. pag. 102. Lazarus, Das Leben der Seele t. II.; Steinthal, Sprachphilos.; Wundt, physiol. Psychol. [Plet.]

Aperientia, medicamente ce delătură stagnarea excretiunii, s. e. laxativele.

Apertinențe, tot ceea ce se ține de un lucru.

Apertură, în optica: unghiul central, ce îl formează razele sferice duse la două puncte extreme opuse ale unei oglinzi sferice sau lentile optice. Imaginile numai atunci sînt destul de clare, dacă apertura nu e mai mare de 3—4°.

Apetal, (*grec.*) termen botanic dat plantelor cu flori lipsite de petale și deci de corolă. Dintre plantele cu flori Gynospermele și o grupă întreaga din Angiosperme au florile fără petale; s. e. Coniferele, Cupuliferele, Urticaceele etc.

Apetit, dorința, pofta după mâncare. V. și foamea.

Apex, (*lat.* = vîrf). A. se numea mitra conică a preoților din Roma veche și în special a lui Pontifex Maximus, ca însemn al demnității preoțesci. Vîrfurile unui con, semnele de ton, ce se afla pe cutare silabă, încă se numesc așa. *Apices juris* = apucături juridice. În astronomie A. e un punct de pe bolta cerească, către care se mișcă pamîntul în univers și se află cam 90° spre vest dela soare. La 6 oare dimineața se află în meridian, deci seara la 6 oare se află în punctul cel mai adînc dela meridian. Pentru fenomenul numit »roiul de stele« este de mare importanță, de aceea se numesc și soare meteoric. Punctul contrar lui A. se numește Antiapex. Mai însemnează A. și un punct anumit din constelațiunea Hercules, către care peregrinează întreaga sistemă noastră solară. [T. C.]

În botanica se numește A. vîrfurile frunzei sau fructului. Termen ce se întrebuintează în descripția plantelor. Se ăice: *apice acutum* (vîrf ascuțit), cînd marginile vîrfului formează un unghi ascuțit; *apice acuminatum* și *apice cuspidatum* (vîrf cuțitat), cînd vîrfurile ascuțite e și alungite; *apice mucronatum* (vîrf mucronat), cînd vîrfurile ascuțite prezintă o prelungire în forma de fir sau ghimpe (aculeus) a nervurii mediane; *apice obtusum* (vîrf obtus) cînd marginile vîrfului formează un unghi obtus; *apice rotundatum* (vîrf rotunțit), cînd vîrfurile e mărginit de un arc de cerc cu convexitatea în afară; *apice truncatum* (vîrf trunchiat), cînd vîrfurile este limitat de o linie dreaptă perpendiculară pe axa longitudinală a frunzei; *apice emarginatum* (vîrf scobit), cînd vîrfurile este mărginit de un arc de cerc cu concavitatea în afară (s. e. Salix retusa, globularia, cotilidoanele de Brassica, fructul de Thlaspi etc.) [V.]

Aphaeresis, (*grec.*) în gramatică: emiterea unei vocale sau silabe dela începutul cuvintelor.

Aphagia, neputința de-a înghiți.

Aphakia, lipsa cristalinului (lentilei) în ochiu.

Aphanit, termen vechiu petrografic pentru rocă eruptivă de aparență homogenă, cu structură microcristalină, invisibilă cu ochiul liber. A.-le corespund în parte porfiritelor de astăzi.

Aphareos, după mit. greca, tatal lui Idas și Lynceos, o pareche de Dioscuri din Messenia, dar inimici Dioscurilor Castor și Pollux. [Atm.]

Aphasia, pierderea totală sau parțială a graiului, deși conștiința este intactă și organul vorbirii nealterat. În unele cazuri pacientul nu

mai înțelege vorbele, cari le aude, altădată nu mai cunoaște literale. Unele forme de A. se caracterizează prin diferite anomalii ale vorbirii. Simptom de morb cerebral.

Apheliu, (*grec.* departare dela soare), punctul cel mai depărtat de soare al căii, ce o fac planetei etc. în jurul soarelui.

Aphide, *păduchi de plante*, familie de Hemiptere (Homoptere). Femeile, cari produc ouăle fecundate, sînt lipsite de aripi, și ies toamna, în același timp ca și barbații, cari sînt aripați. Ouăle rămân astfel pe iarnă, iar primavara produc indivizi ovipari, cari se reproduc parthenogenetic (fară ca oul să fie fecundat) tot timpul verei, și cari difer prin caracterele lor de femeile sexuate ovipare. Sînt vătămătoare plantelor și mai cu samă plantelor de apartament, pe cari se îngramesc și le sug sucul. Se stirpesc prin spalare cu sapun și oleiul de terpenin, afumare de tutun. *Schizoneura lanigera* Hausm, 1.5 mm. lungime, trăiesce pe meri.

Aphidieni, (dela *aphis*, purece de plante), nume științific dat familiei de purici.

Aphidiophage, se numesc larvele insectelor, cari se nutresc cu purici (aphis).

Aphlogistic, (*grec.*) ce nu se consumă prin ardere, ce arde fără flacăra.

Aphobia, (*grec.*) neînfricare, lipsa de frică.

Aphonia, (*grec.*) fără voce, pierderea vocii (a sunetului vocii). La morburile de larynge, la paralizii a nervilor acesteia, la morburile de creeri, meduva spinării, câte odata la hysterie și din spaima.

Aphoria, (*grec.*) sterilitatea la femei.

Aphrodisia, numele serbarilor arangiate în onoarea Aphroditei, în toate localitățile, unde avea templu, în special cele din Paphos (Cipru).

Aphrodisiaca, medicamente sau alimente, cari influențează asupra organelor sexuale iritându-le. Cele mai usitate aphrodisiace sînt cantaridele și ouăle.

Aphrodisiasm, (aphrodisie), mania iubirii.

Aphrodisios, 1) în calendarul Bithynian luna 11. (24 Iulie pînă în 22 Aug.); 2) sfînt egiptean, după tradiție discipolul lui Pavel Apostolul, mai tîrziu episcop în Gallia.

Aphrodit, individ, caruia îi lipsesc total organele sexuale sau sînt așa de rudimentare, încît nu se poate constata genul. V. și Hermaphrodit.

Aphrodite, *Aphrogena*, în mit. greacă e ăina de frumsețe și de amor (la Romani Venus). Ea s'a nascut din spuma albă a marii (genitaliele lui Uranos aruncate în mare). O suflare lina de zefir a mînat spuma pe valurile apei pînă la insula Cypros. Aci ăina a ieșit pe uscat și unde ea pășia, creștea iarba verde sub picioarele ei ușoare și horele întimpinănd-o au îmbracat-o și chitit-o frumos, apoi conducînd-o la deii nemuritori din Olimp, pe cale a fost petrecută și de Eros (amor), Himeros (pofța), Pothos (dorire) și Hymen (deul de nunta), și cînd a intrat la deii, inimile lor deloc au palpitat de simțul de amor, de poftă și de dorire, și fiecare și-a dorit-o de muiere, dar ea a devenit amorea lui Ares (Mars la Romani) și cu acesta a avut prunci pe Deimos (frica), Phobos (spaima) și fata Harmonia. A. dela Uranos s'a numit și Urania. Alt mit spune, că e fata lui Zeus (ca a ceriului luminos) și a Dioniei (femeninul lucrării cerești)

și caracterul ei general o arată ca pe o țină de natură, în care ea reprezintă umezeala, ce împreună cu lumina și căldura soarelui, naturii întregi îi dă concepțiune, creștere, înflorire și rod, și pentru aceasta A. a fost și țină de pământ, deosebi de flori, arbori și fructe, și a avut de amorie pe Adonis, care s'a nascut dintr'un arbore (simbolul naturii înfloritoare și peritoare). V. ilustr. pag. 217. [Atm.]

Aphroditidele, fam. de viermi marini, clasa *Anelidelor*, ord. *Polychaetelor*.

Aphrometru, un manometru pentru măsurarea presiunii în buteliile de vin de Champagne și de ape minerale.

Aphrophora, (zool.) v. Cicade.

Aphthe, stomatită aftoasă, morb de gură la copiii, grijiți și hrăniți rău, sau pe timpul dentițiunii; după morbi gravi se poate ivi și la adulți. Simptome: fierbințeli, supărare, sete, salivă și dureri în gură. Anatomicesce deosebit pe pelița gurei și faringelui pe te albe sau galbui împreună de o zonă roșietică, care sunt produse de un exsudat fibrinos, ce se revărsă sub epitel. — Un morb de gură, ce seamănă mult cu A., e *Stomatomycosa oïdică*, ale cărei pete însă sângerează ușor, nu au zona caracteristică A.-lor și sunt cauzate de o ciuperca specială: *Oidium albicans*. Terapie: nutrețim rațional și spălarea gurei cu soluții de kaliu chloric sau natriu biboracic (2—3%).

Aphthit, aliagiu, ce seamănă cu aurul, compus din 800 p. arama, 25 platina, 10 acid wolframic și 170 aur. Se folosește la bijuterii.

Aphthonios, retor grec din Antiochia pe la 400 d. Chr.; a scris: »*Progyrnasmata*» (ed. de Petzhöldt 1839), până în secl. XVII. foarte mult folosită ca manual de retorica. Cunoscută e așa numită »*Chria Aphthoniana*» statorită de A. (V. Chria.)

Aphtonit, mineral de culoare gri, varietate de tetradrit, conținând 3—32% argint; servește la estragerea argintului; se află în Arizona, Pribram, Freiberg. [V. C. B.]

Api, la Israeliteni: un taur venerat (v. Apis). În bibliă se traduce cu vițelul de aur, pentru-că a fost un taur tinăr. (Luther a tradus taur și nu vițel.) Se crede, că Israeliti au primit acest cult din Egipt, și ca e din cultul lui Apis. [Atm.]

Apia, emporiu comercial pe insula Apolu (Samoa); agenția principală a societății germane de comerț și plantațiune.

A piacere, (ital. = după plac), 1) termen musical, interpretare după plac; 2) în comerț: cambii a. p. sunt cambiele plătibile la prezentare (a vista.)

Apical, (lat.) ce se află la vîrf; *dehiscența apicală*, în botanică un mod de deschidere a anterelor și a fructelor uscate și capsule, care constă în deschișturi aședate la vîrfurile acestor organe. Dehiscența apicală la antere: s. e. la tutun, cartof, maselarița etc.; la capsule: s. e. la mac, gura leului etc.

Apices juris, (lat.) apucături juridice. (V. Apex.)

Apicifix, (lat.) în botanică: organ fixat prin vîrfurile; s. e. antera apicifixă, ca la *Pyrola*, *Westringia* etc.

Apicius, *Marcus Gabius*, gurmand roman proverbial; a trait pe timpul lui August și Tiberiu. Lui i se atribuie o carte de bucatarie »De re

coquinaria», care însă a fost scrisă de un anumit Caelius.

Apicultura, v. stupărit.

Apiol, oleu volatil din petrinjel.

Apion, gen de curculionid (gândac), a cărui larva trăiește în genere în semințele papilionaceelor. *A. oppriscans* Herbst, lung de 2 mm., distruge ca larvă semințele de trifoiu.

Apios Moench, (botan.) gen din familia *Leguminosae*, tribul *Phaseoleae*, conține plante erbacee, volubile, cu vr'o 3 specii, ce cresc în America boreală și în Asia (China și Himalaia). *A. tuberosa* Moench, numită astfel din cauza că rădăcinile lungi și subțiri au din distanță în distanță niște umflături tuberculoase, făinoase, de mărimea unui ou de găină. Aceste tubercule sunt comestibile, și se credea odinioară, că ar pute înlocui cartofii; dar s'a dovedit în urmă ca au calități inferioare. Semințele de *A. tuberosa* Moench, ca și semințele de mazere, sunt comestibile. Această planta volubilă este cultivată în grădini ca planta ornamentală mai cu seamă pentru decorarea zidurilor și pentru a face umbrare. [Z. C. P.]

Apis, în mit. egipt. un zeu, reprezentat pe pamânt prin un taur (hap, hapi) și pentru aceasta taurul însuși s'a venerat ca o deitate. Taurul era sfânt zeului Ptah. Taurul a trebuit să fie dela o vacă, care încă n'a fetat și a fost fructuată de raza de soare. Astfel soarele i-a fost genitoriu (Ptah, facatorul lumii, primul zeu), vacă a fost luna (unii cred ca pamântul), iară taurul e zodia taurului (în Aprilie), adică soarele în zodia taurului, când razele încep producțiunea pamântului, și venerarea lui A. a fost în strînsă legătură cu soarele și luna. Egipteni pentru deitatea A. au ales un taur negru cu semne anumite mai ales cu pată alba pe piept, carea să aiba semnele coarnelor unei lune (verosimil a mamei sale), când e în creștere. În Memphis taurul A. a avut locuință ca într'un templu și anume lângă templul lui Ptah, facatorul lumii (și a zodiei taurului). Ingrijirea taurului a fost încredută unei cete de preoți și servi, și dacă a murit înainte de 25 ani, l-au îngropat cu pompă, dacă a trait preste 25 ani l-au înneecat într'o fântână, caci 25 ani formau un period, când soarele și luna ajungeau tot la același punct. Aducerea unui taur nou a fost serbătoare de țeara și a ținut 29 zile (o luna) și timpul sacru al lui A. a fost din solstițiul de vara, ținînd asemenea 29 zile. A. a stat în legatura divină cu zeul Osiris și s'a crezut că e icona via a lui Osiris, sau sufletul acestuia e în Apis, și astfel în A. s'a venerat Osiris, de aci Osarapi (A. lui Osiris). Cultul lui a ramas și sub creștinism. (V. Osiris, Serapis, Abudad, Audumbla.) [Atm.]

Apis mellifica L. (albina), insect hymenopter, care produce mierea și ceara, trăiește în societăți (roiuri), care numără 600—800 barbați (trintori, 16 mm. lung., fara ac), 10—30,000 lucrătoare, (12 mm. lung. cu aparat de adunat) și o femeie (regina sau mataca, 17 mm. lung). Albinele își fac cuibul lor, când sunt selbatice, în arbori scorburoși sau în borte de stânci; cele domestice în *stiuube*. După-ce și-au găsit un loc potrivit, lucratoarele încep al curății și a astupa crepturile cu un fel de resină numită *propolis*, pe care o culeg de pe mugurii copa-

cilor. Apoi încep a construi pe pereții știubeiului *fagurii* compuși din o mulțime de celule (casuțe) poligonale de ceara, (ceara o secretaza albinele sub forma de placi pe partea dedesubt a inelelor de pe abdomen). Celulele sunt toate de o potrivă; în ele pun *mierea*, (mierea este suc dulc din flori, pe care îl aduc în gusa lor), numai câteva celule sunt mai mari, în cari se pun ouele, din cari au sa iasă matcele. Regina, urmata de mai multe lucratoare, depune câte un ou în fiecare celula, preste 3 zile ies din oue *larvele*, cari dupa 5 zile se transforma în *nimfe* și se învalesc în un fel de gugoașe, stând astfel 10 sau 11 zile, de unde apoi ies albinele perfecte. Dupa-ce albinele tinere cresc, ele devin prea numeroase pentru un știubeiu; atunci *matca bătrând* urmata de mai multe lucratoare emigreaza pentru a se stabili în alt loc; atunci se țice ca a *roit*. (Consulta Les Abeilles par Maurice Girard, Paris 1887.) Cultivarea albinelor în scop de a produce *mierea* și *ceara* se numesce *apicultură* (v. stuparit). (Cours pratique d'apiculture par H. Hamet Paris.)

Apium L., (botan.) gen din familia Umbelliferelor, tribul Ammineae, conține plante erbacee anuale sau perene, cu flori albe. *A.* cuprinde vr'o 14 specii, ce sunt răspândite mai pe toata suprafața globului și cari mai toate sunt acre și veninoase. Prin părțile noastre se cultiva ca planta potagera *A. graveolens* L. cunoscuta sub numele românesc de *Țelina*. Planta întreaga este foarte aromatica din cauza ca conține un oleu esențial, care se gasesce în foarte mare cantitate în fructe. Radacina de *A. graveolens* L. are proprietăți diuretice și ca atare se întrebuințează în medicina. Sucul frunzelor este anti-scorbutic și se utilizează în gargarisme. Se mai atribuiau acestei plante și proprietăți afrodisiace, cari însa în realitate nu le poseda. Grecii cei vechi faceau din frunzele de *A. graveolens* L. coroane pentru învingătorii la jocurile publice. [Z. C. P.]

Aplanare, netețire, delaturarea piedecilor; fig. împacarea conflictelor.

Aplanatice, *lentile*, se numesc cele ce dau imagini clare (necolorate) și razele venite dintr'un punct le concentrează iara într'un punct, adica sistemele de lentile scutite și de abaterea cromatica și de cea sferica.

Aplanogamete, elementele de reproducțiune la plante prin fecundațiune isogamica sau cu un slab început de heterogamie și care nu se nișcă prin cili vibratili, adica nu au forma de zoospori. (Conjugatele dintre algele verzi, Zygomycetele și unele Chytridinee dintre ciuperci.) [V.]

Aplanospori, în botanica: elementele reproductoare asexuate și imobile, cari se înfălesc la unele alge și cari corespund zoosporilor dela alte alge vecine, sau cari pot fi înlocuite prin zoospori, când condițiunile externe (anume prezența apei) permit aceasta. (S. e. unele Siphonee [Phyllosiphon, unele Vaucheria, ca *V. geminata*, *V. recurva*; Botrydium Granulatum, când îi lipsește apa], Scenedesmus, și unele Protococceae speciile de Protococcus, cari traiesc prin locuri [pământ, ziduri, lemne etc.] umede, și cari, când sunt în apa, produc zoospori.) [V.]

Aplaus, lauda; a bate în palme în semn de lauda și consimțire.

Aplecate sau *plecate*, boala de stomac, ciurmernița, indigestiune, stricarea stomacului prin mâncare sau beutura prea multa. (Etyrn. M. Rom.)

Aplecătoare, oaie cu lapte, dela care s'a luat mielul.

Apli, semn din notațiunea muzicii bisericesci orientale.

Aplicațiune, întrebuințare, a pune în lucrare. În teologie celebrarea liturgiei pentru anumita persoana sau anumit scop. — *Scoala de aplicațiune*, institut pus în serviciul altei școale mai înalte cu scop de a completa prin praxa cunoscințele câștigate în aceasta.

Aplicatura, în musica: modul de dispunere a degetelor pe un instrument pentru a se puté capeta sunetele dorite. *A.* joaca un rol foarte important în ceea ce privesce ușurința și precisiunea în execuțiune atât la instrumentele de suflare cât și la cele de coarde. În general *A.* e indicata prin cifre corespunzând diferitelor degete, dar corespundența acestor cifre variaza în diferite metode și la diferite instrumente. [T. C.]

Aplit, roca eruptiva acida; compos. mineralogica e aceea a unui granit sau a unei granulite sarace în mica; grauntele e fin, se presinta în floane, cari în general strabat masive granitoide.

Aplomb, (*franc.*) verticalitate. (Plumbul ce se atârna de o sfoara determina linia verticala.) Prin analogie: siguranța în vorbe și acțiuni.

Aplysia, melc marin din clasa *Gasteropodelor*, ord. *Opisthobranchiilor*, fam. *Aplysidelor*; se țirae pe un picior cu mult mai lat ca corpul; bronchiile sunt în forma de penaj; tentaculele în numer de patru, cele anterioare au forma de urechi de iepure; ochii sunt situați la baza și înaintea tentaculelor posterioare. Specia cea mai comuna este *A. depilans*, numita astfel, fiind-ca se credea, ca lichidul pe care îl produce causează căderea perului; se gasesce în Ocean pe coastele Mediteranei.

Apnoe, (*grec.* apnea), lipsa respirației, fara respirare.

Apocalips, (*grec.*) descoperire. Este cartea descoperirii sau a vedeniei scrisa de apostolul și evangelistul Ioan. Cartea aceasta, ca parte integranta a sf. Scripturi a Testamentului nou, este primita de toata biserica atât orientala cât și apuseana. — *Literatura apocaliptică*: cartile ce conțin visiuni, profeții etc.

Apocarpie, termin botanic, care înseamnă ca gyneciile e format din mai multe carpel. cari rămân libere și formează fiecare câte un ovar unilocular (s. e. Ranunculacee, multe Rosacee, Magnoliacee, Monimiacee). [V.]

Apocastast, (*grec.*) în teologie: restituirea, reînnoirea tuturor lucrurilor, și în specie reînnoirea spirituala a omeniinei prin darul și puterea rescumperarii savârșite prin Isus Christos, și rehabilitarea în statul grației avute înainte de comiterea peccatului stramoșesc.

Apochlamydee, florile al caror periant dublu a disparut complet prin abortare. În genere abortarea periantului nu s'a constatat prin studii organogenice, ci se admite mai mult prin faptul, ca specii sau genuri vecine cu acelea cari au florile apochlamydee, au un periant dublu (dichlamydee), așa s. e. florile dela Fraxinus sunt apochlamydee, iar ale celorlalte genuri de Oleaceae sunt dichlamydee. [V.]

Apochromatice, lentile, (optică), lentile lucrate din sticla de Iena.

Apocopa, în gramatică: eliminarea unui sunet sau a unei silabe la sfârșitul cuvintelor.

Apocrif, (*grec.*) incert, ascuns; *cărți apocrife,* o clasa de produse literare, cari imitau cărțile sf. Scripturi, pretindeau a fi inspirate de Dumnezeu și uneori usurpau numele vr'unui barbat vestit din istoria revelațiunii dumnezeiești. În cazul din urma se numiau *pseudepigrafe.* Atari scrieri s'au ivit multe atât între Iudei cât și între creștini, dar ne fiindu-le constatată originea, autoritatea bisericească competentă a Iudeilor resp. a creștinilor nu le-a recunoscut de cărți ale sf. Scripturi și nu le-a suferit în us liturgic.

Apocriararii, titlu dat mai de mult legaților papali, mai ales celor ce reprezentau pe Papa în sinoade. Sinonim cu titlul *responsales.*

Apocyneae, (botan.) familie de plante dicotiledoane mai ales tropicale și subtropicale din ordinea Coutortae; genuri importante: *Vinca* L., *Nerium* L., *Strophantes* DC., *Apocynum* L. ș. a.

[A. Pr.]

Apocynum L., (botan.) gen de plante boreal-temperate din familia Apocyneelor. În mediterana crește numai *A. venetum* L., care ca și *A. androsaemifolium* L., *A. hypericifolium* Ait. ș. a. mai ales americane se cultiva la noi ca plante de gradina. Sucul laptos a multora servese ca medicament. *A. cannabinum* L. se folosește de Indiani ca textila.

[A. Pr.]

Apoda, (zool.), 1) ordin de amfibii, v. Gyniophiona; 2) pesci din ordinul Teleostei physostomi. (V. ac.)

Apode, (apoda), sinonim: *Hirudinea, Discophora.* Viermi inelați, lipsiți de *peri* și *parapodii*; proveđuți cu una sau doue ventuse. Cunoaștem pâna astăzi următoarele genuri, cari traiesc în România: 1) *Hirudo* (lipitoarea), corpul puțin comprimat, constituit din 95 inele, cu câte o pareche de ochi pe 1, 2, 3, 5 și al 8-lea inel; cavitatea stomacala cu 10—11 parechi de buzunare. Hermafrodite. Țeratul cunoaște doue specii de lipitori: Lipitoarea *neagră* pe pantece (*H. medicinalis*) și *verde* (*H. officinalis*); ele sânt întrebuințate la luarea sângelui; procedeu lor operator consta în următoarele patru feluri de operațiuni: *fixațiunea, mușcarea, sugerea* și *degluțațiunea.* Lipitoarea se *fixează* pe piele, aplicând marginele, apoi fundul ventusei sale, în așa mod, ca produce o aderența completă. După ce ventusa s'a întins astfel, ea devine puțin concava, fixând pe ea o porțiune din piele. Aceasta porțiune de piele fiind *mușcată* cu cele trei falci dentale ale gurei se imprimă pe ea o taietura în forma de treflă. Falcile cu cât înaintează mai adânc în mușcatura, se îndepartează unele de altele, dilatând esofagiul în care sângele se îngrămădește pentru a umple vidul produs. După-ce *sugerea* s'a efectuat, falcile se apropie unele de altele, retrăgându-se înderept, împing ca un piston sângele în direcțiunea stomacului. (*Carlet*, Leprocedé operateire de la Sangsue.) 2) *Glossosiphonia* complanata L., *G. stagnalis* L., *G. paludosa* (carona R. Blan). 3) *Hemicleipsis marginata* O. F. Müller. *H. lessellata* O. F. Müller. 4) *Herpobdella otomaria.* 5) *Placobdella catenigera* (Moquin-Tandon). 6) *Piscicola*

geometra L. Toate aceste specii le-am recoltat în apele din împrejurimile Iașilor și au fost determinate de către R. Blachard, prof. de zool. medicala la Univers. din Paris. [Dr. N. Leon.]

Apodictic, basat pe argumente sigure, lucru sigur, care nu poate fi altfel.

Apodosa, (*grec.*) termin retoric; partea a dona a unui period, în opozițiune cu protasa, partea întâia a periodului.

Apodyterion, sala de așteptare în baile vechi romane, unde publicul se desbraca și îmbraca. V. Balneum.

Apofilita, mineral; zeolit calcic (silicat de calciu hidratat), incolor sau roșu; în roce eruptive vacolare și în calcare: Islanda, Seisseralp, Andreasberg, Oravița, Cioclova etc.

Apofisa, termin petrografic, prin care se înțeleg ramurile secundare, cari le trimitte o roca eruptiva în rocele strabatute, ca filoane, pânze sau masive.

Apoftegma, (*grec.*) sentința, maximă, dăcere însemnata, proverb.

Apogamie, (*grec.*) expresiune generică, prin care De Bary a desemnat fenomenele de dezvoltare regresive la acele plante, la cari reproducțiunea sexnata a disparut. În aceste casuri organele sexuate sau nu se desvoalta de loc (*apogenie*) s. e. prothallul de *Aspidium filix mas* ver. cristatum etc., sau se desvoalta numai unele din ele (*apandrie, apogynie*), sau deși se desvoalta ambele organe sexuate, elementele lor reproductoare sau nu se fecundează (*Todea* africană, *Aspidium falcatum*) sau dacă se fecundează, oul însă se distruge, nefiind capabil de o dezvoltare ulterioară (*Funkia, Nothoscordium*). Embriionul sau mai deseori embrionii (*v. Polyembrionie*) la aceste plante se desvoalta direct din celulele vegetative: 1) ale prothallului la *cryptogamele* vasculare, s. e. *Aspidium filix mas* v. cristatum, *Aspidium falcatum, Pteris cretica, Todea* africană. (Cf. A. de Bary, Über apogame Farne und die Erscheinung der Apogamie im Allgeineinen, Bot. Zeit. 1878), sau 2) ale nucleului la *phanerogame*, s. e. *Funkia, Nothoscordium (Allium) fragrans, Citrus, Coelebogyne ilicifolia* etc. (Cf. E. Strassburger, Über Befruchtung und Zelltheilung, 1878.) [V.]

Apogenie, (*grec.*) exprima absența completă a organelor de reproducțiune sexnata la plante (*v. Apogamie*) s. e. prothallul de *Aspidium filix mas* v. cristatum. (Cf. De Bary, Bot. Zeit. 1878.) [V.]

Apogeu, (*grec.*) în astronomie însemnează departarea maximală dela pământ; luna percurge în jurul pământului o cale eliptică; punctul cel mai departat dela pământ al acestei elipse se numește A. (tot astfel se dăce la trabanții lui Iupiter *Apojoviu*, iar la ai lui Saturn *Aposaturniu* etc.)

Apogynie, (*grec. botan.*) exprima un cas special de Apogamie, în care organul femeiesc nu se desvoalta de loc, iar cel barbațesc apare în mod sporadic și se distruge fara sa ajunga la completă sa dezvoltare. (*Pteris cretica, Aspidium filix mas* v. cristatum etc. Cf. De Bary: Über Apogame Farne etc. Bot. Zeit. 1878.) [V.]

Apoikia, (*grec.*) la Grecii vechi colonisari private, facute fara sprijinul statului; de multeori nici nu erau sub potestatea statului originar.

Apolare, se numesc în botanică formele vegetale, la cari nu se distinge nici o deosebire între baza și vîrf. Așa sînt formele de amoebă, plasmodiu, erembie și coenobie. (V. Morphologia plantelor.) [V.]

Apold v. Trapold.

Apolda, oraș în Sachsen-Weimar, lângă linia ferată Halle-Erfurt, (1890) 21.149 loc. Însemnata manufactura de marfuri de ciorapi; școală reală și comercială.

Apoldul de sus, (germ. Grosspold, magh. Nagy-Apold și *Apoldul de jos*, (germ. Kleinpold, magh. Kis-Apold) sînt două comune mari, în cîntul Sibiului, aședate între dealurile, cari despart apele Secășului-sarat de cele ale Cibinului. Apoldul de sus este aședat pe șoseaua ce duce dela Miercurea la Sibiu; are 2066 loc., dintre cari 1323 sînt Sași, iar ceilalți Români; A. are aspectul unui orașel, cu negustorii și mai multe reuini. Apoldul de jos se afla la o parte dela șosea, spre stînga; are 2091 loc. toți Români, cari au o școală cu trei învățători. La Apolduri, precum și în jur, viritul este în stare înfloritoare și locuitorii fac negoț însemnat cu vin. În ambele locuri se afla ruine și reminiscențe romane. La Apoldul de jos a fost, precum se crede, castrul roman Cedonia și pe aici trecea calea romana din valea Mureșului spre Ocna de aji. [Silv. Mold.]

Apolly sau *Apolysis*, (grec.) deslegare, otpust, adeca încheierea oficiului sacru, prin rugaciunea preclisa atît la finea liturgiei, cît și la toate celelalte servicii ale cultului divin, public și privat. Forma și cuprinsul acelor rugaciuni de deslegare sau dimisiune este deosebită, dupa cum sînt s. e. și serbatori domnesci ori împărătesci felurite, cum și la serviciile sacre de Inserat și Măncare de preste septemăna.

Apollitrosa, (grec.) în teologie: mîntuirea omului, resp. eliberarea lui de sub Satana cu pretul morții lui Isus.

Apollinaris, izvorul —, apă minerală alcalina-salina din Heimersbein în valea Ahr; beutura de lux recoroitoare. Dela 1878 dreptul de vîndare îl are o societate engleza. Exportul anual se urca la 10 milioane sticle și ulcioare.

Apollinariști, secta eretica din Siria (secl. IV. și V.) A. afirmă, ca omul sta din trei părți: din trup, suflet sensibil și suflet rațional.

Apollo, numire data marelui magnet, care dupa învețatura lui Steinhäuser s'ar afla în mijlocul pămîntului. — A. zeul v. Apollon.

Apollodoros, 1) A., pictor grec din Atena, a trait pe timpul resbolului al doilea peloponez; renunit pentru ca prima dată el a introdus lumina și umbra pe tablourile sale. 2) A., gramatic grec din veacul al doilea a. Chr., a scris o geografie generală în versuri iambice, precum și primă chronologie; lui A. i se atribue și opul *Bibliotheca*, colecțiunea miturilor vechi pîna la ratacirile lui Odysseu. *Bibliotheca* este edata de Hercher, Berlin 1874. 3) A., architect roman din Damasc, a trait sub împ. Traian și Adrian; el a construit Forum Traiani și columna lui Traian, de asemenea și podul preste Dunare. Imp. Adrian l-a condamnat la moarte în 129 d. Chr. pentru ca își batea joc de planurile lui de zidiri. A scris *Poliorectica*, tratat despre mașinele de asediu.

Apollon, la Greci, (*Apellon* la Dori, *Aploun* la Tessaliani, *Apollo* la Romani), fiul lui Zeus (zeu de lumina) cu Leto (Latona la Romani, qînă de întunerec, de noapte) fratele gemen al qinei Artemis (Diana la Romani, qînă de luna), s'a născut primăvara pe insula Delos la piciorul muntelui Chynthos, și de aci are predicatul *Delios*. A. e zeu de soare, mai ales de lumina soarelui și în această calitate e binefacător (primăvara și vara), dar e și stricator (când toate le uscă) și ca zeu de lumină curată e inamicul întunerecului și al ființelor lui (v. Ormuzd și Ahriman). Iarna (când puterea luminei și a caldurei soarelui a scădut) A. s'a îndepărtat, acuși spre Lykia (spre ameați de Grecia, unde caldura e fierbinte), acuși, după alt mit, la Hyperborei (dincolo de Boreas, vîntul de nord), dar primăvara rentoarce și cu puterea sa (razele călduroase) învinge iarna (frigul). A., încă când s'a născut, cu sagetile (razele) prime ale arcului său a ucis pe draconul Python, paza oracolului dela Delphi (asupra umezelii bălților, ce le-a lăsat iarna după sine) precum Hercules a ucis Hydra (asemene bălaur de apă). Predicatele lui A. sînt: *Phōbus* (sfânt, curat) și *Lykios* (lucios); primăvara a avut o serbătoare de venire, iara toamna de despărțire, celelalte serbatori s'au referat la binecuvîntările soarelui. Dar lumina și căldura soarelui are influență și asupra inimei și spiritului omenesc și pentru aceasta A. a devenit și un zeu al luminii spirituale, adeca al sciinței, artei, profeției, muzicii și prin aceste al ordinei bune, al dreptului și moralității și pentru aceasta pe pecatoșii îndrăzneți i-a pedepsit în multe feluri, dar el a fost și bun, caci pe cei pocaiți și îndreptați i-a iertat și le-a vindecat sufletele, le-a arat grația lui. Mulțime de mituri sînt pentru ilustrarea acestor principii generale din cultul lui. Numele A. purcede din Bal (Bel), numele zeului din Babylon. Cultul lui a trecut din Grecia în Italia, mai întăiu în partea numită Graecia maior și de aci s'a lăit și în Roma, unde la a. 429 a. Chr. i s'a ridicat primul templu, avînd predicatul A. medicus, iară la a. 324 a. Chr. i s'au introdus *ludi apollinares* (Pythia la Greci) și cultul lui a tras după sine cultura. A. la Romani s'a identificat mai ales cu zeul *Sol* (soare) (v. Belenus). V. ilustr. pag. 217. [Atm.]

Apollonia, orașe. 1) A. în Illyria, aproape de Marea Adriatică, oraș comercial, centru de sciință la Greci. Ruine la manastirea Pollina, spre vest dela Berat. 2) A. în Tracia, lângă Pontus, colonia Milesienilor; sub stapînirea bizantină se numia Sozopolis, acum Szeboli.

Apollonia, sfântă, † ca martiră sub Dionisios. Patrona celor ce sufer de durere de dinți, din cauza ca la maltratarea creștinilor din Alexandria (249) i-s'au scos toți dinții.

Apollonicon, instrument musical, inventat de Flight și Robson în Londra 1816. Semena cu instrumentul *orchestron*, numai că nu avea automat, ci era întocmit pentru cinci musici.

Apollonion, instrument musical, inventat de Völler, 1800. Se poate întrebuița ca pian, ori în legatura cu tomat.

Apollonius, 1) A. din Rhodos, n. pe la 240 a. Chr. în Alexandria, cel mai însemnat epic al epocii alexandrine, a fost totodata și gramatic. Cel mai de valoare op al său e eposul

Argonautica, care dovedește mai mult erudițiune și diligență decât talent poetic. 2) *A. din Perga* în Pamphylia, matematic renumit, a trăit pe la 200 a. Chr. în Alexandria; dintre operele sale mai însemnat e: »De sectionibus conicis libri octo», din care avem 4 cărți în grecesce, trei în limba arabă, iar a opta lipsese. 3) *A. din Tyana*, a trăit pe timpul lui Nero; a fost filosof din școala nouă pythagoreică, moralist și făcător de minuni în Asia mică. Lui A. i-se atribuie preste o sută de epistole pline de sentințe. 4) *A. Dyskolos*, întemeietorul gramaticei științifice; opul său mai de valoare e: »De syntaxi seu constructione orationis libri IV.» A trăit în secl. II. d. Chr. 5) *A. din Atena*, sculptor în secl. I. a. Chr., creatorul lui Heracles-Torso din Vatican (Belvedere). 6) *A. din Tralles*, sculptor al școlii din Rhodos, pe la 200 a. Chr., unul dintre creatorii așa numitului: *Taur farnesean*. V. ilustr. p. 217.

Apollonius de Tyrus, eroul unui roman grecesc, foarte popular în evul mediu. A. peînd fata regelui Antiochus din Siria s'a convins din o ghicitoră dată lui spre deslegare, că regele trăiesce în nelegiure cu fica sa. Persecutat fiind de Antiochus s'a refugiat în Kyrene, unde a câștigat mâna princesei Archestratis. În o călătorie și-a pierdut nevasta prin moarte aparentă și pe fica sa au rapit-o Pirații. Dar în fine nevasta și-a aflat-o neatinșă în casa unui om în Mytilene, iar pe fica sa ca preoteasă în templul Dianei din Ephesos. Originalul grecesc s'a pierdut, numai ca prelucrare s'a pastrat în »Gesta Romanorum».

Apollon, amio și soț de muncă al apostolului Pavel; a predicat în Efes, mai mult însă în Corint, unde unii se declarau de adepții lui A. Se susține, că epistola către Evrei ar fi scris-o A.

Apolog, (*grec.*) o narațiune didactică, făcută cu scopul de a sensibiliza un adevăr moral; fabulă.

Apologet, apărătorul religiei ori al cuturii adevăr, în special sub numirea de *Apologeti* sunt cunoscuți acei sf. părinți și scriitori bisericesci din secolii primi ai creștinismului, cari prin scrierile lor au apărat religieuna creștina și instituțiile ei în contra atacurilor și învinuirilor din partea Iudeilor, învețaților păgâni și împăraților romani.

Apologia, (*grec.*) apărarea cu graiul ori în scris a cuturii acusat; apărarea științifică a religiei creștine față de atacatorii și calumniatorii ei. A.-ii mai însemnate sunt: Apologia lui Socrate de Platon și alta de Xenofon, Apologia lui Apulejus sau discurs despre magie. Apologiile sf. parinți ai bisericii, cari conțin probele despre divinitatea creștinismului ș. a. *Apologia confesiunii augustane*, e o scriere de natura dogmatică, compusa de Melancthon întru apararea confesiunii luterane la a. 1530 și primita de conventul luteran din Schmalkalden dela a. 1537 între scrierile simbolice ale confesiunii luterane.

Apologism, (*grec.*, lat. permissio), complexanța ironica în vorbire, când oratorul face adversarului său o concesiuune, care nu are nici o valoare.

Apomorphin, un product de descompunere a morfinei prin acid chlorhidric. (V. Morfină.)

Aponeurosis, peliță subțire, care acoperă mușchii. [St.]

Apopetale, (botan.) florile ale căror petale (corola) au disparut prin abortare rămânând periantul format numai din sepale (caliciu), s. e. Euphorbiaceele, Caryophyllee, Chenopodiacee, Amaranthacee, Nyctaginee. (Cf. Drude, in Schenk's Handbuch der Bot., 3. Bd., II. Heft, pag. 346, și armatoarele), precum și genuri sau specii din genuri, cari normal au corola (unele Viola, Acer dasycarpum, A. Negundo, A. Saccharinum etc.) [V.]

Apophthegmata, (*grec.*) v. apoftegma.

Apophysa, (botan.) partea umflata a setei (piciorul) de sub sporogonul unor muschi (Polypodium, Splachnum). [V.]

Apophysis, (anatomie) capătul unui os. (Cf. Apofisa.)

Apoplexia, (medicină) morb la care individul își pierde momentan consciința ca lovit de guta. Causa acestei schimbări o aflăm în paralisa momentana: 1) *a creerului*, produsă prin versări de sânge din arterii cerebrale de un calibru mai mare, în urma astupării acestora prin materii depuse din sânge pe pereții vaselor, ori în urma crepării arteriilor subțiate în pereții lor. În multe casuri urmează moartea momentană, în altele mai ușoare se paralizează jumătatea opusa a corpului. Loviți de acest soi de apoplexie sunt mai ales indiviși sângeoși, înaintați în etate sau atacați de morburile de inimă; 2) *paralisa momentand a inimii*, produsă prin creparea v' unui parete al acesteia, ori prin umplerea rapidă a pericordiului cu apa sau sânge; 3) *paralisa pulmonard*, prin astuparea v' unei arterii pulmonare, ori prin oedemă pulmonara.

Apor (*de Altorja*), familie de conți, baroni și nobili din Transilvania. 1283 voevodul Ardealului era un Apor (Opour); voevodul Ladislau, care la 1307 a luat coroana dela regele Otto, pe care l-a și închis, âncă se crede a fi fost un Apor. Dintre membrii familiei A. mai distinși au fost:

1) *A. Stefan*, în anii din urmă ai lui M. Apafi I. și sub M. Apafi II. a avut parte însemnată întru purtarea afacerilor publice în Transilvania; iara sub Leopold I. s'a bucurat de încredere și a fost investit cu funcțiunea de tesaurar al țerii. A. a lucrat cu dibacie ca să netedească trecerea țerii sub domnia Habsburgilor. și ca sa consolideze domnia acestora. Spre ajungerea acestui scop a lucrat într'acolo, ca biserica românească sa o rupă din legatura cu calvinii și sa o uneasca cu biserica Romei. Pe Atanasiu I., mitropolitul bisericii unite, el l-a ajutat ca să dobândească scaunul, el l-a primit în Alba-Iulia și l-a instalat cu pompa mare. Prin unirea Românilor numărul catolicilor s'a înmulțit, și ei au câștigat influența mai mare asupra afacerilor de stat în Transilvania. De aci se explica ura reformaților în contra lui St. Apor.

2) *A. Petru*, nepotul celui precedent, comite suprem al comitatului Târnava mica; n. 1676, † 1752. A. a studiat la universitatea din Nagyszombat, unde luă doctoratul în filosofie și drepturi. În luptele cu Curuții luă și el parte, dar paînd rău, se întoarse la credința catolică imperatul; deveni jude suprem regesc în Treiscaune, câștigă titlul de baron, scapă Secuimea de pericolul invasiunii tataresci. La betrânețe își pierdă vederea, din care cauză nu mai putu

sose însuși, ci dictă scriitorilor săi marea sa opera *Metamorphoses Transsylvaniae*, în care descrie viața Ardealului în secl. XVIII., și care e un izvor important pentru istoria atât politica cât și culturală din acel timp; a fost edată de Acad. magh. la 1863 dimpreună cu alte două scrieri latine ale lui A.; uu manuscris al lui se afla la Petersburg.

3) *A. Carol*, baron, president al tablei reg. din Mureș-Oșorhei, n. 1815, † 1885. Pe lângă oficiile, ce a purtat, A. s'a ocupat mult cu economia, mai ales cu cultura pomilor și viilor. A scris despre ereditatea secuiască 1868. A făcut o colecțiune prețioasă, bogată în rarități, referitoare la revoluțiunea din 1848—49. Aceasta colecțiune dimpreună cu biblioteca sa a testat-o A. Museului transilvan.

4) *A. Ladislau*, voevodul, v. Ladislau.

Aporem, *aporie*, (*grec.*) term. retoric, o forma de argumentare logica, după care două judecați contradictorii apar admisibile. Sinonim cu: îndoială.

Apopsiopsis, (*grec.*) la Romaui reticentia, în poetica și retorică: intreruperea la mijlocul unei propozițiuni, prin suprimarea unei gândiri, care este a se întregi de ascultator.

Aposițiune, (*gramatică*) întrebuintarea de substantive ca epitete ale subiectului. S. e. Opidul Blaj.

Aposporia, în botanică: disparițiunea reproducțiunii asexuate prin spori. Creată la început pentru casurile observate la Cryptogamele vasculare, aceasta expresiune se aplica și la Phanerogame, mai ales de când studiile de organogonie a părților reproductoare din floare și a fecundățiunii, au permis stabilirea omologiilor între aceste organe și sporiile Cryptogamelor vasculare. A. se manifesta în două feluri: 1) sau planta muma da nascere direct la prothale femeiesci și barbatesci, cari se desvoalte în locul sporangelor din sori (*Athyrium filix femina* v. *clarissima*) sau prin alungirea partițiunilor frunzei, fara nici o urma de sori (*Aspidium angulare* v. *pulcherrima*); 2) sau planta muma da nascere direct plantulei, în locul unde era sa se desvoalte sporangi (*Isoetes lacustris* forma gemmifera v. *stricta*, elatior și intermedia) sau în locul florilor, feunoen cunoscut și sub numele de viviparie la plante (multe Graninee, Juncacee, Cyperacee, diferite specii de *Allium* și *Lilium*; *Polygonum viviparum*, *Eryngium viviparum*, unele *Agave*, *Foucroya* etc.) [V.]

A posse ad esse, (*lat.*) v. *ab esse ad posse*.

Apostasia, lapedarea de ceva, lapedarea cu totul de credința creștina, caderea totala dela credința.

Apotem, (*grec.*) absces.

A posteriori, v. a priori.

Apotill, (*neolat.*) postscript la un document juridic; nota marginala.

Apostol, (*grec.* trinis), numele celor 12 barbați, pe cari 1-a ales și 1-a trinis Christos spre a-i predica învățatura; A. se mai numesce ori care propagator al religiunii creștine, s. e. Ciril și Metodie se dic A.-ii Slavilor.

Apostol se numesce și pericopa din »Faptele apostolilor», și din Epistolele apostolilor, care se cetesce la serviciul dumnezeesc. »Faptele apostolilor» se numesce aceea carte a legii noue, care istoriscesc lațirea religiunii creștine

de către apostoli. Cartea aceasta a scris-o evangelistul Luca cam la a. 61—63 d. Chr. (Cf. Dr. V. Sznigelski, Introducere în sf. Scriptura p. III. Blaj. 1888.)

Apostol Mărgărit, v. Mărgărit.

Apostolat, oficiul, misiunea de a predica religiuena creștina.

Apostoli, *sf.*, biserica de mir în Bucuresci, întreținuta de catra stat; mai nainte era manastire închinata la manastirea greceasca Stavronichita din muntele Athos și avea 2 metoace și 6 moși cu un venit anual (1860) de preste 200,000 lei vechi. Biserica sf. Ap. este zidita pe locul, unde mai nainte se afla o mica bisericuța de lemn, ridicata de Mateiu Basarab; Stefan Cantacuzin la 1715 a împodobit-o și desavirșit-o. (Cf. C. St. Bildeurescu: Manastirile și bisericile din România. Bucuresci, 1890 și C. Alessandrescu: Dicț. geogr. al jud. Ilfov. Bucuresci, 1892.)

Apostolic, ceea ce se deriva nemijlocit dela apostoli, ori corespunde spiritului și caracterului lor. *Constituțiunile A.-e* în 8 cărți, cuprind multe lucruri referitoare la disciplina bisericii orientale din secolii cei dintâi. *Canoanele A.-ce* sunt 85 prescrieri bisericesci disciplinare, primite ca legi în biserica orientala (sinodul Trulan 692). Nici Constituțiunile, nici Canoanele nu se deriva dela apostoli, ci Constituțiunile sunt adunate în secl. III. și IV. iar Canoanele în secl. V. *Părinte A.*, sfânt părinte, care a viețuit și a scris în secl. I. și II., fiind în legatura nemijlocita cu apostolii. *Rege A.*, titlu de onoare, dat de papa Silvestru II. (999—1003) la 1000 primului rege al Ungariei sf. Stefan ca semn de recunoștința pentru încreștinarea Maghiarilor. Acest titlu îl poartă toți regii Ungariei. *Simbol A.*, formula a mărturisirii credinței, despre care s'a creșut, ca e compusa de apostoli: Credeul» usitat în biserica apuseana. *Scaun A.*, scaunul episcopesc al Romei; pontificatul roman, ca centrul bisericii catolice. *Vicar A.*, v. Vicar.

Apostolici, numele mai multor eretici, cari predicau paupertatea apostolica ca precept și nu recuosceau dreptul de a posedea avere privata; unii din ei lapedau și casatoria. S'au ivit în secl. II. în Asia mica și în secl. XII. în Franca și Germania.

Apostolier, carte liturgica, în care se cuprind pe lângă »Faptele Apostolilor» și epistolele apostolilor Pavel, Ioan, Petru, Iacob. Tractate din acele epistole, respective diu »Faptele Apostolilor» se cetesc mai cu sania la liturgie și âncă așa, ca pentru fiecare Duminica și serbatoare, cum și alte zile ocașionale, sunt întocnite și prescise anumite părți, în totdeauna conveniente cu însemnatatea liturgica a zilei.

Apostrof, senin grafic (o virgula), care indica omiterea unui sunet.

Apostrofa, figura retorică, când oratorul cu cuvântul seu se întoarce dela auditor la adresa altor persoane absente, moarte, ori la lucruri fara de viață și le vorbesce ca și când ar fi de fața și ar pute simți și judeca.

Apoteca, (*Apothecium*) nume dat de Acharius unor aparate reproductoare dela Licheni, formate dintr'un receptacul (excipulum), pe care se afla binieniul (thalamium), aședate la suprafața (emerse) superioara, sau exclusiv pe cea infe-

rioară a thalului, alte-dați sînt vîrite în interiorul thalului (immersa), comunicînd cu exteriorul printr'un mic orificiu. Forma Apotecului e foarte variabilă; poate fi ca un disc de diferite culori, marginit de vr'o membrana (*A. biatorine* și *peltate*) ca la *Peltigera*; sau sînt limitate de o membrana, dar nu de natura thalului, ci constituită de hipotecin (imediat sub himeniu [*A. lecidine*]), ca la *Lecidea*; ori sînt marginite de o membrana, resfrîngerea thalului (*A. lecanorine*), ca la *Usnea Lacanora* etc.; sau sînt lineare și anastomosate (*A. lireliforme*), ca la *Graphis* etc. Sporii sînt formați în nisce organe speciale (asce, tece), grupate la un loc într'un himeniu.

[S. St. R.]

Apoteca, (*farmacie, spițerie*), pravalia unde se vînd și prepara medicamentele conform regulilor stabilite de stat. Sînt supravegiate de stat. Cea dintîiu spițerie o fondă califul *Almansor* în Bagdad la 754 d. Chr. (V. Farmacia.)

Apotelesma, (*grec.*) influința constelațiilor asupra destinului omului. Maiaștria A.-ei e sinonimă cu astrologia.

Apotema, (*grec.*) în geometrie: linia perpendiculară din centrul unui poligon regulat asupra laturii lui.

Apotheosa, în mit. greco-romana înseamnă: înțelegerea, îndumnezeirea, punerea cuiva între zei; s. e. apotheosa imperatului August. A. s'a ordinar de senatul roman și s'a împlinit prin consecrațiune. (V. și cultul imperaților.)

[Atm.]

A potiori, (*lat.*) dela (dupa) partea cea mai aleasa.

Apoxyomenos, statuă antică, reprezentînd pe un tiner, care se sterge de oleiu și prav cu raquittoarea; s'a aflat la 1849 în Roma și se pastrează în Vatican.

Appalachi, 1) munți, v. Alleghany; 2) numele unei seminții de Indiani.

Appalachicola, riu în Florida, (America de nord), se născă din împreunarea rîului *Chattahoochee* și *Flint River* în Georgia și se revarsa în sinul A. al golfului de Mexico; e lung de 150 km.

Appartement, (*franc.*) locuința compusă din mai multe camere, cu oarecare eleganță și lux.

Appassionato, (*ital.*) termen musical; indica interpretare pasionată.

Appel, *Ioan Nep.*, general de cavalerie, de nascere din Slavonia, a luptat în armata austro-ung. la 1848/9 (în Italia, Ungaria și Banat) 1859 (la Solferino) și 1866 în reșboiul cu Prusia. La 1882 a fost numit guvernor al Bosniei și Herțegovinei, și a contribuit mult la dezvoltarea economică și culturală a acestor două provincii. Nu este a se confunda cu generalul austr. *Cristian A.* care la 1850 a fost comandantul trupelor din Ungaria și încă s'a distins în reșboiul italian.

Appellatio tamquam ab abusu, (*lat., franc.*) appel comme d'abus, recurs la autoritatea lîmească în contra abuzurilor autoritaților bisericesci. Introdus în pragmatica sanctio a lui Carol VII. (1438), combatut de Roma. Astăzi scos din praxă.

Appenzell, canton dublu în Elveția de nord, 419 km², 67,096 loc. (1888); teren muntos cu vai înguste (în sud muntele Sântis, 2504 m.); dela scisiunea religioasă încoace (1597) se împarte

în două cantoane deosebite: 1) *A. Inner-Roden* (catol.), 177 km², 12,904 loc.; broderii de bumbac; capitala A. (*Abbatis Cella*) 4477 loc.; 2) *A. Ausser-Roden* (protest.), 242 km², 54,192 loc.; mare industrie (broderii, ața de bumbac), centre: Herisau și Trogen. Constituția în Inner-Roden dela 24 Oct. 1872, în Ausser-Roden dela 15 Oct. 1876; ambele sînt democratice. Avera curată a statului în Ausser-Roden este de 800,000 fr., datoriiile cantonului Inner-Roden 219,000 fr. Țeara odinioară supusa abației St. Gallen, ajunse la 1401 independentă; la 1411 întra în confederație cu cele 7 cantoane vechi, la 1513 cu toate 12. (Istoria de Zellweger [1830—48], 6 tomuri.)

Appia, *via*, renumita cale strategică română dela Roma pîna la Capua, construită de *Appius Clandius Căcus* 312 a. Chr., mai tîrziu prelungită pîna în *Brundisium*. Resturi de ale ei mai exista și acum. Cf. *Bolmsack* (1886).

Appianus din Alexandria, istoric rom. în secl. II. d. Chr., mai întîiu advocat în Roma, mai tîrziu înalt funcționar imper. în Egipt; scrisse grecesce istoria Romanilor din timpurile cele mai vechi pîna pe timpul seu în 24 cărți, dintre cari abia s'au pastrat jumătate; de mare preț sînt cărțile 13—17 asupra reșboaielor civile (edit. de *Mendelssohn*, 1879—81 în 2 vol.) Cf. *Hannak*, (Viena. 1869).

Appiaria, *Episcopia*. Cetatea sau orașul *Appiaria*, dupa cum rezulta din itinerariul lui *Antoniu* și din tablele lui *Peutinger*, era tot în *Moesia* de jos pe țărmulii Dunareii. Documente foarte vechi ne vorbesc despre o episcopie cu numele dela acest oraș. În epistola către imperatul *Leon* aflăm astfel subscris pe episcopul acestei cetăți: *Martialis episcopus civitatis Appiariensis*. Sfantul *Ioan Chrisostomul* în epistola sa către *Papa* *Inocențiu I.* spune, ca la un *Sinod* din timpul seu au fost trimiși trei episcopi, între cari și *Lupicinus Appiariensis*, ca sa înștiințeze pe *Teofil Alexandrineanul*, să vina dela *Sinodul* din *Caledon* la *Constantinopol*. Poziția canonică a acestei episcopii era întocmai ca și a celei a *Abrutului*, depîndînd adeca de patriarhatul Romei. Numele și iscaliturile episcopilor arată așiderea, ca erau de origine română; încă o dovada despre existența elementului romano-latin la *Dunare*. (Cf. *Erbiceanu*, *Ist. metrop. Moldovei* pag. XXV. *Cipariu*, *Acte și Fragmente*.) [D. D. R.]

Appius Claudius, v. *Claudius*.

Appleton, (pron. epltn), capitala cott. *Utagamie*, statul nordamerican *Wisconsin*, lînga fluvîul de *Fox*, cu buna forța de apă, care mîna mori și fabrici; sediul universității metodistice *Lawrence*; (1889) 11,000 loc.

Applikatur, term. musical germ., v. *degitație*.

Appoggiatura, (*ital.*) term. musical, nota de ornament, care precede o nota reală la distanța de un ton sau un semiton. (Cf. *T. Cerne*, *Dicț. de musica*, fasc. 2.)

Apponyi, familie nobilitară (*conti*) maghiară, al carei nume original a fost *Peech*, se afla amintită deja la 1315; domeniul și castelul familiar, cu o bibliotecă prețioasă (50,000 vol.), se afla în comuna *Nagy-Appony* (cott. *Neutra*). Rol istoric au jucat: 1) *A. Georgiu*, conte de *N.-Appony*, n. 1808, secretar al cancelariei

aulioe maghiare în Viena, iar dela 1847 cancelarul aulio. În dieta dela 1843—44 a fost conducătorul partidei conservatoare; după revoluția dela 1848 a trait retras, până ce fu uenimit (1859) de membru pe viața al senatului imperial înmulțit din Viena, unde apără cu energie independența Ungariei. 1860 a fost denumit de *Iudex Curiae*, dar deja după doi ani s'a retras, revenind apoi iarăși în viața publică în dieta dela 1865 ca membru al partidei conservatoare moderate; după resboiul dela 1866 s'a aliat cu partida lui Deák. La 1869 s'a retras dela politica și trăiește în Pojon. 2) *A. Albert, conte*, fiul celui anterior, n. 1846. După-ce a capătă o educație aleasă, marindu-și cunoștințele prin calatoriile făcute în strainatate, încă la 1872 fu ales deputat dietal, aparținând la început partidei lui Deák, iar după descompunerea acesteia, grupului condus de Paul Sennyey (oposiția moderată), excelând prin talentul său oratoric. După retragerea lui Sennyey conduse A. oposiția unită; dar având a lupta la alegeri și contra guvernului și contra partidei kossuthiste nu a putut obține succese mai mari. De remarcat e vehementa sa luptă parlamentară contra guvernului Tisza cu ocașiunea ocupațiunii Bosniei. Este aderent al mișcării agrare, dar hotarît protivnic al antisemitismului. În politica bisericească, care a preocupat în anii din urma atât de mult opinia publică a Ungariei, A. a fost pentru casatoria civilă facultativă. La 1891 a enunțat așa numitul program național, care cere o mai întinsă validitate a spiritului și elementului maghiar în armata și afacerile comune cu Austria. La 1895 a luat parte la conferența interparlamentară din Bruxela, unde a fost pusă la ordinea zilei chestiunea națională, pe care a combătut-o.

Apport, (*franc.*) la societăți comerciale: versământ pus în societate ca parte socială, care nu s'a făcut în numerar, ci în lucruri mobiliare sau imobiliare. A dat ansa la multe înșelaciuni, din care cauză legislațiunea modernă a cautat sa asigureze evaluarea adevăratului preț al acestor versăminte, cerând ca valoarea lor sa se constate deja în adunarea constituantă. (Cod. com. rom. 135; Cod. com. ung. § 150.)

Apprehensio, (*lat.*) apprehensiune, a prinde sau cuprinde ceva, a se teme de ceva. În filosofia lui Kant termin tehnic, care indică prima luare în conștiința a lucrurilor ajunse sub simțurile noastre.

Appresorii, în botanică: exprimă porțiunea din aparatul vegetativ dela plantele inferioare (ciuperci, alge), cari serva să le fixeze de substrat. A. sânt basilare, când planta aderă de substrat numai prin baza sa, și în acest cas pot fi tuburi sau plăci uniceulare (Siphonae, Conjugate), sau cordoane masive, pluriceulare, întoarse ca nișce ghiare în jurul substratului (Laminariae, Fucaceae). Când aparatul vegetativ adera de substrat prin mai multe puncte, atunci în fiecare punct se desvoalta appresorii, cari sânt astfel dispuși din distanța în distanța în lungul aparatului vegetativ, câte unul în forma de tuburi umflute, beșici sau plăci neregulate (Piptocephalis, Syncephalis, Erysiphe) sau câte mai multe radiale (Mucor, Rhizopus, Sclerotinia etc.) [V.]

Approbatae et Compilatae Constitutiones sânt doue colecțiuni de legi transilvane; cea dintâiu

s'a făcut sub principele Georgiu Rákoczy II. la a. 1656 și cuprinde legile aduse în dieta Transilvaniei, de când aceasta s'a separat de Ungaria, până la a. 1653, iară a doua, făcută sub Mihail Apafi I., cuprinde legile transilvane aduse între anii 1653 și 1669. A. și C. împreună cu *Decretum Tripartitum*, colecțiune de legi făcuta de Stefan Verbőczy la începutul secl. XVI. pentru Ungaria, de care se ținea pe atunci și Transilvania, și cu *Articuli novellares* formau codicele Transilvaniei înainte de domnia casei Habsburgice. Ele oglindează spiritul timpului de atunci: pentru clasele privilegiate multă libertate, ba între unele chiar desfrâu, iară pentru țerani asuprire tiranică; chiar și dintre privilegiați (cei de religiunea catolică) aveau să sufere restricțiuni și asupri.

A. pr., prescurtare pentru *anni praesentis* = în anul curent. **A. p. R. c.**, prescurtare pentru *anno post Romam conditam* = în anul dela zidirea Romei.

Apraxia, alterațiune psihică, a face lucruri întoarse, pe dos.

Apraxin, numele uneia din cele mai vechi familii nobile rusesci, derivându-și originea dela Iolochomir, unul din principii a hordei de aur a tatar, care venind la Cazan s'a creștinat. 1) *Marta Matveievna Apraxinova*, soția țarului Teodor Alexeievici, frate niai mare al lui Petru cel Mare. 2) *Petru Matveievici A.*, fratele precedentei, om de stat și beliduce, n. 1659; a înfrânt de câteva ori flota svedeza și a făcut pe Calmucii sa se supuna Rușilor. A devenit conte; † 1727. 3) *Teodor Maiv vici A.*, frate cu cei precedenți, de asemenea beliduce. 4) *Andrieu Matveievici A.*, al treilea frate, făcut conte de către Petru cel Mare, a devenit stramoș al actualei familii de conți A. 5) *Stefan Teodorovici A.*, n. 1702, marșal și ministru de resbous rusesc, † 1758 în temnița, nesciind exploata victoria repurtată asupra Prusiei.

Apręțiabil, ce poate fi apręțiat, determinat; în musica: *Sunete A.-e* sânt acele, a caror înalțime poate fi determinată. Limita gravă *do 2* (32 vibrațiuni), cea acută *do 7* (8276 vibr. pe sec.) Intensitatea sunetelor încă este limitată. S. e. sgomot mare nu poate fi apręțiat de ureche.

Aprętură, transportarea unor obiecte anumite preste granița din un stat în altul, pentru a fi prelucrate, ori reparate și iară aduse înderet, fara de a plăti, pe basa convențiunii dintre statele respective, vama pentru ele. (V. admisiune temporală.)

Aprilie, (popor. *Prier* și *Florar*), numele lunii a patra din an, are 30 zile. În calendarul vechilor Romani este luna a doua. În aceasta lună intra soarele în constelațiunea taurului. Schimbările de temperatură sânt ca în Maiu, adică mai mici decât în Martie. Ziua crește în mediu cu 1-5 oare.

A prima vista, (*ital.*) term. musical, la prima vedere, adică a cânta o compozițiune fără exercițiu premergetor.

Aprindere, v. art. inflamațiune (medic.) și incendiare (dr. pen.)

Aprins, ce se țice și *ars la inimă*, boală de vite; probabil aprindere de plunâni. (Et. M. Rom.)

A priori et a posteriori, (*lat.*) termini tehnici în filosofia cunoscinții. Ei privesc originea cunoscințelor. Acele cunoscințe, despre cari

s'ar pute presupune, că spiritul le produce dela sine, independent de experiența, se numesc *a priori*; iar acele, cari se câștigă pe basa experienței, se dic *a posteriori*; acele sînt din rațiune, care este *prius*, aceste din experiența, care e *posterior*. Cei ce susțin ca cunoscințele noastre sînt apriori, din *rațiune*, se numesc *raționaliști*; cei, cari admit experiența ca cauză pentru originea cunoscințelor, se numesc *realiști*. Lupta dintre aceste vederi încă nu e decisa. [Pl.]

Aprobare, încuviințare, declarațiune dela loc competent că o anumită persoana sau anumit lucru este corespunzător pentru un anumit scop. Din punct de vedere bisericesc se înțelege sub A. învoirea episcopului la publicarea cutarei scripte de cnprins religios; declararea unui preot de apt (destoinic) spre ascultarea marturisirii sacramentale etc.

Aprod, pagiu, copil de boier dat la curtea domneasca pentru a se deda cu lumea mare, până ce va fi boierit. La început A.-ii serviau numai principelui; dar mai târziu se servesc de ei și alți consilieri domnesci, din care cauza fiii de boieri nu mai primesc a fi A.-i, făcînd loc prostimei. Acest nume se mai da ađi servitorilor de pe la autoritați. (Et. M. Rom.)

Aprod, baltă cu pesci în Rom., pl. Siretu de jos, j. Bacău, pe valea Aprodului; are o întindere de 1½ hectare.

à propos, (*franc.*) se dice despre un lucru ce se face, se întîmplă convenabil, la timp; ital. *a proposito*. ; întrebunțeaza în românesce ici colo mai ales ca exclamație, în sens de: ei, bine că îmi aduc aminte!

Appropriatiune, însușire, acțiune prin care cineva primesce ceva de al său; termin usitat mai ales în viața parlamentară. (V. budget.)

Aprovisionare, provedere cu cele de lipsă; în special provederea trupelor, cetăților etc. cu muniție, proviant și cele trebuincioase pe un timp oarecare.

Aproximațiune, prefuirea valorii unei cantități, care se apropia foarte mult de valoarea ei adeverată, dar nu o exprimă pe deplin exact. V. Asymmetria. — *Aproximativ*, aproape de adevăr.

Aprozopas, monstru fără față, în locul căreia se afla o cavitate diformă.

Apșa, numele a trei comune în Maramureș. 1) *A. de jos*, 3998 loc. (1891) în mare majoritate Români, cari locuiesc împărțiți în mai multe colonii. A. a fost donată 1387 de regele Sigismund lui Ioan, fiul lui Dragomir. Teritorul comunei e de 17,000 jug. în mare parte paduri. Pe muntele »Boul« cîndva se vîna bourul. A. are două biserici de lemn, una din 1561; școala română foarte frumoasa de piatră. Este împărțita în două parochii antice aparținătoare de diecesa Gherlei. De aici își trag originea familiile nobile rom. Mihalca, Vlad, Iodi. 2) *A. de sus* (Apsșa), 2242 loc. Rom. și Germ. 3) *A. de mijloc*, 2700 loc. Rom. și Germ. Teritorul comunei e de 24,332 jug. cu 20,000 jug. de paduri. Aici a fost cîndva cetatea Creinenița (Kermecz vîra). Are două biserici de lemn, una din 1400; școala frumoasă confes. română de piatră. Este împărțita în două parochii antice aparținătoare de diecesa Gherlei. De aici își trage originea ilustra familie Mihályi și alte familii nobile rom. 1428 a fost aici preot

Bolota, ceea ce arată, că în secl. XV. în Maramureș deja a fost organizată biserica resariteană.

Apsara, în mit. indica e spirit de fecioara, mândra de admirat. Șese sute de milioane de spirite de fecioare formeaza cetele ceresci. (V. Gandharva.) [Atm.]

Așeron, peninsula în partea vestica a Lacului Caspic, aparținînd guvernamentului rusesc Baku; isovoire de nafta și vulcane de namol.

Apsichia, (*grec.*) starea inconștienta a omului; moarte aparenta; leșin.

Apsida, (*grec.*) partea de după altar a bisericii, care are forma emisferică sau semi-cercuala, arcuată. În partea aceasta se așeaza scaunul pontifical.

Apside, punctele extreme ale caii pamîntului (sau a altui corp ceresc) în jurul soarelui, anume periheliul și apheliul. Linia ce împreuna aceste două puncte se numesc linia A.-lor și coincide cu osia cea mare a elipsei.

Aptera, insecte fără de aripi, precum sînt păduchii etc.

Apteryx, un soi de pasere alergatoare. V. *Kiwi*.

Aptoton, (*grec.*) numele substantivelor, ce nu se pot declina.

Apuanii, alpii, v. Alpii apuani.

Apucat, boala de copii, numita și *boala copiilor și răul copiilor*, corespunde eclampsiei (v. ac.)

Apuleius, Lucius, retor și satiric roman, n. pe la 125 în Madaura (Africa). Opul seu mai însemnat e »*Metamorphoseon s. De asino aureo libri XI.*«, roman plin de poesie, umor și satiră; episodul despre Amor și Psyche e de o rară frumșeță. — Fiind acusat de fermecatura, s'a aperrat cu succes prin opul seu »*Apologia*«.

Apulensis, Dacia-, partea de mijloc a Daciei traiane. Dacia la început a fost împărțita în D. inferioara și superioara, mai târziu, sub împăratul Marc Aurel, apare împărțita în trei părți: Porolissensis, Apulensis și Malvensis. D. Porolissensis se estindea în nord-vest, Malvensis probabil în sud-vest, (Oltenia), iar D. Apulensis cuprindea partea sudica a Ardealului, până din sus de Apulum (A. Iulia), dela care orăș își avea și numirea. (Cf. Xenopol. Ist. rom. capit. »Organizarea Daciei romane«, și Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin, 1878, pag. 336.) [Silv. Mold.]

Apulia, (ital. Puglia, pron.: pulia), partea sud-estica a Italiei, dela riul Frento (Fortore) până la Tarent, cuprinzînd cele 3 provincii de astăzi: Foggia, Bari și Lecce; 20,510 km², 1.759,396 loc. Șes în care se întind ramificații de ale Apeninilor, singur Monte Gargano e isolat. A. e foarte fecunda și bogata în paduri și pașuni. La coastele marii se scoate sarz. Locuitorii stravechi ai A.-ei se țineau de seminția ilirica. Romanii o ocupara înainte de 317 a. Chr. În secl. XI. se stabiliră aici Noimanii sub Guiscard, care deveni primul duce al Apuliei 1059.

Apulum, v. Alba-Iulia.

Apulus, numele latin al Ampoiului.

Apunerea stelelor, trecerea stelelor sub orizont, în urmarea mișcării parute a boltei ceresci dela resărit spre apus. Oara de apunere a cutarei stele pentru un loc anumit se afla, daca dela timpul de culminațiune al stelei numeram atâtea

oare, câte ies din exprimarea în oare a jume-
tații arcului de și al stelei. Trebuie considerata
aici și refracțiunea atmosferică, iar la stelele
migratoare (planete, luni etc.) totdeauna și miș-
carea lor progresivă ori regresivă; la soare și
la luna trebuie considerată și raza lor aparentă.

A punta d'arco, (ital.) term. musical, cu vârful
arcușului.

Apure, 1) afluent din stânga al râului Orinoco
în Venezuela, izvorînd în Anzii estici; 1580 km.
lung., (1400 km. navigabil); 2) provincie în statul
Bolivia, 48,945 km², 21,112 loc.; economie de
vite. Capitala: *San Fernando de A.*, 3000 loc.

Apus, Occident, (v. Vest.) A. se numește și
jumețetea vestică a Europei, anume Germania,
Anglia, Franța, Italia și peninsula pireniceică.
Imperiul apusean sau **occidental**, imperiul Roman
de vest. În înțeles canonic A. înseamnă provin-
ciile bisericesci, aparținătoare de patriarhatul
Romei celei vechi, iar în înțeles liturgic sim-
bolizează umbra necredinței față de soarele cre-
dinței, care se simbolizează
cu resaritul.

**Apus cancri-
formis**, animal
(crustaceu)
din ordinul
Phyllopedelor
(picioare-foi);
are un scut
tare pe spate.
Se afla prin pa-
rae, pe lângă
fântâni, după
inundațiuni.

Apust, cu-
vânt folosit în
Moldova în loc
de *jilip* sau
stavilar.

Apyrexia,
(med.) stadiul
liber de fier-
bințeala între
două paroxisme la friguri intermitente.

Apyrothium, (grec.) numele vechiu al pucioasei.

Aqua, (lat.) apă (v. ac.)

Aquae, (lat.) numirea veche a multor localități
cu bai minerale: *A. Aureliae*, Baden-Baden;
A. Gratianae, Aix les Bains; *A. Pannonicae*,
Baden lângă Viena; *A. Sextiae*, Aix; și altele.

Aqua et igni interdictus, (lat.) lipsit de apă
și foc, exilat, proscris.

Aqua fortis, (lat.) apă tare. *Aqua fortis*, gravor,
care lucrează cu apă tare pe arama.

Aqua haeret, (lat.) apă s'a împiedecat;
proverb cu înțelesul: s'a înfundat, se afla în
perplexitate.

Aquamania, (lat.) vas, avînd forma de om ori
de animal, folosit în evul mediu la cultul divin; din
el se turna apă pentru spălarea preotului pe mâni.

Aquamarin, o varietate de beril (v. ac.); *A.*
oriental, v. Corund.

Aqua phagedaenica, soluție de clorid mercuric
în apă de var; medicament vechiu pentru vin-
decarea ranelor, foarte otrăvicioasă.

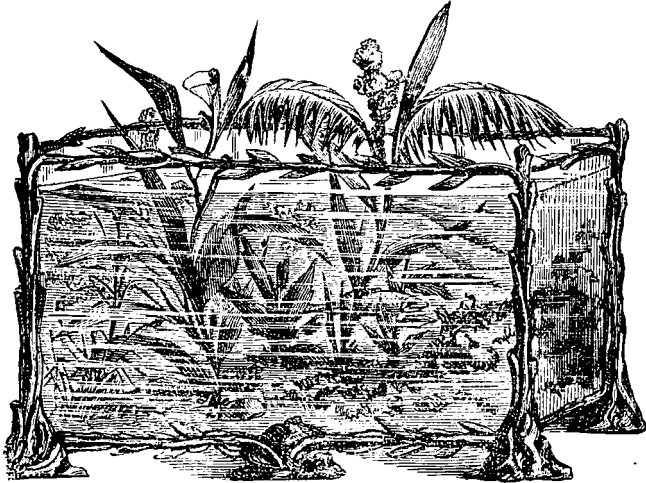
Aquarell, pictura cu colori preparate în apă.
V. Pictura.

Aquariu, rezervoriu în care se întrețin plante
și animale de apă dulce și de apă sărată. Ser-
vesce pentru studii biologice sau ca ornament
pentru apartamente. (v. ilustr.) Aquarii renu-
mite în Neapole (stațiunea zoologică), Londra,
Hamburg, Berlin. (Cf. Hoffmann, »Seewasser-
aquarien im Zimmer (1887); Rossmässler, Über
Süßwasser-Aquarien (1880); H. Coupin, L'aqua-
rium d'eau douce (1893); Dr. N. Leon, Calauza
zoologului, Iași.)

Aquariade, roi de stele cațetoare, ce se ivesc
în zilele dela 26 până la 30 Iulie și se pare ca
pornesc din constelațiunea udatorului.

Aquatice plante, (Hydrophyte), se numesc
acelea, cari traiesc cu totul în ape, fie dulci,
fie sărate (submerse, demerse ca multe ciuperci
dintre cele inferioare, majoritatea Algelor și
multe Fanerogame s. e. *Elodea canadensis*, *Va-
liseria spiralis*, unii *Potamogeton*, *Ceratophyllum*
submersum, *Zosteraceae* etc.), sau numai cu
unele părți ale lor sunt sub apă, altele plutesc

pe apă, ori
sunt aeriene,
(ca Nufarul
alb, galben,
Hippuris, *My-
riophyllum*,
Trapa natans
[castan de
apa], *Sagitta-
ria sagittae-
folia* [sageata
apei] etc.); ori
plutesc pe su-
prafața apelor,
(ca *Salvinia*
natans, *Lin-
tița*, [*Lemna*
minor, *trifulca*
etc.], *Ranun-
culus fluitans*
etc.); în fine
acelea, cari
traiesc pe

Aquarin.

numai când acestea cresc sunt acoperite de ele
în total sau în parte, precum și acelea ce traiesc
în mlaștini, bălți etc. (ca Rogozul, Stuhul, Pa-
pura, *Ranunculus aquatilis* etc.) În scurt plan-
tele aquatice sunt: submerse, emerse, natante
și inundate. Ele se mai numesc și după felul
apelor, în cari obicinuesc sa crească; așa se
dic: lacustre, fontinale, fluviatile; *palustre*, cele
din mlaștini (*Butomus umbellatus*, *Caltha pa-
lustris* etc.); *talasofite* cele ce traiesc în mari
și oceane; *torfacee*, cele de prin turbării (*Sphag-
num* și alți muschi, *Parnassia palustris*, *Dro-
sera* etc.); *uliginosee*, cele de prin livezi umede
(*Pinguicula vulgaris*, *Vaccinium uliginosum* etc.)

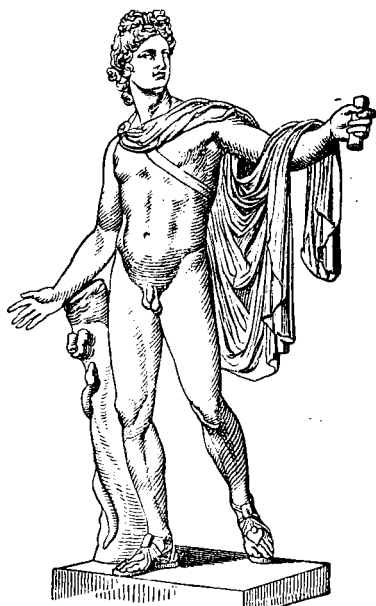
[S. Șt. R.]

Aquatinta, maniera de desen inventată de Le
Prince (1768); imitațiune a desenului cu tus.
Nu se mai practică.

Aqua Tofana, (Acquetta di Napoli sau di *Pe-
rugia, Acqua della Toffa* sau reu și *Acquetta*),
beutura, care, după cum se spune, în doze de
câteva picături avea efecte otrăvitoare. Efectele
se produceau cu încetul, dar victima aleasa
muria la sigur. Era un lichid incolor ca și apă,

Taurul Farnesean de Apollonius și Tauriskos.

Apollon din Belvedere.

Aphrodite (Venus) din Melos.

Artemis (Diana) din Versailles.

fara gust și miros și producea unele simptome. cari nicidecum nu dau motiv să banniasca o otravire. Inventatoarea a fost Tofana, care a trait mai întâiu în Palermo și apoi și-a exerciat meseria ucigașa în Neapole. Ca sa înșele, otravei îi dote numele: Manna St. Nicolae de Bari și o trimitea clienților sei ca medicament cu chipul acestui sfânt. Otravitoarea a secerat multe victime până la 1709, când urmarita, se refugia într-o manastire de Iesuiți, cari îi detersa adapost și ocrotire. Mai târziu însa totuși cădu în mânilor justitiei, și sub împăratul Carol VI. fû sugrumata. Alții spun, ca a murit la 1720 în temnița. La interogatorul ei penibil esira la iveala întempleri atât de înfricoșate, încât dupa moartea otravitoarei trebuia sa suspendeze cercetarile. In privința compozițiunii și efectelor acestei ape s'au facut multe fabule; dupa Garelli ea consta din soluțiune apoasa de acid arsenicos cu adaus de Herba Cymbalariae. Garelli a avut înaintea sa toate actele procesului criminal al Tofanei, dar cu anevoie va fi putut publica adeverata compozițiune a otravei. Dupa Ozanau sub numele de A. T. se cunoscea și o soluțiune de zahar de plumb, precum și un lichid obținut prin destilațiunea de cantharide cu apa și alcool. Eau admirable de Brinvilliers și Acqua del Petesino se pare ca nu se deosebiau de loc sau foarte puțin de A. T.

a quatre, (franc.) la patru; în musica *a qu. mains*, la 4 mâni.

Aquavit, (aqua vitae), licor.

Aquifera, (lat.) în botanica: nume dat de Pfitzer unei țesături vegetale. Țesătura aquifera este o țesătura de reserva (v. Țesături vegetale) pentru apa. Se gasește la plantele, cari traiesc prin locuri aride sau cari sunt supuse unei transpirațiuni mari. In general se afla în frunze: pe fața suporioara, soparînd epiderma do țesătura asimilatoare, care este astfel împinsa catra planul median al frunzei (Peperomia, Begonia, Tradescantia, Bromeliacee etc.); sau în interiorul frunzelor, marginita jur împrejur de țesătura asimilatoare, care este în cazul acesta exterioara (Agave, Aloe, Mesembryanthemum); sau celulele aquifere sunt respândite fara ordine între celulele asimilatoare (unele Orchidee de locuri uscate: *Oncidium maximum*, *Liparis filipes*). Alteori țesătura aquifera formeaza o parte însemnata din tulpină sau ramuri, cari sunt în acest cas carnoase, succulente și verzi la exterior (Cacteae, Euphorbiaceae tropicale). Țesătura aquifera este formata din celule parenchimoase, cu pereți celulosici, subțiri, rareori cu îngroșari foarte fine reticulate sau cu îngroșari colenchimatoase dealungul muchilor; captușind pereții celulosici, în interior se afla un strat protoplasmic cu nucleu și rare fire de chlorofila, care marginesc un lichid apos. împede, sau puțin mucilaginos în stratele mai interne și care umple toata cavitata celulei. Acest lichid apos este cedat încetul cu încetul țesăturii asimilatoare, ori de câte ori, din cauza uscaciunii sau a transpirațiunii exagerate, aceasta țesătura are lipsa de apa. In acest cas țesătura aquifera se stringe în sens radial, pentru a reveni la dimensiunile primitive, îndata ce se gasește apa suficienta împrejurul plantei. Proprietățile caracteristice acestei țesături sunt: de a lasa sa i se ia și de a absorbi cu ușurința apă

și de a-și struge părății radiali, apropiând astfel între ei părății tangențiali. (Cf. Pfitzer: Pringsheim's Jahrbücher f. wissensch. Botanik, vol. VIII. și M. Westermaier, aceeași revistă, vol. XIV.) [V.]

Aquifoliaceae sau **Ilcineae**, (botan.) familie de plante dicotile cu foi coriacee persistente, ce se distinge de Celastraceae prin lipsa discului floral. Genurile ce-i aparțin sunt mai ales americane, dintre cari cel mai important e *Ilex* L. (v. ac.) [A. Pr.]

Aquila, (lat.) vultur (pajura). Astfel se numiau și standardele legiunilor romane, precum și turnurile mai înalte ale cetăților romane (numeroase lângă Riu), din cari se putea vedea o parte mai întinsa a regiunii.

Aquila degli Abruzzi, provincie italiana în Abruzzi, 6625 km², 389,117 loc. **Capitala A.** lângă Aterno, 14,720 loc.; reședința epeasca. La 1703 mare cutremur de pământ.

Aquilano, Sebastiano, medic renunit din Padua, n. catra finea secl. XV. și † 1543. A scris valorosul op. Interpretatio morbi gallici et cura. Se susține. ca A. ar fi folosit pentru primadata mercurul contra sifilisului.

Aquilaria Lam., (botan.) arbore din fam. Thymelaeaceelor (v. ac.)

Aquileges, (în singular *Aquilex*), dupa mitologia romană, dar de origine etrusca, aveau joarda cu farmece și prin aceasta se pricepeau sa descopere vinele, isvoarele de apa ascunse sub pământ. Din lucirea, ce soarele în fierbințeala cea mai mare a aruncat-o asupra unui loc pe fața pământului. combinau, că acolo pământul e umed și descoperiau isvoarele ascunse. Când statul roman într-o provincie noua fundă colonii, cu aceste mergeau și A. ca sa arete, ca unde sa se faca fântână și colonia sa se așeze în jurul oi. Și Grecii au avut astfel de oameni, numindu-i Hydroscopii. În Lațul vechiu »Aqua Virgo sau Iuturna, o țina de isvoare, încă a avut o joarda cu farmec. ba uneori și bațul cu farmec (caducens) al lui Mercurius, încă era descoperitor de isvoare. Aci ne putem aduce aminte și de toiagul lui Moise. La a. 1847 abatele Paramelle, în Francia, era în mare autoritate. pentru ca scia și nimeria locul, unde trebuie sa se sape, ca sa se afle isvor. [Atm.]

Aquilegia L., gen de plante din familia *Ranunculaceelor*, tribul *Helleboreae*, cu numeroase specii dupa unii, dupa alții 5—6, toate ierburi erecte cu frunze alterne compuse și cu florile divers colorate: albastre, galbene etc. Petalele în număr de 5 sunt în forma de cornet și așezate astfel, că au forma unei caldarușe cu 5 cavități, de unde și numirile populare de caldarușă, cinci coade, cinci clopoței etc. pentru speciile *A. glandulosa* Fisch. din pădurile subalpine și alpine ale României și țerilor vecine, și *A. vulgaris* L. cultivată prin gradini. Afara de Europa mai cresc în Asia, iar cele mai multe în America boreala. Multe se cultiva în gradini pentru forma și coloarea variata a florilor lor, ce se deschid primavara și țin și o parte a verii. Se întrebunțau altadata în medicina parți din *A. vulgaris* L., astași se scoate din petalele ei albastre o tinctura albastra, reactiv foarte bun pentru a areta prezența acizilor sau a alcalilor. [S. Șt. R.]

Aquilaia, (în evul mediu Aglar), vechiu oraș în litoralul austriac (cercul Gradisca). Pe timpul Romanilor fortareața principală și oraș comercial, punct strategic important; la 452 fu distrusa de Attila, iar locuitorii se refugiara pe lagunele vecine și puseră başă orașului Veneția. În evul mediu se ridică pe ruinele vechi o comună nouă, care mai ajunge odată la renume prin patriarhatul său. A. de ași (în limba slavă Voglej) e o comuna saraca cu 1400 loc., cu o catedrală, terminată la 1042, și mulțime de ruine și anticități. După tradițiune apostolul și evangelistul Marcu a fost primul episcop în A., iar urmașii lui fura aleși de patriarchi, formând *patriarhatul de A.*, caruia aparținea întreaga Italia superioară. Ocupând Longobardii A., patriarhul de atunci Paulin se refugia pe o insulă vecină, unde residara și urmașii lui: Ilie și Sever, cari nu primira decisiunile sinodului V. ecumenic și provocara desbinare. În secl. XIV. patriarhatul de A. se uni de nou cu Roma; la 1751 papa Benedict XIV. sistă patriarhatul de A., la cererea Austriei, și în locul lui organisă arhiepiscopii de Udine și Görz.

Aquilaia lex, lege romana referitoare la desdaunarea pagubelor făcute fără drept. A dispus ca pentru un selav sau animal cuadriped omorît este a se plăti prețul cel mai mare, ce selavul sau animalul l-a avut în anul din urmă, iar pentru alte lucruri, prețul cel mai mare din ultimele 30 zile.

Aquilecium, după mit. romană a fost o artă, respective farmec, ca să se adune nori și sa ploaie, și aceasta arta a purces dela Etrusci. Când era seceta mare, barbați și femei cu piccioarele goale se grabiau pe Capitol și adresau rugăciuni fierbinți către Iupiter Pluvius ca sa trimita nori cu ploaie. Zeul Mars, ca zeu de primavară și fructuator încă a dispus de ploaie; la templul seu s'a pastrat o piatra numita »lapis manalis«, în forma rotundă, și când era seceta, preoții sei rostogoliau piatra prin Roma, făcând Aquilecium, ca sa vină norii cu ploaie, și numai decât ploua. (V. Dodola, Paparugă.) [Atm.]

Aquilifer, (*lat.*) stegar, cel ce purta vulturul în fruntea legiunilor.

Aquilinae, (zool.) familie de vulturi. (V. ac.)

Aquilo, (*lat.*, grec. *boreas*), vânt viforos de nord, resp. nord-est.

Aquincum, cetate romana pe malul drept al Dunării, în locul unde e situată astăzi Buda veche (Ungaria); timpul fundării încă nu e cunoscut; mai întâiu se amintesece la 130—160 d. Chr.; inscripțiunile cele mai vechi sunt dela 161; explorările mai noue au dovedit, ca aici înainte de ocupațiunea romana se afla colonia Eraviscilor. Important punct militar fiind, Romanii construiă aici un castru puternic pentru apărarea liniei Dunării împotriva navalirilor barbare. Primii coloniști romani se așezara în apropierea castrului, mai întâiu în locuințe de lemn, de unde se numi colonia *canabae*, dar curând le prefacura în locuințe de piatră și sub scutul garnizoanei romane (II. legiune auxiliara) colonia luă o dezvoltare repede, așa ca deja împăratul Hadrian ridică A. la rang de *municipiu roman*, Septimiu Sever îi dete rang de *colonie* și de aci înainte se numi *Colonia Septimia A.* Fr. Salamon pune numărul loc. la 60,000. În A. se

proclamă Valentinian II. de împărat. După retragerea garnizoanei romane din A. întru apărarea Italiei, cetatea cadu prada Hunilor și apoi Avarelor. Archeologul Schönwisner fu cel dintăiu care facu explorari sistematice la fața locului, și constată după inscripțiunile gasite numele cel adevărat de odinioara al acestei cetăți romane. După el facu sapaturii însemnate comisiunea vieneză pentru monumentele de arta pe la 1860, descoperind remașitele a 2 bai. Deosebite merite își câștigară fața cu anticitațiile acestei cetăți Fl. Römer, Gustav Zsigmondy și Al. Havas; dela 1882 de cheltuelile explorerilor se îngrijese capitala Budapeste, iar pentru partea administrativa și științifică s'a constituit o comisiune archeologica în capitala, al carei președinte este Al. Havas. Archeologul Carol Torma în urma sapăturilor întreprinse în 1879—82 descoperi amfiteatrul roman; Jos. Hampel descoperi (1881) baia cea mare în vecinatatea șoselei dela Szent-Endre. 1882—87 explorerile le conduse C. Torma, descoperind cea mai mare parte a zidurilor de pe Pápöld. Dela 1888 conduce explorerile Dr. Valentin Kuzsinszky. (Lit.: Jos. Hampel [1871], Fr. Salamon [1878], C. Torma [1882], Dr. Val. Kuzsinszky [1890], Al. Havas, R. Fröhlich.) [nt.]

Aquino, (*lat.* Aquinum) localitate în provincia italiana Caserta (Campania), 2177 loc. Locul de nascere al satiricului roman Juvenal, al lui Toma d'A. și al împăratului Pescennius Niger. Multe ruine romane.

Aquisgranum, numele latin al orașului Aachen.

Aquitain, *stratul A.*, (geol.) v. Terțiară, grupa.

Aquitana, *marea A.*—, sau golful de Biscaya, partea Oceanului Atlantic, situata între țărmul nordic al Spaniei și cel vestic al Franciei; colțul interior se mai numesce și sinul de Gascogne.

Aquitania, provincie a vechei Gallii între Pirenei și Garonne, locuita de poporațiune iberica. Dela 57 a. Chr. a fost sub Romani, dela 412 d. Chr. sub Visigoți, iar 771 ajunse în posesiunea lui Carol cel Mare; mai târziu deveni independenta sub duci proprii. 1152 ajunse în posesiunea Angliei, luând Henric II. în casatorie pe moștenitoarea țării. După reșoabe îndelungate s'a încorporat Franciei sub Carol VII., 1451.

A. r., (*lat.*) prescurtare pentru *anno regni*, în anul domniei, anul imperiului. *A. R.* inscripție pe banii vechilor Argivi.

Ar, (prescurtat *a*, franc. *are* din lat. area, suprafața, arie), în sistemul măsurilor metrice unitatea măsurilor de suprafața. A. presintă un cuadrat, ale carui laturi sunt de câte 10 m. (1 decimetru) lungi, are deci o suprafața de 100 m². Subimpartirile Arului sunt în jos: 0·1 A. = Deciar; 0·01 A. = Centiar; 0·001 A. = Miliar; iar compușii: 10 A. = Decaar; 100 A. = Hectar; v. și Metru.

Ara, v. Papagal.

Araba, *Wadi el*, vale stâncoasa între sinul dela Akabah și Marea Moarta, continuarea sudica a văii Iordanului.

Arabesc, ornamente geometrice-vegetabile (impleturi), inventate de Arabi pentru decorațiuni arhitectonice. Exemple cu nesfârșite variațiuni gasim în Alhambra și Alcazarul din Sevilla. *Moresca*, ornament mauric, e analog celui arabic. În limbajul modern numirea de A. se atribue și ornamentului renascerei, care este în

forma șerpuită în frise și compus din frunze, cârlionți și fructe.

Arabi. Acest popor face parte din familia semitică, care în vechime a stăpânit toată Asia anterioară și o parte din nordul Africii (v. Cartagenă). Nu se cunoaște epoca, când Arabii au scoborit în peninsula, tradiția însă lasă a se înțelege, ca imediat după diluviu A. au ocupat înălțimile din pustie. Originea numelui lor este nrua-toarea: În partea de nord a peninsulei Jefirat el Arab și ceva spre miază-zi de muntele Sinai se cunoștea odinioară un ținut, care se cheama A r a b a. Această numire s'a dat acestui loc de către Yarab, fiul lui Kahtân, considerat de orientaliști ca părintele poporului arab. Beduinii, cavalerii pustiei, se trag din neamul lui Yarab. Yarab fu urmat de Ismael, fiul Hagar-ei. Semnificația lui s'a stabilit alături de cea dintâin, fără însă a se contopi cu dînsa. Cei dintâin sînt Arabii naturali sau antochtoni »*Al Arab al Aribâ*»; ceilalți sînt Arabii naturalizați »*Al Arab al Mostariba*, adeca veniți în urma. În timp de cîteva secolii Arabii fură guvernați de urmașii lui Yarab, cari au fondat regatele Yemen, Nedjed și Saaba. Stăpînirea însă trecu în mâinile lui Adnan, urmaș al lui Ismael, care fu considerat ca părintele tuturor triburilor. Istoria Arabilor se împarte în două perioade: Prima, stare de ignoranță, cea dinaintea de Mohamed; a doua, care începe cu născerea profetului, cuprîndînd revelarea cultului adevăratului Dumnezeu. Deși idolatra, în credința lor veche domina totuși ideea de Dumnezeu, unica idee ce aduseseră cu dîinși din patria năma; adoran însă și îngeri și astrii. Mecca era și pe atunci un loc de pelerinăgin, unde își aveau templu. Cartea lui Seth, fondatorul religiunii lor, scrisă în limba chaldeana, era plină cu precepte înțelepte. Zidise șapte temple în șapte orașe deosebite și închinăte fiecare nruia din cele șapte planete. Cel din Mecca era consacrat lui Saturn. O diversitate enormă se observa în mulțimea idoloilor, cari ornau templele lor. Ca o consecință naturală a libertății lor politice a nruat o libertate a cugertării și a credințelor. Astfel Arabii din El-Hasa, Koreișii, an îmbrățișat preceptele zoroastriice; cei dinspre nord, pe a lui Israel și în urma pe cea creștină (Iacobiții). Prințul Almondar din Hira a zidit chiar mai multe biserici creștine. Aceasta stare de lucruri a fost complet modificată prin noua religie data Arabilor de către Mohamed (v. ac.) n. 571 dela Christos, luna Aprilie.

Limba araba este considerată în lumea musulmana cum este cea latină în lumea creștină: o limba universală. Este cea mai bogată și cea mai desăvîrșită din limbile semitice. Păna în secl. VI. ea a rămas necunoscută, ca și pustia, în care a trăit poporul arab. Odată cu Coranul, ea apără deodată ca o limba completă, ale carei reguli fuseseră fixate de secole. Nu se cunoaște o vîrstă a copilariei a această limba, nici vr'o epoca de decădență. Ea a apărut în vîrstă ei de maturitate, cu un vocabular din cele mai bogate, și astfel a rămas pînă astăzi. În limba araba, ca în toate limbile semitice, consonantele determină sensul radacinelor. În scriere numai ele sînt reprezentate prin semne alfabetice. Vocalele se recunosc după nise semne accesorii. Verbul are prioritatea

asupra celorlalte părți de cuvînt variabile; iar substantivele și adjectivele se formează dintr'însul după nise reguli fixe. Se cunosc la verbul arab modurile: indicativ, subiectiv, condițional, imperativ și participiu; nu are însă decăt două timpuri: perfectul și imperfectul, cari înlocuiesc în anumite cazuri pe prezintele și chiar pe viitorul din gramatica noastră. Nu se cunosc decăt trei cazuri: nominativ, acuzativ și genetiv; iar numerele ca și în limba elina sînt iarăși trei: singular, dual și plural.

Literatura. Istoricii arabi împart viața politică a poporului arab în două epoci: înainte și după Mohamed. Cea dintâin o considera ca epoca ignoranței. Cu toate acestea Beduinii posedau cunoștințe genealogice destul de întinse; iar cei ce locuiau pe coaste, atinsesera deja un grad de cultură destul de înaintat. Cu mult înainte de marea reformator, Arabii stimau foarte mult pe poeți. Fiecare trib — sau chiar mai multe — se adunau odată pe an într'un fel de congres, unde poeții recitau versurile și nude un jurm decerna premiile. Poemele premiate se depuneau în templul Kaaba din Mecca ca nise lucruri sfinte inspirate de Dumnezeu, iar preoții templului le transcriau cu litere de aur. Totuși adevărata perioadă, în care literatura a luat un avînt nimer, este aceea care a fost inspirată de Coran. Odată cu Coranul s'a produs și renașterea literelor și științelor, într'un timp când restul lumii era aproape confundat în barbarie. Opera religioasă înainte de toate, biblia musulmana, conține și poezie și precepte juridice, morale și igienice. Cu o forță de expansiune, fara seamen în istorie, Coranul a dat născere unei literaturi teologice, juridice și științifice, care a strălucit dela Orient la Occident în timp de cîteva veacuri, și care a fost antemergetoare propriei noastre renășteri. O tradiție araba pune în gura profetului următoarele vorbe: Aceluia, care calătorește pentru a cânta știința, Allah îi neteșce drumul către paradis. Astfel se pricepe mulțimea de cercetători ai științei, cari alearga de prin toate ținuturile musulmane, ca sa asculte pe profesorii erudiți de prin universitățile Bagdadului, Cairului, Cordovei etc. Aceștia predau cursuri de teologie, de jurisprudență, (La Arabi jurisprudența era un derivat al preceptelor religioase) de istorie, geografie, matematică, astronomie, gramatică etc. Arabii sînt aceia, cari ne-au pastrat filosofia greacă. Aristotel și Platon au fost traduși în limba araba într'un timp, când se pierduse aproape memoria despre literatura greacă. Universitățile erau provădute cu biblioteci bogate. Cea din Cairo numera 120,000 volume. Cea din Cordova renuise în timpul califului Hacam II. 400,000 volume. Matematicii greci încă au fost traduși de Arabi. Algebra a fost creată de dîinși. Matematicii arabi din secl. IX. și X. au perfecționat trigonometria sferică și au început să lucreze fizica matematică. La Bagdad, la Raqqa, Damasc, Cairo, Samarcanda, Cordova și Fez, se gaseau observatorii astronomice. Astronomii din Bagdad publicau tabele astronomice și tabele de longitudine și latitudine pentru toate localitățile cunoscute. Ca o consecință fatală geografică nu rămăne mai pe jos. Sub numele de »Livețile de aur se descriu atît provinciile imperiului arab, căt și țerile limitrofe. Afară de aceasta toate

țerile cucerite de sabia musulmana sînt de asemenea descrise de cîtră geografi, cari de obște însoțiau pe comandanți în expedițiunile lor. Medicii arabi sînt inspirați în mare parte de scrierile autorilor greci; ei însă devin operatori și tot ei crează farmacia și mai cu sama chimia, al carui progres se datorează cautării elixirului vieții și a pietrii filosofale. Arhitectura araba se caracterizează prin bogăția ornamentațiunii. Alhanbra din Grauada, Alcazarul din Sevilla, precum și nenumeratele geamii (moschee) — Moscheea lui Onar din Ierusalim, în special — sînt încă și astăzi o vie dovadă a geniului arhitectonic al Arabilor din veacul de mijloc.

[G. I. Buzoianu.]

Arabia, peninsula la sud-vestul Asiei, între golful persic, Marea Roșie și Marea Araba, legată prin istmul de Snez (astați taiat) cu Africa. Cu peninsula Sinai laolaltă 3,150,000 km², 3¹/₂ mil. loc. A. formează un platou termurit de pustii și mari periculoase, în launtru deșert mare (Nedjd), la termuri formînd terase, cu piscuri înalte de 2000—2500 m.; în peninsula petraica sta isloal Sinai, 2835 m.; rîurile lipsesc; pe timpul ploilor se varsa nenumerate torente prin Wadis (crepături) din munții litorali în mare. *Clima* e africană; pe platou calduri mari și seceta, varînd cu frig aspru. Terasele dela termuri sînt favorisate de o clima oceanică și sînt îndeosebi fecunde. *Produce*: cafea, curmale, indigo, tămăie, bumbac, smirna, plante gomoase și aromate, mana, drogerii, margaritare (în golful persic), îndeosebi cai admirabili și camile. *Poporațiunea*: mai ales Arabi, (v. ac.) de origine semitică, împărțiți în Ioctaniți sau Hinjariți la sud și est și Ismaeliți la nord. *Ținuturile* principale ale A.-ei lînga Marea Roșie sînt: Hedșas, ASIR și Iemen (A. fericită); în interior: Nedjd; lînga Marea Araba: Hadramaut, Mahra; lînga golful persic: Oman (Mascat) și El Hasa. Orașele mai însemnate: Mecca, Medina, Sana, Mocca, Mascat și Aden. Cel mai puternic dominitor intern este Inam-ul din Mascat. Vilaiețele Hedșas, Jemen și sandsacul El Hasa, care se numera la vilaiețul Bagdad (538,600 km², 1.200.000 loc.) aparțin Turciei, orașul Aden Englezilor, peninsula Sinai aparține Egiptului. Majoritatea locuitorilor sînt Suniți, lînga golful persic se găsesc Șiiți și în interior Vahabiți. Toleranți sînt Creștinii, Ovreeii, Brahmanii și Parsii. *Istoria*: A. era locuită din timpurile cele mai vechi de seminiții semitice, cari își trageau originea dela Ismail, fiul lui Avram, și traiau parte ca nomazi în pustie, parte în așa numita A. fericită (Jemen) pe la orașe, ocupându-se cu agricultura, ca și Sabeii și Chatramotiții, dintre cari ajunsera la putere dinastiile Himjariților și Hamidaniților. Afara de seminițele dela nord, locuitorii A. își pastrară independența față de toți cuceritorii Asiei anterioare. Abia împăratul Romanilor Traian patruse (la 105 d. Chr.) mai adînc în interiorul țerii, aducînd teritoriile de nord sub domnie română. Dela introducerea religiunii mohanedane (622) întemeiara Arabii, ieșind din marginile peninsulei, imperii în 3 continente (v. Califii). Caderea Califatului la Bagdad (1258) și isgonirea Maurilor din Spania (1492) înseamnă sfîrșitul domniei arabe în Asia anterioară și Europa, domnie, care a facut epoca în istoria culturală

(v. Arabi). În secl. XVI. Jemen este ocupat de Turci și Mascat de Portughezi, ambii însă sînt isgoniți în secl. XVII. La 1818 supuse Mehemed Ali pe Vahabiți și Hedșas, însă la 1840 fu silit sa renunțe în favorul Sultanului turcesc. Anglia ocupă Aden. (Lit.: Weil, Geschichte der islamit. Völker [1866]; Le Bon, »La civilisation des Arabes [1884]; Avril, L'Arabie contemporaine [1868]; Zehme, Arabien und die Araber seit 100 Jahren, 1875.)

Arabi, pașă, Abdullah Muhamed, barbat de stat și oficer în armata egipteană; 1881 în fruntea partidului național, la 1882 ministru de resboiu; în Iulie 1882 a condus rescoala isbucnita contra Kedivului, s'a opus intervențiunii engleze, dar nu a putut apera Alexandria contra bombardarii Englezilor; batut în lupta dela Tell el Kebir (13 Sept. 1882) a fost exilat pe insula Ceylon, unde a și murit.

Arabidee, trib de plante din familia Cruciferelor, caracterisat prin fructul lor: o silicua îngusta, alungita, cu seminte aședate pe un singur rînd. Embriionul cu cotiledoane acumbente; 23 genuri, mai principale: *Matthiola* Br., *Cheiranthus* L., *Nasturtium* Br., *Arabis* L., *Anastatica* L.

Arabis L., (botan.) gen din familia Cruciferelor, tribul Arabideae; conține plante erbacee anuale sau perene cu flori albe sau mai rar purpurii. A. cuprinde vr'o 130 specii, dintre cari numai 60 sînt bine definite, cele mai multe sînt în Europa și Asia boreală, vr'o 12 specii cresc în America boreală, foarte puține s'au descoperit în emisferul austral. Multe specii cresc și prin părțile noastre, precum: *A. hirsuta* Scop. numita de popor Gâscarița. *A. sagittata* DC., *A. alpina* L. etc. Din cauza ca speciile genului A. sînt rustice și posed o înflorire bogată și precoce, sînt foarte potrivite pentru ornamentarea stîncariilor din gradinile alpine, ceea ce face ca sa fie cultivate ca plante ornamentale; așa este *A. alvida* Steven., *A. alpina* L., *A. arenosa* Scop. etc. Semintele de *A. sagittata* DC. conțin un oleu analog olenului de rapița, care este comestibil cînd e proaspet și un oleu esențial sulfuros, care comunica plantei proprietăți antiscorbutice. [Z. C. P.]

Arab-Tabia, (fortareața Arabilor), platou întaritat cu redute spre sud-est de *Ostrov* în jud. Constanța (Rom.), predomina priu înalțimea sa atît Ostrovul cît și Silistra. Acest platou a fost ocupat de ostirea rom. în 1878.

Arac, o beutura spirtoasă, obținută în China și Iaponia, din orez încolțit și amestecat cu sucul dulce al palmierilor. A. se fabrica în cantități mari de tot (Batavia în insula Iava etc.) și apare sub trei calități în comerciu (în Europa numai calitatea a doua). A. are o aroma particulară.

Aracacha, planta din fam. Umbelliferelor, cu radacini comestibile; se cultiva în părțile nordice ale Americii de sud. Spaniolii deosebesc *A. del Peru* și *A. de Nueva Granada*.

Arachis L., (botan.) gen din familia Leguminosae, tribul Hedysareae, conține plante erbacee mici, ce se reduc la vr'o 7 specii, cari cresc în Brasilia și în regiunile tropicale. Dintre speciile acestui gen însemnam *A. hypogaea* L., care pare a fi originara din Brasilia, de unde s'ar fi propagat în Antile, în Africa și apoi în toate

partile calde ale globului. Florile acestei plante sînt galbene și dispuse cîte două la subsuara frunzelor. Fructificațiunea este curioasă; căci toate florile din partea ridicata a tulpinei abortea și numai florile dela tulpinele culcate fructifica. După ce s'a efectuat fecundațiunea, pedunculul se lungesce și se curbează spre pămînt, unde intră ovarul fecundat și numai după ce ajunge la o adîncime de 5—8 cm. sub pămînt începe a se îngroșa spre a produce o pastară (legumen) de 3—5 cm. lungă, de forma cilindrică cu una sau două semințe. Fructul prezintă la suprafața un fel de sbîrcitură proeminente, dispuse în rețea. Semințele roșietice sînt constituite dintr'un embrion cu cotiledoanele carnoase, oleaginoase. Ele sînt comestibile și cunoscută și la noi sub numele de Alune americane, fiind-că prăjite au un gust, ce se aseamănă cu al alunelor noastre. Din semințele de *A. hypogaea* L. se extrage un oleu, care se întrebuințează în bucatarie și în industrie pentru fabricațiunea sapunului, din care cauza se cultivă foarte mult această plantă în mai toate țările calde. [Z. C. P.]

Arachne, după mit. greacă fata lui Idmon din Lidia. Athena, țină scoînteii, artei și maiestriei, a țesut haine de pompă pentru ței și heroii și anume pentru Hercules. A. i-a fost învețăcea și a țesut foarte frumos, dar a încercat ca să se întreacă cu Athena. Aceasta maniindu-se pe A. a strămutat-o în paingine. În limba greacă painginele se chiamă arachne; mitul se refera la insectul acesta, care scie să țese așa de fin și frumos. (V. camașa de paingine.) [Atm.]

Arachnide, (paingeni), clasa de artropodari, traheate, fără de aripi, cu patru perechi de picioare (octopode). Capul confundat cu toracele (cefalotorace), excepție solifugele. Abdomenul lipsit de picioare, gura cu 2 buze rudimentare, una superioară și alta inferioară; o pereche de mandibule (chelicer) terminate în formă de clește, o pereche de falci, purtând fiecare un palp (palpul maxilar). Majoritatea sînt ovipare; unele scorpionide sînt vivipari, se desvoalta fără metamorfosa. Cele mai multe duc o viață terestră, unele trăiesc în apa (Atax, Argyroneta), altele parazite: Pentastomidele în caile respiratorii la mamifere, Demodicidele (Demodex folliculorum) în foliculele sebacee pe obraz la om, Tardigradele cad în stare de moarte aparentă sub influența desicațiunii, și revin în activitatea vitală în contact cu umiditatea (animale numite *revivescente*). **Acarieni** parazite, cari produc rîia. **Araneide** (paingeni propriu țși).

Arachnitis, (medic.) aprinderea arachnoidei. (V. ac.) A. causata de microbi sau de substanțe otrăvitoare (alcool etc.) este suferința mortală; ea se mai numesce și *meningitid*.

Arachnoidea, una dintre cele trei membrane (*dura-mater*, *arachnoidea* și *pia-mater*), cari învâluie creierul.

Arachosia, provincie a vechiului imperiu pers., actualul teritor dela Kandahar (Alexandria Arachoton).

Arad, Comitatul, (magh. Arad-, în vechime Orod-megyey), numit după fortăreața Orod (v. Glogovác), apare în diplomele publice dela a. 1241 ca comitat. La începutul secl. XVIII. s'a nimicit

fortăreața Orod și a înflorit cea nouă, zidita pe malul stîng al Mureșului (v. Aradul-nou sau Schela); 1718 s'a făcut sigilul comitatului cu inscripțiunea »Sigillum comitatus *Aradiensis*«; numai de aci înainte se află și în actele oficiale numirea de »*Arad*«. Acest comitat se extinde dela Zam cam în forma de paralelogram pe malul drept al Mureșului, între Crișul-negru și Mureș, până în inima câmpiei mari a Ungariei, fiind situat între comitatele: Bichiș și Bihor (nord); Hunedoara (est); Caraș-Severin (sud); Ciana (vest). *Teritorul* e 6443.39 km². Pîna în secl. XVII. era tot acoperit cu paduri selbatice, ađi numai partea dinspre resarit și-a păstrat caracterul vechiu, frumseța codrilor, iara la nord, sud-vest a devenit o câmpie manoasa, provăduca cu toate forțele necesare pentru progresare în cultura și civilizațiune. *Partea muntoasă* produce articlii necesari pentru prasirea vitelor cornute, oi, capre, porci, și desvoltarea industriei, mai departe puțin aur, argint și multa arama, fier, pietrii de edificare și var. Minele de fier dela Dezna, precum și varul produs în acești mînti, se bucura de un bun renume în toata țara; iara pe poalele dealurilor numite »*Promontoriul* sau *podgoriile Aradului*, începînd dela Radna-Lipova pîna la Șiria-Tîrnova, se cultivă pomăritul și viile, cultivate ăncă de Daci și Romani. Filoxera și pe aici a pustiit, dar ađi tot promontoriul iara și-a recăstigat frumseța de odinioara. Vinurile produse sînt cele mai renumite, ca vinul roșu dela Miniș și cel alb dela Maderat. *Cîmpia* e foarte fructiferă, produce tot soiul de cereale în abundența, fînațe grase pentru prasirea vitelor cornute, cai, oi; stuparitul și matasaritul ăncă au luat un avînt îmbucurător; industria, comercial inflorosc mai ales la orașe, și în timpul mai nou sînt îmbrățișate și de Români cu multa caldura. *Apele* mai însemnate sînt: la nord Crișul-negru; la sud Mureșul falnic, iara prin mijlocul comitatului șerpnesce, îngănădu-se cu ambele, Crișul-alb. Mai puțin însemnate sînt: Teuzul, Cișurul. *Clima* în genere e moderată, dar mai placută și sanatoasa e în partile muntoase spre resarit. *Comunicațiunea*. Prin comitat sînt conduse 5 cai ferate, concentrate în A.; drumurile de țeară (șoselele) deși nu sînt conduse prin toate satele, ci numai pe liniile mai principale, cîte sînt se țin în stare foarte buna. *Locuitorii* preste tot sînt: 343,597, anume: Români 208,957, Maghiari 86,780, Germani 37,303, Slovaci 4157, Sârbi 2200. După religiuine: rom.-cat. 91,045, gr.-cat. 13,140, gr.-or. 201,984, conf. aug. 7495, ref. 20,787, israeliți: 8924. *Administrațiunea*. Comitatul are: capitala A., cetate lib. regeasca, 218 orașe și comune împarțite, din punct de vedere administrativ, în 10 cercuri. Justiția: 1 tribunal regesc și 8 judecatorii cercuale supuse tablei regesci din Oradea mare ca for apelativ. În capitala se afla oficiul edil de stat, camera notariala, advocațiara, de industrie și de comerici. Direcțiunei financiare cu reședința în A. sînt supuse 5 oficii perceptorale, iara drumurile publice precum și direcțiunea postei sînt subordonate direcțiunei postale din Oradea mare. *Istoria comitatului*. Comit. A. a fost ocupat de ducele Velk, care zidi cetatea (fortăreața) Zarandului. Teritorul cuprindea în sine o parte

considerabila din comitatele Zarand, Timiș și Caraș-Severin numerând 41 de fortarețe. După alungarea Turcilor din țeara (1688—1696) opidul Lipova și partea stânga a Mureșului s'a anexat catra comitatele Timiș și Caraș-Severin; 1744 s'an încorporat în cottul A. 2 cercuri din Zarand, iară în a. 1876, desființându-se cottul Zarand, fostul cuib al românismului, și anexându-se din nou o parte catra cottul A., s'a regulat teritorul de ași al comitatului. Posesorii acestui comitat au fost din timp în timp regii Ungariei, principii Transilvaniei, cam 534 de familii nobile și 11 corporațiuni bisericesci, iară în evul mediu familia Corvinilor. Adunările comitatense se țineau în Ienopole (Inen), Covasinți, Curtici și Siria pâna la a. 1749, de aci în colo mai mult în A. Limba administrațiunei pâna la a. 1786 a fost cea latina, mai târziu germana, maghiara și româna, iar astăzi pur maghiara. [†]

Arad, (magh. Ó-Arad, în vechime Orođ), *cetate liberă regească*, capitala cott. A., situata pe malul drept al Mureșului. Se amintesc în acte publice deja la a. 1197; în a. 1329 și 1384 se numesc «*vitas*», iară la 1388 «*oppidum*». Despre poziția veche a orașului unii istoriografi afirmă, ca ar fi fost zidit cam 7 km. departare dela A., unde ași se afla comuna Glogovacz, iară alții mai moderni sânt de credința, ca a fost așezat pe malul drept al Mureșului. Pe acest loc s'a pus baza A.-ului modern (1452—1517), care prin poziția sa favorabila în decursul timpului ridicându-se preste celelalte orașe ale comitatului, începând dela secl. XV., nu odată s'a bucurat de favoruri și drepturi regale; iar în secl. XIX. (21 Aug. 1834), a devenit cetate libera regească. Locuitorii băștinași ai orașului fusesera Sârbii și Români, puțini Maghiari; pâna la a. 1834 abia erau 5—10 mil. loc., dela acest an însa A. a înaintat cu pași gigantici, devenind un oraș de primul rang al Ungariei, iară locuitorii s'an înmulțit în mod extraordinar, încât ași numera 42,052 locuitori: Maghiari, Români (7874), Germani și Sârbi. În A. sânt concentrate toate oficiile publice, administrative, justițiale și erariale ale comitatului; mai departe reședința eppului diecesei aradane gr.-or. române, seminarul teologico-pedagogic gr.-or. român, gimn. regeșc, școala reală și preparandee de stat, academie comerciala inferioară cu internat, ridicata prin contribuirea cetățenilor aradani, școala civila pentru băieți și fetețe, institut pentru surdo-munți, școala superioara de stat pentru industria de lemn și metal, mai multe școli elementare, dintre cari 6 sânt române, conservatoru de musica, tipografia și librării, cam 25 de fabrici, dintre cari mai renumite sânt: »*Széchényi*», societate pe acții, produce faina în cantitate foarte mare și calitate eminentă (1890 a macinat 170,700 maji m. de grâu; circulațiunea generala a fost 1.960,420 fl.); a fraților »*Neumann*» (produce 100,000 hl. de spirt la an.) Sânt în A. 7 institute de economii și credit, dintre cari banca româna »*Victoria*» (v. ac.) ocupa loc de frunte; în A. se concentreaza 5 linii ferate. În fața orașului spre resarit, în partea stânga a Mureșului, se afla fortareța A.-ului zidita de Maria Teresia la a. 1752 cu 3.000,000 fl. v. a., e împreunata cu orașul prin un pod de lemn. (În timpurile mai vechi au mai fost done fortarețe, una în piața de vite, și alta

în padurea erariale numita: Cialaș, ruinele acesteia și ași se ved. În piața A.-ului numita »*Szabadságtér*» se află ridicat monumental celor 13 martiri din a. 1848/49. A. are multe edificii publice și private, e canalizat, are apaduct și lumina electrica și de gaz. Teritorul e 19,522 jung. cat. Locuitorii se ocupa cu agronomia, crescerea vitelor, industria și comerțului. [†]

Arad, Diecesa. 1) *Reprivire istorică.* Diecesa ortodoxa rom. A. dateaza dela 1705; s'a format din vechile episcopii a Ienopolei și a Orađii mari, după imigrarea Sârbilor în Banat și Ungaria (1690) sub patriarhul Arsenin Cernovicin și unirea mitropolitului de Alba-Iulia Atanasin cu biserica Romei (1701). Episcopul de atunci al Ienopolei, Isaia Diacovicin își stramută 1705 reședința la A. și supuse eparchia rom., (care de atunci înainte poarta titlul de ep. Aradului) jurisdicțiunii mitropoliei sârbesci. La eparchia A. s'a încorporat apoi și ep. ort. rom. a Orađii mari, care după moartea eppului Veniamin Efrem (1695), în urma încercărilor de unire inițiate în părțile Bihariei, nu s'a mai deplinit. Prin aceasta ambele diecese, cari aparținura jurisdicțiunii vechi mitropolii rom. ort. de Alba-Iulia, deveniră dependente de ierarchia sârbescă. Prin faptul acesta contrar canoanelor bisericii ort., cari dispun, ca fiecare popor sa-și aiba ierarchia sa naționala, cât și prin încercările de unire cu biserica Romei, poporul episcopiei A. este strapus în o situațiune din cele mai grele. Veșându-și amenințata credința, limba și naționalitatea, activitatea eparchiei A. pâna la 1864 a fost îndreptata cu deosebire în done direcțiuni și anume: a) a-și conserva și apera legea stramoșeasca față de încercările de unire, și b) a lncra la restabilirea stării normale canonice în organizațiunea bisericii prin despartirea ierarchica de Sârbi, și prin reactivarea vechi mitropolii rom. ort. După Isaia Diacovicin a nrmat (1710) în seannul ep. Ioan Martinovicin. Dinsul cedând promisiunii cuprinse în bula papei Clement IX., ca îl va institui de episcop preste toți gr.-catolicii din comit. Arad, Bichis, Zarand și Bihor, și sedus de împrejurările timpului, s'a declarat în secret pentru unire cu biserica Romei. Vestindu-se în eparchie scirea despre aceasta declarațiune a episcopului, a produs mare consternațiune, în fața careia episcopul s'a putut susține în funcțiune numai după ce s'a justificat, ca declarațiunea sa pentru trecere la unire nu a fost serioasa, ci ar fi fost numai simulata, și ca o ar fi facut numai ca sa împiedece încercările de unire. După Martinovicin a nrmat 1720 Sofroniu Ravanovici. Sub dînsul an trecut la unire mai mulți preoți din Biharia. De aceea urmatorel sen Vincențiu Iovanovicu (1726—1731), ca sa împiedece lățirea unirii, a întreprins, cu concesiunea curții din Viena, o visitațiune canonica în Biharia, luptând cu mari greutăți. Dintre aceste amintim, ca episcopul rom.-cat. al Orađii mari, contele Csáky Imre, care funcționa și ca comite suprem al cottului Bihor, așind de planul lui Iovanovicin, i-a ieșit înainte și l-a pândit la podul dela Zerind, cu scop sa-l prinda și sa-l sileasca sa treaca la unire. Lui Iovanovicu i-a succedat însa sa treaca neobservat, și sa intre în Biharia. Ajuns la Oradea mare și obținând asistența militara dela

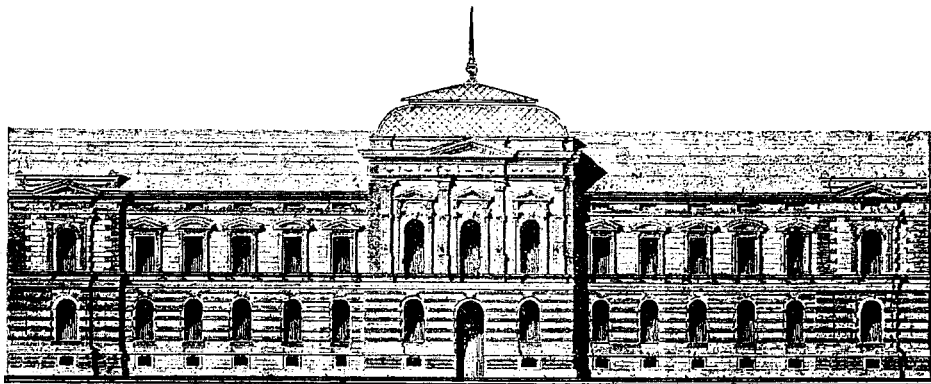
baronul Sulzer, comandantul armatei imperiale, a calatorit întreaga Biharia, și i-a succes a converti la ortodoxie 178 de preoți trecuți la unire. După Iovanovicu a urmat (1731) Isaia Antonovicu. Sub dînsul s'au continuat încercările de unire în Biharia prin vicarul ep. rom.-cat. al Orașii mari, Paul Forgács, carui — după scriitorul rom. cat. Nilles — i-ar fi succes a câștiga de nou pe cei 178 de preoți convertiți la ortodoxie, și cu dînsii împreună ar fi trecut la unire 147 de comune românești din Biharia. Încercări de unire s'au făcut și în cottul A., unde au întîmpinat însă cea mai mare rezistență, din care cauza locotenența regească a dispus sub datul 3 Iulie 1744, ca autoritatea cottului A. să prindă pe toți calugarii, cari propaga în popor învețături mincinoase. În butul acestei dispozițiuni unirea nu s'a putut propaga în A. Din contrău au fost casuri multe, în cari rom.-catolicii treceau la biserica gr.-orientala. Spre a evita și împiedeca treceri de aceasta natura congregațiunea cottului A. a luat (1747) dispozițiunea, ca după ce mulți au trecut dela adevărata religione (rom.-cat.) la religione eretică (gr.-or.) pe toți aceia autoritațile sa-i prinda, și sa-i țina în tenița până atunci, până când vor înveța și se vor declara pentru dogmele bisericii rom.-catolice. « Cu toate acestea clerul și poporul remase statornic în legea stramoșească; și autoritatea comitatensă raportă sub datul 19 Oct. 1749 locotenenței regesci, ca în cottul A. nu sînt gr.-catolici. La 1751 a urmat Sinésiu Jivanovicu, care a fost un episcop zelos, și a guvernat eparhia cu mult tact și cu multa înțelepciune timp de 18 ani. Pentru a întări poporul în credința stramoșească a întreprins visitațiuni canonice în toate părțile eparchiei; și în Biharia i-a succes a converti la ortodoxie 60 de preoți trecuți la unire; iar pentru promovarea despartirii ierarhice de Sêrbi a introdus în administrațiunea eparchiei limba româna, a emis circulare și pastorale în limba româna, și în locul cartilor bisericesci slavone, cari se aduceau din Rusia, a introdus cărți românești, aduse din Țeara Românească. Sub ep. Pachomiu Knezevicu (1770—1783) eparhia a fost silită sa-și apere autonomia față de ingerința autorității comitatense în afacerile interne ale bisericii și sa se lupte cu încercările de unire, inițiate din partea autorității politice. Regulându-se dotațiunea preoții prin așa numitul »decret iliric«, când s'a publicat acel decret în congregațiunea comitatensă, comitatul a luat hotărîrea, ca numai acei preoți sînt scutiți de contribuțiune, cari au ca beneficiu preoțesc o întreaga sesiune de pământ; iar ceilalți nu numai ca nu sînt scutiți de contribuțiune, din contra sînt datori, a face robotele întocmai ca și iobagii. S'a îngelat apoi comitatul și în privința serbatorilor orientale, și au fost casuri, ca credincioșii bisericii ort. rom. au fost siliți sa țina și serbatorile bisericii apusene, iar la 1774 comitatul a cerut dela guvern a se scoate din folosința bisericii ort. calendarul vechiu Iulian. La inițiativa comitatului și cu ajutor din vistieria țerii s'a zidit în orașul A. (1775) o biserica gr.-cat. și (1783) guvernul țerii a oprit importarea de cărți bisericesci din Țeara Românească. După Knezevicu a funcționat

scurt timp (1784—1786) ca episcop Petru Petrovicu, iar dela 1786—1815 Pavel Avacumovicu. Sub dînsul s'a întîmpplat reșoiul cu Francia (1793—1815), pentru care preoții și nobilii români au adus mari sacrificii în oameni și în bani, contribuind fiecare preot cu un ostaș, proveșut cu cal și întreaga armatura, ceea ce după împrejurările de atunci costa suma de 144 fl. Avacumovicu a contribuit spre acest scop suma de 5000 fl., iar nobilii români în proporțiunea averii după sistemul și împrejurările de atunci. De asemenea s'au înrolat pentru acest reșoiu mulți Români și ca voluntari. În urma acestor sacrificii împăratul Francisc I. a dispus la a. 1812 a se înființa în A. o preparandie cu limba de propunere românească, în care sa se pregătească învețatorii pentru școalele elementare românești. După deschiderea preparandiei (1813) și după ce la 1822 s'a deschis și institutul teologic gr.-or. român, s'a format un puternic curent pentru despartirea ierarhica de Sêrbi. În fruntea acestui curent s'a pus Moise Nicoara, profesorii dela preparandie și alți inteligenți, luptînd cu cele mai mari greutăți, ce se ridicau în contra acestei vechi dorințe a Românilor din partea ierarhiei sêrbesci. Din cauza acestui curent scaunul episcopesc după moartea episcopului Avacumovicu (1815) nu s'a deplinit timp de 14 ani, și anume, până la a. 1829, când s'a instituit de episcop un român, archinandrul din manastirea Bezdinului Nestor Ioanovicu. Fiind dînsul în etate de 70 ani, în anul urmator 1830 muri; iar după moartea dînsului scaunul episcopesc a ramas vacant până la a. 1835. În timpul vacanței scaunului episcopesc, și cu deosebire între a. 1825—36 au trecut la unire un numer de preste 10,000 de credincioși din 14 comune, aparținetoare la cottul A.-ului. Propaganda pentru unire s'a continuat și după ce la dorința clerului și poporului eparchiei s'a instituit de episcop profesorul dela institutul teologic gr. or. român din A., Gherasim Raț (1835—1850). Cu toate acestea sub dînsul s'a preparat terenul pentru despartirea ierarhica. Evenimentele dintre anii 1848 și 1849, precum și greutățile ridicate de ierarhia sêrbească și după acest timp, au amînat realizarea acestei dorințe până la a. 1864, când în urma unei grele lupte, purtata de biserica româna în frunte cu episcopul și mai tîrziu mitropolitul Andreiu Șaguna, episcopul Aradului Procopiu Ivacicovicu (1850—1873), frații Andreiu și Antoniu Mocsonyi, Vincențiu Babeș și alți fruntași din cler și dintre mireni, s'a decretat despartirea ierarhica și reactivarea metropoliei române prin altissima resoluțiune din 12/24 Decembrie 1864, și s'a inartulat în legile țerii prin art. IX. de lege din 1868. Prin faptul acesta și-a redobîndit eparhia A. starea normala canonica, și s'a organizat pe baza statutului organic al bisericii ortodoxe române din Transilvania și Ungaria. La 11/23 Nov. 1873 a fost ales episcop în A. Miron Romanul. Dînsul funcționă numai până în 15/27 Dec. 1874, când fu instituit de Mitropolit. La 3 15 Febr. 1875 a fost ales episcop Ioan Mețian.

2) *Situațiunea actuală.* La ep. ort. rom. A. aparține astăzi poporul rom. ort. din comit. Arad și Bihor, o parte din comit. Hunedoara, Timiș, Torontal și Caraș-Severin, precum și câteva co-

mune din comit. Bichiș, Cianad și Ciongrad, în total 543 matre și 227 comune filii (și manastirea Hodoș-Bodrog) cu o populațiune de 543,488 de credincioși. Afacerile bisericesci, școlare și fundamentale se îngrijesc după dispozițiunile statutului organic și după dreptul canonic al bisericii ortodoxe prin: episcopul diecesan, prin sinodul eparhial și prin două consistoare, și anume prin consistoriul din A., sub presidiul epp. diecesan și prin consistoriul din Oradea mare, sub presidiul unui vicariu eppesc, ales de sinodul eparhial și întarit de episcop. La consistoriul din A. aparține mănăstirea Hodoș-Bodrog și 11 protopresbiterate, iar la consistoriul din Oradea mare aparțin 6 protopresbiterate. Cu începere din a. 1875, de când funcționează episcopul Ioan Mețian, deși timpul și împrejurările au fost din cele mai grele, eparhia a făcut frumoase progrese. Pe terenul bisericesc îngrijirea principala a fost, ca organele și corporațiunile normate prin statutul organic al bisericii române să funcționeze regulat și în conformitate cu trebuințele religioase-morale și culturale ale popo-

rului. Pe lângă aceasta episcopul I. M., spre a se pune în nemijlocita atingere cu poporul, a întreprins aproape în fiecare an visitațiuni canonice în toate părțile diecesei și a îmbarbat poporul pentru o viață religioasă și morala. În timpul celor 21 de ani din urma s'au zidit în eparhie 110 biserici nouă, și s'au reparat 205 din cele vechi. Pentru ameliorarea dotațiunii preoților din parochiile mai puțin dotate și pentru ajutorarea veduveilor și orfanilor remași de preoți, s'a înființat la a. 1877 fondul preoțesc, din care se împart multe ajutoare și care astăzi se ridică la suma de 300,000 fl. Pentru dezvoltarea culturală a poporului s'au făcut în cei 21 ani din urma însemnate îmbunătățiri atât prin organizarea institutelor centrale: preparandia și institutul teologic din A., cât și prin înmulțirea școalelor elementare, și s'au regulat dotațiunile învețatoresci. La a. 1875 vechia preparandie din motivul, ca nu corespundea cerințelor legii, fusese în două rânduri admoniată și amenințată cu închidere din partea guvernului, iar institutul teologic se găsea în o stare și mai

- Seminarul rom. din Arad.

rea, având numai 2 profesori, cari ocupau și alte funcțiuni și neavând nici macar un local propriu, prelegerile se țineau în un local închiriat și necorespunzător. Spre a se pute ridica ambe aceste institute la nivelul cerut de trebuințele timpului, s'a zidit în a. 1875 cu bani întrați din o colecta, întreprinsă în diecesa prin actualul episcop, și cu ajutor din fondurile diecesane, un local pentru ambele institute, îmbinate cu începere din 1876 sub o singura direcțiune și s'au creat mai multe stipendii pentru pregătirea profesorilor la aceste institute; iar la 1885 s'a zidit frumosul edificiu seminarial (v. ilustr.), în care sunt plasate de atunci încoace ambele institute. În institutul preparandial instrucțiunea se face în patru cursuri, după planul de învețământ edat de guvernul țerii pentru preparandile de stat, augmentat conform trebuințelor noastre. Pe lângă aceste patru cursuri institutul mai are un curs de pregătire, în care se primesc tineri, cari nu au calificațiunea prescrisă pentru preparandie, și în care se prepară pentru depunerea examenului de primire, precum și o școală elementară de aplicațiune, în care elevii din institutul pedagogic-teologic fac practica în predarea obiectelor de învețământ și în

manuarea disciplinei școlare. Pentru a înlesni elevilor studiul, eparhia a înființat încă în 1877 un alum ne u, în care se proved elevii cu vipt și locuința. În anul școlastic 1896/7 sunt internați în alumne u 133 elevi, dintre cari 80 gratuit (resp. pe speșele diecesei), iar 53 solvesc o taxa anuală de 60 fl. Numerul elevilor în anii din urma a fost între 120 și 140, iar în cursul de pregătire de 25 și 40. Institutul teologic are trei cursuri și este organizat după modelul facultății teologice dela universitatea din Cernaut. Elevii sunt internați în seminarium, unde pe lângă o taxa anuală, au vipt și locuința. Numerul lor în anii din urma a variat între 50 și 70. Pentru promovarea literaturii române episcopul I. M. a înființat la 1878 otipografie pe speșele sale și a donat-o diecesei. Aici se tipăresce organul diecesei Biserica și Școala, și s'au tiparit multe cărți didactice pentru institutul pedagogic-teologic și pentru școalele elementare. În administrațiunea consistoriului eparhial din A. sunt următoarele fundațiuni, din cari se împart stipendii pentru crescerea tinerimii, și anume: a) fund. Elena Ghiba Birta, cu un capital de 59,571 fl. 54 cr.; b) fund. Popoviciu-Papfy, cu un capital de 14,500 fl. 98 cr.;

c) fund. »Gavriil Faur«, cu un capital de 7357 fl. 65 cr.; d) fund. »Ana Iorgoviciu-Ebesfalvay«, cu un capital de 5547 fl. 55 cr. și fund. »Teodor Papp« cu un capital de 65,883 fl. 71 cr. În cei 21 ani din urma s'au înființat 150 școli elementare noue în eparchie, și s'au sistematizat 150 de posturi noue de învățatori. Numărul total al școlilor elementare din eparchie este de 653. La 1889 s'a înființat în A., cu bani intrați din colecte și din unele ajutoare votate din partea diecesei, o școală superioară de fete. Pentru creșterea tinerimii eparchia mai contribuie în fiecare an cu suma de 1000 fl. la alumnele din Timișoara, care are mențiunea de a înlesni elevilor săraci și talentați a frecuența școlile medii. Fondurile diecesane, menite a contribui cu venitul lor la susținerea organismului central al eparchiei și al institutelor diecesane de învățământ, au crescut în cei 20 ani din urma cu suma de 641,076 fl. 36¹/₂ cr. Prin această creștere realizată prin o conștiințioasă administrațiune, averea eparchiei, care la 1875 era de 438,076 fl. 47¹/₂ cr., trece astăzi peste 1 mil. fl. Acest capital este investit în 3145 jugere de pământ, toate cumpărate în cei 21 ani din urma, în 4 case de chirie, aflatoare în orașul A., de asemenea cumpărate și zidite în anii din urma, în obligațiuni private cu ipoteca pupilară și în case de pastrare. Cu ajutoare de bani din partea diecesei au cumpărat pământuri mai multe comune bisericesti, (pentru com. bisericesti: Petiș, Cuvesdia, Dorgoș și Zabalt s'au cumpărat dela erariu 1400 jugere). [A. H.]

Arada, v. Albac.

Aradul-nou sau *Schela*, (magh. Uj-Arad), com. mare în cottul Timiș, cercul Aradul-nou, situat în fața Aradului pe malul stâng al Mureșului. Fundamentalul comunei s'a pus la a. 1552—53, anume: Turcii ocupând fortăreața Orod, ca sa-și întărească poziția, au zidit pe malul stâng al Mureșului fortăreața Arad. Fortăreața fiind însemnata din punct de vedere strategic, a fost obiect de ceartă până la a. 1752, când perțându-și însemnata strategică a fost demolată și zidita din ruinele ei fortăreața de astăzi. Locuitorii băștinași erau Români și Sârbii; 1685 s'au așezat aici pentru prima-data Germani de origine din Lotharingia, Frankonia și Schwarzwald, din regimentele ducelui Eugeniu de Savoya; 1764 un ofițier dela sarariile erariale cu numele Neumann a edificat 82 case și a colonizat tot atâtea familii germane. Fiind acum Germanii în număr însemnat li-se făcu și biserică la a. 1725. Pe acest timp și Români erau 1200, aveau biserică și parochie, dar după împărțirea pământurilor erariale (Germanii obținura 7197 jug. catastrale pământ de clasă prima, iar Românilor nu li-s'a făcut parte), împreună cu Sârbii și-au parasit biserică și vatra străbună, emigrând în Arad și prin alte sate vecine; deja 1781 abia mai remasera câteva familii, iar 1828, când numărul Germanilor se urcase la 3937, Români abia au fost 113 suflete. A.-nou ați numera 5461 loc. — curat Germani. Teritoriul e 7529 jug. cat. pământ foarte fructifer; produce cereale de calitate prima. [†]

Arafat, șes aproape de Mecca, loc de pelerinaj: la muntele milostivirii (Dșebel al-rahma) situat lângă acest șes.

Arago, 1) *Dominique François*, fisician și barbat de stat francez, n. 1786 în Estagel la Perignan. A studiat politechnica. La 1805 deveni secretar la Bursa a des longitudes și continuă cu Biot măsurarea de grade dintre Dünkirchen și Barcelona până la Formentera. A ajuns apoi profesor la politechnicul din Paris și directorul observatorului astronomic. Teoria luminii, polarizațiunea, galvanismul lui îi dătoresc cele mai însemnate descoperiri. Operele sale, foarte numeroase, strălucesc prin claritatea expunerii și au contribuit mult la popularizarea științelor fizice. Timp îndelungat a redigeat revista *Annales de physique et de chimie*. 1848 a fost ministru de interne, apoi de resboiu. Colecțiunea operelor sale a apărut în ediția lui Barral (Paris, 1854—62, 17 tom.) † în Paris la 1853.

2) *A. Etienne*, poet și diarist, frate cu Dominique și Jaques A., n. 1803, a primit la 1829 direcțiunea teatrului de Vaudeville în Paris; 1848 ajuns director al postelor și membru în adunarea națională; a fost condamnat în contumacia la deportare, pentru ca a luat parte la reșcoala din Iunie; a petrecut în Belgia și Anglia; reîntors mai târziu la Paris, ajuns primar (1870); 1878 arhivar la École des beaux arts, apoi director la Museul Luxembourg. Scr.: »Une voix dans l'exil, (1860), romanul »Les Bleus et les Blancs« (1862) etc.

3) *A. Emanuel*, barbat de stat și poet, n. 1812 în Paris; a scris pe la 1832 câteva comedii și voudeville; s'a făcut apoi avocat; a participat la revoluția din Iulie 1848; s'a dus în Maiu al aceluiași an ca ambasador la Berlin; s'a retras apoi după 2 Decembre 1851 din viața publică; la 1869 a fost membru al corpului legislativ și în Sept. 1870 al guvernului provisoriu.

4) *A. Jaques Etienne Victor*, literat francez, n. 1790; a făcut 1817—20 sub capitanul Freycinet o calatorie în jurul lumii; a scris melodrame și comedii; 1835 director de teatru în Rouen; † 1855 în Brasilia. A scris: »Promenade autour du monde« (1822, 2 vol. cu atlas); »Voyage d'un aveugle en Californie et dans les régions auriferes« (1851) etc.

Aragon, afluentul stâng al râului Ebro în Spania; isvoresce în Pirenei și se varsă dinsus de Alfaro; lung. 192 km. După acest riu s'a numit regatul A. (Aragonia).

Aragonia, ținut (regat) în nordul Spaniei, pe amii țărmii ai râului Ebro, 47,391 km², cu 912,197 loc. (1887). A r a g o n i a s u p., țeară muntoasă încântătoare, și A r a g o n i a i n f., șes pustiu negles în cultura. A. are 3 provincii: Saragossa, Teruel și Huesca. A. ajuns sub Ramiro I. la 1035 regat și la 1163 a fost împreunată cu Catalonia. Regii din A. câștigara Valencia, Balearele, Sicilia, Sardinia și Neapolea. Prin casatoria lui Ferdinand cu Isabela de Castilia (1469) se realiză unirea Castiliei cu A. După resboiul span. de succesiune, în care A. stată pe partea Habsburgilor, A. își pierd libertățile. Istoria de Schmidt (1828).

Aragonita, mineral; carbonat de calciu ca și calcita, de care se distinge prin forma sa cristalină (s. rombic). E principal de formațiune concreționară, depus din isvoare calde (calcar pisolitic) sau de origine secundară, cum s. e.

sunt: floarea fierului și cristalisațiunile frumoase, cari se gasesc în unele roce eruptive vacuolare, în gips, în marge etc. Cochila multor molusce e formată de A.

Araguaya, (*Rio Grande*), rîu de 2200 km. lung în Brasilia, formează granița între statele Mato-Grosso și Goyaz și se varsă în rîul Tocantins, afluentul drept al rîului Amazoanelor. A. isvoresce în Serra-Cayapo, despărțindu-se la Lagoa Tucupa în două brațe: Braço menor și Braço maior, cari încungiura insula Bananal sau St. Ana. După împreunare fața apei, încungiurată de paduri dese, prezintă un aspect admirabil. Pe urmă mai încungiurând încă câteva mici insule, rîul devine tot mai lat, formând însemnate dar periculoase cascade în lungul curs pîna la revarsarea sa, unde se împreună cu Tocantins. Acî ajunge o lățime de 1750 m., dînd nascere la o mulțime de stînci de diorit și phonolith. Lungimea navigabila a acestui fluviu este de 1200 km., avînd o mare însemnătate pentru caile de comunicație continentale. Dela 1887 încoace lucrează două societăți engleze cu un capital de 7 mil. dolari la exploatarea regiunilor pline de aur și pietrii scumpe, aflatoare la isvoarele rîului A. și în regiunile silvice dela Tocantins.

Arakan, (*Arrakan*), provincie litorala în Birma britica, lînga Golful Bengalic, 47,981 km², 597,518 loc.; comerciu însemnat cu orez. Dela 1826 posesiune engleză. Capitala de odinioară A. e în decadență. Astăzi capitala e Akyab.

Arakceiev, *Alexei Andreievici*, conte, general și barbat de stat rusesc, n. 1769; unul din cei mai intimi sfetnici ai țarului Alexandru I.; a fondat colonii militare, provocînd prin acestea mai multe reșcoale țeranesci; † 1834.

Aral, *lacul* —, în Asia, spre est dela Marea Caspica (între acestea istmul Turcomanilor), 48 m. preste nivelul marii, 67,769 km², (din aceștia 2517 km². insule). Apa e puțin sarată și în scadere. Afluenți (despre Turkestan): Amu Darja și Sir Darja.

Aralia Tourn., (botan.) gen de plante herbacee sau lignoase din familia Araliaceelor, parte americană, parte sud-est-asiatică. Multe specii se cultivă în florarii din cauza varietății în forme elegante de foi, bogăție de habit, inflorescențe decorative și tratament ușor. Hîrtia, pe care scriu Chinezii cu tuș, se confecționează din mada de *A. payrifera* Hook. [A. Pr.]

Araliaceae, (botan.) familie de plante dicotile înrudită cu Umbelliferele, de care se distinge prin numărul mai considerabil a carpelelor; A. cresc cu deosebire în regiunile calde a ambelor emisfere. Cele mai importante genuri sînt: *Hedera* (v. ac.) și *Aralia* (v. ac.) [A. Pr.]

Aram, după pov. rom. e numele unui craiu al smeilor. Cetatea, porțile și palaturile lui sînt toate de arama (țeara lui v. la Aghemant).

Arama, 1) metal, v. cupru; 2) munte în Rom., pl. Tazlau-de-sus, j. Bacau, pe teritorul com. Solonțu; are isvoare de apa feruginoasă. — *Periada de A.*, în știința preistorică numele unei perioade de cultura, care după unii ar fi premers perioadei de bronz. Anune în Ung. și Elveția s'au găsit unelte de A., din a caror forma primitivă se deduce, ca ar fi de proveniența mai veche decât

per. de bronz. Despre o per. de A. se poate vorbi cu temei numai refer. la Asia și America, (v. bronz, per. de —) — În alt înțeles se numește perioada de A. a treia din cele 5 vîrste ale omenirii (de aur, de argint, de arama, de eroi, de fier), după vechea și primitivă tradițiune mitologica greco-romana. Oamenii de atunci erau violenți, porniți într-una spre resboae și de o forță nebiruită, la ei totul fiind de arama: inimi, arme, case etc. Luptându-se între ei s'au stins și s'au prabusit în infern. După prefacerile poetico-morale posterioare, pastrate în Ovidiu, per. de A. este al 3-lea din cele 4 secole succesive (de aur, de argint, de aramă, de fier), ce au fost la începutul lumii. Pe atunci domnia *mândria* cu ale ei corolare: *resboaiile cavaleresci*, nu cele criminale.

Aramăa, (țeara muntoasă, contrastul dela Canaan = »șes«), în anticitate întreg teritorul dintre Arabia, Eufrat și Palestina, mai ales în Siria în stînga Jordanului. Limba aramăica, aparținătoare limbilor semite, cu 2 dialecte: cel de vest (siriac) și cel de est (chaldeic).

Arămâni, ramura sudică a poporului român.

I. NUMELE ARĂMÂNILOR.

În literatura română s'a încetațenit numele de *Macedoneni* pentru ramura sudică a poporului român, ceea ce se explica din împrejurarea, ca A., cu cari au intrat Românii din Regat prima-ora în contact, își trageau originea din Macedonia, (Monastir, Crușevo, Clisura Nevesca etc.) Numirea aceasta însă singura, nu se potrivește deloc, pentru-ca: 1) Massa principala a A.-lor locuiesc în Pind, care aparține parte Tesaliei grecesci, parte Epirului, și deci prin numirea de Macedoneni, sau cum se dice în general *Macedo-Români*, ne formăm o idee cu totul falsă cu privire la poziția lor topografică. 2) În literatura apuseana sub Macedoneni se înțelege populațiunea Macedoniei, și deoarece aceasta consistă în cea mai mare parte din Bulgari, în prima linie se referese la ei, iar în a doua la Grecii de acolo. 3) În fapta exista și în Macedonia o populațiune română, care locuiesc exclusiv acolo, adică *Megleniții*, așezați pe munții Caradjova. Aceștia însă sînt a se distinge de A., caci precum Românii din Istria, de asemenea și ei, sînt o viță de sine statatoare. cu limba, naravuri, port și chip propriu, și de aceea noi ne vom ocupa cu ei mai amănunțit, sub numirea de Megleniți. Pentru aceștia s'ar potrivi mai bine numirea de Macedoneni, și numai din cauza, ca aceasta numire e de diferite sensuri, le dam numele de »Megleniți« — după teritorul locuit de ei. 4) Este just și se cuvine a da unui popor numele pe care el și-l atribuie, și acela este numele de *Arămâni* (în dialect încă *Armâni*, *Armăni*), care nu înseamnă mai puțin ca Român adică Romanus. Aceste motive sînt destule pentru a ne obliga sa întroducem numele Arămâni în literatura română. Numele *Țintari* este un nume de batjocura, provenit din exprimarea prea ascuțita a numelui cinci, care în gura lor suna ținți. Un nume de batjocura este și cel de »*Cuțovlachi*« (Vlachi schiopi), dat A.-lor de către Greci. De asemenea nu e corespunderor nici numele Români transdanubieni, de o parte pentru-ca e

prea lung, iar de alta pentru-ca »dincolo de Dunare locuiesc mai mulți Dacorom. (în Serbia, Bulgaria), decât A. preste tot.

II. ȘEDERILE, NUMERUL ȘI VIITORUL ARAMĂNILOR.

Ținutul, locuit de A. în masa compactă, este Pindul, începând dela muntele Smolika până la Mețovo, pe teritor turcesc, și apoi trecând pe pământ grecesc munții în cursul superior al lui Salamvrias și Aspropotamos, o linie de preste 100 km. Locurile cele mai însemnate, începând dela nord, sânt: Samarina (3000 loc.), Padzi (800 loc.), Paljoseli (800 loc.), Smixi (800 loc.), Avdhela sau Avela (1500 loc.), Perivoli (2000 loc.), Crania sau Turia (1500 loc.), Milia sau Ameru (750 loc.) În vaile Vovusei și ale lui Zagoriticos, ale așanumitului ținut »Zagori, care mai nainte fusesera cu totul aramănesci, sânt ađi numai următoarele locuri aramăne: Vovusa sau Baiasa (700 loc.), Laista sau Laca (2250 loc.), Dobrinovo (875 loc.), Leșnița (1150), Paleochori (500 loc.), Cerneși (600 loc.), Flamburari sau Floro (500 loc.), Grebeniț (1000 loc.), Tarstenic (800 loc.?) Celelalte sânt cu totul, sau în parte grecesate. În teritorul râului Arta zace Mețovo sau Minciu (3500 loc.), Saracu (3000 loc.), Kalarites sau Calarii (1500 loc.) Comunele numite până aici aparțin toate Turciei, iar cele următoare Greciei. Pe lângă râul *Aspropotamos*: Chalichi (1000 loc. ? după Margarit), Crania (2500 loc., după Philippon 3500 loc.), Gardhiki sau Gardista (1500 loc., după Philippon 2250 loc.), Pertuli (500 loc.) și alte 13 mai mici. Pe lângă râul *Salamvrias*: Malacași (1000 loc.), Vendista sau Nevoden (800 loc.), Castanea (1250 loc., după Philippon 1000 loc.), Clinovo (1000 loc., după Philippon 617 loc.) În cursul superior al lui Salamvrias sânt 5 sate, dintre cari cel mai mare e Cuțufleni ca 750 loc. În *Macedonia* zace comunele aram. cu totul isolate sau în grupuri mici. Afara de aceea orașele au mai mari sau mai mici colonii aram. Cele mai de frunte comune curat aram. sânt: Vlacholisura (3000 loc.), Nevesca (2000 loc.), Nijopolie (2000 loc.), Tirnovo (3000 loc.), Megarovo (3000 loc.), Malovișta (2000 loc.), Gopeși (2700 loc.) Pe muntele *Neaguș* sânt 7 sate, dintre cari cel mai mare e Selia cu 3000 loc. Pe muntele *Caradjova* zace Livadhi (2000 loc.), împrejurul careia sânt Megleniți, fara însă de a se amesteca cu ei. Pe muntele *Alaburun* sânt comunele Bujdova și Lopova (1500 loc.) Dintre comunele cu populațiune amestecată numim în întâiul loc *Monastirul* sau *Bitolia*, din ai carui locuitori (60,000) cam 8 până 10,000 sânt A., al caror numer crește prin migrări, pe când numarul A.-lor (7000 loc.) din apropiatul Crușevo scade din ce în ce, în favorul Bulgarilor (4000 loc.), cari se înmulțesc mereu. Șatista trebuie sa o socotim ca un oraș grecesc, deoarece generația mai tineră nu mai înțelege limba maternă; tot astfel în Salonic și Serres. Mai bine s'au ținut A. în Ochrida, Resen, Djumajia și Poroiia, fiind-ca Bulgarii de acolo au mai puțină putere de asimilare decât elementul grecesc. În *Albania*, unde au locuit mai nainte o mulțime de A. în orașe însemnate, ca Șipisca, Muscopolie, Nico-

lița, Linotopi, Nicia, Lânga, sânt ađi numai nisse comune mici și resirate, pentru-ca orașele înfloritoare au fost pe la sfârșitul secolului trecut devastate, iar locuitorii s'au refugiat în Macedonia și chiar și în Austro-Ungaria. Cea mai mare colonie din Albania, tragându-și originea din Muscopolie, e în Berat (3000 loc.) și în ținutul Muzachie din Fieri (cam 1000 loc.) În *Epir*, abstragând dela comunele de pe Pind amintite mai sus, nu poate fi vorba de o populațiune aram. În Iania se afla un progimnasiu românesc, dar cei 23 de școlari (1889) ai lui sânt toți copii saraci de pastori de pe Pind. În *Tesalia* e orașul principal al A.-lor Tricala sau Tarcolo cu 6000 loc. aram., al caror numer crește iarna la 12,000. Pe *Olimp* se afla: Vlach-Livadhon (3000 loc.) și Kokionoplo (1200 loc.) În Caterina au imigrat cam 1500 loc. Mai amintim, ca în *Acarmania* încă sânt 7 comune aram. Cu totul sânt 154 comune curat aram. și 76 cu populațiune amestecată. Ceea ce privește numarul total al A.-lor, suma de 150,000 suflete este mai curând prea mult ăis, decât prea puțin. Caci numarul lor scade repede și soartea lor va fi aceeași ca a Romănilor din Istria, cari au scațut la 3000 de suflete, sau ca a Romănilor din Moravia, cari ađi nu mai exista de loc. Drept documente ale acestei aserțiuni se pot considera următoarele: 1) Un popor se poate susține între împrejurările actuale, cari domnesc în Europa, numai atunci, când stapănesc în masa compactă un ținut, care e în stare sa-i ofere cele trebuincioase pentru traiu. A. locuiesc însă în munți, cari nu sânt meniți pentru agricultura și chiar și în locurile, unde ar pute sa se ocupe cu lucrarea pământului, au antipatie contra ei, considerându-o de o ocupațiune deșoatitoare. Sânt dar siliți sa se ocupe cu pastoritul, și unde acesta nu ajunge, cu negoțul și cu industria. 2) Imprejurarea din urma îi silesece sa învețe limbi straine, înainte de toate grecesce și bulgaresce, caci daca voiesc sa faca negoț cu acestia, trebuie sa le cunoasca și limba. Cea mai mare parte a timpului o petrec dar în orașe grecesci, bulgaresci, sârbesci, ba chiar și egiptene. Nu ne putem deci mira, ca negustorul aram. din părțile muntoase își da copiii în astfel de școale, cari îi ușureaza ocupațiunea sa din viitor. Li s'a luat cu drept în nume de reu A.-lor, ca n'au sentiment național, ca își de-neaga naționalitatea, dar nu-i putem invinui pe comercianții și pe meseriașii aram., cari își trimit copiii în școli grecesci, caci aici e vorba de existența. În Levante elementul grecesc este în frunte, cel puțin pe țărmurii Marii Egeice, ceea ce îi silesece sa se asimileze cu Grecii, n'au însă motiv de loc ca sa-și desprețiasca naționalitatea. 3) Dar chiar și pastorii sânt siliți sa învețe una sau mai multe limbi straine, caci nu pot petrece iarna pe munți cu turmele. Se coboara în Tesalia sau în Epir printre Greci, în Muzachie printre Albanezi, sau pe șesurile Macedoniei sudice printre Bulgari. Astfel în contact continuu cu alte națiuni, și-au însușit încetul cu încetul elemente straine, cari le napustesc limba și naționalitatea. 4) Comunele aram. din Macedonia și Albania zace prea reslete, pentru ca sa se poata susține, și numai izolarea lor între munți și necunoașterea lim-

bilor străine între femei i-au pazit până acum de perire. S'a observat însă prin lunga experiență, ca comunele isolate au fost mai întăiu desnaționalizate, pentru-ca comunicația cu vecinii de alta limba nu se poate evita, și așa comunele aram. isolate în Macedonia și Albania vor dispăre mai întăiu decât acelea dela Pindul nordic. 5) A.-lor le lipsesce o literatură națională, pe care s'ar pute înteneia o cultură națională. Limba lor este buna pentru pastori, dar ca limba literară nu se poate folosi. Limba daco-română nu o poate înlocui, căci deși pentru un filolog nu sânt deosebiri mari între aceste două dialecte, pentru A. limba literară românească e limba străină, pe care cu tot atăta greutate trebe sa o învețe, ca bunaora pe cea italienească; din contra limba grecească deja de veacuri i-a înprmutat toți terminii culturali. Nu-i vorba, limba greacă literară le face mari greutăți, cu toate ca cei mai mulți vorbesc limba grecească, dar nu limba cartărarilor, ci cea vulgară. Dacă Grecii ar fi înțeles avantajul ce-l au, ar fi scris într-o limba mai populară, decât cea întortochiată, în care scriu aji, și atunci limba lor ar fi petruns de sigur într'o mare parte a Macedoniei. unde acum se vorbesce aramănesce sau bulgăresce. 6) Religinea gr. or. a A.-lor, care îi face supuși patriarhului și episcopilor greci, cari nu sânt numai capii bisericii, ci și sprijinul natural în contra Mohamedanilor, a făcut, ca o mare parte dintre A., mai cu sania dintre cei cu avere, sa jertfeasca milioane proste milioane pentru cauza grecească (Averof, Sturnara, Toșița, Mușico, Sina ș. a.) Din toate acestea, precum și din alte considerațiuni, cari însă nu sânt așa de evidente, sau sânt de natura locală (aparținerea Tesaliei la Grecia), reese, ca elementul aram. se apropie de peire. Ori cât le-ar cadé de greu Românilor aceasta, scapare nu exista. A. nu sânt singurii în Europa în decadența națională, Venții din Lansitz în Germania, Albanzii în Sicilia, ba chiar și Litvanii, al caror numer trece preste un milion, împărtașesc aceeași soarte; chiar și popoare mai mari sânt amenințate în existența lor națională. La A. conclucra toate împrejurările la desnaționalizarea lor, pe care nici o propagandă din partea Românilor nu o mai poate oprî. In o privința e chiar stricacioasa aceasta propagandă, căci chiar școalele române fac ca simțemântul pentru limba maternă, pe care o are încă talpa poporului, sa slabească. S'a făcut experiența la cei mai mulți, cari cercetasera școli românești, ca își uita limba pe contul celei daco-române. Iar dacă nici limba nu și-o mai cunosc, ce le mai da dreptul ca sa se nuniasca Aramâni? Insuflătirea națională numai, pe care o câștiga în școale, de sigur ca nu. Dupa ce crește aceasta generațiune nu se mai simt, și nu se mai pot simți bine între împrejurările de față, și dacă nu își afla un post de dascal, emigrează în România, sau în alte țeri. In anii din urmă s'au înființat o mulțime de școli, dar (afara de câteva comune ca: Malovișta, Ochrida, Pliasa, Avdhela și poate Perivoli și Crnșevo), toate cu rezultat cât se poate de trist, și cea mai mare parte a populațiunii aram. privește cu ochi rei aceste școale. Ne convingem despre aceasta din studiul lui Burada: Corcetari despre școalele românești din

Turcia. București, 1890. Autorul e poate singurul Român, care în publicațiunile sale despre A. n'a lasat sa fie sedus de șovinism, ci a spus adeverul. Numerul copiilor ce cercetau în 1889 școalele, era în total 1500, ceea ce arata o populațiune de ca. 14,000, cari protejeaza aceste școale. Un rezultat trist dupa atăția ani de munca și atăția bani cheltuiți. Și nu trebe sa uitam, ca școalele sânt cercetate aproape numai de copiii saracilor, căci îi trinit la carte parte din simțemânt curat față de limba maternă, parte din cauza, ca învețamântul e gratuit, ba în Monastir școlarii sânt ținți și în internat și astfel își asigura de vreme un post. Dela 1889 s'au făcut de buna sama progrese, căci la întemeierea fiecarei școale se gasesce un numer anumit de școlari, dar în general situațiunea a ramas aceeași. Astfel scrie în primavara a. 1896 Pappagi, un patriot înfocat, directorul gimnasului din Monastir: A. din Monastir încă tot nu voiesc sa scie nimic de școalele noastre. Și astfel va fi starea lucrului cât timp nu se va schimba constelațiunea politica din Turcia, când A. vor deveni cu totul fara de importanța, chiar când numărul lor ar fi îndoit sau întreit. Importanța lor sta aji numai în aceea, ca se lupta în favorul Grecilor pe pamânt bulgăresc. S'a scris aici mai pe larg despre aceste împrejurari, de cum se cere într'o enciclopedie, scopul a fost însă, sa se deschida ochii aceloră, cari fantaseaza despre însemnatatea politica a A.-lor în Balcan și nadajduiesc în viitorul lor. Am suprimat simpatia personală pentru acest popor atât de iubit nou și pentru limba sa atât de valoroasă, pentru ca sa dam adeverului locul de onoare. Și dacă prin aceasta s'ar întrista mulții noștri prieteni aram., scim ca toți vor recunoasce în inima lor, ca avem dreptate. Cel dintăiu, care face amintiri exacte despre A., e Englezul Leake, care ne da notițe importante asupra poporului și a limbii în opurile sale: *Researches in Greece*. London, 1814, și *Travels in Northern Greece*. London, 1834. Ceva cam confus și cu greșeli raporteaza Francezul Pouqueville în *Voyage de la Grèce*, Paris, 1820 21. (Ed. II. 1826/27, trad. germ. Meiningen, 1824), despre locuințele și numărul A.-lor, cari dupa el, sânt numai 80,000 loc. Date neexacte sau greșite se afla la Francezul Heuzey: *Le Mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris, 1860; Lejean: *Ethnographie de la Turquie d'Europe*, Gotha, 1861, și la Germanul Barth: *Reise durchs Innere der europäischen Türkei*, Berlin, 1864. Lejean da numărul A.-lor dupa Picot (*les Romains de la Macédoine* p. 19), adeva 200,000 loc., ceea ce e aproximativ corect, dacă numeram și pe A. grecisați în decursul acestui veac. Italianul Gubernatis, care a calatorit între a. 1869—75 prin Albania și Epir, socotesce 45,000 loc., cari vorbesc românești și grecesce și 25,000 loc., cari vorbesc românești și albanesce. Gopčević le-a dat A.-lor o deosebită atențiune în opul seu puțin laudabil: *Macedonien und Serbien*, Viena, 1889, și ne descrie locuințele precum și numărul A.-lor destul de corect (încât privește Macedonia). Georghades în Thessalia, Atena, 1880 (în grecesce), scrie din interese grecesci, dar cu destula acurateță despre A. din Tesalia. In *Ethnographie de la Macédoine*, Philippopoli, 1881 (fara numele auto-

rului) sînt datele despre A. greșite. Din partea Românilor nu s'a scris nimic iuseninat despre A. Opul lui Bolintineanu: Calatorii la Români din Macedonia și muntele Atos, București, 1863, e plin de greșeli și exagerari (s. e. Crușevo are 24.000 loc., toți A., pe cînd într'adever Crușevo e locuit de 7000 Arămâni, 4000 Bulgari și 800 Albanezi). Tot atît de greșita e cartea lui Nenițescu: Dela Români din Turcia europeană, a carei critica îndreptațita e a se vedea în Convorbiri lit. XXX., pag. 443 sq. Atît Bolintineanu, cît și Nenițescu n'au petruns în mijlocul țerii, și ca sa nu supoarte primejdiile și strapățele împrunuate cu o atare calatorie, au preferat să întrebe prin comunele mai mari din nord-estul ținutului, în loc sa mearga și sa vada inșiși, și necunoscedu limbile țerii (grecesce, bulgaresce și albanesce), au fost siliți sa se adape din isvoare interesate și nedemne de creședemnt. E deci natural, ca lucrările lor nu pot avé pretenția de a fi obiective și științifice. Un op autentic este cel scris de Weigand: »Die Aromunen, partea I., Lipsca, 1895, cu un plan și cu ilustrațiuni. Mai departe ne da și Philippson în ale sale: Reisen und Forschungen in Nord-Griechenland« (Zeitschrift für Erdkunde. Vol. 30. Berlin, 1895) unele notițe exacte despre A. de acolo. O statistică facută de un A., care are valoare, dîndu-ne numirile și pozițiile satelor (deși uneori neexact), este cea a lui Apostol Mărgarit în Analele Academiei române, 1879/80. Vol. II., Seria II., p. 67—70. Deși Margarit, ca conducetorul mișcării rom., are cel mai mare interes de a da un numer cît mai mare; el vorbesce despre 69 comune cu 100,000 loc., ceea ce, abstragéd delà unele exagerari, e corect. Deși lista lui nu e completă, cu privire la Albania și Macedonia, numerul A.-lor nu e cu mult mai mare, ceea ce ar fi bine sa ia la cunoscința și aceia, cari fantasează despre o jumetate milion, sau chiar și mai mult, ca iu cartea lui Popilian: Români din Peninsula Balcanică, București, 1885, sau în Carte de alegere de Bagav, București, 1887. Despre Români din muntele Atos, cf. Pencovici: Despre Români din Macedonia și muntele Atos. București, 1885.

III. CARACTERUL, CULTURA ȘI OCUPAȚIUNEA ARĂMĂNILOR.

Cea mai de frunte însușire caracteristică a A.-lor e nisuința de a se cultiva, pentru ca astfel sa-și ușureze condițiunea traiului. Aceasta e cu atît mai surprîndetor, deoarece la așa ceva ne putem aștepta mai puțin în țerile selbatice ale Turciei. Nu e nici o comuna mai mare, în care sa nu fie una sau mai multe școale, cari sînt susținute pe spesele poporului. Ajutoarele, ce le dau oamenii cu dare de mîna pentru acest scop, sînt considerabile. Numerul școlărilor, cari studiază în Atena, e destul de mare, așa s. e. în iarna anului 1889 erau vr'o 300 de A., cari, afara de cîtiva, se dedeau de Greci. Medicii și dascalii dela școalele grecesce din comunele bulgaresci, grecesci și aram. din Macedonia sînt în cea mai mare parte A. Ei întrec în inteligența pe Bulgari, Albanezi și chiar și pe Grecii din Epir și Tesalia; sînt destepti și au pretențiuni foarte modeste, așa ca trec aproape în sgarcenie. Sensualitatea e la ei cu mult mai

mica, decît la celelalte popoare din Balcan, ba Farșerioții pot trece de model de moralitate. Pe de alta parte sînt neîntrecuți, ca toate popoarele balcauce, în exagerare, încât nu te prea poți baza pe cuvntul lor. Iși iubesc patria și familia, au insa iubire pentru elenism, încât nu cunosc nici o margine. A. nu iubesc munca grea, ca agricultura, fara insa de a fi lenes, din contra, pentru de a cîștiga cît de puțin, nu cruța nici o osteneala. Clasa de jos e formata mai ales de pastori și de cheragii, apoi în toate parțile sînt cuoscuți ca hangii, bacani, brutari, argintari foarte harnici și mai ales ca negustori, petrecend adeseori departe de patrie și cîștigându-și mari averi, mulțamita iscusiuța lor. Ca poezi (Riga Pheraeos din Velestino, Zalacostas din Siracu), învețați (Pantazides din Crușevo, Lampros din Calarites), barbați de stat (Coletti din Siracu), s'au distius cîtiva A., natural insa, ca în interesul Greciei, pentru care mii de A. și-au pierdut viața în resboiul de eliberare. Și în timpurile mai noue s'au resculat A. contra domniei turcesci. Curagiul, puterea și iscusința A.-lor a facut, ca în cetele de tîlhari de prin Tesalia și Albania, numerul lor e neproporționat de mare. (Cf. Opurile lui Popilian, Nenițescu, Weigand.)

IV. ORIGINEA ȘI ISTORIA ARĂMĂNILOR.

Precum s'a amiutit deja, A. și Dacorom. au aceeași origine, ceea ce reiese fara îndoiala din limba lor. Chestiunea aceasta se poate tracta numai iu legatura cu chestiunea originii tuturor Românilor; se nasce adeca întrebarea, dacă națiunea rom. s'a nascut în Dacia veche sau în Moesia. Respunsul la aceasta întrebare este și resolvarea chestiei despre originea A.-lor. Greșita e în ori ce cas părerea, ca Dacorom. s'au nascut în Dacia, iar A. în Moesia, căci nu e posibil ca limba vulgară latina sa fi avut în suta III. d. Chr. atîta asemnare cu cea româneasca, încât sa fi remas dupa 1500 de ani (300—1800) cele doue limbi așa identice, pe lînga puțină comunicație ce au avut-o între olalta din cauza despartirii lor geografice. Afara de aceea, inscripțiile latine din Dacia și Moesia nu ne dau cea mai mică probabilitate pentru aceasta teorie. Perioda desvoltării limbii românesce originare, trebuie sa cada între veacurile VI.—IX., cînd toate spițele acestui popor au trebuit sa fie unite; înainte de secl. VI. nu poate fi vorba de Români și de limba româneasca. De aceea nu poate fi nici des citatul: »Torna, torna fratre«, limba româna, ci simplu vulgară latină, precum se afla adeseori la Bizantini; mai ales ca cuvntul »torna« inseamna și la Dacorom. și la A. numai a vîrsa, a pune vin, iar nicidecum a întoarce (a se înturna). Cea mai veche scire sigura o aflam la Kedrenos (II., 435) din a. 976, unde se spune, ca boierul bulgaresc David a fost omorit de drumeți »valachi« la Καλήδρον între Castoria și Prespa. Drumeții valachi vor fi fost nisce pastori-tîlhari, precum îi descrie Benjamin de Tudela cu 200 de ani mai în urma. Tot Kedrenos amintesce (II., 475) despre lupta dela Kimbalongu în a. 1014. Acest nume nu mai e latinesc, ci românesc, su-nând pentru urechia strainului i ca i, precum și astăzi sună pe o parte a ținutului rom. În a. 1027 pleacă Basilios II. cu o oștire, în care

sunt și »Vlachi», în contra Saraceniilor. 1082 e amintit satul valach Ezevan, în Tesalia, de Ana Comnena; 1091 sunt în oastea împăratului Alexios, când acesta pleacă contra Cumaniilor, mulți Valachi. 1170 ne spune Beniamin de Tudela, ca Valachii din Tesalia sunt un popor tâlhăresc, cari navalesc iute din munți, jefuiesc și apoi se retrag tot atât de repede în munții lor. Nimeni nu-i poate învinge. În secl. XII.—XIV. se numesc Tesalia de nord-vest: Μεγάλη Βλαχία⁴, iar Etolia: Μικρά Βλαχία⁴. Pentru de a se scrie istoria A.-lor de aci încolo, încă nu s'au făcut încercări mai serioase. Avem puține iso-voare despre trecutul lor. Până în timpul mai nou au trait în capitanate independente în Pind. Numai Ali-Paşa din Ianina le-a nimicit libertatea, le jefu înfloritoare lor oraşe și le dadă lovitură, în nima careia poporul apune. Aproape despre toate comunele din Macedonia scim, când și de unde au venit în ele oamenii. Nu poate fi nici vorba, ca s'a pastrat populaţinnea aram. sau latina deja din evul mediu în oraşe ca Salonichi, Serres și Monastir. Negustorii și meseriaşii, cari eran pe acolo, își aveau patria în Pind sau în Albania. Teritoriul între Epir și Albania pe de o parte, de alta parte Tesalia și Macedonia, adeca Pindul nordic, inclusiv Zagori și parţile nude acum locuiesc așa numiții Copaciari, mai departe muntele Gramos și muntele Camna, a fost locuit de A. De a scrie istoria A.-lor, e rezervat viitorului; peccat ca Caragiani n'a sffirşit ale sale: Studii istorice asupra Românilor din Peninsula balcanică, acolo se afla o bibliografie buna pentru vrenmirile moderne. Fara valoare ştiinţifică, dar totuși cu multe notițe interesante sunt opurile următoare: 1) Etudes historiques sur les Valaques du Pinde, Extrait du Courrier d'Orient Constantinople, 1881; 2) Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire ottoman par un Valaque du Pinde, 1886 (fara locul tip.); 3) Michailleann, Studiu asupra dialectului Românilor din Macedonia. Bucuresci, 1889. (Cf. și literatura asupra istoriei Românilor.)

V. LIMBA ȘI LITERATURA ARĂMĂNILOR.

Limba A.-lor e pentru un laic cu totul deosebită de cea rom., mai ales ca nici nu poate fi vorba de o întreținere între un A. și între un Dacorom. Din punct de vedere filologic-istoric însă e lucrul cu totul altul, și la prima vedere se cunoaște, ca aici nu e vorba de 2 limbi diferite, ci de 2 dialecte ale uneia și aceleiași limbi, ale caror diferențe se bazează pe o dezvoltare independentă a ambelor parți dela despărțirea dialectelor încoace. E imposibil a susține, ca limba aramănească s'a dezvoltat din limba vulgară latina dela sudul Dunării, iar cea dacoromână din cea dela nordul Dunării. S'au dezvoltat amândouă sau la nord, sau la sud, o alta posibilitate cade, îndata-ce avem în vedere completa conformitate într'un stadiu preistoric al acestor 2 dialecte. Același raport e și între dialectul istrian și cel megenit, față de cel dacoromănesc, numai cât deosebiriile sunt mai mici, fiind mai scurt timpul, de când s'au despartit. Fiecare dintre cele 4 dialecte principale aru o mulțime de subdialecte și idioame. Cel aramănesc se împarte în 2 mari grupe, cu privire la pronunțare: cel aramănesc propriu ȝis și cel al

Farșeroților (v. Farșeroți). De altfel dialectul aramănesc e destul de unitar. Deosebiri mai mari sunt poate în idiomul A.-lor Olimpului, studiat mai pe larg în opuș lui Weigand: Die Sprache der Olympo-Walachen, Leipzig, 1888, care, abstragând de unele pareri învechite, ne da o descripținne exactă despre acest idiom. Dacă asemănăm dialectul de nord al A.-lor cu cel al Dacorom., constatam următoarele: A. sunt mai bogăți în numeral sunetelor, având și împreună dela Greci pe γ, ζ, δ, θ (ca englezescul th în this, thank). a și î se pronunță prin parțile Monastirului ca a, prin alte parți însă se exprima ca a și î, ba pe alocurea aflăm și o mulțime de nuanțe între ele. În fonologia A. aflăm unele trasuri mai conservative decât în dialectul dacorom.: 1) l palatal e conservat, s. e. liu = in; mulieare = muiere; funealie = femeie; frațili = frații etc. 2) Conservarea lui e și i (din e + nasal) dupa labiale, cari în dacorom. au trecut înainte de vocale închise în a și î, s. e. ved = vèd; mer = mer; panintu = pamènt; viutu = vènt etc. 3) Conservarea lui n final nu numai dupa mta + liquida, ci și dupa liquida + mta, s. e. multu = mult; corbu = corb etc. Nu începe indioala, ca și în dacorom. a fost odinioara tot așa. Alte trasaturi conservative ale dialectului aramănesc, pe cari nu le are limba româna literară, sunt păstrate în dialecte dacorom., așa s. e. 1) dz în Banat ar.: dzic, ban.: dzic = ȝic; ar.: vedz, ban.: vedz = veȝi; 2) n palatal; ar.: cnuu, ban.: cnuu = cuiu; ar.: ursoanie, ban.: ursoanie = ursoai + ca etc.; 3) ea urmat de e s'a schimbat în e în limba liter. rom., pe când la A. ca și în Banat a ramas ea (în limba veche rom. e însemnat cu litera ϵ) s. e. ar.: cheare, ban.: cheare = cheie; ar.: veade, ban.: veade = vede etc. Mai înainte e dialectul aram. decât limba liter. rom. în palatalizarea tuturor labialelor (p, h, m, f, v) înainte de i, care se deriva din latinescul e sau i, ceea ce de altcum s'a înteuplat și pe cea mai mare parte a ținutului dacorom.: s. e. chiatra = piatra; chin = pin; ghiue = bine; niare = miere; hilin = fin; iin (arareori și ghiu) = viu etc. O însușire, care unui Dacorom. îi bate la ochi, îndata-ce aude pe un A. vorbind, e înlocuirea lui ci (ts) și ȝi (dj) prin ț (ts) și ȝ (dz). Nu e aceasta însă, precum s'ar crede, o diferență esențială între cele 2 dialecte, caci se poate arata, ca și A. au avut odinioara sunetele ț și dj san cel puțin variante palatale de ele, caci se ȝice tsin (= țin), însă tsina (= cina). Dacă s'ar deriva ts din ț și din c deopotriva, ar trebni sa se ȝica și tsina (= cina), ceea ce nu exista însă. Pe timpul trecerei lui tsi în tși, trebe sa se fi pronunțat ci ca țș san mai bine ȝis ca o affricata dorsal-apicală, din care s'a nascut și dacorom. țș (ci). Inzadar cantam deosebiri esențiale între dialectele române, caci nu aflăm nici una, precum gasim, când comparăm limba româna cu ori care dintre celelalte limbi romanice. În morfologia dialectelor, mai ales în ceea ce privesce flexiunea substantivelor, se afla deosebiri, despre cari nu putem spune cu atăta siguranța, ca la fonologie, în ce raport stau între olaltă, nefind dezvoltarea atât de limpede și fiind prea multe punctele de mânecare. În genere consună dialectele și în morfologie și în sintaxa. Foarte

mari sînt însa diferențele pe terenul lexical. A. au pastrat unele radacini latinesci, cari la Dacorom. nu se mai gasesc și viceversa. Mai ales elementele grecesci și albaneze sînt foarte multe în dialectul aramănesc și chiar aceasta pricina îl face atît de deosebit de cel dacorom. Pentru studiarea dialectului aramănesc sînt următoarele opuri de recomandat: *Bojad schi (Boiagi): Romanische oder Macedonowalachische Sprachlehre*, Wien, 1813, retiparita Bucuresci, 1863. A se compara cu: *Arno Dunker: Der Grammatiker Boiagi, II. Jahresbericht des rum. Seminars zu Leipzig, 1895. Miklosich: 1) Beiträge zur Lautlehre des rumunischen Dialektes*, Wien, 1881. 2) *Rumunische Untersuchungen II. Wien, 1882. Athanasescu: Gramatica româneasca tria Românijii d in drepta Dunareljei*, Bucuresci, 1865. *Massimu: Rapeda idea de gramatica macedono-rumanoasca*, Bucuresci, 1862, fara valoare științifică; tot așa *Michaileanu: Studii asupra dialectului Românilor din Macedonia*, Bucuresci, 1889, plina de greșeli de tipar. Conține însa unele cuvinte interesante și notițe însemnate despre poporul și graiul dela Oehrida. Cel mai bun text aramănesc este codicele *Dimonie* din Oehrida, din care a prelucrat o parte: sfîntul Antoniu, *Dachselt in I. Jahresbericht des rum. Seminars zu Leipzig. 1894. Colecțiunea de cuvinte a lui Kavalliotis*, precum și textele preotului *Danila* se afla publicate in: *Miklosich: Untersuchungen II. Rosa (Roja): »Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen, welche jenseits der Donau wohnen*, Pest, 1808 și *Maestria ghiovasrii romănesci*, Buda, 1809, scrisa în romănesc și grecesc. Publicațiunile mai noue din partea A. arata toate o limba mai mult sau mai puțin schimbata, așa opurile lui *Athanasescu (v. ac.)*, *Steriu Cionescu*, *Taşcu Iliescu*, *Andrea Bagav*, destinate pentru învețământul școlar; apoi revistele; *Frăfilia*, Bucuresci, 1880 in 18 numeri dela 22 Mart. până la 23 Aug., *Macedonia*, Bucuresci 1888/89 in 9 numeri, in care se afla un material folkloristic prețios. O revista aparuta de curînd în Bucuresci nu o cunoasce referentul. Insemnata e colecțiunea lui *Vangelii Petrescu: Mostre I. Bucuresci, 1880, II. 1881. Nu e de întrebuintat: Sântul și dumnezeescul evanghelii*, Bucuresci, 1881. O colecțiune buna in ceea ce priveste limba, dar cu forma schimbata in multe locuri, este cea a lui *Obedenaru ed. de Biann: Texte Macedo-Romănesc*, Buc., 1891. Foarte bune sînt textele dela *Avdhela ale lui Papahagi: »Sammlung arom. Sprichwörter und Rätseln*, II. Jahresbericht des rum. Sem. 1895 și cea a lui *Şaiacgi: Aronumsche Texte aus Monastir*, III. Jahresbericht des rum. Sem. 1896. Cea mai mare colecțiune de literatura poporana aram. cu traducere germăna și cu un glosar e facuta de *Weigand in Arumunen t. II., Leipzig, 1894. Literatura mai veche e pe larg arctata la Picot: Les Roumaines de la Macedoine*, Paris, 1875 și la sfîrșitul opurilor citate ale lui *Miklosich*. Precum poporul însuși, așa și literatura popor. aramănescă e în decadența. In multe locuri, precum in Olimp și pe Pind, numai cu greu se pot aduna poesii pop. dela generațiunea betrăna, cîntându-se mai ales poesii grecesci. Tot așa in

Albania și la Fărșeroți, cari prefera cîntecele albaneze. Numai in Pindul de nord se întrebnițeaza cîntecele aramănesci, însa și aici decade și nu e nici pe departe a se compara cu cea dacorom. (Cf. *Schladebach: Der Stil der arom. Volksliteratur*, III. Jahresbericht des rum. Sem. 1896.) [G. W.]

Aran, valea —, (Valle d'Aran), vale a Pireneilor în Aragonia, aproape de granița franceza; isvorul fluviului Garonne, spre vest e Maladetta. Locuitorii vorbesc dialect languedoc. Mai toți sînt gușați.

Arancite, vin greu de Sicilia; 17% alcool.

Aranda, Pedro, Pablo Abaraca de Bolea, conte de, diplomat și barbat de stat spaniol, n. 1718 în Saragossa; din 1766 a fost președinte al consiliului de Castilia, a marginit în calitatea aceasta puterea inchișițiunii și alungă la 1767 pe Iesuiți din Spania; 1773 îndepărtat dela administrare, la 1792 o reluă iarăși pe timp scurt; † 1799.

Arândura, sau arîndurica, e numele aramăn al rînduricii; mai respândit însa e numele lîndura de aceeași origine, adecă dela »hirundula». [Wgd.]

Araneide, (paingini propriu Țiși), ordin de arachnide, cu abdomenul nearticulat, pediculat și provedut cu filiere, un fel de negi cu pori în virf, prin cari se scurge o secrețiune ce servește la formarea firelor, cu cari ei construiesc pânza și sacii ovipari. *Mygala avicularia* L., 5 cm. lung, în Surinam, își țesa tuburi în creptaturile arborilor și printre pietri, ataca paserile mici și amphihiile. *Epeira diadema* L., painginul cu cruce. *Argyroneta aquatica* L., painginul de apa, își construiesc sub apa o locuința în forma de clopot plin cu aer.

Araneologia, istoria naturala a painginilor.

Aranjez, (pron. Aranbues), oraș în provincia span. Madrid, lînga Tajo, 9649 (vara 20,000) loc. (1887); castel regal, zidit sub Filip II., reședința de vara a curții. Aici a abdiș regele Carol IV. în favorul fiului seu Ferdinand la 18 Apr. 1808.

Arany, Ioan, cel mai mare poet epic al Maghiarilor, n. 1817 în Salonta, cott. Bihor, din parinți saraci, dar nobili. 1832 învețator substituit la Kis-Ujszallás, de unde dupa serviciu de un an s'a rentors la Dobrițin, unde a studiat limba franc. și germ. și a cetit cu mare diligența clasicii moderni. Incepînd a duce o viață aventuricioasa, intră la 1836 în societatea teatrala Făncsi și László, care era pe atunci în Dobrițin. Constituindu-se o fracțiune din aceasta în societate ambulanta, A. a caletorit cu ea prin Carei, Satunare și Sighetul Marmăției, de unde înfrînt de multe miserii și suferințe, s'a rentors la vatra parințeasca. Senatul școlar l-a ales de conrector la gimnasiu, iar la 1839 deveni notar ca oraș. 1849 a intrat în ministerul de interne ca concipiat, dar preste câteva luni, dupa capitularea dela Șiria, s'a retras la familia sa în Salonta. In toamna anului 1851 fu ales prof. la Nagyköros, iar 1860 diriginte al societății literare »Kisfaludy»; cînd apoi s'a mutat la Pesta. † 1882 în Buda-pesta. A. la început a scris mai mult pentru distragere poema epica satirica »*Elveszett alkotmány*» (constituțiune pierduta), sbiciuind viața desfrănata comitatensa. 1846 societatea lit. Kisfaludy a publicat concurs pentru o poema epica poporala. A. a prezentat la acest concurs

trilogia națională Toldi, din care partea primă »Toldi Miklós» fu terminată la timpul indicat în concurs, și în 6 Febr. 1847 a câștigat nu numai premiul, ci chiar admirațiunea membrilor societății; critica întru atât a fost de favorabila, ca singura aceasta poema i-a asigurat pentru totdeauna numele de literat și poet, iar în anul următor fu ales de membru al societății lit. Kisfaludy. Partea a doua »Toldi estéje» a dat-o ca prof. în Nagykörös la 1854, iar a treia Toldi szerelme a apărut numai ca tră finea vieții lui, 1879, cu același triumf ca partea primă a poemei. Tot în această direcțiune a început a elabora, ca prof. în Nagykörös, trilogia Etele. Din acesta a apărut, 1864, partea prima »Buda halála» care și în sine are valoare literară; din partea a doua Csaba Királyfiáról a ramas numai fragmente. Afara de aceste opere de valoare absoluta, a dat încă mai multe narațiuni epice; poezii lirice (e de însemnat însa, ca n'a scris nici o poezie de amor); baladele excelente, caracterisate prin motivul lor tragic și expresiunea viua a pasiunilor omenesci. A. a înființat foaia literară »Szépirodalmi figyelő», iar dupa trei ani i-a schimbat titlul în »Koszorú» și a redactat-o pâna la 1865. 1859 a fost ales membru ordinar al Acad. magh. de științe, 1865 secretar, 1870 prinsecretar al ei, în care post a ramas pâna la moarte. Meritul lui A. este, ca împreuna cu Petöfi a cultivat cu mare succes elementul poporal național. [†]

Arany, sat în Trs., cott. Hunedoarei, v. Uroi.

Aranyos, riu al Munților-Apuseni, v. Arieș.

Arăpușca, după pov. rom. e o fetișoara ca o țina, locuiesce în muntele seu, e îmbracata jumetate femeiesce, jumetate soldateasce, în mâna are busdugan de aur, iară la coapsa sabia cu doue taișuri, și când amenința cu busduganul, impetria pe toți. A. era împerateasa ținelor și sbura în slava cerului, dar un fet frumos s'a luat dupa ea, a pus mâna pe armele ei, și țina fu biruită, caci fusese ursita, ca pâna atunci sa rămâna țina și fecioara, pâna când un fet frumos va pune mâna pe armele ei. A. a fost o fata maiastro, care numai schimbându-se în pasere, a putut sbura. [Atn.]

Arar, un fel de țol gros și rar, țesut din per de capra, din care se fac corturi și se acoper caruțe. Se deriva din turcescul harar. (Et. M. Rom.)

Ararat, cel mai înalt munte în Armenia, la granița Rusiei, Persiei și Turciei, vulcanic, cu doue piscuri (5156 m. și 4180 m.). Dupa tradițiune, pe el s'ar fi oprit corabia lui Noe (I. Moise 8, 4).

Aras, (Araxes), afluent din dreapta al râului Kura în Armenia, isvoresce la Erzerum, formând granița între Rusia și Persia.

Arătarea Domnului, (*Epiphania*, *Theophania*), serbatoarea în care se celebrează *Botezul Domnului* Christos în Iordan de catra Ioan Botezătorul. Se țiece: A. D., fiind-ca Mântuitorul și-a început viața publică, când s'a botezat în Iordan și tot atunci s'a descoperit și sf. Treime. În Orient încă din seclii primi ai creștinismului se serbează la 6 Ian. cu solemnitate deosebită A. D., făcându-se procesiune la vr'un riu ori alta apa, unde se face binecuvântarea apei și se botează poporul. În ajunul Epiphaniei preotul umbra pe la casele credincioșilor și le stropesce cu apă binecuvântată.

Arăfel, numirea poporală a plantei *Cynoglossum officinale* L. (v. ac.)

Arator, secretarul lui Athalrik și subdiacon, (secl. VI.), autorul mai multor scrieri poetice. Opul princ. »Historia apostolica», care descrie faptele Apostolilor.

Aratos, 1) *A. din Sykyon*, barbat de stat grec, n. pe la 271 a. Chr.; mântuî orașul de tiranul Nikokles și mijloci întrarea lui în confederațiunea achaica. Ajuns strateg al confederațiunii, a ridicat-o la putere și vaza, chiemând însa întru ajutor pe Macedoneni în contra Spartei (223), confederațiunea ajunse sub dominațiunea acelora. † 213 a. Chr., otravit de Filip V. de Macedonia. A. a scris *Memorabiliu*, în 30 carti, cari au perit. 2) *A. din Soloi* în Kilikia, poet grec, se facu cunoscut pe la 270 a. Chr. prin diverse scrieri poetice; petrecu la curtea lui Antigonos Gonatas de Macedonia și la a lui Antioch I. de Siria. Scrise poema didactica-astronomică »Phainomena și Prognostika», (ed. Bekker 1828, Köchly 1851 ș. a.) [nt.]

Aratrum, măsura veche de suprafață, în mărirea unui teritor de pamânt, care se putea ara cu 4 boi în decursul unei țile. 1268 în Ung. un A. era de 100 jugere.

Arătura, (*aratul*), naa din operațiunile cele mai importante în agricultura. De A. și felul ei depinde în prima linie succesul muncii plugarului. La A. întoarcem și merunții totodată pamântul, curățindu-l de buruieni. A. atunci își ajunge pe deplin scopul, când se varsa țerina dupa plug și rămâne totdeauna brasda curată în urina lui. A.-le poartă diferite numiri dupa scopul nemediat ce intenționam cu ele, și dupa modul cum se executa. Astfel la ogor avem trei feluri de A., anume *A. de ogor* sau *ogorire*, apoi *A. de întors* și *A. de semănat*; apoi A. de toamna și de primavara. Miriștea cerealelor și semenațiile compromise se întorc, trifoiul, buruiana și gunoii se pune sub brasdă, pașiștea (țelina) se sparge, mușinoaiele și cuiburile de porumb și alte plante prașitoare se rup. Apoi dupa modul lor de executare sânt A. obicinuite normale, adânci și de defundare, și araturi superficiale, unde radem numai suprafața pamântului. În fine mai sânt: A. în doue părți, A. adunate la mijloc și A. în spinari.

Arăturile, pichet de granița pe malul stâng al Dunării, se afla în Rom., pe teritorul com. rur. Bistrița, jud. Mehedinți, pl. Ocolu.

Araucan, *etagiu geologic*, un etagiu al grupeii terțiare în America de sud (La Plata, Patagonia), corespunde miocenului european.

Araucaria Juss., (botan.) gen de plante din fam. Coniferelor, tribul Araucarieelor, împrăștiat prin țerile calde din jurul Oceanului Pacific de pe emisfera sudica. Eleganța portului, basata pe regularitate admirabila în ramificație și distribuția frunzelor, face ca speciile acestui gen sa se cultive adese la noi în florarii. Mai adese întimpinam aici *A. excelsa* R. Br. originara de pe ins. Norfolk și *A. imbricata* Pav. din Chile. [A. Pr.]

Araucarieae, (botan.) trib aparținător familiei Coniferelor. (V. ac.)

Arauco, provincie în Chile, între Cordillerii și Oceanul Pacific, 11,000 km²., 77,677 loc.; foarte mănoscă. Pe malul marii locuiesc A r a u-

caunii, o seminție indiana, circa 50,000 suflete, popor resboinic, păgân, cu constituție militară-aristocratică; în 1860 au proclamat rege pe francezul *de Touneus*, care însa fu alungat din țeara în două rânduri de către autoritățile din Chile. Acest rege aventurier, ca rege Orélie Antoine I., a murit 1878 în Bordeaux. Capitala: *Lebu*, 7000 loc.

Arausio, acum *Orange*, oraș în depart. franc. Vaucluse; înfrângerea Romanilor de către Cimbri și Teutoni (105 d. Chr.)

Arawakk, seminție indiana în America de sud, Guyana oland. și brit., pe ambele maluri ale râului Corentyne până la Pomoron; numera circa 2000 suflete.

Arazzi, la Italiani tapete țesute și înfrumșețate cu figuri, numite astfel de la orașul Arras în Flandria, unde în evul de mijloc se fabricau în mari cantități.

Arbănaș, sinonim cu Arnaut sau Albanez, numire vechie.

Arbe, insula dalmatină aparținătoare districtului Zara, 193 km²., 4541 loc. Croați, cari se ocupa cu pescaritul și oieritul. Capitala insulei poartă același nume, are 811 loc.

Arbela, (*Arbil* sau *Erbil*), oraș în Assiria, 12,000 loc., cari se ocupa cu negoțul. În apropierea acestuia oraș a repurtat Alexandru cel Mare o strălucită victorie asupra lui Darius Codomannus.

Arber, *A. cel mare*, cel mai înalt pisc al pădurii boeme în Bavaria inferioară, 1458 m.; spre nord dela acesta se afla *A. cel mic*, 1381 m.

Arberg, *Carol, comite*, general austriac, n. 1705, † 1768; se distinsese în războiul de succesiune austriac și în războiul de 7 ani (mai ales la Breslau 1757), decorat cu ordinul Maria Teresia.

Arberger, *Leonard*, vestit căpitan de haiduci pe timpul Corvinilor.

Arbes, *Iacob*, scriitor, cel mai de frunte romancier ceh, n. 1840.

Arbiter, (*lat.*) arbitru, în procesul civil roman judecător (cive din lista juraților), autorizat de pretor a decide în o afacere litigioasă după echitate și nu după dreptul strict; ori judecător ales de părțile litigante; în fine: persoană, carei judecătorul îi încredințează decederea unei chestiuni de fapt, ce o afla incertă. După dreptul român (Cod. de proc. civ. C. IV., art. 339—370) persoane, cari au liberul exercițiu al drepturilor lor, pot să reguleze prin *Arbitri* judecata contestațiilor lor; nu pot fi însă supuse la *A.* chestiunile de starea civilă, de divorț și obiectele, asupra cărora legea nu permite a se face transacțiune. Hotărîrea *A.-lor* este supusă la apel, dacă părțile n'au renunțat la acest drept. În Ung. (art. de lege LIV., §§ 495—512) numirea de *A.* esto admisă pe baza de contract în scris, cu excepțiunea cauzelor de carte funduara, fideicomis și casatorie, și a proceselor, în cari sînt intereseți absenți ori minori (§ 53). Hotărîrea *A.-lor* nu este supusă la apelațiune, la cerere de nulitate numai în anumite cazuri (§ 297). Executarea sentinței *A.-lor* o poate ordona numai judecătoria ordinară.

Arbitrage, (*franc.*, dela *lat.* *arbitrium* = decedere), în comerțu eruarea și alegerea ocaziunilor celor mai avantajoase de cumpărare și vîndare, ce se ofer pe diferitele piețe. Comerțiantului,

care are de a face plăți sau de a încassa pretenșiuni în piețe straine. îi stau deschise diferite cai pentru realizarea operațiunii, folosindu-se din cas în cas de cea mai rentabilă. Cu deosebire banchierul este mai mult în poziție de a pute alege între aceste cai și aflarea celei mai avantajoase este obiectul *A.-lui* sau *computului de A.* Chiar și nefind vorba de o plata san de încassarea unei pretenșiuni, se poate face *A.* s. e. voidnd a afla, ca în care piața s'ar pute cumpăra sau vinde mai avantajos o specie oarecare de cambii (*A. de cambii*). Dacă la *A.* de cambii, — după cum de regula se întempla, — este a se lua în combinație și diferența de spese (provisiune, courtage, porto) a diferitelor cai, ce se ofera, atunci *A.* se numesce *combinat*, iar în cazul contrar: *simplu. A. de bani* indica, care soiu de monete se poate folosi mai avantajos pentru un anumit scop, sau dacă e vorba de cumpărarea ori vîndarea unui soiu de moneta, în care piața se poate face aceasta în condițiuni mai bune.

Arbitrar, după bunul plac.

Arbitrator, persoană numita într'un contract cu scop ca să reguleze chestiuni, asupra caror părțile contrahante eventual nu s'ar pute înțelege.

Arbitriu, (*lat.*) decedere, apretiare. *Arbitru*, v. *Arbiter*.

Arbogast, de origine francona, întră de timpuriu în serviciul împăr. Gratianus și Theodosius, 379 se luptă în contra Goților; 388 contra usurpatorului Maximus în Iliria și apoi contra tiranilor, ce-și ridicara capul în Gallia. Sub Valentinianus II. adevăratul regent în Gallia era *A.*, voidnd însă împăr. sa-l delature, *A.* asasină (392) pe împăr., și ridică pe tron pe secretarul împăr. Eugenius. După prăgătiri de 2 ani Theodosius resbună totuși ociderea cumnatului său în lupta întemplata (394) la riul Frigidus, în care Eugenius fu prins și decapitat, iar *A.* în desperarea lui se lasă în sabie. [nt.]

Arbon, oraș în cantonul elvețian Thurgau, pe o peninsula a lacului Boden, 3073 loc.; aici a fost în vechime fortul roman *Arbor felix*.

Arbor, (*lat.*) nume ce se dă ori carei plante lemnoase, vivace, avînd în general corpul articulat: 1) dintr'o *rădăcină* puternică, mai mult sau mai puțin ramificată, care fixează cu tarie planta de pământ; 2) dintr'un *caulom* (v. ac.) sau dintr'un *culm* (v. ac.) arborescent, ori dintr'un *trunchiu arborescent* (v. ac.) de formă și dimensiuni variabile și 3) dintr'o *coroandă* (v. ac.) a carei formă și desvoltare deosebită caracterizează arboreal, dându-i forma sa particulară sau cum se dîce *portul* său. Când *A.* prezintă un caulom, atunci coroana este reprezentată printr'un buchet terminal de frunze mari, alungite, simple sau compuse, s. e. arborii ferigelor (v. *Ferige arborescente*), cei mai mulți arbori ai monocotiledonatelor (Palmieri, Yucca, Aloe, Fourcroya, Xantorrhæa, Vellozia) Cycadeele etc.; sau mai rareori caulomul, mai ales către betrânețe, se bifurcă dela oarecare înălțime de mai multe ori succesiv (multe Vandane, Dracaena, unii palmieri din regiunea Nilului, cum: *Hyphaena thebaica*, *H. coriacea*). Când arboreal prezintă un culm arborescent, coroana este formată din ramuri frunzoase, apropiate și adunate mai mult către virful tulpinei (*Bambusa*). În fine când

arborele prezintă un trunchiu arborescent, coroana e totdeauna formată din ramuri frunzoase; iar după forma ei distingem două tipuri de arbori: 1) arbori cu coroana foarte alungită, conică, cu baza largă, trunchiul foarte scurt, putându-se reduce la 50—60 cm., cu frunzele persistente (Coniferele: bradul, pinul etc.) și 2) arbori cu trunchiul alungit, cel puțin de 4—5 m., cu coroana în general reslațită (corimboasă, racemoasă) sau mai rar alungită (piramidală, fastigiata), și în acest caz mai larga catra mijlocul sau vârful său și mai strîmtă la baza (arborii frunzoși ai dicotiledonatelor: stejar, fag, plop, arțar etc.). Considerați din punctul de vedere al duratei frunzelor, arborii frunzoși ai dicotiledonatelor se divid în: arbori cu frunze caduce, cum sînt arborii din regiunile temperate sau reci; și arbori în totdeauna verzi, ale caror frunze cad succesiv într-o lungă durată de timp, cum sînt mai toate coniferele (bradul, pinul etc.), și arbori frunzoși din regiunile calde subtropicale din cele 2 emisfere (lanăii, portocalii, stejarii din regiunea mediterană, mișii etc.). Înălțimea arborilor (lungimea articulelor aeriene), grosimea și vivacitatea (durata vieții) lor, variază între limite foarte îndepărtate. S'a constatat însă, că pentru arborii de aceeași specie există o limită superioară mai mult sau mai puțin constantă. Dam aci, spre orientare, câteva limite de felul acesta. Pentru înălțime: arborii cu caulom: *Chamaerops humilis* 4 m., palmierul din Palmyra (*Borassus flabelliformis*) 30 m., *Cocos mucifera* 32 m. și cel mai înalt *Ceroxylon andicola*, palmierul din Anđi 57 m.; dintre ferigele arborescente *Balantium antarcticum* din Zelandă nouă ajunge la 3 m., *Alsophila excelsa* 22 m.; dintre arborii cu caulom ramificat *Dracaena Draco*, la Orotava pînă la 22 m.; *Bambusa*, dintre arborii cu culm, pînă la 25 m.; iar dintre cei cu trunchiu arborescent tisa (*Taxus baccata*) 15 m., carpenul (*Carpinus Betulus*) 20 m., gorunul (*Quercus pedunculata*) 20 m., stejarul cu flori sesile (*Q. sessiliflora*) 35 m., pluta (*Populus alba*) 40 m., fagul (*Fagus silvatica*) 44 m., pinul (*Pinus silvestris*) 48 m., molidul (*Abies excelsa*) 60 m., bradul (*Abies pectinata*) 75 m.; iar printre cei mai înalți se citează pinul gigantic din California (*Wellingtonia gigantea*) 79—142 m. și eucaliptul (*Eucalyptus amygdalina*) 140—152 m. Pentru grosime în diametru: *Balantium antarcticum* 40 cm., *Alsophila excelsa* 60 cm. și *Dracaena Draco* 14 m., dintre arborii cu caulom; iar dintre cei cu culm *Bambusa* pînă la 50 cm. Dintre arborii cu trunchiu: otetarul (*Ailanthus glandulosa*) 0.9 m., carpenul și pinul 1 m., molidul și fagul 2 m., bradul 3 m., tisa 4.9 m., gorunul 7 m., eucaliptul 8 m., boababul (*Adansonia digitata*) 9.5 m., pinul gigantic din California 11 m., platanul (*Platanus orientalis*) 15.4 m., iar printre cei mai groși sînt: *Taxodium mexicanum* sau chiparosul de balta din Mexic 16.5 m. și castanul (*Castanea vulgaris*) 20 m. În privința duratei vieții se citează *Dracaena Draco* dela Orotava ca avînd 6000 ani, *Adansonia digitata* dupa Adanson pînă la 5000 ani, platanul dela Buiukdere din Constantinopol 4000 ani, chiparosul (*Cupressus fastigiata*) și tisa 3000 ani, castanul, gorunul și cedrul Libanului 2000 ani, bradul 1200 ani, pluta 500 ani, fagul 300 ani, carpenul 150 ani.

Arborii cresc în general în asociațiuni compacte, formînd paduri, codri, zăvoaie etc. (v. Asociațiuni vegetale), și pe lînga ca dau caracteristica vegetațiunii diferitelor regiuni, dar mulți dintre ei servesc încă pentru a caracteriza și circumscrie diferite zone botanice.

Arbor, însoțit de un epitet, care se referă la proprietățile plantei, servă pentru a desemna foarte multe plante lemnoase exotice, cum s. e. *A. balsamic*, pentru unele specii de *Hypericum* din Madagascar, unele *Burseraceae* (*Bursera*, *Balsamea* etc.); *A. untos*, unele *Sapotee* din semintele cărora se scoate unt (*Bassia butyracea*, care produce uutul de Galam); *A. de Brasilia*, diferite specii de *Caesalpinia*, cari produc lemnul de Brasilia; *A. varad*, diferiți palmieri, al caror mugure terminal se consumă sub numele de varză palmistă; *A. cerei* pentru *Myrica cerifera*, *Ceroxylon andicola* etc.; *A. cytherei* (*Spondias dulcis*); *A. dracului* (*Hura crepitans*); *A. lui Dumneșeu*, *A. pagodelor* (*Ficus religiosa*), *A. judei* (*Cercis siliquastrum* și *Kleinhovia hospita*); *A. vaca* (*Piratinera* sau *Galactodendron utilis*); *A. pânei* (*Artocarpus incisa* și *Zamia cafra*); *A. hârtiei* (*Broussonetia papyrifera*); *A. de sağı* (*Sagus Rumphii*); *A. vieții* (*Thuia*) etc. [V.]

Arbore în marina, v. *Arborada*.

Arborada, (marină) totalitatea arborilor, catar-gelor unui bastiment cu velele și manevrele ce le garnisesc. A. tip se compune din 3 arbori: arborele trinchet în prova, arborele mare la mijloc, arborele artimon în pupa. Fiecare arbore se compune din 3 părți: coloana, partea de jos, arborele gabier, la mijloc, arboretul cu săgeata, în vîrf; la fiecare arbore sînt patru vergi în cruce cu arborele, pe fiecare vergă fiind învîrgată o vela, care se poate înfășura pe vergă sau întinde între două vergi. La fiecare arbore mai este și un fel de vergă oblica, care se numește pie și poarta o velă numită raudă. În prova bastimentului, înclinat pe orizont, este bompresul, compus din 3 părți ca și un arbore. Un arbore complet cu toate velele astfel descrise se numește un arbore patrat sau far, și un bastiment cu 3 arbori compleți se numește un triarbore patrat; cînd cel din pupa nu are decît vela raudă, bastimentul se numește triarbore goelet sau barca. Sînt vase mari, cari fac serviciu între Europa și America sau Oceania, cari au 4 și 5 arbori compleți. Bastimentele mici cu 2 arbori patrați se numesc brickuri; cele cu 2 arbori numai cu raude se numesc golete etc. La bastimentele moderne de resboiu arborii au devenit nise adevărate turnuri de fier, cari poartă tunuri și proiectoare electrice, li se dă numele de arbori militari; acești arbori poartă o săgeată înaltă și o vergă subțire, servind pentru semnale; nu poartă vele. Pe bastimentele cu vapori de comerciu arborii sînt iarăși de fier și nu poartă de obicei decît vele raude; arborii servesc mai mult a se instala pe ei grui pentru încărcarea marfurilor. [Constant B.]

Arbore, *Luca*, hatman, pe timpul lui Ștefan-niță-Vodă al Moldovei; cînd acesta era minor, cel mai influent dintre divaniști. Deși Moldova era închinată Turciei, totuși el înduplecă divanul domnesc să încheie un tractat cu Polonia (1518). În vîrstă de 17 ani Ștefan-nița se declara major, și din motive personale rupe tractatul cu Polonia.

Arbore însa, fara a lua în sama capriciile domnului, trimite din nou, 1523, pe oratorul *Luca Cârjă* sa reînnoiasca tractatul cu Polonia. Tinerul Ștefanuți, aștit și de dușmanii betrânului șfetnic, se supera de demersurile acestuia, și fara nici o judecata pune de îl taie (Apr. 1523). In curând și cei 2 fii ai lui Arbore: Toader și Nechita sânt uciși.

Arborea, sat vechiu lângă parcul Solcei în Bucovina, jud. Solcei, capit. Gurei Homorului, comuna și parohie, cu moșie manastireasca, 4896 loc., dintre cari 3993 ort. resariteni, 360 apuseni, 246 protestanți și 267 evrei; are o biserica de piatra ort. rezar. zidita de parcalabul Luca Arbore în 1502, apoi din timpul nou o biserica rom.-cat. și alta protestanta; o școala de patru clase, comuna, și alta protestanta de o clasa; Românii au și un cabinet de lectura. Satul prinde a se desvolta în tirg. [Dr. I. G. Sbierea.]

Arbore de doliu, arbori cu crengile și frunzișul aplecate; se planteaza ca simbol de doliu lângă morminte și ca arbori împodobitori în parcuri. In curțile bisericilor și școalelor la noi sânt bine veșuți și pentru exteriorilor lor doois impun seriositate și pietate. Intre A. de d. primul loc îl ocupa *salix babylonica*, apoi urmeaza mai multe soiuri de *mestacăn*, *brad* și *fraxin*. [L.]

Arbore genealogic, (*Stemma*), înfașurarea intuitiva a relațiilor de consăngenitate ce exista între mai multe persoane, familii sau generații (v. Genealogie); adesea înfașurat prin un *arbore* cu crengi.

Arbore mare, (marina) catargul din mijloc; partile din cari se compune se numesc: coloana mare, A. gabierului mare, arboretul mare; vergile se numesc de jos în sus: verga mare, verga gabierului mare, verga sbnratorului mare, verga rândunicei mari; în fine vecele se numesc: vela mare, gabierul mare, sburatorul mare, rândunica mare. Când poarta și randa, aceasta ia numele de randa mare, așeșata pe pieul radei mari. (V. Arborada.)

Arborescent, ce creșce ca un arbore.

Arboresciii, familie boiereasca moldoveana — din care facuse parte Luca Arbore (v. ac.), — așut și ea la rescoala pornita împotriva lui Ștefan Lacusta, domnul Moldovei.

Arboroasa, partea supramontana din Dacia boreala, numita și Planina (Ploninia), ținut ridicat, ardua tellus, de unde numele Ardeal pentru Dacia centrala; din secl. XV. încoace însa partea dintre cursul superior al rîrului Siretului și Prutului se numia de Rușii Galiției »Bucovina (dela Buhe = fug.) felul predominant al arborilor de pe acolo, iar de Români Fașet. [Dr. I. G. Sb.]

Arbroath, (pron. Arbrot), port vechiu în districtul școșian Forfar, pe malul marii nordice, 22,960 loc., industriași și negustori.

Arbust, plante lemnoase cari nu creșce cu trunchiu, ci se ramifica din radacina în forma de *tufă*. Prin aceasta se deosebesc de *arbori*, cari creșce cu trunchiu și numai la oarecare înalțime se ramifica în coroana. [L.]

Arbutus L., (botan.) gen de plante din familia Ericaceelor, trib. Arbutelor, cuprinde tufe boreal-americae-oceanice și european-atlantice cu bace comestibile. Ca îndeconun Ericaceele, multe specii

de A. se cultiva la noi din aceleași motive ca plante ornamentale în floraria temperata. A. *Unedo* L. enropean-atlantica e semirustica la noi. [A. Pr.]

Arc, în geometrie: o parte a unei linii curbe și în special a liniei cercuale. Lungimea unui arc cercual se determna, daca periferia cercului se multiplica cu numerul gradelor ngghiului centric corespunștor arcului și productul se divide cu 360. In arhitectura: întorsura unei bolți. A. de *descărcare*, aplicat la bisericile gotice, serveșce sa împiedce împingerea bolților n a ve i, trimișnd-o la pereții exteriori prește sinurile și capelele laterale. A. de *îndrre*, transmite împingerea bolților, carora serveșce ca razim, asupra zidurilor. Inlociesce așadar un zid frontal, îndata ce spațiile, ce desparte, sânt în libera comunicație. A. *frontal*, o parte a unui arc de întarire, lipit însa totdeauna pe zid. A. *ogival*, forma de arc, compus din doue segmente de cerc, mai mici decât un șfert al periferiei, formând o bolta cu vârș. Element arhitectonic caracteristic stilului gotic.

Arc, Jana d', fecioara din Orleans, v. Ioana.

Arc, nume de rîuri, 1) afluent al rîului Isère în Franșia și 2) rîu litoral în depart. francez Rhône.

Arc, 1) arma primitiva, astași parasita la toate popoarele cât de pușin culte, mai de mult însa parte importanta a armurei. 2) A. instrument musical, v. Arcuș.

Arc nocturn. Ștelele se mișca în jurul pamântului din cauza mișcării acestuia pe lângă osia proprie. Calea fiecarei ștele este pe bolta cereșca un cerc paralel. Aceea parte din cercul paralel, pe care se pare a se mișca șteana sub orizont, este A. nocturn; arcul deasupra orizontului se numeșce A. de și.

Arc voltaic, (numit și arcul lui Davy), lumina lampelor electrice cu beșșoare de carbuni și cu regulator. Lumina se produce prin incandescența celor doue capete de carbuni. Lumina arcului voltaic întrece în intensitate toate luminile, afara de lumina solara. Temperatura arcului voltaic e de 4000° C. Numele de arcul lui Davy și-l are dela fisicianul englez Davy, care a facut primele studii asupra luminii electrice. Cf. Urbanitzky »Das elektrische Licht, 3. Aufl. Wien, 1890.

Arca, v. Barca.

Arcada, o serie de semicercuri de zidarie, sprijinite pe columne sau pilastrii.

Arcadi, *Academia degli* —, în Roma, academie literara, înfiinșata de literații din jurul regiunei Christina din Șvedia la 1690.

Arcadia, partea de mijloc a vechiului Pelopones, țeara muntoasa, bogata în paduri, isvoare și pașuni, locuita de pastori și vênatori, abia dela întemeierea unimii arcadice (370 a. Chr.) de înșeunatate politica; A. este preamarita de poești ca țeara moravurilor simple patriarhale. Acum Nomos A. are 4301 km², (1889) 148,285 loc.; capitala Tripolitso.

Arcadius, ântâiul împerat rom. de est, fiul împer. Theodosiu cel Mare, n. 377 în Șpania, † 408; primii 395, la împarșirea imperiului rom., partea de est, iar fratele sau Honorius partea de vest; om trândav, deși imperiul se gasia între

grele împrejurari, lasă domnia pe mâinile Gallului Rinfus, apoi pe ale eunuchului Eutropius și ale femeii sale Eudoxia. [nt.]

Arcan, munte în Rom., j. Gorj, pl. Vulcan, situat spre nord-est de muntele Gura-Plaiului; se prelungește spre nord-est; pe cracul acestui munte, numit Gura-Uliței, este instalat pichetul Nr. 3; A. e acoperit cu bradet și cu iarba.

Arcana, medicamente sau substanțe tehnice, a caror origine și compoziție se ține în secret; sînt adeseori curate înșelătorii. Cele anunțate prin jurnale sînt cel puțin suspecte.

Arcanaua, dans național, ce se joacă de ficiori și fete în forma unei hore, în frunte cu un vataș, care ține anîna un baș și bate tactul. Se aseamena întru câțva cu *hora de brău*. Se obișnuiesc în Moldova, Muntenia, Bucovina și în unele părți ale Ardealului. (Et. M. Rom.)

Arcanii, com. rur. în Rom., j. Gorj, pl. Vulcan, compusa din catunele: A., Cămpu-Tomii și Sănateștii, avînd 2287 loc., cari se ocupa cu agricultura și crescerea vitelor; centrul comunei este cat. A., com. are 4 biserici (2 de lemn și 2 de zid) cu 3 preoți și o școala cercetată de 43 elevi.

Arcanum, (*lat.*) secret, mister, taina, lucrul ascuns. (V. Arcana.)

Arcanus, conumele lui Iupiter, ca zeu al oracolelor.

Arcaș, soldat înarmat cu arc; în evul vechiu și de mijloc numele luptătorilor, cari din departare sagetau cu arcul către inamic, începînd astfel lupta.

Arcesci, com. rur. în Rom., j. Romanți, pl. Oltoțu-Oltu-de-sus, compusa din cat. Arcesci, Profesenii și Pleșoin, avînd 1206 loc., cari se ocupa cu agricultura și crescerea vitelor; 2 biserici cu 2 preoți, o școala mixtă cercetată de 43 elevi.

Archaeopteryx macrura Owen., o pasere fosilă din periodul iurasic, un tip mijlocitor între reptili și paseri; are schelet ca păsările, degetele extremităților se termină în ghiare, ciocul e armat cu mici dinți coniformi; cu ajutorul aripilor mici și rotunzite scia să zboare, însă coada lungă mai mult o împedea decât ajută în zbor. În sîturile iurase de lângă Solenhofen s'a găsit un exemplar complet, ce se pastrează în muzeul din Berlin. [B. V.]

Archaic, vechiu, învechit, primitiv.

Archaică — *grupa*, (geologie) cuprinde partea scoarței globului nostru, care s'a format în îndelungatul timp cînd pămîntul, recîndu-se, a trecut dela faza stelăra la starea planetară. Caracterele principale ale rocilor din aceasta grupă sînt: a) ca aceste stînci — reprezentate de: *gneisuri*, *micasisturi*, *amfibolozisturi* și quarțite, cipoliniuri ș. a., — prezintă același caracter *metamorfic*, *crystalin* și *stratiform* deodată, pe toată suprafața pămîntului nude s'au întîlnit; b) ca *ordinea generală a succesunii* rocilor din grupa archaică se arată foarte *constantă* și independentă de locul unde se observa (*Grundgebirge* a geologilor germani); ca rocele acestei grupe sînt, sau par, cu desăvîșire lipsite de orice urme sau resturi organice. [A.]

Archaism, (*grec.*) în limba: întrebunțarea cuvintelor și a formelor învechite. *Stil archaic*

este acela, care se folosește de cuvinte, forme și expresiuni învechite, neusitate în limba actuală. Archaismele des usitate devin o greșeală contra purității limbii.

Archangel sau Archangelsk, guvernament în nord-estul Rusiei europene; socotind și Novaya Semlia și alte insule ale mării ghețoase, are 858,930 km². și 315,730 loc., între cari Lapland și Samoieți; în partea nordică e stepa, iar în sud se afla paduri mari. Capitala guvern. A. poartă același nume, e situată lângă rîul Dvina, are 17,761 loc. și un port foarte însemnat. Articollii principali de export sînt: bucate, in, cănepa, reșina, olein, lemne și piei. Portul însă e numai șese luni liber de gheață.

Archangeli, *îngeri* de prima ordine. După înveștătura creștina tradițională A. formează penultima din cele 9 cete îngeresci. Biserica creștina serbatorescă mai ales pe A. Mihail (evr. = cine e ca Dumneșeu?) și Gavriil (evr. = omul lui Dumneșeu) ca pe acei A., de conlucrarea carora Dumneșeu, după marturisirea sf. Scripturi, se folosește mai mult în opul mîntuirii neamului omenesc. Biserica grecească îi serbatorescă în 8 Nov.

Archangelica, gen de plante din fam. Umbelliferelor, erbacee, vivace sau bisannale cu flori albe, crește în zona moderată de nord. *A. officinalis* Hoffm. buciniș sau angelica, planta perena, pînă la 2 m. înaltă, cu frunze multipenate. Radacina ei — *Radix Archangelicae* sau *Angelicae* — are un gust și miros aromatic, conține un oleu eteric, reșina, un acid special și o substanță numită hidrocarotin; se folosește la pregătirea de lichieri și ca medicament.

Archangel, mănăstire în Rom., j. Vâlcea, situată în departare de o oară dela orașul Rimnic; astăzi este redusă la biserica de mir și se întretine de stat. Mănăstirea A. a fost întemeiată de jupân Stoica Părianu, vel paharnic; anul întemeierii trebuie să fie anterior a. 1490, căci în acest an s'a făcut mănăstirea danie; mai tîrziu mănăstirea s'a prefăcut în schit al mănăstirii Segarcea și apoi, înprena cu alte 3 meotoace ale mănăstirii Zlatari din București, a fost închinată patriarhiei din Alexandria de către Maria Micleasca și cu un fost ginere al ei Doșiteiu Brailoin, monahul, la a. 1718. Cu timpul darimându-se acest schit, a fost reîntemeiat de archimandritul Sofronie la 1730. Biserica mică și zidită în stil primitiv pare a fi din timpul acesta. (Cf. C. Alessandrescu: Dicț. geogr. al jud. Vâlcea. București, 1893.)

Archebusa, arma de foc din secl. XV. *Archebusier*, soldat înarmat cu A.

Archegona, *archegonium*, (botan.) organul femeiesc, adevărat acela, în care se găsește oosfera dela plantele numite din aceasta cauza *Archegoniate*. A. are forma unei butelii și constă dintr'o parte basilară umflată, numită *pânțec*, în launtrul caruia se afla oosfera, și dintr'o prelungire terminală numită *gît*, al cărui canal axilar este umplut cu o substanță mucilaginoasă, ce conduce gametul barbatesc pînă la oosfera. [E. T.]

Archegoniate, nume ce se dădea și se mai da pe nedrept și astăzi grupului de plante format de Mușcinee și Cryptogamele vasculare, pentru că archegoniatele au fost descoperite mai întîiu la

dinsele. Numirea a devenit nepotrivită după ce s'a dovedit mai apoi, că corpusculele Gymnospermelor sânt adevărate archeoane și că în-suși Angiospermele au archeoane reduce numai la oosfera. Astfel A. în înțelesul larg al cuvântului cuprind: Muscineele, Cr. vasculare, Gymnospermele și Angiospermele; cele dintâiu două grupe de plante pot fi denumite *A. zoidiogame*, pentru-ca gametul bărbatesc este un anterozoid, iar cele două din urma *A. siphonogame* din cauză, că gametul bărbatesc este condus printr'un tub (tubul polenic) până la oosferă. [E. T.]

Archeosaurus, un reprezentant fosil al ambifibulilor din formațiunile carbonice ale erei *palaeozoice*; avea mare asemănare cu crocodiliul de apă. V. și *Labyrinthodonta*. [B. V.]

Archelaos, 1) *A., regele Macedoniei* (413—399 a. Chr.), fiul natural al regelui Perdikkas II., a întarit granițele țării și a introdus cultura și moravuri grecesci; la curtea sa au trăit Euripides, Zeuxis etc.; a fost asasinat. 2) *A., beliduce* sub Mithridates cel Mare; a luptat cu noroc contra lui Nicomedes III. în Bithynia, dar — trecând în Grecia cu o armată considerabilă — a fost bătut de Sulla la Chaeroneia (86 a. Chr.) și Orhomenos (85 a. Chr.) Cașdând în disgrația lui Mithridates a trecut la Romani. 3) *A., fiul* celui de mai înainte, a fost denumit de catra Pompeiu de pontifce în Comana; fiind ambițios, a luat în casatorie pe fata regelui Ptolemaeos Auletes, care domnia în Egipt și, după ce alungase pe acesta, s'a suit pe tronul acelei țeri. Dar în lupta cu proconsulul A. Gabinius și-a pierdut tronul și viața. 4) *A., fiul* cel mai bătrân al lui Irod cel Mare. După moartea acestuia (751 u. c.) a moștenit Iudea, Samaria și Idumea, dar titlul de rege împăr. August nu i l-a conces, ci l-a numit etnarch. Dela tatăl său a moștenit și crușimea. Cu aceasta l-au acusat Iudeii la August, care în 759 u. c. sau 6 d. Chr., i-a luat țerile și averile și l-a exilat în Vienne, iară țerile lui le-a adaus la provincia Siriei și le-a guvernât de aci înainte prin procuratori romani.

Archeologia, (*grec.*) în general studiul istoriei, moravurilor, legilor, miturilor etc., ale unui popor din vechime. În înțeles modern, mai restrins, A. este știința despre monumentele artistice și alte remasuri materiale (din piatra, metal etc.) ale antichității, cu eschiderea scrierilor vechi, cari sânt obiectul cercetărilor filologiei. După metodel A.-ei clasice s'a desvoltat în timpul mai nou *A. creștină* sau *bisericească*, știință nouă, care se ocupa în special cu timpurile vechi creștine și medievale. (V. Monumente.)

Archesporul, o celulă, un șirag, un strat sau un masiv de celule, care prin divisiunile sale dă naștere *celulelor mame* ale sporilor dela Archeogoniate; el se diferențează foarte de timpuriu în sporange și se deosebesce de țesutul învecinat prin conținutul bogat, des și granulose, precum și prin volumul celulei sau celulelor sale. [E. T.]

Archetyp, (*grec.*) original, model, isvod.

Archi, (*grec.*) proclitică, care desemnează prinul, superiorul în ceva. De aici se întrebuințează de câte ori voim sa aratăm un grad mai înalt în titulaturi și în demnități bisericesci, s. e. archiduce, archiepiscop, archinandrit etc.

Archiboltă, architrava, curba, (v. Architrav).

Archicarp sau *ascogon*, nume dat de către de Bary, promotorul teoriei sexualității Ascomycetelor, unui filament hyphal, ce joaca rolul de gamet femeiesc, și care ar reprezenta oogonul dela Phycomycete; A. este compus dintr'o celulă terminală lungăreată sau din mai multe celule, formând un filament mai mult sau mai puțin sucit și este fecundat de către gametul bărbatesc, care e o celulă ce sfirșesece vârful unei hypte vecine sau o celulă izolată (spermatie) produsa în organe speciale numite spermogonii. [E. T.]

Archidameia, fca regelui spartan Kleonymos II., o femeie foarte curajoasă; întră cu spada în mână în senat, care, fiind Sparta amenințată cu asediul de Pyrrhos, hotărîse transportarea femeilor pe insula Creta, și-l sili sa-și schimbe hotărîrea. 241 a. Chr. împiedecă uciderea regelui Agis, și din astă cauză fù aruncata în prinoasore și sugrumata.

Archidamos, regi spartani; 1) *A. II.*, nepot al lui Leotychides, 468—427 a. Chr., termină cu succes resboiul al treilea messenic; în resboiul peloponesic facu mai multe invasiuni în Attica; însă fără de a ajunge rezultate decisive. 2) *A. III.*, fiul lui Agesilaos, ajunsse la domnia 358 a. Chr.; se distinsse deja mai înainte prin învingerea raportată asupra Arcadienilor (368) la Midea și prin apărarea eroică a orașului Sparta în contra lui Epaminondas (362). A., în serviciul Tarentului, cașd în lupta dela Mandurion (338).

Archidiacon, cel dintâiu între diaconi, un oficiu, a cărui existența se poate urmari până în secl. IV. A. avea putere mai mare decât ori care preot: conducea crescerea clerului, inspecționa pe diaconi și pe toți clericii inferiori, supraveghia ajutorarea saracilor, ajuta pe episcop în cele administrative și jurisdicționale, marturisia despre vrednicia celor ce aveau sa se chirotoneasca, uneori ținea locul episcopului în sinod, ba mai apoi judeca și causele disciplinare și criminale ale preoților. Abusul de puterea aceasta mai apoi a provocat restringerea ei. În resarit puterea A.-lui a trecut mare parte la cartofilace. În Constantinopol A. mai pe urmă mai avea numai sa aplaneze certele ce se iviau între clericii curții împerețesci.

Archidieceasă, provincie bisericeasca în fruntea careia sta un archiepiscop. La început A. era formata din mai multe diecese, în frunte câte cu un episcop, având și archiepiscopul diecesa sa. Astăzi numirea archidieceasa nu exprina decât un titlu de onoare între celelalte diecese, ce formeaza o mitropolie, și nicidecum vr'o prerogativa. V. dieceasă, mitropolie, patriarhie.

Archiduce, titlul principilor din Austria, purtat pe baza unui document falsificat cam pe la a. 1358, pretins din 1156. În acest document principilor austriaci, pe lângă acordarea rangului, imediat după principii electorali ai Germaniei, li-se dau o mulțime de privilegii, cari însa din partea imperiului german n'au fost recunoscute decât în a. 1453 sub împaratul Frideric III. (1440—93). Astăzi încă fiecare membru al familiei imperiale și regale din Austro-Ungaria poarta acest titlu.

Archiepiscop, se numiau în vechime episcopii bisericeilor celor mai de frunte, cum au fost bisericeile, cari mai apoi s'au chieimat patriarchale. Mai târziu, desvoltându-se sistemul mitropolitan, numirea »archiepiscop» s'a identificat cu cea a

numiri »mitropolit«. (Despre aceasta v. Mitropolit.) Astăzi numirea A. este un simplu titlu de onoare, fără prerogative jurisdicționale (v. Archiepiscopia); totuși sînt și arhiepiscopi diecesani, cari nici nu sînt supuși vr'unui mitropolit, nici nu sînt mitropoliiți alți episcopi. Așa s. e. arhiepiscopul armenesc de Lemberg.

Archiepiscopat, corporațiunea episcopilor diecesani în fruntea carora sta un arhiepiscop. Astăzi atare corporațiune jurisdicțională de fapt nu exista, trecînd atribuțiile arhiepiscopilor la mitropoliiți.

Arhieraticon, carte rituală în care se cuprind așezămintele acelor servicii și ceremonii sacre, savîrșirea carora este rezervată proprie numai arhieriei, cum sînt s. e. chirotoniile treptelor ierarhice; sfințirea bisericii, a mirului, binecuvîntarea vaselor și recușitelor sacre ș. a.

Archiereu, (*grec.*) mai marele preot, episcop, (v. ac.) Titlul de A., după obiceiul din România, în seș propriu se da Prelaților cari au primit consacrarea episcopala, dar cari n'au diecesă ori eparchie. Va să dîca aceștia sînt episcopi adeverați, înșă fără de jurisdicțiune episcopască. Sînt dintre chorepiscopii de cari vorbese can. 10 al sinod. antiochian, și întocmai ca episcopii, numiți mai înainte în apus în *partibus infidelium*, iar acuma titulari. Pîna la 1873, A.-eii din România purtau titluri straine, ca Sevastis, Sinadon, Edesis etc.; de atunci încoace înșă poartă titluri dela orașe din țeară, anmuit: Craioveanul, Piteșteanul, Ploieșteanul, Galațeanul, Berladeanul, Bacauanul, Rîmnicneanul și Botoșeneanul, opt fiind de toți cu numeral. Se numesc A. locotenenți, după atribuțiunile lor de a fi într'ajutorul episcopilor eparchieoți, locuiesc înșă aproape toți în București, unii fiind de presinte profesori la facultatea de teologie, iar alții ocupînd alte funcțiuni eclesiastice. Ei toți sînt de drept membri ai s-tului Sinod, din partea caruia se și aleg în sensul, ca pentru fiecare vacanța se propune guvernului o lista de trei persoane, dintre cari apoi guvernul alege una și o supune sancționării Regelui.

Archigenes, chirurg din Apameia Siriei, a trait pe timpul lui Traian în Roma. Fragmente din scrierile sale se afla la Aëtius și Orobasius.

Archigonia, v. generațiune spontană.

Archilochos, poet liric grec din Paros, a trait pe la 700 a. Chr.; saracia și multele nenorociri, ce l-au ajuns încă din tinerețe, au cauzat, ca poeziile sale sînt pline de batjocura asupra lumii și de defaimarea prietînilor sei. A. a introdus primadata versul iambic. Cei vechi l-au pus pentru genialitatea sa alatură cu Homer, Pindar și Sophocle. Fragmente din poeziile sale se afla la Bergk: »Poetae lyrici graeci«.

Archimandrit, (*grec.*) mai marele manastirii. În apus se numese *abbas*, (*chald.* = parinte, abate). Puterea lui jurisdicțională difere după timp și țeară. Sînt A.-ți, cari au putere aproape egală cu a episcopilor.

A. *consistorial* este în Bucovina cel dintău demnitar bisericesc după arhiepiscop, și locșitorul lui în agendele singurătice ale administrațiunii diecesane, de unde și titlul de vicar general. După depunerea jurămîntului de fidelitate și de ascultare prînesce la inaugurarea în oficiul seu hirotesia și ca distincțiuni cveaite

denmitații sale: epigonatiul, crucea de piept pe cordea roșie și toiagul împreuna cu mitra arhieriească. Titlul de A. cu cruce de piept pe lanț de aur se da calugarilor protosinceli pentru merite și viața exemplară. A. cu cruce poate primi și mitra ca distincțiune deosebită.

Archimede, fisician și matematic celebru al autichității (287—212 a. Chr.) S'a nascut și a trait în Siracusa. Descoperirile sale pe terenul fizice sînt de cea mai mare însemnatate (principiul numit al lui A., după care ori ce corp, cufundat într'un fluid, suferă de jos în sus o apasare de marine egală cu pondul fluidului delaturat; legea echilibrului la pîrghii, aflarea centrului de greutate la figurile plane). A. a pus baza la studiul despre echilibrul corpurilor solide și lichide (statica). Cu mașineriile, inventate de el, Siracusa a fost apărata cu succes 2 ani contra Romanilor în al 2-lea resboiu punic. Dintre aparatele inventate de A. cunoasem: șurupul de ridicat apă, sistemul de rotile (scripețul), șurupul fara fine, pîrghia, globul cerese, ce prin învîrtirea unei manivele reprezinta întoarcerea planetelor în jurul pamîntului. În matematice: a aflat, ca π sau raportul periferiei catra diametrul aceluiași cerc stă între $3\frac{1}{7}$ și $3\frac{10}{71}$, dându-ne astfel chipul de a calcula perimetrul și aria cercului; a studiat însușirile curbei, descoperite de el: spirala lui A., cuadratura (aria) elipsei, parabolei; cubatura (volumul cubic) sferei, cooidului și sferoidului. Mândria sa era descoperirea, că volumele cubice ale: conului, emisferei și cilindrului, cu base și înalțimi egale, se raportă ca 1:2:3. Ca amintire de aceasta a lasat sa i se puna pe uormînt un cilindru, învaluit de o sfera. Despre increderea, ce însuși o avea în forțele-i suletesci, marturisesce dîcerea sa: »dați-mi un punct fix în univers și vî ridic pamîntul!« A murit la darîmarea Siracusei prin Romani în a. 212 a. Chr. Ultimele-i cuvinte, adresate soldatului, ce l a gasit desemnînd în nasip, au fost: *noli turbare circulos meos!* Din numeroasele-i scrieri cele remase le aflăm în traducere franceza de Peyrard, (Paris, 1808), germ. de Nizze, (Stals. 1824).

Archioficii, oficii principale, de frunte.

Archipelag, mare de iusule, precum și grupe de insule, s. e. A. indic, A. Tahiti, A. Mulgrave etc.; special A. grecesc (Marea Egeica), partea Marii Mediterane aflatoare între Grecia, Asia mica și Turcia, care cuprinde insulele: Creta, Eubea, Sporadele și Cicladele.

Archipresbiter, cel dintău între preoți, la Greci și protopresbyteros, mai apoi și protopapas; avea sa înlocuiasca în funcțiunile sacre pe episcop, când acesta era împiedecat. În cele administrative avea puțuă parte. Existența acestui oficiu se poate urmări pîna în secl. IV. Întru început în fiescecare diecesa era numai un A. Mai târșiu diecesele s'au împarțit în mai multe districte, și în fruntea fiescecaruia încă s'a pus câte un A., care avea sa supravegheze activitatea clerului districtual și sa se îngrijeasca de executarea hotarîrilor episcopesci și sinodale. Oficiul acesta exista încă și astăzi.

Archipresbiter se numese în Bucovina prepositul bisericii catedrale; și priorul corului din stînga arhieriscopului; el prîmesce, după depuerea jurămîntului de fidelitate și de ascu-

tare, hirotesia și ca distincțiunile epigonatiul și crucea de piept pe lanț de aur. Archipresviter mai este aici, ca și numele de protopop, un titlu de onoare ce se da protopopilor, respective presbiterilor (preoților) binemeritați. Când se da presbiterilor dreptul de a purta numai epigonatiul (nabedernicul), ei se numesc simplu protopresbiteri sau protopopi; dacă primesc însa pe lângă epigonatiu încă și o cruce pe lanț de aur, ce o poartă pe piept, se întitulează A. sau protopresviteri cu cruce sau *staurofori*, și de mai capătă încă și mitra, se numesc cu mitra sau *mitrofori*.

Archisperme, numire dată de către Strasburger Gymnospermelor, voind să arate prin această deosebirea ce este între aceste plante, cari formează grupul cel mai vechiu, primordial, și tot odată cel mai inferior dintre toate plantele cu semința (Spermaphyte = Fanerogame), și între *Metasperme* (Angiosperme), cari au apărut mai târziu pe pământ și sunt mai superioare. [E. T.]

Archit, numirea română a plantei *Clematis Vítalba* L. (V. ac.)

Arhitectura, (*grec.*) arta de a concepe, planuri și executa clădiri în mod potrivit scopului, pentru care se fac. Cea mai veche dintre artele plastice și cea mai fidelă reprezentanta a vieții culturale a diferitelor popoare și timpuri. Cuprinde două grupe mari de monumente arhitectonice: clădiri *religioase* (temple, biserici etc.) și *profane*, (palate, teatre, muzee, porți, casteluri etc.) După anumite forme primitive ale modului de clădire, cari exprimă caracterul general al artei la un popor într-o anumită epocă, se deosebesc diferite *stiluri* (v. stil arhitectonic). În înțeles mai larg aparțin A.-rii și construcțiunile (v. ac.) de poduri și șosele, A. navală etc.

Arhitect, șeful conducător al lucrătorilor ce execută o clădire sau o operă de artă, comandând ei cum trebuie executat ca forma și trănicie. Din timpurile vechi A.-ul a fost întocmitor de planuri și conducător de execuție. Ca unul ce trebuia să întocmească proiecte de palate, și cum palatele în vechime erau și *celți* de apărare, A.-ul a fost adese chemat a face nu numai proiecte de palate cu toate amenunțele de decoruri sculptate sau zugravite, dar și a închipui felul de apărări, legând lucrările palatului sau castelului cu acelea de apărare. De aci amestecul A.-rii în lucrările militare de apărări, și atât în timpurile vechi cât și în cele mai moderne, găsim pe arhitecți chemați a savârși mari lucrări de gen militar. Astfel Romanii avură pe Apollodor Damaschinul mare arhitect, care a făcut podul peste Dunare la Severin, pentru a înlesni trecerea trupelor lui Traian; iar în timpii mai moderni Francezii avură pe arhitectul Vauban, care a făcut fortificațiile Meșului. A.-ul trebuie să fie cunoscător al tuturor științelor și artelor, de aceea Vitruvius spune, ca un A. trebuie să cunoască: matematicile, medicina, muzica, științele fizico-naturale, astronomia, arta militară etc., ca și chemat a calcula clădirile, a le întocmi în condiții sanatoase, a face teatre cu buna acustică, a alege materiale și a le examina etc.

Arhitectonic, ce corespunde regulilor artei de a clădi.

Arhitectura navală, (marina) știința de a

construi bastimente, practicate de constructori, cari poartă numele de ingineri de construcțiuni navale. Fiecare marina de război are un serviciu mai mult sau mai puțin întins de construcțiuni navale cu un corp de ingineri constructori și ingineri mecanici, cari sânt ofițeri. Arsenalul, unde se construiesc și se repara vasele, se numește *șantier* de construcțiuni navale. Marina română are un corp de ingineri navali și un mic șantier la Galați. La Severin guvernul român posedă un șantier pentru construcțiuni și reparațiuni de vase de Dunare pentru marina comercială a statului. [Constant B.]

Architrav, (*grec.* Epistylon), în arhitectura grinda de jos a coronamentului, așezată de-a dreapta deasupra capitelor columnelor sau pilastriilor, suportând coronamentul. Când în loc de o grinda orizontală ia forma unui arc, atunci se cheamă *archibolta*.

Archiva, (*grec.*) hârțile și condicele, cari privesc referințele, istoria și dreptul unui stat, a unei țări, comunități, autorități sau familii. A. se numește și locul, unde se pastrează aceste colecțiuni.

„**Archiva**“, numele mai multor foi rom. Mai remarcabila: A., *organul societății științifice și literare din Iași*, înființată în 1889, câteva luni după înființarea societății, întâiu sub direcția lui H. Tikin pentru partea literară și Dr. Eug. Rizu pentru partea științifică, acest din urmă înlocuit după moarte cu Dr. Nic. Leon; dela 1893 revista a trecut sub singura direcție a lui A. D. Xenopol; ea apare la 2 luni în fascicula de 8 coale mari în 8° și cuprindea în primii ani în partea literară numai studii literare, istorice și filologice; dela 1893 s'a adaus și literatura estetică, poezii, romane. Partea științifică conține nu atât studii speciale științifice, ci mai mult partea lor generală. În afara de acești articoli mai cuprinde dari de sama, documente istorice și diverse notițe literare și științifice. Ca colaboratori mai însemnați dintre cei morți cităm pe Gr. Cobalcescu, geolog, N. Beldiceanu, poet și arheolog; dintre cei în viață: A. D. Xenopol, istoric, P. Rîșcanu, istoric, H. Tikin, filolog, A. Philippide, filolog, Gh. Ghibanescu, istoric, Boniface Hétrat, d-ra A. Chernbach, I. Laur, A. C. Cuza, Spiru Hasnaș, poezii și literați, Dr. Bogdan, antropolog, V. C. Butureanu, mineralog. Dr. N. Leon, zoolog; Gr. C. Butureanu, antropolog. Tiraajul revistei: 1000 exemplare.

Archivele statului din regatul român. Direcțiunea generală a A. statului, aflătoare, în capitala României, s'a format din mai multe servicii: 1) din A. statului, care a început să funcționeze, atașată fiind pe lângă ministerul de interne, din 1830. În A. statului se păstrau dosarele, registrele, condicile și sigiliile diferitelor autorități; 2) din *Comisiunea documentală*, înființată la 1842, pentru scopul de a clasifica, inventoria, și transcrie în condici documentele de proprietate ale manastirilor pământene; 3) din alte două *Comisuni* instituite în 1863 una, și în 1864 alta, pentru regularea documentelor de proprietate ale manastirilor închinată. A. statului, Comisiunea documentală și A. din Iași (a Moldovei), se combină în 1862, și prin decretul domnesc Nr. 949 dela 31 Oct. se constituie prin regulament în: *Direcțiunea generală a A.*

statului, care numire o poartă pâna astăzi. La 1864 desființându-se comisiunile pentru regularea documentelor proprietăților manastirilor închinăte, atribuțiunile lor trec la direcțiunea generală a A. statului, care primesce toate documentele și dosarele dela conservatorul comisiunii. La 1869 prin decretul domnesc Nr. 503 din 4 Mart., se fac câteva modificări nesemnificative în regulamentul serviciului direcțiunii generale a A. statului. În vederea echilibrării bugetului se fac și la 1872, și chiar și în anii mai din urma, unele modificări în privința personalului de serviciu. Astăzi direcțiunea generală a A. statului este împărțită în trei secțiuni: 1) *Secțiunea istorică* (și secretariatul), ale carei atribuțiuni speciale sînt de a conserva, clasifica și inventoria actele istorice, a cerceta și a dobândi acte de aceasta natură din țeara și din străinătate, a lanuri materialurile adunate și a face lucrarile convenite pentru publicațiunile istorice, a îngrijii de biblioteca serviciului, a ține corespondența serviciului, a purta grija de personal, material, local, mobilier, fonduri, contabilitatea serviciului. 2) *Secțiunea bunurilor publice* se ocupa cu clasificarea și inventorierea actelor de proprietate ale statului (sineturi, planuri, hotarnicii), le comunica ministerelor pentru susținerea drepturilor statului în procesele sale. 3) *Secțiunea de stat*, conserva dosarele, registrele, condicile și sigiliile instituțiilor publice, cari se depun în A. spre conservare, în mod legal după 30 de ani dela actualitatea lor, când se scot din us. Atribuțiunea specială a funcționarilor A. statului este cunoașterea paleografiei române. Dela existența A. personajii mai însemnate cari au condus acest serviciu sînt: I. Heliade-Radulescu (1830), Gr. Bengescu (1862), Cesar Boliac (1864), Gr. N. Manu (1869), C. Aricescu (1870), B. P. Hașdeu, dela 1876.

„*Arhivă pentru filologie și istorie*», revista științifică, înființată de T. Cipariu și aparula la Blaj în a. 1867—1871 (4°, în total 800 pag.); pe lângă un material bogat de documente istorice și de monumente vechi de limba românească, A. conține o samă de articoli filologici și istorici de importanță, cari ne dau sinteza direcțiunii etimologice-puriste, basate pe studii istorice al limbii române, direcție atunci atât de puternică, pe care o reprezenta T. Cipariu. Aci aflăm o serie de articoli despre ortografia română, despre limba (Elemente straine în limba română, limba rom. de azi și deunăzi, limba latină, studiu de lingvistică comparativă), descrițiuni topografice-istorice (Blaj, Reșinari etc.), cercetări și tratate speciale asupra vieții și operelor lui G. Șincai, Clain și P. Maior, despre libertatea cunoscută în Ardeal, gramatistii și ortografistii români etc.

Archon, în mai multe state ale Greciei antice, dar mai ales în Atena după apunerea vechiului regat (1068 a. Chr.), titlul celui dintâu funcționar public (magistrat). În Atena era la început numai un singur A. pe viața diu familia reg. a lui Kodrus; pe la 752 archonatul fu redus la 10 aui; 714 se deschise aceasta denumire tuturor nobililor (Eupatriților); 653 fu restriins archonatul la un singur an, și se împărți între 9 membri (archonți), cari dela introducerea reformelor lui Solon (594) se alegeau din clasa cea mai bogată, dela Kleisthenes se ale-

geau prin soarte, pâna-ce, după războaiele persice, Aristides făcu accesibila aceasta denumire tuturor cetățenilor. Deja Solon stîrbî în mesura considerabila vechia însemnătate a A.-lor, potestatea legislativă și administrația publică trebuia să o împarta cu senatul celor 400 și cu adunarea poporului. După depunerea demnității, A. cu purtare corectă devenia membru al areopagului. [nt.]

Archytas, fiul lui Hestiāos sau al lui Mnesagoras din Tarent. A fost filosof pitagoreic, matematic și barbat de stat; contemporan cu Plato; activitatea sa cade între anii 400—365 a. Chr. A fost un caracter moral, care în anticitate era considerat ca model neîntrecut în înțelepciune, temperanță, blîndețe și filantropie. Lui i se ascriu mai multe probleme matematice; se țice, ca ar fi încercat a determina circumferința pământului; i se ascriu mai multe produse de mecanică. [Pl.]

Arciera, garda personală a unor monarhi: a imperatorului din Austria, a regelui din Bavaria etc.

Arcis sur Aube, (pron. arsi-sir-ob), capitala unui arondisment în dep. francez Aube, 2922 loc. Locul de naștere al lui Danton, caruia la 1886 i s'a ridicat aci un monument. În 20 și 21 Martie 1814 victoria aliaților sub Schwarzenberg asupra lui Napoleon I. Industrie textila.

Arciszewski, *Cristof*, belidnce polonez sub regele Sigismund III. Întrăud în serviciul armatei olandeze, s'a distins și a devenit guvernor al Brasiliei, luate dela Portugezi. Intorcându-se acasa a fost numit general de artilerie sub regele Vladislav IV.; † 1656.

Arcitenens, (ținetor de arc), în mit. romana e predicatul lui Apollo, ca Sagetator (zodia).

Arco, oraș în Tirol lângă lacul Garda, stațiune climatică, 3785 loc.

Arcole, sat lângă Verona, aproape de riul Adige, 1660 loc. Vestit prin victoria dela 15 pâna 17 Nov. 1796 a lui Bonaparte asupra Austriacilor sub Alvinczy.

Arçon, *Jean Claude Eléonore Lemicaud d'*, inginer franc., n. 1733 în Pontarlier, a inventat la 1780 bateriile plutitoare, a condus, cu ocașiunea invasiunii Francezilor în Holanda, sub comanda lui Dumouriez, operațiunile contra mai multor fortarețe; † ca membru al senatului în 1 Iulie 1800. Opul sen principal e: »*Considérations militaires et politiques sur les fortifications*», 1795.

Arcosa, gresie formată de quartz și feldspat, ia naștere prin descompozițiunea rocilor granitice și gneissice.

Arctic, (*grec.* = urs). Regiunile polare din emisfera nordică se numesc A., deoarece cad aproape de constelațiunea *Ursei*. [B. V.]

Arctice, țerile —, ținuturile aflatoare în launtrul cercului polar nordic, îndeosebi archipelagul arctic american, cuprîndînd Grönlanda, țeara Grinell, ins. Parry, țeara Baffin, Sommerset, Prince Albert, Victoria și Banks, apoi: Spitzberga, Novaja Semlja, țeara lui Francisc Iosif, Siberia nouă și țeara Wrangel. Suprafața acestor țeri se socotesc cu 3.720,835 km². Țerile arctice — afara de Grönlanda și unele locuri ale Americii arctice — sînt nelocuite. Pentru explorarea țerilor arctice și în special pentru aflarea pasagiului nord-vestic s'au întreprins o mulțime de expedițiuni ca a lui Frobisher (1577), Davis

(1587), Hudson (1610) și Baffin (1616); în timpul mai nou Parry (1819), McClure (1850—51, descoperitorul pasagiului nord-vestic), Kane (1853—55, descoperitorul mării polare), Hayes (1861), Long (1866), Hall (1871 ajunse la 82°), Nares (1876 până la 82° 27'), Lockwood (1882 până la 83° 24'), Nordenskjöld (1883), Nansen (1888—89 și 1894 până la 86° 14'). André voiesce să ajungă la polul arctic cu ajutorul balonului. Lit.: Hellwald, Geschichte der Nordpolfabrten (1879), Mitteilungen der internationalen Polarkommission (1881 seqq.), Nansen, In Nacht und Eis (1896/7).

Fauna și Flora țărilor A. v. la Circumpolară, regiunea.

Arctium L. sau *Lappa* Juss., (botan.) geu de plante erbacee ale Europei și Asiei temperate din fam. Compositelor, trib. Cynaroidae, cu involuclul subulat-glochidiat. În țările române cresc mai multe specii de A., toate cunoscute sub numirea vulgară de brustur, s. e. *A. majus* Schk., *A. tomentosum* Schk. ș. a. [A. Pr.]

Arctos, (grec. ursă) constelațiune, v. Ursa mare.

Arctostaphylos uva ursi Spr., planta din fam. Ericaceelor, crește în țările nordice, produce boabe roșii de mărimea coacazei și de un gust placut; frunzele se folosesc ca medicament la morbi de beșica sub numirea *Folia uvae ursae*, ele conțin arbutin, sânt acrii și ceva amare.

Arcturos, (Arcas), după mitol. greca fiul Calistei, țină de luna, care — după-ce dela Zeus a născut pe A. — prin Hera a fost stramutată în ursă și luată în goana de fiul ei A. Zeus i-a pus pe amândoi pe ceru în între stele. A. în astronomie e o stea de prima mărime în constelațiunea Bootes, urnează după constelațiunea Ursa mare (carul mare), se numește păzitor de ursă. Arcas, Arcturus (din arctos = ursă) și Arctophilax sânt identici (v. Arthur și mit. celtică). [Atm.]

Arcubalista, arma, arc fixat pe pat.

Arcueil, sat lângă Paris, 6435 loc.; apaduct înscenat, zidit de Maria de Medici pe ruinele unui apaduct din timpul Romanilor.

Arcuș, sau arc, uealta cu care tragem preste coardele unor instrumente musicale pentru a produce tonuri. Parțile A.-lui sânt: bagheta, pèrul, scauul, șurubul și virful.

Ardea, (zool.) v. Batlan.

Ardea, capitala Rutulilor în Latium, unde — după tradiția română — resida Turnus, regele Rutulilor. 442 a. Chr. au întemeiat Romanii colonie în A., 311 fū nimicită; ađi i se mai cunosc ruinele lângă localitatea cu același nume.

Ardeal, (magh. Erdély), este în general numele poporal al Transilvaniei (v. ac). În acest sens se folosese și în cronicarii noștri, numai că unii din ei numesc cu acest nume, afara de Transilvania proprie, și ținuturile Ungariei, cari sub principii ardeleni au aparținut A.-lui. În gura poporului sub A. nu se înțelege iutrea Transilvaniei, ci numai centrul și partea resariteana a ei. Celelalte parți au numiri deosebite, precum *Teara Bârsei*, a *Oltului*, a *Hafegului*. Astfel Oltenii de pe la Făgăraș trecend Oltul Țic, ca merg în A.; uici Moții nu se considera a face parte din A.

Ardeb, măsură veche de bucate la popoarele orientale, cu deosebire la Egipteni. *A. de Cairo*, unica mesura legală de A. 183 l. (133 $\frac{1}{2}$ păua 138 kg. grău.)

Ardèche, afluent din dreapta al rîului Rhône în Francia. După acesta se numește departamentul A., cuprinđend partea nord-estică din Languedoc, 5555 km², 371,269 loc.; 3 arondismente, capitala Privas. Climă foarte caldă, pricioasă fructelor sudice. Renumite argasitorii, fabrici de hârtie, cultură de matasa.

Ardeiu, numirea populară a plantei *Capsicum annuum* L. (v. ac.)

Ardele, schit ruivat în Rom., pe moșia Tarcău, pl. Bistrița, j. Neamțu.

Ardelean, *Ioan Dr.*, preot gr.-cat. român în Ciulesci, cott. Bihor; n. 1850; a studiat teologia în Roma în colegiul S. Athanasiu, unde a primit și titlul de doctor în filosofie, s'a hirotonit 1875. Reîntorcenduse din Roma a fost profesor la gimnasiul din Beiuș și Blaj, insa la cererea ministrului de culte și instr. publ. a trebuit să parasească acest post. În Roma a colectat multe documente încă neadate, referitoare la națiunea română și diecesa gr.-cat. română din Oradea mare și pe basa acestora a scris: *Istoria diecsei române gr.-cat. a Orașii mariș*. [†]

Ardeleana, joc special ardelean, care în Transilvania are și alte nunuri după ținuturi, cum Abrudeana, Someșana ș. a. În multe parți se numește simplu: de mână sau de învîrit. A. se joacă de obicei de o pereche, adeca de un barbat și o femeie; părechile se grupează în șir sau în cerc, una lângă alta. A. are doue parți: una, cu care se începe jocul, mai lina, cu pași anumiți, făcenduse un fel de înaintare în cerc a părechilor; după aceasta urmează partea a doua, repede, cu învîrituri, când barbatul învîrte femeia pe sub mână. În decursul jocului barbații obicnuiesc a striga sau a chiu i versuri poporale, după tactul muzicii.

„Ardeleana“, institut de credit în Orăștie (Trs., cottul Hunedorii), înființat 1885 la inițiativa actualului director exec. Dr. I. Mihuc cu capital soc. de 40,000 fl. (în acții la 50 fl.); după 10 ani (1895) A. arata: Capital soc. 100,000 fl. Fonduri de reserva 72,769 fl. 82 cr. Depuneri 628,462 fl. 08 cr. Revirement 3.171.718 fl. 49 cr. Profit 21,513 fl. 58 cr. Dividenda 10%. A. are o conducere solidă și contribuie an de an cu sume considerabile pentru scopuri culturale și de binefacere.

Ardennes, munți între rîurile Mosel, Maas și Șambre, până la 650 m., în parte cu pașuni și cu vai adânci și fructifere; însemnați prin bogăția de metale și nesecate straturi de carbuni de piatră, cari se găsesc dealungul parților nordice. După munții Ardennes se numește departamentul francez *Ard.*, 5252 km², 324,923 loc.; 5 arondismente, capitala Mézières. Canalul de A. leagă rîurile Aisne și Maas, 105 km. lung.

Ardere, (*combustiune*), în sens mai larg este ori ce proces chimic însoțit cu fenomene de caldura și lumina, iar în sens mai restrins este un proces de oxidațiune vie, dând nascere la caldura și lumina. Din punct de vedere științific, fenomene de combustiuune sânt și cele neînsoțite de caldura și lumina apreciabila, s. e. oxidațiunea metalelor, fenomenele întime ale respirațiunii, fermentațiunile, putrefacțiunile. (V. și combustibile.)

Arderea fumului, obțiuerea de gazuri incolore la combustiuunea diferitelor materiale. Aceasta

e de foarte mare importanța pentru sănătatea ținuturilor învecinate, dar nu produce totdeauna avantaje la cantitatea combustibilului. Există o mulțime de aparate de acest fel, dar rezultatele depind în cea mai mare parte dela dibacia fochistului. Cele mai însemnate aparate sînt de: Fränkel, Cario, Strupler, Donneley, Adam, Haupt, Ten-Brink etc.

Arderea spontană, pretinsă aprindere de sine și ardere a corpului omenesc, fara a fi fost aprins, mai cu samă la bețivi. Imposibilitate.

Arderea morților, (cremațiunea cadavrelor). Inmormântarea este modul cel mai vechiu al departării și al distrugerii cadavrelor, ea a precedat arderea morților, căci focul a fost descoperit tîrziu și a fost apoi mult timp conservat cu mare dificultate. Nu numai lipsa focului, ci și sentimentul de respect, de venerațiune, de iubire, a împins popoarele cele mai vechi la înmormântarea morților în apropierea locuinței lor sau la conservarea corpului în totalitatea sa (munii). Tot acest sentiment a devenit cauza arderii excepționale a morților la unele popoare resboinice antice, la Mexicani, Indi, Greci, Romani, pentru ca sa poata aduce la caminurile lor osemintele acelora, cari au cașut luptând pentru patrie. Dela cîmpul de resboiu cremațiunea a fost importata în cetăți și a intrat în obiceiurile unor popoare, unor caste. Dupa aparițiunea creștinismului cremațiunea a disparut din occidentul Europei. In seclul trecut unele orașe au luat o întindere mare, fară ca totdeauna sa se aleagă pentru inmormântari terenuri destul de vaste, populația din incinta cetăților s'a înmulțit și micile cimitirii din jurul bisericilor au devenit insuficiente, mormintele vechi s'au deschis pentru inmormântari noue, înainte de a fi transformate în țerină cadavrele aflate în ele. Cimitiriile au fost acusate, ca produc boale, și administrațiunile publice au cautat mijloace de îndreptare, nu prin îmbunătățirea cimitirilor, ci prin propunerea desființării lor. Dupa marea revoluție franceza, în timpul primei republici, consiliul celor cinci sute a însărcinat o comisiune cu studii asupra arderii morților; raportul acestei comisiuni, redigat de Cambry, n'a avut însă nici un rezultat practic, și numai în a doua jumătate a seclului curent s'au format succesiv în Italia, Francia, Germania, Elveția Belgia, Austro-Ungaria asociațiuni, cu scopul de a face propaganda pentru arderea morților. Cremațiunea moderna, recomandată de aceste societăți, difere de cea a antichității și de ceea, care se mai practica astăzi în India orientala, rugul de lemne este înlocuit printr'un templu cremator, în care se află un cuptor construit pentru arderea repede a cadavrelor: cuptor încălzit prin diferite combustibile, prin lemne, carbuni, gaz luminator. Cel mai perfect aparat cremator a fost construit de Reclam și Siemens; în acest aparat cadavrul se arde prin aer atmosferic încălzit la 1200° C. într'o oară. Cu toata activitatea societăților pentru arderea morților, numarul cadavrelor omenesci, cari astăzi se ard în toată Europa, este neînsemnat, ca și numarul templelor crematoare, dintre cari în cele din Milano, din Paris și din Gotha se incinereaza din când în când câte un mort. Afara de Milano se mai afla crematorii în 20 alte orașe italiene.

Chiar dacă nu s'ar opune cremațiunii obiceiurile religioase, cultul morților devenit tradițional la toate națiunile creștine și legislațiunea mai multor state, totuși nu s'ar pute generalisa acest mod de distrugere a cadavrelor omenesci, din cauza dificultății de a se construi și a se întreține în fiecare comuna rurala câte un aparat cremator. Nu vorbim de obiecțiunile facute din punctul de vedere medico-legal, ca la arderea morților dispar urmele multor morți violente, provocate prin crimă, care astăzi se pot descoperi după deschiderea mormântului. Arderea morților nu satisface o necesitate igienica. Inmormântarea într'un cimitir bine așezat și bine întreținut este un mod salubru de departare și de distrugere a cadavrului, pamântul absoarbe emanățiunile volatile și lichide produse prin descompozițiunea corpului. Aceeași oxidațiune, care distruge corpul într'un timp foarte scurt prin flacari, îl distruge în normment într'un timp cu mult mai lung, corpul oamenilor decedați de boale infecțioase pierde în pament facultatea de a comunica boala altor persoane. Un cimitir bine întocmit și bine administrat nu infectă nici atmosfera nici vinele suterane de apa, microorganismii patogeni din cadavre nu se infiltră în apele suterane, cadavrul se transforma în normment în țerina fara a vatema pe cei vii. Sa aducem dar cimitiriile în condițiuni igienice și sa respectam aceste asile ale morților, unde le oferim tributul venerațiunii și iubirii noastre.

[I. Felix.]

Ardesie, rocă, e un sist argilos, care se separa în lame subțiri; se întrebuințeaza pentru a acoperi case și pentru facerea placilor de scris.

Ardilan, ținut în Persia vestica. Capitala Silna.

Ardioae, *ardeoane*, un soi de struguri foarte dulci, cu boabe dese, a căror coaje e de o culoare ruginie; în Ardeal se chiama și iorgovana sau iordovana. (Et. M. Rom.)

Ardres, (pron. ardr), oraș fortificat în departamentul francez Pas de Calais, arondismentul St. Omer, (1886) 1316 loc.; aici a avut loc înălțirea lui Francisc I. de Francia cu Enric VIII. de Anglia la a. 1520.

Arduin, (Harduin), marchion de Ivrea și rege de Italia, pentru ținuta sa arbitrara fu pus de papa Silvestru II. sub interdict cu consensul împăratului Otto III., dupa moartea caruia fu ales de un partid al nobililor din Italia super. rege al Longobardiei (1002), batu la 1003 pe Otto de Carintia și pe cont. Ernst de Austria; iar la 1004 merse contra lui Henric II. Dupa retragerea Germanilor deveni iarasi regele Italiei, mai tîrziu, strîmțorat și parasit de ai sei, se retrase în manastirea Fructuaria. † la 1016.

Area, (*lat.*) plan, suprafață, arie.

Area Celsi, (Alopecia areata), caderea perului capului, ori și a altor parți de piele coperite cu per, în figuri circulare. Causa acestui fel de alopecie încă nu e cunoscuta.

Areal, suprafața unui teritor mai mare, s. e. comitat, district, provincie, țeara.

Areca, gen de plante din fan. Palmierilor, cu vr'o 25 specii în Asia și Australia tropica. Cea mai cunoscuta e *A. Catechu* L., înalta pîna la 18 m., cu frunze lungi pîna la 4 m.; cresce în India estica. Fructul — nuca de mareaie unui ou de gaina — conține un singur simbur, pe

care îl conștima indigenii în credința, ca conserva dinții, gingiile și curățenia gurii. Despre extractul și tinctura, ce se prepara din aceasta nuca, v. art. Catechu.

Areful, (*Aریف*), mai multe localități în Rom., j Argeș: 1) Sat și com. rur. în pl. Loviștea, 1175 loc. Are 2 biserici și o școală primară rur. În apropiere de sat sânt ruinele cetății lui Vlad-Tepeș; tot aici se afla și isvorul A. cu apa de pucioasă, în care predomină magnesia carbonica. 2) Munte în pl. Loviștea, în a cărui apropiere izvorește râul Argeș. 3) Plain desființat la 1834 și unit cu pl. Loviștea. 4) Trecetoare și pichet de granița înspre Transilvania.

Areia, (*Aria*), ținut al Persiei vechi, pe la Herat, cu râul Arcios (Heri Rud).

Areios, în calendarul Bithynilor luna a 4-ea, 23 Iunie până 24 Iulie.

Arelat, țeara numita dela capit. A relate (franc. Arles). de altminterca: *Burgundia cisjurana*, adica Burgundia dinooace de muntele Jura. Intemeietorul a fost contele Boso, care în ales de rege prin episcopii Franției sud-estice în 860. Rudolf II. a unit țeara cu Burgundia dincolo de Jura în 930; iar Rudolf III., care n'avea descendenți, a testat-o imperatului german Conrad II., acesta apoi aleso rege pe fiul seu Henric III. De atunci A. a format o parte integranta a Germaniei. [T. F.]

Aremorica, numire pentru Gallia nord-vestica, astași Normandia și Bretagne.

Arena, (*lat.* nasip), locul de lupta în amfiteatrul roman, acoperit de regula cu nasip. Mai târziu în general loc de lupta.

Arenaceu, termiu petrografic, întrebuintat pentru a arata originea nasipoasa a unor roce; sin. psamitic.

Arenal, (*lat.*) teritorul plan, ce se afla lângă vulcani; lipsit de vegetație, numai cenușa și nasip.

Arenberg sau Arenberg, familie veche princiară, catolica. 1) A. Engelbert Ludwig, n. 1730; și-a pierdut prin pacea dela Luneville posesiunile de dincolo de Rin, dobândind drept resplata Meppen și Recklinghausen în Vestfalia. Dupa moartea soției sale Luisa Antoinette de Laraguais (1812) a moștenit posesiunile familiei Châlons și Burgund. super. † 1820. 2) A. Prosper Ludovic, fiul celui de mai nainte, n. 1763; preluă deja la 1803 reginul, casatorindu-se cu o nepoata de a împărătesei Iosefina, ridicata prin Napoleon I. la rangul de princesa. La 1810 i-a fost rapita suveranitatea, obținând drept recompensa o renta anuală; dar pacea dela 1815 i-a redat posesiunile. † 1861. Fiul seu *Engelbert Aug. Ant.* i-a urmat în posesiuni, († 1875); iar acestuia îi urmă ca reprezentant al familiei *Engelbert Prosper Ernst.* 3) A. August Maria Raimund, frate al celui de sub 1), n. 1753; e cunoscut sub numele de conte de *Lamarck*; a stat mult în serviciu militar francez, fiind prietin al lui Mirabeau; s'a ocupat și cu literatura. Cor-spondența purtata cu Mirabeau (Correspondance entre le comte de Mirabeau et le comte de Lamarck, Bruxella, 1851) e valoros isvor istoric pentru acele timpuri. † 1833.

Arênda, arêndaș, locațiunea fondurilor nrrale. (din punct de vedere jurid. v. la *claușinuc.*) *A. de moși* simt de obicei lungi de câte 15—20—30 ani cari ocupa întreaga viața și activitate a unui

om, așa ca arêndașul poate lucra pamêntul ca și proprietarul lui. În Rom. A.-le sânt scurte și variaza între 5—10 ani, ceea ce un este bine pentru aici unul dintre interesați, și cu deosebire pernicios pentru proprietate. Din cauza scurțimei timpului pe moșile mari nu se poate face ceva îmbunatațire, caci arêndașul abia a început a cunoașce bine moșia și este scos din ea. De cele mai multeori se iulociesce un arêndaș vrednic prin un altul mai reu, care atras de succesele celui diutâm, îl supraofterteaza și remiue cu moșia. Mai buna ar fi A. legata cu anumite îndatoriri, cu besman, embatic (sau emphitheusa), nude moșia embaticara remiue în folosința și stapânirea unei și aceleiași familii, transnițându-se din tata în fiu cu consințimêntul proprietarului, și usufructuarul poate dispune de ea ca și un adeverat proprietar al ei. Totuși sub impulsinea vederilor manchesteriane, și sistema aceasta a fost supusa abolitiunii și rescumperarii, ca necompatibila cu spiritul timpului.

Arends, *Leopold Alex. Friedr.*, întemeietorul unui sistem stenografic; n. 1817 în Rakishi (Rusia); dela 1844 în Berlin; † 1882. Dupa munca și încercari de preste 40 ani publică *Leitfaden einer rationellen Kurzschrift*, (Berlin, 1860; ed. 17. 1889) ș. a. Sistemul seu a fost bine primit și în strainatate. Cf. *Wendland*, »A. un seine Schule« (1883).

Areneag, (magh. Aranyág), 1) A., com. mica în Ung. cottul Arad. Se amintese deja 1608. 191 case, 1072 loc., toți Români gr. or., vorbesc numai românesce și an port românesce. Parochia regulata deja din secl. trecent, biserica de piatra (1869), școala regulata. Teritorul 7006 jug. cat.; cu paduri. Căudva s'au cultivat aici mme de aur, 1885 mine de arama; de present sânt parasite. Agronomie, pomarit și prasire de porci. 2) A. (Hernyakova), com. mica în cottul Timiș, cercul Receaș, 1127 loc., Români, Germani și Sêrbi. [†]

Arenberg, castel lângă lacul Boden, în cantonul elvețian Thurgau, posesiune a reginei Hortense, la 1839 a fost vëndut și la 1855 rescumperat prin imperateasa Eugenia.

Arenga La Bill., gen de plante din fam. Palmierilor, cu 5 specii în Asia și Australia tropica. Cea mai cunoscuta e *A. saccharifera* La Bill., înalta de 12 m. și cu fruze lungi de 4—5 m. în India estica și pe insulele Molocce. Din flori și din succl trunchiului se pregatesce zahar și viu, din moduva trunchiului sago (v. ac.), iar din fibrele fruzelor fnuși și țesături; ca planta decorativa se cultiva la noi în floraria calda.

Arenicola, gen de viermi inelați din familia Arenicolidae; are corp cilindric și lungareț umflat puțin la partea anterioara; n'are nici ochi, nici antene, nici maxille; parapodiile abia visibile siint grupate în două orduri; respira prin branchiile ramificate, ce atrina de segmentele mijlocii și posterioare în forma de mici moturi. Petrepe pe țermurii nasipoși ai Europei apusene și ai Grînlândei. [B. V.]

Arenicolidae, familie de viermi din clasa Annelata, ordn Chaetopoda, subordn Polychaeta. V. și Arenicola. [B. V.]

Areografia, (*grec.* dela Ares = planeta Mars); descrierea planetei Mars; *areografic*, ce se refera la Mars.

Areola, (*lat.*) dim. dela area; plan mic, curte mica, loc în gradina; palca de pictor; arie mica.

Areolat, (*vas*), elementele principale din lemnul tulpinelor de conifere (pin, brad, tisa, juniper, zad), sînt nise vase complet închise, purtând pe membranele pereților laterali un soi de sculpturi numite *punctuațiuni areolate*, caci se vîd ca două cercuri concentrice, unul mic intern și clar, încungiurat de altul extern și obscur; aceste elemente se numesc *vase areolate* sau *tracheide*. Se mai întîlnesc și în lemnul altor plante afara de conifere (plop, dalie etc.)

Areometru, *Aræometru*, (*grec.*) aparat cu ajutorul caruia se măsura pondul specific al corpurilor. De interes practic sînt A.-i, cari arata conținutul în alcool, sare, zahar etc. al unei soluțiuni. Un tub subțire de sticla, la un capăt cu o umflatura. în care e mercuriu, ori bucațele de plumb pentru a-i asigura poziția verticala la înnotarea într'un lichid. Alcoolometrul lui Gay-Lussac e potrivit așa de greș, ca pus în alcool absolut (pur) cu temperatura 15° C, se confundă pîna aproape de vîrf la un anumit punct. ce s'a însemnat cu numărul 100. Apa e mai grea ca alcoolul, e mai deasa (are pond specific mai mare). Într'un amestec de 90 părți alcool absolut și 10 apa destilata, tubul se va confundă mai puțin; punctul acesta se înseamna cu 90, într'un amestec de 80 la 100, și mai puțin, acest punct cu 80 ș. a. m. 70, 60, . . . 10; punctul, pîna la care se confundă în apa pura se înseamna cu 0. Distanțele dintre cîte 2 puncte vecine se împart în 10 părți egale și aceste se numesc grade; gradele se subîmpart în 2½ linii care. Dacă într'un lichid A. se confundă pîna la gradul 20, acela va conține 20 volume de alcool și 80 de apa, presupunînd, ca nu conține alte materii straine și ca temperatura sa e de 15° C. La temperatura mai ridicata lichidul e mai rar și A. se va confundă mai mult, deși are același conținut de spirt. De aceea în tub se afla un termometru, care, dacă arata mai mult ca 15° C, din gradele de spirt, observate pe scala, trebuie sa mai reducem ceva; iara la o temperatura mai scazuta sa mai adaugem. Pentru aceste sînt tabele speciale. Conținutul în zahar al unui must se măsură cu un A. gradat așa, ca punctul pîna la care se confundă în must, ce conține 20% zahar (20 gr. zahar la 100 gr. must), e însemnat cu 100, iara acela, la care se confundă în must de 12% zahar cu 60. Intre acestea se fac 40 împărțiri egale, grade, cari se mai continuă pe tub în sus dela 60 și în jos dela 100. La ridicarea tubului în lichid cu 40° corespunde crescîmînt de 8% zahar: cu 1° de 1/6%, cu 5° de 1%. Dacă într'un must A. arata 10°, acela are 2% zahar. Tot în forma aceasta se gradeaza A. pentru cantitatea zaharului din lapte, pentru diverse soluțiuni de saruri etc. (Cf art. Alcoolometru.)

Areopag, stravechiu tribunal în Atena, mai ales în afaceri criminale (onior, vulnerare, otravire, incendiare), numit astfel dela colina lui Ares, unde își ținea adunările; la însemnata istorica se ridică A. numai dela Solon, care, 594 a. Chr., regulă întregirea membrilor și-l învesti cu drepturi noue (inspecțiunea suprema asupra cultului, moravurilor și religioșiții în viața publica și privata și grija de manținerea legilor); locurile vacante se întregiau din fostii arhonți. Partida

progresiva sub conducerea lui Ephialtes și Perikles despoia (461—460) A. de influința politica, dar dupa caderea celor 30 tirani A. ajunsese iarasi în posesiunea drepturilor vechi. A. se susținu pîna catra finea secl. I. d. Chr. Cf. Philippi, (Berlin, 1874). [nt.]

Areopyknetru, (*grec.*) aparat pentru măsurarea pondului specific de lichide în cantitate mica. A. este o combinațiune a Areometrului cu Pycnetru.

Arequipa, departament în Peru, 59,017 km², 160,282 loc. Capitala A., 60 km. departe de term, 29,237 loc. Comerțiu cu bumbac. coaje de China. Cîntremure de pamînt dese. Mollendo, portul do A.

Ares, după mit. greacă fiul lui Zeus cu Hera; de origine e zeu de viscol și de tempestate, mai tîrziu zeu de resboin. Simțul de cearta al parinților s'a straplîntat în inima lui, caci numai în sfada și în lupta avea placere, pentru ce Athene, țina eterului luminos, a înțelepciunii și a artelor, l-a urît și totdeauna i-a fost în contra (sciințele sînt în contra resboiului). A., soțul, respective amarezul Aphroditei, care a iubit mult pe Adonis, plin de jalusia s'a stramutat într'un gligan și a omorit pe Adonis. A. calatoretse la resboiu în armatura sa cu ornamente și în caruța, ce i-o prind feciorii sei Deimos (frica) și Phobos (spaima), iar înaintea lor merge Eris (cearta) ca sora și amica. [Atm.]

Arese-Visconti, *Francesco conte*, politician italian, n. 1805, prietin cu împaratul Napoleon III., a mijlocit 1854—66 tractarile secrete între acesta și Italia; † 1881.

Arest, deținerre, închisoare. V. pedeapsa. *Mandat de arestare*: are de obiect închisoare preventiva (v. ac.) a unei persoane. Formele, sub cari în Rom. se poate da un M. de A., sînt determinate în cap. VI. al Cod. de proc. pen.

Aretaeos, medic din Capadochia; a trait în Roma la finea secl. I. Scrierile sale au fost editate 1828 de Kühn și 1858 traduse în nemțese de Mann.

Arete, (Astur palumbarius), v. *Uliu*.

Arethusa, dupa mit. greca o ninfa dintre nereide; pe insula Ortgyia lînga Syracusa a fost un isvor cu asemenea nume, ce arata originea ei. A. mai tîrziu a devenit musa poemei bucolice (pastoresci). [Atm.]

Aretno, *Pietro*, poet italian, n. 1492 în Arezzo, † 1557 în Veneția; a trait cu deosebire în Roma și Veneția. Dintre operele sale comedile: *Il Marescalco*, *La Cortigiana*, *L'Ipocrito*, *La Talanta*, *Il Filosofo*, sînt pline de umor, satira și forța dramatica; remarcabila este și tragedia *Orazia*. Cele mai multe scrieri însa sînt pline de momente obscene, cîte odata urmate și do ilustrațiuni imorale; așa: *Sonetti lussuriosi*, *Ragionamenti* etc. Privitor la operele și biografia sa veđi scrierile lui Mazzuchelli, De Sanctis, Sinigaglia etc.

Arezzo, provincie italiana (Toscana), 3297 km², 259,018 loc. Capitala A. (vechiul Arretium), 11,816 loc. Catedrala frumosa, reședința metropolitană. Locul de nascere al lui Petrarca. În anticitate a fost unul din cele 12 orașe etrusce.

Argania Sideroxylon R. et S., arbore aparținător Sapotaceelor, crește în Marocco; conține

oleiu, se folosesc în industrie și ca nutref pentru vite.

Argăsire, v. Tabacarie. *A. minerală*, prepararea pieilor prin săruri minerale.

Argat, (*grec.* = lucrator, muncitor), tânăr sau barbat, de obicei holteiu, năimit cu plata în serviciu pe timp mai îndelungat. Se deosebește de servitor (sluga), care poate să nu muncească, pe când *A.-ul* e totdeauna la lucru. În graiul vechiu *A.* e în opoziție cu stăpân, iar sluga e în opoziție cu boier. O slugă poate să fie bețărâna sau slaba, *A.-ul* e în puterea vîrstei, bun la alergătura. *Argatd* se țice la o fată sau femeie, năimita pentru munca de casa, pentru alergătura și pentru trimiterea la lucru.

Arge, (*Arghe*), după mit. greca numele dîncii Artemis (dîna de luna) pe insula Delos, și numele înseamnă: alba, lucitoare. *A.* mergînd la vînat, a pufugat un cerb, și fiind-ca acesta fugia prea tare, i-a strigat: dacă ai fi așa de iute și ușor ca Helios (deu de soare) încă te voi ajunge. Helios auzind aceasta s'a mâniat, și pe *A.* a strănutat-o într-o cerboaică cu coarnele de aur și picioarele de arama. Heracles, în serviciu la Eurystheus, capătă a patra poruncă ca să-i aducă cerboaică (v. ac.). Din *A.* forma barba-teasca Arghir. (v. ac.) alb (ca argintul), lucitor, stralucitor. [Atn.]

Argea, groapă, bordeiu în pamînt, în care țerancele țes vara pînza, iar iarna se pun stupii. (Et. M. Rou.)

Argelander, *Friedric Wilhelm August*, astronom, n. 1799 în Memel (Prusia). 1822, ca docent de astronomie la univ. Königsberg, publică interesantul seu tractat »despre adevărata și păruța cale a cometei celei mari din 1811«; 1823, chemat la Abo în Finlanda, se ocupă cu observarea stelelor, ce au mișcare proprie pronunțată. Publicațiunile sale (Helsingfors, 1835) confirmară datele lui Herschel despre direcțiunea paruta a mișcării soarelui. 1832 se strămută la Helsingfors, ca să conducă noul observatoriu, terminat la 1834. 1837 profesor de astronomie la observatorul din Bonna, terminat numai la 1845. † aici 17 Febr. 1875. Scrieri remarcabile: »Observațiunile despre mișcarea proprie a sistemelor noastre solare« Petersburg, 1837, și alte publicațiuni referitoare la împărțirea în clase și grupe a corpurilor de pe emisfera nordică.

Argentan, v. Aliagiu.

Argentan, arondisment în depart. franc. Orne. Capitala *A.* 5784 loc. (1886), renumită pentru fabricațiunea de dantele și mănșii, precum și pentru negoțul cu vite îngrășate și brînza.

Argenteuil, orașul în arondism. Versailles, depart. franc. Seine-et-Oise, în partea dreapta a râului Seine, 12,809 loc. (1886), fabrică de oroloage, ținut frumos cu o mulțime de vilă de ale Parisienilor, ruinele manastirei (acum reconstruită în biserică), în care primi Heloisa (v. Abaelard) velul de calugarița. Intre reliquiile principale ale acestei manastiri se afla și o haina necusută, care după tradițiune a fost a lui Christos, daruită de împărăteasa bizantină Irina împăratului Carol cel Mare.

Argentin, staniu în forma unei pudre, obținut prin reduciunea soluțiunilor sarurilor de staniu

cu ajutorul zincului. Intrebunțat pentru foile de argint fals, pentru poleitul porcelanului etc.

Argentina, republica, (Statele-Unite dela La Plata), o confederațiune de state în America de sud, constînd din 14 provincii (Buenos-Aires, Santa Fè, Entre-Rios și Corrientes lîngă cursul de jos al râului La Plata; Cordova, San-Luis, Santiago și Tucuman în mijloc; Iujuy, Salta, Cantamarca, Mendoza, La Rioja și San-Juan înspre vest) și 9 teritorii (Gubernaciones), în total 2.789,400 km², cu 3.874,000 loc. (1888). Rîul principal e Parana (Rîo de la Plata) împreunat cu Paraguay, Pilcomayo, Salado și Uruguay. În partea vest. a *A.-ei* se întind ramificațiile Cordillerilor, înspre est e șes (cîmpii întinse [pampas], stepe și balți sîrate). Cîlima e tropica. *P*roducte: grâu, porumb, orz, trestie de zahar, tutun, poame; însemnata prasila de vite (1888: 22 mil. vite, 67 mil. oi, 43 mil. cai), de aceea articoli principali de export sînt: seu, piei, coarne, pîr de cal, conserve; apoi măgari, cătări, lame, struționi. Locuitorii sînt în mare parte Indiani, apoi Creoli, Mestiți (Gauchos), Mulați. Imigrați din Europa la 1890 au fost: 138,407 (mai ales Italiani, Francezi și Spanioli). Venitele 1891: 73.150,855 Pesos nacionales; datorile 1891: 368,000 Pesos (1 Peso = ca. 5 coroane). Armata 6498 soldați și 1590 ofițeri, marina de resboiu are 38 năi cu 73 tunuri. Importul 1890: 142¹/₂ mil., exportul 101 mil. Pesos. La 1890 au sosit 13,873 nai de 6.340,955 tone. Cai ferate (1891) 11,425 km.; telegraf 29,576 km. Constituțiua confederațiunii din 6 Iunie 1860; cu president (pe 6 ani), senat și camera deputaților. Capitala confederațiunii e Buenos-Aires. Colorile republicii: vînet, alb, vînet. *Istoria*. Ținutul republicii *A.* a fost descoperit și cunoscut prin Juan Diaz de Solis (1515), și Sebastian Cabot (1527), dela 1555 fû colonizat de catra Spania; dela 1776 formă o parte a vice-rogatului spaniol Buenos-Aires. La 1810 începura mișcarile pentru independență, cari se realizara în congresul din Tucuman, care decretă la 9 Iulie 1816 independența »Statelor-Unite dela Rio de La Plata«; Paraguay și Uruguay se despartira la 1822 de confederațiune. Partidul unitarist (centralist) spriginindu-se pe statul Buenos-Aires, voia să creeze o mare putere centrala, iar federaliștii voiau să asigure fiecarei republici singuratică o independență cît de mare. După lupte crîncene, unitariștii fura învinși de conducătorul federaliștilor, capetenia de Gauchos Manuel de Rosas, care la 1830 primi putere dictatorica și se susținî pînă la 3 Febr. 1852, cînd prin lupta dela Monte Caceros, câștigată de trupele unite ale Brasilei, Uruguay și opoziției argentine, fû resturnat. Din cauza neînțelegerilor ivite între nou denumitul dictator, generalul Urquiza și statul Buenos-Aires, cest din urmă repași din confederațiune (1852), după ce însa fû batut (23 Oct. 1859) la Capeda de oastea lui Urquiza, prin uniunea încheiata în Parana (6 Iun. 1860) întră de nou în confederațiunea argentine. În Sept. 1862 ajunse president Mitre. Certele cu învecinatul Uruguay încurcara republica *A.*, în alianță cu Brasilia, la 1863 în un resboiu cu Paraguay, care s'a finit abia la 1870. În toamna anului 1868 ajunse president Sarmiento,

la 1874 Avellaneda, iar după suprimarea unei noue resoale a provinciilor Buenos-Aires și Corrientes 1880, ajunse president Roca, și la 1886 Juarez Celman. Buenos-Aires deveni capitala confederațiunii și supusa regimului central; noua capitala a statului Buenos-Aires se făcu La Plata. Neînțelegerea cu Chile pentru regularea graniței în Patagonia, a fost apănată prin un contract la 1881. Din cauza disordinii financiare Juarez Celman fu silit să abdică (1890), urmându-i Pellegrini ca president. Cf. Burmeister, »Phys. Beschreibung der A. R.« (1875); Mulhall, »Handbook of the River Plate Republics« (1885); Latzina, »Geogr.« (1890); Lopez, Hist. de la Rep. Argentina» (1883, 2 tom.)

Argentina sphyrena, mic pește din familia Salmonidelor, trăiește în Marea Mediterană. Solzii sei se întrebuințează la fabricarea hurmuzului. [A.]

Argentit, mineral cristalizat în sistemul cubic, cristal prezentând adesea macle sau grupări arborescente; asemenea filiform. E moale și se poate taia cu cuțitul. Strălucire metalică, de culoare gri-roșie. Este o sulfură de argint. Poate fi considerat ca mineralul cel mai important, din care se extrage argintul. Se găsește în foarte multe locuri, dar mai ales la Freiberg, în Ungaria, lângă Kongsberg, în Altai, Ural, Bolivia, Peru, Chile, Mexico și în multe localități din Statele-Unite. [V. C. B.]

Argentobismutit, mineral, se găsește sub formă de cristale prismatice, cele mai de multe ori amorfe. Strălucire metalică, de culoare gri; este o sulfura de argint și bismut cu puțin plumb, găsit în Peru și Colorado. [V. C. B.]

Argentopirit, mineral monoclinic; strălucire metalică, de culoare gri; este o sulfură de argint și fier, analoga cu sternbergita. Se găsește la Joachimsthal. [V. C. B.]

Argentoratum, numele latin al Strassburgului.

Arges, în mit. greca e unul dintra Ciclopi.

Argeş, riu, înainte de Romani *Ordessus*, numire dacica, la Romani *Argesis* sau *Ararus*, unul din cele mai însemnate râuri ale Teriilor-Românesce vestit prin repezițiunea apei sale și frumuseța malurilor; isvorește din muntele Negoiul, pl. Loviștei, j. Argeş, uda acest județ dela nord la sud apoi, după ce formează limita între j. Argeş și Vlașca pe de o parte, și între j. Muscel, Dâmbovița și Ilfov până la satul Gostinari pe de alta, curge prin j. Ilfov spre resarit și în urma se întoarce spre sud și se varsă în Dunăre la apusul Olteniței în dreptul Turtucaei (cetate în Bulgaria) după un parcurs de 300 km. Pe partea dreapta primesc râurile: *Neajlovul* și *Glavaciocul*; pe partea stânga: *Vâlsanul*, *Riul Doamnei* unit din partea stânga cu *Riul Tirgului* și *Argeșelul*, *Sabarul* și *Dâmbovița*.

Argeş, județ în România, numit după riul A., care îl uda în mai toată lungimea lui dela nord spre sud; 4335 km², 177,714 loc. Marca A.-lui este un *vultur*, semn, ca în el (Curtea de Argeş) a fost odată curtea domnească. A. este un j. de frontieră, situat la nord-vest. României; în partea de nord catră Transilvania, hotarul A.-lui îl formează culmea munților Făgărașului; la sud se mărginește cu j. Teleormanul și Vlașca; la est cu j. Muscel și Dâmbovița și la vest cu j. Vâlcea și Olt. În privința reliefului pământului

A. se poate împărți în trei regiuni: a munților, a dealurilor și a șesului. Munții aparțin sistemului Carpaților cu mai multe vîrfuri înalte, ca: *Surul*, *Budislavul*, *Negoiul*, *Buteanul*, *Ciocanul* și *Colțul Viștei-mari*; ei sînt acoperiți cu păduri și cuprind pașuni însemnate. Culmile mai însemnate lăstate din acești munți sînt: *Culmea Coziei*, ce se lasa din muntele Budislav printre riurile Olt și Topolog; *Culmea Comarnicului* printre Topolog și A., ce se lasa din muntele Negoiu; *Culmea Joiței*, ce se lasă din culmea Clabucetului și se prelungește printre riurile A. și Valsan. Poalele munților formează podgoriile acestui județ și sînt acoperite cu vii. Șesurile principale sînt: al *Găvanului* și *Burdea*. Principalele riuri sînt: *Oltul*, *Argeșul*, *Topologul*, *Cotmeana*, *Teleormanul* și *Neajlovul*. În privința administrativă j. A. este împărțit într-un plaiu numit Loviștea și 9 plăși: Argeșul, Cotmeana de jos, Cotmeana de sus, Galașești, Oltu de jos, Oltu de sus, Pitești, Teleormanul și Topologul; are 2 comune urbane: *Pitești*, capitala județului, și *Curtea de A.*, și 147 com. rur. formate din 760 sate și catune. Localități mai însemnate pe lînga cele amintite sînt: com. *Costești*, cu stație de drum de fier; *Poenari* și *Arif*, cu ruinele cetății lui Vlad-Țepeș; În ordinea ecleziastică j. A. face parte din eparchia A.-lui (j. A. și Olt), al carei scaun se află în Curtea de A. Mai toată populația acestui j., afara de puține excepțiuni în orașe, este de ritul greco-ortodox; în tot j. sînt 370 biserici; e bogat în manastiri (Cotmeana, Stanișoara, Tutana, Valeni) și schituri. 1891/2 j. A. posedă un gimnasiu clasic, cercetat de 237 elevi; un seminar cu 46 elevi; cîte 4 școale primare urb. de baieti și de fete; 16 școale primare rur. de baieti și 132 mixte și 3 institutiv private. În privința militară j. face parte din divizia II. teritorială, a carei reședința este în Craiova. În ordinea judiciară j. A. are un tribunal de I. instanța și 5 judecătoria de pace și este de resortul curții apelative din București; în privința politică j. A. da 3 senatori și 5 deputați. Principalele produse ale acestui județ sînt: porumb, grâu, orz, oves, secara etc. Podgoriile dimprejurul Piteștilor dau vin alb foarte bun, și pruni se cultiva în parte și dau o țuica renumita; altfel j. e bogat în poame de tot soiul, între cari renumitele cireșe cunoscute în comerț sub numele de: *Drăgănele de Pitești*. Pașuni sînt foarte bune și se cresc multe vite cornute, mai ales oi și capre. Industria e puțin dezvoltată. Comerțul principal consista mai ales în cereale, poame, vin, rachiu și mai cu osebite în porci, cari se cresc în bețrănele păduri, ce acoper partea de nord a județului, și se îngrășa cu ghinda, jir și porumb. Comerțul de lemne pentru exportare e mai puțin dezvoltat. Bălciri se fac mai multe la epoce fixe; j. A. e traversat în partea sudica de calea ferată București-Verciorova; dela Pitești pleacă o ramura de drum de fier la Curtea de A., iar din Costești o ramură la Turnu-Magurele. Șoselele principale: șoseaua națională Pitești-Slatina; șoseaua mixtă Pitești-Rînnicuvâlcea, 2 șosele județene și mai multe șosele comunale și vicinale. Pe lînga aceea Oltul servește la plutirea lemnelor de brad din munți la vale spre Slatina și Turnu-Magurele. Cf. G. I.

Lahovari: Dicț. geogr. al j. Argeș. București, 1888. [nt.]

A. plasa, în j. A., numita după râul A., care o udată pînă mijloc în tot lungul ei; se mărginește la nord cu pl. Lovișteana, la est cu j. Muscel, la sud cu pl. Pitești și Olt și la vest cu pl. Topolog. Aceasta plasa mai este udată în tot lungul ei în partea despre răsărit de râul Valșanul, care se varsă în râul A. în apropiere de com. rur. Mărișani din pl. Pitești. Întinderea totală a acestei plase este de 96,484 pog. Statul posedă în această plasa 6 proprietăți cu un venit anual de preste 61,000 lei. Plasa se compune (1888) din 104 sate și catune, având 4337 case cu 19,939 loc. și 16 biserici. Reședința subprefecturii este în orașul Curtea de A. Producțiunea principală a acestei plase este porumbul și rachiul de prune. Cf. G. I. Lahovari: Dicț. geogr. al j. Argeș. București, 1888. [nt.]

Argeș, Curtea de —, oraș în j. A. pe malul stîng al râului A., 4000 loc.; întemeiat de Radu-Negru, care a avut aici între 1244—1264 a doua sa reședință (după Cîmpulung). Aici e scaunul episcopiei A. și reședința plasii A., are un seminar, o școală primară de băieți și alta de fete; un birou de poșta și telegraf, o judecatorie de ocol și un spital. În Curtea de A. se află 7 biserici, dintre cari una numită Biserica Domnească cu hramul sf. Filotea, făcătoare de niuini, ale carei moaște se pastrează în această biserică; se dicea a fi zidită de Radu-Negru; această biserică e unul dintre cele mai vechi monumente religioase, construit în stil vechiu bizantin din piatră și cărămidă, netru-cinută; în interiorul ei este zugrăvit ca ctitor Radu-Negru; tot aici se pretinde a fi îngropat acest domitor. La marginea estică a orașului pe o înălțime se vedea ruinele unei capele catolice făcute, se dicea, de Radu-Voda pentru Doamna sa, care era catolică. Ceva mai la nord de Curtea de A., în depărtare de vîo 3 km., este vestita mănăstire a A.-lui (v. ac.) Cf. G. I. Lahovari: Dicț. geogr. al j. Argeș. București, 1888.

Argeș, episcopia de A., înființată la 1793 de către Alexandru Moruzzi Voda după starușia mitropolitului Dositeiu, punindu-se sub jurisdicțiunea noului episcop clerul din j. A. și Olt, și fixând reședința la mănăstirea de A., totdată toate moșiile acestei mănăstiri au trecut la noua episcopie, iar episcopul de A. avea rîndul șederii după episcopul Buzului. Seminarul episcopiei s'a fondat la 1839 de Alexandru Ghica-Voda. Seria episcopilor este următoarea: *Iosif* (1793—1820), *Ilarion* (1820—23), *Grigorie* (1823—28), *Ilarion* (a doua oară 1828—45), *Samuil Sinadon* locțiitor (1845—50), *Climent Gaiseanu* (1850—62), *Neofit de Edessa Scriban*, locțiitor (1862—65), *Ghenadie I.* (1865—68), *Neofit Scriban*, (a doua oară 1868—73), *Iosif Namescu* (1873—75), *Ghenadie II. Petrescu* (1875—93) și *Gherasim Timuș Pitișteanu*. De catedrala servește vestita biserică a mănăstirii Curtea de A. Cf. C. I. Lahovari: Dicț. geogr. al j. Argeș. București, 1888. [nt.]

Argeș, Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de A., cel mai frumos monument arhitectonic al României (v. ilustr.); s'a zidit pe temelia unei alte biserici mai vechi de către Neagoe-Voda Basarab și soția sa Despina Milița, fiica lui

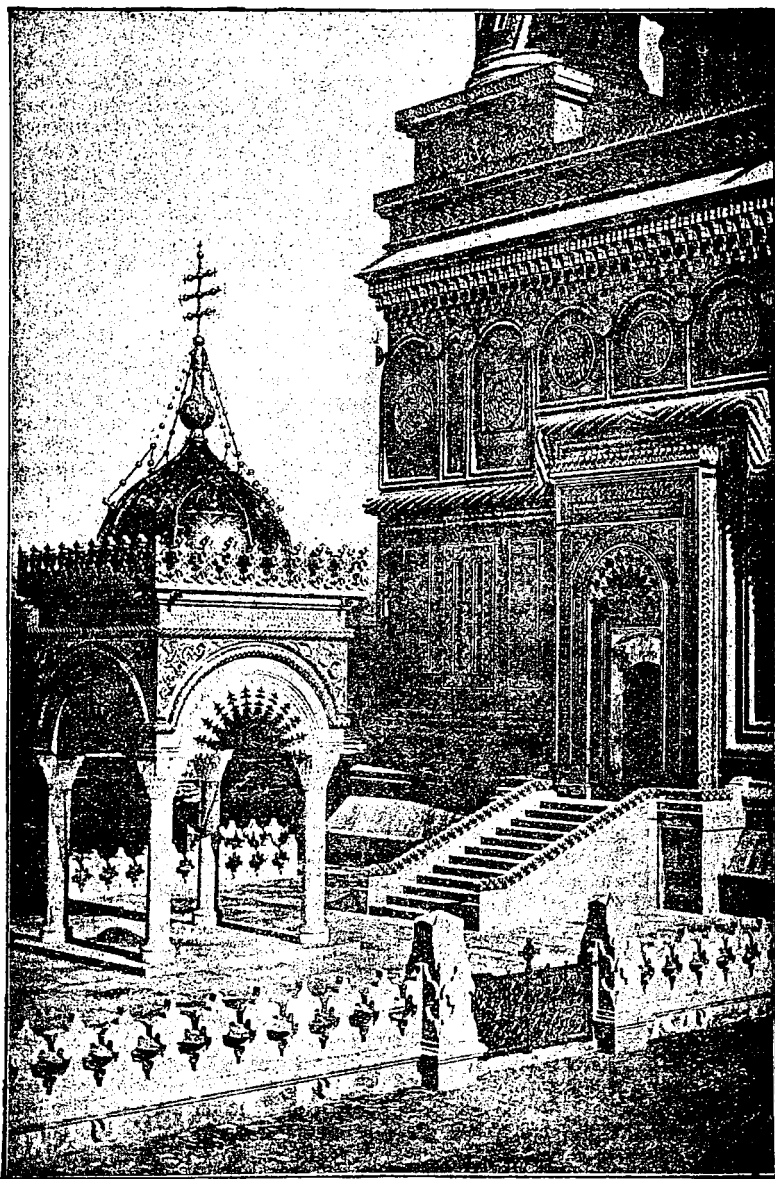
Lazar Brancovici, despotul Sîrbiei. Data, când s'a început zidirea, nu se știe precis, dar fără îndoială, ca ea nu putea fi anterioară urcării pe tron a lui Neagoe (1512); sigur e, că el n'a apucat să vadă terminată decât partea arhitectonică a bisericii, căci zugrăvirea interiorului, începută de el, o termină (1526), patru ani după moartea lui, ginerele seu Radu-Voda dela Afinați cu soția sa Roxanda priu zugrăvul Dobromir, și ca el prevedînd, poate, primelile acelor vremuri turburate, se grabise a o firmosi (sfinți) la 1517. Culegerea materialelor necesarii a trebuit să presinte greutăți mari din cauza lipsei de drumuri practicabile și a lipsei mijloacelor de transport, ce le avem astăzi. În deosebi piatra trebuia să o aducă din depărtare de 95 km. din carierele dela satul Albești, de lângă Cîmpulung; ea este un calcar de culoare galbenă, de un graunț strîns, fin și omogen. Neagoe scutise de dădii mai multe sate, cari transportaseră material de construcție pentru biserică. Marmora și mosaicul fu adus din Turcia cu corabii pe Dunăre pînă la Vidin, de unde apoi se cară la A. După isoave grecesci, arhitectul ar fi fost în-suși Neagoe-Voda, care în tinerțeța sa trairă la curtea sultanului Selim, ar fi învețat arhitectură; Sultanaul l-ar fi înșarcinat chiar să zidească o moschee în Constantinopol și dînsul, fie singur, fie ajutat de arhitectul Manolli din Niasia, ar fi reușit să o clădească așa de frumos cu 999 ferestre și 336 micarețe, încât Sultanaul uimit de lucrare, ar fi înțarcat pe Neagoe cu daruri, dîndu-i voie a aduce în Țeara-Românească materialele remase, ca să le întrebunțeze în edificarea bisericii dela A. Ori ce valoare am fi înclinați să dam acestor aretari, rămîne neîndoios, ca Neagoe a contribuit mult la conceperea planului arhitectonic și ca el se pricepea un numai în arhitectură, dar și în faurare; ca adevărat critic al artei, el călătorise priu țeri străine, ca să observe cap-d'operele arhitectonice și se încongiurase în țeara cu artiști de mare valoare, arhitecți, pictori și faurari. Poporul însa, caruia îi place a îmbrăca totul în haina mitului și a legendei, atribuie clădirea bisericii, în balada culeasă și publicată de V. Alexandri: »Pe Argeș în jos, unui meșter Manole; dar este de observat, ca aceasta legenda a lui Manole o întimpinăm aproape în aceeași formă la Sîrbi, la Bulgari, Albanezi și Macedo-Români; ca miezul ei este credința superstițioasă, ca spre a face o clădire temeinică, trebuie să se zidească un om de viu într'însa, sau uncar să se ia mesura staturii lui și să se pună în zid, ca să se împace spiritele localei. Persoana lui Neagoe-Voda e înlocuită de popor cu Negru-Voda, fundatorul Munteniei, și biserică cea nouă se înalță pe un zid parasit și neisprăvit.« În acest din urma punct, cel puțin, istoria este de acord cu legenda. Neagoe vorbește în inscripțiunea sapata pe fațada bisericii despre danile și odoarele, ce a închinat mănăstirii de A.: sate, bălți cu pesci, țigani, vase de aur și de argint împodobite cu margaritare și toate giuvelele sale. Tradițiunea spune, ca soția lui Neagoe, Despina, și-ar fi dat pînă și cerceii din urechi pentru a înavuți zestrea mănăstirii și a vedea terminată biserică. Neagoe sfințind biserică dela A. și întemeind mănăstirea, îi dete rangul de

Archimandrie ca și Tismanei, iar după moarte (1521) rămășițele lui pământesci fură aședate în lăuntrul bisericii și acoperite cu o lespede de marmoră, ce poartă inscripțiune în limba slavonă. Tot acolo fură înmormântați și copiii lui Neagoe: Petru, Ion și Anghelina; apoi Radu-Vodă dela Afumați, care termină biserica, întări daniile facute mănăstirii de Neagoe-Vodă și le mai mări prin donațiuni de moșii, scutiri de dajdii și privilegii, și în urmă Stana, fica lui Neagoe. Între ctitorii mănăstirii, cari au ținut s'o sprijinească și întarească, se numeră și: Vladislav-Voivod, Moise-Vodă, Vintilă-Vodă, boierul Dîrzu și alții. În decursul timpurilor mănăstirea a trebuit să sufere mult din cauza resboaielor civile și a oștirilor străine. Petru-Vodă Cercel (1583—86) o repară și zugrăvi din nou. În ultimele decenii ale secl. XVI. mănăstirea aceasta, ca și altele, căduse în mâna călugărilor greci. În 1611 Gavriil Băthori, principele Ardealului, devastă mănăstirea și luă chiar și plumbul de pe acoperișul bisericii, lăsând-o astfel expusă la ploaie și ninsoare; jugul veueticilor greci mai ales sub Radu Mihnea, Alexandru Coconul, Alexandru Iliăș și Leon-Voda, apasă greu asupra tuturor mănăstirilor din țeară, care deveniseră tributare mănăstirilor grecesci din Orient, până-ce le mântui de stăpânirea străină Mateiu Basarab (1640); el repară iarăși mănăstirea de A. și o înzestră cu mai multe moșii și daruri; asemenea făcù și Șerban-Vodă Cantacuziu la 1682. Constantin Brâncoveanu (1698) restituie calugărilor dreptul de judecată asupra locuitorilor orașului, acordat lor de către Mihaiu Viteazul. La 1761 biserica a trebuit să se zugrăvească cel puțin în parte; între anii 1752—81 s'a făcut din nou învêlitoarea cu plumb. 1786—89 mănăstirea și biserica au fost prădate de Turci. 1793 se înființează scaun eppesc la Curtea de A. 1802 biserica suferise mult din cauza cutremurului de pământ; întâiul epp. de A., Iosif Sevastis, repară biserica și (1804) o zugrăvi din nou și prenoi picturile vechi. Pomelnicul mănăstirii scris la 1785 de către Petrache Giurca Rîmniceanul, cuprinde reparațiunile și înzestrările, ce ea a căpătat până aproape în ziua de astăzi. În întâia jumătate a acestui secl., biserica lui Neagoe avù însă să sufere un sir de incendii și de stricăciuni; 1838 un nou cutremur sgudui temelile, mutând multe pietri din locul lor; episcopul Ilarion o restaurează din nou; 1866 arse seminarul, 23 Apr. 1867 casele, clopotnița și paraclisul și în fine în același an 2 Dec. un foc mistui întreg interiorul bisericii și împiedecă de atunci de a se mai oficia într'însa serviciul divin. Âncă de pe la 1863, pe când sta atât mănăstirea cât și seminarul, s'a simțit trebuința unei restaurări radicale a bisericii, nu se făcù însă nimic sistematic cu plan și studii prealabile până la 1875, când după recomandarea ilustrilor arhitecți francezi: Viollet le Duc și Baudot se încredință conducerea lucrărilor de restaurațiune arhitectului-artist A. Lecomte du Nouy, căruia se datorese astăzi mărețul monument îmbrăcat în toată splendoarea sa. Lucrările de restaurare ținură 11 ani, costând suma de 1.501,000 lei împreună cu mobilierul, cu vestmintele sacerdotale și cu toate odoarele. Sfințirea bisericii s'a făcut în 12 Oct. 1886 în prezența MM. LL. Regelui Carol și Reginei Eli-

sabeta, cari au inițiat și patronat restaurarea acestei opere naționale, cu o pompă neasemenată și vrednică de monumentul cel mai strălucit al Regatului român, fiind episcop Ghenadie Petrescu. Printre monumentele prea puțin cunoscute ale Europei resăritene, ce ne-a lăsat secl. XVI., biserica episcopală dela Curtea de A. este singurul poate întreg, de sigur cel mai curios, cel mai bogat și unul din cele mai interesante. Acest monument, așa cum este astăzi restaurat cu desăvîrșire, se înalță strălucitor în mijlocul unei curți spațioase, ce ocupă o suprafață de 10.330 m²., având împrejur un grilaj de fier lung preste tot de 400 m. Prin 2 porți poate cineva să între în această curte: una, când vine pe drumul despre oraș, cealaltă la resarit. Edificiul în întregimea sa se compune din 2 părți bine deosebite: 1) la apus o platformă de piatră cu 3 trepte, având 3 uși de bronz bogat împodobite. În mijlocul platformei și în axa bisericii se află cerdacelul (cantharul sau baptisterul), compus dintr'o mică boltă acoperită cu plumb și susținută de 4 stâlpi de marmoră cu capiteli fin sculptate. Platforma se prelungește de jur împrejurul bisericii și este încungiuată de o galerie frumoasă de piatră lucrată în flori pe o lungime de 128 m., cuprindând 247 flori. Această dispozițiune, unică în felul ei, este foarte interesantă și merită a fi semnalată; 2) biserica însăși, în care întri pe o scară de piatră cu 12 trepte, reprezentând cele 12 seminții ale lui Israil, se divide în 3 părți, potrivit tradiției: narthex, corul și altarul, despărțit de chor prin catapiteasmă. Narthexul își primesce lumina prin 16 ferestri înalte și foarte înguste. Chorul este luminat prin 6 ferestri de același fel, iar altarul prin 3 asemenea. Cele 4 turle luminează iarăși prin 32 ferestri cu proporțiuni analoge. Afară de aceasta, 16 ochiuri se geomuri colorate, făcute în pereții verticali ai corpului bisericii, completează principiul de iluminare al monumentului. Lungimea totală a edificiului, socotită dela platforma dinspre apus până la balustrada despre resarit, este de 45'85 m., iar lărgimea de 20 m. Corpul bisericii măsoară 26'6 m. lung., pe 15 m. în larg. sa cea mai mare, luată pe narthex. Înălțimea dela suprafața curții și pâna la scaunul crucii dela turla cea mare este de 31 m. Luată în lăuntru această înălțime dela pardoseala de mosaic până la cheia bolții măsoară 25'3 m. Turlele cele mici au înălțime de 19 m. Suprafața totală ocupată de biserică este de 756 m². Suprafața părților sculptate, zugrăvite și aurite da cifra însemnată de 687 m². Părțile sculptate, frisele, ciubucele, cornicele etc. înșirate unele după altele ar face o lungime de mai bine de 1 km. Se pot numera pe monument mai mult de 150 motive diferite de ornamentațiune, 42 rosace mari și 48 mai mici, având fiecare din rosacele mici câte o pasere de bronz aurit. Apele de ploaie se varsă prin 125 scurgători; în fine monumentul este apărat de loviturile trăsnetului prin 35 virfuri de platină. Toate acoperișurile sînt din plumb cu ornamente lucrute din ciocan. Ce privește caracterul arhitectonic, cercetând exteriorul, chiar la prima vedere, nu este greu de a recunoaște originea cu totul orientală a bisericii. Se observă diferite elemente combinate în chip armonios și capricios, cari însă proced dela mai multe școli. Pe lângă

ornamente consistând din combinațiuni curat geometrice, cari constituiesc baza decorațiunii arabe și persane, cum se vede la cornicea cea mare cu colțuri supra-puse și scobite, la mai multe rosace și la diferite părți dela turla cea mare, pu-

arab și persan, se observă totuși în desen, în forma foilor, în modul de a termina motivele, oarecare libertate, care indica limpede, ca avem înaintea ochilor noștri un fel de interpretațiune, de traducțiune a acelor două stiluri. Zugravirea

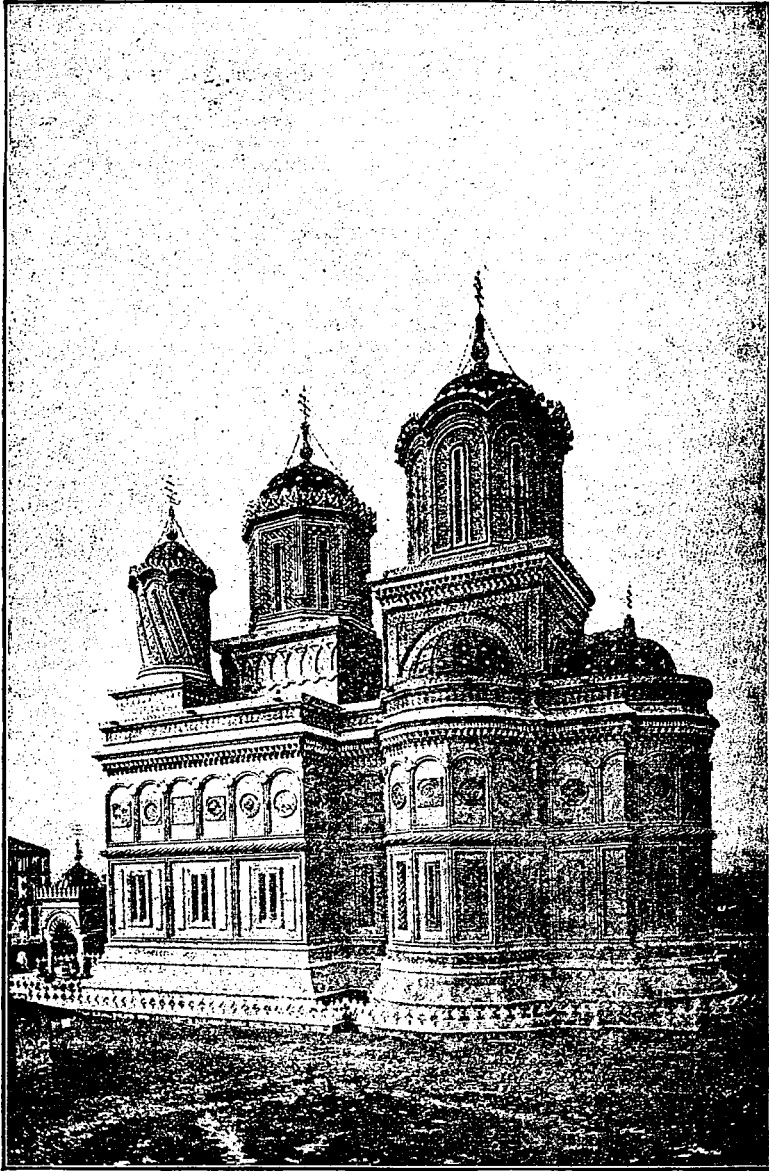
Baptisterul și intrarea.

tem observa motivele sculptate pe cerdacel (cantar), precum și ciubucul cel mare în forma de frînghie, cari se datoresc unor artiști mai puțin meșteri în arta așa de complicata a împletirilor arabe, decât aceia, cari au lucrat sculpturile, ce se pot vedea deasupra ușii dela intrare s. e. și la câteva rosace. Deși cea mai mare parte din ornamente este împrumutata dela stilurile

și aurirea tuturor sculpturilor. restituite complet dupa datele cele mai precise, sînt de origine persana. Temeliile bisericii sînt eșite afara din corpul clădirii și sînt destul de adânci, dînd zidirii nu numai o basă tare și durabila, dar și o privire impunatoare. Brăul cel mare, care încinge biserica toata, deosebesce partea superioara de cea inferioara a exteriorului. Acel brău

se compune din 4 brăuri mai mici. Din cauza înalțimei ușii, brăul cel mare se ridică la intrare, formând un cadru drept-unghiular. Fațada despre apus are două desparțituri rect-linii, în care de o parte și de alta sînt două ferestri duble în-

arabescuri fine. Semi-cupolele, ca și turnurile, sînt învelite cu plumb, fiecare turn avînd câte o cruce tripla de arama aurita, iar pe semi-cupole sînt cruci de aur. Cele 4 turnuri adaugă foarte mult la frumseța bisericii; turnul octo-

Vederea generală.

cadrate cu o bogată ornamentațiune sculpturală. De amîndouă părțile fiecărei ferestri se află câte un cadru ornamental, în care este sapata câte o inscripțiune. La mijlocul fațadei se află intrarea bisericii; ea este de marmora, de un caracter cu totul arab, cu bolțari în colorii variate. Intrarea este închisă de o ușă cu două canaturi în bronz, lucrata după un model bizantin cu

gonal de capetenie, care se ridică deasupra chorului, domina edificiul, celelalte trei sînt deasupra narthexului; unul octogonal la mijloc este ceva mai mic decît cel principal; celelalte două mai mici, cu secțiune circulară, sînt așezate simetric la dreapta și la stînga intrării, pe fiecare din unghiurile apusane, și sînt caracteristice prin dispozițiunea piedîșă a ferestrilor

şi a torilor, prezentând apariinţa unei spirale. În interiorul bisericii ajungi urcând cele 12 trepte de piatră ale scării cu margine sculptată şi aurită pe fund albastru; aici toata pardoseala e de mozaic cu diferite deseneuri armeno-bizantine. În faţa coloanelor sunt 3 trepte, pe cari urcându-le ajungi în narthex. 12 coloane de piatră cu o înălţime de 7-26 m. împodobite cu baze şi capitele persane sprijinesc tamburul (olanul cilindric) unei cupole, care se înalţă la 24 m. dela pardoseală. În narthex se află mormintele ctitorilor şi portretele lor şi ale altor domni români. Prin o uşă de marmoră foarte curioasă, cu bolţari, ce amintesc dispoziţiunea unor motive aproape identice cu ale Siriei centrale şi ale Egiptului, întri în chor; deasupra ei se cetesc versurile marelui poet V. Alexandri, compuse pentru biserică. Chorul se compune din cele două abside tradiţionale la nord şi la sud, unde se află stratele de bronz în număr de 7 de fiecare parte, iar la est absida centrală sau altarul închis prin catapiteasină. În chor la dreapta este tronul regal, de bronz aurit; alătura scaunul episcopului de acelaşi metal; la stânga este tronul reginei şi jeţul unui demnitar al statului. Tâmpla sau catapiteasma, o lucrare măreaţă de artă, s'a făcut la Paris şi a reclamat doi ani de lucru; se poate dice, că e unică şi fără păreche. Ea se compune dintr'un soclu de marmoră albă, încrustat cu plăci de cupru aurit şi împodobite cu smălţuri şi cu ochi de sticlă, cu stâlpuşoare de onyx la baze şi capiteluri aurite. Deasupra soclului sunt cele două icoane împărătesci: a lui Isus Christos şi a Maicei Domnului, lucrate în mozaic de Venetia, şi colonada de onyx cu capitele aurite şi smălţuite. Icoanele sunt încadrate frumos în bronz aurit cu sticle colorate. La mijloc, deasupra uşii împărătesci, se ridică un fel de fridă, care încadrează crucifixul — Domnul Christos restignit, — având într-o parte pe Maica Domnului, iar în cealaltă pe sf. Ioan. Aceste trei chipuri de aramă aurită, lucrate din ciocan au repoussé, stau pe un fund de mozaic. Restul catapiteasmei este în întregime de bronz aurit împodobit cu plăci smălţuite, cu marmure, cu mozaice şi sticle colorate, fiind totul aplicat pe lemn, care în interiorul altarului este sculptat şi zugrăvit. Uşa împărătească are săpat în faţă la stânga, pe bronz: Buna-vestire, la dreapta, visita Elisabetei la Maica Domnului. Cele două uşi laterale sunt de bronz, lucrate ca şi restul tâmplei. Altarul are două fride laterale sculptate în piatră, la nord Proscomidia, la sud Diaconiconul. În jurul altarului se află o laviţă de piatră, în mijlocul căreia, în axa absidei, e aşezat jeţul episcopesc. În mijlocul altarului se află prestolul sau sf. masă, de marmoră albă de Carara, încrustată cu 4 plăci aurite, cu chipurile celor 4 evangelişti; ea este aşezată sub ciboriul (cuvciul) cu 4 stâlpi şi cu cupolă ajourată şi susţinută pe 4 arcuri. El este de bronz aurit cu ornamente sapat sau lucrate din ciocan şi cu incrustaţiuni de ochiuri de sticlă colorată. Picturile din launtru bisericii sunt toate noi, făcute dupa modelul celor vechi; ele acopere o suprafaţă de 2343 m². şi conţin 865 figuri, executate în stilul vechiu bizantin. Portretul regelui Carol se află la dreapta uşii dela intrare, iar al re-

ginei Elisabeta la stânga. — Cerdăcelul din faţa bisericii este destinat în special pentru oficiarea botezului; asemenea capete alcătuiau în construcţiunile vechi bizantine o parte esenţială şi o podoabă. El este o lucrare de artă în toate privinţele. — Intre odoaderele bisericii cel mai preţios şi care face admiraţiunea tuturor, este un manuscris pe pergament conţinând cele 12 Evanghelii, ce se cetesc în Joia mare, şi Evangelia Invierii din Sâmbăta mare, scris de regina Elisabeta. Pomelnicul mănastirei A. este scris cu multă îngrijire şi cu frumoase ornamente pe pergament de doamna Maria G. Sturza dela Miclăuşeni. Mobilierul se compune din 2 sfeşnice mari cu câte 3 luminări, 4 sfeşnice mici, masa pentru anafora, iconostasul, 2 tetrapode pentru cântăreţi, stratele, tronul regelui, al reginei şi al episcopului, policandrel cel mare etc. (Cf. Gr. G. Tocilescu: Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeş.) [nt.]

Argeşelu, 1) *A. riu* în Rom., isvorecse din muntele Gainaţu-mare (sub Păpuşa), pl. Dâmboviţa, jud. Muscel; curge spre sud şi se varsă în *Riul Doamnei* la comuna Piscani. 2) *A. plasă* în jud. Muscel (Rom.), numită după riul A., care o udă în tot lungul său; cuprinde partea din centru şi est a j.-lui; se compune din 12 com. rur. formate din 35 sate cu (1893) 10,011 loc. toţi Români, afară de prea puţini Greci şi Bulgari. Locuitorii plăsei sunt toţi creştini ortodoxi, având 18 biserici. În fiecare com. se afla câte o şcoală mixtă. Plasa e bogată în mine de cărbuni, încă nepetrificaţi; e brăzdată de dealuri acoperite cu pomi roditori, mai ales pruni, din cari se fabrică mari cantităţi de ţuică. Locuitorii se ocupă cu agricultura, rotăria, fabricarea varului, lucrarea lemnului de construcţie şi diferite vase de lemn. Se produc tot felul de cereale. Reşedinţa plăsei este în com. *Stălpent*. (Cf. C. Alessandrescu: Dicţ. geogr. al jud. Muscel. Bucureşti, 1893.) [nt.]

Arghir, în poveştile românesce e feciorul împăratului, care în grădină are mărul cu merele de aur, ce în toată noaptea înfloresc şi se coc, apoi vine cineva şi le fură. Păzitorii puşi de împăratul adormiau, dar A., ca să nu adoarmă, dice în fluieră. Deodată zboară pe măr o turturea cu 7 rândunele, turtureaua se prefăce în fată măiastră sau în ţina Ileana Cosânzana (v. ac.); se amorisează şi mai târziu se casatoresc. A. cu arcul şi săgeata (ce sunt simbolele ųeităţilor de lumină) pleacă din ostrovul mării (de unde pornesc şi soarele şi altă ųeităte de lumină) pe cal (asemenea atributul ųeilor de lumină). Acı A. e luceafărul, ųeităte de lumină, îndatinatul amoret al unei sau ųeităţii de lună. Ileana Cosânzana e ųina de lună; mărul cu merele de aur e cerul cu stelele, iar rândunelele sunt Hesperidele. În poveştile, în cari eroul e frate cu I. Cos. şi nu e iertat să se cunune, eroul represintă soarele, căci soarele şi luna sunt fraţi în mitologiile mai multor popoare. La Greci — după Homer — Apollo a avut şi predicatul Argiro-Toxos, adică: Apollo cu arc de argint (până ce razele se simbolisează prin săgeţi). [Atm.]

Arghirofilie, iubire de bani. Cuvântul acesta s'a pronunţat cu mare sgomot cu ocaziunea depunerii Mitropolitului-Primat al României Ghe-

nație Petrescu. Terminul A. se folosește mai ales în lucruri bisericești, când cineva sub orice preț este ia bani, făcând speculă din cele sfinte (v. Simonie).

Arghișocu, lac în Rom., despărțit în două, formând două lacuri unite în ostrovul Vărsătura sau Mărăcine din com. Berțești de sus, jud. Brăila, A. mare și mic.

Arghita, (magh. Hargitta), un șir de munți în partea estică a Ardealului; la nord ramurile lor se împreună cu munții Gurghiului, iar continuarea lor sudică o formează munții Baraoltului (spre sud dela Baraolt); spre est sunt mărginiți cu platoul Ciucului, pe care îl despart de partea internă, deluroasă a Ardealului. Latura lor estică are coaste prețipite și se înalță repentin din șes, fără predealuri, pe când spre vest, spre lăuntrul țării, A. are ramuri lungi și estinse, cari se rămuresc dealungul Târnavelor în departare de 50—60 km., prefăcându-se în dealuri și coline. În privința aceasta A. are asemănare cu munții Făgărașului. Piscurile mai însemnate ale ei sunt: piscul *Măddraș*, cel mai înalt pisc al acestor munți, de 1798 m.; piscul *Arghita*, dela care își are numele întregul șir de munți; *Gălușa* înspre satele românești (Oláhfalu); muntele *Cucului*, în Ciucul inf. (1560 m.); *Mitacu* s. a. Munții A. sunt acoperiți cu bogate păduri de brad și fag și în codrii ei se afla multe fiare, cu deosebire urși. Massa principală a A.-ei este alcătuită din trachyt și conglomerate de trachyt, la care se asociază în partea sud-vestică, (valea râulețului Vargyas) și partii văroase (Juracale). Din A. nu izvoresc decât râulețe mici, cari în partea estică se varsă în Olt, iar în cea vestică în Târnavă; în partea aceasta își au izvorul cele două râuri mai mari: *Homorodul* și *Vargyas*, cari curg spre sud și sunt afluenții Oltului. Trezătoarea cea mai însemnată, care strabate prin acești munți din valea Târnavei mari în Ciuc, în valea Oltului, este preste muntele Tolvașoj.

[Silv. Mold.]

Argila, (lut), rocă sedimentară, formată de un amestec de caolin cu diferiți alți silicați secundari, la cari se adaugă cantități variabile de năsip. A. absoarbe cu mare aviditate apa (până 70%) și devine mai mult sau puțin plastică; ea absoarbe și grăsimi, oleiuri, soluțiuni de săruri. A. plastică e impenetrabilă pentru apă. Încălzită pierde apa și la temperaturi ridicate se topește. Temperatura, la care se vitrifică, depinde de compoziția ei. *Caolinul* e infusibil. A. sunt produsul final al descompozițiunii rocilor feldspatice. După gradul de plasticitate, culoare și compoziție se disting varietăți numeroase; s. e. A. pentru olărie, care e o argilă amestecată cu năsip fin quartos. A. *bituminosă*, A. *gipsiferă*, A. *comună*, amestecată cu sare și gips; A. *refractară*, A. *saliferă*, un amestec de sare și A., câte odată se asociază și gips sau anhidrita; se găsește în apropierea gisemintelor de sare și în terenurile salifere în mod general. A. *șistoasă* e o A. năsiposă, bogată în lamele de mica, cari favorizează o separațiune șistoasă. A. sunt foarte răspândite; ele intră în constituțiunea formațiunilor geologice celor mai noi. Se întrebuințează pentru fabricarea olăriei comune și fine, materialelor de construcții etc.

Argilolit, rocă, tufuri argiloase sau silicioase

de culoare verșue sau rosa, posed intercalațiuni năsipose.

Argint, (Ag.), metal cunoscut din timpurile cele mai vechi, fiind în natură răspândit în stare nativă (Mexic, Chile, Peru, California, Lacul superior). Mult mai frecvent se găsește A. combinat cu sulf și cu chlor și asociat cu minereuri analoge de cupru, arsen și stibiu. A. nativ se prezintă sau în cristale, sau în mase compacte, câte odată și sub forma de fire subțiri (necristalisat). Extracțiunea A.-lui din minereuri de A. se face după diferite metode; cea mai răspândită e cea din Saxonia, unde se extrage A. din pyrite (sulfură de fier, cupru etc.) cu un conținut preste 2% A. Pyritele pulverisate și amestecate cu sare, apoi amesteoul încălzit într'un cuptor, se năse un compus al A.-lui cu chlor, care în contact cu fier și mercur produce un amalgam de argint și prin încălzire se separă în argintat de mercur. A. e de culoare albă, foarte ductil, densitatea lui este 10.5; se topește la 955° C, și la 1800° este volatil. A. e mai moale decât cuprul, dar mai puțin moale decât aurul. Există fire de A. unde 130 metri nu cântăresc decât 5 centigr. A. nu se alterează la aer, nici la foc, nici în apă. În industrie nu se întrebuințează decât ca aliagiu, fiind în stare pură prea moale, obiectele s'ar epuiza prea mult; s. e. A. pentru vase conține 5% cupru. Monedele de 5 lei conțin 10% cupru. Monedele de 2, 1 și 0,50 lei conțin 10 $\frac{1}{2}$ % cupru. Giuvaerurile 20% cupru. Mulți compoși ai A.-lui sunt întrebuințați: *Azotat de A.* în medicină (ohirurgie) ca lapis infernalis; *Bromura și chlorura de A.* în fotografie; *Cyanura de A.* pentru argintuire pe cale electrică. *A. de China*, nichel argintat, cunoscut în comerț sub cele mai diferite numiri (Affenik, Alpaka, Peru argint, Electroplate, Christoffle metal etc.) *A. galvanizat*, A. indus cu un strat de sulfură de argint. (Se mai numește și *A. oxidat* și *A. colorat*.)

A. nou, un aliagiu de cupru, zinc și nichel, 50—66 părți cupru, 19—31 zinc și 13—18 nichel. A. nou e de culoare albă (aproape ca A.), la pipăit în totdeauna grăsoș, mai tare, mai resistant ca alama și tot așa de ductil. Resistă bine atacului vinului și e mai resistant ca cuprul față de lichidele acide. Se cunosc numeroase variațiuni sub diferite numiri. (Argentin, Pacfon etc.)

A. poros, metalul obținut la încălzirea amalgamului de A. — *A. viu*, v. Mercuriu.

Argințan, în pov. rom. e numele unui craiu al smeilor. Cetatea, porțile și palaturile lui sunt toate de argint (v. și Aghemant). [Atm.]

Argintuire, (*sulfare cu argint*), inducerea metalelor și altor obiecte cu argint. La A. prin foc arama, alama, tombacul se încălzesc, se ard cu acide până devin galbene, se uda cu soluțiune de nitrat de mercuriu, se acoper cu amalgam de argint și se încălzesc, ca să elimineze mercuriul, sau se freacă metalul cu un aluat de praf de argint, chlorid de mercuriu, salmiac și sare comună, se clătesce cu apă, se uscă și se încălzește. A. e mai tare și mai durabilă, dacă udam metalul cu soluțiune slabă de sare comună, îl presăram cu un amestec de 1 p. praf de argint, 1 p. chlorură de argint și 2 p. borax ars, apoi îl încălzim la temperatura roșie și îl

băgăm înroșit în soluțiune slabă de acid tartric. A. se întarește prin repetiția operațiunii. La A. *rece* se freaca metalul cu un aluat de 1 p. praf de argint, 2 p. piatră de vin, 2 p. sare comună și puțină apă sau cu 1 p. nitrat de argint, 3 p. cyanaliu și 3 p. cretă spalată, se clătesc și se usca. A. aceasta e efina, dar puțin durabilă. A. *falsă* obținem prin frecarea cu amalgam de bismut și staniu și cu cretă. La A. *umedă* se fierb obiectele într-o soluțiune de clorură de argint, sare comună și piatră de vin, se clătesc și se usca. După inducerea cu zinc toate metalele se pot argintui printr'un aluat de nitrat de argint, cyanaliu, apa, cretă spalată, piatră de vin și mercuriu. La A. *galvanică*, care ați e aproape exclusiv întrebuințată și se face întocmai ca aurirea galvanică (v. ac.), se folosesc bai obținute prin fierberea de clorură de argint cu ferocyanură de caliu, soluțiune de amoniac și apa, sau prin soluțiunea de nitrat de argint, sau clorura de argint într'un exces de cyanaliu. De aramă, alamă, tombac, metal de clopote, argint nou, fier turnat ori batut, argintul se lăpsește direct, pe când pe oțel luciu și pe staniu numai după inducerea galvanică cu cupru. Pentru ca obiectele argintuite galvanic să nu bata în galben, se încălțesc acoperite cu borax la foc de carbuni, se moaie în acid sulfuric tare diluat, se clătesc, se uscă și în fine se încălțesc bine pe table de tinichea de fier. Obiecte îngalbenite se pot curați din nou cu soluțiune de cyanaliu. Uneori marfurile argintuite se induc cu un strat subțire de palladiu, pentru a împede colorațiunea prin hydrogenul sulfurat. La A. *prin contact* se folosesc o baie preparată prin fierberea de clorura de argint, ferocyanura de caliu, carbonat de caliu, sare comună și amoniac și purcedem ca și la aurire. Cu aceasta soluțiune se pot repara locurile terse dela obiectele argintuite, inducându-se bine cu ea și presărându-se praf de zinc. A. *cu foșe de argint* (cu și c) se face ca și aurirea, dar e rar întrebuințată; la *placare* metalele se împreuna prin presare. La A. *porcelamului* se folosesc ca material fusibil praf de argint precipitat cu nitrat basic de bismut. Pentru a argintui sticla (v. oglinzi argintuite) se lasa sa plutească într-o soluțiune de nitrat de argint, amoniac, leșie de natriu și zahar de lapte, sau se varsa preste ea aceasta soluțiune.

Arginuse, insule pe țărmul Asiei mici, spre sud dela insula Lesbos. De însemnatate prin victoria Atenienilor asupra Spartanilor la a. 406 a. Chr.; astați A y a n o s (sau Adjan).

Argo, în mit. greca o luntre cu 50 de vântrele; la însarcinarea lui Iason și cu ajutorul Atenei a fost edificată de Argos, fiul lui Phrixos. Cu aceasta luntre au calatorit Argonanții (v. ac.); în launtrul ei a avut o țeplica din stejarul dela Dodona, unde a fost oracul vestit, iară țeplica a dat naie ceea însușire, ca a putut vorbi și profeti. A. e și o constelațiune pe ceriul sudic și steaua ei de prima marime se numesc Canopus. [Atm.]

Argolis, ținutul estic al vechiului Pelopones, cuprindend peninsula Akte și șesul dela Argos, precum și împrejurimea orașelor: Argos, Mykene, Troezen, Hermione și Epidaurus. În anticitate locuit de Achai, dela 1104 a. Chr. Insa de Dori. Dela 243 aparțin confederațiunii achaice,

apoi deveni provincie romană; mai târziu a fost cucerit de Venețiani, iar pe urma de Turci. După resboiul de independența al Greciei, A. formă până la 1838 una din cele șapte departamente ale provinciei Morea. De present A. și Corint formează o nomarchie de 5244 km², 144,836 loc. Capitala Nauplia. *Sinul argolic* = Golful de Nauplia.

Argon, (grec.) element (corp gazos simplu) descoperit în aerul atmosferic în a. 1895 de Lord Rayleigh și William Ramsay.

Argonaut, (Argonauta Argo L.), molusc cefalopod din ordinea Dibranchiatelor, subordinea Octopodelor. Femeia este mult mai mare ca barbatul, frumos colorată, cu brațele dorsale lațite în formă de loburi înnotatoare, cari îi servesc ca vîșle; ea are o scoica foarte eleganta, subțire ca de hârtie, elastica și îndoită în spirală. Barbatul e mic și lipsit atât de scoică cât și de brațele înnotatoare, în schimb însă un braț e mult mai lung ca celelalte, și se termina într'un apendice firiform; beșica dela acest braț se umple cu sperma și se desprinde de corpul bărbatului în timpul copulațiunii, rămânend mai mult timp și nișcându-se de sine în cavitatea mantelei femeii. Din această cauza naturaliștii vechi au crețut, că e un animal parazit și l-au numit *Hectocotylus*. A. traiesce în Marea Mediterana. E cunoscut încă din vechime. (Lit.: I a t t a G., I cefalopodi viventi nel Golfo di Napoli, 1896. Fauna und Flora des Golfes von Neapel. Monographie XXIII). [A.]

Argonauții, în mit. greca navigatorii cu naia Argo, vitejii greci, cari au întrepris calatoria în țeara Kolchis, ca de acolo sa aduca lâna de aur de pe berbecele, pe care Phrixos și Helle au fugit și trecut Marea Neagra. Lâna se afla în padurea lui Ares, unde Phrixos a acățat-o pe un arbore, și era aperata de un dracon (balaur). Iason a capetat însarcinarea dela unchul seu Pelias, domnitor în Tesalia, ca sa aduca lâna de aur, și pentru aceasta a provocat pe toți vitejii renumiți din Grecia; s'au prezentat mulți și au plecat din Iolkos. După multe viteji și nefericiri au tuns lâna de pe berbece. (Apollonios Rhodios sub titlul Argonautica a descris aceasta calatorie, și Gustav Schwab în: Die schönsten Sagen des klassischen Altertums a prelucrat-o foarte frumos.) [Atm.]

Argos, capitala eparchiei grece Argos lângă Planifa (Inachos), 9814 loc. (1889); multe ruine de zidiri antice.

Argos, (A r g u s) după mitologia greacă un uriaș cu o niie de ochi împrașciai preste tot trupul, și pâna-ce unii dormiau, alții paziau; pentru aceasta s'a numit Panoptes (atovețetor). Fiind-ca Zeus s'a amorisat de Io, Hera, nuierea lui Zeus, a stramutat-o într-o vaca și pe A. l-a pus sa o pazcasca, dar fiind-ca Zeus a însarcinat pe Hermes ca sa rapeasca pe Io, Hermes cu bețul seu fermecator a dormit pe A. și a duș pe Io. O icona mitologica prea frumoasa. A. e ceriul cu stelele, cari acusi apun (ochii dormitori), acusi resar (ochii pazitori). Io e luna când apare ca cu doue coarne, de aci Io stramutata în vaca. Hermes e Mercuriu, anume luceaferul de dimineața; când acesta se arata toate stelele dispar, și luna e dușă. [Atm.]

Argostoli, capitala insulei Kephallonia, 9085 loc. (1889), port excelent; reșed. unui archiepp. In

apropiere se află »*Morile de mare*«; anume apa mării se revărsa prin un canal spre uscat, mănând mori, și dispărea apoi prin crepături sub pamânt. Aparițiunea aceasta nu a putut fi până acum explicată.

Argot, cuvânt franc. de etimologie necunoscută. A. se numește în special limbajul convențional al hoților și vagabunilor; prin extensiune: limbajul special al unor meserii, s. e. »argot-ul culiselor etc.

Arguelles, Augustin, barbat de stat liberal span., n. 1778 în Ribadesella în Asturia, 1812 până 1814 membru al Cortesilor, după reînțoarțirea lui Ferdinand VII. a fost condamnat la 10 ani închisoare ordinară și închis mai întâiu în Centa și apoi la Alendia pe insula Mallorca, a fost eliberat la 1820, ajunsese ministru de interne, s'a refugiat la 1823 în Anglia după ridicarea constituției; s'a reîntors după amnistia dela 1832, și a ajuns president al camerei procuratorilor; 1841 tutore al reginei Isabella; † 23 Martie 1844 în Madrid.

Argument, proba, dovada; expunere, sumariu.

Argun, (în cursul de sus Kernlun), unul din cele două râuri, din cari isvorește râul Anur, vine din Mongolia și formează granița între China și Siberia.

Arguri, mai de mult comuna mare și frumoasă în Armenia rus., la nordul Araratului. După tradițiune fundat de Noe. Vii întinse. 1840 a fost derămat dimpreună cu manastirea s'f. Iacob prin un mare cutremur cu erupțiuni vulcanice.

Argyll, (*Argyle, Argillshire*, pron. argheil), comitat la termul vestic al Scoției, 8430 km², 75,945 loc. (1891). Ținut muntos; economie de vite. Cap. Inverary.

Argyll, titlu nobilitat al familiei scoț. Campbell: 1) *Archibald*, marquis de. n. 1598, competenția presbiterianilor stricți și prietenul lui Cromwell, 27 Mai 1661 fu decapitat din cauza, ca luase parte lauciderea lui Carol I. 2) *Archibald*, conte de, fiul celui precedent, royalist pronunțat, totuși la 1681 fu condamnat pentru crima de lesa majestate, scapă însă, luă parte la rescoala principelui de Mounmouth, dar fu prins la Paisley și 30 Iunie 1685 decapitat în Edinburg. 3) *Iohn*, nepotul celui precedent, n. 1678, luptă la 1706 sub Marlborough în Flandria, batut 1715 pe Iacobiți la Drumblane în Scoția, 1718 primi demnitatea de Peer dimpreună cu titlul unui duce de Greenwich; † ca membru al cabinetului 1743. 4) *George Iohn Douglas Campbell*, duce de, n. 1823; dela 1847 Peer, cu principii liberale, la 1855 în ministerul Palmerston director general de poste, 1859 pazitorul sigilului secret, 1868—75 secretar de stat pentru India și 1880—81 iarași pazitor al sigilului secret sub Gladstone, de care s'a despartit din cauza proiectului de lege în chestiunea irlandeza. A. e lord-locotenent de Argillshire, mareșal de curte pentru Scoția, consilier intim, dela 1861 president la Royal Society în Edinburg, dela 1873 și al societății geologice din Londra. A scris unii multe cărți. Fiul sen, *Sir Iohn*, Marquis of Lorne, n. 6 Aug. 1845, dela 1871 barbatul prinzesei Luisa, a patra fca a reginei Victoria, 1878—83 guvernor general în Canada.

Argyriasis, influența nitratului de argint (lapis,

piatra iadului) după întrebuintare mai îndelungată. Se caracterizează prin aceea, ca pielea, unde e expusă luminii, pielețele mucoase și organe interne, afara de sistemul nervos central, primesc coloare cenușie murdara sau vineție.

Argyrodit, mineral cristalizat monoclinic; cristali adese grupați în macle. Stralucire metalică, de coloare gri-violet. Este o sulfura de argint și germaniu. A fost gasit la Freiberg. [V. C. B.]

Argyrokastron, (*turc. Ergeri*), oraș în vilaietul turc. Iania, 8000 loc. Cel mai fin tabac pulverizat (Fuli).

Argyrokrație, (*grec.*) domnia banului; aristocrația averii; plutocrație.

Argyropulos, Iohannes, n. 1416 în Constantinopol, și-a câștigat mari merite prin lăptirea literaturii grec. în occident, a fost profesor de filosofie în Padua, Florența și Roma; † 1486. A tradus multe din scrierile lui Aristoteles și a scris câteva broșuri teologice.

Arhon, titlatură nobilitara pe timpul Fanariotilor.

Arhondar sau arhoutar, titlu unei funcțiuni calugăresci. Astfel se numește calugarul dela o manastire, însarcat cu primirea oaspeților. În manastirile femeiesci este o arhondareasa sau arhoutareasa. Arhondarie se numește și locul din manastire rezervat oaspeților.

Ari, (Aryas), popor care acum vr'o câteva mii de ani, a emigrat din Bactriana, a trecut preste munții Hindu-Kuș și Soliman, și s'a așezat în vaile Indului și Gangelui. A. sânt strabunii popoarelor europene, și cel mai inteligent dintre popoarele rasei albe. Când au plecat din Bactriana, A. s'au împărțit în două grupuri: A., cari au ocupat Pendjabul, și Iranii sau Iraniarii, cari au ocupat mai întâiu Persia și apoi Asia mica până la Mediterana, Marmara și Marea Neagră. Acea colecțiune de imnuri cupriuse în Rig-Veda, cunoscută și sub numele de imnurile vedice, este cea mai veche scriere sauscrită a A.-lor din India și în același timp cel mai vechin document privitor la începuturile istoriei. Înainte de a emigra, A. sau Aryanii locuiau în ținuturile așezate spre meza-uoapte de munții Hindu-Kuș. între originea fluviilor Oxus și Yaxarte (Turkestanul sud-estic), sub forma de triburi, jumătate pastorale, jumătate agricole. Ei au cunoscut chiar de pe atunci un început de civilizație. Leaganul primitiv al acestor popoare nu se cunoaște cu precisiune. Indianistul Hang cauta a stabili ființa unui ținut cu numele de *Aryana*, ce se confunda cu legenda Bactriana. Ceea ce reiese însă, cu oarecare certitudine, este faptul, ca în timpurile preistorice traiau prin aceste ținuturi o nesfârșita aglomerație de triburi și popoare de rassa galbena și alba; ca, între aceste două rase lupta pentru train a determinat emigrațiunea A.-lor spre sud în India, și spre sud-vest în Asia mica. Așa una din cauzele, cari au hotarit emigrarea A.-lor »pastori și agricultori, este poate și lipsa de ploaie. Bactriana, care fusese odată o țeara fertilă, a pierdut puțin câte puțin puterea sa de rodire, devenind un pamânt steril, uasipos. Spre întărirea acestui adevăr, putem da constatările recente ce s'au făcut în aceste regiuni, cari dovedesc, că în fiecare an se pierde o anumă cantitate de apă prin evaporare, fara ca ea sa fie

înlocuită cu ploaie, căci norii formați în timpul verei sunt duși aiurea de catră vânturile ce suflă despre Siberia. (V. și art.: Indogermani). [G. T. Buzoianu.]

Aria, (arena) sau față, în geometrie cantitatea de spaț cu două dimensiuni: lungime și lățime. Ea este mărginită de linii. A. e plană dacă punctele liniilor drepte așezate pe ea, toate cad în ea, la din contra e curbă. Cilindrul, conul și sfera sunt corpuri marginite de fețe curbe.

Aria cattiva, (*ital.*) aer stricat, în special evaporarea mocirlelor Pontinice etc. V. Malaria.

Ariadne, în mit. greacă e fata regelui Minos și a Pasiphei din insula Creta. Theseus a fost destinat de sacrificiu pentru monstrul Minotauros din labirint, un fel de peșteră sub pamânt, de unde nu mai este scăpare. A. amorisată a dat lui Theseus un ghiem de ață, ca la intrare în labirint să-l lege și în calea sa să-l lungească după sine, că dacă va pute scăpa de monstru,

cu Tatăl. Aria e pășit mai întâiu în Alexandria la 318 cu învățătura sa, care s'a lațit repede și a provocat certe în întreg Orientul. Imperatul Constantin cel M. în conțelegere cu papa Silvestru I. a conchiat la 325 conciliul dela Nicea, spre a pune capăt certelor provocate de Aria. Conciliul, la care au participat 318 episcopi, a condamnat învățătura lui Aria și a enunțat, ca Christos este unul nascut Fiu al lui Dumnezeu și e de o ființă (*ὁμοούσιος*) cu Tatăl. Amintirea acestui conciliu o serbează biserica orient. în a 7-a Duminecă după Pasci. A. nu a încetat prin osândirea lui Aria, ci spriginit de unii împerați romani a mai dainuit până catră capătul secl. IV., dând nascere altor eresii. (Cf. Șaguna, A. baron de —, Istoria bisericii ortodoxe resaritene universală. Sibiu, 1860. Dr. Al. Grama, Istoria universala a bisericii, Blaj, 1881. Puscariu, Il. Dr., Manual de istoria bisericească. Sibiu, 1893.)

Aricescu, D. Constantin, publicist român. unul din scriitorii generațiunii lui Eliade și Asachi,

Ariadne.

după firul aței să poată renturna. (De aici »firul A.-ei«.) Theseus omoară monstrul, cu ajutorul firului rentoarce, A. fuge cu el, dară Theseus pe insula Naxos o părăsesce și atunci Dionysos, care la rentoarcearea sa din India o găsesce durmind într'o peșteră, o primesce de muiere. Această scenă este reprezentată prin multe produse ale artei antice. Remarcabilă este statua A.-ei durmind din Vatican. (V. ilustr.) [Atm.]

Ariana, se numesce din timpul Sassanișilor jumătatea estică a Persiei, care cuprindea plattoul Persia, Afghanistan și Belușistan) și teritorul până la Indus și Iaxartes; dela cuvântul A. se derivă actualul Iran (Eran).

Ariani,eretici, al caror număr era foarte mare în secl. IV., mai ales în Orient; s'au împărțit în mai multe secte și cu timpul parte s'au re-întors în sinul bisericii, parte s'au contopit cu sectele eretice din seclii urmatori.

Arianism, marea eresie din secl. IV., îndreptată în contra învățării creștine despre misterul sfinteii Treimi, în special în contra dumnezeirii Fiului, despre care învăța, că nu este de o ființă

Astăzi e aproape uitat. Din numeroasele sale scrieri numai cele istorice și în special »Istoria revoluțiunii dela 1821« se mai cetesc cu folos; scrierile sale poetice au puțină însemnatate. N. 1823 în Câmpulung, jud. Muscel, și-a făcut studiile în orașul său natal și în colegiul St. Sava în Bucuresci. 1845 fù numit inginer de poduri, însă îmbolnăvindu-se părăsi aceasta carieră pentru a se ocupa mai mult cu literatura. 1846 publică primele sale poesii: »Câteva oare de colegiu«, îndreptate de Eliade. 1847 deschide teatrul național în Câmpulung, în care se jucau vodevile de ale lui Alexandri și comedii traduse din Molière. In același an fù chemat ca director al ministerului de finanțe. Luând parte la mișcarea din 1848, fù exilat de Ruși la mănăstirea Snagovul, unde petrecu un an, facend și traducend mai multe scrieri ca: »Despre originea neegalitații între oameni« de J. J. Rousseau, »Despre originea religiunilor« ș. a. In iarna anului 1851 deschise din nou teatrul național din Câmpulung și compuse mai multe piese ca: »Neaga rea«, »Petitorul«, Boierul Vladuța« ș. a. Sub Cuza a fost de două ori director al arhivei statului și în urmă

muri 1886 ca revisor școlar, sărao și împovărat de o numeroasă familie. Scrieri poetice: Harpa română (1852), Lira (1858), Explicarea alegoriilor din Harpa română (1859), Trimbița unirii, versuri (1860), Șoimul Carpaților, poezii istorice, Sora Agapia, roman, în care se vede corupțiunea morală a mănăstirilor din România, (1871), Octav, roman prelucrat (1856), O preumblare prin munți (1872), Misterele căsătoriei (1862), Călătoria împrejurul camerei mele (1856). Scrieri istorice: Istoria Câmpulungului, 2 volume (1855—1856), Capii revoluțiunii din 1848, judecați după propriile lor acte (1866), Corespondența secretă a capilor revoluțiunii române dela 1848 (1873), Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluției dela 1848 (1874), România sub prințul Bibescu (1862), Carbonarii (1873), Tudor Vladimirescu sau revoluțiunea dela 1821 (1874), Actele justificative la istoria revoluțiunii dela 1821 (1874). Scrieri politice: Procesul și exilul meu la Snagov (1859), Despotismul și constituțiunea (1861), Questiunea proprietății (1862), Reforma legii electorale (1862), Disolvarea camerei electivă (1866), Politica d-lui Ioan Ghica, ex-beiu de Samos (1870). Mai multe traduceri. [M. Strajan.]

Ariciu, (*Erinaceus europaeus*), mamifer din familia Erinaceilor, ord. Insectivorelor. Acoperit pe spate cu ghimpi gălbini, la vîrf brun; pe burtă are păr aspru, cenușiu-brun. Botul scurt, tâmpit; urechile pe jumătate așa de lungi ca lungimea capului. Coadă cu peri scurți. Are 36 dinți. Lungimea corpului 22—25 cm., coada 4-5 cm. Traiesce singur sau păreche în întreaga Europa; în Alpi până la 2000 m. înălțime; îi place să stea prin tufșuri, pe la marginea pădurilor. Nu e stricăcios, ci folositor, căci mănca șoareci, insecte precum și vipere, a căror mușcătură se orede că nu-i strică. Când doarme și când se apără se stringe, formând un glob ghimos. Iarna doarme în gropi, ce le acopere cu frunze și mușchi. Dușmanii lui sînt buha și vulpea. În Madagascar se află specia Centetes. [M.]

Ariciu, dans țărănesc în Oltenia, care se joacă în două feluri: 1) Flăcăii și fetele îl joacă în chip de horă. 2) La munți ariciul este un dans comic: dansatorii, după ce prind pe chef, fac pe unul dintr'înșii A., care se întinde imitând întocmai mișcărilor aceluia animal, iar lăutarul cântă aria și cuvintele, toți ceilalți privind și făcînd haz. (Et. M. Rom.)

Ariciu furnicar, (*Echadna hystrix*), un mamifer din ordinul monotrematelor (mamifere cu cioc). Are corpul pe spate și pe laturi acoperit cu ghimpi lungi, printre ceilalți peri. Ciocul este de forma unei țevi. La picioare 5 degete libere. Coadă scurtă și groasă. Lungimea 34—45 cm. Traiesce în Australia și Noua-Guinea, prin păduri (în găuri de pământ); se hrănește cu insecte, mai ales cu furnici, se stringe ca ariciul. Este un animal greoi și tâmpit. Depune un ou, pe care îl clocește într'un buzunar, ce se află la partea din deret a corpului. [M.]

Ariciu de mare, v. Echinoidea.

Arid, (*franc.*) uscat, steril. *Ariditate*, seceta, lipsa de umedeala.

Arie, preot în Alexandria și eresiarh. Invătătura lui falsă despre natura Fiului lui Dumnezeu s'a lătit de pe la a. 320 cu o repeziune

foarte mare în toate clasele sociale. A., osîndit în sinodul I dela Nicea (325), a fost în două rânduri exilat de cătră împăratul Constantin M. La 366, cuprins de un morb crâncen, versîndu-și mațele, a murit în Constantinopole, obiar în preseara, când era să fie reprimat în biserică. (V. Ariani și Arianism.)

Arie, piesă musicală lirică, pentru o singură voce, cu acompaniarea de orchestră, care mai cu samă face parte dintr'un op mai mare (operă, oratoriu etc.) Sînt și arii de concert, A. religioase (aria de chiesa). În înțeles vulgar A. însemnează și melodie, cîntec etc.

Ariège, afluent din dreapta al râului Garonne în Franția de sud, izvorește în Pirenei și se varsă din-sus de Toulouse; lungimea 150 km. Dnpă acest rîu se numește *departamentul A.*, 4903 km²., 227,491 loc., 3 arondismente. Capitala *Foix*.

Ariel, (*evr.* = »Leul lui Dumnezeu«), numele mai multor figuri ale Test. v.; în demonologia cabalistică a Evreilor A. e un spirit al apelor; în »Viforul« de Shakespeare, numele unui spirit al vîzduhului. — A. se mai numește și o lună a lui Uranus.

Arieni, *Areni*, o mahala a vechii Suceve și anume despre partea, unde se află biserica Armenilor. E memorabilă prin perirea lui Despot-Vodă. Această localitate ađi nu mai exista, numai amintirea ei în Podul-Arenilor, pod simplu lângă Suceava. (Et. M. Rom.)

Arier-garda, trupă de siguranță, care scutesce trupa principală de atacuri inimice din dos.

Aries, (*lat.*) berbec, (v. ac.)

Ariș, (magh. Aranyos), *riu* în Trans., cel mai mare riu al Munților-Apuseni. El se alcatuiesce din două brațe principale, anume din Rîul-mare și Rîul Vidrei. Rîul Vidrei, brațul cel mai mic, izvorește în muntele Bihării dinsus de Vidra și curge dela vest spre est; Rîul-mare izvorește în munții ce se estînd spre vest dela Calineasa și curge spre sud-est și sud. Ambele au afluenți mai multe părăie de munte și se împreună între Ponor și Cămpeni, primind numele de A. El curge în direcțiune estică, nord-estică și sud-estică, prin o vale de munte frumoasă, și numai pe la Turda iese dintre munți la țeara. În cursul seu de vr'o 35 oare, A. are pe ambele laturi o mulțime de afluenți, dintre cari sînt de amintit: *Valea Abrudului*, pe laturea dreapta, *Valea Ponorului*, care se varsă dinjos de Salciva, după ce curge prin o gaura, pe sub un deal, care-i stă în cale, apoi pe laturea stînga *Părșul de Granate*, un păreu lenic cu alvia alcătuită din șisturi silicioase, *Valea Ierii*, cel mai mare afluent al A.-lui, și *Valea Hegădții*, care curge prin Cheia Turzii (Valea Cheii) A., după ce iese dintre munți, face un mare semicerc pe la nordul Pratulului lui Traian (Cămpia Turzii) și îndreptându-se spre sud-est, se varsă în Mureș la satul Vaidasig, pe laturea dreapta. În valea A.-lui se afla mai multe comune, dintre cari mai însemnate sînt: *Vidra de sus* (pe Valea Rîului Vidrei), unde s'a nascut prefectul Avram Iancu, *Cămpeni*, locul de frunte al Moților, apoi satele mari Bistra și Lupșa, orașelul baieșec *Baia* (Ofenbaia), Salciva de sus și de jos, Vidolmul, Buru, orașul *Turda* etc. Pe valea A.-lui și a afluenților sei sînt așe-

date preste 100 comune; pe valea lui este construit un drum bun comitatens, dela Câmpeni până la Turda. A. este un riu de munte; pe malurile lui locuies aproape numai Români, pe la isvoare și cursul superior Țopi și Moți; în nasipul alviei sale se afla praf de aur, iar pe valea lui sînt regiuni și peisagii de munte foarte frumoase. [Silv. Mold.]

A. protopopiat român gr.-cat. se compune din 18 parochii și 8 filii, cu 8268 de credincioși; reședința protopopeasca este în Luna de pe A.

Arieș-scaun, un district aparținător teritorului secuiesc în Transilvania; el era separat de celelalte 4 scaune secuiesci și se extindea în părțile de mijloc ale Ardealului, pe malurile A.-lui între cott. Turzii și al Albei infer. Teritorul acesta a aparținut la început cottului Turzii și a fost dat Securilor din partea regelui Ungariei Stefan V. pentru serviciile facute în luptele contra Tatarilor. Suprafața lui era de 6 miluri □ și se împărția în 2 ocoale, avînd 22 comune. Locul central era Vințul de sus. Dupa împărțirea de acum a Ardealului acest scaun a fost încorporat la cottul Turda-Arieș. [Silv. Mold.]

„**Arieșana**“, institut de credit și de economii în Turda, (Trs.), fundata la 1887. Capital social 80,000 fl. în 1600 acții à 50 fl. nominal.

Arietta, arie mică.

Arifi pașa, barbat de stat turc, n. 1830 în Constantinopole; petrecînd mult în străinătate și-a însușit limbile moderne, în urma caror cunoștințe a fost aplicat ca interpret și secretar în ministeriul afacerilor straine, iar 1874 a fost numit ministru al instrucției și justiției. Când s'a introdus constituția în imperiul turcesc, ajunsese president al senatului, în 1879 ministru-president chiar; între anii 1882—84 a fost ministru al afacerilor straine.

Aril, termen botanic, dat unei formațiuni, cupulara, carnoasa sau membranoasa, ce o prezintă unele semințe, învelindu-le mai mult ori mai puțin complet, ca un tegument accesoriu independent de tegumentul adevărat. Provine din dezvoltarea ulterioară exagerată a parenchimului funiculului seminței din vecinătatea hilului. Exemple avem la Tisa (*Taxus*), unde e carnos și colorat roșu, la *Nymphaeaceae* (*Nufar-alb*), la *Sapindaceae* etc. Din creșterea exagerată a tegumentului seminței în jurul micropilului rezultă iar un soi de sac, de aril, ce acoperă semința, dar cum se vede de origine diferită, și de aci numit *arilod*. Exemplu e arilodul carnos, laciniat, portocaliu și parfumat al semințelor de *Myristica fragrans* Houtt. (*M. moschata* Thumb.), cunoscut sub numele de macis, floare de nucuoșoara, condiment foarte aromatic. [S. Șt. R.]

Arilat, (botan.) *semință arilată*, care prezintă un aril. (V. ac.)

Ariman, v. Ahriman.

Arimathia, oraș în Palestina, locul de naștere al lui Samuil; astăzi Ramla.

Arin, numirea populară a plantelor: *Alnus incana* Willd. și *Alnus glutinosa* Gaertn. *A. alb* = *Alnus incana* Willd., *A. negru* = *Alnus glutinosa* Gaertn., v. *Alnus*.

Aringa, pește, v. Clupea.

Arion, cântăreț antic grecesc din Methymna pe Lesbos (620 a. Chr.), inventatorul ditiram-

bului. Calătorind spre Corint, fû aruncat de corabieri în mare, un delfin însă îl duse la promontoriul Tănaron.

Arion, *Eracl*, general de divizie în armata rom., comandantul corp. 2 de armata cu rezidența în București; n. 1838, elev al promoțiunii 1855—1857 a școlii militare. Promovat sublocotenent în infanterie 1857, se liberează din ostire pentru a urma cursurile școlii poli-tehnice, apoi pe ale școlii de artilerie și geniu din Franța. În 1860 reia serviciul în artilerie, iar 1861, ca locotenent, este atașat la pirotechnia armatei, unde dirige (1862) lucrările de construcțiune ale acestui stabiliment, ce era să devină în urma arsenalului armatei (v. ac.) Obține toate gradele până la cel de colonel în reg. 2 de artilerie, administrația resboiului și în consiliul superior al artileriei. În 1883 este promovat general de brigada și numit inspector al artileriei, iar 1892 i se încredințează comanda corpului 2 de armata, unde obține gradul de general de divizie (1893). Generalul A. este primul inspector al artileriei și a luat parte la toate evoluțiunile armeei sale. În 1877 împreună cu colonelul Berindei a recunoscut locul și construit podul dela Corabia pentru trecerea armatei române preste Dunăre. A reprezentat apoi guvernul român la încheierea armistițiului cu Turcii. A făcut parte din comisiunea pentru experimentarea cupolelor forturilor cetații București, din toate comisiunile tehnice chieimate a se pronunța asupra armamentului ostirii, precum și din consiliurile de apărare a țării presidate de M. S. Regele.

Arion empiricorum, mele din clasa *Gasteropodelor*, ord. *Pulmonatelor*, fam. *Limacidelor*, numit *Limax* 12—14 cn. lung. (Românii îl numesc *Melcul negru*, iar în Muntenia *babiță*.) Sînt mai multe specii: *A. rufus* L. roșu apare după ploaie sau în timpuri umede. *A. ater* L. negru.

Arioso, (*ital.*) în muzică: o parte mai mica melodioasă în decursul sau la finea unui recitativ.

Ariosto, *Lodovico*, poet ital., n. 8 Sept. 1474 în Reggio, a trait la curtea cardinalului Hippolyt d'Este, mai tîrziu la fratele acestuia, ducele Alfons I. de Ferrara; † 6 Iunie 1533. E maestru al eposului romantic. Opu principal: *Orlando furioso*, în 46 cîntece, (I. ediție Ferrara 1516, completa 1532). El a mai scris comedii, satire, sonete, poezii ș. a.

Ariovist, regele Suevilor; fiind chieimat de Sequani în ajutor (71 a. Chr.) contra Aeduilor, a trecut în Gallia, ducînd mult popor german cu sine. Aicea însă a ajuns în conflict cu aliații Romanilor și în consecuența cu Romanii înșiși. La 58 a fost batut de Cesar lînga Mülhausen în Alsația. Scapînd din lupta cu viața, a trecut dincolo de Rin.

Aripa, 1) părțile corpului păsărilor, menite pentru sbor. (V. Păseri și Sbor.) 2) În înțeles militar: ambele părți extreme ale unei pozițiuni de trupe, pe cari inimicul cu predilecțiune le ataca, fiind ele cele mai slabe puncte.

Aripa câmpului, fêt-logofet, care — într'o po-veste din Banat — scapa soarele, luna și stelele furate de smei. A. e protectorul agriculturii, dupa cum era Ercule la Latini, nu însă și la Greci. (Etyrn. M. Rom.)

Aripat, (botan.) *organe aripate*, cele ce prezintă la suprafața lor dilatațiuni laterale de forme și dimensiuni variabile. Așa sunt: *tulpini aripate* (Genista sagittalis L., Hypericum tetrapterum Fr., Lathyrus etc.); *semințe aripate* (brad, molift, pin etc.); *fructe aripate*, fie ca provin din ovare libere, încungururate de o dilatațiune membranoasă a parenchimului, ca la ulm, frasin etc., sau numai într-o parte, ca o aripă, când se numesc special *samare*, doue alaturate formând o *disamară*, ca la arțar etc.; fie că rezulta din ovare aderente, când au mai multe aripi, ca la multe Umbelifere. *Aripi* se numesc cele 2 petale laterale din florile Papilionaceelor (salcâm, fasole, mazare, bob etc.) și sepelele laterale din florile de *Polygala*. [S. Șt. R.]

Arișoaia, vîrf de munte al culmii munților Vrancei în Rom., j. Putna.

Arista, *barbe*, (botan.) vîrf lung și cilindric în general la frunzele plantelor; în special filamentul lung, cilindric și ascuțit, ce se află în prelungirea nervurii mediane a bracteeilor din spicul Gramineelor. Uneori sînt foarte lungi și chiar în prelungirea virfului, ca la grâu și barbos, Festuca etc.; altelei pleaca de pe fața dorsală a bracteei mai dinjos de vîrf (*Bromus*) sau dela mijloc (la ovés) sau aproape de basă (*Aira*).

Aristagoras, tiran din Milet. A știut să reșoare (500 a. Chr.) orașele ionice din Asia mica contra Persilor; dar fiind Ionii bătuți și silși a se retrage, A. s'a refugiat în Tracia, unde muri (497) cu ocașiunea asediării orașului Ennea Hodoi (mai târziu Amphipolis).

Aristarchi, grec devotat intereselor rusești, fu numit, pe timpul regulamentului organic, agentul lui Alex. Ghica, domnul Munteniei, la Constantinople, rămînînd în aceasta slujba pîna sub Știrbei.

Aristarchos, 1) *A. din Samos*, astronom pe la 270 a. Chr., recunoscut ca unicul reprezentant în antichitate al sistemului heliocentric. A. a creșut ca cerul stelos e infinit, și ca întreaga bolta cerească sta nemișcată, dar pămîntul se învîrte pe lînga osia proprie, și pe lînga soare pe un cerc înclinat spre eșuatorul lumii. Din cauza aceasta l-a acuzat filosoful stoic Kleantes de ateism. Ideile sale clare au triumfat abia după 2000 de ani prin N. Kopernicus. 2) *A. din Samotrake*, gramatic și critic grec. în Alexandria; † în Cipru pe la 150 a. Chr. în vîrsta de 72 ani. A. a întemeiat școala Aristarcheilor; a rectificat textul lui Homer în forma lui de azi; observațiile critice ale lui A. se află împrăștiate în Scholiile operelor lui Homer.

Aristat, (botan.) organ provăduț cu o arista (v. ac.), care e terminat în vîrf ascuțit, cilindric, de lungimi variabile, s. e. bractee aristata (în spicul Gramineelor); pețiolul comun al frunzelor penate dela planta *Astragalus aristatus* l'Hérit., de unde și numirea lui specifică.

Aristen, *Alexiu*, scriitor bisericesc în Constantinople, pe la 1160 a. e. dat și comentat o sinopsea a canoanelor bisericii orientale, care se cuprinde în a doua parte a Pravilei.

Aristide, 1) *A. >cel drept<*, fiul lui Lysimachos, barbat de stat atenian, n. 535 a. Chr.; a fost unul din cei deșce strategii ai Atenienilor la Marathon (490). Opuîndu-se A. planului lui

Themistocle de a transforma Atena în putere maritimă, fû exilat prin ostracism (483); dar s'a rentors înainte de expirarea exilului, vestind pe Themistocle despre ivirea flotei persice la Salamis. La 479 a. luat parte însemnată la victorioasa lupta dela Plataeae, iar 477 la propunerea lui se primi legea, ca tuturor Atenienilor sa le fie calea deschisa catra funcțiunile publice; 476 a. organizat confederațiunea atica-ionică. † 467. Biografia de C. Nepos și Plutarch. 2) *A. din Theba*, pictor, 350 a. Chr. 3) *A. din Milet*, scriitor grec, secl. I.—II. a Chr. (Scr. Milesiaca.) 4) *A. Publius Aelius*, retor, n. 121 în Adriani. 5) *A. Quintilianus*, gramatic grec, secl. III. d. Chr. Autorul enciclopediei >De musica<.

Aristippos, fiul unui neguțator bogat din Cyrene, discipolul lui Socrate, 380 întemeia școala numita *cirenaică*. Din învățaturile magistrului seu cultivă mai cu samă partea practica. Precum teoretic criteriul suprem al adevărului este percepțiunea sensibilă, așa practic criteriul suprem, și prin urmare scopul final al vieții, este plăcerea, de unde sistemul seu filosofic s'a numit: *hedonism*. Nepotul seu, *Aristippos cel tiner*, desvoltă și completă sistemul școalei cirenaice, cautînd a face doctrinele ei mai accesibile publicului. El este poreclit >mitrodidactos< fiind-că a avut de instructor pe mama-sa Areta, sora lui Aristippos. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant. Uiberweg-Kirchmann.) [Plet.]

Aristobulos, 1) *A. filosof ovreu* din timpul lui Ptolemaeus VI., Philometor, pe la 170 a. Chr.; se deșce, că ar fi scris în limba grec. un comentar la cartile lui Moise, intitulat >Exegesa<, în care vrea sa dovedeasca, ca filosofia grec. e împrumutata din legile lui Moise și dela profeti. Aceasta scriere e cunoscuta numai din citatele, ce se afla în cartile parinților bisericesci Clemente din Alexandria și Eusebie; autenticitatea ei este combatuta. 2) *A. I. și II.*, regi în India, secl. I. a. Chr. 3) *A. istoriograf*, a înșoit pe Alexandru cel Mare, a scris un op de valoare despre acesta.

Aristocrația, formă de stat, conform careia suveranitatea statului e reprezentata și exercitata de o parte aleasa a poporului ca corporațiune unitara, în contrast cu democrația, care permite majorității cetățenilor statului ingerința asupra afacerilor publice. O degenerare a A.-ei e oligarchia (v. ac.) Sub A. se mai înțelege inșă și totalitatea persoanelor, cari aparțin acestei clase privilegiate. În vremile trecute ajungea cineva în clasa aristocratica în urma meritelor resboinice sau religioase, de regula cu drept ereditar. Se deosebesce: A. ereditara, militara, financiară (plutocrație) și ierarhica.

Aristodemos, 1) fiul Heraclidului Aristomachos. Mitul spartan spune, ca A. ar fi fost primul rege al Spartei din seminția Heraclidilor; alte mituri inșă atribue întemeierea dinastiilor din Sparta fiilor sei, gemenilor Eurysthenes și Procles. A. a fost lovit de trasnet la ocuparea Peloponesului; 2) A. eroul primului resboiu messenic, care și-a jertfit, pentru salvarea patriei, copila proprie în urma sentinței unui oraclu. După moartea regelui a fost ales A. de urmaș. Ajungîndu-l vremuri grele, s'a sinucis pe mormîntul ficei sale.

Aristogeiton, v. Harmodios și Aristogeiton.

Aristol, medicament împotriva boalelor de piele; este o pulbere bruna preparata din thymol

și iod, nu miroasă, e solubilă în alcool și eter, dar nu și în apă; la lumină se discompune.

Aristolochia L., (botan.) gen din familia Aristolochiaceae, cuprinde plante erbacee perene sau arbuști cu ramurile adesea volubile (acățatoare), cu frunze alterne întregi, pețiolate și adeseori cordate la baza. Florile sunt solitare sau dispuse în buchete axilare. Staminele 6 la număr, mai rar 4 și concrescute cu coloana stilară. *A.* cuprinde vr'o 180 de specii, răspândite prin regiunile calde și temperate ale globului. Prin părțile noastre crește *A. Clematidis* L., numită de popor Mărul-lupului sau Lapedatoare, prin vii, prin tufșuri și pe marginea padurilor. *A. pallida* W. Kit. etc. Multe specii de *A.* se cultivă ca plante ornamentale prin grădini și sere, așa este: *A. altissima* Desf., *A. elegans* Masters., *A. picta* Karst., *A. Sipho* L'Her. etc. Radacina mai multor specii de *A.*, din cauza proprietăților sale febrifuge, emenagoge etc., a fost întrebuintată în medicină contra diverselor boale, precum contra frigurilor intermitente, contra oprirei menstruelor, contra astmei, a gutei etc.

[Z. C. P.]

Aristolochiaceae, (botan.) familie de Dicotyledonatele monoclamidee din seria Multiovulatelor terestre, cuprinde plante erbacee perene sau frutescente cu tulpinile de ordinul volubile (acățatoare), cu frunze alterne, întregi sau lobate. Florile hermafrodite sunt solitare sau dispuse în cime sau raceme. Ovarul infer și semințele provădute cu un albumen carnos. Această familie are numai 5 genuri și anume: *Asarum* L., *Bragantia* Lour., *Thottea* Rottb., *Holostylis* Duchartre și *Aristolochia* L. Cele vr'o 200 de specii sunt răspândite prin regiunile temperate și calde ale globului; unele au proprietăți medicinale, iar altele sunt cultivate prin grădini și sere ca plante ornamentale.

[Z. C. P.]

Aristomenes, conducătorul Messenianilor în reșoiul al doilea contra Spartei (685—668 a. Chr.); retrăgându-se Messenianii în fortăreața de munte Cira, a sciut-o așera 11 ani. *A.* s'a refugiat pe insula Rhodos, † în orașul Ialysos.

Ariston, 1) la Grecii vechi dejunul; 2) numele unui stoic din Chios, (275 a. Chr.); 3) instrument musical mecanic.

Aristophanes, 1) *A. Bizantinul*, gramatic renumit, n. 260 a. Chr., școlarul lui Zenodotus, Kaliniachus și Eratosthenes. A murit în etate de 77 ani ca al 5 bibliotecar în Alexandria. Dela el avem cea dintâiu edițiune critică a lui Homer. S'a mai ocupat cu Alkaios, Pindar, Aristophanes și cu tragicii. S'a interesat și de ortopia grecească. Veșdend, că deosebitele popoare, cari vorbesec grecesce, corump rostirea corectă, a introdus în scriere așanumitul accent, ce se pune totdeauna pe acea silabă, care trebuie rostită cu ton mai înalțat. Ediț. fragmentelor sale: A. Nauck, (Halle 1848).

[I. P.]

2) *A.*, cel mai însemnat poet comic al Grecilor, (n. pe la 444 și † ca. 380 a. Chr. în Atena). Aproape 40 ani censorul vieții sociale, spirituale și morale a Atenienilor. Din comediiile sale (54 sau 44) s'au conservat numai 11: 1) *Acharnenii* (a. 425), în care arată binecuvântările pacii. 2) *Calareții* (a. 424), în care face ridicul pe demagogul Kleon. 3) *Norii* (a. 423), în care combate direcțiunea cea nouă în cultura, prezentând

pe Socrate ca tip de sofist. 4) *Vespii* (a. 422), îndreptată în contra maniei Atenienilor de a purta procese. 5) *Pacea* (a. 421), în care recomandă Atenienilor pacea. 6) *Paserile* (a. 414), satirizând multe slabiciuni ale Atenienilor. 7) *Lysistrata* (a. 411), în care femeile se conjură a silii pe bărbați la pace. 8) *Thesmophoriazusa* (a. 410), în care Euripide, ca dușman al femeilor, este tras de acestea în judecată. 9) *Broascele* (a. 405), arată decadența posesiei tragice. 10) *Eoclesiazusa* (a. 392), în care femeile se luptă pentru o nouă constituție. 11) *Plutos* (a. 388), în care arată, că deul bogăției pe omul evlavios îl sprijinesce, iar pe cel necredincios îl duce la săpă de lemn. *A.* într'a-dever a fost mare poet. În comediiile sale aflăm unor fin și o fantazie vioaie. El voiese nu numai să desfatzeze, ci să și moralizeze pe concetașenii săi. Ține strict la tradițiunile vechi ale Atenienilor; urește pe demagogi, sofisti și retori. Comediiile sale se disting și prin o limbă aleasă. Ediț. principală a comediiilor sale: A. Meineke, (Lipsca, 1865, 2 vol.) [I. P.]

Aristoteles, filosof grec, n. 384 a. Chr. în Stagira în Tracia, fiul lui Nicomach; timp de 20 ani a fost discipol lui Plato; dela 343 instructorul lui Alexandru cel Mare. La 335 a. înțemeiat școala numită *peripatetică*. A murit refugiat în Chalkis la 322 a. Chr. Scrieri: 1) logice: Despre categorii; Despre interpretarea cugetarilor; Analiticele; Locuri comune (topica); Despre argumentele sofistice. Aceste sunt publicate toate și sub numele de Organon; 2) metafisice: Metafisica în 14 cărți; 3) de se. natur.: 8 cărți de fisică, 5 despre originea lucrurilor, 3 despre suflet; 4) etice: etica nuomachică în 10 cărți; politica în 8 cărți; poetica; retorica. *A.* e cel mai genial și mai productiv filosof antic, este creatorul filosofiei științifice și al terminologiei filos. Parintele logicei, al psihologiei, retoricii și al poeticeii, al istoriei naturale și al metafisiceii. Cu deosebire în rezolvarea problemelor logice încă nu este ajuns. *Filosofia lui A.* 1) *Teoretică*. a) Logica. Analiticele se pot considera ca un fel de propedeutică. Felurile de idei corespund deosebitelor clase de existențe. Cele mai generale clase de existențe sunt șee. Acestora corespund formele de cunoștințe numite categorii. Noțiunile cauta substanța reală a obiectelor. Judiciul constată adevăritatea combinațiunii dintre noțiuni. Resonanțul consistă în derivarea unui judiciu din altele și este sau silogism sau inducțiune. Argumentațiunea, ca concludsiunea dedusă din oarecari principii certe, este dialectică și sofistcă. Axiomele cugetării sunt principiul contradicțiunii și al exclusivității. Cu realitate obiectivă exista numai indiviții, la a caror cunoștință ajungem pe calea experienței, adeca prin percepțiunea sensibilă externă. Aristoteles este a se considera ca parintele logicei formale. b) Metafisica. Filosofia *șprimă* tractează despre principiile fundamentale ale estimilor. Aceste sunt: forma, materia, cauza, scopul, cari se pot reduce la două: materia și forma. Combate mai întâiu doctrina lui Plato despre idei, în locul carora el pune ceea ce el numesce formă. Numai estimile individuale au realitate obiectivă (substanța), genurile și speciile numai prin acelea. Cu toate aceste, ca obiect al științei, noțiunile ge-

nerice sînt mai importante. Materia invoalvă posibilitatea existenței, forma deplinătatea, energia (*ἐντελεχεια*). O materie amorfă nu există; există însă un princip formal nematerial. Materia este pasivă și izvor al neperfectiunii. Mișcarea, ca trecerea dela posibilitate la realitate, are o cauză actuală. Aceasta este Dumnezeu ca forma eternă, nematerială, ca activitatea perfectă și independentă, ca energia pură și realitatea absolută. c) **Fisica.** Natura cuprinde totalitatea lucrurilor materiale. Existența acestora se constată prin percepțiunea externă. Știința naturii se ocupă cu legile generale ale corpurilor supuse mișcării. Universul stă din două sfere: supralunara, ceriul, unde totul e neperitor, și sublunara, unde totul e variabil și peritor. Condițiunile generale ale mișcării sînt spațiul și timpul. Spațiul e limitat, timpul fără limite. În cosmologie A. admite creațiunea lumii din cinci elemente: focul, pământul, apa, aerul și eterul. Lumea este eternă. Lumea terestră, în virtutea principiului finalității, formează o serie de ființe, dintre cari fiecare superioară intrunește în sine caractererele celei inferioare. d) **Psychologia.** A. a fost cel dintăiu, care a încercat a stabili o teorie regulată despre stările și însușirile sufletului, teorie basată pe experiența și unită cu idei abstracte. Sufletul este principiul activ al vieții; se manifestă în totalitatea funcțiunilor, e deosebit de corp și în esența lui nematerial. În seria organismelor plantele au putere de viață, animalele pe lînga aceea încă facultatea simțirii, mișcării și locomotiunii; omul pe lîngă toate acestea și rațiunea, a cărei activitate este parte teoretică, parte practica. A. este întemeietorul teoriei despre facultățile sufletului. După A. sufletul nu are idei înnascute, ci toate cunoșcințele bazează pe experiența și ele sînt sau nemijlocite, câștigate pe calea procesului de percepțiune, sau mijlocite, câștigate prin cugetare. 2) **Filosofia practică.** Aceasta cuprinde vederile despre fericire. Se subdivide în etică, economie și politică. Scopul activității omenesci, sau bunul suprem, este fericirea, pe care nu o produc nici plăcerile sensuale, nici bogăția; nici gloria, nici puterea, nici nobilitatea de nascere, ci singur numai bucuria, ce rezultă din exercițiul rațiunii, din practicarea virtuții în mod constant. Virtuțile sînt sau etice-practice sau raționale-dianoetice. Virtuți etice: taria, cumpătarea, dărnicia, justiția; virtuți raționale: rațiunea, știința, înțelepciunea, arta. Pentru ajungerea scopurilor morale, omul are trebuință de alți oameni; omul e animal social. Problemele morale se pot rezolva numai în stat. Basa statului este familia. El s'a format pentru de a ajuta interesele vieții și trebuie să suste pentru de a promova interesele morale ale vieții. După A. este firesc, ca fiecare să servească stării, pentru care e făcut. Buna înțelegere între cetățeni trebuie să fie efluxul dispozițiunii, căci aceea în mod măiestrit nu se poate susține. Forma de guvernare are să corespundă referințelor date. Cea mai duravăra este aceea, care e întocmită din elemente monarchice, aristocratice și democratice. E cu dreptul ca Elinii să domnească pe barbari, cei inteligenți preste cei proști. (Cf. Teodorescu, Ist. filos.; Uiberweg, Grundris I.; Thilo, Pragmat. Geschichte der Philos. I.) [Plet.]

Aristotelia Lher., gen de plante din fam. Tiliaceelor. Specia mai importantă e *A. Macqui* Lher, arbust ce crește în Chile, are fructe comestibile, foarte acre, din cari Chilenii prepară un licher contra febrei. Se cultiva și în sere.

Aristoxenos, filosof grec din Tarent, n. pe la 318 a. Chr.; după ce se ocupă cu scrierile pitagoreice, ascultă pe Aristotel. Music însemnat, încercă a face aplicare de doctrina empirica a lui Aristotel despre cunoascerea lucrurilor reale. Materialist în psihologie, consideră sufletul ca un sunet, ca un acord produs de corp și analog cu sunetul unui instrument. (Cf. Teodorescu: Ist. filos.) [Plet.]

Arithmetica, (*grec.*) știința care se ocupă cu formele și modurile de împreunare ale numerilor în operațiuni. După scopul ce urmarește și mijloacele de cari se folosese deosebim: *A. vulgară* sau *numerică*, cuprinde operațiunile cu numeri determinați și aplicarea lor la casuri concrete. Ea se mărginesce la cele patru specii de operațiuni cu numeri întregi și fracțiuni, la raporturi, proporțiuni și aplicarea lor. *A. literală* sau *universală*, cuprinde învățăturile despre formele și operațiunile cu numeri nedeterminați, pe cari îi înfațișează prin litere ca simboale numerice, și prin aceea învățăturile ei au un caracter universal. Ca fundator al ei se privesc Viet a. *A. practică, tehnică* sau *civild*, conține îndrumări de a calcula sigur, ușor și repede; ea e mai mult arta decât știință. *A. comerțială*, se aplică la afaceri de comerț și industrie. *A. politică*, se aplică la transacțiuni de ale statului despre credit și rente, loterii, înstitute de asigurare, mortalitate etc. *A. teoretică*, cuprinde teoreme despre proprietățile și formele numerilor în genere; aplicațiunile ei servesc numai spre lamurire; se numesc și *A. superioră*. *A. instrumentală*, se aplică în instrucțiunea elementară pentru a executa calculațiunile la anumite instrumente (aparate, mașini) cu petricele, monete, bețe, globuri.

Arithmi, (*numeri*) una din cele 5 cărți ale Pentateuchului; cuprinde registre de ale familiilor evreesci după trecerea prin Marea Roșie, mai multe legi și pasaje istorice din viața poporului lui Israel.

Arithmogriph, (*grec.*) ghîcitură numerică.

Arithmologia, titlul unui op al iesuitului Kircher, (Roma 1665), care conține cercetări asupra însușirilor misterioase ale numerilor și semnelor (simboalelor) numerice, asupra patraților magici și planetelor, precum se afla atari în vechime la filosofi mai tineri din școala lui Pitagoras.

Arithmomantia, profetirea din combinații de numeri.

Ari Thorgilsson, v. Thorgilsson.

Ariu, *areu*, planta ce se chiamă și laptele cănelui sau laptele cucului: Euphorbia (v. ac.)

Ariug, *ariuş*, *ariuşă*, un soi de mere, ce se coc de timpuriu, la Săn-Petru. (Et. M. Rom.)

Arius, v. Arie.

Arizona, teritor în Statele-Unite ale Americii de nord, format la 1863 din partea vestică a Mexicului nou, ajungînd pîna la Rio Colorado; 292,716 km²., 59,620 loc. Producțiune abundanta de aur și argint (1887: 5¼ mil. dolari), plumb și cupru. Capitala *Phönix*.

Arkansas, 1) *A.*, *riu* în America de nord

ivorënd din Munții Stâncosi la granița între Utah și teritoriul Indianilor, strabate, augmentat prin riul Canadian, munții Ozark și se varsa în Mississippi dinsus de Bolivar; lung. 2410 km., 840 km. navigabil. 2) *A.*, *stat* în America, spre vest dela riul Mississippi, 139,470 km², cu 1.128,179 loc.; șes udat de *A.* și White River; bogat în produse de tot soiul. Capit. Little Rock.

Arkas, v. Arcturos.

Arkesilaos, filosof grec, n. pe la 316 a. Chr., a studiat în Atena la Teophrast, și a devenit întemeietorul așanumitei »*Academii medice*«. Cu el se începe epoca scepticismului. Fiind-ca pentru adevăr nu se poate statori o cauză obiectivă, așa el, cu privire la știința, nu admite decât graduri de probabilitate, dar nu certitudine. (Cf. Ueberweg, Grundr. I.) [Plet.]

Arkwright, (pron. arkreit) *Richard*, barbier, mai târziu mechanic, n. 1732 în Preston. Pe urmele lui Hargreaves în 1768 a construit o mașina de tors (bumbacul), mânăta la început cu cai, mai târziu prin puterea apei. † 1792.

Arberg, massiv al Alpilor »*Algäuer*«, în partea superioara a riului Lech, 1797 m., după acesta se numesc teritoriul Vorarlberg. Preste *A.* trece un pas din valea Stanzer (Inn) în valea »*Kloster*« (Ill). *Calea ferată* *A.* deschisa la 1884 (Innsbruck-Bludenz 136 km.) taie *A.*-ul cu un tunel de 10 km. lungime între St. Anton și Langen.

Arlecchino, (*ital.*) personajiu comic în comedia naționala italiana, (un fel de Pepelea, Pacală la Rom., Hanswurst la Germ.), al carui costum e făcut din o mulțime de petece în toate colorile, cu păr scurt, adesea cu o jumătate de masca neagră, ușor încălțat și cu o sabie de lemn la brâu.

Arles, vechiul *A* relate, capitala unui arondisment în depart. franc. Gurile Ronului, lângă Ron, cu 13,291 loc. (1886). Amfiteatru roman. Dela 880 capitala *Regatului Arelat* (v. ac.) Pâna la 1801 reședința episcopală. (Cf. Fournie, »*Le royaume d'A.*«)

Arlon, capitala provinciei belg. Luxemburg, lângă Semoy, 8523 loc. (1890); la 19 Apr. 1793 victoria lui Jourdan asupra Austriacilor.

Arlt, *Ferdinand*, medic, n. la 18 Apr. 1812 în Obergraupen lângă Teplitz, profesor în Praga și Viena, † 7 Mart. 1887. Opere: »*Krankheiten des Auges*« (1851—56, 3 tom.); »*Pflege des Auges im gesunden und kranken Zustande*« (ed. 3, 1865); »*Klinische Darstellung der Krankheiten des Auges*« (1881); »*Archiv für Ophthalmologie*« (dela 1854 în conlucrare cu Donders și Gräfe).

Arma, instrument, unealta de lovit la atac sau apărare. Se deosebesc: *tunuri* și *A. portative*. *A.* port. pentru lupta de aproape sânt: sabia, lancea, baioneta etc.; pentru lupta din departare servesc *A. de foc*: pușca cu țeavă lungă, carabina cu țeavă mai scurtă, pistolul, revolverul și terzerolul cu țeavă de tot scurtă. *A. cu repetiție* posed o magazie de cartușe, cari se încarca cu meonism. *A. de foc* în timpurilo vechi se desărcau cu iască, luntă, 1630 cu cremene, 1807 cu capsă. *A.* ghintuită s'a construit 1490. Dintre *A.* cu încarcare de dinapoi, cea dintâiu practica a fost inventată de Dreyse 1836. Italianii întrebuintău cartușe 1597, cartușă unitară a inventat-o Dreyse 1829. Mai înainte se folosiau gloanțe rotunde și

ascuțite, 1849 Minié introduce glonțul expansiv gaunos înteiț în ghinturi prin gazurile prafului. Descrierea armelor v. sub titlul respectiv.

Armada, trupa înarmata, flota de resboiu, mai cu sama *A.* cea mare trimisa de Filip II. (v. ac.) contra Englezilor la a. 1588 sub ducele Medina Sidonia, și nimicită de Englezi și de vifore.

Armadii, *Dasypos*, (zool.) mamifer din ord. Edentatelor (animale fara dinți sau cu foarte puțini dinți), familia Cingulatelor.

Armagh, comitat în prov. irică Ulster, 1328 km², 143,056 loc. (1891); ținut roditor. *Capitala* *A.* 8303 loc. (1891); episcop catolic și anglican.

Armagnac, ținut al Gascognei în Francia sudică. Familia *conților de A.* (de însemnătate în istoria Franciei) s'a stins la 1497.

Armagnac, cete de soldați simbriași de pe timpul lui Carol VI. și VII. în Francia; au fost conduse de contele Bernhard de Armagnac și alții. Pentru a pute scăpa de acești vagabunși, Carol VII., la cererea împăratului Frideric III., îi trimise contra resculătorilor din Alsația, apoi Svițera (40,000), unde fura batuți în lupta dela St. Iacob lângă Birs, (26 Aug. 1444), căreia i-a urmat pacea dela Ensisheim (Oct. 1444). În Alsația mai vagabundă până prin 1445, când fura rechemăți de Carol VII. și parte demisionați, parte înrolați în armata permanentă.

Armalist, în Ung., nobil care a primit numai diploma nobilitara și Armalii. însă fară donațiune de pamânt. Acest fel de nobilitare a fost introdus în secl. XV., în secl. urmatori numărul *A.*-lor a fost foarte mare.

Armançon, afluent din dreapta al riului Yonne în Francia de mijloc, 200 km. lung.

Armăni, v. Aramăni.

Armansperg, *Ios. Ludovic conte de*, n. 1787 în Kötzing, barbat de stat bavarez, a condus ministeriul de externe (1826), apoi cel de interne și finanțe; la 1832 a fost pus în fruntea regenței bavareze pentru Grecia, de unde a trebuit sa repășească, la 1837, din cauza ca a cedat prea mult influenței engleze. † 1853.

Armării, semne simbolice ale unei familii nobile, corporațiuni, oras, țeara. *Armele țerii* (franc. *armes*, germ. *Wappen*), se numesc insigniile unei țeri, determinate conform unor anumite reguli. Totalitatea și sistemul acestor reguli formează o știința speciala numita *heraldică* (v. ac.) Insignii, cari seamana cu *A.* moderne, se află deja în evul vechiu, dar dezvoltarea lor în sensul de astăzi datează din evul mediu, și anume din epoca cruciatelor și a preponderanței cavalerismului. Cavalerii îmbracați în zale purtau, spre a fi recunoscuți în lupta, pe scutul lor semne familiare. Din aceste semne s'au dezvoltat pe rând și armele țerilor. (V. marca, pajura.)

Armariu (*lat.*) armar, dulap, sicriu.

Armaș, purtator de arme, *vel A.* se numia în Moldova ministrul de resboiu, iar *Armășie* ministeriul de resboiu.

Armaș, sau *d'a-armașul*, joc de copii, cari își aleg un împărat și un armaș. *A.* trage cu o basma resucita pe rând copiilor la palma, dupa cum comandază împăratul. (Et. M. Rom.)

Armăsar, cal nejugantiu. (V. cal și herghelie.)

Armata, întreaga putere înarmată a unui stat, afara de marina. *Armatele europene*, v. tabl. pag. 263; detaiuri despre *A.* română și austro-

Armatele europene.

Număr	Statul	Areal km ² .	Locuitori		Capitala	Locuitori	Un soldat costă pe an coroane	Puterea totală						
			preste tot	pe km ² .				pe uscat			pe apă			
								in timp de pace	in timp de rezboiu	tunuri	vase	pan- tere	tunnri	mateloți
1	Andorra	452	6,000	13	Andorra	600	—	—	1,200	—	—	—	—	—
2	Anglia	314,955	38.303,000	121	Londra	5.657,000	2000	225,000	839,000	2,016	666	78	2,502	63,000
3	Austro-Ungaria	673,175	42.813,000	62	Viena	1.364,000	740	350,000	1.420,000	2,374	140	14	391	20,000
4	Belgia	29,457	6.147,000	207	Bruxela	482,000	826	51,000	286,000	264	4	—	38	—
5	Bulgaria	96,660	3.154,000	31	Sofia	42,000	500	23,000	245,000	540	13	—	24	400
6	Danemarca	39,612	2.172,000	53	Copenhaga	376,000	706	17,000	59,000	128	44	9	117	4,400
7	Francia	536,408	38.343,000	71	Paris	2.448,000	536	563,000	2.700,000	4,608	576	57	1,667	42,000
8	Germania	544,896	49.428,000	91	Berlin	1.579,000	812	511,000	2.400,000	3,588	388	32	533	17,000
9	Grecia	65,119	2.217,000	31	Atena	107,000	444	22,000	240,000	180	54	4	210	3,400
10	Italia	286,588	30.158,000	107	Roma	438,000	732	263,000	1.187,000	1,752	259	30	628	18,000
11	Liechtenstein	159	9,000	53	Vaduz	1,000	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Luxemburg	2,587	211,000	81	Luxemburg	20,100	50	420	—	—	—	—	—	—
13	(San) Marino	59	8,000	134	Marino	1,600	—	30	1,500	—	—	—	—	—
14	Monaco	22	12,000	545	Monaco	3,000	—	100	500	—	—	—	—	—
15	Montenegro	9,085	200,000	26	Cettinje	2,000	—	620	41,000	60	1	—	—	—
16	Norvegia	325,423	1.999,000	6	Christiania	148,000	582	18,700	60,000	160	44	5	269	5,000
17	Olanda (Terile de jos)	33,000	4.565,000	136	Amsterdam	427,000	642	107,000	200,000	150	121	25	503	14,000
18	Portugalia	91,760	4.576,000	51	Lissabon	246,000	588	44,000	281,000	300	32	1	171	3,000
19	România	131,020	5.045,000	42	Bucuresci	221,000	630	50,000	275,000	720	25	1	13	1,800
20	Rusia	5.427,123	97.189,000	18	Petersburg	1.036,000	728	818,000	2.550,000	4,484	444	41	981	30,000
21	Sârbia	48,110	2.163,000	41	Belgrad	54,000	506	21,000	175,000	444	1	—	—	—
22	Svedia	450,536	4.775,000	11	Stockholm	246,000	488	28,000	174,000	336	58	16	366	6,000
23	Svițera (Elveția)	41,346	2.945,000	70	Bern	49,000	—	—	205,000	360	—	—	—	—
24	Spania	407,244	17.248,000	34	Madrid	472,000	800	116,000	628,000	630	117	10	753	14,000
25	Turcia	175,883	5.773,000	25	Constantinopole	874,000	686	182,000	836,000	1,138	109	15	546	10,000
	Suma	9.730,679	359.459,000	82	—	—	684	3.408,870	14.804,200	24,232	3,096	338	9,712	252,000

ung. la art. România și Austro-Ungaria. (Pentru istoria A.-lor v. art. Militar și Militarism.)

Armatoli, locuitorii reboșnici din țerile muntoase ale Turciei europene și din nordul Greciei, de origine română, dar în mare parte grecisați. După cucerirea peninsulei balcanice de către Turci, A. au pastrat oarecare independență sub «capitani» naționali. Ei formau, în urmă, un fel de miliție teritorială, care a stat și în serviciul Turciei, formând nu odată contrapondul Ienicerilor, din care cauză într'un timp aveau mare trecere la Poarta otomană. Vrând Poarta a-i înlocui cu Albanezi, s'au resvrătit în diferite rânduri; iar în reșoiul Grecilor pentru independență (1821) au jucat un rol important, dând pe cei mai serbatorii eroi naționali.

Armator, (marina) persoana care armeană, pregătește un bastiment cu căpitan, echipagiu și tot ce trebuie pentru navigațiune, în scop de a întreprinde afaceri comerciale. A. poate fi chiar proprietarul bastimentului, poate fi și numai arândas. Înainte de 1856 erau A. cari, în urma unei concesiuni din partea guvernului lor (Francia, Spania, Statele-Unite etc.), armau pentru reșoiu adevărate flote de corsari, cu cari, pe propriul lor risic, se bateau în contra națiunii înimice guvernului lor, aducând mai cu samă mari pagube comerului străin.

Armatura, 1) termin vechiu pentru totalitatea armelor unui soldat ori ale unei corabii; 2) în tehnică: totalitatea părților, ce se recer pentru completarea unui aparat, a unei mașini; 3) în fizică: partea rotativă a unei mașini electrodinamice; placa de fier așezată pe polurile unui magnet natural ori artificial etc.

Armbruster, *Mathias*, pe lângă comitele Sașilor Marcus Pempfinger, cel mai însemnat și credincios partizan al împăratului Ferdinand în lupta sa contra lui Zăpolya, caruia Sibiul abia în 1536 și-a deschis porțile. Ca să câștige pe Sași pentru sine, Zăpolya nu a omorât nici un funcționar, ba în 1537 a aprobat chiar alegerea lui A. de comite sășesc. În 1538 A. a fost ales și de primar al Sibiului, dar în curând abjuse din ambele funcțiuni, probabil în favorul ginelei s'eu Georg Huet, care a fost ales apoi de comite. A. † 1542.

Arme, armele țerii, v. Armării.

Armeanul Petru, (*Örmény*), general și diplomat sub Mihaiu-Vodă Viteazul, ne povestesc — după marturi oculari — scena petrecută între Mihaiu, ca ban al Craiovei, condamnat la moarte de Vodă Alexandru Bogdan, și între gădele, ce refuza de a-l ucide.

Armeni, *popor*. Originea numelui se crede a fi semitica. A. se numesc ei însuși Hai (sing.) Haiq (plur.); iar țeara lor o numesc încă astați Haisdan sau Haiasdan. Existența poporului A. datează dela primele invazii ale Arilor în Asia minoră. Se cred a fi una din ramurile Iranianilor, cari, mergând spre nord, fură oprîți de lanțul Caucasului. În decursul veacurilor ei se amestecară cu o mulțime de alte popoare, așa încât astați cu greu s'ar mai pute detașa tipul primitiv. În vremurile uitate ale trecutului poporul A., stabilit deja între Caucas și Taurus, fû cucerit de Semiiți asiriani, mai târziu de Medo-Peși, apoi de Arabi și în fine de Turci. Astați partea de nord e supusă de Ruși, cea

de est-sud-est de Peși; iar restul a ramas încă sub dominațiunea Turcilor. Dar nenumăratele invazii, precum și suferințele, ce li s'au cauzat din partea Turcilor, au determinat emigrarea lor prin statele europene, astfel ca astați cu greu s'ar pute evalua cifra totală a acestui popor răspândit pe suprafața globului, aproape întocmai ca și Evreii. Numărul lor total nu trece preste 2.200.000. Tipul Armeanului e caracteristic. De ordinar brun, cu ochii negri, foarte péroși, statura înalta și pieptul desvoltat. Sînt în genere comercianți abili și inteligenți. [G. T. Buzoianu.]

În *Transilvania* A. au venit în a doua jumătate al secl. XVII. din Moldova, unde se refugiaseră de urgia Turcilor. Principele Apafi la 1671 i-a aședat în două orașe, în Gherla și Ibașfalău, dându-le privilegiu însemnat. Aceste sînt până aji orașele armene, și de aici A. s'au răspândit prin alte orașe, mai cu samă maghiare și secuiesci. Mai mulți se află în Ciuc-Szépviz, Ciuc-Somlyó, Sân-Miclăușul-Giurgeului, Remetea etc., iar în număr mai mic prin Turda, Cluj, Dej etc. Ei se ocupă cu negoțul, parte având prăvălii, parte sînt neguțarii de vite. A. nu s'au amestecat cu alte popoare și astfel și-au păstrat tipul original, limba însă și-au pierdut-o și au adoptat cea maghiară; aji numai bătării mai știu armenesc. Pe când astfel sînt în parte maghiarisați, numele lor sînt românesci, precum: Harnic, Patrubani, Covrig, Capdebu, Ostian etc. Aceste nume li-s'au dat probabil în Moldova, căci episcopul lor, care i-a condus, asemenea a purtat nume românesc: Verderescul. [Silv. Mold.]

Limba armeană face parte din grupul limbilor iranice, de care s'a desfăcut prea de timpuriu. Din această cauză ea presintă astați un caracter independent. Până în secl. V. nu se cunoasce aproape nimic din istoria acestei limbi. În acest secl. Mesrob stabili alfabetul, produs mai mult semitic. În această epocă începe și perioada clasică a limbii armenesci. Cei dintăiu scriitori A. au fost câțiva discipoli ai lui Mesrob și ai patriarhului Sahag, cari au trait împreună. Ei au reușit într'un timp foarte scurt să formeze o literatură bogată, așa, că epoca lor se consideră de istoricii moderni ca vârsta de aur a literaturii armenesci. Scrierile lor sînt însă mai mult istorice și literare. Adoptând preceptele religiei creștine și sub influența călugărilor greci, începura certele religioase, și aceste certe nimicnă seva, care părû un moment în istoria veacurilor atât de abondentă. Printre scriitorii emeriți ai Armeniei se consideră mai întâiu Moise de Kohen, supranumit Erodotul armean; apoi Ioan IV. Katolicos, care scrisse istoria Armeniei și în fine poetul Nerses, supranumit Grățiosul, care a ilustrat secl. XII. [G. T. Buzoianu.]

Armenia, odinioară țeară de sine statatoare în Asia mică, între Marea Neagră și lacul Caspic; țeară muntoasă cu platouri înalte de 800 până 2000 m.; cu văi afunde și cu piscuri înalte (Ararat) până la 5156 m. În munții A.-ei isvoresc rîurile Eufrat, Tigris și Aras. Clima e excesivă: verile sînt fierbinți, iernile aspre. Vegetația e bogată în văi și la poalele munților, încolo e săracă. Suprafața A.-ei e de vr'o 28,000 km². Locuitorii sînt Armeni (v. ac.)

apoi Turci, Persi, Tatari, Curđi și Ruși. Deoparte apasările Turcilor, de alta parte spiritul lor mercantil a îndemnat o mare parte a Armenilor să emigreze în alte țeri, mai ales ca neguțatori. Armenii au fost încreștinați prin secl. IV. de S. Grigorie Luminatorul. Acum în mare parte sânt monofisiți sub patriarhul lor propriu din Etsmiadsin; ceialalți sânt catolici.

Istoria. Armenii de timpuriu au format un regat, cu regi naționali. atârători mai întăiu de Assiria, apoi de Media, Persia și Siria. Seleukiđii guvernau A. prin locuitorii, dintre cari goi se facura independenți (190) formând douc redate: *A. mare* și *A. mică*. În A. mare donini ninastia lui Antaxias până la 150, când o detrogara Arsakiđii. Acestei dinastii aparținea Tigranes cel Mare, care cuceri Siria, Capadokia, A. mică și Mesopotamia, pe cari însa Romanii i le rapira la 63. Urmașii lui Tigranes fura supuș parte Romanilor, parte Parților. Pe la finea secl. III. și începutul secl. IV., se lați în A. creștinismul, care deveni în curënd religione de stat. La 428 A. fũ prefacuta în o provincie a Sassaniđilor. Dupa lupte îndelungate întemeiã familia Bagrațiđilor: a treia dinastie armeanã (859), dar A. în curënd ajunsa a fi cucerita de Persi, Turci și Ruși. Acum Armenii sânt impraștiați prin Asia până prin China, precum în țerile mediterane. Vr'o 5000 sânt în Africa, tot atăția în India de est, 100,000 în Persia și ținturile învecinate, 500,000 în Rusia, 8000 în Transilvania, tot atăția prin Ungaria și Galiția, în Peninsula Balcanica sânt vr'o 400,000, în A. sânt cel mult 1 milion de Armeni. Renunțta e congregațione Mechitaristilor armeni în Veneția, Triest și Viena. Lit.: Sant-Martin, Mémoires hist. et géogr. sur l'Arménie (1818); Creagh, Armenians etc. (1880); Abasa, Istoria Armeniei (rusesce, 1886).

Armeniş, (Örmenyes), comuna mica în cott. Caraș-Severin cu 2133 loc. români.

Armenopol, *Constantin*, a compus o pravila (colecțiune de legi) la 1145 d. Chr., în țilele imperatului bizantin Emanuil Comnen, cari legi se par a fi fost introduse de Alexandru cel Bun și în Moldova. Mai târđiu numele A. ajunge aproape sinonim cu *pravilă*, mai cu sama în Basarabia. (Et. M. Rom.)

Armentières, oraș în depart. franc. Nord, arondism. Lille, lângã Lys, 27,755 loc. (1886); însemnate țesetorii.

Armeria Willd. (botan.) gen din fam. Plumagineae, tribul *Staliceae*, conține plante erbacee perene, cu frunze radicale liniare, cu florile reunite în capitele compacte. Dupa unii botaniști genul acesta cuprinde mai mult de 50 de specii, iar dupa alții abia vr'o 6 sau 7 specii. Plantele din genul A. cresc în Europa, în nordul Africeii și în Asia occidentalã. Prin parțile noastre se afla *A. alpina* Willd., prin pașunile din regiunea alpina. Multe din speciile acestui gen se cultiva ca plante ornamentale prin grădini, mai cu samã pentru decorarea stâncariilor precum și pentru bordure (margini); așa este *A. vulgaris* Willd., *A. cephalotes* Link. etc. Decocțiunea de flori de *A. vulgaris* Willd., este privita ca un diuretic puternic. [Z. C. P.]

Armidã, eroina în Ierusalimul eliberat al lui T. Tasso; (Opere de Gluck și Rossini), vrajitoare, femeie seducătoare.

Armile sau *sferă armilară*, o combinațiune de inele, ce reprezinta cercurile principale de pe bolta cereasca (aequator, ecliptica, cerc vertical etc.) și se folosia mai de mult spre a mesura declinațiunea și unghiul de oare al stelelor.

Armilus, la Ovrei numele unei persoane mitice; un fel de Anti- sau Pseudo-Mesia. (V. Antichrist.)

Arminden, *armendin* și *arminder*, numirea poporala a țilei de prima Maiu; joacă un rol însemnat în datinele poporului. Cel mai lafit obiceiul e de a pune la poarta un arbore înalt cu puține frunze în virf; acest arbore se chiamã *arminden*. Macedo-Românii nu cunosc *armindenul*. (Et. M. Rom.)

Arminiani, sectari de ai reformatismului, pe la începutul secl. XVII., au lepedit învețatura lui Calvin despre predestațiunea absoluta.

Arminius, fiul principelui Cheruscilor Sigimer, eliberatorul Germanilor de sub jugul roman, n. 17 a. Chr. Dupa obiceiul de atunci a facut mai întăiu serviciu în armata romana, de unde reîntorcându-se în patrie, s'a pus în fruntea celor nemulțanți cu donnia Romanilor, în special cu Quintilius Varus, comandantul dela Rinul superior. Înșelând pe Qu. Varus a porni contra unei seminiții resvratite, l-a atacat în padurea teutoburgica (9 d. Chr.) și i-a nimicuit în o lupta de trei țile aproape întregul corp de armata, trei legiuni cam 40,000 oameni; Varus însuși a perit prin sinucidere. Vestea acestei nenorociri a mahnit adânc întreagã Roma; împ. August și-a rupt vestimintele exclamând: »Varus! Varus! reda-mi legiunile mele. S'au facut cele mai intensive pregătiri pentru abaterea pericolului, care amenința și Gallia învecinata. Dar succese mai însemnate a putut obținẽ numai Germanicus (15 d. Chr.), care a câștigat câteva lupte contra Germanilor; fiind însa la 17 d. Chr. revocat, nu a putut recuapa provincia pentru Romani. Despre A. se mai spune, ca ar fi purtat un resboiu (17 d. Chr.) contra regelui Marcomannilor Maroboduus. Fiind acusat chiar de neamurile sale, ca rîvnescẽ după coroana regala, a fost ucis la 19 d. Chr., în etate de 37 ani. Monumentul ridicat în amintirea lui A. în padurea teutoburgica s'a început la 1838 și sfîrșit 1875. Lit.: pe lângã Tacitus, Dio Cassius etc. cf. Böttger, Hermann der Cheruskerfürst (1874).

Armișoare, aluat facut din 4 galbinșe de ou, 70 grame de zahar cu vanilie, 35 centiltri de smântână, 3 mâni de faina, 70 grame unt topit și spuma dela 4 albușuri de ou. Se coace în forme anume pregatite spre scopul acesta.

Armistițiu, întreruperea pe un timp anumit a ostilitaților între beligeranți. În resboiu acel beligerant ofere A., care în fața unor greutați, înfrângerii, nu se simte destoinic a continua resboiul cu prospecte la învingere; celalalt primesce A., daca condițiile sânt favorabile pentru el. A. de regula premerge la încheierea pacii. La A. se hotaresce linia de demarcație, care pâna la timpul fixat desparte parțile beligerante.

Armonia, în musica: 1) consunarea deodata a mai multor diferite intervale, dupa anumite principii; 2) identic cu accord; 3) musica compusa numai de instrumente de suflat.

„**Armonia**“, societate rom. de cântari în Cernauf, înființata 1881 la inițiativa mai multor

amatori de muzică, cavalerul Leon Goian în frunte, cu scopul de a cultiva cântarea lumească și bisericească, produsă mai ales de compozitori români și de a o vulgariza prin concertări, prin un curs propriu și prin stăruirea introducerii ei în școală. Activitatea societății a fost dintru început destul de mănoasă; ea a tipărit în cinci cărțițele o liturgie și 18 coruri bărbătești; a dat reprezentațiuni teatrale cu diletanți și serate musicale cu danț. În 1885, la inițiativa fostului arhiepiscop și mitropolit Silvestru Andrieviciu-Morariu, mai mulți bărbați au asigurat societății, prin subscripțiune pe trei ani, un venit anual extraordinar de 1112 fl. pentru urmărirea scopurilor ei. Strămătându-se însă președintele ei, cav. L. Goian la Suceava și dimisionând din dirigența ei, societatea n'a mai prosperat ca mai înainte. Astăzi (1897) activitatea ei, după oarecare întrerupere, este restrinsă numai la cursul septemănal pentru membri, la darea unor petreceri cu danț și la executarea unor coruri cu ocaziuni solemne. Dări de samă nu mai publică.

[Dr. I. G. Sb.]

»*Armonia*«, diar hebdom. apărut la Roman în 1871 și 1873; imprimeria G. V. Sandu; girant resp. Gheorghe I. Cubelca.

Armonia evangelică, conglăsurirea celor patru evanghelii în expunerea faptelor și învățăturilor lui Christos.

Armonica, (muzică) instrumente primitive, precum sînt A. de gură, A. de sticlă. Acordeonul (Ziehharmonica), A. de lemn (Xylophon) etc.

Armonica chimică, consistă din o țevă și o flacără mică de gaz, ce produce un ton în lăuntrul țevii. Prin lungirea țevii, prin acoperirea parțială sau totală a ei, tonul se schimbă.

Armonice, sau tonuri aliquote se numesc sunetele secundare, cari se produc în același timp cu un sunet principal, și cari împreună cu acesta formează tonul complet.

Armoniu, instrument musical cu claviatură și cu registru, al cărui ton, produs de ancii libere prin vînt artificial (foi), seamănă cu tonul de orgă.

Armoracea Fl. Wett., (botan.) subgen din genul *Cochlearia* L. (V. a.)

Armorial, (*neolat.*) carte ce conține armările unui stat etc. **Armorialist**, specialist în d'ale armărilor și heraldicei.

Armoriga, v. *Aremoriga*.

Armstrong, 1) *A. William George*, n. 1810 în Newcastle, inginer, renumit prin tunel ce poartă numele său; a inventat o mașină electrică cu vapor și o mașină idraulică pentru ridicarea poverilor pe năi. E conproprietar la turnătoria A.. Mitchell et Comp. din Elswick, lângă Newcastle on Tyne, care susține 15,000 lucrători; posedo o fabrică și în Italia lângă Puzzuoli, care furnisează tunurile pentru marina italiană. 2) *A. George Francis*, poet iric-englez, n. 1845 lângă Dublin; dela 1871 profesor la Queen's College în Cork. Mare efect avură poeziile lui lirice și dramatice (ed. II. 1873); mai scrise »Ugone, a tragedy« (1870) și trilogia »Tragedy of Israel« (1. »King Saul«, 1872; 2. »King David«, 1874; 3. »King Salomon«, 1876); apoi »Mephistopholes in broadcloth: a satire in verse« (1888).

Armura, v. *Armatura*.

Armurarița, boală de vite, la cari vitale hărăcesc și se trântesc jos; pielea de pe spinarea lor e

asa de înfioată, că atingînd-o cu mîna fogsăesce, ca și cînd ar fi deslipită de carne. (S. Fl. Marian.)
Teranii o leucie în diferite chipuri.

Armure, (*Armures*), un fel de țesături cu desenuri mici de fond, făcute prin legarea strînsă a urzelei.

Armurier, 1) suboficer care repara armele; 2) fabricant sau neguțator de arme.

Arnauld, Antoine, numit *A. cel Mare*, n. 6 Febr. 1612. Studia drepturile și teologia; 1641 se preoți, 1643 se făcu membru al Sorbonnei; 1648 eremit în Port-Royal. † în Lüttich 1694. În toate certele contra Iesuiților, clerului și guvernului, A. era conducătorul recunoscut al sectarilor Ianseniști. În contra moralei iesuitice a scris mai multe cărți, cari îi atraseră ura și persecuția din partea Iesuiților. Scrierea principală: »Logique de Port-Royal« (1662).

Arnaut, Antoine Vincent, poet francez, n. 1766 în Paris, † 1834 în Goderville, lângă Havre. 1797 deveni membru al »Institut-ului, dela 1808 secretar general al universității. A scris mai multe tragedii în stil clasic ca: »Marius«, »Germanicus«, »Lucrece« etc. A mai scris și fabule originale, apoi »Vie politique et militaire de Napoléon«, (Paris, 1822, 3 vol.), »Souvenirs d'un sexagénaire«, (Paris, 1833, 4 părți).

Arnăut, 1) A., v. Albania. 2) *A. Daniil*, trubadur din secl. XII., de origine din Ribérac (Dordogne), a trăit la curtea lui Richard I. al Angliei. Poeziile lui se disting prin forme foarte artistice. A. a inventat o sestină, imitată de Dante și Petrarca. Op. edit. de Canello (Halle, 1883).

Arnay le Duc, oraș în dep. francez Côte d'Or, arond. Beaune, lângă Arroux, 2389 loc. (1886). Aici au învins Hugenoiți sub Coligny la 27 Iunie 1570 pe mareșalul Cossé.

Arndt, Ernst Moritz, patriot german și poet, n. 1769 în Schoritz pe insula Rügen, † 1860 în Bonn. A. a dus o viață foarte agitată ca și epoca în care a trăit; la 1800 docent privat de istorie și filologie în Greifswald, 1806 profesor extraord. tot acolo; 1807 din cauza scrierii sale »Geist der Zeits, îndreptată contra lui Napoleon, a trebuit să se retragă în Svedia; întră apoi (1812) în Petersburg în legături strinse cu baronul Stein, luă parte activă la lupta pentru libertate prin foi volante și poezii patriotice, dintre cari multe trăiesc până aji în gura poporului; la 1815 edită în Colonia foaia politică »Der Wächter«; 1817 primi postul de profesor de istorie la noua universitate din Bonn și se căsătorii cu Nanna Maria Schleiermacher († 1869); după trei ani, tras și el în persecuținea îndreptată contra tuturor conducătorilor mișcării naționale germane, fu suspendat și numai la 1840, după șicanări îndelungate, fu reabilitat în postul său prin regele Frederic Wilhelm IV., iar după un an fu ales rector al universității. La 1848 deputat în adunarea națională germană, făcu parte din deputațiunea care oferii regelui Frederic Wilhelm IV. coroana imperială, dar refuzînd regele primirea ei, A. se retrase din acea adunare. La 1865 i s'a ridicat în Bonn o statuă de bronz, iar la 1873 un turn comemorativ de 21 m. pe insula Rügen. Poeziile lui A., devenite foarte populare, se caracterizează prin religiozitate adîncă și o înflăcărată iubire de

patrie, iar numeroasele lui opere științifice, fiind astăzi anticate, au mai puțină valoare. Din toată activitatea lui A. transpiră o ură furioasă în contra Francezilor. Lit.: Schenkel (1869), de Langenberg (1878), Baur (1882). [nt.]

Arndts, Ludovic, cav. de Arnsberg, distins profesor de drept, n. 1803 în Arnsberg, † 1878 în Viena; funcționă în Bonn, München, iar dela 1855 în Viena ca profesor de dreptul roman; la 1867 membru al camerei seniorilor (Herrenhaus); la 1871 ridicat la rangul de cavalier iar un an mai în urmă deveni membru al Academiei imper. de științe. Intre operele sale juridice, scrise cu erudiție temeinică, se disting: »Lehrbuch der Pandekten« (ed. XIII. 1886) și »Juristische Encyklopaedie« (ed. VIII. 1887).

Arneth, 1) Iosif Calasanza, cavalier de, istoriograf și numismatic, n. 1791 în Leopoldschag (Austria sup.), dela 1840 directorul muzeului de numismatică și anticități în Viena; † 1863. A scris: »Synopsis numerorum antiquorum«, (1837 până 1842, 2 tom.); »Das k. k. Münz- und Antikenkabinett«, (1845) etc.; soția sa Antonie, actriță la Burgtheater, a fost mireasa lui Teodor Körner. 2) **Alfred, cavalier de**, istoriograf, fiul lui A. 1, n. 1819 în Viena, directorul arhivei statului și de curte, dela 1881 președintele Academiei de știință din Viena. A scris: »Prinz Eugen von Savoyen«, (1858—59, 3 tom.); »Geschichte Maria Theresias«, (1863—79, 10 tom.) ș. a., el a edat și corespondența dintre Iosif II. și Catarina de Rusia (1869), Maria Antoinette, Iosif II. și Leopold II. (1866), Maria Teresia și Maria Antoinette (2 ed. 1866), Iosif II. și Leopold de Toscana (1872, 2 tom.), a mai scris și »Aus meinem Leben, 1819—49« (1891).

Arnheim, (Arnheim) mai nainte capitala fortificată a provinciei olandeze Geldern, lângă Rin, 50,194 loc. (1891); comerț însemnat cu Germania.

Arnica L., (botan.) gen din familia Compositae, tribul Senecionideae, conține plante erbacee perene. Florile galbene sânt reunite în capitule radiale mari și lung pedunculata. A. cuprinde vr'o 10 specii, ce cresc prin Europa, Asia și America nordică în regiunile montane sau septentrionale. Prin părțile noastre cresc *A. montana* L., numită de popor Podbal de munte sau Arnica, prin pășunile umede din regiunea montană și subalpina. Radăcina, frunzele și florile acestei plante sânt întrebuințate în medicină ca stimulante, febrifuge și ca vulnerare (tinctura de Arnica preparată din flori). Poporul nostru întrebuințează A. pentru vindecarea rănilor. Gilibert consideră A. în dosă mică ca tonică și aperitivă, din contră în dosă mare ca emetică, purgativă, diuretică, sudorifică și emenagogă. În tot cazul A. ca medicament intern trebuie luat cu îngrijire. Unele specii ale genului A. se cultiva prin grădini ca plante ornamentale așa este *A. Clusii* All., *A. montana* L., *A. scorpioides* L. [Z. C. P.]

Arnicleu, fire de bumbac văpsite în cele mai diferite colori. Se întrebuințează mai cu samă la cusăturile și țesăturile de casă țerănesci. A. sânt resucite ca și așa, numai nu atât de strins. Cu A. se face un trafic însemnat prin comunele noastre rurale.

Arnim, veche familie nobilă prusiană, din care

au eșit mai mulți bărbați distinși, ca: 1) **Ioan George de A.**, beliduce în resoibul de 30 ani, n. 1581 în Boitzenburg; 1626 colonel sub Wallenstein; 1631 mareșal campestru în serviciul Saxoniei, se distine la Breitenfeld, petrunse apoi în Boemia și Silesia, avu relațiuni secrete cu Wallenstein; 1635 eși din serviciul Saxoniei; 1637 a fost prins de Sveși în castelul său Boitzenburg și dus la Stockholm, de unde scapă în 1638 și intră iarăși în serviciul Saxoniei. † 1641 la Dresda. 2) **Ludovic Achim de A.**, poet, n. 1781 în Berlin, † 1831; pe lângă Tieck cel mai productiv, iar pe lângă Kleist cel mai energetic poet al școalei romantice. Opere complete ed. 1853—56, 22 vol. 3) **Elisabeta de A.**, numită de obicei Bettina, soția celui precedent, literată originală, n. 1785 în Frankfurt l. M., dete de timpuriu semne de înclinări fantastice și excentrice; pentru Goethe avu o înclinațiune entusiastă; se mărită 1811; † 1859 în Berlin. Opere complete 1853, 11 vol. 4) **Henric Frideric, conte de A.-Heinrichsdorff-Werbelow**, bărbat de stat prusian, n. 1791 în Werbelow, dela 1831 ambasador prusian în Bruxela, Paris și Viena; 1849 câteva luni ministru prusian de externe; 1851—58 iarăși ambasador în Viena. † 1859 în Berlin. 5) **Harry (Henric), conte de A.**, n. 1824 în Moitzelfitz (Pomerania) din linia A.-Suckow; 1864 ambasador în Roma, unde pe timpul conciliului din Vatican (1869—70) jucă o rolă de mare influență; 1871 conduse pertractările păcii dela Frankfurt; 1872 ambasador al imperiului german în Paris, de unde la 1874, pentru intrigi țesute în contra lui Bismarck, fu rechemat; în 4 Oct. aceluiași an fu deținut, căci publicase și refusase extradarea de depeșe, iar 19 Dec. fu osândit la 3 luni de temniță, pe care juriul parlamentar o urcă la 6 luni. De atunci se refugia în strainatate, de unde la 1875 publică broșura »Pro nihilo«, care produse mare senzație; 1876 fu osândit în contumaciam, pentru crima trădării de patrie, la 5 ani robie. † 1881 în Nizza.

Arno, rîu în Italia, isvorînd în Monte Falterona (Apenini), se varsa dinjos de Pisa în Marea Ligurica; 220 km. lung.

Arnold, Cristofor, astronom, n. 17 Dec. 1650 în Sommerfeld, lângă Lipsca; a facut pe domeniul său un observator, din care la 1682 a descoperit cometa din acel an, cu 6 zile mai înainte decât Hevel. Asupra acestei comete făcu observațiuni diligente; asemenea observă și studii și cometa dela 1686; dar numai observațiunile sale dela 1690, asupra trecerei lui Mercur dinaintea soarelui, fură susceptive în »Acta Eruditorum«. † 1695; observatorul său a stat până la 1794. În suprafața lunii astronomul Schröter boteză 3 văi pe numele lui A.

Arnold, Youry de, profesor la conservatorul din Moscva, compositor și scriitor musical rusesc, n. 1 Nov. 1811; a scris opere, ouverture, cântece etc. și multe tractate musicale, între cari mai însemnat: »Die alten Kirchenmodien«.

Arnold de Brescia, discipolul lui Abaelard, contrar al ierarhiei, predică în orașul său natal Brescia pentru sărăcia de buna voie a preoților; declarat în sinodul al 2-lea Lateran de eretic, fugi în Franția și de aci în Roma, unde se puse în fruntea partidului poporal pentru restabilirea vechilor libertăți republicane. La man-

datul papii Adrian IV., A. a fost (1155) spânzurat, iar cadavrul lui ars. Cf. Giesebrecht, A. v. B. (1873); Bonghi A. d. B. (1885).

Arnolfo di Cambio, arhitect și sculptor italian, n. 1233; † 1310. Lucrarile principale: Biserica gotica Santa-Croce și domul Santa-Maria del Fiore în Florența.

Arnon, riu în Moab, se varsă în Marea Moartă; astați Wadi-Môdsib.

Arnost din Pardubițe, cel dintâiu arhiepiscop din Praga, a trăit între anii 1308 până la 1364. Unul din cei mai intimi sfetnici ai împăratului Carol IV.; mare protector al artelor.

Arnota, culme de munte în Rom., j. Vâlcea, pornesc din muntele Cocoru și Breota, se îndreaptă către sud-est, separând riul Bistrița de apa Costeștilor și se termina aproape de confluența acestor 2 riuri. Piscurile cele mai înalte sunt: munții Colții, Buila și Arnota.

Arnota, mănăstire în Rom., j. Vâlcea, situată pe un munte, ce se înalță în fața mănăstirii Bistrița în departare de o oară de aceasta, fundată din temelie de Mateiu-Voda Basarab la 1706. După legenda culeasa de Gr. G. Tocilescu, Mateiu-Voda, se dice, ca a căzut într-o crima, pentru care trebuia să fie dus să se judece la Constantinopol; așând el despre soarta ce îl aștepta, a fugit pe sub munți, până ce a ajuns în acest loc; aci era pe atunci un lac mare și multa rachita. Mateiu s'a ascuns după rachita, așa ca Turcii, ce îl urmăreau de aproape, nu l-au mai putut găsi. După aceea și-a adus martori și s'a desvinovațit la Constantinopol. În semn de mulțamita, Vodă a hotărât să facă o mănăstire pe acest loc; scurse lacul și îl umplu cu carbuni, zidind altarul chiar pe locul unde scapase. Tîmpla bisericii, destul de frumoasa, în lemn poleit și colorat, este bine conservată; de asemenea și icoanele, cari sunt ca și tîmpla din timpul lui Mateiu-Voda, cum se vede din inscripțiunile de pe ele. Ușa bisericii, care acum înlocuiesce o ușă mai veche din timpul lui Mateiu-Vodă, e frumos sculptată în lemn de castan și facuta de Const. Brâncoveanu înainte de a se urca pe tron. În tinda bisericii se ved zugrăviți: Mateiu-Vodă Basarab, ținând biserica în mâni împreună cu soția sa Elena, apoi parinții acestui Vodă: Jupân Danciu vel Vornic cu Jupâna Stanca și alții. Tot aci se află: mormântul lui Mateiu Basarab, de marmora albă, executat admirabil, opera unui artist grec, înfrumșețat cu marca țerii în relief; inscripțiunea e în limba greca; mormântul lui Danciu Vornicul, tatăl lui Mateiu Basarab, mai simplu: o singura lespede cu inscripțiune; mai sunt încă 2 pietri mormentale cu inscripția ștearsa. Mănăstirea are un vechiu pomelnic, în care se cetesc numele ctitorilor, cari dela început au zidit și au înălțat sf. casa aceasta; aici se afla și pomelnicul familiilor: Brâncoveni, Leurdeni, Golești și altor creștini, cari au facut daniu la mănăstire; apoi mai multe odoare prețioase cu inscripțiuni interesante; în special o cutie mare de argint, facuta la 1817 de Banul Radu Goleșcu, având în launtru sf. moaște: o mîna a sf. mucenice Marina și câteva oase ale sf. Filip și Mihail Sinadon. La fântâna veche a mănăstirii, numita »Fântâna Domneasca și zidita tot de întemeietorul mănăstirii, se află o

piatră cu inscripție. Casele dimprejurul bisericii s'au recladit (1852—56) după proiectul arhitecților Schlachter și Beneș, sub domnia lui Barbu Dimitrie Știrbeiu-Voevod, care alese această mănăstire ca loc de închisoare pentru boierii cei nesupuși și haini domniei, dar acum se afla în desavîrșita ruina. Mănăstirea acum n'are calugari, ci se administrează de un preot platit de guvern. (Cf. C. St. Bileiurescu: Mănăstirile și bisericele din România, București, 1890 și C. Alessandrescu: Dict. geogr. al j. Vâlcea, București, 1893.) [nt.]

Arnsberg, district în prov. Vestfalia, 7695 km², 1.342,711 loc. (1890). Capitala A., lângă Ruhr, 7414 loc.; judecatorie, gimnasiu; mai nainte capitala ducatului Vestfalia și sediul principal al jurisdicțiilor criminale.

Arnstadt, capitala principatului Schwarzburg-Sondershausen, lângă Gera, centru al liniei ferate Neudietendorf-Ilmenau, 12,818 loc.; gimnasiu, școala reala; bai de sare. Aci sunt salinele *Arnshall* și resturi din cetatea *Käfern*.

Arnulf, 1) *A. împărat roman*, fiul natural al lui Carlmann, rege al Franconiei est., după moartea tatălui său a moștenit Bavaria și Carintia, iar după detronarea lui Carol cel Gros (887) a fost ales rege al Franconilor; batù 891 pe Normani la Löwen, luptă 893 contra principelui Svatopluc din Moravia, se duse în Italia, unde a luat Roma în asalt și s'a încoronat 896 ca împărat rom.; † 8 Dec. 899 în Regensburg. 2) *A. Sfântul*, întemeietorul familiei Carolingilor, n. 582, episcop în Metz; sub Chlotar II. a guvernat Franția dimpreună cu anicul seu maiordomul Pippin. La 627 abdisa de episcopie, retragându-se în Vogati, unde a trait ca pustnic. † 641.

Arogare, (*lat.*) a-și însuși pe nedrept. *Arogant*, îngâmfat, obrasnic. *Arogațiune* (*lat.* Arrogatio), adoptare.

Aroideae, familie de plante Monocotiledoane cu aproape 100 de genuri și 900 de specii, răspândite mai ales în regiunile tropicale ale globului, mai rare în cele temperate, lipsind în cele reci. Multe sînt terestre, unele traiesc în mlaștini, pe lângă balti, altele sînt cu totul aquatice înnotatoare, ori sînt epidendre. În genere sînt erbacee, acaule sau cu o tulpina și bogate în suc apos sau laptos, caustic, acru ori veninos. Au frunze întregi lanceolate, sagitate, ori lobate, pertuse, pinatifide etc. Flori mici, uneori fetide, învelite într-un spat de forme variabile, divers colorat. În Europa cresc abia 8—12 genuri, iar în România și țerile vecine numai următoarele: *Arum L.*, *Calla L.* și *Acorus L.* Prea puține sînt comestibile, utilizându-se ori tuberculele lor feculente, ce își pierd proprietățile vătămătoare prin cultura, ori de se usuacă și se coc, cum e *Colocasia esculenta* Schott., alimentara în insula Martinica; sau se folosesc tulpinile și rhizomele amidacee, sau ramurile tinere, ori fructele parfumate ca cele de *Tornehia fragrans*. Cele mai multe sînt cultivate în florarii, apartamente, pentru marimea și frumusețea frunzelor, cum și pentru culoarea variabila a spatului inflorescenței; așa sînt diverse specii de *Anthurium*, *Pothos*, *Philodendron* etc. [S. Șt. R.]

Aroma, substanțe volatile, carora e datorit mirosul plăcut al vegetalelor ori al preparatelor vegetale; de regulă un oleiu eteric.

Aron, fratele lui Moise, numit în cartea II. și Gură sau »Profet», adică oratorul lui Moise. El a turnat, la voința poporului isr., vițelul de aur.

Aron, 1) *A. Florian*, profesor și publicist, n. 1805 în Ardeal, † 1887 în București. A studiat în Pesta, apoi 1827 a trecut în România și a fost profesor în Craiova, mai târziu în București. La 1849, întorcându-se în Ardeal, a redactat câțeva vreme ziarul *Telegr. Român* înființat de Șaguna; mai târziu a redactat împreună cu I. Maiorescu textul rom. al »Foi le-gilor imperiale» în Viena. În 1857 s'a reintors în România, unde a funcționat ca profesor de istoria univ. la colegiul Sf. Sava și mai târziu la universitatea din București. A publicat mai multe lucrări didactice, dintre cari mai însemnate: »Idee repede de istoria principatului Țerii-Românești (1835) și »Dicț. franco-român» (2 vol., 1843) lucrat în colaborare cu Poenaru și Hill. În România a redactat ziarele »România» și »Mu-seul Național» [*]

2) *A. Iacob*, canonic la Oradea mare. Cu oca-siunea restaurării diecesei române gr.-cat. a Orașii mari s'a înființat și un capitol de 5 membri. Între canonicii denumiți la început (23 Maiu 1777) a fost și prepositul Iacob A. din ordinul calugarilor sfântului Vasile; n. în Roșia din munții apu-seni, studii teologice și filosofice le-a făcut în Roma, unde se și chirotini 1765. Mai întâiu funcționa ca profesor în Blaj, după aceea ca prefect în seminarul St. Barbara din Viena. În sinodul electoral din 12 Aug. 1782, a fost ales candidat pentru scaunul episcopesc din Blaj cu 57 voturi. † 21 Febr. 1788, — precum se afirmă în șematismul diecesei Orașii-mari ca episcop denuit, dar necesacrat și nepreconisat.

[Dr. A. Bunea.]

3) *A. Vasile*, poet popular, n. 1770 în Glo-goveț, lângă Blaj, fiu de preot, din familia Aro-neștilor, foarte cunoscută în Trans. Și-a făcut studiile liceale în Blaj, iar cele juridice la fa-cultatea din Cluj. Apoi, stabilindu-se ca avocat în Sibiu, s'a făcut cunoscut ca apărător al Ro-mânilor înaintea tribunalelor; dar titlul, cu care este trecut în istoria culturii și literaturii na-ționale, este ca autor de poeme populare. A., I. Barac în Ardeal și cu A. Pann în Muntenia, sînt cei trei poeți populari, ale caror scrieri au avut mare influența pînă pe la 1860 în cla-sele de jos ale poporului și continua a se ceti și astăzi dincoace și dincolo de Carpați. G. Ba-rișiu spune, ca în Transilvania mii de Români începuseră să învețe carte, numai ca sa poata ceti »Alexandria» și versurile» lui A. Și aceasta lectura a ramas pînă astăzi una din cele mai cautate și mai placute poporului român. Nu prea fericit în căsătoria sa, A. gasi în cultivarea poeziei mîngaierea vieții și gloria numelui seu. Scrierile sale tiparite și răspandite în numeroase edițiuni sînt: Pirani și Tisbe (1808), și Narcis (1808); done poeme al caror subiect este luat din metamorfozele lui Ovidiu, cartea III. 22 și cartea IV. 23; Patimile domnului nostru Isus Christos, în versuri (1808); Leonat și Dorofata, poema satirica în contra beției (1815); Anul cel manos (1820), poema didactica, în care se tra-teaza despre felurile lucrari ale aului; Istoria lui Sofronim și Haritei, în versuri (1821). Afara

de acestea, după moartea lui A. întemplată la 1822, au ramas și alte scrieri netiparite, între cari se scie Eneida lui Virgiliu, întreaga sau mare parte, și parți din Bucolicele lui Virgiliu. Un specimen din aceasta traducere e publicat de T. Roșu în raportul gimnasiului din Beiuș pe 1876 și reprodus mai corect în Transilvania (Nr. 24 din 1877 și Nr. 1 din 1878). Bine în-țeles, că scrierile populare din acel timp nu pot sta alaturea, în privința valorii literare, cu scrierile populare mai noue. [M. Strajanu.]

A. Petru Pavel și A. Teodor, v. Aaron.

Aron-Vodă, (*A. Emanuil*), domn al Moldovei (1581—1595), a ajuns la tron din simplu rădaș, cumpărând domnia cu 1 mil. galb. Ca să și pla-teasca datorile, scoase dăjii noue. Țeara se rescoala, A. însa o potolesce cu mare crușine. Atunci Poarta îl mazilese (1592). Dar prin sta-ruinta creditorilor săi, el este din nou numit. Saturat de jafurile Turcilor, îndemnat de Papa a rupe cu aceștia, A. fū înduplecat de Mihaiu-Viteazul la alianța creștina (5 Nov. 1594). El prizoni pe păgâni, curăț țeara de ei, luând și Dobrogea (1595). Pîrit de hatmanul său Stefan Razvan, A. fū prins de oștile transilvane și în-chis cu toata familia la Vințul-de-jos (Maiu 1595), unde preste puțin și muri (1597).

Aron, *Piatra lui* —, stîncea situată între mă-nastirea *Agapia veche* și *Agapia din vale*, în Rom., com. Fliioara, (jud. Neamțu). După legenda Aron-Voda, înainte de a ajunge la domnie, era slujitor la unchiul seu, mitropolitul Nicanor, și avea dragoste cu o calugarița tinera dela o ma-nastioara, ce era pe moșia mănastirii Hilioara; la stîncea aceasta l-a întalnit mitropolitul pe ne-potul său, care se întorcea dela Hilioara, și l-a batut. A. a fugit de aici în Țeara-Ungurească, apoi la Țerigrad, unde s'a apncat la oameni mari de slujit și cu vreme a eșit domn în Moldova; după aceea pe mitropolitul Nicanor l-a prins și l-a desvirilat. Cf. C. D. Gheorgiu: Dicț. geogr. al jud. Neamțu. București, 1895.

Arondare, rotunjire, largire, împărțirea în districte a unei țeri, ținut etc., a pune la un loc. **Arondisment**, (franc.) circumscripțiunile admi-nistrative ale Franței, cari fac parte dintr'un departament (district).

Aroneanu, sat în Rom., j. Iași, pl. Copou, cu 408 loc.; în acest sat se afla *mîndștirea A.*, zi-dita de Aron-Voda la 1594, întreținuta astăzi de stat. Ca fapt istoric petrecut în aceasta localitate este de însemnat resboiul dintre Stefa nița-Voda și Constantin-Voda, în care au fost înfrânți Ca-zacii, cari ajutau pe Stefa nița. Cf. C. Uhișița: Dicț. geogr. al jud. Iași. București, 1888.

Arpa, (*ital.*) instrument musical, v. harfa.

Árpád, fiul lui Álmos, întemeietorul dinastiei arpadiane, unul dintre cei șapte voievozi maghiari. După ce Bisnieții au scos pe Maghiari din Li-bedia (889—890) și i-au strîmtoat în Atelkuz, semințiile s'au convins, că fără conducere unitara și legatura mai strinsa nu pot răsbi cu multele necesari cari i-au ajuns. Pentru aceea — precum spun cronicele magh. — voievozii în Atelkuz au ales pe Árpád de conducător, făcînd tot atunci și așa numita *legătură de sînge*. Va fi fost — nu începe îndoiala — ceva legatura, dar nu precum ne spun cronicile, ce se adeverese și din nesiguranța succesiunii pe tron în sinul

dinastiei Arpadiane. De abia s'au stabilit în Atelkuz, când Leon VI., împ. grecesc, a cerut ajutorul lor în contra Bulgarilor. A. a primit învitaerea și în 894 a trimis pe fiul său în contra Bulgarilor, pe cari i-a și batut în trei bătălii, reîntorcându-se acasă cu mare pradă. Dar aceasta expediție le-a pricinuit mare desastru. Bulgarii aliați cu Bisinienii au năvălit asupra Maghiarilor remași în Atelkuz (Árpád s'a resboit înspre nord), făcând mare măcel și prădăciune. Pentru aceea s'au hotărât a-și câștiga patrie nouă. Cronicile descriu foarte scâlciat și plin de anacronisme migrațiunea Maghiarilor. Au intrat în Ungaria de ași afirmativ la 896 (anul nu e constatat) și după lupte și convențiuni s'au adăpostit definitiv. A. † 907, după conducere de 20 ani. (V. art. Maghiarii și Ungaria.)

Arpagic, *Allium Schoenoprasum* L. (v. ac.), o specie de plante din fam. Liliacee-lor, aproape înrudită cu ceapa. Cresce selbatică pe țărmurii râurilor în deosebi pe țărmurii Dunărei, ai Elbei și Rinului, dar se cultivă pretutindenea și în grădini, în pământ stărmicos, puțin umbros, pentru frunzele subțirele, din lăuntrii goale, cari se pun în mâncări diferite, mai ales în zamă. (Arbagic, Arpacică.) (De altcun mai numește poporul nostru A. și cepele cele mici, cari se sădesc primăvara, pentru a crește din ele cepele cele mari.)

Arpaș, numele mai multor localități în Trans. 1) *A. de jos* și 2) *A. de sus*, două comune în Țeara-Oltului, cott. Făgărașului. *A. de jos* se află așezat lângă Olt, pe latura stângă și pe șoseaua ce duce dela Făgăraș la Sibiu; are 1111 loc., toți Români. *A. de sus* este situat spre sud dela *A. de jos*, la poalele munților și are 1656 loc. Români; aici s'a înființat o fabrică de sticlă, care acum e parăsită. Ambele au fost comune grănițeresci, aparținând o parte a locuitorilor ca soldați grănițeri regimentului român I. de graniță. Între a. 1819—1839 numărul populațiunii militarizate era: în *A. de jos* 490, în *A. de sus* 210 suflete. (Cf. Lenk, geogr. etc. Lexicon, 1839.) Spre sud dela *A.* se înalță grupa munților *A.-lui*, în puternicul șir al munților Făgărașului. 3) *A. munții*, (*munții A.-lui*), o grupă de munți ce se înalță la granița sudică a Ardealului, spre sud dela comunele *A.*, între munții Cârțișoarei și ai Ucei, aparținând munților Terii-Oltului sau ai Făgărașului; piscurile lor mai înalte sânt: *A. mare* sau *Vêrtop*, cu două piscuri de 2465 și 2472 m. înalte, *A. mic* sau *Vêrtopel* 2459 m., *Podragul* 2455 m., *Podrigel* etc. În văile acestor munți se află lacul *Podragului*, cu o periferie de 780 m. și lacul *Podrigel*; pe coastele lor isvoresc mai multe râulețe de munte, cari se varsă în Olt; dintre ele cel mai însemnat este râul *A. mare*, care curge pe lângă ambele *Arpașuri*. 4) *A. mare* sau *Vêrtop*, munte în munții Făgărașului (grupa munților *A.-lui*), cu 2 piscuri, având înălțime absolută unul de 2465, celalalt de 2472 m. Spre sud este mărginit de o coama de munte de cale, preste care trece o potecă de munte în România, la o înălțime absolută de 2078 m. *A. riuleț* de munte, isvoresce în munții *A.-lui* și este afluent al Oltului, pe latura stângă. Valea lui este îngusta, mărginită de coaste prețipite, printre cari apa curge cu

repediciune și zuzet, formând ici-colea mici cascade; dupăe iese dintre munți, trece pe lângă comunele *A. de jos* și *A. de sus*, și se varsă în Olt, în preajma *A.-lui de jos*. Un afluent al lui este Valea-Arpașelului, care se varsă în el din jos de *A. superior*. 5) *A. mic*, sau *Vêrtopel*, munte stâncos în munții Făgărașului (grupa munților *A.-lui*), are înălțime de 2459 m. [Silv. Mold.]

Arpătae, (magh. Arapatak), comună în cott. Treiscaunelor; are 1223 loc., dintre cari 670 sânt Români, iar restul Maghiari. Pe teritoriul acestei comune, în departare de 1 oară spre nord, se află vestitele ape minerale și scăldi dela *Vâlcele* (magh. Előpatak).

Arpeggio, *arpeggiato*, (*ital.*) termin musical, însemnează a cânta în modul harpei, adevă a nu întona acordul deodată, ci a-l rupe, (tonurile acordului se urmeze unul după altul).

Arpeggione, (*ital.*) instrument musical, ghitara-violoncel, inventat 1823 de G. Stauffer în Viena. Astăzi nu se mai întrebuințează.

Arpent, (*franc.*) măsură de pământ, în diferite locuri de diverse dimensiuni, 30—50 ari. *Arpentagiu*, agrimensură.

Arpino, vechiul Arpinum, oraș în prov. ital. Caserta; patria lui Mariu și Cicero (monumentele lor se află în Palazzo del Comune) și a lui Vipsanius Agrippa. Ruine numeroase, un zid și o poartă ciclopică interesantă.

Arqua, sat în Italia de sus, dela Padua spre sud-vest; aci a murit Petrarca.

Arquebusade, (*franc.*) medicament vechiu; lichid pentru vindecarea ranelor, împușcaturilor. (*V. Archebusa*.)

Arques, oraș în depart. francez Sena de jos, arond. Dieppe, 990 loc.; aci a avut loc victoria lui Henric IV. la 21 Sept. 1589 asupra armatei ligiste.

Arran, insulă la gura râului Clyde (Scotia), aparține cottului Buteshire; 430 km², 7712 loc.

Arras, capitala fortificată a depart. franc. Pas de Calais, lângă Scarpe, (1891) 24,126 loc. Odinioară a fost centrul principal al Atrebaților, mai târziu al cottului Artois; dela 1640 franceză. Locul de nascere al lui Robespierre.

Arrebo, *Anders*, poet danez, n. 1587 în Kiöbing; în etate de 30 ani episcop în Drontheim, dar după de parlament pentru trailul său excesiv. Trece de părintele poesiei mai noue în Danemarca. Și astăzi sânt gustate traducerile rimate ale psalmilor lui David și »Hexaameron«-ul despre cele 6 zile ale creațiunii, o imitație după francezul Bartas. Biografia de Roerdam. Copenhaga. (1857, 2 tom.) [Dr. E. C.]

Arrest, *Henric Ludovic d'*, astronom, n. în Berlin 1822. 1848 observator la Lipsca și docent la universitatea de aci. 1852 profesor extraordinar, iar 1857 profesor ordinar la Kopenhaga, unde conduse edificarea observatorului nou (1860 până 1861). † 1875. Opere: »Resultate din observarea nebuloaselor și a roilor de stele«. Lipsca, 1856. »Sidrum nebulosorum observationes Havnienses«. Kopenhaga, 1867. »Cercetari spectrale-analitice asupra stelelor nebuloase«. Kopenhaga, 1872; și alte referitoare la comete.

Arrest of judgment, (*engl.* pron. of djödgment), în procesul criminal engl. împiedecarea executării unei sentințe pronunțate prin cerere de revisiune.

Arrêt, (*franc.*) mandat de arestare (v. arest); în înțeles restrins sentența definitivă a forului ultim, în contrast cu sentențe apelabile. *A. de prince*, mai de mult măsura preventivă de a reține în port vasele comerciale ale v'ruinei stat, pentru a împiedeca lățirea de sciri despre anumite stări interne ale țării. Dreptul internațional modern nu admite acest *A.*

Arretium, oraș în Etruria, (v. Arezzo). *Vase arretinice*, lucruri de olărie antică romană, cu o poleială strălucioasă de colorare coralină, a căror fabricare luase avânt mai ales în *A.*

Arrha, (*lat.*) arvună. *A. nuptialis* = donațiune din partea bărbatului pe sama soției, ca echivalent pentru zestre. Ident. cu donatio propter nuptias. *A. poenitentialis* = vadiu.

Arrhidaeos, v. Filip Arrhidaeos.

Arria, eroica soție a lui Caecina Paetus, care a fost condamnat la moarte, fiind partaș la o revoltă (42 d. Chr.) contra împ. Claudiu. Observând ea, ca bărbatul ei hesitează a se sinucide, ca să scape astfel de pedeapsă, luă pumnalul și-l înfipse în piept, îl dădu apoi bărbatului dicând: Paete non dolet (Paetus, nu doare).

Arrianos, *Flavius*, scriitor grec, n. cam la 100 d. Chr. în Nicomedia (Bitinia); 136 prefect în Capadocchia sub Hadrian; † la adânci bătrânețe pe timpul lui Marc Aureliu. Scrierile principale: »Enchiridion Epicteti« și »Diatribae Epicteti«, »Anabasis«, istoria reșboaielor lui Alexandru cel Mare, după isvoarele cele mai bune. Operele lui complete au fost edate de Dübner și Müller (1876), »Scripta minora« de Herscher (1854).

Arrighi, *Jean Toussaint A. di Casanova*, duce de Padua, n. 1778 în Corte pe insula Corsica, înrudit cu familia bonapartistă; s'a luptat ca general de brigadă la Austerlitz și Friedland, ca general de divizie la Esslingen și Wagram. După a doua restaurare exilat din Franția, i s'a dat 1820 permisiunea de reîntoarcere; 1849 ca membru al corpului legislativ a apărut cu multa căldura interesele bonapartiste; după lovitura de stat dela 2 Dec. 1851 a fost numit membru al așa numitului consiliu de stat; 1852 senator și guvernor al casei invalizilor; † 21 Mart. 1853.

Arrosement, (*franc.* u m e d i r e, î m p r o s p e t a r e), în sens figurat termin financiar, care înseamnă o plată suplimentară spre asigurarea câștigului după o sumă deja plătită; s. e. dacă părtașii unei societăți pe acții — neajungându-se capitalul deja preliminar și încassat, — trebuie sa mai plătească ulterior după fiecare acție încă o sumă oarecare; după suma aceasta se computează interese.

Arrow-root, (*engl.*) feculă alimentară extrasă din rhizomul cărnos al mai multor plante, aparținând familiei Scitamineelor, mai ales de *Marranta arundinacea L.* din Antile. Se mai aduce din America, Bermude, Indiile orientale (aci se scoate din *Curcuma leucorrhiza Roxb.*) etc. Substanță alimentară, emolientă, administrată în afecțiuni digestive, urinare etc., dar în Europa i se substituie fecula de cartofi, ce are cam același gust și proprietăți nutritive. Grăunțele adevăratului *A.* de Antile sunt piriforme, puțin mai mici ca cele de cartofi, cu hilul linear ori triunghiular, așezat în mijlocul grăunțelii ori în partea cea mai largă a lui. [S. Șt. R.]

Arsache sau *Parapani*, com. rur. în Rom.

(compusă din cătunele: Bălării și Parapani sau Arsache), j. Vlașca, situată pe malul Dunării, în dreptul satului bulgar Pirgos. Această proprietate aparținea Drului Arsache, fost ministru sub domnia principelui Cuza; în această comună sunt 2 biserici și o școală destul de bine întreținută; locuitorii (2255 suflete) sunt oameni harnici, cu multe vite, se ocupă cu agricultura și cu pescuitul. Aici se află și o moară cu vapor. În dosul satului *A.* se ved urmele unei cetăți vechi, fără să se scie ce nume are și de cine ar fi fost făcută.

Arsaf, în mit. egiptică un zeu de soare, se aseamănă cu Hor la Egipteni și cu Bel din Orient.

Arsakiții, 1) *Dinastie în Parthia*. Intemeietorul ei a fost Arsakes I., care și-a tras originea din vechea dinastie a Persiei. Regii din această dinastie au domnit dela 256 a. Chr. până 226 d. Chr. Fiecare domnitor a purtat numele de Arsakes. 2) *Dinastie în Armenia*. Intemeietorul ei a fost Valarses, care fu ridicat pe tron prin fratele său Artabanos Arsakes III., regele Parthiei în 150 a. Chr. Descendenții săi au domnit până în 428 d. Chr. Ultimul *A.* a fost alungat de pe tronul Armeniei prin Sassanidi. [T. F.]

Arsamas, 1) cerc în guvernamentul rusesc Nișni Novgorod, 51,272 km².; 141,134 loc.; 2) capitala cercului de același nume, cu 10,895 loc. (1886); 34 biserici și 4 mănăstiri; industrie înfloritoare și comerț însemnat. 1802—61 era aici o școală de pictură sub conducerea lui *A.* Stupin, din care se provedea aproape întreaga Rusia cu icoane sfinte; 2) numirea unei societăți literare rusesce, 1815—18 în Petersburg și Moscova, cu direcție liberală.

Arșea, harșea, »postav sau altă materie ornată cu cuseturi, ce se pune pe șeaua calului«. (Et. M. Rom.)

Arșele, numirea mai multor localități în Rom., j. Buzeu; mai însemnat e *schitul A.* în cât. cu aceeași numire, acum desființat și în ruine, încungiuurat de munți stâncoși, cu o poziție din cele mai frumoase.

Arsenal, atelier și magazin unde se construiesc, reparază, examinează și unde se depun și conservă arme și munițiuni.

»*Arsenalul de construcțiune al armatei*« în Bucuresci, este situat pe Dealul Spirei, ocupând o suprafață de aproape 1 km². El are de scop de a fabrica și repara materialul de artilerie, munițiuni și toate trăsurile necesare armatei. Directorul arsenalului este un colonel de artilerie, ajutat de 2 ofițeri superiori, 5 căpitani, 2 locotenenți și 8 guarđi de artilerie. Pe lângă arsenal sunt atașate o școală de meseriași militari și o companie de lucrători militari, destinate a da armatei măiestri necesari și lucrători coloanelor de munițiuni, în timp de campanie. Toate atelierele sunt luminate electric și unele provădute cu motori electrici. Numărul lucrătorilor ajunge până la 1500. Până în 1862 nu existau în principate decât mici începuturi de fabricarea munițiunilor și materialului de artilerie. În Muntenia se afla un mic atelier de armurărie și altul de rotărie la Bucuresci, pulberăria dela Têrgșor, lângă Ploiesci, cu aparate foarte primitive. În Moldova, la Iași, un atelier de armurărie, unul de rotărie și țimplărie și

unul de artificieri sub aceeași direcțiune, două depozite mici de pulbere și munițiuni la Copou; o fabrică particulară de pulbere la Piatra. Aceste instalațiuni rudimentare, ne mai putând satisface trebuințele armatei încă din 1860, ministrul de război, general Florescu, trimise în Belgia pe căpitanul Heret, care studiază acolo proiectul organizării unei mici pirotehniei, unei topitorii pentru proiectile și unui atelier mecanic de reparațiuni. Aceste materiale sosesc cu un mic personal recrutat în Belgia și se alege pentru instalarea pirotehniei locul din Curtea arsa din Dealul Spirei. Ruina bisericii se transformă în usina (laborator de chimie, sala de ambutisaj, forje și topitorie, iar atelierelor adiacente pirotehniei sunt instalate în baraci provezute cu aperi de pamânt. În 1862, primăvara, pirotechnia începe a funcționa. În organizarea pirotehniei capitanul Heret fost asistat de locotenentul belgian Le Boulengé, care cât se află în București, construie un aparat ce era sa devina, prin perfecționări succesive, cronograful Le Boulengé, întrebuințat apoi în experiențele balistice. În cursul anului 1863 se aduce o noua expedițiune de mașini și se construiesc o parte din localurile arsenalului organizându-se și serviciul sub un director al stabilimentelor, având sub autoritatea sa: manufactura de arme, pirotechnia și pulberăria Târșgorșor cu personalul necesar. În 1866 stabilimentele de artilerie sunt împărțite în 4 divizii independente una de alta: 1) arsenalul cu depozitul de arme, munițiuni și material, atelierul de construcțiuni de trasuri, fondarie și atelierul mecanic; 2) manufactura de arme; 3) pirotechnia; fiecare din aceste divizii are câte o companie (armurieri, artificieri și lucratori ai arsenalului). În 1867 toate stabilimentele de artilerie din București se pun sub aceeași direcțiune (loc.-colonelului Heret). Vechile stabilimente ale artileriei, cari altadata formau o singura direcțiune, sunt apoi independente unul de altul și puse individual sub autoritatea directă a ministrului. Ele poartă apoi numele de: a) arsenalul de construcțiuni; b) arsenalul de depozit; c) pirotechnia armatei; d) depozitul central de munițiuni; e) arsenalul de depozit (Târșgorșoști); f) pulberăria armatei (Lăculeț).

[—]

Arsenal de marină, totalitatea atelierelor, magaziiilor și instalațiunilor dintr'un port militar, destinate a construi, repara, arma și aproviziona bastimentele de război. Un A. complet cuprinde: calc (v. acolo) de construcțiuni, basinuri sau dockuri plutitoare pentru punerea vaselor la uscat, ateliere de ferarie și lemnie, cuptoare de turnat, ateliere pentru fabricarea artileriei și proiectilelor, ateliere pentru construcțiunea mașinelor și caldarilor, pentru construcțiunea mașinelor electrice, diferite magazii de materiale etc. Când nu sunt decât instalațiunile destinate exclusiv pentru construcțiunea și reparațiunea vaselor, A. poartă numele special de *șantier*. Fiecare națiune maritimă are unul sau mai multe arsenale și șantiere. A. se așează în porturi bine apărate și pe cât posibil la adapostul unui bombardament. A. marinei române este la Galați. [Constant B.]

Arsenie, (Arsenius), 1) *A. călugăr* din muntele Athos; compuse sub titlul *Synopsis* un compendiu de drept canonic al bisericii grecesci, care se edită pe la 1255. 2) *A. sfânt*, n. 354

din o distinsă familie romană; pentru virtuțile și cultura lui clasică papa Damasus îl recomandă împăratului Theodosius de educator al fiului său Arcadius; împăratul pretinse că fiul său să asculte stând în picioare învățăturile acestui barbat evlavios, prin ce A. își atrase ura ambițiosului său învțăcel și se retrase în Egipt, unde petrecu 40 ani. † în etate de 95 după unii, iar după alții de 120 ani. 3) *A., patriarch* al resaritului, ajuns în aceasta denumire din simplu calugar; împăratul Teodor Lascaris II. (1255) pe patul de moarte îl numi pe A. tutor al fiului său Ioan Lascaris; dar pe lângă toată bunăvoința, A. nu putu împiedeca pe Mihail Paleologul de a ocupa tronul (1220) și a scoate ochii pretendentului legitim (1261), din care cauza A. anatemisă pe usurpatorul Mihail; patriarchul muri în exil 1267. Al doilea urmat al lui A. îl deslegă pe Mihail de anatema, ceea ce dete ansa la scisiune îndelungata între Arseniți și partizanii lui Mihail. [nt.]

Arseniu, As, element chimic, se găsește în stare nativă sau combinat cu alte corpuri, s. e. cu fier și sulfur (mispickel, sulfoarseniura de fier Fe S As), și cu alte metale ca auripigment și realgar, cu cobalt (arseniura de cobalt Co As², smaltina). Se estrage din mispickel prin încălzire la eschiderea aerului. A.-ul e corp solid, cristallizează în romboedri, e de culoare cenușie și foarte sfarmicios, are luci metallic și o densitate de 5.73, e volatil, vaporii miroasa a usturoiu; e foarte otrăvicios. Se întrebuințaza la fabricarea alicelor, ca otrava de musce, la extragerea nichelului și la focuri artificiale, în medicina mai cu sama în forma soluțiunii lui Fowler; în unele ținuturi se află oameni, cari manâncă arsenic în doze anesurate și îl dau și animalelor, în special cailor, cari se îngrasa. capeta piele și per luci. Carnea vitelor nutrite cu A. nu e prinejdioasa. A.-ul da urmatoarele combinațiuni principale: *Idrogen arsenat* H³ As, un gaz foarte otrăvicios, *Anhidrita arsenioasă* As² O³, numită popular *șoaricoică* (otrava contra șoarecilor), o substanță albă asemenea otrăvicioasa, *Anhidrita arsenică* As² O⁵, *Acidul arsenic* As O⁴ H² și *Acidul metaarsenic* As O³ H.

Arșic, os dela încheietura piciorului mieilor, întrebuințat la un joc de copii.

Arșini, *Codri A.-lor*, numirea unor codri mitologici. Hașdeu se întreaba: Nu cumva sa fie Sylva Hercynia a vechilor Romani, care a descris-o și Iuliu Cesar ca o padure imensa? (Et. M. Rom.)

Arsinoë, numele vechiu al orașului Medinet-el-Faium în provincia Faiun (Egipt); Grecii îi diceau *Krokodilopolis*, pentru-ca aici se închina zeului Solk cu cap de crocodil. În ruinele acestui oraș s'au gasit multe resturi de papyrus cu scrisoare greceasca, coptica, persică sau araba (s. e. colecțiunea arhiduceului Rainer).

Arsis, în versificațiunea antică silabele *tonice* ale versului. (V. Thesis.) În musica moderna se numesc A. partea ușoară de timp. [*]

Arșiță, 1) temperatura foarte urcata a aerului causata de regula de caldura soarelui, dar și caldura pricinuita de foc se numesc pe unele locuri A.; 2) în Ardeal un insect (musca), care pișca pe om când se scaldă; 3) coasta unui deal, expus soarelui.

Arșița-Crețului, izvor de apă minerală în Rom., situat într-o padure de brazi și frasinii pe teritoriul com. Hangul, (pl. Piatra-Muntele, jud. Neamțu). Apa izvorului e limpede, fara miros, de un gust pișcător la limba și cam sarat; lasata în aer liber apa acestui izvor arunca bulbuci plini de acid carbonic.

Ars major sau *ars magna*, s'a numit în secl. XVI. algebra fața de aritmetica vulgara, care o priviau ca ars minor.

Arsuri-Virful, *Virful-Arsurilor*, un pisc al muntelui Țibleş din munții Lăpușului în Ardeal; este foarte stâncos și are înălțime de 1831 m.

Arta, după înțelesul primitiv al cuvântului, înseamnă știința și puterea de a face ceva. În înțeles larg A. se împarte în două mari categorii: *Artele frumoase*, al caror obiect este frumosul, cu scopul de a deștepta imaginațiunea și simțimentele estetice și a nobilita inima și moravurile, și *Artele folositoare*, *mechanice* sau *industriale*, numite mai în special meserii, al caror obiect este folositorul, cu scopul de a îndestuli felurite trebuințe, și se subîmpart în atâtea categorii, câte sunt trebuințele omenești. (V. Meserii.) În antichitate și în evul mediu se numiau *A. liberale* ocupațiunile demne de oameni liberi, pâna când meseriile erau lasate pe mâna sclavilor. Ele erau 7: gramatica, retorică, filosofia, numite trivium, și aritmetica, geometria, astronomia și musica, al caror curs se zicea quadrivium. Un alt înțeles istoric are vorba A. în istoria republicii medievale a Florenței, care împărția populațiunea în *arte majore* și *arte minore*. Artele majore, în număr de 7, cuprindeau breslele profesiunilor celor mai însemnate: a judecătorilor și notarilor, a neguțătorilor, a banchierilor, a fabricanților de lână, a fabricanților de matasa, a medicilor și farmacistilor, și a cojocarilor; și formau burgesia înaltă. Artele minore cuprindeau alte 14 meserii mai mici, ca: brutarii, cismarii, faurii, pielarii ș. a. În sensul modern și mai restrins, vorba A. se aplica numai artelor frumoase. În acest înțeles arta este facultatea omului de talent sau de geniu de a exprima în forme frumoase ceea ce vede, își închipuiesce și simte. În A. deosebim doi factori: talentul natural care e înnăscut, și tehnica sau îndemânarea practică, care se câștiga prin studii și deprinderi. A. și știința se deosebesc, însă nu se contrațic. Realitatea cu nenumeratele ei fenomene este terenul științelor și al artelor în același timp, și în aceasta sta asemănarea lor. Insa pe când știința explica natura, A. o imitează; și pe când științele ne vorbesc prin noțiuni generale, arătându-ne câte o clasa întreaga de lucruri, artele ne vorbesc prin imagini individuale. Și astfel numai artele ne pot revela viața individuală în toate misterele și adâncimile ei. Ele sunt prin urmare mai instructive, sunt complementul științei. Afara de aceasta artelor le sta deschisa lumea nemărginită a idealului, la marginile careia știința se opresce. Prin firea sa A. are asupra noastră o influența morală mai mare decât știința și filosofia și chiar decât religiunea. Viața ideală, a carei speranța ni-o da religiunea, și catra care ne îndrumeaza morala prin preceptele sale, A. ne face s'o traim acea, împreună cu artistul, în creațiunile sale. Pentru-ca atât artistul, cât

și privitorul se absorb în obiectul contemplațiunii lor, se identifica cu el și traiesc o viață nouă, mai înaltă și mai nobilă decât viața individuală a lor. Familiarisându-ne astfel cu simțimentul de solidaritate și simpatie universală, A., deși își pastreaza deplina sa independența, devine prin operele sale cel mai puternic mijloc de educațiune morală. Condițiunile și regulile generale ale artei sînt: de a limita natura, idealisînd-o prin o nimerită alegere și combinare a părților caracteristice; de a da în ori ce sfera de A. o idee sub o forma frumoasă, și de a nu ne pute da în o opera de A. decât o singura idee principala, dezvoltata prin bogăția și varietatea formei. A.-le frumoase se deosebesc între sine după felul materialului, prin care artistul exprima ideile sale. Astfel cuvintele sînt materialul *poesiei*; tonurile sau sunetele nearticulate al *musicii*; colorile al *picturei*; metalul, piatra sau lemnul al *sculpturii* și *arhitecturii*; mișcarile corporale sînt materialul *mimicii*, *dansului* și *gimnasticii frumoase*. Primele, numite *arte tonice*, sînt cele mai însemnate; pictura, sculptura și arhitectura se numesc *arte plastice*, pentru-ca ele creaza imagini sau forme materiale; și ultimele trei se țic în general *mimice*, pentru-ca exprimă, imitând prin mișcările corpului, simțimentele și lucruri omenești. Din combinarea mimicii cu poesia se nasce *A. cântării* sau *musicii vocale*; combinarea mimicii cu poesia și vorbirea dau nascere *artei dramatice* și *eloquenței*. [M. Strajan.]

„**Arta**“, titlul unei reviste musicale ce apare în lași sub direcțiunea lui Titus Cerne; fundata în 1883 de un grup de tineri, era destinata a se ocupa în general de artele frumoase, dar chiar din anul dintăiu și-a restrins câmpul, continuând a aparé numai partea musicală.

Arta, (turc. Narda, vechia Ambrakia), oraș în vechiul Epir, dela 1881 capitala nomarhiei A. (1230 km², și 32,890 loc.), lângă riul A., are 7084 loc. (1889). Pâna la 1881 a fost în posesiunea turc. Reședința unui mitropolit grec; gimnasiu. negoț însemnat, agricultura; produce: viu, tabac, orange; populația suferé des de malarie.

Artachino, *Constantin*, pictor român, n. la Giurgiu, 1870. Frecuând mai întăiu școala comercială, a intrat 1886 la școala de bele-arte din București, și ispravind aici cursurile, s'a dus la Paris, unde lucra în atelierul Julieu, o școala foarte bună. De aici trimitea primele sale tablouri la salonul din București, reorganizat de nou sub ministr. Take Ionescu. La început preferé a zugrăvi în colorii mai mult închise, dar mai târziu, pe semne sub influența ceriului mai senin al României, dadu tablourilor sale aspect mai deschis. Dintre pânzele lui mai cunoscute sînt: *Byblis preschimbata în izvor*, *Țiganul ridënd*, *Portretul d-nei C.*, *Colț de atelier*.

Arțag, stare afectiva sau emoțională a sufletului, care se descopere în tendința de a cauta mereu ocașiune de cearta, cu sau fara motiv. A. aparține la grupa acelor afecte, cari se caracterizeaza prin un grad mai mare ori mai mic de excitațiune sau elevațiune, și cari de Kant au fost numite stenicé. [Pl.]

Artal, *Rotal* sau *Retal*, mesura de greutate, punitul maroc sau mauric. A. = 450—500 gr. și se împarte în 14 unce.

Arțar, numire populară dată plantei *Acer platanoides* L.

Artaxata, capitala de odinioară a Armeniei, distrusa la 50 d. Chr. de beliducele roman Corbulo, reedificată de Tiridates, la 370 a fost ocupată de Persi; ruinele se găsesc la Ardașar.

Artaxerxes, numele mai multor regi ai Persiei. 1) *A. I.*, supranumit »*mână lungă*«, pentru-că avea mâna dreaptă mai lungă decât mâna stângă. A domnit 40 ani (465—425 a. Chr.) Primii ani ai domniei sale fură tulburați de nenumerate revolte ale fraților săi, cari voiau a-i lua tronul. El stinse toate revoltele. *A.* sau mai corect Artakhsatra, a întreprins un lung războiu în contra Athenienilor. Mai întâiu Grecii fură goști din Egipt, în urmă însă Grecii învinsesă pe mare și pe uscat, iar Persii fura nevoiți să încheie pacea dela Callias (449). 2) *A. II.*, (Mnemon) 404—358, nepotul lui *A. I.* și fiu al lui Dariu. 3) *A. III.*, (Ochos) 358—338, fiul celui de mai sus. Acesta cuceri din nou Egiptul și se distinse prin jafuri și nimicirea orașelor și templelor. [G. I. Buzoianu.]

Artemidoros, 1) *A. Daldianos*, literat grec din Ephes, a trăit către finea secl. II. d. Chr.; a scris *Oneirokritika*, despre tâlcuirea visurilor. 2) *A. din Ephes*, geograf, pe la 100 a. Chr. renumit prin calatoriile sale în Marea Mediterana, Marea Roșie și Oceanul Atlantic; din opul său *Persiplus*, scris în 11 cărți, a ramas numai a extras.

Artemis, (la Romani Diana), în mit. grecă e fata lui Zeus cu Leto (Latona), sora lui Apollon, născută pe insula Delos, de aci predicatul ei e Delia. Zeus e zeu de ceriu și de lumina, Leto e personificațiunea întunerecului de noapte, iară *A.* e țina de luna, care apare din întunerec, dar e și țină de pădure, de vânat, de isvoare, de fructuositate, de nascere și de nunta. Âncă ca copilă, seșend pe genunchii lui Zeus, a cerut dela el virginitate eterna, 60 de oceanide (fete de mare) de câte 9 ani, ca soațe de danț și 20 de nimfe din insula Creta, ca servitoare, apoi arc. sageată, și dealurile și padurile, sub stapânirea ei, și tatal ei i le-a dat toate. În tot locul, unde fratele ei Apollon e venerat, e venerata și ea și deosebi ținele de soarte (Moere, Parcae), în timpul nasterii muierilor, o chiamă întru ajutor. Dar și ea, ca și fratele ei, e luptătoare în contra balaurului Python și a Giganților. Ea are și predicatul Phoebe (curată, sfântă), poartă faclie (lumina lunii) și în decursul timpului s'a identificat cu alte ține de luna, anume Selene, Hekate și Bendis (deosebite fase ale lunii). Teritorul ei mai plăcut e natura liberă, pe dealuri, în paduri și la ape, ea se scaldă (razele lunii în apa) și danseaza cu nimfele (ține pe apa), între cari ea e cea mai frumoasă. Ca țină de pădure, animalele selbatice îi sunt iubite, iară cele blânde, când pasc, sunt încreșute pazei ei. Dintre toate i-a plăcut mai mult cerbul cu coarnele de aur, a calarî pe el, ori cerbii i-au tras carul, și pentru aceasta țina se înfașeaza cu coarne de cerb (toate se referesc la luna). În Munychia din Attica, femeile îi faceau lipii, ce împrejur i înzestrau cu lumini, și ca simbolul lunii, i purtau în procesiune. Intre statuetele antice ce reprezenta țina *A.*, e mai cunoscuta *Diana dela Versailles* (v. ilustr. pag. 217), copie facuta sub

Romani după un original grec. din secl. IV. a. Chr., găsită în vila lui Hadrian, lângă Tibur, adusă mai întâiu la museul din Versailles și transportată apoi la Paris (Louvre). [Atm.]

Artemisia L., (botan.) gen din familia Compositae, tribul Anthemideae, cuprinde plante erbacee sau frutescente anuale sau vivace mai adesea canescente (alburii) și odorante. Frunzele sunt pinatisecate, florile dispuse în mici capitule galbene. Acest mare gen cuprinde vr'o 200 de specii, reduse însă de Bentham și Hooker la vr'o 150 de specii bine definite, cari cresc mai prin toate regiunile temperate ale globului. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, între cari însemnăm: *A. Absinthium* L., popular numită Pelin, Pelin bun, prin locuri inculte și cultivate; *A. Baumgarteni* Bess., pe stâncile din regiunea alpină; *A. pontica* L., numită vulgar Peliniță; *A. vulgaris* L., popular Pelinariță, Pelin negru etc. Multe specii de *A.* sunt întrebuinate în medicină pentru proprietățile lor vermifuge, emonagoge, abortive și aperitive. Semen-contra în farmacie înseamnă capitulele puțin dezvoltate dela plantele *A. maritima* L., *A. pauciflora* Web. etc., cari sunt întrebuinate contra viermilor intestinali (Semen-contra vermes). În industrie se prepară cu frunzele și virfurile florifere de *A. Absinthium* L. și de *A. pontica* L., un licher numit absint. Poporul nostru transformă vinul cu frunzele și virfurile florifere de *A. Absinthium* L. în Pelin, care devine un excelent aperitiv. Unele specii de *A.* sunt cultivate prin grădini ca plante ornamentale sau utile, așa este: *A. Abrotanum* L., cunoscut sub numele românesc de Lemnu-Domnului și *A. dracunculus* L., vulgar Tarhon. [Z. C. P.]

Artemisia, 1) *A. principesa* Halikarnassului și a insulelor Kos, Nisyros și Kalydia, însoți pe Xerxes în expediția sa contra Greciei și se distinse în lupta dela Salamis (480 a. Chr.) prin curaj și rezoluție, iar în consiliul belic prin prudență. 2) *A., regina* Kariiei 352—350 a. Chr.; sora și soția lui Mausolos, căruia îi urmă în domnie, și îi ridică în capitala Halikarnassus monumentalul sepulcral așa numitul Mausoleu, v. Mausoleu.

Artemision, (*Artemisium*), promontoriul nordic al insulei Eubea, acum *Cap Pondikonisi*; 480 a. Chr., prima luptă navală între Persi și Greci.

Artenay, opid francez, spre nord dela Orleans; la 10 Oct. și 3 Dec. 1870 au avut aci Germanii mai-multe lupte victorioase contra armatei franceze de Loire.

Arteria, țeve sau vas elastic, care pulsează și conduce sângele dela inimă în corp. Palsarea arteriei, ce se simte la mâna ori la grumaz, arată bataile inimii. Cea mai mare arterie în corp se chiamă *aorta*. Dacă se taie o arterie, se poate scurge tot sângele din corp. [St.]

Arteriectasia, dilatația țevii arteriilor, v. Aneurysma.

Arteriitis, inflamația arteriilor. *Periarteriitis* este inflamația membranei externe și *Endoarteriitis* a membranei interne, a unei arterii. Endoarteriitis cauzează, mai cu samă la bătrâni, emoragii cerebrale prin rupere. *A. purulenta* obvine la buricul nou-nascuților.

Arteriosclerosis, (medic.) stare de întărire și calcificare a pereților arterelor, cari își pierd

elasticitatea lor; se întâmplă adesea la bătrânețe, uneori însă și la tineri în urma alcoolismului, a sifilisului etc. Vasele în această stare se rup cu multă ușurință.

Arteriemia, deschiderea prin operație a unei artere.

Arter-Palanca, oraș, v. Palanka.

Artes, altcum Ertosi, după mit. egiptică a fost zeu de război. La Greci Ares, la Romani Mars. [Atm.]

Artesiane, *puțuri*, v. fântână.

Arthralgia, (med.), durere la încheieturi.

Arthritis, (med.), afecțiune periodică împreună cu dureri la diferitele articulațiuni, produsă prin depunerea de concremente de acid uric. Atacă indivizi (bărbați mai des ca femeile) deprinși a mânca și bea bine. Mai des se arată la încheieturile degetelor celor mari dela picioare (*podagra*) și la articulațiunile mâinilor (*chiragra*); mai rar în umăr (*omagra*) și genunchi (*gonagra*). Repetându-se aceste atacuri mai des, trece artrita în o formă cronică însoțită de o umflare permanentă a articulațiunilor. Articulațiunile, pe lângă cele înșirate mai sus, sunt sediu încă la multe afecțiuni diferite după etiologie, natură, simptome și decurs, precum reumatice, sifilitice, tuberculoase etc.; nu rareori prin depunerea în încheieturi de materii morbide intrate în sânge (circulațiune), s. e. virusul gonorrhoeic și febrei puerperale. Terapia o hotărăse indicațiunea cauzei și naturii morbului.

Arthritolih, concremențele de acid uric, ce se formează în încheieturile celor bolnavi de artrită.

Arthroace, distrugerea pe încetul a încheieturilor, produsă cu deosebire prin afecțiuni tuberculoase.

Arthrodia, încheietură rotătoare, ce se învîrte jur împrejur.

Arthrodinia, durere la încheieturi.

Arthrogastra, (zool.) ordin de arachnide, cu abdomenul articulată. Cuprinde: Solifugele, Phalangidele (Phalangium opilio L.), Scorpionidele și Pedipalpele (Phrynus și Thelyphonus).

Arthrogryposis, strîmbară unei articulațiuni.

Arthropathia, afecțiune de încheieturi, mai ales a celor mari, constând în o umflare ce distruge rapidă a capetelor oaselor. A-ei îi premerge tuberculoza în meduva spinării. Procesul decurge fără inflamație, dureri și reacțiuni febrile.

Arthroplogosis, inflamație la încheieturi.

Arthroplastica, (*grec.*) formarea unei articulațiuni, prin operațiune chirurgicală. (v. Resecțiune.)

Arthropodari, (zool.) grupă de nevertebrate cu picioarele articulate, cuprinde: peripatidele, miriapodele, insectele, arachnidele și crustaceii. În clasificățiunea lui Cuvier forma împreună cu Anelidele (rîma, lipitoarea) o singură grupă numită de el ambransamentul *articulatelor* (articulate); fiind-că au corpul constituit din inele sau somite.

Arthrosis, articulație, încheietură.

Arthrostraca, ordin de crustacei cu ochii sesili, în general cu șapte segmente toracale bine deosebite și tot atâtea părechi de picioare; cuprinde amphipodele și isopodele.

Arthrozoa, (zool.) v. articulate.

Arthur, în mitologia celtică e o țeară de

frunte. Hu, zeul creator, cu țina Ceridven au fost părinții lui A., și acesta uninea lor. Numele lui e și *Artus*. Numele A. (scris și Artur) se aduce în legătură cu Arcturos (v. ac.), steaua mai mare în constelațiunea Bootes. Amândoi se numesc păzitori de ursă, pentru-că sunt aproape de constelațiunile ursa mare și ursa mică, dar A. și după tradițiunea vâlcă (celtică) din Britania a jucat rol de zeu și de urs și pentru aceasta se țice, că e stramutat pe ceriu (de aci se identifica cu Arcturos). Hu, ca principele lumii de jos, cu numele Uthyr Pen Dragon, a fost tata lui A., iar tatăl său sub acest nume se identifică cu Draconul, constelațiunea ce încungiuță steaua polară și ursa mică. După mitologie A. s'a stramutat într'un corb și se așteaptă ca să ren-toarne, pentru aceasta Hovul, regele Celților din Aremoria, la 998 d. Chr. a oprit ca să se omoare corbi; mai departe A., după cântecele vâlice ale Bardților, ține discurs cu un vultur, verosimil acesta a fost simbolul tatălui său, altcum și corbul și vulturul se află ca constelațiuni. A. a fost preotul de frunte în cultul Ceridvanei, mamei sale, și a avut 12 preoți, cari reprezentau câte o stea, respective câte o zodie, și zodiacul se țicea brăul tatălui său (Hu, Uthyr), ce în armonie se mișca în cerc pe lângă steaua capitală (soarele), căci se credea, că zodiacul, și nu pământul, se mișcă. A. e zeul de luptă al Britaniei, dela tatăl său a căpătat o spada fermecată, ce se numește: »Spada mare a marelui făcător de minuni», lumea întreagă nu poate să-i steie în contră, pentru-că e regele lumii; se mai numește taurul luptei, minunea spadei și steagul lui e un dracon vomitor de foc. A. nu a murit, ci a dispărut din luptă, și după cântecele Bardților, s'a suit la ceriu și aci a dat numele său unei constelațiuni. În Britania, constelațiunea ursa mare se numește »arfa lui A.» și după profeția lui Merlin, A. odată iară va returna pe pământ și va purta bătăi nouă. Celții asupriți de Englezi îl așteaptă și ađi. Călugării creștini, ca să surpe și mai tare paganismul celtic, pe A. l-au stramutat într'un principe creștin (v. Artus), și fiind-că un A. a domnit dela 516—542 d. Chr. și a căcut în luptă în contra Anglo-Saxonilor, mitologicul A. cu tendință se identifică cu A. regele. [Atm.]

Arthur, *Chester Allan*, al 21-lea president al Statelor-Unitate din America, n. 5 Nov. 1830 în Albany, în statul Vermont. A luat parte însemnata la întemeierea partidului republican (1856) și la războiul civil (1861). Pres. Grant l-a numit director vamal (Collector of Customs) al portului New-York. La 1880 a fost ales vice-president al republicii, iar după moartea pres. Garfield (19 Sept. 1881) a preluat președinția, conducând afacerile statului cu mare onestitate până în Martie 1885. † 17 Nov. 1886.

Articol, parte, capitol singularic al unei scrieri, vorbiri, ori legi; singuricele obiecte de comerț; în gramatică parte de cuvânt, care dă numelui un sens determinat. A. e de două feluri: *hotărît* și *nehotărît*: domnul, un domn. Cu ajutorul articolor se declinaza substantivule în limba română.

Articolele credinței, (teologie) acele adevăruri fundamentale ale unei religii, cari trebuie să fie cređute de cătră toți următorii acelei religii.

Cari adevăruri sînt a se privi drept A. de cre-diința, privitor la asta sînt deosebite vedere în deosebitele religii.

Articulate, (zool.) în clasificățiunea lui Cuvier formau un anbransament, adeca o grupa de animale cu corpul format din inele (articule), scheletul extern, musculatura internă, sistemul nervos de desubtul tubului digestiv și aparatul circulator deasupra lui. Astași s'au scos *anelidele* și s'au pus în tipul viermilor, iar celelalte articulate (insectele, arachizidele, miriapodele și crustaceii) fiind-ca au picioarele articulate, s'au pus cu toatele la un loc, formînd tipul arthropodarilor.

Articulațiune, 1) producerea de sunete articulate (vocale și consonante). V. vocale, consonante. 2) Încheietura, glesnă, legătura a două sau mai multe capete de oase, prin niște capsule tari și elastice. Capsula însași ca ligament înlesnesce mișcarea oaselor și a membranelor într'o parte sau alta. Așa este încheietura genunchilor, a cotelor și degetelor. În interiorul încheieturilor neconținut se formează o umezeală baloasa (sinovia), care apăra capetele oaselor de frecare și tocare, priu urmare ea pentru glesne este ca și grasimea pentru osiile carelor. Unele oase, s. e. ale capului sînt încheiate țepăp laolalta, care legătura se chiamă *cusdturd*. [St.]

Artiel, în Rusia numele unor asociațiuni patriarcale de lucrători, constituite cu scop de a întreprinde lucrari comune și a duce gospodăria comuna sub un conducător ales pe timp anumit, care încheie în numele A.-ului contracte de lucrări, și împarte atât lucrul la fiecare membru cât și partea câștigului ce i se cuvine în naturalii ori în bani.

Artificial, tot ce este făcut de mîna ome-neasca, ceea ce nu este natural, făcut cu maie-trie, produs priu arta.

Artileria, totalitatea acelor arme, în special tunuri, a oror manuire recere conlucrarea mai multor oameni, și cari de regula sînt purtate de animale. Soldații, cari fac serviciu la acest fel de arme, se numesc *artilieriști*. Deosebim *A. de câmp*, pentru serviciul în câmp, cu tunuri de un calibru de 8—9 cm.; *A. de cetate*, pentru aপরera sau bombardarea fortarețelor, are tunuri de un calibru de 10—15 cm.; *A. de marină*, în serviciu pe mare, tunurile au diferit calibru și sînt aședate în naile de resboiu.

Artileria română se compune din 12 regi-mente de câmp cu 64 baterii și 1 de munte, și 2 regimente de cetate cu 10 companii fiecare; trupele de pompieri (2 companii și 13 secțiuni) depind de A. Regimintele 1, 2, 3 și 4 sînt afec-tate la cele patru corpurile de armata, ele au reședințe în: Craiova (1), București (2), Braila (3) și Roman (4). Celelalte 8 regimente sînt afectate la cele 8 divisi de infanterie, avend urmatoarele reședințe: Pitești (5), București (6), Buzeu (7), Ruman (8), Pitești (9), București (10), Focșani (11) și Bacau (12). Cele 2 regimente de cetate au reședințele lor la Focșani (1) și București (2). Regimentul de corp de armata împreuna cu cele 2 regimente divisionare formeaza o brigada sub comanda unui general de brigada pentru cor-purile 2 și 4, și a unui colonel pentru corpurile 1 și 3. Toate trupele și stabilimentele de A. sînt puse sub ordinele directe ale unui general de brigada, numit inspectorul general al A.

Artileria austro-ungară de câmp se compune din 14 regimente de corp și 42 regimente de divisiune cu câte 4 baterii, din 1 divisiune de munte, 1 cadre de rezervă și 1 cadre de muni-țiune. La 8 regimente de corp se află câte o divisiune calare, la 11 regimente câte o baterie de munte. Laolalta: 264 baterii cu 1984 tunuri. *A. de cetate* se compune din 6 regimente de câte 2—3 bataillone și din 6 bataillone independente; bataillonului Nr. 1 sînt adause 3 baterii de munte.

Artileria de marină, avînd a lupta în contra cuirasatorilor și bateriilor cuirasate de coastă, posedă cele mai puternice piese. A. unui vas cui-rasat cuprinde: A. grea sau de ruptură, compusă din piese mari, până la calibrul 42 cm. cu un proiectil de aproape 1000 kg.; A. mijlocie, pîna la calibrul 16 cm., și A. mică sau ușoară, pîna la 75 mm. În ultimele timpuri s'a renunțat la piesele monstre, reducîndu-se calibrul maxim pîna la 30 cm. și urcîndu-se în schimb iuteala inițială, și prin urmare forța de pîtrundere a proiectilelor. A. mijlocie și cea mică s'a trans-format în toate marile în A. cu tragere re-pede, la care proiectilul și cu încărcătura formează un cartuș unic metalic, întocmai ca car-tușele armelor de infanterie. Introducerea pul-berii fara fum și progresiva, a permis a se atinge o vitesă inițială de 800 m. pe secundă; aceasta însa a atras după sine lungirea pieselor pîna la 45—50 calibre. Construcțiunii principali de tunuri de marină și de coasta sînt: Arm-strong și Maxim-Nordenfelt, în Anglia; Canet și Hotchkiss, în Franca; și Krupp în Germania. În marina romîna piesele mari sînt dela Nor-denfelt și Hotchkiss.

Artimon, (marina) arborele din pupa, cînd sînt 3 arbori pe un bastiment; se compune în general din: coloana artimon și arborele gabier artimon cu săgeata; el poartă, cînd este patrat, trei vergi, dar cea de jos nu are vela; în schimb el are o randa mai mare ca celelalte rande și ia numele particular de brigantina, care este în-tinsa la capetul superior pe un pic ca și cele-lalte rande, iar la capetul inferior se întinde pe o vergă orizontală specială, numită ghiu. Cînd timpul este foarte rîu, brigantina se înlocuiește cu o velă identică, dar mai mică, care poartă numele de artimon. Pe vasele moderne cu vele în general artimonul nu poartă vergi, prin ur-mare nici vele patrate, ci numai brigantină. [Constant B.]

Artiodactyla, (zool.) mamifere unghulate ale caror picioare ating pînăntul numai cu degetul al treilea și al patrulea. Această ordine se com-pune din subordinea *Choeromorphelor* (Porcul, Hippopotanul etc.) și a *Rumegătoarelor*, v. Un-gulața. [A.]

„**Artistul**“, foaie teatrală și literară, aparută la București în 1866 de doue ori pe sept. (G. Anghelescu).

Artocarpus Forst., (botan.) gen din familia Urticaceae, tribul Artocarpeae cuprinde arbori, ce conțin un suc laptos, cu frunze alterne co-riace, cu flori mici și numeroase, cu recepta-culul mai adesea carnos. Se cunosc vr'o 40 de specii cari cresc prin Asia, Africa și Oceania tropicală precum și prin archipelagul malayan, multe se cultivă prin mai toate țările calde.

Dintre speciile genului *A.* însemnam: *A. incisa* L. (san *A. communis* Forst.), numit Arbornl pâunii; franc. Jaquier, Arbre à pain, și pe *A. integrifolia* L. fil. cari sînt foarte utile și foarte mult cultivate în Oceania, în Indii, în Brasilia etc. Fructele lor sînt acheni împlătate în masa carnoasa a receptaculului, care împreună constituie un fruct compus (syncarp) sferic adesea feculent și de marimea capului omenesc. Fructele acestor mari arbori sînt comestibile, și prajite au aproape gustul și calitățile pâinei, formînd astfel baza nutreimentului indigenilor. Semințele lor de marimea castanelor sînt de asemenea comestibile. Cu florile de *A. incisa* L. se prepară conserve acrișoare, iar din scoarța acestui arbore se extrag fibre textile. Lemnul se întrebuintează în dulgherie și spre a face luntre înșoare. Unele specii de *A.* au proprietăți medicinale, așa este *A. heterophylla* și *A. Lakoocha* Roxb. În sere calde se cultiva unele specii și prin Europa. [Z. C. P.]

Artofor, *artoforion*, vas sau tabla, pe care sta pânea binecuvîntată.

Artois, vechin comitat în Franca nord-vestică cu capitala *Arras* (v. ac.); dela 1659 francez. Carol X. înainte de urcarea sa pe tron, precum și dupa îsguirea sa, a purtat titlul: Comte de A.

Artos, (panagi), este o pâne, ori prescura întregă pusă în panagiari sau disc, care, începînd din Duminica Paștilor pâna în Sîmbata cea luminată, mai ales prin manastiri, înainte de începerea prânzului, în toata ziua cu ceremonie prescrisă se ridică prin celarinul sau alt calugar spre aceea rîndînd. În Sîmbata cea luminată, după savîrșirea ceremoniei ridicării, A. se frînge și se împarte fraților spre mîncare. Ca o imitare a cereuoniei pastrării și ridicării A.-lui de prin manastiri, este de a se considera și aceea datină, observată în unele locuri la poporul român, ca din Paști pâna în Duminica Tomei, un colac mai mare sta neatins pus pe masa, care apoi în Duminica Tomei se taia și se împarte între casei. (Cf. Pentecostariul; Nilles, *Kalendarium manuale intrinseque ecclesiae*, t. II.)

Artôt, *Desirée*, fira virtuosului de violina Ios. A., renumită cîntareața de coloratura, n. 21 Iulie 1835 în Paris, eleva renumitei profesoare Viardot-Garcia, și soția baritonistului Padilla y Ramos.

Artro, v. Arthro.

Artus, (Arthur), principe legendar al Celților britici și apertorul acestora contra invasiunii anglo-saxone, † după legenda 542; centrul multor legende eroice, răspîndite din secl. IX. din Wales și Bretagne preste țerile romanice și germ. și cari au fost lucrate de poeții evului de mijloc în multe variațiuni, începînd din mijlocul secl. XII. mai ales în legătura cu legenda despre sf. Gral (v. ac.) A. își avea rezidența în Karlleon, lînga Usk în Wales, nude traia cu frumoașa sa soție Genevra, încungiuirați de o stralucita suita, cavaleri și femei frumoase; centrul acestui cerc eran 12 cavaleri aleși, ca cei mai nobili și mai viteji, pe cari A. se obișnuia a-i aduna în giurul unei mese rotunde; întreprinderile aventuroase ale acestor cavaleri formeaza sujelul numeroaselor poeme în toate limbile apusului, (v. Arthur.)

Aru, insulele —, grupa de insule în arhipelagul indic, spre vest dela Guinea nouă, 6890 km², 15,000 loc.

Arum L., (botan.) gen din familia Aroideae, tribul Aruceae cuprinde plante erbacee perene, cu rhizom carnos, tuberculos, cu frunze sagitate sau hastiforme. Florile monoice sînt dispuse într'un spadice claviform, florile femele la baza, cele masculine la vîrf. Se cunoșc vîro 20 de specii, ce cresc prin Europa în regiunea mediteraneană și prin Asia occidentală pâna în Afghanistan. Prin parțile noastre se afla *A. maculatum* L., vulgar Rodu pamîntului, Ungureanca etc., prin padurile dela câmpie și din munți, și *A. orientale* M. Bieb., crește de asemenea prin padurile umede. Frunzele și rhizomele de *A. maculatum* L., sînt foarte otrăvicioase; cu toate acestea prin fierbere sau coacere, rhizomele tuberculoase, perțîndu-și principiile acre și toxice, pot deveni alimentare. Din cauza proprietăților sale emeto-cathartice și diuretice se întrebuintează rhizomul acestei plante în medicina ca emetic, purgativ precum și contra, hidropisiilor. Frunzele și radacinele prospete în contact cu pielea sînt rubefiante și vesicante. Multe specii de *Arum* L. se cultiva prin gradini ca plante ornalemente mai cu sama pentru frunzețele frunzelor, așa sînt *A. italicum* Mill., *A. pictum* L. și *A. spirale* Retz. [Z. C. P.]

Arunc, repartitie, în Ung. dari împuse din partea comitatelor, municipiilor, comunelor civile și bisericesci asupra locuitorilor, resp. credincioșilor lor, spre acoperirea lipselor proprii, pentru cari un an alte isvoare de venit. Asemenea A. se fac în comitate pentru spitale, casarmie, case comitatense, poduri, drumuri de fier etc.; în comune pentru administrație, case, drumuri, fîntîni comunale etc., în comunele bisericesci mai cu sama pentru școala. Baza A.-lor de regula e darea directă de stat, dar se face A. amîsurat scopului urmărit și dupa familii, case, fumuri, sesiuni, numărul vitelor etc.

Arundel of Cornwall, *Howard Toma*, conte, archeolog renumit; tablela cronologică ale istoriei grec. (1582—264 a. Chr.) numite *Marmora A.-iana*, gasite de A. (1627) pe insula Paros ori Cheos, se afla în posesiunea universității de Oxford.

Arundineae, (botan.) trib. din fam. Gramineelor, (v. ac.)

Arundo L., (botan.) gen de plante din familia Gramineelor, tribul Festeuceae, răspîndit în țerile calde cu excepția Australiei și a Africei. *A. Donax* L. trestia din mediterana e cea mai importantă un numai ca planta decorativă, la noi cultivată în liber, ci și ca industrială, ce se folosește analog ca papura la noi, cu care e foarte înrudită. [A. Pr.]

Aruspice, v. Haruspex.

Aruteia, cuvînt format din *Ad-Rutelam*, din care se deriva numele rîului *Lotru*, din jud. Vâlcea, după Tabula Peningeriana stațiune atinsă de Traian în a doua lui expediție, întreprinsă în launtrul Daciei prin pasul Turcu-Roșu. Cf. A. D. Xenopol: *Ist. Rom. din Dacia Traiana*, vol. I.

Aruvimi, rîu în Africa centrală, isvoresce în munții din nord-vestul Albert Nyausei, are două ramuri principale, se varsa în rîul Congo. Lungimea lui 1300 km. E navigabil, și este unul dintre principalele rîuri, cari se varsa înspre țărmurile drept al rîului Congo. Carta specială a acestui rîu, descoperit și percurs priuadată

(1877—1883) de H. M. Stanley, a se vedé la opul acestuia: »Im dunkelsten Afrika«, ediț. II., Brockhaus, 1890.

Árva, afluent al râului Vaag din partea dreaptă, în Ungaria nord-vestică. Isvoredne din Carpați și are un curs de 89 km. După acest riu s'a numit și c.ott. A., care are o suprafață de 2077 km². și 84,894 loc., mai ales Slovaci. Regiune muntoasă și neproductivă. Capitala cottului e *Alsó-Kubin*.

Árva, un joc al Românilor din Dobrogea. (Et. M. Rom.)

Árvall — *frații*, (Árvales fratres), se numia în Roma vechie colegiul celor doisprezece preoți, însărcinați a serba, la începutul fiecărei primaveri, ceremonia religioasă, numită *ambarvale sacrum*, când era preumblată pe câmp o seroaafa de a fata, simbol al rodirei, și prin cântece, danș și rugăciuni era invocat sprijinul ăeilor cămpenești. Tradițiunea spune, ca această instituțiune a fost înființată de Romul întru pomenirea nutritoarei sale Aoca Iarenția. Ea exista încă sub Gordian și n'a dispărut decât cu ultimele rēmașițe ale păgânismului. Locul ei l-a luat ceremonia creștină, care se face primăvara cu procesiune la câmp în același scop. Cântecul fraților A. este cel mai vechiu monument al limbei latine, așa cum se vorbia ea dupa contopirea dialectelor italice. El fű descoperit în 1778 sub altarul bisericii sf. Petru în Roma, săpat pe o boltă de marmoră de pe timpul lui Helio-gabalus (218 d. Chr.), și stă din următoarele cinci versuri, cari se repetau în cântare, fiecare de câte trei ori, și o exclamațiune finală, Triompe, care se repeta de cinci ori:

Enos, Lases, juvate.
Neve lue rue, Marmor, sins incurrere in pleores
Satur fu, fere Mars! Limen salii! Sta! berber!
Semunis alternis advocapit conctos!
Enos, Marmor, juvato!
Triompe!

Din acestea numai primul vers: Enos, Lases, juvate. Larilor ajutați-ne, și exclamațiunea finală au înțeles lămurit. Restul nu se mai înțelegea probabil nici pe timpul lui August, cum nu se înțelegea nici cântecul Saliilor, poate mai puțin vechiu. [M. Strajanu.]

Árvanitovlahi, așa numesc Grecii pe Fărșeroții, fiind-ca aceștia venind din Albania sciu toți și limba alb., »arvanitica« cum ăic Grecii, (v. Fărșeroți.)

Árve, afluent din stânga al Rhonului, isvorednd în Montblanc, percurge valea Chamonix, vēr-sându-se aproape de Geneva; lung de 100 km.

Árveni, cel mai resboinic dintre popoarele celtice. Ocupă mai toată clina occidentală a munților Ceveni, dela Dordogne și până dincolo de Loire. Locul de reședință al regilor era orașul *Gergovia*, înlocuita mai târziu de Romani cu *Nemosus* sau *Augustonemetum* (astăđi Clermont-Ferrand). Înainte de cucerirea Galiei de Cesar, A. stabilise o supremație asupra popoarelor de prin prejur. În timpul resboiului cu Romanii, unul din șefii acestui popor — ilustrul Vercingetorix — învinse armata lui Cesar lângă *Gergovia*, dar fű învins la rândul său la Alessia (52 a. Chr.) Ca sa-și scape neamul, el oferi viața sa lui Cesar; fű însă trimis la Roma și închis. Șese ani în urmă, cuceritorul Galiei serba marile său triumf. Atunci Vercingetorix fű tîrît

pe stradele Romei, ca să mărească fala lui Cesar; apoi fű trimis din nou în închisoare și ucis. Dela A. a remas denumirea de *Auvergne*, una din provinciile din centrul Franței.

[G. T. Buzoianu.]

Árvinte, tip de om posnaș, creat de Donici prin fabula sa »*Antereul și Árvinte*« și popularisat de vodevilul lui Alexandri »*Árvinte și Pepelea*«. În Trans. moș *Árvinte* e un bētrân, care dă bucuroș sfaturi și judecă lumea, iar în Bănat e un popă retras în munți și desgustat de înșelăciunile lumii. (Et. M. Rom.)

Árvun, *árvune*, *arvon*, *arvint*, terin. poporal al arborelui *Quercus pedunculata*, *Qu. robur*. (v. ac.)

Árvuna, plată făcută pentru a asigura încheierea ulterioară a unui contract, ori împlinirea unui contract încheiat. Dacă contractul încă nu a fost încheiat contrahental, care a dat A., poate repăși dela încheierea contractului pe lângă perderea A.-ei, iar cel ce a primit A. pe lângă restituirea ei îndoită. La împlinirea contractului, ori la repășire reciprocă, A. se restituie. Cf. Cauțiune și Vadiu.

Árz, *Albert de Straussenburg*, n. 1833 în Cluj din o familie săsească distinsă, care în decursul timpului a dat mulți bărbați valoroși națiunii săsești. A studiat drepturile în Viena și Sibiu, întrând apoi în serviciul statului, mai întâiu ca funcționar de finanțe, iar mai târziu ca consilier de tribunal. A fost totdeauna naționalist declarat, din care pricină a ajuns în conflict cu guvernul, și a fost silit sa se retragă din serviciul statului. A. s'a așezat ca avocat în Sibiu, luând parte însemnată la lucrările universității săsești și reprezentând ca deputat național cercul Noicichului (1880—83). De present e unul dintre conducătorii Sașilor, cari au inițiat o apropiere cătră guvernul țerii. Înainte de desființarea juriului din Sibiu a fost apărătorul publiciștilor români în procesele politice întentate ăiarelor române.

As, 1) unitate de măsură romană; a) ca greutate: un punt roman = 327.45 gr.; b) cea mai veche monetă romană bătută din aramă în secl. V. a. Chr.; la început avea o greutate de un punt rom, cu timpul a fost redusă până la $\frac{1}{80}$ din greutatea ei primitivă. Toate măsurile erau împarțite după sistemul duodecimal, anume un A. avea 12 unități, un cía, fiecare cu numele său, astfel s. e. uncia = $\frac{1}{12}$ sextans = $\frac{1}{6}$ quadrans = $\frac{1}{4}$ etc. 2) Carte de joc; *cub* (zar) cu un singur ochiu sau punct. 3) În musică: *As* este A. coborit prin *b* (La be moll); *Asas* = A. coborit prin *bb*.

Asachi, *George*, n. în Herța (Moldova, jud. Dorohoiu), † 1871 în Iași, a fost unul din cei mai însemnați campioni ai deșteptării noastre naționale. Pe aproape toate terenele vieții publice a contribuit el la înaintarea neamului său, cu deosebire a Rom. din Moldova, dar mai cu samă ca barbat de școală, literat și publicist. Viața: Asachi a studiat în Cracovia, Viena și Roma, ocupându-se mai cu samă cu matematica, ingineria și istoria. Intors în țeară la 1812, el își dădu toate silințele pentru ridicarea învățământului în Moldova. În 1813 el deschise un curs de inginerie în limba rom. la școala grecească din Iași, unde propuse 5 ani, întoc-

mindu-și singur toate tractatele de trebuință. În 1817 organizează un teatru de diletanți în casele hatmanului Costachi Ghica, primul teatru român în Moldova; pentru acest teatru scrisese și prelucră mai multe piese. În 1820, voind să ridice seminarul dela Socola, întemeiat de metr. Veniamin Costache, aduse din Ardeal ca profesori pe Vasile Pop, Ioan Costea, Vasile Fabian Bob și Ioan Manfi, cari funcționară până la începutul eteriei din 1821. După potolirea eteriei, noul domn al Moldovei Ioan Sturza, îl trimise pe Asachi ca reprezentant al țerii la Viena. Aici remase A. timp de 5 ani. Intorcându-se acasă el înființă la S.-ții Trei-Ierarchi în Iași o școală primară, una normală, și un gimnasiu. În urma păcii dela Adrianopole (1829) A. fû chemat în comisiunea pentru redactarea Regulamentului organic, și după intrarea în vigoare a acestui regulament el fû numit »referendar« (director) al Eforiei școalelor din Moldova, în care calitate funcționă cu un zel deosebit până la 1849. Sub înțeleapta și energica conducere a lui A. lumina străbate în toate Țările Moldovei. La stăruințele lui se inaugurează în 1835 în Iași *Academia Mihăileană*, numită astfel după Domnitorul de atunci Mihail Sturza (1834—1848). La 1841 el înființează o școală de arte tot în Iași. De asemenea la stăruințele lui se trimit tineri la învățătură în străinătate. După desființarea Eforiei școalelor, A. se retrase din viața publică și trăi isolat, ocupându-se cu literatura, până la moartea sa, întâmplată la 1871. Ca scriitor, A. a fost cât se poate de productiv, deși puține din lucrările sale sânt de adevărată valoare literară. Afară de lucrările sale didactice, el a publicat un număr însemnat de scrieri poetice și istorice, ca: *Harpa română*, *versuri*, (Iași, 1832); *Poesii*, (Iași, 1836 și 1854); *Fabule versuite*, (Iași 1844 și 1862); *Nuvele istorice ale României*, (Iași, 1867); *Calendar* (din 1840 până 1867) etc. Ca întemeietor de teatru, prelucră și compuse piesele: *Mirtil și Chloe* (care se reprezintă mai întâiu), *Lapeirys* (după Kotzebue), *Norma* (după Romani), *Pastorița Carpaților*, (idilă, Iași 1850), *Țigani*, (idilă cu cântece, Iași, 1856), *Elena Dragoș*, *Petru Rareș*, *Turnul lui Butu*, *Voichița* (toate drame originale, Iași, 1863). Pe lângă toate acestea A. este întemeietorul presei române în Moldova. În 1829 el începă a scoate la iveală foaia politică și literară »Albina românească«, care trăi până la 1850. Intre 1850—1859 publică »Gazeta de Moldova«, iar mai târziu »Patria« (1859—1860). Afară de acestea: »Icoana lumii« (1840—41) și »Spiciorul« (1841 până 1842). În amintirea lui se ridică o statuă în Iași. Lit.: V. A. Urechia: G. Asachi, (București 1890) și *Istoria școalelor*, vol. I și II. De asemenea toate cărțile de ist. lit. române.

Asachi, G., chirurg, v. Assaky.

»Asacki«, revistă științifică-literară, apărută la Piatra în 1881—1884 odată pe lună. 8°. Comitet de redacție. Impr. Județului.

Asa foetida, v. Aeryl.

Asalt, atac cu putere. Când inamicul nu se poate scoate din o poziție prin foc, adică prin folosirea armelor de foc, atunci atacătorului nu-i rămâne alt mijloc decât să facă întrebuițare de baionetă, înaintând în fugă și aruncându-se cu vehemență asupra apărătorului.

Asan și Asaniți, v. Asanesici.

Asanarea satelor și orașelor constă în îndreptarea nesalubrității lor, în înlăturarea cauzelor cari strică atmosfera stradelor, curșilor, caselor, în desecarea solului umed, în stîrpirea apelor stătătoare, în aducere de apă curată pentru consumațiune și pentru întreținerea curățeniei. În general sîntem mai puțin riguroși la asanarea satelor, unde obicinuit din cauza largimei terenului, a depărtării în care se afla fiecare casă de cea vecină, lipsesce unul din isvoarele necurăteniei atmosferei, care se gasește adeseori în orașe; dar puritatea relativa a aerului liber din sate, nu înlătură și nu compensează marea infecțiune a atmosferei din interiorul celor mai multe case țărănesci. Se gasec și sate cu strade înguste, cotite, cu drumuri și cu curși murdare, cu șanțurile șoselelor astupate, ou baltoace și cu grămeți de bălgar în mijlocul satului, unde prin urmare nici atmosfera libera nu poate fi curată. Nu vorbim de acele comune rurale, unde sărăcia, lipsa de păduri în apropiere, silesc pe locuitorii ca să înlocuiască lemnele de foc prin baliga de vite fermentată și uscată, unde prepararea acestui combustibil corupe în timpul primăverii și verei atmosfera din curte și din stradă, în timpul iernei atmosfera din casă. La asanarea satelor înlesnim scurgerea apelor stătătoare, îngrijim drumurile și șanțurile, lărgim și aliniăm stradele înguste și cotite, curățim terenul public și privat de diferite necurațenii depuse pe el, facem plantațiuni, aducem puțurile și malurile apelor curgătoare în stare curată, dăm osebita atențiune modului de construire și de întreținere a caselor, latrinelor, grajdurilor, cotețelor, cerem ca interiorul caselor să fie curat, combatem obiceiul rău, care se opune reînnoirii regulate a aerului prin deschiderea prelungită a ferestrelor. Sate și orașe expuse la inundațiuni periodice se scapă de aceasta calamitate prin regularea cursului apelor, prin adăncirea și curățirea albiei lor, prin tăierea și îndreptarea coticurilor albiei, prin înălțarea malurilor, prin înlăturarea cauzelor cari se opun curgerii regulate a apei. Pentru asanarea orașelor punem condițiuni mai riguroase, din cauza că îndesarea mai mare a locuitorilor pe un teren restrins, reclamă măsuri de prevențiune mai severe decât de prin sate, și apoi din cauza avuției mai mari a orașelor în comparațiune cu satele. Prima condițiune este lărgirea cât de mare a terenului public, largim dar stradele înguste, le dam linii drepte, creăm rezervorii vaste de aer, piețe publice, pe cari le plantăm, derămăm casele vechi, cari au devenit infecte din cauza relei îngrijiri și cari nu se mai pot asana, nu permitem ca tot terenul privat să se acopere cu cladiri, ci impunem proprietarilor ca să lase parte din suprafața solului liberă pentru curte și grădină. Îngrijim ca terenul public și privat sa se întrețină curat, ca stradele și curșii să se paveze și să se canalizeze, ca toate necurațeniile solide și lichide să se deparțeze repede, ca toate casele să fie alimentate cu apă buna în abundență pentru a se înlesni curățenia, ca latrinele, hanalele, canalele, grajdurile, usinele și laboratoarele meseriașilor, fabricele, abatorile să se construiască în mod corect și să se întrețină curat, ca malurile apelor curgătoare să nu devină de-

posito de necrațunii, ca cimiteriile sa se așeze afara din oraș și sa se administreze cu observarea prescripțiilor igienei. [I. Felix.]

Lit.: Regulament pentru alinierea satelor și pentru construirea locuințelor țeranesci. București, 1894. N. Manolescu, Igiena țeranului. București, 1895. G. Crainiceanu, Igiena țeranului rom., București, 1895. I. Felix, Rapoarte generale despre igiena publica și despre serviciul sanitar al regatului român. București, 1893—1895. I. Stefaescu, Rapoarte generale despre igiena publica și despre serviciul sanitar al județului Ilfov. București, 1894—1896. C. Popescu, Starea igienica și sanitara a populațiunii rurale. Tesa pentru Doctorat în medicina, București, 1896.

Asanescii, dinastia româna (1186—1257) a *imperului românobulgar*, cu capitala Tîrnova în Bulgaria, înființat la 1186 de frații *Asan* și *Petru*. A. sînt desemnați de contemporani totdeauna ca Vlachi, și Papa Inocențiu III, îi arata ca fiind de origine romana. După caderea vechiului imperiu bulgar (v. Bulgaria), supus la 1018 de imperatul Vasile II. Bulgaroetoul și încorporat în imperiul bizantin, Bulgarii și Români din dreapta Dunarii auvră sa suferă multe asupriri din partea stăpînirii bizantine. Acum în a. 1040 ei încercară, sub conducerea unor descendenți ai foștilor țari bulgaresci, *Petru Delean* și *Alusian*, sa scuture jugul bizantin și sa reînființeze imperiul bulgar, dar fara succes. Cu atît mai apasatoare devenira în urma asupririle. Ura Bizantinilor privia mai ales pe Români, aliații Bulgarilor; pe la sfîrșitul secl. XI. scriitorul bizantin Kekavmeos, cu multa amaraciune în contra Românilor, da povește conpatrioților sei, cum sa se pazeasca de necredința Vlachimilor în cas ca, între altele, s'ar isca rescoala în Bulgaria. Aceasta ura între Greci și Români și asupririle Bizantinilor ajunsera la culme sub imperatul *Isak II.* (1185—1195), care puse dari none apasatoare, mai ales pentru Români și Bulgari. Sub conducerea fraților *Asan* și *Petru*, Români din parțile Hemului (Balcan), Români și Bulgarii se resculară deci în contra asupritoarei stăpîniri bizantine. Lor se însotira și Români din stînga Dunarii, la care Asan și Petru luara refugiu după înfrîngerea suferita în prima lupta. Cu ajutor dela Români de dincoace (cari cu 20 ani înainte luptasera ca aliați ai Bizantinilor sub imperatul Manuil în contra Ungurilor) și dela vecinii Cumani, Asan și Petru remasera învingatori. Ei înființară un imperiu al Românilor și Bulgarilor cu capitala Tîrnova, care trecea drept reînființare a vechiului imperiu bulgar. Petru luă titlul de împarat al Românilor și Bulgarilor; dar în urma el se mulțamî cu o parte de țeară în Bulgaria resariteana, pe cînd Asan luă domnia cu residența în Tîrnova. Urmașii lor se întinleaza în documente împerei ai Bulgarilor și Românilor sau ai Bulgariei și Vlachiei; în afara li-se recunoasce titlul de regi ai Bulgarilor și Românilor sau ai Bulgariei și Vlachiei. Legaturile A.-lor cu Români din stînga Dunarii, unde ei în luptele cu Bizantinii se retrageau mai adeseori și adunau oști (între cari și Cumani, numeroși în oștile A.-lor în toate resboaicele lor pîna la risipa Cumaniilor priu Mongoli), arata cum e de înțeles acest titlu. Cele două țeri Bulgaria și

Vlachia, din care se conpunea imperiul românobulgar, sînt țerile numite și în urma astfel, adeca Bulgaria proprie și Vlachia din stînga Dunarii, cu atît mai mult cu cît numele Vlachia nu se gasesce în dreapta Dunarii decît în parțile mai meridionale, mult în afara de hotarele imperiului A.-lor. Aceasta uniune între ambele țeri, unite și în vechiul imperiu bulgar, exista, cum indica unai multe sciri, pîna la invasiunea Mongolilor (1241), după care Vlachia se constituie ca stat propriu în dependența de Ungaria. Dar relațiunile amicale cu Bulgaria continuă și sub țarii ei urmatori pîna la desființarea imperiului bulgar priu Turci.

Dinastia româna a A.-lor numera șapte domnitori: 1) *Asan I.* (1186—1196), care poarta victorioase lupte cu Bizantinii pîna la sfîrșitul domniei sale. 2) *Petru* (1196—1197), numit și *Calopetru*, fratele și coregentul lui Asan. 3) *Ioanîță* (1197—1207), numit și *Calioan*, fratele mai tiner al celor dintîiu. Acesta poarta victorioase lupte cu Bizantinii, dela cari cuceresce parți din Tracia la mîcașii de Balcan. El face uniune cu biserica romana, și papa Inocențiu III. îi trimite sceptrul și coroana de »Rege al Bulgarilor și Românilor», iar arhiepiscopului de Tîrnova îi confera demnitatea de »Primat al Bulgariei și Vlachiei». După caderea Constantinopolei în mînile Frâncilor, cari înființeară aci imperiul latin (1204), Ioanîța are lupte cu Frâncii și ia prius pe împaratul Balduin, care moare în captivitate. În mijlocul învingerilor sale, pe cînd asedia Tesalonica, Ioanîța sfîrși asasinat de un Cuman tradator din oastea lui. 4) *Borîță* (1197—1218), numit și *Florîță*, nepot de sora al lui Ioanîța. Acesta continuă luptele cu Frâncii, dar este învins și face pace cu ei; în urma încheie și alianța cu Frâncii, maritad pe fica sa, vestita pentru frumuseța ei, cu împaratul Heuric, urmatorul lui Balduin. El fu scos din domnie de 5) *Ioan Asan II.* (1218—1241), fiul lui Asan I. Acesta sa casatorese cu fica regelui Ungariei Andrein II. și ține dintru început pace cu Frâncii din Constantinopole, unde imperiul latin se alla acum în decadența. El largesce însa imperiul sen în lupte cu Grecii din Epir, cari reusiseră a lua mai multe ținturi dela Frâncii, întinđindu-se pîna în Macedonia și Tracia. În aceste lupte, Ioan Asan cuceresce Adrianopole și aproape toata Macedonia și Albania pîna la Durazzo (1230). El încheie apoi alianța cu împaratul dela Nicea (imperiu Grecilor după luarea Constantinopolei de Frâncii), spre a cuceri împreuna imperiul latin; restabilesce în imperiul sen ortodoxia, desfacîndu-se de uniunea cu Roma, și arhiepiscopul de Tîrnova, recunoscut de Greci ca autocefal, ia titlul de Patriarch. Aceasta și luptele începute în contra Frâncilor au de urmare anatema dela Roma. Papa provoaca chiar pe regele Ungariei Bela IV. sa întreprinda o cruciata în contra lui Ioan Asan și sa ocupe țeara lui, iar partea ce o va ocupa sa fie anexată la Ungaria. Bela începu a se gati de resboin, spre a cuceri imperiul românobulgar, cînd invasiunea Mongolilor arunca pe Cumani în Bulgaria și Ungaria și se varsă apoi ea însași asupra țerilor lui Ioan Asan și Bela. În vremea acestei furtuni, Ioan Asan moare în Iunie 1241, cînd imperiul avea unai mult nevoie de brațul lui.

6) *Ioan Calinan Asan* (1241—1246) și 7) *Ioan Mihail Asan* (1246—1257), minorii fii ai lui Ioan Asan II. (Calinan veni la domnie în vîrsta de 9 ani; Mihail, născut după 1237, era și mai tiner), imperiul A.-lor decade, pierzînd toate cuceririle din urmă. Cu ei se stînge și dinastia romîna a imperiului. În timpul lor Țeara-Romîneasca, unită cu Bulgaria în imperiul romîno-bulgar, devine dependentă de Ungaria. Acum în a. 1247 Bela IV. exercita dreptul de suzeranitate asupra țerii lui *Lytuoan* Voevod în Oltenia și a lui *Seneslau* Voevod în stînga Olteniei, voevodate remase din timpul stăpînirii A.-lor, care în vremea de decadență a imperiului și de urgie mongola au căutat scut în alăturare la Ungaria. Astfel în dreapta Dunării rămînea imperiul bulgar, iar în stînga fluviului se ridica principatul Țerii-Romînesce, ambele din imperiul romîno-bulgar al A.-lor. [D. On.]

Așango, platon în Africa vestică equatorială, spre nord dela Loango, 370 km. departe de țărmului Oceanului Atlantic; platon înalt, păduri multe, viața animalică puțină. Apele curg spre est în un rîu lateral al marelui rîu Congo. Cf. Du Chailly: *A. journey to Ashangoland*. (Londra, 1867.)

Așanti, (engl. Ashantee), popor războinic în Guinea, spre nord dela țărmurile de aur. Teritoriul locuit de A. e de 27,500 km², clima e nesănătoasă. Ocupațiunea locuitorilor este exploatarea minelor, țesături de covoare; capitala Kumase. Aproximativ 300 de ani au ținut luptele pentru cucerirea acestui teritoriu. Războiul din urmă a fost în 1874 între Englezi și A. Un alt război a erupt în 1881, dar a fost de scurtă durată, terminându-se cu supunerea indigenilor.

Asarkia, o dezvoltare defectuoasă a carniilor (musculaturii).

Asarum L. (botan.) gen din familia Aristolochiaceae, cuprinde plante erbacee perene cu frunze lung-pețiolate, cordate, reniforme. Florile sînt purpurii închise, hormafrodite, terminale, solitare și scurt pedunculată. A. are vr'o 13 specii, ce cresc în Europa și Asia temperată precum și în America nordică. Prin părțile noastre se afla *A. europaeum L.*, numit de popor *Pochivnic*, *Piperul lupului* etc., prin păduri umede. Rhizomul de *A. europaeum L.*, se întrebuințează în medicina și se recoltează spre acest scop primăvara sau toamna. El exhala un miros puternic și penetrant și este un medicament emetic-cathartic excelent. Frunzele sînt sterutătoare, iar cînd sînt mestecate în gura produc o salivă abundentă, în scurt *A. europaeum L.* este un excelent succedaneu al ipeacacuaniei. Rhizomul de *A. canadense L.* este întrebuințat ca aromatic. Unele specii de *Asarum L.* sînt puțin cultivate ca plante ornamentale. [Z. C. P.]

Asasinare, v. ucide.

Asău, numele mai multor localități în Rom., j. Bacău, pl. Muntelui; *schitul A. sau Lunca A.*, pe teritoriul satului *Lunca*, avea o biserică de lemn clădită la 1750 de monahul Vasile Bațuș, cu vr'o 10 calugari pe la 1863; astăzi e biserica de mir. *A.*, sat aparținător comunei rur. Comanesci, 1015 suflete; pe teritoriul lui se găsesc izvoare de apă sarată; fabrica de cherestea cu abur și 15 ferrastrăie de apă.

Ashest, mineral din grupa amfibolului; var. de cremolită; fibros, mai mult sau mai puțin

elastic, de culoare albă, galbne, verșne, chiar ceva brună. Var. amiant sau byssolit. e o tremolită sau un actinol fibros; puțin elastic. A. din serpentine e un crisotil fin fibros, luciu matasos. Din A. se fac diferite țesături incombustibile, pentru cari var. a doua e mai aptă. Se mai întrebuințează în construcțiunea mașinelor, în laboratoare etc. Gisenințele importante sînt în Italia de nord, Stîria, guvernamentul Perm, Canada etc.

Asholan, mineral; oxid de mangan, de cobalt și de cupru; de culoare neagră albastru; însoțesc minerale de mangan și de cobalt.

Asholin, celi estras din funingine, conține azot; medicament.

Ashóth, 1) *A. Ludovic*, general de hoveși, n. 1803 și † 1882. A făcut studii militare, dar deja 1842 a trecut la pensie. Anul 1848 însa iarăși i-a pus arma în mîna; guvernul maghiar l-a denumit de major și comandant în districtul montan al Banatului, unde s'a distins prin apărarea populațiunii romîne față de bandele lui Rózsa Sándor, care încă era înrolat la hoveșime dimpreună cu tovarășii sci. După încetarea revoluțiunii A. a fost prius, mai tîrziu amnestiat, dar luînd parte la comploturi a mai fost deținut în două rînduri. A scris memorii despre revoluția dela 1848, în special despre relațiunile sale cu Görgey. 2) *A. Ioan*, fiul celui de mai înainte, n. 1845 în Satu-mic, lângă Lugos; la început funcționar în ministerul de finanțe, apoi de hoveși și mai tîrziu în cel de externe, apoi publicist. 1887 a fost ales deputat cu program liberal, la 1892 membru corespondent al academiei maghiare, în urma meritelor sale publicistice și literare. Opere mai însemnate: *Libertatea* (1872), *Politica conservatoare maghiară* (1874), *»Nona Ungarie* (1880), *Bar. Pav. Senyey și cont. Albert Apponyi* (1884), și mai multe descrieri de calatorii. De prezent ca deputat aparține partidului popular. 3) *A. Oscar*, filolog maghiar și prof. pentru limbile slavice la universitatea din Budapesta, n. 1852 în Aradul-non. Studiile mai înalte le-a făcut la univ. din Budapesta, Lipsca, Berlin și Göttingen, completîndu-și cunoștințele cu studii făcute în Rusia, a fost numit 1892 prof. universitar. A publicat diferite lucrări prin țiare și în broșuri separate. Cel mai însemnat op al sên e: *Slavisme în terminologia creștina maghiară* (1884).

Asca sau *theca* se chiama sporangele Ascomycetelor; ea se aseamena cu sporangiele dela Phycomycete printr'aceea, ca în anele casuri spori sînt endogeni, dar se deosebesce mai ales pentru-ca A. conține la început numai un nucleu, ce se divide prin bipartițiuni repetate în 8, 16, 32, 64 nucleii în jurul carora se aduna protoplasma și se formează tot atîția spori (ascospori), pe cînd la Phycomycete sporangele are dela început atîția nucleii, cîți spori se vor produce într'insul. [E. T.]

Ascanio, pseudonim. V. Ollanesc.

Ascanius, fiul lui Aeneas cu Creusa, după altă nît cu Lavinia. S'a numit și Inlus și a fost fondatorul cetății Alba Longa. (V. Aeneas). [Atm.]

Ascariți, (*ascariidae*), familie de nematozi, viermi cu corpul cilindric, cu gura înarmată cu trei buze chitinoase; paraziți. La om trăiesc *Ascaris* (v. limbric) și *Oxyuris*.

Ascendenți, rudenii din linie ascendentă: părinți, proto-părinți (moși), din cari se trag descendenții: fiu, nepoți. V. Succesiune.

Ascension, insulă izolată în Oceanul Atlantic; administrată direct de oficiul admiralității engleze; de proveniența vulcanică; extensiunea 88 km²., descoperită la 1501 de Spaniolul Ioan de Nova în ziua Înălțării, de aici și numirea Insula Înălțării. 1815 fu ocupată de trupele engleze spre a pazi pe Napoleon să nu fugă din S.-Elena. În timpul din urmă se folosește ca stațiune pentru corabiile, cari urmaresc suprimarea negoșului de sclavi.

Ascensiune, înălțare, ridicare. În astronomie *A. dreaptă* (sau rectascensiune), distanța pe equatorul cerului dela equinoctiul de primăvara în direcțiunea parutei mișcări anuale a soarelui până la cercul de declinațiune al cutarei stele. Rectascensiunea și declinațiunea determină pe deplin locul cutarei stele de pe ceriu. *A. obliquă*, acel arc de pe equatorul cerului, care ajunge dela equinoctiul de primăvara până la punctul, ce reșare odata cu steaua respectivă. Diferința între *A. dreaptă* și aceasta se numește *diferință ascensională*. — În înțeles bisericesc *A.* = înălțarea Măntuitorului la ceruri, serbatoare bisericească numită »domneasca», ce se celebrează la 40 zile după serbatoarea Paștilor, sau a învierii Domnului. Până la serbatoarea înălțării ține întropirea serbatorii Paștilor.

Ascensor, aparat pentru transportarea de persoane ori marfuri în etagele superioare ale unui edificiu.

Ascesă, (*grec.*) deprinderea la viață ansteră, prin care cineva de bună voie se lipsese în anumită măsură de mâncare, beutura, somn și alte lucruri înțelate, ca cu atât mai ușor să poată domni preste poftele și simțurile sale, s. e. deprinderile gimnastice și modul de viață al atleților la Grecii vechi.

Ascetica, sau Aschetica, (teol.) arta de a se deprinde în fapte bune și a înainta în perfecțiunea creștina și sântenia vieții; partea teologiei morale, care tractează despre mijloacele de a înainta în perfecțiunea creștină.

Asch, oraș districtual în Boemia, centru de cale ferată al liniei Hof-Eger, 15,557 loc. Țesătorii de bumbac, de lână și mătasa.

Aschaffenburg, oraș în districtul bavarez Unterfranken, lângă Maina și Aschaff, cu 13,275 loc. Biserica întemeiată la 980, renoită la 1870—81; castelul Iohannisburg; o casa pompeiana etc.; școală reală, seminar de învățtoare. *A.* (Aschburgum, Askafaburg) a fost folosită de Romani pentru așezarea unui castel. În reșoiul de 30 ani *A.* a suferit mult; în dieta din 1447 ținută în *A.* s'au început concordatele națiunii germane (concordate de *A.*), terminate mai apoi în Viena (concordate de Viena). 1803 *A.* deveni capitala principatului *A.* După căderea lui Napoleon I., principatul *A.* trecu pe scurt timp la Austria, care însa în tractatul din 24 Iunie 1814 îl cedă Bavariei în schimb pentru Tirol, Salzburg etc. 1866 victoria Prusiacilor asupra Austriacilor.

Aschersleben, oraș în districtul prusian Magdeburg, cercul *A.*, lângă Eine; centru de cale ferată al liniei Halle-Halberstadt, 22,865 loc. (1890);

fabricațiune de marfuri de lână, gimnasiu real. Mai înainte centrul cottului Askania.

Așchileul-mare și mic, (magh. Eskülő), comune în cottul Coșocnei. *A. mare* are 926 loc., dintre cari 836 sânt Români; *A. mic* are 599 loc. 519 Români, restul Maghiari și Ovrei. Tradițiunea istorică, păstrată între alții la Anonymus, spune, ca la intrarea în Ardeal a lui Tuhtum, ducele Maghiarilor, — fiind Gelu, principele român, ucis lângă riul Capuș, — Românii din nordul Ardealului și-au ales de principe de buna voie pe învingătorul Tuhtum și la locul, care se chiamă *A.*, au făcut legătură, întarindu-o cu jurământ. Astfel din cuvântul maghiar esk ü s'ar deriva numele Eskülő al acestor sate. [Silv. Mold.]

(Cf. Anonymus Belae regis Notarius, historia hungarica, cap. 24, 26, 27.)

Ascidia, (botan.) frunzele unor plante modificate astfel, ca se aseamănă cu nisce urne, de mărimi variabile, proveđute sau nu cu un capac. Așa se vede la *Nepenthes destillatoria* L., *N. ampullaria* Jack. din Madagascar și archipelagurile asiatice, *Sarracenia purpurea* L. din America septentrională, *Cephalotes follicularis* Labill. din Australia, *Utricularia vulgaris* L., ce creșce și prin lacurile noastre, numită: Otrățel de apă. În aceste urne se afla un lichid cu proprietăți digestive analoage cu ale sucului gastric, și chiar servă acestor plante să digereze insectele, ce din întâmplare intră în ascidie; prin urmare sânt din categoria plantelor țișe carnivore. [S. Șt. R.]

Ascidiu, (zool.) o clasa din tipul Tunicatelor. Corpul are forma unui sac, sânt toate animale marine. Unele înnoată libere, altele sânt fixate pe fundul marii. Unele sânt simple, formând adeseori colonii, în cari indiviđii sânt legați între sine la baza lor prin nisce fire ca radacinile (stolone), iar altele sânt compuse, unde indiviđii sânt înalvați într'o manta comună, adeseori chiar formându-se grupe de indiviđi (Coenobium), cari au cu toții o cloaca comună. Aici aparțin și *Pyrosomele*, cari au forma unor valatuci reprezentând colonii de *A.*, și cari răspândesc noaptea o lumină foarte frumoașă fosforescentă în mare. V. Tunicate. [A.]

Ascidiomycetes, (botan.) v. *Ascomycete*.

Ascites, (medic.) acumularea de fluiditate în cavitatea abdominală, ce se întâmplă în urma multor afecțiuni ale peritoneului de natura tuberculoțică, canceroidă etc., nu mai puțin ca un simptom, ce concomitează diferiți morbi de ficat, rinichi, plămâni și inima, conturbari în liberă circulațiune în raionul venei portale. *A.* în măsură mare amenința pațientul cu sufocare.

Asclepiad, *vers* în prosodia veche, numit după inventatorul seu, poetul Asclepiades, contemporanul poetei Sapho, pe la 600 a. Chr. *A. mic* sta dintr'un spondeu, doi choriambi și un iamb. *A. mare* sta din 3 choriambi preceși de un spondeu și urmați de un iamb.

Asclepiadee, (botan.) familie vastă de plante Dicotiledoane cu 200 genuri și preste 1300 specii, răspândite în regiunile mai calde ale globului, multe în Africa de sud, mai puțin în regiunile temperate ale emisferului boreal. În general erburi perene, sub-arbuști ori fruticiuli, acățatori ori volubili; rar sânt arbori; multe au latex. Florile mici albe ori divers colorate sânt gru-

pate în cime. În Europa cresc numai 6 genuri: *Periploca* L., *Cynanchum* L., *Vincetoxicum* Mch., *Marsdenia* Br., *Gomphocarpus* Br., *Stapelia* L., primele trei aflându-se și în România cu țerile vecine. Multe au întrebuințări medicale ca purgative, stimulante, emetice etc. Lătețul unora conține cauciuc, al altora e comestibil sau veninos, altele dau fibre textile. Perii fini matasoși, ce acoper de obicei semințele, pot fi torși sau țesuți, singuri ori amestecați cu lână, mătăasă etc.; așa sunt cei de *A. syriaca* L., dîsă iar b a de v ată, naturalisată în Franția, utilizată și ca scama, iar de Turci la vătuirea veșmintelor. [S. Șt. R.]

Asclepiazii, în mit. greacă următorii ȃului Asclepios și anume cetele de preoți la templele ȃului, cari cunoscîntelo de medicină, ce pentru altă lume erau secrete, le susțineau din generațiune în generațiune. [Atm.]

Asclepias L., gen de plante din familia Asclepiadeelor, cu vr'o 60 specii, mai ales răspîdite în America de nord. Toate sînt erburii perene, cu frunze opuse verticilate, flori albe, ori roșii, portocalii, grupate în umbele de cime. Multe se cultivă în florarii calde sau reci, ori în aer liber. Unele au întrebuințări medicale, ca: *A. curassavica* L. din Antile, cu rădăcinile emetice, purgative; scoarța rădăcinei de *A. syriaca* L., originară din America de nord, naturalisată în Franția, se da contra astmei; rădăcina de *A. tuberosa* L., e tonica, digestiva. Altele au întrebuințări industriale, ca: *A. syriaca* L., lătețul ei avînd cauciuc; scoarța tulpinei dănd fibre textile; porii matasoși de pe semințe serva la facerea de țesături (plüşuri, mătasa etc.), de scama, vată etc. [S. Șt. R.]

Asclepios, la Greci, (Aesculapius la Romani), fiul lui Apollon cu Coronis, fata lui Phlegas din Tesalia. Tatal sîu l-a predat centaurului Chiron, ca să-l crească și învețe, apoi acesta l-a învățat sciința de medicina așa de bine, încît A. a renviat pe morți. Pluton, ȃul lunii de jos, s'a plîns la Zeus, și acesta temîndu-se că A. scapă pe oameni de moarte, cu fulgerul l-a omorît, dar oamenii totuși l-au venerat ca pe un ȃeu. A. mai adeseori se înfațîșează cu barbă și cu un bîț, pe care e încolăcit un șerpe, iara lîngă el adeseori apare Hygieia, ȃina sanatații. [Atm.]

Ascogen, termen botanic; *hyphe ascogene* ramurile produse de catră ascogon sau archicarp, după ce acesta a fost fecundat; hyphele ascogene pot fi simple sau ramificate. [E. T.]

Ascogon, (botan.) v. *archicarp*.

Ascoli, *Gravado Isata*, filolog ital., de origine israelit; n. 16 Iulie 1829 în Görz; destinat pentru meserie, fără învățator se devotă filologiei, cu deosebire celei comparative; deja 1845 publică o lucrare asupra afinității limbii române cu cea din Friaul; 1854 apară însemnatul lui op »Studj orientali e linguistici« (2 vol.) Dela 1860 desvoltă o activitate rodnică ca profesor de filologie la Academia sciințifică-literară din Milano; 1888 deveni senator. A. e considerat ca întemeietorul dialectologiei romanice. Publică numeroase lucrări pe terenul filologiei romanice și indogerm.; el e reprezentantul principal al teoriei despre afinitatea lingvistica arică-senit., (»Nesso ariosemitico») și aproape toți filologii ital. mai de valoare sînt discipolii lui. Opere mai însemnate

afară de cele amintite: Studj critici (2 vol. 1861, 1877), »Corsi di glottologia« 1870, »Iscrizioni greche, latine, ebraiche di antichi sepolcri giudaici del Napolitano« (1878), »Lettere glottologiche« (1881—86), »Il codice irlandese dell' Ambrosiana« (2 vol. 1889). »Saggi ladini« (1872) făcî epoca în fonologia romanica, și avî de urmare editarea Arhivului dialectal (»Archivio glottologico italiano«) al lui A., aparut deja în 10 vol. A. e membru onor. al Academiei române.

Ascoli Piceno, provincie italiană, 1995 km² și 229,477 loc.; capitala A., lîngă Tronto, cu 11,199 loc. Sediu episcopal.

Ascoli Satriano, (lat. *Asculum Apulum*), oraș în provincia italiana Foggia, 6478 loc. Reședință episcopală. La 279 a. Chr. victoria lui Pyrrhus asupra Romanilor (Fabricius).

Ascolin, medicament, soluție de acid sulfos în glicerina.

Ascomycete, (botan.) grupul cel mai vast dintre ciupercile mycomycete. Singurul caracter esențial, prin care se deosebesc de celelalte mycomycete este, că se înmulțesc producînd spori în interiorul unui sporange numit *ască* sau *thecă*, iar sporii se ȃic pentru acest cuvînt ascospori. Afară de aceasta ele se mai înmulțesc prin *conidii* și *spermatii* produse în *spermatogonii* (v. ac.) A. se împart în doue: I. *Eozoosceae*, la cari ascele se produc deadreptul pe myceliu, care este simplu sau ramificat; aici intră *Sacharomyces* (drojdia), care provoaca fermentațiunea alcoolică, *Exoascus*, din care o specie atacă prunele (perjele) tinere diformându-le; aceste prune diformate, în general galbene-verzii, se chiamă cucușei, coriați, hurlupi. II. *Carpoosceae*, la cari myceliul produce un fruct de forme variabile, numit apotheca sau peritheca; aici intra: *Morchella* (sbîrciogii, ciuciuțele), *Peziza* (urechiușele), *Tuber* (truffele) etc. [E. T.]

Ascospor, sporul ce se formează în lăuntru unei asce.

Ascot Heath, (engl. pron. escot hit), șes mare aproape de Windsor (Englita), unde se țîn în luna Iunie a fiecarui an alergari de cai (Ascot races).

Ascunsa, *păreu* în Rom., pl. Jiu de jos, com. Calarași, isvoresce din dealul A., j. Romanai, curge pe hotarul despărțitor între j. Dolj și Romanai și apoi pîtrunde pe teritorul com. Calarași. A., *fost sat*, pl. Jiu de jos, com. Calarași care s'a desființat din cauză ca isvorea apa prin casele oamenilor.

As-dur, tonalitatea majoră, care se razimă pe tonul As (La b) (armatură 4 b).

Asediu, operațiunile militare pentru ocuparea unei fortarețe (cetați).

Aselenic, (grec.) = »fară de luna, planete cari nu sînt însoțite de trabași sau luni.

Asemănare, v. Comparatiune.

Asemnat, *asignațiune*, mandat în scris, prin care cineva (*Asignant*, *Asignator*) da ordin la un al doilea (*Asignat*) sa predee unui al treilea (*Asignatar*) o valoare oarecare, în special sa-i plateasca o suma anumita de bani. A.-le simple nu cad sub dispozițiunile legilor cambiale, cele comerciale însa de comun sînt regulate prin dispozițiuni speciale ale legii. (V. cec.)

Asentare, consimțire; a declara apt pentru un scop anumit, de unde (în Austria) înrolarea în armată se numește și A. (V. recrutare.)

Aseptice, v. antiseptic.

Aseptol, soluție de acid ortofenolsulfuric, are însușiri antiseptice, nu iritează și nu e otrăvicios.

Aserbeidșân, («Țeara focului», în anticitate A tropa t e n e al Međilor), provincia cea mai nord-vestică a Persiei, 104.000 km², teritoriu alpin (cu piscuri înalte de 4000 m.) Locuitorii sânt Turcomani, Curđi; capitala Tăbris.

Aserțiune, v. afirmațiune.

Aesor, 1) consilier (v. ac.), membru al unei corporațiuni de oficiali, investit cu vot decisiv sau numai consultativ; 2) magistrat împărțit lângă un judecător ca ajutor și suplent.

A. consistorial, dignitar bisericesc, în special în biserica gr.-or. rom. din Trans. și Ungaria membru al consistoriului diecesan, arhidiecesan ori mitropolitan. A. consist. sânt totodată și consilierii arhierilor și referenții diferitelor afaceri bisericesci, școlare și fundațiuni după resortul senatelor, la cari sânt împărțiți, v. Stat. organic.

Asfalt sau bitum, un mineral compus din diverse hidrocarburi. Amorf, de culoare neagră, stialucire particulară; solubil în alcool, terebentina, eter. Se topește ușor; arde cu flacăra fulginoasă și miros caracteristic. Se găsește la lacul Asfaltit sau Marea Moarta, în Franția, Svițera etc. [V. C. B.]

Asfințit, v. apus.

Asfodel, (botan.) v. Asphodelus.

Asgard, în mit. nord-germana locuința cerească a zeilor, a stat din 12 cetăți (v. Asii, 12 Ței), și cetățile prin puntea Bifröst (curcubeu) au stat în legătura cu Midgard (pământul). [Atm.]

Ashton under Lyne, (pron. eștn ȝnder lain), oraș în cott. englez Lancaster, 40.494 loc., industrie textile.

Asia, (cu harta și ilustrații) este cel mai mare continent. Are o întindere de 42 mil. km², adică mai mult decât Europa cu Africa împreună.

SITUAȚIE, LIMITE ȘI DIMENSIUNI.

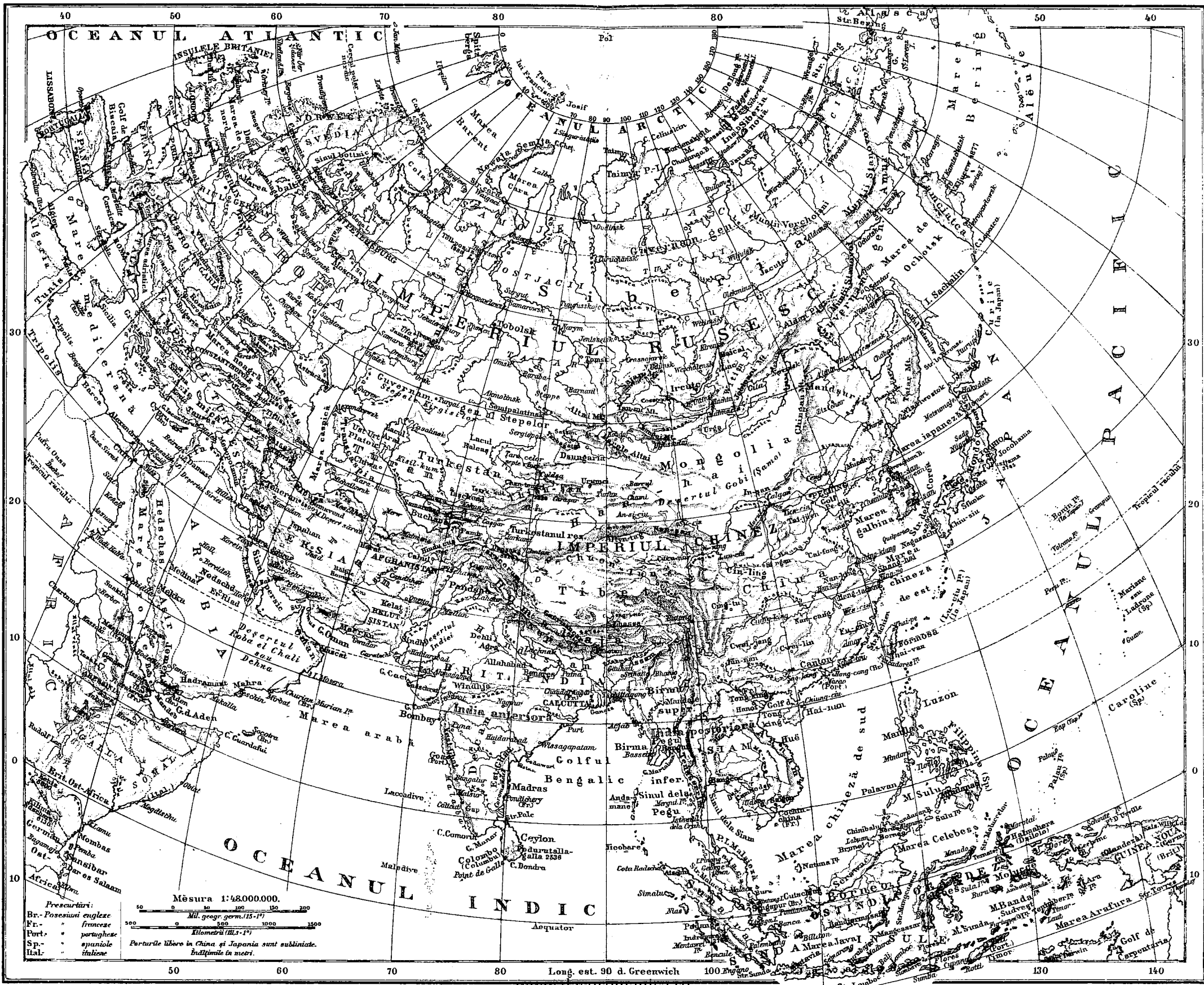
Asia reprezintă centrul celorlalte părți continentale, cari toate se string în jurul ei. Astfel părțile celelalte ale vechiului continent par a fi niște peninsule ale A.-ei. Africa se ținea de dînsa prin istmul Suez, ađi taiat de un canal maritim, iar Europa pare a o completa spre apus. Ceva mai mult, A. tramite un pod în sud-estul Europei, A. mica, apropiându-se și mai mult pe la Dardauele și Bosfor. Tot astfel America se apropie mult de dînsa pe la strimtoarea lui Bering, formată de capul Oriental al A.-ei și al Prințului de Wales al Americii. În fine la sud-est insulele Sunde par a fi o punte aruncată spre Australia. A. se întinde înspre nord dela 77° 1/2', latitudinea boreală a capului Celiuskin, până la 1° latitudinea nordică a capului Buru dela sudul peninsulei Malaca. Dela vest spre est se întinde preste 164° de longitudine, dela capul B a b a al A.-ei mici până la capul Oriental. Nicairi nu se găsește așa de mare distanță între termurii opuși, și nicairi ca aci nu e punct mai îndepărtat de mare, fiind situat în nuijloc. De aceea o mare parte din ape nu pot ajunge la mare, iar lipsa de apă a unor regiuni a constrîns populațiunile A.-ei să ducă viața nomadă și pastorală. A. este

scăldată de patru mari oceane: la nord Oceanul Glacial-Arctic, cu ghețuri eterne, cari împiedecă navigațiunea; la est se scaldă în Oceanul Pacific; la sud este udată de Oceanul Indic, care comunică cu Oceanul Pacific prin strimtoarea Malaca, formată de peninsula cu același nume și de Sumatra (Sunde), și în fine la vest de Oceanul Atlantic prin Marea Mediterana, care comunică cu Marea Roșie a Oceanului Indic prin canalul Suez.

ACCIDENTE DE PE ȚERMURI.

A., deși atinge toate oceanele, totuși nu este adînc crestată de mare, cum este Europa de pîlda. În desvoltarea Țermurilor însa întrece Africa și America de sud. Pe Oceanul Glacial-Arctic înaintează spre nord într'un promontoriu de pământuri, capul Celiuskin sau Sacru, care desparte golful I a n a, dela estul deltei rîului Lena, de lungile estuare ale rîurilor Ob și I e n n i s s e i, deschise în Marea Cara. Insulele Noua Semlia, arhipelagul Liakov sau Noua Siberie și țeara Wrangel sânt singurele pământuri înghețate în apropiere de acest Țerm inospitalier și presarat de tundre (mlăștini înghețate pe Țermuri joase). *Oceanul cel mare*, tîind Țermurile A.-ei, poartă deosebite numiri: Marea Bering între peninsula Siberiei, Camciatca și insulele A l e u t i n e; Marea O c h o t s k, între Siberia, Camciatca și arhipelagul C u r i l e, insula S a c h a l i n sau T a r a k a i, desparte această mare de cea imediat dela sud, numita Marea I a p a n e z a, care ține pîna la peninsula chineză Corea; fiind despartită de ocean prin întreg șirul insulelor japoneze: I e s s o, N i p o n, S i k o k u și C h i u - S i u; la apus de Corea intră adînc Marea Galbina, care infundă și mai mult în Țerm golful P e - c i l i; porțiunile de ocean, cari sealdă cercul Țermului chinez se numesc Marea Chineză de est, la nord de insula Formosa, și Marea Chineză de sud, la sud de aceasta insula. Marea Chineză de sud formează golful T o n k i n g închis de insula H a i - n a n și golful S i a m de pe Țermurile Indiei posterioare. Oceanul Indic scaldă cele trei peninsule sudice ale A.-ei: India posterioară, India anterioară și Arabia. Aceste trei peninsule corespund cu cele trei dela sudul Europei. India posterioară, ca și peninsula balcanică, are o peninsula legată prin istmul C r a b, numita M a l a c a. Golful P e g u sau M a r t a b a n este aproape singurul accident mai însemnat al Oceanului Indic de pe Țermurile acestei peninsule. Partea oceanului dintre India posterioară și cea anterioară se cheama Golful B e n g a l i c. El scaldă Țermul C o r o m a n d e l al Indiei anterioare, care ține pîna la capul C o m o r i a, lînga care se află insula C e y l o n, despartită de peninsula prin strimtoarea P a l e și golful M a n a r. Insulele A n d a m a n e și N i c o b a r e se scaldă și ele în acest golf. La apus de India anterioară se află partea oceanului numita Marea Araba, care-i scaldă Țermul occidental, numit Malabar, la nordul căruia se află peninsula G u d s r a ț între golfurile C a c i și C a m b a y. Din acest golf se patrunde priu strimtoarea O r n u s în golful P e r s i c, și prin strimtoarea B a b - e l - M a n d e b în golful A r a b i c sau Marea Roșie. Insulele M a l e d i v e și L a c c a d i v e sînt semăntate în Marea Araba. Marea

ASIA.

Măsura 1:48.000.000.

0 10 20 30
Mil. geogr. germ. 115-1°
0 500 1000 1500
Kilometri (115-1°)

Porturile libere în China și Japonia sunt subliniate.
Indiile în negru.

- Prescurtări:
Br. - Posesiuni engleze
Fr. - franceze
Port. - portugheze
Sp. - spaniole
Ital. - italiene

Mediterana scalda coasta Siriei, lînga care se afla insula Cypru, iar între Archipelag, Marmara și Marea Neagra, se afla peninsula Anatoliei, care se apropie mult de Europa la Dardanele și Bosfor.

RELIEF.

A. cuprinde mai mari ridicături de pe pământ, grînadite mai cu sama în centrul ei. Aci se afla cel mai întins podiș din lume, numit Central, sau Asia centrala. Ridicaturile încep la apus și se țin lanț pîna la est în malurile Oceanului Pacific, pe o lungime de 2000 leghe. La nord de aceasta masa centrala masiva se întinde cîmpia Siberiei, care se lasa oblu spre marile înghețate; la est se găsesc cîmpile roditoare ale Chinei, iar la sud cea a Gangelui din India, tot așa de îmbelșugata. Cele mai însemnate șire de munți se desfac din nodul orografic al podișului Pamir, înalt de 4000 m., și iau direcția resaritului. Trei dintre ele sînt demne de notat: Himalaja, care serva de zid podișului la sud; Chuen-lun, legat cu Pamir prin Caracorum, desparte Tibetul de Turkestan, și în fine Tian-șan sau munții Ceresci, fac o linie despartitoare de ape foarte importantă. Alte șire paralele cu aceasta din urma precum: Altai, Tarbagatai, Sajani și Changai se găsesc pe granița Siberiei și constituie zidul nordic al podișului. Din masivul Kerței se desfac șirele Iablonoii și Stanovoi ale Siberiei, cari se leagă cu munții vulcanici ai Camciatchii. Podișul Pamir rașimat pe munții Hindu-cuși este un fel de istm îngust, care leaga podișul central chinezesc cu podișul Iran, ce cuprinde Afghanistanul, Belușistanul și Persia. La nord-vestul acestui podiș se găsesc podișul Armeniei, cu muntele Ararat, care este puternic legat și cu Caucazul și cu podișul A.-ei mici, rașimat de Tauri, din cari se desprinde Libanul, care pare a face legatură cu podișul Arabiei. Dincolo de cîmpiile dela sudul munților Himalaja se găsesc podișul triunghiular al Decanului, rașimat pe Ghați; iar India posterioara este strabatuta, prin ținutul Laos, de puternice șire muntoase, cari se îndreapta spre sud. Dela Camciatca, unde se găsesc vulcanul Kljucew, începe un lanț de vulcani, care se prelungește prin Curile, prin insulele Iaponiei, (unde în Nipon se afla vulcanul Fusijama), și apoi prin Formosa pîna în Filippine. Pe granița Europei se găsesc Uralii.

IDROGRAFIA.

În regimul fluvial A. prezinta particularități deosebite de legile, cari presideaza în alte locuri la distribuerea apelor. O mare parte din A. este lipsita de ape cu scurgere catra mare; rîurile parca ar fi în descompunere, afluenții n'au putere să-i atingă, iar din lipsa apei multe popoare sînt silita sa rămîna în viața pastorală și nomada, de pilda Mongolii, Turcomanii și alții. În A. sînt patru basinuri: al Oceanului Arctic, al Oceanului Pacific, al Oceanului Indic, al Marii Mediterane și cîteva basinuri interioare. a) În Oceanul Arctic se varsa: Ob, Ienissei, Lena ș. a., rîuri mai mari, dar impracticabile la navigațiune din pricina, ca mai tît anul stau înghețate. b) În Oceanul Pacific se varsa:

A mur, Hoang-ho sau rîul Galben, Iang-ke-kiang sau rîul Albastru, care ținesc un volum mare de apa oceanului, Si-Kiang, Song-ka sau rîul Roșu, calea comerciala dintre China și Tonkingul francez, Me-Cong sau Cambodșe și Menam, cari ambele uda India posterioara. c) Oceanul Indic primesce pe: Saluen și Iravadi, apoi Brahma-putra, care se scoboara din Tibet, unde se chiama Tzampo; Gangele, care uda fertila cîmpie a Hindustanului și se amesteca la vîrsare cu Brahma-putra, formînd o delta mlaștinoasa; Mahanadi, Godavari, Kistna și Kaveri, strabat Ghații coromandeli și ajung în Golful Bengalic; Tapti și Narbada se scurg în Marea Arabica prin sinul Cambay; Indul, care își are izvoarele în Tibet, face și dînsul o delta la vest de baia Caci. Golful Persic primesce apele Șat-el-Arab, format de Tigru și Eufrat. d) Basinul Mediteranei cuprinde: Kizil Irmak, cu scurgere spre Marea Neagra, Meandru, catra Archipelag, iar Orontele, catră Mediterana. Basinurile interioare sînt: a) Al Marii Caspice, care primesce pe Kura, pe Atrek, pe Ural și Emba. b) Al lacului Aral, care primesce pe Syr-Darja și pe Amu-Darja. c) Al lacului Balcaș, care primesce pe Ill. d) Al mlaștinilor Lob-Nor, care primesce din Turkestanul chinez pe Tarim. e) Al lacului Hamun din Iran, care primesce pe Hilmeni. În fine mai sînt lacurile Wan și Urmia la poalele podișului Armeniei, Marea Moarta în care se scurge rîul Iordan, și lacurile Cucu-nor și Tengri-nor de pe podișul central, cari n'au scurgere spre mare.

CLIMA.

În A. gîsim reprezentate toate cliemele. Ea se întinde pe o buna parte a emisferei boreale și cuprinde parțile sale nordice în zona glaciata, cele centrale în zona temperata, iar sudul în zona tropicala. A. fiind un continent masiv, larg și acoperit de podișe, are o clima excesiva, continentală, caci marea nu poate avé nici o influența asupra unei întinderi așa de mari de pământ. În A. centrala termometrul se ridică pîna la + 35°, iar iarna se coboara pîna la - 35°. Siberia are o clima foarte aspra pe deoparte, din pricina caracterului continental al A.-ei și din pricina vecinătății polului. Jakuțk de pe Lena are o temp. mijl. de - 40° în luna Ianuarie. În peninsulele meridionale și în China propriu zîsa de sud-est sînt doue anotimpuri regulate de vînturile musine (Musson), cari bat 6 luni dela mare spre uscat vara, cînd este vremea ploioasa, iar alte 6 luni în sens contrar, dela uscat spre mare, cînd este iarna cu seceta. Cu privire la ploi, cu totul altfel este regimul în A. centrala, unde bat aliseele de nord-est, vînturi ardețoare și uscate, cari au lasat toata umedeala pe barierele muntoase ce întîlnesc. De aceea se găsesc pustii și stepe cu începere dela Gobi din Mongolia, care se continua prin Turkenstan și Persia pîna prin Arabia pietroasa. [G. B.]

FLORA.

Extensiunea A.-ei între polul nordic și equator neaperat aduce cu sine deosebirea florelor ei dupa zone; pe de alta parte extensiunea dela vest spre est distincțiunea în flora continentale

și oceanice. La nord flora boreal-arcctică e de caracter circumpolar (v. ac.) În zona temperată boreală, unde își fac apariția lignoasele, avem analog cu America boreală și Europa nordică la început o flora compusă din Conifere și Betulacee, dintre cari din speciile endemice constatam pe cele mai caracteristice ca vicarante cu a continentelor amintite s. e. Picea obovata Led. (molidul siberian), Larix sibirica Led. (zadra siberiana), Betula fruticosa Pall. ș. a. Sudul domeniului forestier e compus ca și în Europa centrală din conifere, s. e. Abies sibirica Led. (bradul siberian) vicarant cu bradul nostru, și diverși arbori frunzoși. În est însa conform pozițiunii sale oceanice țeara Amurului se distinge prin specii de stejar (*Quercus mongolica hort.*), de nuc (*Juglans mandshurica Max.*) ș. a., cari ne dovedesc îndestul influența climatului oceanic. Dela Marea Neagră în jurul celei caspice și a lacului Aral, limitată în sud de catenele Persiei boreale până la platoul Panir și de aici în direcție nord-estica spre lacul Baical se extinde flora de stepa, unde în loc de paduri întinpinam ierburi cu genuri caracteristice ca: Stipa, Elymus, Lasiagrostis, Aristida ș. a. O analoga floră de stepa se afla pe platoul tibetan și în Mongolia. Aceste trei stepe ale A.-ei cuprind și formațiuni saligne, ele sînt nu centru propriu de desvoltare, s. e. pentru genul *Astragalus* ș. a. Flora dintre A. Mică și India are caracter de tranziție pe de o parte între flora est-mediterană și cea a Indiei boreale, pe de alta între flora pustiei Sahara și cea de stepa. În est flora chino-iaponeză se poate paraleliza mai bine cu cea mediterană, cu distincțiunea că abundența Coniferelor s. e. *Libocedrus* ș. a. reamintesc California, iar cea a arborilor lignoși America boreală atlantică. Parte din elementele ei sînt relicte tortiare ca Ginkgo, parte elemente asiatic-tropicale ca Thea. Flora pustului Sahara (v. ac.) trece limitele continentului african, ea se extinde în A. proste Arabia și dealnngul golfului persic pîna la pustul indic. Flora tropicală a Estindiei și a insulelor se distinge prin o abundența de genuri proprii, dintre cari remarcăm *Bambus*, *Ficus* ș. a., dar mai ales de Palmieri, precum: *Raphia*, *Calamus*, *Sabal*, *Areca*, *Borassus*, *Coryphe* etc. — A. e patria originală a multor din plantele cultivate, ce s'au răspîndit în urma în multe locuri în lumea veche, ba chiar și în cea nona. Astfel stepele central-asiatice sînt patria răventului (*Rheum*), a hriseei (*Fagopyrum tataricum* și *exculentum*) și a usturoiului; Est-mediterana: a grîului și a orzului, a vișinelor și gutăielor; China: a portocalelor și piersecelor, a ciaiului și urezului. Din India ne-au venit fasolea și patlagelele vinete, crasta-veții și pepenii. India estică e patria restiei de zahăr. Dintre plantele cultivate tropicale remarcăm: pipercul, scorțșoara, mușcatul, palmierul de zahar, cel de sago, arborele de pîne etc. Dintre textile cânepa și mul sînt asiatic-estmediterane, ramiadin China, inta estindica ca și bumbacul (*Gossypium herbaceum*). Introdusa a fost cultura cafelei, a arborelui de China (în India) ș. a. [A. Pr.]

FAUNA.

Din pricina vastei sale întinderi A. prezintă o mare varietate în clima și tot atîta varietate și în fauna sa. Ca dovada ca lacurile Aral, Baical

ș. a. au fost în comunicare cu Oceanul Arctic, exista faptul, ca ele conțin un fel de focă (*Phoca Siberica*) cari sînt o varietate a celei oceanice. În Siberia se mai găsesc: veverița, care dă o blană cenușie argintie, ursul alb, elanul, renul, vulpea, nartra, zibelina, castorul, lynxul, caprioara, hermelina albă și iepurele (*Lepus variabilis*). După desghețul zapeților și topirea lor se găsesc cadavrele vr'unui mamănuț ori ale unui rinocer din vîrsta quaternară, încă acoperiți cu blana și bine conservați din pricina frigului și dela cari se ia fildeșul fosil. Reptilele și batracienele lipsesc aproape de tot din această regiune rece; pescii, speciile din Europa se găsesc prin lacuri, tot asemenea și moluscele de apă dulce. Dintre insecte coleopterele abundă. Prin China se afla maimuța, ursul, tigrlul, panthera, lynxul, boul cu coadă de cal numit Yak domesticit și antilope. Printre animalele domestice mai sînt și boii, labu, tauri, oi cu coada lungă și sbrțire, căni, pisici, capre și porci. Printre paseri sînt fasanii. Apoi salamandre, șerpi și broaște multe. Pesci și molusce sînt de multe specii. Stepele din vestul A.-ei, cari se întind prin Turkenstan, Iran, A. mică și Arabia au ca animale originare: calul și camila, leul printre animalele feroase, precum și tigrlul. Prin Hindustanul nordic leul și tigrlul își dispută înăitătatea printre animalele feroase, apoi mai toate celelalte animale, cari se găsesc și prin China. În fine prin Hindustan, Ceylon, Indo-China și sudul Chinei se găsesc fauna cea mai bogată. Aci se găsesc: tapirul, rinocerul, lemurieni, tigrlul, panthera, leopardul și ursul malais, crocodilii, șerpi. Pescii de apă dulce sînt obicinuți a duce o viață calatoare, chiar pe pămînt. Alteori remăn pescii amestecați cu namolul rîurilor și așteapta întoarcerea ploilor torențiale. Pe ținuturile insulelor Bahrain din golful persic și pe lînga Ceylon se pesciesc stridia, care da niargaritar și sîdef.

MINERALE.

Siberia ocupa primul loc în ceea ce privește producțiunile minerale. precum: aur, argint, aramă și grafit. Stanul se găsesc în Malaca. Huilia se găsesc și în Hindustan și în China (provincia Setșnan). Mine de aur se mai găsesc și în regatul Siam (Stung-Treng). Chilibarul se găsesc în Birmania.

INDUSTRIA.

Industria este foarte desvoltată în Iaponia și China, unde se fabrică porțelanuri fine, mobile, mătăsuri, dintre cari unele brodate, Incruri de lac, vase cloisonate, adeca amestec de porțelan cu bronz, hîrtie ș. a. Turcia asiatică și Persia ne dau comerare de preț, iar India dă cașmirul. *Comerciu.* Afara de transportul mărfurilor cu caravane, mai cu sama pentru transportul ciaiului și al mătásurilor, cele mai multe produse ale A.-ei, urmeaza calea maritimă prin Singapur, Bombay și Suez catra Europa. Rusia cata sa întoarcă o parte din produsele Chinei pe cale de pămînt, de aceea a a făcut o linie ferată dela Mihailovsk pe Caspică pîna la Samarkand și pîna la Afghanistan, pe unde ar puté să atingă granița Hindustanului. Este vorba sa se construiasca un drum de fier

transsiberian, care ar urma calea actualiei linii telegrafice până la Vladivostok pe Oceanul Pacific. Anglia, la rândul ei a acoperit Hindustanul de cai ferate și ar vré ca dela Peșhaver de pe Ind să le lege cu valea Tigrului și a Eufratului, strabătând prin Persia. Iaponia are cai ferate, dar în China nu a fost încă cu puțința sa se construiască vr'una. În schimb este un canal imperial care leaga Shanghai cu Peking, trecând preste Iang-ce-Kiang și Hoang-ho. Un cablu sub-marin telegrafic, care trece prin Oceanul Indian și Pacific, unesce China și Iaponia cu Europa.

ETNOGRAFIA.

Multă vreme vasta câmpie a Turanului a fost considerată ca furnicarul, din care a isvorit mulțimea de popoare cari au inundat Europa. Pe aceasta credință se întemeiază monogenismul școalei lui Quatrefages, teorie, în virtutea căreia omeniirea s'a născut într'un singur punct al globului, de unde apoi s'a răspândit preste toată suprafața lui. În ultimele timpuri alte idei au luat naștere; ele se contraid înșă și cercetarile antropologilor n'au ajuns încă la un rezultat științific pozitiv. Tot ce se poate spune cu oarecare precizie este, că în timpurile preistorice în vastul ținut cuprins între Caspica și podișul Pamir, o lupta de veacuri nenumerate s'a urmat între două rase deosebite: ariacă și turanică. Știința antropologica demonstrează ca rassa ariacă, mai tineră și mai slabă, a fost învinsă și nevoită să emigreze rânduri, rânduri. Numai astfel se explica existența urmașilor acestei rase în Europa, A. mica și India. Când au avut loc aceste emigrațiuni, istoricii nu o pot fixa. Atâta numai șcim, ca astași încă toată A. mica, Arabia, Persia și Afghanistanul sunt populate cu oameni din rassa alba. Prin excepții înșă Arii, cari s'au scoborit în India acum câteva mii de ani, au întâlnit aci o populație compactă, de Negri, cu cari fatalmente s'au încrucișat și cu timpul au dat naștere rasei brune, care se mai observa și prin Etiopia. — Centrul A.-ei până la Oceanul Pacific pe o suprafață de preste 15.000,000 km² este ocupat numai de rassa galbenă, al carui, tip cel mai caracteristic este Mongolul, și cel mai civilizat este Chinezul. Și această rassa s'a întins spre miază-zi și a cautat să ocupe peninsula Indochina, dar ca și în India a întâlnit aci iarăși o populație neagră, cu care s'a amestecat dând naștere la a doua ramură a rasei brune. Rassa galbena se manifestează tot pierdându-se din ce în ce până în extremul departat al Malaisiei. La nordul Turkestanului, începând dela paralela 50°, ținutul asiatic este locuit de o alta ramură a rasei albe, cunoscută în etnografia modernă sub numele de rassa fineză. Toate popoarele, cari locuiesc în sudul Siberiei, ca și cele din sud-estul Rusiei, aparțin acestei rase. Cât despre popoarele, cari locuiesc insulele Iaponiei, originea lor nu este precisată. Se cunoaște numai o rassa ab origine Ainos, din care se mai găsesc urme prin insulele Curile și prin Iesso, și care s'ar fi amestecat cu o puternică doză de sânge galben, venita din China și poate cu o mică parte de sânge finez scoborită de prin insula Tarakai. Rassa Ainos este probabil de origine oceanica.

Popoarele deosebite, cari aparțin raselor mai sus menționate și locuiesc prin diferitele regiuni ale A.-ei, sunt: a) În Siberia, afara de Ruși, se găsesc: Samoiedi, Lappi, Tunguși, Iacui, Camtciadali, Coriaki, Ciucci și altele. b) În Caucaasia se afla o diversitate enormă de popoare și anume: Mingrelieni, Georgieni, Circasieni ori Cerkezi, Armeni, Svaneți, Lesghieni, Tataři, Oseți și Ruși. c) În A. turca, afara de Turci și Arabi, sunt Evrei și secte religioase ca: Druzi, Maroniți, precum și altele. d) Prin popoarele albe ale Indiei deosebit Radjpuții, Bhilli, Gondii, Draviđii, aborigeni de culoare închisă, Parsiși veniți din Persia, Arabii Mopla din Malabar, Sikhii și Gurkha, ambele popoare resboinice, Bengalezii numiți babui, cei mai culți, Singalezii din Ceylon și alții.

ÎMPĂRȚIREA POLITICĂ.

Statele din A. se grupează de obicei în modul următor: A. occidentala, cu Turcia asiatică, Arabia, Persia, Afghanistan și Beluțistan; A. rusească, A. engleză, Indochina și Extremul Orient, compus din China și Iaponia. a) A. turcească cuprinde Anatolia, Armenia, Siria cu Palestina, Mesopotamia și Arabia vestică. b) Persia, regat guvernat de un suveran numit Șahinșah. c) Afghanistan, locuit de triburi resboinice, este stat tampon, unde se ciocnesc influența rusa cu cea engleză. d) Beluțistan, mai mult sub autoritatea Angliei. e) Coloniile Rusiei, afara de Siberia și Caucaasia, se întind și în Turkestan, unde stapănesc Chanatele și chiar pe Turcomanii din oaza Merv. f) Coloniile engleze se întind prin India anterioară, Birmania, guvernamentul strimtorii Malaca, și stațiunile, cari sunt cheile marilor, precum Hong-Cong, Ceylon, Aden și Cipru. g) Coloniile franceze, cari cuprind stabilimentele Chandarnagar, Yanaon, Pondichery, Karkal și Mahe în Hindustan și Cochinchina, Cambodșa și Tonkingul. h) Regatul Siam, stat tampon, unde se ciocnesc interesele franceze și engleze. i) Coloniile portugheze sunt: Goa și Diu pe țărmul Malabar și Macao în China. j) China, imperație mare, care afara de China propriu și Mandșuria cuprinde și Mongolia, Turkestanul chinezesc și Tibetul. k) Iaponia, împărăție, se întinde prin insulele Iesso, Nipon, Sikoku, Chiu-siu și Curile. l) Arabia Vahabiților din centru și statul Oman dela str. Ormus, sunt state independente. [G. B.]

Asia mică, (*Anatolia*), peninsula mare a A.-ei anterioare, între Marea Mediterana și Marea Neagră; 496,000 km², are la est un platou de circa 1400 m., în mijloc și cătra vest de circa 800—1000 m. înalt, strabatut de diferite șiruri de munți, între cari cel mai înalt e Ardșiș la Kaisarieh (3860 m.); jur împrejur peninsula este împrejmuită de munți; șirul dela nord (până la 2200 m. înalt.) și cel dela sud (Taurus, până la 3477 m. înalt.), are coaste prețipite spre mare, formând un litoral îngust, iar coastele interioare se prelungesc în predealuri și culmi, din ce în ce mai mici, având în est legătura cu Antitaurus (cu pasurile Kilikiei); șirul dela vest (până la 1800 m. înalt.) are mai multe intreruperi. Rîuri: Kisil-Irmak și Sakaria se varsă în Marea Neagră; Sarabad (în vechime Hermos) și Menderez (Mäander), se varsă în Marea Mediterana; nici unul nu e navigabil. În vechime A. m. cuprindea

Tipuri asiatice.

Mingrelian (Caucasia).

Giljac.

Samoied.

Chinez.

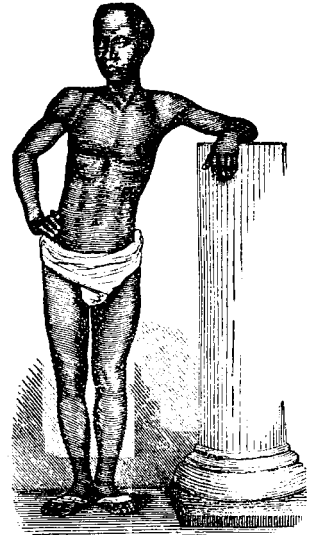
Annamită.

Lapp.

Toda (Dravida).

Kuli din Iaponia.

Fată japoneză.

www.dacoromanica.ro (Siberia).

state înfloritoare, ca Lydia, iar la vest un șir întreg de colonii grecesci; Lydia și-o supuse Cyrus, iar pentru cele din urma se purtă războiul îndelungat între Grecii europeni și între Persi, până-ce le cuprinse Alexandru cel Mare; după moartea acestuia A. m. fu parte provincie siriana, parte se împărți în mici regate (Pergamon, Bithynia ș. a.) Mai târziu se dezvoltă aici imperiul lui Mithridates (123—64 a. Chr.); după învingerea acestuia A. m. se încorporează (64 a. Chr.) la imperiul roman; 395 d. Chr. fu împărțită imperiului oriental; după ivirea Islamului fu atacată de Arabi și de Turci, apoi cuprinsă pe rând și 1400 ocupată definitiv de Turci. De atunci s'au format aici vilaietele turcesci: Chodavendikjar, Aïdin, Kastamuni, Angora, Trapezunt, Konia, Adana, Sivas și sandjaciurile independente: Bigha și Ismid. Locuitorii, 8 milioane, sunt Turci, Greci și Arabi.

Asidera s'au numit de Daubrée acele meteorițe, cari nu conțin fier metalic, și sunt formate numai de silicați.

Asiduitate, (*lat.*) staruința, diligența neobosită, **Asignațiune**, v. Asemnat. **Asignat**, v. Assignats.

Asigurare, contract, prin care cineva (*asiguratorul*) se obliga ca în schimbul unei anumite sume (*premiu sau primă*) să despăgubească pe un al doilea (*asiguratul*) de pierderile sau daunele, ce acesta ar încerca din oarecare întâmplări fortuite ori de forța majoră, sau a plăți o sumă de bani după durată sau oarecare întâmplări, ce ar avea loc în viața uneia sau mai multor persoane. (Cod. com. rom. I., titl. XIII.) De comun întâmplările sunt de aceea, prin cari asiguratul suferă dauna materială (*A. contra daunelor elementare*) la obiecte sau la realități, iar la *A. asupra vieții* plățile se întâmplă în cas când asiguratul moare sau când ajunge o etate dinainte fixată în contract. Acest din urma se cheamă: *poliță de A.* Constituindu-se mai multe persoane în o societate spre a purta în comun daunele suferite de singuraticii membri ai sei, totalitatea asiguraților formează totodată totalitatea asiguratorilor. Astfel de societăți de A., cari nu întesc la specula, se numesc *mutuale* față cu societățile pe acții. *Societățile mutuale* sunt de comun așa întocmite, ca fiecare membru solvesc anticipativ o sumă fixată cu condiția, ca excedentul ce rămâne după acoperirea daunelor și a speselor de administrare, să se restituie membrilor ca dividendă. Din contra deficitul, ce ar rezulta, va trebui să fie acoperit prin suprasolviri de singuraticii membri. La *societățile de A. pe acții* un numer anumit de persoane (acționari) contribuie cu un capital mai mare (capitalul de acțiuni), care servă drept garanție pentru obligamentele luate față cu asigurații. Aceștia solvesc un premiu fix, iar venitul, ce rezultă la finea fiecărui an din afaceri, se distribuie acționarilor ca dividendă, un eventual deficit însă se acoperă din capitalul de acțiuni. În timpul mai nou cele mai multe societăți de asigurare pe acții acoardă asiguraților o anumită cnotă din beneficiul net al afacerilor, luând astfel un loc de mijloc între societățile pe acții și cele mutuale. Acestea din urma sunt, după scopul economic-filantropic al asigurarilor preste tot judecând, incontestabil cele mai raționale și salutare. Manuale teoretice sau practice în ramul

asigurarilor nu există în limba româna până acum. Pe scurt tratate se găsesc în »Introducere în științele comerciale de Vlaicu și Panțu, (Brașov, tip. Mureșanu 1892). *A. contra focului* sau *incendiale* au de scop restituirea pagubei, ce s'ar cauza celui asigurat prin incendiarea obiectelor asigurate. (Se pot asigura contra focului: cladiri, mobile, marfuri.) *A. contra grindinei* se face pentru asigurarea cerealelor, a viilor, poamelor contra daunelor cauzate prin baterea de piatră sau grindina. *A. de vite*, prin care se asigură pierderi și furturi întâmplătoare la vite, precum și pagube cauzate prin boale sau epidemii de vite. Felul acesta de A. însă ia mai mult forma de A. locală. *A. geamurilor* dela ferestri, dela galantare de pravalii și a oglinșilor mari contra spargerii, sunt obicnuite mai ales în orașe mari, unde geamurile ferestrilor sau galantarelor la pravalii etc. sunt foarte mari și scumpe. La *A. maritime* se asigură marfuri sau alte obiecte, cari se traspoartă prin corabii, contra avariilor și contra incendiului pe mare. *A. asupra vieții omului* este în sens restrins A. unei sume scadente la moartea persoanei asigurate, în sens mai larg însă A. cu termen, adică unde suma asigurată se plătește în cazul, când persoana asigurată ajunge o etate anumită dinainte fixată. De specia aceasta se țin *A. de zestre și de rente*. Cele din urmă sunt de două feluri: *rente de supraviețuire*, ce se plătesc persoanei »favorisate», care supraviețuiesc pe cel asigurat, sau *rente simple*, cari ajung scadente la o anumită epocă fixată, la care asiguratul trebuie să fie încă în viață. Acestea din urma se mai țin și *A. de pensuni*. Mai există un fel de A. asupra vieții, care se numește *A. mixtă* și este o combinație a asigurarilor pe cazul morții cu cele pe viață. S. e. se contractează o A. pe viață, care este a se solvi la o etate anumită a asiguratului, sau, dacă acesta moare înainte de a ajunge acea etate, imediat după moartea lui. Un ram mai nou al asigurarilor asupra vieții este *A. contra accidentelor*, care are de scop oferirea unei desdaunari în casuri de nenorociri sau accidente, întâmplătoare în voiagiu ori în exerciarea meseriei asiguratului. A. de accidente poate fi pentru cazul morții sau pentru cazul de invaliditate totală sau temporala. Clasa muncitorilor usează mai ales de acest fel de A., care e introdusa în mod obligator în fabrici (*A. de lucrători*). *A. de garanță, de cautiune sau de credit* se fac cu scop de a restitui pierderi la pretensiuni, ce nu se acoperă deajuns prin amanet sau zalogire.

Asii, în mit. nord-germana e gîntea de ței de frunte și mai puternici. Aceștia au fost 12 inși, în frunte Odin, apoi Thor, Balder, Hermoder, Tyr, Bragi, Heimdalt, Widar, Wali, Uller și Forseti și ei au avut 12 ține (Asine). As în singular, A es ir în plural. Acești 12 ței nu sînt identici la toate popoarele germane, ici colea unii se înlocuiesc prin alții. [Atm.]

Asil, local de refugiu, aședământ special, unde primesc locuința, alimente, îngrijire și cura medicală, copii parasiți de parinți, alienații, infirmii, bețrâni.

A. de bețivi au fost înființate pentru prima oară pe la începutul secolului curent în Statele-Unite ale Americii și mai târziu succesiv în

Marea Britanie, Germania și Austria. Scopul lor este de a vindeca pe cât este posibil pe bețivii de patima lor, de a micșora numărul crimelor și delictelor comise în beție, de a opri transmisiunea prin ereditate a unor boale ale alcooliceilor și în fine de a scăpa ospițiile de alienați de contingentul acelor alcoolici, cari după un delir mai lung sau mai scurt redobândesc claritatea intelectuală și comit apoi excese, provocând și alți bolnavi la calcarea disciplinei. Clienții acestor A. sînt parte voluntari, bețivi cari se supun de bună voie la tratamentul moral și igienic în A., parte persoane trimise din oficiu în A. pentru un timp determinat de autoritatea judecătorească. A. pentru bețivi au un regim aspru în comparațiune cu institutele ordinare pentru alienați, clienții lor sînt ocupați cu lucrări agricole și industriale, preotul și funcționarii A.-lui influențează asupra moralului celor internați, îndemnându-i ca să reziste pasiunii cu barbație; aceasta barbație lipsește însă adevărați, căci absul alcoolului nimicesce voința.

A. pentru copii găsii sînt așezaminte pentru creșterea copiilor paraziți de pariții lor, întreținuți de stat, de fundații sau asociațiuni filantropice. În aceste A. mortalitatea copiilor nici este însemnată, și din aceasta cauza ele dispar succesiv și se înlocuiesc priuți o altă organizațiune, prin așezarea copiilor găsii la țară, la familii de țerani și de meșteșugari, unde ei sînt creșcuți sub controlul administrațiunii publice în contra unei plăți determinate.

Drept de A. aveau la vechii Romani templele, altarele, chipurile țărilor; în era creștina biserica și apoi lacașurile ambasadelor, chiar și împrejurimea lor. Dr. de A. da scut celor refugiați în contra ori ce persecuțiuni; se considera ca cea mai mare crimă a ataca pe cei refugiați la A.

A. Elena Doamna, v. Elena Doamna.

Asilina, (zool.) familie de diptere, carniasiere. Larvele traiesc în pământ, rădăcini și lemne putrede. Specia cea mai comună la noi este *Asilus Crabroniformis*, el suge sângele altor insecte, uneori da la animale mai mari și chiar la om.

Asimilare, fenomen comun tuturor viețuitoarelor, în virtutea căruia substanțele luate din mediul înconjurător, în urma unei sintese chimice, pînă acum nestabilă definitiv, constituiesc părți integrante din protoplasma, nucleu, membrana lor.

Asimilațiune, (lat.) procesul prin care se îndepărtă fuziunea sau contopirea într-una a unor elemente date, conform cu afinitatea conținutului lor calitativ. În psihologie: formă de asociațiune de idei, care se întîmplă când o idee nouă, intrînd în conștiință, reproduce pe cele omogene sieși și, asimilându-se lor, se fuzionează. În biologie: procesul, prin care anumite părți nutritive din alimentele luate, se transformă în elemente omogene organismului, (v. asimilare). În gramatică: influența modificatoare, pe care anumite elemente fonologice o exercită asupra altora. [Plet.]

Asimilațiune organică, transformarea chimică a elementelor și substanțelor în părți alcătuitoare. Transformarea perențe în interiorul animalelor prin respirațiune și digestiune. Elementele și substanțele asimilabile sînt: aerul, apa, sarurile, alimentele de animale și de plante.

Din alimente se formează sângele, țesăturile, cărnurile, organele și oasele. Celelalte părți din alimente, ca remașite netrebuincioase, se elimină din corp. [St.]

Asimilatorie, (botan.) țesătura în care se face la plante asimilațiunea carbonului. Este reprezentată prin parenchimul palisadic din mesofilul frunzelor verzi și din țulpinele verzi, la cari frunzele sînt reduse. Când plantele, cari împlinesc aceste condițiuni, sînt puse la un optimum de lumină și de temperatură, cloroplastidele, ce se găsesc în celulele parenchimului menționat, opresc anumite radiațiuni luminoase, și cu ele descompun anhidridul carbonic din mediul înconjurător, rețin carbonul și degaziază oxigenul. Funcțiunea aceasta se numește asimilațiunea clorofiliană, și se observă la toate plantele verzi din cauza prezenței cloroplastidelor. Cea dintîi substanță organică, ce se constată ca produs al asimilațiunii carbonului, este hidratul de carbon numit amidon (v. ac.) La alte plante amidonul produs e în mică cantitate sau lipsește; atunci se constată prezența glucozei. Se pare chiar ca formarea amidonului e precedată de apariția glucozei, provenită și ea din polimerizarea aldehidei metilice, trecînd prin formele: glucoză, zaharosa și dextrina. Cu hidrații de carbon și cu materiile minerale azotate, plantele sintetizează substanțele albuminoide. Precum se vede plantele verzi și la lumină pot sintetiza substanțele organice numai cu ajutorul substanțelor minerale neorganice. [S. Șt. R.]

Asin sau *măgar* (*Equus asinus*), mamifer din ordinul perissodactylelor (cu degete nepareche), are urechi foarte lungi, coada lungă, proveștă cu un cîncur de per. Trăiesc selbatec în Asia centrală (Tataria). Se vînează pentru carnea și grăsimile lui. O specie de A. selbatec (*Asinus onager* Briss.) ne dă pielea numită chagriu, traiesc în Asia centrală și Persia, se poate îmblîndi. În Africa trăiesc A. *taeniopus* Hengl. (spre resărit de Nil), se poate îmblîndi. A. nostru domestic se trage dela una din aceste două specii. Carnea lui se mănîncă (salam), laptele seamănă foarte mult cu al femeilor, din piele se fac încălțăminte și pergament. Din încrucișarea A.-lui cu iapa (sau viceversa) s'a produs *catârul* (mulul, musciol).

Asinara, insulă lînga litoralul nord-vestic al Sardiniei.

Asingo, lac în Congo de pe teritoriul francez, Africa vestică, în nord dela riul Ogore.

Asinius Pollio, *Gajus*, orator și critic roman vestit, n. 75 a. Chr., în resboiul civil partisan al lui Caesar și M. Antoniu, în a. 40 a. Chr. a fost consul. A. a întemeiat prima bibliotecă publică. † 5 d. Chr.

Asir, (*Assir*, *Asyr*), țint mntos al Arabiei, lînga Marea Roșie, între Jemen, Hedșas și Nedșd; este locuit de seminiți aproape independente; formează sandșacul A. în vilaietul turcesc Jemen. A. e bogat în isvoare, riulețe și alte ape; are vai frumoase și rodoare (pitoreasca vale Wadi-Șaran). Locuitorii sînt valabiți fanatici. Capitala Menadir, cu un pompos palat de beduin. În apropiere e fortareața Reda.

Asistent, persoana care asistă, e de față la un lucru; ajutorul unui farmacist sau al unui

medic; aproape toți profesorii universitari au în laboratoarele lor asistenți.

Asistența publică, A. săracilor, bolnavilor. Statul, județul, comuna, așezămintele filantropice cu fundațiuni speciale și caritatea privată viu în ajutorul săracilor, infirmilor, bolnavilor, al femeilor leușe și al copiilor gasiți; organizația acestui ajutor constituie A. publică, care în diferite țeri se prezintă sub diferite forme. În România, ca și în mai multe alte state, A. publică a avut în trecut un caracter religios, manastirile zidite și înzestrate de Domni ai țerii și de alte persoane pioase au dat hrana și adăpostul săracilor, infirmilor și bolnavilor, și o parte din așezămintele spitalicești moderne s'a născut din transformarea vechilor chilii din curțile manastirilor în spitale spațioase, luminoase, bine aerate. A. săracilor, a betrânilor cari nu mai pot munci, a copiilor gasiți incumbă mai ales administrațiunilor comunale, ea fiind însă în cele mai multe cazuri insuficientă, este în parte suplinită prin caritatea privată și prin institute întreținute din fundațiuni speciale și din bugetul statului. Asistența se da săracilor sub forma de mila, de ajutor banesc timpur și regulat, sau saracul este adaptat, hrănit și îngrijit într'un asil pentru betrâni și infirmi. Copiii gasiți nu se mai așează astăzi în asile, ci ei se dau la creștere în familii, în contra unei îndemnări platite de comuna sau de o fundațiune specială. Bolnavii săraci se caută sau internați în spitale, sau ca bolnavi ambulanti la dispensare, la spitale unde li-se dau și medicamente în mod gratuit, sau la domiciliu, de medici plătiți de administrațiunea publică, dându-li-se asemenea medicamente gratis. Femeile leușe sarace sânt asistate la domiciliu sau la spital de moașe și de medici plătiți din fonduri publice. Cf. articolele: Copii gasiți, Ingrijirea săracilor, Maternitate, Spital. [I. F.]

Lit.: A. Fétu, Proiect de organizare a poliției sanitare. Iași, 1863. D. Sergiu, Raport general asupra serviciului sanitar pe 1886. Bucuresci, 1887. I. Felix, Raport general asupra igienei publice și asupra serviciului sanitar al regatului României pe anii 1892, 1893, 1894, 1895. Bucuresci, 1893, 1894, 1895, 1897.

Asitia, flămânzire, postire, lipsa poștei de mâncare.

Ask, în mit. nordică un arbore; zeii Odin, Wili și We preumblându-se pe țărmul mării, aflară doi arbori și făcura oameni din ei. Odin le-a dat spirit și viața, Wili, rațiune și simțeminte, iară We, față, limba și auz. Atunci zeii pe barbat îl numira Ask (ași Esche, Fraxinus), iară pe muiere o numira Embla (ași Ulm, Erle, Alnus). În mit. nordică aceștia sânt oamenii cei dintâi, Adam și Eva din biblie. [Atm.]

Askalon, oraș al Filistenilor în Palestina, lângă Marea Mediterana, centrul cultului Derketo; se mai gasec puține ruine. La 12 Aug. 1099 victoria Cruciașilor sub Gottfried de Bouillon asupra Egiptenilor.

Askania, fost castel lângă Aschersleben, odinioara capitala cottului A. și reședința ducilor Askaniei sau de Anhalt.

Asker, *ascher*, ostaș turcesc fără deosebire.

Askii Torg, numirea veche — înainte de descalecarea lui Bogdan — a orașului Iași.

Aslam, camată, dobândă. Archaism moldovenesc disparut din graiu. Cuvântul *aslam* l-au capetat Românii dela Cumani. (Et. M. Rom.)

Aslan, nume de la familia boieresci în Moldova și Muntenia; se deriva din turcescul aslan = leu. Pe timpul lui Leon-Voda (secl. XVII.) a fost un A. mare ban al Craiovei. În Moldova ne întâmpina un A. postelnic mare sub Petru-Voda cel Schiop la 1576, iar altul ca spatar sub Nicolae Mavrocordat.

Asmațui, numire română data plantei *Anthriscus Cerefolium* Hoffm. (v. ac.)

Asmodeu, (A ș m e d a i, »Nimicitorul«), un spirit rău, care omorise pe cei 7 barbați ai Sarei; în cartea lui Tovie numit și »Demonul casatoriei«, în Talmud identic cu Satana.

„**Asmodeu**“, foaie unoristică apărută la Bucuresci în 1870—71. N. Orașanu-Rosetti.

As-moll, (musica) tonalitatea minoră care se razina pe tonul As (La b) (armatura 7 b).

Asmonie, numire varianta a plantei *iasmin*; obvine în poesia populară. (Et. M. Rom.)

Asnyk, *Adam*, poet polon din cei mai de frunte în viața, n. 11 Sept. 1838. Exceleaza mai ales în lirica și mai în urma în epos; redactor-șef al ziarului democrat polonez »Nowa Reforma« în Cracovia, exerciaza o influență covârșitoare asupra culturii și educației generale a poporului polonez atât din Austria cât și din alte țeri.

Asociarea făcătorilor de rele, asocierea mai multor persoane pentru a savârși un întreg șir de crime. Dupa Cod. pen. rom. (art. 213—216) ori ce A. de fac. de rele spre vătornirea persoanelor sau a proprietăților formeaza crima în contra liniștei publice și este savârșită prin singurul fapt al organizării cetelor, ori al corespondenței între dinesele, ori al învoirii prealabile. Dacă nu e urmata de alta crima, se pedepseste cu reclusiune. Cât pentru Ung. v. Banda.

Asociațiune, în general unirea mai multor persoane la lucrare comuna pentru un scop comun, în special acele întruniri, cari se bazează pe voința liberă a asociaților și nu exista — ca statul, comuna etc. — în urma unei exigențe a dreptului public. A. preste tot luat urmăresc diferite scopuri, dupa cari distingem A. politice, bisericesci, culturale, umanitare și sociale, cari se pot subsuma sub numirea de *reuniuni* (v. ac.), apoi A. economice, cari se bazează pe un contract social-privat, ori pe dispozițiuni speciale ale legilor despre societățile comerciale. Intre aceste se numesc A. econ., în înțeles restrins, acele întreprinderi societare libere și organizate ca individualități de sine statatoare, cari nu se pot subsuma în societățile colective, pe acții (anonime) și comandite. (V. societăți.)

Asociațiunile economice în acest înțeles reprezintă asocierea de muncă personală și capital împărțit în nici rate săptămânale sau lunare, pe cari le plătesc membrii din venitul ce îl au pe urma activității lor economice personale. Astfel basa A.-lor o formează mai mult munca personală, pe când basa finanțiară a societăților capitaliste — colective, comandite și pe acții — o formează un capital deja agonisit de mai înainte. A. se întemeiază de regula de oameni, cari nuncesc personal în calitate de muncitori

salarisați (uvrieri), sau în calitate de mici economiști sau meseriași, de aceea ele se numesc de către unii societăți personale, de către alții societăți de lucrători. Afară de acestea se mai numesc A. și societăți cooperative din pricină, ca promovează cooperarea priu aceea, ca stau deschise pentru membrii uoi, pe cari îi primesc cu fiecare esteușiune a afacerilor, fara ca sa fie siliți sa contribuie cu altceva decât cu munca proprie, și cari pot beneficia ca membri cu vot, nu ca lucrători salarisați, de beneficiile ce le ofera A., se înțelege la început câțiva au primesc parti mai mici diu venitul anual, ca astfel sa se poata recompeusa cei cari au sacrificat mai mult pentru societate. A. econ. sânt mijlocul, priu care se pune forța unita a muncii personale împotriva capitalului. Cu cât puterea și influența capitalului devine mai mare, cu atât mai mult lumea uecapitalista, sau cu mai puțina forța de capital, este avisata și silita ca sa se stringa laolalta, sa se asocieze în scopul producțiunii și agouisirii, caci uumai așa își poate salva existența și independența economica. După forma și scopul lor uemijlocit, se pot deosebi asociațiunile în: productive, distributive sau întregitoare și A. în participatiune sau amestecate. *A. productive* sânt întreprinderi complete, va sa dica ele produc și vënd produsele lor. Materiile prime se cumpera și se lucră pe socoteala comuna observându-se divisiunea corespuuetoare a muncii, de asemenea vënd pe socoteala comuna marfirile produse, iar banii împrumutați, pentru cari garanteaza cu toții solidari, îi întrebuințeaza la întreprinderea comuna. Astfel fiecare membru e totodata și întreprindător și muncitor. *A. distributive* sânt întregitoare, servesc asociaților uumai la ajungerea unor scopuri particulare în producțiune sau în consumatiune, iar într'altel e remău independent. De acestea se țiu: A. de anticipatiune și credit, A. pentru procurarea de materii prime, A. de magazin și vëndare, A. pentru mașini, pentru procurarea de aparate agronomice, A. de consumatiune, A. pentru edificare etc. A. în participatiune se bazeaza pe asociere de capitaliști sau proprietari de pământ cu muncitori (metaiaj). (Cf. I. Socaciu, Econ. pol. manuscris hectografat.; Schönberg, ed. 2 I. II.; Philipovich, Grundriss der pol. Ökon. diu 1893; I. St. Mill, Roscher.)

Cod. comerc. român da numele de A. uumai la *A. în participatiune*, care are loc atunci, când un comerciant sau o societate com. acorda uueia sau mai multor persoane ori societăți o participatiune în beneficiile și pierderile uueia sau mai multor operațiunii sau chiar asupra întregului lor comerciu (art. 251—256), și *A. de asigurare mutuală*, care are de scop: a împarti între asociați dauele cansate priu riscurile, cari sânt obiectul asociațiunii. Aceasta A. constituie față cu cei de al treilea o persoana juridica distincta de persoana asociaților, A. în part. iusă uu are aceasta însușire (art. 257—263).

Legea comerc. ung. (§§ 223—257) privesce ca A. acele societăți com., al căror număr de membri uu este hotărât și cari au de scop promovarea creditului, a câștigului sau a economiei membrilor, priu purtarea comuna de afaceri sau pe baze de reciprocitate; anume A. de avans

și credit, de consum, de locnița, de asigurare mutuala și pentru procurarea de materii brute, pentru uagasiue comue ori pentru producțiunii comue.

Asociațiune, legea A.-ii, (aritm.) v. comutațiune.

Asociațiunea națională în Arad pentru cultura poporului român, înființata la inițiativa lui Georgiu Popa, jude cercnal, mai târziu jude de tabla și comite suprem în cottul Arad, a lui Mirou Romanul, actualul mitropolit, Ioan Arcosiu, și alți fruntași diu cottul Arad, la a. 1862, pe baza statutelor înconviutate de magistrat, cari apoi după intimatul locțiitoral uugar diu 11 Febr. 1863, Nr. 10280, au câștigat preaiualta aprobare; făcându-se iusa mai târziu unele modificari în statute, ele au fost de uou aprobate prin emisu ministriului reg. ung. de interne dtto 15 Sept. 1868, Nr. 3288/R. În decurs de 12 ani A. a împartit diu interesele capitalului aduau mai multe ajutoare la tineri romăui dela uiversitate și dela meserii. În urma manipularii neregulate a averii A.-ii, ea a fost data uitării pâna la 1878, când la inițiativa lui Iosif Beles, de present archimandrit i. p., și eppului Ioan Mețiau, a fost reactivata și sub condncerea înțeleapta a reînființatorilor ei a luat avêut uou și a rēuceptut distribuira de premii și ajutoare.

Asociațiunea Craioveană, înființata în Craiova pe la 1874—5. Iusa membrii ei, cei mai însenuați cetațeni ai Craiovei pe atunci, între cari G. Chițu, A. Stolojanu, P. Chițu, A. A. Mau ș. a., fiind chieamați la alte ocupațiuni de interes public, societatea n'a durat decât doi ani. Capitalul ei a fost dăruiat Academiei romăue, ca diu el sa se premieze diu când în când câte o carte didactica. Diu acest foud, uumit al Asociațiunii craiovene, se publica tot la 3 ani câte un premin de 1500 lei pentru cărți didactice. [M. Strajan.]

Asociațiunea pentru cultura popor. rom. din Maramureș, s'a înființat în 1861 la inițiativa și cu condncerea lui Iosif Mau, comite suprem, Gavriil Mihalyi, septemvir, Ioan Jurca, vice-com., Mihail Pavel, vicariu, și alți barbați fruntași, cu scopul de a susține o preparandie romăua și un couviet. Preparandia a sinstat pâna la 1870, eșiu diu siul ei preste 100 învetători harnici, în timpul când a fost cea mai mare lipsă de ei. A. a primit ca donațiune dela M. Sa Imperatul și Regele un foud erarial în piața Sigetului (de un jugăr în valoare de 12,000 fl.), pe care cu condncersul poporului român diu comitat, și sub condncerea v.-comitelui Vasile Mihalca s'a zidit un edificiu frumos, care ađi valorează la 60,000 fl. Statutele A.-ei au fost aprobate în 1868. Couvietul s'a deschis în 1886. Cu întreținerea elevilor în 10 ani s'au spesat preste 28 mii floreni, parte din venitele boltelor, parte diu ofertele Maramureșenilor. În 1893, la iusistarea guveruului și după pertractari de 5 ani s'au schimbat statutele, cu meuire de a susține preparandii și studeții romăni gr. cat. diu Maramureș. A. are un comitet de 18 membri, 9 preoți și 9 mireni. Preșidentul de acum este Petru Mihalyi, deputat dietal, v.-pres. T. Bud, vicariu. Membrii sânt fundatori cu taxa de 200 fl. și ordiuari cu taxa de 100 fl. A. acum are 50 membri fundatori și ordiuari și mulți ajutatori. [Tit Bud.]

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, înființată cu statute aprobate prin prealtna rezoluțiune din 6 Sept. 1861, la inițiativa episcopatului român și a altor numeroși inteligenți din Transilvania în urma petițiilor prezentate locotenentei c. r. la 10 Maiu 1860. Scopul A., cuprins în titlul aceleia, se intenționează a se realiza prin studii, elaborarea și editarea de opuri științifice, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de științe și arte, și altele de aceeași natura. Membrii A. sânt: fundatori, pe viață, ordinari, ajutoari, corespondenți și onorari, fără deosebire de naționalitate și religiuine; la finea a. 1895: fundatori 73, pe viață 168, ordinari 662. Membri contribuenți pot fi și persoane juridice. Adunarea generală ordinară se întrunsece odată în an, la locul fixat de ad. gen. precedentă, sau la mandatul aceleia de comitet, cu considerare la centrele ținuturilor locuite de Români. Comitetul, organul administrativ, se constituie din 12 membri ordinari și 6 suplenți aleși pe 3 ani, precum se aleg și funcționarii A.-ii anume: un president, un v.-president, a caror alegere e suspusa aprobării guvernului, doi secretari, un bibliotecar și archivar, un cassar și un controlor. Administrațiunea în provincie se efectuesce prin departăminte cercuale, în present 33, și agenturi comunale. »Transilvania« (v. ac.) foaie periodica, organul de publicitate al A., întemeiată la a. 1868, sistată pentru a. 1879/80, pblică sub redacțiunea secretarului I. actele oficiale și tractate menite pentru înaintarea scolului A.-ii; membrii o primesc acum gratuit. »Actele privitoare la urđirea și înființarea A. și protocoalele ad. gen. pentru a. 1862—1866«, asemenea și »Analele A.« pentru a. 1879/80 s'au publicat în ediție separată. A. întreține o bibliotecă cu 3306 opuri în 9773 tom., 5782 broșure, 15 harte și o mica colecțiune numismatică. A. urmărind scopurile sale statutare a întreprins a procura și a da la lumina manuscrisurile lui Samuil Clain, și ale lui George Șincai, a stabili unitatea în ortografie, a premia un dicționar etimologic al limbii noastre și un dicționar al limbilor din patrie, a înființa în Sibiu o academie de drepturi cu limba de propunere româna și o catedra pentru limba și lit. rom. la universitatea din Viena, a edita cărți didactice, a înființa secțiuni literare ș. a., cari însa toate au ramas în stadiul inițiativei parte în lipsa de mijloace, parte stagnând la noi producțiunea literară, iar mai târđiu inaugurându-se în afacerile publice ale țerii noastre un curent puțin princiós scopurilor A.-ii. În vederea acestor grentați A. a staruit sa acorde stipendii pentru studenți în diferitele specialități de știință, ajutoare pentru școale populare lipsite de mijloace de subsistență, ajutoare pentru meseriași, cu scop de a întemeia o clasă de popor mijlocie, sa premieze scrieri literare întocmite anume pentru popor, și studii științifice, cu deosebire în ceea ce privesce trecutul și presentul poporului rom. și al pamântului pe care locnim. A. a votat preste tot în sume arondate: stipendii pentru studenți 38,000 fl., ajutoare pentru învețacei și sodali de meseriași 10,000 fl., ajutoare pentru școale lipsite 3400 fl., premii pentru scrieri literare ș. a., cărți pentru biblioteci 1500 fl., la

olaltă 52,900 fl., și a publicat pe spesele sale: Date istorice despre familiile nobile române de I. cav. de Pușcariu, »Igienea copilului« de Sim. Stoica, Povești din popor de I. Pop Reteaganul, în preț de 1600 fl. În timpul mai nou A. a inițiat publicarea »Enciclopediei Române. Mai mari decât aceste au fost jertfele, cari le-a adus A. pentru înființarea școalei civile de fete cu internat în Sibiu. Institută într'un edificiu pompos, corespunđtor cerințelor instrucțiunii și igienei, școala aceeaș are de scop a da femeii o cultura generală și cunosciute pentru practica vieții; iar internatul da fetelor îngrijirea de casa și familiară în cele mai bune condițiuni. Edificiul în sine, adjustarea aceluia pentru școala, valoarea locului, pe care e aședat, prevederea învețământului, întocmirea internatului, și snbvențiunile anuale an consumat pâna acum preste 100.000 fl. Averea A.-ii, adunată din taxele membrilor și din donațiuni benevole, între ceste din urmă lasământul lui Ioan Olteanu, inginer în România, de nascere din Cojocna în Transilvania, care a testat A. la moartea sa în a. 1890 considerabila snuma de 100,000 lei, represiuta la finea a. 1895 în realități, efecte, numerar și mobiiu o valoare de 132,564 fl. 11 cr. și 85,000 lei. A. mai administrează și fonduri, fundațiuni și deposite cu destinațiune culturală specială; anume: 1. Fond. G. Barițiu, fl. 4569.78. 2. Fundaț. Basiatu, fl. 680.40. 3. Donațiunea Cipariu, fl. 660.86. 4. Fundaț. Dobăca fl. 1336.22. 5. Fundaț. G. B. V., fl. 4619.27. 6. Fundaț. Galianu, fl. 1672.13. 7. Fundațiunea Marinovicu, fl. 2949.63. 8. Fundaț. Moga, fl. 1181.54. 9. Depositul Mureșan, fl. 3248.77. 10. Depositul Olteanu, fl. 1248.31. 11. Fundaț. Pop Maior, fl. 1850.33. 12. Fundaț. Rinreanu, fl. 1411.48. 13. Fondul de reserva fl. 3168.37. 14. Fundaț. G. Filip, fl. 14,500. Toate laolaltă, încheiate la finea a. 1895, dau snuma totală de 175,661 fl. 20 cr., și 85,000 lei. A. niijlocesce împărțirea ajutoarelor societății Transilvania, care acorda 400 fl. la an pentru învețacei de meserie. Modificarea statutelor A.-ii e sub pertractare. Lit.: Actele privitoare la urđirea și înființarea A. și protocoalele adun. gen. 1862—1866; Analele A. pentru a. 1879/80; Transilvania, organul A.; G. Barițiu, Parți alese din istoria Transilvaniei III. [L.S.]

Asociațiune de idei, (psichol.) denota faptul despre influența împrumutată a ideilor între sine, va sa đica faptul, ca tot ce s'a produs în sufletul nostru, toate starile de consciința, din cauza îngustimei consciinței, nu pot sa se susțina isolate, ci în virtutea identității consciinței trebuie sa formeze un întreg, combinându-se și asociindu-se între sine dnpa omogenitatea conținutului lor. Este deci o asociere numită *mechanică*, condiționată de asemenarea sau contrastul ce se afla între idei, de coexistința, simultaneitatea ori succesiunea celorlora; și o asociere *logică* sau *aperceptivă*, condiționată de conținutul calitativ al ideilor. Pe A. se bazează formarea de intuițiuni, de complexiuni, formarea de serii și grupe de gândiri, precum și conceperea timpului și a spațiului. A. mech. facută dnpa cele patru legi statorite încă de Aristotel, se numesce »*reproducere mijlociă*«. V. Reproducere. (Cf. I. Popescu, Psichol., Wil. Rein, Encicl. der Paedag.) [Plet.]

Asodic, (*grec.*) împreunat cu scârba sau teama.

Asolement, v. Assolament.

Asomatic, fara corp.

Asonanță, repetirea aceluiași vocale, fara consonante, din silabele finale ale versurilor unei poezii, fie în câte două sau mai multe versuri consecutive. A. e des întrebuintă în poezia popoarelor romanice. [*]

Asopos, (Asopus, Ásopos), numele mai multor râuri în Grecia; mai însemnat e cel din Boeția, isvorește în Cithaeron și se varsă în Marea Euboeei. A. e și numele unui zeu de râuri, care a avut doi fii și multe fete, ale caror nume le purtau și multe ape grecesci. Una dintre aceste fete, Aegina, fû rapita de Zeus. A. o caută preste tot locul; în fine află dela Sisiphos în Corint despre rapirea ei; A. urmasi pe Zeus și voia sa acopere Olimpul cu valurile sale, Zeus însă îl lovi cu fulgerul; de aceea se afla carbuni în alvia râului A.

Asortare, (franc. assortiment), sortarea marfurilor dupa specii; aprovizionarea cu diferite soiuri de marfuri; *Asortiment*, deposit de diverse marfuri.

Asov, opid în guvernamentul rus. Iekaterinoslav, lângă un braț al râului Don, 16,581 loc.; mai înainte citadela; pescarie. În anticitate orașul comercial Tanais, în evul mediu Tana, dela 1739 rusesc.

Asovica, Marea —, (Palus Maeotis), partea nordica a Marii Negre, cu care este legata prin strimtoarea Kerci, 16 m. adâncă; lăță de 150 km. dela nord spre sud și 445 km. dela est spre vest; 37,604 km².

Asparagina, amidă vegetala, cu formula C₄H₈N₂O₈. Se găsește la toate plantele, în toate organele, dar pe un timp foarte scurt. Reprezintă o forma de tranziție a substanțelor albuminoide solubile, iar în cantitate mare se găsește totdeauna când lipsesc alimentele ternare (hidrații de carbon etc.) Așa se află în lastarii tineri de Sparanghel, plantele de Lupinus, în mugurii de pe butași, ce se vor lungi apoi în ramuri etc. Fiarta cu apă ori cu alcali, sau cu acizi la temperatura ordinară, fixează apa și se dedublează în acid aspartic și amoniac. Împreună cu hidrații de carbune regenerează albuminoidele. [S. Șt. R.]

Asparagus L., (botan.) gen din familia Liliaceae, tribul Asparageae, cuprinde plante erbacee perene, cu o tulpina foarte ramificată, cu numeroase ramuri verzi numite *cladode*. Florile sunt dispuse în cime pauciflore sau chiar uniflore. A. are vîr'o 100 de specii răspândite prin regiunile calde și temperate ale globului. Prin părțile noastre crește *A. officinalis L.*, numit de popor Sparanghel, Sparangă, Umbră iepurelui, prin fâneațe, coline aride și prin paduri. *A. scaber* Brignol., *A. tenuifolius* Lam. etc. *A. officinalis L.* se cultiva prin gradini pentru întrebuintări culinare. Ramurile aeriene tinere sunt partea comestibilă, care constituie un aliment ușor și sanatos. A. conține în țesaturile sale o substanță cristalină numită *Asparagina*, care comunica plantei proprietăți medicinale. Partea suterana a Sparanghelului se întrebuintează în medicina ca diuretica în contra hidropisiei și a icterului. Unele specii de A. sunt cultivate ca plante ornamentale precum *A. Sprengeri* Regel., *A. falcatus L.* etc. [Z. C. P.]

Asparuch, fiul lui Cubrat, domn al Bulgarilor, cu cari pe la mijlocul secl. VII. a trecut preste Dunăre în Moesia, așezându-se pe ambele laturi ale munților Balcani. Înfrângând pe Greci la 679, a fundat primul stat bulgaresc între Dunăre și Balcani.

Aspasia, fca lui Axiochos și soția lui Perikles, n. după unii în Milet, după alții în Megara pe la 470 a Chr.; prin spiritul și grațiile ei una dintre cele mai vestite femei ale antichității; după moartea lui Perikles se mărită după Lysikles; și sfîrșitul ei e necunoscut. [nt.]

Aspe, (*Pic d'A.*), virf de munte în Pireneii vestici (2707 m.), dela el până la Oloron se întinde valea d'A.; din aceasta duce preste Col de Somport un vechiu drum roman la Aragonia.

Aspect, înfașurare, privire. În astronomie: pozițiunile principale reciproce ale planetelor; ale soarelui și ale lunii în zodiac. Mai însemnate sînt: 1) *Conjuncțiunea* (convenirea) la care unghiul de distanță este 0. 2) *Opozițiunea* la care unghiul de distanță este 180°. 3) *Aspectul trigonal*, unghiul de distanță 120°. 4) *Aspectul patru-unghiular*, unghiul de distanță 90°. 5) *Aspectul sextil*, unghiul de distanță 60°. Kepler a mai întrodus numirile de: aspect quintil = 72°, aspect decil = 36°, aspect tridecil = 108°, aspect biquintil = 144°, aspect semisextil = 30°, aspect quincunxtil = 150°, aspect octil = 45° și aspect triocil = 135°. Numai cele 2 dintăiu sînt de însemnătate pentru știință.

Aspergillus, ciuperca dintre Ascomycetele Carpoacee, care se presintă de obicei sub formă de mucegăiri pe pâine, pe resturi de plante și diverse subst. organice. Unele specii de A. sînt periculoase pentru-ca produc boale la diverse animale; astfel se desvoaltă în organele de respirație (plumăni și saci respiratori) dela unele paseri, provocând mycose și pneumonii, de pilda la gaina, paun, șoim, pajură, canar, găscă, dropie etc. La om se desvoaltă în ureche provocând boala cunoscută sub numele de *otomycosis aspergillina*; la alte mamifere se desvoaltă de asemenea în ureche și în creeri, unde se prezintă mai cu sâna sub formă de nodosități. [E. T.]

Asperifoliaceae = *Asperifoliae* = *Boragineae* (v. ac.)

Aspermatismus. sterilitate (nerodnicie) bărbătească, causată de lipsa seminței; *aspermatic*, fără semința barbătească.

Aspern, sat lângă Dunăre, în fața Vienei; aici (și la Essling) repurtă în 21 și 22 Maiu 1809 arhiducele Carol o învingere stralucită asupra lui Napoleon I., cu care ocaziune se distinsese regimentul transilvan Nr. 31, compus în majoritate preponderant din Români.

Asperugo L., (botan.) gen din familia Boragineae, tribul Borageae, cuprinde plante erbacee anuale, cu frunze alterne sau opuse. Florile mici sînt purpurii-albastre sau albe. Singura specie cunoscută este *A. procumbens L.*, care crește prin Europa și Asia. Prin părțile noastre se află această planta și este cunoscută sub numele românesc de Lipicioasa. [Z. C. P.]

Asperula L., (botan.) gen din familia Rubiaceae, tribul Galieae, cuprinde plante perene, erbacee sau mai rar frutescente, cu tulpina de ordin tritragonală, cu frunze opuse, cu florile hermafrodite, mici, albe, rosee sau albastre și

dispuse în cime fasciculate terminale sau axilare. Se cunosc vr'o 80 de specii, cari traiesc prin Europa în regiunea mediteraneană, prin Asia și Australia. În România și în țările vecine cresc mai multe specii, între cari însemnăm: *A. odorata* L., numită vulgar M a m a - p a d u r i i, iar Germanii o cunosc sub numele de Waldmeister, cu care își prepară vinul de luna lui Maiu (Maitrank); ea crește prin pădurile umbroase mai cu sama din regiunea montana. *A. taurina* L., *A. tinctoria* L., *A. capitata* W. Kit. etc. *A. odorata* L. din cauza proprietăților sale astringente și diuretice se întrebuințează în medicina în contra dispepsiei, a icterului, a gravelor și a hidropisiei. *A. cynanchica* L. a fost odinioara întrebuințată în gargarisme contra anghinelor. Radacinele de *A. odorata* L. și de *A. cynanchica* L. sînt întrebuințate în industrie ca tinctoriale. *A. odorata* L. conține un principiu odorant numit *Coumarina*, care face ca aceasta plantă să se întrebuințeze pentru aromatisarea unor lichieri precum și pentru preservarea hainelor contra insectelor. Unele specii sînt cultivate prin grădini ca plante decorative.

[Z. C. P.]

Asphaleia, numirea unui nou aparat de siguranță contra pericolului de foc la teatre.

Asphodelus, L., (botan.) gen de plante din familia Liliaceelor, tribul Asphodeleae, răspândit mai ales în mediterana, ajunge însă până în Estindia. Se cultivă ca plante ornamentale, s. e. *A. albus* Mill., *ramosum* L. ș. a. Din ultima specie se prepară în Spania și Africa alcool; se folosește și ca planta medicinală. [A. Pr.]

Asphyxia, (*sufocație*), stare de moarte aparentă, când toate semnele de viață sînt așa de reduse, încât s'ar crede, că individul e mort. Simțirea și conștiința de sine dispăre, corpul se recesece; pulsul și bătăile inimei nu se simt, tonurile inimei abia se aud; respirațiunea e foarte superficială și retardată. Mulți copii se nasc în A. După contuziuni cerebrale, ori ale altor organe, conturbari în activitatea inimei, scurgeri mari și rapide de sînge, impresiuni psihice etc. cad oamenii în A.; nu mai puțin la încercări de spânzurare, inecare, înghețare, sufocare în diferite gazuri irespirabile etc. Metoda de reînviere: desfacerea îmbrăcămintelor dela grumazi și piept; deschiderea gurii cu forța, ca eventuala flegmă etc. sa se deparțeze; suflarea prin o țevă de aer în grumazi; stropirea cu apa rece; frotari cu stofe aspre de lână; vesicantații; sa se deie de mirosit: oțet tare, amoniac etc.; aerisare, forțarea respirațiunii prin comprimarea coastelor și abdomenului.

Aspic, mîncare, recituri folosite ca garnitură la bucate reci, pesci, șuncă etc. în diferite forme. Se prepara din picioare de vițel și din diferite arome. Dupa o fierbere de 6 oare se strecura și se pune la recit. Uneori se coloreaza cu materii nesticacioase.

Aspic, numirea vulgara a plantei *Lavandula Spica* L. (v. ac.)

Aspidosperma Mart. et Zucc., gen de plante din familia Apocyneelor, cu vr'o 45 specii din America tropicala, arbori mici cu lemn tare, frunze alterne, flori mici dispuse în cime. Scoața de *A. Quebracho* Schl., din Republica Argentina, arbore de 6—9 m., conține mulți alcaloizi, ce

lucrează asupra organismului ca și strychnina, curara, paralisând întreg aparatul motor, lasând sensibilitatea neatinsă; în Chili are întrebuințari medicale.

[S. Șt. R.]

Aspidium Sw., (botan.) gen de *Ferige* (*Filices*) din subfamilia Polypodiaceae, tribul Aspidieae, cuprinde plante erbacee vivace, cari se divid în următoarele secțiuni: *Polystichum* Roth., *Cyrtotium* Presl., *Cyclodium* Presl. și *Euaspidium*. Acest gen are vr'o 60 specii răspândite prin regiunile calde și temperate ale globului. A. are sorii subglobuloși, dorsali sau terminali, dispuși pe nervurile frunzei. Indusiu orbicular este fixat prin centrul seu. În părțile noastre cresc mai multe specii din acest mare gen, dintre cari însemnăm: *A. Lonchitis* Sw., *A. aculeatum* Sw. *Polystichum Filix mas* Roth., vulg. Feriga, Spata-dracului etc. Multe specii de A. se cultivă ca plante ornamentale prin grădini și sere. Rhizomul de *Polystichum Filix mas* Roth. este întrebuințat în medicină ca antihelmintic, iar tinerele vlastare ale acestei plante sînt comestibile în nordul Europei. [Z. C. P.]

Aspinvail, (la indigeni: *Colon*), oraș cu port în Columbia, depart. Panama, lângă Marea Caraibica, 1200 loc.; cale ferata spre Panama, punctul final al canalului de Panama, legatura de vapoare cu Europa.

Aspirant, (*lat.*) acela care cauta (aspiră) la vr'un post sau oficiu (candidat). *A. de oficer* (în Austro-Ung.), suboficer, care în urma studiilor absoluate are calificațiunea pentru a pute fi denumit oficer.

Aspirate, consonantele: *h*, *ch*, *gh*, cari se pronunța cu ajutorul respirației aerului prin gât. [*]

Aspirator, (*lat.*) aparat fizical, care aspiră gazuri, lasând un vid (gol) pentru alt gaz, co voim să-l obținem. Acest gaz poate fi condus la vidul A.-lui prin țevi desicatoare (obcitoare), prin lichide etc. A. mai perfecționate au fost inventate de Hagenbach și Bunsen.

Aspis, 1) A.,-vipera, v. Naja; 2) A., sent rotund la ostașii romani.

Asplanchnidae, (zool.) familie de viermi din clasa Rotifera, au corp cilindric lipsit de picioare și intestinul gros, organul rotator nu e divizat sau lobat ca la celelalte familii. Petrec în ape dulci, nutrindu-se cu substanțe organice. [B. V.]

Asplenium L., (botan.) gen de *Ferige* (*Felices*) din subfamilia Polypodiaceae, tribul Asplenieae, cuprinde plante erbacee vivace, cari se divid în mai multe secțiuni: *Thamnopteris* Presl., *Euasplenium*, *Daraea* Juss., *Athyrium* Roth., *Diplazium* Swartz, *Anisogonium* Presl., *Hemidictyum* Presl. Acest mare gen are vr'o 350 de specii, răspândite în toate părțile lumii, pe unde cresc ferige. A. are sorii dorsali sau submarginali, lineari sau oblongi. Indusiu drept sau curbat, simplu sau dublu, plan sau umflat, deschizându-se în marginea exterioara. Prin părțile noastre cresc mai multe specii precum: *Athyrium Filix femina* Roth., vulg. Spinarea lupului, *A. Trichomanes* L., *A. viride* Huds. etc. Multe din speciile acestui gen se cultivă prin sere și grădini ca plante ornamentale pentru frumusețea și eleganța frunzelor. Rhizomele unor specii de A. se întrebuințau odinioara în medicină ca diuretice și adstringente. [Z. C. P.]

Asprișoara, numire populara data plantei *Galium Aparine* L. (v. ac.)

Asprocastron, numirea grecească a orașului *Cetatea albă*. (V. Akjerman.)

Aspromonte, munte în Calabria, la Reggio, 1938 m. În 28 Aug. 1862 aici fu prins Garibaldi cu întreaga ceată lui, după o scurtă luptă, de către colonelul italian Pallavicini.

Aspron, în scrierile sale Porfirogenitul așa numește orașul *Cetatea albă* din țoara Pacinaților lângă Marea Neagră.

Aspropotamo, rîu v. Acheloos.

Aspru, (*Asper*), moneta bizantina de argint, care circula la Români înainte de caderea Constantinopolului. În secl. XVII. valorau 12 *aspru* un florin de argint.

Asra, (Beni-A., Udsra, Odsra), seminție sud-arab.; proverbială pentru amorul adânc al fiilor soi. (A. de H. Heine.)

Așraf, oraș în Persia (Masenderan), 20,000 loc.; aci s'a încheiat la 3 Oct. 1727 pacea între Turcia și Persia.

Assab, sin în partea sud-vestică a Marii Roșii, la țărmul Danakil; o parte din teritoriu a fost cucerit de Italiani și la 1881 colonizat de ei (6800 loc.)

Assagai, sau Zagai (dela span. Azagaya). arma sud-africană, lungimea 2 metri, tăsurile sînt din fier, în multe cazuri muiate în otrava. Se folosește ca armă de aruncat și ca pumnal.

Assaky, *Gheorghe*, distins chirurg și profesor universitar român, n. 1855 la Iași, nepotul lui Gheorghe Asache. Deveni prin concurs în 1882 demonstrator la școala practică și preparator de medicina operatorie (1884) la facultatea de medicină dela Collège de France. În 1886 ajunge, în urma concursului, profesor agregat al facultății de medicină din Lille; a fost numit prin lege specială de guvernul român profesor de clinica chirurgicală la universitatea din București, însă activitatea lui strălucita la aceasta facultate a fost din nenorocire întreruptă de boala în 1892. Traiesce aci în Franța.

Assal, lac sarat în țeara Adal (Africa nord.) 19 km. dela baia Tadjura, 14 km. lung. 6 km. lat., 174 m. sub mare, cu o insulă eruptivă. De aici se duce multa sare pentru Abesinia.

Assala, șerpe, v. Pythouidae.

Assam, prov. în Estindia britanică, lângă rîul Brahmaputra, foarte fructiferă (cultura de ceai); mai înainte stat independent, dela 1826 supusă Englezilor; 149,118 km². cu 5.416,510 locuitori (aproape $\frac{1}{3}$ Hindu). Orașe: Ganhati, Sribhatta.

Assasineni sau *Ismailiți*, o sectă din Persia și Siria a Șiiților; adeva a acelor Mohamedani, cari privesc pe Ali, ginerele lui Mohamed, de nrinator legitim al acestuia și nu se țin de litera Coranului, ci îi împlinesc preceptele, dându-le interpretare alegorică. A. sau Hașșin se numesc așa, pentru-ca folosesc hașș, o substanță înbatatoare, gătită din diferite vegetale, mai ales din semința de cânepă. A. în evul de mijloc au stăpînit cîtava vreme cu cruzime preste Persia și Siria. Mai apoi au decăzut făcându-se ucigași, pe cari îi poate nitru ori cine. De aci terminul *assasin*. Aștați A. mai sînt numai cîteva sute de familii, cari locuiesc în munții Libanului.

Asser, 1) A. (Așer), fiul lui Iacob și al Silpei (Lia), protoparintele unei seminții isr., care locuia

în partea nord. a Palestinei. 2) A. (Asserius Menevensis), istoriograf din secl. IX., de origine din Wales, a fost învețatorul lui Alfred cel Mare, apoi episcop de Sherborne. † 910. Op. Annales rerum gestarum Alfredi Magni.

Assiento, (*span.*) numele contractelor, prin cari guvernul spaniol a acordat la alte națiuni privilegiul de a importa și vinde sclavi negri din Africa în coloniile spaniole americane.

Assiette, (*franc.*) farfurie, blid; fig. mîncari ce se dau la începutul mesei, mezelicuri.

Assignats, (*franc.*) hîrtie-monetă garantată, pe timpul revoluției franceze, prin bunurile statului. S'au făcut emisiuni de aproape 50 mil. fr.; la 1796 cursul lor a scăzut pînă la 1%, apoi au fost scoase din circulație și schimbate cu o nouă hîrtie (mandate teritoriale).

Assini, colonie franceză la coastele Golfului de Guinea. Locuitorii sînt oameni bine făcuți și iubitori de cîrtație. Regele residează în Kiniabo și primesce dela guvernul franc. o subvenție anuală.

Assiniboia, district în dominiul brit. a Canadei (America), spre vest dela Manitoba, 233,000 km², 30,285 loc. (1891). Capit. Regina.

Assiniboine, (pron. esiniboain), rîu în America brit., venind din munții stîncoși se varsă în Red-River după un curs de 700 km.

Assiria, (*Assyria*, *Assur*), țeară veche în Asia la poalele munților Armeniei, cuprinzînd și partea nordică a Mesopotamiei. A. e udată de numeroase rîuri, ce se scurg din munți spre rîul Tigris. A. era saracă în pietri, de asemenea în arbori; cei vechi o landă însă pentru fertilitatea ei, ceea ce acum nu se potrivește la dînsa. Fauna încă era mai bogată ca acum. O versiune a bibliei numește de întemeietor al imperiului *Assiriei* pe Nimrod, o alta versiune pe Assur, iar un mit medo-persian pe Ninus și Semiramis. Inscripțiile cuneiforme pînă acum n'au dat deslușiri despre istoria A.-ei. Intre regii assiriani se numera: Tiglath-Pileasr, Assurnasirpal, Salmanassar II., Tiglath-Pileasr II. etc., cari au cucerit Iranul, Siria și Babilonia; Salmanassar IV. și Sargon nimicira regatul Israil (722 a. Chr.), Sanherib se batîu cu regele Ischias din Iuda. Sub Assurbanipal (669—626 a. Chr.) începea rescoalele în Egipt, Babilonia și Media. Sciții nimicira domnia A.-ei; după alungarea acestora regele Mediei Kyaxares în unire cu Nabopolassar, locțiitorul Babiloniei, cucerî Ninive (606) și arzînd pe ultimul rege, cucerî A. De altcum istoria A.-ei sta în strînsa legatură cu istoria Babiloniei nordice. (Cf. Genesis, cap. 10) Limba, cultura, literatura assiriana a fost identică cu cea babiloneană.

Assise, (*franc.*) adunare, sesiunea unei curți judecătorești. În Engiltera se numiau dela secl. XII. *Assisa* acele judecatorii, la cari nu se mai decideau afacerile litigioase prin duel și ordalii, ci prin descoperirea conștiențioasă a adevărului. Verdictul îl pronunțau 12 vecini jurați, cari figurau ca martori și totodată și ca judecatori. Din aceasta instituție s'au dezvoltat apoi curțile cu jurați (v. ac.) și au trecut cu timpul în Franța și în alte țeri.

Assisi, oraș în prov. ital. Perugia (Umbria), 3705 loc. Locul de naștere și mormîntu sfîntului Francisc de Assisi.

Assolament, operațiune din practica agricolă care constă în a face sa alterneze culturile pe un teren, nesemnându-se în același loc aceeași plantă în doi ani consecutivi. Altadata se explica aceasta alternanța prin simpatiile și antipatiile dintre plante, sau prin aceea, ca o plantă oarecare ar elimina prin rădăcini unele substanțe vătătoare ei, dar folositoare alteia. Astăzi se explica prin faptul, ca plantele cu rădăcini pivotante sarace de pământ în adâncime, iar cele cu rădăcini fasciculate la suprafață și de aceea, în cultura, după plante cu rădăcini pivotante (sfecla, morcovii, lușernă, varza etc.), sa se planteze de cele cu rădăcini fasciculate (cereale, ceapa etc.) Lucrând însă adânc pământul și adăugându-i în fiecare an îngrășăminte apropiate, aceasta rotațiune nu mai e necesară.

[S. Șt. R.]

Assos, oraș vechiu în Troas, întemeiat de Aeoli; a stat după vremuri (secl. 7 și 6 a. Chr.) sub regii Lydiei sau Persiei; aici s'a născut stoicul Cleanthes. Pe ruinele A.-lui se afla ați satul Behram, loc foarte însemnat din punct de vedere arheologic.

Assuân sau *Aswan*, vechiul oraș Syene în Egipt, în partea nordică a primelor cataracte ale Nilului; 10,000 loc., posta și telegraf. Pentru apropierea Sudanului are și importanța politică.

Assurbanipal, (grec. *Sardanapal*; mai corect *Assur-ban-abal*) unul din cei mai însemnați regi ai Assiriei (667—626 a. Chr.) A cucerit Egiptul, pradând tot ce întâlnea până la Theba, pe care o ruină. Trecu apoi în Asia și supuse pe Fenicienii din Acco, Tyrus și Aradus. Fratele sau Saosduchin, care guvernă Babilonia și Chaldea, se unesce cu regele Elamiților, cari ocupau țeara dela răsăritul Chaldeei, precum și cu alții din Susiana și din Arabia. A. îi învinșe și frațele sau fii grațiat și repus pe tronul Babiloniei. Ceilalți revoltați însă fura urmași și uciși. Nu se cunoaște nici un amanunt din ultimii ani ai domniei acestui rege. În timpul domniei sale (661 a. Chr.) s'a întâmplat prima eclipsă de soare cunoscută în istoria astronomiei.

[G. T. Buzoianu.]

Assyria, v. Assiria.

Assyriologie, știința care se ocupa cu scrierea scrierii, limbii, istoriei și anticizităților Assiriei și Babiloniei.

Astarte, la Fenocieni (Astoreth la Evrei), deitate primitivă și în mit. greca. A. a fost închipuită ca o vacă calatoare și pentru aceasta deitatea a fost înfașăată prin o vacă sau prin o femeie cu coarne. Se identifică cu Io, fiina de luna la Greci și cu Isis din Egipt. Luna, când e în creștere, are două coarne, și pentru aceasta mai multe deități de luna se închipuiesc ca vaci sau ca femei cu coarne.

[Atin.]

Astatic, (grec.) lovit de boala de a nu putea sta sau merge; fara stare.

Asteism, (grec.) termen întrebuințat de Grecii antici pentru a exprima eleganța și delicatetea spiritului, calitate numită mai târziu *atticism*.

Asteliu, în anatomia vegetală termen dat spre a arata lipsa unui cilindru central (*stela*) în tulpina, fiind înlocuit cu mai multe fascicule libero-lennoase (*meristele*), fiecare cu câte un periciclul și endoderm propriu și separate prin

celule de parenchim; așa s. e. în tulpina *Nymphaeaceelor*, de *Ranunculus aquatilis*, *Ophioglossum*, mulți *Equisetum* etc.

Aster L., (botan.) gen din familia *Compositae*, tribul *Asteroideae* cuprinde plante erbacee, perene sau mai rar anuale cu frunze alterne. Capitulele sunt mari, cu florile marginale violacee sau albe, cele centrale sunt galbene sau foarte rar purpurii. Se cunosc vr'o 200 specii, bine definite, cari trăiesc în emisfera boreală și mai cu samă în America nordică. Prin părțile noastre cresc mai multe specii de A., între cari însemnăm pe A. *Amellus* L. numit vulgar Ruje de toamnă vânetă, A. *alpinus* L., care crește prin regiunea alpină etc. Multe specii din genul acesta se cultiva ca plante decorative. Printre aceste însemnăm pe: A. *acris* L., A. *alpinus* L., A. *Amellus* L., A. *grandiflorus* L., A. *punctatus* L. etc.

[Z. C. P.]

Asteric, (lat.) adj., de origine ori forma stelara. **Asterii**, membrele petrificate și legate deolaltă ale Encrinitelor.

Asteriskos, (grec. »steluța«), semn critic, de culoare roșie (* sau X), prin care filologii vechi declarau manuscriptele de autentice ori memorabile. Contrariu se semnala în negru cu *Obelos* ori *Obeliskos* (— sau +). — În biserica orient. A. este un aparat, ce se pune deasupra discului, când se celebrează sf. liturgie, (v. steluța).

Asterism, însușirea unor minerale de a arăta în masa lor, în anumite direcțiuni, cercuri sau stele luminoase în lumina reflectată ori strecurată prin ele.

Așternut, în agricultură: diferitele materiale cari se aștern în grajd la vite pentru a le oferi în ele un culcuș moale, svântat și igienic. Totodată A. serva și la absorbirea fecaliilor lichide dela vite (a urinei), și amestecarea ei cu cele solide — balegi —, pentru o mai ușoară curățire și fermentare împreună a lor. Materialele cele mai nimerite pentru A. în grajd sunt paie de cereale în genere, cari în cavitățile paiului lor pot să absoarba și rețină cantități însemnate de urină și sunt și ușor de umblat cu ele și de descòmpus, nefind bețoase. Pentru o vită mare trebuie pe și câte 4—5 kgr. de paie de secară. Vreji și cocenii bețoși dela rapită, mac, bob, cartofi etc., numai în grajdul oilor se pot întrebuința ca A., unde zacând mai multe luni, sub influența urinei concentrate, se dobesc și ei și fermentează cu gunoiul împreună. În lipsă de paie pentru A., pe timp de crise economice, se pot folosi surrogate: produsele padurii și ale bălților: frunze dela copaci, cetina dela reșinoase: rogoz, papura, stuf, turba și muschiu, sau și rumegatura de lemne sau și un pământ humos. 1 kgr. de paie se considera ca egal cu 4 kgr. ace de brad și 7 kgr. frunze de arbori. Gunoiul cu turbă și muschiu însă fermentează anevoe și se poate întrebuința mai bine ca compost decât ca gunoiu direct. — **Așternut**, în montanistică: fiecare filon sau gisment regulat, în forma de tabla, este separat de stânca — masa —, în care provine, prin două *salbanduri* (straturi izolatoare); când filonul sau gismentul este vertical, acestea nu au nici o însemnătate și nu se face nici o deosebire între ele. Dacă filonul sau gismentul este înclinat sau orizontal, atunci partea de desubt, aceea pe care zace filonul, se numesce

A., iara aceea parte a masei, care imediat hotărăsece filonul și-l acoperă, se numește *coperiș*.

Asteroide, planetoide, planete mici, cari, ca și planetele cele mari, se întorc în jurul osiei lor și împrejurul soarelui în timpuri determinate. Numărul lor este aproape 400 și se afla în zona dintre Marte și Iupiter a sistemului solar. Cea dintâiu, Ceres, a fost descoperită de Piazzi din Palermo la 1 Ian. 1801. Astronomi de re-

Astrapia gularis.

nume susțin, ca odinioara aceste corpuri au format între Marte și Iupiter o singură planetă mare, dar aceasta, din cauze externe sau interne, a explodat, și din sfărâmurile sale sa se fi format apoi planetoidele, cari toate au pastrat însușirea corpului, din care s'au despiciat.

Asterophyllites, plante fosile din era primară, începând din stratele sistemului devonic, până în ale permicului, cu maximum de dezvoltare în carbonic, adică în huila. Caracterile exterioare și structura internă le alatură de genul actual *Equisetum*, de cari se deosebesc mai ales prin sporii de două feluri; sînt adică Equisetacee hete-

rosporice. Printre multe specii cităm: *A. equisetiformis* Schlot., *A. foliosus* L. et Hutton etc. [S. Șt. R.]

Asthenia, debilitate generală a corpului sau slabirea energiei în funcționarea unui organ după diferiți morbi.

Asthenopia, lipsa energiei pentru vederea în apropiere, în urma careia ochii se obosesc de grabă. E pricinuită de o slăbiciune a mușchilor interni ai ochiului sau de nervositate generală.

Asthma, astma bronchiale, naduf, o afecțiune neurotica a sistemului muscular al bronhiilor. Se prezintă în o conturbare grea și periodică a respirației. Pacienții simt greutate mare pe piept; se înnădușe; nu le ajunge aerul, au congestiuni de sânge la cap, tușesc etc. Li-se poate ajuta prin aerisare deasă sau preumblare în aer curat și uscat; linisește corporala și psihica, ordinare de medicamente sedative și narcotice, brom, antipyrin, chloroform, morfina, inhalatiuni cu pyridin etc.

A. la cai, v. Suspin.

Astigmatism, asimetrie în construcția ochiului, ce se caracterizează prin iregularitatea curburii corneei și lentilei; ochiul astigmatic vede obiectele difuz. A.-ul se corectează cu sticle concav-cilindrice și convex-cilindrice.

Aston Manor, suburbiu al orașului englez Birmingham, 68,639 loc. (1891). Fabriци de mașine, arme, pene de oțel, jucării etc.

Astorga, Emanuele d', compozitor italian, n. 11 Dec. 1681 în Palermo, † 21 Aug. 1736 în Praga; a scris multe cântece, duette, arii, opera »Dafne etc. Cel mai însemnat op al seu este *Stabat mater*.

Astra, 1) prescurtarea titlului Asociațiunii Transilvane, formată din inițialele acestor cuvinte, însemnând o stea luminatoare; 2) titlul unui roman de Carmen Sylva.

Astrabad, (Asterabad), oraș în prov. pers. cu același nume, aproape de Marea Caspică, 15,000 loc.; odinioara a fost reședința principilor Cadșari.

Astrachan, guvernament în Rusia estică, la Marea Caspică, 2 stepe uscate-sarate, numai șesurile lângă Volga sînt fructifere; 236,531 km², 830,813 loc. (1886), mulți Kirghisi și Kalmuci. Capitala A., pe o insulă a rîului Volga, 66 km. dela Marea Caspică, consistă din Kremlin, Cetatea albă (Beloigorod), cu 16 suburbii; 73,710 loc. Archiepiscopie grecească și armeană; administrație preotească lamaită (budhistă); fabriци de mătase și piele; pescării însemnate; pregătire de icre. Struguri excelenți și pepeni; navigațiune, comerț însemnat (export de pești, icre), port de reșebiu al flotei caspice. Odinioara sediul unui Chanat tataric, a fost ocupat la 1554 prin Ivan Vasilevici IV.

Astrachan, piei fine de miel din Astrachan, și țesături analoge de plisă. A. e o blana foarte prețuită, cu per tare încrețit, des și matasos, luciu, de culoare neagră ori sură. Se produce astfel, că mielul îndată după naștere se coase în pânza groasă și se uda în fiecare zi în decurs de mai mult timp, până ce pielea își capătă structura dorită. Rusia (Crimea) e centrul principal; Ucraina da piei dela miei nenascuți, ci scoși din oi ucise.

Astragalus L. (botan.) gen din familia Leguminoaselor, subfamilia Papilionaceae, cu numeroase specii, preste 500, crescând mai ales în Rusia asiatică, Himalaja, Orient, numeroase în Europa și America de nord, lipsind în Africa de sud și Australasia. Toate sunt erburi, subarbuști sau arborasi, cu ramuri foarte dese, țepoase ori nu. Frunze imparipenante; stipuli liberi ori lipiți cu petiolul; florile violacee, purpuri sau galbene grupate în raceme; fruct o leguma bivalva. Specii europene sunt preste 120, cu mai multe varietăți, iar în România și țările vecine preste 15, mai însemnate: *A. Onobrychis L.*, *A. glycyphyllos L.*, vulgar Unghia-gaiei, *A. ponticus Pall.*, *A. australis Lam.* etc. Unele specii se cultiva în gradini ca plante rustice sau semirustice (pentru alte întrebuițari v. Adraganta).

[S. Șt. R.]

Astragalus, (*grec.*) în arhitectura: murla sau popular: ciubucul, format din o jumătate de cilindru, aplicata pe trunchiul unei coloane sau pilastru, între capitel și trunchiu.

Astral, (dela lat. astrum = stea); tot ceea ce se refera la stele.

Astrapia gularis, (zool.) o pasere cântătoare din fam. *Paradisidae*, remarcabila prin lustru penelor sale, cari pe spate sunt de culoare neagră-purpurie ce respândesc un fel de lustru metallic, cele de pe burta sunt malachit-verzii, iar penele capului sunt roșii cu smaragd-auriu patate la virf; dela ochi pâna la piept se întinde o fașie de colorarea hyacinului roșu. Ciocul negru e comprimat delaturi și narile sunt ascunse sub penele frunții; coada e de trei ori mai lungă ca corpul; în privința acestor două calități din urmă seamena mult cu coțofana continentului nostru. Traiesc în Guinea-nona, însă date biologice mai amenunte referitor la aceasta interesanta pasere lipsesc cu desăvârșire. (V. ilustr.)

Astrea, după mit. greca fata lui Zeus cu Themis. În perioada de arama toți zeii au parasit pamântul și A. a fost cea din urma, iara de când s'a suit la ceru stralucește ca fecioara. A. e zodia sau constelațiunea Virgo (Fecioara).

Astrie, arhiepiscop de Calocia, originar din Saxonia; a însoțit la 994 pe Adalbert, arhiepiscopul de Praga, care a fost chemat se boteze familia principelui maghiar Géza. A. a ramas în Ungaria, devenind cel mai credincios și înțelept sfetnic al regelui St. Stefan. El a fost trimis la papa Silvestru II., ca sa ceara coroana pe seama regelui, implinindu-și cu succes misiunea.

Astrognosia, cunoscința corpurilor vizibile de pe bolta cereasca, dupa numele și pozițiunea lor reciproca.

Astrognosticon, (sau Astrodeiktikon), aparat inventat de Weigel la 1699, servesece spre a afla pe bolta cereasca stelele însemnate pe un glob cereesc. Daca pe glob se fixeaza o stea cu un stilet, atunci unul sau mai multe linaluri paralele arata locul stelei respective pe ceru. În mod mai perfect face aceste serviiți aparatul numit *Uranoscop*.

Astrografia, (*grec.*) descrierea stelelor după împărțirea și poziția lor reciproca pe bolta cereasca, precum și după însușirile lor externe, marimea și colorarea lor. *Astrograf*, aparat inventat de Steinheil pentru desemnarea mecanica de harte astronomice.

Astrolabiu, instrument inventat încă de Hiparch spre a determina longitudinea și latitudinea stelelor. Se deosebesce de armilar numai puțin. S'a folosit pâna în secl. XVIII.

Astrolatria, (*grec.*) cultul stelelor. Se mai numesce și Sabaeism dela poporul arabic Sabaei, cari se închinau stelelor înainte de Mohamed. Assirienii aveau în privința aceasta temple anumite, ce erau întocmite cam ca observatoriile noastre de astăzi. Pe lângă adorarea unor stele fixe, erau îndeosebi considerate planetele, carora li-se atribuia o anumita influența asupra tot ce e pământesc, dar mai ales asupra naturii omenilor. Cum-că stelele preste tot, și în special luna și planetele, au un fel de influență asupra omenilor, se susține și astăzi, dupa ce s'a observat, că multe evenimente mari au avut loc pe timpul syzygiilor. Despre A. și Sabaeism cf. Chwolsohn, Petersburg, 1856, 2 vol.

Astrologia, însemna la Greci și la Romani ceea ce se numesce astăzi astronomie. Adevăratul înțeles al A.-ei însă este: »profețirea viitorului îndeosebi soartea oamenilor din mersul și poziția corpurilor cerești». Akkadienii, vechii locuitori ai Mesopotamiei, credeau în A., Chaldeii o cultivau cu predilecțiune. Prin Chaldei s'a vîrît și în Europa. Egiptenii imbinara A. cu medicina. La Elini în special filosofi stoici o îmbrățișară cu caldura; medicii acestora o considerau numai întru cât schimbarile morbului se acomodau dupa fazele lunii. Ca factori principali se considerau: soarele, planetele și zodiacul. Chiar și la Romani aflam urma A.-ei. Seneca este adictul ei, dar nu și Plinius și Tacitus. Religiunea creștina condamnă A. Arabii și Evreii o cultivara și o întrodusera în Europa prin evul mediu ca un sistem de știința. Opul lui Albumasar: »De magnis conjunctionibus, annorum revolutionibus ac earum perfectionibus a fost mult cetit în Europa prin secl. IX. Abozen Haly (secl. XIII.) în cartea sa: »De judiciis astrorum» provocă împărțirea A.-ei în A. judicială și naturala. De aici apoi, mai ales prin secl. XIV și XV, A. și-a ajuns culmea. La toate curțile domnitoare aflam astrologi de curte. Cu toate argumentele valide contra A.-ei, o vedem la putere chiar și pe timpul Catarinei de Medicis și al lui Henric III. și IV. Cel mai valoros astrolog de pe atunci era Michail Nostradamus din Francia, care a ajuns apoi medic de casă al lui Henric IX. Papii condamnara A., dar au fost și de aceia cari o cultivau. Protestanții încă nu au fost straini de A., Melanchton însuși se ocupa cu ea. În Anglia A. era în floare sub Stuarti. Paracelsus și Cardanus împreună A. cu medicina și cu chimia și țiceau, ca planetele produc în univers diferite oscilațiuni, iar acestora le corespund în organismul omenesc șapte pulsuri anumite. Nici chiar T. Brache, nici G. Kepler nu au ramas de tot straini de A., caci susțineau ca exista o legatura oarecare între constelațiunile planetelor și între însușirile oamenilor născuți sub acele constelațiuni. Introducerea sistemii lui Copernicus însa dete A.-ei lovitura de moarte, și nici »A. gallica a lui B. Morin din 1583, nici »Stea celor trei filosofi a lui I. Pfaff din 1821 nu mai fura în stare sa o sustina. În Persia, India și China însa încă lumea crede și astăzi

în A. A. *naturală* profetește din cauze naturale efecte naturale; bunaoara schimbările climatice, tunetul, undele marii, cutremurul etc. A. *positivă* sau *judicială* însă se ocupa cu influența stelelor asupra sorții omului, cam după următoarea procedură: ecuatorul se împarte în 12 părți egale. Prin punctele de împărțire și prin ambele puncte, unde meridianul tăie orizontul, se duc cercuri. Aceste împartesc bolta cerească în casulii, ce se numesc succesive casulia vieții, a fericirii și a bogăției, a fraților, a rudeniilor, a pruncilor, a sanatații, a casei, a morții, a religiozii, a dignitaților sau a coroanelor, a amicilor și mecenajilor și a inamicilor sau a captivității. După poziția ce o aveau planetele în acele 12 căsuli pe timpul nașterii persoanei, careia i se profetește, se spune soarta ei. De pe timpul înfloririi A.-ei datează și numirea de prin calendare de »regentul anului«. Cf. »La magie et l'astrologie dans l'antiquité et au moyen-âge«, ed. IV. Paris, 1877 de Maury; sau Ueber ältere u. neuere Astrologie«. Berlin, 1872 de Mensinga; ori Magie der Chaldäer« de Lenormant (germ. 1878) etc.

Astrometeorologia, arta de a profeti schimbările climatice din pozițiunea reciproca a corpurilor ceresci. (Falb.)

Astronomia, știința care studiază corpurile ceresci, legile mișcărilor lor și însușirile lor fizice. A. *practică* cuprinde observațiunea nemijlocită a corpurilor ceresci, fie cu ochiul liber, ori înarmat; iar A. *teoretică*, basându-se pe rezultatele pozitive ale observațiunii, se misnesce a afla legile pe cari se bazează fenomenele ceresci. A. teoretica se împartese în *sferică*, *teorică* și *fizică*. A. sferică se ocupa cu mișcările aparente ale stelelor pe bolta cerească, iar A. teorică cu mișcările adevărate, în fine A. fizică cu cauzele adevăratelor mișcări ale corpurilor ceresci. *Astrofizica*, știința cu totul nouă, se ocupa de însușirile fizice ale corpurilor ceresci. Cele mai vechi cunoscutre astronomice, mai ales referitoare la măsurarea timpului, le aflam la Chaldei, Indi, Chinezi și Egipteni. Cei din urmă se pare ca au cunoscut, cam la 1400 a. Chr., anul solar de 365 $\frac{1}{4}$ zile, și de acolo, prin astronomul alexandrin Sosigenes, adoptă și I. Caesar, la 46 a. Chr., aceasta perioada pentru lungimea anului. Dela 300 a. Chr. Aristarch și Eratosthenes, matadorii școlii alexandrine, prin măsurarea gradului pământesc au dat A.-ei un avânt însemnat. Intre cei mai mari astronomii ai antichității se numera grecii: Hipparch (160—127 a. Chr.) și Ptolomaeus (130 d. Chr.), care prin opul sên »Almagesta ne-a pastrat aproape tot ce s'a facut înainte de el în știința A.-ei. El a fost și creatorul unei teorii planetare foarte ingenioase, desi falsa, care s'a menținut aproape 1400 ani, până la Copernicus. Dela Greci au învețat Arabii. Multe din operele Grecilor, ale caror originale au fost pierdute, ne-au fost totuși pastrate prin traduceri arabe. Osebit însă de meritul de a fi pastrat știința transmisă dela antichitate, ei au dus A. la nisce progrese gigantice, descoperind precesiunea, excentricitatea orbitei pământului, lungimea anului solar cu o greșeala numai de 2 minute, variațiunea periheliului. Tot ei au determinat punctul gaurii (punctul equinoctial de primavara), an publicat

tabele astronomice și ne-au lăsat importante cataloage de stele fixe etc. În Europa reformele A.-ei se începe la 1423 cu Georgiu Parbach și demnul sen elev Regiomontanus, care nuri în floarea etății (de 40 ani). Acestora le urmărea N. Copernicus (1472—1543), reformatorul sistemii solare, și T. Brache (1546—1601), reformatorul artei de observațiune. I. Kepler (1571—1630) descoperi legile mișcării corpurilor ceresci în jurul soarelui. Telescopul, inventat în 1608 de catra Hans Lippershey în Middelburg (Olanda), deschise porțile sigilate ale boltei ceresci. Galilei (1564—1642), cu legile sale despre pendula facu epoca. Isac Newton (1642—1727) prin legea gravitațiunii newtonale întemeia mecanica ceriului. La observatorul din Paris, înființat la 1667, lucrara Cassinii mai bine de un secl și lor li-se datorese măsurările pământului din secl. XVIII. Feamsted, Halley și Bradley dela Greenwich (începând la 1674) stabiliră modul de a determina poziția corpurilor ceresci. Pentru calcularea paralaxei soarelui s'a format o societate anunită, care s'a folosit de trecerea planetei Venus la 1761 și 1769 pe dinaintea soarelui. Dollond află ochiul (refractor) achromatic, iar W. Herschel perfecțiună reflectorul. Prin descoperirea lui Piazzi dela 1 Ian. 1801 se deschise nou teren de activitate și astăzi cunoașcem între Marte și Iupiter aproape 400 planetoizi. Encke află primul comet cu mișcare periodica (1819). Levrier și Galle descoperi prin calcule (23 Sep. 1846,) planeta Neptun. I. Herschel și W. și O. Struve examineaza stelele duple și paralaxele stelelor fixe (Bessel) etc. Prin aplicarea analizei spectrale și a fotografiei A. și-a ajuns culmea. Aproape 300 observatorii astronomice lucrează în comun și își comunica telegrafic rezultatele obținute. Lit.: »Ptolomaei Almagestum«, germ. de Bode. Berlin, 1795. »De revolutionibus orbium coelestium libri VI«, ed. cea mai noua Berlin, 1873. »Sistema cosmicum« de Galilei. Bologna, 1656. »Astronomia nova« de Kepler. Heidelberg, 1609. Newton, »Philosophiae naturalis principia mathematica« germ. Berlin, 1872. Lalande, Traité d'Astronomie, 3 tom. Paris, 1792. Gauss, »Theoria motus corporum coelestium«, Hamburg, 1809. Laplace, Exposition du système du monde, Paris, 1833. Mécanique céleste, ed. proaspeta. Paris, 1878—82. Delambre, »Astronomie théorique et pratique«, 3 tom. Paris. 1814. I. I. de Littrow, »Theoretische u. praktische Astronomie«, 3 tom. Wienu, 1826. »Humboldts Cosmos«, 6 tom. etc. Ca lit. populară însemnani: I. Herschel, »Outlines of Astronomy«, ed. 11. London, 1871. Arago, Astr. pop. I. I. de Littrow, »Die Wunder des Himmels«, ed. 8. Berlin. 1884. Mädler, »Der Wunderbau des Weltalls«. Strassburg, 1884, ed. 8. Flammarion, »Astronomie populaire« etc. Referitor la istoria A.-ei: Delambre, Histoire de l'astronomie ancienne, celle du moyen-âge et moderne, 5 tom. Paris, 1817. Fr. Schnbert, »Geschichte der Astronomie«. Petersburg, 1804. Höfer, »Histoire de l'Astronomie«. Paris, 1873. Mädler, »Geschichte der Himmelskunde«, 2 tom. Braunschweig, 1872. Wolf, Geschichte der Astronomie«. München, 1877.

Astronomie, tot ce privește astronomia. Există: societăți astronomice, cari urmăresc scopul de a lați cunoscințele astronomice, sau în-

sași astronomia; anale astronomice (v. Ephemeride); lună astronomică, timpul în care trece soarele dela o constelațiune a zodiacului la cealaltă; loc astronomic, locul ce-l ocupa cutare stea pe bolta cerească la un timp anumit; an astronomic, periodul de timp, în care pare ca soarele a făcut pe ceriu o revoluțiune; tabele astronomice, consemnari de locuri, de pasaje, de ocultațiuni etc. a corpurilor cerești pentru anumite timpuri; orologee astronomice, semne astronomice.

Astroscopia, (*grec.*) observarea stelelor. *Astroscoop*, tub astral.

Astujad, în mit. persica e un archidev (diavol de frunte), un spirit rău în imperiul de întunecare al lui Ahriman. [Atm.]

Astura, riu litoral în Italia de mijloc, se varsă dela Roma spre sud în Marea Tyrrhenica; la gura rîului A. se găsesc ruinele vechiului oraș A.; aici a fost prins la 1268 Konradin de Șvabia.

Asturia, principat la termul nordic al Spaniei, actuala provincie Oviado. *Asturienii* se dice, ca au fost cei mai vechi creștini spanioli de origine pur gotică. *Principe de A.*, dela 1388, titlul moștenitorului de tron al Spaniei.

Astuja, (*lat.*) viclenie reutaciosă.

Astyages, fiul lui Kyaxares I., rege al Medilor 595—560 a. Chr. Herodot enarează, ca A. și-a maritat fata după Kambysses, regele Persilor. Îmboldit de un vis a poruncit să ucidă pe fiul fetei sale, Cyrus, dar servitorul Harpagos a dat baiatul în creșterea unui pastor. După descoperirea lui Cyrus, A. a ucis pe fiul lui Harpagos și a silit pe tatal seu să-l manânce. Harpagos în resbunarea sa a ațîțat pe Cyrus la reșcoala în contra lui A., care a fost învins și lipsit de tron. [T. F.]

Asudare, producțiunea unei secrețiuni speciale (sudoare) din glandulele sudorifere, ce sînt respirate pe întreaga suprafața pielii, dar cu deosebire în palma, talpa picioarelor, subsuori și pe frunte. (V. și hidrosis.)

Asudul calului, numele popular al plantei *Oenosis spinosa* (v. ac.), care se mai numește și: sudoarea calului, osul iepureiului, dermatin și salașitoare; lexiconul de Buda îi dice și asudul capului. (Et. M. R.)

Asunătoare, Sunătoare, numire vulgară a plantei *Hypericum perforatum* L., (v. ac.)

Asuncion, capitala și principalul centru comercial al republicii sudamericane Paraguay, lângă rîul Paraguay, cu 24,038 loc. (1886), port fluvial; sediu episcopal.

Asurğirea, stare patologică, în care urechia nu mai percepe sunetele comunicate ei. E cauzată de morbi sau leziuni în ureche sau centrul cerebral al auzului.

Asvîrlănmunte, după pov. rom. e un uriaș, care joacă cu doi munți și nu scie unde să-i asvîrle. [Atm.]

Asymmetria, 1) lipsa de proporțiune; 2) numire data de matematicii din secl. XVII. raportului între două cantități, cari nu se pot exprima exact prin numeri. Atari raporturi sînt: diagonală unui patrat și latura sa, periferia cercului și diametrul lui etc. Astăzi aceste raporturi le numim *iraționale* sau *incomensurabile*.

Asymptota, (*grec.*) linia dreaptă, care se întinde și apropie dealungul unei linii curbe în

înfinat fără de a o atinge; ea se poate privi ca o tangentă, al careia punct de contact zace în înfinat. În geometria superioară A. este de aceea foarte importantă, pentru-ca ne arată cursul (mersul) liniei curbe și modul de ramificațiune, adică forma ei. Hyperbola are două A., cari se strataie în centrul ei și formează unghiuri egale cu osia. Cei patru rami ai ei se apropie de A. în direcțiuni contrare, fara de a le atinge decît în un punct înfinat.

Asyndeton, (*grec.*) figura stilistica, care consistă în lipsa de conjuncțiuni; servește ca mijloc de vivacitate în stil.

Asyngamia, (*grec.*) împiedecarea încrucișării de indiviși de aceeași sau diferite genuri prin înflorirea la timp deosebit.

Asystolia, o slăbire în contragerea inimii la diferite maladii ale inimii, precum și la afecțiuni pulmonare cronice.

Ața, fir, care se obține prin resucirea la un loc în mod întors a mai multor fire de tort cu ajutorul mașinei de ața. *A. de cusut* e compusă mai cu sama din trei țe și adeseori se înalbesce, se apretează cu amidon, cleiu, guma etc. și se înrolează pe mosoare și carticele de carton. Se vinde și ața colorată în cele mai diferite nuanțe. Cea mai buna e A. de in; cea mai lațita e A. de bumbac. Servește la cusut, legat și împletit.

Atac, (*franc.* attaque), navalire, agresiune. În înțeles militar atitudinea aceluia din cei doi adversari, care ia ofensiva: atacul unei pozițiuni, al unui defileu; atac de front, atac de flanc, atac central; stadiul ultim al unei lupte, când inimicul ataca cu baioneta. De regula forma de luptă a cavaleriei e atacul, lovinduse în sabii ori sulți. V. asalt.

Atacama, provincie în Chile, America sudică, 73,500 km², 67,205 loc. (1891). Straturi de salpetru și argint. Capitala *Copiapó*. Partea nordică formează pustul A., un ținut muntos, în mare parte deșert ridicându-se imediat lângă Oceanul Pacific la o înălțime de 700—1600 m.

Atacamită, mineral; oxichlorura de cupru, de culoare verde; se găsește în Australia, Chile, Peru, Bolivia. Din A. se extrage cupru.

Atactic, fara nici o regula. *Febrele atactice* nu se țin de un tip anumit, ci se ivesc de tot neregulat.

Atair, sau *Altair*, o stea de rangul I. în constelațiunea vulturului; are lumina alba-gălbinie și este o stea dublă în sens optic.

Atalanta, 1) A. din Arcadia, fca lui Iasos și a Klymenei; expusa fiind de tatal seu, apoi nutrită de o ursoaică și crescută de catra vînatori, luă parte la vînatoarea kalydonica. (V. Meleagros.) 2) A. din Boeția, fca lui Schoineus, vestita prin frumșeța și iuțime în fugă, în care întrecu pe toți pețitorii sei, pîna ce Hippomenes la sfatul Aphroditei, îi aruncă mere de aur în cale și plecându-se A. sa le culeaga, o învinse; uitându-și Hippomenes a multămi țeiței pentru sfat, aceea îl metamorfosă într'o pache de lei.

Atalia, fca lui Ahav, regele din Israil, ajunsă, după moartea fiului ei Ahasja și după ce a ucis pe toți principii din casa lui David (afara de nepotul ei Ioia), pe tron; după 6 ani de domnie (837 a. Chr.) a fost detronată și omorîtă de o conjurațiune a preoților. Tractată dramat. de Rașine.

Ataman, v. hatman.

Atanasiu cel Mare, unul dintre marii învățatori resariteni ai bisericii creștine. Ca diacon a luat parte (325) la sinodul ecumenic din Nicea. Ingeniul, erudiția și sfințenia lui au făcut, ca sa fie înălțat la 326 în scaunul episcopesc al Alexandriei, pe când era abia de 30 ani. A. a fost conducătorul luptei în contra Arianismului. Lupta aceasta i-a adus seferințe multe, mai ales pentru-ca Arianii și-au câștigat și pe unii împerați de partinitori. De repeșite ori a fost alungat din scaunul episcopesc și a pribegit urniar de inimici, dar a avut totuși nămgaierea, ca murind la 373, a putut vedea decădinta Arianismului. Biserica grecească îi face auzirea în 18 Ian.

Atanasiu I. Anghel, mitropolit de A.-Iulia, n. în Ciugud, lângă A.-Iulia, unde tatal seu, cu conumele Popa, era preot. A învățat în școala calviului din A.-Iulia. Mitropolitul din Ardeal, Barlaam, l-a hirotonit preot. Ca ieromonah a mers la București, unde în 22 Ian. 1698 a fost consacrat episcop, cu care ocaziune a fost rânduit la »episcopia» Ardealului. Tot atunci patriarhul Ierusalimului Dositeiu, care petrecea în București, i-a dat o instrucțiune, în care îi poruncește, ca la cultul dunezeesc sa foloseasca anumite cărți bis. numai în limba slavonească ori grecească, și nicidecum românească. Ajuns în fruntea bisericii rom. cu sprijinul Calvinilor, aceștia sperau mult dela dînsul pentru scopurile lor, dar s'au înșelat. A. a săvîrșit unirea Românilor din Ardeal cu biserica Romei. În sinodul din 7 Oct. 1698, mitropolitul, protopopii și preoții adunați în A.-Iulia dau un manifest, prin care, în ce privește credința, se unesc cu biserica Romei, conservându-și inșe neatins ritul și disciplina orientala. În urma acestui sinod a emanat dela împăratul Leopold I. diploma din 16 Febr. 1699, prin care se garanteaza imunitatea bisericii rom. unite, întocmai ca și a bisericii catolice apusene. Incercându-se călvinii a împiedeca și strica unirea cu biserica Romei, mitropolitul ținu în Sept. 1700 la A.-Iulia una dintre cele mai mari adunari ale Românilor, din care, în 5 Sept. 1700, s'a dat un nou manifest de unione. Conform hotaririi din aceasta adunare A. a mers la Viena, pentru ca în persoana sa reguleze afacerile bisericii unite și sa năjloceasca întărirea sa de arhiepiscop unit. Dupa sosirea sa acolo, în 5 Febr. 1701, s'au ținut la începutul lui Aprilie 2 conferințe sub presiul cardinalului Kollonits, în cari s'au pertractat afacerile cele mai momentose ale bisericii unite. Pe baza actelor acestor conferințe au emanat dela împ. Leopold I. două diplome de dtto 19 Mart. 1701. Prin cea dintăiu A. este întarit de episcop unit și numit consilier intim; prin a doua se garanteaza iarasi bisericii unite drepturi egale cu ale bisericii catolice, dar se pun și episcopului condițiuni grele, între cari și aceea, ca să-și țina de teolog un preot de ritul latin. A. se întoarse dela Viena decorat de împăratul cu un lanț frumos, de care afirma o cruce bogată în pietri scumpe și inaginea împăratului. În 15 Maiu 1701 sosi în A.-Iulia și în 25 Iunie 1701 se instala în biserica zidita de Mihaiu Viteazul cu o ponpa, care de nult nu se veșuse în A.-Iulia, fiind de fața cei mai mari dignitari catolici și mulțime

extraordinară de preoți și poporeni români din tot Ardealul. Indata după instalare ținu sinod general, în care raportă despre cele împlinite în Viena A. ținu și dupa aceea mai multe sinoade, prin cari s'a silit a promova interesele uniunei cu biserica Romei, cum a fost cel din toamna anului 1701, din 8 Iunie 1702 și din anii 1703 și 1707. Uniunea cu biserica Romei era reu veșută și de Greci și de Calvinii maghiari, cari veacuri întregi asuprisera pe Români și pe terenul bisericesc. De aceea patriarhul Ierusalimului Dositeiu, îndemnă și pe Callinic, patriarhul Constantinopolei și pe Teodosiu, mitropolitul Ungro-Vlachiei, sa escomunice pe A., ceea ce ambii facura în 1702. Cu toate aceste și alte multe greutăți ce le faceau Calvinii, uniunea prindea tot mai adânci radacini prin stăruința preoților români, cari deja pe timpul lui A. începuseră a studia în școalele catolice în Roma, Viena, Tirnavia, Cluj, Brașov și Sibiu, și în cele românesce din A.-Iulia. † 19 Aug. 1713. A. fu înmormântat în A.-Iulia, unde mitropol. Vancea i-a ridicat un monument, care se poate vedea lângă biserica unita din maiieri A.-Iuliei.

[Dr. Aug. Bunea.]

Atanașcovici, Platon, episcop sêrbesc în Novi-Sad, scriitor bine cunoscut, unul din cei mai mari binefacători ai Sêrbilor ungureni; a înființat multe și bogate fundațiuni.

Ataraxie, (grec.) starea sufletesca neconturbata; caracteristica și țelul de filosofare al vechilor filosofi sceptici.

Atașat, (franc. attaché), adjunct, ajutor la un oficiu, la o misiune, se țice mai ales de cei ce însoțesc pe un ambasador pentru ridicarea splendoarei suitei sale, ori spre a se cualifica pentru cariera diplomatică. *A. militar*, oficier împarțit la o ambasada pentru observarea chestiunilor militare necesare statului seu.

Atavism, (lat.) în general: tendința descendenților de a se asemena strabunilor; în biologie, psihologie și metafisica: teorie care susține și voiesce a justifica, ca în organisme animalece este posibila moștenirea dela parinți la fi a unor însușiri fisice, a calitaților psihice și a unor morburii. Chiar și asemenarile, ce se constata între fi și parinți, ori chiar între nepoți și moși, încă se reduce la A. A. joaca insemnat rol în teoria lui Darwin. La *plante* ca și la animale, mai ales la cele cultivate, numim A. revenirea lor catra tipul ancestral primitiv, din care au derivat. S. e. varietățile de plante ornamentale sau alimentare, daca nu se cauta, prin anume proceduri, sa se mențina, dupa câva timp revin la forma tipica, din cari derivase (varietăți de Brassica, Cucurbita, Porumb, Petunia, Viola etc.)

Ataxia, coordinațiune defectuoasă a contracțiunilor mușchilor, la morbi de creeri și meduva spinarii. Se caracterizează prin nesiguranța, tremur și un fel de exces al mișcarilor.

Atbara, unicul fluviu lateral al rîului Nil dupa împreunarea rîului Nilul alb (Bahr el Abiad) cu Nilul albastru (Bahr el Azrak), izvorsece în platoul dela Abessinia, primesce în sine rîul lateral Takaseh (Bahr Setit), și în apropierea Berberului se varsa în Nil. În lungul acestui rîu sunt forțarețele cele mai multe ale oștirilor mahdiste. Nu este navigabil.

Ateism, negarea existenței lui Dumnezeu; deja vechii apologeti creștini aveau sa se apere de învinuirea A.-lui, deoarece păgânii un Dumnezeu nevedut și incorporat li-se părea neexistenț; aceasta învinuire s'a adus și unui sir de filosofi antici, cum și unor filosofi mai noi, dar fara deplină îndreptățire; hotărît ateist este numai materialismul extrem al secl. XVIII. și XIX.

Atelectasia pulmonum, starea deosebita a plămânului când nu conține aer; în aceasta stare pl. nu e întins și când e strins în mâna nu trosnesce. Asemenea bucată de pulmon cade la fund când o punem într'un vas cu apa, însă rămâne plutind la suprafața ciud are aer. A. pl. e normala la fet care n'a respirat încă; După născere se întâmpla A. p. în cataruri ale căilor aeriene sau când plămânul e comprimat prin vr'o tumoare sau un lichid.

Atelier, (*franc.*) din vechiul cuvânt astelier = granada de lână, loc de pastrare a lânii; locul unde lucreaza mai mulți meseriași; locul de lucrare al pictorilor și sculptorilor.

Atelierul central de confecțiune, stabiliment militar în București, situat pe platoul Cotroceni, în fața pirotehniei armatei; ocupa 5000 m². din cari 3500 acoperiți cu clădiri, cari cuprind: a) magaziiile cu material; b) atelierelor lucratorilor civili și militari; c) generatorul de mișcare (60 cai putere), care acționează mașinile de cusut și de croit, instalațiunea electrica etc.; d) magazia de recepțiune a confecțiunilor; e) localul companiei de administrație și al direcțiunii. A. confecționeaza efectele pentru întreaga armată și e împărțit în 5 servicii: 1) mic echipament; 2) îmbracaminte și încălțăminte; 3) mare echipament; 4) casarmament; 5) casierie. A. de confecție s'a înființat în 1881, în casarma genului cu soldați croitori, luați din corpurile de trupa. Un atelier identic exista la Iași. Aceste 2 ateliere se contopesc în 1882 primavara în casarma Ciuza-Voda; iar în toamna aceiași an se instaleaza în localul actual, unde își desvolta progresiv mijloacele de producțiune. Totuși aji încă el nu e în stare de a satisface pe deplin trebuințele armatei: încălțăminte numai se croiese în atelier, dându-se în comerț spre confecționare; școalele militare își aprovizioneaza în comerț toate categoriile de efecte; corpurile de armata primesc o parte din efecte numai croite spre a le confecționa apoi în atelierelor lor. [L.]

Atelierul militar de confecție în Rom., are de scop sa confecționeze toata îmbracaminte pentru armata, afara de aceea a regimentelor de geniu, artilerie și roșiori. Sînt patru ateliere pentru trupe, la reședințele celor patru corpuri de armata (Craiova, București, Galați și Iași). Pentru ofițeri se afla un atelier central în București și alte trei la Craiova, Focșani și Iași. Acestea trei din urma sînt concepute antreprizei particulare, care procura ofițierilor îmbracaminte, firețuri, încălțăminte și chiar rufarie, în condițiuni cât se poate de avantajoase și sub controlul unui comitet de ofițeri.

Ateliere naționale, (*Ateliers nationaux*), case de lucru, înființate la 1789 în Paris și mai târziu în alte orașe din Franța, în cari era primit ori cine, cu îndatorirea numai sa lucreze. Deoarece aceste institutii, în cari se lucra foarte puțin sau aproape nimic, costau foarte mult,

au fost în curînd desființate. Prin decretul din 26 Febr. 1848 încă s'au înființat asemenea A. n., dar au avut același rezultat nefavorabil și aceeași viața scurtă.

Atellane, (*fabulae atellanae*), numite astfel dela Atella, cetate în Campania, astăzi Aversa sau Santo-Armino; erau farse sau comedii populare ale Romanilor. Când Naevius și Liviu Andronic intruderă în Roma tragedia și comedia greca, junimea romana, în semn de dispreț pentru actorii, cari le reprezentau, și do protestare în contra elinismului, împrumutara aceste farse dela Osci, renumiți pentru rusticitatea dialectului și moravurilor lor. La început în A. se reprezentau numai persoane și moravuri osce și erau improvzate în acest dialect dupa anumite schițe. Mai târziu își luau subiectele din viața Romanilor, mai întău a poporului de jos, pe urma din toate clasele sociale, și dialectul osc era întrebnițat numai de bufoni, iar restul se dicea latinesce. Alatura cu acest progres de desvoltare se mai înnobila și limba A.-lor, la început foarte grosolana. Ele erau jucate numai de tineri sau cetațem romani, cari nu puteau juca în alte drame fara de a-si pierde drepturile civile, și ridiculizau tot felul de vici morale și fizice, exagerate pâna la caricatura. Tipurile principale, devenite tradiționale și pastrate pâna aji în comedia naționala a popoarelor neolatine, sînt 4: Maccus, Bucco, Pappus și Dossenus. *Maccus*, de obicei pleșuv, ghibos, cu nasul strîmb, cu urechile mari, cu mers împiedecat, era tipul omului năncacios, laș și prost. El este uneori țeran din Apulia sau Calabria, alteori soldat, neguțator, fata mare, samsar, otelier, totdeauna stîngaci și nenorocos. El pare a fi strabunul lui Pulcinello din *commedia dell'arte* a Italianilor, sau al lui Polichinel din comedia franceza; precum *Sannio*, ras pe cap și cu haine din bucați de felurite colori, sau *Bucco*, numit așa dela forma înflata a obrazului, tipul parasitului, lacon, lingusitor, și naiv prefacut, sînt prototipurile vaeților bufoni din farsele moderne, numiți: Zanni, Arlecchino, Pierrot, Scapin ș. a. *Pappus*, tipul sgârcitului prost, credul, înșelat de toți, renumit mai ales prin nenorocirile sale conjugale; și *Dossenus*, cu nu umor mai înalt decăt celalalt, șarlatan care se prezinta poporului ca astronom, predicator al viitorului, medic, avocat, sînt prototipurile aceluiași figuri comice moderne, numite, Messer Pantalon, doctorul din Bologna, avocatul Pathelin ș. a. Pâna la a. Romei 650 A. erau improvzate de actori și erau astfel productul propriei lor inspirațiuni. Primii autori de A. literare fura Naevius și Pomponius, dela cari n'au ramas decăt fragmente. Sub imperiu nimii luara locul dramei și farsei naționale; cu toate acestea A. nu fura uitate de tot pâna la caderea imperiului. [M. Strajan.]

Ateluzu, regiune între Nipru și Carpații moldovenesci, istoricii maghiari o numesc *Etelköz*; aicea s'au oprit Maghiarii pe la 830 — venind din Maghiaria mare — și și-au ales de principe pe Arpad.

a tempo, (*ital.*) tern. musical. în tact, în mișcarea prescisa; expresiune ce se pune daca mișcarea prescisa a fost schimbata priu traganare ori accelerare.

Atena, Ateneu etc., v. Athena, Atheneu etc.

Atentat, infracțiune în contra persoanei. Criminaliștii vechi au întrebuițat termenul A. pentru tentativa, în timpul mai nou însă însemnarea mai ales încercări de a ucide o persoană politică și în special pe un domnitor. Cod. pen. român deosebeste: *A. în contra vieții sau persoanei Regelui*, care se pedepsește cu munca silnică pe toată viața (art. 76). *A. în contra libertății*, acte arbitrare ale funcționarilor publici contra libertății individuale a cetățenilor; se pedepsește cu închisoare dela 6 luni până la 2 ani. *A. în contra bunelor moravuri*, ultragiu public ori alt A. în contra pudorii, siluirea, favorizarea sau înlesnirea obișnuită a desfrânării sau corupțiunii finierilor, și în fine bigamia, (secț. V. art. 262 până 271). Legea pen. ung. cualifică A. în contra vieții sau persoanei Regelui de lesa maiestate. (V. ac.)

Atențiune, (*lat.*) lucrarea sau tendința suferitului, în puterea careia caută ca unei senzațiuni, idei sau grupe de idei să i se susțină gradul de conștiință și de claritate față de toate impedimentele, ce ar amenința cu întunecare. Când aceasta se întâmplă prin continuitatea afecțiunii sensibile, A. se numește sensibilă; când se întâmplă prin ajutorul subsidiilor, se dice *intellectuală*. Se mai face deosebire între A.: *involutară*, atârnatore dela taria și nouitate afecțiunii; *voluntară*, atârnatore dela energia voinții, și *aperceptivă*, basând în interesul ce avem pentru un obiect ori lucrare. A. e de mare însemnatate în toate lucrările noastre, dar mai cu samă în lucrările intelectuale, cu deosebire însă la instrucțiune. (Cf. I. Popescu, *Psichol.*; I. Gavanescu, *Psichol.*; Rein, *Enciklop. der Paed. I.*) [Plet.]

Atenuare, (*lat.*) slăbire, subțiere. *Atenuantia*, medicamente ce subțiază sângele. *Atenuant* în dreptul penal ce slabesc culpabilitatea. V. circumstanțe agravante și atenuante.

Atest, *atestat*, dovadă scrisă, adevierirea unui fapt prin scrisoare. (V. certificat.)

Athabasca, (franc. Rivière la Biche), riu în America britanică de nord, 1000 km. lung, isvoresce în Munții stâncosi, curge spre nord și se varsă în *lacul A.* (7700 km²). După acesta se numește A. *Portage*, o adâncime de 2208 m. în Munții stâncosi între Mount Hooker (4773 m.) și Mount Brown (4900 m.), un pas însemnat cu un lac mic (Punch bowl), care se scurge spre vest la teritorul Columbia, spre est la teritorul Mackenzie. *Athabascii*, semniție indiana pe teritoriile râurilor A. și Mackenzie.

Athalaric, regele Ostrogoților, fiul lui Eutarich și al Amalasanthei, fca lui Theodoric cel Mare; n. 517, † 534. Ca baiat de nouă ani urmă pe tron după bunicul seu (526) sub tutela mamei sale. A trait o viața desfrănată. (V. Amalasantha.) [T. F.]

Athanagild, rege al Visigoților, (554—567).

Atharic, regele Visigoților, care la început stete sub egemonia lui Hermanic, regele Ostrogoților. Strimtorat de Huni, după moartea lui Hermanic, se retrase cu partea pagăna a Visigoților în Transilvania. În 376 fu necesitat a trece în Macedonia și Tesalia, unde după moartea lui Frigidiger deveni capul Visigoților. Aici încheiă pace cu împăratul bizantin Theodosiu cel

Mare. † 11 Ian. 381 în Constantinopole. Theodosiu îl înmormântă cu mare pompa, iar ostașii lui îi primi în soldul său. Lit.: Aschbach și Dahn, *Despre Goți*; Stephan C., *Deutsche Biogr. I.*; Xenopol, *Ist. Rom. I.* [T. F.]

Athanasescu, Dimitriu, n. în comuna arămănească Tîrnovo, lângă Monastir în Macedonia, este cel dintăiu Aramănu, care cu mari greutateși a înființat o școala națională în 1864 în comuna sa natală. Om slab de trup, dar energic și plin de iubire cătră neamul seu, a luptat viața întreaga contra Grecilor, sau mai bine đis contra spiritului grecesc al compatrioților sei. Resultatul ce l-a obținut nu corespunde nici pe departe muncii sale, caci spiritul Aramănilor din Tîrnovo a ramas aproape neschimbat, ce se vede din faptul, ca în școala națională se afla numai 20 copii (cf. Burada, *Cercetari despre școalele rom.* Bucur. 1890), ce e foarte puțin față cu numărul Aramănilor din Tîrnovo (ca. 3000). Dar A. are și un alt merit. El a scos la lumină mai multe cărți pentru usul școalelor arămănesci, anume: 1. *Abecedarul macedono-romănu*, compus de Dim. A., H. Steriu și Tabacopolu. Buc., 1864. 2. *Abecedarul romănu tră Romănilți din dreapta Dunarelți*. Buc., 1865. 3. *Gramatica romanăca tră Romănilți d'in drăpta Dunareltei*. Buc., 1865. 4. *Istoria Romanilor pentru Romanilți d'in drăpta Danubiului*. Buc., 1867. 5. *Terrascrțiune scurta pentru ficiorii și fetele de clasa I. și II. primara*. Buc., 1867. 6. *Istoria a Noului Testament ica viața Domnului nostru Iisus Cristosu*. Buc., 1881. 7. *Istoria Noului Testament ori viața Domnului nostru Isus Christos*. Buc., 1882. 8. *Abecedarul romanescu pentru adułți Romăni din Macedonia, part. I., 37 pag., part. II., 48 pag.* Buc., 1882. Scrierile lui A. nu dau și nu pot da o icoană adevărată a limbei arămănesci, deoarece ca toate cartile didactice arămănesci au scopul de a servi ca intermediu pentru folosirea cartilor dacoromănesci, de aceea ele se pot întrebuița pentru scopuri sciințifice numai cu mare bagare de sama. Ortografia lui A. variaza în fiecare carte (cf. titlurile de mai sus) și e prea subiectivă (*Terr' nova!* = Tîrnovo). Relativ cea mai mare valoare o are »Gramatica« lui, lucrata după gramatica lui Boiagi. [G. W.]

Athaulf, regele Visigoților 410—415, urmașul cumnatului seu Alaric. A nutrit un amor patimaș pentru Placidia, sora împcr. Honorius, care ajunse captiva în mâna Goților la 409. Din aceasta cauza și pentru-ca a veđut ca Goții din lipsa de cultura nu sânt apti a forma state stabile, în 412 s'a împacat cu împăratul, legând convențiune, conform căreia a obținut titlul de beliduce roman, și s'a obligat a recuceri Gallia pierduta. A navalit în Gallia sudica și a scos de acolo oardele germane; în 414 s'a casătorit cu Placidia și a facut expedițiune norocoasa în contra barbarilor din Hispania. Aici apoi un ostaș, cu numele Dubios, din resbunare personală l-a ucis în Barcelona (Aug. 415). Fiul seu nascut dela Placidia a decedat curând, iar baieti nascuți din casatoria prima au fost uciși prin usurpatorul Segeric. (Cf. opurile lui Aschbach, Dahn și Wietersheim. Rosenstein, *Gesch. des Westgotenreichs in Gallien.*) [T. F.]

Athens, capitală Atticei vechi, între riurile Kephisos și Ilissos, 8 km. dela sinul saronic.

Cea mai veche parte a oraşului e cetatea *Akropolis*, (dupa trad. fundata de Kekrops, de aci numita şi Kekropia), zidita pe niscestânci prapastioase (90 m. deasupra oraşului, suişul pe partea vestică), cu renumitele Propylaeae ca poarta, şi cu marele temple şi opere de arta: Parthenon cu statua Athenei, lucrata de Phidias din aur şi fildeş (11 $\frac{1}{2}$ m. înalta), Erechtheion, templul Nikei Apteros, statua Athenei Promachos (26 m. înalta) ş. a. Aproape jur împrejurul cetăţii se afla oraşul de jos cu 11 porţi, de asemenea bogat în zidiri marete; la poalele sudice ale Akropolei e teatrul cel mare al lui Dionysos (zidit pe la 500 a. Chr. cam pentru 30,000 oameni); spre vest dela acesta Odeion-ul lui Herodes (pe la 140 d. Chr.); spre nord Agora (piaţa cu hale pompoase) şi Prytaneion; în spre sud-est Odeion-ul lui Perikles; mai departe spre sud-vest se afla colina Museionului, spre nord de aci colina Pnyxei, cu cel mai vechiu altar al lui Zeus, şi colina Areopagului; mai departe spre nord templul lui Theseus; în spre sud-est templul uriaş al lui Zeus olimpicul (inceput pe la 530 a. Chr., terminat sub Hadrian); dincolo de râul Ilissos era Stadion-ul (arena pentru jocurile publice); în afara de murii cetăţii era Academia şi Lykeion. Periferia oraşului pe timpul de înflorire (sub Kimon şi Perikles) a fost de 3 stadii; numărul loc. cam 180,000. A. avea trei porturi: Piræus (pentru 400 nai mari), Munychia şi Phaleron (pentru 50 nai), împreunate cu A. prin murii cei lungi de 25 m. înalţi. Timpul de glorie al istoriei A.-ei cade în secl. V. a. Chr., cand Athenienii se distinsera în resboaielor persice, fundara alianţa maritimă, artele şi ştiinţele înflorea, iar Perikles înfrunseşte oraşul cu zidiri pompoase. O mulţime de nenorociri an adns oraşul la decădinta, cu deosebire sfârşitul nenorocit al resboiului peloponesic (404) şi pradarea prin Sulla (87 a. Chr.). În resboiul dela 1687 între Venetiani şi Turci templul Parthenon a fost ruinat de bombele veneţiane, iar la 1811 cele mai frumoase sculpturi le luă lord Elgin. În resboiul grec. de independenţa Akropolis s'a folosit ca fortareata; la finea acestui resboiu abia 300 case mai erau în A. Înflorirea de nou a oraşului începe la 1835 când regele Otto îşi stramută reşedinţa din Nauplia la A. A. cea noua (Atină), e zidita în spre nord dela Akropolis, cu strade regulate (Hermes, Aeolus, Athene), cu 128,000 loc. (1895), socotindu-se şi locuitorii satelor vecine aparţinetoare A.-ei; palat regal, universitate (din 1837), politehnic, muzeu central, edificiu de expozitie, observatoriu astronomic, biblioteca naţionala (150,000 tom.); comerciu prin portul Piræens. Antichitaţi: templul lui Theseus (aşezat pe 32 columne, foarte bine conservat), 13 columne dela templul lui Zeus olimpicul; turnul octogon, numit de popor Turnul vânturilor, monumentul lui Lysikrates (lampa lui Diogenes), arcul lui Hadrian, Propylaeae, resturi din Parthenon, Erechtheion ş. a. (Lit.: Stuart şi Revett, *Antiquities of A.* 1762 1816; Wachsmuth, *Die Stadt A. im Altertum* 1874; Burnouf, *La ville et l'acropole d'Athènes* 1877; Bötticher, *Die Akropolis von A.* 1887; Gregorovius, *Gesch. der Stadt A. im Mittelalter* 1859; Curtius, *Stadtgeschichte von A.* 1891).

Athenagoras, filosof apologet, de origine din

Athene. La 177 redactă o petiţie în favorul creştinilor la adresa lui Marc Aurel. Viaţa sa este puţin cunoscută. Scrierile sale sînt publicate de catre Otto în *Corpus apologetarum*, t. 7. Jena. 1857.

Athenaios, gramatic grec, n. pe la 170 d. Chr. în Naucratis în Egipt, † 230; a trait în Alexandria şi în Roma. Aici a scris opera în 15 cărţi: »*Deipnosophistae*» (= cei ce la prînz conversează despre chestiuni ştiinţifice), în care într-o forma simplă şi uşoara tractează despre literatura, gramatica, medicina, istoria naturală, arte, datini etc. Intre scriitorii amintiţi în aceste carte sînt vr'o 700. despre ale caror opere, pierite cu ocasiunea distrugerii bibliotecii din Alexandria, numai dela el avem cunoştinţa. (Eđiţ. de Meineke. Lipsca, 1859—67, 4 vol.) [I. P.]

Athenais, împărăteasa bizantina, n. 400 d. Chr. în Athene, † 460. Tatal seu Leontios a fost profesor la academie, dupa a carui moarte, fica sa de o rara frumuşea şi genialitate, crescuta însa în atmosfera păgăna (pe Homer şi Sofocle i-a recitat fara carte), a mers la Constantinople în o afacere ereditara. Acolo a câştigat simpatiile Augustei Pulcheria, sora neputniciosului împ. Theodosiu II., încât aceasta a designat-o de soţie fratelui seu. La rugarea împăratului, care o iubia, A. a trecut la creştinism şi în botez a primit numele *Eudochia*. A îndurat multo nenorociri şi a cautat mângăierea în doctrinele teologiei. A debutat şi în literatura. A ramas un fragment din epoea sa despre Cyprian şi Iustina. Biografia de Gregorovius, (*Athenais. Gesch. einer byzantinischen Kaiserin*). [T. F.]

Athene, san Pallas Athene, după mit. greca e fata lui Zeus, zeu de ceriu, dar nascuta fara de mama. Zeus pe Oceanida Metis (înţelepţinnea), prima miere a sa, când a fost grea, de frica, ca nu cumva sa nasca un fecior mai puternic decăt el, a înghiţit-o, dar Hephestos, atunci, când ar fi fost timpul ca Metis se nasca, cu barda a despicat capul lui Zeus, şi din capul lui a eşit dîna A., înzestrata cu deplina sa armatura de aur. A. a fost de-a pururea fecioara şi cea mai favorită a tatalui seu, încât i-a împlinit toate dorinţele. Activitatea A.-ei s'a estins mai ales în done direcţiuni, în a puterii naturei universale şi în a puterii spirituale a omului. A. ca fata zeului de ceriu, e eternul clar şi luminos, e dîna de ceriu, şi pe lînga tatal seu şi ea stăpînesce preste fulger şi tunet; ca dîna de viscol şi de tempestate şi ea poarta Aegis, adeca paveza lui Zeus. A. din eter trimite în lume lumina, caldura şi roua fructuatoare, cu care ajuta plantele, ca sa prospereze, şi ca dîna nascuta din capul lui Zeus, e dîna vieţii spirituale a oamenilor şi pe acest teren emneleza cu Apollon, ba adeseori îl şi întrece, aşa încât A. e inventatoarea multor instrumente de cultura, s. e. a plugului, luntrii, toarcerii, ţeseturii şi a tuturor lucrurilor de mîna femeiasca, apoi ea promoveaza maestrile, artele şi ştiinţele. Ca stăpîna preste fulger şi tunet apare şi ca dîna de resboin şi în lupta adeseori a aperrat pe vitejii adeverati, de aci s'a numit Nike (Victoria); însa mai mare placere are de a apera pacea, ordinea buna şi organismul ţerii. [Atin.]

Atheneu, la Greci numele templului Minervei san Athenei, zeiţei ştiinţelor şi artelor frumoase.

Tot astfel se numiau în vechime locurile publice, unde retorii și poeții citeau sau declamau operele lor și profesau literatura. La 37 d. Chr. Caligula înființă în Lyon cu numele de A. o școală pentru educațiunea literară a tinerimii și pentru concursuri de elocvență greacă și latină, la cari candidații învingși erau tratați într'un mod bizar. La 135 Adrian fundă în Capitoliu un A., în care profesori întreținuți de stat țineau lecturi publice și în care se faceau lecturi și concursuri de opere literare. Astăzi încă se numesc A. așezămintele, în cari oamenii de litere și științe fac cursuri și lecturi publice, însă neoficiale.

Atheneul român, instituțiune de cultura în Bucuresci, creata prin inițiativa privată; e cea mai veche din câte există în regatul României, mai veche chiar decât Academia română. Eșit din conferințele publice, inaugurate în Bucuresci în seara de 28 Ian. 1865 de către C. Esarcu, A. r. se împarte în trei secțiuni: 1) sect. științelor pozitive, 2) sect. de literatură și bele-arte, 3) sect. științelor morale și politice. Pe vastul câmp al cunoștințelor omnesce, cuprinse în cadrul celor trei secțiuni ale sale, A. r. își desfășura activitatea, aproape fara intrerupere, în timp de 32 ani ai existenței sale. Aproape toți tinerii de oarecare valoare, precum și toate celebritățile țării au urcat, în acest interval de timp, treptele tribunei A.-lui și au lucrat ca sa mareasca curentul cultural și educativ în capitala și de aci în principalele orașe ale țării, unde nu întârziara a se ținea conferințe

Atheneul român din Bucuresci.

publice și a se organiza Athenee dupa modelul celui din Bucuresci. Activitatea dezvoltata de membrii și conferențiarii A.-lui, V. A. Urechia, unul din membri fondatori ai A.-lui, a resumat-o cu ocaziunea jubileului de 25 ani al acestei instituțiuni astfel: Multe din cele dobândite în direcțiunea organizării noastre de stat au fost mai întâiu desbatute, cernute, clarificate la tribuna A.-lui și în desbaterile de secțiuni ale lui. A. a fost școala doctrinei politice și sociale, cât și un neîntrecut focar cultural. Aci în A. a expus înveștaminte din istoria patriei N. Ionescu, cel mai dulce graitor dintre vechii conferențiar; aci I. C. Bratian, B. P. Hașdeu, Al. Odobescu, C. Esarcu, Gr. Tocilescu, Gr. Lahovari, G. Missail, P. Cernatescu, C. Dobrescu etc. au desbatut și clarificat atâtea mari chestiuni din istoria națională și a culturii române. Aci au fost facute studiile precursorii legilor noastre economice și comerciale. Aci P. S. Aurelian a urmarit campania în favoarea industriei naționale. Aci un conferențiar mai

nou N. At. Popovici, a ținut conferințele sale asupra importantei chestiuni a resbelului de tarife. Aci se desfășurara noule doctrine ale filosofiei și sociologiei moderne de barbați ca: Laurian, Dumitrescu-Iasi, Stefan Michailescu și G. Panu (Estetica populara). Aci juni și batrâni barbați de știință cultivara știința și o propagara în națiune. E destul sa numim pe Dr. Davila, Gr. Stefanescu, Em. Bacaloglu, Draghiceanu, Dr. Felix, Dr. Sache Stefanescu, Dr. Buicliu, Dr. Garoflid, Dr. Alceu Urechia, Dr. Vișu, D. Șuțu distinsul nostru numismat, ca sa înțeleaga auditorul ce diverse și frumoase lucrări s'au produs de toți acești pionii ai științei. Tot la A. s'a produs dela 1865 (și câțva timp aproape cu exclusivitate) o frumoasa mișcare literară, poetica și dramatica, prin publicațiunile diverse

ale membrilor secțiunii noastre literare și prin represent. pieselor lui Hașdeu, Urechia, Sion, G. Crețeanu, St. Velescu, Gr. Ventura, Marian etc. Aci s'au produs poeții nostri cei mai iubiti și neîntrecuti. Aci Vlașuța a vorbit despre noua mișcare literară română, asemenea talentatul Macedonski. Aci am aplaudat limba rom. al lui Stefanescu dela Vrancea, aci D. C. Olanescu, Duiliu Zamfirescu, au adus minunate studii literare și de critica, aci G. Dem. Teodorescu a îmbogățit folcloristica naționala cu lucrari, cari mai apoi dezvoltate au avut onoarea sa fie premiate de Acad. r. Aci înveștamintul nostru coleg Angel Dumitrescu a adus prețioase contribuțiuni la filologia și literatură noastră. Și în alte direcțiuni aci s'au produs lucrari de barbați

eminenti, autorități ale științei dreptului și în cele sociale. Al. Petrescu, reposatul Eraclide, Gr. Paucescu, C. Arion, Tache Ionescu, Al. Vericeanu, Al. Giuvara, P. Gradiștianu, I. Craiciunescu și atâtea alți au adus în conferințele lor concepte clare despre familie, națiune, stat, drept, doctrine sociale, partide politice, democrație, constituționalism etc. Un alt punct de vedere, sub care se poate considera A. este, ca el a fost promotorul a mai multor instituțiuni de cultura de o înalta utilitate; așa mai întâiu *Societatea pentru înveștătura poporului rom.*, constituita în Martie 1866. Pe când A. e pus pe oarecare înaltime și se adreseaza catra clasele mai culte. catra colnele sociale, societatea pentru înveștătura poporului, stabilita la poalele muntelui, are de scop a face sa patrunda lumina prin vaile, prin straturile obscure ale poporului. A venit în urma *Societatea filarmonică rom.* în 1868 propunându-și a face cunoscut publicului bucurescean sublimile creațiuni

ale muzicii clasice, și în 1872 s'a constituit *Societatea amicilor de bele-arte*, având de scop a răspândi gustul artelor plastice și a susține pe artiști. Aceste din urma două societăți au mai cu samă în vedere partea estetică a culturii uniane. Cu ocaziunea închiderii primei expozițiuni artistice a societății amicilor de bele-arte, la 25 Febr. 1873, Const. Esarcu a făcut propunerea de »a înalța în Bucuresci un splendid templu artei și științei, a ridica un magnific edificiu cu magnifice proporțiuni arhitecturale, a înzestra capitala României cu un nobil monument, și de atunci aceasta idee deveni idea fixa a vieții sale. U. Esarcu făcu în favorul ei, în mijlocul necredințelor și ironiei generale, o propaganda activă, perseverantă, obstinată și obositoare. După ani îndelungați de studiu și de muncă, în 26 Oct. 1886, s'a pus în fine piatra fundamentală a palatului A.-lui, care este astăzi cea mai frumoasă podoba arhitecturală a capitalei regatului. Acest edificiu (v. ilustr.) a devenit un centru de activitate literară, științifică și mai cu sâmbă artistică. Templul ce Esarcu a ridicat artei și științei în Bucuresci, devine din zi în zi un factor important și puternic în dezvoltarea culturală a României. [X.]

„**Atheneul (Ateneul) român**“, titlul a 2 reviste literare; una aparuta la Iași (1860—61); cealalta la Bucuresci (1866—70, 1872—73 și 1894—95); cea din urma a dat o deosebită atențiune și cauzei Românilor din Transilvania.

Atherman, numirea corpurilor, ce opresc în sine razele de caldură. în opozițiune cu corpurile *diathermane*, ce le lasă trecere liberă.

Athetosis, simptoni de afecțiune a sistemului nervos. Se caracterizează prin mișcări involuntare spasmodice, ritmice, continue (chiar și în somn), în cele mai multe cazuri ale degetelor dela mână și picior, foarte rare ale altor părți. De regula mai sînt pe lângă A. și alte simptome de afecțiune cerebrală sau spinală; singura obvină foarte rar, (din spaimă, la copii după morburii infecțioase).

Athos, peninsula cea și muntoasă a promontoriului celui mai dinspre resarit al peninsulei Chalcidice; își scaldă coastele maiestose în Marea Egeică și este legată de uscat prin un istm îngust de abia 1.8 km. Ea este strabătută de mai multe șiruri de munți acoperiți de codri și paduri, și se termina cu maeștosul munte A., care de cei vechi era considerat ca cel mai înalt munte. Chiar și vechiul Bizanț, care e departe de 400 mile italiice, se poate vedea — în timp liniștit și curat — din creștetul acestei minuni a naturii, pe care mîna omenească o a înfrumusețat cu monumente marete, cari din mari departari se vedea ca fortarețe grandioase. Numirea însăși a A.-lui e legendară, crezându-se de cei vechi, ca gigantele A. în lupta cu zeii a smuls acest munte din Tesalia și l-a aruncat unde el este astăzi. Pe vârful lui se află altarul și statua lui Zeus tracicul și tot acolo fusese și semnalul de foc, precum spune Ezechiel. Ați în locul altarului pagin se află bisericuța cu chramul Adornirea Nascatoarei de D-zeu. Aceasta peninsula are 5—10 km. lățime și 50 km. lungime, iar muntele se înalță la 1935 m. Imprejurimea marii în timpurile vechi avea nume reu, caci pe acolo își aflara pieirea

multo mai și multe vieți omenești. Nenorocit a fost locul pentru Darius I., al carui general Mardonius pierdă în umbra muntelui și în undele furtunoase ale marii 300 mii trimise în contra Grecilor (492 a. Chr.); Xerxes a pus sa taie istmul și urme de canalizare și astăzi se mai ved. A. (grec. Hagion Oros sau muntele sfânt) este locuit de preste 6000 calugari și eremiți diu toate naționalitățile ortodoxe. Inceputul așezării eremiților pe A. se reduce pîna la timpul marelui Constantin, date positive avem însă numai din secl. IX., când sub domnia lui Basiliu Macedoneanul aflam pe eremiți sub autoritatea monachilor din manastirea sf. Ioan Colobos, iar aceasta autoritate iucetă sub Leon Intcleptul la 911. Ca primul întemeietor al manastirilor pe munte se considera Atanasiu, originar din Trapezunt, care cu ajutorul împăratului Niceforos Foca ridică manastirea numita Lavra sf. Atanasin. El organiză și viața calugarilor prin un regulament special, întarit de imperatul Ioan Zc-misce (969). Astăzi împodobesc sfântul munte 20 manastiri mari, 12 schituri, 250 chilii și aproape 200 alte schinicii. Manastirile se prezenta ca cetăți întarite, cu câte 60 case, în cari locuiesc câte 4—5 calugari; au curți mari cu gradini frumoase, cultivate cu multa maiestică, și agri productivi; fiecare manastire are și portul seu de mare. Schiturile chinovale sînt dependente de manastiri întaritate, ca sînt zidite pe teritorul lor și au sa plateasca un tribut, fie în natură, fie în bani. Cele mai însemnate manastiri sînt: *Lavra sf. Atanasiu*, cu 2 biserică, ridicată din ruine de principele Neagoe Basarab; *Vatopedii*, unde se pastrează crucea împăratului Constantin; *Chilanturi*, *Dionisiu*, *Paul*, *Gregoruu*, *Simopetru*, *Castamonitu*, *Xeropotamu*, *Zografu* etc. Pîna la 1060, pe timpul lui Constantin Duca, monachii erau sub jurisdicțiunea patriarhului din Constantiupole, atunci însă le succede a se subtrage, și împăratul Alexiu Comnen îi ia sub protecțiunea sa. Energicul patriarh Nifon, la 1313, îi aduce iarăși sub autoritatea patriarhului. După caderea imperiului bizantin în mâinile Turcilor, A. devenise loc de pelerinare, un al doilea Ierusalim. Deoarece în urma caderii Tesalonicului caligării se supusera domniei turcesci, fara a face rezistență, Murad II. le lasă libertatea avută în administrare și cult, puse numai un fel de director polițial în Caryäs, care astăzi poarta numele de cainacam sau aga. Toata comunitatea de manastiri formează ați o republică monachala, care a fost organizată încă după regula patriarhului Gavriil din Constantiupole (1783). Republica se administrează de un sinod constator din câte un reprezentant al fiecărei manastiri, cari își aleg apoi un consiliu de 4 epistați, în fruntea carnia sta un președinte numit protos, care are cheia sigilului de argint. Sigilul însuși se compune din 4 bucați, dintre cari fiecare epistat are câte una. Pentru deplina valoare a sigilului trebuie să încheiate toate 4 bucațile cu cheia președintelui. Sediul consiliului este sf. Lavra din Caryäs. Calugarii duc viața în general după normele sf. Vasile, iar în special se acomodează regulilor fiecărei manastiri. Viața e mai mult aschetică. Ziua și noaptea serviciu divin, post strict și ruga-

cinne. Nu toți însa duc aceeași viață; buna-oara calgarilor manastirilor idioritnice și ai schiturilor chinoviale sânt mai liberi în ale mâncării. În timpul liber se ocupa cu plantarea gradiuilor, cu pescuit, pictura, scrieri, sculptura etc. În secl. XVIII. formau calgarii un centru de cultura foarte înaintata. La 1749 Eugeniu Bulgaris întinea în manastirea *Vatopedi* o academie, care în curând își câștigă mulți aderenți, și nude se propuneau studii filosofice, cultura clasica și doctrina teologiei. mai târziu însa acest focular trebuia să înceteze, mai vîrtos ca nici regiunile din Constantinople un-l vedea cu ochi buni și deșteptă chiar între calgari banuiei și fugrijiri. Lucruri de arta facute de calgari se pot admira și acum. Tesaurul manastirilor consista, — afara de obiectele de aur și de argint ce împodobesc bisericile, de utensiliile clerului și de lucrările de arta, dintre cari unele se atribue vestitului Pauslinos, un fel de Rafael al Orientului, — diu bibliotecii bogate, în cari se pastreaza preste 13,000 de scrieri pe pergament și hartie, între cari acte diplomatice, acte de donații și scrieri literare. Afara de acestea multe acte de pe pergament se nimicira pe timpul eteriei grecesci, luându-le Turcii cu forța. Din punct de vedere românesc e interesant sa se scie, ce chiar strainii spun, ca numai 6 manastiri u'ar fi fost ajutate ori zidite de Domni și boierii diu țerile românesce. Documentele, ce s'an pastrat, fac însa amintire, ca toate manastirile au primit acte de danie și daruri bogate în argint și aur, în odoare scumpe și bani cu gramada. În documente gasim numele aproape al tuturor Domnilor și boierilor mai însemnați și veniturile ce se trimeteau dela manastirile închinat (v. ac.) la sfințele locuri, ajunsera la 1863, cum scrie A. Pencovici, la colosala suma de 26,023,673 lei vechi, iar aurul chielnit pentru cladirea și repararea manastirilor și bisericilor cu donațiile diu trecut, (pâna când domnitorul Cuza secnestră averile și donațiile), transformat în o piramida, ar fi întrecut chiar muntele A. Cu toate acestea Grecii nesățioși au fost totdeauna nerecunoscatori, u'an lasat pe sama calgarilor români nici o manastire. Preste 500 calgari români sânt risipiți prin manastiri, schituri etc.; cu toate acestea numai done schituri românesce sânt: a) *Schitul Lacului*, saracnț, în valea selbatica diu muntii sf. Pavel, cu 70 calgari, cari se hranesc diu facerea de liuguri și cultivarea de metanii (lacrimile maicii Domnului); b) *Schitul Podromu*, cu 100 calgari, uua dintre cele mai venerabile chinovii în sf. munte, cu chranul sf. Ioan Botezatorul, a fost întemeiat diu inițiativa domnitorului Moldovei Grigorie A. Ghica la 1853, dotând pe saua lui 3000 galbeni, cari se pastreaza de epitropia diu Iași a bisericii sf. Spiridon. Diu venitul acestor bani și din munca se întrețiu calgarii. Schitul e zidit la poalele muntelui A., pe o limba de marmura, ocupa o stâncă de 27 pogoane. Chranul lui s'a sfințit diu non la 21 Maiu 1866. Multe momente românesce se pastreaza în manastiri. Amintim manastirea Zugravul, loc de rugăciune al calgarilor bulgari, între cari sânt și 25 calgari români, e reconstruita de tot și dotata, după batalia dela Valea-Alba, cu bunurile dela Do-

broveț de Stefan-Voda, pe care calgarii l-au pus între sfinți. Aci se pastreaza chipul lui Stefan-Vodă și done steaguri bine conservate, pe cari Stefan le purta în resboai, dintre cari unul de matasuri albe, galbine și verși reprezentând pe o parte Botezul Domnului, iar pe alta pe sf. George calare. În manastirea Simopetra chipul lui Michaiu Viteazul; pe porțile bisericii Rusicu se afla stema Țerilor-Românesce etc. Nu mai puțin de 118 acte de danii și de închinari s'au facut diu țerile românesce pentru sf. munte, donații cari, reclamate fiind pe nedrept de manastirile sfântului munte, au dat uua la mari discuțiuni (în cari s'au distius Gr. Bengescu, Odobescu, Brezoiian, Boliac, Comuin etc.), ce au dus la secnestrarea lor. (Cf. Cipariu: Archiv de filologie și istorie; Observatoriul 1882 [Al. Pencovici]; Manastirile diu România de Bilcirescu; Fallmerayer, Gass etc.; Miller etc.) [I. Br.]

Athrepsia, o boala a copiilor mici, provenita diu nutrițiunea incompleta, diu lipsa, diu insuficiența sau diu calitatea rea a laptelui, boală care se manifesta priu scaune abundente și apoase cu colica, priu scaderea greutateii corpului și adeseori și priu parasite mucedinoase, cari se desvoalta pe ueembrana mucoasa a gurii.

Athyri, în mit. egiptica ziua de amor. Venus la Romani.

Ațica, dauț țeranesec propriu j. Prahova și j. Buzuc. Flacaul ia de mîna o față, se opresce fața în fața, fac trei nișcari diu mîni: uua la dreapta, uua la stînga și alta iar la dreapta, apoi poruesc înaintea făcend trei pași spre dreapta se întorc la locul de unde au plecat, fac alți trei pași spre stînga, se întorc iarăși etc. Pot juca și mai multe parchi.

Atimia, (*grec.*) pierderea totala sau parțiala a drepturilor cetățenesci la Atenienui, ca pedeapsa pentru anumite delictes sau ueînplinierea unor datoriuțe. În casuri grave se exila viuovatul pe viața confiscându-i-se și averea.

Atipic, (*grec.*) fara forma, neregulat; *atipie*, iregularitate, cu deosebire la decursul unui morb; *limbă atipică*, pronunțare defectuoasa, cu deosebire priu gîngavire.

Ațișoarele, joc de copii; copiii iau câte doi o ața lungă și, întințându-o legata la capete priunde degetele amînduror mînilor, îi dau diferite figuri geometrice, numite: ogliuda, masa, cruce etc.

Atkinson, *Thomas William*, calator englez, pictor și architect, n. 6 Martie 1799 în Yorkshire, 1844 a întrepris o calatorie preste Ural catra Altai preste pustia Kirgizilor pâna la poalele muntelui Alatau, 1849—1852 preste Kobdo și Uljassutai pâna în interuul Mongoliei pe locuri neumblate de europeni. Resultatul acestei calatorii l-a comunicat în operele sale bogat ilustrate: *Oriental and western Siberia*, (Londra, 1857) și *Travels in the regions of the Upper and Lower Amoor*, (Londra, 1860). † 13 Aug. 1861.

Atkyns, *Sir Robert*, jurisconsult și barbat de stat englez, n. 1621; a fost jude la Court of Common Pleas și membru al parlamentului. La 1683 a așerat pe lordul William Russel în procesul Rye House. Opnl seu: *Parliamentary and political tracts*, are însemnate pentru istoria contimporana † 1709.

Atlanta, cap. stat. Georgia (America de nord), 65,533 loc. (1890). Comerțiu de cereale și bumbac.

Atlantic, oceanul A., marea contingent de apa sarata, situat în forma serpentina între Europa și Africa de o parte, (spre est) și America de alta parte (spre vest); înspre nord și sud se întindesce cu ambele Oceane Glaciale. A. a fost numit după insula fabuloasă numita de Platon insula Atlantis. Suprafața lui e de 79.721,274 km². (afara de baia Hudson), înălțimea dela nord spre sud trece preste 140° latitudinale, lățimea între Spania și Fundlanda nona 1140 km., între Africa și Brasilia 943 km. Mările și sinurile mai principale ale Oceanului Atlantic sunt: lângă Europa: Marea de Nord, Marea Baltica, Marea Irica, La Manche, Golful Viscaya, Marea Mediterana cu Marea Neagra; lângă Africa: Golful Guinea; lângă America: Baia Hudson, Golful St. Lorenzo, Golful Mexicului și Marea Antilelor. Curentele Oceanului A. sunt: curentul sud-atlantic sau Benguella, dela Cap Agulhas pe lângă coastele Africii până la equator; curentul equatorial strabate oceanul dela Golful Guineei spre vest, la coastele Americii se ramifică în două, unul nordic și altul sudic; curentul Golf merge din Golful Mexicului spre nord-est atingând coastele Europei. Adâncimea medie a Oceanului A. e de 3680 m., cea mai mare spre nord dela Puerto-Rico e de 8341 m. Între insulele Capverde și Bahama se afla Marea Sargasso, acoperita cu masse mari de Sargassum (Fucus) înnotatoare. Pe fundul Oceanului A. sunt așezate 9 cabele transatlantice: 7 engleze de câte 3034 km., 1 francez de 4134 km., 1 portughez de 10,944 km. lung. Preste acest ocean este o circulațiune viua de vapoare.

Atlantic City, stațiune băneară în New-Jersey (America de nord), 13,056 loc.

Atlas, după năt. greca fiul lui Iapetos cu Klymene, e unul dintre Titani; cu Pleione e tatal Plejadelor (cloșca cu puși) și a Hyadolor (scroafa cu purceii), și pentru-ca a lăsat parte în lupta Titanilor, din pedeapsa a trebuit sa poarte pe umer bolta cerului. [Atm.]

Atlas, platou muntos în Africa de nord (Berber), cu mai multe șiruri de munți până la 1000 m. înălțime, cari merg paralel din sud-vest spre nord-est. Se estinde preste vestul Marocului (așa numitul *A. mare* sau Idrar-n-Deren cu vârful Miltsin de 3800 m.), preste mijlocul Algeriei (*A. mic*, cu platoul Tell, platoul Schott dela 800—1100 m. înălțime), și spre estul Tunisului (1412 m.)

Atlas, (franc. satin) o stofa de mătăasă lucie, fina, țesuta într'un mod deosebit, așa ca urzeala de matasa fină se vede mai cu sama pe dinafara pe o parte.

Atlet, (*grec.*) în vechime numele luptătorilor, cari luau parte la jocurile gymnice (v. Agon). Deja în secl. V. a. Chr. jocurile de lupta erau la Greci mai mult o meserie, iar *atletica* o maiestrie, pentru care se recerea un anumit mod de traiu, și care era legata de regule speciale. În Roma apar primii A.-ți, tocniți în Grecia, la 186 a. Chr. Ca-corporațiuni organizate îi gasim abia pe timpul împăraților romani. Învingătorilor li-se distribuiau premii și decorațiuni.

Atma, în mit. indica înseamnă sufletul lumii, adeca un suflet universal pentru toate creațiunile. În mit. greca Aither (eterul) apare ca o substanța primitivă, din care s'a format uni-

versul, iară în hymnurile orifice ca și sufletul lumii, dela care toata viața își primesce începutul și prosperarea. [Atm.]

At-Meidan, (turc. = loc de cai), așa se numesce ași ipodromul din Constantinopole.

Atmiatria, (*grec.*) știința care se ocupa cu respirația; partea igienica, care are în vedere curarea dietetica și terapentica a organelor de respirare.

Atmidiatia, (*grec.*) modul de vindecare priu abor, aburari, san afumari.

Atmologia, (*grec.*) învețatura despre evaporare, teoria evaporării.

Atmolya, nume dat de Graham separării gazurilor prin difuziune. (V. ac.)

Atmetru, aparat meteorologic, prin care se constata, căta apa, din ceea ce sta în atingere nemijlocita cu aerul atmosferic, se prefacă în vapori într'un timp anumit. Mai simplu se măsura evaporarea, daca o cantitate determinata de apa, așezata într'un vas, se lasa sub influința directa a aerului și apoi, după un timp determinat, se constata diferința. Resultate matematice se obțin cu A.-le inventate de Saussure și de Wild. V. Evaporimetr.

Atmosfera, (*grec.*) totalitatea gazurilor ce învalnesc pământul. A. se compune din 21 volume oxygen și 79 vol. azot. Pe lângă aceste părți principale mai cuprinde argon, acid carbonic, vapori de apa, ozon, amoniac, bacterii etc. Presiunea aerului în mediu corespunde presiunii unei colonne de mercuriu de 760 mm., egala cu 1033 kgr. pentru 1 cm², unitate de presiune, numita A., (presiunea A.-ii asupra corpului omenesc e de 20,000 kgr.) Forma A.-ii este a unui glob mult mai turtit decât pământul. Marginea A.-ii se afla acolo, unde intensitatea gravitațiunii este egala cu intensitatea puterii centrifugale. Înălțimea A.-ii e de circa 90 km. Presiunea A.-ii asupra pământului face circa 5 trilioane kgr. La caldura aerul se estinde conform legii lui Gay-Lussac, iar la presiune externa se contrage amesrnat legii lui Mariotte. Azurul cerului provine din vaporii de apa ai A.-ii. A. conține și electricitate, iarna mai multa decât vara. Din cauza variațiunii de temperatura în A. se nasc vânturile; iar din cauza gravitațiunii se nasce întrinsa un flux și reflux mai mare decât în apele pământului. Temperatura A.-ii e mai ridicata la suprafața pământului și scade în regiunile înalte. După afirmațiunile meteorologilor competenți, spațiul din afara de A. ar avé o temperatura de —50° până la —142° C. Sub A. se mai înțelege și unitatea pentru măsurarea presiunii, sub care se afla un corp lichid sau gazos. Se deosebesce și A. electrica, magnetica și calorica, înțelegând spațiul din jurul unui corp, în care acesta produce fenomene electrice, magnetice și calorice.

Atmosferiili, părțile constitutive ale aerului atmosferic: oxygen, ozon, acid carbonic etc., în deosebi întmăcât ele vin a se considera la procesele chimice ale respirațiunii, arderii și putredirii.

Atmosferologia, știința despre aerul atmosferic și despre fenomenele ce se petrec întrînsul.

Atom, părțile cele mai mici, indivisibile ale corpurilor; ele sînt departate de catra oalta în distanțe mici, numite pori, sînt însa ținute la

olalta prin o putere de atracțiune a lor (p. moleculară). Corpurile se pot descompune în A. numai pe cale chimică; cele mai mici particule ale unui corp, produse pe cale mecanică, se numesc molecule, cari constau din cel puțin 2 A. Procesele chimice pot descompune moleculele, nicidecum însă pe A.-ii.

Atomism, (*grec.*) sistemul filosofic care deriva originea lumii din atomi, și care susține, ca tot din atomi sunt compuse toate estimile, precum și ca din atomi sunt a se explica și toate fenomenele spirituale. În vechime a fost susținută de Epicur. Opusul A.-lui este *dinamismul*. *Atomistica*, acea parte din filosofia naturii, care tractează despre atomi. [Plet.]

Atonia, slăbiciunea unui organ contractil (s. e. muscul) din cauza, ca-i lipsește intensitatea (tonul) naturală.

Atout, (*franc.*) în jocul de cărți culoarea, care bate pe toate celelalte colori (tromf).

A tout prix, (*franc.*) cu ori ce preț.

Atoxic, neotravicios, fara venin.

Atra bilis, (*lat.* = fiere neagra). în școala galenică unul dintre cele patru sucuri cardinale, despre care se credea ca cauzează febrele și melancolia (atrabilitate); de aici *atrabilar*, melancolic, ipocondric.

Atracțiune, însușirea corpurilor de a se atrage reciproc; A. generală, v. gravitațiune; A. chimică, v. afinitate chimică; A. electrică și magnetică, v. electricitate și magnetism; A. moleculară, v. cohesiune și adheziune.

Atragene L., (botan.) gen de plante din fam. Ranunculaceelor, înrudit cu Clematis, (după alții numai subgen dela acesta); se distinge numai prin staminele exterioare petaloidee. La noi se afla *A. alpina* L. în Carpați, cunoscută sub numirea populară: *c u r p e n d e m u n t e*. [A. Pr.]

Atramontum, (*lat.*) ori ce culoare neagră. (negreala). *A. smpatheticum*, în limbajul alchimistilor sinonim cu piatra filosofală.

A trasa, (*lat.*) la cambiile straine, numite polițe sau trate, emitentul nu se obligă direct ca să platească el însuși suma din cambie, ci se obliga numai a face să se platească prin altul, pe care îl provoacă să platească prin cuvintele: *platiți pentru această cambie* și îl scrie în forma de adresa sub textul cambiei. Prin această enunțatul trage suma de plata asupra provocatului (trasatului), și aceasta însemnează a trasa.

Atrato, rîu navigabil în statul liber sudamerican Columbia, isvorînd din Oordillerile vestice, se varsă în Golful Darien, 490 km. lung.

Atrax, în vechime oraș în Pelasgiotis, Tesalia, la stînga lui Peneios. *Ars atracia*, magia, deoarece Tesalianii treceau de versafi în magie. *Atracic* în poezia antică sinonim cu tesalic.

Atrek, rîu care formează granița între Persia și pustiiul rusesc al Turcomanilor, se varsă în Marea Caspică; lung. 550 km.

Atremia, (*grec.*) afecțiune nervoasă, în urma careia bolnavul nu se poate mișca, e legat de pat, deși organele motorice se dovedesc a fi normale. Astfel de bolnavi sînt genați de lumina și incapabili de vr'o lucrare spirituală. A. se observa la femei îndeosebi; câte odată dispăre de sine în anii climacterici, de regula însă rezista ori carui tratament medical.

Atresia, (*grec.*) absența orificiului normal la unele din cavitățile corpului (s. e. anusul, vagina). Această absență poate fi înnașcută sau cauzată de vr'o boală.

Atreus, după mit. greca fiul lui Pelops, al regelui din Elis. Fiii sei renumiți erau Agamennon și Menelaos, și toți din gîntea sa laolaltă s'au numit: Atrișii. [Atm.]

Atria mortis, (*lat.* anticamerele morții), organele principale ale corpului: creier, inima, plămîni, a caror funcționare încetînd cauzează momentan moarte.

Atribut, însușirea caracteristică a unui obiect. În gramatica A. este partea secundară a propoziției, care determină înțelesul unui substantiv și răspunde la întrebarea: ce fel de? care?

Atributele lui Dumnezeu se numesc acele însușiri dumnezeiesci, cari după modul omenesc de a cunoaște, determinesc ființa dumnezeiască. Se împart în metafisice, fizice și morale.

Atrichie, (*grec.*) pleșuvie, lipsa de per.

Atrișii, v. Atreus.

Atri dies, la Romani zile nefericite, cari erau însemnate în calendar cu un semn negru.

Atrimpos, (Atrymp), în mit. slaveana a fost îngrijitorul lacurilor sfinte, cari, ca pruncii marii, stau sub scutul lui. A. e datator de cele de lipsa oamenilor; simbolul lui a fost apa, și pentru aceasta scrutatorii l-au asemănat cu Vișnu la Indi. [Atm.]

Atriplex L., (botan.) gen din fam. Chenopodiaceae, tribul Atripliceae, cuprinde plante erbacee sau frutescente, anuale, cu frunze alterne, mai rar opuse. Florile monoice sau dioice sînt verșii și dispuse în glomerule. Se cunosc vr'o 100 specii, ce cresc prin regiunile temperate și subtropicale ale globului. În România și în țerile vecine se afla mai multe specii de A. cunoscută în general sub numele popular de: *loboda*, așa sînt: *A. tatarica* L., *A. patula* L., *A. hortensis* L., vulgar *loboda de gradina*, se cultiva pentru a fi întrebuințată în bucatărie ca și spanacul. [Z. C. P.]

Atrițiune, în teologie parerea de reu pentru păcate, cînd porcede din motivele supranaturale, că prin pecat omul și-a pierdut dreptul la fericirea cerească și s'a făcut vrednic de osînda vecinică. (V. contrițiune.)

Atrium, (*lat.*) vestibul, tindă, partea de capetenie a casei romane. La început întreaga locuința figura sub numele de A., fiind-ca aici în un singur loc petrecea toată familia; mai târziu servia și ca loc de adunare clienților, cari veniau să-și facă reverința. În A. se păstrau imaginile strabunilor luate în ceară. Chiar și după ce locuința romana a devenit mai spațioasă prin adăugere de încăperi noue, A. a rămas partea principală a locuinței. A. era o curte interioară, încungurată de un portic pe coloane sau arcade, la care se ajunge din strada direct prin traversarea unui vestibul. În ambele părți ale A.-lui se aflau uși de comunicație cu camerele laterale. A. templelor servia pentru adunări publice și în același timp ca arhive și biblioteci. În arhitectura creștină, nească A. devine o curte în patrat înaintea basilicelor.

Atrop, termen botanic, sinonim cu ortotrop, pentru ovulele a caror axa de simetrie o rectilina,

micropilul fiind opus hilului; s. e. Nuc, Urzica, Polygonum, Gimnosperme etc.

Atropa L., (botan.) gen din familia Solanaceae, tribul Atropeae, cuprinde plante erbacee sau subfrutescente, perene și de o culoare în general verde închisă, cu frunze întregi. Florile mari sunt purpurii sau galbui. Fructul însoțit de caliciul persistent este o bace sferică, puțin turtită, neagră și de mărimea unei cireșe. Genul *A.* are o singură specie *A. Belladonna* L. care crește în Europa și Asia occidentală și meridională. Poporul nostru cunoaște această planta sub numirile de: Matrăguna, Iarba codrului, Impărateasa buruienilor etc. Planta întreaga, însă mai cu sâma fructele sale sunt foarte toxice din cauza, ca conțin *Atropină* și *Hyoscyamină*. Este de remarcat însă, ca erbivorele și granivorele se pot nutri cu frunzele și cu bacele acestei plante fără să se otrăvească. Omul se poate însă intoxica mâncând carnea unui iepure sau porumbel, care s'ar fi nutrit cu frunze sau bace de matrăguna. *A. Belladonna* L. din cauza principului său activ *Atropina* se întrebuințează în medicina în contra diverselor boale nervoase precum și la boalele de ochi. Matrăguna se cultiva pentru a se extrage alcaloidul *Atropina*, care este un medicament prețios, mai ales pentru operațiunile chirurgicale ale ochiului. [Z. C. P.]

Atrophia, (*grec.*) scaderea în masă și marime fie a corpului întreg, fie a unora din organele sau elementele ce-l compun; se întâmplă în unele boale ale nutrițiunii, în cazuri de pierderi mari de sânge, în boale însoțite de febra, etc.

Atroptic, corp sau organ care presintă o stare de *A.*

Atrophia cerebri, micșorare în greutate și volum a creierului, produsă prin regresivitatea și distrugerea substanței nervoase; se întâlnește în unele boale mentale și adeseori la bătrâni.

Atrophia progressiva musculorum, disparițiunea (secarea) succesivă a mușchilor voluntari. Mai întâi la mână apoi la braț, antebraț etc.; mai pe urmă mușchii extremităților inferioare. Pacientul pierde succesiv posibilitatea de a se mișca. Morb al meduzei spinării, câte odată după morburile infecțioase: typhus, scarlatina etc.; uneori la intoxicațiuni cu plumb.

Atropina, alcaloid extras din rădăcina uscată a beladonei (v. *Atropa*); cristalizează în forma de ace mici, puțin solubile în apă și foarte solubile în alcool sau chloroform; nu miroasă, e amară și foarte veninoasă; se folosește ca medicament la boale de nervi și ochi; dilatază pupila și accelerează circulația sângelui; este antidotul morfinei.

Atșin, (Atșin, Atșeh, engl. Acheen), provincie olandeză în Sumatra nord-vest., 51.100 km². și 445.000 loc., mai toți indigeni. Capitala *A.*, odinioară Sultanat de sine statator, după lupte sângeroase (1873—79) fu cucerită de Olandezi.

Attacca, (mus.) însemnează: începe, dute mai departe, și este o expresiune, care se pune de regulă la finea unei părți dintr-o compozițiune mai mare, indicând, ca partea viitoare să urmeze imediat.

Attaché, v. Atașat.

Attalea HBK. (botan.) gen de Palmier din tribul Coccoineae, ce crește în America tropicală

și subtropicală. Unele specii se cultiva la noi în florarii, s. e. *A. funifera* Mart. din Brasilia, care e importantă și ca planta textilă. Fructele lor sunt mari și deosebit de oleaginoase. [A. Pr.]

Attallo, v. Orlean.

Attalos, 1) *A.*, unchiul Cleopatrei, (una din femeile lui Filip II., regele Macedoniei, care deveni soția acestuia pe când traia încă Olimpia, mama lui Alexandru cel Mare. În timpul festinului nunții *A.* pronunță o insultă la adresa Olimpiei, care determina fuga acesteia împreună cu fiul său). Numit comandant al avangardei macedonene în contra Perșilor, *A.* trecu în Asia. Puțin după aceasta Filip II. fu asasinat. Atunci *A.* voi să ridice pe tronul Macedoniei pe nepotul său, fiul Cleopatrei. Spre acest scop el se unii cu Parmenion, socrul său și unul din cei mai însemnați generali macedoneni. Voi chiar să se alieze cu Demostene în contra lui Alexandru cel Mare; dar fu parasit în cele din urmă de socrul său, Parmenion, care trecu pe partea lui Alexandru. *A.* muri apoi asasinat. 2) *A.*, numele mai multor regi ai Pergamului (v. ac.) 3) *A.*, un filosof stoic, care a trăit la Roma pe vremea lui Tiberiu și a fost învețătorul filosofului Seneca. 4) *A.*, martir creștin din Pergam. A trăit pe la începutul secl. II. *A.* predicat creștinismul prin Galia. Din ordinul împăratului Marc Aurel, se dice, ca a fost aruncat în groapa fiarelor selbatice, împreună cu alți creștini din Lyon, pentru-ca nu a voit să-și abjure credința. [G. T. Buzoianu.]

Attâr, *Ferid-eddin A.*, poet persian, n. 1119 în Nișapur. A scris mai multe opere, între cari: *Pend-N-âme*, (Cartea sfaturilor); *Mantik at-tair*, (discurs păsăresc) etc. † 1230.

Attelage, (*franc.*) cai înhamăți la trasura ori la tunuri, cai de ham ai artileriei.

Attenhofer, *Carol*, compozitor, n. 5 Maiu 1837 în Wettingen (Elveția), organist în Zürich, cunoscut prin compozițiunile sale pentru cor de bărbați.

Atter, *lacul*, (s. l. Kammier), în Austria sup., lung de 18, lat de 4 km. și adânc de 171 m.; se scurge prin Ager.

Atterbom, *Petru Daniil Amadeus*, poet liric suedian, n. 1790; profesor la universitatea din Upsala. 1807 înființă societatea poetică-critică »Aurora, pentru a elibera literatura de elocismul francez și a-i da un avânt național. În poeziile mai mici, (ca *Dorul meu* — *Mina önsknigar*) e nemeșugit și natural; alte poezii sunt influințate de filosofia lui Schelling și de prea mult romanticism. (Florile — *Blumornna*, un cielu de române.) Scr.: »*Insula fericirii* (Lyksalighetens Ö.), poem epico-lirico-dramatic. Cuprinde părți lirice de mare frumusețe poetică, ca: *Cântecul flomelei*, *Cântecele vânturilor* etc. Ca filosof cercă a uni principiile filosofice cu creștinismul. † în Upsala 1855. [Dr. E. C.]

Attic, ce se referă la Attica și cu deosebire la capitala aceleia Atena (centrul vieții culturale a Grecilor vechi); elegant, ingenios. *Sare attică*, gluma delicată, sarcasm fin.

Attic, etajel sub streșina, care face cam $\frac{1}{3}$ din înălțimea etajului imediat inferior. Adeseori *A.* este partea de construcție, ce se adaugă preste coronamentul casei, în loc de balustrada, cu scop de a putea da clădirii un aspect mai

maiestos în fațada. Deosebirea între cele două A. este, ca primul e totdeauna cu ferestri, iar al doilea numai decorativ cu tablă, figuri etc.

Attica, provincie în Grecia antică, peninsula la sud-estul vechii Ellade (Hellas), circa 2200 km²; muntoasă (Kitharōn, Parnes, Pentelikon, Hymettos, Laurion), saracă în apă, dar cu o climă domoală și sanatoasă; teren de timpuriu cultivat (după tradiție mai întâi prin Kekrops), bogat în masline. Capitala Atena. A. avea 174 localități (Deme) și ca. 700,000 loc. pe timpul de înflorire. Nomarchia actuala a A.-ei împreună cu Beotia e de 6306 km²., cu 257,764 loc.; capitala Atena.

Atticism, dialectul Ateniienilor vechi, cel mai distins al Elladei; apoi înșuinața scriitorilor de a scrie în dialect attic (de aici atticisti); delicatetea și finețta în stil și vorbire.

Atticus, *Titus Pomponius*, scriitor roman, n. 109 a. Chr.; trai în Atena 86—65 (de aici numit A.), apoi în Roma, dedicat cu totul sciințelor; întreținut legaturii prietenesci cu cei mai vestiți bărbați ai timpului său, în special cu Cicero, care-i adresă mai multe epistole (Epist. ad A.); scrierile lui au pierit. † 32 a. Chr. Biogr. de Cornelius Nepos. Cf. Boissier, *Cicero et ses amis*, ed. VII. Paris, 1884.

Attila, cel mai puternic rege al Hunilor. Germanii l-au numit Etzel. Nu i se știe locul și anul nașcerii. E cert, ca pe tatăl său l-au numit Mmndznk. și ca unchiul seu Rof (Roas, Rogilas), mituit prin împ. bizantin cu rang de general imper. și apanagi, a trimis pe nepotul său A. de chizeș în orașul Novae, de lângă Dunarea inf., unde a făcut cunoscința cu Aëtius, marele seu rival, dar a petruns și în slabiunile imperiului resăritean, ce era în decadență. După moartea lui Rof, domnia a trecut la A. și fratele seu Bleda, dar A. a ucis pe Bleda. Primind dela un pastor hunic o sabie, despre care s'a afirmat, ca a căzut din ceriu, A. a creșut în misiunea sa de a stapâni lumea. A subjugat mai multe seminții germane și slave, pe Acacirii de lângă Don, în apus Burgundia; după aceea a atacat continuu imperiul bizantin. 447 a ajuns pâna la Termopile. Imperiul strimțorât i-a plătit 6000 punți de aur, afara de aceea 2100 punți contribuțiune annala. Dar A. nu s'a îndestulit, ci a pretins ridicarea contribuțiunii și cedarea unui mare teritor din imperiu. Imper. Teodosiu II. în desperațiunea sa, la sfatul omnipotentului favorit al seu Chrisaphios, a hotărât să scape de A. prin asasinare. Și-a găsit omul în persoana lui Edico, un nesațios fruntaș hunic. În 449 a pornit legațiunea imper. dimpreună cu Edico. Conducători au fost senatorul Maximinos și greșerul seu Priscos, cari spre norocul lor n'au fost inițiați în complot. Edico însa a descoperit lui A. planul, care apoi ceru capul odiosului Chrisaphios și urcarea contribuțiunii. Priscos descrie crucea și naravnurile lui A.; a fost de statura mijlocie, trunchios și foarte serios. Curtea i-a fost situată în câmpia Ungariei. După moartea lui Theodosiu, A. a pretins contribuțiunea și dela imp. Marcian, dar acesta i-a respuns, ca aur are numai pentru amici, iar pentru inimici — fier. 451 și-a pornit A. oștirile în contra imperiului apusan, s'a întelnit cu Aëtius pe câmpul Catalaunum în Iulie aceluiași an. Aici și-a mcsnrat puterile apusul

creștin cu resăritul păgân. A. a fost batut. S'a retras neconturbat, pentru-că oastea lui Aëtius s'a dizolvat după lupta. 452 a navalit asupra Italiei nordice. Ruinele Milanului, Veronei, Paviei, Aquileei i-au arctat urma. Locuitorii acestor orașe s'au refugiat în lagunele Marii Adriatice, întemeiând astfel Veneția. Toata lumea creștina se gândia cu groază, ca A. o sa atace Roma, dar el, la rugarea curagiosului pontifice Leon I., precum din considerațiuni strategice, s'a retras amenințând, ca în anul viitor are sa vina din nou, însă în iarna anului 453, când își înmulți numărul soșilor sale cu principesa din Burgundia, Krimhilda, în noaptea ospetului a murit subit. După moartea lui A. s'a descompus imperiul hunic. [T. F.]

»*Movilele lui Attila*« sau movilele cumanane, ridicaturi de nasip între Tisa și Mureș, formate de apa ce acoperea odinioara șesul cel mare al Ungariei; s'au numit astfel, fiind-ca se credea ca A. le-ar fi ridicat, s'a dovedit însă, ca nu sânt facute de mâni omenesci, ci de apa.

Attis, fiul ținei Chybele la Greci, (Magna Mater la Romani). Cultul lor din Pessinus în Phrygia la 207 a. Chr. s'a adus la Roma. Chybele apare ca mama pamântului fructuator, iar A. ca deșu universal de soare, de aci predicatul lui Pant-helios, și cultul lui se refera la desvîlirea naturii în primavara și la învingerea luminii, învierea ei din întunecul de iarna și de noapte. Serbatoarea lui A. s'a ținut din 22—27 Martie. A. se înfațișeaza ca pastor tiner cu băta de pastor și berbecule lângă el. El represinta soarele de primavara în zodia berbecului (v. Adonis și Ammon). [Atm.]

Atwood, (pron. ättwudd) *George*, fizician englez, n. 1745, profesor de fisica în Cambridge, † 1807. A inventat o mașina pentru a măsura iuteala caderii corpurilor.

Au, semnul aurului în chimie.

A. u., *anno urbis*, anul dela zidirea Romei.

Aubade, (*franc.*) forma de cântec de amor în evul mediu. Se cânta dimineața, (de aici numele, anbe = aurora), prin ce se deosebesce de serenade.

Aube, (pron. ob), afluent din dreapta al râului Sena, isvoreșce în platoul de Langres și se varsa aproape de Romilly; lung. 225 km. După acest riu își ia numirea *departamentul A.*, o parte a Champagnei, 6025 km²., 255,548 loc., 5 arondismente. Capitala *Troyes*.

Auber, *Daniel François Esprit*, compositor, n. 1782 în Caen (Francia), † 1871, școlar al lui Cherubini și al lui Boieldieu; din 1842 succesor al lui Cherubini ca dirigent al conservatorului din Paris, unul dintre cei mai distinși compozitori francezi de opere. Cel mai însemnat op al său este: *Muta di Portici*.

Aubervilliers, opid spre nord dela Paris, lângă canalul St. Denis, 22,223 loc. (1886). Fort.

Au besoin, (*franc.*) la cas de necesitate; clausula pe cambii, prin care se indica o adresa de necesitate (v. ac.)

Aubigné, *Theodor Agrippe d'*, latinisat *Albinaeus*, scriitor francez, n. 1550, barbatul de încredere al lui Henric IV., guvernor al insulei Oléron, mai târziu vice-admiral al Guienei și Bretagnei; a fost judecat de patru ori la moarte, dar s'a refugiat la Geneva, unde muri 1630. A scris:

Histoire universelle 1550—1601, (1616—20, 3 vol.); »Histoire secrète, (1729—31, 2 vol.); Tragiques»; »Aventures du baron de Foenesté. Finl sen *Constant d'A.*, a fost tatal marchisei de *Maintenan*.

Auburn, (pron. abörn), 1) A., oraş în statul nordamerican New-York, 25,858 loc. (1890). În temniţa din A. s'a introdus pentru primadată *sistemul a-ic*, (noaptea arest singular, dîna ocupaţiune comună în tacere). 2) A., oraş în statul Maine, 11,250 loc. (1890).

A. u. c., prescurtare pentru *anno urbis conditae*, tot asemenea şi pentru *ab urbe condita*, dela întemeierea cetăţii (Roma).

Aucassin et Nicolette, vestit roman frances din secl. XIII., descrie în versuri şi în prosa aventuri amoroase. A servit de snet la opera A. et. N. a lui Grétry.

Auch, (pron. oş), capitala depart. francez Gers (Gascogne), lângă Gers, 12,782 loc. Archiepiscopie.

Auchenia, specie de camile, v. Lama.

Auckland, (pron. acleud), 1) capitala provinciei cu acelaşi nume în Nona Zeelanda (Australia), situata pe un istm al Insulei Nordice, 60,000 loc. (1889); episcop anglican şi catolic. 1889 întrara în portul A. 333 corabii de 197,353 tone; 2) insule, la sud dela Nona Zeelanda, 509 km²., nelocuite. Staţiune însemnată pentru vînatul balenelor.

Auckland, *William Eden*, lord englez, n. 1745 şi † 1814; a jucat rol ca diplomat, în special ca ministru plenipotenţiar în Franca, Spania şi Olanda. Fiul sên *Georg Eden*, n. 1784 şi † 1849, a fost valoros politician; ca guvernor al Indiei estice a purtat resboin nenoroc (1838) cu Afghanistan.

Aucţiune, (*lat.*) licitaţie, vindere prin mezat. (V. licitaţiune).

Auctor, (*lat.*) cel ce face ceva, mai cu sama cel ce compune o carte sau vr'o lucrare artistică. (V. autor.)

Auctorati, în Roma ant. oameni tocmiti cu plata pentru anumite servicii; militari, gladiatori etc.

Aucuba L., (botan.) gen de plante lignoase cu frunze purpuri verzi, din familia Corneelor, răspândit în Iaponia, China pâna în Himalaia estică. Cea mai cunoscută specie e: *A. japonica L.*, cultivată la noi în varietăţi diverse. [A. Fr.]

Aud, simţul prin care percepem sunetul. Undulaţiunile snetului atingînd timpana, se propaga prin oscioarele auzului, prin cavitata timpanică pâna în labirint la organul lui Corti, unde se termină nervul acustic, care conduce impresiunile primite aci la creier. În casni de iritaţiune patologică a nervului acustic, sau a creierului, se nasc câteodată senzaţiuni acustice subiective şi din acestea halucinaţiuni acustice (v. urechea).

Aude, rîn litoral în Franca de sud, isvoreşte în Pireneii estici, şi se varsa în Marea Mediterana; lungimea de 208 km. Dupa el se numesce *depart. A.*, care face parte din Languedoc, 6341 km²., 317,372 loc. (1891), 4 arondismente. Capitala Carcassonne.

Audh, una din prov. engl. nord-vestice în India estică, teren productiv cu populaţiune deasă; 62,795 km²., 11,387,741 loc. Capitala Lakhnan.

Audhumbla, în mit. nord-germana o vacă, care când s'a creat lumea, a eşit din mare cu uriaşul primitiv, Ymir, ca primele fiinţe vietuitoare. A.

a avut 4 ngere, din cari curgea laptele, care a servit pentru ntrirea lui Ymir (v. Abudad, Apis, Astarte). [Atm.]

Audienţa, (*lat.*) întrarea (spre a fi auzit, adca ascultat în persoană) la un monarch sau la un ampoiât înalt. Dreptul de a merge la A. era de mare însemnată într'un timp, când regimul era absolutistic, ca s. e. sub împératul Iosif II., pe când într'un stat constituţional, fiind toate afacerile private şi publice date în cămînirea ofiicilor, nestramutavera decât în mod legal, acest drept devine nu simpln act de ceremonie.

Audiffret-Pasquier, *Edme Armand Gaston*, duce, barbat de stat franc., n. 1823; 1845 auditor în consiliul de stat; 1848 s'a retras din viaţa publică şi aparţinea pe timpul imperiului opoziţiei orleaniste; 1871 a fost ales în adunarea naţională, unde se distinse ca contrar violent al bonapartismului; 1874 vice-preşedinte, 1875 preşedinte al adunării naţionale; 1876 preşedinte al senatului. Aci el a fost conducătorul republicanilor moderaţi şi a silit ministerul ducelui de Broglie sa se retraga; 1878 A. a fost ales membru al Academiei franceze.

Audiometru, (*sonometru*), aparat cu ajutorul caruia se determina sensibilitatea urechii. Determinarea se face prin mijlocirea microfoniului şi a telefonului.

Audiphon, (*grec.*) aparat acustic pentru oameni cu auz slabit, construit de Graydon. A. consista dintr'un microfon şi dintr'un fir de aţa legat de lamela lui; de celalăt capet al firului de aţa e legat un manunchiu de lemn. Manunchiul de lemn i se pune bolnavului între dinţi. Dacă nervul auzului e în stare bună, pe calea aceasta ne putem înţelege şi cu cei grei la auz.

Auditor, 1) cel ce asculta, publicul ascultator ori locul unde se afla acesta; 2) titlul unei funcţiuni: consilier, asesor. 3) *A. militar*, în A.-Ung. judecator militar, care judeca dupa legile militare.

Audubon, (pron. Odubon), John James, ornitolog, n. 1780, † 1851 în New-York. A studiat cu mult succes trainl paserilor. Scr.: *Birds of America*, (1828—1840); »*American ornithological biography*», (1831—1839); *The quadrupeds of North America* şi autobiografia sa.

Auer, *Aloisiu, cav. de Welsbach*, n. 1813, † 1869, dela 1841 funcţionă ca director al imprimeriei imper.-reg. de curte şi a statului din Viena; distins prin mai multe invenţiuni însemnate pe terenul artelor grafice.

Auer, *lumina*, v. gaz de luminat.

Auerbach, 1) *Berthold*, novelist german eminent; n. 1812 din parinţi evrei în Nordstetten. Studia drepturile şi filosofia. Opere mai însemnate: *Poveştile sateşti* (1843) şi *P. s. none* (1876), în cari descrie în mod original, plastic şi atragător icoane din viaţa poporului; e naiestru mai ales în desvoltarea starilor sufletesci. Luînd obiectele din popor, voia sa deştepte în el conştiinţa valorii sale poetice şi sa atraga atenţiunea inteligenţei asupra diliceii vieţi a ţerannului. Operele sale s'au tradus aproape în toate limbile culte. În romanul sên: *Pe înalţime* (1873), face o paralela între viaţa dela ţeară şi dela curţi. Anuntire merita şi Seratele germane, o colecţie de discursuri şi conferenţe despre Goethe, Uhland, Fichte etc. † 8 Febr. 1882 în Cannes. [Dr. E. Cristea.]

2) *A. Henric*, prof. și senator în Lipsca, n. 1482, † 1543. A ridicat în Lipsca o casă vestită; *curtea lui A.* e centrul tirgurilor mari (»Leipz. Messe«); *piuvița lui A.*, de care se leaga unele basme despre Faust, a devenit vestită prin scrierile lui Goethe.

Auersperg, 1) *Adolf*, principe, n. 1821. 1871—1879 ministru president în cabinetul constituțional (verfassungstreu) austriac, sub care s'a încheiat pactul cu Ungaria (1867); † 1885. 2) *A., Ant. Alexandru*, conte, cunoscut în literatură sub num. *Anastasius Grün*, cel mai însemnat dintre poeții germani austriaci mai noi; n. 11 Aprilie 1806 în Laibach; † 12 Sept. 1876 în Graz. Trai mult în Viena. 1848 membru al adunării naționale din Frankfurt; din 1861 membru al casei de sus austriace. Poet filosofic. 1830 »File de amor«, »Ultimul cavaler« (ciclu de romante); 1831 »Prinblările unui poet vienez«, poesii politice. Toate cuprind tablouri și asemănări admirabile și multă însuflețire poetică; formelor e elegantă. Mai puțin succese sunt poeziile epice »Nibelungii în frac« (1843) și »Calugarul de pe Kahlenberg« (1850). De deosebita frumuseța sunt »Poesiile populare din Kraina«, prelucrate de el (1850). Scrise și o foarte buna caracterizare și biografie a lui Nicolau Lenau. 1864 »Robin Hoods«, un ciclu de balade, în care cu măiestrie a prelucrat poeziile engleze populare despre eroul național R. H. Opurile complete 1877, 5 tom. »Viața și poeziile lui A.« de Schatzmayer. Frankf. 1872, 2 ed. 3) *A., Carlos*, principe și duce de Gottschee, n. 1814, politician austriac, la 1868 pentru scurt timp ministru president în cabinetul burghez (Bürgerministerium); † 1890 în Viena.

Auerstädt, sat în districtul prusian Merseburg, 600 loc. Insemnat pentru victoria Francezilor dela 14 Oct. 1806 reportata asupra Prusiacilor.

Augeas sau **Augeias**, dupa mit. greca a fost un principe din Elis, foarte avut în turme de vite, nenumerate ca norii pe ceriu; în turme erau 12 tauri consacrați lui Helios (zeu de soare) și albi ca lebeda, iar un taur numit Phaeton strălucea ca o stea. Curtea lui A. era la riul Menios, și grajdiurile lui erau pline de gunoiu dela atâtea turme. Heracles, fiind în serviciul regelui Eurystheus, a capetat a 6-a poruncă, ca să curețe grajdiurile lui A., vedând însă că e gunoiu prea mult, a sloboțit riul Menios prin grajdiuri și le-a curățit. Înțelesul mitului e urmatorul: A. (L. Preller Gr. Myth. II. 200 etc.) e fiul lui Helios, și numele înseamna: lucitor, strălucitor, și după mit din ochii lui se reversau raze de soare, ce e o însușire a pruncilor zeilor de soare; turmele, de origine au fost turmele ceresi de stele; curtea lui, curtea ceriului, iar gunoiul a fost negura și norii de iarna, și a venit Heracles, zeul luminii și caldurii, stăpânul ploaiei și apei de primavara, și a curățit curtea. [Atm.]

Augend, v. adaugere.

Augereau, *Pierre François Charles*, duce de Castiglione, mareșal și pair al Franciei, n. 1757 în Paris; 1794 general de brigada; 1796 sub Bonaparte general de divizie; s'a luptat la Millesimo, Lodi, Ceva, Castiglione etc. La 1797 ca comandant al divisiei a 17-a din Paris, a facut lovitura de stat din 13 Fructidor. 1804 numit mareșal. Dupa abdicarea lui Napoleon I., A. a

trecut pe partea lui Ludovic XVIII. și a fost numit pair. † 1816.

Augier, *Emil G. V.*, dramatic francez; n. 1820. Comedia »La Ciguë« (1844) fu reprezentată cu mare succes, fiind plină de veselie; e o descriere fantastica a moravurilor antice, îndreptata contra indiferentismului egoistic al tinerimei. Cu comedia în 5 acte »Gabrielle« (1853) câștigă un premiu dela academie. Preamarese viața familiară. Drama (serioasa) nu i-a succes (»Diane« 1852). Primele produse sunt comedii caracterisatoare, mai târziu, luând sugetul din present, scrie comedii cu intriga. Așa: »Le mariage d'Olymp« (1855). Din cele mai succese este comedia în prosa, lucrata cu I. Sandeau: »Le genre de M. Poirier« (1856), în care cu putere comica persiflează nobilimea scăpatată, comparându-o cu burgezimea în avuțită. Mai scrise piese satirice contra materialismului, amestecului religiunii în politica etc., 1851 și opera »Sapho«. Criticii francezi ridică universalitatea talentului său și spiritul de observație; scăderile în caracterizare și în motivarea psihologică le îmbraca și acopere cu frumuseța formei externe. Colectie: »Théâtre«, Paris, 1857, 6 tom. Din poeziile lui satira: »La Langue« e contra advocaților dela 1848. [Dr. E. Cristea.]

Augit, mineral, piroxen aluminos, verde închis, negru; în roce eruptive basice, s. e. diabaze, melafre, basalt etc.; var: fassait, omfacit.

Augitita, rocă eruptivă neovulcanică, formată de augit, magnetit și materie vitroasa; accesoriu: nefelin, olivin, biotit etc.

Augment, (*lat.*) adaus, crescere.

Augmentațiune, în musică: 1) largirea temei în fuga; 2) în musica mensurala contrarul diminuțiunii, adică restabilirea valorii prescrie a notelor.

Augsburg, capitala guvernamentului bavarez Șvabia, la împreunarea riului Lech cu Wertach, 75,523 loc. (1890). Edificii mai însemnate: domul (din secl. X.—XIV), casa sfatului (primaria), cu așa numita »sala de aur«, curtea episcopala; în una din odaile acestei zidiri au predat principii protestanți, la 25 Iunie 1530, împăratului Carol V. »Confesiunea augustana»; arsenalul, muzeul Maximilian cu însemnate colecțiuni istorice. A. are școale reale, gimnasii, școale comerciale; institute de surdo-muți, camera comercială și industrială pentru Șvabia; industrie de lână și bumbac, fabrica de mașine și turnătorii de fier. În antichitate A. a fost o colonie romana: *Augusta Vindelicorum* (dela 15 a. Chr.) În evul mediu cel mai însemnat centru de negoț (Fuggi și Velsi); dela 1806 încorporat la Bavaria.

Augsburg, *lupta dela A.* La 955 Maghiarii, chieმაți de Conrad, rivalul regelui germ. Otto, navalra sub conducerea lui Bulcs și Lehel din nou în Germania și începura a asedia cetatea A., fura însă surprinși de regele german Otto, care împăcându-se cu Conrad, veni în ajutorul cetății, și respingând pe Maghiarii pe câmpia riului Lech, lângă A., îi bată trașnic; mulți se înneccara în Lech, alții fugind fura omorîți de țerani, și iarăși alții au ars în satele aprinse de ei. Se țice, că numai 7 iuși au scapat din oastea maghiara, cari au dus veste celor de acasa despre desastrul suferit. Pe aceștia i-au

numit Maghiarii »ungurași plouați» (Gyász-magyarak).

August, două localități elvețiene lângă Rin, despartite prin râul Ergolz: *Kaiser A.* și *Basel A.* Ruine ale coloniei romane Augusta Rauracorum.

Auguri, la Romani au fost un colegiu de preoți, cari din anumite semne profetiau cele viitoare. E o instituțiune veche italice și introducerea ei se atribuie mai ales regelui Numa, și numele mai vechiu latin e Auspices (v. ac.). Semnele de profetie le explicau acuși din sburatul și strigatul paserilor, anume: de corbi, cioare, uli, vulturi și altor paseri sacre, și în deosebi din mâncatul puilor; acuși din unele fenomene atmosferice, anume din fulger, tunet, caderea stelelor etc., căci din aceste semne se scia voința țărilor și A. se considerau de încredințării voinței țărilor. Acțiunea s'a numit *augurium* sau *auguraculum* și s'a ținut îndeosebi pe deal în cetatea (arx) capitolina, ca ei sa vada orizontul Romei, și din activitatea lor s'a desvilit o învețurata sistematică. [Atm.]

August, una din cele 12 luni ale anului. La Romanii vechi anul s'a început cu luna lui Martie și de aci începând, luna a șesea s'a numit: *Sextilis*, dar senatul în anul 8 a. Chr. a decis, ca *Sextilis* pe viitor să se numeasca: Augustus, dupa numele împăratului de atunci Octavianus Augustus. Mai târziu începându-se anul cu luna lui Ianuarie, A. în an e luna a opta. La poporul nostru se numește și Măsalar. In A. soarele intră în constelațiunea virginei. Temperatura este ceva mai mica decât în Iulie, în mediu face pentru Europa mijlocie 18-7° C.

August, 1) *A. iunior*, duce de Braunschweig-Wolfenbüttel (1634—66), n. 1579; și-a câștigat frumoase merite pentru țeara sara-cita prin reșoiul de 30 ani; a întemeiat vestică bibliotecă de Wolfenbüttel; † 1666. 2) *A. Paul Frideric*, duce de Oldenburg (1829 până 1853), n. 1783, a dat ducatului seu o lege fundamentală nouă, revizuită și de reprezentanța țării; † 1853.

PRINCIPI DE PRUSIA.

3) *A. Wilhelm*, fratele lui Frideric cel Mare, n. 1722; dovedind puțin talent militar cu ocaziunea retragerii armatei lui Fr. c. n. din Boemia (1757), fù aspru dojenit de acesta, din care cauza s'a retras din armata; el este stramoșul actualei linii domnitoare de Hohenzollern. † 1758. 4) *A. Frideric Wilhelm Enric*, nepot de frate al regelui Frideric cel Mare, n. 1779; a luat parte însemnata în luptele contra lui Napoleon I. ca comandant de brigada și corp; și-a câștigat merite prin organizarea artileriei prusiace. † 1843.

PRINCIPI ELECTORI DE SAXONIA.

5) *A.*, al doilea fiu al ducelui Enric piosul, n. 1526; la demnitatea de principe elector ajunsese la 1553; deși luteran nu s'a opus influenței catolicismului în țeara sa. Prin ameliorarea agriculturii, industriei, comerțului și montanisticii a ridicat bunăstarea populațiunii. † 1586. 6) *Frideric A. II. cel Tare*, fiul al doilea al principelui Iohann Georg III., n. 1670 în Dresda; principe elector ajunsese în 1694, după moartea fratelui seu George IV.; trecând la catolicism

și mituind aristocrațiunea polona, fù ales (1697) de rege al Poloniei, dar după pierderea luptei dela Pultusk (1702) în contra lui Carol XII., a fost detronat de către parlamentul polon. Silit sa abdică formal de coroana Poloniei, a recâștigat-o după desastrelle și moartea lui Carol XII. A fost domnitor iubitor de pompa și lux. Dela multele metrese i-au ramas mai mulți copii. † 1733 în Varșovia. 7) *A. III., Frideric*, fiul celui de mai înainte, n. 1696, a domnit în Saxonia 1733—1763. S'a născut ca protestant, dar mai târziu a trecut la catolicism. La 1733 a fost ales de rege al Poloniei, dar abia la 1736 a fost recunoscut ca atare prin congresul de pace din Varșovia. In reșoiul prim silesian a stat pe partea Prusiei, iar în al doilea pe partea Austriei, temându-se de creșterea prea mare a influenței prusiace. Alianța secretă, ce a încheiat cu Austria, l-a încurcat și în reșoiul de șapte ani; armata saxona a trebuit sa capituleze la Pirna (1757), iar A. sa se refugieze în Polonia. † 1763 în Dresda.

August, *G.*, general austriac, la 1849 ca comandant al Albei-Iuliei, a apărat aceasta fortăreața cu multă bravura contra atacurilor și asediului insurgenților. † 12 Martie 1852 în etate de 79 ani.

Augusta, numele mai multor cetăți fondate de împărații romani, s. e. *A. Praetoria*, acum Aosta; *A. Rauracorum*, acum Augst (Basel-Augst); *A. Suessionum*, ași Soissons; *A. Taurinorum*, acum Turin; *A. Trevirorum*, ași Trier; *A. Vindelicorum*, ași Augsburg.

Augusta, (Agosta), port în prov. sicil. Syrakus, 12,210 loc. La 22 Apr. 1676 victorie maritimă a Francezilor asupra Spaniolilor și Olandezilor.

Augusta, 1) *A. Maria Luisa Catharina*, soția împăratului german Wilhelm I., n. 1811, ca fica marelui duce Carol Frideric de Sachsen-Weimar-Eisenach; la 11 Iunie 1829 s'a casatorit cu prințul Wilhelm, care mai târziu ajunsese pe tronul regal al Prusiei și primul împărat al Germaniei. A luat parte însemnata la înființarea și dezvoltarea multor instituțiuni de binefacere, spitale etc. † 7 Ian. 1890. 2) *A. Victoria*, soția împăratului german Wilhelm II., cu care s'a căsătorit la 27 Febr. 1881, fica ducelui Frideric de Augustenburg și a prințesei Adelaida de Hohenlohe-Langenburg, n. 22 Oct. 1858 în Dolzjig.

Augusta historia, istoria împăraților romani, v. și *Scriptores historiae Augustae*.

Augustana, *confesiunea*, cea mai însemnata scriere dogmatică dintre cele cari cuprind marturisirea de credința a bisericii evang.-lutherane, compusa în limba germană și latina de Melancthon pe temeiul articolelor din Torgau, cu conlucrarea lui Luther și a altor teologi protestanți, și prezentată în dieta dela Augsburg (25 Iunie 1530) împăratului Carol V., fiind subsemnata de mai mulți principii germani. 1540 făcù Melancthon modificări însemnate în ediția latina (*Augustana variata*), mai ales în art. despre cina cea de pe urma (sf. Cuminecatura), spre a împaca divergențele ivite în aceasta chestiune între Luther și Calvin; mărturisirea aceasta modificata poate fi privita ca acceptata de protestanți în general. Biserica protestanta, care urmeaza aceasta mărturisire, se numește pe sine de *confes. aug.* Sașii din Transilvania

an primit confesiunea A. prin stăruințele lui Ioan Honterus (v. ac.)

Augustana, pacea, convenția încheiată între catolici și protestanți în dieta adunată la Augsburg 1555. În înțelesul ei cele două confesiuni aveau să se ferească de ori ce măsură violentă una în contra celeilalte. Pacea aceasta nu a fost durabila.

Augustin, Aureliu, unul dintre cei patru mari doctori ai bisericii creștine apus., n. 354 d. Chr. în Tagasta Numidiei, din tata păgân și din mamă (Monica) creștină. Educația prima a primit-o dela mama-sa în spirit creștin, în direcție manicheică. La 387 dimpreună cu fiul său natural Adeodat, a fost botezat de către eppul Ambrosiu. A murit ca episcop în Ipona (Hippo) în Africa la 430 d. Chr. Scrieri: a) filosofice: Contra academicos; de vita beata; de ordine; Soliloquia; de immortalitate; de quantitate animi; b) dogmatice: de vera religione; de fide et symbolo; Enchyridion de fide, spe et caritate; de Trinitate; de civitate Dei; c) polemice contra Manicheilor; contra donatiștilor; contra pelagianilor; d) exegetice morale și ascetice; e) practice: de catechizandis rudibus; Sermones; f) Epistolae. A. de către bis. catol. a fost pus între sfinți. Ca episcop a combătut cu agerime și efect în dispute publice, sinoade și în diverse opuri neperitoare pe Manichei, Donatiști, Pelagianii și alți eretici ai timpului său. În operele tratează cele mai subtile chestiuni și propune cu precisime doctrina bisericii despre păcat, grație, liberul arbitriu și predestinație. Opul său «De civitate Dei» e o apologie istorico-dogmatică a creștinismului față de spiritual inimic al lumii. (Cf. A. Grana, Istoria bis. Blaj, 1881; Teodorescu, Istoria filos. Uiberweg II.; Alzog, Patrologie.)

Augustin, 1) *A. Cristian,* poreclit «*ab Hortis*», n. în Kesmark (cottul Spiš) la 1598, medic personal al împăratului Ferdinand II., a înființat în Viena gradina botanică, de unde porecla amintită. 2) *A. Vincentiu,* general austriac, n. în Pesta la 1780, s'a distins în resboaiete cu Franca; a reorganizat artileria; dela 1848 a condus clădirea arsenalului din Viena; † 1859.

Augustiniani, ord calugăresc al bisericii latine; s'a format în secl. XIII. din mai multe congregațiuni călugăresci. Martin Luther încă a fost Augustinian, mai înainte de ce s'ar fi hotărit a reforma biserica. Începând ordul acesta fusese foarte extins, dar reformațiunea, revoluția franceză și secularisarile i-au redus extensiunea.

Augustus, Gajus Iulius Caesar Octavianus, primul împărat al Romanilor, fiul lui Gajus Octavianus și al Atiei, nepoata lui Iulius Caesar după sora sa Iulia; n. 23 Sept. 63 a. Chr. Vestea morții lui Caesar (15 Martie 44), care îl adoptase prin testament, a primit-o la Apollonia în Illyria, unde studia retorica la Apollodor; îndată grabi la Roma, unde domnia cu putere aproape absolută consulul M. Antonius, care refușă a-i preda lasământul lui Caesar. Dar A. sciu sa câștige senatul și pe veteranii lui Caesar, în deosebi cu ajutorul lui Cicero, care credea ca servește interesele republicei. M. Antonius fu batut în *resboiul mutinensic* (43), dar în curând se împacă cu A., formând cu acesta și cu Lepidus al doilea triumvirat (finea lui Oct. 43).

Armata triumvirilor bată apoi pe republicani sub Cassius și Brutus la Philippi în Macedonia. Triumvirii împărțiră imperiul roman între sine: Antonius capetă estul, A. vestul, Lepidus provinciile africane; Italia trebuia să rămână neutrală. Fulvia, soția lui Antonius, în conțelegere cu Lucius Antonius, a pus la cale contra lui A. așa numitul *resboiu perusinic* (41), dar Agrippa, generalul lui A., nimici armata inimică, dând pradă flacărilor și orașul Perusia. Numai prin moartea Fulviei s'a evitat isbucnirea unui resboiu între A. și Antonius; pactul dela Brundisium (40) a împăcat din nou pe triumviri. A. largi sfera puterii sale prin învingerea lui Sextus Pompeius (36) și prin delaturarea lui Lepidus. La 32 exoperă declararea de resboiu contra lui Antonius, pe care îl bată la Actium (31) și îl fugari în Egipt, unde acesta se sinucise, asemenea și regina Cleopatra. A. declară Egiptul de provincie romană. Astfel ajunse A. a fi singurul stăpânitor al vastului imperiu și exoperă dela senatul reformat după intențiunile sale denumirea pe viață în funcțiunile cele mai însemnate. La 27 a fost înzestrat cu titlul «Augustus», mai târziu sinonim cu împărat. A. a domnit cu multă înțelepciune și mare moderațiune, redând imperiului pacea și forța veche; a reformat senatul, a îmbunătățit legile imperiului, favorisând îndeosebi casatoriile (Lex Iulia și Lex Papia Poppaea), și a reorganizat armata, introducând o severa disciplina; imperiul l-a lărgit prin supunerea restului de popoare din Spania, Illyria, Dalmația, Pannonia și Germania vestică, numai în aceasta din urmă au suferit legiunile sale sub Varus o mare înfrângere (9 d. Chr.) (v. Arminius), care i-a cauzat multa amariciune. A. avuse trei femei: întâiu pe Clodia, apoi pe Scribonia, dela care avu pe fica sa Iulia, și în fine pe Livia, soția despartită a lui Tiberius Claudius Nero. † 19 Aug. 14 d. Chr. în Nola (Campania), lăsând moștenitor pe fiul său mașter Tiberius. [B.]

Cultul lui A., ca Genius și ca Deus a fost pregătit și introdus parte de el însuși, parte de lingușitorii sei. A. a zidit templu pentru *Divus Iulius* (Caesar) ca pentru un deu, și se dicea că gintea Iulia (a lui Iulius Caesar, de care s'a ținut și A.) purcede dela țina Venns și dela Aeneas. A. la început a primit ca în Roma sa fie venerat numai ca Genins, iar în imperiu ca Deus, dar a suferit ca lingușitorii și poeții sa-l numeasca fiul lui Apollo, viitorul deu al țărilor. Dupa ce a fundat monarchia, în părțile romane ale Asiei s'a venerat lângă Dea Roma, și apoi provinciile au început a se întrece introducând cultul lui A.; în Gallia a avut altar comnu cu Dea Roma și sub regimul său i s'a ridicat mulțime de altare și temple ca unui deu. La toate aceste a dat ansă și senatul roman, iar unele au fost inițiate ori introduse de el. Senatul la 27 a. Chr. pe Octavian îl numesce A. (grec. Sebastos), titlul cel mai înalt pentru un domnitor și gradul cel mai mare al sanctității personale. A. la 12 a. Chr. a devenit Pontifex Maximus, și prin aceasta a capetat și puterea religioasă prețeașca în mâna sa. La 8 a. Chr. Ina Sextilis (a 6-a începând din Martie) se numesce Augustus, și țina întâiu din August se institue și de serbatoare religioasă pentru memoria eternă a înpper. A. și preste puțin

timp, lângă Lari, se ridică și »Geuius Augusti« ca deu aperiator. După moartea lui (19 Aug. 14 d. Chr.) A. din Roma s'a declarat de Deus (deu) pentru tot imperiul, iar senatul l-a numit Divus, și i-a rânduit o consacrare (v. ac.), ce a ramas în us și pentru cultul altor împărați. Două temple i s'au fundat, unul public, aproape de for, și altul mai mult pentru familia împărătească, afara de aceste și Domus Augusta, fundata în Palatin prin veduva sa Livia. Lui A. i s'au introdus Sodales și ludi augustales în 5—12 Oct., iar în 23 Sept. s'a serbat ziua nasterii sale. Imperatul Tiberius a ordonat ca aceia, cari păcătuesc în contra sanctității lui A., sa se judece la moarte. [Atm.]

Epoca lui A., denumire consacrată prin us pentru perioada de înflorire a artelor și literelor romane; cuprinde timpul trecut dela moartea lui Sulla (78 a. Chr.) până la a lui A. (14 d. Chr.). Prosaatori în această epoca au fost: oratorul *Hortensius* — a doua celebritate a elocutenței romane —; neîntrecutul *Cicero*; cronicarul *Caesar*; istoricul *Sallustius*; biograful *Cornelius Nepos*; istoricul-artist *Titus Livius*; eruditul filolog *Varro* și *Vitruvius*, teoreticianul arhitecturii. Poeții din epoca lui A. sunt poate și mai iluștri: epicurianul eugeter *Lucretius*; liricul grațios *Catullus*; *Virgilius* — lebeda din Mantua —, regele poezilor latini; marele liric *Horatius*; elegiacii *Propertius* și *Tibullus* și în fine *Ovidius*, exilatul dela Tomis. Epoca lui A. a fost modelul renascerii și al clasicismului francez, al epocii Medicisilor (Italia) și a lui Ludovic XIV. (Francia).

Aula, 1) în casele eline și romane vechi un loc deschis (curte), încungiuurat mai târziu cu arcade (peristil), servind ca loc de întrunire întregei familii; 2) în basilicele vechi creștinesci spațiul rezervat mirenilor; 3) în evul mediu locuința unei persoane princiare (d'aci »curte«); 4) în limbajul academic salele universitare pentru întruniri și serbari publice, precum și salele de conferințe ale stabilimentelor de cultura, ca liceele, școalele normale etc.

Aulic, curtean, oficiu sau om de curte; mai ales *consilier a.*, sfetnic al domnitorului.

Aulich Ludovic, general la honveți și ministru de resboiu, n. 1792; ca oficier tiner a luat parte în ultimele resboaie franceze și a fost înaintat până la rangul de subcolonel. În aceasta calitate a fost trimis la 1848 cu regimentul său în Ungaria de sud, ca sa opereze în contra Sârbilor, însă după ce Iellachich a intrat cu armata pe teritoriul Ungariei, și guvernul maghiar a rupt toate relațiunile cu Viena, A. a ramas la oștirile, cari se supusera guvernului maghiar și a fost trimis ca sa poată opera contra regimentelor austriace supuse în Ungaria nordică, unde prin tactica sa militara a asigurat Maghiarilor mai multe învingeri, pentru cari a fost numit general (7 Martie 1849). În 7 Aprilie A. împreună Pesta cu 11 mii oameni, și ținând pe Windischgrätz o septemână în neactivitate, a asigurat învingerea lui Görgey asupra armatei imperatesci la Vaș și N. Sarló și eliberarea fortareții Comorn. La 24 Aprilie A., intrând cu oastea sa în Pesta, a fost primit cu mare ovațiune. A. a avut parte considerabilă și la reluarea fortareții Buda, după care a fost numit ministru de res-

boiu. După depunerea armelor la Șiria a fost spânzurat la Arad (6 Oct. 1849). [†]

Aulis, oraș și port în Boiotia, lângă un sin al strimtoarei Euripos; locul de întâlnire al flotei grecesci când a plecat contra Troiei.

Aulos, la Grecii vechi un instrument de suflat, cam asemenea cu flauta. *Aulodie*, cântare vocală cu acompaniamente de flaută.

Aumale, Eugène Philippe Louis d'Orleans, duce de A., al patrulea fiu al regelui Ludovic Philipp, n. 16 Ian. 1822 în Paris, 1840 a luat parte la expediția din Algeria ca adjutant al fratelui său ducele d'Orleans; la 1843 ca general de brigada, i s'a încredințat comanda superioara în districtul Medeah; a condus ca comandant suprem al provinciei Constantiue la 1844 expediția contra Biscarei și a ajuns în Sept. 1847 guvernor general al Algeriei. După revoluția din Febr. 1848 și-a depus funcțiunea și a plecat în Anglia, unde s'a ocupat cu studii militare. 1871 a fost ales în Academia franceza și a testat castelul Chantilly Institutului de France. În 1889, după ce a pribegit mai mulți ani ca exilat, s'a reîntors în Francia.

Aupa, afluent din stânga al râului Elba în Boemia, percurge la poalele muștelui »Schneekoppe« selbaticul *abis A.* (cascada), și se varsă lângă Iaromierz; 82 km. lung.

Au porteur, (franc.) la purtător.

Aur, metal, se află în stare nativă în formă de filoane; nisipul râurilor conține adeseori A. (pulbere), de unde se poate scoate prin spalare (Dunarea, Oltul etc.) Câteodată A. se găsește în bucăți mari (pepite). S'au gasit pepite până la 80 kgr. (California, Australia etc.) Extracțiunea A.-lui din stânci aurifere se face cu mercuriu, cu care produce un amalgam, la încălzire mercuriul evaporează și A. rămâne. A. este de culoare galbenă cu lustru intensiv, are o densitate de 19.5; se topește la 1035° și topit e de culoare verde. A. este cel mai ductil metal (sunt foite de A. unde 25,000 abia au o grosime de 1 mm.) A. nu se alterează nici prin aer, nici prin apă, nici prin foc. A. comericiului este un aliaj de argint sau de cupru.

A. Cooper (aliajii Cooper) se numește aliajii compus din 16 p. cupru, 7 p. platina și 1 p. zinc. (*Metalul de oglindă Cooper* se compune din 25 p. cupru, 16.5 staniu, 6 p. platina, 2 p. zinc și 1 p. arsenic.)

A. milanese, firecele de argint aurite pe o parte și lătărețe, cari se întrebunțează la brodat.

A. mosaic, bronz compus dintr'un amalgam de cositor, mercuriu, sulf și țipirig, care se încalcinează ușor; masa obținută are o culoare galben-aurie și servă ca imitație de aurire, fiind inalterabil.

A. musiv, (aur ovresc, bronz neveritabil de aur), sulfura de staniu cristalina cu luciu de aur, care se întrebunțează la aurirea hârtiei, cartonului etc.

A. sponghios, aur precipitat în forma de burete din soluțiunea de chlorura de aur cu ajutorul acidului oxalic, care se întrebunțează la plombarea dinților.

A. de Mannheim, aliajii de: cupru 84, zinc 9 și staniu 7; servă la bronzare, având o culoare ca a aurului.

A. de Nürnberg, se întrebuințează pentru imitarea aurului, având o compozițiune aproape identică cu *A. de Mannheim*.

Aura, aer, adierea vântului; în medicină pre-simțirea ivirii unui morb (s. e. epilepsie).

Auranticeae, (botan.) sin. cu *Rutaceae* (v. ac.)

Aurar, după pov. rom. e numele unui craiu al smielor. Cetatea, porțile și palaturile lui sunt toate de aur.

„**Auraria**“, cassa de economii, societate pe acțiuni în Abrud (Trans.), fundată la 1887 cu un capital social de fl. 30,000 în 300 acțiuni à fl. 100; Revirement (1895) fl. 2.182,107; depuneri fl. 246,360; fond de rezervă fl. 23,893.

Aurăria, (Grosseria, Minuteria), prelucrarea metalelor nobile la tot felul de obiecte de lux și podoabă. Artă e foarte veche, cuprinde în sine o mulțime mare de deosebite branșe industriale și artistice.

Aurarium, cetate fundată de coloniile romane în apropiere de Olt, lângă comuna Dragașani, (Rom., j. Vâlcea). V. Zlatareii.

Aurata, numire română data plantei *Chrysanthemum Leucanthemum* L. (v. ac.) (sau *Leucanthemum* vulgare Lam.)

Aurel, privai în Rom., j. Braila, între privaiul Filipoiu și Dunarea veche; malurile sale fiind ridicate serva de drum prin balta.

Aurelian, *Petru S.*, distins economist și bărbat de stat român, n. la 12 Dec. 1833 în Slatina (Rom.), ca descendent al unei familii de origine transilvană; a făcut studii economice în Franța și a fost mult timp director al școlii de agricultură dela Herestreu, lângă București. A. a intrat în viața politică la 1876 și dela 1877 a fost neînterupt membru al corpurilor legiuitoare. În cabinetul Ioan C. Brătianu (Iulie 1876 până Martie 1888) a fost de trei ori (1877, 1882 și 1887) ministru la diferite departamente (lucrări publice, culte, domenii). În Nov. 1895 a fost ales senator al colegiului I. de Prahova, și deputat al colegiului I. de Ilfov; optând pentru mandatul de deputat, a fost ales în (Dec. 1895) president al camerei deputaților. În urma demisiunii cabinetului Dini. Sturdza, M. S. Regele României l-a însărcinat cu formarea unui nou minister, care la 4 Dec. 1896 s'a prezentat camerei și senatului României. De atunci A. a stat în fruntea guvernului român, fiind totodată și ministru la departamentul domeniilor, până la 12 Apr. n. 1897. La 9 Sept. 1871 A. a fost ales membru al Academiei române, în al cărei sin a dezvoltat o activitate neobosită; publicist dela 1859 și director al excelentei reviste »Economia națională« (v. ac.), care apare de 20 ani. În această publicațiune și în numeroase alte scrieri speciale s'a ocupat cu probleme de economie politică și cu chestiuni de agricultură și industrie. E economist de autoritate, protecționist al industriei naționale și intervenționist moderat. Scrieri: *Țara noastră*, schițe economice asupra României, (ed. II. rev. și ad., 1888); *Bucovina*, descriere econ., însoțită de o hartă, 1876; *Manual de agricultură*, ed. IV., 1881; *Catechismul economiei politice*, ed. II., 1874; *Notice sur la Roumanie* (în l. franc.), o descriere a țării din punct de vedere al economiei sale rurale, industriale și comerciale, (publicată în colaborare cu A. Odobescu), 1867; *Economia rurală la Români*, memoriu cetit Aca-

demiei, 1879; *Monitorul comunelor*, țiar de agric. practica, 1861—1863, 3 vol., (publ. ofic.); *Economia rurală*, țiar pentru agric., com. și industriei agric., 1876, 1881—1884, 5 vol.; *Revista științifică*, 1870—1882, 12 vol.; Cum se poate funda industria în Rom. și ind. rom. față cu libertatea comerțului de importățiune, 1881; *Schițe asupra stării econ. a Rom. în secl. XVIII.*, 1881; *Exposițiunea naț. de arte și ind. dela Moscova*, 1883; *Politica noastră comercială față cu convențiunile de comerț*, 1885; *Viitorul nostru economic*, 1890; *Politica noastră vamală*, 1890. A. e membru al mai multor societăți savante din străinătate, comandor al legiunii de onoare și al altor orduri rom., rus. etc.; mare proprietar.

Aurelianus, *Lucius Domitius*, împărat roman, n. 214 d. Chr. din nisce țărani din Sirmium (Pannonia) și a ajuns la tron din simplu soldat, fiind adoptat de Claudiu II. și recunoscut împărat la moartea acestuia (270). El bată pe Goți, Marcomani, Sarmatai, Vandali; prinse pe Zenobia, regina Palmirei (273); repuse pe pretendentul din Galia, Tetricus, obținând astfel un mare triumf. Liniștit de toate părțile se apucă a înfrunșea Roma, a face reforme în imperiu, și a întări granița dunăreana, parăsiind milităresce Dacia și stramutând legiunile și slujbașii în Moesia. El pornise o expediție și împotriva Persilor, dar pe cale fi ucis de un libert al seu (275). Spre sfârșitul domniei el începuse a persecuta pe creștini. Flavius Vopiscus a scris viața lui Aurelian.

Aurelius, *Sextus Victor*, istoric roman din secl. IV, a ocupat funcțiuni înalte pe timpul împ. Iulian și Teodosiu cel Mare. A scris opul: »De Caesaribus«. Lui i s'au atribuit și unele opere din seclii mai târzii ca: »De viris illustribus urbis Romae«, »Epitome« ș. a.

Aurelle de Paladine, general franc., n. 1804, comandant în reboiul crimeic la 1854, mai tântău ca general de brigadă, apoi la Sebastopole ca divisionar; mai târziu a fost comandantul Marsiliei, iar în Maiu 1869 fu pus în disponibilitate. 1870 a fost comandant suprem al armatei dela Loire. A. a luat parte foarte activă în reboiul din 1870—71. În 9 Nov. 1870 a invins la Coulmiers și a ocupat Orleansul. Ca membru al adunării naționale din Bordeaux, după încheierea armistițiului din 28 Ian. 1871, el a combătut continuarea luptei. În Martie 1871 a fost denunit comandant suprem al gardei naționale din departamentul Seinei; la 1873 a fost pensionat. † 17 Dec. 1877 în Versailles. A. a scris: *Campagne de 1870—71*; la première armée de la Loire« (Paris 1872).

Aurengzib, (= *podoaba tronului*), mare-mogul în India, 1658—1707, fiul lui Șah-Dșahan. Alungând pe tatăl său și ucigându-și frații a ocupat tronul sub numele *Alamgir*, adică *învingătorul lumii*; prin reboaiă norocoasă a largit imperiul și a marit splendoarea tronului său.

Aureola, (dim. dela aurea corona), cerc luminos, ce se depinge la icoanele sfinților în jurul capului lor; înseamnă gloria cerească, de care se bucură sfinții. La icoana sf. Treimi A. e triunghiulară, simbolisând, că în D.-deu sunt trei persoane.

Aureus, (*lat.*) moneta de aur de pe timpul împăraților romani, = 25 Denare = 100 Sestertii (28,54 franci); a fost înlocuită cu *Solidus*.

Aurich, district în prov. prusiană Hannovera, 3108 km²., 218,120 loc. *Capitala A.*, lângă linia Georgsheil-A., 5640 loc.

Auricula, partea exterioară (pavilionul) urechii.

Auriculat, în botan. numele acelor organe ce au pe de latari unul sau doi mici lobi (auricule) ascuțiți ori rotunzi; s. e. limbul frunzelor de Rochița rândunelei etc. Când limbul e A., cele 2 auricule se pot uni prin marginile lor vecine, lasând pețiolul liber și atunci limbul are forma unui disc susținut de pețiol, așezat pe fața inferioară a lui, în centru chiar, ori excentric, cum se vede la frunzele de Conduru-Doamnei etc., frunzele și *pețiate*. Dacă frunza e sesilă și auriculată, auriculele se pot reuni prin marginile lor interne, îmbrățișând tulpina sau ramura, care pare atunci ca strabate frunza, cum se vede la frunzele și *perfoliate*. [S. Șt. R.]

Aurifaber, *Mihail*, magistrul artelor libere; ca pleban în Șura mica, lângă Sibiu, a compus în secl. XIV. o carte liturgică pentru trebuințele capitolului din Sibiu.

Aurifer, (*lat.*) ce conține aur.

Auriga, (*lat.*) 1) constelațiune în calea laptelui, 66 stele, între cari Capella de marime I. și alta de marime II.; 2) cel ce mână caii la alergari în circurile romane.

Auripigment, (*Orpiment As₂S₃*), un compus al sulfului cu arsen, destul de răspândit în natura, cristalin și amorf, de culoare galbenă-portocalie; se întrebunțează ca culoare în pictură.

Aurire, suflare ori dublare cu aur, poleire, iuducerea cu aur a obiectelor metalice și nemetalice. La A. *prin foc* tombacul, folosit mai des ca baza, se arde mai întâiu cu acide în galben, se uda cu soluțiune de nitrat de mercuriu, se îmbracă cu amalgam de aur, se clătesce, se uscă și se infierbântă, ca sa se alunge mercuriul, apoi se clătesce de nou, se freaca cu o perie de aramă și se lustruesce cu piatra roșie (ematita). Poleiala roșie se obține, dacă nuiein obiectul cald în ceară fierbinte, verde cu amalgam de aur cu conținut de argint. Ca obiectele aurite să fie fara luciu se încăldesc cu un amestec topit de salpetru, alau și sare comună, care desvoalta chlor și disoalva aur. Pentru evitarea unor inconveniente ale aurirei prin foc, se induc obiectele și prin galvanoplastica cu mercuriu, apoi cu mult aur și iarași cu mercuriu și în fine se încăldesc. Cuprul are lipsă de mai mult aur decât tombacul, iară aurirea pe argint n'are vicioune. Argintul aurit se numesce *Vermeil*. Fierul și oțelul se amalgamează prin fierberea cu mercuriu, zinc, vitriol de fier, apa și acid chlorhidric și apoi se trateaza ca tombacul. La A. *rece* a cuprului, alamei, tombacului, argintului nou și argintului se freacă metalul luciu cu iască de aur (pânza muiată în chlorid de aur și arsa) cu degetul sau cu un dop de pluta, muiat în apa sarată și puțin carbonisat, și apoi se lustruesce cu piatră roșie. Ea e mai puțin durabila decât A. prin foc, dar mai frumoasă, și de aceea se și aplică pe deasupra la auririle slabe prin foc. La A. *umedă* arana, alama, tombacul, argintul nou, oțelul indus cu arama, tinicheaua alba se moaie într'o soluțiune subțiată de chlorid de aur sau într'un amestec fierbinte de această soluțiune cu bicarbonat de kaliu, apoi se clătesc, se usca și se lustruesc.

Dar se obțin tot numai auriri ușoare. La A. verde, lângă chloridul de aur se mai adaugă nitrat de argint. La A. umeda a argintului (aurire greceasca) se moaie într'o soluțiune de chlorura de mercuriu și aur în acid azotic. Fierul și oțelul se induc mai întâiu cu cupru sau se moaie după tratarea cu acid azotic în soluțiune eterica de chlorid de aur. Aceasta A., care se întaresce tot mai mult prin muiarea repețită, se prinde mai bine pe oțelul neluciu tratat cu acid azotic. Dar aceste A.-ri nu sânt nici odată durabile. De aceea fierul și oțelul se induc cu cupru și apoi se aplică soluțiunea fierbinte cu bicarbonat de kaliu. Oțelul se și împresură cu o sîrma cu zinc și se moaie cu el într'o soluțiune de cyanaur în cyankaliu și sulfocyankaliu. La A. *galvanică* se folosesc o soluțiune de aur, aur fulminant, chlorid de aur în cyankaliu. Obiectul bine curățit se atîrna de o sîrma de platină sau de aramă aurita 1—2 minute în soluțiune, se clătesc, se freaca cu peria în tартru și apa, se clătesc de nou, se usca și se atîrnă de nou obiectul în soluțiune. Aceasta se repeteaza din 2 în 2 minute, pâna ce aurirea e destul de tare. Obiectele lustruite dau o aurire lucie, cele nelucii aurire mata. Conținutul de cupru în soluțiune face aurirea roșie, argintul o face verde. Stratul de aur e mai des ca la aurirea prin foc, dar preste tot se prinde ceva mai puțin. Arama, alama, tombacul, bronzul, argintul nou, staniul, zincul, fierul batut și fonta, oțelul, argintul, platină și aliagele de aur se pot polei foarte frumos pe cale galvanică. La A. *prin contact*, soluțiunea de A. galvanica se trateaza cu chlorură de natriu și se încăldește într'un vas sticluit de fontă. Obiectul de aurit se atîrnă înlauntru și preste el se moaie în lichid o bucată de zinc, care sa se atînga de obiect. *Șicul de aur* se lipesce pe fierul și oțelul fierbinte, curățite bine și tratate mat cu acid azotic, fără nici un alt material de legat; adeseori se folosesc însă spre acest scop verniu de ambră, culoare de oleiu etc. Și *placarea cu aur* se bazeaza pe împreunarea mecanica a unui metal strain cu o foiță de aur prin presiune mare. La A. *porcelanului* se întrebunțeaza aur precipitat din chlorid de aur prin acid oxalic sau vitriol de fier și amestecat cu nitrat basic de bismut ca material de topit; după ardere trebuie lustruit. A. *lucie* (cu oleiu, A. de Meissen) din contra da direct suprafața lucie. Se obține prin arderea unei soluțiuni de sulfura de aur sau aur fulminant în balsam de sulfur, dar e mai puțin durabilă; deja dacă frecăm obiectul de câteva ori de perul din cap poleiala se duce ca luata de o pilă fina. A. *falsă* e analoga cu inducerea cu alama. A. prin foc era cunoscuta deja în antichitate, la 1403 era oprită vîndarea de obiecte aurite de alama și cupru, ca sa împiedece înșelatoria. La 1603 se cunoscea deja A. prin foc a fierului și oțelului indus cu aramă. A. pe cale rece cu iască de aur pare a fi fost inventată în Germania, și la 1698 era cunoscuta în Anglia. A. cu ether a oțelului a fost des întrebunțată de Englezi. Toate A.-le umede sânt din timpul mai nou și fură repede înlocuite prin A. galvanica. La 1803 Brugnatelli polei două medalii de argint cu ajutorul pilei Volta și al unei soluțiuni de amoniac cu conținut de sare de aur.

De la Rive publică la 1840 procedura sa întrebuințată deja din 1828. Tot la 1840 Ruolz în Franția și ambii Elkington în Londra luara patente pentru acest mod de A., cari fură perfecționate în Germania prin Elsner și Böttger, în Franția prin Roselenr și Christoffe. A. prin contact fu inventată de Frankenstein în Graz la 1842.

Auri sacra fames, (*lat.*) blastemata sete de aur. Citat din Vergiliu, Aeneis, 3, 57.

Auriscop, aparat pentru cercetarea internului nrechii.

Aurora, roșeața ce se vede în est dimineața înainte de resarirea soarelui; ea provine dela vaporii de apa, ce se afla în aer. Vaporii de apa transmit numai culoarea roșie, pe celelalte le absorb. Tot așa se explica și roșeața de seara, care uneori bate în galbue, anume când atmosfera e încărcată cu mulți vaporii de apă, încât o parte se straformează în beșicuțe de apă încă înainte de apunerea soarelui. (V. amurg.)

A borealdă, v. lumina polara.

Aurora, la Latini în posesiile mai vechi e fata zeului Sol (soare); pe nu denar al ginții Plautia apare ca mânătoare de caii soarelui. A. ași zorile. (V. Eos.) [Atm.]

„**Aurora**“, titlul mai multor publicațiuni periodice române aparute la: Cernauț, Craiova, Pesta și Tergoviște; mai însemnate: 1) **A. Craiovei**, aparuta la 1870—73. 2) **A. romând**, aparuta la Cernauț din Ang. 1881 până la finea anului 1882 odată pe luna, ca organ beletristic-literar al Societații pentru cultura și literatură română în Bucovina, sub redacțiunea prof. Ioan I. Bumbac; în 1883 n'a aparut, iar în 1884 apare în editura și ca proprietatea redactorului vechin ca revista lunara științifică-literară. Tip. H. Czopp. 3) **A. romând**, foaie beletristica, aparuta la Pesta în 1863—65, de 2 ori pe luna. Proprietar, redactor și editor: parochul Ioanichiu Miculescu. Tip. Emeric Bartalits.

„**Aurora**“, societate de împrumut și pastrare în Nasend (Trans.), înființată la 1879, cu un capital compus din mize à fl. 50, pentru cari se eliberează libele. Cap. social (1896) fl. 84,250.—, depuneri fl. 407,722.59, revirement fl. 255,921.98, profit fl. 5,108.50, dividenda 10%.

Aurugo, (*lat.*) galbinare (boala).

Aurunci, v. Ausoni.

a. u. s., prescurtare pentru *actum ut supra*, (v. actum).

Ausa, (Vicus Ausetanorum), în vechime oraș în prov. romana Hispania Tarraconensis, astăzi *Vich*.

Auschwe, (pron. aușve), în mit. slaveană zeul cel mai înalt de luniuă; numele lui înseamna: luminatorul, el se numesce medic divin (v. Apollo medicus) e mijlocitor între oameni și zei mai înalți și se asemena lui Mithras, zeu de soare la Perși. [Atm.]

Ausultațiune, parte esențială a metodelui de investigațiune fizicală în medicina. Consista în întrebuințarea diferitelor fenomene acustice, cari se desvoalta în organe, spre a recunoașce cu ajutorul auzului în ce stare se afla acestea. Se face sau imediat prin punerea urechii direct pe partea respectiva, sau prin mijlocirea de aparate în forma de tub (stethoscop). Introdusa de Laenec (1816), perfecționata de Skoda etc.

Auscultator, asesor (consilier) fara vot al unui

colegiu; titlul oficialilor începători în funcțiuni iuridice. În Austria A. este oficial auxiliar și subaltern pe lângă judecătorii.

Aușel, (*Regulus cristatus*), o mică pasere cântătoare din grupa *Subulirostres*; are cioc drept și puțin comprimat la vârful, deschișeturile semilunare ale narilor sînt proveșute cu solzi membranosi; și pe spate galben-verșiu, pe burta galben-suriu și auriu la crescet; petrece prin bradeti, nutrindu-se cu insecte, dupa cari alearga în societate cu pițigoi, toamna inșe se coboara și la șeș; cântă într'un ton slab și subtil. E cea mai mică pasere în Europa, abia de 10 cm. în lungime. [B. V.]

Aușel, 1) *munte*, în munții Sebeșului, între Surian și Vîrful lui Petru, are înălțime de 2011 m. Preste el trece o poteca de munte dela Surian, pe pareul Aușel și prin strîmtoarea Taia, în valea Jiului, la Petrița; 2) *riușel*, isvoresce în muntele A. (munții Sebeșului) și se varsa în Taia, un afluent al Jiului unguresc. [Silv. Mold.]

Auska, în mit. slaveană e o ființă diu suita lui Perun, zeu de soare. A. e roșată de seara a cerului dela apus, care urmează dupa apunerea soarelui. [Atm.]

Ausonii, (*lat.*) locuitorii Ausoniei (v. ac.) Poporul cel mai vechin în Ausonia, a fost de viața oscică, precum și inșiși A. La 47 înainte de fundarea Romei (753 a. Chr.) au venit Etruscii nuniți și Tusci și Etruri din Etruria și s'an aședat în Ausonia, iar mai târziu pe țerrui ei s'an fundat mai multe colonii grecese, preste tot din gintea Dorilor, și coloniile lor de frunte erau: Kymae (Cumae), Dikeorchia (Puteoli), Neapolis (Neapol). În partea nordică orașele de frunte erau Minturnae, Sinussa și Suessa Aurunca. După cucerirea A.-ei, locuitorii dela șesuri s'an numit încă A., iar cei din munții Sabeli. Scriitorii straini, s. e. Aristoteles și Apollonios Rhodios (secl. III. a. Chr.), amintesc încă pe A. Romanii au fundat aci coloniile romane și apoi au mai edificat multe orașe, între aceste Herculannum și Pompeji, și pe timpul lui Iulius Caesar au adus și colonii suplinitoare. Limba oscica a semenat celei umbrice și romane, dar apoi A. devenira cu totul romauișată, încât la a. R. 419 capetara dreptul de «*civitas romana*». Pe lângă toate că A. — în sensul strins — nu mai existau, pentru-ca erau romauișati, Ovidius (43 a. Chr. † 17 d. Chr.) pe August împăratul îl numesce: ducele ausonic, iar imperiul roman, imperiul ausonic, de unde e apriat, că numele A. e identic cu numele roman, ba mai târziu Itali încă s'au numit A., precum Italia se chiama Ausonia. Dar se face amintire și de A. din Dacia. Teodosie II., împăratul imperiului roman dela resarit, la 448 d. Chr. trimite pe Maximin de sol la Attila, regele Hunnilor, care stapânia în Dacia și țerrile învecinate, și cu Maximin calatoretse și învețatul *Priscus Rhetor*, care apoi a descriu calatoria la Attila și spune, că în Hunnia (Dacia) cu trei ocașuni a aușit vorbindu-se limba Hunnilor, a Goșilor și a A.-lor. Georgius Niebuhr, comentatorul renunit al mai multor clasici bizantini, precum și al opului lui Priscus, dovedesce că limba ausonică din Dacia e limba țeraneasca, adica poporală româna; iară Otrococius (Origines Hungarorum, part. I. cap. 4), cu referința la opul lui Priscus țice, că limba A.-lor din Dacia e limba

valachica, adică românească, ca o limba latină stricată. Astfel e dovada, că Românii pe timpul Hunnilor au trait în Dacia. (Cf. Familia Nr. 46 din 1894, și Hașdeu: Etyrn. M. Rom., p. 3162.) [Atm.]

Ausonia, țeară antică în Italia; teritorul ei a stat din o parte a Lațului de cațra riu Liris și din pamântul lațit dela Liris până la riuul Silarus, ce a despartit-o de Lucania. A. la apus a fost marginită de Marea Tyrrhena, mai târziu numita tuscă, iar spre resarit de cracurile munților Apenini. Popoarele vecine la nord erau Latnii, la resarit Oscii, lații și în A., iar spre ameați Oenetri. Romanii, dupa ce la a. R. 244 (509 a. Chr.) au alungat regii din Roma, au cucerit A., și pe timpul republicei i-au dat numele Campania. dar numele A. la istorici și poeți s'a susținut până la caderea imperiului roman oriental, resp. bizantin (1453 d. Chr.); adeseori Italia întreaga și imperiul roman s'a numit A. [Atm.]

Ausonius, *Decimus Magnus*, poet, jurist și retor roman, n. 309 d. Chr. în Burdigala; învețatorul imperatului Gratianus. Ocupă deosebite funcții în stat, la 379 fu și consul; † 395. Dela A. au remas: Gratianum actio, plina de avânt oratoric; epigrame; epistole în prosa și în versuri; poesii la adresa »professores Burdigalenses»; 20 idile în metru eroic, dintre cari mai însemnate sânt a VII. »Bissula» și X. »Mossella», povestirea epică a unei calatorii la Mosel și Rin. Poesiile sale au valoare mai mult în ce privesce forma; fondul lasa mult de dorit.

Auspices, numele latin și cel vechiu pentru Auguri (v. ac.) Nici o acțiune publică de stat, ori de magistrat nu se facea, fara de a întreba pe A., cari în acest mod aveau oficiu de mare însemnătate și influență, dar de multe ori trebuiau sa faca auspiciile așa, precum li-se demanda din partea putorii de stat, în interesul statului și adeseori în al domnitorului sau al unei partide cu influență. Au-spec-s sau și av-i-spec-s înseamna privitor de paseri. A. se alegeau pe viața din familiile de frunte, uneori și plebeie și în felurite timpuri formau un colegiu de 4 până 16, câteodata și de mai mulți membri, toți preoți, cari numai aceștia erau în legatură cu zeii și sciau voința lor. [Atm.]

Auspicer, (*lat.*) prețicerea viitorului din sburatul paserilor.

Aussee, oraș în Stiria, lângă Traum, situat în regiune admirabilă la 662 m. deasupra mării; hidroterapie și bai de apă sarata, cercetate de ca. 6000 străini pe an. În apropiere sânt lacurile Grundel, Toplitz și Kammer.

Aussig, oraș în Boemia, lângă Elba și Brela, centru al liniei ferate Viena-Bodenbach. 23,723 loc. (1890). Fabrică chimică; mine de carbuni. Aici au fost învinși Saxonii în 15 Iunie 1426 de Husiți.

Aussra, după mit. slaveană luceaferul de dimineața; cel de seara s'a numit *Bezlea*. [Atm.]

Austen, (pron. abst'n), *Iane*, romanciera engleza; n. 1775 † 1817. În un stil simplu, neforțat, dar cu maestrie rară, presinta în romanele ei »Sense and Sensibility», 1809; »Pride and Prejudice», 1816; »Emma» etc.) referințe sociale, sentimente și caractere din viața claselor de mijloc. Talentul ei fu mult prețuit chiar de Walter Scott. Op. Londra, 1870.

Auster, (*lat.*) 1) rigoros, sever; 2) după mit.

romana e numele vântului de ameați, ce aduce negura și tempestate, și pentru aceasta s'a crețut, ca și A. ca Iupiter dispune de fulgere și tunete. A. la Greci s'a numit Notos, și s'a reprezentat prin un tinér. (V. Austru.) [Atm.]

Austerlitz, oraș în Moravia, lângă Littawa și linia ferată Brünn-Bisenz, 3475 loc. (1890). Aici a avut loc în 2 Dec. 1805 victoria lui Napoleon I. asupra Austriacilor și Rușilor sub Kutosow (lupta celor 3 imperați). Napoleon înaintând cațra platoul Pratzen a spart centrul Rușilor, pe cari atacându-i din flanc i-a împins cațra lacurile de Satschan, unde s'a spart ghiața și s'au înecat mulți din ei.

Austin, capitala statului Texas (America de nord), lângă Colorado, 14,476 loc. (1890).

Austral, (*lat.*) sudic.

Australia, (cu ilustrațiuni), al cincilea și cel mai mic continent. Numele A. însemnează »țeara de sud», țeara australă». Mai înainte sub A. se înțelegea întreaga mare de insule situate între Oceanul Indic și coastele vestice ale Americii; acun sub A. se înțelege numai continentul numit mai înainte Olanda nouă, dimpreuna cu ins. Tasmania, iara celelalte insule ale Oceanului Pacific se cuprind sub numele general de Oceania (v. ac.) Englezii mai numera la A. și Zeelanda nouă.

SITUAȚIE, LIMITE, ACCIDENTE PE ȚERMURI.

Continutul A. este situat pe emisfera sudică înspre sud-est dela Asia. A. se întinde dela punctul seu cel mai oriental Cap Byron, până la cel mai apusean Cap Inscription, preste vr'o 40 grade longitudinale (4300 km.), iar în direcție dela nord spre sud, dela Cap York până la Cap Wilson, preste vr'o 28 $\frac{1}{2}$ grade latitudinale (3180 km.) Teritorul cuprins între aceste puncte are o suprafața de 7.627,832 km². *Forma continentului* e binișor rotunțita. Coastele A.-ei sânt spalate în partea vestică de Oceanul Indic, în partea nordică de Marea Arafura, înspre est de Oceanul Pacific, iar în partea sudică se împreună Oceanul Indic, cel Pacific și cel Glacial Antarctic. *Țermurii* A.-ei sânt foarte puțin membrați; cea mai adâncă taietura în continentul A. este Golful Carpentaria în partea nordică, între peninsulele York și A. de nord, dela aceasta spre vest se afla golful ce duce la Queens Channel și sinul Cambridge; în partea vestică a continentului este Geographe Channel (Golful geografilor), iar în partea sudică cel mai extins golf, golful sud-austral sau marele golf austral, cu sinurile: Spencer, St. Vincent și baia Encounter, dela acesta spre sud-est se afla sinul Port Philipp. Cele mai multe și mai bune sinuri sânt în partea estică a A.-ei, ele sânt însa foarte mici și cele din spre nord-est sânt greu accesibile din cauza bancelor de corale situate pe dinaintea lor; mai remarcabile sânt baile: Iervis, Botany, Port Iackson. Broken, Shoal, Moreton, Hervey, Port Denison, Edgecombe, Halifax și lângă peninsula York baia Princess Charlotte. Țermurii A.-ei în genere sânt încadrați cu munți, cari se pogoaara repentin spre mare; numai în puțin locuri se afla țermuri plani, ca țermurii mlaștinoși din partea sudică a Golfului Carpentaria. A. nu e saraca în *insule*; în partea sudică duc șiruri de insule mai mici

(Kings, Hunter, Flinders, Barren) prin strimtoarea Bass la insula mai mare Tasmania (Tara lui Van Diemen), iar la nord duc alte șiruri de insule (Melville, Wessel) spre Guinea nouă, despartita de continent prin strimtoarea Torres. În Golful Carpentaria încă se afla multe insule; cele mai mari sînt: Wellesley, Eylandt etc.

ORO- ȘI IDROGRAFIA.

Întreaga partea nord-vestică a A.-ei se prezintă ca un platou mare, avînd înălțime de vr'o 400 m., iar culmea despartitoare de ape în acest platou, la vr'o 450 km. dela țara, se ridică la înălțimi de peste 1000 m. (Munnt Bruce 1158 m.); aproape la mijlocul continentului se ridică munții Mac-Donnell-Range și Munnt Wood-roffe (1594 m.). Partea estică a continentului e ținut muntos; aci se ridică (înspre sud-vest) grupa Alpilor australi cu piscul Cosciusco (2240 m.), iar ramuri ale acestor munți se întind spre sud-vest și vest pîna la mare. Dela Alpii australi se întind dealungul țermului estic al continentului mai multe șiruri de munți ce poarta diferite numiri (Munții vineți cu prapastii periculoase, etc.) pîna la Cap York. Platoul cel mare central se înclină înspre sud către Golful Spencer și Encounter, cari formează estuarul apelor, ce vin din munți și din interiorul continentului. În privința apelor A. e foarte saraca. Cel mai însemnat riu, și aproape singurul, care curge în continuu, este Murray, (lung de 1300 km.) și afluenții acestuia Murrumbidgee și Lachlan; iara celalalt afluent al lui Murray, riul Darling sau Calewatta, deși cuprinde un teritor mai mare și e mai lung, numai în timpul ploilor are apa, iar în timp de seceta dispare, lăsînd în urma sa numai bălți și mocirle, ca aproape toate celelalte rîuri ale A.-ei, dintre cari merita amintire riul Victoria, numit și Cooper, ce se varsă în lacul Eyre; rîuri litorale în partea estică sînt: Clarence (230 km. lung), Dawson etc., în partea nordică Victoria, în cea vestică Murchison, Gascoyne, iar în partea sudică Glenelg. *Lacurile* A.-ei în partea cea mai mare a anului sînt numai mlaștine, în timp de ploii cresc la marini considerabile. Cele mai mari și însemnate lacuri sînt: Torrens, Eyre, în care se scurge și lacul Gregory; spre vest dela Torrens se afla lacul Gairdner. Acestea și alte lacuri mai mici din vecinatatea lor au apa sarata. În interiorul A.-ei se afla un lac un prea larg, dar lung de 320 km., lacul Amadeus. Partea sud-vestică a A.-ei încă e presarata cu lacuri și bălți numeroase (Austin la înălțime de 427 m.)

CLIMA.

Partea nordică a A.-ei are climă tropicală, părțile sudice au o climă aproape corespunderătoare cu cea din Europa sudică sau Africa de sud. Între acestea se întinde o regiune mijlocie cu secete mari și temperatura foarte schimbăcioasă. Ploile în partea de nord cad vara (Nov.—Apr.) în părțile de sud iarna (Martie—Sept.) În zona mijlocie neregulat, dar puțin, uneori ani de-a rândul nu plouă. Cantitatea apei de ploaie într'un an e 1440—1660 mm. *Temperatura* medie în Sidney 17°, Brisbane 22°, Melbourne 14°, Adelaide 17° și în Perth 18° C. În genere clima A.-ei e sănătoasă. [I. P.]

FLORA.

Isolată, ca și poziția acestui continent, e și flora A.-ei. Chiar familii întregi de plante răspândite lipsesc aici s. e. Equisetaceele, Amygdaleele etc. Unele sînt reprezentate numai prin triburi proprii, s. e. Labiatele prin Prostanthereae, Saxifragaceele prin Banereae etc. Afara de elementele endemice, concentrate mai ales spre litoralul sud-vestic, o înrîndire se manifesta cu sudul Africei, s. e. prin genurile Emex, Mesembryanthemum, Pelargonium ș. m. d., și încâtva (s. e. prin Phyllocladus ș. a.) cu America sudică. La nord cît ține A. subtropicală întîmpinăm elemente indice cu deosebire între palmieri. Litoralul estic se distinge prin o serie de conifere pacifice, ce ne reamintesc flora chin-japoneză sau cea californiana. Centrul continentului în antitesa cu litoralul e deosebit de monoton, acoperit sau de stepă (neori salină), unde între plantele herbacee cităm ca cele mai importante: iarba caugurului (Anthistria ciliata), speciile caracteristice ale fam. endemice de Xanthorrhoeaceae, Spinifex; sau de tufșuri «scrub» mai ales de Acacia, și ici-colea de paduri fără umbră, în cari prevalează Eucalyptii, cei mai înalți arbori ai globului terestru. — Ca plante cultivate origiane din A. constatam deosebit de puține: câteva fructe, s. e. nuci de Arancaria, o conifera, capsule de Marsilia și frunze s. e. de Xanthorrhoea; Eucalyptus globulus are importanța medicinală; de aceea imediat dupa colonizare în nord au fost introduse plante tropicale resp. subtropicale, iar în restul acestui continent agricultura a aflat cea mai largă răspîndire. [A. Pr.]

FAUNA.

Fauna A.-ei se caracterizează prin animalele pungoase și cloăcoase (monotreme), pe când alte sugătoare lipsesc. Cloacoase sînt 3, anume 2 soiuri de furnicari și un animal ciocos. Animale pungoase sînt peste 100 specii. Animale nepungoase sînt foarte rari. Dintre paseri în A. se afla numeroase specii și indiviți de papagali; paseri caracteristice sînt: *Menna superba* Davies, emu și casuarul. — Șerpi și șopârle în număr mare, șerpii veninoși în preponderanță. Crocodili se afla atît în mari cît și în apele dulci. Între pescii de rîuri sînt 2 specii de *Ceratodus*. Fluturii sînt rari; sînt însă numeroși gîndacii (scaraben sau capricorn.) Locustele cauzează adeseori stricăciuni și pagube mari.

MINERALE.

Bogația de aur a A.-ei e de mare însemnătate. Aflarea acestui prețios metal a schîmbat cu totul relațiunile în A. și a contribuit la înflorirea repede a ei. Cantitatea aurului aflat în A. dela 1851—1889 a fost în total de 2.666.698 kg., reprezentînd enorma suma de peste 100 miliarde franci. Încea înainte de aflarea aurului s'a găsit arama în abundență și se scoate și acum; carbunii fosili se afla în cantități mari, puțin exploatați însă pîna acum. Mine de argint se află în Queensland.

ETNOGRAFIE.

Locuitorii A.-ei aparțin la diferite rase; în genere se pot grupa în două: indigenii și imigrați. Între cei din urma se numera Europeenii

Rasa și cultura australă.

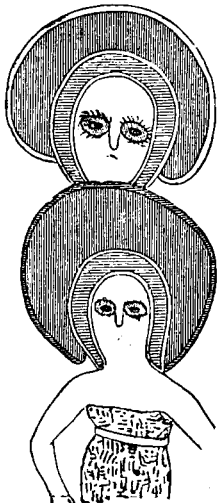
Australian din Queensland.

Australiană din Queensland.

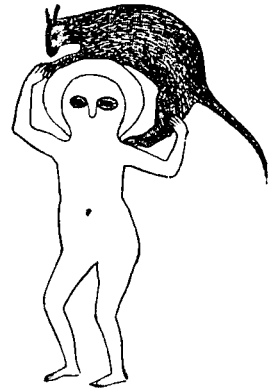
Australian din Port-Lincoln.

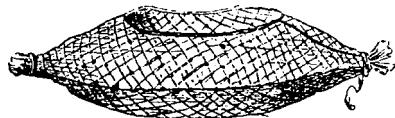
Pictură pe stânci în Nord-vest-Australia.

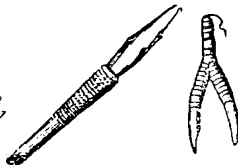
Tasmanian.

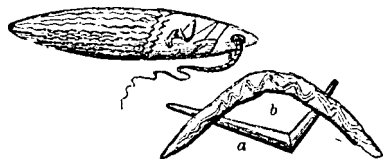
Pictură pe stânci în Nord-vest-Australia.

Coș împletit.

Vîrf de lance. Podoabă din dinți de Canguru.

Alarmator. a) cuțit de resoaiu din lemn, b) bumerang.

Secure de piatră.

„Sat” din nordul Australiei.

Buzdugan.

și Chinezii, cari ocupa din ce în ce tot mai mult teren, împingând pe indigeni spre interiorul continentului. Cu cât înaintează cultura europeană, cu atât scade rasa indigenă și se apropie de pietro. În Tasmania a disparut deja poporul original indigen. Numărul Australienilor se pare a nu întrece cifra de 55,000. Rassa australă se caracterizează prin culoarea ei cafenie, perul negru, ochi bruni, albul ochilor tulbure, frunte îngustă, cam plecată înapoi, nas scurt și lat cu narile largi, buze groase, corpul peros, mâinile și picioarele lungi în proporție cu corpul. (V. ilustr.) Australienii duc o viață misera. Cei mai mulți migrează dintr'un loc într'altul, grupați în familii sau orde mai mici, goi, adăpostindu-se de ploi și vânturi sub frunzișuri, numai puțini își fac colibe săracioase, formând sate. Boale importate, ca versatul, scarlatina, decimează triburile australiene, iar beutura rachiiului contribuie și ea în mod însemnat la decadința fizicului și accelerează pierirea sigură a acestei rase. Nu arareori Europeanii — ca sa scape de ordele tâlhare — le înveninau în masse prin faina otrăvita. — Armele Australienilor constau din: lance, buzdugan, scut, cuțit și o arma numită bumerang (v. ac.) Ei se nutresc cu pesci, vânat, radacini și unele soiuri de cereale selbatice. Australienii n'au format nici când vr'un stat; deosebirile între triburi se marchează și prin limbi diferite. Incercările Europeanilor de a învăța și a deda pe Australieni la viața regulată și locuințe stabile, n'au avut nici un rezultat. — Monumentele culturale ale Australienilor (picturi pe stânci) sunt foarte primitive (V. ilustr. rassa și cultura australă.)

GEOGRAFIA POLITICĂ.

În privința *politică* coloniile australiene aparțin Englierei. Constituția singuraticelor colonii e o imitație a constituției engleze: fiecare colonie are un guvernor, ministeriu și un parlament (casa de sus și de jos), care aduce legile; dacă acestea nu sînt în contradicție cu legile Englierei, le întărește guvernul în numele reginului englez. Între singuraticele colonii acum vor să realizeze o legătură mai strînsă după modelul celei din Dominion of Canada (America). Parlamentul A.-ei este al coroanei engleze, care îl vinde în părțile, ori îl esarendează celor ce îl cer, cîta vreme ajunge. *Armata* A.-ei se compune din corpuri de voluntari (ca. 19,000). Apararea țărmurilor și poliția maritimă cade în sarcina guvernului englez. *Finanțe*: în 1889 coloniile A.-ei au avut venit 24.511,191 f. st., cheltuieli 24.188,400 f. st., datorii 136.680,957 f. st. Coloniile A.-ei sînt 6: Wales-ul nou de sud, Victoria, Queensland, Sudaustralia, Vestaustralia și Tasmania. Guvernorul general residea în orașul Sidney. Alte orașe mai însemnate sînt: Melbourne, Adelaide, Perth, Palmerston (on Port Darwin), Brisbane.

ECONOMIE, INDUSTRIE, COMERCIU, COMUNICAȚIE.

Ocupația principală a coloniștilor e economia de vite (cu deosebire oi) și agricultura. Prin canalisări raționale se câștigă culturii tot mai mult pământ. Viile încă sînt în desvoltare. *Industria* e puțin desvoltată, ea se mărginește la trebuințele locale și prelucrarea materiilor brute produse în A. Mulți articoli indu-

striali sînt importați din Europa, mai ales din Engliera. *Comerțul* e destul de viu; în 1890 importul în cele 6 colonii a fost de 61,671 f. st., exportul 54,853 f. st. Articolul principal de export (afara de metalele nobile) e lîna, care în 1888 s'a exportat în valoare de 19.129,000 f. st. *Comunicația* e înlesnita prin rețeaua liniilor ferate, care e în continua desvoltare (în 1890 au fost 15,225 km. linii ferate în exploatare); se lucră la o linie transversală dela Adelaide la Port Darwin. Lungimea liniilor telegrafice în 1890 a fost de 62,083 km. Prin cablu submarin A. sta în legatură și cu Europa.

STĂRI CULTURALE.

Biserica. În Sydney residea un mitropolit subordonat arhiepiscopului din Canterbury; afara de acest mitropolit mai sînt în A. 11 episcopi. Sinodul general se întrunește în Sidney tot la 5 ani. După confesiuni locuitorii A.-ei la 1881 au fost: protestanți 1.511,323 (de aci 900,000 anglicani); romano-catolici 516,503; Ovrei 8815; păgâni și mohanedani 41,526. A. e foarte bogată în secte religioase. *Instrucțiunea*. Școlile confesionale și cele private se înpuținează mereu; se înmulțesc însă cele interconfesionale, susținute de stat. În A. sînt mulți învețatori ambulanti. Copiii sînt obligați a cerceta școala pînă la etatea de 14 ani. Sînt și multe școale pentru adulți. În 1890 au fost 6101 școale populare cu 615,553 elevi. Universități întocmite după modelul celor engleze sînt în Sidney, Melbourne și Adelaide; cea din urma e cercetată și de femei. Școale industriale, societăți culturale sînt multe. Literatura ziaristica s'a desvoltat foarte mult.

Istoria descoperirii v. la art. Oceania. [I. P.]

Austrasia, dela 511 numele părții estice a Franciei: Lotaringia, Belgia și țările de pe țărmul drept al Rinului; în contrast cu **Neustria** (v. ac.) Capitala *Metz*. Pîna la 751 A. a fost mai ales regat independent. Sub succesorii lui Carol cel Mare A. trecu la Germania iar Neustria la Franția. Istoria A.-ei de Digot (1863, 4 tom.)

Austria, imperiul A., (Cislaitania, mai corect: Țările reprezentate în senatul imperial), imperiu compus din mai multe țeri, cari împreună cu Ungaria formează monarchia austro-ungară. Țările, din cari se compune imperiul austriac, sînt următoarele:

Numele țerilor	Teritoriul in kms.	Numărul locuitorilor	locuitori pe 1 kms.	Crescerea în % dela 1860 încoace
Austria inf.	19,853	2.861,799	134	14.2
Austria sup.	11,994	785,831	66	3.5
Salzburg	7,162	175,510	24	6.0
Stiria	22,449	1.282,708	57	5.7
Carintia	10,333	361,008	36	8.5
Carniolia (Craina)	9,965	498,958	50	3.4
Triest și împrej.	96	176,466	1662	8.7
Görz și Gradisca	2,927	220,308	75	4.3
Istria	4,951	317,610	64	8.7
Tirol	26,690	812,698	30	0.9
Vorarlberg	2,609	116,073	45	8.1
Boemia	51,697	5.843,094	112	5.0
Moravia	22,231	2.276,870	102	5.7
Silezia	5,153	605,649	117	7.1
Galiția	78,632	6.607,816	84	10.9
Bucovina	10,456	646,591	62	13.1
Dalmatîa	12,868	527,426	41	10.7
Suma	300,282	23.896,418	79	7.9

Descrierea fiscală, clima, produsele, industria și comerțul A.-ei vezi la țările singurate.

Locuitorii A.-ei sunt Germani (36·05%), Boemi, Moravi, Slovaci (laolalta 23·31%), Poloni, (15·87%), Ruteni (13·21%), Sloveni (5·01%), Italiani (2·87%), Sârbi și Croați (2·75%), restul Români și Maghiari. După confesiune: rom.-cat. 21.581,152, augustani 312,322, calvini 118,167, gr.-or. 540,715, unitari 113, mosaici 1.135,518, alte confesiuni și fara confesiune 19,919. Mișcarea populației la 1892 a fost: născeri 897,290, decese 693,421. Născerile ilegite au variat între 43% (Carintia) și 31/3% (Dalmatia); au emigrat 37,247, mai mulți din Galiția și Boemia.

Constituția A.-ei se bazează pe patentul împăratesc din 20 Oct. 1860 (Diploma din Oct.) și pe cel din 26 Febr. 1861 (Patentul din Febr.), precum și cele 6 legi fundamentale din 21 Dec. 1867. Puterea legislativă o exercită împăratul în conțelegere cu senatul imperial (Reichsrath), în ceea ce privește afacerile imperiului austriac, iar în privința afacerilor interne ale singuraticilor țeri, cu dieta acestora. Senatul imperial se compune din casa seniorilor și din casa deputaților; membrii casei seniorilor sunt moștenitori sau denumiți; deputații în casa de jos (425) se alege pe baza legii din 7 Maiu 1896 pe 6 ani. Administrația imperiului o prevede consiliul de miniștri din Viena, iar a țărilor coroanei o preved locotenentele. Provinciile și cercurile administrațive, precum și comunele se administrează în cale autonomă.

Cultura intelectuală o arată următoarele cifre (la 1890): au știut scrie și ceti 13.258,452, au știut ceti numai 1.031,624, analfabeți 9.605,337. Școale populare au fost (1892) 18,874 cu 65,266 învețători și 3.219,000 elevi; preparandii 73; gimnasii 176, școale reale 76; universități 8; politehnice 5 etc. Diare 1952, dintre cari diare de ci 102.

Istoria A.-ei v. la Austro-Ungaria.

Austria inferioară, arhiducat, parte constitutivă a monarhiei austro-ungare; numirea de A. i. o are dela 1849. A. i. se marginesce la nord cu Boemia și Moravia, la est cu Ungaria, la sud cu Stiria și la vest cu Austria sup., suprafața e de 19,853 km², cu 2.661,799 loc. Dunarea o despartește în două părți: una sudică aparținătoare regiunii Alpiilor (v. ac.), și alta nordică aparținătoare regiunii munților hercino-sudeți cu coaste pogoritoare înspre Dunare; în partea estică a A.-ei se afla un șes mai narișor, așa numitul șes morav; acesta dimpreună cu șesurile vailor abia constituie 25% ale întregii suprafețe, restul fiind deluros și muntos. Rîul principal e Dunarea, în care se varsa din dreapta: Enns, Ybbs, Erlaf, Bielach, Traisen, Schwechat, Fischa și Laita; din stînga: Krems, Kamp, Schnida, Göllersbach, Russbach și Morava cu Thaya; navigabile sînt numai Dunarea. Morava și Laita, celelalte se folosesc pentru transportul plutelor, mînarea morilor, fabricilor, uzinelor. Isoarele de ape minerale sînt în abundență, mai însemnate la: Baden, Meidling, Pyrauwart, Vöslau etc.

Clima A.-ei difera mult după ținuturi; în general e moderată și sanatoasă, deși temperatura se schimbă des. Cea mai mica temperatura medie anuală e în ținutul Alpiilor, cea mai

mare în basenul Vienei. Solul e fructifer, abstragînd dela munții înalți (90% ale solului sînt productive).

Locuitorii sînt în cea mai mare parte Germani (96·5% abstragînd dela Viena, unde sînt reprezentate toate națiunile), pe la granițe se afla puțini boemo-moravi și Croați. Ei locuiesc în 37 orașe, 231 opide și 4187 sate. După confesiune sînt 1.871,768 rom.-cat., 128,784 mosaici (din cari singur în Viena și suburbiile ei sînt preste 45,000) și 50,800 protestanți. Ei se ocupa pe industria, agricultura și comerțul. Capitala e Viena.

Produsele agriculturii sînt: grâu, secara, orz, oves porumb, cartofi, hemeiu, sparanghel, ceapa, usturoiu, hrean, ridichi, napi, inac și diferite legume. Pomaritul e neînsemnat, cu atât mai dezvoltat e vieritul. Vite cornute are 564,625, cai 106,625, oi 313,618, capre 50,896, rimatori 440,000; cultura galitelor dezvoltată mai ales în jurul Vienei; gîsce multe se țin pe șesul morav; stupăritul e foarte răspîdit. Produsele minerale sînt: carbuni fosili, fier, arama, grafit, pietri de construcție, gips, var etc.

Ce privește **industria**, A. i. ocupă primul loc între țările monarhiei austro-ungare; aci se afla tot felul de fabrici, cari ocupa deci de mii de lucratori, și exportează mulți articoli industriali. **Comerțul** e foarte viu, fiind Viena centrul comercial al întregii monarhii. — Comunicația o servesc șoselele (4918 km.) și cail ferate (1050 km.)

Cultura poporului o promovează vr'o 1559 școale populare și civile. A. are 1 universitate, 1 politehnic, 1 școala superioară de agronomio (toate 3 în Viena), apoi 20 gimnasii, 17 școale reale, 5 gimnasii reale, 5 institute teologice, 1 academie orientala, 10 preparandii, 2 școale veterinare, 1 academie de silvicultura și 1 comerciala, 1 academie de arte plastice (școala de bele-arte), 1 conservatoriu de musica, 1 academie militara etc.

Constituția arhiducatului e basată în legea din 26 Febr. 1861. Dieta provinciala consta din: 2 archierei, rectorul universității și 65 deputați aleși pe câte 6 ani. Administrația o conduce locotenența din Viena. (Lit.: Blumenbach, Landeskunde von Österreich unter der Enns, 1834—35. Das Land unter der Enns. Ed. Verein für Landeskunde von Nieder-Österreich, 1877—85.)

Austria superioară, arhiducat, parte constitutivă a monarhiei austro-ungare; se marginesce la nord cu Boemia, la vest cu Bavaria, la sud cu Salzburg și Stiria, la est cu A. inf.; suprafața e de 11,994 km², cu 785,831 loc. Dunarea împartește și acest arhiducat în două părți: una mai mare sudică în regiunea Alpiilor (v. ac.) (Alpii A.-ei sup. sau Salzkammergut cu piscul Dachstein 2996 m.), și alta mai mica nordică în regiunea padurii boeme, ale carei predealuri se pogoara spre Dunare în forma de terase. Munții în genere sînt calcaroși. Șesuri mai mari nu sînt în A., afara de valea Traun, catra Linz, lunga de 35 km.

A. e foarte bogată în *riuri*, cari mai toate se varsa în Dunare, și anume din dreapta: Inn, care în calea sa suscepe rîurile Salzach, Mattig și Pram; Innul e navigabil; apoi mai la vale Traun (cu cascada), care primesce pe Ager etc.;

în fine Enns, în care se scurge Steyr; din stânga se varsă în Dunare: Mühl, Aist și Naarn. La granița spre Boemia este riul Malsch, care curge spre riul Moldava. În ținutul Alpilor sunt numeroase *lacuri*, foarte frumoase, ca: Atter sau Kammer, Traun sau Gmunden, Hallstatt etc.

Clima, produse. În clima A.-oi se deosebesc 3 zone: cea nordică, aspră cu neguri dese toamna, cea mijlocie în vâlcele Salzkammergut-ului, care e mai moderată, și cea sudică din regiunea munților înalți, care e cea mai aspră, aflându-se aici și glaciari; ploaia e mai multă, furtunile sînt mai rari ca în A. inf. Productele principale sînt: grîn, secară, orz, oves, pastaioase, cartofi, fîn; pomarii și înfloriz, din poame se face vin, deoarece viile nu se cultivă. Economia de vite e însemnată, se țin: cai, vite cornute, oi, capre, rîmatori. Producte minerale mai principale: carbuni de piatră, pietri de construcție și de moară și sare (Ischl și Gmunden cu scalde sarate).

Locuitori, industrie, comerț. Locuitorii după confesiuni sînt: rom.-cat. 766,959, protestanți 17,272, mosaici 1078, de alte confesiuni 522; după limba sînt 99,45% Germani, restul Slavi. Industria a luat avînt în timpul din urmă; mai însemnată e industria de fier cu centrul în Steyr, apoi industria textilă, de mașini, de bere, hîrtie, piei, sticla și moraritul. Comerțurile destul de vin; el e servit de rîurile navigabile Inn, Dunarea și Enns, apoi 880,544 km. cai ferate și șosele. Articoli de export: sare, fierării etc.

Constituția, cultura. Legislativă e dieta provincială, compusă din 50 membri, parte ereditari sau de numiți, cei mai mulți aleși. Administrația o conduce consiliul de locotenență din capitala Linz. Instrucția o provodă 4 gimnaziile, 2 școli reale, 2 preparandii, 4 școli comerciale, 2 școli teologice, 14 școli industriale, 2 școli de agricultură și silvicultură, 506 școli populare și civile. Alfabetul formează aproape 6,5% din numărul locuitorilor. Lit.: Edlbacher, Landeskunde von Ober-Österreich, (1883); Grassauer, Das Erzherzogtum Österreich ob der Enns, (1880).

Austro-Ungaria, Monarchia austro-ungară. Sancțiunea pragmatică (primită prin art. de lege I, II și III din 1723) statorind ordinea de moștenire a familiei Habsburgilor dispune, ca ei au să stăpîneasca țerile unite sub un singur domnitor în mod nedespartibil și indisolubil. În urmarea acesteia prin art. de lege XII din 1867 s'a stabilit mai de aproape raportul dintre țerile coroanei ungare și țerile imperației austriace, unite sub un singur domnitor și formînd o monarhie, dar deoparte țerile coroanei ungare laolaltă, de alta parte celelalte țeri și provincii ale Majestații Sale laolaltă, sînt a se privi ca două jumătăți deosebite și pe deplin egal îndreptățite (§ 28 art. XII din 1867), ceea ce se exprimă și în numirea monarhiei. Locuitorii (inclusiv militarii) în 1890 au fost 41.359,204. Suprafața monarhiei e de 622,325,8 km². — **Afacerile comune** ale celor două jumătăți (externe, armată, finanțe) încât privesc administrația se proved prin ministeriile comune (v. ac.), iar afacerile, cari reclama dispozițiuni legislative, sînt supuse deliberării comisiunilor de cîte 60 membri, ex-

mise de parlamentele ambelor jumătăți ale monarhiei. Aceste comisii se numesc *Delegațiunii* (v. ac.) **Comerțul** teritorului vamal comun austro-ungar, (carnia, afara de cele două jumătăți ale monarhiei, mai aparține și Bosnia cu Herțegovina), în ultimii zece ani (1886—1895) a crescut cantitativ, în privința valorii numai în anul din urmă a scăzut cu 51,57 mil. fl., ceea ce se explica din împrejurarea, ca a crescut comerțul articolelor ieftine, precum și din caderea prețului marfurilor. Importul în ultimii zece ani arată o creștere de 78,21% în privința cantitativă, și 34,72% în privința valorii. Exportul arată cantitativ 37,91%, în privința valorii numai 6,28% creștere. De aci rezultă, ca importul întrece exportul atît în ce privesc cantitatea, cît și cu privire la valoarea (calitate); adică bilanțul de import și export al monarhiei se încheie cu active din ce în ce mai mici. În 1895 importul monarhiei austro-ungare a fost: 60,55 mil. maji metr. în valoare de 618,99 mil. fl.; exportul: 123,57 mil. maji metr. în valoare de 759,01 mil. fl.; nișcarea totală: 184,12 mil. maji metr. în valoare de 1369,01 mil. fl. Schimbul de metale nobile și monete arată în 1895 importul 54,2 mil. fl.; exportul 24,3 mil. fl., plusul de export face 29,9 mil. fl.

Finanțele. Socotelile finale despre acoperirea cheltuelilor recernte de administrația afacerilor comune ale monarhiei în 1894 arată următoarele cifre: cerințe netto 153,55 mil. fl.; la acoperirea acestor cerințe au contribuit: venitele vamale cu 54,70 mil. fl. Austria cu 67,81 mil. fl., Ungaria cu 31,04 mil. fl. (Cf. și art. Ungaria.) Budgetul anului 1894 împărțese cheltuelile comune după diferitele resorturi astfel:

	Cerințe ordinare	Cerințe extraordinare	Total
	în mii de florini:		
Ministeriul de externe	3,548	37	3,585
Ministeriul de resboiu:			
Armata	120,162	14,011	134,173
Marina de resboiu	10,093	2,398	12,491
Ministeriul de finanțe	2,015	—	2,015

Suma: 135,818 16,446 152,264
lînga cari se mai adăuga cerințele curții comune de compturi cu 126—129,000 fl. pe an.

Datoriile comune ale monarhiei în 1893 au fost: datoria flotantă 412 mil. fl., datoria stabilă 2,723,79 mil. fl., datoria totală 3,135,79 mil. fl. Din datoria flotantă au fost în circulațiune bilete de stat în valoare de 312,5 mil. fl.

Armata și marina de resboiu. 1) **Puterea armată de pe uscat** a monarhiei A. se compune din armata comună ces. și reg., apoi din armata teritorială ces. reg. austriacă (Landwehr) și cea r. ungara (honvedjime); afara de acestea în cas de resboiu ambele state ridică și gloatele. Comandantul suprem al armatei comune e împăratul și regele; afacerile de manipulare, administrare și organizație le conduce ministeriul comun de resboiu; cele ale armatelor teritoriale în fiecare jumătate a monarhiei le conduce câte un ministru de apărarea țerii. Art. de lege VI din 1889 normează obligamentul de serviciu militar delă anul 21 al etății. Serviciul militar durează: 3 ani activ, 7 ani în rezerva și 2 la honvedji; cci neapți sau dispensați solvesc o

»taxa« militară în decurs de 12 ani. Voluntarii sînt ținuți sa faca la finea anului de serviciu un examen de ofițeri în rezerva; nefacînd acest examen trebuie sa mai serveasca un an la trupa. Aceeasi lege a normat contingentul de recruți pe 10 ani cu 125,600 ficioiri pe an; afara de aceștia Tirolul mai da 510 pușcași pe an. Monarchia A. (dimpreuna cu Bosnia și Herțegovina) e împarțita în 15 teritorii militare și comanda militara din Zara.

Infanteria are 102 reg. cu cîte 4 batalioane; vînătorii sînt: 4 reg. de vînatori imperiali din Tirol și 26 batalioane castrense; cavaleria se compune din 42 reg. (15 reg. de dragoni, 16 reg. de husari și 11 reg. de ulani); artileria are 14 reg. de corp și 42 reg. de divisiune cu cîte 4 baterii; trupele tehnice sînt 15 batalioane de pioniri și reg. de cale ferata și telegraf; în trupele de train sînt 3 reg. (în total 80 escadroane); trupele sanitare au 26 clase.

Starea armatei comune în timp de pace — afară de trupele bosniaco-herțegovinene — dupa arme, ofițeri, ficioiri și cai, este urmatoarea:

Arma	ofițeri	ficioiri	cai
Ofițeri neînregim. și formațiuni speciale	5,985	13,547	416
Infanterie	7,693	156,137	612
Vînatori	845	16,214	85
Cavalerie	1,695	43,443	37,983
Artilerie de cîmp	1,371	24,297	11,688
Artilerie de fortificațiuni	393	7,707	134
Trupe tehnice	460	9,146	19
Trupele de train	346	3,012	1,680
Suma	18,793	273,503	52,515

Armatura. Infanteria comună, Landwehr și hoveșimea are puști Mannlicher de 8 mm., cavaleria carabine sistem 1890, trupele tehnice și gloatele au puști Wernld, trupele techn. se proved acum cu puști de repetiție sistem Mannlicher 8 mm. Artileria de cîmp are tunuri de 9 cm., cea de munte de 7 cm. Fabrică de arme este în Steyr și Budapesta; fabrica de iarba de pușca în Stein și Blunau; arsenal de artilerie în Viena.

2) **Marina de resboiu** în privința administrației și organizării e condusa de o secțiune speciala în ministerul comun de resboiu, al carei șef, totodata comandantul suprem al marinei, refereaza deadreptul monarhului. Oficiile imediat supuse acestei secțiuni sînt: admiralitatea de port din Pola, comanda cercuala maritima din Triest, academia de marina de resboiu din Fiume, comanda escadrelor și vapoarelor de resboiu, cari umbra în niisuni externe. Obligamentul de serviciu e de 4 ani pe bord, 8 ani în rezerva. Starea marinei de resboiu în timp de pace e: 1 admiral, 2 viceadmirați, 6 contraadmirați, 74 ofițeri superiori, 360 ofițeri, 135 subofițeri și 12,000 matrozi, apoi personalul tehnic și de manipulațiune. Flotila: 2 corabii cuirasate cu turn; 8 cazemate, fregata cuirasata Habsburg, 2 cruciștoare, 7 corabii torpiloare, 7 torpiloare mari și 69 torpiloare mici, 4 monitori pe Dunare și corabiile ajutatoare.

Istoria. Ținuturile A.-ei de aji numai prin cuceririle Romanilor devin cunoscute. Ei au cucerit mai întăiu Pannonia (v. ac.), apoi Noricum

(v. ac.) Mai tîrziu Pannonia cade în mîinile lui Attila, iar dupa moartea acestuia au stăpînit-o Goții și Rugienii. Noricul ajunsese sub stăpînirea Longobarșilor, mai apoi dimpreuna cu Pannonia fû stăpînit de Avari. Pe timpul stăpînirii acestora s'au strecurat Slavii în Boemia, Moravia, precum și în Craina, Istria și Dalmatia. Carol cel Mare pune capet stăpînirii avare, cucerindu-le țeara (între 791—799), dupa ce încă mai nainte (788) întemeiase așanumitul Ost-Mark, care avea menirea sa fie stălp de apărare la marginile estice ale imperației france și mai tîrziu ale Germaniei. Deoarece Maghiarii prin dese le lor invasiuni înspre Germania, nimicisera Ost-Mark-ul, Otto I., dupa lupta do lînga Lech (955), în care batînd reu pe Maghiarii puse capet invasiunilor acestora, reînființă Ost-Mark-ul și-l dete markgrafului Luitpold, din familia Babenberg, care își mai lați posesiunile înspre Ungaria. Dela 996 se numi aceasta țeară Österreich (Ostirrichi). Urmatorii lui Luitpold (Leopold) de Babenberg mai cucerira și primira dela împărații germani țeri și teritorii vecine. In dieta din Regensburg (1156) A. fû ridicată la rangul de ducat, iar ducele ei Henric fû provăduț cu privilegiu mari. Acest Henric, precum și urmașii sei, se amestecara adeseori în trebile Ungariei, folosindu-se de certele de tron din Ungaria, cu scop de cucerire. Bela IV., regele Ungariei, voind să resbune rapirea unor comitate ale sale în contra lui Frideric Resboinicul, principele A.-ei, îl batî pe acesta în lupta de lînga Laita, unde Frideric cađu. Cu el se stinse familia Babenberg, iar pentru stăpînirea țerilor remase fara stăpîn se nascu resboiu între regele Ungariei și Ottocar, regele Boemiei. In aceste resboiae se amestecă în urmă și regele Germaniei și imperat roman Rudolf de Habsburg, care, batînd pe Ottocar la 1278 lînga Dürnkut, dete țerile austriace fiilor sei Albert și Rudolf, adeca casei de Habsburg. Albert II. uni toate țerile anstriace; Rudolf (pe la 1365) căștigă Tirolul; el înființă universitatea din Viena. Albert III. și Leopold căștigă Stiria și Triestul. Albert V. (1437—1439) deveni rege al Boemiei și Ungariei. La 1440 cu Frideric III. coroana imperiala-romana și regală-germană fû unita cu casa de Habsburg, care dela 1438—1806 (cu intrerupere numai de 5 ani 1740—1745) a dat Germaniei 18 imperații. Frideric III. ridică A. la rangul de arhiducat. Maximilian I. căștigă prin casatorie Țerile de jos, pe cari le dete fiului seu Filip, care ajunsese rege al Spaniei. Carol V. uni toate țerile Habsburgilor, le împarți apoi lasănd țerile austriace fratelui seu Ferdinand I. (1521—64). Acesta ajunsese și rege al Ungariei și al Boemiei cu Moravia, Silesia și Lausitz. In Ungaria se incep lupte îndelungate cu Turcii; în același timp se lațese reformațiunea, mai ales pe timpul lui Maximilian II. Sub urmașii acestuia Rudolf II. (1576 1612) și Matia (1612 pîna 1619) se pornese reacțiunea catolica (contrareforma) și isbucnesce resboiul de 30 ani, în care sub Ferdinand II. (1619—1637) și Ferdinand III. (1637—1657) protestantismul fû suprimat în țerile anstriace și în Ungaria. In pacea vestfalica A. fû desparțita de Germania cu deosebire în cele spirituale. Leopold I. (1657—1705) avu lupte cu Francia, iar în Ungaria cu protestanții

și cu Turcii, cari atacara și Viena (1683), fura însă respinși. Leopold esoperă în dieta Ungariei, ținută în Pojon la 1687, inarticularea în lege a dreptului de moștenire în linie barbatescă a casei de Habsburg la tronul Ungariei, iar în pacea de Carloviț (1699) eliberă Ungaria de sub stăpânirea turcească. În acest timp Ardealul își pierde neafirmarea și prin tractatul dela Blaj și diploma Leopoldina (1691) fu adus sub casa de Habsburg (v. Apafi), care câștigă și o parte a Românilor ardeleni pentru unire cu biserica Romei în scopul de a întări catolicismul în Ardeal. În resboiul spaniol de succesiune (1701 până 1714) Austriicii batura sub principele Eugen de Savoia pe Francezii și câștigara Olanda spaniola, Milano, Mantova, Neapolea și Sicilia, pe cari însă le pierdura în resboiul polon de succesiune 1735 sub Carol VI., (ca rege ungar C. III.), care câștigă dela Turci Banatul timișan. Cu moartea lui Carol (1740) se stinse linia barbatesca a Habsburgilor austriaci, și pe baza sancțiunii pragmatice urmă pe tron fica mai mare a lui Carol, Maria Teresia (1740—80), care casatorindu-se cu principele Francisc Stefan de Lotharingia, mare ducele de Toscana, ajunse pe tron dinastia de Habsburg-Lotharingia. Monarchia fu sguidita prin resboiul austriac de succesiune, în care A. pierdu numai Silesia și ducatele Parma și Piacenza. Resboiul de 7 ani nu își ajunsse scopul de a relua Silesia dela Prusia. Maria Teresia a reorganizat armata și prin reforme potrivite a promovat comerțul și industria, îmbunătăți justiția și sistemul de contribuție. 1772, la prima împărțire a Poloniei A. câștigă Galiția și Lodomeria, la 1777 luă Bucovina. Iosif II (1780—1790) iusufletit de ideile libertații, dar autocrat pe eminentiam, cercă sa reformeze imperiul eređit și voia sa-l perșchimbe într'o monarchie austriaca glorioasa, puternica și unitara în toate privințele. El visa o Austrie cu aceeași limba, ale carei sarcini sa le poarte deopotriva toți cetățenii, toți sa fie egali înaintea legii, încetând ori ce fel de privilegii. El voia sa aiba o armata înfricoșata și vistierie plina. Prin patenta sa de toleranța (15 Oct. 1781) asigură libertatea confesionala pentru toate confesiunile creștine. Denumi pe Ged. Niehifci vicar pentru Români gr. ort. din Transilvania (1783). Dete libertate de presa. Puse în viața regulamentul urbarial. delatură iobagie și robota (1784), asigură țeranilor dreptul de a-și schimba ubicațiunea dupa plac, dispuse măsurarea țării, introducerea unei contribuții mai juste; introduse limba germana ca limba oficioasa în toate afacurile publice; introduce centralizarea etc. Prin aceste reforme atrase asupra-și ura preoțimeii și nobilimei privilegiate, asemenea și cea a poporului de rând, cu deosebire prin ordinațiunea sa privitoare la îngroparea morților în saci de pânza și acoperirea lor cu var nestins. În Belgia erupse revoluție contra lui, pierdu resboiul contra Turciei. Pe patul de moarte retrase aproape toate reformele sale, afara de: patenta de toleranța, ștergerea iobagiei și înființarea fondului religionar de instrucțiune. Urmașul seu, Leopold II., restitu constitutiya Ungariei, iar Francisc II., în urma resboaielor nenorocoase cu Napoleon I., fu silit a depune titlul de împarat german-roman și a lua

titlul de împarat al Austriei (11 Aug. 1804). În congresul dela Viena (1814—1815) prin politica vicleana a lui Metternich, Austria câștigă țările pierdute și influința preponderanta în Italia. Sistemul reacționar al lui Metternich înaduși orice mișcare libera, chiar și pe terenul literar și produse nemulțamire generala, care isbucni în revoluția dela 1848/9. Aceasta resturnă sistemul lui Metternich. Se înființă ministeriul responsabil. Dar în 14 Aprilie 1848 Ungaria, condusa de L. Kossuth, se declară stat independent și dinastia Habsburg-Lotharingica de detronată. Români încă prinsera armele și scuturănd jugul iobagiei, purtat de seculi, se luptară pentru dreptși libertate. Austria ceri ajutorul Rusiei și Maghiarii conduși de A. Görgei capitulara necondiționat înaintea trupelor rusesci conduse de Rudiger la Șiria (Világos) 13 Aug. 1849. Rușii predetera Ungaria pe mâna Austriei. Conducătorii revoluțiunii fura pedepsiți, iar Ungaria înșurata între provinciile coroanei austriace. Bač fu înșarcat sa facă din Austria un stat unitar, o monarchie absoluta. Centralismul și absolutismul austriac voiau sa contopeasca toate țările austriace într'o Austrie mare și puternica. Dar populațiunea nu s'a împacat cu absolutismul, deoarece lipsisera reformele salutare populațiunii. Resboiul din Crimea, apoi cel din Italia, terminat cu pierderea Lombardiei și pacea dela Villafranca, provocara diploma din 20 Oct. 1860 cu o constituțiune noua. Se promitea asigurarea autonomeii țerilor singurate și unitatea imperiului. Resboiul italian și austro-prusian (1866) grabira pacificarea între Austria și Ungaria pe baza dualismului, al carui product este monarchia Austro-Ungaria, inarticulata prin art. de lege XII din 1867. În urma învoirii congresului dela Berlin din 1878 Austro-Ungaria a ocupat provinciile Bosnia și Herțegovina, pe cari le stăpânește până în present. (Lit.: Kroner. Handbuch der Geschichte Österreich-Ungarns; Alf. Huber, Gesch. Österreichs; Fontes rerum austriacarum; Az osztrák-magyar monarchia irásban és képpen etc.)

Austru, 1) A., vânt rece de meaza-zi, însoțit uneori de negura, altadata de vifor. 2) A. dupa pov. rom. e nume de vânt. Dina Sila Samodiva ăice junelui, a carui sora e la ea, ca-i da pe sora-sa, daca îi aduce calul din tinerețe al lui A. Junele pleacă și pe drum scapa pe fiul lui A. de un balaur. Atunci tata, în semn de mulțamita, îi da calul cernit. (V. Auster.) [Atm.]

Autarage, autocrat; **autarchia,** autocrație, (v. ac.) **Autelage** (franc.) în Franca feudală un fel de dijma în lăna, oi, in etc., ce competea preoților.

Autentic, sigur, original, incontestabil, nefalsificat, demn de creșământ. **Document A.,** doc. învestit cu formele legale. **Persoană** sau **loc A.,** în evul mediu persoane sau instituțiuni (s. e. manastiri), cari în urma pozițiunii lor înalte aveau toata încrederea autoritaților și publicului, astfel ca documentele, ce purtau subscrierea lor, ori actele încheiate în fața lor, erau investite cu caracterul autenticității — În **musică** se folosea terminul A. la Greci, când tonalitatea era compusa din quinta și quarta, (s. e: C—G—c, G—D—g, etc.) contrarul dela **plagalic,** când quarta era la mijloc, (s. e: G—C—g, D—G—d etc.) În musica moderna se numesce autentica cadența perfecta dela dominantă la tonica.

Autenticare, învestire cu forme legale, legalizare.

A. actelor, documentarea în formă legală a unui act, învestirea unui act cu forma autentică, ce o cere legea sub pedeapsa de nulitate. — În Rom. A. actelor e regulată prin leg. din 1 Sept. 1886, care designează autoritățile competente pentru legalizarea actelor: tribunalele de județ, judecătorii de ocol și comunale și numai excepțional polițaii. — În Ung. legalizarile se fac în primul rând prin notarii publici (v. ac.), apoi prin judecătorii regesci, (art. de lege XXXV. din 1875).

Authari, rege al Longobarților, 584—590, a purtat reșoabe victorioase contra Francilor și Grecilor. A fost înșurat cu Theodolinda, fiica ducelui bavarez Garibald.

Auto, 1) (*grec.*) însuși, de sine; în cuvinte compuse arată subiectul, (s. e. autodidact, automat etc.) 2) (*span.*) act, mai ales public ori religios. (V. autodafé.)

Autobiografia, descrierea vieții proprii.

Autocefal, (*grec.*) de sine statator, independent; în biserica orientală termin usitat pentru exprimarea independenței ierarhice față de patriarhul; autocefala între altele se numește și biserica ortodoxă din România.

Autochirie, (*grec.*) stingerea vieții cu mâna proprie, sinucidere, care este oprita prin legea naturală și prin al V. precept al Decalogului.

Autochton, (*grec.*) aborigen, băștinăș; locnitorii cei dintâi ai unei țări, oameni născuți din noși-stramoși în țara ce o locuiesc.

Autocrat, singur stăpânitor, domnitorul absolut, care are concentrată în mână sa toată puterea legislativă și executivă. A. este adî în Europa numai imperatul tuturor Rușilor. **Autocrația**, forma de stat, în care domnește un A. cu putere nemărginită nici de legi, nici de voința poporului ori a reprezentanților sei.

Autocritica, (*grec.*) judecata ce o face cineva asupra lucrărilor sale proprii.

Auto-da-fé, executarea solemnă a sentinței aduse contra ereticilor în Spania. Rug, pe care se ardeau în Spania cei banuiți de nereligiozitate.

Autodidact, (*grec.*) care a învățat singur, fara profesor.

Autofecundația, (botan.) unirea celulei reproductoare masculine a unei plante cu celula reproductoare feminină a aceleiași plante. Când se îndeplinesc A., organismul rezultat după cîtva timp ori se oprește în dezvoltare, moare, ori e slabanog degenerat. Din potrivă, în cazul fecundației încrucișate, descendenții sînt mai vi-guroși, mai capabili de a perpetua specia. Totuși sînt numeroase exemple de fecundație directă și fertilă la Criptogamele inferioare (Ciuperci, Alge...), cum și la Fanerogame (Viola, Orchidee). În majoritatea casurilor însa este sterilă (Brebenei, Roseta, specii de Orchidee, Malvacee, Lobelia, Verbascum etc.), și dispozițiuni speciale, fie în interiorul florilor, fie în modul de distribuire al lor, se opun autofecundațiunii (*autogamiei*), favorisînd din contra fecundațiunea încrucișată (*allogamia*).

Autogamia, (*grec.*) fecundație prin sine însuși, autofecundațiune (v. ac.)

Autogonia, (*grec.*) de sine nascetor; producerea organismelor simple într'un mediu organic,

din combinarea substanțelor neorganice (Haeckel). Același lucru cu generațiunea spontană.

Autograf, (*grec.*) scrierea proprie, scrierea unei persoane renumite, scriere veche; scrierea originală în contrast cu copiile sale; primul tipar al unei cărți de pe timpul descoperirii aței tipografice.

Autografia, (*grec.*) procedura de a reproduce și multiplica prin tipar deseneuri în mod exact, iute și ieftin; o derivațiune a litografiei. Se întrebuintează mai cu sama pentru planuri, deseneuri de arhitectura, circulare, prețuri curente etc.

Autoica, planta care presintă autoicie (v. ac.) Lindberg numește A. (sinonim *monocic*) muscili cari au antherozoidi și archeogame pe ramuri diferite ale aceleiași individ; s. e. Grinnmia, Barbula, Phascum etc.

Autoicia, (*grec.*) aceeași locuința; în botanica numire data particularității, ce se întîlnește la unele ciuperci parasite, când întreg ciclul lor evolutiv se petrece pe aceeași planta ospitalieră. Așa sînt pucciniile autoice, cari produc la diverse plante boale, dîse *rugini*, ca pucciniile de pe Sparanghel, Nalba, Helianthus, Viola, Mentha etc.

Autolytus prolifer O. F. Müll., un vierme marin din clasa Annulata, sînbordul Polichaeta și familia Syllidae. Aceasta forma asexuală produce prin gemulațiune alte doue forme sexuale, și anume: masculul și femella; cea dintîiu descrisă sub numele: *Pollybostrichus Mülleri*, iar cea din urma sub numirea: *Sacconeris helgolandica*. V. și *Dimorphismul*. [V. B.]

Automat, (*grec.*) mașini ce imitează mișcările și activitatea ființelor vietoitoare. Se dice ca A. au existat și în vechime; așa se povesteste, ca Archytas din Tarent la 400 a. Chr. a construit un porumb ce sbura de sine. Mai tîrziu construira Roger Bacon, Albertus Magnus, Regiomontanus, Vaucanson, frații Droz de Chaux de Fonds, Kempelen și Kaufmann A., ce se mișcau, vorbeau și cântau în vioara. În sens figurat A. înseamna o persoană fara spirit, ce lucra fara nici o socotița, asemenea unei mașine.

Automedon, conducătorul trasurii (vizitiul) lui Achilles în reșoiul troian.

Autonom, (*grec.*) cel ce dispune de autonomie, (v. ac.)

Autonomia, facultatea unui stat, unei provincii, județ, comitat, comune, confesiuni etc., de a-și administra singur toate sau o parte din afacerile sale. Statul independent are A. *completă*, care e implicată în noțiunea suveranității statului. A. provinciei, județului etc. este *relativă* și se restringe la anumite afaceri. Numerul acestor afaceri diferă după împrejurari. Totdeuna însa A. provinciei, județului, comitatului etc. este subordonată suveranității statului. Sînt provincii, a caror A. e foarte limitată s. e. numai la cîteva afaceri, iar altele, a caror A. se apropie de noțiunea suveranității de stat, s. e. provinciile autonome resp. statele parțiale din statul federal. A. provinciei poate consista în dreptul de a legifera, de a executa legile și de a distribui justiția pe teritoriul provinciei. În acest scop provincia autonomă are o reprezentațiune provincială, (camera, dieta sau adunare provincială), un guvern provincial și instituțiuni judiciare

proprii. Provincia autonoma însa își exercita aceste drepturi totdeauna sub controlul, mai larg sau mai restrins, al statului, așa ca șeful autorităților provinciale-autonome este un reprezentant al statului (*»governator»* sau *»president al guvernului provincial»*). (V. *Decentralizare și Statul federal*.) [A. C. P.]

A. bisericască, dreptul bisericii de a se pute guvernă, a-și împlini misiunea și a-și administra afacerile bisericesci, școlare, fundamentale și economice fara ingerința puterii de stat, adecă a guvernului și a corpurilor legiuitoare. În Ungaria și Transilvania, în urma fașelor, prin cari au trecut diferitele popoare și biserici, cuvântul A. a capetat o însemnare specială, întrucât sub A. se înțelege nu numai neatârarea bisericii de stat, ci și organizațiunea ei astfel, încât și elementul mirean sa aiba putere și drept de a dispune în lucruri bisericesci, școlare, economice și fundamentale. În înțelesul din urma în Ungaria și Transilvania sînt mai multe biserici autonome: cea românească gr. or., cea sârbească gr. or., cea reformată, luterana și unitara. [Dr. Aug. Bunea.]

Autophyte, plante cari traiesc prin ele înșile, mîndrî-și alimentele din mediul înconjurător, nu însa dela alte viețuitoare, plante sau animale, în opozițiune cu cele parasite, saprofite, simbiotice etc.

Autoplastica, procedura chirurgicală prin care, lipsind anumite parți din trup, se reconstruiesc prin material luat din însuși trupul respectivului bolnav, s. e. nasul din parțile moi ale frunții. A. a fost dezvoltată cu deosebire de Dieffenbach.

Autopsia, (intuițiune proprie, contemplațiune, apercepțiune), termen usitat în medicina, unde se înțelege sub A. secționarea unui cadavră cu scopul, de a afla în ce stare sînt organele acestuia, de a constata morbul, cauzele morbului și ale morții.

Autor, (lat. auctor), în general nrđitorul unei fapte sau creatorul ori inventatorul unui lucru; în deosebi: urđitorul unui product spiritual literar, musical ori artistic (v. Proprietatea operelor intelectuale); în sens juridic: faptuitorul principal al unei crime, care este a se pedepsi mai grav decăt complicitii sei.

Autorisațiune, (lat.) îndreptațiune, împuternicire, plenipotență, permisivne.

Autoritate, vază, putere basată pe vază; superioritate intelectuală ori morală; savanți, a caror știință și activitate le-a căștigat încredere generală; oficii publice și puterea și vază purtătorilor acestora.

Autos epha, (grec. = el însuși a dīs, ad. Pythagoras), formula stereotipă, la care Pythagoreii, pentru confirmarea vederilor, parerilor și afirmațiilor lor, se provocau în mod dogmatic, ca la principul suprem și autoritatea cea mai înaltă în materii de știință și în afaceri de convicțiune. Ea a devenit proverbială și astași se aplica și ca ironie față de persoane, cari pășesc autoritativ cu parerile lor. [Pl.]

Autoscopia, (grec.) autopsie, (v. ac.)

Autotherapia, vindecarea de sine fara ajutor strain, pe cale naturală.

Autotypia, arta de a reproduce tonuri fotografice în linii și puncte, pe cale fotografică, direct pe metal, care după aceea se acrografează. Aceasta procedura se întrebuiștează mai cu

sama pentru deseneuri de arhitectura și tot soiul de figuri. Este mai ieftină decăt gravura în lemn. [G. F.]

Autotypografia, reproducerea facsimilelor de icalituri (semnături) și deseneuri cu ajutorul presei tipografice. Icalitura sau desenul de produs se copiază cu tuș chimic pe hârtie lucie, se recopiază pe o placă bine curățată de zinc și se gravează cu ajutorul apei tari; locul neacoperit cu tuș dispare prin roadere, iar icalitura sau desenul rămâne neatins, fiind bun de tipar. [G. F.]

Autrigoni, în vechime popor în Hispania Tarraconensis, lângă Ebro sup. — Autrigonic = bascic.

Autumnus, (lat.) toamnă; *autumnal* = tomatic.

Autun, (franc.) vechia Bibracte, capitala unui arond. în depart. franc. Saône-et-Loire, lângă Arroux, 13,194 loc. (1886). Resid. epp. Imprejurimea se numesce *Autunois*.

Auvergne, vechi prov. în Franca de sud, cuprinde actualele dep. Puy de Dôme și Cantal, ținut muntos, 13,779 km²., 800,000 loc. *Munții A.* cu clima aspră, înalți de 1500 m., cu grupele de basalt ale Cantalului (1858 m.) și alți munți bogăți în isvoare minerale reci și calde. *Comitatul A.*, odată țara vechilor Arverni, mai înainte împrumutat la principii apanagiați, a fost încorporat la 1610 definitiv regatului. *Auvergneoisii* sînt oameni simpli, muncitori, mai ales pastori și agricultori.

Auwers, *Arthur*, astronom, n. 1838. La 1859 asistent la observatorul din Königsberg, 1862 în Gotha, iar la 1866, ajungend membru al academiei științifice din Berlin, trece aici ca secretar al secțiunii fisico-matematice. La 1857 termina observațiunile lui W. Herschel despre nebuloase. La Königsberg continuă cercetarile heliometrice ale lui Besel, referitor la astronomia stelară. La 1868 publică în Lipsca Cercetari asupra mișcarilor variate ale sorilor*. La 1874, ca șef al expedițiunii imperiului german, observă în Theba pasagiul plan. Venus, de asemenea la 1882 în Punta-Arenas. A conclucrat și la zidirea și conducerea observatorului astro-fisical din Potsdam.

Auxanometru, (grec. mesurator de creștere), instrument cu care se mesură creșterea la plante. Sînt mai multe sisteme: A. indicator, A. cu arc, A. înregistrator; acesta e cel mai complicat, planta înscriindu-și creșterea pe un cilindru acoperit cu o hârtie neagră cu fum, și animat de o mișcare rotativă uniformă în jurul unei axe verticale sau orizontale.

Aux-Cayes, port maritim pe partea sud. a insulei Haiti, India vest.; 9000 loc., stațiune a vapoarelor mari, export de cafea, zahar, indigo.

Auxerre, (lat. Autisiodorum), capitala depart. francez Yonne (Burgundia), lângă riul Yonne, 16,754 loc. (1886). *Vin de A.*, un vin ușor de Burgund. Comit. de odinioară *Auxerrois* a fost unit cu Franca la 1477, după moarte lui Carol Eroul.

Auxesis, (lat. Augment), în gramatica: întarire, arginentare; se află numai în limba sanscrită, zendă și greacă; servește la formarea timpurilor istorice (imperf., plusquamperf., aorist). A. este în sanscrită și zendă prefixul *a*, iar în greacă *e*. Este probabil însă, că în greacă a fost cîndva *a*. Originea acestui prefix nici până ađi nu e deslușită. A. în retorica = exagerare.

[I. P.]

Auxilia, *Auxiliares*, (*lat.*) la Romani trupele ajutatoare ale popoarelor și statelor străine; sub Constantin cel Mare trupe de infanterie (câte 100 oameni) în provincii.

Auxiliar, ajutor; ce vine într'ajutor. *Oficieri A.-ri*, (*franc.* *Officiers auxiliaires*), oficiali concediați (de reserva) cari în cas de mobilizare se înrolează la armata activă.

Casse auxiliare, institute ce urmăresc scopul de a da ajutor claselor mai lipsite, în deosebi lucrătorilor (uvrieri) și se bazează pe asigurare mutuală. (*V.* *sucurs mutual.*)

Auxilium, ajutor; în evul mediu ajutorul ce în casuri extraordinare se da din partea vasalilor. *A. pallii*, ajutor dat din partea diecesei unui episcop nou pentru rescumperarea palului.

Auxometru, (*grec.*) instrument cu ajutorul căruia se determină, ca de câte-ori mărește cutare telescop.

Auxospor, (*botan.*) sporul dela *Diatomee*, numit așa din cauza modului său de producere: după ce corpul unei *Diatomee* (*v. a.*) s'a micșorat până la un minimum din cauza bipartițiilor succesive, conținutul protoplasmic arunca la o parte capacele silicioase și devenind liber se rotunșește, se învalesce cu o membrana celuloasă și continuă să trăiască astfel, *mărindu-și* volumul până la un maximum hotărit. După aceea se formează 2 capace silicioase sub membrana celuloasă a A.-lui, apoi aceasta se distruge, iar *Diatomea* reia forma obișnuită. [*E. T.*]

Ava, 1) *A.* (*Abba*, *evr.-chald.* = parinte), în rugăciunile *evr.* și creștine vechi ca agraire către Dumnezeu, în biserica orient. titlatura episcopilor și patriarhilor. 2) *A. capitala* din Birma, lângă Irawadi; în decadență. 3) *A. beutură* pe insulele Polinesiei, întrebuințată ca medicament (contra boalelor reumatice și venerice) și ca narcotic; se numește și *Kava* ori *Iangona*.

Avacumovici, *Paul*, episcop, *v.* Arad, diecesa.

Avaeț, dajdie, dare, taxa, s. e. taxa de păduri sau la un pod. Cuvântul e turcesc, dar se folosea după vremuri și în România. (*Et. M. Rom.*)

Aval, (*ital.* *avallo*), garanția cambială data prin iscalitura garantului pe cambie, copie sau alonge, (*v.* garanția cambială). Încea în secl. XVI. afara de trasant se mai aflau și alte subscrieri puse la calcăul cambiei, a *vallo*, pe baza cărora cei subscriși, numiți *Avales*, erau responsabili pentru platirea cambiei întocmai ca și trasantul. (*Cf. I. Socaciu, Dreptul camb., și Goldschmidt, Syst. des Handelsrechts, ed. II. Cod. com. rom. t. XI., s. IV.*)

Avalanșă, (*franc.* *avalanche*), lavină, (*v. ac.*)

Avalon, 1) insula în riul Bret, în comitatul engl. Somerset, numită foarte des în istoria basmelor engleze vechi; 2) peninsula în Fundlanda nouă, (America de nord.)

Avalon, după mit. celtică e o țeară a ținelor (*fee*), în care a domnit ȳina *Fata Morgana*. *Druidii* aci au avut locul sfânt al lor și aci s'a îngropat regele *Arthur* (*v. ac.*) A. se ȳice a fi identic cu insula Avalon. [*Atm.*]

Avangarda, acea parte de trupa, care pe mers scutește o trupa principală de napadrile inimice din direcția mersului.

Avanpost, acea parte de trupa, care scutește o trupa principală, care odichenește. După mărirea acesteia formează A.-urile 2—3 linii.

Avans, (*franc.* *avance*), tot ce e înainte în raport cu alt lucru. Se ȳice figurat despre propuneri, ce se fac cuiva spre a-l câștiga; despre o sumă de bani dați înainte pentru un scop oarecare.

Avansare, înaintare la grad mai înalt; anticiparea unei sume.

Avantagiu, (*franc.*) verbal: ceea ce cineva are înaintea celorlalți. Se ȳice în sens de profit material sau moral.

Avarii, popor resboinic, calareț, care la începutul evului de mijloc a format un mare imperiu în Europa resariteană. Conform părerii în general acceptate A. s'au ținut de viața țearcașă a rasei ural-altaice. De altminteră sub A. trebuie să înțelegem două popoare. A. cari trăiesc și azi în Transcaucasia (sub stăpânire rusească), și A. din migrațiunea popoarelor. Aceștia în 546 au cucerit imperiul bulgar de lângă Volga și și-au extins stăpânirea până la Viena. Au domnit și pe teritoriul Ungariei de astăzi mai bine de două secole, până când apoi Carol cel Mare i-a zdrobit (791—803). În istorie A. apar după apunerea imperiului hunic, când se ivesc pe ținuturile de lângă Marea Caspică, Kama, Volga și Don, iar 560 se așează în Dacia. Ajung în contact de alianță cu imperiul bizantin, care i-a folosit în contra Slavilor și Bulgarilor. Dela 564 începe era cea mai strălucită a A.-lor sub chaganul lor *Baian*. Acesta a întemeiat imperiul A., care s'a extins dela Don până la Enns, și dela imperiul bizantin până la Marea Baltică. *Baian* a legat alianța cu *Alboin*, regele Longobarȳilor, și laolaltă au învins pe *Gepiȳii* din Dacia, devenind astfel stăpâni preste Dacia (568). Tot atunci a trecut *Alboin* în Italia, după care A. au luat în posesiune și Panonia. Puterea A.-lor a început a decadé după moartea lui *Baian* (602). Mai multe popoare s'au supus și se scuturat jugul avar. Sârbi și Croaȳii s'au așezat în patria lor de aci la învitatele imper. Heraclios. Secl. VIII. aduce pierrea A.-lor. De când adeca *Pipin* cel Mic, principele Francilor, a supus pe *Tasilo*, principele bavar, frecarile dintre A. și Franci au ajuns la ordinea ȳilei. Încea în 782 chaganul A.-lor a legat alianța cu Carol cel Mare, urmașul lui *Pipin*; dar fiind-ca în butul alianȳei în 788 a ajutat cu două oștiri pe *Tasilo*, care se resculase, Carol a hotărit subjugarea și convertirea A.-lor păgâni și destrăbalaȳi. În 791 s'a început expediȳiunea, în 803 a cucerit imperiul A. până la Tisa; în ultima expediȳiune au ajuns în mâna Francilor și vestitele valuri inelare ale A.-lor. Aceștia n'au fost într'atâtea locuri fortificate, cât mai mult șanȳuri de hotare, cari au încungiurat satele și posesiunile A.-lor, unde au ascuns și tesăurile lor. După acest dezastru A. mare parte au trecut la creștinism și cu încetul s'au contopit în Franci și Slavi, parte au emigrat spre resar. În 805 chaganul lor deja creștin, cu numele *Teodor*, roaga pe Carol să-i permită a se așeza dimpreună cu soȳia sa pe teritoriul dintre Sabaria (*Győr*) și *Carnuntum* (*Petronell*). În 822 ajunge o legaȳiune avara în Frankfurt la regele *Ludovic* cel Bland, ducându-i daruri; aceasta fû ultima legaȳiune, despre care se face amintire în cronicele france. Tractatul dela Verdun mai pomenesce despre țeară avara adeca hunică, dar poporul avar pieré, încât nu i-a ramas nici

semënța, precum țice crouicarul Nestor. Memoria A.-lor o pastrează numai câteva cuvinte. Afară de cuvântul chagan (turcesc) mai ocur tudun și jugur semnificând dignitați. Credința A.-lor se cunoaște din un jurământ al lui Baian, care cu sabia scoasa joara pe ceru, foc, pamânt și apa. Au avut și preoți, pe cari i-au numit bokolabra; au adorat și idoli. În Ungaria s'au descoperit mai multe morminte avarie. În cari s'au gasit obiecte prețioase, precum: bani de aur, juvaeriale de granat cadrate în aur, brazote de argint, diferite vase. Caracteristica epocii A.-lor e catarama, ce s'a usitat în locul fibulei (coppie), senin ca au avut vestiminte de piele. Lit.: Zeuss, Die Deutschen und ihre Nachbarstämme; Abel-Simson, Jahrbücher des fränk. Reichs unter Karl dem Grossen; Salamon F., A huuok es avarok Pannoniában; Pulszky F., Magyarországi avar leletek etc. [T. F.]

Avarie, (marina) stricaciune mai mult sau mai puțin importanta, ce suferă un bastiment în corpul seu, în mașina sau în încărcatura. Dreptul comercial maritim pentru regularea cheltuielilor de reparațiuni sau pierderi distinge doue feluri de A.: *A. mari* sau comune, la a caror reparațiune concura bastimentul, fretul și încarcamântul, fiind interesul general a salva bastimentul, și *A. mici* sau particulare, la cari concura numai unul din aceste capitaluri, când celelalte nu au fost aneninate.

Avariția, neglijerea trebuințelor prezente și aduarea de buuuri numai pentru înmulțirea averii, fara alt scop. A. considera averea ca scop, nu ca mijloc. A. e condamnată de moralisti și biserica o pune (iubirca de argint) între cele șapte pecate capitale (de moarte); din punct de vedere național-economic A. este mai puțin de condamnat ca risipa, care nimicesce cu desăvîrșire averea.

Avas, v. Oaș. *A. Felsöfalu*, v. Negresci. *Avasság*, Țeara Oașului, v. Oaș.

Avat, av ad, pește: *Pleuronectes Rhombus*, pe unele locuri se chiana și *stoiceț*. A. se aseamena cu ureana, are multe oase, pâna și prin carne, mici ca nisce ace. Se afla în mare și la gura unor râuri mari. (Etyim. M. Rom.) V. havat.

Avatara, în religiunea Înșilor incarnațiunea ființelor divine în forma de om ori animal, cu scop de a înfrânge domnirea reului; s. e. incarnațiunile (10) lui Vișnu, Siva și Gauesă.

Avdejev, *Vasilievici Mihai*, romancier rus, n. 1821, † 1877; a scris numeroase romane și romule, cari se disting ca descrieri fidele ale starilor, moravurilor și tipurilor timpului seu.

Avdhela, (*Avela*), comuna aramâneasca de vara cu 200 case, 1500 loc., într'o poziție foarte frumoasă pe poalele muntelui Culeo la Pind. Numerul locuitorilor mereu se micșoreaza, mulți fiind acum așezați la muntele Carataș aproape de Verria sau în Tesalia. Averhie, Apostol Margarit, prof. Caragiani sânt originari de acolo. Probe din graiul de A. sânt publicate de Papahagi în II. Jahresbericht des rum. Sem. Leipzig, 1895.

Ave, *Have*, (lat.) formula de salutare la Romaui, înseamna: fi sanatos, fi salutat, »sa traiesci, ca și »salve« și »vale«. *A. Caesar*, *morituri te salutant*, (Te saluta, Cesar, cei ce

se pregătesc la moarte), cuvinte cu cari gladiatorii romani salutau pe imperatul în arena. — *A. Maria*, rugaciunea »Nascatoarei de D-țeu, care în limba latina se începe cu aceste cuvinte.

Aveiro, *Joseph Mascarenhas*, duce portughez, n. 1708, mare maestru de curte sub Juan V., sub Iosif E în anul ulocuit cu Pombal. Acusat ca a luat parte la atentatul din noaptea 3 spre 4 Sept. 1758 asupra regelui, a fost executat împreuna cu alții în 13 Ian. 1759.

Avel, Abel, al doilea fiu al protoparinților geului omenesc.

Avellaneda, *Gertrudis Gomez d'*, poeta spau., n. 1816 în Cuba; a scris romule frumoase și poesii lirice; drame: »Alfonso Munio« (1844), »Recaredo« (1851), »El donativo del diablo«, »La Sonnambula ș. a. † Febr. 1873.

Avellino, prov. italiana (Campania), 3034 km², 432,949 loc. (1890). *Capitala A.*, lângă Monte Vergine (manastire renunmita), 16,376 loc. Reședință epp. Export de alune excelente.

Avellino, *Francesco Maria*, archeolog ital., n. 1788, profesor de literatura greceasca la universitatea din Neapole, 1809—15 a condus educația copiilor lui Murat; † 9 Ian. 1850 ca membru al consiliului super. al instrucțiunii publice și director al museului Bourbon. Autor de monografii archeologice și numismatice. Opuscoli diversi« (1831—36, 3 vol.)

Avena L., (botan.) gen din familia Gramineae, tribul Aveneae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene în general foarte prețioase pentru agricultura. Florile sânt dispuse în panicule compuse din spicule lung-pedunculate. A. are vr'o 40 specii răspândite prin regiunile temperate ale globului. Prin țerile noastre cresc mai multe specii, dintre cari însemnam: *A. fatua* L., vulgar O d o s, *A. pubescens* L. etc. Se cultiva foarte mult *A. sativa* L., cunoscută de popor sub numele de oves. *A. sterilis* L. este o planta anuala foarte frumoasa și mult cultivata de horticultori ca planta ornamentală, care se întrebunțează spre a face buchete și alte obiecte de ornament. Ovesul se întrebunțeaza ca nutret pentru cai. Din faina de oves se fac cataplasmie. [Z. C. P.]

Avenches, (*franc.*) germ. Wilflsburg, oraș în cantonul elvetian Waadt, 1864 loc.; pe timpul Romanilor *Aventicum*, capitala Elveției, demolata de Alemani (307), s'a ridicat în secl. XV. Antichități.

Aventinus, *mons*—, (muntele Aventiu) una din cele 7 coline ale Romei (v. ac.)

Aventinus, *Ioan* recte *Turmain*, umanist și istoriograf bavarez, n. 1477, † 1534; a fost învețator principilor bav. Ludovic și Ernest. A scris istoria Bavarilor pâna la secl. XV. Scrierile lui sânt isvoare valoroase pentru istorie și au fost editate de academia din München. La 1861 i s'a ridicat un monument în Abensberg, unde s'a nascut.

Aventura, (*franc.*) ceea ce va veni, se va întâmpla; se țice despre o întâmplare *neprevățută*. *Aventura grossa*, comerțiu en gros la voia înțâmplarii; A. gr. se numesce negoțul întreprins cu marfuri procurate pe bani împrumutați, cu scop de a le vinde în țeri straine sub ori ce împrjurari riscate și periculoase. Astfel de comerciați se numia *aventurieri*.

Aventurier, (*franc.*) cel ce caută aventuri. Prin extensiune: O persoana ale carei mijloace de existență sunt necunoscute.

Avere. Bunurile economice produse, cari într'un timp exista ca fond real pentru mulțămirea de trebuințe, reprezentă în totalitate lor (ca masa) o potență economică mai mare sau mai mica, după cum e raportul, în care sta ea față de trebuințele pe cari are a le acoperi. Această potență economică se numește A. Suma bunurilor economice, preste cari poate sa dispuna cineva, formează averea sa personală. Puterea, ce o are o persoana, ca sa dispuna de bunuri economice o da dreptul și expresiunea ei se numește *drept de avere*. Dreptul hotărește cine e persoana și ce fel de persoană, preste cari bunuri economice și în ce extensiune poate să dispuna ea. Avere, ca posesiune a diferitelor persoane se deosebesc, după cum se deosebesc și persoanele, în publică și privată. A. *publică* e aceea, care se afla în posesiunea și stăpânirea persoanelor publice, adică a acelor persoane juridice, cari exista ca colectivități, comunități, pe baza dreptului public, precum e: statul, comunele politice și diferitele cercuri de administrațiune (comitat, județ, departament). A. care se afla în proprietatea unei persoane publice, dar care e destinată pentru folosirea generală, cum sânt: drumuri, riuri navigabile, muzee, biblioteci etc., se numește A. publică în sens strict al cuvântului, spre deosebire de A. publică, care o posed și o folosesc respectivele persoane publice numai pentru scopurile lor particulare, cum s. e. A. finanțara, pe care o folosesc statul exclusiv pentru sine, pentru realizarea scopurilor sale finanțare, domenii, linii ferate de stat și alte instalațiuni ale statului sau comunelor. A. *privată* este aceea, pe care o posed singuraticile persoane fizice și acele persoane juridice, cari aparțin dreptului privat și sânt întemeiate în mod liber, precum sânt anumite societăți de agonisire și reuniuni libere. A. preste tot luat se deosebesc după felul întrebunțării ei în A. pentru consumațiune și A. pentru producțiune. A. *pentru consumațiune* se întrebunțează pentru traiul zilnic, pentru satisfacerea nemijlocită a trebuințelor personale, s. e. pentru hrânirea și scutirea corpului sau pentru satisfacerea vr'unui gust ori plăceri personale. Aceasta A. se subîmparte în consumptibilă și neconsumptibilă. Cea dintâi consistă din astfel de bunuri, cari deodată cu satisfacerea trebuinței se nimicesc sau de tot sau în forma lor individuală de bun, s. e. nutremântul; cea din urma (cea neconsumptibilă) este A. constatare din astfel de bunuri, cari se pot folosi de repețite ori în timp mai îndelungat pentru satisfacerea trebuințelor, și astfel numai pe încetul se nimicesc, își pierde însușirea de bun, precum sânt casele de locuit, mobile, vestimente etc. A. *pentru producțiune* consistă din astfel de bunuri economice, cari sânt destinate și se întrebunțează pentru a produce alte bunuri noi, iar nu pentru satisfacerea nemijlocită a trebuințelor personale. Unii economiști numesc aceasta A. fără deosebire capital, alții însă o deosebesc în pământ și capital, adeseori o întălmim sub numirea: mijloace de producțiune. (Cf. I. Socaciu, Economia politica,

manuscript hectografat; A. Wagner, Grundlegung der politischen Ökonomie, partea I., 1/2, tom. I.)

A. națională, A. titurilor persoanelor publice și private, cari alcătuiesc o națiune, un popor organizat în stat. [I. S.]

A. școlară, A. și venitul destinat pentru scopuri școlare. În Ungaria trebuie sa adune în întelesul legii fiecare susținător de școală (stat, comuna, confesiune, societate, corporațiune) A. școlară. Aceasta se adună la stat și comună cu ocaziunea comasării din 1/100 parte a teritoriului comun, din venitele școlastice, din fundațiuni, oferte și ajutoare benevole, din pedepse de absențare. A. școlară se manipulează în favorul școlii prin scaunul școlastic, sub responsabilitatea personală a tuturor membrilor lui. Vênđari, cumpărari etc. până la 500 fl. și arênđi până la 50 fl. anual, au să fie întarite de inspectorul școllelor. [G. Trif.]

Averesci, schit în satul cu aceeași numire în Rom., j. Falcu, înființat 1765 de catra un razeș numit Sava, care s'a calugarit; astađi e biserica de mir.

Averchie, calugar de origine aramânească, mai târziu archimandrit și reprezentant al manastirilor dela sf. munte Athos; a adus baieți aramânesci din Turcia în România, ca să învețe la școala macedo-rom., care în 1865 se deschise în Bucuresci. (Cf. Burada, Cercetari despre școal. rom. din Turcia. Buc., 1890.)

Avernus, *lacul Averno*, un mic lac în Campania, lângă Cumae, crater vulcanic cu împrejurimi înfioratoare; după Vergil intrarea în infern. Nu departe se afla peștera Sibylei.

Averof, familie aramânească foarte bogată din Mețovo în Epir. Pentru comuna natală a făcut mult, dar mai mult pentru institute culturale în Atena. (Cf. Weigand, Aromunen I.)

Averrhoa, L., (botan.) gen de arbori din familia Geraniaceelor, trib. Oxalideae, reprezentat numai prin două specii din Asia tropicală, cari ambele se cultiva ca plante decorative în florării. Ca plante ornamentale ele sânt astađi răspândite pretutindene sub tropi, unde se folosesc fructele lor comestibile, ce conțin acid oxalic, și ca medicament. [A. Pr.]

Averrhoës, *Ibn Roschd*, filosof arab, n. 1126 în Cordova, † 1195. Om de o vastă erudițiune în teologie, filosofie și medicină; a fost un mare adorator al lui Aristotel, despre care dicea, ca singur acestuia dintre oamenii muritori i-a conces Dumnezeu ca sa ajunga culmea perfecțiunei. Comentând și explicând scrierile lui Aristotel. a nisuit a popularisa doctrinele aceluia. (Cf. Uiberweg Grundr. der Gesch. d. Phil. II.) [Pl.]

Avers, (*lat.*) față, partea cu chip a unei monete (cap); dosul acesteia se numește *revers* (ranța).

Aversa, oraș în prov. ital. Caserta (Campania), 20,183 loc. Sediu episcopesc; casa de alienați; multe vii (Asprino). În apropiere sânt ruinele dela *Atella*; prima colonie a Normanilor.

Aversiuine, (*lat.*) afect, care se descopere în neplacerea profundă față de o persoană ori obiect. A. constantă devine ura. [Pl.]

Avertisment, (*franc.*) atragerea atențiunei spre ceva; însucinițare, muștrare.

Aves, *aviarium*, (*lat.*) paseri; colivie mare pentru paseri, gaiuar.

Avesalon, v. Absolon.

Avestița, strigoaie, v. Samca.

Aveyron, afluent din dreapta al râului Tarn în Franța de sud; lung. 240 km. După el se numește *departamentul A.* (o parte a vechiului Guienne, Rouergue). 8770 km², 400,467 loc.; 5 arondismente. Capitala *Rodez*.

Avezac de Castera Macaya, *Marie Armand Pascal d'*, geograf franc., n. 1800; 1833—35 a fost secretar general al societății geografice din Paris, și de șese ori președintele ei, din 1873 președinte de onoare al comisiei centrale și membru al Institutului. † 1875. Scr.: »Essais historiques sur le Bigorre, (2 vol., Bagnères, 1823); Etudes de géographie critique sur une partie de l'Afrique septentrionale. (Paris, 1836); Esquisse générale de l'Afrique. (Paris, 1837) și multe altele.

Avezano, *Giuseppe*, general ital., n. 1789 în Piemont. La 1848 a participat la reșcoala geneueza, a ajuns ministru de resboiu al republicii romane, și după sugrumarea aceleia a fugit în America; rentors în Italia a participat la expediția lui Garibaldi la Sicilia (1860). În 1878 s'a pus în fruntea Italiei irredente și a lucrat pentru eliberarea Tirolului sudic și a Istriei de sub domnia austriacă. † 1879 în Roma.

Avianu, fabulist latin din secl. IV. sau V. d. Chr.; dela dînsul au ramas 42 fabule esopice scrise în metru elegic, într'o limba corectă și retorică; mai târziu au fost introduse ca lectură în școala și au suferit multe schimbări.

Aviatici, aeronauți cari se ocupa cu studiarea sburaturii paserilor și cu imitarea lui mecanică.

Avicenna, (*Abu Ali E-Hosein Ben Abdallah Ibn Sina*), n. 980, † 1037, medicul mai multor sultani din Buhara; totodată și filosof. A scris cea mai completa carte medicală din evul mediu: Canon medicinae sau el Kanon fil Teb (în 5 cărți).

Avicennia L., (botan.) gen de tufe din fam. Verbenaceelor, tribul Avicenniaceae, ce cresc la litoralul mării pretutindene în țările calde. Unele din ele se cultiva la noi în florarii s. e. *A. officinalis L.* [A. Pr.]

Avicultura, arta de a cultiva paserile. Sînt rase de paseri cari nu stau sa clocească, iar din acele cari clocesc nu cad cloșce decât în anumiturile calduroase; apoi sub o pasere nu se pot pune decât un numer restrins de oue, proporțional cu suprafața pe care ea o poate încălzi cu corpul seu. Pentru a înmulți paserile în mod cantitativ, calitativ și în ori ce anutimp, avicultorii înlocuiesc cloșcele cu mașini. O *mașină de clocit* (v. ilustr.) se compune din o cutie de lemn; în partea superioară a cutiei se afla un rezervoriu de zinc, care se umple cu apa prin o gaură, ce se afla în partea superioară, și se deșarta prin o alta gaură, ce se afla la o parte a rezervoriului în partea inferioară. De-

desubtul rezervoriului se afla un saltar, în care se așează ouele (50—250); ele nu vin în atingere cu zincul ca sa se înfierbinte, ci se încălesc numai prin caldura moderată, care vine din sus dela rezervoriu. Apa se ține caldă prin ajutorul unui termosifon, care se vede pe figură în partea din dreapta a cutiei, și care se încălzește cu o lampa cu petrol. Temperatura apei trebuie sa fie de 50° C. pentru ca astfel ouele sa fie încălțite la 40°, adeca temperatura cu care le-ar fi încălțit cloșca. Când puii au eșit din găoace, se scot după 24 oare din mașina de clocit și se pun în *mașina de crescut*. (V. ilustr.) Ea se compune din doue părți: partea întâia (din dreapta figurii) este ca un fel de colivie, care servește puilor ca curte; a doua parte (din stînga figurii) este un fel de cutie tapisată în interior cu blana, în care puii se adaptesc tot așa de bine ca sub aripele cloșcii. În aceasta cutie se mai afla un rezervoriu de zinc, în care se pune, când e frig, apa ce se ține caldă la temperatura de 70—80°. Puii când li-e foame ies în colivie de se hranesc, când li-e frig se retrag în cutie. După o septemână li-se da drumul pușin câte pușin în curte pîna se deprind singuri. (Cf. E. Richomme, Une fabrique artificielle de Poulets; Ch. Jacques, Le Poulailles; M. Fanfilon, Poules, moyen infaillible de les faire pondre.)

[Dr. N. Leon.]

Aviditate, (*lat.*) poftă lacoma după ceva, fie aceea averse, bani, onoare, renume ori alteceva. Cel cuprins de aceasta poftă, se numește *avid*. A. desordinată, care tinde la mulțamirea poftelor sensuale, se numește *con-*

Mașina de clocit.

cupiscentă. (V. și cupiditate.) [Pl.]

Avidius Cassius, beliduce roman sub împ. Marcus Aurelius; a luptat victorios contra Partilor și a domolit o reșcoala în Egipt. La 175 d. Chr. legiunile sale în Syria l-au proclamat împ. după trei luni a fost însă ucis.

Avienus, *Rufus Festus*, poet roman în jumătatea a doua a secl. IV. d. Chr. n. în Volsini (Etruria); a tradus: Phainomena lui Aratos; autor a 2 poesii geogr.: Descriptio orbis terrarum în hexametri și Ora maritima în iambi ș. a. Edit. completa de Holder, 1887.

Avignon, capitala dep. francez Vaucluse, lângă Rhône, cu 43,453 loc. (1891); biserici numeroase, catedrala veche și mare; arhiepiscop; palatul papilor, museu bogat. Vapsitorii de garanța, fabricațiune de matasa. În antichitate *Avenio*, capitala Kavarilor; numeroase ruine romane. 1309—78, reședința papilor, cari stapînira comitatul Venaissin, și dela 1348 Avignonul. La 1797, cest din urma fii încorporat Franței.

Avila, prov. spaniola (Castilia veche), 7882 km², 193,093 loc. (1887). *Capitala A.* cu 10,935 loc. (1887). Monumente de sculptura straveche. Odinoara universitate.

Avilire, înjosire, defaimare.

Avis, înștiințare. *Avisul de tratd*, epistolă ce o trimite trasantul trasatului spre a-l încunoștința despre cuprinsul cambiei, resp. cambiilor, trase asupra lui, precum și despre modul acoperirii sau rambursării. Despre A. se face de obicei amintire și în cambie s. e. prin cuvintele: »și puneți în cont după (sau fara) avis«.

Aviso, (marină) bastiment ușor, între 800 și 1200 tone, aproximativ, de deplasament, cu artilerie ușoară și viteza moderată; A. vine după crucișetor în nomenclatura flotelor. Acest tip de vase însă tinde a dispărea din flotele actuale, ne mai găsim și întrebuințarea, și fiind cu avantaj înlocuit de canonierele torpiloare, cam de același deplasament, dar înzestrate cu mare iuteală. În principiu A. se întrebuințează ca purtător de ordine între escadre și uscat, ca eclerori de escadre etc., servicii pentru cari actualmente se cer vase mai rapide. A. existente, cari nu mai pot servi în escadre, se întrebuințează ca staționare prin porturile secundare, fie

de molecule. (Cf. Botto: Cenni biografici sulla vita e sulle opere di A. Avogadro, Turin, 1858.)

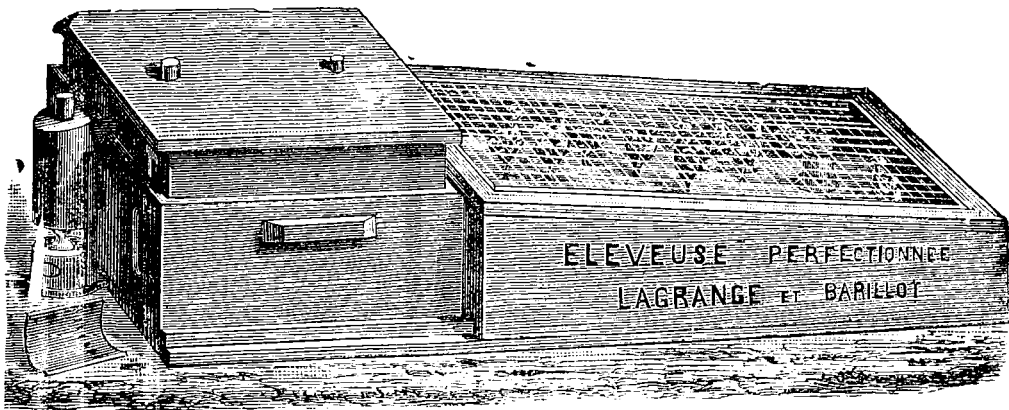
Avoir du poids sau *Avoir du pois*, pondul comercial englez. Unitatea acestuia este punctul (Pound) à 16 unce (onnces), à 16 drame (drams), a 3 scruples, à 10 greni (grains) = 4.535,926 greni sau 7000 Troygrains.

144	punți	Avdps	=	175	ƒ	Troy.
112	„	„	=	1	Centweigt	(Cwt)
28	„	„	=	1	Quarter	sau patrar
14	„	„	=	1	Stona	
2240	„	„	=	1	Tona (= 20 Cwt)	
			=	45,359	kg.	
			=	90,718	ƒ	germ.
100	„	„	=	81	ƒ	bav.
			=	110.764	ƒ	rus.
			=	81	ƒ	vieneszi.

Avola, oraș cu port în Sicilia, prov. Siracus, 12,286 loc.; se cultivă trestia de zahar.

Avort, v. Abortus.

Avraam, (evr. »Tatal Mulțimii), fiul lui Tharra, protoparintele poporului israelit și arab; la în-

Mașina de crescut. 5

în țeară, fie în colonii sau țeri străine depărtate. A. de riu sau de flotilă sunt nisece mici vase, de ordin ar cu roate de 100 la 300 tone deplasament, făcând pe râuri serviciul corespunzător serviciului de mare al A.-lor propriu țise. — *A torpilor*, v. torpilor. [Constant. B.]

A vista, (ital.) pe cambii = la vedere, adecă cambiul este a se achita la prezentare; A. v. în musică: v. a prima vista.

Avitic, strămoșesc, vechiu; *aviticitate*, fideicomis familiar. V. Bunuri A.-e (în drept. Ung.)

Aviz, 1) mic oraș în Portugalia; 2) ord militar port., creat de Alfons I., 1143, cu 3 clase.

Avlona, oraș cu port la Marea Adriatică în Turcia (Albania): în vechime *Apollonia*. A. are 6000 loc., e rezidența unui caimacam și a mai multor consulate eur. Comerț cu tutun, vin, orez, masline, broasce țestoase etc.

Avocațiune, (lat.) rechemare, revocare. *Avocatori*, scrisoare de revocare, rechemare.

Avogadro, *Amedeo*, n. 1776 în Turin; profesor de fizică la gimnasiul din Vercelli, 1820—50 la universitatea din Turin; † 1856. A. a descoperit legea, ca gazurile pe lângă aceeași temperatura și presiune în volume egale conțin numeri egali

ceput locuia în Haran, după sf. Scriptură chiebat fiind de D-țeu s'a mutat, împreună cu soția sa Sara și nepotul său Lot, în pamântul promis Canaan, pentru a forma un popor ales.

Avramovici, *Dimitriț*, pictor și scriitor istoric sêrb, 1815—1855, culegător de antichități bisericesti.

Avrameni, com. rur. în Rom., (jud. Dorohoiu, pl. Bașau), formată din satele: A., Adașani, Borolea și Zahoreni; cu reședința primariei în A.; având 509 familii și 1454 suflete; 2 biserici, o școala cu un învețator.

Avrămesci, sat în Rom., (jud. și pl. Tutova), situat pe parêul Valea-Mare. Are 772 loc. și 193 case. Formează comuna A. cu catunele: Uricari, Marașesci și Corobanesci; 1351 loc., 348 contrib. și 854 case. Se cultivă via și prunii. Are o școala primară de baieti. În comuna sânt 4 biserici.

Avricourt, sat lângă linia căii ferate Paris-Strassburg; stațiune de graniță între Franția și Germania.

Avrig, (germ. Freck, magh. Felek), comuna mare în cott. Sibiului, așezată în Țeara-Oltului, lângă Rîul-Mare, numit și Valea-Avrigului, care

se varsă din jos de A. în Olt, pe latura stângă; are 2759 loc., dintre cari 2472 sînt Români, iar ceilalți Sași. Aici se află reședința protopopiatului român gr.-or. al A.-lui și o școală rom. elementară cu 4 învețatori; un castel cu grădina frumoasă și parc, care a fost zidit de guvernatorul de odinioară al Ardealului, baronul Sam. Brukenthal, o fabrica de postav dur (halina) și din sus de comuna, spre sud, o fabrica de sticlă, care acum e parasită. În A. s'a născut, la 1779, *George Lazar*, și tot aici și-a sfîrșit viața pămîntească la 1823, după ce s'a întors din România, unde a pus temelia școalelor naționale și a deșteptat pe Români din letargie. El a fost înmormîntat în curtea bisericii rom. gr.-or., iar la 1864 a fost exhumat și osemintele au fost înmormîntate din nou mai aproape de biserica (cam la 20 pași departare). Aici i-a ridicat un școlar al seu, Carol Rosetti, în semn de recunoștința, o cripta de marmoră roșietică. Pe piatra, care stă ridicată și are în vîrf o cruciulița de metal, se afla urmatorul epitaf gravat cu litere cirile:

Viețuitorule!
Stăi puțințel și cetesce
Dup' această socotesce
Trista omului soarte
Nepregătătoare moarte.
Ce ești tu, eu am fost,
Această 'nvață de rost,
Ce sînt eu acum, vei fi
Cînd ceasul îți va sosi.

George Lazar
theol. Transilv.
N. 1779.
M. 1823.

Iar pe piatra, care acoperă mormîntul, este următoarea inscripție cu litere latine:

Precum Christos pe Lazar din morți a înviat,
Așa tu România din somn ai deșteptat.

Lui George Lazar
a ridicat acest monument școlarul său Hagiu și Ierose-
limit Carol comite de Rosetti la anul 1864.

A., *protopopiat* rom. gr.-or. se compune din 23 parochii, cu 22,049 credincioși; sediul protopopesc se afla în comuna A. (Șemat. bis. ort. rom. din Trans. și Ung. pe 1896.)

A. Lac, (*Lacul A.-lui*), un lac aflator în partea vestică a munților Făgărașului (în grupa Snurului), la poalele muntelui Cioarta, cu țermi stîncoși, și avînd forma lungareată; este așezat la o înălțime absolută de 2004 m., din acest lac își are izvorul Valea-A.-lui, numită și Riul-Mare.

A. Vale, (*Valea-A.-lui*), un rîu de munte, care isvorește în munții Făgărașului, din lacul A.-lui; la poalele munților uda frumoasa poiană, numită Poiana-Neamțului, apoi curge pe la A. și se varsă în Olt, $\frac{1}{4}$ de ora din jos de A., pe latura stînga; acest rîu se numește și *Riul-Mare*. [Silv. Mold.]

Ax, oraș în dep. franc. Ariège, arondism. Foix, la poalele Pireneilor, lînga Ariège, 1424 loc. (1886); 80 terme de sulfur 25—78° C.

Axa, linia dreaptă care tae simetric o linie curbă. **A. universului**, dreapta care leaga polul nordic cu cel sudic al globului ceresc și trece prin centrul comun al acestuia și al pămîntului. **A. pămîntului**, partea apei universului care zace în interiorul pămîntului. **A. de rotațiune**, linia dreaptă, care la un corp, ce se afla în rotațiune, nu-și schimbă locul, și în jurul careia toate celelalte puncte ale corpului se mișcă în

circonferințe. **A. magnetică**, dreapta care leaga ambele poliuri ale unui magnet. **A. optică** a unei lentile este direcțiunea unică, în care o rază de lumină se propaga prin un cristal fara a se refracta.

Axa, *axophyt*, la plante: partea centrală, fundamentală a corpului, de care se leaga alte organe (apendicele), precum și ori ce organ care pe suprafața poartă altele; prin urmare, tulpina și cu radacina, ramurile, axele inflorescențelor, receptaculul floral, placentele etc.

Axenien, lipsa ospitalității.

Axente Sever, *Ioan*, fost prefect la 1848/9; n. din pariții agricultori la 3/15 Aprilie 1821 în Frăua (Trans.); a studiat în Blaj și Sibiu, la 1842 fu primit în seminarul clerical din Blaj, pe care însă la 1845, în urma procesului Leményian, l-a parasit și la 1847 a trecut în Rom. ca profesor de limba latină și română; la 1848 luă parte activă la mișcările pentru libertate și constituție; fir numit comisar de propagandă în județul Ilfov, și în urmă trimis cu Aron Florian la Craiova pentru organizarea județului reacționar, care nu voia sa recunoască guvernul provisor. Din incidentul arestării lui A. Tr. Laurian și Nicolae Balășescu, întemplate la 18 Aug. 1848, A. a revenit în patrie; a luat parte activă la adunarea granițerilor din 11 Sept. în Orlat, de unde în ziua următoare plecă cu o ceată de 200 ficioiri la a III. adunare dela Blaj. După proclamarea armării generale A. luă parte principală la organizarea gloatelor române și la apărarea eroică a Munților Apuseni și a fortareței Alba-Iulia în 1849. Restabilita ordinea în țeară, înainte de depunerea armelor, A. încercase formarea și organizarea unui escadron stabil de cavalerie, dar fara succes. Abia așezat în Cenăde, în urma denunțurilor ce erau la ordinea zilei, A. fu arestat, dus la Sibiu și supus unui interogator pentru ascundere de arme, incendiarea Aiudului și altele, dar, aflat nevinovat, dnpa 30 zile, fu pus în libertate. Cătră sfîrșitul a. 1850 A. fu provocat a merge la Sibiu pentru a primi din mîna comitei sasese 2 decorațiuni împăratesci, dar le-a refuzat, cerînd drepturi naționale și desdaunare pentru pierderile materiale și jertfele aduse în revoluție; urmarea fu o mare investigațiune asupra acțiunii gloatelor române în districtul A.-Iulia, și după aceea la 1852 o desdaunare de stat de 60,000 fl. pentru bisericile române. Tot în acel an, venind Imperatul în Transilvania, A. îl întîmpină la 21 Iul. în muntele Gaina și-l petrecu pîna la Sibiu, unde fu decorat cu: crucea de aur cu coroana pentru merite, ordinul Francisc Iosif cl. III. și ordinul militar rusesc S. Ana cl. III. La 1851—54 A. ocupă oficii de stat, iar după retragerea sa din serviciul statului luă parte activă la mai multe acțiuni politice-naționale și la mișcările culturale ale Românilor din Trans. De present traiesce retras la Brașov. (Cf. Rapoartele pref. Axente, Balint și Iancu, Sibiu 1884. W. Krafft.)

Axil, la plante: organele cari sînt în direcțiunea axei, *placentațiune axilă*, când ovulele sînt în unghiul intern al logelor ovarului pluriloclar; *seminte axile*, cele așezate în axa rațională a fructului; *embriion axil*, care este așezat în axa seminței; iar *axilla* = subsuoara e unghiul

determinat de direcțiunea ramuroi și a tulpinei sau a ramurei și a frunzei; s. e. niugure axilar, cel așezat la subsuoara ramurei sau a frunzei.

Axinit, mineral; borosilicat de aluminiu și calciu cu fier și manganes în cantități variabile, de culoare brun-roșietică sau ceva violeta; se găsește la Bourg d'Oisans, Cornwall, Andreasberg etc., și se întrebuințează în bijuterie.

Axinte, *Uricarul*, v. *Uricarul*.

Axioma, (*grec.*) judecată care este evidentă în sine și nemijlocit și care nu are trebuința de demonstrare. A. numite și principii fundamentale, formează baza fiecărei discipline științifice, garantându-i aceleia unitatea sistematică. Toate științele au A. În logica se consideră ca A. principiile fundamentale ale cugetării, adică acele. la cari se poate reduce și cari au sa normeze ori ce gândire, ori ce afirmațiune, ori ce judecată. Aceste sînt: principiul identității, (omne subiectum est predicatum sui); pr. rațiunii suficiente sau al causalității, (nihil sine ratione sufficienti); pr. contradicțiunii, (idem nequit simul esse et non esse); pr. exclusivității, (inter duo contradictoria non est medium). În matematică A. formează baza operațiilor fundamentale. (Cf. T. Maiorescu, *Logica*; Ueberweg, *Syst. der Logik*; Wundt, *Logik I.*) [Plet.]

Axiometru, instrument aplicat la cărma unei nai, care arată declinațiunea cărmei dela planul vertical ce trece prin spinarea (linia de mijloc) naii.

Axion, cântarea bisericească Cuvine-se cu adevărat, care se cânta la liturgie după consecrațiune, adică după sfîntirea sf. daruri. În locul A.-lui la serbatori mai mari se cânta din catavasii cântarea a nouă. Mulți atribuesc introducerea A.-lui la liturgie sf.-lui Ciril din Alexandria, ca o protestare publică și solemnă contra ereticului Nestorin. În tot cazul cântarea aceasta este foarte veche.

Axolotl, nunele mexican al unui amfibiu codat din grupa Perenni branchiata, numit și Siredon pisciformis. Acest amfibiu, cam de 20 cm. în lungime, e de culoare mohorită, împeștriat cu pete albe și negre; respiră prin branchii și plămâni; coada, ca la tritonii, e comprimată de laturi; petrece prin lacurile din jurul orașului Mexico; se ține și priu aquarii. A. după ce s'a reproduș preste câteva generații ca A. își pierde branchiile și creasta de pe coada, și se transformă în *Amblystoma*. Astfel A. se considera de o larva a *Amblystomei*. V. *Amblystoma*. [B. V.]

Axonometru, aparat pentru măsuraea osiei la cristale.

Axum, odinioară capitala Aethiopiei, situată în tînutul abissinic Tigre, 16 km. departare dela actuala capitala Adua. După devastarea dela 1535 prin regele din Adal, Grauje, a încetat de a mai fi capitala imperiului. În orașul acesta este și aqi asilul creștinilor aethiopieni, aici e o biserica creștina și sînt mai multe ruine, cari arată starea înfloritoare de odinioară a acestei vechi capitale. Dela acest oraș se deriva numele original al Aethiopiei: imperiul axumitic. V. Aethiopia.

Ayacucho, departament al republicei Peru, 38,692 km². și 142,205 loc.; capitala A. lînga Huamanga cu 9387 loc.; reședința unui episcop. Aici au reputat liberalii sub conducerea lui Sucre în 9 Dec. 1824 învingere strălucita asupra Spaniolilor.

Ayala, 1) *A. Adelardo Lopez de*, barbat de stat și poet span., n. 1829. A scris mai multe drame și comedii, cari au avut pe scena spaniola din Madrid un succes complet, apoi sonete. La 1857 a ajuns deputat și îndrasneala cuvîntărilor sale a fost pedepsita cu exil. † 1879. O ediție completa a operelor sale a aparut 1881—87 în Madrid, în 7 vol. 2) *A. Pedro Lopez de*, numit *el Viejo*, cronicar, mare cancelar și camerar superior al Castiliei, n. 1332, † 1407; a scris cronicile regilor castilani Petru, Henric II., Ioan I., Henric III., (1780, 2 vol.), a tradus pe Liviu în limba castilana și a lasat și scrieri poetice.

Ayr, (pron. er), comitat în Scoția sud-vestica, 2975 km², 224,222 loc.; teren niuntos, bogat în minerale. *Capitala A.*, lînga sinul Clyde, cu 9054 loc. (1891). Port.

Ayrton, (pron. ert'n), *William Edward*, fiziician englez, n. 1847; după terminarea studiilor a fost aplicat în India la oficiul telegrafic. Din 1873—1879 a fost profesor de fisica și de telegrafie la școala imperiala de inginerie din Tokio în Iaponia. La 1879 s'a reintors în Anglia, unde ajunse profesor la City and Guilds of London Technical College. La 1881 fu ales membru la Royal Society. Mai însemnate sînt tractatele sale despre electromotori, despre tramvazele și trenurile electrice.

Ayuntamiento, municipiul orașelor în Spania.

Azalea L., gen de plante, sinonim cu *Rhododendron L.*, din familia Ericaceelor cu numeroase specii, arbuști sau sub-arbuști, ce cresc în munții Europei, Asiei, mai ales în Himalaja, ai Americii boreale. În Europa însemnau pe *R. ferrugineum L.*, iar în Carpați pe *R. myrtilifolium Schott et Kotschy*. vulgar: Trandafir de munte, Cocazar, Smirdar, Coji etc. Altădată se întrebuințau ca plante medicale; aqi se cultivă multe specii cu numeroase varietăți și hibride, ca plante ornamentale decorative, și sînt obiectul unei culturi speciale și unui comerțiu important. Planta numita *A. procumbens L.* cu tulpinile tiratoare, cespitoase, crescînd prin pașunile alpine din munții înalți (Carpați, Alpi, Pirenei, Laponia, Norvegia etc.), se ține tot de aceasta familie, dar de genul *Loiseleuria Desv.* [S. Șt. R.]

Azbuche, *Azbuka*, numele alfabetului slav, format din cele dintăin două litere: *az, buki*; sînt două feluri de A.: 1) *cirilic*, întrebuințat de Slavii ortodoxi; 2) *glagolitic*, folosit de Slavii rom.-catolici. Pe cînd cel dintăiu e pe deplin stăpîn în biserica și viața laica la Ruși, Sërbi și Bulgari, al doilea nu se mai găsește decăt la catolicii slavi din Dalmația.

Azeglio, *Massimo Tapparelli*, marchis, barbat de stat și publicist ital., n. 1798. La 1848 a luptat în trupa papala contra Austriei, a comandat în Veneția ca colonel, s'a luptat la Vicenza în fruntea unei legiuni, a fost apoi membru în camera deputaților Sardiniei. 1849—1852 president de cabinet și ministru de externe; după eruperea resboiului 1859 guvernor al Romagnei; s'a retras apoi în viața privată; † 15 Ian. 1866. Memoriile lui au aparut 1867, iar corespondența lui politica (1847—63) a fost publicata de Rendu (1866).

Azima, (*grec.*) pâne nedospita, cu care traiesc

Ovreeii la serbatoarea pascilor (s. azimelor); în biserica latina se folosește pâne A. (ostie) la celebrarea sf. liturgii, asemenea și în biserica Armenilor și a Maroniților, din care cauza Grecii ortodoksi, începând din secl. XI., au dat credincioșilor acestor biserici în batjocura numele de *azimții* (inferențarii).

Azimut, unghiul diedru format de planul vertical, ce trece printr'un astru, cu meridianul observatorului; el se comptează dela nord sau dela sud catra est sau catra vest, dela 0° la 90°. Este complementar cu amplitudinea, când răsare sau apune un astru. A. astrelor, cu deosebire al soarelui, servește navigatorului a determina la ori ce moment, în mare, eroarea azimntala a acului magnetic al compasului (v. ac.). În acest scop se formează table, cari dau pe mai mulți ani înainte A.-le adevărate ale astrelor pentru ori ce oară și ori ce localitate; făcând comparația între A. exact, determinat prin table la un moment dat, și A. observat cu compasul în același moment, diferența între ele este deviațiunea compasului combinată cu declinațiunea magnetica a locului sau eroarea totala azimntala, care se numește în marina variațiunea compasului. [Constant B.]

Azincourt, sat în dep. francez Pas de Calais. Aci au învins Englezii în 23 Oct. 1415 pe Franzezi sub regele Henric V.

Azizis, v. Aixis.

Azizus, în mitologia română veche din Dacia e numele luceaferului. Într'o inscripțiune e: Deus A., iar într'alta: Deo Azizo bono puero conservatori. Predicatul bonus puer (bun prunc) se afla mai adeseori pentru Phosphoros (purtaor de lumina), luceaferul, latinesce luci-fer. Astfel A. a fost un nume al luceaferului la Romanii vechi în Dacia. [Atm.]

Azoica, grupa, grupa *Archaică*, (v. ac.)

Azoospermia, sterilitate (nerodnicie) barbațea din lipsa spermatozoilor în semința. V. aspermatismus.

Azore, *insule*, o grupa de 9 insule în Oceanul Atlantic aparținătoare Portugaliei, sub aceeași laține geografica cu Lissabona; 2388 km², și 269,401 loc. (1881); insulele sînt de proveniența vulcanica, prin urmare muntoase cu coaste prețipoșe și pline de vai roditoare; clima domoala, umeda, dar sanatoasa; produc grâu, porumb, pastaioase, vin, fructe sudice (mai ales orange, ananas) și în timpul mai nou teiu și tutun. Loc. sînt catolici de origine portughezi. Insule principale: Terceira cu capitala Angra, sau Miguel, Pico și Fayal; an fost descoperite în 1431 de catra Portughezi.

Azot, (nitrogen, N sau Az.), descoperit de Rutherford (1772) și botezat de Lavoisier; o un-

cuvânt derivat din grecesce (fără viață); există în cantități foarte mari în aer (4.5). A. fiind foarte puțin chimic activ se separa ușor de oxigenul aerului în prezența corpurilor ușor oxidabile (fosfor etc.); de obicei A. se extrage din amoniac prin chlor, ori prin încălzirea azotitului de amoniu; e foarte răspândit prin corpul animalelor și plantelor ca urea, acid uric, albuminate, alcaloizi; în saruri etc. A. e un gaz incolor, inodor, fără gust. nu arde și nu întrefine combustione; la -146° C și 33 presiune atmosferica seliquifiază, la -214° C se cristalizează. A. e un corp indiferent, direct nu se combină cu alte elemente decât la roșu sub influența scânteii electrice (Borsitan siliciu); pe cale indirecta combinațiunile sînt foarte numeroase, astfel cu hydrogen, chlor, brom, iod, dând nascere la amoniac, azoimid, hidrazin, chlor, azot, bromur de A., iod; A. cu oxigen 5 combinațiuni, acid azotic, azotos etc. A. combinat cu iod, chlor sau în combinațiunile organice: nitroglycerina, trinitroceluloza etc. e un vehement explosibil.

Azoturic, v. Uroscopia.

Azow, v. Asov.

Azteci, locuitorii din Mexico pe timpul descoperirii Americii, imigrați dela nord în secl. XIII. Popor puternic, dibaciu și cu oarecare cultura, insa cu un cult divin sângeros. Capitala imperiului lor a fost *Tenochtitlan* (acum Mexico).

Azuga, sat în Rom., j. Prahova, pl. Peleş, cu o sticlărie și o fabrica de postav; aici se produce și cașcaval foarte bun. Un munte din apropiere poartă același nume.

Azulejos, table de faianța smaltuite și colorate, cari se prepara în Spania deja din secl. XIII. și serveșc la îmbracarea pereților și la podele.

Azuni, *Domenico Alberto*, istoric ital. n. 1749, † 1827 ca membru al tribunalului consular sup. din Cagliari. A scris: »Sistema universale dei principi del diritto maritimo dell' Europa (1795, 4 vol.); »Histoire géogr. polit. et natur. de la Sardaigne« (1802, 2 vol.)

Azur, (*arab.*) culoare albastra deschisă. V. Albastru.

Azurin, remediu folosit contra Peronosporei, are aceleași însușiri ca »*eau céleste*«.

Azurita, mineral, carbonat basic de cupru, de culoare albastra caracteristică. Se gaseșc la Chessy, Moldova. Dognecea, Camwall, Burra-Burra în Australia, Ural, Mexico etc. Se întrebuintează pentru preparațiunea unor colorii albastre.

Azygospor, (botan.) un zygot produs prin apogamie și anune prin apandrie, adeca prin lipsa gametului barbatesc; în acest cas gametul femeiesc, fara sa fie fecundat, se încunjoara cu o membrana groasa și ia aspectul unui zygot adevărat, germinând întocmai ca și acesta. [E. T.]

B

B, (*sunetul*), a dona literă a alfabetului fenicogrec și a celor derivate din acesta. Forma lui în inscripțiunile cele mai vechi semite este un triunghi cu o codiță în partea din jos; evr. **ב** simbolizează o casa sau cort; de aci și numele evr. *beth* (casa), grec. *beta*. În grafica română cirilica se scria **Б, б**. În alfabetul slav ic s'au format done variante paleografice: **Б = b** și **B = v**. În alfabetul cirilic se întrebuințează **б** ca semn al numerului 2. Ca sunet se ține de consonantele labiale. *B*, (*în chimie*) semn pentru Bor; la aerometru înseamnă scara lui Beauné. Pe monetele austriace B însemn. Kremnitz. *B*, (*în musică*) este tonul H (și) coborât cu o jumătate de ton (si-bémol); B rotundum (b) semnul de coborire (bémol); B, ca prescurtare însemnează Basso.

Ba, semn chimic pentru Bariu.

Baader, *Franc. Xav.*, filosof german, n. 1765, † 1841. La 1809 a publicat »Contribuiri la filosofia dinamică«, la 1826 deveni profesor de filosofie și teologia speculativa la universitatea din München. Celebra lui teorie teosofica deduce totul din o voința, ca principiu eficient și atributele sale: ideea vecinică, careia se datorează forma lucrurilor, și natura vecinică, originea materiei. Voința determina raportul, în care stau una-cătra alta forma și materia. În chip mistic se declara pentru identitatea științei cu credința, staruind a introduce unele elemente noue în școlastica rigidă a catolicismului elemente dogmatice repudiate de acesta. Scrierile complete au fost publicate de Fr. Hoffmann, (Lipsca, 1850—60.)

Baal, în mitol. popoarelor orientale a fost zeul cel mai de frunte, personificațiunea puterii binefacetoare a soarelui; în inscripțiuni asirice se numește principele țărilor, domnul și ordinatorul universului. În Babilon s'a închipuit în haina de rege, cu tiara pe cap și cu coarne de taur, iar la Fenicieni, fiind-că aceștia nu aveau icoane, s'a creșut ca locuiesc în pietri cu forma de glob, precum se vedeau prin templele lor. Venerarea lui B., la Babilonieni Bel, a fost de regula pe înalțimi de dealuri. Numele B. unii îl explica prin domn, alții prin piatra, stean, pentru-ca, precum se știe, cultul cel mai vechiu la Orientali a fost cultul de piatra și mai târziu de stele. Ha-Ball cu articolul *ha*, se identifica cu A-poll-on la Greci, (v. cultul de piatra). [Atm.]

Baalbek, (grec. Heliopolis), odinioara oraș mare și avut în Siria, între Liban și Antiliban, 1401 devastat prin Timur, iar 1759 prin un cutremur de pământ; acum loc neînsemnat cu ruinele împunătoare ale templului colosal al soarelui.

Baalit, după mit. orientala, în special la Canaaniți și Fenicieni, a fost țină fructuosității,

concepțiunii și a născerii (ca alte ține de pământ) și pentru aceasta e principiul feminin până ce Baal e principiul masculin, razele soarelui; dar B. s'a numit și Astarte (v. ac.), și a fost și țină de luna. Numele ei la Babilonieni a fost Bilit.

Baba, femeie bețână; în pov. românesce se reprezintă în multe feluri: *B. Boanța* apare ca o femeie bună, (o muiere, deoarece fata sa de suflet, Florița, e mai frumoasa, i-a dat-o ca sa o duca în pădure. s'o taie și sa-i aducă ochii, dar B. lasa fata în viața și aduce ochi de caprioara). O baba, pentru-ca feciorul de împarat i-a spart tivga, îl blastemă, ca sa nu se mai însoare, până nu va gasi cele trei rodii (mere de granat) aurite. B. din svêrcurile marii e îmbracata cu deșe cămeși și sora cere dela frații ei, doi copii cu perul de aur, ca sa-i aducă o cămașa dela B. Renumita e B. cu iepele maiestre și cu mânzii cei sprinteni, de cari feții frumoși sau feciorii de împerați au mare lipsa, și ca sa capete câte un mânăz, se baga slugi la B., ca sa-i pazeasca iepele maiestre, și daca piero vro iapa, feții frumoși își pierd capul, iar daca servesc după tocmeala, trei zile sau un an, feții frumoși capeta câte un mânăz și pornesc ca pe atare fata do împarat, rapita de smei, sa o scape. *B. Bița* e sfatuitoare; pe feciorul de împarat care vrea sa plece după fata frumoasa, îl sfatuesce, ca dela tatal seu sa ceara armele și calul; iar *B. Hirca*, pe trei frați, ca sa știe ca unde li-e scrisa lor, îi sfatuesce ca sa-și facă o cămașa. sa între toți trei în ea și sa deie cu sulitele, caci unde vor cadea acestea, acolo va fi scrisa pentru fiecare. Dar babele sânt și mari fermecătoare. caci *B. Cloanța* închiaga apele, iar *B. Hirca* scoboara și stelele, ba ele pe feții frumoși omorîți îi și învie, stropindu-i cu apa vie, și îi fac și mai frumoși, dându-le sa manânce din merul din raiu. Unele babe locuiesc de regula în marginea sau pe ostrovul marii, cum e *B. Belea* și *B. Vântului*, și sânt și grozave, caci în povestea lui Iovița, o B. are picioare de cal, dinți de oțel și degetele ca secerea, iar în alte povești reprezintă pe Mama padnrii (v. ac.) și înghit pe voinici, dar feții frumoși le silesc ca sa-i voame întregi. [Atm.]

Baba, în mitol. slaveana demon de tempestate; de origine ar fi fost o strigoaie bețână, nrîta, cu nas mare, cu dinți lungi și per spârliț; într'un avan de fier sboara prin aer; la Boeni se numește B. de fier. E identica cu Holle la Germani, iar în poveștile maghiare se numește: A vas orru baba (B. cu nasul de fier). [Atm.]

Baba Dochia, după mitol. popor. daco-rom. e o personificațiune interesanta și mitul despre ea e urmatorul: B. D. a avut un fecior, care

s'a însurat și B. D. a trait ren cu nora sa, iar feciorul nu-și putea apera muierea de mama sa. B. D. odata i-a dat nurorii sale lăna neagra și a mânăto-lă riu ca sa o spele și sa o aducă alba, caei altcum nu va fi bine de ea, și în tot modul năcajia pe nora sa. Aceasta s'a dus la riu și a spulat lăna până ce i s'au belit degetele și a curs sânge din ele de a roșit apa, și lăna totuși a reinas neagra, iar nora atunci a început a plânge. Christos s'a făcut om și cu sf. Petru s'a scoborît la riu și a întreat-o: De ce plângi?« iar ea i-a spus tot necazul ei cu soacra-sa. Christos i-a ăis, sa spele lăna, a mângaiat-o și a binecuvântat-o, și i-a dat o chita (chitus) de flori de micșea și de cocosei, pritudu-i, ca daca ajunge acasa, sa dea flori și soacrei sale. Nora și-a pus florile la ureche, a mai spalat până ce s'a înmurgit, apoi lăna și-a încarcat-o pe cap și cu voie buna a pornit acasa, iar când a descărcat lăna, s'a bucurat, ca a fost alba. B. D. când a veđut ca lăna e alba, s'a mirat, dar iar s'a maniat, pentru-ca nu-i poate бага de vina, și când a veđut, ca nora are flori la ureche, a ocarit-o și i-a ăis, ca le-a capetat dela draguț. Nora i-a respuns, ca le-a capetat dela Martșor și i-a dat și ei flori, iar B. D. a început sa-și bata joc de Martșor, dar veđend florile s'a socotit ca sa mearga cu oile și caprele la munte la pașune, și cređend ca e primavara, a poruncit feciorului seu ca sa pregateasca badaniiele și galetele și i-a ăis: Haidăți la munte, ca a înflorit pașunea! Tu sa-ți iei fluerul sa suflă în el, iar eu voiu juca! Feciorul îi respunse, ca abia a trecut Faurar, apoi mai este Martșor și o parte din Prier și ea sa nu grab easca. B. D. atunci de nou a început a batjocori ăicend: Pe Faurar il trag prin gaunar, pe Martșor prin ciurșor!« și a luat pe sine 12 cojoace și cu feciorul a plecat la munte. A plecat cu soare, și dupa ce a ajuns la munte, a început a ploua și ninge și acuși iar a fi soare și acuși a îngheța și cojocul, udându-se deasupra, a înghețat și s'a îngreunat, iar B. D. l-a aruncat pe tufe, și dupa capre și dupa oi s'a dus tot mai sus, pentru-ca cauta iarba; B. D. în toata ăiua a aruncat câte un cojoc, până-ce le-a aruncat toate. Feciorul babei a înghețat pe munte și pe gura și pe barba i s'a făcut sloiu, dar B. D. nu a bagat de sama, ei i-a strigat: Eu nu mai pot de frig, și tu tot ăici în fluerăș!« Atunci i s'a aratat Martșor și în batjocura a întreat-o: Cum îți place primavara și de ce nu joci la fluerul feciorului? caci nici norei nu i-a fost frig toata ăiua sa spele lăna la riu!« Martșor a pierit, iar B. D. cu feciorul ei și toate caprele și oile au înghețat, pe urma s'au împietrit. Aceștia și ađi se ved împietriți pe muntele Semenic. Și la picioarele babei s'a facut un isvor, din care curge apa. Martșorul a omorît pe B. D. pentru-ca l-a batjocorit, dar nu putea sa o omoare, daca nu avea ăile destule, însa a luat și împrumutate! Acesta e mitul. Numele Dochia purcede din Eu-dochia, numele sfintei dip 1 Martie vechiu. Poporul, respective femeile române, pe B. D. o serbeaza chiar în 1 Martie v., ca frigul sa nu vatemie semenaturile. B. D. reprezinta frigul, iarna, ce remâne sus în munte. Martșorul, care nurorii i-a dat primele flori de primavara, reprezinta pe ăoul Mars, ca ăeu de primavara,

însași primavara; dela Mars e numele persoanei Martșor și tododata numele popular al lunei Martie și Mars tocmai în 1 Martie a avut serbatoarea sa. Christos aci în unele înlocuiesce pe Martșor, iar nora asemenea e personifica-ăiune de primavară, care corespunde ăinei Anna Perenna (v. ac.) amorea lui Mars. (Cf. Baba Dochia de Dr. At. Marienescu în »Transilvania«, 1890.) [Atm.]

Baba-Novak, vestit general al lui Mihaiu-Viteazul. Ucis de Transilvanenii-Unguri, în timpul certelor dintre Báthory și imperialiști, dimpreuna cu alți camarađi ilustri, a fost cunșplit resbunat de domnul seu, dupa victoria acestuia la Guruslau (Ang. 1601). A ajuns legendar în popor.

Baba oarba, joc copilaresc; unuia din jucatori i-se leaga ochii, avend sa prinda pe vr'unul din ceilalți jucatori, cari îl incunșiura, iar cel prins are sa-i ocupe locul.

Baba rădăcină, joc copilaresc. Un copil »B. r.« șede pe o piatra sau scaun mic, iar în poala lui se pune altul, în a acestuia altul, ș. a. m. până la cel din urma. Conducătorul jocului se pune în fața celui ce s'a pus mai pe urma în poală întreatându-l: Ce-i sus? Un fus. Ce-i jos? Un os. Ce-i pe lănga tine? Un pui de urs. Ce ai măncat asara? Pita cu sare. Ce ai beut? Vin dulce mult. Unde l-ai pus? Pe polița sus. Cine l-a versat? Anghel cu Angheloaane. Fiecare se întreata așa, și care scie da respunsuri bune, se scoala și se pune dupa întreator. B. r. nici dupa ce a dat respunsuri bune nu vrea sa se scoale, ci ăice: că-i prins de radacina. Conducătorul trimite atunci pe rând pe toți copiii sa ceara dela B. r. un împrumut. Ea da fiecaruia respuns potrivit, dar negativ. Dupa aceea trimite copiii sa-i faca oferte prețioase, iar ea le respinge. În fine o chiama pe rând fiecare ca sa-i arate ceva, s. e. aur, flori, icoane etc., iar B. r. le respunde, ca-i prins de radacini, nu poate veni. Daca vr'un copil a cerut, i-a îmbiat sau a chiebat pe B. r. sa-i arate același lucru, ce i-a mai cerut sau oferit altul, acela e prins, și se pune dupa ea. După ce s'au perondat toți copiii, conducătorul prinde pe B. r. de mâni, ajutat de cei de dupa el spre a o scula, pe când cei de dupa B. r. nu o lasă sa o scoale. Invingătorul șede de nou pe piatra, și jocul reîncepe.

Baba, Cap B., punctul cel mai vestic al continentului Asia, în Marea Egeica, spre nord dela insula Mitilini (26° 10' long. est. dela Greenwich, 39° 20' lat. nord).

Babă, (marina) stilp înalt de 40—60 cm. de ordinar de fonta, ședeat în bordul unui vas, la prova, sau la pupa, servind a înfașura pe el capetul unei parame (legături), ce vine dela uscat sau dela alt bastiment. Babalele sânt în numer de 4—8 pe un bastiment și sânt fixate de puncte cu buloane solide, trebuind a suporta la nevoie întreaga greutate a bastimentului, când este tras spre ăeu sau remorcet de un alt bastiment. [Constant B.]

Babac, -ă, sinonim cu tata; se aude numai în Moldova printre orașeni.

Babacai, stânca înalta în alvia Dunarii în fața cu Columbian; aici se începe strimtoarea Dunarii de jos (Cazan).

Babadag, 1) B. com. urb. în Rom., j. Tulcea, pl. B., într'o poziție foarte placita la poalele

nord-vest. ale dealului Coiu-n-baba, cu 3101 loc., între cari 590 Români, 1088 Bulgari, 668 Turci, iar restul Tataři, Ruși, Armeni, Ovrei și alte naționalități; are 3 biserici ort., 2 gcamii și 1 sinagoga; 2 școale primare, una de baieti cu 2 institutori și alta de fete cu 2 institutoare. Loc. se ocupa mai ales cu agricultura și prasirea vitelor. B. era în timpurile mai vechi oraș însemnat, și odata ajunsese capitala Dobrogei. 2) **B., plasă** în același j., compusa din 13 com., având o suprafața de 1300 km². și 20,000 loc., între cari Români 3000. Loc. se ocupa mai ales cu agricultura și prasirea vitelor. 3) **B., lac**, pe teritoriul com. urb. B. și pe acela al com. rur. Zibil, Euisala și Cougaz, având o suprafața de 16 km².; e foarte bogat în pește, ca: kefal, ștînca, somu, uueori și morun. 4) **B., părau** în pl. B., isvorește din culmea munților B.-lui și se varsa în lacul cu același nume. [ut.]

Băbaia, com. rur. în Rom., j. Vlașca, pl. Glavacioc, cu 2078 suflete, compusa din cat. Calugarița și Babaia; are 2 biserici cu 3 preoți și o școlă mixta de gradul 2-lea. Loc. harnici cultiva mai ales grâu, porumb, rapia și orz.

Băbălna, magh. Băbolna, sat în comitatul Uuedoarei, pe latura dreaptă a Mureșului; are 932 loc., toți Români. Pe teritoriul satului, spre nord, se afla în mijlocul padurilor 5 terme, apa carora are temperatura de 30-1° C. Ele au fost cunoscute și folosite și de catra Romani, iar acum le folosese de scalde locuitorii din Băbălna. (Cf. Dr. Hankó V., Az erdélyrészi fürdők és isvanyvizek, 1891.)

B. protopopiat, (district) român gr.-cat., aparținător diecesei gr.-cat. de Lugos; se compune din 9 parochii și câteva filii, cu 1761 de credincioși. Sediul protopopes este în comuna Secaremb. (Cf. Șeniat. diecesei rom. gr.-cat. a Lugosului, 1891.)

Babana, cuvânt ciobauesc foarte întrebuițat în Moldova; astfel se numesc oile betraue, cari u'n dînt și un mai produc miei.

Babargul, culme de dealuri în Roui., jud. Tulcea; se prelungește spre sud-est din *culmea lui Isac*, cu virful *Baba*.

Babei-Picioru, pisc al muntelui Siriu de 1345 m. în Rom., jud. Buzen; deasupra are un mic platou, de nude se desfășura una din cele mai frumoase privelisci.

Babel, v. Babilon.

Babele, com. rur. în Rom., jud. Vlașca, formata din cât. Gaureni, Danculesci și Babele, având 1271 suflete. Numele se pare ca vine dela un schit de calgarite bătrâne, ce la 1775 era metoc și care se afla pe aceasta proprietate; în el se trageau babele de priu satele vecine, cari stapăniau moșia, pîna ce s'a desființat acel metoc și a trecut moșia în stapănirea mitropoliei, iar la 1862 în proprietatea statului. Com. are o biserica cu un preot și o școala mixta. Se cultiva mult tutun.

Babele, cred. pop. V. Dilele B.-lor.

Bab el Mandeb, (*poarta lacrimilor), strimtoare de mare între Arabia și Africa, intrarea în Marea Roșie, 33 km. lata; aci se afla insula Perim ocupata și întocmita de Englezi pentru trecerea năilor.

Babelsberg, castel regesc lănga Potsdam, zidit 1835 în stil norman; odinioara locul, unde petrecea cu predilecție împ. Wilhelm I.

Babenberg, *conții de*, veche familie priuciară gormana, al carei nume se deriva dela castelul Babeuberg. Ca cel mai vechiu membru al B.-lor e amintit coutele Poppo, ai carni nepoți Adalbert. Adalhart și Euric au fost înfrânți în așa numitul conflict al B.-lor contra Coutraduilor (902—906). S'au stius cu moartea ducelui de Austria Frideric Resboiuicul la 1246.

Băbeni, numirea mai multor localități în Rom.; uai însemnate: 1) B., com. r.r. în pl. Râmnicul de sus, jud. R.-Sărat, forntata din cat. B., Draghesci și Răducesci, având 1034 suflete. În com. sînt 2 biserici: una în cat. B. (manastirea), zidita la 1703 în timpul lui Const. Brăncoveanu și a epp. de Buzen Daniil, de catra Dotie siu Nica și zugravita de jupân Negoia Dedulescu cu ajutorul archimandritului Nictaie în 1718; alta în cat. Draghesci, zidita la 1747 de catra jupăneasa Maria Visteria, soția lui Ion Dedulescu, și de fiul ei Niculai, în țilele lui Const. Mavrocordat și eppul de Buzen Methodie. Mai are com. 1 școala de baieti fundata de calgari. Ocupațiile locuitorilor: agricultura și crescerea vitelor. 2) B., 2 com. r.r. în jud. Vâlcea, una în pl. Oltețu de jos, forntata din cat.: Babeui, Rudari și Bărzani, având 705 suflete, și alta în pl. Oltu de sus, forntata din 5 cat. Babeni-ungureui, Babeui-romăni, Valea-mare, Rîtoasa și Bouciu, având 1460 suflete. Locuitorii primei com. se ocupa și cu meseriile, cei din a doua cu agricultura și oieritul.

Baber, (*Babar*, *Babur*), *Sahir-ud-din Muhammad*, primul Mare-mogul al Indiei, n. 1483. A moștenit dela tatal seu ca copil de 12 ani teritoriul între Samarcaud și Indus, la care în enrând mai adanse teritoriile Casgar, Chotan, Cuudus, Chaudahar și Cabul, iar în 1525—6 a trecut Indul și a ocupat orașele Delhi și Agra, supunând astfel India. † 1530. B. a iubit arta și sciința; și-a scris în limba tatara autobiografia, care s'a tradus apoi și în limba persica.

Babeș, familie rom. din Banat, se trage din Ardeal, de sub Bucegin. Pe timpul stapănirii turcesci în Banat (1554—1716), cu oastea catarni domn ardelean, a venit un B., vestit vênatur, care greu vulnerat, lănga Timișoara, s'a scutit în padurea Zabrau, iar reculegându-se s'a așezat în comuna rom. vecina Sânt-Andraș. Pe la 1770—80 Români în aceasta comuna siliți fiind de guvernul împ. Maria Teresia de a se muta mai spre Mureș, pentru de a face loc coloniștilor șvabi, aduși din Bavaria, cu un frunțas al lor, Iacob B., au întemeiat comuna Odouii (Hodou). La 1806, moș Iacob B., a adoptat pe Mitru-Iancu Maldea, dascal tiner, dându-i de soție pe noru-sa Ruja, remasa veduva dupa repozatul seu nuic fiu Pavel B. Remanând aceasta casatorie fara copii, moș Iacob, la 1817, a adus pe Grigorie, fiul Rujei din priina ei casatorie cu Ion Calușeriu, și i-a dat numele seu familiar. Ion Calușeriu n. în Moșnița își deriva neamul dela un «chinez» cu aceștiu nume, din satele Strîmtura și Calugarenii, din districtul nobilitar rom. al Comiatului. Din casatoria lui Gr. Calușeriu s'au născut doi fi: Vicheute, la 1821 și Isaia, la 1826, (cest din urma † 1887).

1) **B., Vincentiu**, a fost crescut de moșul său adoptiv Mitru B. Acesta, ca carturar, traird în intime relațiuni cu Țichindeal, preotul comunei

vecine Becicarecul mic, și cu încă mai învățatul moș Mihaiu Roșu, din Jadani, din sfatul acestora destinase pe nepotul său pentru preoție, deci l-a dus la Timișoara în vestita școala rom. dela biserica sf. Ilie, de unde curând a trecut la școala sârbească și prin clasele normale germane din cetatea Timișorii; apoi la clasele gimnaziale în Timișoara, Seghedin și Carloviț, cele două liceale în Seghedin; apoi la cursurile teologice în Arad, în fine la cursurile juridice dela universitatea din Budapesta, de unde la 1846 s'a rentors la Arad cu titlul de jurat-notar al Tablei reg. judiciare. Curând după aceasta a fost numit profesor la pedagogiul rom. din Arad; la 1848 a obținut diploma de avocat, iar la 1849 a fost chemat a administra ca director trei districte cu peste 500 școale rom. rur. din Banat; în curând însă el a fost rechemat la Arad și trînis cu plenipotența la Viena, pentru de a reprezenta diecesa Aradului și interesele poporului român dela Mureș și Crișuri în deputațiunea cea mare a tuturor Românilor din imperiul Habsburgic, care cu Șaguna, Popasu, Barnuț, P. Mocsony, E. Hurmuzachi, Laurian etc. în frunte, încă din Dec. 1848, chemata de ministerul împăratesc, se afla în funcțiune, dar în sinul careia, din cauza revoluțiunii maghiare, părțile dela Mureș și Crișuri nu erau reprezentate. B. în această misiune, dela Dec. 1849, a fost aplicat pentru lucrări mai vîrtos de translatura în ministerul împăratesc de justiție, iar cu începutul a. 1851, reorganizându-se înalta curte de justiție și casațiune pentru imperiul întreg, a fost numit secretar de senat la acea curte; la 1860 a fost înaintat la rangul de c. r. secretar allic, iar după separarea administrațiunii Ungariei, la 1862, a fost chemat în cancelaria aulică a Ungariei de referent pentru cauzele criminale și grațiale, de unde preste un an a fost numit și trînis judecător la Tabla reg. din Budapesta și referent la septemvirat. În aceea convocându-se la 1860 așa numitul Consiliu imperial înmulțit*, B. a publicat cunoscuta broșura în limba germană: *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich, von euem Românens*, care pleda pentru unitatea monarhiei și egalitatea tuturor popoarelor ce o compun, și semnală grelele turburări și pericole, ce au să urmeze, dacă Maghiarilor s'ar încuviința dualismul, pe bazele istorice, cum staruiau ei din resputeri. După câteva puține săptămîni aceasta broșura-program a aparut și în două edițiune înmulțite; ea a fost foarte bine primită și mult laudată din partea naționalităților asuprite, și chiar din partea sferelor mai înalte, pe cât acelea pe acel timp țineau morții la unitatea monarhiei. Priu aceasta publicațiune B. a devenit politic respectat și conlucrarea lui a fost cautată atât de membrii români ai consiliului imperial, precum și de toate deputațiunile, ce ani de-arîndul veneau din partea Românilor cu gravaminele și postulatele lor la curtea împăratească din Viena. Cele mai multe petițiuni și memorii de pe acel timp sînt opera lui B., sau cu ajutorul lui făcute. La 1861 convocata fiind dieta Ungariei, B. a fost ales în cercul român dela Sasca-montana, unde el uici nu candidase. În adunarea reprezentanților Terii Unguresci B. a aplat cu toată energia autonomia Transilvaniei, și cu alți 10 de-

putați români a pus temeiul la crearea partidului român național, astfel inițiînd de sus o aprigă luptă cu șovinismul și în contra egemoniei maghiare. La 1864 dîndu-se Românilor ort. mitropolia și încuviințîndu-se separarea lor de catra bis. sârbească, deși în condițiuni destul de oneroase și daunoase pentru Români, la opera atât a eluptării mitropoliei, a desfacerii practice de ierarhia sârbească suprematisatoare, cât și a reorganizării mitropoliei rom. pe baze liberale-constituționale, pe lînga Șaguna și Mocsonyescii nime n'a contribuit mai mult ca B., și a fost ales la toate congresele și sinoadele bisericesci naționale deputat și membru delegațional. La 1865 B. a fost reales deputat dietal tot în Sasca, iar la 1869 atât aici cât și în cercul locuit de Sârbi și Români al Sîn-Miclașului mare (Torontal). În urma luptelor purtate în dieta B., membrul justiției superioare a țării, prin justiția de cabinet, după 22 de ani de serviciu, a fost lipsit nu numai de oficiul său, ci și de dreptul său legal la pensinne, pe motivul atitudinii sale contrare legilor și constituțiunii*. Cu acest act s'a inaugurat martiriul luptătorilor români pentru existența și libertatea națională. La 1872 corespondența presei oficiale magh. nu s'a sfiit a publica în Gazeta univers. din Angsburg, ca prim-ministrul conte Lonyay a preumblat pe Monarchul prin Banat, pentru de-a împiedeca realegerea de deputați a Mocsonyescilor și a lui B.; ceea ce a și succes pentru un moment, curând după aceea însă B. a fost ales în cercul granițesc al Bisericei-albe, iar la 1884, pentru a patra oară în Sasca. Cu ziua Pascilor din 1866 s'a întemeiat jurnalul »Albina« în Viena, ca organ al partidului național, punîndu-se sub conducerea particulară a lui B., însă după activitate abia de trei ani, »Albina« a fost oprita de-a intra în Ungaria, Banat și Ardeal. Atunci B. a adus foaia la Festa, continuîndu-i edițiunea încă 8 ani cu toată energia, și grupînd pe lînga ea aproape toate spiritele luminate din Ungaria și Banat mai vîrtos; iar contrarii dela putere înscenînd apoi cu gramada procesele de presa, cu vaxațiuni infinite, în anii 1873—1875 »Albina« a avut vro' 7—8 procese, printre cari contra lui B. unul pentru calunnie, unul pentru agitațiune contra statului și unul pentru înalta tradare. Redactorul Liuba a fost condamnat la 15 luni închisoare în Vaș și o amenda de 500 fl.; iar B., fiind în trei procese, cele mai grave, achitat de jurați, a scapat cu cefelalte suprimate. Cu toate acestea, în fapta, B. prin foaia »Albina« și prin cuvîntările sale în dieta Ungariei și adunările române politice reprezenta și pleda în mod energetic politica moderată. Programul național pentru deslegarea chestiunii limbilor în țeara poliglota, după lungi debateri între deputații români și sârbi dela dieta unguresca, B. l-a formulat și cuprins în 12 puncte, într'un proiect de lege, subsemnat de 24 deputați români și sârbi, și de unicul parlamentar slav dela dieta, și susținut prin lupta parlamentară de trei zile cu toată energia în aceeași sesiune dela 1868. Mulți ani de zile pe aceasta basă s'a continuat lupta națională prin reuniuni și adunări particulare, pîna cînd la 1880, într'o asemenea adunare în Sibiu, la Parteniu Cosma, s'a pus temeiul conferinței publice din Maiu 1881, unde tot B.,

ca reporter general, a motivat și susținut programul Românilor din Transilvania, Banat și Ungaria. La toate conferințele naționale generale, câte în decursul timpului până la cea din 1892 s'au succedat, tot B. a avut cuvântul explicator și conducător. La Maiu 1891, prin mișcări — afara din comitetul național — inaugurându-se în politica națională o nouă direcțiune, B. s'a retras absolut din lupta politica și s'a reintors la scutarile sale istorice, mai virtos întru interesul bisericii române-naționale și al academiei române, al cărei membru activ este dela urțirea ei. Posteritatea este chiemată a aprefia mai de aproape activitatea și zelul neadormit, cu care B. în curs de preste 50 de ani a contribuit la desvoltarea și consolidarea conștiinței naționale în poporul român, pe care l-a iubit și apreat din tinerețele sale, între toate împrejurările mai presus de toate.

2) *B., Victor*, Dr. profesor univ. în București; fiul lui Vincențiu B., n. la Viena 1854, a facut studiile sale în Viena. Budapesta, Berlin și Paris. Medic asistent de anatomie patologică la Budapesta încă dela 1879, docent dela 1881. În 1882—1884 lucreaza la Pasteur, la Koch și la Virchow. În 1885 este chiemat ca profesor de istologie patologica și bacteriologie la universitatea din Budapesta, și în 1886 camerele și guvernul României îl chiama la București pentru ocuparea catedrei de patologie și de bacteriologie. Aici crează institutul de bacteriologie, care a devenit de un renume european. Lucrarile sale sciințifice sânt foarte numeroase; împreuna cu Cornil a creat prin manualul clasic »Les Bacteries« bacteriologia ca sciința. Colaborează la manualele și revistele cele mai însemnate, este redactorul »Atlasului de sistem nervos« la Berlin, al »Archives des sciences medicales« la Paris, al »României medicale«, și »Analelor institutului de bacteriologie«, a scris un manual de bacteriologie românesc (ediția institutului de bacteriologie) și un asemenea manual unguresc. Bacteriologia sa a fost tradusa în cele mai multe limbi moderne. Printre descoperirile sale amintim: descoperirea microbului sudoarei roșie, morvei, scorbutului, ozoenei, infecțiunilor hemoragice, nomei, hemoglobiniurii bouli și oilor, gigodiei, trecerii microbilor prin pielea și mucoasele intacte, corpusculilor cromatice, croselor, ramificațiunilor, varietăților microbilor, seroterapiei și în special al seroterapiei turbării și tuberculoasei etc. Cu toate ca a fost chiemat în mai multe rânduri pe catedre din strainatate, a ramas fidel angajamentulul său și misiunii sale de a contribui la ridicarea stării sanitare a României. B. este membru al academiei române, academei de medicina din Paris și al altor numeroase societăți sciințifice; este comandor al ordinului coroanei României și al ordinului bulgar pour le merite; oficier al legiunii de onoare, al coroanei de fier austr. etc.

3) *B., Aurel*, Dr. în filosofie, chimist de renume. Fiul prim-nascut al lui Vincențiu B.; n. în Viena 1853, și-a început studiile în Viena și le-a încheiat la universitatea și politehnicul din Budapesta, iar desteritatea practica în chimie în Heidelberg, în laboratorul celebrului Bunsen; a trecut în România în 1884, unde ocupa postul

de profesor la școala veterinara superioara și de șef al lucrarilor chimice în institutul de bacteriologie. S'a distins mai cu deama prin lucrarile sale asupra apei de beut, (v. »Sterilizador Babeș) și prin cele de pe terenul tocsinelor bacteriene, (v. »Morvina).

Babeuf, Francisc Noël, jacobin înfocat pe timpul primei revoluțiuni franceze, n. 1764 în St. Quentin; 1793 pași ca demagog radical în Paris, atacând în foaia Tribun du peuple întreagă ordinea de stat. Arestat de mai multe ori, ca cel mai mare dușman al moderaților, inița o conspirație, care fiind descoperita, B. în 27 Maiu 1797 fu condamnat la moartea și ghilotinat.

Babi sau **Babiști**, secta mohamedana în Persia, întemeiată în deceniul 3 al secl. XIX. de catra Ali Mohammed, care în etate numai de 23 ani prin predicile sale fantastice și prin rapitoarea lui elocința sciū sa atraga în curând atențiunea publica asupra sa; el se declară pe sine de »Bab, adeca »poarta« cumoscinței lui Dgeu, mai târziu se declară pe sine de »pol, în jurul caruia se învêrte universul, iar adepții lui îl țineau de incarnațiunea dumnezeirii; pași în public cu un nou Coran în limba araba și își depuse învețatura în mai multe scrieri religioase. Cea mai însemnată reforma a B.-lor este eliberarea femeilor din catusile Islamului. Dupa ce B. devenira primejdioși pentru ordinea publica, se luara mesuri restrictive în contra lor, »Bab însuși, împreuna cu fidelul seu apostol Mollah Mohammed Ali, fū împușcat (1849) în Tâbris, iar atentatul B.-lor asupra Șahului (1852) avu de urmare ninicirea totala a acestei secte; cu toate aceste B. secreți mai exista și astăzi în Persia. [nt.]

Băbicieni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, formată din satele: B., Bîrsanesci, Broșteni și Guranda, cu 972 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 2 biserici cu 2 preoți și o școala cercetata de 57 baieti și 15 fete (1895).

Băbiciu, 1) com. rur. în Rom., j. Romanai, formată din satele: B. moștenesc, B. episcopesc și Preba de câmp cu 1646 loc. (cuprîndu-se și cat. Căndeni), cari se ocupa numai cu agricultura; are 2 biserici cu 2 preoți. Aici se fac 2 bălcuiri pe proprietatea statului, unul în 20 Iul., altul în 26 Oct. Aproape de Olt se ved nisce ruine romane; tot pe aici trecea drunul roman, care venia dela Islaz, trecînd prin Antina la Drubetis. 2) Movila și punct trigonometric de observare la apus de com. cu aceeași numire.

Babii-Deal, (*Dealul Babii*), un deal în partea sud-vestica a Țerii-Hațegului, în Trans., între comunele Merișor și Banița; înalțimea lui este de 750 m. Preste el e construita șoseaua și calea ferata, cari trec din valea Strenului în cea a Jiurilor. Calea ferata începe urcarea dincolo de Crivadia, la Merișor trece prcste un pod și apoi urca coastele Dealului B. în mai multe serpentine și trece prin șapte tuncel, coborînd în urma în valea rîulețului Baniței. [Silv. Mold.]

Babil, în mit. orientala locul, unde a fost zidit turnul Babil-onului; e deal de 40 m. înalt, 180 m. lung, situat spre nord dela Kasr (casa sau palatul regelui).

Babilon, (evr. Babel), vechia și renumita capitala a imperiului babilonic, așețata pe ambele

laturi ale riuului Eufrat (88 km. periferie), încunginrăta cu un zid de preste 120 m. înalt, cu 100 porți. În partea estică se afla renumitul templu al lui Baal, palatul și grădiniile lui Nebukadnezar (după alții ale Seniramidei) ș. a. La 538 a. Chr. B. a fost cucerit de Persi. Cu fondarea Seleukiiei începe și decadența B.-lui; pe timpul lui Pausania B. s'ar fi aflat deja în ruine, signr este, ca în timpul Arabilor a disparut cu totul. B. a fost unul dintre cele mai vechi centre de cultura ale omenimii.

Babilonia, imperiu în Asia, cuprinzând roditorul șes la Eufratul de jos (acum Irak Arabi), locuit de Akkadieni (Sumerieni), iar mai târziu de Semiti; leagănul unei stravechi culturi și al unei vieți organizate de stat; capitala: Babilon. Artele și comerțul s'au ridicat la un înalt grad de înflorire. În privința religioasă locuitorii erau idololatri; zeițați: El, Bel și Bilit. Apeductele și zidurile se disting prin dimensiunile lor colosale și prin grandioasa simplitate a dispoziției. Figuri sculpturale s'au descoperit în timpul mai nou. Imperiul fu fondat pe la 3800 a. Chr. de Sargon, iar pe la 700 ajunse sub stăpânirea Assirienilor. Fundatorul dinastiei neobabilonice fu Nabopolassar, care se aliă cu regele Medilor Kyaxares pentru restaurarea imperiului Assirienilor (606); fiul acestuia Nebukadnezar puse sfârșit stăpânirii Egiptenilor în Siria prin învingerea repurtată asupra regelui egipt. Necho (604) la Karchemis, lângă Enfrat; cucerii și nimici (586) Ierusalimul și imperația lui Iuda, subjugă orașul Tyros (573) și încorporă Siria la imperiul seu; el înfrunșeți Babilonul cu ziduri, ale căror remașițe se ved și astăzi, puse temelie basinului dela Sepharvaim și zidului medic. După moartea lui (562) decași imperiul și sub Naboned fu cucerit (538) de catra Cyrus și prefacut în provincie persică. După caderea imperiului persic și apoi după moartea lui Alexandru cel Mare, B. ajunse sub stăpânirea Selenkișilor (312), iar dela aceștia fu cucerită (140) de Parti. Sub stăpânirea romană ajunse B. numai în mod transitoriu sub Traian (114 d. Chr.) Septimius Severus (199) și Iulian (363). După apunerea imperiului neopersic (636) au domnit în B. pâna la 1258 Chalifi. 1638 au cucerit-o Turcii a doua oară, și de atunci se afla sub stăpânirea acestora, împărțită în pašalicurile: Bagdad și Basra.

Babilonic sau *babelic*, din Babilon (Babel). *Exilul B.* (*Robia babilonică*), petrecerea Iudeilor în Babilonia după derămarea Ierusalimului (586 a. Chr.) și stramutarea lor cu forța prin Nabuhodonosor. După cucerirea Babiloniei prin Cyrus (538), Iudeii primira concesione a se reîntoarce în Palestina; o parte s'a și reîntors sub conducerea lui Zorobabel cam 42,000 oameni. — E. B. se numește în biserica rom.-cat. și timpul dela 1309—78, pe când sediul papilor se afla în Avignon și aceștia erau sub influența regilor Franceiei. *Turnul B.*, (templul lui Bel), templu în Babilon, una din cele 7 minuni ale lumii vechi, pe un fundamnt puternic, avea 7 turnuri cu terase, consacrate celor 7 planete, 192 m. înalt; după Bible (I. Moise 11, 1—9) zidit de nrnatorii lui Noe, pentru a se refugia în el la cas, când Dumnezeu va mai trimite un al doilea potop; turnul nu l-au putut termina, ameste-

cându-le Dumnezeu limbile. Herodot îl descrie (I., 181—183); pe timpul lui Alexandru cel Mare se afla deja în ruine. (Cf. Hähnelt. 1880.)

Babin, comuna în Bucovina, și parohie cu moșie boierească, și cu catunele Rudca, Ștefaniuca și Vanușul, pe malul Nistrului, în jud. Zastavnei, capitanatul Coțmanului; are laolalta 1578 loc., dintre cari 1294 ort.-resarit., 60 apuseni și 224 Evrei, și o școala de o clasa. Pe teritoriul comunei se afla alabastru. Aici era un schit; biserica mica de lemn s'a naruit, iar catapiteasma fii daruita de eppul Dosofteiu în 1785 comunei sarace Dubauț, cladindu-se în locu-i o biserica parohială în 1777. [Dr. I. G. Sbiera.]

Babina, lac în Rom., j. Tulcea, pl. Sulina; suprafața 2 km².; produce pesce bun.

Babinet, *Jacques*, fisician franc., n. 1794 în Lusignan. A studiat școalele tehnice, apoi a întrat la artilerie, dar în 1814 a parasit armata, dedicându-se științei. A fost profesor de matematica în Fontenay-le-Comte, apoi de fisica în Poitiers, pe urma la Collège St. Louis în Paris. La 1840 ajunse membru la acadennia franceza de științe. B. a construit o pompa pneumatica noua, mai departe un higrometru, un goniometru și un compensator pentru examinarea luminei polarizate. † 1872 în Paris.

Babington, (pron. babingt'n) *Anthony*, capetenia ultimei conjurațiuni contra reginei Angl. Elisabeta, pe care au intenționat sa o asasineze și sa elibereze pe Maria Stuart. Descoperindu-se planul lor, B. și conșoții au fost executați în 20 Sept. 1586.

Babingtonit, mineral, piroxen triclinic, silicat de fier și calciu.

Babirusa, (*Porcus babyrussa*), animal din fam. porcilor (Siidae), ord. Artiodactyla, lung de 1'1 m., înalt de vr'o 80 cm. Înfașurarea lui este ca a unui porc. Dinții canini (colții) din falca de sus ies prin bot afara, sânt încovoiați și mari, cei din falca de jos sânt mai mici și se rdica în sus. Traiesce pe insula Celebes. Felul de trai e ca al porcilor nostri. Se afla în societăți mai mici sau mai mari; șiua doarme. noaptea iese după hrană.

Babița, (*Pelecanus onocrotalis*), sau batca, gen de pasere înnotatoare din fam. *Steganopodes*, cu cioc lațit și lung, de falca inferioara atirna o punga de piele, în care aduna pescii, cu cari se nutrește; degetele sânt împreunate cu pielea înnotatoare; penele corpului sânt albe și aripile negre. Sânt paseri mari ce zboara și înnoata ușor, dar unibletul li-e cam greu. Petrec pe lângă apele Europei meridionale, ale Asiei și Africeii. [V. B.]

Babița, baghiță, babiți, baghiți, morb ce acopnaniaza dentițiunea copiilor și se manifesta prin o diareă mare împreunata cu dureri de stomac, care slabesce reu fragedul corp al copiilor. Poporul folosece ca leac diferite mijloace, precum și descânțece. (V. art. Diarea și Gastroenterita.)

Babongo, popor în Africa centrala, se mai numesc și *abongo*, *obongo*, *nibongo*; sânt negri de statura mica (1'3—1'5 m.), traiesc din vânat. Istoricii vechi încă amintesc despre astfel de pitici în Africa.

Babord, (marina) partea din stanga vasului, stând ca fața spre capetul de dinainte al bastimentului (prova), (v. bord, tribord). [Const. B.]

Babrios sau *Babrias*, fabulist grec, n. în secl. III. d. Chr. a întocmit o colecție mai mare de fabule într'un stil popular și în choliambi. Aceasta colecție a suferit multe schimbări, și circula în lume sub numele de fabulele lui Esop.

Babuin, (*Cynocephalus babuin*), o maimuța din genul Pavianilor, familia Catarrhinelor. Marimea ei este cam de 70 cm. Traiește în Africa centrală, Abissinia și Cordofan. Este foarte cuminte, prinsa de mica se obicnuiesc cu oamenii și se poate ușor dresa.

Babujane, grupa de insule span. în arhipelagul Filipinelor, spre nord dela Luzon, 402 km², 8000 loc.

Babukur, popor în Africa centrală, înrudit cu seminția Bongo, se ocupa cu economia de câmp și de vite.

Baca, (*lat.* = boaba), fruct carnos indehiscent, cu una sau mai multe semințe (mono sau polysperm), împărțit în interior sau nu în mai multe lóji, rezultat dintr'un ovar super. sau infer.; în cazul acesta poartă la vîrf urmele calciului; s. e. Strugurii, Lemnu-cănesc, Afinele, Socnii, Matraguna, Patlagelele-roșii, Coacazele, Agrișele, Rodn-Pământului, Piper, Juniper, Tisă etc.

Bacalaureat, 1) examen general de absolvirea studiilor de liceu clasic sau real (examen de maturitate); diploma obținută după trecerea cu succes a acestui examen confera posesorului dreptul de a se înscrie la Universitate. În Rom. B. este organizat prin regnământ pentru B. în litere și științe din 10 Dec. 1882. El se ține în câte două sesiuni pe an, la universitate, înaintea unui juriu examinator compus de preferință dintre profesori ai facultăților de litere și științe și consta în probe scrise și orale din aproape toate obiectele de studiu din licen. Așa cum este întocmit și cum se practica, B. din Rom. nu corespunde scopului de a dovedi influența studiilor facute asupra formării cugetării fiecărui candidat; pentru acest cuvânt, precum și în vederea slabele rezultate ce a dat, aproape toată lumea cultă este pentru modificarea B.-lui și se așteaptă ca acest examen general să fie așezat pe baze noi odată cu schimbarea legii instrucției din 1864, astași în vigoare. (V. Instrucție.) 2) Cel ce a trecut examenul de B. [M.—r.]

Bacalbașa, *Anton*, n. în Braila, 1864, cunoscut prin câteva romane și prin o serie de schițe satirice, intitulate »Moș-Teaca», în cari ridiculizează cu mult umor grosietatea și asprimea dusa până la crudime a unor oficiali din armata față cu soldații; de profesie diarist.

Bacaloglu, *Emanuil*, fizician român, de origine grec., n. în București, 11 Apr. 1830, † 30 Aug. 1890. B. a fost un adevărat enciclopedist al științelor pozitive. Studiile și-le-a făcut în Lipsca, unde a înțeles în laboratorul lui Erdmann, și la Paris, sub conducerea lui Dumas; reîntors în țeara la anul 1861, a fost numit profesor de fizică și chimie la școala de medicină și farmacie, apoi prof. de matematica la lic. St. Sava, iar la 1863, odată cu crearea facultății de științe sub Cuza, prof. de fizică la universitatea din București. Dorind a-și crea un cerc științific, a inițiat la 1868 înființarea societății de științe fizico-naturale, care l-a ales președinte. B. a fost un activ colaborator al mai multor reviste științifice din străinătate, și o parte a scrierilor sale

a fost prezentată și academiei de științe din Paris. La 1879 B. a fost ales membru al academiei române, și în pe rând vicepreședintele, iar în urmă președintele secțiunii științifice. Discursul sen de recepție l-a citit în prezența regelui la 20 Mart. 1880 despre calendar, susținând necesitatea schimbării calendarului iulian. B. a contribuit mult la răspândirea științelor prin numeroase articole publ. în Revista științifică și prin conferințe ținute la universitate și în Ateneul rom. Este de regretat numai, că B. în urma inactivității mediului, ce l-a găsit în țeara, și lipsit de mijloace și încurajare, nu a putut desvolta o activitate pe deplin corespunzătoare pregătirilor și cunoștințelor sale. B. a fost oficial al Stelei și Cor. rom., comand. al ord. Franz Josef și pos. al medaliei »Benemerita». Scrieri: »Cercetări relative la influența acizilor minerali asupra solubilității acidului arsenios în apă»; »Despre câteva saruri oxaminiice»; »Despre analiza gazelor»; »Explicațiuni teoretice asupra seriilor homologe, (aparute în Journal für pr. Chemie); »Despre pseudoscopia»; »Excesul sferic»; »Asupra difracțiunii luminii»; »Notă relativă la liniile și suprafețele reciproce»; »Câteva observațiuni relative la direcțiunea verticală la diferite înalțimi deasupra solului»; »Correspondența»; »Considerațiuni teoret. asupra chimiei, (Incrări publicate în franțuzesce); »Elemente de algebră»; »Elemente de fizică, (ed. I. 1870; suplimentul Luminatul electric, Spectroscopia etc. 1883, ed. II., 1887); »Despre materia radiantă»; »Desvoltarea progresivă a luminatului electric»; »Oare-cari dispozițiuni noi din cabinetul de fizică al universității din București»; »Relațiuni asupra expozițiunii de electricitate dela München din 1882»; »Dare de seamă despre expozițiunea de electricitate dela Viena din 1883»; »Despre Paratone» (toate scrise în românește). (Cf. Buletinul soc. de științe fizice, an. II., p. 101.)

Băcan, lemnul de *Haematoxylon campechianum* L., arbore din familia leguminoaselor Caesalpineae, tribul Encaesalpineae, înalt de 12—14 m. cu ramuri flexuoase, cu frunze alterne penatî-compuse. Flori mici, gabine, odorante și dispuse în raceme axilare. Acest arbore crește în America centrală, în Columbia și în India occidentală, iar cultivat crește mai în toate țările calde. B. (Bois de Campêche = Blanzholz) este un lemn tare compact, de o culoare roșietică, se poate lustrui și se întrebunțează în tîmplărie; se folosește și în vapsitorie din cauza, că conține un principiu colorant numit *hematoxylina*. Scoală acestui prețios lemn se întrebunțează în medicină ca adstringent contra diareelor cronice. B. se exploatează în Antile, în Guyana, Venezuela, St. Domingo și Haïti, de unde se exportează sub forma de bntnci. [Z. C. P.]

Băcănie, ori ce pravalie, în care se vînd marfuri coloniale, aromate, condimente și alte lucruri de mîncare și menajin. B. sînt de regula provădute și cu beuturi diferite. În B. se vînd adeseori și marfuri de drogarie și de vapsitorie.

Bacău, com. nr. în Rom., capitala județului cu același nume, pe malul drept al râului Bistrița la o distanță de aproape 4 km. de versarea acestui rîu în Siret, cu 12,675 loc. (1890 91), între cari Rom. 5110, Evrei 6122, Germ. 560, Magh. 485, Armeni 218; după confesii: orto-

doxi 5170, rom.-cat. 1133, Armeni grigorienii (ortodoxi) 218, mosaici 6122. *Biserici* sînt 8 și anume: *Precista*, fosta mănăstire, cel mai vechin monument al orașului, zidit la 1472 de Alexandru cel Bun, fiul lui Ștefan cel Mare; *sf. Nicolae*, *sf. Împărați*, *sf. Ioan*, *Buna-Vestire*, *sf. Treime*; din aceste biserici 5 sînt subvenționate de comuna, iar una (*Precista*) de stat și sînt deservite de 7 preoți, 1 diacon și 7 dascăli. *Catolicii* ănea au o biserică, numita de popor *Barația*, clădită între anii 1845—1861, asemenea și *Armenii*, fiecare cu câte un preot și un dascăl. *Evreii* au 5 școli (havre), unde își fac rugăciunile. *Institute de învățămînt*: gimnasiul clasic *Principele Ferdinand*, înființat în 1867, cu 14 profesori și cercetat (1891/2) de 191 elevi; școala profesională de fete; 3 școli primare urb. de băieți și 2 de fete; mai este o școală privată de băieți și alta de fete; comunitățile catolice și armenie ănea au câte o școală mixtă, iar *Evreii* au 7 școli numite »belferii». B. este reședința prefecturii județului, a consiliului județean și a comitetului sen permanent, a casieriei gen., a unei sucursale de credit agricol, a unui inspector silvic, a medicului primar, a consiliului igienic, a tribunalului și a curții cu jurați, a judecătoriei de ocol, a protoierului și revisorului școlar, a regimentului de Dorobanți Nr. 27 ș. a. Orașul B. are 2 spitale: *Pavel* și »*Ana Christea*» și 2 farmacii. În privința industrială are: 1 moara sistematică cu turbina; 1 fabrică de cherestea; 1 sapunarie, 1 fabrică de apă gazoasă și 1 fabrică de lumînari de sen; 2 caramidarii, 4 tăbăcarii, 2 fabrici de postavuri groase și 2 fabrici de oale de pămînt. Leunaria se increază mult în acest oraș; meseriași se ocupă cu ciobotăria, croitoria, cojocăria. Femeile țes matasă, din care se face borangiul; asemenea pânza de bumbac, do în și de cânepa, precum și lăcera (scoarțe de lînă). Cu agricultura se ocupa mai ales populațiunea română. Comerțul este destul de însemnat; sînt 2 târguri (iarmaroace) anuale: la 29 Iunie și la 29 Aug., și 2 târguri septenunale (*Joa* și *Duminea*). Budgetul ord. al comunei (1891/2) era de 376,116 lei la veniturii și 370,072 lei la cheltnele. Orașul are 4 piețe și 12 strade mari și altele mai mici, dar nefiind pavate în timpuri ploioase se face noroin, iar vara se produce praf mare prin vîntul ce suflă foarte des dela Nord; mai este și o grădina publică, în care este așezat bustul lui V. Alexandri. Edificii mai însemnate: palatul administrativ, terminat în 1889, care a costat 689,900 lei; într'insul sînt instalate mai toate autoritățile; palatul gimnasiului »*Principele Ferdinand*», terminat în 1891, costînd 220,000 lei; casa primăriei, gara, bisericile și școlile. Marca orașului este o padure de bradet cu un cerb. Timpul fundării acestui oraș nu este cunoscut; atîta e sigur, ca la 1400 B. era deja un oraș însemnat. Înainte de descalcarea lui *Dragoș*, aici stăpîneau *Cumanii* și B. ar pute să fi avut ca oraș o origine cumanică. B. din vechime a fost scaunul unui episcop catolic, care se titula *Episcopus Bacovensis*; episcopia fu creată în locul celei dela *Siret* la 1401 de către papa *Bonifaciu IX.*; în secl. XVI. episcopia fu unită cu vicariatul apostolic din *Țeara-Românească* și titularul se numia *Episcopus Argesensis et Bacovensis*. Tot pe atunci era la B. o mănăstire

a calugărilor *Minorii*, care a fost distrusă de foc; pe la jumetatea secl. trecut episcopia s'a mutat în *Polonia*. Pe timpul lui *Alexandru cel Bun* (1401—1433) și preste tot în secl. XV. B. era oraș de hotar spre *Muntea* și chiar spre *Ardeal*; aici trebuia să se vanuiască mărfurile. (Din aceea epoca s'a născut și a ramas în graiul romănesc locuțiunea: »și-a gasit *Bacău*, care vrea să ăica: »a mers pîna ce a dat de hotar»). La 1476 B. dimpreuna cu alte orașe a fost pustiit, dîndu-i-se foc de *Ștefan cel Mare* în retragerea sa la *Valea-Alba* (*Resboieni*) dinaintea *Turcilor*. În secl. XVII. B. este cîmpul de luptă pentru domnie între logofetul *George-Ștefan* și domnul *Vasile Lupul*. La 1712 fu prins la B. fostul rege al *Poloniei* și rege al *Lotharingiei*, *Stanislav Leszynski*. B. este locul natal al lui *Vasile Alexandri*. (Cf. *Ortenzia Racovița*: *Dict. geogr. al jud. Bacău*. *București*, 1895 și *Etyrn. M. Rom. III*. 2288.) [nt.]

Bacău, județ, numit astfel dela capitala sa, cu o suprafața de 3973 km², avînd o populațiune (1890) de 172,496 loc., între cari *Români* 132,797, *Magh.*, *Sécui* și *Ciangai* 25,914, *Evrei* 12,566, iar restul de diferite naționalități. Marca j.-lui e o stîncă, semn ca este un j. foarte muntos. *Jud. B.* se marginește la nord cu j. *Neamț* și *Roman*; la nord-est cu j. *Tutova*; la est cu j. *Tecnicin*, la sud-est și sud cu j. *Putna*, iar la vest cu *Trans*. Scoțind cele trei șesuri: al *Siretului*, *Bistriței* și *Trotușului*, cari sînt mici și înguste, tot j. se poate împărți în 2 regiuni deosebite în privința reliefului pămîntului: regiunea munților în partea de apus a j.-lui și regiunea dealurilor în partea centrală și orientala. La hotarul j.-lui *Trans*. sînt trei culmi de munți principale: 1) *Culmea munților Vrancei*, dela muntele *Clabucului* pîna la vama *Oituzului*; din ea se lasă spre est și sud-est culmea *Zd-brăușilor*. 2) *Culmea munților Oituzului*, dela vama *Oituzului* pîna la vama *Ghimeșului*, cu vîrfurile: *Șandru mare* și *Nemira mare*. Din ea se lasă spre est pîna la *Trotuș* mai multe culmi secundare, ca: *culmea Paltenului* sau *Slanicului*; *culmea Moșeanului* și *culmea Bordei*. 3) *Culmea munților Tarcăului* se întinde spre nord începînd dela vama *Ghimeșului* și la muntele *Cindomirul mare* pîna la vama *Bicazului*. Din muntele *Tarcau* (j. *Neamț*) pleacă *culmea Pietroasei* printre *Trotuș* și *Asău*. Dela sorgintea *Asăului* (j. *Neamț*) se lasă spre sud printre *Taslăul sarat* și *Asan* *culmea Geamanului* (munții *Moiuneștilor*); tot din munții *Tarcaului* pleacă *culmea Pietrei* printre cele done *Taslauri*, și *culmea Taslăului mare* printre *Taslan* și *Bistrița*. Trecetoriale principale înspre *Trans*. sînt: *pasul Ghimeșului* și al *Oituzului*. Rîul cel mai însemnat al j.-lui este *Siretul*, care-l străbate în partea sa orientala, iar toate apele secundare, ce-l udă, sînt afluenți și sub-afluenți ai *Siretului*. Astfel în acest j. *Siretul* primesce pe stînga apa *Racataului*, iar pe dreapta *Bistrița* și *Trotușul*; acest diu armă primesce o mulțime de afluenți; pe partea stîngă: *Cindomirul*, *Asaul* și *Taslau mare* (dulce), dupa ce acest diu urmă se încarcă pe partea dreaptă cu *Taslăul-sarat*; pe partea dreapta afluenții *Trotușului* sînt: *Sulța*, unita pe stînga cu *Facașul*, *Ciobanașul*, *Uzul*, *Doftiana mare*, *Slanicul*, *Oituzul*, *Cașinul*, *Caințul* ș. a. *Clima* j.-lui B. preste tot e aspra. J. B. în privința adminis-

titlul de principe. După caderea lui Napoleon I. muri în exil în Bologna 1841, lasând o avere mare.

Băcesci, numire topogr., 1) B. com. rur. în Rom., j. Roman, formată din cat.: Atreiaparte, Babușa, țirgușorul Bacesci, satul Bacesci și Paliniș, având în total 1638 loc., dintre cari 109 familii sânt Evrei; locuitorii se ocupa cu comerțul și industria pe scara mai îngusta. Com. are o biserica de zid și o școala primara de baieti și alta de fete. 2) B. țirgușor, reședința com. rur. B. cu 930 loc., dintre cari 108 fam. Evrei; se face iarmaroc septemănal și 2 iarmaroace anuale.

Bach, 1) *B. Alexandru*, baron, barbat de stat austriac, n. 4 Ian. 1813 în Loosdorf (Austria inf.); ca avocat în Viena deveni unul dintre conducătorii inteligenței vieneze aderenta a ideilor liberale, dar în curând se apropiă de curtea imperială, și după convocarea adunării naționale austriace fi demniti (Iulie 1848) ministru al justiției. Vorbirile sale despre drepturile coroanei și ținuta sa în chestiunea eliberării iobăgimei au fost presemnele reacțiunii. În ministeriul Schwarzenberg-Stadion a fost din nou ministru al justiției; după retragerea lui Stadion primi portofoliul internelor. B. dora să transformeze monarhia în o împărăție germană unitara, de aceea abandonă chiar și constituția octoata delă Olmütz (4 Martie 1849), și se sprijini mai ales pe biurocrație, miliție, gendarmerie și biserica catolica, cu care a încheiat concordatul delă 1855. B. a executat eliberarea iobaginei și a întrodus obligamentul militar general. Incuraturile externe, antipatia aristocrației feudale și starea rea finanțara îl silira sa se retraga (21 Aug. 1859). Până la 1870 a reprezentat monarhia pe lângă scaunul papal. 2) *B. Eduard*, fratele celui dintâin, 1849 presidentul țerii în Bucovina; după snprimarea revoluțiunii comisar imp. civil în Trans., unde organisi provisor administrația și justiția în conlucrare cu guvernatorul Wohlgenuth. În această funcțiune a aretat bunavoință pentru Români, pe cari i-a aplicat în numer considerabil în funcțiuni publice. Rechemat după câteva luni, a fost numit consiliar intim și baron și a ocupat apoi postul de president al țerii în Austria sup. până la 1854, când trupele austr. ocupara principatele rom. și B. fu trimis acolo ca comisar civil imp. Rentors după scurt timp și-a reoccupat postul la locotenența Austriei sup. † 1884.

Bach, numele unei familii din Turingia (Germania), în care arta musicala, prin secl. XVII. și XVIII., a fost ereditara. După cercetarile cele mai noue, — Spitta — familia B. a fost turingiana și nu se trage, după cum se credea mai înainte, din Ungaria. Veit B., de profesiune brutar, restramosul marelui Iohann Sebastian B., care pe la 1590 a venit din Ungaria și s'a aședat în Wechmar, lângă Gotha, a fost născut în Wechmar. Veit a exerciat musica numai ca diletant, fiul seu, Hans, însa a fost deja musicant de profesiune. Familia B. a dat un mare contingent de cantori și organisti, așa ca pe la finea secl. XVIII. se numiau în Erfurt musicanții orașenesci die Bache, deși nici unul dintre ei nu purta numele B. Cei mai renumiți compositori din familia B. au fost: 1) *Iohann Christoph*, unchiul lui Iohann Sebastian, n. 8 Dec. 1642 în Arnstadt, delă

1665 până la moartea sa, urmata la 31 Martie 1703, organist în Eisenach, a fost cel mai însemnat compositor din familia B., înainte de Iohann Sebastian. 2) *Iohann Michael*, fratele lui I. Christoph, n. 9 Aug. 1649, delă 1673 organist în Gehren, lângă Arnstadt, † 1694. 3) *Iohann Sebastian*, n. 21 Martie 1685 în Eisenach, † 28 Iulie 1750 în Lipsca, renumitul cantor dela biserica sf. Toma în Lipsca, neîn trecutul contrapunctist, a fost unul dintre cei mai mari compositorii ai tuturor timpurilor, cel mai însemnat organist al timpului sen și cel mai mare compositor de musică bisericeasca protestanta. Numerul operelor sale vocale, din cari strabate cea mai adevărata și mai adâncă religiozitate, este foarte mare. A scris nenumărate cantate, grandioasele passiuuri după evangelisti Mateiu și Ioan (alte 3 s'au pierdut), diferite misse (mai însemnata din acestea cea din H-moll.), magnificate, oratorii etc.; tot așa de impozant este și numărul compozițiunilor sale instrumentale, cu deosebire pentru clavier, orga, precum și pentru clavier cu alte instrumente. A scris preludii, fuge, toccate, sonate, partite, suite, fantasii, concerte, variațiuni, preludii de corale etc. De neperitoare insemnate sânt operele sale: »Das wohltemperierte Klavier (Le clavicin bien tempéré) și »Die Kuust der Fuge. Operele lui I. Sebastian au fost și sânt un nesecat isvor, din care s'au adapat toți compositorii mari ai timpului mai nou, și vor rămâne și pe viitor un model al musicii polifone. Dintre multele biografii ale marelui maestru mai însemnata este cea de Ph. Spitta. 4) *Wilhelm Friedemann*, (Hallensul), fiul cel mai mare al lui I. Sebastian, n. 22 Nov. 1710 în Weimar, † 1 Iulie 1784 în Berlin. 5) *Karl Philipp Emanuel*, (Berlinezul sau Hamburgozul), al doilea fiu al lui I. Sebastian, n. 8 Martie 1714 în Weimar, † 14 Dec. 1788 în Hamburg, a avut inclinare pentru un soi de musică mai ușoara, dar chiar prin aceasta a devenit mare. El a fost în musica instrumentala (sonato, simfonii) înaintemergetorul lui Haydn, Mozart etc. 6) *Iohann Christoph Friedrich*, (Bückeburgezul), al treilea fiu al lui I. Sebastian, n. 21 Iunie 1732 în Lipsca, † 26 Ian. 1795 în Bückeburg. 7) *Iohann Christian*, (Englezul sau Milanezul), cel mai tinăr fiu al lui I. Sebastian, n. 1735 în Lipsca, † 1 Ian. 1782 în Londra. 8) *Wilhelm Friedrich Ernst*, nepotul de frato al lui I. Sebastian și fiul Bückeburgezului, n. 27 Main 1759 în Bückeburg, † 25 Dec. 1845 în Berlin. 9) *B. Otto*, (nu din familia lui I. Sebastian), n. 9 Febr. 1833 în Viena, școlar al lui Sechter în Viena, Marx în Berlin și Hauptmann în Lipsca, fost director artistic al Mozarteului din Salzburg, din 1880 capelnăistru la biserica Votiva în Viena, a scris opere, simfonii, balade pentru cor și orchestră etc.

Bachelet, *Jean Louis Theodore*, istoric franc., n. 1820, studiă liceul în Rouen și Versailles, 1840 profesor de istorie în colegiul din Havre, apoi în Chartres, St. Quentin, iar mai târziu profesor în Rouen și bibliotecar al orașului. Scrise între altele: »La guerre de cent ans, (1852); Mahomet et les Arabes»; Cours d'histoire etc.

Bachelier, (*franc.*; engl. *Bachelor*, pron. becel'r), bacalaureat.

Bachelin, Léo, publicist și scriitor, n. 17 Dec. 1857 în Neuchâtel (Elveția), și-a făcut studiile în Italia, Germania (Berlin și Strassburg) și Franța (Paris). Licențiat în litere, a fost numit deja în etate de 25 ani profesor de liter. franc. și grec. la academia din Neuchâtel, de unde, la 1889, a trecut în România. Aici preste scurt timp a fost numit bibliotecar reg. B. a publicat mai multe scrieri de interes rom. (Le Château Royal en Sinaia, 1893; în limba germ. studii despre basmele rom. în Rom. Revue, 1892), apoi: Hans Makart et les 5 sens, 1875, Melanges d'Histoire et d'Art, 1879, La Première Idylle de Theocrite, 1883 etc.

Bachiași, dinastie în Corint, numita după Bachio, al 4-lea rege în Corint. Au domnit până la 747 a. Chr., când returnându-se regalul s'a transformat în o puternică și urgentă oligarchie; la 657 a. Chr. au fost alungați din oraș de către Kypselos, și au găsit adăpost în Sparta.

Bachmut, oraș în guvern. rusec Iecaterinoslav, 14,630 loc. (1885). În apropiere se găsesc carbuni, sare și alabastru.

Bachtégau, lac sarat în provincia pers. Farsistan, spre est de la Șiras.

Bachtiani, popor (cam $\frac{1}{4}$ milion) în Luristanul est., ațrănător de Persia; ospital, viteaz dar crudel.

Bacifalu, sat în Trans., cottul Brașov, unul dintre cele 7 sate, cari se afla spre est de la Brașov, la poalele muntelui Piatra-mare și sunt cunoscute sub numele colectiv de Săcele (scurtat din Saticele). B. are 1862 loc., dintre cari 789 Români, 6 Nemiși și 1067 Ciangai.

[Silv. Mold.]

Bacifer, (*lat.*) plantă ale cărei fructe sunt niște bace, (v. bacia).

Bacillariee, v. Diatomee.

Bacillite, cristale în formă de bastonașe, așezate mai multe paralele cu axa cea lungă, formând loughule în al doilea timp de consolidare a rocilor.

Bacillus, gen de Bacteriacee (v. ac.), care se prezintă sub forma de celule lungarețe, în forma de bastonașe ori ovoides, adeseori reunite în forma de filamente; celulele izolate sau filamentele se mișcă prin cili ondulați, ce acoperă toată suprafața lor. Cuprinde numeroase specii, dintre cari unele produc boala la om: frigiditate typhoide, tehaosul, altele provoacă boala la animale, iar altele nu sunt patogene. [E. T.]

Bacillus, insect din ordinul Ortopterilor, cu picioarele lungi subțiri; corpul seu imitează ramuri subțiri uscate.

Baciu, 1) lac în Rom., j. Constanța, în apropierea Dunării, numit cu lacul *Vedereasa*; ambele lacuri sunt însemnate prin niște insule plutitoare, care se numesc de locuitorii Coșcove. Ele sunt formate din stof putredă, se mișcă de la un loc la altul mănate de vânt și sunt așa de groase, încât cresc pe ele salcii și adăpostesc chiar turme de vite. Asemenea insule se mai văd și în unele din lacurile Irlandei; 2) lac în Tulcea, pe teritoriul com. urb. Chilia; suprafața 80 hectare; pește bun și mult.

Baciu, 1) ciobanul însărcinat cu facerea brânzei, urdei și a untului într-o stăna; 2) cel mai dibaciu dintre copii, cari se joacă în armean, una din variațiile jocului în arșici.

Back, (pron. bec), *Sir George*, explorator engl. al polului nordic, n. 1796 în Stockport; a însoțit pe Franklin și Richardson în expedițiile lor în America arctică. A făcut două expediții exploratoare la polul nordic, descoperind *B. River*-ul (Riul pescilor). † 1878. Opere: »Narrative of the Arctic land expedition etc.» (1836) și Narrative of the expedition în H. M. S. Terror (1838).

Back River, (Riul pescilor), riu în America brit. de nord, se varsă în Oceanul Arctic.

Backwardation, (*engl.*, pron. becvardeș'n), termen usitat la bursa din Londra pentru împrumutarea de efecte dela o liquidățiune până la cea urmatoare, cu scop ca speculanții la la baisse, cari au vândut efecte fara sa le poseada, sa-și poată afirma poziția. Bani plătiti capitaliștilor, pentru împrumutarea efectelor, încă se numesc *B. Cuvântul B.* corespunde termenului Deport (v. ac.), usitat pe continent.

Backwoods, (*engl.*, pron. becvuds), numire data de primii coloniști din Statele-Unite nord-americane padurilor imense, ce se întindeau în vecinătatea lor.

Baclavă, (plur. baclavale), placintă turcească sau greacă cu miere sau zahar, cu nuci sau migdale.

Băcleșu, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, formează o com. cu satul Smadovicioara și mahalalele Branștia și Saliștiuța, având în total 1855 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; e reședința plașii Dumbrava; are o biserică cu un preot și o școala mixta cu un învețator.

Baco, 1) *B. Francis Lord de Verulam*, n. în Londra 1561, † 1626. Membru de consiliu sub Elisabeta cea Mare, regina Angliei; cancelar sub urmatorul ei Iacob II., în care calitate, puuând pecetea regala pe acte ilegale, a fost dat judecății și condamnat. Trece de întemeietor al metodei experimentale și științei moderne. Ca filosof urmarește un scop practic: omul sa domnească prin știință asupra lumii externe, tantum possumus quantum scimus. Scrierea sa de frunte, *Instauratio magna*, are două părți: în p. 1. (de dignitate et augmentis scientiarum) încearcă cea dintâi clasificare a științelor; a 2. (Novum organon) este o metodologie a deosebitelor discipline științifice. Filosofia are de obiect pe Dăeu, omul și natura. Dăeu se poate cunoaște prin credința cu ajutorul revelațiunii și prin natura. Omul este obiect al filos. sau ca individ (antropologie), sau ca membru al societății (politica). Ca omul sa poată cunoaște bine natura, trebuie sa se desbrace de falsele închipiri, pe cari B. le numesc idole (id. tribus, id. specus, id. fori, id. theatri). În euristica științifică el a introdus mai întâiu metoda inductivă. (Cf. Ueberweg, III., 45; Thilo, II. 9.) [Plot.]

2) *B. sau Bacon*, (pron. becn), *Roger*, calugar englez savaut, n. 1214 în Ilchester (Engltera); a studiat în Oxford și Paris. A intrat în ordul Franciscanilor, ocupându-se însă mai mult cu fizica, despre care a ținut prelegeri la universitatea din Oxford. Descoperirile sale pe acest teren, cari erau socotite vrajitorii, precum și

aspra critica, pe care el o făcu moralității preoțimii și calugarilor de atunci, îi atrăsese disgrația papei; i se interzisera prelegerile universitare, ba ajunse și în temniță, unde stată 10 ani, † 1294. Din cauza vastelor sale cunoștințe a fost supranumit *Doctor mirabilis*. B. aparținea ca savant direcțiunii realiste, era prin urmare contrar al scholasticismului. A făcut însemnate descoperiri în chimie și optica. Operele sale mai valoroase sunt: *Opus inajus*, *Epistola de secretis artis et naturae operibus atque nullitate magiae*, (Paris, 1542) etc.

Bacquehem Olivier, marquis, bărbat de stat austr., n. 1847; dupa terminarea studiilor fu numit funcționar administrativ și după înaintări succesive în 1882 president al țării (Landespräsident) în Silesia austr.; în 1886 ministru de comerț în ministerul Taaffe, iar în 1893 ministru de interne în ministerul Windischgrätz. După caderea acestui ministeriu fu numit guvernor (Statthalter) în Stiria, în care funcțiune este și astăzi (1897).

Bács-Bodrog, comitat în Ungaria, la vest și sud îl hotărăse Dunarea, iar spre est Tisa. În partea lui sudică se află nisce văluri vechi numite: *Valurile romane*. E straiat de canalul *Francisc*, care împreună Dunarea cu Tisa. Are un teritor de 11,079 km², cu 638,063 loc.: Maghiari, Sârbi și Germani. Teritorul este productiv. Ținutul sudic al acestui comitat, cu deosebire cel locuit de Sârbi, se numește: *Bacia* (Bácska). [Dr. P. O.]

Bacșiș, (*pers.*) dar, în orient mai ales dar pentru anumite servicii, bani dați la servitori.

Bacteriacee, *bacterii*, organisme vegetale monocelulare. Celula, care constituie corpul bacteriei, e formată dintr-o protoplasma incolora ori colorata. La unele B. s'a dovedit existența unei capsule învelitoare și protectoare, din care pleacă uneori nisce organe speciale în forma de firsoare foarte fine ondulate numite cili, cari servesc bacteriei ca să se poată mișca din loc în loc. Unele B. mai posedă și un organ particular corespunzător nucleului celulelor mai superioare. Din cauza insuficienței mijloacelor tehnice nu s'a putut pune până acum în evidență nucleul la toate B. Dianetrul unei B. e de $\frac{1}{1,000}$ mm. și mai puțin. Unele au forma rotunda și se numesc *coci*, altele sunt cilindrice, ori fusiiforme și drepte, acestea se numesc *bacterii* în înțeles restrins ori *bacili*. Unii bacili sunt curbați odată ori de mai multe ori și se numesc *vibrioni*, *spirili* ori *spirocheți*. B. se înmulțesc cu o iuțea spaimentătoare. Înmulțirea lor se face prin divisiune. Când B. își atinge limita de marine, se separa în două ș. a. m. d. Unele au și organe speciale de reproducere ca nisce beșicuțe mici rotunde ori ovoide, numite *spori*. B. traiesc în aer, în apa, pe pământ și în pământ. pe hainele, pe corpul, pe alimentele noastre și pe toate obiectele, cu cari putem veni în contact. Unele traiesc numai în lumea externă, unde contribuie la descompunerea și transformarea materiilor organice și se numesc *B. saprofitice*; altele pot trăi și în corpul omului și animalelor dând nascere la diferite boale, pentru care se numesc *B. patogene*. Pentru ca sa traiescă și sa se desvolte, B. cer anume condițiuni de caldura, de umiditate, de lumina, de aerățiune,

precum și prezența unei substanțe hrănitore. Unele traiesc numai în contact cu aerul și se numesc *B. aerobi*, altele traiesc numai în mediurile lipsite de aer și în special de oxigen și se numesc *B. anaerobi*. Mai toate B., și cu deosebire cele patogene, sufer din pricina luminii, așa ca lumina razelor solare e unul din mijloacele cele mai bune pentru distrugerea acestor purtatori de boale. Unele mor repede la uscăciune (vibrionul cholerei), altele resistă foarte mult (bacilul tuberculozei). Cele mai multe mor la temperatura de 60—70°, unele trăiesc până la 150° (bacilul antraxului). B. consuma substanța hrănitore în care traiesc și dau în schimb produse numite de secrețiune. Unele B. secretă substanțe colorate, deși ele însele sunt incolor (bacilul prodigios), altele secretă substanțe aromatice, ori putrede. Secrețiunile multor B. sunt foarte otrăvitoare. Mirosul infect al cadavrelor e datorit unor substanțe numite *ptomaine*, *leucomaine* etc., cari constituie în același timp și o otrăvă foarte puternică și sunt secretate de B., ce traiesc în cadavru, producând putregiunea. De mai mare importanță sunt secrețiunile B. patogene. Aceste secrețiuni, numite în genere *toxine*, se amestecă în sângele omului ori animalului, în care a ajuns microbul, producându-i otrăvirea și moartea.

Bacteridium, numele unui gen de bacterii, sinonim cu *Micrococcus*, (v. ac.)

Bacteriologia, o ramura a botaniceii, care se ocupa cu studiul bacteriilor. B. a devenit știința cea mai importantă pentru prevenirea și combaterea boalelor infecțioase. Lit.: *Curs de bacteriologie*. Edițiunea institutului de bacteriologie, București, 1891, și conferințele publice ținute la acest institut.

Bacterium, gen de Bacteriacee, format din celule cilindrice mai mult sau mai puțin scurte, uneori reunite pentru a forma filamente, dar cari n'au nici odată cili. Cuprinde numeroase specii, din cari unele produc boale la om și alte animale: *B. anthracis* produce pustula maligna (Milzbrandkrankheit, charbon); *B. mallei* produce la om, cal și alte animale boala numita morva; *B. pneumoniae* produce pneumonia; *B. tuberculosis* — tuberculoza; *B. leprae* — lepra; *B. influenzae* — influența; *B. diphteritis* — difteria. Printre speciile ce produc fermentațiuni sînt: *B. acetium* produce fermentațiunea oțetului; *B. acidi-lactici* — înăcrirea laptelui etc. [E. T.]

Bactriana, țeară în Asia, lângă cursul superior al râului Oxos, spre nord dela Paropamisos; capitala Zariaspa, sau Bactra, (acum Balch). Poporație de origine arica. B. în vechime a fost o țeara puternică; mai târziu ajunse sub stăpânirea Meșilor și a Persilor, (B. a fost leaganul religiei persane, reformata de Zoroaster pe la 600 a. Chr.) Mai târziu faci parte din monarhia lui Alexandru cel Mare, care fundă aci orașe. 256—165 B. fu țeara independentă (imperiul greco-bactrian, întemeiat de locșitorul grec Diodotos I.), care se extinse până la Kabul, și Indus. După aceea, până la 640 d. Chr., B. aparțină imperiului Sassanișilor. În ținuturile B.-ei s'au aflat monete vechi cu inscripții grecesci.

Băcu, riu în Basarabia, afluent din dreapta Nistrului; isvorește aproape de granița Moldovei, și traversând Basarabia în direcție spre

sud-est, trece pe partea sudică a Chișineului și se varsă în Nistru. Lungimea e peste 120 km. — *Cheile Băcului*, un șir de bolovani uriași lângă râul B.

Baculometria, măsurarea distanțelor priu bețe. O măsurare de tot primitivă. Acest metod se folosește și pentru fixarea bazei la triangulare, unde însă ajunge o siguranță perfectă.

Badacsony, deal cu vii în Ung., cott. Zala, lângă lacul Balaton, produce vin excelent.

Badahșan, țeara muntoasă, pitorescă, în Turkestan, atârnatore de Afghanistan; 100,000 loc; capitala Djiren.

Badajoz, provincie span., partea sudică a ținutului Estremadura, are un areal de 22,500 km². Rîul principal e Guadiana cu afluenții sei; clima e foarte caldă și saraea în ploaie. Populația e de 446,966 loc. (1883), adică 20 pe 1 km². Economia de vite formează ocupațiunea lor principală; mai mult ca a treia parte a teritorului e loc de pașune. Metalele se exploatează puțin. Provincia e traversată de linia ferată Madrid-Lissabona. Capitala cu același nume în stînga dela Guadiana, peste care conduce un pod de piatră pe 28 arcuri, este cea mai însemnată fortareata spre Portugalia; B. are (1884) 22,393 loc. Pe timpul Romanilor se numia Pax Augusta, de Mauri: Bax Augus.

Badalona, oraș cu port în provincia span. Barcelona; 15,985 loc.; fabrica de sticla și pentru construirea de nai, cultură de vii.

Baden, mare ducat, parte integrantă a Germaniei, limitat la sud și vest prin fluviul Rin, cu teritor de 15,081 km², muntos și deluros, șes se afla numai lângă Rin. Catena Schwarzwald acoperă cea mai mare parte a ducatului și e bogată în locuri romantice. Apele se varsă în Rin. Lacuri: Boden și Überlingen. Clima e moderată, în locurile înalte mai aspră. Solul e fructifer. Din lemne se produce mare câștig. Prasirea vitelor e înfloritoare. B. are vestite izvoare de ape minerale, cu renumite stabilimente balneare, precum: Baden-Baden, Badenweiler etc. Industria și comerțul e avântat. Loc.: 1.700,000, catolici (62·08%) și evanghelici (36·04%). B. e monarhie constituțională. Cătașii sînt egal îndreptați cu deplina libertate de conștiință. Parlamentul e bicameral. Puterea executivă o exerciază ducele prin ministeriul compus din 4 resorturi. În privința administrativă B. e împărțit în 4 districte. Finanțele sînt în bună ordine. Miliția e contopită în a Prusiei. Capitala e *Karlsruhe*. Instrucțiunea publică e condusă de stat., care are 2 universități (Heidelberg și Freiburg), 1 politehnic și 1 școală de bele-arte în Karlsruhe, diferite școli medii și profesionale, 1571 școli populare. În Karlsruhe se afla cele mai multe colecții științifice, biblioteca statului, o galerie și colecțiune archeologică etc. *Istoria*. B. s'a format din vechiul ducat alman și din mai multe părți ale ducatului Șvabiei. Cei mai vechi loc. au fost Alamanii germăni. Clodvig, regele Francilor, cam pe la 500 a biruit acest popor, care de atunci recunoscuse supremația Francilor. Mai târziu diplomele fac anințire despre un Gebhard, conto de Breisgau, al carui fiu Berthold a ridicat vechea fortareata a familiei Zähringen în Breisgau, și cu acest Berthold începuse istoria autentică a fa-

miliei princiare de Zähringen. Au stăpînit 5 duci cu numele Berthold. Cu al V. Berthold s'a stins linia barbatașca a Zähringenilor. Hermann, fiul al doilea al lui Berthold I., este protoparintele familiei domnitoare de așii. Fiul lui Hermann I., Hermann II., sa numit mai întăiu *maregraful de B.* Fiii lui Hermann IV.: Hermann V. și Enric au împărțit posesiunea parințeasca și au întemeiat cele două linii familiare. Hermann V. fii întemeietorul liniei B. iar Enric al liniei *Hochberg*. Cea din urnia s'a stins. Dintre urmașii lui Enric a fost Rudolf VI. primul, care s'a numit duce (Fürst) cu învoirea împaratului (1361), iar Cristofor I. în 1503 a pronulgat *Sanctiunea Pragmatică* din B., adică un regulament familiar, care normeaza moștenirea fiilor sei. După moartea acestui duce familia domnitoare s'a divizat în liniile: *Baden-Baden*, și *B.-Durlach*. Creanga B.-B. după 256 ani s'a stins în 21 Oct. 1771 în persoana ducelui *George August*, iar provinciile au trecut în posesiunea liniei *B.-Durlach*. Pe timpul resboiului de 30 ani ambele principate au suferit foarte mult, atât prin pierderea mai multor posesiuni, cât și prin crudelitățile combatanților. După pacea dela Vestfalia și-au recăștigat posesiunile. Aceeași soarte le-a ajuns pe timpul resboaielor de jaf ale lui Ludovic XIV., precum și pe timpul resboiului de succesiune spaniol. Ducele Carol III. a întemeiat capitala Karlsruhe, unde apoi s'a mutat guvernul (1724). După acesta urmă în domnie nepotul seu Carol Frideric, care fii unul dintre cei mai nobili și luminați domnitori germani, a ridicat ducatul la bunăstare materială și îmbrățișat artele și științele. În 1771 a moștenit posesiunea liniei B.-B. După revoluțiunea franceză Carol Frideric, prin pacea din 1803, a primit mai multe posesiuni și a obținut și titlul de *ducelector*, iar la 1805 i-s'au predat prov. Breisgau, Ortenau și Constanț. În 1806 alăturându-se confederațiunii dela Rin, țeara, care atunci avea o extindere de 5500 km², a devenit *mare ducat*. Urmatorul lui Carol Frideric, Carol Ludovic Frideric, la 1813 s'a alaturat la alianță formată în contra lui Napoleon, și congresul din Viena (1815) a asigurat întregitatea marelui ducat. Dela congresul din Viena încep luptele interioare pentru eulptarea constituționalismului și regularea succesiunii în domnie, cari au durat cu mai multe întreruperi pîna la 1849. În timpurile mai noue B. s'a aliat cu Prusia atât în 1866, cât și în 1870/1. (Lit.: Mone, *Quellen-sammlung der badischen Landesgeschichte*; *Mitteilungen der bad. histor. Kommission*; *Sachs, Geschichte der Markgrafschaft Baden*, 5 tom. Karlsruhe, 1764—78; Weech Fr., *Die Zähringer in Baden*, t. a. 1881.) [T. F.]

Baden, oraș în Austria inferioară, lângă rîul Schweichat și linia ferată Viena-Triest, 13,887 loc. (1890); izvoare calde de pucioasă 29—35° C, cunoscute și Romanilor sub numele de *Aquae Pannonicae*; ca. 15,000 oaspeți pe an.

Baden-Baden, reședința districtului cu același nume în marele ducat Baden. Stabiliment de scalți dintre cele mai renumite din Europa. Situat pe un teritor pitoresc cu grandioase oteluri și cladiri. Are peste 20 terme, ce izvoresc din adăncime de 1350 m., sînt calde, puțin sarate. Isvorul principal Ursprung (în 24 oare

da 1750 hl. de apa) conține cu deosebire chlor-natrium, chlorlithium și chlorcalcium. Numeral vizitatorilor trece peste 60 mii la an. Insemnatarea acestui stabiliment balnear dateaza mai virtos de când l-au cercetat mulți emigranți francezi. (Lit.: Schnars, B. und Umgebung, 1891; B. und seine Kurmittel. Herausgeg. vom ärztlichen Verein, 1886.) [T. F.]

Badeni, Casimir Felix, conte, barbat de stat austr., n. 14 Oct. 1846, de origine dintr'o veche familie nobiliară polona din Galiția, dintre ai carei membri în viața B. e astăzi cel mai be-trân. Este proprietarul domeniilor Suruchow și Busk în Galiția. A ocupat diferite funcțiuni înalte în administrațiune și s'a distins mai ales ca mareșal al țerii în Galiția, în care post a stat 7 ani și a știut sa aplice divergențele politice și naționale, ce mai înainte împiedecau morsul regulat al adunimstrățiunii. Pentru acest merit împăratul, cu ocașiunea visitei sale în Galiția (1893), i-a facut onoruri extraordinare, încât B. deja de atunci trecea ca om de mare viitor. Preste 2 ani, în Oct. 1895, B. a fost chemat în fruntea guvernului Austriei. In aceasta calitate a ridicat starea de asediul pentru Praga și jur; B. și-a pus în programul seu politic conviețuirea pacinică a națiunilor, cari alcatusc imperiul austriac; apretierea acelor aspirațiuni, cari corespund desvoltarii statului, nu stau în contradicere cu legile fundamentale și tind pe oale legala la realizare; în conformitate cu aceste principii B. a recunoscut limbei cehice dreptul de limbă oficioasă alaturăa cu cea germana; a largit dreptul electoral dând mai mare influență claselor mai inferioare ale locuitorilor imperiului; sprijinesce crescerea religioasa-morala a tinerimii etc. B. a luat asupra sa și misiunea de a reînvi pactul vamal și comercial cu Ungaria. Din acest motiv la începutul anului 1897, când, în urma configurațiunii partidelor în noul parlament, B. își dete demisiunea, împăratul îl însărcină tot pe el cu formarea unui nou cabinet, care sa se razime pe ori care din partidele parlamentului.

Badeni, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) *B.*, com. rur. în j. Iași, pl. Bahluiu, formata din satele: Scobinți, Fetesci, Zagavia, Steclaria, Luparia, Petrosița și Badeni, având în total 2860 loc. (1888), carise ocupa cu agri-cultura și prasirea vitelor; 4 biserici cu 3 preoți și 2 școale cu 2 învețatori; în com. se afla 2 mori cu vapor. Centrul comunei se afla în s. Badeni, care singur numeră preste 650 loc. 2) *B.-Pământeni*, com. rur. în j. Muscel, pl. Dâmbovița, formata din cat.: Stoenesi, Badeni și Cotenesci, cu 1349 loc. (1893). Com. se numesce astfel spre deosebire de com. B.-Ungureni formata de Români ardeleni (ungureni). Loc. se ocupă cu agricultura, prasirea vitelor, cu facerea și trans-portalul cherestelei ș. a.; fuica se fabrica pâna la 5000 litre. Com. are 3 biserici cu 3 preoți, 1 școala de baieti și 1 de fete. Aici (Stoenesi) s'a retras (1595) Mihaiu Viteazul dupa lupta dela Calugareni, așteptând ajutor dela princip. Ardealului Sigismund Bathori. 3) *B.-Ungureni*, com. rur. în j. Muscel, pl. Dâmbovița, formata din cat.: Slobodja, Piatra și Lunca-Gârtei, având 672 loc., 1 biserică cu 1 preot și 1 școala. In com. sânt câteva izvoare de apa minerala ne-analisate și o fabrica de var. [nt.]

Badenweiler, sat în m. duc. Baden, 600 loc., stabiliment balnear clinic, cu ca. 6000 vizitatori pe an. La 1784 s'au descoperit ruinele unei bai romane.

Bădesci, com. rur. în Rom., j. Muscel, pl. Nucșoara, cu 849 loc., cari se ocupă cu agri-cultura, prasirea vitelor și lennaria (pentru sițe). In com. se află 1 biserică cu 2 preoți și 1 școala. B. a fost proprietatea lui Nicolae Basarab-Voevod, care (1352) prin hrisov o darui mănastirei Câmp-lung; B. are 2 izvoare cu apa feruginoasa.

Bădescu, Scipione Ioan, jurnalist și poet, n. 2 Maiu 1847 în Rescolț, Trans.; și-a facut studiile univ. în Budapesta, București și Viena. A scris mai multe poesii lirice originale, publicate în diverse diare și în volum sep. (Poesii originale, Pesta). La 1881 a publicat »Coroana României», poesii naționale. Ca jurnalist a lucrat la mai multe foi din Rom. și Trans.

Bădeuț, sat foarte vechiu în Bucovina, aproape de versatura Suceviții în Suceava, în capit. și jud. Radauțului; 1219 loc., dintre cari 873 gr.-or., 22 apuseni, 295 prot. și 28 Evrei; are o biserică zidită de Stefan cel Mare în 1481 și o școala; face parochie cu Milișautul. [Dr. I. G. Sbiera.]

Badian, fructul de *Illicium anisatum L.*, arbust din fam. Magnoliaceae, tribul Winteraeae, cu frunzele lanceolate persistente și proveđute cu punctuațiuni aromactice. Florile galbene-verđui sânt regulate, hermafrodite și solitare. Fructul este compus din 8 folicle lemnoase, coriacee, comprimate și dispuse în forma de stea în jurul coloanei centrale. Acest arbust cresce în Asia, și mai cu sânta în China și Iaponia, unde se cultivă foarte mult. B. din cauza mirosului seu aromatic placut se întrebunțeaza pentru aromatisarea mâncarilor, precum și pentru fabri-cațiunea liquerurilor fine. In medicina se întrebunțeaza B. ca stonachic și carminativ. B. din cauza mirosului seu aromatic, ce se aseamănă cu mirosul de Anason, se mai numesce și Anason stelat, și constitue un important articol de comerciu. [Z. C. P.]

Badigeon, culoare diluata în apă, amestecata uneori cu albuș de ou, cu lapte sau cu cleiu, pentru a colora zidurile.

Bae, v. Baie.

Baedecker, Carol librar și întemeietorul itinerarielor (ghid de calatorie) atât de cunoscute, pe cari le-a compus dupa model engl. calatorind însuși în regiunile respective, pentru ca sa-și câștige data autentice. La 1842 a edat Hand-buch für Reisende durch Deutschland und den österr. Kaiserstaat, la 1844 Schweiz etc. B. s'a n. 1801 în Essen; libraria (»Karl B.) și-a deschis-o 1827 în Coblenz; fiul seu Frideric a transpus-o 1872 la Lipsca, unde exista și aji. B. † 1859.

Baële, ținut în Africa interioră, spre nord dela lacul Tsad, cu 20,000 loc., înrudiți cu seminiția Tibbu; popor nomad.

Baer, Carol Ernst, naturalist, n. 1792 la Fiep, în Esthland, † 1876 în Dorpat. A contribuit mult la desvoltarea embriologiei; între altele a scris: Embriologia animalelor (Entwickelungs-gechichte der Tieres), în care clasifica principi-palele fapte de ontogenie a vertebratelor prin observațiuni și reflexiuni atât de filosofice, încât acest uvraj devine indispensabil ori cui ar dori

sa-și face o idee justă despre această grupa de animale, din care face parte omul.

Baetica, (*Hispania Baetica*), fosta provincie romana în sudul Spaniei de azi, numita B. după râul Baetis, (acum Guadalquivir). Loc. B.-ei aparțineau popoarelor iberice; cei din manoasa vale a râului Baetis și de pe țărmul Oceanului Atlantic, venind în atingere cu straii culți (mai ales Fenicieni), au învățat mult dela aceștia. După Strabo, B. avea pe timpul lui Traian erau în B. 175 orașe; pe acest timp B. era împărțită în 4 cercuri administrative (conventus) cu capitalele: Gades (azi Cadix), Corduba (azi Cordova), Hispalis (azi Sevilla) și Astigi; în apropierea orașului din urma se afla Munda, care a devenit renumită prin învingerea lui Caesar, mai târziu însă a disparut.

Baeyer, *Iosif Jacob*, ofițier prusian și geodes, n. 1794 în Müggelsheim, lângă Köpenick. În cariera sa militara a fost însărcinat mai cu sama cu lucrari topografice; a ajutat astronomului Bessel la măsurarea gradlor de lângă Memel pentru a împreuna triangulaținea prusiana cu cea ruseasca. Nunit șef al secțiunii trigonometrice, pus 1858 în disponibilitate ca locotenent-general, fu însărcinat cu executarea părții luate de Prusia asupra sa, sa măsore gradele de lungime europene sub paralelul al 52-lea. În 1861 propuse sa se faca măsurarea gradelor Europei centrale, ceea ce avu de urmare, ca toate statele europene (afara de Anglia) se învoira a se face o măsurare a gradelor pentru Europa întreaga. Pentru scopul acesta s'a înființat la 1864 în Berlin un birou central sub prezidiul lui B., care la 1869 s'a transformat într'un institut geodesic permanent. Scrieri: *Die Gradmessung in Ostpreussen* (cu Bessel, Berlin 1838); *Nivellement zwischen Swinemünde und Berlin* (1840); *Die Küstenvermessung und ihre Verbindung mit der Berliner Grundlinie* (1849); *Die Verbindungen der preussischen und russischen Dreiecksketten bei Thorn und Tarnowitz* (1857); *Über die Grösse und Figur der Erde* (1861); *Das Messen auf der sphäroidischen Erdoberfläche* (1862); *Wissenschaftliche Begründung der Rechnungsmethode des Zentralbureaus der europäischen Gradmessung* (1869 până 1871, 3 fasc.); *Vergleichung einiger Hauptdreiecksketten der königl. Laudestriangulation mit der Bessel'schen Methode* (1879) și *Über die Nivellementsarbeiten im preussischen Staat und die Darstellung ihrer Resultate in richtigen Meereshöhe* (1881). Institutul geodesic a publicat dela 1863 în fiecare an sub direcția lui B. un Raport general despre măsurarea gradelor europene și publicațiunile debaterilor în conferențele comisariilor au apărut în fasc. separate. 2) *B. Adolf*, fiul celui anterior, n. 1835 în Berlin, chimist de frunte, care prin lucrările sale a promovat în mod însemnat cunoștința a o multime de combinațiuni arsenice aplicate azi mai cu sama în vapsitorie. În laboratorul lui din München preparara Gräbe și Liebermann alizarina din anthracen, iar Fischer descoperi colorarea verde de oleiu de migdale amare. B. e membru onorar al societății de științe fizice din București.

Baffin, *William*, marinar englez, n. 1584; în

asociare cu James Hall (1612) și cu Rob. Bylot (1615) a întrepris expediții de explorare spre America arctica, precum și alte calatorii. † 1622 la asediul cetății Ormus (lângă Golful Persic). După dînsul s'a nunit *Baia lui Baffin*, partea Oceanului Arctic situata între Grölanda de o parte (spre est) și între insulele arctice Cumberland, Prince-William etc. (cuprinse toate sub numirea de *Teara lui Baffin*). Dela Baia lui B. duce calea lui Davis spre Oceanul Atlantic.

Bafote, popor african, v. Cabinda.

Bafomet, sau *Baffometi*, numele unui simbol pretins al ordinii cavaleresc al Templierilor. Se dice ca ar fi fost de piatra, cu doue capete, unul de bărbat și altul de femeie, înfașurat cu șerpi și încungiurat cu soare, luna și alte atribute și cu inscripții arabice. Alții dic, ca B. a fost o statua femeiască de metal, dar cu doue fețe barbatesci și cu șerpi împlețiți în jur de ea și cu embleme de stele. După alta versiune B. ar fi fost o racla de hostii, pe care o saratau Templierii.

Baga, placile cornoase superioare de pe discul dorsal a mai multor specii mariue de broaște țestoase, mai cu sama dela specia *Chelone imbricata*. Se lucreaza ca și cornul, adeca prin încălțire devine moale și flexibila. Este galbeua transparentă cu figuri negre-castanii în ea. În Europa cea mai multa se aduce din Marca Roșie, iar cea mai bună din India orientala. Se imiteaza mult în comerț prin corn sau prin celuloida.

Bagagiu, calabalic, diferite lucruri împachetate pentru calatorie, în special lucrurile trebuincioase în resboiu, munițiune, îmbracaminte și nutrețent, v. tren.

Bagamoio, oraș cu port în Africa est. (germ.) în fața insulei Sansibar, 20,000 loc. (1890), locul de plecarea al caravanelor spre Mpwapwa-Tabora-Tanganica. B. este legata cu Dar es Salaam și Sansibar prin un cablu. Misionarii francezi au ridicat în B. un institut de creștere pentru sclavii eliberați.

Bagara, popor resboinic nubian în ținutul sup. al Nilului; nomad, se ocupa cu economia de vite și învatal elefanților.

Bagasse, v. zahar.

Bagatela, (franc. *bagatelle*, dela ital. bagatino, o piesa de ban venețian), în general: ori ce obiect de puțină însemnatate, un lucru de nimic sau de puțină valoare; în forma de verb: a bagatela sa pe cineva egal cu a pune puțin sau nici un pond pe dînsul; în sens juridic: cause procesuale civile (causae minutae), al caror substrat reprezenteaza o valoare, care nu sta în proporțiune cu speșele, timpul și complicațiunile proceselor ordinare civile; natura lor pretinde o rezolvare grabnica și ieftina atât din punctul de vedere al valorii lor neînsemnate, cât și din considerarea, ca activitatea factorilor judițiali sa nu fie împiedecata în dauna cauzelor procesuale de mai mare importanța; legile pozitive ale diferentelor state stabilesc o suma, care limiteaza cauzele bagatele de celelalte cause procesuale; în Ungaria procesele civile, al caror substrat represiuta o valoare pâna la 20 fl., aparțin judecatoriei comunale, dela 20 fl. pâna la 500 fl. judecatoriei cercuale, iar dela 500 fl. în sus tribunalelor; sînt însă și excepțiuni, așa s. e. în procesele cambiale, fara considerare la

suma cambinului, numai tribunalele sînt competente.

Bagauți, (celt.) țerani și ciobani gali revolțai contra dominațiunii romane și nobilimei galice (secl. III. d. Chr.), din cauza tiraniei stăpînilor și a relei administrațiuni. Revolța înverșunată sub Claudiu II., mai potolită sub Aurelian și Probus, izbucni mai teribilă sub Dioclețian, după instigațiunile a 2 pretendenți. Cesarul Maximian trimis (280) în contra B.-lor, îi împrasciă și-i macelarî înfiorator. Revolța mai izbucni odată cumplit (435), dar fîi potolită de Aëtius. De acum B. nu mai sînt rebeli, ci brigânți prin munții și padurile Galiei pîna la caderea imperiului.

Bagav, *Andrea*, dascal aramănesc, n. 1857 în Blața (Macedonia), adus în România de archimandritul Averchie, apoi dascal în Monastir; în urma încliderii gimnasiunii fîi silit să paraseasca Macedonia, și se stabilî în București. B. a publicat Carte de alegere în limba aramăneasca, Buc. 1887, și mai multe traduceri în limba daco-rom. † 1888 în Cîmpulung. [G. W.]

Bagdad, capitala unui vilaiet turcesc în Asia, lînga rîul Tigris, cu 100,000 loc. Are o citadela; țesătorii de matasa și bumbac. Stațiune de vapoare engleze, cari comunica spre India. Comerțiu însemnat. Turcii îl stăpînesc dela 1638. În partea dreapta a rîului Tigris se afla reșazițele vechiului B., rezidența Chalifilor (762—1238), care prin secl. X. și XI. ajunsese la înflorire, fiind centrul culturii arabe în Asia și avînd 2 milioane loc.

Bagelen, provincie olandeza pe insula Iava, 3430 km², 1.315,476 loc., între cari 600 Europeni și 3030 Chinezii, e împarțita în cinci desparteninte: Purvoredjo, Kutuardjo, Ledoc, Kebunen și Karanganjer, cari iarăși se impart în 25 districte cu 2667 localități (Dessas). B. e un țînt frumos și foarte fructifer; produce urez, cafea zahar, indigo etc.; în peșterele munților Karang-Bolong se afla o mulțime de cuiburi comestibile, cantate în special de Chinezii; aceste cuiburi le zidesc rîndunelele: *Collocalia esculenta*. Capitala provinciei e *Purvoredjo*.

Bagger, v. draga.

Baggesen, *Iens*, poet danez și germ., n. 1764, † 1826; a fost profesor și director de teatru și a facut numeroase calatorii. Scricrile sale au creat epocă în prosa daneza. Biogr. de A. B., Copenhaga, 1843—56.

Baghalpur, (Bhagalpur, Bhagalapur, engl. Bhagalpore), district (11,054 km², cu 1.966,158 loc.) și divisiune (54,238 km², cu 8.063,160 loc.) în presidenția indo-britica Bengală. Capitala B., lînga Ganges, cu 68,780 loc. (1891), e un oraș puțîn însemnat.

Baghelkhand, (Bagalkand, Bhagalkhand), agențura indo-britica în India centrală; 29,326 km², cu 1.512,595 loc. (1881), cuprinde 6 state: Reva, Nagode, Maihar, Sohaval, Kothii (toate cu capitale de același nume) și Sidpura-Djagir; toate stau sub principii indigeni independenți; agențura B. nu e încorporată provinciilor engleze.

Bagin, magh. Băgyon, sat în Trans., cott. Turda-Arieș; 1665 loc. în maior. Magh. și (în minor.) Rom. B. s'a țînt odinioara de seauunl Arieșului și o parte a locnitorilor (la 1839 vr'o 800 de suflete) au fost militarisați, aparținînd reg. de granița secuiesc de husari. [Silv. Mold.]

Baginski, *Adolf*, medic și director al spitalului Kaiser und Kaiserin Friedrich-Krankenhaus în Berlin; n. 1843. A scris: »Handbuch der Schulhygiene«, »Lehrbuch der Kinderkrankheiten«, »Pflege des gesunden und kranken Kindes«, »Das Leben des Weibes«.

Bagirmi, stat în Africa centrală, între Bornu și Vadai, lînga rîul Șari, în apropierea lacului Tsad, cu o suprafața de 183,404 km². Limba locuitorilor indigeni aduce mult cu cea a locuitorilor din Bahr el Gazal, pe cînd a popoarelor imigrate și subjugate difera; cifra locuitorilor abia trece preste 1 milion. Intreaga țara este un șes, 310 m. preste nivelul mării. Forma guvernării este absolutistica, numirea domnitorului Baga. Capitala: *Massenja*. Armata 10,000 pedestri și 3000 calareți. Pîna în secl. XVI. a format cu Vadai și Darfur împărăția *Tundjur*. Sub regele Dokkenge a ajuns a fi independentă, și independentă o a pastrat sub uruătorii 14 regi. În secl. ac. împorafia a ajuns sub influența țerii vecine Vadai. Cf. H. Barth, *Reisen und Entdeckungen in Nord- u. Central-Afrika*, 1849 bis 1855. *Nachtigal*, Sahara und Sudan, 1879—82.

Baglar, cap pe țermul Marii Negre între Constanța și Mangalia.

Bagneres, 1) *B. de Bigorre*, capitala unui arond. în depart. franc. Pireneii super., lînga Adour, la intrarea în valea Campana, cu 7420 loc. (1886) și cu izvoare minerale, ce conțin sare și var, cu temperatura de 19—51° C; aceste izvoare au fost cunoscute și Romanilor, cari le-au numit *Aquae Bigerrorum*. Cam 18,000 oaspeți le cerceteaza pe an. 2) *B. de Luchon*, oraș în depart. franc. Garonn sup., arond. St.-Gaudens, într'o vale a Pireneilor cu 49 izvoare de pucioasa de 40—66° C. Baie de reputație europeană pentru boale sifilitice.

Bagno, (*ital.* baie), nunire data tennițelor franc., situate lînga porturi; au fost introduse sub Ludovic XIV. în locul așa num. galere, iar sub Napoleon III. desființate și înlocuite cu pedeapsa deportațiunii. Au fost numite B. după o temnița pentru sclavi din Constantinopole, adăpostita în baile seraiului. Pedepsa de B. a fost împrenunată cu munca silnică, mai ales la porturi și arsenale. B. a existat în Toulon, Brest, Rochefort și Lorient.

Bagno în Romagna, stațiune balneară în prov. ital. Florența, 1875 loc.; izvoare de natriu (41—44° C.)

Bagnoles, stațiune balneară în depart. franc. Orne, arond. Domfront; izvoare de pucioasă (28° C.)

Bagnoles les Bains, stațiune balneară în depart. franc. Lozère, arond. Mende, lînga Lot; izvoare de pucioasa.

Bagun, popor negru în Senegambia, e pacinic, traiesce din agricultura și vînat; da mult pe înfrumusețarea și înpodobirea corpului. Morala nu e prea dezvoltată la el, dar adulterul se considera de mare pecat și se pedepseste chiar și cu moarte.

Bagratiți, sau *Bagratuni*, familie prințiară în Armenia și Georgia, de origine iudaică. Stramoșii acestei familii au scint căștiga influența la curtea regala armeană. B. s'au creștinat deodată cu Armenii; ei au primit (în secl. II. a. Chr.) dela primul rege arsacid al Armeniei,

Valarsaces, privilegiul de a încorona pe regii armeni. După caderca regatului armean B. au primit dela califul Mervan (748) regimul țerii, și de atunci administrarea Armeniei a ramas în familia B., dela 885 cu titlul de rege (Așot cel Mare), iar Kakig I. (dela 989) se întitula »regele regilor». Dinastia B.-lor s'a stins în Armenia cu moartea lui Kakig II. (1079). O ramură a B.-lor a domnit în Georgia până la 1424, în unele părți ale Georgiei până la încorporarea ei la Rusia.

Bagration, 1) *Petru*, principe, general rus. n. 1765, descendent al unei familii princiare georgice, luptă la 1792 și 1794 sub Suworow în Polonia, 1799 în Italia și Svițera, 1805 la Ansterlitz, 1807 la Eylau și Friedland contra Francezilor, 1809 lângă Dunare contra Turcilor, 1812 comandă armata a dona de vest; † ranit lângă Borodino, 24 Sept. 1812. 2) *Petru Romanovici*, principe, nepotul celui premergător, general rus. și 1862 guvernor în Twer, pe urma al provinciilor baltice; descoperi în mina dela Achmatow, lângă Slatonst, un nou fosil (Bagrationit); † 28 Ian. 1876.

Bagrin, numire pop. pentru genul de plante *Rubia*, (v. ac.)

Bahadur, *Șah*, al 17-lea și ultimul mare Mogul din familia lui Tamerlan; și-a facut renume ca poet sub pseudonimul Safar, scriind cântece frumoase. Când la 1857 Mohamedanii din Hindustan voira sa restituie vechiul imperiu al Mogulilor, B. în vârsta de 90 ani fu pus în fruntea mișcării din Dehli, în contra voinței sale. La ocuparea orașului Dehli B. se refugiază în mormântul stramoșului său Humajun; exilat la Rangun, † 1862.

Bahama, *insulele B.* (span. *Lucayos*), grupă de insule în India de vest, între Florida și Haiti. Suprafața e de 13,960 km². cu 49,500 loc., mai ales negri. Dela 1632 sunt ale Englezilor. Dintre cele vr'o 650 insule abia 20 sunt locnite, celelalte în mare parte sunt numai colțuri de stânci încunginate cu bance de nisip și de corale, s. e. banca de corale B. lunga de 600 km. Insulele mai însemnate sunt: *New-Providence*, cu orașul Nassau, (rezidența guvernorului), *B. mare* (1540 km²), *Abaco* și *San-Salvador*, (numita acum de Englezi *Watling*), unde a ancorat primădată Columbus, și pe care indigenii o numiau *Guanahani*. Pe insulele B. se produce: cafea, trestie de zahar, bumbac, indigo, lenin de Mahagoni și de Brasilia, sare.

Bahawalpur, (Bhawalpur), stat în prov. indobritica Pandșab, dela Indus spre est; 38,848 km², 573,494 loc. Capitala B. lângă Satlaci are 13,635 loc. B. sta sub protectorat englez.

Bahia, stat în Brasilia sud-est., 426,427 km², 1,821,089 loc. (1888). Capitala B. (odinioara: *Citade do Salvador*), 80,000 loc.; comerciu însemnat; export de zahar, bumbac, cafea, rum, tutun, import de vin și manufacturi engl. Intariturii, eppie; oraș întem. 1549; până la 1763 capitala țerii.

Bahliu, numirea mai multor localități în Rom.: 1) *plasă* în j. Iași, munita astfel dela riul B., ce curge prin mijlocul ei; se compune din 8 com. rur. formate din 58 sate, având o suprafața de 74,123 hectare și o populație (1888) de 25,718 loc., între cari 22,920 Români, 2633 Evrei, iar restul

de alte naționalități. Rom. în general se ocupa cu agricultura, iar Evreii mai ales cu comerciul. Industria e puțin dezvoltată. Numarul bisericilor este de 35 cu 33 preoți; al școalelor de 21 cu 21 învecțatori și 3 învecțatoare. Resedinta sub prefectului e în tirșorul Podu-Iloaei. 2) *Riu*, isvorește din padurea Storești, pl. Coșula, j. Botoșani, din padurea Delenii primesce o multime de paroișe, între pe la tirșorul Hârlan în j. Iași, primesce mai multe paroișe pe ambele părți, curge pe la orașul Iași și se varsa în riul Jijiea aproape de satul Chiperesci. 3) *Deal* pe teritorul com. Belcesci, pl. B., având o înalțime de 150 m. dela nivelul riului B.; se prelungește ca podiș dela nord spre sud până la șoseaua naționala Podu-Iloaei-Tirgu-Frumos.

Bahman, în mit. persica primul din cei șapte Amșaspanđi (v. ac.), numit: cel înțelept.

Bahmet, nume dat mai de mult cailor mici, dar foarte iuți și tari ai Tatarilor din Crimea și Bugeac.

Bahna, (= loc mlăștinis, mocirla), numele mai multor localități în Rom., mai însemnate: 1) *B.*, *pârâu* în j. Mehedinți, isvorește din muntele Bain sau Baia și se varsă la Vêrciorova în Dunare. 2) *B.*, *limiță* de granița între Rom. și Banat. 3) *B.*, *mină* de carbuni în același j., pl. Ocolu, pe teritorul com. Vêrciorova, exploatată până la 1889. 4) *B.*, *com. rur.* în j. Roman, pl. Siretul de jos, compusă din cat.: Aramescii-boieresci (Liliacu), Aramescii-razași, Bahnișoara și Urzici, cu 1460 loc., afara de 8 familii Evrei, toți Români.

Bahr, (*arab.*) riu. apă, s. e. *B. Lut*, Marea Moarta; *B. Oman*, Marea Araba; *B. el Abiad*, Riul Alb; *B. el Azrak*, Riul Vénat (Nilul); *B. el Ghazal*, Riul Gazell.

Bahreïn, *insulele* —, grupa de insule în golful persic, locnite de 70,000 Arabi; cea mai mare e *Samac* cu capitala *Menama*. Pescuit de margaritare (anual în preț de 6 mil. coroane).

Bährinescii, sau Bahîrinescii, comuna și parochie împreuna cu cetățuia și moșia boiereasca, în capit. și j. Siretului în Bucovina; are 1221 loc. dintre cari 1047 ort., 112 apuseni și 62 isr., și o școală de o clasa. [Dr. I. G. Sghiera.]

Bai, *insulele* —, grupa de insule în sinul Honduras; 1852 declarate de colonie engl., dar în urma protestului Statelor-Unite, a fost redată de nou statului Honduras.

Baia, mediul în care pe un timp mai scurt sau mai lung se expune corpul întreg (*B. completă*), sau membrele singurate (*B. parțială*), cu intențiunea de a cura vr'un morb sau a curăța pielea. Acest mediu poate fi fluid, compact sau atmosferic și conform calității lui deosebim: *B. naturală* (cu apa comuna), *B. minerală* (cu apa minerala, nomol etc.), *B. sărată*, *B. de mare*, *B. de nisip*, *B. de aburi*, *B. electrică*. Puterea și influența vindecătoare a bailor depinde dela temperatura, durata și modul întrebunțării lor, ce variaza conform scopului urmarit la curarea boalelor. În privința temperaturii este de observat, ca baia de 35—37° C este indiferenta pentru caldura corpului, până când cea mai rece de 33° C o detrage, iar cea mai caldă de 37° C o urca. Durata bailor în general este scurta și daca aceasta se extinde preste vr'o câteva zile sau septemâni, atunci se numesce *B. perma-*

nență, care se folosește la combustivni (arsuri) grele și la rani.

B. de aburi este expunerea corpului sau a membrilor lui influenței unei atmosfere de o temperatură de 37—56° C și saturată cu aburi. Indicată este la morburile cronice de piele, reumatism cronic, precum și pentru resorbarea exsudatelor învechite etc. Contraindicațiile acestei bai sînt: afecțiunile inimii și ale sistemului vascular, debilitațiile generale și morburile împreunate cu fierbințeli.

B. de mare este scaldarea în liber în apa de mare, care parte prin conținutul ei de sare și alte minerale diluate (calciu, magneziu, iod, brom, kalium, fier, mangan), parte prin temperatura ei (12—27° C) și undularea continuă, pe lînga o climă acomodată, are înrîurînța vindecătoare: la debilitațiile constituționale sau acurate, la susceptibilitatea corpului în contra schimbării de temperatură și la afecțiunile nervilor debilitați etc. Helgoland, Brighthon, Veneția, Abbazia, Nizza, Constanța, Trieste etc.

B. minerală consta din apa minerală amestecată cu diferite compozițiuni ale humusului sau din nomolul termelor minerale. Indicată: la neuralgii, paraplegii, reumatism, exsudate traumatice și învechite, boalele intestinale, precum și la cele sexuale de ambele genuri etc. Franzesbad, Marienbad, Karlsbad, Pymont, Uriage, Mehadia, Buziaș etc.

B. de năsip se prepara din uasiu încălțit artificial sau prin arșita soarelui la 35°—54° C, în care se acopere corpul cu excepțiunea capului și pieptului. Scopul acestei bai este asudarea și se întrebuițează: la reumatism muscular și articular cronic, podagra, neuralgii (ischias), paralise, boale de piele (lepra, psoriasis, anasarca) etc. Aproape pe lînga fiecare B. de mare este construită și B. de nasip.

B. pentru picioare este miurirea picioarelor în apa de diferită temperatură: cea mai rece de 20° C se întrebuițează contra asudării picioarelor, dar mai cu sania pentru derivarea sîngelui dela cap, iar cea de 38—45° C la neregularități menstruale.

B. sărată se face din apa artificială sau dela natura sărată; cea din urma trebuie ăsa sa aiba o greutate specifică minimală de 1.05. Indicată: la discrasii, scrofulosă, rachita, reumatism, podagra, boalele de piele etc. Hall (Tirol), Kissingen, Kōsen, Pymont, Ocna-Sibinului etc. [Dr. L. F.]

Stabilimente de băi sînt locale cu instalațiunile necesare, unde se pot lua diferite feluri de bai, mai ales bai de apă caldă și rece, dușe calde și reci, bai de vapori, bai de sudațiune (de aer cald), cu dnșe. În unele stabilimente de bai găsesc vizitatorii ălesurii pentru cautarea de boale prin masagin, electricitate și prin alte accesorii ale bailor. La malurile apelor curgătoare și ale lacurilor se așează stabilimente de bai reci și de ănotat, la țermurile mării se ănotocnesc locale pentru bai de apă de mare, pentru bai de nasip. Asenienea se așează în apropierea mării stabilimente, în cari se pot lua bai de apă de mare încălțită. În stabilimentele de idroterapie se întrebuițează apă în diferite moduri, pentru ca sa exercite acțiune terapeutica. În stațiunile balneare, la isoare de apă minerală, stabilimentele de bai au scopul

special, a ălesni bolnavilor luarea de bai de apă minerală, de nomol mineral, de dușe, de apă minerală cu accesoriiile bailor, sudațiune și masagin. Organele poliției sanitare priveghează stabilimentele de bai în ceea ce privesc curățenia lor și iau mesurii pentru ca sa nu se transmita boale infectioase prin intermediul bailor.

B. populară este un stabiliment ăntreținut de o administrațiune publica, de o asociațiune filantropica sau de caritatea privata, destinată a ălesni mai ales oamenilor săraci luarea de bai gratuite sau foarte ăeftine și a deprinde astfel populațiunea cu curățenia corporala. Într'o baie populară nu trebuie sa predominasca baile de putina calde, ci dușe calde, caldcele și reci, ele ăndepăiesc scopul mai ales dacă sînt precedate de o spalatura generală cu sapun. Dușele prezinta avantagiul, ca într'un local mic și într'uu timp scurt se pot spala deodată mai multe persoane, și ca consumul de apă caldă și prin urmare costul încălțirii este mic. În unele așezăunite industriale mari, cari dispun de mașine cu vapori, exista locale, unde lucratorii pot face spalaturi generale cu dușe, ele sînt necesare mai ales acolo, unde prin natura industriei corpul lucratorului se acopere cu pulveri adeseori toxice. În cele mai multe fabrici cheltuelile instalării și ale ăntreținerii acestor dușe sînt neînsemnate. Pe alocurea s'au ănfăișat bai școlare, de preferința în suteranele clădirilor școlare, unde școlarii pot lua dușe calde. În școalele încălțite prin calorifere, cheltuelile acestor dușe sînt neînsemnate. În multe casarme moderne exista instalațiuni de dușe pentru militari. [I. F.]

Baia, 1) *mindă*, ocna, adeca loc sau exploatare suterană ori la suprafața, de unde se scoate, s'a scos, ori unde numai se găsesc: metale, minerale sau alte materiale de întrebuițat; 2) *stațiune balneară*, localitate cu instalațiuni, unde sa se cureze lumea, sau unde numai se găsesc ori se extrag ape minerale reci ori termale. [Ali.]

Baia, numirea mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) *B., com. rur.* în j. Suceava, pl. Moldova de sus, formată dint'r un singur sat; 2570 loc.; are o biserică zidită de Petru Rareș la 1532, deservită de 2 preoți, și o școală rur. mixtă. În marginea nord-vest. a satului B. se afa ruinele bisericii lui Ștefan cel Mare, numite »Biserica alba»; în grădina moșiei aparținătoare ăuștenilor marchizei Carolina de Betmar se ved ruinele unei biserici cat. numite Biserica sașească. Localitate însemnată este și »Cetațiuna în partea sudică a satului. În vecinie B. a fost un oraș mare și se crede, ca aici a fost chiar scaunul domniei lui Dragoș-Voda, decađii ănsa în urma strămuntării autorităților la Suceava. Unii croniciari cred, ca ănceputul acestui oraș a fost pus de nișce olari sași. Aici repurtă Ștefan cel Mare (1465), dupa ce aprinse orașul, o ăvingere strălucită asupra regelui Mateiu Corvinul; regele ranit scapă numai cu ajutorul unui Român, pe care Ștefan îl pedepși cu moarte. Înainte de lupta dela Resboieni orașul B. împreună cu alte orașe fii ars pentru a dona oara tot de Ștefan pentru a ridica Turcilor putința de adăpostire. Tot la B. se ăntămplă, pe timpul domniei lui Coustantin Cantemir-Voda (1685), lupta hatmanului Velicico de Polonia, în care hatnaul fii ănvins.

2) *B. de aramă*, com. urb. în j. Mchediufi, pl. Cloșani, cu poziție frumoasă între dealuri; formează com. cu satele Târnița și Dealul-Mare, Mahalalele, Valea orașului, Sgândăreștii și Oceni, având 1050 loc.; numele și l-a luat dela minele de arama de odinioara, ale caror renașite se ved și astăzi; minele au fost puse în exploatare în unai multe rânduri și mai pe urma la 1881 de prințul Nicolae Bibescu, proprietarul lor, dar lucrarea începută fu suspendată; se găsesc aici și ape minerale și carbuni. Are 2 biserici cu 2 preoți, 1 școala primara urb. de băieți cu 2 învețatori, 1 școala primara urb. de fete cu 1 învețatoare; judecatorie de ocol; oficiu telegrafpostal; spital cu local propriu înțreținut de județ. Aici este reședința subprefectului. Loc. se ocupa cu agricultura și comerțul; industria țesăturilor de lăna este foarte dezvoltată. [ut.]

3) *B. de fier*, catnu al com. Baia de fier, pl. Novaci-Amaradia, jud. Gorj, este așezat pe ambele maluri ale râului B. de fier. Are 770 loc. Aci se afla o biserică de zid, cu ascunzătoare în turla, din timpul invasiunilor, fundată la 7257 (1749) de parintele Dionisie Balacescul, arhimandrit și egumen al mănăstirii Horezul (Vâlcea). La 600 m. pe dreapta râului Baia se afla o peștera încă neexplorată. Afara de multe chisoave despre B. de fier, se mai pastrează în muzeul Gorjan 3 chisoave inedite slavone: Chrisovul lui Mircea Ciobanul din 7056 (1549), în care se vorbește și de un chrisov al lui Negru-Voda. Chisoavele lui Mateiu Basaraba din 22 Martie 7152 (1644) și 5 Maiu 7153 (1645).

Baia, numirea mai multor localități în Ungaria și Trans. 1) *B.*, nune dat de poporul din Munții-Apuseni orașului montan *Ofenbaia*, așezat lângă Arieș, pe latura dreapta și lângă calea comitatousă de pe valea acestui rîu. V. *Ofenbaia*.

2) *B. de Criș*, (germ. Altenburg, magh. Körösbánya), mica localitate baieșească în Zarand, așezată în valea Crișului-Alb; are 664 loc., 324 Rom., 278 Magh., 36 Germ., 26 Slov. Inaintea de 1872 B. de Cr. a fost centrul cottului rom. al Zarandului. Acum se află aici judecatorie de ocol și pretura, și o mănăstire franciscana. B. de Cr. nu are mine pe teritorul seu și baieșitul se face în minele localităților vecine. Ea este centrul unui district minier din Zarand, la care aparțin satele: Tebea, Brad, Ruda, Criscior, București, Dupapiatra, Vața inf. și sup., Staiija, Buceș, Luncoi, Podela, Birtin etc.; dintre aceste mai însemnat este baieșitul la Ruda și Criscior. În B. de Cr. a reșosat prefectul Avram Iancu la 1/13 Sept. 1872 (în foisorul maestrului covrigar Ioan Liber numit Arfa). De aici a fost înmormântat în cimiterul com. Tebea.

[Silv. Mold.]

3) *B. episcopescă*, numirea popor. a stabilimentului de ape calde minerale »St. Ladislau« (Szeut László fürdő sau Püspök fürdő) lângă Oradea mare, în cott. Bihor. Este proprietatea episcopiei cat. Actualul episcop-cardinal Schlauch are meritul multelor îmbunătățiri, ce s'au adus în interesul acestui stabiliment balnear în timpul din urma. La o înălțime de 132 m., cu mai multe isvoare de o temperatura de 35—41° C, cu un isvor artesian, parc și paduni în apropiere. Oteluri, salon de intruire, piscina comună și alta separata

pentru bărbați și femei. Cabine particulare, bai de namol și un isvor de beut. O particularitate rara a acestor ape este planta acvatica *Nymphaea thermalis*. Toate isvoarele de aici aparțin categoriei akrothermelor sau apelor calde indiferente. Bolnavii cari sufer de reumatism sînt cei mai numeroși între visitatori. B. de predilecție a populațiunii din ținuturile Bihorului, între cari mulți Români, cu deosebire din poporul de rînd, fiind și comitatul locuit mare parte de diușii. În timpul stagiunii de vara stabilimentul are un medic curant. Ultima analiza a făcut-o profesorul dela universitatea din Budapesta Lengyel Béla la 1891. [Dr. Vuia.]

Baia de gunoiu de vacă, cunoscută și sub denumire de procedeu olandez, servește la prepararea cerusei (carbonat de plumb); în acest scop se ia o spirala de plumb metalic, se introduce în vase de pamânt cu 2 funduri, dintre cari unul este gaurit, se toarna în launtru pușin oșet și în fine acest vas este pus în gunoiu. Astfel se formează straturi de mai multe rânduri de gunoiu și de vase. Gunoiul fermentându-se desvoalta acid carbonic și din cauza temperaturii ridicata acidul acetic se volatilizează, după ce mai întâiu a solvat o parte din plumb ca acetat basic de plumb, iar acidul carbonic transforma acest acetat în carbonat de plumb.

Baia de lapte, după pov. rom. Ileana Simziana nu vrea sa se cunune cu împăratul, pâna când fet frumos nu-i aduce iepele din ostrovul marii (v. ac.) Aducându-se și mulgându-se iepele, se face o baie (scalda), împăratul cu I. S. se baga în baie, dar arnasarul iepelor cu o nare spre I. S. suflă recoare, iar cu alta, spre împăratul sufla aer înfocat și îl omoara în baie. Atunci I. S. se cununa cu fet frumos. După alte doue povesci, baia e de lapte de vaci ori de bivolițe. [Atn.]

Baia de obiu, aparate cari prin intermediul oleiului de in servesc prin încălțire la obținerea unei temperaturi pâna la 300°, și care temperatura renauând constantă, slujesc la obținerea diferitelor corpuri în chinie. Aceasta baie constă dintr'un rezervoriu de metal, în care se pune vehiculul (oleiul de in), iar substanța, asupra careia se operează, este pusă de obicei în vase de sticla, cari sînt împlântate în olei.

Baiadera, (*port.*) dausatoarele și cântărețele publice din India; ele se impart în doue clase: *Devadași*, cari stau în serviciul templelor, și *Nacini*, cari cutrearea țeara înveselind prin cântec și joc oaspeții din localurile publice.

Baian, chagan avar, v. Avarii.

Băiasa, v. Vovusa.

Baiazid, numele mai multor sultani, 1) *B. I.*, supranumit *Jilderim* (fulgerul), n. 1347, urnă tatalui seu Murat I. la 1389; ca sa fie sigur de trou, ncise pe fratele seu mai mic. În decurs de trei ani a ocupat Bulgaria, o parte a Sârbiei, Macedouiei și Tessaliei și a supus cele mai multe state din Asia mica. Constantiopolul l-a ținut 10 ani împresurat, vrînd sa-l constringă prin foame la capitulare. A făcut mai multe expediții în Muntenia, (v. Mircea cel Mare). Succesele lui B. au umplut de spaima popoarele creștine, din care cauza mai mulți principii, în frunte cu Sigismund, regele Ungariei, s'au aliat, ca împreuna sa combata seuniluna. Dar armata

falnică, compusă din Francezi, Unguri, Poloni, Nemți și Români, fû batută în crâncina luptă dela Nicopole (28 Sept. 1396). După această învingere B. ar fi ocupat de sigur și restul imperiului bizantin, dacă nu ar fi invadat (1400) Timur Leng cu hordele sale provinciile turcesci din Asia mică și nu l-ar fi batut și prins în luptă dela Angora (1402) în Galatia. B. † 8 Martie 1403 ca prizonier. Pe tron îi urmă fiul său Soliman I. 2) *B. II.*, fiul lui Mohamed II., n. 1447, s'a urcat pe tron 1481. A purtat necontenit războaie cu Ungurii, Polonii, cu Veneția, Egiptul și Persia, largind marginile imperiului. Pe fratele său Dșem a făcut sa-l înveneze în Ronia (1495). Mari supărări i-au cauzat certele dintre fișei, ivite din cauza moștenirii tronului; ienicerii îl și silira sa abdice în favorul fiului sau celui mai mic Selim. † 1512 de otrava. B. a fost mare prieten al dervișilor și inbia pompa și splendoarea.

Baibarac, (ilic, laibar), o haină scurtă țeranească purtata de copii, flacai și țerance.

Băiceni, com. rur. în Rom., j. Iași, pl. Bahlui, formată din cat.: B., Dădăscu, Cucuteni, Sbereni, Sacarescu, Balosinescu, Cârjoaia, Barbatescu și Coasta-Magurei, având în total 2258 loc. Rom.; 6 biserici cu 6 preoți și 3 școli cu 3 învățători. Biserica din cat. B. în trecut era schit calugăresc; în partea despre apus a cat., la poalele dealului Cetațuia, se afla o fântâna cu apă sulfuroasă.

Baich, familie de origine din Zamun (Semlin) în Sirmia. Todor B. și soția sa Petria, fca principelui Miloș și sora lui Mihail Obrenovici, ucis la 1868, au cumpărat la 1835 bunul dela Varadia, (Banat) de 1200 jug. Ei au avut 4 ficioiri, dintre cari Miloș B., căsătorit cu Catarina Hariș (familie macedo-rom.), actualul proprietar al Varadiei, la 1886 a fost ridicat la rangul de baron, iar în 1895 numit membru în casa magnaților, asemenea și nepoții săi de frate (Atanasie), anume Milan din Satu mic (cottul Caras) și Ivan în Bocșar (cottul Torontal). Familia B. a avut și în România extinse posesiuni (Poiana și Piatra), pe cari însă le-a vândut, și în schimb Miloș B. a cumpărat Mircina și Jamu mic din Banat. Miloș B. a făcut coniniei Varadia cu mai multe ocațiuni munificente daruri și a renovat și împodobit capela gr.-or., acum cripta familiară, din dealul Varadiei (Ciobeni), care sta față în față cu capela gr.-or. »Calugaru« de pe clianțul Ciclouli (Ciclova montana), un loc de pelerinagiu foarte cercetat, consacrat pe la 1859, fiind aci un pustnic.

Băideea, munte în Rom., j. și pl. Buzen, în com. Rușavețu, pe malul stâng al râului Buzeu; 1821 a fost aici o luptă crâncenă între Turci și Eterişti; tot aici se afla schitul Cârnu și un drum vechiu sapat în piatra.

Baidet, șal sau basmă din lâna ori bumbac, purtat de țerani la gât.

Baier, baiera, împletituă de lâna sau ața, cu care se prinde sau se leaga ceva. B.-le la canasa țeranească, traistă, desagi, punga etc.

Baierin, mineral, oxid complex de niobiu, tantal, fier și nangan; negru. Se găsește în rocele granitice în Bavaria. V. Niobit.

Băieș, miner, ocaș, adică lucrator într'o baie, într'o exploatare de mine sau într'o stațiune bal-

neară (v. baia). Câte odata calificativ, ce se da locuitorilor dintr'o localitate, cari, sub un pretext oarecare, poarta numele de Baie sau o alta denumire, ce se apropie cumva de înțelesul baie. [Ali.]

Băieșesci, comuna și parohie împreună cu catunul Coimul-Luncii sau Stanileșcii, cu moșie boierească și manastirească, în capitanatul și jud. Gurei-Honorului în Bucovina; are 1167 loc., dintre cari 1009 ort., 66 rom.-cat. și 92 Evrei; o școală de o clasă. [Dr. I. G. Sbiera.]

Băieșime, 1) regiune ori localitate unde au fost sau se află în mai multe puncte mine, ocne, bai, izvoare de ape minerale, de petrol ș. a.; 2) localitate (sat ori catun) populată mai numai de oameni cari se ocupa cu minele, baile pușurile ș. a.; 3) totalitatea lucratorilor dela mina. Aceștia au capeteniele lor alese dintre lucratorii cei mai buni și mai cu vază, cari respreșinta B. și apera interesele ei. Fiecare B. se bucura de anumite drepturi și privilegii, are insigniile, drapelul și sigiliul ei.

Băihaut, Charles, politician francez, n. 1843 în Paris; a făcut studii tehnice, ocupându-se câțva timp cu ingineria. Dela 1877 a luat parte ca deputat la viața politică; a fost și ministru al lucrarilor publice în mai multe rânduri. Scandalul Panama a pus capet carierei sale politice într'un mod surprinzător: constatându-se ca B., în urma pozițiilor sale de ministru, a stors bani dela societate și ca a prezentat camerei starea întreprinderii, contrar realității, în lumina favorabila. B. a negat la început totul, dar mai târziu și-a recunoscut pecatul. V. art. Panama.

Baikal, lac în partea sudică a Siberiei de est, în guvern. Irkutsk, situat între munți înalți, la 469 m. deasupra marii, cu un areal de 34,179 km²; adâncimea variaza între 250 și 1350 m. În B. se revarsa riurile Selenga și Angara sup., iar din lac conduce Angara inf. la Ienissei. Pe lac circuleaza vapoare; pescarit (anual circa 1/2 mil. salmi și moruni). Munții din jurul lacului se numesc B.; spre nord ajung la o înălțime de 2000 m.

Baikalit, mineral, piroxen monoclinic, verde închis; se găsește la lacul Baikal.

Baikerit, mineral, var. de ozokerita.

Baikie, William Balfour, calator african, n. 1824 în Arbroath. Ca medic al unei expedițiuni pe râul Binuê, întreprinsa cu scop de a descoperi ubicațiunea caletorilor Barth și Vogel în 1854, a petruns pe râul acesta dela vcrsarea lui în Niger 600 km. spre izvor. În regiunile aceste a lucrat 7 ani, spre a asigura teren comercialului englez. A făcut extinse calatorii și a îmbogațit în mod însemnat știința geografiei. † 30 Nov. 1864 în Sierra Leone, în drunul spre Anglia.

Bail, (Bailo sau Bailli), odinioară titlul ambasadorului Veneției la Constantinopole și al consulilor ven. din Alep, Alexandria, Smirna și din orașele statelor maritime creștine. Cei 8 membri ai consiliului secret al Ioaniților asemenea au purtat titlul B., care mai târziu a fost dat în Franția și Engliera mai multor funcționari administrativi și judecătorești.

Băile Herculane, (*Herkulesfürdö*, *Herkulesbad*), cunoscente și sub numele *Mehadia*, bai termale de renume european, la marginea sudică a regatului ungar, aproape de frontiera României și a Sârbiei. Prin bogățiile minerale, arangia-

mentul tehnic și arhitectonic, situația politică-
etnografică și frecuența anuală. B. II. ocupă cel
dintăiu loc între stabilimentele balneare din re-
gatul Ungariei. Sînt situate la o înălțime de
178 m. de la nivelul mării, înconjurate de munți
înalți cu o vegetațiune imbelșugată, cu izvoare și
cu rîul Cerna, care percurge întreaga vale a bailor.
Cerna își are originea în munții României, la
catunul Țesna taie frontaria țerii și șerpuiind
dealungul teritoriului bailor, aproape de splendida
gara a cailor ferate se împreună cu rîul Bela-
Reca (Rîul-alb). Cerna (Neagra) și-a luat numirea
dela colorarea apei, care mai de multe ori este
întunecoasă, când e ploios de humusul ce se
spala de prin văgăuni, iar când e seceta de
reflexul vegetației intensiv verde de pe mal.
Acest rîu contribuie mult la salubritatea locului
prin repedeai cadere, ducînd cu sine ca un
perfect tout à l'égoût toate necurațeniile ani-
male și economice, formînd astfel un drenaj
natural al teritoriului.

Istoria B. H. se poate împărți în 6 epoce:
romana, barbara, turcească, austriacă, ungară
și internațională. *Epoca romană.* La 106 în-
vinge Traian pe Daci și se apucă numai decît
de civilizarea Daciei. Adoratori ai bailor calde,
Romanii știu ca prețioasa avantajele igie-
mece și vindecătoare ale bogatelor izvoare din
valea Cernei, castrul militar »Tiscrua«. Traian
da ordin să se construiască apeducte, stabili-
mente pentru baie, drumuri practicabile așa, ca
sub domnia lui s'a creat locul de cura termala,
care fiind închinat, ca toate apele calde viude-
cătoare, zeului Hercule — *ad aquas Herculis
sacras* — acest nume îl poartă și astăzi. După
Traian, întemeietorul bailor, a urmat Adrian,
Antoniu Piu și Marc Aurel, cari asemenea au
cultivat B. H., despre ce avem o mulțime de
dovezi în resturile antice, aflate la fața locului:
statue, sarcofage, monete, table votive, ruine de
apeducte, cărămizi cu inscripții etc. Din inscrip-
țiile găsite descifram numele zeilor Hercule, Es-
culap, Higiene, Mercur și Venus, carora au fost
dedicate monumentele din partea celor ce alergau
la aceste izvoare ale tamadurii. *Epoca barbară.*
După două veacuri și jumătate de înflorire și
cultură romana, începura a navăli hordele asia-
tice cu atîta putere, încît Domitian, nevoit să
se retragă, lăsă frumoașele instituții unani-
tate prada devastărilor selbatice ale cuceritorilor
barbari. Despre baile calde din valea Cernei,
din cari Romanii facuseră un cult religios, nu
se mai știe nimic. *Epoca turcească.* Aceasta
se începe cu navalirea Turcilor, cari timp de
un secol și jumătate fîn sub stăpînirea semilunei
toată țeara, exploatăndu-o fara cruțare. Aceștia,
probabil, au folosit și baile, caci la orașelul de
ași Mehadia au construit și o fortareată și astfel
în apropierea izvoarelor fiind, negreșit că vor
fi cautat să correspunda Coranului, care prescrie
baile spre folosința dîlnică. Dar nici o urma de
oarecare instalațiune de ei n'a ramas. A fost
o epoca de usurpație și indolență orientala.
Epoca austriacă începe cu isgonirea Turcilor
din Ungaria și încorporarea definitivă a Bana-
tului timișan catra Austria. Pîna la aceasta
epoca o parte a teritoriului, pe care zac baile,
aparținea Munteniei, — Valachia mica — pe
atunci vasala Turciei. Cerna era fruntaria Țerii-

Romînesci. Guvernul imperial din Viena organi-
zează teritoriul marginaș dinspre imperiul otoman
în sistem militar. Toți locuitorii cad sub co-
manda și administrație militara, astfel ca în
timp de pace lucra pamîntul, fac prestațiuni de
lucrare publice, iar cînd se apropie dușmanul,
prind arma. Acest sistem grauciresc a facut
posibila renascerea B. H. în timp relativ scurt.
Mareșalul conte Hamilton face acum un raport
detaliat despre necesitatea restaurării bailor
romane și îl înaintea la 1736 împăratului
Carol VI. Ca prin farmec se ridica într'uu
singur an trei construcții balneare, cele mai
vechi din cîte se ved și astăzi și sînt în folo-
sința: baia Francisca, baia Ludovic și baia
Hercules. La zidirea acestora s'a folosit mat-
rialul vechilor stabilimente romane. Soldații ro-
mani au fost cei dintăiu lucratori, cînd s'au creat
și construit baile, graniceri romani cu brațele
lor au muncit și la reconstruirea lor. Aceasta
lucrare sub comanda militară, fara nici o plata,
s'a urmat pîna la desființarea graniței pe la
1875—6. *Epoca ungară.* Cu inaugurarea con-
stituției politice se desființea sistemul militar
al conșuiilor banatice, iar administrația B.-lor
H. o ia guvernul ungar. Multe îmbunătățiri
materiale s'au facut în epoca nouă, cari culmi-
nează în construirea splendidului stabiliment
»Baia Szapáry , o zidire inonumentala cu confort
și toate înlesnirile balneotehnice. Numarul
visitatorilor din țările limitrofe, cu deosebire al
celor din regatul român, începuse a scadă, cu
toate jertfele demne de lauda ale guvernului
ungar. Lumea neobicinuita cu noua admiuis-
trație, lipsind din bai comandantii romani, apoi
ne mai gasind nici inscripțiile romînesci așiate
la toate potecile, Romîni se simțiau la început
străini în localitate. Disensiunile politice dintre
guvernele țerilor, de unde se recruta cel mai
mare și bogat contingent al visitatorilor, înca
au avut și au mereu înrîurinta asupra frecuenței
bailor, avitate la un public atît de eterogen,
cum e publicul B. H. Reputația veche a apelor,
poziția încântătoare a locului și îngrijirea neîn-
cetata a guveruului de a înalța la nivel eu-
ropean stațiunea balneara, a eșit cu toate acestea
învîngătoare, așa ca de cîteva ani Romîni din
regat fac iarasi partea iusemnata a visitatorilor.

În primavara anului 1887 a fost aici la o
cura de 6 săptămîni împărăteasa-regina Eli-
sabeta a Austro-Ungariei. Visita ce i-a facut
regina României Elisabeta, însoțita de regela
Carol, intimitatea cordiala ce s'a stabilit între
aceste două femei înalte, a fost preludiul unei
ere noue pentru B. H., care dupa 19 ani a fost
serbatoresc inaugurata. De aceea cu drept cuvînt
o putem numi *Epoca internațională*. Înalturarea
cataractelor Dunarei, numite »Poarta de fier , și
deschiderea navigației libere pe acest teritor al
fluviului, unde trei regate se ating, a fost o
serbatoare internaționala de însemnata istorica.
Acest act s'a savîșit cu o pompa rara în luna
Sept. 1896, a carei culminațiune se desfașură
în strimta vale a Cernei, la piciorul muntelui
Domogled în Otetul Francisc Iosif, cuartirul
celor trei capete încoronate, și în salonul de
cura» unde patronul casei, monarhul Austro-
Ungariei, a ospetat pe regele Carol al României
și Alexandru al Sîrbiei în preșeța celor trei

case civile și militare împreună cu corpul diplomatic și parlamentar.

Clima B.-lor II. este potrivita mai mult creierilor, care este nota specifica a locului, decât pentru a petrece timp mai îndelungat fara a avea trebuința de bai. In lunile caniculare sînt zile, in cari caldura este gres simțita de cei ce vara nu canta decât sa scape de calduri sufocante. Aceasta se explica din zona meridionala egala cu a Veneției și a Nizzei. Tocmai aceasta dulceața a climei, lipsita de vînturi nordice, face B. H. atît de priincioase bolnavilor avisați la termele sulfuroase. Temperatura e prea puțin schimbatoarea in diferitele epoce ale zilei; aerul curat de munte, lipsit de praf, fum și alte produse nesalubre ale orașelor, avînd umiditatea necesara, isvorita din bogata vegetație și din evaporația termelor și a nîcilor cascade formate de Cerna.

Compoziția chimică. O particularitate mult apreciată de lumea învețată o an B. H. în cele trei categorii de ape: isvoare minerale sulfuroase, isvoare minerale sarate și isvoare de apa dulce cristalina. Toate isvoarele minerale sînt terme sulfuroase, afara de isvorul stabilimentului Herculane, care n'are nici urme de puicioasa, ci e de natura salina, puțin mineralizata, ocupînd loc între Gastein și Wiesbaden, dar cu o enorma cantitate de apa termala. După rumașitele apeductului roman judecînd, acesta pare a fi cel mai vechiu din isvoarele ađi în folosința a celui dintîiu stabiliment balnear din lume, după ăisa unni antor. Din nulțimea isvoarelor sulfuroase, spre scopuri curative nu se folosesc decât cinci, cari sînt captate și conduse în baile: Ludovic, Carolina, Elisabeta, Szapary și Francisca. **Baia Ludovic** e cea mai puțin mineralizata, cu o temperatura de 47.5° C, baie veche cu cabine particulare și piscine pentru popor și militari. **Baia favorita** a granicerilor de ambele sexuri, cari se adapostesc in Casa granicerilor în mod gratuit. **Baia Elisabeta** bogata în saruri sulfurice și gaz hydrosulfuric, cu o temperatura de 54° C. Și aci sînt cabine particulare și o piscina în care apa se tempera pîna la 31—30° R. Intre aceste done ocupa locul, după ingredientele chimice, **Baia Carolina**, nu stabiliment vechiu și mai puțin folosit. Arangiamntul cel mai luxos, cel mai nou și în același timp termalele cele mai bogate în minerale se gasesc la stabilimentul **Szapary**. Fostul ministru, contele Szapary, al carui nume îl poarta zidirea, are meritul, ca B. H. se bucura de un așezamnt înzestrat cu toate întocmirile moderne ale balneotehnice. Acolo se gasesc în done desparteminte întroduse atît ape sulfuroase cît și sarate, ne lipsind nici apa rece simpla pentru dușuri. Desparteminte deosebite pentru barbați și pentru femei, piscine, cabine de marmora alba și roșie, dușuri termale, întocmiri pentru bai parțiale la mîni și la picioare, dulap de transpirat, bai electrice, un institut de masaj și gimnastica svedica, separat pentru dane și barbați, împreună cu ascensor. Temperatura isvorului, care alimenteaza stabilimentul Szapary, este de 48° C. Apa aceasta termo-sulfurica isbucnesce dintr'un puț artesian de 275 m. adînc. **Baia Elisabeta** și **baia Szapary**, sub raportul bogăției mineralelor, ocupa primul

loc între toate baile de pe continent. **Baia Francisca** se unuia la început baia frențosilor* (Franzosenbad), fiind-ca era mult visitata de silitici. Nunnirea aceasta gena pe cei ce aveau trebuința de baie, de aceea mai tîrziu i s'a dat numirea de baia Francisca. De cînd s'a sapat puțul artesian, isvorul vechiu s'a deteriorat și ađi e puțin folosit. Temperatura i-a scađut la 28° R. Vînta isvorului s'a îndreptat spre puțul artesian, care este în apropiere de cîțiva metri preste gârla.

Analisa chimică a principalelor isvoare din B. H., după profesorul de chimie al facultății din Budapesta Dr. A. Lengyel, e urmatoarea:

	Isvorul Szapary	Isvorul Elisabeta	Isvorul Ludovic	Isvorul Herculane
În 1000 de părți apă				
Chlornatru . . .	3'72246	3'45488	1'87528	1'58671
Chlorcalciu . . .	2'38869	2'06532	0'97808	0'87186
Chlorcalciu . . .	0'15881	0'12771	0'06842	0'06984
Chlorstrontiu . . .	0'04303	0'03012	—	—
Chlorlithiu . . .	0'01128	0'00456	0'00957	0'00548
Chlormagnesiu . . .	0'00931	0'00947	—	—
Brommagnesiu . . .	0'01187	0'00860	0'00422	0'00327
Iodmagnesiu . . .	0'00269	0'00225	0'00187	0'00252
Calciu hipersulfur.	0'04759	0'02161	0'00154	—
Calciu sulfat . . .	0'03076	0'04721	0'00610	—
Calciu sulfuric . . .	—	—	0'14285	0'17078
Strontiu sulfuric . . .	—	—	0'10511	0'01479
Magnesiu carb. . .	—	—	0'00867	0'01401
Calciu carbonic . . .	—	—	0'00058	0'05787
Acid silicic . . .	0'05897	0'05894	0'05837	0'06400
Suma substanțelor fixe . . .	6'48646	5'83065	3'16461	2'85118
Acid carbonic latent . . .	—	—	0'00479	—
Acid carbonic liber . . .	—	—	0'03099	—
Hydrogen sulfurat liber . . .	0'02575	0'03500	0'00451	—
Suma totală a materilor disolvate în apă . . .	6'46221	5'86365	3'20490	2'85118

Boalele și tratamentul. Boalele tratate cu succes în B. H. se pot clasifica, ca și isvoarele de aici, in trei categorii mari. Afecțiunii tratate cu terme sulfuroase, cele tratate cu terme saline și în fine boale tratate la institutul de hidroterapie. Publicul cel mare cunoasce baile acestea mai virtos după reputația ce și-au făcut-o ca cele mai tari bai de puicioasa, și în aceasta privința are toata dreptatea. Lucrari literare și experiente chimice și clinice ale unni însemnat unner de naturaliști și medici, cîți de un lung șir de ani s'au perendat în stabiliment, au făcut sa se acrediteze în lumea culta renumele bailor. Iar în popor, care din Baile lui Iorgovan*, precum le numesce legenda, a făcut un adeverat cult, renumele B. H. l-a lațit nuile bolnavilor saraci, cari conduși de un instinct firesc, alearga la toate isvoarele viudecatoare. Baile termale sulfuroase de aici sînt indicate: 1) la reumatisme de toate formele, cari, precum se scie, sînt de atîtea feluri, cîte organe și grupuri organice are corpul; reumatismul cronic al mușchilor și al incheieturilor, deosebite consecințe ale reumatismului acut, nevralgii de tot soiul, dar cu deosebire cele sciatiche, afecțiuni de incheieturi fara baza reumatică, nevraștenii (slabiciunea nervilor), podagra (rosuri), afecțiuni de ale meduvei spinarii, mflaturi de picioare. 2) Paralisiile generale și parțiale pîna nu a urmat degenerarea organica. 3) Boalele silitice,

cu deosebire cele rebele, cari resist la toate tratamentele farmaceutice. 4) Hidrargirosa sau Mercurialismul, când sângele este înveninat cu argint viu. Aci aparțin toate afecțiunile provenite din un tratament îndelungat cu medicamente cu deosebire metalice. (Cf. Boalele venerice de Dr. G. Vuia.) 5) Boalele femeiesci: consecințele inflamațiilor mitrei, a ovarielor și poala alba, când acestea sînt complicate cu resturi de exsudate. Numeroase sînt casurile bolnavelor în urmarea vr'noai abort sau a unei născeri grele. Din an în an numărul acestor bolnave crește în B. H. 6) Plethora abdominala, boala persoanelor bine nutrite, cu viața sedentara, cari nu fac mișcare de ajuns pentru a pute asimila nutrețimentul. Hemoroide, congestii de ficat, gălbănirea sînt casuri des obveniente aici. 7) Scrofulosa, rachitismul copiilor. 8) Toate afecțiunile pielii și ale membranelor mucoase. Cataruri cronice la gât, gătlegii, plamâni, nari, urechi, țeava udului; afecțiunile învechite ale ochilor se cauta la »isvorul de ochi. 9) Anumite afecțiuni de beșica și rinichi. 10) Malaria sau frigurile palustre. Acestea se vindecă nu atîta prin bai, cît mai vîrtos grație poziției norocoase a locului, avînd un sol stîncos, unde nici odata nu stagnează apa. Evaporațiile bactericide ale numeroaselor isvoare contribuiesc mult la producerea efectului salutar. La umflături de splină, de natură malarica, baile fac mult bine. 11) Contracturi la mâni și picioare. 12) Reconvalescența după tifos, aprinderi de plamâni (peri-pneumonii), pleuresii cu exsudate, rane, frînturi etc. gasesc în B. H. cel mai priincios loc de a se întrîna repede și pe cît se poate de bine. Poziția igienica a bailor le scutesce de ori ce epidemie, așa ca mulți parinți își aduc copii aici, sa-i fereasca de cutare epidemie din localitatea lor, cum este difteria, tusa convulsiva, scarlatina, friguri tifoide etc. Iar alții vin dupa ce au fost supuși acestor boale infecțioase, unde apoi se întrîna în mod vizibil, manîncă cu pofta, dorm bine și primesc o coloare rumena. E de observat, ca conform regulamentului din stabiliment, bolnavi de boale molipsitoare nu se primesc. Aceia vor fi izolați afara de teritorul băilor. În vederea numărului din an în an crescînd al copiilor, administrația a luat dispoziții pentru distracții potrivite micilor oaspeți.

Renumele bailor atrage și pe bolnavi de aceia, cari daca ar consulta vr'un medic, nu li-ar da voie sa vină aici. Așa s. e. nenorociiții, cari sufer de cancer (skiros, rac) tuberculosa, vițiu organic al cordului, în cît acesta nu provine din reumatism: aceștia ori ca abia vor pute suporta atmosfera sulfuroasa, ori ca făcînd bai, boala lor se agraveaza. Baile saline termale le folosesc cu deosebire nevraștenicii, anemicii, copiii și toți aceia, cari nu pot suporta pucioasa. Celor ce au trebuința de cura de apa rece, un institut de hidroterapie bine montat le sta la dispoziție.

Comfortul. În privința confortului B. H. ocupa primul loc între stabilimentele balneare din Ungaria și se înșira între baile de reputație europeană. Mai multe oteluri erariale, apoi vile și

case particulare stau la dispoziția publicului. Lumina electrica, introdusa în edificiile statului, pe strade, piețe, în parc, dă o înfațișare feerică bailor. O excelenta apă de beut, captată la isvor din stîncă muntelui Domogled, este condusa în toate otelurile și aproape în toate casele private. Canalizarea este cea mai perfecta, deși mai mult naturala, prin situația înclinata spre Cerna a solului, pe care zace întreg complexul de zidiri. Capela româna, zidită în stil bizantinic din munificența împăratului-rege Francisc Iosif I. la 1864, sta sub patronatul erarial regesc și este bine cercetată de mulțimea vizitatorilor ortodoxi. Aci serviciul se celebreaza în limba româna, limba populației din întreaga provincie, dar drept dovada de laudabila toleranța religioasa, oaspeților sîrbi, greci, bulgari, ruși, la cerere li-se încuviunțează dorința de a-și lua partea din serviciu în limba lor.

B. H. formează aproape unica piața, de unde se susțin toate satele din împrejurime. Pe lângă pamîntul stîncos și puțin roditor, prestațiunile, ce le fac locuitorii în stabiliment, este isvorul traiului lor. Locuitorii de prin prejur sînt lucratori la păduri, prasesc vite, cîștiga cu laptaria, puține legume și poame. Caraușia cu birjele o provod tot țeranii din Mehadia și Pienescă în costumul lor național. Toate lucrările, ce obvin în stabiliment, prin ei se îndeplinesc. La întreținerea șeselor, la cladiri, grădinaritul ornamental, sculptura de piatră, industrie de lemn și metal, veți muncind acești țerani cu o destoinicie uimitoare.

Sesonul bailor în mod oficios se deschide la 15 Maiu st. n. și se încheie la 30 Sept. în fiecare an. Băi se pot lua și mai curînd și dupa închiderea sesonului. În stabiliment practica de present 6 medici și un dentist.

În 1896 au fost 57% din vizitatori indigeni, iar 43% străini. Dupa sex 71% bărbați, 25% femei, 4% copii. Numărul total al vizitatorilor e de 10,000 persoane.

Lit.: Paschalis Caryophilus, Dissert. epistolaris de Thermis Herculanis in Dacia detectis. Viennae, 1737; Id. Dissert. de usu et praestantia Thermarum Herculanae etc. Mantnae, 1739; H. I. v. Crantz, Analyses Thermatum Herculanae Daciae Trajani celebriorumque Hungariae. Viennae, 1775; Canteret, Source des yeux aux Bains d'Hercule, fara dat; Dr. Alexandru Popoviciu, Baile Herculane sau scaldele dela Mehadia. Pesta, 1871; At. Mar. Marinescu, »Balade.« Una din balade cuprinde legenda populara despre »Iovan Iorgovan, numirea populara a zeului Hercule; Dr. Vuia, Vindecarea radicala a boalelor venerice în Baile Herculane, 1890; Dr. Vuia, Tractate medicale balneare în »Orvosi Hetilap, »Clinica«, Progresul medical român«, Wienermed. Wochenschrift; Dr. Cornel Diaconovich, Baile Herculane, adaus la Drep-tatea» 1894. [Dr. Vuia.]

Baileń, (*Baylén*), oraș în prov. span. Jaen (Andalusia), 8580 loc. (1887), cu multe fabrici; aci s'a predat generalul franc. Dupont, la 23 Iul. 1808, cu o armata de 17,000 în mâinile Spaniolilor sub Castanos.

Băilesci, numirea mai multor localități în Rom., 1) B., com. rur. în j. Dolj, pl. B., cu 6507 loc., reședința pl. B., n'are nici un cat. alipit; în com.

sînt 3 biserici deservite de 5 preoți; 2 școli, una de băieți cu 2 învețatori și alta de fete cu 1 învețatoare, întreținute de stat și de comună; 1 spital întreținut de stat cu un medic și o farmacie. Teritoriul com. e de 12,130 hect. cuprînd 2 moșii, una a fan. Știrbeiu, iar cealaltă a locuitorilor; pe cea dintăiu se află o moara cu vapor, sistem perfecționat, în care se fabrica diferite calități de făina, grîș etc. Loc. se ocupa cu agricultura, comerțul și industria. Prin com. trece calea ferată Craiova-Calafat cu gara în departare la $\frac{1}{2}$ km. de com. În 1828 s'a dat aci lupta între Ruși și Turci, în care numai 4000 Români și Ruși sub comanda gener. rus Gheismar învinseră armata Turcilor compusă din 20,000 oameni; tot aci a fost stabilit cîntierul general al divis. III. în resboiul rom.-rus-turc din 1877—78. 2) B. plasa în același j. formată din 15 com. rur. Cf. Dicț. geogr. al j.-lui Dolj. București, 1896.

Bailey, (pron. beli), *Philip James*, poet engl., n. 1816 în Basford, lângă Nottingham, unde petrece aji. A scris: »Festus«, poema dramatică, în care iese mult la iveală influența lui Faust de Göthe; »The angel world, and other poems«, »Universal hymn«.

Baillie, (pron. beli) *Matthew*, medic și renumit anatom, n. 1761 în Shotts (Scoția); † 1823. Scr.: »The morbid human anatomy of some of the most important parts of the human body«.

Baillon, (presc. *Baill.*), *Henri Ernest*, n. 1827 la Calais, † 1895 la Paris; a fost la început medic în Paris, apoi profesor de botanica la facultatea de medicină și director al gradinei botanice medicale din Paris, iar în timpul din urma membru onor. al academiei române. Printre numeroasele sale scrieri, mai ales asupra Farnogamelor, putem cita: *Histoire des plantes*. Paris, (1866—1892); *Dictionnaire de botanique*. Paris, (1876—1883); a redigiat dela 1860 »Adansonian, recueil périodique d'observations botaniques«. [E. T.]

Bailly, (pron. beii), *Jean Sylvain*, astronom, presidential primei adnării națion. franc. (1789), n. 1736 în Paris. A scris: *Histoire de l'astronomie ancienne et moderne* (2 vol.); »*Lettres sur l'origine des sciences*« etc.; la 1784 fii ales în academia franc. † prin guilotină 1791.

Baily, *Francis*, astronom engl., n. 1774. La început a fost neguțator, mai târziu s'a dat astronomiei și a ajuns president la societatea astronomică regala. † 1844.

Bain, (pron. bën), *Alexandru*, filosof engl., n. 1818; unul din principalii reprezentanți contemporani ai filosofiei empirice, întemeiate pe științele naturale, îndeosebi pe fiziologie și psihologia fiziologică, urmînd principiul vechei teorii de asociație. Ântăiu profesor de filosofie morală la colegiul »Marishal« în orașul seu natal Aberdeen, trecu în 1844 la catedra de fizica dela universitatea din Glasgow. Dupa ce exercită o funcțiune trecătoare în Londra la oficiul sanitar superior, fii numit la 1860 profesor de logica la universitatea din Aberdeen. Scrierile principale: »*Sensurile și intelectul*« (Londra, 1855.) »*Emoțiunile și voința*« (Londra, 1859.) Studiu asupra caracterului, cuprînd o apreciere a frenologiei« (1861). Știința intelectuală și morală (ed. III. 1872). »*Logica inductivă și deduc-*

tivă« (1870). Sufletul și corpul, teoriile relațiunii lor (Londra, 1873.) »*Educațiunea ca știința*« (Londra, 1879.)

Baini, *Giuseppa*, compositor bisericesc; n. 1775 în Roma, din 1814 directorul capelei papale, † 1844; a scris biografia lui Palestrina. Un mișerere de B. se cânta în septemăna patinilor de capele sixințina.

Bain-Marie, rezervoriu lungareț de apa din zinc ori cupru, care se folosește pentru conservarea căldurii mâncărilor ori încălzirea vaselor cu poame sau pudding.

Bainschi, sau *Cotul B.*, comună cu moșie boierească în capitanatul și județul Cernautilui în Bucovina; are 327 loc. (dintre cari 314 ort., 7 rom.-cat. și 6 isr.) și o școala de o clasa; face parohie cu comuna Lucăvița de jos și de sus, avînd 1605 loc., dintre cari 1515 ort., 23 rom.-cat. și 67 isr. [Dr. I. G. Sbiera.]

Baintner, *Ioan*, jurist magh., n. 1815, † 1881, a fost prof. la academia jur. din Pojon și la univers. din Budapesta. Scr: *Principiile dreptului civ. anstriac și procedura civ. austr.* (în l. magh.) B. a fost unul dintre cei dintăi, cari au fîntat la academia din Pojon prelegeri în l. magh. Pe timpul absolutismului a fost consilier al curții de apel și apoi al locotenenței.

Baioneta, lama de oțel ce se implănta pe arma de foc (pușca) a infanteriei și o face aptă de împuns. S'a întrebunțat mai întăiu în secl. XVII. în armata franc., și are numirea dupa locul inventării, Bayonne (1523); mai în fiecare armata are alta formă.

Baios, cărmăciul lui Odiseu, mort pe țărmurii Italiei. Dupa tradițiune orașul Bajae a fost numit dupa B.

Bairak, (*turc.*) steag.

Bairaktar, (purtator de steag) supra-numele de onoare al marelui vizir Mustafa (v. ac.), pașa în Rusciuc.

Bairâm, *Beirâm*, numele a două serbători mari, cu cari Mohamedanii termina ramasanul sau postul lor; *B. mare* ținea 4, iar *B. mic* 3 zile. Cu aceste ocașuni triniteau Domnii români daruri (Bairamliș) Sultanului și altor Turci de frunte.

Baise, sau *Bayse*, afluent din stînga al rîului Garonne, isvorește din Firenei, se varsa la Port de Pascau; 180 km. lung.

Baisse, (franc. scădere), termin comerc., scăderea cursului de bursa. Contr. e *hausse*. — *Baissier* este acela, care își baseaza speculațiunea pe scaderea cursului, operează la B., adeva vinde efecte și marfuri pe termen în speranța de a le pute cumpăra mai târziu cu preț mai mic. V. Contramina.

Băița, numele mai multor localități în Ung. 1) *B.*, (magh. Hunyad-Boicza), localit. baieșească în Zarand, acum aparținătoare cott. Unedoarei; are 1543 loc. (766 Rom., 558 Germ., 205 Magh.) Străinii sînt în parte românisați, vorbind o limba, în care jumetate cuvintele sînt românesci. Loc. se ocupa cu baieșitul; din baile de aici se scoate plumb cu conținut bogat de argint și puțin aur. B. este centrul unui district baieșesc, la care aparțin minele din loc, apoi cele dela Trestia, Hartegani, Căianel, Ormindea și Peștere. B. este așezată în o vale placută și are împrejurime interesanta. Lângă sat, spre

sud, se înalță dealul de calc Măgura, de pe virful căruia se deschide o privelisce foarte frumoasă; în partea vestică a lui se află o peștera, numita Sura, în care s'au găsit obiecte preistorice; o alta peștera mai mică, »Peștera hoților«, se află în apropierea bisericii rom. cat.

[Silv. Mold.]

2) **B.**, (magh. Rézbánya, mai de mult Dumbóbánya,) comună mică montană în cott. Bihar; situata sub poalele muntelui Bihar pe ambele țărmuri ale Crișului negru într'o vale îngustă romantică. B. are două părți, B. oraș și B. sat. Are 177 case cu 785 loc. (672 Rom., 485 gr.-cat. și 187 gr.-or., cealaltă Magh. și Germ. rom.-cat.); școale rom. regulate. Teritoriul e 7138 jug. cat., tot munte, puțin arător. Loc. în mare parte sunt baieși, cultivă pomaritul. Piața B. e foarte cercetată de Moți, cari sunt avisați la acest loc. Oficiu montanistic, casă de pastrare și posta în loc. Bai de aur, argint, mai mult arania, plumb, bizmut, fier și azurit, malachit, galenit, pyrit, quarz, wollastonit, tremolit, granat, biharit, desmin, calcit s. c. l. Baile au fost exploatate deja de Roniani. [†]

Baiu, Nicolae, numit și **Cocorul**, n. 1790 în Zernesi (Trans.); studiă filosofia și drepturile în Cluj; intră mai întâiu ca practicant la Tesaurariat în Sibiu, fără nici un salariu, în decurs de 7 ani; la sfatul părintelui său îmbrățișă după aceea cariera preoțească și deveni secretar la eppul Vasilie Moga, cu care însă din cauza ideilor sale progresiste-naționale ajungând în curând în disarmonie, fu silit a părăsi cancelaria eppala și se făcu avocat. Om cu mare râvnă pentru luminarea și înaintarea poporului rom., B. starui, mai ales în comuna sa natală și în cele din jur, ca pârîntii sa-și trimită copiii la școale mai înalte și acestei staruințe este de a se mulțami o pleiada de barbați aleși ești din acele părți, cari au avut un însemnat rol în viața publică națională și bisericească a Românilor trans. Avocat zelos B. după lupte de preste 10 ani câștigă față cu erarii procesul locuitorilor rom. din granița Transilvaniei înspre România de circa 200,000 fl. drept despăgubire pentru daunele suferite prin militarizarea graniței, întâmplată sub împ. Maria Teresia, din care sumă circa 30,000 fl. mijloci la lucrile mai înalte să se daruiască în favorul diecesei gr.-or. rom. din Transilvania. † 1855 în Brașov și înmormântat în biserica cea nouă din Zernesi.

Baja, oraș liber reg. în Ung., cottul Bács-Bodrog, 19,241 loc. Magh., Sërbi și Germ., numeroase institute de cultură, comerț, fabrici de lemnușe și de spirt.

Bajae, în antichitate oraș pe țărmul Campaniei, aproape de Neapole. Mai întâiu însemnat ca port al orașului Cumae, în urmă frumusețea ținutului și baile minerale (Aqua cumanae) atraseră multă lume elegantă din Roma și orașul se înfrumuseță cu vile și deveni sediul unei vieți luxurioase și destrăbulate. Marius, Pompejus, Iul. Caesar, Antonius, Lucullus, Varro etc., aveau vile în B., care era locul de predilecție al lui Horațiu; Seneca șicea: ca cine vrea sa-și stapânească pasiunile, sa încungiure B., care e ospiciul păcatului. Cicero găsi cu cale să se scuze, ca trebuia să aperse pe un individ, care cercetase B. mai de multe ori. În evul mediu, B. avea

același nume rău. În secl. XVI. fu părăsit, iar ați numai ruinele vechilor vile și temple mai amintesc gloria trecutului.

Bajazzo, (ital. dela »pagliaccio« = sac de paie), la acrobați un personagiu posnaș în costum larg, alb, negligeat, încolțurat, încins la brău, adeseori cu nasturi mari, o palarie înaltă și ascuțită și la gât cu guler mare încrețit; înrudit cu el e clown-ul (v. ac.)

Bajocco, monedă romană de aramă; 100 B. = 1 Scudo (v. ac.)

Bajoire, (franc. *Baisoire*, monedă de sarut), numire veche pentru monetele și medalile, ce poartă pe o parte două busturi, coperind unul pe celalalt de jumătate, după cum se bat s. e. cu ocazia fidațării parechilor princiare.

Bajza, Iosif, critic și poet magh., membru al academiei magh. de științe și al soc. lit. »Kisfaludy«, n. 1804, † 1858. A editat foile: *Kritikai Lapok*, *Társalkodó*, *Aurora*, *Athenœum*, *Figyelmező*, *Történeti könyvtár*, *Ellenőr*, foaia lui Kossuth »Pesti Hirlap« și »Futár«. [†]

Bakator, specie aleasă de struguri, ce se cultivă cu deosebire în cotele Arad, Bihar și Selagiu (Ung.), cu boabe sferice, câte odata lungarețe, roșu-vineții; pelița boabelor e groasă, conținutul cărnos. Vinul B. e de culoare galbena, ce bate în verde; dacă împlinesce 6—10 ani, e de o calitate prețioasă. Acest fel de struguri par a fi aduși din Neapole; numirea se deriva dela ital. *bacca d'oro* (boaba aurie).

Bakisarai, (șpalatul gradinilor), până în 1783 rezidența chanilor tatarî din Crimea, acum oraș în guvernăm. rus. Taurida, cu 15,100 loc. (1886), dintre cari 11,296 Tatari.

Bakel, centru comercial franc. în Senegambia, lângă râul Senegal, cu port, 2600 loc.

Bakelal, popor african în Africa vest., înspre nord dela Ogowe, 100,000 capete.

Baker, Sir Samuel Wite, călător african, n. 1821 în Londra. Plecând din Cairo în 1861 străbate până în Berber, de aici ia direcțiunea râului Atbara, înainteaș în direcțiune vestică până la Chartum, de unde luând trei luntri pe Nil în sus, descopere lacul Mwntan, caruia i dă numele Albert-Nyansa. Urmărind mai departe râul Nil în sus, constată ca acesta sta în legătura cu lacul Ukereve (Victoria-Nyansa). Prin descoperirile acestea a contribuit foarte mult la cunoașterea Africei în partea sudanica. (Lit.: *The Albert Nyanza, great basin of the Nile, and explorations of the Nile sources*. Londra, 1896.)

Bakhos, după mitol. greacă un predicat al zeului *Dionysos*, dar cu timpul a fost considerat zeu special. Tatal său a fost Zeus, iar mama-sa Semele, și fiind-ca mania, după ce a născut, a ars, Zeus a predat pruncul lui Hermes ca sa-l duca la dealul Nysa și spre creștere să-l dea nimfelor de padure și dealuri. B. după ce a crescut a plantat viie și cu loza de viie cu struguri și el și nimfele și-au înfașurat capul, iar când s'au copt strugurii, au făcut vin și din nectarul acesta bun al pamântului, el, nimfele, ba și Panii, Satyrii și Silenii, denoniișii padurii s'au îmbetat, și plini de veselie au pornit toți în procesiune șgomotoasă, huiuid și sărind în danț. Ei s'au numit Bakhantii. Acest zeu a trecut la Romani sub numele *Bacchus*. [Atm.]

Baki, *Mollah Abdul-Baki*, însemnat poet liric turcesc; colecțiunea poeziilor sale și ași are mare trecere. S'a n. 1526, † 1599. A ocupat și înalte funcțiuni publice.

Bakis, după mit. grecă a fost profet de extasie, adeca a fost apucat de nimfe (nympholeptus) san precum dăcem noi, luat de ține, de lele și în astfel de stare profetia. [Atm.]

Bakócz, (*Bakacs*) *Toma*, cardinal și archiepp., n. 1442 în Erdőd (cott. Satmar), din parinți iobagi ai familiei Drăgfi; † 1521. Fiind favoritul regelui Matia Corviuul, mai târziu al regelui Ladislau II., a fost numit episcop, iar la 1497 archiepiscop de Strigoniu și cardinal. B. a fost singurul cardinal magh., care a venit în combinație serioasă pentru scaunul papal; dar cu toata pompa desvoltată în Roma (1513) nu i-a succés a fi candidat. Din Roma s'a reutors cu o bulă papala, care propunea o nouă cruciada contra Turcilor; însa poporul adunat sub comanda lui Doșa G. și-a întors armele contra domnilor, (v. Doșa). B. iubia luxul; pentru înmulțirea venitelor sale supuse episcopia de Milcov și decanatul Sașilor transilvăneni archiepiscopiei de Strigoniu, cauzând nemulțamire generala, și pregatind prin aceasta terenul pentru reformațiune.

Bakony, padure în Ung., ce acopere munții de aceeași numire. Odinioara forma jirovina de capetenie a regiilor ungari. Munții B. se extind în ținutul de preste Dunare, au direcțiune dela sud-vest spre nord-est dealungul lacului Balaton. Lungimea lor e 80—90 km., iar lațimea 30—45 km. Se extind preste cotele Zala și Vesprim, ating cotele Albei și Comaromului și ajung pâna la Dunare. B. aparțin grupei de munți numite: Pilis-Gerecse-Vértes-Bakony, cari despart basenul cel mare al Ungariei de cel mic. Piscurile cele mai înalte ale munților B. sânt: Kőröshegy și Somhegy. Munții B. conțin: stânci de var, nasip și dealuri conice de basalt. În B. se afla: *Tihany* și *S.-Martin* (Martinsberg, Pannonhalma), două manastiri istorice. Padurea B. în partea cea mai mare s'a exploatat. Pe locurile despadurite se cultivă cereale; iar pe poalele munților vița de viie, care produce vinul cunoscut sub numele de »vin de B.« Regiunea munților B. ne înfașoșează o panorama dintre cele mai pitoresci. [Dr. P. O.]

Baku, guvernament rus. în Transcaucasia, lângă lacul Caspic; 39,306 km². și (1885) 735,360 loc. Rușii l-au ocupat la 1806. Capitala B., pe partea sudica a peninsulei Apșeron, are 45,679 loc. și fortareată; stațiune a flotei caspice; comunică prin vapoare cu Astrachan și Asterabad, iar prin cale ferata cu Poti de lângă Marea Neagra. Isoare de naftă, fabrici de petrolu.

Bakuba, popor în Africa centrală la marginea colosalei paduri Congo, la isoarele riului Aruvini, între cele două ramuri Ihuru și Ituri. (Cf. H. M. Stanley, *Im dunkelsten Afrika*.)

Bakunin, *Mihail*, revoluționar rus, fiul unui proprietar din Torschok în guvern. Twer, n. 1814. Diu școala militară din St. Petersburg intră ca oficer în garda imp., dar în curând își luă concediu. În 1841 merse la Berlin să studieze filosofia, iar în anul urmator se întoarse la Dresda, aliindu-se cu Ruge și publicând o disertațiune filosofica în »Analele germane« sub pseu-

donimul Jules Elysards. Venind la Paris, intră în relațiuni cu principalii membri ai miștrăționii polone, apoi la Zürich ia parte activa la lucrarile asociațiunii socialiste. Guvernul rus afla și îi porucesce să intre imediat în Rusia. El nu se supune și toate proprietățile sale fura confiscate. Revenit la Paris, B. lucrează la »Reforma« de sub direcția lui Flocon. În 1847, într'o adunare a patrioților poloni, B. prouună un discurs calduros, îndemându-i sa se unească cu patrioții ruși ca să revoluționeze Rusia. De teama expulșării fugi la Bruxela, dar revoluția din Febr. 1848 îi deschise porțile Franciei și el își continuă planul seu. Se întoarse la Praga, apoi la Berlin și Dresda, unde joacă un rol însemnat în agitațiile de aici. Fugind, este oprit la Chemnitz, este închis și apoi transferat la Königstein și condamnat la moarte; pedeapsa i-se schimbă și fû predat guvernului austriac. Aci fû coudannat la tăierea capului, dar pedeapsa fû modificata din nou în inchiisoare pe viața. Scăpat în fine este trimes 1852 în armata Caucasului ca simplu soldat. † 1876.

Bal, petrecere cu joc. Originea lui datează dela festivitațile curților domnitore diu Francia și Burgundia. Despre primul B. se face amintire cu ocașia curăniei lui Carol VI. cu Isabela de Bavaria la Amiens 1385. Forma actuala i-s'a dat pe timpul lui Ludovic XIV. La 1715 s'a arangiat la Paris *Bal de l'Opera*, la care au luat parte și cetățeni din clasele de mijloc și astfel s'a respândit arangiarea B.-lor și în provincie. *B. mascat* își are originea de pe timpul Catarinei de Medici.

Bala, *Varnava*, nobil român în cneziatul Mehadiiei. La 1519 a fost Ban al Severinului și ca atare a condus la multe învingeri armata districtuală. A încheiat un armistițiu de 8 ani cu Sultanul, care însă la 1521 a fost călcat din partea Turcilor, invadând ei Severinul, însa B. în frunte cu nob. rom. a învins pe Turci și a scapat Ungaria de călcare musulmană. Pe timpul lui B. a trait și archiepiscopul Strigoniului, Nicolae Românu (Oláh), care enareaza în scriptele sale următorul episod audțit din gura banului V. B.: ca exista în părțile Severinului un isvor numit de popor »isvorul sf. Cruci«, a cărui apă are putere supranaturală și toți, oari se folosesc de ea, se vindeca de ori ce morburi, și că obiecte straine nu primesc în apele sale. Noaptea se vîd lumini aprinse în jurul isvorului, din care respect și Turcii sânt cu reverința catră isvorul sf. Cruci. Iară altă versiune afirmă, că apa isvorului, de câte ori moare sau e periclitat vr'un rege, se turbură și se preface în sânge. [N. Grozescu.]

Bală, ceva înfricoșat, ce te umple de groază, s. e. bală de smeu, bala dracului, bală de dușman, bală spurcată; sau ca sinonim cu femeie desfrânata. *Bale*, salivă (v. ac.) (Et. M. Rom.)

Balaban, 1) pisc de nunte în Rom., j. Buzeu, 1600 m. înalt.; 2) insula în Dunare, j. Ialomița, în arcul, ce-l face Dunărea până în apropiere de gura Ialomiței.

Bălăban, numire populară pentru paserea *Falco albus* (v. ac.), un fel de șoim mic. (Et. M. Rom.)

Balâc, termin zoologic pentru *Torpedo oculata* (v. ac.), pescele electric, care se mai chiama și *calcan*. (Et. M. Rom.)

Bălăceana cu Gropile, comună și parohie cu moșie mauastreasca în capitanatul și județul Sucevei în Bucovina; are 2336 loc., (1962 ort., 68 apus., 151 prot. și 155 mos.), și o școală de două clase. [Dr. I. G. Sbiera.]

Bălăceanu, com. rur. în Rom., j. Râmnicu-Sarat, pl. Râmnicu de jos, 1361 loc., cari se ocupă cu agricultura și crescerea vitelor; are 1 biserică deservită de 2 preoți, și 1 școală mixta cu 1 învățator.

Bălăceanu, 1) *B. Constantin*, boier nuntean sub Șerban Cantacuzin. Facu parte din deputația triunșă (1688) de Vodă la Viena, ca sa explice împăratului austriac, al carui aliat secret era, pentru ce invitate pe gener. german Veterani, grabnic năvalitor, sa iese din țeară. Deputația avea sa înscințeze pe împărat, ca era în țeara o însemnată partidă boierească, chiar rude de ale curții, cari nu vedeau cu ochi buni alipirea la Austria, și că trebuia sa procedeze cu bagare de sama spre a nu deștepta bănuiele turcesci. După neciderea lui Șerban și venirea la tron a lui Const. Brâncoveanu, B. devine pretendent la domnie. În 21 Apr. 1690 însă, rămâne mort pe câmpul de luptă dela Zernesci, unde Brâncoveanu bată pe imperiali.

2) *B. Grigore*, boier muntean pe vremea voevodului Nic. Mavrocoordat (1716). El facea parte, în chestiunea resboiului deschis între Poarta și Austria, din partidul nemțesc. În unire cu alții și cu metrop. Antim sperând pe Domn cu Neufiș, acesta, reîntors dela Giurgiu, unde fugise, îl închide dinpreună cu tovarașii sei.

3) *B. Ioan*, om politic român, n. la București 1825, își face studiile în Franția, ia parte activa la mișcarea revoluționară dela 1848 în București, e exilat, se reîntoarce în țeara pe la 1857, devine pentru câțva timp prefect de poliție al capitalei sub principele Cuza, dar dela 1866 încoace se destina mai ales diplomației. Cu nici întreruperi, între cari o scurtă funcționare (30 Ian. până 4 Apr. 1876) ca ministru de externe la sfârșitul cabinetului L. Catargi, B. este succesiv agent diplomatic și apoi ministru-plenipotențiar al României la Paris, Constantinopol, Viena și Roma, iar dela 1 Apr. 1893 încoace la Londra. Dela 1 Iulie 1889 până la 1 Apr. 1893 a fost delegat în comisiunea europeană a Dunării la Galați.

4) *B. Stefan*, (logofet), boier muntean ales de adunarea țerii, împreună cu hatmanul Alex. Vilara, în comisia din București, întocmită pentru facerea unui regulament organic (1831). Totul se lucra sub controlul Rusiei, care își umise în aceeași comisie și ea pe Gr. Balean și Gh. Filipescu.

Bălăcescii, com. rur. în Rom., j. Gorj, pl. Ocolu, formată din cat.: B. și Vârșu; 969 loc. Spre sud-vest dela cat. Vârșu, pe malul stâng al riului Tismana, se văd ruinele unei cetăți, care ocupa o suprafața de 2 ha.; zidurile, cari formau laturile, se văd și acum, având în cele mai multe locuri o înălțime de 3—4 m., iar grosime de 3 m.

Bălăcescu, *Constantin*, scriitor satiric român (1800—1880); autor original, neinfluențat de curente străine; a scris o comedie (Buna educație), o poemă satirică mai lungă (Fa-ma tata sa-ți seamen sau Caftanitul dela țeara în București), în care sbiciuiesce viața de pe atunci, apoi fa-

bule și epigrame. Poesiile lui B. au aparut la 1845. Eliade-Radulescu în prefața scrisa la fabule îl caracterizează astfel: »Pe de o parte un spirit de observație pentru necazurile mici și comice ale vieții, pe de alta un fond de melancolie filosofică, iată părțile constitutive ale poeziilor lui. Viața nepretențioasă a lui B. e puțin cunoscută.

Bălăcița, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Dumbrava; 1316 loc., cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și vieritul. Prin B. trece valul lui Traian, ce vine dela Dobra și merge la Cleanov; înainte de 1864 B. purta numele de »Porcareța»; are 1 biserică cu 1 preot și 1 școală cu 1 învățator.

Balaclava, (Balaklava), oraș și port al Rusiei meridionale, în Crimeea, pe Marea Neagra, la 9 km. spre sud de Sevastopol; cu 2000 loc. Vechii Greci numiau acest oraș Symbolon, iar Genovezii, cari în timpul puterii lor uaritime facusera din el un comptoir, îi dau numele de Cembalo. Pe timpul resboiului Crimееi el fu ocupat de Anglo-Francezi.

Balada, cântec de joc. Se deosebesc două feluri de B. 1) *B. cultă sau disciplinată* are ca element predominant forma. Fondul seu e liric, și ea se poate clasifica între așa numitele ode secundare, alătura cu sonetul, rondelul, trioletul, madrigalul. A ajuns la desavârșire sub penau scriitorului francez Clément Marot (1495—1544). Ea se compune din 4 strofe cu versuri de aceeași măsură. Cele 3 strofe prime au aceeași mesura, același număr de versuri (8, 10 sau 12) și aceleași rime așezate în același fel. Aceste strofe sunt fiecare împărțite în două părți egale, și partea a doua din toate trei strofele se încheie cu același vers. Altadata părțile prime din fiecare strofă se încheie și ele printr'un vers comun, care de obicei contrastează cu versul de încheiere al părții a doua. Strofa a patra cuprinde numai 4 versuri, dintre cari al doilea poate fi chiar versul de încheiere al părții prime a strofelor; iar al patrulea vers e neapărat versul de încheiere a părții a doua a strofelor. Strofa a patra e ca un fel de resumat, încheiere sau adresă, care ne face cunoscut personajul, caruia se adresează B. Francezii numesc aceasta strofa: en voi. Câteodata între strofele B.-ei culte se intercalează și un refren. În acest cas strofa a patra devine egală cu celelalte, rămânând ca încheiere refrenul. Aceasta forma o are cu deosebire B. franceză. Italianii și Germanii confundă B. cu romanța, adică B. lor este un fel de poezie epică, narativă întocmită pentru a fi cântată. 2) *B. populară sau liberă* are ca element predominant fondul, forma fiind liberă, însă în versuri. Balada populară se poate clasifica între poeziile epice narative alătura cu legenda și basmul. Fondul seu cuprinde creațiuni de ale fantaseiei, fapte și personaje dănu fantastice, simbolice, cel puțin legendare. La Români este felul cel mai bogat al creațiunii populare. În literatura populară la noi B. își disputa locul și adeseori se confundă cu legenda. În clasificarea genurilor poetice, dacă numim legende poeziile narative, cari cuprind un material uai mult sau mai puțin istoric sau religios, atunci vom numi B. acele poezii narative, cari cuprind fapte imaginare sau suprana-

turale ori superstițioase. B.-le se împărțesc de obicei în: a) *B. istorice* având de eroi personaje cunoscute în istorie ca: Stefan cel Mare, Neagoie Basarab, Domnul Tudor etc.; b) *B. haiducesci*, cântând haiduci ca Bujor, Corbea, Jianu etc.; c) *B. domestice*, descriind scene de familie: lupta între soacră și noră, între mamă vitregă și copii etc.; d) *B. superstițioase*: soarele și luna; mierla și sturzul, personificarea boalelor, rîurilor, întemplieri cu balauri etc. O clasificare științifică a baladei și legendei, în literatura populară românească nu s'a stabilit încă. Acest fel de B. este de origine foarte veche, mitologică și antropologică, se găsește la toate popoarele și circulează în timp și în spațiu dela popor la popor și din vreme în vreme, îmbracând mereu forme noi și potrivite cu timpul și locul. (Lit.: At. Marian Mariescu, Balade. Pesta, 1859; Miron Pompiliu, Balade populare române. Iași, 1870; Sim. Fl. Marian, Poezii populare române. Cernăuț, 1873; Teodor T. Burada, O călătorie în Dobrogea. Iași, 1880; V. Alexandri, Poezii populare ale Românilor. București 1866.) [Th. D. Speranția.]

Baladin, comediant, farsor în cele mai vechi teatre franceze. În secl. XV.—XVI. au fost foarte populari, însă pentru pantomimele și jocurile lor imorale biserica i-a excomunicat.

Balaguer, Victor, poet și istoric spaniol, n. 1824 în Barcelona, studii drepturile, dar se ocupă mai mult cu istoria. Se distinse prin talent oratoric, iar ca poet printr'un șir de drame, precum: »Don Enrique el Dativos». Mai originale și populare sunt poeziile lui lirice, cea mai gustată »Trovador de Montserrat»; din romanele amintim: »Don Juan de Serrallonga»; dela 1875 e membru al academiei regale din Madrid.

Balalaica, instrument musical cu coardo, un fel de chitară; se folosește mai ales în Rusia la muzica de danț.

Balambér, sau *Balamir*, primul rege al Hunilor amintit de Jornandes în »De rebus Geticis». Sub conducerea lui B. au trecut Hunii la 374 spre Volga, atacând și fugărind pe rând pe Alani, Ostrogoți și Visigoți. În scurt timp B. supuse întreg teritoriul între Volga și Dunărea de jos. Despre faptele sale ulterioare nu se afla date.

Balamuc, mănăstire, v. Marcuța.

Balan, Don Pietro, istoric italian, n. la 3 Sept. 1840 în Este; și-a făcut studiile în Padua. A condus ziarul »Libertă cattolica» în Veneția, apoi »Dritto cattolico» în Modena; iar 1879—1883 a fost arhivar în vatican. Ați traiesc în Pregatto, lângă Bologna. Opere: »I precursori del razionalismo fino a Lutero», (1867); »Storia di Gregorio IX. e de' suoi tempi», (1872—73); »Storia d'Italia», (7 vol., 1878—88) etc.

Bălan, (magh. Csik-Balanbánya), mică localitate baieșească în Trans., cottul Ciuc; este așezată la poalele muntelui Egeyeskő (Piatra Singuratică), în valea Oltului, în apropiere de izvorul acestui rîu, la o înălțime de 853 m. Aici se află singurele mine de aramă din Trans., cari se exploatează în 5 galerii, așezate una deasupra celeilalte, având direcțiune dela nord spre sud. Producțiunea bailor este acum cam 100 maji m. la an, pe când mai înainte se scoteau anual 700—800 maji m. Se știe, ca aici s'au aflat mine de arama

încă în secl. XVII., dar se vede ca ele au fost parăsite și uitate, căci numai la finea seculului trecut se găsește în exploatare. Un pastor român, Ioan Oprea, a făcut cunoscută lumii bogăția de aramă a solului de aici; el a găsit o stufă de arama și arătându-o dirigătorilor, guvernul a deschis mine, iar lui Oprea i-a dat o mică pensiu-ne anuală. Minele au trecut prin vîndare la privați, și ați ele sînt în proprietatea primei asociațiuni miniere de aramă din Trans. Comuna B. s'a întemeiat la începutul secl. XIX., întăiu ca colonie minieră, iar la 1825 a devenit comuna; de present are 825 loc., cari se ocupa cu baieșitul. [Silv. Mold.]

Balance, (*franc.*) echilibru.

Balancier, mecanismul dela mașinile de vapor, care schimbă mișcarea de translațiune a pistonului în mișcare de rotațiune și învertesce osia și roata fixata pe osie. (V. mașina de vapor.)

Bălănesci, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnate sînt: 1) *B., com. rur.* în j. Buzeu, pl. Pârscovu, formata din 10 cat. cu 2050 loc.; are 4 biserici și 1 școala. 2) *B., com. rur.* în j. Gorju, pl. Ocolu, formata din 4 cat. cu 1136 loc. 3) *B., căt.* în j. Neamțu, pl. Sus-Mijlocul, aparținător com. rur. Bargaoni; aici a locuit într'un timp fabulistul A. Donici. 4) *B., com. rur.* în j. Olt, pl. Jiul de sus, formată din căt. B. și Malul-Roșu cu 1450 loc. 5) *B., căt.* în j. Vâlcea, pl. Horezu, aparținător com. urb. Horezu. În acest cat. se află un izvor cu apă de pucioasă, și o biserică zidită după tradiție de un arhieru cu numele Stefan pe la 1496; despre acest arhieru se spune, ca ar fi fost mitropolit al Ungro-Vlachiei, dar pentru unele mari greșeli a fost scos din scaun; a venit după aceea la locul său natal și pentru ispășirea păcatelor său ar fi zidit amintita biserică. 5) *B.-lor, rîul*, ișvoret din muntele Roman, j. Vâlcea, pl. Horezu, și se varsă în Luncaveț.

Balanidae, familie de Crustacee din ordinea Cirripediilor. *Balanus tintinnabulum* L. foarte răspândit în Oceanul Atlantic și Pacific; se găsește și ca fosilă. Se lipește adeseori de fundul corabiilor. În unele țeri se mîncă. Alte specii traiesc pe balene, broasce țestoase, marine, scoici etc.

Balaninus, gândac din familia Curculionidelor. Antenele lungi, subțiri; gura în forma de plisc filiform. Traiesc pe pomi și trifșuri; gândacul se nutrește cu frunze, iar larva lui se desvoalta în fructe. Se cunosc 44 specii.

Balanites Del., (botan.) gen de arbuști din fam. Simarubeelor; cuprinde două specii, din cari una crește în Africa, cealaltă în Asia tropicală. Ambele se folosesc în medicina ca antihelmintice. Fructele dela *B. aegyptiaca* Del. sînt comestibile. [A. Pr.]

Balanitis, inflamația ghindei (glans penis) membrului viril. *Balanoblenorrhoea*, blenorea (v. ac.) ghindei membrului viril.

Bălănoaia, com. rur. în Rom., j. Vlașca, pl. Marginea, compusă din 7 cat. cu 2130 loc. În com. sînt 4 biserici cu 5 preoți și o școala mixtă condusă de o învețătoare. Loc. se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor și sînt dintre cei mai bogăți și mai muncitori din întreg județul. Aici s'au găsit în o cariera de pietriș mai multe resturi de fosile.

Balanoglossus, gen de viermi din clasa Ente-

ropneusta; corpul lungit și preste tot acoperit cu cili vibratori, se prezintă diferențiat în cinci segmente deosebite și anume: în trompa contractilă, ce-i servește și ca organ de locomoțiune; acesteia îi urmează grunzul musculos, înaintea caruia se deschide cavitatea bucală; al treilea segment îl formează regiunea bronchială, pătunsă de mai multe deschideri înșirate de ambele laturi; apoi urmează regiunea stomacală, ce închide și organele de reproducțiune; în sfârșit corpul se termină într-o scurta coadă cu orificiul aboral la capetul extern. Sexele sunt separate; din ouăle fructificate ies la iveală larve — forma *Tornaria*, — cari în cursul evoluțiunii trec prin metamorfoze. Acest gen e reprezentat prin două specii: *B. minutus* și *B. clavigerus*, ambele descoperite în golful din Neapole; petrec în nasip. [V. B.]

Balanophora Forst., (botan.) gen de plante parasite pe dicotile din familia Balanophoreelor, ce cresc în Asia și Australia tropicală. Toate speciile secretează un fel de ceară, de aceea se folosesc uscate ca «facii vegetale». [A. Pr.]

Balanophoree, (bot.) familie de plante dicotile tropicale și subtropicale, (genul *Cynomorium* e reprezentat deja în reg. mediteraneană), ce cresc parasite pe rădăcini și au aspect de ciupercă. Cel mai remarcabil gen e *Balanophora*. [A. Pr.]

Balantidium, protozoar ciliat heterotrich adecă cu cilii dispuși uniform pe corp și formând în jurul regiunii bucale o serie de mici lamele numite membranele $\frac{1}{10}$ mm. lung., $\frac{1}{100}$ mm. larg. *B. coli* trăiește parazit în intestinalele groase la om; s'a găsit la oameni bolnavi de diaree persistentă (Peterson, Belfrage etc.); tifos (Ekecrantz etc.) și chiar febră cronic de intestine (Heuschein). El este comunicat omului de către porc.

Balanus, crustaceu marin, *Entomostrac*, ord. Ciripidelor; cochila dispusă în cerc e închisă de o operculă mobilă.

Balaș, (*Rubin balais*), piatră scumpă. V. Rubiu.

Bălașa, biserica Doamna B., numită după pioasa Domnița B., fiica lui Constantin Brâncoveanu, care la moartea ei și-a lasat toată averea pentru fundațiunea unui asil. Prima biserică, zidită în amintirea Domniței, a fost, după trecere de 80 ani, reclădită de Grigorie Brâncoveanu; apoi fiind rădămată prin cutremurul din 1838, baneasa Safta Brâncoveanu a reconstruit-o, adăugând spitalul și asilul pentru femeile bețâne.

În timpul din urmă epitropia spitalelor Brâncovenesci a clădit din nou biserica și o parte din edificiile de prin prejur. Biserica, așezată în mijlocul unui frumos parc, reproduce până la un punct planul bisericii episcopale dela Curtea de Argeș (v. ilustr.) Planurile clădirii s'au executat de A. Orăscu, C. Benesch și Fried. Hartmann, iar picturile murale de niște maiestri francezi, nu tocmai potrivit regulilor iconografiei bisericii ortodoxe din Orient. Biserica cu cele 5 turnuri ale sale, din cari pantocratorul la mijloc, face o impresie din cele mai plăcute, ce dispoziția interioară, bogăția picturilor și luxul mobilierului, nu fac decât să o marească. Biserica e bine întreținută și are cel mai bun cor vocal. (V. Brancovenesci, așezămintele.)

Balașescu, Nicolau, n. în Hașag, lângă Sibiu, a trecut 1835 la București ca profesor la seminarul mitropolitan, după aceea a fost calugăr la mănăstirea Cernica. Reîntors la Sibiu a tipărit 1847 și 1848 un dicționar latino-român, a luat parte la adunarea Românilor din 3/15 Maiu 1848 la Blaj și a fost ales membru în comitetul permanent cu reședința în Sibiu. În 18 August 1848, din ordinul comisarului unguresc Br. Vay, a fost arestat ca agitator în contra tendințelor maghiare, iar după câteva zile eliberat. Prin ordinațiunea comandantului general austriac al Transilvaniei în 4/16 Oct. 1848 fu întarit ca membru în comitetul de pacificațiune al Românilor. După ocuparea Sibiului de armata magh., prevechind pe-

Biserica Doamna Balașa.

ricolul, în care-i era viața, a pus de i-au tuns perul și i-au ras barba calugareasca, apoi îmbrăcat în vestimente țeranesce, pentru de a nu fi cunoscut, a ieșit din Sibiu, ședând ca servitor pe capra caretei doamnei Golescu, care, parăsind locuința sa din Sibiu, se reîntoarce în România. Acolo denunțat, că ar agita în contra regulamentului organic al țării, a fost arestat de o patrula a armatei rusești și ținut sub paza strictă în Rîmnicul-Vâlcei mai multe zile, iar de aci escortat la București, unde prin mijlocirea unei persoane înalte a fost pus în libertate. Scr., afara de dicționarul amintit: Gramatica rom. pentru seminarii, ed. I., Sibiu, 1848, ed. II. București, 1850; Elemente de gramatică rom. Buc. 1850. [P. B.]

Balașoeni, com. rur. în Rom., j. Ilfov, pl. Săbaru, compusă din sat.: B., Bolovani și Hobaia cu 1249 loc.; are 2 biserici, 1 școală mixtă și 1 moară cu aburi.

Balasor, (sau *Balasar*), oraș cu port în pro-

vincia indo-britica Orissa; 20,265 loc. (1881); comerțiu însemnat.

Balassa-Gyarmat, opid și capitala cottului Nógrád (Ung.), situat pe țărmul stâng al râului Ipoly; 6788 loc.

Balast, v. leșt.

Balata, suc laptos uscat dela Bully-tree (Sapota Muelleri Bleck.) din Guyana, care se scoate prin tăierea unor fășii de coaje de pe pom, în cantitate de 0.3—0.5 kgr. Sucul prins în vase se lasa sa se întareasca într'o massa spongioasa, poroasa, albuie ori roșietica. Bruta e amestecata cu lemne și coaje de culoare alba roșietica pâna la roșie bruna, fara gust, încălđita are miros de gutaperca, e pietoasa tenace, foarte mladiaoasa și mai elastica decât gutaperca. La 49° devine plastica, la 149° se topește. Frecata devine electrică; conduce caldura și electricitatea mai reu decât gutaperca. Alcaliile caustice și acidul muriatic concentrat nu o ataca, acidul sulfuric și azotic o descompun. Consista din 88.5% carbon și 11.5% hidrogen. Se întrebuințeaza la curele, pingele etc., în chirurgie și la izolarea aparatelor electrice.

Balaton, lacul cel mai mare din Ungaria, numit și *marea maghiară*. Suprafața lui e de 690 km². Se extinde dela sud-vest spre nord-est, între comitatele: Zala, Somogy și Veszprim. Are o lungime de 76 km. și o lățime de 11—15 km. Zace la o înălțime de 130 m. preste nivelul marii. Afunđimea lui variază între 4—11 m. Culoarea apei e albastra-verde, numai în timp viforos devine verde închisa. E cam sarata și nu e bună de beut, dar e buna și folositoare ca baie, având toate însușirile, pe cari le are apa de mare. Țărmurii nordici sunt înalți și prapastioși, acoperiți cu o mulțime de coline, sadito cu vița de viie, po cari cresce vin renumit. Țărmurii sudici sunt scunđi și mociroși. Peninsula *Tihany* formează la vest o limba adâncă în lac și îl desparte în doue basene: unul mai mare spre sud, și altul mai mic spre nord. B. stă în legatură cu Dunărea prin riul Sió și canalul de Sió. Jur împrejur se află regiuni pline de vegetațiuni frumoase și pitoresci, sadite cu vița de viie. În B. se află mulți pesci gustoși. Cel mai vestit e fogașul, cu foale albuu și cu laturi sure-verđii, și coștrașul, gălbuu pe spate și laturi cu vergi negre. *Füred*, *Tihany* și *Keszthely* sunt cele mai romantice locuri de escursiuni în apropierea B.-lui. Pe B. umbla vapoare, cu deosebire între *Füred* și *Siófok*. [Dr. P. O.]

Balaton-Füred, una din cele mai cercetate scalde din Ung. la marginea lacului Balaton. Temperatură apei vara se urca până la 25° C. Indicațiunile terapeutice sunt acelea ale scaldelor de mare. Deosebirea între acest lac și mare este dulceața climei și lipsa valurilor provenite din flux și reflux. Cei mai mulți vizitatori sunt femeile anemice și copii scrofuloși. bolnavii de nervi și de slabire generală. Are și 3 izvoare minerale de apa acra gazoasa. Acestea au facut propriamente reuțața locului ca loc de cura. Apa din aceste izvoare se bea și se întrebuințează ca scaldă rece și ca baie încălđita. Multe oteluri și vile particulare. Proprietatea manastirii calugarilor Benedictini. Patru medici curanți. [Dr. Vuia.]

Bălaur, dupa mitol. pop. și anume în poveștile

romănesci e un șerpe monstruos, un chip al fantastiei, acuși cu un cap și cu gura așa de mare, ca cu o falcă e pe pamânt și cu alta ajunge la ceru, acuși cu trei capete și cu trei guri, cu o gura sufla foc, cu alta înghet și cu a treia adia; ba fantasia i-a făcut și cu șapte și uneori cu 12 capete. B. locuiesce deosebi la apa, anume pazese la fântână și nu lasă pe nime sa duca apă, până ce nu i-se da un cap de om, căci el e stapânul unicei fântâni dintr'un oraș ori ținut fara de alta apa, și adeseori pretinde câte o fata ca să o mănese, și venind rândul și pe fata împăratului, sosesce un fet frumos, omoară B.-ul și scapa fata; dar B.-ii se arata și în alte locuri, anume la capetul padurii iese înaintea lui fêt frumos și învenineaza aerul, apoi în mijlocul câmpiei e stapânul florilor, ba se afla și în fundul pamântului. Un fet frumos ajunge la poarta sau resulatoarea pamântului, prin care e intrarea în »lumea neagră« sau de jos, cu o funie se scoaboară, ca pe o dină sau față de împărat să o scape de sinei, și aci de regula afla B.-i, cari vreau să mănse pui de pajura sau de sgricipuroica (Cf. povestea Teiu Leganat și Prășle), dar fet frumos îi omoara, și pentru-că ortaci necredincioși au tras funea în sus, mama pulor îl scoate la »lumea alba« sau cea de sus. Fet frumos totdeauna prapadesce B. și de regulă cu paloșul îi taie capetele, și câte odata din B. curge atâta sânge, încât stinge atare foc. Uneori B. se schimba în fecior. Un B. nu putea înghiți un cerb cu coarne, fêt frumos îi vine întru ajutor și îl scapă, iar B. se preface într'un fecior, caci era fiu de împărat, dar a fost blastemat de parinți ca sa se facă B.; de altadata un B. a locuit într'o fata, și când a ieșit din ea, un pitic i-a taiat capul, apoi repeđindu-se cu paloșul asupra ei, fata vomă trei oue de B. B. dupa mit. daco-română de regula e reprezentantul unui monstru de apa și uneori de întunerec, iar feții frumoși sunt reprezentauții luminei, ai deitaților de lumina, sunt invingetorii B.-lor. B. în toate sunt identici cu Hydra și Drakon-ul (v. ac.) din mit. greca și cu Drache la Germani, Sárkány la Maghiari, și B. în poveștile noastre, povestite de sute de mi de oameni, din sminta adeseori se schimba cu smei (v. ac.), cari sunt cu totul alte ființe. [Atm.]

Bălaur, (Draco villosus), un animal din ord. Saurianelor (șopîrlelor), se caracterizeaza prin o pelița lata, ce o are la amândouă părțile corpului, între coaste și picioare. Aceasta pelița îi servește la sburat de pe o craca pe alta. Altmintrea înfașișarea îi este ca a unei șopîrle, pe cap are nisce crestaturi de piele, pe spate o creasta, coada lunga cât jumetate corpul, 4 picioare cu câte 5 degete lungi. Limba este groasa, puțin despicata și nu o poate scoate afara. Culoarea corpului este verde, a aripioarei bruna. Luugimea de 22—30 cm., coada cam 12—15 cm. Traiesce în insula lava, pe arbori, și este cu totul neprimejdios.

Bălaur, numele unei constelațiuni din emisfera nordica; are rectascensiune 130—300° și declinațiune nordică 50—80°. Se afla între Cepheu, Hercule și Lyra. Coada și-o întinde șerpuiud printre Ursa mare și mica; foalele, făcând mai multe sucituri, se întinde împrejurul polului ecliptice. Are la cap o stea de

gradul al II., apoi 11 stele de gradul III., și preste tot 220 stele vizibile.

Balavat, colina de ruine, spre sud-est dela Mosul, în estul fluv. Tigris. Aici au fost desgroptate palatele regilor Assyriei Assurnasirpal (884—860 a. Chr.) și al fiului se Salmanassar II. Inscripțiunile descoperite se pastrează în British-Museum.

Balázsfalva, numele magh. al opidului Blaj. *Balázstelke* = Blajel.

Balbaș, (mied, idromel), o beutură preparată din apă și miere.

Balbi, *Adriano*, geograf și statistic ital., n. 1782 în Veneția, † 1848 în Padua; dupa publicarea operei: *Prospetto politico-geografico dello stato attuale del globo* (1808), fu chemat ca profesor de geografie în Murano; 1820 mergând în Portugalia adună material din arhivele regale pentru *Essai statistique sur le royaume de Portugal et d'Algarve*, (Paris, 1822); 1821 se aședă în Paris. Opul mai cunoscut e: *Abregé de geographie*.

Balbinus, *Decius Coelius*, împărat roman în timp de 3 luni (238 d. Chr.) Înalt funcționar în Asia, Africa, Galia, Pont, Tracia etc., de două ori consul, bun administrator, frumos, bogat, vial, poet, eloquent, iubit de popor și senat, era desemnat de împrejurări să joace un mare rol. Cei 2 Gordieni fiind uciși de pretendentul Maximin în Africa, senatul înfricoșat de acesta numește împărat civil pe B. iar militar pe Pupienus (9 Iul. 238), care să preintimpine pe victoriosul pretendent. Tânărul Gordian III. e proclamat Cesar. Maximin e sfărâmat la Aquileia de Pupienus. În Roma izbucnise o revoluție a pretorienilor. B. cu greu o ținuse în frâu. Sosirea lui Pupienus liniștesce întru câțva spiritele. Mai apoi cei 2 împărați se cearta, soldații, cari nu-i alesesera, profita de aceasta și se revoalta, navelesc în palat, îi prind și-i tîrasc pe strada cu însulte. Garda germana a palatului alergând în ajutor, pretorienii măcelaresc pe cei doi împărați (238). B. era de 60 ani.

Balbo, *Cesare*, barbat de stat și scriitor italian, n. 1789 în Torino. Deja pe timpul expedițiilor lui Napoleon I. a jucat rol politic. La 1824 însa s'a retras, dedicându-se cu totul literaturii spre a pregăti renascerea Italiei. Pe lângă scrierile lui Mazzini și Gioberti, cea mai mare influența a avut-o asupra poporului italian cartea lui B. *Speranze d'Italia*, care urnearea: neatîrnarea Italiei față de puterile straine. În 1847 a fost șeful primului ministeriu constituțional în Piemont. † 1853.

Balboa, *Vasco Nunez*, conquistador span., n. 1475 în Jerez de Badajoz, merse în Santo-Domingo sa scape de creditori. întreprinse 1513 o calatorie și veșu cel dintâiu Oc. Pacific; ocupă țările litorale în numele regelui de Spania, sub comanda rivalului se Pedrarias Davila făcū mai multe expedițiuni norocoase; acusat de rebeliune fu decapitat 1517 în Santa-Maria.

Balbuena, *Don Bernardo*, poet span., n. 1568 în Val de Penas, provincia Mancha, studiă teologia în Mexico, în 1620 fu numit episcop în Puerto Rico, † 1627 aici. Opere principale: »El siglo de oro«; »El Bernardo etc.

Balc, finl lui Sas Voevod al Moldovei. Dupa ce Bogdan, Voevodul Românilor din Maramureș, ocupă Moldova în 1349, pe atunci dependentă de Ungaria, și întemeiă un stat independent, B. cauta să se manșina în moștenirea parințeasca cu ajutorul Ungariei și ia parte la resboaiete regelui Ludovic în contra lui Bogdan. Bogdan remanend învingetor, B. parasces Moldova și se retrage în Maramureș, unde regele Ludovic conferi în 1365 lui B. și fraților se Drag, Dragomir și Stefan posesiunile lui Bogdan ca voevodatul Maramureșului. B. și Drag (sau Dragoș) apar în documente ca Voevođi români de Maramureș până la 1398. Drag este strabunul familiei nobile unguresci de Dragi. [D. On.]

Balcan, (turc. = munte, bulg. Stara planina, în antichitate Haemus), munți în peninsula balcanică; se încep la Timok resp. Vidin, de unde își ian direcțiunea spre sud-sud-est, apoi spre est, și se termina în Marea Neagra la capul Emine Burun. B. desparteșce Bulgaria de Tracia (Rumelia orientala), și formează culmea despartitoare între basinal Dunarii de jos și al Marii Egeice. Din B. curg spre Dunare riurile: Lom, Ogost, Vid, Osma, Iantra; spre Marea Neagra Kamcik; spre sud în Marița: Topolnîța, Tundja; spre vest afluenți ai riurilor Nișava și Timok. B. se compun din trei grupe: cea estica dela capul Emine Burun până la orașul Slivon; B. central dela Sliven până în valea riului Isker, și B. vestic dela Isker până la Timok în granița Sêrbiei. B. vestic și mai ales cel estic se ramifica în mai multe șiruri paralele cu vai longitudinale, pe când B. central e mai compact cu coaste prapastioase spre sud la valea Tundjei. În privința geologica B. central și cel vestic e compus din roce cristaline, iar în B. estic provaleaza formațiunile vâroase și eruptive. În coastele nordice ale B.-lui, mai ales înspre vest, se află și carbuni de piatră. B. e lipsit de piscuri ascuțite, el are cupole rotunđite. Punctul cel mai înalt al B.-lui e Iunrukial de 2374 m. *Clima* B.-lui e diferita; pe coastele sudice ale B.-lui estic și central acru și plăcut, verile lungi și vegetația bogata (rose, vii, nuci), iar coastele nordice și B. vestic au o clima aspra și iarna lngă. Coastele sudice ale B.-lui central sînt pleșnve, pe când celelalte sînt acoperite cu paduri dese. Preste B. trec mai multe *pasuri* ca: Sveti Nicola (1374 m.), Petrohan (1412 m.), Trojan (1434 m.), Șipca (1334 m.), Tordîța (1097 m.), Demirkapu (1069 m.) etc. Locuitorii B.-lui sînt Bulgari și mai puțini Turci; ei se ocupa mai ales cu economia de vite și agricultura. — *Peninsula balcanică*, numire folosita dela începutul secl. XIX. pentru peninsula sud-estica a Europei, deși munții B. se afla numai în partea nord-estica a ei. Drept granița nordica a peninsulei înspre continent se coudiera linia Savei și a Dunarii de jos. În peninsula B. se afla statele: Bulgaria (cu Rmnelia orientala), Turcia, Grecia, Sêrbia, Muntenegru și țerele Bosnia cu Hertegovina și Dalmația. Unii mai numera și România ca aparținend acestei peninsule, mai ales ca istoria ei e strins legata de a statelor balcanice, strict luat însa numai Dobrogea se ține de peninsula balcanica. (Descrierea țerilor balcanice v. la numele lor.) Suprafața și locuitorii țerilor balcanice o arata urmatoarea tabela:

	Suprafața în km.².	Locuitori	Loc. pe 1 km.².
Dalmația	12,832	527,426	41
Bosnia și Herțegovina	51,690	1.450,000	26
Serbia	48,110	2.161,961	45
Bulgaria cu Rumelia orient.	96,660	3.154,375	33
Montenegro	9,085	200,000	22
Turcia europeană	168,638	5.275,000	31
Grecia	66,119	2.187,208	34
	461,929	14.656,970	33-14

Locuitorii sînt: Sërbi, Bulgari, Albanezi, Români macedoneni (Aramăni, Țintari), Greci și Turci. În partea estică a peninsulei, mai ales în țările scoase de sub administrația turcească, se poate observa o creștere a populației, precum și a comerțului și buneii stări, iar în partea vestică acoperită cu munți mai mari și deși, rămâne mai înapoi. Fiind peninsula mai ușor accesibilă diu spre est, în aceasta parte și-a cautat drum și comerțul european, care în timpul mai nou a fost înlesnit priu mai mult linii ferate, cari promovează interesele economice internaționale. Cea mai importanta linie ferată diu centrul Europei spre Orient este linia Belgrad-Niș-Țaribrod (341 km. priu Serbia), Țaribrod-Sofia-Mustafa-Pașa (361 km. priu Bulgaria) și Mustafa-Pașa-Constantinopole (354 km. priu Turcia); apoi linia Niș-Wrauja-Üsküb-Salonichi, care sta în legatura cu linia Hamburg-Berlin-Budapesta-Belgrad. Acestor linii le face concurența linia București-Fetești-Cernavoda-Constanța, deschisă în 1895 priu inaugurarea monumentalului pod peste Dunare la Cernavoda. Afara de acestea fiecare țara balcanică își are rețeaua sa de linii ferate.

Balcanice, limbile, sînt acele cari se vorbesc în peninsula balc., adică 1) *l. turcească*, care ca limba domnitorilor a avut mare înrîurire asupra tuturor celorlalte limbi balc., dar numai în privința vocabularului și a semasiologiei, fiind ca flexiunea și sintaxa limbii turc., care, ca și limba magh. și cea finică, aparține limbilor uraltaice, sînt cu totul deosebite de ale limbilor ariane; 2) *l. bulgară*, care se vorbeste în Bulgaria, Macedonia și Tracia; 3) *l. sërbdă*, vorbită în Serbia, Bosnia, Herțegovina, Dalmația, Muntenegro și în Croația (dar nu în Macedonia); 4) *l. română*; 5) *l. albaneză* în Albania și în părțile alaturate Macedoniei, cu doue dialecte deosebite: a) cel *gheghic* catra nordul Albaniei; b) cel *toschic* catra sud; 6) *l. grecă*. Limbile sub 5 și 6 sînt limbi autohtone, cele sub 2 și 3 aparțin familiei slave, 1. româna e o limba neolatina; dar totuși limbile bulgare, albaneze și române au în multe privințe așa mari asemănări, încât pot fi considerate de o grupa deosebită. Dar relațiunile lor sînt pînă acumi abia menționate, nu însa studiate. Pentru fiecare filolog, care se ocupa cu limba rom., e de trebuință cunoștința tuturor limbilor balc., dar mai cu samă a limbii bulg. și a celei albaneze. [G. W.]

Bălcăuț, comuna și parochie (împreună cu micile com. Botoșanița și Gropana sau Rndesci), cu cate o moșie manastirească și boierască, în capitan. și jud. Siretului în Bucovina; au împreună 2248 loc. (2051 ort., 163 apus. și 34 nos.) cu o școală de o clasă. [Dr. I. G. Sbiera.]

Bălcesci, numirea mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) *B., sat* în j. Argeș,

pl. Oltn, leagănul familiei Balcescilor, 278 loc. 2) *B., com. rur.* în j. Vâlcea, pl. Oltețu de jos, 1079 loc., cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor, industria și comerțul. 3) *B., cătun* al com. rur. Cărligei, j. Gorj, situat pe malul drept al Giortului; are o suprafața de 840 ha. și 300 loc. Aci se află o biserică de zid, întemeiată de jupăn Ilie Știrbei, consilier împăralesc în timpul anexării Olteniei la Austria și de jupaneasa sa Despa diu Beugesci la 7240 (1732). Spre nord de biserică se ved ruinele caselor cous. Ilie Știrbei. Inscriptia de pe biserică spune ca la 1732 casele au fost facute diu nou.

Bălcescu, Nicolae, istoricul-poet al lui Mihaiu Viteazul, unul diu întemeietorii limbii literare române; n. 29 Iunie 1819 în București, și remas orfan de tatal seu, pitarul Barbu B., crescu sub îngrijirea mamei sale Zinca, u. Petrescu. În 1821 familia sa cantă refugiu dinaintea eteriștilor greci la Brașov. Iucepënd dela 7 ani, B. primi autăiele cunosciute în l. grec. și rom. dela un arhimandrit grec, apoi urmă cursurile colegiului sf. Sava, pe cari le termină cu distincțiune. Neputëndu-și continua studiile în straiutate diu lipsa mijloacelor, rugă pe bapăteanul E. Murgu sa-i faca un curs de filosofie acasa; apoi la staruința familiei sale de a-și alege o cariera, în vârsta de 19 ani intră în miliția, ca fecior de boier în categoria cadeților. În iarna a. 1839 40, după propunerea sa, se deschise în București o școală pentru militarii de gradele inferioare, în care B. fu numit profesor de A. Ghica-Voda. La exameul dela sfîrșitul anului asistă și domnitorul și remase pe deplin mulțamit de progresul facut. Insa, fiind-ca consulul rus un vedca cu ochi buni o asemenea instituțiune, în care tinerul B. propunea, între altele, cunosciute de geografie și de istoria națională, școală se desființă și B. întrebuiță de aci înainte tot timpul liber pentru studiile sale de predilecțiune. Dar priu temperamentul și caracterul seu generos și entusiast și priu împrejurările de atunci ale țerii, B. era urșit a fi nu numai un om de litere, ci și un mare om de acțiune. Partidul național, în fruntea caruia se afla atunci I. Cămpineanu, și care întemeiasc *Societatea filarmonică* pentru cultivarea literaturii și înființarea teatrului național, desvoltă și o însemnata activitate politica. La 1838 acest partid facuse în ascuns un proiect de constituțiune, care cuprîndea: egalitatea înaintea legii, adică ștergerea privilegiilor, unirea cu Moldova, prințipe strain, împruprietarierea țeranilor ș. a. Colonelul I. Cămpineanu, luând cu sine acte autentice, plecă la Constantinopole și pe la cabinetele Europei, ca sa lucreze pentru înlaturarea protectoratului rusesc și pentru detronarea lui A. Ghica, descris ca uncaț a Țarului. La reîntorcerea în țeara, Cămpineanu fu arestat diu ordinul Rusiei și trimis la Plumbuita. Aceasta motivă formarea unei conjurațiuni, avënd în frunte pe B. și Mitica Filipescu; și în 1840 fara sa cugete, ca în împrejurările de atunci, fara pregatire, fara mijloacele și organizarea necesara, o revoluțiune era cu neputință, întemeindu-se numai pe o revoluțiune posibila în Turcia, ei publicara o proclamațiune cu programul constituțiunii proiectate de partidul național. Conspiratorii fura îndata descoperiți și dați în judecata unei comisii ad-hoc, care-i osăndi la

ocnă pe viață. Dar osânda lui B. și Filipescu fu schimbată în închisoare pe timp determinat. Filipescu a fost închis la manastirea Snagov, unde 2 ani fu ținut cu picioarele în apa, din care cauză a și murit. B. a fost închis la manastirea Mărgineni, apoi mutat în arest la București, unde nu i-se da decât pâine, un pat fara alt așternut, decât mantaua soldațească, și nu-i era iertat a comunica cu nime, nici a cefi altceva decât un ceaslov. B. stete închis 2 ani, până la venirea pe tron a lui G. Bibescu, care-l amnestiă. Atunci reluă studiul istoriei naționale și întreprinse o călătorie pe la mănăstirile din Carpați, ca să culegă documente, inscripțiuni și tradițiuni și »să caute sub ruine urmele maririi stramoșesci«. El cetise la 20 de ani tot ce a putut afla relativ la istoria Românilor. Studiase cu deamăruntul colecțiunea de chrisoave și alte documente a capitanului Cornescu Olteniceanu, pe mulți din autorii clasici, și numeroase scrieri strategice. »Avea credința, ȝice I. Ghica în Scrisori, ca Românii nu se va pute ridica decât prin arme; și că Românii trebuie cu ori ce preț sa se arate pe un câmp de bataie, să dea dovești de vitejție, sa se afirme ca națiune; idee pe care o vedem dominând deardând în toate scrierile sale«. La 1844 cetese într'un cerc de amici întâia sa scriere: »Armata română și arta militara la Români dela întemeierea principatului Valachiei«, pe care amicul său I. Ghica i-o luă și o publică în »Foaia științifică și literara« din Iași în 1844, și apoi în edițiune separata. Tot în acea foaie publică B. »Comentarii asupra bataliei din câmpul Rigăi sau Cosovo«, în care dovedesce, ca Românii n'au fost tradatori în acea luptă. În 1845 începe a publica în București împreuna cu A. Tr. Laurian »Magazinul istoric pentru Dacia«, care se continuă până în 1847. Aci se tiparira întâia oara cronicile Munteniei și o mulțime de alte documente și studii. În special B. publică aici: În tomul I.: Cuvânt preliminar despre isvoarele istoriei Românilor; Românii și Fanarioții; I. Tautul, mare logofet al Moldovei; logofetul Miron Costin, istoricul Moldovei; Spatarul Ioan Cantacuzino; Postelnioul Constantin Cantacuzino. În tomul II.: Puterea armata și arta militara la Moldoveni în timpul maririi lor; Despre starea sociala a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri. În tomul IV: Campania Românilor în contra Turcilor dela 1595, care facu pe urma parte din cartea a doua a istoriei lui Mihaiu-Viteazul, scrisă la Paris în Martie și Aprilie 1851; Buletin despre portretele principilor Țerii-Românesci și ai Moldovei, ce se afla în cabinetul de stampe dela biblioteca regala din Paris. »Studiile sale, observa Gr. Tocilescu, deși forfecate de censor, loviau adânc despotismul ȝilei, protectoratul rus, clasa aristocrata; dar aruncara semința în ogorul național și pregateau spiritele pentru revoluțiune!...« Pe când domnia și boierii așteptau scapare dela pravoslavnica Rusie și se uniliau înainte-i, B. avea curagiul de a scrie: »Nici odata o nație nu se poate mântui decât prin sine însași«. În studiul »Despre starea sociala a muncitorilor plugari, B. lamuresce originea proprietăților mari și a clacii (iobagiei), și arata, cuu țeranul român, robii boierilor, deodata cu dreptul de proprietar

al pamântului și-a pierdut și eroismul și iubirea de țeara. Inspăimântat de cutezața, cu care scria B., guvernul luase mesuri pentru arestarea lui. Insa ajutat de amicii sei, el parasi țeara în 24 de oare și pleca la Paris, unde mai bine de 2 ani adună de prin archive și bibliotece material pentru Istoria Românilor sub Mihaiu Viteazul«, care își propusese a o scrie. Dar și în strainatate activitatea sa nu se margiu numai la ocupațiunea literara. Prin iubirea de țeara, de care era înflăcarata inima sa, ca prin o putere magnetică adună în jurul său pe tinerii munteni și moldoveni din Paris și înființă *Societatea studenților români*, în care se cimentau legaturile de frație și se nutria idea cea mare a unirii. Tot atunci se înființă și în București *Societatea literară* cu același scop: luminarea poporului prin crearea de mijloace pentru ajutorul studenților lipsiți din strainatate și pentru tiparirea de cărți. A încă la 1843 B. împreună cu I. Ghica și Chr. Tell, luară inițiativa pentru înființarea unei societăți politice, secrete, cu deviza: dreptate și frație; și aceasta societate a organizat la timpul seu revoluțiunea diu Muntenia, în 1848. În primavara acestui an, când flacăra revoluțiunii isbucni mai în toata Europa, B. alergă în patria sa și, împreuna cu Bolintineanu, reintoars și el atunci din Paris, cu Gr. Alexandrescu, Boliac, Teulescu și Zane, scoasera diarul »Poporul suveran«. Aci B. expunea cu multa insuflețire și competența ideile de reformă, pozițiunea și drepturile țerii dupa tratate și îndemna pe compatrioții sei sa-și apere naționalitatea și drepturile, de va fi nevoie, chiar cu versarea sângelui. În Sept. 1848, dupa cadroa revoluțiunii, B. împreuna cu alți capi ai acelei mișcari fura arestați și trimiși la Ruscuc, și de acolo porniți pe Dunare catra Orșova în nisce vase striunte, numite ghimii, pe un așternut de ghiulele cu rogojini pe deasupra, în care nici în genunchi nu puteau sta. În aceste ciudate unelte de tortura calatorira 3 săptămâni, arși de soare sau muiați până la piele de ploaie, nutriți numai cu pâne neagra uscata. La Semlin fură eliberați. B. trecu în Transilvania, primind dela compatrioții sei însărcinarea sa împace pe Români cu Ungurii, ca împreuna sa lupte în contra despotismului, pentru realizarea idealului național. Vești pe Kossuth și alți fruntași ai Ungurilor, dar, după lungi tratari zadarnice, B. remase desilusionat, caci Ungurii nu voiau să recunoasca existența Românilor ca națiune. Cu atât mai mult însa îi crescă speranța și entusiasmul său pentru viitorul Românilor, când cunoscu pe Iancu și pe vitejii aparatori ai munților Ardealului. În peripețiile sale prin Transilvania, B. fusese prins de nisce sentinele ale armatei rusesci, care întrase în Transilvania, și numai înșelându-i cu tutun și rachiu putu scapa. Ratacind apoi prin munți, toamna, caci era urmarit acum de imperialii austriaci, se îmbolnăvi de junghiu și de friguri și stete acuns 3 săptămâni în bordeiul unui padurar la Câmpeni. După ce s'a întramat puțin, fiind-ca îi era imposibil de a capeta un pasaport, se îmbracă țeranesce, se spoi pe fața, cumpera 4 cara de donițe și, însoțit de 3 amici și 3 Moți adeverați, plecara din Câmpeni sub nume fals, folosindu-se de dreptul Moților de a face acest negoț ambulant fara pasapoarte.

Astfel strabăt看 toată Ungaria și Austria până la Viena. Aci în supus unui interogator, însa scapă și la 17 Oct. fii în Paris. Agitațiunea sa pentru cauza națională nu încetă un minut până la lovirea de stat dela 2 Dec. 1851 în Franca. Sosit în Paris, caută sa organizeze pe Românii emigrați, cari prin venirea lui simțira un nou îndemn de activitate. Merge la Londra, ca înaintea ministrului Palmerston sa pledeze cauza română și întemeierea unei confederațiuni balcanice; întră în legatură cu Mazzini; publică în 1850, în *Journal des économistes*: *Question économique des Principautés danubiennes*. În care arată starea țerilor române și trebuințele lor; la 3/15 Maiu 1851, când studenții din Paris serbatoreusc aniversarea revoluțiunii ardelenne, ține frumosul și mișcatorul discurs despre »Mișcarea Românilor din Ardeal. Tot atunci publică B., în fascicula *România viitoare*, *Cântarea României*, poema epica de un lirism sublim, pe care el țicea a o fi aflat la o manastire, nu spune la care, însa în aceasta poema se ved ideile și stilul din celelalte scrieri ale lui B. Dela 1851, încetând agitațiunea politica, B. începă a scrie »*Istoria Românilor sub Mihaiu-Viteazul*, opera sa principala, pentru care de mult avea materialul adunat. Dar tot atunci se declară și boala sa iremediabila, ftisia pulmonara, contractată prin multele strapăte și suferințe fizice și morale, boala cruda, care în 2 ani îi stinse viața și pe care, cum spune însuși, se silea a o întrece în iuțea prin o activitate neîntreruptă. Adeseori se scula noaptea și scria sau dicta surorii sale, care multa vreme a fost nelipsita de lângă el în timpul boalei. Vara anului 1851 o petreci la Ville d'Avray, un sat lângă Paris. La 16 Oct. treci în insulele Hyères, în sudul Franței, în o clima mai dulce, unde remase toată iarna. În 1852 trați în Palermo, în Sicilia, mereu ocupat cu scrierea sa, până în cele din urma țile, fara să o poata termina. Intreaga opera e împarțită în 6 carți; din acestea cartea a V. e scrisă numai până la c. XXXIII, care coincide cu numărul anilor de 33 ai etății sale; cartea a VI. nici n'o începuse. Simțind ca i-se apropie sfirșitul, voi sa se întoarca în țeara, veni până la Galați, însa refuzându-i-se întrarea, plecă iar prin Constantinopole la Palermo, unde dupa 6 septemăni, în 16 Nov., muri înstrăinat, fara sa aiba pe nime lângă sine. Prin testament constată datoririile, ce doria a se plăti oțelherului sen, și încredința hărțile sale consului turcesc ca sa le dea amicului seu Ghica, care atunci era în Turcia. Neputându-i-se cumpera un loc în cimiter, de vreme ce nu s'an aflat la el decât 30 lei, fii înmormântat în groapa comuna, așa ca la 1860, când N. Ionescu fii trimis de guvernul lui Cuza ca sa-i aduca osemntele, nu i s'au mai putnt afla. Itealul lui B. era neatrănarea și unirea tuturor Românilor într'un singur stat, întemeiat pe principiile dreptății și libertății. Mijloacele pentru realizarea acestui ideal le vedea el în luminarea poporului, în ameliorarea sorții lui și în creșterea puterii armate; pentru-ca dupa idea, care predomina în toate lucrările sale, nici odata o nație nu se poate ridica decât prin sine însași. În *Question économique* studiaca un adevărat economist chestiunile și mijloacele orga-

nizării sociale: împrôpietarirea țeranilor, înființarea institutiunilor de credit și în special creditul fonciar, trebuința unui ministeriu de agricultura, fundarea de societăți agricole și de ferme model, chestiunea mănastirilor închinăte ș. a. Cele mai multe din ideile și dorințele lui B. sânt astați fapte împlinite; unele așteaptă încă realizarea lor. Ca istoric, critica îi gasesce astați unele neajunsuri, explicabile de altfel prin starea de atunci a sciinței noastre istorice și prin spiritul acelei epoce de reînviere națională, când și literatura servia ca arma de luptă. Insa ca scriitor, operele lui B., adevărata oglindă a marelui seu suflet, vor remăne totdeauna ca modele de limba și frumșea literara, și ca isvor de idei și simțeminte nobile, de abnegațiune, devotament și de cea mai sfântă iubire de patrie. Despre B. au scris mai desvoltat: I. Ghica în »*Scrisori*» și »*Amintiri din pribegie*» dupa 1848; V. Alexandri în *Prosa*; Gr. Tocilescu în »*Nic. B. viața, timpul și operele sale*», în »*Columna lui Traian*» din Febr. 1876, și în broșură separata; N. Iorga în »*Schițe de literatură română*», vol. I.; și A. Odobescu »*Nic. B. și scrierile sale*», precuvântare la »*Istoria Românilor sub Mihaiu-Viteazul*», reproducă și în scrieri literare și istorice, vol. III. [M. Strajan.]

Balch, (engl. Balkh), oraș în Turkestan; dela 1850 se ține de Afghanistan, lângă riul B.; în vechime s'a numit *Bactra*; 15,000 loc., țesătorii de matasa.

Balchaș, lac în partea estica a stepelor Kirgizilor, 20,616 km², 238 m. preste suprafața marii; afluent principal: riul *Iti*.

Balcic, oraș în Bulgaria, lângă Marea Neagră, cu port, 30 km. dela Varna, 4272 loc.; export de cereale și poame frumose; economie de vite, mai ales oi și capre.

Bâlcu, țirg care se ține la data fixă; în Moldova *iarmaroc*. Altădata B. se țineau mai cu samă în țile de serbatori religioase și aveau caracter îndoit: bisericesc și comercial. Din pricina greutăților de comunicație era necesar ca țeranii, în țilele de serbatori, sa poata gasi adunata în unele locuri hotarite toate trebuințioasele vieții. În *Franca* cel mai renumit B. din vechime era cel din St. Denis, înființat în a. 629. Acest B., la care veniau negustorii din lumea întreaga, chiar din Siria și Persia, nu încetă decât în 1789. Un alt B., foarte cunoscut sub numele de *Landit*, și multe altele adunau în Franca reprezentanții lumii comerciale din toată Europa. Astați B. cele mai renumite sânt cele cu turta dulce, cari se țin la Paris, la Paști, și cele din Vincennes și Neuilly. În *Englitera*, B. dela St. Barthelemy, la Londra, a fost foarte renumit. Astați țirgurile din Englitera nu mai sânt decât țirguri agricole, unde se vënd mai cu samă vite, precum cele dela Weyhill (Hampshire), Horn-Castle (Lincolnshire), Greenwich, Falkirk (Scotia). În *Olanda* B. se deosebesc prin veselia nespusa, care domnesce în aceste solennități, cu toate ca veselia nu este în firea acestei națiuni. În *Italia*, la Sinigaglia, se vënd mai ales matasarii. În *Spania* B. dela Sevilla, la Paști, aduna toată nobleța spaniola, care se așeaza în casute facute într'adin și pe pridvorul carora se cânta și se joaca jocuri naționale. *Germania*

este țeara din Europa, care are B. cele mai însemnate. Numele de Kirchmessen (Kermesse) dovedește originea lor religioasă. Cele mai renumite se țin la Lipsca, unde se vând multe cărți, la Frankfurt l. Main, la Frankfurt l. Odera și la Brunswick. În *Rusia*, în toți auzii la 1 Iulie se deschide celebrul B. dela Nijni-Novgorod. Pravalile, în acest țîng, sînt aședate, după felul marfurilor, în mahalale: mahalaua matasariilor, a ceaiului, a blănariilor, a ferariei etc. Țîngul dela Kiachta este întreprinsul, unde se schimbă marfurile Rusiei și Chinei. La acest țîng, care se afla pe hotarul Siberiei și Rusiei, se aduc din Rusia blăui, vite, piei, postavuri, lăna, din China ceaiu, matasă. În *Turcia* B. cele mai mari sînt cele din Yenidge, Vardar, Seres. În Arabia, cel dela Mekka, în India, cel dela Hurdwar, unde se vînd cai, camile, fructe uscate, țesături, șaluri, sînt asemenea foarte renumite și au pastrat vechiul lor caracter de solemnități religioase. În țările locuite de *Români*, încă din timpurile cele mai departate, se țineau o mulțime de B. în zilele de serbatori mari. Pe la 1850 calendarele însemnează pentru Țeara-Românească preste o sută de B. importante. În Trans. se arata B. mari la Brașov și Cluj, din care unul mai mare de cai, 4 la Sibiu. În Ung. 3 la Arad, 4 la Vaț, 4 la Giula, 4 la Debrețin și 4 la Pesta. În Austria 3 B. însemnate aveau loc la Viena și țineau fiocare trei săptămâni. Astăzi în țările noastre, ca în toate țările, cu progresul industriei și comerțului și cu întinderea cailor de comunicație B. pierd din importanța lor și tind să dispara.

Balcon, (*ital.*) construcție neacoperită și eșită din linia zidului unei clădiri. Se compune din platforma, din sprijinul ei și dintr'o balustradă, ce o încuugiura. Platforma consta din lespeși de piatră sau bolți ancorate și pavate, sau din pardosele de scânduri, placi de fier, placi Monier etc., iar sprijinul din pietri eșite din zid, diu grinzi de lemn cu contrafise sau din console de fier ascunse prin console de imitație din piatră, ștuc sau tabla de zinc. Balustradele pot fi pline sau întrerupte. Balcoane foarte lungi se mai numesc *galerii*. (V. ac.)

Baldachin, un acoperemînt ornamental, purtat de colonne sau fixat de un perete, deasupra unui tron, pat, amvon sau catedra, precum și un scut patrat de mătasă, brocată sau de alte stoffe fine. Acest din urma se purta înainte la procesiuni festive deasupra persoanelor prințiare, ași so mai obicinuesce în Europa numai la procesiunile bisericii catolice. — În arhitectura B. e o invalitoare mica purtata de comune sau console, deasupra amvonului sau staturilor; e aplicat cu deosebire în stilul gotic.

Baldamus, *August Carol Eduard*, mare ornitolog germ., n. 1812; a studiat teologia în Berlin, la 1839 ajunsese profesor la gimnasiul din Köthen. Sub influența lui Naumann devine ornitolog; mai apoi după staruințele lui se înființează *societatea ornit. germ.*; dela 1842 întreprinde mai multe calatorii prin parțile meridionale ale Ungariei și Dunarei de jos, de unde reîntorcîndu-se în companie cu Blasius, termina opul lui Naumann intitulat: »Naturgeschichte der Vögel Deutschlands«, iar dela 1850—58 îl vedem în

fruntea revistei ornitologice: *Naumania*. 1892 aparî opul: *Das Lebeu der europ. Kuckuke*.

[V. B.]

Băldana, com. rur. în Rom., j. Dămbovița, pl. Bolintin, situată pe câmpie, se compune diu 2 catune: Fundata și B., cu 850 loc. rom., cari se ocupă cu agricultura și prăsierea de vite; are și o mare moara de aburi. În comuna este numai o biserică întreținută de euoriași, și o manastire întreținută de doctorul Polizu.

Baldi, *Lazar*, filantrop rou., n. 1822, † în Cluj (Trs.) la 8 Nov. 1892. Cea mai mare parte a averii sale a lasat-o pentru scopuri filantropice. Așa a facut o fundațiune pentru studeții, diu care se împart anual 4 stipendii, apoi a mai testat sume însemnate societății România Jună, fond. pentru teatru și Asociațiunii Trans. și altor instituțiuni bis. și școlare, iar școalei de fete înființate în Cluj i-a lasat casele sale.

Baldovinesci, com. rur. în Rom., j. Romanți, pl. Oltețu-Oltu de sus, formată din sat.: B., Gubandru, Tarbesci și Pietrosu, cu 1407 loc., cari se ocupa cu agricultura; are 3 biserici cu 2 preoți și o școală mixta cu 1 învățator.

Baldrian, (botan.) v. Valeriaua.

Balduin, 1) *B.*, *regele Ierusalimului*, fiul lui Eustach din Boulogne, cel mai tiner frate al lui Gottfried de Bouillon. A luat parte în prima expedițiune cruciata. † 1118. Afara de acesta au mai fost încă alți patru regi în Ierusalim cu numele B., dar fara deosebita însemnatate. 2) *B. I.*, *împèrat* latin în Bizanț, fiul lui B. VIII., conte de Flandra. A luat parte în a patra expedițiune cruciata, și dupa cucerirea Bizanțului priu cruciati fî proclamat împèrat. Dar în 14 Apr. 1205 fî învins lînga Adrianopol de Ioan, regele româno-bulgar, prius și dus în captivitate, de unde n'a mai scapat. *B. II.*, ultimul împèrat latin în Bizanț, cel mai tiner fiu al împèratului Petru II. și Iohanna de Heunegau. Proclamat împèrat în 1237, a fost alungat de pe tron prin Michail Paleolog. † 1273. [T. F.]

Baldur, sau Baldr, în mit. nordica, identic cu Phol în mit. germana, unul din cei 12 Asi sau zei de frunte, fiul lui Odin cu Frygg. S'a însurat cu Nauna și a avut prunci pe Forseti și Höder. B. a fost zeu de lumina și în Asgard a locuit în cetatea numita Bredabick. [Atm.]

Băle, numele franc. al orașului Basel.

Băleanu, 1) *B.*, *Emanoil*, (vornic), fost comandant al reînființatei oștiri muntenesci (1831), și deputat în adunarea țerii, alcatuind cu I. Cămpineanu, I. Ruset și Gr. Cantacuzin, partidul opozant guvernului lui Alex. Ghica, asupra caruia Rusia avea o pernicioasa influența prin consulul Rukman (1834—37). El cautau mai ales ca, folosindu-se de bunele dispozițiuni ale regulamentului organic, sa-l reformeze în sens național. Când evenimentele se precipitara prin revoluția dela 1848, B. ia o cale de mijloc și moderată, intrînd în partidul antirevoluționar. El facu parte din caimacamia, ce ai sei o instituiră în Bucuresci dupa fuga guvernului provisor (29 Iunie) la Tîrgoviște. Nu statî mult, caci o noua mișcare sub I. Bratianu a resturnat caimacamia (30 Iunie). Pe B. îl mai gasim, dimpreuna cu I. Manu și I. Filipescu, în caimacamia munteana, instituita pâna la alegerea lui Cuza-Vodă. 2) *B. Grigore*, (ban), boier muntean, numit de autoritatea ru-

sească în comisia din Bucuresci pentru întocmirea regulamentului organic (1831), dimpreună cu vornicul Gh. Filipescu.

Baleare, grupă de insule în Marea Mediterana, lângă coastele estice ale Spaniei; B.-lor aparțin: Mallorca, Minorca și Cabrera cu suprafața de 4283 km², și 280,000 loc. B. dimpreună cu Pitihusele formează *prov. span. B.*, (odinioară regatul Mallorca), cu suprafața de 5014 km², și 312,593 loc. (1887). Capitala e *Palma*. B. aparțin Spaniei dela 1343. Locuitorii B.-lor în vechime erau renumiți prașterii.

Băleasa, com. rur. în Rom., j. Romanai, pl. Oltețu-Oltu-de-sus, compusa din sat. B. și cat. Strâmba, cu 1112 loc., cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor; are 2 biserici cu 2 preoți.

Balena, sau chitul cel mare, (*B. mysticetus*), animal mamifer din ord. Cetaceelor sau Natantia. Lungimea 16—20 m., rar chiar de 24 m.; greu de preste 100,000 kgr. Capul este cam $\frac{1}{3}$ parte din lungimea totală. Acoperit cu piele cenușie-ueagra, pe pânțele alb. În gura are, în loc de dinți, nise table, numite fanoane, lungi cam de 5—6 m. Ochii mici, gura foarte mare, înghițitoarea foarte strimta. Lângă cap are două înnotatoare late. Coadă este orisontală. Traiește în părțile nordice a le Oceanului Atlantic și Pacific. Se hrănește cu melci de mare, pești, raci și alte animale de mare. Dela B. se folosese unsoarea și oasele. Se vânează de prin secl. IX. O B. de 18 m. lung. și 70,000 kgr. greutate dă cam 30,000 kgr. unsoare și 1600 kgr. »o de pește«. B. seamana la înfațișare cu pescii, însă nu este pește.

Balena, substanță cornoasă, fibroasă și foarte elastică obținută din fanoanele balenei, cari sânt osoase, lungărețe, triunghiulare, ca ferestreul. Se întrebuințează numai cele mijlocii și mari. Mai prețuite sânt dela B.-le nordice (*B. mysticetus*), pe când B. sudică (*B. australis*) și poscele finic (*Balaenoptera borealis*) dau B. de calitate inferioară. Dupa omorîrea balenei, fanoanele se duc în fabrică, se curăță de grăsime și se creapa. Apoi se moaie în apă fiartă, se curăță de nou, se ferestruesc la o lungime convenabilă, se creapa după trebuința și se rad până devin lucii. Rasurile servesc, ca părul de cal, la umplerea saltelelor. B. se întrebuințează la umbrele, corsete, bastoane, haine de dame etc. Surogato sânt: *Walloso* din trestie colorată negru și împregnata cu cauciuc disolvat; *B. albă*, scheletul varos al sepiei; în fine *lamele de oțel*, cari însă nu pot înlocui cu succes B. veritabila.

Băleni, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, pl. Zimbru, formată din sat.: B. și Zăgancea, cu 1747 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 1 biserică cu 2 preoți și o școală mixtă.

Băleni-Români, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, pl. Ialomița; situată pe câmpie; are un mare lac, ce se compune din trei heleștae, din cari se scoate mult pește, raci și scoici. B. are 1625 loc. rom. Se produc cereale, oi și vite cornute. Ca industrie are o moară de apă, o fabrică de făină și o mare fabrică de spirt, care expoartă în străinătate. Are o biserică, o școală mixtă cu un învățator.

Baleniera, o barcă întrebuințată în marina de resboiu (v. Barca). — **Balenier** se numește un vas construit în special pentru vânătoarea balenei.

Balerina, (*ital.*) danțuitoare.

Bălesci, 1) *B.*, com. rur. în Rom., j. R.-Sarat, pl. Marginea de jos, lângă balta Lacul-Negru; 1167 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 1 biserică cu 2 preoți și 1 școală mixtă; n'are nici un cat. alipit. Aici la balta Lacul-Negru s'a împacat Radu cel frumos, domnul Munteniei, cu Stefan cel Mare, domnul Moldovei pe la 1479. 2) *B.*, *cătun* în j. Gorj, făcând parte din com. B., pl. Ocolu-Vulcan, cu o suprafața de 600 hect. și 917 loc., are mai multe biserici vechi de lemn, dintre cari una s'a făcut în timpul lui Șerban-Voda Cantacuzin 1680. Are o școală rur. mixtă. B. exista în 1587.

Bălescu, munte în Rom., j. Buzeu, com. Goiesci, aproape de frontiera Transilvaniei.

Balet, (*ital.*) reprezentație de danț pe scenă, piesa teatrală cu musică, danț și pantomime. Mai de mult B. era parte esențială a operelor, introdusă în secl. XVIII. de Noverre și cultivată apoi de Gluck, Beethoven, Cherubini și alții. Ca piesă de sine statatoare a fost adusă pe scenă mai întâiu de Taglioni în Berlin; compozitori mai noi de B. sânt R. Hertel, Delibes etc.

Balfour, 1) *B. Artour James*, bărbat de stat englez, n. 25 Iulie 1848. A studiat la Eton și în Trinity College din Cambridge. A fost secretar particular al socrului său lordul Salisbury, pe când acesta era ministru de externe la 1878—1880. La 1878 (Iulie) a însoțit pe lordii Beaconsfield și Salisbury la congresul din Berlin. De atunci și până la 1886 a ocupat diferite funcțiuni înalte în stat. În special a fost secretar-pentru Scoția dela 1886—1887; membru al cabinetului Salisbury dela 1886—1892 ca secretar-șef pentru Irlanda și ca ministru de finanțe. Dupa caderea primului minister Salisbury (1892) B. a devenit leaderul partidului conservator în casa de jos (House of commons), unde s'a distins prin opoziția crâncenă ce a făcut-o proiectului pentru autonomia Irlandei, prezentat de Gladstone. În actualul cabinet Salisbury B. ocupă portofoliul finanțelor.

2) *B. Francis Maitland*, zoolog, n. 1851 la Edinburg, studiă zoologia în Cambridge, † 1882 în o excursiune pe Montblanc. Intra alte lucrari de embriologie specială a tipărit 2 volume de embriologie comparată (1880—82), tradusa în franc. de H. A. Robin. Libr. I. B. Baillièrre et fils, Paris, 1883, și în germ. de Vetter, Jena, 1880—82.

Bali, una dintre ins. Sunda, la capătul estic al insulei Iava, 5396 km², $\frac{1}{2}$ mil. loc.; 8 state mici, dela 1849 dependente de Olanda. Oraș principal *Bolhing*.

Bali, în mit. indică un demon, inimicul țăilor, (v. Vișnu, transfigurarea a 5-a).

Baliga, excremente animale. V. Guinoire.

Bălgarul, (*Geotrupes stercorarius*), gândac din subord. Pentamera, ord. Coleoptelorel, are antene formate din 11 părți (articulațiuni), corpul aproape oval, sus negru sau negru-albastru, jos albastru-violet strălucitor. Aripile deasupra au vergi punctate. Lungimea 15—24 mm. Un gândac foarte respândit și comun prin materiile orga-

nice, ce putrețesc și prin bălgare. Adesea îi aflăm plui de uisce paduchi.

Bălii —, numire topografică; *Piscul Bălii*, pisc în munții Fagarășului, în grupa munților Cârțișoarei; are forma piramidala. *Lacul Bălii*, cel mai mare lac din munții Fagarășului; se află așezat la poalele piscului B., la o înălțime de 2050 m. El consista din două bazeuri împreunate, cari se pot observa mai bine pe vreme de seceta; partea din sus sau sudica are o extensiuune de 2—3 jugere, iar partea din jos sau nordica e mai mica. Imprejurimea lacului e selbatica și țărmurii sunt încungiuirați cu colți stâncuși și farâmături de stânci. Despre acest lac, precum în genere despre toate lacurile din munți, poporul crede, ca e fara fund, și că sta în legatura suterana cu marea, de unde li-se și derivă numele de: ochi de mare. Din lacul B. își are isvorul parenl sau *riulețul Bălii*, care fornează unul dintre cele mai mari și mai interesante cataracte în Trans. Apa are o cadere de vro 80 m. și în lațme, mai cu samă primavara, la 20 m., formând mai multe cascade priutre stânci și bolovani. (Lit.: Escursiuni pe munții Țerii Bârsei și Fagarășului etc. de I. Turcu, Brașov, 1896.) [Silv. Mold.]

Balimez, cuvânt vechin românesc, întrebuițat în loc de *tun* pe timpul lui Mihaiu Viteazul. B. erau așezați pe tălpeți de lemn grei și groși; transportul lor era foarte greș, și din această cauza în batalii uu erau de mare folos.

Bălinesci, sat în Rom., j. Dorohoin, cu o interesanta biserică, zidita la 1511 de marele logofet Ioan Tantu pe moșia sa B. Tradiția poporană spune, ca sub biserica ar fi o tăiuța mare bolțita, ce ar conține multe odoare și a carei intrare prin predanie era cunoscuta în vechime numai unui betrân, care a murit fara a mai spune cuiva secretul, ca biserica fiind deteriorata de pagâni, s'a reparat în parte de către boierul jnicier Irimia Bahrinescu din Bucovina, proprietarul moșiei la 1763. Din inscripția de piatră de pe perețele din afară al bisericii abia se poate ceti: 6 Dekem. 7007. (Cf. Melchisedec: Notițe istorice și archeologice adunate dela 48 monastiri și biserici antice din Moldova, 1885, pag. 292—295.)

Balint, *Simeon*, prefect în 1848/9, fost paroch rom. gr.-cat. în Roșia montana și protopop al tractului Roșia, cunoscut sub numele popular popa Balint; n. 1810 în Copand; studiu la Blaj; după terminarea cursului teologic se casatori cu Carolina Galgoți, fica preotului din Roșia montana, și se așeză acolo ca capelan. După adunarea din 3/15 Maiu 1848 dela Blaj, B. explică poporului decursul și conclusele acelei adunari în mai multe cuvântari, în urma carora la deunțarea magistratului din Abrud fu prius de catra comisiunea, exnisa de guvern în scopul cercetarii agitațiunilor și mișcarilor Românilor, și aruncat în temnița orașului Abrud împreună cu Iosif Moga, nude B. fu maltratad de catra senatorul Kocz Lajos până la leșin; de temere ca prisionerii sa nu fie eliberați de catra popor cu puterea, aceștia la intervenirea magistratului fură transportați în temnița comitatului din Aind, de unde B. scapă în urma intervenirii unei deputațiunii trimise la propunerea lui Avram Iancu din a treia adunare

(16 Sept. 1848) dela Blaj la guveru, apoi fu dus în triumf la Blaj. Ca prefect B. împreună cu alții apară cu mare succes poalele munților apuseni de catra Trascau și Turda în contra iusurgenților, și contribuî mult la înfrângerea lui Hatvani și a lui Kemény Farkas. B. a fost un barbat foarte activ și resolut, un preot zelos și învețat. Pentru meritele câștigate întrn apararea tronului fu decorat cu ordinul Francisc Iosif* (cavaler), cu crucea de aur cu coroana și cu ord. rus. Sf. Ana. † 1869. (Cf. Rapoartele prefect. Axente, Balint și Iancu. Sibiu, 1884. W. Krafft.)

Balinț, (Baliucz), com. în Banat, cott. Caraș-Severiu, 926 loc. rom.; oficiu de pretura, posta și telegraf; mari ferestree. În jur mari paduri de stejari ale erarului, cari se taie cu scop de a folosi pamântul pentru colonisari magh.

Balisa, (marina) un semnal permanent visibil dela o mare distanța (câteva mile), fixat pe un banc în apa, care permite vaselor a evita bancul în drumul lor. O combinație de 2 sau mai multe B. dan aliniamente, dupa cari nu bastiment poate urma un drum sigur priutre bancuri sau obstacole submarine, când intra într'o rada sau naviga o strintoare. [Constant B.]

Balista, mașina de resboin, întrebuițata în timpurile cele mai vechi, care amuca proiectile sau ghiulele (bombe) de plumb, fonta sau piatra, sau alte materiale grele asupra inamicului sau în interiorul unei cetăți asediate; în acest din urma cas B. arunca și materii inflamabile pentru a produce incendii. Impulsiunea proiectilelor era provocata prin destinderea brusca a coardei unui arc foarte mare. Romanii întrebuițau foarte mult B., cari constituiau artileria lor; B. purtate de mâna se numiau *manuballistae*, iar cele purtate pe roți și trase de cai se numiau *carroballistae* și erau servite de 11 oameni.

Balistica, știința care se ocupa cu studiul mișcării corpurilor aruncate în spațiu. Se împarte în: 1) *B. interioră*, care se ocupa cu mișcarea proiectilului înainte de ieșirea lui din țeava, studiind fenomenele, ce se produc în interiorul ei în timpul tragerii, adeca acțiunea pulberii asupra proiectilului și a țevei. 2) *B. exterioră*, care se ocupa cu studiul mișcării proiectilului după ieșirea lui din țeava, adeca când se mișca în aer, influențat fiind de rezistența aerului și de gravitațiune.

Ballagi, *Maurițiu*, scriitor magh., n. 1815 din păriuți israel., † 1891. A studiat teologia în Tübingen, unde a trecut la conf. reformata. 1848 a luat parte activa în resboinul civil, iar dela 1851 a fost prof. de teol. în Kecskent și apoi în Budapesta. A publicat numeroase scrieri bis. și filologice și a editat un mare dicționar maghiar-germân.

Ballanche, *Pierre Simon*, filosof mistic franc., n. 1776 în Lyon, † 1847. Fu la început tipograf în orașul sen natal, unde publică primele sale încercari, dintre cari: Du sentiment dans ses rapports avec la religion; carte petrunsa de sentimentul religios. Invitat de ilustra sa amica, M-me de Récarnier, el se stabili la Paris, unde meritul sen personal îi câștiga primul loc în saloanele literare. Dintre scrierile lui B. sânt de numit: Antigone; Essais sur les institutions sociales; Le Vieillard et le jeune homme; l'Homme

sans non; Essais de palingénésie sociale; Orphée; La Ville des expiation; La Vision d'Hébal. Aceste cărți se adresează mai ales cugetătorilor, stilul lor e stralucit și poetic, însă ideea e adesea înținsecată de un misticism simbolic. 1842 fii ales membru al acad. franc. în locul lui Al. Duval.

Ballarat, oraș în colonia australiană Victoria, în districtul de aur, 24,199 loc. (1891).

Ballauff, Ludovic, filosof, n. 1817; rector al școlilor din Varel în Oldenburg. B. este unul dintre cei mai de frunte cultivatori ai filosofiei și pedagogiei herbartiane. A scris pe terenul pedagogic articlii în *Jahrbuch des Vereins für wiss. Paedagogik*; apoi *Elemente der Psychologie*. Cf. Rein, *Encyklop. der Paedag.* III. B. [Pl.]

Balleney, insulele —, 5 insule în Oceanul Antarctic, până la 3900 m. înalte; descoperite la 1839.

Ballhorn, Ioan, tipograf în Lübeck (1531—97), vestit prin tipărirea în ediție îndreptată a unui Abecedar — după alții a unei scrieri de drept municipal —, care însă a fost o ediție eronată. Do aici a *ballhornisa* înseamnă a strica o scriere prin preținse îndreptări.

Ballismus, (med.) v. *Chorea S. Viti*.

Ballmann, Ioh. Michael, scriitor sas, n. 1765 în Mediaș. A studiat teologia în Tübingen, intrând apoi în serviciul școlii confesionale sasesci; pierzându-și auzul B. s'a dedicat studiului istoriei patriotice. A lasat mai multe opere în manuscris, cari se pastrează în biblioteca gimn. ev. din Mediaș; s'au tiparit: *Statistische Landeskunde Siebenbürgens* și *Staatsverfassung Siebenbürgens*. † 1814.

Ballot, 1) nitate de măsură în comerțul de sticlărie. 1 B. = 25 pachete = 150 table de sticlă incoloră, sau 12½ pach. = 39 table de sticlă colorată: 2) bila de votare, de unde *ballotage*, votare cu bile. V. *Balotagi*.

Ballota L., (botan.) gen din fam. Labiatelor, trib. Stachydeae, cuprinde plante erbacee perene sau subfrutescente, hirsute, cu frunze rugoase, tomentoase. Flori purpurii, dispuse în verticile multiflore sau mai rar pauciflore. B. cuprinde v'ro 25 specii, dintre cari cele mai multe cresc în regiunea mediteraneană, una este foarte răspândită în Europa și Asia occidentală, iar una crește exclusiv în Africa australă. Prin părțile noastre cresc *B. nigra* L., numita popular Cătușă, prin tufșuri, pe lângă locuințe și garduri. Toate părțile acestei plante exhala un miros fetid neplăcut. Frunzele și vîrfurile florifere sînt tonice, antispasmodice, emenagoge și chiar vermifuge. [Z. C. P.]

Balmaceda, José Manuel, president în Chile, n. 1840; a studiat dreptul, la 1876 deveni deputat liberal și sub presidentul Santa Maria ministru de interne (1882). La 1886 fii ales president al republicii, dar ajungînd în 1890 în conflict constituțional cu congresul se refugii — după caderea capitalei Santiago — în palatul ambasadei argentine, unde se sinucise în 19 Sept. 1891.

Bălmătrucă, un fel de mîncare, ce se prepara prin fierbere din caș, unt și făină. Se obișnuiesc în Banat și Hațeg. (Et. M. Rom.)

Balme, Col de —, pas în Alpi între Martigny (Vallis) și Chamouix (Savoia), 2204 m. înalt.

Balmoș, mîncare românească; se pregătesc din smântână ori jintuială (zărul scurs pe urmă dis caș) și din făina de cencruz. B. bun se pregătesc mai ales în Munții-Apuseni, unde se da numai la oașpe bine văcut.

Balmung, spada lui Sigfrid, v. *Nibelungi*.

Balneografia, Balneologia, Balneotehnică, Balneoterapia, descrierea, studiul, arangiamntul stabilimentelor balneare și întrebuintarea bailor în casuri de boale. Sub numirea de *Balneografie* înțelegem descrierea bailor sub raportul geografic, fizic și al tuturor bogățiilor naturale, cu cari sînt înzestrate. *Balneologia* face parte din medicina și formează o disciplină specială a studiilor, ce se propun la facultatea de medicina în toate țările mai înaintate, cu deosebire acolo, unde baile, furnînd o bogăție a țării, sînt exploatate în folosul omienirii suferinde. *Balneotehnică* se ocupa cu întocmirile interne ale unui stabiliment de baie. Tot ce a inventat mecanica, chimia și industria întru a înlesni confortul și exploatarea puterilor naturii, ce se cuprind în apele vîdecate, sînt puse în serviciul bailor spre folosul bolnavilor. *Balneoterapia* este teoria, astași pusa într'un sistem, după care ori ce isvor mineral sau apa simplă însași are indicațiunea sa anumită pentru boalele, la cari se potrivește. Baile și isvoarele minerale în toate timpurile și la toate popoarele accesibile pentru cultură eran apreciate și îngrijite. N'a fost o singură epocă, în care sa nu gasim urne de întrebuintarea bailor. În evul nou, grație dezvoltării chimiei, cu ajutorul careia s'au putut face analize minuțioase ale isvoarelor, balneografia și balneologia a ajuns a fi o știință sistematică, întemeiată pe fizică, chimie, tehnică, igiena și medicina. Ape de toate categoriile, câte isvoresc din pământ, sînt supuse analizei și clasificate după ingredientele lor. Această clasificare științifică servește de îndreptar medicilor la recomandarea băilor în anumite casuri de boale. Balneologia și balneoterapia, țînînd pas cu medicina și profitînd de toate resursele, ce întinde natura spre fericirea trupească a omienirii, a luat din ce în ce o extensiune mai mare. Astăzi curele, ce se fac la cutare loc special, nu se marginesc numai la apa, ci și la alte elemente, substanțe și proceduri, cari puse în contact intern sau extern cu organismul omului pot fi profitabile sanătății. Afara de apa, ca element al bailor, se întrebuintează aerul la *cura climatică*, razele soarelui la *cura solară*, nasipul, namolul etc. Iar ca cure interne: *inhalafia* unor aburi gazoși și apatoși, *laptele* ca beutura sistematică, *strugurii* în timpul coacerii și o mulțime de proceduri externe, cari tind a deștepta simțurile slabite, amorțite și a produce o activitate normală în organele bolnave. Știința a ajuns astași de a pute pronunța aproape apodictica maxima, ca o afecțiune cronică nu se poate radical vindeca fara ajutorul băilor. Aci are sa fie bine înțeles, ca efectul bailor nu stă numai în apa minerală sau simplă, ci în toate resursele cari sînt concentrate la stabiliment, pentru a se face cineva sanatos: clima, cîrătenia, distracția, regulile dietetice și alte înfrînțe salutare asupra celui bolnav. Țările locuite de Români sînt bogate în isvoare minerale și locuri destinate de natură pentru salubritatea pu-

blică. România, cu excepțiunea termelor, are în abundența izvoare de toate soiurile, dintre cari multe sînt în folosință și se bucura de buna reputație. Unele sînt chiar unice în felul lor în Europa. Transilvania, Banatul, Crișana, Bucovina asemenea sînt bogate în izvoare și locuri muntoase potrivite pentru cure climatice. (V. art. Baia și Apa minerala.) Lit.: Cf. scrierile înșirate în art. Apa minerala, iar pentru istoria bailor: *Transilvania, 1897. [Dr. Vuia.]

Balneum, numele scadelor romane, de cari se aflau în numer considerabil în toate orașele, dar cu deosebire în Roma; aici erau 952 bai pe timpul împăratului Constantin. B. se zideau atît pe bani publici cît și de catra privați; în cazul din urma proprietarul își lua taxele cunvenite. B. consta din: *tepidarium*, care se încălzea moderat și servia așa dîcînd ca întroducere; *caldarium*, cu o temperatură foarte urcată, un basin cu apa fierbinte și altul cu apa rece; și *frigidarium*, cu o temperatură recoroitoare, aici se putea recori corpul cu apă rece și se ungea cu oleiu. Unele bai mai aveau și un *apodyterium*, unde se îmbracau și desbracău persoanele; în lipsa acestuia servia spre scopul amintit *tepidarium*-ul. În Aquincum s'au desgroptat remășițele a 9 astfel de bai.

Balogh, Iosif, calugăr, n. în Ernot (Radnoth) la începutul secl. XVIII. Intrînd în societ. Iesuișilor a petrecut mult timp în Ung. sup. și mai pe urmă în Baia mare ca superior al Iesuișilor de acolo. În 1741 fû numit teolog lînga eppul unit Klein din Blaj. În aceasta funcțiune petrecu 5 ani și apoi fû numit de superior al Iesuișilor din Oșorhei, unde † 1756. Ep. Klein, creșînd că B. i-a cauzat caderea, cu decretul seu din 12 Nov. 1746 scris în Roma, a dat ordin vicarului Aron, ca pe teologul B. sa-l excomunic. Ordinul acesta însa n'a fost executat. [Dr. A. Bunea.]

Balomireasa, munte în grupa de munți a Gilăului (Trans.); din acest munte își are izvorul Someșul rece.

Balon, sau *aerostat*, aparat ce se ridică în aer; se bazează pe principiul, ca un corp, care e mai ușor decît aerul deslucuit, se ridică în sus. Partile esențiale ale B.-lui sînt: *învêlitoarea*, din mătăș de deasă și unsă cu lac; unul sau mai multe *ventile* pentru regularea gazului din învelitoare; *rețeaua* se pune deasupra învêlitoarei, de ea atîrna *panerul*, în care ocupă loc personalul. B.-lui se mai adauge un *cortel*, care se deschide, când coborirea e prea repede și periculoasă; prin desfacerea lui se maresce suprafața și în consecința rezistența aerului și coborirea se moderează. Învelitoare se poate umplé cu aer cald, mai usitate sînt idrogenul și gazul de lîminat. Ca primii constructori ai B.-lui se amintesc Francisco Lana (1670), Bartholomé Lourenço de Gusman (1709), frații Montgolfier (1783), carora le-a urmat profesorul Charles și alții. În timpul din urma s'a cautat a perfecționa B.-ul, în special a-l face dirigiabil, spre care scop au recurs și la ajutorul vaporului; dar pîna ađi fara succes vedit. Ceva folos practic a adus pîna acum B.-ul numai meteorologiei și în resboiu, întrebunîndu-se la serviciul de recunoaștere, îndeosebi în resboiul american și cel franco-german. Armatele puterilor mari își au detașamentul lor de baloane.

Baloraidita, mineral, variațiune hidratata de labrador.

Baloș, fost schit de calugărie în Rom., j. Boțoșani, pl. Coșula, com. Redeni, ađi în ruina.

Băloșescul, Isaia, episcop al Bucovinei (1823 pîna 1834), n. în satul Putna, ținutul Radaușului, unde tatal seu era preot. Din copilarie destinat pentru calugărie, el a primit crescerea și învățatura sa în școala clericala din manăstirea Putnei. Dela 1789—1792 B. era proto-diacon și cancelist la consistoriul ep. din Cernăuț, iar în 1793 fû ales egumen al manastirii Dragomirnei și mai apoi al manastirii Putnei, unde a primit și hirotesia de archimandrit. 1808 fû numit archimandrit diecesan, iar 1823 epp. al Bucovinei. Ca epp. a lucrat cu mult zel pentru cultura clerului, trimișînd mai mulți tineri talentați la Viena ca sa-și îndeplinească acolo studiile teologice. Staruinței lui are sa-i mulțamească diecesa Bucovinei, ca în 1827 s'a deschis în Cernăuț atît institutul teologic, ca școala mai înalta pentru instrucțiunea candidaților de preoție, cît și seminarul clerical. † 1834 în Cernăuț și înmormîntat în man. Putnei.

[Dr. T. Tarnavski.]

Balotaġiu, votare secreta cu bile, se usetează de regula cînd votul consista numai dintr'un da sau n u, întrebunîndu-se bile albe pentru da și negre pentru nu; se obicinesce în unele parlamente, mai ales în reuniuni sociale la primirea membrilor; ostracismul la Grecii anticî încă a fost o formă de B., s. e. cînd a fost exilat Aristide. B. se numesce și alegerea restrinsa între 2 candidați, cari au întrunit numai majoritate relativa. Cînd candidatul, care se presinta a fi ales într'o funcție sau la o demnitate oarecare, nu întrunesce majoritatea absolută, adeca jumătate plus unul din voturile celor cari au dreptul să ia parte la vot, atunci se face o a doua votare și acela dintre candidați, care a întrunit mai multe voturi (majoritate relativa), se consideră și se proclama ales de biroul, care a condus operațiunea electorala. În cas de paritate de voturi cel mai în vîrstă se consideră ales.

Balș, veche familie boieresca moldoveană; ca boierime districtuala (curteni de țeara) Balșescii ne întimpina deja sub Stefan cel Mare, care la 1490 întaresce unuia din ei satul Dragușanii; dupa tradițiune, care circula în secl. XVII., ei ajunsesera la boierie mare pe la 1564. Genealogia regulata a Balșescilor nu se începe decît delal598, cînd traia marel vornic Cristea B., din ai căruia doi fii, Lupul și George, s'au tras cele doue ramure cunoscuta lui Cantemir: Balșestii, duplices. Din prima ramura era vornicul Ionașco B., pe a carui fata o ținea unul din fiii lui Brîncoveanu Vodă. Dupa genealogia autentica, toți Balșescii de astăzi se trag din ramura a doua și anume din însoțirea lui Vasile B. cu Maria, fata paharnicului Stefan Hasdeu și nepoata lui Petriceicu Vodă. Neamul Balșescilor este, negreșit, unul din cele mai vechi și mai istorice în Moldova. (Cf. Etym. M. Rom. III.)

Balș, 1) B., com. rur. în Rom., j. Romanai, pl. Oltețu-Oltu de sus, formata din sat.: B., Gorganășu, Spineni și Mainesci, cu 2021 loc. aproape toți Români, cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și cu comerțul; are 3 biserici cu 3 preoți; o școală primara de baieti

și alta de fete, cu 3 învețatori. B. este un tirgusor frumos, strabatut de linia ferata și șosaua naționala București-Verciorova; aici este reședința subprefecturii, a medicului plășei și a unei companii de dorobanți; gara, biurou telegrafo-postal și o fabrica de spirit și drojii de bere. 2) B., deal însemnat în același j. între riul Tesluiu și Oltețu.

Balșa, principe de Zeta, întemeietorul dinastiei montenegrine Balșici (1360—1421). † pe la 1368, lasând de urmași pe fiii soi: Strasinii, Georgiu și Balșa II. Acest din urma a donnut mai mult; a perit la 1385 în o lupta cu Turcii. Pe tron îi urmă Georgiu II., autocratul dreptcredincios al Zetei și al litoralului, care și-a aparat țeara vitejește contra Turcilor. După moartea lui Georgiu II. se sui pe tron B. III., care a cașut la 1421 în o lupta cu Venețianii. B. III. a fost ultimul principe montenegrin din fam. Balșici, careia i-a urmat dinastia Cernoievici.

Balsam (vegetal), esențe sau oleo-reșine, amestecate cu acid benzoic, cinamic etc., produse de plante în glande sau canale secretorii; precum și numele multor plante aromatice. Mai însemnate:

B. de Canada se obține dela *Abies balsamea* L.; e galben deschis, bătând ceva în verde, clar și placut mirositor. Fiind și în stare uscata clar, se folosește la conservarea preparatelor microscopice. Conține un oleu eteric și două soiuri de reșina.

B. de Copaiivă, sucul reșinos al mai multor specii de Copaiifere sud-americane; e un fluid gros, fluorescent, de culoare galbena, cu miros aromatic și gust amar. Se folosește ca articol industrial și ca medicament la anumite boale sexuale.

Balsam de Mecca, sucul unui tufar din Arabia (*Balsamodendron gileadense*), de culoare galbena rosietica, transparent, cu miros foarte placut și cu gust amar aromatic. Mai de mult era oficial, ați însă e numai cosmetic.

Balsam de Peru, numit și de sonsonate și San Salvador, dar exportat odinioara prin Peru, provine dela arborele *Myroxylon sonsonatense*; e de o consistență sirupoasa, de o culoare bruna întunecata, cu miros placut de vanilie, și gust amar, aspru și șgarietor. În scopul extragerii trunchii arborilor se bat după ploi (în Nov. și Dec.) cu nisece instrumente tămpite, în urma carei proceduri B.-ul iese la suprafață. Arborii pot fi folosiți multii ani, dând fiecare anual 1.5—2.5 kgr. Arareori vine în comerț și **balsamul alb** extras din fructe. Se întrebuințează în medicina mai cu sanua extern pe rani, contra răiei și în tehnica ca parfum și adaus la ciocolata, blastre engleze etc.

Balsam de sulfur, soluțiune de sulfur în oleu fierbinte de in, de culoare bruna închisa, gros; se întrebuințează la aruirea porcelanului; o soluțiune a lui în oleu de terpenin se întrebuințează și în medicina.

Balsam Tolu, sucul reșinos moale în stare proaspeta, dar care se întarește încetul cu încetul, dela *Myroxylon toluiferum* din munții Columbiei și cu deosebire din provincia și orașul Tolu sau Honduras. Culoare galbena sau roșie bruna, miros a vanilie, gust dulce și aromatic,

se întrebuințează în medicină la blastre, dar mai des în parfumerie și ca substanța de afumat.

Balsamea, gen de plante, sinonim cu *Balsamodendron*. (V. ac.)

Balsamifer, planta care produce balsam.

Balsamina Gaertn., gen de plante, sinonim cu *Impatiens* L. (V. ac.)

Balsamodendron Kth., (botan.) gen de plante lignoase, adese spinosente, din familia Burseraceelor, ce se afla în Asia și Africa tropicala și subtropicala. *Smirna* e produsul balsamic-reșinos dela specia *B. Myrrha* Nees., ce crește în țările limitrofe cu Marea Roșie. [A. Pr.]

Balsamon, canonist grec, n. în Constantinopole în secl. XII.; 1193 a fost numit patriarh al Antiochiei, dar nu a ocupat acel scaun nici odata. Este renumit pentru comentariile scrise la nomocanonul lui Foțiu, la canoanele Apostolilor ș. a., publicate în limba lat. de eppul anglican Beveridge la 1672. B. a mai lasat și o colecțiune de ordinațiuni bisericesci, adunate din digeste, codice și novelele lui Iustinian. (Cf. Dr. I. Rațiu. Instituțiunile dreptului bisericesc.)

Balta, apa statatoare, adunată într'un basin natural sau artificial, într'o depresiune sau excavațiune naturala sau artificiala a solului. Sânt balți de apă dulce, de apa sarata și balți mixte în apropierea gurilor riuurilor, unde se amesteca apa de riu cu apa de mare. Plantele și animalele, cari traiesc în apa statatoare, difer cu totul de cele pe cari le gasim în apele curgetoare; balțile sânt vatatoare din cauza unor microorganismе, cari viețuiesc în ele, și cari importate în corpul oamenilor și animalelor produc boale. Oameni cari locuiesc în vecinatatea balților sufer obicinuit de Paludism, (Impaludare, Malaria), boala provocata de un protozoar (Eματοzoar), animalcul de faptura primitiva, constituit dintr'o singura celula, care se introduce în sânge, în globulele sângelui și le distruge, producând astfel diferitele forme ale boalelor palustre. De aceea este necesar ca balțile sa se stirpeasca, sa se deseca prin canalizare, și daca nu se pot deseca, sa se premenasca regulat apa lor. (V. Apa statatoare, Malaria.)

Balta, 1) B. com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Cerna; formează com. cu sat. Sfodea, având 865 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasia vitelor; 2) biserici cu 2 preoți și 1 școala cu 1 învețator. Pe teritorul com. se ved urmele unui drum vechiu, care duce spre Carpați; în locul numit Ponoralu se afla ruinele unui templu; la miada-ți de com. B. în locul numit Natamcuia, a fost hanul lui Tudor Vladimirescu, care a stat mai mulți ani ca vataf de pl. în satul B. 2) B., insula mare între Dunare și brațul Borcea, j. Ialomița, preste care trece grandiosul pod Fetesci-Cernavoda și o alta insula mare între Dunarea veche și Dunarea vapoarelor, aparținătoare j.-lui Braila, numita și Lunca Dunării, cu mai multe canaluri, privaluri și iezere.

Balta-Albă, stațiune balneara în Rom., j. Rîmnicul-Sarat, unde se fac bai de apă de balta, bogata în chlorur de sodiu (sare de bucate).

Balta-Liman, *Convenția dela B. L.*, o învoiala facuta, în cartierul cu acest nume al Constantinopolei, între Rusia și Turcia (1 Maiu,

1849), după stingerea revoluției muntene din 1848. Se prevedea: domni principatelor vor fi numiți de Poarta pe câte 7 ani; adunarile obștești vor fi desființate și înlocuite cu divanuri, orânduite de voda dintre boierii frunțași; acestea se vor îndeletnici cu revisuirea legilor existente; schimbarile propuse vor trebui încuviințate și de Ruși și de Turci; 25—30 mii Turci și Ruși vor ocupa principatele, mai apoi 10 mii și în sfârșit, după completa organizare și linișce, vor eși cu totul, gata de a reîntra la ori ce eventualitate; și în fine 2 comisari (turc și rus) vor supraveghia totul și vor propune mesuri pentru linișcea țărilor. În urma acestei convențiuni se numesc domni: Barbu Știrbeiu pentru Muntenia, în scaunul vacant prin abdicarea lui G. Bibescu și Grigore Ghica pentru Moldova, în scaunul demisionatului M. Sturdza.

Balta Mare, balta în Rom., j. Botoșani, formată din debordarea apelor Siretului; suprafața 17 hect.; bogată în pește.

Balta-Verde, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Ocolu la o depărtare de 5 km. de Craiova, formată din cat.: B.-V., Branîștea, Popoveni și Mofleni, cu 1263 loc. În cat. Mofleni se afla mănăstirea Bucoveștu vechiu, reparată de stat în 1873, iar în cat. Branîștea mănăstirea Jitia, întemeiată în 1572 de către Constantin Basarab; în jurul acestei mănăstiri se ved ruițele chiliilor ce-i aparțineau. Loc. se ocupa cu agricultura și în parte și cu industria.

Băltag, arma în forma de barda, pusă într-o coada lungă de lemn ferecată; de B. se folosea pedestrima moldoveana.

Băltărețe, (*Grallatores*), paseri caracterizate prin picioarele lungi, golașe și proveșute cu degete asemenea lungi, cari la baza, ori sunt împreunate cu membrana înotătoare, ori sunt lobate; aceasta organizație le permite a parcurge și bălțile mai adânde, pe unde își castiga nutreșmentul, ce consta din broașce, pești, viermi și arareori din plante. Ciocul ori e drept și lungiț, ori relativ scurt și curbat; grumazii lungi; corpul relativ mic, e comprimat de laturi; aripile adeseori sunt foarte lungi, coada scurtă. În sbor picioarele sunt îndreptate spre coada. Sunt răspândite preste tot pamântul, însa locuitorii regiunilor mai recoroase sunt migratori. Se divid: 1. Otididae (Dropii); 2. Ardeidae (Bătlanii); 3. Charadriidae (Fluturașii); 4. Scolopacidae (Sitarii); 5. Rallidae (Gaini de balta). [V. B.]

Bălțătesci, com. rur. în Rom., j. Neamțu, pl. Sus-Mijlocul, formată din cat.: B., Mitocul lui Balan, Valea-Arinii și Valea-Seaca, cu o populație de 2179 loc. Pe partea dreapta a paraului Sarata, lângă satul B., se afla stațiunea balneară cu același nume; izvoarele minerale din aceasta localitate sunt cunoscute din timpuri vechi; cei dintâiu, cari au început sa le cerceteze, sa le îngrijeasca și sa le curețe, au fost principii Cantacuzeni (din familia Cnezilor) veniți din Rusia. Cea dintâiu analiza a apelor acestora s'a făcut pe la 1839; a doua și mai completa la 1856; iar cea din urma și mai amanunțita la 1878. Stațiunea balneară și climatică. B. este situată la 450 m. deasupra Marii Negre. Apa minerală dela B. este bogată în clorur de sodiu, sulfat de magneșiu și de soda, și conține cantități mici de brom și de oxid de fier. Prin evaporarea apei

se fabrica aci sarea purgativă de B. Stațiunea balneară posedă instalațiuni pentru bai de apă minerală, namol mineral, dușe, inhalățiune de apă minerală pulverisată și pentru hidroterapie și se folosește mai ales contra scrofuloșii și reumatismului cronic. Lit.: Dr. D. Cantenim, Baile minerale dela Bălțătesci, 1884; Dr. Al. Șaabor-Tuduri, Studiu asupra apelor minerale din jud. Neamțu, 1890; C. D. Gheorghiu, Dicț. geogr. al jud. Neamțu, 1895.

Bălțătura, term. botan. pentru planta *Marrubium vulgare* L. (V. ac.)

Baltazar, (Belșazar), numele biblic al ultimului rege din Babilonia, (v. Naboned).

Bălteni, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, pl. Ialomîța; se compune din cat.: B., Calugărenii și Stăncesci, având în total 844 loc. rom. Produce cereale și vite, industrie nu are decât domestică. Sunt doue biserici, și o școală mixtă înființată la 1889. Jurul com. B. a fost teatrul luptelor dintre Români și Turci pe timpul lui Mihaiu Viteazul (1595—1599).

Balteus, (*lat.*) v. Cinctorium.

Baltia, 1) la Pliniu numele unei insule în nordul Europei; 2) vechiul nume al Scandinaviei.

Baltica, *Marea*, (germ. Ostsee), o mare interna între Germania, Rusia și Scandinavia; sinurii mai mari sunt: s. botnic, s. finnic și s. de Riga; înspre vest sta în legatura cu Marea de Nord prin strîntorile: Sund, Beltul mare și Beltul mic, totuși suprafața ei e cu 26 m. mai sus situată decât a Marii de Nord. Marea B. are o suprafața de 415,480 km²; lungimea e 1400—1550 km.; lățimea până la 222 km.; adâncimea medie 36 m. (cea mai mare de 395 m. între Gottland și Windau). Lungimea coastelor 8140 km. Fluxul și refluxul e slab, abia 2—3 cm.; valurile îi sunt scurte; are însa vânturi periculoase pentru navigație. Prin Beltul mare intra un curent puternic de apă din Marea de Nord pe la fund, iar prin Sund iese un curent la suprafața. Prin canalul nord-estic este legată cu Marea de Nord, prin ce comunicația între aceste doue mari e mult înlesnita. În Marea B. se varsa preste 250 riuri, cele mai principale sunt: Odera, Vistula, Niemen, Duna, Neva etc.

Baltice, *provinciile*, numele provinciilor rusești situate dealungul coastelor Marii Baltice: Carlandia, Estonia, Livonia și Finlanda.

Bălțile, oraș în Basarabia, capitala județului cu același nume. Orașul B. se afla situat sub 47° 41' lat. nord. și 47° 55' long. res. Orașul este așezat tocmai în fundul văii riului Reut, la gura riulețului. Seliștea orașului e proprietatea familiei Catargi. Poporațiunea e de 11,119 loc. (1892).

Baltimore, capit. statului nord-american Maryland, lângă baia Chesapeake, cu 434,439 loc. (1890); ca oraș comercial ocupa al treilea loc între cele nord-americane; e centrul catolicismului (cu arhiepiscop) în Statele-Unite ale Americii de nord; universitate; statua colosală a lui Washington. Export de tutun, cereale, petrolu, bumbac, unsoare. Construcție de corabii; port întemeiat la 1729 de lordul Baltimore. 1895 au intrat în port 639 corabii mari de 522,067 tone, au eșit 690 de 671,713 tone, afara de corabiele mici litorale. Importul în

1885 a reprezentat valoare de 11 $\frac{1}{8}$ mil., exportul 34 $\frac{5}{8}$ mil. dolari.

Baltimorit, mineral, variațiune fibrolamelară a antigoritei; e un silicat de magneziu hidratat.

Baluba, popor în Africa centrală; tip frumos și puternic.

Bălura, sau *bălur*, numirea populară pentru planta *Colchicum autumnale* (V. ac.)

Bălușca, numirea populară pentru planta *Ornithogalum umbellatum* L. (V. ac.)

Bălușeni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Tîrgul, compusa din satele: B. (Zosin), Buzeni, Coșuleni, Stanceneni, Tocieni, Tulbureni și Zeicescu, cu 3200 loc.

Balustrada, un parapet sau parmaclîc, din piatră, metal sau lemn, formînd cu deosebire rampa dela scări, terase sau balcoane. B. poate fi plină, aproape plină, sau compusa din bețe ușoare sau grilagiu. În antichitate stîlpii B.-lor aveau mai adesea forma de colonne. În evul mediu erau turnate în bronz sau sculptate artistic în lemn. În arhitectura modernă B. servesc adesea ca coronament al corniciei principale, ascunzînd învelitoarele.

Balustru, în arhitectura e o mică columna bombată, netedă sau bogat profilată, servind ca stîlp de balustradă; aplicată mai des în diferitele renasceri.

Bálványos, un pisc conic în Cinc, spre răsărit dela muntele Büdös; 1029 m., este compus din trachit. Pe vîrfurile lui sînt vechi ruine de cetate, de unde se deschide o privire largă asupra unei mari părți a Secuinii. [Silv. Mold.]

Balzac, 1) *B. Honoré de*, celebru romancier francez, n. 1799 în Tours, † 1850. B. este capul școlii realiste contemporane, el zugrăvește cu o penă de maestru moravurile tuturor claselor societății franceze a timpului său; excelează în analiza simțimentelor intime și a motivelor lucrării omenești, pe cari le reduce de regula la pasiuni personale sau la calcule egoiste. El nu idealizează viața, ci o înfațișează în cruda ei realitate, și-i place a studia mai ales partea ei nrîtă și grosolană. Numeroasele sale scrieri formează o sintesă completă, numita de el: »La Comédie humaine». Ea cuprinde 6 serii de scene ale vieții și 2 serii de studii, avînd fiecare serie mai multe volume: 1) Scene din viața privată, 27 vol.; 2) Scene din viața de provincie, 7 vol., din cari Eugénie Grandet e tradus și în rom. în editura Samitea, Craiova; 3) Scene din viața parisiacă, 8 vol.; 4) Scene din viața politică, 2 vol.; 5) Scene din viața militară; 6) Scene din viața dela țeară; 7) Studii filosofice, în forma de roman; 8) Studii analitice, dintre cari cea mai răspîndită e Fiziologia casătoriei, »meditațiunea unui filosof eclectic despre fericirea și nefericirea conjugală. Cîteva piese de teatru, asupra aceluiași subiecte au avut mai puțin succes. [M. Strajan.]

B., **Jean Louis Guez de**, scriitor francez, n. 1594 în Angoulême, † 1655, ocupă un loc însemnat în literatura timpului său. care îl supranumii: l'unique éloquent. B. făcîu prosei franceze aceleași servicii, pe cari Malherbe le făcîu poeziei, adecă stabili tradițiunile prosei regulate, introducînd mesura și armonie. În ori ce cas B. a realizat acea desfășurare majestoaasă

a perioadelor, care, dacā facem abstracție de idei, îl apropie de Bossuet. Scr.: Lettres, Entretiens, Prince, (în elogiul lui Ludovic XIII.), Alcibi, (în onoarea lui Richelieu), Socrate chrétien. În toate aceste scrieri, unde B. tratează despre politica, religiune, literatură, nu găsim nici o idee personală, ci pură retorică. [A. S. C.]

Bamalip, în logică este cel dintîiu mod din a patra figură silogistica. Premisele sînt uiversale afirmative, concluziunea particular-afirmativa. B. este o modificare a modului Barbara din figura I., din care preste tot s'a format figura a IV. S. e. în B.: Toate sarurile sînt minerale; toate mineralele sînt ființe neorganice; unele ființe neorganice sînt saruri. [Pl.]

Bambara, regat în Africa, pe ambii țărmuri ai rîului Dșoliba (Niger de sus), cu un teritor de 55,000 km². și 2 mil. loc. Pămîntul e parcurs de nenumerate rîuri, și foarte fructifer. Locuitorii aparțin seminției Mandingo, foarte reboincii. Pîna la 1861 au fost sub regi indigeni independenți, cari aveau rezidența în Segu = Sikoro (30,000 loc.) Locuitorii poartă negoț cu bucate, stufe de lăna, aur și sare, pe care o aduc din Sahara. În timpul din urma s'a lațit și aici islamul.

Bambe, v. Bame.

Bamberg, oraș în guvern. bavarez Oberfranken, lînga rîul Regnitz, cu 35,248 loc. (1890); reședință arhiepiscopicească; dom frumos în stil romanico, întemeiat la 1004, renovat dela 1828, cu mormîntul lui Heinrich II.; clastru benedictin (Michelsberg), acum prefacut în spital civil. Bibliotecă mare, seminar, institut de surdomuți. Gradinarit, comerciu însemnat cu legume și semințe; port liber, prin canalul Ludovic legat cu Dunarea. *Diecesa B.* a fost întemeiată la 1007 de Heinrich II., la 1802 fi secularizată, 1817 ridicată la rang de arhidieceză. Universitate întemeiată la 1585, desființată însă la 1803. În *conferințele din B.* (Maiu 1854) s'au statuit reprezentanții statelor germane de mijloc asupra alăturării lor la alianța austro-prusiană.

Bamberg, Felix, publicist germ., n. 1820 în Unruhstadt, † Febr. 1893; a studiat în Berlin și Paris. 1870—71 a redactat buletinul cîrtierului princ. din Versailles; mai tîrziu a fost consul germ. în mai multe orașe. În Apr. 1890 Academia rom. l-a ales membru coresp. Scr. princ.: »Gesch. der orient. Angelegenheiten im Zeitalter des Pariser und Berliner Friedens», (1888).

Bambergensis Constitutio Criminalis, codicele penal al diecesei B. (Halsgerichtsordnung) din 1507; a servit de basa codicelui lui Carol V. numit Carolina, din care cauza poartă numele de Mater Carolinae.

Bamberger, Evaric de, medic, clinician cu vaste experiențe, n. 1822 în Iwanorka (Boemia); dela 1854 profesor în Würzburg, iar dela 1872 profesor în Viena. Opere: »Krankheiten des chlylopoetischen Systems», Lehrbuch der Krankheiten des Herzens», (1857), »Ueber Bacon von Verulam», »Ueber Morbus Brightii», (1875).

Bambino, (ital.) »copil mic»; *Santissimo B.*, în Roma, statua mica de lemn a lui Isus în biserica Ara Celi, privită ca făcătoare de minuni, se poartă la bolnavi în caruți închisă.

Bamboo, (pron. bambu), 1) vase de lut fară

smalt, de culoare galbena; se pregătesc în India de catre indigeni. 2) *B.* mai însemnează și diverse măsuri: a) pe Sumatra mesura de bucate = 1.85 kgr., și măsură pentru fluiditate cam 4 l.; b) în Birma mesura pentru lung. = 4.09 m.

Bambuk, țeară în Senegambia, pe lângă cursul sup. al râului Faleme, locuita de vr'o 800.000 Mandiaka; bogat în fier și aur. Capitala: *Farabana*.

Bambus, numire vulgară pentru genul *Bambusa* Schreb. și în special pentru *B. arundinacea* Retz.

Bambusa Schreb., (botan.) gen din fam. Gramineelor, tribul Bambuseae, cuprinde plante arborescente cu tulpini drepte, cilindrice, articulate, de ordin fistuloase (goale în launtru), lemnoase și foarte tari. Frunzele scurte pețiolele sau seșile sunt întregi, lanceolate și îngustate la basa. Florile, dispuse în panicule de spicule, sunt hermefrodite sau cele superioare mascule, iar cele inferioare sterile. Cu 3 sau 6 stamine, cu filamentele libere. Ovarul seșil cu stilul lung, terminat prin 2—3 stigmatice plumoase. Acest gen cuprinde vr'o 24 specii bine definite și împrăștiate prin Asia tropicală și subtropicală, prin Africa și prin America tropicală. Specia cea mai importantă este *B. arundinacea* Retz., numita vulgar Bambus, originara din India orientala, de unde s'a transportat în toate regiunile calde. Aceasta planta din cauza tulpinei sale considerabile și solide se întrebuințează în dulgherie și țimplarie; pentru conducte de apa, pentru stilpi de telegraf, cu deosebire pentru telegrafia militară, pentru confecționarea de mobile, bastoane etc. Din fibrele de *B. arundinacea* Retz. se fac diverse împletituri precum și hârtie de China. Din nodurile tulpinei acestei plante se scurge la o anumita epoca un lichid dulce zaharos, de un gust placut, din care se prepara prin fermentațiune un licher. Vlastarile tinere dela unele varietăți de *B. arundinacea* Retz. sunt comestibile. Multe specii de *B.* se cultiva prin gradini ca plante ornamentale. [Z. C. P.]

Bame, numire populara data fructelor comestibile de *Hibiscus esculentus* L. (v. ac.)

Bamian, pas preste munții Hindușuș (în Asia), 2587 m. înalt, singura cale buna dela Cabul spre Turkestan. Valea B. odinioara a fost sediul principal al cultului budhist, cu numeroase ruine și sculpturi.

Bamilit, mineral, varietate de silimanit.

Bammako, locul principal al posesiunilor franc. dela Niger, în Sudan; întarit cu ziduri; cândva loc comercial important, astăzi are numai 800 loc. Stațiunea finala a caii fer. dintre Senegal și Niger.

Ban, în Muntenia dregatoria cea mai înalta. B. administra ținutul ce se întindea dela Turnu-Severinului până la Olt (Oltenia); el avea titlul: B. al Severinului, apoi B. al Craiovei, neori B. al Mehedințului și câte odata B. al Jiului, strîngea venitele și își avea armata proprie, semn al oarecarei neatîrnari teritoriale. În Moldova B. era o boierie mica, urma dupa paharnic. (Cf. Etym. M. Rom., p. 2403.) În Ungaria B. odinioara era al treilea dignitar între stegarii (zászlósok) țerii, jude ord. al țerii, membru al tablei banale subordonata septemviratului de atunci, membru în locotenența guverniala, capitanul insurecțiunii nemeșeci, guvernorul dis-

trictelor linitanee (granițaresci); la încoronari B. purta înaintea regelui merul de aur. Istoria Ungariei cunoaște Banii: Croației, Slavoniei și Dalmației, ai Maciovuului și Severinului (Sebeșului, Caransebeșului și Lugosului). Astăzi numai în fruntea guvernului autonom al Croației și Slavoniei se mai afla B., a carui dignitate este normata prin art. de lege XXX: 1868 și XXXIV: 1873. Originea etim. a cuvîntului B. unii o afla în pan (slavic), alții (Safarik) în bajan (avar), mai probabil e însa ca s'a format din banier (Banner, Fahne).

Ban, instrument de schimb, care servește de mesura comuna pentru toate valorile și este recunoscut ca mijloc de plata. V. Moneta.

Ban, *Matia*, poet sêrb, n. 1818 în Ragusa; dupa terminarea studiilor a petrecut în Constantinopole, Brussa și Belgrad; aici a fost prof. fetelor principelui Alexandru. A edat diarul »Dnubrovnik» și a scris câteva drame de valoare: »Meirinia», »Uroș V.», Țarul Lazar; la 1853 a publicat un volum de poezii.

Bana, poet indic din veacul VII. d. Chr., iscusit cunosctor al limbii. A scris drama Parvatiparinayanatakam, fără valoare; poema »Candikașatakani în 102 strofe, romanul Kadambari, pe care însa abia fuțit seu îl termină.

Banagium, (lat. mediev.), drept feudal, în special dreptul de moara.

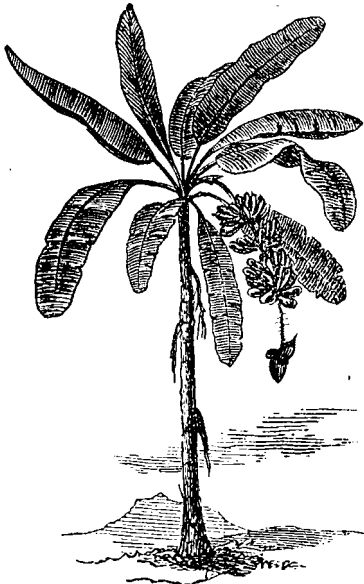
Banal, de toate țiile, ceva comun, neînșeninat; ca banul cel reu. — *Banalitate*, lucru ori vorba, ce se obicinșese prea des; ceva liștit de farmec.

Banana, 1) piața comerciala la gura râului Congo (Africa); 2) insule la litoralul Sierra-Leone, Africa vest., posesiune engleza. Clima placuta.

Banane, numire vulgara data fructelor comestibile de *Musa sapientium* L. și *Musa paradisiaca* L., plante cunoscute sub numele vulgar Bananier, (v. ac.)

Bananier, numire vulgara data genului *Musa* L. din familia Scitamineae, tribul Museae, cuprinde plante erbacee monocotiledonate, ce ajung la înalțimi considerabile, din care cauza au un aspect arborescent. Tulpina lor carnoasa este constituita din pețiolele invaginante ale frunzelor alterne foarte mari (2—3 m. lungi). Din mijlocul frunzelor iese o masa fusiforma roșietica, formata de bractee, inserate pe un peduncul, care se lungesce și se curbeaza. La subsuara fiecărei bractee se afla flori fasciculate, cari sînt seșile neregulate, hermefrodite sau polygame. Periantul cu 6 divisiuni, dispuse în 2 verticile, 5 reunite a 6-a libera. Stamine sînt cinci. Ovarul infer cu 3 loji multiovalute. Fructele baciforme sînt dispuse ca și florile în regime voluminoase și sînt cunoscute sub numele de Banane. Aceste fructe sînt carnoase, fainoase, zaharoase și aromatice. Dupa ce a fructificat planta moare, iar din rhizomul alimentat de numeroasele radacini adventive iese un mugure, care se desvualta într'o planta nouă. Se cunosc vr'o 20 specii de *Musa* L. respândite prin regiunea tropicala a vechiului continent. Multe se cultiva pentru fructele lor comestibile, iar altele se cultiva ca plante ornamentale, precum: *Musa Ensate* Bruck etc. Cele mai importante specii de B. sînt *M. paradisiaca* L. și *M. sapientium* L. Bananele de *M. paradisiaca* L. sînt mari,

ajungând uneori pâna la o lungime de 30 cm. Carnea acestor fructe este mai mult făinoasă decât zaharoasă și se mănâncă mai mult fierte sau coapte. Legendele din orient spun: ca *M. paradisiaca* L. ar fi fost arborele sciinței binelui și al reului (pomul cel oprit), ale carui fructe au tentat pe Eva și cu frunzele caruia și-ar fi acoperit strămoșii noștri corpul lor. *M. sapientium* L. (v. ilustr.) este specia cea mai mult cultivată în țările tropicale, din cauza, ca produce o mare cantitate de fructe. S'a calculat ca un teren de 100 m². produce 2000 kgr. de Banane, pe când pe același spațiu nu se recoltează decât 25 kgr. de grâu sau vr'o 50 kgr. de cartofi, vedem deci cât de mult se rentează cultura acestei plante. Bananele de *M. sapientium* L. sînt aproape cilindrice, lungi de cel mult 10—12 cm., sînt foarte dulci, foarte gustoase și aromatice, cu semințe rudimentare, cari dispar

[Bananier.

prin cultura. B.-ul este o planta de mare folos omului, caci pe lângă fructele sale comestibile mai produce și fibre textile, din cari se fabrică diverse țesături și frânghii; așa este *Musa textilis* Nees., din care se extrage cânepa de Manila sau Abaca. Trunchiul carnos al acestor plante servă de nutreț pentru animale; iar frunzele tinere se întrebuințează pentru a pansa ranile. [Z. C. P.]

Bănăria, v. Monetaria.

Banat, (*B. Timișan*), teritorul ce se extinde între Mureș, Tisa, Dunare și cununa munților ardeleni (v. art. și harta Ungaria) cu un areal de 570 mile², și 1.431,838 loc.; cuprinde cott. Torontal (589,325 loc.), Timiș (436,460 loc.) și Caraș-Severin (406,053 loc.) Numirea de B., B. timișan și voivodina sârbească a ramas dela organizația contelui Mercy dupa recuperarea acestui teritoriu dela Turci (1718 în pacea dela Pojarevaț = Passaroviț), punându-se ca țara de coroana sub separata administrație a curții din Viena; din acest teritoriu s'a format mai apoi (1767)

confiniul militar (granița, miliția limitanea, ca regiment rom.-banațean, sârbo-banațean și sârbo-germano-banațean de granița). La 18 Nov. 1849 a primit numirea de B. timișan și voivodina sârbească; 1860 B. propriu zis, și la 1872 granița militară se reîncorporează Ungariei. La 1860 Români au cerut autonomia B.-lui (capitanat).

ISTORIA.

În *vechime* (1000) B. a fost sub autonoma stăpânire a principilor autohtoni (Glad, Ahtum), mai târziu, probabil în secl. XIII., s'a format în partea sudică vestitul *B.-Severin*, împărțit în cele 8 (dupa unii 13) *districte valache*, și a susținut pâna la catastrofa dela Mohaci, iar cott. Torontal și Timiș a avut comiții, mai apoi capitani sci (Ozora — Paul Chineț). Cercetările și descoperirile arheologice mai recente d'au dovada desigur numeroase colonii ce au existat în antichitate în B., cari s'au ocupat cu economia câmpului și prasirea vitelor, au avut viu comerț cu Etruscii din Italia. au batut înșiși bani (verigi de aur) și au imitat tetradrahmele lui Filip Macedon, s'au deprins cu vânăutul și pescuitul (lacul mare Vêrșet-Alibunar de odinioară). Cenușa defuncțiilor au așezat-o în oale, ce le-au îngropat și astrucat cu pământ (tumulus). Întrebuințarea fierului s'a introdus în B. prin Celtii veniți din Galia în secl. IV. Pe timpul lui Dariu (513 a. Chr.) locuitorii B.-lui s'au numit Ag. tiri; acest popor s'a contopit cu Dacii, cari s'au împărțit în 15 seminții, dintre cari Albocensii, Saldensii și Potulii au locuit în B. *Romanii*, devenind vecinii Dacilor, au găsit pe poporul dac așezat în locașuri zidite din lemn, și nu fara de toată cultura. Mai apoi prin colonizarea a 50,000 Daci în Mesia, prin Sextus Aetius Catus, dupa învingerea lui Cotiso, prin contactul des, prin continue lupte între Daci și Romani, cultura și știința strategică română s'a transplantat în mare mesura pe teritorul B.-lui așa, ca încă pe timpul lui Augustus Dacii devenisera celebri și ajunsera spaima Romanilor. (Numquid de dacis audisti. Horat. Sat.) Imperatul Traian când a pornit legiunile sale asupra Dacilor. pentru ca sa șteargă rușinea, ce o pusese Decebal pe numele roman ce învingerea asupra lui Domițian, și ca sa potolească auri sacra fames (urgisita sete de aur) a senatului roman, a aflat aci un popor care, dupa starile de atunci, se poate numi civilizat. Domnia Romanilor de un secol și jumătate (101—271), afara de puține zidiri în forma spicului (opus spicatum), unele altare (fanum) carauale (specula), morminte, șanțuri (yalum) și drumuri, alte monumente n'au prea lasat în B. Romanii s'au marginit a exploata aci minele de aur, argint și arama dela Sârca, Bosniac și Almaș. Romanizarea populațiunii din B., așa se vede, s'a continuat numai prin coloniile din Italia centrală și Spania, așezate aci, și s'a săvârșit ușor în scurtul period al domniei romane cu ajutorul cohorții II. hispanorum, Ala I. Frontoniana Tungrorum din Belgia și a legiunii IV. flavia firma; pentru-ca cultura română prabusise mai dinainte în acest teritoriu limitaneu. B. n'a fost norocos a continua opera civilizațiunii în Dacia, pentru-ca urmând potopul *migrațiunii popoarelor* din orient, aceste toate au trecut preste acest teritoriu frumos și roditor. Au venit

Goții (a. 250), au venit Sarmatii și după ce Aureliu își retrase legiunile din Dacia (271) Romanii au luat parte cu aceste popoare la luptele dintre împărații frați Constantian și Constante, dintre Maguetiu, Valente și Athanaric. Preste aceștia au navalit apoi Hunii (375-453), cari au isgouit pe Goți spre apus, iar Românii (Ausonii) stând locului s'au încumetat pâna la curțile lui Attila, sbieciul lui Dđen. Venit-au Gepiții, Avarii, Bulgarii (528). Câmpul de lupta între împărații bizantini și aceste popoare a fost B.-ul.

Pe la 895 în fine s'au stracurat *Maghiarii* pe încetul în țeara. Aceștia au avut lupta cu Glad, care stapănia pe atunci B. dela Tisa și Mureș pâna la Haran (Palanca) și Vidiu. Lupta a fost neorocoasa pentru Glad, care a trebuit sa jure credința ducelui maghiar. Ahtum, succesorul lui Glad, aduce preoți creștini dela resarit și calugari de rital grec. și fundeaza manastirea dela Maresiana a sf. Ioan Botezatorul. El revindeca independența B.-lui, Ciud, generalul scu însa din resbunare trece în partea regelui Stefan, ucide pe Ahtum și devine capetnia (banul) B.-lui. De aci încolo B. este expus mai multor atacuri din partea Bizantinilor, pâna ce la 1186 imperiul româno-bulgar devine veciu B.-lui. La 1200 demutarea contelui timișau se ridica la rangul voivodului din Ardeal, la 1209 i-se restringe iusa teritorul, pentru-ca pe atunci se pomnesce un Dominic Basau, ca ban al Severinului (act dubios). Pe la 1241 au navalit Tatarii în B., carora le-a urmat o foamete mare, cârduri de lupi și stoluri de lacuste. Sub Bela IV. și Stefan V. se restaură cu încetul și B., ai carni locuitori scapaseră între munți și întarira locurile Meedia, Caransebeș, Lugos, Lipova și Simnicul. Românii însotira pe Bela contra lui Otocar, regele Boemiei. (Lauriau-Timișana.) La 1290 Ladislau ține judecata în Caransebeș asupra fiilor lui Simion (Misabau Simon), carora le ia castelania și o da fiilor lui Ubul, (stramoșul român al familiei boieresci maghiare Kállay. Cf. Pesty).

După stingerea fam. Arpadine (1300), Carol Robert din casa Anjou întarcesce regatul și împopuleaza Timișoara și Lipova cu Nemți, el luă castelul Severinului dela Basarab, Domnul țerii Românești, dar nu-l putu ține, ci înfundat într'o strimtoare de munți, a pațit rșme. La 1335 iarasi a venit o plaga mare pe țeara, au venit lacuste, cari au pustit 3 ani dearăndul, apoi a urmat foamete mare, cutremure de pamânt și ciuina. La 1342 începe domnia lui Ludovic I. (cel Mare). La 25 Iulie 1366 Ludovic adunga preoți de rital grec din Caras și Cheve, el judeca pe coutele Timișoarei și pe oameii sei pentru jaf comis asupra unui cetațean din Lipova. Dcla regele acesta se afla mai multe diplome, priu cari se recunoasce credința și vitejia Valachilor (Turoczy, Bărăny, Pesty).

La 5 Sept. 1397 regele Sigismund ține dieta în Timișoara și la 1432 constituie confiniul militar în B. (Temesköz). La 1435 Vlad, voevodul Ardealului, ataca B.-Severiu. În acest timp Iacuc Huniad ca ban al Severinului și suprem beliduce, în luptele sale contra Turcilor face rauuni de vitejie cu Valachi sei.

În 1457 (Viena, ziua sf. Ioan Botezatorul), la suplicele lui Mihaiu Dej de Tamașel și Stefan

Șisman de Buziaz, Ladislau V. dă memorabilele litere privilegiale, în cari se recunoasc virtutele și serviciile uobililor, cuezilor și celorlalți Valachi din districtele valachice: Lugos, Sebeș, Mihald, Halmaș, Krasofó, Komjat și Ilyed și în chip de mulțamita, (dupa unii ca sa mulcomeasca pe Români pentru moartea lui Ladislau, fiul lui Iacuc Huniad), le confirma privilegiile, libertațile, prerogativele și drepturile date de predecesorii sei. Pe timpul acesta se ivesc priucel semue de intoleranța fata de creștinii resariteni. Urmarile au fost fatale pentru poporul român, pentru-ca nobilimea sa trecënd la catolicism s'a deslipit cu totul de poporul remas credincios confesunii sale; ei s'au prefacut în Maghiari și urmașii lor formeaza și astăzi floarea nobilimii maghiare. Matia Corvinul, fiul lui Iacuc Huniad, crescut la curtea lui Podiebrad în Praga, devine cel mai înverșunat dușman al Românilor șismatici, cum în numesce el, vorbind de Stefan cel Mare al Moldovei, în epistolele sale catra papa; el se îndstraina de valoroșii Valachi gruniceri și-i formeaza așa umnita oaste ueagra, care a costat țeara sume enormo și dela care mai târziu nu s'a ales cu nici un sporiu. Sub Matia 1459 au început a veni Sârbii în roiri mai mari și s'au așezat în B. pe lângă Haram (Palanca), Cheve (Cuviu) și Vêrșeț. Sârbii susțin a fi avut âncu pe atunci episcopii lor, pe Partenie I. (rui, negru) și Partenie II. (Sveto Gorăț, dela muntele sfânt), pozitiv însa se scie numai, cumca abia dupa moartea lui Matia s'a iustalat George Brancovici, cu numele calugaresc Maxim, ca episcop al Sremului, care în siuodul din Argeș a fost proclamat mitropolit și s'a mutat în manastirea dela Crușodol. Românii au stat sub pastorirea mitropolitului din A.-Iulia, și li-se trimiteau preoți din Ardeal, Moldova și Țeara-Româneasca. La 1479 resare primadata Paul Chinez, capitanul Timișoarei, ca distins erou pe Câmpul pânii lângă Aiba-Iulia, unde a facut crunt macel între Turci. Paul Chinez, dupa lupta dela Crușovaț, a adus 50.000 Sârbi în B. și i-a așezat împrejurul Timișoarei, el a spart apoi (1490) vestita oaste neagra a lui Matia Corvin, acum revoltanta. Ulaslo (Vladislav) la 1498 a orgănat de nou oaste țerii în banderi, avënd tot a 36 curte țearneasca sa puna un calareț, iar Caransebeșul, ca emporiu al Ardealului, capeta privilegii. La 1514 se proclama cruciata contra Turcilor, la care s'a înrolat Doșa, adunând de pe alcurea și o mulțime de Români. Aceasta oaste deveni tot mai amenițatoare pentru spaii (domii de pamânt), impilatori ai poporului, din care cauza Zapolya, voivodul Ardealului, a poruit resboiu contra cruciaților și sub zidurile Timișoarei a înfrânt pe Doșa. Crușinea, cu care a fost pedepsit acest resaritor, nu se poate descrie fara a se revolta simțul omenesc. Dieta a declarat poporul afara de scutul legii și l-a încarcat cu noue dari. La 1526 a urmat *catastrofa delu Mohacu* și Turcii stabilindu-se apoi în B. au împarțit provincia (vilaietul) în sangiacuri sub administrația beglerbegului, sangiac begnii, muftii cadii, cheședari, sardari etc., și au stapânit 164 ani, pâna la 1716, fara ca sa fie conturbat însa Almașul, Clisura și districtul Lugosului și al Sebeșului, cari (cele 8 districte valachice) se aueasce la Ardeal. La 1527 un calareț al lui

Zápolya s'a pus în fruntea unei cete de preste 5000 de oameni și, sub numele de Țar Iova, a început a jafuî prin B. Pe la 1571 prinse rădăcini protestantismul și calvinismul în B., la care au trecut și nemeși români. Notificăm de pe la anii 1594 reșcoala Românilor sub George Palatici, banul Lugoșului și 2 vladici (?) români, Todor și Doțian, sub Petru Moideăș și Iancu Kaboru (Halabur), despre care se povestesc, că s'a prins la lupta cu aga cetații din Vêrșet și învingându-l i-a dus capul în tabera sa. Pe la 1600 Gavriil Biclean (Bethlen Gábor), banul Lugoșului, după alegerea sa de principe al Ardealului, a stapănit și B. vr'o 21 ani, iar la 1658 Lugoșul și Caransebeșul se anexează la vilaiet și se trimit 15 mii galbini elemosina la Mecca și Medina. Intre 1641—46, ȳice Velea (dupa Laurian la 1715), an venit din Oltenia ca la 13,000 Români, refugiați de greul birnurilor și s'an așezat în B., și cu acești Români se ȳice, ca a întarît Turcul cetatea Timișoarei. În 1690 până 1700 B. era parte mare în mâinile oștilor împărătesci.

În același timp, sub Leopold I., s'a întâmplat marea colonizare a Sêrbilor, condusa de Arsenie Cernovici III., mitropolitul de Ipec. Ca la 500,000 suflete din ȳinturile sêrbesci și albane, între cari multe familii macedo-române, s'an așezat în B., în Slavonia și pe lângă Tisa. Arsenie a pus pe Spiridon Știbița, episcop al Vêrșetului, cu scaunul în Caransebeș și numai la 1750 s'a stabilit reședința eppului în Vêrșet. Biserica rasciana, mai apoi numita ilirica, a dobândit frumoașe privilegii dela imperația Austriei. cari privilegii de câte ori era trebuința de brațele poporului ortodox în reșboaiele contra Turcilor și în cele de succesiune, se aplicau și se coroboran, iar în vreme de pace, la stăruința cancelariei ungare, se restringeau și se știrbeau sub diferite pretexte de reforme cu și fara consimțământul episcopatului iliric, ba una din aceste reforme era sa o plateasca eppul (român) din Vêrșet, Vichentie Popovici, cu viața, fiind atacat de popor ca vânzător de lege. Românii aparținători mitropoliei de A.-Iulia, ademineți de privilegiile date mitropoliei de Carloveț, pe nesimțite, s'an alipit de biserica ilirica și s'an ocrotit sub firma de nație rasciana ilirica și numai mai târziu și-an dat sama în Viena, cumca aceasta nație consista și din Români și încă mai mulți la numer decât Sêrbii, cu toate ca nu s'a putut sfinți preot ori dascal fără să-i sêrbiseze numele. S'a dovedit aceasta eclatant dupa despartirea ierarhiei rom. de cea sêrb. (1866), când mulțimea de Sêrbi, de cari nu mai putea strabate Românaul, a perit ca prin farmec.

După ieșirea Turcilor B. remasese foarte desolat și depopulat, pentru-ca Românii partea cea mai mare s'an fost tras la munți, deși dupa cum se adevereșe din mai multe date, ei se împrietenisera mai târziu cu Turcii. An dat inșe de alta calamitate când eran acun sa-și recupepe moșiile. Imperația cu fel de fel de favoruri a chemat coloniști mai ales Nemți de prin Alsația, Lotaringia, de lângă Rin, din Svedia, Bavaria, Baden, Luxemburg, Austria de jos, Boenia, Voralberg, Craina, Moravia, și începând dela 1717 an venit în unner atât de mare încât, daca nu-i decima febra, astați B. ar fi provincie

complet germană. Lucru firesc, că Românii n'au putut primi cu brațe deschise pe noii oaspeți, ci înverșunați prin procedura ispravnicilor trimiși din Viena ca sa organizeze coloniile și sa împarta pamênturile, an sarit asupra lor cu arma pe alocurea; consecințele au fost inșe funeste pentru ei. Așa la 1739 un anumit Stanisa Markovics, căpitan sêrb, ucide o mulțime de Români și le ia avutul sub cuvânt, că sânt jafuitori și țin cu Turcii. Acest calan a fost aruncat în temnița pentru crudelitățile sale, dar în scurt a fost eliberat și i-s'a pus lanț de anr la grumazi. Reorganizarea B.-lui a fost condusa de contele Mœrcy, conlucând și unii Români, așa la 1726 se pomenesce Ioan Raț de Mehadia ca prefect al Lipovei, Lugoșului și Caransebeșului. La 1738 Turcii iar intrasera în țeara pe la Mehadia. Principii imperiali, conducătorii oștilor împărătesci, ratacisera prin paduri, de nude Petru Vancea îi călanzesce în tabera. Pe timpul acesta a fost ciuma în B. și stapănirea orânduire în loc de înurmântare cremașunea cadavrelor. În 18 Sept. 1739 s'a încheiat cu Turcii pacea dela Belgrad. La 1740 din nou sosese alte colonii în B. din Sêrbia, Bosnia și Macedonia, și aceștia trecând la catolicism se ȳice, ca ar fi predecesorii Crașovenilor din cott. Caraș.

În acest period trebuie sa punem imigrarea continuativa din România a Bufeniilor de prin locurile montane (v. Bufeni), deși e probabil, ca acești coloni parte mare sânt urmașii celor 13,000 coloni amintiți mai sus.

În 22 Iul. 1766 direcțiunile districtuale an primit ordin sa înzestreze fiecare parohie resariteană cu câte o școala, iar nude exista școala catolica, orientalii sa fie trimiși la aceea, decât sa-și piarda vremea cu scrisoarea și cetera ilirica atât de puțin trebuitoare, suna porunca. Pe acest timp s'a ocupat Daniil Lazzarini, directorul școlaelor elementare din B., cu compunerea unui compendiu didactic pentru Români; acest operat a fost prezentat prin camera aulica în banaticis la 17 Mart. 1770 împărătesei Maria Teresia, dar fiind prea voluminos nu s'a acceptat. Grisellini, un italian din Venetia, a petrecut 2 ani prin B. (1775—77) pe la curțile domnesci, și s'a pus sa scrie istoria B.-lui până la 1777; inșe pentru Români n'a avut nici o tragere de inima, ci i-a descris în colorile cele mai negre, dupa cum a fost informat de oficiantii, cu cari a stat în contact. Defaimarile despre poporul rom. an patruns până la imper. Iosif II., care s'a veșt îndemnat sa nearga însuși la Timișoara spre a se convinge în persoana despre starea lucrului, precum s'a și convins, și apoi a sfișit ancheta cu memorabila sentința: »Adevêrat, ca an jafuit bande de hoți prin țeară, aceștia inșe nu sânt a se canta între popor». În acest timp s'a facut și împărțirea pamênturilor dupa sesiuni, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ și $\frac{1}{8}$ de sesiuni, firesce cu favorisarea coloniilor noi și a celor ce an trecut la catolicism. Causa școlara s'a silevat de nou, s'a instituit o comisiune în acest scop și s'an facut multe încercari prin directorul Todor Iancovici, dar s'a turburat situația prin promulgarea unui: Regulamentum illyricum privilegiorum.

La 1780 Maria Teresia ordonă anexarea B.-lui la Ungaria și introduce administrația comita-

tenă, afară de confinul militar, care se lasă și mai departe în administrația de pâna aci. Tot la 1780 s'a introdus și urbarial non în B. A urmat apoi stăpânirea imper. Iosif II., ale carui intențiuni bune au umplut poporul rom. de mari speranțe și an trezit într'însul aspirațiuni, cari au nuzit revoluțiunea lui Horea și Cloșca. Undele acestei rescoale an isbit și în B. și multe sate românesci din B. (Panciova), după sugrumarea pornirii, s'au împopulat cu refugiați și exportări din Ardeal. Instrucția imper. Iosif II. pentru chivernisirea B.-lui cuprinde, referitor la Români, un pas remarcabil, care verbal suna astfel: Cu Valachii aci (în B.) âncea foarte sclavesce se tractează, ei nici nu se socot moșneni ai pământurilor lor. A fost mare greșeala, ca pentru alți coloniști li-s'au luat cele mai bune holde și pe dînșii i-au mânat în alte locuri, cu toate ca ei sînt cei mai vechi locnitori ai provinciei. S'nb Iosif II. B. devine iarăși teatrul unni reboiu cu Turcii. La 20 și 21 Sept. 1788 împératul a luat în persoana parte la lupta nefericita de lângă Sacul (aproape de Lugos), unde s'a bolnavit. Statuturile și ordurile (karok és rendek) ca în totdeauna și astadata s'au folosit de ocaziune și an remonstrat energic contra reformelor introduse de împératul, iar acesta la 28 Ian. 1790 pe patul morții le-a revocat toate, restabilind starea precum era s'nb Maria Teresia. Leopold II. a introdus în administrație și în școalele super. în locul limbii nemțesci pe cea latina pâna la desvoltarea celei maghiare. Sêrbii din cott. Aradului, Timișului, Torontalului și al Baciului an capatat concesiune sa țina »congres național« în Timișoara, în care între altele an cerut voivodat sêrbesc, însa numai cancelarie aulică ilirica separata li-s'a încuviințat; din contra dieta ung. prin art. XXVII: 1791 a decretat egalitatea de drept pentru »graeci ritus non uniti regni incolae și a cerut ștergerca cancelariei ilirice, ceea ce s'a și întemplat. Colonisariile în B. și s'nb Leopold II. s'au continuat, dar mai mult prin permnțațiune. Francisc I., împérat la 1792, introduce limba magh. în officii și în școale. La 1795 s'au organizat în B. autoritățile montanistice.

Revoluțiunea franceză și isbândeile lui Napoleon n'au ramas fara reflex asupra poporațiunii din B. In periodul acesta cad donc încercari de revoluție; la 28 Main 1807 a fost sa se dea ântăia nava la asupra Nemților diu Panciova, însa s'a zadarnicit prin sosirea împératului la Timișoara; la 12 Inn. 1808 era sa isbucneasca a dona rescoala, preotul sêrbesc diu Sobotița însa a descoperit planul. Scripete, locotenent în regim. iliric-valachic, comandant în Crucea, a conspirat cu locot. Ioan Jumanca, amicul sen, ș. a. ca sa scoale toate satele sêrb. și rom. și sa proclame n' imperiu sêrbesc, — ȃic cronicarii straini, — tradiția însa și împrejurarea, ca conspiratorii de frunte an fost Români, ne arata, ca scopul rescoalei a fost de alta natura. Jumanca și Deac an murit schingiuiți în temnițele diu Timișoara, pe Scripete l-an spânzurat, iar pe ceialalți soți i-an judecat la munca silnica. În 1811 s'a declarat devalvarea bancnotelor la valoarea de 1/6 parte nominala. La 1817 împérat. Francisc I. cu imper. Carolina Augusta, însotiți de generalul (român) Petru Duca, comandantul

suprem de atunci al B.-lui, a cêrcetat partea s'ndica a B.-lui. S'nb Francisc I. iarăși s'a continuat colonisația. La 30 Aug. 1825 este de înregistrat un eveniment de mare însemnătate pentru literatura rom.; la aceasta data s'a finit și s'a tiparit în Buda marele Lexicon rom.-lat.-ung.-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a treideci și mai multor ani s'au lucrât. La acest op an colaborat barbați luminați diu toate provinciile rom. La 1831 notabilități sêrb. se ȃice, ca ar fi conspirat de non contra ordinei de stat, ceea ce însa atunci a ramas fara efect. In acest an colera asiatica, ce a venit din Galia, a decimat groaznic populația. După ce a trecut plaga aceasta s'au introdus de non ciunurile calngaresci cat., pe cari le-a fost șters Iosif II., acum ca sa întoarca pe oameni la frica lui Dȃeu. In congresul naț. bis. diu Neoplanta la 1837 Maxim Pascu, deputat rom., cere ștergerca numirii: »național iliric« și înlocuirea acesteia cu »națiunea ilirico-sêrbeasca și rom.«, ceea ce Sêrbii fresce n'au primit. La 9 Febr. 1838 Ferdinand V. formeaza regim. valachobanațean diu Caransebeș separat de cel iliric-sêrb. diu Biserica alba. La 1848 acest regiment a primit numirea de rom.-banațean, precum s'a dat de altminterca tuturor Românilor numirea oficială de »Românen«.

La 20 Main 1843 limba magh. se declara de non de officioasa și se impune și la purtarea matriculelor, și în școalele superioare, ceea ce a întimpinat resens la toate naționalitățile, afara de Nemți, cari au pierdut instinctul de conservare a rassei.

Anul 1848 a adus revoluția maghiara. Kossuth îngâmfat și sumeț a respins pretențiile naționale ale Sêrbilor cu declarațiunea, ca armele au sa decida. Români ardeleni în adunarea diu 3/15 Main 1848 dela Blaj an precizat dorințele lor, iar Sêrbii în adunarea diu Carloveț an hotarît constituirea voivodatului sêrb., cuprîndînd întreg B., an ales pe Suplică de voevod și an apncat armele contra Maghiarilor, cutrierînd B. dela Neoplanta pâna la Verșeș și Biserica alba. Imperatul Francisc Iosif I. prin diploma diu 15 Dec. 1848 restituie patriarhatul sêrbesc în Carloveț, confere mitropolitului Iosif Raiacici titlul de patriarh, întaresce alegerea lui Suplică de voevod al Sêrbilor și promise, după restabilirea pacii, a statori și organisa pentru toate popoarele sale asemenea guvernament intern național. In 25 Febr. 1849 Români predan ministeriului anstriac un memorand, în care cer ninnea tuturor Românilor ca națiune independenta s'nb sceptrul imperatului ca mare principa al Românilor. In Martie 1849 împératul declara Ungaria ca provincie anstriaca și Windischgrätz împarte Ungaria în 7 ținturi, voivodia fiind a 7-a cu guvernor în frunte. La 14 Aprilie 1849 reprezentanții dietei magh. declara în urmare Ungaria ca stat liber, de sine statator și neatîrnat, casa de Habsburg-Lotaringia se desbraca de potestate pentru vecie, se destitue, se exclude dela folosirea pământului și a tuturor drepturilor politice în țeara, și — în numele națiunii — se declara detronata, exclînsa și exilata. In aceeași țî Kossuth Lajos se alege de president-guvernor al Ungariei.

Guvernul magh. dispune organisarea cottului Carăș și a celor trei regimente graniteresci, ceea ce

numai referitor la Caraș a succes. Hotărîrea dietei din Dobrițin a avut de urmare chiemarea Rușilor intru ajutor spre suprimarea revoluțiunii.

Un fenomen, ce se pare paradox, trebuie să amintim în acest loc: pînă ce Români ardeleni s'au declarat contra revoluțiunii magh. și au sîngerat pentru dinastie, Rom. bănațeni cu prea puține excepțiuni au luptat alături cu Maghiarii contra Sêrbilor și contra oștirilor austriace. Motivul psihologic pentru ținuta Banațenilor e a se cauta în multe suferințe, ce au îndurat dela stăpînitorii nemiți, cari li-au răpît bunurile ca sa le dea colonilor nemiți, și dela supremația ierarhiei sêrbesci, pînă ce în Ardeal Aprobatele și Compilatele, uniunea cu Ungaria, și seculara împilare suferita dela domni feudali au umplut de ura și de groaza inima Românilor catra Maghiari. Rom. banațeni în 27 Iunie 1848 au ținut și o adunare de popor pe izlazul Lugoșului, în care s'a decis alipiarea catra Ungaria și despărțirea Românilor de catra Sêrbi, și în care s'a ales de episcop substituit al Timișoarei Petrovici, protopopul Lipovei, iar de episcop substituit al Verșetului Ignatie Vuia, protopopul Oraviții. Acești episcopi au fost întăriți de guvernul maghiar și au intrat și în funcție pentru scurt timp.

În 10 Aug. Haynau cuprinde Timișoara și în 11 Aug. Kossuth se pregătește de fuga, numind dictator pe Arthur Görgey, care în 13 Aug. capitulează pe câmpia de lînga Șiria (Világos). Se știe, ca mulți honveđi în fuga catra vetrele lor ar fi fost uciși de Români, ceea ce pare o scornitura, pentru-că Kossuth însuși cu mai mulți soți s'a refugiat între Români la Lugoș și de aci prin granița, a durmit în Iablanița, a trecut prin Meedia la Rașava (Orșova) și de aci — după ce a îngropat între hotare coroana și insigniile țerii, — a scapat în Turcia. Prin proclamația prea înalta din 2 Dec. 1848 și 7 Iulie 1849 s'a șters urbarialitatea în B.

Prin patentul împăratesc din 18 Nov. 1849 se decretează înființarea voivodinei din cotele Baciu-Bodrog, Torontal, Timiș și Caraș sub numirea de *Voivodina sêrbescă și B. timișană*, și împăratul primese titlul de mare voevod. Aceasta stare de lucruri a durat pînă în 1860. La prima organizație sub un general împăratesc ca șef provincial și doi comisari supremi, comisarialul ținutului Timiș-Caraș s'a pus sub conducerea lui Andrein Mocsonyi de Foen. În Dec. 1849 Rom. banațeni subștern împăratului o petițiune, în care cer separarea de voivodatul sêrbesc. În al doilea provisoriu de administrație în B. s'a ordonat localizarea (compunerea carților fonciere) în B. La a treia organizație (1853) s'a instituit în Timișoara o locotenența împărțită în districtul Timișoarei, Lugoșului și al Becicherecului mare.

Nici Sêrbii n'au profitat de voivodina nimica, dar Români și mai puțin, pentru-ca Banațenilor li-s'a impus limba nemțească în oficii și școale; pînă ce în părțile ungurene s'a pastrat limba magh. în administrație și jurisdicțiune.

Confiniul militar s'a compus din regimentul romano-banațean în Caransebeș, sêrbo-banațean în Biserica alba și germano-banațean în Panciova sub administrație militară pînă în 1872, când s'a provincializat întreaga graniță și s'a creat

noul comitat al Severinului, care prin art. de lege LV:1880 s'a anexat cottului Caraș. La 12 Dec. 1850 prin decret prea înalt s'a pus temeriu episcopie gr.-cat. rom. în Lugoș, în 21 Sept. 1856 Alexandru Dobra s'a instalat episcop, iar capitulul a fost denumit în 11 Maiu 1857. Causa școlară în timpul de guvernament absolutistic a înaintat foarte mult prin zelul consilierilor numiți dintre Români, între cari amintim pe Vic. Babeș, Mihuț și Ioanovici.

La 1852 împ. Francisc Iosif cu archiducele Albrecht a cercetat cea mai mare parte a provinciei, și s'au facut multe îmbunătățiri întru regularea drumurilor și apelor. La 1854 au trecut prin B. multe oștiri trimise în România și Moldova spre a păzi hotarele contra Rușilor. La 1855 erariul vinde domeniile și minele cu toate investițiile din B. societății franceze-austriace a cailor ferate. La 1858 s'a adus o noua lege de colonizare.

În 29 Sept. 1860 împăratul adresează patriarhului Kaiacici o scrisoare, prin care îl provoacă a conchiema pe toți episcopii gr.-or. în sinod, la care să ia parte și episcopii gr.-or. din Ardeal, Bucovina și Dalmația și sa se sfătuiască în ce chip ar fi a se regula referințele ierarhice, ca interesele și dorințele Românilor să fie luate în cuvenită băgare de samă. Scrisoarea promite mai departe reasumarea concluselor aduse de congresul național sêrbesc din 1791, și face cunoscut, cumca a conces Sêrbilor sa-și înființeze biserica în Viena. În scurt însă a urmat diploma din 20 Oct. 1860, prin care cu puține restringeri se restabilesc toate instituțiunile constituționale ale Ungariei. Totodată se trimite generalul Alex. Mensdorff-Pouilly spre a confera cu notabilitățile tuturor naționalităților și confesiunilor asupra reincorporării B.-lui la Ungaria, în care punct parerile s'au arătat divergente. În urma conferenței împăratul în 27 Dec. hotărăse reincorporarea și Sêrbii sînt provocați sa-și aștearnă dorințele la Viena, iar pe Români îi mîngăie, ca s'a poruncit cancelarului de curte ungar, cumca în acele părți ale B.-lui, unde Români se afla mai deși, numai oficanții de naționalitate lor sa se aplice. La 1861 a urmat un provisoriu, care a ținut pînă la 1867, când prin rescriptul din 17 Febr. (dupa catastrofa dela Königgrätz) s'a dat Ungariei ministriu și s'a creat dualismul austro-ungar, iar Croația a capetat autonomie. La 1865 în congresul naț. bis. din Carloveț s'a hotărit despărțirea ierarhiei rom. de cea sêrbescă, ceea ce s'a sancționat și prin art. de lege IX din 1868, tot atunci s'a votat în dieta țerii și legea pentru naționalități. Ioan Popasu, protopop al Brașovului, a fost numit primul episcop al Caransebeșului dupa reîntemeierea acestei diecese. În fine amintim câteva instituțiuni culturale mai de însemnătate în B. și anume: în Caransebeș episcopie gr.-or., teologie, preparandie și reprezentanța comunității granițeresci, iar în Lugoș episcopie gr.-cat. și capitul; școli superioare (medii) nu s'au conces Românilor sa-și facă nici din puterile lor, necum din visteria țerii. (Descrierea B.-lui v. sub Caraș-Severin, Timiș, Timișana și Torontal.)

[E. T.]

(Lit.: Laurian A. T., Temișana sau scurta istorie a Banatului timișan. București, 1848;

Böhm Lénárt, Délmagyarország vagy ugynevezett Bácság külön történelme I. II. Pest, 1867, (dupa Grisellini, Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des tomesvarer Banats, 2 Th. Wien, 1780); Schwicker I. H., Geschichte des Temeser Banats. Gross Besckerek, 1861; Schwicker I. H., Politische Geschichte der Serben in Ungarn. Budapest, 1880; Wład Alajos, A román nép és ügye. Lugos, 1863; Velea Tincu Nicolae, Istoriaara bisericeasca politico-naționale etc. Sibiu, 1865; Milleker Bodog, Versecz sz.

kir. város története. Budapest, 1886; Milleker B., Ujabb delm. őstelepek. Temesvár, 1883; Pesty Frigyes, Szörényi bácság és vármegye története I. II. III. Budapest, 1877—1878; Pesty Frigyes, Szörényvár-megyei hajdani oláh ke-rületek. Budapest, 1876; Keler Em. et Fodor M., Epistolae Mathiae regis ad principes etc. Cassoviae, I., II., 1743; Borovszky Samu, A dákok. Budapest, 1883; Történelmi és régészeti értesítő. Temesvár, 1882—1883;

Vass Josef, Erdély a rómaiak alatt II. Kolozsvár, 1863; Ortway Tivadar, Tibiscum helyfe-kvése. Budapest, 1876;

Pop Gavriil, Geografia Banatului și cunoștințe istorice și etnografice despre loc. Banatului. Lugos. 1864.)

Banatita, nume dat de B. v. Cotta unor diorite, mai ales celor ce conțin cuarț și augit, și se găsesc în Banat, între Moldova noua și Moravița (Feru).

Banautia, (*grec.*) ocupațiunea cu științele și artele în mod profesional.

Banca, *instituit de bani și credit*. B.-le sînt întreprinderi, cari pot urmări un scop îndoit, anume: a) regularea plăților (comerțul cu bani), și b) mijlocirea de credit. Funcțiunea dintăiu e mai veche, dar în comerțul modern de B. pre-valeaza afacerile de credit.

Cuvîntul B. e de origine italiana; în veacul de mijloc zarafii din orașele Italiei aveau în piața o masa ori banca (banco), pe care efectuiau plățile și faceau operațiunile lor. Când un zaraf sista plățile, i-se rupea banca (banco rotto), de unde terminul *banca rotta*, (v. ac.)

Operațiunile principale ale B.-lor sînt: schimbul sau zarafia și comerțul cu metale nobile, afaceri de deposit (pentru pastrare, administrare și întrebunțare), de giro și de lombard, scontul, emisiunea de bilete de banca

(bancnote), afaceri de incasso și cu asigurațiunii, cumpararea și vîndarea de efecte, negocierea cu împrumuturi, credit fonciar și mobilier (Crédit mobilier) și afaceri de amanet (Munte de pietate). După aceste operațiuni se deosebesc: *B. de giro*, instituite pentru pastrare de bani, cari regulau plățile clientelei lor prin creditarea și debitarea conturilor lor. B. de aceste as-tați nu mai exista. (Cea-dintăiu a fost B. venețiana »Monte vecchio», fund. la 1587, cea din urma în Hamburg pîna la 1875); B.-le moderne se impart: a) după afacerile lor active:

în *B. de discount*, cari cultiva scontul de cambii; *B. de lombard*, cari acorda împrumuturi pe amanet de efecte, marfuri etc.; *B. hipotecare*, cari se ocupa cu creditul fonciar; *Credits mobiliers* (dupa modelul Cr. m. înființat în Paris de frații Péreire la 1852), cari se ocupa cu tot felul de afaceri de B., cu speculațiuni cu efecte, întreprinderi industriale etc.; b) după afacerile pasive se deosebesc: *B. de deposite*, cari primesc deposite pentru pastrare, administrare și întrebunțare și cultiva afaceri de giro și incasso; *B. fonciare*, cari emit scrisuri fonciare și *B. de emisiune sau circulațiune* cari emit bilete de B. Aceste B., prin faptul ca emit bilete, cari circuleaza în-

Palatul Băncii naționale în București.

tocmai ca și moneta, și prin politica de scont (urcarea și reducerea taxei de scont), influențează creditul și circulația banilor în grad cu mult mai mare decât alte B. Din aceasta cauza statul ia fața de ele o poziție deosebită, care se manifesta diferit în diferite țări. În unele țări B. de emisiune sînt organizate ca B. de stat, sau administrate de stat; în altele sînt întemeiate de societăți pe acții în puterea unui privilegiu sau a unei concesiuni deosebite primite de la stat. În unele țări este monopol, adică o singura B. de emisiune cu mai multe sucursale (sistem centralistic), în altele sînt mai multe B. de sine statatoare, cari emit bancnote (sistem decentralistic). Operațiunile acestor B. sînt statorite expres prin lege, emisiunea și rambursarea biletelor de B. este regulamentată, statul supraveghează gestiunea afacerilor lor și starea, în care se afla, trebuie să se facă cunoscută prin publicațiuni periodice.

Cele mai vechi B. au fost fondate de cãtră state sau de cãtra municipalități. Cea mai veche B. din Europa a fost *B. Veneției*, fundată la 1171 de o societate de negustori, creditorii ai republicii; *B. Sf. George dela Genova*, fundată la 1407, a fost un fel de Munte de pietate comercial; ambele B. au disparut deodată cu republicele respective. Cele mai de frunte B. moderne sînt: *B. Engliterei*, fundată la 1694, reorganizată la 1844; ea face toate operațiunile cu efecte de comerț, cu aur și argint; incassează veniturile publice ale statului; ea negociază biletele tesaurului, este creditoarea statului. Capitalul B. Engliterei e de 14.553,000 f. sterl.; plus o pretensiune la stat de 11.015,100 f. sterl.; ea este cea mai puternică instituțiune de credit din lumea întreaga. *B. Franciei* a fost fundată la 1800, ca o urmare a instituțiunii de credit, care funcționase 1776—1793 sub numele de »Caisse d'escompte»; ea a fost în diferite rînduri privilegiată de stat, fiind o instituțiune de stat. B. Franciei face toate operațiunile de banca; are monopolul emisiunii biletelor, cifra emisiunii nu e limitată; ea a făcut statului multe servicii. *B. austro-ungară*, (mai de mult »B. națională privit. a Austriei»), înființată la 1816 cu urmatorul cerc de afaceri: emisiunea de bilete de B. rambursabile la vedere în moneta sunatoare, scontul de cambii și împrumuturi ipotecare. La 1878 a fost reorganizată pe baza dualistică și a obținut pe 10 ani privilegiul (prolungit ulterior tot pe câte 10 ani) de a emite bilete de B. Consiliul de administrație se constituie din guvernatorul și 2 subguvernatori (cu toții numiți de monarch) și din 12 consilieri aleși de acționari. În Viena și Budapesta se afla câte o direcțiune. Guvernele controlează activitatea B. prin câte un comisar (aust. și ung.) cari au vot consultativ în ședințele direcțiunilor și consiliului de administrație și pot suspenda executarea concluzelor acestora. Biletele emise au sa fie coperite pãna la $\frac{2}{3}$ cu stoc metalic, iar restul cu cambii și efecte. Bilanțul pro 1896 arata în fiorini v. a.:

Stocul metalic . . .	448.276,940
Scontul de cambii . .	217.592,164
Avansuri pe amanet . .	33.414,900
Imprum. ipotecare . .	136.797,961
Bilete de B.	659.726,360

Capital	90.000,000
Fond de rezervă . . .	32.498,922
Scrisuri fonciare . .	133.483,400

Lit.: D. Rațiu, Desvoltarea afacerilor de bancã și a băncilor pãna în secl. XVII. în Dreptatea din 1894 Nr. 268 seqq.; Idieru, Studii de econ. polit. și finanțe. Bucuresci, 1895.

B. națională, institute de credit cari au oarecari raporturi cu statul și sînt atãt organe financiare ale guvernului cãt și institute de credit comercial. (V. mai sus B. de emisiune.)

B. națională a Romãniei, B. de scont și circulațiune, fundată la 1880 (prin legea dela 11 Aprilie 1880) pe termen fix — 31 Decembre 1912 — cu un capital social de 30 mil. fr., din cari 10 mil. sînt depuse de stat, iar restul de particulari prin subscripțiuni publice. B. n. R. are dreptul exclusiv de a emite în anumite condițiuni bilete de B. la purtator și este întemeiată pe sistemul restricțiunii și al limitării emisiunii de bilete, așa ca trebuie sa aibă un stoc metalic de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dînsa. Astfel legiuitorii rom. au teoria generalmente domnitoare în cele mai multe state din Europa. Guvernul are dreptul de a controla toate operațiunile B., numesce pe guvernator, doi din 6 directori, 3 din 7 censori și pe un comisar, cari priveghiază emisiunea de bilete și scontul. Guvernatorul cu cei 6 directori formează consiliul de administrație și dimpreună cu cei 7 censori consiliul general. B. n. R. face următoarele operațiuni: scontul de cambii, efecte, waranto și bonuri de tesaur, comerțul cu aur și arg., avansuri pe fonduri și metale nob., incasso, depozite și lombardul. B. n. R. are centrala în Bucuresci, iar sucursale în: Braila, Craiova, Galați, Iași și agenții în: Bacau, Bêrlad, Botoșani, Buzeu, Constanța, Pitesti, Focșani, Ploesci și T.-Severin.

Recapitulatiunea comptului de profit și pierderi (în lei):

Anul	Credit	Debit	Sald formãnd beneficil nete
1881	2.687,027	522,360	2.164,667
1882	2.541,414	619,571	1.921,842
1883	3.324,980	587,157	2.737,823
1884	3.390,331	619,397	2.770,934
1885	3.558,407	734,437	2.823,970
1886	3.586,894	678,740	2.908,154
1887	3.672,338	729,523	2.942,815
1888	3.641,611	780,882	2.860,729
1889	3.626,527	732,661	2.893,865
1890	3.695,997	766,646	2.929,350
1891	4.052,654	896,540	3.156,114
1892	4.017,572	934,584	3.082,988
1893	4.069,389	1.015,128	3.054,260
1894	4.249,269	1.046,273	3.202,996
1895	4.376,578	1.174,252	3.202,325
1896	4.385,776	1.160,428	3.225,348
Total .	58.876,773	12.998,586	45.878,186

Bilanțul pro 1896 arata:

Reserva metalica	Lei 63.627,353
Portfoliul	25.964,702
Capital	12.000,000
Fond de reserva	9.415,159
Bilete de B. emise	184.423,050
Depozite de retras	52.004,905

B.-le României, mai însemnate sînt mai de parte *B. României*, institut financiar privat, cu sediul în București, și o sucursala în Galați; filiala unei B. din Londra; *B. Agricolă*, (v. Creditul Agricol); societățile de credit fonciar rural și urban (v. Creditul fonciar).

B.-le românești din Transilvania. Cea dintîiu B. rom. în Trans. (»Albina«, v. ac.) a fost înființată la 1872 în Sibiu; pe urmele și cu ajutorul ei s'au înființat de atunci aproape an de an institute noue, încât la 31 Dec. 1896 numărul lor a fost: 52. La aceeași dată aceste B. aveau:

Active:	
Numerar	fl. 232,852-49
Scompt de cambii	10,192,752—
Imprum. hipotecare etc.	8,059,066-68
„ de lombard	97,788—
Realități	435,086-31
Capital neversat	360,095-49
Diverse	398,032-82
Efecte	1,628,448-56
Total	fl. 21,404,122-35

Pasive:	
Capital social	fl. 3,234,628-66
Fonduri de rezervă	787,713-35
„ de pensuni	150,457-70
Depuneri	11,720,932-18
Scrisuri fonciare	1,997,300—
Lombard	22,400—
Reescompt	2,458,711-67
Diverse	583,460-16
Profit	448,517-63
Revirementul anual	98,453,296-84

Dividenda variază între 5 și 18%.

Aproape toate aceste institute sînt societăți anonime (pe acțiuni) și activitatea lor contribuie foarte mult la consolidarea economică și mai ales la înmulțirea posesiunii de pământ a Românilor. Prin donațiuni însemnate, ce le votează în fiecare an pentru scopuri culturale rom., contribuie mult și la înaintarea culturală a poporului rom. din Ung. și Trans. (Cf. N. P. Petrescu, *Compas românesc*, 1896.)

Bancă de năsip, îngrămadire de năsip în apă, mai ales în apropierea țărmurilor, în golfuri, strîmtori și la versarea riurilor. Sînt o piedecă mare pentru navigațiune. Cea mai mare B. de n. se afla la Fundlanda nouă.

Banchet, ospet, masa festiva.

Banchier, sau *bancar*, (franc. banquier), neguțator care se ocupa cu afaceri de bani, credit și hârtii de valoare (efecte). Face toate operațiunile de banca, cu excepția emisiunii de bancnote și de scrisuri fonciare. În timpul din urmă au pierdut mult din importanța lor în urma înmulțirii bancilor (societăți de credit), cari fiind obligate la socoată publică se bucura de o încredere mai mare a publicului.

Bancnota, *bilet de bancă*, o asigurațiune a bancii asupra sa însăși, despre o suma anumită, de regula rotundă, pe care banca promite a o plăti (fara dobînda) în moneda sunatoare, respective în moneda legală, același care o prezintă spre acest scop, și atunci când o prezintă, adică la vedere (a vista). B. după natura ei își are locul între hârtiile de credit circulabile,

cari sînt totodată și surogate de bani sau bani de credit. Ea cîta vreme este în stare normală, fara curs forțat, numai într'atîta poate servi ca mijloc de platire, întrucît cel îndreptățit de a primi plata, se învoiește ca sa o primească în loc de moneta. În aceasta calitate ea numai formal se deosebeste de celelalte hârtii de credit circulabile, adică de cambii, securi, cupoane, warante etc. B. însă înlocuiesc moneda în circulațiune în grad mai mare decît celelalte surogate de bani. Imprejurarea aceasta provine din proprietățile specifice ale B.-ei, dintre cari amintim: 1) Emitentul B.-ei, banca de emisiune, este acreditat în mod deosebit prin îngrijirea și regulamentul primită din partea statului. 2) Platirea cu B. are tot același efect, ca și platirea cu moneda legală. 3) B. fiind bilet la purtător poate trece din mîna în mîna fara nici o formalitate, întocmai ca și moneda. 4) Ea nu se prescrie s. e. ca cambia etc. (V. hârtie monetă.)

Banco, valuta usitată la o bancă; în special valuta usitată mai de mult în comerțul mare din Hamburg, sau valuta bancii de Hamburg.

Bancroft, *George*, istoric din America de nord, n. 1800; a întemeiat la 1823 împreună cu Cogswell un institut deosebit de învețămînt, numit școala »round-hill«; 1838 director super. de vama în portul Boston; 1845 ministru de marina; 1846—49 consul în Anglia, 1867—1874 în Berlin și Washington. Scr. mai însemnate: *History of the United States*; *History of the American revolution* etc.

Bancruta, (ital. *banco rotto* = bancă ruptă; din obiceiul vechiu de a rupe banca, slujind de taraba, banchierului care înceta plățile). B. ca și falimentul, este starea unui comerciant, care a încetat plățile, dar B. este totdeauna culpabilă. *Simplă* se numește B. pricinuită de nepăsarea sau nesocotința comerciantului; *frauduloasă* aceea, care e săvîrșită cu rea credința. În tot cazul B. este o consecința a falimentului în sensul, că un comerciant, care n'ar fi în stare de faliment, n'ar pute să fie în stare de B. Cel puțin astfel judeca Curtea rom. de casațiune. (Cf. Dreptul. 1887, Nr. 42). În alte țeri un comerciant poate fi osîndit pentru B. fara a fi fost declarat în stare de faliment. Falimentul depinde de jurisdicțiunea comercială, B. de jurisdicțiunea penală. Înainte de 1874 B. frauduloasă în Rom. era o crimă, astăzi ori care B. este un delict de competența tribunalelor corecționale. Circumstanțele ușurătoare nu se admit în B. simplă, iar în B. frauduloasă pedeapsa nu poate fi mai mica, decît un an de închisoare. În cas de faliment și de B. simplă comerciantul poate fi reabilitat, în cas de B. frauduloasă nu are aceasta facultate. Consecința acestei incapacități este, ca comerciantul condamnat și nereabilitat nu mai poate exercita profesiunea de comerciant, nici nu poate intra la bursele de comerț. În Ung. (legea pen. §§. 414—417) B. simplă e calificată de delict, (pedeapsa max. 2 ani închisoare), iar B. frauduloasă de crimă, care se pedepsește cu robie pîna la 5 ani, resp. dacă dauna nu trece peste 2000 fl., cu temnița pîna la 3 ani. Legislațiunea B.-elor a luat nascere în Italia din necesitatea de a înfrîna excesele revoltatoare, pe cari le comiteau unii comercianți.

Din Italia aceasta legislațiune trecu în Franca unde, pe la 1860, B. se pedepsea chiar cu moarte. (V. Faliment). *B. publică*. Statele, în momente de ghea cupnana sau în urma unei rele administrații, sînt silita uneori sa încezeze plățile catra creditorii lor. Astfel s'a întemplat altadata la Roma, dupa primul resboin punic, cînd guvernul recense la falsificarea monetei ca sa acopere deficitul tesaurului. Astfel de multe ori în evul mediu guvernele, și mai cu sama în Franca regele Filip-le-bel, întrebuițara acest mijloc de echilibrare a budgetelor, care se numesce cu drept cuvînt B. Alt soin de B. publ. se gasece în sistemul reducțiunii rentelor publice, care s'a practicat altadata în Franca sub domnia lui Ludovic XIV., în timpul regeței, prin mijlocirea vestitului Law, și în alte țeri, și se practica încă în zilele noastre. Un al treilea fel de B. publ. se obicnuesce sub numele de emisiune de hârtie-moneta cu curs silit. Aceasta hârtie, neavînd alta garanție în genere decît creditul statului, pierde valoarea ei în mîinile purtatorilor, cînd creditul statului scade sau dispare. Astfel s'a întemplat cu asigurnatele în timpul revoluțiunii franceze, cu fiiorinii austriaci în 1811 în Austria etc. România, cu toate greutățile pe cari le-a întimpinat, cu toate resboiele și cheltuelile de îmbunatațire facute, a pastrat totdeonna neatina cinstea sa financiara, și a așezat creditul seu pe temelii puternice și neclintite.

Banda, legatura, fașă, șuviță, fâșie, șina; ceata, trupa, droaie, tovarășie, gramada. În arhitectura: trasura pînii ieșita afara din zid. În blason: taietura diagonala, împotrivoare la bara. În marina: se dice de o corabie plecata catra o parte ca da banda într'o parte. Din punct de vedere al dr. pen. se întrebuițara termenul B. pentru asocierea facetorilor de rele, (v. ac.) În leg. penală ung. B. un este deosebit remarcata, ci cade sub punctul de vedere al complicității, (v. ac.) Cf. și art. Ceata înarmata.

Banda, insulele, 10 insule mărunte în arhipelagul indic în Marea Bauda, (între Moluce și Sundele mici), 44 km², cu 8000 loc.; aparțin residenței olandeze din Amboina; bogate în nuci mnscate.

Bandagiu, diferitele legaturi cari, dupa anumite legi ale artei chirurgicale, se fac cu ajutorul unor fașii de pînă, tifon sau alte materii, și se aplica asupra vr'unei părți a corpului, ranita, strivita, fracturata sau inflamata. *Desmologia* se ocupa în special cu confecționarea diferitelor B., arătînd mai cu sama modul cum ele se aplica în tratamentul fracturilor, luxațiilor sau dupa operațiuni. — *Bandagist*, fabricantul materialelor întrebuițate în bandagie, face bandagiile pentru ernii (surpatarii).

Bandanna, în limba indiana o metoda de colorat, prin care unele părți ale țeseturii se string așa de tare, încît colorarea nu o poate strabate. Se prepara astfel un fel de basmale de matasa, colorate în roșu și galben cu flori și lujeri negri (bandannos).

Bande polare, crețe de nori (cirrus) grupate în linii paralele conform direcțiunii vînturilor constante. [V. B.]

Bânda, (*Pânda*), munte în Rom., j. Muscel,

pl. Nucșoara; com. rur. Corbi; unul din cele 6 pichete de granița ale j.-lui.

Bandel, *Ernest de*, sculptor german, n. 1800. A lucrat cu deosebire în Berlin, Hannovera și Detmold; în acest din urma loc a ridicat statua lui Arminius, principele Cheruscilor, jertfindu-și chiar și averea privata pentru acest monument prețios. Dintre statuele și busturile facute de B. mai amintim: Amor și Psyche, Venus, Thunselda, Shakespeare, Goldoni. † 1876 în Nendegg, lângă Donauwörth.

Bandelier, (*Banduliera*), (*franc.*) curea lata, purtata de soldați preste nmer și cruceziș preste piept. De B. se leaga sabia sau pușca etc. Mantana pe timp frumos încă se poarta la B.

Bandelkhand, (*Bandelkund*), țeara seminției Bandela, (neam de Radspata) în India anterioara, pe coastele nordice ale platonului Decan, parte sub principii indigeni (31,135 km², cu 1.416.580 loc.), parte aparținînd provinciilor indobrit. de nord-vest (27,193 km², cu 2.206,402 loc.)

Bandेरilla, (*span. Banderilleros*), lance proiectata cu un steguleț și purtata de luptatori în luptele lor cu tauri.

Bandieriu, (*lat.*, *Bandierium* = steag), trupa formata din acei combatați, cari se luptau sub același steag. Cadre militare cunoscută în Ungaria dela Sf. Stefan pîna în 1848. Fiecare magnat era obligat a lupta sub steagul propriu cu combatați în nmer proporțonat cu venitele sale. Nobilimea mai saraca lupta sub steagul comitatelor. Înflorirea acestei instituțiuni militare urmeaza sub domnia casei Anjou (1310—1380). I-s'a pus temelii în legile țerii la 1435 și 1454. Sa deosebit: 1) *B. regesc* din 1000 calareți. 2) *B. reginei*. 3) *B. dignitarilor, funcționarilor celor mai înalți* (banderialiști), susțiuute pe spelele statului. Documentele din secl. XV. iușira între banderialiști pe voevodul Transilvaniei, banul Croației, Slavoniei, Belgradului, Severinului, Șabațului, Zebernicului, comitele Secuilor și al Timișului. 4) *B. clerului înalt și al nobilimei înalte*. 5) Nobilimea comuna și ostașimea portala a format *B. comitatense*. 6) *B. orașelor*. Instituțiunea banderialismului cu încetul a apus, fiind înlocuita prin soldați și mercenari pe timpul lui Matia Corvinnul, dar mai cu sama sub dinastia Habsburgilor. [T. F.]

Banderola, 1) banda mica cu inscripțiuni (pe tablouri, gobeline etc.); 2) steguleț legat de lance; 3) fașie cu care se leaga marfuri, dupa cari s'a platit vama.

Bandiera, steag; v. pavilion.

Bandiera, frați: *Attilio* (n. 1817) și *Emilio* (n. 1819), oficieri în marina austr., anteluptatorii independenței Italiei, stînd în corespondența cu Mazzini 1843. Tradați, fura prinși la San Giovanni în Fiore și împrenua cu 7 soți împușcați în 25 Iulie 1844.

Bandjermassing, (*Bandjermasin*), fost imperiu independent în partea sudica a insulei Borneo; dela 1857 supus Olandei; residential olandez locuiesce în orașul B., alator lângă riul Barito, cu 25,000 loc.

Bandola, (*span. Bandolon*), instrument musical cu coarde, care seamena cu mandolina.

Bandolina, gelatina mucilaginoasa, ce se prepara din Tragacantha sau din gutuie și se folosesce la fixarea perului.

Bandosca, sau *Coboa*, instrument musical primitiv în forma unui ulcior, care se acordează cu apă.

Bandul-de-Câmpie, (magh. Mező-Bánd), comuna mare în cott. Mureș-Turda, cu 3017 loc. Magh. și Rom. (1890); judecatorie cercuala, posta și casă de pastrare postală.

Bandusiae, (*Fons Bandusiae*, fântâna B.-ei), isvor cântat de Horațiu (od. III. 13), era situat în apropierea moșiei sale Sabinum; din F. B. se formă paraul Digentia (ați Licenza). Identica cu *F. Blandusiei*, subiectul poemei dramatice de V. Alexandri.

Bâneasa, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) *B., com. rur.* în j. Covurlui, pl. Prut, compusa din mahalale: B., Bușeneasca, Fulgeresci și cat. Slobozia-B., având în total 1537 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; se cultiva și gândacii de matasa; în com. se afla 4 biserici, dintre cari 2 în ruina, cu 2 preoți și o școală mixtă. 2) *B.-Herăstrău*, com. rur. în j. Ilfov, pl. Dâmbovița, situata la nord și în departare de 5 km. dela București, compusă din sat. B., Damaroaia, Grefoacele, Floreasca, Herastrau și Pipera, cu o populație de 2333 loc., a caror ocupație principală este agricultura și prasirea vitelor. Sat. B. are o frumoasă padure, care servea ca loc de plimbare Bucureștenilor. Lângă biserica din acest sat, fondată de Enachița Văcărescu, se ved ruinele marețe ale palatului fostului Domn George Bibescu, zidit la 1848.

Banër, *Joan*, general svedez, n. 1596, lângă Stockholm. B. însoți pe Gustav-Adolf în expediția sa în Germania, a luat parte la luptele contra lui Wallenstein; învinse la Wittstock (1636) pe Saxoni, la Chemnitz (1639) pe imperiali. † 1641 în Halberstadt.

Bánffy, familie nobiliară (baroni) maghiară, ai cărei membri au jucat însemnate roluri în istoria Ungariei; sînt amintiți deja în secl. XII. sub numele *Buzárd*. De altfel familia se deriva dela conții *Hahold de Orlamunda*; în secl. XIV. au primit numele B. Familia B. a dat țerii: episcopi, palatini, juđi de curie, tabernici etc.; ea se împarte în trei rami: de Alsó-Lendva, de Losonez și de Tallóc.

Bánffy, Desideriu, br., n. 1843; barbat de stat magh., și-a facut studiile la universitatea din Berlin și Lipsca, completându-și cunoștințele prin lungi calatorii. Dela 1875—1892 a fost comite suprem în cottul Solnoc-Dobâca; în decursul câtorva ani a administrat și cottul Bistrița-Naseud și a fost comisar ministerial pentru administrarea fondurilor granițeresci dela Naseud. La 1892 fú ales president al parlamentului, iar în Ian. 1895 ajunse în fruntea cabinetului, care avea să treaca prin parlament proiectele de legi bisericesci. La 1896 a condus alegerile parlamentare în vederea încheierii pactului vamal cu Austria, pentru care e aspru combatut din partea opoziției. Ca comite suprem B. a fost cel mai hotărît adversar al naționaliștilor nemaghiari.

Bánffy-Hunyad, v. Huedin.

Bangala, popor foarte selbatic și resboinic pe țărmurile rîului Congo.

Bangalor, (Bungalow), casele de vara ale Europeanilor din India, construite de obicei din

lemn și împletituri de trestie, cu învelitoare de paie, având streșina.

Bangalor, capitala district. indo-britic Maissur, sediul unui episcop rom.-cat. și al unei misiuni evanghelice, cu 179,670 loc.

Bange, Valerien de, colonel franc. de artilerie, întemeietorul sistemului modern de tunuri în Franția; n. 1833 în Balgnicourt. La 1882 deveni director al fabricilor Cail. Sistemul de B. este caracterizat prin uecanismul de încluzdere cu șurup și obturator plastic. Tunurile de B. sînt admise și în Anglia și Sêrbia.

Bangiee, familie de *Alge roșii*, al caror corp are forma unui disc, unei lane sau filament. Se înmulțesc prin monospori precum și prin spermății și osferă.

Bangka (Banca), una din insulele Sunde, situata spre sud-est dela Sumatra, despartita de aceasta prin strimtoarea B.; insula are o suprafața de 12,681 km², cu și 70,837 loc., între cari 23,252 Chinezii; dela 1608 aparține Olandei. B. e bogata în cositor (cel mai bun cositor în lume; cam 4', mil. kgr. pe an). Capitala: *Muntoc*.

Bangkok (Bangcoec), capitala regatului Siam (Asia), la gura rîului Menam, numita și »Veneția Orientului»; consista mai ales din colibe de bambus, ce plutesc pe apa; ca. 400,000 loc. În B. sînt numeroase pagode cu turnulețe subțiri. B. e centrul comercial al Indiei posteroare. Export de orez, piper, piei, pesci uscați etc., în valoare de ca. 65.5 mil.; import de postav, bumbacarii etc., ca. 46.6 mil. În portul B. la 1890 au intrat 477 corabii de 381,474 tone, au ieșit 482 corabii de 389,397 tone.

Bangveolo, lac în Africa sud. la granița statului Congo, la înălțime de 1134 m. preste suprafața mării; a fost descoperit de Livingstone la 1868; în B. se varsa Ciambesi; din el se scurge Luapula, unul din izvoarele principale ale rîului Congo.

Banhans, Antonie, ministru austriac, n. 1825 în Micholup (Boemia). A studiat dreptul în Praga; 1848—59 a fost judecator, apoi a administrat moșiile contelui Waldstein, desvolțând o activitate deosebită pe terenul cladiroi cailor ferate și altor întreprinderi industriale. 1667 ajunse deputat, 1870 ministru de agricultura; 1871 ministru de comerț. Falimentarea mai multor întreprinderi de cai ferate îndemnă pe B. sa porneasca proces contra antreprenorului cailor ferate Lemberg-Cernauf, Ofenheim, procesul însa se termină cu achitarea lui Ofenheim, iar B. demisiona în 1875. 1881 president al societății industriale din Austria inf., în care calitate a lucrat mult pentru realizarea canalului între Dunare și Odera.

Bania, comuna mare în cott. Caraș-Severiu, 2366 loc. rom.; mine de carbuni și fier.

Banjaluka, district în Bosnia cu suprafața de 8497 km², cu 265,456 loc. *Capitala B.*, situata lângă Vrbas, cu 11,357 loc. (între cari 6879 mohamedani); stațiune de cale ferata. Casele B.-ei sînt împraștiate; între multele moschee (45) cea mai mare, și în întreaga Bosnia cea mai frumoasă, e geamia Ferhadia. B. are o citadela zidita pe un deal; izvoare calde; antichități romane; fabrici de postav; în apropiere mine de argint și o manastire trappista pe locul, unde fusese »*Ad Ladios*« a Romanilor. Pe timpul

stăpânirii turcesci B. a fost timp îndelungat sediul unui pașă; Austriei au ocupat B. la 1688 și 1737, a ramas însă tot a Turcilor până la ocuparea Bosniei (1878), când Turcii au fost batuți la B.

Bănica, nume popular pentru planta *Phyteuma*. (V. ac.)

Banila Moldovenească, sau *pe Sirete*, com. și parohie împreună cu cat.: Dunavățul, Hilgea, Hoinicenii, Coșcinea, Laureca, Pantinul, Plaiul, Poiana, Rîuna, Solonețul și Strunguul, cu moșie boierească — în Bucovina, căp. și jud. Storojinețului; 4337 loc., (2948 ort., 724 apus. și 665 mos.) și o școală de o clasa. [Dr. I. G. Sbiera.]

Banila Rusască, sau *pe Ceremuș*, de jos și de sus, comuna și parohie împreună cu Berejnița, cu moșie boierească în Bucovina, căp. Vijnii, jud. Vascauțului pe Ceremuș; 4831 loc., (3470 ort., 338 apus. și 1023 mos.), și o școală de patru clase. În Berejnița există înainte de 1783 un schit fundat de Isac Cocorean și înzestrat de nepotul seu capitanul Tanase Ținta cu a 16-a parte din B. pe Ceremuș. În vecinătate este comuna și parohia Sloboția B.-ei, cu moșie boierească, 895 loc., (574 ort., 39 apus. și 282 mos.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Banița, măsură de capacitate pentru lucruri uscate: faina, grâu etc., cuprindând 20 de ocale; sinonim cu *dimirlicie* și *ferdelă*. (Et. M. Rom.)

Banjo, (Banja), instrument mus. favorit al Harapilor americani, alcătuit cu 5—9 coarde, în forma unei ghitare.

Bánk bán, palatin al Ungariei (1211—1213), din familia B. o. r. 1216 fu numit ban al Croației, iar 1217, când regele Ungariei Andreiu II. conduse a patra expedițiune cruciată, B. cu mitropolitul Ioan din Strigoniu au fost guvernatorii Ungariei; ultima amintire despre B. se găsește în »bulla de aur«. După tradiție B. ar fi pus la caleuciderea reginei Gertrud (soția lui Andreiu II.) cu scop de a scăpa țeara de curtenii germani. Viața lui B. a servit ca subiect mai multor opere dramatice, s. e. B., drama de K. a. tona (totodată opera de Erkel) și »Ein treuer Diener seines Herrn« de Grillparzer. [†]

Bănlak, (Banloc), com. mare în Ung., cott. Torontal, 2522 loc. rom., pretura și oficiu postal. — **Bănlaka**, (Balnaka), com. mică în cott. Bihor. Apare în acte publ. la 1458; are 249 case, cu 1212 loc. rom. gr. or. Biserica e veche de lemn (1790); școala nouă de piatră; teritorul e de 4730 jug. cat.; muntos, puțin roditor; pomărit, industrie de casa, pras. de vite. [†]

Bannerets, banderaliști francezi, cari erau datori a mobiliza, la provocarea regelui, banderii proprii pentru apararea țării.

Bannus, în dreptul vechin germ. a m. e. n. e. ce trebuiau platite regelui sau conților pentru neobservarea ordinațiunilor acestora.

Banta, sau *beantiă*, marginea unei țesături țeranesce, în special marginea dela gât, piept și mâneci a unei cămeși. — *Bente* (Pente) (pl.), lanțuri, fiara, obești. (Et. M. Rom.)

Bantam, prov. oland. în capetul vestic al insulei Iava; 7326 km², cu 569,252 loc. La țerm e șes și loc baltos în interior se ridica munți, între cari mulți vulcani stinși. Loc. cultiva piper, orez; se produce și cafea, bumbac și indigo. Capitala: *Serang*. Orașul B. fusese odinioară capitala unui regat, ați e în ruine.

Banting, *cura lui B.*, metod dietetic pentru vindecarea corpulenței și îngrășării exagerate. Principiul fiziologic consista în a elimina din alimentele obicinuite grasimea, zaharul și hidrocarbonatele, (s. e. fructe, pâne, cartofi) adeva alimentele, cari în corp se preface sau se pot preface în grasime; ca nutremēt se permit: carne macra, pește, biscuit, poame, ceaiu, vin roșu, foarte puțină pâne. Cura a fost compusă de *Harvey*, dar B. a încercat-o cu succes la sine însuși.

Bantu, nume comun de popoare africane, cari aparțin rasei Kafirra, și ocupa părțile sudice până atră equator.

Banu, manastire de călugari în orașul Buzeu, întemeiată 1571 de vornicul Andronic; prin danile ce i-s'au facut, aceasta manastire ajunsese una din cele mai bogate ale țerii; astăzi e biserică de mir.

Banul, insulă, v. Gura Văii.

Bănuțel, numire populară dată plantei *Bellis perennis* L., (v. ac.)

Banville, *Teodor de*, poet francez, n. 1823, publică articoli biografici și diferite poesii, iar ca poet dramatic proveđu mai multe teatre parisiane cu produsele musei sale, (»Le feuilleton d'Aristophane», »Le cousin du roi« etc.) B. e maiestru în forme, ca versificator e neîntrecut.

Banz, fosta mănastire bogată a Benedictinilor în Oberfranken; 1802 secularizată; acum castelul principelui Carol Teodor de Bavaria; colecțiune de petrefacte.

Baphomet, v. bafomet.

Baptister, scaldatoare, (lat. fons baptismalis), basinul folosit la botezul prin cufundare. După ce biserica pe timpul lui Constantin c. M. ajunse la pace și libertate, botezul se întempla cu mare solemnitate de atră episcop. Spre scopul acesta s'a construit lângă biserici ori chiar în câte o parte a bisericilor B. B. se numesce și localitatea, unde este construită (din piatră, marmora) scaldatoarea. Aceasta ori e în continuitate cu biserica ori e în apropierea ei. De comun coperișul B.-lui se termina în o cupola, iar pereții din launtru sunt proveđuți cu picturi sacre. Cel mai vechiu B., ce s'a conservat, e »B. lui Constantin« dela biserica sf. Ioan de Lateran din Roma. El a servit ca model la construirea multor B. în Italia. La bisericile rom. din Trans. de comun lipsesce B. [Dr. Is. Marcu.]

Baptisti, sectari, cari nu recunosc de valid botezul pruncilor, ci numai botezul adulților îndeplinit prin cufundare, în altee urmeaza doctrinele protestantismului, din care s'a nascut secta în secl. XVI. B. sânt lațiți mai ales în America (preste 2 milioane); în Europa mai numeroși sânt în Anglia, se afla însă și prin alte țeri. Numărul total al B.-lor e cam de 3 mil.

Bar, 1) numele turcesc al orașului Antivari (v. ac.); 2) oraș în guvern. rusesc Podolia (Ucrania), 13,434 loc., între cari 8000 Ovrei. Aci se făcu confederația nobililor Poloni la 29 Febr. 1768, contra influenței rusesci la curtea regelui Stanislaw August; 3) numele mai multor orașe în Franca.

Bara, drug, bastoane lungi de fier bătut (moale), precum și bastoane de oțel de forme regulate patratice, cilindrice etc. B. se fac prin turnare, laminare sau prin filieră și servesc la fel de fel de scopuri tehnice. Din firele subțiri se fac

cuie; cele mai subțiri și lungi poartă numele de sîrme.

Băra, com. rur. în Rom., j. Roman, pl. Siretul de sus, compusă din cat.: sat. B., tîrșorul B., Balomiresci și Oțeleni; 1865 loc. În tîrșorul B. locuitorii (407) sînt aproape toți Ovrei; aici este reședința subprefecturii plașii și a unei judecatorii de ocul.

Baraba, (rus. Barabinskaia), stepă, ținut vast al Rusiei asiatice, în guvernamelele Tobolsk și Tomsk; această stepa imensă, mocirloasă și acoperită cu o mulțime de lacuri sărate și salcii, se întinde între Ob și Irtyș pe o lungime de peste 500 km. dela Altai, cari o mărginesc la sud. Cîteva părți din acest vast ținut sînt păduroase, altele oferă un sol fertil. Din 1767 guvernul rusesc cu ajutorul coloniilor compuse din țerani și exilați, operează secarea baltîlor și le predă gradat culturile.

Barabbas, v. Varava.

Baraboi, numirea populară a plantei *Chaerophyllum bulbosum* L., (v. ac.)

Barabra, v. Berabra.

Barac, Ioan, poet popular, n. 1776 în Alamor, cott. Albei infer. (Trans.), unde tatal sîu era preot, (de aici conumele Popovici); și-a făcut studiile pregătitoare în Aiud, iar drepturile le-a absolvat în Cluj; 1801 învîțator în Avrig; 1802 se stramută la Brașov și se căsătorii cu o fiică a lui Radu Tempea, director al școalelor rom. din Trans.; aici funcționă ca avocat, și se distinge prin zel deosebit și inima bună față cu cei asupriți; dela 1805 pîna la moartea sa, întemplată în 1848, a fost translator magistratual. Timpul liber îl folosia B. cu predilecțiune pentru compunerea de versuri populare; a stat în strinse legaturi cu George Lazar, Vasile Pop, ba și cu Anton Pan; el împreună cu contemporanul sîu Vasile Aron, au fost cei dintîii cari, în mod conștient și pe o scara întinsă, s'au ocupat cu literatura populară. Poporale atît în limbă cît și în concepțiune, scrierile lui B., cîte sînt publicate pîna acum și mai ales poemul »Arghir și Elena«, aparut mai întîiu la 1801, pe cînd B. era dascal în Avrig, au străbătut adînc și în straturile cele mai de jos ale poporului. Alte scrieri publicate sînt: »Risipirea Ierusalimului«, »Ratacirile lui Ulise«, din care s'a publicat o parte în »Albina Carpaților« din 1879; »Tragedia lui Samson«, »O miie și una de nopți«, traducere din limba germană și tipărită în 8 vol. la Brașov; un număr foarte mare din scrierile lui B. le posedem numai în manuscrite. Cf. »Transilvania« 1893.

Baraca, construcțiune provisorie, făcută dintr'un schelet (osatură) de lemn sau fier, intervalul umplut cu cărăniși, scînduri, nuiele, pămînt amestecat cu paie etc. În lagarile permanente se construiesc asemenea B. pentru trupe. De multe ori ele se fac demontabile pentru ca sa se poata transporta acolo, unde va cere trebuința pentru trupe și bolnavi. În timp de epidemii întinse, cînd spitalele permanente nu sînt destul încapătoare, se construiesc B. în curțile spitalelor sau în alte locuri izolate sau lesne de izolat. În stațiunile sanitare (carantine, lazarete) din porturile maritime B. servesc pentru adăpostirea calatorilor și echipagelor în timpul observațiunii și a desinfectării bastimentelor.

Bărăgan, câmpie întinsă în Rom., j. Ialomița, între Dunare și riul Ialomița, lipsita aproape cu totul de apa și de arbori, traversată de liniile ferate Bucureșoi-Fetesci și Călărași-Slobozia, cari se strataie pe la mijlocul câmpiei. Înainte era acoperita numai cu pășuni, cari hrăneau turme numeroase, astați inșă mare parte din ea e transformată în arături.

Baragiu, v. Stavila.

Baraguay, d'Hilliers, Louis, general francez, n. 1764. Sub Bonaparte comandă în Italia 2 jumetați de brigadă și deveni guvernor al Veneției, pîna la ocuparea ei de Austriaci; 1798 participă la expediția din Egipt; 1805 comandă cavaleria de reserva și se distinge la Austerlitz; 1812 — constrinsa o parte din divisiunea sa la predare Rușilor — cădu în disgrăția lui Napoleon; † 1812 în Berlin.

Baralip, v. Bamalip.

Baranya, comitat în Ung., în ținutul dintre Dunăre și Drava. 5133 km².; cu 293,414 loc. Magh. și Germ. Ținut frumos și binecuvîntat.

Baranyai, Stefan, calugăr iesuit, care împreună cu Lad. P. Baranyi, a lucrat la unirea Românilor cu biserica Romei, pe cînd petrecea în Cluj (la finea secl. XVII.) (V. Baranyi.)

Baranyi, Paul Ladislau, călugăr, n. 1657 în Jászberény. La 1674 intră în ordul Iesuiților. 13 ani a petrecut în Alba-Iulia ca paroh, predicator, prefect de școală și misionar, expus la multe prigoniri din partea Calvinilor și chiar și pericolului de a-și pierde viața. El a lucrat mult pentru unirea Românilor cu biserica Romei. Pe mitrop. Teofil l-a înduplecat sa țina sinodul din 1697; aici s'a proclamat pe fața unirea, care tot cu conlucrarea lui B. s'a întarit și stabilit definitiv sub mitrop. Atanasiu în sinoadele din 1698 și 1700. În interesul Românilor uniți de repețite ori a alergat la Viena pentru a implora sprijinul curții împărătesci. Din Alba-Iulia a trecut în mănastirea Iesuiților din Pesta și de aci în colegiul lor din Tirnavia, în care mulți tineri români au învîțat carte. † 8 Dec. 1719. A scris între altele un catechism rom. cu litere cirile. [Dr. A. Bunea.]

Baraolt, (magh. Baroth), 1) B., sat în cott. Treiscaune, 2167 loc., Secui și Români. Odiñoara o parte a populațiunii a fost militarizata, aparținînd regimentului II. secucies de infanterie. În diploma regelui Andreiu II., data Sașilor, B. era designat de margine spre resarit a »Fundului regesc« (a Vaross (Oraștie) usque ad Boralt*). 2) Munții B.-lui, grupa de munți, ce se ramuresce din Arghita spre sud pîna la Olt. Oltul încungiura acești munți de trei părți, la est, sud și vest, avînd cursul lui forma unui V. [Silv. Mold.]

Baraș, Iulius, medic, n. 1818 în Polonia, veni în România la 1849 și fu numit medic de carantina la Călărași, apoi medic primar al districtului Dolj; în fine fu chemat la Bucureșci și numit prof. de istoria naturală la gimnasiul național și apoi la școala de medicina. † 13 Mart. 1863. B. a publicat urmatoarele lucrari: 1) Mai multe articole despre boalele animalelor, (în analele academiei de științe din Viena). 2) Mînunele naturii, care a avut mare succes în vulgarizarea științei veter. 3) Istoria naturală, destinata pentru copii cu întrebări și figuri,

tradusa din limba franceza dupa G. Beléze. (Bucuresci, 1852). 4) Zoologia. Bucuresci, 1855. 5) Elemente din istoria naturala, pentru usul claselor super. gim.; tom. I. Zoologia. Bucuresci, 1864; tom. III. Mineralogia. Bucuresci, 1867. 6) Botanica silvica.

Bărăscii-de-Vede, com. rur. în Rom., j. Olt, pl. Vede-de-sus. compusă din 8 cat. cu 2420 loc.

Baratare, v. Baratto.

Barataria, *baia* —, sin de mare în Golful Mexicului spre sud-est dela Louisiana; odinioară cub de piraiți.

Barateria, fraudă faptuită de capitanul sau echipagiul unui bastiment de comerț în paguba armatorului, asiguratorului sau incarcatorului. Prin extensiune mai înseamnă și greșelile neintenționate, comise de capitan sau echipagiul din neglijență, nesciința sau nebagare de samă, cu urnarii pagubitoare. (Cod. com. art. 630.)

[Constant B.]

Bărăția, (dela magh. *barát* = monach sau călugăr). Termen usitat mai cu samă și mai numai în România, și anunit în Muntenia, spre a denota bisericile catolice din orașele Bucuresci, R.-Vâlcea, Câmpulung și Târgoviște. Aceasta provine de acolo, ca în localitățile înșirate existau manastiri catolice de calugari franciscani, cari și dincoace de Carpați cu preferința poartă numele de *barați*. În Bucuresci se numesce B. numai vechia biserica catolica, (de unde și strada cu același nume) rezervată în timpul de față ca parohie pentru coloniile germ. și magh. Prin veacul trecut și aceasta avea averi frumoase. Mult mai bogate erau însă B. din celelalte trei orașe, având — și în parte mai au până în ziua de azi, — nu numai o mulțime de case în oraș, ci și moșii rurale. La Câmpulung B. posedă încă și acum un munte întreg de vr'o 3000 pogoane, care se și numesce »muntele Bărat». B. din Câmpulung și din Târgoviște sunt foarte vechi; nu numai tradițiunea continuată, ci și un document, care pe la mijlocul veacului trecut se afla în posesiunea calugarilor din Câmpulung, dat de Radu-Negru, atribuie întemeierea lor chiar acestui fondator al principatului. Probabil este, ca acest document se afla în arhivele calugaresci din Deva sau din Budapesta, unde au fost transportate pe la finea secl. trecut diferite alte documente ce se pastrau la B.-le din Rom. Hasdeu arată, ca Dem. Berindeiu (Revista Rom. I., 621) deduce greșit numirea B. dela turc. *berât*, adeca dela un decret, ce l-ar fi dat Sultanul cutarui preot catolic din Bucuresci, ca sa-și poată face biserică, însă afirmarea ca în genere ori ce biserica de rit catolic este B., și ca »*barat* ar înscmna »preot catolic«, este de asemenea greșită, pentru-ca în România se numesc B. numai bisericile catolice din localitățile indicate, cari în adevăr au fost întemeiate de călugarii franciscani, numiți *barați*. O mulțime de chrisoave domnesci, datate mai ales din veacul trecut, dovedesc ca B. se aflau sub protecția principilor pamânteni, iar nu sub alta straină. În timpul din urmă, episcopia cat. din Bucuresci a rescumpărat bunurile B.-lor dela Franciscani, cari încă s'au retras cu totul din România, și câte nu le-a vândut le-a afectat pentru menținerea seminariului său domestic.

Baratieri, *Oreste*, general ital. și comandant al coloniei Erythraea de pe malul Marii Roșii; n. 1841 în Condino (Tirol). În reboiul (1895—96) contra regelui Menelik a fost crâncen batut în lupta dela Adua (1 Mart. 1896).^{*} Încea înaintea acestui desastru a fost înlocuit cu generalul Baldissera, om versat în diplomația și felul de reboire africană. În Aug. 1896 B. s'a retras.

Baratto, (*ital.*) schimb de marfuri sau afacere de schimb, în acel înțeles, ca se da o marfa pentru alta, fara fixarea unui preț și fara platarea vr'unei diferențe a prețului. În sens mai larg însă B. este o afacere de cumpărare împreună cu schimb, la care părțile dau marfă contra marfa, având a se lua în considerare și prețul, astfel ca afacerea se aplanează cu bonificarea diferenței de preț în bani gata. Dela B. se deriva cuv. *a baratta* sau schimb de marfuri; *baratterie*, falsificare de marfuri și *baratteur*, falsificator de marfuri, șarlatan.

Baratynski, *Jevgenij-Abram*, poet rus, n. pe la începutul acestui secul; fii educat în școala de pagi din St.-Petersburg și petrecu 8 ani ca ofițer sub aspra climă a Finlandei. Liberat din serviciu, el se retrase la Moscva. Poeme principale: *Eda* și *Tiganca*. Este considerat ca rivalul lui Pușkin. † 1844 în Italia.

Barba, completul perului, ce crește în jurul obrazilor, bărbiei și gurei, și caracterizează sexul barbatesc; la femei se observă foarte rar, (la bătrânețe, pe timpul climacterului). Culoarea B.-ei corespunde de regula cu cea a părului de pe cap, dar sunt o mulțime de variațiuni. La unele popoare crește B. mai lungă și mai deasă, la altele foarte scurtă și rară; sta sub influența climatei și a rasei. B. e supusa obiceiurilor diferitelor popoare și capriciilor modei.

Barba-boterului, numire botan. popor. pentru plantele *Nigella damascena*; se mai chiuma și *chica voinicului*. De asemenea se dice: *B. caprei*, pentru *Tragopogon inajus*, *Spiraea Ulmaria*, *Spir. Filipendula*. *B. împărătesului*, pentru *Viola tricolor L.*, *Lychnis Coronaria* și *Mirabilis Jalappa*. *B. lui Aron*, pentru *Aurum maculatum*. *B. lupului*, pentru *Helleborus foetidus*. *B. popii*, pentru plante amintite la B. caprei. *B. Sasului*, pentru *Equisetum arvense*. *B. Ungurului*, pentru *Dianthus plumarius*. (V. ac. articole.)

Barba-Cana, (arab. *bar-bah-khaneh*, galerie care proteje o poarta), creneluri verticale taiate în zidurile cetăților și ale castelurilor de unde se trăgea, la adăpost, asupra inamicului; deschidere ce se lasa în zidul unei terase pentru scurgerea apelor.

Barba-cot, după pov. române e un predicat, ce se adauge unui nume de pitic, adeca *piti-cot*. Astfel Statu-palma, fiul Bașlegei, se numesce și Statu-palma-barba-cot, înțelegându-se: barba de un cot de lungă, precum se vede din numele piticului Schiop cu barba cât cot. Feții frumoși piticoșilor le prind barba în despicătura unui arbore. Pentru măsura barbei piticoșilor se folosește și stânginul; astfel piticul *Salcoetea* are barba de 99 stângini de lungă.

Barbados, o insula a Antilelor mici, dela 1825 a Englezilor; 430 km², cu 182,000 loc. Dupa Iamaica cea mai importantă între Antile; plantațiuni mari de trestie de zahar. Capitala: *Bridgetown*.

Barbar, (*grec.*) la Greci ori ce strain, care nu vorbia limba greca; dela resboaiel persice încoace B. înseamna om lipsit de cultura, crud, necioplit; la Romani, începând dela imperatul August, se numiau B. toate popoarele lipsite de cultura greca și romana, mai ales Germanii. Mai târziu s'a dat numele de B. și semințiilor selbatice, cari au năvălit din Asia pe timpul migrațiilor popoarelor.

Barbara, (Varvara), sfântă, după tradiție fû decapitată pentru primirea credinței creștine la 240 în Nocomedia (Bithynia) ori la 306 în Heliopolis (Egipt), de propriul seu părinte Dioscur, care imediat după aceea fû lovit de fulger; de aici B. se invoaca la tempești; ea este și patroana artileriei și a băieșilor. Ziua comemor. 4 Dec.

Barbara Sancta, sau *barbareum*, seminar teologic fundat de catră împ. Maria Teresia la 1774 în Viena pentru clericii gr.-cat., cari cercetau universitatea de acolo. Imp. Iosif II., la 1784, înființând pentru clericii gr.-cat. din monarhie seminarul general din Lemberg, a închis B., l-a redeschis însa Francisc I. la 1803 sub numirea de »convict imperial pentru clericii de ambe riturile din țerile ereditare. La 1853 a fost declarat seminar central pentru gr.-cat. În timpul din urma erau în B. 44 clerici, între cari 13 Români. În 1873 clericii români și cei ruteni din Ungaria, la ordinul guvernului ung., au fost aduși în seminarul central din Budapesta; iar la 1893 B. s'a închis, fiind trimiși clericii ruteni din Galiția în seminarul central din Lemberg. Ca alumni ai institutului B. și-au câștigat cunoștințele vaste și fundate și calificățiune teologica super. mai mulți membri distinși ai clerului gr.-cat. român. [Dr. Is. Marcu.]

Barbara, în logica: modul prim din figura I. silogistica. În B. ambele premise sînt universal-afirmative și concludsiunea de asemenea universal-afirmativă; se bazeaza pe subsumpțiune. S. e. toți oamenii sînt muritori; toți domnitorii sînt oameni. Ergo: toți domnitorii sînt muritori. [Pl.]

Barbarea R. Br., (botan.) gen din fam. Cruciferelor, trib. Arabideae, cuprinde plante erbacee bisanuale sau perene cu tulpina anguloasa, erecta, ramificată și glabra. Frunzele alterne, întregi sau mai mult sau mai puțin lobate sau sinuat-penatifide. Flori galbene cu sau fara bractee, dispuse în raceme terminale. Sepale egale, petale unguiculate. Fructul este o siliqua elongată, comprimată, tetragonală și rigidă. *B.*, după unii autori, are vr'o 20 specii, dintre cari abia 6 sînt bine definite. Aceste plante cresc prin regiunile temperate ale globului. Prin părțile noastre se afla prin locuri umede *B. vulgaris* R. Br., numită popular Crusă țea, și *B. arcuata* Rchb. Frunzele de *B. vulgaris* R. Br. se manâncă ca salata, ele au proprietăți antiscorbutice și diuretice; semințele posed proprietăți diuretice mai active. *B. praecox* DC., se cultiva ca planta potagera pentru frunzele și vîrfurile sale tinere, cari se manâncă ca salata, (Cresson de jardin). Unele varietăți de *B. vulgaris* R. Br. cu flori duble se cultiva ca plante ornamentale. [Z. C. P.]

Barbaria, v. Berberia.

Barbarism, eroare retorica ori stilistica, care consista în folosirea nepotrivita și contrara genului limbii naționale a cuvintelor și fraselor

străine. (B. în l. rom.: greceisme, latinisme, slavisme, germanisme etc.)

Barbarossa, 1) *B. Horuk*, (Aruk sau Uruds), pirat în secl. XVI., întemeietorul stăpînirii osmane în Africa de nord. B. a fost fiul unui olar din Mitilene, trecut la islam. Dimpună cu fratele seu mai mic Mahomed a intrat în serviciul emirului din Tunis, și nu preste mult a stat în fruntea unei flote întregi. Eutemi, emirul Algeriei, l-a chemat întru ajutor în contra Spaniolilor (1515). B. a risipit flota spaniola, a sugrumat pe emir și s'a facut domnitorul Algeriei. Mult timp s'a luptat în contra Spaniolilor, până ce Gomarez l-a învins lângă Omar; scapând fû ucis 1518. 2) *B. Dsereddin* (Chaireddin), fratele lui Horuk B., în 1519 a legat pact cu sultanul Selim I. în virtutea caruia deveni pașa Algeriei și comandantul unei oștiri de 10,000 ieniceri. A recucerit Algeria dela Spaniolii și Tunisul dela usurpatorul Mulei Hassan 1533. Imp. Carol V. a pornit în contra lui cu o flotă de 500 mai și 30,000 ostași. A debarcat în Tunis, a cucerit Goletta, a luat în prada 86 năi dușnane. Când oastea creștina ajunsese la fortul Tunis, gasi citadela în mâna celor 8000 sclavi creștini eliberați. Carol V. denuin pe Mulei Hassan de guvernor spaniol. Dar B. și-a continuat și din Algeria excursiunile de jaf, a prădat insulele ionice, a batut pe Doria, admiralul imperatesc, și lângă Creta a nimicit flota creștina 1540. Alindu-se cu Francia a despoiat Nizza 1543. S'a reîntors în Constantinopole cu 7000 prizonieri creștini, unde a murit în 4 Iul. 1546 în etate de 88 ani. (Cf. Veigt, Die Geschichtschreibung über den Zug Karls V. gegen Algier. Turba: Über den Zug Karls V. gegen Algier. Jurien de la Gravière: Doria et Barbarousse.) 3) B., supranumele împ. Frideric I. al Germaniei. [T. F.]

Barbaroux, *Charles Jean*, girondist, n. 1767 în Marsilia. Barbat frumos și energie, conduse pe democrații Marsiliei pentru apararea republicanilor la Paris. Ales în Convent, se alătură girondiștilor și votă moartea regelui cu reserva de apelațiune la popor. Pașind contra lui Marat și Robespierre fû arestat și 1794 ghilotinat în Bordeaux.

Barbat, *voevod*, v. Basaraba.

Bărbat — *riu*, 1) *Riubărbat*, com. mica în cott. Unedoarei, în Teara-Hațegului, cercul Pui, așezata pe malul riuulețului cu aceeași numire, 270 loc. rom. 2) *B., riuuleț*, isvoresce în grupa muntelui Retezat și îndreptându-se spre nord se varsa în Streiu pe laturea stînga a Pui; este unul din cei mai însemnați afluenți ai Streiului. [Silv. Mold.]

Bărbătesci, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) B., com. rur. în j. Gorj, pl. Gilortu, compusa din cat: B., Socu și Curteana cu 2190 loc. 2) B., com. rur. în j. Vâlcea, pl. Horezu cu 1597 loc.

Bărbătescu, *Ioan*, scriitor juridic român, autorul operei: Cursul dreptului civil român sau explicarea paragrafilor de legi civile după ordinea pravilei lui Caragea, Bucuresci, 1849; a urmat ca auđitor la colegiu cursul lui St. Pherechyd de drept civil, al lui C. Moroiu de drept roman și al lui C. Brailoiu de drept criminal și procedura. Lucrarea lui B. e dedicata

lu Ioan Câmpineanul, logofet al credinței, în semn de recunoștință pentru ajutoarele ce a primit spre a studia; ea se distinge printr'un stil deslușit și precis, servind, chiar ați, ca unic comentariu al codului Caragea. B. scriind în etatea entusiasta a tinereții, se ridică uneori la generalisari adânc cugetate și simțite. Elocuenta și strins argumentata scriere a lui B., prin logica ei convingătoare, a trebuit să influențeze foarte mult vechia generațiune.

Bărbăția, 1) virtute cardinală. B. ca virtute a fost formulată mai întâiu de Plato și pusa alături cu justiția, înțelepciunea și cu temperanța. Cu aceasta numire a trecut și în etica creștina, și aici B. este acea virtute, în puterea careia creștinul, cu toate piedecile și greutățile întreprinde și cantă a duce la îndeplinire ceea ce este bine și moral, și e mai bucuros a suferi ori ce, ba a-și pierde chiar averea și viața, decât să lucreze ceva, ce ar fi în pöttriva legii dumnezeiești ori în pöttriva legii morale. 2) *B. ca etate*, timpul acela din viața omenească, în care omul este ajuns la maturitate, atât fizica cât și psihică; ea începe cam cu anul 25—30 și durează cam până la 60—65 ani, când începe bătrânețea. [Pl.]

Barberini, familie princiară romană, numită astfel după moșia Barberino din valea Elsa, în Toscana, și întemeiată de Maffeo B., după suirea lui Urban VIII. 1623 pe scaunul papal. Sub următorul acestuia, Inocențiu X., un inamic personal al B.-lor, cei 3 nepoți de frate ai lui Maffeo fugira în Franca. Cel dintăiu (n. 1597, † 1679) e întemeietorul marelui bibliotecar barberine, care ajunse la moartea lui la 60,000 tomuri și 8000 în parte prețioase manuscrite. Al treilea frate se distinge ca protector al științelor. În palatul B. din Roma se afla biblioteca amintită și lucruri de artă (Fornarina lui Rafael și Christos de Dürer).

Barberini — *urna*, sau Urna de Portland (numită astfel după un fost proprietar al ei), vas antic roman, de sticlă, 25 cm. înalt, cu figuri mitice; găsit în secl. XVII. într'un sarcofag lângă Roma și așezat în biblioteca B. Astăzi se afla în muzeul britic.

Barbès, *Armand*, politician francez, n. 1810 pe insula Guadeloupe, studiă drepturile în Paris; fii membru la Société des droits de l'homme și conducător la Société des saisons. În 12 Maiu 1839 s'a pus în fruntea revoltei din Paris, unde fii ranit, prins și judecat la moarte. Agrațiat și condannat la robie pe viața, scăpă prin revoluțiunea din Februarie și ajunse guvernor în Luxemburg și deputat. † 1870 în Haga.

Bărbesci, comuna și parochie cu moșie boierească în căpit. Storoișinet, j. Stanesci, în Bucovina; 1815 loc., (1620 ort. res., 6 apus. și 189 mos.); școală de o clasa. Pe timpul ocupării Bucovinei era aici un schit întemeiat pe la 1762 de Nicolae Calmuțchi sau Calnașul, care se călugărise sub numele de Natan. Schitul avea o moșioara de vr'o 100 falci; astăzi nu mai există. [Dr. I. G. Sbierea.]

Barbet, v. căne.

Barbeta, (marina) capet de parama (frânghie) de 5—6 m. lung., fixat la proba unei barci, servind a lega barca de un bastiment sau de cheu. [Constant B.]

Barbi, *Alice*, cântăreacă ital. de concert, n. 1861 în Modena; parintele ei a fost director al operei în Cairo. A studiat în conservatorul din Roma, unde s'a perfecționat ca violinista; ca cântăreacă a pașit pe scena de abia la 1883 și a devenit în scurt timp celebra. B. e mare maiastră a belleanto-lui și excelentă interpreta.

Barbieri, 1) *B., Carlo Emanuele di*, n. 1822 în Genova, † 28 Sept. 1867 în Pesta, fost capelmaistru la diferite opere italiene, mai târziu tot în calitatea acesteia la opera din Viena și în urma teatrului național din Pesta, a scris opere, ballette etc. 2) *B., Francisco Arsenio*, n. 1823 în Madrid, unul dintre cei mai agreați compozitori de »Zarzuela« (drame scurte sau comedii cu cântari), membru al mai multor societăți de artă, distins dirigent, dela 1868 profesor de armonie și de istoria muzicii la conservatorul din Madrid; a scris și multe opuri de orchestra, imne, motette, precum și articli despre muzica în foi științifice și politice.

Barbiton, (*barbitos*), instrument cu coarde la vechii Greci, seamăna mult cu lira.

Bărboiu, *biserică* în Iași, fundată de marele vornic B. în secl. XVII. și prefacută din temelie în 1841; e zidită foarte frumos în stil bizantin cu 4 turnuri; înlauntru are 6 coloane de marmură.

Barboloviciu, *Alimpiu*, n. 6 Aug. 1834 în Clujloara; a studiat teologia în seminarul central din Pesta. Ordinat de preot în 1858. În 6 Sept. 1873 numit paroch al Șimleului-Silvaniei, apoi archidiacon al tracturilor Crasnei și Vâlcaului și vicar for. epepsc al Silvaniei. B. a luat parte de frunte la toate mișcările naționale, culturale și economice ale Românilor din Selagiu, și a lucrat în »Sionul Român«, »Foaia bisericească, literară și școlastică, în Amvonul« etc. Reprezentant al clerului la congresul național ținut în Sibiuu 1861.

Bărboși, sat în Rom., j. Fălciu, pl. Mijlocu, cu 253 loc.; aici s'a născut Alexandru Ioan Cuza, domnul României.

Barbu, mănăstire de calugarițe în Rom., j. Buzen, pl. Sarății, situată pe un frumos platou lângă Nișcov, a fost fundată la 1662 de Barbu Radu și soția sa Despa; mai în urma a fost închinată sf.-lui Morment și metoc al mănăstirii Vacaresci; după secularizare devenise biserică de mir, iar dela 1871 s'ervesce iarași de schit, numărând 35 calugarițe. Cf. C. St. Bilciurescu, Manastirile și bisericile din România. Bucuresci, 1890.

Barbu, vechi familie de lautari ieșeni, ilustrată de Alexandri în una din piesele sale de teatru: *Barbu Lăutarul*. Șeful acestei familii, *Stan*, n. pe la jumătatea secl. trecut, era cântăreț și cobzar, și staroste al breslei lautarilor; el a înveselit mult sfârșitul secl. trecut și prima jumătate a secl. nostru, trăgând taximuri și pestrefuri la mesele boierilor moldoveni de pe acele timpuri, îmbrăcat în antereu, încins cu taclit și purtând cu mândrie pe deasupra giubeaua sa de ghermesit. † 18 Aug. 1858 în Iași, în virstă de preste o sută ani. Dar murind n'a lasat arta sa în părăsire, caci între copiii sei a avut cinci baiieți, cari își puteau disputa sceptrul de staroste al tatalui lor. Între aceștia cei mai de samă au fost *George*, cel mai mare, n. pe la

1790 în Iași, † 1893, și *Vasile*, n. 1800, † 1860. Ambii acești cântareți și scripcari au fost succesiv staroști ai lautarilor și s'au bucurat mult de favoarea amatorilor de petreceri însoțite de muzica. George mai cu sama avea un talent de improvizatie și de reproducere după auz, cu adevărat miraculos. Se povestesc, ca pe la 1847 având a cânta la o petrecere data la consulatul austriac, în prezența lui Liszt, după ce acesta improvizase ceva pe piano, G. B. reproducuse ceea ce a auzit; rezultatul a fost așa de uimitor pentru Liszt, ca s'a sculat, a sarutat pe lautar și i-a oferit un pahar frumos garnisit de toți comesenii. Ați descendenți de ai lui Stan B. sînt: *Ionică*, fiul lui Vasile, un bun bariton, și *Neculai*, fiul lui George, un bun violoncelist, ambii bucurându-se de favoarea publicului grădiniștilor ieșene, dar ambii sînt absolvenți ai conservatorului, muzicanți mai mult sau mai puțin instruiți. [T. C.]

Barbu, Patriciu, n. 27 Aug. 1842 în Galț, Trans., cottul Alba inf.; a studiat la A.-Iulia, Blaj și la academia de drepturi din Sibiu. 1868 pînă 1875 funcționar judecat., apoi avocat și director de banca în Reghin, membru în comitetul partidului național român, a fost condamnat în procesul Memorandului (1894) și închis la Vaț.

Barbula Hedw., (botan.) gen de mușchi acrocarni de dimensiuni variabile, vivaci, pușini anuali, respândiți preste tot globul; cresc pe pământ, stînci, ziduri, mai rar pe arbori. Unul dintre cei mai comuni e *B. muralis* Hedw., ce formează un tapet verde, des pe zidurile vechi și umbrite. Toți au capsula ovală, oblongă, erectă cu pendenta. Peristomul compus din 16 dinți divizați în două ramuri libere papiloase, și cu toții (cei 32 dinți) suciți cel puțin odată în spirala spre dreapta. Aparentoi acestui peristom, asemenea unui smoc de peri (barbe), își datoresc acest gen numele său. [S. St. R.]

Barbuleț, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, cu 1121 loc. rom. Pe dealul numit Cetațuia este un izvor cu apa minerală, cu gust de pucoasa. Comuna produce vite, și din cereale numai porumb. Școala mixtă cu un învățator.

Barbun, (*Mullus barbatus* L.), pește osos din fam. Mullidelor, trib. Acanthopterygienilor; are corp lungareț și cap proeminent, pe buza de jos are 2 mustețe lungi, foarte sensibile și mișcătoare. Coloarea sa e roșie (carminie) mata. Traiesce în grupe mari și se gasește mai cu sama în Marea Mediterană și în Marea Neagră. Primavara vine la coaste pentru a-și depune icrele, iar iarna se retrage la părțile adânci. Se pescuiesc în niari cantități la Constanța și Mangalia. [Ant.]

Barbur, broderie, model special de broderie, întrebuințată la cămeșile țeranesce, cusute cu arniciuri sau matusuri.

Bărc, partea mai mică a muntelui Piatra-Craiului, din munții sudici ai Transilvaniei; se extinde dela riul Zernescilor spre vest și este despartită de partea mai mare a Pietrii-Craului prin o despăcatură uriașă, numita Crepătura. Piscul cel mai înalt al B.-lui e de 2241 m. La poalele B. se afla com. Zernesci. [Silv. Mold.]

Barca, (marina) vas mic, nepunat în general, mișcat de comun cu ramele sau cu vecele și

destinat a naviga în riuri, porturi sau pe coastele marii, unde nu se fac valuri prea mari. Ori ce bastiment are una sau mai multe B., cu cari comunica cu uscatul. Vasele de resboiu au B. de diferite marimi și diferite tipuri, purtând deosebite nume: șalupe, barci, baleniere, yole, yuyu. *Șalupe* este B. cea mai mare a bordului, de o construcție mai solidă, serva la transporturi mai grele de material sau personal. Este pe fiecare vas o șalupe cu vele și rame; (sînt și șalupe cu aburi); are 10—14 rame și 2 catarge cu pînza. *Bărcile*, în număr de 2—4, sînt mai ușoare, dar de aceeași formă, ceva mai elegante; au 8—12 rame și 2 catarge cu pînza. *Balenierile*, 1—2 la bord, sînt nișe B. cu ambele capete ascuțite, foarte ușoare și de formă elegantă. Ele sînt în general dispuse astfel, ca în cazul, când cade un om în mare, să se poată scobori și armă repede pentru a-l scapa, atunci se numesc B. sau balenieră de scapare; are 4—6 rame și două catarge cu pînza. *Yola* este o B. ușoară și elegantă, capabila a merge repede, și serva de obicei pentru comandantul vasului în loc de baleniera; diferă de aceasta din urma prin aceea, că nu are ambele capete ascuțite, pupa fiind largă ca la o B. ordinară; are 4—6 rame și două catarge cu pînza. *Yuyul* este B. cea mai mică a bordului, de formă largă, destinată a face mici transporturi; are 2—4 rame și un catarg cu pînza. Deosebit de aceste B., cari aparțin vaselor, sînt B. cari naviga independent: *B. de pescari*, *B. de pasagiu* și *B. de plăcere*. Pe Dunare sînt diferite tipuri de B.: *luntre*, cu fund lat și de o construcție grosolană; *lotcă*, un fel de baleniera foarte ușoară de lemn de brad, care poate naviga și pe mare, întrebuințată cu deosebire de pescării dela gurile Dunării etc. [Constat B.]

Bârca, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Balta, compusa dintr'un singur sat cu 1497 loc.; reședința pl. Balta, a judecatoriei de ocol și a unui birou postal; are o singura biserică și o școala mixtă.

Bărcănesci, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnata e com. rur. B. din j. Olt, reședința pl. Siul de sus, formată din cat. B., Greci, Vâlcelele de sus și de jos, cu 3324 loc.

Barcarola, (*ital.*) cântarea gondolierilor italieni; forma B.-ei (în tactul de $\frac{3}{8}$) s'a adoptat și în muzica de artă, atât vocală cât și instrumentală.

Barcelona, provincie spaniolă în Catalonia, 7690 km², cu 902,970 loc.; ținutul cel mai cultivat din Spania. *Capitala* B., situată în mod amfiteatral pe țărmul marii, e bine fortificată cu cetatea și forturi. B. are 272,481 loc.; port însemnat; catedrala frumoasă; reședința episcop.; universitate (dela 1430) cu 2000 studenți; arsenal (cu turnatorie de tunuri). B. e primul oraș comercial și industrial al Spaniei, 1890 au intrat în portul B. 3507 corabii de 1.863,460 tone. B. a fost întemeiată de Cartagenieni. Pînă la 1137 a stat sub conți proprii, apoi se uni cu Aragonia; în cursul timpului a fost de multe ori asediată și ocupată; mai în urma bătuită de revoluțiuni interne.

Barchent, (*barchet*, franc. futaine), pînză de bumbac, peroasa pe dos, imprimată pe față cu diferite deseneuri, cari apar în relief. Se între-

bunțea pentru rufaria de iarnă, precum și pentru rufaria de copii. B. colorat, vergat, cadrilat sau imprimat cu flori, se întrebunțea pentru confecțiuni de dame. [M. B.]

Barcianu, 1) B., Sava Popovici, scriitor rom., n. 1814 în Reșinari, Trans. A studiat în Sibiu și Cluj, apoi la Viena, unde a ascultat medicina, dar după un an a intrat pe cariera preotească. Episc. Șaguna l-a chiebat la postul de prof. de teol. și pedagogie în Sibiu, unde mulți ani a lucrat ca asesor în consistoriul arch. Referințele familiare l-au silit să se retragă ca preot la Reșinari, unde † 1879. Scr.: 1) Culegere de istorii morale. Sibiu, 1846—48, (2 partii). 2) Epistolarium. Sibiu, 1847. 3) Kurzgefasstes Conversations- und Wörterbuch der deutschen und rumänischen Sprache. Sibiu. 1852. 4) Gramatica rom. Sibiu, 1853: ed. II. 1856, ed. III. 1864. 5) Gramatica germ. Sibiu, 1858; ed. II. 1867, ed. III. 1871. 6) Theoretisch-praktische Grammatik der rom. Sprache. Sibiu, 1858; ed. II. 1867, ed. III. 1871. 7) Vocabular rom.-nemț. Sibiu, 1868. 8) Wörterbuch der rom. und deutschen Sprache, 1886.

2) **B., Daniil P., Dr.**, prof. și scriitor rom., fiul celui de sub 1); n. 1847 în Reșinari; a studiat în Sibiu. În 1869 a fost trimis în Germania din partea min. de culte și instr. publica spre a studia organizarea școalelor popor. de acolo, iar 1870—74 a ascultat la universitățile: Viena, Bonn și Lipsca prelegeri de pedagogie și științele naturale. În 1876 a fost numit profesor la instit. ped.-teol. din Sibiu, unde funcționează și azi. A fost și director al »școalei civile de fete a Asociațiunii trans. pentru lit. etc.«; de asemenea mai mulți ani secret. II. al acestei asoc. B. a fost și membru al comitetului național și ca atare judecat în procesul Memorandului și închis în Vaț. Scr.: 1) Untersuchungen über die Blütenentwicklung der Onagraceen. Pirmannstadt, 1874. 2) Elemente de istoria naturală. Sibiu, 1881—83, 2 cursuri. 3) Lucrul de mână în școalele de băieți și în institutul ped. Sibiu, 1885. 4) Istoria naturală în școala popor. Sibiu, 1890—91. A edat și prelucrat operele repos. său tata: 1) Vocabular rom.-nemțesc și Wörterbuch der rumän. und deutschen Sprache. Sibiu, 1886 și 1888. 2) Gramatica germ. Sibiu, 1896. În 1891 a redactat revista liter. Foaia Ilustrată, iar în 1897 împreună cu alți colegi »Foaia Pedagogică«.

Barclay de Tolly, (pron. barcle), *Mih. Andr.*, general rus., n. 1761 în Livlanda. A luat parte la războaiele cu Turcii în 1788 și 1789 și contra Suedezilor în 1790; s'a distins în luptele contra Polonilor în 1792 și 1794. La 1810 e numit ministru de războiu. Contra lui Napoleon I. luptă 1812 ca comandant de armată, iar în 1813—14 ca comandant suprem al armatei rusești. În 1815 a fost ridicat la rangul de principe. † 1818 lângă Insterburg.

Barcsay, familie nobiliară magh. în Trans., care își avea proprietățile în deosebi în părțile Hațegului, și a dat țerii mai mulți barbați însemnați. **B. Akos**, n. 1619, † 1661, a reprezentat pe principele Ardealului Rákóczi G. I. la Constantinople și a umblat în misiune diplomatică în Muntenia și Moldova, fiind numit pentru meritele sale ban al Lugoșului și Caransebeșului, iar mai târziu comite suprem al Une-

doarei. După expediția polonă nenorocită a lui Rákóczy G. II. fu numit din partea mareșului vizir principe al Ardealului. B. primi însă numai condiționat tronul, ca obținând Rákóczy iarași grația Turcilor, să abdică în favorul acestuia. Rákóczy a pierit în lupta dela Manastur (1660); în fruntea partizanilor sei se puse apoi Kemény L., care bate armata lui B. lângă Ormeniș, când apoi B. abdică (1661) de tron și absoalva nobilimea de jurământul depus. A fost ucis pe când îl exortăra în temnița din Kővár. Sub domnia lui B. s'a fixat marca țerii Ardealului în dieta ținută la Sas-Sebeș în 24 Maiu 1659.

Bard, poet și cântăreț la semnițele celtice de pe continent și din insulele britice; vestiți sunt B. din Wales și Scoția. Deja în secl. II. d. Chr. se amintesc B. în Gallia, cari cântau faptele principilor sau blastăuau pe inimici. B. își acompaniau cântările lor pe un instrument numit la Scoțieni *crott*, un fel de harfa. [B.]

Barđū, după mit. celtică au fost preoții Celților. Numele B. (bhaird, beird) de origine a însemnat: poet, mai târziu și cântăreț. Originea instituțiunii se pierde în istoria cea mai veche a Celților, iar ca fondatorul ei se amintesc Merlin (Merddin), o persoană mitologică. B. formau o ceată ereditară, organizată după modul unui ordin preotesc; erau tot câte 12 inși, preoții ținei Ceridwen, șeful lor spiritual era Merlin, uneori atare principe celtic. Ca preoți aveau mare influență asupra poporului celtic și principilor lui. B. compuneau poezii despre țeii și vitejii naționali și le cântau, iar cântecul îl acompaniau cu harfa (chrotta, cruit), și de aci B. se numiau de drept: cântăreți. Ei cântau la serviciul divin, la serbatori și la festivitățile principilor; ei însuflețeau armata celtică, în lupte mergeau în fruntea ei, iar unii serviau principilor ca heroldi. După funcțiuni se împărțiau în: inventatori (priveird), cultivatori de arte (posveird) și în heroldi de războiu (arwyd-veird), iar după rang în: învețacei, inspectori și preșidenți (pryadain), cari purtau haina de culoare vîneta și nici când spada. Ei țineau eisteddfode, adică concerte de muzică și declamațiune, și fiind considerați de perfecți în muzică și poezie, erau și instructori în artele acestea, iar versurile lor se numiau triade, pentru-ca o strofa era din 3 versuri. În poeziile lor se susțineau învețaturile păgânismului vechiu celtic ca proprietate națională celtică. B. erau cunoscuți deja și Romanilor vechi și considerați de cântăreți populari; Romanii, Goții și Vandalii i-au persecutat așa, încât B. s'au retras în Wales și de aci s'au așezat în Irlanda și Scoția. Cel din urmă B., Turlough O' Carolan din Irlanda, a murit în 1738; cei din Scoția s'au susținut până la 1778 (v. Arthur, Ceridwen și Graal). Lit.: Heidnisch-geistliche Sagenbildungen der keltischen Völker. F. Nork, 1848, Stuttgart. [Atm.]

Bardac, sau *bardaciū*, varietate de prun. V. art. Prun.

Bardeleben, *Enric Adolf*, chirurg, n. 1819 în Francfurt l. O.; dela 1848 prof. de chirurgie în Giessen, apoi în Greifswald, iar mai târziu în Berlin. Cea mai însemnata lucrare literară a sa e: Lehrbuch der Chirurgie und Operationslehre, 4 vol. B. este parintele scriitoarei Mite Kremnitz.

Bardelona, roca, o gresie micacee sistoasă, probabil eocenica, ce se întâlnește în Apenini.

Bardesiane, (*Bar-Deisan*), fiul lui Deisan, filosof gnostic din grupul siriac, a trait la curtea din Edessa, † 224; dintre toți gnosticii B. a stat mai aproape de doctrina bisericii. A facut inmuri, cari cântându-se au contribuit mult la lăptrea doctrinei sale; Efram Sirul a pastrat unele fragmente din ele. [P.]

Bardia, *Iosif*, iesuit, n. 1668 în Bavaria. Ca profesor de filosofie în Viena intră în societatea Iesuiților la 1689. A propus mai toate sciințele în școalele Iesuiților din Graz, Schemnitz, Neusohl și Tirnavia. Ca superior al casei Iesuiților din Sibiu a lucrat mult pentru întarirea catolicismului în acest oraș luteran și a întreținut foarte bune raporturi cu principele Munteniei Nicolae Mavrocordat. Dupa moartea mitrop. unit Atanasiu, curtea din Viena nu s'a mulțamit cu guvernarea bisericii unite numai prin vicarul general al reposatului arhiepiscop și prin un teolog cat., ci a mai pus preste aceasta biserica și un director sau »defensor« pe tot timpul vacanței scaunului episcopesc. Cel dintăiu director a fost B. † 1720. [Dr. A. Bunea.]

Bardo, (*ital.*) fort situat pe o stâncă singuratică lângă satul cu același nume în prov. ital. Turin; domineaza șoseaua ce conduce în șesul piemontez printre munții St-Bernhardul mare și mic. Legenda spune, ca ar fi fost construit de Hannibal. La 1800 a fost ocupat și dărâmat de catra Napoleon I.; regele Carol Albert însa l-a reconstruit.

Bărdo, (Brdo), cel mai mare sat românesc în Istria, cu 106 fan., în apropierea lacului Cepici, Aici a facut Dr. Anton Joe studiile sale asupra dial. istriian, publ. de Miklosich. [G. W.]

Barduș, (magh. Bardocz), 1) sat secuiesc în cott. Odorheiu, 898 loc. Odnicara o parte a locuitorilor era militarizata, aparținând în parte la regim. secuiesc II. de granița, și în parte la regim. secuiesc de husari. 2) *Scaun*, filial al scaunului Odorheiu, dupa vechea împarțire politica a Trans.; se alcatuia din 9 sate, cu locul central B. [Silv. Mold.]

Bardwan, provincie indo-brit. în Bengalia infer., 35,883 km², cu 7.393,954 loc.; pamântul e roditor, populația deasa; capitala B. are 34,080 loc.

Barea, popor de 10—20,000 suf. în Abissinia nord., învecinați în sud cu poporul Kuaama, în nord cu Beni-Amer. In parte mare sunt fara confesiune, cu caracteristice obiceiuri, pe cari le-a descris W. Munzinger în cartea sa: »Ostafrik. Studien, (1864, ed. II. 1883. Schaff.)

Barebone-Parlament, (pron. berbon), micul parlament englez, ce a fost convocat de Cromwell la 4 Iulie 1653; numera numai 150 membri, și s'a numit B. dupa cel mai tipic reprezentant, fabricantul B. Micul parlament a fost prea radical, aducând o mulțime de legi neexecutabile; el a introdus și casatoria civila. Dupa 5 luni de legiferare a fost disolvat de Cromwell.

Barège, (bariș), țesatura ușoara și rară de lăna; se întrebuinteaza pentru veștininte de dame, mai cu sama pentru toalete de vara, numita dupa valea Barège din Pirinei. B. se mai numesce și broboada (propoada) subțire, facuta din aceasta stofa.

Bareilly, (Bareli), oraș în India, prov. nord-vest., cu 121,680 loc.

Barents, *Willem*, marinar olandez din Amsterdam, a facut repețiți încercari (1594, 1596) sa atle calca prin Oceanul Arctic catra China. B. a descoperit insulele Novaja Semlja, Spitzberga și ins. Urșilor, a ajuns pâna la 80° 11' lat. nord. † 1597. — După B. s'au numit *insulele B.* (partea estica din insulele Spitzberga) și *Marea B.*, partea Oceanului Arctic situata între Norvegia, Novaja Semlja, Țeara lui Francisc Iosif și ins. Spitzberga.

Barère de Vieusac, *Bertrand*, membru al conventului, n. 1755 în Tarbes, † 14 Ian. 1841. La început fù advocat, mai târziu consilier în districtul Bigorre, unde 1789 a fost ales deputat. B. a întemeiat prima foaie politica revoluționara: *Le point du jour*. Dupa disolvarea constituintei ajunse jude de casație, iar 1792 membru în convent, unde își câștigă mare influența. El a presadat în convent, când Ludovic XVI. fù judecat la moarte, și a votat pentru moartea regelui. Ca membru al conitetului instituit pentru salutea publica, a urmat orbesce pe Robespierre. El a propus în 5 Sept. 1793 a declara terorismul în permanență și l-a preamarit atât de mult, încât l-au numit Anacreon-ul ghilotinei. Observând de cu buna vreme sennete timpulul a votat moartea lui Robespierre; mai târziu totuși fu osândit de convent la deportație, dar apoi grațiat. Memoriile sale au aparut 1842 în 4 tom., (ediț. H. Carnot). Macaulay a scris despre B. un admirabil essay. [T. F.]

Baret, sau *biret*, (lat. birretum), caciula preoților (negru), episcopilor (violet) și cardinalilor (roșu) în biserica cat. de rit. lat. Se poarta numai în funcții liturgice, dar nu la altar. Forna B.-lui e de regula patru unghiulara. Originea lui e nesigura, se amintesce mai întâiu în 956.

Barettita, mineral, un silicat de calciu, magnesiu și fier.

Bărgăul, (*pasul B.-lui*), un pas între Transilvania și Bucovina. Șoseaua pornind dela Bistrița trece prin satele Bărgaie, întâiu pe valea Bistriței, apoi dela Borgo-Suseni încolo pe valea riuulețului Tiba. Pasul se începe la Borgo-Prund și pâna la granița Transilvaniei are lungime de 4 mile. La satul Borgo-Mureșeni șoseaua urca pe muntele *Măgura-Calului*, pe virful caruia (inalț. 1230 m.) se afla o casarma de gendarmi, iar la prediul Tiliuța este posta și sunt barace militare. Inainte de ase alipi Bucovina la Austria, comunicațiunea se facea prin pasul Rodnei și numai dupa 1777 s'a mutat vama în acest pas; șoseaua s'a construit în 1812—17. [Silv. Mold.]

Bargello, 1) șeful sbirilor polițiști în Italia, cu deosebire în statul papal, pâna la 1809. 2) Zidire publ. istorica în Florența, care adapostesce astăzi museul național.

Barhebraeus, sau *Bar Ebraja*, *Gregoriu*, arab. A b u l F a r a g i, scriitor sir.-arab., n. 1226 din tata ovreu botezat. Pentru vasele sale cunoscințe contemporanii sei l-au numit: *Farid-al-Zamân* (decorul timpului). A fost episcop de Gubas, iar mai târziu episcop titular iacobitic. Scr.: *Abulfaragii Chronicon syriacum*, *Chronicon ecclesiasticum*, *Nomocanon*, gramatica siriacă etc.

Bari —, (grec. greu), cuvintele compuse cu B. v. și sub *Bary* —.

Bari, (*Terra di Bari*), prov. ital. în Apulia, 5926 km²., cu 751,728 loc. *Capitala B.*, (*B. delle Puglie*), e situată lângă mare, 58,266 loc.; arhiepiscop; biserica San Nicola; port; export de vin și oleu de masline.

Bari, popor afric., loc. lângă Nilul alb, între gradele 3° 30'—6° 14' lat. nord., 28° 50'—30° 17' lung. est. În deosebire de celelalte popoare din jurul său, poporul B. nu este nomad, el are locuințe permanente și se ocupa cu economia de câmp și de vite, cu pescuitul și cu fierăritul. Traiesce în poligamie sub principii indigeni și este un popor foarte resboinic. Mai de aproape a fost cunoscut acest popor după ce expedițiunile egiptene le-a succes a petrunderi pe Nil în sus până la Gondokoro (1839—42), unde au așezat stațiuni de misionari.

Baribal, sau ursul negru american (*Ursus americanus*), din fam. urșilor, ord. carnivorelor sau fiarelor, lung de vr'o 2 m., coada foarte scurta. Părul negru lucitor, lung și neted. Pe bot are nise pe galbenii. Trăiesce în părțile nordice ale Americii de nord. Se vânează pentru blana, carnea și grăsimea sa.

Baricada, obstacole făcute în grabă de-a curmezisul stradelor, din buți, caruțe, copaci, lemne, pietri din pavagiu etc., pentru a opri un atac, a se apăra și a se acoperi. Asemenea B. au fost întrebuințate foarte adesea de poporul francez în diferitele sale revoluțiuni. Ele au mai fost întrebuințate și în Belgia la 1830, precum și de către populațiunile din Viena, Dresda și Berlin la 1848 și 1849.

Bariera, obstacol sau semn care închide comunicația. *B. vamală* e linia care desparte un stat de altul și preste care nu e iertat a trece marfuri fara de a plăti vamă. Cătra mare și pe insulele unui stat fermurile formează B. vam.

Tratatul de B., tratat în urma caruia Țările de jos aveau dreptul de a ocupa pentru siguranța proprie anumite puncte fortificate însemnate (barriere) dela granița franceză. În reboiul austriac de succesiune (1741—48) Francezii au demolat aceste B.; tratatul a fost desființat la 1781 de către împ. Iosif II.

Baril, (Barila = butoiu), măsură de fluiditate, după diferite țeri de marime diferita.

Baring, familie germ., emigrată în Anglia; a fondat în Londra una dintre cele mai mari case comerc. ale lumii: B. Brothers et comp. Mai mulți membri ai fam. B. au ocupat înalte funcțiuni de stat și s'au distins în parlament.

Baringo, lac în Africa est. equator., descoperit 1883 de Thomson; 500 km²., cu o insula locuita.

Baritina, mineral, sulfat de bariu, incoloră, alba, verde, roșie, bruna, infusibila și devine incandescentă. B. e un mineral filonian, caracteristic filoanelor de galenă și minereurilor de argint. Cristale mari se gasesc la Auvergne.

Barițiu, *Georgiu*, istoric și întemeietorul presei rom. în Transilvania, n. 12/24 Maiu 1812 în Jucul de jos, cott. Cojocnei, dintr'o veche familie de așa numiți nobili armaliști din districtul Cetații de Piatra, ca fiul întâiu născut al parochului gr.-cat. Ioan Pop. Numele B. i-s'a dat de către profesorii gimnasiului din Cluj, sub cuvânt, că erau prea mulți școlari în clasa, cari purtau numele Pop. Școalele elementare le-a cercetat în Trascau (Torockó) 1820—1824 și

Blaj (1824—1827), iar liceul și facultatea filos. în Cluj, de unde după 4 ani s'a reîntors iar la Blaj și a intrat în institutul de teologie. Absolvând aici, la 1835 a fost numit profesor de fizica la facultatea filos., iar în anul următor, după ce facuse împreună cu T. Cipariu o caletorie în România și primise dela episc. Lemény »ordines minore», a fost chemat ca profesor la școala rom. din Brașov, înființată cu doi ani înainte sub conducerea unui docente macedo-român și remasa acum fara învățator. Înmulțindu-i-se elevii în scurt timp, a fost chemat încă un învățator în persoana teologului de Blaj Andreiu Mureșan, și tot atunci a venit din Blaj și Iacob Mureșan, ca profesor la gimnasiul catolic din Brașov. La 1838 B. înființează »*Foiaia pentru minte, inimă și literatură*«, câte un numer pe săptămâna, și ceva mai târziu, după primirea concesiunii preainalte, diarul politic »*Gazeta de Transilvania*«. În iarna urmatoare a organizat o societate de diletanți, care a ramas în activitate până la 1856 și a contribuit în mod inseninat la desvoltarea limbei rom. în ținutul Brașovului. La 1839 B. a făcut împreuna cu Iacob Mureșan o caletorie la Viena, unde a mijlocit la guvernul central ca foile sale sa poată intra cu posta în Bucovina. La 1840, detronat fiind în Muntenia Alex. Dim. Ghica, noul Domn G. Bibescu, la cererea consulului gen. rus., a oprit intrarea în țeara a »Gazetei« și »Foiiei«, cari erau mult cetite în România și aveau numai în Moldova la 500 abonați, deoarece opoziția ambelor principate se folosise de ele pentru a combate politica de cucerire a Rusiei. La 1845 B. se retrage dela școala rom., și își consacrea întreaga activitate foilor sale, cari în urma censurii severe, având să lupte cu neîntrerupte greutate, reclamau o atențiune deosebita. La 1848 B. a participat la adunarea naționala ținută în 3/15 Maiu pe câmpul libertații de lângă Blaj și a scris protocoalele și petițiunile către monarch ca vice-president al adunării. În Octobrie înființându-se în Trans. »comitetul de pacificațiune«, B. a fost chemat la Sibiu, unde fu numit totodată și membru al »comitetului pentru apararea țerii«. Remanând foile lui B. în grija laboratorului său Andreiu Mureșan, el a stat preste 4 luni în Sibiu și a participat la lucrarile ambelor comitete. La 11 Martie 1849 cașd Sibiuul în mâinele insurgenților, B. și ceilalți membri ai comitetului s'au refugiat în România. B. a mers la Câmpina, unde se refugiase și familia sa, aici însă fu arestat de o patrulă rusească și escortat la Floiesci și de aici, după 2 săptămâni, la Cernauf, unde a fost în fine eliberat după intervențiunea familiei Hurmuzachi, la a cărei moșie — Cernaucă — a petrecut până după pacificarea Transilvaniei. Reîntors la Brașov, B. a obținut dela noul guvern concesiunea de a continua cu editarea foilor sale, cari însă la 1850 fură sistate prin decret gubernial din cauză că B. a publicat raportul lui Iancu după originalul germ. tiparit în Viena, și nu s'a supus ordinului autoritaților de a întreprue această publicare. »Gazeta« a reparat deabia după 6 luni, sub conducerea lui Iacob Mureșan, care a fost denumit redactor, iar B. și-a continuat activitatea publicistica ca colaborator la aceasta foaie. În 1852 un consorțiu de comercianți rom. din

Braşov înfiinţează fabrica de hârtie din Zernesci şi numeşte pe B. director comercial, care post l-a ocupat aproape 20 ani. La 1860 B. elaborează, la cererea mitrop. Şaguna, un proiect de statute ale Asociaţiunii transilvane. Cu anul 1861 reîncepând luptele politice în monarhia întreaga, B. a conlucrat la toate adunările şi conferinţele Românilor; la dieta din Sibiu (1863/4) a participat ca regalist şi a fost ales de aceasta de două ori deputat în senatul imperial din Viena. La 1866 a mijlocit împreună cu Dr. Ioan Raţiu încuviinţarea preaialta pentru organizarea a patru legiuni de voluntari români, cari însa nu au fost activate din cauza, ca preste scurt timp s'a încheiat pacea între Austria şi Prusia. In acelaşi an B. a fost ales membru al Academiei rom. (atunci Societ. academica). Dupa retragerea sa dela postul de director al fabricii de hârtie din Zernesci, B. s'a mutat la Sibiu şi a înfiinţat ziarul »*Observatorul*» (1878—1885), pentru a carui ţinuta i-s'au intentat 3 procese politice, în cari însa juriul sibian l-a achitat cu vot unanim. Organizându-se la 1881 partidul

vista Transilvania, al carei redactor a fost aproape 20 ani, şi în *Analele Academiei rom.* A colaborat 2 ani şi la *Dicţionarul şi Glosariul Academiei*. Scrierea sa principala este: *Parţi alese din istoria Trans.* pe 200 ani din urma, (ediţ. W. Krafft în Sibiu). Vol. 1 (1889) se ocupa cu evenimentele dela Mihail Apafi 1683 până la 1848; vol. 2 (1890) cu istoria revoluţiunii şi a erei absolutistice până la 1860; iar al 3-lea (1891) cu istoria anilor 1860—1883. Opiniunile şi credinţele politice ale lui B. sânt desvoltate în ziarul seu *Observatorul* şi în *Memorialul conf.* din 1881. Petruns de dreptatea cauzei Românilor din ţerile coroanei sf. Stefan, el nu pretindea pentru poporul seu decât concurenţa libera pe toate terenele activitaţii omenesci şi parte dreapta, proporţionata la sarcine şi la foloase. B. a luptat aproape 60 ani pentru egala îndreptăţire şi înaintarea culturala a Românilor cu un zel întrecut numai de rara abnegaţiune, care l-a caracterisat. Deşi în 1859 avea în mâna decretul prin care fuse numit inspector gen. preste şcolale din Moldova, cu

naţional, B. a fost ales în comitetul central şi a redigeat *Memorialul* publicat din însărcinarea conferenţei electorale ţinute în Maiu 1881 în Sibiu, iar la 1884 a fost ales president al comitetului naţional şi a ocupat acest post până la retragerea sa din viaţa politica, întâmplată la 1887. Dela acest an B. şi-a consacrat întreaga activitate Asociaţiunii transilvane (pe care a servit-o ca secretar I. şi redactor al *Transilvaniei* [1861—1888], apoi dela 1888 ca president şi delegat la şcoala civilă de fete din Sibiu), şi lucrărilor sale istorice. La 12/24 Maiu 1892 împlinind etatea de 80 ani, B. a fost serbatorit de întreg neamul românesc şi distins cu cele mai mari onoruri din partea poporului seu recunoscător. Academia rom. a batut din acest incident o medalie comemorativa (v. ilustr.), iar în Martie 1893 l-a ales president. Preste scurt timp B. s'a îmbolnavit şi a murit în Sibiu la 2 Maiu 1893, fiind înmormântat în curtea bisericii gr.-cat., lângă mormântul lui Papiu Ilarian. Scrierile lui B. sânt foarte numeroase; afara de *Memorialul* amintit, el a elaborat un dicţionar germ.-rom. (1835—1854), şi altul magh.-rom. (1869), a publicat numeroase studii, în cea mai mare parte istorice, în foile sale, (mai ales în *Foia* pentru minte, inima şi literatura 1838—1850), în re-

salar fix de 800 galb. pe an, iar în Sept. 1860 i-se oferise prin ministrul Filipescu redacţiunea »*Monitorului* oficial cu salariu fix de 1500 lei pe luna, el a ramas neclintit la locul seu, şi luptând cu cele mai mari neajunsuri, a continuat a servi cauza poporului seu prin muncă neîntreruptă şi la locurile cele mai expuse ca înveţator, publicist, conducător politic şi literat. (Cf. G. Baritiu, 1812—1892, foi comemorative la serb. din 24 Maiu 1892, de Dr. C. Diaconovich, Sibiu, 1892.)

Fondul G. Baritiu este un fond întemeiat de Asociaţiunea transilvane în memoria lui B. Se doteaza an de an cu fl. 1000.— din budgetul Asociaţiunii şi se alimenteaza prin colecte, donaţiuni etc., având destinaţiunea de a sprijini întreprinderi literare, precum şi a ajutara scriitorii rom. lipsiţi de mijloace. Acest fond până astăzi a ajuns la cifra de 5000 fl.

Bariton, Baryton, Baritono, 1) vocea mijlocie de barbaţi, între tenor şi bass, cam de extensiunea dela G-g', (Sol-sol') care întrunesc în sine atât puterea şi demnitatea vocei de bass, precum şi dulceaţa şi lustrul vocei de tenor. Vocea înalta de B. se numeşte Tenor-B., vocea adâncă bass-B. 2) Un instrument vechiu, astăzi neusitat, de marimea unui violoncelo, numit

și viola de Bordone sau Bardone, alcătuit cu 7 coarde, sub cari erau întinse și 9—24 coarde de metal, cari încă vibrau când se cânta instrumentul. 3) Un instrument de vânt din alama, numit și euphoniu.

Bariu, (*Baryum*, presc. Ba), metal bivalent, cu greutatea atomică 137. Nu se găsește în stare liberă în natura, numai în combinațiuni, precum: *sulfatul de B.*, $SO_4 Ba$ (san *baritina*) și *carbonatul de B.*, $CO_3 Ba$ (san *witherita*). B. descompune apa la temperatura ordinară, în tocmăi ca metalele alcaline. Încălzit fiind la aer arde transformându-se în oxid de B. Pe baza proprietăților lui este așezat în aceeași grupă cu calciul și stronțitul. Combinațiunile mai însemnate ale lui sunt: *oxidul de B.*, BaO ; corp alb, solubil în apă cu desvoltare de căldură; *bioxidul de B.*, BaO_2 ; *hidratul de B.*, $Ba(OH)_2$. Acest hidrat este corp foarte basic, cu acizii se neutralizează și da saruri de B., precum: *clorura de B.*, $BaCl_2$; *azotatul de B.*, $(AzO_3)_2 Ba$ și altele.

Barka, 1) platou în Africa nord., lângă Mediterana, se întinde dela Syrțul mare până la Egipt și desertul Libiei; în vechime se numia Kyrenaika; 500 m. preste suprafața mării; dela 1879 vilaiet turcesc cu 302,000 loc. (Beduini); capit. Bengasi. B. e bogată în izvoare și pășuni; în B. se afla multe ruine din antichitate; 2) riu în Nubia sud., curge spre nord-est în Marea Roșie; 450—520 km. lung. Pe la izvoarele lui se afla ținutul înțunat B. (Baraka) al Abesiniiei, 11,000 km², cu piscul Zad'amba (1700 m.)

Bar-Kochba, *Simon*, conducătorul Iudeilor în reșcoala din urma contra Romanilor sub imper. Hadrian, 132—35 d. Chr., se proclamă rege în Ierusalim, dar fu învins de Iulius Severus și caziă la ocuparea Bather-ei.

Barlaam, v. Varlaam.

Barlabei, numirea populară a plantei *Chaerophyllum bulbosum* L. (v. ac.)

Barmakidji, urmași preotului și medicului persic Barmak, originari din orașul Balch în Chorasan. Prin însușirile lor excelente membrii acestei familii au ajuns în cele mai înalte funcțiuni la curtea califilor abasidi, adunând și comori însemnate. Dar cunnuându-se Barmakidul Dșafar în secret cu sora califului Harun-al-Rasid, acesta a început a-și teme tronul și ucise (803) pe nimitul mare vizir, dând astfel lovitura de moarte familiei puternice.

Barmen, oraș în jud. prnsian Düsseldorf, se întinde pe valea Wupper în lungime de 6 km., are 116,144 loc., constă din 3 părți: B. sup., B. de mijloc și B. inf.; fabrici de ață, nasturi, covoare, matasa, mașine etc.; camera comercială; filiala băncii imperiale.

Barnaba, v. Varnava.

Barnabiți, congregațiune de canonici aparținători ordului sf. Paul, întarita (1533) de pontificele roman (Clemente VII., și numita astfel dela biserica sf. Barnaba (Varnava) din Milan. Generalul lor residează în Roma.

Barnave, *Pierre Joseph Marie*, revoluționar franc., n. 1761 în Grenoble, avocat de frunte; pretinse întrodncerea constituției engleze în Franța. 1789 deputat, luptă în conventul național pentru recunoașterea drepturilor omenești. Familia regala refugiată el o aduse înapoi, și

de aci încolo remase pe partea regelui. Pentru corespondența purtata cu curtea fu arestat și 29 Nov. 1793 ghilotinat.

Bârnova, manastire secularisată în Rom., j. Iași, pl. Codru, satul B., fundată de Barnovschi Voda în 1664 și terminată de Eustație Dabija Voda; e bogată în odoare și vestminte. Grigore Ghica-Voda, în timpul sederii sale aici (1728), a restaurat casele ce erau ruinate și a pus sa se faca zidul de piatră împrejurul manastirii. Astăzi casele din curtea manastirii sînt în ruină, afara de doue camere ce servesc de școală.

Barnovski, 1) B., *hatmamul*, omul de încredere al voevodului moldovan Iacob Eraclide Despot (1561—63). Era sa fie ucis de poporul resvratit împotriva nebunelor și asprelor purtari ale domnului, mai ales în urma întrodncerei dării de 1 galben pe casa, spre a preîntimpina navalirea lui Laski. 2) B., *Miron*, (*Ion Movilă Voevod*), mai întăiu general al lui Radu-Mihnea al Moldovei, apoi domn al acestei țeri (1626—1629). Ia mesuri salutare de pacificare; pe deoparte da drept boierilor sa-și reia pe vecinii înstrăinați după 1622, pe de alta, cautând a reîmpopula țeara cea golită de locuitori prin valmașagurile de pîna aci, înfrîntează sate noue și așează în slobodu oameni din țeri straine. Locuitorii însă cu gren veniau din pricina Tatarilor, cari în lupta cu Poarta, amenințau Moldova cu o invasie spre a susține pe pretendentul Mihnea Criteanul. În Apr. 1626 se și întemplă un jaf tataresc. B. e credincios Porții, și îi preda scrisorile tradatoare ale lui Bethlen Găbor, principele Ardealului, care, sprijinit de Poloni și Tatari, se hainise contra Sultanului. Totuși, fiind ruda cu Movileșcii și cetățean-proprietar în Polonia, nu-i bine veșut de vizir, mai ales ca, nefiind jafuitor, nu-i puté da cerutele 40 pungi de bani. Mergënd la Constantinople a-și asigura poziția. B. e arestat. Cu acest prilej scrie el în românesce un faimos testament, cregëndu-se condamnat la moarte. Totuși scapă din închisoare și se retrase în Polonia.

Barnsley, oraș în Yorkshire (Englitera), 35,427 loc. Fabrici de pîna, matasa și hârtie.

Barnuțiu, *Simeon*, n. 2 Aug. 1808, în Bocșa rom., (cott. Selagiu), din parinți economi. B. a cercetat în Șimleu cursurile școlaei normale 1817—20, apoi gimnasiul în Careii mari (Nagy-Károly). B. avea de gând sa se pregateasca pentru cariera juridica, dar după ce i-au lipsit mijloacele merge la Blaj, unde în primavara a. 1825 termina cursul filosofic, și toamna întra în seminarul clerical și urmeaza cursul teologic pîna la 1829. În anul acesta și în cel urmator e archivar, prefect și vicerector în seminarul teologic; în 1831—34 e profesor la liceu pentru istorie și filosofie. Din acești ani dateaza primele începuturi ale activității publice a lui B. Convins ca cultura limbii este garanția viitorului și scutul de apurare al existenței unui popor, B. începe a ține prelegerile sale dela liceu și seminarul în limba rom., ceea ce a produs o adeverata revoluțiune a spiritelor, care a pregătit cu înecul tinerimea pentru evenimentele epocale din deceniul urmator. B. e între cei dintîin care a pus la cale protestul înaintat de catra consistoriul din Blaj în 1843 catra dieta a. 1841—43 în cauza limbii rom. În urma pro-

cesului început cu tulburările din seminarul din 1843, lipsit de post și beneficiul avut în Blaj, se înscrie în academia de drepturi din Sibiu, și urmează cursurile până la a. 1848, când se pune în fruntea mișcărilor naționale. Rolul ce l-a avut înainte cât și în decursul adunării naționale dela 3/15 Maiu 1848, e mult mai marcant, decât sa se poata serie istoria anilor de revoluțiune, fara sa se aminteasca una câte una faptele eroice și jertfele aduse pe altarul națiunii de acest adevărat atlet al românismului. B. e autorul proclamațiilor din 25 și 26 Martie 1848, cari cuprindeau un program național politic ale carui puncte principale erau: congres național român, libertate individuala prin suprimarea iobăgiei, libertate naționala prin reșezarea poporului în drepturile sale. La inițiativa luata de B. se ține adunarea din Duminica Tomei și apoi cea memorabila de pe câmpul libertății din 3/15 Maiu, în care s'a stabilit crezul politic al unui popor deșteptat la conștiința de sine. La propunerea lui B., adunarea se declara de adunare generala a națiunii. națiunea se declara credincioasa imperatului, ca popor de sine stător și ca factor al țării. Dupa eruperea revoluțiunii B. lucra ca vicepresident și membru de frunte al comitetului național, apoi al comitetului de pacificațiune alături cu N. Balășescu, Laurian, Cipariu, Barițiu s. a. În 11 Martie 1849, când însurgenții ocupa Sibiuul, B. se refugiază în România, și dupa multe suferințe îndurate prin arestarile din R.-Vâlcei și T.-Severin ajunge la Constantinopole, iar de aci preste Triest la Viena, unde a lucrat pentru reușita causei naționale. În 1850 imperatul îl decorează cu crucea de aur cu coroana pentru merite. În 1851—52 asculta prelegeri la facultatea juridica din Viena; în 11 Octombrie 1852 merge la Pavia, unde în 1854 ia diploma de doctor în drepturi. În 1854 catra sfârșit merge la Iași, chemat de catra ministrul Mavrogheni și de A. Treb. Laurian, ca sa ocupe catedra de filosofie la gimnasiul academiilor din Iași; aci ia parte activa la reorganizarea învățământului din țeară. În 1856 se deschisera în Iași cursurile super., și anume: a facultății filosofice și a celei juridice; la cea dintâiu B. a luat catedra de filosofie, în a doua oatedra de dreptul ginților, public și constituțional. Deși departe de ai sei, B. urmăria cu atențiune desvoltarea lucrurilor în țerile austriace, întreținea corespondența continua cu barbații mai de frunte de dincoace. În Dec. 1863 din cauza unui morb întrerupe prelegerile, pe care le-a ținut în curs de 9 ani la Iași. Morbul lui, o nervositate împreunată cu o insomnie, efectul atâtor suferințe îndurate, s'a înreunțat din și în și mai tare, fara sa dea speranța medicilor și amicilor lui de o întoarcere înspre bine. Presimțind ca se apropie sfârșitul vieții sale, îl cuprinde dorul de patria natală, și în Maiu 1864 pleaca din Iași preste Bistrița catra Selagiu, dar ajuns abia până în Valea-Almașului, la 16/28 Maiu, moare în etate de 56 ani (și nu 65, precum se țeice în biografia din dreptul public al Românilor). La 3 Iunie s'a înmormântat în Bocșa româna; un monument frumos arata locul unde zac osemintele lui B., iar bustul seu în marmora decorează aula universității din Iași. Ideile, vederile și convingerile sale le-a

depus B. în operele sale, dintre cari unele s'au dat publicității, iar altele așteapta în manuscris de mii de coale, ca sa fie scoase la lumina. Operele lui B. sânt: Dreptul natural privat și public; Dreptul ginților natural și pozitiv; Politica, (Doctrina constituțiunii); Constituțiunile statelor principali, cu introduțiuni; Antropologia; Psihologia empirica; Enciclopedia filosofiei teoretice; Logica; Metafisica; Estetica; Știința virtuții; Pedagogia; Istoria filosofiei; în fine diverse alte scrieri. O înțeligița vie, o capacitate rară împreunată cu trezie de spirit ca și a lui B., trebuia sa rămăna aceeași și în afara de specialitatea lui științifica. B. a cultivat ca studiu de predilecțiune filosofia și jurisprudența, și el e singurul scriitor original pe terenul jurisprudenței până pe timpul în care a trait. Dar tot atât de limpede și versat e și în materia limbistică și istorica, deși productele lui în această direcțiune sânt de tot puțin cunoscute.

[Dr. I. Pop.]

Baroc, (*ital.* barocco. *franc.* baroque), ceva neregulat, straniu, miraculos. Inseamna nepotriveala bizara în fenomenele vieții, se naște mai cu sama din contradicțiunea între mijloc și scop și din disarmonia părților singurateice în raport cu întregul; se apropie de bizar, întrupează însă mai mult decât acesta noțiunea secundara de comic. Estetica admite asemenea abateri dela regula generala de unitate numai în casuri, când în comedia inferioara sau în anumite piese musicale, se urmaresce un efect prin excelență ridicol. În istoria artei se înțelege prin B. (stilul B.) evoluția renascerei, începând din secl. XVI. sub influența operelor celor din urma ale lui Michel Angelo și dominând în întreaga Europa până în secl. XVIII., când trece în stilul *rococo*. În arhitectura formeale operelor mai vechi ale renascerei, de o grație simpla și nemeaistrita, devin mai pronunțate, mai ieșite în afara și mai pretențioase, desavantagiu care adesea e înlocuit cu succes printr'un efect monumental pitoresc. Și tocmai elementul pitoresc e singurul datorat de mesura, eliminând linia dreapta și aglomerând întrețairile cornicilor. În plastica ne obicinuita cu veștimintele umflata și cu formele balonate și întortochiate. Reprezentanții principali ai stilului B. sânt: Bernini, Borronini, Rubens, Luca, Giordano etc. În timpul mai nou stilul B. este apreciat cu mai multa dreptate și — grație desfașurarii sale pompoase și monumentale, — e adoptat cu predilecție în arhitectura.

Baroche, *Pierre Jules*, barbat de stat franc., n. 1802 în La Rochelle; avocat și 1844 deputat, 1848 sprijini pe L. Napoleon. Ca procuror general jucă rol nedemn în procesele politice în curgere, iar 1830 ca ministru de interne întroduse: restringerea dreptului de vot, suspensiunea dreptului de adunare etc., 18 Ian. 1851 fu silit a se retrage. După lovitura de stat 1852 president al consiliului de stat, apoi 1860 ministru de externe, 1863 ministru de justiție și culte; dupa caderea imperiului, 4 Sept. 1870, fugi pe insula Jersey și † 29 Oct.

Baroco, modul IV. din figura II. silogistica, care se bazeaza pe opozițiune. În B. premisa majora e universal-afirmativa, minoră particulara, dar negativa, conclusiunea e particular-negativa. S. e.: Toți oamenii morali uresc minciuna; unii

politici nu ur̄esc minciuna; ergo: unii politici nu s̄unt oameni morali. [Pl.]

Barod, v. Borod.

Baroda, stat în'presidenția indo-britica Bombay, 22,195 km²., cu 2.414,200 loc.; sub protectorat englez. Capitala B. are 116,460 loc.

Barograph, v. Barometrograph.

Baromacrometru, (*grec.*) instrument medical, cu care se determina simultan greutatea unui copil de curând nascut precum și lungimea corpului seu.

Barometria, (*grec.*) știința despre barometru și despre observațiunile barometrice.

Barometrograph, (*grec.*) barometru care înregistrează schimbările ivite în presiunea aerului.

Barometru, instrument fizical destinat de a mesura presiunea atmosferei; a fost inventat de Torricelli (1643), un învețacel al lui Galilei. B. se compune din un tub de sticla, închis la un capăt și deschis la celalalt; acest tub se umple cu mercuriu, se încălzește pentru a scoate aerul și apoi se restoarna cu capetul cel deschis în un vas plin cu mercuriu, ce se numește cuveta. Aceasta devine superflua, dacă capetul deschis se îndoaie în sus. Experiența ne arata, ca nici în cazul prim și nici în al doilea mercuriul nu cade din tub, ci se menține la o înălțime oarecare. Înălțimea coloanei de mercuriu în tub e la suprafața mării de 760 mm., dar din ce în'cam, ea scade gradat, astfel ca s. e. la 52,000 m. e numai de 1 mm. înalta. B.-ul poate servi deci nu numai la măsurarea presiunii atmosferei, ci și la măsurarea înălțimilor. Dar coloana de mercuriu a B.-lui variaza și la toate schimbările fizicale ale atmosferei, așa când sufla vânt de nord rece și uscat, se ridică, iar când sufla vânt de sud-vest umez și cald, se coboara. Când coloana de mercuriu se coboara, putem prevedea timp ur̄it; când se coboara repede și tare, ne putem aștepta la furtuna; ridicarea rapida profetește timp frumos. Cu un cuvânt B. e și instrument meteorologic. Pentru măsurarea precisa a înălțimii coloanei de mercuriu, pe care presiunea atmosferei o ține în echilibru, servește o scala împărțită în mm. și așezata lângă tub, trebuind ca punctul 0 sa corespunda totdeauna nivelului mercuriului din cuveta. Cf. și art. Aneroid.

Baron, grad ereditar de nobilime superioară, cu o treaptă mai înalta decât nobilimea simpla, nedistinsa prin nici un titlu special. La început se numiau B. proprietarii unui teritor liber, cari nu erau supuși decât numai regelui sau împăratului (de aici germ. Freiherr). Mai târziu mulți dintre acești B. — cu deosebire în Germania — adoptara titlul de conți. Adevărata veche clasa de B. a sustat mai multa vreme în Germania ca clasa așa numiților B. ai imperiului (Reichsbarone). Precum în cele mai multe țeri, așa la început nici în Ungaria și Trans. n'au existat diverse clase între nobilime. Distincțiunea singuratelor fanilii cu titluri de principii, conți, baroni s'a introdus în aceste țeri dela ajungerea lor sub casa Habsburg. În Rom. titlul B. n'a existat nici odata.

Baronet, în Anglia demnitate ereditara, care se ține însa de așa numita nobilime de rând

(gentry), nu de cea înaltă (nobility). A fost întemeiată sub regele Iacob I.

Baronius, *Caesar*, cardinal, istoriograf bis., n. 1538 în Sora (Campania), preot al congregațiunii Oratorianilor. Ca preot a servit în Florența, iar mai apoi în Roma, excelând ca concionator. În 1595 s'a facut cardinal, iar în 1605, la alegerea de pontifice, a primit 31 voturi, și sigur ar fi fost ales, de nu i-se împotrivia exclusivă regelui Spaniei. † 1607. Scr.: *Martyrologium Romanum restitutum*, 5 ediț. *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198*, (scris contra Centuriarilor din Magdeburg), mai multe ediț. În cele referitoare la bisericile resăritului nu e totdeauna corect. Relatio de legatione Alexandrina ad apostol. sedem. De Ruthenorum origine et conversione. Vita s. Greg. Nazianzeni.

Baronzi, *George*, poet și scriitor rom., de origine grec, n. 1825 în insulele ionice; a studiat în România. B. a scris o mulțime de poezii. (între altele volumul: »Cugetările singurătății«), o alegorie »Romanna«, tratând asupra României de catra Turci, drame, și a tradus mai multe opere din l. franc. și italiana, s. e. Lucia de Lamermoor, Cont. de Monte-Cristo, Jidovul răcăitor etc.

Baroscop, (*grec.*) sinonim cu barometru și dasyinetru.

Barosma Willd., (botan.) gen de plante lignoase cu foile purea verzi și glanduloase, din fan. Rutaceelor, trib. Diosmee, ce crește în sudul Africei. Foile uscate de *B. crenata* DC. și câteva specii înrudite poartă numele de buch sau booco și se folosesc în medicina ca stimulant și aperitiv. Se cultiva, mai rar, în floraria temperata. [A. Pr.]

Baross, *Gavril de Beluș*, barbat de stat magh., n. 1848, † 8 Maiu 1892. După absolvirea studiilor univorsitaro intră în serviciul administrațiunii; ales deputat în 1875, a fost numit preste câțiva ani secretar de stat în departamentul de comunicațiune, iar în 1886 ministru tot în acest departament. El a introdus la cale ferate tarifa după zone. În 1889, când ministeriul de comunicațiune și al lucrarilor publice se transformă în ministeriul de comerț, B. deveni șeful acestuia. A fost om foarte activ și a urmarit scopul de a crea o comunicațiune independenta de țerile straine. A avut multe neplaceri cu Austria și Germania din cauza favorurilor acordate exportului ungar și pentru refacți. Pe lângă deplina dezvoltare a politicii de comunicațiune, în timpul din urma l-a interesat mai mult regularea Porților de fier. În 1892 reintorcându-se dela Dunarea de jos, se bolnavi greu și nu preste mult muri. [T. F.]

Barothermometru, e termometru, ce la măsurările de înălțimi, întreprinse cu ajutorul barometruului, are destinațiunea sa arete temperatura, și astfel sa verifice starea barometrica, de unde se fac conclusiuni la înălțime.

Barotș, (Bharuci, Broach), district în presidenția indo-brit. Bombay, 3763 km²., 341,490 loc.; capitala B., 40,160 loc., lângă calea ferata Bombay-Baroda-Achmedabad. Mari țesătorii de postavuri și damasca, export de cereale și bumbac.

Barou, franc. *barreau* = vergea, vergeaua înaintea careia vorbesc advocații; prin extensiune: corpul advocaților și profesiunea de ad-

vocat. Insemnătatea B.-lui într'o țeară depinde de dezvoltarea libertaților publice; talente ca Demosthenes, Aristides, Pericles, Lisias, asemenea Cicero, Mare-Antoniu, Crassus, Hortensius au trait în timpuri de neafîrnare și de libertate de cugetare. Sub Napoleon I., B. era mut. Astăzi în Austria și Germania B. nu are încă neafîrnare. Numărul advocaților în Germ. este marginit. În Rusia advocații sînt slujbași inferiori, numiți de guvern pe lângă tribunale pentru a regula procedura. În Enghtera advocații nu prea au cunoscințe adânci. În Franția, Belgia, Italia, și în toate statele libere B. este o instituție de înaltă cultura, unde se nasc și se înveciează toți bărbații menși a fi mîndria țării.

Barowit, (sau Borewit, Porewit), în mit. slaveana un zeu cu patru fețe, trei pe cap și una pe piept și cu trei mîni, iar idolul de piatră aflat îl arată ca dormitează. Patru fețe înseamnă patru anotimpuri, ce le produce soarele, dar B. reprezintă soarele de iarna, cînd în natura toate dormitează, pentru aceasta îi și lipsește mîna a patra pentru lucrul de iarna. B. s'a identificat cu Iupiter praedator, cînd a predat toate ale naturii și a ramas — iarnă. (v. Brahma). [Atm.]

Barozzi, Constantin, general de divizie, șeful marelui stat-major al armatei române (1897). Elev din prima promoție a școalei militare (1854 până 1856). Înaintat sub-locotenent în reg. 3 de infanterie. Luă în 1855 parte ca elev, apoi ca ofițer la măsurarea bazei în Baragan și la operațiunile geodesice pentru ridicarea hartei Munteniei. Dela 1856—57 fû trimis la Viena pentru studiul geodesiei. La reîntoarcere este atașat la ministeriu sub titlul de ofițer de geniu. La înființarea batalionului 2 de geniu (București), i-se da comanda unei companii ca locotenent, apoi ca capitan (1860—63). Profesor de fortificație, director de studii și subdirector, în fine loc.-colonel și director al școalei militare (1862 până 1867). Colonel în 1870, e numit șef de stat-major al div. 4 la Iași, apoi chemat ca șef al depositului de resboiu, unde îl desemnau cunoscințele sale speciale. B. este întemeietorul serviciului de ridicare a hartei țării, — dis *Institutul geografic al armatei*, — unde, din cauza modestiei mijloacelor bugetare, pe lângă sarcina direcțiunii ia parte la observațiuni și calcule ca simplu geodes. Conduce mai întîiu lucrările în Basarabia, cari, întrerupte în timpul resboiului independenței, reîncep în Moldova superioară, apoi în Dobrogea, a cărei ridicare se efectuează în totalitate sub direcțiunea sa. În timpul resboiului șef de stat-major al armatei române, apoi secretar general al ministeriului de resboiu, după care e din nou adus în capul depositului de resboiu (1879), promovat general de brigadă în 1883, e chemat în 1884 a îndeplini funcțiunea de șef al statului major regal. Ministru de resboiu și senator în 1888, dupa care își reia funcțiunea de șef al casei militare regale. În 1893 general de divizie, comandant al corpului 3 de armata. În 1895 șeful marelui stat major general al armatei. — În 1877 B. a fost trimis la cuartierul general rusesc în Basarabia, pentru aplicarea convențiunii de trecere a armatei imperiale prin România. În 1886 făcu parte din comisiunea internațională însărcinată cu aplicarea traseului

frontierii Dobrogei; iar în 1885 din comisiunea de delimitare a fruntariei despre Anstro-Ungaria. B. a fost decorat cu ord. Steaua-Rom., cor. Vulturului roșu (Germ.), ord. Leopold al Austriei etc.; medalia bene merenti etc.

Barquisimeto, capitala statului Lara în republ. sud-amer. Venezuela. 31,476 loc.

Barra, insulele —, situate la sudul Hebridelor; 90 km², cu 2161 loc. Insula principală: B.

Barrandicrinus, fosil, din clasa Crinoiților, ord. Sphaeroidocrinaceelor, singurul reprezentant al fam. Barrandocrinidee. B. (Angelin) aparține Bohemianului din Gotland. Caracteristic prin brațele sale lasate în jos și acoperind calicele. Pinulele drepte și alipite între ele dau întregului corp aspectul unui fruct oviform cu 10 coaste.

Barrandit, mineral, fosfat de fier hidratat, conține totdeauna puțin aluminiu.

Barras, Paul Jean François Nicolas, conte de, membru al directoriului franc., n. 1755 în Fos-Enphoux (Var); luptă ca ofițer în India est., participă la asaltul asupra Bastiei și a Tuilerilor. În convent votă necondiționat moartea regelui, și nimici resoala din Franția sud. La caderea lui Robespierre avu parte principală. B. a recomandat pe Bonaparte de general suprem preste armata din Italia și a mijlocit casatoria acestuia cu vîduva Beaucharnais. Scurt timp 1797 guvernă singur, apoi delăturat de Bonaparte și de mai multe ori arestat; † 1829 la bunul Chaillot, lângă Paris.

Barreau, (franc.) v. barou.

Barren, insulă pustie în golful bengalic, spre est dela Andamane, cu un vulcan de 303 m. înalt.

Barringtonia Forst., (botan.) gen de arbori pururea verzi din fam. Myrtaceelor, tribul Lecythidee, ce crește în Africa, Asia și Australia tropicala. Cea mai remarcabila specie e *B. speciosa* L., de pe Moluce, ale carei fructe sînt comestibile, ce se cultiva, avînd foi decorative, la noi în florăria caldă. [A. Pr.]

Barrister, advocat în Anglia, v. Solicitor.

Barros, Ioaõ de, cel mai însemnat istoriograf al Portughezilor, n. 1496 în Vizen, page al regelui Emanuel cel Mare, și ca tîner de 17 ani atașat fiului acestuia, regelui de mai tîrziu Ioan III. B. studiă cu zel clasicii vechi și scrisse excelentul roman istoric: «Cronica do eniperador Clarimundo»; 1522 guvernor al coloniei Elmina la țărmul african și din 1532 administrator al tesaurului în India. † 1570. B. scrisse prima gramatica portugheză, dialogul moral: «Rhopica pneumonia», oprit de incușițiune, dar gloria lui de scriitor o formează marea op istoric: «Asia», rezultat al unei munci de 30 ani.

Barrow, (pron. barro), 1) rîu navigabil în Irlanda, isvoresec în Queen County, se împreuna cu Nore și Suir și se varsa în sinul Waterford. 2) (*B. în Furness*), oraș în Anglia nord-vest., în fața insulei Walney, cu 51,712 loc. (1891); mine de fier, port. Pîna la 1888 aparținea la Lancashire. 3) *Cap B.*, (*North Cape*), promontoriu în coasta nord. a peninsulei Alaska (America de nord) în Oc. Arctic, 71° 27' lat. nord.; mai înainte se considera de punctul cel mai nordic al continentului american. 4) *Strimtoare* de mare în America arctica, între str. Melville și Lancaster, pasata pentru întîia data la 1819 de Parry.

Barrow, (pron. barro), *Isaac*, teolog și matematic englez, n. 1630 în Londra, † 1677. A fost prof. în Cambridge, unde avu de școlar pe marele Newton, carui i-a cedat catedra (1669). Opere: *Lectiōnes geometricae*, *Lectiōnes opticae* etc.

Barry, (pron. berri), *Sir Charles*, arhitect englez, n. 1795 în Londra, † 1860. B. e autorul multor zidiri grandioase, ca: Hotelul clubului Travellers, Bridgewater-House, Trentham- și Clifden-House; dar numele i-l vestesce cu deosebire palatul Westminster.

B., *Marie Jeanne*, vicomtesa du B., v. Dubarry.

Bars, comitat în ținutul nord-vestic al Ungariei, 2673 km², cu 142,691 loc., în majoritate abs. Slovaci, apoi Magh. și Germ. Are multe orașe montanistice.

Bârșa-Țeara, (Țeara-B.-ei), un ținut în colțul sud-estic al Trans. În mijlocul lui se extinde un șes mic, șesul B.-ei, care spre nord-est sta în legătură cu șesul Treiscaunelor, spre sud e marginit de munții B.-ei, spre vest de munții Perșanilor, la marginea nordică e marginit de Olt, dela care încolo se extind munții Baraoltului. B. e udat de râul B., dela care își are numele, apoi de râul Ghimbav, Timiș și de alte râulețe, cari se varsă în Olt. Din Țeara-B.-ei trec trei pasuri în România: pasul Branului, al Timișului și al Șanțului. În Țeara-B.-ei sînt mai multe comune mari și frumoase, locuite de Români și Sași; locul principal e Brașovul.

Bârsei-munții, (munții B.-ei), sînt un șir de muniți din Carpații transilvani sudici. Se compun din mai multe grupe cu piscuri însemnate. Grupele dela vest spre est sînt: Piatra-Craului, cu piscul de asemenea numire, 2241 m., grupa Buceciului, cu piscul Om sau la Om, 2508 m., grupa Piatra-Mare, cu piscul de asemenea numire, 1840 m. Printr ei trec trei pasuri în România: pasul Branului, al Timișului și al Șanțului.

Bârșana, (magh. Barczánfalva), comuna în cott. Maramureș, diecesa Gherlei, cu 2343 loc. rom. gr.-cat.; agricultura și economie de vite. Biserica și școala rom., odinioară manastire.

Bârșănesci, com. rur. în Rom., j. Bacan, pl. Tazlaul de jos, compusa din 5 cat. cu 2376 loc.

Bârșeanu, *Andrei*, profesor la școala comer. rom. din Brașov, n. 1838 în Dârstele Brașovului, și-a făcut studiile în Brașov, Viena și München. S'a ocupat cu adunarea și publ. liter. populare, cu lucrări didactice și a scris versuri, pe cari le-a dat la iveala în »Conv. Lit., »Familia» și în foiet. »Gaz. Trans.» Public. principale: »Doine și strigaturi din Ardeal», publ. în colaborare cu Dr. I. U. Jarnik, ediț. I. București, 1885, ediț. II. Brașov 1895, scriere premiată de Acad. rom.; Cincișeci de colinde, Brașov, 1890; »Din traista lui Moș-Stoica», 101 anecd. populare, publ. sub pseud. Sandu, Brașov, 1891. În anii 1887—1888 a redigat împreună cu I. Popea foaia »Școala și familia». Toate aceste scrieri ocupa un loc de frunte între produsele literare ale generațiunii mai tinere din Transilvania.

Bârșescu, *Agata*, artista dramatică, n. 9 Sept. 1861 în București, după ce a absolvat cursurile de declamațiune și cânt la conservatorul din București, a intrat la teatrul național, unde s'a distins îndată prin purtarea dicțiunii și sobrietatea eleganta a gesticularii în comedia lui Ollanescu: Pe malul gârlei. Ducându-se la Viena

s'a perfecționat în arta dramatică și în limba germană, și a isbutit sa fie admisa printre artistele renumitului *Burgtheater*, pe atunci sub direcțiunea lui Ad. Wilbrandt, în 1883, unde rămâne timp de 7 ani, devenind una din favoritele publicului vienez. În 1890 trece la teatrul orașului Hamburg, iar în timpul mai nou se întoarce iar la Viena, angajată la nou fundatul teatru »Raimund». Creațiunile ei princ. sînt: Hero, Iulia, Parthenia, Esther etc.

Barsuma, calugar de trist renume; pus la cale de către patriarcul Alexandriei Dioscur, un partisan al lui Eutichie, urzitorul eresiei monofisite, navali în sinodul conchiat la Efes în 440 în cauza lui Eutichie, în fruntea unei cete de calngari fanatizați și înarmați cu maciuci, cari bătură și maltratară atât de mult pe patriarcul Constantinopolei Flavian, care făcea cea mai mare opoziție ereticului Eutichie, încât după 3 zile muri, iar pe cealaltul parinți îi silira a decreta nevinovăția ereticului și a-l rehabilita în oficiul său. Acel sinod a primit numele meritat de lătrociului efesin. [nt.]

Bartfeld, (magh. Bártfa), unul dintre cele mai vechi orașe ale Ungariei de sus, întemeiat prin secl. XII. din un egumenat al ordinii cisterciot. Tatarii l-au darimat; dar sub regii Ludovic I. și Sigismund de nou a înflorit. Culmea înfloririi și-a ajuns-o în secl. XVI., când senatorii mergeau la casa orașului în costume romane. Reformatatorul L. Stöckel a înființat în B. un gimnasiu. B. a stat în strinsă legatură cu Polonia, cu care purta comerciu însemnat. Acum a decazut mult, are 4884 loc., mai ales Slovaci. [Dr. P. O.]

Barth, *Heinrich*, unul dintre cei mai renumiți călători ai timpului nostru, n. 1821 în Hamburg; încă de tiner s'a dedicat studiului antichităților. Spre scopul completării studiilor sale a cercetat țărmurii Africei nordice, a strabatut în centrul Africei, e a fost primul care a descoperit popoarele africane din nordul equatorului. În anii din urmă ai vieții sale a călătorit în orientul Europei, a făcut studii etnografice și topografice, și ca profesor în Berlin, a fost președintul societății geografice. † 25 Nov. 1865. Scr.: *Reise und Entdeckungen in Nord- und Centralafrika*. Gotha, 1855—58. *Reise quer durch das innere der europ. Türkei*; în scrierea periodica: *Zeitschrift für allgem. Erdkunde*. Tom. XV. 1863 și XVI. 1864.

Bartha, *Nicolau*, politician magh., n. 1848 în Rugonfalva, cott. Udvarhely; funcționar admin., apoi deputat. La 1880 a întemeiat diarul opozițional »*Ellenzék*» în Cluj; în același an a fost atacat cu arma în locuința sa de către doi ofițieri pentru un articol publicat în diarul seu. Acest incident i-a câștigat o mare popularitate; 1881 a fost ales din nou în parlament și a intrat în partidul independent, fracțiunea 48-ista a lui Ugron. La alegerile din 1896 a remas fara mandat. B. a sulevat pe cultură primadata în publicitate idea înființării Kulturregyletului ardelean. Astăzi este unul dintre cei dintâi publiciști maghiari.

Barthélemy, 1) *B., Auguste-Marseille*, poet franc., n. 1796 în Marsilia, † 1867. Se remarcă prin un articol în contra libertății presei, care îi aduse o gratificare de 1500 fr. din partea guvernului. El avu ingenioasa idee de a-și asocia

musa cu aceea a lui Méry, compatriotul său, scriitor de o facilitate uimitoare, și publicată împreună un mare număr de poezii satirice. 1831 se făcî republican și fundă ziarul ebdomadar »Nemesis», în care ataca guvernul, pentru-ca, cîtva timp în urma, sa glorifice pe aceia, pe cari îi combatuse. B. fii acusat că-și vîndu condeiul, el însă ripostă dîcînd: că variația e un principiu necesar, și se ocroti cu exemplul lui Juvenal. 2) *B., François, marquis de*, diplomat franc., n. 1747 în Aubagne; 1795 încheiă pacea dela Basel cu Prusia și Spania; 1797 fu ales membru al directoriului, după lovitură de stat din 4 Sept. 1797 fii deportat la Cayenne, de unde se refugiă în Anglia. Sub primul consul ajunsse în 10 Febr. 1800 membru și apoi vicepreședinte al senatului, 1802 era în fruntea deputațiunii senatului, care a predat lui Napoleon consulatul pe viața, 1814 a presidat în senat la pronunțarea detronării împăratului; ajuns pair și mare oficer al legiunii de onoare, Napoleon îl sterse din lista parilor 1815, dar restaurațiunea a doua îl numi ministru de stat și marșin. † 1830. 3) *B., Jean Jaques*, archeolog franc., n. 1716 în Cassis (Provence), studiă teologia; 1753 director al cabinetului numismatic reg. din Paris, care în curînd deveni unul din cele mai bogate și mai bine arangiate. † 1795. Scr. princ.: Voyage du jeune Anacharsis en Grèce etc.

Barthélemy Saint-Hilaire, Iuliu, învețat și barbat de stat franc., n. 1805 în Paris. După terminarea studiilor fii ăntiist funcționar la ministerul de finanțe, apoi publicist. Traducerile sale din Aristoteles (Politica, Logica, Psihologia, Etica, Poetica și Metafisica) facura să fie numit în 1838 profesor de filosofie elina și romana la Collège de France. La 1876, după multe peripeții politice, ajunsse senator pe viața, mai tîrziu ministru de externe. Dela 1881 s'a retras din politica, dedicîndu-se studiilor orientale. Intre acestea amintim: »Sur les Védas», (1854); »Le Bouddhisme», (1855); »Lettres sur l'Egypte», (1856); »Bouddha et sa religion», (1859); »La vie de Mahomet», (1863); »Mahomet et le Coran», (1865); cari toate sînt rezultatele cercetarilor sale asupra filosofiei și religiunilor orient. Adaogani: »Filosofia celor doi Ampère», (1866), și o multime de publicații de politica militanta. † 24 Nov. 1895 în Paris.

Bartholdy, Iacob Salomo, diplomat prus. de origine ovreu, n. 1779 în Berlin. A luat parte la luptele contra lui Napoleon I. Mai tîrziu a fost consl general prus. în Roma. † 1825 în Roina, unde își adunase o frumoasă colecțiune de frescuri și lucrari de artă, cari se afla aji în museul din Berlin.

Bartholiniane, glandule, numite și vulvovaginale, situate de ambele parți ale orificiului (intrării) vaginei; sînt glandule (v. ac.) acinoase.

Bartók, Ludovic, publicist și poet magh., membru ord. al societ. lit. »Kisfaludy» și »Petöfi», n. 1851 în Ardediu (Erdöd), cott. Satunare. B. a întemeiat foaia umoristica »Bolond-Istök», a redactat cîteva calendare umoristice, a cultivat poesia lirica și a scris cîteva drame istorice. A fost ales mai de multe ori deputat. [†]

Bartolomeu, unul dintre cei 12 apostoli, a predicat evangelia în India și alte țeri orientale; după tradițiune a fost mutilat în Armenia. Țiua comem. 25 Aug. (cal. iulian).

Bartolomeu, Noaptea sf. B., sau nunta de sînge din Paris, se numesce macelarirea hugenoților (v. ac.) în Paris în noaptea de 23 spre 24 Aug. (serbatoarea sf. B., cal. greg.) 1572, pusa la cale de catra Catarina de Medici, inama debilului rege Carol IX. Vețînd Catarina, ca prin creșterea influenței personale a admiralmii Coligny (v. ac.) suferu marea ei înfrîurire asupra regelui, și ca admiralul voia sa cumpaneasca pe rege la o ruptura deschisa cu Spania, decise moartea admiralmii; gîonțul asasinului nimeri însa numai brațul acestuia; temîndu-se Catarina de resbunarea hugenoților, concepî planul infernal de a nimici în frunte cu Coligny pe toți partisanii acestuia, și pentru acest plan cîștigă prin înfricari și pe regele și pe alți curțeni. Ocasiune bună oferi casatoria lui Enric de Navarra, tinerul cap al hugenoților cu sora regelui, Margareta, cînd se aflara în Paris cei mai distinși hugenoți în frunte cu Coligny. Noaptea pe la 3 oare, la semnalul dat cu clopotul, locuitorii catolici ai Parisului navalira asupra hugenoților. Mai ăntăiu cađu jertfa furiei deslanțuite Coligny și iudenile lui, apoi marea multime a prietinelor și partisanilor lui; drojdiile poporului, cetățeni și oameni de sciințe, cum și fruntașii statului emulara în ucidere; se dîce, ca chiar și regele sa fie împușcat din fereastra asupra hugenoților. Ca 2000 hugenoți fura ucîși numai în Paris, apoi se continuă măcelul în provincie, unde se dîce, ca ăncă ar fi fost ucîși vr'o 20,000. Urmarea acestui macel fii un nou resboiu civil, care se termină cu un edict de toleranța pentru hugenoți.

Bartolomiți, 1) calugari armeni emigrați din Monte-Nigro (Egipt) în urma deselor persecuțiuni ale domnitorilor din Egipt, și așezați în Genua la 1307. Aici au edificat o biserica în onoarea sf. Bartolomen, de unde numele lor; 2) preoți inireni cari traiau în comunitate; societate fondata în ținutul Salzburg de Bartolomeu Holzhauser, n. 1613 în Langenau (Württemberg). † 1658.

Bartolommeo, Fra, (orig.: *B. Baccio della Porta*), pictor din școala florentina, n. 1475, † 1517; colorit energic și expresiune serioasa sînt caracteristica operelor sale. El a exercitat mare influența asupra lui Raffael și Andrea del Sarto. Opere princ.: Dumneđu Tatal în gloria cereasca, (galeria din Lucca); Logodna sf. Catarina (Louvre); Madonna în San-Romano din Lucca etc. Tablouri de ale lui se afla și în Belvedere din Viena, museul din Berlin etc.

Baruch, v. Varuch.

Barwani, stat vasal în India centrala, 3575 km²., cu 56,445 loc., cari se ocupa cu economia de vite și agricultura. *Capitala B.*, lînga riul Nerbada, cu 5584 loc., încingiuata cu zid duplu.

Barycentrum, (*grec.-lat.*), punctul de gravitațiune.

Baryta, oxid de Bariu, (v. ac.)

Barythymia, (*grec.*) tristeța, melancolie.

Barytonon, cuvînt a carui silaba finala este neaccentuata, ori adenc accentuata. Contr. *Oxytonon* (v. ac.) Cf: și art. Bariton.

Baryu, v. Bariu.

Barza, sau *cocostărcul*, o pasere din ord. Ciconiilor. Sînt de 2 feluri: *B. albă* (*Ciconia alba*), are ciocul drept, mai lung decăt capul, roșu, penele albe, la aripi negre, picioarele lungi și

roșii, cu 4 degete, 3 înainte, 1 înapoi. Lungimea 110 cm., lung. aripilor 68 cm., coada 26 cm. Traiesce în Europa, Africa și Asia. Pasere calatoare, sosese prin Martie, pleaca în August. Se afla pe locurile baltoase, se nutrește cu amfibii, reptili, pesci și insecte. Cuibul și-l face cu plăcere pe case. *B. neagră* (*Cic. nigra*) se deosebește de cea alba prin penele ei brune-negri, cu un lustru verde și purpuriu. Burta și șoldurile sunt însă albe. Lung. 105 cm., lung. aripilor 55 cm., coada 24 cm. Pe la noi vine rar; e mai sporioasă. Ii place în padurile vechi și umede.

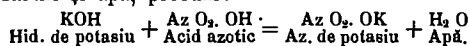
Bârza, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Balta, formată din sat. B. și Țuguresci, având 2396 loc., 2 biserici și 1 școală mixtă cu un local frumos construit în stil modern. Locuitorii se ocupa cu agricultura.

Bârzescii, com. rur. în Rom., j. Vaslui; se compune din satele: B.-Ludesci, B.-Razeși, B. de sus și de jos sau Barnovschi, Muntenescii, Ludescii-Budai cu parte de Codru, Tacmanesci (Calngăreni) și Brăhașoia (Calugărenii vechi), cari sunt situate în dreapta râului Bêrlad, iar în stânga din satele: Dobroslovesci (Balanesci) și Cântălaresci. Are o populație de 390 fam. sau 1980 loc. rom. Comuna are 5 biserici și o școală.

Barzu-nâmeh, epopee pers. cu ca. 65.000 distichoane, manuscriptul se află în Paris și Londra. Conținutul e următorul: Suhrad, fiul lui Rustem, a luat în casatorie pe Șahrud, care a născut pe Barzu; acesta a crescut la curtea lui Afrasiab, în Turan, dar cu ocaziunea unei expediții contra Iranului a căzut prizonier, rămânând apoi în armata iranică, unde a fost eroul multor aventuri cavaleresci.

Bas, v. Basso.

Basa, se numește în general temeiul unui lucru. — În *aritmetică* se numește B. cantitatea, care este a se ridica la o potență. — În *geometrie* e linia sau fața, pe care zace o figura sau un corp. — În *chimie* se numesc B. hidrații metalelor, precum: *hidratul de potasiu*, KOH; *hidratul de calciu*, Ca(OH)₂; *hidratul de aluminiu*, Al₂(OH)₆; *hidratul de fier*, Fe₂(OH)₆ etc. Proprietatea lor caracteristică este: dacă le punem în contact cu acizii se neutralizează, adică dau saruri și apa, precum:

După numărul grupurilor *oxidrii* (OH), cari exista în molecula lor, B. se numesc: *monoacide*, *biacide*, *triacide* etc.; aceasta din cauză ca, pentru a neutraliza complet o basa cu un singur (OH) avem nevoie de o singură moleculă de un acid monobasic, pentru una cu 2 (OH) avem nevoie de două molecule de același acid, pentru una cu 3 (OH) trebuie trei molecule. (V. și Basicitate.)

Basala, *celulă*, una dintre celulele primordiale ale arhegoniului și anteridiei, așezată la baza lor și care nu se mai divide ulterior. *Vegetație basală* = creștere basilară = basipet, (v. ac.)

Basalt, roca neovolcanică efusivă, formată de olivin, augit magnetit și plagioclasii basici. B. e foarte compact, dens; el formează dome, cupole, dykuri și pânze, cari au câte odată o întindere foarte mare. Caracteristicile sunt separațiunile

ce se observă în B.; ele pot fi lamelare sau sferoidale, în general însă sub forma de coloane poligonale. Erupțiunile basaltice încep în terțiarul inferior și se continuă și astăzi. Se întrebuintează ca piatră de moară, piatră de ornament, în construcții diferite și chiar ca îngrașăminte. Sub numele de B. se mai înțelegeau și toate rocile eruptive moderne, foarte basice.

Basaltit, v. melafir.

Basaltjaspis, argile și marge, cari au fost transformate în jasp, prin contact cu roca basaltică. B. e foarte dur, compact, vitros, de colorii diferite deschise sau închise.

Basamac, numire locală data rachiului ordinar în unele județe ale României ca: Vlașca, Teleorman, Ilfov etc.; de obicei are o concentrație mica de alcool 12—25% V.; este incolor și nearomatizat, se bea numai de populațiunea rurală, care îl consuma în cantități mari 200—300 cm³. (V. rachiul.)

Basament, arhit., v. fundație.

Basan, *Dominic*, ban al Severinului. Istoricii magh. spun, că conform unei diplome a regelui Andreiu II. din 1209, acesta a restrins marginile comitatului timișan până la Cerna, iar teritoriul dela Cerna până la Olt, sub numirea de »Banatul-Severin«, l-ar fi încredințat la 1210 administrației banului Dominic de B. (Bossányi Domokos), ceea ce confirmă și diploma regelui Ferdinand III. din 11 Aug. 1656, data în favorul Esterei Bossányi, veduvei lui Nicolae Forgaci. Pesty Frigyes (»Szörényi bántág, 1877, I. 246) susține, că aceasta poveste deriva dintr'o greșală comisa de familia B.-lor, care a sedus și pe regele Ferdinand, pentru-că nici Petru al lui Antonie (Antalfi) la 1160, nici Ochiu ban (ocysu banus) la 1219, (registru orădan § 116), ci Luca (Leucas, Leukus) a început șirul vestitilor bani ai Severinului la 1233.

Basanit, rocă neovolcanică, care pe lângă olivin, augit și plagioclas mai conține nefelin sau leucit, sau ambele. Caracterile exterioare ca și condițiunile lor de gisement sunt aceleași ca la basalt.

Basaraba, vechia dinastică a Țerii Românesci. După tradiția cronicelor țerii, B.-ii erau veniți din dreapta Dunării, multă vreme înainte de înființarea principatului Țerii Românesci, și așezându-se în Oltenia, au întemeiat Banatul Severinului între Dunare, Olt și Carpați, care teritoriu urmă a fi stăpânit de bani din neamul B.-lor până la înființarea principatului. În istorie întâlnim un *Basarab-ban* pentru primadată pe timpul invasiunii Mongolilor (1241), cu cari el are luptă în regiunea Oltului. După toată probabilitatea Banatul B.-lor, ca și parte aresăriteană a Țerii Românesci, numită pe atunci Cumania sau Vlachia neagră (Kara-Ulaghi = Negrii-Români), menționați aci pe timpul invasiunii Mongolilor, se afla în legături politice mai stricte cu imperiul rom.-bulgar al Asaneștilor, cari se întitulează: Imperați ai Bulgariei și Vlachiei. De alta parte Țeara Românească se găsește numită pe atunci și Bulgaria. După invasiunea Mongolilor, pe timpul de decadență a imperiului Asaneștilor sub minorii fi ai lui Ioan Asan II., († 1241), Banatul B.-lor și voivodatul român din stânga Oltului (Negrii-Români), devin dependente de Ungaria. În diploma regelui Bela IV.

din 1247 pentru cavalerii Ioaniți, voivodul român din Țeara Severiului (Oltenia), *Lytuon*, și voivodul român din stânga Oltului, *Seneslau*, apar ca vasali ai coroanei ungurești. Pe la 1272, când în Ungaria încep să domnească minorul Ladislan IV., voivodul român din Oltenia, Lython, cuprinsese și partea din stânga Oltului și se desfacea de Ungaria. El cadu apoi în luptă cu Ungurii, iar fratele său *Barbat* (în documentul ung. poate nu nime corupt din Basarab), fu prins și-și resomperă libertatea, platind tributul cerut și recunosând suzeranitatea Ungariei. Lui Lython (nume evident identic cu Lytuon din 1247) îi urmă în domnie *Barbat*, numit în documente ungurești ca voivod al țerii *Lytha*, adică al țerii lui Lython sau Lythou. Aceștia sânt cei dintâi voievozi români cunoscuți din documente. Ei sânt din neamul B.-lor, adeveriți în Oltenia pe timpul invasiunii mongole și cunoscuți tradițunii indigene ca stăpanitori din vechime ai Banatului oltenesc. Pe timpul lui Mircea I. B. (1386—1418), casa domitoare a Țerii Românești era cunoscută și scriitorilor bizantinii ca vechi dinastie a țerii. După luptele lui Lython și Barbat cu Ungurii aflăm, ca Domnul Sârbiei, Milutin (1281—1330), care în 1299, în vîrstă de 45 ani, se casătorește de-a patra oară cu fca împer. Andronic II. Paleolog, luase în prima casatorie pe fca »Domnului Vlachiei«. Timpul acestui Domn (numele nu se spune) coincide cu domnia lui Barbat. În urma se face mențiune de un voivod al Țerii Românești la 1307—08, când Otto de Bavaria, ales la 1305 rege al Ungariei, însă detronat și prins la 1307 de voivodul Ardealului, fu dat în captivitate »Voivodului Vlachiei«, care îl liberă la 1308. Acest voivod român, al carui nume (de asemenea nu se spune) poate fi *Tugomir*, tatal lui B. Voivod, care 1330 are celebrul resboin cu Carol Robert al Ungariei. Deci primii B. cunoscuți în istorie pâna la B. Voivod al documentelor ar fi: B. ban (1241), Lytuon Voivod (1247) = Lython Voivod (1272), Barbat (după 1272) și Tugomir (1307—08). Cât despre originea tradițională a B.-lor din dreapta Dunării, ea are multa probabilitate pentru sine. Numele lor aduce aminte de neamul *Bessilor* din peninsula balcanica, cu centrul lor Bessaraba în muntele Rhodope, aproape de isvoarele Mariței, odinioară o casta prentescă la vechii Traci, în urma și nume de trib. Sub dominațiunea romană, numele *Bessilor* a pastrat mai îndelungat la Tracii romanizați; pe când celelalte numiri de triburi disparura, la așezarea Slavilor și Bulgarilor în peninsula balcanică (secl. VII.), numele *Bessilor* exista încă, și se ăice că el se mai afla și în tradițiile Bulgarilor de astăzi în forma »*Beșiafara*« (neamul *Beșilor*). Așa fiind, Românii din dreapta Dunării, urmași ai Tracilor romanizați, au putut să pastreze numele *Bessilor* chiar cu vechia lui semnificațiune de clasa conducătoare, dând astfel nascere numelui *Besaraba* sau *Basaraba* (din *Bessaraba*, bulg. *Beșiafara*). Admigrarea română din dreapta Dunării, urmata după așezarea Slavilor și Bulgarilor în peninsula balcanica, cantă sa fi adns pe conducătorii *Besarabi* în Oltenia, leaganul *dinastiei B.* a Țerii Românești. Mai întău clasa conducătoare sau boieri, bine înțeleș, cu dreptuă ereditare, B. în urma dan țerii dinastia.

B., *Ioan* (Ivanco), fiul lui Tugomir, este primul Domn al Țerii Românești, despre care avem scrii mai precise. Prima lui mențiune se face în un document al regelui Carol Robert din 1324, în care se spune, că regele a trimis, în mai multe rânduri, pe un comite Martin în legațiune la Bazarab voivodul nostru Transalpin, la care ocaziune nnumit comite și-a câștigat deosebite merite. La acest domn se rapoarta și scriile bizantine, după cari în 1323 țarul Bulgariei Mihail (1323—30) a primit în ajutor o oaste numeroasa din Ungro-Vlachia în contra Bizanținilor, cu cari era în lupta. Numele de »Ungro-Vlachia« al Țerii Românești, pe care îl întâlnim aci pentru primadata, exprimă dependența de Ungaria, ca și numele Valachia Transalpina (pars regni ultra alpes), dat țerii de Unguri. În 1327 papa Ioan XXII. scrie lui »Bazaras Voivodul Transalpin« și, lăudând activitatea lui pentru apărarea credinței ortodoxe și exterminarea nașinilor necredincioase, îl roagă sa primească cu bunavoiuța și onoare pe calgării, cari vor veni sa facă incușiuni în țeara lui. »Exterminarea nașinilor necredincioase nu poate să se rapoarte decât la lupte cu Tatarii și alungarea lor din parțile resaritene ale țerii. Caracterul resboinic al domniei acestui voivod se manifestă și în participarea lui, ca aliat al țarului bulgar Mihail, la resboiul Bulgarilor cu Sârbii, în care țarul Bulgariei în bataia dela Velbužd (28 Iunie 1330) pierdu lupta și viața. Domnul român e numit, în scriile sârbesci *B. Ivanco* și socru al țarului bulgar Ioan Alexandru, nepotul și urmașul lui Mihail. Numele Ioan (Ivanco) apare în urma ca prenume princiar al tuturor domnilor români, pus sau întreg sau în forma scurtată Io. înaintea numelui propriu. El este moștenit dela Ioanii Asanesci, după cari și țarii Bulgariei și domnii români se numiau Ioan, cum și împărații romani se numiau toți *Caesar*, după întemeietorul monarchiei. Trei luni după bataia dela Velbužd Domnul român are resboin cu Ungurii. Incurajat prin înfrângerea ce au suferit oștirile aliate ale Bulgarilor și Românilor la Velbužd, Carol Robert intră, în Sept. 1330, cu oaste în Oltenia, spre a sili pe Domnul român la supunere și spre a recnceri Severiul, care mai dinainte ajunsese în stăpânirea B.-lor. Severiul, unde dela 1233 pâna la 1291 întâlnim Bani de Severin ca funcționari ungurești, fusese dohândit de domni români după 1291 (când pâna la 1330 nu se gasesc bani ungurești de Severin), probabil ca feud unguresc, drept beneficin pentru credința și tributul cu care ei se obligau fața de coroana Ungariei. Deja Tugomir, care în 1307 (cum am admis mai sus), ținând prins pe Otto de Bavaria, aduce serviciu lui Carol Robert, va fi avnt în posesiune Severiul. Finl sên Ioan B., sub care puterea armata a ținernului principat se afirmă în luptele cu Bizanținii, Tatarii și Sârbii, nu se spune pretențiilor ungurești și continua a fi în Severiul ca parte independenta de Ungaria. Carol Robert se vedu deci iudemat a porni cu resboin »în contra lui Bazarab, manifestul și notoriul infidel«, cum ăice el, care în paguba coroanei deține unele confinii ale regatului. Ințrând în Oltenia, el ocupă Severiul și așeză aci un ban; apoi înaintă spre Argeș, rezidența domnului român. Facutu-s-au aci —

dice cronicarul unguresc — macel mare, și au căzut ostași și nobili neenumerată mulțime. Dumnezeu a îngăduit aceasta, pentru-ca Ungurii să nu se trufească de deseale învingeri, ci să învețe umilința. Regele scapă prin fuga din terribila catastrofa. Cu toată înfrângerea suferită din partea Românilor, Ungurii rămân stăpâni pe Severin, unde aflăm iarăși bani unguresci. Dar Domnul român își enceri independența și renunță la posesiunea Severinului, ce nu era de menținut decât pentru prețul neaferării. Nu mult după aceasta lupta victorioasă. Ioan B. muri, lasând fiului sen Alexandru, partaș și el la victoria tatalui seu, nu principat consolidat, independent și în afara respectat. Inscricțiunea de pe momântul lui Alexandru în manastirea dela Câmpulung numesce pe tatal sen: »Marele B. Voivod.« Ea îi dice cu drept cuvânt Mareș; caci Ioan B., în luptele vitejesci cu Tatarii, Bizantinii, Sârbii și Ungurii, a dat țerii sale o însemnatate neavntă până atunci și, după puțin isbitule încercari ale predecesorilor sei, a îndeplinit consolidarea principatului de sine statator.

[D. On.]

B., Laiot (șis **B. cel tinër**, sau **Țepeuș**, Domnul Munteniei (Nov. 1471 până Nov. 1476; Ian. 1477 până Iul. 1481). Fiul lui Vladislav B. III. cel bun(?), e pus în scaun (Nov. 1471) după gonirea lui Radu cel Frumos, reînțarit apoi prinuciderea acestuia într'un neisbutit atac (Ian. 1472), aparat în sfârșit de o lovitură ungurească a lui Vlad-Țepeș (Oct. 1474) de către Stefan cel Mare. Totuși în luptele ocrotitorului seu cu Turcii, (Podul-Înalt 1475, Valea-Alba 1476), Laiot-Voda se da pe partea acestora. Atunci Stefan, cu ajutor unguresc, îl alungă și da domnia lui Țepeș-Voda (Nov. 1476). Sprijinul musulman însa îl repune în scaun dupăuciderea usurpatorului (Ian. 1477) și îi da curagiu a face pe **Țepeuș-ul** fața de dușmanii boieri și a provoca pe Stefan prin incursiuni în Moldova (1480). În cele din urmă acesta îl lovesce, sprijinit de Unguri, aproape de Râmnicul-Sarat — tocmai când nerecunosctorul Laiot pregătia ajutorul de dat Turcilor la luarea Chilie — și neigându-l, pune în scaun pe fiul lui Țepeș, Vlad Calugărul (Iul. 1481).

B., Mateiu, n. 1580 în Brâncoveni, Domnul Munteniei (Mart. 1633 până Apr. 1654). Anca sub Leon Tomșa încercase sa ia domnia cu ajutorul lui Rákóczy I. al Ardealului (1631). Agitațiunea-i națională crescuse și mai mult sub nrmatorul Radu Alex. Iliși (1632), până ce Poarta — socotindu-se și dăruire facțe în persoana de B. — îi incredință tronul, cu toată împotrivirea intrigilor grecesci manuite mai ales de bogatașul Celebi Curt (Mart. 1633). Având la inima îndreptarea țerii, B. cantă pe deoparte sa liniștească pe Greci prin danii la sf. Munte, iar pe Români prin redncerea simțitoare a dregătorilor grecesci și prin luarea înapoi a manastirilor neregulate și usurpat închinute în resarit (1639); pe de alta sa stea în pace cu Turcia, menajând înalții demnitari, cu Ardealul, facând pact de credința și prietenie cu Rákóczy (1635), cu Germania, Polonia și Venetia, încheind aceleași fel de legături (1636, 1637, 1639). Singura turburare i-a venit în tot timpul domniei sale din partea greco-albanezului Vasile Lupu, Domnul Moldovei. Acesta, dând

curs liber urei personale, voia să detroneze pe voivodul muntean, servindu-se într-o această de intrigi, pări și atacnii. Corupend pe câțiva venali dregatori turci, profitând de încercaturile externe ale Porții, meren intriga pe socoteala relațiilor diplomatice ale lui B. și isbntesce a obține destituirea acestuia. Dar înțeleptul B., pe deoparte demască totul către demnitarii otomani, cari pedepsesc chiar cu moarte pe dregatorii corupți de Lupu, pe de alta respinge vitejesc atacurile intrigantului vecin (Focșani, Nov. 1637, Ojogeni pe Prahova, Dec. 1639). Vasile Lupu pierdend (1640) pe fiul sen Ion, carnia voia sa-i lase domnia Moldovei, și intenționând a lua pe a Țerii Romanesci, și vedend ca instrumentele sale de intriga nu mai îl speculează, se împaca cu B. prin mitropolitul sen Varlan (1644). În semn de pace fiecare voevod zidesce câte o mănastire în țeara celuilalt (Steaia în Țergoviște, Soveja în Putna). Impacarea nu ținu mult. Vasile Lupu gasece prilej a se supera din nou pe B. (1650) și-l amenință cu atac, pe timpul boalei acestuia (1652). Betrânul B., în unire cu Rákóczy II., ajnta resculatului moldovean Georghița Stefan, care și detronează pe Lupu (Apr. 1653). Acesta isbutind cu ginearele sen Timuș al Cazacilor sa respingă pe G. Stefan în Muntenia, se napustesce asupra lui B., însa la Finta, pe Ialomița, e cumpit batut (Mai 1653) și gonit pentru totdeauna din tronul Moldovei. Totuși B. nu se bucură mult de linisce deplina. Betrânețele și o rana capata la Finta, o rescoala a Seimenilor și Dorobanților, îi grăbesc sfârșitul (Apr. 1654). Fii înmormentat la Țergoviște, (de unde a fost stramatat în 1658 la Arnota) de patriarchul Macarie și secretarul acestuia Paul de Alep. B., cu toată nelinisce din partea lui Lupu, a facut multe îmbnătățiri: a reimpopulat țeara, nișorând birurile, a sporit armata prin crearea lefegiilor straini, Seimenii, a adus teascuri tipografice, a zidit manastiri, școli, spitale, a ocrotit industria și comerțul etc. Indeosebi dînsul a înlocnit, în viața oficială, civilă și religioasă, limba slavona cu cea română. La acest mare act l-a determinat lupta dintre slavo-nismul decadent și grecismul încă neputincios, dorința-i proprie, îndemnul doamnei Elena și ale cumnatului sen Udriște Nasturel cum și exemplul transilvanenilor, cari facusera acest pas într-o combaterea protestantismului lafit în românesce. Lui B. țeara mai datorează prima legislație scrisă, paralela cu nescriul »obiceii al pământului«: *Pravila mică*, (Govora, 1640), trad. din slav. de Moxa și *Indreptarea legii*, (Țergoviște, 1652), trad. din grec. de Patrizii și Ligardii. Pentru înțelepciunea, tactul și înbirea de neam, istoria socotesce cu drept cuvânt pe M. B. cel mai însemnat voivod român din veacul XVII. (Cf. M. I. Caprescu, Relațiunile dintre Mateiu Basarab și Vasile Lupu. Bucuresci, 1890).

B., Neagoe, fiul lui Laiot-Voda, cel mai evlavios voivod al Munteniei (Ian. 1512 până Sept. 1521). Până la recăștigarea tronului pierdte de tatal sen în favoarea Draculescilor (1481), fiul sufletesc al patriarchului Nifon încră necnrmat, sprijinit de Turci și ortodoxi, la dărînarea acelor catolici vasali ai Ungurilor, și nu obțină domnia decât dupăuciderea ultimului fiu al lui Vlad

Călugărul, Vladuț. Bun, pacinic și pios, B. aduse țeara într-o epocă de linisce și religiozitate. Ungurii și Turcii capătă tribut pentru pace, Moldovenii sunt menajați, iar Sârbii sunt câștigați prin casatoria Miliței Despina, fica despotului lor, cu domnitorul; patriarcul Pahomie cu înaltu-i cler e chemat întru savârșirea de slujbe de pecat iertătoare; se aduc dela muntele Athos noaștele sf. Nifon; voevodul muntenesc devine ctitorul întregului Sfeta-Gora, (ajutând pe calugari, înfrumusețând și daruind chiar cu bani o mulțime de manastiri etc.) cum și al altor locașuri religioase din resarit și țerile române; scaunul arhiepiscopal stramutându-se dela Argeș la Tergoviște, se zidesce aci catedrala mitrop.; numeroase cărți biser., între cari o minunată Evanghelie, ved lumina tiparului; domnitorul scrie apoi, în grec., preceptele religioase calauzitoare vieții lui, sub forma de Invețaturi fiului seu, (care ne-au ajuns însa în traducere rom. din 1650); și în sfârșit se înalță din temelie falnicul nostru monument arhitectonic, manastirea Argeșului, cea mai minunată din ale ortodoxiei, la sfințirea careia au luat parte 1000 fețe bisericesci înalte din tot resăritul și înaltauțul căreia s'a îngropat (Sept. 1521) întemeietorul ei. Din o așa pace și evlavie a lui Neagoe B. nu putea decurge pentru țeara decât mari rele econ.-naț., covârșind chiar pe cele din epoca de bejanie a luptelor interne. Pe deoparte poporul se saracesce cunplit prin cumpararea liniștei cu bani și prin satisfacerea maniei religioase a voevodului. Pe de alta prin ocrotirea calugarilor greci alungați de Turci, și prin închinarea spre mai mare sfințenie a bogatelor manastiri cătră cele din resarit, se puie mai cu mult temeiu, ca sub Radu cel Mare, începutul influenței grecesci, de care abia după 3 veacuri a isbutit sa măntuiască țeara sângele lui Tudor Vladimirescu.

B., *Preda*, episcopul nevîrstuicului seu nepot de ver, Teodosie-Voda, fiul lui Neagoe B. (1521).

B., *Radu-Șerban*, nepot de al doilea fiu lui Neagoe-Voda, Domnul Munteniei (Sept. 1602 până Sept. 1611). Ales de boierii nenulțamiți cu Simeon Movilă, și sprijinit de Nemți prin Basta, înca din Nov. 1601, noul domn nu capătă ofectiv tronul decât după înfrângerea lui Movila la Teleagen (Sept. 1602). Deși pe sub nițna cerșia întarirea Porții, totuși a servit politica germana și trecu în Ardeal, ca sa ajute pe guvernatorul Basta împotriva Ungurilor resculați de Turco-Poloni sub Moise Székely, unde și avu mari isbândi lângă Brașov, ucis fiind capul mișcării (Iulie 1603). Preste puțin face pace cu Bocskay (1605), apoi, folosindu-se de liniscea ce-i venia dinspre Movilescii prin moartea lui Simeon (1607). înclina spre Turcii de curând (1606) împaciuiți cu Nemții. Dar certecele acestora pentru Transilvania reinviind, Radu-Șerban reia firul politiceii sale, pregatindu-se sa loveasca pe protegiatul turcesc, Gabriel Báthory, usurpatorul moștenirii Bocskay. Acesta respingend pe imperiali trece grabnic munții (Dec. 1610), gonesc pe Radu spre Moldova (Ian. 1611) și după cumplita jefuire a țerii, pune domn pe ocrotitul Turcilor, Radu-Mihnea. Fostul domnitor înca cu ajutor moldovean dela Const. Movila recăștigă domnia (Maiu 1611), și în urma bate, lângă Brașov, pe Báthory (Iun. 1611). Sprijinul nemi-

țesc nesosindu-i grabnic, Radu e în curând respins preste granița, unde fu lovit și de Mihnea cu Turci și Tatari. Atunci luă fuga (Sept. 1611) prin Moldova și Polonia la Viena (1612), unde nadajuia în sprijin imperial. Dar asigurarile-i de credința catra Viena fiind precumpanite de ale lui Mihnea, și Nemții tinđend tot mai mult la bune relațiuni cu Poarta, nu isprăvesce nimic. După zadarnice sbuciumari de redobândire a tronului, muri în refugiu seu (1620), înmormântându-se în biserica sf. Stefan.

Ceilalți Basarabi v. sub numele lor de botez. [Aguletti.]

Basarabia, până în secl. XV. numele Țerii Rom. într.; apoi până la 1812 partea sud-estica a Moldovei, numită și *Bugeac*; acum provincie ruseasca.

GEOGRAFIA FISICĂ ȘI POLITICĂ.

Țeara care astăzi se numesce B. este așezată între 45° 9' și 48° 38' lat. nord. și 23° 41' și 28° 8' long. est., după meridianul din Paris, sau între 4° 19' ap. și 0° 8' res. long. după merid. Pulkow. Constatarea aceasta este stabilita după harta ultimului plan trigonometric, lucrat de catra statul major rus. B. posedă ca hotare politice din nord-vest imperiul austriac, și anume: Galiția și Bucovina, din vest România, la sud Dunarea și Marea Neagra, la est și la nord râul Nistru. După conturul seu, B. ne înfațisează figura unui corn de abundența, parțile caruia sunt cercuite între malurile rîurilor Nistru și Prut, iar gura cornului sta deschisa spre linia Marii Negre, ale carei valuri scaldă malurile B.-ei pe o distanța de preste 20 km. Rîurile Nistru și Prut își iau început în munții Carpatini, ale caror ultime înalțimi, transformate în nisce dealuri, se sfirșesc la resarit între orașul Bălți și satul Cornesci din B. Acest lanț de dealuri formează linia de desparțire a apelor, ce se scurg în B. dela nord spre Marea Neagra; dela dealuri spre mare nivelul terenului mereu se scoboară, și la distanța ca de vr'o 40 km. dela orașul principal al B.-ei, Chișinen, spre sud începe deja valea Bugeacului. Albiile rîurilor încep dela înalțimea Bălților și de aci se îndreapta ba catra Nistru, ba catra Prut, mereu imprasciindu-se în largime. Spre Bugeac valea între Nistru și Prut devine tot mai larga și cu desavîrșire deschisă spre sud, din care cauza aceasta parte a B.-ei e băntuita de mari curenți de aer, și mai cu sama de vânturi, ce usucă și slabesc vegetațiunea. Iarba stepelor (stipa capelata, stipa plumosa) acopere aceasta câmpie întinsa, dându-i o privelisce monotona și trista; abia pe ici pe colea se ridică în slava cerului nisce movile, renașite ale timpurilor preistorice, iar mai la vale câmpia este taiata în curmeziș de maeistosul Valul lui Traian. După pozițiunea sa geografica B. beneficiază de soarele sudului Europei, posedă un sol roditor, dealurile sale sunt verzi, acoperite cu paduri și dumbravi, rîurile ocolesc câmpiile, iar în vaile sale pasc multe turme de oi și cirezi de vite. După lucrările comisiunii topografice a statului major rusesc, B. ocupa un spațiu de 31,360,00 verste patrate (versta = 500 stânjeni) sau 633,000 mile patrate. Din punctul de vedere administrativ B. se afla în momentul de față desparțita în opt județe sau rusesce *uiezdi*, și anume: dela nord spre

sud jud. Hotin, Soroca, Iași, Orheu, Chișineu, Bender, Akerman și Isniail. Fiecare județ la rândul său este despartit în ocoale (volosti) și în stani. La locul principal al fiecărui stan locuiesc *stanovoi*, un fel de subprefect, pendinte de *ispravnic*, care la rândul său depinde de *guvernatorul* B.-ei, stabilit la Chișineu.

POPORAȚIUNEA.

B. e locuita de Moldovoni (cun își dăce de obiceiul poporul român din aceasta parte a Țerii Românești), cari compun mai mult de $\frac{3}{4}$ din totalul populațiunii», scrie Zașciuc în cartea sa »*Statistica Rusiei*«, publicata de statul maior rus la 1862. Apoi mai departe adauga: »Județele Chișineu, Iași, Soroca sânt exclusiv populate de Moldoveni, în jud. Hotin ei sânt amestecați cu Rusini sau Rusnaci, cari par a fi aborigeni aci, în j.-țele Bender și Chișineu Moldovenii s'au amestecat cu fel de fel de neamuri, veniți și așezați aci nu de mult.« Iata numarul populațiunii B.-ei dupa statistica oficiala rus. pe 1862:

Români 692,000 suflete; Rusnaci 120,000; Ovrei 78,750; Bulgari 48,750; Germani 24,160; Ruși 20,000; Țigani 11,490; Ruteni 6,000; Armeni 2,725; Greci 2,000; Poloni 800; Elvețiani 538. Ultimul recensământ al populațiunii B.-ei s'a facut la 1890 și s'a ispravit la 1891. După acest recensământ s'a constatat, ca populațiunea totala a B.-ei este de 1.691,550 suflete. Înșã aceasta populațiune n'a mai fost despartită la recensământ pe neamuri, ci numai pe religii. Cu toate acestea, luând de basa tabelele de recrutație din acești ani, facute pe neamuri, lesne putem stabili, ca după recensământul din 1890 până 1891 B. se afla locuita de 890,000 Români, 400,000 Ruși și Rut., 151,000 Ovrei, 100,000 Greci, Bulgari și alte neamuri. Elementul român, în afara de numărul aratat mai sus, dupa statistica oficială rusa, a mai dat coloniști din sinul seu, cari s'au așezat dincolo de Nistru și anume: în guvern. Ecaterinoslaw 26,574 suflete; în guvern. Podolia 42,481 suflete și în guvern. Cherson 114,146 suflete. Așa dar, în ceea ce priveste fisionomia etnica a B.-ei, dinsa poseda actualminte o populațiune de aproape 1 milion Români; iar dincolo de Nistru, în Podolia, Cherson și Ecaterinoslaw mai există un strat de coloni români de preste 300,000 suflete.

BISERICA ȘI ȘCOALA.

Dupa recensământul din 1890—91 se constată, ca în B. locuiesc o populațiune pravoslavnică (bis. res.) de 1.220,439 suflete și 421,120 suflete de alte rituri. În 1870 eparchia pravoslavnică din B., cu scaunul episcopal în Chișineu, număra în întreaga eparchie 318 bis. de piatra, 525 de lemn, în total 843, afară de aceasta eparchia mai poseda 20 mănăstiri. După recensământul din 1890—91 eparchia din B. poseda actualminte 949 bis. Toate aceste biserici dela 1871, după staruința arhiepisc. rus Pavel, deși zidite de Români, au fost transformate în biserici muscalesci, și astăzi aproape pretutindeni serviciul divin se oficiaza în vechea limba bisericească slavă. Acest ordin însa la 1890 a fost retras pe alocurea din cauza ca populațiunea rurală nu pricepe deloc limba slava. În momentul de față în toate satele, unde populațiunea e pur română,

liturgia se oficiază în două limbi, în limba slavă și cea română, iar evangelia se cetesce numai în limba rusa. Dacă în biserică limba română n'a fost până acum cu desavîrșire înterșisa, aceasta se datorese exclusiv tenacității populațiunii române, care remâne credincioasa obiceiului seu de a se inchina lui Dumnezeu în limba părinților. Ori cum însă, ocârmuirea rusească tinde a rusifica biserica din B. și din ce în ce reușese, mulțamită seminarului din Chișineu, care pregatesce mereu un număr din ce în ce mai mare de preoți educați rusesce, și cari abia sciu sa ceteasca românește. Pârghia cea mai puternică pentru rusificarea Românilor din B. este școala. În B. nu exista absolut nici o singura școală românească, și pe când guvernul rus permite Ovrelor, Grecilor, Bulgarilor și Germanilor sa deschida școale naționale, Românilor este riguros oprit acest drept. În B. exista în momentul de față 87 școale eparchiale pe lângă biserici, 131 școale primare cu o singura clasa, și în aceste 218 școale în 1891 au fost 6673 elevi și 794 eleve. Afară de aceste școale, pendente de *Zemstvo* (consiliu județean), ministerul de instrucție întreține 13 școale secundare, 398 școale rurale (cu două clase) și 258 școale primare urbane (cu două clase). Totalul elevilor cari au frecuentat școalele statului în 1889 a fost: baieti 29,855, fete 9320. Budgetul statului pentru toate aceste școli cheltuesce în orașe 109,284 ruble hârtie (ruble = 2 lei 60 bani) și în sate 286,568 ruble hârtie. Școalele secundare din B. sânt urmatoarele: două licee la Chișineu, o școală reala cu șese clase la Chișineu, un gimnasiu de fete tot la Chișineu și un seminar, un liceu de baieti la Bolgrad, (transformat în liceu rusesc, dupa rapirea B.-ei de sud, dupa tratatul din Berlin), un gimnasiu de fete, un progimnasiu la Akerman, unul la Ismail și unul la Bender pentru fete, în fine un seminar normal la Bairamea. Dupa o alta statistică pe 1890—91 tot a ministeriului de instrucție din Petersburg în B. se afla 393 școale de stat și 108 școale particulare germ., bulg. și grecesci, adeca în total 501 școale, din cari 101 chederi ovreiesci. În toate aceste școli au învățat 30,610 baieti și 7766 fete. Aceste cifre ne arata, că B. sub ocârmuirea rusească este lipsita cu desavîrșire de instrucțiunea publica și particulara română, iar instrucția rusa. acola nu e la nivel egal cu aceea, pe care guvernul rus o da celorlalte provincii din vastul seu imperiu. Din contră numărul liceelor rusesci în B. e mult mai mare decât în celelalte provincii. Scopul acestor licee este rusificarea populațiunii urbane, care se face mai lesne decât a populațiunii rurale.

PROPRIETATEA FUNCİARĂ.

Dela 1859 în B. guvernul rusesc n'a mai facut nici un recensământ al proprietății funciare, iar dupa recensământul al 10-lea din 1859 s'a stabilit ca în B. locuiesc pe pământul urban 2952 celibatari și 25,834 capi de familie, componend în total 61,233 suflete de sex barbatesc; pe pământul domeniilor statului s'au constatat locuind 210 celibatari, 13,313 familiști, în total 32,331 suflete barbatesci; în fine pe pământ particular precum și cel al mănăstirilor 8430 celibatari, 103,285 familiști, în total o populațiune

de 255,783 bărbați, adică laolaltă 349,346 suflete de sex bărbătesc. Aceasta populațiune posedă pământ 21,300 *deseatine* (deseatina este egala unei falci fara 725 stânjeni patrați) în orașe, iar țeranii agricultori coloniști posedă pe moșiile statului 761,708; proprietatea vechilor boieri moldoveni și a nobilimei ruse (dvor e ani) 2.271,360 *deseatine*; manastirile posedă preste 241,970 *deseatine*. Improprrietărea țeranilor de pe moșiile particulare a mai schimbat de atunci cifra pământului țeranesc. Aceasta improprrietare s'a făcut la 1868 și proprietatea funciara trecută asupra lor atât din pământul particular cât și din cel domonial și al mănastirilor compune aji un total de 61,528,6 *deseatine*. Legea de improprrietare s'a alcătuit pe principiul maximului, adică fiecare cap de familie a primit întinderea maximala de pământ, pe care o poate cultiva o familie cu brațele sale proprii. Tot în acest mod s'au improprrietar și țeranii din Polonia rusească. Scopul solicitudinii deosebite în aceasta privința a guvernului rusesc pentru țeranii rom. și poloni, avea de ținta propagarea simpatiiilor pentru Rusia dincolo de hotarele imperiului, printre populațiunea rom. din Moldova și Bucovina, precum și printre populațiunea polonă din Galiția și Silesia. Și pe când țeranul rom. din B. a capatat câte 7 $\frac{1}{2}$ —11 *deseatine* pământ de fiecare cap de familie, țeranul rus a primit abia câte 1 $\frac{1}{4}$ *deseatine*.

AGRICULTURĂ, INDUSTRIE, COMERCIU.

B. produce în cifre medii bucate 3.763,000 cetverti, tutun 100,999 pud, dela 2 $\frac{1}{2}$, până la 3.000,000 vedre vin alb și negru, ceara și miere, pielarie, vite mici și mari pentru consumațiia carni și export, zahar, spirit, pesce sarat, olarie, lână, cașcaval etc. pentru suma de 23 milioane ruble. Exportul se face prin Odesa, Nousulița, Akerman. În ceea ce însa privesce grânele, exportul bucatelor se face prin portul Odesa. Căile de comunicație sânt foarte neîdestulitoare; o singura rețea de cale ferată strabate aceasta țeara, ea leaga Ungheții cu Odesa; dela Bender mai merge o linie de cale ferată până la Reni, dar nișcarea pe această linie e cât se poate de mica, din cauza lipsei de material mișcător, precum și a relei construcții a liniei, făcute în graba pe timpul ultimului resboiu al Rusiei cu Turcia.

MIȘCAREA CULTURALĂ A ROMÂNILOR.

Mișcarea culturală rom. e nula, de când B. a fost rapită din sinul Moldovei (1812). În momentul de față în B. există șapte tipografii rusesci și nici una românească. Dela 1812 nu s'au tiparit decât câteva cărți bisericesci în limba rom., însă cu lit. cirile, apoi s'a mai tiparit la 1827 în limba rom.: »Scurta rusească gramatică», »Abecedarul ruso-romănesc» 1831, și până la 1870 *Foaia Eparchială* din Chișineu se tiparia în două limbi, cea rusească și cea română. Dela 1816—31 arhiepiscopul Chișineului și al Hotinului, Dumitru Sulima, a tiparit în limba rom. următoarele cărți bis.: Catechismia generala, Psaltirea, Emiletica, Moleinic, instrucțiunile pentru protopopi, despre altoirea varșatului, și mai multe parastasuri. Apoi în limba rusa și franc. s'au tiparit următoarele cărți:

B. Sostac, Despre comerțul de pe Marea Neagră în evul mediu, 1844; Denghink, Mai multe articole despre gradinarit, tiparite în fascicole; Bunion, La Bessarabie ancienne et moderne, 1840; Tardant, Essai sur l'Histoire naturelle de la Bessarabie, 1841; Gherbanovsky a scris și tiparit în limba rusa mai multe poeme: Valea-Alba, Hadjibei, Capul lui Baiazet etc.; Stamati Ciurea a tiparit în limba rusa un roman: Dama de pic; iar apoi mai târziu la Iași celelalte opere ale sale în limba rom.; Nacu a tiparit Istoria Basarabiei în 4 vol., o compilațiune fara nici o valoare, pe care autorul o încheie cu următoarele cuvinte: Prin unirea cu Rusia B. intra în cercul culturii europene, și apoi mai departe: sub umbra autocrațiilor protectori, perfecționându-se în regiunea cugetării și a spiritului, B. înaintează cu pași repezi pe calea civilizațiunii.

În B. este oprita întrarea cărților rom. fara expresa pernisiune a comitetului de censura, nici un țiar rom. din România nu este admis, asemenea nici un țiar rom. nu se editează dincolo de Prut. La Chișineu există doue țiare rus.: Besarabeții și Besarabskie Wiedomosti și o foaie biser.: Eparhialnie Wiedomosti.

ISTORIA.

Sub Mircea Basarab România (Ungro-Vlachia) se compunea din Oltenia, Făgăraș și Omlaș, Ardeal, partea Bulgariei cu cetățile Silistra, Dobrogea, Bolgradul cu B. și grilele Dunării până la Marea Neagra. În aceasta epoca în toate documentele scrise în limba latina, în bulele papale etc. domnitorii Valachiei, între alte titluri, purtau și acela al Basarabilor, cari domniau asupra Cetății-Albe. Apoi pe la 1465 Ștefan cel Mare, luând dela vlachi totul ce posedau Basarabii dincolo de Prut, alipi B. la Moldova. După moartea lui Alexandru cel Bun, doi fii ai sei, Helie și Ștefan cel Mare, împărțind țeara în două: Helie luă regiunea Nistrului dela Hotin la Suceava, iar Ștefan Cetatea-Alba, Tigina, Bender și Chilia. La 1711 în ziua de 15 Apr. D. Cantemir, Domnul Moldovei, semnase la Lack un tratat cu Petru cel Mare, prin care acesta din urma se obligă a restitui Moldovei vechile sale hotare, calcate de Turci. La 1769 Rusia declara resboiu imperiului otoman și Galașeni ocupa Hotinul. La 1770 boierii Moldovei și Valachiei îngenuchiaza țeara Ecaterinei II. La 1771 s'a stabilit un guvern provisor și Ecaterina se încercă de a da principatelor de rege pe unul din amanții sei Stanislaw Poniatowsky. Pacea dela Cucium-Cainardji dela 1774 scapa România din ghiarele Rusiei, Moldova reîntra în posesiunea vechilor hotare: Hotin, Bender, Akerman și Chilia. La 1777 Austria luă frumoasa Bucovina, iar la 1791 Rusia cucerise stepele Ociacov, adică întregul litoral dintre riul Bug și Nistru, aceasta cucerire apropiă poporul nuscal de hotarele Moldovei.

La 1812, după un resboiu cu Turcia, mulțamita tradării prințului Muruzzi, sultanul ceda Rusiei întreaga parte a Moldovei dintre Nistru și Prut; aceasta parte a Moldovei de atunci fu botezată cu nume de Basarabia și acest nume și-a pastrat până aji, deși județele Hotin, Soroca, Orheu și Balțile nici odata n'au fost considerate ca țeara Basarabilor. Partea de nord

a B.-ei, ca parte integrantă a vechei Moldove, pururea a fost îngrijită de domnii sei pamânteni. În actuala B. mai există încă urmatoarele manastiri și biserici zidite de acești domni: *Chișno-Varzar*, de lângă capitala B.-ei Chișineu, pe care Rușii o numesc Chișneoff; aceasta manastire a fost zidita de Alexandru cel Bun în secl. XV.; biserica greca dela Akerman (Cetatea Alba) a fost zidita de Stefan cel Mare la 1482; biserica Adormirii din orașul Bender exista deja la 1482, când Stefan cel Mare visitase acest oraș; manastirea *Chipriani* a fost zidita de Petru Rareș la 1545; biserica cu hramul sf. Dumitru din orașul Orheu a fost zidita în secl. XVII. de Vasile Lupu; biserica din Caușani dateaza tot de atunci; manastirea *Hincul*, închinata sf. Paraschiva, din j. Orheu, a fost zidita de către stolnicul Hincul pe la 1678; despre manastirea *Șaba* se pomenește deja pe la 1698; manastirea *Lomacă* din j. Balți a fost zidita la 1729; manastirea *Hérbovăț* din j. Orheu a fost zidita la 1730, iar iccoana Maicii Precistei, facătoarea de minuni, care se afla la acea manastire a fost adusa acolo la 1790. Schitul *Hirjan* dateaza dela 1740—1759; schitul *Țigănesci*, din j. Orheu, zidit de boierul Lupul Dencu 1741; schitul *Socora*, de lângă Nistru, zidit de boierul Ruset 1752; schitul *Gradiștea* 1756; schitul *Rezina*, din j. Orheu, 1770; schitul *Caraturd*, din j. Orheu, 1771; schitul *Rudi-Troița*, j. Hotin, pe Nistru, zidit de Docul 1772; schitul *Ōldrași*, asemenea schitul *Cleianovăț* și *Zeabezu* 1773; schitul *Curcovă* 1773; schitul *Saharnevi* 1777; schitul *Tabora*, din j. Orheu, zidit de Dariu Carp 1779; manastirea *Dobrudjea* din j. Orheu 1785; manastirea *Sorucean*, j. Orheu 1785. Celelalte manastiri și schituri, cari exista în B., dateaza dela 1790—1804.

Dintre celelalte monumente istorice existente în B. vom înregistra aci *Valul lui Traian*, a carui origine se explică în mai multe moduri; la 1890, lângă Akerman, s'a gasit de către arheologii ruși un piedestal de piatra calcară cu urmatoarea inscripțiune: »Tenipori bono, pro salute dominorum nostrorum Lucii Septimii Severi Pertinacis et Marci Aurelii Antonini Augustorum et Lucii Septimii (Getae Caesaris).« La 1886 la nisece sapaturi facute pe locurile, unde altadata era zidita fortareața Cetații Albe, s'a descoperit o piatra mare sculptata. Desenul reprezinta stema Moldovei (cap de bou), iar sub desen se afla sapată urmatoarea inscripțiune în limba paleoslava: în anul întrupării Domnului Nostru 1438 a fost înalțata aceasta poartă în zilele cuviosului voivod Stefan și a lui jupân Luțian Herman.»

La 1855—56 dupa resboiul din Crimea, pe baza tratatului dela Paris, Rusia a înapoiat României o mica porțiune din domeniile sale de dincolo de Prut, și anume partea de sud a B.-ei, în întindere de 10,288 km², cu o poporație de 127,451 suflete; iar la 1878, dupa tratatul din Berlin, Rusia din nou a pus mâna pe aceasta parte a B.-ei.

BIBLIOGRAFIA DESPRE BASARABIA.

Perioda întunecoasă din istoria rom. de N. Lascoff, 1886; »Istoria bis. rom.« de E. Golubinsky, Moscova, 1871; Domniile rom. a Valachiei și Moldovei de G. Palanoff, St. Petersburg, 1859; Viața lui Grigorie Țamblac de P. A. Sîrcu, St. Petersburg, 1884; Mitropolitul Petru

Movila de S. Golubeff, 1883; »Viața și scrierile starițului Paisie, Moscova, 1847; »Veniamin Costaki, mitropolitul Moldovei, de V. Erbiceanu, 1890; manuscris în bibl. din Chiev; »Dunitru, archieppl Chișineului« de A. Silin, 1867; »Exarhatul Moldo-Vlachiei 1808—12« de M. Ganițky, Chișineu, 1884; »Istoria B.-ei de Al. Naccu, 4 vol., Odesa, 1873; »B., descrierea istorica de P. Batiușcov, St. Petersburg, 1892; »O carte tipărita din ordinul M. Sale Imperatului Rusiei, (respunsul lui Batiușcov) de Zămir C. Arbure; Cuvinte din bêtânic, 2 tom.; Etymologicum magnum Romaniae; Ioan-Voda cel cumplit; »Arhiva istorica a României, 4 vol. 1865 și »Istoria critica a Românilor«, tom. I. de B. P. Hașdeu; »Insemnari istorice și literare, adunate din bibliotecii galițiane« de I. Bianu; Revista arheologica de Gr. Tocilescu; »Genealogia popoarelor balcanice de B. P. Hașdeu; Descrierea Moldovei de Cantemir; »Cronicele României« de Michail Kogalniceanu; »Așezământul coloniilor bulgare« Iași, 1858 etc. Afara de aceste isvoare aratate mai sus sântem datori a mai înregistra aci faptul, că biblioteca publică a orașului Chișineu poseda preste 3017 opere, cari compun în total 4823 vol., cărți rusești referitoare la B.

Basaram-Bam, un voevod care, dupa cronica persiana a lui Fazel-Ūllah-Raschid (1300), ar fi ieșit în primavara a. 1241 împotriva Tatarilor comandați de Orda și navalitori în Oltenia. Probabil nu e decât coruperea titlului voevodal român, împreunat cu nume propriu, (Basarab-Banul-Lyrtioy din docum. ung. contimporane).

Başar, ținut muntos în Himalaja, pe ambii țărmuri ai râului Satlaci; 8548 km², cu 90,000 loc. Prin B. duce drumul din India spre Tibet. Pentru clima sanatoasă e cercetat de mulți turiști englezi. Capitala Rampur.

Başaua, râu, v. Bașeu.

Başafir, sau *baibafir*, fir de aur; folosit numai în poesia populara.

Bâsca, stabiliment balnear în Rom., j. Buzeu, com. Gura-Teghii, cat. Lunca-Pârçului, situat pe malul drept al râului Bâsca-Rosilei; clima dulce, aer curat și îmbalsamat de mirosul brașilor; se face cura de lapte și zer, bai reci etc.

Bâsca-Chiojdului, râu în Rom., format în paraele B. cu cale și B. fara cale, unite amândouă la poalele muntelui Pleșa, în j. Prahova; trece în j. Buzeu, și la cat. Cislau se varsa în râul Buzeu.

Bâsca-Rosilei, râu în Rom., format din râurile B. mare și B. mică, cari amândouă isvoresc în cott. Treiscaunelor și încungurând masivul Penteleu se unesc la poalele muntelui Cursele (j. Buzeu) și se varsă la com. Nehoiașu în râul Buzeu.

Basci, în limba spaniola *Vascongadas*, în limba proprie *Euscaldunac*, popor vechiu ce locuiesce pe ambele părți ale Pireneilor vestici, în Franca: dep. Bases-Pyrénées, în Spania: în Navarra și așa numitele provincii bascice (Alava, Guipuzcoa și Viscaya). B. sânt ultimul rest al *Iberilor*, cari odinioara ocupau întreaga peninsula pireneica și sudul Galiei; popor viteaz, iubitor de libertate, harnic, isteț, mândru de limba și țeara sa. Când Maurii ocupara Spaia B. își pastrara independența, cu excepțiunea unei părți a Navarrei. Navarra și ținuturile

bascice Labourd și Soule ajunsera parte prin ocupațiune, parte prin casatorie la dinastia Bourbon; la 1453 se încorporară definitiv Franței. Provinciile bascice: Guipuzcoa, Alava și Biscaya se unira 1202 cu Castilia prin contractul încheiat cu Alfonso VIII.; în care și-au rezervat anumite privilegii (Fueros). *Țeara bascică franceză* (Pays Basque) se extinde de prezent asupra unei părți a dep. Basses-Pyrénées, unde se mai afla ca. 116,000 Basci; orașele mai însemnate sunt: Bayonne, în mare parte franțuzit, și St. Jean-de-Luz. Aici aveau ei și unele privilegii, cari au fost șterse în 1789. *Țeara bascică spaniolă* cuprinde Navarra, Biscaya, Guipuzcoa și Alava, unde se mai afla ca. 400,000 Basci, cari însă emigrează mereu în Argentina și Uruguay. B. spanioli sunt mai jaluzi pe limba lor decât cei francezi; ei au fost totdeauna partizani ai lui Don Carlos. 1876 li-se ștersera ultimele privilegii. *Limba B.-lor* e vechia iberică și nu aparține familiei indogermane; se vorbește în 8 dialecte. Cf. Mazure, Histoire du Béarn et du Pays Basque (1839); Iztueta, Guipuzcoaco Provincialen condaira edo historia (1847); Bladé, Études sur l'origine des Basques (1869); Viason, Le Folklore du pays basque (1883) etc.

Bascovu, sau *Bascovele*, fost schit de calugarițe, în Rom., j. și pl. Argeș, com. rur. Bascovele, sat. B., întemeiat de Șerban-Voda Cantacuzino; mai înainte avea 20 calugarițe, astăzi este biserica de mir deservita de 2 preoți.

Basculă, (franc. *bascule*), cumpana, cântar pentru greutăți mari.

Bas-dessus, (franc.) sopran grav, mezzosopran.

Base, (chem.) v. Basa și Basicitate.

Base Ball, (pron. bes bal), joc englez și american; se execută, cu o minge (cotca, balon) de piele și un baț de lemn, de cãtra doue partide (clubs) constatatoare din câte 9 membri. Variațiune a jocului engl. Rounders.

Basedow, *Ioan Bernh.* pedagog, (1723—90) n. în Hamburg, unde și-a făcut studiile gimnasiale, trecu apoi la Lipsca, unde înveță teologia și filosofia. La 1753 se făcu învețator în Soră, de unde fũ permutat la gimnasiul din Altonă din cauza vederilor sale heterodoxe, pe cari le exprimase în scrierea: Filosofie practica pentru toate starile. Aparițiunea opului Emil al lui Rousseau (1762) îl determina a întreprinde în Germania o reformă a educației și instrucției. Prin scrierile: Carte metodică pentru parinții și mamele familiilor și popoarelor, apoi O reprezentare la adresa filantropilor și a barbaților avuți, despre școale, studii și influența lor asupra binelui comun, în care era expus și planul unei cărți elementare de educație și instrucție, B. isbuti sa dobândeasca sprijinul necesar pentru a întemeia în Dessau celebrul »Filantropin», dupa modelul caruia se înființară curînd și în alte orașe asemenea institute de educație și instrucție. Ca educațiune trupească, filantropismul se alatură vederilor lui Locke și Rousseau; ca instrucție el staruia sa înlocuiasca memorisarea siluita prin o lucrare înțelegatoare, libera și placută. B. † în Magdeburg.

Basel, canton dublu în Elveția nord-vestică, 457 km²., cu 136.399 loc. (1888); ținut muntos, frumos și fructifer; se cultiva cereale, poame, fãnațe. Industrie însemnata cu deosebire de

matasa. Munții se ridica pâna la înãlțimi de 1040 m. Dela 1883 sũnt 2 cautoane neatirinate: 1) *B.-oraș* cu teritor de 36 km²., și 74.245 loc.; 2) *B.-țeară*, (B.-Land), 421 km²., cu 62.154 loc.; saline, cariere de piatra. Constituție democratică. Capitala B., lângă Rin, cu 70,305 loc. Centru comercial. În Münster -ul de aci s'a ținut vestitul *conciliu B.-ian* (v. ac.), convocat pentru a reforma biserica (1431—1449). Universitate, muzeu; institute misionare. Pacea dela B. s'a încheiat aci la 1795 între Franția și Prusia, renunțând Prusia la ținutul stâng al Rinului; tot în acel an s'a încheiat aci o pace între Franția și Spania, renunțând cea din urma la insula Domingo.

Baselian, *conciliul*, 1431—1449. În urma schismei celei mari apusene (v. Schisma) se sguđuise autoritatea scaunului papal, și se lãpise în biserica parerea, contrara constituției sale, ca conciliul ecumenic e for suprem, for mai înalt și decât Papa. Acestei păreri i-se dase expresie deja în conciliul diu Constanța. Conciliul din Basel, convocat de Papa, dar declarat disolvat de el deja în Dec. 1431, nebagând în sãma disolvarea, se declara în Febr. 1832 de continuare a conc. de Constanța, și arata tendența de a restringe monarchia bis. papala în favorul prelaților și al universitaților; în 1438 declară pe papa Eugeniu IV. suspendat, iar în 1439 destituit, și alese de antipapa pe Felix V. Însa principiul și popoarele nu-l recunoscera pe acesta, și el însuși încă se supuse legitimității pontifice Nicolau V. În sfârșit conc. B. se vedũ silit a-și termina lucrările în 1449. Actul lui cel mai de pe urma a fost, ca a ales și el papa pe Nicolau V. Biserica apus. nu a recunoscut nici când valoarea hotaririlor acestui conciliu.

Basella L., (botan.) gen din familia Chenopodiaceelor, trib. Eubasollee, cu o unica specie *B. rubra* Lam., originara din Asia și Africa tropicala. Ea e planta succulenta și caferatoare, ce se cultiva pretutindene sub tropi, unde se folosește analog cu spanacul la noi. [A. Pr.]

Basento, riu în Italia de jos, se varsă în golful Tarentinului; 128 km. lung.

Bãsesci, 1) B., com. rur. în Rom., j. Bacău, pl. Tazlau de sus; formează com. cu cat.: Haineala, Ludași, Timareșci și Balcani; 1544 loc., cari se ocupa cu agricultura și în parte mai mica cu meseriile și comerțul; are 2 biserici cu 1 preot și 1 școala cu 1 învețator. 2) B., com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Ocolu de sus; formează com. cu cat. Budanescii-Cracu-lung și cu mahalaua Paisescii; 926 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 1 biserica cu 1 preot și 1 școala cu 1 învețator; aici se gãsesc urmele unui zid de piatra din timpul Romanilor și un vechiu cimitir. 3) B. (magh. *Ilyésfalva*), com. mica în Ung., cott. Selagiu, 1074 loc. rom.

Bãseța, (franc. *Bassesse*), jonsnicie, mărșevie.

Bãșeu, 1) B., afluent al Prutului pe partea dreapta, isvorește în nord. j.-lui Dorohoiu, se încarca pe stânga cu Bodeasa și la satul Ostopeni (j. Botoșani) se varsă în Prut. 2) B., plasa în j. Dorohoiu (Rom.)

Bași-bozuk, (turc. = cap stricat), om care nu poartă chipiu militar, ci alta caciula; mai de

mult numele infanteriștilor neregulați în armata turcească, vestiți atât prin curagiul cât și prin selbatacia lor; astați în general: om civil, care nu aparține armatei.

Basic, ce are caracterul de basă, (v. ac.)

Basicitate, proprietatea acizilor de a lăsa sa se înlocuiască unul sau mai mulți atomi de hidrogen din molecula lor, prin metale, când îi punem în contact cu bazele metalelor. După numărul atomilor de hidrogen, cari se pot înlocui avem acizi *monobasici*, *bibasici*, *tribasici*, *tetrabasici* etc. La acizii minerali se observa, că numai acei atomi de hidrogen se pot înlocui, cari sunt legați în molecula sub forma de *oxidril* (OH), astfel: acidul azotic, $Az O_3$, OH e monobasic; acidul sulfuric SO_3 (OH)₂ e bibasic; acidul fosforos $O.PH$ (OH)₃ e bibasic; acidul fosforic OP (OH)₃ e tribasic. La acizii organici se cunoaște B. după numărul grupurilor carboxile (CO.OH) din moleculă, așa acidul acetic $CH_3CO.OH$ e monobasic, acidul oxalic $CO.OH-CO.OH$ e bibasic.

Basida, (basidium = basa), se numesc celulele cari termină hyphela din aparatul sporifer al unui grup foarte vast de ciuperci, celule cari produc la virful lor 2—8 ramuri scurte, numite *sterigmate*, terminate cu câte un spor, numit *basidiospor*. [E. T.]

Basidiomycete, ciuperci la cari spori sunt produși de o basidă. Ele cuprind numeroase genuri distribuite în două ordine: 1) *Protobasidiomycetele* la cari basidele sunt divizate prin pereți longitudinali sau transversali în mai multe celule, și fiecare celulă poartă numai câte o sterigma cu câte un basidiospor; 2) *Autobasidiomycetele* cu basidele nedivizate în mai multe celule; fiecare basidă produce direct 2—8 sterigme terminale, ce se sfârșesc la capet cu câte un basidiospor. [E. T.]

Basidiosporee, nume mai vechiu al Basidiomycetelor.

Basidiospori, spori produși de basidă, (v. ac.)

Basifix, *anteră B.*, aceea care prin basa sa se ține de virful filamentului, conectivul fiind ca o prelungire a lui; s. e. la staminele de *Dianella*, *Lopezia* etc.

Basifug, se numește modul de vegetație dela frunze și alte organe, când părțile noi (tinere) sunt spre vîrf, cele vechi (întăiu formate, bătrâne) fiind la baza. Așa dinții frunzelor de teiu se desvolta basifug; foliolele frunzelor de galea, salcâm, au desvoltare basifuga etc.

Basigen, sinonim cu *basipet* (v. ac.); termen botanic dat în special unuia din modurile de aparițiune al sporilor sau conidiilor în șiraguri dela mycophyte, când cei mai tineri se formează spre basă, cei mai vechi fiind spre vîrf.

Basilar, în botan. se numesc astfel organele ce aparțin bazei: *embrion B.*, care e la baza seminței, într'o parte a albumenului, (s. e. în fructul cerealelor); *aristă B.*, care e la baza glumei sau bracteei; *stil B.* (gynobasic), care pare ca nasce la baza ovarului, (s. e. la *Frag*, *Boraginee* etc.); *placenta B.*, care se găsesc în fundul ovarului; *desvoltare B.* sau *basipetă* (v. ac.) *celulă B.* sau *basală* (v. ac.), cum e s. e. aceea dela baza filamentului Algelor Rivulariee.

Basile, *Giovan Batista, conte de Torone*, poet și povestitor italian; a trait în secl. XVI—XVII. Operele sale mai însemnate sînt scrise în dialect neapolitan, constituind pentru acesta valoroase monumente literare: »Il Pentamerone ovvero lo conto de licunte, trattenimento de li peccerille di Giov. Alesio Abbatutis», colecțiune de povești de un caracter grotesc-umoristic; »Le Muse Neapolitane», »Opere poetiche (1613).

Basileea, oraș, franc. Băle, germ. Basel (v. ac.)

Basileia, 1) fica lui Uranos și a Titaniei; sora Titaulor și mama lui Helios; 2) la Grecii v. personificarea Regatului, pazitoarea fulgerului lui Zeus.

Basileus, (grec.) rege; acest titlu îl purta și al II-lea Arhôn în Atena.

Basiliani, v. Basiliți.

Basilic, *Iacob*, sau Heraclide, Domn al Moldovei, v. Despot-Voda.

Basilica, (grec., lat. *B. domus*), originar numele unor clădiri pompoase, destinate pentru ședințe judiciare și pentru comerț. Mai multe B. încungiurau forul roman. B. era un spațiu oblung cu 2 laturi înguste, una îndreptată spre for, formând frontul, iar cealaltă conținând o nișă (apsis, exedra). În interior și paralel cu zidurile de circunferință era câte o serie de coloane cu 2 etaje, avînd ele înălțimea galeriilor, iar înaintea fațadei dinspre for un portic cu învelitoare aproape plană. Mai târziu s'au admis oarecari modificari secundare, păstrându-se însă sala interioară. Planul B.-lor vechi a mai fost desvoltat în B.-ele arhitecturii caselor private ale fruntașilor romani, cari aveau nevoie de sali mari pentru întruniri. Deoarece primii creștini țineau serviciul divin în casele lor particulare, și anume în B., urmă ca și primele biserici sa fie construite după modelul acestora. Cătra finea secl. IV. însă se modifică în B. creștină planul originar: nișa sau apsidea semicirculară devine regula. Spațiul interior este subîmpărțit prin două serii de colonne în 3 hore, dintre cari cea mijlocie este mai lăta și se termină în nișa altarului. Mai caracteristic e însă o hora transversala înaintea altarului, ieșită din zidurile longitudinale și avînd o egală lățime și înălțime cu hora mijlocie longitudinală. Planul primesc astfel forma de cruce. Înaintea B.-elor se mai afla uneori o curte (atrium), avînd la mijloc o fântână pentru spalarea mânilor, simbolul curățirii sufletului înainte de a intra în biserică. În hala bisericeii se ajungea traversând un vestibul (nartex), destinat pentru straini și po-caitori. Sub altar se afla uneori o mica cripta suterana pentru moaștele sfântului, dela care își avea biserică numele.

Basilicale, cel mai important monument legislativ al imperiului bizantin; Rômani le numesc *Vasilicale* și *Legiuirile împăratesci* (δ βασιλικὸς νόμος sau τα βασιλικὰ νομῆματα). Concepute de Vasile Macedoneanul, ele au fost întocmite și promulgate în secl. X. de fiul acestuia, Leon Filosoful (906—911 d. Chr.) B. constituiesc o compilațiune a operii lui Iustinian, tradusa în grecesce și modificata cu schimbarile supravenite în urma; ele nu ne-au parvenit complete. Edițiunea cea mai buna e aceea a lui Heimbach. B. se subdivid în 60 cărți ($\beta\epsilon\beta\lambda\alpha$), fiecare carte

în mai multe titluri (τιτλοι); fiecare titlu, în mai multe capete (κεφαλαι); fiecare cap în mai multe paragrafe (θεματα). B. sînt însoțite de scholii, din cari multe sînt din epoca lui Iustinian, altele provin din operele jurisconsultilor așa, ca servesc și la cunoașterea dreptului roman pur. (Conf. G. Danielopolu, Frag. jur., III., p. 438). Pentru Rom. B. au mare importanța, caci legata prin interese politice și religioase de imperiul orientului, chiar din timpul republicelor și domniatelor medievale, România a împrumutat ca legiuire B., isvorul principal al legiurilor anterioare codicelor actuale. Conf. Gr. Lahovari, președintele curții de casație, Discurs în buletinul curții de cas. pe 1892. p. 733.

Basilicata, pîna la 1871 numele provinciei ital. Potenza.

Basilicum, (botan.) v. Ocimum. — *B. unguentum*, alifia regală, (v. ac.)

Basilides, filosof gnostic, n. în Siria, a trait și învețat în Alexandria prin secl. II. d. Chr.; era contemporan cu Adrian și capul gnosticilor egiptici. Sistemul seu filosofic, despre care avem un referat dela Ireneu și altul dela Hypolit, era emanatistic și dualistic. El înveța ca din Dumnezeu-Tatal au emanat mai întîiu șapte puteri: spiritul, cînvîntul, intelectul, prudența, puterea, virtuțile și ângerii, cari laolalta formeaua cea dintîiu sfera cerească, numita *ogdoas*. Din aceasta sfera au mai emanat încă 364 sfere. Preste toate aceste sta Abraxas, o personificațiune din numerii 1 + 2 + 100 + 1 + 60 + 1 + 200 socotiți dupa însemnarea numerică a literelor din alfabetul grecesc. Sfera cea mai de jos este aceea, pe care o putem și noi vedea și ângerii din dînsa sînt creatorii lumii. Stăpînitorul acesteia este Dumnezeuul Iudeilor. Prin secl. IV. sectatori sei, formînd un fel de ord, modificara învețatura lui, introducînd în ea elemente stoice. Cf. Teodorescu, Ist. f. a.; Ueberweg II. 31. [Pl.]

Basilios I., împerat bizantin (867—886), întemeietorul așa numitei dinastii macedonene. Prin frumșoța și puterea sa atrase atenția împer. Mihail III., sub protecția caruia înaintă în cele mai înalte posturi; delaturînd pe Bardas, unchiul împeratului, fû numit Cesar și conregent. Dupa ce asasină pe împer. Mihail III., se urcă însuși pe tron, 23 Sept. 867. B. a fost un împerat talentat și activ; luptele sale cu Arabii au fost schimbacioase, a pierdut Sicilia și a reocupat Calabria. † 886.

B. II., numit *Bulgaroktonos*, (ucigatorul de Bulgari), împer. bizantin (976—1025), fiul împer. Romanos II. Luptele sale contra Bulgarilor au fost la început fara noroc; dar finindu-se resboiul civil prin moartea lui Bardas Phokas (989), B. întreprinde o nona expediție și 1018 nimicesce total imperiul bulgar. A purtat lupte și cu Arabii. † 1025, fara urmași.

Basilisc, (*Basiliscus mitratus*), animal din ord. Saurianilor (șopîrelor). Pe cap are o piele de forma unei caciuli (capison), pe care o poate umfla, pe spate o creasta mișcatoare, corpul mic, coada lungă și subțire. Lungimea pîna la 1 m. Traiesce în America sud. pe arbori, în apropierea rîurilor. Inoata bine, la nevoie sare în apa. Se nutrește cu insecte. Și în India se afla o specie: *Lophura tigrina*.

Basilitan, *fondul*, servesece pentru salariarea calgarilor basilitani și a profesorilor dela școalele din Blaj. Are dominiu la Bucurdea, Blaj, Cenade și Feinrd, precum și capitale în hîrtii de stat și private, cari se administreaza parte la stat. parte la cassa centrala din Blaj. Averea administrata la stat face 19,350 fl., cea de acasa se ridica preste 130,000 fl.

Basiliti, ord calugaresc de ritul grec, fondat de sf. Basiliu M. pe la mijlocul secl. IV. Membrii ordului sînt parte laici sau simpli monachi, parte preoți sau ieromonachi. În sensul regulilor sf. Vasiliu au sa duca o viața austeră, petrecînd în rugăcini, post și alte exerciții de pietate. Cei ce petrec în manastiri stau sub conducerea unui superior, numit egumen, stariț. Superiorul manastirilor mai mari se țice archimandrit. B. stau sub jurisdicțiunea episcopilor diecesani. Istoria ordului B. e în strinsa legatura cu istoria bisericii orient. Fiind B. în decursul timpului aproape singurii cultivatori ai sciințelor sacre, au avut și au influența hotaritoare în conducerea bisericii ort. Dintre ei se aleg de comun și acum episcopi și alți dignitari bisericesci. Ordul basilitan nu s'a lațit numai în orient, ci și în Italia, Spania și Francia. În timpul mai nou numerul membrilor a scađut în orient, iar în occident au renias puțini în Italia (gr.-cat.), a caror manastire principala e la Grotta-ferrata, nu departe de Roma. În țerile locnite de Români încă a fost mare numărul B.-lor. În România și Moldova, din munificența principilor și a creștinilor evlaviosi, ordul a ajuns a fi proprietar cam preste a 5-a parte din pămîntul țerii. Sub principele I. A. Cuza, în 1864, averea aceasta colosala s'a secularizat. Pentru redesteptarea culturala și naționala a Românilor au merite neperitoare B. (gr.-cat.) dela manastirea sf. Treime din Blaj, ridicata sub eppul I. M. Clain la 1747. Cei dintîi calgari cari au funcționat ca profesori în Blaj au fost G. Maior, (mai târziu episcop), și S. Caliani. Toți episcopii uniți pîna la eppul Bob au fost B. B. au funcționat ca profesori și prin erudițiunea și zelul lor au câștigat școalelor din Blaj renume. Ca scriitori s'au distins S. Clain. P. Maior și G. Șineai (novitiu). Iosif II. a demandat, ca numărul calgarilor dela manastirea sf. Treime sa nu treaca preste 11 și încât cei 11 B. nu ar fi de ajuns pentru umplerea tuturor catedrelor profesoresci, sa se aplice ca profesori și preoți seculari. B. erau și consilierii episcopului pîna la eppul Bob, care în 1807 a fondat capitulul. De atunci încoace numărul B.-lor dela sf. Treime a tot scađut. Ađi sînt numai 2, dar ca profesori de cîteva decenii nu funcționeaza nici unul. Cam deodata cu fondarea ordului B., sf. Macrina, sora sf. Vasiliu M., a fondat un ord de calgarițe, pentru care tot sf. Vasiliu M. a prescriș regulile analoge cu ale B.-lor. Ordul acesta, ale carui membre se numesc *basiliane*, de asemenea s'a lațit repede în orient. În Austro-Ungaria nu este nici o manastire de basiliane, dar sînt în regatul României. (V. Monach, manastire.) [Dr. Is. Marcu.]

Basilius, Valentinus, alchimist, n. la Rinul sup.; pe la 1413 se afla în o manastire de Benedictini în Erfurt. S'a ocupat cu mult zel și pricepere de chimie, descoperind diferite combinațiuni chimice, cu deosebire combinațiuni

de antimoniu; de foarte mare însemnatate e descoperirea acidului clorhidric. Numeroasele sale scrieri s'au editat după moarte. Amintim: *Currus triumphalis Antimonii*, *Apocalypsis chemică* etc.

Basin, rezervoriu, lighian, covată; în anatomie cavitate osoasă așezată între trunchi și extremitățile inferioare; se compune din patru oase: 1) *sacrul* (osul crucii), 2) *coccyusul* și 3) cele două *oase iliace* (oasele șoldului). (Osul iliac are trei părți: cea de sus se numește *ilion*, cea de jos *ischion*, cea anterioară *pubis*.) B.-ul se împarte: în B. cel mare și B. cel mic; în cel dintâiu se cuprinde o parte din convolutul intestinelor, iar în cel din urmă restul, beșica urinară, partea inferioară a urterilor, la bărbați încă beșicile seminale și prostata, iar la femei încă uterul, adnexele acestuia și vagina. B. barbatesc e înalt și îngust, cel femeiesc scund și larg; construcția normală, dimensiunile normale ale B.-lui femeiesc sunt de cea mai mare însemnatate în cas de naștere. B.-ul mai servește și ca punct de fixațiune pentru extremitățile inferioare.

Basin continental, șes sau câmpie mai întinsă, încungiuată de locuri mai ridicate sau de munți; de origine sunt vechi depresiuni locale umplute de formațiuni noi; astfel e: B. parisian, câmpia Ungariei etc.

Basipet, (*lat.*) termen botanic pentru unul din modurile de dezvoltare ale organelor sau ale părților lor, în ordine de la vîrf spre basă, părțile mai bătrâne (mai mari) fiind la vîrf, cele mai tinere (mai mici) spre basă; se observă s. e. la frunzele simple sau compuse: foliolele frunzelor de trandafir, castan de India etc. au dezvoltare basipeta; dinții și lobiile frunzelor de anin, salcie, mestecan etc. de asemenea. (V. și basifug.)

Baş-Kadun, titlul femeilor favorite din haremul sultanului.

Bășkiri, popor înrudit cu Tatarii, locuiesc în gubernamentele rusești: Perm, Orenburg Wjatka și Ufa la Uralul de sud; 750,000 suflete; se ocupă cu vînatul, prăsierea cailor și albinaritul.

Basm, o specie inferioară a poeziei epice, care după cuprinsul său se mișcă într-o lume fantastică, pe care o considera de lume naturală. Antichitatea clasică a avut ceva basmos sau ceva ce sta aproape de B., începînd de la Circe a lui Homer pe la 950 a. Chr. și până la inelul lui Gyges la Plato 348 a. Chr., deși n'a avut B.-ul însuși ca gen, specie de artă de poezie. Despre originea, materialul și înțelesul B.-lor înveștății au făcut scrutații multe și din acele au purces și teorii diferite. Teoria nouă, ce a dezvoltat-o B. P. Hașdeu la cuvîntul B. în *Etyrn. Mag. Rom.* pag. 2596, află originea elementului supranatural din poveștile populare în vis, care asemenea B.-lui nu cunoaște nici timp nici spațiu, și spune, ca în B. (povești) se află mituri, și ca acestea ne dau noțiunile mitologice. F. Nork în opul seu: *Mythologie der Volkssagen und Volksmärchen*, Stuttgart, 1848, (Mitologia legendelor [tradițiilor] și basnelor populare) spune, ca în poveștile populare se reallă mitologia popoarelor respective și din legende și din basme (la pag. 1 558) scandinave și germane, (la pag. 559—644) slave, (iar la pag. 644 914) și celto-romane, arata

elementele mitologice ale respectivelor popoare; mitologiștii germ. și slavi (Jacob Grimm, *Deutsche Mythologie*, 1835; Karl Simrock, *Handbuch der deutschen Mythologie*, 1864; Dr. Jgn. I. Hanusch, *Die Wissenschaft des slavischen Mythos*, 1842); pentru întregirea sau rectificarea mitologiilor lor recură la B.-le și poeziile populare. Soarele și luna, precum cerul cu stelele și dintre aceste numai unele, mai ales luceferii. gemenii etc. la popoarele antice erau tot atâtea deități de lumina și locuința acestora naturalmente în cerul cel înalt și frumos în lume. Cultul, religiunea de frunte a popoarelor vechi, s'a referat la aceste deități, și pentru de a descrie însușirile bune și rele ale lor (caci s. e. soarele e bun când luminează și încalzește, e rău când usca și trece în întunec), s'au creat miturile (v. ac.) parte de preoți, și acelea ca înveștături religioase s'an lafit între popor, parte de popor, care în fantasia sa puerila a înțrecut imaginațiunile preoților, și miturile le-a făcut și mai miraculoase, precum vedem în analogia poeziei populare și a poeziei literare, și snte de casuri se arata în mitologii, când fantasiile, credințele noue ale poporului au silit înțroducerea culturilor noue pentru unele deități vechi ori noue. Popoarele speciale chiar și într'o țeară, s. e. în Grecia și în Italia au avut despre aceeași deitate mituri speciale, credințe naționale, cari totuși în unele elemente au avut coateringeri comune. E lucru natural, ca popoare diferite au avut mituri diferite, s. e. Indi, Persii, Egiptenii, Grecii, Romanii, Celții, Germanii și Slavii, cari au mitologiile lor antice, și ca fiind mintea comună oamenilor, iar cerul cu stelele sale obiect de religiune pentru toți oamenii, pe lînga miturile speciale, naționale, au creat și de acele, cari au putut fi comune minții omenești, și ori cât de departe locuiesc acele popoare unele de altele, și-au împartașit miturile, și de aci unele analogii în culturile vechi. Miturile vechi și atunci, când popoarele au trecut prin sguiduri de stat ori de culturi, nu s'au pierdut, ci din neam în neam s'an povestit, ba s'an ilustrat cu fantasiile noue și mai miraculoase ale genului popoarelor, și pentru-ca miturile nu mai erau credințe de cult viețuitor, s'a început povestirea lor prin alegorii și parabole. Astfel originea poveștilor în partea mai mare e în mituri, materialul lor e cerul cu stelele și resp. deități vechi, iar înțelesul lor ni-l dau analogiile cu miturile vechi. O mulțime din B.-le române se pot lamuri deosebi prin compararea mitologiei greco-romane. Ba ce e mai mult, chiar religiunea creștină s'a scoborit în mitologia veche resp. în basmele noastre, când vedem pe Dumnezeu cel creștinesc în societate de regula cu sf. Petru ca întra în rola lui Zeus și altora, și astfel ni-se da convincțiune nouă, ca basmele au relațiuni interne cu miturile și culturile vechi. [Atm.]

Basna, (magh. Felső Bajom, germ. Baasen), comuna cu scalde vestite, în Trans., în apropierea Mediașului, cott. Tîrnavei-mici, cu 1435 loc. Sași și Români. La capetul sudic al conunei se află scaldele, cu mai multe izvoare. Apa lor conține în mare măsură iod și brom și se folosește contra reumei, scrofulelor, neuralgiei, boalelor sifilitice etc. Din apa basinurilor iese gaz de idrogen carbonic, care aprins arde cu

flacăra. Aceasta este o particularitate a bailor, prin ceea ce au și fost descoperite la 1672.

Bașota, *Anastasiu*, hatmanul, înființat la 1838 pe moșia Pomirla, în Moldova, prima școală satească de sistem nou.

Bașota, *Basiliiu Moșiu Dêmbul*, n. 1836 în Zagra, (distr. Naseud, Trans.), jude reg. apoi avocat, a publicat numeroase tractate istorice și științifice în presa periodică diu Trans., iar la 1883 a edat un studiu geologic asupra structurii munților apuseni. La 1876, din incidentul pierderii fiului seu Enil Dionisiu, a făcut o fundațiune pe numele acestuia, din care se acorda stipendii la studenții rom. din munții apuseni și din distr. Naseud.

Basra, (*Bassora*), capitala unui vilaiet trneces în Asia, (42,700 km², cu 200.000 loc.). E. și situat lângă Șatt-el-Arab și are 40.000 loc.; port, comunicație de vapoare pe Eufirat și Tigris, precum și spre Golful persic. Export de cereale, lână; import de buubac.

Bas-relief, (pron. barelif), v. Relief.

Bass, (ital. Basso, franc. Basse), 1) cea mai adâncă (profunda) voce omenească, căm de extensiunea dela F—f' (Fa—fa). 2) Partul cel mai adânc al unei compozițiuni musicale, pe care se razima armonia.

Bassae, vale în Arcadia sud-vestică, în Phigalia, cu un templu vestit al lui Apollon, zidit de catra Iktinos pe timpul resboinului peloponesic; ruinele (35 colonne în stil doric) sunt biue conservate. Reliefurile se conserva în muzeul britic.

Bassam, colonie franc. în Africa, pe lit. fildeşului, lângă riul Akha; 4 km. departare dela țermuri. Clima caldă, nesanaatoasă.

Bassano, oraș în prov. ital. Vicenza, lângă riul Brenta, cu 6086 loc. Fabrici de matasarii. Aici a batut Bonaparte pe Austriaci sub Wurmser la 8 Sept. 1796.

Bassano, cu numele adeverat *Jacopo da Ponte*, pictor ital., n. 1510 în Bassano, și-a făcut studiile în Veneția. La început a lucrat în stilul lui Tizian și Bonifazio; mai târziu însa a devenit întemeietorul unui gen special de pictura, care se ocupa cu viața țeranească. Bogat în tablouri de B. e muzeul curții din Viena. † 1592. Și feciorii sei *Francesco* și *Leandro* au fost valoroși pictori.

Basselin, *Olivier*, poet popular francez diu secl. XV. A fost morar în Vaux de Vire, Normandia, sta în fruntea unei societăți iubitoare de cântece vesele și serioase, politice și resboinice; cașu în lupta contra Englezilor; despre cântecile lui nu se scie nimic.

Bassermann, *Frideric Dan.*, n. 1811 în Mannheim, unde avea și o librerie. A jucat rol politic însemnat atât în dieta provincială din Baden, cât și în adunarea națională din Fraukfurt și în parlamentul unionist din Eufurt, năsuind a pune la cale o înțelegere cu guvernul prusian. În o vorbire, ce a ținut în parlamentul din Francfurt despre starile din Berlin, descrise nisce figuri suspcte, devenind proverbiale: »*figurile lui Bassermann*«. S'a împușcat 29 Iulie 1855.

Basses-Alpes, Alpii de jos.

Basset, *Louis*, n. în Orbe, (cantonul Vaud, Elveția) la 15 Nov. 1846, a studiat la colegiul și la facultatea de litere diu Neuchâtel, în Elveția. Trecând în România, âncă în tinerețe, ca

profesor, s'a distins prin aptitudini multiple, cari l-au desemnat pentru importante funcțiuni de secretar privat al Regelui Carol I. și administrator al Curții Regale, pe cari posturi le ocupa dela 1869.

Bass general, partin cel mai adânc al unei compozițiuni, în care cursul armoniilor este notat prin cifre. (Bass cifrat.)

Bassi, *Hugo*, preot ital., patriot înflăcarat, n. 1801; a servit în oastea lui Garibaldi ca preot militar. 1849 l-au prins Austriacii și l-au împușcat în Bologna.

Bassia L., (botan.) gen de arbori lactescenți din fam. Sapotaceelor, ce cresce în India orient. și Australasia. Cea mai importantă specie e *B. longifolia* Roxb.; din semênța ei și dela specii iurndite ca *B. butyracea* Roxb. și *B. lutifolia* Roxb. se extrage nu unt vegetal foarte usitat, numit de Galam. Florile și fructele (bace) âncă sânt comestibile; din prinele se prepara un licor, care consumat în cantități considerabile e cauza de mortalitate frecuenta a trupelor europene din India. Speciile de mai sus se cultiva la noi în floraria caldă. [A. Pr.]

Basso, v. Bass.

Bassompierre, *François de*, mareșal francez, n. 1579 în Haronel, Lotaringia; ca tiner de 20 ani veni la curtea lui Euric IV., care îl numi colonel al unui regiment. Dupa omorirea regelui câștigă grația reginei Maria de Medici, iar mai târziu contribuie la caderea ei. Ludovic XIII. îl facu mareșal și-l trimise ambasador în Spania, Elveția și Anglia; câștigă lanri la asediarea orașului La Rochelle. Richelieu l-a închis în Bastille, de unde scapă numai în 1642, dupa moațea lui Richelieu. În Bastille a scris memoriile: *Journal de ma vie*, † 1646. De o frumsețe corporală completa; era modelul nnu cavalier francez al timpului seu.

Bassongo-Mino (Bakuta), popor arab în Africa ecnatorială, lângă riurile Kassai și Sankuru.

Basso-relief, v. Relief.

Bassorina, guma ce se extrage din tragaut și din alge floridee.

Bast, o țină din Egipt, fata lui Osiris en Isis și sora lui Horus. B. a împarțit cu mama sa guvernarea preste luna din ceriu, așa ca mama sa a donnit preste luna plină și scațuța și astfel B. a fost țină de luna. Animalul sacru al ei a fost mâța, care umbra noaptea. În Bnbastis a avut templu rennumit, uude la serbatoarea anuală se adunau sute de mii de oameni ca sa o venereze. B. era închipuită cu cap de mâța și cu taiernl de luna deasupra, deci cu aureola de lumina. Mâțele moarte se îngropau în Bnbastis. [Atm.]

Basta, (ital.) Destul! S'a sfârșit!

Basta, *Georgiu*, valon diu Belgia, n. 1550, † 1607. Sub imper. Rudolf II. ajunse comandant suprem în Cașovia. Transilvanii nemulțamiți cu domnia lui Mihaiu Viteazul au chiebat pe B. în Trans. B. uinndu-se cu cetele malconțenților batu pe Mihaiu la Miraslau în 18 Sept 1600 și-l fugari preste Brașov. Transilvanii jurara crediuța lui Rudolf; dar curând o parasira, și voniud iar Sig. Bathori, a treia oara îl alesera de voevod (în 3 Febr. 1601). Atunci B. se retrase în Uugaria, însa în vara aceluiași an veni iara, acum însoțit de Mihaiu Viteazul, și ba-

tând pe Bathori la Guruslau (2 Aug.) ocupă Transilvania pentru Rudolf; apoi în 19 Aug. ucise hoțesce pe Mihaiu. Țeara ajunsese prada valonilor și haiducilor lui B., cari savârșira cruzimi și produsera mizerie nespusa. Sig. Bathori veni iar cu oaste turcească, iar B. se retrase la Dej. Urmă armistițiui, apoi abdicarea ultima a lui Sig. Bathori, după care B. luă cărma în numele lui Rudolf; dar el prin cruzimile și rapirile sale înstrăină și mai tare inimile Transilvanilor. Moise Székely umblă se scape țeara cu ajutorul Turcilor. El cuprinsese Alba-Iulia și se proclamă de voivod în 9 Maiu 1603. B. porni asupra-i pe Radu Șerban, voevodul Terii Românești. Cađend Székely în batalia dela Brașov, B. coutină negețan barbariile sale. În 25 Ian. 1604 chiemă pe toți nobilii la dieta la Cluj. Aci prinse pe câțiva fruntași, apoi îi spenzură pe ascuns. În fine Rudolf l-a rechemat și a scapat Transilvania de potopul faradelegilor acestui om (Martie 1604).

Bastard, născut din părinți necasătoriți împreună; copil natural; copil din flori. V. copil natural.

Bastard, în zoologie animalul care resulta din încrucișarea a două animale de specie deosebită, s. e. *catirul* din încrucișarea magarului cu iapa sau a calului cu magărița. B. sunt în majoritate nefecunzi sau dacă produc urmași se reintorc după câteva generațiuni la caracterele uneia din speciile, din cari și-au luat naștere. Animalele de specii diferite, cari au dat împreună produse sînt: *cănele cu lupoaica*, *leul cu tigroaica*, *bisonul cu vaca*, *șacalul cu cățeaua*, *șapul cu oaia*, *iepurele de câmp cu iepurașul*. Dintre paseri: *gîina cu fasanul*, *cocoșul cu fîșdînița*, *canarul cu scatiul*. [B.]

Bastard vegetal, sinonim cu hybrid; se numește planta produsă de o semență, rezultată și ea din fecundăția încrucișată între două specii ale aceluiași gen, sau între două specii din două genuri diverse, aparținînd însă aceleiași familii. Exemple de primul cas sînt numeroase în natura între speciile genurilor: Dianthus, Tilia, Rosa, Rubus, Verbascum, Primula, Salix etc.; de al doilea cas mai rare, așa între Raphanus sativus (ridiche) și Brassica oleracea (varza) etc. Exemple de B. sînt mai puțin numeroase în grupele Cryptogamelor yasculare, al Bryophytelor și Thallophytelor. În genere B.-ții moșteneasc caracterele celor doi părinți, ale tatălui (planta care da pollenul) și ale mamei (planta al carui pistil e fecundat), caracterele mamei fiind de obicei mai preponderante. Afara de acestea mai au și caracterele lor proprii; așa, în geure sînt sterili, sau de se reproduc, urmașii după câteva generații se întorc la forma primitivă (a părinților); sînt mai rezistenți la temperaturi scoborite; au durată de existență mai lungă, caci B. plantelor anuale sînt bisanuali, cei diu plante bisanuale sînt vivaci; tulpinile și frunzele lor sînt mai viguroase, colorarea florilor e mai frumoasă, mai variată etc. Pentru aceste motive, în cultură se canta a se obține B. prin polinisațiune artificială, și pentru a-i conserva pe cei utili ca decorativi sau alimentari, se înmulțesc prin calea vegetativă (butași, marcofi, altoire etc.) În știința fiecare B. are un nume specific simplu, arătându-se însa totdeauna numele

părinților; s. e. Primula oblongifolia Schur. = longiflora + suaveolens (adeca din P. longiflora și P. suaveolens), Salix subnivalis Brugg. = retusa + herbacea etc. [S. Șt. R.]

Bastarnii, semiuție germ., ce probabil strimtorata de catra Germanii dela nord își parăsi patria dela Vistula și se așeză la Tisa, Carpați și Dunarea de jos, unde se ivesce respândita pe o linie destul de lungă pe la 182 a. Chr.; amintita de repețite ori de catra istorici în luptele Romanilor la Dunare și Carpați, ea se susține ca semiuție tare pîna la 279 d. Chr., când imperatul roman Probus transportă 100,000 dintre ei în Tracia romana, după care B. dispar din istorie.

Bastia, port întarit și capitala unui arondisment francez, pe coastele nordice ale Corsicei, cu 21,208 loc. (1891). B. a fost întemeiată la 1383 prin genovezul Lomellino. Pîna la 1791 a fost capitala insulei.

Bastian, 1) *Adolf*, calator și etnograf germ., n. 1836 în Brema, întreprinse 1851—59 o mare calatorie la Australia, America, Asia și Africa vest.; 1861—65 percurse India est., Archipelagul indic, Iaponia și se reintorse prin Mongolia și Siberia preste Caucaș în Europa. Calatori de nou 1875—76 catra Peru, Ecuador și America nord., 1878—80 prin Asia. Oceanul Pacific, America nord. și India vest., 1889—91 prin Turkestan și preste Sansibar catra India aut, și Australia. B. e profesor la universitatea din Brema și presidentialul muzeului etnologic de acolo. Opurile princ. în germ.: »Omul în istorie, (1860, 3 vol.); Popoarele Asiei orientale, (1866—71, 6 vol.); Cercetari etnologice, (1871—73, 2 vol.) ș. a. 2) *Henry Charlton*, medic, n. 1837 în Truro, 1867 profesor de anatomia patologica în Londra, 1871 medic la spitalul universitații. B. e considerat ca autoritate pentru boale de nervi. Scr.: »The beginnings of life, (1872, 2 vol.); Clinical lectures on the common forms of paralysis, (1875); »Paralyses, (1886) ș. a.

Bastiat, *Frédéric*, economist francez, n. 1801 în Bayonne, † 1850 în Roma. B. a fost zelos aparator al negoțului liber, și fiind foarte optimist, combătîu energic socialismul. A scris: Sophismes économiques, (1846); Protectionisme et communisme, (1849); Harmonie économiques, 1850 etc.

Bastille, (*franc.*) castel întarit cu turnuri, în special castelul din Paris, zidit la 1369—1383 pentru apărare în contra Englezilor; mai târziu B. din Paris fîu prefacut în temnița de stat, în care se închideau persoane suspecte sau neplacute guvernului, în urma unui simplu mandat de arestare (lettres de cachet) dat de guvern; B. fîu darinat în 14 Iulie 1789. (Uf. Arnould și Alboise, »Histoire de la B., 1843—45, 8 tom.; Archives de la B., edate de Ravaisson 1870 pîna 1891, 17 tom.)

Bastiment, (marina) vas plutitor. B.-le după modul de propulsiune se numesc: corabie cu vele și vapoare cu aburi. După destinație sînt: B. de reboiu și B. de comerciu. Cele de reboiu sînt de diferite tipuri: cuirasate, monitoare, crucișetoare, canoniere, avisuri etc. Cele de comerciu iau numele de: vapoare postale, vapoare de marfa, remorcherere etc., după serviciul ce fac. Vapoarele postale, destinate a face

posta și a transporta pasageri, sînt cele mai repezi și cele mai mari; ultimele B. postale transatlantice au 16,000—20,000 tone deplasament (greutate) și alearga cu înțea de 20—22 noduri (38—42 km.) pe oara, pot încărcă preste 2000 pasageri de diferite clase, și au un personal de 600—700 oameni, ofițeri și matelotți. Cu aceste vase se traverseaza Oceanul Atlantic între Anglia și Statele-Unite în mai puțin de 6 zile. Pe B. postale se încărcă și marfuri fine și scumpe, cari pot suporta cheltueli ridicate de fret. Vapoarele de marfa sînt mai largi de forma și cu viteza mai mica (10—14 noduri); transporta exclusiv marfuri și ating, în cele din urma modele pentru voiage departate, dimensiuni aproape ca și postalele. În ultimele timpuri s'au construit și corabii de dimensiuni colosale, putînd transporta 6000—7000 tone de marfa, (v. corabie). Materialul întrebuițat la construcția bastimentelor a fost la început lemnul, apoi fierul și în urmă oțelul. Oțelul se întrebuițea exclusiv acum pentru vasele de resboiu și vasele mari de comerț; vasele mijlocii de comerț se construiesc în fier; corabiile sînt toate de lemn, afara de cele mai mari, cari sînt de fier sau oțel.

[Constant B.]

Baștina, locul nasterii, moșie parinteasca; *de baștină* și *bataștina* (bastași), locuitorii antichitai, cari diu moși de stramoși locuiesc în una și aceeași localitate.

Bastingagi, (marină) un cular acoperit deasupra cu pânza groasa impermeabilă, de o lărgime de 40—50 cm., dealungul copastiei bastimentului, în general destinat a priii spre adăpostire și pastrare hamacele (v. ac.) echipagiului. Paretele exterior este chiar paretele bastimentului, iar cel interior este facut expres de tabla ușoara sau scânduri, și este recurbat jos pentru a forma fundul.

[Constant B.]

Bastion, o parte din înșingatoarea unei cetăți construită după sistemul bastionat, așezată la ieșide (unghiuri), pentru ca sa apere apropierile priu focuri directe și focuri de flanc. Un B. se compune din două *flancuri* și două *fețe*; linia care desparte două bastioane se numesce *curtina*. Errard de Bar-le-Duc a construit întâiul tip de front bastionat (cetatea Verdun). După dîsul coutele Pagau și mai pe urma Vauban aduc o mulțime de perfecționari frontului bastionat, cest diu urmă a construit 33 de cetăți și a ameliorat 300 după sistemul bastionat.

Bastita, mineral, o pseudomorfoza de anti-gorita (serpentină) după un piroxen monoclinic sau rombic. Se găsește în serpentine și în roce piroxenice, cari dau nasterie la serpentine.

Bastonada, pedeapsa ce se aplica în orieut cu bastonul pe tăpile picioarelor; la 1840 fû ștearsa oficial.

Basuto, semiuție de Beșuani în Africa sudica, între statele libere Oranje și Natal. Teritoriu are o extensiune de 30,420 km², cu 220,000 loc. (1891). În timpul din urma acest popor e pus sub protecțiunea colonilor sud-africane ale Angliei.

Bată-te Dunărea, dicetoare, blăstem poporal la Români, în care Dunărea e înzestrată cu puterea de a pedepsi, înșușire atribuita multor rîuri în mitologia veche.

Batageuze, sau *Beteigeuze*, o stea fixă de gradul întâiu, de culoare roșietică; se afla pe

umărul estic al constelațiunii Orion. Se numera între stelele fundamentale ale lui Bessel.

Bătaia glonțului, distanța orizontala care separa gura țevii de punctul de cadere. B. este cu atât mai mare cu cât înțea la inițiala a glonțului și coeficientul sen călăstic (greutatea pe unitatea de secțiune) este mai mare. B. eficace a gloanțelor armelor actuale este aproape de 2000 m., caci pîna la aceasta distanța se poate trage cu oarecare siguranța de a lovi; glonțul însa este omoritor pe distanțe mai mari.

B. sunetului, impresiunile venite la ureche dela deosebitele corpuri sonore; ele în anumite timpuri lucra în aceeași direcțiune, altadata în direcțiunii contrare. Numerul batailor pe secunda este egal cu diferința dintre vibrațiunile sunetelor respective. Dacă numerul batailor e mare, urechea nu le mai simte. B. joaca rol însemnat în musica, întrucât dela numerul batailor atîrna consonanța sau disonanța a două sunete musicale. Dacă numerul batailor pe secunda e 33 sau aproape 33, sunetele sînt disonante, dacă ajunge la 100 sau trece preste 100, impresiunea neplăcută se pierde.

Bătaia mare, un petec de padure în Rom., pe proprietatea Gradiștea de jos, situat în lunca dintre rîurile Argeș și Căluștea în fața manastirii Comana. Aci s'a dat la 1770 o luptă între armatele româno-ruse și Turci. Pîrva, scăpînd pe Ruși din ghiara Turcilor, îi bate pe aceștia.

Bataillard, Paul, reunit țigauist francez. Pe nedrept și fara probe aserțiunea dîsul, ca limba romăna și-a imprumutat terminii meșteșugaresci — afara de cei uoi — dela țigani. Sentimentele și serviciile sale filo-romăne i-au atras alegerea de membru onorar al academieii rom.

Batak, com. rur. în Bulgaria, j. Tatar-Bazargic, cu 1956 loc. Aici au ncis bașbozucii la 1876 ca. 5000 creștini refugiați în biserica și școala. V. Bulgarian atrocities.

Batâl, berbecele batut, care conduce turma de mînzari și sterpe.

Batalama, certificat liberat în basa unor studii, precum inginer cu batalama, sau o autorisațiune data de vr'o autoritate; în Muntenia se dice *patalama*.

Bătălia, luptă între două armate ori trupe mai mari, cari produc o pansa ori decisiunea campaniei. Ea este actul cel mare decisiv al resboiului; acela în vederea caruia armatele au fost formate.

Batalion, unitate tactica la infanterie, de 800 pîna 1000 oameni, format din 4 companii; 2—4 B. formeaza un regiment; la pioniri și vînători B. e de sine statator. Din gloate se formeaza B. de garnisoana și de marș.

Batane, *insulele*, grupa nordica a Filipinelor, 330 km², cu 10,517 loc.

Batania, (Batouya), opid în Ung., cott. Csauad, cu 9195 loc. Maghiari, Români și Sîrbi.

Batarciu, (Batares), comuna în Ung., cott. Ugocei, decesca Gherlei, cu 1338 loc. rom. agricultori și prasitori de vite. Biserica și școala rom.; oficiu postal.

Bataștina, v. baștina.

Batatas Chois. (botan.) subgen dela Ipomaea (v. ac.) Rhizomul dela *I. Batatas* Lam., cunoscut sub numele de batate, se cultiva în diverse

varietăți pretutindene în țările tropicale și subtropicale; ca alimente e de cea mai mare importanță. Cultura batatelor a fost introdusă cu succes și în țările din jurul Mediteranei.

[A. Pr.]

Bătătura, un loc pe care se face multa umblare; curtea dinaintea casei țeranesce; locul unde ficioarii țin jocul; locul unde doarme ciurda de vite, oi etc.

[b]

Bătătură, (ochi de gaina, jiglavitura), întaritura dureroasă de piele; se formează îndeosebi pe la degetele picioarelor, în urma încălțămintelor vițioase și ren lucrate. Evităm bătăturile dacă purtăm încălțăminte comode și croite după picior.

[St.]

Bătătură de bumbac, (bătatura moale). Bumbac nerăsucit, depanat pe suveica și bătut în urzeala resboiului la țeserea pânzei.

Batava castra, numele latin al orașului Passau.

Batavi, popor germanic, locuiau pe insula Batavia (între Riu și Waal), numită după B.; au fost aliații Romașilor; la 69 s'au revoltat, 71 au fost supuși de nou. În secl. V. s'au contopit cu Francii salici.

Batavia, 1) numele țării Batavilor; mai târziu numele latin al Olandei. *Republika batavică*, numele Olandei dela iuvasiunea franceza 1795 până la formarea regatului Olandei, 8 Iunie 1806; 2) oraș pe coasta nordică a iusulei Iava, capitala întregii Indii olandeze și reședința guvernorului general, cu 110,670 loc. (1893), dintre cari $\frac{1}{8}$ parte Chinezi. Port; export însemnat de cafea, orez, zahar. La 1890 au ieșit din port 852 corabii de 807,598 tone. Clima e nesănătoasă, de aceea la 1619 Olandezii au întemeiat orașul nou, situat în departare de 6 km. dela țărm și dela orașul vechiu. 1811—1816 B. a fost a Englezilor.

Bathie, *Anselme*, economist francez, n. 1828 în Leissan, 1857 prof. în Paris, 1871 membru al adunării naționale din partidul conservator, Maiu până Nov. 1873 ministru de instrucțiune, apoi senator; † 1886. Scr.: *Cours d'économie politique*, 1864; *Nouveau cours*, 1865, (2 vol.); *Précis du cours de droit publique*, (5 ed. 1885); *Traité du droit public et administratif*, (2 ed. 1885, 8 vol.); *Turgot. philosophe, économiste et administrateur*.

Bată, 1) instrument, mică nicovală, pe care se bate coasa; 2) cursa de prins șoareci; 3) paserea Pelecanus onocrotalus, (v. babața).

Băta-Doamnei, două dealuri în România, j. Neamț, despărțite de râul Bistrița, unul situat între munții Doamnei, ramura Cernegurei, pe care se ved și ați ruinele unui palat domnesc, locuit odinioară, după legenda, de refugiată domnița Ruxanda, fca lui Petru Rareș; celalalt în ramura munților Cozla.

Bătea de Piatră, pisc situat pe hotarul Trans., la extremitatea despre vest a ramurei munților Crucea-Roșie, pe raionul plașii Piatra-Muntele, j. Neamț.

Bătecele-Focșei, piscuri de muntți în Rom., în ramura munților Văratulic, com. Filioara, pl. Sns-Mij-locul, j. Neamț.

Baticionul, *d'a* —, joc copilăresc și pastoresc de câmp. Pastorii prinzând bătele (sau maciuca) de capetul cel subțire, le arunca pe coasta dealurilor la vale sau și pe șes așa, ca bătele sa

sară în capete. Acela, a cărui bătă a căzut mai aproape de locul de aruncare, este dator a aduna toate bătele aruncate.

Băteală, firul sau tortul bătut în țesătura.

Bate munți în capete, în pov. rom. e munele unui uriaș. Agheran viteazul plecând în lume se întâlnește cu B. care se juca cu doi munți mari bătându-i în capete, și apoi ei se întoarșira.

[Atn.]

Bateria monetelor, operațiunile prin care se fabrică monete din aliajiul monetar (v. ac.) Fiecare stat normează prin legi raportul de aliajiu, marimea, forma și valoarea monetelor. V. moneta.

Baterie, cea mai mica unitate tactica la artileria de câmp, cu 6—8 tunuri. La fortarețele atacatorilor face B. de demontare, anflare ș. a.

[b]

Baterie în marind. Un bastiment având mai multe etaje, fiecare etagiu deasupra apei, care poartă tunuri, se numesc o baterie. Vechile vase de lemn aveau 2 sau 3 baterii suprapuse, cu numeroase tunuri de fiecare bord. În vasele moderne artileria principala este așezată pe puntea de deasupra și nu au decât o singura baterie de desupt, care poartă tunurile mai ușoare. Câte odată se dau numele de B. la un grup de tunuri, cari formează oarecum un comandament independent. B. de coasta, sunt baterii de uscat, așezate cu fața la mare sau riu, cu menirea de a se lupta cu vasele, cari ar vrea să bombardeze un port, să forțeze o trecătoare sau să debarce trupe. B. de coasta sunt armate cu tunuri tot așa de puternice (20—42 cm. de calibru) ca cele de pe vase, capabile a strapunge cuirasa acestora.

[Constant B.]

Baterie electrică, mai multe elemente electrice sau galvanice, împreunate între sine cu sîrma, formează o B. electrică sau *galvanică*.

Baterie de imersiune, baterie electrică provăcînta cu mecanismu pentru ridicarea și coborîrea placelor de metale din elemente. Când avem lipsa de curent, coborîm metalele în acide, altadata le ridicam, ca sa nu se consume înzadar.

Baternay alias *Bêtrâneanul*, *Alexandru*, tribun în 1848 și martir, n. în Balda (Trans.); cleric dintre cei eliminați cu ocaziunea procesului Leméuyiau și după aceea jurist; numit tribun de catra comitetul național român din Sibiu în părțile Câmpiei Trans., cu ocaziunea organizării tribunatului seu fi surpris împreună o soțul seu tribunul Vasile Simonis de catra comitele Grigorie Bethlen cu un escadron de husari kosuthiani și escortat la Cluj; aici ambii fura maltratați și țîrîți prin tină de catra husari și plebea magh., apoi puși în fiere și legați de stîlp, de Miercuri seara până Vineri, în curtea comitatului; tribunul de sânge îi condamnă la moarte prin spăzurătoare, și fura executați în 3 Oct. 1848 aproape de Someșfalău, lângă Cluj. B. dovedi până la sfîrșit un curagiu și o rezoluție uimtoare.

[nt.]

Bates, (pron. bet), *Henry Walter*, naturalist și explorator, n. 1825 în Leicester. La 1848—59 a întreprins. în tovarășie cu A. R. Wallace, o calatorie în America sudică pentru explorarea regiunii de lângă râul Amazoanelor. Dela 1864 a funcționat ca secretar al societății geografice din Londra. † 1892. Opere: *The naturalist on*

the River Amazonas, Illustrated travels (4 vol.), Central America, West Indies and South America.

Bath, ordul B., ord de cavaleri englezi, întemeiat de regele Eric IV. la 1399. Numele se deriva dela obiceiul de a scalda totdeauna pe noul cavaler. Obstele de cavaleri se numesc cu ocasiunea încoronării regelui, inaugurăției principelui de Wales sau la cununii în familia regala. Deviza ordului e: *Tria iuncta in uno* (trei unite în unul), insigniile sânt deosebite pentru militari și civili.

Bath, 1) oraș (comitat) în partea sud-vestica a Angliterei, lângă Avon, cu 51,843 loc., eppie, biserica zidita (1495—1616) în stil gotic; mai înainte cele mai vestite bai (calde) ale Angliterei, cunoscute și Romanilor sub numele de *Aquae Solis*; 2) oraș în statul nordameican Maine cu 8723 loc.

Batha, rîu în Wadai (Africa centrala), isvoresce în platoul Dar-Fur și se varsa în lacul Fitri spre est dela Tsad.

Bath-metalul, un aliaju de cupru cu zinc; se întrebunțeaza la fabricarea nasturilor, sfeșnicelor, vaselor de ceaiu ș. a.

Bathometru, sau Bathymetru, (*grec.*) instrument pentru măsurarea adâncimilor marii.

Báthory, familie veche nobila magh. de origine straina, având donc ramuri: de Somlyó și de Ecsed. Un B. Stefan a cașut la Varna. Alt B. Stefan a comandat oștile transilvane sub Matia Corvianul, care l-a numit voivod al Transilvaniei, deși nu scia ceti și scrie. Acesta în lupta eroica din Câmpul pânei cu o mâna de oameni a câștigat învingere stralncita asupra Turcilor (13 Oct. 1479). La 1484 fiind scos din voivodat s'a nmlpt de ura în contra regelui Matia și a lucrat în contra lui.

B., Stefan de Somlyó, n. la 1533, a venit în Transilvania ca voivodul lui Maximilian, apoi 25 Maiu 1571 a început a domni ca principe preste Transilvania și parțile Ungariei, iar în 28 Ian. 1576 a depus domnia în dieta dela Mediaș și s'a urcat pe tronul regesc al Poloniei. Fratele acestuia **B. Cristofor** urmă în domnie pâna la moartea sa în 1582.

B., Sigismund fù ales principe al Transilvaniei la Cluj încă în 1 Maiu 1581, când era de 9 ani. La început a fost sub tutoria lui Ioan Getzi și țeara s'a aflat bine; dar dela 1588 luă Sigismund frânele și guvernă cu multa nestatornicie și întreruperi pâna la 1602. B. a nmlbat sa scoata Transilvania de sub Turci și sa o închine imperatului roman Rudolf, care era și rege al Ungariei. Dar frunțașii se împotriviău. Pe mulți dintri'aceștia i-a ucis sau spânzurat fara judecata în 1594; apoi în 1595 a facut legatura cu Rudolf, și s'a casatorit cu Maria Cristierna din casa imperateasca. Spre înfrângerea Turcilor s'a unit cu voivođii Țerii Românesci și ai Moldovei, apoi a plecat la oaste în Țeara Româneasca și a luat parte la batalia dela Calugareni, 1596. Securilor, ca sa prinda arnela, le-a facut promisiuni, cari nefiind împlinite, Secuții s'au resculat; dar au fost învinși la Csik-Szereda și pedepsiți amar. La mulți dintre ei li-s'au taiat nasurile și urechile. B. în 1597 a mers la Praga și Transilvania a dat-o imperatului pentru ducatele Opulia și Ratibor și 50,000 galbeni pe an.

În Aprilie 1598 solii lui Rudolf primira în Alba-Iulia juramentul de fidelitate al țerii, iar B. s'a dus în Silesia; dar preste puțin iara s'a reîntors, și împacându-se cu nuiera, pe care o lasase în Chioar, a ocupat domnia, iar țeara i-a jurat credința în Turda (25 Aug. 1598). În anul urmator a chieinat pe verul seu, cardinalul Andreiu B., și în dieta dela Mediaș i-a dat lui domnia, iar el s'a dus în Polonia la Zamosci. Dupa uciderea lui Andreiu și alungarea lui Mihaiu Eroul, la începutul a. 1601 B. S. iara fù proclamat principe. Dar oștile imperatului Rudolf sub Georgiu Basta și Mihaiu Eroul i-au nimicit oastea la Guruslan, omorînd preste 10,000 dintri'însa. În urma acesteia B. se retrase pentru totdeauna în Lobkovitz și a primit dela imperatul 50,000 galbeni pe an. † 23 Mart. 1613. Nestatornicia lui a causat țerii necasuri preste mesura multe și mari.

B., Andreiu a primit domnia Transilvaniei dela verul seu Sigismund B., și a ținut-o numai vr'o 9 luni în 1599, caci Mihaiu Eroul veni cu oaste asupra lui, și chieimând în ajutor pe Secui, l-a batut la Șelimber în 27 Oct. Cardinalul fugi spre Polonia pe la Alțua, unde i-a ramas în glod calul încarcat cu multe scunpeturi. În secuiune fù ucis de Blasiu Ördög, care aduse la Mihaiu capul mortului, apoi adusera și trupul, și Mihaiu a lasat sa-l îngroape cu pompa în biserica sf. Mihail din Alba-Iulia, iar Papa a pedepsit pe Secui cu post de 100 ani pentru uciderea cardinalului.

B., Gavrilă, fiul lui Stefan, fù ales principe în 3 Mart. 1608, după retragerea lui Sigismund Rákóczy. Barbat cu multe însușiri bune, însa preste mesura desfrânat. În 1610 a intrat în Sibiu cu fața senina, apoi l-a ocupat ca pe o cetate dușmana, a despoiat pe cetățeni de averile lor, și s'a tavalit în desfrânări el și oștașii lui. Apoi pe la Bran a trecut în Țeara Româneasca, de unde preste 3 luni se reîntoarsera cu toții încarcați cu prada multa. Într'aceea Radu, Domnul Țerii Rom., pe care B. G. îl alungase din domnie, s'a reîntors cu oaste din Polonia, și aliându-se cu Mihail Weiss, judele Brașovului, atacă pe B. G., care era foarte urgisit pentru viața sa destrabalata, și-l bată la S. Petru (Brașov). B. fugi la Sibiu și trimise pe Gavrila Bethlen la Turci după ajutor. Radu urmări pe B. G., iar de alta parte vcui asupra lui și generalul imperatului, Sig. Forgáts din Cașovia, și ocupând Clujul și Alba-Iulia ajunse la Sibiu; dar așind, ca Bethlen a intrat pe la Poarta de fier cu oaste turceasca și tateasca, contrarii lui B. se retraseră la Mediaș, apoi pe la Bran mersera în Țeara Româneasca, de unde Forgáts cu puținii s'a reîntors acasa prin Moldova și Polonia. B. scapat de inimici a mers sa se resbune asupra Brașovului, a împresurat fortareața dela Codlea, și după ce aceea s'a supus, a ucis în mod înfiorator pe tinerii din Brașov, cari erau acolo. Mai luând și alte întaritari de pe acolo s'a reîntors la Sibiu, unde ținând dieta a proscris pe mulți frunțași și pe toți locuitorii Brașovului. Dar ura supușilor sei îl urmăria pe tot pasul; deci trimise pe Andreiu Getzi la sultanul după ajutor. Gétzi însa îi întoarse dosul și se puse în fruntea Brașovenilor; dar fù învins la Marienburg. Mai mare necaz îi cauza G. Bethlen, care

facu pe sultanul sa declare pe B. lipsit de domnie. Acuma principele cautu scapare la Matia II., cu care facu alianu in 1 Maiu 1613. Dar tot nu se mai putu fine in domnie. Deci merse la Oradea mare, unde il ucisera doi nobili, pe ale caror neveste le injuriasera. Intru asa om de jos s'a stins vestita familie a Bathorescilor.

Bathurst, (pron. betoerst), 1) oraş în Walesul nou de sud (colonie engleza în Australia), situat pe malul rîului Macquarie, cu 9000 loc., episc. rom.-cat. şi anglican, mai multe şcoli, 5 banci etc., centrul unui district bogat în mine de aur; 2) oraş în colonia engleza Sengambia, situat la gura rîului Gambia pe insula St.-Mary, cu 6239 loc. şi un bogat comerciu, care se afla cu deosebire în mâini franceze; 3) B., insula, v. Mellville.

Bathurst, familie veche engl., amintită în documente deja la 1291; mai tîrziu membrii ei fura ridicăţi la demnitatea de conţi. 1) *B., Ralph*, n. 1620, a studiat teologia, dar pe timpul rebeliunii civil s'a dedicat medicinei, întemeind împreuna cu câţiva savanţi în Oxford societatea *Royal Society*. Dupa restauraţiune însa a intrat din nou în serviciul bisericei. A scris şi poezii în latinesce. † 1704. 2) *B., Allen*, n. 1684, a fost membru al parlamentului englez între 1705, 1712 aparţinînd partidului Tory; 1711 a fost chemat de regina Ana în casa lordilor, unde facea straşnica opoziţie lui Walpole, dupa caderea caruia intră în consiliul secret. Regelu George III. îl ridică la rangul de conte. † 1775. B. avea legături cu capacitaţi literare ca Pope, Swift, Sterne etc. 3) *B., Benjamin*, n. 1784, s'a dedicat diplomaţiei; 1809 a fost trimis ca ambasador la Viena, dar la reintoarcere a pierit fara urma dimpreuna cu depeşele insemnate, ce ducea cu sine.

Bathybius Haeckel, un gen de monere descoperit de Huxley în 1868, care acopere fundul oceanelor la adâncimi mari dela 4000—8000 m. În protoplasma sa se gasesc nisce corpuscule microscopice de calcar, foarte curioase. Dupa Haeckel descoperirea acestei monere arunca o mare lumina asupra problemei apariţiunii vieţii pe pamânt şi a generaţiunii spontanee. Ea ar reprezenta protoplasma primitiva, din care Oken, încă cu o jumetate secol înainte, susţinea ca s'au desvoltat toate organismele. Existenţa lui B. s'a combatut în urma de mai mulţi, cari susţin ca B. sînt precipitate de gips formate pe fundul marilor. Lit.: Huxley, *Journal of microscop. science*, vol. VIII. şi Haeckel, *Das Protistenreich*, 1887, p. 73. [Antipa.]

Bathykles, sculptor grec din Magnesia în Karia; a trait în veacul al 6-lea a. Chr. B. e autorul tronului lui Apollo din Amyklæ în Lakonia.

Bathyllos, 1) *B. din Samos*, faimos prin frumuseţea sa; fû cântat de Anacreon. 2) *B. din Alecandria*, amicalibert al lui Mecena; pantomim dramatic sentimental, rival de moarte cu cilicianul Pylade, şi actor favorit al poporului. 3) *B. mediocru*, poet latin, contimporan şi pretins rival cu Virgiliu.

Băiitoare, sînt paseri cîntatoare din familia Motacillidae, au coada lunga, rotunđita, cu care bat neconţenit pamîntul, *codobatură*; tarsul lung şi subţiat e tabelat pe dinainte; penele plutitoare din aripi sînt egale de lungi. Petrec prin araturi şi pe lînga liveci, urmarind insecte. Speciile mai comune sînt: *B. albă*, şi *B. galbindă*, ambele migratoare. [V. B.]

Batist, pânza cea mai subţire şi cea mai fina, care se ţese din bambac; cu toate ca e deasa în fire şi foarte tare, este aproape transparenta; se numesce în comerciu şi B. clair. Cel mai fin B. s'a fabricat în Indii şi patria sa e Bastas, de unde, poate, deriva chiar numele B. Fiecare bucata de B. este ţesuta la capete cu fire de argint; numarul acestor fire indica calitatea

B.-ului. B. se întrebunţează pentru rufaria cea mai fina de dame, precum şi pentru baine de pat ş. a. Se fabrică şi B. colorat şi imprimat, care se întrebunţeaza la toaletele damelor.

Batistă, basma de busunar, facuta din batist sau din altfel de pânza. [M. B.]

Batjan, insula în Molucele nordice, 2164 km²,

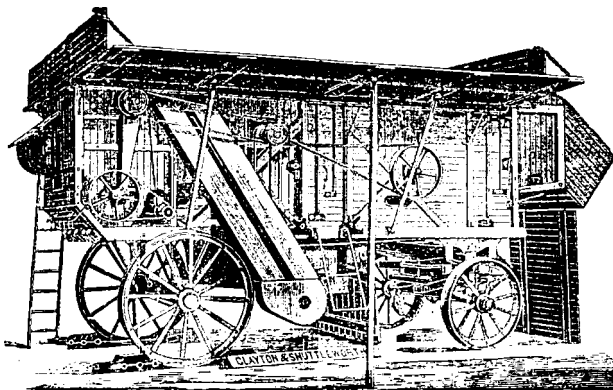
cu 11.000 loc.; sta sub protectorat olandez.

Bătlanul, gen de pasere baltareata din fam. Ardeidae, cu cioc lung, ascuţit şi comprimat de laturi, cap îngust şi grumaz lung acoperit cu pene scurte; aripile lungi şi late sînt trunchiate la vîrf; coada compusa din 10—12 cîrmace, e rotunđita. Penele corpului în genere sînt dese, moi şi uneori pufoase, cele de pe ceafa, piept şi spate de regula mai lungi. Sboara uşor, dar cu puţina isteţie. Dupa marine şi colorarea penelor deosebim mai multe specii: *B. cenuşiu*, *B. roşietic*, *B. alb* şi *B. mic* sau *garzetta* ş. c. l., toate acestea petrec pe lînga ape, nutrindu-se cu pesci, broasce şi alte vietăţi acuatice. [V. B.]

Batman, mesura comerciala în Persia, ce difera dupa ţinuturi; cea mai usitata e = 2.944 kgr. În Buchara şi Chiva servece ca unitate în comerţul en gros.

Batn-el-Hadşar, ţinut pietros şi aproape pustiu în Nubia, lînga Nil, între Dal şi Vadihalfa, la o înalţime de 128 m.; multe cataracte ale Nilului.

Batoc, (zool.) lat. *Gadus Morrhu*, pesce din ordul Anacantopterigienilor, de culoare cenuşie, patat cu galben, pîna la 1.5 m. lung şi 50 kgr. greu. Traiesce în parţile nordice ale Oceanului Atlantic; cei mai mulţi B.-i se prind în Labrador

Batoză.

și Fundlanda noua. Din ficatul B.-ului se extrage oleiul de pește, care se folosește ca medicament.

Batoidei, (Gthr.), v. Rajides.

Batonga sau *Batoca*, popor în Africa ecuatorială pe malul stîng al râului Zambezi. Sînt agricultori diligenti, fanri dibaci, îndrazneți vînturici de elefanți și se pricep bine la tabacarii. Limba lor seamena cu a seminției Damara.

Batoții, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Blahnița, pe malul Dunării; formează com. cu cat.: Atârnații, Securicea, Ostrovu Corbului și B.-moșneni, avînd 1050 loc.; pe teritorul comunei, lînga Dunare, se găsesc nisele ruine antice.

Batoză, mașina de treerat cerealele. Sînt B. de treerat manuale, cu vîrtej de vite și de abur. O categorie deosebită a lor o formează mașinile de treerat combinate, cari nu numai treera, ci și vîntura, cern și sortează totodată bucatele, deci, pe lînga site și ciur, an și cilindru de sortat în launtrul lor. (V. ilustr.) B. se mai numesc și mașinile de sfărîmat porumbul de boabe. B.-le de porumb se fac iarăși manuale sau de abur.

Batrachii, v. *Broascele*.

Batrachium, umflatura sub limba, numită în românește broasca.

Batrachomyomachia, (grec.) adevă: *resboiul broascelor cu șoarecii*, poem epic atribuit lui Homer, al cărui antor se ȳice a fi fost Pigres, fratele reginei carice Artemisia, care trai pe timpul resboaielor persice. B. e o parodie a Iliadei; în ea se descriu luptele hazlii ale broascelor cu șoarecii în formele grave și pline de demnitate ale epusului serios. În românește a fost tradusă în prosa de I. D. Caragiani.

Batsch, *Carol*, vice-admiral german, n. 1831 în Eisenach. A intrat 1846 în marina comercială, iar 1848 în cea de resboiu; 1871 a comandat vasele *Vineta* și *Gazelle* în expediția lor în India vestică, tot astfel mai multe expediții în Marea Mediterana. În nua din acestea s'a întemplat ciocnirea vapoarelor König Wilhelm cu Grosser Kurfürst, cufundându-se acest din urma. B. a fost tras în judecată și osândit la 6 luni arest; împăratul însa îl agrafia după 2 septemăni, numindu-l director la admiralitate, mai tîrziu viceadmiral. 1883 s'a retras. A scris: *Nautische Rückblicke*, (1892) ș. a.

Batta, comuna mica în Ung., cott. Caraș-Severin, cu 1524 loc. Români agricultori; oficin postal.

Batta, sau *Battak*, mai multe seminții malaieze păgîne pe insula Sumatra, ca. 390,000 suf., se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și industria.

Battenberg, sat în Germania (Hessen-Nassau, distr. Wiesbaden), 1045 loc. Familia conților de B. se stiue în 1314. Titlul unei princese de B. fû dat soției morganatice a lui Alex. de Hessa, fundându-se astfel *casa de Battenberg*, descendenta din țisa princesă, fosta contesa Iulia de Hanke, polaca de origine. Doi din fii acestora jucara rol în istoria contimporana. Al 4-lea, casatorit cu fca reginei Victoria, e colonel și A. R. în Englitera. Al 3-lea a fost *Alex. B. al Bulgariei*, n. 1857 în Verona; fû ales domn al principatului Bulgaria în 1879, isbtind sa-și câștîge simpatiile poporului și ale Europei, prin purtarea-i patriotice, și antipatiile fața de Ruși.

După resboiul cu Serbia ostilitățile diplomatice ruse nu încetează. Prințul e luat din palat (20 Aug. 1886), printr'o conspirație militară, și dus la Keni. De aci el trecu în Austria, apoi reveni în Bulgaria, aclamat de ai sei. Printri'o depeșe vrû sa se împace cu Tarni, dar acesta i-a respuns antipatic. B. se retrage (7 Sept. 1886) la Darmstadt lasînd o regența. Era foarte popular în Bulgaria și iubit. A fundat ordinul sf. Alexandru și a instituit solid armata pricipatului. † 1894 ca conte de Hartenan, regretat adînc de foștii sei snpuși.

Batteux, *Charles*, filosof franc., n. 1713; studiă în Rheims, se facu preot și se duse la Paris, unde fû profesor la diferite colegii. La 1761 fû ales membru în academia franceza. † 1780. Importante sînt scrierile sale de estetica, în cari toate artele sînt reduse la principiul fundamental, care consista în imitarea naturii frumoase. Opnl principal este: *»Cours de belles-lettres*, (5 tom. 1765) în limba germana de Ramler la Lipsca, 1802.

Batthyány, fam. veche magh. Dintre membrii familiei B. mai celebri au fost: 1) *B., Adam*, bannl Croației, † 1703. 2) *B., Ludovic*, literat, † 1808. 3) *B., Ignajiu*, eppul Transilvaniei, întemeietorul bibliotecii renunite din Alba-Iulia, † 1798. 4) *B., Iosif*, primatele Ungariei, † 1799. 5) *B., Casimir*, ministrul afacerilor externe al Ungariei sub revol. magh., † 1854. 6) *B., Ludovic*, primul ministru-president al Ung., n. 1806, executat în 6 Oct. 1849. [T. F.]

Battonya, com. mare în Ung., cott. Csanád, cercul cu asemenea numire; 12,018 loc., între cari Maghiari 7248, Români 1637, Sërbi 2458, Slovaci 455; sedin protopretorial, oficin perceptoral, telegrafo-postal, judecatorie cercnala; gara, direcțiunea domeniilor statului, 3 mori cu vapor. Teritorul comunei e de 13,849 hectare.

Battuta, (ital.) în mnsica = bataie, sinonim cu tact, mesura. Expresiunea a B. se întrebunțează în acompaniamente priu opozițiune cu expresiunea *colla parte*, indicînd locul, unde trebuie a se relna stricta observare a mesurii, după ce cîtva timp s'a umarmit partea principală, care mergea ad libitum. În arta contrapunctului teoricianii vechi numiau B. mișcarea armonica între parțile extreme dela o decima la o octava. [T. C.]

Batu, *insulele* —, (insule de piatra), grupa de insule la coastele vestice ale Sumatrei, 1117 km², cu vr'o 3000 loc., în posesiunea Olandezilor; se produc nuci de cocos și cuibnri comestibile de rîndunica.

Batua, popor pitic în padurea cea mare Congo. Despre acest popor foarte șiret scrie Stanley în cartea sa: *Im dunkelsten Africa*: Oamenii aceștia sînt nomazi, de o constituție mai puțin ca normala, sînt pitici sau pigmei, traiesc în padurea întunecată, se natusc cu vînatul, la care se pricep de minune. Marimea lor e dela 90 cm. pîna 1'4 m. Un barbat pitic în floarea vieții are 40 kgr., etc.†

Batu-Chan, teribil prinț tatar din secl. XIII., nepot și moștenitor al lui Gengis-Chan. În 1235 pornesce sa cucereasca Europa: strabate Rusia, patrunde în Polonia pîna la Cracovia, de aci prin Silesia merge și distrnge Breslan, pustiesce apoi Buda și Ungaria toata pîna în Dalmația. În urma fû rechemat la Volga sa înlociasca

pe repozatul mare-chan Oktai, unde preste puțin inuri lasând totul fratelui seu *Berka*. În Rusia sînt multe amintiri despre acest prinț. Calea laptelui se numește drumul lui B.; exista în guvern. Vladimir, satul Batyevo, și lînga acesta novila, pe care a fost cortul fiorosului chan; o poarta din Kiev, în fine, s'a ȳis multa vieme alui B. Batu-chanide se ȳice a fi cele 3 dinastii ale Tatarilor: Orda de aur, cei din Crimeea și cei din Bnkbara.

Batum, oraș cu port însemnat, lînga Marea Neagră, în guvern. rusec Kntais (Transcaucasia), pîna la congresul dela Berlin aparținea Turciei; 11,878 loc., export de petrolen, porumb etc.

Bătuta, danț barbalesc, care consista din mai multe figuri, dintre cari o parte se joaca în cerc, iar alta în perechi: fig. a doua, »fuga lunga», se joaca în pași lungi, seamena cu grand-mazur »polonez»; fig. din urma (a șesea), țesatura, are aspect maestos. Muzica e o veche melodie a caluserului», de origine de pe Têrnava (Trans), se cînta în tact de $\frac{3}{4}$.

Baudissin, *Wolf*, *conte de*, literat germ. n. 1789. în Rantzan. Dupa terminarea studiilor universitare a intrat în serviciul statului danez, de unde iusa a trebuit sa se retraga, petrecînd apoi mai mult în Dresda. Și-a cîștigat mari merite ca traducetor al mai multor piese din Shakespeare, Molière, Gozzi și Goldoni; a modernizat și unele poeme vechi germane, ca: *Iwein mit dem Löwen* și *Wigalois*. † 1878.

Baudrillart, *Enric*, economist franc., n. 1821 în Paris, 1845 prof. la Collège de France, 1855 redactor la *Journal des économistes*; † 1892. Opuri princ.: *Philosophie de l'économie politique*, (2 ed. 1883); *Histoire du luxe privé et public*, (1878—80, 4 vol.); »*Les populations agricoles de la France*, (1880 și 85, 3 vol.)

Bauer, 1) *B.*, *Anton*, criminalist german, prof. în Göttingen, n. 1772 în Marburg, † 1843. A scris: *Die Warnungstheorie, nebst einer Darstellung u. Beurteilung aller Strafrechtstheorien*, (1830), *Grundsätze des Kriminalprocesses*, (1805) etc.

2) *B.*, *Frideric*, mechanic german, n. 1783 în Stuttgart, † 1860. El a fost mâna dreapta a lui *König Frid.* la inventarea și perfecționarea preseii mechanice; ambiu au și întemeiat în Oberzell, lîngă Würzburg, o fabrica pentru construirea acestor prese.

3) *B.*, *Bruno*, filos. și critic, n. 1809 în Einsenberg (Sachsen-Altenburg), † 1882 în Rixdorf, lînga Berlin. A fost docent la universitatea din Bonn. B. a stat totdeauna departe de școala din Tübingen; el atribute și filosofului Seneca influența asupra genezei creștinismului. A scris: *Kritik der evang. Geschichte des Johannes*, (1840); »*Kritik der evang. Geschichte der Synoptiker*, (3 vol., 1841—42); »*Kritik der Evangelien*, (4 vol., 1850—52); *Philo, Strauss, Renan und das Urchristenthum*, (1874); »*Christus und die Caesaren. Der Ursprung des Christenthums aus dem römischen Griechenthum*, (1877) etc.

4) *B.*, *Ferdinand*, *baron de*, n. 1825 în Lemberg. A luat parte la războaiele din Ungaria (1849) și Italia (1859 și 1866); între anii 1878 și 1881 a fost comandant de corp în Sibiu, 1881—88 comandant în Viena, iar la 16 Mart. 1888 a fost numit ministru de războiu. † 22 Iulie 1893 în Viena.

Bauerbach, sat lîngă Meiningen, cu 364 loc. la moșia de aci a scris Schiller 1782—83 »*Cabala și amor*».

Bauernfeld, *Eduard de*, scriitor de comedii; n. 13 Ian. 1802 în Viena, unde a studiat dreptul. Pîna la 1848 ocupă funcțiuni de stat, dupa aceea s'a dedicat exclusiv literaturii. Deveni nobil; † 9 Aug. 1890. Primele încercari dramatice nu sînt reușite; mai succese »*Minte ușoara din amor*, (1831) și »*Protocolul dragostei*, (1831). Din comedile lui s'au susținut mult pe scena »*Marturisirile*, (1834), *Civic și romantic*, (1835) și *Majoren*, (1846), o alegorisare a referințelor din stat. Amintire mai merită: »*Diariul*, (1836), »*Salonul literar*, (1837), »*Imperativul categoric*, (1851), »*Crise*, (1851), »*Fata Morgana*, (1855), »*Virtuoșii*, (1855); »*Esceleția*, (1865); »*Din societate*, (1867); *Tinerime moderna*, (1869); »*Pacea țerei*, com. ist. în versuri, (1870); *Parăsișii*, (1878); *Resbunarea fetei sau studenții din Salamanca*, (1881). Comediile lui B., mai ales cele de salon, sînt adevărate copii sociale, cari reoȳlindieaza viața moderna, mișcarea spirituala a timpului, trailul unor cercuri familiare. Caracterele viou descrie, situațiunile sînt expuse cu istețime și farmec teatral. Eroii lui de predicțiune sînt burlaci de spirit, blazați, cari după o sgomotoasa și agitata tinerete își afla liniștea în portul unei casatorii fericite. Dialogul (discutia) este de model, elegant, cu spirit, plin de umor neforțat, care se ivesce și în epigramele lui B.: *Xenii blânde*. Talentul lui observatoric cuprinde scenele cele mai potrivite, pe cari le expune cu plan artistic. Dramele serioase: »*Un luptator german*, (1844); *Francisc din Sickingen*, (1850); »*Alkibiades*, nu sînt reușite. Productele dramatice ale lui B. sînt cuprinse în ed. dela 1871—73, (Viena. 12 tom.) A scris și poesii, mai bune cele satirice (ed. II. 1856). A mai scris: *ȳiar poetic dela 1820—1886*, (Berlin, 1887), *memorii*, un roman etc. [Dr. E. Cristea.]

Bauhin, 1) *B.*, *Jean*, n. 12 Febr. 1541 în Bâle, † 16 Dec. 1613 în Montbeliard; a fost la început prof. de retorica în Bâle, exercitînd în același timp și profesiunea de medic, dar mai apoi se ocupă aproape exclusiv numai cu botanica și scris: *De plantis a divis sanctisve nomen habentibus*, (1591); *De plantis Absynthii nomen habentibus*, (1593); *Historia novi et admirabilis fontis etc.*, (1598) și »*Historia plantarum universalis*.

2) *B.*, *Gaspard*, frate cu precedentul, n. 17 Ian. 1560, † 5 Dec. 1624. A fost succesiv prof. de limba grec., de botanică și de medicina. Printre numeroasele scrieri de botanica putem cita: »*Phytopinax*, (1596); *Animadversiones in historiam generalem plantarum* etc. Linné a dedicat memoriei fraților B. genul *Bauhinia*, ale cărui frunze sînt formate din două foliole reunite în parte. [E. T.]

Bauhinia L., (botan.) gen de plante lignoase sempervirente (uneori cațaratoare) din familia Leguminoaselor, trib. Bauhiniee, ce crește pretutindene sub tropi. Multe specii se folosesc în medicina: așa florile de *B. tomentosa* L. din India orient. contra disenteriei, scoarța la inflamațiuni, scoarța de *B. variegata* L. și *B. acuminata* L. ca adstringent la inflamațiunea ganglionilor cervicali și ca laxativ, foile dela *B. for-*

ficata Lam. din Brasilia ca emolient etc. Specii de *B.* se cultivă la noi în florarii. [A. Pr.]

Baukis și Philemon, dupa mit. greca au fost o muier și un barbat din Phrygia, betrâni saraci, dar renunți pentru bunătatea, iubirea și credința lor. Zeus cu Hermes, luând fapturn de oameni, sau coborât din Olimp, și ca sa vada de soartea oamenilor, au calatorit prin Phrygia. Când s'a înnoptat, au intrat în case domnesci, dar nime nu i-a primit, și mergând mai departe intrara într'o coliba, ce era a lui Philemon și B. Aceștia îi primiră cu inima deschisa și le așternura ce avura mai bun. Oaspeții, când au plecat, li-au descoperit ca ei cine sânt, și colibilor au prefacut-o într'un templu, în care pe ei i-au pus de preoți, apoi pe ei i-au prefacut în doi arbori, iar prejurul l-au pedepsit cu esundare mare. Acest mit se afla și la Români; în locul lui Zeus e Dumneșeu, în locul lui Hermes e Sânt-Petru, cum s. e. e în colinda: Avutul și Seracul. (Cf. Af. Marienescu: Colinde, pag. 57; în Basmele române de L. Șăinean mitul se reafă în mai multe forme.) [Atm.]

Baumann, 1) *B., I. I.*, filosof modern, aparține grupei care, în fața sistemelor existente, pășesce cu none încercari întru cultivarea filosofiei. B. susținând bazele idealistice ale speculațiunii filosofice, aduce un argument indirect pentru valoarea realismului. A scris: *Philos. als Orientierung über die Welt; Handbuch der Moral.* [Pl.]

2) *B., Oscar*, explorator, n. 1864 în Viena. A facut calatorii de studii în Montenegro (1883 și 1889), în Congo (1885), pe insula Fernando Po (1886) și în Usambara (1858 și 1890). A scris: *Fernando Po und die Bube*, (1888); *In Deutsch-Ostafrika während des Aufstandes*, (1890); *Usambara*, (1891).

Baumbach, *Rudolf*, poet germ., n. 1841 în Kranichfeld. Poesiile sale sânt pline de umor, vioaie, profunde și de forma frumoasa. A scris: *Zlatorog*, (un mit slovenesc); *Truggold*; cântecul eroic *Horand u. Hilde*, (episodul cunoscut din *»Gudrun*), precum și alte multe poesii, descrieri și narațiuni, cari toate au aparut deja în câte 7—23 ediții.

Baumé, *Antoine*, (pron. Bome) chimist franc., n. 26 Febr. 1728 în Senlis. A fost profesor la școala de farmacie; a îmbunătățit prepararea mai multor medicamente și a scris manuale mult folosite. † 1804.

Baumgarten, 1) *B., Johann Christian*, botan., n. 7 Apr. 1765 la Luckau în Lausitz, † 1843 la Sighșoara în Trans. A scris: *Flora Lipsiensis*, Lipsca, 1790 și *Enumeratio stirpium Magno Transsilvaniae principatui praeprimitis indigenarum*, t. I., II., III., Vindobonae, 1816; t. IV. Cibinii 1846, curante M. Fuss. [E. T.]

2) *B., Alex. Gottlieb*, filosof, n. 1714 în Berlin. Dupa ce a studiat în Halle teologia și filosofia a fost numit profesor de filosofie în Frankfurt; † 1762. Cap luminat și spirit ager, el a dus filosofia lui Christ. Wolf pâna la cel mai înalt punct de culminațiune. El este întemeietorul esteticeii ca știința și ca disciplina filosofică a parte. Ser.: *De nonnullis ad poema pertinentia*, 1735; *Aesthetica*, 1750—58; *Methaphysica*, 1739; *Ethica philosophica*, 1740. (Cf. Ueberweg. III.) [Pl.]

Baumgartner, 1) *B., Andreas*, baron de, barbat

de stat și savant austriac, n. 1793 în Friedberg (Boemia). S'a dedicat studiilor matematice, ocupând catedra de fisica la universitatea din Viena, dela care s'a retras din cause de sauatate. La 1848 fû numit pentru scurt timp ministru al lucrarilor publice, la 1851 ministru de comerț și finanțe, la 1855 president al academieii de științe din Viena. † 1865. A scris: *Aræometrie*, *Die Mechanik in ihrer Anwendung auf Künste und Gewerbe*, *Naturlehre* etc.

2) *B., Gallus Jacob*, barbat de stat elvețian, n. 1797 în Altstätten; a studiat dreptul în Freiburg și Viena. A ocupat diferite funcțiuni însemnate în Elveția, aparținând la început partidului liberal, iar mai târziu ultramontanilor; la pregătirea proiectului de constituție dela 1831 a luat parte însemnata. † 1869. A scris: *Die Schweiz in ihren Kämpfen und Umgestaltungen von 1830—50*, (4 vol.); *»Geschichte des schweiz. Freistaats und Kantons St. Gallen*, (2 vol.).

Baumgärtner, *Carol Enric*, medic german, n. 1798 în Pforzheim; între anii 1824—62 a fost profesor în Freiburg; este antemergetorul teoriei celulare a lui Schwann. Scrierea sa mai însemnata e: *»Handbuch der speciellen Krankheits- und Heilungslehre*.

Baur, *Ferd. Christ*, renunit teolog protestant, întemeietorul școalei din *Tübingen* (școala critica), care a scos la iveala vederi de tot noue asupra creștinismului primitiv; n. 1792 în Schmieden, lângă Stuttgart. † 1860 ca profesor de teologie în Tübingen. Dintre numeroasele sale opere amintim: *Symbolik und Mythologie, oder die Naturreligion des Altertums*, (3 vol., 1824—25); *Die christliche Gnosis, oder die christliche Religionsphilosophie*, (1835); *Die christliche Lehre von der Dreieinigkeit u. Menschwerdung Gottes*, (3 vol., 1841—43); *»Kritische Untersuchungen über die kanonischen Evangelien*, (1847) ș. a.

Bausch, *Ioannes*, naturalist, n. 1605 în Schweinfurt, † 1665; este unul dintre membrii fundatori la Academia naturae curiosorum, care publică memoriile sale sub numele de: *Miscellanea academiae naturae curiosorum*, iar mai apoi s'a schimbat în acela de: *Nova acta academiae naturae curiosorum*. [E. T.]

Bauszern, *Guido de*, n. 1839; politician sas din Trans., a studiat drepturile, dar a intrat în serviciu militar, pe care mai târziu l-a parasit, ca sa treaca pe cariera politica. A reprezentat mai mulți ani cercul electoral al Agnitei în dieta terții, ca membru al partidului guvernamental. În 1893 a fost numit comite suprem al cottului Fagaraș, în fruntea caruia sta și azi.

Bautain, *Louis Eugène Marie*, filosof și teolog franc., n. 1796 în Paris; dela 1848 vicar suprem al dieceșii Parisului și profesor de teolog. morala; † 18 Oct. 1867. Ser.: *Philosophie du christianisme*, (1835, 2 tom.); *Psychologie expérimentale*, (2 ed. 1859); *Philosophie morale*, (1842, 2 tom.), predice etc.

Băuțar, 1) *B.-ul de sus*, comuna mica în Trs., cott. Uuedoarei, pretura Hațegului, cu 1077 loc., aproape toți Români gr.-cat. 2) *B.-ul de jos*, comuna mica în același cott. și pretura cu 851 loc. de asemenea aproape toți Români gr.-cat.

Bautzen, capitanat în regatul Saxonia, 2470 km², cu 384,904 loc. *Capitala B.* (Budissin) e situata lângă Spree, cu 23,668 loc. (1895); dom, castel;

fabricii de ciorapi de lână și postav; comerțului; gimnasiu, școala reală, 2 seminare de învățatori. Aci a învins Napoleon I. pe Ruși și Prusaci sub Barclay de Tolly la 20 și 21 Maiu 1813.

Bauxit, (Beauxit), mineral amorf, hidrat de aluminiu pamêntos, de colorare roșie; se întrebuințează pentru extracțiunea aluminiului și fabricarea aluminului. Se găsește la Beaux, aproape de Arles etc.

Bavareza, *padurea B.*, munți în Bavaria, lângă Padurea boemă; punctul cel mai înalt e Dreitannenriegel 1216 m.

Bavarezi, *Alpii B.*, partea Alpilor estici, situată între Lech și Salzach, cu piscul Zug, 2960 m.

Bavaria, (germ. Bayeru), regat în sudul Germaniei, format din două părți deosebite: una estică, cea principală (B. din dreapta Rinului) și Pfalz în stânga Rinului (numit și B. rineusa); suprafața 75,865 km²; în partea cea mai mare țeara e muntoasă, restul șes traversat de coline și de dealuri. **Munții** principali sînt: la sud Alpii (Alpii Algân, Alpii bavarezi și partea nordică a Alpilor Salzburgiei); dela aceștia spre nord se întinde platoul bavarez între Inn, Iller pîna la Dunare, avînd înălțime de 500 m. Dealuul graniței estice se întinde Padurea boemă cu Padurea bavareză; în nord-est munții Fichtel; ceilalți munți sînt mai puțin însemnați. **Apele** B.-ei aparțin în partea cea mai mare basiniului Dunării, care traversează B. dela Ulm pîna la Passau. Aflienții Dunării în B. din dreapta sînt: Iller, Lech, Isar, Inn etc., din stînga: Wörnitz, Altmühl, Nab, Regen etc. În partea nordică a B.-ei rîul principal e Maina (aparținînd basiniului Rinului), care e legată cu Dunarea prin canalul Ludovic. În Pfalz este rîul Rin formînd granița spre Baden. În B. se află și vr'o 50 lacuri, în mare parte alpine, ca: Ammer, Starnberg, Kochel etc. Pe platoul bavarez se află multe ținuturi mocirloase. **Clima** B.-ei e moderată și sanatoasă; mai placută e în ținutul Rinului și Mainei, aspra la munți. Solul în genere fructifer: vr'o 66% pamênt cultivat (agri, grădini, vii), restul livezi, pașuni și paduri. **Produce** agricole: cereale, pastăioase, cartofi, legume, hemein, in, răpița, napi etc. Minele dau fier (1895: 145,171 tone), carbuni de piatră (1895 producție de 929,871 tone în valoare de 9 mil. marci), grafit (3751 tone), sare (40,105 tone) etc. Isoare minerale bogate.

Locuitorii B.-ei la 1895 au fost 5.797,414 suflete (4.094,414 catolici, 1.625,080 evang., 5565 alți creștini, 52,542 moșaici, restul de alte religii). Dupa limba se deosebesc Franzi (Franken), Bavarezi și Șvabi. În privința *culturală* B. are 3 universități (München, Würzburg, Erlangen), 7 licee, o școala tehnica super., o academie de arte plastice, o academie de silvicultură, una de medicina veterinară, academie de muzică, 37 gimnasii humanistice, 4 gimnasii reale, 58 școli reale, 49 școli latine izolate, 3 școli industriale, 5 școli de arhitectură, 2 școli de industrie artistică, 8 școli comerciale, 44 preparandii, 22 seminare învățătorești, institute de surdomuți, școli agronomice, 7253 școli populare (1893/4) cu tot atâtea școli de Duminecă; școli de adulți; multe școli speciale. În München, capitala țării, se află academie de științe. Colecțiuni bogate de lucruri de artă (München, Nürnberg

etc.), școli de arte. **Industria** e foarte dezvoltată; ramurile de industrie, cultivate în B. sînt: minieritul, fabricația de zahar, de bere (258 lire de un cap al populației în 1890), tabac, ulei artificial, mașine și locomotive, industrie textilă, fabricație de sticlă, industrie chimică, de lemn, de poligrafie etc. **Comerțul** e promovat și supravegheat prin camerele de comerț și industrie, aflate orunde în fiecare district al B.-ei. Comerțul este servit și înlesnit prin 486 corabii de 42,756 tone în total; rețeaua cailor ferate foarte dezvoltată (1891: 5888 km.), tramvaie de cai în toate orașele mai mari; 1698 ofiții postale și 1376 ofiții telegrafice, telefon de 891.38 km. (telefon de orașelor 5104.2 km.) **Constituția**. B. e monarhie constituțională, (legea fundamentală din 1818, modificată la 1848 și prin constituția imperiului din 1871). Coroana se moștenește în linie barbătească după primogenitura. Legislațiunea aparține regelui și dietei bicamerale. **Finanțele** B.-ei sînt în bună ordine; bugetul pe 1892 arata 300.863,337 mărci; datoria statului e 1333 mil. marci. **Armata** B.-ei (în timp de pace 56.334 fidei și 2338 ofițeri) formează o parte integrantă a armatei imperiale germane, stînd sub comanda supremă a regelui B.-ei, iar în timp de război sub cea a imperatorului german. **Colorile** țării sînt vînat și alb. În privința administrativă B. e împărțită (dela 1837) în 8 districte (Regierungsbezirk): B. super., B. infer., Șvabia, Franconia super., mijlocie și infer. (Ober-, Mittel-, Unterfranken) și Pfalzul dela Rin (Rheimpfalz). Capitala B.-ei e München; orașe mai însemnate: Augsburg, Nürnberg, Regensburg, Bayreuth, Würzburg, Ingolstadt, Speyer etc. (v. ac.)

Istoria. Ținutul dintre Dunăre, Inn și Lech era locuit în vechime de Vindelicii și forma sub Augustus o parte a provinciei Raetia. De acou s'a numit orașul Augusta Vindelicorum = Augsburgul de azi. Pe timpul migrației popoarelor se așezară în aceste locuri Baiovarii, cari dădărua numele acestei țări. Baiovarii erau guvernați de principii proprii atîrnători de regii Francilor; principele Tassilo II. aliîndu-se cu Avarii fî depus de catra Carol cel Mare (788). Mai tîrziu (1180) B. fî dată ca feud lui Otto de Wittelsbach, întemeietorul casei domnitoare și azi în B.; Otto, precum și urmașii săi, largira hotarele țării în cursul timpului. Austria ridicase pretențiuni asupra unei părți a B.-ei, din care cauza se născu războiul de succesiune bavarez (1778—79), care se termină cu pacea din Teschen. Iosif II. plauia să ia B. în schimbul Olanda austriace, dar nu reuși. La 1803 principele elector de B. Maximilian IV. Iosif luă titlul de rege și intră în aliața de Rin. Congresul din Viena dete B.-ei extinderea de azi, după ce regele ei se lăpădase de Napoleon și luptase în contra lui alăturat cu aliații; tot atunci intră B. în confederațiunea germană. La 26 Maiu 1818 regele Maximilian I. Iosif dete B.-ei constituția. Ludovic I. (1825—1848) a protejat artele, a făcut colecțiuni și ridicat multe zidiri. Sub urmașul sen Maximilian II. (1848—1864) se întroduseră reforme liberale și se separă justiția de catra administrație. Sub Ludovic II. B. se aliă cu Prusia, luă parte în războiul franco-german și intră în imperiul german (1871). 1886 regele Ludovic II.

fû lipsit de puterea suverana fiind alienat, iar regența o luă principele Luitpold, după ce principele Otto, — proclamat rege — e idiot.

Baviez, *Simeon*, barbat de stat elvețian, n. 1825 în Chur; la început inginer, 1863 membru în consiliul național, 1878 consilier, 1882 president al confederațiunii, 1883 ambasador în Roma. Serise: »Drumurile Elveției», (1878).

Bavius, *Marcus*, poetastru roman, care îndrăzni să micșoreze valoarea lui Horațiu și Vergil. Asemenea lui a fost și *Maevius*, alt poetastru. (Cf. De Q. Horatii obtrectatoribus în »Poetarum lat. reliquiae», Lipsca, 1830).

Baxter, (pron. becster), *Robert Dudley*, economist englez, n. 1827 în Doncaster, † 1875. S'a distins prin mai multe scrieri econom.-statistice. Opere: »The Budget and Income Tax», (1860); »Railway Extension and Results», (1866); »Political Progress of the working classes», (1871) etc.

Bay, *de*, *Bajus*, *Mihail*, vestit teolog catolic, n. 1513 în Melin (Hennegau); 1544 profesor la facultatea filos., iar dela 1550 la cea teol. din Löwen. † 1589. Învețatura lui cu privire la grația dumnezească, deși fu condamnată de Pius V. și Gregoriu XIII. ca eretica, iar B. și-o retractă, totuși se susțină în Olanda mai departe sub numirea »Bajanism», care este a se privi ca antemergătorul Jansenismului din secl. XVII.

Bayaga, popor pitic în Africa vestica, înspre nord dela Ogove, vânători de elefanți.

Bayard, *Pierre du Terrail*, *chevalier de*, cavalerul fara frica și fara pata, n. 1476 în castelul B., lângă Grenoble, întră în serviciul regelui Carol VIII. al Franței, luptă 1495 cu un curagiu de admirat la Fornuovo, și fu ridicat la rangul de cavaler. Luă parte în lupta dela Novara, Neapole și apără singur podul preste Garigliano contra a 200 cavaleri. 1513 prius de Englezi la Guinegate în Picardia, dar fu eliberat. Pregăti marșul preste Alpi și luptă glorios la Marignano. Trimis sa recucerească Milanul, la trecătoarea preste Sesia fu ranit și † 1524. Istoria vieții lui a scris-o Champier și mulți alții.

Bayer, 1) *B.*, *Ieronim I. P.*, jurisprudent, n. 1792 în Rauris (Salzburg); la început docent apoi profesor la universitatea din Landshut, iar dela 1826 la cea din München. † 1876. Opere: »Vorträge über den deutschen gemeinen ordentlichen Civilprozess», »Theorie der summarischen Prozesse», »Theorie des Konkursprozesses nach gemeinem Rechte». 2) *B.*, *Ioan*, astronom, n. 1572 în Rain (Bavaria), † 1660. În opul scu »Uraunometria» ne-a dat primele harte astronomice complete și corespunzătoare, pe cari le-a explicat în »Explicatio characterum aeneis tabulis insculptorum», (1654), introducând și mai multa ordine în astrognosie.

Bayeux, capitala unui arondisment în depart. franc. Calvados (Normandia), cu 7652 loc.; residența episcopului; catedrala. Pe timpul lui Cesar se numia *Bajocum* și avea o vestita școala druida.

Bayle, *Pierre*, n. 1647 din tata preot reformat, cercetă școala din Pny-Laurens și studii filosofice în Toulouse la Iesuiți; mai târziu în Geneva și în Coppet studii filosofice la Descartes. Intors în Franța, petrecu întâiu în Rouen și Paris, apoi dela 1675—1681 fu profesor la academia din Sedan, apoi în Rotterdam. Ca liber

cugetator și sceptic, B. atrase asupra sa atacurile teologului Iurieu, contra caruia se apăra în mod abil; cu toate acestea fu destituit din profesura și i-se interzise chiar instrucția privată. Atacat și de catra protestanți, certele isbutira a-i înmulți suferințele sale trupesci și a-i prepara moartea (1706). Ca celebru dialectic B. sta în fruntea noului scepticism. El luptă atât contra teologiei școlastice cât și în contra unei religii a rațiunii. Mai înseninat prin analiza și combaterea greșelilor altora, decât prin stabilirea unei proprii doctrine positive, B. luptă pentru toleranța și accentuă independența moralității de religiozitate. Scrierile sale se cuprind în: Oeuvres diverses, aparute în Haga, (4 tom. 1725—1731).

Baynes, (pron. bens), *Thomas Spenser*, scriitor engl., n. 1823 în Wellington; și-a făcut studiile la Bristol College și la universitatea din Edinburgh. Intre 1851 și 1855 asistent al profesorului Sir William Hamilton, 1857—63 red. la Daily News, dela 1864 prof. de logica, retorica și metafisica la universitatea St. Andrews. † 30 Maiu 1887. A scris: »An essay on the new analytic of logical forms», (1850); The Somersetshire dialect: its pronunciation», (1861) etc.; a condus a 9-a ediție a opului »Encyclopaedia Britannica».

Bayonne, fortareața și capitala unui arondisment în depart. franc. Pireneii inferioari, ca comuna are 27,192 loc. (1891); port maritim; construcție de corabii; comerț cu lemne de corabii și cu șunca etc. Aci a abdis (5 Maiu 1808) Carol IV., regele Spaniei, în favorul lui Napoleon I.; la 10 Maiu 1808 aci s'a subscris convențiunea între marele principat Varșovia și Franța.

Bayramcea, o stanița (sat militarese) a cazacilor din Nova-Rusia, care pâna la 1856 se numera printre ținuturile județului Akkermann, iar dela 1856 a fost daruita cazacilor, drept compensațiune pentru nisele panământuri, ce au trecut spre Moldova pe temeiul tractatului din Paris. B. are o populațiune de 1380 suflete.

Bayreuth, capitala districtului bavarez Oberfranken, lângă Maina roșie, cu 24,364 loc.; are 2 castele; teatrul național al lui R. Wagner (v. ac.); monumentul lui Jean Paul de Schwanthaler; judecătoria cercuala; camera de comerț și industrie; mai multe institute de învețământ; țesătorii de bumbac; turnătorii de fier; țirguri de vite.

Bazaine, *François Achille*, mareșal francez, n. 13 Febr. 1811 în Versailles, întră 1831 în armata, plecă cu logiunea strainilor în Algeria, unde 1850 ajunse colonel, iar în resoiul din Crimeea, după luarea Sevastopolului 1855, dovedind tot atât curagiu cât și circumspecțiune, avansă la rangul de general de divisie, 1859 se distins la Melegnano și Solferino. Merse 1862 în Mexico, ajunse comandant suprem și mareșal, 1867 fu rechemat. La izbucnirea resoiului franco-german 1870 era comandant al corpului III. de armata, mai târziu al armatei renane concentrate în Metz, unde fu închis definitiv după luptele dela Vionville și Gravelotte. După lupta dela Noiseville (31 Aug. și 1 Sept.) nu mai făcu nici o încercare de scapare, intenționând a-și pastra intacta armata pâna la încheierea păcii, ca sa poata exercia influența politica decisiva, dar din lipsa de victualii a capitulat 27 Oct. cu

170,000 oameni și a predat fort. Metz. Capitularea aceasta stîrni în Franția cea mai mare amărăciune contra lui B.; acusat pînă și de trădare fîi arestat 1872 la cerere proprie. Sub presiunea opiniei publice fîi osîndit 10 Dec. la degradare și moarte. Președintele republicei, Mac-Mahon, schimbă pedeapsa în închisoare pe 20 ani. Transportat pe insula Sainte-Marguerite, lînga Cannes, fugi 10 Aug. 1874 la Madrid, de unde publică pentru justificarea sa: *Episodes de la guerre de 1870 et le blocus de Metz*, Paris, 1883. † 1888 în Madrid.

Bazamac, rachiu ordinar, neîndulcit, nearomatizat; v. *Basamac*.

Bazancourt, *César Lécat, baron de*, scriitor franc., n. 1810, † 1865. În resoibul crimeic a fost înscarinat sa faca guvernului rapoarte, cari aparura și în broșura: *Cinq mois au camp devant Sébastopol*, (1855). Opere istorice a mai scris: *L'expédition de Crimée jusqu' à la prise de Sébastopol*; *chronique de la guerre d'Orient*, (1856); *Les expéditions de Chine et de Cochinchine*, (1861—62); *Le Mexique contemporain*, (1862); *La campagne d'Italie de 1859*. A scris și mai multe romane, ca: *L'escadron volant de la reine*, (1836); *Un dernier souvenir*, (1840); *La princesse Palliacci*, (1852) etc.

Bazar, (*pers.*), 1) în orient locul țîrgului; în orașe mari hale, în cari se vînd diferite marfuri, mai ales de lux; 2) numele unui jurnal de moda ilustrat, apare în Berlin dela 1855.

Bazard, *Saint-Amand*, socialist franc., întemeietorul carbonarismului în Franția, mare aderent și propoveditor al teoriilor social-politice ale lui Saint-Simon, asupra carora a țînut prelegeri publice în Paris; n. 1791 în Paris și † 1832 în Courtry.

Bazargic, numele mai multor localități în peninsula balcanica. 1) *B.*, ađi bulgaresce *Dobrici*, oraș bulgar în districtul Varna, cu 10,717 loc., o moschee și mai multe biserici. 2) *B.* și *Tatar-Bazargic*, oraș în Rumelia orient., cu 15,659 loc., însemnata cultura de urez și un bălcu mare, ce țîne din Iunie pînă în Aug. În apropiere se afla isvoare calde.

Bazeilles, sat franc. lîngă Sedan; aci s'a dat lupta crîncena între Francezi și Bavarezi la 1 Sept. 1870.

Baziaș, comuna mica în Ung. cott. Caraș-Severin; gara renunnta atît pentru calea ferata, cît și pentru navigațiune pe Dunare; centru de comunicațiune, oficiu principal de vama, postă și telegraf. La B. se începe strimtoarea Dunării numita Poarta de fier.

Bazin, (Bösing), oraș cu magistrat regulat în cott. Pojon, 4507 loc. Slovaci și Germani. În apropiere se afla o fabrica de acid sulfuric și bai reci cu apa bogata în fier.

Bai Roche, (*les clerics de la B.*), societatea ajutoilor de procuratori din Paris, al caror șef purta titlul: *»Roi de la B.* Aceasta societate da de pe la 1303 reprezentațiuni teatrale mai cu sania de conținut satiric și moral, și a cultivat mai tîrșin și așa numitele *Sottie* și *Farsa*. A prosperat mult sub Ludovic XII., care la 1500 i-a permis sa-și ridice scena în palatul justiției. A încetat cu revoluțiunea.

bb (accidența), în musica coborirea dupla, bé mol duplu.

Bdellium, gomă reșinoasă de Balsamodendron africanum Arn; ea se folosese la diverse plasturi.

Bdellometru, (*grec.*) instrument de chirurgie, care țîne loc în același timp de ventuze și de scarificator, pentru a lua sînge, dispus astfel încît regulateza enișiunea sîngelui și mesură cantitatea extrasa. Aceasta operațiune se face în trei restimpuri succesive. Ântîu se aplica pe piele o ventusa, adeca un clopot de ordinar de sticla, în care se rarifica aerul, pentru ca sa produca o umflatura cu sînge a vaselor capilare. Rîdicându-se apoi aceasta ventusă, se fac mici incisiuni superficiale cu scarificatorul, pentru ca sa dea scurgere sîngelui; în fine se aplica din nou ventusa în același loc, pentru ca sa se scurga sîngele și sa se obțina astfel cantitatea cerută. Ađi nu se mai folosese.

Bdenie, (*slav.*) priveghiare, vigilie. Creștinii dintîu în preseara, ori în noaptea premergetoare unor serbatori mari se adunau în biserica, unde petreceau priveghind întru rugaciuni, cîntari și cetiri sacre, și astfel se pregatiau suletesce spre întimpinarea țîlei de serbare. În biserica de rit oriental, afara de oficiu de noapte al oarelor sacre, care în seus mai larg se poate numera între priveghieri, ca solemnități publice de priveghiare liturgică se pot considera: oficiu canonului sf. Andreiu, (Joi, V. sept. în paresemi); al Acatistului, (Sîmbata, V. sept. în paresemi); cel din Joia mare, (în sept. patimilor); priveghierea în noaptea Craciunului, a Aretarei Domnului (Botezul), la sf. Paști și Buna-Vestire. Priveghierile de regula sînt împreunate cu post.

B-dur, în terminologia musicală germana numele tonalității si bémol, cu armatura doi bémoli.

Be, semnul chimic pentru beril.

Beachy-Head, promontoriu în Anglia între Brighton și Hastings. Aici au învins Francezii sub admiralul Tourville asupra flotei anglo-olandeze conduse de admiralul Herbert Lord Torrington (10 Iulie 1690), în al doilea resboiu al coalițiunii contra lui Ludovic XIV.

Beaconsfield, (pron. Bec'nsfld), *Benjamin Disraeli*, lord., celebru scriitor și om de stat englez, n. 21 Dec. 1804 în Londra, fiul literatului Isac Disraeli, (n. 1766, † 1848). În 1837 fii ales membru al camerei comunelor, unde se distinse prin lupta-i înfocata în favorul protecționismului. În 1848 ajunse conducatorul conservatorilor (tories) în camera comunelor. Febr.—Dec. 1852 și Febr. 1858 pînă Iunie 1859, Iulie 1866 pînă Febr. 1868 ministru de finanțe (Chancellor of the exchequer). La 1867 a prezentat parlamentului proiectul de lege pentru reforma electorala, care a fost adoptat. Dela Febr.—Nov. 1868 a fost pentru prima oara ministru president, 1874 pentru a doua oara; în aceasta calitate a condus B. politica engleza cu multa abilitate și succes. La 1876 a fost chemat în camera lordilor cu titlul de lord B. și baron de Hinghuden. În același an a facnt sa fie votata de parlament o lege, care acorda reginei titlul de împărăteasa a Indilor. La congresul din Berlin B. a cîștigat Ciprul pentru Marea Britanie. Dupa moartea-i întemplată la 19 Apr. 1881 partisanii sei politici au înființat o societate cu numele: League of Primeveres, al carei scop este lupta pentru lațirea principiilor conservatoare. La adunarea generala a acestei asociațiuni,

care se ține în fiecare an în ziua aniversării a morții marelui om de stat, șeful partidului tory rostesc totdeauna un mare discurs politic, consacrat în special evenimentelor exterioare. Între scrierile mai de seamă ale lordului B. notăm romanele: »Vivian Grey, (1825—27, 5 vol.); »Contarini Flemings, (1832, 4 vol.); »Coningsby, or the new generations, (1844, 3 vol.); »Tancred, or the new crusades, (1847, 3 vol.); »Lothair, (1870); Discursuri 2 vol. (1882) etc. Biogr. de Brandes, (1879); O' Connor, (1884). [G. M.]

Beal, în mit. celtica la Scoții zeul soarelui, identic cu Belen (v. ac.) Asemenea e Beel, care s'a identificat cu Baal din orient. Beli la Celții din Wales, în Anglia, se chiama soarele.

[Atm.]

Beala, două sate aramănești, unul B. dinsus, și celalalt B. dinghios (= din jos), spre nord dela lacul de Ohrid, în Albania, laolalta cu 1200 suflete.

Béarn, provincie veche în sudul Franței, corespunde părții estice a actualului depart. Basses-Pyrénées, cu clima sanatoasă și pașuni foarte potrivite pentru economia de vite; locuitorii sînt și lucratori de mină. În secl. VI se așezara aici Basconii. B. aparțină pe rând familiilor Foix, Grailly și Albert. Prin căsătorie ajunge la Bourboni; Enric IV. o moștenesc de la mama-sa. 1620 s'a încorporat la Franța. Capitala e Pau. Cf. Bordenave, Histoire de B. et Navarre (1873).

Bear-River, (*Riul-Urșilor*), numele a trei riuri în America de nord. Unul se afla pe teritoriul Utah și e afluent al marelui lac sărat, al doilea isvorea din munții Sierra Nevada în California și se împreună nu departe de Marysville cu riul Feather; al treilea e scurgerea marelui lac al urșilor, (Great Bear-Lake) în riul Mackenzie din British-Nordamerika.

Beastlore, (*engl.*, pron. bist-lor), înseamnă: zoologie, dar nu în înțelesul științific al cuvîntului, ci în înțeles popular, cuprîndînd credințele și superstițiunile, ce poporul le are fața de deosebita animale, cu respect la originea, numirea și referințele acelor fața de om. E tot aceea ce numesc Francezul: *Faune populaire*, adică fauna populară. În literatura noastră B. e reprezentată în numeroase scrieri mai mici și mai ales în Ornitologia și alte scrieri ale lui S. Fl. Marian și în studiile folclorice ale lui Lazar Șaieanu.

Beata, (*lat.* fericita), atribut ce se da de către pontificele roman unei femei cu viața sfîntă, *B. Virgo*, fericita fecioară Maria; *Beatae memoriae*, de fericita pomenire. V. Beatificare.

Beatificare, actul prin care biserica declară pe un om reposit, că este primit în numărul fericitorilor din ceriu, și ca la atare i-se poate da cult regios public. În seclii primi ai creștinismului declararea aceasta o făcea episcopul. Cultul public, introdus în o diecesă, prin epistole enciclice se notifica episcopilor din alte diecese cu învatarea de a-l primi și în acelea. Pontificii rom. începînd din secl. XII. și-au rezervat sieși dreptul de a beatifica și canoniza (declara de sfînt). Papa Urban VIII. a decretat procedura canonică, care se urmează și acum la B. În sensul aceleia, înainte de a se pertracta la Roma procesul canonic, trebuie să se ceară dela episcopul diecesan instituirea procesului formal de

B. Sacra Congr. rit. din Roma examinează apoi actele și aflîndu-le în ordine, cere dela Papa designarea comisiei (signatura commissionis) pentru conducerea procesului canonic. Comisiunea aceasta face de nou investigațiune asupra virtuților persoanei. Tot ce se susține despre respectiva persoană are sa se probeze prin martori, experți, documente și alte mijloace de probațiune. După aceasta actele se examinează de nou în 3 congregațiuni (antepraparatoria, praeparatoria, generalis), aflîndu-se toate în ordine, în ședința ținută sub presiul Papei, cardinalii și consultorii votează asupra B. Dacă majoritatea voturilor a fost pentru B., Papa, premiiînd rugăciuni, în o ședința solemnă de mai tîrziu declară de beatificat pe servul lui Dumnezeu, despre care s'a instituit procesul canonic. (V. canonizare.) [Dr. Is. Marcu.]

Beati possidentes, adagiu juridic, care înseamnă ca, în materie posesorie adevăratul posesor, avantajat fiind, poate cere menținerea sau reintegrarea sa fața cu un turburător de fapt sau de drept. De aci rezulta adagiul, ca bucurați, fericii cei ce posed, posesorii.

Beaton, sau *Bethune, David*, cardinal și primat al Scoției, politician, n. 1494. Și-a îndreptat toată activitatea în contra lășării reformațiunii. Ajuns la puterea cea mai mare bis. și politica în Scoția, a purces uneori cu asprine cruda în contra reformatorilor. L-au ucis câțiva nobili scoțiani în 1546.

Beatrice, fca unui nobil, Folco Portinari, din Florența, patria lui Dante. Iubita de acest poet încă din copilărie și moarta în primăvara vieții, ea a devenit pe urma idealul, care i-a inspirat nemuritoarea sa epopee. Conducătoarea lui Dante prin »Purgatoriul și Paradis, ea figurează în epopea sa alegorică ca simbolul poeziei, religiunii și filosofiei.

Beatrice, *Leopoldine Victoria*, princesa de Saxa-Cobourg și Gotha, al cincilea copil al principelui Alfred, duce de Saxa-Cobourg și Gotha, n. 20 Aprilie 1884 în Eastwell-Park; sora princesei Maria de România.

Beatrice, fecioara sfîntă, n. din o familie bogată română, 203 d. Chr., denunțată de către o rudenie păgîna a sa, care rivnida după averea ei, a murit ca martira, fiind sugrumată în prisoare.

Beatrix, fca lui Ferdinand de Aragonia, regele Neapolei, și a doua soție a regelui Ungariei Matia Corvinul, cu care se casatori la 15 Sept. 1476 cu pompă extraordinară. B. exercită asupra regelui mare influența prin spiritul și frumșeta sa; remasa fara copii după moartea soțului ei, în speranța ca Vladislav o va lua de soție, sprigină din toate puterile alegerea acestuia ca rege al Ungariei în contra fiului ei vitreg Ioan Corvin, dar Vladislav ajuns pe tron nu-și ținu promisiunea, și astfel B. fû silită a se rentoarce 1501 în patria sa, unde murî la 1508.

Beaucaire, capitala cantonului B., în arondism. Nîmes, depart. franc. Gard, pe malul drept al riului Rhône, în fața Tarasconului, cu 9824 loc. Oraș vestit prin vechiul tirg al Magdalensi, care și ați este cantat de ca. 50,000 persoane.

Beauce, ținut spre sud-vest dela Paris, de al cărui granar se considera; capitala: Chartres.

Beaucourt, *Gaston Ludovic Emanuel du.*

Fresne, marquis de, istoric franc. de valoare, n. 1833 în Paris; între numeroasele lui lucrări istorice cea mai însemnată e: *Histoire de Charles VII.*, în 5 vol. (1881—91), premiata de academie cu premiul Gobert. El e întemeietorul revistei *Revue des questions historiques* și al societății bibliografice.

Beaufort, 1) *B., Henry*, cardinal și episcop în Winchester, mai de multeori cancelar al Angliei; la însărcinarea papei a organizat în Germania un resoibu contra Hussiților. La 1431 a încoronat în Paris pe Enric VI., rege al Franței. Ducele de Gloucester i-a fost mare contrar politic, dar B. a știut paraliza todeauna intrigele acestuia. † 1447. 2) *B., Edmund, duce de Somerset*, regent al Franței sub Enric VI.; a pierit la 1455 în lupta dela St-Albans.

Beaugency, oraș în depart. francez Loiret, arondism. Orléans, 4544 loc.; aici batû în 8 Dec. 1870 marele duce de Mecklenburg-Schwerin pe generalul francez Chanzy.

Beauharnais, nobila fam. orleaneza din secl. XV. 1) *B., François de*, n. 1756 în La Rochelle, deputat al nobilimei în Statele-Generale (1789), aparând cu încașinare drepturile clasei sale. După o încercare zadarnică de a rapi pe rege (1792) emigră, devenind major general al armatei lui Condé, și protestă contra acuzării regelui, oferindu-se a-l apăra. Sub Napoleon ajunge ambasador în Etruria și Spania. Disgrațiat ca nu servia interesele lui Napoleon aci, fû exilat la moșiile sale din Sologne până în 1814. † orb la Paris (1823).

2) *B., Alexandre de*, n. 1760 în Martinica; ca major de infanterie se distinse, sub Rochambeau, în resoibul american. Deputat nobil în Statele-Generale, el primul se uni cu burghesia, jurând suprimarea privilegiilor în noaptea de 4 Aug. Membru în comitetul militar, secretar, apoi president de doue ori al adunării naționale. Incepând resoibul, el fû detașat la armata de nord ca adj. general (1792). Comandă lagărul dela Soissons sub ordinele lui Custine, fû apoi general al armatei de Rin, (29 Maiu 1793). Atacat pentru purtarea sa, e arestat, tras la trib. milit., condamnat și decapitat (23 Iunie 1794). A lasat 2 fii: prințul Eugeniu, fiu adoptiv al lui Napoleon, și regina Hortensia, mama lui Napoleon III.

3) *B., Claude de*, a fost capitan de corabie, de artilerie apoi șef de escadra. În 1753 luă în casatorie pe Marie-Anne-Françoise Mouchard, fișa *Fanny*, o femeie literată, de care se desparți în 1762, și cu care avû un fiu.

4) *B., Claude*, barbat de stat francez, n. 29 Sept. 1756. Fû mai întâiu ofițier în garda lui Ludovic XVI., senator titular de Aniens (1804), cavalier de onoare al împărătesei Maria Luisa (1810), pair de Franța sub restaurațiune; † 10 Ian. 1819. Se casatorise de doue ori, având din prima casatorie pe fca devenita mare ducesa de Baden (1806).

Beaujolais, ținut francez în Lyonnais, între Loire și Saône; capitala *Beaujeu*. Bogatia principală a locuitorilor în B. e vinul.

Beaulieu, numirea mai multor localități și castele din Franța. Mai însemnat e orașul *B. sur Dordogne* în depart. Corrèze, arond. Brive; o biserică în stil roman, 2454 loc. (1886), fabricațiune renumita de cuțite, mine de plumb.

Beaulieu, Jean Pierre, baron de, general austriac, n. 1725 în Namur, intră în armata în resoibul de 7 ani, luă parte în luptele dela Kolin, Breslau, Leuthen etc. și avansă la rangul de subcolonel în statul major și baron. Contribui mult la potolirea revoluțiunii în Brabant, ca comandant al unui corp de armata austr., și avansă la rangul de general de brigada. Revoluțiunea franc. îi mari gloria, aparând granița olandeza de navalieri. În resoibul din Italia, învins de Napoleon, se retrase la Linz depunând comanda; † 1819.

Beaumanoir, Philippe de, unul din jurisconsultii francezi cei mai însemnați din secl. XIII. Opera sa »Coutumes de Beauvoisis« ofera mare interes pentru istoria dreptului francez, isvor al legislațiunii moderne.

Beaumarchais, Pierre Augustin Caron de, (1732—99), scriitor și autor dramatic franc. din secl. XVIII.; fiul unui orologier din Paris, prin inteligența, îndemânarea și rarele sale calități s'a înalțat până la cele dintâiu trepte ale societății. Nunit al doilea Voltaire pentru spiritul său satiric și talentul seu de scriitor, prin scrierile sale deveni unul dintre antemergetorii și pregătitorii revoluțiunii dela 1792. Operele, caror dătoresce mai ales celebritatea sa, sânt: *Memoires judiciaires* și doue drame satirice: *Le Barbier de Séville* și »*Le mariage de Figaro*«. În aceste doue drame eroii principali, prin pozițiunea și peripețiile lor, reprezintă poporul și lupta pentru drepturile lui față cu privilegiile, prejudițiile și abuzurile aristocrației; iar în *Memoriile* sale a știut sa face dint'r un interes particular, cu ocaziunea unor procese, o problema de interes public. [M. S.]

Beaumont, 1) *B., Gustave Auguste de la Bonnière de*, publicist și politician franc., n. în 1802 Beaumont-la-Chartre; † 1866. Fû ales membru al academiei de științe, morala și politica. El publică: *Système pénitentiaire aux États-Unis*, în conclurare cu de Tocqueville, apoi: *Marie ou l'esclavage aux États-Unis*, *Irlande sociale, politique et religieuse*. Carțile lui B. sânt pline de idei liberale și respira cele mai nobile simpatii pentru cei oprimați. 2) *B., Edouard de la Bonnière, Vicomte de B.-Vassy*, istoriograf franc., n. 1816, ver cu cel premergetor, 1851—53 prefect în Laon; 1859, în urma unor abuzuri finanțiere fû condamnat la doi ani temnița; † 1875. Scrise: »*Hist. des états européens depuis le congrès de Vienne*«, (1855—65, 6 vol.); *Histoire de mon temps*«, (1855—65, 6 vol.) ș. a.

Beaumont, pușca —, introdusa 1871 în armata Olandei; numita astfel după numele fabricantului de arme B.; calibrul: 11 mm.

Beaumont-en-Argonne, orașel cu 1145 loc. în dep. franc. Ardennes, arondism. Sedan; aici învinșera Germanii al 5-lea corp de armata franc. sub gen. Faily (30 Aug. 1870).

Beaune, capitala arondism. cu același nume în dep. franc. Côte d'Or (vechiul Burgund), cu 12,146 loc.; aici se afla un grandios ospital, întemeiat 1443, și frumoasa biserică Notre Dame din secl. XII. și XIII. Piața principală pentru vinurile de Burgund.

Beaune la Rolande, orașel în dep. franc. Loiret, arondism. Pithiviers, în direcție nord-estica dela Orléans, 1874 loc.; comerț cu bucate și șofran.

Aici repurtara Prusiacii la 28 Nov. 1870 o strălucita victorie asupra Francezilor.

Beauregard, (pron. boregard), *Petru Gustav*, cu numele adevărat *Toutan*, general al confederațiunii sudice din America de nord, n. 1818 lângă New-Orleans. În resboiul de secesiune a ocupat la 14 Apr. 1861 fortul Sumter, la 21 Iulie 1861 a câștigat lupta dela Bull-Run, dar prin pierderea luptei dela Shiloh (6 și 7 Apr. 1862) și-a pierdut tot renumele de beliduce. După terminarea resboiului s'a retras în viața privată, primind postul de president la o societate de cai ferate.

Beauri, *Iacob*, comandantul rottei de Valoni și Gerinani, care, trimis de Basta sa aresteze pe Mihaiu în propriul lui cort pe câmpia Turzii, a ucis pe marele voveod român (Aug. 1601).

Beauvais, capitala dep. franc. Oise, 18,441 loc., rezidența de episcop, catedrala, teatru etc. B. se nunia la Romani *Caesaromagus*, apoi *Bellovacum*, unde s'an ținut mai multe concilii. Aici se ține o serbare în onoarea femeilor, cari 1472, sub conducerea eroinei Jeanne Hachette, aparara orașul contra Burgunșilor.

Beauxit, (pron. bossit), mineral, v. Bauxit.

Beaver, (castor), și *Beaverteen*, (*engl.*) niște stufe de iarna din bumbac, fabricate mai întâiu în Anglia, țesute ca postavul, cu peri lungi. Beaverteens sunt cele mai durabile. Ați aceste stufe se fabrica în toate țările cu industrie textila, din lână și bumbac, colorate în verde, brun, vânet și negru și apretate. Stofele preparate analog din lână cea mai bună se numesc *Castorins*. Alte stufe fine, cari circula sub numele de Beavers și Beaverteens se țin de soinel *Vetpel*.

Beaver Lake, lac adânc în British-Nordamerika, 19 km. lung, 10 km. lat.

Beha veche, com. mare în Banat (Ung.), cott. Torontal, cercul Török-Kanizsa, cu 3089 loc., între cari 1982 Români; oficiu postal; isvor cu apa minerala, dar nu se folosese.

Behber, *Wilhelm Jacob van*, meteorolog, n. 1841 în Grieth, lângă Emmerich; 1875 rector al școlii reale din Weissenburg, iar dela 1879 șeful unei secțiunii a observatorului maritim din Hamburg; însemnat prin lucrările sale meteorologice.

Bebek, localitate pe malul Bosforului, aproape de Constantinopole; aici se afla chioscul sultanului, numit Humaiun-Abad, vestit pentru conferențele secrete, ce țineau sultanii aici cu ambasadorii străini.

Behel, 1) *B., Henric*, n. 1472, † 1518; humanist renumit. După ce făcui studii în drept și în humaniora a fost profesor pentru poetică și elocința în Tübingen. Imprietenic cu Erasmus și Reuchlin, a fost unul dintre cei mai buni latinisți ai timpului. Imperatul Maximilian l-a făcut *poeta laureatus*. A scris: »De laude, antiquitate etc. Germanorum ; Proverbia germanica collecta et latine redacta : Triumphus Veneris etc. 2) *B., Fcrod. Aug.*, n. 1840, cu pregătirea unei școale civile s'a stabilit ca stringar în Lipsca, a luat parte la toate mișcările lucrătorilor și a fost unul dintre cei mai de frunte conducători ai social-democraților din Germania. Ajuns în parlament, luptă contra hegemoniei Prusiei și reconstruirii imperiului german, ținând parte

comunei din Paris. A fost pedepsit cu închisoare pentru lesa-majestate. A scris: *Unsere Ziele ; Christentum und Socialismus ; »Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft ; Die Socialdemokratie und das allgemeine Wahlrecht.* (Berlin, 1895.) [Pl.]

Bebellahamon, numele unui Țeu al Romanilor vechi în Dacia.

Bebutow, *Vasile Ossipovici*, principe, general rus., n. 1792; 1835 guvernor în Arnevia, 1853 comandant suprem în Transcaucasia; † Dec. 1853 învinse pe Abdi Pașa la Kadikar, iar 5 Aug. 1854 pe Tarif Pașa la Kurukdere; † 1858 în Tiflis.

Becar, (franc. Bécarre), în musica semnul restituirei, semnul revocării, (B. quadratum).

Becața, *Becațul sau sitarul*, (*Scolopax rusticola*), o pasere în faun. Scolopacidelor, ord. paserilor de balta (*Grallatores*), are ciocul lung, drept, indoicios. Acoperit cu pene castanii, cu verigi întunecate și galbinii. Picioarele scurte, cenușii. Lung. 32 cm. Traiesce în Europa și Asia nordică, prin padurile umede; iese la iveala dimineata și seara. Se nutresce cu insecte, omiți, viermi. La noi vine prin Martie și clocesce în Aprilie. Cei mai mulți inșă trec numai pe la noi și clocesc în Europa nordica. În Sept., Oct. și Nov. merg iarăș spre sud. Carnea lor este foarte gustuoasa.

Becațina, (*Gallinago media*), pasere inrudita deaproape cu becațul sau sitarul, cu care seamăna foarte mult, inșă e mai mica. Lungimea ei este de 26 cm. Traiesce în Europa și Asia.

Beccaria, 1) *B., Cesare, marcheze de*, n. 1735 în Milan, † 1794, e parinteal dreptului criminal modern. Păna în secl. trecut, vechii leguitori și juriști considerau dreptul de a face justiție, ca o armă brutala și sângeroasa îndreptata contra nelegiuirilor din acele aspre și turburate vremuri: legile erau barbare, iar pedepsele și mai barbare. B., indoctrinat de aspirațiunile moderne ale enciclopediștilor, proclamă cel dintăiu, ca ori ce pedeapsa e inechitabila, când nu folosese conservării libertății publice. Glasul lui B. avui un infans resunet: torturile s'au suprimat, bastiliile se clatinara, și indoiala nascii asupra legitimității pedepsei cu moarte. Opera capitala a lui B. este aceea asupra delictelor și pedepselor. Ideea fundamentala a acestei scrieri e, ca dreptul de a pedepsi se întemeaza pe dreptul de legitima apărare al societății, presupunând o preexistenta convențiune sociala, în virtutea careia oamenii. independenți dar isoiați la începnt, apropiindu-se unii de alții, s'au constituit într'un singur corp social, sacrificând parte din arbitriul lor în garanția restului. Concluziunea: dreptul de a pedepsi trebuie Țermurit în absoluta necesitate a aparării corpului social; preste aceste limite el devine abus. Ideile lui B. an fost adoptate de Mably în Francia, I. I. Rousseau în Elvetzia, Blakstone, (Com. cod. crim.) și R. Philipps în Englitera, (Puterile și obl. jurilor). (Cf. Voltaire, Com. sur la liore des d. et des p.) Dei delitti e delle pene a lui B., tiparit la Monaco în 1704, apoi la Veneția în 1781, a avut numeroase edițiuni mai în toate limbile: se distinge aceea a abatelui Morellet din 1766, reeditata de convenționalul Roederer în 1797, impreuna cu comentariul lui Diderot, cum și cea contemporana

a marelui crininalist F. Hélie. În Bibliothèque nationale s'a publicat o edițiune populară. B. fu profesor de economie politică la Milano. Cursul seu nu s'a tiparit decât dupa moartea sa, la 1804, în colecțiunea economiștilor italieni. »Elementi di econ. pol. conține multe adevăruri noue pentru timpii în cari B. a profesat. Interesant este în aceasta lucrare cum B. analizează funcțiunile capitalului și prevede principiile divisiunii muncii. B. a mai scris o operă despre disordinea monetelor în statul Milanului și mijloacele ei de remediare, scriere din junete, ce în timpul când a aparut, la 1762, a facut multa impresiune, însa de interes local; aceasta lucrare nu mai e cetita decât de specialiști. (Lit.: C. Cantù, B. e il diritto penale, 1862; Joan Bohl, Du progrès en droit pénal, 1889.) — 2) *B., Giacomo Battista*, fisician ital., n. 1716 în Mondovi (Italia); dupa terminarea studiilor a devenit preot în Roma, unde, ocupându-se cu filosofia, a fost numit profescr al acestui studiu; tot în aceasta calitate a funcționat în Palermo până la 1748, când, mutându-se la Torino ca profesor de fizica, s'a ocupat cu succes stralucit de științele naturale; † 27 Maiu 1781. El a fost unul dintre cei mai savanți barbați ai seclului său, și scrierile sale despre electricitate i-au asigurat loc respectabil în literatura științei fizicale. Scr.: »Dell' elettricità terrestre atmosferica e ielo sereno. Torino, 1775; »Gradus Taurinensis«. Torino, 1774. Scrierile lui B. au contribuit mult la desvoltarea de astăzi a electro-technicei.

Becer, cel ce purta grije de beciul domnesc, bucatarul Curții.

Becerra y Bermudez, Emanuil, barbat de stat spaniol, aderent al regelui Amadeus, n. 1823 în Santa-Maria de Otero. A luat parte la revoluțiunile din 1848 și 1854. Ca deputat propagă libertatea religioară, instrucțiunea publica obligatoare și serviciul militar obligator; a fost și ministru al coloniilor, apoi al lucrarilor publice. Cu suirea pe tron a lui Alfonso XII. încetă influența sa politica. La 1884 fu ales mare maestru al Francmasonilor spanioli.

Bêchamel, (franc.) mâncare pregatita din unt, faina și smântâna, ce se folosește ca sos la carne, sau adaugând mai multa faina și zahar, ca prajitura. Numele și-l are dela maresălah de curte al lui Ludovic XIV.

Bêchamp, I. A., celebru chimist franc., n. 1816 în Bassing (Francia). Ca tiner veni în România cu un unchiu al său, consul francez în Bucuresci; aici a studiat farmacia și a practicat la spițerul Măusel pe Podul Mogoșoaiei; la 1833 a obținut diploma de farmacist, cu care s'a înscriș la univ. din Strassburg, unde a depus doctoratul în chimie și medicina. 1856 prof. în Montpellier, de unde s'a retras în Nancy, apoi în Paris. Facându-și studiile pregătitoare în românesce și învețând chiar și începuturi de istoria Țerii Românesce, cum dovedește un caet scris cu lit. cirile pastrat de el, B. a avut totdeauna vii simpați pentru Români și Românie. A scris multe și valoroase lucrari din domeniul chimiei: »Leçons sur la fermentation vineuse etc. (1863); De la circulation du carbone dans la nature etc. (1868). (Cf. Biografia lui B. de Dr. C. Istrati, în »Bulletin soc. de științe, Bucuresci.)

Becher, (turco-arab), (bicher), flacau, burlac; mai târziu, când în imperiul turcesc se formara bande de oameni fara capătăiu, cari furau, jefuiau și se angajau ca mercenari, aceștia se numiau B. Cu Turcii a trecut aceasta numire și în Ungaria, unde sub betyár se înțeleg acum pastorii de vite de pe »Alföld«. Românii folosesc acest termin și pentru a desemna pe beutori, chefuitori.

Bechet, com. rur. în Ron., j. Dolj, pl. Jiul de jos, situata pe malul stâng al Dunării în fața portului bulgaresc Rahova. Este udata de Dunare și de Jiu. Comuna B. a fost înființata la 1830, când dupa terminarea resboiului din 1828, o parte de Români locuitori în Bulgaria au trecut Dunarea și s'au așezat pe locul numit Pichet; venind locuitori și din altă parte, se facu comuna B., care fiind port, ajunse dela 1874 punct important pentru transportul marfurilor în Oltenia. Portul se numia înainte Schela Ciobanului, unde s'a batut Mateiu Basarab cu Turcii. La 1598 a dat aici o lupta Mihail-Viteazul cu Turcii. La 1829 pe la B. a trecut Dunarea generalul rus Geismar. La 1877 B. a fost jefuit de Cerehezi turcesci. În cursul întreg al resboiului din 1877 B. a fost un important punct de atac. În comună sunt 2 biserică și 3 școli: una de baieti, una de fete și una mixtă. Populația e de 1169 suflete. Teritorul e arabil, vii și paduri. Se fabrică țuica și caramida. Sunt doue ateliere de țimplarie. Fiind B. port, învêrtesce un frumos comerciu. Are și un spital, susținut de județ.

Bechicum, remediu (medicament) împotriva tusei, care micșorează iritațiunea spre tusa a cailor respiratorice, s. e. altea (nalba), licor de Islanda etc.

Beciboca, rîu mare pe Madagascar; isvorește în munții din centrul insulei și se revarsa în siul Bombetoca; ca. 145 km. navigabil.

Beciu, com. rur. în Ron., j. Buzeu, pl. Slanicu, formata din cat.: Baligoși, B., Tocila și Schitu, având o populație de 860 loc. Teritorul comunei este însemnat prin salzele isvorului Arbașai, pacură și alte substanțe minerale.

Beciu, în Românie numirea pivniței.

Beciul, mănăstire în Basarabia, j. Orhei, la departare de 36 km. de orașul Orhei, este așezata într'o vale a rîului Ikel. În apropierea mănăstirei se alla satul B. Mănăstirea a fost întemeiata pe la 1797 de catra preoții satului Pașcani din Basarabia, anume preotul Andreiu și Ioan Rașca.

Beck, I) B., Frideric, general austriac. n. 1830 în Freiburg i. Br.; a luat parte la resboiul din Ungaria 1848, în Italia 1859 și contra Prusiei 1866; la 1874 deveni adiutant al împăratului și consilier intim, la 1881 șef al statului major, la 1885 a fost numit membru al casei de sus austriace. S'a distins prin talentul seu organisatoric.

2) *B., Günther de Mannagetta, cav.*, botanic, custode și șef în secțiunea bot. a museului de curte pentru istoria naturala din Viena, n. 1856 în Pojon; aranjă cu multa iscusința marele herbariu vienez și se distine prin numeroase scrieri botanice.

Becke, Francisc Carol, baron, barbat de stat austriac, n. 1818 în Kollinetz (Boemia), † 1870; studiu dreptul la universitatea din Praga; 1840 întră în serviciul statului, iar 1846 întră în ca-

riera diplomatică; funcționă la consulatele din Galați, Alexandria și Constantinople; pe timpul rebeliunii orient. era consul general austriac în Constantinople; 1856 vicepresident al comisiunii internaționale pentru regularizarea navigațiunii pe Dunare; 1862—65 vicepresident al oficiului central de marina în Triest; 1865 consilier ministerial; 1866 consilier de secție și 1867 pâna la moarte ministru de finanțe.

Becker, 1) *B., Carol Frideric*, istoric german, n. 1777 în Berlin; a studiat filosofia și istoria în Halle; † 1806. A scris: »Die Weltgeschichte für Kinder und Kinderlehrer«, (10 vol, 1801—09), care a devenit foarte răspândită; »Erzählungen aus der alten Welt, (3 vol.) s. a. 2) *B., Nicolau*, autorul poeziei »Rheinlied«, n. 1809 în Bonn; aici a studiat drepturile, intrând în cariera judecătorească. Sub impresiunea patriotismului provocat de Francezi a compus poezia »Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein,« care a fost proveluțată cu peste 70 melodii. Celelalte poezii ale lui B. nu au valoare. † 1845. 3) *B., Oscar*, n. 1839 în Odessa și † 1868 în Alexandria. A devenit cunoscut prin atentatul săvârșit asupra regelui Prusiei Wilhelm la 14 Iulie 1861 în Baden-Baden. Fapta și-a motivat-o, ca nu socotesce pe regele Wilhelm capabil a duce la îndeplinire unitatea Germaniei. B. fu osândit la 20 ani temnița, dar la întreprinerea regelui fu grațiat în 1866. 4) *B., Jean*, virtuos în violina, n. 1833 în Mannheim; a studiat musica în Paris sub conducerea lui Alard. S'a făcut cunoscut prin calatoriile sale artistice întreprinse în toate țările Europei și în deosebi prin debutul așa numitului Cuartet Florentin« (compus din B., Masi, Chiostrri și Hilpert). † 1884 în Mannheim.

Beckerath, *Hermann de*, politician și banchier german, n. 1801 în Krefeld. Dela 1843 a luat parte la viața publica ca membru în dieta de Rin, în parlamentul unit, în anii 1848—49 în adunarea națională dela Frankfurt, fiind și ministru de finanțe al imperiului; în parlamentul dela Erfurt și în cel prusian a fost aderent al politicii unioniste a Prusiei. La 1852 și-a depus mandatul de deputat. † 1870 în Krefeld.

Becket, *Thomas*, (s fânt), anteluptator ierarhiei papale în Anglia, n. pe la 1119; 1157 cancelar al regelui Henric II., 1162 arhiepiscop de Canterbury și primat al Angliei. A fost om învețat și sfânt, și a aparat cu tarie drepturile și libertatea bisericii în contra regelui seu, de aceea și-a atras ura și mania lui. A fost ucis în 29 Dec. 1170 de catra patru cavaleri adicți ai regelui, pe treptele altarului bisericii sale. Papa Alexandru III. în 1173 l-a numerat între sfinții martiri. [Dr. Iacob Radu.]

Beckmann, *Johann*, agronom și tehnolog, n. 1739 în Hoya, a studiat în Göttingen; la 1763 a ajuns profesor de fizică și istoria naturală la gimn. din St.-Petersburg. La 1765 s'a dus în Suedia ca să studieze montanistica, la 1766 s'a făcut profesor de filosofie, iar la 1770 și de economie în Göttingen, unde a murit la 1811. B. a fost întemeietorul tehnologiei; el încercă mai întâiu sa adune într'un manual pe scurt descrierea unui numer de industrii și introduce și numele de tehnologie. Cf. Exner: I. Beck-

mann der Begründer der technologischen Wissenschaften, (Viena, 1878).

Beckx, *Petru Ioan*, general al Iesuiților, n. 1795, † 1887. A intrat în ord la 29 Oct. 1819, fiind deja ordinar preot; în 1847 a ajuns procurator al provinciei Iesuiților din Austria, în 1849 provincial, iar 1853 general al ordului. Sub guvernarea lui ordul a progresat mai ales în țările protestante; tot sub direcțiunea lui a aparut mai întâiu cea mai de frunte foaie periodică catolică La Civiltà Cattolica.

Becquerel (pron. Becrel), 1) *B., Anton Cesar*, fisician franc., n. 1788. A studiat tehnica apoi a intrat în armata ca oficier de geniu luând parte la luptele din Spania (1810 și 1812), unde a avansat la gradul de capitan. La 1815 a ieșit dela miliție și s'a dedicat studiilor fizice. La 1829 ajunsese membru al academiei de științe. Și-a câștigat renume mai ales prin cercetarile sale electrice și magnetice, † 1878 în Paris.

2) *B., Alexandre Edmond*, fisician franc., fiul lui Anton Cesar, n. 1820 în Paris. A fost profesor de fizică, pe care a învațit-o cu mai multe lucrări de valoare. † 1891 în Paris.

Becse, (*O-Becse*), comuna mare în Ung., cott. Bács-Bodrog, cu 13,040 loc. Maghiari și Sârbi. Are multe zidiri frumoase și trei mori cu vapor.

Becskerek, 1) *Becicherecul mic* (Kis-Becskerek), comuna mare în cott. Timiș, cu 3687 loc. Germani, Sârbi și Rom.

2) *Becicherecul mare*, oraș cu magistrat regulat în Banat (Ungaria), cott. Torontal, lângă riul Bega, cu 21,934 loc. (1891) Sârbi, Germani, Maghiari, Slovaci și 382 Români; sediu autoritaților comitatense; tribunal; judecatorie cercuala; gimnasiu și mai multe institute de credit; gara, însemnate tirguri de vite. Teritoriul orașului de 19,371 hectare e foarte roditor. Citadela orașului 1551 a fost asediata de catra Turci, iar 1848 de catra Sârbi.

Becul (lampa) lui Bunsen, o țeava de metal, la capetul careia gazul de luminat amestecat cu aer arde cu flacara vineție, neluminoasa și fara fum. Aerul strabate în țeava prin nisele gaurele practicate la partea de jos a țevei, așa ca curentul de gaz îl rapesece cu sine și se amesteca cu el și astfel produce o caldura mare, care se poate întrebuița la încălzire, la topirea metalelor etc. Lampa aceasta se întrebuițează în toate laboratoarele.

Beda, numit *Venerabilis*, calugar benedictin englez, n. 673 în Northumberland, † 735. A fost un ingeniu extraordinar și erudit mai în toate științele cunoscute pe timpul seu. A scris mai multe opuri teologice, filosofice, filologice și comentarii la sf. Scriptura. Cele mai însemnate opuri ale lui sânt: De sex mundi aetatibus și »Historia ecclesiastica gentis Anglorum libri V. Edițiunea cea mai buna a operelor lui se afla la Migne: Patrologia latina. [Dr. Iacob Radu.]

Bedeau, *Marie Alphonse*, general franc., n. 1804 în Bertou, lângă Nantes, intră în armata 1825 ca oficier. În Algeria luă parte în mai multe lupte, avansă pâna la general de divizie și ajunge 1847 guvernor. Reintors la Paris primi comanda preste armata din Paris și ajunsese vicepresident al adunării constituante. În urma loviturii de stat din 2 Dec. 1851 fu expulsat, dar dupa amnestie se întoarce în patrie, † 1863 în Nantes.

Bedeckovich, Coloman, politician croat, n. 1818 și † 1884. A ocupat diferite funcțiuni publice, fiind totdeauna un declarat aderent al partidului maghiaro-croat. Cu introducerea dualismului și pactului maghiaro-croat a primit a fi primul ministru croat în cabinetul Andrassy, mai târziu și în cabinetul Tisza.

Bedelevu, comuna mica în cott. Turda-Aries, pretura Trațcaului, cu 777 loc. Români de legea gr.-orientala; în apropiere se afla o vestita peștera de stalactiți, în care s'au găsit oase din scheletul nrslului: *Ursus spelaeus*.

Bedernița, (genunchiar), parte decorativa a ornatelor episcopesci; are forma unei tablete patrate, înbracata de regula în stofa de același fel, din care este pregătit întreg ornatul, și înfrumusețata cu icoane sante; se poarta legata cu un corn de cingătoare la coapsa dreapta, iar de celelalte cornuri atârna trei ciucuri de aur; simbolizeaza învigerea asupra morții și nemurirea sufletului.

Bedeus, 1) B., Iosif sen., baron de Scharberg, n. 1783 în Sibiu. A studiat drepturile, intrând apoi pe cariera de funcționar, unde avansă (1833) pâna la comisar civil pentru Ardeal, mai târziu comisar suprem al marelui principat. Avu mare influența asupra guvernului provincial, în special în chestiuni industriale; luă parte însemnata la desbaterea dietei la 1840. La 1848—49 a ramas fidel împăratului. Dupa suprimarea revoluției se reintoarse din România, unde se refugiase, și-si reocnă vechia funcțiune; la 1853 trecu la pensie, cu care ocazione fu ridicat la rangul de baron. S'a ocupat mult cu studii istorice, din care cauza a și fost ales president pe viața al societății »*Verain für siebenbürgische Landeskunde*«. Ca pensionar s'a dedicat cu totul numitei societăți și bisericii naționale sasesci. † 1858. Cf. E. br. de Friedcnfels, »I. Bedeus von Scharberg«, (Viena, 1877).

2) **B., Iosif jun., baron de Scharberg**, n. 1826 în Sibiu. A studiat drepturile, intră apoi în serviciul statului ca asesor la tribunalul urbarial, dar a repașit, ca sa se poata pune în fruntea institutului de bani *Bodenkreditanstalt*, pe care și ați îl dirigeaza. B. și-a câștigat merite frumose pentru biserica ev. și pentru poporul sasesc, în special ca president al reuniunii agricole *Siebenb.-sächsicher Landwirthschaftsvereins*.

Bedford, (pron. bedförd), comitat englez în South-Midland-Distrikt, 1194 km², și 160,729 loc.; are o extinsa agricultura. *Capitala* B. e situata lângă riul navigabil Ouse, cu 28,023 loc.; comerțiu însemnat cu bucate și vite.

Bedford, Ioan Plantagenet, duce de, al treilea fiu al lui Eric IV. de Anglia, barbat de stat și beliduce. Locșitor în absența fratelui seu Eric V. din Anglia, bath pe Francezi la Southampton. Dupa moartea lui Eric V. (1422) primi regența în Francia. In alianța cu ducii de Burgundia și Bretagne supuse aproape întreaga Francia, dar neînțelegerile dintre aliași și ivirea fecioarei de Orleans schinbara situația. B. se mai susțină pâna în 1435 când † în Rouen în decursul tratativilor de pace.

Bedlam, (pron. bedlem), cel mai vechiu institut de alienați în Londra, întemeiat de Eric VIII. la începutul secl. XVI.; e aranjat pentru 600 bolnavi. Sistemul zidirii e vechiu, dar trata-

mentul și provisiunea morboșilor corespunde pe deplin recerințelor moderne.

Bedretto, Val —, vale în cursul sup. al riului Ticino, în cantonul elvețian Tessin, 20 km. lungime; la Airola trece în valea Levantina. Iavinele au cauzat multe stricaciuni în aceasta vale.

Bedșa, popor african în părțile estice ale Nilului spre Abissinia, între Marea Roșie și Nil, cunoscut și geografilor vechi arabi. In ce privesce limba e înrudit cu poporul Beni-Amer, cu Galla, Somali și Danakil.

Beduinii, (arab. = locuitori ai deșertului), se numesc acele seminții arabe, cari traiesc în ținuturile deșerte ale Arabiei și ale țerilor învecinate, precum și în părțile Africeii de nord, ducând o viața patriarhala sub șeicii proprii; aparțin islamului; traiesc asociați dupa seminții în corturi sau bordeie, din economia de vite, comerțiu și din jaf. B. sunt iubitori de libertate, viteji, ospitali, dar totodata și resbunatori, iubitori de câștig și perfiți; ei poarta de desubt haine largi și pe deasupra o mantie mare; armatura lor sta din: o lance lunga, pușca și iatagan.

Beecher-Stowe, Harriet, v. Stowe.

Beechey, (pron. bici), *Frideric William*, explorator englez, n. 17 Febr. 1796 în Londra, † 29 Nov. 1854. A însoțit la 1818 pe Franklin în expedițiunea sa la Spitzberga, iar 1819 a plecat cu expediția arctica a lui Parry pe vasul *Hecla*; la 1825 a plecat catra coasta nord-vestica a Americii de nord, ca să se întâlneasca cu Franklin, dar a trebuit sa se reintoarca 1828 fara rezultat. La 1847 e numit șef al departamentului pentru marina, la 1854 contraadmiral, iar la 1855 e ales president al societății geografice. A scris: »*Voyage of discovery towards the North Pole 1818*« etc.

Beelzebub, (*ebraic*) adică zeul muscelor, la vechii Moabiți și Sirieni; în biblie sub B. se înțelege capetenia dracilor.

Beer, 1) B., Adolf, istoric austriac, n. 1831 în Prossnitz (Moravia); a fost prof. de istorie la diferite gimnasii, pe urma la politechnicul din Viena. A scris o mulțime de opere istorice valoroase, dintre cari amintim: »*Geschichte des Welt-handels*, (5 vol., 1860—84); *Holland und der österr. Erbfolgekrieg*, (1871); »*Die erste Theilung Polens*«, (3 vol., 1873—74); »*Die orient. Politik Oesterreichs seit 1774*«, (1883) etc.

2) **B., Wilhelm**, banchier și astronom, n. 1797 și † 1850 în Berlin. Cunoscut îndeosebi prin observațiunile sale asupra lui Mars și asupra lunii. A scris: »*Der Mond nach seinen kosmischen und individuellen Verhältnissen etc.*«, (1837) ș. a.

Beerberg, cel mai înalt munte în padurea Thuringiei, 984 m. înalt; în el se afla un tunel de 3 km. lungime al liniei ferate Plau-Bitschonshausen.

Beethoven, Ludwig van, compositor, n. 16 Dec. 1770 în Bonn. Copilaria lui n'a fost fericita. Fiul unui tata brutal, noșteni un caracter îndaratnic, revoltător; asprimea și maltratarile, cari însoțira primele noțiuni musicale pe cari B. le capătă dela tatal sen, îl facura a lua musica în oroare. In urma își continua studiile cu Tob. Pfeiffer, cu organistul Van Eeden și

mai cu samă cu organistul Neefe, care îi pre-
dise, ca va fi un al doilea Mozart. La vârsta de
11 ani el suplinesce pe Neefe la orga capelei și
în 1783 publică primele sale compozițiuni: trei
sonate pentru piano, pe cari le scrisese în 1781.
În Iulie 1784 e numit al doilea organist al ca-
pelei electorale. În 1787 obținând un concediu
plecă la Viena pentru a vedea pe Mozart, dar nu
putu sa se foloseasca mult de sfaturile acestuia,
caci fu silit a se întoarce la Bonn, unde mama
sa muri în 24 Iulie 1787. Funcțiunea de orga-
nist e singura sa ocupațiune până în 1792, când
facu cunoscința cu Haydn; în acest an, obținând
un nou concediu, pleaca la Viena, unde gasesce
ospitalitate în casa prințului Liechnovski, care îi
oferi și o pensiu de 600 fl. pe an. B. venise
la Viena pentru a lua lecțiuni cu Haydn, stu-
diind contrapunctul, dar clasicismul maestrului
îl faci sa se desguste de jugul formulelor și
sa schimbe pe marele Haydn pentru Schenk,
autor al unei opere comice de mare succes pe
atunci la Viena. B. studiă cu acesta și numai
de forma arata lui Haydn temele deja corigate,
mistificațiune, care dură aproape 2 ani până la
plecarea lui Haydn în Anglia, când și Schenk
e înlocuit cu beত্রন contrapunctist Albrechts-
berger, cu care însa B. nu întârzie a se certa,
și se adresează la Salieri, dela care ia lecțiuni
pentru stilul vocal. Cum se vede o lipsa de
unitate flagranta domnesce în studiile lui B.,
dar aceasta lipsa de unitate, grație vigoarei ta-
lentului seu, n'a fost poate straiună desvoltării
atât de miraculoase a geniului seu creator și a
faselor, atât de variate, prin cari a trecut stilul
seu. În 1794 pensiuena ce i-se servia din Bonn
fiindu-i taiata, B. se așeza definitiv la Viena,
unde locuia deja frații sei Carol și Ioan, cu
cari însa avu multe neînțelegeri. Precedat de
un mare renume, în 1796 B. întreprinde o ca-
latorie în Germania, visitând și ridicând entu-
siasm în urma lui în Praga, Lipsca, Berlin și
Nürnberg. Între 1793 și 1800 se poate pune
cea mai fericită epoca a vieții lui B.; în acest
timp bucurându-se de vigoarea sanatații, el ri-
dica entusiasmul auditorilor prin talentul seu
de pianist improvisator și prin compozițiile sale,
pe cari editorii și le disputa. În aceasta perioadă
a stilului seu influența lui Mozart e vedita.
Opurile 1—18 sânt produsul acestei perioade,
adeca: 9 sonate pentru piano, între cari Patetica;
6 trio cu piano; 4 trio și 3 quartete pentru
coarde; un quintet; diferite variațiuni (La ci
darem la mano, ș. a.); faimoasa Adelaide; scena
dramatică: Ah, perfido! Alții împing această pe-
rioda mai departe, alipind la ea până la sonatele
op. 27 și simfonia II. (op. 36). Cu 1801 apar
primele simptome de surditate, și B. cuprins
de melancolie, misantrop, se retrage lângă Viena,
la Heiligenstadt. Cu anul 1815 începe pentru B.
o noua eră de necazuri de un alt gen. La aceasta
perioada aparține vestita sonată pentru piano și
violină publicata în 1803 și dedicată lui R.
Kreutzer; simfonia eroică, Fidelio, unica lui
drama lirică, (Viena, 20 Nov. 1805), care nu ob-
ținū decât trei reprezentațiuni; a fost reluată
mai târziu (1806) și astăzi e considerata ca unul
din principalele titluri ale gloriei lui B.; totuși
pretinsul nesucces dela început a servit de motiv
pentru a înputa neîntrecutului sinfonist lipsa

simțului dramatic. Apoi simfoniile în si bémol,
în do minor, care de unii e considerata ca apo-
geul geniului lui B., Pastorală, acele în la și
în fa, aparțin asemenea acestei perioade, la cari
se mai alipesce încă concertele pentru piano și
orchestra (în sol și mi bémol), concertul pentru
violina și un însemnat numer de sonate pentru
piano, musica pentru Egmont de Goethe, uver-
tura Coriolan, simfonia cu program die Schlacht
von Vittoria, inspirata de isbânda lui Wellington
în Spania (1813) și declarata de prietini ca nec
plus ultra a muziceii imitative, cantata Der
glorreiche Augenblick, scrisa cu ocazia congre-
sului dela Viena (1814). Deja din 1809 B. își
fixase reședința la Baden, lângă Viena, unde
traia din produsul compozițiilor lui și dintr'o pe-
nsiuena anuala de patru mii florini, ce-i serviau
protectorii și admiratorii lui. În a treia perioda
a stilului lui B. se conteaza compozițiunile cu-
prinse între opurile 101 și 135: ultimele 5 so-
nate pentru piano; quartetele pentru coarde în
mi b. (op. 127), in si b. (op. 130), în do diez
minor (op. 135), quartetul fuga (op. 133), uver-
turile op. 115 și 124, ultima simfonia, a 9-a cu
cor, Misa solennis, ș. a. Anbele aceste din urma
au fost executate pentru prima data la Viena în
7 Maiu 1823, sub conducerea lui Schupanzich,
B. fiind ajuns în așa stare de surditate ca nu
mai era în stare a conduce singur, și pentru a
pute vedea entusiasmul provocat, una din so-
liste, cântareța Ungher, trebui sa-l întoarca cu
fața spre public, el statea nemișcat cu ochii pe
partitura cu toate tunetele de aplause ce stir-
niseră producțiunile lui. În 1826 se arata la
B. primele simptome de hidropisie. La 22 Mart.
1827 el își reface testamentul și † 26 Mart.
Deși au fost de aceia, cari au vrut sa vada în
a treia perioda a stilului lui B. o perioda de
decadere, grație însă criticelor și comentariilor
transcendente ale unui Berlioz, ale unui Schumann,
ale unui R. Wagner, astăzi nu numai nu se ga-
sesce un musicant, care sa conteste ca B. nu s'a
ridicat nici odata mai sus decât în a treia perioda
a vieții sale, dar geniul seu e aprעיțit și glori-
ficat de mulțime, fiind B. cel mai mare maestru
al muziceii instrumentale moderne. [T. C.]

Befana, în Italia și mai ales în Florența e o
fee (sau fata maiestra) porceasa din mitologia
creștină. Numele B. se deriva din Epiphania, adeca
serbatoarea aratarii lui Christos. Sora ei e Mezza
Caresinia, (înjlocul postului de pasci), iar fratele
ei e Calendî Maggio (ziua prima a lui Maiu). B.
e o ființa rea, cu care se sparie pruncii cei rei,
și de ziua ei (6 Ian.) sânt legate multe datine.
Aci avem exemplu, cum conceptele creștine
s'au mitologisat, adeca împagănit, (v. Eudochia și
Dochia). [Atm.]

Beg, beiu, adeca domn; titulatura ce se da
filor de pașa și funcționarilor mai înalți turcesci;
dupa rang B. e între Effendi și Pașa. Dupa vre-
muri și domnitorii români erau înzestrați cu
acest titlu. — *Beglerbeg*, domnul domnilor, gu-
vernorul unei provincii cu mai mulți șefi de
districte.

Bega, (poporal Begheiu), riu în Banat, isvo-
resce în munții Poiana-Rusca, se varsa în Tisa
la Titel. Deoarece acest riu, prin deseles esundari,
a facut mari stricacțiuni, formând la șes balți și
moraștine, generalul austriac Mercy Fr. a taiat

în jumetatea prima a secl. XVIII. *canalul B.*, pe care comunica și vapoare mici; acest canal are o lungime de 70 km. Dovedindu-se insuficient s'au mai făcut sub Maria Teresia done canale: unul la Coșteul mic și altul la Topoloveț. S'au cam negheat cu timpul, din care cauză s'au întemeiat pe rând două societăți pentru o mai temeiucă regulare a canalului, dar din lipsa banilor până acum cu puțin rezultat.

Begas, familie de artiști, pictori și sculptori. 1) *B.*, *Carol*, pictor, n. 1794 în Heinsberg, lângă Aachen, † 1854 în Berlin. Tablourile sale sînt parte istorice, de un caracter romantic, (Iov, Invierea lui Christos, Christos pe Muntele Masliuilor, Euric IV. în Canossa, etc.) 2) *B.*, *Reinhold*, sculptor, n. 1831 în Berlin; aparține direcțiunii naturaliste; operele sale reamintesc pe Michel-Angelo, (mai de valoare: monumentul lui Schiller în Berlin, monum. lui A. de Humboldt în Berlin, Pan mângăind pe Psyche cea parasita, Rapirea Sabinelor, busturile împ. Wilhelm, Bismarck, Moltke ș. a.).

Beggiatoa, bacterii sulfuroase.

Beghine, v. Beguine.

Beglerbeg, v. Beg.

Begna-Elf, rîu în Norvegia, isvorește în Fjellfeld, trece prin lacurile Spirillen și Tyrifjord, și se revarsă în Christianiafjord; 263 km. lung.

Begner, *Hanoș*, v. Benkner Ioan, sen.

Begoe, după mitologia etruscă și română a fost o nimfa dela care percede: ars fulguritorum; adică: arta fulgeriturilor, ce se țineau de aratarea voinței zeilor, și pentru aceasta preoții respectivi purtau: Libri fulgurales și tonitruales, (carți despre fulgere și tunete), cari arata, ca anticii aveau ceva cunoștința despre existența electricității și puterea ei, (v. Elicius) [Atin.]

Begonia L., (dedicat lui Michel Bégon, guvernator francez din St.-Domingo și protector al botanicii din secl. XVII.), este un gen din fam. Begoniaceae, care cuprinde plante erbacee vivace, carnoase, acule sau caulescente, uneori frutescente. Frunzele sînt alterne și inacquilaterale, întregi, lobate sau partite și neregulat dițate. Florile unisexuate și dispuse în cime axilare sînt de ordinul mari și decorative, albe, roșii sau galbene. Acest mare gen cuprinde vr'o 330 specii, răspândite mai cu sama în America tropicală și subtropicală, în Asia și Africa, iar în insulele din Oceanul Pacific devin de tot rare. Multe specii cu numeroase variații de B. se cultiva prin sere și grădini ca plante ornamenteale, din cauza formelor elegante și a colorilor vii, ce prezintă florile și frunzele lor, frumos verdate sau patate cu diverse colori. Așa este: *B. manicata* A. Brong., *B. Rex* Pntz., *B. semperflorens* Link et Otto. etc. [Z. C. P.]

Beguine, 1) muieri eretice aparținătoare sectei beguarților, cari diceau, ca omul în viața prezentă poate ajunge la gradul suprem al perfecțiunii așa încît nu mai poate pecatni; prin urmare nici nu mai este obligat sa se roage ori să deprimă virtuțile, și pentru aceea au căzut în celo mai mari viții și obscenități. Secta aceasta a fost condamnată de catra papa Clemente V. în conciliul ținut în Vienna (Francia) la 1311; 2) societate sau congregațiune de femei catolice, cari traiesc în comunitate, dar fara de a face

voturi perpetue; întemeiată de un preot belgian cu numele Lambert Begne în secl. XII.; B. de aceste mai sînt și astăzi în Belgia.

[Dr. I. Radu.]

Behadur, titlu ce poarta a treia clasa nobiliara în India.

Behar, (*Bihar, Bahar*), provincie indobritica în Bengalia (India), 114,315 km², cu 23.127,104 loc. *Capitala B.* are 48,968 loc.

Behemot, (coptic: P-eh-e-mout = bon de apa), este numele unui animal sugator, cu oase tari, descris în cartea lui Iob, (cap. 40, 10—19), pe care majoritatea scrutarilor Bibliei îl cred ca este hipopotamul. În Talmud B. este un taur mare, care s'a creat la început.

Behera, provincie în nord-vestul Egiptului, cu 398,856 loc.; orașul principal e *Damanhur*. În B. se află linie ferată dela Alexandria la Kafr-es-Sayar, lângă Nil. Cu apa necesara culturii de vara a pamîntului se probeve din o mare pompă, ce se afla 55 km. în nord-vestul Cairului.

Behistan, *Behistan* sau *Bisutun*, deal lângă satul persic cu același nume în Kurdistan; pe o lature a sa verticală, înalta de 450 m., se afla sculpturi și inscripții cuneiforme bine conservate, prin cari regele Darius I. își vestesce victoriile sale în 19 lupte. Aproape de B. se afla ruinele unui palat de pe timpul Sassanidilor și pe care poporația îl numesce *Tacht-i-Şirin*.

Behn, *Apha*, scriitoare engl., n. 1640 în Canterbury sau Wye. S'a dus cu tatăl seu în Surinam, unde a făcut cunoștința cu prințul indian Oroonoko, a carui istorie tragica a descris-o în cel mai bun roman al ei Oroonoko, or the royal slave, unde pledeaza pentru emanciparea Indienilor. Atât romanele cît și dramele ei sînt de valoare mediocră și adese respingătoare prin imoralitatea lor. A scris sub pseudonimul »Astrea . † 1689 în Londra.

Behr, *W. Ios.*, publicist german, n. 1775 în Sulzheim; a fost prof. de dreptul public la universitatea din Würzburg. La 1833 a fost deținut și acusat pentru uneltiri demagogice și lesa maiestate și condamnat la arest de fortareța pe timp nehotarît. La 1848 a fost amnestiat; apoi a fost ales deputat în adunarea națională. † 1851. Opere: »System der Staatskunst«, *Verfassung und Verwaltung des Staats* etc.

Behring, *Emil Ad.*, medic german, n. 1854 în Hansdorf (West-Preussen); a studiat în institute militare, servind apoi pînă 1895 ca medic militar. Dela 1895 prof. și director al institutului igienic din Marburg. Renumit și-a câștigat prin descoperirea *serului antidifteric*, (v. și Difteria), pentru care a fost premiat, împreună cu Dr. Roux, de academia de medicină și de academia de științe din Paris; clasice sînt și lucrarile sale despre remediile de desinfectiune. Opere: »Die Blutserumtherapie«, (1892); *Bekämpfung der Infektionskrankheiten*, (1894). V. și Bering.

Beica, rîu în Rom., adunat pe dreapta al Oltului; isvorește dintre dealurile Draganu și Gusoeni, j. Vâlcea, curge dela nord spre sud-est și din sus de com. Arcesci, j. Romanți, se varsa în Olt.

Beilic, 1) odinioara palatul înalților demnitari ai Porții în Bucuresci, (la Iași se numia Couac);

2) claca în folosul domnului; 3) numele mănăstirii sf. Ioan gura de aur din Iași. (V. ac.)

Beindorf, aparatul, o caldare al carei acoperământ are deschidături rotunde spre a așeza în ele vase cu lichide. În caldare se fierbe apă și de caldura vaporilor formați din ea se încălzesc lichidele din vasele puse în deschidături.

Beiuș, (Beiuș, magh. Belényes), opid în Ungaria, cott. Bihor, cu 3000 loc. Rom. și Magh. B. este emporiul culturii, industriei și comerțului din acest ținut, rezidența de vara a episcopului gr.-cat. de Oradea mare, protopopiat gr.-cat., gr.-or. și r.-catolic, pretura, judecatorie cerc. etc. Are cinci școli elementare (gr.-cat., gr.-or., r.-cat., ref., ovr.) de băieți, școala elem. de stat de fete, școala infer. industrială. În piața B.-lui a stat odinioara castelul principilor Crișanei. În cimiterul cat. se afla ruinele unei mănăstiri. La distanța de jumătate oară dela oraș e Fântâna Popi, scaldă primitivă cu apa fieroasă. Inspre

tineri sunt proveđuți cu pâne. Tot din generositatea lui M. Pavel s'a deschis în 1896 internatul de fete (v. ilustr. p. 439) întemeiat pentru creșterea fetițelor orfane ale preoților din diecesa gr.-cat. oradana, și împreună cu școala civilă de fete cu patru clase. (Cf. Vlaș, Brevis historia Gymnasii Belényesiensis, în progr. gimn. din a. 1853/4; Butean, O privire fugitivă asupra trecutului institutului nostru, progr. a. 1889/90; Farkas, Istoria gimn. gr.-cat. de Beiuș [1828 până 1895]. Beiuș, 1896.) [T. F.]

Beira, veche provincie în Portugalia, situată între Spania, Oceanul Atlantic, Duero și Tajo; 23,977 km², și 1.397,432 loc. B. e împărțită de present în 5 districte: Aveiro, Vizeu, Coimbra, Guarda, Castello Branco. Capitala e Coimbra.

Beiram, v. Bairâm.

Beirut, sau *Bairut*, (vechiul oraș fenician Beyrutos), capitala unui vilaiet turcesc în Siria; cu 105,000 loc., între cari 2000 Europeni. Aici

Internatul de fete din Beiuș.

sud, lângă satul Fiuș, în distanță de 3 oare dela oraș, se înalță ruinele cetății de vânat a regelui ung. Bela IV. În B. se afla *gimnasiul gr.-cat. superior* întemeiat de episcopul oradan Samuil Vulcan în 1828. La început (1828—1837) a avut numai patru clase gramaticale, carora în 1837 s'au mai adăugat clasele umaniere (V., VI.) astfel a funcționat până în 1852, când apoi, sub era absolutismului, conform organismului elaborat de contele Thun, ministru imper. de instr. publică, s'a completat în gimnasiu cu opt clase cu drept de publicitate. Edificiul Vulcanian dovedindu-se insuficient pentru trebuințele didactice, actualul episcop Michail Pavel a ridicat în continuitate cu edificiul vechiu, pe teritorul fondului diecesan numit Pavelean, un edificiu nou (v. ilustr. p. 440), pe care l-a dat în folosința gimnasiului în 1838. În legatură cu acest edificiu nou a clădit generosul episcop un internat pentru studenții gimnasiali gr.-cat. lipsiți de mijloace, (v. ilustr. p. 441). Aici ași afla adăpost 105 elevi, dintre cari mai bine de 40 gratuit, proveđuți toți cu uniforme. Afara de aceștia 20

se afla rezidența unui pașă, a unui episcop grec, archiepiscop maronit și a unui delegat papal; 23 moschee și 36 biserici creștine. B. e cel mai însemnat port în Siria; țesătorii de bumbac și matasa, fabricație de sirma de aur și argint, tabac fin etc. Cele mai multe state își au în B. consulatele lor.

Beisa, (*Oryx B.*, *Antilope B.*), probabil vechiul *Oryx* al anticilor, o antilopa din fam. Bovidelor, (subfam. Caprinae), din ord. Artiodactilelor, culoarea perului cenușie sau galbinie; botul, nasul lângă ochi și urechile albe. Coarnele drepte, netede și foarte lungi, cam de 1 m. Traiesc în Africa nordică.

Beischlag, politician german venit în Transilvania pe timpul domniei împăratului Iosif II.; după ce studiă mai deaproape așezămintele acestei țări și cunoscu asupra înfricoșată, ce se făcea nașunii rom. prin celelalte trei nașunii unite și legate cu juraminte contra Românilor, la cererea curții diu Viena compuse un proiect, după care nașunea rom. putea sa între în launtrul constitușunii transilvane; curtea trimesese acel operat

la guvernul din Sibiu spre studiere și opinare; într'aceia moare Iosif; adversarii Românilor afla despre acel proiect, și dieta provoacă pe guvernul țării ca sa iasă cu planul lui B., iar dacă se poate sa-l tracteze pe acesta ca tradator, căci cutezase a da monarhului un consiliu atât de criminal; în ședința dietei din 28 Febr. 1791, guvernul declara în ceea ce privește proiectul lui B., ca pe acela i l-a cerut curtea imperială. (Cf. G. Barițiu, Ist. Trans., I., 536).

Beiu, v. Beg.

Béiuș, v. Beiuș.

Beizadea, (*turc.*) sinonim cu prinț, nume dat mai înainte fiilor de domnitori.

Beja, (la Romani *Pax Iulia*), capitala distric-

Gamáș (cott. Somogy). A făcut studii juridice, și s'a dedicat în special țiaristice și politice militante; la 1884 a fost ales deputat cu program liberal, fiind de atunci neîntreput membru al parlamentului. Ca țiarist a scris la început în Pesti Napló, apoi în Ellenör, în prezent apara politica partidului liberal în coloanele țiarelor »Nemzet și Pesti Hirlap. A publicat mai multe scrieri beletristice, traduse și originale, dar mai cunoscut a devenit prin broșurile sale despre chestiunea naționalităților din Ung., în cari pledează pentru lațirea culturai și limbii maghiare între naționalitățile din Ungaria. Aceste scrieri ale lui B. se caracterizează prin un șovinism exaltat. Amintim: Magyarosodás és ma-

Gimnasiul român din Beiuș.

tului B., în provincia portugheza Alemețjo; cu 8487 loc.; rezidența unui episcop. Aici se afla remașitele unui apeduct roman.

Bejar, oraș în prov. spaniola Salamanca, fortificat, cu strade înguste și murdare, 12,120 loc.; în apropiere se afla baile *Banos de B.* cu terme sulfuroase.

Bejenie, fuga dinaintea dușmanului; în special fuga poporului la munți după învingerea eteriștilor de către Turci (1821). Se țice și despre roirea albinelor. *Bejenar*, fugăr, emigrant.

Békés, comitat în Ungaria, v. Bichiș.

Bekker, *Aug. Immanuel*, vestit filolog german, n. 1785 în Berlin, † 1871. La 1811 a fost numit prof. ord. la universitatea din Berlin, iar 1815 membru al academiei de științe. A scris excelente recenzii despre mai mulți autori clasici, ca: Plato, Aristoteles, Thukydidés, Aristophanes etc. și a publicat edițiuni critice ale operelor lui Apollodor, Appollonius, Herodot, Pausanias etc. S'a ocupat și cu filologia limbilor romanice, în special cu cea provençală.

Beksics, *Gustav*, publicist magh., n. 1847 în

gyarosítás», (1883); »Társadalmunk és nemzeti hivatásunk» (1884); »A dualismus története, közjogi ertelme és törekvéseink», (1892); mai nou: Programul politice naționale în Ardeal și secuime, (1896).

Bektași, v. Derviș.

Bel, în mit. orientala, în special la Babilonieni, fost țeu de frunte și identic cu Baal (v. ac.) Mai târziu din acest B. la Evrei și la creștini în orient s'a format Belial (Belijaal), cu înțeles de demon ștricator. [Atm.]

Bel, unul dintre cei mai vechi ornitologi rom., care încă pe la 1834 a adunat o colecțiune însemnata de paseri indigene, ce le-a preparat și donat cabinetului de istorie naturala din Iași.

Bela, comuna rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 3 catune: B., Nistorești și Broștenii noi, cu 1100 loc. Rom. Are paduri, creșce vite, produce porumb. Are o biserică și o școala.

Béla, numele a patru regi și mai mulți duci magh. 1) *B. I.* (1061—63), nepotul sf.-tului Stefan. După caderea lui Petru și Aba (nemijlociții succesoriai sf.-tului Stefan), fû chemat Andreiu, duce

Arpadian, să ocupe tronul. Acesta fiind atacat din partea lui Enric III., împ. german, caruia Petru îi jurase credința, chemă pe fratele său B. să conducă oastea magh. în contra Germanilor. B. a batut pe Enric de repeșite ori, astfel Ungaria scapă de egemonia germană. Intre aceste lui Andreiu i-s'a născut un fiu, Solomon, caruia voi să-i asigureze tronul promis deja fratelui său B., din care cauză a erupt războiul civil; Andreiu fu bătut și ucis, iar B. ajunsese rege. Sub domnia lui s'au resculat pentru ultima dată Maghiarii păgâni, dar fură nimiciți. 2) *B. II.* (1131—41), fiul lui Almoș, fratele regelui Coloman, care îl orbî, deasemenea și pe tatăl său; ajuns rege după fiul lui Coloman, avu multe lupte cu pretendentul

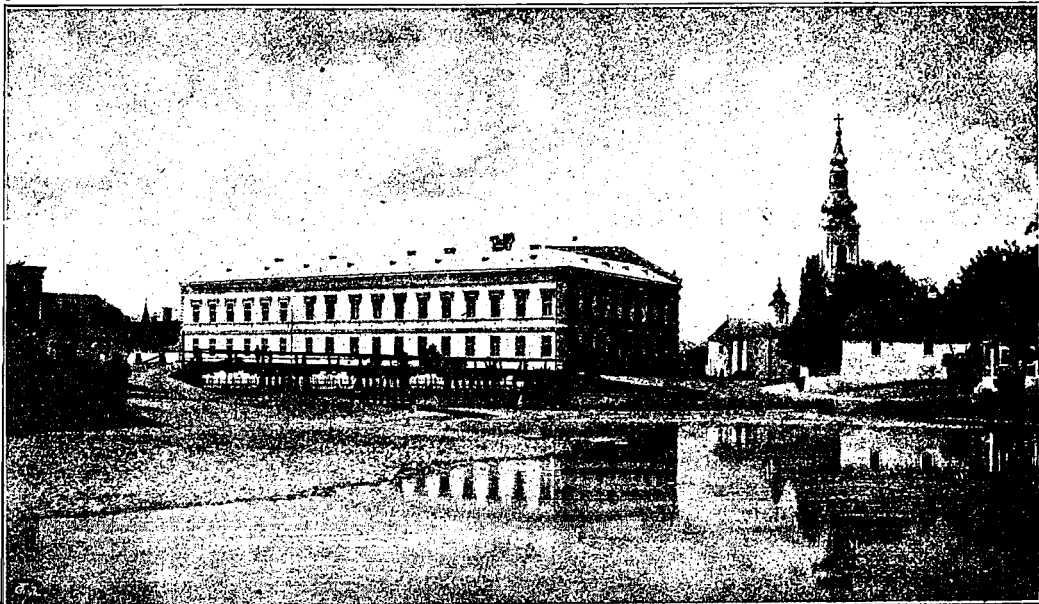
a întemeiat orașe. Pentru meritul reorganizării țării este numit al doilea întemeietor al Ungariei. [T. F.]

Belacoasa, batist de țesatură foarte fină, din humbac colorat.

Bela-Reka, râuleț în Banat, isvorește în muntele Semenici și se varsă în Cerna, în apropierea Mehadiiei.

Belboh, (sau belbog, bialy bog, bilbog, bilybuh) în mit. sloveana e zeul luminei, adică al soarelui, contrarului lui Cernabog, zeul întunerecului. [Atm.]

Belcesci, com. rur. în Rom., j. Iași, pl. Bahlui, formată din cat.: Ciorani, Valeni și Ruși, Ulmii noi, Ulmii vechi, Polienii, Litenii, Arama (Proto-pop), Coarnele-Caprei, Focurile (Fraguri) și Mun-

Internatul de băieți din Beins.

Borici. S'a resbunat grozav asupra consilierilor și aderenților lui Coloman. 3) *B. III.* (1173—96), fiul al doilea al regelui Geza II., crescut la curtea lui Emanuil Komnenos, împăratul Bizanțului, care a voit să-l facă moștenitor, dar după ce i-s'a născut fiu, l-a trimis acasă ca să-și ocupe tronul străbunilor. Aici a fost primit cu receala, a avut să se lupte mult chiar în contra mamei sale și fratelui său, până și-a putut asigura tronul. Sub domnia lui s'a format cancelaria aulică și a înaintat bunăstarea țării. A fost unul dintre cei mai distinși regi ai Ungariei. 4) *B. IV.*, (1235—70) fiul lui Andreiu II.; încoronat încă în viața acestuia, a primit ca apanagiu a treia parte din țară cu drepturi suverane. Astfel înzestrat s'a pus în fruntea partidului reformator. A avut mare parte în edarea *bulei de aur* și în revindicarea averilor regesci ocupate sau daruite fără drept. După moartea tatălui său ajuns rege, s'a apucat de reforme, dar poporul Tatarilor (1241—42) i-a nimicit țara. În reorganizarea țării s'a aratat mai dibaciu decât în apărarea ei. El este primul rege ungar, care

tenii, pe o suprafață cam de 14,286 hect., cu o populație de 5137 suflete, din cari 350 Evrei, 300 Ruși și 150 Magh., iar ceilalți Români. Locuitorii se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor. În com. sânt 5 biserici cu 7 preoți, și 4 școli cu 4 învățatori și 1 învățătoare.

Belcev, ministru de finanțe bulgar, asasinat în 28 Martie 1892 în Sofia. Asasinii și-au îndreptat glonțul contra lui Stambulov, pe care îl însoția B., dar au dat greș. Guvernul bulgar a introdus imediat severă cercetare, dar adeverații asasini s'au refugiat în Rusia; au fost însă prinși mai mulți indiviți inițiați în complotul, care era îndreptat și contra principelui Ferdinand, și patru dintre ei au fost executați prin spânzurare în 27 Iulie 1892. Nisce documente cumperate de guvernul bulgar dela Iacobson, fost dragoman rusesc pe lângă Hitrovo în Bucuresci, arata ca însuși Hitrovo ar fi angajat pe asasini pentru scopurile politicei rusesci. Aceste documente s'au publicat în nemțesce: Leonov, Geheime Dokumente der russischen Politik in Bulgarien 1891—92. (Berlin, 1893.)

Belcredi, Richard, conte, barbat de stat austriac, n. 1823; 1864 locofitor al Boemiei, dela 1860, ocupându-se și cu politica, a sprijinit tendințele clericale și feudale, adeca domnia absolutismului și a concordatului; 1865 fû numit primuministru al Austriei și formă »cabinetul celor trei conți ; în Sept. 1865 a suspendat și constituția. Dar opoziția dietelor provinciale, în deosebi desastrul resboiului austro-prusiac și dorința monarhului de a reda Ungariei constituția, îl silira a se retrage în 7 Febr. 1867. Sub cabinetul Taaffe a fost numit 1881 presid. la înalta curte de administrație (Verwaltungsgerichtshof), din care post s'a retras 1895.

Beldiceanu, Nicolae, fost profesor în Iași, n. 1844 în Preutesci (Moldova), † în Iași. S'a distins ca poet liric și prin cercetarile sale arheologice. Ca poet a fost influențat mai întâiu de Alexandri (în Pasteluri) și apoi de Eminescu. A scris la Conv. Literare, Contemporanul și Archiva din Iași. Poesiile adunate într'un volum, Iași, 1893.

Beldiman, I) B., Alecu, mare postelnic, unul din începutorii literaturii rom. dela începutul acestui secol. A trait până la 1825. Ca scriere originală a lasat »Tragodia Moldovei, tiparita la 1861 și pusa de M. Cogalniceanu între Letopiseșe, (tom. III., ed. II. 1872). Autorul, cum arata forma, a voit sa scrie o poema epica despre revoluțunea eteriștilor greci dela 1821, însa n'a reușit decât a face o cronică rimata, în care nu numai lipsa inspirațiunii poetice, dar și limba și versificațiunea lasa mult de dorit. Ca anexe ale acestei scrieri, scrise de B. și tiparite tot în Letopiseșe, se afla: Talmacirea caimacâniei lui Voghoride și Jurnalul mergerii boierilor deputați la Tarigrad, 1822. B. a facut, spre propoșirea neamului românesc, cum spune însuși, și multe traduceri din limba franceză, dintre cari s'au tiparit: Moartea lui Avel, (1818); Istoria lui Numa Pompiliu, roman de Florian, (Buda, 1825) și Orest, tragedie de Voltaire, (Buda, 1820). Cf. biografia de Ionescu Gion în »Archiva«, a. II., p. 81.

2) **B., Alexandru**, publicist rom., fondatorul ziarului »Adeverul ; fiul lui Vasile B. și al Mariei Mavrocordat, descendenta a Domnului Constantin Mavrocordat; n. 1832, a fost prefect de Ilfov la 1864—65 și prefect de poliție la 11 Febr. 1866, când a fost resturnat Cuza și când i-se îpută lipsa de vigență. B. este cel mai violent antidinastic. În 1872 a întemeiat în Iași un ziar antidinastic »Adeverul, pentru care a fost dat în judecata Curții cu jurați din Roman, care l-a achitat în unanimitate, fiind printre jurați și Dimitrie A. Sturza. În 1888 B. a întemeiat în Bucuresci Adeverul, care la început susținea domnia pamenteana, iar dupa moartea fiilor lui Cuza a devenit ziar republican democrat.

Béldy, familie nobiliara secuiasca; apare pentru primadata în secl. XIV. Membrii ei au ocupat înalte funcțiuni pe lângă principii transilvaneni. La 1770 **B., Iosif**, capitan suprem în Fagaras, a fost ridicat la rangul de conte. **B., Pavel**, n. 1621, a crescut la curtea lui Rákóczy I. și a servit ca comandant de cavalerie în expediția polona a lui Rákóczy II. Dupa moartea acestuia a intrat în serviciul lui Mih. Apaffy; dar în urma intrigilor lui Mih. Teleki, principele îl

aruncă în temnița, de care scăpând s'a refugiat în Turcia. Aici însă îl prinsera din nou; † 1678 în Iedikula.

Bele-arte, artel frumoașe, v. Arta.

Belem, 1) suburbiu în Lissabon, cu 9247 loc.; castel regesc și o fosta manastire cu biserica frumoasa și cripta regala. (V. și Lissabon); 2) capitala provinciei brasiliene *Para*, cu 65,000 loc.; piața principala a productelor de pe riul Amazonelor.

Belemnite, scoici (conchilii) fosile ale unor molusce din clasa Cefalopodelor, ord. Belemnoidelor, secția Fragmoforelor, fam. Belemnitidelor. Au forma unui virf de lance cilindrica. Scoica se compune din trei parti mai importante: rostrul (la virf), fragmoconul (la mijloc), proostracum (la partea terminala). Apar în trias, la începutul erei secundare; ating apogeul desvoltarii lor în lias, jura și cretaceul inf.; încep să descreasca cu cretaceul super. și continuă descreșcerea în terțiar așa, ca astăzi nu sunt reprezentate decât prin tipuri cu rostrul foarte redus, cum e *sepia*. Din cauza formei de lance aceste fosile sunt considerate de profani, cari le gasesc prin terenurile formațiunilor secundare, drept sașeșile, pe cari sf. Ilie le asvîrle, când trasesc, contra diavolului; se întrebunțeaza la descânteece. [Ali.]

Belen, în mit. celtica e zeul soarelui. În Scoția serbatoarea se ținea în 1 Maiu. B. s'a venerat și la Celții din Gallia, mai ales în Armorica, (Bretagne în Francia), și era zeul Druizilor (v. ac.) mai juni, ba sunt date, ca s'a venerat și în Aqueila și în Venetia, unde zeul a dat oracule, adeca a spus profeții (ca Apollon la Greci) și idolul lui s'a aflat cu coarne de berbecce (ca Iupiter Ammon în Egipt); probabil a simbolizat soarele în zodia berbecului. Pe timpul caderii imperiului roman, numele unor zei de ai popoarelor nordice, mai ales celtice, s'au dat de predicate zeilor romani, astfel se afla și Apollo Belenus, dar numele se afla și în formele Belin, Belines, Bellinus, pâna ce în timpul creștinatății B. a însemnat și diavol, cacai preoții creștini pe toți zeii păgâni i-au declarat de denonii, (v. Bel). Sunt urme, ca lui B. i-se faceau și sacrificii omenesci: se aprindea un rug și omul ridicat pe al ardea. E de interes, ca la Celții de ađi din Wales se afla uriașul Beliagog (Beli a gwg). Beli se chiama soarele și în mitologiile mai multor popoare se constateaza, ca zeii de oarecândva, dupa lațirea creștinismului, au devenit adeseori uriași. Ausonius, care a trait în Burdigala (Bordeaux) deci între Celți, dicea ca B. din Armorica e identic cu Phöbus la Greci.

[Atm.]

Belényes, numele magh. al orașului Beins (v. ac.)

Beletricista, v. literatura.

Belfast, capitala comitatului irlandez Antrim, aproape de gura riului navigabil Lagan, cu 273,055 loc.; dupa Dublin cel mai însemnat oraș industrial în Irlanda. În B. se afla mari țesătorii, fabrici de mașini, fabrici chimice, șantiere, bererii etc.; exporteaza îndeosebi pâna (1889 în valoare de ca. 650 mil. fr.); instituțiuni culturale: Queen's College cu 20 profesori, Presbyterian College, Belfast Academy. Vrednica de amintire e și Linen Hall, bursa pentru pânzarii, întemeiata 1785.

Belfort, capitala arondismentului francez B.

și fortarează lângă riul Savoureuse, cu 17,949 loc. În B. se încrucișează 6 șosele; aici e piața de capetenie pentru comerțul cu Germania și Elveția; are mare însemnată strategică prin poziția sa în valea Trouée de B., prin care în ori ce timp poate trece o armată mai mare. În resboiul din 1870—71 B. a devenit însemnat prin lunga sa apărare; la 3 Nov. 1870 a fost încungiuat de Germani, sub comanda lui Treskow; la 18 Febr. 1871 a trebuit să capituleze: după încheierea păcii B. a ramas în posesiunea Franceii și a fost înzestrat cu noue fortificațiuni.

Belgia, țeara situată la apusul Europei, între 50¹/₂° lat. nord. și 2° long. est., marginita de Marea de Nord, Olanda, Germania, marele ducat de Luxembourg și Franția, are o suprafață de 29,457 km². Populație: 6.410,783 loc. (218 loc. pe km²., cea mai deasă populație din lume), jumătate *Waloni* (Francezi), jumătate *Flemanzi* (Neerlandezi). Divisiune administrativă: 9 provincii (4 flamande: Anvers, Flandra occidentală, Flandra orientală și Limbourg; 4 walone: Namur, Hainaut, Liège și Luxembourg; 1 mixta: Brabant); div. judiciară: 1 curte de casție, 3 curți de apel, 9 curți de jurați, 26 tribunale de prima instanță, 207 judecatorii de pace; div. eclesiastică: 6 diecese, (dintre cari un arhiepiscopat), 185 decanate, 3080 parohii; div. militară: 2 circumscripțiuni, 32 districte și 246 cantoane militare. Învățământul superior: 5 universități (2 la Bruxelles, 1 la Gand, 1 la Liège și 1 la Louvain). Capitala *Bruxelles* (190,313 loc., 500,000 cu foburgurile: Laeken, Schaerbeek, Saint-Iosse-ten-Nood, Ettorbeek, Ixelles, Saint-Gilles, Anderlecht și Molenbeek). Orașe principale: Anvers (238,788 loc.) port pe Escaut, metropola comerțului belgian; Gand (157,000 loc.); Liège (163,000 loc.); Malines, Bruges, Louvain, Tournai, Courtrai, Namur, Ostende, Mons, Arlon, Dinant. B. are 14 ape navigabile, între cari Escaut, Meuse, Yser, Sambre etc., și numeroase canale, iar cai ferate: 5545 km. Comerțul general atinge cifra de 6 miliarde franci. Agricultură este neîndesultătoare pentru trebuințele consumației interne, industria însă e foarte dezvoltată. B. este una din țările cele mai prospere din lume.

Istoria. B. populată la început de triburi, numite după localități: Morini, Menapieni, Atuatici, Eburoni etc., a fost cucerită de Romani sub Iuliu Cesar, la anul 52 înainte de era creștină. În secl. V., ea a trecut sub Frauci, mai târziu sub Merovingieni (l'ovis), apoi sub Carolvingieni (Charlemagne). În secl. IX. a fost împărțită între Franți și regatul Lotaringiei. Dela aceasta epoca feudalitatea începe să se desvolte. În secl. XIII. com unele flamande și brabantone, renumite prin industria lor, iau un mare avânt; garda cívica a acestor comune se măsură în puteri cu trupele feudale la Bouvines, Courtrai, Mons-en-Puelle, Cassel și Rosebecque. Dela 1385—1477 B. aparține casei de Bourgogne; la 1477 ea trece la casa de Austria. Dela 1795—1815 ea se afla sub dominațiunea franceza. La 1815 e reunita la Olanda, formând cu ea împreună regatul »Terilor de Jos«. La 1830 se revolta contra dominațiunei olandeze și se proclamă independentă. Congresul din Londra, ținut în anul următor, recunoaște independența B.-ei, garantându-i în același timp neutralitatea. Astăzi re-

gatul B. alcatuiesce o monarchie constituțională, ereditară, având de rege pe Leopold II. de Saxa-Cobourg. Șapte miniștri; regim reprezentativ; camera (152 deputați) și senat (102 senatori); sufragiu universal cu pluralitate de voturi; pentru comune reprezentare proporțională. Colorile naționale: roșu, galben, negru.

Belgrad, (sêrb. *Belograd* = dealul alb; turc. *Dar ul Djihad* = locul resboiului religios), capitala regatului Sêrbia, situată la vărsarea Savei în Dunare, pe malul drept al ambelor riuri. B. are clima foarte schimbacioasă. Populația e în creștere continuă, la 1896 B. avea 57,128 loc., majoritatea Sêrbi, apoi Macedoneni, Greci, Țintari etc. B. consista din fortarează și din oraș. **Fortdreața** are doue părți: o parte situată pe deal, cealaltă se întinde pâna la malurile râurilor; întariturile cetății sânt de pe timpul principelui Eugen, dar nu corespund exigențelor moderne. Orașul situat la poalele dealului se desvolta mereu. B. e administrat de un primar cu uu senat; orașul are 1 milion franci datorie. B. e rezidența regelui, aci sânt cele mai înalte oficii de stat administrative și judecătorești, mitropolit, comandă de fortarează și de divisie; reprezentanții puterilor străine etc. În B. se afla o universitate, 3 gimnasii, o școala reală, un seminar peotesc și unul învețătorec, o academie militară, școala superioară de fete, 6 școale de baieti, alte 6 de fete; aci se afla academia de științe, biblioteca și museul național cu numeroase antichități sêrbesci și ungare; teatrul național. În B. apar 10 diare politice, 3 foi comerciale, 4 reviste literare etc. Industria B.-lui e neînsemnată; comerțul e foarte viu, cu deosebire comerțul de transit; în B. sânt 5 banci, e camera de comerț și industrie.

Istoria. Pe timpul Romanilor pe locul B.-lui era orașul Singidunum, aparținând Moesiei superioare; în evul de mijloc se numia și Albagraeca. Prin secl. VII.—IX. era al Avariilor, în secl. X. a ajuns sub Bulgari, iar după aceea sub împerații bizantini. Începând din secl. XIII. B. și-a schimbat mereu stăpânii: Mongolii, Sêrbi, Turcii, Austriacii. Renumită e lupta dela B. a lui Iancu Corvin de Huniade 1456, în care bată pe sultanul Mohamed II. La începutul secl. XIX. B. deveni capitala nou întemeiatului principat Sêrbia, rămânând fortarează în mâna Turcilor pâna la 1867, când aceștia fura siliți pe cale diplomatică a o ceda Sêrbiei. Numele B. îl poarta și orașele Alba-Iulia și Akjerman. (V. ac.)

Belhița, mamifer, v. jder.

Belial sau *Beliar*, (evr.) netrebnicie; în testamentul vechiu »fiul belialului = omul faradelegii, calcător de lege, necredincios; în test. nou B. = satana.

Belligerante, *părțile*, se numesc statele cari se afla în resboiu, spre deosebire de cele remase neutrale, cari nu se amesteca și, după principiile de drept internațional, n'au nici îndreptățirea de a se amesteca în resboiu.

Belimarkovici, *Iovan*, general sêrb, n. 1828 în Belgrad; fû profesor la școala de resboiu din Belgrad, iar 1868—73 ministru de resboiu. În resboiul din 1876—78 se distinse ca general cu deosebire la ocuparea orașului Niș; 1880 nefiind mulțamit cu regimul partidului progresist, se retrase din serviciul activ, 1889 însă, când cu

abdicarea lui Milan, B. fù numit de acesta dimpreună cu Ristici și Protici, regent în locul minorului rege Alexandru I.

Belinți, comuna mare rom. în Banat, cott. Timișului, cerc. Receașului, cu 3099 loc.; gară și oficiu telegrafo-postal.

Belloara, colonie aparținătoare comunei Segaglia de sus, cottul Turda-Arieș; în apropiere se afla stânci de porfiriu, grupa de stânci puternice, numite Scarișoara, și peștera B.-ei, în care la 1849 s'au refugiat Românii dinaintea armatei br.-lui Lupu Kemény.

Beilsana, în mit. celtică țina lunii la Gali. Ei i-a fost închinată iarba numita belisa (hyoscyamus, Bilsenkraut), pe când bilinuntia (floarea urzicii) a fost închinată zeului Belin, lui Apollo celtic. [Atm.]

Belisar, celebru general al împăratului bizantin Iustinian (secl. VI.), s'a născut în Dardania dintr'un țeran trac. Cariera și-a început-o dela simplu gardist. Stralucit soldat, din toate punctele de vedere, ilustru capitan, el fù gloria militara a domniei lui Iustinian. General în orient (530) contra Perșilor urmă o tactica de Cunctator, pâna ce (531) impetuositatea trupelor sale îi aduse o învingere. Rechiemat potolesce în Constantinopole teribila revoluție Nika, mace-larind 30 mii (Ian. 532). Trimis contra Vandalilor din Africa (Iun. 534), se poarta aici cu blândețe și dibacie; pentru vechea populație e liberator de Vandalii arieni, pentru Vandali e dușman personal al usurpatorului Gelimer. Acesta învins se preda. Iustinian banuindu-i fidelitatea, în urma unor pîri dușmănoase, nu-i mai trimite mijloace. B. vine la Constantinopole și atunci împăratul îl primese cu mare triumf (Mart. 535). Iustinian rupând relațiunile cu Ostrogoții, B. e trimis în Italia. Stăpân pe Neapole intra ușor în Roma (Dec. 536), pe care o fortifica. Vitiges (Mart. 537) cu 150 mii Goți îl asediaza, dar B. deși neajutat, rezista și Goții se retrag preste un an. Eunucul Narses aduce ajutoare, dar întrând în conflict cu B., Milanul fiind reluat de Goți (Iun. 539), B. asediază pe Vitiges în Ravenna. Iustinian prin nesce intrigi e câștigat la pace de Vitiges, dar B. nu se învoiesce, ci prinde pe șeful got. Rechiemat (540) și retrimis în potirva Perșilor, lupta cu succes (541), dar fù rechiemat (542), ca sa fie din nou trimis în Italia, unde succesorii sei nu puteau rezista noului rege got Totilas (545). B. nici acum nu capata ajutoare, și totuși isbuti sa se țina în Roma. Desgustat de miseriile, ce i-se faceau, ceru sa fie rechiemat (548). În Martie 559 respinge pe Hunii Cutriguri, ce amenințau capitala. 563 încurcat de dușmani într'un complot, fù disgrățiat, saracit și închis. Dupa 7 luni, dovindu-se falsitatea acuzării, fù reintegrat. † Mart. 565. Ultima nenorocire a vieții a dat nascere legendei (B. orb și cerșitor), nascocita de calugarul grec Tzetzes (secl. XII), care confundase pe B. cu contimporanul său Ioan de Capadocia, prefectul pretoriului, și popularisata de pictorii David și Gerard. Cf. Izambert, Hist. de Iust. 1856.

Belisce, colonie aparținătoare la comuna Valpovo în cottul Verőce (Slavonia), cu 1024 loc.; stațiune de cale ferata, posta și telegraf. Aici se afla unul dintre cele mai mari stabilimente industriale de pe continent, un ferestreu, ce pre-

lucră lemn de stejar, și fabrica de tanină a firmei Guttman V. și Alfr., care își procura lemnele din padurile seculare ale Slavoniei.

Beliu, (*Beél*), com. mică în Ung., cott. Bihor, cu 291 case, și 1536 loc., dintre cari 1160 sânt Români (800 gr.-cat., 360 gr.-or.), iar ceilalți Maghiari și Slovaci. Toate profesiunile au biserică frumoasă de piatra, școală regulata. Teritorul e 6,580 jug. cat. mai tot arător, produce cereale bune; se cultiva industria de casa și mâna; vasele de lut au bun renume; se prasesc vite cornute frumoase; țîrgurile de vite dela B. sânt vestite. În B. este o fabrică de sticla, ce luca cu 80 persoane.

Beliu, *Barbu*, magistrat și barbat politic român, n. 1825 în București, fiul marelui logofet și boier de prima clasa Alexandru B.; a terminat studiile în Atena și în 1850 întrând în magistratura a ajuns în scurt timp membru la înalta curte de justiție. În 1859 ca membru al adunării deputaților a luat parte activă la alegerea lui Cuza de Domn și al Munteniei. Ministru de instrucțiune publica în 1862 sub presidenția lui Barbu Catargiu (v. ac.), își da demisiunea dupa asasinarea primului ministru, și deși mai reveni ca ministru de justiție în 1863, dupa câteva luni se retrase cu totul din afacerile publice, cu reputațiunea de membru distins al partidului conservator.

Belize, sau *Balize*, capitala coloniei engl. Honduras, (v. ac.)

Bell, 1) *B. Andreiu*, preot anglican, renumit ca întemeietor al metodei învețământului mutual; n. 1753, † 1832. Numit la 1789 predicator la Madras (India), fù însărcinat cu direcțiunea orfelinatului militar din satul Egmore din apropiere. În acest orfelinat el aplică pentru prima-oara sistemul seu, consistând în a se servi, în clase cu școlari numeroși, de câțiva elevi aleși (monitori), atât pentru instruirea celorlalți cât și pentru menținerea disciplinei. Întorcându-se în Anglia, B. caută sa răspândească ideile sale, dar nu isbuti la început sa câștige opinia publica în favoarea lor. Întemplantu-se însa ca quakerul Lancaster (v. ac.), care întrodusese același sistem în școala sa privata din Londra, sa se ilustreze prin rezultatele ce dobândia, și iscându-se o discuție vie între B. și Lancaster cu privire la prioritatea invențiunii, înaltul cler al bisericii anglicane se grabi a da lui B. tot concursul spre a puté înființa școale pentru copii anglicani și a le opune școalelor lancasteriene, în cari se primiau copii de toate sectele. În interesul înființării acestor școale se întemeia la 1811 *National society*. B. ieși învingător din luptă, iar Lancaster ruinat plecă în America. La moartea sa B. lasă o avere mare destinata înființării de școale gratuite pentru copii saraci. Principala sa scriere: «Elements of tuition» din 1812. (V. Învețământ mutual.) [M—r.]

2) *B. John*, anatom, n. 1763 în Edinburg, † 1820 în Roma. La 1790 a deschis un teatru anatomic și ținea prelegeri foarte cercetate. A scris: «System of the anatomy of the human body», (1793, apărū în mai multe ediții).

3) *B. Charles*, vestit chirurg, n. 1774 în Edinburg; a fost prof. de chirurgie la mai multe școale de medicină în Londra. Merite neperitoare însă și-a câștigat prin cercetările sale

asupra fiziologiei nervilor. B. a descoperit pentru primadata, ca radacina anterioara a nervilor spinali consta exclusiv din fibre motorice, iar cea posterioara exclusiv din fibre sensibile (Teorema lui B.) † 1842. Opere: »A system of operative surgery founded on anatomy«, (1814); »The nervous system of the human body«, (1830) etc.

B., *Alexander Graham*, fiziolog engl., n. 1847 în Edinburg. La 1870 a trecut în Canada și a ajuns profesor de fiziologie în Boston. Dela 1872 s'a ocupat cu construirea telefonului, la 1875 și-a cerut patentă. La 1880 laolalta cu Summer Tainter a inventat fonofonul.

Belladonna, v. Atropa.

Belladonnina, alcaloid care se extrage împreună cu atropina din planta Atropa Belladonna. Se întrebuințează în medicina; are proprietatea de a dilata pupila întocmai ca atropina. Se presintă ca o massa amorfă, aproape incoloră, cu gust slab amar, iute și ardețor, reacțiunea alcalină; puțin solubil în apa, potasa alcoolica o descompune în tropin și acid belladonic; e un toxic puternic.

Bellanda, numele unei seminții de negri dela Nilul sup.

Bellarmin, *Robert*, iesuit și filosof școlastic (1542—1621), prin. secl. XVI cel mai mare apărător al catolicismului roman apusean și al supremației papei. Aplicat în misiuni eclesiastice, la 1599 devine cardinal, mai apoi arhiep. în Capua. În cerșele Iesuiților cu Dominicanii asupra scrierilor lui Molina, el a ținut parte molinismului. Dintre scrierile sale cea mai însemnata e: »Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos«, prelegeri ținute în Collegium romanum din Roma la 1576 și publ. la 1581. [P.]

Bellary, oraș, capitala posesiunii indo-britice în Madras, cu 59,770 loc.; e înzestrat cu doue forturi, în cari staționează milișe engleze.

Bellatrice, numele steleței γ din constelațiunea Orion.

Bellay, (*du*) *Ioachim*, poet francez, n. pe la 1525 în Anjou, † 1560; de oarecare talent, a scris ode, satire, poesii intime (Regrets). B. e mai ales celebru prin rolul seu preponderant, ce l-a avut în direcțiunea literara din secl. XVI., cunoscuta sub numele de »*pléiade*« din care facea parte Ronsard și Boif. În scrierea sa, Defense et illustration de la langue française, B. propune înauțiirea limbei prin crearea de cuvinte și termeni noi, și mai ales prin împrumutul din limbile latina și greacă. [A. S. C.]

Belle, joc de hazard, un fel de loterie; originar din Italia, se joacă cu o tabela cu 104 numeri în 13 coloane de câte 8 numeri, corespunzătorii la nisce numeri de câștig, ce se scot dintr'o punga.

Belle Alliance, moșie în provincia belgica Brabantul de sud, aproape de Waterloo. Dupa B. au numit prusiicii lupta dela Waterloo. (V. ac.)

Bellegarde, *Henric*, conte, mareșal campestru și ministru austriac. n. 1756 în Dresda; a luat parte la resboaietele contra Turciei (1788), în Italia și contra lui Napoleon I.; a funcționat ca president al consiliului de resboiu și ca guvernor în Veneția în mai multe rânduri. † 1845 în Viena.

Belle-Isle, 1) insula fortificată în Oc. Atlantic, la coasta sudică a Bretagnei; se ține de depart. franc. Morbihan; 82.5 km², și are, socotind și

populația insulelor Houat și Haedic, 11,000 loc. 2) B., strimtoare de mare între Noua Fundlanda și Labrador.

Belleisle, (pron. bel-il), *Charles Louis Auguste Fouquet*, duce de, mareșal francez, n. 1684 în Villefranche; a luat parte însemnata în resboaietele de succesiune, spaniol și austriac, în acest din urma distingându-se prin conducerea retragerii Francezilor din Boemia (1742); la 1746 comandă armata franceza, aprând cu succes granițele contra Austriei și Sardiniei; ca ministru de resboiu (dela 1757) a reorganizat armata franceza. † 1761.

Bellerophon, după mit. greacă un heros din Corint, fiul lui Poseidon, zeu de mare. B. în Lykia a fost venerat ca zeu de soare, pentru aceasta capul lui a fost încungiurat de raze și zeul a calarit pe un cal, ce s'a cugetat a fi ca și calul lui Zeus Keraunius, iar Atena i-a dat un frâu de aur, cu care a putut sa-și înfrâne calul cu aripi. În Lykia a fost un monstru, numit *Chimera* (v. ac.), care cu foc a pustiit țeara, dar B., la porunca regelui Iobates, l-a omorit cu săgețile și lancea (atributele unui zeu de soare). B. cu calul s'a suit la ceriu, și a vrut ca sa între în casa lui Zeus, dar acesta, pentru îndrazneala l-a fulgerat, și B. a cașut pe pamânt, pâna ce calul a ajuns la ieslele lui Zeus, care l-a prins la carul soarelui. B. înseamna ucigător de monstru, de balaur. De regula zeii de soareucid monștrii. [Atm.]

Bellevue, *ital.* (franc. *Belvedere*), nume ce se da la numeroase castele și locuri, cari ofera o privești frumoasa. Cele mai cunoscute sânt: 1) castelul B. din apropierea Parisului, zidit de Marchisa de Pompadour, care la asediarea Parisului 1870—71 a format un punct strategic foarte important. 2) Castelul B. pe drumul dela Sedan la Donchery, unde s'a semnat 2 Sept. 1870 capitulațiunea dela Sedan. 3) B. din apropierea Berlinului și 4) B. la Kassel.

Belliard, *Aug. Daniel*, general și diplomat francez, n. 1769 în Fontenay le Comte; în revoluție a intrat ca voluntar în armata franceza, distingându-se în deosebi în luptele din Italia. Ca șef al statului major al lui Murat, a luat parte la resboaietele din 1805, 1806 și 1807; a participat și la expediția din Rusia. Ca ambasador al regelui Ludovic Filip în Bruxela a reorganizat armata belgica, † 1836. A scris: *Mémoires écrits par lui-même*, (3 vol. 1842—43).

Bellini, familie venețiana de pictori. Cel mai vechiu artist din familia B. a fost *Jacopo B.* († pe la 1464), a trait în Florența, Padua, Verona și Veneția. Fiul seu cel mai mare *Gentile B.*, n. 1427 și † 1507, e caracterizat prin grandiosul seu stil istoric; a fost totodată și meșter de medalii, tablouri de ale sale se află în Milano și Veneția. Mai valoros e fratele seu mai tiner *Giovanni B.* (numit și Gianbellin sau Sambellin), † 1516; tablourile sale se disting prin o fina caracteristica, simț pentru frumos și forța în colorit. Operele sale principale se gasesc în Veneția, Berlin, Viena și Londra.

Bellini, *Vincenzo*, compositor ital., n. 3 Nov. 1802 la Catania în Sicilia, † 24 Sept. 1835 în Puteaux, lângă Paris. Studiele sale musicale le făcu cu Tritto și Zingarelli în conservatoriul din Neapole, dar din punctul de vedere atât al armoniei, cât și

al orchestrației au fost insuficiente. În schimb din punctul de vedere al melodiei, B. a scris într'un stil »care nu are seaman decât pe acel al lui Pergolese, reformând cântul italian, readucându-l la nativa sa simplitate și la francheta sa de expresiune« (A. Galli). Primele sale producțiuni au fost bucați de musica instrumentală și musica sacra. În 1824 debută în musica dramatică cu »Adelson e Salvini«, reprezentată la conservator cu mult succes și în 1826 la teatrul San Carlo cu Bianca e Fernando». »Il Pirata« reprezentată la Milan în 1827 îi facu numele renumit în toata Italia. N'a fost tot atât de fericit cu »Zaira«, (Parma, 1829); dar »la Straniera« (Milan, 1829), i Capuletti ed i Montecchi«, (Veneția, 1830) și »la Sonnambula«, (Milan, 1831) obținura din ce în ce succese mai mari. Critica însă îi împuta, și cu drept cuvânt, saracia armoniei lui, simplitatea rudimentară a orchestrației și uniformitatea monotona a formelor bucaților de cânt. În »Norma« B. își dadu toate silințele de a înlătura aceste scaderi. După aceasta dadu »Beatrice di Tenda«, (Veneția, 1833), care fu primită mai puțin favorabil, și plecă apoi la Paris, unde culese lauri cu »i Puritani«, reprezentată la teatrul italian. Melodiile lui B. pline de o dulce melancolie, produc adese o profundă impresiune. La 1882 un frumos monument s'a ridicat în memoria lui B. în Catania. [T. C.]

Bellis L., (botan.) gen din fam. Compositolor, trib. Asteroideae, cuprinde plante erbacee perene sau anuale. Frunzele radicale sau alterne sânt spatulate, întregi sau sinuat dentate. Florile sânt dispuse în capitule solitare, cele ligulate sânt albe sau roșee, iar discul este galben. *B.* are vr'o 7 sau 8 specii răspândite în toata emisfera boreală. Prin părțile noastre crește *B. perennis* L. prin livezi, fâneațe și pașuni, și este cunoscută de poporul nostru sub numele de: Banuți sau Banuței. Se cultiva foarte mult prin gradini ca planta ornamentală din cauza frumseții florilor sale. Prin cultura s'au obținut din această plantă mai multe varietăți horticole. [Z. C. F.]

Bellona, în mit. romana țina de reșoiu. La 259 a. Romei se amintesc templul ei în Roma, la marginea câmpului Mars. Senatul în templul ținei a ținut ședințe, când pertracta cu beliducii reînțorși din reșoiu, sau cu solii popoarelor straine, căci aceia nu aveau drept să între în Roma. B. se dice acuși sora, acuși muierea lui Mars. Din Comana în Capadocchia ăncă s'a adus o țina B., dar țină de lună și de natura, care probabil a stat în legatura mitologică cu Bel (Baal), ăeu de soare în orient. Sulla, care era în Capadocchia, în urma unui vis, în care B. i-a promis triumf, la 88 a. Chr. a întrodus cultul ei, și preoții ei s'au numit *Bellonarii*. [Atm.]

Bellot, strimțoare de mare în America arctică între Boothia felix și Somersetul de sud; numita după calatorul francez Bellot, care a murit (1853) în Oceanul Arctic.

Bellovacl, pe timpul lui Cesar una din cele mai puternice seminții belgiene.

Bellovacum, oraș vechiu în Gallia belgică, acum Beauvais.

Bell-Rock, stâncă periculoasă în mare, la coasta estică a Scoției. 1808—11 a fost zidit aici un far de 37 m. înălțime.

Belluno, provincie ital. (Veneția), 3347 km²., cu 194,000 loc. *Capitala B.*, situată între riurile Ardo și Pieve, are 5190 loc.; reședința epească.

Belmontina, o substanță asemenea parafinei, care se prepară în Anglia din gudronul de Rangoon (indian) și se întrebuințează ca material pentru fabricațiunea de luminari.

Belodon, un saurian uriaș antediluvian, de forma crocodilului. S'a găsit în pietrele nasi-poase de lângă Stuttgart (Germania).

Belone, (B. vulgaris), pește din ordinul Scombresocidelor, caracterizat prin lungirea falciilor în forma unui cioc; falciile sânt proveđute cu dinți conici lungi; oscioarele au culoare verđie. Se află în toate mările europene.

Belonite, microlite aciculare, ale caror vîrfuri sânt rotunđite; în roce vitroase, s. e. obsidian etc.

Belopotoczky, Coloman, episcop de Tricala și vicar apostolic campestru al armatei austro-ungare, n. 1845 în Rozsahegy, cott. Liptó (Ung.); studiile teologice și-le facu în Innsbruck; 1872 luă doctoratul în teologie la universitatea din Viena; funcționă apoi ca profesor de teologie în Szepeshely; 1877 prefect de studii în seminarul central r.-cat. din Budapesta și profesor suplent la universitatea de acolo; 1882 director de studii la »Augustineun« în Viena, iar dela 1890 funcționează ca vicar apostolic.

Belovar-Criș, cott. în Croația și Slavonia, având suprafața de 5,048 km²., în mare parte deluroasă. *Munții* acestui comitat sânt: în partea nord-vest. a cottului se ridică munții Kalnik (643 m.), dela cari se întinde spre sud-est șirul munților Bilo (299 m.); în partea sudică a cottului se ridică grupa munților Garič, cu piscul Hunka (489 m). Dela Bilo spre Drava, precum și dela acești munți spre sud-vest se întind șesuri manoase. *Apele* acestui comitat sânt: Drava, Glogovniča, Čazma; Lonja și Ilova îi ating marginile. *Clima* în genere e sanatoasă și placută. *Produce*: cucuruz, secară, mai puțin grâu, orz și ovės, cartofi, legume, în, cânepa; vin, poame (cu deosebire prune, 33,000 măsuri metrice pe an), puține smochine. Dintre animalele de casa se cultiva mulți rinatori; albinăritul și cultura viermilor de matasa ăncă se lașeșce. Dintre minerale se afla puțin fier și carbuni de piatră, apa minerală acra alcalina-muriatică se afla la Apatovač, (v. ac.) Cottul B. are 266,210 loc (1891), pe un km². 53 suflete; loc. sânt: Croați, Sërbi, Germani, Venđi, Maghiari. Industria și instrucțiua lasă mult de dorit. În privința administrativă B. e împărțit în 7 cercuri pretoriale și 4 orașe libere reg. (Ivanč, Kapronča, Belovar, Criș); în privința bisericească: rom.-cat. aparțin arhiepiscopiei din Zagrab, gr.-orient. episcopiei din Pakrač. *Capitala*: Belovar.

Belșazar, sau Baltazar, regele Babiloniei, v. Naboned.

Belt, doue strimțori între marea estică și cea nordică. *B.-ul mare* desparte insulele daneze Seelanda și Fünen, 60 km. lung și 16—30 km. lat, cu insulele: Romsö, Sprogö, Agersö, Omö etc.; pentru navigație cam periculos. *B.-ul mic* între Fünen de-o parte și Schleswig și Itland de cealaltă, 66 km. lung, 0,63—15 km. lat, puțin navigat; cu insulele: Fänö, Brandsö, Bogö etc.

Beltea, dulceața din must de poame.

Beluga, (Acipenser huso L.) v. Morun.

Beluș, banul, fiul voivodului sârbesc Uroz, fratele soției (Elena) regelui maghiar Béla II., dela 1141 tutor al minorului rege Géza II. și guvernor al țării. B. a fost un barbat de stat înțelept și bun beliduce; lui i se atribue victoria Ungurilor dela Lech (11 Sept. 1146), precum și colonizarea Sașilor în Transilvania și Ungaria de nord; 1156 fu numit palatin al Ungariei.

Belușistan, țeară asiatică situată în partea sud-estică a platoului iranic, între Afghanistan și Marea Araba, în vechime *Gedrosia*. Suprafața 315,000 km²., cu vr'o 400,000 loc. B. e un platou nefructifer, ce se lasa în forma de terase dela munții Brahui spre mare; rîuri mai mari lipsesc; clima e variată: pe platou fierbinte, în vai caldă și umedă, între munți sănătoasă. Locuitorii sînt Beluși, iar în partea estică Brahui; pastori, mohamedani, sunniți în majoritate. Capitala *Kelat*, rezidența »mîr«-ului, caruia sînt supuși ceilalți chani. În partea nordică a B.-lui au ocupat Englezii (1887) un teritor de vr'o 35,000 km²., cu ca. 120,000 loc.; la sud, lângă țermuri, are posesiuni și »Imam«-ul din Maskat.

Belvedere, ital., (franc. *Bellevue*), numele unor castele de placere sau al altor cladiri cu priveliște frumoasă. Sub numele de B. e renumită aripa palatului vatican în Roma, conținînd toate colecțiunile de artă ale acestuia (între cari Apollo de B.) și biblioteca papala. Același nume îl poartă și un palat vienez, care a adăpostit pîna 1891 galeria împărătească de tablouri.

Belzebub, sau *Belzebul*, (*evr*) numele zeului punic Baal. În sf. Scriptura B. e identic cu Belial și e una dintre numirile satanei.

Belzebub, o moimița din genul Pavianilor (*cynocephalilor*), fam. Catarrhinelor.

Belzoni, Giovanni Battista, calator și arheolog, n. 1778 în Padua. La început a facut studii de mecanică, pe urma a întreprins mai multe calatorii. În Africa și mai ales în Egipt descoperi mai multe catacombe și mumii. El a desfacut mai întîiu renumitele morminte ale lui Psammetich sau Necho, de unde a dus sarcofagul de alabastru și renumitul bust al lui Memnon, și le-a așezat în muzeul britic. Tot el a desfacut și renumita piramidă a lui Ephemren. După moartea lui, soția sa a publicat deseurile dela desfacerea vestitelor piramide cu mormintele regilor egipteni.

Bem, Iosif, general polon, n. 1791 în Cracovia din familie nobilă; a facut studii militare în academia din Varșovia întemeiată de Napoleon I. A luat parte la expediția din 1812, dar dupa retragerea Francezilor s'a reîntors în patrie și a intrat în armata rusească. Pentru sentimentele sale patriotice a fost concediat la 1825, ocupându-se apoi în Lemberg cu studii literare și tehnice. A luat parte la revoluția polonă din 1830; dupa suprimarea acesteia s'a refugiat în strainatate, ieșind din nou la iveală în nușcarile revoluționare din Viena, de unde a scăpat cu fuga în Ungaria. Aici a sciut sa câștige încrederea lui Kossuth, care l-a pus în fruntea a 8000 soldați, pentru ca sa alunge pe Austriaci din Transilvania. La 9 Dec. 1848 a câștigat prima victorie asupra imperialilor în lupta dela Dees; alungă pe Urban în Bucovina și reînvia entuziasmul Secului, din șirul carora și-a întregit

corpul său de armată. În Marșuri forțate ajunse (21 Ian. 1849) înaintea Sibiiului, dar fu batut în lupta dela Ocna Sibiului de către generalul Puchner, trebuind sa se retraga pîna la podul dela Piski. Aici capătă ajutor din Ungaria și în lupta sângeroasă dela 9 Febr. bată trașnic trupele imperiale, ocupând Sibiul (11 Martie) și Brașovul, și alungă pe imperiali în Muntenia. La porunca guvernului magh. alergă apoi în Banat, silind pe Puchner a parasi și acest teritor. Dar trebui sa grabeasca înderet în Ardeal, unde întrara Rușii pe la Turnul-roșu și ocupara Sibiul. În lupta dela Sighișoara (31 Iulie) B. a fost batut, pierdînd cea mai însemnată parte a armatei sale. După acest desastru trecu prin Sibiu și Turnul-roșu și alergă fara trupe în Ungaria, ca sa iee comanda armatei de acolo. Luă parte la lupta nenorocoasă dela Timișoara (9 August). Armata lui B. a depus armele la Dobra, el însuși s'a refugiat în Turcia și a trecut la mohamedanism; sub numele Amurat pașa a fost numit guvernor în Aleppo, unde a suprimat o rescoală a populațiunii arabe contra creștinilor (1850). † 10 Dec. 1850. La 1880 i-s'a ridicat un monument în Tîrgul Mureșului (Trans.) În decursul petrecerii sale în Trans. se încercă a câștiga pe Români și Sași pentru cauza maghiara, dar fara succes.

Bematist, (grec.) mesurator de pași; cel ce mesura lungimea unei cai cu pașul.

Bémol, musica, v. b-mol.

Ben, (evr. și arab.) fiu, în legatura cu numele parintelui servește ca supranume (patronimic) la persoane, s. e. Ali Ben Hassan, Ali fiul lui Hassan; la Indei adeseori e pus înaintea numelui, s. e. Bendavid = fiul lui David.

Benacus lacus, numele roman al lacului Garda.

Benares, oraș în districtul B. din provinciile indo-britice nord-vestice, pe malul stîng al rîului Ganges, ou 222,520 loc.; cel mai sfînt oraș al Indilor, cu 1450 temple indice și 272 moschee. Încea din vechime e sediul științei și erudițiunii brahmane (colegiu indic, colegiu sanscrit, observator astronomic). B. are o industrie înfloritoare (fabrici de zahar, indigo și shawl-uri, argintarii și aurarii) și un comerț extins cu tot ce produce natura și diligența omului în provinciile învecinate. Dela 1775 posesiune engleza.

Bench, v. Court.

Benczur, Iuliu, pictor maghar, n. 1844 în Nyiregyháza, discipol al lui Piloty în München; 1880 ajunse profesor la academia din München, iar dela 1883 profesor și acum director la academia de pictura din Budapesta. A lucrat multe tablouri istorice și portrete de mare valoare artistică.

Bendeguz, sau *Bendecuz*, dupa legenda magh. tata lui Attila, Buda și Keve. Scriitorii magh. susțin, ca B. e numai o transformare limbică din Mundzuk, numele istoric al tatalui lui Attila; aceasta ar dovedi, ca Maghiarii au adus cu sine din vechia lor patrie tradiții hunice.

Bendela, Teofil, arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei (1873—75), n. 8 Maiu 1814 în Cernăuț. După absolvirea studiilor liceale și teologice în locul seu natal se calugari în 1836 și fu trimis la Viena spre a se perfecționa în studiile teologice. Intorcîndu-se 1838 fu sfințit diacon și rânduit ca prefect de studii la seminariul clerical. În 1840 fu hirotonit ieromonah

și numit rector seminarial, în care post re-mase până în 1857, când se făcu archimandrit diecesan și vicar gen. al episcopiei. În 13 Nov. 1873 fù numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Deși a condus diecesa Bucovinei numai doi ani, totuși a lucrat mult pentru binele bisericii, mijlocind urcarea salariilor preoțesci. El starui cu multa energie pentru realizarea dorințelor generale după un congres bisericesc. Ca rector seminarial a publicat 2 opuri: unul în nemțesce: *Die Bucovina im Königreiche Galizien*. Viena, 1845; și altul în rom.: *Învățatura elementara din fisica pentru școalele poporane*. Cernauț. 1852. † 21 Iulie 1875 în *Franzensbad*; fù înmormântat în capela cimitirului din Cernauț.

Bender, capitala județului cu același nume în Basarabia, este așezată pe malul râului Nistru. Printre cetățile întemeiate de Govezei a existat altădată și renumita cetate Tighina, cunoscută în chrisoave slavone și sub nume de Tighinia. În secl. XVI., după moartea lui Stefan cel Mare, cetatea a căzut în mâinile Turcilor, cari au numit-o *Ben-dere*, adică în limba turcească »eu voi». Pentru întreținerea cetății Turcii au creat o zona, cuprinzând mai multe sate, ce le-au daruit cetății. La 1892 B. posedă 46,408 loc., din cari 22,000 Ovrei, iar restul Români.

Bendeveschi, Mihail, scriitor rom., n. 1859 în Radauți, în Bucovina, unde a cercetat școala primară; studiile secundare și le-a făcut la gimnasiile sup. din Suceava, Radauți și Cernauț, iar cele teologice la universitatea din orașul din urma; s'a preoțit în 1885 și a fost trimis paroch în Mihalcea, apoi în Crasna și (1890) la Calafindesci. A tradus Catechesele sf. Ciril din Ierusalim și le-a publicat în »Candela» din 1883 până 1894, unde a tipărit și mai multe predici. A mai publicat în Cernauț (1889) o »Carte de rugăciuni», compusă de dînsul pentru felurite ocațiuni, și apoi în foaia popor. »Deșteptarea» articole mai ales relative la agricultura.

[Dr. I. G. Sberia.]

Bendis, după mitol. greacă e o țină din Tracia. Tracii au lăsat cultul ei în Atena și în Piraeus. Cultul ei a fost cult de lună și B. a stat aproape de Hekate, o personificațiune a lunei. I. Grimm o ține identică cu Vanadis, predicatul ținii Freyja din mitol. nordică.

[Atm.]

Bendoki, moneda de aur în Marocco, valorează aproape 10 cor.

Benecke, 1) *B., Berthold Ad.*, ichthyolog german, n. 1843 în Elbing (Westpreussen); dela 1877 prof. pentru anatomia topografică în Königsberg, 1885 membru al comisiunii pentru scrutarea științifică a marilor germane. † 1886. Opere: »Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen», (1881); »Handbuch der Fischzucht und Fischerei», (1886). 2) *B., G. Frid.*, germanist, n. 1762 în Mönchsroth, lângă Nördlingen; dela 1814 prof. univ. în Göttingen. B. a fost primul care a ținut prelegeri academice asupra vechei literaturi germane. † 1844. Opere: »Beiträge zur Kenntniss der altdutschen Sprache und Litteratur», (2 vol.), a pregătit »Mittelhochdeutsches Wörterbuch», edat de W. Müller și Zarncke, și a comentat mai multe opere vechi.

Benedek, 1) *B., Aladár*, cu numele familiar Náray Iván, poet maghiar, n. 1843. A scris

poesii, foiletoane, recenziuni etc. Ca poet a fost foarte productiv și pe la 1860—70 foarte popular. Nu mai puțin decât 8 vol. de poezii a publicat; (Költémények, [poezii, 2 vol.], »Árnyak, sugarak», [Umbre, raze] etc.) 2) *B., Alexie*, diarist magh., n. 1859 în Kis-Baczon, (cott. Udvarhely). După terminarea studiilor universitare s'a dedicat diaristiceii; ađi redactează publ. »Kis-Könyvtár» (Mica biblioteca), care cuprinde scrieri pentru tinerime. A publicat basme și balade secuiesci, un roman din viața Secuilor, și a colectat multe poezii populare secuiesci. 3) *B., Ludovic*, general austriac, n. 1804 în Šopron (Oedenburg), † 1881 în Graz. Și-a făcut studiile militare în academia din Wiener-Neustadt; prin energia sa avansă degrabă la ranguri înalte. S'a distins 1848 în resboiul din Italia, și în lupta dela Solferino (1859), și-a câștigat lauri la San-Martino. La 1860 a fost numit guvernor al Ungariei în locul arhiducelui Albrecht. În 1866 a comandat armata de nord, fără a pute împiedeca întrarea Prusiacilor în Boemia; desastrul dela Königgrätz (3 Iulie 1866) va rămâne pentru totdeauna legat de numele seu. Cercetarea pornita contra lui B. a fost sistata la dorința împăratului.

Beneden, Pierre Ioseph, zoolog, n. 1809 în Mecheln (Belgia); a studiat medicina, dar s'a dedicat cu totul zoologiei, în special studiului parasiflor; prof. în Gent, apoi în Löwen. Opere: »Zoologie médicale», (1859, cu Gervais); »Iconographie des helminthes ou des vers parasites de l'homme», (1860); »Die Schmarotzer des Thierreichs», (1876) etc. † 1894 în Löwen.

Benedetti, Vincent, conte, diplomat francez, n. 1817 în Bastia pe Corsica, 1852 secretar de legațiune și mai târziu ministru în Constantinopole, 1855 director în secția politica a ministeriului de externe și secretar la congresul de pace dela Paris (1856). Ca plenipotențiat la Turin lucră pentru împacarea scaunului papal cu regimul italian. 1864 fù acreditat la curtea din Berlin cu misiunea de a încheia eventual alianța cu Prusia contra Austriei pentru largirea teritorului francez. După lupta dela Königgrätz 1866 — ca mijlocitor de pace — pași amenințator cu pretenșiunile Franciei de a-i ceda un teritor german împreuna cu orașul Mainz, dar Bismarck le respinse cu toata hotărîrea. În 9 Iulie 1870 preținse dela regele Wilhelm sa interzica prințului de Hohenzollern a primi coroana spaniola, și mai apoi ceru asigurarea, ca nici în viitor nu se va mai ventila chestiunea caudarii principelui de Hohenzollern. Refusarea acestei pretenșiunii și a unei audiențe în 13 Iulie, servira Franciei de pretext la declararea resboiului.

Benedict, numele mai multor Papi: B. I. (574—78). B. II. (683—85). B. III. (855—58), pe timpul caruia s'a întemplat în Constantinopole alungarea patriarh. Ignățiu și înalțarea lui Fotie. B. IV. (900—903). B. V. (964—65). B. VI. (972—74). B. VII. (974—83). B. VIII. (1012—24). B. IX. (1033—44), fiul contelui puternic de Tusculum, a ajuns prin simonie în scaunul papal, fiind numai de 18 ani. Om desfrânt. Romanii l-au alungat de doue ori. Mai apoi a abdicat însuși. În 1047 a ocupat cu forța din nou scaunul, dar la un an s'a retras. B. X. (1058—59), tot din familia de Tusculum, a cuprins scaunul papal asemenea cu forța, dar a trebuit sa se

retragă. B. XI. (1303—04) a restabilit cu Francia pacea turburată sub Bonifațiu VIII. B. XII. (1334 până 1342) al 3-lea Papa cu reședința în Avignon. Imper. Andronic din Bizanț, înfricat de progresele Turcilor. a cerut dela el, fără rezultat, convocarea unui conciliu icumenic cu scopul de a reuni pe Greci cu Latini. B. XIII. (1724—30). B. XIV. 1740—58), mai înainte Prosper Laurentiu Lambertini, n. 1675 în Bologna, barbat foarte erudit, a servit în Roma în oficiile bis. cele mai diferite. În 1727 a ajuns cardinal și arhiepiscop de Ancona, iar mai apoi de Bologna. Ca papa se silia a trai în concordie cu domnitorii creștini, combinând energia cu prevenirea și cu moderațiunea. Operele științifice cele mai de frunte ale lui: »De servorum Dei beatificatione et canonisatione«, »De sacrificio Missae«, »De festis D. N. I. Ch. et B. M. V.«, »De synodo dioecessano«.

Benedictin, *ordul*, care traiesc conform regulei date de sf. Benedict, n. 480 în Nursia din Umbria (Italia), din familie nobilă. În Roma l-au dis gustat așa de mult pe catele conșcolarilor sei, încât s'a retras în singuratarea selbatica de lângă Subiaco, spre resărit dela Roma, petrecând acolo mai mulți ani în ascasă severa. Apoi s'a dus în Monte Cassino (529) și a întemeiat un ord calugaresc în o manastire, ce a zidit-o acolo și care s'a facut mama ordului Benedictinilor. Acest ord și-a câștigat merite foarte mari prin silințele de a încreștina și civiliza popoarele barbare. Pe lângă toate ca secularizarea a raritate pe B., ei totuși sânt âncă și astași destul de numeroși, și se ocupa parte cu educarea tinerimii și cultivarea științelor, parte cu păstoriarea parochiilor, parte cu misiuni în diferite ținuturi ale lumii vechi și noue. Celebra e în Ungaria archiabația benedictina din muntele Panoniei (Pannonhalma), la carei abate are drepturi jurisdicționale episcopesci.

Benedictina, *licor* cu renume universal, care se prepara cu felurite ierburii, mai cu sama în manastirea Benedictinilor din Fécamp (Francia, depart. Seine inf.)

Benedicțiune, binecuvântare. (V. ac.)

Benefal, numele unui deu al Romanilor vechi în Dacia. În fal se reafila bal. (Torma Károly, Inschriften Nr. 44.)

Beneficiu, binefacere, favor; în evul mediu și feud revocabil. **B. de drept**, drepturi speciale, ce le acorda legea la persoane din anumite clase, sau la ori care îndreptați sau obligat.

B. de cesiune, în dreptul roman e dreptul debitorului de a pute ceda însuși creditorilor toate bunurile sale, spre a evita infamia și închisoarea. Dacă în urma, dupa atare cesiune, mai câștiga alte bunuri, el putea din nou sa fie urmarit, dar în acest cas putea ridica dinaintea pretorului excepțiunea de quod facere potest, spre a fi condamnat numai până la concurența puterilor sale. B. de ces. în legiuirea româna este o instituțiune moderna. Definițiunea legala se găsece în art. 1122 și 1125 Cod. civ. (Cf. și art. 1718 ur.) Art. 653 din Pr. civ. arata apoi de cine se poate cere. Cesiunea poate fi voluntară sau judicaria (art. 1123 civ.; 648 ur. Pr. civ.) Efectele ei, în fine, sânt aratate de art. 1124 și 1127 C. civ. E de observat, ca art. 1125 și 1127 civ., cum și art. 651 Pr. civ., fac alu-

siune la legea asupra constringerei corporale din 12 Sept. 1864, dar care nici odata nu s'a pus în aplicare.

B. de discuțiune, numit mai rar și **B. de ordine** este dreptul acordat de lege fidejursorului a cere în prealabil discutarea averii debitorului principal, (art. 1662 C. civ. și 464 C. com.; veși și art. 112 Pr. civ. și 42 C. com.) Acest B. s'a întrodus de Iustinian prin Novella IV.

B. de divisiune, dreptul încuviințat cautiunei (chezeșului) urmărita de creditor să ceara împărțirea datoriei între cofidejursorii (cogaranții) solvabili; acest B. constituie o excepțiune peremptorie și, ca atare, poate fi propusa în ori ce stare a procesului.

B. de inventar, este un mod special de accepțiune a moștenirii, care da eredelui avantajul: 1) a plăti datoriile succesiunei numai până la concurența valorii bunurilor, ce el a primit; 2) a scuti chiar de plata datoriilor, predând acele bunuri creditorilor și legatarilor; 3) a nu amesteca bunurile sale proprii cu acelea ale succesiunei, conservându-i dreptul de a cere contra ei plata creanțelor sale.

B. de subrogațiune este dreptul ce-l are cautiunea de a se substitui în toate drepturile și acțiunile creditorului, atât contra debitorului cât și contra terțelor persoanei obligate, sau ale caror drepturi sânt supuse ipotecei constituite de debitor în favoarea creditorului urmator. Acest B. nu poate fi invocat de cautiune, decât în urma efectuarei plății integrale.

Beneficium în sens canonic este: dreptul perpetuu al clericilor, instituiți de autoritatea bisericeasca, de a trage folos material din unele bunuri ale bisericei pentru oficiul spiritual, pe care îl ocupa. B. le-a instituit biserica âncă de prin secl. IX., ca clericii, conform cuvintelor sf. Paul, în schimb pentru oficiul spiritual, ce-l ocupa în biserica, sa aiba cele de lipsa spre susținerea vieții. De aceea oficiul este condițiune necesara la obținerea beneficiului, (beneficiu datur propter officium). (Cf. Dr. I. Rațiu, Dreptul bisericesc, p. 557.)

B. intercalar este venitul unei episcopii, sau al altui B. bisericesc pe timpul când B. devine vacant prin moartea, abdicarea, depunerea ori transferarea beneficiatului la alt B. Venitele B.-lor patronali și cari se platesc din cassa statului în Ungaria, daca sânt rom.-cat. trec la stat ori la patron; iar venitele episcopilor gr.-cat. trec parte la fondul viduo-orfanal și parte la fondul deficienților; a celor parochiali la veduve și la orfani, dacă sânt, iar daca nu, la administrator.

Benefit-building-societies, (pron. benefit-bilding-sosaitis) în Anglia societăți mutuale pentru construcția de case. Aceste societăți, cunoscute dela 1815, cumpera terenuri potrivite, le parceleaza și le împarte între membri, dându-le pentru zidirea casei împrumuturi ipotecare, ce se amortiseaza la termen fix. În 1887 au existat 2404 societăți cu 605,000 membri și un capital de 36.313,515 l. st.

Beneke, *Fridr. Eduard*, filosof german (1798 până 1854), a studiat teologia și filosofia, dar din cauza machinațiunilor lui Hegel, al carui sistem era dominant în Prusia, n'a putut obține »venia legendi«, decât numai dupa moartea acestuia. B. ca și Herbart, respinge teoria despre faul-

tafiele sufletului și, admițând ca izvor numai experiența internă, statorește pentru dezvoltarea noastră psihică patru procese fundamentale: 1) procesul producerii stărilor elementare în urmarea afecțiunilor sensurilor; 2) din aceste elemente sufletul își formează puteri nouă; 3) procesul formării de noue acte prin asociațiune și reproducțiune; 4) procesul atracțiunii și combinațiunii. Baza sistemului său este psihologia. Morala o bazează pe raporturile naturale ale funcțiunilor sufletesci, după cum aceste raporturi se afirmă în sentimente. Și asupra pedagogiei a influențat în mod simțitor. Scrierile sale se refereseră la psihologie, metafisică, etică și educațiune. (Cf. Ueberweg III. 382; Kirchner, Gesch. der Phil. 406.) [Plet.]

Bene merenti, (*lat.*, = celui ce a binemeritat), decorațiune română, creată de regele Carol I. prin decretul din 21 Febr. 1876 (Monitorul of. 7/19 Mart.). pentru recompensarea »meritelor câștigate pe domeniul artelor, științelor, industriei, agriculturii etc.« Se da Românilor și străinilor și are 2 clase: cl. I. medalie aurie (30 mm. diametru și 2,5 mm. grosime), cl. II. aceeași medalie în metal alb, ambele cu bustul regelui și inscr. »Carolus I. Rex Romaniae, iar pe fața cealaltă cuvintele »Bene merenti încungiurate de o ghirlanda de stejari. Panglica e de culoare roșie, bordată cu argint. Med. B. a fost dată și la Români transilvăneni, (Barițiu, Vulcan, Dr. Diaconovich, Dima).

Benengdi Cid Hamet, scriitor maur, după care — se dice — ar fi plagiat Cervantes opera Don Quijote.

Benesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, pl. Oltețu de jos, situată pe valea râului Oltețu; 356 loc., însemnata prin lupta dintre pandurii lui Tudor Vladimirescu și mai mulți boieri refugiați aici la 1821, cari s'au apărut din turnul bisericii.

Benetier, sau *scoică uringă*, (*Tridacna gigas*), animalul cel mai mare din ord. Scoicelor (Conchiferelor), are mărimea de 1—2 m. și greutate de 200—300 kgr. Ghiocel se folosesc de indigeni ca vase de spălat, în temple; carnea se mănâncă.

Benevent, prov. ital. în Campania, 2168 km²., cu 259,015 loc. (1890). *Capitala B.*, situată lângă Sabato și Calore, are 17,406 loc.; aici rezidează un arhiepiscop; manastirea Santa Sofia; multe ruine antice, între cari »arcul lui Traian. Lângă vechiul *Beneventum*, în Samnium, repurtara Romanii 275 a Chr. învingerea vestică asupra lui Pyrrhos. În evul mediu B. forma un principat al Longobarzilor, mai târziu ajunsese sub stăpânirea Papei; 1806—15 B. fu principatul lui Talleyrand, apoi până la 1860 iarăși al Papei.

Benfey, *Teodor*, orientalist și filolog, n. 1809 în Nörten; 1834 profesor extraordinar, iar dela 1862 profesor ord. de limba sanscrită și filologia comparativă în Göttingen. Cu deosebire se distinge ca sanscritist; descoperirile lui pe terenul filologic, deși câte odată cutezate, sunt de deosebită importanță; el inaugură teoria migrațiunii sau importațiunii basmelor, după care basmul ar fi o proprietate exclusivă a Indiei, de unde, pe cale orală sau literară, s'a răspândit abia în epoca istorică preste lumea întreaga. Opere:

»Griech. Wurzlexikon, 2 vol., (1839—1842); Grammatik der Sanskritsprache, (1852); trad. Panțatantrei, 2 vol., (1859); Sanskrit-English dictionary, (1866); Istoria lingvistice și a filologiei orient. în Germania, (1869); Vedica și lingvistica, (1880) etc. Scrieri mai mici 2 vol., (1890—91). † 1881. [nt.]

Bengalia, regiunea de nord-est a Hindistanului, care domina basinul inferior al Gangelui și Brahmaputrei, dela provinciile Nepal și Butan și până la golful ce poartă același nume. Ocupa o suprafață de 403,000 km²., și are o populație de vr'o 71 milioane suflete. Intreaga regiune se compune din câmpii joase, umede, acoperite cu păduri și totuși nesănătoase și foarte roditoare. Mare parte din acest teren este format din aluvioanele depuse de Ganges și Brahmaputra, și este ndat de aceste râuri împreună cu afluenții lor. Se produc cantități considerabile de orez, bumbac, opium, indigo, grâu, orz, porumb, in, trestie de zahar, tutun și matasa. Pădurile sunt infestate de reptile enorme, tigri, elefanți, mistreți și nenumerate maimuțe. Locuitorii din B. sunt urmașii acelor Aryas, cari acum câteva mii de ani, au scoborit din platoul Pamir și au înființat în valea Indului civilizația brahmanică. Aceia erau albi; Bengalienii de astăzi însă au devenit bruni, fie din cauza arșiței soarelui, fie, mai sigur, din amestecul Arilor de atunci și urmașilor cu rasa *drawidas*, neagra sau aproape neagra. Ei sunt oameni frumoși, talie fină, nasul aquilin, ochii și părul negru. Vorbesc limba *benghî*, derivată din vechia sanscrită. Astăzi B. constituie cea mai importantă din cele patru mari regiuni prezidențiale ale Hindistanului, supuse de Englezi, cu reședința în Calcutta, unde se afla și reședința viceregelui Indiilor. [G. T. B.]

Bengalic, golful B., parte a Oceanului Indic, situată între India anterioară și cea posterioară.

Bengalic, focul, v. Pirotechnia.

Bengasi, capitala vilajetului turcesc Barka în coasta Africii nord., cu 7000 loc., dintre cari 2000 Europeni și 2500 Ovrei, restul Mohamedani. Oraș comercial foarte însemnat, port maritim. B. este Berenike din vechime, ale carei ruine se afla spre nord-est dela orașul de azi.

Bengesci, com. rur. în Rom., j. Gorj, e formată din 4 cat.: B. de jos, de mijloc, de sus și Birecii, având 1460 loc. În cat. B. de mijloc se afla o grandioasă biserică de zid, fundată la 1729 de jupân Staicu Bengescu, consilier împărațesc în timpul anexării Olteniei la Austria (1718).

Bengescu, George, 1806 reprezentant al României la Bruxelles, mai cunoscut ca literat; n. Aug. 1848 la Craiova; după studii literare și juridice făcute în Franța și în Belgia, intră 1871 în magistratură, în 1882 devine secretar al legațiunii române din Londra și dela 1891 este ministru plenipot. la Bruxelles. B. a publicat în »Convorb. lit.« studii asupra lui Alexandri, iar la Bruxelles primul vol. al unei »Bibliographie franco-roumaine du 19-e siècle«, (1895). Cea mai cunoscută lucrare a lui B. e Bibliographie de Voltaire, (4 vol. Paris, 1882—90), opera coronată și medaliată de acad. franceza și o foarte îngrijită ediție de »Oeuvres choisies de Voltaire« la Jouanet, până acum 8 vol.

Bengescu-Dabija, George, oficier sup. în armata României; n. 1837 în Tîrgul-Jiului; și-a făcut

studiile militare în Franția. S'a distins ca scriitor dramatic. Scr. comediiile: »O palma la balul mascat și »Nu-i pentru cine se gâtesce; »Radu III., drama în versuri; Olteanca, opera comică, și Pygmalion, una din tragediile cele mai bune, scrise în l. româna. A colaborat la »Convorbiri lit. «

Benghiu, (*turc.*) mursa, blastur negru sau bucașica de tafta neagra, ce femeile își lipesc pe față; semu ori lentila pe piele.

Benguela, ținut în Guinea inf., dela Cap Negro până la riul Cuva; aparține guvernamentului general Angola; *capitala B.*, (Sao Felipe), port, 2000 loc.

Beni (*Veni*), riu în Bolivia, isvoresce în șirul estic al Anșilor, se varsă în Madeira. *Departamentul B.*, în estul Boliviei, are vr'o 17,000 loc. (afara de indienii selbateci) și o suprafața de 340,000 km², parte mare neexplorata. Capitala Trinidad de Mojos.

Beni-Amer, popor în Abissinia nord., 200,000 suflete; nomazi, se ocupa cu economia de vite; supuși chedivului din Egipt.

Beniamin, (*evr.*) cel mai tiner fiu al lui Iacob și al Rachilei. Ținutul seminției lui B. era în jurul Betleemului. Incurcându-se seminția lui B., âncă pe timpul Judecătorilor, în resboiu cu celelalte seminții, B.-ii disparura aproape cu totul. La împărțirea regatului ținutul seminției lui B. fû auectat imperației lui Iuda.

Beniamin, rabin călator, v. Tudela.

Benigni, *Iosif de Mildenburg*, n. 1782 în Viena; la început se dedică studiului istoriei, întră mai târziu în serviciul militar, iar apoi a fost numit funcționar. Transferat fiind în Ardeal, i-a fost încreduta conducerea politica a graniței militare. La 1834 a trecut la pensie, dedicându-se studiului istoriei Sașilor. B. a redigat ȉiarul »Transilvania, dela 1834 Siebenbürger Bote, aparând interesele germanismului și guvernului vienez. La 1849 a fost împușcat cu ocasiunea ocuparii Sibiului de catra Maghiari. A scris: »Handbuch der Statistik u. Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen, (1837); »Anmerkungen und Berichtigungen zu den Grundverfassungen Siebenbürgens, (1839); Unterhaltungen aus der Geschichte Siebenbürgens, (1840).

Beni-Hassan, sat în Egiptul de mijloc, pe malul stâng al Nilului; vestit pentru mormintele sâpate în stâncă, cari conțin inscripții prețioase pentru istoria Egiptului. Mormintele sânt de pe la 2200—1900 a. Chr.; orașul, caruia au aparținut, a disparut fără urme.

Beni-Mezab, (*Beni-Mzab* sau *Mzabîți*), popor pacinic în sudul Saharei, 40,000 sufll., sub suzeranitatea Franceii, lângă riul Mzab, cu 4 oaze și mai multe fântâni. Poporul acesta are mult interes pentru comerciu. Capitala este *Ghardaja*, lângă riul Mzab, cu 15,000 loc.

Benin, numirea unei parți din Guinea sup., pe lângă gurile riului Niger, lângă *sinul B.*, format de delta riului Niger; teren productiv, clima nesănatoasa. *Imperiul B.* sau *Benin-Neger*, situat în partea vestică a deltei Nigerului, cu capitala B., situata lângă brațul Nigerului, numit B., are vr'o 15,000 loc.

Benincasa Savi., (botan.) gen de plante anuale tîritoare din fam. Cucurbitaceelor, trib. Cucumerinee, cu o unica specie: *B. cerifera* Savi.,

originara din Asia tropicală. Fructele cilindrice, sau la o varietate ovoidale, acoperite la suprafața cu ceara, sânt comestibile, cultura lor s'a răspândit în țerile tropicale și subtropicale și ar pute fi întrodusa și la noi în grădini.

[A. Pr.]

Beniș, manta lunga fara mâneci sau cu mâueci largi.

Benkner, 1) *B., Ioan, sen.*, pe la 1545 jude al Brașovului și totodata corifeu al propagaudei lutherane între Sașii din Ardeal; 1546 înființă, împreună cu Honterus și Fuchs, prima fabrica de hârtie în Ardeal. Ca sa câștîge și pe Români pentru doctrina lutherana, puse pe diaconul Coreși sa traduca în românește cele patru evanghelii împreuna cu un alt diacon Tudor, în capitala Muuteniei, Tîrgoviștea, și apoi luând manuscrisul lor îl tipari în Brașov; lucrarea se termină la 30 Ian. 1561. Tot așa luă dispoziții și pentru traducerea în românește și tiparirea (1559) catechismului mic de Luther. † 1565.

2) *B., Paul, jun.*, descendent al cunoscutei familii patriciane din Brașov, n. 1685. Diu cause de subsistența în România, aflând ocupațiune chiar la curtea domnească. A lasat o »Istorie a principilor valachi« în manuscris, care insa s'a pierdut.

Benkő, 1) *B., Iosif*, secuuiu transilvan, n. 1740 în Bardóc (aproape de Brașov), unde tatal seu Mihail era paroch reformat. Familia dîsului a fost dintre cele mai alese familii secuiesci (primipili). Âncă pe când studia în colegiul din Aiud, se interesa mult de lucruri literare. Dupa terminarea studiilor la 1767 a mers de paroch în Közep-Ajta, unde a stat 20 ani. B. a fost om foarte muncitor și iubitor de sciințe, pe cari le-a cultivat cu multa staruința, deși în toata viața s'a luptat cu miserie extrema. Cu deosebire s'a ocupat cu istoria și geografia Transilvaniei, și cu botanica. El a adunat prețioase documente și manuscrite transilvanice și le-a prelucrat cu succes într'o mulțime de opuri, din cari unele au vëdut tiparul, iar altele s'au răspândit numai ca manuscrite. Intre operele lui mai însemnate sânt: Transilvania sive magnus Tranniae principatus. Pars prior sive generalis, tom. I. II. Vindobonae, 1778; Pars posterior Tranniae, sive specialis Tranniae principatus cognitio, âncă nu s'a tiparit, dar ca manuscrit e foarte lașita. Alt op însemnat al lui e: Milkovia sive antiqui episcopatus Milkoviensis... explanatio..., tom. I. II. Viennae, 1781. Prin aceste B. și-a câștigat nume și merite nepertoare; dar a cîrmit și invidia și dușmania multora, care a prorupt în flacari în 1787—89, pe când B. era profesor la colegiul din Sz.-Udvarhely. Scos din funcțiune, a vegetat împreuna cu 10 prunci ai sei diu mica pensiune, ce i-a resoltiv-o consistoriul. A mai fost ajutat și cu parochia Bardocz (1793—99); apoi a fost scos din funcție pentru multe fapte rușinoase. De aci încolo a trait retras în Közep-Ajta, lipsit de stîna colegilor sei, pâna în 28 Dec. 1814. Miseria și lupta cu necazurile vicții se vede a-l fi împins sa caute mîngaiere în beutura. Alte opere ale lui sînt: Erdélyi oláh nenzet képe. Pozsony, 1785; Imago inclytae nationis siculicac. Cibinii, 1791; Diaetae sive comitia, Cibinii et Claudiop., 1791; »Közep-Ajtai Szkumpia«, (despre Rhus coriaria, edata pe spesele statului

1796); Politica trinitas transilvanica etc. ; Biografia lui: Benkő József élete és munkái. Irta prof Mikó Imre. Pesta, 1868.

2) *B., Carol*, n. 1801 în Ajud, unde a și studiat. S'a ocupat mult culegând documente și date pentru istoria Transilvaniei. † 1863 în M. San-Craiu.

Benkulen, residenție olandeză pe țărmii vestici ai Sumatrei; 25,090 km², cu 158,200 loc.; capitala B. are 6000 loc.

Ben Macdhu, (pron. macdū), pisc în grupa Cairu-gorm din munții scoțiani Grampians, 1309 m. înalt.

Ben marcato, (*ital.*) termin musical, indica interpretare bine marcată.

Benndorf, Otto, arheolog german, n. 1838 în Greiz. Studiile universitare le făcu la Erlangen și la Bonn. Dela 1864—68 calatori în Italia și în Grecia. A fost docent privat la Göttingen, și după aceea profesor la Zürich, München, Praga și acum la Viena (de arheologie). Principalele sale scrieri sânt: Die antiken Bildwerke des Lateranischen Museums. Lipsa, 1867; Die Metopen von Selinunt, 1873; Griechische u. Sicilische Vasenbilder, 1869—83 (inedite până atunci); Antike Gesichtshelme und Sepulkralmasken, 1878; Neue Untersuchungen auf Samotrake, 1880; Reisen in Lykien und Karien, 1884. Aceasta din urma scriere tratează și despre remarcabilele frise gasite la Ghiul-Bași, cari se afla acum depuse la muzeul din Viena. Calitațile acestui cercetator sânt o erudiție sigura, un gust estetic bine format și multa claritate în expunere. A lucrat cu mai mulți colaboratori, printre cari și G. Niemann, care a luat parte și la sapaturile dela Adam-Klissi din Dobrogea. E membru onorar al academiei române.

Bennett, 1) B., James Gordon, publicist nord-american, n. 1795 în New-Mill (Scoția); întemeia la 1835 ziarul »New-York Herald«, cel mai mare și mai răspândit jurnal din lume. B., ajuns prin ziarul seu la milioane, a știut sa-și câștige și glorie prin trimiterea lui Stanley (v. ac.), ca sa caute pe exploratorul african Livingstone. † 1872. 2) *B., William Sterndale*, compozist englez, n. 1810 în Sheffield și † 1875 ca prof. de muzică în Cambridge. A compus uverturile: »Naiadele«, »Nimfele padurii«, »Parisina«, oratoriul »Femeia din Samaria« etc. 3) *B., John Hughes*, medic, n. 1812 în Londra, † 1875. Ca prof. în Edinburg s'a ocupat cu histologia, anatomia patologica și medicina clinicală; e descoperitorul *leucocythaemiei*. A scris mai multe opere: Introduction to clinical medicine, »On leucocythaemia« etc. 4) *B., Will. Cox*, poet popular engl., n. 1820 în Greenwich A publicat: Verdicts, (1852); »War songs«, (1855); Baby Mays, (1861); »Songs for sailors«, (1872) etc.

Ben Nevis, (pron. nîvis), cel mai înalt pisc în Scoția, 1343 m., în munții Grampians; dela 1883 se afla aici stațiune meteorologica.

Bennigsen, Levin August Theophil, conte, general rusesc, n. 1745 în Braunschweig, servi în Hannovera și trecu 1773 în armata rusească, unde făcu cariera strălucită. Luă parte activa la toate războaiele, ce le-a purtat Rusia între 1773—1818 în Persia în contra Francezilor, pe cari 1812 îi bată în mai multe rânduri, și în contra Turcilor în Basarabia. † 1826.

Benno, sfânt, episcop în Meissen, n. 1010 în Goslar dintr'o familie de conte; se calugări și fu numit de Henric III. canonic în Goslar. 1066 primi episcopatul Meissen. Pentru ținuta sa șovaitoare în cearta dintre imperatul Henric IV. și Gregoriu VII. fu închis, iar sinodul din Mainz 1085 îl destituî. Prin mijlocirea lui Clemons III. reprimind 1087 episcopatul. se dedică cu totul bisericii sale, silindu-se pâna la moartea sa (1107) a converti pe Venți. Papa Adrian VI. îl ridică 1523 între sfinți.

Bentham, 1) B., Ieremia, celebru publicist englez, parintele criminaliștilor utilitariști, n. 15 Febr. 1748 în Londra, † 6 Iun. 1832. Grație tatălui său, vechil (attorney) la Londra, întră de timpuriu în lumea afacerilor, pe care o parasi de buna voie spre a se consacra legislațiunii. Lui i-se datoresc numeroase lucrări, printre cari se disting cele publicate în limba franceză prin îngrijirea amicului seu Etienne Dumont, membru în consiliul administrativ genevez. După parerile lui B. pedeapsa se justifică prin necesitatea ei. Delincuenții sânt vrajmașii societății. Pedeapsa trebuie sa aiba efect asupra mulțimii, sa o întimideze. Puțin îi pasă legiuitorului dacă distribuțiunea pedepsei respunde sau nu cu justiția reală; justiția aparentă are tot aceleași efecte: legea penală are ca scop a inspira frica, iar ca baza interesul societății a reprima actele în-criminate. Principale scrieri: »A fragment on government«, (1776), inspirată de comentariile lui Blakstone; »Defence of usury«, (1787), tradus în limba franceză și publicat împreuna cu un memoriu al lui Turgot în 1827. Sir Francis Baring dice despre aceasta lucrare, care demonstrează inutilitatea măsurilor legislative contra usurei, ca ea este cu desavârșire irefutabilă. »Introduction to the principles of morals and legislation«, (1789), tractează despre cele mai delicate probleme ale dreptului public. In »Traité de législ. civ. et pén.«, publicat de Dumont după manuscrise, în primul volum B. așează pe base utilitariste principiile generale ale legislațiunii, combatând ascetismul și arbitrarul întemeiat pe simpatii și antipatii; în vol. 2 se ved mai bine lacunele sistemului seu, el tractează despre principiile codului penal; vol. 3 conține celebrul memoriu asupra panopticului sau casa de inspecțiune centrală, supus la 1791 adunării legislative franceze, care ordonă imprimarea lui. Tot acest volum cuprinde o foarte însemnat studiu asupra promulgarilor, un memoriu despre înriurirea timpului și locului în materie de legislațiune, un altul asupra principiilor de urmat în transplantarea legilor, la diferite națiuni, în fine, un prospect general, bogat în cercetari, al unui curs complet de legislațiune. Ideile lui B. au fost îmbrățișate cu caldura de ziarul francez comunist »L'utilitaire«, care a aparut pe timpul revoluțiunii din Iulie; în Luisiania pe de alta parte s'a încercat, tot pe la 1830, a le pune în practică, în legislațiune. 2) *B., George*, botanic, n. 1800 în Stocke, președinte al »Linnean Society« din Londra. † 1884. Lindley a numit după dînsul genul *Benthamia*. A scris între altele: Handbook of the British Flora. Londra, (1865); Flora australiensis. Londra, (1863 până 1870); iar împreuna cu I. D. Hooker celebrele: Genera plantarum, Londra, (1862—1883).

Bentheim, comitat în districtul prusian Osna-brück, 925 km²., cu 32,606 loc. Capitala B. are 2362 loc.; castel cu parc, scaldă minerală.

Bentinck, *Ioan Wilhelm, conte de Portland*, n. 1648, își primum crescerea cu Wilhelm de Orania (mai târziu regele W. III. din Anglia) pe care îl însoți 1688 în Anglia, ajunse 1689 consilier intim, conte de Portland și Peer și fu însărcinat, ca om de încredere al regelui, cu numeroase misiuni diplomatice. 1698 ambasador la Paris. † 1709 în Berkshire.

Bentley, (pron. bentli), *Robert*, medic, n. 1823 în Hitchin (Englita), s'a ocupat mult cu botanica, în special cu plantele medicinale, fiind la diferite colegii profesor. A scris: »Manual of botany«, (1861); »Principal plants employed in medicine«, și a redactat zece ani »Pharmaceutical Journal«.

Benué, (Binue), afluent al râului Niger, descoperit 1851 de Barth, explorat 1879 de Flegel, navigabil până în interiorul Sudanului.

Benzaldehid, *aldehida benzoică*, C₆H₅.CHO; esența de migdale amare; corp lichid uleios, cu miros aromatic; fierbe la 179°. Se prepara din amigdalina, care se gasește în migdalele amare, prin discompunere cu apa.

Benzen, v. Benzol.

Benzina, amestec de hidrocarbure, care se obține la distilarea petrolului brut (pacurei) între temperatura 80° și 110°; corp lichid, volatil, cu miros aromatic; disolva cu ușurință grăsimile. Se întrebuințează în industrie pentru extragerea oleurilor din semințe, separarea grăsimii din oase și din lână, disolvarea cauciucului și curățirea petelor de grăsimi de pe haine. Aprinsa în contact cu aerul, B. arde cu o flacără luminoasă, se întrebuințează deci și ca producător de lumină.

Benzoe, reșina extrasă din arborele Styrax Benzoin în Java și Sumatra. Facând tăieturi în coaja acestui arbore, reșina se scurge, se usucă la aer și apoi se culege. Substanța solidă de culoare galbue-brună, cu miros plăcut; încălzită fiind da un fum mirositor. Varietatea cea mai prețioasă este *B. de Siam*. Se întrebuințează puțin în medicina ca *tinctura de B.*, (soluțiune de B. în alcool). *Acidul benzoic* (C₆H₅.CO.OH) este acid organic, monobasic, se prepara din benzoe prin sublimare. Corp cristalin fusibil la 120°, fierbe 250°, da saruri numite *benzoați*.

Benzol, (*benzen*) C₆H₆, hidrocarbura lichidă, care se extrage din gudroanele, ce se fac la destilarea uscată a carbonilor de pământ. Purificăm aceste gudroane, tratându-le cu acid sulfuric, apoi cu hidrat de sodiu, le destilăm în urma din nou și adunăm partea ce trece între 80° și 82°, din care prin înghețare la temperatura scăzută obținem B.; lichid incolor, cu miros aromatic, se topește la 6° și fierbe la 80-6°. Antăia preparare sintetică a B.-lui a fost făcută de Berthelot (1866) prin încălzirea acetilenei. Structura lui moleculară, data de Kekulé (1865), este reprezentată prin o formulă hexagonală, din care prin substituirea hidrogenului cu diferite elemente sau grupuri de elemente se fac numeroase produse foarte întrebuințate în industrie. Studiul B.-lui și compuşilor lui a jucat un mare rol în chimia teoretică și a contribuit foarte mult la stabilirea teoriei valențelor.

Beoția, (*Boeotia*), țeara a Greciei antice, încungurată de munții Helicon, Cithaeron, Parnes etc. și udata de numeroase râuri ca: Kephisos, Asopos (v. ac.) etc. și lacul Kopais. Mai înainte, fiind și canalizată, panentul era productiv, acum în parte e deșert sau baltos. Vechii Beoțieni, un popor voinic, au imigrat în secl. XII. a. Chr. din Tessalia; din cauza lipsei de cultura Beoțienii treceau de oameni proști, deși au ieșit dintre ei bărbați renumiți ca: Hesiod, Pindar, Epaminondas, Plutarch etc. Cele 13 orașe mai mari din B. au format sub conducerea Thebei *confederația beotică*, condusă de beotarchi; aceasta confederație își pierduse puterea în urma luptei dela Chaeroneia (338 a. Chr.)

Beowulf, numele unui epos anglosaxon, în care se cântă faptele lui B. contra monstrului Grendel și a unui balaur, ce pustia țeara. B. e cel mai vechiu document mai mare de poezie populară germană și astfel de mare valoare pentru dezvoltarea limbii germane. Cf. Müllenhoff, »Beowulf«, (1889).

Berabra, (arab. Barabira), locuitorii din jurul Nilului dela cataractul prim, la Assuan, până la al doilea, Vadi-Halfa, popor din rassa berbera. Sânt împărțiți în 40 sate și un oraș mai mare, Deor, ca capitala; numerul lor 40,000 suf. Limba lor este un idiom deosebit de limbile africane. Sânt blânzi de caracter și se folosesc ca servitori la case. Țeara lor e puțin fructifera.

Béranger, *Jean Pierre de*, poet liric franc., n. 1780 în Paris, † 1857. Specialitatea sa e cântecul (chanson), care sub condeiul său devine o oda, o cautată, un iumn și chiar o satira. Mult timp B. fu considerat de un geniu poetic; astași poeziile sale sânt judecate cu o severitate adesea nedreaptă, și au început sa cada în uitare, și sa n'aiba decât o valoare literară istorică. Cântecurile lui B. au fost publicate într'un mare număr de edițiuni. Corespondența sa apară în 1860 în 4 vol.

[A. S. C.]

Berar, odinioara stat în India est., dela 1853 al Englezilor; 45,870 km²., cu 2,672,673 loc., ținut foarte frumos și productiv, numit și »grădina Indiei«. Capitala Akola.

Berariu, 1) *B., Artemiu*, scriitor rom. bucov., numit dupa moșul său și *Ierimieviciu*, n. 20 Sept. 1834 în Satul mare. A studiat în Suceava și în Cernauf, iar 1858 fu trimis cu stipendiu la Viena spre a se aprofunda în studiul teologiei. Aici se înscrie la facultatea filosofică pentru studiul filologiei clasice. În 1861 se întoarce în patrie și, ne mai primind stipendiu pentru continuarea studiilor, se proeși. În 1865 se facă paroh în Ceahor și suplini de acolo prin doi ani și jumătate la institutul teologic din Cernauf, catedra studiului biblic al testamentului nou. Din Nov. 1883 până Apr. 1895 fu redactor pentru textul românesc la foaia bisericească »Candelă«. În 1884 fu numit cancelar mitropolitan și sinodal, care funcțiune o implini până în 1895, și în 1892 se facă protopop activ în Cernauf; în 1895 capătă demnitatea de archiepiscopitar cu cruce (Staurofor). A lucrat cu mult zel și cu statornicie pentru luminarea conștiinței ortodoxe religioase și pentru deșteptarea și întărirea simțului național; a publicat diferite scrieri în: »Gazeta Transilvaniei«, »Telegraful Român«, »Observatorul« lui Barițiu; a conlucrat la foile populare

Steluța și Desteptarea, scriind totodată și în Revista politică și în Gazeta Bucovinei. În foisoara »Albinei din 1870 a publicat »Cugetari politice ale unui țeran dela munte», și în 1888 broșurele »Norocul unui Sاتمارةan» și »Terminul sfântului Niculae».

2) *B., Ioan*, scriitor rom. bucov., n. 1846 în Suceava; la 1866 luă parte ca voluntar în reșoiul din acest an al Austriei cu Prusia. În 1867 își continuă studiile la institutul teologic din Cernăuț, le fini în 1871 și se preoți. La 1880 a fost paroh în Stroești, unde primind 1890 demnitatea de esarch, † 1895. A publicat mai multe poezii, ca: »O noapte pe ruinele Sucevii», »Stilpul lui Voda», în Calendarul bucovinean pro 1867 și 1882; »Lupta dela Smărdan», în Reșoiul pro 1884; »Die Felsen der Fürstins», în Römische Revue etc., iar în prosa: »Doehias», novela, în Familia pro 1876; »Biografia mitropolitului Silvestru Morariu», »Notabilii români în Bucovina», în Observatorul lui Barițiu pro 1880 și 1884; Congresul bisericesc din Bucovina, »Despre oratoria bisericească la Români», »Despre formele predicamentului în Biserica ort. română» pro 1882, 1885 și 1888; Colecțiune de predici, Cernăuț, 1887; »Erinnerungen aus dem blutigen Gefechte bei Visakov», în Czernowitz Zeitung pro 1890 etc. Multe scrieri de ale lui au ramas nepublicate. (Cf. Morariu C., Parți din istoria Românilor bucovineni, br. 2. Cernăuț, 1894.)

[Dr. I. G. Sbiera.]

Berat, (*turc.*) decretul de numire pentru oficiali înalte turcesci.

Berat, capitala fortificată a unui sandjac din vilaietul turcesc lanina, în Albania inf., situată lângă Osum, încungiuurată cu plantațiuni de olivi și vii; are 12,000 loc., arhiepiscop grec.; ruinele unui castel.

Beraun, (Beraunka), afluent din stânga al râului Moldava în Boemia; isvorește în Padurea boemă; 170 km. lung. *Orașul B.* e situat la împreunarea râurilor B. și Litawko și are 7265 loc.

Beraunit, mineral, fosfat de fier basic, cristalizează în sist. monoclinic. Se găsește la Beraun în Boemia etc.

Berbant, (*turc.*) desfrânat, ușuratic.

Berbece, 1) barbatușul oiei; — 2) unealta ce se întrebuințează pentru baterea piloților; poate fi de mână sau de soneta. Cel dintâiu este de regula din lemn de stejar în forma unei piramide octogonale ciontate, proveșut cu 4 mâner, și la capetul de bataie cu un cerc de fier pentru a împiedeca creparea lui. B. de mână se ridică de regula la o înălțime de 0.6—0.9 m., iar efectul lui este foarte mic, având o greutate maximă de 50 kg., de aceea se și întrebuințează numai la lucrări mici. B. întrebuințat la soneta este sau din lemn de stejar sau în cele mai multe cazuri din fonta. Greutatea lui variază între 300 și 600 kg., iar înălțimea, dela care cade, este de regula de 1.2—1.5 m. (V. soneta);

3) mașina de reșoiu (*aries*), cu care în vechime se derâmau zidurile cetăților;

4) în astronomie B. este prima constelațiune din zodiac. În antichitate i-se dicea *Jupiter Amon*, *Chysomallus* sau și *Tunsura de aur*. Constelațiunea B. nu se deosebește prin stele mari, steaua sa principală abia este de mărimea a doua.

Berbecel, gen de pasere cântătoare din fam. Laniadae, cu cioc puternic și comprimat, garnisit la baza cu peri aspri; falca superioară cărligată la vîrf, prezintă o creștatură (dinte) de ambele laturi. Penele corpului, în genere, sînt cenușii pe spate, albe la foale și negre în aripi; preste ochi, dealungul capului, cu o fașie neagră. Speciile B.-lui sînt îndrăznețe și mari ucigașe; imitând cântul paserilor mai mici le amăgesc sa vina la dinșele și apoi le ataca, de aici numirea: lupul vrabiilor, capra dracului; pradă lor, ce sta din insecte, sugatoare și paseri mai mici, o trag în țepa ori strimtorindu-o între doue crengi, o înneaca. În parte sînt paseri migratoare, în parte staționare. [V. B.]

Berbecică, v. Berbecel.

Berbecuț, pasere, o specie de becațina (v. ac.)

Berberi, cel mai vechiu popor din nordul Africei. A venit din Asia în timpurile preistorice și a ocupat mai întăiu toată regiunea udată de Mediterana. O parte dintr'înșii, *Iberii*, au trecut în Spania și s'au întins preste această peninsula pîna la Pirenei, unde s'au întălnit cu popoare din neamul celto-galic. Când s'a așezat acest neam chanitic în nordul Africei, nu se scie; sigur este, ca ei au venit din Asia prin istmul de Suez, au ocupat mai întăiu valea Nilului și de aci s'au întins pîna la țărmul Oceanului Atlantic. În Egipt ei au format un vechiu regat. Prin celelalte parți atît Romanii cît și mai cu sama Cartagineii făcua cunoștința cu dinșii cu cel puțin 700 ani a. Chr. Tipul B.-lor se reprezintă astăzi prin *Kabylii*, cari locuiesc încă pe flancurile Atlasului, *Maurii* și *Tuaregii*, cari strabat Sahara în sus și în jos, *Felachii*, cari locuiesc prin Egipt, precum și *Felatahii*, cari au trecut în Senegambia, și de aci, preste muntele Fota Djalon, în Sudan, unde au fundat statul Socoto. B. au îmbrățișat religiunea Coranului, vorbesc totuși limba lor proprie. Cei din Senegambia și Sudan se numesc și *Peulhi*, *Poul*, etc. [G. T. B.]

Berberia, statele litorale ale Africei nord-vestice: Marocco, Algeria, Tunis și Tripolis cu Fessan și Barca, 2.629,000 km²., locuite de Berberi în parțile interioare, Arabi, Mauri, Negrii și numeroși Ovrei, (urgisiți mai ales în Marocco); limba principală e cea araba; în antichitate erau aici însemnatele state: Nunidia, Mauretania și Cartagena; ajunsă sub stăpanirea Osmanilor, începînd din secl. XVI., locuitorii acestor state se făcua vestiți prin cruzimi și jafuri, cari fura înfrănate numai prin ocuparea Algeriei de către Francezi (1830).

Berberidaceae, sau *Berberidaceae*, (botan.) o familie dintre Dicotyledonatele polypetale; cuprinde plante erbacee, subarbuști sau arbuști cu frunze alterne sau radicale, simple sau mai adesea compuse. Florile galbene, albe sau mai rar purpureo-violacee. Are vr'o 19 genuri cu vr'o 100 specii, răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale sau prin America australă. Familia B. se divide în următoarele 2 triburi: I. Tribul *Lardizabaleae* cu genurile: *Lardizabala* Ruiz. et Pav., *Akebia*, *Dene* etc. II. Tribul *Berberae* cu genurile: *Berberis* L., *Leontice* L., *Nandina* Thunb., *Epimedium* L. etc. Această familie este reprezentată în parțile noastre prin *Leontice altaica* Pall în Dobrogea,

prin *Berberis vulgaris* L., numita vulgar Dracila, Berberifa etc. Ca plante ornamentale se cultiva prin gradini mai multe specii din genurile: *Berberis* L., *Epimedium* L. și *Nandina* Thunb. [Z. C. P.]

Berberina, alcaloid, care se extrage din radacina plantelor *Berberis vulgaris* și *Colombo*.

Berberis L., (botan.) gen din fam. Berberideae, trib. Berbereae, cuprinde arbuști cu lemnul galben, cu frunzele simple sau penate, mai adesea spinos dințate și uneori chiar transformate în spini, caduce sau persistente. Florile galbene sunt dispuse de ordinar în raceme. Fructul este o baca. Acest gen are vr'o 50 specii bine definite, cari sunt împrăștiate prin Asia și prin regiunile muntoase ale Americii dela Oregon până în Teara de foc. *B. vulgaris* L. crește în Europa și în America nordica. Prin părțile noastre este cunoscuta aceasta planta sub numirile vulgare de: Dracila, Lemngalben, Berberifa etc., se găsesc prin lunci și prin tufișuri și se folosesc pentru a face garduri vii. Ciuperca parazita, care produce rugina grâului (*Puccinia graminis* Pers.) percurge una din fazele sale evolutive pe frunzele de Dracila, unde se prezintă sub o forma deosebită, (cunoscută sub numele de *Aecidium Berberidis* Gmel.) Pentru a înlătura deci infectarea grânelor de aceasta detestabila ciuperca parazita este prudent sa se stirpeasca Dracila din vecinatatea semenaturilor. Multe specii de *B.* sunt cultivate prin gradini ca plante ornamentale, așa este *B. Aquifolium* Pursh., *B. aristata* DC., *B. vulgaris* L. etc. Din fructele coapte de *B. vulgaris* L. se prepara siropuri și limonade recortoare. Scoarța radacinei are proprietăți tonice, cathartice și febrifuge. Radacina și lemnul de *B. vulgaris* L. se întrebuintează în industrie ca planta tinctorială. [Z. C. P.]

Berberifa, numire populara data plantei *Berberis vulgaris* L. (v. ac.)

Berbesci, (magh. Bártfalu), comună în Ung., cott. Maramureș, diecesa Gherlei, cu 1372 loc. Rom. gr.-cat., agricultori și prasitori de vite. Biserica și școala rom., oficiu postal și de notar cereual.

Berbilii, pasere cântătoare din fam. Sylviidae, de marimea vrăbiei, cu pene oacheșe-ruginii pe spate și sure pe foale; picioarele puțin lungite; prin cântecul seu felurit și melodios e cea mai placuta pasere în toata Europa; petrece prin tufișul des și se nutrește cu insectele, ce le urmărește în fuga. [V. B.]

Berbința, puțină în care se framânta cașul.

Berca, manastire în Rom., j. Buzeu, pl. Pârscoav, com. Păcele, situata pe un înalt pisc, ce se ridică pe malul stâng al râului Buzeu, deasupra cat. B., fundata de Mihalcea Căndescu și soția sa Alexandrina Cantacuzino la 1694; e însemnată prin arhitectura ei; astați se afla în ruine.

Bercause, (franc.) femeie care leagana; fig. cântec de leagan.

Berchiescii, comuna în Bucovina, capitanatul și j. Gura-Humorului, cu 1965 loc., (1689 ort., 45 apus., 160 prot., 71 mos.) Form. parochie cu com. Corlata, cu moșie manastireasca și școala cu 1 clasă.

Berchta, dupa mitol. germ. numita și Perahta (luminatoarea), a fost o femeie cereasca de soare și de nori aducatori de ploaie; pentru aceasta a fost muierea lui Wodan, ca Ńeu de viscoli, și ia parte în vênatul de tempestate, aparând ca o figura îngrozitoare. B. e o ființa ce sta aproape de Freia (v. ac.), și în unele locuri o substitue Holda (v. ac.), iar alt nume al ei e Bertha. Ea veghiaza rigoros asupra torcetoarelor, și la capetul anului strica ce a ramas netors. Serbatoarea ei a cașut pe 6 Ianuarie.

Berchtesgaden, ținut în Alpii Salisburgiei, 1803 unit cu Salisburgia ca principat, dela 1880 aparține Bavariei; 355 km². Orașul principal B. are 2300 loc.; ocn de sare, sculptura de lemn și fildes; e cercetat mult de straini.

Bercsényi, Nicolau, conte, n. 1664 și † 1726. S'a distins prin fapte eroice la asediarea Budei (1686); intim prietin al lui Fr. Rákóczy II.; luă parte însemnată la victoriile și desastrelor acestuia. Scrierile sale le-a edat Col. Thaly în 7 vol.

Berczik, Árpád, scriitor magh., n. 1842 în Timișoara. A scris: poesii, novele, foiletoane, comedii și vodeviluri.

Bérczy, Carol, scriitor maghiar, n. 1821 în Balassa-Gyarmat, † 1867 în Budapesta. A scris poesii și povele originale și a tradus diu operele lui Dickens și Washington Irving.

Berdan, pușca, o arma cu zavor de calibru 10.7 mm. și întrebuintând un cartuș metalic. A fost și este încă în serviciul infanteriei rusești. Pușca cântărește 4.300 k. și glonțul 24.1 gr., cu o iuțeala de 442 m. (glonțul are 10.7 mm. diametru, încarcatura de 5.06 gr., cartușul cântărește 42.5 gr. și are o lung. de 75 mm.) Parul ghinturilor e de 0.53 mm. Arma are un înalțator cu praguri și cursor; gradăția extrema coresponde distanței de 1500 pași. Sistemul de închidere al culatei e defectuos, fiind prea lung și format din bucați prea slabe și prea numeroase. Ca dispoziție originală e de observat, ca resortul se armează în momentul, când se închide culata. Aceasta arma e pe cale de a fi înlocuită chiar în armata ruseasca.

Berdescu, Alexandru, componist rom., n. 1833 în București, † 1871. Elev al lui Flechtenmacher; B. s'a ocupat cu musica națională, transcriind mai toate melodiile naționale pentru clavir. Lucrarea sa e publicată în vr'o 20 caiete.

Berdicev, oraș al Rusiei europ., în guvern. Volhyniei, la 42 km. spre sud de Jitomir; 20,000 loc. Are țiguri de cai foarte importante. Este vizitat de numeroși pelerini, atrași aci de o imagine miraculoasa a sf. Fecioare.

Berdjansk, oraș maritim în Rusia europeana, guvern. Tauridei, la 390 km. spre nord-est de Simpheropol; 6000 loc. Unul din cele mai bune porturi ale Marii de Azov, dar supus la considerabile astupari de nasip.

Bere, o beutura alcoolica fermentata, însa necomplet, obținuta prin decoctiunea sau infusiunea malțului de orz și a hemeiului și tratarea cu drozdii cu scop de a fermenta. **Fabricațiunea**. Principiul fundamental al fabricațiunii este: a desvolta în diastasa, nascuta în orzul germinat, cea mai mare energie posibila, cu scop de a transforma amidonul, aflat încă în acel orz, în glucosa. Aceasta se realizeaza prin apa și prin o temperatura de 60—70° C. Materialele prime

Fabricațiunea berei.

(Instalațiunea stabilimentului Bragadiru în București).

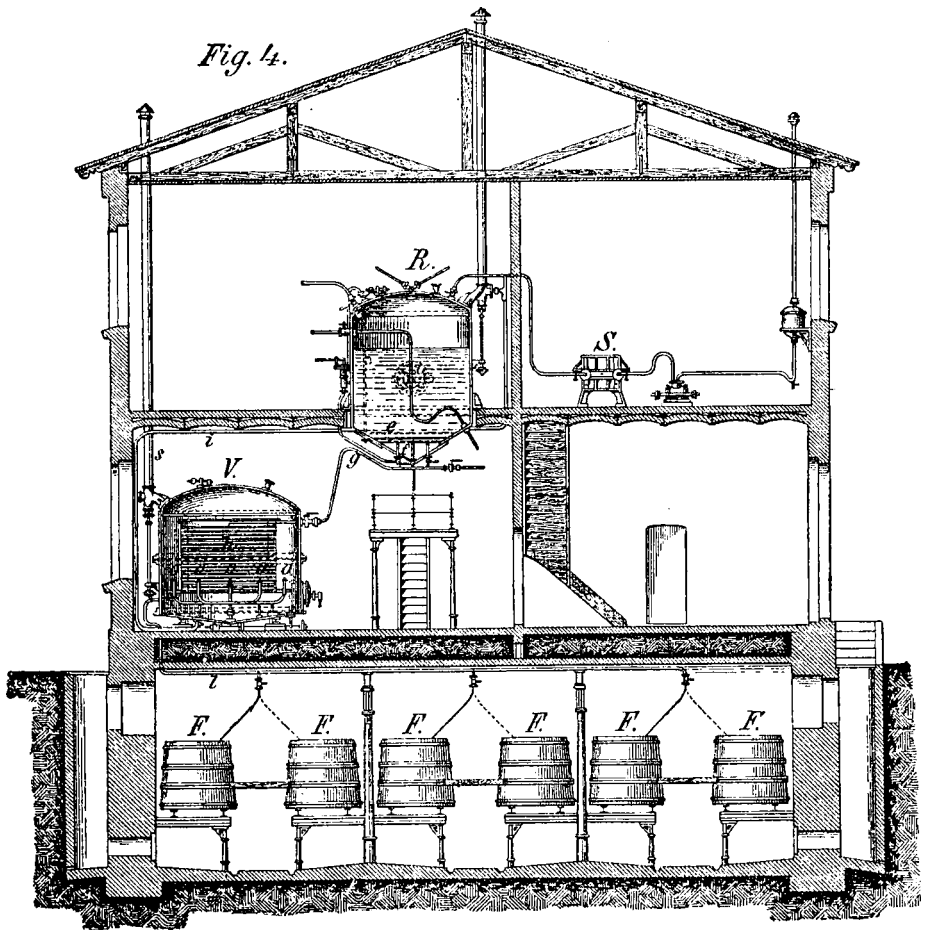
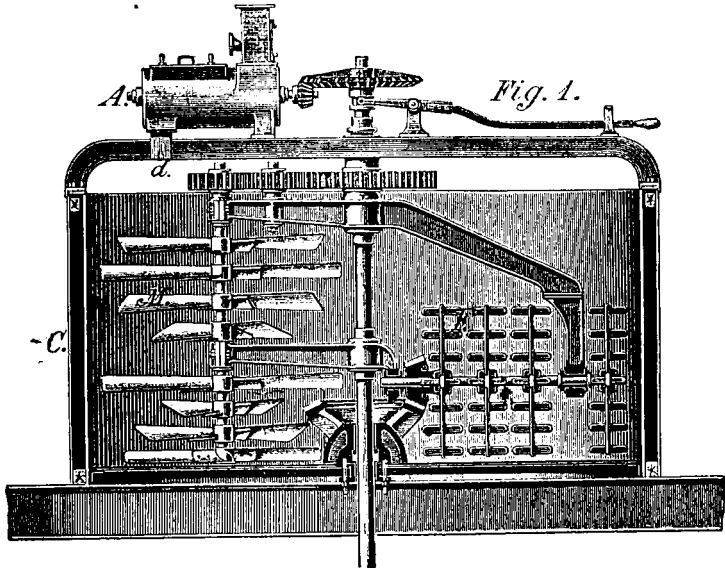
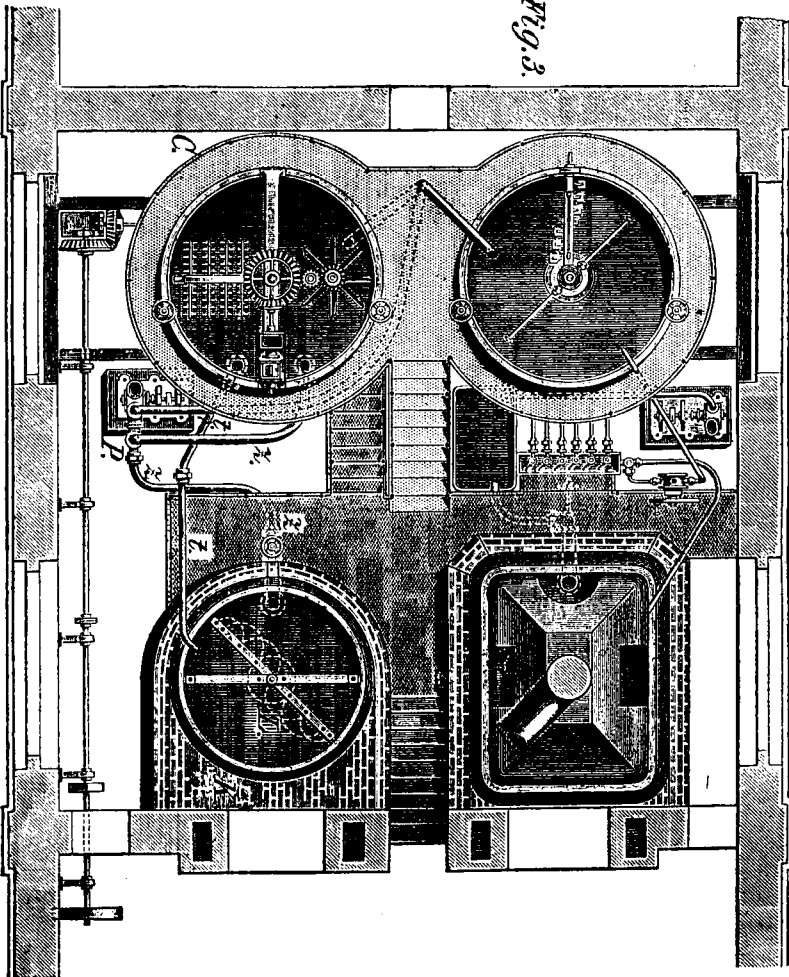

Fig. 3.

necesare fabricațiunii ei sînt: orzul (prin excepțiune grâu, orez, porumb, ovės, faina de grâu, de cartofi etc.), hemeiul și apa. Orzul formează baza fabricațiunii berei, din cauza ușurinței cu care el se transformă în malț, care, la rîndul seu, posedă în gradul cel mai mare proprietatea de a transforma amidonul în zahar. Se întrebuițează de regula orzul cu doue rînduri (*Hordeum distichum*) și din acesta varietatea numita cavaler. Berarii cer dela orz următoarele condițiuni: boabe mari, grele, homogene, nelesate, culoare galbena deschisa, miros a paie proaspete sanatoase, pelița subțire, secțiunea bobului albă și nu sticloasa, greutatea hectolitrică cel puțin 60. În Rom. varietatea cea mai cautata este orzoaica, din care se exportează multa și în Germania. Compozițiunea chimică a orzului rom. se poate vedea din analizele efectuate în laboratorul fabricii Bragadiru:

	maxim.	minim.	mijlociu
Apa	17-15%	10-20%	13-65%
Amidon (scrobeala)	64-62 "	56-80 "	60-70 "
Substanțe azotoase	13-56 "	10-94 "	12-25 "
" minerale	3-60 "	2-10 "	2-85 "
Greutatea hectolitrică	62—74.		

Calitățile acestea împreună cu prețul ieftin (8—12 lei $\%$ kgr.) nu pot decât a satisface cerințele berarilor. Transformarea orzului în malț se face astfel: mai întăiu se curăță, apoi se moale în apa, operațiune care poate dura 50 pîna 100 oare, dupa calitatea orzului și a apei; dupa aceea se întinde în straturi de 10—15 cm. grosime, pe podinele de piatra sau ciment ale unor sali anume construite și în cari temperatura variaza între 10—15° C. Germinațiunea poate dura 7—11 zile, în care timp gramețile se întorc cu lopata în fiecare zi, — la început de mai multe ori, pe la sfîrșitul germ. odata — spre a nu se încălzi și usca la suprafață. Acest malț se numește malț verde, care serva fabricațiunii spiritului. Prin germ. în bobul orzului o parte din substanțele azotoase s'au transformat în diastasa, un ferment ce are proprietatea principală de a transforma amidonul în zahar (glucosa); mai departe amidonul este diminuat, în schimb însa gasim o cantitate mult mai mare de zahar; substanțele albuminoase solubile sînt în cantitate mai mare; azotul total și substanțele minerale sînt diminuate. Pentru prepararea B.-ei malțul verde se usuca și se prajesc la temperatura, ce variaza între 30—100° C., după cum voim a avé un malț mai deschis la culoare (pentru B. alba) sau mai închis (pentru B. neagra). Prin prajire se opresce desvoltarea prea multa a diastasei, se desvoaltă aroma și diferite principii necesare B.-ei. Multe berarii întrebuițează pe lînga malț și diferite surogate ca: faina de grâu și de cartofi, zahar de cartofi, sirop, lemn dulce, glicerina, zaharina etc., cu scop de a substitui o parte din malț, care în țeri ca Germania, Belgia, Anglia etc. costa mult mai mult ca surogatele. Hemeiul are de scop a da B.-ei un gust amar, o aroma placuta, a o limpedi ușor și a o conserva. Cel mai vestit este cel de Saaz (Boenia). Hemeiul bun se cultiva și în Bavaria. În Rom. se fac de 2 ani încercari de catra ministrul domenilor și rezultatele de pîna acum sînt satisfactoare. Apa: Unii berari atribue calității apei un rol deosebit; alții

din contra o valoare secundară. Imprejurările cîstring pe berar a întrebuițe de multe ori ape, pe cari igiena le condamnă ca ape de beut, (din balți, lacuri, gârle etc.), și se dice ca B. este tot așa de buna ca și cea preparata din o apa igienica. Apele dure (cari conțin mult bicarbonat de calciu și de magneziu și gips) se coreg prin fierbere.

Fabricațiunea B.-ei se poate resuma în următoarele operațiuni: sfaramarea malțului, muaierea lui în apa de 35—45° C., zaharificarea lui și extragerea din el a principiilor solubile (maltosa, isomaltosa, dextrina, substanțe azotoase și minerale), fierberea extractului apos (a mustului de malț, care în limba germana se numește Würze) cu hemeiul, recirea, tratarea cu drojdii, fermentarea și depositarea în pivnițe. Extragerea principiilor solubile din malț se face: prin decoctiune ori prin infusiune. B. preparata după metoda prima este mai placuta și se conserva mai bine. Pentru explicarea mecanismului fabricațiunii vom lua ca exemplu instalațiunile moderne ale fabricii Bragadiru. Aci se face B. neagra dupa sistemul bavarez și B. alba în genul celei de Pilsen. Cea dintăiu se prepara prin decoctiune, a doua prin infusiune și decoctiune. În numita fabrica B. neagra se face astfel: pentru 52 hl. B. se ia 1400 kgr. malț de orz, care se sfarama într'o morișca. De aci curge în A (fig. 1) unde se plamadesce cu apa de 35—40° C și astfel curge prin *d* în cuva C. Aci se amesteca din nou cu apa de 75° C. Apoi totul se amesteca și se framânta prin mecanismul F. Din acest amestec, care acum are temperatura de 50—52° C., se scurge $\frac{1}{3}$ parte în cazanul K, (fig. 2) unde mai întăiu se încăldește pîna la 65—70° C., la care temperatura sta v'ro 20 minute; apoi se fierbe $\frac{1}{4}$ oara, dupa care timp se pompeaza prin P iarăși în C. Aci iarăși se amesteca bine prin F cu celelalte doue parți remase. Tot amestecul are acum temperatura de 65—66° C. Operațiunile acestea se mai repeta de doue ori, când întregul amestec are 70—72° C., temperatura la care diastasa desavîrșesce zaharificarea. Din C întreaga massă se pompeaza în o cuva învecinata cu C, unde se depune borhotul și se limpezesce mustul de malț. Acesta fiind limpede se scurge în un al doilea cazan alaturat de K, unde fierbe împreuna cu hemeiul. Fiertura fiind finita B. se pompeaza împreuna cu hemeiul în aparatul R (fig. 4), unde pe de o parte B. se recoresce nițel, iar pe de alta remașițele hemeiului se depun. Din R B. se scurge prin g pe recitorul V, unde curenții de aer rece și sterilizat, ce vin dela sterilisatorul S, precum și amestecul frigorifer, ce circula în interiorul pareților aparatului V, B. e racita pîna la 4° C. și se scurge în puținile de fermentație F (fig. 4). Aci se amesteca cu drojdii și se lasa a fermenta, observându-se ca în timpul acesta temperatura B.-ei sa nu treaca de 10° C., iar a salei de fermentație de 5° C. Fermentațiunea B.-i trece prin doue faze: 1) se transforma cea mai mare parte a zaharului în alcool și acid carbonic; 2) faza, prin care trece B. în timpul cât e depositata în pivniță. Durata celei dintăiu este de cel puțin 7 zile și de cel mult 12 zile. Fermentațiunea principala fiind terminata — lucru, care se cunoasce dupa aspectul brun al drojdiei —

B. se scurge în vase mari așezate în pivnițe, a caror temperatură nu trece de 1° C. Aci B. conține a fermenta încet, prin care act ea capătă aroma și gustul ei plăcut. Această fermentație ulterioară, a carei durată se poate aranja după împrejurări. În Rom. B. se pune în consumație cu o vechime de cel puțin 2 luni. Uneori se vinde B. de 4—5 luni, (Bragadiru). Vechimea denotă o calitate bună și o îngrijire deosebită. În Anglia, Belgia, Olanda, Franța și Germania se prepara, grație unei anumite specii de drojdie, un fel de B., care se poate pune în consumație deja după câteva zile. Fermentația ei se petrece între 15—22° C., deci sala de fermentație nu are nevoie de recire și astfel cheltuielile sunt cu mult mai mici; însă B. nu e așa bună și nu se poate conserva. În Germania B. în chestiune se numește Obergähnges Bier, adică bere cu fermentația la suprafață, (din cauza ca fermenții se adună la suprafața lichidului ce fermentă), spre deosebire de celei obicinuite, care se numește »Untergähriges Bier.« După sistemul Obergähriges se prepara în Germania de nord B. din grâu, »Weissbier.«

Compozițiunea chimică. Prin fierbere se extrage din malț extractul original sau primordial, care se compune din diferitele zaharuri (maltosa, isomaltosa, dextrosa, levulosa și zaharosa), din dextrina, substanțe azotoase, substanțe minerale și ceva acizi. De bogăția extractului depinde și calitatea B.-ei. La B. bună extract. orig. este de 12—14 și chiar peste 14% (B. de Mûnich, Pilsen, Bragadiru etc.); la B. de calitate mijlocie e de 10—12% și la cele mediocre de 7—9%. Prin fermentație, o parte însemnată din zahar (m. c. s. maltosa) se transformă în alcool și acid carbonic; din această cauză extr. orig. scade cu 40—60%, cari se numesc și grade de fermentație. Cu cât acestea sunt mai mari, cu atât și B. e mai alcoolică și se conservă bine. B. bună de consumat conține: apă, alcool, acid carbonic și substanțe extractive, compuse din: maltosa, dextrosa, dextrina, glicerina (născută la fermentație), substanțe azotoase organice, acid lactic, substanțele minerale și principii de ale hemeiului. Iată analizele câtorva B.-i:

Numele principiilor chimice.	Bere din:						
	București						
	Bragadir- lager	Luther- lager	Oppler- lager	Viena Sim- meringlager	Mûnich Spa- tembrân export	Berlin bere albă de grâu l. cuai.	
	100 grame bere conțin grame:						
Apă	89.50	89.60	90.74	92.25	—	91.—	
Alcool	8.89	8.94	8.58	3.70	4.16	8.91	
Extract	6.29	6.09	5.43	5.71	5.86	4.86	
Acid carbonic	0.26	0.21	0.17	—	—	0.32	
Subst. miner.	0.22	0.23	0.21	0.22	0.22	0.16	

analizate de
Dr. P. Radulescu.

Efecte fiziologice. B. nefalsificată, prin cantitatea mică, și foarte diluată de alcool, prin acidul carbonic, prin materiile amare ale hemeiului, prin extractul de malț ce conține, este o beu-

tura calmantă, recoroitoare, digestivă și hrănitore. Grație acestor proprietăți B. nefalsificată este singura beutura, cu care s'ar pute combate alcoolismul. Pentru aceasta prețul ei trebuie să fie mic. Din nenorocire în Rom., din cauza taxelor fiscale și comunale enorm de mari (s. e. în Buc. 39 lei la hectolitrul), B. este o adevărată beutura de lux. Producțiunea totală a B.-ei în lume se urca la ca. 194¹/₂ milioane hl. pe an; pentru care s'au consumat ca la 3 mil. tone orz (fără a socoti surogatele) și vr'o 60—70 mil. kgr. hemeiului. Ântăiul loc în producțiune îl ocupa Germania cu 55 mil., apoi America de nord cu 44 mil., Austro-Ungaria cu 17 mil. Rom. fabrică 40.000 hl. pe an.

Istoricul. Beuturi preparate din orz au fost cunoscute popoarelor celor mai vechi, ca: Chinezi, Iaponezi, Egipteni, Abesinieni etc. În Rom. B. era pe timpul lui Ștefan cel Mare și al lui Alexandru cel Bun beutura populară. Bererii moderne în Rom. au înființat mai ales berari germani. Abia la 1894 a întemeiat D. M. Bragadiru în Buc. prima fabrică română de B., cu un pompos local de consumație. D. M. Bragadiru, proprietar a 2 fabr. de spirit, în dorința de a pune în consumație produse fara reproș, a înființat și un laborator de chimie. [Dr. P. Radulescu.]

Berechet, (turc.) abundență, belșug.

Berechii, (magh. Barakony), com. mare în Ung., cott. Arad, cu 369 case, 1755 loc. (1592 Rom. gr.-or., ceialaltă Magh.) Teritoriul e de 8466 jug. cat., produce cereale bune; se cultivă agromonia. industria de casa și se prasec porci frumoși. În com. se afla o moară de vapor și un castel al principelui Sulkovszky.

Bereg, comitat în ținutul nord-estic al Ungariei; 3671 km²., cu 153,377 loc., dintre cari cei mai numeroși sunt Ruteni și Maghiari.

Beregata, v. gătlej.

Beregsana, cassă de pastrare pe acțiuni în Beregseu (Banat), fundată la 1889 cu capital social de 20,000 fl.

Beregseu, 1) B., (magh. Beregszó), com. mare în cott. Timiș, cu 2215 loc. Rom. Are o banca rom. (v. Beregsaua) și e staț. de cale ferată. 2) B., rîu, afluent al Begheului (Bega), își vorește aproape de Lipova, (cott. Timiș).

Berendei, Anton, general de divizie, ministru de război (1897), a studiat la școala de artilerie și geniu dela Metz (1858—60), după care capătă gradul de sublocot. în batalionul de geniu. Capitan (1865) în statul major de geniu, primesc în 1866 comanda companiei de pontonieri, apoi trece ca capit. ajutor al batalionului de geniu. Major în statul major al genului (1868); locot.-colonel în adjutanția războiului (1872—75). Trecur în neactivitate pentru concediu (1875), reîntra în armată în 1877 și e promovată colonel după terminarea războiului. Dela 1880—82 B. e însărcinat cu funcțiunea de secretar gen. al ministeriului de război, apoi trece ca comandant al reg. I. de geniu până în 1885, când e promovată general de brigada și însărcinat cu comanda diviziei I., apoi a divis. VIII. de infanterie. La 1888 e numit inspector al genului, în care calitate dirige lucrările de construcțiune ale fortificațiunilor orașului București. În 1894 e promovată general de divizie și însărcinat cu comanda corpului I. de armată. În timpul războiului B.

e numit comandant al genului armatei rom. din Bulgaria. Mare oficer al stelei și coroanei României; mare cruce a coroanei de fier austriace etc.

Berendelu, pretendent la tronul Moldovei pe timpul lui Ștefan cel Mare, de origine litvană; regele Mateiu Corvinul navăind în Moldova duse pe acesta și pe Petru Aron cu sine, ca să împarta domnia peste aceasta țeara între amândoi, dar B. cașu în lupta dela Baia 1465.

Berengar, 1) *B. I.*, rege ital., ocupă Italia ca straneop al lui Carol cel Mare și se încoronă, se închină însă regelui german Arnulf, și după ce acesta parăsi Italia, împărți domnia cu Lambert; 916 fu încoronat ca împărat de papa Ioan X. † 924. 2) *B. II.*, nepot de fată al celui precedent, 950, după moartea lui Lothar, fu ales rege. † 966 în Bamberg.

Berengar de Tours, scholastic renumit din secl. XI., la 1031 preposit al școlii din Tours, 1040 archidiacon în Angers. B. reprezintă metoda științifică sau rațională în explicarea sf. scripturi. Tradiția e nesigură, căci nu pe autoritate se întemeiază adevărul, ci pe rațiunea proprie naturii omenești. Invențiunile sale fura anatomisate în mai multe rânduri de sinoadele din Roma. B. fu nevoit, în cele din urma, să revocă invențiunile sale cu privire la explicarea pâinei și a vinului și să trăiască în insula St. Come, lângă Tours. † 1080.

Berenger, legea lui B., legea franc. din 26 Mart. 1891 pentru suspensiunea executării pedepselor cum și agravarea lor în cas de recidivă; poarta numele autorului ei, senatorul B., același care s'a distins prin lupta întreprinsă contra imoralității din strade. Legea lui B. s'a propus în senatul român de P. Gradișteanu, proiectul nu s'a votat încă. (Cf. Al. D. Nicolau, O reformă legișl. utilă; Gr. Maniu în »Dreptul« nr. 18 din 1891, pag. 144.)

Berenike, (corect Pherenike, *grec.* mediev. Veronicea), numele mai multor regine din Egipt și Siria. Mai cunoscute: *B. II.*, soția lui Ptolemeu III. Evergetes din Egipt (246—221 a. Chr.), fca lui Magas, rege din Kyrene; drept dar pentru învingerile strălucite, ce le repurtase bărbatul ei în Asia, B. jertfi pērul ei cel frumos Aphrodite. După perul ei se numesce Coma Berenices o constelațiune pe cerul nordic, cu 70 stele, ce se pot vedē cu ochiul liber.

Bēres, (*magh.*, în Rom. feciori boieresci), argați pe moșile mari, angajați cu luna și cu anul și stabiliți pe moșie dimpreună cu familiile lor; lucreaza cu vitele și uneltele proprietații; întreținerea lor cade cu totul în sarcina proprietarului. Ei sânt platiți în bani, produse sau vite.

Berescl, com. rur. în Rom., j. Covurluiu, pl. Horiacea, pe valea Chinejei, formată din: țirgul B., satul B., Aldesci, Merea și Șipotele, avēnd în total 2922 loc.; 4 biserici și 4 școli: una de baieti, 2 mixte și una de fete. Țirgul B. cu 844 loc., dintre cari aproape jumătate sânt Evrei, e reședința plășii și a unei judecatorii de pace. Prin com. B. trece linia ferată Bērlad-Galați.

Beresit, v. Crocoisa.

Beresowsk, sat al guvern. rus. Perm, cu mine de aur foarte bogate, 10,000 loc.

Beret, v. Bagh.

Bereteul, (m. magh. Berettyó), un afluent al Cri-

șului repede, isvorește din munții metalici ai Bihorului și se varsă în Someș.

Berezina, riu în Rusia europ., guvern. Minsk; isvorește dela nord-vest de această provincie, udă Borisow, Bobronisk și Goval și se varsă în Nipru după un curs de 525 km. dela nord-vest spre sud-est. Este navigabil pe un percurs de 440 km. B. este unit cu Dvina occidentala printr'un canal, care poartă numele său și care face astfel să comunice Marea Neagră cu Marea Baltică. B. este celebră prin trecerea lui Carol XII., aproape de Borisow, în 1708, și prin desastrul Francezilor lângă același loc în timpul memorabilei retrageri din Rusia în 1812.

Berezna, mică și mare, comună în Ungaria, cott. Ung, diecesa Munciaciu, cu 1732 loc. Ruteni. În B. mare se află o mănăstire a Basilișilor.

Berg, 1) *B.*, fost ducat german (Ducatus montensis) în dreapta Rinului, cu capitala Düsseldorf; a fost pe rând în posesiunea mai multor duci și principii; 1806 Napoleon I. îl largi, și ridicându-l la rangul de mare-ducat îl dete cumnatului său Ioachim Murat, mai apoi unui nepot al său; 1815 fu dat Prusiei. (Cf. Göcke, Das Grossherzogthum B., 1877.) 2) *B.*, sat cu castel regal în Bavaria, lângă lacul Starnberg; locul de predilecție al regelui Ludovic II., care muri aci (1886).

Berg, *Friedrich Wilhelm Rembert*, conte, (numit Teodor Teodorovici), mareșal rusesc, n. 1790 dintr'o veche familie nob. germ. din Livlanda, studiă în Dorpat și întră 1812 în serviciu militar, unde fu împărțit la statul major și luă parte la toate războaielor din 1812—14. 1828 și 1829 șef al statului major în reșoiul turcesc, iar 1831 fu numit șeful statului major al armatei rusești din Polonia. 1843 general de infanterie; fu însărcinat cu mai multe misiuni diplomatice, între altele și la curtea din Viena, când aceasta ceru (1849) ajutorul Rusiei contra insurgenților magh. B. desvoltă mare activitate și ca guvernor al Finlandei și mai târziu ca adlat al guvernorului din Polonia, mare-principe Constantin. † 1874 în Petersburg.

Bergama, oraș cu port lângă Mediterana, în Asia mică; 6000 loc., în vechime Pergamon.

Bergamasca, danț italianesc din secul trecut, de caracter viu, dar stângaciu, originar din provincia Bergamo.

Bergamo, prov. ital. în Lombardia, 2828 km²., cu 430,582 loc. Locuitorii (Bergamascii) vestiți ca oameni grosolani. *Capitala B.* are 23,819 loc.; castel; »Academia Carrara«; catedrală și eppie; țesătorii de mătăsă și de bumbac.

Bergamotă, varietate de pere, de formă turtită sau rotundă, cu miez, ce se topește în gura. Numele B. se derivă dela Bergama din Asia mică. Privitor la lămăia numită B., v. Citrus.

Bergell, (ital. *Val Bregaglia*), vale îngustă în Graubünden (Elveția), traversată de riul Maira, cu vr'o 1700 loc., împărții în 6 comune.

Bergen, oraș în Norvegia, cu prediile Sandvigen și Nøstet are 52,756 loc., residență episcopală; port mare fortificat; export mare de ringi (scumbrii); flotilă comercială (352 năi de 98,692 tone). B. a fost întemeiat la 1070 de regele Olaf Kyrre. După acest oraș se numesc județele B. nord. și B. sud.

Berger, 1) *B. I. Nepomuc*, bărbat de stat austriac, n. 1816, † 1870; a studiat drepturile,

și a fost asistent la catedra pentru dreptul natural și criminal în Theresianum. Ca deputat în adunarea națională din Francfurt a fost aderent al direcțiunii pangermane; 1867 a intrat ca ministru fără portofoliu în »Bürgerministerium«, dar 1870 a trebuit să repăsească împreună cu Taaffe și Potocki. 2) *B., Ludovic*, compositor, virtuos și prof. de musică, n. 1777 în Berlin; † 1839. Mendelssohn a fost învățăcelul său. Are frumoase compoziții pentru pian și cântece, dintre cari cel mai răspândit e: »Die schöne Müllerin«.

Berggiesshübel, oraș în districtul saxon Dresda, cu 1499 loc.; izvoare minerale (Johann-Georgenbad); 1813 lupta între Ruși și Francezi.

Bergk, Teodor, filolog german, (1812—1881). Ca profesor de filologie în Marburg, Freiburg și Halle s'a făcut renumit prin studiile critice asupra poetilor greci și prin istoria literaturii eline. Edițiunile sale: »Poëtae lyrici graeci« și »Anthologia Lyrica« sînt dintre cele mai temeinice.

Bergler, Stefan, însemnat filolog clasic din secl. trecut, n. 1680 în Brașov; studiile universitare le-a făcut în Lipsca, după terminarea cărora a supravegheat ediția mai multor clasici ca: Homer, Herodot, Aristophanes și »Bibliotheca graeca« a lui I. A. Fabricius din Hamburg. 1722 fù chemat în România ca învățator al fiului princ. Mavrocordat, funcționând totodată și ca translator; aici a înființat pe spesele domnitorului o bibliotecă grandioasă, pe care Mavrocordat a dăruit-o mai târziu patriarhiei din Constantinopole.

Bergmann, Ernst de, chirurg, n. 1836 în Royen (Livlanda); dela 1871 profesor la universitatea din Dorpat, apoi în Würzburg, iar mai târziu în Berlin. A scris: »Lehre von den Kopfverletzungen«, »Die Resultate der Gelenkresectionen im Krieg«, (1872); »Chirurgische Behandlung von Hirnkrankheiten«, (ed. II. 1889) etc.

Bergner, Rudolf, scriitor și etnograf german, n. 1860 în Lipsca. După absolvirea studiilor universitare în orașul natal și în Viena, s'a dedicat literaturii, dovedit un viu interes pentru popoare și țeri străine, în special pentru Carpați și popoarele ce locuiesc aici. Cartea lui B. »Siebenbürgen« (1884) e prima în nemțesca, care aprețiază după dreptate poporul român. De însemnătate pentru noi e și opul său »Rumänien, Land und Leute«, (1887). Afara de cele amintite a mai publicat: »In der Marmoros«, (1885); »Ungarn«, (1888); »Die oriental. Frage«, (1889); »Zur Topographie und Ethnologie Siebenbürgens«, (1892) și alte scrieri mai mici. B. a petrecut timp mai îndelungat între Români și în special între Moții din munții apuseni, și astfel este un bun cunoscător al stărilor poporului nostru, pe cari le aprețiază cu echitate și bunăvoință. Scrierile lui se disting de publicațiunile mai vechi germ. despre Români prin iubire de adevăr și ni-au cucerit multe simpatii în strainătate. B. e decorat cu med. »Benemerenti«.

Berheciul, rîu în Rom., j. Teucuiu, uitit pe stînga cu Zeletinul, se varsă în Bêrlad.

Berhomet, 1) *B. pe Sîrete*, com. în Bucovina, căp. și j. Vijiniții, formează com. și parohie cu Mejebrodea și Lăpușna, au împreună 6083 loc., (4228 ort. res., 473 apus., 533 prot. și 849 mos.); cu o școală de trei clase și una de o clasă în Mejebrodea, unde e și un ferestreu; postă, telegraf, stațiune de cale ferată. 2) *B. pe Prut*, com. și

parohie cu com. Revacăuț, cu moșie boierească, în căpit. și j. Coțmanului; au împreună 1585 loc., (1406 ort., 45 ap. și 134 mos.); cu o școală de două clase. [Dr. I. G. Sbierra.]

Berberi, morb endemic pe insula Ceylon, în Malabar și părțile nord. ale Indiei. Se manifesta în edema (oedema) și amorfirea extremităților, împreunate cu dureri, și o scădere foarte mare în puteri, respiriu greu, puls neregulat și anemie. Numai casurile mai ușoare nu se sfîrșesc cu moarte. Causa acestui morb pare a fi un microorganism; se ivesce cu deosebire pe timp ploios. Tratamentul medical e simptomatic; dacă e posibil să se duca bolnavul în condițiuni igienice mai bune. În Iaponia se ivesce un morb, ce seamănă mult cu B., și se numește *Kak-ké*. [Drib.]

Berici, munții — (*Monti Berici*), un lanț întins de munți (ca. 300 m. înalți) în Veneția, cari se întind dela Vicenza spre sud în lungime de 14 km., la o lațime de 7 km. și se despart de Alpi prin valea de Montebello. Ținuturi foarte romantice cu vegetațiune abundantă și cu numeroase cariere de piatră.

Beril, mineral, silicat aluminos de beriliu, cristalizează în sist. hexagonal; e incolor, galben, verde, albastru. Varietatea transparentă și verde se numește *smaragd*, cea verde albastru *aquamarin*. B. se găsește în general în granite, gneisuri și sisturi cristaline. Smaragdul e o piatră scumpă foarte prețuită; el se găsește în Columbia (în calcarii bituminoase neocomiane), la Tokowaja (Katharinenburg) și în Habachthal în Salzburg. Aquamarinul vine din Ural și se întrebuințează în bijuterie.

Beriliu, (Be), metal alb, ductil, cu greutatea atomică 9, densitatea 2.1. Se găsește în natura numai în combinațiuni, precum sînt: *beritul* (silicat de aluminiu și B.) cu compoziția: (Si O₂)₆ Al₂ Be₃; *smaragdul*, cu aceeași compoziție, colorat prin oxid de crom; *chrisoberitul* (aluminat de B.) cu compoziția Al₂ O₄ Be etc. Se aseamănă mult cu magneziul; la temperatură ridicată arde la aer transformându-se în oxid. În combinațiuni este bivalent, astfel avem: *oxidul de B.*, Be O; *hidratul de B.*, Be (OH)₂; *clorura de B.*, Be Cl₂; *sulfatul de B.*, SO₄ Be etc.

Bering, (sau *Behring*), *Vitus*, navigator danez, n. 1680 în Horsens, în Jutlanda, † 1741; marinar, când Petru cel Mare voia să creeze marina rusă, în 1706 B. a fost atașat la stabilimentul naval dela Cronstadt. După reșboiul contra Svediei, în care B. s'a distins, Petru cel Mare îl alese pentru a comanda o expediție științifică la Camciatca. După o călătorie lungă și plină de pericole prin Siberia, ajunse la Camciatca și exploră coastele sale deșerte, convingându-se (1728) că continentul Asiei nu se împreună cu al Americii, după cum se pretindea la acea epocă. Intors la Petersburg, tocmai după 10 ani, reuși a i-se pune sub ordinele sale 2 bastimente, cu cari traversă marea de Ochotsk, aterisînd pe coasta de nord a Americii. Dar nisce tempeste teribile și sănătatea sdruncinată îl împiedecară de a-și termina misiunea, fiind asvêrlit de furtuna pe insula deșertă și înghețată Avatscha (numită în urmă insula de Bering), unde muri. Urmașii au dat numele său strimtoarei, care desparte America de Asia.

Bering, 1) *Marea B.*, partea de nord-est a Oceanului Pacific între Asia și America, legată prin *strîmtoarea B.*, în lățime de 75—90 km., cu Oceanul Arctic. 2) *Insula B.*, situată în departare de 185 km. dela Camciatca; 1593 km², lipsită de păduri și sterilă, dar bogată în animale cu blane prețioase.

Beriot, *Charles Auguste*, celebru violonist belgian, n. 1802, † 1870 în Bruxela. Studiile sale le perfecționează cîtva timp în conservatorul din Paris, cu Baillot. A concertat cu succes în diferite orașe din Anglia, în Bruxela și Paris. Insurându-se cu renumita cântăreața Garcia-Molibran, B. primii postul de violonist al regelui Olandei. După revoluția din 1830 a fost silit a relua cursul voiajelor sale, de astadata însoțit de soția sa. În 1843 a fost numit profesor la conservatorul din Bruxela, dar în 1852 el a fost silit a-și parasi postul, pierderea vederei și paralisarea brațului stîng silindu-l la un repaus complet. Principalele lui compozițiuni sînt: 7 concerte de violina, câteva sonate, variațiuni, câteva trio, cari, precum și aranjamentele lui, par astăzi cam învechite, metoda lui de violina (1858) și studiile lui sînt încă și aăzi apreciate și stimate. Unul din fii săi, *Charles Wilfried*, pianist de valoare și compositor, a scris între altele opuri remarcabile asupra pianului acompaniator. [T. C.]

Berjera, (franc. bergère), fotoliu larg.

Berkeley, (pron. bôrkli), oraș în cott. englez Gloucester; lângă Avon; 6277 loc. (1891); aici făcî Dr. Jenner (1796) prima vaccinare.

Berkeley, (pron. Bôrkli), *George*, filosof englez, n. 1684 în Irlanda, a făcut studii în teologie și filosofie; pe la 1734 deveni episcop în Cloyne. Cercînd a lăși și cultiva filosofia lui Locke în patria sa, el ajunse sa susțina, cumca numai spiritul și ideile au existența obiectivă, și astfel făcî din realismul lui Locke un idealism, sau mai bine dîs, un fenomenalism sau immaterialism. Obiectele externe, întrucît exista, nu sînt altceva decît idei. Idei abstracte cu toate acestea nu sînt. (Cf. Ueberweg III., 120.) [Pl.]

Berkoveț, mesură în Rusia, = 10 Pud = 400 funți rus. = 163·805 kgr.

Berkshire, (pron. bôrksîr), comitat în sudul Engleterrei, 1870 km², cu 176,133 loc. (1891); capitala Reading.

Berkshire, rassă de porci englezi, desvoltată prin încrucișare cu porci indieni și neapolitani. Sînt foarte prețuiți pentru cantitatea carnei.

Bêrlad, 1) *B.*, rîu în Rom., izvorește în j. Roman din înfundatura a 2 dealuri situate între satele: Giurgini și Valea-Ursului, (pl. Fundu); curge mai întăiu dela nord-vest cîtra sud-est, apoi se îndreaptă spre est; nu departe de tîrgșorul Bacesci trece pe teritorul j.-lui Vaslui, curge spre sud-est prin acest județ și prin orașul Vaslui și apoi iese din el pe la conflința sa cu rîul Crasna; trecînd în j. Tutova curge spre sud și sud-vest prin orașul B., pe la Irasca trece în j. Tecuciu, uda acest județ dela nord spre sud, trecînd prin orașul Tecuciu, și apoi se varsă la satul Șerbanesci în Siret. Afluenți mai însemnați pe dreapta: Stemnicul, Racova, Semila, Tutova, Pereschetul, Zeletinul unit pe dreapta cu Berbeciul și Tecuciul; iar pe stînga: Socovețul, Stavnicul, Rebricea, Vasluiul și Crasna.

2) *B.*, com. urb. în Rom., capit. j.-lui Tutova, situată pe rîul cu același nume; 25,000 loc. Aici este reședința prefecturii j.-lui, a unui tribunal și a mai multor autorități secundare; are un liceu clasic numit »liceul Codreanu , un gimnasiu real, o școală normală, un externat secundar de fete, școala de meserii și mai multe școale primare de băieți și de fete; aici este staționat un regiment de dorobanți și două escadroane de calarași; prin B. trece linia ferată Galați-Iași, avînd gara și stațiune telegrafo-postală. Locuitorii se ocupa cu meseriile și comerțul. Tîrg septemănal se face în fiecare Marți și Miercuri, asemenea și mai multe tîrguri mari la epoce fixe. La începutul secl. XII. exista cu centrul în B. un mic stat slav, dar cu timpul romanizat, cu Tecuciul și Galați ca orașe principale și cuprîndînd actualele județe: Tutova, Tecuciu și Covurluiul cu parți din j. Vaslui și Falcu; acest stat și-a pastrat existența pîna după întemeierea principatului moldovenesc. B. a fost ars la 1440 de Tataři. Cf. R. Rosetti, Statul bêrladean în »Revista nouă , II. 1889, 464. V. și art. Tutova. [nt.]

Berleburg, *biblia de B.*, o traducere nouă a Bibliei, efectuată sub influența pietismului din secl. XVIII. și edată de familia conților Sayn-Wittgenstein-Berleburg între anii 1726—39 în B.; e mai defectuoasă decît traducerea lui Luther. Numai rar se mai afla exemplare.

Berlepsch, *August*, baron, stupargerm. n. 1815; ca elev al distinsului stupar Jacob Schulze s'a ocupat cu mare zel de cultivarea albinaritului rațional. Prin scrutarea vieții albinelor, prin multe publicațiuni, mai cu sama prin opul: »Albina (Die Biene), edat 1860, (ediț. III. 1873) a popularizat noua metoda a lui Dzierzon, și a ridicat albinaritul la valoarea de știință. B. a perfecționat coșnițele inventate de Dzierzon, dîndu-le poziție verticală și aplicînd cadre mobile. † 1877. [E. C.]

Berlichingen, veche familie nobiliară germană, reprezentată aăzi prin doue linii: conții B. Rossach și baronii B. Jagsthausen; prima își trage originea dela Götz de B., a doua dela fratele acestuia Hans de B. — *B.*, *Götz* sau *Gottfried de*, cu mîna de fier, un adeverat tip de »Raubritter , n. 1480 în Jagsthausen (Württemberg), 1504 cu ocaziunea asediarii orașului Landshut și-a pierdut mîna dreaptă, pe care a înlocuit-o cu una de fier; cu toată pacea din țeara firea lui l-a făcut să se resboiască cu orașele Nürnberg, Köln și cu Kurnmainz. În resboiul țeranesc (1525) a luptat de sila în șirele resculătorilor, dar a fugit tocmai înaintea loviturii decisive; 11 ani a stat prins în Hornberg. 1542 a luat parte la resboiul cu Turcii și 1544 contra Francezilor. † 1562. Autobiografia sa a fost edată primaară 1731 în Nürnberg de Pistorius; din ea a luat Götthe sujetul pentru celebra sa drama »Götz von Berlichingen«.

Berlin, capit. imperiului germ. și a regatului Prusia, residența tuturor oficilor și corporațiunilor mai înalte ale imperiului germ. (afara de Reichsgericht , care e în Iena, și »Oberrechnungshof , care e în Potsdam) și ale Prusiei, situată la șes pe ambii țărnuri ai rîului Spree, avînd un teritor de preste 64 km², cu 1.677,304 loc. (1895); după confesiune cei mai mulți sînt ev.-lnt. (1.420,833), apoi rom.-cat. (155,363), alți creștini (13,582) și mo-

saici (86,152), creșterea populației în anii din urma a fost 6·23%. B. e udat de Spree, care formează aci o insula, apoi de mai multe canale navigabile. Orașul e împărțit în vr'o 21 suburbii și se planuiesc anexarea mai multor localități învecinate, cu cari împreună B. ar avea preste 2.000,000 loc. Intre *stradele* B.-lui cea mai principala e Unter den Linden cu alele de tei, apoi stradele: Friederic, Wilhelm, Regala etc. B. are o mulțime de piețe împodobite cu statue ale persoanelor însemnate; mai are vr'o 53 *poduri* înfrumșetate cu figuri istorice și alegorice; gradina zoologică și poporală (250 ha) cu statuele lui Goethe, Schiller, regina Luisa etc. *Edificii* publice și palate mai însemnate sânt: palatul regal, dela 1888 rezidența, Zeughaus, galeria națională, palatul imperatesei Frideric, al împ. Wilhelm I., universitatea, academia, casa orașului, palatul postelor, operă, 20 teatre, palatul parlamentului etc., precum și numeroase palate private și multe localități de distracție. În B. sânt 55 biserici, unele din secl. XII., câteva în construcție acum. *Institute culturale*: Biblioteca regala (800,000 tomuri și 18,000 manuscrise); universitatea cu vr'o 200 profesori și (1896/7) 5620 ascultatori ord. și 4363 extraord.; academia de științe (dela 1700) cu observator astronomic; acad. de arte, de musică, militară, montanistică; multe muzee; gradina botanică; aquariu; societăți științifice; școala superioară de medicină veterinară și de agronomie; 17 gimnasil, 8 gimnasil reale, 2 școale reale sup., 12 școale reale, 31 școale superioare de fete, 2 seminare de învățatori, 2 sem. de învățatoare, 311 școale medii și elementare, mai multe școale speciale. *Presa* e reprezentată (1896) prin 741 ziare și reviste, între cari 125 apar zilnic. Spitale, asile diferite, culine populare, reuniuni de binefacere. *Industria, comerciu, comunicațiune*: Preste 1/3 din locuitorii B.-lui traiesc din industrie; în 1894 erau în B. și Charlottenburg 4392 fabrici cu 136,520 lucratori, (94,931 bărbați, 34,210 femei, 4408 baieti și 2971 fetițe); ramuri de industrie: fabrici de fier, de mașine, confecțiune de vestminte, diferite țesătorii, fabrici de zahar, hârtie, tapete, spirit, chimicalii, bronz, tinichea, articole de moda, palarii, pielarii, porțelan, bere; tipografia, librării, institute de arte grafice etc. Comerciul e promovat prin banca imperială, multe banci pe acțiuni, comerțul pe apă (vapoare pe Spree și pe canalele laterale); în B. se concentrează preste 14 linii ferate și are 10 gari; pe strade comunica trenuri, tramvaie diferite, omnibuse; telefon, telegraf.

Administrația. B. formează un cerc de sine statator sub presidential suprem de Brandenburg; B. e administrat de un magistrat și reprezentanța orașenească; bugetul orașului e de preste 76.000,000 marci; datorii (1890) 203 1/3 mil. marci.

Istoria. B. și Köln (cele mai vechi părți) au primit dreptul de cetăți la 1232 și 1240; la 1307 s'au unit și s'au aliat cu Hansa; 1448 rezidența; 1757 fu ocupat de Austriaci, 1760 de Ruși; începând dela Frideric cel Mare luă un avânt puternic și se desvoltă cu o repeziune dimitoare, fiind și acum în continua și rapida dezvoltare. 1878 se țin aci congresul de B., care regulă chestia orientala dupa resoiul romano-ruso-turc. [p.]

Berlina, droșca, trasura de calatorie cu 4 șeșuturi, numita B. de Ludovic XIV., carui i-a daruit Dorothea de Brandenburg o asemenea trăsura.

Berlioz, Hector, compozitor franc., n. 11 Dec. 1803 în Côte-St.-Andrée, † 8 Mart. 1869 în Paris. Fiu de doctor în medicina, dupa ce termină studiile liceale la Grenoble, a fost trimis la școala de medicina din Paris. Gustul seu prea pronunțat pentru musica însă îl faci să treacă la conservator. Veșându-se în Paris fara nici o resursă e silit a concura pentru postul de corist la un teatru de la treia mâna, care, împreună cu câteva lecțiuni, sânt singurele lui resurse. În acest timp scrie uverturile: Waverley, »les Francs-juges, o misă cu orchestră, executată la biserica St. Roch, și simfonia fantastica: »Episod de la vie d'un artiste, în care alaturea de bizarerii de stil și de inconsecuența în desvoltare, se ved cele mai sublime inspirațiuni. Dupa ce concură de patru ori pentru premiul Romei, îl obțin în fine în 1830 cu cantata »Sardanapale, și plecă în Italia. Aici scrie între altele uvertura »le Roi Lear și poemul simfonic »Lelio sau le Retour a la vie, pentru voce, cor și orchestra, o pareche a simfoniei fantastice. În același timp își facea un nume ca critic, scriind articole musicale în diferite ziare și reviste. În afara de o colecțiune de melodii (33) și de coruri, B. scrie încă simfonia »Harold en Italie« (1834), un Requiem (1837); în fine în 1838 B. abordează scena operii cu »Benvenuto Cellini«, care suferi o adeverata cadere. Dupa ce scrie încă »Romeo et Juliette« (1839), mare simfonie cu cor, apoi Simfonia funebra și triumfală« (1840), desgustat de a se ved neaprețiat viziteaza pe rând Germania, Austria, Rusia și Anglia, unde gasesce adepți entusiaști. În aceasta epoca a publicat »Tratatul seu de orchestrație« (1844), adeverata capodoperă didactică, tradusa în toate limbile lunei musicale. În 1846 B. scrie legenda dramatica: »la Damnation de Faust, apoi l'Enfance du Christ« (1854), mister în trei părți, singura producțiune, care chiar dela început s'a bucurat de favoarea publicului. Dupa Béatrice et Bénédict« (Baden, 1862), operă comica dupa Shakespeare, ultima sa producțiune a fost »les Troyens«, tragedie lirica în doue părți. B. a aratat mai mult decât ori care alt compozitor o absolut independenta personalitate; el a fost cel mai mare compozitor, ce a avut Franția, și influența lui e considerabil simțita de toți maiestrii noiei școale franceze. [T. C.]

Berma, în uvrașie de fortificațiune partea orizontala dintre șanț și parapet, lasata în scop ca pamântul, ce ar cadé de pe talusul exterior al parapetului, sa nu astupe șanțul; largimea sa variază dela 0·40—1·50 m. Are inconvenientul, ca permite inamicului, ajuns pe ea, ca sa se repauseze și sa se reculeaga la adapost de focuri, pentru ca în urma sa procedea la escaladarea parapetului; pentru aceasta se recomanda de a se închide B. cu un grilagiu de fier cu virfuri ascuțite (în fortificația permanenta).

Bermudas, grupa de 180 insule de corale, numite și *Somers*, în Oceanul Atlantic, aparținătoare Brit.-Nordamericiei; 50 km²; numai 9 sânt locuite, (15,884 loc., între cari 5500 Albi);

însemnate ca stațiune militară și de navigațiune. Capitala Hamilton.

Bern, canton elvețian, 6888 km²., cu 536,679 loc., (85,319 Franc., 1234 Ital., 56 Romani, restul Germ.) Partea nord. și nord-vest. a cantonului e muntoasă traversată de ramificațiile munților Jura (Chasseral 1610 m.), de altcum vaile sunt roditoare; partea sud., Berner Oberland, un platou admirabil, cu văi frumoase și mult cercetate. Rîul principal Aare (v. ac.); lacuri: Brienz, Thun, Biel și Neuenburg. Ocupația locuitorilor e economia de vite și brânzăritul; se cultivă și cereale, poame și vii. Însemnată industrie de oroloage, matasă și sculptură în lemn. Constituția (din 13 Iul. 1846) e democratică. Venitele (1894) 26.352,000 fr., averea preste 51 mil. fr. **Capitala B.** (Berna), situată lângă Aare, dela 1848 capitala Elveției, are 47,141 loc.; palatul confederațiunii; biserică în stil gotic; colecțiuni științifice; universitate, observatoriu telluric, grădina botanică; gimnasiu, școală comercială etc.; biblioteca centrală a confederațiunii; institute de binefacere; industrie de lânării, matasă, bumbac, mașine, instrumente matem. și fizicale.

Bern, disputa dela B., ținută în 1 Ian. 1528; dintre catolici au luat parte foarte puțini, dupa ce episcopii și cantoanele catolice nu au voit să trimită reprezentanți. Disputa sau conferința a ținut 19 zile și majoritatea celor prezenți a primit 10 tese ținute în spirit zwinglian, iar urmarea ei a fost, că consiliul municipal din B. a primit și introdus protestantismul în întreg cantonul.

Bernadotte, v. Carol Ioan XIV., regele Svediei.

Bernard, Sanct —, două pasuri alpine: 1) **Marele St. B.** în cantonul elvețian Wallis, la frontiera vâii piemont. Aosta, despărțese Alpii franc. de Alpii elvețiani de vest; la înălțime de 2472 m. este situată vestita *mândăstire Sanct B.*, întemeiată, cum se crede, de cătră B. de Menthou la 962; cea mai înalt-situată locuința omenească de iarnă în Alpi. Mănăstirea actuală, zidită la 1680, și lărgită la 1822, e provezută cu o bună bibliotecă, cabinet de științe naturale, de antichități și numismatică; pentru strainii stau la dispoziție 80 paturi. Calugării au datorința de a primi și adăposti pe toți călătorii, a căuta și ajutoarea pe cei nenorociți, spre care scop se folosese de căni (Bernardini) anume dresați. Pasul este mult întrebuințat; începând din timpul împăratului August au trecut prin el în mai multe rânduri armate; cea mai însemnată este trecerea armatei franceze de 30,000 ostași sub Napoleon la 15—21 Maiu 1800. 2) **Micul St. B.**, înalt de 2157 m., situat la frontiera depart. franc. Savoie și a prov. ital. Torino, între Alpii Savoiei și Alpii Graici, este pasul, cum cred mai mulți, prin care străbătut 218 a. Chr. Hannibal în Italia. Drumul terminat la 1871 ofere călătorului admirabile privelisci spre Montblanc și Rutor. Aici încă este un opsciuu călugăresc. [nt.]

Bernard, 1) **B. de Ascania**, conte de Anhalt și duce de Saxonia, protoparintele actualilor duci de Anhalt, n. 1140. După moartea tatălui seu Albrecht Ursul primi Anhalt-ul, pe care îl lăsa moștenire fiului seu Enric. Partea Saxoniei, ce o moșteni dela Enric Leul, o lasă fiului seu Albrecht. † 1212.

2) **B., duce de Sachsen-Weimar**, beliduce în resboiul de treizeci ani, n. 1604. La erumperea

resboiului B. a intrat în șirul resboinicilor protestanți și a fost primul principe german, care s'a alăturat armatei lui Gustav Adolf. În lupta dela Lützen (12 Nov. 1632) a luat însuși comanda după caderea lui Gustav Adolf și a știut să conducă la învingere; dar la Nördlingen (1634) a fost bătut crâncen de cătră imperiali. În 1635 a încheiat la St.-Germain en Laye un contract cu Franția, prin care se deobligă a susține 18,000 soldați pe sama aliaților pe lângă un subsidiu anual de 4 mil. livre. B. a ocupat apoi pe rând cele mai însemnate fortărețe de dincolo de Rin, dar pe când plănua a trece Rinul în Bavaria, îl ajunse moartea (1639). Trupele sale și cetățile ocupate le-a cumpărat Richelieu cu bani.

3) **B., Carol**, duce de Sachsen-Weimar, al 2-lea fiu al marelui duce Carol August, n. 1792. A intrat foarte tinăr în armata prusacă luând parte 1806 la lupta dela Jena. Mai târziu a intrat în armata saxonă participând la expediția din 1809 contra Austriei și distingându-se în lupta dela Wagram. 1815 a trecut în serviciul Olandei; a luptat la Quatebras și Waterloo, în revoluția belgiană (1830—31) a comandat aripa stângă cu ocaziunea învingerei dela Löwen; 1848—53 a fost comandantul suprem al armatei indo-olandeze în Java. † 1862.

4) **B., Erich**, duce de Sachsen-Meiningen, n. 1800, la 1866 a abdicat în fav. fiului seu George. † 1882.

Bernard, Claude, fiziolog, n. 1813 în St.-Julien; 1854 ajunse profesor la universitatea din Paris. S'a ocupat în cercetările sale cu digestiunea și influența nervilor asupra acesteia, cu respirația și circulațiunea sângelui, cu funcțiunea ficatului și a nervului simpatic. † 1878. Opere: »Leçons de physiologie expérimentale appliquée à la médecine«, (1850); »Leçons sur les effets des substances toxiques et médicamenteuses«, (1857); »La science expérimentale«, (1878); »Leçons sur les phénomènes de la vie commune aux animaux et aux végétaux«, (1879) etc.

Bernard, de Clairvaux, sfânt, părintele misticilor din evul mediu, pentru răpitoarea lui eloquentă supranumit și doctor mellifluus, n. 1091 în Fontaines, lângă Dijon (Franția); 1113 intră în ordul Cisterciensilor; 1115 abate al mănăstirii din Clairvaux, în Burgundia, în care calitate lucră mult pentru respândirea ordului său. B. prin autoritatea sa personală își câștigă cea mai mare influența ca censor moral franc. al preoției, consilier credincios al papilor și ca arbitru al principilor și episcopilor; prin pedicele sale însușite 1146 apusul pentru al doilea resboiu cruciat; contrar al lui Abaelard, mijloci condamnarea aceluia în sinodul dela Sens (1140) și apăru cu tărie învățătura bisericeii atacată de curentele eretice ale timpului său. † 1153. Papa Alexandru III. îl ridică 1173 în ceata sfinților. Dintre operele lui B. mai însemnat e vestitul tractat De consideratione libri V., adresat papei Eugen III. Cf. Neander (1889), Morison (1887), Hüffer (1886), Hofmeister (1889—90) etc. [nt.]

Bernardin de S. Pierre, scriitor francez, n. 1757; discipol al lui J. J. Rousseau, în arta de a scrie și în modul de a cugeta însă cu mai puțină energie și pătrundere; mare admirator al naturii, spirit visător, ca și Rousseau, și iubitor de viața contemplativă, el începă a scrie

abia la 34 ani, după ce trecu prin multe peripecii și pierdă multe ilușioni. Scrierile sale mai însemnate sînt 2 mici romane: »La chaumière indienne« și »Paul et Virginie«; 2 scrieri asupra naturii: »Études de la nature« și »Harmonies de la nature«. In aceste studii însă B. este mai mult poet decât naturalist. Scrierea, care îl făcu celebru, este romanul său: »Paul et Virginie«, roman idilic, în care cu o egală măiestrie analizează sentimentele inimei omenești în simplitatea și nevinovația ei, și zugrăvesce bogatele frumuseți ale naturii tropicale din L'Île de France.

[M. S.]

Bernardin, 1) *B.*, ordul cisterciens, numit în Franța și B. după Bernard de Clairvaux (v. ac.) 2) *B.*, cănele, căne mare cu păr lung dresat de călugării dela ospiciul de pe muntele S. Bernard de a căuta și conduce pe călătorii rătăciți.

Bernardino, (*San*), sau *St. Bernhardin*, pas în cantonul elvețian Graubünden, numit astfel după sf. Bernardin de Siena, care a predicat aci și căruia i-se ridică aci o capelă; prin acest pas duce drumul din Hinterrheinthal la Val Misocco și până la Bellinzona.

Bernardon, caracter burlesc pe scena veche vieneză; creat de comicul Ios. Kurz (1715—86).

Bernauer, *Agnes*, fata unui felcer din Augsburg; 1432 se cunună în secret cu ducele Albrecht III. de Bavaria, unicul fiu al ducelui Ernst, care o prinse și acuzându-o, că ar fi strigoaie, o înneacă în Dunăre (1435). Albrecht, pentru această fărădelege, prinse armele și, în alianță cu dușmanii tatălui său, devastă ducatul, liniștindu-se abia la admoniarea împ. Sigismund. Întemplarea aceasta este subiectul mai multor drame de Böttger, M. Meyer, Fr. Hebbel etc.

Bernburg, oraș în Germ., principatul Anhalt, lângă Saale, cu 28,257 loc.; castel; fabrici de zahar, hârtie și faianță; gimnasiu. Până la 1863 rezidența principilor de Anhalt-B. În apropiere saline la Leopoldstadt.

Bernhard, v. Bernard.

Bernhardi, *Iohann Jacob*, profesor de botanică la Erfurt, n. 7 Sept. 1774, † 1850. Willenow a numit după dînsul genul *Bernhardia*. A scris între altele: »Catalogus plantarum horti Erfurtensis«. Erfurt, 1799; »Ueber Pflanzengefässe«. Erfurt, 1805; »Ueber den Begriff der Pflanzenart«. Erfurt, 1806. [E. T.]

Bernhardt, *Sarah*, actriță franceză, n. 1844 în Paris, de origine ovreică, dar fu botezată și crescută în o mănăstire; la 1858 intră în conservatoriul din Paris, unde a câștigat mai multe premii. In piesa lui V. Hugo »Ruy Blas« (în rol. reginei) a pus basă renumelui său. La 1872 a fost angajată la Comédie française; la 1880 a părăsit Parisul, făcând un turneu artistic în America și Europa. La 1882 s'a măritat după actorul Daria (Jacques d'Annala), de care însă în curând s'a despărțit. B. e în primul rând tragediană; rolurile ei celebre sînt: Chérubin în »Le Mariage de Figaro«, Dona Sol în »Hernani«, »Jeanne d'Arc« etc. B. se ocupă și cu sculptura și pictura.

Berni, *Francesco*, poet italian, n. în Lamporechio, Toscana, pe la finea secl. XV. din fam. nobila dar săracă. A stat în serviciul cardinalului Bibbiena, apoi a fost secretar la episcopul de Verona; membru la Accademia de Vigna-

juoli înființată 1527. † 1536 de otrăvă în Florența. Op. princ.: »Orlando innamorato«, care e numai o prelucrare a poeziei lui Bojardo, dar clasică pentru claritatea și eleganța limbii; poeziile sale satirice sînt de valoare pentru limba curată florentină.

Bernici, *Alpii B.*, parte a Alpilor lepontini, între lacul Brienz și valea Hasle pîna la lacul de Genf, acoperiți cu mari câmpii de zăpada și glaceri. (V. Alpii vestici.)

Bernicia, soi de găscă frumușele, de cari se țin *B. torquata* și *B. leucopsis*, ce se găsesc pe la țărmurile mării, și unele găscă din America de sud.

Bernina, grupă în Alpii Raetici în Graubünden, între valea riurilor Inn și Adda; preste aceștia trece *pasul B.* (2330 m.); Pisc. B. 4052 m.

Bernini, *Giov. Lorenzo*, arhitect, sculptor și pictor italian, n. 1598 în Neapole; a trăit cu deosebire în Roma, unde † 1680. Ca arhitect e reprezentant de frunte al stilului baroc (colnada dinaintea bisericii sf. Petru, Scala regia în Vatican etc.); ca sculptor iubescă realitatea (Aeneas și Anchises, Sf. Theresa în bis. Sta Maria della Vittoria, statua ecuestra a lui Constantin etc.)

Bernis, *François Joachim de Pierres*, cardinal, bărbat de stat francez și poet, n. 1715 în St. Marcel. Ca ambasador mijloci alianța cu Austria contra Prusiei; din 1757—58 ministru de esterne, apoi cardinal, în 1764 episcop de Albi, 1769 conlucra la alegerea de papă a lui Clemente XIV. † 1794 în Roma. Ca poet a cultivat poesia descriptivă, secerând bogate succese cu: »Les quatre saisons, ou les Georiques francaises« etc.

Bernoulli, numele unui șir întreg de bărbați valoroși, cari s'au dedicat aproape cu toții studiilor matematice, unii s'au distins prin însemnate descoperiri. Protopărintele lor e *B.*, *Iacob*, († 1583), care a fugit din Antwerpen, ca sa scape de persecuțiunile ducelui Alba; s'a domiciliat în Franfurt l. M. Un nepot al acestuia a trecut la Basel. 1) *B.*, *Iacob*, n. 1654, † 1705; prof. de matematică în Basel; a făcut însemnate descoperiri în geometrie și mecanică. 2) *B.*, *Ioan*, fratele celui de mai înainte, n. 1667 în Basel și † 1748, a fost unul dintre cei mai mari matematici ai timpului său; descoperitorul așa numitului »calcul exponentialis«. Opere: »Opera omnia«, (4 vol.); »Briefwechsel mit Leibnitz«, (2 vol.); 3) *B.*, *Christoph*, n. 1782 în Basel, unde a fost prof. pentru istoria naturală; însemnat technolog. † 1863. Opere: »Anfangsgründe der Dampfmaschinenlehre«, (1824); »Vademecum des Mechanikers«, (18 ed. 1888); »Handbuch der Technologie«, (2 vol.) etc.

Bernstein, *Aaron*, publicist și scriitor poporal, n. 1812 în Danzig dintr'o familie ovreiască; fu destinat pentru cariera de rabin și instruat în Talmud și Biblie, se ocupă însă în curând cu studiul științelor naturale. El fundă în Berlin mai multe diare (jurnale), în cari publică studiile sale din științele naturale într'un stil poporal, foarte placut și respândit în toată Germania; are și scrieri politice din istoria modernă a Prusiei precum și niseve foarte realiste, al caror subiect e luat din viața Ovreilor. † 1884 în Berlin.

Bernstorff, 1) *B.*, *Ioan Hartwig Ernest*, conte de, barbat de stat danez, n. 1712 în Hanno-

vera, † 1772. Ca guvernor în Schleswig-Holstein (1751) și ca ministru de externe a pastrat neutralitatea Danemarcei în războiul de 7 ani. Protector al comerțului, industriei, științelor și artelor; pe moștile sale a desființat iobăgia. 2) *B., Andreiu Petru, conte de*, barbat de stat danez, n. 1735, † 1797. Ca ministru a terminat eliberarea iobagilor danezi, punând la cale același lucru și în Schleswig-Holstein. 3) *B., Christian Günther, conte de*, barbat de stat danez și prus., n. 1769, † 1835. După moartea tatălui său fu numit ministru de externe, dar i-a lipsit tactul și prevederea aceluia. În 1818 a trecut în serviciul Prusiei, pe care ca ministru de externe a reprezentat-o în congresele dela Aachen, Karlsbad, Troppau, Laibach și Verona. 4) *B., Albrecht, conte de*, barbat de stat prusiac, n. 1809, † 1873. La 1830 a intrat în serviciul Prusiei, unde a ajuns 1861 ministru de externe, dar nesimțindu-se în stare de a satisface pe deplin poziția sa s'a retras, reîntorcându-se în vechiul său post de ambasador în Londra.

Bernward, episcop în Hildesheim, crescut în școala din Hildesheim, 987 educatorul și capelanul de curte al împ. Otto III. Ales 993 de episcop în Hildesheim, sprijin științele și artele. El zidi manastirea și biserica sf. Mihail. † 1022 și ridicat între sfinți de papa Cölestin III. 1193.

Berosos, istoric și astronom, preot al lui Bel în Babilon, a scris, sub regele Siriei Antiochus Soter (280—270 a. Chr.) în limba greca trei cărți de istorie babilonica-chaldeica, precum și despre astronomie și astrologie.

Berrhoe, oraș în m. Hemus, în a cărui apropiere Valachii, sub conducerea Asanescilor, au batut pe împ. Isao Anghelul la finea secl. XII.

Berry, (*Berri*), provincie în Franția de mijloc, lângă Loire, (depart. Indre și Cher); șes bogat în paduri și pașuni. Locuitorii *Berrichons*. Odiñoara a fost comitat, ridicat apoi (1360) la rangul de ducat pentru principii apauagiati.

Berry, canalul —, în Franția de mijloc, curge din Loire din jos de Nevers la Bourges, de aici dealungul lui Cher până la St. Aignan: 322 km. lung.

Berry, Charles Ferdinand, duce, al doilea fiu al contelui d'Artois (Carol X.) și al Mariei Teresia de Savoya. n. 1778 în Versailles, fugi cu parinții sei la Turin și se luptă cu emigranții contra Franciei. 1814, la reîntorcerea lui Napoleon, comandă trupele din jurul Parisului, trebui însa sa se retraga în Belgia, de unde veni din nou la Paris după lupta dela Waterloo. Asasinat 1820.

Berryer, Petru Antoniu, distins avocat franc. și politician legitimist, n. 1790 în Paris. Orator din cei mai mari, a fost aparatorul mareșalului Ney, și mai târziu al lui Cambonne și al generalilor Debelle și Donadieu. Ceea ce face superiomtatea lui B. e taria convingerilor sale, sinceritatea și ardoarea expunerii lor, onestitatea cu care luptă pentru triumful adevărului și al dreptății. Intrat în parlament, în epoca mare a parlamentarismului modern în Franția, B. a ilustrat tribuna, cum ilustrase baroul. Ales decan la 1852, membru al academiilor la 1854. Discursurile sale (*Oeuvres de B.*) cuprind 9 vol., din cari 4 vol. de pledoarii. Cf. E. Lecanuet (R. P.), B., Sa vie et ses oeuvres, (1790—1868).

Bërsa, (magh. *Berza*), com. mica în Ung., cott. Arad, cu 282 case și 1204 loc. Rom. gr.-or. Parohie dela 1768, biserica e veche (1790) din piatra de codru; trei școale regulate. Teritorul 2452 jug. cat., puțin fructifer, se cultiva pomaritul, industria de casa, se prasesc vite; dezvoltata e industria de vase din lut. V. și Bërsa.

Bersaglieri, vênatori de munte în Italia, creați de Lamarmora în 1836.

Bersasca, 1) *B., comună* mica în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1848 loc. în majoritate Români; în apropiere se afla însemnate bai de carbuni, producțiunea anuală 34.215.300 kgr., 389 lucratori. 2) *B., râuleț*, isvoresce din munții Almașului (cott. Caraș-Severin) și se varsa în Dunare.

Bërșava, 1) *B., rîu* în Banat, afluent al Timișului, isvoresce în muntele Semic, cott. Caraș-Severin. Mai înainte B. forma la șes mari mărăștini, pentru a caror delaturare s'a construit canalul B., în care se scurge și canalul menit a avêta mărăștina dela Alibunar. [B.]

2) *B., (magh. Berzova)*, com. mica în Ung., cott. Arad, pe malul drept al Mureșului, cu 361 case, 1732 loc., (1651 Rom.; 700 gr.-cat. și 951 gr.-or., ceilalți Magh.) Teritorul comunei e 3740 jug. cat., în mare parte muntos, pamântul arator produce puține cereale; se cultiva pomaritul, industria de casa, de lemn; se prasesc vite cornute și porci. [†]

3) *B., chineziat român*, în jurul Reșiței de aji; a fost de puțina însemnată și la 1597 s'a contopit în distr. Caransebeș. La 1370 avea âncă propria lui administrare și congregațiuni districtuale. Comunele aparținătoare de B.: Bersava, Brațova, Cerova, Cerovița, Bela-Reca, Micolt, Sincova, Ternova și Vale.

[V. Grozescu.]

Berserkr, figura mitologica la popoarele nordice. Se credea anume, ca unii oameni au însușirea de a-și despartii sufletul de corp și a-l lasa sa umble în chip de urs. Mai târziu acest nume s'a dat oamenilor cu puteri extraordinare.

Bersovia, castru stativ roman, astați satul *Jidovini*, lângă Bocșa, în Banat, cott. Caraș-Severin. Zidurile, conservate mai mult numai în fundamente, cuprind 20 de hectare în forma oblonga. Satul actual se ridica în internul și înprejurul anticului castru. Multe edificii sînt zidite din material vechiu, unele case chiar pe fundamente antice. Pe caramizile de aici se vede stam-pila legiunii a IV. Flavia-Felix [LEG. IIII. F. F.] S'au gasit și pietri cu inscripțiuni, figuri de piatra și de bronz, sarcofage, colonne, mosaicuri, diverse obiecte de casa, apoi monete antice romane. Pe mapa geografica a lui Castoriu vedem pe segmentul al VII. Bersovia, însemnata ca stațiune romana, situata între Centum-putea și Azizis. Numele B.* după Tocilescu ar fi de origine dacica, iar după Hașdeu ar însemna cetatea fetei, dela cuv. tracic vârean.

V. Babeș a vizitat, din însărcinarea academiilor rom. (1883), ruinele dela B. și dimpreuna cu arhitectul Adrian Diaconu a întreprins sapaturi, gasind mai multe interesante obiecte antice rom., ce s'au trimis muzeului național din București.

»*Bersovia*« se numesce astați o asociațiune de credit și anticipațiuni în comuna rom. Jidovini, cu un capital de acțiuni de 25,000 fl.

Bert, Paul, învețat și politician francez, n. 1833 în Auxerre; 1869 profesor de fiziologie la Faculté des sciences în Paris, câștigă 1875 prin cercetari barometrice marele premiu al academiei de 20,000 fr. Republican înfocat, era cel mai aprig contrar al ultramontanismului și clericalilor. Voia eschiderea totală a religiei din școli. Întrând Nov. 1881 în ministerul Gambetta la dep. instrucțiunii, emise decrete severe contra clerului, dar deja Ian. 1882 se retrase împreună cu Gambetta. Scr.: »Revue des travaux d'anatomie et de physiologie publiés en France pendant l'année 1864 etc.

Berta, sfântă, fca regelui Francoilor Charibert de Paris; converti (după 560) pe soțul său, regele Ethelbert de Kent, la religia creștină și promovă prin aceea lățirea creștinismului între Anglo-Saxoni; ziua comemor. 4 Iul. n.

Bertan, (magh. Berethalom, germ. Birthalm), orașel în Trans., cott. Târnava mare, cu 2245 loc., Sași și Rom. (711); situat în o vale încungiu-rată de dealuri frumoașe, paduri și vii extinse. Biserica ev. e zidită 1514—1524, încungiu-rată de ziduri duple, în trecut a servit ca fortareată; în ea se afla mormintele mai multor superintendenți sași. 1572—1868 au residat în B. episcopii Sașilor. Locuitorii sunt mici industriași și agricultori, în deosebi viticultori.

Bertescii de jos, com. rur. în Rom., j. Braila, cu teritoriu de 11,200 hect. și 1220 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea de vite. Are o școală mixtă înființată la 1857. In resboaiile dintre Ruși și Turci B. a fost ocupată adese de Ruși.

Bertha, după mitol. germana e identică cu Berchta (v. ac.) V. și Berta.

Berthelot, Marcelin, chimic franc., n. 1827 în Paris, a debutat la 1848 prin sinteza acetilenei, punând astfel bazele sintesei în chimie. În urma, pe lângă multe chestiuni științifice, la cari a contribuit prin lucrările lui, s'a ocupat în special cu termochimia, pe care cu drept cuvânt se spune ca a creat-o. Continuă în curentul lucrărilor celor mai noi și mai contradictorii, este considerat printre cei mai mari chimiști ai secolului. Este profesor la Collège de France, seoretar perpetuu al academiei de științe din Paris. A scris mai multe cărți între cari: *La Synthèse chimique*, (1875) și *Mécanique chimique fondée sur la Thermochimie*, (1879).

Berthier, 1) *B.*, trimisul reg. franc. Henric III., pe lângă Petru Cercel, pentru care reobținuse domnia Munteniei. B. avea însărcinare sa lucreze totul spre folosul Franciei, careia Cercel îi făgăduise mari avantagii, și sa pregătească din Muntenia un stat vasal franc. 2) *B., Alexandru*, principe de Neuchâtel și Valangin, principe de Wagram, mareșal francez, n. 1753 în Versailles, luptă în America contra Englezilor; 1795 șef al statului major în armata ital., întră în strinsa prietenie cu Bonaparte, 1798 proclamă republica în Roma; de doue ori fu ministru de resboiu. Avu parte însemnata la trecerea preste St. Bernhard și la victoria dela Marengo. 1804 fu numit mareșal imperial și mare oficer al legiunii de onoare. Luă parte și la expediția din 1812—14. † 1815. 3) *B., Petru*, chimic franc., n. 1782, † 1860. A lucrat mai ales pe terenul mineralogiei, metalurgiei și al chimiei tehnice.

A fost inspector supr. la »Corps des Mines și membru al acad. franc.

Berthierit, mineral, sulfoantimoniura de fier, rar; se găsește la Chazelles (Auvergue), Arany Idka (Ung.) etc.

Berthold, conte de Henneberg, principe elector de Mainz, n. 1442, 1484 arhiepiscop, † 1504.

Berthold de Regensburg, (Ratisbonensis), calugar franciscan în Regensburg, cel mai mare predicator popular al timpului său, n. pe la 1220, a predicat în Elveția, Austria, Ungaria, Moravia, Boemia, Saxonia etc. † 1272 în Regensburg.

Berthollet, Claude Louis, conte, chimic, n. 1748 în Talloire (Savoia), 1794 profesor în Paris, după restaurațiune pair, primi 1796 însărcinarea de a alege în Italia monumentele, cari ar fi sa se transporteze la Paris. † 1822 în Arcueil. Are merite pe terenul chimiei tehnice și teoretice. Scr.: *Éléments de l'art de la teinture*, »*Recherches sur les lois de l'affinité*.

Bertholletia, Huub. et Boupl., (dedicat chim. fr. B.), gen de plante din fam. Myrtaceae, trib. Lecythideae, care crește în America tropicală. *B. excelsa*, singura specie din acest gen, este un mare arbore cu frunzele alterne întregi și puțin coriacee. Florile albe-galbuie sunt dispuse în panicule terminale. Fructul este o pyxida globuloasă, care se deschide la maturitate printr'un mic opercul. Semințele sale sînt triangulare și proveđute cu o coaja solida, rugoasă, striată, brună, conținând în interiorul său un embrion mare comestibil. Aceste semințe, cunoscute de Francezi sub numirile de: *Châtaignes du Brésil* sau *amandes d'Amérique*, du Para, românesce se numesc nuci de America și se găsesc de vînzare pe la bacani. Din aceste semințe comestibile se extrage un oleu dulce ca și oleul de masline. Lemnul acestui arbore american se întrebuintează ca lemn de construcție. [Z. C. P.]

Bertillonage, metod de mesurări antropologice pentru recunoașterea (identificarea) criminalilor recidivi; perfecționat de francezul Alphonse Bertillon. Se iau următoarele mesuri: 1) la corp: marimea, extensiunea, înălțimea ședînd; 2) la cap: lungimea și lățimea capului, lungimea și marimea urechii; 3) la extremitățile din partea stînga: piciorul, degetul de mijloc, degetul cel mic, antebrațul; 4) colorarea (irisului) ochiului. Aceste date se însemnează pe fotografie sau pe un billet. O parte esențială a acestui sistem e aranjarea билетelor de signalment, cari se așează în grupe speciale atât după singuraticile mesuri, cât și după anumite desparteții pentru mesuri mici, mijlocii sau mari. B.-ul e introdus în multe state, între cari și în România. Cf. A. Bertillon, *Signalement anthropometrique*.

Bertin, 1) *B., Antoine*, (numit Chevalier B.), poet francez, n. 1752 în Ile Bourbon, crescù în Paris, apucă cariera militară și ajunsese capitan la cavalerie, ocupându-se cu predilecțiune cu poezia și literatura. † 1790. 2) *Frații B. de Vaux*, fundatorii fiarului *Journal des Débats* (1789). V. ac.

Bertoloni, Antonio, botanic ital., n. 1775 la Sarzano, profesor de botanica la Bologna, † 1869. Decandolle a numit după dînsul g. *Bertolonia*. B. este autorul a numeroase scrieri botanice, între cari: *Flora italica*. Bologna, 1838—54; *Flora italica cryptogamica*. Bologna, 1858—67.

[E. T.]

Bertrand, Henri Gratien, conte, gener. franc., n. 1773 în Châteauroux (Indre), întră pe timpul revoluțiunii în »corpul inginerilor«, luă parte la expedițiunea din Egipt, 1809 guvernor în Iliria, luptă 1813 la Wartenburg, însoți pe împăratul la Elba și St. Elena, 1830 comandant al școlii politehnice și membru al camerei deputaților, merse 1840 la St. Elena ca să aducă osemintele lui Napoleon. † 1844 în Châteauroux.

Bertrich, scaldă în districtul prus. Koblenz; isvor cald de 32°, numit și »Karlsbad domol«. Regiune muntoasă.

Bêrûni, Abu Raihân Muhammed ibn Ahmed al, matematic, astronom, chronolog, istoric și filosof al Islamului; n. 973 în suburbiul din Chwarism; a scris în limba arabă; † 1048.

Berwick, James Fitzjames, duce, mareșal francez, fiu natural al ducelui de York, n. 1670 și crescut în Franța. Se distinse în resboiul cu Turcii 1686—87 și fû ridicat de tatal său, regele Iacob II., la demnitatea de peer și comandant în Portsmouth. În serviciile lui Ludovic XIV. luptă la 1691 și 1692 în Flandria, avansând la rangul de general. 1704 luă parte la resboiul de succesiune din Spania, pe care îl termină 1714 prin luarea Barcelonei. În resboiul de succesiune polon trecu 1733 Rinul, dar muri lovit de un glonț, la asediarea dela Philippsburg, 1734.

Berwick upon Tweed, port maritim în Northumberland, la revêrsarea râului Tweed în Marea Nordică, cu 14,000 loc.; stă în legatură cu Tweedmouth printr'un pod și un minunat viaduct de cale ferată de 658 m. lungime. Are și o turnatorie de fier și șantier.

Bêrsa, v. Bârsa și Bêrsa. *Bêrzava* v. Bêrsava.

Berzellit, (Kühnit), mineral cristalizat în sist. cubic, de culoare galbenă-portocalie. Este un ortoarseniat de calciu, magneziu și manganee. Se găsește în Svedia.

Berzelina, mineral în dendrite, cu strălucire metalică, de culoare albă-argintie, compus din cupru și seleniu. Se găsește în Svedia și a fost dedicat chimistului Berzelius.

Berzelius, Ioan Iacob, baron, medic și chimist svedez, n. 1779, † 1848. Lui se datorează un sistem nou de clasificare în chimie, basată pe electricitate, apoi descoperirea a o mulțime de corpuri, precum: siliciu, seleniu, stronțiu, bariu etc. În »Tratatul de chimie«, care fû tradus în multe limbi, caută a reuni toate cunoștințele chimice din timpul său, pe cari voia a le răspândi cât mai mult. În istoricul chimiei moderne, numele lui B. rivalizează cu al celor mai iluștri chimiști. Lui B. se datorează: perfecțiunea metodelor de analiză, cercetări timp de 30 ani asupra ponderilor atomice, cari l-au condus apoi la o sistema de notațiune; apoi idea radicalilor organici etc.

Berzenczey, Ladislau, politician și explorator maghiar, n. 1820 în Cluj și † 1884 în Buda-pestă. B. a enunțat 1847 primadată uniunea Ardealului cu Ungaria în dieta dela Cluj. După catastrofa dela Világos a plecat în exil; 1862 silit de multe nenorociri s'a predat puterii austriace; 1869 a fost ales deputat dietal. B. a facut în două rânduri calatorii în Asia pentru explorarea vechei patrii a Maghiarilor, dar fără nici un succes.

Berzeviczy, Albert, politician maghiar, secretar de stat în ministerul instrucțiunii publice și vicepresident al camerei; n. 1853 în Berzevice. A funcționat mai întâiu ca prof. la academia de drepturi din Eperjes; dela 1881 e membru al camerei din Budapesta și unul dintre membrii mai marcanți ai partidului liberal; a ieșit la iveală 1884 ca referent al răspunsului la mesagiul tronului, condamnând aspru antisemitismul.

Berzova, v. Bêrsava.

Berzesenyi, Daniil, poet liric magh.; n. 1776, † 1836; a studiat cu mare diligență poezii germani și clasicii vechi. Primele încercări poetice le-a scris sub influența poezilor germani, dar spiritul poezilor clasici l-a pêtruns de curând și deveni cel mai adict și aprip învățacel al școlii lui Horațiu. Forma și motivele poezilor sale sunt ale lui Horațiu, materia însă e luată din viața socială-politică contemporană a poporului magh. și lucrată în spirit național magh. [†]

Berzunțu, com. rur. în Rom., j. Bacau, formată din 8 catune; 2149 loc., între cari 1881 Rom., 248 Ung., restul Ovrei; pe teritoriul acestei com. se află mănăstirea B., întemeiată de Bogdan-Vodă, domnul Moldovei (1566—1572), a cărei biserică astăzi este transformată în biserică de mir, deservită de 2 preoți.

Besa, în mit egipt. un zeu al artei, al cântării, preste tot al bucuriei. B. s'a închipuit ca zeu pitic, în această formă e cunoscut și la Fenicieni și Cyprieni, ce arată legătura mitologică a acestor țeri. Se numește și Patāk (pitic). [Atm.]

Besak, consul rus în Iași (1837) sub M. Sturdza. Avea însărcinare să privegheze totul spre folosul Rusiei și la ordinea superiorului seu Rukman, consul general musulcesc pentru principate.

Besaçon, oraș întărit în Franța, capitala dep. Doubs; cunoscut încă pe timpul Romanilor sub numele Vesontio, ca fortareată bine întărită. B. are 56,000 loc. (1891), numeroase fabrici, mine de fier, fabrici de mașini. 13,000 lucrători se ocupă cu fabricațiunea oroloagelor și produc anual 335,000 oroloage (între cari ca. 114,000 de aur) în valoare de 14 mil. fr. Comerțiu însemnat mai cu samă cu vin, fier și lemn. În B. s'au nascut cardinalul Granvella, Avel Rémusat, Victor Hugo, Nodier etc.

Besant, Walter, literat englez, n. 1838 în Portsmouth, studiă teologia în Cambridge, apoi ocupă o catedră de profesor la Collège Royal din Mauritius; mai târziu se dedică cu totul studiului literaturii, mai cu samă a celei franceze. Membru foarte activ al societății Rabelais, eda la 1872 împreună cu J. Rice așa numitele »B.-Rice novels«. B. a fost scriitor foarte productiv. Scr.: »Studies of early French poetry«, »Rabelais«, »The revolt of man« etc.

Besarabia, v. Basarabia.

Beschorner, aparat folosit în fabrici mai mari de spirt pentru a controla cantitatea spiritului produs.

Besdan, com. mare în Ung., cott. Bács-Bodrog, cu 7715 loc., mai toți Magh; situată aproape de gura canalului Francisc.

Besdeadu, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 3 catune: B., Rîmata, Costișata și Valea Leurzii, cu 3000 loc. Rom. Comuna are 7 ulițe. Prin comună curge Bisidelu. În cu-

prinsul comunei se găsește un izvor de apă puicioasă și două de apă sărată. Cresce vite, produce prune (țuică). Are 3 biserici și 3 școale cu 3 învățători și 1 învățătoare. Comuna este una din cele mai bogate în județ.

Bessedel, parău în Rom., isvorește din munții ce despart j. Dâmbovița și Prahova, spre est de com. Moroeni, curge spre sud și se varsă în partea stângă a Ialomiții, la cătunul Gura Bessedului. În B. se varsă pârâșele: Valea Coparodului, Valea Leurdei, Valea Morii, Valea Plopului ș. a., e de o repegiune uriașă, în timpuri ploioase vine foarte mare. Preste B. este un mare pod de piatră pe șoseaua națională între pudraria armatei și baile Pucioasa.

Beseda, (*ceh.*) reuniune.

Beseler, *Wilhelm Hartwig*, conducătorul mișcărilor din Schleswig-Holstein dela 1848—51, n. 1806; ca avocat în Schleswig fù ales 1844 de orașul Tondern deputat în adunarea staturilor, care îl alege president; luptă contra despărțirii Holstein-ului de Schleswig. 1848 president al guvernului provisor, apoi al guvernului comun; 1851 se retrase la Braunschweig; 1861 fù numit curator al universității din Bonn. † 1884. A publ. numeroase scrieri politice.

Besenova, 1) *B. veche*, comună în Ung., cott. Torontal, cu 6331 loc. Bulgari. 2) *B. nouă*, com. în cott. Timiș, cu 3134 loc. Germani.

Besica, 1) *B. udului*, un sac format în mare parte de mușchi; se găsește la om și la toate animalele vertebrate; e așezată la om în lighianul cel mic, înderetul încheieturii pubiene. Are o formă ovoidă cu o extremitate mai groasă privind în sus și alta mai subțiată îndreptată în jos, care se continuă până la exterior printr'un canal numit *uretră*. Pe părțile dinderet al B.-ei se deschid alte 2 canale, ce vin dela rinichi, numite *uretere*, și cari aduc în B. urina produsă în rinichi. În B. se adună urina, până când B. atinge un anumit grad de plinătate; atunci omul se resimte și printr'un mecanic special, la care iau o parte însemnată mușchii din păreții B.-ei, urina se goleşte în afară prin uretra. Pe fața dinăuntru B. e căptușită cu mai multe rânduri de celule epiteliale de diferite forme, iar pe fața externă e acoperită în parte numai de membrana, ce învălește toate organele din abdomen, anume peritoneul.

Cea mai deasă modificare patologică a B.-ei e catarul, care consistă într'o inmulțire cu distrugerea și căderea celulelor epiteliale, ce căptușesc B. Apoi formarea de pietri, a caror mărime variază dela aceea a unui năsip fin până la mărimea unui ou de găină sau chiar mai mult; în fine cancerul, care se sfârșește totdeauna prin moarte. [Sion.]

2) *B. înnotătoare*, un organ al mai multor pești așezat între coloana vertebrală și canalul alimentar. E un sac plin cu aer și servește ca aparat idrostatic, menit de a face variabilă greutatea specifică a pescelui și de a ușura schimbarea punctului de greutate; s'a mai constatat că servește întru câtva și la respirație. La unii pesci (Physostomi) B. stă în comunicație cu canalul alimentar printr'un mic duct, iar la ceilalți e închisă cu totul. [A.]

Besicată, varietate de strugure cu boabe albe rotunde și cu peliță subțire.

Beșicoasa, v. garoafa.

Besikabal, sin în Marea Egeică, la malul vestic al Asiei mici, în fața insulei Tenedos; scutit contra vânturilor de nord și potrivit ca baza operațiunilor militare contra Dardanelor. Aici a staționat la 1853 flota anglo-franceza înainte de a intra în Marea Neagra.

Besikiđi, cea mai înaltă parte a Carpaților vistici, la marginea cott. Arva către Galiția; mai înalt e nuntele Babia-Gura (1725 m.) Insemnat e pasul Iablunka, pe unde trece linia ferată Cașovia-Oderberg.

Beșli-aga, căpitan de beșlii, odinoară era în fiecare județ câte unul, iar în Bucuresci și Iași un baș-B.

Beșlic, veche moneta turc., în valoare de 5 piaștri.

Beșlii, odinoară corp de calăreți frunțași Turci sau Tataři.

Bessarion, *Ioan Vasile*, unul dintre cei dintăiu umaniști, cari transplantară în apus (secl. XV.) studiul vechei filologii și filosofii grecesci, și detera impuls pentru cercetări mai libere opuse scolastice; n. 1395 sau 1403 în Trapezunt; 1423 intră în ord. sf. Vasile; 1437 arhiepiscop de Nicea, în care calitate însoți pe împăr. Ioan VII Paleologul în Italia pentru a cere ajutor în contra Turcilor, și mijloci în sinodul dela Florența (1439) unirea bisericii grecesci cu cea latina; mai târziu trecu la biserica latina; papa Eugen IV. îl numi cardinal, Nicolae V. episcop de Sabina apoi de Frascati; 1450—55 îi încredință legațiunea din Bologna; dupa caderea Constantinopolei agită în apus pentru un resboiu cruciat în contra Turcilor; † 1472 în Ravenna. Prețioasa sa colecțiune de manuscrise grecesci o darui bibliotecei San-Marc din Veneția. Operele lui aparură în la Migne »Patrologia graeca«, vol. 161. Paris, 1866. Cf. Vast, Le cardinal B., Paris, 1879.

Bessel, *Friederic*, astronom german, n. 1784 în Minden, † 1846. Ca neguțator, ce era la început, s'a ocupat cu astronomia într'un observator privat din Lilienthal, apoi fù chemat la Königsberg, unde întemeiă observatorul provăduț cu instrumentele cele mai perfecte; aici a facut ingenioase observațiuni, cari au dat cercetarilor astronomice o nouă direcție; iar teoriile lui matematice pe terenul astronomiei se pot considera ca baza întregului sistem astronomic de astăzi. (Cf. Untsch, Die Besselische Formel, 1892; Franz, Festrede auf B., 1884.) [V. B.]

Bessels, *Émil*, naturalist și călător arctic, n. 1847 în Heidelberg, studiă aci și în Jena sciințele naturale și medicina; 1869 a plecat cu vaporul »Albert« la polul nordic spre a explora partea estică a Oceanului Arctic între Spitzberga, Nowaja Semlja și Gillisland. În calatoriile sale se facură importante lucrari hidrografice și sondări de mare, constatându-se pentru prima oară existența curentului Golf în est dela Spitzberga. 1871 chemat în Statele-Unite spre a conduce expedițiunea la polul nordic a lui Ch. Francis Hall. Scr.: Die amerikanische Nordpol-expedition, (Leipzig, 1878) etc. B. este secretar general la Smithsonian Institution în Washington.

Bessemer, *Henry*, tehnician, căruia se datorează mai multe invențiuni însemnate mecanice, n. 1813 în Hertfordshire (Anglia). Cea dintăiu invențiune a lui a fost o mașină de tranș-

format bronzul în pudra pentru aurire. Apoi introduse o serie de inovațiuni la frânela dela drumul de fier, în industria sticlariei și mai cu seama în cea a fierului. În 1856 descoperi un nou și foarte însemnat procedeu de a fabrica oțelul, procedeu care poartă și astăzi numele său și care a schimbat întreaga industrie a fierului. Principiul fabricațiunii oțelului B. consista în a descărba fonta prin curenți puternici de aer, ce se presează în masa topita a tuciului (fontei) pus într'un creuzet, numit convertisorul lui B. sau și para lui B. Detalii v. la art. fier și oțel.

Bessenyei, numele mai multor familii vechi magh.: B. de Atya, B. de Ezdeghe, B. de Nagy-Besenyő. Cea din urma a dat Ungariei, pe lângă alți bărbați distinși, pe literatul George B. (n. 1747), poet și prosaist, unul dintre inițiatorii epocii de renaștere a literaturii magh., a studiat în Sárospatak. La 1765 a fost trimis în serviciul gardei regale din Viena. 1782 rentors în patrie, † 1811. B. e întemeietorul direcțiunii clasice noue sau franțose și a scris mai cu sama sub influența lui Voltaire. Operele sale sânt anticuate, dar au deșteptat interes pentru literatura magh. și au dat un impuls puternic la dezvoltarea ei ulterioară.

Bessermani, popor înrudit cu Vogulii, locuiesc în Ural.

Bessi, un popor vechiu tracic, care locuia în munții Balcani. Erau un neam al Satrilor și serviau și ca profeții templului lui Bachus. Venind în atingere cu Romanii se romanisară, astfel că Kekavmenos îi confunda cu Vlachii. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. I., p. 95 și 442.)

Bessières, Jean Baptiste, duce de Istria, mareșal francez, n. 1768, luptă 1796—97 în Italia, însoți pe Napoleon în expediția din Egipt și se distinse la St. Jean d'Acre și Abukir; organiză armata ital., constrinse pe Austriaci la retragere. 1802 fū numit gen. de divisie și la urcarea lui Napoleon pe tron, mareșal. Ridicat la demnitatea de duce de Istria luptă cu mult succes în Spania 1808—09, iar la Aspern și Wagram — fara succes — în contra Austriacilor. 1812 urmă pe Napoleon în Rusia și dovedi la retragere multa circumspecțiune, † 1813 la Rippach.

Bessonof, Petru Alex., scriitor și folklorist rus, n. 1828; dela 1879 prof. al limbelor slavice în Charkov. B. a scos de sub tipar prima colecțiune mai mare de poezii populare bulgare (1855), urmata de un studiu asupra eposului popular bulgar și sêrb.; 1860—77 a edat marea colecțiune de poezii populare ruseseci a lui Kireievskii. A tiparit și o colecțiune de poezii populare bisericesci.

Bessos, satrap persio în Bactria; dupa lupta dela Arbela (331 a. Chr.) ucise pe regele Darius III. Codomanus; se refugiă în satrapia sa, unde se proclamă rege cu numele Artaxerxes IV. și apară Bactria și Sogdiana contra lui Alexandru cel Mare. Prin tradare a fost prins, condamnat la moarte și executat în Ecbatana (328).

Bestia, (lat.) animal selbatic; *bestial* cu instincte animalice sângeroase.

Bestiarii, (lat.) gladiatorii cari s'au luptat cu animale selbatice.

Bestiarius, columna decorata cu capete de animale reale sau fantastice. Usitata în arhitectura gotica.

Bestushev, Alex. Alexandrovici, novelist și critic rus, n. 1795. A fost oficier de cavalerie; ca partas la conjurația dela 1825 fū exilat la Iakuțk, dar mai târziu agrafiat. † 1837 în lupta dela Jecaterinodar. B. a edat cu Ryleiev primul almanach rusec Steaua polara, (1823, 1824, 1825); a scris rovele, articole polemice și critice, aparute de regula sub pseudonimul A. Marlinskii. Scr. princ. e romanul Ammalat-Beg.

Bestushev-Riumin, I) B., Alexei Petrovici, conte, cancelar și mareșal rus, n. 1693 în Moscva. Sub imper. Elisabeta a condus în calitate de cancelar resoiul (1756) contra Prusiei; îmbolnavindu-se imperateasa, B. a retras de graba armata ruseasca. Acusat pentru aceasta de tradare, a fost degradat și exilat. Imper. Catarina II. l-a agrafiat, rechemându-l la curte. † 1766.

2) **B., Const. Nicolaievici**, istoric rus, n. 1829. 1865—82 prof. de istoria rus. la univ. din Petersburg; 1872—82 presid. al Societații slavice de binefacere. † 1897. Opere: »Istoria ruseasca, (2 vol.)

Beta L., (botan.) gen din fam. Chenopodiaceae, tribul Chenopodieae, cuprinde plante erbacee anuale, bisanuale sau vivace, glabre și cu radacina carnoasa. Florile mici verđii sânt regulate și hermafrodite cu 5 sepale persistente, dispuse în glomerule axilare și în spice terminale simple sau paniculate. B. are vr'o 13 specii originare din Europa meridionala, din Asia și Africa boreala. Prin parțile noastre crește cultivata *B. vulgaris* L., numita de popor sfecla. Aceasta planta îngramadesc în radacina sa carnoasa pivotanta mari cantități de zahar, din care cauza se și cultiva foarte mult în Europa pentru fabricațiunea zaharului. Unele varietăți se cultiva pentru a servi de nutrețent animalelor, ba unele se întrebunțeaza și în bucatarie ca salata. *B. hortensis* Mill. și *B. Cicla* L. se cultiva prin gradini ca plante ornamentale. [Z. C. P.]

Betain, $C_5H_{11}NO_3$, identic cu *oxyneurin*, baza monoacida, se gasește în sucule sfeclei de zahar (Beta vulgaris) în proporțiune de $\frac{1}{4}\%$ în sucule sfeclei necoapte, și $\frac{1}{10}\%$ în cele coapte. Sintetic se obține prin oxidațiunea bilineurinei, prin acțiunea acidului chlor-acetic asupra trimethylaminei. B. cristaliseaza din sol. alcoolica, la 100° pierde 1 mol. apa.

Bete, șitoare, șiret, aproximativ 5 cm. lațime, împletit sau țesut de țerance din lâna colorata, având ciucuri la capete. Se întrebunțeaza de țerance la costumul lor, spre a-și încinge de mai multe ori talia, fornând un brânișor. Colorile cele mai des întrebunțate sânt roșu, galben și albastru.

Bête, (franc.) animal, dobitoc; și om prost, fără minte. În jocul de carti B. însemneaza suma, ce trebuie platita în banca dupa un joc pierdut.

Beteală, gateala facuta din fire de aur sau de argint, lungi și subțirele; se poarta de mirese pe cap, în ziua cununiei, spre a imita per de aur lung și des.

Betel, planta cațaratoare din fam. Piperaceelor, cu numirea specifica *Piper Betle* L.; crește în India, Iava, Borneo, Filipine și se cultiva în Asia și America tropicala. Frunzele ei cordiforme, acuminate conțin un oleu esențial cu miros ca al ceaiului și cu gust arđetor. Ele, impreuna cu var nestins și cu nuca de areca, se întrebun-

țeață de toate popoarele din orient sub numele de B. ca masticativ, ținându-l în gura câteva oare. Dinții, saliva, și tot interiorul gurei se colorează în roșu intens batând în negru, și cu un aspect respingător. Scopul întrebunțării e foarte problematic; se admite că ar da tonicitate organelor digestivii, combatând efectele caldurii prea excesive. Mai lucrează și ca narcotic, stimulant și probabil ca profilactic contra frigurilor palustre și a disenteriei. Se mai da și ca antiseptic în inflamațiunile de gât, laringe, bronchii, contra anglinei etc. [S. Șt. R.]

Betelgeuze, stea, α Orionului (v. ac.)

Betelie, fașie de stofa sau de pânză, în care se coase și se string crețele rociilor sau fustelor. B. are o lungime egală cu talia. B. mănecii se numesc tivitura, în care se string crețele mănecilor largi la cămeși.

Bethania, 1) *B.*, sat la poalele est. ale muntelui maslinilor, cale de o oară dela Ierusalim, satul lui Lazar și al soroților lui Marta și Maria, în casa carora petrecea Isus adeseori. Astăzi el-Azarjeh, (arab. satul lui Lazar). 2) *B.*, loc numit și *Bethabara*, la țărmul stâng al Iordanului. Acolo boteza Ioan.

Bethesda, (evr. casa grației), 1) *B.* sau *Bethsaida* (evr. casa pescilor), cetate la malul vest. al lacului Genezaret în Galilea, locul de unde erau apostolii Petru, Andrei și Filip. 2) *B.* sau *Bethsaida*, cetate spre nord-est dela lacul Genezaret, numită și *Iulias*. 3) *B.*, lac, numit și *lacul oii*, în partea nord-est. a templului din Ierusalim, unde se adunau bolnavii cercând vindecare minunată în apa lacului.

Bethlehem, sat în Palestina, v. Vicleim.

Bethlen, numele a 2 familii magh. în Trans., din cari una are predicatul de *Iktár* (Banat), cealalta de *Bethlen* (Trans.) Din amândouă s'au ridicat barbați însemnați în istoria țerii. Din cei de Iktár au fost și principii și conți, iar acum s'au stins. Cei de B. sânt tare numeroși și ați, și au posesiuni extinse. Ambe fam. se par a fi dintr'o trupina, care în secl. XIV. s'a ramurit.

1) *B.*, *Gavrila de Iktár*, principele Transilvaniei, barbat pe cât de erudit, pe atât de erou în resboii și înțelept întru cărmuirea statului; n. 1580 în Ilea. Sub principele Gavrila Báthori a purtat diregatorii și a ocupat funcțiuni momentoase, apoi îngrețoșându-se de el a fugit la Turci, de unde s'a reîntors ca principe al Transilvaniei, numit de Turci în însoțit de oștiri de ale lor, cari sa-l introducea în scaun. Dieta țerii âncea l-a ales în 22 Oct. 1613. La începutul domniei a îngustat marginile țerii, cedând Turcilor în semn de mulțamita: Lipova și alte înțariturii din jur, — iar mai târziu le-a largit, precum nu au mai fost nici odată. Dupa începerea resboiului de 30 ani în Boemia și Germania (1618), ca sa ajute protestanților din Ungaria, cu învoirea Sultanului a plecat cu oaste în contra lui Ferdinand II., împăratul Romanilor și regele Ungariei. Victorios a înaintat prin Ung. nord., a cuprins Cașovia, Tirnavia și Pojonul împreună cu coroana regească (1619), a pătuns în Moravia, iar cu alta oștire a împresurat Viena; dar sub presiunea Turcilor și amenințat de oastea polona, condusa de rivalul său George Homonai, s'a retras iar în Ung., unde i-a succes a frânge

oștile lui Homonai; dupa aceasta a fost ales rege al Ungariei. În Dec. 1622 a încheiat pace la Nikolsburg, prin care protestanților din Ung. le-a câștigat pace religioasă, Transilvaniei până la capetul vieții sale cotele: Satmar, Sabolciu, Ugocea, Bereg, Zemplén, Borsod, Abauj, cetățile Cașovia, Muncaciu, Tokaj și Ecsed, iar familiile sale cu drept ereditar ducatele Opulia și Ratibor. Coroana Ungariei a restituit-o lui Ferdinand, iar de titlul de rege a abdicat. Neîmplinind Ferdinand condițiunile acestei paci, B. în 1623 iar a mers sub nuri Vienei; dar în 4 Apr. 1624 a pus pace, în care i-s'a recunoscut dreptul de a purta în titlu adausul și domnul pașilor Ungariei (dominus Partium), iar pentru Opulia și Ratibor a capatat în schimb dominiul dela Ecsed. În Sept. 1626 B. a treia oară a plecat în contra lui Ferdinand. Acum avu de a face cu renunții generali Mansfeld și Wallenstein; dar în Dec. a pus pace și apoi s'a reîntors acasa. † 15 Nov. 1629 în A.-Iulia, unde este și înmormântat în bis. sf. Mihail. Gavrila B. este figura cea mai impunătoare între principii Transilvaniei, și în tot cazul unul dintre cei mai renunții barbați ai timpului seu. Mare ca administrator, mare ca beliduce, a câștigat glorie, și a înalțat puterea și vaza Transilvaniei, pe lângă aceea a purtat grije deosebita pentru deșteptarea și luminarea supușilor sei, mai ales a celor de confesiunea calvina. El a întemeiat primul gimnasiu reformat în țeara la A.-Iulia și dotându-l regesece i-a adus profesori straini, și l-a învațit și prin testamentul seu. Institutul acesta este acum colegiul din Aind. Contribuțiunea anuală, ce se platia Porții otomane, deia 15,000 a redus-o la 10,000 galbeui. A doua soție a lui a fost Catarina Brandenburgica.

2) *B.*, *Stefan*, fratele lui Gavrila B., dupa alegerea acestuia de rege al Ungariei, și sub Catarina Brandenburgica, a fost guvernator al Transilvaniei, apoi în Septembrie 1630 a fost ales principe; în 2 Decembrie s'a retras dinaintea pretendentului George Rákoczi și a trait până la 1648.

3) *B.*, *Ioan de*, sub Barcsai, Kemény și Apafi a fost cancelar al Transilvaniei. Istoric însemnat, a scris: *Rerum transilvanicarum* l. IV. Cibinii, 1663, (cuprinde istoria Transilvaniei dela 1629 până 1663, care mai târziu a continuat-o pâna la 1674). † 1678.

4) *B.*, *Lupul* (Farkas, Wolfgangus), cancelar al Transilvaniei sub Apafi. Istoric renunit; a scris: *Historiarerum transilvanicarum*, tip. de Ios. Benkő. † 1679.

5) Din linia B. de B. s'a n. 1849 contele *Andrei B.*, care la 1882 a fost numit comite supr. al com. Brașov și ulterior al com. Sibiu, fiind în această calitate și comite al Sașilor. În aceste două orașe a contribuit foarte mult la dezvoltarea industriei, și prin ținuta sa conciliantă a cucent simpatiile popor. sasesci. Dela Mart. 1890 până 1 Iunie 1894 a fost ministru de agricultura în cabinetul Szapáry și Wekerle. B. ține de soție pe Livia, fica lui George *Mocsnyi* de Foen.

Bethsaida, v. Bethesda.

Beția se numesc intoxicațiunea acuta produsa prin beuturi alcoolice; ea se manifesta printr'o exaltațiune a mai tuturor funcțiunilor sistemului nervos, mai ales a mișcarilor și a

expresiei sentimentelor, exaltațiune urmată de o depresiune a inteligenței, a sensibilității, a mișcărilor, apoi de o stare comatoasă, de somn profund cu scăderea temperaturii, cu respirația grea și cu puls mic. Obicinuît aceste fenomene dispar după câteva oare, omul beat revine în fire, se simte însă slab, abatut, cu durere de cap și cu greață; în casuri mai rare stadiul al doilea (stadiul comatos) al beției se termină cu moartea, provocată de congestiune cerebrală. B. repetată, obicinuirea cu excitațiune alcoolică, deprinderea organismului cu doze mai mici sau mai mari de alcool, cari nu mai produc fenomenele vizibile ale beției acute, constituie alcoolismul (v. ac.), boala cronică caracterizată printr'o serie de leziuni ale țesutului diferitelor organe și de perturbațiuni a funcțiunii lor, mai ales însă de boale grave ale sistemului nervos (cari se termină cu paralizia generală, cu alienația mintală), ale sistemului circulator și respirator, ale tubului digestiv, ale ficatului și rinichilor, cari provoacă moarte prematură.

Betlean, 1) *B.*, comună mică în Trans., cott. Făgăraș, cu 1061 loc., (1040 Rom. gr.-or.) 2) *B.*, com. mică în cottul Solnoc-Dobăca, cu 2272 loc., (1024 Rom., 1130 Magh.), pretură, judecătoria cercuala, posta, telegraf, staț. căii ferate. Aici se afla un frumos castel al familiei conț. Bethlen, iar în apropiere reminiscențe romane.

Beton, mortar turnat, compus din petricele, pietriș, năsip și var sau ciment; nu se aplică însă în rosturi, pentru legarea pietrilor, ci servește de dreptul la construcția de ziduri de sine statatoare, la fundații, la dușumele, bolți etc., atât în apă cât și pe uscat. Se aplică cu deosebire la construcții de poduri și alte lucrări idraulice.

Betonica L., (botan.) secțiune din gen. *Stachys L.*, fam. Labiatae, trib. *Stachydeae*, cuprinde plante erbacee perene cu frunzele radicale pețiolate, oblonge, lanceolate, cordate și crenelate; cele superioare sesile și înguste. Florile purpurii sunt dispuse în glomerule multiflore și reunite într'un spic intrerupt. *B.* are puține specii ce cresc prin Europa și Asia. *B. officinalis L.* (sau *Stachys B. Benth.*), plantă vivace, puțin aromatică, care crește și prin părțile noastre, unde este cunoscută sub numirile populare de: *I a r b a t a i e t u r i i*, sau *V i n d e e a*. Pulberea frunzelor acestei plante este sternutatoare, iar rădăcina se crede ca posedă proprietăți emetice. *B. officinalis L.* a fost odinioară mult întrebuințată în medicină, dar astăzi nu mai presintă nici un interes din punct de vedere medical. Se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală *B. grandiflora W.*, specie originară din Siberia. [Z. C. P.]

Bătrân, termen întrebuințat de răzeși pentru însemnarea moștenirii răzeșesci (proprietăți neîmpărțite), dela lat. *veteranus*, care amintesc vechia assignațiune de pământ, ce se dădea soldatului roman, când la o vîrstă înaintată părăsia cadrele militare. (Cf. A. D. Xenopol, Istoria Românilor. IV. 97.)

Bătrâna, 1) munte în Rom., j. Muscel, pl. Dâmbovița, în raionul com. rur. Leresci, pe culmea Carpaților; 2) munte în Transilvania, cott. Hunedoara, aproape de Grădiscea nouă, 1794 m. înalt.

Bătrânețe, v. etate.

Betsileo, popor, loc. pe insula Madagascar, 300,000 cap.

Betsimaraka, regiune în partea est. a insulei Madagascar.

Betșuani, popor vestit în Africa, înrudit cu Cafrii. Se împarte în mai multe seminții. Se ocupă cu economia de câmp și cu cea de vite. Afară de aceste B. fac comerț cu fier, aramă, fildeș. piei de animale; au orașe cu locuitori între 5000—12,000. Din 1816 sînt printre ei misionarii europeni.

Betșuanland, țeara locuită de Betșuani; 184,980 km², cu 60,376 sufl.; mai înainte sub protectorat englez, dela 1895 partea sudică s'a anectat la Caplanda; prin B. trec două căi ferate, una terminată, alta în construcție.

Betswa, afluent în stînga al râului March în Moravia, se formează la Wallachisch-Meseritsch din împreunarea râurilor B. de sus și de jos, cari isvoresc ambele în Carpații Moraviei; B. are lungime de 122 km. și se varsă în March aproape de Kremsier.

Betting, (*engl.*) prinoșoare (remășag), mai ales la alergari de cai.

Betula L., (*bot.*) gen din fam. Cupuliferelor, trib. *Betuleae*, cuprinde arbori sau arbuști cu frunze alterne, dințate sau serate, peninerviate. Florile monoice, cele masculine dispuse în spice amențate pendent; cele femele dispuse în spice cilindrice erecte. Scoarța celor mai multe specii este formată din strate subțiri și membranose, cari se desfac uneori în fășii neregulate. Genul B. are vr'o 25 specii, răspândite prin Europa, Asia centrală și septentrională și unele prin America nordică. Acești arbori sînt rari în regiunile calde, însă pot suporta foarte bine frigul, căci sînt ultimii arbori, ce cresc la nord; iar pe munții înalți ajung până la limita zăpeșilor perpetue. Prin părțile noastre crește *B. alba L.*, numit de popor *m e s t e a c ă n*, prin pădurile montane și subalpine. Scoarța sa albă, ce se exfoliază ușor, are proprietăți medicinale din cauză că este amară și adstringentă. Infusiunea de frunze de *m e s t e a c a n* se administrează contra gutei, reumatismului și idropisiei. Primăvara se extrage din acest arbore, prin incisiuni, un suc zahăros, din care se prepară o beutură alcoolică, întrebuințată de locuitorii din regiunea nordică contra afecțiunilor reumatice și boalelor de beșică. Din scoarță, prin destilațiune, se obține un oleu cu care se prepară pielea rusească spre a-i comunica mirosul său caracteristic. Multe specii de B. se cultivă prin grădini ca plante ornamentale, precum: *B. alba L.*, *B. nigra L.*, *B. papyracea Willd.*, *B. pumila L.* etc. [Z. C. P.]

Betulaceae, sau *Betulineae*, (botan.) un trib din fam. Cupuliferae, care cuprinde arbori și arbuști, ce se referă la genurile: *Betula L.* și *Alnus Gaertn.* Acest trib este considerat de unii botaniști ca o familie deosebită. [Z. C. P.]

Betuwe, (*Batavorum insula*), ținut în Olanda, aparținător provinciei Gelderland, încungiuat în formă de insulă de brațele Waal și Leek ale Rinului, 90 km. lung, 5—10 km. lat și 270 km². extindere. B. a fost locuința Batavilor și are numeroase morminte vechi.

Betyar, v. Becher.

Beulé, *Charles Ernest*, archeolog și politician franc., n. 1826; câțva timp profesor de retorică

în Moulins, plecă 1849 cu ambasada franc. la Atena, unde prin săpături la Akropolis făc. descoperiri însemnate; 1854 profesor de arheologie la biblioteca imperială; 1858—59 făc. pe spe-sele sale proprii săpături la Cartagena; 1860 membru al »academiei inscripțiilor» și 1862 în locul lui Halévy secretar al »academiei artelor». Scr. princ.: »L'Acropole d'Athènes», »Les monnaies d'Athènes», »Causeries sur l'art», »Le sang de Germanicus» etc. În anii din urmă ai vieții sale se ocupă cu politica; 1871 deputat în adunarea națională; orleanist zelos. În cabinetul Mac-Mahon B. a fost ministru de interne. † 1874.

Beurnonville, *Pierre Riel, marquis*, mareșal francez, n. 1752; 1793, sub Girondisti, ministru de război, 1800 ambasador extraordinar la Berlin, 1802 la Madrid, mare ofițier al legiunii de onoare, senator, votă la 1814 detronarea lui Napoleon și, ca membru al regimului provizor, contra ridicării pe tron al lui Napoleon II.; sub Ludovic XVIII. pair și ministru de stat; 1816 mareșal de Franța. † 1821 în Paris.

Beuron, manăstire de Benedictini la Sigmaringen, lângă Dunare, înființată în secl. XII., desființată 1803 și reînființată 1888; renumită pentru școala sa de pictură.

Beust, *Friedric Ferdinand*, conte austriac, barbat de stat german, n. 1809 în Dresda, din fam. nobila veche; crescut mai virtos în Lipsca pentru cariera politica-diplomatică, pe care a pașit încă dela 1831. La 1849 ministru de externe în Saxonia; ca atare, în același an el a provocat intervențiunea Prusiei în contra resculaților din Dresda; 1851 el a încercat crearea unei confederațiuni a statelor germaue mai mici, în scopul de a paraliza rivalitatea și prepotența dintre Prusia și Austria; la 1854—55 el cu statele mai mici gravitând spre Prusia și Rusia, a împiedecat participarea Austriei la războiul oriental din Crimeea; în chestiunea și războiul Schleswig-Holstein-ului dela 1862 el a fost în contra participării Austriei, de asemenea a fost în contra încercărilor lui Schmerling dela 1863 la Frankfurt, de a angaja pe principii Germaniei în contra Berlinului, tot din motivul de a evita conflictul între cele două mari puteri germane; totuși la 1866, erupând acel conflict, B. cu regele seu și cu toată puterea armată saxonă a trecut în partea Austriei; aceasta înfrânta fiind la Königgrätz, și existența Saxoniei periclitată, B. a fost trimis la Paris pentru de a implora intervențiunea lui Napoleon III., care urmând, Saxonia a fost salvată și Austria foarte cruțată, dar B. expatriat. Primit în serviciul Austriei a fost numit ministru de externe și la 1868 ridicat la rangul de conte austriac. Într'aceea în imperiul unitar al Austriei s'a creat dualismul prin colucurarea sa cu Deák și Andrássy, de unde s'a nascut faima, că B. l-ar fi creat și introdus, ceea ce intîmii cunosctori ai curților din Berlin și Viena cu totul altfel explica, susținând, ca B. a fost numai executorul dictamenelor lui Bismarck; B. a fost apoi numit cancelar al imperiului austriac, prin ce însa s'a deșteptat susceptibilitatea Maghiarilor, mai virtos după ce noul cancelar, cu ajutorul federalistului Hohenwarth, începuse a lucra în contra dualismului, pentru federalism în Austria. B. a trebuit să paraseasca Viena, mergând mai întâiu ambasador

la Paris, iar după catastrofa dela Sedan la Londra. 1882 s'a retras la Dresda, unde și-a scris memoriile, cari un an după moartea sa au fost publicate sub titlul: »Friedrich Ferdinand Graf von Beust's Erinnerungen und Aufzeichnungen aus drei vierel Jahrhundert» (2 vol.) B. a fost un politician din școala veche a conservatorilor, cu multa erudițiune și bunavoință, dar oportunist cu prea puțină prevedere practică și prin aceasta diplomat nefericit. [V. Babeș.]

Beuthen, 1) *B. superior*, în limba slavă Bitom, oraș în cercul prus. Oppeln, 4 km. dela granița polonă, lângă linia ferată Breslau-Oels-Sosnowice, cu 36,905 loc., judecătoria, gimnasiu, 2 școli sup. de fete, etc. B. e centrul principal pentru industria de fier și baile de carbuni în Silesia; oraș cu frumos viitor. 2) *B. inf.*, oraș în cercul prus. Liegnitz, lângă Odera și linia ferată Breslau-Stettin, cu 3387 loc., fabricațiune însemnată de palarii de paie, cultură de poame și vin. Orașul de căpetenie al principatului mediatizat Carolath-Beuthen (v. ac.)

Beutura, ori ce lichid care se introduce în stomac pentru a potoli setea, pentru a înlocui apa pierdută prin funcționarea corpului, care apă este indispensabilă pentru menținerea vieții. Corpul omenesc și animal conține cantități însemnate de apă, care servă ca vehicul pentru transportarea materilor nutritive în interiorul celulelor, din cari se compun diferitele organe, și pentru scaterarea din celule a materilor usate, netrebunicioase. Apa înlesnesce pe de-o parte digerarea alimentelor, extragerea din ele a substanțelor solubile, introducerea lor în curentul sângelui, care uda toate țesăturile corpului, lasând în ele parte din constituanțele sale; de alta parte apa mijlocește eliminarea din corp a diferitelor excrete, mai ales a urinei, a materilor fecale, a sudorii. Apa prin circulația ei mai contribuie la regularea temperaturii corpului.

B.-le pot vatama sănătatea prin cantitate, fiind-că o B. chiar sanatoasă poate să dilate stomacul prin volumul ei prea mare; prin temperatură, fiind-că funcțiunea regulată a stomacului se împiedecă prin contactul membranei sale mucoase cu corpuri de temperatură mai scădută decât de 8° C și mai ridicată decât de 40° C; prin calitate (compoziție), deoarece substanțe infecțioase sau toxice cuprinse în B. infecta sau otrăvesc corpul consumătorului.

B. cea mai sanatoasă este apa curată în starea ei naturală. Lichide, cari corespund cu gustul și cu obiceiul omului, sînt B.-le alcoolice, aromatice, mucilaginoase, gazoase, acide. Laptele nu servă numai ca B., ci și ca aliment din cauza cantității însemnate de substanțe hranitoare ce conține. (Despre apă și B.-le alcoolice v. ac. art.) Între B.-le aromatice ocupă primul loc ceaiul și cafeaua. Ceaiul este o infuziune fierbinte a foilor plantei *Thea chinensis*, care conține un alcaloid (o basă organică capabilă a forma săruri): teina, substanța stimulantă pentru sistemul nervos, care în cantitate moderată nu aduce nici un rău. Aceeași acțiune o are și cafeaua, semința coasă din fructul arborelui *Coffea arabica*, care se prăjește și se aduce în stare de pulvere groasă, ca să serve pentru infuziune, sau de pulvere fină pentru decoctiune. Alcaloidul cafelei, cafeina, este identic cu teina. Consu-

mația frecventă de cantități mari de cafea produce intoxicațiune cronică, manifestată prin slăbirea activității sistemului nervos. Un alcaloid analog cu cafeina, teobromina, se găsește în semința de cacao, din care se prepară ciocolata. Fiertura de cacao și de ciocolata nu o clasificăm între B.-i, ci între alimente. Dintre B.-le mucilaginoase se întrebuintează și în țările române braga, beutura puțin hrănitoare, pregătită din meu (Millium sativum), și salipul, decoctiune îndulcită și aromatisată a rădăcinii de Orchis mascula. Ca B.-i acide bem limonada, suc de lămâie amestecat cu apă și cu zahar, care datorează miza ei valoare nutritivă mai mult zahărului decât acidului citric. Cantități mari de acide slabesc acțiunea stomacului. B.-le gazoase, bogate în acid carbonic, exercită o acțiune recortitoare, cu excepțiunea vinurilor spumoase și a berei, cari posedă și toate defectele B.-lor alcoolice în general. Cantități mai mari de B.-i gazoase vătămă sănătatea prin dilatarea stomacului din cauza acidului carbonic, care devine liber la caldura. Ca beuturi gazoase servă unele ape minerale naturale, ca apa de Borszek și de Előpatak, apa de Dorna (Șarul Dornei), Borca, Giesshübl ș. a. precum și apele gazoase artificiale și limonadele gazoase. [I. Felix.]

B.-le spirtoase sunt o materie importantă de importanță, în Rom. succesiv supuse legilor fiscale din 10—14 Febr. 1882; 17—20 Mart. 1884; 27—28 Mart. 1885; 29—30 Mart. 1886; 22 Iun. până 1 Iul. 1886; 31 Mart. până 1 Apr. 1887; 23—28 Mart. 1889; 20—21 Apr. 1896. În privința accizelor comunale, a se vedea în legi usuale de George St. Bădulescu, adnotările asupra legii și regulamentului pentru perceperea și constatarea veniturilor comunale. O importantă deciziune de principiu s'a dat de Casațiunea rom. în aceasta materie la 28 Febr. 1897, după divergența în procesul dintre ministerul de finanțe și B. Berenstein. De B.-le falsificate se ocupa Codul penal (art. 391). (Cf. St. Stătescu în »Dreptul» nr. 46 din 1894, pag. 371. Cât pentru Ung. v. Regalii.)

Beuvray, un pisc de 810 m. înalt în munții Morvan, (depart. franc. Saône-et-Loire), între râurile Arroux și Aron. Săpături mai noue arată, că aici ar fi fost vechiul *Bibracte*, orașul Aeduilor.

Beuvron, afluent al fluv. Loire, 125 km. lung. Se revarsa la Candé.

BE-V, înscrispțiune pe monetele bătute în Trans. sub Mih. Apafi. Se explică: Besztercze város (orașul Bistrița), unde a existat pe acel timp o monetarie.

Beveland, 2 insule olandeze ale prov. Zeeland, la revarsarea râului Schelde. Se împarte în *B. de nord*, 20 km. lung. și 7 km. laț., foarte fructifer; cu orașul *Cortgene* cu 1087 loc., și *B. de sud*, 40 km. lung. și 8—10 km. laț., produce mult grâu, săcara, orz; cu orașul *Goos*. B. f. u. nimicuit 1530 și 1532 de potop, încât numai 100 ani mai târziu s'a putut irăși semăna și înpopula.

Beveridge, sau *Beveregius*, episcop anglican, n. 1638; predicator de curte al regelui Angliei Wilhelm III., iar 1704 episcop de S. Asaf, † 1708. S'a distins și ca canonist oriental prin edarea la 1672 a unei colecțiuni în 2 tom. mari de canoane de ale bisericii grec. și epistole canonice ale unor sfinți parinți, dimpreună cu ex-

plăcarile renumiților interpreți Zonara, Balsamon și Aristen. [Dr. Jacob Radu.]

Beverin, (*Piz B.*), nunte în Graubünden. (V. Adula.)

Bevern, *August Wilhelm*, duce de *Braunschweig*, general prusiac, n. 1715 din familia Wolfenbüttel, luă parte 1734 la resboiul renan, precum și la resboaiile silezice, 1746 comandant în Stettin și 1750 general. În resboiul de 7 ani decise 1756 lupta dela Lobositz; batù 1757 pe Austriaci la Reichenberg. Mai târziu f. batut și prins la Moys și Breslau. După eliberare Friedrich II. îl trimise guvernor la Stettin. Ca general de infanterie încheiă 1762 armistițiul cu Rușii. † 1781.

Bex, comuna în cantonul Waadt, Elveția, în regiune bogată în poame și vin, cu 4420 loc. (1888); cea mai veche salina în Elveția, cunoscută din 1550, produce 2 mil. kgr. sare. Având clima placută și poziție foarte romantică, B. este bine cercetată ca stațiune de cură climatică.

Beyer, *Gustav Friedrich*, general prus., n. 1812. Se distins 1866 în mai multe lupte. Întră apoi în serviciul curții de Baden și f. numit 1868 ministru de resboiu; 1870—71 luă Dijon-ul. 1871 guvernor de Koblenz și Ehrenbreitstein. † 1889.

Beza, (*de Bèze*) *Theodor*, reformator din Geneva, n. 1519. Profesor în Lausanne, apoi predicator și prof. de teologie în Geneva; 1559 câștigă pe regele Antoniu de Navarra pentru protestantism; 1561 luă parte la faimoasa dispută religioasă din Poissy; 1562 vorbi în St. Germain contra venerării icoanelor. După moartea lui Calvin trecea de cel mai mare teolog al bisericii sale și ajunsese președinte al consistoriului reformat. † 1605. Scr.: »Icones virorum illustrium cum emblematis»; »Vita Calvini» etc.

Bezidn, manăstire gr.-or. de monachi, situată în stânga Mureșului, lângă satul Munariu, în cott. Timișului, în Banat. Are proprietăți frumoase și însemnate venite. Astăzi aparține la jurisdicțiunea episcopiei sârbesci din Timișoara, dar este una din manăstirile, asupra cărora are drept de proprietate și biserica română.

Bezecny, *Iosif*, baron, finanțiar austr. și intendent gen. al teatrelor imp. în Viena; n. 1829 în Tabor, promovat Dr. jur. 1855 în Praga, a fost timp îndelungat funcționar al ministeriului de finanțe, iar 1878 guvernor al inst. de credit fonciar austr., 1885 numit intendent, 1877 baron și 1881 consilier intim.

Bezelea, în nitol slav. (Lithavia) a fost luceaferul de seara, (v. Aussra).

Bezeredy, *Stefan*, politician magh., n. 1786; distins membru al opoziției în dietele din 1832—36 și 1843—44. A fost primul nobil magh., care s'a supus de bunavoie îndatoririi de a plăti contribuție. 1844 a luptat pentru eliminarea pedepsei cu moarte.

Beziachi, nume vechiu al semințiilor sud-slave. Popor. ital. dela Isonzo (Görz) încă se numește B.

Béziers, capitala dep. franco. Hérault, lângă râul Orb, cu 43,475 loc. (1891), situată într-o poziție ninunată (de unde proverbul: »Dacă ar fi Dumnezeu pe pământ, ar voi să seacă în B.») Are o catedrală gotică, antichități rom., colegiu, bibliotecă, muzeu. Produce mult vin roșu de masă și rachiuri bune. B. este *Beterrae* a Romanilor, pe care Iuliu Cesar o împopulă cu soldații săi.

Bezlea, în mitol. slav. o dină din suita lui Perun, zeul soarelui. Numele ei înseamna roșata dela apunerea soarelui, (v. Auska).

Bezman, numele ce Codul Calimach da emphyteusei; locatarul se numește *bezmanar*, iar darea *canon*. Art. 1415 din Cod. civ. nu recunoaște pentru viitor acest drept real. (Cf. G. G. Tocilescu, *Etude historique et juridique sur l'Emphytéose eu droit romain, dr. français et dr. roumain* [1883]; *Diu. Alexandresco*, t. III., pag. 428. În materie legislativă, cf. și regulamentul din 2 Apr. 1893 pentru rescumperarea de embaticuri.)

Bezoar, un glob ce se formează în stomacul animalelor mănătoare de plante (mai ales la capre, antilope, cai). Este format din peri și fire de plante, unele conțin deosebite săruri minerale. În vechime se credea că poate vindeca unele boale. Sub numele de *rădăcină de B.* se folosea mai înainte rizoma plantei *Dorstenia Contrayerva L.*

Bhagalpur, (Bhagulpore), oraș indo-brit. în Bengală, prov. Bihar, lângă Ganges, 68,780 loc. (1891).

Bhagavad-Gîtă, episod didactic-religios-filosofic din cântarea 6. a epopeii indice sanscrite *Mahābhārata*. Cuprinsul: Cele două oștiri ale înrușiților *Curuși* și *Panduiși* stau fața în față, și lupta are să se înceapă. *Panduidul* *Argiuna* se urca în carul de război, care-l cărmuiește însași dumnezeirea ca *Crișna* în chip de om. *Argiuna* zăbind în oastea inamică rudeniiile sale, pe prietini tineretelor sale și pe învățatorii sei, începe a se îndoii, dacă între astfel de împrejurări îi este iertat să se lupte pentru recucerirea imperației parintesci și să vatăme legi și interese mai înalte și mai sfinte. *Crișna* îl capacitează în 18 cântări, ca ară să o facă. Se naște acum între amândoi un dialog, în care se explică întreg sistemul filosofiei religioase indice. Nu se scie autorul acestei poeme, nici timpul, în care s'a compus. În cele religioase poema aceasta între *Indi* trece de autoritativă.

Bhamo, (chin. *Sin-kai*), oraș în Birma, India posterioară, cu 15,000 loc.; piața de capetenie a comerțului birman-chinezesc.

Bhandara, district în India brit. de est, capitala acestuia e orașul B. cu 11,150 loc. indieni; bazar cercetat.

Bhang, (*Guaza Sidhee*), numele comercial al cânepii indice, din ale carei semințe și frunze se fabrică în orient un fel de beutura amestecată.

Bhartpur, stat sub protectorat brit., în India de est (Radșputana), 5114 km², cu 645,540 loc. Capitala B. cu 67,560 loc. (1891), mai înainte fortareată.

Bhartrihari, (*sanscr.*) poet, gramatic și filosof indian; tradiția ind. îl ține de frate al regelui *Vikramāditya*. A trait în tinerete excesiv. Impresionat de moartea tatalui seu s'a retras po-căit în o spelunca pe malul râului *Çipră*. Chinezul *I-Cing* susține, ca B. a trait în secl. VII. d. Chr., s'a făcut calugar budhist, apoi atras de farmecul vieții iar a devenit laic; aceasta schimbare a repetat-o de șeso ori. Lui i-se atribuie o colecție renumită de maxime. (Ed. de *Krișna-çastrin*, Bombay, 1888.) [Dr. E. Cristea.]

Bhat, un fel de barți în partea vestică a Indiei anterioare, cu deosebire între populația radș-

putană. B.-ii călătoresc din loc în loc și spun povești, legende, tradiții familiare, și fac pe comediantul și vrajtorul. Se consideră de mare crima a ucide un B.

Bhavabhuti, după *Kālidāsa* cel mai renumit dramatic ind., descendent al unei familii brahmane din *Padmanagara*. A trait în secl. VIII. d. Chr. Din scrierile lui exista 3 drame: »*Mahāvīracaritam*«, »*Uttarāmācaritam*« și »*Mālatīmādhavam*«. Puterea lui poetica apare în descrierea naturii; îi plac scenele mișcătoare. (Ed. de *Bhāndarkar*, Bombay, 1875, trad. franc. de *Nève*, Brussela, 1880; trad. germ. de *Fritze*, Lipsca, 1883.) [Dr. E. Cristea.]

Bhavnagar, capitala statului vasal cu același nume în președinția indo-brit. Bombay, lângă golful *Cambay*, 57,653 loc.; comerțului întins. *Statul B.*, 7407 km², cu 554,846 loc.

Bhikșu, în mitol. ind. înseamna sfânt, și anume preotul brahman, dacă a trecut de 72 ani, a capătă acest titlu. Acei sfinți se numesc și *Jogi* sau *Sanyassi*.

Bhil, popor în Estindia, rest din stravechia populațiune a Indiei.

Bhima, afluent pe partea stângă a râului *Crișna* (*Kistna*) în India anter., 594 km. lung.

Bhopal, (Bopaul), stat vasal brit. în India centrală, lângă munții *Vindhya*, 17,800 km², cu 954,901 loc. Capitala B., lângă *Betva*, cu 70,630 loc.

Bhot, seminție tibetana, loc. în Tibet și regiunile învecinate; mestecați cu *Hindu* s'au așezat și în Himalaja de vest. Aderenți ai religiei veche (roșie), recunosc superioritatea spir. a lui *Dalai-Lama*. Admit *polyandria*.

Bhotan, prov. independentă în India de est, la nord de Bengală, în munții Himalaja, 34,000 km², cu 200,000 loc. Capitala *Tassisudon*.

Bi, în chimie prosourtaro pentru bismut.

Bia, (forța), în mit. grec. fca lui *Pallas* cu *Styx*. B. cu *Kratos* a lantuit pe *Prometeu* de stânca.

Bia, (magh. *Magyar-Bénye*, germ. *Benden*), com. rur. în Trs., cott. *Târnavă mică*, cu 1347 loc. (1078 Rom. gr.-cat.) *B.*, *protopopiat rom. gr.-cat.*, cu 18 parochii și 4 filii, 11,413 credincioși; în protopopiat se afla 15 școale confesionale.

Biacuminat, (botan.) organ terminat cu două vîrfuri, ascuțit la amândouă capetele; s. e. peri *biacuminați* dela *Malpighiacee*.

Biafrabai, sin de mare în Golful de Guineă (Africa de vest), între insula *Fernando Po* și *Cap San Juan*.

Biala, 1) rîu de frontieră între *Galiția* și *Silesia austr.*; se varsă în *Vistula*; 2) oraș în *Galiția*, lângă râul B., cu 7622 loc.

Bialovița, sat în Rusia, guv. *Grodno*, lângă *Narevca*, cu castelul vechiu al reg. pol. *August III. Pădurea dela B.*, v. *Bjelovjeș*.

Bialystok, oraș în guv. rus. *Grodno*, 50,726 loc.; fabrici de postav.

Bianchi, 1) *B.*, *Bianca*, pseudonimul unei cântărețe de scena, numita *Schwarz*, n. 27 Iun. 1858 într'un sat pe râul *Neckar*. Eleva a celebrei cântărețe *Pauline Viardot-Garcia* din Paris, debută la *Karlsruhe* în rolul *Barbchen* din *Nunta lui Figaro* de *Mozart*. A cântat apoi cu mult succes în *Londra*, *Mannheim*, apoi iarăși în *Karlsruhe*, *Viena* etc.

2) *B.*, *Frideric*, baron, duce de *Casalanza*, general austr., n. 1768 în *Viena*; a luat parte

însemnata la luptele contra lui Napoleon I., distingându-se la Aspern (1809) și biruind la Tolentino (1815) pe regele Murat; apoi a ocupat Neapolea. † 1855.

3) **B., Nicomede**, istoric ital., n. 1818; prof. de istorie în Nizza, apoi director de studii la colegiul național din Turin, în fine director al liceului Cavour. 1871 director suprem al arhivei piemonteze. A dat scrisorile lui Cavour către marchizul Emanuel d'Azeglio (1885) etc.

Bianco, v. blanco.

Bianco, Andrea, geograf venețian din secl. XV. renumit prin harta sa (1436), pe atunci destul de exacta, în care se face deja amintire de America sub numele de »Antilla«. Harta se afla în biblioteca St. Marco din Veneția.

Biandria, căsătoria unei femei cu doi bărbați deodată.

Bianu, Ioan, prof. și scriitor român, n. 1856 în Faget, lângă Blaj (Trans.), și-a făcut studiile acad. la București, Milano și Paris. Acum este prof. de limba și lit. rom. la liceul »Sf. Sava«, bibliotecar și membru coresp. al Academiei Române, deputat. Lucrarile lui sunt mai toate facute după însarcinarea Academiei, și sunt sau ediții sau rapoarte și recenzii. Edițiile sunt următoarele: Psaltirea Scheiană, 1889, cu o scurtă prefață; vol. II. care avea să conțină un studiu amanunțit, n'a apărut încă. Psaltirea lui Dosofteiu, 1887, cu un excelent studiu literar; Predicile lui Antim Ivireanul, 1886; Basme și poezii populare dela Crușova, culese de Dr. M. G. Obedenaru, editate de B. și însoțite de un glosar foarte util. O lucrare, care promise a fi foarte însemnată, facută tot din însărcinarea Academiei, este »Bibliografia rom. veche«, 1508—1830, sub presa. Afara de acestea B. mai are nenumerate scurte articole și recenzii publicate sau prin diverse reviste ca s. e. »Columna lui Traian« și »Revista Noua«, sau prin Analele Academiei Rom., comunicații în academie etc. [D. E.]

Biarchia, domnie dublă, când într'o țeară domnesc în același timp doi domnitori.

Biaripat, (botan.) organ cu două apendice membranoase în forma de aripi; s. e. tulpina de *Genista sagittalis*, etc. (V. aripat.)

Biarritz, (basc. *Miarritze*), sat și port cu bai renumite în Franția, arondism. Bayonne, depart. Basses-Pyrénées, lângă golful Biscaya; cu 7159, ca comuna 9177 loc. (1891); are un far, în apropierea caruia e vestita peșteră »Chambre d'amour«. Clima e foarte constantă și dulce. B. își câștigă renume european în urma deselor vizite ale lui Napoleon III.

Bias, unul dintre cei 7 înțelepți ai Greciei; originar din Priene, în Jonia, contemporan cu regele lydic Alyattes și cu fiul acestuia, Krösos; a trait cam pe la 570 a. Chr. Din sentințele atribuite lui reiasă, că înțelepciunea este unicul bun, care e neperitor; cel mai mare bun: conștiința dreptului; cea mai mare avere: a nu pofți nimic; de înțelept se ține: să poata strica (altuia), dar să nu voiască. Dela B. datează sentința: »Omnia mea mecum porto«. Sentințele lui au fost adunate de Orelli în »Graecorum veterum sententiosa et moralia«. Lipsca, 1819. Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant.; Ueberweg. [Pl.]

Biatanatoi, (*grec.*) cei ce au murit de moarte silnică.

Biban, (*Perca fluviatilis* L.), pesce osos din trib. Acanthoptergienilor, fam. Percidae. Coloarea sa pe laturi este galbena alamie sau verșie, pe spate verde închis, iar pe partea ventrală galbena deschis sau alba, și are transversal 5—9 dungi late negre verșii. B. trăiește în toate apele din Europa, afara de apele de munte. E un pesce răpitor și se hrănește din ciprinizi mici sau din ouele și puii altor pesci, mai mănâcă însă și viermi, insecte, melci etc. În Rom. ajunge adeseori chiar până la 2 kgr. greutate. Depune icrele în Aprilie și Maiu. În țerile nordice se fabrică din pielea sa un cleiu foarte bun. [Antipa.]

Bibân, munți în provincia algeriană Constantine, cu două pasuri foarte strimte.

Bibasic, v. Basicitate.

Bibelou, (franc. *bibelot*), orig. unealta, acum obiect de curiositate, ce aduna amatorii artelor.

Biber, 1) animal, castor, v. Bibru; 2) postav, v. Beaver.

Biberach, orașel în Württemberg, 8264 loc., locul de nascere al lui Wieland, cu un monument al acestuia. Viu comerț cu cereale. În apropiere e stabilimentul de cura Kneipp-iană *Jordan*.

Biber-Indiani, (*Beaver Indians*), popor indian nord-american, o vița a seminției atabaskice; pe lângă Lacul Sclavilor (mare) până la Mackenzie.

Biberon, aparat, ce se folosește la alaptarea copiilor; consistă din o sticla graduată de ca. 300 gr., prin dopul careia e pusă o țeve de sticla, care ajunge până către fund; în capul țevii e un cioc de cauciuc, provecut cu câteva gaurele, prin care suge copilul. B.-ul, dar mai cu samă ciocul acestuia, pretinde o curățenie exemplară, caci altfel devine un cuibar de micro-organisme și în consecința un izvor de morbi periculoși pentru stomacul fraged al copiilor.

Bibescu, 1) **B., George Dimitrie**, fost domn al Țerii Românești, n. 1804 în Craiova, † 1873 în Paris. După educație îngrijită la București și la Paris, intră în 1824 în administrația publică a țerii la ministeriul de justiție și de externe, dar demisionează la 1834, traird până la 1841 în Paris și Viena. Reintors în țeara, conduce opoziția contra domnitorului Ghica și e însuși ales domn la 1 Ian. 1842. Domnia lui suferi de greutatea situației de atunci, mai ales de influența covârșitoare a Rusiei. Concesia minelor, data rusului Trandafiloff, produce mari nemulțămiri (fabula lui Eliade: »Măceșul și gradinarul« se referă la ea), adunarea obștească o anulează, dar B. suspendă adunarea »pentru rele aplicari și gânduri«. Tot așa de reu primită fù încercarea lui de a introduce limba franceza ca limbă de propunere în școalele superioare. Revoluția din Paris dela Febr. 1848 se repercută și în București. După proclamarea »constituției« dela Islaz (9 Iun.), impusă și domnitorului la București, B. abdică la 13 Iun. 1848 și parascesc țeara. (Cf. La Valachie sous B., par Ad. Billecoq. Bruxelles, 1848.)

2) **B., George**, n. 14 Mart. 1834 în București, fiul fostului domnitor G. Dim. B., studiă în liceii și în școalele militare din Franția, în a carei armată intră ca ofțier și luă o parte distinsa la resboalele din Mexico (1862), Algeria (1867) și Alsația (1870). Reintors în România, organizează secția română la expoziția dela Paris din

1889. Dela 1890 administrează instituturile filantropice Brâncovenesci, (spital, asil de infirmi, școala primară), din cauza carora intrând în conflict cu mitropolitul primat Ghenadie 1896, contribuie la destituirea acestuia. Principalele lui scrieri (în l. franc.): »Belfort, Reims, Sedan«, (1872); »Histoire d'une frontière«, (1883); »Retraite des six mille«, (1887), carte coronată de academia franceză; »Politique, religion, duel«, (1888); »Le règne de Georges D. Bibesco«, (1893), 2 vol.; »Réponse à Mr. Xénopol«, (1894).

3) *B., Ioan*, ministru de culte sub Barbu Știrbeiu, Domnul Munteniei. Fă trimis — dimpreună cu general C. Herescu, ministrul de interne I. Manu, beizadea Gh. Știrbeiu, Alex. Plaiano — la Sibiu, ca sa salute în numele lui voda pe imper. Francisc Iosif, care visita Transilvania (Iul. 1852).

4) *B., Barbă Dimitrie*, v. Știrbeiu.

Bibic, v. Nagăț.

Bibics, *fundatiune*, v. Tomeian Margareta.

Bibiena, (Bibbiena), cu numele adevărat *Galli* din Bibbiena, familie de artiști, al cărei protoparinte e *Giovanni Maria Galli-B.*, n. 1625 și † 1665, pictor din școala lui Albano. Cel mai însemnat e *Giuseppe Galli-B.*, n. 1696 și † 1757. Lucrarile sale de frunte sunt de domeniul artei decorative; a zidit teatrul din Bayreuth și a decorat opera din Dresda.

Bibil, cadru îngust la broderii, consistând dintr'o linie subțirică cu dințișori. Se coase la cămeșile țerănesci în jurul gâtului, pe piept și la beteliile mâneșilor, precum și la toate broderiile facute în stil țerănesc.

Bibilica, (*Pică*, *Numida*), gen de găina cu cap golaș și un fel de coif cornos pe frunte, de gușa afirna două barbii cărnoase; penele surecenușii sunt pătate cu puncte albe. Speciile selbatiche ale acestui gen traiesc în Africa în câte numeroase; au un țipet petrunțetor, sunt turbulente și gâlcevitoare. Specia comună, *Numida meleagris* e cunoscută ca hoara de casa. [V. B.]

Bibio Geoffr., gen de diptere. *B. hortulanus* L., 9—10 mm. lung., larva vateinătoare plantelor de gradina.

Biblia, (grec. = cărți, orig. coajă de arbore [ca și lat. liber] pe care se scria în vechime) sau sf. Scriptura; după biserica apuseana cat. și după bisericile resaritene unul din cele două isvoare ale credinței, după protestanți singurul isvor, este colecția cartilor inspirate de spiritul sfânt. B. se împarte în legea veche (Testamentul sau legătura v.) și legea nouă (Testamentul sau legătura n.). Ambele părți cuprind cărți istorice, didactice și profetice; cartile legii vechi, afara de una grecească, toate sunt scrise evreesc și chaldeesce, iar cele ale legii noi, afara de una (Ev. de Mateiu) scrisă chaldeesce, toate sunt scrise grecește. Cartile canonice ale legii vechi sunt: Pentateuchul sau cele 5 cărți ale lui Moise (Facerea, Eșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul), Isus Navi, Judecatorii și cartea Rut, 4 cărți ale împăraților, 2 cărți paraliipomenon, 2 cărți ale lui Esdra, Estira, Isaia, Ieremia și plângerile lui Ieremia, Ezechil, Daniil, 12 profeți mici, Iov, Psalmii, Pildele lui Solomon, Ecclesiastul și Cântarea cântarilor. Cartile can. ale legii noi sunt: Evangeliile dela Mateiu, Marcu, Luca și Ioan, Faptele Apostolilor, Epistolele Apostolilor și Apocalipsul. În ambele testamente

sunt părți considerate ca necanonice sau apocrife (v. ac.), cari adecă nu-și au isvorul în revelațiunea divină, ci sunt scrise de oameni neinspirăți, (v. Antilegoniema). Aceste deosebiri au fost fixate prin concilii. Dela începutul creștinismului, în evul mediu și chiar în timpurile moderne, B. a fost privita ca cea dintâiu carte a popoarelor creștine și a avut o mare influență asupra moravurilor, organizațiunii sociale și a literaturii. Mai ales nouă testament, prin spiritul și înalțimea ideilor sale, și-a păstrat neîntrerupt influența și însemnatatea sa. Textul biblic se împarte în versete și capitule însemnate cu numeri. Împărțirea în versete o făcu un diacon din Alexandria, Euthalius, pe la 462, după capitule o împărți cardinalul Hugo în secl. XIII., titlurile s'au adaus mai târziu, iar cifrele numai în secl. XVI. Originalul vechiului testament a fost tradus mai întâiu în limba greca de cătră cei șeptezeci erudiți din Alexandria, sub Ptolemeu Filadelful. Pe la sfârșitul secl. II. al erei creștine s'au făcut alte trei traduceri în elinesce, a evreului Aquila, făcută literal după textul ebraic, a lui Theodotion și Siminacus. În secl. IV. sf. Ieronim a tradus întreagă B. în l. latina, singura traducere recunoscută de conciliul dela Trident, sub numele de *Vulgata*. Mai târziu s'au făcut numeroase alte traduceri în sute de limbi. Aici mai amintim numai traducerea lui Ulfila, episcopul Daciei, în secl. IV. în limba gotică, vechiu monument al literaturii germane; traducerea slavona a lui Metodiu și Ciril; traducerea lui Luther, temelia limbei literare germane; iar la noi Palia dela Oraștie 1582; B. lui Șerban 1688 considerată, împreună cu cronicarii, ca temelie limbei noastre literare; noul Testament dela Alba-Iulia 1648, cu o interesantă prefață; psaltirea scheiană, psaltirea și evangheliul lui Coresi, evangheliul dela Londra, traducerea întregii B. de Samuil Micul; întâia B. ilustrată rom., ed. de ep. Andreiu br. de Șaguna (1856—58). I. Eliade Radulescu a publicat la 1858 o nouă traducere a B.-ei cu litere latine, aparută împreună cu biblicele sau notițe istorice, filosofice, politice și literare asupra B.-ei. În versuri avem traduse: Psaltirea lui Dosoffeiu, mitropolitul Moldovei, (1630—1693), astăzi învechită, și Iob de Gârbea. [M. Strajanu.]

Biblie este numele ce se da, în liter. franc., și unor poeme satirice din secl. XIII. B. lui Guyot de Provins, care în 2691 în versuri de câte 8 silabe satirisează întreaga societate și mai ales clerul; și B. lui Hugues de Berzi, mai scurta și mai neînsemnată.

Biblia paverum, (lat.) B. săracilor cu duchul, adeca a celor ce nu știu ceti; în evul mediu o colecțiune de 34—50 icoane reprezentând fiecare câte o scena din viața lui Isus, încungurată de câte alte două scene din vechiul testament, cu tâlcuiri scurte în limba latina ori germana.

Archeologia Biblică, știința care scrutează moravurile, obiceiurile și așezămintele civile și religioase ale popoarelor, între cari s'au nascut scrierile B.-ce sau la cari se referese acele, și mai ales ale poporului evreesc.

Geografia B.-că, se ocupa cu descrierea intuitiva a Palestinei, a orașelor și ținuturilor ei, cum și cu a țerilor învecinate.

Isagogia B.-că, știința istor. critică, care scrutează originea și istoria singuraticelelor scrieri B., autenticitatea și întregitatea acestora, tratând totodată în mod critic întreaga colecțiune a scrierilor B.

Istoria B.-că, ramul de știință care ne face cunoscute faptele istorice cuprinse în biblii.

Societăți B.-ce, reuniuni înființate sub influența bisericii protestante cu scopul de a edita biblii ieftine și a le face astfel accesibile masselor mari ale poporului; cea mai veche este cea înființată de baronul Canstein în Halle la 1710, după care se înființară altele în deosebite orașe ale Germaniei; în fruntea tuturor se găsesc Soc. principala B. din Berlin, fondată la 1814, cu venite anuale (1895) de 271,000 marci. Cea mai mare și puternică în toată lumea e Soc. B. britanică și pentru străinătate, fondată la 1804, cu venite (1895) de peste 4 mil. marci; ea tipărește de prezent biblii în 381 limbi și-și extinde activitatea sa peste toate țările pamântului. Soc. B. se găsesc astăzi în toate țările protestante.

Teologia B.-că, la protestanți știința care scrutează și desvoalță adevărurile de credință pe baza sciierilor biblice, independent de învețătura bisericeii; ca știința de sine statătoare figurează numai dela începutul secl. XIX. [nt.]

Bibliografia, (*grec.*) numită și *bibliognosie* și *bibliologie*, știința care se ocupa cu enumerarea și consemnarea produselor literare ale tuturor popoarelor și timpurilor; aceasta se face în ordine alfabetica, ori cronologica sau după specialități, cu sau fără privire la valoarea cartilor. Distingem *B. pură* (teoretică), care arată în general ce s'a scris și tipărit, și *B. aplicată* (practica), care considera produsele literare și cu privire la împrejurările lor externe și mai ales cu respect la trebuințele și dorințele amatorilor de cărți. Există opere bibliografice, cari se ocupă cu întreaga producțiune literară a tuturor timpurilor, țărilor și științelor ori numai cu operele lor mai alese, cu produsele literare ale unei anumite epoci, ale unei țeri ori popor, ori numai cu operele literare referitoare la un singur ram de știință, cu opere rari și prețioase, incunabule, cărți oprite etc. O specialitate deosebită de literatură bibliografică sînt buletinele periodice din timpurile mai noue, de cari exista aproape în toate țările. Literatura rom. e saraca în lucrari bibliogr. sistematice; din cele existente citam: D. Iarcu, »B. cronologica româna«, (1550—1873), ed. II. București, 1873; Codrescu, »Biblio-hronologia rom.« în »Buciumul rom.« din 1875—76; I. G. Popescu, »Trei ani din literatura româna«, (1874—76). București, 1877, și »Șese ani din literatura rom.«, (1874—79). București, 1879; Al. Pop, »B. publicațiunilor periodice românesce« (1817—87). București, 1888; Al. Degenmann, »B. româna, buletin mensual al librăriei gener. din România și al librăriei rom. din străinătate«, (1879—89) continuata de librăria Sococ. A. D. Xenopol în buletinul revistei istorice din Paris (1881—90 tom. XV., XIX., XXV., XXVIII., XXXII., XXXV. și XLIII.) analizează publicațiunile istorice aparute în România; N. Densușianu face în »Românische Revue« (1886 și 1891) o revista bibliogr. a cartilor rom. de literatura istorica dintre 1882—89; în curînd va apare B. româna veche, 1508—1830 de I. Bianu. [nt.]

Bibliolatria, (*grec.*) venerarea exaltată a bibliei, care se leaga de cuvintele și nu de spiritul ei. *Bibliomanie*, patima pentru cărți, îndosebi pentru edițiuni rare etc. *Bibliofil*, amicul cartilor.

Biblioteca, (*grec.*) înseamna atât localul unde se pastrează cărți (sala, edificiul), cât și însași colecțiunea de cărți. Sciri despre B.-le din vechime avem puține; începuturile B.-lor trebuie scutate în Egipt; la Evrei întâia B. o formară cărțile lor sacre, ce se pastrau în templu; în Persia se face amintire de o B. a regilor la Susa; în Asiria (Ninive) âncă s'au gasit urme de B. In Atena întâia B. publica a fost înființată de Pisistratos; mai târziu se amintesc vestitele B. din Alexandria (v. Alexandrina) și Pergamon. La Romani se găsesc urme de B. pe la 168 a. Chr. (B. lui Aemilius Paulus), iar dela împer. August încoace ori care Roman fruntaș își socotea B. privata ca o necesitate; oea mai mare B. romana era B. împeratului Traian. Constantin cel Mare înființă o B. în Bizanț; multe comori vechi de acest fel se nimicira însa pe timpul inigațiunii popoarelor. In evul de mijloc se înființeau B. pe la manastiri, cu deosebire calugarii benedictini se distinsera pe acest teren. Incepînd din secl. XIV. se înființeau B. pe lînga universități. Familia Medici înființeau în Florența B. Laurențiană, în Roma papa Nicolae V. și Sixtus V. B. Vaticană; în Ungaria Mateiu Corvinul vestita B. Corvina; în Milano B. Ambrosiana. Mai târziu se găsesc B. în centrele culturale ale tuturor țărilor. Astăzi cele mai vestite B. cu preste un milion de volume sînt: B. naționala din Paris, British Museum din Londra, B. publica din Boston, B. universității din München, B. imperiala din St.-Petersburg și B. universității din Berlin. B. vechi cu mai puține de un milion volume, dar de o valoare foarte mare, sînt: B. Vaticană, B.-le de pe lînga universitățile din: Viena, Praga, Heidelberg, Tübingen, Utrecht, Oxford; B. imperiala din Constantinopol; B.-le publice din: Veneția, Bologna, Florența și B. orașului Manchester. In privința aranjamentului sta ca model B. British Museum din Londra.

In regatul român se găsesc B. publice: în București, Iași și principalele orașe din provincie. In București cea mai veche este *B. centrală*, conținînd preste 100,000 volume, din toate ramurile de știință. B. centrala aparținea înainte de 1864 colegiului sf. Sava. După aceasta epoca a devenit publica sub direcțiunea ministeriului de instrucție publica. Administrația este facuta de un director, un subdirector și de custozi. Cataloge B.-ii centrale sînt tiparite. Volumele sînt clasificate după materii. Budgetul anual se ridică pe anul 1896—97 la 16,920 lei salarii, 11,300 lei pentru cumperari de cărți. A doua B. din București este *B. Academiei*, bogata mai ales în publicațiuni privitoare la istoria și limba româna. Are de asemenea un bogat deposit de manuscrise vechi și documente istorice. Deși destinata numai pentru membrii academiei, totuși astași este deschisa în tot timpul zilei și publicului. Numărul volumelor se ridică în 1896 la 61,500, 1300 manuscrise și 46,000 documente. Afara de acestea posedă și 4000 medalii și monete. Personalul B. acad. se compune dintr'un bibliotecar, trei subbibliotecari, trei scriitori și un paleograf. Cataloge cărților sînt pe fișe mobile

în ordine alfabetică, iar al manuscriselor este pe fișe sistem Borgeaud. Budgetul anual se ridică pe anul 1897 la 30,000 lei. Dela 15 Martie 1890 funcționează în București și *B. fundațiunii universitare Carol I.* Ea conține până acum ca. 10,000 volume, cu privire mai ales la studiile universitare. Budgetul B.-ii este unit cu budgetul fundațiunii, care se ridică la suma de 50,000 lei anual. Personalul este un comitet superior compus din rectorii universităților din București și Iași, delegatul M. S. Regelui și directorul fundațiunii, un bibliotecar și custozi. Cataloagele B. fundațiunii sunt două: unul pe fișe mobile așezate în ordine alfabetică și altul pe fișe sistem Borgeaud după materii. B. este deschisă în toate zilele publicului, dar cu preferință studenților. — În Iași este de amintit *B. universitară*, administrată după modelul B. centrale din București. În Galați este deschisă publicului cu începere dela 1889 B. donată de prof. V. A. Urechid. Ea cuprinde ca. 14,000 volume, cu conținut variat. Budgetul se ridică la 3400 lei. Are un catalog cu două suplimente, tipărit. B. publice se mai găsesc încă pe lângă liceele din orașele principale din provincie: Craiova, Braila, Buzen, Botoșani, T.-Severin, Tirgu-Jiu etc. Pentru îmbogățirea B.-lor publice s'a votat în 1885 o lege, prin care se obliga toți tipografil din cuprinsul regatului de a trimite 9 exemplare din tipăriii statului, care le repartizează în modul următor: 3 exemplare primesc B. centrala, 3 B. academiei și 3 B. din Iași. B. fundațiunii universitare Carol I. primesc un exemplar din cele trei trimise B. centrale, și B. Urechia unul dela B. academiei.

În Ungaria și Transilvania cele mai însemnate B. sunt: B. universitații din Budapesta cu 275,000 vol.; Muzeul național maghiar cu 264,404 vol.; B. academiei maghiare cu 179.248 vol.; B. Abației din Pannonhalma cu 100,000 vol.; B. archidiecesana din Strigon cu 63,741 vol.; B. Brnkenthal din Sibiu cu 100,000 vol.; B. reformatorilor din Dobrițin cu 52,351 vol.; B. Csaplovics din Alsó-Kubin cu 50,553 vol., apoi B. Batthyanyana din Alba-Inlia și cea Telekiana din Mureș-Oșorheiu; iar dintre B.-le românești: B. »Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român«, la finea an. 1896 cu 3345 opuri în 9789 tom., 5992 broș. și 15 harte, proveđută cu catalog tipărit, cartile sunt clasificate după materii; B.-le de pe lângă institutele noastre de învățământ și din centrele noastre bisericești și culturale: Arad, Beiuș, Blaj, Brad, Brașov, Caransebeș, Gherla, Naseud, Oradea mare și Sibiu. Societațile literare ale tinerimei academice și seminarele încă dispun de frumoase B. Cu privire la organizarea și administrarea B.-lor cf. Petzholdt, *Katechismus der Bibliothekenlehre.* Leipzig, 1890, și Cousin, *De l'organisation et de l'administration des bibliothèques publiques et privées.* Paris, 1882.

Biblioteca școlară, cuprindând cărți pentru lectură privată a școlărilor, n'ar trebui să lipsească de pe lângă nici o școală, mai cu seamă de pe lângă școlălele primare din com. rurale, unde de altfel cu greu și-ar pute procura copilul cărți instructive. Cartile din B. șc. se pot pune și la dispoziția adulților și familiilor. Instituția B.-ei șc. e încă puțin dezvoltată în Rom.;

totuși există astăzi asemenea B.-i la unele școlăle rurale, mai cu samă la cele de pe domeniile coroanei și de pe moșiile regelui. Pentru anul învățătorilor și institutorilor s'au înființat în Franca, Belgia, Germania B.-i speciale *pedagogice*, aflătoare în fiecare capitală de district. În Rom. în lipsa acestora învățătorii și institutorii își pot procura cărți din B. anume înființată pentru acest scop pe lângă ministerul cultelor și instrucțiunii publice. [M—r.]

Bibracte, capitala Aeduilor în Gallia; aci învinse Cesar (58 a. Chr.) pe Helveți. Augustus zidi la 15 km. depărtare noul oraș Augustodontum, ați Autun.

Bibracteat, (botan.) organ cu două bractee.

Bibracteolat, (botan.) organ cu două bracteele.

Bibru, (sau *Bebrul*, sau *castorul european*, *Castor fiber*), un mamifer din fan. Castoridelor, ord. Rođetoarelor (Rodentia). Pe partea de sus corpul e castaniu întunecat, jos mai deschis. Coadă numai la rădăcină peroasă, altcum acoperită cu solzi. Lungimea corpului 80 cm., a cođii 32 cm. Traiesce acum în Germania, în puține lacuri, astfel în riul Elba; în Franca asemenea e rar, mai des în Rusia și Siberia. B. trăiesc în societăți, facându-și locuințele cu mesteșug în fermuri riurilor. Înnoată și fuge foarte bine. Se nutrește cu scoarța arborilor și cu deosebite plante. Carnea lui e bună de mâncat; blana lui e foarte prețioasă. La partea de dinapoi a corpului are două beșici cu o materie brânzoasă, galbenie, cu miros tare, ce se folosește în medicină (la boale de nervi). Anual se aduc în comerț cam 150,000 piei; prețul mijlociu al uneia este de 15 fr.

Bicamerism, sau *sistemul bi-cameral*, este aceea organizare politică a statului (republica sau monarhie constituțională), în care puterea legiuitoare este pusă în două corpuri sau adunări: într'o adunare de bătrâni ori de notabili (geronție, aristocrați, senat, patriciani, pregadi, camera lorđilor, etc.), și într'o adunare formată din delegații burghesiei sau ai poporului, (demos, plebe, com. centuriate, camera comunelor, etc.) Din timpurile cele mai vechi și până în zilele noastre, afara de mici excepțiuni, puterea legiuitoare a fost pusă în două, câte odată chiar în trei corpuri legislative. Școala democratică, în frunte cu Siyēs, susține, ca legea fiind voința poporului și poporul neputând ave două voințe deosebite, unul trebuie să fie și corpul, care să exprime și să impuna acel *jus*. Ca sistemul bi-cameral să dea rezultatele politice, pe cari legiuitoarii le-au avut în vedere, trebuie ca bazele celor două camere legiuitoare să fie deosebite între dînsele, caci numai așa ar pute să se controleze reciproc și să formeze un adeverat echilibru de puteri în stat.

Bicapsulat, (botan.) fruct împărțit în două capsule.

Bicarbonat, combinațiune chimică, sarea ce derivă dela acidul carbonic hypotetic, a carui formula chimică este: $\text{CO} \begin{smallmatrix} \text{OH} \\ \text{OH} \end{smallmatrix}$ sau $\text{CO}_2 \text{H}_2$, prin înlocuirea numai pe $\frac{1}{2}$, a hidrogenului printr'un echivalent al unui metal. Prin urmare formula generală a B.-ților este: $\text{CO} \begin{smallmatrix} \text{OH} \\ \text{OM} \end{smallmatrix}$ (M = metal), sau $(\text{CO} \begin{smallmatrix} \text{OH} \\ \text{O} \end{smallmatrix})_2 \text{M}$. Astfel avem B. de natriu, de

caliu, de calciu, de bariu, de magneziu etc. Cel mai răspândit este B. de natriu, care servă mult în medicina ca neutralizator al excesului de acizi din stomac și ca diuretic.

Bicarenat, (botan.) organ cu două unghiuri sau carene; s. e. la fructe de umbelifere etc.

Bicaz, 1) B., *rîu*, afluent din dreapta Bistriței, deschide drumul pasului B., cel mai scurt între Piatra-Neamțu și Miclăuș, pe sub muntele Kis-havas. Acest drum devine poteca dela gura Domucului la Miclăuș. Valea B.-lui e un defileu impracticabil în partea superioară până la frontiera Moldovei, practicabil de aci la gura B.-lui, unde stâncile opuse par a se reîmpreuna. Gâtul dela frontieră, *dis pasul B.-lui*, poartă urme de fortificațiuni, cari indică pozițiunea de închidere a pasului. Dupa trecerea pasului drumul B.-lui apucă valea Jidanului și cade în valea Putnei, pe sub coastele Hagheșului. Satele din valea B.-lui (B., Tașca, Ticoș, Almaș etc.) comunică mai ușor cu Moldova decât cu Transilvania.

[Lt.-C. I.]

2) B., *comună* rur. în Rom., j. Neamțu, pl. Piatra-Muntele, între hotarul Transilvaniei și muntele Cosmița, și pe ambele maluri ale râulețului cu aceeași numire, ce isvorește din munții Transilvaniei și se varsă în Bistrița. Com. e formată din 18 localități cu o populațiune de 2416 loc., având reședința în satul B. Terenul comunei e muntos și strabatur de văi adânci; locuitorii se îndeleticesc mai ales cu prasirea vitelor și cu plutăritul; în com. sînt 4 biserici și o școală, apoi mai multe ferestre. Pe cuprinsul com. se află: moșia B. aparținătoare domeniului coroanei, vama B.-lui la hotarul Transilvaniei, *muntele B.* și *schitulorul B.*, lângă satul B., și un izvor cu apă minerală, până acum neanalizată.

Bicaz, domeniul coroanei rom., (în urma legii din 1884, Monitorul off. 53), este situat în j. Neamțu, pl. Muntele, 25 km. dela orașul Piatra-Neamțu, unde este stație de cale ferată. Selimitează spre vest cu Trans., cu care comunica prin pasul B. În vecinătatea B.-lui, spre nord, se afla muntele Ceahlău, cel mai înalt din Moldova (2000 m.) E departe din gura B.-lui 7 oare de turist. B. are suprafața de 15,000 hectare, este muntos, înalțimea munților variază până la 1600 m. dela nivelul mării, este udat de râul Bistrița și B.; clima este aspra, altitudinea dela nivelul mării în partea cea mai de jos este de 410 m. Producțiunea domeniului este lemnul de molid, brad, fag etc. Pentru fasonarea lemnului s'au înființat diferite industrii ca: fabrici de cherestea, luminate cu electricitate, o fabrică pentru lemn de rezonanță, o fabrică de mici industrii lemnoase (strungarie, tâmplărie, sculptură, sparterie, rotarie etc.) S'a mai înființat pe acest domeniu o fabrică de sumane, o semințerie de conifere pentru preparațiunea seminței de molid, o piscină cu un iaz pentru crescerea pastravului, doue stuparii raționale, un parc de caprioare și un muzeu silvic. Se exploatează în mai multe carieri piatră de construcție (gres) foarte rezistentă și aptă de a se ciopli. Se mai gasoc aici doue izvoare cu apă sulfuroasă. Domeniul B. este strabatur de drumuri forestiere și drumuri de fier, cari servesc pentru exploatarea și cultura raționala a pădurilor. Canaluri cu apă în lungime dela 10—30 km. servesc pentru transportul scându-

rilor la râul Bistrița, care este plutibil și care servă la transportul unei mari cantități de lem-narie, ce se leaga în plute. [F. Davidescu.]

Bicellus, arma amintită în vechile cronicе și legi magh. Sub B. înțeleg unii scriitori sageata, alții un cuțit cu donă tașe, iar alții un fel de barda.

Bicenus, numele notarului regilor magh. Géza II. și Stefan III.

Bicephal, (bicapitatus, bicipitat), (botan.) ovar format din doue carpele independente în partea lor superioară.

Biceps, cu două capete; *Musculus B.*, mușchiul așezat în partea dinainte a jumetații superioare a brațului și a coapsei.

Bichat, (pron. bișă), *Marie François Xavier*, medic, n. 1771 în Thoirette (Lura). Deja la 1797 a ținut prelegeri de anatomie; prin cercetarile sale a ridicat la adevărata lor valoare histologia și în special anatomia patologică. † 1802. Opere: »Anatomie générale, appliquée à la physiologie et à la médecine», (1801, 2 vol.); »Traité des membranes», (1800).

Bichis, (magh. *Békés*), comitat pe șesul cel mare al Ungariei. Suprafața e: 3558 km²., cu 258,386 loc. (1891), dintre cari ²/₃ Maghiari, ceialalți Germani, Români (6019) și Slavi. Pe 1 km². 72·7 loc. B., *opid* frumuseț în cott. B., cu 25,087 loc., situat la împreunarea Crișului Alb cu Crișul Negru. *Bichis-Ciaba*, (magh. *Békés-Csaba*), cel mai imporat oraș din cott. B., cu 34,243 loc. *Capitala* cottului B. e *Giula* (Gyula), lângă Crișul Alb, cu 19,991 loc. Maghiari, Germani și Români. Are o fortăreață veche, ale carei turnuri acum servesc de închisoare. În casa comitatului se afla un muzeu istoric, care conține numeroase obiecte prețioase din timpul preistoric și din perioada migrațiunii popoarelor. [Dr. P. O.]

Biciclu, sau Bicicleta, v. Velociped.

Bickfort, fitilul, v. Fitil.

Bicocca, sat în Lombardia, lângă Milan; aci au învins imperialii pe Francezi 1522.

Bicolateral, (botan.) fascicul libero-lemnos din tulpina Cucurbitaceelor, Solaneelor etc., cu doue porțiuni liberane, câte una la fața internă și externă a lemnului.

Biconcave se numesc lentilele optice, la cari amândouă fețele sînt concave.

Biconjugat, (botan.) frunze biconjugate, când pețiolul principal poartă pețioluri secundare, iar aceste numai câte doue foliole.

Bicentors, (botan.) organ succit de două ori.

Biconvexe se numesc lentilele optice, la cari amândouă fețele sînt convexe.

Bicorn, (botan.) organ cu două coarne (fructe, antere etc.); s. e. anterele bicorne de Erica, Arbutus, etc., fiecare loje prelungită într'un corn.

Bicostat, (botan.) organ cu doue coaste; se vede mai ales la fructe.

Bicsat, (magh. *Bikszád*), comuna mică în cott. Satmar, cu 1487 loc. Magh. și Români, (Rom. gr.-cat. 1075); aci se afla bai cu apă alcalino-muriatică, folositoare la catare bronchiale și de intestine. Regiunea frumoasa. Lînga sat, pe o colina frumoasa, e zidita manastirea B.-lui cu calugari din ordul sf. Basilin. Odinioara aceasta manastire avea rol însemnat pentru poporul din aceste ținuturi; ea a fost înființata de arhimandritul Isaia, calugăr grec, venit aici din

Trapezunt la 1689, care era și substitutul episcopului de atunci Iosif Ioan Camellis dela Munkács. Astăzi aceasta manastire nu mai are pentru Români nici o menire culturală. E cercetata însă în tot anul de mii de peregrini străini, mai ales la serbatorile sf. Mariei. În hotarul B.-lui se află și bai de aur și de argint. Locuitorii se ocupă cu economia de câmp, prăsierea vitelor, cultivarea viilor și pomilor; femeile cu țesutul pânzei frumoase și a sumanelor. [G. Szabo.]

Bicuspidat, (botan.) organ cu doue vîrfuri; se dice despre fructe, stile sau antere.

Bidassoa, rîu la frontiera Spaniei și Franței; isvorește în Spania și se revarsă în golful Viscaia; la gura acestui rîu se afla insula Fasanilor, unde s'a încheiat pacea pireniceică la 1659.

Biddle, (pron. bidl), *Iohn*, întemeietorul bisericii unitare în Anglia, n. 1615; dela 1641 prof. la școala liberă din Gloucester. A fost contrar al trinitații, contra căreia a scris mai multe broșuri; a editat două catechisme. Pentru această erezie a fost în mai multe rânduri întemnițat; † 1662 în temnița. Aderenții săi se numiau *Biddliani*.

Bidens L., gen de plante din fam. Composeelor, trib. Helianthoideae, toate ierburi cu frunze opuse, dințate sau incise; fruct achenă fără cioc, coronată cu 2—4 ariste scurte, rigide. Cuprinde vr'o 50 specii ce cresc în regiunile calde și temperate, cele mai multe în America. În România cresc 2 specii: *B. tripartita L.*; vulgar: *Doidiși*, *Dentiș*, pe lînga ape, și *B. cernua L.*, tot prin aceleași locuri. Puține se cultivă ca decorative (*B. atrosanguinea* Ort. etc.); speciile mai sus menționate pot servi la extragerea unei colorii galbene persistente, iar din oaușa unei materii reșinoase acre și a unui oleii esențial au proprietăți sialogoge (maresce socrțiunea salivei). [S. Șt. R.]

Bidentat, (botan.) organ cu doi dinți; s. e. calice bidentat, când la virful unui tub calicinal sînt doi dinți.

Bidermann, *Hermann Ignaz*, jurisprudent și statistician austr., n. 1831 în Viena, studiă științele politice în Innsbruck, Göttingen și Lipsca, 1855 profesor în Pesta, 1862 în Innsbruck și din 1871 în Graz. A scris: »Die ungar. Ruthenen«, (1862—68); »Die Bukowina unter österr. Verwaltung«, (1876); »Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich«, (1877) etc. † 27 Apr. 1892.

Bidery, aliagiu de cupru, plumb și staniu.

Bidigitat, (botan.) organ, s. e. frunză cu nervațiune palmata, divisată în doi lobi profunzi.

Bidigitipenat, (botan.) frunzele compuse, al căror pețiol comun poartă la vîrf 2 foliole, dispuse penat, divergent, ca doue degete îndepărtate.

Bidpai, v. Pancatantra.

Bidsapur, oraș în Asia, presid. indo-brit. Bombay, odinioara pompoasă capitala a imperiului B. Acest imperiu a fost întemeiat 1488 de Iussuf, fiul sultanului Murad II., ai cărui succesori îl conduseră la mare putere și înflorire; 1686 fu cucerit de marele mogul Aurengsib. Dela 1818 se afla în posesiunea Englezilor. Orașul numeră aji 11,424 loc., e în decadență, dar totuși însemnat pentru multele zidiri și ruine prețioase.

Bieberit, mineral, sulfat de cobalt, cristalisat în sistemul monoclinic; se afla la Bieber în Hessa, Chili etc.

Bieberstein, *Frideric August, Marschall de*, n. 10 Aug. 1768 în Stuttgart; făcî numeroase calatorii prin Tauria și Caucasia, † 28 Iun. 1826 în Charcow. Franz Stephan, autorul unei flore din jurul Moscovei, a numit după dînsul genul *Biebersteima*. A scris: Flora taurico-caucasica, în 3 vol., 1808—19; Centuria plantarum rariorum Rossiae meridionalis, Pars I. et II. etc. [E. T.]

Biedermann, 1) *B., Gustav Woldemar de*, filosof, n. 1817 la Marienburg, în Saxonia, studiă drepturile în Heidelberg și Lipsca și intră în serviciul statului saxon. Dela 1849 ocupă felurite funcțiuni la direcția drumurilor de fier ale statului saxon, în fine dobîndi titlul de consilier finanțiar intim, funcționînd ca președinte al departemîntului tehnic dela direcția generală în Dresda (1869). Ca literat și-a făcut un nume prin cercetările sale asupra operelor lui Goethe.

2) *B., Carol*, literat, n. 1812 în Lipsca, unde ajunge la 1838 profesor extraordinar, 1848 secretar al adunării naționale din Frankfurt, mai tîrziu primul vicepresident al ei, 1855 și 1863 redactor la mai multe ziare, 1871—72 deputat național-liberal. A scris între altele: »Deutschland im 18. Jahrh.« etc.

Biegeleben, *Ludovic Maximilian cavalier de*, diplomat austriac, n. 1812 în Darmstadt, 1848 subsecretar de stat în ministerul de externe, 1850 șef de secțiune în ministerul austr., iniinic al Prusiei, 1863 secretar la congresul principilor din Frankfurt.

Biel, (franc. Bienne), oraș în Svițera, districtul B., cantonul Bern, la poalele muntelui Jura, cu 15,407 loc.; fabrici de oroloage, fabrici de tors, tăbăcării etc. În apropiere se afla lacul B. cu insula sf. Petru, unde a petrecut 1765 Rousseau.

Biel —, *bielo* —, v. și Bjel, Bjelo.

Biela, doi afluenți ai Elbei, isvorînd din munții metalici ai Boemiei; unul e în Boemia, celalalt (Bielitz) în Saxonia; valea acestuia (Bielagrund) e una din cele mai frumoase regiuni.

Biela, *Wilhelm, baron*, n. 19 Mart. 1782 în Rosslau, † 18 Febr. 1856 în Veneția. A fost capitan austr. și a devenit cunoscut prin descoperirea cometei numite dupa el, a carei orbită a determinat-o.

Bielach, afluent din dreapta al Dunării în Austria sup.; 112 km. lung.

Bielaiia, rîu în parte navigabil în guvern. rusesc Orenburg, isvorește în munții Ural și are mai mulți afluenți: Ufa, Bir, Dema etc.; se varsă în rîul Kama.

Bielefeld, oraș în Prusia, guvern. Minden, cu 39,950 loc.; gimnasiu, camera comercială, filiala bancii imperiale; industrie textila, fabrici de matasă și de mașini de cusut.

Bielefeld, *Jacques Frédéric, baron de*, publicist germ., n. pe la 1716 în Hamburg, † 1770. Frideric cel Mare îl luă în serviciul său. Mai tîrziu el îndeplini funcțiuni diplomatice, apoi fu numit curator al tuturor universitaților prusiane (1747). El publică în franc.: »Instituțiunile politice«, (La Haye, 1760, 2 vol., în 4°), în germ.: »Primele principii de învețământ universal«, sau »Expunere simplă privitoare atît la studii superioare cît și la arte și litere frumoase«, (Breslau, 1767), și alte lucrari. El redactă de asemenea o foaie săptămînală intitulată: »Eremitul«.

Bielitz, oraș în Silezia austr., căpitanatul B. lângă Biala, cu 14,573 loc.; industrie textilă, fabricație de mașini, comerț cu postav.

Biella, oraș în prov. ital. Novara, cu 12,095 loc., resid. unui episcop, două monumente pentru generalul Lamarmora și barbatul de stat Quintino Sella. În apropiere satul Oropa cu bis. Madonna del Monte, vestit loc de peregrinație.

Bielostok, v. Bialystok.

Bielz, *Eduard Albert Dr.*, n. 1827. La început ocupă funcțiuni publice, dar orbind s'a retras dedicându-se sciințelor etnografice și naturale cu privire la Ardeal, pentru cari și-a câștigat frumoase merite. A scris: »Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens«, »Fauna der Wirbeltiere Siebenbürgens«.

Bieniu, restimp de doi ani. *Bienal*, ce ține 2 ani, ce se repeta la 2 ani.

Bienne, v. Biel.

Bifid, (botan.) organ împărțit până la mijlocul lungimei lui în două diviziuni sau lacinii, unghiul dintre lacinii și porțile libere ale acestora fiind ascuțite. S. e. calice, stil, petal bifid etc.

Bifilar, (botan.) organ cu două fire.

Biflor, (botan.) o inflorescență. ciniă, spic, racem, spicul etc., formată din 2 flori; pedunculul biflor, acelea cari poartă 2 flori (pedunculul de *Narcissus biflorus* etc.) Se numesc de cătră unii biflore plantele ce produc mai multe flori așezate două câte două.

Bifoliat, (botan.) organ cu două frunze, (s. e. o ramura etc.)

Bifoliolat, (botan.), frunză cu două foliole.

Biform, cu 2 forme.

Bifurcare, împărțire în două; plecare în două direcțiuni. *Bifurcarea râurilor*; un fenomen de tot rar în configurațiunea sistemelor de râuri e acela, când două râuri, de origine și curs deosebit, comunica între sine prin un al treilea, ca printr'un canal natural; are loc între două sisteme vecine; anume, când râul unui sistem în cursul seu, ajungând aproape de nivelul ce-l desparte de celalalt, se rămuirește așa, că pe când un ram își urmează calea pe aceeași proclivitate, celalalt ram cearcă vr'o ieșire cătră proclivitatea sistemului din vecinătate; ieșirea îi este asigurată sau prin eroziunea despărțitorului puțin ridicat, sau prin reparaturile curnezișe ale unui nivel mai înalt, și în modul acesta ajunge a-și varsa conținutul într'un afluent din acest sistem. Se ia de model B.-ea râului Orinoco. Acest râu la un loc se împarte în două, o parte, masa râului, o ia în direcțiunea de mai înainte, cealalta însă. Cassiquiare, o apuca preste obârșia sistemului Amazon și nu preste mult se varsa în Rio Nigro, un afluent al Amazonului. În modul acesta râul Orinoco, format din afluenții cursului seu superior, se face în același timp tributarul a două mari deosebite. B.-ea e mai simplă, când ramurile au alt cerc de scurgere; astfel, în perioadele de ploaie, un ram al râului Missisipi se scurge în lacul superior. [V. B.]

Bifurcat, (botan.) ori ce organ (radacina, tulpină, ramuri, perii, filamentul staminelor etc.) proveșut cu două ramuri, ce pleacă din același punct.

Bifusiform, (botan.) se țice de acelo parți, organe, cari sânt fusiforme și sugrumate la mijloc, ca și cum ar fi două organe fusiforme unul în prelungirea altuia, (s. e. spermății bifusiforme etc.)

Biga, (*lat.*) car cu doi cai. V. și Quadriga.

Bigado, gogoși de viermi de matasă uscate și pulverisate. Hrana de paseri.

Bigamia, în sens canonic înseamnă încheierea casătoriei mai de multe ori și constituie iregularitate, sau impediment la primirea ordurilor sacre. Este de trei specii: 1) *Adevărată*, când cineva a încheiat căsătorii succesive cu mai multe muieri. 2) *Interpretativă*, când cineva încheie casătorie cu o văduvă ori cu o fată coruptă. 3) *Similitudinărie*, când cineva încheie casătorie după primirea ordurilor sacre mai mari ori după emiterea voturilor monastice solemne.

Deși legile și moravurile noastre ne impun monogamia, este învederat, ca dreptul natural nu împiedecă poligamia și mai cu sama B. — Sf. Scriptură ne arată pe Sara, nevasta lui Avram, aducând pe Agara bărbatului său pentru a-l permite de a-și împurura neamul. Regii Israeliti aveau mai multe neveste: Solomon avea nouă sute. Astăzi multe legislațiuni admit poligamia, (v. ac.) Religia creștinească, pentru a da femeiei un caracter mai înalt, a înterșis B.

Legile romane, din cele dintâi, oprese cu severitate poligamia (L. 2, C., de incest. et inut. nupt.), înfierând cu infamie pe bigami (L. 18, C., ad l. J. de adult.) Mai târziu, B. e pedepsită cu moartea, asimilându-se adulterului (Nov. 117; L. 30, C., ad l. J. de adult., modificată prin autentica anexată la aceasta lege). În evul mediu B. era supusa supliciilor (Muyart de Vouglans, Lois crim., pag. 225); urnia lor o găsim, chiar pe timpul renașcerii, și în legiurile române, (Pravila lui V. Lupu și M. Basarab). Codul vechiu al Moldovei și acela al lui vodă B. Știrbeiu în Muntenia, declara criminală B.; astăzi ea e considerată ca delict, supusă maximului fuchisorii, (L. din 17 Febr. 1874). Din punctul de vedere al C. civ., art. 130 proiba B., ca și legea penala în art. 271. Soțul legiuit al persoanei, ce voiesce a se recăsători înainte defacerii primei casătorii, se poate opune la a doua căsătorie, (art. 153 și 157); el poate cere anularea ei, dacă ea este consumată, (art. 166. 169, 170 civ.) Dreptul de a cere anularea îl nai au ambii soți ai celei de a doua casătorie, rudele ce vor fi consimțit sau nu la celebrarea ei, chiar creditorii și însiși copiii nascuți din căsătorie anterioara a bigamului, într'u cât vor avé un interes actual, (art. 166—169 civ.) De asemenea ministerul public e ținut a cere nulitatea celei de a doua casătorii și condamnarea la despațire a ambilor soți, (art. 166 citat). Din punctul de vedere penal, primul element constitutiv al delictului de B. e coexistența unei căsătorii anterioare: nu exista B., dacă prima casătorie s'a desfacut, deși agentul nu a avut cunoștința despre aceasta, sau când, deși a avut cunoștința, casatoria anterioara e nula. Secundul element al B.-ei e savârșirea unei a doua casătorii, (art. 271, veđi și art. 39 C. pen.); al treilea element: intențiunea delictuoasă, conform principiilor generale, (Comp. art. 183 și 184 civ.) Soțul care se apera de B. poate invoca nulitatea primei căsătorii înaintea instanței sesisate pe cale civila, de cererea în anulare a celei de a doua casătorii, cum și dinaintea instanței sesisată în penal. În cas de litispendența instanța sesisată în penal suspendă judecarea

până la rezolvarea chestiunii prejudiciale, (Cas. rom. S. II., Bul. din 1890, pag. 925). Când nu există asemenea litispendență, sau se invoacă nulitatea celei de a doua casătorii, instanța sesisată în penal judecă și în civil, (Sic în alta materie, Cas. rom. S.-U., Bul. din 1895, pag. 1438). Cu privire la dreptul internațional însemnam, că dispozițiunile relative la B. sunt de ordine publică, aplicabile strainului domiciliat în țeara și Românilor plecați în strainatate, cari nu și-au pierdut această însușire. Cf. D. Alexandresco, t. I., p. II., pag. 18—74.

În Ungaria B. este declarată crimă prin leg. penala (cap. XV., §§ 251—253), și atât bigamul cât și soțul, care în cunoștința de cauză se casătorește cu un bigam, se pedepsește cu temnița până la 3 ani. Mai grav (până la 5 ani) se pedepsește peotul, care încheie căsătoria unui bigam, precum și persoanele cari induc în eroare pe un bigam cu privire la existența ori validitatea casătoriei sale anterioare. Cf. și art. de l. XXXI: 1894 § 121.

Bigarat, pestrîț, tarcat; grez bigarat, grez pestrîț.

Bigatus, (*numus bigatus*), numele unor piese romane de argint, proveđute pe avers cu fig. Romei cu coif în cap, iar pe revers cu un car tras de 2 cai, în care se afla Victoria înaripată.

Bigeminat, (botan.) patru organe apropiate 2 câte 2; s. e. 4 flori dispuse 2 câte 2 pe un peduncul comun.

Bigeneric, de două sexuri, hermafrodit.

Big-Horn, *River*, afluent din dreapta al râului Yellowstone, în statul Idaho (America de nord), 645 km. lung.

Bignon, *Louis Pierre Edouard, baron de*, diplomat, publicist și istoric franc., n. 1771; 1793 voluntar în armată, apoi secretar de legățiune în Elveția, Savoya, Berlin, 1803—1806 ministru plenipotențiar la curtea din Kassel și Baden. Mai târziu ministru de externe. A scris inai multe opere politice. Napoleon I. i-a testat 100,000 fr. ca sa scrie istoria diplomației franceze, cu începere din 18 Brumaire, ceea ce și făc. † 1841 în Paris.

Bignonia L. (dupa numele abatelui Bignon, bibliotecarul lui Ludovic XIV.), gen de plante din familia Bignoniaceelor, tribul Bignoniaceae, cu numeroase specii, mai toate din America tropicala. Sunt inai cu saună sarmentți (liane), cațaratori, cu frunze opuse, uneori și cu cărcei; florile mari. Unele specii servă în florariile mari ca frumoase plante decorative, (*B. magnifica*, *B. variabilis* etc.) [S. St. R.]

Bignoniaceae Endl., fam. de plante Dicotiledone gamopetale, seria Bicarpelate, cohorta Personală. Toate sunt arbori, foarte rar ierburii, mai rar arbuști sau subarbuști, de obicei sarmentți (liane). Mai toate sunt originare din regiunea tropicala, mai ales din America de sud; lipsesc cu desăvîrșire în Europa și în toată regiunea mediteraneană. Cuprinde 53 genuri distribuite în 4 triburi: *Bignoniaceae*, *Tecomeae*, *Jacarandae* și *Crescentiaceae*. Sunt aclimatate și cultivate prin gradini, parcuri, alee etc.: *Bignonia L. Catalpa* Juss., *Tecoma* Juss. etc. [S. St. R.]

Bigorre, ținut în Franca (Gascogne), ași parte mare aparține depart. Hautes-Pyrénées.

Bigot, evlavios din cale afara și superstițios, om care ține mult la exerciarea deprinderilor

și obiceiurilor religioase, fără a fi prea sever în ceea ce privește viața morală și adevărata credință.

Bigot-Prémeneu, unul din cei patru membri ai comisiunii numite de consuli prin încheierea lor dela 24 Thermidor anul VIII. spre a alcătui Codul civil al Francezilor. Orator al guvernului în acest scop, cum și pentru procedura civilă. Parerile sale sunt adesea citate în doctrina și jurisprudența. A contribuit la triumful dreptului stabilit prin obiceiul asupra dreptului scris.

Bihac, oraș întărit în nord-vestul Bosniei; în 1878 trupele austriace, dupa multe pierderi și neînțelegeri, l-au ocupat. B. e capitala districtului cu același nume și are 3506 loc. *Districtul B.* are 5522 km², și 158,224 loc.

Bihar, v. Behar și Bihor. B.-Fiured v. Stâna de vale.

Bihare, (*Bihar*, numirea veche »Byhor«, Bychar), com. mare în cott. Bihor, sub poalele munților Biborului. În documente apare la începutul secl. XIII. ca vila, iar în secl. XIV. ca opid sub numirea de »Byhor«. Are 451 case cu 2534 loc., dintre cari numai 53 Români, ceilalți Maghiari de confes. helv. și rom.-cat. Bisericele ambelor confesiuni sînt frumoase, școalele regulate. Teritoriul e 8544 jug. cat. pământ foarte roditor, produce cereale, se cultiva vietrul, pomaritul, industria de casa, se prădesc vite cornute și cai. B. a avut un rol însemnat în istoria patriei; lînga B. se afla și ași ruinele cetății renumite a ducelui Mariu Menu-Moruth. Aici în aceasta cetate s'a fidiuțat fica lui Mariu Menu-Moruth »Hanzar« cu Zoltán, fiul ducelui Arpad. Dela aceasta cetate și-a luat numele comitatul Bihor (v. ac.) Stațiunea caii ferate, oficiu telegrafic și posta în loc. [†]

Biharit, mineral, varietate de pirofilit; se găsese la muntele Bihor, aproape de Rezbánya, Ungaria.

Bihé, ținut în Africa în guv. portughez Angola, dela Benguela spre est; 6500 km², cu 95,000 loc.

Bihor, *comitatul*, (magh. Bihar vármegye, numit dela fortareața Byhor, v. Bihare), pe timpul Romanilor a existat ca principat sub conducerea principilor Mariani, cuprîndînd în sine teritoriul dintre Someș, Tisa și Mureș. Mai târziu organizându-se țeara în comitate, în jurul fortareței Byhor s'a constituit cott. B., pierdînd o parte considerabilă din teritoriul vechiu, care s'a anexat cottelor: Satumare, Crasna, Solnoc, Sabolciu și Bichiș; cu toate aceste, numirea de țeara Bihorului (Bihar ország), s'a pastrat mult timp în gura poporului. — În forma de ași s'a organizat la 1876, când s'a adnexas Dobrițiuul cu trei comune catra cottul »Hajdu«. Cott. B. dupa teritoriul e al treilea, iar după numrul locuitorilor al patrulea între cotele din Ung., și se extinde în forma de poligou dela com. Ciucia spre vest, până în inima câmpiei mari a Ungariei, fiind situat între cotele: Hajdu, Satumare, Sabolciu, Bichiș, Arad, Turda-Arieș, Cluj și Selagiu. Teritoriul e: 10,961'63 km². Jumetatea estică e muntoasă, iar spre vest câmpie maoasă; odinioara și aceasta era bogata în paduri. Partea muntoasă, dominată de *munții bihoreni*, cari se întind în trei ramuri mai mari spre câmpia B.-ului până la linia formata prin comunele: Sechelhid, Diosig, Bihare, Oradea mare și Tinca, e bogata în frumsețile naturii, peșteri importante; fiare

selbatice, minerale și metale prețioase; e foarte acomodat spre prasirea vitelor cornute, cai, oi și porci. Pe dealurile mai mici, numite »promontorium», începând dela: Otomani, Sechelhid, Diosig, Margita, Tileagd, Oradea mare, Holod și Tina se cultiva vieritul și pomaritul. Vinurile din promontoriile amintite se bucură de bun renume. Viile au fost nimicite de floxera, dar în mare parte sunt reconstruite. *Câmpia B.* ce se întinde spre nord-vest și sud e foarte fructiferă, produce tot soiul de cereale în abundență, calitate excelentă; materii necesare pentru dezvoltarea industriei de casa; fânate grasu; se prăsece vite cornute, cai, oi și porci în număr foarte mare. Stuparitul, matășaritul încă au luat un avânt în bucuratur; industria, comerțul înflorește, mai ales la orașe, Românii le îmbrătoșează în timpul mai nou cu mare caldură. *Apele* mai însemnate sunt: la nord Barcaul (Berettyó); la sud Crișul negru, și mai prin mijlocul cotelui curge Crișul repede, cari toate isvorând din munții B.-ului serpuiesc prin vaile romantice, și ieșind dintre munți în câmpia vasta, prin deseale esundări formează locurile baltoase și limoase (numite: nagy és kis sárrett), pentru regularea carora s'au construit mai multe canale; apoi parasesc cotelul, și unindu-se laolalta, își fac cursul până se varsă în Tisa. *Clima* în părțile vestice, la câmpie, e calduroasă și schimbăcioasă, la munți aspră și mai sanatoasă. Pentru *comunicațiune* în cotelul sunt conduse 6 cai ferate, concentrate în capitala cotelului, Oradea mare, apoi drumuri de țeară și comitatense, mai ales prin liniile principale, cari însa nu sunt prea bine conservate. *Locuitorii* sunt 516,704. După confesiune: rom.-cat. 45,864, gr.-cat. 45,975, gr.-or. 187,444, luterani 1920, ref. 209,075 și isr. 59,968. După naționalitate: Magh. 283,806, Rom. 219,940, Germ. 3374, Slov. 5957. *Administrația*: cotelul are o cetate municipală (capitala), 492 orașe și sate, împărțite, din punct de vedere administrativ, în 17 cercuri. Justiția se administrează prin tabla regească, ca for al doilea, un tribunal regesc, ca forul prim de apelată; 11 judecatorii cercuale, dintre cari 5 sunt investite cu dreptul conducerii carții funduare. Pe teritoriul cotelului se afla: camera advocațială și 5 notariate publice, direcțiunea finanțiară cu 8 perceptorate și 4 comisariate finanțiare; camera de industrie și comerț, oficiu edil, direcțiune de poste și telegraf, direcția drumurilor publice, oficiul silvanal, veterinaria de stat, toate cu reședința în Oradea mare. *Istoria*. Cotelul B., care pe timpul Romanilor a figurat ca principat, din timpurile cele mai vechi a avut rol important în istoria patriei. Aici au dat piept Români cu Attila, mai târziu și cu Arpad; de aici a pornit rescoala lui Vatha; pe timpul navalirilor Tatarilor a decăzut și abia cu finea secl. XIII. a început a înflori din nou; la 1570 s'a anexat la Ardeal; în 1660, după ocuparea Orașii de Turci, a ajuns în posesiunea Turcilor până la 1692, când a fost recapat și dat în posesiune regilor; așa s'a anexat iarăși către Ungaria. Adunările comitatense s'au ținut în Oradea mare; limba administrațiunii, până cu finea seclului trecut, a fost cea latină, mai târziu germană, apoi cea maghiară și româna. [†]

Munții Bihorului, massivul de munți ce se

întind la granița Ungariei și Transilvaniei dela Someș până la Mureș; după construcția geologică și configurația orografică se împart în 3 grupe principale: a) munții dintre Crișul repede și Crișul alb, cari cuprind: munții proprii ai B.-ului, munții Codrului și munții Gilaului; b) munții dintre Crișul repede și Someș, cari cuprind: munții Almașului, munții de Arama, munții Meseșului, munții Bicului și munții Eriului; c) munții diure Crișul alb și Mureș, cari cuprind: munții Highiş-Drocea, munții metalici (munții Apuseni), cu grupele munților Bii de Criș, munții Secarâmbului sau Cetralsului, ai Ampoiului și Arieșului. Munții proprii ai B.-ului formează partea cea mai puternică și mai înaltă; înălțimea medie a culmei lor principale e de 1420—1500 m. Virfurile mai înalte sunt: Gaina (1486 m.), Piatra-Aradului (1427 m.), Muncel (1497 m.), Curcubeta (1849 m.), Bihorul (1659 m.), Glăvoiu (1417 m.), Betrâna (1443 m.), Măgura (1638 m.), Vărășoia (1467 m.), Cărligata (1693 m.), Briceiu (1758 m.), Boteasa (1792 m.), Virful roșu (1717 m.), Vlădeasa (1845 m.), Virful Poieni (1627 m.), etc. Coastele munților în general sunt prelungite, virfurile rotunde și în mare parte pleșuve, servind ca pășuni. Acești munți sunt traversați de multe vai, cari se scurg parte spre Criș și Someș, parte cu Arieșul spre Mureș. Peșteri sunt preste 30 în munții B.-ului; cele mai însemnate sunt: ghețarul dela Zapodia și cel dela Scarișoara; Oceaasa, peștera renumita pentru resturile de fosile aflate într'insa. În munții B. se afla: aur, argint, fier, mercuriu, granit etc. Munții B.-ului sunt acoperiți cu păduri seculare, cari în unele locuri se exploatează; părțile mai jos situate, vaile și poalele munților sunt locuite. Drumuri nu se afla preste acești munți; numai calare sau pedestru se poate trece preste ei.

Punctele Bihorene se numesc programul elaborat în conferința convocată de Coloman Tisza la Oradea mare, 17 Mart. 1868, cu scop de a restabili unitatea în partidul politic maghiar opozițional; la această conferință au luat parte și câțiva Români ungureni. P. B. iau de baza independența Ungariei, pretind deci ștergerea tuturor instituțiilor comune, ca delegațiunile și ministerul comun, introducerea armatei și diplomației magh. separate etc. Acest program a devenit celebru prin aceea, ca tocmai C. Tisza s'a lapedit de el la 1875.

Bijugat, (botan.) se țice de o frunza paripenat-compusa numai cu două perechi de foliole; s. e. frunzele dela multe specii de Mimosa.

Bijuterie, obiect de podoaă facut mai ales din metal și pietri scumpe; la fabricarea B.-lor se folosesc tot felul de metale, apoi pietri scumpe sau imitații de ale acestora: fildeș, coral, margele, chilimbar, scoici, pene, aripi de insecte etc.

Bikanir, protectorat englez în India în Radsputana; 45,800 km², cu 831,210 loc. Șes nășipos, parte a desertului Tharr. *Capitala B.* are 55,640 loc.

Bikol, popor malaic de 800,000 suflete pe insula Luzon (Filippine).

Bilabiat, (botan.) orgau cu două buze: *petal B.*, un tub terminat la orificiu cu două buze, s. e. la Nigella, Eranthis etc.; *calicium B.*, un calicium gamosepal cu gâtul deschis și separat în două părți, s. e. la multe Labiate, Trifoiu etc.; *corola B.*, o corola gamopetala formata dintr'un tub deschis la partea superioară și terminat cu două divi-

siuni ca două buze, una superioară, alta inferioară, s. e. la majoritatea Labiatelor, (urzica moartă, cimbru, musuic, melisa etc.), la Lobelia, Pedicularis etc.

Bilamelat, (botan.) organ format din 2 lamele sau purtând 2 lamele; s. e. stigmatul de Mimulus, Martynia etc. Cele două lamele ale stigmatului de Mimulus se apropie intim când se irită fața lor internă.

Bilanț, (lat. *bilanz*, franc. *balance*, ital. *bilancia*), cumpăna. Compararea activelor cu pasivele pentru a determina averea și câștigul sau pierderea unei afaceri într'un timp anumit. În comerț B. se face la perioade anumite prescrise prin lege. Ca baza a B.-ului general servesc B.-le speciale sau inventarele. La contabilitatea dublă italiană și metodele de contabilitate, cari se bazează pe principiile acesteia, sumele generale din bilanțul general trebuie să ocure și în contul B. din cartea principală (maestru) cel puțin în sume generale. În Rom. ori ce comerciant e ținut ca în fiecare an, pe lângă inventar, să încheie B. anual al daraverilor sale, care este copiat în registru-inventar și semnat de dînsul. B. se face pe prețul curent (art. 24 Cod. com. Pentru societăți, cf. art. 178—184, 216 urm., 223, 246, 260, 265). Art. 699 din Cod. com. arată cu deamănuntul ce trebuie să cuprindă B. pe care comerciantul, la încetarea plăților, e dator a-l depune înaintea tribunalului. Acest B. se verifică de sindic, și chiar se face de dînsul, dacă falitul e dosit sau nu îl prezintă, (art. 704, 755 și 756). Cf. Gr. Maniu, I., nr. 59, 183 urm., 206, 216, 232, 252, 264. — În Ung. legea comercială (§ 26 din art. de lege XXXVII. din 1875) impune comercianților compunerea B.-lui în fiecare an, excepțional la 2 ani odată. Societățile pe acții, asociațiunile, și în genere toate societățile obligate la dare de samă publică, trebuie să prezinte B. lor la fiecare încheiere tribunalului comercial. B. la societățile obligate la dare de samă publică trebuie să se facă după următoarele norme: 1) averea societății trebuie să se ia în valoarea care corespunde valorii singuraticelelor obiecte în ultima zi a anului de gestiune; 2) efectele, cari au curs, se pot lua cel mult după cursul, care l-au avut în ultima zi a anului de gestiune; 3) speșele de fondare se pot pune în active numai cu suma, care rămâne după împărțirea lor pe cel mult cinci ani de zile după anul respectiv de gestiune; 4) capitalul fundamental și eventual fondul de rezervă sînt a se pune la pasive; 5) pretenșiunile dubioase sînt a se computa după valoarea lor probabila, iar pretenșiunile neincassabile a se amortisa; 6) profitul sau pierderea, ce rezultă din compararea activelor și pasivelor, este a se scrie separat la finea B.-lui (§ 199 din l. c. u.)

B. brut, se obicinuesce la contabilitatea dublă italiană și se compune pentru a se constata, ca la inducerea în maestru (de regulă din jurnal) nu s'a străcurat cumva vr'o eroare. B. brut este deci o consemnare a tuturor conturilor din maestru și consistă din 4 coloane (pentru sumele totale din debit, pentru sumele totale din credit, pentru saldurile de debit și pentru saldurile de credit). B. brut dă numai un control relativ al inducerilor în maestru, deoarece nu arată decât erorile ce s'au străcurat prin neinducere sau in-

ducere pe o față greșită (s. e. în debit în loc de credit), pîna când pentru schimbări de conturi nu ne ofera nici o controlă. B. brut se face la anumite perioade, de regula atunci când se induce din jurnal în maestru. Dacă însă la inducerea în maestru nu ne folosim de jurnal, atunci la o lună sau la două odată.

Bilanțare, (bilansare), echilibrarea bilanțului, egalarea unui cont dacă punem saldul pe partea cea mai mică și încheiem contul făcînd sumele generale și tragînd liniile de încheiere.

Bilateral, cu două laturi. **Contractul B.**, din momentul în care s'a format, produce obligațiuni reciproce între părțile contractante. Cod. civ. român după ce în art. 943, care dă definițiunea acestui contract, întrebuintează cuvîntul de B. sau synalagmatic, în art. 1020, 1179 Cod. civ. și 35 Cod. com. pastrează numai denumirea de synalagmatic, ce în grecesce însemnează contractual, așa că în definitiv acest cuvînt nu exprima nimic, aplicat pe lângă cuvîntul contract. Cf. Gr. Maniu, I, nr. 65.

Organe bilaterale, (botan.) frunze, stipuli, logi de antere, logi ovariane, stiluri, cotiledoane ori alte organe așezate pe laturi, la dreapta și la stînga, nu antero-posterioare, referindu-ne totdeauna la axa (în raport cu axa) reală sau imaginara. — **Simetrie bilaterală**, când un organ se poate împărți printr'un plan paralel cu axa și trecînd prin ea, (*plan de simetrie*), în două jumăți simetrice, una dreaptă și alta stîngă; organul se dice că e simetric în raport cu un plan, sau scurt e bilateral; s. e. frunza și modifiicațiunile ei, (petale, sepale etc.)

Bilbao, capitala prov. spaniole Viscaya, pe țărmul drept al rîului Nervion, 50,772 loc.; port; comerț viu. Carlștii au asediat de repește ori acest oraș, dar a fost eliberat.

Bilbor, (*Gyergyó-Bébor*), com. mică în cott. Ciuc, (Trans.), cu 1184 loc., între cari 1000 Români, 160 Secui și 24 Evrei; are multe isvoare minerale alcalino-muriatice, nefolosite.

Bilca, cu cătunelele La Druc și Vuleva, comună în Bucovina, lângă un parauș cu același nume, ce se revarsa din stînga în rîul Sucevei; cu moșie mănăstirească, în capitanatul și județul Rădauțului; are 3273 loc. (3188 ort.-res., 36 apus., 23 prot. și 26 mos.); o școală de patru clase și o filială de o clasa; un ferestreu și o piuș.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Bilciuresci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, plasa Ialomița, reședința plasei. Se compune din 3 cătune: B., Socet și Frecăței, cu o populație de 2000 loc. Situata pe o câmpie frumoasă pe malul drept al Ialomiței și pe șoseaua județeană. Produce cereale multe, are o moară cu abori și 3 brutării; o judecătorie de pace și o companie de dorobanți; 2 biserici, 1 școală de băieți și una de fete. Dela 1889 are stație telegrafică.

Bilciurescu, *Const. St.*, scriitor român, n. 1850; a făcut studii liceale; actual șef de serviciu în ministerul cultelor și instrucțiunii publice din Rom. Scr.: Manastirile și bisericile din România cu mici notițe istorice și gravuri, 1890. Statistica cultelor ortodoxe române, cum și a celorlalte culte straine din Țeara Românească, 1892. Almanachul-Calendar al școlii și bisericii pe 1892/3 și 1893/4. Almanachul școlii pe anul 1895—97, cu mici notițe istorice asupra tuturor ministriilor din Țeara Românească dela 1864 până astăzi.

Almanachul bisericii pe 1895, cu mici notițe istorice asupra tuturor mitropolilor și episcopilor din Țeara Românească dela 1860 până astăzi. Almanachul cultelor pe 1892—94, edițiune oficială a ministeriului cultelor și instrucțiunii publice. Ghidul Bucureștilor în franțuzese și românește, cu mici notițe istorice asupra vechiului și noului București, asupra istoriei Munteniei dela descălecătoare și până în zilele noastre etc., cum și planul Bucureștilor, 1897. Calanța sergentului de oraș, 1897.

Bilderdijk, (pron. —deik), *Willem*, poet și învețat din Țerile de jos; n. 7 Sept. 1756 în Amsterdam, † 18 Dec. 1831 în Harlem. Studiă drepturile în Leiden. În poeziile sale de diferite genuri, (didactice, lirice, epice), a documentat o rutinată tehnică, iar în scrierile prosaice, (de cuprins filologic și istoric), o bogăție de extiuse cunoștințe. [Dr. E. Cristea.]

Bileam, (Balaam), după Moisi IV, 22—24, profet din Mesopotamia; a fost provocat de regele Balac, din Moab, să afurisească poporul lui Israil, trebuind însă să-l binecuvinte; după Is. Navi 13, 22, B. a fost un vrăjitor păgân, care seduse poporul Israilitean la faradelegi, din care cauza fii și ucis.

Bilet, (franc. billet), scrisoare scurtă, răvaș, carta de intrare. B. de teatru, de drum de fier, etc.; scrisoare de amor, de recomandație; B. de bancă, v. Bancnotă.

B. de curs, B. pe care se notează în fiecare zi cursul, adică prețul mediu, cu care se negociază la bursa cambii și alte efecte. Aceste bilete se publica sub supraveghierea unei autorități publice și servesc ca dovadă despre starea cursului într'un timp și loc dat.

B. ipotecar, prin care debitorul dă creditorului drept asupra unui imobil al său.

B. la ordin, hârtiile sau titlurile de credit circulabile, cari numai așa pot circula, numai așa se pot transmite dela un posesor la altul, dacă transmiterea se scrie pe ele în o formă corespunzătoare prescrisă de lege, (gir sau indosament). Cambii, securi și alte asigurațiuni, warante, polițe de asigurare, etc., întrucât sunt transmisibile prin gir, sunt hârtii sau B. la ordin (Ordrepapiere). La hârtiile acestea calitatea de proprietar sau posesor legitim trebuie să se vada din ele însuși, adică, numai acela este posesor legitim, care se poate justifica prin o formă de predare, (emitere sau transmitere), scrisă pe ele conform legii. În unele țeri ca România, Franța, etc. înscrisul, prin care emitentul se obligă sa platească el însuși suma despre care suna, nu se numește, ca la noi, cambie proprie, ci se numește B. la ordin. (Cf. Cod. com. rom. art. 270 și I. Socaciu; Idieru, Studii de econ. polit. și finanțe.)

B. la purtător, (au porteur), prin care subscriitorul se obliga a plăti o sumă anumită celui ce va prezenta titlul; B. la purtător e platibil la ori ce epocă și constituie o plată definitivă. Ori ce persoană poate face B. la purtător, dar nimeni nu e obligat sa le accepte ca plată.

Biliari, referitor la fiere (bilis).

Biliard, (Billard), o masa de regulă patruunghiulară, cu laturi (mandanele) elastice și tapetată cu postav, pe care joacă două sau mai multe persoane, cu ajutorul unui queue (băț) și bile (gloanțe) de fildeș, după anumite reguli. Jocul de B.

s'a lătit din Italia și în Franța prin secl. XVI. și deveni prin Ludovic XIV. un joc popular. Se obicinuesc cam următoarele jocuri de B.: ponle, carambole, kegel, piramide, maca, etc. (Cf. Bogumil, »Instrucție pentru jocul de B.», 1876).

Bilina, oraș în Boemia, lângă Biela, cercul Dux, cu 6651 loc., castelul principilor Lobkowitz; în apropiere stâncă de basalt Piatra B.-ei sau Boren, unul din cei mai înalți fonoliți ai Europei centrale (538 m.). Isvor bogat de apă minerală (alcalinomineratică), din care se prepara »pastilele de B.»

Bilinguic, text b., adică scris în 2 limbi; țeara b., în care se vorbesc 2 limbi.

Bilinski, *Leon, cavalier de*, economist, n. 1846 în Zaleszczyki (Galiția), 1871 profesor în Lemberg, membru al parlamentului austriac, 1892 director general al cailor ferate de stat din Austria. A scris: »Studien über die Einkommensteuer», (1870); »System der Finanzwissenschaften», (1876). Din 2 Oct. 1895 ministru de finanțe în ministeriul Baden.

Bilion, un milion de milioane; la popoarele romanice 1000 de milioane sau un miliard.

Bilirubina, substanța colorantă roșie, care se găsește în bila (fiere). Solubila în benzen și cloroform, din care cristalizează. Lăsată în soluțiune alcalină în contact cu aerul, absoarbe oxigen și se colorează în verde, transformându-se în *biliverdină*.

Bil, document, scrisoare; în limbajul parlamentar englez: proiect de lege, dar și legea promulgată, în care cas se confunda sau se identifică cu înțelesul cuvintelor: *law și statute*.

B. de indemnitate. Când într'o republică (Marius Romani), dar mai ales într'o monarhie constituțională, un ministru sau toți împrenna, fie din cauza unei forțe majore, (rațiune de stat), fie din împrejurări mai puțin scusabile, violează legea, trebuie a veni înaintea parlamentului spre a se justifica și a-i cere prin urmare un B. de indemnitate, (bill d'indemnité). Acest B. obținut are de efect a descărca pe ministri de răspundere și a indica în același timp, ca guvernul, bucurându-se — chiar în urma acelei violări de lege — de încrederea majorității parlamentare, poate să continue a guverna.

B. de drepturi sunt legile, în virtutea cărora poporul englez — în urma expulșării lui Iacob II. și chemarea la tronul Englițerei a lui Wilhelm d'Orange — a obținut și revendicat mai multe drepturi politice, restringând prerogativele regesci, de cari monarhii anteriori abuseră în detrimentul libertăților publice.

Billard, v. Biliard.

Billauf, *Auguste Adolphe Marie*, barbat de stat francez, n. 1805 în Vannes, juriconsultul ducelui d'Aumale; votă pentru expulșarea Orleansilor și contra sistemului de două camere; mai târziu președinte al corpurilor legiuitoare sub Napoleon, apoi ministru de interne, pe urmă fără portfoliu, † 1863 în Nantes.

Billecocq, *Adolphe*, agentul Franței în București pe lângă voda Alex. Ghica (1839). Diplomat iscusit într'ale Orientului, B. venia în principat tocmai când Rusia înlocuise pe Rukman prin prea dibaciul Titoff, și tocmai când lupta dintre domn și cele două opoziții era mai încordată. Înțelegând că partida națională face, pe nevrute, jocul Rusiei celei intrigante și față de Austria

și față de Turcia, își propuse să deschidă ochii prințului Ghica la neoportunitatea luptei lui cu partida națională și să stabilească o împacare între aceste două elemente politice din principat. Cu atât mai mult urmarea aceasta agentul francez, cu cât era mai crâncen contrariat de demersurile noului numit consul rus Daschoff, — Titoff fiind înaintat ambasador la Constantinopol. Heliada, unul din cei mai influenți membri ai naționaliștilor, era designat de B. să stabilească legătura între domn și aceștia. Era pe punctul de a decide pe șovaitorul Ghica să rupe cu Rușii, când, grație intrigilor acestora, B. fû înlocuit.

Bilioane, (cultura în straturi). Cultura în diguri sau în straturi a fost dezvoltată cu deosebire de către agricultorul german Rempau în Cunrau, din Pomerania. Ea se întrebunțează cu deosebire la cultura și ameliorarea terenurilor marecagioase și turboase, rovinelor și mlaștinilor secete, unde stratul de turbă nu este mai gros de 0.5—1.0 m., și sub el se găsesc năsip diluvial, margă sau lut. După aceasta sistema, pentru scurgerea apei și înșanatoșarea terenului, se fac mai întâi canalele principale pentru înlăturarea și scurgerea excedentului de apă, și apoi perpendicular pe ele alte canale secundare dela 20 până 25 m. distanță unul de altul, și atât de adânci ca nu numai apa să se poată scurge, și terenul să se înșanatoșeze, ci sa se scoata de sub turbă și material suficient: nasip, lut, marga, pentru acoperirea ei. Terenul situat între canalele secundare formează locurile (straturile), iar cu nasipul scos din ele se acoperă turbă în grosime de 12 cm. pentru plugarie, și 6—8 cm. pentru fână. După svătarea lor li-se dă săruri de Stassfurt, sgura lui Thoma și apoi se ara și seamăna. Plantele, cari reușesc pe atari mlaștini ameliorate sânt: în anul prim oves, al doilea mazeriche, al treilea secară, al patrulea cartofi etc. Când în stratul de nasip se găsește sulf și fier, atunci mai bine cărăm năsip și lut din alta parte, căci prin oxidarea sulfului și a fierului se formează limonita și acid sulfuric, cari distrug plantele. Dacă s'au ivit deja, și le constatăm prin dispariția vegetațiunii, le putem combate și neutralisa prin lucrare deașa, aerisire sau prin adaus de var nestins.

Billiton, insulă olaudeză în arhipelagul indic, 6552 km²., cu 38,209 loc., capitala Tandsong-Pandang. Bogată în lemn și zinn.

Billon, (*franc.*) aliagiu de argint și cupru, conținând mai mult din acest din urma. — *Billonnage*, comerț cu piese de bani oprite. — *Billonneur*, cel ce aduce în circulație bani răi.

Billot, *Jean Baptist*, general francez, n. 1828 în Chaumeil (Corrèze); a luat parte la expediția din Mexico și la reșoiul franco-german, comandând în luptele dela Beaune la Rolande și Belfort corpul 18 de armata. Partisan al lui Gambetta și hotărît republican; 1882—83 ministru de reșoiu în cabinetul Freycinet; 1888 inspector al armatei; 1896 ministru de reșoiu.

Billroth, *Teodor*, chirurg, n. 1829 în Bergen, pe insula Rügen, la 1859 ajunse prof. de chirurgie în Zürich, iar dela 1867 în aceeași calitate în Viena, unde a devenit decuror facultății de medicina; † 1894. Opere: »Die allgemeine chirurgische Pathologie u. Therapie«, »Untersuchungen über die Vegetationsformen von Coccobacteria

septica«, »Krankenpflege im Haus und Hospital«, »Die deutsche Chirurgie« (cu Lücke), etc.

Billung-i, (*Billing-i*), veche familie saxona, ai carei membri au fost între anii 961 și 1106 duci în Saxonia. Mai întâiu apare în istorie *Hermann B.*, care la 936 a însoțit pe Otto cel Mare în expediția sa contra Slavilor. Urmașii sei sânt: *Bernhard I.*, † 1011; *Bernhard II.*, † 1059; *Ordulf*, † 1071; cu *Magnus*, † 1106, se stinge partea barbatească a B.-ilor, iar averile lor trec prin însurătoare la Velfi și Ascani. Cf. Steindorff, *De ducatus Billingorum origine et progressu.*

Bilma, oasa în partea estică a Saharei, lângă drumul Fezzan-Bornu; locuita de Tibbu; ocne de sare.

Bilobat, (botan.) organele împarțite în doi lobi, adevca cu două divisiuni obtuse sau rotunde la vîrf, iar unghiul dintre ele aproape rotund sau obtus; s. e. frunze bilobate (la *Ginkgo biloba* etc.); petal, corolă bilobata; *ovar B.*, cel format din două carpele cu fețele externe bombate și separate prin sulcări adânci etc.

Bilocular, (botan.) organele cari în interior prezintă două cavități (logi=loculus); s. e. *antera B.*, la crin, etc.; *ovar B.*, la liliac, viță, gura leului, tutun, cartofi etc.

Bîlta, com. rur. în Rom., jud. Gorj, plasa Ocolu-Vulcan, situata la nord de com. Bradiceni și la 16 km. spre apus de Tîrgu-Jiu, se formează din catunele B. și Valea-Mare. Are o suprafața de 780 hect. și 2320 loc., o școală și 2 biserici de lemn.

Bîlțu, *Stefan de Iodă*, n. 6 Ian. 1814 în Chiuzbaia (Közbánya), unde tatăl său era preotgr-cat. Cursul teologic l-a absolvat în 1835 în Tîrnăvia. În 1837 fû numit administrator parohial în Mocira, unde a preotit 20 ani, fiind mai mulți ani și protopop al districtului Baia mare. În 24 Ian. 1857 fû numit canonic în capitlul gr.-cat. din Gherla, în care a înaintat până la gradul cel mai înalt de preposit. † 29 Sept. 1896 în Baia mare. În timpul absolutismului a lucrat mult împreună cu alții, ca 94 parohii române gr.-cat. să se scoata de sub jurisdicțiunea episcopului rutean al Muncaciului. În 1852 împreuna cu alți preoți și mireni a prezentat împăratului în Baia mare un memorandum în afaceri bis. și naționale. Cu prietenul său George Man, protopop în Seini, a umblat din sat în sat prin ținutul Baiei mari, ca sa îndemne poporul a înființa școale. În Mocira casa sa era locul, unde se adunau și sfatuiuau frunțașii din ținutul acela și mai virtos membrii »Sociației Moșilor«, un fel de reuniune de caracter privat și confidențial, ai carei membri se numiau »moși« și aveau de scop a cultiva cele mai intime raporturi de prietenie și solidaritate între barbații frunțași ai ținutului, cari erau devotați cauzei naționale și lucrau pentru binele poporului. Pentru înființarea acestei societăți B. și amicul seu George Man au îndurat persecuțiuni. B. a fost deputat la dieta din Sibiu din 1863 și 1864. Pentru meritele sale pe teren școl. fû numit preposit titular de Csudany din arhidieceasa Agriei. În toata viața sa a dovedit caracter firm și iubire pentru neam și biserică. [Dr. Aug. Bunea.]

Bilunar, revista b., care apare tot la două luni.

Bimane, (zool.) un ordin al mamiferelor, (Blumenbach și Cuvier); o singura familie: omul.

Bimbașa, în armata turcească comandant preste 1000 soldați, egal cu gradul de major.

Bimbașa, Sava, numit și *Căminarul Sava*, grec, originar din insula Patmos, șef al gardei de Arnauți sub Șuțu (1801), Al. Moruzi (1806) și Scarlat Calimah (1819). Muri tăiat de Turci.

Bimetalism, v. Etalon monetar.

Bina, v. Scena.

Binar, *compus binar* se numește ori ce corp, care e format prin combinațiunea a două elemente chimice, s. e. clorura de sodiu (Na Cl) e compus binar, fiind format din elementele chlor și sodiu.

Binare, (Binatio), facultatea specială ce o dau episcopii diecesani unor preoți de a celebra sf. liturgie de 2 ori în zi. Ea se dă numai acolo, unde din lipsa mare de preoți poporul ar fi silit să rămână timp mai îndelungat fără sf. liturgie.

Binasco, localitate în prov. ital. Milano, lângă canalul Pavia; are 1152 loc. Ruinele castelului, în care 1418 Visconti își omori soția (Beatrice di Tenda) din gelosie.

Binat, (botan.) organele apropiate două câte două, s. e. frunze, flori, spini, stipuli etc.; sau se dice de un organ format din două părți unite prin basa; sau în fine de o frunză compusă, care pe petiolul principal n'are decât două foliole opuse.

Binder, George Paul, Dr., epp. ev. în Ardeal, n. 1784 în Sighișoara. A studiat teologia în Iena; ajunsese prof., iar apoi rector al gimn. săsesc din Sighișoara. La însărcinarea consistoriului a compus un nou plan de învățământ pentru cele 5 gimn. săsești din Transilvania. Mai târziu intră în serviciul bisericii ev., ajungând și episcop, în care calitate a condus biserica ev. între anii viforoși 40—50 ai veacului nostru. † 1867. B. a fost ultimul epp. săsesc, care a residat în Bertan; după moartea sa rezidența fu strămutată la Sibiu.

Binecuvântare, ca sacramental (teol.) Pe când sacramentele din propria putere »ex opere operato« împart darul sfințitor, pe atunci B.-le ca acte de ale cultului divin în formă invocativă »ex opere operantis« mijloacesc și aplică fructele darului sfințitor. Sânt B.-i personale și reale ca: introducerea muierii după naștere la 40 zile, îngropaciunile, B. caselor, țarinei, mâncărilor, salciilor, roadelor ș. a. B.-ile se fac cu rugăciunea, facerea crucei și stropire cu apa sfințită. — *B.* (ca formulă liturgică), împărțirea pazei sau a darului cresc. Urmând exemplului dat de Christos, biserica cu folosirea formulelor liturgice de »Pace ție«, »Pace tuturor«, »Darul Domnului nostru« ș. c. l. ori »Binecuvântarea Domnului preste voi«, prin persoanele ierarhice mai la toate funcțiunile sacre, și îndeosebi la sf. liturgie, împarte pace binecuvântând pe cei adunați. Pacea sau B. aceasta în sens strict nu e decât darul cel sfințitor. Cine are acest dar, are pace și apropiere către Dumnezeu, încheie o legatură morală și mistică cu Christos cel preamarit. La împărțirea pazei liturgice numai persoanele ierarhice de grad mai înalt, adică cei ce în chirotonire au primit punerea mânilor sacramentala, sânt îndreptați și facultăți, B. se face sau cu mâna dreapta, formând din degete semnele: Is. Hs. Ni-Ca, sau cu sf. cruce, evangelia și cu sf. daruri, ori cu dichierul și trichierul prin archiereu.

Binefacere. 1) Sub raport subiectiv, B. este o forma speciala de sentimente morale. Ea se

basează pe idea bunei voințe, resp. nu e alta decât idea bunei voințe devenită activă. Ea consistă în nisuița neinteresată de a promova interesele de bună stare ale deaproapelui, resp. de a veni întru ajutor celui lipsit. Lucrările în cari se descoperă sunt: ajutorința sub ori ce formă, elemosina. Valoarea B.-ei este condiționată dela intențiunea binefacătorului și dela motive, cari la nici un cas nu pot să fie egoistice. 2) Sub raport obiectiv se înțelege sub B. totalitatea acelor întocmiri și așezăminte publice ori private, cari au de scop a servi spre mângaierea și ajutorarea oamenilor în lipsele și necazurile lor, cum sânt: asile, orfanotrofii, spitale, case de B., școli etc. 3) Orduri de B.: La 1856 unul întemeiat de Zabela, regina, pentru remunerarea actelor de B. de ori și ce natura, cu inscripția: »A la caridad« — »beneficiencia publica«. Altul întemeiat de Don Carlos la 1874 pentru remunerarea actelor de caritate dovedite către raniți în resboiu și către armata. De Sultanul Abdul Hamid la 1878 în favoarea damelor, cari se vor ocupa cu ajutorința răniților în resboiu. (V. Caritate.) [Pl.]

„**Binele public**“, diar politic, economic, literar și științific, aparut în Bucuresci în 1879—1882 în an. I. de 3 ori pe sept., iar în cei următori în toată ziua. Tip. Tribunei rom. și Acad. Rom. (Laboratorii rom.)

Binețe, salutari; a da B. = a saluta.

Binger, Louis Gustave, călător african, n. 1856 în Strassburg; ca oficier a făcut studii limbistice în Senegambia, strabatut 1888—89 Africa vest., dela Bakel, lângă Senegal, preste Sikaso și Cong până la Bassam. Scr.: »Du Niger au golfe de Guinée«, (1891, 2 tom.)

Bingel-Dagh, (Bingel-Kala), munți vulcanici în Armenia; despart ambele grupe de isoare ale Eufkratului. Cel mai înalt pisc, Demir-Kala, are o înălțime de 3680 m.

Binghamton, oraș în statul nord-american New-York, cu preste 35,000 loc.; fabrici de chimicalii și mașini; comerțu însemnat cu carbuni.

Biniș, comună rom. în Banat, cottul Caraș-Severin, aproape de Bocșa, cu 1377 loc., cari mai toți sânt olari. Binișenii provéd întreg Banatul mijlociu și sudic cu excelentele lor fabricate. Industria cherică de aici e o industrie originală, specific românească, neinfluențată de înriuriri străine. La 1597 în comuna B. erau proprietari mari Nicolae Nyegul din Caransebeș și apoi Radul Zboristeanul. [Δ]

Binoclu, ochielari, ochian sau microscop pentru doi ochi, (spre deosebire de *monoclu*, ochielari pentru un ochiu).

Binocular, pentru doi ochi.

Binom, (aritm.) o expresiune care se compune din doi membri, s. e. $a + b$.

Binue, v. Benué.

Binz, Carol, medic și farmacolog, n. 1837 în Bernkastel, dela 1868 prof. în Bonn. A făcut prețioase studii farmaceutice. Opere: »Vorlesungen über Pharmakologie«, (1884—86) etc.

Bio . . ., (grec.) viață; se folosese în cuvinte compuse.

Biobio, rîu în Chile, la Concepcion se varsă în Oceanul Pacific; 370 km. lung. După el e numita provincia B. cu 10,769 km², și 122,729 loc. Capitala: Los Angeles.

Biochimia, sau *chimie biologică*, este o parte a chimiei, care se ocupa cu studiul fenomenelor chimice, ce se petrec în organismele ființelor vii.

Biodinamica, (*grec.*) învețatura despre forțele vitale; atăta cât fiziologie, (*v. ac.*)

Biografia, povestirea vieții unei persoane. **Biograf** cel ce scrie o B. Din punctul de vedere psihologic B. ori carui om are o însemnatate. Insa mult mai instructive sânt B.-ile scriitorilor, filosofilor, artiștilor, oamenilor de știință și ale oamenilor de acțiune, fie în politica, fie în industrie, sau în ori care ramura de activitate. Aceste B. au valoare istorica; pentru aceea ele trebuie să aiba însușirile de fond și de forma ale istoriei. B.-ile sânt cu atât mai grele decât alte narațiuni istorice, cu cât aci nu se povestesc numai fapte și întâmplări, ci se arata moravurile, însușirile morale și intelectuale, și se zugravesce caracterul unui om. Intre biografii cei mai însemnați, ale caror opere se afla traduse și în românește, însemnam pe Plutarh, care a scris: »Viețile paralele ale oamenilor înștrii«, traduse în parte de T. M. Georgescu; »Viețile celor 12 Cesarie de Svetoniu, și »Viața lui Agricola« de Tacit, traduse amândouă de G. Munteann. Iar ca exemple de B. și memorii istorice și literare, scrise în limba română, amintim: »Viața și operele lui G. Șincai de Alex. Papiu Ilarian; »Viața și operele lui Petru Maior de Dr. Atanasiu M. Marienescu; »Viața, timpul și operele lui Nicolae Balcescu« de Gr. Tocilescu; Constantin Negruzzi și timpul seu de V. Alexandri; Grigorie Alessandrescu de Ioan Ghica (în Convorbiri literare nr. 2 din 1886 și în scrisori); Mitropolitul Veniamin Costache de A. Vizanti; Samuel Micul« de I. Biann; Antim Ivireanul de Melchisedec; »Constantin Negri« de G. Misail; Dogmele și viețile filosofilor din antichitate de T. M. Georgescu ș. a. Intre numeroasele colecțiuni și enciclopedii străine amintim: Biographie universelle« de Michand, 2 ed. 1842—1865, 45 vol. în 8; și Dictionnaire universel des contemporains de Vapereau, 3 ed. [M. Strajan.]

Biologia, știința care trateaza despre ființele vietuitoare, animale sau plante. Din cauza ca obiectul ei, viața, este foarte complex, ea se subîmparte în următoarele științe:

Promorfologia, care corespunde cristalografiei din mineralogie. Precum în cristalografie ne imaginam un numer hotărit de axe trecând prin corpul cristalelor, tot astfel și în promorfologie ne imaginam un numer de axe posibile trecând prin corpul animalelor sau al plantelor și apoi cautam sa explicam cari sânt principiile, dupa cari animalele sau plantele simple, cu un numer mic de axe, și-au modificat axele lor pentru ca sa se transforme în animale sau plante mai complicate, adecă cu un numer mai mare de axe. Așa s. e. dintre animale cele mai simple sânt protozoarele, al caror corp e sferic. ca al radiolarilor, al magosferiei, etc., dintre plante protofitele, ca volvox, etc. Corpul unor asemenea animale sau plante fiind o sfera, ne putem imagina trecând prin el un numer înfinit de axe, dar toate egale între ele, deci o singura categorie de axe. Sânt însa animale mai superioare, ca celenteratele, al caror corp se poate reduce la forma unui cilindru, precum e actinia, spongila, etc. sau a unui disc ca medusele; la toate aceste

animale ne putem imagina două categorii de axe trecând prin corpul lor: 1) o axa principala, care trece prin polul oral (gura) și polul opus lui, aboral; 2) un număr de axe perpendiculare pe axa principala. Dintre plante ar face parte din grupa aceasta o floare regulata de crin, lăle, etc. un fruct de mer, portocala, etc. În fine sânt animalele cele mai superioare, bilaterale, între cari se numera și omul, la cari deosebim trei categorii de axe: 1) o axă *principală* care trece prin polul oral-aboral; 2) axele cari trec prin partea dorsala și ventrala numite *axe dorsi-ventrale*; 3) axele cari trec prin partea dreapta și partea stânga a corpului. adeca axele *delăfime*. Un organ de planta bilaterala ar fi o floare de diclytra, frunzele, etc. Promorfologia își propune sa explice principiile dupa cari plantele sau animalele simple de tot, ca radiolarii și magosfera, cu o singura categorie de axe, s'au modificat în timpul îndelungat de milioane de ani transformându-se în animale mai complicate, ca actiniile, spongiile, etc., cari presinta 2 categorii de axe, și în fine cum acestea s'au transformat în animale și mai superioare, ca articulatele, vertebratele, etc. cari au 3 categorii de axe.

Tectologia, (anatomia în înțelesul laig al cuvântului), studiază structura animalelor și a plantelor și individualitatea lor. Ea distinge trei categorii de individe: 1) Celulele, individele de cat. I., cele mai inferioare, numite și organe elementare, fiind-ca întra în constituția tuturor animalelor și plantelor; astfel sânt: protozoarii, protofitele, globulele de sânge, etc. 2) Persoanele, individe de cat. II., fiind-că sânt constituite din individe de cat. I., adecă din celule, s. e.: actinia, hidra, musca, omul, etc. 3) Coloniile, (cormns), individe de cat. III. fiind-ca sânt constituite din individe de cat. II., adecă din persoane, un sifonofor, caralier, etc. Tectologia tinde sa explice principiile, dupa cari individele de cat. I. s'au asociat între ele de au format individe de cat. II., și principiile, dupa cari individele de cat. II. s'au asociat între ele de au format individe de cat. III. Când tectologia studiază individele de cat. I. se mai numesce: *Histologie*; când studiază individe de cat. II.: *Prosopologie* și când studiază individe de cat. III.: *Cormologie*.

Filogenia studiază desvoltarea progresiva a speciilor, aceasta desvoltare se efectueaza într'un timp foarte îndelungat. Ea tinde sa stabileasca arborele genealogic al regnului animal sau vegetal. Radacina unui asemenea arbore va fi reprezentata s. e. în regnul animal prin *protozoari*, ca cei mai vechi; *vermii* cari s'au desvoltat din protozari vor reprezenta tulpina; *echinodermii*, *moluștele* și *artropodarii*, cari s'au desvoltat din viermi, vor reprezenta ramurile ce nasc direct din tulpina; *protovertebratele* și *vertebratele* vor reprezenta ramurile cele mai noi; ramurile acestora vor fi reprezentate prin mamifere, iar frunzele lor prin *rassele umane*.

Ontogenia, (embriologia), studiază fazele prin cari trec individele din momentul când sânt zămislite până la completa lor desvoltare; aceasta desvoltare se efectueaza într'un timp relativ foarte scurt. — Divisiunile de mai sus ale B.-ei se numesctate la un loc cu un singur cuvânt *Morfologie*, fiind-ca toate se refera la formele externe și interne ale animalelor și la relațiunile ce exista între ele.

Fiziologia descrie și explică fenomenele vieții. Aceste fenomene se numesc funcțiuni fiziologice, ele sînt obiectul fiziologiei numai atîta cît organismele. cari le manifesta, sînt în viața. Funcțiunile fiziologice sînt următoarele: 1) circulațiunea, 2) respirațiunea, 3) nutrițiunea, 4) secrețiunea, 5) oxidațiunea, 6) polarizațiunea (electrofiziologia), 7) contractiunea, 8) percepțiunea, 9) crescerea, 10) generațiunea, 11) dezvoltarea, 12) ereditatea. Primele funcțiuni 1—5 constituiesc fiziologia *vegetativă*; 5—8 fiziologia *animală*, iar cele din urma, 9—12, fiziologia *generativă*.

Oecologia, (*biologia* în înțelesul îngust al cuvîntului), studiază relațiunile ce există între animale sau plante și mediul în care traiesc. Prin *mediu* se înțelege totalitatea factorilor, cu cari organismele vin în contact, ca: atmosfera, lumina solară, temperatură, fenomenele metereologice, natura apei, a solului, a alimentelor; apoi acțiunea ce organismele exercită asupra fiecărui animal și asupra fiecărei plante ca *parasitism*, *symbiosă*, etc.

Corologia sau geografia animala studiază distribuțiunea animalelor și a plantelor pe suprafața pământului, respândirea lor deasupra și dedesubtul marilor, scoborirea lor în fundul oceanelor și ridicarea lor pe înălțimea munților. (Cf. Generale Morphologie der Organismen. 2 vol. Berlin, 1866. Edit. G. Reimer.) [Dr. N. Leon.]

Biomagnetism, magnetism animalic, (v. ac.)

Biomantia, meșteșugul ascuns cu care s'au crezut înzeștrați în restimpurii unui oameni de a ghici cele referitoare la viața, după inspecțiunea organelor. N'are nici un fundament științific aceasta așa dîsa știința. Când dîcem B., dîcem șarlatanie.

Biometria, (bioaritmetica), calcularea duratei mijlocii a vieții omului.

Bion, poet liric grec din Smyrna, a trăit pe la începutul secl. III. a. Chr.

Biondelli, *Bernardino*, filolog și archeolog italian, n. 14 Martie 1804 în Verona; studii mai întîiu la Padua matematicile. După ce funcționă ca profesor la Veneția, Padua și Milano el fu numit, în 1849, directorul cabinetului de medalii al acestui din urmă oraș, iar la 1860 profesor de archeologie și numismatică la academia regala. În 1871 fu numit membru onor al Academiei Române. Scrierile sale sînt: a) de filologia romanică precum: »Atlante linguistico d'Europa«, (Milano, 1841); »Studj linguistici«, (Milano, 1856), și cea mai importantă din toate: »Saggio mi dialetti gallo-italici«, (Milano, 1853); b) de filologie americana: »Evangeliarium, epistolarium et lectionarium aztecum«, cu traducere, adnotații și dicționar, (Milano, 1860); »Sull' aztecum-latinum et latinum-aztecum«, (Milano, 1869); c) mai multe studii și articole archeologice publicate în revistele de erudițiune italiene, între altele e mai omonoscute: »Sulle monete auree dei Goti in Italia«, (Milano, 1861). [S. O.]

Bionomia, învețătura despre legile vieții.

Biophænomenologia, învețătura despre fenomenele vieții.

Bioscopia, învețătura despre viața și fenomenele vieții organismelor; sau cercetarea, dacă au fost semne de viața s. e. la un copil născut, dar mort.

Biostatica, învețătura despre durată mijlocie

a vieții, sau învețătura despre numărul mijlociu al poporației.

Biot, 1) *B.*, *Edouard Constantin*, sinolog renumit, n. 1803 în Paris; construit 1825 prima cale ferată din Francaia dela St. Etienne la Lion. 1847 membru al Academiei; s'a ocupat mult cu studiul limbii chineze și a publicat mai multe scrieri în aceasta materie; † 1850; 2) *B.*, *Jean Baptiste*, matematician și fisician francez, n. 21 Apr. 1774 în Paris. A studiat tehnica, apoi a intrat la artileria, dar a parasit cariera militara și s'a dedicat matematicii, fizicii și astronomiei. La 1809 a ajuns profesor de astronomie la universitatea din Paris. A luat parte activă la măsurarea de grade începută de Delambre și Méchain. Sînt însemnate mai ales lucrările sale optice. † 3 Febr. 1862 în Paris.

Biota, (botan.) subgen dela genul *Thuja*, (v. ac.)

Biotaia, descrierea și clasificățiunea organismelor.

Biotaia DC., (botan.) secțiune dela genul *Aster*, (v. ac.)

Biotit, mineral din fam. Micelor, crist. monoclinic; e un silicat de aluminiu, de magneziu și potasiu cu cantități variabile de fier; culoare bruna, verde, neagră. Se desparte foarte ușor în lame foarte subțiri și elastice. B. e foarte comun, el intră în compozițiunea granitelor și multor altor roce eruptive; dar dezvoltarea sa e și mai mare în micaschisturi. Sinonim: *merocen*.

Bioxid, combinațiune chimică a unui element (metal sau metaloid) cu oxigenul în proporție de 1 la 2; s. e. SO_2 este B. de sulf; $Ba O_2$, B. de bariu; $Mn O_2$, B. de mangan etc.

Bipar, (botan.) unul din modurile de ramificațiune ale axei, care consistă în aceea, ca axa principala după cîtva timp încetează de a mai crește, iar două din membrele ei, cele mai aproape de vîrf, cresc divergent mai mult, comportându-se în ramificațiunile lor succesive ca și trunchiul principal ce le poartă, adică fiecare membru de a doua generațiune încetează să mai crească, după ce a ajuns o oarecare lungime, produce două membre de a treia generațiune ce cresc divergent, vor da și ele nascere la membre de generațiuni superioare, etc. Un exemplu de atare ramificațiune e inflorescența dîsa cima, (v. ac.) bipara, ce se observa la *Tintaulă*, *Cerastium collinum*, etc.

Bipartit, (botan.) un organ, (calice; corolă, stil, frunza etc.), care e împărțit în două părți prin o crepătură, ce se întinde dincolo de jumătatea lungimeii lui; termenul acesta nu trebuie confundat cu bifid, (v. ac.)

Bipartițiune, (botan.) împărțire în două: B. celelei vegetale, împărțirea ei în două noi celule, precedată totdeauna de B. nucleului, fie ca acesta trece prin anumite faze, (v. diviziune mitotică, mitosă, karyokinesa), sau ca nu trece prin ele, (fragmentarea nucleului, amitosă, v. ac.) B. celelei poate fi succesivă, când îndată după B. nucleului se divide și protoplasma și celelalte inclusiuni ale ei (plastidele) prin o membrană desparțitoare, sau poate fi simultană, când numai după ce nucleul s'a bipartiționat de mai multe ori, se produc membrane desparțitoare între ei, obținându-se mai multe celule, (la dezvoltarea albumenului în sacul embrionar se poate observa, etc.) Tot prin B. se

reproduc și se continua toate formațiunile din celula vegetala cunoscute sub numele de *plastide* (*leucite*) ca: leucoplastele, amyloplastele, chromoplastele, chloroplastele, tonoplastele, etc. (v. ac.)

B., (zool.) v. Segmentațiune.

Bipătrat, (aritm.) a patra potență din un număr, sau patratul din un patrat: 81 e B.-ul din 3.

Biped, cu două picioare; animal B., animal cu două picioare.

Bipenat, (botan.) frunzele compuse cu pețiolurile secundare dispuse în mod penat pe pețiolul principal, și cu foliolele în același mod dispuse pe pețiolurile secundare; s. e. la frunzele de *Gleditschia triacanthos*, etc.

Bipenatifid, (botan.) se țice de o frunza cu limbul divizat în mai multe segmente așezate după modul penat, segmentele însăși fiind divizate ca și limbul principal; se observa la multe frunze de Ferige.

Bipenatipartit, (botan.) frunza cu limbul divizat după modul penatipartit, segmentele divizate și ele tot astfel; frunze de Ferige.

Bipenatisecat, (botan.) frunza cu limbul divizat până la nervura mediana în mai multe segmente dispuse în mod penat, segmentele la rândul lor fiind tot penatisecate; frunze de Composee, etc.

Bipontium, numele latin al orașului Zweibrückeu; de aci »*edițiile bipontine*», o serie de ediții ale clasicilor greci și latini, aparute în B.

Biporos, (botan.) cu doi pori; antera biporoasa, care la virf se deschide prin doi pori, s. e. la cartof și alte solanee.

Bipunctat, (botan.) care poartă două puncte; s. e. sporii, graunții de polen, etc.

Bir, dajdie, dare ce plătesc locuitorii unei țeri statului, județului, comunei, pentru întîmpinarea cheltuelilor generale. B. a fost poate cel mai vechiu impozit în țerile rom. (v. dare personala.)

Birago, *Carol, conte de*, inginer militar, inventatorul unei construcții de pod militar, care îi poartă numele; n. 1792 lângă Milan, † 1845.

Birău, din unguescul *biră*, atăta cât primar comunal; se aude în Trans. și Ung. V. și *chinez*.

Birch, (pron. Berci), *Samuel*, filolog și archeolog englez, n. 1813 în Londra; după mai multo calatorii prin Itaha, ajunsese 1861 director al anticitaților orientale și britice și al colecțiilor etnografice dela museul britic. † 1885.

Birchiș, magh. Birkis, com. rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, 1464 loc. Români, oficiu postal, pretura și un castel al fam. Mocsonyi.

Birda, com. rur. în Banat, cott. Timiș, 1082 loc. Germani și Români; oficiu postal.

Biredsic, oraș în vilaietul asiatic-turcesc Aleppo, pe malul stîng al Eufratului, cu vr'o 2000 case. B. a fost din vechime loc de trecere preste marele rîu.

Birema, (*lat.*) la Romani corabie cu două rînduri de banci pentru vislași.

Biret, v. Baret.

Birger, *Iarl I.*, domnitorul (regele anonim) al Svediei (1250—1266), a lucrat mult pentru încreștinarea semințiilor păgâne din Finlanda; a întemeiat orașul Stockholm.

Birghiș, magh. Bürkös, com. rur. în Trans., cott. Tîrnava mare, 1021 loc. Maghiari, Sași și Români (724); o școala elem. de stat, și școala gr.-or.

Birgitta, v. Brigitta.

Biribi, (*ital.* Biribisso, franc. Cavagnole), joc de noroc cu gloanțe (bile) sau carți, cari se

scot dintr'un sac; un fel de loterie cu numeri. Se obicnuia mai înainte în Italia și Franția.

Birja, trasura de piața.

Birjar, proprietarul unei birji sau cel ce mîndă caii la o birja.

Birlog, adapostul fiarelor selbatice, (în special al ursului).

Birkenfeld, principat germ. aparținător marelui ducat Oldenburg; 503 km², cu 41,242 loc. *Capitala* B. are 2443 loc.; giunasiu; comerciu cu vite; tabacarii.

Birkenhead, (pron. Berkenhedd), oraș cu port în Englitera, cott. Chester, la gura rîului Mersey, în față cu Liverpool; 99,184 loc. (1891); docuri renumite; fabrici de fier; șantiere.

Birma, (Barma, Burma), fost imperiu în India posteroara (Asia), dela 1886 provincie britica; 414,951 km², cu vr'o 9 milioane loc. în mare parte *Birmani*, (Burmani, Barmani), în limba lor »Bijamma», cari au o cultura veche și o literatură bogată. B. e traversată de rîul Irawadi, care primesce în sine o mulțime de afluenți; clima e fierbinte; vegetația bogată; dintre minerele se afla aur, fier, petrol, etc. Comerțul e în mîinile Europeanilor și Chinezilor. B. superioara are 4 divisiuni: (B. nordica, B. centrala, B. estica și B. sudica); B. inferioară are deasemenea 4 divisiuni: (Aracan, Irawadi, Pegu și Tenasserim). Orașe mai mari: Mandale (188,815 loc.), Rangun (180,324 loc.), Malmen (55,785 loc.), etc. După religiune cei mai mulți loc. sînt buddhiști (aproape 7 milioane), apoi mohamedani și alte secte păgâne.

Birmingham, (pron. Berminghem), oraș (cott.) în Englitera, lângă rîul Rea, cu 429,171 loc. (1891), residența episcopului; catedrala în stil gotic; casa orașului (Town-hall) zidită în 1832—1850; poli-tehnic. B. e unul din cele mai industriale orașe ale Engliterei, aci se afla însemnate fabrici de: articole de metal, arme, vagoane, vapoare, etc. Comunicația prin oraș o înlesnesc: tramvai și trenuri.

Birocrație, (dela franc. *bureau*, masa, birou și grec. *krates*, sînt stapîn), e luat în înțelesul de o stapînire cu vederi înguste și pedantă a funcționarilor administrativi. B. domnește mai ales în statele centralizate. Ea a fost în floare în secl. XVIII. și în prima jumetate a secl. XIX. Organizațiunea statelor moderne tinde însa să o înlature astăzi cu desavîrșire. B. este incompatibila cu deliberațiunile publice, cu sistemul colegial în organizarea funcțiilor și mai ales cu presa. Cuvîntul de B., când se mai întrebuintează astăzi, e luat, în cele mai dese casuri, într'un înțeles reu. Astfel sînt numiți birocrați, (și prin analogie serviciile publice birocrații), funcționari indolenți, recalitrânți la progresele timpului, rutinari. Presa acusa foarte adesea B. ca fiind cauza întîrzierii multor reforme în administrațiunile publice.

Biron, 1) *B. Charles de Gontaut, duce de*, n. 1561, adict al lui Henric IV., numit și Fulmen Galliae; pentru legaturile sale secrete cu Spania fû decapitat 1602. 2) *B. Ernst Johann de*, principe (duce) de Kurland, n. 1690, fiul proprietarului Bühren, favorit al principesei de Kurland, Ana Ivanowna, care se urcă 1730 pe tronul Rusiei și prin care B. domni preste întreaga Rusia; 1737 principe de Kurland și tutorul prințului moștenitor Iwan, apoi regent; fû arestat 1740

și exilat în Siberia; rechemat 1741 de Elisabeta, reprimi principatul Kurland, de care abđise 1769 în favorul fiului seu Petru, † 1772. 3) *B.*, *Petru*, duce de Kurland și Sagan, n. 1724; 1769 duce, 1795 silit sa cedeze țeara Rusiei, † 1800. 4) *B.*, *Armand Louis de Gontaut, duce de*, n. 1753 în Paris; 1789 membru în adunarea naționala, 1792 general; gbilotinat 1794.

Birs, afluent al Rinului în Elveția, isvorește în Lura, curge prin valea Münster, 66 km. lung.

Birta, *Elena*, filantropa româna din Banat, care a întemeiat »Așezământul Elena Birta, n. Ghiba« cu un capital de 48,000 fl., administrat de un comitet fundațional sub presiudiul eppului gr.-or. român din Arad; din fundațiunea B. se dau stipendii la 200 fl. la tinerii din cotele: Arad, Bihor, Bicbiș și Cianad. Starea fundațiunii la finea anului 1895 a fost: 59,571.54 fl.

Birtok, nume dat lui Bartolomeiu Dragfi, (v. ac.)

Bis, (*lat.*) de două ori; în musica însemnează repetarea unui pasagiu.

Bisannual, (botan.) se numesc plauțele cari au durata de existență numai doi ani, se mai ăce și *biene*, *diclicice*. Ele sânt ierboase; în primul ân desvoaltă numai radacina, care la cele dicotiledonate e pivotanta, și o roseta de frunze așezate pe o tulpina scurta sau de dimensiune relativ mica; în anul următor din mijlocul rosetei de frunze iese tulpina, ce va purta flori și fructe, apoi toate părțile acestea pier rămânând semințele, prin cari planta se reproduce. Din diverse cauze se poate întempla ca o planta bisannală sa înflorească în primul an chiar, ca s. e. *Melilotus alba*, *Echinosperrum Lappula*, *Maselarița*, etc. Exemplu de plante bisanuale avem: *Scaiu* (*Cirsium lanceolatum*), *Luminița* (*Oenothera biennis*), *Sulfina*, *Patrunjelul*, *Sfecla*, *Morcovul*, *Lumînărica* *Doninului*, etc. În descripțiuni, colecțiuni, gradini botanice, plantele bisanuale se însemnează cu semu deosebit. [S. Șt. R.]

Biscaya, sau *Viscaya*, una dintre cele trei provincii bascice vechi în Spania, marginita în vest de Castilia veche, în sud de Alava și în est de Guipuzcoa; cu 2198 km², și 235,659 loc. La nord se află *Golful de B.* vestit pentru multe furtuni. Locuitorii aparțin seminției bascice. Capitala acestui ținut e Bilbao, (v. ac.)

Bischof, *Carol Gustav*, geolog, n. 1792 în Wörd, lângă Nürnberg; 1819 profesor de chinie și tehnologie în Bonn, † 1870. Și-a câștigat mari merite prin întemeierea geologiei chimice; el a dat sciinței geologice o noua direcțiune.

Bischoff, 1) *B.*, *Teod. Ludovic*, anatom și fiziolog, n. 1807 în Hannovera; a fost profesor pe rând în Heidelberg, Giessen și München, câștigându-și frumoase merite prin cercetarile sale embriologice; † 1882. Opere: »Entwickelungsgeschichte der Säugethiere und des Menschen«, (1842), »Historisch-kritische Bemerkungen zu den neuesten Mittheilungen über die erste Entwickelung der Säugethiereier«, (1877), »Die Gesetze der Ernährung der Fleischfresser«, (cu Voit, 1859), etc.

2) *B.*, *Gottlieb Wilhelm*, botanist, n. 1797 în Durkheim, † 1854 în Heidelberg, unde a fost prof. de botanică și directorul grădinei botanice. S'a ocupat mai ales cu criptogamia, dar are și scrieri generale din domeniul botanice, așa: »Lehrbuch der algem. Botanik«, (1834—39); »Wörterbuch der beschreibenden Botanik«, 3 vol., (1833—44).

Mai însemnate opere relative la criptogame: »Bemerkungen zur Entwickelung der Equiseten und Lebermoose«, (1853); »Über die morphologische Bildung der Moos-Frucht«, (1840); »De Hepaticis Commentatio«, (1835), etc. Lui e dedicat genul *Bischoffia* Bl. dintre Euphorbiaceae. [S. Șt. R.]

Bisçot, bucata de aluat framântat din faina fina, oue, unt și zahar și copt de doue ori.

Biscutella L., (= done scnturi, alusiune la forma fructului), gen de plante din fam. Crucifere-lor, tribul Talaspideae, cu vr'o 5 specii, mai ales mediteraneane și orientale, toate ierburi erecte cu frunze întregi sau penatífide, flori galbene, fruct silicea orbiculara, didima (silicula). În România crește prin locurile pietroase din regiunea alpina *B. laevigata* L., vulgar: *Ochelari*, *Ochelariță*, *Cheldrel*. Unele se cultiva ca decorative pe stâncarii, (*B. laevigata*, *B. sempervirens* L., etc.) [S. Șt. R.]

Bise, (*franc.*) vântul de nord și nord-est.

Biseban-i, surdomuții sultanului, servitorii săi cei mai credincioși, cari se afla pururea pe lângă dînsul și au întrare în cele mai secrete cabinete ale lui, îi păzesc hărțile cele mai prețioase, etc.

Bisecat, (botan.) frunza simpla cu limbul împărțit în doi lobi până aproape de nervura mediană.

Bisectat, (botan.) un organ împărțit în doue segmente.

Bisepatat, (botan.) spori divisați prin doue despartituri transversale (*sporae biseptatae*).

Biserial, (botan.) care e așezat pe doue șiruri paralele; se ăce despre frunze, despre stamiue, despre ovule așezate pe placentă, despre semințe, etc.

Biserica, (dela grec. basilica), 1) B. ca zidire, în contrast cu templele păgănesci, moscheele mohamedane și sinagogele ovreesci, e edificiu consacrat cultului religios creștin. Cât timp a dainut prigonirea creștinilor, cultul divin se ăinea în locuri ascunse, în peșteri și catacombe. Scirile cele mai vechi despre construcția de B. creștine datează din secl. III.; ele aveau de model basilica (v. ac.) romana. Dupa forma și conținutul acestor prime B.-i s'au desvoltat cu deosebire B.-le apusului în diferitele stluri occidentale, iar cele resaritene aveau de model tipul central al B.-ei sf. Sofii din Constantinopole. Părțile constitutive ale B.-lor sînt încă din secl. IV.: curtea dinainte, vestibulul (tinda, nartex, pronaos) pentru straini și pocăitorii și dependentele pentru pastrearea sf. obiecte, apoi bora (naia) pentru popor, subîmpărțita uneori prin serii de coloane și conținând anvonul și organele introduse în secl. IX., și în sfîrșit corul (presbiteriul) cu locuri ridicate pentru serviciul divin și cu scaune pentru preoțime, despartit de hora printr'o balustrada. Turnurile s'au introdus în secl. XI., deși clopotele erau întrebuintate deja din secl. VII. Acest plan s'a modificat și adaugat conform cerințelor noue ale diferitelor confesii, cu deosebire prin introducerea unei hore transversale înaintea altarului cu o cupola deasupra patratului de întrețiere cu hora mijlocie longitudinală, primind astfel forma de cruce. Dupa ritul oriental nișa, sau absida altarului, este închisa prin catapi-teasmă sau tēpla înfrumșată cu icoane sfinite. B.-le după ritul latin și grec de regulă se zidesc

cu altarul cătră resărit. După relațiunea lor una catra alta ori după dignitatea ce o au, B.-le se deosebesc în: matre, parohiale, filiale, catedrale, mitropolitane, colegiale, sau după patronul caruia sînt închinată, în: martyria, apostolea, prophetică. B.-le mici se numesc capele sau oratorii. Sfințirea B.-lor se ține de puterea ordinara a arhierului, iar binecuvîntarea o poate face și o alta persoana bis. de grad mai inferior, delegată de arhieru. Ziua aniversară a patronului, caruia este închinată B., se țice chramul B.-ei.

2) B. ca societate în sens mai larg este fiecare societate religioasă; în sens mai restrins societățile religioase creștine, ce se deosebesc între sine prin simbolul de credință, organizațiune și rit. (B. ort.-orient., rom.-cat., greco-cat., anglicana, luterană, reformata, unitara ș. a. (V. ac.)

Teologia cat. deosebesce: *B. ascultătoare*, care o formează laicii, mirenii (poporul) sub conducerea spirituală a B.-ei învețătoare. *B. învățătoare*, formata de ierarhie sau cea parte a B.-ei lui Christos, care e investită cu tripla putere: a magisteriului (a propune adevăruile de credință și morala), a ministeriului (a oferi sf. sacrificiu liturgic și a administra sf. sacramente) și a guvernării, (legislativă, judicală și penală). *B. miliantă*, credincioșii de pe pământ, cari se lupta pentru dobîndirea fericirii ceresci. *B. pașientă*, sufletele din purgatoriu. *B. triumfantă*, sufletele fericților din ceriu. V. comuniunea sfinților.

B. teritorială, în Germania B.-le evang. constituite între marginile diferitelor state după pacea relig. dela Augsburg (1555).

Biserica-Albă, 1) B.-A., (magh. Fehértemplom), oraș cu magistrat în Banat, cott. Timiș, în apropierea stațiunii de vapoare Baziaș. Acest oraș poartă în emblema sa o bisericuța alba ridicată pe o movila într-o câmpie verde, iar cadrul ei e împodobit cu struguri, semnul cultivării viilor. La 1718 au fost aduse aici colonii germ. din Alsația și Lotharingia, iar în 1776 s'au așezat aici Sârbi și Români. Românii pe la 1792 s'au înmulțit prin colonia mai mici venite din Macedonia și România. La 1787 B.-A. a ajuns sub jurisdicțiunea militară a regimentului româno-iliric, mai târziu deveni comuna resp. oraș liber. Cu desființarea confiniului militar, la 1872, ca oraș cu municipiu, s'a încorporat cott. Caraș-Severin. Primul deputat dietal al acestui oraș și cerc s'a ales Vincentiu Babeș (1873). 1876 B.-A. a devenit oraș cu magistrat și s'a încorporat cottului Timiș. Are 5 biseric: 2 catol., 1 sërba și 1 rom. gr.-or., zidita de arhit. Cusman Cioloca la 1872, și 1 luterana. Poporațiunea numera preste 7800 loc. (5862 Germ., 1253 Sërbi, 489 Români, 101 Magh. și 95 Ovrei). Are tribunal, județ sing., pretura, gimnasiu superior de stat, în care limba româna ca studiu facultativ se propune de un Maghiar, are școale elementare pentru baieti și fete, școala românească e susținuta de oraș; mai are sararie, coconarie și garnisoana militară cu un general în frunte.

2) *B.-Albă*, (magh. Fejéregyház), com. în Ung., cott. Maramureș, lângă fluviul Tisa, aproape de Siget, diecesa Gherlei, cu 1136 loc. Rom. agricultori și prasitori de vite; biserică și școală româna, odinioara manastire și loc de înmormîntare al episcopilor români din Maramureș.

Bisericiani, manastire în Rom., j. Neamțu, o oara departare de orașul Piatra, pe teritoriu comunei Pângarați, pl. Piatra-Muntele, situată pe un munte înalt acoperit cu paduri de brad, cu o poziție frumoasă și pitorească; de trei părți este încungiuurată cu clădiri cu câte 2 etaje; biserică se afla în marginea curții. Manastirea s'a început a se zidi la 1498 prin sirguinta starețului Iosif Ieromonachul, și fù terminată de Ștefan Vodă și Bogdan Vodă, cari au daruit-o cu multe bogății; la 1782 fù reparată din temelie. Pomelnicul manastirei cuprinde pe toți binefăcătorii ei. Astăzi manastirea are numai 4 calugari, pe când înainte de secularizarea averilor manastiresci numărul calugarilor varia dela 30 în sus; clădirile ei servesc de penitențiar pentru corecțiune, populat de preste 250 indiviși.

„**Biserica orthodoxă română**“, revistă periodica eclesiastică, organul oficial al sf. sinod din Rom.; apare în Bucuresci, (tip. cărților bisericesci); primul nr. a apărut în Oct. 1874; dela 1878 până la 1 Oct. 1880 apariția revistei a fost sistată, iar de atunci continuă sa apară, redactându-se pe bazele regulamentului votat de sf. sinod la 17 Nov. 1873.

„**Biserica și Școala**“, revistă bis. școl. și econ., organ al eparchiei ort.-rom. a Aradului, apare în Arad, odata pe septemăna. Red. Aug. Hamsea, (tip. diecesana). A fost înființată la 1877 de eppul I. Meșian.

Bisexuat, (botan.) cu amîndouă sexele: *floare B. (hermafrodită)*, care are și stamine (organele masculine) și carpelele (organele femele); planta B. are pe același individ organele ambelor sexe, fie că ele sînt în aceeași floare, sau în flori deosebite, masculine și femele, (flori unisexuate monoice); s. e. Cireșul, Vișinul, Perul, Aninul, Bradul.

Bisilabe, (*lat.*) cuvintele compuse din două silabe.

Bismarck, *Otto Eduard Leopold, principe de*, fost cancelar al imperiului german și prim-ministru prusian, n. 1 Apr. 1815 dintr'o veche familie nobila, pe moșia familiei sale Schönhausen. Studiile sale secundare și le-a făcut în Berlin; 1832 se duse la Göttingen, unde urmă cursurile facultății de drept, fara însă a se obosi prea mult cu studiile obligatorii, ci cautând mai ales a-și dobîndi cunoștințe după cum îi venia lui la socoteală. Cu chipul acesta el nu ajunse să obțină o diplomă academică. El intră însă în curînd în serviciul administrativ și în această calitate fù permutat la Aachen. În 1838 își făcù anul militar la al II. batalion de vînatori dela Greifswald, unde se apucă de studiu agricol, pentru-ca avea de gînd sa-și administrezze el însuși moșia părințească. După moartea tatalui seu el fù ales deputat la dieta provincială a Saxoniei. B. înțese repede, că Prusia ar trebui sa-și dea o constituție ceva mai liberală. Părerile sale în aceasta privință erau însă cu mult mai moderate decît ale generației sale pornite în curentul liberalismului, așa că i-se făcea împutarea ca ar fi reacționar. Constituția dela 1849 îl nenulțamea, pentru-ca, după opiniunea lui, ea acordase coroanei prea puține drepturi. Scopul seu era atunci sa înființeze un puternic partid regalist. Regele Frideric Wilhelm IV. îl numi consilier de legație la ambasada federală din Frankfurt a. M. Pe acea vreme statele germane

formau o confederație fără nici o consistență reală. În pozițiunea sa B. avu prilej a se convinge de neajunsurile acestei legături politice dintre statele germane precum și de ostilitatea acestor state față de Prusia, pentru a cărei hegemonie B. cauta să câștige aderenți. În Frankfurt a. M. B. se ocupa pe idea creării unui parlament vamal. În 1859 el acceutua cu putere principiul, ca Prusia ar trebui să se emancipeze de tutela Austriei și să-și asigure hegemonia în țările germane. Ideea lui însă nu gasi aprobarea guvernului Hohenzollern-Schleinitz și astfel B. fu rechemat și trimis ca ambasador la Petersburg. Aci el remase trei ani și-și câștigă favoarea țarului și a diplomației rusesci. În 1862 el fu trimis ca ambasador la Paris, iar în toamna aceluiași an fu numit ministru și provisor president al consiliului de miniștri. B. se angajă sa asigure reorganizarea armatei, o dorință a regelui, și spre acest sfârșit el pași foarte conciliant în comisia bugetara dela 30 Sept., arătând ca Prusia are nevoie de o mare și puternica armata, pentru-ca Germania nu trebuie sa se piardă în teorii liberale, ci are trebuința de forță, căci marile chestiuni politice nu se rezolva cu discursuri și conclide de ale majorității, ci »prin fier și sânge«. Majoritatea camerei însă nu avea încredere în B. și nu voia sa aua de credite pentru noua organizație militara. B. se hotari atunci a governa fara budget și începă a vorbi camerei pe un ton violent, declarându-i, că toată chestia se reduce la un joc de forță, iar cel ce are puterea va proceda dupa cum crede de cuviința. Astfel prăpastia între B. și cameră deveni enormă. Insa în acest timp B. se apucă a da chestiunii germane o soluțiune. În 1863 el ceruse deja Austriei, ca aceasta sa împarta cu Prusia conducerea afacerilor germane, sau, în cas contrar, relațiile dintre Prusia și Austria vor fi compromise. Austria însă credea pe Prusia slabită de conflicte constituționale și nu cedă, așa ca relațiile între aceste două țeri fura rupte. B. își facu din Italia o aliata. Pe câmpul de resoiu Prusia remase învingătoare și B. se mulțami să arondeze teritorul prusian prin anexiunea statelor Schleswig-Holstein, Hannover, Kurhessen, Nassau și Frankfurt și întemeiă astfel hegemonia Prusiei asupra Germaniei de nord, pe care o aliă apoi cu statele germane de sud prin o alianță ofensiva și defensiva. Succesele militare și diplomatice ale lui B. schinubară opinia publica în favoarea lui și el gasi chiar sprijin la opoziția liberală. Spre a evita un conflict cu Franca, care ceruse compensațiuni în provincia renana, el caută sa amâne întrarea statelor germane de sud în federațiunea germana. Francezii însă pierdura în curând rabdarea și se folosira de chestiunea candidaturii la tronul Spaniei spre a declara Prusiei resoiu. Spre a sili pe Englitera a persista în neutralitate, B. publică la 29 Iulie 1870 o serie de desveliri, arătând planurile lui Napoleon asupra Belgiei. Resoiul se termină cu noroc pentru Prusia și B. anexă Alsația și Lotharingia spre a asigura Prusiei o frontiera de fortarețe. În Versailles apoi el încheiă tratatele, prin cari statele germane de sud intrară în federațiunea germana. Pacea dela Frankfurt a. M. o încheiă tot el. Cu înființarea imperiului german, B. fu numit cancelar al imperiului, înalțat la rangul de principe și dotat

cu un mare domeniu în Lanenburg. Dela resoiu încoaci B. purtă o luptă înversunata fu contra partidului catolic, și se ocupă mai ales cu chestiunile sociale și finanțiare ale imperiului. În politica exterioara, scopul său era de aci înainte manținerea pacii. Dupa congresul dela Berlin, el încheiă în 1879 o alianța cu Austria, careia i-se adause mai târziu și Italia. Națiunea germana, recunoscetoare pentru meritele sale, i-a manifestat de repeți ori simpatiile ei. După urcarea pe tron a imperatului Wilhelm II., se ivira diferențe între tinărul monarch și fundatorul unitații germane, așa ca acesta își dadă în 1891 demisia și se retrase la Friedrichsruhe. Antagonismul dintre B. și împăratul Wilhelm a produs o adâncă deprimare în opinia publică germana. Cf. W. Müller, Reichskanzler Fürst B., (1881); *Ausgewählte Reden B.'s 1862—1885*, în 3 vol. (Berlin).

Bismarck-Schönhausen, 1) *Herbert Nicolae*, conte, secretar de stat, fiul mai mare al principelui Bismarck, n. 1849 în Berlin; a lucrat alaturea cu tatal seu și pe cariera diplomatica; la 1891 s'a retras și el. 2) *Wilhelm Albrecht Otto*, conte, president guvernial în Hannovera, al doilea fiu al princ. Bismarck, n. 1852 în Frankfurt, a luat parte în resoiul din 1870/71 ca adjutant al lui Manteuffel, apoi a funcționat în cancelaria imper.

Bismarck-insulele, v. Britania nouă.

Bismut, (Bi), metal alb-roșietic, fragil, cristalisat în sistemul hexagonal. Se gasesce în natură mai cu sama în stare nativa (libera), mai rar în combinațiuni. Are greutatea atomica 207.5, densitatea 9.9, se topește la 270°. Se aseamana mult cu stibiul (antimoniul). Are două feluri de combinațiuni, în unele este trivalent, în altele pentavalent, așa: *Trioxidul de B.*: Bi₂O₃ și *Pentoxidul de B.*: Bi₂O₅; *clorura de B.*: Bi Cl₃, *sulfura de B.*: Bi₂S₃, etc. Se întrebuințeaza pentru aliage, cari se topeșc la temperatura foarte scădută; astfel aliagiul compus din 4 părți B., 1 parte cadmiu, 1 parte staniu, și 2 părți plumb (metalul Wood) se topeșc la 65°. Unele dintre combinațiunile B.-ului se întrebuințeaza în medicină.

Bismutina, mineral cristalisat în sistemul ortorombic; stralucire metalica de culoare gri de plumb sau galbie. Este o trisulfura de bismut cu puțin cupru și fier. Se gasesce în multe locuri în America, Anglia, Franca, Germania, etc. Servesce la extragerea bismutului.

Bismutit, mineral sub forma de cruste sau în pulbere, de culoare alba sau verde-galben. Este un carbonat de bismut hidratat. Se gasesce împreuna cu bismut nativ în Germania, Franca, etc.

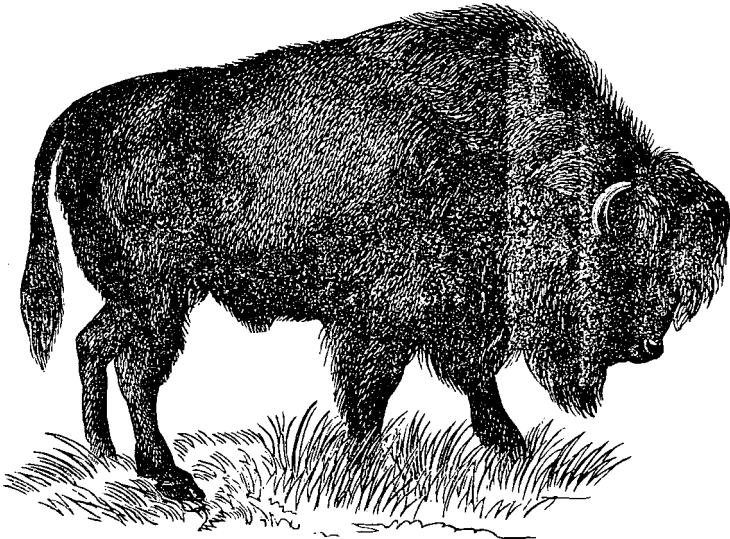
Bisoca, 1) *B. munte* însemnat pe hotarul dintre j. Buzeu și Râmnicu-Sarat, înalt de 960 m.; pe lângă frumsețile naturale e bogat în minerale și mai cu sama: fier (pirta), plumb, arama și pucioasa. Aici sunt gropile de aur de unde Rușii în 1828—1836 au scos foarte mult aur. 2) *B., com. rur.* în Rom., j. Râmnicu-Sarat, pl. Râmnic, situată la poalele muntelui cu același nume; se compune din cat.: B., Baltagari, Sarile, Șindila, Recea, Lopatareasca, Bisocuța și Poiana, având în total 1471 loc. pe un teritoriu de 10,340 hect.; sunt 2 biserici și 1 școala, terenul e muntos; locuitorii se ocupa mai ales cu prasirea vitelor și cu lemnaria, mai puțin cu agricultura.

Bison sau *zimbru*, *bour*, (*Bison europaeus*), un mamifer din fam. Cavicornia, subord. rumegetoarelor, ord. Artiodactyla (cu degete păreche), are coarnele mici, la partea dinaintea a frunții, fruntea e mai mult lata decât lungă și boltita. Are păr lung la frunte, cap și grumaz. Coada scurta și groasa. La partea dinaintea corpul e mai înalt ca la partea din dăr. Coloarea părului brună-negrie. Înalt de vr'o 1·8 m. și lung de vr'o 3·5 m. Cel mai mare animal din Europa. Mai înainte era răspândit preste toata Europa centrala, precum și în munții Carpați (marca Moldovei e un cap de zimbru). În Ardeal, cel de pe urma B. s'a puscat în 8 Oct. 1762 în munții Bărgaului. Astăzi se afla numai în Lituania, (padurea imperiala dela Bjelovjes) și în Caucas.

B. american, (*Bison americanus*), înrudit de aproape cu zimbrul european, are însă coarnele mai groase la radacina și capul foarte mare și butucanos. Coloarea părului bruna. Înălțimea la

mâni greco-cat.; fabrică de iarbă de pușcă. 3) B. și Bistri, comune mici rutene în Maramureș cu dealuri varoase, din cari se probeve mai întreg comitatul cu var. 4) B., (*Szolyva-Nagy-B.*), com. mica în cott. Bereg (Ung.), 1836 loc. Ruteni și Germani; în apropiere se gasesce un isvor cu apa alcalino-muriatica. 5) B., *munte*, 1836 m. în munții Sebeșului, cott. Sibiu, loc climatic, cercetat vara mai ales de bolnavi, cari sufer de piept. Erariul pune la dispoziția publicului preste 30 locuințe bine întocmite.

Bistrețu, 1) *B., com. rur.* în Rom., j. Dolj, pl. Bailești, situata la Dunare; se compune dintr'un singur cat. cu 2787 loc.; are 2 biserici, 1 școală primară de baieti cu 2 învățatori și 1 de fete cu 1 învățatoare. La marginea Dunării se vęd ruinele unor ziduri numite Cetatea, unde s'au gasit monete romane din timpul lui Septimiu Sever. În resboiul româno-ruso-turc (18 Maiu 1877) un detașament de Turci încer-

Bison americanus.

umeri 2 m., lung. vr'o 3 m., lung. coadei 50 cm., greutatea 600—1000 kgr. Traiesce în America de nord prin stepe și prerii. V. ilustr.

Bispor, (botan.) ascele ce conțin înlantrul lor doi spori (*thecae bisporae*).

Bissagos, (*Bissao*), grupă de insule în vestul Senegambiei; în posesiunea Portugaliei.

Bissaya, popor malaic pe ins. Filippine, supus parte Mohamedanilor, parte Spaniolilor.

Biseni, popor, v. Pacinați.

Bistouri, cuțit chirurgical de diferită formă și mărime, fixat în mâner, mobil sau fix.

Bistra, 1) *B.*, numirea râului și a vaili ce duce din Caransebeș în țeara Hațegului. Rîul B. isvorește în cott. Hunedoarei, la poala muntelui Virful Pietrii, și curge mai întâiu spre nord, apoi se îndreapta spre vest și se varsa în Timiș. Culmea despartitoare între rîul B. și rîul Hațegului este pasul Poarta de fier, cunoscuta încă de pe timpul împaratului Traian, care strabatu pe aici la Sarmizegethusa în prima sa expediție contra Dacilor. 2) *B.*, com. mica în cott. Turda-Arieș (Trans.), cercul Cămpenilor; 3618 loc. Ro-

când să treacă Dunărea dela Cibru-Palanca la B., a fost alungat de regimentul I. de Roșiori.

2) *B., baltă* cu o suprafața de 800 hect. pe teritorul com. B., 4 km. departe dela Dunare.

3) *B., schit* mic lângă comuna cu aceeași numire.

Bistricioara, 1) *B., rîuleț* ce isvorește din munții Transilvaniei, (cott. Ciucului), prin pasul Tulgheșului întra în j. Neamțu (Rom.) și între sat.

Calugareni și Rapciunița se varsa în Bistrița pe partea dreapta. 2) *B., com. rur.* în Rom., j. Neamțu, pl. Piatra-Muntele, formata din 4 sate și 2 cat. cu 1743 loc.

Bistrița, 1) *B., riu* în Rom., isvorește din muntele Vatra (nordul Transilvaniei) prin 2 sorginte: unul ce iese din piscul Galaților și altul din Piatra Iancului; strataie cornul sudic al Bucovinei, unde primesce pe partea stângă rîul Cărlibaba, iar pe partea dreaptă rîul Dorna; la Șarul Dornei întra în Rom., curge în direcție spre sud-est prin j. Suceava, Neamțu și Bacău, și mai jos de orașul Bacău la satul Galbeni se varsa în Siret. Valea acestui riu repede comunica cu Transilvania prin pasul Tulgheș, deschis

de râul Bistricioara, și prin pasul Bicazului, deschis de râul Bicaz. Afara de acești afluenți mai primesc B. în j. Neamțu pe partea dreapta Tarcaul, iar pe partea stânga Cracaul. Orase situate pe valea acestui râu sunt: Piatra și Bacaul.

2) *B., râu în Rom., j. Vâlcea*; isvorește din muntele Briota, curge dela nord la sud pâna la com. Tomșani, iar de aci se îndreaptă spre sud-est și la cat. Rîioasa se varsa în Olt pe malul drept.

Bistrița, 1) B., (magh. Beszterce, germ. Bistritz), oraș liber regese în nordul Trans., pe malul drept al râului Bistrița, lângă șoseaua ce conduce în Bucovina. Are 9109 loc., dintre cari Români 2274 (aproape toți gr.-cat.), Sași 5517 și Maghiari 1126. B. e capla cottului B.-Naseud; aici se afla perceptorat de dare, inspectorat de școale, sediul cercurilor pretoriale Beșineu și Iaad, gimnasiu superior evang., școala de fete saseasca, școala agronomică susținută de Universitatea sasească, școala industrială, cinci institute finanțiere. Dintre instituțiunile românesce amintim școala elementară gr.-cat., institutul de credit Bistrițana și societatea comercială »Comerciantul«.

Tirgurile B.-ei sînt foarte cercetate, comerțul destul de însemnat îndeosebi spre Moldova. Orașul B. se ȳice a fi fost întemeiat de Sași veniți în Trans. din nordul Ungariei; la 1222 avea deja comite propriu. Cu puține întreruperi a fost supus jurisdicțiunii comitelui Sașilor pâna în timpurile mai noue.

B., protopopiatul gr.-cat., își are sediul în B.; se compune din 16 parohii cu 10,387 suflete.

2) *B., com. rur.* în Rom., j. Mehedinți, pl. Ocolu de sus; formează com. cu cat.: Ierghevița și Poroina, avînd 1296 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor. Aici se găsesc nisece ruine vechi romane.

3) *B., mîndștire* în Rom., j. Neamțu, situată în departare de o jumătate oară de orașul Piatra, pe stînga râului cu aceeași numire, avînd o poziție din cele mai frumoase; s'a zidit la începutul secl. XV. de catra domnul Alexandru cel Bun, care o înzestră cu multe sate, moșii și odoare scumpe. 1546 Petru Rareș a înoit din temelie manastirea, făcînd zid înprejurul ei și alte îmbunătățiri și zidind alaturea, în partea despre nord, o alta biserică, care astăzi servește drept paraclis; tot el i-a daruit satul Mojestii cu tot venitul. 1687 manastirea a fost închinată sfîntului morment. Manastirea B. este de mare interes istoric și archeologic; e zidita în stil bizantin și bogat ornata; ușa dela intrare este cea veche dela fundațiune și e lucrata cu multă arta. De valoare istorică foarte însemnată este o icoană a Maicii Domnului, daruită de Ana, mama lui Ioan Paleologul, împăratul Constantinopolei. Aici este înmormentat Alexandru cel Bun, fondatorul manastirei, și Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare. Lînga manastire se afla un isvor cu apa minerală, avînd un gust foarte amar; pâna acum încă nu i-s'a făcut nici o analiza. Cf. C. D. Gheorghiu: Dicț. geogr. al jud. Neamțu. București, 1895.

4) *B., mîndștire* în Rom., j. Vâlcea, situată la loc adăpostit pe valea sîrmita a râului cu aceeași numire; fondată la 1498 de catra patru frați Basarabesci, numiți și Craiovesci: Barbu, Pîrvu, Danciu și Radu; la 1683 fû reparată de Constantin vel Spătar, mai târziu de domnul C. Brâncoveanul.

Domnul Gheorghe Bibescu hotări la 1845 reclădirea manastirei, ce se afla în stare ruinată, dar lucrările de restaurare s'au terminat deplin numai la 1856 sub domnul Barbu Dimitrie Știrbei. Manastirea se administrează de un îngrijitor; ea posedă mai multe odoare vechi; aici s'au găsit mai multe manuscrise și carti vechi, ce s'au depus la muzeul național. (Cf. Letopiseșul dela B. în Conv. lit. XXIX, p. 753.) În biserică se păstrează și moaștele sf. Grigorie Decapolitul. În manastirea B. este instalată acum o școală de soboficieri. [nt.]

„**Bistrițana**“, institut de credit și de economii în Bistrița, (Beszterce, cott. Bistrița-Naseud), întemeiată în 1888. Capital social de 40,000 fl. în 400 acțiuni a nominal 100 fl. Cupoanele se prescriu după 3 ani. Profitul net în 1895 a fost de fl. 8002.75; dividența pro 1893/4 à 8 fl. de acție. Revirementul fl. 4.151,643'68.

Bistrița-Năsăud, (magh. Beszterce-Naszód), comitat în nordul Trans., în vecinătatea Bucovinei și Moldovei. B., cu un teritor de 4014 35 km², e unul dintre cele mai muntoase comitate ale Ungariei. Rîurile Someșul mare și Bistrița împart munții acestui comitat în trei grupe; dintre piscurile mai înalte anuntim: Betrâna (1713 m.), Vîrful Repede (2077 m.), Vîrful onului sau Putredu (2135 m.), Pietrosul (2102 m.) și Strunioara (1994 m.) Șes nu se afla pe teritorul B., dar vaile produc cereale și în părțile mai de jos creșce și vița de vie; munții sînt acoperiți cu paduri extinse, întrerupte de pașuni bogate, și cuprind în sinul lor comori de minerale (aur, argint, fier, plumb, etc.), cari însa nu se exploatează în mod suficient. Isoare de ape minerale se afla în Maier, Sîn-Georgiu, Pîntic și Valea vinului. *Clima* e rece și aspra, în părțile sud-vestice cevas mai domoala. Are 104,737 loc., dintre cari Români 70,466, Sași 25,268 și Maghiari 4994. Ocupațiunile de capeteme ale populațiunii sînt agricultura și exploatarea padurilor, în parte și exploatarea minelor. Afara de baia erarială dela Rodna veche, întreprinderi industriale se mai afla: mari joagere în Borgo-Prund și Borgo-Bistrița, fabrica de hârtie în Borgo-Prund, berarie în Bistrița, fabrici de spirt în Naseud, Bistrița și Entradam; industria mica e reprezentată prin masari, butnari, rotari, morari, tabacari, cojocari, curelari și ciobotari. *Administratiua*: B. e împărțit în 4 cercuri pretoriale: 1) Beșineu cu 32 comune; 2) Iaad cu 29 comune; 3) Naseud cu 23 comune; 4) Rodna veche cu 13 comune, și un oraș cu magistrat regulat: Bistrița, care e și capitala cottului. Cottul B. s'a format (1876) din vechiul scaun al Bistriței și din districtul Năsăudului, la care s'au mai adaus și unele comune din fostele comitate Dobăca și Solnocul interior. Cf. și Năsăud.

Bisulcele, animale mamifere cu două copite.

Bitca Rea, munte lînga Cărlibaba în Bucovina, din care se scoate mineral fieros. B. numesc muntenii nu numai munții întregi, dar și în genere vîrfurile conice dînt'r'un șir de munți. [Dr. I. G. Sbiara.]

Biternat, (botan.) de două ori ternat; se ȳice de frunzele compuse, al căror pețiol comun poartă 3 pețioluri secundare, fiecare terminat cu câte 3 foliole, sau de nervure ce nasc câte 3, fiecare divizându-se în alte 3.

Biterolf și Dietleib, poem epic german dela începutul secl. XIII., de un autor necunoscut. Tinorul D. caută pe tatal seu B., rege spaniol, care a plecat la curtea lui Attila; în drum e atacat de Gunther și Burgundii sei; pe tatal său îl află în Polonia. De aici pleaca la Worms, unde se lupta cu Siegfried și eroii dela Rin. Poemul a fost editat de Jänicke (1866).

Bitinia, (Bithynia), țeara în nord-vestul Asiei mici între Marea Neagra și Marea Marmara. Pe la 281—74 a. Chr. a fost regat independent având de capitala Nicomedia, pâna ce deveni provincie romana.

Bitjuga, afluent din stânga al râului Don în gov. rusec Woronesh. Pe lângă acest riu se prasesc mulți cai.

Bitlis, oraș în Armenia turcească, lângă râul B., spre sud-vest dela lacul Wan; 15,000 loc.; comerțului însemnat. *Vilaietul B.* are suprafața de 26,800 km², și 325,000 loc.

Bitolia, oraș în Macedonia cunoscut sub numele oficial Monastir, (v. ac.)

Bitonto, oraș în prov. ital. Bari (Apulia), cu 22,726 loc.; residența episcopului. Aci au fost învinși Austriaci (Visconti) de catre Spanioli (Montenar) 25 Maiu 1734.

Bitto, *Stefan*, barbat de stat maghiar, de origine dintr'o veche familie nobila din Ungaria de sus; n. 1822. Tatal seu, pe acel timp vice-comite al cottului Pojon, i-a dat o crescere bună. La 1848 deputat dietal și aderent al lui Kossuth, a participat în Apr. 1849 la detronarea din Dobrițin, iar după catastrofa dela Șiria a emigrat spre apus, însa dupa scurt timp, prin grația prea înalta, s'a reîntors în patrie și a trait în retragere, la țeara, în Somogy. În dietele dela 1861 și 1865 el a reprezentat apoi cercul Sigetvar; la 1870 al A b r u d u l u i. S'a angajat partidei lui Deák și Andrassy; la 1872 a fost ales președinte al camerei deputaților, iar apoi ministru de justiție; la urma 1874 președinte al consiliului în cel din urma ministeriu deakist. Facându-se în fine fusiunea deakistilor cu opozițiunea moderata a lui Tisza, B. a trecut în opozițiune și astăzi trăiesce la țeara în retragere dela politica.

[V. B.]

Bitumen, sau *asfalt*, amestec de substanțe provenit din discompunerea substanțelor organice, format mai cu sama din hidrocarbure și puține substanțe azotate și oxigenate; corp negru, se topește la 100° și arde la aer cu flacăra fulginoasă. Se găsește pe marginea lacului *Asfaltit* în Cuba, Peru, etc. Se întrebuințează ca culoare neagra-bruna în pictura, pentru fabricarea lacurilor negre și, amestecat cu nasip, pentru pavarea stradelor.

Biturigi, mare popor celtic, ce locuia cu deosebire în centrul Galliei; iscusit în pregătirea sculelor de metal. Capitala lor *Avaricum* (azi Bourges) a fost asediata de I. Cesar în 52 a. Chr.

Biv, cuvânt slavon; se dicea în timpurile trecute despre un boier, ce ieșise din slujba; s. e. biv-vel logofet = exlogofet.

Bivalv, (botan.) cu două valve; se observa la diverse soiuri de fructe uscate, ce se deschid în două bucați cari se îndepartează ca să iasă semințele, s. e. capsula de liliac, leguma (teaca) de fasole, bob, mazere; silicia de rapița, varza. Se mai observa și la antere.

Bivalva, molusce cu cochila din două valve, sinonim: *Conchifere* (Lamarck); *Acephale* (Milne Edwards); *Lamellibranchiata*; *Pelecypoda*; *Elatobranchia*.

Bivalvulat, (botan.) cu două valvule; se dice de antere ce se deschid prin două capacele ca sa iasă pollenul afara; s. e. la Dracila, etc.

Bivol, (Bubalus), un gen din rumegatoare, cu corp robust, greoiu, fruntea boltita, coarnele scurte și late, cu inele spre radacina, la vîrf netede. Pêrul gros, aspru, pe piept, burtă și partea din dèrèt a spatelui are puțin pêr. Culoarea neagra. La noi traiesce specia *Bubalus buffelus*, lung de 2-25 m., coada 50—60 cm., înalțimea, la umeri, 1-4 m. În India res. traiesce selbatic și îmblândit. Se folosese la tras. În Africa sudica se afla *B. caffer*, în Guinea *B. pumilus*.

Bivolari, 1) *B., com. rur.* în Rom., j. Iași, pl. Turia, pe valea Prutului, formata din sat.: B. tîrgușor și sat, Buruenesci, Soloneț, Chilenesci, Tabara-Manastirei, Cornul-Negru și Badarai, cu o populație de 2873 loc. Tîrgușorul B. înființat la 1834 are singur o populație de 1206 loc., din cari preste 1000 sînt Ovrei; aici e reședința conunei și a pl. Turia, casarna dorobanților pentru paza frontierei și un spital județean. Biserica s'a zidit la 1838 de fam. Ghica; mai este o școală de băieți cu 2 învețatori și o școală de fete. Loc. români se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor, iar Ovreii cu meseriile și negetul. 2) *B., localitate* în Rom., j. Argeș, pl. Lovistea, pendentă de com. rur. Jiblea; în secl. II. al erei creștine legionarii romani, cari au colonizat poalele Carpaților, au înființat un stabiliment balnear în Bulidava, ale carei ruine mai exista și astăzi, la B., aproape de mănastirea Cozia, pe malul stîng al Oltului. Isovoarele minerale dela B., descrise de C. Istrati, Gr. Stefanescu, Dr. Aronovici, A. Bernad-Lendway și I. Felix, dau o apa chloro-sodica iodurata, litionisata și magnesica termala, avînd 28°C, și o apa feruginoasa. În ruinele cladirii s'au gasit numeroase farmaceuturi de oale și de sticla groasa și mai multe monete romane de aur, argint și bronz, toate anterioare sau contemporane cuceririi Daciei prin Romani.

Bivuac, lagar în câmp sub cerul liber, spre deosebire de lagarul de corturi și bîraci.

Bixa L., (botan.) gen de plante lignoase pururea verđi din familia Bixaceelor, ce cuprinde două sau trei specii americane, dintre cari una: *B. Orellana* L. se cultiva astăzi pretutindeni în regiunile calde ca planta tinctorială. Din pulpa fructelor ei se extrage *crleanul*, o materie de culoare roșie. [A. Pr.]

Bixacee, (botan.) familie de plante lignoase dicotile, de flori regulate, înrudite cu Tiliaceele, Violaceele și Cistineele, ce cresc în țerile calde. Cel mai important gen e *Bixa*, (v. ac.) [A. Pr.]

Bizant, (Byzantion), oraș comercial important lângă Bosfor; întemeiat pe la 667 a. Chr. de catre Megareni; 477—405 facu parte din confederația maritima ateniana; la 196 d. Chr. fu darîmat de împer. Septimiu Sever; la 330 Constantin cel Mare îl facu residența și capitala a imperiului roman, dându-i numele Constantinopole, (v. ac.)

Bizantin, care e din Bizanț. *Imperiul B.*, imperiul roman (v. ac.) dela Constantin cel Mare pâna la caderea Constantinopolei. *Literatura bizan-*

tind, literatura imperiului de resărit până la căderea Constantinopolei (1453), cultivată într'un imperiu care se întindea în cele 3 continente vechi, și în curgerea atâtor seclii, ea este foarte variată, cuprinzând toate genurile, dar și foarte lipsită de originalitate: poeți cari pun istoria în versuri (Tzetzes), sau cari compun astfel de versuri încât să aiba înțeles și dacă ar fi cetite dela sfârșit; istorici cari fac din istorie poezie și morală dând mai mult sfaturi decât cauzele evenimentelor; retori și filosofi cari discută din fir în per argumentele vechilor oratori și filosofi, dar cari nu sînt în stare a produce un singur argument dela ei. *Bizantinii* au făcut totuși un serviciu nemesurat civilizațiunii moderne pastrînd operele marilor autori clasici într'o vreme, cînd restul lumii era confundat în întunec, resuscitîndu-le și comentîndu-le, încât operele lui Photios, ale lui Mihail Psellos, ale lui Suidas și Eustatius, episcop din Tesalonic, nu pot fi îndestul de aprețiate de cultivatorii clasicismului elin. Unele lucrări dovedesc chiar un talent real: dialogul *Philopatris* (secl. X.) a avut onoare să se numere între dialogurile lui Lucian, în el se discută despre religione și politica, păgânismul avînd aperatorul sen. Literatura B. a început să înflorească sub dinastia macedonica (867—1057) cînd chiar împărații Vasile I., Leon VI. și Constantin Porphyrogenet își faceau onoare din cultivarea literaturii. Mai însemnații și mai cu șir an fost istoricii, din cari 4 au luat fiecare firul intrerupt de predecesorul seu, încât rennirea lor formează o istorie completa dela Constantin cel Mare pîna la 1453: Zonaras, Nicetas Aeoninatus, Nicephoros și Chalcondyla. Alții sînt Ioan Scylitzes, Cedrenus, Simeon Metaphrast, care fara nici o critica a adunat Viețile sfinților; împăratul Constantin Porphyrogenet, și cea mai cu talent decât toți Ana Comnena; apoi Cinnamus, Acropolita, Ioan Cantacuzen, Ioan Ducas... Prima colecțiune a istoricilor bizantini s'a început la Paris (1654) de Labbé, cea mai buna se considera: *Corpus scriptorum historiae byzantinae* începută sub conducerea lui Niebulir și continuată dupa moartea lui de Academia din Berlin. [I. S. F.]

Bizantinism, 1) B., supunere umilită și lingusire fața de superiori, practicată îndeosebi la cîrtea împăraților din Bizanț (Constantinopole); 2) B., relațiunea dintre stat și biserica, ce s'a dezvoltat în imperiul roman de est dela Constantin cel Mare încoaace; statul a dat bisericii privilegiul însemnate, dar și-a rezervat o influența hotaritoare asupra ei și considera funcționarii bisericii de funcționari de stat.

Bizar, (ital. *bizarro*), cîndat, neîndatinat; in-sușiri contrare bunului simț; fantastic și extravagant, sin. cu baroc, (v. ac.)

Bizerea, familie nobila rom. în Banat, și-a adoptat numele dela riul B sau Picerei. Este o familie veche istorica. La 1411 reg. Sigismund constată. ca B. posedă averi din adănci betra-nețe. La 1438 Nicolae B., (anlae regiae miles), denunța pe fratele seu Ladislav, ca a conspirat cu Dan, princ. României, trădînd cu el Ungaria Turilor, prin ce s'a făcut infidel regelui. Pentru aceasta i-s'an confiscat toate domeniile din distr. Caransebeșului. La 1438 reg. Albert din considerațiune, ca nobilimea distr. în congregațiune

a fasionat cu juramînt, că Ladislav B., după moartea tatălui sên, pururea s'a luptat vitejese contra Turcilor, i-a renapat toate averile. Pe la 1447 fam. B. a ocupat oficii superioare în armata și anla regala. Un »Filius Petri dicti vitěz de B.« era capitan în oștirea lui I. Corvinnul, cu care a făcut expedițiuni în Balcani și miunni de eroism. Mai tîrziu înmulțindu-se familia B. a dat ansa de procese neunmărate, așa încât pe la 1495—1561 între rudele B. și Gaman au decurs procese fara capot. Ultimul B., după confiscarea averilor nob., s'a domiciliat în Biuținț, cott. Hunedoarei. În Banat și ađi sînt familii române cu numele Gaman, cari însă și-au pierdut tradițiile familiare. [V. Grozescu.]

Bjel —, *Bjelo* —, (slav. pron. Biel), alb; ocura în numiri geografice. V. și Biel —.

Bjelgorai, oraș în guvern. ruso-polon Lublin, 18 km. dela granița Galției; 7812 loc., cari fac site din per de cal.

Bjelgorod, oraș în guvern. rus. Kursk, la împrenunarea rîurilor Vesselita și Doneț; 22,940 loc.; comerțiu viu; renumite sînt lăminare de sêu din B. La 1593 s'a zidit în contra Tatarilor din Crimeea cetatea B., dela care în secl. XVII. s'a făcut un șir de fortificații pîna la Oka.

Bjelina, oraș în Bosnia, districtul Doluja-Tusla, lînga riul Drina; 7800 loc., în mare parte mohamedani; B. e capitala cercului cu același nume și avînd poziție favorabila e mult cercetat.

Bjelinskij, *Visarion Grigorevici*, critic rus, n. 1810 în Sveaberg; 1832 fú relegat dela universitatea din Moscva din cauza »incapacității«. Prin sirguinta privata își completă cunoșciutele sale estetice, literare și limbistice, ocupându-se cu jurnalistica și literatura, și interesându-se mult de chestiunile sociale. În jurul lui se grupara cei mai renumiți literați tineri: (Turgenjev, Gontșarov ș. a.) † 1848 în Petersburg. Operele lui complete 12 tom. (Moscva, 1859—62.)

Bjeloje-More, (v. Alba, marea).

Bjelo osero, (lacul alb), lac în guvern. rusesc Novgorod, 1125 km², prin canalul Maria sta în legatura cu lacul Omega.

Bjelistok, v. Bialystok.

Bjelovjeș, pădure întinsă (1148 km²) în guvernami. rusesc Grodno, pe platoul strataiat de rîurile Narva, Narevka și Bielaja; odinioara locul de vînat al regilor poloni, ađi proprietatea țarului rusesc. B. e singurul loc, unde se mai afla în Europa bisoni, (în 1872 au fost 528 cap.); vînatul asupra lor e oprit; 103 familii îi pazesc.

Björneborg, oraș cu port în Finlanda, 10,157 loc.; șantier, fabrici de caramida, comerțiu însemnat.

Björnson, *Björnstjerne*, poet norvegian, n. 1832 în Kvikne, mai întăin director de teatru în Bergen, 1865—67 în Christiania, din 1883 traia în Paris, apoi iarăși în patrie. Scrierile sale se disting printr'un colorit național și arata mișcarea social-politica din Norvegia. Scr.: »Arne« »Pescărița», apoi dramele: »Hulda», »Maria Stuart în Scoția», »Bunica», tradusa și în românește.

Björnstjerna, *Magnus Fr. Ferd.*, conte, barbat de stat și scriitor svedez, n. 1779 în Dresda. Ca colonel în armata Svediei a luptat contra lui Napoleon I. la Grossbeeren, Dennewitz și Lipsca. A participat la luptele din Norvegia, pîna ce a încheiat convenția dela Mosz cu princ. Christian Frideric, care avu de urmare uniunea personală

între Svedia și Norvegia. † 1847. Opere: Theogonia, filosofia și cosmogonia Indiilor, (1843).

Blacas d'Aulps, Pierre Louis, duce de, diplomat francez, n. 1771 în Aulps în Provence. A luptat în corpul de armată al lui Condé, mai târziu agent diplomatic al regelui Ludovic XVIII., 1814 ministru casei regale și de stat. 1817—30 ambasador în Roma; † 1839 în Kirchberg (Austria inf.) B. a avut colecțiuni prețioase de medalii orientale.

Black, (pron. Bleck), *Iosif*, chemic, n. 1728 în Bordeaux, 1756 prof. de medicină în Glasgow, 1766 prof. de chimie în Edinburg, † 1799. Lucrările sale despre gaze și caldura latentă sînt de valoare epocală.

Blackburn, oraș în Anglita; 120,064 loc.; industrie de bumbac; fabrici de mașine.

Black-River, numele multor riuri, mai ales în America de nord; mai însemnat cel din statul New-York; 200 km. lung; se varsă în lacul Ontario.

Blackwater, rîu în Anglita, cott. Essex; la gura sa formează golful B., renumit pentru stridiile sale.

Blăgesci, com. rur. în Rom., j. Bacău, pl. Bistrița de sus, alcătuită dintr'un singur sat, avînd 1458 loc., cari se ocupa mai ales cu agricultura; 2 biserici deservite de 2 preoți și o școală mixtă.

Blagoslovenia, (*slav.*) binecuvîntare.

Blagoveštenia, (*slav.*) Bunavestire.

Blagovjescensk, capitala guvern. ruso-siberian Amur (Asia), lângă rîul Amur; preste 20,000 loc.; fabrică de fier, mori cu vapor, comerț viu spre China și Rusia.

Blaha, Luiza, cu numele familiar Reindl, artistă (cîntăreața) maghiară, n. 1850 în Rinaszonbat; s'a distins îndeosebi în piese cu suiet popular și în opere. E membră a teatrului național din Budapesta.

Blaj, (magh. Balázsfalva, germ. Blasendorf), opid în Trans., cott. Alba inf., așezat la înbinarea Târnavelor pe o colină frumoasă.

ISTORICUL.

B. în secl. XIII. se numia vila lui Herbold, (villa Herboldi). Herbold a fost fiul lui Ost, voievodul Ardealului pe la 1266. Stefan V., ducele Ardealului, donă aceasta vila lui Teel, fiul lui Ebl de Brassu, care o vîndu cumnatului seu contelui Chyel sau Chel, fiul lui Erwyn de Kelnik (Călnic lângă Miercurea). 1395 B. trecu prin donaținea împărătească a lui Sigismund în posesiunea lui Blasiu Cserei de N. Barot, dela care, probabil, și-a capatat numele. 1535 B. era proprietatea lui Georgiu Bagdi, care zidi castelul de astași, unde locuiesce mitropolitul român unit. În 1606 domeniul B. trecu dela familia Bagdi la Paul Örvendi, iar dela legatarii acestuia, în 1610, la Stefan Kákoni. Pe timpul domniei lui Gavriela Bethlen B. se pare a fi fost în posesiunea Bethlenescilor, pentru-ca numitul principe înfrunșea castelul cu ziduri pompoase. Același principe în 1617 donă B. lui Simeon Péchy de Sz. Erzsébet, iar locnitorilor lui mai multe privilegii, între cari și dreptul de oraș și de țirg de septîmăna și de an. Acest Péchy a fost renumit ca scriitor și ca judaizator sau sabbatar, și pîna la restaurarea din urma a castelului, sub

episcopul Leményi, se afla în pod o camară cu horn, în care Péchy sacrificase boi și alte animale dupa rîtul judaic. În 1660 B. trecu în posesiunea lui Gavriela Haller și mai târziu în a principesei Ana Boruenisza, soția principelui Apafi I. Dupa moartea lui Apafi II., domeniul B. trecu la erar, iar dela acesta, în 1738, la episcopia romăna unită.

Pîna în secl. XV. B. se ținea de cott. Cetații de baltă. La 1451 Ioan Huniade l-a încorporat la cott. Albei inf., de care se ține pîna astăzi. (Cipariu, Archiv pentru ist. și filol., p. 52 și urm.)

B. este în Ardeal doar unieul orașel, care se poate numi înca romănesc.

La 1738 exista numai satul B. Existența orașului este a se mulțami eppului Inocențiu Klein (Mien), care la 1738, stramutînd reședința epeasca dela Făgăraș în castelul dela B., a conceput și executat în parte mare planul unui oraș romănesc, care sa fie lui și urmatorilor lui reședința archieareasca, iar culturai romăne un isvor nesecat. Pe cînd Klein se lupta pe de o parte pentru emanciparea poporului rom. din sclavia seculară și pentru recunoascerea individualității naționale a Romănilor ardeleni ca factor politic independent în viața de stat a Transilvaniei, pe atinci de alta parte el însuși pregatia arma culturai care sa-l conduca la libertate. Cu ajutorul casei domnitoare și cu sprijinul material oferit de cler, a început a zidi biserica catedrală, ce se afla în fruntea pieții (v. ilustr.), și manastirea, care încinge de trei laturi acea biserica, toate dupa planul facut de italianul Ioan Martinelli, care s'a obligat a le ridica pentru suma, pe atinci respectabila, de 61,000 fl., din care clerul a oferit 25,000 fl. însa în realitate n'a putut plati mai mult de 16,000 fl. v. a. Catedrala s'a terminat numai la 1765, însa zidirile ce o încing în jur, destinate totodata și de școale, în parte erau gata deja la 1747, pe cînd Klein era în exil. Școalele au fost instalate în manastirea din jurul bisericei catedrale de eppul Petru Paul Aaron, urmatorul lui Inocențiu, la 1734. Ele erau la început numai o așa numita școală de obște sau corospundeau la un fel de școală primară sau elementară. În legatura cu școala de obște era un curs ginnasial cu 2 clase și o școală pregatitoare pentru acia, cari voiau sa se faca preoți ori calugari. Tot în manastire se afla un seminar, însa un teologic, ci un fel de petit seminaire sau internat, în care vr'o 20 alunni primiau provisiune întreaga din averea calugarilor basilitani, fara ca sa fie obligați prin aceasta a se face preoți ori calugari. Pe lângă seminarul acesta, iustalat în manastirea Sf. Treimi de lângă biserica catedrală, Aaron a mai întemiat și un al doilea seminar, numit diecesan, episcopesc sau al lui Aaron. Acesta a fost instalat în zidirea dela poarta curții mitropolitane. Zidirea aceasta s'a facut cu cheltuiala eppului Aaron și a clerului, dînd fiecare preot câte un galbin spre scppul acesta. Tot în zidirea aceasta era și o manastire de calugari, cari se îngrijiau de crescerea pruncilor din seminar. În acest seminar erau la început 12, mai târziu 24 alunni, toți susținuți de Aaron. Precum ne spune istoricul Sam. Klein, se aflau în școalele din B., pe timpul eppului Aaron, la 300 școlari, pe cari episcopul îi ținea cu pâne și la prasnice și cu fierțua, pe unii înca și cu haine și cu cărți. Școalele adeseori le cer-

ceta și canta sporul. Intr'însele foarte bine se pronunea limba latină și pentru aceea cunșnd se și vestira. Cei dintâi profesori la școalele din B. au fost Silv. Caliani și Grig. Maior, cari studiasera în Roma, Atan. Rednic, care studiasse în Viena. Gerontie Cotorea, care își facuse studiile în Sâmbata mare și în fine Const. Dimitrievici, care propunea în școala de obște. Cu aceștia s'au deschis școalele din B. la 1754. Ginnasiul s'a desvoltat treptat atât în ce privește numărul claselor, cât și în ce privește numărul obiectelor de învețământ până la eppul Ioan Bob, care, întrând în funcțiune la 1784, reorganiză acest iustitut după sistemul, ce era pe atunci în vigoare pentru ginnasiile din țeara. Astfel ginnasiul capetă 5 clase, cari se numiau: Principia (I.), Gramatica (II.), Sintaxa (III.), Retorica (IV.), și Poetica (V. clasa).

Imediat după moartea eppului Bob s'a înființat la 1831, în legătură cu ginnasiul, și cursul filosofic de doi ani; cari împreună se numiau licenș, și an remas în forma aceasta până în 10 Maiu 1848, când din cauza revoluțiunii s'au sistat prelegerile. În 1850 licenș s'a redeschis, însă cu nume și organizațiune nouă. S'a întrodus planul de învețământ din 1849 pentru școalele din împărăția austriacă și clasele se ridică la opt, precum sânt și astăzi. Planul de învețământ a suferit mai multe schimbări, mai cu samă după votarea legii din 1883, referitoare la școalele secundare. Dela 1850 înceoacă iustitulul acesta poartă numele de ginnasiu superior.

Cele done seminare de prunci și-an schimbat în decursul timpului destinațiune primitivă. Eppul Rednic, care întrase în funcțiune la 1765, a dat ordin, ca nici în seminarul sf. Treimi, nici în seminarul lui Aaron să nu se primească alți tineri decât numai aceia, cari voiesc să se facă preoți și să îmbrace încă în seminar haina preoțească. Smb eppul Grigorie Maior la 1781 ambele seminarii s'au contopit într'unul și an format seminarul teologic, care exista până astăzi. Fiecare episcop a promovat desvoltarea școalelor din B. Ioanțiu Klein le-a întemeiat; Aaron le-a deschis și înzeștrat; Rednic le-a lasat toată averea sa; Gr. Maior a întemeiat fundațiunea de păne din venitele domeniului eppesc, ale seminarului și ale fondului basilitan pentru 200 studenți și a lasat o fundațiune de 120 galbini pentru premiarea școlărilor diligenți. Bob a creat salarii din averea sa pentru 5 profesori; Lemény înainte de 1848 a platit pe unii profesori dela cursul filosofic; Șuluț la 1865 a întemeiat cursul preparandial de doi ani și la moartea sa a lasat o fundațiune grandioasă, din care se platec done salarii profesoriale și numeroase stipendii pentru studenții din ginnasiu. Vancea în 1885 a largit semnarul teologic cu o aripă nouă, ridicată cu cheltuiala fondului seminarial și a tipografiei seminariale, după ce mai înainte, pe la 1878, îi largise sistemul de învețământ. În 1884, cu suma dată din caseta sa privată de 36,000 fl., înființă seminarul de băieți și astfel reînviă o instituțiune, care existase mai multe decenii în secl. trecut. Acest seminar în 1892 îl stramută în noul edificiu pompos, care l-a ridicat lângă biserica parochială și pentru care a jertfit dela sine ca. 47,000 fl., iar edificiul seminarial, ridicat la 1884, îl destină de internat și școala de fetițe. În 1880 iustitulul preparandial

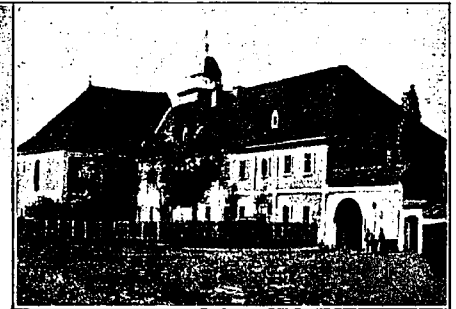
fû ridicat la 3 cursuri, iar în 1886 fû înzeștrat cu local nou atât acest iustitut cât și școala populară, pentru care local Vancea sacrifică 10,000 fl. În 1889 ridică cu cheltuiala fondului basilitan frumoasa sala de ginnastica. Pentru procurarea aparatelor de ginnastică și înăvuierea museului de fisica donă tot în 1889 suma de 2000 fl. În 1892 școala de fetițe fû ridicată la rangul de școală super. și așezată în internatul de fetițe de astăzi. Tot atunci începu să se zidă și asilul de copii cu suma de preste 6000 fl. Îmbunătăți salariile profesorilor și se îngrijă de calificațiunea lor. Pentru fondul de pensiuie al acestora dadu 3000 fl., și după moartea sa, toată averea sa mobilă a lasat-o seminarului studenților ginnasiști, așa încât acesta are astăzi un capital de ca. 25,000 fl., iar din fundațiunea sa, ce o constituie domeniul dela B. S. Miclaus, studenții și profesorii din B. încă au să capetă o parte însenuată.

În 1894 se zidi o nouă aripă la ginnasiu cu bani adunați prin colecta națională și contribuiri din fondurile archidieceșane.

În aceste școale dela B. a resnuat odinioară glasul deșteptator al apostolilor românismului: George Șiucai, Sam. Klein și Petru Maior, în ale caror scrieri generațiunile române dinainte de 1848 au aflat leagaunul origiiei noastre, un cunoscut trecutul nostru dureros și au gasit motive de a se însufleți pentru viitorul poporului românesc. De pe catedrele acestor școale s'a auzit într'un lung șir de ani glasul parintelui filologiei române, Timoteiu Cipariu, ale carui scrieri chiar și pentru cei ce nu le aproba întru toate, furneaza și astăzi baza ulterioarelor studii pe câmpul cel vast a filologiei și istoriei limbei române. Între pareții acestor școale George Barișiu a învețat «a rămâne român», cum se exprima dinșul în testamentul său, și a cunoasce mijloacele, cu cari un popor poate înainta în cultura și elupta drepturilor sale politice. Din B. a poruit Arou Puiușul, ca sa trezească conștiința națională a Românilor din Bucovina, și Samoilă Vulcanu spre a deveni mecenatele literațiilor români și întemeietorul ginnasiului din Beiuș pentru cei din Ungaria. În B. s'a format acea conștiința națională în sufletul lui Andreiu Murășan, care s'a manifestat cu atâtă putere și frumșețe în clasicul: »Deșteapta-te Române» și s'a prefacut apoi în conștiința unui popor întreg.

De numele B.-lui sânt legate multe evenimente istorice de însemnătate. La 1659 aici a macelarit Sadi Achmed pașa pe locuitorii revoltați la îndemnul lui George Rákoczy II. în contra trupelor turcesci. La 1704 35,000 cruciți și-au așezat tabăra în B. prădând tot ținutul din jur Principele Mich. Apafi I. și soția sa Ana Bornemisza adeseori petreceau timp îndelungat în castelul dela B. În 27 Oct. 1687 s'a încheiat renumitul *tractat dela B.*, între imper. Austriei, ca protector, și între principatul Transilvaniei, ca țeară autouomă. Dela 1738 s'an ținut în B. o mulțime de adunări românești, mai vîrtos bisericesci, cari au avut însa mare învîrșiu și asupra vieții culturale și politice a Românilor. Dintre aceste mai însemnate este adunarea dela 3/15 Maiu 1848 ținută pe »*Câmpul libertății*« de lângă B., unde 40,000 Români au proclamat poporul român de națiune de sine statatoare și au jurat, ca vor lucra pentru emanci-

Blaș.

Castelul mitropolitan.
Internatul de fete.

Seminarul teol.

Catedrala.

Gimnasiu.

Preparandia. Sala de gimnastică.

Biserica curții.
Internatul de băieți.

parea lui din sclavia politică. În fine înregistrăm aici și Pronunțiamentul din 15 Maiu 1868. care a provocat în contra autorilor lui persecuțiune grea din partea guvernului.

STAREA DE ASTĂZI.

Dupa recensemântul cel mai recent, în B. sânt 1661 loc. Rom. și 152 rom.-cat., 269 ref., 101 Inter., 7 unit. și 130 isr. Aici se afla și reședința unui protopopiat rom. gr.-cat. cu 27 comune bisericesci și 16,730 suflete. B. are 3 biserici gr.-cat. rom. Biserica catedrala, sau nașterea este una dintre cele mai mari biserici rom., cu 2 turnuri frumoase, între cari se găsesc inscripțiunea: Carolo sexto genitore eiusque filia Theresia augustis 1749, Basilica haec fundabatur, dein Theresia genitrice filioque Iosepho secundo regnantibus 1779 sedente Gregorio restaurata. Iar deasupra intrării mai este inscripțiunea: »Augens sacellis turribusque stipavit Ioannes de Lemény Praesul fugarasiensis 1837«.

Biserica parochiala așezată pe țărmul drept al Târnavei mari, are în jurul ei un cimiter, unde sânt îngropați mulți barbați vrednici, între cari și Alesandru Șterea Șulț, mitropolitul, pe al carui mormânt se înalță un monument frumos, și Tim. Cipariu, parintele filologiei rom. Biserica curții metropolitane, pe care se află inscripțiunea: »Hac iter est, veniant sitientes bibere lymbas, post quas non ultra concutit atra sitis. A. D. 1629.« Sub aceasta biserică se afla o cripta spațioasă, în care zac osemintele nemuritorilor arhieriei uniți: Aaron, Rednic, Maior, Bob și Vancea. Afara de aceste 3 biserici mai sânt 2 capele: una în reședința metropolitana și alta în internatul de fețițe. În satul B. se afla o mica biserică calvinească, iar în oraș o sinagoga jidovească.

În manastirea atât de renumita a St. Treinii, de lângă biserică catedrala, locuiesc acum profesorii necesatori și un singur calugar. B., pe lângă institutele de învățământ, are și numeroase biblioteci, între cari amintim: biblioteca arhiericească, seminarială, cipariană, gimnasială, vanceană și a studenților gimnasiali. Muzeul din gimnasiu are o colecție frumoasă de obiecte.

Tipografia seminarială, cu local propriu, este una dintre cele mai vechi instituțiuni de soiul acesta, în care multe opere de valoare s'au tiparit într'un veac și jumătate, iar acum eda foaia de septemăna »Unirea«. — În B. se afla mai multe reuniuni române: Concordia, pentru ajutoarea orașenilor, »Reuniunea femellor« pentru ajutoarea internatului și școalei de fețițe, »Reuniunea pompierilor«, Casina română, »Patria«, institut de credit și economii și Reuniunea comercială de consim, care a fost cea dintâiu societate de felul acesta între Români trans.

[Dr. A. Bunea.]

Blăjeni, com. rur. în Rom., j. Buzeu, pl. Slanic, între râurile Slanic și Călnau, compusa din sat.: B. și Sorești, având 1550 loc., cari se ocupa cu agricultura; 2 biserici cu 2 preoți și o școală.

Blăjel, (germ. Klein-Blasendorf, magh. Balázstelke), comuna mica în Trans., cott. Târnava mica, cu 1490 loc., Români (1095) și Sași; economie și vii model.

Blăjeni, com. rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 3219 loc. Români gr.-or.

Blajeviciu, Teocist, arhieriscop și mitropolit

al Bucovinei și Dalmației, n. 23 Febr. 1807 în satul Tișăuț, lângă Suceava, unde tatăl său era preot; a studiat la liceul și institutul teologic în Cernăuț și fù sfințit preot în 1832 și rânduit mai întâiu în Storojineț și apoi în Priscareni. Veduvind de timpuriu, s'a calugarit în 1837 și fù numit îndată spiritual, și în 1857 rector la seminarul clerical din Cernăuț. În 1863 fù ales și întarit ca igumen în manastirea Dragomirnei, primind 1864 hirotesia de arhiericandrit. Dela 1848 și pâna la reorganizarea consistoriului episcopesc în 1866 fù asesor și referent în acesta, suplinind totodata în mai multe rânduri catedre vacante la liceul, la pedagogiul ort.-or. și la școala de cantori bis. din Cernăuț. În 1874 fù numit arhiericandrit diecesan și vicar general, iar în 22 Martie 1877 arhieriscop și mitropolit. † 27 Iunie 1879. B. a fost arhieripastor blând, bun și cu fire nobila. A tiparit dela 1842 încoace câteva poesii în Calendarul Bucovinei și apoi în 1854, când se acordara preoteselor veduve pensii din fondul religionar, alte doue poesii: »Preotesele veduve« și »Imnul veduvilor preotese din Bucovina.« B. a mai publicat: Theoretisch-praktische Grammatik der daco-romanischen Sprache. Lemberg, Czernowitz, 1844, care, reveduta și corectata, se retipari în Viena 1853, și (sub numele de Teocist Șoimul) în 1855 și 1866; apoi: Istoria vieții lui Isus Christos. Viena, 1865; Istoria biblica a așezământului celni vechiu. Viena, 1865; Creștineasca în vechetura a naravurilor. Viena, 1865; un Tipicon bisericesc a ramas netiparit.

Blake, Robert, marinar engl., n. 1599 în Bridgewater; 1640 membru republican al parlamentului, 1649 comandant suprem al marinei engleze, ninici flota principelui Ruprecht, luptă 1652—53 cu succes contra Olandezilor, cuceri 1657 la Santa Cruz flota cu argint a Spaniei. † 1657.

Blamanjele, crema din lapte și migdale.

Blana, blândrii, pieile animalelor cu per scurt, argasite cu perul pe eie și întrebuințate ca plapome, ca fețe și ca capțușeli san B. la veștiminte de iarna. Toate B.-le sânt ușor argasite și adeseori colorate. B. fine au printre perul mare o lâna deasă, care e mai dezvoltata la animalele din clime reci, din care cauza ele dau marfa cea mai prețuită; tot asemenea e și cu pieile de iarna dela animalele din clima temperata. Cele mai multe B. vin din Europa nordică, Asia (Siberia) și America arctica; Rusia ocupa rangul prim în aceste articole, iar țirgul principal e în Lipsca la Pasci. Englezii posed aproape exclusiv comerțul cu B. nord-americe și în Londra se țin anual doue auțiuni. B. mai însemnate sânt: *pieile de urs*, (Ursina sau Ursus), brune și negre; *pieile de bursuc*, (viezure, Meles taxus), cenușii cu burta neagra; *pieile de polifag*, (pisica de stâncă, Gulo borealis), castanii cu pete închise pe spinare; *pieile de samur*, (Mustela zibelina), brune și aurii; *pieile de jder*, (Mustela martes), brune cu gât galben; *pieile de dăhor*, (Mustela putorius), galbene cu vîrfuri negre; *pieile de ermelin*, (coconi Mustela erminea), vara brune și fara valoare, iarna albe cu vîrful coții negru; *pieile de vidră*, (Lutra vulgaris), brune cu burta cenușie; *pieile de vidră marină*, (Enhydria marina), negre închise cu vîrfuri albe; *pieile de animale puturoase*, (Mephitis mesomelas), negre cu vergi late albe; *pieile de piscă selbatică*, (Felis catus), cenușii-galbuie cu

vărgi negre și coți cu inele negre; *pieile deris*, (Felis lynx), galbene-roșietice, uneori petate; *pieile de tigrul*, (Felis tigris), galbene vergate cu negru; *pieile de panteră și leopard*, (Felis pardus și Felis leopardus), galbene cu pete rotunde mai închise; *pieile de jaguar*, (Felis onca), cu pete închise cu ochi în mijloc; *pieile de tigrul pisicid*, (Felis pardalis), cu pete vergate; *pieile de leu*, (Felis leo), galbene-aurii; *pieile de lup*, (Canis lupus), cenușii; *pieile de vulpe*, (Canis vulpes, spec.), galbene, argintii, albe și negre-vineții; *pieile de castor*, (Castor fiber), brune strălucitoare; *pieile de veveriță*, (Sciurus, spec.), cenușii-galbui cu burta albă; *pieile de iepure*, (Lepus timidus și cuniculus). cenușii și de diferite alte culori; *pieile de hârciog*, (Cricetus vulgaris), bruneroșietice, pe burta negre cu trei pete galbui; *pieile opossum*, (Didelphys), negre; piei de tot felul de animale domestice; *pieile de focă*, (Phoca vitulina); *pieile de urs de mare*, (Ursus ursina), colorate brune închis; *pieile de lebedă*, (Cygnus musicus și Cygnus olor); *pieile de găscă, rățoi selbatici, vulturi*, etc. B.-le trebuie scururate și punere la soare; ori apoi se pun între ele substanțe mirositoare: tabac, camfor, naftalina, etc.

Blanc, (franc.) alb; monetă veche franceza de argint. — *Cap Blanc*, promontoriu în Tunis, spre vest dela Cap Bon, 37¹/₂° lațime nord., punctul cel mai nordic al Africei. — *Blanc, Le*, capitala unui arond. din dep. francez Indre, cu 5724 loc. — *Muntele B.*, v. la Mont-Blanc.

Blanc, 1) *B., Ludovic Gottfried*, filolog, n. 1781 în Berlin din părinți francezi, studii aci teologia; 1806 predicator reformat în Halle. 1814—15 luă parte la reșoiu ca predicator castru. 1822 profesor de limbile romanice în Halle. † 1866.

2) *B., Louis Jean Ios.*, publicist și om de stat franc., n. 1812 în Madrid. Ca redactor la »Bon Sens» și »Revue du Progrès», s'a distins prin o polemică plină de verve. În 1840 publică cartea: »De l'organisation du travail», în care expune sistemul său economic și socialist. Prin scrierea sa »Histoire de dix ans», B. contribuie mult la caderea lui Louis-Philippe. În urma, fiind ales membru al guvernului provisor, luă parte activă la marile evenimente, cari se produsera, și fu aperator constant al clasei muncitoare. Apoi fu exilat și s'a retras la Londra, unde publică revista »Nouveau-Monde» și magistrala opera »Histoire de la Révolution». În 1870 reîntră în Franța; † 1882.

3) *B., Louis P.*, architect, de origine francez-sviteran, n. Dec. 1860 la Geneva, absolvă școala politehnică la Zürich și școala de bele-arte la Paris, se stabilește în București, unde se casătorește cu o fică a generalului Berindei. În România a construit, pe lângă multe edificii private, universitatea din Iași, institutul botanic și noul ministeriu al domeniilor din București, gimnaziile din Buzen și Tecuci, și este însărcinat cu construirea gării centrale și a facultății de medicină din București, pentru care a lucrat planurile.

Blanca, (*Blanche*), soția regelui francez Ludovic VIII., fică regelui Alfonso IX. de Castilia. După moartea soțului ei (1226) a condus domnia în locul minorului Ludovic IX. cel Sfânt en

multă înțelepciune și energie. † 1252 ca regenta a țerii, aflându-se Ludovic IX. în Palestina. Cf. Nisard, Histoire de la reine Blanche (1842).

Blanchet, (franc. Blanquet), foaie albă, formular de completat cu mâna.

Blanco, (*ital., span.*, san bianco alb, gol, nescriș). *Indosament în B.*, când se prevede cambia numai cu iscalitura indosamentului, lasând loc gol deasupra, pe care se poate scrie clausula de giro. Pe una și aceeași schimbă pot să figureze și mai multe indosamente în B. Legea com. ung. admite girul în B. *Trassare în B.*, trassare asupra cîmva fara de a avé la trassat (v. ac.) vr'o pretențiune. *A sta în B.*, când trassatul (trasul) acceptează o trata, pentru care n'a primit acoperirea (contra-valoarea). *Credit în B.*, fara acoperire, fara garanție. *Hărți în B.* sînt acelea, pe cari numele proprietarului (creditorului) nu e scris, ci e lasat loc gol, (se deosebesc însă de hărțile la purtator după natura lor). *Plenipotență în B.*, o plenipotență nemarginită, în care plenipotențiatul (procuratorul) nu e numit, ci pentru numele acestuia e lasat loc gol. *Tranșacții în B.*, tranșacții nereale sau aparente.

Blânda, umflatura roșietică a pielii, iregulară, dar bine circumscrișă, produsă de o exudațiune seroasă în țesutura pielii. Se observa la unii morbi de piele, ca: Urticaria, Lichen urticatus, sau după împunsături de pîneci, țiuțari și după urzicat.

Bland-Bill, legea Statelor-Unite americane referitoare la baterea monetelor de argint, care a statorit greutatea dolarilor de argint cu 412.50 troy Standard. Legea aceasta intenționează mai departe conchiemarea unei conferențe internaționale pentru a unifica valoarea banilor Statelor-Unite cu ale statelor europene. Legea a fost creată pentru a evita devalorarea argintului și a salva minele de argint americane.

Blandrata, (sau *Biandrata*), *Giorgio*, reformator, care a introdus unitarismul în Polonia și Transilvania, n. 1515 în Saluzzo în Piemont, trecu la calvinism în Geneva; pentru parerile sale antitrinitare, persecutat de Calvin, merse 1558 în Polonia și de aici în Transilvania la principele Ioan Sigismund, dela care esopera pe sama unitarilor libertate religioasă. † pe la 1590, sugrîmat, cum se pretinde, de nepotul sen.

Blank, versul, (engl. blenk vers), v. iamb.

Blankenburg, cerc în ducatul Braunschweig, 474.70 km², și 29.356 loc.; 1707—1731 a fost ducat independent, apoi s'a unit cu Brunschweig-ul. Capitala *B. am Harz*, cu 7703 loc.; în apropiere așa numitul Teufelsmauer, un șir de stînci periculoase. Loc de cura climatică.

Blanqui, 1) *B., Adolphe Jérôme*, (*B. Vainé*), economist francez, n. 1798 în Nizza; la 1825 prof., mai tîrziu director la școala comercială din Paris, apoi prof. la Conservatoire des arts et métiers. A scris opere de economie națională și politică. † 1854 în Paris.

2) *B., Louis Auguste*, comunist franc., frațele lui Ad. Jérôme, n. 1805 în Puget-Théniers; ca instructor privat în Blagnac și Paris intra în legătură cu comunistii, ale celor principii le apără în numeroase pamflete. La revolta din Paris 1839 în parte, împreună cu Barbès și Martin Bernard, ca conducător. Condamnat la moarte de curtea pair-ilor, fu grațiat de regele,

la închisoare pe viață, dar a fost eliberat în urma revoluției din Febr. B. întemeie în Paris Clubul renunții centrale a republicanilor, care însenă mai multe revolte. Arestat din nou, fu condamnat la 10 ani închisoare; eliberat prin amnestie plecă la Londra, de unde reîntors se puse în fruntea unei conjurații și fu osândit iarăși la 4 ani temniță. După proclamarea republicii întemeie foaia radicală La patrie en danger și în parte la revolta comunistă din 1870. B. a fost sufletul revoltei din 1871, pentru care făpta a fost deportat la Nona-Caledonia, dar grațiat mai pe urma. † 1881. A trait în id-a, ca prin conjurații secrete se poate însena o revoluție socială. A petrecut jumătate din viața sa (34 ani) în închisoare.

Blasko, comuna în Moravia, capit. Boskovitz, 2667 loc., cu mari usine de fier ale princ. Sahn. În apropiere (Adamsthal) numeroase caverne.

Blaps, gândac putros, gen din fam. Tenebrionidelor; *B. mortisaga*, în pivnițe și în locuțiile umede și întunecoase; poporul superstițios îl considera ca semn de nenorocire.

Blaramberg, Nicolae, jurist și om politic român n. Dec. 1837, în București, † Ian. 1896. Studii gimnazial în București și Odessa, jurisprudența la Paris. Fiind procuror la curtea de casație, în 2 Mai 1864 demisionează în urma loviturii de stat a lui Cnza și este între conspiratorii pentru resturnarea acestuia la 11 Febr. 1866. La început partisan al principelui străin, devine antidinastic după Apr. 1870, când se formează ministerul junei drepte* fara el; adeseori ales deputat, propune în 1889 darea în judecată a fostului minister Bratianu, dar nu izbutește mai ales din cauza rezistenței »Junimiștilor«. Ajuns în 1891 ministrul în cabinetul gener. Florescu, cade după câteva zile, aparând prerogativele regelui. B. a participat la redacția multor diare: Revista Dnarii (1865); »Dezbaterile« (1866); Teara (1870). A mai publicat între altele: »România și rebelul actual«; »Incerari asupra legilor și instituțiilor României«. Stilul lui e plin de franțuzisme.

Blarer, Ambrosiu, reformator șvab și elvețian, amicul lui Melancton, n. 1492 în Constanț, † 1564. Ocupa loc intermediar între Luther și Zwingli.

Blasat, (franc. blasé), din verbul blaser: a tocii simțurile prin ori ce fel de exces; B., nesimțitor la impresiuni, senzațiuni noue; care prin un exces nu mai găsește placere la nimic.

Blasfemia, blasfemi, (*grec.*) cuvinte vătămătoare, injurioase, rostite împotriva religiei, a dumnezeirii sau a ori carei persoane sau instituții sfinte. Se dice și »faradelegi«. Altadata B. era o crimă. La Atena se pedepsea cu moarte. La Roma Justinian puse aceeași pedeapsă, asemenea în Franția până la secl. XVIII., când pedepsele fura reduse la amenda și închisoare. În România Cod. penal pedepsește cu închisoare și amenda pe acela care, prin gesturi sau cuvinte, nltragiază pe ministrul unui cult. În legea pen. ungara (§§ 190—192) B. este calificată de delict și se pedepsește cu închisoare și amenda, (max. 1 an și 1000 fl.)

Blasiu, sfânt, episcop în Sebaste din Capadocia, a suferit martiriul sub Licinius pe la 316; din cauza ca a năntuit de moarte un copil, care înghițise un os de pește, este invocat în ajutorul

celor cu durere de gât. Ziua com. se serbează în bis. catol. la 3 Febr.

Blasiu, ovid, v. Blaj.

Blasius, Ernest, chirurg, n. 1802 în Berlin; 1830 prof. de chirurgie în Halle, † 1875. Opere: »Lehrbuch der Akiurgie«; »Handwörterbuch der gesamten Chirrgie und Augenheilkunde«, (4 vol.)

Blaskat, grupa de 12 insule, la sud-vestul Irlandei, cott. Kerry. Pescarit.

Blaskovics, Ernest, vestit sportsman magh., n. 1834 în Budapesta. Calul său »Kincsem« a participat la 60 alergari, obținând premii de 200,000 fl.

Blason, sent cu armarii, sciința armariilor. — *Blasonare*, talmacirea semnelor heraldice.

Blast, (botan.) nume dat de Richard total gemulei embrionului de graminee, (porumb, grân, etc.), formată din superpnerea mai multor conuri frunzoase, conul cel mai extern fiind, după Richard, cotiledonul unic. După alții prin acest termen se înțelege totalitatea plantulei, afara de cotiledon sau cotiledoane. În fine mai are și accepțiunea de: tot ce e nsceptibil de dezvoltare, de formație (la plante).

Blastare, Mateiu, canonist oriental pe la 1335, a cnles în nomocanon sau sintagma alfabetica canoanele și legile bis. ale împeraților bizantini, adaugând interpretari din Zonara, Balsamon și din alți interpreți. (Cf. Dr. I. Rațin, Dreptul bis.)

Blastem, (botan.) termen dat de unii botaniști, după exemplul lui Nees, axei embrionului, adeca tigelei cu genula și radica, numire puțin usitata de altfel, fiind suficient, fara a se mai crea noi locuțiuni, termennul de axa embrionului, ca sa se arate părțile mai sus menționate. La 1835 Burdach numesce B. substanța intermediară între solide și lichide, în care se poate realiza o configurație organică ndimentară, începutul unui corp organizat. După el Ch. Robin aplică acest termen snstanței organizate, dar amorfa, capabila de a se transforma în elemente figurate. Aceste din urma done accepțiuni arata destul de bine, cum ați noțiunea de B. e tot una cu noțiunea de protoplasma, (v. ac.) [S. Șt. R.]

Blăstem, (lat. adjuration), ori ce cuvânt prin care cineva din manie, desperare ori alta cauza își poftesce reu sieși ori altor oameni, s. e. jurământul și injuratura (v. ac.) Ca formula liturgică pentru alungarea spiritelor necurate B. este ritul, prin care biserica în numele lui Isus Christos departează spiritele necurate dela oameni și lucrurile lor. (V. Afurisenia). Ritul consista din cuvinte împrnutate din sf. Scriptura și sf. parinți și din acțiuni, cum sânt: snlarea ori scuiparea asupra persoanei dela care se alunga diavolul, pnnerea mâinilor pe capul ei, și mai ales semnul sf. cruci. Cuvântul B. este folosit și în leginurile vechi românesci. Indreptarea legii a lui M. Basarab, deosebesce între cel ce are porunca san catara, adecă B., și cel ce are anatemă sau e afurisit. Afurisenia și anatemala sânt prevedente ca pedepse de aceasta leginire, conform canoanelor și soboarelor, la cari se refera glavele respective din Indreptarea legii. Creștinului îi este oprit a anatemala; nmai cei din tagma eclesiastica pot afurisi, (cf. colect. I. M. Bujoreanu, pag. 105, 151, 173, 318 ur.) Ca și în Pravila lui V. Lupu, (aceeași colect., pag. 55), legiuirea lui M. Basarab (pag. 176) decretaez în materie de injurie și calumnie, că: »cel ce va dice

cuiva ca e afurisit (sau copil), nesciind pe cel afurisit ca s'au iertat (și pe celalalt l-au facut adeverat fecior pe lege), acela iar nu se va certa ca un suduitor.

Carte de B. Dupa C. Caragea, (P. VI., C. II., § 54 și 55), cartea de B. se da unde, și cun, și când se da și jurământul, drept aceea: câte am legiuit pentru juamânt, aceleași înțelegem și pentru cartea de B.

Blastocol, (botan.) nume dat de Hanstein substanței cleioase, reșinoase și balsanuce ce se afla pe muguri de frunze sau de flori, și anume pe solzii externi; dar se mai observa și pe frunzele tinere, ca la agreș, liliac, ori pe stipuli, ca la prun, etc. Foarte abundanta la mugurii de plop, având un miros balsamic, gust aromatic, ainar, culoare galbena-verșie și serva la prepararea pomadei numita *Populeum*. B. e un produs de secrețiune al celulelor epidermice, fie ca toate sînt capabile de a-l secreta, sau numai unele, diferențiate în peri masivi purtați, ori de solzii mugurilor, ca la castanul calului, ori de frunze (prun, agreș, liliac), etc. Această substanța are un rol de protecțiune, apărînd frunzele tinere din uiguri contra umidității și frigului iernei. [S. Șt. R.]

¶ **Blastoderma**, pareteele celular al blastulei.

¶ **Blastogenia**, (*grec.*) dupa Haeckel istoria dezvoltării formei corpului animalului.

Blastoidee, animale fosile, o clasa a fan. Echinodermata.

Blastoporus, sau *prostoma*, gura gastrulei, (v. gastrulațiune).

Blastos, (botan.) sinonim cu generator, formator; țesut blastos = țesut generator sau *meristem*, (v. ac.)

Blastru, pâuză unsa cu medicament, care se lipesce de partea bolnava a corpului. *B. engles*, pânză de mătasa lucie unsa cu soluțiune de cleiu de pește. *B. cenușiu*, de *mercuriu*, preparat din mercuriu și terpenin, anestecat cu B. de plumb și ceara galbena; se întiebuințează mai cu sama la umflături și ghinduri pentru a le împrăștia. (V. alifie.) *B. de plumb*, (litarge, Emplastrum lithargyri, plumbi, Diachylon simplex), se prepara fierbînd mult timp părți egale de untdelemn, untura și oxid de plumb cu pușina apa. B. bin trebuie sa fie tare, dar nu sfarmicios, iar în mîna sa devina moale, dar nu usuros. Se conserva mai bine la locuri recoroase învelit în hîrtie ceruita. Prin adausuri straine se obțin din el diferite alte B. des întrebuițate. Ele opresc aerul de a se apropia de locul umflat, iriteaza pușiu și moaie umflaturile.

Blastula, una din fazele de dezvoltare, prin care trece oul în urma segmentațiunei, (cytula, morula, blastula, gastrula).

Blastus, dignitate amintita de regele magh. Geza II. în o diploma din 1146; atîta cît: cubicularius sive hospitalarius, adeca narașal de curte.

Blața, comuna aramăueasca în Macedonia, aproape de Vlahochisura, cu 800 suflete; o jumătate a locuitorilor e grecisata.

Blatia L., gen din ord. ortoptere. *B. orientalis*, (Periplanata), șvab, gîduc de bucatarie, libarca, (franc. Cafards, Mange-pain, Kakerlacs, etc.) 26 mm. lungine; din orient s'a lașit în toata Europa și America de nord; traiesce în case, mai cu sama în bucatării și pitării, în vapoare. Manâncă pâne, carne, efecte de îmbracaminte,

obiecte de piele, etc. Se prescrie astași în farmacie ca diuretic. *B. germanica* Fab., 11 mm. lungime, în Europa, în case, răspîndita în toate părțile lumii; de asemenea *B. americana* Fab., 30 mm. lung.

Blaud, *hapurile* (pilulele) lui B. compuse de med. franc. P. B.; consista din sulfat fieros și carbonat de potasa; se folosesc la anemie și chlorosa.

Blaze de Bury, *Ange Henri*, scriitor franc., n. 1813 în Avignon, † 1888. Primele sale poesii le publicase în »Revue des Deux-Mondes«, dirigiata de cumnatul seu Buloz. B. se facu remarcat ca critic musical, avînd o admirațiune aproape exclusiva pentru Meyerbeer. A scris: Don Juan, opera (5 act.) în colab. cu Einile Deschamps, musica de Mozart.

Blaznavăț, *Milivoi Petrovici*, general și om de stat sêrb, n. 1826, † 1873; a studiat în Austria, Francia și Belgia; sub Mih. Obrenovici ministru de resboiu, dupa uciderea acestuia șeful guvernului și, pe timpul minoratului lui Milan, membru al regenței, iar sub domnia acestuia ministru president, de resboiu și lucrari publice.

Bleanda, *Vinderel*, *Hingherel*, *Vipdereu* sau *Gaia gîinilor*, (*Falco aesalon*), cea mai mică specie de șoim, ce petrece pe la noi dela capetul lui Oct. pâna la începutul lui Martie; culoarea varnaza dupa sex și etate; altfel masculii sînt cenușii pe spate cu o pata puțin ruginie la ceafa; pe foale ruginie cu pete negre liniare; aripele sînt lungi și acoper $\frac{2}{3}$ parte din coada, ce e lașită spre virf. [V. B.]

Blechnum L. (botan.) gen de Cryptogame vasculare de fructificație lineara mesonervica, acoperita pe ambele laturi de cîte un indusiu continuu și întreg, ce cresce în toate țerile calde, dar mai ales în America și Australia. — *B. spicant* Rth. din Europa, citat atîd de adeseori sub acest nume aparține în realitate genului *Lomaria*. — Portul imponent al genului *B.* face, ca multe din specii sa fie cultivate la noi în florării ca plante ornamentale, s. e. *B. brasiliense* Desv. din Brasilia și Peru și multe alte specii americane, *B. australe* L. din sudul Africei, *B. orientale* L. din Australia pâna în sudul Chinei și Himalaja, etc. [A. Pr.]

Bleda, fiul lui Mundzuk și fratele lui Attila, coregent cu acesta dupa moartea unchului lor Roa (Ruga, Rugila) 434—35. Primul act al domniei comune fû, ca au încheiat pace cu înper. rom. resaritean. Dupa aceea s'au apucat de contopirea semințiilor hunice, dintre care cele resaritene cașura sub stapînirea lui B., iar popoarele de lânga Dunare, mai cu sama germane, sub Attila. Imparțirea domniei a pricinuit discordie între frați. care apoi s'a terminat cu asasinarea lui B. [T. F.]

Bleibtreu, *George*, pictor, n. 1828 în Xanten, elev al academieii din Düsseldorf, traiesce în Berlin, membru al academieii. Zugravesce mai cu sama tablouri de resboaie.

Bleichröder, *Gerson*, șeful casei de banca S. B. din Berliu, n. aici 22 Dec. 1822. Avînd legaturii intime cu Bismarck, fû chieariat 1870/71 la Versailles ca consilier financiar în chestia despăgubirei de resboiu, și decorat cu crucea de fier, iar dupa încheierea pacii ridicat la rangul de nobil cu drept de ereditate. † 1893. De atunci casa B., care a participat la cele mai multe împrumuturi noue de stat, este condusa de nepotul lui G., Iuliu B., și de fiu acestuia Ioan și George.

Blejesci, sau *Neamțu*, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusa din cat.: Baci-Posta, Baci de sus, B. (Neamțu), Fetele și Purani Sf. George sau Cotorani. Are 2450 loc., 2 biserici cu doi preoți, o școala mixtă și o moara de foc.

Blenda, mineralul cel mai important de zinc; cristalisează în sistemul cubic și mai ales în tetraedri; stralucire diamantină sau reșinoasă, de culoare de ordin galben de miere, brun, negru; poate fi și verde sau incoloră, transparentă sau translucidă. Este o sulfura de zinc, conținând de multe ori fier, cadmiu, mangan, etc.; câte odată conține și puțin argint sau aur. Se găsește în cantități mari în multe locuri, precum: în Anglia, Germania, Transilvania, Suedia, America, etc. Servesce la extragerea zincului.

Blende, nume sub care se înțelegea mai înainte o grupă de compuși cu sulfură, ce se asemănau cu blenda. Astăzi acest nume e puțin întrebuințat.

Blennius, gen de pesci din ord. Acanthopteri-gienilor, fam. Blenniiformilor. Corpul puțin prelungit și gol sau acoperit cu solzi foarte mici, botul scurt; o singură înotătoare dorsală. Sunt vr'o 38 specii din care cele mai multe trăiesc în mare, pot însă mai toate suporta și apa dulce.

Unele trăiesc în totdeauna numai în lacuri cu apă dulce. *B. Ocellaris*, (mămuța de mare), are pe aripa înotătoare dorsală o pată colorată în formă de ochiu, (v. ilustr.) Deasupra fiecărui ochiu este un apendice, care îi da o figură curioasă. Segasese și în *M. Neagra*, lângă Constanța, unde trăiesc ascuns printre algi. *B. Vulgaris*, trăiesc prin ape dulci în Italia și în Rhone.

Blenorrhoea, blenorragia (sculament) învechită, trecută peste 3—4 săptămâni. Aceasta boala e datorită unui microb special, numit gonococ, și consistă într'o scurgere de puroiu mucos pe uretra. Ca mai toate boalele învechite se vindecă greu și poate da naștere la alte boale mai grave, precum: strimtorarea uretrei, ș. a. B. constituie un pericol pentru îmbolnăvirea celorlalte organe ale udului, beșica și chiar rinichii. Pentru vindecare se întrebuințează injecțiuni, spalături, cauterisări cu diferite substanțe.

Blapharis Juss., (botan.) gen de plante din familia Acanthaceelor, ce cresc din Africa până în India orientală, dintre cari unele ca: *B. capensis* Pers., etc. se cultivă la noi în florării ca plante ornamentale. *B. edulis* Pers. se folosește în Arabia și Persia ca leguma. [A. Pr.]

Blapharon, (grec.) aceea parte protectivă a globului ocular, care îl acoperă. Sunt 2 B. sau pleoape, una superioară, care se mișcă foarte repede, pentru a protege globul ocular, și una inferioară. Când ambele pleoape se apropie se ȳce ca ochiul se închide. Aceste organe sunt învelite pe afara cu piele, pe dinăuntru cu o peliță

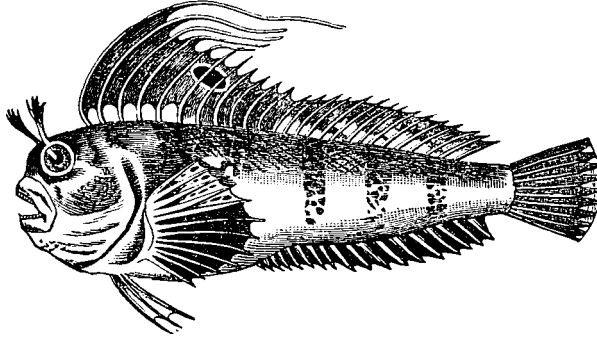
fină, numită conjunctivă, în interiorul lor au, între altele, mușchi proprii mișcării lor, iar pe marginea lor liberă erau numiți *gene*.

Blepharospasm, (grec.) închiderea repede sau spasmodică a pleopelor; se datorează unei iritațiuni ce se petrece în nervul mușchiului, care închide pleoapele, numit: *mușchiul orbicular*. Causa iritațiunii poate fi în ȳsul nerv, sau în alții, cari sânt în legatură cu ochiul. În acest din urmă caz, iritația se comunică mușchiului, care închide pleoapele, pe cale reflexă. Un exemplu de această comunicare: se știe, ca un gunoiu intrat în ochiu provoacă B.; iar aceasta se petrece în modul următor: gunoiul irită nervii simțitori ai peliței de pe globul ocular; iritațiunea se comunică la un centru nervos, poate chiar în creier, din care se dă ordin de mișcare repede mușchiului, care închide pleoapele, și aceasta se face în scopul ca ochiul să se scape de gunoiu.

Bletonism, (după faimosul idroscop Bleton, † la finea secl. XVIII. în Paris), însușirea presupusă de a pute determina prin un anumit simț instinctiv isvoare suterane.

Blida, oraș cu întaritură în Algeria, depart. Alger, 23,686 loc. (1891), înfațișare modernă și circulațiune vie.

Blindagiu, diferitele acoperăminte și captușiri, cari servesc de a pune la adăpost pe operatori contra gloanțelor și proiectilelor inamice. În asediul unei cetăți, când atacatorul se apropie de ea prin șanțuri (sape), el le transformă în

Blennius ocellaris.

nise galerii blindate. B. se compune de obicei din două părți: unele rezistente, precum: fier, zid, lemn; altele lucrând prin masa lor, precum: pământ, nasip, gunoiu, fascine, etc. Astăzi pentru a protege tunurile din cetăți, bateriile de coastă și vasele de resboiu, se fabrică cuirase metalice. Sunt patru tipuri de B. în metalurgie: plăci de fier, plăci Compound sau mixte (fier și oțel), plăci de oțel și plăci de fontă.

Blitum Tourn., (de la blith = fără gust), secțiune de plante din genul *Chenopodium* L., fam. Chenopodiaceelor, cuprinde plante ierboase, glabre, glanduloase sau puțin farinacee. Fructul o baka succulentă. Cresc în toate regiunile temperate, rare între tropice. În România crește prin locuri inculțe, darimături, *B. virgatum* L., vulgar: Fraga tatarasca, și *B. capitatum* L. Tot aceste specii se pot cultiva și ca ornamentale. [S. Șt. R.]

Bloc, bucata de piatră sau de pământ; carticică pentru notițe.

Blocuri eratice, bolovani cari se găsesc în terenurile de transport (drift), numite pentru partea de nord a Europei: terenurile eratice dela nord sau diluviul septentrional (ori till, boulder-clay = Geschiebelehm). Acești bolovani sânt din formațiunea *ghiepașă* (glacială) și se găsesc atât în nordul Europei cât și în Alpi, în America,

în munții Himalaja, ș. a. Cei din diluviul septentrional provin de ordină din părțile de nord ale Europei. Acei din Engllera provin din Scoția, cei din Danemarca provin din Norvegia, cei din Rusia provin din Scandinavia, ș. a. Dimensiunile lor sânt câte odată considerabile, așa »*piatra mare*«, de gresie, dela Belgrad (Pomerania) are 840 m. cubici și piedestalul statuei lui Petru cel Mare la St.-Petersburg cântăresce 1500 tone.

[Ali.]

Bloc = stațiune, închiderea prin sigle ale părților singuratică ale unei linii ferate în timpul cât e percursa de un tren. Signalele pot fi acustice (prin goarna, fluier sau clopote, excepționali și prin pocnituri) sau optice (prin brațe sau discuri, iar noaptea prin lumina alba sau colorată).

Blocada, (blocus), învestirea unui oraș, cetate, port sau ori ce alta pozițiune ocupata de inamic în scopul de a-i taia ori ce comunicațiune cu exteriorul. Romanii când atacaau vr'o cetate, începeau totdeauna prin a o bloca, ei stabileau în jurul cetății done linii de învestire: 1) *circumvallatie*, întoarsa spre exterior pentru a se opune unei armate de ajutor, și 2) *contravallatie*, pentru a se opune ieșirilor asediatiului. Cetatea, orașul sau portul blocat, este pus în imposibilitate de a primi ajutor în oameni sau provisiuni, neputându-se chiar debarasa de gurile inutile.

Blois, (în evul mediu Blesis), capitala depart. franc. Loir-et-Cher, cu 22,150 loc. și un vechiu castel, caro a fost mult timp rezidența regilor din fam. Orleans; aici s'a încheiat alianța dintre Francia și Veneția la 15 Apr. 1499 și 14 Martie 1513; iar 1588 au fost uciși tot aici Ludovic și Enric de Guise. În acest castel a murit și Ecaterina și s'a nascut Maria de Medici.

Blond, balan. *Blondin* sau *blondindă*, bărbat sau femeie cu per blond. *Blondă*, dantela de matasa. (V. dantela.)

Blondel, (Blondeau), cânt. și poet din secl. XII., n. în Nesle; favoritul regelui engl. Richard Iuimade-leu, pe care l-a însoțit în expedițiunea cruciata; 34 poezii, atribuite lui, se cuprind în: »*Collection des poètes champenois*« (t. 19, Remis, 1862).

Blondin, *Carol*, acrobat vestit, n. 1824 în St. Omer. 1855—60 a trecut mai de multe ori pe funie preste cataractele Niagara.

Bloomerism, moda de dame, introdusă 1850 în New-York prin Amalia Bloomer, care a înlocuit hainele femeiesci cu pantaloni, pardesiu și cisme. Mai are aderenți în America.

Blowitz, *Enr. G. St. Ad.*, cu numele adevărat *Oppen*, diarist francez, n. 1821 în Blowitz (Boemia). Mai întâiu prof. de limba germ., dela 1871 jurnalist. A devenit celebru prin interviuarea lui Bismarck la congresul dela Berlin 1878; B. a fost totdeauna condus de o ura neastâmpărata față de Germani. De origine ovreu.

Blücher, *Gebhard Leberecht, de*, mareșal prus., n. 1742; la 1813 comandant preste trupele germane, a oblit aliaților calea spre Paris; 1815 a contribuit foarte mult la isbânda prin sosirea la timp pe câmpul dela Waterloo; † 1819. Unul din cei mai mari rivali ai lui Napoleon; din cauza rapidității mișcarilor și a bruscheței atacurilor sale i-s'a dat numele de »*Marschall Vorwärts*« (înainte).

Blue books, (*engl.*) cărți vinete, colecțiuni de documente ce în Anglia guvernul le presintă

parlamentului; numite astfel dupa culoarea învelitoarei. B. diplomatice conțin corespondența dintre ministerul de externe englez și reprezentanții din străinatate. S'au întrodus și în Francia, Italia, Austria, Germania. (Cărți galbene, roșii, verzi și albe.)

Blue clay, lut vênêt; mestecat cu caolin se întrebunțează în Anglia la fabricațiunea de vase.

Blue Mountains, (munții albaștri), munți în New-South-Wales (Australia), spre vest dela Sydney, cu straturi de aur.

Blue pills, (*engl.* pilule albastre, *Pilulae coeruleae*), consista din mercur (pro pil. 0'06 gr.) și cretă pulverisata; sânt purgative, în Anglia foarte usitate.

Blueta, (*franc.* *bluette*), licărire; în sens figurat: o mica lucrare literara de spirit fara pretenții.

Blum, 1) *B., Carol*, compositor și poet dramatic, n. 1786 în Berlin, † 1844 ca compositor de curte; întroduse vodevilul pe scenele germane; a scris preste 70 piese. 2) *B., Johann Reinhard*, mineralog, n. 1802 în Hanau; 1838 prof. în Heidelberg, † 1883. 3) *B., Robert*, scriitor și orator politic, n. 1807 în Colonia; la 1848 conducatorul democrației saxone și deputat de frunte în parlamentul dela Frankfurt. În Oct. 1848 a luat parte la luptele de pe stradele Vienei, a fost prins și împușcat la 9 Nov. Biogr. lui B. a publicat-o fiul seu 1878 în Lipsea.

Blumauer, *Alois*, poet germ., n. 1755 în Stiria, a trait mai mult în Viena. Dupa ce a absolvat școalele s'a facut iesuit, mai târziu librar, † 1798. Nota caracteristica a multelor sale poezii e o sensualitate cam vulgara, care împreuna cu raționalismul său a facut ca fructele talentului său mijlociu sa fie mult gustate la timpul seu. Scrierea princ.: »*Abenteuer des frommen Helden Aeneas*«, o parodie a Eneidei. [W. R.]

Blume, *Karl Ludwig*, botanist olandez, n. 1796 în Brauschweig, † 1862 la Leyden; a fost director al gradinei botanice dela Buitenzorg (Iava), apoi director al herbariului din Leyden (Olanda). Are scrieri proprii, și în colaborare cu Fischer (I. B.), Nees von Esenbach, Reinwardt. Scrieri proprii: *Bidragen tot de-Flora van nederlandsch Indie*, (1825); *Enumeratio plantarum Iavae et insularum adjacentium*, (1817—28); asupra familiilor: *Piperaceae*, *Palmieri*, *Orchidee*, etc. În colaborare cu I. B. Fischer: *Flora Iavae*, (1828), etc.

[S. Șt. R.]

Blumenau, comuna rur. în Ung., cott. Pojou, cu 948 loc. slovaci. Aici s'a dat ultima lupta în resboiul pruso-austriac la 22 Iulie 1866.

Blumenbach, *I. Frideric*, naturalist germ., n. 1752 în Gotha; la 1776 prof. de medicina în Göttingen, ținând prelegeri din anatomia comparativa, fiziologie și istoria medicinei. Meritul lui de capetenie e, ca a întrodus anatomia comparativa în Germania prin opul seu: »*Handbuch der vergleichenden Anatomie*; a înfiintat și o »*Collectio craniorum diversarum gentium*«. De valoare e și opul seu: »*Geschichte und Beschreibung der Knochen des menschlichen Körpers*«, (1786). † 1840.

Blumenthal, 1) *B., Leonhardt*, conte, general prus., n. 1810 în Schwedt l/O; a servit la diferite arme. 1849 a luat parte la resboiul din Schleswig și Lütland ca șef al statului major; a fost în fruntea statului major în resboaiile contra

Danemarcei 1863, contra Austriei 1866 și contra Franței 1870; 1888 fu numit inspector al armatei.

2) **B., Oscar**, scriitor germ., n. 1852 în Berlin, a scris, parte singur. parte cu G. Kadelburg, pentru și despre teatru și foite în stilul lui Heine. Scrierile sale sînt de spirit, însa superficiale; cea mai buna e comedia »Der Prophefeil«, dar are numai valoare trecetoare. Dela 1888 director al teatrului Lessing în Berlin. [W. R.]

Bluntschli, Johann Kaspar, jurist german, n. 9 Martie 1808 în Zürich, † 1881 în Karlsruhe; a studiat în orașul seu natal, în Berlin și Bonn; la 1830 ampoiata la judecatoria cercuala din Zürich, a ținut acolo, ca docent privat, prelegeri din dreptul roman la »institutul politic«; la 1836 profesor ord. la universitatea de acolo. B. a avut rol conducător în afacerile publice ale orașului Zürich; ca membru al marelui consiliu și șef al partidului conservator a luat parte activa la evenimentele din Sept. 1839. Conservatismul seu se reoglindeaza în scrierea sa: »Das Volk und der Suverän«, (Zürich, 1831) și »Staats- und Rechtsgeschichten der Stadt und Landschaft Zürich«, (1838—39), iar activitatea sa publica în opul: »Die Kommunisten in der Schweiz«, (1843.) În 1848 s'a mutat la München ca profesor al dreptului privat și al politiceii; aici a editat opul seu renunit: »Deutsches Privatrecht«, (1853—54), lucrând cu Arndts și Pözl la Kritische Übersicht für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, (1853—59). La 1861 fu chemat profesor la universitatea din Heidelberg; a contribuit mult la învingerea parlamentarismului german. În mai multe rânduri a presidat adunarile protestanților din Germania. Scrieri de valoare afara de cele amintite: Geschichte des allg. Staatsrechts u. der Politik, (1864); Das moderne Kriegsrecht der civil. Staaten, (1866); Deutsches Staatswörterbuch, (1857—1870). Privat.Gesetzbuch für den Canton Zürich, 1855.

B. m., prescurtare pentru »brevi manu«, și pentru »beatae memoriae«; pe recepte »bene nisceatur«, sa se amestece bine.

B-mol, în terminologia musicală germana, tonalitatea lui si bemol minor.

Bnai Brith, (în limba ovr. fiii asociațiunii), societate ce s'a înființat 1842 în New-York, iar 1882 s'a împămîntenit și în Germania. Scopurile B.-ului se aseamana cu ale Francmasonilor: promoveaza caracterul cultural și moral al Jidovilor, sprijinesc artele, cultiva științele, ajutara bolnavii și orfanii, etc.

Boa, 1) șerpe uriaș; 2) îmbrăcaminte femeiasca, un șal de blana sau de pene, de forma unui șerpe, ce se poarta în jurul grumazului.

B. constructor, șerpele uriaș din America sudica. Corpul e acoperit cu solzi neteși, așezați lînga olalta. Capul turrit, cu trei dungi întunecate; pe spate are o dunga lata întunecata, dințată, pe care sînt nisce pete ovale galbene-cenușii. Lungimea este pîna la 6 m. Traiesce în nordul și resaritul Americii sudice, în ținuturile uscate și paduroase. Are frica de oameni și le este acestora puțin primejdios. El nasce pui vii. Pielea lui se tabacesce și se folosese la cisnie (ghete), ș. a.

B. murina, v. Anaconda.

Boabah, numire vulgara data giganticului arbore Adansonia digitata L., (sau Adansonia B. Gaertn.), (v. ac.).

Boabdil, (*Abu Abullah*), cel din urmă rege mauric în Granada; fu alungat din Spania 1492 de catre Ferdinand V., regele Aragoniei. Cu aceasta s'a sfîrșit domnia Maurilor în Spania. B. † în o lupta contra sultanului din Maroc.

Boala, morb. (v. ac.) **B. apei**, v. Ascites. **B. mare sau rea**, numire vulgara pentru epilepsia. (v. ac.)

Boale mentale, (psychose, nesanii), sînt nisce turburari cronice ale sistemului nervos central și în special ale creierului, care se manifesta prin alterațiunea a trei funcțiuni, din cari se compune eul omului: sensibilitatea, inteligența și voința. Intregul acestor turburari constituie *alienațiunea mentală*. Dupa funcțiunea, care este primitiv alterata, se împart și B. m. în grupuri, cari de multe ori se pot asocia între ele. Unele își au originea în exagerațiunea, diminuțiunea sau perversiunea sensibilitații generale, care, dupa cum se scie, este izvorul senzațiunilor, sentimentelor și emoțiunilor noastre. B. m. cunoscute sub numele de: melancolie, manie morala, manie sensorială, manie emotiva, se datoresc unor perturbățiuni ale sensibilitații generale și speciale.

Alte B. m. își au punctul de plecare într'o alterațiune a inteligenței propriu zise, care cuprinde atențiunea, percepțiunea, idențiunea, memoria și judecata. B. m. ca mania acută, confuziunea mentala, delirurile sistematizate de persecuțiune, de marire, și acele deliruri parțiale (monomanii intelectuale) aparțin grupului de psihose intelectuale, ale caror manifestațiuni sînt limitate în mecanismul alterat al facultăților sus aratate. Al treilea grup de B. m. se datoresc unor turburari ale voinței și sînt cunoscute sub numele de manii obsesionale și instinctive, manie raționanta, manie iimpulsiva, a caror expresiune este nu o turburare a funcțiunii silogistice a eului, dar a funcțiunii volitive și instinctive. Diferitele monomanii cu tendința la sinucidere, la omor, la furt (cleptomanie), la a pune foc (piromanie), la tendința imperioasa de a abusa de beuturi alcoolice (dipsonanie), la tendința neresistibila de abuzuri erotice (erotomanie), sînt efectele alterațiunii voinței și a instinctelor și se exprima prin comiterea de fapte disordonate, incorecte și chiar criminale, ce judecata nu le poate nici controla nici împiedeca.

În unele casuri B. m. aparținînd acestor grupuri se combina unele cu altele, se complica de simptome corporale și produc noue forme de alienațiune mentala, prin propagațiunea alterațiunii dela un centru la celelalte regiuni ale sistemului cerebro-spinal.

S'a crezut mult timp ca B. m. sînt alterațiuni, la cari organele corporale nu iau nici o parte; și aceasta opiniune era basata pe doctrina anuista a separațiunii și independenței sufletului de corpul omului. Progresele facute în anatomia comparata, în fiziologia experimentală și în clinică au demonstrat, ca aceste boale corespond cu nisce leziuni organice vizibile cu ochiul simplu, uneori cu microscopul, cari ocupa aci centrul psihic (lobul frontal al creierului), aci centrul psihomotor, (lobul parietal), aci centrul psihosensorial și psihosensitiv (lobul temporo-occipital). Astfel considerate B. m. sînt nisce boale cerebrale, caci creierul, și în special partea lui corticala, este sediul unde reside inteligența, voința, afectivitatea, liberul arbitru și consciința.

Un punct important din istoria B.-lor m. este originea lor. Boalele corporale, ori care ar fi organul suferind, emoțiunile morale, de ori ce natura ar fi ele, pot da naștere unei B. m. Insa un factor puternic al acestor boale, cel mai frequent și în unele cazuri singurul eficace, (psichose degenerative), este ereditatea, care desvoalta în organismul cerebral aptitudinea și predispozițiunea a contracta alienațiunea mentală. Este admis, ca din 100 cazuri de B. m. 75 se datoresc ereditații, care poate fi directă sau indirectă, și poate produce aci efecte similare, aci efecte transformate. In ori ce cas ea diminue rezistența vitală a creierului, care sucomba mai lesne acțiunii suferințelor morale, a surmenagiului ce provoacă lupta pentru viață, a intoxicațiilor și autointoxicațiilor, la cari omul este mereu expus.

In ceea ce privesce prognosa B.-lor m. ea nu este totdeauna fatala precum se crede în general. Igiena corpului și a sufletului, o pedagogie bine înțeleasă și dirigeată, micșorează efectele predispozițiilor native și mărește rezistența vitală; iar un tratament medical și moral, basat pe cunoștința exactă a casului, conduce la vindecare într'o proporțiune aproape de 40% de alienațiune mentală. (V. ac.) [Prof. Dr. A. Sutz.]

Boanța, în poveștile românesce e numele unei babe. (V. Baba.)

Board, (engl. pron. bord), scândura sau masa; în sens figurat: colegiu, oficiu, comisiune, comitet; s. e. *B. of Trade*, (pron. tred), oficiul comercial; *Local Government B.*, oficiul central, care supraveghează administr. muncic. și cercuța.

Boare, vânt lin.

Boarex, principesa hunica din seminția Sabir, care în secl. VI., pe timpul reșoibului dintre Perși și Bizantini, s'a alaturat catra aceștia cu întreaga armata sa.

Bob, numire populară data plantei *Vicia Faba* L. (v. ac.)

Bob, 1) *B., Ioan*, episcop, n. 1739 în Orman, (Ormani). Și-a început studiile în școala reformată din comuna sa natală, apoi le-a continuat în Dej, Giula și Csomafája tot la reformați. În vîrstă de 10—11 ani a mers la Cluj în școalele Iesuiților. În seminarul catolic al Sf. Iosif a capetat întretîner pîna ce a absolvat retorică, cînd a trebuit sa se duca pe scurt timp acasa. fiind bolnav. Reintorcîndu-se la Cluj s'a susținut cu multe grantați, ne mai putînd intra în seminar, și dupa ce a absolvat și fizica, a mers la Blaj, unde în Sept. 1764 intră ca novitîu în ordul calugaresc al Basiliților și propuse la gimnasiu cîteva luni sintaxa și gramatica în locul renumitului Grigorie Maior, pe care guvernul îl închisese în Muncaciu. Veșînd ca eppul Atanasiu Rednic potfescce dela novitî post foarte aspru fara carne, B. nu cuteză a face profesiunea de calugar, ci, la invitarea iesuitului Sárosi, merse la Odorheiu cu gîndul ca dapa un an sa treaca în Ungaria spre a studia drepturile. Murind insa Sárosi, care voia sa-l ajute în continuarea studiilor, a fost silit sa rămîna în Odorheiu din 1765 pîna Apr. 1769 în calitate de econom al Iesuiților de acolo. De aci iar s'a întors la Blaj, unde fu primit de decuitor la calugarii basiliani din 10 Apr. 1769 pîna 1 Nov. 1773, cînd din partea eppului Maior fu trimis la teologie în Tirnavia. În primavara anului 1777 se reintoarse la Blaj, însa bolnav de piept.

În Dec. 1777 fu hirotonit diacon, 1778 preot. La început lucră în cancelaria episcopoească, în iulie 1778 insa fu numit protopop în Daia, iar clerul îl alese inspector preste lucrările pentru restaurarea seminarului și a bisericii catedrale din Blaj și cassar pentru banii adunați dela preoți pentru reșoioi. În Mart. 1779 fu numit paroch și protopop în Oșorheiu, unde funcționă pîna în Iunie 1782. În 12 Aug. clerul îl candidă de episcop cu 37 voturi, iar imperatul Iosif îl numi în 21 Oct. 1782. În 1783 petrecu mai mult timp în Viena spre a obține dotațiunea clerului, insa fară rezultat. În 6 Iunie 1784 fu consacrat episcop de antecesorul seu Grigorie Maior, iar în 11 Iulie 1784 se instală în scaunul episcopesc cu mare pompa. † 2 Oct. 1830 în vîrstă de 91 ani, în carcat de merite pentru biserica și națiune, cari Papa Piu VII. i-le-a recunoscut cu mare lauda, iar imperatul Francisc i-le-a resplatit cu ordul Leopoldin, în grad de comendor, conferit tocmai cînd s'a înființat acest ord în 1808, despre ce episcopul fu avisat în 4 Febr. 1809. Tot ce a putut cruța din venitele sale a lăsat bisericii și națiunii sale. Facu două fundațiuni, una grandioasă pentru capitulul înființat de dînsul în 1807 și pentru cler, care astăzi are preste 700,000 fl., alta pentru studenți. Zidi mai multe biserici prin orașele principale, s. e. în Cluj, Oșorheiu și Mediaș. Reorganiză gimnasiul din Blaj, creînd mai multe salarii pentru profesori. Luptă pentru drepturile politice și naționale ale Românilor, înaintînd în aceasta cauza la curtea din Viena mai multe petițiuni, între cari cea mai însemnată este: *Supplex libellus Valachorum* din 1791. Imbunătăți soarta clerului, esoperîndu-i în mai multe comune salar dela stat. A scris: 1) Teologia dogmatică dupa Tournely, 1801. 2) Cartea de învețaturi creștinesce despre deșertaciunea lumii, 1805. 3) Cuvînt pastoresc și 4) Dicționar românesc, latinesc și unguresc în 2 tom.

[Dr. Aug. Bunea.]

Fondul Bobian a fost întemeiat de eppul B. pentru ajutorarea clerului și stipendiarea studenților. Din fondul pentru cler se platesc 5 profesori cu cîte 315 fl. anual, se dau subvențiuni la 5 biserici, se remunerează liturgiile, ce se celebrea în fiecare dimineața la biserica catedrală din Blaj, apoi i-se da capitulului bobian anual preste 11 mii fl., și pentru ajutorarea preoților și salarisarea protopopilor preste 10 mii fl. anual. Din venitele fundațiunii studenților se împart 5 stipendii a 60 fl. Tot la F. B. sînt agremate și 21 fundațiuni mai mici, facute de canonici din Blaj, ca Boer, Caian, Filipan, Nobili, Stoica, ș. a. cu scopul de a se ajuta preoții înrudiți cu fondatorii, de a se face liturgii votive, a se subvenționa biserici, etc. Starea F. B. la 1895 s'a ridicat la frumoasa cifra de 723 mii fl.

2) *B., Fabian Vasile*, poet satiric român, n. 31 Dec. 1795 în Rușii Bargaului în Trans.; la 1820 trecu în Moldova dimpreuna cu alți trei tineri angajați de G. Asachi pentru seminarul dela Soocola. B. rămase în Iași pe lînga G. Asachi. Dupa revoluția dela 1821 s'a susținut dînd lecții în casele boieresci. 1828 fu numit prof. la gimnasiul înființat în Iași, 1834 trecu la Academia de acolo ca prof. de filosofie. † Apr. 1836. Dela B. ne-au reimas mai multe poesii, unele pline de sentiment național.

Bobața, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Ocolu de sus, formată din cat.: B. și Șișcu-roșu, având 800 loc. cari se ocupa mai ales cu agricultura și prasirea vitelor. În partea de sud a com. se afla un loc numit »Cetatea», unde s'au găsit antichități din timpul Romanilor.

Bobâlna, sat, v. Babâlna.

Bobârnac, lovitura preste nas, ce se aplica cu degetul mijlociu, pus mai întâiu sub policar.

„**Bobârnacul**“, foaie satirică și umoristică apărută în București la 1878—79 și 1884—86; ed. I. Marian.

Bobbinet, (tüll englezesc), un fel de șesătură cu ochiuri sau gauri regulate, șeseunghiulare, care se fabrica cu mașina B., inventată de Heathcoat la 1808.

Bobda, comună mare în Banat, cott. Torontal, cu 1407 loc. Rom. și Germ.

Bober, afluent al Oderii în partea stânga; isvorește în Munții uriași, iar la Crossen se revărsa în Odera, 255 km. lung.

Bobesci, comuna și parohie, cu moșie boierească, în Bucovina, căpit. Storojinet, jud. Stănescu, cu 2159 loc., (2068 ort., 39 apus., 52 mos.); cu o școală de o clasa. [Dr. I. G. Sbiera.]

Bobina, în electrotehnică: o spirală de sîrma de aramă înfășurată sau izolată cu matasa. Spirala de cele mai multe ori e trasa asupra unui cilindru de lemn sau de carton, gol pe din launtru, dar în anumite cazuri se folosește spirala fara cilindru. La curenții de inducțiune se folosește două bobine, dintre cari una e bagată în launtrul celeilalte. B. prin care se conduce curentul electric — de regula B. din launtru — se numește *B. primară*, iar B. în care se produce curentul de inducțiune *B. secundară*. — În sens minier B. este o roata de fier sau de lemn cu o raza destul de mare, având în periferia sa un scoc (sghiab) adânc, pe care se poate înfășura o frânghie lata (Bandsell). Adâncimea scocului depinde de lungimea frânghiei și trebuie calculată pentru fiecare cas în parte. B. face parte integrantă a mașinei de extracțiune; acolo unde se întrebunțează pentru extracțiunea materialului din puțuri, are frânghii late, iar nu rotunde.

Boboc, (botan.) mugure florifer și fructifer; organe umflate, rotunde ce conțin în interior o floare rudimentară sau o inflorescență. După pozițiune pot fi *terminali*, în vârful tulpinei principale sau al ramurilor; *axilari*, la subsnoara frunzelor sau bracteelor; *nuși* și *solzoși*, după cum sînt sau nu înveliți de bractee, etc.

Boboci, una din cele mai vechi stațiuni balneare în România, jud. Buzeu, cu 4 izvoare sulfuroase captate cam defectuos, cu toate astea destul de bine întreținute ca să poată fi folosite de bolnavi. Un hotel cu 32 camere, un restaurant, stabilimentul bailor cu 14 cabine pentru bai încălzite și reci, dușuri, muzica de lautari, poziție pitorească între dealuri cu vii, cura de struguri. Apa sulfuroasă se bea și se folosește ca baie. Apartine episcopiei școlii din Mizil »Ioan Crăciunescu», care a testat aceasta avere spre scopuri filantropice culturale. Analisa apei e făcută de Saligny. Lit.: Anast. Fetu, »Descrierea și întrebuințarea apei comune și a apelor minerale». Iași, 1874; Dr. C. Istrati, »Raport anual relativ la inspecțiunile făcute stațiunilor balneare». București, 1890. [Dr. Vuia.]

Boboteaza, serbătoare. V. Arătarea Domnului.

Bobruisk, orașel și fortareată în guvern. rus. Minsk, cu 58,256 loc.; comerț cu cereale și lemne.

Bobu, com. rur. în Rom., j. Gorj, pl. Novaci-Amaradia, formată din 3 catune: B., Hăesci și Mogoșani și o mahală numită Raba. B. are o întindere de 4781 hectare și 1357 loc. Apele ce o uda sînt: Blahnița și Bobaia. Acî se afla un drum numit Balacianu, ce trece prin centrul catunului Mogoșani. Despre acest Balacian tradiția spune, ca ar fi fost capitanul lui Mogoș Vornicul. B. are o școală și 4 biserici: una fara dată și socotita cea mai veche, alta din 1729, alta din 1764 și alta din 1810.

Bobulesci, com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Ștefanesci, situată pe țărmul drept al Bășului, un afluent al Prutului; 1021 loc., cari se ocupa cu agricultura.

Bobulescu, *Iosif*, episcop al Râmnicului și N.-Severin, n. 1818; a studiat în seminarul Veniamin din Iași; 1846 catichet în Botoșani; 1856 prof. și inspector la seminarul Veniamin din Iași; 1860 reformându-se seminarul, a trecut ca preot în armata; 1862 s'a hirotonit arhieru cu titlu de Sevastis; în acest timp a ocupat și postul de superior la biserica sf. Spiridon din Iași; iar la 1880 a fost ales și instalat episcop de Râmnic și N.-Severin; 1886 fî silit a se retrage din cauza de boala. † 1890. A publicat studii de ist. bisericăscă.

Bocănițoare, pasere cățarătoare numită altfel și *Gheonoaie*, — *Ciocănițoare pestriță*, (Picus major). Penele de pe crescet, spate și dela basa coadei sînt negre; preste aripi cu cinci fașii albe; dela unghiul gurii spre marginea grumazilor cu o fașie neagră; pe umeri și de laturile capului cu pene albe; ciocul și picioarele survineții. Petrece prin padurile dese, prin bradete, nutrindu-se cu insecte și semința de brad; culbăresce prin arborii scorburoși. Când iarna e mai aspră, se retrage mai spre meaza-și. [V. B.]

Bocârna, munte în Rom., j. Buzeu, aproape de frontiera Trans., face parte din catena Sîriului; 1500 m.; e acoperit cu paduri imense și pașuni foarte bune.

Bocca, (ital., plur. Bocche), gura, strimtoare și golf.

B. della verità, (ital. »gura adevărului»), se numește o mască antică română, ce se pastrează în bis. Santa Maria in Cosmedin (Roma). În evul mediu se povestea, ca vechii Romani, când puneau jurământ, își bagau mîna în gura masei; cel ce jura strîmb, nu-și mai putea scoate mîna.

Boccaccio, *Giovanni*, (1313—75), fondatorul prosei ital., în special al novelei; n. 1313 la Certaldo, lângă Florența, sau la Paris, precu tineretele în Neapole, unde fusese trimis pentru negoț, însa unde se dete petrecerilor și literaturii, avînd multă aplicare pentru poezie. Primit la curtea eruditului rege al Neapolei, Roberto, se înamoroază de fîca naturală a acestuia, Maria, pe care o celebră în romanul său *Fiammetta*. Murind tatal seu, 1350, se reîntoarce la Florența. Acî legă strînsă amicie cu Petrarca, lucrînd și cheltuind mult împreună pentru descoperirea și copierea autorilor clasici și pentru reînvierea limbii eline. La betrănețe, după multe ocupațiuni literare și misiuni politice, se retrase la

casa părințească din Certaldo, dar fù din nou chemat la Florența ca, în bis. sf. Stefano, sa faca lecțiuni publice asupra lui Dante, însă n'ajunse decât la cap. XVII. din *Inferno* și † 1375. A scris multe poeme și romane, în prosa și în versuri, în stil bombastic: câteva cantonete și sonete, prin cari e pus între poeții minori ai secl. XIV., și la betrânețe: »De genealogiis deorum», »De casibus virorum et foeminarum illustrium», »De claris mulieribus», ș. a. în l. lat., însemnate pentru mitologia, istoria și geografia antică. Opera principală, pentru care e pus alături cu Dante și Petrarca, întemeietorii limbii literare ital., e *Decamerone*, sau cele 100 novele. B. presupune, ca în timpul unei epidemii 3 tineri și 7 femei, rudeni și amici, s'au retras la o vila, aproape de Florența, și în 10 zile au spus fiecare câte o poveste. Subiectele sânt luate din fapte contemporane, întâmplări personale ale autorului sau cunoscuților sei, din trubadurii francezi, scriitorii antoci și tradițiunile orientale. Dar toate oglindesc moravurile, de multe ori scandaloase, ale timpului. Prin stilul și limba lor firească, bogată și frumoasă, novelele lui B. au devenit modele clasice în acest gen. Cele mai bune scrieri dupa novele sânt: »Vita di Dante» și »Commento a Dante». [M. Strajan.]

Boccardo, *Gerolamo*, economist ital., n. 1829 în Genua. Op principal: *Trattato teorico-pratico di economia politica*. (Ed. 7 în 3 vol. 1885).

Boccea, șal ce poarta femeile pe spate; bucata de materie pentru a înfășura mafa; legatura de tutun, cuprinzând mai multe papuși. — *Boccealic*, dar în primeneli, oferit mirelui într'o B. din partea miresei.

Bocche di Cattaro, sin de mare lângă orașul Cattaro, (v. ac.)

Bocchezii, popor muntean și resboinic în sudul Dalmației; la 1873 s'au revoltat din cauza legii despre armata teritorială și au sciut sa-și asigureze unele privilegii.

Bocchus, rege al Mauretaniei, socrullui Iugurtha, (v. ac.) Fiul seu, B. II., † 33 a. Chr., a sprijinit pe Octavian în luptele sale contra lui Antoniu.

Boccia, joc ital. cu bile. O bila se arunca drept ținta, de care apoi se nisuesc partidele a-și apropiia bilele lor.

Bocet, cântec de jale. Românii au la înmormântari datina de a plânge pe mort de trei ori pe zi, dimineața (de unde numirea de cântece-ul zorilor), la ameași și seara. Aceasta poesie funebra poarta numirea de B. sau »cântece de morți». Ele se afla și la alte popoare. La Romani se numia *neniae*, dela deita înmormântării Nenia, care își avea templul seu la poarta viminală, afară din Roma. Ele se executau de femei platite pentru aceasta, numite *preficae*, și erau acompaniate sau alternate de sunetul fluerelor, ca și ași pe unele locuri la Români. B.-le își trag originea, ca și colindele și basmele, din poesia primitivă a popoarelor indoeuropene. Pentru aceea și în ele se afla idei mitologice; dar ele sânt mai importante prin simțemintele de respect, de iubire și duioșie familiară, cari arata nobleța de inima a popoului; caci B.-le la noi se cânta mai mult de femeile din familia și de rudele reposatului. Sânt însă și ași femei chemate sau venite înadins pentru a se boci, a caror plata sta în haine și

alte lucruri de ale mortului, nu însă în bani. Colecțiuni de B. avem dela T. Burada, O calatorie în Dobrogea. Iași, 1880; Datinele poporului român la înmormântari. Iași, 1882; T. Francu și Candra. Românii din Munții-Apuseni, p. 173; G. Dem. Teodorescu. Poesii pop. p. 275; Lambrior, În mormântările, (Conv. lit. IX., 151); Macedonia, revista. Buc., 1888, p. 39; S. F. Marian, În mormântarea la Români; S. Mangiuci, Calindar pe 1882, p. 121 și pe 1883, p. 129; și B. P. Hașdeu, în Cuvinte din betrani, Cartile populare, p. 706, etc. [M. Strajan.]

Bochara, (*Buchara*, în antichitate B o n g a d h a), chanat în Turkestanul apusean, sub suseranitatea Rusiei, lângă cursul mijlociu al râului Amu-Darja; 205,000 km², cu 1.250,000 loc., Uzbeci și Tadsici. Clima e excesivă, mai mult uscată. *Capitala* B. cu 70,000 loc.; are 360 moschee, 103 școale preoțesci. B. e centrul comerțului de caravane între Europa și Asia. (Ct. operele lui Vámbéry și Iavorskij.)

Bochnia, oraș în Galiția vestică, lângă Raba, cu 8703 loc. Salina uriașă, (324 m. afunda), din care se scot pe an la 300,000 maji sare.

Bochum, oraș în distr. prus. Arnsberg, cu 53,788 loc. (1895); gimnasiu, școala reală, școală montanistică; fabrici de oțel; mine de carbuni.

Bock, 1) *B., Carol Ernest*, medic germ. și scriitor popular, n. 1809 în Lipsca, unde la 1839 ajunse prof. de anatomie. Renume și-a câștigat prin scrierea: »Handbuch der Anatomie des Menschen mit Berücksichtigung der Physiologie und der chirurgischen Anatomie». Dintre multele sale opere mai amintim: »Handatlas der Anatomie des Menschen», »Handatlas der pathologischen Anatomie», »Kleine Gesundheitslehre», »Ueber die Pflege des Schulkindes», etc. † 1874 în Wiesbaden.

2) *B., Francisc*, archeolog germ., n. 1823 în Burtscheid. A studiat teologia, fiind sfințit și de preot; s'a dedicat cu totul promovării industriei de arta bisericească, spre care scop a scris mai multe opere, ca: »Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters», (3 vol., 1859—71); »Das heilige Köln», (1859—61); »Die Kleinodien des heiligen Römischen Reichs», (1864), etc.

3) *B., Hieronymus*, botanist germ., cunoscut mai bine sub numele lat. *Tragus*, (de aci genul *Tragia* Plum.), n. 1498 la Heidesbach, † 1554. A scris: *New Kreuterbuch*, tradusa în latinesce de David Kyber, cu o prefața de Conrad Gesner, în care face istoria Botaniciei, iar B. își expune metoda sa, cea dintâiu încercare de clasificare naturală, caci el în mare parte a grupat Cruciferele, Labiatele și Composeele; a mai scris: *Verae atque ad vivum expressae imagines*, Strassburg, 1553; o reducere a marelui seu uvrăgiu german și latin.

Böckh, 1) *B., August*, archeolog și filolog germ., n. 1785; profesor în Heidelberg apoi în Berlin și membru al Academiei de științe. Discipol al lui Fr. A. Wolf, al carui sistem și opera a continuat-o cu mare aparat intelectual. Scr.: *Serierile lui Pindar. Die Staatshaushaltung der Athener*, Corpus inscriptionum graecarum, etc.

2) *B., Richard*, statistician germ., n. 1824 în Berlin; dela 1852 lucreaza la biroul stat. din Berlin și este directorul acestuia dela 1875. Scr.: *Die stat. Bedeutung der Volkssprache als Kenn-*

zeichen der Nationalität, 1866, etc. Dimpreuna cu Kiepert a lucrat harta polit. a Alsației și Lotaringiei. A sprijinit cauza Românilor din Trans. pe cale publicistica.

Böcklin, Arnold, pictor, n. 1827 în Basel; studii în Düsseldorf, Bruxela și Paris, și se așază în Zürich. Se distinge mai cu sania prin peisajuri.

Bocșa, (Bogsan), »*B. montand.*«, orașel industrial în Banat, cott. Caras-Severin, în valea râului Bêrzava, cu 2956 loc., Rom. și Germ.; iar ceva mai spre apus, la gura vaii, »*B. romând.*«, com. rurala cu 2609 loc., Rom. Intre ambele satul *Vasiova* (1113 loc.), apoi coloniile: *Buza turcului* și *Bichșacinu*, (Neu- și Altwerk). Cu excepție de vr'o 700 Germ. populațiunea e româna, în B. rom. și Vasiova agricultorii autochtoni (Fratuți), iar în B. m. coloniști veniți în seclul trecut din Țeara Românească (jud. Gorj și Mehedinți), cari și pâna astăzi sânt numiți Țerani și se ocupa mai cu sama cu lucrari industriale. Jurul B.-ei e delos și paduros, plin de ape curgetoare; clima e foarte placuta, din care cauza trece de stațiune de cura climatica. Stațiune de cale ferata, protopopiat gr.-or. și gr.-cat.; județ reg., pretura, officin de dare, topitori de fier, casse de economii, etc. Țirgurile B.-ei sânt însemnate și cautate. Spre sud de B. sânt ocne bogate de fier, gasindu-se aici și magnetice naturale, apoi granate și alte pietri prețioase; iar la »*Cracul cu aur*« deja Romanii antici sapau dupa aur și s'a sapat pâna mai în anii din urma. Industria de arama, care mai de mult își exporta produsele pâna prin Sirmia și Slavonia, în deceniile din urma a încetat de tot. De present se produce la B. m. foarte mult var de calitate excelenta, exportându-se pâna departe pe câmpiile Banatului. La B. rom. se afla o țiglarie mare, în care se lucra cu mașine. Pe o culme de lângă râul Bêrzava se ved (intre B. m. și B. rom.) ruinele numite de popor: »*Cetatea lui Erolie*«, pomenita mai întâiu în un document din 1534 (Castro Bokcha), iar la 1563 Castellum Turcarum Bokchija. La 1595 George Borbeli, Banul Severinului, bate castelul cu 27 tunuri, alungând pe Turci de aici și dela Vêrșeș. La 1738 B. de nou a fost ocupata și pustiita prin Turci. Mai pe urma au strabatut Turcii pâna prin aceste locuri la 1788. (Cf. A. Diacon, »*Cea din urma invasiune turceasca în Banat, Foaia diecesana*« din 1888 nr. 37.) La 1848 s'au dat aici lupte între insurgenți și între cei împeratesci în 18 și 24 Dec. — O alta B. rom. (cott. Selagiu, Trans.), e locul de nascere a lui S. Barnuțiu. [△]

Mândăstrea B. Intre B. și Vasiova se afla un loc de închinare, unde de done ori pe an peregrineaza poporul român din departate locuri la serbatorile: Sânziene și sf. Ilie, (24 Iunie și 20 Iulie st. v.), și dnpa rugaciune duc cu sine apa din un isvor de acolo, despre care cred ca este vindicatoare de boale. Prin tradițiune se susține, ca aici ar fi fost în vechine o manastire.

B., district protop. gr.-cat. in diecesa Lugosului, compus din 7 parochii și 33 filii, cu 4732 sufl.

B., protopopiat gr.-or., diecesa Caransebeș, se compune din 30 parochii cu 33,171 suflute.

„**Bocșana**“, cassa de economii, societate pe acțiuni în Bocșa montana (Banat), fundata la 1895 cu un capital social de fl. 50,000 în 1000 acțiuni à fl. 50.

Bocsig, (magh. Bokszeg), com. mica în Ung., cott. Arad. In actele publice apare la 1553. Are 464 case cu 2240 loc. (1792 Rom., 1137 gr.-or., 655 gr.-cat., ceialalți Magh.). Bisericile sânt de piatra; cea gr.-cat. pompoasa, iar cea gr.-or. în condițiune slaba, școalele ambelor conf. în condițiuni bune. Teritorul 2240 jug. cat. painânt arator foarte bun; agronomie, industrie de casa, prasire de vite. Lângă B. se afla lacul sau balta Sodoma cu o specie a plantei »*Nymphaea*. Stațiune de cale ferata, telegraf și posta. [†]

Bockskai, (*Bochkai*), *Stefan*, primul principe reformat în Trans. A fost cunnat al lui Cristofor și unchiu al lui Sigismund Bathori; pe timpul acestui din urma a struit pentru închinarea Transilvaniei sub protecțiunea împeratului-rege Rudolf. Mai târziu s'a stricat cu curtea din Praga și cu generalul împeratesc din Cașovia, Barbiani, și a trecut la partidul amic Turcilor, și ajutat de aceștia s'a luptat (1604) cu noroc variu, însa cu suflet neînfrânt, în parțile ungurene. In urma ieșind învingtor, mai ales cu ajutorul haiducilor, pe cari el i-a organizat mai întâiu, grupă în jurul seu pe revoluționarii din Ung. și Trans. Nemițanirea, ațita de generalii împeratesci cruzi, ca Basta și Barbiani, și prin opresiunea Protestantilor, era foarte mare. B. începă a fi considerat ca chemat a libera țeara de jugul strainilor. Transilvanii îl alesera principe la Maros-Szereda în 21 Febr. 1605, apoi la Mediaș în 14 Sept. Norocos pe câmpul de batalie, și mai norocos în politica, sub domnia sa scurta a dobândit rezultate mari. Cu Rudolf a încheiat vestita pace dela Viena, (23 Iunie 1606), prin care el a fost recunoscut principe al Transilvaniei, comite al Secuilor și domn al unei parți foarte însemnate din Ungaria, iar pentru Protestanții din Ungaria a câștigat libertate religioasa și pentru Ungaria unele favoruri. A contribuit foarte mult la încheierea pacii dela Jitva, (11 Nov. 1606), între Rudolf și Sultanul, pe 20 ani. Pe 13 Dec. a convocat dieta în Cașovia, unde † 29 Dec. 1606, cum se credea, otravit de Mih. Kátai. A fost înmormântat în catedrala din A.-Julia. Merit de frunte și-a câștigat prin aceea, ca între cei doi ani scurți ai domniei sale și-a restaurat bineșor patria sdruncinata de calamități nespuse.

Bod, (magh. Botfalu, germ. Brenndorf), comuna rur. în Trans., cott. Brașov, cu 2232 loc., Sași și Rom. (789); cu o mare fabrica de zahar.

Bod, Petru, istoric magh., n. 22 Febr. 1712 în Felső-Csernátón; și-a început studiile în kezdii-Vásárhely și le-a terminat la Universitatea Wilhelm de Orania în Leyden (Olanda), † ca paroch reformat în Ighiu, așa, ca lucrând la vie s'a taiat la mâna și i-s'a scurs sângele (1768). B. s'a ocupat foarte întins cu științele și a scris multe opere de cuprins eclesiastic, istoric, limbistic., între cari mai însemnate sânt: *Magyar Athenas*, 1766, (tip. la Sibiu, cuprinde notițe despre cei mai vestiți autori din Ungaria și Trans.); *Smirnai Sz. Polycarpus*, (istoria superintendentilor reform. din Trans.); *Hungarus Tynbaules*, I. II. Ajud, 1764—66; *Brovius Valachorum Transilvaniam incolentium historia*, respândita numai în manuscris. (Cf. Cipariu, *Archiv pentru filologie și istorie*, pag. 653—57.)

Bodaposte, lac în Rom., j. Tulcea, pl. Sulina,

pe teritorul com. urb. Chilia veche; suprafața 2·2 km²., produce pește bun în mare cantitate.

Bode, *Ioh. Elert*, astronom, n. 19 Ian. 1747. Prima lucrare pe care o publică, fù un calcul al eclipsei solare din 5 Aug. 1766, (Berlin, 1766). Încurajat de succesul acestei lucrări, publică în 1768 o carte mai mare: *Anleitung zur Kenntniss des gestirnten Himmels*, curs de astronomie populară, care contribuă la răspândirea cunoștințelor astronomice în cercuri mai întinse. La 1772 B. fù numit astronom al Academiei din Berlin, iar 1782 fù ales membru al acestei Academii. Trecut la pensie în 1825, † 23 Nov. 1826. B. începù la 1776 publicarea efemeridelor astronomice germane, publicațiune din care au aparut sub direcția lui și a urmașilor sei 54 volume, (Berlin, 1776—1829) sub titlul: *Astronomische Jahrbücher oder Ephemeriden*; astași aceste importante efemeride continua a aparè sub titlul de: *Berliner astronomisches Jahrbuch*. B. a mai publicat, (Berlin, 1778, 2 vol.): *Erklärung der Sternkunde*, atlas ceresc în 20 foi; *Uranographia sive astrorum descriptio*, (Berlin 1801), cuprindend 17,240 de stele, cam cu 12,000 mai mult decât cuprindeau hartele anterioare. Alte publicațiuni, un atlas mai mic în 34 foi: *Repräsentation des astres*, (Strals., 1782); *Entwurf der astron. Wissenschaften*, (Berlin, 1793); *Allgemeine Betrachtungen über das Weltgebäude*, (Berlin, 1801). B. veșdend golul relativ dintre planetele Martie și Jupiter, susținea cu convingere, ca în acea regiune trebuie să mai existe o planetă, și când Piazzzi descoperi pe Ceres, creșdend ca este o cometa, B. fù cel dintâiu între toți astronomii, care recunoscu caracterul de planetă al acelei stele. De atunci s'au mai descoperit peste 400 de aceste planete minuscule în regiunea dintre Martie și Jupiter.

Bodega, (*span.*) pivnița de vin, ospătărie.

Boden, lacul, *Bodensee*, numirea germ. a lacului de Constanța (v. ac.) între Elveția, Germania și Austria.

Bodenbach, sat în Boemia, lângă Tetschen, cu 3862 loc., are numeroase vile, apoi fabrici de bere, ciocoladă, bomboane, de bumbi, mobile, lacuri și cerneala.

Bodenstedt, *Friedrich*, poet german, n. 1819 în Peine (Hannover), † 1893. A trait mult timp în Orient, Caucas și mai ales la Tiflis, despre cari a publicat studii etnografice și limbice: (Popoarele Caucasului și O mie și una și în Orient). Opera sa de capetenie însa este: *Die Lieder des Mirza-Schaffy*; (cântecele lui M. S., un hogaș, dela care a învețat la Tiflis limbile de acolo, † 1852). Din aceasta carte au aparut peste o sută de ediții, arătându-ne trailul oriental din partea cea mai atrăgătoare, cântând vinul, dragostea și frumșețile vieții, dar cupund și multa satira, mai ales în contra prostiei, fanatismului și servilismului. Fiind asemenea publicațiuni pe atunci reu veșde în Germania, B. le-a publicat sub numele lui M. S., dar mai târziu a declarat expres, ca sânt ale saie; ca Hafis (v. ac.) e maeștrul lui, o spune însuși. Traducerile lui B. din Shakespeare, Cântece populare din Ucraina, ș. a. sânt foarte bune.

Bodesci, numele mai multor localități în Rom., mai însemnate: 1) B., com. rur. în j. Vâlcea, pl. Horezu; 1570 loc., cari se ocupa cu agricultu-

tura, prasirea vitelor și tēmplăria; se cultivă și pomaritul, mai ales prunii; com. e proveșduta cu 4 biserici și 1 școală. 2) B.-Precistei, com. rur. în j. Neamțu, pl. Piatra-Muntele, formata din sat. și cat.: B.-Precistei, Oșlobeni, Cornii, Strâmbii, Bordea și Dumbravile, avēnd 2810 loc., cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și cu industria de casa. În com. se afla 4 biserici și 2 școale. Sat. B.-Precistei numera singur 1075 loc. veștiți pentru sucmenele, ce le lucreaza cu o adevărata artă.

Bodigaș, *Bodigēu*, *Bodiu*, *Boghiiu*, numiri locale pentru o pasere rapitoare, cunoscută în deobște sub numele de: *Arete*, *Uliu*, (v. ac.)

Bodio, *Luigi*, statistic ital., n. 1840 în Milano; 1864 profesor în Livorno, 1867 în Milano, 1868 în Veneția. Dela 1872 director al biroului statistic italian în Roma. 1877—82 a redigiat *Archivio di statistica*, dela 1886 *Buletin de l'Institut international de statistique*.

Bodirlău, *Bodirliu*, o mare pasere înnotatoare din fam. *Colymbidae*; penele negre de pe spate sânt împuiate cu puncte albe, iar cele de pe cap și grumazi sânt negre stralucitoare; pe foale alba ca sub gât și la ceafa; preste marginile superioare ale pieptului cu negre pete lineare. Petrece prin nordul Europei nutrindu-se cu pesci, broasce și insecte, preste iarna se retrage mai spre meaza-și. [V. B.]

Bodleian-library, *biblioteca Bodleiană* se numesce bibl. Universității din Oxford, dupa Sir Thomas Bodley, care a restanrat-o 1597—1602. B. conține 475,000 opere tiparite, 27,000 manuscrite, 50,000 monete și foarte prețioase autografe. Cf. Macray, *Annals of the Bodleian Library*, (ed. II. 1890); *Catalogus librorum impressorum bibliothecae Bodleianae*, (1843 și 1851.)

Bodmer, *Ioh. Jacob*, poet germ. elv., n. 1698 la Greifensee, lângă Zürich; profesor de istorie și politica 1737—75 și membru al marelui sfat din Zürich; † 1763. Neînsemnat ca poet, are însa meritul mare de a fi pregătit renascerea poesiei germ. dupa resbuil de 30 ani. Resultatele studiilor sale le-a publicat în foaia *Die Discourse der Mahlern*, și mai pe larg în *Kritische Abhandlung von dem Wunderbaren in der Poesie*, 1740. Prin aceasta scriere a combatut și la urma a învins pe prosaicul Gottsched. (v. ac.)

[W. R.]

Bodnăr, *Sigismund*, prof. și scriitor magh., n. 1839 în Careiul mare; a studiat teologia și apoi a luat diploma de profesor pentru filologia magh. și latina; prof. la școala reală și docent de literatura magh. la Universitatea din Budapesta. A publicat mai multe scrieri teologice didactice, și în urma istoria literaturii magh. Teoria lui B. stabilește așa numita lege a progresului spiritual. El distinge trei graduri în desvoltarea acestui progres: ideal, ideal-real și real, cari se urmeaza unul dupa altul ca valurile marii. Basat pe aceasta lege explica el întreaga istoria culturii omenesci. În chestiunea naționalităților s'a declarat adese în favorul mișcarilor naționale rom.

Bodnărescu, *Samson Dr.*, poet român, n. pe la 1842—46 în Bucovina. Dupa terminarea studiilor liceale, a trecut la Iași în Moldova; aici a întrat în societatea Junimea. care îl trimise 1867 la Univers. din Berlin. La Giessen a primit diploma de doctor în filosofie. B. a publicat în

Conv. lit.* poezii lirice, epigrame și câteva drame: Rienzi, (trad.); »Alexandru Lapușneanu.

Bodo, protozoar flagelat. — *B. hominis* Saville Kent, 1880, sin. cu *Cercomonas hominis* Davaine, 1854. — *B. urinarius* Künstler, 1883, sin. cu *Cystomonas urinaria* R. Blanchard, 1885.

Bodrog, 1) un afluent al Tisei, se revarsă la Tokaj. În B. se împreună râurile: Tapoly, Ondava, Ung și Latorcza din ținutul muntos nord-estic, 281 km. lung. 2) *Bodrog peninsula*, (între Bodrog = Bodrogeköz), teritorul dintre Bodrog și Tisa. Are suprafața plană și sol de pamânt negru.

[Dr. P. O.]

B., *comitatul*, comitat vechiu, ce exista până la 1802 pe o parte a teritoriului comitatelor de astăzi: Bács-B. (v. ac.), Pesta și Cenade.

Bodza —, numire topogr. magh., v. Buzeu.

Boedromios, (*grec.*) supranume dat lui Apollon în calitate de zeu al războiului.

Boehmeria, (botan.) gen de plante aproape toate lignoase din familia Urticaceelor, răspândite în țările calde în Asia și America. Cea mai importantă specie e *B. nivea* Hook et Arn. originară din China, și o varietate a ei *B. tenacissima* Gaud. din Java, se cultiva ca planta textilă de mare importanță, al cărei excelent product poartă numele de ramie. [A. Pr.]

Boemă, pădurea —, șir de munți în granița dintre Boemia și Bavaria, formînd culmea despartitoare între basinul Dunării și al Elbei. Lungimea acestui șir de munți e de 237 km., conținînd mai cu sania granit și gneis. B. e mai înaltă pe la mijloc (Arber 1458 m.), avînd aici un caracter mai selbatic. Coastele dinspre Bavaria sînt prețipite, avînd ca predealuri așa numita padurea bavareză, înspre Boemia se întind lin ramurile munților. B. e acoperită cu paduri mari; vaile ei sînt roditoare; locuitorii se ocupa în cea mai mare parte cu lemnaritul și fabricarea sticlei.

Boemia, (în l. boema *Cechy*), mai înainte regat de sine statator, acum una din țările reprezentate în senatul imperial austriac, deci parte constitutivă a monarhiei austro-ungare. Se marginesce: la nord-vest cu regatul Saxonia, la nord-est cu Silezia prusiacă, la sud-est cu Moravia și Austria inf., la sud cu Austria sup., la sud-vest cu Bavaria. Suprafața e de 51,948.18 km², cu 5.840.094 loc., (pe un km². 112), după naționalitate 62.38% Cehi, 36.94% Germani.

Munți. Granițele acestei țeri sînt naturale: înspre nord-vest munții metalici, spre nord-est Sudeții, (piscul Schneepeak 1605 m.), spre sud-est dealurile boemo-morave și spre sud-vest padurea boemă. Dela culmile acestor munți se pogorara terenul în forma de terase catra vaile râurilor Elba și Moldova, cari aduna aproape toate râurile din launtru B.-ei.

Riuri. *Elba* isvorește în B. și facînd un mare semicerc își taie drum pîntre munți printr'un pas interesant; afluenții Elbei sînt din dreapta: Čidlina, Iser și Polzen; din stînga: Aupa, Mettan, Adler, Loučna, Chrudimca, Moldova, Eger și Biela. Rîul propriu al B.-ei Moldova prinesce apele râurilor: Lanšutz și Sazawa, Wotawa și Beraun. Dela revarsarea Moldovei în jos Elba e navigabilă. Renumite sînt apele nuierale ale B.-ei ca: Marienbad, Carlsbad, Franzensbad, Giesshübel, Teplitz, Bilina, etc. (v. ac.)

Clîmă, produse. Clîmă B.-ei, conform con-

în figurației sale verticale, e diferită: mai domoală vaile Elba-Moldova — în centru, — mai aspra pe margini, după cum se ridică dealurile și munții. Cantitatea de ploaie scade dela munți spre interior. Solul B.-ei în partea cea mai mare (97.5%) e productiv; agricultura e intensivă. **Producte:** grâu, secară, orz, ovės, cartofi; apoi pastaiioase, in, hemeiu și napi de zahar; rapița, cînepa și viile nu se prea cultiva, cu atît mai multa grije se pune în B. pe cultura pomilor. Întru promovarea economiei lucrează multe școale economice de diferite grade. Economia de vite nu e așa însemnată ca în alte țeri austriace. Găsecele se bucura de deosebită îngrijire, cu penele lor se face comerț mare. Pescăritul de asemenea e înfloritor.

Industrie, comerț, comunicațiune. Dintre minerale în B. se scoteau mai înainte numai metalele nobile; acum se scoteau mult fier și carbuni de piatră, mai puțin argint, plumb, cobalt, arama; important e pamîntul de porțelan și granatul boem, precum și apele minerale. Industria moraritului a dat înapoi, a luat însă avînt puternic fabricarea de zahar, spirit, malt, bere și gunoii artificial; industria de fier, chimicalii, sticlării, porțelan și pânzării (Rumburg) încă e înfloritoare; de asemenea industria de lănării, bumbac, hîrtie, chibrite, etc. Productele diferiților rami industriali ajung pe calea comerțului înfloritor un numai în țările Austro-Ungariei, ci și în străinătate. În serviciul comerțului și comunicației stau (1893): 4760 km. cai ferate, 26,656 km. șosele și preste 6000 km. linii telegrafice și 806 km. căi pe apa (Elba).

Cultura o promovează vr'o 5100 școale populare, 42 gimnasil complete, (19 germane, 23 boeme), 4 gimnasil inferioare, (2 germ., 2 boeme), 14 gimnasil reale, (3 germ., 11 boeme), 22 școale reale, 21 preparandii, 2 universități (1 germ., 1 boema) în Praga, tot aci 2 politechice. Școale speciale: Academii de montanistica, comerciale, musicale, (conservatoriu și Academie musicală în Praga), academie de pictură, școale industriale și numeroase școale speciale medii și inferioare. Biserica rom.-cat. e guvernata de arhiepiscopul din Praga cu 3 episcopi; biserica protestantă de 3 superintendenți. (V. Cehi, limba și liter. lor.)

Constituția. Afara de legile fundamentale, cari privesc toate țările și provinciile reprezentate în senatul imperial, în B. este în vigoare legea din 20 Maiu 1880 despre alegerea deputaților. Couform acesteia dieta B.-ei se compune din dignitarii și oficiații înalți și din reprezentanții proprietarilor mari (70), ai orașelor (72), ai camerelor de comerț și industrie (15) și ai comunelor (79). Deputații se aleg pe 6 ani. B. trimite în senatul imperial 110 reprezentanți după legea din 1896. B. e împărțită în privința administrativă în 2 orașe, (Praga cu 182,530 loc. și Reichenberg cu 30,890 loc.) și 92 capitanate. Forul suprem administrativ e consiliul de locotenență în frunte cu locuitorul. În privința judiciară B. are un tribunal suprem în Praga, 15 tribunale și 222 judecatorii cercuale. Forul suprem financiar e direcțiunea financiară din Praga. În privința militară B. e împărțită în 16 cercuri de întregire. [p.]

Istoria. Ce privesc data colonizării slave a țărilor boeme, opiniunea generală este, că s'a

întâmpat în secl. V. d. Chr., după ce emigrațiunea Germanilor marcomani pregătise locul pentru populațiunea cea nouă; în vremea din urma s'a emis opiniunea, ca neamul boem locuiesc în sediile sale de acum din vremuri preistorice. Slavii boemi nu erau o națiune unitară, ci se deosebiau la început în mai multe triburi independente; aceste în secl. X. dispar sub predominatiunea unuia dintre ele, care a și dat națiunii astfel unite numele său: *Cehii*. Cea dintâi întâmplare din istoria boema este navalirea Avarilor, cari în secl. VI. au subjugat pe Slavii din țările sudetice cât și alpine; din jugul acesta i-a liberat o rescoala comuna (623), condusa de semifabulosul *Samo*, care apoi deveni stapânitorul statului nou al Slavor apuseni uniți. Samo a isbutit a apara independența lui în contra Francilor (630), însă după moartea lui imperiul fundat de el peri. Despre aceste vremuri istoria tace, numai din povești vechi aflam despre principele *Krok* și fetele lui, dintre cari *Libuše*, logodindu-se cu *Přemysl*, deveni strabuna familiei domitoare boeme. Dacă trecem cu vederea luptele cu Francii, cari continuau navalirile lor cu noroc schimbator, faptul istoric cel mai apropiat este încreștinarea B.-ei (secl. IX.), care au îndeplinit-o apostolii slavii, de ale căror roade însă s'a bucurat biserica catolica nemțasca. Prin aceasta s'a dat întrare culturii europene apusene, care acum petrundea irezistibil în țeara spre dauna instituțiunilor slave originare, mai cu sama după ce locuitorii se înmulțiau printr'o considerabila colonizare nemțasca, (mai cu sama în secl. XII.—XIII.); pe lângă aceasta deseale certe în familia princiară oferiau împeraților germani ocaziunea binevenită a se amesteca în afacerile interne; prin ce stapânitorii boemi venira într'un fel de atârnaire dela împerația germ., cu toate ca în urma puterii lor au ocupat, între principii imperiului, o pozițiune eminentă. Mai cu sama cavalerescul rege *Přemysl (Otakar) II.* (1253—78) prin navalirile sale și politica sa a ridicat regatul la o putere ne mai auzită, așa încât a stîrnit chiar frica în Germania, care tocmai atunci era scuturata de starile disolate ale interregului (1250—73). Imperatului nou ales, *Rudolf de Habsburg*, s'a încrețit rold de a readuce puterea boema în hotarele vechi, și nisuițele sale fura încoronate de succes, fiind-ca nobilimea boema, care nu vedea cu ochi buni stapânirea severa a lui *Přemysl*, și care poate era nemulțamita și cu predilecțiunea lui pentru tot ce era nemțesc, în momentul hotaritor îl parasi; *Přemysl*, tratat de ai sei, cađu în batalia pierduta dela *Dürrenkrut*, lângă *Viena* (1278). Din urmarile triste ale acestor întemplerii țeara boema iute s'a ridicat la o noua înflorire sub stapânirea înțeleapta a fiului lui *Přemysl*, *Venceslau II.* (1278—1305) și a dobândit mare putere în afara prin uniunea personala cu Polonia și Ungaria, însă un omor perfid a scurtat viața lui *Venceslau III.* tocmai atunci, când dintr'o letargie mai îndelungată s'a deșteptat la fapte, și cu el s'a stins din partea barbateasca dinastia *Přemyslizilor* (1306).

Dupa câteva încercari nenorocite în ales rege (1310) tinerul *Ioan de Luxembourg*, fiul regelui german *Enric VII.* Stapânirea lui plina de aventuri cavaleresci i-a câștigat glorie și chiar și țeri noue, însă B. n'a avut din acestea decât

pagubă, stercându-se în urma darilor exorbitante și suferind de neorândueli interioare; ca valer aventuros remase până la moarte, care l-a nimerit în lupta dela *Crescy* în Franția, 1347. Fiul seu *Carol I.* (IV. ca împarat roman, 1347—78), și-a câștigat frumosul atribut de «parintele patriei». Prin mari talente și cultura a pregatit țerii sale bunastare, (vinicultura, arhitectura), și a înfrumșețat sediul seu, staruind a face din *Praga* *Parisul* Europei centrale; ridică parți noue ale orașului, fundă universitatea, cea dintâi în Europa centrală (1348), starui pentru stabilirea unui arhiepiscopat independent (1344), ș. a.; asemenea și în afara a largit regatul mai cu sama prin tratate și alte mijloace pacifice. Fiul lui *Carol*, *Venceslau IV.* (1378—1419), era bun, dar nu avea chibzuiala și perseverența pariutelui seu, fiind stapânit de manie și de afectul momentan. După cei dintâi ani ai unei stapâniri bune, disgustat de griji infertile pentru afacerile germane și de dificultăți continue cu nobilimea boema, rîvnitoare la putere, cadea din greșeala în greșeală, ceea ce într'o vreme așa de neliniștita trebuia sa aiba urmari din cele mai triste. La 1410 a pierdut coroana germana; iar în B. mișcarea, ce avea drept țința reformațiunea bisericii, amenința cu grozave furtuni politice. *Venceslau* n'a fost capabil a le delatura; șovai fără voința proprie între partide, și la cea dintâi demonstratiune husitica murd de apoplexie (1419). Succesor i-a fost fratele seu *Siegmund*, împarat roman și rege ungar, sub care începe o lunga serie de lupte (1419—34). în cari Husiții, sub conducerea orbului beliduce *Ioan Zizka de Trocnov*, († 1424) și după moartea acestuia sub *Procop Holy*, au savirșit minuni de vitejie și de însulețire naționala. Mișcarea husitica s'a nimicit însă pe sine însași, cu prilejul așa numitelor »Compactate», prin cari consiliul de *Basilea* se învoi în sfîrșit a acorda Boemilor câteva libertați în credința, (între cari și cuminecarea sub ambele forme, de aici *utraquistii*), recunoscându-i iarasi de fii ortodoxi ai bisericii. Partidele mai moderate husitice au primit condițiunile pacii, ce li s'au oferit, pe când radicalilor aceste le pareau neîndestulitoare; în lupta, care a urmat între cele doue tabere, radicalii au fost batuți la *Lipany* 1434, prin ce s'a terminat o lupta de 15 ani, în care Boemii au intrat pentru idealurile lor religioase și sociale. După aceea nobilimea boema luă o hotarire, prin care iobagia norodului țeranesec era ridicata la valoarea unei legi (1487). Când nobilimea boema a ales rege pe nobilul *George de Podebrady* (1458—71), un utraqist sincer, Papa a refusat întarirea compactatelor și în B. au navalit noue cruciate, în contra carora nu era alt ajutor decât cumințenia și geniul de beliduce al domnitorului. Anii urmatiori ai slabilor *lagielovi* poloni au avut drept urmare o noua erumpere a neorândueliilor și frecarilor interioare, de cari s'a facut vinovata mai cu sama nobilimea mai înalta, care staruia a pune mâna pe putere în contra regelui și a cetățenilor. Cu al doilea domnitor, *Ludovic*, care, ca rege al Ungariei, a pierit la *Mohaci* (1526), dinastia aceasta se stinse și țerile boeme, punând pe tron pe cumnatul lui *Ludovic*, *Ferdinand de Austria* (1526—64), întră prin uniune personala în legatura strinsa cu țerile imperiului austro-ungar de mai târziu.

Noul rege era un catolic zelos și barbat energic, nobilimea însă devenită trufașă sub slabă stăpânire a Iagielovilor inclina spre luteranism, în contra caruia Ferdinand, împreună cu fratele său Carol V., lucra din răsunet, reînviind organizațiunea cea slabă a partidului catolic, (introducerea Iesuiților 1556). Frezarile între rege și nobili și în însași nobilimea, au continuat și sub stăpânitorii următori, (Maximilian II. 1564—76, Rudolf II. 1576—1611), și cu toate că în vremea lui Rudolf II. Praga, ca rezidența a imperatului, strălucea cu o pompa ne mai vedută, decăderea interioară a țării era vedită. Pe când traia *Matia* (1611—19) a fost designat ca succesor al său *Ferdinand II.* (1619—37), cunoscut ca catolic zelos și energic. Conflictul ce s'a ivit în cele dintâi luni după această, s'a schimbat în vrajmașie completă, pe care nobilimea protestantă boemă a inaugurat-o prin cunoscuta aruncare pe fereastra a locotenenților din Praga (1618). Urmă apoi detronarea lui Ferdinand, alegerea noului rege, a principelui elector din Palz, *Friedric*, capul uniunii protestante, și resboiul de 30 ani început. Afacerea boemă s'a rezolvat preste puțin; ajutorul așteptat (uniunea) nu sosi, și revoluțiunea nobilimii, care n'a știut să-și câștige simpatia, îndată după batalia dela Muntele-Alb, lângă Praga, (1620) a depus armele, cel dintâiu dintre toți incapabilul rege, care pierdându-și cumpetul a scapat prin fugă. După o vreme oarecare victoriosul Ferdinand a pașit la pedepsirea vinovaților: conducătorii fură executați (1621), ceilalți exilați, pedepsiți cu pierderea averilor, pe cari le captară nise aventurieri străini, (Valoni, Spanioli, Neniți); apoi prin nise legi nouă s'au micșorat libertățile dietelor țării, (cu toate aceste însă se ținea sania de pozițiunea deosebită a coroanei boeme în legătura cu țările austriace), limba nemțescă fu pusă pe o treaptă cu cea boemă, în sfârșit religiunea catolică proclamată ca singura îndreptățită, iar acatolicilor se porunci sau să o primească sau să parasească țeara, iobagii acatolici nu aveau însă libertatea această, ci se converteau la catolicism cu sila, prin dragonade, ș. a. În urma acestor ordinațiuni, acatolicii boemi, (floarea inteligenței boeme), în număr cam de 36,000 familii, după ce și-au vândut toate, s'au mutat în strainătate, (în Germania, Polonia, Slovaciune), și apoi în țeara întreaga fu introdusă cu toată severitatea reformațiunea catolică cea nouă, câte odată într'adever numai în mod superficial și puțin sincer, sub presiunea mijloacelor de forță. După ce în sfârșit s'au potolit (1648) luptele, a caror scena în acești 30 ani adeseori a fost pământul boem, s'a ivit starea ticăloasă a țării: din 3.000,000 loc. au rămas vr'o 800,000 aduși prin resboiul la sapa de lemn. Lucru firesc, ca în timpul următor țeara, lipsită de avuția sa materială și intelectuală, și-a pierdut înalța ei însemnătate istorică, împărțind soarta celorlalte țări austriace, cu cari însă rămâne unită numai în mod federativ. În mod simțitor au fost atinse țările boeme prin reformele Mariei Teresiei, care a creat instituțiuni unitare comune pentru imperiul întreg. Și mai puternice erau nazuințele centraliste sub eruditul absolutist Iosif II., care avea de gând a unifica popoarele imperiului său și în privința limbii, sub aripile limbii nemțesci. Sistematica lui germanizare amenința existența națiunii boeme

care, în vremea unei decaderi îndelungate, de mult pierduse conștiința națională; din norocire alte reforme mai liberale ale aceleiași epoci au înlesnit deșteptarea poporului. Încetul cu încetul învia nișcarea națională boemă, care mai cu sama prin înrîurirea mișcărilor contemporane la apus, (revoluția din Iulie 1830), a capatat o aprofundare socială. Un resnet al nouelor idei s'a ivit de curând și în public, glasurile, cari cereau reforme în afacerile naționale și constituționale, (stăruințele cele nouă de drept de stat). Stăruințele pacifice, prin cari patrioții boemi cautau a obține aceste reforme, erau nimicite prin faptele silnice ale revoluțiunii din Praga și Viena (1848). Constituțiunea octroată din 1849 a rămas neimplinită și urmă absolutismului, caruia ministrul Bach i-a dat formele cele mai severe. După diploma federalistă din Oct. (1860) s'a proclamat constituțiunea centralistă din Febr. 1861. Delegații boemi însă, nevedând puțința de a duce în îndeplinire ideile lor, parasira dieta din Viena, tot așa ca și mai târziu (1867) dieta boemă, după ce prin alegerile cele nouă a venit la majoritate partidul nemțesc, care, rămânând singur în dieta, și-a trimis delegații în dieta din Viena. În poporul boem opozițiunea această se încura de o aprobare generală, (jurnalistică, meetinguri de popor), și așa a și renas, cu toate că din partea partidului guvernamental nișcarea această era aspru urmarită. Rescriptul din 1871, prin care dreptul de stat boem fu recunoscut de însuși monarhul, care promitea observarea lui prin încoronare festivă, a rămas neimplinit, mai cu sama după ce Germanii au câștigat isbândă în contra Francezilor. În sfârșit în 1878 opozițiunea pasivă boemă s'a terminat: delegații boemi au intrat în dieta țării și în anul următor, (ministerul lui Taaffe), și în dieta din Viena, unde în așa numitul cerc de fier au devenit un stâlp al guvernului în contra opozițiunii liberalilor nemți. Guvernul le-a făcut câteva concesii mai cu sama în privința limbii; așa buna-oară: Universitatea din Praga, până atunci nemțescă, fu despartită în boemă și nemțescă (1882), ș. a. Anii cei din urmă sunt cu totul ocupați cu regularea chestiunilor naționale; proiectele de învoire din 1890 (așa numite »punctațiuni») n'au îndestulit însă națiunea, ceea ce a fost una din cauzele caderii partidului bețrân boem, care le primia, și a întaririi naprasnice a partidului Boenilor tineri.

Lit. Afară de partea resp. a scrierilor despre ist. Austriei (s. e. Alf. Huber: Geschichte Oesterreichs. vol. 1—5, [până 1648], Gotha, 1885—96), se poate citi clasica: Geschichte von Böhmen de Fr. Palacky, (până 1526), Praga, 1836—67, și a lui B. Dudik, Mährens allgem. Geschichte, vol. 1—12, (până 1350), Brünn, 1860 și urm. Dintre scrierile speciale pentru nișcarea religioasă: Fr. v. Bezold. Zur Geschichte des Hussitentums, München, 1874, și König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten, 1872—77; Lechler G. V., Johannes Huss, Halle, 1869; W. W. Tomek, Johann Zizka, übers. von V. Prochaska, Praga, 1882; E. Denis, Huss et la guerre des Hussites, Paris, 1878 și La fin de l'indépendance tchèque, (până 1620); I. Goll, Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder, Praga, 1878—1882, (2 vol.) și Gindely, Geschichte

der böhmischen Brüder, Praga, 1857, (2 vol.) Pentru istoria mai noua: A. Rezek, Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen, vol. I., Praga, 1878; apoi lucrarea citata a lui Denis, a lui Gindely, Geschichte des 30-jähr. Krieges, vol. 1—4, (până 1632), Praga, 1869—80, al carei vol. 5 conține: Geschichte der Gegenreformation in Böhmen, Leipzig, 1894; Grünberg, Die Bauernbefreiung in Böhmen, Mähren und Schlesien, Leipzig, 1894, ș. a.

Boeotia, v. Beoția.

Boer, *Stefan*, canonic, n. 1794 în Abasfalva; a studiat la Odorheiu și Blaj, a fost profesor la gimnasiu, iar la 1818 fû sfințit preot și dispus la Abasfalva ca paroh și viceprotopop. Canonic a fost ales la 1834, † 1861. A lasat o fundațiune de preste 2000 fl. pentru ajutorarea preoților.

Boerebiste, v. Burebista.

Boerescu, 1) *B., Vasile*, juriconsult și om de stat rom., n. 1830 în București, † 1883 în Paris. Studiile juridice le-a început în colegiul sf. Sava, unde l-a surprins revoluțiunea din 1848, la care a luat parte cu juvenila ardore. Colaborator la »Pruncul român« al lui C. A Rosetti, figureaza și în protestul adresat Sultanului la 17/29 Sept. 1848, dupa eroica lupta dela Dealu-Spirii, (cf. I. Ghica, Amintiri din pribegie, p. 55—57). Dupa reprimarea revoluțiunii, B., cruțat de persecuțiuni, își reîncepe studiile în țeara, și apoi, ajutat de Ioanide și Cămpineanu, pleaca la Paris, unde urmeaza facultatea de drept, și se distinge. Âncă student, el presentă congresului adunat la Paris, dupa resb. crimeic, un memoriu asupra chestiunilor economice și politice ale Moldo-Valachiei. Acestei lucrari îi urmă: La Roumanie après le traité de Paris du 30 mars 1856. Trecând cu succes doctoratul, scrise tesa sa: Traité comparatif des délits et des peines au point de vue philosophique et juridique, (1857). Revenit în țeara a fost, împreuna cu Bosiani și Costaforu, un luceafer al facultății bucureștene. (Despre cursul seu de drept comercial, inspirat de repetițiunile lui H. F. Rivière: [*Explicarea Condiceii comerciale, 1859]; cf. D. C. Popescu în Dreptul nr. 1 din 1883). La 1858. B. tipari memoriul seu: Examen de la convention du 19 Aout relative à l'organisation des Principautés danubiennes. Ca deputat al capitalei în camera dela 1859 lucreaza în favoarea unirii principatelor sub Cuza; discursul seu în parlament determină, împreuna cu acela al lui Cogalniceanu, unirea pe vecie a celor doue provincii române, (cf. un fragment din aceste discursuri în D. C. Popescu, l. c.) De aci încolo ministru de justiție la 1860, apoi la instrucțiune și culte, la externe, președinte de consiliu, plenipotențiar la Paris, senator, deputat, avocat celebru, întreaga sa activitate fû consacrata întaririi statului român, luând parte însemnata la toate reformele legislative în Rom. preste 20 ani. Procedura civila rom. e datorita lui B.: ea formeaza în legiuirea rom. o lucrare originala și nu presinta complicațiunile modelelor sale, procedura franceza și geneveză. În politica B. e un precursor al ideii de independența și regat. Ca ministru de externe (1873—75), în cabinetul L. Catargi, încheie convențiunea de comerciu cu Austro-Ungaria. La 1871 fundeaza prima societate de asigurare româna »Dacia«. La toata codificarea nouelor legi dela 1859—82 B. a luat o parte principala. La 1857

fundeaza diarul Naționalul, la 1870 »Pressa«. Tot B. e propagatorul politiceii de evoluțiune spre puterile centrale ale Europei, și anume spre imperiul habsburgic (cf. Take Ionescu, La politicee étrangere de la Roumanie, 1891). Dar acolo, unde incontestabil B. a avut un merit netagaduit, e rolul patriotic și activ ce a îndeplinit luptând contra jurisdicțiunilor consulare, (cf. Memoriul seu din 1865). Ca economist, B. era pentru tractate, inclinand spre liber-schimbisti și având încredere în vitalitatea noastra economica. Pe lângă aceasta harnica și manoasa producțiune, B. a adunat cea mai buna colecțiune a legilor române dupa unificarea patriei, continuata de fratele seu C. Boerescu și de C. Vlahuți. El e și autorul unei melodrame în trei acte, intitulata: Soldatul orfan.

2) *B., Constantin*, frate mai mic al lui V. Boerescu, avocat, n. 1835 în București. Dupa terminarea studiilor liceale a plecat la Paris, unde a obținut doctoratul în drept. La 1858, în preajma congresului al doilea de Paris, a scris: Les Principautés devant le second congrès de Paris, pledând pentru unire și pentru principe strain, iar la 1861 a publicat tot în Paris: De l'amélioration de l'état des paysans roumains, în care arata cum ar trebui îmbunătățita starea sociala a țeranilor români. Reîntors în țeara, ajunsese prof. de Codul civil la Universitatea din București; 1864 deputat în adunarea legiuitoare; 1889 pentru șapte luni ministru de culte și instrucțiune publica.

Boerhaave, (pron. Bur—), *Hermann*, medic, n. 1668 în Voorhout, lângă Leiden; studiă teologia și limbile orientale, apoi matematica și 1690 medicina; 1709 profesor de medicina și botanica, apoi de chimie în Leiden. † 1738.

Boeri, v. Boieri, resp. Boers.

Boeriu, *Ioan de Scorei*, prânarul Abrudului, viceprefect în prefectura lui Avr. Iancu. 1834—67 de repețite ori deputat dietal. În casa lui s'au ținut la 1849 conferențele privitoare la înpaciuirea Românilor cu Maghiarii, cu Dragoș, trimisul lui Kossuth. Când armata magh., calcând în picioare regulele armistițiului, întrase în Abrud, (6 Maiu 1849), fû prins, dar la rugarea damelor magh. din Abrud a fost eliberat. † 1867 în Abrud în calitate de vicecomite și deputat dietal.

[I. S. Ș.]

Boers, (oland. pron. burs.), populațiunea de origine olandeza din Capland, cu deosebire din republicele Oranje și Transvaal. B. sânt mari proprietari de pământ, posed mari turme de vite cornute și de oi; dexteritatea industrială și spiritul de întreprindere le lipsesce, dar au talent politic, sânt buni calareți și pușcatori. Viața lor publica patriarhala e în transformare sub influența imigrării Englezilor și Germanilor. Cf. Theal, History of the B.; Klössel, Die süd-afrik. Republiken.

Boethius, *Amicius Manlius Torquatus Severinus*, n. pe la 470 în Roma, din o familie aleasa, se ocupa la Atena cu studiul filosofice și matematice, apropiându-și teorii neoplatonice combinate cu vederi peripatetice. Teodoric îl numi consul, dar fiind banuit ca conspira cu Iustinian, fû disgrățiat și închis la Ticinum, unde † 525. B. a tradus Geometria lui Euclid și Aritmetica lui Nicomachos; apoi în lat. scrierea lui Aristotele despre categorii, analitica și to-

pica, și a scris: De institutione arithmetica; De institutione musica; și în încheierea tractatului: De consolatione philosophiae, în 5 cărți. Vederile sale filosofice sînt depuse în scrierea sa: De consolatione. El caută a demonstra, ca bunătatea lui Dumnezeu nu e în contradicție cu existența reului; și ca exista o profeție divină, și ca numai virtutea poate asigura omului pace adevărată, viața tnicită și moarte fericită. (Cf. Teodorescu, Istoria filos. ant.; Ueberweg, Geschichte der Philos. II.) [Pl.]

Boëthius, *Simon Johannes*, istoric svedez, n. 1850 în Sassen (Dalarne); 1889 profesor în Upsala, membru al parlamentului; a scris: Revoluțiunea franc. 1789—1799, și Istoria Svediei 1718—1809.

Bog, (*slav.*) Dumnezeu.

Bogasiu, țesutura colorată cu lustru, din care se face salvari.

Bogata, 1) *B. de Mureș*, (magh. *Maros-Bogát*), com. rur. în Trans., cott. Turda-Arieș, cu 2486 loc., Magh. și Rom. (798). Pe timpul Romanilor au fost aici castru și două poduri peste Mureș; s'au găsit multe caramiți cu sigilul legiunii V. macedoniene. 2) *B.*, (magh. *Oláh-Bogát*), com. mica în Trans., cott. Alba inf., cu 1708 loc. rom.

Bogații, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 5 catune: Suseni, B., Chițești, Glâmbocelu și Strâmbu și are 3919 loc. rom. Comuna crește vite, are paduri multe, cultiva puțin porumb și vin mult. Are 5 biserici și o școală mixtă cu 2 învățatori.

Bogdan, numele mai multor Domni români.

1) *B. I.*, întemeietorul principatului Moldovei ca stat independent, domni 1349—65. După încercarea lui Dragoș (v. ac.) de a înființa, în partea nord-vestică a Moldovei, un voivodat în afirmare de Ungaria, numit *țeara Moldovei*, (dupa riul Moldova), B., voevodul Românilor din Maramureș, ocupă în 1349, cu oamenii sei din Maramureș, acest voivodat și-i întinse hotarele spre Nistru și Marea Neagră, ca principat de sine statur. Încercările regelui Ludovic I. al Ungariei de a readuce pe B. la supunere, nu isbutira, și B., învingător asupra oștilor trimise mai adese ori în contra lui, se mențină ca domn independent. După el, ca adevăratul întemeietor al principatului, Moldova a fost numită și *Bogdania*. Dela el avem prima moneta moldovenească, cu inscripția: Moneta Moldavie — Bogdan Waiwo(da). El zidi o manastire la Radauți, (în Bucovina), unde a fost înmormântat. În aceasta manastire fu instalată apoi episcopia înființată aci de Alexandru cel Bun. Inscripția pe mormîntul lui B., ca și pe mormintele celorlalți domni ce zac în acea biserică, e pusa de Stefan cel Mare. [D. On.]

2) *B. II.*, *Domnul Moldovei* (1449—1451), tatal lui Stefan cel Mare. El a apucat domnia prin isgonirea lui Alexandru II., și și-a pierdut-o dimpreună cu viața în lupta cu acesta și cu Petru, un fiu al lui Alexandru cel Bun. La Reuseni, unde B. căzu, fiul seu Stefan a ridicat mai apoi o biserică.

3) *B. III.*, (*Încrucișatul sau Chiorul*), *Domnul Moldovei* (1504—1517), a fost fiul lui Stefan cel Mare și al doamnei Maria, fca lui Radu cel Frumos. Asociat la tron încă din 1502 era de

27 ani la moartea tatălui său. Cum luă domnia avu prilej de lupta cu Polonii: cerend mâna Elisabetei, sora regelui polon, carui îi daruise și 2 cetați, și fiind refuzat de două ori, B. pustiesce Polonia. În urma se convine la casatorie cu oarecari promisiuni favorabile catolicismului în Moldova (1506). Murind în curend regele polon, succesorul acestuia nu mai încuviințează casatoria, ceea ce provoacă o serie de reciproce devastari, pâna în Oct. 1509, când, B. fiind batut la Nistru, se face pace, (17 Ian. 1510); B. renunța la casatorie în schimb altor foloase politico-economice. Tatarii facend o navala complicită (1510) duc cu ei 74 mii robi. La Nov. 1510 B. preîntimpina o noua navalire tătareasca. În curend se ridică un mare pericol pentru Moldova: la 1511 Tatarii ocupa țeara. Polonii de frica, pentru ei înșiși, trimit ajutor lui B., care lovesce pe navalitori, (Maiu 1512). În 1513 logof. Taut e trimis la Poarta a închina de bunavoie Moldova, în condițiuni quasi-identice cu ale Munteniei: autonomie sub toate privințele, recunoascerea suzeranității otomane și plata unui peșches anual. Aceasta scutia pe B. de Tatarii și de alți inimici, cari deveniau astfel dușmanii Porții. La 1513 B. se însoara cu princessa Ruxanda. † 20 Apr. 1517.

4) *B. IV.*, *Domnul Moldovei* (1568—72), urmă la tron dupa omorul tatalui seu, Alexandru Voda Lapușneanul, în vârsta numai de 15 ani. B. a fost partisan politic și aderent personal al Polonilor, cu cari face tratate umilitoare, și se înrudesce. Purtarea lui nemulțamesce pe boierii țerii, în cap cu Ieremia Golia Cernauteanul. Aceștia se temeau mai ales de întroducerea catolicismului cu toata persecutarea Armenilor din partea domnului. Folosindu-se de prinderea și închiderea lui B. de catra un nobil polon, cu care se certase, boierii se tânguesc la Poarta, care numesce domn pe Ioan-Voda Cumplitul, (Maiu 1572). Zadarnic cercand a mai lua domnia cu sprijinul Polonilor, alungat și rătăcit pe la toate curțile europene, B. † la Moscva, (Iulie 1574).

5) *B.*, *Stefan Surdul*, *Domnul Munteniei* (Mart. 1591—Iunie 1592), fusese o curelar cu numele Ilie Voevod și vlarstar al lui Iancu-Voda Sasul, (fiul lui Petru Rareș). A înlocuit în domnie pe Mihnea a doua oara, cumparand tronul cu 400 mii coroane. Mazilitul voevod umblă dupa recaptarea tronului. B. Surdul totuși nu-și pierde domnia, cu toata turcirea lui Mihnea, pâna în Iunie 1592, când Turcii îl înlocuiesc cu moldovanul Alexandru B., nepotul de fiu al lui voda Lapușneanul și protejatul regelui francez Henric IV.

6) *B.*, *Vlad*, al doilea fiu al lui Stefan cel Mare, n. 1466 din a doua soție a narelui voevod, Eudokia de Kiev. † 1479.

7) *B.*, fiul lui Petru-Voda Rareș cu doamna Maria, († 28 Iunie 1529). A trait între 1528 și 1534.

8) *B.*, *mare logofet*, boierul cel mai de frunte al evlaviosului Radu IV. cel Mare al Munteniei; este cauza certeii dintre domnitor și expatriarcul Constantinopolei, mitropolitul Nifon, cum și a isgonirii acestuia la sf. Munte. Nifon a dojenit pe Radu-Voda și s'a împotrivit, ca acesta sa desparta fara motiv pe al seu «supremus cancellarius et secretarius» de soția-i legitima, pentru a-i da pe soru-sa domnița. Tot B., mai târdu favorit lui Vladuța Voda, înțeția pe stapânul seu

ca să ucida pe Neagoe Basarab. Acesta însă înădu domnia îl dă morții (1512). [Ag.]

Bogdan, 1) *B., Ioan*, scriitor român și prof. de limbile slavice la Universitatea din București; n. 1862 în Brașov, a făcut liceul în orașul natal și studiile universitare în școala normală super. din Iași. Licențiat în litere, fu trimis ca bursier în străinătate pentru limbile slavice. După studiile făcute în Austr., Germ. și Rusia, reîntors în țeară fu numit prof. la Universitate. A publicat: *Sarmisigethusa*, studiu istoric; *Raport asupra școlilor secund. din Germania*, 1886; *Vechile cronic moldovenesci*, studiu, 1891; *Letopisețul dela Bistrița*, studiu, în *Convorbiri liter.* nr. 8, 1895; *Însemnătatea studiilor slavice pentru Români*, 1894; *Românii și Bulgarii*, studiu despre relațiunile culturale între ei, 1895; *Vlad Tepeș și narațiunile germ. și rus. asupra lui*, studiu critic, 1896, etc. B. e membru coresp. al Academiei rom. și al Societații de istor. și antich. dela Moscova.

2) *B.-Ducă George*, profesor în București, n. 1866 în Brașov. Și-a făcut studiile în Brașov, Pesta, Iena și Viena; licențiat în științele istorice al Univ. din București; cunoscut ca publicist, critic literar și istoric. A colaborat la »*Tribuna*», »*Românische Revue*» și »*Conv. literare*»; a redigat timp de doi ani »*Gazeta Bucovinei*». *Lucrări principale*: *Savitri*, povestire indică, tradusa în versuri, (Sibiu, 1891); *Petru Maior*, studiu biografic, (Cernauf 1893); *Bucovina*, studiu istoric și politic, (Sibiu, 1895); *Canoanele și politica*, studiu polemic, (Sibiu, 1895); *Calugarul Visarion Sarai*, studiu istoric, (Caransebeș, 1896); *Procesul epului I. Inoc. Klein*, studiu istoric, (Caransebeș, 1896); *Statistica Românilor din Trans.* în 1733, (statistica epului Klein), studiu istoric, publicat în »*Conv. lit.*« (1896).

3) *B., N. A.*, artist dramatic rom., a publicat la Iași următoarele scrieri, de puțină valoare literară: *Inga*, comedie istorică în versuri, în trei tablouri, 1881; *Bogdan I. sau întemeierea Moldovei*, tragedie în versuri în 5 acte, 1890; *Jean Marie*, drama în versuri într'un act de André Theuriet, traducere, 1891; *Povești și anecdote din popor*, 1892; *Frânze verzi*, versuri, 1892; *Traian și Dochia*, legenda lirică într'im act, 1892; *Isvorul lui Dan*, opereta într'un act, 1892; *Berbecii la pascut*, comedie în versuri într'un act, 1892; *Ciceron*, drama în cinci acte, 1892; *Abraam*, drama biblica în versuri, 1892; *Și none și vechi*, novele și amintiri din teatru; *Pe câmpul de onoare*, drama în trei acte, 1893; *Licențiații*, comedie în versuri, 1894; *Marchisa de Pompadour*, comedie cu cântece într'un act de Mollé-Gentilhomme și C. Gueroult, traducere, 1894; *Bursucul*, comedie în cinci acte, 1896. B. a reunit 15 comedii de ale sale în nr. 62 al Bibliotecii Șaraga din Iași, a editat revista »*Arta*» și traiesca la Iași.

4) *B., Vincențiu*, fost deputat, n. 1820 în Comlașul Banatului, din pariții comercianți, dintr'o familie venita pe la mijlocul secolului precedent din părțile Făgărașului. *Advocat* dela 1846; la 1848 a fost ales deputat în cercul sen. natal și, ca partizan al guvernului kossuthist, a mers cu dieta la Dobrișin și a luat parte în Apr. 1849 la de-trouare; pentru aceste a fost pus sub cercetare criminală, dar curând grațiat și aplicat ca funcționar catastral în Timișoara. La dieta din 1861, fiind iarăși ales în cercul Comlașului, s'a apropiat

mult de deputații români-naționali; mai apoi s'a retras într'un serviciu dominiial ca fisc. al contelui Nakó.

Bogdana, numele mai multor localități în Rom.; mai însemuate: 1) *B.*, com. rur. în j. Bacau, pl. Troțiș, formată din cat.: B., Radeana și Gutinaș, Vrâncuții și Corbul, Valea Seacă și Livada, Gârbovanu și Marcescii, având în total 2030 loc., între cari 245 Magh. și 37 Ovrei. Loc. se ocupa cu agricultura și mai puțin în meseriile și comerțul; are 4 biserici ortodoxe, 2 biserici catolice și 1 școala mixta. Com. e strabatută de calea ferată și de șoseana națională Adjud-Ocna. 2) *B.*, manastire spre sud-est dela cat. cu același nume, încungurată de munți și paduri; e zidită în jumetatea a doua a secl. XVII. de marele logofet Solomon Bêrladeanu; se administrează de un stariș și este servită de 7 calugari, 2 preoți și un diacon; în interior are sculpturi și picturi frumoase și multe dooaze de aur și argint; manastirea se întreține de stat. [nt.]

Bogdănesci, numele mai multor localități în Rom.; mai însemuate: 1) *B.*, com. rur. în j. Bacau, pl. Troțușului, compusa din cat.: B., Bahua, Pârగాnesci, Nicorescii, Satul nou, Tîsescii, Tuta și Fabrica de sticlă, având în total 2786 loc., între cari 101 Magh. Loc. se ocupa în cea mai mare parte cu agricultura mai puțin cu meseriile și comerțul; are 1 biserică ort. și 3 cat., 1 școala mixta în satul B. și o fabrică de sticlărie. Com. e strabatută de calea națională Onesci-Pasul-Oituzului. 2) *B.*, com. rur. în j. Suceava, compusa din sat.: B., Rêșca, Jahalea și Slatioara, cu 3758 loc., cari se ocupa mai ales cu agricultura și prasirea vitelor; are 3 biserici cu 4 preoți și o manastire Rêșca (v. ac.) cu 14 calugari; 2 școale rurale mixte; 2 fierastrae, care ocupa 50 lucratori. Sub poalele muntelui Pleșu se afla 2 fântâni bogate de slatină. Sat. B. numera singur 1904 loc. [nt.]

Bogdania, nume dat Moldovei după întemeietorul ei Bogdan I., (v. ac.)

Bogdănița, schit și sat în Rom., j. Tutova, pl. Simila. Satul se compune din cat.: Tuneseștii de jos și de sus; schitul B., Carțibași, Coroești și Gura-Vaii. Are 999 loc.; 1 școala, 2 schituri și 2 biserici.

Bogdo Lama, la Mongoli capul lumesc și preotșec al preoțiiunii, un fel de papa, dar în parte și-a pierdut puterea lumească, (v. Dalai Lama).

[Atm.]

Boghead, sist bituminos, care se întrebuințează pentru prepararea gazului de iluminat.

Boghicea, com. rur. în Rom., j. Roman, pl. Siretul de sus, compusa din 6 cat., cu 2944 loc.

Bogișici, *Baltazar*, jurisprudent slav, n. 1840 în Raguza; 1869 prof. la univ. din Odessa, 1877 membru al guvernului bulgar provisor. *Opere*: *Obiceiurile juridice ale Slavilor*, (1867); *Obiceiurile juridice ale Slavilor meridionali*, (1874).

Bogoljubskij, v. Audrej.

Bogoltin, comuna rur. în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1867 loc. Rom.

Bogomili, secta eretica. În secl. III. d. Chr. s'a nascut în Persia *manicheismul*, eresie numita astfel dela autorul ei Manes, care voia sa reformeze creștinismul, combinându-l cu dualismul persian al mazdeismului. După grozavaucidere a lui Manes, prin urmatatorul lui Sapor I., secta lui,

împrăștiată în deosebite părți ale Asiei și în nordul Africei, și redusă la un fel de francmasonerie religioasă, se propaga în societăți secrete. În secl. IX. ea luă o mare dezvoltare în Armenia sub numele de *pavlicianism*, dela eresiarchul armean Paul; de aci prin o activă propagandă și mai ales prin o colonie armeană pavliciană, pe care împăratul bizantin Tzimisces, armean el însuși, o stabilise (970) aproape de Filipopoli, s'a răspândit în tot imperiul bizantin. Sub împărăteasa Theodora fiind persecutați și uciși mai mult de 100,000 dintre Pavlicieni, ei luara armele și, abia după lupte de 150 ani, fură alungați din imperiul bizantin. Atunci se refugiară în Bulgaria, unde aceasta sectă, sub nume de *bogomilism*, dela preotul Bogoniil Ieremia, a dănuit până aproape de noi. Pe la 1650 un mare număr de B., locuitori în Nicopole și 14 sate din prejur, s'au făcut catolici. Din Bulgaria și alte părți ale resaritului Manicheenii s'au răspândit mai ales în Italia și sudul Franței sub nume de *Catari*, *Patarini* sau *Paterani*, (pentru-ca recunoscneau numai pe tatal din sf. treime), *Albigensi* și *Valdensi*, (v. ac.), și în Spania sub nume de *Priscilianști*, după un Priscillian, recunoscut de cap al lor. B. credeau, ca Dumnezeu avuse doi fii: pe cel mai mare Satanail, care s'a resculat în contra tatalui seu și a devenit astfel elementul cel reu; și pe un fiu mai mic, arhangelul Mihail, pe care dîșii îl identifica cu Christos. Satanail, în urma caderii sale, a zidit pamîntul și întreaga natura veștă. Numai omul reprezintă în lume un fel de compromis între Dumnezeu și Satanail, datorind celui dintîiu sufletul, iar celui alalt corpul. Predomnirea corpului asupra sufletului, adica a lui Satanail asupra lui Dumnezeu, a durat până la întruparea arhangelului Mihail sub numele de Christos. Cea mai maro parte a vechiului Testament nu e decît apoteoză lui Satanail. Satanail iar nu Dumnezeu era acela, pe care îl adora Moise. Prins de catra Christos, Satanail a fost aruncat în tartar și despoiat de finalul *il*, rămînd de aci înainte numai Satana. Puterea Satanei n'a încetat însa prin aceasta... Insași restignirea lui Christos a fost o machinațiune a dracilor. Mai mult decît atîta, întreaga biserică ortodoxă, cu icoanele sale, cu moaștele sfinților, cu sacramentele, cu ierarhia, cu totalitatea instituțiunilor, este opera Satanei. Provoacă ne-supunere contra ori carei autorități eclesiastice sau civile, B. se priviau numai pe sine ca adeverați creștini. Afara de Tatal-nostru, pe care îl țineau în mare onoare, ei respingeau celelalte rugăcini creștine, înlocuindu-le prin ale lor proprii. Nesocotia liturghia și serbatorile ortodoxe; dar postiau Lunia, Miercuria și Vineria. Fiecare biserică se compunea dintr'un învețator și 12 apostoli, și totodată fiecare membru al sectei, chiar cei de sexul femeiesc, se considerau ca preoți sau diaconi. Ca urmare morala rigoroasă a dogmaticii lor, B. condamnau tot ce place corpului sau servese a întări acest elenent diabolic: casatorie, vin, carne, avuție. Aproape toți purtau haine calugaresci și erau în fapt mai papi decît Papa. Ceea ce deosebia mai cu sama pe B. de catra frații lor din Occident, era dreptul de a minți la trebuința, pe când ranura albigensă, din contra, era celebra prin ura minciunii. B., ca și frații lor Albigensii, și alte secte ere-

tice din evul mediu, aveau o literatură poporană a lor, în toata puterea cuvîntului: cântece, poezii, descîntece, cimilituri, etc. Credințele și literatura B.-lor s'au lătit foarte mult printre Români, cari aveau în biserică limba slavona, atît prin Armenii pavlicieni, cît și mai ales prin B. din Bulgaria. Causale, afara de cele arătate, sînt încă spiritul de toleranță și ignoranța clerului român, care nu scia deosebi totdeuna dogmele eretice de cele oficiale, și poate cultul apostolului Pavel, care dela început era venerat cu preferința de Români. Apoi e sciint, ca Pavlicienii se considerau ca urmași direcți ai lui Pavel, apostolul ginților și cel mai liberal între apostoli. Efectele influenței bogomilice la Români se cunosc în expresiunea mai pronunțată a culturii pentru apostolul Pavel, cum marturisesc scriitorii straini; în obiceiul de a posti Lunia, Miercuria și Vineria; în abstenința poporului țeran din România libera dela carnea de vacă; și în numeroase cărți populare de origine bogomilică. Intre cele mai răspândite relevam aici: Visul Maicei Domnului, Calatoria Maicei Domnului prin iad, Epistola Maicei Domnului, Epistola Domnului nostru Isus Christos, Apocalipsul apostolului Pavel, Legenda Duminecii, Legenda Vinerii, Minunile sf. Sisoe, Cărți de prevestire și noroc, Cărți de visuri, cântece, basme, exorcisme sau rugăcini de scoaterea dracilor, descîntece, ș. a. (Cf. V. Gaster, Literatura pop. și apocrifă în literatura pop.; B. P. Hasdeu, Cărțile populare, texturi bogomilice, p. 247 și apendice p. 499; Lambrior, Literatura pop. în Conv. lit., VIII., p. 66.) [M. Strajan.]

Bogor, sau Bogoris, v. Boris.

Bogoridi, v. Vogoride.

Bogorodicina, (*slav.*) cîntare sacra întru lauda Verg. Maria. Afara de puține țile ale anului bisericesc, (ca s. c. Rusaliole, Dumineca Tomei, Schimbarea la față, Înălțarea), cîntările sacre sînt așa împarțite, încît după precamarirea sf. Treime în Marire Tatalui ș. c., în »Și acum urmează laudarea Mariei.

Bogorov, *Ivan*, scriitor bulgar, n. 1842. A redactat mai multe ziare, a publicat poezii populare, gramatici și un dicționar franc-bulgar și bulgar-franc.

Bogos, semîntic hamitică în ținutul muntos din nordul Abessinieii, se ocupa cu pastoria și numera ca. 8000 suflete, cari se țin creștini. Dela 1884 sînt supuși regelui Abessinieii. Locul principal e satul *Keren* cu 300 colibi.

Bogoslov, *insule*, v. Alțute.

Bogota, (*Santa Fè de B.*), capitala statelor unite din Columbia și a statului Cundinamarca, situata la înălțime de 2610 m. preste suprafața mai ii, lînga Rio de B.; B. are 95,813 loc.; arhiepiscop; universitate, muzeu; statua lui Bolivar.

Bogovici, *Mirko*, poet croat, n. 1816 în Varașdin; ca politician a fost totdeuna mare protivnic al absolutismului austriac și aderent al legaturilor de stat cu Ungaria. † 1893. A scris: *Ljubicez*, (Agram, 1843; poezii lirice); *»Frankopan*, (1857, drama); *»Stjepan Zadnji Kralj Bosne*, (1857, drama), etc.

Bogșan, Bogșia, v. Bocșa.

Bogza, com. rur. în Rom., j. Râmnicul-Sarat, pl. Marginea de sus, compusa din 3 cat. cu 1791 loc. agricultori și economi de vite; are 2 biserici și 2 școale mixte,

Bohățiel, 1) *B., Alexandru*, fost capitan suprem al distr. Nasend; n. 12 Ang. 1816 în Uifalen, (Magyar-Ujfalu, cott. Cojoena), din o fam. rom. nobilitată sub principele George Rákóczi II. cu predicatul de Soosmező (san Glod). A studiat în Blaj și Cluj, depuse censura de avocat la M.-Oșorhein în 1840 și se stabilă ca avocat în Cluj. 1848 în ales deputat pentru dieta din Cluj din partea orașului Hațeg. În aceasta dieta, sub terorisarea majorității, nuinea Ardealului cu Ungaria fû în mod tumultuos declarată de primă cu vot unanim. Alegându-se o comisiune din partea dietei spre determinarea mai de aproape a legii despre nuinea, episcopii Leményi și Șaguna eran împreună cu B. singurii membri rom. ai ei. După declararea nuinii B. fû ales de cercul Dobăcei deputat pentru parlamentul ungar și luă parte la ședințele din Pesta. Mai târziu fû și la Dobrițin, fara însa de-a mai luă parte la ședințe. În Main 1849 primi înscarinarea clubului deputaților români de-a calatori la Cluj împreună cu comisarul Szentiványi, pe care l-a trimis guvernul revoluționar ung. spre liniștirea exacerbării provocate în Ardeal prin crunțile comisarilor de mai nainte, cu deosebire ale lui Csányi. B. se folosi de pozițiunea sa spre a influența în sens moderator nesurile pretinse de guvernul revoluționar din Dobrițin. Mulți Români, cu deosebire mulți granițeri din distr. Nasendului, au fost scapați din închisoare, unii chiar de moarte prin mijlocirea lui. În anii absolutismului B. traî retras. În 1860, reorganizându-se comitatele, B. desvoltă o vie activitate în Dobăca. La cererea foștlor granițeri, B. în 1861 fû numit capitan suprem al distr. Nasend. În acest post a ramas pâna la 1878, când, numindu-se distr. Nasendului cu al Bistriței, B. fû pensionat. Ca capitan suprem B. își câștigă meritele pentru înființarea gimnasiului din Nasend, pentru pastrarea fondului granițeresc spre folosul foștlor granițeri români și pentru ridicarea nivelului cultural și îmbunătățirea stării economice a districtului. B. luă parte și la dieta din Sibiu, 1863—64, ca deputat al Reteagului. Din partea dietei fû exnis la senatul imp. din Viena. În 1865 luă parte ca regalist la dieta din Cluj și protestă cu minoritatea româno-sasească în contra nuinii. Mai târziu luă parte ca deputat al districtului la dietele ungare pâna la pronunțarea pasivității Românilor ardeleni în 1869. În anii urmatori, pâna la pensionarea sa, B. a fost membru al casei magnaților, dar luă puțina parte la desbateri, abstragându-se de la combaterea legii electorale din 1874. Dela 1876 B. a traî retras dela afacerile politice, iar dela 1886 incoace a fost presidentul bancii Economul din Cluj. † 18 Iun. 1897.

2) *B., Mihail*, frate cu Alex., n. 1823; a studiat în Cluj; 1861 jude suprem (fő biró) al com. Dobăcei; 1863—64 deputat dietal la Sibiu, ales de cercul Dobăcei; 1867 vice-inspec. școl. pentru cott. Solnoc și distr. Bistriței și al Nasendului. † 1893.

Bohème, (*franc.*) individ care traiesce de pe o di pe alta; și numire data studenților aventuriosi, literaților și artiștilor din Quartier latin în Paris.

Bohemia, num. lat. al Boemiei, (v. ac.)

Bohemund, fiul cel mai mare al principelui norman Robert Guiscard, duce de Apulia; n. 1065; lipsit fiind de tronul parințesc, își eluptă principatul Tarent, participă la cruciata prima și

primi 1098 principatul Antiochia. † 1111 în Italia. — B. II.—IV., principii ai Antiochiei.

Bohl, *Ioan*, juriconsult, orator și literat neerlandez, prof. și avocat la Curtea din Amsterdam, n. 8 Oct. 1836 în Zierikzee. B. a publicat între alte multe scrieri juridice: Code du commerce d'Italie, (1884), lucrare care a servit ca fir conducător al leginirii comerciale române. Ca literat B. a tradus în limba neerlandeza: Divina Comedia a lui Dante, ce este alaturi cu aceea a lui Rossetti în limba engleza, una din cele mai bune traduceri a lui Dante. B. are însa și lucrări originale literare sau artistice, în prosa și versuri. Așa în broșura sa intitulată: Deux fois Reine, l'oeuvre poétique et philosophique de Carmen Sylva, B. dedica pagini strălucite Reginei Elisabeta. Invitat de Academia belgiana, al carui membru onorific și asociat este, a face un studiu comparativ asupra leginirii comerciale române, B. publică la 1895: Le Code de commerce romain comparé aux principaux Codes européens, précédé et suivi d'études historiques et juridiques. »Convorbiri lit.«, »Dreptul« și jurnalele politice rom. au făcut dari de seama asupra lucrărilor acestui mare filoromân, care are toate calitățile, spre a pute familiarisa publicul cult din străinate cu progresele realizate în România. Ultima lucrare a lui B. este studiu sen asupra câtorva dinastii contemporane, publicat la Paris 1897.

Böhm, *Iosif*, violinist celebru, n. 1795 în Pesta; 1819 prim-violinist, apoi profesor la Conservatorul din Viena, † 1876.

Böhme, *Iacob*, mistic și theosof, n. 1575 în Altseidenburg, lângă Görlitz; † 1624 ca maiestru papnear, lasând numeroase scrieri mistice.

Böhmer, *Eduard*, teolog și romanist, n. 1827 în Stettin; 1868 prof. pentru limbile romanice în Halle, 1872 în Strassburg, 1879 a treit la pensie. Opere: Ueber Verfasser und Verfassungszeit der johanneischen Apokalypse, (1855); »Romanische Studien, (1871—85); Die provençalische Poesie der Gegenwart, (1870).

Bohnenberger, *Johann Gottlieb Friedrich*, astronom și matematician german, n. 1765 în Württemberg. S'a pregatit pentru preoție, dar apoi s'a dedicat studiilor matematice. La început aplicat la observatorul astronomic din Tübingen, mai târziu profesor de matematica la Universitatea de acolo. A construit un aparat pentru explicarea rotațiunii pământului și a scris mai multe opere astronomice. † 1831 în Tübingen.

Boholt, nu loc de cura de însenătate locală în Trans., cott. Uniedoarei, lângă Deva, la o înalțime de 250 m. Isvor bogat. Apa la temperatura de 12° C se bea ca apa acra și se folosește ca baie încălțată într'o casa cu trei cabine cu puțina, iar pentru bai reci se găsesc 3 piscine. O zidire cu 7 camere servește pentru încurțirarea oaspeților. Ultima analiza făcuta de prof. V. Hankó o însira între apele alcaline silicite. Cf. Dr. Boleman István, Magyar fürdők és ásványos vizek. Budapest, 1896. [Dr. Vnia.]

Bohorodșani, capitanat în Galiția, 932 km², cu 56,205 loc. *Capitala B. miasto*, san *Bohorșani*, are 4781 loc. (jumetate Ovrei); posta și telegraf; manastire dominicana; sararie, bevarie, etc.

Bohotin, com. rur. în Rom., j. Falcin, pl. Podoleni, cu 1051 loc. *Gura B.-lui*, com. rur. în

Rom., j. Falciu, pl. Podoleni, cu 306 loc. După cronicarul N. Costin s'a dat aici o luptă (1674) între Dumitrașcu Cantacuzin și Petriceic-Voda.

Böhrlingk, Otto, orientalist, n. 1815 în Petersburg, aici studiă 1833 limbile orientale, iar 1835 în Bonn și Berlin limba sanscrită; 1845 membru al Academiei de științe din Petersburg, 1860 consilier de stat, 1868—85 în Iena, de atunci în Lipsca. Ser. princ.: un vocabular sanscrit.

Boi, Buii, un trib al Aramânilor, mai exact al Farșeroșilor; locuiesc în Tesalia, în Beotia și în Etolia; cea mai mare parte însa e grecesată cu desăvârșire. Pouqueville (la începutul acestui secol) crede, ca numărul lor este de 10,000 sufl., astăzi exista numai două catune lângă muntele Othrys: Imirbei și Calivi al Goga și câteva sute de suflete răspândite în Tesalia între Moțeni. **Bovi** sau **Bomii** sânt alte numiri pentru B. (Cf. Caragiani, Români din Peinsula Balc.) v. și Boji. [G. W.]

Boiadji, Mihail, n. pe la 1780 la Buda, dintr'o familie de Rom. macedoneni, publică la Viena, 1813, prima gramatică a dialectului macedonean sub titlul: Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre. Verfasst und zum ersten Male herausgegeben von Michael G. Bojadschi, öffentlichen griechischen Lehrer der hiesigen National-Schule. Cartea, redactată în grecesce și nemțesce, cuprinde, afara de gramatică dialectului macedo-român, și o colecție de »Fabule, ică Paramithe shi istorii alepte»; toate cuvintele rom. sânt scrise cu litere latine și cu o ortografie fonetica imitată după cea germană. Aceasta gramatică a fost apoi prelucrată de Massim după ortografia etimologică, din care pricina n'are absolut nici o valoare, și apoi reeditată întocmai după original în București la 1863. Se mai citează încă o »Kurzgefasste neugriechische Sprachlehre». Viena, 1823. [D. E.]

Boian, Teodor, scriitor român, n. 1834 în Botoșani. A publ. câteva cântonete, (s. e. Evreul gardist), și a compus câteva melodii naționale, (mai cunoscut valsul seu Adio la Botoșani).

Boian, 1) B., (magh. *Alsó-Bajom*, germ. Bonnesdorf), com. rur. în Traus., cott. Têrnava mica, cu 1730 loc., Români (1239), Sași și Maghiari. 2) **B., lac** în Rom., j. Ialomița, lângă Dunare. 3) **B., câmpie** în Rom., j. Olt; platou ridicat și întins între Iminog la vest și Vedeia la est; dela Barcanesci și Alimanesci până la Valeni distanța de preste 20 km., iar dela nord spre sud, dela Greci, (com. Barcanesci), până la Seaca-Belciugata preste 25 km.; din cauza pământului argilos câmpia e puțin productivă; cam în mijlocul ei se ved urmele unui sat parasit. 4) **B., țîrg** în Bucovina, com. și parohie cu cat.: Laura, Hucoul și Hlînița și cu mica comuna Lehucenii Tautului, cu moșie boierească, în capit. Cernașutului, j. Sadagurii, au împreună 7131 loc., (4586 ort. res., 1505 apus. și uniți, 1040 mos.) Sânt în B. încă câte o parohie apus. rom. și grecească; o școală de băieți de 4 clase, una de feteți de 2 clase; în L. și H. câte o școală de 2 clase; un cabinet de lectură »Dumbrava Roșie», înființat 1883; oficiu postal și telegrafic; stațiune de cale ferată; pomete frumoase.

Boiana, riu în Albania turcească, canal navigabil al lacului dela Skutari, se varsă în Marea Adriatică.

Boianciuc, comuna și parohie în Bucovina, cu cat.: Comariuca și Bahna Sîrbului, cu moșie boierească, în capit. Coțman, jud. Zastavnei; are 1850 loc., (1567 ort. res., 156 cat. și 127 mos.), cu o școală de o clasă. [Dr. I. G. Sbiera.]

Boicotare, v. Boycott.

Boieldieu, François Adrien, renumit compozitor de opere comice, n. 15 Dec. 1775 la Rouen; † 8 Oct. 1834 la Jarcy. Fara serioase studii musicale el debută cu succes în orașul seu natal prin câteva opere comice, apoi plecă la Paris, unde avu ocașiunea a face cunoscința cu Mehul și Cherubini, și dadu mai multe opere comice, (Calife de Bagdad, 1800, și Ma tante Aurore, 1803). Trecent în Rusia, a fost numit compozitor al Curții și stată aici până la 1811, când se reîntoarșe în Paris. În Rusia și în Paris scrise un mare număr de opere comice și de vodeviluri, parte singur, parte în colaborațiune, (mai importante: Aliue, reine de Golconde, 1804; les Voitures versées, Jean de Paris, 1812; le Nouveau Seigneur du village, 1813; le Petit Chaperon rouge, 1818; les Deux Nuits, 1829, și mai cu sama La Dame blanche, 1825). B. își poate revendica primul rang între compozitorii adeverați opere comice. Capodopera sa, La Dame blanche, e punctul de uire a vechei școale franceze cu școală influențată de stilul lui Rossini. Dela 1817—29 a funcționat ca profesor de compoziție la Conservatorul din Paris. Un fiu al seu, tot Adrien, (n. 3 Nov. 1815, † 9 Iul. 1893), asemenea a scris mai multe opere comice și alte compozițiuni între cari o Mesa, executată la Rouen, în 1875 când se serbatori centenarul tatalui seu. [T. C.]

Boierii, la Români și la unele popoare slavice: nobil, patriciu, funcționar, preste tot: om de frunte. Originea cuvântului e dubie, ea se explica în diferito feluri. În *România B.* constituiau din vechime clasa aristocrată. Originari din popor s'au distins prin activitate, energie, inteligența, noroc sau avere, și dobândesc asupra aceluia o mare putere economică, o firească precumpuire sub toate raporturile, legiferată mai apoi prin norme juridice și putând fi moștenită. Mulțamita acestei origini autoritatea boierească s'a întemeiat fără sa se recurga la mijloace ueingaduite de morală. B. au fost singurii militari în departatele vremii ale românismului (*curteni sau roși*) și puternicii stîlpi ai voievozilor. Aceștia îi respătiau prin daruri de moșii din ale lor întiuse latifundii. N'a trecut mult însa și aceasta priua și nepatăta fasa a boierimei se schimbă: din *militar* devine *dirigătoresc*, când se creara *boierile* sau dirigatoriile publice, unite cu felurite venituri și ocupate de B. Depinșd acum de domn B., ca sa poata exista, se straduiesc prin ori ce mijloc sa capete boierii. Apoi domnia devuind electiv-ereditara, B. cari aveau rol politic, fîntind boierile viitoare, se împartiau în partide și în tabere dușmauesci, chiar și atunci când domnul a început sa fie numit de Poarta. Și mijloacele de lupta puse în serviciul acestor tabere erau din cele mai condamnabile: comploturi, lupte civile, pribegii, intervenții straine, etc. Odată înviugetorii unui, situația țerii era pe mînile lor: își iususiau heinchipuit de mari drepturi, își tolerau jafuri și abuzuri, calcau în picioare ori ce pricipii de ordine și de mora-

litate fără de adversari; ajunși *mazili*, își înmulțau rândurile cu elemente straine și parvenite întrucât nobleta era legata de boierie, își creau privilegii, (scutiri de dari, șerbirea țeranului, etc.), în sfârșit pricinuiau o ruina economica, morala și politică principatelor. Boierimea intra într'o a treia faza, cu predominarea elementului grecesc sub Fanarioți. Acum nobilimea principatelor ajunge simplu titulara, depinzând în și mai mare măsură de domnitor. Aceasta crează boierii, simple titluri unite cu privilegii exorbitante, fara dirigatorii, în cari își introduce uneltele-i jafuitoare și straine, în paguba adeveraților B. români și în paguba țerii. Pe încetul stratul social și politic cel mai înalt devine strain, elementul vechiu boieresc disparând treptat în poporul, din care a fost alcatuit. Resultatul a fost o desavârșita saracire, o corupție afara din cale, un bizantinism și o slugarnicie înfierabilă, amenințarea limbii și a existenței naționale, tot cortezul de rele, cu care ne-a daruit influența grecească. Aceasta este cea mai urâtă și cea din urma faza a aristocrației române. Mișcările din 1821 și 1848 i-au pus pentru totdeauna capet. [Agulett.]

B. din ținutul Făgărașului (boerones) erau o clasa de oameni liberi, posesori ereditari de moșii, de munți, de mori și alte beneficii privilegiate; ei conclucrau direct sau indirect prin alegere la consiliile comunale, municipale și la adunările obștești ale țerii, din ei se compuneau scaunele judecătorești (*sedes judiciaria duodecim boerorum*), din ei și prin ei se alegeau organele administrative, ș. c. l. Erau însă datori a participa din mijloacele proprii la insurecțiunile militare pentru apărarea țerii. Drepturile și îndatoririle acestea se asigurau prin diplome donaționale sau acte judiciale. O serie de diplome donaționale le-au dat domnitorii Valachiei, ca duci ai țerii Făgărașului. Sub Mircea Voda (Chrisoavele dela 1392, 1400 și 1417), se folosesce întâia oară numirea de Boieri.

B. de Sfat, mari demnitari ai statului domnesc; au fost 7: Marele logofet, cei doi vornici, hatman, postelnic, spatar și palharnic (v. ac.) **B. de divan**, asesori domnesci, împărțiți în trei clase, din cari se alegeau **B. mari**: Marele stolnic, comis, medelnicer, clucer, serdar, sulger, jignicer, pitar, șatrar, armaș, aga, caninar, etc. și **B. mici** sau **Boiernaș**.

Boiernaș, boier de rangul cel mai de jos; B. serviau la Curte în dregatoriile inferioare de camarasi, cupari, ciohodari, aprodi, etc.

Boileau-Despreaux, (pron. Boalo-Depro), *Nicolau*, critic și poet franc., n. 1 Nov. 1663, † 13 Mart. 1711; studiă dreptul, apoi teologia, însă fara succes. Cariera, pentru care avea o pronunțată vocațiune, era literatura. Inzestrat cu mult bun simț, cu spirit observator și critic și cu talentul de a scrie, începând să combată, prin satirele sale, falsul curent ce domnia atunci în literatura franceză, imitata după cea spaniolă și italiană. Este gloria lui de a fi înăugat prin criticele sale, prin teoria artei și operele sale poetice, strălucita epoca a literaturii clasice din secl. XVII. Amic al oamenilor mari din timpul seu; deși nu era totdeauna curțizan, era bine văgut de Ludovic XIV., care îi asigură o pensiuie, îl numi istoriografal seu, împreună cu Racine, și îl în-

demnă să între ca membru în Academia franceză. Operele princ.: Satirele, Epistolele, Artă poetica, adeverat capdeopera, deși imitata în mare parte după Horatiu, și admirabila poema eroi-comica Strana (Le Lutrin), îndreptată în contra unei părți din cler.

Boina, baretul basc, purtat de trupele carlistice în Spania.

Bois, (franc., pron. boa), lemn.

Bois-Brulés, (pron. boa-brille), engl. *Half Breeds*, numele copiilor născuți din tata franc.-canadian și din mama indiană. Traiesc în America nordica vr'o 34,000 suflete.

Boiserie, (franc., pron. boas'ri), *Boisage*, lemn pentru a captuși, lemnarie cu care se îmbracă pereții unei odai, etc.

Boissier, *Pierre Edmond*, botanist; cercetator neobosit și cunoscător profund al plantelor din Orient, (Grecia, Anatolia, Siria, Egipt, etc.) și din Spania; numai aci a făcut calatoriile de 8 ori. A mai explorat încă în Norvegia, Apenini, Portugalia, insulele Baleare, etc.; n. 1810 în Geneva, † 1855. Prețioasele și bogatele lui colecțiuni de plante sânt în muzeul din Geneva, într'o clădire separata (*Herbier Boissier*). Princ. scrieri: *Elenchus plantarum novarum* . . . quas in itinere hispanico leg. E. Boissier, 1838; *Voyage botanique dans le midi de l'Espagne pendant l'année 1837*, 2 vol. 1839—1845; *Diagnoses plantarum Orientalium novarum*, 3 vol.; *Flora Orientalis*, 5 vol. 1867—84. Hochstetter i-a dedicat genul *Boissiera* dintre Graminee. [S. Șt. R.]

Boița, com. rur. în Trans., cott. Sibiului, cu 1476 loc., Români, aproape exclusiv de religia gr.-or. B. e situata pe malul drept al Oltului la intrarea pasului Turnu-roșu. Locuitorii, o rassa de oameni și sanatoși și frumosi, se ocupa cu agricultura și exploatarea padurilor; odinioara erau mijlocitorii comerțului de porci între România și Austro-Ungaria.

Boiu, (magh. Bun), com. rur. în Trans., cott. Târnava mica, cu 1763 loc. Rom. și Magh. (530).

Boiu, *Zacharia*, scriitor rom., membru cosp. al Acad. rom., n. 4 Martie 1834 în Sighișoara. După absolvarea studiilor gimn. a fost învețator în Sacele, iar 1855 a intrat la teologia din Sibiu, unde după absolvare a funcționat 2 ani ca profesor de pedagogie. De aici s'a dus la Lipsca, și a studiat filosofia, iar 1861 a fost numit profesor definitiv la seminarul din Sibiu, unde a redactat în 1863—65 *Telegraful Român*. La 1864 a fost ales ca primul paroh român în cetatea Sibiului, 1870 asesor consistorial ord., iar 1867 a fost chirotesit protopresbiter. Scrieri: *Sunete și resunete*, colecțiune de poezii; *Abecedariu*, 1862, care a ajuns 14 edițiuni, precum și o *Manuducere* pentru învețatori; *Cartea de ceterie*, p. I. 1865, p. II. 1875; *Elemente de Istorie și Geografie*, *»Istoria naturii și »Fisica*; *Casa română*, disertație, 1874; *Cuvântari festive la diferite ocațiuni*; *Cuvântari funebreale și memoriale*, 1889; *»Academia rom.*, disertație, 1891; 1891—95 a redactat *»Transilvania*, organul Asociațiunii, al carei I. secretar a fost 1891—95. A tradus în limba germ.: *Istoria bis. naționale rom.* și *Dreptul canonic*, de Șaguna; *Memorandul conferinței naționale din 1881*; din lit. germ.: *Nathan der Weise* de Lessing; din lat. *»Confesiunile de Augustin*, [I. Vuia.]

Bojador, *cap*, promontoriu la malul nord-vestic al Africii; formează granița nordică a posesiunilor litorale ale Spaniei.

Bojardo, *Matteo Maria, conte de Scandiano*, poet ital., n. 1434 dintr-o veche familie nobilă din Lombardia; se dedică studiilor juridice și umantare la Universitatea din Ferrara și intră apoi în serviciul curții din Ferrara. Ducele Hercules I. îl numește guvernor în Reggio, unde † 1494. Op. princ.: un epos romantic: »*Orlando innamorato*«, în care cântă iubirea lui Roland pentru frumoasa Angelica.

Boji, numele unei puternice seminiții celtice, care a locuit în părțile Boemiei de azi, în munții Tirolului și în Italia superioară. Căști din urma au fost supuși de către Romani la 191 a. Chr.; imperiul întemeiat de ei la nordul Dnării, *Boiohaemum*, care s'a pastrat până azi în numirea Boemiei, a fost nimicit de Marcomani la 10 a. Chr.

Bojinca, 1) *B., Damaschin*, scriitor și jurisconsult rom., n. 1801 în Gârliște, Banat, dintr-o familie de Bufani. A studiat în Oravița, Oradea mare și Pesta, unde a mers ca instructor la fiii lui Ștefan Vay, pretor în Carasova. B. a făcut și un curs de teologie în Vêrșet, dar având cearta cu profesorii sârbi, a parasit această cariera. Ca jurist și avocat în Pesta a colaborat împreună cu învțătorul Ștef. Neagoe și cu Moise Nicoara la Calendarul rom. cu litere latine (1828); a scris tot pe atunci: »Respundere desgurzitoare la cărtirea cea din Halle în 1823« făcută de Tököly-Tuculie, mare contrar al Românilor; a scris: »Directoratul bunei creșterii«, (cu Neagoe), 1828; »Anticile Romanilor, 2 tom., (1832—33); a colaborat cu Gozsdn, Murgu și alții la revista lit. a lui Karkaleki, în care a publicat traduceri de piese teatrale și alte lucrări beletristice. Pe la 1833 a trecut în Moldova la Iași ca jurisconsult, unde, împreună cu Flechtenmacher și Anania, întocmi Codul Calinach, în multe isvoritor din Codul austriac dela 1811. La 1834 gasim pe B. rector al seminarului dela Socola, boierit cu titlul de »paharnic«; dela 1843 prof. la Academia Mihaileana; »Bannul« B. face un curs de drept roman și de Codul civil moldovenesc, anul al doilea de legi. (Cf. Dreptul ur. 24 din 1893, p. 192). La 1851 s'a retras din viața publică și s'a ocupat cu economia câmpului și prasirea de vite. † 1866. 2) *B., Acentie* nepot de frate al lui Damaschin; a jurist abs. a ținut la 1848 o convântare lungă și înflăcărata în Dobrițiu, a fost ales apoi deputat dietal în Sasca. Acesta, ca și întreaga pleiada a inteligenței banățene din prima jumătate a secolului, cu Eftimie Murgu în frunte, îngroziți de violența tentațiunii de germanizare și slavizare în Banat, au fost de credința: ca Românii numai sub ocrotirea Maghiarilor își vor pute asigura existența națională, pentru aceea la 1848 mai toți au sprijinit aspirațiunile maghiare de independență.

Bojoc, planiăna (v. ac.), în special a animalelor.

Böjükdere, *Bujükdere*, oraș pe partea europeană a Bosforului; vile frumoase, loc placut de excursiune; cu palatele de vară ale ambasadelor austriace, rusesci și americane.

Bokhara, v. Buchara.

Bokszeg, v. Bocsig.

Bolas, (*span*) curea de 1—1.5 m. lung., cu bile la capete; se folosește în America sud. pentru

a prinde animale. Aruncată după animal curea sau se desface și leaga picioarele vânatului.

Boldeiu, sau *Coteiu*, câine de vânat, cu picioare scurte. În țină de azi în toate țările apuseune în locul capailor se întrebuințează B. Vânatul cu capai, afară de locurile muntoase, nici ca are îndreptățire, căci acest soiu de câini alunga și stirpesc cu desăvîrșire vânatul folositor. B. însă, fara a fi pagubitori pentru revir, suplinesc în mod splendid pe cel mai excelent câine. B. sînt inteligenți, curagioși și docili, și au dela natura destinațiunea pentru vânatul subterana, în visiunile vulpilor și a iezurilor, unde savirșesc adeverate mișcări. Sînt în stare sa lupte 24 oare cu o întreaga familie de vâlpe, și nu se lasa pînă nu o scot la vîrful pînșii. [I. S. Ș.]

Boldu, com. rur. în Rom., j. Râmnicul-Sarat, pl. Gradiștea, cu o suprafața de 6326 hect. și 1860 loc., agricultori și economi de vite; are 1 biserica deservita de 2 preoți și 1 școala mixta cu 1 învățator.

Boldur, *vornic*ul lui Ștefan cel Mare. Fû trimis de voevodul sên, care pregătia atacul Leșilor în codrul Cosminului, sa împiedece un ajutor polon venind de preste Nistru. B. își face eroic datoria la Leuțesci, lângă Cernauț, (29 Oct. 1497), lovind la Șipiți și resturile regelui Albert, fugărite de Ștefan.

Bolero, arie și dans popular spaniol, în mișcare moderată, maiestoso și mesura $\frac{3}{4}$. Invențiunea sa e atribuita dansătorului Zezero, (1780). De obicei acompaniat de chitara, dairea și castanete. Ca forma se compune din done părți repetate și un trio. Din musica populară a trecut la mici soluri pentru voce acompaniata și apoi la teatru. [T. C.]

Boleslaw, numele mai multor duci din Boemia și Silesia, precum și a următorilor principii și regi ai Poloniei: 1) *B. I., Chrobry, eroul*, 992—1025, întemeietorul Poloniei. 2) *B. II., Smialy, curagiosul*, 1058—81. 3) *B. III., Krzynousty, gură strâmbă*, 1102—39, cucerii Pomerania. 4) *B. IV., Kędzierzawy, pîr creț*, fû supus de Frideric I., (1157). 5) *B. V.*, 1228—79.

Boleszny, *Ant.*, scriitor magh., n. 1828 în Becicherecul mare; dela 1862 preot în Orșova. S'a ocupat îndeosebi cu geografia ținuturilor dela Dnuarea de jos. Opere: Die Donau-Katarakte, Veteranaische Höhle und Festung Peth, Provincia Dacia Malvensis.

Boletus Dill., (botan.) gen de ciuperci Basidiomycete, din fam. Polyporee, cu fructificația o pălărie cărnosă, susținuata de o stipa solidă, iar himenial format din tuburi lungi, ușor de separat de himeoform. În Europa e reprezentat priu mai mult de 20 specii, numeroase mai ales în regiunile temperate și reci, prin padurile de Brași, Pini, Fagi, Mesteacănii. Toate sînt terestre; majoritatea lor sînt un aliment nutritiv și placut, avînd un parfum placut, (s. e. *B. edulis* Bull., *B. luteus* L., etc.); unele însă sînt veninoase, (*B. satanas* Leuz., etc.) Poporul cunoaște speciile comestibile sub numele de *Mîndîrci*, mîncîndu-le proaspete, ori uscate sau ca conserve. [S. Șt. R.]

Boleyn, *Anna*, (pron. bollin), a dona soție a lui Henric VIII., regele Angliei; n. 1507 din pariții nobili. Reîntorcîndu-se din Franța, unde a fost

crescută, ajunse la curtea regelui, pe care a sciut sa-l încurce în mrejele dragostei. Henric VIII. s'a divorțat de soția sa prima, Catharina de Aragonia, contra voinței papei, și la 1532 s'a casătorit cu A. B. Ea însă pentru intrigi politice și de dragoste, s'a certat cu regele, care a acuzat-o de adulteriu; judecata la moarte, a fost decapitata la 18 Maiu 1536. B. a dat nascere unei fițe, Elisabeta, mai apoi regina. Cf. Brewer, *Keign of Henry VIII.* (2 vol. 1884.)

Bolgary, sat în guvern. rus. Kazan, 6 km. dela Volga; aici se afla ruinele vechiului oraș bulgar *Bolgara* sau *Bulgar*, amintit în cronicile rus. sub numele *Veliki Gorod*.

Bolgrad, oraș în Basarabia, până la 1879 capitala județului cu același nume, astăzi face parte din j. Ismail și se poate considera ca capitala colonilor bulgare din sudul Basarabiei; are 8179 loc. (1892). B. a avut până la 1879 un liceu bulgar, care acum s'a transformat în liceu rusesc, limba bulgara declarându-se de obiect facultativ.

Boli, oraș în Asia mică cu 5000 loc.; *Claudiopolis* din vechime.

Boliac, *Cesar*, scriitor rom., n. 1813 din tata de orig. din Salonic. A studiat în col. Sf. Sava și a intrat cu rangul de cadet în miliție. Parasind cariera militară, fundă la 1833 gazeta »Curiosul leși intră în politica. Partisan al ideilor de reforma, prieten al lui Ghica, Balcescu, Rosetti, a fost de mai multe ori închis prin manastiri. La 1848, în timpul guvernului provisor, a fost vornic al Bucureștilor. Exilat trecu în Trans., unde scoase »Expatriatul« cu scop de a împaca pe Români cu Maghiarii. Dupa un an trecu la Constantinopol și de aici la 1850 la Paris, unde se ocupă cu istoria și arheologia. La 1856 fundă »Buciumul și apoi Trompeta Carpaților«, pe care a condus-o și redactat-o mai mulți ani în șir. A scris atât în versuri cât și în prosa. Primele sale poezii sânt dela 1835. Ultima colecție este din 1857, și tot din acest an mai avem și »Poesies traduite du roumain en prose et en vers français. Ca poet B. a fost foarte slab inspirat, tendențios, (căuta desrobirea iobagilor și a Țiganilor), fără imaginație și fara forma. Dar cu atât mai însemnat a fost ca prosator și mai ales ca publicist. In aceasta privința puțin i-se pot compara. Afara de articole publicate prin suspomenitele gazete, din cari a adunat câteva în »Culegere de mai mulți articoli publicați atât în strainatate cât și în țeara în anii trecuți« 1861, mai avem dela el: »Monastirile din România«, 1862; »Monastirile dișe Brâncovenesci«, 1863, amândouă traduse și în franțuzesce; »Calatorie arheologica în România«, 1858; »Excursiune arheologica din anul 1869«. In biblioteca Academiei din Bucuresci se afla și o colecție de scrisori și memorii adresate lui Napoleon, Lord Palmerston, Lord Dudley Stuart; aceasta colecție e litografata, nu imprimata. † 1880 în paralisie. [D. E.]

Bolid, nume sub care se cunosc pietrele cașute din ceriu; compuse din diverse minerale și mai ales fier metalic nichelifer. Când se lustruiesce un B. pe o față și se atacă cu un acid se obțin așa numitele: figurile lui Widemanstaetten.

Bolii, *cetate*, (*Cetatea Bolii*), un turn vechiu ruinat, cu pereții înegriți de viscole, ce se afla în Valea Hațegului, cott. Uniedoarei, pe un

munte din com. Crivadia. Se crede ca ar fi fost zidita pe timpul Dacilor sau al Romanilor. Turnul acesta a servit de paza cararilor de munte, ce conduc din pasul Vulcanului în Țeara Hațegului. Cetatea a fost descoperita cu ocaziunea construirii caii ferate, ce duce dela Piski la Petroșeni; pietrele ei le-au folosit la podul facut înaintea peșterii B. și la tunelul de acolo. — *Peștera Bolii*, una diutre cele mai însemnate peșteri ale Transilvaniei. Are mai multe intrari și desparteminte, în mijlocul ei se afla o tiuda spațioasa. Frin peștera curge riul Banița. Pereții ei cousistă din piatra varoasa și sânt înpeștriiți cu dunși și pete roșietice. (Cf. S. Moldovan; Țeara noastră. Sibiu, 1894.) [Dr. P. O.]

Bolingbroke, *Henry Saint John*, om de stat engl., n. 1 Oct. 1678; la 1704 ministru de resboiu, la 1708 scos din minister din cauza intrigelor contra lui Marlborough. In urma acestora iese din partidul liberal și se alatura la Tories. Dupa caderea liberalilor, ajunge ministru de externe în cabinetul conservator și în calitatea aceasta reușese sa încheie pacea dela Utrecht (1713). După moartea reginei Aua, acuzat de legături suspecte cu Stuarții și amenințat cu un proces de înalta tradare, fugi în Francia (1715). Amnestiat la 1723 se intoarse în Englitera, unde † 1751. A scris: *Letters on the Study of history*, (1753—54, 5 vol.)

Bolintin, 1) *B. din vale*, (*Moșneni-Drăgoiu*), com. rur. in Rom., j. Ilfov, pl. Sabarn, situata la vest de Bucuresci în departare de 24 km., pe malul stâng al râului Argeș; locul natal al poetului Dim. Bolintineanu; com. se compune din satele: B.-Draganeasca, B.-Moșneni, B. de mijloc și Malu-spart, avënd o populație de 3261 loc.; în com. se afla 2 biserici și 2 școale mixte; loc. se ocupa mai ales cu agricultura.

2) *B. din deal*, com. rur. in Rom., j. Ilfov, pl. Sabaru, situata la vest de Bucuresci în departare de 23 km., cumpusa din sat.: B. din deal și Berveni, avënd o populație de 1717 loc., cari se ocupa cu agricultura; are 1 biserica și 1 școală mixta. La B. era manastire de calugari pe timpul lui Mateiu Basarab.

Bolintineanu, *Dimitrie (Cosmad)*, poet și om politic rom., n. 1826 în Bolintinul din vale, lângă Bucuresci, din o familie de origine macedoneana; absolvând colegiul Sf. Sava, intră copist în ministerul de externe. La 1843 debută în *Curierul* lui Eliade prin O fata tinera pe patul morții, elegie slaba ca concepțiune insa ca stil de o armonie și dulceața necunoscuta până atunci în limba româna. La 1845 fu trimis de societatea literara la Paris pentru studiul literaturii. La 1848 alergă, împreuna cu alți tineri, în țeara, luă parte la revoluțiune și fu unul dintre redactorii »Poporului suveran«. Dupa caderea revoluțiunii, exilat, trecu în Trans. cu Balcescu, ș. a., apoi prin Constantinopole la Paris, ca sa-și continue studiile. 1855 Gr. Ghica îi oferî o catedra de literatura româna în Iași, dar Poarta nu i-a permis intrarea în țeara. De atunci trai în Turcia până la 1857, când în Samos, unde I. Ghica era guvernator, când în Constantinopole, și mai mult în calatorii prin Macedonia, Siria, Palestina, Egipt. Din acest timp de bogată activitate literara dateaza cele mai bune poezii ale sale. Reintors în țeara, ocupă pe rând ministeriul

externelor, al cultelor și instrucțiunii publice, când, cu ajutorul lui C. Negri și V. A. Urechia, înființă primele școli la Români din Macedonia, și contrasemnă decretul pentru înființarea Universității din București (4 Iulie 1864), apoi trece membru al consiliului de stat. După căderea lui Cuza, 1866, se retrage în viața privată, sarac și desilusionat. † 1872 în spitalul Panti-limon din București. El continuă a scrie, și a scris foarte mult și după exilul; așa ca în prefața ultimei edițiuni a poeziilor sale (Poesii, ed. Sococ. 1877, 2 vol.) numai simpla enumerațiune a scrierilor lui B. cuprinde 5 pagini. Dar scrierile facute după reîntoarcerea în țeara (Traianida, încercare de epopee națională; Conrad, încercare de epopee filosofică, după Child-Harold al lui Byron; romanul Elena; mai multe drame și reviste satirice, etc.) sunt lipsite de inspirațiune poetică și fara nici o valoare literară. Iar scrierile prosaice din ultima epoca a vieții lui B., (biografii și alte articole publicate în Albina Pindului, România literară, Trompeta Carpaților și în ziarul sen Dâmbovița), sunt fara însemnătate științifică. Numai Viața lui Cuza, pe care îl cunoștea foarte bine; 11 Febr. precedată de domnia Regalamentului; Calatoria I. S. Domnitorului Românilor la Constantinopol; Calatorii pe Dunare și în Bulgaria, Calatorii la Ierusalim și în Egipt, și mai ales Calatorii la Români din Macedonia, sunt de un interes istoric și etnografic, însa cetite cu control. Dar operele, cari au câștigat lui B. un nume glorios în istoria literaturii rom., sunt baladele, elegiile, poemele și idilele sale. Ele sunt publicate în ultima edițiune sub următoarele titluri: Legende istorice, Florile Bosforului, Basme, Macedoniae. Pline de duioșie și de nobile simțăminte sunt apoi elegiile și meditațiunile sale sub titlul: Reverii și Diverse. Note caracteristice ale poeziei lui B. sunt: o fantasio adeseori prea înflorită; iubirea de patric; precisiunea stilului, mai ales în balade, din cari multe versuri se citeaza ca maxime; iar în limba precu multe neologisme. (Cf. Ar. Densusianu, Cercetari literare, p. 288; Angel Dimitrescu, Analele literare. București, 1886, nr. 2; G. Chițu, Bolintineanu, conferența. Craiova, 1886; și toate manualele de ist. liter. rom.)

Bolivar, *Simon*, general, eliberatorul Americii de sud de sub jugul spaniol, n. 1783 în Caracas; a studiat dreptul în Madrid; 1810 hră parte la revoluțiunea din Caracas; eliberă 1819 Venezuela, împrenuându-o cu Nona Granada în republica Columbia sub presidența sa; 1824 eliberă și Peru și primă predicatul El Libertador. † 1830 în S-ta Marta.

Bolivar, 1) *B.*, *unitate de monetă* în Venezuela, = 1 Franc. 2) *B.*, *stat* în sud-est. Statelor-Unite din Venezuela, corespunde statului anterior Apure; 372,447 km², și 58,289 loc., capitala Ciudad B. (v. ac.) 3) *B.*, *provincie* a republicii sud-americane Ecuador, pe coborârșii vestice ale Andilor, cu 31,327 loc. Capitala Guaranda. 4) *B.*, *departament* (pâna la 1886 stat) în republica sud-americana Columbia; 70,000 km², cu 324,400 loc. (1881); B. e împărțit în provinciile: Barranquilla, Carmen, Cartagena, Corozal, Chinna Lorică, Maganque, Mompos, Sabanalagra, Sinceljo și în teritoriile San Andres și San Luis. Partea cea mai mare a țării e acoperită cu paduri seculare,

numai 30,000 km². sînt cultivați. Clima e fierbinte și nesănatoasă. Locnitorii: (Indiani, Negri, Albi și mestecaturile acestora: Caribi și Zambos), se ocupa mult și cu comerțul. Capitala e Cartagena (v. ac.); alte orașe mai mari: Mompos, Lorică și Barranquilla.

Bolivia, republica în America de sud, între Brasilia, Paraguay, Argentina, Peru și Chile, 1,334,200 km², și 2,019,549 loc. afara de vr'o 251,000 Indiani selbateci. În partea de vest se întind munții Cordillerii: (Sorata 6550 m., Illimani 6410 m.) formând între și șirurile lor platouri (Oruro); partea de est a B.-ei e șes întins (Llanos). Rîurile B.-ei sînt: Pilcomayo și Vermejo, cari curg spre Paraguay; Beni și Mamore, cari curg în Madeira. La granița B.-ei, spre Peru, se află lacul Titicaca. B. are trei zone climatice: una rece la munții înalți, alta moderată pe coborârșii și predealuri, iar a treia mai caldă la șes. Produse: argint, aur; cereale, cafea, tutun, bumbac, ș. a.; în animale B. presiua o bogăție mare, mai ales paseri, amfibii și reptilii necodate; dintre șugtoare se afla diferite moine, iagnar, lama, vampir, etc. Comerțul suferă mult în urma poziției continentale a republicii, dar și din cauza revoluțiunilor interne și din statul vecin Peru, pe unde se face comunicațiunea spre ocean. Comu n i c a ț i a e anevoioasă din cauza, ca drumuri bune sînt foarte puține. Acum sînt în lucrare mai multe linii ferate. 1894 B. avea 3230 km. linii telegrafice și preste 200 km. cai ferate. Locuitorii sînt Indiani (Aymara, Quichua, Chiquito), Creoli și alte corciturii. Importul (1894): 14,375,000 franci; exportul: 49,562,000 franci. Budgetul pro 1895 avea venite: 7,170,790, cheltueile 7,441,180 bolivianos, (1 bol. = 3 franci); datori: 9,493,705 bolivianos. Armata: 900 oameni. Capul statului e presidential; corpul legislativ e congresul. — B. e împărțita în 8 departamente. Colorile B.-ei sînt: roșu, verde, galben. — *Istoria*. B. în vechime aparținea imperiului Inca-ilor din Peru; 1553 fu cucerita de Spanioli și anecata vice-regatul Peru, mai în urma vice-regatului La Plata, sub numirea de Charcas. Ca în celelalte colonii spaniole din America, așa și în B. începu lupta pentru libertate dela 1809, se termină însa abia la 1825, când se declară independența țării și i-se dete numele de aji. B. înca a fost și m: e bătuita de revoluțiunii interne.

Bolivianți, mineral, sulfoantimoniu de argint, se gasesce în Bolivia.

Bolivit, mineral rar, sulfoxid de bismut; se gasesce în minele dela Tazua, prov. Chorolque în Bolivia.

Bollandiști, hagiografi iesniți, organizați în societate literară, în Belgia; continuara planul început de *I. Bollandus*, iesnit flamand, (n. 1596 la Tirlomont san Limburg și † 1665), de a publica într'o uriașă colecțiune, în limba lat., *viețile sfinților* (Acta sanctorum). Intrupta de câteva ori de guvern și iarasi continuată, colecțiunea numera în 1794, la desființarea ordinului iesniților, 53 de volume în folio. Continuata din nou pâna pe la 1845, s'a înmulțit cu alte volume. Criticii îi atribuesc puțina valoare.

Bollinger, *Otto*, patolog germ., n. 1843 în Altenkirchen; dela 1874 prof. la Universitatea și școala veterinară din München. S'a ocupat în

special cu patologia antraxului, tuberculosei și actinomicosei și cu otrăvile animalice. Opere: Zur Pathologie des Milzbrandes, Infektionen durch tierische Gifte, Ueber Vererbung von Krankheiten, etc.

Bollitori, (*ital.*) bolboare; mici vulcani de namol.

Bolnița, infirmerie; mai ales casa de bolnavi într-o maaustră.

Boloboc, vas în marine de 70—100 vedre.

Bolochoveni se numesc în anele răsăritice Români din secl. XII. și XIII. ce locuiau la nord-estul Carpaților până peste Bugul super., între principatele de Halici, Volhynia și Kiev, sub conducători proprii, numiți *czeci*. Numele lor deriva din *Voloch* (= Román), cum și localitatea *Bolechov* în Galiția se găsește numită în documente *villa Valachorum*. Prima lor mențiune se face în luptele regelui Ungariei Andreiu II. pentru Halici (1231), unde *czecii* B. apar ca aliați ai Ungurilor. În 1235—40 ei au iar lupte cu principii de Volhynia și Masovia; încă după invasiunea Mongolilor ei susțin o luptă îndelungată cu Volhynienii, care se sfârși în 1257, fiind învinși B.-ii. După aceasta dată, numele B.-lor nu mai reapare în anele răsăritice. Localitatea *Bolochovo*, pe Bugul super., menționată mai întâiu la 1150, indică vechiunea expansiunii Românilor în aceasta parte. Tot pe acel timp se face și la Bizantini mențiune de Români (Vlachi) în vecinătatea principatului de Halici (1164), deci pe teritorul *czecilor* B. Acești Români din nord-estul Carpaților, cari apar ca aliați ai Ungurilor în contra vecinilor Ruși și traiesc sub conducători numiți *czeci*, ca și la Români din Ardeal și Ungaria, sânt, cu buna sama, emigrați din regatul unguresc, de unde expansiunea Românilor spre răsărit începă cu mult înainte de întemeierea principatului Moldovei. Invasiunea Mongolilor și așezarea lor la poalele resaritene ale Carpaților opri apoi, pentru câta timp, aceasta expansiune, până ce retragerea Tatarilor peste Nistră de cãtra ostile regelui Ungariei Ludovic I. (v. Dragoș) deschise din nou stăvile emigrării române din Maramureș și Ardeal, prin care se înființă principatul țerii Moldovei. [D. On.]

Bologa, *Jacob*, consilier aulic trans., n. 7 Dec. 1817 în Marpod, lângă Sibiu, † 18 Maiu 1868. A studiat în Sibiu și Cluj, și a fost numit 1847 cancelist la tabla reg. din Mureș-Oșorheiu. La 1848 notar al adunării din 3/15 Maiu de pe Câmpul libertății; 1852 consilier la tribunalul din Dej, 1853 la tribunalul provincial din Sibiu (Landesgericht), iar 1858 consilier la Curtea de apel a țerii, 1862 protonotar la tabla reg. din M.-Oșorheiu și apoi în scurt timp consilier gubern. în Cluj, și 1865 consilier aulic la cancelaria trans. din Viena, de unde s'a retras 1867, dezvoltând de aici încolo, încă în decurs de două decenii, o neobosită activitate în toate întreprinderile îndreptate spre ridicarea stării Românilor transilvăneni. La dieta Sibiana din 1863-64 a participat ca deputat al cercului Nocrich, și a fost trimis în senatul imperial; 1864 a fost decorat cu ordul

Coroana de fier cl. III. A conlucrat la organizarea vieții constituționale bis. gr.-or. din Ung. și Trans., fiind membru al congreselor și sinoadelor precum și asesor consistorial archidieceșan și fiscal al consistorului mitropolitan. În Universitatea sas. a fost membru al »confluxului»,

unde la 1871, cu ajutorul colegilor săi români, a eluipat recunoascerea, ca averea acestei universități este avere comună a celor 11 scaune istorice, fara deosebire de naționalitate și confesiune. Dela înființarea ei a fost membru al Asociațiunii transilvane, a condus aproape 20 ani, parte ca vicepreședinte, parte ca președinte, comitetul și adunările generale și a conlucrat în mare mesura la înființarea școalei civile de fete a aceleia. Pe terenul economic a conlucrat la înființarea bancii de asigurare Transilvania, și 1871 ca fundator la înființarea instit. »Albina», la care delo început a fost ales membru în direcțiune și 1874 președinte al consiliului de administrațiune. La 1875 a fost ales membru în reprezentanța fundațiunii Gojdu.

[Dr. Vecerdea.]

Bologna, 1) *B.*, provincie în Italia sup.; aparțină statului papal până la 1860. Are 3601.76 km², și 457.474 loc.; se împarte în trei cercuri: B., Imola și Vergato. 2) *B.*, capitala provinciei B., unul dintre cele mai vechi și mai bogate orașe din Italia, între riuurile Reno și Savena, cu 143.607 loc.; prefectura, episcopie și curte de apel. Zidiri monumentale: Piazza del Neptuno cu o vestita fântâna și grandioase palate; bisericile San Petronio și San Domenico; două turnuri piezice (Asinelli 83 m. și Garisenda 42 m. înalt); academii de bele-arte. Universitatea din B. e cea mai veche în Europa, se țice ca ar fi fost întemeiată de Theodosius cel Tânăr la 425; începând cu secl. XII. a stat totdeauna în fruntea univers. italiene. Pictorii Caracci, Guido Reni, Domenichino, Guercino și alții au întemeiat vestita școală *bologneză*, care își avea sediul în B. Industrie însemnate, (flori artificiale, maccaroni, etc.) În antichitate B. se numia *Bononia*.

Bologna, *Giovanni*, (*Jean Boulogne*), sculptor și arhitect din Flandria, n. 1524 în Douai, studiă în Anvers și se așeză în Italia; † 1608 în Florența.

Bolometru, aparat pentru observarea și mesurarea celor mai mici schimbări produse prin razele caldurii; e foarte sensibil.

Bolor-Dagh, (*Bulor-Dagh*), adeca: Muntele nourilor), șir de munți în Asia centrală, la marginea estică a platoului Pamir, se întind delo nord-vest spre sud-est. Piscul cel mai înalt e Tagharma, 7864 m.

Bolovanii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 6 catune: B., Adunați, Crângăși, Podul lui Petrache, Besteloaia și Branesco, cu 1484 loc. cari se ocupa cu agricultura; au și o moara cu vapor, 2 biserici și o școala mixtă.

Bolta, acoperământ deasupra unui spațiu marginit în parte s'au în totalitate. B. consista din două părți constructive de capetenie: din raze și boltitura. Piatra în forma de ic dela crescet se numește *cheia* boltii, iar cele dela razezeme pietri de razez. Conform arcului suprafeței interioare deosebim B. în semicerc, în segment, în forma de coș, ogivale, eliptice, drepte, etc. Exista diferite feluri de B.: B. cilindrică, (în semicerc sau segment, etc.); B. în cruce, (prin întretăierea a două cilindre); B. în forma de troacă; B. oglinda — derivație a acestora prin trecerea crescutului într'un plan — B. cupola, rețea, în stea, în evantai.

Bolton, (B. le Moors, pron. bolt'n li murs), oraș în cottul engl. Lancaster, 16 km. spre

nord-vest dela Manchester, cu 115,002 loc.; industrie de bumbac și de fier, în apropiere bai de carbuni.

Bolus, mineral, varietate de baloisit; sub numele de B. se înțeleg și alte argile feruginoase de culoare roș-brună, cari se întrebuițeau în farmacie și ca culoare.

Bolvașnița, com. în Banat, cott. Caraș-Severin, 750 loc., Rom.; mine de carbuni.

Boma, capitala statului Congo (Africa vestică), lângă riul Congo; comerțu insemnat.

Bomarsund, strimtoare în Marea Baltică, între insulele Aland și Vardö. *Fortul B.*, pe malul resaritean al insulei Aland, domiează intrarea în Marea Finnică și Golful botnic; a fost derămată 1854 de Francezii și Englezii aliați.

Bomba, v. obuz și proiectil.

Bombacee, (botan.) trib ce aparține familiei *Malvaceelor*. (v. ac.)

Bombardare, atac neregulat al cetăților; el consista în a arunca asupra lor obuze și proiectile incendiare pentru a grăbi capitularea, fara ca atacatorul sa mai fie silit sa treacă prin diferitele operațiuni ale unui asediu regulat. Afara de cetăți, inamicul poate să proceadă și la B.-a unui oraș deschis, în cas când acesta ar opune vr'o rezistență.

Bombardon, vechiu instrument musical de lemn, cu tubul conic și ancie dubla; lungimea lui, care trecea de doi metri, facea acest instrument așa de greu de manuat, ca sugeră calugarului Afranio din Pavia, idea de a-l frânge în mai multe bucați, ceea ce conduse la fagotul modern. In musica moderna acest nume se da saxhornilor has grav și contrabas, leviatanii musicilor militare.

[T. C.]

Bombasin, (bombassin, bombazet, bomazine), numele vechiu al unei țesături de matasa cu firele încrucișate, care se fabrică mai întâiu în Italia nordică, Milano, Como, etc. B. se numește și țesătura de lână cu firele încrucișate și cea cu urzeala de matasa și batutura de lână pieptenată. Mai de mult se faceau asemenea țesături de bumbac, per de camila și matasa, ați de regulă din lână de oaie.

Bombast, (engl., original însemnează bumbac de captușit), emfasa.

Bombax L., (botan.) gen de arbori tropicali din fam. Malvaceelor, trib. Bombacee, ce cu excepția unei specii africane și a alteia estindice crește numai în America. *B. pentandrum* L. din Estindia e cea mai importantă specie: bumbacul ce învâlește semințele, radacina pulverisată și o guma adstringenta se folosesc în medicina. Piese de lemn fasonat de *B. ventricosum* Arn. introduce Botocudii ca ornament în perforațiunile buzelor și urechilor lor.

[A. Pr.]

Bombay, (engl.; pron. *bombe*); 1) *B.*, *presidenție* în imperiul indo-britic, cu 181,290 km², și 13.911.438 loc., între cari 11.976,776 Indieni, 1.031,503 Mohamedani, 102,265 creștini, etc. B. cuprinde în sine ținuturile: Gudsrat, Kandes, Sattrā, Aurangabad, Bidsapur, laolalta cu 11,716 institute de învățământ. De B. se țin mai multe state vasale cu preste 8 mil. loc. 2) *Orașul B.* este capitala presidenției B., situat pe insula B.; pe lângă Calcutta, cel mai însemnat port și oraș comercial în Asia estică; e principalul port de resboiu al

imperiului indo-britic, cu 773,196 loc., între cari 30,708 creștini născuți în țeara. B. e piața principală a comerțului arabic, persic și est-indic. În portul B. au intrat și ieșit la 1891 92 90,673 nai. Din B. se exportează în cantități considerabile bumbac, grâne, pastaioase, piei, colorii.

Bombelles, *Ludovic Philipp*, conte, diplomat austr., de origine portughez, n. 1780 în Regensburg, avu diferite misiuni diplomatice la curțile din Berlin, Kopenhaga, Neapole, Florența, Turin, etc. † 1843 în Viena.

Boamboane, (franc. *Bonbons*), zaharicale preparate prin fierberea zahărului cu puțină apă până la o anumită consistență și apoi prin amestecarea cu oleiuri, esențe, sau cu un alt suc aromatic gustos, și colorate cu colorii inofensive. Massa topita se toarna pe o tabla și se taie în bucafele, de regula în patru colțuri. Dupa adausuri B.-le își capeta numele lor: de ciocolata, lamăie, vanilie, etc. Se întrebuițază parte ca zaharicale, parte ca medicament în contra tusei și altor dureri de piept, (caramelle, B. de malt, etc.) *B.* englezesci se fac din vergele de zahar colorate diferit, împreunate la un loc și întinse sa se subție, apoi taiate în bucafele. Ele se înuacresc puțin și se parfumează cu eteri aromatiici. *B.* umplute se fabrica așa, ca zaharul amestecat cu puțin licher se stropesc în forme facute într'un strat de amidon, în care se și învaluesc. Dupa câteva zile zaharul cristalizează, formând o îmbracaminte cu sirup în ea; apoi se scoate din amidon. *B.* transparente constau din zahar amorf, care atrage cu încetul umiditate și cristalizează, devenind apoi netransparent. Ca sa se evite aceasta, B.-le trebuiesc pastrate într'un loc închis hermetic, iar aerul, care ar intra, trebuie ținut uscat prin var ars.

Bombus, *Bondarul*, gen de apide sociale; numeroase specii, comun în țeara la noi; își fac cuibul sub pamânt, (barhați, femei și lucratoare). Sbârnaiturile, cari le produc în timpul sborului, sânt datorite unor corđi situate în orificiile organelor de respirațiune.

Bombicide, familie de fluturi, din care fac parte și fluturii de matasa, numiți gândaci sau viermi de matasa.

Bombicilla garrula L., (zool.) pasere cântătoare din fam. *Ampelidae*, de culoare sura-roșietică; penele lungi de pe cap formează un moț; preste ochi cu o fașie neagră, la gât neagră, iar coada la virf galbenă; flamura externă a penelor plutoitoare e galbenă, cea internă alba. Petrece prin regiunile nordice nutrindu-se cu tot felul de semințe. [V. B.]

Bombyx Mori, fluturele a carui larva (omida) produce matasa, cunoscut sub numele de *vierme de mătăsă* și *gândac de mătăsă*. Corpul greoiu și albicios, aripel albicioase batând puțin în galben, cele anterioare sânt mai mari decât cele posteroare și toate patru sânt vèrgate în curmeziș cu 2—3 dungi negre. Traiesc numai vr'o 2 luni; barbatul este lung de 25 mm., femeia este mai groasă și lungă de 42 mm. Ea depune toamna până la 500 oue galhii mari cât un fir de mac, popular numite *semințe de gândaci de mătăsă*. Din oue primavara ies omidele și se hranesc cu frunze de aguđi (duđi), dupa ce schimba pielea de patru ori, cresc foarte repede. Pe inelul penultim un corn de o parte și alta, în corp doue

ghinduri, ale căror oficii se deschid în apropiere de gura într'un organ numit *filieră*, prin care iasa afara o substanța cleioasă, care în aer se întărește și pe care omida o tot trage afara pentru a forma firul de matasa. După 30 zile, când omida are să se transforme în cresolida, ea își țese cu ajutorul filierei o gogoasă, în care sta vr'o 15 zile, de unde apoi iasa în stare de fluture. Crescerea viermilor de matasa, în scop de a produce matasa, se numește *sericicultură* (v. ac.) și constituie în multe țeri un articol de bogăție. Când voim să ne servim de coconi, omorăm în apa fierbinte nimfele înainte de a se transforma în fluturi, pentru ca ieșind să nu rupe firul, și apoi deparam cu diferite mașini firul de matasa de pe cocon. 500 600 gogoase dau un kgr. de matasa. (Cf. La soie par L. Vignon; Der Seidenspinner des Maulbeerbaums, von Haberlandt; Le cocon de soie par Kleber.)

Bomel, *Thomas*, scriitor saș, originar din Brașov; a stat în serviciul orașului Sibiu, fiind la 1555 incredințat cu însemnata misiune de a interveni pe lângă regele Ferdinand în scopul rechemării reginei Isabella și principelui Ioan Sigismund. B. a formulat mai întâiu în scris dreptul municipal sasesc sub titlul: Statuta Juriurum Municipaliurum Civitatis Cibiniensium, reliquarumque Civitatum et universorum Saxonum Transsilvanicorum, collecta per Th. Bomelium A. 1560. † 1592 ca preot în Slinnic.

Bomii, v. Boii.

Bompres, (marina) parte din arborada unui bastiment; este compus ca și celelalte catarge din mai multe părți: coloana sau B. propriu zis, așezat în axul bastimentului, în prova, având baza fixată între doi butuci puternici pe punte și celalalt capet afara din bastiment; direcția lui este înclinată pe orizont de 30°—40°; B.-ul propriu zis se prelungește cu o nada, mai subțire, nobila, numită bastonul flocului, prelungit el însuși prin o a doua nada mobila, bastonul sașeții. B. este menționat la postul seu prin diferite legături de frânghie și lanțuri, formând subarboarele, sarturile, straiurile, etc. El poarta trei bastoane, numite antene, doue în dreapta și în stânga, ca niște aripi, destinate a primi la capăt sarturile B.-ului, iar cel de al treilea, care este de desubt, primesce în vârful seu straiurile bastoanelor, flocurilor și alte manevre. Pe B. se fixează mai multe legături principale ale arborelui trinchiet, precum și manevrele, pe cari se întind pânzele tringhinlare, numite flocuri. Când B. este sfărâmat de mare sau de vânt, partea superioară a arborelui trinchiet ne mai fiind susținută din prova, se poate ușor rupe, și atrage după sine și ruperea arborilor urmatori, cari se leaga unii de alții; de aci numele de *cheia arboradei* și importanța ce se da B.-lui în vechia marina cu vele. Pe unele vase cu aburi, cari au o arborada redusă, B. este redus la un simplu baston; pe vasele moderne de resboia a disparut complet odata cu restul arboradei. [Constant B.]

Bon, (*franc.*) bilet care autorizează a primi ceva; *B. à vue*, assignațiune care se plătete la prezentare. — *B.-s royaux*, numirea assignațiilor franc. asupra tesaurului, emise dela 1824; dela 1848 se numina *B.-s de la Republique*, iar acum poarta numele de *B. du Trésor*. B. se mai numește și soldul activ dintr'un conturent.

Bon, *Cap*, sau *Ras Addar*, promontoriu în Tunisia.

Bona, (*Bône*), port maritim în Algeria, provincia Constantine, cu 21,974 loc.; centrul pescuitului de corale, comerțului însemnat. În apropiere sânt ruinele orașului antic *Hippo Regius*.

Bona, (*lat.*) bunuri, (v. ac.)

Bonachi Gregoriade, v. Gregoriade.

Bona Dea, în mitol. romana înseamna: buna țina, și când se identifica cu *Fauna*, ce în limba veche lat. înseamna asemenea: buna, când cu *Maia*, țina vegetațiunii. Dar și alte ține romane au avut predicatul B. D., s. e. *Magna Mater* și *Juno Caelestis*, și astfel B. D. a trebuit să aiba și alt nume, însă n'a fost iertat ca numele ei cel adevărat să se rostiască în public, Atât e pozitiv, ca B. D. e țina fructuosității, în special a muierilor, și a riguroasei purtari morale. Ea a avut un templu pe muntele Aventin, și acolo nu a fost iertat să între parte barba-teasca, nici chiar copil de țita, iar din femei numai cele nepătate, pentru-ca țina a fost fecioara. Ea a avut predicatela Sanctissima și Caelestis. Multime de mituri ilustrează curatenia și binefacerea ținei. [Atn.]

Bona fides, (*lat.*) termiu juridic, înseamna: buna credință; dreptul propriu roman — jus civile — cu formalitățile sale stricte n'a fost priincios pentru mobilitatea averii private; astfel deja în periodul II. al desvoltării sale a trebuit să cedeze dreptului popoarelor — jus gentium — cu cari Romanii erau în strînsă legatură; unul dintre principiile dreptului ținților era liberalitatea, cu care se încheiau cele mai multe negociațiuni de drept, caci, fără observarea formelor stricte pretinse de jus civile, contractanții considerau mai mult încrederea reciproca — bona fides — ca garanție a intereselor lor. B. f. are însemnătate mare și în dreptul modern și, în contrast cu *mala fides*, constituie convingerea despre faptul propriu în raport cu voința și intențiunea nefățarita a persoanei; obiectul cumpărat el ținem în posesiunea noastră convinși, adica în buna credință, ca lucrul a ajuns pe cale dreapta în proprietatea noastră (*bonae fidei possessor*), deși se poate, ca vênțătorul prin furt a ajuns la acel obiect.

Bonaire, (span. *Buen-Ayre*), insula în grupa Antilelor mici, cu 335 km², și 3761 loc.; cultura de coșenila. Cf. și Curaçao.

Bonaparte, familie de origine corsicana, prin care Francia s'a transformat în imperiu. Familia B. (Napoleon semna *Buonaparte*), era cunoscuta în Italia încă din secl. XII., iar în secl. XVI. (1569) se stabilise în Corsica la Ajaccio. Barbații erau mândri de vechimea familiei lor, erau inteligenți și ambițioși, dar saraci. Tatal lui Napoleon se cheama *Carol*, n. 1746 la Ajaccio, studiase dreptul la Pisa, apoi se casatorise cu o patriciana din Ajaccio, *Laetitia Ramolino*. Carol luptă contra Francei sub Paoli, dar după alungarea acestuia trecu în partea Francei, și prin protecțiunea guvernatorului Marbeuf, isbuti să-și așeze copiii în școalele înființate pentru nobilii scapați. † 24 Febr. 1785 la Montpellier. Lasă 8 copii. Laetitia era frumoasă, serioasă și severă, sgarăita ca o țeranca, dar întreprinzătoare și stăruitoare. † 2 Febr. 1836 la Roma.

1) *Joseph B.*, n. 7 Ian. 1767, rege al Neapolului

dela 30 Martie 1806 până 6 Iunie 1808, când cuvântul atotputernic al fratelui său îl transportă pe troul Spaniei până la 30 Maiu 1814. Dupa caderea lui Napoleon fugi în America, de unde reveni abia în 1841 și se așază la Florența, unde † 28 Iulie 1844. A lasat doue fete. 2) *Napoleon B.*, împăratul Francezilor v. Napoleon I. A avut un fiu Napoleon II. 3) *Lucien B.*, u. 1772, președintele adunării de cinci sute, în care demitate ajutate fratelui său la lovitura de stat din 18 Brunaire. Partisan credincios al republicii, nu se putea înțelege cu Napoleon, îl parasi de multe ori, iar după înființarea imperiului se retrase la Roma, unde se ocupa cu știința și cu artele, nevoiud a primi coroanele Italiei și Spaniei, pe cari i-le oferira fratele său. De frica lui voi sa fuga în America 1810, fu însa prius de Englezi și arestat până în 1814. De atunci a trait în Italia până la 29 Iunie 1840. A lasat scrieri, dintre cari: *Charlemagne* ou l'Eglise délivrée, în 24 cânturi, în cari critica pe fratele său și celebreaza pe Burbonii. A lasat 9 copii, dintre cari *Charles*, u. 24 Maiu 1803, și-a câștigat ca învêțat o reputațiune europeană prin lucrări de științe naturale, (Iconografia della fauna italica...) În politica Charles era capul partidului republican, și dupa ce Francezii ocupara Roma, spre a apera pe papa, fugi la Paris, unde † 2 Iulie 1857. El a avut 8 copii. Un nepot al lui Lucieu, cu același nume, a murit ca cardinal în Ronia la 19 Nov. 1895. 4) *Maria Anna B.*, u. 3 Ian. 1777, mare ducesa de Toscana, † Aug. 1820. A lasat 2 copii. 5) *Louis B.*, n. 2 Sept. 1778, rege al Olanda dela 5 Iunie 1806 până 1 Iulie 1810, arată calități distinse. Apera mai ales libertatea comerțului cu Anglia contra sistemului continental, dar neputându-se opune fratelui său, parasi Olanda, locni în diferite părți ale Italiei, ocupându-se cu științele și artele. † 25 Iulie 1846 în Livorno. Fusesse casatorit cu frumoasa *Hortensia Beauharnais*, fca soției lui Napoleon, și diu acea casatorie avusesse 3 copii. Al treilea era *Charles L. Napoleon* mai pe urma Napoleon III. 6) *Charlotte*, u. 22 Apr. 1789, dupa caderea fratelui său traia la Roma. † 9 Iunie 1825, fără copii. 7) *Maria Annunziata*, u. 26 Martie 1782, casătorita cu Murat, caruia Napoleon îi dete în 15 Iulie 1808 regatul Neapolului. † 18 Maiu 1839 în Florența. 8) *Jerôme*, u. 15 Nov. 1784, merge contra insulei Haiti și de frica Englezilor fuge în America, unde se casătorește cu *Elisabeth Patterson*, care a trăit până în 1879. (Din aceasta casatorie s'a u. 1832 *Jerôme Napoleon*, care a participat ca oficier franc. în resb. crmeic; † Sept. 1893 la moșia sa Poides în statul New-York.) Divorțat, Napoleon îl casătorește cu *Caterina de Württemberg*, și creaza pentru el regatul Vestfaliei, 1 Dec. 1807 până 26 Oct. 1815. † 24 Iunie 1860. Din a doua casatorie a avut pe princesa *Mathilde*, femeie de spirit și cu mare influența la curtea lui Napoleon III., și pe *Napoleon Joseph* (Plou-Plou), n. 9. Sept. 1822, care, dupa moartea priuțului Napoleon, era pretendent la coroana Franceiei. † 1891; fiul său *Victor*, u. 1862 a moștenit prețuimile Bonapartiștilor. (Cf. Kleinschmidt, Die Elteru nud Geschw. N.-'s. Berlin, 1878; Arth. Cleuquet. La jeunesse de N. Paris, 1897.)

Bonaventura, teolog și filosof scolastic, cu nu-

mele familiar *Ioan Fidanza*, u. 1221, † 1274. Discipol al lui Alexandru de Hales și Ioan de Rochelle; a fost calugar franciscan și dela 1256 general al acestui ord. La 1482 canonisat, de catra adoratorii săi a fost numit: »*Doctor Seraphicus*. Deși cuoscător al doctriunelor aristotelice, ținea mai mult la Plato, și a încercat a perfecționa misticismul urmat de catra Berhard de Clairvaux, Hugo și Richard de St. Victor, și formulat pe basa doctriunelor lui Dionisiu de Areopagita. B. învêță ca și Plato, cumca Ddeu nu este numai cauza și scopul tuturor lucrurilor, ci și imaginea, prototipul primar (ratio exemplaris) al acestora. Sub raport etic, B. apără ascetismul și pauperismul. În privința urmării lui Christos statorcesce trei grade de perfecțiune: observarea prescripțelor legale, împlinirea consiliilor spirituale și placerea eterna ce rezultă din contemplațiune. A scris: Soliloquium și Itinerarium mentis in Deum. (Cf. Ueberweg, Gesch. II.) [Pl.]

Bonbon, v. Bomboane.

Bonchamp, (pron. boușam), *Charles Melchior Arthur, marquis*, conducătorul resculătorilor diu Vendee, u. 1760 în castelul Jouverdeil în Anjou; roialist înfocat, traia pe timpul revoluțiunii retras, până fu ales de însurgeții diu Anjou de conducător al lor. Se luptă cu mult curagiu și succes contra republicanilor. † 1793 lângă Chollet.

Bonczhidă, v. Bouțida.

Bond, (*engl.*) document de chizeșie, obligațiune; în afaceri de vama: întreprosite (Warehousing-System), în cari marfa importata se poate înmagaziua fara a fi supusa vamurii până la reexportare ori până când se da în consumație. B. se mai numesc în Englitera și America de nord și obligațiunile la purtator, până când cele nominative poarta numele de *Stocks*.

Bondar, v. Bombus.

Bône, oraș, v. Bona.

Bonet, caiță, scufie, îmbracaminte de cap pentru femei și pentru copii. B. sau scufițele pentru copilași mici sînt împletite diu bumbacuri sau lânuri, B. de neuglie pentru dame se fac diu batisturi și dantele, pentru femei în vîrsta din matasa sau stoffe, adesea captușite cu vata. *Bonettarie*, atelier unde se lucreaza și se vîud obiecte împletite cu mașina, precum: scufițe, ciorapi, tricouri, ș. a.

Boneta de asalt, un uvragiu de fortificație, care facea parte din parțile exterioare ale unor cetăți și pe cari inimicul le înălțua mai înțaiu când începea asaltul. Presiinta trei ughiuri ieșunde și doue ughiuri întrînde. Fetele de front sînt aparate priu un mic redan intermediar. În fortificația franceza este cunoscut sub numele de *bonet de Prêtre*.

Bonfinis, (*Bonfinius Antonius*, istoric magh. însenuat; u. 1427 la Ascoli; a fost prof. în Italia, de unde aprins de gloria regelui Matia Corvin, când acesta ținea impresurata Viena, s'a pre-seutat înaintea lui și a reginei Beatrix cu mai multe scrieri ale sale traduse diu grecesce în latinesce, iar unele originale: De Corvinae domus origine, De virginitate et pudicitia conjugal, (cuprînde laudele Beatricei). Priu aceste storbînd admirațiunea regelui și a fruntașilor, a fost reținut pe lângă curtea regeasca, și a ramas apoi în Ungaria până la moartea sa, 1502. Opul cel

mai însemnat al lui B. este istoria Ungariei sub numele de Rerum hungaricarum decades, (4 decade complete, iar din a 5-a sînt numai 5 cărți; deci preste tot 45 cărți). Tractează istoria Ung. din timpurile cele mai vechi pînă la 1495 mai pe larg, decît alți scriitori de pe atunci. Cu deosebire despre Matia Corvin scrie tare pe larg și cu mari laude. Cuprinde sciri copioase despre Transilvania, multe și despre Moldova și Țeara Românească. În scriere înbeșco florile retorice, iar critica mai schioapeta. Edițiunea prima a ieșit la Basilea, cuprîndînd numai primele 3 decade, iar mai tîrziu Ioannes Sambucus a dat edițiunea completa la Colonia Agrippina (Köln), 1690.

Bong, la Iaponezi serbatoarea morților, cînd se așeza lampioane, tea și colaci pe mormînturi.

Bonghi, *Ruggero*, filosof și politic ital., n. 1826 în Neapole, publică înca dela etatea de 20 ani traduceri din Platon și Plotinus și în parte activă la evenimentele politice din Neapole dela 1847—49, din care cauza trebuî să se refugieze în Piemont, unde se stabili la Lago Maggiore; mai tîrziu profesor la Universitațile din Pavia, Turin și Roma, apoi deputat, și la 1874 ministru de instrucțiune publică, în care calitate se sili a reforma instrucțiunea în școalele din Italia. A scris o mulțime de opere filos. și polit. («La vita e i tempi di Valentino Pasini»; Storia della finanza italiana»; Pio IX. e il papa futuro, etc.) † 22 Oct. 1895.

Bongianini, de origine italian, prof. de muzică la școala de muzică și arta dramatică, înființata 1833 de societatea filarmonica în Bucuresci.

Bongo, popor în Africa, v. Dor.

Boni, stat tributar Olaudei în sud-vestul insulei Celebes, în golful B. Poporația ca. 300,000 loc., comerț și navigație. Capitala poarta același nume.

Bonifacio, *calea lui B.*, (ital. *Stretto di Bonifacio*), la Romani *Fretum Gallicum*, strîmtoarea de mare între Corsica și Sardinia; își are numele dela orașul fortificat B. din arond. Sartène în Corsica, cu 3703 loc.; comerț însemnat.

Bonifaciu, *sfânt*, apostolul Germanilor, n. 680 în Kirton, lângă Exeter; respîndi ca misionar creștinismul în Thuringia, Bavaria, Hessa și Saxonia; înființă mai multe episcopate; 747 arhiepiscop în Mainz. † 755 la Doknu în Friesland.

Bonifacius, numele a 9 papi: 1) *B. I.* (418 pînă 422) sfânt, ajuns în scaunul papal după delaturarea antipapei Enlalins; condamnă eresia lui Pelagin, și își extîndu jurisdicțiunea asupra bisericilor ilirice, pe cari imper. Teodosiu II. le declarase ca pendente de patriarhia din Constantinople; dina comemor. 25 Oct. 2) *B. II.* (530—532), întări decretul sinodului din Orange, țînt la 529, prin care se condamnă eresia Semipelagianilor. 3) *B. III.* (607), la îndemnul lui interzise imper. bizantin Phokas, patriarhilor din Constantinople folosirea tit. de icumenic. 4) *B. IV.* (608—614), el transformă panteonul din Roma, zidit de Agrippa, în biserică creștină și reglă afacerile bisericesti din Anglia, cu cari se ocupă. 5) *B. V.* (619—625), între altele ridică eppia din Canterbury la rangul de arhiepiscopie. 6) *B. VI.* ocupă scaunul papal numai 15 zile (897), și deja Baronius nu îl mai numera între papi. 7) *B. VII.*, după numele de fam. *Franco B.*, ajuns papa după moartea imper. Otto I. prin partidul național ital. în contra lui Benedict VI., dar după o lună (974) fugi cu comorile Vati-

canului la Constantinople; partidul lui aruncă pe Benedict VI. în prisnoare și apoi îl ucise. Urmatorul acestuia, Benedict VII., anatemisă pe Franco B.; după acesta urmă Ioan XIV., pe care Franco B., reîntors într'aceea la Roma, îl delatură și se urcă din nou în scaunul papal, fî ucis însa și el după câteva luni și cadavrul lui fî tîrit de poporul înfuriat pe stradele Romei (984). 8) *B. VIII.* (*Benedict Cajetan*), n. în Anagni, 1294—1303; voi să ridice demnitatea papala la cîlmea splendoarei, dar nu reuși, ci din contră chiar cu el începe decadența puterii lumesci a papilor; în lupta purtata în interesul supremației papale contra lui Filip cel Frumos, rege al Franciei, nu izbnti; după ce excomunică pe Filip, fî prins de oamenii acestuia (1303) în locul sîn natal, poporul însa după 2 zile îl eliberă, și el se întoarse la Roma, nude muri în curînd. 9) *B. IX.*, mai înainte *Petru Tomacelli*, (1389—1404), papa blînd și înțelept; avî de antipapa pe Clemente VII., iar după moartea acestuia pe cardinalul Petru de Luna, care în numele de Benedict XIII.

Bonificațiune, despăgubire; *B. de export*, premiul ce se da din partea statului pentru anumite articole industriale, trecute preste frontiera în strainatate. Scopul ei este încurajarea unor ramuri — numite în lege — ale industriei din țeara. În Austro-Ung. se da B. pentru spirituoase: (vinars, spirt, licher, bere), zahar și petrolen. Spre a obține B. sînt a se observa anumite regule. (V. și premin.) [George Popp.]

Bonin, insule japoneze în Oceanul Pacific. Insula principala: *Peel* cu *Port Lloyd*.

Bonitare, prețuirea moșilor; în special la comasari, prefacerea marimilor teritoriale în marimi de preț.

Bonitz, *Hermann*, filosof gerin., n. 1814 în Langensalza. studiă filologia clasică, dela 1832 în Lipsca și apoi în Berlin. După ce fuse mai mult timp profesor la școalele secundare din Dresda, Berlin și Stettin, fî chemat în 1849 ca profesor la Universitatea din Viena. Aici compuse în colaborare cu Exner Proiectul de organizare al gîmnasiilor austriace, încuviințat definitiv la 1854 și în vigoare și astăzi. La 1867 se întoarse iar în Germania la Berlin, nude deveni director al seminarului pedagogic pentru prepararea profesorilor de gîmnasiu, apoi membru al Academiei de științe. În fine întră ca consilier în ministerul de instrucție. Cel mai autorizat cunosctor al filosofiei platoniane și aristotelice. Scr. princ.: *Metafisica* lui Aristotel, (1848—49); *Despre categoriile aristotelice*, (1843); *Studii aristotelice*, (1862—67). Din scrierile filologice: *Contribuiri la explicarea lui Thucydides*, (1854) și a lui Sophocles, (1855—57); *Despre originea poemelor omerice*, (1860).

Bonjuriști, se numiau în România tînrîi reîntorși din strainatate cu idei radicale, pentru-ca aveau datina de a saluta cu bon jour. Li-se țicea și *pantalonari*, pentru contrastul dintre portul lor european și vechinul port boieresc cu antereu și ișlic, și *duelgi*, pentru obiceiul lor de a se bate în duel.

Bonmot, (*franc.*) ghîna buna, observare sau cuvînt de spirt.

Bonn, oraș în guvernamental prus. Köln, pe malul stîng al Rinului, cu 39,805 loc.; la Ro-

mani se numia *Bonna* sau *Castra Bonnensia*; 1273—1794 au residat aici principii electori de Colonia. În B. se afla o universitate întemeiată 1818 de regele Frideric Wilhelm III., cu o mare bibliotecă, colecțiune de monete, muzeu de arte; de remarcat e și catedrala zidită în secl. XI.—XIII.; gimn. și școala reală, casa de sanătate, sediul unui episcop catolic vechiu, industrie foarte dezvoltată.

Bonnaz, Alexandru, episcop de Cenade (Timișoara), n. 1812, în Challex (Fraucia), fiul unui ofițier cașut la Lipsca 1813; a studiat în Pazmaneu din Viena; 1837 prof. de teologie, 1850 inspector al școalelor din Banat, 1859 abate, 1860 episcop. La 1870 a combătut infalibilitatea în conciliul din Vatican. A donat mai multe milioane pentru scopuri culturale. † 1889.

Bonne, (*franc.*) dadacă.

Bonnet, (*franc.*) chipiu, bereta; *B.-s rouges*, porcea Iacobinilor franc. V. și Bonet.

Bonnet, Charles, naturalist franc., n. 1720 la Geneva, † 1793; genul *Bonnetia* Mart. et Zucc., dintre Ternstroemiacee, e dedicat lui. S'a ocupat mai mult cu filosofia naturii. Ca scrieri cităm: *Recherches sur l'usage des feuilles*, 1754; *Considérations sur les corps organisés*, 2 vol., 1762—68; în aceasta lucrare susține teoria preexistenței germinilor; *Contemplation de la nature*, 1764—65, etc. El a descoperit partenogeneză puricălor de pe plante.

[S. Șt. R.]

Bonneval, Claude Alexandre, conte, numit și *Achmed Pașa*, mare aventurier, n. 1675; intră în etate de 13 ani în măriuă și câțiva ani în urma în garda franceza, luptă cu vitejie în Italia și Terile de jos. Pentru vatemarea ministrului de resbioiu Chamillard, condamnat la moarte, se refugiază în Germania. Protegiat de Eugeniu de Savoia, este numit general în armata austriacă, și după luptele dela 1710—12 sub-mareșal; luptă alături cu princ. Eugeniu contra Turcilor la Timișoara și Petruvaradin; trimis apoi în Olanda, vine în conflict cu guvernorul Marquis de Prié, și e condamnat la moarte, dar grațiat și dat preste granița. Acum merge la Constantinopole, trece 1830 la Islam și luptă cu succes contra Rușilor și Persilor. † 1747.

Bonneville, oraș în depart. franc. Haute-Savoie, cu 2213 loc., fabricațiune de oroloage, columna comemorativă a regelui Sardiniei Carol Felix.

Bononia, colouie română lângă Banostor (Sirmia); numele vechiu al orașelor Bologna și Boulogne.

Bonorum cessio, v. Beneficiu de cesiune.

Bonorum possessio, posesiunea de drept pretorian, opusa dreptului de proprietate ex jure quiritium. (V. Succesiune.)

Bonpland, Aimé Jacques Alexandre; (adevăratul uume e *Goujaud*), naturalist franc., n. 1773 la Rochelle, † 1858 în America. A fost companionul de calatorie al lui Alex. de Humboldt, pe care îl însoți în America la 1799. Intors în țeara sa, fu intendent preste grădinile dela Malmaison și Navarre, când și publica opera: *Description des plantes rares cultivées à la Malmaison et Navarre*, 1813. Dus din nou în America, se ocupă cu predarea Istoriei naturale la Buenos-Ayres, apoi cu medicina și agricultura. Genul *Bonplandia*-Cav., dintre Polemoniacee, e dedicat lui.

[S. Șt. R.]

Bonstetten, Carol Victor, de, n. 3 Sept. 1745 în Berna. Studia în Leyden, Cambridge și Paris; se

asează în Svițera, unde ocupă diferite funcțiuni înalte. A scris: *Über Nationalbildung*, 1802, etc.

Bontida, (magh. Bonczhida), com. rur. în Trans., cott. Cojocnei, cu 1942 loc., Rom. și Magh. (690). Castelul de aici e proprietatea baronului G. Bánffy.

Bon-ton, (*franc.*) manieră fină, aleasă.

Bontoux, Eugène, financiar franc., n. 1824; de profesiune inginer, fu chemat în Austria ca director general la *Südbahn*. La 1873 a întemeiat în Paris o bancă catolică Union générale, care însă a dat faliment la 1882; B. fu condamnat la 5 ani temnița, dar s'a refugiat în strainătate. A scris: *L'Union générale, sa vie, sa mort, son programme*, (1888).

Bonvivant, om de lume care gusta toate plăcerile vieții. În arta dramatică un anumit cerc de roluri.

Bonz, în mitol. indică preotul care s'a ținut de învețăturile lui Buddha.

Book-maker, (*engl.*, pron. bucmecer), cel ce dresează listele priusorilor la alergari de cai. Oferă priusori contra sau pentru un cal, și le însemnează în o carte. Cuota câștigurilor se scie dinainte, prin ce se deosebesce de totalisator. (v. ac.)

Boom, oraș industrial în Belgia, prov. Antwerpen, cu 14,080 loc.; șantier.

Boom, (*engl.*, pron. bum), în limbajiu de bursa urcarea extraordinară a prețurilor.

Boom-Extras, (*Boon-Extras*), una din numirile javaneze pentru *Antiaris toxicaria* Lesch. (v. ac.)

Bootes, în mitol. greca fiul dînei Demeter, (la Romani Ceres), cu Iason; numele B. însemna: mănator de taur. În astronomie B. e o constelațiune, în care steaua de prima mărime e *Arcturos*. (v. ac.) [Atm.]

Boothia Felix, peninsula în nordul Americii legată de continent prin istmul Boothia; a fost descoperită 1831 de Iohn Rosz.

Bopp, Francis, linguist germ., întemeietorul filologiei comparative, n. 1791 în Mainz. Dela 1821 prof. extraordinar, iar dela 1824 prof. ordinar pentru filologie și liter. orientala la Universitatea din Berlin. † 1867. Opere: *Ueber das Konjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griech., lat., pers. und germ. Sprache*, (1816); *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Send, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Altslawischen, Gotischen und Deutschen*, (1833—52).

Bor, (B.) metaloid trivalent cu greutatea atomica 11. Nu se gasesce în stare liberă în natura numai în combinațiuni oxigenate, precum: *acidul boric*, B(OH)₃ și saruri ale acestuia. Se cunosc două varietăți: *B. amorf* și *B. cristalizat* în octaedri de coloare galbuie. În stare cristalizată este aproape tot atât de dur ca și diamantul. Combinațiunile principale ale lui sînt: *fluorura de B.* BFl₃, *clorura de B.* BCl₃, *oxidul de B.* B₂O₃, *acidul boric*, B(OH)₃, etc.

Bör, în mitol. nordica fiul lui *Buri* (v. ac.), însurat cu Bestla (sau Belsta), fata uriașului Bolt-horn; a avut fii pe Odin, Wili și We, cari în mitol. nordica au format prima trinitate (treime).

[Atm.]

Bora, vânt ocanic, ce suflă mai ales la nord și nord-estul Marii Adriatice prin ținutul munților Carst, dar mai rar și prin părțile nord-estice ale Marii Negre. Se ivesce mai vehement în Nov., Dec. și Febr. Acest orcan se nasce așa,

că vântul passat nordic trecând preste Alpi se pleacă în basinul deschis al Adriaticei, unde se amestecă cu vântul cald, ce sufla dela sud-vest. Astfel intensitatea lui devine furioasă, și întreaga Adriatica se acoperă cu un strat gros de negura umeda. Pe timpul B.-ei barometrul se ridică tare, iar temperatura și umiditatea aerului scad.

Bora, Catarina, de, soția lui Luther, n. 1499 în Meissen; și la început calugărița în manastirea Nimptschen, lângă Grimma, fuge împreună cu alți 8 calugarițe; 1525 devine soția lui Luther; † 1552 în Toigau.

Boracita, mineral cubic, cloroborat de magneziu; se gasește în cristale libere, în gipsuri și anhidrite la Lüneburg și Stassfurt.

Boragineae Lindl., familia de plante dicotiledonate, gamopetale, seria Bicarpelate, cuprinde numeroase specii (preste 1200) răspândite preste tot globul, de obicei ierburi, subfructicii, rar arbuști sau arbori; mai toate au frunzele aspre din cauza perilor rigizi ce le acoperă; de aceea Linné numise familia aceasta a *Asperifoliatelor*. Genurile sale sunt distribuite în 4 triburi, iar ca mai principale citam: *Heliotropium* L., *Cynoglossum* L., *Anchusa* L., *Symphytum* L., *Cerinth* L., *Echium* L., *Pulmonaria* L., *Myosotis* L., etc. În Rom., afara de genurile amintite, mai sunt încă alte 10. Se înrudește cu familia Labiatelor, Solanaceelor, Verbenaceelor, etc. Radacinile mai tuturor conțin o materie coloranta roșie, (v. *Alcanna*); altele au proprietăți medicinale, din pricina mucilagiumului lor fiind pectorale, altele sunt alimentare, industriale, ornamentale ori decorative. [S. Șt. R.]

Borago L., gen de plante din familia Boragineelor, trib. Borageae, toate ierburi anuale ori perene, erecte, hispide; cele 3 specii ale lui cresc în regiunea mediteraneană. Specia *B. officinalis* L., din cauza mucilagiumului și a azotatului de potasa ce-l conține, e diuretica, depurativa, sudorifica. Se cultiva și ca plante de potaoba. [S. Șt. R.]

Borak, calul miraculos, pe care Mohamed, după tradițiune, a făcut călătoria de noapte dela Mekka la Ierusalim și de aici la ceruri.

Borangic, matasa preparată și toarsă de țerance din firele gogoșelor. B. se numește și țesutura de matasa fina și galbuie, lucrata din aceasta matasa neinalbită și nevapsita. Se țese cămeși de B. pentru costumele țeranesce și ștergare sau broboade foarte fine, lucrata de țerancele române cu deosebită maiestrie.

Borangic, numirea populară data plantei parassite *Cuscuta europaea* L. (v. ac.)

Borani, sau *Boraqi*, seminție germ., apare în secl. IV. în Illyria și la Marea Neagră, unde devastează Trapezuntul.

Borăscu, com. rur. în Rom., j. Gorj, se compune din catunele: B. și Gura Mentii. Are o suprafața de 1300 hect., cu 1787 loc. Prin comună trece apa Jilțu. Are o școală și 3 biserici.

Borassinee, (botan.) trib de *Palmieri*. (v. ac.)

Borassus, L., (botan.) gen de plante din fam. Palmierilor, trib. Borassinee, ce cuprinde numai o specie tropicală răspândită în Africa și Asia: *B. flabelliformis* Mart. cunoscut sub numele de palmier de zahar. Spata — cu deosebire cea mascula — conține un suc zaharos, din care se prepară și o beutura alcoolica »*toddy*«;

fructele sunt comestibile, din ele se prepară alimentul numit *punata*. [A. Pr.]

Borat, sare produsa prin acțiunea acidului boric asupra baselor.

Borăuț, sau *Borouț*, comuna și parohie, cu moșie boiereasca în Bucovina, capit. Coțman, j. Zastavnei; are 2421 loc., (2300 ort. reb.) și o școală de o clasa. [Dr. I. G. Sbiera.]

Borax, (*Borat de sodiu* B₄ O₇ Na₂), se gasește în natura dizolvat în apa unor lacuri în China, Tibet, Persia, Ceylon, California, etc. Evaporându-se apa, B. se depune în aceste lacuri, poate fi extras și trece în comerț ca *B. brut* sau *Tinkal*. Din acesta se face apoi B. curat prin dizolvarea în apă și recristalizare. Metodele cele mai bune, prin cari se face B. astași în industrie sunt următoarele: 1) Din acidul boric (în Toscana), introdus într'o soluțiune încălzită de carbonat de sodiu. 2) Din boronatrocalcit (B. de calciu și de sodiu), care se gasește în Peru, California, Nevada, Africa, Grecia, etc. Acesta, tratat cu acid clorhidric, da acid boric, care se transformă în B. cu carbonat de sodiu. B. cristalizează din soluțiuni în două varietăți: *B. prismatic* B₄ O₇ Na₂ + 10 H₂ O și *B. octaedric* B₄ O₇ Na₂ + 5 H₂ O, în cristale transparente incolore. Se întrebunțea: pentru lipirea metalelor la cald, la fabricarea sticlei și a smalțurilor pentru porțelan, la topirea metalelor, la colorarea stofelor, etc.

Borbás, *Vincențiu*, prof. și botanist magh., n. 1844 în Ipoly-Litke. A studiat în Budapesta, și a vizitat cele mai de frunte iustitute botan. ale Europei. 1880 docent la Universitatea din Budapesta. A publicat numeroase scrieri în limba lat., magh., germ., franc. și engl.: »Inulae Hungaricae«, Flora cottului Maramureș, Plantele șesului nasipos maghiar, ș. a.

Borboase, serbatoare, 4—6 Dec., hramul sf. Varvara, sf. Sava și sf. Nicolae.

Borbola, *Nicolau de Grungi*, Dr., preposit capitular și caonic gr.-cat. rom. în Oradea mare; n. 26 Nov. 1786 în S.-Andrei, cott. Bihor; † 19 Aug. 1877 în Oradea. A studiat la Oradea și Pesta. În 23 Maiu 1811 hirotonit de preot fu dispus administrator în Șavaieu. Ca preot a studiat drepturile și a obținut doctoratul în științele juridice și politice, 2 Iulie 1816, numit profesor publ. ord. la Academia din Oradea, a propus dreptul natural și dreptul public al Ungariei până la 22 Dec. 1845, când s'a pensionat; mult timp a fost asesor la tabla judiciara comitatensă, și fu numit director preste școalele naționale; 1822 canonic onorar, 1834 actual, în 4 Martie 1847 abate titular și 7 Nov. 1850 preposit capitular. Numit canonic B. a creat un fond de 4000 fl. v. a. pentru tineri rom. cari studiaza în seminarul Leopoldin; 1877 a fost decorat cu crucea mica a ord. Leopoldin. [†]

Borboriani, (sau Borboriți = necurați), porecla data de biserica veche unor secte gnostice pentru obiceiurile lor necurate.

Borborygmus, coraitul națelor, cauzat de mișcarea gazurilor în conținutul fluid al intestinelor.

Borca, sat în Rom., j. Suceava, pl. Muntele, situat pe țărmul drept al Bistriței, pe domeniul coroanei, formând singur o comuna cu 838 loc.; satul e strabatut de pareul cu același nume; are o biserică frumoasă, o școală de baieti și alta de

fete, toate zidite de administrația domeniului coroanei. Sub poalele nuntelui Budacu, pe parenul B., se află un isvor cu apa minerală ce conține aceleași substanțe ca și apa de Borszék. Mai sus de acest isvor se ved ruinele caselor ce serviau de bai domnitorului Mihail Sturdza.

Borcea, riu în Rom., j. Ialomița, este o ramificație a Dunării; pleacă din acest fluviu spre nord, și vine până în fața orașului Calarași, unde se curbează și curge spre est, și după ce se murește cu o altă ramificație a Dunării, numită Gura-Bali, merge spre nord, formând astfel un canal natural, și lângă comuna Pina Pietrii se unesc iar cu Dunărea. Podul nou Fetesci-Cernavoda trece și peste B.

Borceag, (*bulg.*) îndoctrina de mizeriche cu ovos sau orz. Poporul nostru o numește mai des *măzeriche* și *cositură* de mazeriche. Raportul de amestec între mazeriche și ovos sau orz este de 1:3 sau 1:2. Pentru amestec cu mazeriche se potrivește mai bine ovosul triunfal, care este mare și gros în paine foile late, da mare cantitate de nutreț și împiedică mazerichea din cadere. Mazerichea se potrivește foarte bine în locul ogornului negru și în economiile, ale caror panănturi nu au fost încă comasate, și pentru epoca de tranziție dela cultura extensiva — sistemul trienală — la cultura alternă în cele comasate. Ea prepara foarte bine panăntul pentru grâu, caci îl ține raven, afenat, îl curăță de buruieni și îmbogățește în azot. După mazeriche grâul de toamnă se face tot așa de bine ca și după ogor negru gunoit. Afara de aceasta ea ne da cantități însemnate de nutreț verde și uscat, cositura. Mazerichea cosita în floare și uscata este un nutreț excelent pentru tot felul de vite; cosita însă mai târziu, după ce a produs deja boabe, o mănca numai caii și oile, iar vitele nu o pot roade. Pentru vitele tinere și cele cu lapte, mazerichea cu boabe nu este bună, caci principiile amare le sânt defavorabile, și pe cari uneori le putem constata în lapte, chiar și în unt. Ca producțiune de nutreț un hectar de mazeriche ne poate da până la 100 q. cositura uscata, adică cât 2—3 ha. de fână naturală, și tot așa de bun în calitate. De aceea cultura ei ar merita o dezvoltare cât de mare.

Bord, (marina). Stând cu fața spre partea dinainte a bastimentului, în axul longitudinal, avem o parte a vasului la dreapta, cealaltă la stânga; fiecare parte se numește un B., (puțin usitat în acest sens); partea dreapta se numește *Tribord*, partea stânga *Babord*. Acest cuvânt se întrebuințează aproape exclusiv în locușniile pe B., la B., etc., având atunci însemnarea de bastiment. [Constant B.]

Borda, *Jean Charles*, matematic și marinar, n. 4 Mai 1733 în Dax. Mai întâiu inginer, oficier și în urma șef de divisiune la marina franceză și membru al Academiei franceze 1754. S'a distins ca inginer, astronom și geodet. † 1799.

Bordagium, (*lat.*) instituțiune feudală în dreptul normanic, introdusa apoi și în Anglia. Panăntul s'a prelat Bordarii -lor ca proprietate restrinsă. Pentru care erau obligați la anumite servicii mai mici. B. era ereditar.

Bordea, fînța închipuită cu care manele sperie pe copii.

Bordeaux, capitala depart. franc. Gironde, al

patrulea oraș al Franciei și renumit port maritim, situat lângă râul Garonne; 256,906 loc. (1896). B. e reședința unui arhiepiscop; are Universitate, catedrala în stil gotic, Palais Gallien (fost amfiteatru roman), și multe alte zidiri frumoase. Fabrici de sticlă și de rachiu; șantieri; port larg și frumos, comerțiu mare, mai ales cu vin. Import: vin, licheruri, material de zidit, fier, bucate, lemne, coloniale; export: lânării, produse chimice; pesci marinați, (sardinii, batoc, etc. ca. 800 mil. franci la an), stridii (20—30 mil.) — Pe timpul Romanilor se numia *Burdigala*, în țeara Bituigilor, mai târziu capitala Aquitaniei II.; în evul mediu capitala ducatului Guienne. Ținutul orașului B. se numește *Bordelais*. — *Vinurile de B.*, anume cele ce se produc în jurul orașului B., și în sens mai larg în depart. Gironde, se disting prin conținutul lor în alcool și tanina, au gust bun și buchet plăcut. Celc mai cunoscut sânt: *Côtes, Graves, Entre-deux-mers, Lafitte, Château, Margeaux, Latour, Haut, Brion*. Vinurile de B. se numesc în Englitera *Claret*.

Bordeiu, locușnița sapata în panănt, cu acoperământ ridicat deasupra solului, cu ferestri mici, este captușit pe dinlauntru cu scânduri sau cu gard, (cu unele împletite), lipit cu lut și varnit; la B. Țiganilor lipsese obiceiul aceasta captușală și pareții sânt formați numai de panănt. Invelitoarea B.-lui este făcută de capriori, preste cari se pun prajini deacurmezișul acoperiți cu coceni, stuț sau papura și apoi cu panănt. Intrarea în B. se face prin gârliciu, pe scări de panănt batut și lipit, sau de lemn. Interiorul B.-lui se compune obiceiul din salia, în care se afla vatra și dintr'o camera. Pardoseala este formată de panănt batătorit și lipit. Ici colo se gasec B. zidite de caramida, având mai multe camere. B. este o locușnița insalubra, întunecoasă, greu de aerat. Saracia, lipsa de paduri și de piatra mai îndeanna pe locuitorii din unele regiuni ca sa construiască B. Este probabil, ca și Dacii au construit B., ca legionarii Romani an învețat dela ei construirea acestor locușne; Germanii vechi an locuit asemenea în B. În Rom. se mai gasec și astăzi B., mai ales în j. Teleorman, Dolj, Romanuți, Olt, Vlașca; în toata țeara mai exista aproximativ 55,000 B. Cf. Dr. G. Crainiceanu, *Igiena țeranului român*. București, 1895; Dr. N. Manolescu, *Igiena țeranului*. București, 1895; Dr. I. Felix, *Rapoartele generale asupra igienei și asupra serviciului sanitar al Regatului român*. București, 1894, 1895, 1896, 1897.

Bordeiu-verde, com. rur. în Rom., j. Braila, pl. Balta, cu 1328 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; are o biserică, o școală de baieti și alta de fete; com. s'a înființat pe la 1860.

Bordereau, (*franc.*) consemnare, nota explicativă și amenunțarea unei socoteli. *B. de compte*, nota, cont scurt; *B. d'escompte*, lista sistematică a cambior, ce se trimite spre scontare, încașare ori creditare.

Border States, (*engl.*, pron. stets), state limitrofe; numire veche a statelor Uniunii americane nord, situate spre sud de Pennsylvania și Ohio.

Bordeseci, com. rur. în Rom., j. Râmnicu-Sarat, pl. Marginea de sus; 917 loc., cari se ocupa mai ales cu agricultura și prăsierea vitelor; are o biserică foarte veche zidită de o familie dom-

nească, fost schit de calugari, și o școală de baieți.

Bordighera, oraș și loc de cura de iarna în cercul San-Remo al provinciei ital. Porto-Maurizio, cu 2556 loc., numeroase și frumoase vile și oteluri, o minunată padurice de palmieri.

Bordură, cadrul unui desen, unui obiect sau unei broderii, compus din ghirlande, din modele anmite sau din dantele.

Bore, (*engl.* pentru indicul barh), valorile mării ce intra în brațul vestic al gurii riului Ganges.

Boreal, (dela Boreas, vântul de nord), nordic. — *Flora B.-arctică*, cuprinde vegetațiunea din jurul polului nordic pâna la linia septentrională a padurilor. Ea se distinge — în contrast cu oricare alta regiune — prin numărul limitat de specii de o răspândire excepțional de extinsă. Causa nu poate fi alta decât condițiunile climatice aproape uniforme pentru întreg teritoriul atât de defavorabil, și deplasarea (migrațiunea) și decimarea, ce a suferit-o aceasta flora în un timp relativ foarte recent, în perioada glacială.

De aici se explica și fenomenul: pentru ce regiunea B.-arctică e atât de saracă în specii endemice. O alta particularitate a acestei flore e lipsa de regiuni bineprecizate, caci nu elevațiunea preste nivelul mării, ca altocurea, ci poziția favorabila sau defavorabila față de razele înclinate ale soarelui condiționează existența vegetațiunii, încât aproape tot atât de des întimpinăm fenomenul curios: valea cuprinsa de glaciери și zapada perpetua, iar la înalțimi adese considerabile platourile, coastele și vîrfurile acoperite de verdeața. Ca și în regiunea alpina, sub cel mai scurt period de vegetație, la o temperatura cât mai scăduta, plantele vor diminua organele lor vegetative, și și aceste adese vor cresce parte mare subteran ca multe tulpine sau alipite cât mai mult de pamînt, ca speciile cu foi în roseta, și se vor grabi a produce specioasele lor organe de reproducțiune. Sub astfel de condițiuni se explica pentru ce pe deoparte plantele anuale lipsesc, iar pe de alta cele lignoase sînt deosebit de slab reprezentate, s. e. prin *Salix polaris* L. și alte salci pitice, speciile de Ericacee, etc. Formațiunile prevalente în regiunea B.-a. sînt doue: *Tundra de Licheni* pe stațiunile mai uscate adese de o monotonie extrema și *Tundra de Sphagnum*, (turbariile, tinoavele), pe cele relativ mai umede. În ambele casuri pentru aceste câmpii Gramineele nu au atîta importanța, ca s. e. pentru regiunea alpina, ele mai mult decît aici sînt înlocuite prin habitual analoagele Cyperacee și Juncacee. O astfel de vegetație extrem de saracă nu ofera omului polar, afara de diverși licheni pentru o pâne inferioara celorlalte, decît numai fructe, s. e. de *Vaccinium* (afine), *Empetrum*, *Rubus* (nuere), etc. și ca salata foile de *Cochlearia*. [A. Pr.]

Boreas, în mitol. greca e deul vîntului, fiul lui Astraeos (ceriul cu stelele) și al ținei Eos (aurora), fratele lui Hesperos și Zephiros; B. a locuit în Tracia într'o peștera a muntelui Haemus (Balcani); dupa alții a locuit în vecinătate cu Hyperboreii. B. la Greci s'a numit vîntul de nord, (la Romani Aquilo și Septentrio), care de catra mează-noapte batea preste munții Traciei în Grecia, și aducea receala și frig mai ales în Atena. [Atm.]

Borgerhout, (pron. -haut), comuna în provincia belg. Antwerpen, suburbiu al orașului Antwerpen, cu 29.375 loc. și o mulțime de stabilimente industriale.

Borghese, *Camillo Filippo Ludovico*, principe de Sulmona și Rossano, n. 1775 în Ronia, dintr'o familie celebra, originara din Siena, care prin Camillo B., mai târziu papa Paul V., ajunse la onoruri și avuții; B. întra 1796 în serviciul franc., și se casatori 1803 cu Paulina, sora a doua a lui Napoleon I. În urma acestei casatorii primi 1804 demnitatea de prinț, duce de Guastalla, apoi guvernor de Piemont; dupa caderea lui Napoleon se divorță de soția sa. † 1818 în Florența. — *Palatul B.* în Roma, zidit 1590, cu o bogata galerie de tablouri. *Vila B.* lângă Roma, zidita în secl. XVII. de cardinalul Scipio B., cu o colecțiune renumita de antichități.

Borghesi, *Bartolommeo*, conte, archeolog ital., n. 1781; studiă în Bologna și Roma, a aranjat și catalogisat diferite colecțiuni numismatice, în special cea din Vatican la înscarinarea papei Pius VII. La 1821 retras la San-Marino, ocupă postul de podesta. Are merite pentru epigrafica și numismatica romana. Are mai multe opere de renume universal. † 1860 în San-Marino.

Borgia, 1) *B., Cesare*, n. 1478, fiul lui *Rodrigo Lenzuoli B.*, care 1492 urcă scaunul papal sub numele *Alexandru VI.* (v. ac.), primi dela Ludovic XII. de Franca ducatul Valenois în Dauphiné, se casatori 1499 cu Charlotte d'Albret, fica regelui Ioan de Navarra; fu arestat pentru mai multe crime de Iuliu II., apoi de Ferdinand de Aragona, † 1507. 2) *B., Lucreția*, sora lui Cesare, renumita prin frumuseța și desfrânarea sa, n. 1480, se casatori de trei ori, la 1493 cu Giovanni Sforza, care o parasi pentru relațiuni nepermise cu frații ei, 1498 cu ducele Alfonso de Busselli, 1501 cu Alfonso d'Este, duce de Ferrara. † 1520. Ca protectoara a sciințelor și artelor fu preamarita de poezii Ariost, Bembo, etc.

Borgis, litere, v. Bourgeois.

Borgo, numele multor localități în Italia și Tirolul de sud, precum și al unui suburbiu al Romei, situat pe malul drept al Tibrului. — *Căpit. B.* în Tirol are 729.11 km²., cu 40,611 loc., 31 comune și 45 catune.

Borgo —, numire topografica, se gasesce în numele urmatoarelor com. din cott. Bistrița-Naseud (Trans.): *B.-Bistrița*, (magh. B.-Besztercze), comuna mare cu 2002 loc., Români și Nemți (62); mare stabiliment de ferestreae. *B.-Joseni*, (magh. Alsó-B.), com. rur., cu 1183 loc. români. *B.-Măjloceni*, (magh. Közép-B.), com. rur., cu 1005 loc. români. *B.-Prund*, com. rur., cu 2408 loc., Români și Nemți (378); însemnata fabrica de hîrtie. *B.-Rus*, (magh. Orosz-B.), com. rur., cu 807 loc. români. *B.-Suseu*, (magh. Felső-B.), com. rur., cu 808 loc. români. *B.-Tiha*, com. rur., cu 2067 loc. români. Castelul de aici e proprietatea contelui Eng. Zichy.

Borgovan, *V. Grigore*, pedagog rom., n. 1850; a facut stndii teologice și pedagogice la Pesta și Viena (semin. S-ta Barbara). Dupa o funcționare de câțiva ani ca profesor la preparandiua din Gherla, se stramută 1888 la Bucuresci, unde fu numit la catedra de pedagogie a școlii normale de institutori. Avînd în calitate aceasta și direcțiunea școlii de aplicație de pe lângă

numita școală normală, desfașură mult zel și activitate în formarea didactică a viitorilor institutori. Principalele sale scrieri sînt: *Îndreptar teoretic și practic pentru învețământul intuitiv*, ed. 2. București, 1869; *Povațuitorul clasei I. și II. primare spre conducerea școlărilor și spre facerea lecțiilor din toate studiile conform programei oficiale din 1893*. București, 1894; *Încercări în psihologia și logica intuitivă*. București, 1895. *Istoria Pedagogiei*. București, 1897. A mai scris manuale de aritmetica pentru clasele primare, iar în unire cu Odobescu a dat la lumina un abecedar.

Boric, acid, B (OII)₃, corp solid cristalin, solubil în apă. Se întrebuintează în medicina ca antiseptic.

Borici, sau *Boris*, fiul Eufemieii, soției reg. ung. Coloman, n. 1113 în Kiev; pretendent la tronul ungar. Cu ajutor polon, german și apoi bizantin a făcut mai multe încercări de a ocupa tronul (sub Béla și Géza II.), însă fara succes. † 1155 în lupta de lângă Belgrad.

Borila (*Florilă*), domnitor rom., v. Asanescii. — *B.*, vînt de miază-noapte.

Borinage, nume colectiv al mai multor comune din jurul orașului Mons (Belgia); loc. numiți *Bovains*, sînt lucratori de mine de cărbuni.

Boris, sau *Bogoris*, principe bulgar, 852—888. Sub domnia lui, 864, s'a încreștinat poporul bulgar. După o domnie de 36 ani B. a intrat în o mănăstire, unde † 907.

B. și Gliob, 2 fi ai mare-ducului Vladimir I., (Sf. de Kiev), cari după legenda au fost uciși 1015 de fratele lor Sviatopolk. Au fost ridicați între sfinți 1071; ziua comemor. 2 Maiu st. v.

Boriș Godunov, v. Godunov.

Borissov, oraș în guvernamentul rusesc Minsk, lângă riul Beresina, cu 17,737 loc., între cari 10,300 Ovrei. 19 km. dela B. se afla satele *Studjanka* și *Veselovo*, unde trecura 1812 Francezii preste Beresina.

Borki, com. rur. în guvern. rus. Charkov, cu 1500 loc.; aici a deraliat trenul imperial la 29 Oct. 1888, cu care ocaziune familia imper. rus. a scapat ca prin minune.

Borku, (Borgu), 1) *B.*, ținut în Sudanul de vest, numit și Borugung, parte șes parte nuntos, fructifer, bogat în turne și selbatacimi. Locuitorii sînt Negri pagăni. 2) *B.*, grupa de oaze în Sahara, între Fessan și Vadai, cu 10—12,000 loc., Berberi. Țeara e a lui Uelad Soliman.

Borkum, insula înaintea gurei riului Ems, 29 km², cu far și baie de mare. Satul B. are 1350 loc.

Borlasia, (*Angliae*), *Lineus longissimus*. *Sim.* (zool.) specie de vierme din clasa Platyelmia și ordul Nemertina, cu corp comprimat și foarte lung (14'), de laturile capului cu lungi depresiuni ciliate; înaintea gurei cu o trompa retractilă. Petrece pe țărmurile Angliei. [V. B.]

Borlea, *Sigismund*, politic român, n. 1828 în Șiria, cott. Aradului. A studiat teologia în Arad, apoi filosofia în Pojon; dela 1862 protonotar comitatens în Zarand; și dela 1865 deputat dietal al cercului Halmagiu. În parlament a reprezentat cauza națională în decursul mai multor sesiuni cu mare energie. † 1883; înmorm. în Cebea, lângă Iancu.

Borlesci, com. rur. în Rom., j. Neamțu, pl. Bistrița, compusa din sat.: B., Ruseni și Puriceni, avînd 1678 loc., cari se ocupă mai ales cu agricultura și plutaitul; com. are 2 biserici cu 3 preoți și 1 școală cu 1 învețator.

Borlova, comuna în Banat, cott. Caraș-Severin, lângă Caransebeș, cu 1466 loc. rom., mari paduri și ferestre.

Borloveni, comună în Banat, cott. Caraș-Severin, lângă Bosovici, cu 1030 loc. rom.

Bormida, rîu în sudul Piemontului, isvoresce în Apeninii ligurici; lângă Alexandria se varsa în Tanaro.

Bormio, (germ. *Worms*), orașel în Italia sup., prov. Sondrio, 1255 m. înălțime, pe valea Adda, cu 1795 loc., are opt isvoare de apă minerală, terme (34—39° C) indifereute, cunoscute deja lui Cassiodorus.

Born, 1) *B., Bertrand*, trubadur vestit, n. pe la 1140 în Périgord, † pe la 1215. A jucat rol însemnat în luptele dintre regele Engliterei Enric II. și fiu sei. A scris poezii de dragoste și de resboiu: (*Canzos și Sirventes*), dintre cari s'au pastrat vr'o 40 bucați. Cf. Cledat, *Du rôle historique de Bertrand de B.* (1878).

2) *B., Ignatius*, de, mineralog și metalurg anstr., n. 1742 în Kopnik. A fost iesuit, dar ieșit din acest ord, s'a dedicat științelor naturale și montanisticii și a fost chemat la Viena de catre Maria Theresia, ca sa aranjeze cabinetul imper. de naturalii. Pe lângă alte descoperiri metalurgice a inventat și amalgamarea metalelor. † 1791. Opere: 1) *Briefe über mineralogische Gegenstände*, etc., (1774). 2) *Ueber das Anquicken (Amalgamiren)*, etc., (1786).

Börne, *Ludovic*, (mai înainte Löb Baruch), literat germ., de origine Ovreu, n. 1786 în Frankfurt, l. M.; a studiat mai întâiu medicina, apoi științele politice. 1818 a trecut la religia protestantă. Fiindu-i cariera de funcționar închisă, s'a dedicat literaturii, în special publicisticii, propagând la început idei politice liberale, mai târziu radicale. † 1837 în Paris. Opere: *Briefe aus Paris*, *Neue Briefe aus Paris*, *Sämmtliche Werke*, (12 vol., 1868).

Bornemisza, numele mai multor familii alese din Ungaria. 1) *B., Ioan de Berzenec*, ridicat de Matia Corvinul la demnitatea de mare vistier, a jucat rol foarte însemnat sub Matia și următorii acestuia, cum și la începutul turbarilor urmate după desastrul dela Mohaciu. 2) *B., Paul* a fost episcop catolic în Trans. cu rezidența în Gilau, lucrând pentru partidul lui Ferdinand I. Dar venind iarăși la domnie Isabella, regina veduva a lui Zapolya, și confiscând bunurile episcopiei catolice (1556), B. a fost trecut la episcopatul Nitrei; după Nicolau Oláh a fost locotenente regesc în Ungaria 4 ani, de care demnitate abdișe din cauza betrănețelor. † 1587 în Nitra. 3) *B., Ana*, muierea lui Mihail Apafi I., a influențat mult guvernarea Trans. 4) *B., Ioan Iosif Kászoni*, un tiner talentat din Nagy-Kászoni, veni la Cluj în 1687, prin harnicia sa se urcă din deregatorie în deregatorie pînă la demnitatea de Căuceal de curte, la care se avîntă cu ajutorul catolicilor. A lucrat mult pentru primirea sancțiunii pragmatice în Transilvania. Ioan Kászoni se casatori de două ori în familia avute, căștigă averi, titlul și numele de *baron B.* Acesta e

întemeietorul familiei B., din care s'au mai mulți iuși au purtat derogatorii însemnate în Transilvania.

Borneo, cea mai mare insulă a Asiei, aparținătoare Suedelor mari; 736,329 km². (inclusive unele grupe de mici insule) și 1.740,000 loc., cea mai mare parte Dayaki, un ram al familiei malaice-polyneze. B. a fost descoperită 1523 de Portughezi. Numai în nord se afla un lanț de munți cu piscul Chiniabalu (4175 m.); în partea cea mai mare sînt șesuri baltoase, adese acoperite de păduri seculare. Produce: autinon, fier, zinc, argint, aur aluvial, diamante, carbunii de piatră; sare nu se găsește în B. și e cel mai însemnat articol de import. Clima e preste tot tropica. În urma tratatului dela 20 Iulie 1891, încheiat între Engliera și Olanda, B. se împarte în următoarele posesiuni și protectorate: Englezesci sînt *British B.*, (în nordul insulei) și *Labuan* cu 80,300 km², și 200,000 loc., sultanatul *Brunei* cu 21,000 km², și 50,000 loc., principatul *Serawac* cu 106,200 km², și 320,000 loc., iar Olandeze sînt: *B. de vest* cu 154,500 km², și 414,000 loc., *părțile de sud și est* cu 374,400 km², și 750,000 loc. Două porturi sînt de amintit: *Sandakan* cu 7000 loc. și *Kudat* cu 1000 loc. Articole de export sînt mai ales tabacul, cocos, ceara, cuiburi de paseri, sago, camfor și gutapercha.

Bornholm, insula în Marea Baltica, aparține provinciei daneze Seeland; 583'67 km², cu 38,765 loc., cari se ocupa cu agricultura și economia de vite, pescăritul și comerțul. Capitala *Rønne*.

Bornina, nume dat de Bendant mineralului *Tetradimit*.

Bornit, mineral cristalizat în sistemul cubic. Are stralucire metalica de culoare roșie de cupru sau bruu. Este o sulfura de cupru și fier. Se găsește în Anglia, Franția, Germania, Italia, America, etc. Servesce la extragerea cuprului.

Bornu, imperiu puternic de Negri mohamedani în Sudaunul de mijloc, Africa centrală, marginit spre est de lacul Tsad, spre vest de Sokoto, spre sud de munții Vandala și Adamana, spre nord de Sahara, ca. 148,000 km², cu 5 mil. loc., aparținători mai multor semiuții; mai numeroși, lucratori și civilizați sînt *Kanuri*, (Benauri). Limba kanuri e cea domnitoare. B. se împarte în provinciile: Manga, Munio, Gummel, Kodșam, Ngomati, Gudsba, Karağora, Damerghu, Kotoko, și în statele vasale: Sinder, Dikoa, Logone și Maudara. Capitala și rezidența sultanului e *Kuka*, cu ca. 100,000 loc. B. a fost întemeiat 1472 de Ali Dunnamami, sub Edris Alaoma (1571—1603) și-a ajuns culmea puterii sale.

Borö, (*Bordö*), una dintre insulele Färöer, cu portul *Klak*.

Boroaia, com. rur. în Rom., j. Suceava, pl. Moldova de jos. compusa din sat.: B.-Rêsciei, Barasci, Groșii, Moiša și Târșia, avînd 3523 loc., cari se ocupa cu agricultura și unii cu fabricarea șindilei (drauței); are 5 biserici cu 5 preoți și 2 școli rur. mixte; reședința com. e în B.-Rêsciei, care singură numeră 1622 loc.

Boro-Budor, sau *B.-Bodo*, mare templu buddhist în prezidenția Kadu (v. ac.), pe insula Java. Cel mai important monument de archit. indica.

Borod, sau *B. mare*, (magh. Nagy Bârdö, num. veche Baroud), com. mica în Ung., cott. Bihor, cercul Aleșd, situata între munții B.-lui la poalele

dealului »Királyhágó« ce leagă Ung. cu Trans. În actele publice apare la 1273. Are 408 case, cu 2089 loc., (1800 Rom. gr.-cat.), biserică din secl. XII.—XIII. și școala regulata. Teritoriul e de 13,689 jug. cat., mare parte muntos și acoperit cu păduri; agromomie, pomărit, industrie de casa și de lemn, prasire de vite; se produce var mult și buu. B. a fost cîndva centrul cercului nobililor români privilegiați numiți: »*Borodani*«; și-au cîștigat dreptul de nobili și alte privilegii prin servicii prestate regilor, apărînd ca grăunțeri frontiera țerii dela dealul Craiului (Királyhágó) în contra principilor ardeleni. [†]

Borodino, com. rur. în guvern. rus. Moscva, cu 128 loc. Pe șesul de lângă B. s'a dat sîngeroasa luptă dela 7 Sept. 1812 între Napoleon I. și Ruși, numită și lupta dela Moscva.

Borona, și *boroane*, se numesc în Moldova grapele de lemn cu colții de fier, ce și-le fac țeranii iuși cu ajutorul ferarilor din sat. Ele sînt ieftine și foarte bune, caci fac tot aceleași servicii ca și cele de fier ieșite din fabricile cele mai bune.

Boronatrocalfita, mineral rar, un borat de sodiu și calciu; se găsește în Peru.

Boros, (*magh.*) numire topografică. *B. Jenő*, v. Ineu. *B. Sebes*, v. Sebiș.

Borough, (*engl.* pron. bôrro = castel), în Anglia numele unor comune cu privilegii cetățenesci; se deosebesc B. municipale și parlamentare; acestea aleg deputați în parlament, acelea nu.

Borovicica, rachiul preparat din fructe de juniper (jueapău).

Borovyja Ozera, șese lacuri sărate în Siberia, guvernamentul Tomsk; cel mai mare e lacul Malinov, 20 km. lung. În 1887 s'a scos din ele preste 15 mil. kgr. sare.

Borromeo, *insulele*, patru mici insule stîncoase în Lago Maggiore. Iși au numele dela familia B., posesoara celor două mari, pe cari 1671 le-a umplut cu pămînt roditor și le-a transformat în frumoase parcuri.

Borromeo, *Carlo*, cardin. cardinal și archiep. în Milano, n. 1538 în Arona, lângă Lago Maggiore; pentru viața sa morală și cunoștințele sale vaste a fost mult prețnit. A promovat terminarea conciliului dela Trident și a influențat ca hotărîrile acestuia să fie cât de aspre; s'a dedicat binelui diecesei sale și a întrodus o stricta disciplină între preoți. Priu »*Confederația de aur*«, numită dupa el *Boromeică*, a unit cele 7 cantoane catolice din Svițera pentru apărarea credinței. † 1584. La 1610 fû canonizat. Operele sale teologice au fost publicate 1747 în 5 vol. în Milano. Cf. Sala, »Documenti circa la vita e le gesta di B.«

Borș, zama acrită care se prepară priu dospire, turnînd apă caldă preste un strat de țărîțe. Din B. se face suja sau ciorba cu bucați de carne, cu pesce, și alte mîncari.

Borșa, 1) *B.*, com. rur. în Trans., cott. Cojocnei, cu 2185 loc., Rom. și Magh. (387). 2) *B.*, com. mare în Ung., cott. Maramureș, cu 6219 loc., Rom. (4265), Magh. (361) și Germ. (1477); pe teritoriul B.-ei se află minerale în abundență, se scoate cu deosebire plumb și arama. B. are 2 biserici și 2 școli rom. și 2 parochii. 1717 Români din B., sub conducerea preotului Lupu Șandor, au învins pe Tatari liberînd 8000 prisioneri. Aci izvorește apa minerala Alessandri,

(v. ac.) Prin B. trece drumul de țeară către Bucovina.

Borsec, (magh. Borszék), stațiune balneară în Trans., cott. Ciuc, situata la o înălțime de 882 m. între munții acoperiți cu întinse păduri de brați, cu poteci prin codru bine întreținute. Are trei oteluri mari și o mulțime de vile cu ca. 500 camere. Dintre numeroasele izvoare de apă acra 12 sunt în folosință. Izvorul principal »Fökút» și »Erzsébetkút» furnisează rennumita apa acra numita »borviz», cu care se face comerciu extins; ca la 3 mil. butelii se vînd pe fiecare an; o mare parte din această apă se consumă în regatul României. Apa din »Kossutkút» și »Petöfikút» se distinge prin proprietățile sale feruginoase. Spre folosință externă servesc alte izvoare, dintre cari »Lobogó», un izvor puternic captat într'o piscina deschisă, cu apă de 9-2° C, bogată în acid carbonic, are proprietăți vindecătoare, apreciate de toată lumea. Într'un stabiliment special se servesc băi încălțite și băi de namol. Institut de idroterapie. Clima întaritoare nu puțin contribuie la înălțarea numelui acestui loc de cură. Bolnavi de stomac, de lipsă de sânge, de nervi, plămâni și boale femeiesci, formează grosul vizitatorilor. E mare numărul acelor, cari vara petrec în vilegiatură igienică la B. Toți locuitorii, ca. 1000, sînt Secui. B. e proprietatea com. secuesci Ditró și Szárhegy. Dela 1868—1874 arînda o avea un consorțiu în frunte cu Nicolae Ciurcu din Brașov pentru suma annala de 25,000 fl. Expirînd contractul, consorțiu n'a oferit mai mult decăt 32,000 fl. Comunele proprietare refusând ofertul, au început exploatarea în regie proprie, ceea ce se face pîna astăzi. În timpul sezonului are medic permanent. Apa minerala de B. aparține grupului apelor acre-alkaline-feruginoase. Ultima analiză a facut-o prof. Hankó Vilmos. Lit.: Szilvássy János, Dr., »Borszék monografiája». Gyergyó-Ditró, 1890; Boleman István, Dr., »Magy. furd. és ásv. vizek». Budapest 1890.

[Dr. Vuia.]

Borsippa, (în l. assyr. *Barsib*), oraș în Babilonia; ađi nu se mai vîd decăt ruinele *Birs-Nimrud*. Talmudiștii cautau aici locul, unde s'a întîmplat amestecarea limbilor.

Borșod, cott. în ținutul muntos nord-vestic al Ungariei. Are o suprafață de 3527 km²., cu 216,000 loc., Magh., Germ. și Slovaci. B. se vîră în formă de ic în cott. Abauj-Torna; e productiv și avut. Capitala e Miskolcz. (v. ac.)

„**Borsszem Jankó**“, foaie umoristică ilustrată magh., înființata la 1868 de Dr. Agai Adolf; apare și ađi în Budapesta în edit. soc. tipogr. »Athenaeum». Mai ales pentru partea politică se bucură de mare popularitate.

Bortitorul corăbiiilor, molusc, v. *Teredo navalis*.

Borungung, ținut în Sudan, v. Borku.

Borussia, (neolat.) Prusia.

Borviz, (magh., apă de vin), se numește de regula ori ce apa acra care se bea cu vin la masă. În special se numesc B. apele gazoase naturale dela Borszék, unde poporul numește toate izvoarele cari museaza izvoare de »B.» B. are proprietatea de a provoca oarecare amețala la cei ce o beau în cantitate mai mare deadreptul la izvor. Acest efect îl produce acidul carbonic prin congestiunea creierului. [Dr. Vuia.]

Borvölgy, (magh.) rom. *Valea vinului*, stațiune balneară, v. Rodna.

Bory de St. Vincent, (pron. d'san-vensan), *Jean Baptist*, baron, naturalist, după care s'a numit genul *Borya* Willd. non Labill., sinonim cu *Forestiera* Poir, din familia Oleaceae; n. 1780, † 1846. S'a ocupat cu criptogamia și mai ales cu algele; a scris: *Mémoires sur le genres Conferva et Byssus*, 1797; descrie Alge în: *Voyage dans les quatre princip. îles des mers d'Afrique*, 1801—1802, 3 vol. și atlas; în: *Essais sur les Îles fortunées de l'antique Atlantide*, an XI. (1803); despre genurile de Alge: *Florea, Lemanea, Draparnaldia*, etc.; monografia *Oscilariaceelor*, (1824), în: *Dictionnaire classique d'histoire naturelle*; monografia *Baccolariaceelor*, (1823). În fine tot despre Alge se ocupa și în: *Expédition scientifique de Morée*, 3 vol. și atlas, 1832, și: *Nouvelle flore du Péloponnèse et des Cyclades*, 1838, etc. [S. Șt. R.]

Boryslaw, sat în Galiția, cerc. Drohobicz, cu 10,237 loc. în majoritate Ovrei; cu izvoare de naphla.

Borysthenes, 1) numele vechiu al Niprului (Dniepr.); 2) numire grec. a orașului Olbia. (v. ac.)

Borza, sau *Boza*, se numia în secl. XIII. Țeara-Bârsei. (v. ac.)

Borzafo, v. Bêrsava, district românesc și chinezat.

Borzescii, sat. în Rom., j. Bacau, pl. Tazlau de jos, aparținător com. rur. Ripile, compuse din doue secțiuni: B. Clacasi și B. Rezeși sau Crucea de piatra, situat de-a dreapta Troțușului; locul natal al lui Ștefan cel Mare; 313 loc.; are 2 biserici, dintre cari cea din secția B. Clacasi s'a zidit la 1493 de Ștefan cel Mare, cum arata o inscripție slavona ce se gasesce pe zidul bisericii. **Boș**, sau *Boșe*, numire dată de popor *testiculelor*.

Bosanca, numire vulgara dată plantei *Adenostyles*. (v. ac.)

Bosancea, comună și parochie în Bucovina, capît. și j. Suceava, cu catunele: Bnlaiul, Burgineștii, Bursucii, Frumosul, Caldarușul, Putrîda, Podoșorul, Strâmba, Nemericienii, Roșieși Hreata; are moșie boiereasca; 5265 loc., (4618 ort.) și o școala de 3 clase. [Dr. I. G. Sbiera.]

Boșar, pepene verde foarte mare și gustos, fructul de *Cucumis Citrullus* Ser. (*Citrullus vulgaris* Schrad). (v. ac.)

Boscan Almgover, *Juan*, poet spaniol, n. 1493 în Barcelona din familie nobiliară; † 1542. Opere: *Hero* și *Leandru*, în versuri nerimate; a introdus în Spania sonetul, canzona și ottava rima (prin poesia »Alegoria»). Scrierile sale: »Las obras de B. y algunas de Garcilasso de la Vega», au apărut în 21 ediții în secl. XVI.

Boschasp, în mitologia persică un archidev (archideavol), care cu puterea adormitoare a suflării sale a ômorit taurul primitiv, numit *A budad*. (v. ac.) [Atm.]

Boschet, (franc. bosquet), pădurea, tuș.

Boscia Lam., (botan.) gen de plante frutescente din familia *Capparideelor* ce cresc în Africa tropicală. Cea mai remarcabilă specie e *B. senegalensis* Lam., ale cărei bace sînt comestibile. [A. Pr.]

Bosco, 1) *B.*, *Bartolomeo*, excamator, n. 1793 la Turin, participă 1812 la expedițiunea din Rusia

unde fû prins și deportat în Siberia. Aici făcû senzațiune cu escamatoriile sale. Rescumperat 1814, călatori timp de 18 ani prin Europa, producându-se cu mult succes. † 1863 lângă Dresda.

2) *B., Isaia*, poet rom., n. 17 Febr. 1848 în Nermiş, Ung., cott. Bihor; † 6 Maiu 1884 în Chitighaz, cott. Bichiș; a studiat în Beiuș și la Academia de drepturi în Oradea-Mare. În urma unui conflict, la care publicistul Al. Bujor, autorul scr. »Resbelul Franco-Teutonic«, își pierdû viața, a ajuns în închisoare. Poeziile sale în parte au apărut sub titlul: »Florile animei« în Arad.

3) *B., Maria*, mar. Suci, poeta rom., n. 1842 în F. Tout, în Ung., cott. Bihor. † 1891 în Budapesta. A scris poezii lirice începând dela 1867, când încă dintre damele române din Ung. nimenia nu cultivase literatura, și le-a publicat în »Familia« și »Aurora«, de I. Vulcan. »Amical familiei« și »Curierul român« din Iași. [†]

Boscoy, Aneta, n. *Baroți*, pianista de multă valoare. Absolventa a Conservatorului din Iași, în 1869—70 ocupă postul de profesoara a acestei instituțiuni. Trimisa pe spesele regelui sa-și completeze studiile, obținû rezultate stralucite mai întâiu în Berlin și apoi în Paris, unde în conservator avû ca profesor pe celebrul H. Herz. Reîntoarsa în țeara reocupă câțva timp postul de profesoara la Conservatorul din Iași, din care se retrase în curând în viața privată, renunțând la cariera de virtuos cu toate succesele stralucite obținute în puținele concerte ce a dat. B. a murit în floarea vârstei, la Cosmești, și a fost îngropata în Iași, 5 Aug. 1894.

Bose, Iul. Frid. conte de, general prus., n. 1809. În 1866 a comandat a 15-a brigada de infanterie și s'a distins în luptele dela Münchengrätz, Königgrätz, Göding, Holitsch și îndcosebi la Blumenau; 1870 a comandat al 11-lea corp de armata, a fost grav ranit în lupta dela Wörth. 1880 trecut la pensie. † 22 Iulie 1894.

Bösendorfer, Ignățu, fabricant de pianuri în Viena, n. 1796, † 1859. Fiul sêu *Ludovic* a deschis 1872 o sala pentru concerte, în care au debutat cei mai însemnați virtuosi.

Bosfor, Bosporus, (turc. Istanbul-Boghasi), strîmtoare de mare între Asia și Europa; B. leaga Marea Neagra cu Marea Marmara, 30 km. lung., la mijloc 550 m. lat., locul cel mai lat e de 2½ km. B. are forma unui rîu lat serpuitor. Locul cel mai însemnat lângă B. e Constantinopole.

B. cimmeric, numiau cei vechi strîmtoarea Kerci sau Feodosia, iar țeara din jurul acestei strîmtoari înuperiul bosporan, cu capitala Pantikapăon.

Bosianu, Constantin, ministru rom., n. 10 Febr. 1815 din o veche familie bucureșeană. Prin munca sa B. s'a ridicat la cele mai înalte trepte sociale. Din modest funcționar, trimis ca bursier al statului la Paris, el se întoarse de acolo doctor în drept, și fû pe rând director al Eforiei școalelor, director al ministerului justiției, asesor în comisiunea consultativă pentru hotărârile supuse întărîrii domnitorului, deputat și senator de mai multe ori, ministru și președinte de consiliu, etc. După lovitura din Maiu a lui Voda Cuza, președinte al consiliului de stat, B. presidă la unificarea legiuirilor rom. moderne, și avû mare îniriure pentru ameliorarea dispozițiunilor proiectului, (cf. G. Danielopolu Fragm., III.,

pag. 441). Patriotism cald, cugetare cumpătă și imparțială și logică puternică, erau principalele calități ale lui B. Ca profesor, prin punctualitatea și erudițiunea cursului sêu, el a ramas un model venerat pentru școlarii sêu. La 1872 însă fû silit a se retrage dela catedra pe care o ilustrase atât de mult. Ca advocat, B. în două rânduri a fost decanul baroului bucureșean, la 1871 și 1873. La 1871 formându-se societatea juridică, întemeietoarea revistei »Dreptul«, B. a fost ales de membrii fundatori președintele acelei societăți. De asemenea a fost președinte al societății pentru învățatura poporului român, create spre a forma învățatori la sate. La 30 Iunie 1879 B. a fost ales membru onor. al Academiei române. † 23 Martie 1882. (Cf. »Dreptul«, nr. 31 din 1882.)

Boskovici, Stoian, istoriograf și politic sêrb, n. 1833 în Svilanaț; 1873—76 ministru al instrucțiunii publice, iar apoi prof. de istorie la Universitatea din Belgrad. Opere: Istoria evului mediu, Istoria țarului Stefan Dușan.

Bosna, rîu în Bosnia, se varsa în Sava, din jos de orașul Brod; 210 km. lung. — *B.-Brod*, v. Brod. — *B.-Serai*, v. Seraievo.

Boșneag, (Boșneac, Moldova nouă), comună montana în Banat, cott. Caraș-Severin, lângă Muldava (Moldova veche), aproape de Dunare, cu 4397 loc., dintre cari 4115 sînt Români, iar restul Germ.; B. este colonie așezata de pe la 1770 pe proprietățile erariale, acum ale societății cailor ferate, care are aci mine de cărbuni, fier, aur, riș, mangan și plumb și o fabrică de sulfît, exploatarea lor însă nu se rentează. Românii au biserica și școală cu 2 clase sub patronatul soc.; ei sînt veniți din România pe la 1780 de când datează și matriculele comunei. Colonii rom., veniți pe acele timpuri, s'au așezat și în vecinătate prin: Vidra, Alibeg (ađi Coronini), Știnapari (Karlsdorf), Carbutari (Kohldorf), Padina Matei, Sasca, Rusova nouă și alocuria, și moșnenii le dîc »țerani« și »bufeni«, (v. ac.) Deodata cu bufenii au venit și zlatarii, (Țigani spalatori de aur). [et.]

Bosnia, mai înainte o provincie a Turciei europene, formând cu Herțegovina și Novibasar un vilaiet de 62.463 km². Teritoriu ocupat prin Austro-Ungaria în 1878 e de 52,102 km², la care e de adaus sandjakul Novibasar, ocupat în 1879, cu 6785 km². B. e despărțită cătră est de Serbia prin Drina, la nord prin Sava de Slavonia, la vest prin Alpii dinarici de Dalmația și Croația, la sud se mărginesce cu Dalmația și Muntenegru.

Orografia. B. e o țeară foarte muntoasă și are puține șesuri. Munții B.-ei au o înălțime de 1000—2000 m. și se trag în mai multe linii paralele dela nord-vest cătră sud-est; aceste se despart iarăși prin șiruri transversale în mai multe linii secundare, cari preste tot îngreuneaza mult orientarea. Formațiunea deosebită, dolinele multe, lipsa apelor curgătoare la suprafață, dispariția pârâelor în visuinii colosale și revenirea lor în formă de izvoare mari, sînt proprietățile caracteristice ale munților de Carst. Uneori văile înguste se largesc, trec în șesuri baltoase, cari din toate părțile sînt închise de munți. Aceste șesuri se numesc polje și sînt asemenea detaiuri caracteristice ale acestor munți. În partea de apus a țerii sînt munții cei mai

de frunte: Cervleica planina, Crnagora, Vitorgo planina, la Livno și Velež, dela Mostar catra sud, cu vîrfuri de 1600—2000 m.; mai spre est e: Radovan, Zeč, Ivan și Treškavica planina, cu platoul Zagorje la Kalinovič și cu vîrful cel mai înalt de 2086 m.; tot în acest șir este și Dormitor de 2408 m., care e tocmai la graniță pe pământul Muntenegrului. Mai departe spre est se ridică Rapte, Romanja, și Bjelaștica planina, care e în legatură cu Kom, vîrful cel mai înalt (2470 m.) din Muntenegru.

Hidrografia. Apele cele mai multe ale B.-ei curg spre nord în Sava, așa: Unna, Vrbaș, Bosna, riul cel mai mare al țerii, și Drina, a carei navigațiune s'a încercat, dar fara rezultat pozitiv. În Herțegovina riul principal e Narenta, care isvoresce aproape de Cemeruo și se scurge în Marea Adriatică. B. are numai puține și neînsemnate lacuri, dar cu atât mai multe bălți, dintre cari în cele mai mari, («Sevarovo blato» și Mostarsko blato») se cultiva mult malaiu rovinos (mieiu). Șesuri mai mari sînt pe lângă Sava, partea de jos a Unnei și a Bosnei, iar cel mai mare șes este pe malul stîng al riului Vrbaș, și se extinde dela Banjaluca până la Sava.

Clima B.-ei, mulțumită împrejurării că vîrfurile munților adeseori și vara sînt acoperite cu zăpada, e moderată, iar în Herțegovina e o climă caldă sudică. Unele locuri, ca Kupreș, Livno, etc., sufer mult de Bora, care adeseori devine periculoasă pentru oameni și turmele de oi ale fiinturilor respective.

Locuitorii B.-ei în 1895 au fost 1.568,092 dimpreună cu militarii; după religie: 548,818 (35%) Mohanedani, 673,861 (43%) gr.-or., 333,306 (21%) rom.-cat., 8208 Israeliti și 3899 de alte credeințe; se ocupa cu agricultura, pomaritul și economia de vite. **Producte:** lemne, (aproape jumătatea B.-ei e acoperită cu păduri), orz, oves, porumb, mieiu, puțin vin, poame multe; animale de casă; B. e bogată în carbuni, fier și sare, dar aceste minerale sînt puțin exploatare. Industria și comerțul abia în timpul din urmă au început a se desvolta. **Comunicațiunea** e servita de caile ferate, a căror lungime în 1895 era de 746 km. și linii telegrafice de 1243 km. În privința **administrativă** B. e împarțită în 6 cercuri: Bihač, Banjaluka, Dolnja-Tuzla, Serajevo, Travnik și Mostar (Herțegovina). Judecatoriile de prima instanță sînt 6, do a doua instanță una în Serajevo, unde se află și un mitropolit gr.-or. Finanțele: budgetul pe 1895 avea trebuința 14.010,720 fl., acoperirea 14.084,990 fl.

Istoria. B. se numia în timpurile vechi «Illyria» și era o provincie romana, care pe timpul migrațiunii popoarelor era între cele mai cercetate. Pîna în secl. XIV. B. era supusă cînd Sêrbilor ori Croaților, cînd regilor ungari; însa în 1376, sub banul Twartko, se proclamă regat independent. În 1389, după batalia de pe Cîmpul Mierlei, își pierde iarăși independența, devenind tributara Osmanilor. După ocuparea Constantinopolei în 1453, Muhaned II. își supune întreaga Peninsulă Balcanică și cuerește B. După lupte grele Osmanii ocupa Ključ, cu alte 70 castele, apoi decapiteaza pe platoul dela Bjelaj pe ultimul rege al B.-ei, Stepan Tomașevici, cu mulți vovevođi, țeneți, nobili și o mulțime din poporul de rînd; 200,000 persoane au fost duse în sclavie, iar

30,000 tineri înrolați între ieniceri. Din timp în timp Osmanii mai aveau lupte cu regii Ungariei, dar după batalia dela Mohács 1526, B. a fost aproape 160 ani sub absoluta domnie a Turcilor. În secl. XVIII. Eugeniu de Savoia bate de repetițe ori pe Osmani, dar prin pacea dela Sistowo, B. a pierdut ultima speranța de a scapa din ghiarele opresorilor sci. Apeșarile nesuportabile au produs numeroase reșcoale, din cari cea din 1850 a fost înecată în sînge prin selbaticeul Omer pașa. Continuând neliniștea în B., la 1878 Austro-Ung. primesce mandatul de a pacifica aceste provincii; generalul de artilerie baron Philippovič trece cu un corp de armata preste Sava, însa întimpină la Maglaj, Zepče, Jaiče, Tuzla și Doboș o rezistență atât de energică din partea trupelor turcesci și a populațiunii fanatizate, încât a trebuit să se mobilizeze înca 3 corpuri de armata. În 19 Aug. 1878 Philippovič ocupa Serajevo și înfrînge insurgenții prin lupta dela Bandin-Ođziak, la care au participat 2 regimente românesci, nr. 37 din Bihor și nr. 41 din Bucovina. În 1879 trupele austro-ung. ocupa o parte din Novibazar. În primavara 1882 s'a resculat o parte a populațiunii, din cauza introducerii serviciului militar obligator, dar reșcoala a fost suprimată fără sa fi luat dimensiuni mai mari. De atunci domnesce pace în țeara, siguranța personală e mulțamitoare, și B. înaintea pe toate terenele cu pași repeđi. [S. de Herbay.]

Bosniaci, locuitorii Bosniei.

Boso, regele Burgundiei, ginerele împăratului Ludovic II. și cumnatul regelui francoș Carol Pleșuvul; a întemeiat imperiul burgundic sau cisjuric, care a cuprins în sine provinciile dintre Rhône, lacul de Geneva și Marea Mediterana. † 11 Ian. 887. Fiul seu Ludovic mai târđiu devine împărat sub numele Ludovic III. [T. F.]

Boșorod, comuna în Trans., cott. Huniedoarei, cu 1457 loc. Români gr.-or. Biserica e o zidire foarte veche, renovată la finea secl. XVIII. În satul învecinat Luncași se afla ruinele unei cetăți romane și o peștera grandioasă de stalactiți.

Boșorog, bolnav de *hernie*.

Boș primigenius, animal antideluvian rumegator, înrudit deaproape cu bisonul (zimbrul) european. Resturile lui se găsesc prin malurile înalte, în locurile nasipoase și în Löss. S'au găsit și la Bucuresci în malurile Dâmboviței.

Bosquet, *Pierre François Joseph*, mareșal de Francia, n. 1810 în Mont de Marsan (Landes), a făcut studii tehnice în Paris și Metz; 1834 întra în armata algeriana, și ca general de brigada începe 1851 reșboiul contra Kabylilor. 1853, ca general de divisie, luptă cu mult succes contra Rusiei, de unde se întoarce ranit în Francia. 1856 senator și mareșal. † 1858.

Bossu d'Arras, v. Adam dela Hale.

Bossuet, *Jacques Bènvigne*, orator relig. și istoric franc., n. 1627 în Dijon, studii în colegiul din Navarra. În 1652, după stralucite examene publice, se calugari și se stabilă la Metz, unde i-se dete un canonicat și unde tatal seu era consilier al parlamentului. Trimis adeseori la Paris în afaceri ale diecesei, începî a-și face un mare nume prin predicele sale și prin convertirea la catolicism a multor protestanți, între cari și Turenne. În acest scop publică: «Exposition de la doctrine de l'Eglise». Episcop în Condom

dela 1669, renumele său crescî prin celebrele sale orațiuni funebreale. Numit 1670 profesor al Daufinului Franței, a scris pentru evelul său regal între altele: »Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même», în spiritul filosofiei lui Descartes, și »Discours sur l'histoire universelle», în care arata, cum toate evenimentele istorice aveau ca scop venirea lui Christos și răspîndirea religiei creștine. 1671 membru al Academiei și 1681 episcop la Meaux. Aci publică renumitul »Catechism de Meaux, Meditations sur l'evangile, Elevations sur les mystères, Histoire des variations des eglises protestantes», pentru convertirea protestanților, etc. Renunța e și combaterca doctrinei nistice a d-nei Guyon, susținută de Fénelon. Titul său principal de glorie sînt: Orațiunile sale și puternica influența ce a exercitat-o prin talentul și virtuțile sale asupra Franței întregi. † 1704.

Bostan, numire populara data fructului de *Cucurbita Pepo* L. (v. ac.)

Bostangl, garda militară a seraiului.

Boștina, 1) B., miezul sau partea carnoasa a poamelor și legumelor; 2) B., strivitura boabelor de struguri, din cari se prepara rachiul de tescovina (trevere); 3) B. sau *boștine*, se numesc drojdiile ce rămân după stoarcerea cerii din faguri prin topire și tescuire. B. conținînd și ceara, pulvere de flori (polen), reșina și mîzga de pe diferiți arbori (propolis), membrana de pe corpul albinelor în stare de nymphă, precum și alte saruri și materii vegetale și mineralice, se folosesc spre diferite scopuri industriale, formînd din vechime articole de comerț. Românii margineni din parțile Sibiului fac comerț cu B.

[E. C.]

Boston, capitala statului nord-american Massachusetts, lângă *sinul B.*, cu 494,000 loc. (1895); residența arhiepiscopicească; institute științifice, biblioteci mari; multe țiare, (cele mai vechi în America de nord); industrie de: fier, aur, argint, pielarii, lăna, bumbac, hîrtie, etc. Port mare, fortificat, cu comerț însemnat mai ales spre Estindia. 1895 au intrat în port 2078 nai. B. a fost întemeiat la 1630. Aci s'a născut Franklin, aci a erupt revoluțiunea în 1773.

Boston, (pron. bost'n), 1) B., joc de cărți pentru patru persoane; se joacă cu cărțile de Whist, și a fost inventat pe timpul războiului de eliberare din America de nord, ceea ce arată și numirile singuraticelor jocuri: Boston, Indépendance, Philadelphia, Souveraine, Concordia; 2) B., numele unui danț.

Bostra, (Bosra, Bozra, Bazra), ați B u s r a, oraș în ruine, în vialețul turco-asiatic Daniac (Siria); dupa unii B. e identic cu Astarot, care pe timpul lui Isus Navi era capitala lui Og, împăratul Vasaniilor; mai propabil B. a fost sediul cultului Astartei, orașul era decauțat cînd fu ocupat de Romani. Împăratul Traian îl rezidi, numindu-se Nova Trajana Bostraz, și devenind capitala provinciei romane Arabia. Ați B. e centrul comerțului pentru deșertul Siriei, Perea și platoul Arabiei.

Bostrichide, familie de gândaci; *Hylesinus juniperda* L., 4 mm. lungime și *H. minor* Hrtig., traiese ca larve sub scoarța, ca gândaci în madauă vîstărelor tinere. *Bostrichus typographus* L., 4 mm. lungime, vătămă brații.

Boswellia Roxb., gen de plante din fam. Burseraceae, trib. Burserae, cu 3—4 specii, arbori din Africa tropico-boreală și India centrală; produc o reșina cu miros balsamic și proprietăți stimulante, numită *Oliban*, iar în comerțu la noi *tămăie*; mai ales se scoate din *B. serrata* Stackh. din India și Bengal, și din *B. papyrifera* Hochst., din Abissinia. [S. Șt. R.]

Bosworth, orașul în cott. englez Leicester cu 836 loc. (1891). Aci s'a dat 22 Aug. 1485 lupta, în care Richard III. își pierdî viața și coroana față de contele Richmond, (Henric VII. Tudor).

Bota, (*span*) o măsura de vin în Europa de sud, ca. 484 lit.

Bota, 1) B., *Ioan Pop de Alba-Iulia*, filantrop rom., n. 1818 în Șard. A studiat la Alba-Iulia și Blaj. apoi drepturile la Aiud, și a ocupat diferite funcțiuni de stat; † 1888. A lasat o fundațiune de stipendii (ați 1394 fl.), din care se da un stipendiu de 60 fl. 2) B., *Moise*, v. Botta.

Botanica, (*grec.*) știința care se ocupă cu studiul plantelor. Plantele pot fi studiate din mai multe puncte de vedere și anume: 1) din punctul de vedere al organelor din cari sînt formate, al formei și raporturilor externe dintre organe, din punctul de vedere al elementelor anatomice, cari constituiesc aceste organe; 2) din punctul de vedere al originii și dezvoltării organelor și elementelor anatomice; 3) din punctul de vedere al fenomenelor fizice și chimice ce se petrec în plantă; 4) din punctul de vedere al afinitaților naturale dintre plante și a dispunerii lor în raporturile de filiațiune; 5) din punctul de vedere al relațiilor și influențelor reciproce dintre plante și mediul exterior, (fizic, chimic și organic); 6) din punctul de vedere al distribuțiunii plantelor pe suprafața globului sau în interiorul scoarței pămîntesci în diferite vîrste geologice; 7) în fine din punctul de vedere al boalelor, ce pot suferi plantele, sau al interesului practic, ce îl pot avé pentru om. Fiecare din aceste direcțiuni de studiu constituie o știință de al doilea ordin, care formează o divisiune a B.-ei, iar toate împreuna constituiesc B. Astfel B. este formată din următoarele științe: 1) *Morfologia vegetală* (cu divisiunile sale: *istologia*, *anatomia* și *organografia vegetală*); 2) *Morfogenia vegetală* (cu subdivisiunile sale: *istogenia* și *organogenia vegetală*); 3) *Fiziologia vegetală*; 4) *Filogenia vegetală*; 5) *Oecologia vegetală*; 6) *Geografia vegetală*; 7) *Paleontologia vegetală*; 8) *Patologia vegetală*; 9) *Botanica aplicată*, (medicina, forestiera, agricolo, industrială). Descrierea mai amănunțita a obiectului fiecărei din aceste științe se va face în articolele speciale respective. Aci se vor arata în scurt principiile generale, cari au caracterizat studiul B.-ei în diferitele timpuri ale dezvoltării sale istorice.

Ceadintău fașa aB.-ei se poate numi utilitară, simbolista și anecdotică. În realitate studiul plantelor în aceasta fașa cuprindea mai mult o enumerățiune de ierburi și arbori, cari aveau oarecare aplicare în medicina, agricultură sau în genere în economia casnică, sau cari simbolisau oarecare credințe sau superstiții. Plantele cari nu aveau nici o aplicare practică, nici o utilitate, cari nu prezentau prin urinare nici un interes imediat, nici nu erau observate. Astfel fura începuturile B.-ei la Indieni, Egipteni, Babiloneni, Greci și

Romani până în secl. XVI. În toată această fază plantele erau caracterizate prin virtuțile lor, simbolele sau anecdotele, de cari erau legate. Foarte puține caractere exterioare însoțeau aceste expuneri; iar întrucât privește interiorul plantei se indica mai ales consistența diferitelor părți, (moale, tare, apoasă, uscată, fibroasă, etc.) Cu începutul secl. XVI. studiul plantelor utile din Europa, (Franța, Olanda, Germania, Anglia, Suedia și Italia) și necesitatea în care s'au găsit botaniștii timpului de a recunoaște în ele alte plante, decât cele indicate de botaniștii vechi, mai ales Greci, a condus pe de o parte la observarea și însemnarea caracterelor exterioare ale plantelor și deci la descrierea lor, iar pe de alta la dispunerea lor în ordine sau sisteme, adică la clasificarea lor. Fără îndoială rezultatele acestei noi impulsini, ori care ar fi fost oscilațiunile, la cari a fost supusă, nu putea masca cu desăvârșire scopul utilitar primitiv. Astfel în decursul secl. XVI.—XVII., cu toate progresele enorme, pe cari le fac botaniștii, fie în privința înmulțirii cunoștințelor date de observarea directă a plantelor, fie în privința aranjării lor, sau chiar a observării (catra sfârșitul secl. XVII.) a structurii lor interne, fondul primitiv utilitar al B.-ei, adică cunoașterea plantelor și a virtuților lor, apare ca unul din cele mai însemnate scopuri ale studiului B.-ei. Cu toate acestea din cauza necesității, în care s'au găsit botaniștii, pentru a recunoaște ușor plantele, al caror număr crescuse foarte mult, de a găsi caracterele esențiale, caracteristice ale fiecăreia, precum și trebuința de a denumi fiecare planta scurt și precis, fără perifrasi, și de a le așeza în descrierea lor în ordinea cea mai naturală după apropierea caracteristicilor fiecărei plante, impulsunea dată în secl. XVI. a condus neapărat în secl. XVIII—XIX. la găsirea apropiierilor naturale dintre diferitele plante, deci la dispunerea lor în metode naturale. Iar metodele naturale în ultimele patru decenii ale secl. XIX. au dat naștere, la lumina teoriei darwiniane a neconstanței speciilor, la filogenia vegetală. Astfel începând cu secl. XVI. studiul plantelor pierde tot mai mult caracterul său pur utilitar, pentru a lua caracterul unei științe de sine statătoare. Diferitele probleme ce se puneau în studiul plantelor, și la a căror rezolvire tindeau eforturile diferiților botaniști, prezentau tot mai mult caracterul problemelor științifice, al adevărurilor naturale, fara nici un raport imediat cu trebuințele omului. Această a doua perioadă în dezvoltarea istorică a B.-ei am pute-o desemna sub numele de perioada științifică de constatare. Cu atât mai mult prezintă această perioada un caracter științific, cu cât alături de studiile și eforturile botaniștilor din această epocă de a observa și compara caracterele exterioare ale plantelor, pentru a le pute clasa cât se poate în ordinea afinităților lor naturale, începă cătră sfârșitul secl. XVII., cu ajutorul microscopului, studiul părților interne ale plantelor, adică anatomia și istologia. Rezultatele obținute, cu toată rigoarea și baza științifică necesară, în studiul morfologiei externe și al anatomiei vegetale și mai ales al morfogeniei, în primele șase decenii ale secl. XIX. au desăvârșit caracterul științific al B.-ei, emancipând-o de toate prejudecățile, destul de nume-

roase, cu cari diferitele sisteme filosofice după vremuri o încercaseră. Cu toate aceste progrese grandioase, cari au făcut să crească enorm cunoștințele exacte asupra plantelor și a raporturilor lor logice și naturale, B. a ramas totuși o știință de constatare. Abia în ultimele trei decenii ale secl. XIX. știința B.-ei, sub influența sugestivă a teoriei darwiniane și a conștințelor sale, tinde a părăsi caracterul său descriptiv pentru a lua pe acela mai superior de știință explicativă. Fără îndoiala caracterul explicativ al B.-ei apare cu mult mai înainte în fiziologia vegetală. Sub influența ideilor filosofice curente, diferiți botaniști au căutat sa gasească explicarea unora dintre fenomenele vieții vegetale. Din acest punct de vedere »Statical Essays« a lui Hales (1727), ca și lucrările lui Knight (1806) și Dutrochet (1820—40), apar ca primele și foarte reușitele încercări de explicare a diferitelor fenomene fiziologice vegetale prin forțe fizice. În articolul respectiv (fiziologia vegetală) se va pute ceti cum prin eforturile botaniștilor din secl. XIX. o foarte mare parte a fenomenelor vieții vegetale își gasească explicarea în fenomenele fizice și chimice. Cu toate acestea caracterul general de știință explicativă nu numai a fenomenelor vieții vegetale, ci și a fornelor și a asociațiilor lor, începe a-l câștiga B. abia în aceste din urma trei decenii ale secl. nostru. Natural, acest caracter general al B.-ei se gasește încă în oscilarea nesigura a ori carni început

lu definitiv în dezvoltarea istorică a B.-ei se pot deosebi done perioade: 1) *perioada predarwiniană*, subdivisată ca iusași în done faze: a) *faza pur utilitară*, (începuturile B.-ei până în secl. XVI.) și b) *faza descriptivă*, în care B. este o știință de constatare și de clasificare (secl. XVI. până catra 1870) și 2) *perioada postdarwiniană*, în care B. în caracterul științific propriu dis, devine adică o știință explicativă. Cf Sachs, Geschichte der Botanik, 1893, și M. Vladescu, Principiile conducătoare în cercetările biologice. Arhiva din Iași, a. II., nr. 5., 1890.)

GRĂDINA BOTANICĂ.

O gradina în care se cultivă plantele în scopul de a completa și facilita studiul B.-ei, precum și de a provoca și asigura cercetarile științifice botanice. Aranjamentul și cultivarea plantelor într'o grădina botanică va trebui prin urmare sa se facă în conformitate cu aceste scopuri. Astfel trebuind a se cultiva plante din diferite regiuni ale globului, deci din diferite climate și din diferite condițiuni biologice, o grad. bot. va trebui să posezda mijloacele necesare ca să pastreze în jurul plantelor condițiuni cât se poate mai apropiate de acelea, în cari traiesc în mod natural diferitele plante. Așa o grad. bot. trebuie să aibă un teren accidentat, cu deal și stâncării, pentru plantele alpine; un lac pentru plantele aquatice, prund și năsip pentru plantele, cari traiesc în asemenea condițiuni; scurgeri repezi (torente) și caderi de apa (cascada), mai ales pentru algele care vin în astfel de locuri; apoi case de giamuri sau *florării*, cari să se poată încălzi după voie, și anume: florării calde pentru plantele tropicale, florării joase, calde și umede pentru orchidee și bromeliacee;

aquarie calde pentru plantele tropicale aquatice; florarii temperate pentru plantele mediteraneene în sensul larg; florarii pentru germinari și multiplicari, altoiri, pentru tratamentul plantelor bolnave, etc.; semințerii și caniere de preparare a semințelor, fructelor și plantelor destinate colecțiilor. În fine diferite feluri de pamânturi: (gips, calcar, năsip, pamânt de padure, pamânt sarat, etc.) pentru grupele geognostice, etc.

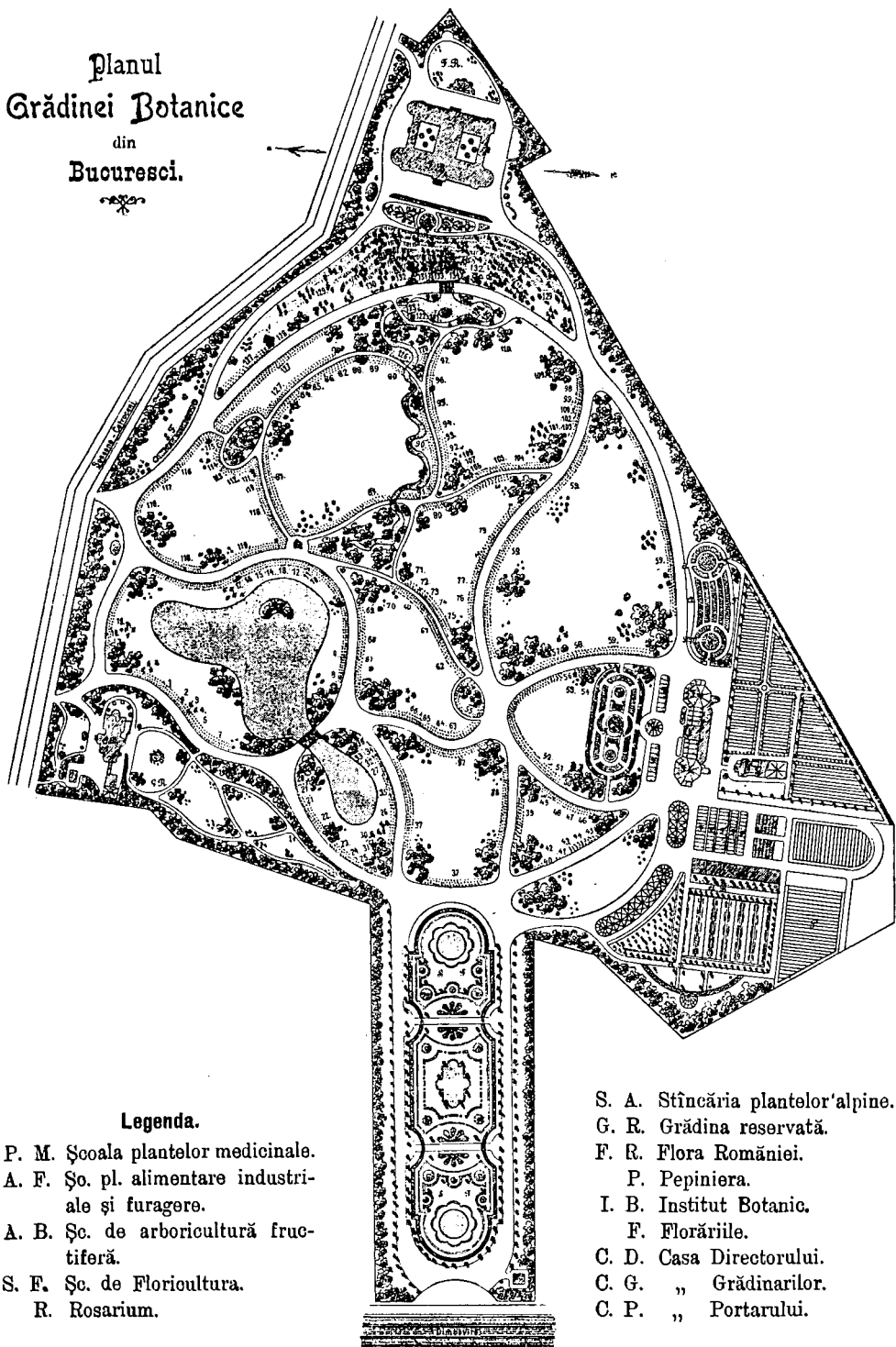
O grad. bot. modernă trebuie să cuprindă următoarele grupuri de plante: 1) *grupele sistematice*, adică grupele de plante dispuse pe teren în ordinea clasificării lor naturale; 2) *grupele geognostice*, adică asociațiunile vegetale dependente de natura solului; 3) *grupele geografice*, adică asociațiunile vegetale, cari caracteriză diferitele zone și regiuni de vegetațiune; 4) *grupele biologice*, adică asociațiunile de plante, cari se aseamănă prin modul lor de traiu, prin organele lor vegetative, etc. (așa s. e.: grupa plantelor parazite, insectivore, a plantelor agățătoare, volubile, repente, etc.); 5) în fine *grupele ornamentale, mosaicuri de flori și grupele botanice aplicate*, (grupa pomologica, medicinală, industrială, agricolă, alimentară, forestieră). Unele din aceste grupuri se stabilesc în aer liber, altele în florăriile reci sau calde, după condițiunile. în cari trăiesc plantele. În special în România se pot stabili în aer liber plantele europene (afară de cele mediterane), nord-americeane, nord-asiatice, ca și plantele alpine din regiunile mai calde, acestea însă trebuind să fie ferite în timpul verei de isbirea directă a razelor solare. În timpul verei însă pot la noi să se cultive în aer liber și plantele din regiunile calde, mediteraneene și chiar tropicale, cu condițiune ca să fie introduse în florarie la începutul toamnei. În general pentru plantele din regiunile tropicale se cere ca temperatura să nu scada nici odată sub 12° C, și să nu varieze mai mult de 12°—30° C; pentru plantele din zonele calde mediteraneene ea nu trebuie să scada sub 3° C, nici să varieze mai mult de 3°—15° C.

Grădinile bot. sunt astăzi foarte răspândite și considerate ca cel mai eficace mijloc pentru studiul plantelor. Astfel fiecare Universitate posedă o grad. bot. alăturată pe lângă cursurile de B. Afară de acestea mai există grad. bot. pentru culturi de parcuri, pentru studii experimentale în diferite regiuni importante din punctul de vedere al condițiunilor climatice (ex: marginea mării, munți, regiuni tropicale, etc.)

Primele grad. bot. au fost construite în Italia, încă pe la începutul secl. XIV. pe lângă domeniile seniorilor feudali, mai ales pentru plante ornamentale și medicinale. Grad. bot. destinate studiului s'au înființat însă abia în secl. XVI. tot în Italia (Padua 1545, Pisa 1567, Bologna, etc.), apoi în Olanda (Leiden 1577), apoi în Germania (Lipsca, Heidelberg) și în Franția (Montpelier). În secl. XVII. se înființară cele mai însemnate grad. bot. existente (Paris, Kew, Oxford, Berlin, Iena, etc.); iar în secl. XVIII. se înființară primele grad. bot. în Rusia (Petersburg, Moscva), și Danemarca (Kopenhaga), Svedia (Upsala). În România prima grad. bot. fu înființată în urma staruințelor Drului Davila, la 1860, în Bucuresci, pe locul manastirei Cotroceni, în stânga șoselei cu același nume și spre resaritul de parcul princiar. Aceasta gradină, alăturată atunci pe lângă școala

de farmacia și chirurgie și în care, după catalogul publicat în 1876 de cel de al doilea al său director, Dr. D. Grecescu, actualul profesor de B. dela facultatea de medicină, se cultivau în total 3451 specii, întră după vr'o 18 ani în alcatuirea parcului palatului princiar, iar pentru grad. bot. s'a destinat mica întindere de loc de pe bulevard, în fața Universității, unde astăzi este squarul statnelor lui Mihai bravul, Heliade și George Lazar. Dela 1885 însă, după stăruințele nefșite ale întemeietorului definitiv al învețământului B.-ei în România, prof. Dr. Dim. Brândza, s'a început rescumpărarea și lucrarea actualului teren, pe care se afla instalată grad. bot. Situată în dreapta șoselei Cotroceni, grad. bot. (v. plan. p. 544) cuprinde o suprafață de teren de preste 17 hectare și se găsește încă și astăzi în construcție. Ea cuprinde: o florarie unilaterală, cu două aripi, terminate fiecare cu câte un pavilion octogon și incongiurată spre sud cu galerii (v. ilustr. p. 546). Aripa de resarit reprezintă floraria temperată și cuprinde plante mediteraneene (europene), vest pacific boreal mediteraneene (chino-japoneze), est pacific boreal mediteraneene (californiane), vest atlantic boreal mediteraneene (floridane), austral mediteraneene (La Plata și Chili), sud africane (Cap.) Tot în aceasta aripă se află și galeria plantelor carnoase (suculente). În aripa vestică se cultivă plantele tropicale și subtropicale (africane, indiene, oceaniane și americane) dintre cari multe interesante și rari. În aer liber sânt construite și se completează în fiecare an: 1) grupa sistematică, arangiata după Bentham și Hooker; 2) grupa alpina, pe constă ce separă înălțimea, pe care e construit institutul botanic, de restul gradinei. Aci se afla stâncaria și în mijlocul său o cascada, care duce într'un mio lac cu plante aquatice, printre cari merita să fie citată ca crescend endemic Marsilia quadrifolia. În jurul stâncariei, de ambele părți, sânt aranjate coniferele; 3) grupa plantelor României în formațiune în partea de apus a Instit. Bot.; 4) grupa pomologica; 5) medicală; 6) alimentară. Afară de acestele arborotel este foarte bogat și așezat în grupe de familii sau în grupe ornamentale destinate a completa aspectul estetic al gradinei. Vrednic de remarcat este și *rosarul* din fața florăriei, compus din preste 200 dintre cele mai distinse varietăți de rose. În total în starea ei actuală grad. bot. cultivă anual (plante erbacee, arbori, arbuști) până la 12 mii specii și varietăți. Din cauza neterminării construcțiunii lacului, a florăriilor calde, joase și unede, precum și a florăriilor de multiplicare, foarte multe plante interesante nu pot fi cultivate, iar parterele de flori și arbuști floriferi, destinate a ocupa mai ales partea joasă dinspre cheiul Dîmboviței, nu sânt încă nici începute. Cu toate acestea pe lângă satisfacerea primelor nevoi ale studiului B.-ei și ale cercetarilor științifice mai ușoare, grad. bot. din Bucuresci a putut încă din 1895 să publice sub semnătura directorului său Dr. Dim. Brândza, priiul său catalog de semințe, pentru schimburi cu grădinile similare străine, și în care se enunțeran 1398 specii. În cataloagele de pe anii următori, publicate sub semnătura actualului director, prof. Mih. Vlădescu, numărul semințelor de schimb crește așa, că în anul 1897 se ridică la 2425 specii. Pe lângă

Planul
Grădinei Botanice
din
București.

Legenda.

- P. M. Școala plantelor medicinale.
- A. F. Șo. pl. alimentare industriale și furagere.
- A. B. Șc. de arboricultură fructiferă.
- S. F. Șc. de Floricultură.
- R. Rosarium.

- S. A. Stincăria plantelor alpine.
- G. R. Grădina rezervată.
- F. R. Flora României.
- P. Pepiniera.
- I. B. Institut Botanic.
- F. Florăriile.
- C. D. Casa Directorului.
- C. G. „ Grădinarilor.
- C. P. „ Portarului.

Cohors 1. Ronales.	}	1. Ranunculaceae.
		2. Calycanthaceae.
		3. Magnoliaceae.
		4. Menispermaceae.
		5. Berberideae.
Cohors 2. Parietalis.	}	6. Nymphaeaceae.
		7. Papaveraceae.
		8. Fumariaceae.
		9. Cruciferae.
		10. Capparidaceae.
Cohors 3. Polygalinae.	}	11. Rosedaceae.
		12. Cistineae.
		13. Violarieae.
Cohors 4. Caryophyllinae.	}	14. Pittosporaeae.
		15. Polygaleae.
Cohors 5. Guttiferales.	}	16. Frankeniaceae.
		17. Caryophylleae.
Cohors 6. Malvales.	}	18. Portulacaceae.
		19. Tamariscineae.
Cohors 7. Geraniales.	}	20. Elatineae.
		21. Hypericineae.
Cohors 8. Olacales.	}	22. Malvaceae.
		23. Tiliaceae.
Cohors 9. Celastrales.	}	24. Lineae.
		25. Zygophylleae.
Cohors 10. Sapindales.	}	26. Geraniaceae.
		27. Rutaceae.
Cohors 11. Rosales.	}	28. Ilicineae.
		29. Celastrineae.
Cohors 12. Myrtales.	}	30. Rhamneae.
		31. Ampelidaceae.
Cohors 13. Passiflorales.	}	32. Sapindaceae.
		33. Hyppocastanaceae.
Cohors 14. Ficoidales.	}	34. Aceraceae.
		35. Staphylaceae.
Cohors 15. Umbellales.	}	36. Anacardiaceae.
		37. Leguminosae.
Cohors 16. Rubiales.	}	38. Rosaceae.
		39. Saxifragaceae.
Cohors 17. Asterales.	}	40. Crassulaceae.
		41. Droseraceae.
Cohors 18. Campanales.	}	42. Hamamelideae.
		43. Haloragaeae.
Cohors 19. Ericales.	}	44. Lythraeae.
		45. Onagrarieae.
Cohors 20. Primulales.	}	46. Loaseae.
		47. Passifloraceae.

Cohors 21. Ebenales.	}	69. Ebenaceae.
		70. Styraceae.
		71. Oleaceae.
		72. Apocynaceae.
		73. Asclepiadeae.
Cohors 22. Gentianales.	}	74. Loganiaceae.
		75. Gentianeae.
		76. Polemoniaceae.
		77. Hydrophyllaceae.
		78. Boragineae.
Cohors 23. Polemoniales.	}	79. Convolvulaceae.
		80. Solanaceae.
		81. Scrophularineae.
		82. Orobanchaceae.
		83. Lentibularieae.
Cohors 24. Personales.	}	84. Gesneriaceae.
		85. Bignoniaceae.
		86. Pedalineae.
		87. Acanthaceae.
		88. Selagineae.
Cohors 25. Lamiales.	}	89. Verbenaceae.
		90. Labiatae.
		91. Plantagineae.
		92. Nyctagineae.
		93. Illecebraceae.
Series 1. Curvembryeae.	}	94. Amarantaceae.
		95. Chenopodiaceae.
		96. Phytolaccaceae.
		97. Polygonaceae.
		98. Aristolochieae.
Series 2. Multicoulatae Terrestres.	}	99. Ceratophylleae.
		100. Thymelaeaceae.
Series 3. Microembryeae.	}	101. Elaeagneaceae.
		102. Loranthaceae.
Series 4. Daphnales.	}	103. Santalaceae.
		104. Euphorbiaceae.
Series 5. Achlmydesporeae.	}	105. Urticaceae.
		106. Platanaceae.
Series 6. Unisexualae.	}	107. Ingrandaeae.
		108. Myricaceae.
Series 7. Microspermae.	}	109. Copuliferae.
		110. Salicineae.
Series 8.	}	111. Hydrocharideae.
		112. Orchideae.
Series 9. Coronarfae.	}	113. Zingiberaceae.
		114. Haemodoraceae.
Series 10. Calciceneae.	}	115. Irideae.
		116. Amaryllideae.
Series 11. Undiflorae.	}	117. Dioscoreaceae.
		118. Liliaceae.
Series 12. Apocarpae.	}	119. Commelinaceae.
		120. Juncaceae.
Series 13. Glumaceae.	}	121. Typhaceae.
		122. Aroideae.
Gymnospermae.	}	123. Lemnaceae.
		124. Alismaceae.
Cryptogame vas- cularae.	}	125. Naiadaceae.
		126. Cyperaceae.
		127. Gramineae.
		128. Gnetaceae.
		129. Coniferae.
		130. Lycopodiaceae.
		131. Equisetaceae.
		132. Filices.
		133. Marsiliaceae.
		134. Salviniaceae.

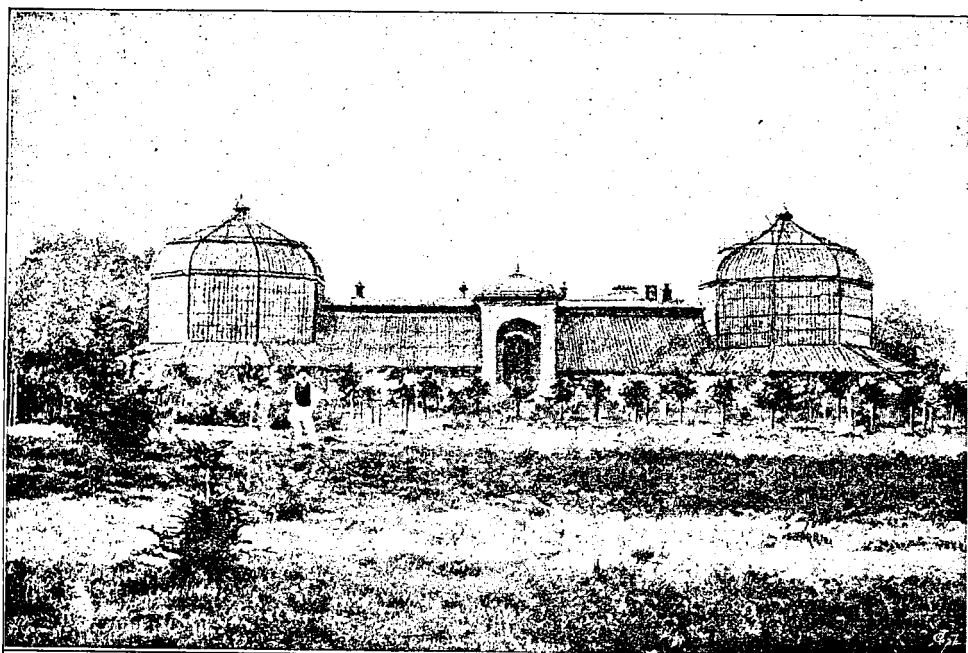
aceasta în 1897 apare și primul catalog de plante vii destinate schimbului, cu numărul destul de respectabil de 480 specii. Schimburile pe cari le face grad. bot. sînt astași destul de însemnate și conexiunile cele mai importante le are tocmai cu cele mai însemnate institute similare din Europa, Asia și America.

INSTITUT BOTANIC,

cladire construită, amenajată și dotată cu toate instrumentele, aparatele, colecțiunile și instalațiunile necesare pentru a obicinui pe studenți prin lucrări practice la microscop și lupa, cu observarea și studiarea plantelor și produselor lor, precum și de a-i face să experimenteze în laborator asupra fenomenelor vieții vegetale. Inst. bot. din acest punct de vedere, nu numai

și Grăd. bot. acest Institut s'a clădit în urma staruințelor neîncetate ale prof. Dimitrie Brândza. Inst. bot. a fost terminat în 1892 (v. ilustr.) Cladire mare și frumoasă, în stil maur, el cuprinde două fațade, una spre apus și alta spre răsărit, ambele unite prin două galerii laterale, iar la mijloc prin amfiteatru. Intre galeriile laterale și amfiteatru sînt două mici curți interne.

Amfiteatrul în care se fac prelegerile, foarte frumos și amenajat pentru tot felul de demonstrațiuni, poate cuprinde preste 800 de auditori. Fațada despre apus a Inst. bot. cuprinde două etaje. În etagiul I. sînt instalate trei laboratoare de studii pentru studenți, cu toată instalația și dotația necesară și în cari lucrează anual 35—40 elevi. În aceste laboratoare se găsesc între altele o instructivă colecție de plante de

Florăria grădinei botanice din București.

că ajută studiul științei botanice, făcînd posibilă cîștigarea cunoștințelor prin propria observare și directă constatare a fenomenelor, dar încă prepara spiritul elevilor pentru aflarea și distingerea fenomenelor noi, pe cari întîmplător le observa sau pe cari le caută prin anumite cercetări întreprinse în acest scop. Un Inst. bot., dotat cu toate instalațiunile și instrumentațiunea cerută, se prezintă prin urmare ca cel mai însemnat compliment al studiilor universitare și ca singurul promotor al cercetărilor științifice. Pentru aceea pe lînga fiecare Universitate există în totdeauna și un Inst. bot., care se află în legătură cu grădina bot., a doua instituțiune care concurează la același scop.

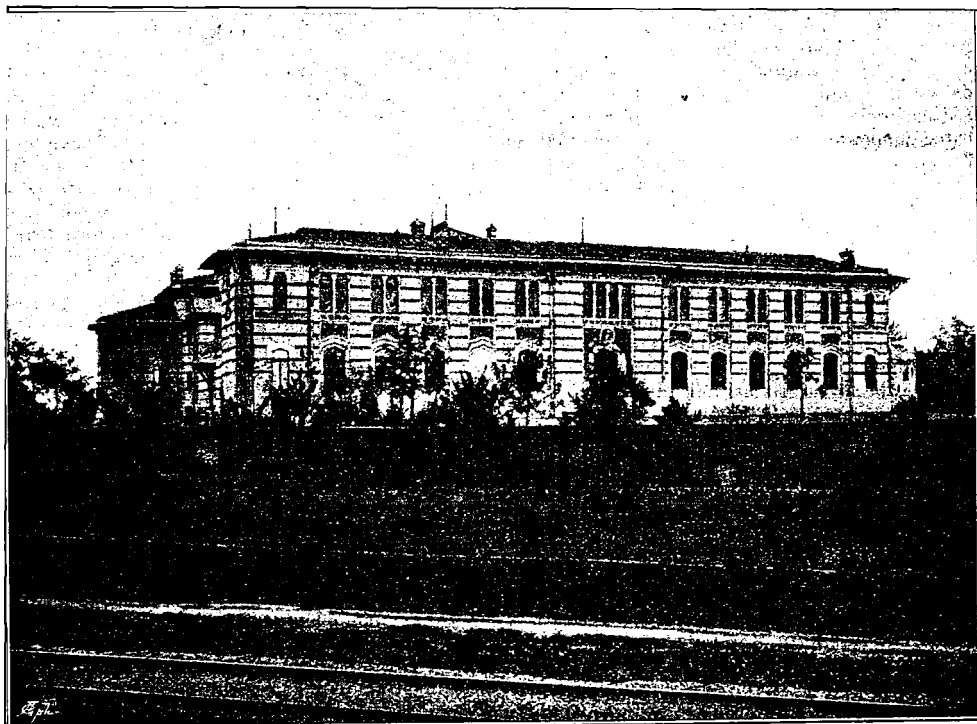
În România există un Inst. bot. pe lînga Universitatea din București. El se află clădit în partea vestică și cea mai ridicată a Grădinei bot. la Cotroceni, în fața palatului princiar. Ca

herbar atîrnate în rame pe p_ăreți, și care e formată din specia cea mai comună a genurilor, ce crește în România. Tot în acest etaj se află și biblioteca, care cuprinde cam la 1550 volume, cele mai multe opere vechi și de valoare ale botaniștilor clasici și floarele cele mai însemnate europene. Se resimte însă foarte mult lipsa colecțiunilor revistelor botanice moderne, mai ales cele anatomice și fiziologice. Pe galeria din acest etaj se găsesc așezată în rame, o frumoasă colecțiune de portrete ale botaniștilor, daruită în mare parte de reposedatul Dr. D. Brandza; precum și busturile lui Darwin, Humboldt, Linné și Aristot. În parter, jos, se află cancelaria institutului și laboratorul de cercetări, în care lucrează mai mulți licențiați (actualmente 7), între cari și personalul științific al Institutului. În fine un mare laborator al Directorului Inst., în care se găsesc și colecția aparatelor de fiziologie ve-

getală. Fațada despre resărit, care e și fațada principală, cuprinde patru sali de colecții, dintre cari două foarte mari la mijlocul fațadei, și două mai mici, în formă de hemiciclu la aripele ei. Într'una din salile cele mari se găsesc o frumoasă și bogată colecțiune de produse vegetale (semințe, fructe, fibre, esențe, uleiuri, reșine, produse farmaceutice, industriale, etc.), iar în rândul al doilea de dulapuri, așezate în jumătatea de sus (despre tavan) a aceleiași sali, se află o frumoasă colecție de fosile vegetale, mai ales din basinal franco-belg., daruite de distinsul botanist belgian François Crepin. Cea de a doua

critice și noi din România. În fine pe galeria din această parte se găsesc o frumoasă *colecțiune de lemne*. Toate esențele din Țeara Românească precum și o colecție de lemne din Gujana franceză, daruite de ministerul coloniilor franceze. [V.]

Botanica silvică, o parte specială a botanicei, care afara de principiile generale, cum sânt anatomia, fiziologia și patologia lemnului, tratează despre arborii ce formează massive compacte, cum și despre arborii și plantele, cari deși nu formează massive compacte, dar cresc în societatea acestora și sânt de însemnatate în economia silvică.

Institutul botanic din București.

sală mare conține *herbarul*, care cuprinde cam vre o 40—50,000 de specii. Din acest herbar fac parte: *herbarul Adolphe Méhu*, cu vre o 10,000 specii din Europa, Asia, Africa și America; *herbarul C. Thiébaud*, cu vr'o 8500 specii din Europa, Asia, Africa, America și Australia; *herbarul mycologic al lui F. von Thümen*, unul din cele mai însemnate herbare de ciuperci, cu vre o 10,000 specii; *herbarul Fl. Porcius*, interesantă colecție a plantelor din Transilvania; și alte multe colecțiuni mai mici, dintre cari menționam anume: *colecțiunea D. Ghika Comănesci*, care cuprinde vre o 60 specii din Țeara Somalilor (Africa), printre cari vre o 20 specii nouăși un gen nou. În cele lalte două săli mai mici, dela aripele cladirii, se găsesc *herbarul florei Române*, format din *herbarul Dimitrie Brândza*, (publicat în prodromul florei române) și *herbarul Mihail Vlădescu*, acesta din urma-nepublicat încă și bogat în plante rare,

Botarga, mâncare pregătită din icre; stimulează apetitul.

Boțari, *Marcu*, (1789—1823) cel mai de frunte dintre vitejii Suliți, cari ani de zile au luptat în contra Turcilor. Grecii i-au ridicat un frumos monument în Misolunghi, pe lângă monumentul lui Lord Byron. (v. Suliți.)

Botaurus, animal, v. *Buhaiul de baltă*.

Botca, v. *Făgure*.

Boteni, com. rur. în Rom., j. Muscel, pl. Argeșelu, formată din 7 cat., cu 1563 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; țuca de cea mai buna calitate se fabrica la an în termin mediu până la 12,000 decalitre. În com. se afla mici izvoare minerale și straturi de carbuni de păment, dar nu se exploatează; are 1 biserica frumoasă zidita de curând și 1 școala cu 2 învețatori.

Boțesci, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, se compune din 3 catune: Căndești din deal, B.,

și Greci; și are 1515 loc. Cresce vite; produce porumb. Are opt mori de apă și un ferestruu pentru scânduri, 3 biserici și 1 școală mixta.

Botez, (lat. Baptismus, grec. Baptisma, splare, afoandare,) în biserica creștină este taina cea dintâi și fundamentală a legii nouă creștinesci, întru care prin spalarea în apă și prin cuvânt, cu puterea sf. Treime se șterge pecatul stramoșesc și toate peccatele facute înainte de B., se da darul curățirii, învierii și renascerii spirituale, încât cel botezat devine mădular al bisericii, fin și moșten al înperației lui Dumnezeu. B. este absolut necesar pentru mântuire (Ioan III. 5—6), chiar pentru aceea, deși ministrul ordinar al B.-lui este episcopul și preotul, în cas de lipsa se poate conferi și de alte persoane ierarhice, ba chiar și de laici. Așezământul conferirii B.-lui sta: 1) din parte pregătitoare sau facerea catechumenului, care în punerea numelui, esorcisare, lapedarea de satana, împreunarea cu Christos și marturisirea credinței, corespunde disciplinei antice a catechumenatului; 2) din actul sacramental, cu turnarea, infundarea sau stropirea cu apă în numele sf. Treime, careia premerge ungerea cu oleul catechumenilor, și 3) din ceremonia subsequentă: îmbracarea în vestmânt alb și înmănuarea luminei aprinse, iarasi corespund disciplinei vechi, când cei botezați, vestmântul cel alb primit în B., în decurs de 8 zile îl purtan, și lumini aprinse în mâni țineau, întrau în adunarea credincioșilor ca sa se împartășească cu sf. cuminectura. În vechime taina B.-lui numai la anumite serbatori mai solemne se conferea, ca: la Nascerea și B.-ul Domnului, la Paști și Rusalii. La B. așa numiții nanași sau patrini, în numele pruncului ce se boteaza dau respunsurile, pe cari în vechime, când numai cei adulți se botezau, le dadeau cei chieșiți la B. Patrini prin B. devin în legatură spirituală cu cel botezat și cu parinții lui, prin ce, ca și parinți spirituali, contrag datorința de a se îngriji de educarea creștinească a celui botezat, și în lipsa de parinți, chiar și de susținerea lor trupească.

Botezul Domnului, sau Boboteaza, serbatoare. v. Aratarea Domnului.

Botezul dorului, (Baptismus flammis) se numește dorința fierbinte și voința serioasă a omului nebotezat de a face tot, ce a dispus Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor, prin urmare și a se boteza, dacă ar fi cu puțință. Dorința aceasta împreunată cu parerea de reu pentru peccate și cu inbirea perfectă a lui Dumnezeu îl curată pe om de peccate și-l sfințește; suplinesce așadar B.-ul cu apă.

Botezul sângelui este moartea sau tortura de moarte, ce o suferă cineva, nefiind încă botezat, pentru Christos și pentru credința în acela; acesta încă supliuesce B. cu apă.

Botezatu, *Samoil*, scriitor rom., n. pe la 1790 în Trans., a trait în Iași, unde ț pe la 1856. B. a fost secretar la comitetul sanatației din Iași, profesor de limba germ. la gimnasul Vasilian și secretar la Conservatorul filarmonic dramatic, înființat la 1836, și avea rangul de Serdar. A tradus din limba germ. piesele: »Uniforma Feldmarșalului Velington», comedie într'un act, de Aug. de Kotzebue, și »Plumper sau »Amestecatorul în toate, comedie în 5 acte de I. F. Jungher, anibele tiparite în Iași la 1835.

Boffalu, comuna în Trans. v. Bod.

Botgros, gen de pasere din fam. Fringillidae, cu cioc gros și puternic, cu care poate sparge și semințele de cireșe, din care cauză îl mai numesc: *Cireșar*, *Simburar*; cu pene galbene-mohorite pe cap, castanii pe spate și roșietice pe foale; penele plutitoare sunt vineții cu fașii albe curmezișe, iar cărmacele sunt albe la vîrf. Iarna o petrece prin paduri, vara însă cercețează grădinile cu pomot. [V. B.]

Bothriocephalus, vierme din clasa Plathelminților, ord. Cestoizilor, fam. Bothriocephalidelor. Corpul lungareț ca al panglicei (Teniei), constituit din segmente, se deosebeste însă fiind-că în loc de ventuze circulare capul prezintă două depresiuni longitudinale, numite bothridii; porii sexuali sînt sitnați pe mijlocul feței ventrale a segmentelor, în loc ca sa fie pe marginele lor ca la tenie. Preste 50 specii, din cari majoritatea traiesce ca parasite în pesce, parte în paseri și mamifere. — *B. latus* Brems traiesce în intestinul subțire la om; 5—8 m. lungime, 3000—4000 segmente. Corpul subțire și lat ca o panglica. Capul 2 mm. lung; capului urmează gâtul, apoi segmentele, cari devin din ce în ce mai lungi și mai largi, cu cât se îndepartează de cap. Ouole sînt elipsoide, (lungi de 68—71 u. și late de 44—45 u.) Ele nu se pot desvolta decât în apă; embrionul prezintă 6 croșete și numeroși cilii, cari îi permit sa înnoate, traiesce mai multe zile în apă până e înghițit de o știnca sau de un mihalț; ajuns în interiorul apar. digestiv la acești pesci, sparge pareții lor și merge de se anchistează în mușchi, adeca se preface în cisticerci, (v. art. cestoizi, cisticeru). Omul, cănele sau pisica mănucând știnca sau mihalțul, înghiț cisticercii, cari în intestinul lor se desvoaltă și se preface în B. Patria lor este Șvizzera franc., regiunea lacurilor: Geneva, Neuchatel, Morat și Bienne, de aceea se și numește: »Ver Suisse»; apoi Olanda, Svedia și Rusia. În Iași s'au examinat în mod întemplantor în 6 ani 7 exemplare. Bolnavul de B. are un apetit exagerat sau o lipsa de pofta de măn-care; poate avé versaturi, diaree sau constipațiuni, în genere suferă de anemie. (Cf. Railliet, l'anémie perniciense d'origine parasitaire; Rev. génér. des. sc. pures et appliquées, t. I. 1890. p. 294, și Schaumann, Zur Kenntnis der sog. B.-Anämie. Berlin, 1884). B. se combate cu rizonul de feriga (Polystichum filix-mas) și cu esența de terebentina, (Laboulbene, Dict. encyclop. des sciences medicales, art. Taenia); tratamentul se continua până ne convîngem că viermele a fost expulsat cu cap cu tot. Alte specii, cari traiesc la om, sînt *B. cordatus*, Leuckart, lung de 80—115 cm., 400—600 segmente, se gasește în Groenlanda la om și mai des la căne; embrionul seu se desvoaltă probabil tot în vr'un pesce. *B. cristatus* Davaiue e lung de 2—3 m. și s'a gasit de două ori parasit la om. [Dr. N. Leon.]

Bothwell, sat în cottul scoțian Lanark, cu 1520 loc.; ruinele castelului B., unde Bothwell a dus pe Maria Stuart dupa rapirea ei. Pe podul B. a învins 1679 ducele de Monmouth pe »Covenanter -ii scoțiani.

Bothwell, James Hepburn, conte, duce de Orkney, n. 1536, al treilea soț al Mariei Stuart la 1567. † 1578 în Danemarca în închisoare.

Botiza, (magh. Batiza), cont. în Maramureș, dieceasa Gherlei, sub muntele Secul; cu 1211 loc. români agricultori; biserica și școala rom., ferestrează. Aici isvorește apa minerală *Seculi*, apa alcalino-feruginoasă foarte placută.

Botjov, *Cristo*, politic și scriitor bulgar, n. 1847 și † 1876. A fost, pe lângă Panaioț, unul dintre capetenii emigranților bulgari din București și un foarte zelos agent revoluționar. A pregătit două revolte, dar fara noroc; a fost ucis de Cerchezi împreună cu mica sa ceată.

Botnia, în evul de mijloc numirea terilor de pe țărmurile sinului botnic. — *Sinul botnic*, partea nordică a Marii Baltice, situată între Finlanda și Svedia; 668 km. lung, 150—240 km. lat, 35—45 m. adfund. În B. se afla multe insule mici, nelocuite, bance de nasip.

Botnița, capestru.

Botoase, la mocani transilvani numele oilor reformate, pe cari le vând toamna pe la zalhanale pentru pastramă.

Botokuđi, popor selbatic indian în Brasilia, între Rio Doce și Rio Pardo, încă 4000 capete. (V. ilustr. Tipuri amer., I. pag. 143.)

Botond, duce al Magh. înainte de sf. Stefan. Dimpună cu Lehel și Bulesu a fost tutorele princ. Zsolt în 907. Aceștia au batut pe Germanii, cari au navălit asupra Ungariei nemijlocit după moartea lui Árpád, iar în 955, când imper. german Otto I. nimici pe Maghiari lângă Augsburg, B. pradă ținutul Rinului. Tradițiunea susține, ca B. sub Tarigrad ar fi ucis în duel pe un uriaș grec în fața oștirilor maghiare și grecesci, și ca cu buzduganul seu ar fi spart poarta de metal a orașului. [T. F.]

Botoșana, comuna și parohie în Bucovina, capit. Gura Homorului, j. Solcii, are 1952 loc., (1867 ort. res., 61 apns. și 24 mos.); cu o școală de o clasă; un cabinet de lectură »Cloșca», și cu moșie mănăstirească. [Dr. I. G. Sbierea.]

Botoșani, 1) *B.*, județ în Rom., 2855 km², și (1895) 150,218 loc., între cari Rom. 109,019, Ovrei 23,958, Țigani 2356, Armeni 2148; dnpă confesiuni: ort. 121,623, mos. 23,958, cat. 2758. Marca j.-lui e o coasa, semn ca județul e bogat în fânețe. Jnd. B. se marginesce la est cu riul Prut (Basarabia), la vest cu Bucovina, la nord cu j. Dorohoiu și la sud cu j. Suceava și Iași. *Pământul* este mai mult deluros; dealurile sunt ramificări din lanțul, care se întinde din Carpați, între Siret și Prut. Vai mai mari sânt: valea Prutului la est și a Siretului la vest, apoi valea Jijiei, cea mai lungă din județ. *Ape* princ.: Prutul și Siretul; cel dintâiu uda toată partea de est a j.-lui, făcându-i hotarul de către Basarabia, iar cel din urmă uda partea cea de vest a j.-lui; rîuri secundare sânt: Bașeu și Jijia, afluenți ai Prutului pe partea dreaptă; apoi afluenții Jijiei: Sicna, Miletinul și Bahluiul. La hotarul de vest al j.-lui se afla riul Suceava, afluent pe dreapta al Siretului, care desparte județul de Bucovina și mai în urma de j. Suceava. Valea Sucevei este una din cele mai romantice și foarte populată. Direcțiunea generală a apelor este dela nord-vest spre sud-est. *Clima* j.-lui în general este temperată și sanatoasă. Jud. B. în privința *administrativă* este împărțit în 4 plăși: Stefanesci, Jijia, Miletin-Țîrgul, Coșula și Siretul, cuprindând în total 2 com. urb.: Botoșani, capitala j.-lui, și

Hârlau, și 52 com. rur. compuse din 5 țărguri și 221 sate sau catune. Localități mai însemnate, afara de cele amintite, sânt: Sulița, Stefanesci, Burdujeni, Frumușica și vama Țăcani. În ordinea *eclesiastică* (ortodoxa) j. B. face parte din eparchia mitropolitană de Iași, având 141 biserici deservite de 131 preoți și 7 diaconi; capul administrațiunii bis. în județ este protoiereul. Afara de bisericile ortodoxe mai sânt: 1 biserică cat., 2 armene, 2 lipovenesci, 4 sinagoge mari ovreesce și 64 mai mici. Mănăstirile din județ sânt următoarele: Agaftonul, Coșnla, Popauți, Todireni și Vorona; apoi schiturile: Cozancea, Lacurile și Sahastria. *Instrucțiunea* publică se face într'un liceu și un externat secundar de fete, 10 școli primare urb., 93 școli primare rur. și 2 școli de meserii; pe lângă aceste mai sânt 3 școli private. Din armată se afla stațiunea în B. regim. 16. de dorobanți, al 11. de calarași a 8. baterie de artilerie, aparținând corpului IV. de armată cu reședința în Iași. În ordinea *judiciară* județul are: 1 tribunal, 4 judecătorii de ocol și o curte cu jurați, și este de resortul curții apelative din Iași. În privința politică j. B. da 4 senatori și 7 deputați. Serviciul *sanitar* se face de către medicul primar al j.-lui, medicul primar al orașului B. cu alți 3 medici puși la serviciul populațiunii sarace, 4 medici de plăși, 3 de spitale și mai mulți vaccinatori, moașe și veterinari. În întreg județul sânt 5 spitale și 7 farmacii. Cea mai mare întindere a j.-lui e ocupată cu *cultura cerealelor*, cari se produc în mari cantități, mai ales porumb și grâu; vilele cele mai însemnate se găsesc la orașul B., Stefanesci, Hârlau, Storoșeni și Coșula; prasirea vitelor încă este un izvor de bogăție pentru județ. În privința *industrială* se fac însemnate progrese, cu deosebire a luat un avânt mare fabricațiunea de fainuri de reputațiune recunoscută în toată țeara; se fabrică pietri de moara (la Hârlau); alcool în 6 fabrici, bere în 2 fabrici, saupun, teracota, site, sticla, blanarii, oale, caramida, conserve (Botoșani), etc. *Comercial* cel mai întins se face cu cerealele și vite. Țîrguri se fac în: capitala j.-lui (1—15 Sept.), Hârlau, Stefanesci, Bucecea, Burdujeni, Sulița și Frumușica. Altcum mai întreg comercial se găsesc în mâinile strainilor; Români se îndeletnicesc mai mult cu producțiunea. Căile de *comunicațiune* sânt: linia ferată principală București-Burdujeni, care traversează j. B. în partea de vest și leaga țeara și județul cu Bucovina; dela gara Veresci pleacă o linie secundară la B.; dela Leorda o ramură la Dorohoiu; o alta linie e linia Dorohoiu-Iași pe valea Jijiei; apoi calea națională, ce vine despre Țîrgu-Frumos la B. și de acolo la Mihaileni (j. Dorohoiu); calea națională B.-Radauți (în construcție); mai multe cai județene, vicinale și comunale. (Cf. V. C. Nedejde și I. Țițu, Dicț. geogr. al j.-lui B. București, 1895.)

2) *Botoșani*, com. urb. în Rom., capitala j.-lui cu același nume, situată în centrul pl. Țîrgului, cu o poziție foarte frumoasă, fiind încungiuată de paduri și vii; 31,024 loc. (1895), între cari: Români 13,402, Ovrei 14,415, Armeni 1910, Ruși 597, Germani 476 iar restul de alte naționalități; după confesiune: ort. 14,922, cat. 1973, mos. 14,415, lipoveni 347 și restul de alte confesiuni. *Biserici* sânt: 13 ortodoxe, 2 armene, 1 catolică,

2 lipovenesci. Ovreeii au 4 sinagoge mari și numeroase sinagoge mici. Bisericele sunt deservite de 28 preoți și 3 diaconi ort., 3 preoți armeni, 1 cat., iar Ovreeii au 2 rabini. Institute de învățământ: Liceul Laurian și externatul secundar de fete, 4 școli prim. de băieți și 4 de fete, școala de meșterii cu 4 secțiuni, apoi școlile private: româno-arm. de fete, și rom.-israel. de băieți. În B. sunt 4 tipografii și 3 librării. Aici este reședința prefecturii j.-lui, a consiliului județean și a comitetului seu permanent, a casieriei gen., a tribunalului, curții cu jurați, a 2 judecatoriilor de pace, a protoierului și revisor. școlar; aici este stațiunea reg. de dorobanți nr. 16, reg. 11. de calarasi și bateria 8. de artilerie. Intre institutele de binefacere se numera: spitalul mare dependent de sf. Spiridon din Iași, ospiciul comunal, spitalul israelit și 3 societati de binefacere. Farmacii sunt 4. În privința industrială orașul B. are: 7 fabrici de sapun, 7 de frânghii, 3 de perii de tot felul. 4 mori de abur, 7 fabrici de conserve, ș. a.; meseriașii se ocupa cu: croitoria, cismaria, zidaria, lemnaria, feraria și olaria. Pentru înlesnirea comerțului se afla: o banca naționala, creditul agricol și cassa de economie și împrumut; mai este o societate comerciala și 6 societati de asigurare. Tîrg (iarmaroc) se ține în toate Miercurile, iar tîrgul aual se ține la 15 Sept. Venitele com. sînt de 473,940 lei, iar cheltuielile de 473,612 lei; budgetul drumurilor e de 338,199 lei la venite și de 330,600 lei la cheltuieli. Orașul B. are 3 piețe; stradele sînt bine pietruite, trotoarele asfaltate; lungimea stradelor e de 96 km., din cari 60 km. pietruite; gradini publice sînt 3. Zidiri publice mai însemnate sînt: tribunalul, liceul (v. ilustr.), gara, manastirea Sf. Nicolae (Popouți), situata în dosul garei, zidita la 1496 de Stefan cel Mare, bi-

serica Sf. George (v. ilustr.) din mijlocul orașului, a carei zidire s'a început la 1541, biserica Uspenia (Adormirea Maicei Domnului), zidită la 1552, ambele acestea din urmă de Elena, a doua soție a lui Petru Rareș, ș. a. Marca orașului e

Biserica Sf. George din Botoșani.

un paun cu coada întinsă. Orașul B. se numia în vechime: *Tîrgul Botăș*, după numele proprietarului, caruia îi aparținea aceasta localitate. Data fundării nu se știe cu siguranță; după actele vechi și după letopisețele țerii, Tîrgul B. exista deja pe la 1401. El a fost pradat și ars de multe ori în decursul timpurilor; la 1439 de Tataři, la 1505, 1509, 1529 de Poloni, la 1650 de Tataři și Cazaci; la 1500 suferi mult din cauza războiului între Stefan c. Mare și Poloni; din timpuri vechi, B. și împrejurimile sale faceau parte din apanagiul domniei Moldovei. Mai multe fapte istorice s'au întemplat la B.

pe timpul lui Stefan cel Mare și al fiului seu Bogdan, Despot-Vodă, Stefan Petriceico-Voda, Constantin Cantemir; aici s'a risipit casa lui Ieremia Movila-Voda (1616). Cea din urma catastrofa, prin care trecu orașul, a fost marele incendiu din 3 Iunie 1888, care a consumat partea cea mai de frunte a lui. La 1890 s'a ridicat aici statua de bronz a poetului M. Eminescu. (Cf. V. C. Nedejde și I. Țițu, Dicț. geogr. al j.-lui B., București, 1895.) [nt.]

Botriogen, mineral, sulfat de fier și de magneziu complex, în cristale monoclinice. Coloare roș-bruna; se gasește rar, în minele de cupru dela Falmire, Svedia, Chili și în Persia.

Botriolit, v. datolit.

Botros, sau *Căldăraș*, *Pyrrhula maior*, pasere căutoare, la care creștetul, plutoarele și cărmacele sînt negre sclipicioase, coada alba; pe spate sura-cenușie; masculul scarlat-roșu pe foale iar femeiușca sura-vineție. Petrece prin bradet,

preste iarnă însă, în cete numeroase, se coboară și la câmpii. [V. B.]

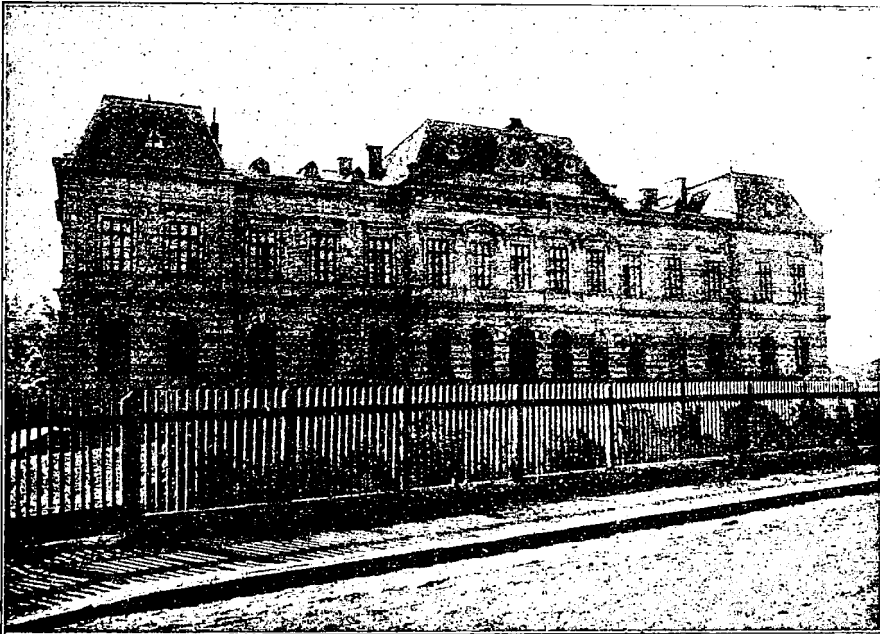
Botrychium L., (botan.) gen de cryptogame vasculare din fam. Ophioglossaceelor, răspândit în zona rece, temperată și cea caldă, aici în regiunea muntoasă. Ca specie mai răspândită în țările rom. citam: *B. Lunaria* Sw. (navalnic) și *B. Matricariae* Spr. [A. Pr.]

Botrytis Mich., plantă, considerată ca ciuperca autonomă din grupul Hyphomycetelor, fam. Mucedinee; de alții (Brefeld, Istvánffy, Iohan Olsen) ca una din starile de dezvoltare (starea conidiana) a ciupercilor mai superioare. Hyfele sterile, tiritoare pe scoarța plantelor moarte ori pe animale, la un oarecare moment produc conidiile grupate în ciorchina (de aci și numele ge-

Arad, 1829, cu litere latine; Modul de educațiune sau creștere a vechilor Egipțeni, Persiani, Greci și Romani, precum și »Graiul român«, II. tomuri. La 1858 a publicat câteva poezii în almanachul »Muguri«, apărut în Arad. † 20 Ian. 1873 în Baia de Criș. Zelul lui B. merita toată recunoștința, sciurile lui însă sunt fara valoare literara. [I. Vuia.]

2) *B., Carlo Giuseppe*, istoriograf ital., n. 1766; după restaurațiune rectorul Academiei din Rouen; † 1837 în Paris. Scr. princip.: *Storia d'Italia* dal 1789 al 1814, (1824, 4 vol.) și continuarea opului lui Guicciardini: *Storia d'Italia* dal 1534 sino al 1789, (1832, 10 vol.) A mai scris și epoea: »Il Camillo o Vojo conquistata«, ș. a.

3) *B., Paul Emile*, fiul lui Carlo, archeolog,

Liceul din Botoșani.

nului: botrys = racemus) pe nise ramuri erecte, dendroide. Specia *B. Bassiana* ataca și distruge viermii de matasa. [S. Șt. R.]

Botta, 1) *B., Moise*, dascăl rom., n. 1789 în Arad. B. a funcționat ca învețator în Banat; 1835 ales în Maerele Timișoarei, autoritățile sârbesci n'au confirmat alegerea lui. (Cf. protocolul comisiunii din Timișoara, dela 28 Oct., 1835), pentru-ca a publicat 1820 un mic »Abcdar« cu litere latine. Alungat din Banat, îl vedem refugiat la eppul Moga în Sibiu, unde a publicat 2 calendare, iar mai târziu: »Versuri îndemnatoare catra deprinderea tinerimei românesci întru învățatură«. Buda, 1829; »Dedicație la instalația mult stralucitului domn Nestor Ioanoviciu, întâiul ca Român cu mila lui Dđeu ritului bisericeii gr. n. u. dreptcredincios episcop de Maiestatea Sa înalțatul împărat și craiu Franc. I. pe diecesa Aradului vechiu, Oradiei mari, Ienopolei și Halmagiului anomit închinata«.

n. 1802; făcu o calatorie în jurul pamântului; 1843 descopere ruinele dela Ninive; † 1870 în Acheres, lângă Poissy. Scr.: *Relation d'un voyage dans l'Yemen* și »Monuments de Ninive«, cu deseneuri de Flandin, (1747—50, 5 vol.)

Bottega, (ital.) bolțița, pravalie mica.

Bottelier, oficialul care manipulează proviantul pe bastimente de resboiu.

Böttger, 1) *B., (Böttcher, Böttiger), Johann Friedrich*, alchimist, n. 1685 în Schleich; la Dresda fu prios și silit la încercări alchimistice. Din lut brun-roșu de Meissen prepară primul porțelan și devine administratorul fabricelor de porțelan din Meissen, apoi din Albrechtsburg; † 1719.

2) *B., Rudolf Christian*, chimist, n. 1806 în Aschersleben, 1835 prof. la Reuniunea fiscală din Frankfurtl. M., unde † 1881. Descopere bum-bacul explosiv și colodiul, înventă Hyalographia, chibritele svedeze, etc.

Botthnia, v. Botnia.

Botticelli, Sandro, (resp. *Alessandro Filipepi*), pictor ital., n. 1446 în Florența, † tot aci 1510. A lucrat frescuri la capela Sixtina, apoi ediț. lui Dante num. »Popolani», etc. Lucrarile sale se disting prin concepțiune adevărat religioasă.

Bötticher, Carl, archeolog, n. 1806; până la 1876 prof. la politehnicul și director la galeria de sculpturi dela noul museu diu Berlin; † 1889. Soția sa *Clarissa Lohde*, e cunoscută ca scriitoare de romane.

Böttiger, Carol August, archeolog, n. 1760 în Reichenbach, 1814 inspector suprem al museului de antichități din Dresda; † 1835.

Bottyán, Ioan, (B. orbul), general al lui F. Rákóczy II., cea mai populară figură în luptele Curuților; n. pe la 1635—40, † 1709. A luat parte în resboiul de eliberare al Ungariei, în care, pentru eroismul seu, împer. Leopold I. l-a numit colonel și proprietar al unui regiment de husari. În decursul luptelor și-a pierdut un ochiu. După pacea dela Carloveș s'a retras la moșiile sale de lângă Strigon. În resboiul de succesiune spaniol a stat cu regimentul său la Rin, de unde reîntorcându-se a luptat în contra lui Rákóczy. Acusată, că întreține legături secrete cu Rákóczy, fù prins 1 Oct. 1704, dar scapat înca în aceeași zi merge la Semniș și jura credința lui Rákóczy. De aici încolo B. este figura cea mai eroică a insurecțiunii lui Rákóczy. [T. F.]

Botulismus, intoxicațiune cu cărnați, v. allantiasis.

Bou, animal din clasa Mamiferelor; ord. Ruminantelor, cornute poligastrice; gen. Bos; spec. Bos taurus. În vorbirea obicinuită înseamnă taur jugant. Acest gen se caracterizează prin talie mare, piele groasă, acoperită cu peri mai mult sau mai puțin lungi, abondenți, sau rari și de culoare foarte variată: negru, castaniu, roșu, galben, cenușiu, alb. Coarne mai mult sau mai puțin mari, cu o secțiune de ordin circular, lipsa completa a incisivilor superiori, unghiile bifurcate. Gestațiunea are o durată de 9 luni. Din punctul de vedere economic animalele bovine produc forța, lapte, carne și alte materii alimentare, precum și materii prime pentru industrie (piele, coarne, peri, seu, etc.) În țerile rom. putem deosebi 4 soiuri de B.-i și anume: *B. de Moldova*, cu talie mare, osos, coarnele mai puțin dezvoltate ca la B. unguresc, dispuse în forma de lira, capul aproape patrat, relativ mic în raport cu dezvoltarea corpului, gușa puțin pronunțată, picioare solide. Diferența între B. mold. și B. ung. e, ca B. ung. are partea dinainte a corpului mai înaltă decât cea dinapoi, dând astfel coloanei vertebrale o direcție înclinată, iar B. mold. are spinarea dreaptă sau aproape dreaptă. Coloarea predominantă e cenușie, uneori de o nuanță mai închisă; la taur nuanța închisă e localisată la cap și pe porțiile laterale ale corpului. Cele mai frumoase specimene din acest tip se găsesc mai ales în j. Botoșani și Dorohoiu. Printre B.-i mold. se mai găsesc tipurile numite *Bucșane*, cari difer de cel dintâiu prin faptul, ca au talia mai mică și sunt mai largi. Considerați ca unii din cei mai buni B.-i de macerarie, se îngrașe ușor și carnea lor e împanată cu grăsimi și de un gust delicios. *B. de Ialomița* difera întru câțva de tipul moldovenesc. În ge-

neral talie mai mică, coarnele mai scurte, ascuțite, îndreptate mai mult în laturi; capul mai lungareț. Cu toate ca acest tip e frumos, nu indică însă vigoarea B.-lui mold. de o culoare cenușie deschisă. Cei mai frumoși se găsesc pe Baragan. *Tipul de munte*, caracterizat prin talie mica, coarne mici, formele corpului dezvoltate în sensul largimei, culoarea cenușie cu un reflect roșietic. Au aproape aceeași făptura, atât în Moldova, cât și în Muntenia. Excelenți muncitori și foarte rezistenți. Cu o carne foarte gustoasă. *Tipul dobrogean* se aseamănă cu cele de munte; talie mică, corp larg, cap mic, picioare scurte, culoare cenușie deschisă; bun producător de forță, carne buna. Printre rasele străine cele mai cu vază sunt: *Durham simmenthal*, *Schwytz*, *Olandeză*, *Charoleză*, *Pinzgau*, etc. Diferiți autori, cari s'au ocupat cu situațiunea economică a României, au constatată că pe pământul României se gaseau multe vite și că comerțul ce facea cu străinătatea era foarte însemnat. Se trimeteau Boi, mai cu sâna din Moldova, în Polonia, Turcia, Austria, Brandenburg, Veneția, etc. Astăzi acest comerț, deși mai restrins relativ ca altadata, totuși fiind bine îndrumat, se speră într'o mare dezvoltare viitoare. [N. Budișteanu.]

Bou de baltă, sau *B. popii*, (*Bombinator igneus*), broasca sau batrachian din ord. Ecaudatelor. Pielea proveșută cu ridicături, înslinie sau bruna cu pete negrii, jos portocaliu cu pete negrii sau albaștrii, sau albaștriu-negru cu pete portocalii. Lungimea 4 cm. Traiesce în balți și ape curgătoare din Europa centrală (deci și la noi). Supărată, arunca un suc alb, spumos. Depune ouele în lunie, în forma de zale, (ouele legate printr'o pelița gelatinoasă). Larna petrece în namol.

Bou ghebos, (*Bos indicus*, *B. zebu*), animal mamifer, seamena cu boii noștri, are însă un gheb (cocoșa) pe spate (lângă grunzi). Culoarea perului roșietică sau bruna, galbenie sau alba. Marimea ca a bouului european. Traiesce în India resariteana. Aseinenea acestuia este *Sanga* (Bos africanus) de culoare bruna și cu coarne mai frumoase.

Bou moschat, (*Bos [Ovibos] moschatus*), un rumegător din gen. Oviboidelor, seamena cu oaia și cu houl. Lungimea 2-44 m. (cu coada), înălțimea la umeri 1-1 m. Perul des, coama lungă. Culoarea bruna. Carnea are miros de mosc. Traiesce în Grönlanda.

Bou de noapte, v. *Buha*.

Boué, Ami, geognost, n. 1794 în Hamburg, † 1881. A scris numeroase opere geognostice despre Scoția, Germania și Turcia.

Bouet-Willamez, Louis Edouard, conte, admiral franc. n. 1808. 1842—44 guvernator al posesiunilor franc. lângă Senegal; în resboiul crimeic a luat parte ca șef al statului major al escadreii din Marea Neagră. În resboiul franco-teutonic a comandat escadra din Marea Estică. † 1871. Opere: Commerce et traite des noirs aux côtes occidentales d'Afrique, (1848).

Bouffes-Parisiens, teatru de operete în Paris, înființat 1827; a înflorit mai ales sub direcțiunea lui Offenbach, (1835—66).

Bougainville, cea mai mare insula în Archipelagul Solomon (Oceanul Pacific); dela 1866 sub protectoratul Germaniei.

Bougainville, *Louis Antoine de*, vestit navigator franc., n. 1729 în Paris. 1766—69 a făcut o calatorie în jurul pamântului. În resb. nord-amer. a comandat înai multe corabii; 1779 Chef d'Escadre, 1780 mareșal de câmp. † 1811. A scris: *Description d'un voyage autour du monde*, (2 vol.)

Bougie, (*franc.*) lănuire. În chirurgie se numesc B. nișe bețișoare cilindrice, cari se folosesc pentru dilatarea unor canale (uretra, esofag) ale corpului omeușec sau pentru introducerea de medicamente în acestea. Se fabrica din ceara, cauciu sau metal.

Bougie, (*franc.*) în limba araba *Budsaiaha*, oraș maritim în Algeria, depart. Constantine; port fortificat, 12,381 loc.; regele Vandalilor Geiserich își alesese B. de capitala înainte de a fi ocupat Cartagina.

Bouillé, *François Claude Amour, Marquis*, general franc., n. 1739 în Auvergne, în partea de nord de 7 ani, 1768 guvernor al insulei Gvadalupe, apoi guvernor gen. în Martinique Santa-Lucia, comandant supr. al trupelor franc. din India vestica în decursul războiului cu Anglia; 1791 ajută pe regele Louis XVI. în fuga sa, apoi intră în serviciul lui Gustav III. din Suedia și după moartea acestuia în armata priunțului de Condé. † 1800 în Londra.

Bouillon, conducătorul cruciatei I., v. Gottfried de B.

Bouillon, 1) *B.*, orașel în Luxemburg (Belgia), cu 2630 loc.; castel, folosit acum ca teatru; cariere. Odimioara B. era capitala principatului B. 2) *B.*, ducat, al lui Gottfried de B., care își amăneta ducatul la episcopul Obert din Lüttich; a ajuns în posesiunea familiei Lanarck, iar 1651 la Franția; apoi la familia Latour; 1837 se dete Belgiei.

Bouilly, *Jean Nicolas*, scriitor franc., n. 1763 în La Courday. † 1842 la Paris. Ca om politic s'a compromis prin desele schimbări de opinii, dar ca om privat fu model de simplitate și probitate. B. s'a distins mai mult în drama; operele sale sânt: *Pierre-le-Grand*, (comedie lirică); *J. J. Rousseau à ses derniers moments*, (com. lir.); *Turenne*, (melodrama); *Jeune Henri*, (opera comică), etc. Dintre celelalte scrieri sânt de numit: *Contes offerts aux enfans de France*; *Contes à ma fille*; *Adieu du vieux content*, *Mes récapitulations*; *Portefeuille de la jeunesse ou la Morale de l'histoire enseignée par exemples*, etc.

Boulanger, *Georges Ernest Jean Marie*, general franc., n. 1837 în Reunes, luptă 1859 în Italia, apoi în China, 1870 71 comandant de regiment în Paris, 1884 comandantul trupelor din Tunis, 1886—87 ministru de război, 1887 comandant de corp în Clermont; degradat la 1888 pentru subordinațiune, fu ales deputat și se puse în fruntea unui partid șovinist, numit Boulangist; 1889 tras în cercetare, fugi în Belgia, apoi în Anglia; osândit la temnița pentru defraudare de bani publici, se pușcă 1891 la morm. amantei sale, M-me Bonnemain, în Bruxela.

Boulay de la Meurthe, *Ant. Jacqu. Cl. Jos.*, conte, om de stat franc., n. 1761 în Chaunonzey; 1783 avocat în Nancy, mai apoi în Paris. 1797 membru în consiliul celor cinci sute, contrar iacobinismului și guvernamentului directorial. 1799 sprigini lovitura de stat a lui Napoleon I. După lupta dela Waterloo agită pentru recunoșterea lui Napoleon II. † 1840 în Paris.

Opere: *Mémoires sur Napoléon*, (10 vol., 1829); *Tableau politique des régnes de Charles II. et de Jacques II.* (1818).

Boul lui Dumneșeu, insect, v. Coccinella.

Boulogne sur Mer, oraș cu port fortificat în depart. franc. Pas de Calais, capitala unui arondism., la gura riului Liane, 45.205 loc. (1891); episcopie, bai de mare, pescării, comerț însemnat. În apropierea orașului se afla o columna de marmora (53 m. înălță, 4 m. diam.) cu statua de bronz a lui Napoleon I., într-un amintirea lăgarului dela B., (1803—1805).

Boulogne, sur Seine, orașel înspre sud-vest dela Paris, 32,569 loc. (1891). Spre nord dela B. se afla »*Păduricea dela B.*« (Bois de Boulogne), cu o mulțime de vile, parc cu ipodrom și grădini de acimatisațiune.

Bour, animal, v. Bison.

Bourbaki, *Charles Denis Sauter*, general franc., n. 1816 în Pau, fiul unui colonel de origine grec, intră 1836 în armată, 1854 general de brigada, se distins în războiul crimeic, iar 1859 la Solferino; 1870 încredințat cu comanda gardei participă la luptele din jurul Metz-ului, 1871 primesce comanda preste corpul de armată dela Loire, care avea să delogeze Belfort-ul și să înainteze spre nord, ceea ce nu-i succese. Începând retragerea spre Lyon, află drumul închis de armata germană. Nevedând nici o scapare cerca să se sinucida, ceea ce nu-i reuși. 1879 pus în disponibilitate.

Bourbon, veche familie franc., numita după castelul B. în Bourbonnais. Prinul B., despre care amintesc istoria, este *Adhemar*, care 921 fundă prioria Sovigny în Bourbonnais, și sub urmașii caruia vaza acestei familii crescă tot mai mult. *Archambaud X.* avă două fete, Mahant și Agnes, cari ambele se maritară după membrii din casa Burgund. Beatrix, fata celei din urma, se marită 1272 cu Robert, fiul lui Ludovic cel Sfânt de Franția; astfel câștigă fam. B. drept de succesiune asupra tronului franc., îndată ce casa Valois s'ar fi stins. *Ludovic I.*, numit Schiopul, fiul lui Robert, primi 1327 dela regele Carol IV. titlul de duce de B., și a fost unul dintre cei mai destoinici barbați ai timpului său. † 1341. Urmașul său a fost *Petru I.*, conte de B.-Beaujeu, favoritul lui Ludovic XI., cu a carni fca Ana se casatori. † 1503. Fica sa Susana se marită după *Carol de B.*, renumitul *Connétable*. Când acesta se aliaza cu imperatul Carol V. în contra Franciei, ducatul fu încorporat 1523. Linia mai veche se stinse cu Carol de B. 1527. Linia mai tinera, *Vendôme*, începe cu *Iacob de B.*, conte de La Marche, al doilea fiu al lui Ludovic Schiopul, și ajunge prin casatorie, cu Anton de B., conte de Vendôme, pe tronul din Navarra; apoi, stingându-se familia Valois, prin drept de succesiune, 1589, cu *Henric IV.* pe tronul Franciei; mai târziu cu *Ludovic XIV.*, nepotul lui Philipp de Anjou, și pe tronul Spaniei (1713), pe care îl are încă în posesiune. Linia principală se stinse cu nepotul lui Carol X., contele de Chambord 1883. Dreptul de succesiune trecă la linia laterală Orleans, care se trage dela Filip de Orleans, fratele lui Ludovic XIV. *Carol B.*, numit cardinalul de B., fiul al patrului al lui Carol de Vendôme, frate cu regele Antoniu de Navarra, n. 1523, a fost car-

dial, arhiepiscop în Rouen, dupăuciderea lui Henric III. fu proclamat rege (Carol X.) de partidul Guise-ilor. Neavând multa popularitate, recunoscu pe nepotul sên Henric IV.; † 1590 la Fontenay în Poitou.

Bourbon, 1) *B. Lancy*, (B. l'ancien), oraș în depart. franc., Saône-et-Loire, arond. Charolles, 1663 loc. (1881), cu terme de pucioasa (41—56° C) cunoscute Romanilor sub numele de Aquae Nisiveii. 2) *B. l'Archambault*, oraș în depart. franc. Allier, arond. Moulins, 3067 loc., de asemenea cu terme de pucioasă. B. a fost timp îndelungat reședința Bourbonilor, al caror castel aji e în ruine. 3) *B. Vendée*, capitala depart. Vendée, v. La Roche sur You.

Bourbonnais, ținut în Franția de mijloc, cu 8039 km², și 285,000 loc.; bogat din cereale, poame, vin, fier, uarmora și isvoare minerale; dela 1327—1523 a format *principatul Bourbon*, la început de sine stator, apoi provincie a Franției, cuprinzând depart. de acum Allier și parți din depart. Cher, Creuse și Puy de Dôme.

Bourdaloue, *Louis*, orator bis. franc., n. 1632 în Bourges; prof. pentru retorica, filosofie și teologia morala la colegiul Iesniților din Burges. 1686 fu trimis la Languedoc pentru convertirea Protestanților la catolicism. † 1704. Operele sale au fost edate de Bretonnean în 16 vol. (1707—34.)

Bourel, sau *Ochiul boului*, *Impărđel*, *Șofrac*, *Gătejel*, *Sfredeliș* (Troglodytes parvulus), una dintre cele mai mici paseri ale continentului nostru, are pene ruginiu pe spate cu negre fașii curmezeșe, și preste ochi cu nua oacheșă; la gât alba și pe foale roșietică cu negre linii unduloase. Vara o petrece în regiunile muntoase, prin brădet, unde și cuibaresce, preste iarna se coboară la câmpii. [V. B.]

Bourel, v. Melc.

Boureni, 1) *B.*, sat în Rom., j. Suceava, pl. Siretul de jos, face parte din com. rur. Cristesci; 740 loc.; lângă sat se afla vechiul schit B., care adapostesce 4 calgari și servesce satului de biserică. Legenda derivă numele satului dela bourul gomit de Dragoș, și prius în apa Moldovei la locul, ce se chiamă B.

2) *B. com. rur.* în Rom., j. Doljiu, pl. Băilești, cu 1149 loc.; n'are nici un cat. alipit.

Bourgeois, (franc. pron. burjoa), 1) burges, cetățean din clasa de mijloc, în opozițiune cu nobil, în sens mai larg (aplicat de Saint Simon): reprezentanții capitalului față de muncitori. *Bourgeoisie*, burgese, clasa de mijloc.

2) *B. sau Borgis*, în tipografie un soi de litere, după marime între »petit« și »corpus« (v. ac.)

Bourgeois, 1) *B.*, *Leon Victor August*, politic franc., n. 1851 în Paris; 1887 prefectul poliției din Paris, 1888 deputat, 1890 ministru de culte, 1892 ministru de justiție, (la ordiunul lui începe procesul »Panama«); la 1895 formează un cabinet radical-socialist, dar se retrage deja la 23 Apr.

2) *B.*, *Emil*, istoric franc., n. 1857 Paris, 1885 prof. în Lyon.

Bourges, capitala depart. franc. Cher și a arond. B., lângă riurile Auron, Langis, Moulou și Yèvre, cu 45,342 loc., strade strâmbe și murdare, case vechi și încunginate de puternice ziduri din vremuri vechi. Vrednice de amintit: catedrala St. Etienne, turnatoria de tunuri, școala pyrotehnica, fabrica de postav și fier; comerțul cu

pietii de moară, cânepa, vin și postav. B. e vechiul oraș gallic *Avaricum*, ocupat de Iulius Caesar la 52 a. Chr. în luptă cu Vercingetorix; mai târziu se numi *Bituricae*. Augustus, fiind B. bine fortificat, îl declară de capitală a provinciei Aquitania prima. În evul mediu se ținura aici șapte sinoade bisericesci; mai insemnat e cel dela 1438, în care se statori sancțiunea pragmatică a bisericeii gallicane.

Bourget, *Paul*, scriitor franc., n. 1852 în Anniens, a scris poesii de colorit melancolic, romane și studii literare. La 1894 fu ales membru al Academiei franc. Opere: »Poesies«, »Essais de psychologie contemporaine«, »Nouveaux Essais«, »Ernest Renan«, »Un crime d'amour«, »Pastels«, »Sensations d'Italie«, »Cosmopolis«.

Bourget, 1) *Lac du B.*, lac alpin în depart. franc. Savoia, aproape de Rhône, 238 m. preste nivoul marii; suprafața 41 km². 2) *Le Bourget*, sat spre nord-est dela Paris; pe timpul asediării Parisului 28 Oct. 1870 ocupat de Francezi, 30 Oct. atacat și ocupat de garda prus. și la 21 Dec. victorios apert.

Bourgogne, 1) (pron. burgouî) numele franc. al provinciei Burgaud. 2) *Teatrul B.*, cel mai vechiu teatru franc., întemeiat în secl. XVI.; a înflorit mai ales pe timpul lui Molière. Din acest teatru s'a dezvoltat *Comédie française*.

Bourguignons, partid politic, care s'a ridicat în Franția contra partidului Armagnacilor în decursul turburarilor din prima jumătate a secl. XV. (1410—35). Numele B. se trage dela dnocii de Burgund, Ioan Curagiosul și Filip cel Bun, cari erau în fruntea lor.

Bourmont, *Louis Auguste Victor de Ghaisnes*, conte, mareșal franc., n. 1773 în castelul B.; pe timpul revoluțiunii oficier în garda, emigrează împreună cu tatal sên și ajunge adjutantul prințului de Condé; 1794 se întoarce în Franția spre a lupta contra revoluțiunii. Mai târziu adict al lui Napoleon, a ajuns general și s'a distins în resboaiel 1813 și 1814 mai cu sama la Dresda. 1814 trecu la Bourboni. Se luptă 1823 cu mult succes în Spania, rechemat 1824 ajunge 1829 ministru de resboia. 1830 primi comanda supremă preste expedițiunea din Algeria și titlul de mareșal. † 1846 în B.

Bournemouth, (pron. borumet), loc de baie de mare în couth. engl. Hampshire, cu 37,650 loc., clima domoala și sanatoasa, term potrivit.

Bourree, danș vechiu frc. cu mișcări vioaie în tact de $\frac{4}{4}$, consista din done parți de câte 8 tacte; seamănă cu Gavotte.

Bourrienne, *Louis Antoine Fauvelet*, de, secretarul lui Napoleon I., n. 1769 în Sens, amic și coleg cu Bonaparte în școala de resboia din Brienne, studiă 1788 în Lipsca; din 1797 secretar intim al lui Napoleon, îl însotî pe acesta în toate resboaiel sale, dar fu dimis pe neașteptate 1802, cum se pretiunde, pentru nisce operațiuni financiare. Prevedând âncă de pe la 1810 venirea la putere a Bourbon-ilor s'a dat pe partea acestora și fu numit prefect al poliției din Paris, însotînd pe Ludovic XVIII. în Olanda. După restaurațiunea a doua ajuns pe timp scurt ministru. În urma unor pierderi la bursa și a unei condamnări la închisoare iebeuni; † 1834 în Caen.

Bouru în copaci, se numesce în Rom. un semn (cruce, litera, au, nume, etc.) sapat în coaja

unui copac crescut în miezina a două proprietăți, și admis ca atare de ambii proprietari. El se mai numește și cioplaș, și ciopleag.

Boussingault, *Jean Baptiste Joseph Dieudonné*, chimist și agronom, n. 6 Febr. 1802 în Paris, prof. de chimie la Lyon. A făcut călătorii științifice în Columbia, Venezuela, Ecuador și Peru. Kunth a numit după dînsul genul *Boussingaultia*. A scris: *Economie rurale*. Paris, 1844; *Agronomie, chimie agricole et physiologique*. Paris, 1860—74, 5 vol., (tradusa în germ. de Gräger). † 1887. [E. T.]

Bouvines, sat în depart. franc. Nord, spre sud dela Lille; la 27 Iulie 1214 Filip August din Franția învinge aici pe împăratul Otto IV.; 18 Maiu 1794 învingerea armatei franc. de nord asupra Austriacilor sub Kinsky.

Boves Icarii, cele 7 stele princ. ale ursei mari.

Bovianum, capitala Pentriilor, (trib al Saunnilor); ocupat și devastat de Sulla. Astăzi Pietrabbondante lângă Agnone.

Bovista, gen de ciupercadintre Gasteromycetele Lycoperdinee; crește la suprafața pământului sub forma unor corpuri sferice, albe și carnoase când sînt tinere, iar la maturitate învelișul sau peridia devine uscat și capeta consistența hîrtiei, pe când toată substanța de sub înveliș, sau gleba, se diferențiază într'o pulbere (sporii) și într'un schelet (capiliții) format din firisoare foarte fine, anastomosate. Învelișul sau peridia este dubla și compusă din două foite; la maturitate ea creapa la vîrf și prin deschidere iese sporii sub forma unei pulberi brune. Diversele specii de B. se cheama popular: *Puf*, *Pufai*, *Beșina-porcului*, *Beșina-calului*, *Beșina-vulpei*. [E. T.]

Bowdichia HBK, (botan.) gen de arbori din fam. Leguminoselor, trib. Sophoree, crește în Brasilia. Decoția scoarței de *B. major* Mart. conține ca principiu medical un alcaloid, sicipirine, și o gonia; ea se aplica la diverse boale de piele și stomac. Și ca lemn de construcție acest arbore e de mare importanță. [A. Pr.]

Bowie, cu țit în forma de pumnal, numit după colonelul Tim B., cunoscut vîntor în America de sud; † 1836.

Bowle, (engl., pron. bôle), tasă, ceașca, mai ales vas pentru Punsch și asemenea beuturi; după numirea vasului numele B. se da și beuturilor. B. se prepară din vin alb sau roșu, cu adaus de fragi, ananas, persece ori esențe, apoi și din Porter, Ale ori Champagne.

Bowlinggreen, (engl., pron. bolingrin), păjiște verde bine îngrijită în grădini sau parcuri, și loc de joc pentru »Bowls«, joc engl. cu bile.

Bowring, *Sir John*, scriitor, explorator și om politic engl., n. 17 Oct. 1792. La însarcinarea guvernului călătorii în Germania, Italia, Egipt și Siria spre a studia raporturile comerciale ale acestor țeri. Dela 1832—37 și dela 1841—49 membru al Camerei comunelor, unde se alatură la partidul celor ce combateau taxele vamale puse asupra cerealelor (v. Anti-cornlaw-league) și luptan pentru libertatea comercială. La 1849 a fost numit consul în Canton și dela 1854—59 guvernator al Hongkongului. † 1872. B. a publicat o colecție bogată de cântece populare, adunate mai de prin toate țările Europei și a scris împreună cu Villiers: *Reports on the commercial relations between France and Great Britain*,

(1835—36, 2 vol.) A mai publicat: »The kingdom and people of Siam«, (1857, 2 vol.) și »Visit to the Philippine Islands«, (1860).

Box, 1) B. instrument pentru lupta cu pumnii, care mai ales în Englitera este considerată ca arta gimnastică și se face după anumite reguli observate în general. În orașele mai mari există a. n. *Boxing Saloons*, în cari se dă instrucțiune formală în această artă, și se aranjază și lupte de întrecere. 2) B. grajd, sau desparțemînt de grajd, întocmit pentru un cal.

Boyaca, departament în republica Columbia, 86,300 km², și 516,940 loc. Capitala Tunja.

Boycott, numele unui capitan engl., administrator al domeniilor contelui Erne în Irlanda, care pentru strictetea sa față de arîndătorii și subalternii săi, deveni atât de nesuferit, încît autoritățile din Irlanda opriră ori ce seceriș pe moșiile acelea și toată lumea se feriă de el, detragîndu-i chiar și mîncarea și beutura; de unde *boycotare*, *boycottage*, însemnează excludere absolută.

Boyer, *Jean Pierre*, presidentul repl. *Haiti*, n. 1776 în Port au Prince, mulat; 1818 president, unesce 1821 întreaga insula; resturnat 1843. † 1850 în Paris.

Boyle, *Robert*, naturalist, n. 1627, † 1691; este cel dintîin care introduce în studiul chimiei metoda experimentală; lui se datorează ideea ca fermentii ar pute fi cauza fenomenelor patologice. B. e cel dintîin care enise parerea, ca numărul corpurilor simple e mult mai mare de cum se credea pe atunci. S'a ocupat sa determine compoziția aerului; a recunoscut existența substanței vitale fara a o pute separa, ceea ce a fost făcut mai tîrziu de Lavoisier. B. poate fi considerat ca fundatorul analizei calitative a apelor minerale; în fine tot lui se datoresc primele încercări asupra extragerii fosforului. B. a fost fundatorul Societății regale din Londra.

Boyne, rîu în Irlanda, se varsă în Marea Irică; 113 km. lung. Lîngă B. a raportat Wilhelm III. de Orania, 10 Iulie 1690, o învingere asupra lui Jacob II.

Boz, 1) numirea romînească a plantei *Sambucus Ebulus* L. (v. ac.); 2) pseudonimul lui Ch. Dickens. (v. ac.)

Boza, locuința izolată în Rom., j. Ilfov, pl. Oltenița, însemnata prin lupta urmata aici la 1600 între Mihaiu Viteazul și Turci.

Bozen, (ital. *Bolzano*), oraș în Tirol, cu 11,744 loc.; capitala capitanatului B. (1744 km², cu 67,496 loc.); judecatorie, decanat, camera comercială, oficiu de vamă, comanda stațiunii militare; monumentul lui Walther von der Vogelweide; biserica frumoasă în stil gotic; școale. B. e centrul comunicațiunii în Tirolul de sud și locul principal al comerțului de transit dela Italia înspre nord. Export de fructe dulcițe brute și preparate.

Bozior, com. rur. în Rom., j. Buzău, pl. Pârscoy, formată din 21 cat., cu 2270 loc. Teren muntos și bogat în substanțe minerale: fier, sare și o mulțime de isvoare minerale; are 7 biserici și o școală.

Bozóký, *Aloisiu*, jurist magh., n. 1842 în Buda; dela 1868 prof. pentru dreptul roman și ecle-siastic și mai tîrziu director la Academia din Oradea mare. A scris manuale de drept roman

(Instituțiunile, Pandectele, etc.) austr. și canonic și a ținut numeroase prelegeri despre viața Romanilor.

Bozovicu, (Bozovics), comuna mare și opid în Banat, cott. Caraș-Severin, lângă riul Miniș, cu aproape 4000 loc.; centrul cercului administrativ de același nume și centrul Almajului; protopretore, județ, cercual și carte funduara, are oficiu postal și de telegraf. În documente istorice se amintesc pentru prima data la 1484 sub regele Matia de Hunyad. Până la 1873 aparținea fostului confiniu militar. (Cf. Pesty Frigyes: A szörényi bászág és szörényi vármegye története.)

Bozra, v. Bostra.

Bozzaris, v. Boțari.

Br. în chimie prescurtare p. 1 atom Brom.

Brabanconne, cântec național belgian, datând dela 1830. Textul e de actorul franc. Jenneval, musica de cântarețul Campenhout.

Brabant, ținut în șesul olando-belgian, mai înainte ducut; e împărțit în: 1) *B. de nord*, provincie olandeză, 5128 km², cu 509,628 loc. (1890); capitala Herzogenbusch. 2) *B. de sud*, prov. belgiana, 3283 km², cu 1.128,728 loc. (1891); capitala Bruxelles. B. e udat de riurile Maas, Schelde și numeroase canale; solul foarte productiv. Industrie înfloritoare de: bumbac, postav, dantele, pânzarii și pielarii. În secl. V. B. ajunse în posesiunea Francilor, 870 cu Lotharingia la Germania; 1190 ducut (Heinrich I.), 1430 se dete lui Filip cel Bun; 1477 ajunse în posesiunea Habsburgilor. În resoibul de independență Țerile de jos unite ocupara B. de nord, care se desparți de Spania 1648. B. de sud trecu 1714 la Austria, 1794 la Franția, 1815 fu unit cu B. de nord sub stăpânire olandeză; 1830 provincie a Belgiei.

Brabanconi, (*Brabanți*), trupe de mercenari desfrânați în secl. XII., cari erau în serviciul regilor din Franția și Anglita.

Brabeț, în graiul Banațenilor numele vrabiei. (Cf. S. Fl. Marian Orn. pop.) *Brăbete* numesc Oltenii vrabioul.

Brabeuți, în vechime numele celor ce aranjau turnirele, jocurile de lupta; mai târziu se numesc B. jurorii jocurilor de lupta, și la universități presidenții disputațiilor.

Braça, măsura de lungime în Portugalia, = 2'2 m.; în pătrat = 4'84 m²., cunoscută și în Brasilia.

Bracciano, lacul dela —, (*Lacus Sabatinus*), lac de forma rotunda în Italia de mijloc, spre est de Civitavecchia; 50 km²., și afund până la 300 m. Se scurge prin riul Arnone.

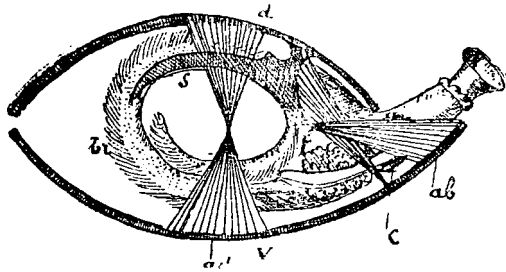
Brachelli, *Hugo Franz*, statistician, n. 1834 în Brünn, 1860 prof. la politehnicul din Viena, 1872 director al biroului statistic din ministerul de comerț austriac. A scris: *Statele Europei*, Schița statistica a monarhiei austriace. † 3 Oct. 1892.

Bracherium, bandagiu special contra erniilor. **Brachetto**, vin italian din ținutul Turinului și Alessandriei, cu 12—12'5 proc. alcool.

Brachialis, *arteria brachială*, conduce sângele la partea superioara a brațului.

Brachiopode, animale proveđute cu cochile bivalve; din cauza acestei asemenari cu scoicele, erau odinioara considerate ca molusce, valvele nu sânt însa una dreapta și una stângă ca la scoici, ci (v. ilustr.) una dorsala (d) și una ventrala (v); astăzi în urma studiilor ontogenetice, ele formeaza o clasa din tipul viermilor. B. sânt animale marine, fixe, fără cap și fara picioare, corpul bilateral simetric învelit într-o manta. De o parte și alta a gurii se afla doue brațe întoarse în spirala (br), tentaculele; ele sânt susținute de un schelet branhal (s) fixat de valva dorsala. Gura da în unesofagiu scurt, care se continua în un stomac încungiurat de o ghindura mare digestivă (f). Intestinul descrie mai multe circonvoluțiuni și se deschide sau în cavitata paleala prin un anus lateral (Ecardines), sau se termina închis fara anus (Testicardines). Aparatul circulator comunica cu cavitata generala a corpului, sângele este pus în mișcare de

catra o vesicula musculoasa situată deasupra stomacului (c). Resprațiunea se face prin tentacule și prin fața interna a mantalei. Organele de excrețiune se aseamana cu organele segmentale ale viermilor, 2 parechi. Sexele sânt deosebite. Organele sexuale sânt situate ca la viermi pe fața interna a cavității viscerale. Valvele sânt

Anatomia unui Brachiopod.

mișcate de mușchi speciali: abductori (ab) și adductori (ad), cari servesc la deschiderea și închiderea lor. Sistemul nervos consta din ganglioni uniți între ei astfel, ca formeaza un inel esofagian. Se cunosc 2600 specii, din cari numai 110 traiesc; formele fosile au început deja din silurian. Se subîmpart în *B. Ecardine* și *B. Testicardine*. Ecardinele au cochila lipsita de șarniera și de schelet branchial; anusul lateral. Testicardinele, cochila proveđuta de șarniera și de schelet branchial, lipsita de anus. (Cf. A. Hancock, On the Organisation of the Branchiopoda (Philos. Transact. 1858); L. Joubin, Recherches sur l'anatomie des Brachiopodes inarticulés. Arch. de zoologie. Exper. 2 serie. Vol. 4, 1886.)

[Dr. N. Leon.]

Brachistochrone, v. Cicloida.

Brachium, (*lat.*) braț, *B. ecclesiasticum*, brațul eclesiastic, puterea spirituala; *B. saeculare*, brațul mirean, puterea seculara.

Brachvogel, *Albert*, *Emil*, dramaturg și romanțier germ., n. 1824 în Breslau, † 1878 în Berlin. Scr. princ.: dramele: »Narziss», »Mon de Caus», »Prinzessin Montpensier»; și romanele: »Friedemann Bach (1858), »Benoni (1860), »Der Trödler» (1862), »Parcival» (1878), »El Dorado (1880), Opere complete cu o biografie de M. Ring, 1879—83, (10 vol., Iena).

Brachy — (*grec.*) scurt; se folosește des în compoziție, s. e. *B.-biotic* = de viața scurtă; *B.-diagonală*, într'un romb diagonală mai scurtă în opoz. cu cea mai lungă (*Makridiagonală*); *B.-grafia*, stenografia, etc. *B.-metropia*, miopia, vedere scurtă; *B.-pneuma*, resulfare scurtă; *B.-syllabus*, picior de vers ce constă din silabe scurte, s. e. *pyrrhichius*, etc.

Brachycephal, (*grec.*) cu capul scurt; c r a n i u B. e acea formă a craniului omenească, la care cel mai mare diametru de lățime e aproape egal cu cel mai mare diametru de lungime. V. *Mesocephal* și *Dolichocephal*.

Brachylogus, cuvântare scurtă, fără concisiune însă, și atât de scurtă încât este obscură și aproape neînțeleasă; acest gen de cuvântare constituie prin urmare un vițiu de elocvență. *B. juris civilis*, sau *Corpus legum Institutionum*, prescurtare fără importanță a »Instituțiilor« lui Iustinian, din secl. XI. sau XII.

Brachypodium P. B., (botan) gen de plante din fam. Gramineelor, trib. Festucee, cuprinde vr'o 5—6 specii răspândite în Europa și Asia temperată, din cari însă una sau două își extind arealul lor până în Africa sudică și până în America boreal-pacifica. La noi crește obsiga, *B. silvaticum* R. S., în păduri, iar *B. pinnatum* P. B., pe locuri aride. [A. Pr.]

Brăcie, bete late, întrebuintate la costumul țeranilor români. Cingătoare de lână cu colorii vii, uneori cusută cu margele, fluturi și cu fir. Se poartă în diferite lungimi după felul portului existent în diferite localități.

Bracteal, (botan.) ce e de natura bracteelor; *frunze B.*, cele ce se aseamăna cu bracteele stabilind trecerea între acestea și frunzele propriu zise.

Bracteate, (botan.) ce e însoțit de bractee, s. e. fructul de Brad, Pin, etc.

Bracteate, monete de aur ori argint, subțiri, cu o singură legendă, care pe o latură a monetei apare ridicată (relief), iar pe cealaltă înfundată.

Bractee, (botan.) frunze modificate din vecinătatea unei flori sau ce se află între florile unei inflorescențe. Se deosebesc de frunzele adevărate prin formă, culoare și dispoziție. Ele se disting după număr în: solitare, geminate; după inserțiune: articulate, axilare, laterale, petiolate, amplexicaule; după formă: rotunde, cordiforme, lanceolate, setacee, întregi, pectinate, multifide, tomentoase, spinescente, membranoase, scarioase; după durată și culoare: caduce, persistente, colorate. La Marcgraviae și la *Dischidia* au forma de urne, (ascidia, v. ac.) Reunite mai multe B. sub o floare sau sub un grup de flori formează: calculul, involucre, involuclul, etc. (v. ac.) *Bracteiifer*, părți din planta ce poartă B.; s. e. pedunculul, etc. *Bracteiiform*, cu aspect și formă de B., cum sânt frunzele florale cele mai externe dela *Chimonanthus fragrans* Lindl., etc. [S. Șt. R.]

Bracteele, (botan.) bracteele cele mai mici și mai interne, în cazul când sânt mai multe; mai multe B. compun involuclul (la *Umbelifer*, etc.) *Bracteat*, organ ce poartă B., s. e. floarea dela Graminee, etc.

Brad, numire vulgară dată arborelui *Abies pectinata*, (*Abies alba*); *Brad-alb* = *Abies pec-*

tinata; *Brad-roșu* = *Picea excelsa*, (*Abies excelsa*). (v. *Abies*.)

Brad, comuna mică în Trans., cott. Uniedoarei cu preste 3000 loc., dintre cari $\frac{3}{4}$ sânt Români, ceilalți Magh. și Germ. Se împarte în B. oraș și padure. Crișul-Alb îl strătaie dealung. În B. se ține în fiecare Joie trei de săptămăna (vite, cereale, poame și legume). Are 3 biserici (gr.-or., rom. cat., ref. calv.) și o sinagogă, un gimnasiu român gr.-or., 2 școale confesionale primare și o școală de stat; protopresbiterat și pretura, B. este sediul despartemântului X. al Asociațiunii Trans.; aci se afla asocierea de credit și economii »*Crișana*«, stațiunea finală a căii ferate Arad-Csanád, direcțiunile societăților germane de mine numite: »Societatea 12 apostoli din Ruda« și »Musariu-Racova«, oficiu silvic, etc. În steampurile moderne întocmite din B. se exploatează aurul în măsura californică, așa ca venitul curat al acestor societăți variază între 3—600,000 fl. Cu deosebire se afla aur în colțul vestic al Munților Apuseni în: B., Barza, Ruda, Criscior cu Valea-Morii și Valea-Arsului. Aurul se scoate din mine în corfe mănate cu putere electrică. *Gimnasiul român gr. ort. din B.* a fost înființat de preoțimea gr. ort. din protopresbiteratele Zarandului și Halmagiului, cari odinioară formau cott. Zarand. La îndemnul preoțimei, Românii din 92 comunități zarandene în adunările lor, ținute dela 4/16 Febr. până 4/16 Mart. 1862 în B., Baița, Baia de Criș și Halmagi, au enunțat concludul: cedam, dam și donam de bunăvoie împrumutul liber național de stat din anul 1854, încât acela e proprietatea noastră, fără considerare la religiune, spre a forma un fond solid pentru un gimnasiu gr. res. român în B. Din această donațiune, precum și din darnicia preoțimei și a unor mireni conscii de însoamnățarea educațiunii naționale, s'a creat fondul gimnasial, care alimentat din când în când cu ajutoare din fondurile archid. din Sibiu și diec. din Arad, și cu obolul unor binefacetori, a crescut până la 31 Dec. 1896 la suma de fl. 171,233'87 în obligațiuni de stat, private, hârtii de valoare, deposite la diferite institute de credit și economii, realități și moșia din Mihaleni de 1048 $\frac{1}{2}$, jug. 23 \square . Cu conlucrarea lui Iosif Bașa, Dr. Iosif Hodoș, Amos Frâncu, Ioan Frâncu și George Secula, s'a compus Statutul gimnasial (5/17 Mart. 1869) în cadrele »Statutului organic al bisericeii gr.-or. rom. din Ung. și Trans.« și a primit aprobarea ministrului de culte și instr. publ. bar. Iosif Eötvös, la 30 Mart. 1869, sub Nr. 5667, prin care s'a dat gimnasiului și dreptul de publicitate. Inaugurarea s'a făcut în 1869 cu clasele I. și II. Numarul claselor a crescut treptat. În 1872/3 erau 5 clase gimn. Dar cl. V. s'a sistat după un an din cauza insuficienței mijloacelor materiale. Au ramas numai 4 clase și aceste s'au susținut până în prezent. În legătura cu gimnasiul se afla și o școală primară pregătitoare pentru gimnasiu cu doi învețatori în B. și una în Halmagi cu un învețator, toți salarisăți din fondul gimnasial. Gimnasiul sta sub inspecțiunea directă a Consistorului arch. din Sibiu. Administrația averii o îngrijesc fundatorii prin reprezentanța gimnasială constituită din 72 membri, cari se aduna în fiecare an (21 Maiu), spre a asculta raportul direcțiunii gimn. despre mersul instruc-

țiuinii, și al comitetului gimn. despre administrarea averii fondului, revidează raționimile și iau măsurile necesare pentru prosperarea institutului.

Comitetul gimnasial, cu 12 membri și directorul gimn., îngrijese de toate afacerile institutului. Gimnasiul, în decursul existenței sale de 28 ani, a fost cercetat de 2305 elevi. Au funcționat dela 1869—1897 cu totul 16 profesori. În timpul mai nou s'au zidit sale de învățământ corespunzătoare recerînțelor igienice, un pavilion pentru gimnastica, doue sale noue de învățământ, s'a sporit numărul profesorilor ordinari dela 4 la 6, și li-s'au ameliorat salariile; s'au sporit mijloacele de învățământ cu o bibliotecă organizată, cu cabinete pentru istoria naturală, fizică, chimie, istorie-geografie, desen și numismatică; s'au înființat fonduri filantropice pentru îngrijirea elevilor morboși, și ajutorarea celor saraci. Limba instrucțiunii la gimnasiu e cea română; e institut public, care se bucura de toate drepturile unui gimnasiu public de stat. (Literatură: Istoricul gimnas. public gr.-or. român din Brad în programele XIX. și XX. pe anii școlari 1894/5 și 1895/6 ale gimn. din Brad.) [Dr. P. O.]

Brad, mănăstire în Rom., j. Buzeu, pe malul stâng al riului Nișcov, com. Tisau, având o poziție întarită; timpul fundării ei e necunoscut: zidurile, ce o încungiaura, au o grosime de 85 cm.; aici s'a dat lupta între Turci și Eteriști (1821); astăzi e secularizată și biserica servește locuitorilor din cat. Valea-rcă și Halesu; casele mănăstirii sânt ruinate.

Brad, Ioan, prefect rom. la 1848; n. 20 Oct. 1817 în Orlat; a studiat gimnasiul în Blaj și cursul montanistic din Secarëmb. Trecut în Rom. a fost prof. de limba germ. la asilul din Craiova. La 1848 reîntors în Trans. B. ajunge prefect de gloate în scaunul Sibiului, mai târziu în aceeași calitate la Făgăraș. La 1849 intră în armata austro-ung. și în reșoiul din 1859 avansează la rangul de capitan și ia parte la ocuparea Veneției. † 4 Febr. 1890.

Bradano, rîu în Italia inf., isvorește din Lago di Pesole spre sud-est de Melis, se varsă în golful dela Tarent; 130 km. lung.

Brădesci, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Jiul de sus lângă riul Jiu, formată din cat.: B. de jos, B. de sus, B. din dos și Meteu, având în total 2085 loc.; 3 biserici și 1 școală mixtă. Com. e traversată de șoseaua națională Craiova-T-Severin și de calea ferată București-Verciorova. La B. se găsesc urmele unei vechi cetăți, despre care se crede a fi vechia cetate română *Pelendova*; asemenea se găsesc în apropierea com. urmele unei mici cetăți, numita Abradn.

Brădețel, com. rur. în Rom., j. Suceava, pl. Moldova de sus, formată din sat.: B., Horodniceni, Rabăia, Botesci, Rotopanesci și Mihaesci, cu 3350 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; are 4 biserici cu 4 preoți și 2 școli rurale mixte.

„**Brădetul**”, institut de credit și economii, societate pe acții în Orlat (Trans., cott. Sibiu), înființat 1893 și înregistrat sub Nr. 4240. Capital social: 25,000 în 500 acții à 50 cor. Cupoanele se prescriu după 3 ani. Profitul (1895) 2104.90. Fond de rezervă 2124.76. Depuneri 55,773. Divid. pro 1894—10%, pro 1895—8% emis. I. și 5% emis. II. Revirement: 263,866.98 (tot în coroane).

Bradford, oraș industrial (cott.) în nordul En-

gliteriei, cu 216,361 loc. (1891); centrul țesătoriei de per și lână; industrie de bumbac, matasa și mătăsii; în împrejurime industrie însemnată de fier.

Brădiceni, com. rur. în Rom., j. Gorj, formată din cat.: B. și Dragoesci, are o suprafață de 1160 hectare, cu 1270 loc.; 1 școală și 4 biserici, tîrg săptămânal și unul anual (8 Sept.). În apropiere trece apa Bistrița. Numeroase monete romane s'au găsit aci. La 1 Oct. 1727, Carol VI., împ. Austriei și al Olteniei (anexată la Austria), acordă Bulgarilor din B. privilegiu oreditare. (Cf. Hurmuzaki, Doc. VI., pag. 399.)

Brădicesci, sat foarte vechiu în Rom., j. Fălciu, pl. Crasna, fornează com. rur. cu sat. Talpașeni; 1200 loc.; în apropiere se afla schitul B., înființat la 1692 de Varlam, episcopul de Huși; astăzi e redus la biserica de mir pentru sateni.

Bradipul, animal, v. Ai.

Brădișoara, pasere, v. Alunar.

Bradlaugh, (pron. Bredlă), *Charles*, politic engl., n. 1833 în Londra; ajunse la mare influență la clasele muncitoare, 1880 și 1881 a fost ales la Nottingham deputat în casa de jos, în care fu primit deabia la 1886, deoarece denegă jurământul. † 1891 în Londra.

Bradlenka, riu, afluent din dreapta al riului Beraun în Boemia, isvorește din Padurea boemă, se varsă lângă Pilsen; 82 km. lung.

Bradley, (pron bredli), *James*, astronom engl., n. 1692 în Shireborne; s'a pregătit pentru preotie, însă 1721 a parasit aceasta cariera, și fu numit profesor de astronomie la Oxford, iar 1742 director al observatorului astr. din Greenwich. 1727 a descoperit aberațiunea luminei; 1748 nutațiunea osiei pământului. † 1762.

Bradul mortului se ține de datina populară dela inmormântari. Dacă moare un june, se taie un brad tiner și înalt, se înfrumusețează cu flori, pantlice și marame, și apoi se leagă de stîlpul porții la casa mortului. Când preotul pleacă cu mortul, un june poartă bradul înaintea conducătorului, iar după inmormântare îl înplântă lângă crucea dela mormânt (v. Dendrophorii). B. la Romani vechi a fost simbolul jali și al morții. Plinius (Hist. nat. XVI. 17) spune, ca la Romani, acolo, unde a fost mort în casa, înaintea ușei s'a pus un brad, ca înscințare, ca e mort în casa; din brad se puneau crângi și pe rug, pe care se ardea cadavrul. *B. ținelor* e trecetoarea apelor între cele doue lumi. B. a fost și simbolul puterii nemuritoare a naturii, pentru-ca este tot verde. În cultul ținei *Magna Mater*, B. a fost arborele sacru al ținei, (Ovidius Meth. X. 103).

[Atm.]

Bradycardia, retardarea pulsului.

Bradylalia, vorbire retardată, cauzată de îngrunarea conducerii stimulilor dela creeri la organele periferice; obvine la morbi cerebrali.

Bradypepsia, mistuire greoaie, retardată.

Bradypodidae, (zool.) fam. nedintătorilor (v. Ai.)

Bradysuria, numită și *stranguria*, constrinșgere, sila neplăcută de a lăsa urina, deși beșica poate fi aproape goală; obvine la catare de beșica. Tratamentul medical, v. sub Cystita.

Brăesci, com. rur. în Rom., j. Iași, pl. Cârlișoara, compusă din 8 cat. cu 2910 loc., agricultori și economi de vite.

Braga, beutura gătită din semințe de meu (Millium sativum), usitată în țările române, în

Bulgaria, Sârbia și Macedonia. Meul se rijnesce, se fierbe, și decoctul nestrecurat se supune la fermentațiune, după ce i-s'a adăugat o cantitate mica de ferment. B. conține în soluțiune puțin alcool (până la 1%), acide organice, mai ales acid acetic, lactic, butiric, glicolică, dextriua, glicerina și săruri minerale. Ea se presiută ca lichid turbure alb-galbuiu batând în cenușii (ca cafea cu lapte), la începutul fermentațiunii de gust dulce, după înaintarea ei de gust acid. B. este o beutura hranitoare, din cauza amidouului și gluteului ce conține.

Braga, capitală districtuală în provincia portug. Entre-Miúho-e-Douro, între râurile Cavado și Deste, cu 19,755 loc.; arhiepiscopie cat. În secl. V. B. a fost capitala imperiului Suevilor; mai târziu a ajuns în posesiunea Arabilor, dela cari o recupăra Castilianii. Câtva timp a fost și residența domitorilor portughezi.

Braga, *Theophilo*, filosof portughez, poet și scriitor foarte productiv, n. 1843 în Toola di Sau-Miguel în Azore; eda 1859 în etate de 15 ani un volum de poezii lyrice: »Fothas verdes», și 1864 »Visao dos tempos». Distingându-se pe tereuul literar-istoric ajunse prof. la Curso superior de Lettras în Lissabona. Opu seu Historia da litteratura portugueza, 20 vol. (1870—80) este prima ist. lit. port. modernă. B. a mai scris o gramatica port., un manual de ist. lit. port. și 2 anthologii.

Bragadir, 1) fort al cetății București, situat între Magurele și Domuesci, construit după proiectele gen. Brialmont. (v. București.)

2) *B.*, *două sate* în Rom., j. Ilfov, pl. Sabaru; uuul situat la sud-vest de București. În departare de 11 km., pe ambele maluri ale râului Ciorogărla, făcend parte din com. rur. B.-Bulgaru, cu 763 loc., însemnat prin o mare fabrica de spirt și alta de faina (între B. și Cornetu), amândouă proprietatea firmei Marinescu-Bragadiru; celalalt situat spre sud de București, în departare de 21 km., pe malul stâng al râului Sabaru, făcend parte din com. rur. Streinu-Dobreni, cu 1392 loc. agricultorii.

3) *B. bereria*, v. Berc.

Bragança, capitala provinciei portug. Traz-os-Montes; 5070 loc., episcopie, centrul producțiunii de matasă.

Bragança, este și numele unei dinastii, care a domnit mai de mult în Portugalia și Brasilia. Tutemeitorul ei a fost Alfous I. († 1461.) Dinastia B. a urcat tronul Portugaliei la 1640 cu Ioan IV., s'a împărțit 1826 prin renunțarea lui Dom Pedro I. la Portugalia, în done liniu, cea din Brasilia, detronată 1889, și cea din Portugalia, stinsă 1853 cu Maria da Glorias.

Braghina, varietate de strugure, cu boabe roșii, mernute și rotunde.

Bragi, în mit. nordica unul din 12 Asi sau zei de frunte, fiul lui Odin cu Frigg, însurat cu Iduu, ziua tinereței. B. a fost zeul poeziei și renumit pentru oratoria sa. [Atm.]

Braha, drojdia ce rămâne în cazaul de rachiu. **Brahe**, riu, afluent stâng al Vistulei, isvoresce din lacul dela Grosschwessiu și se revarsa la Fordon; 195 km. l., 15 km. navigabil.

Brahma, deitateă supremă la Indi. B. a purces din unitatea primitivă și necreată; din el sânt

toate și la el se întorc toate; B. e creatorul, care a facut toata lumea. În *Trimurti*, treimea iudica, a fost persoana cea mai veche. B se închipuiesce când cu 4 când cu 5 capete, ce înseamna, ca e atot-sciutor, mai departe se închipuiesce cu 4 urăni, ca semnul puterii universale. Saravasti s'a chiebat muierea lui. (Cf. Barovit.) [Atm.]

Brahmanas, v. Weda.

Brahmani, (*Brahmini* s. *Wami*), riu litoral în prov. ind. brit. Bengală; 450 km. l.; se revarsa în golful bengalic.

Brahmani, la Indi preoții zeului Brahma (v. ac.); ei au reprezentat parerile și dogmele susținute despre Brahma, divinitatea cea mai înalta, și au format casta de frunte în stat. B. încă dela început au scint să pună mâna pe puterea luneașă în stat, pentru-că diceau, ca ei purced din gura lui Brahma, și fiind în stat cei mai învețați, au stapănit inimile și spiritele mulțimii și ajungend conducători, s'au provădut cu bunuri pămăntesci, ouoruri înalte și privilegii, ba chiar și pământul țerii l-au declarat proprietate lor, și din arênda lui traiau în desmerdare. Regele (Raja) a trebuit sa fie ales din casta lor, sa asculte sfatul lor, pe diregatori să-i aleagă asemenea din casta lor și astfel ei administrau statul și toate pagodele (templele). Chiearea lor preoteasca a fost, ca să țină rugaciunii, s'aduca sacrificii și sa faca purificari; sa ceteasca Vede-le (cartile sfinte) și sa le explice învețaceilor; sa fie mijlocitori între zei și oameni și preste tot sa apere religiunea, ce era isvorul puterii lor; ei considerându-se pe sine de modelele înțelepciunii, dreptății și ale curățeniei morale, au reclamat venerare divină, iar poporul s'a datat a-i ține de sfinți și inviolabili, încât nimeni nu era iertat sa pună mâna pe B. După regulele ordiului lor B. se împărțian în 4 clase: 1) *Brahwakariii*, (învețaceii lui Brahma) din copilarie până la an. 13. 2) *Grahastii*, dela 13 până la 45 ani; din aceștia se faceau preoții de pagode și de casele aristocraților și aveau drept la officii publice. 3) *Wunaprasiti* (Ereniții), B. dela 45 pana la 72 ani; ajungend aceasta etate se retrageau în singurătate. 4) *Bikschu*, sau Dogii, sau Sauyanii, eran B. dela 72 ani în sus, și care etate se considerau de sfinți. Aceștia trebuiau sa traiasca în pocăița, sa abdica de bunurile lor și de toate bunătățile lumii; să traiasca din radacini și din fructele cașute și sa se supuna unor regule de mnuca. Și laicii încă imitau viața de suferințe a acestor sfinți. Învețaturile se cuprind în Vede (cartile sfinte, religioase), în Meuu (colecțiunii de legi) și în Purana (carti cu texturi felurite). [Atm.]

Brahmanism, religiunea dominaanta în Indiile engleze, uumera vre-o 150 milioane aderenți. Originea lui nu se datoresce unui barbat, ci piergându-se în întunerecul veacurilor, forma primitiva a fost tot marit și complicata, așa încât a devenit în zilele noastre o sistema religionara cu totul confusa și nedeterminata. Partea ei *dogmatică* culmineaza în admiterea rugaciunii couteplative purificate sub numele de Brahma, care împreună cu Wisnu, zeul cousevator și Siwa, zeul destructor, formează un fel de Triunitate sub numele de Trimurti. Întru cât aceasta Triunitate se manifestă în corpurile

visibile, ea alcătuesc sufletul lumii, ca bunaoara firea sau substanța panteiștilor, iar toate câte există nu sînt altceva decît nise desfășurări ale acestui suflet. De aceea se deduce și metamorficoasă, după care o emanățiune particulară a acestui suflet se încorporează în toate sau numai în unele forme materiale, și dacă a fost peatoasă, se pedepsește mai întîin într'un iad subteran. Partea *rituală* cuprinde nenumerate precepte, adesea contradictoare, relativ la viața dîlnică, rugăcîni, purificațiuni, censure și ascese. B. nu este un cult propriu zis, ci mai mult un sistem de viațuire, ale cărui manifestațiuni religioase se pot savîși ori unde și n'au nevoie de temple. Aderenții lui se împart în patru caste și în multe secte, iar preoții lor servesc ca atari (purhîta) laolaltă cu cei de alte religîni indigene, cînd sînt chemați de particulari la naseri, nunțe și decese. Buddismul a avut o influență mare asupra B.-lui întrucît a strecurat într'însul multe idei analoge cu credința Evreilor, iar tendința modernă se naznesce a-l despoia de paradoxe și bizarerii și a introduce vederi creștine, și aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît Brahmanii sînt clasa indigenă cea mai inteligentă în Indii. (Barth, *Les religions de l'Inde*. Paris, 1879; Stökl, *Gesch. d. Philosophie*. Mainz, 1875, p. 18—33.)

Brahmaputra, fluviu în Asia; în cursul său superior e numit *Dzangpo*, principalul rîu al Tibetului, curge dealnăgîl parții nordice a m. Himalaja spre est, cotesce spre sud taindu și drum printre munți, se împreună cu Lohit, luînd numele B.; se întoarce apoi spre sud-vest către Bengală și împreunîndu-se cu brațe de ale Gangelui, formează o puternică delta. Lungimea 2900 km.

Brahms, Johannes, compositor germ., n. 7 Mai 1833 în Hamburg, † 3 Apr. 1897 în Viena. Fiul unui contrabasist, cu tatăl său își făcî primele studii musicale, pe cari le continuă apoi cu E. Marxen. În 1853 Schumann în *Nene Zeitschrift für Musik* atrage atențiunea lumii muz. asupra lui B., caruia îi preface un frumos viitor. B. în scurt timp se distinge prin invențiune melodică, prin varietate ritmică, prin bogăția armoniei, prin efectele neîntrecute ale coloritului orchestral și mai cu sams prin consequența dezvoltare a formelor. Dela 1862 se stabilește în Viena, unde funcționează un timp ca dirigent la Singakademie, apoi la concertele societății *Musikfreunde*. În 1877 Universitatea din Cambridge îi oferî titlul de doctor și în 1881 cea din Breslau o rmează. Deja cavalier al ordinului prusian pour le mérite, membru al Academiei din Berlin, în 1889, orașul său natal Hamburg îi conferî titlul de cetățean onorific. E mare lista producțiunilor lui, și, afara de opera, toate genurile compozițiunii musicale sînt abordate de dînsul; a scris pentru orchestra (simfonii, nverturi, serenade), concerte cu orchestra (pentru piano, pentru violina și violoncel), pentru biserică (celebru mai cu sams în *Deutsches Requiem*, cu orchestra), pentru soli, cor și orchestra, pentru cor a cappella, musica de camera (quartete, quintete, trio), diferite sonate pentru instrumente, o mare cantitate de musica pentru piano, asemenea cîntece, duete, ș. a. B. a fost șeful școlii germane opuse școlii noue,

și pîna la moartea sa unul din cei mai aprigi antiwagneriani. [T. C.]

Brahui, popor nomad în parțile muntoase din Kelat (Beludșistan), înrudit cu popoarele Dravida din India sudică. E de un caracter deschis și ospital, dar și jafnitor și resboinic.

Braia, Nicolae, econom în Tîcfașan mare (Banat), n. 1824; prin munca straduitoare și-a cîștigat o avere de vr'o 50,000 fl., care a donat-o întreaga încă în viața prin act public diecesei Logojului spre scopuri de creștere. † 4 Dec. 1897.

Braid, (pron. bred), *James*, medic engl., n. 1795 în Scoția; s'a ocupat mult cu boalele de nervi. 1841 a facut descoperirea, ca fixarea cu ochii îndelungată a unor obiecte scilicicioase transpune pe om într'o stare somnolentă; acest somn ipnotic s'a numit după B. *Braidism*. B. trebuie deci considerat ca descoperitorul ipnotisimului. † 1860 în Manchester. Opere: *Neurypnology*, *Magic*, *witchcraft*, *animal magnetism*, *hypnotism* and *electrobiology*.

Brăiesci, comuna în Bucovina, cap. și j. Gura Humorului, form. com. și parohie cu Corlata de sus și Corlata goală; are moșie boierască, și 1323 loc. (1047 ort., 68 apus., 168 prot. și 44 mos.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Brăila, *com. urb.* în Rom., capitala j.-lui cu același nume și portul cel mai principal, mai ales pentru export, de pe toată Dunarea de jos; situată la 200 km. de București și 160 km. de gurile Dunării; are 46,715 locuitori, între cari Rom. 30,277, Ovr. 6752, Greci 4238, Magh. 1785, Bulg. 978; după confes.: ort. 35,708, cat. 3084, mos. 6752, iar restul mohani., prot., arm. și lipoveni. Din populația B.-ei mai bine ca 10,000 oameni sînt populație flotantă, care muncesc la încărcarea și descărcarea vaselor în port.

La B. se împreună brațul cel mare al Dunării dis D. vapoarelor, ce se ține sub coama Terasei Danubiene, cu »D. veche» care, după ce a udat țărmurile Dobrogean pîna la Macin, se abate spre nord-vest pentru a reconștinu fluviul. La 12 km. în josul B.-ei, da Siretul în Dnnare. B. e legată cu rețeaua ferată a Moldovei pe la Barboși, unde există podul preste Siret de 280 m. lungime, de o importanță strategică capitală. Calea ferată B.-București, ocolesce prin Buzen și Ploesci. Tot solul din fața B.-ei pîna la Macin e așezat delă 10—15 m. sub coama terasei, pe a carei margine, și pe un semicerc de 4 km. lung. nișlocie, se înalță cladirile orașului. Stradele orașului largi, drepte și bine pavate, cari dan B.-ei aproape aspectul unui oraș occidental, formează un sistem de linii poligonale concentrice. De notat 2 bulevarde interioare apropiate și un bulevard exterior, largi de 60 m., avînd toate capetele spre Dunare. Principalele strade converg către centru, întocmai ca razele unei circonferințe. Piețele orașului se găsesc la intersecțiunea stradelor concentrice cu stradele radiante; este remarcabila piața poligonală, de sigur pe locul unui redut al vechei cetăți. În preajma orașului apar urmele uvrajelor, cari susțineau linia de contra-valațiune, construită de Ruși pentru asediul cetății. La 2 km. de marginea orașului, pe marginea nordică a șoselei Râmnicului, se află un uvraj stelat numit Cetățuia Rnsului. La nordul B.-ei un alt uvraj numit Cetatea rusească, închis și de forma mai neregulată, e construit la

3500 m. în linie dreapta de cel dintâiu, lângă c. ferată a Barboșilor. La sud, alături de c. ferată, se afla monumentul rusec; la 3 km. de Cetațuia Rusului, exact pe marginea orașului, în locul numit Isvor, se ved asemenea urmele unui uvraj alături de șoseaua Râmnic.-Sarat. B. cu Macinul forneau în timpul puterii Turcilor una din cele mai însemnate pozițiuni strategice ale Dunării. B. era capul de pod al Macinului. și permițea Turcilor a se uni cu Tatarii ce veniau din părțile Crimei, precum și a gena operațiunile din Moldova spre Muntenia. B. fû de douc ori luata de Ruși în 1770 și arsa; în 1828 Rușii nu pot pronuța ofensiva spre Balcani înainte de caderea B.-ei; în 1854 Rușii trec Dunarea la B., Galați și Ismail.

Înainte de 1770, grație situațiunii și calității portului său, B. era întrepostul de marfuri al canalului Dunării, și întrefinea un comerț considerabil cu Constantinopoleași cu Levantul. După resboiul din 1828—1829 comerțul B.-ei renasce, orașul se întinde și croiesce după un plan nou.

În orașul B. sânt 8 biserici parohiale române și una în construcție, cu 1 protoiereu și 28 preoți, câte 1 biserică grec., bulg., arm., lipov., cat., protest. și 2 temple isr. Instrucțiunea publ. numera: 1 liceu real cu 15 prof., 1 gimn. clasic cu 11 prof., 1 școală secundară de fete cu 11 profesoare și 4 profesori, 8 școli prim. urb. de baieti și 7 de fete; instrucțiunea privată numera 4 școli de baieti și 5 școli de fete.

B. este reședința prefecturei j.-lui, a comitetului permanent, cassieriei gen., a unui tri-

bunal, unei curți cu jurați, a 2 judecatorii de pace, a bursei, camerei de comerț. capitaniei portului, a serviciului vamal, silvic și tehnic, a fil. bancii naționale, creditului agricol, a protoiereului, revisorului școlar și a reg. 3 de artilerie. Puterile străine, cari își au reprezentanți sânt: Austro-Ungaria, Turcia, Grecia, Rusia, Germauia, Anglia, Spania, Svedia-Norvegia, Olanda, Franca, Italia și Belgia. În port sânt următoarele agenții de vapoare: Lloyd (austriacă). Danubiana (austro-ung.), Fraisinete și Mesagerii maritime (fruceze), Gagarin (rusa) și Florio-Rubatinio (ital.). Orașul are un spital comunal și 5 farmacii.

Industria este reprezentată prin mai multe fabrici, precum: 1 de ciment, 2 de racota, 7 de macinat (cu aburi), 1 de porțelan, 1 de bere, 1 de spirt, etc., și mai multe ateliere pentru diferite lucrări. Mai sânt 5 librării și 3 tipolitografii. Comerțul consista din exportul cerealelor și importul diferitelor articole de baccanie, marchidanie, brașovenie etc. În total B. numera 330 firme individuale și 58 firme sociale române, apoi 394 firme individuale și 76 firme sociale străine. Bugetul com. arata 1.844,856 lei la venituri, și 1.755,164 lei la cheltueli. Portul B. posedă chenri frumoase și docuri (v. ilustr. și planul docurilor) exact ca cele dela Galați, cu un basin, în care intra vapoarele de mare și caror le facilita și le accelereaza de minune operațiile de descarcare și încarcare. Mai sus de B. nu mai pot urca Dunarea vapoarele de mare, ceea ce explica aglomerația cea mare de vapoare în acest port, după cum se poate constata din tabloul statistic al capitaniei portului:

Mișcarea portului Brăila în 1896.

Bastimente	Sub pavilion												Total				
	Român	Francez	Italian	Englez	German	Austriac	Otoman	Rus	Belgian	Olandez	Elin	Sved. și Norveg.		Danez	Spaniol	Bulgar	
Bastimente de mare	32	29	59	490	13	69	73	63	3	8	101	2	1	9	—	952	
Bastimente de riuri, vapoare de pasageri, șlepuri, remorhere, etc. etc.	{ înțrat 1145 { ieșit 1098		17	179	144	149	844	461	204	—	—	2308	—	—	—	240	5691
Șalupe și barci, etc.	{ înțrat 880 { ieșit 848		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	880
																	848

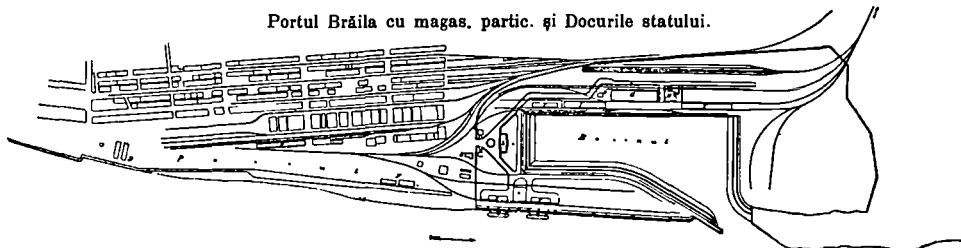
Bastimente	Încărcate				Deșerte				
	Cu vele sau cu rame	Cu aburi	Tone capacitare (de registru)	Tone cereale	Tone alte marfuri	Cu vele sau cu rame	Cu aburi	Tone capacitare (de registru)	
Bastimente de riuri, vapoare de pasageri, șlepuri, remorhere, etc. etc.	{ înțrat 3479 { ieșit 240		670	845,415	1.425,513	37,507	618	924	283,339
Șalupe și barci, etc.	{ înțrat 286 { ieșit 186		1	1,711	—	1,027	347	246	3,516
				1,118	—	1,015	416	246	4,154

Din istoria B.-ei este de amintit, că orașul s'a numit în vechime Proilabum sau Proilavon, Brailova, și de Turci Ibraila. În a 2 jum. a secl. XV., fiind ocupată de Turci și rupta dela Țeara românească, administrația bisericească ne mai putându-se acolo exercita de Kyriarchia bis. româna, s'a format o eparhie a parte sub numirea de »Proilavia«, și se administra de un mitropolit cu reședința în B., care purta titlul de mitrop. de Proilav și Ismail, și era dependent de patriarhia Constantinopolului. În cuprinsul eparhiei mitropolitane afara de B. și Ismail intrau următoarele localități: Renii, Chilia, Akermanul, cu toate satele ce formau Bugiacul tataresc, sau partea de sud a Basarabiei, dela șanțul lui Traian spre Duare și Marea Neagra, apoi Benderul, Hotinul și Dubăsarii, împreună cu teritoriul ce era încă neocupat de Ruși preste Nistru, pâna la pacea dela Iași (1791). Trecând prin mai multe peripeții, dupa pacea dela Adrianopol (1829), eparhia Proilaviei s'a desființat pentru totdeauna.

Brăila, județ în România cu o suprafața de 4550 km², și 118,731 loc. (1894). Marca j.-lui este o corabie. B. este situat în partea nord-

Balta, Calmățuiul, Ianca și Vadeni, cuprinzând o singura com. urb.: orașul B., care este și capitala j.-lui, și 54 com. rur., compuse din 75 cat. În ordinea *eclesiastică* j. B. face parte diu eparhia Dunării de jos; în întreg j.-l sunt 67 biserici rom. ortodoxe, deservite de 98 preoți; în fruntea administrației bisericești județene se afla un protoiereu; mai este câte o biserică greacă, bulgara, catolica, armeniasca, lipovenească, protestanta și 2 temple israelite, toate aceste în orașul B.; afară de capitala în întreg j.-l exista numai o singura biserică străină, cea lipovenească din cat. Piscu. *Instrucțiunea publică* se face: într'un liceu real, 1 gimnasiu clasic, 1 școala secundară de fete, 8 școale prim. urb. de băieți, 7 școale prim. urbar. de fete, 27 școale prim. rur. de băieți și tot atâtea de fete, și 32 școale mixte; instrucțiunea privată se face în: 4 școale de băieți și 5 școale de fete. În acest j. este reședința unui regiment de artilerie, a unui escadron de calași și a unui batalion de dorobanți. În ordinea *judiciară* j. B. are 1 tribunal civilo-comercial, 3 judecătorii de ocol și 1 curte cu jurați, și este de resortul curții apelative din Bucuresci. În privința

Portul Brăila cu magas. partice. și Docurile statului.

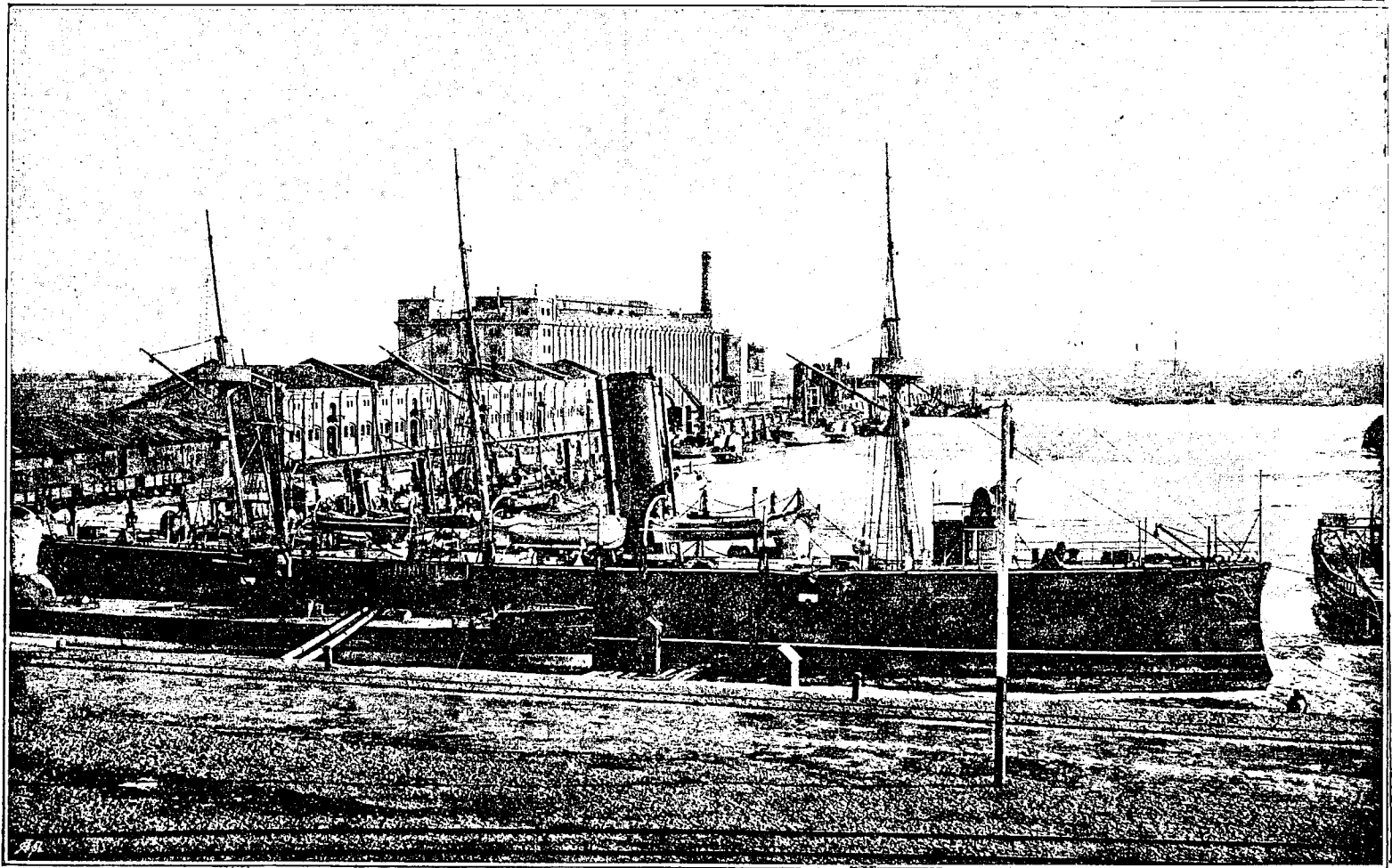

A. Serv. admin. și vamale, căpit. portului. B. Biroul magas. de cereale. C. Magas. „C. F. R.“ D. Debarcaderul vap. Reg. Stat. E. Usina electr. a serv. hidraulic. F. Pescărie. G. Magas. de cereale. I. Magas. p. mărf. întreprinsitate. M. Casa mașinelor. P. Platforme p. mărf. la aer liber. T. Mărf. transite.

est. a Munteniei pe malul stâng al Dunării și pe cel drept al Buzelui și Siretului; se mărginesce la est cu Dobrogea, de care se desparte prin Dunarea veche, la vest cu j. Buzeu și j. Râmnicu-Sarat, de care se desparte prin râul Buzeu, la nord cu j. Covurluiul, de care se desparte prin râul Siret și la sud cu j. Ialomița. J.-l B. este un șes întins cu o înclinațiune generală dela vest spre est, presarat cu o mulțime de movile cu diferite semnificări. *Apele* principale ale j.-lui sunt: în partea de est Dunarea, care începând dela gura Ialomiței se desparte în 2 brațe mari: Dunarea veche și Dunarea nouă sau a vapoarelor; între aceste brațe se afla teritoriul numit Balta, strabatuta de mai multe canale, privaluri și iezere, din cari se scot mari cantități de tot felul de pesci, aducând un venit anual de preste 40,000 lei. Cele două brațe ale Duarii se împreuna la orașul B.; apoi la nord-vest Buzeu, la nord Siretul, iar în interiorul seu j. B. este udat de Calmățuiul. Afara de aceste j. B. mai are mai multe lacuri, ca: l. Iazulul, Iauca și l. Sarat; acest din urmă e situat ceva mai la sud-vest de orașul B. și constituie una din cele mai însemnate stațiuni balneare ale Rom., fiind-că apa sa conține diferite substanțe minerale. *Clima* j.-lui B. e excesivă. În privința *administrativă* j. B. este împărțit în 4 plăși:

politică j. B. dă 4 senatori și 6 deputați. *Persoanalul sanitar* al j.-lui e compus din 1 medic primar, 2 medici de plasă, 3 vaccinatori, 1 veterinar și mai multe moașe; j.-l nu dispune de spital propriu.

Ocupațiunea principală a locuitorilor din com. rur. e agricultura și prasirea vitelor. *Pământul* j.-lui produce tot soiul de cereale, dar agricultura lasa mult de dorit; ea se face ca și mai înainte fara știința, la voia iutemplantii și fără nici un sistem; păduri sunt puține, dar în schimb j.-l are iutinsse pășuni și fânețe. Loc. de pe malul Dunării și balți se mai ocupa și cu pescuitul, iar iarna cu facerea de rogojini și alte obiecte de papură. *Industria*, exceptând câteva fabrici și ateliere din orașul B., e puțin dezvoltată. *Comerțul*, concentrat aproape numai în capitala j.-lui din contra e foarte dezvoltat (v. orașul B.), dar mare parte din afacerile comerciale sunt în mâinile străinilor. *Trausacțiunile* din port sunt cu deosebire în mâinile Ovreilor și Grecilor. Bălciuri, afara de capitala j.-lui, se fac la: Viziru, Ciacaru, Șuțesci, Ianca și Filipesci. *Calele de comunicațiune* sunt: Dunărea, drept cale naturală pentru transportul productelor; linia ferată Buzeu-B. și B.-Barboși și linia ferată Faurei-Fetesci; apoi șoseaua națională Buzeu-B.; caile județene: B.-Calarași, B.-Focșani, B.-Râmnicu-Sarat, și mai multe drumuri comunale. [nt.]

Docurile din Brăila.

Braille, (pron. brai) *Louis*, profesor de orbi, fiind însuși orb, n. 1806 în Coupvray, † 1852 ca prof. la institutul pentru orbi din Paris. B. a compus cel mai răspândit alfabet pentru orbi, care e o combinație din șese puncte.

Brăiloiu, *Constantin N.*, jurist rom., primul bacalaureat în drept, venit din occident (Paris), deveni profesor de procedura și dreptul criminal, când pentru întâia dată, la 1 Sept. 1837, s'au deschis aceste cursuri în vechiul colegiu al Sf. Sava. B. a ocupat un loc însemnat în baroul român; este cel dintâiu care a tradus pe românește, din originalul grec, la 1841, *Condica lui Ypsilante*; tot el a publicat în două edițiuni rom., ultima din 1865, *legiuirea Caragea*, până atunci numai în grecesce. Claritatea e principala calitate a lui B., ca orator și scriitor: prefața sa la codul Caragea, și mai ales cea la codul Ypsilante, circularile sale ca ministru, sânt modele de stil neîngaimat și juridic. B. a fost pe rând avocat, magistrat, profesor, ministru de justiție după unire la 1862, membru la desființata comisiune centrală.

Bramah, *Josif*, mecanic engl., n. 1749 la Stainboroug, † 1814 la Londra; a inventat broasca de siguranță, care poartă numele său, și presa hidraulică; a perfecționat pompele de foc, mașinile cu vapori și presele tipografice.

Bramante, *Donato d'Angelo*, arhitect ital., n. 1444, din 1472 în Milano, din 1499 în Roma, unde † 1514. B. a zidit biserica Sta Maria delle Grazie (Milano) și a făcut planul bisericii Sf. Petru (1506).

Bramini, v. Brahmani.

Bramarbas, termen usitat în literatura germ. pentru un palaviagiu ridicol.

Bran, 1) *B.*, trecătoare între Muntenia și Trs., preste munții Bârsei. »Poarta cea mare a Trs.-ei dintre Bucegi și munții Făgărășului se vede cu ochiul liber din tot șesul românesc, ba chiar dela Marea Neagră. (Contrib. la ist. trecătorilor în Trs.) Calea B.-lui leaga Brașovul cu Câmpulung și cu Tîrgoviștea prin valea Dâmboviței. Șoseaua B. trece prin Rêșnov. Pe marginea drumului, pe un munte stîncos, se zaresc ruinele unei fortarețe coronându-i creștetul. Șoseaua intră apoi în valea pareului Turcu, trece la Branul de jos, nude e înghebată momentau în defileul *B.-lui*, în interiorul căruia se afla un grup de sate românești. Acest defileu e constituit din 2 șiruri stîncoase asvîrlite până în șes de colții Pietri Craiului și ai Bucegiului. Aci se afla construit încă din 1377, pe un grup stîncos, un castel, care fû restaurat mai târziu de Brașoveni, cu destinațiunea de a închide pasul. În același scop s'au construit, pe aceleași înalțimi, din dreapta p. Turcu, înșa ceva mai la sud, în 1877, baterii de Austriaci. La scapare din defileu, șoseaua urca craul dintre pareul Moecicului și al Turcului, taie frontiera deasupra B.-lui de sus, la punctul șa Giuvala sau »la Cruce«. Pragul B.-lui are aci 1270 m. altitudine, pe când Piatra Craiului apare la vest ca un uriaș parete stîncos, întins pe ambele fețe ale Carpaților și culminând până la 2241 m., adeca măsurând mai mult de 900 m. înalțime deasupra porții B.-ului.

În Muntenia șoseaua B.-ului strabate o regiune pitorească înlocuindu-se de mai multe ori pe muntele dintre valea Orașilor și a Dâmbovi-

cioarei până la podul Dâmboviței. În aceasta secțiune de 2 sau 3 ori lățimea șoselei este taiata în munte. Podul Dâmboviței e o depresiune a muntelui, unde se împreună cu Dâmbovița apele Dâmbovicioarei și Orașilor. Cracul Posada închide la sud aceasta depresinne stringînd Dâmbovița într'un defileu din care nu scapa pîna aproape de Rucar, iar drumul urcă și coboară povîrnișurile Posadei înainte de a cadê la Rucar. La podul Dâmboviței se ved ruinele așa numitei »Cetați a Neamțului; frontul ei pare a bate spre sud și vest. Aceasta ruina se afla pe marginea vechiului drum al Branului, cu a carui aперare fura însărcinați cavalerii teutoni, aduși de regii Ungariei pentru protecțiunea granițelor, și cari apar în partea locului în timpul lui Andrei II. (1205—1235), cu misiunea de a pazi trecetoarele Buzeului, Timișului și B.-lui, contra Cumanilor din Muntenia. La sud de Rucar șoseaua se înghebeaza între munții înalți ai Dâmboviței, a carei vale o parasesce abatându-se dela Dragoslave spre Câmpulung, pe sub coastele Mateiașului și preste apa Argeșelului. O alta ramura se ține în valea Dâmboviței, trece la Stoenesci, este strinsa cu Dâmbovița, în defileul dintre Stoenesci și Cetațeni, după care parasesce regiunea muntoasa. La Stoenesci, înapoia defileului, se retrase Mihaiu Viteazul după Calugăreni (1595), pentru a aștepta pe aliații sei (Sigismund și Rasvan), cari veniau cu ajutoare prin poarta B.-ului. (Geogr. militara — Iannescu.)

2) *B., castel și comună*. Castelul B. a fost zidit la 1212 de cavalerii teutoni, cari apoi au fost alungați de aci la 1222.

Regele Ludovic cel Mare, după batalia avuta la B. cu Vlad Voda al Valachiei, demandă — cum se vede din documentul dela 1377 — a se reedifica fortareța B.-ului, numita *Castrum novum în lapide Tîrlici*, de unde se presupune, ca magistrul teutonicul Ditrich (Theodoricus) a edificat mai întăiu aceasta fortareța la a. 1212—22, și ca de aci s'a tras și numirea Terch, Törzburg, Törcsvár, și apa Turcului. Regele Vladislav la 1500 încorporeaza Castrul la orașul Brașov cu asemenea îndatoriri și dropturi, iar principii Ardealului le zalogesc Brașovului pentru diferite sume împrumutate, pîna când le vînd Brașovului, despre ce testeaza legea aprobata din 1653, tit. 82. Din aceasta apoi cu încetul se desvoalta o stare a locuitorilor. ce în privința dreptului public se apropia de referințele urbariali, iar în respectul dreptului privat se tracta după statutele sasesci, basate pe dreptul de a dispune liber de posesiunile lor, pîna la a. 1848, după care toți locuitorii devenira liberi.

În jnrul castelului B. se grupeaza vr'o 10,000 loc. în 10 catnue, cari formau o comuna pîna la 1885, când se despartira în 10 comune politice, cu 13 biserici și tot atâtea parochii gr.-or., rezervându-și a fi reprezentate pentru averile și interesele comune prin reprezentanțe și eforii comune, atît în privința laică cât și bisericesca. În centrul B.-ului se afla oficiile pretoriale și counuale, vamale și veterinar, silvanale și medicale, posta și telegraf, școala de stat și școala centrală gr.-or., țîrguri de septeniâna și de țeara, hoteluri, fabrici, comerțianți și industriași. Locuitorii laterali, cari odinioara aveau țările de oi, cai și vaci, astași au o eco-

nomie mai restrisă de vite, de câmp și de paduri, cu pășuni aproape la dece uii jugere. Posițiunea climatică adună mulți oaspeți de cura climatică, și de aceea în regiunea aceasta romanică s'au și început a se zidi vile și alte comodități. (Cf. Geografia lui Marienburg, Sibiu, 1813; Date despre familiile nob. române de Pușcariu, 1895, tom. II.) [I. c. d. P.]

Bran, un rege mitic în Irlanda, nepot de frate al lui Iosif diu Arimathia; fiul seu Meliad, după un mit wălic, a fost rege în Arunorică (Bretagne în Francia) pe acesta o fea (niunfa, țină) priu priu fiermec l-a dns la véuat și de aci l-a rapit. [Atm.]

Bran, 1) *B. de Lemény, Ioan*, n. 1811 în Zeruesci (lânga Brașov), dintr'o familie orig. diu părțile Chioarului; a studiat la Blaj, Sibiu și Cluj. Primind diploma de avocat s'a așezat în 1837 în Brașov ca cel dintâiu avocat român și desvoltă o activitate energică ca conducător al Românilor pentru eluatarea drepturilor naționale dela Sași. La aduarea de pe Câmpul libertății diu Blaj, în 3/15 Maiu 1848, participă cu Ioan Popasu, ca delegat al Brașovului. B. este unul dintre secretarii adunării și e ales membru în deputațiunea însărcinată de a prezenta petițiunea națiunii rom. la împ. Ferdinand. Ca membru în comitetul național rom. și în comisiunea pentru apărarea țerii, lucrează pentru organizarea militară a Românilor. După terminarea revoluțiunii, B. este numit inspector în cercul Brauului, apoi referent în secțiunea justiției la guvernul civil și militar al Trs.-ei, consilier la tribunalul țerii, iar 1854 la Curtea de apel diu Sibiu. Într'aceea a fost chemat la curtea diu Viena ca barbat de încredere al Românilor. După restabilirea constituțiunii, B. la 1861 a fost numit capitan (comite) suprem al districtului Fagarasului, unde la staruința lui l. rom. a fost introdusa ca limba oficială. În același timp B. este ales deputat la dieta diu Sibiu, și din partea acesteia în consiliul imp. diu Viena. Cu schimbările dela 1865 B. a trebuit sa se retraga, 1866 schimbându-se sistenui, B. fu pensionat și de atunci traiesce în Brașov.

2) *B., Simeon*, canonic, la 1797 paroch în Leta mare, la 1800 în Oradea mare, iar 29 Iulie 1800 a fost numit canonic în capitolul gr.-cat. oradan. B. s'a distins pe tereul elocinței sacre. † 1817. (Cf. »Amvoul« ur. 11, 1868, și Ardelean, Ist. diec. Oradiei m., Blaj, 1888.)

Branca, *Ascario*, barbat de stat ital., u. 1840; s'a distins priu cartea sa »Le crédit et la banque interuatiionale«. În cabinetul Rudiui (1891) a fost ministru al lucrărilor publice, iar 1896 ministru de finanțe.

Brâncă, 1) numire populară pentru erysipel (v. ac.); 2) sinonim cu laba și ghiara la animale.

Branca-ursului, numirea populară a plantelor: *Heracleum Sphondylium* L. și *Lycopodium clavatum* L. (v. ac.)

Branchiđi, preoți pe lângă templul lui Apollo în Didyma lângă Milet; numele se deriva dela profetul pagău Branchos.

Branchii, organele de respirațiune ale pescilor, uisce lamele libere așezate în două rânduri pe arcuri osoase de ambele părți ale cavității bucale. B.-le sânt acoperite de o *operculi*, care priu mușchi se poate îndepărta și apropia.

Branchiopode, (zool.) subordiu al Phyllopozelor, crustacei Eutomostraci. Segmentațiunea

corpului bine prouuțată, cu 10 pâua la 30 și mai multe perechi de picioare lameloase, multilobate, proveđute cu apeuđicii respiratorii. Genurile colectate în Rom. sânt: *Branchipus*, corpul lungaret, gol; comuu în balțile de apa dulce. — *Apus*, presiuta o carapace cefalotorocica moale; traiesce în apele dulci, la Cristesci, j. Iași, în balțile de pe lângă Prut și Jijia. Ouele lor rezista la uscaciuue mulți ani; ele se pastreaza în pamânt (viața lateuta) și nu se desvoalta decât când gasesc un mediu favorabil, când ploua; astfel se explica aparițiunea lui *Apus* și *Branchipus* după o ploaie în nilăstinele de mult timp uscate. *Artemia salina* Leach, are 11 perechi de picioare; loburile termiale ale abdomenului cu 5—8 peri; luugimea corpului de 8—10 mm.; traiesce în apele sarate, în Rom. se afla mai cu sama în Lacul sarat lângă Braila, unde în fecare au atrag curiositatea vizitatorilor bailor priu numarul lor colosal de mare. [Dr. N. Leou.]

Branciog, șes pietros; numire ce se da unei câmpii diu Rom., j. Prahova, care se întinde între comuene Baicoi, Floresci, Aricesci, Nedelea și Tirgșoru Nou, pe partea stânga a rîului Prahova. Solul câmpiei este de o grosime unmai de 8—10 cm., iar subsolul aluvian, face ca apele din ploa sa se scurga cu înlesnire în adăucime și sa sufere de seceta. Se cultiva în mare parte cu porumb. [A. M. M.]

Brancovean, 1) *B., Constantin*, donu al Munteniiei (Oct. 1668 — Martie 1714), nepotul fostului donu Șerban Cantacuzen, se trage diu Braucoviciei Bulgariiei, imigrați sub Neagoe-Voda. S'a urcat pe tron, ales fiind de boierii țerii, tocmai în toim luptelor dintre Turci și Nemiți. Obținend priu bani confirmarea dela Poarta, nu permite ca delegația lui C. Balaceanu, trimisa de Șerban-Voda la Viena, spre a închiua țeara, sa execute ordiunile primite. Aceasta suporă pe Nemiți, cari trimit în Muntenia pe generalul Haisler, pe care însa îl alungă o oaste tatarasca. La ordiul sultauului B. ajută pe Tököly, ca să reocupe Ardealul, și bate pe imperiali la Zeruesci (8 Aug. 1690), unde prinde și pe Haisler. Prin aceasta B. marii superarea Nemiților contra sa, (cari într'aceea batura pe Turci la Szalankemeu, 19 Aug. 1691), fara ca sa fie sigur de protecțiunea lualtei Porți, unde boierii pribegi și Tököly, rîvuitoi după troul Munteniiei, cautara merou a-l surpa. Numai diplomației sale șirete, fagăduițe Nemiților și puugi pliuu Turcilor, are de-a mulțami, ca s'a putut susține pe trou în vremele furtuoase și nesigure, ce au precedat pacea dela Carloveț (26 Ianuarie 1699). Dar nici aceasta pace nu i-a asigurat mai mult troul. Alex. Mavrocordat, vestitul dragomau, doria sa vada pe fiul seu voda în Muntenia; a țesut deci noue intrigi contra lui B., pe cari unmai urcarea haraciului și grele puugi le-a putut spulbera. Ciocuirile dintre Ruși și Turci îl aduc în noue încurcatnri, de cari asemenea a cercat sa scape priu politica de duplicitate, făcend promisiuni țarului Petru cel Mare și arătându-se credincios Sultanului. Și ugreșit ca B. isbutia și de astadata, daca nu l-ar fi compromis vărul seu Toma Cantacuzen, trecut cu unii boieri la Ruși, cari suferira desastrul dela Prut (1711). B. sta deci reu cu Rușii, reu cu Cantacuzeușcii, cari vîneau după trou pe sama fa-

miliei lor, betrân, lipsit de energie și lipsit de sprijinul pungilor. La acestea se mai adaugă, ca Cantacuzinescii vînd Turcilor corespondența lui B. cu Nemții și Rușii. Un aga veni pe ascuns la București, mazili și ridică (23 Martie 1714) pe B. cu întreaga familie. A fost dus la Constantinopole, închis și torturat în Șepte-tornuri; iar în 15 Aug. 1714 fu decapitat cu 3 fii și cu ginere-său. — B. facii diverse îmbunătățiri: M-rile Horezn și Mamu, înfrumșetări în Bucuresci și Tîrgoviște, orăudneli în administrație și finanțe, tipariri de cărți bisericesci, cum și întregirea școalei dela Sf. Sava. El este tipul poate celui mai diplomat voevod român, punînd de multe-ori, nu-i vorba, în serviciul său mijloace neiertate de înalta morală. Dar duplicitatea sa era necesară. Cf. G. I. Ionescu, Brancoveanu și Ludovic XIV.

2) *B., Grigore*, învățat boier muntean din prima jumătate a secl. nostru, a fost fiul lui Nic. B. și nepot în a 4-a spița lui Const. B. Voevod. Pe vremea restabilirii domniei panîtente (1822), B. este candidatul la tron al boierilor emigrați de eterie în Ardeal și al Rușilor cari gasiau vicioasa, sub raportul tractatelor, numirea lui Voda Gr. Ghica. Revoluția pandureasca, ce toți aceștia planuiau să ridice în țeara, n'a isbutit; ațîțatorii au fost spânzurați. În sfîrșit după zadaruire silinței, B. cu ai lui reîntra în țeara, domnitorul acordându-le amnestie și slujbe. În 1827 fostul pretendent e numit membru în comisia întocmită de Ghica pentru alcătuirea reformelor provechute prin convenția dela Akerman, deși în curînd aceasta comisie a fost suprimată de ocupația rînsă (1828). Tot în acel an îl vedem în societatea literară-filarmonica, întemeiată de C. Goleșcu, alături cu frații domnitorului. Gr. B. e fondatorul spitalului din Bucuresci, cu același nume, și tatal adoptiv al Doamnei de mai tîrziu, Zoe Voda Gh. Bibescu.

3) *B. Mavrocordat Zoe*, bogata doamna a lui Voda Gh. Bibescu, era fiica adoptivă a lui Gr. B., ca nepoata de soră a Saftiei Bals, soția acestuia. Atînsa de uebunie, în 1843, donitorul institui o epitropie (episc. Buzelui, n. ban Filipescu, logf. Baleauu, logf. Vilara, paharn. Opran) întru administrarea averii dotale.

AȘEZĂMINTELE BRANCOVENESCI,

persoana morală, înființată la 1835 de Doamna Safta B. prin testament, întarit cu hrisov al Vodei Alexandru Ghica din 1836. Acel testament a fost publicat în întregul seu în 1862, 1876 și 1887. Spitalul întreprînt în Bucuresci de așez. B. s'a inaugurat la 1840, de față fiind generoasa cititoare. Tot dînsa a umnit ca primi epitropi pe canuiarul Manolache Serghiadi și pe stolnicul Nedeiann. Actualmente epitropii sînt luați din neamul B. și președința administrațiunii o are de drept Mitropolitul Prinat al Ungro-Vlachiei. Ca mesura de control principesa Safta a dispus în testamentul ei ca: Odată pe an, la 4i hotarita, Eforul (Mitropolitul țerii), admîndu-se cu Episcopii țerii (adeca ai Munteniei), cu cei mai aleși boieri din neamul nostru, și din celelalte blagorodnice neamuri pamîntesci, și cu cîtiva din cei mai aleși neguțatori vor lua socotelile.

Curtea de Casație a stabilit prin decisiunea ei cu nr. 4 din 10 Ian. 1889, ca statul n'are nici

un drept de control asupra administrațiunii Brancovenesci, iar aceasta a respuns la 3 Iunie 1891 unei persoane ca: »nu e obligată sa deie nimeniui socoteala de gestiune«. E deci autonomă în puterea cuvîntului.

Gestiunea epitropilor din anul 1876 a dat loc unei acțiuni judiciare. Venitul așezamintelor a fost:

în 1886 de	1.047,373	lei
» 1887 »	815,905	»
» 1888 »	756,340	»
» 1889 »	579,902	»
» 1890 »	690,124	»

Iar cheltuielile în acei ani:

	pentru asil	cu pomeni	cu grădina
1887	24,500	88,397	13,549
1888	23,633	80,118	6,936
1889	32,000	82,072	3,088
1890	41,000	90,351	?

restul venitului represintă întreținerea spitalului, cheltuieli de administrație, cladiri, etc. În anii 1893/4, de exemplu, s'au facut cladiri pe 15 uoșii. Nu exista un inventar tiparit al averii Aș.-lor B.; se scie numai că e foarte variată, compusa din case, moșii, numerar, paduri. Pe anii 1892—94, s'an publicat cifrele urmatoare:

	Spital	Biserică	Numărul bolnavilor în spital.
1892 Venituri:	365,810	269,567.59	3455
Cheltuieli:	350,810	259,567.59	
1893 Venituri:	672,813.50	533,827.26	3515
Cheltuieli:	638,870	507,412	
1894 Venituri:	673,516	547,075	3164
Cheltuieli:	596,300	478,440	

În asil se gasec cam vr'o 70 femei betrâne.

Corpul medical al spitalului B. nu se recruteaza ca al Eforiei Spitalului civile prin concurs. Cu toate acestea a conținut todeauna celebrițai medicale. La 1895 șefii de servicii medicale erau D.-rii N. Kalinderu, Bniclin, Krennuitz (+ 1897), Dr. Cantacuzino, Dr. N. Manolescu, Dr. Petriini-Paul.

Biserica Doamna Balașu din Bucuresci. (v. pag. 367) întreținuta de ad-ția Brancoveneasca a fost înființată la 1751; reînnoita de Gr. Brancoveanu, un cutrenmur a derămat-o la 1838. Principesa Safta o restaură. La 1881 starea ei ajunsese iarăși amenințatoare. A fost deci derămată și în locul ei se ridica frumoasa biserica care e acum una din podocabele capitalei.

Grădina e foarte artistică și foarte bine îngrijita (v. ilustr.) Bibliografie: O repede privire asupra Așez. Brancovenesci, de N. Rossetti, Bucuresci, 1892; Rap. comisiunii aleasa de obșt. adunare testantentara, etc., Bucuresci, 1896.

Brâncoveni, com. rur. în Rom., j. Romanai, pl. Oltețu-Oltu de sus, situata aproape de șoseaua și linia ferata Corabia-R.-Vâlcea; se compune din: B. (1250 loc.), Margeni (280 loc.), Ocioi (60 loc.) și Valeni (280 loc.); ocupația locuitorilor este agricultura și prasirea vitelor; are 4 biserici deservite de 5 preoți și 1 școala prim. cu un învețător; nn ospitîn la manastire și o casarmă pentru comp. 4 din regiment. 18 de dorobanți. Com. e foarte veche și-și deriva numele dela familia Brâncovenilor. Spre vest de B. se gasec un druni vechiu de piatra; înspre sat. Greci și Șopărlita, spre sud, se întinde valul numit brasda lui Novac; spre est, pe un deal închis oarecînd cu zid ca o cetățue, se afla ruinele ca-

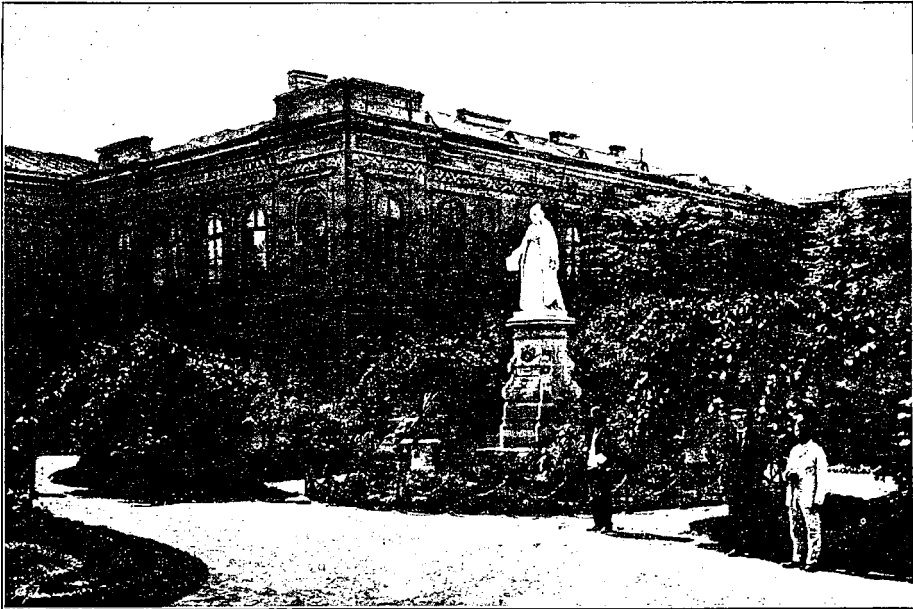
selor familiei Brâncovenilor, lângă aceste ruine e biserica din sat zidita la 1634; spre sud de B., sub un deal mare, se află fosta manastire de calugari B., cu 2 biserici; cea mai mare, zidită de moșul lui Mateiu Basarab, reînviata de M. Basarab (1632) și refacuta în starea de azi de Const. Brâncoveanu (1699); tot acesta zidi biserica mai mica (1700). (Cf. C. I. Locusteanu, Dicț. geogr. al j.-lui Romani. București, 1889.)

Brancovici, 1) dinastie srb., v. Sârbia, (ist.) 2) *B., Sava*, mitropolit ort. rom. de Alba-Iulia, dela 1656; energic apărător al bisericii sale. Când Rákoczy II. încercă țeara în resboaie cu Turci și Tataři, cari la 1658 pustiira țeara și Alba-Iulia o aprinsera, fura prefacute în cenuse și reședința mitropolitană și biserica. Mitropolitul Sava, pentru restaurarea reședinței mitrop.

în urma întreprinderii princip. Munteniei Șerban Cantacuzino. Curând după eliberare a și murit, pastorind bis. 24 ani. 3) *B., George*, patriarh srb. și mitropolit de Carloveț, n. 1830 în Kulpin, cott. Bács-Bodrog; fost preot în Zenta, 1859 protopop în Zombor; 1882 se calugări, în același an fù ales episcop al Timișorii, iar 1880 patriarh al Sârbilor.

Brand, Jan Hendrik, president al republ. Oranje, în Africa, n. 1833 în Capstadt, † 1888. Dela 1866 fù ales president în cinci rânduri; sub presidenția sa republica a facut frumoase progrese. 1876 B. s'a declarat contra confederațiunii statelor din sudul Africeii.

Brandenburg, (din slav. Brennibor.) 1) *B., oraș* situat lângă riul Havel (pron. Hafel) și lângă drumul de fier dintre Berlin și Magdeburg, vechia capitala a Hevîlilor, cucerita la Henric I. la anul

Așezămintele Brancovenesci.

și a bisericeii, a călătorit în Rusia pentru adunarea de mijloace. El și fratele său George au îndeplinit cu cel mai bun succes mai multe misiuni diplomatice ale principelui Apafi la principii Munteniei și Moldovei; prin meritele sale pe acest teren, câștigând bunavoința lui Apafi, a esoperat dela acesta mai multe inmunități pentru biserica. Prin zelul pentru binele bisericeii sale și-a atras însă ura Calvinilor, și îndeosebi a superintendentului reformat Mihail Tofeu, care prin intriga purtată în timpul absenței lui Sava în Rusia, mijloci la principele sa-l depuna din scaunul mitropoliei și sa-l arunce în închisoare. Sava fù acusat de doi nobili: Székely și Naláczy, cari rîvneau după averea mitropolitului, ca ar duce o viață pecatoasă. Într'un sinod ținut la 2 Iulie 1680, din preoți și mireni, sub presidiul lui Petru Alvinczi, superintendentul calvinesc Tofeu l-a acusat, și sinodul l-a declarat inovat. Despoiat de avere și bolnav fù dus în închisoare, dar a fost eliberat

827 și populată de Germani. Are 42,689 loc., industrie și navigațiune însemnată, catedrala veche și »Ritterakademie«, școala superioara pentru fii de nobili.

2) *B., provincie* centrala a Prusiei, numita după orașul B., 39,834 km², (afara de teritorul Berlinului) cu 2.821,573 loc. Afară de dealurile Flâming, la marginea de meaza-ți, pamântul e mai tot șes, în vaile Elbei și Oderei foarte manos, în celelalte părți cleios sau nasipos. În B. sînt și multe lacuri. Odera e legata cu Elba prin 3 canale; 46% pamânt arator și gradini, mai ales în jurul Berlinului, 14% fenate, 32% paduri. Cele mai însemnate ramuri industriale sînt: țesătorii, mașine și fabricarea chimicaliilor. Afară de Berlin, prov. B. are 22 gimnasil și 8 gimn. reale. B. e împarțita în districtele Potsdam și Frankfurt l. Odera; orașul Berlin ca cere opidan, cade afară de prov. B. — B. a fost locuita pe timpul lui Christos de Germani (Longobarđii).

Dupa ce ei pe timpul migrațiunii popoarelor își parasira țeara, se așezara aici Venđii, cari în resboaietele lui Carol cel Mare ajutara când aceștia, când Saxonilor în contra lui Carol. Regele german Henrie I. însa îi învinse la an. 928 și puse marchioni (Markgrafen), cari din Marca veche (Altmark, pe malul stâng al Elbei), stapânian B., dar numai v'ro 50 de ani, când Venđii scuturara jungl. Albrecht Ursul (Ascaninul) însa îi supuse definitiv, și se numi marchion de B. (1144). Ii urmara: Otto I. (1170), Otto II. (1184), Albrecht II. (1206), apoi fiii lui, Ioan I. și Otto III. (1220—58), cari se facura stapâni preste Pomerania, Stargard și Uckermark. Imparțindu-și țeara, o lasara urmașilor lor: dintre cari merita amintire căntărețul Otto IV. cu sageata și resboinicul Waldemar (1308—19). La 1320 stingându-se amêndone liniile, țeara treci dintr'o mâna într'alta, pâna ce împăratul Sigismund o dete contelui de Nürnberg, Fridric VI. de Hohenzollern (1411, definitiv 1415.) El înfrână cu mâna de fier pe cavalerii-hoți, sfarmându-le cu tunni ce-țăile, ce le credeau de neînvingibile, Fridric II. (1140—70) facu asemenea cu orașele și recăstigi Marca noua. Albrecht Achilles hotari prin dispoziție Achillesa, ca țeara sa nu se împarta nici când, Ioan Cicero rândui finanțele țerii; Ioachim I. (1499—1535) înființă Universitatea din Frankfurt (1506); Ioachim II. (—1571) introduce reformațiunea (1539); Ioan Sigismund (1608—19) moșteni Cleve (în Vestfalia) și mai adause Prusia resariteana; Fridric Wilhelm Marele Elector (1640—88), câștigă în pacea vestfalica 1648 Minden, Halberstadt, Magdeburg și Pomerania posterioara (resariti). Fiul lui se încoronă la Königsberg ca Fridric I., rege de Prusia (1701). v. și Prusia.

Brandenburg, Friedrich Wilhelm, conte, general și diplomat prus., fiul regelui Friedrich Wilhelm II. din casatoria morg. cu contesa de Dönhoff; n. 1792 în Berlin, participă la resboaietele din 1813—15, 1848 general, se pune în fruntea ministrului B.-Manteuffel, care octroă constituțiunea, 1850 trimis la Varșovia spre aplanarea conflictului pruso-austriac. † 1850. Doi fii gemeni, *Friedrich* și *Wilhelm*, au fost generali prus., al treilea *Gustav* ambasador în Bruxelles.

Brandem, (lat.) în antichitate învelșul în care se înfașurau martirii la înmormântare; mai târziu ori ce învelș de relievi.

Brandis, August, filosof, n. 1790 în Hildesheim, studiu în Kiel și Göttingen filologia și filosofia, apoi deveni profesor de filosofie în Kopenhaga și Berlin. Dela 1819 vizită cele mai importante biblioteci ale Italiei, Francei și Engliterci pentru a aduna materialul necesar la marea ediție critica a operelor lui Aristotel, aparuta (4 tom. Berlin, 1831—36) sub auspiciile academiei. La 1821 profesor în Bonn, priimii mai târziu a petrece în Grecia ca consilier al cabinetului regal, de unde se întoarce iar la Bonn la 1840. Principalele sale opuri sînt aceste done: *Manual de istoria filosofiei eline și romane*, (3 tom. Berlin, 1835—66) și *Istoria evoluțiunilor filosofiei eline*, (2 tom. Berlin, 1862—64). Celebrul istoriograf al filosofiei eline muri în Bonn la 1867.

Brandstetter, Hans, distins sculptor austr., n. 1854 în Hitzendorf lângă Graz. Opere: *Fuga lui Loth din Sodoma*, *Plato*, *Promethens formeaza pe om* (relief).

Brândușa, numire vulgara data plantelor: Colchicum autumnale L. și Crocus banaticus Heuff. (v. ac.); B. de primavara = Crocus banaticus Heuff; B. de toamna = Colchicum autumnale L. (v. ac.).

Brândză, Dimitrie, Dr., botanist român, n. 10/22 Oct. 1846 în Bivol, (Rom. jud. Dorohoiu). B. își facu primele sale studii la licen din Iași, 1864 fu trimis la fac. de medicina din Paris, unde studiă în același timp și științele naturale la facultatea de științe. În Nov. 1866 obțin titlul de licențiat în sc. naturale și în 1867 întors în țeara, fu numit prof. de botanica și zoologie la fac. de științe din Iași. La 1868, obținând concediu de un an, plecă din nou la Paris pentru a-și termina studiile medicale, obțin 1869 gradul de doctor în medicina și fu laureat al facultății pentru valoarea tesei sale asupra Gentianaceelor. În cursul acestor studii intrând în o legatura strinsa cu celebrul prof. de botan. H. Baillon. B. fu impins mai ales spre studiul botanice. Reîntors definitiv în țeara 1869. B., pe lângă activitatea sa de prof. univ. în Iași, încep și practica medicinei și ocupă imediat funcțiunea de medic secundar la spitalul Sf. Spiridon (1869) și de medic de desparțire (1870). În același timp propuse sc. nat. la Licențiu non și publică elementele sale de Istorie nat. Nunit cunsto le al mosenlui soc. de medici și naturaliști din Iași, avu ocaziunea sa studieze prețioasele colecțiuni din acest mosen relative la flora Moldovei, precum colecțiile lui Ghëbbard, Edel, Szabo și Czihak, și manuscrisele lui Ghebhard. 1874 fu transferat de ministrul Maiorescu, la catedra similara dela fac. de sc. din Bucuresci, remasa vacanta prin dimisia lui C. Esarcu, numit apoi director al gradinei bot., încep mutarea ei dela Cotroceni, pe bulevard în fața palatului Universității din Bucuresci; B. găsesce și studiaza colecțiile bot. ale lui M. Hoffmann și Dr. Grecescu, iar 1875 încep primele sale erborisațiuni în jud. Mnschel, continuându-le în toți anii urmatori și în mai toate parțile țerii. Ales membru al soc. geogr. rom. 1876. publică în Buletinul acestei soc. în același an primele sale contribuțiuni la flora României. 1879 membru ord. al Acad. române, publică în Analele acesteia toate studiile sale ulterioare. 1882 obținii dela ministrul Aurelian înființarea unei secțiunii bot. pe lângă muzeul de Ist. naturala din Bucuresci, unde și fura instalate herbarul florei române format din vechile colecții din Moldova și Muntenia (herbariile Edel, Szabo, Czihak, Hoffmann) și propriile colecții ale lui B., precum și colecțiile generale donate, cumperate sau obținute în schimb, ca și biblioteca particulara a lui B., daruita de dînsul secțiunii botan. a Mnselului Național de Istorie naturala. 1882 se desparți catedra de Ist. nat. a facultății de sc., și B. renase prof. numai de botanica, care constitui astfel singura o catedra, și în același timp. ca o urmare a acestor îmbunătățiri, se începura pentru prima-oara lucrările practice de microscopie și de lupa ale studenților universitari. 1884 focal distrugend întreaga secție botan. a Mnselului, cu toate colecțiunile și averea sa, determină guvernul sa hotarasca înființarea unei mari și frumoase gradini botan. la Cotroceni, împreună cu instalațiile necesare pentru studiul botanice. 1885 se începura primele lucrări, cari

sub direcția lui B. și cu concursul ministrilor de instr. publ. D. Sturdza și Tit Maiorescu, conduseră la clădirea institutului botanic și a grădinei bot. actuale (v. ac.) în urma atâtor eforturi, B. este atins de o gravă boală de inimă, și † 4 Aug. 1895 în Slanicul Moldovei în vîrstă de 49 ani. B. a fost primul și cel mai însemnat botanist rom., a cărui neobosită staruință fundă definitiv și pe baze temeinice studiul botanicei în Rom. și făcî cunoscuta flora țerii.

Ser. princ. : *Considérations sur les ovaires infères* (Adansonia VII., 1867); *Note sur plusieurs Roses monstreuoses* (Adansonia VII., 1867); *Sur l'anatomie du Menyanthes* (Adansonia IX., 1869); *Histoire botanique et thérapeutique des Gentianées employées en médecine* (thèse de doctorat en médecine. Paris, 1869); *Curs elementar de Istoria naturală*, 3 părți. Iași, 1873; *La nouvelle école ou l'influence des travaux du prof. Baillon sur la botanique contemporaine*. Suivi d'un extrait sur un nouveau genre: *Brandzeia filicifolia* Baillon, Iași, 1874; Notă asupra originii botanice și a afinităților terapeutice a noului medicament Jaborandi. București, 1875; *Fragmente din flora României* (Bull. soc. geografice rom. anul I. București, 1876); *Numirile vulgare ale plantelor* (Revista literară și științifică, 1876 București); *Prodromul florei române*, 1879—83, (1 vol. de 570 pag., LXXXIV); *Vegetația României și exploratorii ei* (Analele Acad. rom. ser. II., tom. II., sect. II.); *Plante noue* (Analele Acad. rom. ser. II., sect. II., 1881); *Vegetațiunea Dobrogei* cu 2 tab. (Analele Acad. rom. 1884). *Contribuțiuni noue la flora României* (Analele Acad. rom. ser. II., tom. XI., 1889); *Plante noue pentru flora Dobrogei* (Analele Acad. rom. ser. II., tom. XI., 1889); *Flora descriptivă a Dobrogei* (1891), prezentată Academiei române în manuscris de trei vol., premiata și acum în curs de publicare. [V.]

Brandywine Creek, rîu în Delaware (America de nord); 11 Sept. 1777 învingerea Englezilor asupra Americanilor.

Brănești, num. mai multor localități în Rom. 1) *B.*, com. rur. în j. Ilfov, pl. Dâmbovița, la est de București; se compune din satele B. și Vadul-Anei, cu 1511 loc. Agricultură și prasire de vite. B. e reședința subprefecturii, are o biserică și o școală rurală. 2) *B.*, com. rur. în j. Dâmbovița, cu 1400 loc.; crește animale; produce porumb, căneapă, prune, lemnărie; var, și are un izvor de apă sărată. Vestita pentru bălcurile ce se fin la sf. Ilie. În apropiere sînt băile Vălcana și Fucioasa, și Loculețele, cu fabrica de pușcă. Comuna are 2 biserici și o școală mixtă. 3) *B.*, com. rur. în j. Gorjiu, se compune din căt. B. și Capu-dealului, cu 383 familii; posedă 1 școală și 2 biserici.

Brangaene, v. Tristan și Isolde.

Branisce, 1) *B.*, *Moise*, n. 1834 în Merghindeal (Trs.), † 25 Oct. 1891, a fost stenograf al dietei ardelen 1863—65 și al conferenței naționale din 1881. Timp îndelungat a fost deputat sinodal. Intrat în administrație, a servit în cott. Tîrnava mare și Sibiu ca pretore și prim-pretore în Seliște, Talmaciu, Sibiu și Mercurea. A scris un manual român de stenografie, studii juridice în l. germ. și rom. și un comentar la legea comunală. În manuscris a ramas o gramatică

țigănească și diferite studii folklorice despre țigani.

2) *B.*, *Valeriu*, Dr. phil., fiul lui M., n. 1869 în Cincu mare (Trs.); 1891 prof la gimn. rom. din Brașov, 1893 director interimar al »Tribunej», 1894 a înființat dimpreună cu Dr. C. Diaconovich diarul »Dreptatea» la Timișoara, al carui redactor responsabil, și dela 1 Nov. 1894, director a fost, pîna la întreaș sa în temnița (Martie 1895), condamnat pentru agitațiune în 24 procese cu pedeapsa de 2 ani temnița de stat și 1300 fl. amendă. Tot la 1894 a fost redactorul resp. al revistei »Romänische Jahrbücher». Amnestiat în Iunie 1896, și-a recuparat postul de prof. la gimn. din Brașov. Cerënd concediu pe an. sc. 1897/98, a înființat (1897) diarul »Patria» la Cernaui. A scris diferite articole lit., științ., beletr., și politice. (Pseudon. »Bill-A-Zam».)

Brașițe, padure, mai ales oprită de a se taia; num. mai multor localități în Rom., mai însemnate: 1) *B.*, com. rur. în j. Covurlui, pl. Siret, compusă din căt.: B., Traian, Serbești-Vechi și Lozova, cu 1423 loc., cari se ocupă cu agricultura și prasirea vitelor; tentorul com. 11,655 hect.; 3 biserici, 1 școală de băieți și alta de fete; prin com. trece calea ferată, și șoseaua națională Galați-Teucuiu. 2) *B.*, com. rur. în j. Mehedinți, pl. Câmpu, formează com. cu căt. Goanța; 2000 loc., agricultori și economi de vite; are 2 biserici și 1 școală.

Brăniștenii de jos, sat în Rom., j. Roman, pl. Siretul do jos, cu 710 loc., însemnat prin faptul, ca în biserica de aici, zidita la 1520, V. A. Urechia a descoperit (1886) mormântul cronicarului Miron Costin.

Branșa, (frc. branche), profesione, specialitate.

Brânza, produsul obținut printr'un fel de fermentațiune din părțile solide ale laptelui de rumegatoare, închiegat, și cu deosebire al laptelui de vacă. Laptele e compus din caseina, albumină, lactosă și soluțiuni de saruri organice, împreună cu nisce globulețe de grasime în suspensiune, cari sînt îmbracate într'o membrană caseinoasă fină. Laptele de vaca are densitate 1.026—1.040 și conține 3—4.2% caseina și 4% grasime. Dacă sta mai mult timp la un loc, globulețele grase se ridică la suprafața și formează smântîna mai groasă. La caldura laptele fermentează. Lactosa se transforma în acid lactic, alcaliile, cari conțin caseina în soluțiune se neutralizează, laptele se înăcreșe și se închiaga. Închiegarea se poate face și cu chiag (v. ac.) sau cu apa de chiag, la 30—40°. Partea închiegată de lapte se numeșe caș, iar partea lichida zer (jintița). Din zerul dulce se obține lactosă. Laptele îngroșat cu chiag da zer dulce, cel închiegat cu acide, da zer acru. Fabricațiunea de brânzături consistă în aceea, că se liberează cașul de zer, se sara, se presează și se așează la un loc recoros. Înainte de tescuire cașul dulce se pune adeseori în apă caldă. Diferitele moduri de preparațiune, precum și diferitele feluri de lapte, dau o mulțime de variați de brânzături, dintre cari mai însemnate sînt: B. *holandeză*, mai cu sama în bucați rotunde. Belgia produce B. de *Limburg*. Anglia: *Chester*, colorat pe dinlauntru cu orlean în galben roșietic, *Glouchester*, ș. a. Franția: *Cantel*, *Roquefort* ș. a. Italia: *Parmesan*, *Stracchino*, din Milan,

ș. a. Elveția pune cele mai mari cantități de brânzeturi în comerț: B. de *Ementhal*, *Gruyère*, ș. a. Austro-Ungaria: B. de *Liptau*, *Olmütz*, *Quargel*. B. fabricata de economi de vite din țerile rom. este foarte bună și cântata în comerț. v. Cașcaval.

Branzinul, (*Labrax lupus*), pește din fam. Percidelor, ord. Acanthopterygii, lung de 0.5—1 m., greu până la 10 kg. Cunoscut și în evul vechiu. Traiesce în Oceanul Atlantic și Marea Mediterana. Aristotel i-a dat numele de *Labrax*, Pliniu de *Lupus*.

Braschi, *Giovanni Angelo*, conte, numele original al papei Pius VI. (v. ac.)

Brasidas, beliduce spartan în resb. peloponnesic; 424—22 a. Chr. a pus la cale revrătirea multor colonii atheniene din Macedonia. † în victorioasă luptă dela Amphipolis (422), în care cașu și Kleon.

Brasilia, (*Estados-Unidos do Brazil*), republica federativă în America de sud, între Oceanul Atlantic și Uruguay, Argentina, Paraguay, Bolivia, Peru, Columbia, Venezuela și cele trei Guayane, ocupa un teritor de 8.361,350 km², cu (1890) 14.068,268 loc. afară de Indianii selbatici. Suprafața B.-ei în două treimi e platou (Mato Grosso) și munți, cari se ramifica în numeroase șiruri; cele mai principale sânt: 1) Serra do Mar, dealungul țărmurului estic; dela acesta spre nord se întinde 2) Serra do Espinhaço, marginea estică a platoului de diamant; 3) Serra dos Vertentes strataie platoul interior, culmea despărțitoare între basinelul Amazonului și Paranei. Partea nordică a B.-ei e ocupată de șesul Amazonului, cu câmpii ierboase (Llanos) și păduri seculare (Selvas); în partea de nord a B.-ei se întind ramuri de ai munților Guayana. *Riurile* B.-ei aparțin la două sisteme: în partea nordică curge riul Amazon (v. ac.), la al carui sistem aparține aproape întreaga B.; înspre sud riurile Parana, Paraguay etc. aparțin sistemului Rio de La Plata. Afara de aceste două sisteme, riuri mai mari în B. sânt San-Francisco și Parahyba. *Clima* e tropica (2 anotimpuri: ploios și uscat), în locurile mai jos situate e nesănătoasă (febra galbenă); temperatura medie anuală 20° C. *Produce* mine ralic e: diamant (export 1¹/₂—3 milioane franci) și alte pietri scumpe, aur, platina, fier, carbuni de piatră, sare; produce vegetale: cereale de tot soiul, cafea, trestie de zahar, teă, bumbac, tutun, indigo, cacao, etc., fructe sudice, lemne de color, de construcție și de lucru, arbori de gunmi; a n i m a l e: vite cornute, cai și alte animale domestice, tapiri, dasipi, bradipi, moine, pisici, balene, paseri și insecte în multime de variațiuni (s. e. paseri: emu sau struționul american, pelicani, ibis, tucan, numeroși papagali și colibri; insecte: fluturi și gândaci admirabili, furnici calatoare), șerpi și alte amfibii, (broasce țestoase, aligatori, etc.)

Poporațiunea se compune din Portughezi, a căror limbă e limba statului, apoi Germani și Mestizi; Indiani și Negri. Sclavia abia la 1838 a fost sistată total. După religione cei mai mulți sânt rom.-cat., mai puțini protestanți; de altcum în B. este libertate religioara. Ocupația loc. în partea nordică e cultura cafelei, tutunului, zahărului, bumbacului, la sud agricultura și economia de vite. *Instrucțiunea* o promovează vr'o

7000 școale, câteva gimnasii, 2 facultăți de drept (Pernambuco și Sao-Paolo), două facultăți de medicina (Rio de Janeiro și Bahia), un politehnic, o școală comerciala, una minieră, o școală de marină, mai multe șc. militare, muzeu și bibliotecă națională. Comerțului îi servesc 19 porturi și o flotila comercială de aproape 300 năi; export (1894): 601 milioane Millreïs. Căi ferate 12,048 km., în construcție 6952 km.; linii telegrafice 15,903 km.; banca din Rio de Janeiro cu numeroase filiale; valută de aur, în faptă de hârtie; unitatea de monetă Millreïs (3 coroane), 1000 Millreïs = Conto de Reïs. Budgetul pro 1895 arată cheltueli: 275.691,000 Millreïs, acoperie numai 270.193,000 Millr. Datoria statului în țeară 754.042,399 Millreïs plus bancnotele și bonurile de tesaur în circulațiune în valoare de vr'o 700 milioane Millreïs; datoria în afară de țeară 31.453,500 Millr. Armata și flotila de resboiu s'au desorganizat în ultimele resboai civile; armata în timp de pace numeră preste 28,000 ficiori; marina s'a redus la 24 năi, altele sânt în lucrare. Constituția: după resturnarea imperiului (15 Nov. 1889) s'a întrodus republica federativă; după legea fundamentală dela 25 Febr. 1891 capul statului e presidential (ales pe 4 ani); legislativa e congresul (senat și camera deputaților). Colorile țerii: vênēt și galben. B. e împărțită în 21 state: la sud-est: Districtul federal, Rio de Janeiro, Sao Paulo, Parana, Santa Catharina, Rio Grande do Sul, Espirito Santo, Bahia; la est: Sergipe, Alagoas, Pernambuco, Parahyba; la nord-est: Rio Grande do Norte, Ceará, Piauhy, Maranhão, Pară; în interior: Minas Geraês, Goyaz, Mato Grosso, Amazonas. Capitala: Rio de Janeiro.

Istoria. Pe timpul descoperirii locuiau în B. două grupe de popoare: Tapuyas sau Indios do matto și Tupi-Guarani sau Indios mansos. Cel dintăiu descoperitor al B.-ei a fost spaniolul Vincente Yanez Pinzon (1499), iar apoi (1500, din întâmplare) portughezul Pedro Alvarez Cabral, care în numele regelui Portugaliei o luă în posesiune și o numi Terra da vera Cruz. La început se trimiteau în B. numai persoane dubioase sau condamnați, abia regele Ioan III. decise colonizarea ei. 1624—40 ocupară Olandezii o parte a B.-ei; 1654 fură siliți a se retrage și a abdice de posesimile lor pe prețul de 350,000 funți sterlingi. Exploatarea intensivă a aurului (1698) și a diamantului, precum și donarea de mari latifundii aristocraților portughezi (donatorios) și contractele încheiate de guvernul portughez cu aventurieri (conquistadores), cari întreprindeau ocupațiuni pe spesele proprii, causeră vii nemulțămiri între coloniști. Când apoi curtea portugheza, refugiată în B. dinăntea lui Napoleon, preferi Portughezi de origine obscură fața de descendenții conquistadorilor, erupe o revoluție militară, care sili pe Ioan VI. a extinde și asupra B.-ei constituția votată în Lisabon în Aug. 1820. Dar Cortesi-i portughezi nu au permis întrarea deputaților brasiliani în parlament; în consecență elironomul și principele-regent Dom Pedro convocă o adunare națională, care, urmând exemplul coloniilor spaniole, proclamă 1 Aug. 1822 independența B.-ei și pe Dom Pedro împărat (18 Decembre 1822). Prin contractul încheiat la 15 Nov. 1825 Por-

tugalia recunoscu independența B.-ei. Dom Pedro abdică 7 Apr. 1831 de tron în favorul fiului său minor Dom Pedro II., numind o regență până când (1840) acesta putu lua domnia. În coalițiune cu Urçuiza, guvernorul provinciei argentine Entre Rios, cu Uruguay și Paraguay începă B. 1850 resboiu contra lui Rosas, dictatorul Republicei Argentine, care resboiu se sfârși cu învingerea dela Monte Caceros (3 Febr. 1852) și căderea lui Rosas. Ministeriul Olinda promovă colonisarea țerii cu Nemți. 1865 porni în coaliție cu Uruguay și Argentinia resboiu contra dictatorului Lopez din Paraguay, care se sfârși (1 Mart. 1870) cu moartea acestuia. 1871 s'a adus o lege pentru treptata emancipație a sclavilor. Ministeriul Saraiva întroduse 1880 o reformă electorală, dar destrabălarea financiară nu a putut-o vindeca, un lucru ce nici urmașilor săi nu succese. În 13 Mart. 1888 se șterse cu totul sclavia; aceasta stîrni mari nemulțamiri între coloniști, cari se alaturara apoi partidului republican. O revoltă militară sub mareșalul Deodoro da Fonseca resturnă 15 Nov. 1889 imperiul și proclamă republica Statelor unite ale B.-ei. Imperatul Dom Pedro II. plecă în 17 Nov. 1889 în Europa. Guvernul provisor convocă 1890 un congres, care a dat țerii o nouă constituție și a ales 25 Febr. 1891 pe Fonseca president al republicei. Acesta fū însă āncă în Nov. 1891 resturnat; frēnele guvernului le luă vicepresidentul general Peixoto, care prin mai multe acte arbitrare stîrni nemulțamiri. Contra lui se revoltară admiralii Custodio de Mello și Saldanha da Gama, dar fară succes. În 1 Martie 1894 fū ales president Prudente de Moraes Barros, care din causă de morb se retrase în Nov. 1896, urmāndu-i vicepresidentul Victorino Pereira.

Brasilin, materie colorantă, ce se extrage din lemnul de Brasilia și de Fernambuc (rom.: lemn de băcan); cristalisează în prisme incolore, când e curată; se disolvă în apa și în alcool; soluțiile ei se colorează repede în galben, apoi în roșu. În soluțiuni alcaline are o culoare frumoasă, roșie ca carminul.

Braşov, oraş și comitat în Trs., situat în colțul sud-estic al Ungariei.

ORAȘUL BRAȘOV

(poporal Brașeu, lat. Corona, germ. Kronstadt, magh. Brassó) este așezat la 45° 37' 36" laț. nord. și la 43° 15' 30" lung. est. dela Ferro, avēnd o înălțime mijlocie de 600 m. deasupra nivelului mării. Situat între nisece dealuri frumoase, acoperite cu grădini și străbătute de promenāđi, și la poalele muntelui Tēmpa (951 m. preste niv. mării; 361 m. deasupra pieții B.) un promontor al muntelui Postovarul. B. are o pozițiune în adevēr pitorească. Orașul B. are formă lungăreață, desvoltāndu-se tot mai mult dela vest spre est. El se compune din patru părți: 1) *Cetatea*, care se afla în mijloc, are formă de trapez și este încungirurată cu ziduri, astađi ruinate și parte delaturate; 2) *Scheiul*, suburbiul românesc, așezat în partea vestică a orașului pe mai multe văi strîmte și pe coastele dealurilor, purtānd în partea de sus numirea de »*Pe Tocile*«; 3) *Blumēna*, suburbiul estic, despărțit de Cetate printr'o promenada și printr'un loc liber, ce servește ca piață pentru țirgul de septēmānă (se face Vi-

nerea) și ca loc de exercițiu militar. Blum. se extinde pāna catra gara princ. a B.-lui, așezata destul de departe de oraș; 4) *B.-vechiu*, așezat în partea nordică a orașului pāna la dealul și balțile Sprenghiului și pāna la cāmp. Suburbiul acesta are mai mult înfațșarea unui sat, ceea ce coresponde ocupațiunii locuitorilor lui. Intre Blumēna, Cetate și B.-vechiu se afla »Dealul Strajii«, încununat cu un castel (cladit 1553), astađi casarma. Afară de aceste 4 părți, de comuna B. se mai țin și cătunele (coloniile) *Nou*, *Dērste*, *Timiș* și *Stupini*, situate la distanța de $\frac{1}{2}$ —1 oara dela oraș. Partea cea mai de cape-tonie și mai regulata a B.-lui e Cetate, în mijlocul căreia se afla piața principala, avēnd de centru Casa Sfatului, cu un turn înalt de 40 m. (cladită 1420); înaintea edificiului primăriei, astađi local pentru archiva orașului și pentru adunările repres. comunale. Edificiile mai însemnate ale B.-lui, afară de Casa Sfatului, sūnt: »Biserica Neagra«, imposanta catedrala evanghelica luter., cladita în stil gotic (1385—1425); gimnasiul și școala reala inf. sasească, împreuna cu mușeul și biblioteca (26,000 vol.) acestor școli, aflatoare în imediata apropiere a numitei biserici; școala civila de fete saseasca; biserica și gimn. catolic; școala reală sup., cea comerciala și de meserii, precum și cea civilă de fete și primară de stat; biserica calvină; biserica lut. din B.-vechiu, numită »Bis. lui Bartholomeu« (dela finea secl. XIII.); hala de marfuri a orașului (»Podul batusilor«); reduta, cu o sala pentru teatru și concerte. Romānii din B. (afară de Dērste și Stupini) au 4 biserici gr.-or. (2 în Scheiu, 1 în Cetate și 1 în B.-vechiu), dintre cari mai însemnată este biserica Sf. Nicolae din Prund, una dintre cele mai vechi și mai avute biserici romāne din Ardeal. (v. ilustr.) Afara de biserici, Romānii au un gimnasiu complet, împreunat cu o școală reală inf. și cu o școală comerciala, precum și cu o școală primara de copii și de copile, susținute de parochia din Cetate și cea dela Sf. Nicolae. Școalele acestea, numite »școalele centrale romāne din B.«, sūnt adăpostite (afară de șc. comerciala și cea de fetițe) într'un mareț edificiu, ridicat 1851—54 în locul liber, numit »Groaveri«. (v. ilustr.) Gimnasiul și celelalte școale medii rom. din B. sūnt proveđute cu frumoase colecțiuni pentru șc. naturale, fisică și chimie, precum și cu o biblioteca constāt. din vr'o 8000 volume, care (colect. și bibl.) se află tot în edificiul amintit. De însemnat este și cimitierul bis. Sf. Nicolae din Scheiu, în care se află mormintele fam. Barac, a cap. Cristureanu, a lui Gavr. Munteanu, I. Meșota, Dr. N. Pop, Dav. Almașan, etc.; de asemenea și frumosul cimitieru din Groaveri, al bis. rom. din Cetate, în care odihnesc osemintele poefilor A. Mureșianu și Ioan Lapēdatu.

Populațiunea: La 1890 B. a avut 30,739 loc. (civilii), (9758 Rom., 9578 Sași și 10,441 Magh. și Ovrei, etc.); dupa confesiune: 8357 rom. cat., 378 gr.-cat., 9733 gr.-or., 8399 lut., 2674 ref., 412 unitari, 769 isr.) În privința populațiunei B. este al doilea oraș din Trs. — *Teritoriul* orașului cuprinde 19,553 hectare sau 34,298 jug. catastrale. B. e cetate lib. reg. cu magistрат regulat, capitala comitatului de aceeași numire, reședința unui tribunal reg. și a unei judecatorii cerceuale, reșed. unei camere comerciale și industr. a unei

camere advocaţionale, a unui *protopopiat* rom. gr.-or. (al Braşovului cu 23 parohii şi 28,677 suflete), autoritaţi militare, financiare şi de comunicaţiune.

Viaţa actuală. Locuitorii B.-lui se ocupă cu industria şi cu negoful; cu agricultura mai cu sama cei din B.-vechiu, iar cu pomaritul României din Scheiu. Meseriile au fost cultivate încă din timpuri vechi de Saşii braşoveni. Dela aceştia le-au deprins de vr'o 50 ani încoace (după delaturarea breslelor sau ţehurilor) Românii şi Maghiarii. Obiectele produse de meseriaşii braşoveni (postavuri, pânza, palarii, funarie, curelaria, pielea lucrată, lădi, plosci, etc.) se trimitau sub numele de »braşovenie« în locuri depărtate, mai cu samă însă în România şi peninsula balcanică. În timpul din urma însă industria mică din B. a deoacăţ. Ramurile, cari se mai susţin cu oarecare succes, sânt: cismaria, curelaria, cojocaria, palăria, croitoria, argăşitoria, lacătuşeria, măsaria, rotaria, care toate de present lucră mai cu samă pentru oraş şi împrejurime. Românii din B. se ocupă mai cu sama cu cojocăria, macelăria şi cu lucrarea straelor (cergilor). Numărul tuturor meseriaşilor din B. a fost în 1895 de 995, dintre cari 168 Rom. Locul industriei mici în deceniile din urmă l-au luat fabricile, preste 20 la număr. Dintre acestea mai însemnate sânt: fabr. de postav, de împletituri, de bere, spirt, oţet, săpun, de bomboane, de salam, de parchete, de chibrite, de cărămiđi, de ciment, de acid sulfuric, rafinerii de petrolu, ateliere mecanice, etc. Aceste fabrici lucra atât pentru trebuinţele interne, cât şi pentru export, mai cu samă în România şi Bulgaria. — În privinţa comerţului B. încă este unul din cele dintăiu oraşe din ţeară. Situat în apropiere mai multor pasuri, cari leagă Ardealul cu Ţeara Rom. (pas. Timişului, al Branului, al Şanţului şi al Buzeului), B. a avut încă din evul mediu un rol însemnat nu numai pentru comerţul ardelenesc, ci în genere pentru comerţul european, servind ca mijlocitor între pieţele din Eur. centrală şi nordică cu Orientul. Astăzi acest rol este cu mult mai modest, dar totuşi destul de considerabil. B. este un punct însemnat al liniei ferate ung. estice, tot odată este punctul de întâlnire al liniei din Secuime şi al liniei Zernesci-B. De asemenea B. este legat cu Sacelele printr'un tramway cu abur, care traverseaza oraşul până la gara Bartholomeu. Articolii principali ai com. braşovenesc sânt manufacturile şi fabricatele lucrate în B., şi marfurile brute aduse din România. În genere însa com. B. cu România a scađut foarte mult în urma resb. vama! dintre anii 1886—1891. În 1895 se aflau în B. cu totul 458 comercianţi, dintre cari 200 Rom. Comercianţii rom. din B. se ocupa cu deosebire cu afaceri de comisiune, cu bacania, zarafia şi cu comerţul mic (de pesce, lână, piei, brânzeturi, poame, etc.) Institutele princ. de bani din B. sânt: filiala bancii austro-ung., cassa de pastrare saseasca (inf. 1835), institutul braş. de pensiuni (inf. 1844), oficiul de amanetare oraşenesc, filiala inst. rom. »Albina« din Sibiu (1882), cassa de pastrare ungurească, şi filiala reun. de economii a funcţ. austro-ung. Numarul firmelor din B. împrotocolate la tribunal a fost în 1886 de 215.

Prin romantica sa poziţiune şi prin frumoasele sale împrejurimi B. atrage în fiecare an, cu deo-

sebite în timpul verei, o mulţime de străini, mai cu samă din România. Circulaţiunea străinilor în anii din urmă a fost cam de 10,000 persoane anual.

Istoricul. Oraşul B. datează dela începutul secl. XIII. În 1211 regele Ung. Andreiu II. chiamă în Ţeara Bârsei ordinul cav. teutoni (Cruciferi hospitales Sanctae Mariae), ca s'o colonizeze şi s'o apere, acordându-i privilegii însemnate. Cavalerii, aşezându-se aici, invită numeroşi colonişti germani dela Rinul de jos şi din Turingia, stramoşii Saşilor de ađi, cari asemenea capătă dela regii Ung. drepturi extinse. Cavalerii ridică în Ţeara Bârsei 6 castele, lângă cari coloniştii germani întemeiază mai multe comune (cu totul 16). Intre acestea a fost şi B., numit în chrisoavele cele mai vechi (până la 1355) *Brassovia* sau *Barassu*, iară mai târđiu *Corona* (săs. Krunen). B. a fost aşezat la început în partea nordică a oraşului de astăzi (de aici numirea »B.-vechiu«), în jurul unui castel situat pe dealul Sprenghiului, care castel s'a ruinat în partea primă a secl. XV., şi în jurul bisericei Sf. Bartholomeu. Afară de cast. acesta, cav. germ. ridicară pe virful Tămpei un al doilea castel, numit, ca şi oraşul, *Brassovia*. Acesta a ramas în fiinţă până în 1455, când s'a darimat la ordinul lui I. Huniade. Ruinele lui se ved şi astăzi. Numirea »Brassovia«, de origine slavică, ne arată, că înainte de venirea cav. trebuie că a mai existat o localitate cu aceeaşi numire, deşi Andreiu II. numesce în diploma sa Ţeara Bârsei: »terram desertam et inhabitatam«. — În 1225, venind în conflict cavalerii, cari voiau să se faca independenţi, cu Andreiu II., acesta îşi revoacă donaţiunea din 1211 şi-i alungă din Ţeara Bârsei. Coloniştii germani însa ramară şi mai departe aici, recunoscuţi fiind ca stapăni ai pământului, pe care se aşezaseră şi având un comite propriu, numit de regele. Lângă această populaţiune se aşezară în decursul timpului Români şi Unguri, cari însă nu aveau drepturi politice. — Braşovenii înaintară tot mai mult, deşi avură adeseori a suferi din cauza navărilor străine (1241 Mongolii; mai târđiu Turcii, Tatarii şi Românii). Progresele cele mai mari le facu B. pe timpul regelui Ludovic I. de Anjou (1342—82), care dete oraşului privilegii însemnate. Prin diplomele sale din 1353 şi 1377 el acordă B.-lui, pe lângă comitele regese, un »judex terrestris«, îi da dreptul de întreposit (Stapelrecht), precum şi supremaţia preste toate comunele din Ţeara Bârsei. Din acest timp comerţul şi industria B.-lui iau un avânt foarte însemnat. B. devine una din staţiunile principale ale comer. levantin, mijlocind neğoful între ţerile germane cu Orientul. Meseriaşii braşoveni se constituiesc în bresle (ţehuri) şi trimit produsele lor până la Constantinopole şi până în Italia. Pe timpul reg. Ludovic I. Braşovenii ridicară la pasul Branului, pe atunci cel mai cercetat, un castel de piatră în locul celui de lemn, clădit mai înainte de cav. germani. Scopul era apărarea oraşului şi în genere a fării împotriva navalirilor străine. Tot din cauza acestor năvaliri, vedând Braşovenii, că în partea, unde se afla oraşul până atunci, sânt în continuu ameninţaţi, deoarece oraşul în mai multe părţi era deschis, începură a se retrage catră finea secl. XIV. în locul unde se află B. acum. Acest

loc, folosit mai înainte ca câmp pentru in, era apărut din toate părţile cu dealuri. Aici se cladi mai întâiu Str. Porţii, apoi a Vamei, cea Neagră etc. Prima piaţa a fost locul numit Sub bucium« (Rosenanger). Pe locul cel nou se cladi (1385—1426) şi »biserica neagra, iar din 1395 întreaga cetate începu a fi încungirurata cu ziduri puternice, proveđute

că în 1392, pe când se zidia această bis., »fiind mare scumpete şi foamete în ţeara bulg., mulţi Bulgari s'au sculat dela ţeara lor, de au venit cu muierile şi cu copiii lor şi s'au aşezat afară din cetate, facându-şi colibi la locul, care dupa ei s'a numit Scheiu«. Originea acestor colonişti este şi acum discutata. Unii scriitori susţin, că

Biserica Sf. Nicolae în Braşov,

cu bastioane şi turnuri, a căror construcţie s'a continuat mereu până în secl. XVII. De asemenea se facura şi şanţuri adânci, pline cu apa, atât în partea estica, cât şi în cea vestica a cetăţii. Afara de aceea prin mijl. secl. XV. (1454) se zidi pentru apărarea oraşului castejul de pe Straja, care capetă în 1553 forma sa actuala.

În legatură cu cladirea bisericeii negre se aduce întemeierea suburbiului Scheiu (ung. Bolgárszeg, säs. Baldscheroi) de colonişti veniţi de preste Dunare. Anume cronicelę române braş. spun,

în adevăr ei au fost Bulgari, cari în decursul timpului s'au românisat; alţii (cu deosebire B. P. Hasdeu în Ist. Crit. a Românilor) sânt de părere, ca aceşti colonişti au fost Români din ţinuturile dunarene, numiţi dupa obiceiul timpului: Bulgari. Scheiul la început era cu totul separat de oraş, avënd forma de sat; în privinţa politică şi admin. era supus oraşului. Locuitorii de aici îşi facura în 1403 o biserica din lemn cu hramul Sf. Nicolae, iar mai târziu (1519—20), cu ajutorul lui Neagoş Basarab, în locul acestora

alta de piatră. Românii din Scheiu se putură susţine şi înaintarea treptat, sprijiniţi fiind în silinţele lor de domni Munteniei şi ai Moldovei, cari i-au protegiat în continuu. —

Progresul început pe timpul lui Ludovic I. se continuă şi sub reg. Sigismund (1387—1437), care veni însuşi în B. (1427) şi petrecu aici $\frac{1}{2}$ an, ca să supravegheze fortificarea oraşului. Cătra finea secl. XV. însă însemnata comer. a B.-lui început a mai scăde. Causele au fost de o parte căderea penins. balcanice în mâinile Turcilor şi repeţitele atacuri turcesci, de alta caile cele noue, ce le-a luat comer. univ. pe acel timp. Cu toate acestea B. totuşi se susţinu în buna stare, la ceea ce a contribuit în prima linie activitatea şi iscusinţa meseriaşilor de aici, precum şi legaturile com. cu principatele române. În a. 1453 Ţeara Bârsei se împreună cu cele şapte scaune şi cu celelalte ţinuturi săseşti din Ardeal într'o singură provincie. În 1498 Stefan Băthory se împrumută dela Braşoveni cu 1000 fl. de aur şi zalogose pentru aceasta suma domniului Branului (satele: Bran, Tohan, Sacelele, Noul, Crisbavul şi Apaşa), care cu timpul ajunge cu totul în stăpânirea oraşului.

Evenimentul cel mai însemnat dela început secl. XVI. este reformaţiunea, introdusă la Saşii din B. prin Ioh. Honterus (1498—1549), întemeietorul gimn. săsesc şi al primei tipogr. în Ardeal. Fruntaşii saşi Lucas Hirscher şi Ioh. Benkner îşi dadură silinţa sa a atrage şi pe Românii braş. la luteranism, spre care scop tipăriră cu chel-tueala lor mai multe cărţi în l. română. Silinţele lor însă remaseră zadarnice. Pe timpul principilor trans. B. avu a suferi în mai multe rânduri din cauza Turcilor şi a Românilor. Mai tare fu năpăstuit însă de princ. Gabr. Băthory (1608—13), care asediază oraşul în trei rânduri, voind să pună mâna pe averile lui. B. se apără cu succes sub conducerea viteazului jude Michael Weiss şi ajutorat de domnul muntean Radu Şerban Basarab.

În 1688, ajungând Ardealul sub supremaţia lui Leopold I., generalii acestuia cer ocuparea castelului de pe Straja de armata împărătească. Braşovenii însă se opun. Gen. Veterani vine cu 3000 ostaşi, împresoara castelului apărât de fehurile meseriaşilor şi-l cuprinde. Ca un act de răsunare din partea ostaşilor austr. se consideră focul cel mare, isbucnit în ziua de 21 Apr. 1689. Mai tot oraşul cade prada flacarilor, care cuprind şi casa Sfatului, precum şi bis. cea mare luterană, numită de atunci »bis. neagra«.

Veacul XVIII. decurge mai liniştit pentru B. Sub stăpânirea casei habsburgice oraşul se bucura de linişte, conturbată numai din când în când de grelele contribuţiuni de resboiu şi de ciurma asiatică, care cercetă în mai multe rânduri B. şi împrejurimea, făcând pustiiri cumplite (în 1718—19 mor în B. 4509, în întreagă Ţeara Bârsei 18,450 oameni). În secl. acesta comer. braş. începă a învia din nou în urma tract. încheiat de Carol VI. cu Poarta (1718). Pe lângă comercaşii saşi sunt şi o mulţime de com. români, precum şi greci, bulgari şi macedo-români, aceştia din urma constituţi în »compania privilegiata grecească de comerciu«. Ba cătra finea acestui veac numărul comer. români şi greci era cu mult mai mare ca al Saşilor, după cum se poate vedea dintr'un document din 1769 (11 com. saşi, 80 rom. şi

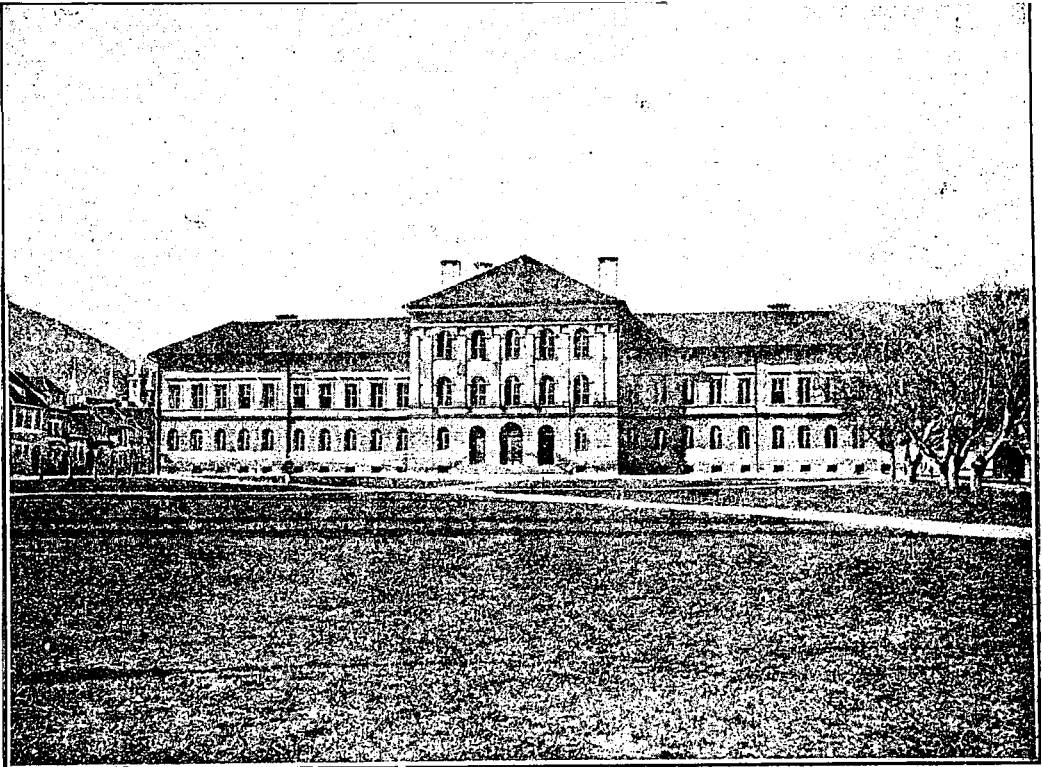
greci în Scheiu, 31 greci din companie). Încurajaţi de bunăstarea materială Rom. din Scheiu caută acum să câştige şi drepturi politice, stărind să fie recunoscuţi ca comună de sine stătătoare, sau cel puţin să aibă drepturi civile şi bisericesci mai extinse ca până acum. Dar Saşii se opun din reputeri acestor nisuiţe, dând totdeauna guvernului informaţiuni nefavorabile faţă de Români. În fine pe timpul lui Iosif II. (1780—90) capeta şi Românii dreptul de concivilitate, pe baza caruia îşi pot cumpăra proprietăţi în cetate, dreptul de a-şi clădi biserici (se şi clădesce bis. din Dêrste, cea din B.-vechiu, cea din Stupini şi cea din cetate, care astăzi, în urma unui proces îndelungat, e naţională grecească, precum şi mai târziu cea de pe Tocile), precum şi a pute exercita diferitele meserii. După moartea lui Iosif II. multe din aceste drepturi se restring, așa că poziţiunea Rom. se îngreunează din nou. Astfel se petrec lucrurile până în 1848, când se schimbă în întreagă țeara vechea constituție feudală. În decursul rev. din 1848—49 Ungurii cuprind oraşul şi castelul sub Bem în Martie 1849, dar în Iunie aceiaşi an sunt scoşi de aici de armata rusească şi austriacă. Cu dualismul se întroduse modul de adm. actual.

Insemndt. B.-lui pentru Români. B. a fost totdeauna un însemnat centru al vieţii românesce. Situaţi în imediată apropiere de România şi stând totdeauna în contact cu loc. de aici, Braşovenii au format legătura naţională şi culturală între Rom. de dincoace şi de dincolo de munţi. În B. s'au tipărit cele dintăi cărţi românesce: Catechismul (1559), Tetravanghelul (1562). Psaltirea (1570), Cazania (1570—80), Praxiul (1569—76), Evang. cu înveţatură (1580), partea cea mai mare traduse de diaconul Coreşi şi de preoţii Popa Mihaiu şi Popa Iane dela bis. Sf. Nicolae din Scheiu. În privinţa bisericească Rom. din B. de asemenea au stat în strinse legaturi cu cei din Muntenia, ţinând cu tenacitate la ortodoxie (mai cu samă pe timpul Unirei, la sinodul din 1700 din Belgrad, şi mai târziu sub Maria Teresia) şi indemnând şi pe alţii să rămână la vechia biserică. De crescerea tinerimii încă se interesează destul de timpuriu. Parochienii dela bis. Sf. Nicolae înfiinţară încă în anul 1788 o şcoală populară, care la 1837 avea 4 clase. La aceasta şcoală a funcţionat ca învăţător scriitorul popular Ioan Barac (1770—1848), mai târziu translator magistratual. Neguţătorii rom. din Cetate înfiinţară şi ei la 1835 o şcoală pop., la care funcţiona câţiva vreme ca inv. G. Băriţiu. Avântul cel mai mare cultural şi naţional îl luară B.-enii cătră mijl. secl. de faţă. Comercaşii rom. din B., setoşi de înaintare şi de înalţarea neamului, îşi dadură pe fiii lor la şcoale mai înalte, înfiinţară cele dintăi reuniri române din Ardeal (1835 »Casina neguţătorească«, astăzi »casina română«; tot cam pe atunci »Gremiul comercianţilor români de comerciu levantin«, şi totodată începură a se gândi la înfiinţarea unei şcoale medii române. Ideea aceasta se realiză în 1850, când cele două parochii rom. (Sf. Nicolae şi Cetate) se învoiră, sub înţeleapta şi energica conducere a protop. Ioan Popasu, sa ridice împreună o şcoală centrală, care pe lângă cursul primar să cuprindă şi pe cel gimn. Noul gimn. se deschise în toamna a. 1850, adăpostindu-se din 1854 în măreţul edificiu de acum.

Gimn. inf. fû dezvoltat la 8 clase în 1866, când se ţinû primul examen de maturitate. În 1869 pe lângă gimn. se înfiinţă şi şcoala reală inf. (astăzi cu 4 cl.) şi cea sup. comerc. (cu 3 cl.) Şcoalele centrale române au adus şi aduc servicii foarte însemnate pentru întreg poporul român, fiind cercetate de tineri din toate părţile. Numărul şcolărilor în 1896—97 a fost de 1386 (325 la gimnasiu, 116 la şc. reală, 91 la cea com.; restul la şcoala primară de copii şi de copile). — În B. apărură primele foi periodice române din Ardeal: în 1836 »Foaia Duminecii«, redigiată de Ioan Barac şi editată de comerc. R. Orghidan,

teatru român. Afară de aceste instituţiuni în B. sânt 2 tipogr. românesce, 1 librerie şi o baie de abur, împreună cu institut de hydrotherapiă (propr. şcoalelor centr. române). — Dintre obiceiurile Rom. din B. sânt de însemnat petrecerile »Junilor«, aranjate în serb. Pascilor de tinerii rom. din sub. Soheiu. Originea acestor festivităţi populare încă nu e stabilită.

Lit.: 1) Schiţa din ist. B.-lui, cu specială considerare la Români, de Dr. N. Pop, (B., 1883); 2) Noul caleuz al strainului prin B. şi regiunea dimprejur, de comitetul oficial de inform. pentru straini, (B., 1891); 3) Ţeara noastră, de Silv.

Gimnasiul gr.-or. rom. din Braşov.

şi în 1837 »Gazeta de Transilvania«, redigiată de G. Bariţiu (mai târziu de Iac. Mureşianu) şi împreună cu »Foaia pentru minte, inima şi lit.« În 1849 redigiă scurtă vreme C. Boliac, care era refugiat, diarul »Expatriatul«. Alte foi rom. cari au apărut în B., au fost: Transilvania, Orientul latin, Noua bibl. rom., Meseriaşul rom., Şcoala şi familia, Poşta rom. şi Cocosul-roşu. — În ceea ce priveşte Reuniunile, afară de cele două, amintite mai sus, Rom. au înfiinţat: în 1850 Reun. femeilor rom. pentru ajutorarea orfanelor celor căzuţi în 1848—49; 1863 Reun. rom. de gimn. şi de cântări; în 1871 Asociaţiunea p. sprij. învăţaceilor şi sodalilor români; 1880 Reuniunea p. ajutorarea vèduvelor. Afară de aceea B. este reşed. Reuniunii învăţatorilor români gr.-or. din distr. X., a unui desp. al Asociaţiunii precum şi a comitetului Fondului pentru înfiinţarea unui

Moldovan, (Sibiu, 1894; pag. 180—211); 4) Serbătorea Junilor la Pasci, de G. I. Pitiş, (B., 1890); 5) Notiţe din ist. şcoalelor noastre medii, în a XXXII. progr. a gimn. mare public român din B., (B., 1896); 6) Die Stadt Kronstadt u. Umgebung, v. Josef W. Filtsch, (Wien, 1886); 7) Die deutschen Ritter im Burzenlande, v. Fr. Philippi, (Kronstadt, 1861); 8) Herrmann G., Das alte u. neue Kronstadt, bearb. von Oskar v. Meltzl, (Hermannstadt, 1883 u. 1887).

COMITATUL BRAŞOVULUI

cu teritoriu de 260,088 jug. cat. (1803-63 km²), şi cu 86,777 loc. (Români 31,106, Saşi 27,802, Magh. 26,116), cuprinde partea cea mai mare din Ţeara Bârsei de odinioară. Cott. B. are formă de triunghiu şi se mărginesce spre est cu cott. Treiscaune, în nord cu cott. Târnavei mari, în vest

cu cott. Făgărașului și în sud cu România. Teritoriul în partea sudică și nord-vestică e muntos (în sud Ciucașul, Peatra-mare, Postovarul și Buceciul; în nord-vest munții Apața-Persani), iar în cea mijlocie șesos. Rîurile princ. sînt: Oltul, care formează granița nord-est., apoi afluenții lui: Tîrlungul, Timișul, Ghimbașelul, Bârsa și Hamărădea. Pământul e roditor, cu deosebire în partea mijl., unde se află satele săsești. În priv. politico-geogr. c. B., afară de oraș, se împarte în trei cercuri: I. *C. Feldioarei*, cu 9 comune (17,711 loc., în maj. Sași și Rom.); II. *C. Codlei*, cu 7 comune (17,524 loc., în maj. Sași și Rom.); III. *C. Săcelelor*, cu 7 comune (20,303 loc., în maj. Magh. [Ciangai] și Rom.) Cott. B. e traversat de linia ferată Budapesta-Predeal, B.-Sân-Giorgiu și B.-Zerenești. [A. B.]

Brașovanul, *Dimitrie Eustatie*, autorul primei gramatice a limbii române, 1756, scrisă la în sarcinarea principelui Constantin Mavrocordat. Manuscriptul acestei lucrări, care însă nu s'a tipărit, a fost găsit de C. Erbiceanu.

Brasse, mesura frc. de lung., = 162.42 cm.

Brasserie, (*franc.*) bererie.

Brassica L., (botan.) gen din fam. Cruciferelor, trib. Brassiceae, cuprinde plante erbacee de ordin arisanuale, mai rar anuale vivace sau subfrutescente. Florile galbene, mai rar albe, sînt dispuse în raceme elongate. Fructul este o siliquă lineară cu valvele convexe și cu o singură nervură dorsală. Acest gen are vr'o 80 specii răspândite prin Europa, Africa boreală și anstrală și prin Asia. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, din cari însemnă: *B. elongata* Ehrh., numită vulgar Muștar alb selvatic, *B. nigra* Koch. (Sinapis nigra L.), vulgar Muștar negru, *B. alba* Boiss. (Sinapis alba L.), vulg. Muștar alb, etc. Din semințele acestor plante se fac sinapisme foarte vesicante, ca condiment facilita digestiunea. Unele specii se cultivă pentru semințele lor oleaginoase, sau ca plante alimentare, astfel sînt: *B. Rapa* Koch. (*B. campestris* L.) var. *oleifera* DC. numita românește Rapița. *B. Napus* L. var. *esculenta*, vulgar Napi, Broasbe; *B. oleracea* L. cu mai multe varietăți. *B. oleracea capitata* DC., Varză (Curechiu) de iarnă; *B. oleracea bullata* DC., vulgar Varza nemțească; *B. oleracea caulorapa* DC. vulgar Gulii, Caralabe, Caralambe. *B. oleracea Botrytis* DC. numita popular Conopida, Carfiol, la care inflorescența devenită carnoasă constituie o legumă gustoasă, etc. [Z. C. P.]

Brassiera, obiect din rufărie de dame. Camisol decolat, fără mâneci, ajustat pe talie; se poartă peste corset. B. sînt făcute mai cu samă din batist și sînt garnisite cu broderii și danțele. B. de copii sînt simple.

Brastavățu, com. rur. în Rom., j. Romanți, pl. Balta-Oltu de jos, situată aproape de linia ferată Corabia-Caracal; n'are nici un cat. alipit; 2031 loc., agricultori și economi de vite; are 1 biserică deservită de 3 preoți și 1 școala primară cu 1 învățator; ruine antice.

Braț, extremitatea superioară a corpului. Brațele, ca părți foarte însemnate ale corpului, au oase tari și mușchi puternici.

Bratea, (magh. Brátka), com. mică în Ung., cott. Bihor, situată între munții Bihorului în valea Crișului repede, cu 276 case și 1245 loc.,

(1227 Români gr.-or. ceialtați Magh.) Biserica e de lemn, școala în regulă. Teritoriul e 4647 jug. cat., mai tot munte cu păduri seculare; agromonomie, industrie de casă, prasire de vite, pomărit, industrie de lemn. Stațiunea căii ferate, oficiul telegr. și postal în loc. [†]

Brăteni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Ștefanesci, compus din 8 căt., cu 2167 loc., agricultori și economi de vite; com. are 3 biserici și 2 capele cu 2 preoți, și 2 școli mixte cu 2 învățatori.

Brateș, lac în Rom., j. Covurlui, lângă orașul Galați, format din versăturile gurei Prutului și ale Dunării; lungimea sa e de 2 mile, lățimea maximă 1 $\frac{1}{2}$ mila, iar minimă 200 m.; are pește și raci în mari cantități; balțile, ce-l încungiuară, sînt pline de stuf și papură. B. e proprietatea statului; prin revărsarea apelor sale și ale Dunării a provocat în 1897 catastrofa orașului Galați.

Brătesel, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnate: 1) *B.*, sat. în j. și pl. Argeș, face parte din com. Albesci-B.; 346 loc.; lângă sat se află schitul cu asemenea numire, astăzi redus la biserică de mir. 2) *B.*, schit în j. Suceava, pl. Siretul de jos, în vecinătatea satului cu asemenea numire, întemeiat de nepotul acestui secol de proprietarul Iordache Balș; iar I. R. Rosnovanu îl înzestră cu 100 hect. pământ pentru întreținere; e locuit de 12 călugări.

Brătianu, 1) *B.*, *Ion C.*, celebrul om de stat al României, n. 2 Iunie 1821 la Pitești, întră la vîrstă de 17 ani în armata română, pleacă 1841 la Paris, unde stă până la 1848, făcînd studii militare și luând parte la turburările tinerimii franceze în contra regelui Louis Philippe. Acolo se împrietinesce cu C. A. Rosseti. Reîntors în țeară, devine îndată unul din fruntașii revoluției dela 11 Iunie 1848, care provoacă abdicarea lui Vodă Bibescu și ocuparea țării prin Turci. Exilat, B. se duce iar la Paris, unde stă până în 1857. Pe de o parte lucrează spre a câștiga simpatiile cercurilor politice pentru cauza României (scrie: »Mémoire sur l'Empire d'Autriche, dans la question d'Orient« 1855, »Réflexions sur la situation« 1856, apoi »Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie« 1859), pe de alta se pune în raport cu mulți membri principali ai revoluției europene (dintre cari unii, s. e. Andrassy, Crispi, ajung mai târziu conducătorii politicei serioase în statele lor) și se amestecă în conspirările contra lui Napoleon III., din care cauză e acuzat, dar achitat în 1853, apoi iarasi acuzat și condamnat la 3 luni închisoare (1854) și în fine internat în casa de sanătate a doctorului Blanche de lângă Paris până la Iulie 1856. În Iulie 1857 se poate întoarce în țeară; ales membru al Divanului ad-hoc și apoi deputat în Camera dela 1859, B. contribuie la unirea Principatelor sub Cuza. Din 1859 datează scrierile lui: »Mémoire adressé au Prince Couza« și »La Transylvanie, le Prince Couza et la Russie«. Dar în tot timpul domniei lui Cuza, B. nu poate ajunge la cărma statului; însă după detronarea acestuia, B., care era printre conspiratorii dela 11 Febr. 1866, se întâlnește cel dintăiu cu Principele Carol de Hohenzollern la Düsseldorf (19 Mart. 1866) și se întoarce la 8 Maiu 1866 în țeara cu noul Domnitor ales. Ministru de finanțe pentru puține luni în primul ministeriu

al Principelui Carol I., dela 11 Maiu 1866, B. redevine ministru de finanțe în cabinetul liberal dela 27 Oct. 1867 și execută marea concepțiune a căilor ferate, dând concesiunea lui Strousberg. B., neavând încă partisans în Moldova, se unesce cu »fracțiunea liberă și independentă«, care însă aduce neajunsuri guvernului prin isgonirea câtorva familii israelite din Bacău; cabinetul liberal cade la 16 Nov. 1868, mai ales în urma ocrotirii bandelor bulgare. Trecut în opoziție, partidul liberal în anii 1870—76 face agitații anti-dinastice. B., tradus înaintea juraților din Țirgoviste pentru complicitate la încercarea lui Candiano-Popescu de a detrona pe principele Carol prin revolta din Ploiești dela 8 Aug. 1870, este achitat împreună cu autorul principal, dar formează în curând împreună cu C. A. Rosetti, Coganiceanu, etc. coaliția (sau conspirația) numită dela Mazar-Pașa, care, în urma căderii cabinetului L. Cătărgi după alegerile din 1876, ajunge la guvern în 27 Apr. 1876, mai întâiu sub presidența lui Manolache Kostache. Dar la 24 Iulie 1876 B. devine presidentul unui ministeriu curat liberal și conduce astfel (cu o scurtă întrerupere de 2 luni) politica României timp de aproape 12 ani. Urmând la început pornirea violentă a partidului său cu darea în judecată a foștilor ministri conservatori (retrasă de Camera în 1878), B. se moderează în curând și desvoaltă calitățile unui adevărat și mare om de stat. Execută cu energie hotărârea Principelui Carol de a lua parte cu armata română la resboiul ruso-turc dela 1877—78, caută să susție interesele țerii la congresul din Berlin, pierde Basarabia, dar anexează Dobrogea; proclamă Regatul la 14 Mart. 1881 și regulează succesiunea dinastică; parășesce politica »Crucii ortodoxe« rusești și, după importanta sa întrevedere cu Bismarck la Gastein în vara 1883, îndrumază România spre tripla-alianță; moderează pe cât poate tendințele radicale ale lui C. A. Rosetti la revisuirea Constituțiunii în 1884, și isbucnește a face din partidul liberal, mai înainte prea dedat la mișcări revoluționare, un partid disciplinat de guvernământ monarchic-constituțional. Astfel B. dela 1877 încoace inspiră și merită toată încrederea Regelui Carol și dobândește cea mai desăvârșită autoritate asupra numeroșilor săi partisans. Insa, dupa revisuirea Constituțiunii, așteptând din an în an o nouă isbucnire a crizei orientale, B. hesita de a întreprinde neapărata organizare internă a noului Regat, acțiunea legislativă a partidului său încezesce, și B. se vede silit a se retrage dela guvern în Mart. 1888. Ales senator în opoziție, B. încetează din viață la 4 Maiu 1891 și se înmormentează la moșia sa Florica lângă Pitești. Moartea lui B. a fost un doliu național. Totdeauna insufletit de un înflăcărât patriotism, fără multă instrucțiune, dar așer la minte, plin de tact și foarte atrăgetor prin personalitatea sa, capabil de evoluțiunea internă dela un agitator ilusionar până la un om de guvern cum-patat, B. va rămâne în istoria modernă a României figura cea mai marcantă a generației dela 1848. Viața lui de familie a fost exemplară.

2) *B., Dimitrie C.*, fratele mai mare al lui Ion B., n. la 1818 în Pitești, † la 1890; a studiat împreună cu fratele său la Paris și a participat

la toate agitațiile și relațiunile sale politice. Câtva timp membru în comitetul internațional al revoluționarilor, stabilit la Londra (Mazzini, Bakunin, etc.) D. B. se întoarce la 1857 în patrie și devine unul din frunțașii partidului liberal. Sub guvernul fratelui său Ion dela 1876—1888, este mai întâi ministru al țerii la Constantinopole, apoi (10 Apr. până 9 Iunie 1881) ministru-president, în care situație prea responsabilă nu-l poate menține partidul liberal decât de abia 2 luni, și-l alege president al Camerei. În curând însă Dimitrie B., neputând pricepe marea preponderanța a fratelui său mai mic, trece la adversarii lui și devine cel mai agig, formând împreună cu L. Cătărgi și G. Vernescu așa numita »opoziție-unită«, care contribuie la resturnarea cabinetului liberal în Martie 1888.

3) *B., Grigore*, politic român, n. 1849, † 27 Febr. 1893; nepot de frate lui Ion B. Studiile liceale le-a făcut în Theresianum din Viena; trecu apoi la facultatea de drept din Berlin și Paris, unde obținū 1874 diploma de doctor în drept. 1875 întră la magistratură, înaintând până la membru al Curții de apel în București; 1886 deputat al Teleormanului. 1891, înființându-se Liga pentru unitatea culturală a Românilor, fu ales mai întâiu cassier, iar mai târziu president, devenind sufletul acestei societăți.

4) *B., Ioan I. C.*, fiul lui Ion C. B., n. 20 Aug. 1864 în Florica; diplomat al șc. politehnice și al șc. de poduri și șosele din Paris; 1889—1895 inginer la căile ferate, 1895 ales deputat de Gorj (col. I.), dela 12 Apr. 1897 ministru al lucrărilor publice.

Bratocea, trecătoare între Muntenia și Trs., dela Valenii de Munte la Brașov, preste munții Bârsei. Șoseaua urmează în Rom. valea Telejenului, iar în Trs. valea Tarlungi și nu e încă pe deplin terminată pe partea muntenească. Mergând spre Trans. din Muntenia, șoseaua întră în defileul Telejenului la Valea Larga și nu se degajează decât la Cheia, pentru a începe inediat urcușul spre B.; taie frontiera, lasând de o parte Grohotișul, de alta Ciucașul, și întră în valea Tarlungi, din ale cărei strintori iese din jos de gura Doftanei. *Măndstirea Suzana* și *Cheia*, sânt singurele puncte locuite ale vaii Telejenului. La gura Doftanei se ved în trei locuri șanțurile construite pentru împiedecarea intrării în Trs. prin valea Doftanei; pozițiunea aceasta se chiama *Alt-Schanz-Pass* și închide ași ambele pasuri. [Lt. Col. I.]

Brățuia, com. rur. în Rom., j. Gorj, 9 km. spre sud-est de Țirgu-Jiu; are o suprafață de 2500 hect. și 1147 loc., 1 școala și 2 biserici; agricultură, dogarie și mai ales industrie de lemn.

Brâu, cingătoare. 1) B., ornat sacru al persoanelor ierarchice începând dela treapta subdiaconatului. Servesce spre încingerea sau suflucarea sticharului și legarea epitrachitului. B. semnifică înfrânarea patimilor sufletesci și trupesci, ce stralucesc în virtutea castității. (Cf. Rugaciunea dela îmbracare. Math. III. 4.) 2) B. în mitol. grec. Aphrodite a fost stăpâna B.-lui de amor; în B. au fost adunate puterile de farmec. Ares încă a avut un B. dar l-a daruit Hippolyteii, reginei Amazonelor; și aci B. simbolisează curagiul resboinic. 3) B. s. *de brâu*, danț popular, executat de mai mulți danțuitori,

cari, ținându-se pe după talie, formează un lanț; danțuitorul dela capet îi conduce făcând figuri dupa capriciul său. Musica e de caracter vioi, în mesura binară și cu perioade scurte, de 4 sau 8 tacte.

Braula coeca, pēduchele albinelor, dipter de 1·5 mm. lungime fără aripi, traiesce ca parazit pe albine, mai cu sama pe regină și trântorii.

Braun, Alexandru, botanist n. 1805 în Regensburg, † 1877 în Berlin. 1832 profesor de zoologie și botanică la școala politechnica din Karlsruhe, 1845 profesor de botanica la Universitatea din Freiburg, 1850 la Giessen, iar 1852 la Berlin; a scris numeroase lucrări asupra morfologiei generale și asupra Criptogamelor; el este întemeietorul teoriei dispozițiunii frunzelor. Schimper i-a dedicat genul de mușchi *Braunia*. [E. T.]

Braunit, mineral, oxid și silicat de manganese; cristalizează în sist. tetragonal.; se găsește la St. Marcel (Piemont), Elgersburg (Turingia), etc.

Braunschweig, ducat, o parte integrantă a imperiului german, cu teritoriul de 3672 km², limitat de Hanovera prusiană, Vestfalia, provinciile saxone, Waldeck-Pyrnont și Anhalt. Teritoriul e delos, acoperit de ramurile munților Harz. Apele sânt afluenții fluviilor Elba și Weser. Are agricultură și prăsiere de vite înfloritoare, pomicultura desvoltată. Numărul locuitorilor 434.213 (1895), de confesiunea lutherană (94%). Exploatarea minelor e avântată, întocmai ca industria și comerțul. Pentru promovarea culturii servește: un politehnic, 9 școli medii, 2 normale, 429 școale poporale și renumita bibliotecă din Wolfenbüttel (300 mii tomuri, 10 mii manuscrite). Dieta ducatului e compusă din 46 reprezentanți aleși în mod mijlocit pe un period de 6 ani. Forul suprem administrativ e ministeriul cu 5 resorturi. În privința administrativă ducatul e împărțit în 6 districte. Budgetul pe 1896/7 arată trebuințe 13.727,000 Marce; datorii 27.916.700 M. Miliția e contopită definitiv în cea prusiana.

Istoria: Pe timpul vechilor germani B. a fost împopulat cu Cherusci; în secl. X. s'a contopit în ducatul saxon. Când Enric Leul în 1180 a fost scos din ducatul saxon, și-a păstrat ducatul B. care după moartea lui a fost împărțit între fiii săi. Familia domnitoare s'a divizat în mai multe ramuri, cu felurite numiri până ce în 1735 întregul ducat sub numirea de Lüneburg cădă sub stăpânirea lui Albert Ferdinand. Francezii au anecat ducatul regatului Vefalic, iar după moartea lui Napoleon s'a restaurat vechia dinastie. Ducele Carol fu detronat în 1830. Linișcea s'a reintors sub domnia lui Wilhelm (fratele ducelui exilat), care în 1831 dete țerii constituțiune. În 1841 s'au sters și ultimele remășițe ale feudalismului. Incepând dela 1848 guvernul din B. a staruit pentru unitatea Germaniei. În 1866 precum și în 1870—71 a luptat alătura cu Prusia. În 1884 a murit Wilhelm fără descendenți. Rudele mai de aproape: August Frideric, duce de Cumberland (fiul regelui de Hanovera), precum și ducele de Cambridge, neputând ocupa tronul diu pricina Prusiei, dieta în 1885 (21 Oct.) a ales de domitor pe Albert de Prusia. Cf. Guthe, Die Lande B. u. Hannover, 1867; Heine-mann, Gesch. v. B. u. Hannover. [T. F.]

Brava, insulă port., aparține ins. Cap Verde; 55 km², 9000 loc.; pământ fructifer; capitala *Furna*.

Bravare, opunere provocătoare.

Bravo, (*ital.*) curagios, harnic, brav; și ucigaș tocmit. *Bravură*, vitejie.

Bravo, Gonzalez, diplomat span., n. 1811; advoacat în Madrid; ca jurnalist combate radicalismul. Sub regența lui Esparteros trece la Moderados și ajunge 1843 în fruntea ministeriului, însă în curând face loc monarchiștilor reacționari și merge ca ambasador la Lissabona; 1864—65 și 1866—68 ministru de interne, apoi ministru-president; resturnat prin rescoala din 1868, împreună cu regina Isabella, B. a fugit în Francia și † 1871 în Biarritz.

Brayera Kunth. (botan.), gen din fam. Rosaceelor, trib. Poterieae, cu o singură specie cunoscută sub numele de *B. anthelmintica* Kunth. (sin. *B. abyssinica* Moq., *Banksia abyssinica* Bruce, *Hagenia abyssinica* Lam.) din munții Abesiniiei. Această unică specie cuprinde arbori înalți de 7—8 metri, și se cultiva în Abesinia pe lângă locuințele oamenilor; în Europa nu s'a introdus până acum. Extremitățile florifere, recoltate înainte de a ajunge semintele la maturitate și uscate la soare, constituie productul cunoscut sub numele de Couso (Kouso sau Koso) foarte mult întrebuițat în medicină, mai cu samă ca anthelmintic, în contra Panlliciei (Cordelei). [Z. C. P.]

Braza, măsură de lung. în Castilia veche; = 2 varas = 167·181 cm.; variază după diferețele țeri.

Brazda, porțiunea de pământ (și iarbă) ce se poate taia odată și întoarce cu plugul, sau cu coasa. *Brăzdar*, ferul lat dela plug, și după numărul acestora plugurile noi se numesc uni-, bi-, tri-, și polibrăzdar.

Brazda lui Novac, un val în Rom., ce se întinde din jos de Severin, trece prin Craiova și preste Olt până către Galați, prin Dacia orientala până către Ofinsa sau Tira lângă Nistru; se crede ca acest val ar fi o parte din limesul roman.

Brazos, rîu în Texas (America), isvoresce în Llano Estacado, se varsă lângă Velasco în golful mexican, 1046 km. lung.

Brazza, cea mai mare dintre insulele dalmatine, distr. Spalato, 396 km², 22,183 loc.; fructiferă (vin de Vulgava); porturi bune, cariere de marmoră. Orașul principal *San Pietro* (2578 loc.)

Brazza, Pierre, conte Savognan, explorator frc., n. 1852 în Roma; 1870 intră în marină. 1876—78 exploră rîul Ogove în Guinea infer., 1879—82 Congo și Gabun; dela 1883 a înființat numeroase stațiuni lângă Ogove, Alima și pe malul marii. Dela 1886 comisar în Congo frc. (Cf. Conférences et lettres de P. S. d. B., 1888.)

Brazzaville, (*franc.*) stațiune în Congo frc., Africa de vest, pe nialul drept al cotiturii rîului Congo, numita Stauley-Pool.

Breka, capit. district. bosniac B., în cercul Dolnja Tuzla, cu 4281 loc., export de pene și bucate.

Break, (*engl.*, pron. brec), trăsură lungăreață deschisa, cu capră înaltă și bance puse dealungul sau deacurmezișul.

Breakfast, (*engl.*, pron. brecfest), dejun.

Bréal, *Michel*, filolog frc., n. 1832 în Landau; 1866 prof. la Collège de France, 1879 inspector

general al instrucțiunii sup. Opere: »*Quelques mots sur l'instruction publique en France*» (1872), »*Mélanges de mythologie et de linguistique*» (1877), »*Sémantique*», 1897, etc.

Breasla, v. Bresle.

Breasta, com. rur. în Rom., j. Dolj, pl. Dun-brava de sus, situată lângă Jiu în departare de 7 km. de Craiova; se compune din 4 căt. cu 1964 loc.; are 2 biserici și 1 școală mixtă.

Breaza, numirea mai multor localități din țările locuite de Români. 1) *B.*, com. rur. în Rom., j. Buzeu, pl. Tohani, compusă din căt.: B., Bădenii, Dragăicesci, Dorobanții și Greceanca; suprafața 6075 hect. cu 2610 loc.; are 3 biserici cu 2 preoți și 1 școală mixtă; cultura cerealelor se face pe o suprafață întinsă, dar produsul principal e vinul. 2) *B.*, izvor de apă minerală în Rom., j. Prahova; în această apă predomina pucoasa. [nt.]

3) *B.*, com. în Trs., cott. Făgăraș, cu 1133 loc., mai cu samă economi de vite și agricultori, cu o biserică și școală gr.-or. rom. Aci se află și un oficiu filial de vânză pentru trecerea vitelor la pașunea de vara pe ambele coaste ale Carpaților. În apropierea satului B., spre munte, la împreunarea râurilor Brezicioara și Pozorta, pe o stâncă înaltă se află ruinele unei fortarețe, pe care poporul o numește *Cetatea lui Radu-Negru Vodă*. Pe aici — se ăice — ar fi trecut Radu-Negru Voda cu emigranții săi. [I. c. d. P.—]

4) *B.*, în *Bucovina*, căp. și j. Câmpulung; formează o comună și parohie cu cat.: Benea, Cu-coșul, Dealul-Glodului, Făgetelul, Măgura, Plaiul-Musticiu, Ploșnița, Porcescul, Răchitișul și Runcul; are moșie manastirească, 1878 loc. ort. res. [Dr. I. G. Sbiera.]

5) *B.*, com. *ardmând*, cu 480 loc., situata pe poalele muntelui Smolicea, cătră sud. [W.]

6) *B. de jos*, com. rur. în Rom., j. Prahova; are 5 cătune cu 2600 loc. și 382 case, o școală cu 2 învățători și 2 biserici parohiale cu 2 preoți și 3 căntareți. Locuitorii se ocupă cu agricultura, destilarea țuicii și cu lemnaritul; fabrică de postav (dimie) și de var hidraulic. În sub-sol se găsesc carbuni (lignit), păcură și sare.

7) *B. de sus*, com. rur. în Rom., j. Prahova; are 4 cătune cu 2800 loc. și 700 case, 2 școale cu 4 învăț., 2 biserici cu 4 preoți, fabrică de var hidraulic; o societate economică fundată prin cotisațiuni lunare, cu un capital rulant de peste 500,000 lei; tîrg săptămănal și bălcu anual (14 Oct. st. v.) Pe vremea domniei lui Al. Ghica (1834—42) aci a fost vama țerii, care dela 1852 s'a mutat la Predeal. Femeile se ocupa mult cu țesătoria și lucrarea costumelor și a chilimurilor, cu cari fac bun comerț. [A. M. Michaelescu.]

Breazu, sat în Rom., j. Iași, în regiunea pod-goriei Copoului, cu două izvoare de apă amara, purgativă, bogata în sulfat de magnezie și în carbonat de soda; se folosește în mod primitiv la vindecarea diferitelor boale. Apa a fost analisată la 1877 de Dr. Konya. [Dr. Vuia.]

Breb, animal, v. Bibru.

Brebenea s. Brebenei, numire populară data plantei *Corydalis cava*. (v. ac.)

Brebeneac, pasere, v. Sturzul.

Brăhănoc, numire pop. dată plantelor *Vinca* minor și *V. herbacea*. (v. ac.)

Brehu, numire topografică. 1) *B.*, com. rur. în Rom., j. Prahova, cu 3000 loc. agricultori, o școală cu 2 învățători și 2 biserici (una a fost manastire); are 650 case împarțite în 4 sate; agricultură. [A. M. M.]

2) *B.*, *Mândstire*, în com. r. B., fondata de Mateiu Basarab și soția sa Elena 1650, situata pe malul Dofanei. Aci căuta refugiu Elena Doamna când Mateiu Basarab se resboia cu Vasilie Lupu. Aci n. B. e prefăcută în biserică de mir. La spatele ei se află un lac sarat, adânc. Aerul e curat, apa de beat buna. Aici vin la recreație vara elevele Asilului »Elena Doamna.« [S.]

3) *B.*, com. în Ung., cott. Maramureș, (dioc. Gherlei), 1290 loc. rom. agricultori și economi de vite; cu biserică și școală rom. B. este și stațiune balneară. la înălțime de 748 m., la poalele muntelui Gutin, încungiurată de codru cu brădet; valea, în care se află stabilimentul, e cam departe de satul B. În mijlocul unui parc sînt așezate zidurile cu 26 camere, salon de năncare și de dans, 6 cabine cu 12 putine de baie. Din 2 izvoare apa servește la facerea bailor, iar un izvor se bea ca apă de cura. Clima e întăitoare. Apa se înșiră între apele minerale sulfuroase sarate, se bea cu vin și ca apă curativă la boale catarale și hemoroidale. Ca baie are proprietăți vindecătoare asupra reumatismului, podagrei, erupției pe piele și la afecții nervoase. Analisa izvorului de beat a facut-o Wodicsa István. Cf. Dr. Boleman István, »*Magyar fürdők és ásványos vizek*«. Budapest, 1890. [Dr. Vuia.]

4) *B. s. Prebul*, coin. în Banat, cott. Căraș-Severin, aproape de Caransebeș, cu 1084 loc. rom. În documentele istorice se amintesc deja la 1577. Dupa harta Peutingeriană în apropierea acestei comune, între hotarul comunei Delinești și Valea boulii a fost pe timpul Romanilor *Caput Buhali*.

Brec, v. Break.

Brecie, rocă elastică, ai cărei indiviți sînt colțurați și legați prin un ciment. *B. de contact*, B. vulcanică, al carei ciment e o rocă eruptivă; se găsește la contactul rocei eruptive și rocei străbătute de cea dintăia. *B. calcară*, e B. formată de bucați de calcar cristalin; dă câte odată o piatră frumoasă de ornament. *B. osoasă*, e o brecie formată de oase, cari sînt cimentate prin carbonat de calciu. Oasele sînt de ordinar transformate în carbonat de calciu. *B. porfirică*, e formata de bucați de porfir cu un ciment argilos-petrosilicios.

Breda, fortareată în Brabantul de nord (Olanda), 22,536 loc. (1891); episcopie, academie militara; postavarii. *Compromisul de B.*, rugarea nobilimei olandeze dela 16 Febr. 1566 pentru sistarea inchisițiunii.

Brediceanu, Coriolan, politic și avocat român, n. în Lugos (Banat) la 5 Ian 1850, a studiat în Arad, Beiuș și Pojon și a obținut diploma de avocat în Budapesta la 3 Ian. 1874. Naționalist însuflețit și desinteresat, orator excelent, B. de preste două decenii este conducătorul luptelor politice bine organizate, ce Românii din Căraș-Severin le poartă în reprezentanța acestui comitat. Dela organizarea partidului naț. rom. pına la 1892 a fost membru al comitetului național. În mai multe rânduri a fost candidat de deputat și la 1884 a și obținut majoritatea voturilor în

cercul Bocșei rom., dar în urma volnicilor întemplate la actul alegerii, nu a ajuns în parlament. B. în cele mai multe procese politice, intentate ȃiarelor și politicilor rom. din Ung. și Trs., a primit sarcina de apărător și s'a distins prin numeroase pledoare de valoare atât politică-națională, cât și juridică. Cu același zel a lucrat și pe teren cultural, jertfind foarte mult pentru înaintarea țeranimei române; este membru în comitetele societăților culturale rom. din Ung. (Asociaț. Trs., Soc. p. fond. de teatru, etc.) și s'a distins și ca deputat în sinoadele și congresele bisericesti. Cu scop de a îndemna la înbrățișarea literaturii rom., B. a scris și câte-va nepretențioase romane («Piatra credinței», Timișoara, 1894), piese dram., etc.

Bregenz, (la Romani *Brigantium*), capitala provinciei Vorarlberg, spre est de lacul Constanța (Bodensee), și pe linia ferată Lindau-Bludenz; 6739 loc., muzeu, fabricațiune de obiecte de lemn.

Breguet, 1) *B., Abraham Louis*, mechanic frc., n. 1747 în Neuchâtel; a făcut mai multe invențiuni pe terenul orologeriei, mecanice și fizice. † 1823 în Paris 2) *B., Louis François Clément*, mechanic, n. 1808 în Paris. Și-a câștigat merite pe terenul telegrafiei electrice. † 1883 în Paris.

Brehm, 1) *B., Alfred Edm.*, naturalist, n. 2 Febr. 1829 la Renthendorf; făcu călătorii mari în Africa încă înainte de a se înscrie la universitate; cinci ani exploră Egiptul, Nubia, Sudanul resăritean, după aceea studiă la Iena și Viena științele naturale. Mai călători apoi în Spania, Norvegia și Laponia, și la 1862 în Ha-beșul nordic împreună cu ducele E. de Sachsen-Coburg-Gotha. 1863 director al gradinei zoologice din Hamburg, 1867 întemeiă «aquariul» și un «vivarium» în Berlin. În 1877 călători în Siberia vestică și Turkestanul nord-vestic, 1878 însoți pe principele de coroană austriac, Rudolf, într-o călătorie pe Dunare, 1879 în Spania. În 1884 ține conferențe științ.-populare în America nordică. Observațiunile și lucrările sale le-a publicat în felurite reviste specialiste și de popularizare a științei. Scriitor popularizator excelent, descrierile pline de viață și foarte atrăgătoare. Lucrările sale sunt foarte multe și voluminoase. Cea mai însemnată și mai mare este: *Viața animalelor*, în 10 vol. mari, cu admirabile ilustrațiuni negre și în colorii, cuprinde descrieri de viață a tuturor animalelor, dela moimite până la cele mai inferioare. † 11 Nov. 1884 în Renthendorf.

2) *B., Christian L.*, ornitolog, n. 1787 la Schönau, studiă 1807—09 la Iena teologia, 1812 se făcu preot, † 1864. B. făcu o colecțiune de mare preț, mai bine de 9000 bucați de paseri europene, conținând aceeași specie cu toate variațiile ei, după etate, gen și locul de traiu. Toate observațiunile și studiile făcute de el asupra paserilor, le-a publicat în diverse reviste de specialitate și în multe lucrări aparute în ediții separate de mai multe volume (între anii 1821 până 1863).

Brehmace, (zool.) v. Buhe.

Brehuesci, com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Siret, compusă din satele: B., Bursucani, Corocăesci, Hancea, Hrițcani, Huțani, Măndresci și Vladeni; suprafața 7635 hect. cu 5374 loc., Români și Ruși și puțini Ovrei și Nemți; ocupațiunea loc. e agricultura și prăsierea vitelor. Co-

muna are 7 biserici cu 5 preoți și 4 școli cu 3 învățători și 1 învățătoare.

Breisach, (*Alt-B.*), oraș în Baden, cerc. Freiburg, cu 3258 loc.; situat pe o stâncă de basalt, înaltă de 246 m. Pe timpul Romanilor era cunoscut sub numele »*Mons Brisiacus*«. În evul mediu una din fortărețele imperiului german; ați numai ruinele cetății vechi se mai pot vedea.

Breitenfeld, sat germ. înspre nord dela Lipsca, 234 loc. Aci a reputat la 17 Sept 1631 Gustav Adolf învingerea asupra lui Tilly; 2 Nov. 1642 învingerea Șvedezilor sub Torstensson asupra »imperialilor« conduși de archid. Leopold și Piccolomini.

Breithaupt, *Ioh. Aug. Friedrich*, mineralog, n. 1791 la Probstzella, † 1873. Profesor la Aca-demia de mine din Freiberg. Scr. priuc.: »Vollständige Charakteristik des Mineralsystems«, 1820; »Übersicht des Mineralsystems«, 1830, etc.

Breitinger, *Ioh. Iac.*, scriitor elveț., n. 1701 în Zürich, se ocupă cu studiile clasice și cu teologia. 1731 prof. de l. ebraică, 1745 de l. elină la gimn. din Zürich și canonic al capitolului; † 1776. Din scrierile sale amintim: Ediția »Septuagintei«, (4 vol. Zürich, 1730—32); Arta critică a poeziei, (2 vol. Zürich, 1740) și Tratat critic despre natura, intențiile și întrebuițarea parabolilor, (Zürich, 1740).

Breiu, numire vulgară dată plantelor *Mercurialis annua* și *Merc. perennis*. (v. ac.)

Brema, (*Bremen*), 1) *B.*, stat germ. lângă cursul inf. al râului Weser; se compune din B. »oraș« și B. »țeară«; 256 km², și 196,278 loc. (1895), cari se ocupă cu economia de vite, dar mai ales cu navigațiunea și comerțul. Constituțiune dela 1854, revidată la 1884; corp. legiuitor sunt: senatul (16 membri, din cari 2 primari) și cetățenimea (150 membri); executiva o are senatul. Instanța super. judecătorească e curtea de apel în Hamburg. Budgetul: 17.123,182 Marce; datoria statului 114.811,900 M. Dela 1888 B. aparține uniunii vamale germane.

2) *B.*, oraș liber hanseatic în Germania, cu 141,937 loc. (1895); în B. sunt 14 biserici; casa orașului cu renumita pivniță («Rathauskeller»); bursă, muzeu, palatul justiției, etc.; gimnasiu, gimn. real, 2 șc. reale, preparandii, inst. de surdumuți, șc. de marină, gimnasiu de fete e pe cale a se deschide. Industrie: turnatorii de fier, fabrici de țigări, de bere, șantier. Camera comercială, filiala bancii imperiale. Import (1895) în valoare de 806.306,101 M., export 765.852,249 M. Flotila comercială (1895) 423 corabii mari, între cari 206 vapoare. Comuna regulată prin vapoare cu: Londra, New-York, Baltimore, New-Orleans, America de sud, Africa, Asia și Australia. Din portul B. au plecat (1895) 68,992 emigranți. Societați de asigurare contra pericolelor pe mare, »Norddeutscher Lloyd«, societatea pentru salvarea naufragiaților. — B. a fost ridicată 788 prin Carol cel Mare la rangul de episcopie, mai apoi archiepiscopie; a intrat în »Hansa« germană, a luat parte în mișcarea reformațiunii (1532), 1640 oraș liber imperial, la disolvarea imperiului germ. remase independent; 1810 fu încorporat Franței, 1815 intră în confederația germ., 1870 în imperiul germ., 1889 fu încorporat în uniunea vamală germană. Constituția veche aristocratică a B.-ei fu înlocuită 1849 cu alta democratică, revisuită

mai în urmă la 1884. Cf. Duntze, Geschichte der Freien Stadt Bremen, (1842—51, 4 vol.); »Bremisches Jahrbuch«.

Bremerhaven, (*Bremerhafen*), oraș cu port, resp. portul maritim al orașului Bremen, cu care e legat prin linii ferate; B. e oraș mai nou cu docuri multe și mari, magazine, etc. Dela B. spre sud se află 4 forturi cu turnuri de fier mobile, înarmate cu tunuri. Lângă B. se afla vr'o 3 faze. B. are 18,079 loc. (1895). 1895 au intrat în portul B. 4083 năi cu 2.183, 274 tone.

Brenezes, general al sultanului Baiazed. Mulțămăta sfaturilor sale: de a se săpa grabnic șanțuri, adăpostind retrucerea Dunărei, Turcii, cari atacaseră Muntenia în urma luptei dela Rovine, putură scăpa de o totală nimicire din partea Voivodului Mircea cel Mare.

Brenner, (*Mons Pyrenaeus*), un pisc de 2034 m. în Alpii tirolezi. Lângă acest pisc se află *pasul B.*, o vale largă și lungă, care se ridică până la înălțime de 1367 m. și desparte grupa Oetzthal de Alpii Zillerthal, (v. Alpii). Din timpurile cele mai vechi pasul B. era cunoscut ca principala cale preste Alpi spre Italia. Romanii au făcut drum preste pasul B., care până în zilele noastre a ramas unul din cele mai frecvente drumuri, mai ales după ce fu radical renovat sub Maria Teresia. La înălțimea pasului se afla *lacul B.* și *baia B.* cu izvoare calde de 21° C. 1864—67 s'a zidit *calea ferată B.*, având urcare până 1:44; această cale ferată are o lungime (dela Innsbruck la Bozen) de 125 km., și a avut de învins cele mai mari greutăți de teren, totuși e saracă în poduri și viaducte; cu atât mai bogată e în tunele (preste tot 27), dintre cari unele foarte lungi (tunelul Mülhthal 855 m.). Importanța caii fer. B. nu a pierdut nimic prin zidirea liniei Gotthard.

Brennus, titlu de principe la Celți. Sub acest nume se amintesc: 1) *B.*, ducele Gallilor senoni, care a nimicit 387 a. Chr. oastea romană l. Alia, a intrat în Roma parăsită și a asediat Capitolul. După tradițiune, Roma a fost scapată prin găgăitul găscelor din Capitoliu. Lui B. i-se atribue proverbialul »Vae victis!« ce l-ar fi dis când la cântărirea sumei de rescumperare, ce i-au platit-o Romanii ca să se retragă, a aruncat și sabia sa pe cântar. 2) *B.*, duce al Gallilor, care în 279 a. Chr. cu oaste de preste 100 mii a intrat în Macedonia. La Delfi Grecii, cu ajutorul unui teribil uragan, au zdrobit pe Galli. [T. F.]

Brenta, 1) *B.*, *riu* litoral în Italia sup., isvoresce din lacul dela Caldonazzo, percurge Val Sugana și se varsă la Brondolo în golful de Venetia; 170 km. lung. 2) *B.*, *grupă de munți* în Alpii trientini de vest, în Tirolul de sud, cu dolomiți Cima Tosa (3179 m.) și Cima di B. (3146 m.) 3) *B. sau Bronte*, măsură de vin în Italia; în Turin 49·285, în alte locuri între 70·5—76 lit., în Elveția 37·5 lit.

Brentano, *Clemente*, poet germ., din școala romantica, n. 1778, frate cu Bettina de Arnim; a avut o viață furtunoasă, † 1824 în Aschaffenburg. Ser.: romanul »Godwi«; poesii pop. »Des Knaben Wunderhorn«, etc.

Brenz, *Ioan*, reformator șvab, n. 1499 în Weil; dela 1522 predicator în Schwäbisch-Hall, asistă 1529 la disputațiunea din Marburg, trebuî să fugă ca contrar al interim-ului; la 1553 protoiereu în Stuttgart, † 1570.

Brescia, (la Romani *Brixia*), provincie ital. în Lombardia, 4779 km²., cu 501,531 loc. (1890). *Capitata B.*, la poalele Alpilor, 43,354 loc.; sediu epesc; castel, catedrala (din secl. VII.) și alta nouă din 1604—1825; museu (Templul lui Hercule). Fabricațiune de matasarii și arme.

Brese-Winiary, *I. Leop. Ludovic de*, inginer militar, întemeietorul noului sistem prusiac de fortificațiuni; n. 1787 în Berlin, † 1878. A ocupat înalte funcțiuni militare și a condus censtruirea fortificațiunilor dela Posen, Lötzen și Königsberg.

Breslau, (polon. Wroclaw), capitala provinciei prus. Silesia și a districtului B., (13,478 km²., și [1890] 1.599,322 loc.) Orașul B., situat lângă Odera, e a treia residență regala; centru pe linia căii ferate Berlin-Cracovia, având 373,140 loc. (1895); are 5 suburbii; pe piața principala, Ring, se află vechia casa a sfatului din secl. XIV., noua casă a orașului (dela 1862) și statuele ecuestre a lui Frideric cel Mare și Frideric Wilhelm III.; mai multe biserici frumoase, dintre, cari catedrala, zidita la 1148. Aici este residența unui episcop-principe; universitate cu o bibliotecă, cuprinzând 400,000 opere; 6 gimn., 2 gimn. reale, 1 șc. reală sup., 3 șc. civile sup., 1 seminar pentru învățatori și 2 pentru învățătoare; institute pentru surdo-muți și orbi; tribunalul supr. prov., judecatorie prov., camera de comerțiu, filiala bancii imper. B. e centrul comercial al Silesiei cu numeroase fabrici (de mașine, mobile, spirit, ș. a.) Aici se încheiă la 1742 pacea între Prusia și Austria; 1757 reputată aci Austriacii, sub Carol de Lotaringia, victoria asupra Prusianilor, iar 1807 avu loc capitularea Prusianilor înaintea Francezilor.

Bresle sau *Starostii*, asociații sau frații de meseriași și comercianți pentru apărarea intereselor comune. Aceste asociații erau foarte variate: în Roman (Rom.) era în 1729 o B. de ciocli, în Iași se vorbește de B. calcilor încă din secl. XVI., însă adevăratele B. nu aveau de scop numai ajutorarea indivizilor, ci și protejarea nunciei naționale. O B. își apăra interesele sale cu înderetnicie: ciobotarii (cismarii) nu dedeau voie pantofarilor să facă și sa vândă cisme; B. dintr'un oraș nu dedea voie cuiva, fie chiar breslaş, să vândă marfă adusa din alt oraș sau din altă țeară, decât numai în cazul, când platia o anumită suma. Breslaşii vindeau singuri produsele lor, dar n'aveau voie să se întovărășească între ei pentru negoț, decât cu învoirea capului B.-ei, numit staroste. Puteau vinde produsele la Armeni și Jidovi, aceștia însă nu puteau sa le vândă în acel oraș, ci în alte țiguri fără B. și în sate. În acest cas strainul adresa cererea sa starostelui, care împărția cererea pe breslaşi, așa ca fiecare să câștige ceva. În B. putea intra cineva venit din alt oraș, trebuia însă sa platească starostelui o sumă numita bărbânta (putinică de brânza, mai pe urma o suma de bani); tot astfel trebuia sa platească bărbânta și calfa sau fiul breslaşului când devenia breslaş. Calfele se ridicau din ucenicii, cari serviau 3½ ani tara plata, apoi primiau (uneori 3 lei) simbrie. Starostele se alegea dintre breslaşi și avea drept a judeca și pedepsi. Breslaşii numai la el se judecau. Contra lui se apela la episcop sau la mitropolit. Membrii B.-ei aveau o biserică zidită de multe ori cu cheltuiala lor, aveau

o ți de prasnîc (breslașii din Roman 1724 serbau pe sf. Archangeli), când dedeau o masă comuna pentru ei și saraci. În aceeași ți alegeau pe staroste. Statutele se cheamau catastiv și cel din Roman recomandă breslașilor la masă »să petreacă sufletesc precum iubesc Dumneșeu, cu voroave înțeleptesci și cu cântări dumneșești, nu cu jocuri și cu haburi, nici cu un fel de cântece lumesci.« Serbarea aceasta religioasă și jurisdicțiunea eclesiastică împiedecau pe eterodoxi a intra în B. Cu toate acestea uneori intrau în bresle și plăteau și ei dările pentru biserică: la începutul acestui secol se plâng Ovreei din B., ca plătesc pentru o biserică, ce nu este a lor. Regulamentul organic, și mai apoi convenția din 1858, a desființat B., și a dat o mare lovitură industriaișilor români. B. este la Români o instituțiune de origine slavă (brat = frate, bratstvo = frație). Vechimea B.-lor nu o putem determina, însă în 1724 eppul de Roman Atanasie II. reînvoiesce catastivul din 1640 al breslașilor din Roman. Cf. Eppul Melchisedec, »Cronica Romanului«, 2 vol.; »Convorbiri Literare«, 1888; V. A. Ureche; A. D. Xenopol, vol. IV. v. și art. Țehuri. [I. S. F.]

Bresnița, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pl. Ocolu de sus, la distanță de 7 km. de T.-Severin, la poala muntelui Vărănic; cu 175 contribuabili și 900 case; loc. se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; în com. este 1 biserică și 1 școală mixtă; muntele Vărănic e bogat în marmora, care în parte se exploatează. Prin com. B. trece drumul roman, ce duce dela piciorul podului lui Traian preste munți la Sarmiseghetuza.

Bressanone, oraș, v. Brixen.

Brest, capitala unui arondis. în depart. fr. Finistère, lângă Oceanul Atlantic, 75,855 loc. (1891); cu fortăreața de primul rang, port de resboiu pentru 500 năi de resboiu; școală de marină; cablu telegrafic spre America. La 1 Iunie 1794 învingerea navala a Englezilor (Howe) asupra Francezilor (Villaret-Joyeuse).

Brest-Litovsk, oraș fortificat în guvern. Grodno (Rusia mica), lângă Bug; 39,901 loc.; sediul episcopului armenesc, școală superioară ovreiască. Centru de căi ferate.

Bretagne, (*Bretania*), peninsula nord-vestică a Franciei, odinioară ducat, ați împărțită în 5 departamente: Ille-et-Vilaine, Finistère, Morbihan, Côtes-du-Nord și Loire-Inférieure. Deși cele mai mari înalțimi în nord-vest abia se urcă la 310—380 m., totuși face impresiunea unei țeri muntoase și sterpe. Totalitatea munților se numește Kein-Brais. Dintre rîuri amintim: Vilaine, Blavet și Aune. Porturi comerciale: Nantes, Vannes, Quimper, Morlaix, St. Brieuc și St. Malo; porturi de resboiu în Brest și Lorient. În văi se produc grâne și poame în abundență. Patru dialecte ale vechei limbi bretonice și numeroasele monumente ale Druidilor, ne reamintesc vechia poporație celtică. Loc. B.-ei sînt melancolici, iubitori de țeara, marinari îndraznți și militari curagioși. Pe timpul lui Caesar B. forma partea de vest a prov. *Armorica*, mai tîrziu se numia *Provincia Lugdunensis tertia*; 420 d. Chr. apare de tot liberă în fruntea confederațiunii armoricane. În secl. V. se amintesc de scriitorii latini sub numele *Britannia cismarina*. Stingîndu-se (1170) spița indigena a conșilor de B., această

demnitate trecu la Gottfried, fiul regelui engl. Enric II. 1298 B. fu ridicată la rangul de ducat, vasal Franciei, 1532 încorporată acestui stat. Cf. Black, Normandy and Brittany; Joanne, Bretagne, (1886).

Brețcu, (magh. Bereck), com. rur. în Trs., cott. Trei-scaune, la gura pasului Oituz, cu 2929 loc., Sécui și Români (1055). Cești din urmă se ocupa în deosebi cu oieritul. În apropiere se ved rui-nele unui castru roman.

Breton, limba B.-ă; l. locuitorilor din vechia Bretanie, numită *Armorica*, înrudită cu idiomul celtic numit »welsh« din Wales și cu cel »cornish« din Cornwallis; limba B. are patru dialecte. Dominează câteva departamente din Franția de vest, anume dep. Finistère și partea de est din dep. Côtes-du-Nord. Filologi competenți susțin că l. B.-ă ar fi un rest din dialectul celtic al Engliterei. [Pl.]

B., cap., v. Cap Breton.

Breva, v. Brevis.

Brevet, (*franc.* dela lat. brevis), epistolă scurtă, diplom, certificat; în Franția B.-e erau acte de grație, date de regi și conferiau primitivului o preferință, un titlu sau altă distincțiune. Așa se numiau s. e. *Ducs à B.* acei duci, cari aveau numai titlul unui ducat; *B.-s de joyeux avènement* sau *de serment de fidélité* erau acele, cari dau unui preot un titlu pentru obținerea celui dintăiu loc vacant de prelat. B. subscrise de mîna regelui îndreptățiau la purtarea costumului de curte (vînet cu șinoare de aur). În Englitara și Statele unite B. se dă la ofițieri ca titlu de rang afară de armată, și în Englitara e chiar împréunat la infanterie cu un adaus de leafă. *B. de invențiune*, concesiunea, sau mai bine ăis dreptul consacrat de autoritate, întru a exploata în mod exclusiv, fie o invențiune, fie o descoperire. E un drept mobilier. În Rom. nu există încă o lege în aceasta privința, cum nu există pentru protegierea desenurilor și modelelor de fabrică. Există însă legi asupra firmelor, asupra mărcilor de fabrică și de comerț, cum și o veche lege asupra presei din 1862, care proteje drepturile de autor. v. Patent.

Bréveté, (*franc.*) patentat.

Breviarium, (*lat.*) 1) *B.*, extras, carte de economie; scurta reprivire asupra unui lucru, extras din opere mai mari. *B. lui August*, mai tîrziu continuat sub numele de *B. imperii*, cuprinde însemnări statistice despre armată, venite, etc. [Pr.]

2) *B.*, carte liturgică, care conține psalmi, lecțiuni (din sf. Scriptură, din istoria sfinților și din omiliile sf. părinți), himnuri și rugăciuni. Se numește B. fiind-că este o procurtare sau extras din alte cărți liturgice (Psalteriu, Lecționariu, Antiphonariu, Martyrologiu); B. roman l-a compus în secl. XI. papa Gregoriu VII. Preoții de rit. latin sînt obligați să reciteze în fiecare ăi serviciul (Officiu) divin prescris în B. pentru ăia respectivă. Serviciul ăilnic este distribuit în 7 părți numite oare, (v. Orologeriu). [Dr. Is. Marcu.]

3) *B.*, *alaricianum*. Popoarele germ. cotropind imperiul din occident, au introdus personalitatea legilor, adecă, ele însăși guvernându-se cu vechile lor consuetudini, au lăsat pe învinși supuși dreptului lor privat personal, legislațiunii romane. De

aceea, când unii regi au codificat legiurile, ei au făcut Cod special pentru populațiunea de origine latină. Așa și Alaric II. (484—507), regele Visigoților, al carui Cod a fost promulgat la 506; exemplare autentice fără trinite magistraților principali, și, cum ne arată *commonitorium*, ce îi servă de precuvențare, sarcina publicității lui s'a încredințat lui Goiarie, Comes palatii, iar Anian a fost însărcinat a certifica exemplarele cu semnătura sa. Conține ca lege, o prescurtare a Codului Teodosian și *Novelle* de ale împăraților Teodosie, Valentinian, Marcian, Maiorian și Sever. Ca jus, gasim un epitou din Gaius, o prescurtare a sentințelor lui Paul, o prescurtare din Codurile Gregorian și Hermogenian, o bucățică în fine din Papinian. Toate aceste, afară de epitomul din Gaius, sunt însoțite de câte o *interpretatio*, adică regulă nouă, parafrasă sau chiar simplă trimitere la alt text din același B. (Cf. Savigny, »Histoire du droit romain au moyen âge, traduit en frc.«; G. Danielopolu, »Fragm.« II., pag. 39 ur.)

Brevilingua, (zool.) un subord în grupa Saurenienilor (șopârle), caracterizat prin limbă scurtă, groasă la basă și subțiată spre vîrf; cu 4, 2, sau fără extremități; acești din urmă formează trecerea la șerpi, cu cari sunt înrudiți. Se divid în: *Ptychopleura* și *Scincoidea*. [V. B.]

Brevi manu, (lat. = cu mînă scurtă,) prescurtat b. m. sau br. m.; fig. înseamnă: fără ceremonii, fără formalități, pe cale scurtă.

Brevis, (lat. scurt.) B. sau *Breve* se numesc și constituțiunile papali cari se dau prin secretariatul brevelor în afaceri de mai puțină însemnatate. Se scriu pe membrană sau hîrtie albă cu litere latine și netede. Sigilul e de ceară roșie, în care se află imprimată icoana Sf. Petru ca pescar, și de aceea se țic că se trimit »sub annulo piscatoris.«

Brewster, (pron. bruster) *Sir David*, fizician engl., n. 1781 în Jedburg în Scoția; 1859 principal al Universității din Edinburg. † 1868 în Allerly; însemnat pe terenul optice. Opere: »Letters on natural magic« (1831), »Treatise on optics«, (1832), »Treatise on the kaleidoscope«, (1819).

Brewsterit, mineral, face parte din familia Zeolitelor, e un silicat aluminos de bariu, stronțiu și calciu, hidratat; se găsește la Freiburg i/B., St. Turpet, etc.

Brezae, mască de crăciun; om învălît în o zeghe și împodobit cu diferite lucruri, avînd de regulă un cioc de pasere, pe care îl mișcă cu o șoară și îl face să scoată diverse tonuri.

Brezoianu, Ion, pedagog rom., n. pe la 1817 în București, † Aug. 1882. Prof. la școala de »candidați« (normala de învățători) din Cerneți, 1837—1840 lucrează cu atîta tragere de inimă, încât 1839 se deschid în j. Mehedinți 260 școale rurale. 1840 fû ținut 6 luni în închisoare de A. Ghica Vodă, sub pretext, că ar fi conspirat cu Mitică Gr. Filipescu; apoi colaborator la »Curierul românesc« al lui Eliade; 1843 organizează școalele din Câmpulung și j. Muscel. Dupa revoluția dela 1848, la care luă și el parte, organizează școalele din Ploesci și j. Prahova. Mai mulți ani membru în »Comisia documentala«, 1857 deputat, 1862 numit consilier la Curtea de Apel din București, dela 1868 membru în comitetul teatrului.

Scrieri: *Învățătorul primar, sau povește și sfaturi*, trad. din frc., 1848; *Prințesa de Clermont*, novela istorica de Mme de Genlis, 1842; *Curs elementar de agricultură și de economia rurala*, trad. după Raspail, 1850; *Manualul murmelor sau epistole* către o sororă pentru educația copiilor, 1851; *Manualul sanatații sau Medicina și Farmacia domestica*, trad. după Raspail, 1852; *Manăstirile țise închinare și calugarii străini*, 1861, în care apară secularizarea; *Réformeles Românilor sau colecțiune de toate legile și regulamentele întroduse în administrația României dela 1859 Ian. până la 1864 Oct.*, 1864; *Vechile instituțiuni ale României 1327—1866 cu un apendice*, 1882, lucrare mai mult de diletant. Toate scrierile au apărut în București. (Cf. art. lui G. I. Ionescu-Gion în »Revista Nouă« a. V.)

Brialmont, *Henri Al.*, general belgian, oficier din geniu și scriitor militar, n. 1821. Elev al școalei militare, apoi al școalei de aplicațiune (1839—41). 1847 locotenent, e însărcinat cu lucrări de fortificație la Diest; 1859 capitan în statul major, când întocmesc planul cîmpului întarit Anvers în sistemul poligonal. 1864 locot.-colonel și director gen. al operațiunilor militare în ministerul de resboiu; 1874 general-majoz și director al I. circumscripțiuni militare; 1875 inspector al genului și fortificațiunilor. Invitat de regele Carol a elabora un proiect de fortificațiune a României, după studiul chestiunii, se pronunță pentru fortificarea Bucureștiului. B. denunță de timpuriu predispozițiune pentru arta fortificațiunilor. Primele sale proiecte asupra apărării Anversului fura executate ca locotenent și aprobate de o comisiune de 27 oficieri superiori și generali. În 1836 consemnează ideile sale asupra funcțiunii strategice a fortificațiunilor »Résumé d'étude sur les principes généraux de la fortification des grands pivots stratégiques«, pe cari le aplică în primul proiect de întarire a Anversului. După 1870, ridicându-se chestiunea unei invasiuni a Franței sau Germaniei prin Belgia, B. presentă un proiect pentru fortificarea punctelor Liège și Namur pe Meusa, ca pivoturi de observațiune, care proiect fû pus în execuțiune la 1887.

Scrierile lui B. resumă oarecum evoluțiunea artei de a fortifica și a rolului strategic al cetăților dela 1836 până ađi, și constituie o conoară neseacă pentru cei ce voiesc a se ține în curent cu aceasta artă. Ele cuprind numeroase descripțiuni de forturi, fronturi de incență, adăposturi, casemate cuirasate, cupole, proiecte aplicate în Belgia sau afară, și mai ales studiul magistral al întaririi Anversului, care era sa-i faca un nume universal. La început partisan al fortificației bastionate — în principiile carei lucrează întăuul său proiect al Anversului — parascesse aceste principii în 1859, când e chemat a-și executa proiectul la cetatea Anversului pentru a aplica sistemul poligonal. De asemenea la început adversar al ideii de a constitui la Namur un pivot de observațiune, de teama de a nu se prea împărți forțele regatului, revine asupra acestei idei, presentând singur un proiect de fortificație al Liegiului și Namurului. Principiile lui B. sînt aplicate în organizarea cetății București. (v. ac.)

B. e unul din cei mai fervenți luptători în duelul actual dintre tun și cuirasă. B. e membru

al Academiei regale belgiane, al Academiei St. Nicolae din St. Petersburg și al mai multor soc. savante.

Brianza, ținut în Ital. sup., spre nord dela Milano, între Monza și Como, numit și »Gradina Lombardiei»; cu 200,000 loc.

Briareos, în mitol. gre. unul din Hekatoncheiri (cu 100 mâni), fiu al lui Poseidon; B., care s'a creșut mai puternic decât tatal său, a fost un urias, reprezentând puterea mării. Numele B. se explica cu: tare, puternic. (v. și Aegaion.) [Atm.]

Bric, s. *Brigg*, (mar.) bastiment cu 2 catarge provezute cu gabii și din cari catargul cel mare e înclinat spre pupa (partea dinapoi a bastimentului). În general are numai vele (pânze), și în acest cas e afectat la comerțul între țeri relativ apropiate, adecă navigației dișă de cabotagiu. Poate purta uneori până la 300 tone și chiar mai mult. În marina de resboiu B. e rar. Totuși, în mai multe marine există specimene, fie numai cu vele, fie cu vele și vapori, destinate pentru școala. Flotila româna posedă B.-ul »Mircea» (cu vele și vapori), care a făcut în fiecare an, dela 1883 până ađi, — uneori singur, alteori convoiat de crucișătorul »Elisabeta», — călătorii de instrucție pentru tinerii ofițeri și equipajie prin toate mărirele Europei și Africei. A luat parte și la festivitatea inaugurării canalului dela Kiel.

Briceni, tirgușor în Basarabia, j. Hotin, între Bălți și orașul Hotin, cu 4254 loc. (1892), 934 case; B. posedă 2 fabrici de săpun și 2 de luminari.

Bricol, 1) pușcătură de tun, în urma căreia glonțul lovește zidul pieziș și se resfrânge asupra altui zid ascuns; 2) săritura înapoi a bilei de biliard, când se lovește de mandana.

Bridgeport, oraș cu port în Connecticut, Amer. nord., lângă Long Island Sound; 48,866 loc. (1890). Fabrici pentru mașine de cusut, (Wheeler și Wilson, Howe).

Bridgetown, (pron. bridstaun), oraș cu port fortificat în insula brit. Barbados (Antile), lângă baia Carlisle; 21,385 loc.

Bridgewater, (pr. brigivater), *Francis Henry Egerton*, conte, preot și filolog engl., n. 1756 și † 1829; prin testamentul său a lasat la »Royal Society» 8000 funți sterlingi pentru compunerea unui op, care să arete puterea, înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu în creațiune. În urma acestei fundații au apărut monografiile scrise de valoroși învățați și cunoscute sub numele *B. Treatises*. (Londra, 1833—37.)

B., canalul, cel mai vechiu canal al Engliterei, în comitatul Lancaster (Manchester-Liverpool), construit 1758—71 pe spesele ducelui de B.; 61 km. lung.

Brie, ținut între Sena și Marne în Franția, se împartia în *B. champenoise* spre est, și *B. française* spre vest; ținutul a format odinioară un comițat, acum aparține la depart. Seine-et-Marne. Fabricațiune de brânză (fromage de B.)

Brieg, oraș în distr. prus. Breslau, lângă Odera, cu 20,154 loc., fabrici de mașini, postăvarii. Biserica Nicolau (protestanta) e din secl. XIII., cu pompoase organe. B. a stat 1311—1675 sub duci proprii; 1675—1741 posesiune austriacă.

Brieger, *Ludovic*, medio și prof. germ. în Berlin, n. 1849 în Glatz; celebru în special pe ținutul chimiei medicale. Prin cercetările sale

a arătat marea importanță a substanțelor, resp. otrăvilor, ce produc microorganismele. Scrieri: »Ueber Spaltungsproducte der Bakterien», »Ueber Ptomaine», etc.

Brienne, oraș în depart. fre. Aube, arond. Bar sur Aube, lângă riul Aube, 1829 loc. (1886); mai înainte a avut și școală militară, în care a fost crescut Napoleon I. Aci a bătut Blücher pe Napoleon, 29 Ian. 1814.

Brienz, sat în cantonul helv. Berna, lângă lacul B. și la poalele muntelui Rothorn, cu 2531 loc., o fabrică de gravuri în lemn (xilografie), brânză renumită.

Brière de l'Isle, *Louis Alex. Esprit Gaston*, general fre., n. 1827 în S. Michel du François (Martinique); a luptat contra Chinei (1859—60) și contra Cochinchinei (1861—62); 1877—81 guvernator în Senegambia; 1884 comandant în Tongking, 1887 inspector gen. al marinei, 1890 comandant al trupelor coloniale. † 1896.

Brigach, izvor al Dunării. (v. ac.)

Brigada, împreunarea tactică a 2 regimente omogene. *Brigadier* în Aust.-Ung. comandantul unei B.-e; în Rom. rangul ăntăului grad inf. în artilerie și cavalerie, corespunde gradului de caporal din infanterie. O B. de 2 regimente în Rom. e comandata de un *general de brigadă*.

Briganti, 1) *B.*, (*ital.*, fre. *brigands*), resculații contra regimului, cari adese degenerau în tâlhari. Brigantismul a înflorit mai cu samă în Italia. 2) *B.*, *Brigantes*, cel mai puternic popor al Britaniei romane; capitala lor era *Eboracum* (astăđi York); supuși de Agricola, sub Domițian.

Brigantia, s. *Brigantium*, num. lat. a orașului Bregenz. (v. ac.) lângă lacul de Constanța, (lat. *Brigantium lacus*). În vechime a fost capitala Brigantinilor, popor în Vendicilia.

Brigantin, (marină) donumire — astăđi oădută cu totul în desuetudine — ce se dedea în marina cu vele la o anumiată navă, specia Bric, de capacitate foarte variabilă.

Brigantina, (marină) vela longitudinală ce poarta coloana arborului artimon și bumul sau ghiul. Când bumul lipsește, B. e învergata numai pe *picul* dela artimon și coloana arborului artimon. B. se denumesc încă și: randa din pupa.

Brigantinus lacus, numele latin al lacului de Constanța.

Brigg, bastiment, v. Bric.

Briggs, *Henry*, matematician engl., n. 1556; prof. în Londra la colegiul Gresham, apoi în Oxford, † 1630. A calculat tabelele logaritmice, ce-i poartă numele, pe basa numărului 10.

Brighella, figură comică în comedia pop. ital.; reprezinta pe un servitor intrigant, care pune vina totdeauna pe Arlecchino.

Bright, (pron. brait); 1) *B. John*, om de stat engl. promotor al liberului schimb (free-trade), primul orator al Engliterei contemporane, mare democrat, și apărător al comerțului internațional; n. la Rochdale, în Lancashire, la 16 Nov. 1811, din pariți industriali; încă de timpuriu intră în viața politică. Primul debut al lui B. fū ca industrial, în calitate de asociat al importantei fabrici de filatură dela Rochdale; 1838 începū să se agite în Engliterra lupta contra sistemului protector. Legile prohibitive loveau de asemenea cerealele, și prin urmare clasa săracă. Această stare de lucruri critică dete nascere faimoasei

lige pentru abolirea legilor privitoare la cereale (*Anti-Corn-Law-League*) ce se formă la Manchester sub auspiciile colonelului Thompson, a lui Gibbon, Bright, Fox și sub conducerea lui Richard Cobden. Aceasta liga avu de rezultat, după o crâncenă luptă de câțiva ani (1838—1843) abolirea legii cerealelor. În modul acesta Engiltera inaugură o nouă politică comercială, liberul-schimb (*free-trade*). 1843 B. fû trimis pe rând în Camera comunelor de alegătorii dela Durham și de acei dela Manchester, mandat, ce-i fû încredințat până în 1847. În acest interval B. nu încetă de a apără marile idei de comerț și de democrație. 1860 B., alături de Cobden, fû unul din principalii promotori ai tratatului de comerț dintre Franța și Engiltera, punând în practica doctrinele școalei manchesteriene: liberul schimb; 1861 combătû cu mare elocință resbelul contra Statelor-Unite și susținû cauza lucrătorilor din Manchester, carora acest resbel era prejudiciabil, și în nenumerate rânduri el ridică vocea, în totdeauna ascultată, pentru cauza Irlandei, provincie desmoștenita a Mării Britanii.

Dela 1868 facend parte în diferite rânduri din cabinetul Gladstone, B. se facû în totdeauna avocatul Irlandei, pentru care și inventă faimoasa formulă: Forța nu este un remediu. Faimoasele proiecte pentru ameliorarea Irlandei, *Home rule*, găsiră însa un adversar puternic în B., care rupe cu Gladstone. Aceasta politica antiliberala este unica, dar marea greșeala ce se poate imputa lui B.; ca om public el va ocupa unul din locurile de onoare în istoria Mării Britanii. El era omul progresului, iubia cu sinceritate clasa muncitoare a lucrătorilor, al carei autorisat advocat a fost în tot timpul existenței sale. Pentru aceste sentimente a fost cu drept cuvânt numit: Tribunalul poporului. Ca orator B. a fost cel mai mare al timpului seor. În arta de a vorbi în parlament și în nenumeratele meetinguri, unde aparea adesea, el a întrecut chiar și pe celebrul Gladstone. Louis Blanc, facend alusiune la marea lui talent oratoric, a scris: »Gladstone ar fi primul orator al Engilterei; dacă B. n'ar fi existat»; iar Salisbury, un tory, facend elogiul lui B. a dis în Camera Lorșilor: »Engiltera a pierdut un mare cetățean, un ilustru orator, care fû cel mai mare magistrul de elocință al generațiunii actuale.» † 27 Martie 1889 la Rochdale, în etate de 78 ani. [I. I. Nacian.]

2) B., *Sir Charles Tilston*, inginer, n. 1832, se ocupă din 1850 cu construirea de linii telegrafice; 1856 construi împreună cu Cyrus West Field planul legaturii telegrafice dintre Europa și America, apoi conduse cabul prin Golful persic spre India. 1865—68 membru al parlamentului pentru Greenwich. † 1888. 3) B., *Richard*, vestit medic engl., n. 1789 în Bristol, † 1858. S'a ocupat în deosebi de boalele rinichilor. După B. se numesce *Nephritis parenchymatosa* (v. ac.) și *Morbus B.-i*.

Brighton, (pron. brait'n), oraș cu port (și comitat) la țărmul sudic al Engilterei; 115,402 loc. (1891); renumite bai de mare (50,000 oaspeți la an); aquariu grandios; zidiri pompoase și hotele elegante, cu deosebire pe esplanada Ring's Road, (345 m. lung). Până la 1888 s'a ținut de comitatul Sussex.

Brigitta, *Brigida*, fecioară irland., făcătoare de minuni, venerată în Irlanda sub numele *Maria Hibernorum*, † pe la 523; a întemeiat un ord de calugarițe mai ales pentru creșterea fetelor. Ziua comemorativă 1 Febr. B. este adeseori confundată cu *Birgitta*, sfântă svedeză, † 1373 în Roma, întemeietorea ordului »Salvator», încetat în secl. XVII. *Focol B.-ei*, focul etern întreținut în manastirile ordului B. în onoarea acesteia. Oprit la 1220 ca datina păgână.

Brihaspati, în mitol. indica e domnul rugăciunii și mijlocitor între deși și oameni, aparatul oamenilor în contra celor fara de religiuine, modelul preotului și al demnității preotesci. B. la Înși e numele planetei Iupiter. [Atm.]

Brilliant, diamant caruia prin operația taierei și a lucirii s'a dat o forma specială; de ordinar aceasta formă se da diamantului de calitate superioară. Pentru a se taia un B., se da diamantului forma unui octaedru, apoi se taie 2 baze: una superioară luându-se $\frac{1}{6}$ din jumătatea înălțimei dela vârful de sus în jos, și alta inferioară, luându-se numai $\frac{1}{6}$ din semi-înălțime dela vârful de jos în sus. Fața de sus se numesce *Corona*, iar fața de jos *Culasa*. În jurul acestor două baze se taie apoi diverse fețe mai mici. Cele mai renumite B. sînt: *Regentul*, *Kohinoor*, *Steaua de sud*, *Florentinul*, etc. [V. C. B.]

Brilliant, stralucitor; ca term. musical = cu foc și bravură.

Brillantine, o substanță de lustruit pentru metale și sticla. preparată din extract de guano, pământ de Tripoli, făină de grâu și sare. B. se numesce și un cosmetic din oleiu de ricin, glicerina și spirit.

Brin, *Benedetto*, inginer și om de stat ital., n. 1833 în Turin. 1876—78 ministru de marină în cabinetul Depretis, 1884—91 în cabinetele Depretis și Crispi, 1892 ministru de externe în cabin. Giolitti, 1896 iarăși min. de marină în cabin. Rudini-Ricotti. A lucrat mult pentru dezvoltarea marinei ital. de reșoiu. Opere: »La nostra marina militare», (1881).

Brindisi, oraș cu port în prov. ital. Lecce (Apulia), lângă Marea Adriatică, 16,719 loc. Eppie. Stațiunea ultimă a posteii continentale spre Asia, Africa de est și Australia. Comunicațiunea portului 1890: 2472 nai de 2.412,177 tone. În antichitate *Brundisium*, oraș grec. în Calabria, mai târziu colonie romană înfloritoare.

Brionice, *insule*, o grupa de insule în fața portului Pola (Istria); pe insula principala se afla fortul Tegetthoff.

Brioso, expresiune ital., = vioiu, care se întrebuințează în musica de obicei pe lângă termenul de mișcare *Allegro*, pentru a-i da mai multa tarie, mai multa țăușala.

Brisant, însușirea corpurilor explosive de a se descompune în timp minimal dezvoltând mari cantități de gazuri.

Brisbane, (pron.—ben), capitala coloniei australe Queensland, aproape de reversarea riului B. în Ocean, 55,959 loc. (1891); export de lăna, cositor și zahar.

Brisels, după mitol. grec. a fost o femeie frumoasă din Troia, care la caderea Troiei a ajuns în captivitate, și a fost data ca pradă lui Achilles.

Brisseau-Mirbel, *Charles François*, botanist, n. 27 Martie 1776 în Paris, † 12 Sept. 1854;

prof. și academician fr., unul dintre cei dintâi anatomisti și fiziologiști. Smith a numit după B. genul de plantă *Mirbelia*. Scr.: *Traité d'anatomie et de physiologie végétale*, 1813; *Exposition de la théorie de l'organisation végétale*, 1809; *Éléments de physiologie végétale et de botanique*, 1815.

[E. T.]

Brisson, Eugène Henri, politic fr., n. 1835; 1859 avocat și diarist (*Revue politique*); 1871 membru al adunării naționale, aderent al partidului stâng extrem; dela 1876 membru al parlamentului, unde s'a atașat la Union republicaine; 1881 president al camerei; 1885 prim-ministru; în procesul Panama a fost presidentul comisiunii parlamentare de 33.

Brisson, Jean Pierre, politic fr., n. 1754, capetenia Girondistilor. Republican înfocat, votă pentru osândirea regelui numai de frica poporului; ghilotinat 31 Oct. 1793. *Mémoires*, (1885).

Bristol, 1) *B.*, oraș comercial și cott. în Englițera, la împreunarea lui Avon și Frome, 221,665 loc. (1891); port (pentru cele mai mari nave) și docuri; eppie; catedrala, biserica St. Mary; fabrici de zahar, tutun, obiecte de metal, piele, sticlă; comerțu maritim însemnat. Import 1890:

171 mil., export cu produse brit. 34½ mil. marce; în port au intrat 8000 nave cu 1.231,047 tone, au ieșit 7617 cu 1.228,047 tone. Observatoriu astronomic în suburbiul Clifton.

Isvoare minerale. 2) *B.*, oraș în statul Connecticut (America nord.), 7382 loc. (1890). 3) *B.*, oraș în statul Pennsylvania (America nord.), 6553 loc. 4) *B.*, canal, sin de mare al Oceanului Atlantic 129 km. lung, între coastele Walesului nou de sud și Devon. 5) *B.-Bai*, baie în Marea Behring, la țărmul vestic al penins. Alaska.

Bristol, hârtie lucie trainică; se folosește pentru acuarela și desenul cu creta.

Brit, riu litoral în Anglia de vest.

Britannia, numele antic al Englițerei și Scoției de ași, usitat de pe timpul lui I. Caesar, care 55 a. Chr. întreprinse o expediție contra B.-ei pentru ajutorul, ce aceasta a dat Galliei. Numai 43 d. Chr. supuseră beliducii Imp. Claudius și Nero, o parte a B.-ei, prefacându-o în provincie romana. După ce Imp. Honorius retrase legiunile rom., B. fù ocupată pe la 450 de către Anglo-Saxoni, dinaintea cărora o parte a populației se refugiu în Franța de nord-vest, întemeiând o noua B., *Bretagne*. (v. ac.)

B.-mare și Irlanda, v. Englițera.

Britannia nouă, arhipelagul *B. n.* (arhipelagul Bismarck), grupa de insule în Oceanul Pacific, spre nord-est dela Guinea nouă; 47,100 km²; insulele sunt de proveniență vulcanică; vegetația e bogată. Locuitorii vr'o 188,000, sunt pașani. Insulele mai mari ale arhipelagului sunt:

Pomerania nouă, numită mai înainte B. n. și Birara; Merklenburg-ul nou (mai înainte Irlanda nouă). Dela 1884 sub protectorat germ., de atunci s'au botezat de nou aceste insule.

Britannia metal, aliagiu de staniu și antimoniou. v. Aliagiu brit.

Britannicus, fiul Imp. roman Claudius, n. din casatoria lui cu Messalina la a. 40. Numele de B. l-a primit dela senat întru amintirea reșboiului, ce l-a purtat tatal-său în Britannia. După moartea mamei sale, soția a doua a lui Claudius, Agrippina a comis toate, ca Impăratul să adopteze pe fiul ei Nero, n. din prima ei casatorie; din asta cauza B. a fost declarat idiot și pus sub paza, a trait în captivitate. † de otrava 56 d. Chr. [T. F.]

British Museum, un grandios institut în Londra, proprietate națională, întemeiat 1753 prin cumpărarea museului și bibliotecii lui Sir Hans Sloane. Se compune din o bibliotecă cu 1.850,000 vol. și numeroase manuscrise (numai manuscrise orientale 6—7000); din o colecțiune de antichități egiptiene, asyric, grecesci, romane, britice, etc., de monete și medalii, de opere chalcografice și desemnuri, o colecțiune de istorie

nat., (zoologica, botan., mineral, geologica, paleontologica). B. M. este deschis în fiecare zi de lucru. Cf. Vaux, »Guide to the antiquities of the British-Museum« (1851); Sims, »Hand-

book to the library of the British Museum.« (1854).

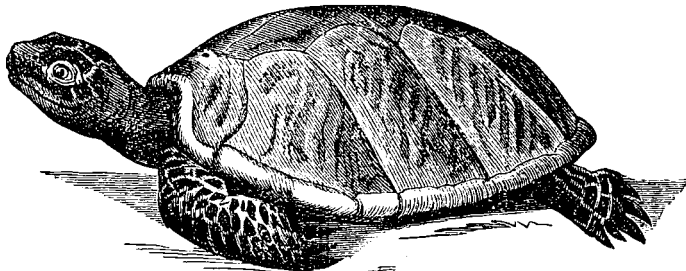
Brixen, (ital. Bressanone), 1) district în Tirol, are 1202-72 km², 27,050 loc., 37 comune. 2) oraș în Tirol, distr. B., lângă riurile Rienz și Eisack, 5529 loc., episcopie rom. catolică. Episcopii de B. au residat la început în Säben (Sabiona), 901 și-au strămutat sediul în B. Aici s'a ținut 1080 conciliul, care alese de papa pe Guibert de Ravenna contra lui Grigorie VII.

Briza L., (botan.) gen din fam. Gramineelor, trib. Festuceae, cuprinde plante erbacee anuale sau perene: are vr'o 10 specii ce sunt răspândite prin Europa, Africa boreala, Asia temperată și prin America de sud. În părțile noastre crește prin pașuni și fânețe până în regiunea subalpina *B. media L.*, numita popular Tremurătoare, Parasin, Iarba-iepurului. Unele specii din genul B., precum *B. maxima L.*, *B. minor L.*, etc., din cauza portului lor elegant sunt cultivate ca plante ornamentale. Înflorințele acestor plante, tăiate înainte de a înflori, și uscate cu îngrijire la umbra, servesc la confecționarea buchetelor și a altor ornamente perpetue. [Z. C. P.]

Brjansk, oraș districtual în guvern. rus. Orel, lângă Desna, 20,064 loc. (1888), comerțu cu lemne.

Br. m., prescurtare pentru brevi manu.

Brno, nume dat de Cehi orașului Brünn.

Broasca țestoasă uriașă.

Broasce, Batrachiane, un ordin al amfiburilor; au corpul scurt, fără coadă (de aceea se mai numesc și *Anura*), au 4 picioare, din cari cele dinapoi sunt mai lungi ca cele dinainte; acoperite cu piele goală, netedă; corpul lor trece prin o metamorfoză: ou, tetard (mormoloc, moace, linguruși sau vițelur), a nimal perfect. Mormolocii au branchii. Se nutresc cu insecte, pe cari le prind cu limba lor cleioasă. Cele mai multe B. au o voce tare, produsă de o beșică, ce o au la gât. Trăiesc în apă și pe uscat, în Europa și țările calde. Cele mai însemnate sunt: *Buraticul*, (v. ac.) (*Hyla viridis*), *B. verde* (*Rana esculenta*), *B. de ploaie* (*R. temporaria*), *Boul de baltă*, *B. popii* (*Bombinator igneus*), *B. răscoală* (*Bufo cinereus*), *Pipa* (*Pipa dorsigera*) din America, lungă de 14 cm., etc.

Broasce țestoase, (Testudo) nume generic popular al ordinului de reptile numit de naturaliști *Chelonieni*. B. țest. sunt terestre, fluviatile, marine sau palustre. *B. țest. terestre* au carapacea (*coavata*) foarte bombată, acoperită de placi mari cornoase, neimbricate, și formând o boltă solidă, imobilă, sub care se poate retrace animalul; ele trăiesc în păduri și livezi, săpându-și pentru iarnă găuri în pământ; nici odată nu merg în ape. În Europa nu sunt decât trei specii de B. țest., cari aparțin genului *Testudo*, dintre cari cea mai cunoscută este *B. țest. grecească* (*Testudo graeca*), trăiesc și în România; ea este galbenă, pătată cu negru, lungă de 30 cm., în Italia se mănâncă.

B. țest. fluviatile, sau de apă dulce (*Emydele*), au degetele reunite prin o membrană, carapacele turtit, foarte larg, lipsit de solzi și acoperit cu o piele moale cartilaginoasă, din care cauză e moale. Ele înoată cu mare ușurință, și nu vin pe uscat decât noaptea pentru a se repausa; se nutresc cu pesci sau reptile. La aceste aparține *Fryonix*, care trăiesc în Nil. *B. țest. marine* trăiesc pe lângă mări și au picioarele transformate în lopeți înnoțitoare, carapacele turtit și acoperit adeseori cu solzi; înoată cu mare ușurință. Ouele lor, în număr considerabil, stau expuse în năsip cel puțin 15 zile la căldura soarelui, din cari ies puși lipsiți de carapace și înoată în mare. S'au vădit indivizi din specia aceasta, a căror carapace avea mai mult de 5 metri în circumferență. Din carapacele lor se prepară *bagaua*. Aici aparține *B. țest. uriașă* (*Chelonia Midas*), care ajunge o lungime de peste 2 m. și o greutate de 500 kgr. (v. ilustr.); trăiesc în Oceanul Atlantic. *B. țest. palustre* trăiesc în lacuri și în bălți, astfel este *B. țest. de lac* (*Cistudo europaea*), care trăiesc în mlaștinile din România. (V. ilustr.)

Broca, Paul, medic și antropolog fr., n. 1824 în St. Foy-la-Grande (Gironde); prof. de chirurgie în Paris; a întemeiat 1859 Societatea antropol. din Paris. † 1880. La 1887 i-s'a ridicat un monument în Paris.

Brocardica (*Brocardicorum opus*), colecțiune de legi bisericesci compusă de eppul de Worms Brocard (Burkard s. Burchard).

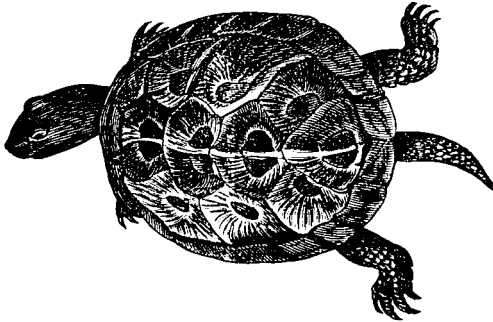
Brocat, stofă grea de mătăasă sau de catifea, înflorată sau țesută cu aur și argint; se întrebuințează pentru haine bisericesci, fețe de mobile, etc. Cele mai frumoase B.-e se fabrică în Lyon. *Brocatel* se numesc imitațiunile de B., amestecate cu lână.

Brocken, (lat. *Mons Bructerus*), cel mai înalt pisc în munții Harz, cott. Stolberg-Wernigerode; 1142 m., blocuri de granit. *B. câmpul*, mlaștină întinsă sub piscul B., 992 m., cu formațiuni puternice de turfă, rezervoriul de apă pentru râurile Bode, Oker, Radau și Odera.

Brockhaus, Friedrich Arnold, întemeiatorul unei dintre cele mai mari librării în Germania, n. 1772 în Dortmund, deschise 1805 în Amsterdam o librărie germ., pe care o mută 1810 la Altenburg, apoi 1817 la Lipsca; † 1823. Afaecerea o continuă fișii *Friedrich* († 1865) și *Heinrich* († 1874), apoi nepoții săi *Heinrich Eduard* și *Heinrich Rudolf* († Ian. 1898). V. și art. Enciclopedia.

Brod, 1) *B.*, oraș și fortăreață în Croația-Slavonia, lângă Sava, cu 4938 loc., cari se ocupă cu comerțul, agricultura și viticultura. Pe timpul Romanilor pe locul B.-ului a fost orașul Marsonia. Generalul austriac Ios. Filipovici din B. a început expedițiunea contra Bosniei.

2) *Bosna-B.* (turc. Busud), oraș. în Bosnia, distr. Banjaluca, lângă Sava, 1400 loc. cu o co-

Broasca țestoasă de lac.

lumnă comemorativă a pășirii împ.-rege Francisc-Iosif primadată pe pământ bosniac.

Broderia, cusătură lucrată în relief sau a *jour* pe ori ce fel de stofă, desene, flori, figuri, ș. a. *B. pe tamburină*, (tambur, gherghef), desene, flori, litere, inițiale imprimate pe pânză, stofă sau mătăasă, cari se coase în relief, artistic, cu bumbac, cu lănuri sau cu mătășuri și cu fir. Pentru executarea acestor B. stofa se întinde și se stringe pe gherghefe — cadre de lemn de formă pătrată, — sau pe tamburine — cadre de formă rotundă. Terancele le execută în mod mai simplu, întinzând stofa pe o sită sau pe un ciur fără fund. [M. B.]

Brodnici, popor menționat în analele rusesci și în documentele unguresci, în secl. XII. și XIII. în partea inferioară a Moldovei și Basarabiei, unde ei apar, pe lângă Cumani și Ruteni, ca vecini resăriteni ai Ungariei. Despre naționalitatea lor ne lipsesc o indicațiune mai precisă; ceea ce scim cu siguranță e numai că B.-ii erau un popor creștin, pe care contemporanii îl deosebesc de vecinii săi Cumani și Ruși. Numele e de origine slavonă și derivă, probabil, din slav. brodă (= vad), ale cărui derivate (broditi, brodnia, brodiaga ș. a.) au și semnificațiunea de umblare sau pribegire. Etimologia numelui ar indica deci sau pe nisce locuitori riverani de lângă un râu la hotar, ve-

cini cu Rușii, sau pe un popor neașezat, pribeag sau de curând venit. În bula papală din a. 1222, prin care se confirmă donațiunea regelui ungar Andreiu II. pentru cavalerii Teutoni din țeara Bârsei, numele B.-lor (vecini cu posesiunile de preste munți ale cavalerilor Teutoni) din diploma lui Andreiu II. apare înlocuit cu cel al **Blachilor**; de aici ar urma că ei erau Români sau macar amestecați cu Români. În acest caz s'ar explica și înțelesul de pribeag al numelui, dat Românilor ca de curând veniți în acea parte. În batala de lângă Kalka (1224), B.-ii cu voivodul lor Ploscânea (Ploskynja) sînt aliații Tatarilor în contra Rușilor. Sub stăpînirea Tatarilor ei apar încă în o diploma a regelui ungar Bela IV. din a. 1254, ca vecini resariteni ai Ungariei. Sub stăpînirea Cumanilor, apoi a Tatarilor, B.-ii se bucurau de oarecare independență pe teritorii autonome, cam în același fel ca și cnezii Bolohoveni (v. ac.). Și unii și alții par sa reprezinte cele dintâi așezari românesce în spre resărit de Carpați: Bolohovenii la nord, Brodnicii la sud. [D. On.]

Brodoc, s. *Brod*, sat în Bucovina, cap. Coțman, j. Zastavna, comună și parohie cu com. mică Mitcaul; are moșie mănăstirească; 2739 loc. (2606 ort., 35 cat., 98 mos.), o școală de două clase în B., și alta de o clasă în Mitcaul.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Brody, oraș comercial în Galiția est. la granița Rusiei, cu 20,071 loc., dintre cari 15,316 Ovrei; are 3 biserici rusesce, una rom. cat., o sinagoga frumoasă, teatru, gimnasiu-real, școala capitala ovrειαςca, etc. Comerțiu însemnat în cereale, vite, lemne, mărfuri de manufactură și lipscanie, blănării, etc., fabrica de bere, rachiu, spodiu, etc.

Bródy, *Sigismund*, publicist magh., n. 1840 în Miskolcz. 1873 proprietarul ziarului politic »Neues Pester Journal«, foarte răspândit ați în Ungaria. B. a facut marinimoase fundațiuni (250—300 mii fl.) pentru ziarisții magh.

Broglio, *Broglio* s. *Broglio*, veche familie piemonteză, din care generalul *François Marie conte de B.* s'a așezat 1656 în Franția. 1) *B., Victor François*, duce, mareșal frc., n. 1718; în războiul de 7 ani câștigă lupta dela Bergen (1759); 1764 guvernor gen. în Lotaringia; la izbucnirea revoluției frc. numit ministru de războiu, dar, resvrătindu-se trupele parisiene, B. emigrează 1789 și lupta contra republicei. † 1804 în Münster. 2) *B., Achille Charles Léonce Victor*, duce, diplomat frc., n. 1785 în Paris; sub restaurațiune membru al opozițiunii liberale, 1830 ministru de culte și president al consiliului de stat, 1832—36 cu mica întrerupere ministru de externe, din 1835 totodată president al consiliului, 1849 în adunarea națională conducător al partidului din dreapta; ca Orléan-ist după lovitură de stat dela 2 Dec. 1851 se retrase în viața privată; 1855 membru al academiiei. † 1870. Opere: »*Écrits et discours*«, (1863); »*Souvenirs du feu duc de B.*«, (1886). 3) *B., Jacques Victor Albert*, duce, publicist, istoric și barbat de stat frc., n. 1821 în Paris, 1862 membru al academiiei, 1871—72 ambasador în Londra, realisă fusiunea partidelor monarchiste; 1873—74 vice-president al consiliului, favorisând clericalismul; după caderea cabinetului Simon president al

consiliului (1877). President la »*Société d'histoire diplomatique*«. Opere: »*L'Eglise et l'Empire romain au IV. siècle*«, (1856—66); »*Frédéric II. et Marie-Thérèse*«, (1832).

Broker, (engl.) samsar.

Brom, (Br) metaloid monovalent cu greutatea atomica 80. Corp lichid, de culoare roșie, cu miros foarte neplacut. La $-7^{\circ}3'$ C se solidifica, cristalizează, la 59° fierbe, dând vapori roșii. Nu se găsește liber în natură, numai în combinațiuni cu metalele, precum: *bromura de sodiu* (Na Br), *bromura de potasiu* (K Br), *bromura de magneziiu* (Mg Br₂), etc. Prin caracterele chimice se aseamănă foarte mult cu elementele: chlor, iod și fluor; din aceasta cauză se grupează împreună cu acestea. Combinațiuni mai însemnate ale bromului sunt: *acidul bromhidric* (H Br), *acidul bromic* (Br O₃ H) și combinațiunile cu metalele, numite *bromure*.

Bromargir, mineral, crist. cubio; e o bromură de argint, galben verdu; se găsește rar, în Chili și Mexico.

Bromberg, district în prov. prus. Posen, 11,449 km², 655,026 loc. (1895); e compus din 13 cercuri rur. și 1 cerc urb. Capitala B. (polon. *Bydgosz*) centrul liniei ferate Berlin-Thorn, e situată lângă canalul B. (26 km. lung) și lângă Brahe; are 46,413 loc. (1895), judecatorie, gimnasiu, gimnasiu real, seminar pentru învățatori și învățătoare, institut pentru surdo-muți și orbi; camera de comerțiu, o filiala a băncii imper., direcțiune de cai ferate; industrie de mașini și morărit. Canalul B. e navigabil.

Bromelia L., (botan.) gen de plante tropical-americană, după care poarta numirea familia Bromeliaceelor, din tribul Bromeliaceae. Unele specii ca *B. fastuosa* Lindl., *B. Pinquin* L., ș. a. se cultiva la noi în floraria caldă. [A. Pr.]

Bromeliacee, (botan.) familie de plante monocotyle, înrudită cu Amaryllidaceele, cuprinde plante îndecomun epiphyte cu florile regulate de periant exterior calicin, foile rosulate sau moi și înguste sau mai adese rigide și spinulos-serate pungente, din America tropicală și subtropicală. După pozițiunea ovarului distingem 3 triburi: Bromeliacee, Pitcarnieele și Tillandsieele. Ca genuri mai importante remarcam: *Bromelia*, *Ananas*, *Achmea*, *Billbergia*, *Pitcarnia*, *Guzmania*, *Tillandsia*. Un număr însemnat de specii se cultiva la noi ca plante ornamentale în floraria temperată, dar mai ales în cea caldă, unde li se aplica un tratament analog cu Orchideele.

[A. Pr.]

Bromidrosis, sudori rău mirositoare, puturoase. B. e cauzată de o anomalie în secrețiunea glandulelor sudorifere.

Bromit, Bromargir, v. ac.

Bromura, v. Brom.

Bromus L., (botan.) gen din fam. Gramineelor, trib. Festuceae, cuprinde plante tufoase erbacee anuale sau perene. Acest gen are vre-o 40 specii, răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale, unele cresc în America de sud. Prin părțile noastre se afla mai multe specii, între cari însemnam pe *B. secalinus* L. numit de popor Obsiga, iar ba-vântului *B. mollis* L., *B. sterilis* L., etc. Toate speciile genului B. sînt plante furagere (de nutreț), din care cauza se și cultiva foarte mult. Unele specii sînt cultivate prin gradini din cauza frumoseilor pani-

cule, cari servesc la confecționarea buchetelor uscate perpetue, așa este *B. divaricatus* Rohde. și *B. brisaeformis* Fisch. [Z. C. P.]

Bronchiectasia, o stare de boala ce consistă într'o largire, care uneori poate ajunge colosală, a bronhiilor. Se produce mai des la bețărâni și la oamenii expusi la inflamațiuni repetate ale bronhiilor, cum sunt acei ce lucrează la meserii, în cari se produce mult praf sau vapori iritanți. B. e o boala foarte superatoare și care expune pe cel ce o are la capetarea altor boale și mai grave. Bolnavul tușește și da afara o flegma cu miros urît. Se vindecă greu, și dacă e mai învechită, nu se mai vindeca nici odata.

Bronhii, doue tuburi, cari pleaca din bifurcația tracheei (care se continua din laringe) și se îndreapta catre hilul ambilor plămâni. Ele au forma și structura tracheei. Formă lor e cilindrică la partea anterioară și turtita la partea posterioară. B. sunt așezate la partea superioară a toracelui și sunt în raport cu următoarele organe, cari formează cu ele pediculi plămânilor: arteriele și vinele pulmonare, arteriele și vinele bronchice, nervul pneumogastric, ganglionii limfatici, țesutul celular și pleura; la copii mici și cu glanda thymus. Afară de aceasta B. stânga are raporturi cu cârja aortei și cu esofagul, iar cea dreapta cu vena cavă superioară și cu marea vena azigos. Structura e deosebită în cele $\frac{3}{4}$ anterioare, cari formează partea cea cartilagiinoasă, de $\frac{1}{4}$ posterioară, partea membranoasă. Partea cartilagiinoasă e formată din o serie de inele cartilagiinoase separate prin inele membranoase. Partea membranoasă ocupa $\frac{1}{4}$ posterioara a B.-lor, ea este formată de un strat fibro-elastic subțire, de un strat de fibre musculare netede, situate transversal, și câteva fascicule longitudinale elastice. Fața interioară a B.-lor e acoperită de o membrana mucoasă, care are un epiteliu cilindric cu cilii vibratile. B. intrând în plămâni se desfac, corespunzător numărului lobilor pulmonari; cea dreapta în 3, cea stângă în 2 ramificațiuni, aceste iarăși în ramificațiuni mai mici, și așa mai departe. până la alveolele pulmonare. [Dr. Imerwol.]

Bronchita, inflamațiunea catarala a mucoasei bronhiilor. *B. acută* e inflamațiunea acuta catarala a bronhiilor. B. e mai frecuenta pe timp rece și umed (toamna și iarna); e mai comuna la copii și bețărâni. B. se capătă în urma unei reci, a iritațiunei bronhiilor prin un praf (faină, etc.), vapori iritanți (chlor, etc.) — B. primitiva; ea însoțese adeseori tusa magareasca, gripa, febra tifoidă, febra palustră — B. secundara. Dupa mulți autori cauza adevărată a B.-ei sunt diferite microbi. Simptomele B.-ei în formele ușoare sunt: durere de piept, cu deosebire ca o arsura sub sternum, la început tusa saca, care mai pe urma e însoțită de o expectorație groasă și galbie; la copii adeseori și puțină febra. Se vindeca în 5—10 zile. În formele grave exista o febra remitenta vesperala, temperatura urcându-se la 38° dimineața, iar seara până la 39.5°, febra, care poate dura 2—4 zile. Bolnavul are durere de cap, o tusa deasă, supcracioasă și dureroasă, respirația penibilă, simptome, cari persista 2—5 zile, dupa care începe o expectorație de flegma galbena, verșie și groasă. La ausculțațiunea pieptului se aud la început raluri romflante, (horai-

turi) și sibilante, (șueratoare) la ambii plămâni — perioada cruda, pe urmă raluri mucoase, umede, subcrepitante — perioada de expectorație. Percusiunea e normală. Intre aceste doue forme exista forme intermediare, diferite gradațiuni de bronchite. Prognosa e favorabila, caci B. se vindecă în 10—15 zile; la bețărâni și copii mici însa se poate complica cu o B. capilară și broncho-pneumonie, și sa aiba o terminațiune mortala. La bolnavi de inima B. e mai grava. În casuri ușoare e suficient repausul în odaie caldă, sudorific, o compresa Prisnitz în jurul pieptului; când B. e mai intensivă, inhalaiți de vapori de apă caldă, aplicare pe piept a unei hârtii de muștar, de câteva ventuse uscate. Când tusa e superacioasă se da un narcotic. Pentru favorisarea expectorației se prescrie o apă alcalina, (Slanic Nr. 1, Ems, Gieshübler, Vichy), sau o infusiune de ipeacuanasau de polygala. — *B. cronică*. Simptome: tusa cu expectorație muco-purulenta, cu un miros adeseori fetid (B. fetida), inaduga (dispnea), raluri mucoase la ausculțație. O forma specială e: catarul sec cu tusa superacioasă, uscata, expectorație puțină și apoasă, accese de astma și raluri sibilante și ronflante. Durata B. cr. e adese de mai mulți ani. Vindecare completă este rara. În anotimpul rece se agravează. Ca medicamente se dau: terpină, oleu de terebentina, gudron, iodoform, creosot fie la interior, fie în inhalaiție; expectorante, ca infusiune de polygala și ipeacuană; cura de ape minerale ca: Slanic Nr. 1, Vichy, Ems, Selters, etc., o cura în timpul iernei în regiuni cu un climat dulce, ca localitațile Rivierei (Nizza, San Remo, etc.), Palermo, Madeira etc.; cură de lapte; nutrimânt bun. — *B. capilară* este inflamațiunea ultimelor ramificațiuni bronchice, iar *broncho-pneumonia*, când la aceasta inflamațiune se adauge și acoea a lobulilor pulmonari, în care ultimele ramificațiuni bronchice se termina astfel, că B. pn. însoțese de regula B. capilara, deoarece inflamațiunea dela ultimele ramificațiuni bronchice se propagă cu multa ușurință la lobuli. Maladia e foarte rar primitiva, ci mai adeseori secundara, ivindu-se ca complicațiune a tusei magaresci, a febrei tifoide, a gripei, a difteriei. În decursul uneia din aceste maladii bolnavul începe a tuși violent, a avé respirația frecuenta (dispnea), care devine mai apoi și grea, astfel ca bolnavul se sprijina cu mâinile de pat pentru a respira mai ușor și în regiunea stomacului se produce o depresiune la fiecare inspirație. Febra de 35.5°—40°, cu un tip neregulat, și nu dispare deodata (crisa), ci treptat (lisa). Fața la început e roșie, pe urma palidă și buzele vinete. Decursul B.-pneum. e neregulat, din cauza ca focarele apar în nod succesiv. În casuri acute moartea poate surveni dupa 3—7 zile prin asfizie, sau paralisia inimii. În casurile subacute moarte în 2—6 septemâni prin marasni (slabire) sau trecere în stare cronica și tuberculisare. Vindecare se poate face în 15—20 zile, prin dispariția succesiva a diferitelor simptome. Prognosa e foarte grava cu deosebire la copiii mici și la bețărâni. Tra t.: Bolnavul se așeaza în o camera spațioasă și bine aerata. Vom schimba adeseori pozițiunea bolnavilor, cu deosebire la copii, așezându-i pe un plan înclinat, pentru a facilita respirația. În centrul febrei: chinina, antipirina și bai tem-

perate de 25—30°, de o durată de 5—15 minute (2—3 pe zi) și împachetări în proștiri muiate în apa statută sau rece, de o durată de 10—15 minute, 2—3 succesive. Baile au o înfriurare favorabilă și asupra stării generale și a respirațiunii. În contra sufocațiunii revulsive: hârtie de muștar (la copii cataplasme sinapizate), ventuze uscate pe torace. Inspirație de oxigen. Pentru departarea flegmei întrerebunțam expectorante, iuhalații cu vapori de apă caldă. Pentru a susține forțele: lapte, bulion, oue, vinuri generoase, cognac. În contra slabiciunii inimii: cafeina, eter, musc, camfora. [Dr. Imerwol.]

Bronchocrisa, atac, paroxismi de tusa, ce obține la persoanele tabetice; se aseamănă paroxisimelor de tusa convulsivă. V. Tabes.

Bronchophonia, fenomen auscultatoric, ce se observă la morbi pulmonari. Auzume în urma infiltrațiunii plămânilor, vocea bolnavului se transmite foarte clar urechii medicului, care ascultă la pieptul morbosului; ceea ce la o plămâna sănătoasă nu se întâmplă. [Drib.]

Bronchostenosa, strîmtarea bronhiilor de diferit calibru, cauzată de corpuri străine, de neoplasme, de secret abnorm, etc. Terapia se orientează după cauza B.-ei.

Brontes, după mitol. grec. unul dintr-un Ciclop.

Brontosaurul, animal antediluvian, dinosaurian, 16 m. lung., găsit în jurasicul american.

Bronz, aliaj făcut din cupru (araina) și staniu (cositor), topite împreună în diferite proporțiuni. După scopul, la care trebuie să servească, B. are compoziție diferită. Varietățile principale sînt: B. pentru tunuri cu 90% cupru și 10% staniu, B. pentru medalii cu 97% cupru și 3% staniu, B. pentru clopote cu 78—80% cupru și 20—22% staniu. Sînt B.-uri cari, afară de cupru și staniu, conțin și alte elemente: Argentaunul 50% cupru, 25% nichel, 25% zinc. B. fosforat 90% cupru, 9% staniu, 0,5% fosfor. Metal d'Alger 2% cupru, 97% staniu, 0,6% bismut. B. siliciat 97% cupru, 1,40% staniu, 0,05% siliciu și 1,62% zinc. B. fosforat e foarte homogenu și resistent, se întrebunțează pentru construcții de mașini. B. siliciat conduce bine electricitatea, deci se întrebunțează pentru sirme de telefon. Afară de acestea mai sînt: B. cu mangan cu 70% cupru și 30% mangan. B. cu aluminiu cu 88—95% cupru și 5—12% aluminiu. Acestea din urmă au culoare frumoasă ca aurul, și se pot turna bine. Din ele se fac diferite obiecte, ca linguri, capace de ciasornic, aparate fizice, etc.

B. de Cobalt, aliaj din cupru și cobalt.

Compoziția tunurilor de B. în general este de 10% staniu, restul cupru; densitatea 8-700, se topește la 900° C. și își mărește volumul prin solidificare. Lucrul mecanic, la care se supune B., este matagiul și mandrinagiul; se introduce în țeava inele de oțel din ce în ce mai mari, trampate tare, montate pe un mandrin în oțel dulce, manevrându-se cu o presa hidraulică. Mulagiul B.-lui, când se face în pământ, are inconvenientul, ca acesta fiind puțin conductor, recirea se face încet, producând liquațiuni; de aceea generalul Uchatius din Austria a cântat să împiedice producerea acestora, turnând B. (de 8% staniu) topit după metodele ordinare în lingotiere metalice, recirea făcându-se astfel mult mai repede; operațiunile mecanice

de matagiul și mandrinagiul, la cari este supusă apoi piesa, a dat rezultate excelente. În Rusia, colonelul Lavrov face turnarea în cochile metalice, și pe când B. este lichid, se comprina pentru a avea mai mare duritate și densitate. În Franța există B. Laveissière, care a căutat același lucru. Industria B.-lui pentru fabricarea tunurilor este în prezent lasată la o parte și el nu mai intră decât pentru fabricarea de accesorii, cari trebuie să îndeplinească oare cari condițiuni speciale.

Bronzare, operațiunea, prin care se dă leninului, gipsului, metalelor, etc. aspectul de bronz. Aceasta se face mai cu sama cu ajutorul vernisurilor și colorilor de bronz. Metalele se colorează cu sare, se lustruiesc sau se fac să strălucească cu ceara.

Brookit, mineral, oxid de titan, cristalizează în sistemul rombic. Se găsește mai cu sama pe crepturile rocilor cristaline la Bourq d'Ois-saus, St. Gothard, etc.

Brooklyn, (prou. bruclin), oraș cu port pe insula Long-Island, America nord.; prin un pod de fier preste East River împreună cu New-York; 806.343 loc. (1890); comerț viu și industrie, arsenal maritim și docuri colosale, schele de uai, ș. a.; rafinării de zahar, topitorii, fabrici de mașinării. B. fu fundat de Olandezi la 1625.

Broos, num. germ. a orașului Oraștie. (Trs.)

Broscarii, 1) *B., com. rur.* în Rom., j. Mehedintzi, pl. Ocolu de sus, cu 1200 loc. agricultori și economi de vite. La partea de sud a comunei trece Valul lui Traian.

2) *B., fort* împrejurul Bucureștilor, între Jilava și Magurele, construit după proiectele generalului Brialmont. (V. Encușesci.)

Broscauțul Vechiu sau *Munteii cu Criva*, comuna în Bucovina, cap. și j. Storojineți; formează com. și parohie cu B. Nou și Lisocovețul; are moșie boierească și 3819 loc., (3351 ort., 279 cat. și 189 mos.) cu câte o școală de o clasa. Aici întemeiasă boierul Constantin Volcinschi un schit, care fu secularizat 1783.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Broșteanu, *Petru*, scriitor rom., n. 5 Iunie 1838 în Seleuș (Banat); a fost ofțier, apoi secretar al societății cailor ferate austro-ungare, astați tratesc în Brașov. A publicat numeroase scrieri despre Români în l. germ. și a fost un zelos colaborator al revistei »Rom. Revue«. În timpul mai nou B. a tradus în rom. »Istoria Imp. Traian« de Franke. Academia Română l-a ales (1 Apr. 1887) membru corespondent.

Broșteni, numele mai multor localități în Rom.; mai însemnata e com. rur. B. în j. Suceava, pl. Muntele, compusă din satele: B. cu Haraoaia, Cotârgea cu Poiana Cotârgeșului, Lunguții cu cotul Halesei, Neagra cu Poiana Vinului, Holdița, Holda cu Barnari, Caboia, Crucea, Lunga, Cojoci și Chiril, avînd 2872 loc., cari se ocupa uai ales cu lemăritul și prasirea vitelor; teren muntos, care conține în sinul său minerale ca: pucioasa, fier, arama; nu sînt exploatate; 4 izvoare de pucioasă și 2 de burcut (borviz); com. are un schit numit Rarau și 5 biserică, apoi 4 școli subvenționate din cassetă particulară a M. S. Regelui Carol I., care posedă aici o moșie cu o suprafață de 44,000 hect., între cari 34,000 hect. padure; instalații forestiere la Barnari. În

B. se află reședința subprefectului, o judecatorie de ocol, 1 companie de infanterie, oficiu telegrafo-postal, ș. a.

Brotăcel, v. Buratec.

Brote, 1) *B., Aurel, Dr.*, economist rom., n. 1842 în Reșinari (Trs.), a făcut studii juridice în Sibiu, Viena și Graz. 1866 funcționar la cancelaria aulică transilvană în Viena; desființându-se aceasta 1867, apuca cariera de avocat și este numit 1874 director al bancii de asig. »Transilvania« în Sibiu. Membru al comitetului Asociațiunii Trs. Pe lângă diferite articole economice și statistice, a publicat Insoțirile de credit« după F. W. Raiffeisen. † 16 Dec. 1897.

2) *B., Eugen*, frate mai tiner al lui A., n. 1850 în Reșinari (Trs.); a studiat agricultura și s'a ocupat cu agronomia. 1879—88 asesor consistorial în Sibiu. La 1888 a înființat prima reuniune agricolă rom. în Trs. Dela 1881 membru, iar dela 1890 vicepresident II. în comit. centr. al part. naț. rom. din Trs., unul dintre corifeii direcțiunii memorandiste; 1894 urmarit în procesul »Memorandului«, s'a refugiat în România. A scris studii economice: (»Ținerea vitelor«, Trifoilul, etc.) și un op politic în l. germ.: »Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn, 1895; aceasta scriere, tradusa în urnia în românește, a fost premiată de Acad. rom.; ea conține o colecțiune de documente, extrase din diferite publicațiuni și explicate în o întroducere de 129 pag., care însă este tendențioasă și puțin scrupuloasă în alegerea argumentelor.

3) *B., Ioan*, n. 1819 în Reșinari (Trs.), † 1871; 1848 membru în deputațiunea trimisă din Blaj la împ. Ferdinand; apoi prefect al legiunii rom. din ținutul Sibiului. Fratele său *B. Petru* (n. 1829, † 1897) a fost 1848 oficier în escadronul de calareți format din Reșinarieni.

Brougham, (pron. brüm) *Henry, Baron B. and Vaux*, diplomat și orator engl., n. 1779 în Edinburg, unde a și studiat. B. a fost unul dintre cei mai celebri oratori și advocați din Londra; din 1804 membru în casa de jos, a luptat cu mult succes contra comerțului de sclavi și pentru îmbunătățirea instrucțiunii publice în Anglia. Remarcabil este discursul pronunțat la 1820 în casa de sus intru apărarea principesei de Wales. 1830 Peer și Lord-cancelar, și-a câștigat merite mari prin reforma justiției și instrucțiunii publice, † 1868 în Cannes. Scr. princ.: The British constitution its history and working, Sketches of states men of the time of George III., etc.

Brougham, (engl., pron. brüni), trasura acoperită, cu doue locuri de șeșut; se numește și *Broom*.

Brouillon, (franc.) schiță, concept, strazza comercianților.

Broussais, (pron. bruse), *François Ios. Vict.*, medic frc., n. 1772 în St. Malo, † 1832 în Paris; întemeiatorul sistemului numit *Broussaism*, care culminează în sentința, ca viața se susține numai prin excitațiune. Opere: Histoire des phlegmasies ou inflammations chroniques, (3 vol.); »Examen de la doctrine médicale généralement adoptée«, (4 vol.)

Broussonetia Vent., (botan.) gen de arbori lactescenți din fam. Urticaceelor, trib. Moreae,

cari cresc în China, Iaponia și archipelagul malaian. Cea mai importanta specie e *B. papyrifera* Vent., introdusa la noi ca arbore ornamental rustic; în patrie (China și Iaponia) se prepară din fibrele scoarței stofe și hârtie. [A. Pr.]

Brown, 1) *B., John*, medic, n. 1735 în Buncle în Scoția, † 1788 în Londra. B. reducea toate boalele la lipsa sau prisosința stimulilor (*Brownianismus*). Scrierea sa principala e: »Elementa medicinae«, (1780). 2) *B., John*, anteluptatorul eliberării Negrilor în Statele-Unite, n. 1800 în Torrington; întâiu tabacariu, apoi negustor de lână, iar mai târziu farmer în North-Elba. 1859 întreprinse cu o mica ceata o expediție contra Virginiei, centrul comei ciului de sclavi, dar la asaltul asupra arsenalului dela Harpers-Fevry ajunse prizonier și fu spânzurat 2 Dec. 1859. În marea revoluție a statelor sudice numele lui B. a servit ca strigat de lupta. 3) *B., Robert*, fondatorul sectei *Browniștilor*, n. 1549 în Northampton, † 1630 (în prinoșoare) tot acolo. Sub cuvânt ca biserica episcopală anglicana s'a abatut dela învețăturile apostolilor, B. combatu instituțiile ei, și pretinse independența și autonomie separată pentru fiecare comuna bisericească, cum și despartire necondiționată de catra stat; după B. fiecare comuna formează o societate de sine statatoare, sau congregațiune (de aici Browniștii s'au numit și *congregaționaliști*), ai cărei membri în privința dreptului și a puterii sunt egali; ierarhia separată, formele determinate pentru rugaciuni și pentru administrarea sacramentelor, ș. a. nu sunt admisibile, etc. După Henry Barrowe, a doua capetenie a Browniștilor, aceștia se numira și *Barrowiști*. Principiile lui B. au ajuns mai târziu la valoare generală în America de nord. [—]

4) *B., Robert*, botanist, n. 21 Dec. 1773 la Montrose în Anglia, † 10 Iunie 1858 în Londra. În 1801 a luat parte la expedițiunea capitanelui Flinders din Australia, de unde se întoarse 1805 cu o colecțiune de vr'o 4000 specii de plante în cea mai mare parte necunoscute până atunci. A fost cel mai mare botanist al Angliei, ocupând în decursul mai multor ani locul de custode la British Museum în Londra, în care timp a făcut cercetari asupra morfologiei și relațiilor filogenetice ale plantelor, asupra desvoltării ovulului, asupra fecundațiunii la plante, a stabilit un mare numer de genuri și chiar familii de plante și a fost cel dintâiu botanist, care s'a ocupat într'un mod științific cu flora Australiei. Scr.: 1) *Prodromus florae Novae Hollandiae*. (London, 1810); 2) *Supplementum primum prodromi florae Novae Hollandiae*. (London, 1830); 3) *Vernischte botanische Schriften*, publ. de catra botanistul Nees von Esenbeck. (Nürnberg, 1825 până 1834, 5 vol.) [E. T.]

Browne, 1) *B., Maxim Ulysse*, conte, general austr., n. 1705 în Basel din o familie scoțiană. A intrat în serviciu militar austr., luând parte la resboaiile cu Frideric II., Turcii și Francezii, și în Italia; 1746 a ocupat Guastalla și Parma; 1749 guvernor al Trs.-ei, unde a stat doi ani; 1756 a fost batut la Lobositz de Frideric II. † 1757 în Praga. 2) *B., Charles Farrar*, umorist american, v. Ward (Artemus).

Brownien, (botan.) mișcare moleculară foarte repede, ce se observa când se studiaza la mi-

croscop celule vegetale vii sau un lichid, în care sînt în suspensie granulații foarte fine organice sau neorganice, s. e. latexul dela Euphorbiacee, Asclepiadee, etc. Numele acestei mișcări s'a dat după acela al botanistului R. Brown, care într'un memoriu asupra polenului arată, ca se poate observa la vegetale, dar și în lichide cu granulații foarte fine anorganice, ca praf de carbune, de metale; prin urmare ca sînt independente de viața aceste mișcări. Caror cauze ar fi datorite ele, nu se știe cu siguranța; probabil, că forțe de natură fizică și chimică intervin și aici ca în multe alte fenomene demisicere.

[S. Șt. R.]

Browning, (pron. brauning), *Robert*, poet englez speculativ și puțin mistic și bizar, n. 1812, a atras asupra sa atențiunea prin drama »Paracelsus«, un fel de Faust, 1836, »Sordello«, Straf-ford, 1837 și alte scrieri dramatice; a mai scris poezii lirice, »Bells and pomegranates«, 1841—44), poeziile speculative »Christmas-eve and Easter-day« (Ajunul de Crăciun și ziua Paștilor), 1849; »Men and women« (Barbați și femei), 1855 ș. a.; poeme epice, dintre cari mai ales »Prince Hohenstiel-Schwangau«, 1871, a făcut senzație, fiind îndreptat în contra lui Napoleon III.; în fine »Dramatic Idyls«, 1879—80, 2 vol. † 1889 în Veneția. Și soția sa *Elisabeth*, n. Barrett, a fost poeta și a trait mai mult în Italia; † 1861 la Florența. [W. R.]

Brown-Séguard, *Charles Edouard*, medic și fiziolog franc., n. 1818 pe insula Mauritius. 1878 prof. pentru fiziologia experimentală la Collège de France (după Claude Bernard); a făcut frumoase descoperiri privitor la funcțiunea nervilor și a sistemului ganglionar. † 1894 în Paris.

Broyhan, o bere alba, ușoară, dulce, numită astfel după berarul B. (și Breyhahn) din Hannover.

Bruat, *Armand Iosef*, admiral frc., n. 1796; dela 1811 în marina frc., a servit în Brasilia și Antile, în Levant, în Senegal, și s'a distins 1827 la Navarino; 1830 comandant la Algier, a suferit naufragiu și a fost prins. 1843 guvernor al coloniilor frc. din Oceania, 1846 contreadmiral, 1852 viceadmiral și comandant al flotei din Marea Neagra; † ca admiral, 1855.

Bruce, (pron. bruhs), *James*, călător englez, n. 1730; dela 1762 consul în Algeria; a călătorit prin Africa nord. până la Marea Roșie; a stat mai mulți ani în Abessinia. † 1794.

Bruce Mill. (botan.), gen de arbori din fam. Simarubeelor, ce crește în Africa, Asia și Australia tropicală. Din *B. antidysinterica* Mill., plantă descoperită de Bruce în Abessinia, se prepara un excelent mijloc contra disenteriei. [A. Pr.]

Bruch, *Max*, compositor germ., n. în Colonia, 6 Ian. 1838. 1853 obținînd stipendiul Mozart, a studiat pîna la 1857 în Conservatorul din Colonia, armonia și compoziția cu F. Hiller, pianul cu C. Reinecke și F. Breunung. Dela 1857 B. ocupă numeroase funcțiuni: profesor la Colonia (1858—61), director de orchestra la Coblenz (1865—67), la Sondershausen (1867—70), director al Conservatorului »Stern« din Berlin (1878—80), al Societații filarmonice din Liverpool (1880—83), apoi la Breslau (1883—90) și iarăși la Berlin. A scris câteva opere: Scherz, List und Rache, după Goethe (Colonia 1858), Loreley (Mannheim 1863), Hermyone (Berlin 1872), apoi

concerte de violină (între cari primul e mult apreciat de violiniști), simfonii, ș. a. B. stralucește mai cu seamă ca scriitor de mari bucați corale (cor mixt sau cor barbătesc) cu orchestra (Frithjof, Arminius, Römischer Triumph-gesang, Gesang der Heiligen drei Könige, Flucht der Heiligen Familie, Lied von der Glocke, Schön Ellen, Normannenzug, ș. a.) Caracterele muz. ale lui B. sînt corecțiune și eleganța în stil și o mîna expertă în resursele armoniei și a paletei instrumentale. B. e unul din cei mai marcați antiwagneriani. [T. C.]

Bruchide, (zool.) familie de Coleoptere. Larva de *Bruchus pisi* L. traiesce în boabele de mazere, *B. rufimanus* în fasole și bob, *B. pallidi cornis* în linte.

Brucina, alcaloid, care se găsește în planta *Strychnos nux vomica*, împreună cu strichnina. Se întrebuintează ca reactiv chimic.

Bruck, 1) *B.*, oraș în Stiria, la revîrsarea rîului Mürz în Mur, l. linia c. ferate Viena-Triest, 5905 loc. (1890), usine de fier, fabr. de celuloză și hîrtie. 2) *B. lângă Leita*, oraș în Austria inf., 4570 loc. (1890). Tabară stabila a armatei austro-ungare.

Bruck, *Carol Ludwig, Baron*, bărbat de stat austriac, n. 1798 în Elberfeld, comerciant în Triest, unul dintre întemeietorii și directorii »Lloyd«-ului austr.; 1848 deputat în parl. din Francfort; 1853—55 internunciu în Constantinopol; 1855—60 ministru de finanțe. Acusat pentru defraudari în resboiul ital., fû dimis din post; s'a sinucis 22 Apr. 1860. Mai târziu s'a dovedit nevinovația sa. A scris: »Die Aufgaben Oesterreichs«, (1860).

Brücke, *Ernst Willh., cav. de*, fiziolog, n. 1819 în Berlin; a studiat medicina, ajungînd asistent de anatomia comparată și prosector în Berlin, apoi prof. de fiziologie în Königsberg, iar dela 1849 în Viena; în 1890 a trecut la pensie și † 7 Ian. 1892. Activitatea lui B. formează epoca prin cercetarile sale fiziologice. Scr.: »Anatomische Beschreibung des Augapfels«, (1847); Grundzüge der Physiologie und Systematik der Sprachlaute«, (1856); »Vorlesungen über Physiologie«, (2 vol. mai multe ed.); »Schönheit u. Fehler der menschlichen Gestalt«, (1891), etc.

Bruckenthal, familie nobiliară sasească, care s'a stins în secolul present. Intemeietorul ei e judele reg. Mihail Breckner (1676—1736) din Noerich în Trs., care a fost nobilitat cu predicatul de B. pentru ținuta sa oredincioasă în resboaiile Curuților. Dintre descendenții lui și-au câștigat mari merite pentru istoria Sașilor și a Ardealului următorii:

1) *B., Carol Petru, Baron*, n. 1753 în Noerich; funcționar la magistratul Sibiului și la guvernul trans. Imp. Leopold II. l-a ridicat la rangul de baron (1780) dimpreună cu frații săi Mihail și Martin.

2) *B., Carol*, capitan suprem în distr. Făgăraș; † 1857 fără urmași, a lasat frumoase fundațiuni bisericii și gimnasiului ev. din Sibiu.

3) *B., Mihail*, n. 1746 în Noerich, la 1783 consilier guvernial. Pe timpul rescoalei lui Horia a fost numit comisar împ. și administrator al cott. Hunedoarei; prin procederea sa umana a restabilit în curînd pacea, pentru care merit a fost numit consilier intim. 1790—1813 comite al națiunii săsești. † 1813.

4) *B., Samuel*, consilier intim c. r., guvernor al Trs.-ei; cel mai mare om de stat ieșit din sinul națiunii sasesci; n. 26 Iulie 1721. 1774 guvernor, s'a opus reformelor anticonstituționale ale Imp. Iosif II. și a fost trecut (1787) la pensie, ocupându-se apoi cu artele și științele. † 1803 în Sibiiu. Ca om de stat s'a distins prin reformarea temeinică a dărilor; sistemul întemeiat de el s'a menținut până la 1848. *B.* a fost un mare binefacător al națiunii săsesci, și a întemeiat muzeul din Sibiiu, ce l-a daruit gimnasiului ev. de acolo. (Cf.: I. G. Schaser: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn Samuel v. B. Sibiiu*, 1848.)

B., Museul, întemeiat de Bar. Sam. B., care în palatul său din piața Sibiiului a instalat o bibliotecă, o pinacotecă și diferite colecțiuni de monete și antichități, etc., și scurt timp înaintea morții sale a dispus, ca aceste colecțiuni, la casa dacă familia *B.* s'ar stinge, sa treacă în proprietatea gimnasiului sasesc din Sibiiu și a lasat tot odată și 36,000 fl. pentru completarea lor. La 1872, când a murit Hermann B., fara urmași de sexul barbatesc, muzeul *B.* a trecut în proprietatea gimnasiului luteran din Sibiiu dimpreună cu palatul familiei *B.* din piața orașului. *Biblioteca* muzeului *B.* are de present peste 100,000 volume, de oare ce pe lângă cumpărările anuale ulterioare i-s'a mai adaus și colecțiunea de cărți a gimnasiului ev., cu incunabule foarte prețioase, precum și biblioteca Academiei de drept din Sibiiu (disolvată 1888), mai departe biblioteca s'a marit prin donațiuni prețioase dela învețații transilvaneni (Friedenfels, bar. Roseufeld, Gustav Seivert). Biblioteca, care conține opere de mare valoare pentru istoria Ardealului, sta totdeuna la dispoziția publicului. Importante sunt și manuscriptele și documentele, cari aparțin bibliotecii. Tot așa de însemnata e și marea *colecțiune de antichități* din timpul anteroman și roman. *Pinacotecă* consta din 1200 tablouri așezate în 15 odai. De ea se ține și colecțiunea de *chalcografie*, carcia i-s'a mai adaus în timpurile mai noue o colecțiune de *modele din gips*, ca sa fie reprezentată și arta plastica. Foarte bogata e colecțiunea de *minerale*, cari au fost adunate aproape exclusiv din Ardeal. Ea se distinge mai cu seama prin mineraurile sale de aur și telur. Bogata e și colecțiunea de *monete* și medalii, care conține circa 30,000 monete de aur, argint, arama și bronz, între cari cam 16,000 sunt antice, anume: piese barbare, grecesci și romane. În special sunt bine reprezentate monetele regilor ung. și principilor ardeleni; colecțiunea e aproape completa cu privire la monetele, cari s'au bătut în Trs. sau se referă la ea. Interesantă e și o mica, dar pentru istoria culturala a poporului săsesc importantă colecțiune de ornamente și scule de aur vechi sasesci, precum și o colecțiune de pietri scumpe și lamee, inițiată încă de Samuel B.

[O. Wittstock.]

Bruckenthalia, (botan.) gen de plante din fam. Ericaceelor, trib. Ericaceae. Unica specie: *B. spiculifolia* Rehb., e plantă caracteristică regiunii alpine și subalpine din Alpii Trs.-ei și Balcan.

[A. Pr.]

Bruckner, Wilhelm, Dr., politic sas, n. 1835 în Cincu mare, (Trs.); a avut rol însemnat în

luptele politice ale Sașilor transilvaneni; e președintele comitetului central al partidului popular sasesc, deputat dietal și avocat în Sibiiu.

Bruclerți, seminție veche germană; a locuit în Vestfalia de ași și a disparut (secl. III. d. Chr.) în confederația Franconilor.

Bruclerus mons, v. Brocken.

Breughel, (pron. Breughel), numele unei familii de pictori din Olanda. *Pieter* (sen.), n. 1525, † 1569 în Bruxella. Fiul său *Pieter*, (jun.), n. 1564 în Bruxella, † 1638 în Anvers. Ambii au introdus în Olanda pictura de genre.

B., Jan, fratele lui P. jun., cel mai însemnat dintre *B.*, n. 1568 în Bruxella, † 1625 în Anvers, a zugravit mai ales peisagiuri și flori, caracterizate prin colorit viu.

Brügge, (frc. Bruges), capitala prov. belg. Flandria de vest, 14 km. dela Marea de Nord, 47,033 loc. (1891); eppie, catedrala, casa primăriei în stil gotic, academie de arte; port; industrie de lână, bumbac, dantele și frângii. În secl. XV. rezidența principilor de Burgund; comerț dezvoltat, însa decade dela înflorirea orașului Antwerpen. În B. fù prins Maximilian I. la 1488.

Brugmann, Frid. Car., linguist germ., n. 1849 în Wiesbaden; dela 1882 prof. la Universitatea din Lipsca pentru limba sanscrită și filologia comparativa.

Brugsch, Heinrich Carol, egiptolog, n. 1827 în Berlin, a calatorit 1853—54, și 1857—58 prin Egipt, 1860—61 în Persia; 1864 consul în Cairo, 1868—70 prof. în Göttingen, 1870—79 director la École d'égyptologie în Cairo, cu rang de pașă. 1883 însoțite princ. Friedrich Karl de Prusia în calatoria sa din Orient, 1884 membru al ambasadei extraordinare din Teheran, acum docent în Berlin.

Brühl, Heinrich, Conte, ministru saxon, n. 1700; 1733 president de cameră, sub August III. inspector al tuturor casselor de stat și ministru, 1746 ministru president; defraudând peste 5½ milioane taleri a adus Saxonia în mare perplexitate. † 1763. Biblioteca sa de peste 62,000 vol. se afla în biblioteca reg. din Dresda.

Bruit, (franc.) zgomot. *B. de diable*, zuraitul ce se aude cu stetoscopul în venele jugulare, cu deosebire la anemici. *B. du pot fêlé*, (— de vas spart), sunetul ce se aude la percusiunea pieptului, dacă în plămâni se afla cavitați.

Bruckenthal, v. Bruckenthal.

Brulot, (marina) o corabie veche, de puțina valoare, plina cu materii inflamabile, cari se lansau contra bastimentelor inimice pentru a le incendia. Cala sa era plina cu fascine gudronate, stupa (călți) unsa, grenade, rachete, butoaie cu pulbere, și alte mijloace pirotehnice. În lupta navala dela Navarin (1828) aceste mașini infernale au distrus mai bine de 100 bastimente, aproape întreaga flota turco-egipteană.

Bruma, v. Roua.

Brumar, numire popor. pentru luna Novembre. *Brumărel* = Octobree.

Brumaire, (frc.) numele lunei II. în calendarul republicii frc. La 18 B. Bonaparte a resturnat directoratul și s'a proclamat prim-consul.

Brun, culoare galbena închisă batând în negru. *B. de Berlin*, (B. de Prusia), o culoare bruna foarte frumoasa, durabila și groasa, care se

prepara prin încălzirea la aer a colorii vinete de Berlin și consta din oxid de fier și carbon și fier. Ea nu se poate prepara ușor în cantitate mare și de nuanțe uniforme. Nu e otrăvicioasă și se poate întrebuița și ca colorie de apă, de oleiu ori de var.

B. de cupru, colorie frumoasă bruna închisă, care consta din ferrocyanura cuprică. Se prepara prin precipitarea unei soluțiuni apoase diluate de sulfat de cupru cu o asemenea soluțiune de ferrocyanura de potasiu, prin spălarea și uscarea precipitatului. E frumoasă, dar nu prea durabilă; se mai numește și B. Hattchet, Florentin, B. de Breslau și chimic.

B. de Manchester, colorie brună de gudron, probabil identică cu coloria brună Bismarck, numită și Vesuvina, Phenylendiamină. Se prepara din dinitrobenzol prin influența substanțelor reducătoare, ca zinc și acid clorhidric, sau prin influența acidului azotic asupra Metaphenylen-diaminei. Praful acesta brun e solubil în apă și servește la colorarea pielii, lănei și bumbacului.

B. Van Dyk, numit și Umbra de Colonia, pământ de Colonia, etc., e un carbune brun pământos, de colorie frumoasă, care se găsește mai mult în apropiere de Colonia. Aci se sapă, se spală, se formează în bucăți și se pune în comerț. E o colorie excelentă de oleiu și de apă și se folosește la vernis brun în fabricile de pânză ceruită, la colorarea pieilor, la tabacul de pisat și la prepararea a o mulțime de colorii brune.

Brundisium, v. Brindisi.

Bruno, *Guillaume Marie Anne*, mareșal fr., n. 1763; la început tipograf în Paris, se alătură revoluțiunii; membru al clubului Cordellier-ilor, amic lui Danton. 1792 comisar civil în Belgia, 1793 adjutant gen. și colonel în armata de Nord, 1802 președinte al secțiunii de rebel din consiliul de stat. 1803 ambasador la Constantinopol, 1804 mareșal și 1806 guvernor general al orașelor hanseatice. † 1815.

Bruno, (Alge), v. Phaeophyceae.

Brunella L., s. *Prunella* L., gen din fam. Labialelor, trib. Stachydeae, cuprinde plante erbacee, vivace; are 3 specii, răspândite în regiunile temperate. În părțile noastre crește prin fânețe, pașuni și prin paduri *B. vulgaris* L., numita de popor Șopîrlaiță, Busuioac-roșu, *B. grandiflora* Jacq. și *B. alba* Pall. Speciile genului *B.* merita să fie cultivate pentru decorarea stâncariilor precum și pentru formarea de bordure. *B. vulgaris* L. se întrebuițează odinioară în medicina. [Z. C. P.]

Brunfels, *Otto*, botanist germ., n. 1488 în Mainz, † 1534 în Berna. A scris: *Herbarum vivae eicones*, etc., (Strassburg, 1530, 1531, 1536, 3 vol.); aceasta carte, retipărită de mai multe ori, a fost scoasă și în edițiune germ. sub titlul: *Contrafayt Kreuterbuch*; *Onomasticon medicinae*, (Strassburg, 1534 și 1543). [E. T.]

Brunfelsia, L., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Solanaceelor, trib. Salpiglossidae din Antile și America sudică. *B. uniflora* Don. din Brasilia, ca antisifilitică și *B. americana* L. de pe Antile, ca anti-diaretică, se aplica în medicina. [A. Pr.]

Brunhild, o valkyra (ursitoare a luptei) mitică, soția lui Gunther, regele Burgunilor, inimică Kriemhild-ei și barbatului acesteia Siegfried. B.

fă mântuită din flacăra de Siegfried, cu care se și logodesce; dar acesta, fermecat, își uita de ea și ia de soție pe Kriemhild, iar pe B. o predă lui Gunther. În jalușia și desperarea ei pune pe Hagen să ucidă pe Siegfried. Urmele acestui mit se afla în Edda și Cântul Nibelungilor. — B. nu e de a se confunda cu *Brunehilde*, fca regelui vest-gotic Athanagild, casătorită 567 cu regele Austrasiei Sigibert, și care purtă crâncene lupte contra dinastiei Merovingilor; fú torturată până la moarte (613) din porunca lui Chlotar.

Brünn, (ceh. *Brno*), capitala Moraviei, la împreunarea râurilor Schwarzawa și Zwittawa, lângă linia caii fer. Viena-Praga, 94,462 loc. (1890). Episcop, catedrală, bis. prot., școala super. tehnica, seminar teologic; mulțime de palate; fabrici de postav. În grădina publică de pe dealul »Francisc« se afla un obelisc (20 m.) din marmora sură, întru amintirea reșoaielor din 1813 și 1815. Pe dealul Spielberg este o citadelă.

Bruno, al 3-lea fiu al regelui germ. Henric I., n. 925, 940 cancelar al fratelui său Otto I., 953 arhiepiscop în Colonia și 954 duce de Lotaringia; s'a distins prin erudițiune și prin sprijinirea științelor.

Bruno, *Giordano*, filosof italian, n. 1548 în Nola; 1563 a intrat în ordul Dominicilor, dar în curând a trebuit să se refugieze din mănăstire pentru principiile sale eterodoxe, ducând apoi o viață neliniștită și unblând prin multe orașe ale Europei. 1583 petrecu în Londra, 1585 în Paris. 1586 în Marburg, 1586—88 ținu prelegeri în Wittenberg, 1592 fú chemat la Veneția de către nobilul Mocenigo, care îl tradă apoi inquisiției; după șapte ani de prinsoare fú ars pe rug (17 Febr. 1600) în Campo di Fiore din Roma. Opere: »Della causa, principio et uno«, (1584); »Del' infinito, universo et mondi«, (1584); »De triplici minimo«, (1591). Filosofia lui B. se bazează pe doctrina lui Copernicus; el declara universul infinit atât după spațiu cât și după timp, în care plutesc nenumerate lumi, Dumnezeu însuși este universul, e desavîrșit și nu se mai poate schimba.

Bruno, 1) *B., Paul Victor*, de, chirurg, n. 1812 în Helmstedt. 1843 prof. în Tübingen, unde † 1883. Scr.: »Handbuch der praktischen Chirurgie«, (2 vol., 1854—60), »Die Laryngoskopie und laryngoskopische Chirurgie«, »Die galvanokaustischen Apparate und Instrumente«.

2) *B., Carol G.*, jurisprudent germ., n. 1816 în Helmstedt; 1844 prof. al dreptului roman în Tübingen, 1849 în Rostock, 1851 în Halle, 1859 a doua oară în Tübingen, 1861 în Berlin, unde † 1880. Opere: »Fontes juris Romani antiqui«, »Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem 5-ten Jahrhundert«.

Brunswick, 1) *B.*, ducat germ. v. Braunschweig. 2) *B.-ul nou*, colonie engleză în America de nord, lângă golful St. Lorenzo, 72,416 km², și 321,294 loc. (1891); bogată în lacuri și riuri, cu paduri dese; la sud e cultivată; comerțu cu lemne și pești. Capit. Frederictown. B. a fost colonizată la 1604 de Francezi, 1713 ajunge în posesiune engl., la 1784 colonie, iar dela 1867 încorporat la Dominion of Canada.

Brusc, (fr. brusque), aspru, iute. *Bruschetă*, (fr. brusquerie), asprime, lipsă de politețe.

Brussa, (Bursa, Prusa), înainte de cucerirea

Adrianopolei reședința sultanilor trc., acum capitala vilaiet. trc. Chodawendikjâr (Asia m.), cu poziție frumoasă la poalele Olimpului (misc), 60,000 loc. Residența regilor Bityniei (fundata de Prusias II.) În apropiere sînt terme de pucioasa cu o căldură până la 80° C. 1855 un cutremur de pamînt a ruinat în mare parte orașul B. Ocupațiunea principală a loc. e cultura viermilor de mătăsă, țesetoria; în apropiere de B. se scoate spuma de mare, din care se fabrică lulele.

Brusture, numire populară dată plantelor: Lappa major Gaertn; Lappa minor DC; Petasites officinalis Moench. (v. ac.); B. dulce = Petasites officinalis Moench. (v. ac.); B. oăiei = Telekia speciosa Bmg. (v. ac.)

Brusturoasa, com. rur. în Rom., j. Bacău, pl. Tazlăul de sus, compusă din cat.: B., Beleghetu, Ciobanușu, Ciugheș și Palanca, situate pe riul Troțuș dela Ghimeș în jos; 4504 loc. (4023 Rom., 378 Magh., ș. a.) împreună cu populația catunelor din com. Ağașu, (Cotumba, Goioasa și Sulța), cari până la 1893 aparțineau com. B.; loc. se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor, meseriile și comerțul; întinse paduri ale familiei Ghica; 50 ferastraie de apă; 2 izvoare de ape minerale, cari conțin iod și pucioasa. Cat. B. numera singur 1218 loc.

Brut, v. Brutto.

Brutti, *Bartholomeu (Albanul)*, un intrigant aventurier albanez catolicizat, din Constantinopole, care da bani și sprijin lui Iancu Sasul — naturalul fiu al lui Petru Rareș — ca sa ocupe tronul Moldovei (1579). Luat în Moldova de protejatul seu domn, B., care își încercase norocul și prin Spania și Veneția, ajunge generalul infanteriei și cavaleriei, capetând încă și veniturile Galațului și moștenirea unui decapitat boier. În fine devine postelnic. În aceasta funcțiune isbuti (1582), dimpreună cu vornicul Bucium, sa înfrînga resmirița boiereasca, ridicata de Lăpușneni asupra Sasului, la Balota. Deși domnul protestant protejase, sub influența postelnicului său, catolicismul, totuși B., simțindu-i poziția slabită, îl parasese și sprijinesce revenirea a 2-a oară a lui P. Schiopul. Sub noul domn B. se bucura iarași de o mare trecere. Ajunge mare clucer al Moldovei și capitan de Lăpușna. Acum luera și mai mult întru sprijinul catolicismului prin influența Poloniei și a Papei. Domnul încuviințează facerea unui seminar catolic la Cotnari și reintocmirea vechei episcopii catolice de Bacău. Acțiunile simpatice catolicismului se ridică nu numai la curte ci și în cercurile prelaților români, mai ales în ale mitropolitului Gh. Movilă. În curând din nou se schimba înprejurările politice: Petru Schiopul fuge și domnia Moldovei e pusa la mezat. B. da sprijin lui Aron-Voda (1591), care spre a se dusface de acest supărăcios creditor, îl implică într'un complot favorabil lui P. Schiopul și îl ucide (1592).

Bruttium, ținut în Italia de sud (Calabria), în vechime locuit de Brutti, și la țermuri de Greci, cari fundară în secl. VIII. a. Chr. colonii înfloritoare ca: Hipponion, Rhegion, Lokroi, Kroton, ș. a. La 272 a. Chr. B. fu cucerit de Romani.

Brutto, greutatea unei marfe dimpreună cu greutatea ambalajului. *Profit brut*, adeca profitul total, din care încă nu s'au subtras spesele.

Brutus, 1) *B., Lucius Iunius*, fiul lui Marcus Iunius și al ficei mai mari a lui Tarquinius. Tarquinius Superbus, care hotari pierirea tuturor membrilor familiei lui M. Iunius, pretendentă la tron, îl crută numai pentru-ca se prefacă nauc, (lat. *brutus*). B. resbună moartea Lucreției, provocând 510 a. Chr. poporul sa alunge pe Tarquini; a fost întenieitorul republicei și primul ei consul, condamnă la moarte pe proprii sei fii pentru participare la o conjurațiune contra republicei.

2) *B., Decimus Iunius*, om de încredere al lui Caesar, apoi conjurat în contra acestuia; înduplecă la 44 a. Chr. pe Caesar ca sa niearga la final, unde îl aștepta moartea.

3) *B., Marcus Iunius*, cel mai cunoscut dintre asasinii lui Caesar, ginerele lui Cato Uticensis, n. pe la 85 a. Chr.; la început contrar, apoi partisan al lui Pompejus, după lupta dela Pharsalus (48 a. Chr.) a trecut pe partea lui Caesar, care îl numi pe rând în funcțiuni înalte. Cu toate acestea B., căștigat de Cassius, s'a pus în fruntea conjurației contra lui Caesar; după asasinarea acestuia s'a refugiat în Macedonia. În luptele dela Philippi (42 a. Chr.) a batut mai întâiu armata lui Octavian, dar 20 de zile mai târziu a fost învins. B. se aruncă în sabie, ca sa nu cadă viu în mâinile dușmanului.

Brüx, oraș în nord-vestul Boemiei, lângă Biela, centru de cai ferate, 14,894 loc. (1890). În apropiere exploatari însemnate de lignit. Fabricațiune și rafinerie de zahar, turnatorii de fier, fabricațiune de unelte economice, potașe, vase de email, ș. a.

Bruxela, (fr. *Bruxelles*, germ. *Brüssel*), capitala și residența regatului Belgia, totodata capitala provinciei Brabant, situata în centrul regatului lângă riul Senne; 190,313 loc. (1895), dimpreună cu prediile 474,739 loc. B. e unul din cele mai frumoase orașe; orașul intern, traversat și încungiuurat de bulevarde largi și frumoase, e locuit de lumea eleganta și are caracter francez, suburbiile și vr'o 7 sate învecinate sînt flamande, aci comunicația și comerțul e foarte viu. *Piețe*: Piața regala cu statua lui Gottfried de Bouillon; p. martirilor cu monumentul celor cađuți la 1830; p. congresului etc. *Edificii*: casa statului în stil gotic, (terminata la 1443); catedrala (basilica din secl. XIII.), palatul artelor frumoase (mai înainte al prințului de Orania), p. regal, p. industriei, p. național (pentru camere), etc. *Institute culturale*: universitate liberă (dela 1834; în a. 1894 avea 1311 ascultatori); Université Nouvelle; înființata la 1894 de radicali și socialiști din mijloace private a fost recunoscuta de stat la 1896; academia de științe și arte; academie pentru pictori și sculptori, politehnic, conservatoriu de musica, școala militara; societate botanica cu o renumita gradina botanica; biblioteca mare (400,000 tomuri), galerie de tablouri, observatoriu astronomic; numeroase școale speciale și populare; societăți filantropice, etc. *Industrie, comerț, comunicațiune*: ramuri de industrie foarte desvoltate în B. sînt: fabricație de dantele și horbote de mătasa, lănarii, bumbararii, hârtie, lucrari de aur și argint, sticlarii, ace, palarii, etc. Comerțul e foarte viu, fiind promovat de bursa, mai multe bance (banca Belgiei dela 1835, banca naționala dela 1850, etc.),

căi ferate, tramwaye și canale, în special marele canal către Șeldea (28 km), care se lărgesc pentru nai mari, prin ce B. devine oraș cu port; telegraf și telefon. — *Administrația*. Orașul B. se administrează de un primar cu un consiliu de 5 membri și un senat de 29 membri aleși pe câte 6 ani; orașul e împărțit în 11 diviziuni. Iluminarea orașului se face cu gaz aerian, lumină electrică se află în câteva piețe și în multe locuințe private; străzile sunt canalizate. Pentru apărarea orașului se susține o gardă de cetățeni de 5625 oameni. Venitele în 1894 au fost 26.390,055, cheltuielile 28.685,611 franci.

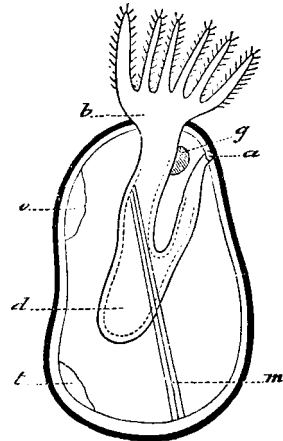
Istoria. B. a fost întemeiată prin secl. VII. Pe la 870 apare în istorie sub numele Brosella, iar în secl. X. ca Brusocella. B. ajunge în posesiunea împăraților romani iar prin căsătorie la ducii de Brabant (secl. XI.), sub cari orașul se dezvoltă rapid. În secl. XIV. ajunge la ducii de Burgund, iar mai târziu ca zestre a Mariei de Brabant, soția împ. Maximilian, trecu în posesiunea casei de Habsburg. Carol V. făcu B. capitala Țerilor de jos. Sub Filip II. B. fu centrul revoluțiunii, al inquisițiunii și grozăviilor lui Alba. Deasemenea a suferit B. mult în resboaiile Spaniei cu Ludovic XIV. de Franța, și ale Austriei cu Ludovic XV., până după pacea de Aachen, când B. se putu bucura timp scurt de liniște. În timpul revoluțiunii franceze B. cădu pradă când Francezilor când Austriacilor. 1815 aliații o eliberară de la Francezi și o încorporară noului regat Belgia unită cu Țerile de jos. În timpul ce urmă B. porni pe calea dezvoltării și progresului; 1830 aci izbucni revoluțiunea belgiană, a carei urmare fu independența noului regat Belgia, iar 1831 întră suveranul în capitala B. Mișcările anilor 1848 au atins puțin B. și la 1890 s'a serbat în acest oraș aniversarea a 60-a dela proclamarea independenței.

Bryacee, (botan.) familie de Mușchi Stegocarpi din ord. Bryineae. Capsula lor erectă, de regula însa plecată, pendentă sau orizontală, la maturitate se deschide printr'un opercul. Peristomul de dimensiuni mari e dublu, simplu, rar nul. După cum archeonii sânt terminali sau laterali și de aceea, mai târziu sporogonii termină tulpina principală sau se afla pe laturile ei, fam. B. se divide în 2 subfamilii: *Acrocarpi* (*Eubryacee*) și *Pleurocarpi* (*Hypnacee*), la rândul lor cuprinzând mai multe triburi. Ca genuri mai principale din prima subfam. citam: *Bryum* Dill., *Mnium* L., *Polytrichum* Dill., *Funaria* Schreb., etc.; din cea de a doua: *Hypnum* L., *Fontinalis* L. [S. Șt. R.]

Bryce, James istoric și om de stat englez, n. 1838 în Belfast. 1870 profesor de drept civil la Univ. din Oxford, de unde s'a retras 1893. Intrat în politică, Gladstone l-a chemat în ministeriul său dela 1886 (al 3-lea) ca subsecretar de stat la afacerile straine. În al 4-lea cabinet al lui Gladstone (1892) B. a fost numit cancelar al ducatului de Lancaster (titlu care da drept la un loc în ministeriu). 1894 ministru de comerț. Scr.: *Istoria Sf. imperiu roman (the Holy Roman Empire)*; o descriere a părților muntoase ale Ungariei și Poloniei. (Description of the highlands of Hungary and Poland), etc. B. este partisan înfocat al autonomiei Irlandei.

Bryologia, (grec.) învățatura despre mușchi.

Bryonia, L., (botan.) gen din fam. Cucurbitaceae, trib. Cucumerineae, cuprinde plante erbacee și are vr'o 12 specii, răspândite prin regiunile temperate și tropicale din Europa, Asia și Africa. La noi cresc pe garduri și prin tufiguri două specii: *B. dioica* Jacq. numită de popor Mutătoare, Mutătoare-cu-poame-roșii, și *B. alba* L. vulgar Mutătoare, Mutătoare-cu-poame-negre, Imperateasă, etc. Aceste plante se cultiva pentru a decora zidurile, gardurile și umbrarele. Ele sânt foarte otrăvicioase prin toate părțile lor, dar mai cu samă prin radacină, din cauza ca conțin un principiu activ, acru, solubil în apă rece, cunoscut sub numele de *Bryonina*, care este un purgativ drastic și care face tocmai să se întrebuințeze în medicină radacina de *B. dioica* Jacq. Radacina de *B. alba* L. pe lângă proprietățile purgative mai are și proprietăți hemostatice. Vlastarile tinere de *B. cretica* L. se mănâncă în Grecia ca legumă. Feceula abundentă din radacina tuberculoasă de *B.*

Bryozoar.

a, anus; b, regiunea bucală; d, tubul digestiv; g, ganglion nervos; m, mușchi retractori; o, ovariu; t, testicul.

dioica Jacq. tratată cu apă își pierde principiul toxic și poate fi astfel întrebuințată în economia domestică. [Z. C. P.]

Bryozoari, animale mici aquatice, cu numeroase tentacule ciliate, traiesc ca persoane și colonii (v. biologie, tectologie). Odiñoara erau considerate ca moluște, astăzi pe considerațiunii embriologice se pun în tipul viermilor. Persoana (*polyhid* sau *zooid*) e situată în o camera numita *ectocyst* sau *zoecin*, de care e fixată prin un cordon celular (*funicul*). Paretele extern al camerei e tare (*ectocystul*) și e tapisat de un strat moale (*endocystul*), care limitează cavitatea generală a corpului. Partea anterioară și protractilia a corpului provădută cu tentacule poate ieși din cameră prin orificiul care îl presintă; în mijlocul coroanei, formată de tentacule, e situată gura *b*, (v. ilustr.) provădută uneori cu o prelungire mobilă, numită *epistom*; ea dă în o esofagiu ce se prelungesc în o cavitate stomacală, apoi în un intestin, care se termina în apropiere de gură în anus *a*. Anusul e situat în interiorul coroanei de tentacule (*Entoprocta*) sau în afară (*Ectoprocta*). Aparat circulator lipsesc. Deasupra eso-

fagiului, între gură și anus, se află ganglionul nervos *g*. Respirațiunea se face prin ciliile tentaculelor. Reproducțiunea se face prin oviparitate, gemiparitate sau prin muguri oviformi (*stato-blaste*). Ouele *o* și spermatozoidii *t* iau naștere pe funicul sau pe părțile cavit. generale a corpului, în general în același individ (hermafrodite). Oul fecundat suferă prima dezvoltare în interiorul cavității viscerale a corpului mamei, la unele *B.* marine însă se desvoaltă în o capsula specială (*ovicelle*); din ou se desvoaltă o larvă ciliată plutitoare asemenea *trochosphorei* (viermi). Se cunosc 2000 specii, din cari astați trăiesc numai 600, majoritatea trăiesc în mare pe pietri, scoici, coralieri, etc.; unele numai trăiesc în apele dulci. Cf. Allman, Monograph of the fresh water polyzoa. (Lond., 1857); Busk, Catalogue of marine polyzoa. (Lond., 1852); Lucien Jolot, Contributions à l'histoire des Bryozoaires des côtes de France. (Paris, 1877); I. Barrois, Mémoire sur l'Embryologie des Bryozoaires. (Paris, 1877).

[Dr. N. Leon.]

Bryum Dill., (botan.) gen de mușchi acrocarpi. În acest gen intra numeroase specii; citam: *B. capillare* L., pe stânci, ziduri, trunchiuri de arbori; *B. argenteum* L., pe ziduri, la marginea drumurilor; *B. nutans* Schr., prin paduri, turbarii, etc.

B. T., semnul moneteriei din Bistrița (Trs.) pe banii batuți sub princ. Mih. Apafi.

Bua, insula la termurul Dalmației, căpitanatul Spalato, 3500 loc. Localitatea princ. S. c. t. a. C. r. o. c. e.

Buansu, (*Camis primaesus Hodgson*), soi de câne, trăiesc selbatic în Siberia. Animal răpitor, de marimea lupului.

Buba, v. Bubo și panaritium.

Bubalis, animal, gen de antilope, trăiesc în Africa. Spec.: *B. mauritanica*, *B. caama*, *B. lunata*, *B. pygarga*.

Bubalus, v. Bivol.

Bubastis, dupa mitol. egiptică ȋna lunei (la Egipteni luna s'a personificat și ca femeie și ca barbat: *Men.*) Numele B. stă în legatura cu *Bast*, (v. ac.) asemenea ȋna lunei, și Bubastis (casa Bastei) a fost și un oraș, numit dupa templul ȋnei. Așa și pe timpul Romanilor s'au ȋnținut: sacra Bubastia, serbatorile ȋnei. Ruinele orașului sânt aproape de Tell Basta, unde s'au aflat statuete de bronz ale ȋnei. [Atm.]

Bubaț, termin poporal pentru *variola*. (v. ac.)

Bubbles, (engl. pron. böbbels = beșici de sâpnn), nise societăți pe acții engleze, înființate de șarlatani pe la începutul secl. XVIII.; ȋura oprite la 1720. (*B. = Act*).

Bube dulci, v. Crusta lactea.

Bubo, ghindura umflată, cunoscută sub numele de uima, la grumazii pruncilor cari sufer de scrofule. La adulți B., care se face în vintre, în cele mai multe casuri se ivesc în urma boalelor venerice. Tratatamentul medical se orientează după cauza, deci v. scrofulosa și morbi venerici.

[St.]

Buboiu, *furunculus*, o inflamațiune ce își are punctul de plecare în jurul unui per și e datorită totdeauna petrunderii unui microb. Se formează o umflatură ca o mazăre ori mai mare, tare, roșie și dureroasă. În câteva ȋile partea din mijlocul umflăturii cade sub forma unui dop de esut mort. Prin cataplasme calde sau prin des-

chidere de cătră medio se alină durerile și se grabesce vindecarea.

Bubona, în mitol. romana numele ȋnei, care a îngrijit de buna prăsire a boilor și vacilor; în onoarea ei s'au ȋnținut: *ludi Bubetii*.

Buburuza, v. coccinella.

Buburuzăiu, *Ioan*, din Brașov, a tradus în secl. XVII. o istorie universală din limba grecească, al carei manuscris se pastrează în biblioteca familiei Hohenzollern în Sigmaringen.

Bucal, ce se ține de față, de gura.

Bucătăria, 1) arta de a prepara deosebitele feluri de bucate și de mâncari, prin fierbere, frigere sau coacere. Exista anumite cărți de bucate, cu diferite formule și rețete, pentru prepararea bucatelor. 2) Locul unde se gătesc bucatele.

B. poporale, instituțiuni de binefacere pentru alimentarea populațiunii misere din orașe cu un preț minimal sau gratuit.

Buccari, oraș liber reg. în Croația-Slavonia, cott. Mdrus-Fiume, lângă golful Buccarița, o parte a golfului de Fiume; 2050 loc.; comerț viu. În apropiere e castelul *Buccarița*, cu port maritim, odinioară proprietatea conților Zrinyi.

Buccinum, (dela *buccina*, trompeta), gen de molusc gasteropod, cu cochila univalvă, cu orificiul oblong, corpul lungareț, conic. Animalul are pe cap două tentacule cilindrice, cari poartă ochi; organul respirațiunii e format din două branchii pectenat. Sexurile sânt deosebite; ei trăiesc în mare și sânt viu colorați.

Bucecea, 1) *B.*, țirgușor în Rom., j. Botoșani, pl. Siret, înființat la 1828 de proprietarul Dimitrie Ralet; 1385 loc., între cari 1000 Ovrei; reședința subprefecturii pl. Siret, judecătorie de ocol, gara, birou telegrafo-postal; e strabatut de calea națională Botoșani Mihailoni și de linia ferată Botoșani-Veresci; are 1 biserică ort., 2 sinagoge, o școala de baieți și alta de fete cu 2 învețatori și 2 învețatoare. Loc. rom. se ocupa mai ales cu agricultura, iar Ovreii cu comerțul și meseriile. 2) *B.*, sat în același j. și pl. la nord-est de țirgușorul B., aparținător com. rur. Calinesci, cu 1272 loc.

Buceclu, v. Bucegi.

Bucefal, (grec. boukephalos = cap de bou), calul lui Alexandru cel Mare din Macedonia. Se ȋdice, ca calul a avut un corn în frunte și ca a pierit în resboiul din India.

Bucephalia, oraș, astați Dșalalpur, întemeiat de Alexandru cel Mare și numit după B.

Bucegi, ramura a munților Carpați între România și Transilvania. Încep din Predeal și se prelungesc spre sud printre vaile Prahovei și Ialomȋței, formând în Rom. hotarul între jud. Dâmbovița și Prahova. B. sânt masivul cel mai frumos din munții Prahovei, având vȋrfurile cele mai înalte, paduri de brați, fagi și liveȋi foarte bogate, precum și cariere de piatră în exploatare. Vȋrfurile cele mai înalte ale B.-lor sânt: Omul (2508 m.), Caraimanul (2495 m.), Jepii, Dihamul, Coștila, Piatra-Arsa, Furnica, (v. ac.)

Bucentaur, (marina) se cheama o mare galera, sculptată și aurită, cu grementul de asemenea aurit, pe care se ambarca în toți anii dogele Veneției în ȋua Înălțării Domnului, spre a reînvi — încungiuat de toata nobleța și având lângă el pe Nunȋul Papei și pe ambasadorul Franciei —

logodna sa cu Marea Adriatică. B. era condus din portul Veneției în trecătoarea dela Lido, unde dogele arunca în mare, scoțându-l din degetul sen, un inel binecuvântat de Nunțiu, pronunțând cuvintele: Desponsamus te, mare, in signum veri perpetuque domini. Originea acestei ceremonii e în vorbele adresate dogelui de Papa Alexandru III. »Fie-ți marea supusa, ca soția soțului ei«. B. fû ars de Bonaparte și trupele sale, dupa luarea Veneției, la finele seclului trecut.

Bucer, (*Buceros rhinoceros*), pasere din ord. Coracornitelor, fam. Bucerotide. Are ciocul foarte mare, galbeu, cu o ridicatura cornoasă și lată. Aripile rotunjii. coada lungă, picioarele cu 4 degete, 3 îndreptate înaiute, 1 înapoi. Coloarea penelor neagra, pe burta și piept albă, coada alba cu dungi negre. Lungimea corpului preste 1 m. Traiesce în lava și Sumatra. Sînt mai multe specii.

Bucerdea, (magh. Buzás-Bocsárd), comună rnr. în Trs. cottul Alba-inf., cu 1755 loc. Rom. și Magh. (564).

B.-vinoasă, comuna rur. în Trs., cottul Alba inf., împărțita în *B.-românească* (Oláh-Boros-Bocsárd) cu 489 loc. Rom. și *B.-ungurească* (Magyar-Boros-Bocsárd) cu 664 loc. Români.

Buceveschi, *Epaminonda*, pictor rom., n. 3 Mart. 1843 în Iacobeni (Bucovina). A studiat gimnasiul în Cernauf, Blaj și Beiuș apoi teologia în Cernauf până 1867. Ținînd sama de talentul lui pentru pictura, consistoriul episc. diu Cernauf i-a dat un stipendiu din fondul religiosar gr.-or. spre a studia pictura la Academia de arte frumoase din Viena, unde studia sub conducerea lui Arndt și Feuerbach (1868—74) cu succese eminente. Facu apoi o calatorie la München, în Italia și la Paris și apoi se stabili în Viena, unde își desohise un atelier. Tablourile lui, reprezentăud scene din viața poporului rom., gasira mulți admiratori, dară tot nu-i procurară mijloace îndestulitoare pentru existența. Se apucă dara și de pictura bisericească, în care prinse a introduce o nouă direcțiue, idealisarea tipurilor vechi orientale. Pe acest teren a lucrat cu mare succes la iconostasul și la pictura decorativa dela biserica catedrala diu Zagrabia și la restaurarea picturii dela biserica domnească a Sf. Nicolae din Iași. Dupa 1881 fû angajat de consistoriul episc. din Cernauf ca pictor diecesan pentru trebuința bisericilor din Bucovina. Intr'aceasta calitate a lucrat în stil mai modern. Dintre picturile lui cu motive naționale rom. amintim nesce tablouri la poeziile: Desteapta-te Române, Pastoriul intristat, Colindatorii, Doina, O întălnire la fântâna. † în 13 Febr. 1891. (Cf. Calendarul Bucovinei, Ceruant, 1892; Candela, 1891, pag. 187.)

[Dr. I. G. Sbiara.]

Buch, *Christian Leopold*, *Cavalier de Gelmersdorf*, *Schöneberg*, geognost, n. 1774 în Stolpe, † 1853. Reprezentant al vulcanismului extrem, are mari merite pe terenul paleontologiei.

Buchaniți, secta fauatica, îuteimeata în nordul Scoției de catra *Elisavetu Buchan* (pron. böken) la 1783. Invețatura B.-lor culmina în așteptarea sfîrșitului lunei; de aceea ei nu se casatoriau, abdiceau de placerile sensuale, traiau în comunism și lucrau puțin. Elis. Buchan † 1791; pe încetul se stinse și secta B.-lor.

Buchara, v. Bochara.

Buchari s. *Bochari*, *Abu Abdallah Mohammed ibn Ismail al-*, cel mai renumit culegetor de sentințe atribuite lui Mohammed. Se dice, că ar fi adunat 600,000 de sentințe, dintre cari a ales 7275 și le-a publicat în opul său »Al dșami' al bahih«, pe care Mohamedanii îl țin de scrierea cea mai sfânta dupa Coran. B. † 869.

Bucharius, sub Arpadiani personalul, care avea să se îngrijească de aprovizionarea curții.

Buche, v. Azbuche și Bucoavna.

Buchenthal, *Constantin, cavalier de*, componist rom. (B. [Valea Fagilor] este numai predicatul nobilitar la titlul de cavalier, pe care l-a primit familia *Dobrovolschi* pe la începutul secl. XIX.), n. 1842 în Dobronoț, a studiat în Cernauf, Tarnopol. în Viena (în institutul Teresian), și dreptul în Graz; în fine a facut și studii musicale la Conservatorul din Viena sub profesorul Iosif Dax. B. a compus în spirit național rom. mai multe opere musicale pentru pian (Resuete diu Bucovina; Hora și Marș rom.; Patru hore; Done hore; Sunete din Carpați; Polca Emilia; Vals Amaryliss; Suferința; Erinnerung an Berhomet, vals, (op 8); Waldmeister, vals, (op 9); Calușerul, (op 10); Hora Elisavetei, (op 12); Hora Junimei, (op 14); Hora Junimei române Vieneze, (op 23), etc. † 28 August 1897.

[Dr. I. G. Sbiara.]

Buchet, manunchiu de flori legate laolalta. *Buchetieră*, persoana care ofere flori pentru vîndare.

Buchinist, anticuar; cel ce vinde cărți vechi.

Buchner, *Max*, explorator germ., n. 1846 în Hamburg, a servit ca medic în marina și a luat parte în resboiul dela 1870—71. La 1875 a întreprins o calatorie în jurul pamîntului, iar la 1878 a cercetat Africa ecuatoriala de vest, la 1881 Congo, iar 1884 coloniile germ. Togo și Kamerun. Intre 1888 și 1890 a facut explorari în Australia. Opere: »Reise durch den stillen Ocean«, (1878); »Kamerun«, (1888).

Büchner, *Ludwig*, filosof naturalist german, n. 28 Martie 1824 în Darmstadt, studia medicina în Giessen, și practică până 1854, când se abilită în Tübingeu ca privat docent. Aici dadu la lumina vestita lui opera materialista »Forța și materie« (Kraft und Stoff. Frankfurt a. M. 1855, 16 ed. 1888), tradusă mai în toate limbile culte. Aceasta scriere a facut o revoluție literara atât de puternică încât autorul ei a fost constrins sa-și parasească catedra; reintorcîndu-se la Darmstadt începû din nou a practica medicina. A mai scris: *Natur u. Geist; Physiolog. Bilder; Ueber die Darwinische Theorie; Die Macht der Vererbung; Das Alter des Menschengeschlechts*, etc.

Buchta, *Richard*, fotograf și calator african, n. 1845 în Radlov în Galiția. Intre 1878—1880 a calatorit pe Nil în sus până în Uganda și s'a reiturs prin Niam-Niam. A luat în mai multe fotografii (160) dupa natura tipuri de oameni și locuri.

Bucium, (magh. *Vármező*), comuna rur. în Ungaria, cott. Selagiu, cu 1729 loc. Rom. și Magh. (246).

Buciumani, (magh. *Bucsum*), comuna uare în cott. Albei infer., se compue din 6 sate: B.-Sat, B.-Cerb, B.-Isbita, B.-Șasa, B.-Poeni și B.-Muntari. Are preste 5 mii loc. rom., cari se disting prin portul lor cel pitoresc, sînt oameni fru-

moși, băieși de profesiune, au numeroase băi de aur. În B. se află Detunata (v. ac.), o minune a naturii admirată de turiști; bai de aur lucrate și de Romani: precum sînt minele de pe muntele Corabia, în apropierea caruia s'au descoperit și nisce morminte romane.

Buciumi, com. rur. în Rom., j. Iași, pl. Codru, formată din sat.: B. (Valea-Cozmoaia), Păun, Bărnova cu Petrăria, Socola (tîrgușor) și Vlădicieni, avînd o întindere de 8689 hect. și 2287 loc. Se face comerț însemnat cu vinuri și fructe; are carieri de piatră și vararii. Com. e străbătută de calea națională Iași-Vaslui, iar prin partea despre nord-est trece linia ferată Iași-Ugheeni. În com. se afla un schit, un metoc al calugarilor din Sântul-Munte, și 4 biserici cu 12 preoți și 2 diaconi, apoi 2 școli de băieți cu 3 învățători, 1 școală de fete cu 1 învățătoare, 1 școală de brutarie și rotarie și 1 moară de aburi.

„**Buciumul**“. Sub aceasta denumire a existat în Bucuresci cîtva timp o societate simfonica română, sub președinția de onoare a lui Titu Maiorescu și sub diriguirea artistică a prof. Conservatorului din Bucuresci C. Dimitrescu. Primul concert al acestei societăți a avut loc la 4 Nov. 1884.

„**Buciumul**“, diar politic, literar și comercial, întemeiat de Cesar Boliac; cei dintîi 7 nrî au aparut la Paris; iar dela 15 Dec. 1862 diarul apară la Bucuresci, pînă la 8 Iunie 1863 de 2-ori pe sept.; dela data aceasta de 3-ori, iar dela 1 Aug. 1863 apară în toată ziua, afara de Vineri, iar în 1864 iarăși de 3-ori pe sapt.; în 1865 se schimbă în „Trompeta Carpaților“. (v. ac.)

Buciumul, sau **buciniul** (la Romani: *buccinum*), instrument de suflare, are forma unui tub, ce se lărgeste spre capetul inferior, care are circumferență de 55 cm.; e ceva curb; lung de 8—9 palme; se face din coaje de teiu, legat cu coaje de cișec. Capetul, pe unde se suflă în el, e cu mult mai strîmt, avînd adaptat un tubușor de lemn de nuc, care merge strîmtându-se la extremitatea sa, și se numește *fevea*. Sunetele ce da B. sînt tari, dar tot odată și dulci. Ca și ori care tub, după legile acustice, da sunetele următoare: fundamentala, terța și quinta și alte note după intensitatea suflării, care pune în vibrație aerul dinlauntru tubului. Precum la Romani, așa și la noi, B. în timpurile vechi a fost instrumentul ostașului, cu el se dedea semnalul de război. B. la noi din vechime era întrebunțat la solemnitățile publice ale poporului. (Cf. Arhivul pentru filologie și istorie. T. Cipariu, Blaj, 1857, pag. 13 și 14.) B. astăzi e instrumentul pastorelor. Odată erau bucinatori vestiți în Rom. Baciul Udrea, dela stîna de pe muntele Ceahlău, suna din buccin cu o putere extraordinară, încît munții și codrii resunau în depărtare. (Cf. Alexandri, Poesii populare. Bucuresci, 1867. Nota dela pag. 57.)

Buckingham, (pron. bechinghem), 1) *George Villiers, duce de B.*, favoritul regelui Iacob I. al Angliei, n. 1592 în Brookesby; prin prezentarea sa impunătoare și personalitatea sa extraordinară a sciut sa câștige grația regelui Iacob I. și Carol I., a dirijat politica lor și i-a făcut sa disoalve în deosebite rînduri parlamentul, care nu se supunea orbiș planurilor sale. A fost ucis la 1628 în Portsmouth de către Iohn Felton. (Cf. History of England from the accession of

James I., vol. 5 și 6, de Gardiner.) 2) *George Villiers, duce de B.*, fiul celui de mai înainte, n. 1627. Scapînd din tennița, în care îl puse Cromwell, ajunse în ministeriu Cabal, fiind favorit al regelui Carol II.; mai tîrziu însa a trecut la opoziția, pînă ce Iacob II. l-a departat dela curte. † 1688. 3) *Richard Plantagenet, Temple-Nugent-Brydges-Chandos-Grenville, duce de B.*, n. 1797. Ajunse tînăr în parlament, se alatura la Tory și apără legile pe cereale și reformele referitoare la dreptul electoral al poporului rural. La 1841 a intrat în ministeriu R. Peel. Ajungînd însa averea familiară în concurs, s'a retras din viața publică. † 1861. A scris: »Memoirs of the court and cabinets of George III.«, (4 vol. 1855); »Memoirs of the court of George IV.«, (2 vol. 1859); »Memoirs of the court and cabinets of William IV. and Victoria«, (2 vol. 1861); »The private diary of Richard, first duke of B.«, (3 vol. 1862). 4) *Richard Pl.-T.-N.-Br.-Ch.-Gr.*, duce de B., unicul fiu al celui de mai înainte, n. 1823, a ocupat funcțiuni de stat înalte, sub cabinetul Beaconsfield a fost guvernor în Madras. Cu el s'a stins familia ducilor de B. și Chandos. † 1889 în Londra.

Buckingham, 1) *Buckinghamshire*, (pron. bekinghemsîr) sau Bucks, comitat în mijlocul Angliei; 1889 km², cu 185,190 loc. (1891); prin un șir de dealuri B. e împărțit în două jumetați: cea nord-vestică e acoperită cu pășuni bune, cea sud-estică e agră. Prin Themsă, care îl marginește la sud, și prin numeroase canale B. sta în legătura cu Londra și cu litoralul. Agricultură și economia de vite (oi, rîmatori și galițe) e ocupațiunea principală a loc. Capitala Aylesbury. 2) *B.*, oraș municipal în comitatul B. spre nord-vest dela Aylesbury; 3364 loc. În apropiere renumita moșie Stowe a ducelui de B.

Buckland, (pron. beclend), *William*, geolog englez, n. 1794 în Axminster (Devonshire); a studiat teologia, dar s'a dedicat cu totul studiilor naturale. 1813 prof. de mineralogie, 1818 prof. de geologie în Oxford, 1845 dechant în Westminster. † 1856 în Clapham lângă Londra. Opere: *Reliquiae diluvianae*, *Geology and mineralogy considered with reference to natural theology*.

Buckle, (pron. becl), *Henry Thomas*, literat engl., n. 1823 în Lee lângă Londra. A fost de profesiune comerciant, dar după moartea tatălui său s'a dedicat studiilor literare. † 1862 în Damasc. A scris: »History of civilization in England«, în care se arată aderent al principiilor materialiste; »Essays«.

Bückler, *Ioan*, numit *Schinderhannes*, vestit capitan de bandiți, n. 1777 în Nastätten, se ținea cu banda sa de a stînga Rinului; fu executat 1803 în Mainz.

Bucoavna, abecedar. B. sau *Azi-bucovna* se numiau vechile abecedare rom. tiparite cu slove cirilice, numite astfel dela *Azi-buche*, primele două litere din alfabetul cirilic. Mai purtau și numele de *bucvare*. Cuprindeau *buchile* (slovelle), exerciții de slovenire (silabire) și rugăciunile mai usitate. Incepura a ieși la iveală pe la jumătatea secl. XVII.

Bucolica, (lat. dela *Bucolicus* = pastor de vite), în sens figurat înseamnă poeziile, cari tractează subiecte din viața pastorelor, oglîndînd simplitatea și naivitatea lor naturală, pe lînga sentimentele lor adevărate, neprefacute. Timbrul acestor

poesii numite și idile este de comun erotic, forma ușoară, lipsită de ori ce meșteșugire. În literatura lat. clasică sunt vestite B.-ele poetului Vergilius. La Grecii antici s'au distins în acest gen poetic: Theokritos, Bion și Moschos. În literatura rom. George Cosbuc («Balade și idile»), și V. Alexandri cu Pastelurile sale.

Bucov., com. rur. în Rom., j. Prahova, pe șoseaua Ploești-Buzeu. Până la 1845 a fost capitala desființatului jud. Saac sau «Sacuieni». Se compune din 5 cat. cu 500 case și 2000 loc.; Are o școală cu 2 învățatori, 3 biserici, o casarmă, 2500 vite și 3 fabrici de spirt și făină. Locnitorii se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor. În apropiere de B. Mihaieu-Bravul a fost biruit de Poloni, când a pierdut domnia Țării Românești. [A. M. Michaelescu.]

Bucova, comună rur. în Trs. cottul Hunedoarei, lângă apa Bistrei, aproape de Porțile-defier. cu 1329 loc. Români. Aici pe timpul Romanilor s'a aflat în apropiere marmoră, care de prezent arăși se exploatează.

Bucoveni, comuna rur. în Rom., j. Ilfov, pl. Snagov, lângă riul Colintina și calea ferată București-Pitești în departare de 21 km. de capitală; se compune din sat.: Atârnați, Buftea, Flămânzeni, Buciumeni. Chitila, Mogoșoaia și Odaile, având o suprafața de 8385 hect. și 3157 loc.; are 4 biserici și 4 școli.

Bucovăț, 1) B., com. rur. în Rom., j. Dolju, pl. Jiul de mijloc, situată în departare de 4 km. de orașul Craiova pe malul drept al râului Jiu, pe dealul B. și Valea-alba; se compune din sat.: B., Cărligu, Leamna de jos, Palilula și Sărbațoarea, având un teritoriu de 6365 pogoane și 3587 loc. În com. se afla mănăstirea B. fondată la 1573, adi secularisată, 1 biserică și 1 școală mixtă; în casele mănăstirii este instalat un penitențiar; deținuții sunt întrebuințați la fabrica de tabăcarie a statului. În Valea-alba se găsesc urmele unei vechi cetăți numite Cetatea Jidovei. 2) B., com. mica în Banat, cott. Timiș, 1603 loc. Rom. și Magh.

Bucovina, ducat, țeară ereditară a imperiului Austriei. Se marginesc la nord-vest și nord cu Galiția, la nord-est cu Basarabia, la est și sud cu Moldova, la sud-vest cu Trans., și cuprinde un areal de 10,441 km.² În partea sud-vestică țeara este multoasă; colnicioasă însă în cea nord-estică; o linie trasa dela Țirgul Vijiției pe Ceremuș până la satul Capul Codrului pe riul Moldovei ar desparti aceste două regiuni.

ORO- ȘI HIDROGRAFIA.

Munții B.-ei sunt ramure din șiragul Carpaților, având o direcțiune dela nord-vest spre sud-est. O ramură se întinde cam dela Inau de pe marginea Ardealului între riul Bistriții și al Dornei, având ca culmi pe Snaardul cu 1709 m. și pe Oșornul cu 1642 m. Alta ramura se întinde între riul Bistriții și al Moldovii până în țeara Moldovii având ca culmi pe Tatarca cu 1552 m., Botoșul 1477 m., Gimmelal cu 1859 m., Almul cu 1667 m., Raraul cu 1653 m., Pietrile Doamnei cu 1648 m., Dealul Țilei cu 1639 m., Caldul cu 1535 m. și Toderescul cu 1490 m. Alta ramura începe dela Lucina cu 1762 m. la izvoarele Moldovii și Sucevii și se trage printre aceste două riuri tot coborându-se până ce în-

cetează în șesul Rădăuțului și al Sucevii; culmile ei sunt: Pașcanul cu 1483 m., Feredeul mare cu 1460 m., Tomnaticul mare cu 1434 m. și Magura bețrăna cu 1358 m. Ultima ramură, mai lungă decât cele trei precedente, începe dela Maramureș și se întinde în dreapta Ceremușului spre nord-est până la Prut. Culmile mai însemnate sunt: Țapul cu 1665 m., Opina veche cu 1487 m., Tomnaticul cu 1567 m., și Lungul cu 1392 m.; aici se bifurcă; o ramură apuca între Ceremuș și Sirete, având ca culme pe Bațca cu 1367 m., Sena cu 1285 m. și Bațcăul cu 1240 m., iar cealaltă între Sirete și Suceava cu Petrușca ca culme cu 1127 m. Munții B.-ei nu se înalță până în regiunea ghietaților, dar întrec pe ici-colea pe a pădurilor. În parțile despre nord și est, unde predominesce piatra arinoasă cu conglomerate în pătura de deasupra, iar în cea de desub straturi de sare și de cărbuni numiți de popor «sânge de smen», sunt vaile riuurilor late și lungi, ale parelilor însă scurte și înguste. În parțile despre sud-vest, unde munții sunt compuși din ardesie micoasă și din trahit, sunt vaile riuurilor înguste și neregulate. Parți frumoase sunt: Valea Putnei cu piscurile Adam și Eva lângă Pojorîta, Valea Colbului, Valea Lucavei lângă Lucina cu stâncile Cucușul și Gaina, Valea Țibănlui, etc. Partea colnicioasă a țării este compusă mai mult din paturi de margă și de diluviu.

Apele B.-ei. B. are multe riuri și pree; unele o despart de țările vecine pe distanțe mai lungi ori mai scurte, precum Ceremușul și Nistrul de către Galiția; Onutul și Răchitna de către Basarabia; Prutul, Lucavița, Molnița, Siretele, Rusturba, Suceava, Racova, Fosticul, Somuzul mic, Buneștii, Hranița, Somuzul, Valea Sacă, Aremlea, Bistrița, Neagra și Sărișorul de către Moldova; Tesna, Coșna, Paraul Runcului, Diaca, Bistrița și Țibaul de către Ardeal; altele trec prin ea ca Prutul și Bistrița, iar altele izvoresc într'ênsa ca Moldova, Suceava și Siretele. Toate curg spre Marea Neagră; sunt puțin apătoase, numai la topitul omatului și la ploii mari se umflă tare, se revarsă și causează multe stricăciuni. Lacuri nu sunt, ci numai câteva Ochiuri de mare prin munți și unul lângă Rădăuț. Intre Prut și Nistru sunt mai multe pescuine. Pături de apă sarată (slatină) sunt la Maginea, Solca, Căcica; izvoare de apă pucioasă la Puciosul de lângă Iacobeni, iar de apă ferginoasă și gazoasă la Vatra Dornei, Candreni, Poiana Negrei, Gura Negrei, Podul Coșnei, etc. Petroleu se găsesc la Vatra Moldovei.

PRODUCTE, CLIMA.

Pământul B.-ei este manos și productiv, mai ales în valea Prutului și a Sucevei, unde araturile sunt mai abundante decât în valea Siretului. Prin vaile multoase se găsesc puține semănături de ovės, orz și barabule. Din întreg arealul ei de 10,441 km.² cam la 4519 km.² sunt acoperiți cu păduri, 1913 cu araturi, 1435 cu gradini și fânețe, 1143 cu toloci, ceva peste 1 km.² cu vinețe și numai 1430 km.² ar fi pământ neproductiv. Pădurile sunt compuse în partea multoasă mai numai din pini, moliși și brași; în partea colnicioasă mai mult din fagi, carpeni, mesteceni, plopi, stejari și arini; dar

se găsec aici-colea și paltini, frasinii, arțari, ulmi, corni (rar), jugastri, larce, jneapăn, tisă (rar), teiu, rachii, salce, mălini, acăși, scuruși, măcieși, aluni, etc. Prin gradini și pomete sunt: meri, peri, pruni, perji, cireși, vișini, nuci, zarzari, etc. Ca plante nutritive se cultivă păpușoiul, secara, grăul, ovăsul, orzul, meiul (rar), parincul (rar), mazerea, fasolea, bobul, bărbula, curechiul, etc. Ca animale domestice se țin boi, vaci, oi, capre (rar), cai, porci, găini, rațe, găsece, curci. Animalele selvatic se găsec: lupi, urși (rar), vulpi, iepuri, cerbi, ciute, căprioare, vieri, dihori, jderi, etc.; iar paseri: vulturi, uli, șoimi, pajore (rar), sitari, pelrele, pătrunchi, gânuște, grauri, sturți, etc. Pescii sunt, afară de pitici și grindele, cărași, crapi, lini, mreie, fusari, știuci, păstravi, somni (rar). Intre minerale găsim fier, aramă, argint (puțin), aur (puțin), sare, pucioasă, asbest, etc. In timpul de față numai sarea se scoate regulat în salinele dela Cacica, și fier în minele dela Iacobeni; minele de aramă dela Pojorîta și cele de argint dela Cărlibaba sunt părăsite.

Clima B.-ei este dulce, placută și sanatoasă; primăvara e scurtă, vara nu prea caldă, toamna lungă și frumoasă, iarna nu prea aspră. Ploi sunt îndejuns; temperatura ordinară dintr'un an variază între 15° sub și 25° preste zero.

POPULAȚIUNEA.

Locuitorii B.-ei se compuneau la încorporarea ei în anul 1776 din 17,047 familii, și anume din 346 de nobili, 501 de preoți, 14,992 de țărani sau clacași, 45 de comercianți, 58 de Armeni, 526 de Jidani, 294 de Țigani, 58 de îmblatori, 26 de Arnăuți, 104 de ușeri și 97 de calarași; aceste patru categorii din urmă ca servitori pe la oficii; deci la olalta cam la 85,235 suflete pe lângă 466 călugari și 88 călugărițe. Lumenii cu preoți lor locuiau în 289 comune și 62 catune, iar calugarii în 17 mănăstiri și 14 mănăstioare, cu 28 calugărițe la 6 din ele și 60 calugărițe în o manastire și în patru manastioare deosebite. In anul 1784 locuitorii ortodoxi se compuneau din 26,731 de fam. lumene, deci cam la 133,655 de suflete, și erau împărțiți bisericesc în 239 parohii cu 247 bisericici și 296 preoți. De atunci încoea locuitorii s'au înmulțit foarte repede, cei ortodoxi și indigeni pe cale firească, iar ceilalți mai mult prin imigrare, ajungând cu toții în 1890 la 646,591 de suflete, 324,469 barbați și 322,122 femei, dintre cari 451,320 ortod.: Români și Ruteni; 92,980 apuseni și uniți: Nemți, Poloni și Ruteni; 16,294 protestanți: Nemți și Maghiari; 3233 Lipoveni (Slavi) și 82,764 Jidani. Încât despre limba de conversare, 208,301 se folosesc de limba rom., 268,367 de cea ruteana, huțanească și lipovenească, 133,501 de cea germ., 139 de cea maghiara, 536 de cea slovacă, 28 de cea sloveană și 18 de cea italiana. Ei locuiesc astăzi în cinci orașe: Cernăuț, Siretele, Suceava, Radauț și Câmpul-Lung; în 19 *tîrguri*, dintre cari cele mai însemnate sunt: Sadagora, Boianul, Coțmanul, Vijnița, Storojineț, Solca, Gura Homorului, Vama, Iacobenii și Vatra Dornei; și în 311 comune satesci cu 199 moșii domeniiale și 63 catune. Desimea populației este acum de 62 suflete pe chilometru patrat. Românii și Rutenii se ocupă mai mult cu

agricultura și cu prăsierea vitelor, Jidanii cu comerțul și cu industria, Nemții și Polonii mai mult cu meseriile și Lipovenii cu pomăritul.

INDUSTRIA ȘI COMERCIUL.

Industria a luat mare avânt în timpul din urmă. Pe lângă fabricile de spirit de mai înainte și ferariile dela Iacobeni și salinele dela Cacica, s'au mai înființat: berarii, puțuri de petrolu; ferestree cu vapor în Cernăuț, în Berhomet pe Sirete, în Rușii Moldoviței, în Dorna Candreni, și altele purtate de apa riuurilor; o fabrică de lemn pentru rezonanțe în Straja; mori cu și fara vapor; o fabrică de aprinjoare și de cement în Straja și alta de chemicalii în Putna; o fabrică de hârtie în Radauț, scapatată; sticlării în Crasna și Voivodeasa; fabrică de oleu în Cernăuț, de cordovan în Suceava și Vijnița; fabrici pentru mașine, pentru mobile, spalatorii, etc. Țărani înca continuă a-și fabrica ei înșiși pânză, sunan, cojoace, pieptare, laicere, țoluri, scoarțe, opinci, fuse, coveți, etc., precum și unele unelte de lucru.

Comerțul. Se expoartă multe produse brute; vite cornute și mascuri; grâu, păpușoi, secară; făini; mult lemn pentru zidiri. Se impoartă fabricate din țările apusene. Comerțul viu e mai ales cu Moldova și cu Basarabia; el este pretutindenea facilitat, pe lângă multe drumuri bune împărătesci, de țeara și vicinale, încă și prin o rețea de căi ferate locale: Cernăuț-Noosulița, Lujeni-Zalișcic, Nepolocauț-Vijnița, Hliboca-Berhomet-Mejebrodea, Hliboca-Sirete, Carapciu-Ciudeiu, Hadic-Radauț, Rădăuț-Frasin pe Suceava, Hatna-Câmpul-lung, Vama-Rușii-Moldoviței și Ițcani-Suceava, cari toate alimentează linia principala Lemberg-Cernăuț-Suceava-Galați-Odesa. Multe oficii postale și telegrafice, chiar și în comune rurale mai însemnate, încă îi dau mare avânt. Tîrguri anuale se țin în locurile principale comerciale, marginite acum mai mult la vite. Institute de credit și păstrare de bani încă sunt destule, dar numai patru din ele sunt în mâni românesci în Gura-Homorului, Storojineț, Cernăuț și Câmpul-lung.

ISTORIA BUCOVINEI.

Teritoriul B.-ei în vechime facea parte din Dacia Traiana. In timpurile navalirilor ea era sub stăpânirile barbare, ce s'au succedat după vremuri, pâna când se stabili acolo în mod definitiv domnia Moldovei între 1342 și 1349. De aci înainte B. făcù parte întregitoare din acest principat sub denumirea de ținutul Cernăuțului, de ocolul Câmpulungului și parte din județul Sucevii și împărți soarta cu dînsul până în 1775, când se deslipi de el și se încorporă, cu garantarea statului quo, în staturile împărăției habsburgice. Aici capetă alta împărțea. Avu pâna 1786 administrație militară; fù apoi împreunată cu Galiția pâna 1790 sub denumirea de ocol sau cerc (Kreis) al ei cu o diregatorie cercuala (Kreisamt) în Cernăuț, cu trei judecatorii civile în Cernăuț, Sirete și Suceava, cu una criminala în Sirete și cu un forum nobilium în Leina s. Lemberg. Din motivul că locuitorii B.-ei diferesc de ai Galiției după origine, graiu, moravuri, datini și confesiune, și că nu se poate aștepta o împreunare și contopire adevărată,

dispuse împăratul Leopold II. prin decretul din 29 Sept. 1790 ca B. să se deslipească de Galiția, să nu se mai facă parte din ea, nici nobilimea ei să nu se mai țină de a Galiției, iar în privința administrativă, politica și județurile, să mai rămână spre încercare, provizor, atâta legătură cu guvernul Galiției câtă este compatibilă cu siguranța și autonomia țării. În 1804 căpătă B. un propriu forum nobilium, dar în 13 Apr. 1817 se împreună din nou nobilimea B.-ei cu a Galiției cu scopul de a o amalgamă, însă îndeșert. După o nemulțămire îndelungată din partea locuitorilor ortodocși resăriteni, sporită prin mișcările autonomiste din 1848, se decretă, la cererea lor insistentă, prin constituțiunea imperială din 4 Mart. 1849 autonomia B.-ei declarându-o țeară de coroană și ereditară, separată, dându-i-se titlul de ducat cu un guvernator, »președinte al țării«, în frunte, și punându-o în privința administrațiunii politice deadreptul sub guvernul central din Viena, rămânând numai judecătoreșce sub curtea de apel din Galiția. În 22 Apr. 1860 isbuti o fracțiune unionistă și polonistă din țeară a storcea decretarea reîncorporării B.-ei cu Galiția spre a-i da împreună cu aceasta în constituțiunea imperială, ce se proiecta, o singură reprezentanță și o singură camera legislativă provincială, dar aceasta încorporare fu revocată în 25 Aug. 1860 în urma reclamarilor staruitoare ale partidei autonomiste. Prin decretul împăratesc din 20 Oct. 1860 și prin constituțiunea imperială din 26 Febr. 1861 fu B. din nou recunoscută ca țeară separată cu titlul de ducat, cu autonomie și cu reprezentanță proprie ca și celelalte țeri și regate din imperiu. Prin diploma din 9 Dec. 1862 i-se recunoscu și o marca proprie: un scut împărțit dealungul în albastru și roșu, pe el un cap de bour cu trei stele în triunghi vertical, scutul învelit într'o mantee roșie captușita cu ermelin, și cu o coroană ducală deasupra.

ADMINISTRAȚIA.

Pentru administrarea *civiltă* B. are organe autonome și organe imperiale regale. Pentru exercitarea autonomiei este o cameră legislativă provincială compusă din 31 deputați, doi cu voturi virile, iar ceilalți aleși, și anume 10 de proprietarii cei mari, 7 de orașe și camera comercială, și numai 12 de comunele satesci. Camera își alege apoi din mijlocul său ca organ administrativ și executiv, un comitet permanent de 5 membri, în frunte cu căpitanul țării, ca președinte al camerei, numit de împăratul dintre deputați. Comunele urbane și rurale se administrează înșile prin comitete comunale de câte 8—30 de membri aleși de către locuitori, în frunte cu câte un primar (antiste, vornic). Comunele cu statut propriu, Cernautil numai, au mai mulți membri în reprezentanță. Pentru administrarea *politică* B. are un guvern local cu sediul în Cernautil și 9 căpitanate, supuse acestuia, cu sediile în Cernautil, Câmpul-lung, Cotman, Gura Homorului, Rădaul, Sirete, Storojinet, Suceava și Vijnița. Pentru administrarea *judecătorească* B. este împărțită în două tribunale, în tribunalul Cernautilului cu 9 județe cu sediile în Cernautil, Cotman, Putila, Sadagura, Sirete, Stanesti, Storojinet, Vijnița și Zastavna, și în tribunalul Sucevi cu 7 județe cu sediile în

Dorna, Gura Homorului, Câmpul-lung, Rădaul, Seletin, Solca și Suceava. Mai are încă în Cernautil o direcțiune financiară, o direcțiune pentru administrarea fondului religionar gr. or., o direcțiune pentru poște și telegrafe, un inspectorat pentru caile ferate, un oficiu pentru verificarea măsurilor și a greutăților, și o stațiune de comanda militară. În privința administrării *bisericesci* B. formează pentru locuitorii drept-credincioși resăriteni o arhidieceasa arhiepiscopescă și mitropolitană cu sediul în Cernautil, cu un consistoriu în frunte, compus din 5 consilieri activi și 2 onorari; are 243 de parochii cu 356 de biserici și 336 de preoți; trei mănăstiri cu o expositura, toate cu 48 de calugari; este împărțită în 12 protopopiate cu 478,118 de suflete (1895), 241,551 bărbați și 236,567 femei. Locuitorii apuseni se țin de arhidieceasa galițiană cu sediul în Leina s. Lemberg, cei protestanți de superintendența de acolo, iar mosaicii au un rabinat general în țeară, cu sediul în Cernautil.

CULTURA.

În privința ivirii *institutiilor de cultură* este de înregistrat, ca pe timpul încorporării B.-ei se aflau pe teritoriul ei numai două *școale publice*: la episcopia din Radaul și la mănăstirea Putnei, iar școale private în Suceava, în Sirete, Cernautil, Câmpul-lung, prin unele mănăstiri și pe lângă ele încă nise învățatori ambulanti, cari învățau prin case private. Învățământul se mărginea în a ceti și scie, și numai în școala dela Putna se da o instrucțiune teologică mai superioară. Sub administrarea militară a B.-ei se organizară școalele pe temelia națională românească și se înmulțiră la 32 până în 1792. Punându-se însă școalele, după împreunarea B.-ei cu Galiția, sub priveghiarea consistoriului apusean din Leina s. Lemberg, și cercând acesta a face propagandă confesională prin ele, se spăriară Românii și, desridicându-se încă în 1793 obligativitatea învățământului, le părăsira pe încetul așa, încât până la 1804 se redusera la 14. După o luptă îndelungată pentru recăștigarea inspectoratului școlar, urmată însă mai cu deadinsul abia din 5/17 Sept. 1837, isbuti consistoriul episcopesc din Cernautil sa capete în 18 Maiu 1844 un decret imperatesc, în virtutea caruia sa se împartă inspectoratul școalelor după caracterul lor confesional și național, între consistoriul episcopesc ortodox resaritean din Cernautil și cel mitropolitan apusean din Leina; acest decret însă se aduse la îndeplinire abia prin ordinul ministerial din 23 Febr. 1850, dar și acum cu întârziere, fiind-că predarea de fapt a inspectoratului se facu cu cinci ani mai în urma. De aci înainte luă învățământul primar un avânt îmbucurator așa încât consistoriul episcopesc din Cernautil dete în 1870 în sama inspectoratului civil, decretat prin legea țării din 14 Maiu 1869, 108 școale activate și 104 proiectate. Pentru *instrucțiunea învățătorilor* se înființă în 1786 pe lângă școala clericală din Cernautil un curs preparativ de șese luni, care trecu în 1808 la școala normală apusana de acolo; în 1848 se desvoltă în curs preparativ de un an, iar în 1849 de doi ani; în 1852 se reorganisă și în 1859 se împreună cu nou înființata școală ort. res. de model. În locul

acestei »preparandfi« se înființă în 1870 un pedagogiu i. r. de patru clase pentru învățatori și învățătoare. Ca școale secundare s'a creat în 1808 în Cernăuț un liceu cu patru clase nemțești și două latinesci, la care s'a adaus în 1814 un curs filosofic de doi ani, iar în 1849 s'a reorganizat în gimnasiu superior nemțesc cu opt clase; în 1896 s'a mai deschis aici un gimnasiu inferior (4 clase) tot nemțesc, cu clase paralele rutenesci. În 1860 s'a înființat un gimnasiu superior ort. res. în Suceava, căruia i-s'au adaus succesiv din anul 1881 patru clase paralele cu limba românească; în 1862 o școală reală ort. res. în Cernăuț cu 7 clase; în 1872 încă un gimnasiu superior în Rădăuț; în 1871 o școală de agricultură și în 1873 alta de meserii în Cernăuț; și în fine, tot aici ca coroană a întregului învățământ s'a deschis *universitatea Francisco-Iosefină* cu trei facultăți: teologică, juridică și filosofică.

Prin staruinți neobosite *cultura intelectuală* a luat avânt în timpul din urma, dar n'a ajuns încă la un grad mulțămitor; sânt abia vr'o 6% de cei ce știu ceti și scrie și vr'o 9% de cei ce știu ceti numai. Există astăzi în B. 313 școale primare publice cu 821 învățatori, și anume în orașe și în unele târguri 30 de școale cu patru și mai multe clase, cu 298 instructori; școale primare cu una până la trei clase se află 15 în orașe și târguri, cu 39 învățatori, iar în comunele sătești 257 cu 285 învățatori. Sânt în țeară 8 școale secundare cu 154 profesori; două școale pentru meserii, o școală de cântăreți bisericesci și alta de moșit, și în fine o universitate cu 36 docenți și 369 auditori în 1896. Pe lângă acestea se mai află câteva școale și institute private, ca Internatul Doamnelor Române, Asilul de baieti români și școala Israelită în Cernăuț, școala Armenească și Institutul școlaii Române în Suceava; apoi o Societate pentru cultura și literatura română în B. și alta pentru cea rutenească în Cernăuț, și mai multe cabinete de lectură pe la sate înființate în anii din urmă.

Mișcarea literară la Români din B. n'a avut un curs uniform și regulat; se disting trei stadii în ea; unul de încorporare până la 1848; al doilea de aici până la deschiderea universității în 1875, și al treilea dela acest an înainte. În stadiul dintâiu și anume la început impulsul s'a dat de guvern pentru îngrijirea de carti didactice și pentru vulgarizarea legilor civile și criminale; apoi de translatorii români dela guvernul din Leina sau Lemberg pentru lucrări științifice și beletristice, și în fine de consistoriul episcopesc din Cernăuț pentru publicarea unui calendariu, dintru început (1814) pentru o sută de ani, iar din 1837 resp. 1841 încoace regulat pentru fiecare an cu un almanach în el. Ca scriitorii în restimpul acesta și-au facut un nume neperitor: *Ioan Budașu Deleanul* prin scrierile sale istorice, limbice și beletristice, compuse unele române, unele, iar altele latinesce și nemțeșce, dar cari n'au putut fi tipărite pe atunci din cauza vitrigiei împrejurarilor, și *Toader Racocca*, care tindea pe la 1817 la scoaterea regulata a unei foi literare periodice »*Chrestomatcul românesc*«, din care însa nu apărură decât un singur fascicol de 95 de pagini, abia în 1820; apoi *Teoctist Blajeviciu* și *Teofil Bendela* prin publicarea în nemțeșce cel dintâiu a opului »*Grammatik der*

dako-romanischen Sprache«, (1844), iar al doilea a scrierii »*Die Bucovina im Königreiche Galizien*«, (1845). Stadiul al doilea se inaugurează pe terenul literar prin publicarea de către frații *Georgiu, Alexandru* și *Eudoxiu Hurmuzaki* a vestitei gazete »*Bucovina*« (Oct. 1848 până Sept. 1850), iar pe terenul național-cultural mai întâiu prin decretarea în 18/30 Oct. 1848 de către episcopul B.-ei *Eugeniu Hacman* a reintroducerii limbii românești la institutul teologic, și apoi prin înființarea în 20 Dec. 1848, resp. deschiderea în 28 Febr. 1849, la institutul filosofic din Cernăuț a unei catedre pentru limba și literatura românească. Mișcarea literară din acest restimp se consolida și se lăți prin deschiderea în 2 Maiu 1862 a Reuniunii de lectură, care luă mai pe urmă numele de »*Societate pentru cultura și literatura română în B.*« și prin edarea »*Foii Societații*« (1865—69). Ca scriitori în restimpul acesta este de a se numi cu laudă pentru literatura didactică *Samuil Andrieviciu-Morariu, Vasile Ianoviciu, Teoctist Blajeviciu, Aron Pumnul* și *Costantin Morariu* (Andrieviciu); pentru literatura teologică *Vasile Ianoviciu*, și pentru literatura beletristică ca începător *Irachiu Porumbescul* și ca culminare *Dimitru Petrino*. Educarea națională prin deșteptarea conștiinței de neam și a plăcerii spre lucrări literare, începută de nemuritorul Aron Pumnul, continuată și direasa mai departe de *Ioan G. Sbiera*, își dadă fructele sale mancoase abia în restimpul al treilea, cu deosebire după ce ieșiră dela universitatea din Viena și dela alma mater *Francisco-Iosephina Cernautiensis* o pleiadă de tineri bravi, incalziți de simțeminte nobile și conduși de cugetări mai înalte. În restimpul acesta nu există teren literar, pe care nu și-ar fi încercat unul sau altul talantul de care dispunea, și mărturisim că nu fără de oarecare succes. Numărul scriitorilor din restimpul acesta este destul de mare, dar încă nime n'a ajuns la o reputațiune generală bine stabilită, decât doară pe terenul teologic cav. *Isidor Onciul*, pe cel folcloric *S. Fl. Marian*, pe cel istoric *Dr. Dimitru Onciul* și pe cel beletristic frații *Vasile* și *Ioan Bumbac*.

Lit.: Heimatskunde der Bukowina de D. Isopescul, Cernăuț, 1872; Bidermann, Die Bukowina unter der österr. Verwaltung, Lemberg, 1876; Ficker A., Hundert Jahre 1775—1875, Wien, 1875; Worobkiewiz E., Die geographisch-statistischen Verhältnisse der B., Lemberg, 1893; Sbiera, Mișcări literare la Români din B., Oradea mare, 1890; Morariu C., Parți din istoria Românilor bucovineni, br. 1—2, Cernăuț, 1893—94; v. Zieglaue, Geschichtliche Bilder aus der Bukowina, 1—4, Cernăuț 1893—97; Werenka Dr. D., Topographie der Bukowina, Cernăuț, 1895; Special-Orts-Repertorium der Bukowina, Wien, 1894; Schematismus der Buk. gr.-or. Diocese, Cernăuț, 1895; Bogdan-Duica G., Bucovina, Sibiu, 1895; Polek Dr. I., Repertorium der Landeskundlichen Literatur der Bukowina. Cernowitz, 1892 și în fine publicațiunile rev. »*Român. Revue*« a lui Dr. Diaconovich despre B., 1885—1894.

BISERICA ROMÂNĂ DIN BUCOVINA.

La încorporarea Bucovinei în împărăția Austriei în 1775, biserica Românilor din ea forma

o episcopie și sta sub mitropolia din Iași. După încorporare se desface, cu consimțământul mitropolitului din Iași, legătura canonică dintre episcopia Radauului și mitropolia Sucevei, respective de Iași, și se dădura episcopului local uisce preoți din Transilvania spre ajutor pentru regularea afacerilor interioare bisericesti. În 12 Dec. 1781 se stramută scaunul episcopiei dela Radau la Cernauf. Priu rezoluțiunea împ. din 30 Sept. 1783 se supuse episcopul B.-ei în afacerile de credință și curat spirituale mitropoliei sârbesti din Carloveț și sinodului mitropolitau de acolo, mai pe urmă însa priu rezoluțiunea împ. din 8 Dec. 1786, chiar și în celelalte afaceri bisericesti. Mitropolia sârbească fu declarată ca un for sau județ apelativ în toate certele bisericesti ale clerului bucovinean, și mitropolitul sârbesc capetase dreptul de a numi egumenii manastirilor din B.; în schimb pentru această subordinaire, episcopul B.-ei avea dreptul de a lua parte la sinodul mitropolitau sârbesc și la alegerea mitropolitului.

Pentru o reuța anuală de 6000 fl. se luară cu învoiala episcopului moșiile episcopesti în administrarea statului în 28 Aug. 1782, iar în 1783 se secularisară toate manastirile din B. până la trei; moșiile lor se luara împreună cu moșiile episcopesti în administrarea statului, stătuindu-se ca veniturile dela toate sa intre într-o casa separata, care sa poarte numele de »cassa fondului religionar« și sa fie destinate numai la salarisarea episcopului și a clerului, și pentru susținerea bisericilor, manastirilor și a cultului dreptcredincios, și pentru înființarea de școale confesionale și a altor institute pioase.

În 29 Apr. 1786 s'a publicat un regulament organic, cunoscut sub numele de »plauul regulativ bisericesc«, priu care se dete bisericii din B. organizarea interna ce o are și astăzi, afară de puține schimbări neesențiale introduse în decursul timpului. Dupa acest plau regulativ se împărți diecesa B.-ei în 6 protopopiate și 2 vicariate: 1) al Cernaufului cu 31 de parochii; 2) al Cereușului cu 34; 3) al Nistrului cu 24; 4) al Berhometului cu 29; 5) al Vicovului cu vicariatul Câmpulungului Rusec cu 37, și 6) al Sucevii cu vicariatul Câmpulungului Moldovenesc cu 31 de parochii. În toate aceste protopopiate se aflau pe atunci 186 de parochii cu 27,245 de familii, 207 bisericii parochiale și 38 de filiale, 259 de preoți activi, 49 supranumerari și 36 deficienți. În urma regulării a dona din 23 Dec. 1843 se împărți diecesa B.-ei priu ordinul guvernial din 11 Sept. 1844, Nr. 50328 în douăspredece protopopiate: 1) al Cernăuțului, astăzi (1895) cu 30 de parochii și 71,916 de suflete; 2) al Siretului cu 18 parochii și 28,244 de suflete; 3) al Sucevii cu 19 parochii și 38,759 de suflete; 4) al Rădăuțului cu 20 de parochii și 45,712 de suflete; 5) al Humorului cu 13 parochii cu 21,127 de suflete; 6) al Câmpulungului cu 14 parochii și 27,786 de suflete; 7) al Vicovului cu 19 parochii și 44,727 de suflete; 8) al Storojoneșului cu 22 de parochii și 45,226 de suflete; 9) al Cereușului cu 21 de parochii și 42,790 de suflete; 10) al Coțmaului cu 24 de parochii și 46,735 de suflete; 11) al Nistrului cu 26 de parochii și 43,632 de suflete și 12) al Putilei cu 15 parochii și 20,035 de suflete.

Autonomia și egala îndreptățire a bisericii și a confesionalilor ei se recunosc în constituțiunea din 4 Martie 1849. Spre a se înțelege asupra separării bisericilor ortodoxe resariteue dupa principiul naționalității, precum și asupra organizării conform cu cerințele timpului, se adunara în Viena toți episcopii și se sfatuiră împreună în anul 1850 și 1851 priu dece luni de zile. Sfatuirile acestea însa remasera fără de nici un rezultat de astadată. Patentul înperătesc din 31 Dec. 1851, priu care se retrase constituțiunii din 4 Martie 1849 valabilitatea și pnterea ei de lege, curmă deocamdata ori ce nasuina autonomistă pe terenul bisericesc. În anul 1860, când se convocara la Viena barbați distinși din toate popoarele și confesiunile spre a se consulta cu regimul pentru o noua organizare a imperiului pe principiul egalei îndreptățiri naționale și confesionale, seatorii imperiali români din B. și din Banatul Timișan cerura în 21 August un sinod bisericesc compus din preoți și lumeni și înființarea unei mitropolii românești. Împăratul, priu rezoluțiunea din 27 Sept. 1860, împlini în parte cererea Românilor și dispuse ca sub președința mitropolitului sârbesc sa se adune în Carloveț un sinod bisericesc, compus din toți episcopii dreptcredincioși, spre a delibera împreună asupra organizării bisericesti. Priu emisul din 30 Sept. 1860 miuisterial însciuță atât pe episcopul B.-ei cât și pe al Transilvaniei despre intențiunea împăratească și îi convocă ca sa se înțeleaga cu confesionalii lor despre propunerile ce vor să faca la sinodul din Carloveț.

Dela episcopul B.-ei Eug. Hacmau se aștepta, ca el nu va parasi terenul, pe care se pusesse în scrisoarea sa din 1849, și ca va apera înființarea unei sigure mitropolii pentru toți Românii din Austro-Ungaria. Dara el convocă în Ian. 1861 un consistor epesc, completat cu mai mulți barbați din cler, spre formularea unei propuneri relative la autonomia și organizarea bisericii din B. Aceste propuneri s'au supus apoi spre debateră în Febr. 1861 unei adunări compuse numai din preoți, care formulând »dorințele« clerului (bucovinean care între altele »ridicarea episcopilor din B. și Ardeal la treapta de mitropolii«.

Aceste »dorințe« au produs mare suporare atât în țeara cât și la Românii din Transilvania. Lumenii doriau sa fie realizata autonomia și organizarea bisericii și erau pentru o sigura mitropolie românească, cu reședința în Cernauf sau în Sibiu, și pentru introducerea sistemului reprezentativ, adeca pentru sinoade sau congrese provinciale și eparchiale, compuse din preoți și lumeni, la pertractarea afacerilor nedogmatice. La staruina lor în 27 Martie 1863, dieta țerii votă o adresă contra împăratul, priu care cerea realizarea autonomiei bisericesti și intrarea diecesanilor în esercițiul ei.

În anul 1864, în Aug., s'a adunat la Carloveț sinodul episcopesc. Aici episcopul B.-ei s'a învoit cu înființarea unei mitropolii românești, dar numai pentru Românii din Transilvania și Ungaria; pentru B. însa a pretins o pozițiune separata autonoma și ridicarea bisericii din B. la rangul de mitropolie coordinata cu mitropolia rom. și sârb. din Ungaria, ca episcopii sa fie aleși de preoți și lumeni și întăriți de împăratul, și în fine puse întrebarea catra sinod,

de ar fi cu cale ca să se încuviințeze sau nu lumenilor participarea la sineadele bisericesci, și, dacă da, în care măsura?

Propunerile episcopului B.-ei au produs o adevărată amarire sufletească, care a găsit resnet în câte o adresă către ministeriu și către însuși episcopul țării.

La toate mișcările pornite de Români din B. în cauza ierarhica și organizatoria a bisericii lor, răspunde episcopul Eng. Hacman în 18/30 Aug. 1865 într-o lungă scrisoare pastorală, în care își apără punctul său de plecare. Atât lumenii cât și mai toți preoții, vedând că nu mai pot veni la o înțelegere cu episcopul lor, se adresară în 15 Febr. 1866 prin dieta țării către împăratul cu rugarea, ca să se convoace în Cernauț cu adunare compusă din preoți și lumeni, spre a-și exprima vederile și dorințele lor în privința autonomiei și a organizării bisericii. Ep. Hacman, prin scrisoarea sa din 6 Martie 1866 protestă atât în contra cererii cât și în contra amestecului dietei țării în afacerile bisericesci. În urma acestui protest și a staruințelor neconținute din partea episcopului, împăratul refuză în 10 Dec. 1866 împlinirea dorinței diecesanilor.

La none starniște ale diecesanilor și la înțevnirea camerei deputaților în ședința din 19 Iunie 1868, ministerul promise, ca va cantă să împlinească dorințele diecesanilor B.-ei. Într'un emis din 21 Iulie 1868, adresat către episcopul B.-ei, ministerul declară ca este decis a realiza și în B. autonomia bisericii, și-l provocă ca să-și supuna propunerile sale, după ce va fi consultat atât consistoriul eppesc, cât și un număr oarecare de lumeni. Consistoriul eppesc, luând în considerare atât dorințele clerului din 1861 și propunerile episc. Hacman din 1864, cât și părerile lumenilor, adoptă și el principiul reprezentativ cu preoți și lumeni și lucră un statut și-l supuse în Ian. 1869 episcopului spre prezentare la localitățile competente. Ep. Hacman, neînțeleș fiind nici cu principiul reprezentativ cu preoți și lumeni, nici cu ingerința congresului bisericesc la administrarea și întrebuințarea fondului religios, își exprimă părerea sa contrarie. Asupra raportului ep. Hacman trimă o decisiune (10 Dec. 1869), prin care se respinse statutul elaborat de consistoriu, mai ales din cauza dispozițiilor relative la administrarea și întrebuințarea fondului religios și la ingerința congresului bisericesc asupra ei. La 11/23 Iunie 1870 se întrunesc o adunare populară în Cernauț, cercetată de preste doné nii de lumeni și preoți, și decise ca să trimită o adresă către consiliul de miniștri, prin care să se pretindă respectarea drepturilor constituționale față de biserică ort. din B., și să ceară ca să i-se deie și ei autonomia cerută. Cu tot protestul episc. Hacman, ministerul de culte, prin emisul său din 30 Sept. 1870, făcî cunoscut, ca guvernul împ. este hotărît să activeze autonomia bisericii. În 1 Dec. 1870 eși un emis ministerial, prin care se convocă, sub președința guvernatorului țării, un congres preparativ compus din 18 preoți și 18 lumeni, parte aleși, parte numiți, cu scopul ca să formuleze, cu participarea episcopului, propunerile pentru conchiemarea unui congres bisericesc constituant. Episc. Hacman, întrebat fiind asupra consimțământului său, declară în

10 Ian. 1871, că el nu va lua parte la deliberrari, dar că își va da părerea deosebit, dacă i-se va cere. Aceasta adunare preparativă se deschise în 1/13 Martie 1871 și, după mai multe consultări, votă cu majoritate o lege electorală, pe temeiul careia să se convoace viitorul congres bisericesc constituant. Acest proiect de lege capetă în 9 Aug. 1871 sancțiunea împ. și se publică în 7 Sept. 1871 ca lege.

Cu toate aceste Hacman a tot remonștrat în contră. În urma acestei opozițiuni sistematice nu se convocă nici congresul bisericesc proiectat.

Prin rezoluțiunea din 23 Ian. 1873 episcopia B.-ei se ridică la rangul de arhiepiscopie și de mitropolie independentă, supunându-i-se ca sufragane cele două episcopii ort. din Dalmația, adică din Zara și din Cattaro, și se numi ca arhiepiscop și mitropolit epi-c. Hacman. El însa muru în Viena în 12 Apr. 1873. În 13 Nov. 1873 fu numit succesor al lui Hacman arhimandritul Teofil Bendela. Acesta la cererea guvernatorului țării (8 Maiu 1874) hotărî căna natală a împăratului din 6/18 Aug. 1874 pentru convocarea congresului și publică totodată rânduiala de alegere; însa guvernul n'a convocat congresul. Bendela moare în 2 Aug. 1875, urmașul său Teoctist Blajevicin, numit 22 Martie 1877, în 9 Dec. 1878 formulă rugarea pentru convocarea unui congres numai pentru B. pe temeiul rânduielii de alegere sancționată. Insa și Blajevicin muru în 9 Iulie 1879. Ca urmaș fu numit în 12 Martie 1880 arhimandritul Silvestru Morariu-Andrievicin. Abia acesta avu fericirea, după doi ani de starnița neconținută, a deschide în 14 26 Iulie 1882 și a presida primul congres constituant al bisericii ort. din B. În acest congres s'a votat unanim un statut pentru congresul bis. al arhiepiscopiei ort. or. a B.-ei și un regulament de alegere. Aceste decisiuni însa nu capetara sancțiunea imperatească, ci ministrul de culte fu însărcinat să convoace un nou congres pe temeiul regulamentului de alegere din 1871. Se făcua deci none alegeri și congresul non s'a deschis în 18 30 Sept. 1891. Congresul acesta a ales un comitet, care să elaboreze un non statut congresual și un non regulament de alegere. La o disensiune asupra acestora însa, precum și la convocarea congresului bisericesc nu s'a mai ajuns. [Dr. I. G. Sbierra.]

„Bucovina“, foaie rom. pentru politica, religie și literatură, înființată în Cernauț de fam. Hurmuzachi la (16 Oct.) 1848; ea fu redigiata românesce și nemșesce; numai »fenilletouk« ei era curat românesc. B. ieși câte odată pe septemăna, și încetă în Sept. 1850, nefind îndeajuns sprijinită de colaboratori. Ca redactori responsabili figurează în 1849 frații Giorgiu și Alexandru, iar în 1850 numai Alex. Hurmuzachi. La aceasta foaie fu și Aron Punnul un lucrator neobosit, îndată după sosirea sa în Bucovina, mai ales pentru textul românesc. Tendința foii a fost cu desăvîrșire patriotică, liberală și națională. Giorgiu Hurmuzachi în primul articol de fond dice: Foaia noastră va fi defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale ale Bucovinei, reprezentantul nevoințelor și dorințelor ei, organul bucuriilor și suferințelor ei. Monarchia democratică cu toate consecințele; o Austrie liberă, puternică, falnică; deplină îndrituire a tuturor na-

ționalităților; autonomie provincială; întreg și nemărginit progres în toate ramurile activității omenesci; ea este cu deosebire chieimată de a mijlocii și cunoștința ambelor surori, Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, cari au de apărut în aceste principate interese de o nemăsurată importanță; . . . ca foaie nu va lipsi a se ocupa și de soartea fraților noștri Români din Ungaria și Transilvania.» [Dr. I. G. Sbiera.]

Bucșănescu, poet moldovean de pe la începutul secolului, citat de Alexandri în introducerea la scrierile lui Constantin Negruzzi. Ce și cum va fi scris, nu se scie.

Bucșești, com. rur. în Rom., j. Bacău, pl. Tazlăul de sus, compusă din cât.: B., Cernu, Cornetu, Balenii, Turluianu și Lereni, cu 2015 loc., (între cari 130 Magh.) pe o suprafață de 7000 hect.; are 4 biserici și 1 școală mixtă în B.

Bucșlani, 1) com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusă din 3 cătune cu 1046 loc. 2 biserici, 1 școală mixtă. 2) B., com. rur. în j. Vlașca, compusă din catunele: B. de sus, Osebiți sau B. de jos și Podișoru sau B.-Moșteni. Are 1 școală de băieți, 1 de fete; 2 biserici cu un preot.

Bucșoaia, sat în Bucovina, căp. și j. Câmpulung, formează comună și parochie cu comunele Frasinul și Dorotea cu Plotonița, cari au împreună 2605 loc. (2055 ort., 367 apus., 35 prot. și 148 mos.) B. are moșie mănăstirească, o școală de 2 clase. [Dr. I. G. Sbiera.]

Bucur, biserică, în București, situată pe o movila în apropiere de râul Dâmbovița, a fost ridicată mai întâiu din lemn, după tradițiune de Bucur Ciobanul, și zidită din cărămidă de Mircea Basarab. Biserica este mica ca de 9 metri în lungime și 5 în lărgime. Este alba pe dinafara și pe dinlăuntrn. Deasupra are un turnuleț mic, care respunde în biserică. Dinainte-i are un balcon pe stâlpi de lemn. Ea se administrcza de îngrijitorul bisericei Radu-Vodă.

București, (cu un plan), capitala României și a j. Ilfov, residența Regelui român, situata între 26° 6' long. estica de Greenwich și 44° 25' lat. nordică, 82 m. deasupra nivelului Mării Negre, pe ambele maluri ale Dâmboviței, care aici e canalisată. În 1895 temperatura maximală a aerului a fost 38° și cea minimală —19°, precipitațiunile atmosferice 648 mm., presiunea atmosferică mijlocie 753·7 mm., temperatura mijlocie a solului 10·5°. *Clima* e variabilă, excesivă chiar.

Suprafața B.-ilor după vechea zonă a orașului (între șoselele: Basarabilor, Bonaparte, Stefan cel Mare, Mihaiu Bravul, Văcăresci, Viilor, Doamnei, Pandurilor și Grozăvesci) e de 28·174 km²., iar după zona noua 55 km². După »Dicționarul geografic al j. Ilfov« (1888), suprafața B.-ilor, după zona veche, e ocupată de 4·236 km². edificii și curți, 360·692 m². gradini pentru flori, 4·130 km². sădiri și pometuri, 3·002 km². terenuri pentru legumi, 12·118 km². sădiri de vii, 2·892 km². terenuri virane și 2·516 km². strade și piețe publice. B.-ii la 1895 aveau 1031 căi de comunicație; dintre strade au fost pavate 747; canale de scurgere erau în lungime de 90,330 m., iar conducte de apă în lungime de 157·983 m.

POPULAȚIUNEA.

Date sigure despre populațiunea orașului B. înainte de recensemântul dela 1859 nu exista,

acest recensemânt a găsit 121,734 suflete. Dela 1866 până inclusive 1880 mișcarea populațiunii se încheia anual cu un deficit, numai anii 1869 și 1876 fac excepțiune, arătând un mic spor. Dela 1881 nasterile covârșesc decesele, de asemenea imigrațiunea din provincie și străinătate se mărește, astfel că numărul locuitorilor arata o continuă creștere. Recensemântul dela 8—10 Dec. 1894 a găsit 232,009 suflete; considerând însa că la înscriere s'au străcurat nerecensați 6—7% ale populațiunii, fără exagerare se poate evalua numărul locuitorilor la 250,000. Între aceștia sânt: după starea familiară capi de familie 48,857 bărbați și 10,614 femei, membri în familie 71,707 b. și 100,834 f.; dnpa starea socială: necasătorii 75,014 b. și 54,389 f., casătorii 41,235 b. și 40,212 f., văduvi prin deces 3566 b. și 15,311 f., divorțați 746 b. și 1536 f.; după protecțiune: cetățeni români 83,176 b. și 72,438 f., supuși straini 20,272 b. și 21,209 f., fără protecțiune 17,113 b. și 16,801 f.; după religiiune: ortodoxi 90,128 b. și 77,470 f., catolici și proteștanți 14,598 b. și 17,698 f., mosaici 15,256 b. și 15,995 f., mohamedani 347 b. și 66 f., alte religiiuni 232 b. și 219 f.; dupa instrucțiune: sciu ceti și scrie 70,324 b. și 43,789 f., analfabeți 50,237 b. și 67,659 f.; după profesiune: debitanti de beuturi spiritoase 1830 b. și 91 f., profesioni liberale 2061 b. și 145 f., alte profesioni 28,202 b. și 2888 femei. În anul 1895 s'au nascut în B. 8170 copii vii, dintre cari 4260 băieți și 3910 fete, legitimi 6890 și ilegiti 1280. Dupa confesiuni copiii nascuti în 1895 se împart: ortodoxi 6045, catolici 591, proteștanți 310, armeni 6, mosaici 1216, religie necunoscuta 2; raportul nasterilor după confesiuni fața cu populația respectiva a fost mai mare la mosaici. Mortalitatea a aceluiași an a fost 6053, dintre cari 3332 de sex barb. și 2721 de sex femeiesc; după religiiune: ortodoxi 4680, catolici 489, proteștanți 187, armeni 5, mohamedani 9, mosaici 663, religie necunoscută 20; raportul mortalității după confesiuni fața cu populația respectiva a fost mai mare la ortodoxi. Morți s'au nascut 374 copii. Creșterea populației datorita covârșirii nasterilor asupra morților a fost de 2·117%, iar creșterea populației preste tot 3·52%. Numărul căsătoriilor în B. pe 1895 a fost de 1357; din cele 2714 persoane căsătorite după confesiuni au fost: ortodoxi 1956 b. și 1864 f., gregoriani 4 b. și 8 f., catolici 170 b. și 224 f., proteștanți 66 b. și 106 f., mosaici 518 b. și 812 femei. Divorțuri s'au înregistrat 118; după confesiuni cei divorțați au fost: ortodoxi 102 b. și 104 f., catolici 5 b. și 4 f., proteștanți 1 b., mosaici 10 bărbați și 10 femei.

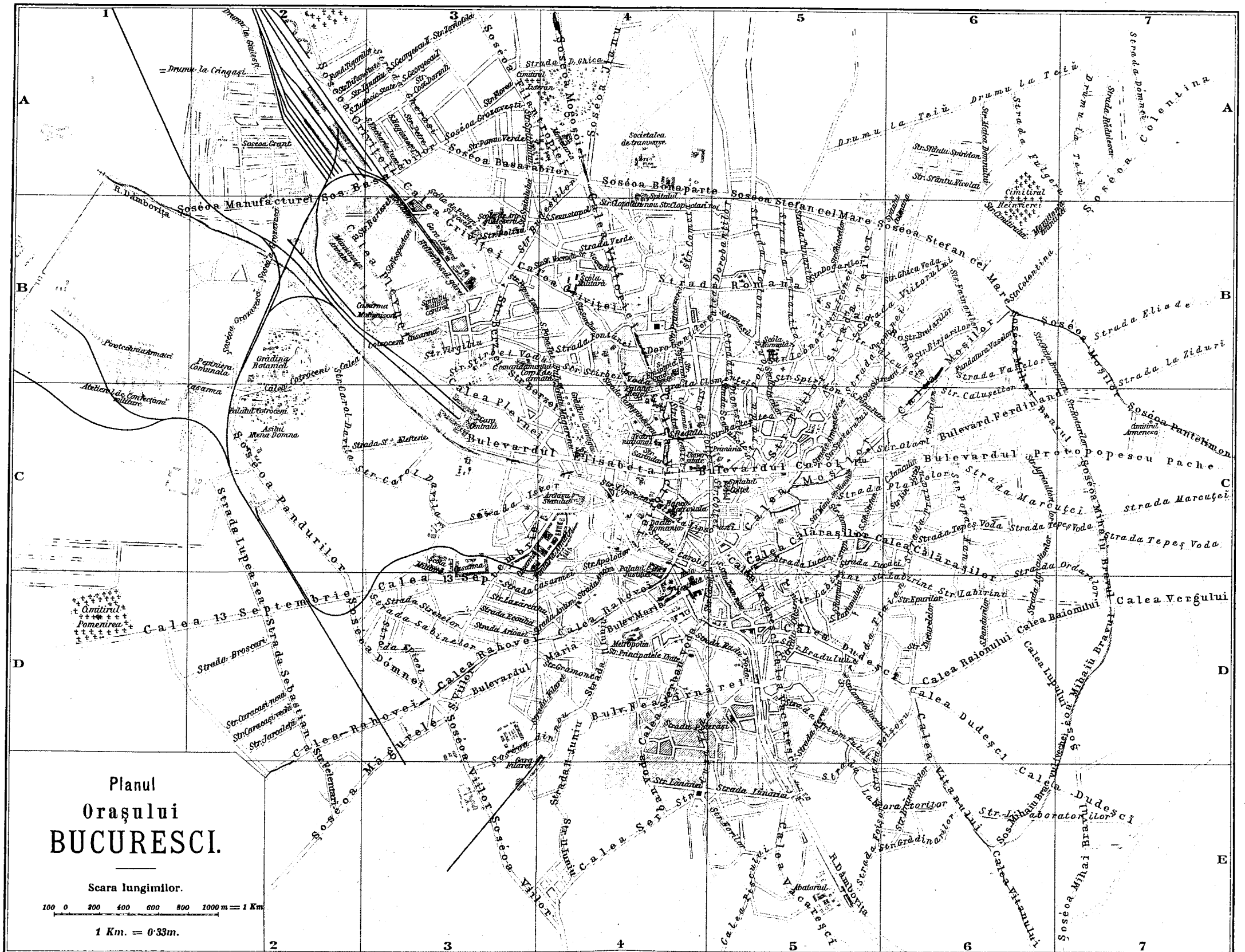
Locuințe. După »Dicționarul geografic al j. Ilfov« populația B.-ilor a locuit la 1888 în 17,313 case. Devoltarea orașului o dovedește împrejurarea, că numai în 1895 s'au zidit 1339 edificii noue.

Consum. Populația consumă anual ca. 23.012,000 kgr. carne, pe cap circa 92 kgr.; dintre celelalte alimente: pe cap 5·98 kgr. pesce proaspăt, 3·28 kgr. pesce sărat, 20·50 kgr. cartofi, 2·04 kgr. cafea, 15·00 kgr. zahăr, 30·70 litri lapte, 235·00 kgr. pâne, 24·43 litri beuturi spiritoase, 112·30 litri vin, 10·20 litri bere.

In garnisoană se aflau 1895: Batalionul 2 vânători, Reg. Mihaiu Viteazul nr. 6, Reg. 4 Ilfov nr. 21, Batalionul Ialomița nr. 23, Reg. 2 arti-

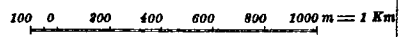
PLANUL
ORAȘULUI BUCURESCI.

Planul
Orașului
BUCUREȘCI.

Scara lungimilor.

1 Km. = 0.33m.

Biserici, Institute, Stabilimente, Zidiri și Hoteluri.

Literele și numorii (D2) indica pătratele planului.

Abatoriul	E5	Casarma Geniului	C2	Hotel Regal	C4
Așezămintele Brancovenesci	D4	Casa do depnueri	C4	Union	C4
Asilul Elona Doamna	C2	Cimitorul Armenesc	C7	Institutul botanic.	B2
Arhiva Statului	C4	Lutorau	A3, 4	Manufactura de tutun	A2
Atelierolo C. F. R.	B3	Pomeuirea	D1	Manutața arimatei	B2
Atelierul de confecțiunii militare B, C1		Reinvierii	A, B6	Mitropoliu	D4
Ateneul Român	B4	Sf. Vineri nou	A2	Monotariu	A4
Bailo eforiei	C4	Comandamentul Corp. II. do arimatei B3		Morza	D5
Bauca Naționala	C4	Dacia-România	C4	Moara Asan	B6
Biblioteca contrala	C4	Eforia spitalelor civilo	C4	Moara dela Cinrol	A1
Biserica Antim	D1	Fabrica do basalt	C2	Olimzu	B5
Armenilor	C5	caraniși	B1	Stato I. Stanciovici	A4
Barația	C4	chibrituri	D3	Palatul Cutroceni	C2
» Bucur	D5	echipamonto militare	E3	Judefului	C4
» Catedrala rom. cat. sf. Iosif C4		frânghii	A4	Justiției	C4
» Crețulescu	C4	Frank Caffé	D3	Poștelor	C4
» Cu Sfinții	C5	lemnario	B2	Regal	C4
» Doamna Bulașa	D4	bore Luthor	B2, 3	Popuiera con.	B2
» Doamnei	C4	Opler	C3	Piroteclhia armat.	B1
» Luterana	B4	sapiu Stolla	B7	Primaria	C5
» Oboru nou	B7	Fonturia armutei	C4	Școala do arte și moserii	B3
» Olteni	D5	Gara centrala proiect.	C3	speciula do artilerie și geniu B4	
» Popa-Chișu	B5	Filarot	D4	normala do institutoare	B5
» Radu-Vodă	D5	de ginoaie	B5	militara	C3
» Rășvan	C5	de Nord	B3	de poduri și șosele	B3
» Sf. Apostoli	C, D, E5	Dealu Spiri	D2	Societatea de Tramwaye	A4
» » George nou	C5	Gradina botnica	B2	Spitalul Colintina	B6
» » Nicolae din Lipscani C4		» Cișnigiu	C4	Colței	C5
» » Spiridon nou	D4	» Epiiscopioi	B4	do copii	A4
» Stavropoleos	C4	Iconaiei	B5	Filantropia	A3, 4
Sinagoga mare	D5	Hala centrala	D4	Maternitatea	A3, 4
» Șalom	D5	de pesco	D4	militar centr.	B3
Bursa	C4	Hotel Bristol	C4	Teatru național	C4
Casarma Aloxaudria	C3	Grand du Boulevard	C4	Universitatea	C4
Calarăși	B3	Capșa	C4	Uzina Hidraulica	B2
» Cuza-Vodă	C3	Continental	C4	Lemaitre	E5
» Dorobanți	B3	» de France	C4	Tramwaye de str.	B2
» Malmaison	B3	Frascati	C4		
» Giandarmilor pedestri	C4	de Paris	C4		

Registrul Bulevardelor, Căilor și Stradelor la planul orașului București.

Litorolo și numerii (D3) indica patratole planului.

Bulevarde:					
Academiei	C4	Arionoaiei	D3	Carușai	B5
Carol I	C4, 5	Aristia	B3	Casarnei	D3, 4
Domniței	C5	Armașu	B6	Catunului	B4
Dosul Gării	B3	Armoaneasca	C5	Catunu nou	B4
Elisabeta	C3, 4	Armoniei	C5	Ceaus-Radu	D6
Forliuand	C6	Asan	B6	Codri	D2, 3
Independenței	C2, 3	Asilul de noapte	C4	Corbului	D5
Maria	D3, 4	Astronomului	B4	Coros	C3
Noatârarii	D4, 5	Atolierelor	B3	Cornica	C5
Protopescu Pachu	C6, 7	Aurorei	C5	Chiuistului	B3
Sohitu Maguroani	B, C4	Austrului	C6	Climoroi	B4
Tăbăcari	D, E5	Baba-Duchia	D6	Chioscului	C7
Universității	C4	Bucani	C4	Christigii	B6, 7
		Banca Națională	C4	Ciair	B3
		Banului	B4	Ciairului	C7
		Baraca	C4	Ciclopi	B3
		Barcu	C6	Cimitirului	B6
		Barțari	B2, 3	Cireși	C6
		Baruțiu	D4	Ciupitu	D6
		Basarab (fundat.)	A3	Ciurel	B2
		Basarabilor	C6	-Clomeușoi	B, C4, 5
		Bateriilor	C4	Clinului	C6
		Bățitea	C5	Clopotari	B4
		Belisarie	B2, 3	noui	B4
		Bolvodore	C4	Glicerului	A3
		Berzoi	B, C3, 4	Goșu	D4
		Botânelor	D4	Colentina	B6
		Bibescu-Voda	D4	Colanaci	B6
		Birjarilor	B6	Colonb	B5
		Birjari noi	B5, 6	Colțoa	B, C4, 5
		Biserica Alexe	D4	Columnelro	C5
		Amzi	B4	Cometu	B4
		Barbătescu	D3	Concordia	D4
		Enei	C4	Cost. Darzali	A3
		Mauu	E4	Constelației	B2
		Oboru nou	B7	Corabia	B4
		Popa Chițu	B5	Corbului	D6 și C3
		Bisericeii fundat.	C6	Coriolan	D3
		Blanari	C5	Cornariei	C4
		Blandusiei	C4	Cortului	B5
		Boiașii	A3	Cosma	B4
		Bordiolor	D5	Costache Marinescu	A3
		Bordului	D4	Cotita	D5
		Bosianu	D4	Covaci	C4
		Botenanu	C4	Credinței	C5
		Bradului	B5 și D6	Crepuscului	B3
		Brașagiu	A3	Czinului	C6
		Braucovoanu	E6	Cristigii	B6, 7
		Braundusilor	C4	Crișului	D4
		Brașovului	A7, C6	Crucea do. piatră	D5
		Bratiori	D5	Culmea	C6
		Bravilor	D5	Cuțitu de argint	D, E3, 4
		Brezoianu	C4	Cuviosului	C6
		Broscaria	D2	Cuza-Voda	D, E4, 5
		Broșteni	E4, 5	Docebal	C5
		Brunaarel	D5	De deschis	B2
		Brutari	B6	Dela vechi	C6
		Brutaru	B4	noua	D6
		Brutus	C4	Dianei	C5
		Buciuu	C6	Dichiu	B6
		Bucur	D5	Diuinoșii	C5
		Buzești	A, B3, 4	Dintre Gârle	D5
		Caiuata	C5	Diouisio	B, C5
		Caldarari	C4	Discordia	D4
		Calarești	D4	Doamna Elena	D3
		Calonfirescu	C5	Doamnei	A7 și C4
		Calugari	E4	Ghica	A3, 4
		Calusoi	B, C6	Dobroteasa	D5
		Cameliei	B3	Domniței	C6
		Câmpineanu	C4	Dorului	C5
		Câmpoducelui	D6	Dreaptă	B4, 5
		Câmpul Moșilor	B6	Dropului	A, B3
		Câmpului	B6	Dudolor	C6
		Cantemir	D5	Dulghiori	A, B3
		Caprioarei	B3	Dulghiori (fundat.)	A3, 4
		Caracași noi	D2	Ecoului	D3
		vechi	D2	Egalității	D4
		Carafi vechi	C6	Eliaide	B6, 7
		Carageorgevici	C4	Eliseului	B3
		Cărămidarilor	E5	Emancipata	D3, 4
		Cărămidari de sus	B2	Emigrantului	B4
		Carafi	C4	Emigratului	D4
		Carol I	C, D4, 5	Eminescu	A3
		Carol Davila	B, C2, 3	Epicol	D3
		Cărușai	E4	Episcopiei	B4
				Erbăriei	B2
				Eremit	C5
				Ernei	B6
				Erodiada	D4
				Eroului	C3
				Făinari	B6
				Faiseilor	B6
				Faurari	D5
				Focioarei	B5
				11 Februarie	C3, 4
				Forentar	E2
				Feux	D3
				Forarului	B5
				Fetei	B5
				Fetițelor	C6
				Filaret	D4
				Filitis	C4
				Filomela	D6
				Florea	A3
				Floreașca	A7
				Florilor	D5
				Fluerului	C6
				Foca	B2
				Foișor	D, E5, 6
				Fonitanei	B3, 4 și C7
				Fonitariei	C5
				Fortunoi	C4
				Franclin	B4
				Francomazoui	B3
				Frânta	D6
				Fraților	D, E6
				Frauzelar	C5
				Frumoasa	B4
				Frunzoi	C6, 7
				Fulger	A6
				Fulguiei	D6
				Furiilor	C6
				Gabroveni	C4, 5
				Gaitanarilor	D6
				Gândacilor	C6
				Gândului	C5
				Gârlița	D4
				Gârlița nouă	D, E5
				Gârlișei	E5
				Gemoni	B5
				Gen. Florescu	C5
				Geutilă	C6
				Georgescu I și II	A3
				Gherasi	A3
				Ghica-Voda	B6
				Ghioceilor	B6
				Ghița brânzaru	B6
				Gloriei	C4, 5
				Gogosilor	C6
				Golosci	D5
				Gradina cu cai	C4
				Gradinarilor	E6
				Gramont	D4
				Grațioasă	C6
				Graurului	C3
				Grișitei (fundat.)	B3
				Gutenberg	C4
				Magianoff I și II	A3
				Halolor	D4
				Hollade	D6
				Hinerei	B4
				Hramului	C6
				Horei	C6
				Icoanei	B5
				Iepurilor	D6
				Ignatiu	A2, 3
				Ilyov	C4
				Imperială	C4
				Imprimeriei	C4
				Incurcata	D4
				Inuudați	C3
				Ioan-Moș	B6
				Isralită	D5
				Isvor	C3, 4
				Italiană	C5
				11 Iunie I	D, E4
				11 Iunie II	D5
				Iustișiei	D4
				Jarcaleții	D2
				Jignița	D5
				Labrint	D5, 6
				Laboratorilor	E5, 6, 7

Registrul Bulevardelor, Căilor și Stradelor la planul orașului București.

Lacului	B5	Norilor	E5	Respântiilor	B5	Stelea	C5
Lănăriei	E4, 5	Nouă	C4	Riuocer (fundat.)	C4	Stindardului	B5 și D5
Lanțului	D8	Nuua Poupiliu	B4	Riurean	C4	Stirbey-Voda	B3, 4
Lăptari	A7	Obadata	D5	Romană	B4, 5, 6	Stoian și Barbu	D3
Lăptelui	B6	Oborului	C6	Romulus	D5	Strabună	C6
Lăbțari	D8	Oborul nou	C6, 7	Ronda	C6	Strungurilor	E4
Lazar	C5	Occidentului	B4	bisericii	A7	Stupinei	C6
Lăzurauiu	D3	Ocolului	B5	Roselor	C3	Surorilor	C5
La ziduri	B7	Odoarelor	D3	Roșca (fundat.)	C4	Săvenir	B6
Lebedei	C9	Ofeșor	D5	Rosetti	B2, 3 și D5	Țăbăcari	E5 și D5
Legislatorului	D5	Olar	C6	întrearea	C4	Taiorei	E5
Leonida	B5	Olimpului	D4	Rotari	B, C	Tanase Vasilescu	B5, 6
Leon-Vodă	D4	Oltarului	C6	Rotarilor	C7	Taurului	B5
Leului	B4	Oțeni	D5	Rudolf	B5	Telior	B, C5
Libertații	D4	Orașu	B3	Ruinole	C, D5	Telegrafului	B5
Lici	B6	Ordarilor	C, D6, 7	Rumeoara	C6	Teranilor	B5
Licurg	C6	Orientului	B5	Sabinelor	D3	Ternopile	C5
Liniștei	C5, 6	Oțotar	C5	Săgeții	C5	Tepeș-Voda	C6, 7
Lipsicani	C4, 5	Pacii	B5	Salcămilor	B5	Timpului	C6
Lirei (fundat.)	C6	Palas	D4	Saleciilor	C3	Țiganilor (fundat.)	A2
Livedes cu duși	E5	Palatului	C4	Sălcilor	C5	Toamnei	B5, 6
Locotenentului	D5, 6	Palestina	C5	Salcuței	B3, 6	Traiaiu	C, D5, 6
Lucaci	C5, 6	Panturilor	D6	Salvatorului	D3	Traversu	E5
Luminei	B4	Pantlimon	C6	Sapienței	C4	Trifan-State	A2, 3
Lunei	E5	Parfumului	D5	Sarindar	C4	Trifoiului	C, D6
Lupea	D4	Pasculescu	A7	Satucu I și II	C7	Trinitații	D6
Lupeasca	C, D2	Păstorului	D4, 5	Saturn	C3	Triumfului	D6
Lustrului	B5	Passului	C5	Saul	B5	Trofelor (fundat.)	D4
Luterana	B4	Patria	C5	Sborului	C5	Tudor-Vladimirescu	C5
Macelarilor	B6 și D6	Pelerinului	C3	Scarlatescu	A3	Tudose-State	A2, 3
Maica Domnului	6	Pensionat	C5	Scaunele	C5	Tunarilor	B5
Maicelor	D3, 4	Perului (fundat.)	D7	Scheii	A6	Tunusului	B4
Maidanului	B5, 6	Pescar	D6	Școalei	B, B5	Tunului	D5
10 Mai	D3	Petrașcu-Voda	C5	Sculpturei	B4	Turcului (fundat.)	A3, 4
Maltopol	A3	Petre	A3	Sebastian	C2	Turturelelor	D6
Mamularilor	D5	Piața Amzi	B4	Segmentului	D3	Tutunari	D2
Manea brutarului	B4	Pietății	B4	Șelar	C4	Udrican S. B.	C, D5
Mântuleasă	C5	Pitagora	D5	Semicercul	B4	Umbrei	B4
Mântulesci	C5	Pitar-Moș	B5	Semilunii	C5	Undrea	E6
Mărăcineanu (intr.)	C4	Plăcerii	C5	Seminarului	D5	Unghiului	D4
Marcuței	C6, 7	Plantelor	C5, 6	Senatu	D4	Ungureni	B6
Mareșescu	C6	Plugarilor	E5	Separi	C4	Uranus	D3
Margaritului	B5	Postului	D4	Șerbanica	A6, 7 și B, C6	Ursului	C6, 7
Margine (fundat.)	B5	Polizei	C4	Șerbeasca	C6, 7	Văcarescu I și II	B3
Martiru	C5	Polisi	B3	Serei	C5	Valeriei	B3
Mașina de pâine	A, B6, 7	Polonă	B, C5	Sevastopol	B4	Vamei (fundat.)	C4
Mașinei	B6	Pomul verde	A3	Sfîștilor	C5	Vamei	C4
Matăsarilor	C6	Popa Chițu	B6	» Apostoli	C4	Vaporului	E5, 6 și B6
Mateiu Basarab	C5	» Chieru	C5	Sf. Constanțin	C9, 4	» Asan	B6
Măturarilor	E4	» Nan	C6	» Dumitru	B6 și C4	Yaselor	B6
Mecetu	C6	» Nicolao	D3	» Ecaterina	D4	Yenatorului	C4
Melodiei	C5	» Petre	C5	» Elefterie	C2, 3	Yeneriei	C5, 6
Memoriei	B5	» Rusu	C5	» Gheorghe nou	C5	Yentului	C5
Mercur	B4, 5	» Soare	C5, 6	» Ilie	C4	Verde	B4
10 Mese	C6	» Tatu	B3, 4	» Ioan	D5	Verdeși	D6
Meteorilor	D3	Posta veche	B4	» nou	C, D5	Verdișori	D, E5
Michnea	C, D5	Poterai	D4, 5	» Ionica	C4	Yerei	B5
Micșunelelor	D5	Povernei	B4	Maria	B6	Vespasian	B3
Mileilor	C7	Precepții noi	B5	Nicolae	A6	Vesparilor	B6
Mihaiu-Vodă	C4	» vechi	B6	Spiridon	A6	Vestei	C4
Militarilor	D3, 4	Primăverei	B4	Stefan	C5	Viitorului	B5, 6
Mina	C5	Principatele unite	D4	» Vasile	A6	Vișoarei	B4
Miuervei	C5	Profesori	D4	» Vineri	C5	Yinerei	B3
Minotaurului	D3	Profetului	B5	» Voivođi	B4	Viutila	D5
Miracului (fundat.)	D3	Progresului	C4	Silfidelor	C4	Viorelelor	E5
Mircea-Vodă	C, D5	Prudenței	C5	Silvestru	B, C5, 6	Virgiliu	B3
Moșei	D5	Puișorului	C, D3	Simbolului	E5, 6	» prolong.	B3, 4
Mecanului	E5	Puiu cu apă rece	C3	Sinagoga	D5	Virginia	D5
Mocăncuței	E4	» de piatră	B4	Sironelor	D3	Visarion	B4
Modei	C4	» ou plopi	B4	Surădan	C4	Visteriei	D3
Modestiei	C5	Putului	C6 și E1	Soarelui	B, C4	Vitejescu	D, E5
Morfeiu	D4	Radulescu	A7	Solon	C5	Vipi	C6
Muciu Scevoia	D3	Radulescu	D5	Șoiului (fundat.)	D5	Voinicului	D6
Muselor	D4	Radu-Vodă	D5	Spaniolă	D5	Vulturilor	D5, 6
Măsturei	D5	Rahovei (fundat.)	D4	Spatarului	C5	Walter	C4
Nogru-Voda	D6	Răsurilor	B5	Sperauței	C4 și E5	Zacharia-Luca	A3
Negustori	C5	Rea Silvia	C3	Spiridon	B, C5	Zaveriei	B3
Neptun	B4	Regală	C4	Spitalului	A3	Zavlofski	A3
Norva	D5	Regenerării	E6	Splaiului	D5	Zefirului	C6
Nifon	D4	Regulus	B3	Spoitor	D6	Zidarului	B6
Nisipari	B4, 5	Remus	C5	Sprâncenată	D4	Zidurilor	B6, 7
Nordului	B5	Renasceri	B4	Stavropoleos	C4	Zorilor	C4

lerie, Reg. 6 artilerie, Reg. 10 artilerie, Reg. 3 Călarăși, Divis. jandarmicăl., Comp. jandarmi ped., Compania 2 sanitară, Compania 2 subsistența, Compania 2 ad-ție, Reg. 1 geniu, Reg. 2 cetate, Escadron 2 tren, Reg. 4 Roșiori.

Alegători. În 1895 se aflau în B. pentru colegiul I. senat 2141, col. II. senat 2301, col. I. cameră 2881, col. II. camera 7703, col. III. camera 7036 alegători.

ASPECTUL.

B. e situat pe un șes, a cărui monotonie numai puțin e întreruptă de unele ridicături în părțile vestice, de dealul Spirei și al Mitropoliei și de platoul dela Cotroceni. O impresiune placută face însă marea de verdeață, cultivată și necultivată, din imensele grădini private și publice (v. ac.), care bate la ochi cu deosebire la intrarea în oraș prin gara Filaret. În general B. face impresiunea unui oraș mare, care acum e pe cale de a-și schimba fața; unele părți au caracterul unui oraș modern, iar altele reamintesc vechile timpuri de restrîcție, când proprietarii nu se puteau gândi la construirea unor locuințe solide. Calea Victoriei (v. ilustr. p. 608—09), Stradele Lipscani, Carol, Șelari, Colței, Smărdan, etc. sînt protejute cu pardoseala bună și trottoare moderne, pretutindenea firme comerciale, o circulație vie de oameni, mulțime de trăsuri elegante, trase de cai aprigi, cari aleargă în ruptul capului, dar cu o siguranță admirabilă. Pompoasele edificii de pe Bulevardul Elisabeta și Bulevardul Carol (v. ilustr. p. 611) dovedesc, ca B. în viitorul cel mai apropiat va pute rivalisa în aspectul său cu orașele mari din Occident, mai ales dacă căile și Bulevardele planuite se vor duce la îndeplinire.

Aspectul orașului e în parte condiționat și de cursul Dâmboviței, care intră în oraș la nord-vest și ia o direcție spre sud-est. Ea împarte orașul în o jumătate nord-estica mai mare și una sud-vestica mai mică. Malurile râului sînt legate cu 10 poduri pentru trăsuri și un pod pentru calea ferată. Quai-urile Dâmboviței sînt înzestrate ași numai cu puține zidiri moderne, dar au un frumos viitor și vor deveni de sigur un cartier de frunte. Singurul păcat al Dâmboviței e, că nu are apă câtă ar trebui s'o aiba un riu, care traversează capitala unui regat.

Părțile mai externe ale orașului, numite și mahalale, ofer un tablou puțin încântător; case vechi, scunde, cu ferestri microscopice, dinaintea lor o curte mai mică sau mai mare, în cele mai multe casuri și murdara, strade cotite și nepardosite; toate acestea sînt energice îndemnuri pentru administrația B.-ilor de a continua fara întrerupere gigantică lucrare a modernizării orașului.

FORTIFICAȚIUNILE.

B. e încungiuat de 18 forturi și 18 baterii intermediare, a caror linie, aproape circulară, se întinde din apa Sabarului până în v. Pasărea, taind padurile Mogoșoaia, Tunari, Stefanesci, Afumați, Pantelimon, între Sabar și Dâmbovița; restul liniei trece în lucie câmpie. Forturile B.-lor iau numele satelor din apropiere: *Chitila, Mogoșoaia, Otopeni, Tunari, Ștefănesci, Afumați, Pantelimon, Cernica, Cățelu, Leordeni, Popesci, Berceni, Jilava, Broscărei, Măgurele, Brașadâr, Domnesci, Chiajna.* Forturile B.-lor corespund

la tipuri deosebite după valoarea sectorului de atac. Armamentul lor constă în obuziere, mortiere și tunuri cu tragere repede, toate adăpostite sub cupole; tirul în ambrasură e proseric; tirul în barbata se poate utiliza prin afete înalte; artileria de calibru mijlociu însă, careia i-se asigură cea mai mare mobilitate și intensitate de tir prin manevre pe raiuri și înmulțirea bateriilor intermediare, este elementul esențial pentru apărarea intervalelor. O cale ferată dosită prin plantațiuni, permite a executa transporturi de trupe și material pentru a acumula cele mai mari mijloace de rezistență acolo, unde s'ar pronunța lucrările de asediu. Circonfereința forturilor cetății B. măsoară aproape 70 km. O astfel de organizare face din B. una din cetățile moderne cele mai tari, putînd după împrejurări servi: ca baza de operațiuni, pivot de manevră sau ca cetate de refugiu. Valoarea strategică a acestei cetăți este din toate punctele de vedere comparabilă cu cea a regiunilor fortificate, a căror blocare ermetică, după generalul Brialmont, ar cere un corp de armată p. 10 km. circonfereința. Brialmont, care a întocmit proiectul organizării planului B., apreciaza ca, pentru-ca apărarea României să fie completă, ar trebui a se crea un cap de pod pe Siret, unul pe Dunăre, unul pe Olt și 3 sau 4 forturi de oprire pe principalele drumuri ale Carpaților. Proiectul a primit un început de executare prin organizarea liniei Focșani-Namoloasa-Galați. [Iannescu.]

GRĂDINI PUBLICE.

Înființarea grădinilor publice datează din timpul generalului Kisseloff, deplin împuternicitul împăratului rusesc pentru țările românești în anul 1831. Prin regulamentul organic pentru îmbunătățirea orașului B., la art. 34, se statornicește a se înființa trei piețe pentru plimbarea publicului, dintre cari una la capul podului Mogoșoaia. Cam atunci s'a început cu facerea șoselei de preumblare de pe acest loc și s'au plantat aleele cu copaci de tei, începînd dela bariera până la rondul al III-lea, aproape de Baneasa. Mai exista și astați copaci bețrâni de tei din timpul acela.

Cu formarea grădinei pe amîndouă părțile șoselei s'a început sub domnia princ. Bibescu, și după abdicarea lui s'a continuat cu lucrările în timpul domniei princ. Barbu Stirbey, care a desfășurat o activitate mare pentru prosperitatea capitalei. Un gradinar peisagist cu mult gust și pricepere, C. Meyer, chemat în țeara, a fost însărcinat cu alcătuirea plaului și dirigerea lucrărilor, terminate în 1851. Arborii și arbustii exotici s'au introdus din Italia de nord, pe mare.

Al doilea parc făcut de Meyer este cel dela *Cișmigiu*. În mijlocul orașului se află o balta mocirloasa cu isvoare subterane, cari nu seacă nici odată. Trestie și papură crescă în ea și servia de adăpost pentru rațe selbatice. Pentru înlesnirea circulației dela o parte la cealaltă a bălții erau construite nise podice de scînduri prinse pe taraci batuți în lac. O astfel de balta era un focar de infecțiuni în mijlocul orașului și princ. Stirbey se hotărî să o prefacă în parc. Mai întăiu s'a sapat heleșteul cu o suprafața de preste un hectar, întărindu-i-se malurile cu taraci groși

și lungi de stejar. Cu nămolul scos s'a ridicat terenul jur împrejur cât era necesar pentru o prosperare buna a plantațiilor; s'a făcut apoi un canal cam de 2 km. lungime, legat cu Dâmbovița, destinat pentru îmbroșirea apei din lac. Toate aceste lucrări s'au executat cu clacași.

Parcul dela Cotroceni, ale cărui prime plantațiuni se datoresc tot princ. Stirbey, în timpul din urma, când curtea Regală a luat aici reședința de vara, s'a marit foarte mult, așa că astăzi ocupă o suprafață de vr'o 20 hectare. Palatul dela Cotroceni (v. ac.) clădit din nou pe temelilele chiliilor calugărești, cari încun- giurau biserica din curtea vechei manastiri, ser-

din punct de vedere artistic lasă foarte mult de dorit, sînt: a) statua ecueștră a lui *Mihailu-Viteazul*, turnată în bronz, cu un pedestal de marmora, de ambele părți câte un tun luat ca trofeu în războiul dela 1877—78; b) statua lui *George Lazar* și c) a lui *Heliade Rădulescu*, ambele din marmora, așezate pe pedestal de marmora, în marime de odată și jumătate; d) statua din marmora a *Domniței Balășa* (v. ilustr. p. 567) așezată în parcul dela Așezămintele Brancovenesci; e) *Columna episcopiei*, purtând vulturul României cu aripile desfăcute și cu o cruce în cioc. Dintre zidiri sînt vrednice de amintire: Palatul regal, rezidența de iarnă a regelui, situat pe Calea Vic-

Din Calea Victoriei.

vesce astăzi ca reședință permanentă principelui moștenitor.

Prin rescumpărarea și derămarea caselor, cari încunjiurau Palatul regal din Capitală, s'a creat o grădină destul de spațioasă, care mai înainte lipsia cu totul reședinței regale. Cu înflorirea orașului, după 1877—78, au luat și grădinile un avânt mare. O mulțime de plantațiuni nouă s'au înființat cu deschiderea bulevardelor și cu canalizarea râului Dâmbovița, prin care orașul desfașura un aspect cu totul nou și plăcut.

[W. Knechtel.]

MONUMENTE ȘI ZIDIRI.

România preste tot e săracă în monumente și nici capitala țării nu face excepțiune. Monumente publice, vrednice de amintire, cari însa-

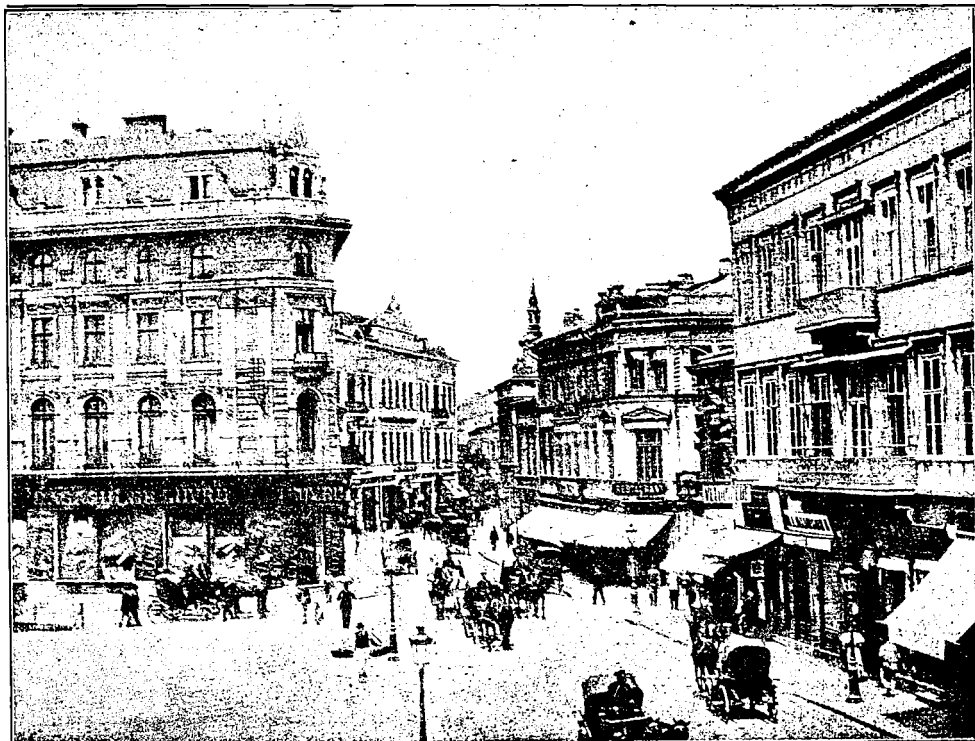
torie. Aripa stînga a edificiului a fost clădită de boierul Constantin Goleșcu la începutul veacului acestuia; între anii 1882 și 1885 s'a renovat și s'au adăus unele părți nouă. Inșușiri arhitectonice extraordinare nu i-se pot atribui; de remarcant e în interiorul palatului o grupă de marmora, care reprezintă pe regina României îngrîjind un Dorobanț ranit, și Apoteosa României, pictura pe plafonul scării tractului de mijloc. Palatul dela Cotroceni (v. ac.) e un castel zidit cu gust și servesece ca rezidență părechii princiere moștenitoare. Și ca marime și ca stil sînt o fală a B.-ilor actuali: Palatul Universității (v. ilustr. p. 19.), Palatul Bancii naționale (v. ilustr. p. 387) și Palatul justiției, nu mai puțin și Ateneul (v. ilustr. p. 306), cu o cupolă puternică și un vestibul înzestrat cu puternice colonne în stil doric. Dacă

Ateneul ar fi clădit din material mai solid, cu drept cuvânt ar pute rivalisa cu zidirile de acest fel din alte orașe mari. De remarcat e și Teatrul național (v. ilustr. p. 617), mai mult însă pentru aranjamentul seu intern, decât pentru modestul seu exterior. Palatul postelor și Palatul ministeriului domeniilor, împreună cu câteva palate private mai alese, încheie micul tablou al zidurilor remarcabile din B.

CASARME.

Casarma Cuza în dealul Spirei, construită în 1862, a costat 150,000 lei; are 183 încăperi; arsa în 1897 s'a reparat. E, ocupată de reg. Mihail Vi-

geniului, situata la vestul orașului, pe platoul Cotrocenilor, compusa din trei mari pavilioane pentru trupa și servicii și mai multe corpuri de clădire pentru conservatul materialului de resboiu și instrucțiune; e încungurata de un parc frumos și posedă un poligon pentru lucrările de vara. S'a construit în 1875, însă a primit de atunci ameliorari succesive și importante. Este reședința regimentului 1 geniu, compus din 13 companii, și e legata cu caile ferate ale statului printr'o linie exploata de trupele de geniu, deservind marile stabilimente militare de pe platoul Cotrocenilor. (v. art. atelier, arsenal.)

Din Calea Victoriei.

teazu nr. 6 și de batal. permanent al reg. Argeș nr. 6. *Cas. vânditorilor*, în dealul Spirei, la est de casarma Cuza; construită în 1886. a costat 290,000 l., are 74 camere și e ocupata de bat. 2 vânători. *Cas. reg. 4 Ilfov nr. 21*, construită în 1886 (365,000 l.), cu 86 încăperi, situata pe șoseaua Francmasonilor în dreptul spitalului militar. *Cas. sft. Gheorghe*, ocupata de reg. 4 roșiori, 2, 6 și 10 artilerie; cea mai vasta casarmă din B., situata în partea vestica a orașului pe șoseaua Manutaței. Construită în 1846, sistem Vauban, are 483 camere și a costat 1.120,000 lei. *Cas. Alexandria*, în dealul Spirei, alaturi de Arsenal, s'a construit în 1863 (343,000 lei), și e ocupata de bat. 1 vânători. Încea din 1846 se află aici o mica casarmă, unde s'a întâmplat la 1848 ciocnirea dintre Turci și pompieri. *Cas.*

ADMINISTRAȚIA.

Orașul B., în ceea ce privește gospodăria, e administrat de primar, doue ajutoare de primar și de consiliul comunal, conform legii comunale. B. este împărțit în cinci părți, numite *colori*, și anume: *culoarea de roșu*, (circumscripția I.), *galben*, (circ. II.), *verde*, (circ. III.), *albastru*, (circ. IV.) și *negru*, (circ. V.) Pentru satisfacerea diferitelor servicii administrative, orașul mai este împărțit în 88 de suburbii, având fiecare suburbie unul sau mai mulți delegați numiți de primarul orașului.

Siguranța publică. În ceea ce privește siguranța publică, ea e încredințata prefectului de poliție. În scopul acesta B. e împărțit în cinci inspectorate polițienesci, câte unul de fiecare culoare și în 50 secțiuni sau comisariate,

având fiecare un comisar, un sub-comisar cl. I. și unul cl. II. Pe lângă aceștia, paza de ora și noapte se face de corpul sergenților de oraș, care numera preste 1200 oameni.

Asistența publică este dintre cele mai întinse. Deși comuna nu posedă un serviciu public bine organizat pentru îngrijirea tuturor *săracilor*, ea împarte ajutoare în natura și bani în tot de-cursul anului, și mai cu samă în ajunul serbatorilor. Dispune apoi de o *Ospătărie populară* împreună cu un *Asil de noapte*. [—]

Serviciul sanitar este încredințat mai multor administrațiuni: primăriei comunei și direcțiunilor de spitale cu fundațiuni speciale. Serviciul igienei publice, al poliției sanitare și veterinare, depinde de primăria orașului sub controlul ministerului de interne (al direcțiunii generale a serviciului sanitar); acest serviciu se compune din un medic-șef cu personal de cancelarie; de 14 medici comunali, însărcinați cu căutarea gratuită a bolnavilor săraci, cu priveghierea sanitară a școalelor, cu provenirea boalelor infecțioase și cu alte lucrări de poliția sanitară, cu îngrijirea medicală a copiilor găsiți, a infirmilor din ospiciul comunal; de 1 veterinar primar și 4 veterinari comunali, însărcinați cu poliția veterinară, cu serviciul abatorului și al oborului (tîrgului) de vite, cu priveghierea alimentelor de origine animală din comerț, cu cultivarea de vaccin animal; de 2 chimiști municipali; de 6 vaccinatori, 9 moașe comunale, 6 agenți sanitari, însărcinați cu priveghierea salubrității publice și cu desinfectare; de 1 mecanic, pentru aparatele de desinfectare, 1 revisor al copiilor găsiți, 1 comisar sanitar. Ca autoritate consultativă în chestiuni sanitare funcționează, pe lângă primar și consiliul comunal, un consiliu de igiena publică al orașului, compus din primar ca președinte, din medicul-șef ca vicepreședinte, din 16 medici, un arhitect, 1 inginer, 1 farmacist, 4 veterinari și 1 secretar.

Cu cautarea bolnavilor saraci nu este însărcinată numai primăria, ci și unele administrațiuni de spitale cu fundațiuni speciale: eforia spitalelor civile, eforia spitalului Brâncovenesc, epitropia spitalului Xenocrat, epitropiile mai multor asile pentru bătrâni și infirmi.

Cea mai mare din aceste administrațiuni este *Eforia spitalelor civile*, care întreține în toată țeara, pe lângă mai multe biserici, mănăstiri și schituri, 10 spitale și ospicii cu 1304 paturi, din veniturile ei de preste 3.500.000 lei. În B. și în vecinătatea B.-lor posedă eforia spitalele următoare: *Colța*, cu parte din clinicele facultății de medicina, cu 220 paturi; *Filanropia* cu 200 paturi; *Colentina*, cu 198 paturi; *Spitalul de copii* cu 110 paturi; *Maternitatea*, cu 45 paturi; *sf. Panteleimon*, cu 155 paturi; ospiciul *Marcuța* (alienați), cu 320 paturi. În spitalele Eforiei spitalelor civile din B. se caută pe an aproximativ 16.000 bolnavi așezați în spital, și se dau 120.000 până la 125.000 consultațiuni cu medicamente gratuite la bolnavi ambulanți.

Eforia spitalului Brâncovenesc (v. ac.) și a așezămintelor *Domnița Bălașa*, întreține biserica și școala *Domnița Bălașa* (v. ac.), un asil pentru 80 femei bătrâne și sarace, și spitalul Brâncovenesc cu 230 paturi, și 2 clinice, în care se caută pe an preste 3000 bolnavi și se dau pe an 20.000 con-

sultațiuni gratuite la bolnavi ambulanți. Aceste așezăminte au un venit anual de 1.150.000 lei.

În spitalul *Xenocrat*, cu 30 paturi, se caută pe an 470 până la 500 bolnavi, și se dau la bolnavi ambulanți în termin mediu 1200 consultațiuni gratuite.

Bolnavii cu dare de mână sunt îngrijiți în 2 case de sănătate private pentru boale interne, chirurgicale și ginecologice, și într-o casa de sănătate specială pentru alienați; comunitatea israelita întreține spitalul »Caritas« cu 30 paturi.

Persoane bătrâne și infirme sarace sunt primite în mai multe ospicii: *ospiciul Cerlenti*, asilul *sf. Vinere*, pentru 40 bătrâni și bătrâne, asilul *Protopop Teodor*, pentru 22 femei bătrâne, asilul *Oteteleșanu* pentru 20 femei bătrâne, asilul *Slutineanu*, pentru 10 femei bătrâne, asilul *Archieleu Calist*, pentru 6 femei bătrâne, asilul *Hötsch*, administrat de comunitatea luterană, pentru 26 bătrâni și bătrâne, asilul israelit *Elisabeteu* pentru 41 infirmi și bătrâni de amândouă sexe. Între stabilimentele de asistență publică se numeră și *Băile populare*, clădite pe piața Bibescu-Vodă și deschise la 31 Maiu 1896; în acest an au fost cercetate de 58.947 persoane.

Mai fac parte din serviciul sanitar diferite *institute ale statului*: institutul de patologie și de bacteriologie al facultății de medicină, în care se sîpun la tratamentul antibacilic oameni mușcați de animale turbate, în care se produce ser antidifteric, tuberculina și maleina pentru serviciile publice, și în care se examinează diferite materii patologice pentru verificarea diagnozei și pentru alte scopuri ale poliției sanitare; institutul de chimie al direcțiunii generale a serviciului sanitar, în care se examinează alimentele, beuturile și alte obiecte și se fac analizele medico-legale; institutul vacinal al statului (al direcțiunii generale a serviciului sanitar) și institutul vacinal al școalei superioare de medicina veterinară, în care se cultiva vaccin animal; morga, în care se fac cercetarile medico-legale a cadaverelor depuse acolo; școala superioară de medicina veterinară, în care se caută animale domestice bolnave, atât în spitalele școalei precum și în mod ambulator.

În B. se află 32 farmacii publice, afară de farmaciile speciale ale spitalelor civile și militare.

Spitalul militar central din B., instituțiune model, în care sînt puse în practică principiile moderne ale construcțiunii de spitale, se compune din 6 pavilioane de bolnavi, din 5 pavilioane anexe pentru administrație, bai, laboratorii, compania sanitară, etc. și este destinat a primi în timp de pace 326, în timp de resboiu 560 bolnavi.

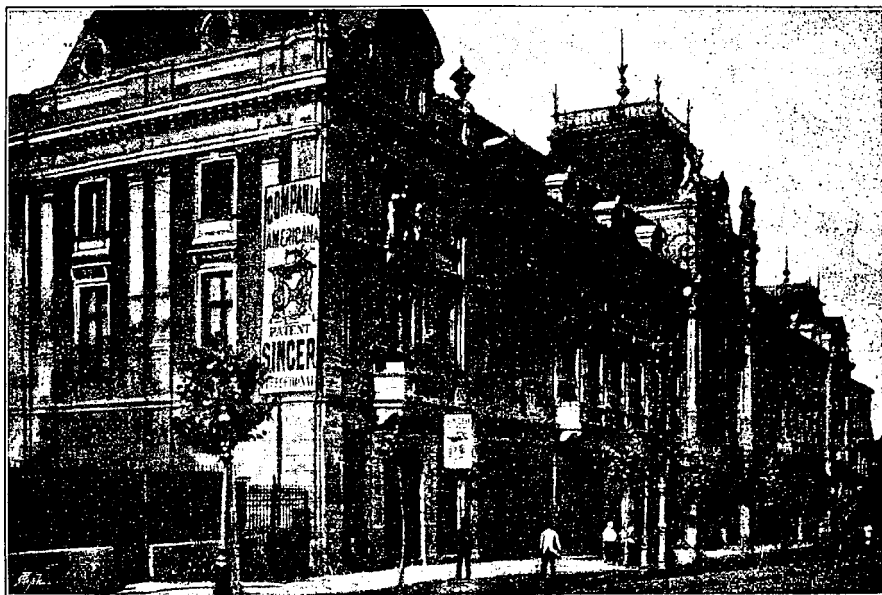
La B. se afla sediul autorităților sanitare superioare, cari conduc serviciul sanitar al Regatului: direcțiunea generală a serviciului sanitar (pendinte de ministerul de interne) cu consiliul sanitar superior, cu consiliul superior de epizootii, cu comisia farmaceutică permanentă, cu comisia veterinară permanentă, a direcțiunii sanitare a armatei (direcțiunea VI. a ministerului de resboiu), precum și a facultății de medicina a Universității din B., cu institutele și laboratoriile ei. [I. F.]

Serviciul salubrității, înființat ca atare prin budgetul anului 1893—94, e parte integranta

a serviciului de poduri și șosele și este menit a asigura curățenia orașului, care în general vorbind este satisfăcătoare. Ce mai lasă totuși de dorit e de a se atribui întinderii neproporționate a orașului și faptului, ca cetățenii nu totdeauna concură cu administrația comunală. Serviciul salubrității aparțin trei secțiuni: 1) secțiunea gunoaielor, 2) secț. canalelor și 3) secț. grajdurilor și atelierelor. Prima secțiune cuprinde curățitul și stropitul stradelor și evacuarea gunoaielor particulare și publice; a doua cuprinde: a) construcția și întreținerea canalelor publice și accesoriilor lor pentru evacuarea apelor din ploii și zăpezi, b) autorizația de construcții de canale la particulari pentru evacuarea acelor apă, a celor menajere și industriale, c) evacuarea prin canal cu sistem divisionar a latri-

proveniența apei, care e apa de gârla, decantată în bazine mari deschise și filtrată prin filtre horizontale de nasip, imperfecte și insuficiente. Dar nici cantitatea nu e mulțumitoare. S'au început deja lucrările pentru alimentarea orașului cu apă suterana curată și abundentă.

Iluminarea orașului B. nu sta în raport cu suma ce se cheltuiește; cauza e, ca orașul are o întindere prea mare, gazul aerian e din cale afara scump, și în fine materialul de lampi, folosit în părțile excentrice, e de o calitate inferioară. Iluminatul public se efectuează prin gaz aerian, electricitate, oleiu mineral dens și petrolu; cu gaz se iluminează centrul orașului, cu petrolu și oleiu mineral dens părțile excentrice, iar cu electricitate Bulevardul, Șoseaua Mogoșoaiei, Cismigiu, Usina idraulică și Aba-

Băile Eforiei.

nelor publice, d) curățitul-latrinelor particulare prin serviciul dis Barometric; a treia cuprinde: a) administrația grajdurilor și furagelor, b) atelierele de reparațiuni cu diferite ramuri, ca potcovărie, ferarie, lemnarie, vapsitorie și curărire. Gunoaiele se ard în cuptoare speciale la Tunari; o a doua stațiune pentru arderea gunoaielor se află în construcțiune. Pentru acest serviciu, inclusive secțiunea cailor de comunicațiune (trotoare, poduri, etc.), s'a prevedut în budgetul pe exercițiul 1896—97 suma de 2.863,753 lei 94 bani.

Alimentarea cu apă a orașului B. se face prin filtrele dela Arcuda și sub presiunea produsă de usina hidro-electrică dela Grozavesci; apa se distribuie în oraș prin o canalizațiune, care la 1896 a fost 160,144 m. lungă, având 896 guri de apă, 22 fântâni publice, 34 bazine țigănoare și 21 coloane de apă. Calitatea apei nu e corespunzătoare, vara e prea caldă și mai totdeauna turbure; reaua calitate se explica prin

toriu. În 1896 canalizațiunea pentru gaz a fost 108,886 m. lungă; felinare cu gaz au funcționat 3931, cu petrolu 3261, lampi cu oleiu mineral dens 466, lampe electrice cu arc voltaic 125, lampe incandescente (electrice) 180. Iluminatul, inclusive Abatoriul, a costat pe 1896: 684,816 lei.

Pompieri. Legea impune comunei B. întretinerea de pompieri, pentru cari cheltuiesc la an 186,000 lei. Serviciul de pompieri este încredințat unei companii, împărțită în 5 secții, care face parte din Regimentul 2 Artilerie. Comanda companiei este încredințată unui capitan, având 5 ofițeri comandanți ai secțiilor. Efectivul e 247 oameni și 100 cai.

FINANȚE.

Finanțele comunei B. se administrează prin direcțiunea comptabilității, serviciul acciselor, și diversele servicii de perceperea veniturilor, potrivit dispozițiunilor legii comunale din 23 Iulie 1894, legii asupra comptabilității publice din

3 Oct. 1893 și regulamentul de constatarea, perceperea și urmărirea veniturilor comunale din 16 Febr. 1887, cun și legii asupra maximumului taxelor și veniturilor comunale din 1 Iunie 1893. Budgetul comunei se alcătuesce de primar și se supune aprobării consiliului comunal în sesiunea de Ian. și în urma prin ministerul de interne se aproba de Rege prin decret. Osebit de acest budget, care este budgetul ordinar, comuna are diverse alte credite puse la dispozițiunea sa, provenind din resurse speciale, din împrumuturi, al caror produs face obiectul unui budget special sau al unei repartițiuni speciale. Aceste resurse sânt autorizate de Corpurile legiuitoare, iar repartițiunea lor pe diferitele feluri de cheltueli de Consiliul comunal cu aprobarea Ministeriului de interne și uneori cu aprobarea Consiliului de ministri. Budgetul ordinar al comunei cuprinde veniturile și cheltuelile, privitoare pe un an financiar, începând dela 1 Apr., cu terminele suplimentare acordate de legea comptabilității publice, fie pentru ordonanțari, fie pentru plăți și strângerea veniturilor, cari toate fac obiectul comptului definitiv, ce se încheie la finele fiecărui exercițiu, adica la 30 Sept.

Veniturile comunei sânt de două feluri:

I. Venituri ordinare evaluate pentru 1897/98 și anume:

1. Venituri directe	lei 1.430,100.—
2. Venituri indirecte (accise) „	7.825,200.—
3. Venituri din bunuri com. „	614,000.—
4. Venituri din servicii com. „	1.119,500.—
5. Subvențiuni „	561,252.—
6. Contribuțiuni pentru drumuri „	1.687,913.95

II. Venituri extraordinare și anume:

1. Venituri cu destinațiune speciala pentru 1897/98	lei 184,877.50
2. Diferite venituri „	106,000.—

Cheltuelile pentru 1897/98 sânt provequte prin următoarele credite:

1. Datoria publica	lei 5.669,512.05
2. Retribuțiunea Primarului și ajutoarelor „	45,000.—
3. Secretariatul general „	201,560.—
4. Direcțiunea Administrativa „	2.215,929.—
5. Direcțiunea Sanitara „	472,222.88
6. Direcț. lucrarilor tehnice „	3.655,873.95
7. Oficiul starei civile „	43,020.—
8. Direcțiunea comptabilității „	399,195.04
9. Serviciul accizelor „	637,740.—
10. Casieria centrala „	47,760.—
11. Fond pentru deschideri de credite „	141,030.53

În total budgetul Comunei întocmit pentru exercițiul 1897/98, cuprinde la venituri suma de lei 13.528,843 bani 45, iar la cheltueli lei 13.387,812 bani 92, cu un fond de lei 141,030 bani 53, rezervat pentru deschideri de credite suplimentare și extraordinare. (v. și art. decimi adiționale.)

Resursele speciale ale Comunei sânt următoarele:

1) Comptul curent de lei 8.000,000 contractat cu Cassa de depuneri, consenuațiuni și economie, cu procente de 4%, pentru Cassa lucrarilor orașului, autorizat prin legea din 1 Iunie 1893, menit a face fața cheltuelilor pentru întocmirea unui plan general al orașului, și expropriările necesare aplicării lui. Din acest fond comuna dispunea la 1 Apr.

1897 de lei 3.026,088 bani 42. 2) Împrumutul de lei 1.500,000 cu procente 5½%, autorizat prin legea din 26 Maiu 1893 pentru repararea stricăciunilor cauzate lucrarilor orașului prin inundațiunea dela 27 Apr. 1893 și pentru lucrarile și expropriările destinate a înlătura pe viitor efectele unor atari inundațiuni. Acest împrumut a fost realizat în parte numai pentru lei 750,000. Din totalul sumei de 1.500,000 erau disponibili la data de mai sus lei 1.240,413 bani 50. 3) Împrumutul de lei 3.000,000 cu procente de 5%, autorizat prin legea din 31 Martie 1894, pentru începerea marilor lucrari de însanatoșire privitoare la ape și canale, întreposite, hale, piețe, ospelul comunal, școli și alte construcțiuni comunale, pavage, plantațiuni, exproprii, etc. Din acest împrumut la data menționata erau disponibili lei 379,737 bani 25. 4) Împrumutul de lei 32.500,000 cu procente de 4½%, autorizat prin legea din 30 Martie 1895 pentru savârșirea lucrarilor mari de însanatoșire privitoare la ape și cauale, etc. precum și plata a cel puțin 15 milioane lei din datoria Primariei catre Cassa de depuneri, sau ori ce alte datorii. Din acest împrumut erau disponibili la data de mai sus lei 6.278,699 bani 67.

Osebit de aceste budgete, Comuna are budgetul separat al Cassei pensinilor, întocmit conform legii și regulamentului pentru pensinile funcționarilor județeni și comunali din anul 1897. Acest budget cuprinde la venitul lei 333,100, iar la cheltueli lei 222.173 bani 92, plus lei 20,000 ca fond pentru deschideri de credite suplimentare și extraordinare, saldându-se cu un excedent de lei 90,926 bani 08.

Situațiunea financiara a Comunei la 1 Apr. 1897 era grevata de un deficit de lei 220,496 bani 22 ramas din exercițiul 1894/95. Exercițiul 1896/97 însa se soldeaza la 30 Sept. 1897 cu un excedent de lei 1.667,615 bani 65, care acoperind deficitul de mai sus, ofera real Comunei un excedent banesc de lei 1.447,119 bani 43, care va fi întrebuințat în diverse lucrari municipale.

Datoria publică a Comunei la 1 Apr. 1897 era de lei 88.025,310 bani 26, care se discompuue astfel:
Din împrumut de din anul remași de amortizat

lei 13.200,000	1883	lei 11.082,000.—
„ 16.000,000	1884	„ 14.112,150.—
„ 13.000,000	1888	„ 11.905,000.—
„ 16.000,000	1890	„ 15.016,200.—
„ 5.000,000	1894	„ 1.220,000.—
„ 32.500,000	1895	„ 32.404,500.—

Cassa lucrarilor orașului „ 2.285,460.26
Saldul numerar al Cassei comunale la 1 Apr. 1897 era de lei 790,050 bani 75.

Comuna nu are nici o plată în suferința. Serviciul anuităților împrumuturilor, realizate parte în țeara parte în străinatate, se efectueaza în mod regulat la scadența și de multe ori chiar anticipat.

Împrumuturile Comunei 5%, contractate prin emisiune de obligațiuni, cum sânt: acela din 1883, acela din 1884, acela din 1888 și acela din 1890, vor fi în curând convertite pe baza legii din 8 Maiu 1895, și convențiunii respective, încheiata în același an cu un consorțiu de baucher. Conversiunea va fi în obligațiuni de 4½ și parte în obligațiuni cu prime.

Taxele de accise se percep de comuna B. în baza legii veniturilor comunale, decretate la

16 Febr. 1887, a regulamentului acestei legi din 21 Apr. 1887 și a legii vamilor din 15 Iunie 1874, modificată prin câteva legi posteroare. Taxele se încasează de către birourile de percepere la 17 bariere ale orașului, la 3 gari (nord, sud și Spirea), la 5 mori și la 3 fabrici de faină. Serviciul acciselor este împărțit în două: intern, condus de un șef, și extern condus de doi inspectori. Serviciul intern se compune din 8 funcționari; cel extern din 136, clasificați în: revisori (6), agenți de control (5), cotari (2), percepători-șefi (2), iar restul percepători, taxatori, supraveghetori de gradul I și II. Pentru paza razei orașului, Comuna are o gardă compusă din 370 gardi, având un comandant, 3 ofițeri, 8 aghiotanți și 16 sergenți-majori. Până la 1878 aceste comunei B. au fost date în întreprindere și erau înscrise în bugetul veniturilor cu suma de 2 $\frac{1}{2}$ milioane. De atunci, ele au fost cautate în regie și veniturile au crescut pe fiecare an până la 1893, Iunie 1, când s'a votat legea asupra maximumului taxelor de accis, împreună cu tabloul acestor taxe, și de când venitul acciselor a sporit într-un chip simțitor. Pe anul financiar 1897/98 venitul acciselor este trecut în bugetul Comunei cu suma de 7.825,200 lei. Administrarea acestui serviciu, cel mai important al Comunei, este încredințată unui ajutor de primar.

AUTORITĂȚI PUBLICE.

În B. își au sediul, pe lângă Senatul și Camera României, următoarele autorități publice: Casa civilă a M. S. Regelui, Casa militară, Casa M. S. Reginei, Administrația domeniilor Coroanei; Sfântul Sinod; Consiliul ministrilor; Ministerii de interne (Administrația centrală, Direcțiunea generală a serviciului sanitar, Direcțiunea penitenciarelor, Direcțiunea generală a telegrafelor și postelor, Imprimeria statului, Prefectura poliției capitalei și Prefectura județului Ilfov); Ministeriul afacerilor străine; Ministeriul de finanțe (Direcțiunea contribuțiilor directe, Direcțiunea vanilor, Direcțiunea contabilității generale a statului, Casieria centrală a tesaurului, Direcțiunea generală a monopolurilor statului, Direcțiunea generală a creditelor agricole, Casieria generală de Ilfov, Monetaria statului și fabrica de timbre și înalta curte de compturi); Ministeriul lucrărilor publice (Administrația centrală, Căile ferate române, Serviciile idraulice ale porturilor fluviale și maritime, Serviciul de studii și construcțiuni de cai ferate, Serviciul lucrărilor noni, Serviciul docurilor și podurilor și Serviciul maritim); Ministeriul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor (Administrația centrală, Direcțiunea domeniilor și pământurilor statului, Direcțiunea statistică, Serviciul de arhitectură, Serviciul minelor, apelor minerale, stațiilor balneare și carierelor); Ministeriul de justiție (Administrația centrală, Direcțiunea personalului și a contabilității, Direcțiunea judiciară, înalta curte de casație, Curtea de apel, Tribunalul de Ilfov); Ministeriul de război (Administrația centrală, Marele stat major, Direcțiunea I. infanterie, D. II. cavalerie, D. III. artilerie, D. IV. geniu, D. V. geniu, D. VI. sanitară, D. VII. intendență, D. VIII. control, Institutul geografic, Cassa de dotație a oastei, Corpul II. de armată, Divizia 4-a de infanterie); Ministeriul

cultelor și instrucțiunii publice (Administrația centrală, Direcțiunea învățământului primar și normal, Direcțiunea învățământului secundar și superior, Divizia contabilității, Serviciul construcțiilor și contenciosului, Serviciul mitropoliei României); Agenții diplomați și consulari ai Anstro-Ungariei, Belgiei, Bulgariei, Englei, Elveției, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei, Olandei, Rusiei, Serbiei, Statelor-Unite și ai Turciei.

CULTUL.

În B. își are rezidența capul *bisericii autocefale ort.-rom.*, asistat de un vicar sau arhiepiscop mandrit de scaun și de personalul cuvenit; el poartă titlul de: Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlachiei, Exarș al plaiurilor și Primat al României; este presidentul Sf. Sinod și administrează eparhia Sf. Mitropoliei a Ungro-Vlachiei, care se extinde preste județele: Ilfov, Ialomița, Vlașca, Teleorman, Dâmbovița, Muncel și Prahova, cuprinzând, după raportul Sf. Sinod din 1888, în total 120 parohii urb. cu 243 biserici și 758 parohii rur. cu 1481 biserici. (v. Ungro-Vlachia). Tot aici residează Arhiepiscopul latin de B., asistat de un vicar gen., un capitul și alt personal administrativ; Arhiepiscopia latina de B. se extinde preste Muntenia și Dobrogea, numărând 27 biserici și capele. 35 preoți și 2 subdiaconi de ritul latin și 1 preot de ritul greco-unit.

Cultul ort. numera în B. 31 parohii cu 114 biserici, 251 preoți și 19 diaconi.

Bisericile ort. mai însemnate sânt: Bis. Mitropoliei cu hranul Sf. Constantin și Elena, zidită în stil bizantin la 1656 de Constantin Șerban Basarab și restaurată la 1834; e situată pe o movilă în curtea palatului mitropolitan, unde se afla și localul camerei deputaților; ea este catedrala B.-lor; aici se celebrează ceremoniile oficiale; într'însa Carol I. a fost încoronat la 1881 rege al României. Bis. Sf. Apostoli (v. ac.) Bis. Antim (v. ac.) Bis. Bucur, (v. ac.) situată pe o movilă în apropierea Dâmboviței, din care tradiția susține, că a fost ridicată din lemn de ciobanul Bucur și apoi zidită din caramida de Mircea Basarab. Bis. Crețulescu, pe Calea Victoriei, lângă palatul regal, zidită la 1722 de fam. Crețulescu. B. Cotroceni, fosta manastire, zidită de Șerban Cantacuzin la 1679. Bis. Curtea-Veche, numită astfel pentru-ca acolo a fost curtea domnească, când Mircea-Voda își stramută rezidența din Tîrgoviște la B.; e zidită de numitul Domn și a servit mult timp pentru ungerea Domnilor Munteniei. Bis. Dealu-Spirea, fosta manastire bogată, zidită de Dr. Spirea Kristofi în secl. trecut. Bis. Dobroteasa, zidită la 1730 de Const. Nasturel-Herescu; e una din cele mai mari și frumoase bis. din B. Bis. Doamna Balașa (v. ac.) Bis. Sf. Ecaterina, fosta manastire, fundată în secl. XVII. de un Pana Vistierul și înzestrată la 1775 de Ecaterina, soția lui Alexandru Ipsilante-Voda; în epoca secularizării avea un venit de preste 200,000 lei vechi. Bis. Sf. George-Nou, începută a se zidi la 1669 și terminată de Const. Brâncoveanu la 1709; e încungurată de o frumoasă gradina, care servea ca loc de plimbare locuitorilor din cartierele vecine. Aici simt înmormențați: Const. Brâncoveanu și Grigorie Brâncoveanu cu familiile lor. Bis. Sf. George-Vechiu,

zidită de jupân Nedelcu Vel-Vornic la 1492; a fost catedrala mitrop. în timp de 30 ani. Bis. Sf. Ioan cel Mare, zidită la 1578; în curtea acestei bis. se află mormântul lui Ioan Alex. Văcărescu. Bis. Lucaci, zidită la 1853; aici este mormântul lui Anton Pan. Bis. Mihaiu-Vodă, pe dealul Spirei, zidită de Mihaiu Viteazul la 1594. Bis. Radu-Voda, fosta mănăstire, fondată de Alexandru-Vodă II., fiul lui Mircea-Voda la 1568 și reedificată de Radu-Vodă la 1614; aici s'a înmormântat fondatorul mănăstirii. Bis. Sf. Spiridon-Nou, în strada Șerban-Vodă, zidită la 1858 în locul altei biserici mai vechi; este cea mai mare și una din frumoasele bis. din B. Bis. Stavropoleos (v. ilustr. pag. 616) este o bisericuță mică zidită în secl. trecut, însemnată din punct de vedere arhitectonic, situată alături de noul palat al postelor și telegr. Bis. Sf. Vineri, zidită la 1645 de jupân Nicolae Aga și soția sa Ioana; are între toate bis. din B. cel mai mare venit anual. Bis. Zlatari, la început a fost făcută din lemn de nisece Țigani faurari, desrobiți de Const. Brâncoveanu, de unde își are numele, și apoi zidită de familia Cantacuzin; la 1850 Arhiepiscopul Calistrat Lăviș o rezidi din temelie; bis. e spațioasă și frumoasă, lucrată în stil bizantin. În colțul, unde Calea Victoriei strătaie Bulevardul Elisabeta, a stat mai înainte bis. Sărindaru, ridicată pe temelia altei bis. vechi din secl. XIV. numită bis. Cononilor, de catra Mateiu Basarab pe la 1652 și fiind ea a 40 bis. din cele ridicate în B., i-a dat numele de Sărindaru; aceasta bis., amenințând cu ruinare, fu demolată în timpul din urmă. Celelalte bis. sunt de mai puțină importanța. Bis. ort. aparțin în general stilului bizantin.

Catedrala catolică numeră 2 parohii cu 2 bis.: catedrala Sf. Iosif (v. ilustr. pag. 615) zidită de Msgr. Paoli la 1883 în stilul gotic, formând o podoba a capitalei, și »Barația (v. ac.), o bis. mai veche remasă dela Franciscani, 3 capele și 15 profeți.

Catedrala protestantă e reprezentată prin: comunitatea luterană, având o biserică cu 2 pastori; com. calvină, având o bis. cu un pastor, și com. anglicană având o capela; alte secte protestante, ca anabapțiștii, ș. a. au oratorii private. Armenii au o bis. cu un preot. În sfârșit Ovreei au 2 templuri frumoase și mai multe sinagoge cu 17 hahami.

Cimiteri. În B. sunt 17 cimiteri, anume: 3 ort. comunale: Șerban-Voda (Belu), Sf. Troița și Sf. Vineri; 1 ort. pe șoseaua Pantilimon: Sf. George-Nou, fara restricțiunea ca să primească numai pe enoriași; 4 ort. private, dintre cari 3 numai pentru enoriași, iar al 4-lea e al Eforiei Spitalelor; 1 militar, alături cu cim. Șerban-Voda; 1 catolic tot acolo; 2 protestante; 1 armenesc; 2 israelite; 1 mohamedan și 1 pentru

cei decedați în penitenciarul Văcăresci. La 1867 erau în B. 109 cimiteri, adică la fiecare biserică; numărul lor însă încetul cu încetul a început să descrească și dela 1876 nu s'a mai permis nici o înmormântare înlăuntrul orașului. La fiecare cimiter se gasec acum osuare și camere mortuare sistematice.

INSTRUCȚIA ȘI INSTITUȚIUNI CULTURALE.

Învățământul superior: Universitatea din B., (v. art. Universitate și ilustr. pag. 19) înființată la 1864, numeră (1895) 78 profesori și 1680 ascultători, între cari 118 fete; ea are 5 facultăți și anume fac. de: *teologie, drept, litere și filosofie, științe* (cu 3 secții: naturale, fisico-chimice și matematici) și *medicină*. Cu fac. de teologie stă în legatură un internat cu 40 elevi; fac. de științe are ca anexe: 2 laboratoare de fizică, 2 lab. de chimie, 1 lab. de morfologie, 1 institut și grădină botanică (v. Botanica și planul și ilustr.

Hotelul Imperial (Calea Victoriei).

pag. 544, 546 și 547), 1 institut de fiziologie, 1 muzeu de zoologie și cabinetele de lucrări practice la minieră și de geologie și petrografie, precum și de geologie și paleontologie; fac. de medicină are următoarele laboratoare: chimie, zoologie și botanica medicală, farmacologie și terapeutică, fiziologie, istologie, anatomie topografică, și medicina operatoare, apoi teatru anatomic de lucrări practice, 1 institut de bacteriologie, 1 curs de patologie chirurgicală și de bandage și altul de medicină legală, și în fine 9 clinice; fac. de drept și de medicină au cei mai mulți ascultători. — Școala normală superioară cu 13 profesori și 34 elevi, provădută cu un gimnasiu de aplicațiune. — Școala de poduri și șosele cu 27 profesori și 138 elevi.

Școlile speciale sânt reprezentate prin: 1 școală de medicină veterinară cu 91 elevi; 1 școală de farmacie cu 6 profesori și 117 elevi; 2 școli comerciale, una de gradul I. și alta de gradul II., în total cu 273 elevi; 2 seminare ort., anume: seminarul central, cuprinzând clasele IV.—VIII., înființat la 1834 și aparținând statului, cu 24 profesori și 188 elevi, și seminarul Nifon Mitropolitului, înființat la 1872 și întreținându-se din fondul lasat de Mitrop. Nifon, cu 8 clase, 24 profesori și 163 elevi; 1 seminaru cat. întreținut de Archiepiscopia cat. de B. cu 25 elevi; 3 institute pedagogice publ., anume: școala normală de institutori cu 21 profesori și 96 elevi; școala normală de instituitoare cu 24 prof. și 190 eleve, și Asilul Elena Doamna cu 3 secțiuni: curs primar, normal și profesional, având în total 50 prof. și 400 eleve; la aceste se mai adaugă școala normală a »Sociației pentru învățatura poporului rom.«, un institut de caracter privat; 1 conservator de muzică și declamațiune cu 30 profesori, 171 elevi și 220 eleve; 1 școală de bele-

arte cu 5 profesori, 48 elevi și 19 eleve; 3 școli profesionale de fete cu 36 instructori și 575 eleve; 1 școală de agricultură (la Herestrau) cu 39 elevi și în fine 1 școală de arte și meserii cu 181 elevi.

Școlile militare sunt reprezentate prin: 1 școală superioară de reșoiu cu 31 profesori și 33 elevi; 1 școală specială de artilerie și geniu cu 37 profesori și 139 elevi; 1 școală de ofițeri cu 20 profesori și 282 elevi și 1 școală militară de administrație cu 12 profesori și 39 elevi.

Școlile secundare sunt reprezentate prin: 4 licee publ., anume: lic. Sf. Sava, înființat în 1817, cu 36 profesori și 535 elevi; lic. Mateiu Basarab, înființat în 1860, cu 25 profesori și 764 elevi; lic. Lazar, înființat în 1860, cu 30 profesori și 428 elevi și lic. Mihail-Viteazul înființat în 1865, cu 22 profesori și 688 elevi; 2 gimnasil publ., anume: gimn. G. Șincai, înființat în 1892, cu 13 profesori și 330 elevi, și gimn. Cantemir-Vodă, înființat în 1865, cu 13 profesori și 444 elevi; 2 externate publ. de fete, anume: extern. secund. Nr. 1, cu 20 profesoare, și 232 eleve, și extern. secundar Nr. 2.

Carmen Sylva cu 24 profesoare și 333 eleve. Afară de aceste mai sunt 19 școli secund. private, anume: 7 de băieți și 12 de fete cu 467 elevi și 782 eleve.

Învățământul primar numera în total 70 școli publice, anume: 32 de băieți, 31 de fete și 7 mixte, cu 157 institutori, 140 institutoare, 6926 băieți și 4325 fete; apoi 39 școli private, anume: 16 de băieți și 23 de fete, cu 119 institutori, 327 institutoare, 1820 băieți și 2563 fete. Pe lângă aceste sunt încă mai multe școli Fröbeliane. Dintre școlile confes. merită amintire specială institutul Sf. Maria (cat.) cu 2 pensionate. Mai sunt încă numeroase alte pensionate de băieți și de fete.

Biblioteci și alte institute științifice și artistice. În B. s'au numerat la 1895 afara de Bibl. centrală, închisă în acest an, 13 biblioteci cu circa 100,000 volume; între aceste au fost: 1 bibl. publică, 4 speciale, 2 studențești și 7 ale școl. secundare. Dintre bibliotecile publice mai însemnate, ce se găsesc în B., amintim: *Biblioteca centrală*; *Biblioteca Academiei române* și *Biblioteca Fundațiunii Carol I.*, destinată numai pentru studenții universitari (v. Biblioteca); *Arhivele statului* (v. ac.) Dintre colecții sunt de amintit: *Museul de istorie naturală* situat în strada Polona și *Museul de anticități*, înființat la 1864; el se compune din 4 secțiuni: sect. ecleziastică, prea bogată în obiecte colectate din manastirile din țeara; sect. numismatică, ce posedă monete dela Romani, monete bizantine și din țerile vecine; sect. arheologică, care cuprinde obiecte foarte rari și prețioase ca: comoara dela Pietroasa, modelul bisericii episcopale dela Curtea de Argeș lucrat din lemn sculptat,

apoi multe anticități dela Adam Clisi. Acest muzeu s'a îmbogățit foarte mult prin munca distinsului arheolog Gr. Tocilescu. *Museul de pictură* (pinaoteca), însemnat din punct de vedere istoric. Amândouă aceste muzeu sunt așezate în palatul Universității (Museu).

Teatrul Național, situat pe o piață în Calea Victoriei (v. ilustr. p. 617), este o construcțiune frumoasă în stilul redus al teatrului »Scala«. Clădirea, începută pe la 1847, a fost întreruptă câțva timp din lipsă de fonduri, și s'a sfârșit la 1854 pe timpul domniei prințului Stirbey. A fost restaurat la 1881, iar la 1894 i-s'a adăugat un local pentru administrație, Foyeurii pentru repetiție, o sală pentru pictori și alta pentru decoruri. În sala pot încapă 1000 persoane; ea are 75 loje, 261 staluri și 400 locuri de galerie. Teatrul e deschis dela 25 Sept. până la 1 Apr., în el joacă, în mod stabil, artiștii »Sociației dramatice«, constituită prin legea dela 1877. Societatea dramatică da reprezentații de drama, comedie și opera. Primesce subvențiuni dela Stat și Comuna, fiind o instituțiune a Statului. În serile, în cari nu joacă Societatea dramatică, teatrul se închiriaza și trupelor străine. În 1895 s'au dat 152 reprezentațiuni, între cari 89 române de dramă și comedii, 41 de opera rom. și 22 date de 6 trupe străine. Au fost reprezentate 49 piese, dintre cari 14 drame, 3 tragedii, 21 de comedii, 8 opere și operete. Numărul artiștilor a fost: 16 art. societari (8 bărbați și 8 femei), 31 art. de drama și comedii (16 b., 15 f.), și 13 art. de opera (8 b., 5 f.), în total 60 persoane. Direcția de scena a fost condusă de 9, iar corul numera 30 persoane.

Catedrala St. Iosif.

Teatrul Liric, (proprietar Maican), construit sub conducerea arhitectului G. Cerchez la 1893, după un an a ars, a fost apoi reclădit. Este al doilea teatru din B. El nu are o trupa stabilă, ci se închiriaza la trupe străine de opera, operete, etc. Acest teatru numera 6 avantscene, 40 loje, 166 fotolieri de orchestra, 282 staluri și 200 locuri de galerie.

(*Teatre de varietate* v. mai jos sub »Locuri de petrecere«).

Sociații culturale, literare, științifice, artistice și cluburi. Dintre numeroasele societăți literare, științifice și artistice, ce se găsesc în B. remarcăm: *Academia română* (v. ac.); *Ateneul român* (v. ac.); *Soc. amicilor de belle-arte*, ce are de scop răspândirea gustului pentru operele de artă, aranjând din când în când câte o expoziție; *Soc. geografică română*, înființată în 1877; *Soc. pentru învețatura poporului român*, ce întreține o școală primară de băieți, o grădina de copii și o școală normală; *Liga pentru unitatea culturală a Românilor*, cu secțiuni în țeara întreaga și în străinătate; *Soc. de științe fizice*; *Soc. »Transilvania«*; *Soc. »Carpații«*; *Soc.*

de tir, scrimă și gimnastică, având o grădină în centrul capitalei și un mare bazin pentru școala de înotat; Soc. Tinerimea română, având și o revistă cu acest nume; Soc. musicala; Soc. studenților în medicina; Soc. funcționarilor publici; Soc. proștilor Ajutorul; Soc. Pressei; Soc. studenților universitari »Unirea»; Soc. centrala agricolă; »Progresul silvic», ș. a. Dintre cluburi amintim: Clubul Tinerimea, Clubul regal, Clubul militar, Clubul ofițierilor rezerviști, Jokey-Club, Clubul constituțional, Clubul conservator, Clubul liberal-național, cari toate nu pot fi cercetate de cât de membrii lor. Afară de aceste mai sînt în B. numeroase soc. de ajutor reciproc.

PRESA.

Presă din B. a luat în timpurile din urma o mare dezvoltare. De unde acum câțiva ani abia erau în B., în afară de »Românul» lui C. A. Rossetti, câteva ziare, azi apar în capitala României ziare mari și mult cetite. Iată cele mai cunoscute: »Voința Națională» (organ oficial al partidului liberal), »Timpul» (organ oficial al partidului conservator), »Liberalul», »Epoca», »Constituționalul» (organ al grupării junimiste), »L'Indépendance Roumaine» (organ conservator independent), »Adevărul» (republican-democrat), »Dreptatea» (liberal-democrat), »Drapelul» (ziar al partidului liberal, nuanța Aurelian), »Universul» (ziar popular independent), »Lumea Nouă» (organ socialist). Mai apar apoi două ziare cotidiene germ. »Romänischer Lloyd» și »Bukarester Tagblatt». Dintre reviste notam »Convorbirile Literare», »Literatura și Arta Română» (Direcția D. Ollanescu-Ascanio), »Albina» (revistă populară săptămânală), »Liga Română» (revistă pentru unitatea culturală; apare săptămânal), apoi reviste speciale: »Dreptul», »Revista viticolă și horticolă», »Revista agriculturii», »Convorbiri Didactice», etc. (v. Presa română).

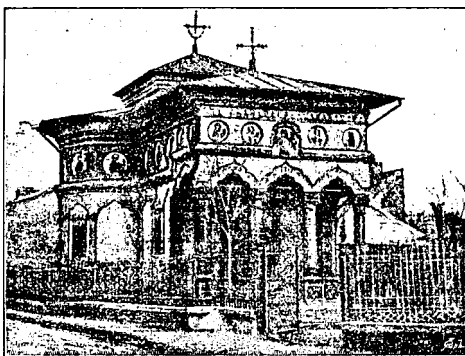
INDUSTRIE ȘI COMERCIU.

Industria. Activitatea industrială în B. e în continuă creștere. (În 1895 s'au înființat 57 stabi-

limente industr. noue.) Date statistice exacte și mai amănunțite lipsesc despre stabilimentele industriale, despre numărul, felul și extensiunea lor, însă la o recentă numerare a caselor, îngrijită de primărie, au fost luate în considerare și aceste. Datele încă nu sînt publicate. Legile dela 1887 pentru încurajarea industriei naționale acorda diferite avantaje fabricelor, cari lucrează cu un capital mai mare de lei 50.000 și cu cel puțin 25 lucratori. Afară de fabricile de bere, spirt și făină, cari nu se bucură de avantajele legii, se află în B. 61 stabilimente, ce întrunesc condițiunile amintite. (V. tabela).

Între stabilimentele industriale, cari aparțin statului sînt de remarcă: Atelierul C. F. R. pentru repararea de vagoane și locomotive; Arsenalul (v. ac.) și Atelierul de confecțiune (v. ac.) al armatei; Atelierele de studii și de aplicație ale școlii de arte și meserii; fabrica de tutun; f. de chibrituri; f. de timbre (monetăria), etc.

Dintre stabilimentele particulare mai de competență amintim: Turnătoria Lemaître, eu un frumos stabiliment de turnătorie și atelier de construcțiuni; Stela, fabrică de săpunărie și parfumărie; Fabrica de mașini agricole; Societatea anonimă de basalt artificial și ceramică, cu fabrica la Cotroceni; Tonola, fabrică de cărămizi sistematice; Fabrica de scrobeala de grâu, pap, dextrină, pudră și paste făinoase (E. Schumacher et Comp.); Fabrica chimică și mecanică de oleiuri vegetale a fraților G. Assan; Fabrica pentru confecționarea lemnului și tîmplărie;

Bis. Stavropoleos.

Fabrica română de bere cu abur E. Luther; Fabrica de rafinare de spirt, alcool absolut și bere Bragadiru; Fabrica de bere Opler; Fabrica de chibrituri și Fabrica de timbre (ale statului); Fabrica de acid carbonic; Fabrica de glucoză. Afară de aceste stabilimente mari, se mai află o mulțime de stabilimente mai mici pentru articole de toate țiile, ca licheruri, oțet, luminari, camăși, bomboane, apa gazoasă, etc.

Comerciu. Situația geografică aduce cu sine, ca comerțul B.-ilor nu e prea întins; porturile dunarene îi fac o concurență, pe care nu o va

Stabilimente	Capital în Lei	Lucratori:		
		Români	Straini	Laolaltă
Ramul industrial:	Nrul			
Turnatorie, mașini, obiecte de metal . . .	11	400	400	800
Caramida, basalt, ceramica, sticlărie . . .	5	800	200	1000
Tîmplărie, parchete, mobile	4	100	100	200
Teșeturi, tricotate, frînghie	9	300	150	450
Luminari, săpun, parfum, pr. chimice, oleiu, lac	9	200	100	300
Tabacarie, pielărie	5	250	50	300
Conserve, ciocolata, dulceața, paste făinișe	11	250	100	350
Diverse	7	600	100	700
Total	61	2900	1200	4100

pute înlătura nici odată. De sigur, că din ce se desvoltă industria și se înmulțesc marile institutute de bani, și comerțul capitalei va lua avânt. În 1895 s'au înscris 589 firme nouă. (Firme radiate în acest an: 36, falimente 44.) *Articolele de comerț* principale sânt: beuturi spirtoase, mărfuri coloniale și textile, drogherii; un loc de frunte ocupă afacerile de banca și cele cambiale. În B. se țin *Marția* și *Vineria țîrguri* de septemână, iar odată în an, în septemână înainte de Rusalii, țîrgul Moșilor. Pentru comerțul cu victualii și unele articole de comerț mai mărunte se află următoarele *hale*: a) Hala Ghica, b) Hala de pește, c) Hala de flori și fructe, toate trei în Piața mare strada Halelor; d) Hala Amza, în strada Piața Amzei; e) Hala Herasca (vechiturilor), în Calea Văcaresci; f) Hala Grivița, în strada Berzei; g) Hala Traian, în Calea Calarașilor; precum și mai multe compartimente de zid în Piața Bibescu-Voda și pavilioane în Piața Sf. Anton. Comerțul cu cărți e mai extins ca în ori și care alt oraș al României; sânt mai multe librării editoare, cari emulează spre binele literaturii române.

COMUNICAȚIA.

În B. există următoarele mijloace de transport: 1) vechile trasuri țise de *Herasca*, având o formă caracteristică pentru B.; ele servesc pentru transporturi în afara de oraș; iar familiile săracese servesc de ele ca trasuri-omnibus la înmormântari. 2) *Trăsuri de piață*, în număr de preste 800. 3) *Omnibusuri*, deservind centrul orașului, dela piața Sf. Gheorghe până la Gara de Nord de o parte, și până la Șosea de altă parte. 4) *Tramwaye*, cari au luat o mare desvoltare în ultimii ani. Două societăți își împart rețeaua de tramway în oraș: *Vechea societate* (capital engl.) care a făcut în 1895: 125,276 curse și a transportat 5.027,535 voiajari, și societatea anonimă de tramway și drumuri de fier (capital belg.), care are și concesiunea unui tramway electric de 5 km. pe bulevardele: *Independența*, *Elisabeta*, *Carol și Pake-Protopopescu*. Această soo. a făcut în 1895, cu 36 vagoane cu cai și 4 vagoane electrice, în total 228,149 curse, parcurend 1.834,425 km. și transportând 4.737,991 v. iajeri, afară de abonații și bilete libere. Personalul societății 219, cai 205.

La acest loc dăm următoarele date despre *comunicația postală* la oficiile din B. (cu un personal de 420 barb., 99 femei și 500 inferiori) pe anul 1895:

	Intrate:	Esite:
Scrisori	1.023,954	3.966,286
Carti postale	201,672	2.094,824
Diare	1.059,510	17.190,736
Imprimare		2.462,728
Telegrame	41,273	342,687
Mandate	10,547	132,623

Scrisori cu valoare 5,660 45,020
 Colete 217,431 149,356
Hotelurile din B. au fost cercetate la 1895 de 35,614 voiajari, dintre cari 30,352 din țeară și 5262 din strainatate.

INSTITUTE FINANCIARE.

Mișcarea financiară în B. este destul de viuă. La *Bursa*, creata prin legea din 4 Iulie 1881 (modif. p. l. d. 24 Iunie 1886), se fac următoarele operațiuni: vîndare și cumperare de mărfuri în realitate, speculațiune asupra mărfurilor și titlurilor de credit, agiotaj. (v. art. Bursa.)

Băncile mai remarcabile sânt: Banca națională a României, (v. ac. și ilustr. p. 387), Banca României, Creditul agricol, Societ. de Credit fonciar rom. și Societ. de Credit fonc. urban. (v. ac. art.) În 1898 și-a început activitatea un institut nou: Banca Poporului. La acest loc mai sânt de amintit: Casa de economie, Casa de depuneri și consemnațiuni (v. ac.) și Banca Agricolă.

Bănci de asigurare mai însemnate sânt: »Dacia-România«, »Naționala« (ambele cu prime fixe), »Unirea« (mutuală). La 1896 acestea arată: (în lei)

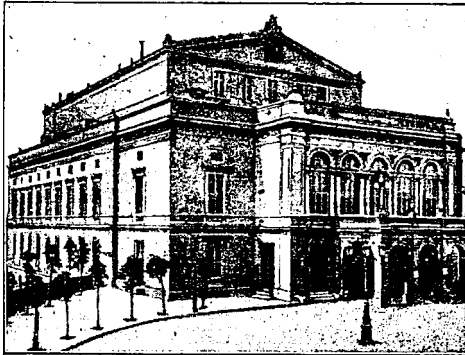
Prime de asigurare:
Dacia-Rom. 6.736,402
Naționala . 5.761,060
Unirea . . . 314,530
Fond. asig. de viața:
Dacia-Rom. 15.674,154
Nationala . 5.620,051
Unirea . . . 1.223,116

Casele de schimb particulare în B. sânt foarte numeroase.

LOC. DE PETRECERE, ETC.

Ca teatre de Varietăți se enumeră câteva sali mari de spectacol, precum: Sala băilor Eforiei Spitalelor, construită pe la 1886, care servesc numai iarna ca sală de teatru, (de obicei Café-concert); iar vara se transformă în basin pentru băi reci; »Sala Hugo«, proprietatea printului Karageorghievici; »Sala Oppler«, situată în Coloseul fabricii de bere Oppler. În afară de aceste mai sânt câteva teatre, cari datează mai de mult, și cari au și teatre de vară în grădini, precum: »Teatrul Dacia«, o sala de spectacol în hotelul cu același nume; nu are trupă stabilă; »Teatrul Orfeu«, care se închiriează de cîtva timp mai mult pentru nunți și baluri, și »Teatrul Jignița«, teatru popular de mahalala, în care joacă numai trupe ovreesci. Ca locuri de petrecere, B. mai are *sălile și grădini*le fabricilor de bere: Oppler, Luther, Bragadiru, precum și ale mai multor restaurante ca: Frascatti, Rașca, Cosman, Hugo, V. Cosma și altele de a doua mîna, cari au, mai ales în timpul verii, trupe de varietăți ori numai orchestre.

Societăți musicale și dramatice. În afară de Societ. Dramatică mai sânt câteva societăți musicale, ca: »Lira română«, condusă de Juarez Movilă, institutor și absolv. al Conserv. român; »Societatea Filarmonică«, condusă de profesorul Kneisel; »Liedertafel«, societate germ. de coruri și musica

Teatrul Național.

Printre împrejurimile B.-ilor se numera :

Șoseaua Kisseleff, o padure mică, datând de pe timpul generalului Kisseleff (1837), bine îngrijită, cu alee lungi, este locul de predilecțiune al Bucureștenilor, cari își dau întâlnire atât vara cât și iarna. Aci se afla un parc frumos precum și un bufet construit în stil românesc de arhitectul Mincu. *Băneasa*, un sat în apropierea caruia se afla un hipodrom și un velodrom, foarte cercetate toamna și primavara. *Herăstrăul*, *Teiul*, *Floreasca* și *Fundeni* sunt sate asezate lângă eleștae, din cari se pescuiesc în ori ce timp pești gustoși; *Măgurele*, proprietatea familiei Otețeanu, este o localitate ceva mai departată de Capitala, care odinioară era foarte vizitată pentru parcul său imens și bine îngrijit, în mijlocul caruia se află un lac, pe care se puteau face preumblări cu barca; astați fiind donată Academiei Române, s'a instalat acolo un institut de fete, înțreținut din fondul donatorilor.

Mai în depărtare de capitala mai sânt câteva sate ca: Jilava, Domnesici, etc., precum și mai multe mănăstiri: Ciorogârila, Paserea, Țiganesci, (de maici), Cernica, Caldărușani (de călugări). Marcuța, Pantelimonul și Văcăresci au fost mănăstiri, cari ați s'au transformat, prima în ospiciu de alienați, a doua în ospiciu de infirmi, iar a treia în închisoare. Aceste localități servesc și ca puncte de excursiune. [—]

ISTORIA.

Orașul B. n'a început a exista într'o țî determinată ca orașele americane, nici nu este opera unui om, ca orașul lui Petru cel Mare, ci începutul lui se pierde în lumea legendelor poporului, care l-a ridicat dela începutul mai sigur al istoriei noastre și până astăzi. Așezat pe malurile rîușorului Dâmbovița, în drumul orașelor comerciale Giurgiu și Brașov, B. trebuie să fi existat înainte de secl. XIV.; iar după ce Turcii au ocupat terțul stîng al Dunării, situația geografică a lui în mijlocul țerii, aproape de cele mai mari orașe turcesci pe Dunare, Ruscium și Giurgiu, a fost o cauza de prosperitate în scurtele restimpuri de pace. Probabil că pe locul B.-lor Romanii aveau o așezare, și dacă este adevărat, că țeara era locuită înainte de întemeierea principatelor, B. trebuie să fi existat ca și alte orașe ale țerii (Cămpulung, Țirgoviște), însă populațiunea lui poate să fi fost slavonă. Nevoia etiologică a creat însă un tată orașului, pe Bucur pastorul, ai cărui urmași au dat numele B.-lor, (cf. Stoian-Stoienesci, Ion-Ionesci...). Explicarea aceasta populară este mai logică decât explicarea carturarilor de mai târziu, cari explică numele prin palatul lui Mircea, construit aci după victoria asupra Turcilor, și numit bucurie. Prima amintire istorică trebuie socotită cea din scrisoarea lui Alois Gabriel, rector în Candia din 12 Aug. 1462, unde se spune, că Vlad Țepeș se întarise contra lui Mohamed II. »in certa fortezza di palude«. În 1471 Stefan cel Mare bate pe Radu cel Frumos, apoi îl încungioara în cetatea Dâmboviței, »probabil o cetățue a Bucureștilor, de unde Radu fuge la Turci, iar în 11 Nov. 1476, Stefan Băthori, voevodul Ardealului, scrie magistraților din Sibiu: »ne-am îndreptat cătră B., de care sîntem aproape«. În secl. XVI. B. făcea comerț cu Brașovul și

avea mulți străini: Țigani, Ovrei, Catolici. În 1547 Mircea Ciobanul construlesce o biserică, numită Gheced, în fața bisericii așa dîsă a lui Bucur. Tot el a construit un palat domnesc, numit mai târziu »Curtea Veche«. Mihaiu Viteazul zidesce o biserică, iar Mateiu Basarab construesce uu palat și biserica »Sarindar«, numită astfel, nu fiind-ca ar fi fost a 40-a construită de Domn, ci a 40-a din B. În 1659, după revolta lui Mihnea III., Turcii ordonara lui G. Ghica să dărâme palatul din Țirgoviște, de unde Domnii puteau fugi ușor în Transilvania, și să se așeze în B. Totuși Brâncoveanu s'a așezat definitiv la B., cari până la el erau mai mult locuința de iarnă a Domnului. Dintre Domnii, cari au construit în B. după Mateiu, citam pe Constantin Basarab, care a construit mitropolia în afară de B., pe dealul viilor; pe Șerban Basarab, care a construit tot în afară Cotrocenii, iar înlauntru Hanul Șerban-Vodă. Biserica Sf. George Nou, începută de Antonie-Vodă, s'a terminat sub Brâncoveanu la 1698. Tot în zilele lui, mitropolitul Antim Ivireanu a ridicat mănăstirea Antim, una din cele mai frumoase din B. În zilele lui Stefan Cantacuzin, Catolicii au zidit biserica lor (Bărăția) cu turn nu prea mare »ca să nu dea în ochi Turcilor«, iar unchiul său Mihail Cantacuzin a zidit biserica și turnul Colței. În arhitectura turnului se vedea influența germană, ceea ce a făcut pe unii să creadă, că ar fi fost construit de ostașii lui Carol XII., regele Svediei. În zilele lui Nicolae Mavrocordat, care a zidit mănăstirea Vacărescii ca o fortareată în afară de B., mitropolitul Antim, necredincios Domnului, a fost înecat de catra un boier Colfescu. Casele ruinate ale Colfescului au trecut la începutul seclului la Dinicu Golescu și sînt palatul regal de astăzi. Tot în zilele lui Nicolae Mavrocordat, în 1722, s'a construit hanul și biserica Crețulescu de catra banul Iordache Crețulescu. În același an s'a construit hanul și biserica Stavropoleos. Grigore Ghica, în 1748, a construit Pantelimonul, iar domnița Balasa, fîca lui Brâncoveanu, a construit biserica și asilul cu numele seu. Scarlat Ghica, în 1765, a construit biserica Sântu Spiridon Nou. Mavrogheni a dat orașul în direcțiunea nordică spre podul Mogoșoai, numit astfel din timpul lui C. Brâncoveanu. La începutul seclului nostru contele Vinzenz Batyanyi da B.-lor 80,000 de locuitori. În 1812 se încheie aci pacea între Ruși și Turci, prin care ni-se răpia Basarabia. După 1829 țeara s'a desvoltat într'un mod neașteptat, mai ales pentru că Românii au scăpat de monopolul cerealelor și animalelor în favoarea Turcilor și au cîștigat libertatea de a vinde; iar B.-ii s'au schimbat sub administrația înțeleaptă a generalului Kisseleff (șoseaua). O îmbunătățire însemnată s'a făcut de Stirbey, care a regulat Cîșmigiu și a deschis strada Stirbey (pe atunci plină de baltoace). Sub Cuza s'a făcut palatul Universității, iar sub regele Carol, nu numai s'au construit palate, ci s'au făcut cele două lucrări principale pentru înșănătoșirea orașului: Canalizarea și regularea Dâmboviței (sub guvernul liberal dela 1881). Merite însemnate pentru desvoltarea orașului au trei primari mai noi: N. Fleva, Pache Protopopescu și N. Filipescu. Lor li-se datoresc bulevardele, din cari Bulevardul Colței, început de N. Filipescu și remas neter-

minat, va fi cel mai frumos, demn de o capitală civilizată.

Începutul B.-lor trebuie pus la »Curtea veche« împrejurul bisericii St. Gheorghe. Acolo sînt stradele Brașovenilor, Lipscanilor, Șelariilor, vechile noastre bresle. Pe ținutul drept al Dâmboviței erau numai câteva biserici (Radu-Voda nu se socotea în B.), dealul mitropoliei era plantat cu vii, iar pe malul din fața Curții Vechi era livadaa domnească și alături maidanurile Calicilor. În timpul lui Matei, biserica Sarindar (ați Fântâna Pacii) era la marginea orașului. Alta margine era Biserica cu Sfinți. Bătiștea de ați a fost adăugată orașului de vestitul Baptiste Vellei. Istoria nenorocirilor orașului este destul de lungă: ars de Sinan Pașa în resboiul cu Mihaiu, prada a resboaielor civile sub atăția domni, parăsit adeseori de frica Turcilor (bejenii 15 Maiu 1801...), vizitat adeseori de ciumă (în 1738 mor în B. 33,000, ciuma lui Caragia), ars de atătea ori, (18 Aug. 1804 ard 2000 de prăvălii, arderea prin Turci la 1821, 1200 case în 1847); ocupațiuni straine, stare igienică grozavă. Stradele principale erau podite cu scânduri, pe deasupra cărora se depunea noroiul și praful, iar pe de subțul cărora scurgerea nu se putea face: de aci numele de »poduri« al stradelor. Orașul era totuși prea întins atunci (1¹/₂ oară lung ³/₄ lat, Sulzer), precum este prea întins ați. [I. S. Floru.]

Literatură: D. Berendeiu, B. în Revista Romăna, 1861; Ion P. Licherdopol, B. 1889; G. I. Ionescu-Gion, Planul unei lucrări privitoare la B. în Trecut și în Presente. Buc., 1896; Ioan Ghica, Scrișori cătră V. Alexandri. Buc., 1887; Dr. Hans Kraus, Rumănieu și Bukarest. Buc., 1896; Marsillac, Bucharest; T. I. Sultzter, Geschichte des Transalpinischen Daciens; Șincai; A. D. Xenopol, Istoria în 6 vol.; C. Alexandrescu, Dicționar al j.-ului Ilfov, B. 1892; Anuarul statistic al orașului B. pe 1895. B., 1897; Dr. N. Georgescu, Raport gen. asupra igienei publ. etc. a capitalei pe 1896. B., 1897; F. Robin și Chr. D. Staicovici, Statistica rom. B., 1898; Primăria B., Dare de seamă pe 1896. B., 1897; Dto, Expunerea situațiunii financiare la 30 Sept. 1896; Budgetul com. B. pe 1896/7.

Bucuresci, pacea de, încheiată în 26 Maiu 1812, ca urmare a resboiului ruso-turc început în 1806. Cuprinde următoarele condițiuni cu referința la principate: 1) Hotarul Moldovei dinspre Rusia va fi Prutul; 2) Romăniei vor fi scutiți 2 ani de haraciu și nu vor plăti darile neîncassate pe timpul resboiului. Prin aceasta pace Moldova a pierdut Basarabia.

Bucuresci, 1) B., (magh. *Bukuresd*), comuna rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 612 loc. Romăni; bai de aur. 2) B., numirea veche a comunei Capu-codrului (v. ac.) din Bucovina.

„**Bucuresci**“, al 2-lea cargobot (vapor de marfa), pus în serviciu de direcția C. F. R. Construit la șantierul R. Napier & Sons în Englitera, în oțel; are 2 punți și 2 catarte; lungimea 91.44 m.; lațimea 12.04 m.; adâncimea (dintre puntea superioară și fund) 7.46 m. Capacitatea utilă 1450 tone de registru. Poate încarca 3500 tone de marfa, și are atunci un pescagiu de 20 picioare engleze. Face traficul între Braila și Rotterdam; de ordinar încarcă grăne la Braila și carbuni la Rotterdam.

Bucurie, unul dintre afectele numite stenice sau active, care ca un sentiment de placere potențat se produce în noi deodată cu idea unui lucru plăcut, deja realizat sau pe cale de a se realiza, mai cu samă când realizarea lui ni-s'a parut dificila. Ea se modifică după temperament, după cultura omului și situațiunea acestuia. B. este isvorul și altor afecte, așa predominant dispoziția sufletească și însoțind acțiunile, devine *veselie*; potențata până la un înalt grad, devine *extas*. Când nu ține socoteala de bunavoința, devine *resfățare*. Contrarul bucuriei este *supărarea*, a carei cauza este idea unui reu neînlaturabil. Supărarea intensivă și manifestata în afara de oarecare energie, devine *neacas*. (Cf. Popescu, Psihol.; Hess, Psychologie; Drbal, Psycholog.) [Pl.]

Bud, Tit, vicar al Maramureșului, paroch în Sat-Șugatag, n. aici 25 Dec. 1846. A studiat gimn. în Ungvár și Beiuș, iar teologia în Gherla. B. este scriitor bisericesc; a edat 12 opere, între cari »Istoria Episcopilor și a Vicarilor rom. din Maramureș« și o colecțiune asupra datinelor populare rom. din Maramureș, premiata de Asociațiunea transilvana. B. este vice-president al »Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș« și director al convictului român din Siget.

Buda, 1) B., gară a C. F. R. pe linia Ploesci-Predeal; la 10 km. spre nord de Ploesci. Aci se bifurca linia spre Slanic. 2) *B.-Slanic*, linie a C. F. R., are lungime de 34.590 km. 3) B., comună în Bucovina, cap. Cernăuț, j. Sadagurei, are 926 loc. (844 ort. res., 31 cat. și 51 mos.) Aparține parochiei Mahala. 4) B., oraș în Ung., astăzi încorporat la Budapesta (v. ac.), formând cercurile I. II. III., situate pe malul drept al Dunării.

Budai, 1) B., *Aron de*, secretar la tesaurariat în Sibiiu, n. în com. Cigmau, cott. Hunedoara (Trs.), din familie nobila; deși de religione gr.-cat., ocupă oficiul de secretar și juriscunsult al consistoriului rom. gr.-or. din Sibiiu, mai întăiu pe timpul vacanței episcopiei sub vicarii: Ioan Popovici și Nicolae Huțovici (1799—1810) și după aceea sub eppul Vasilie Moga, caruia cu peana sa agera îi făcu multe servicii între împrejurările grele, sub cari își pastori biserica. 1843 zidi cu cheltuiala sa biserica gr.-cat. din locul seu natal. † 1847 în Sibiiu și înmormântat lângă biserica parochială gr.-cat., pe care încă o servi ca prim-epitrop. [nt.]

2) B., *Iosif*, Mitropolitul Bělgradului (Alba-Iulia), n. în Fischinț, cott. Hunedoara. Pe când era ieromonach a fost ales Mitropolit de catra sinodul compus din preoți și protopopi, și întaritat prin diploma din 28 Dec. 1680 a principelui transilvan Mih. Apafi. În 23 Aug. 1680 fû consacrat prin Mitrop. Ungro-Vlachiei Dositeiu în Bucuresci, unde a facut marturisirea credinței, în care recunoase pe Dositeiu de »stapăn« al seu, și apoi adaugă: »anca mai mărturisesc și de câte focmele, ce are scaunul Ungro-Vlachiei sa le pazese neschimbat întru toata eparchia mea.« Cu toate acestea prin diploma citata a princ. M. Apafi, Mitropolitul a fost obligat sa primeasca catechismul lui Rákoczi, în care se numera numai două sacramente; i-se impune sa nu mai veneraze sf. icoane, sa ștearga unele ceremonii și rituri orientale și sa se supuna

întru toate episcopului calvinesc și sinodului acestuia, iar asupra ținutului Fagarașului să nu mai deprindă nici o jurisdicțiune episcopoeasca. † 1682. (Cf. Cipariu, »Acte și frag.« și »Archive«.)

[Dr. Aug. Bunea.]

Budal-Deleanul, Ioan, recte »de banul«, scriitor rom., n. ca fiu de preot unit în Cigmău, (cott. Hunedorei, în Trs.) cam pe la 1770. Studiile primare și secundare le-a făcut în Blaj; fû apoi trimis la Leina (Lemberg) spre a studia acolo teologia; se duse după aceea la Viena, unde remase câțva timp ca cântăreț sau psalt la biserica sf. Barbara. De aici se întoarse în patrie, unde fû numit profesor în Blaj. Sub Ioan Bob (1784—1830), veșându-se îndemnat să parăsească Blajul, a primit la »județul nemeșilor« (forum nobilium) din capitala Galiției mai întâiu funcțiunea de translator român și apoi pe aceea de »chesaro-crăiesc sftenic«, (pe la 1805). El a funcționat și în Cernăuț. Pe la 1816 îl gasim iarăși în Leina, și în 1817 este ca prim-consilier la judecătoria provincială (Landesgericht) de acolo. În »codicele de inscripțiune« de aici e însemnat sub denumirea de »Johann Deleanul, Iohan Budai de Banul, Iohanes Budai de banul, Ian de Banul.« (Deci »Deleanul« seamenă a fi o cetire necorecta a predicatului nobilitar »de banul.«) † în Leina, 24 August 1820. B. a fost unul dintre cei mai talentați, mai erudiți, mai activi și mai mănoși scriitori de pe la finea secl. XVIII și începutul celui următor. Încă pe timpul când petrecea în Viena ca cântăreț de biserică a lucrat un dicționar română-latin, care s'ar fi și tipărit, fiind-că își aflase un editor, dacă autorul s'ar fi dat înduplecat să adangă și însemnarea nemțească a cuvintelor. În timpul petrecerii sale în Leina a compus un vocabular rom.-latin și latin-rom.; altul rom.-nemțesc și nemțesc-rom., și începuse încă și un vocabular rom.-elinesc și elinesc-rom. și altul rom.-francez și francez-rom. Singura clasificare a cuvintelor rom. ce o face el în erudita »Introducere istoricească« dela »Lexiconul românesc-nemțesc«, ne arată îndeajuns, cât de orientat era B. în studiul graiului românesc. El este cel dintâiu, care s'a încercat să desfacă graiul rom. în elementele, din cari este compus, urmarind fiecare cuvânt pâna la fântâna din care se trage. Pecat numai că acest »Lexicon« ca și mai toate celelalte scrieri ale lui zac încă netiparite în biblioteca centrală din București. Din limbistică a mai scris: »Temeiurile gramaticei românesce«; »Fundamenta Grammaticæ linguæ Romænicæ«, Leopold, 1812; »Dascalul românesc la temeiturile gramaticei românesce«, și »Teoria ortografiei românesce«. Din istorie a scris: »Kurzgefasste Bemerkungen über Bukovina«; »De originibus populorum Transilvanicæ«; »De unione trium nationum Transilvanicæ«; »Hungari vi armorum Transilvaniam non occuparunt.« Din beletristică: »Țiganiada sau tabara Țiganilor«, poem »iroi-comico-satiric« în 12 cântece; »Trei viteji«, poemă; »Menesmii sau frații gemeni«, bucata teatrală. (Cf. Sartori, Übersicht der wiss. Literatur des österr. Kaiserstaates. Wien, 1834, p. 170; Cipariu, Principia de limba. Blaj, 1866, p. 322—28; Analele Societății Academice Române, t. 3, București 1871, p. 105—116; Revista Critică, Densușanu, I. 349.)

Budăiul-de-Câmpie, (magh. *Mész-Bodon*), co-

mună rur. în Trs., cott. Turda-Arieș, cu 1297 loc., Magh. și Rom. (566). B. e amintit în 1332 sub numele Budun.

Budapesta, (*Budapest*), capitala Ungariei și rezidența reg., formata la 1872 din contopirea orașului Buda (așezat pe țărmul drept al Dunărei) cu Pesta (pe țărmul stâng al Dunărei), la cari s'a mai adaus opidul Buda veche (Aquincum) și Insula Margareta. Prin B. curge Dunarea, care are lățime de 300—800 m. B. e împărțită în 10 districte, anume: 1) Vár, 2) Viziváros, 3) Ó-Buda, 4) Belváros, 5) Lipótváros, 6) Terézváros, 7) Erzsébetváros, 8) Józsefváros, 9) Ferenczváros și 10) Kőbánya. B. are regiune romantică. Comunicațiunea o mijlocesc 4 poduri, anume: Podul de catene (Lánchíd, făcut la 1838—49, de 384 m. lung și 12'6 m. lat, după planul lui W. Clark); p. Margareta, construit 1872—75, de 567 m. lung și 17 m. lat.; p. căii ferate și p. Francisc Iosif s. milenar (1896). Intre podul Margeretei și cel al căii ferate, pe țărmul stâng al Dunării, se extinde »Cheul Dunării« de 4576 m. lung. Districtele sânt împreunate între sine prin bulevarde în forma de inel, cari se încep aproape de podul Margaretei și ating țărmul Dunării la oficiul de vamă și elevator. Pe aceste le strataie numeroase strade radiale, între cari cea mai frumoasă e Strada Andrassy, care conduce în Dumbrava orașului, de 2313 m. lungă, are tren electric suteran; în această stradă se afla cele mai frumoase și solide palate și vile admirabile încungiuurate cu grădini. Până la octogonul I. strada are o lățime de 34 m., iar de aci încolo de 46 m. Dintre numeroasele *piețe* e mai frumoasa: piața istorica Francisc Iosif. Până înainte de 1867 pe aceasta se ridica colina de încoronare; e decorata cu monumentele cele mai însemnate, s. e. Monumentul contelui St. Széchenyi (»cel mai mare maghiar«), n. Fr. Deák (»înțeleptul patriei«), al baronului Ios. Eötvös. În B. se află: Piața istorica sf. George, pe ea e așezat monumentalul generalului Hentzi. Dintre *grădinile publice* merita amintire: »Dumbrava orașului«, așezată în capătul str. Andrassy, cu numeroase stabilimente de distracție, precum: grădina zoologică cu menagerie, circ, teatru de vară, scaldă artesiană, corso de trasuri, museu de comerț. etc. Suprafața ei e de: 116 Ha. *Edificii*. În B. se află 1) Biserica garnisoanei, zidita prin secl. XIII. În ea e înmormântat Andreiu III., ultimul rege arpadian. 2) Bis. lui Matia, zidită pe vremea regelui Béla IV., iar acum restaurată în stil gotic; cea mai frumoasă bis. în Buda. 3) Bis. parochială din Pesta, zidită pe la 1500. 4) Sinagoga israelită în stil mauric cu 2 turnuri de câte 44 m. 5) Basilica din Leopoldin, cu o cupolă colosală, începuta la 1851, cupola s'a dărîmat la 1868, lucrarea s'a reînceput, dar e încă neterminată. În cimiterul central din Kerepes se află numeroase mausolee: al lui Lud. Bathyány, Deák și al mecenatului român Em. Gozdsy. Dintre edificile profane publice amintim: Palatul regal de pe dealul cetății Buda, zidit între 1749—71. Acum se rezidesce. În acesta se află capela lui Sigismund, unde se păstrează ca reliquie sântă dreapta regelui Stefan cel Sfânt; tot în castelul regesc se păstrează și insigniile de încoronare ale regelui ungar. Palatul parlamentului de pe cheul lui Rudolf. Edificarea s'a început la 1883

după planul lui Steindl, în stil gotic; ocupă un teren de 15,327 m²; frontul spre Dunăre e de 268 m. lung, lăturile de 118 m. lungi, înălțimea de 27 m., are mai multe turnuri de câte 70 m. înalte și o cupolă de 108 m. Palatele ministeriilor, palatul Academiei de științe zidit în stil renaissance (1864), muzeul național maghiar (1834—41) cu 8 coloane corintice colosale; poli-tehnicul, Ludoviceul, opera regească din strada Andrassy în stil renaissance; gara vestică cu construcțiunile sale de fier, gara estică cu un portal imponent, bazarul, abatorul, care cu tir-gurile sale împreună are un areal de 14:14 hectare, hala de țig, casarme, etc.

Suprafața și populațiunea. Suprafața B.-ei e de 19,380 Ha., pe cari se află 13,066 case (1891). Numerul locuitorilor e: 506,384 suflete (1891), dintre cari 14,147 sunt soldați. Dintre loc. 68% sunt Maghiari, iar 32% Germani, Slavi, etc.; după religie 313,537 rom.-cat., 102,377 israeliți, 35,644 ref., 29,085 evanghelici, etc.

Administrația. Budapesta e cetate liberă reg., municipiu independent. Senatul municipiului re-presintă publicul capitalei, și constă din 400 membri. Senatorii se aleg pe 6 ani, așa însă că jumătate dintre ei se aleg tot la câte 3 ani. Dintre senatorii 200 sunt viriliști, pe cari îi aleg toți cetățenii dintre cei 1200 cetățeni, cari solvesc mai multă dare. Ceealaltă jumătate de 200 membri se alege din districte dintre cetățenii cu drept de alege. Președintele municipiului e primarul suprem, ales de reprezentanța municipală pe câte 6 ani dintre 3 candidați numiți de regele. Administrația capitalei o conduce primarul suprem, cei doi vice-primari dimpreună cu consiliul orășenesc, care afară de primari constă din 10 consilieri. În fruntea fiecărui district se află o primărie districtuală. Oficialii capitalei, cu excepțiunea celor mai inferiori, îi alege adunarea generală pe câte 6 ani.

Politiia capitalei o îngrijesc organele de stat. În fruntea ei se afla: căpitanul suprem; în fiecare district se afla câte un căpitan districtual. De poliție se ține și oficiul de însinuare.

Capitala alege 9 deputați dietali.

Finanțe. Budgetul capitalei pe 1893 a fost de 16.694,873 fl. Din eroațiuni 1.9 mil. se folosesc spre scopul instrucțiunii; ceva peste 1 mil. pentru acoperirea speselor personalului de administrațiune; pentru drumuri, strade, exproprieri, pavagiu circa 1.167,000 fl.; pentru curățirea stradelor 410,000 fl.; pentru luminat 337,000 fl., etc. Passivele capitalei au fost la 1890: 21.5 mil., averea totală 102 mil. fl., de unde resulta ca B. dispune de 80.5 mil. avere curată.

Autorități justițiare. În B. se află curia reg., judecătoria supremă de compturi, tablă reg., tribunal suprem reg. ung., tribunalul reg. de cambii și comerciu, juriu de presă, 6 judecatorii ceruale, 1 criminală, camera advocațională, comercială, notariala publică, etc. Oficiile sup. din resortul tuturor ministeriilor. În B. au consulate 21 state.

Instituțiuni militare. Comanda corpului IV. de armata comună, comanda supremă a honveșimeii reg. ung., păzitorii coroanei reg. ung., comanda supremă a jandarmeriei, academia de honveși, Ludoviceum, 12 casarme, etc.

Isoare vindecătoare și scldi. B. e avută în izvoare minerale. Apele calde lutoase-varoase

se folosesc la diferite calde, s. e. scalda Sáros, Rác, Ruda, Hungaria. Ape văroase-carbonice conțin scaldel: Csaszár, Lukács, și cele din Insula Margareta, asemenea și izvoarele artesiane din Dumbrava orașului. Are și izvoare de ape minerale amare, s. e. Lăgymányos, Dobozó, Kelenföld și Örmészó.

Stări culturale. Numărul analfabeților în B. e destul de mare arătând 26.5% ale populațiunii, deși atât guvernul cât și orașul jertfesc mult pentru ridicarea stării culturale a locuitorilor capitalei. **Instituțiune culturale:** Academia maghiara, Muzeul național maghiar, Muzeul tehnologic industrial și numeroase societăți literare, științifice, artistice, filantropice, etc. Teatrul național, teatrul popular, opera reg., etc. **Instrucțiunea:** Universitatea (1892 cu 3601 ascultatori), politehnic (József műegyetem), conservatorul de musica, 11 gimnasii, 5 școale reale, mai multe școale superioare și civile de fete și de băieți; 6 preparandii, 168 școale populare cu 47,909 elevi, 41 asile de copii, multe școale speciale.

Instituțiuni economice, institutul principal al banței Austro-Ungare, 95 de institute de credit și economii pe acțiuni (1891), cu un capital de acțiuni de 63.8 mil., întreprinderile industriale 58.8 mil., institutele de asigurare 8.6 mil., Bursa.

Industria, comerțul și comunicațiunea. Morile de faină, în cari lucra peste 3000 oameni, furnisează pe an 4.6 mil. kgr. faina și 1.3 mil. kgr. țărițe. Se află 31 fabrici de mașine mai ales pentru aparata economice. Fabrica Ganz & Comp. are 2500 lucrători, apoi fabrica de mașini și vagoane a statului (950 lucrători), fabrica de corabii din Buda veche cu 2000 lucrători. Berariile din B. (Dreher și Berăria pe acții din Köbánya) produc pe an 300,000 hl.; fabrici de spirt (14 etabl.), 2 fabrici de tutun și țigări cu peste 2000 lucrători; o fabrică ung. de arme cu 1450 lucrători, fabrici de țigle, cărămizi, ciment, tipografii, apoi numeroase fabrici de cuptoare, sticle, porțelan, maiolica, instrumente musicale, produse chimice, oțet, săpun, întăreală, var, lemnușe, rafinărie de oleu și petrolu, mobile, jalușii, piele, veștimate, flori artificiale, etc. Articiii principali ai comerțiului sunt: cerealele (mai ales grâul, faina), lemne și carbuni, piei, lână, oue, poame, unsoare, slanină, vite cornute, oi, porci, etc. În 1891 s'au transportat 167,000 vite cornute, 101,000 viței, 167,000 oi și 662,000 porci. În Köbánya se află totdeauna un număr de 140,000—150,000 porci.

Comunicațiune. Sunt trei gări principale: Vestică, a societății Austro-Ungare, și Estică ambele în Pesta, și Sudică în Buda, din cari comunicațiunea se face în toate părțile țării, precum și cu țerile marginase. Afara de aceste mai sunt vr'o 5 cai ferate locale. Comunicațiunea interna se face cu: birje, omnibuse, tramvaiuri cu cai și electrice, cari merg toate stradele principale. Pe Dunare comunică: vapoare, lunturi propeller. Transportul pe caile ferate a fost în 1890 29.3 mil. kgr. (= 78%), iar pe corabii 8.2 mil. kgr. (= 22%).

În Buda se află un tunel pe sub dealul cetății, iar pentru urcarea mai repede a dealului o rampa (1873), precum și cale ferată dințată, sistem Rigi, care conduce pe Svábhegy. B. are o rețea mare de linii telefonice, stă în legătură telefonică cu

Viena și Berlinul. Comunicația telegrafică în 1893 a fost de 2:33 milioane depeșe, cea postală 28:4 mil. scrisori și 270 mil. fl. valori. În 1895 au sosit în B. 128,061 străini. [Dr. P. O.]

Istoria. În locul unde este aji Buda veche, au întemeiat Celții încă înainte de Christos o colonie, care apoi Romanii au numit-o Aquincum (v. ac.) În timpul migrării popoarelor Aquincum a fost distrus; mai târziu s'a format orașul Buda în dreapta Dunării și Pesta în stânga acestui rîu. După invasiunea Tatarilor, regele Bela IV. (1244) da drepturi oaspeților săi din Pesta (hospites nostri de Pest). Numele »Pesta« e de origine slavă și înseamnă »cuptor« ca și germ. »Ofen«. La 1444 Buda devine fortareată, iar sub Matia Corvinul residența și întrece Pesta în dezvoltare. 1541—1686 în Buda residă un pașă turcesc, și orașul suferă mult sub repețitele asedii; Pesta rămâne neînsemnata. După alungarea Turcilor ambele orașe devin libere regesi; Maria Teresia transpune universitatea la Buda (1777) și zidesce aci palat (1771). Iosif II. zidi palat nou și mută universitatea în Pesta (1784). De atunci Pesta luă un avânt puternic și se desvoltă mereu, mai ales prin comericiu și prin comunicațiunea cu vapoare pe Dunăre, deși 1838 și 1876 suferi mult prin esundari. După pactul dela 1867 B. devenind capitala Ungariei joacă rol politic. 1874 se unesc ambele orașe într'unul, prin ce se în-oope o epocă nouă în desvoltarea acestui oraș.

Budaun, capitala provinciei indo-brit. cu același nume. 33,680 loc.; un fort în ruine, misiune americană cu școală de fete.

Buddha, (sanscr., = deșteptatul), întemeietorul religiunii numite după dînsul Buddhism. Credințioșii săi îl numiau Siddhârtha, iar el se numia Sâkjamuni (eremit); a trait prin secl. VII. a. Chr.

Buddhismul ca forma de religione e marturisit astăzi ca. de 30% din toți locuitorii pământului. În esența sa este un fel de quietism, care culminează în următoarele »patru adevăruri« (porunci): 1) Durerea este urmarea existenței; 2) Durerea se produce prin rîvna pentru existență și prin mulțămirea acesteia; 3) Ea se poate înlătura când se înlătură năsuința de a mulțămi existența, când înceata existența; 4) Calea pentru aceasta consistă întru a nu mai avé plăcere de a exista, întru a nimici existența. Mijloacele, cari conduc la această mântuire, sînt cele șese perfecțiuni (*virtuți*): cunoscința, moralitatea, munca, elemosina, răbdarea și iubirea deaproapelui. Mântuirea rezultă din combinarea celei mai luminate științe cu virtutea, aceasta este *Nirvana* (v. ac.), adica rențoarcerea individualității ca un nimic, în nimicul primordial. (Cf. Scherr, Gesch. der Religion.) [Pl.]

Buddleia L., (botan.) gen de plante din fam. Loganiaceelor, arbori și arbuști, cu 70 specii, tropice și subtropice; unele se cultivă la noi ca plante decorative, ca *B. curvisiflora* Hook. din Iaponia, și *B. Lindleyana* Fort. din China și Iaponia.

Budduma (Iedina), popor african, din Sudan, circa 15,000 suf.; Mohamedani.

Budejovice, (*ceh.*) germ. Budweis. (v. ac.)

Budeni, catun în Rom., j. Vlașca, pendinte de com. Comana, situat pe un loc mlaștinos și bogat în vînat de apa. Are o biserică de zid, cu un preot. La marginea de est a satului este

o vilă, fostă a lui M. Cogălniceanu, acum a lui Em. Grădișteanu; din baltă se scoate multă trestie pentru acoperirea caselor; se cultivă gogoșii de mătasa.

Budenz, Iosif, filolog magh., n. 1836 în Rasdorf, lângă Fulda (Germania). 1858 a venit în Ungaria, dedicându-se studiului comparativ al limbilor finico-ugrice și altaice; 1868 docent la Universitatea din Budapesta, 1872 profesor pentru limbile altaice. † 1892. Opere: Verbe denominative în limbile ugrice, Gramatica finică, Vocabular comparativ maghiaro-ugric.

Budesci, numele mai multor localități în Rom., mai însemnate: 1) *B.*, com. rur. în j. Ilfov, situată pe țărmul stîng al Argeșului, compusă din sat.: B. și Negoesci-Posta, cu 2094 loc. în mare parte Țigani; sat. B. numeră singur 2003 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; aici se află reședința subprefecturii pl. Negoesci, judecătorie de ocol, o companie de Dorobanți; 1 biserică și 1 școală mixta; moșia generalului Manu cu o frumoașă grădină; 2) *B.*, com. rur. în jud. R.-Sarat, pl. Orașului, compusă din un singur sat. cu 1373 loc. 3) *B.-Ghicăi*, com. rur. în j. Neamțu, pl. Sus-Mijlocul, compusă din sat.: B.-Ghicăi, Climesci, Faurei, Mioșunesci și Tatomiresci, cu 2446 loc., agricultori și economi de vite; are 5 biserici și 1 școală.

Budge, Iuliu, medic germ. n. 1811 în Wetzlar; profesor de anatomie și fiziologie în Bonn și mai târziu în Greifswald, unde † 1888; s'a distins pe terenul fiziologiei nervilor. Opere: »Untersuchungen über das Nervensystem«, (2 vol.; 1841 până 1842), »Handbuch der Physiologie«.

Budget, (engl., pron. bōdget; franc., pron. bidge; rom. buget), din cuv. franc. vechiu *Bougette*, original = punga, apoi portofoliu ce servea pentru pastrarea socotelilor statului; în general: preliminarul de spese al unei administrațiuni finanțiare, care se supune aprobării unei autorități ori corporațiuni. *B. statului* este preliminarul cheltuelilor și veniturilor statului pe un timp anumit. Scopul B.-lui este: asigurarea ordinii și controlului permanente în economia statului. *Dreptul de B.*, în înțeles obiectiv este totalitatea legilor referitoare la statorirea și încassarea veniturilor statului și la controlarea folosirii lor, iar în înțeles subiectiv: dreptul de a încuviința B.-ul.

În România B. statului își are originea, ca cele mai multe întocmiri moderne rom., dela Regulamentul organic. Firesce ca erau și înainte socoteli și tabele de venituri și cheltueli, decât ele nu erau supuse la nici o regulă și n'aveau nici o stabilitate. (Starea finanțelor pe vremea Fanarioților e aratăta în memoriile generalului Bauer. De acolo și din câteva alte sorginte e scoasa lucrarea lui L. Colescu: »Gesch. des rum. Steuerwesens in der Epoche der Phanarioten«; München, 1897. Pentru perioade și mai vechi, consulta Rascanu, Calmuschi, I. C. Codrescu, în Rev. Noua, 1889, pag. 222 și urm.) Cele mai multe B.-e din epoca dela Regul. organic pîna la Unire sînt publicate în Analele parlamentare, în colecțiunea Odobescu a Acad. Rom. și în Anuarele sau Almanachurile Statului, cari se publicau pe acele vremuri. B. se fixează în fiecare an prin o anume lege, care se numește legea de finanțe și care trebuie să fie promulgată înainte de expirarea anului bugetar. Pre-

scripțiunile generale, după care trebuie să fie pregătit și aplicat B.-ul, se gasește în legea comptabilității generale. Până la 1880 anul bugetar coincide cu cel civil. De atunci, din cauză ca numeroasele serbatori ce sunt tocmai dela 20 Dec. până la 15 Ian., faceau anevoioase lucrările, s'a fixat la 1 Apr. Deoarece nici toate plățile nici toate încassarile nu se pot face și cu și, anul bugetar expirat se prelungește cu 6 luni și perioada aceasta de 18 luni se numește *exercițiu*. Așa că dela 1 Apr. până la 1 Oct. casele publice fac operațiuni în comptul B.-lui expirat și în comptul B.-lui în aplicație. B. nu se prezintă Senatului, ci numai Camerei și se promulgă în Monitor. Caracteristicile B.-lor rom. sunt: proporțiunea mare de venituri care nu provin din impozite, (vânzări de lemne, arândări de moși și de bălți, rețelele căilor ferate, navigațiuni maritime, vânzări de puști, vin, vișă, carbuni de piatra, vânzări de bunuri și moși, chiriile proprietăților urbane ale statului, etc.), marea numer de monopoluri, (carti de joc, praf de pușca, chibrituri, sare, tutun) și cheltuirea aproape anuală de 30—40 milioane procurate prin împrumut pentru lucruri publice mari, (căi ferate, poduri, casarmi, forturi, palate administrative, restaurări de catedrale, etc.) La încheierea exercițiilor, adică la 1 Oct. se publică câte o Situațiune a tesaurului public. Dela 1893 se publică și o Situațiune lunară, din care se vede mersul operațiunilor de tesaur. Mai târziu, cam cu 2 până la 4 ani, publică Inalta Curte de compturi o »Declarație«, care e o cercetare amenunțită a gestiunilor anuale. Acesta e controlul administrativ sau judiciar, căci Curtea pune în urmărire pe agenții comptabili, ordonanțatori sau plătitori în sarcina cărora găsește vr'o neregularitate. Se mai exercita și un control parlamentar, care însă făcându-se prea târziu, e lipsit de ori ce eficacitate.

B.-ele județelor și comunelor se alcătuiesc de consiliile județene sau comunale conform legii și se prezintă apoi spre aprobare ministerului de interne.

Budieni, com. rur. în Rom., j. Gorj; e formată din cat.: B. și Piștești din deal. Are o întindere de 1200 hect. cu 1430 loc., o școală și 4 biserici.

Budila, (magh. *Bodola*), com. rur. în Trans., cott. Treiscaune, cu 1725 loc. Magh. și Rom. (749); fabrici de spirt, păduri întinse. Castelul de aici a fost derămat de Mihail Viteazul.

Budinca, (engl. *Budding*), prajitura. Aluatul se prepara în general din unt, oue, făina și lapte, la care se mai adauga uneori stafide și alte ingrediente. Aluatul se fierbe în aburi, legat într'o servieta sau într'o formă anumita. Sunt deosebite feluri de B., între cari cea mai originală este așa numita *Plumppudding*, cu grasime de rinichi.

Budineț, comună în Bucovina, cap. și j. Storojineț; formează com. și parohie cu com. Opațiul și Cireșul, cari au împreună 1960 loc., (1649 ort., 144 cat. și 120 mos.); moșie boierească și câte o școală de 1 clasa. [Dr. I. G. Sbierea.]

Büdinger, Max, istoric germ., n. 1828 în Cassel; 1861 prof. pentru istorie la univ. din Zürich, 1872 în aceeași calitate în Viena. Opere: »Oester. Geschichte bis zum Ausgange des 13. Jahrh.«,

(1858); »Ein Buch ungar. Geschichte«, (1866); »Vorlesungen über engl. Verfassungsgeschichte«, (1880).

Budinți, com. rur. în Bănat, cottul Timiș, cu 1088 loc. Rom.

Budislavul, munte în Rom., j. Argeș, pl. Lovișteea; are o înălțime de 2397 m. deasupra nivelului Mării Negre; de aici pleacă Culmea-Coziei printre râurile Olt și Topolog.

Budișteanu, Constantin, general de divisie, comand. corp. I. de armata, ministru de resboiu al României în cabinetul D. Sturdza dela 4 Oct. 1895—96; n. Noemvrie 1838 în Bucuresci, a facut studiile militare în Țeara; întrat la 1856 în armata ca sub-locotenent, ia parte ca colonel comandant al brigadei a dona de infanterie din corpul I. la atacul Plevnei în Oct. 1877, unde este greu ranit; la 1892 este înaintat general de divisie. B. este elev al promoțiunii I. a școlii milit. din Bucuresci (1854—56). Ca ministru de resboiu, între alte îmbunătățiri aduse organizațiunii armatei, creă Batalioanele de miliții, destinate a constitui cadrele armatei de 2-a linie și modifică legea soldelor și a pozițiunii oficierilor.

Budoar, (franc. *boudoir*), cabinet elegant pentru femei, de regula alaturi cu camera de dormit.

Büdös, (Puturosul sau Puciosul), munte în Trans., cottul Treiscaune, 1174 m. înalt. Pe coastele lui, la o înălțime de 1053 m., se afla o peșteră de 2 m. largă, 6 m. înalță și 14 m. lungă, în interiorul peșterii se desvolță gazuri de acid carbonic și ideoxen sulfuric; pereții sunt acoperiți de sulfur. Mulți reumatici își caută aci vindecarea.

Budrun, localitate în vilaietul Aidin, Asia mică, cu 5—6000 loc. și un castel zidit (1402) de cavalerii Ioaniți din Rodos. În apropiere se află ruinele orașului *Halikarnassos*.

Budua, sau Budva, oraș și port în Dalmația, cap. Cattaro; 2612 loc., fort, comerț cu sare de mare.

Budur, trunchiu de arbore găunos; stâncă pe care se ține capra neagră.

Budureasa, (magh. *Bondoroszó*), com. mica în Ung., cott. Bihor, cu 159 case și 1111 loc. Rom. gr.-or.; biserică debilă, școală regulată. Teritoriul e 52.775 jug. cat., tot munți cu păduri seculare, este posesiunea epoului român gr.-cat. de Orade. Ocupațiunea locuitorilor este pomăritul, industria de casă și lemnaritul. În apropiere se afla stațiunea de cură climatică »Stăna de Vale« (v. ac.) [†].

Budweis, (ceh. *Budejovice*), oraș în Boemia, lângă riul Moldova; 28,501 loc. (1890), între cari 11,670 Germ., iar ceialalți Cehi; scaun episcopal; seminar, 4 școli secundare și mai multe școli primare; școli de specialitate; multe fabrici, comerț înfloritor; centrul liniei ferate Viena-Eger.

Buena Pohl, plantă, syu. cu *Cosmibuena* R. et P. (v. ac.) sau după alți autori cu *Cascaquilla* (v. ac.)

Buen-Ayre, insulă, v. Bonaire.

Buenos-Aires, (Bun-Aer.), 1) *B.-A.*, cea mai mare și mai impopulată provincie în partea sudică a republicii Argentine (America de sud), având pe o suprafața de 305,119 km², 921,222 loc. (1895). Terenul, în general șes, e traversat numai

de 2 șiruri de dealuri dela nord-vest la sud-est; râul cel mai însemnat e Salado, nu e navigabil. Clima e temperată, dar din cauza uraganelor de sud-vest nu e totdeauna plăcută. Ținuturile cele mai fertile se află între Parana, La Plata și Salado cu cele mai întinse posesiuni pentru pășunat. Ocupațiunea principală a locuitorilor e economia de vite. La 1895 numera aceasta provincie 7-19 mil. vite cornute, 1-68 mil. cai și 52-20 mil. oi. Capitala provinciei până la 1880 era B.-A., de atunci e La Plata. Localități mai însemnate afară de capitală sînt: San Nicolas, lângă Parana, cu 12,268 loc., Mercedes cu 13,000 loc., Dolores cu 10,000 loc. Chivilcoy cu 16,000 loc., cu comerciu însemnat de produse agricole, și Bahia-Blanca, lângă Naposta, 7 km. dela Ocean, avînd comerciu însemnat de export. Finanțele provinciei sînt în mare disordine.

2) *B.-A., (Ciudad de Nuestra Señora de B.)*, e capitala republicii Argentine, situată pe țărmul estuarului râului La Plata, 275 km. dela marea deschisă, avînd 665,243 loc. (1895), între cari 200,000 Italiani; aici e rezidența guvernului, a congresului, a corpului diplomatic, a consulilor străini și a arhiepiscopului de Argentina. Orașul, scutit prin o oitadelă și mai multe forturi, e construit foarte regulat; are 15 piețe frumoase, între cari locul prim îl ocupă piața Victoria cu catedrala, casa orașului (cabildo), palatul guvernului și statua libertății, ridicată în amintirea revoluțiunii dela 1810. Afară de catedrală mai sînt 14 biserici cat., 4 protestante și mai multe mănăstiri; între zidiri locul prim îl ocupă casa reprezentanților, mai sînt numeroase institute de binefacere, 6 teatre și 1 operă. În fruntea institutelor de învățămînt stă universitatea, fondată la 1821, cu 3 facultăți; apoi mai sînt: 1 școală militară, 1 seminar teol., 134 școale publ. și 179 priv.; școale de arte și industrie; institute și societăți științifice. Aici apar 102 foi, între cari 24 zilnic. Industria, pe lângă tot protecționismul, până acum n'a luat avînt mai însemnat; în privința comerțială B.-A. este centrul natural pentru America de sud. În 1895 exportul a fost de 60 mil. Pesos în aur, iar importul de 80 mil. Orașul posedă un port în lungime de 5 km. cu 4 docuri mari și 2 bazine de rezervă; în 1895 au intrat în port 6494 vapoare străine și 3382 corăbii cu vele. [nt.]

Buen-Retiro, fost castel reșec lângă Madrid; distrus în revoluția din 1868; acum museu de artilerie.

Buettneria L., (botan.) gen de plante lignoase erecte, cățărătoare sau sarmentoase din fam. Sterculiaceelor, trib. Buettnerieae, ce cresc pretutindene sub tropici, dar mai ales în America. Unele specii (ca *B. dasyphylla* Gay. *B. scabra* L. ș. a.) se cultivă la noi în florării; altele se folosesc în Venezuela sub numele de zarzahueca ca depurativ și sudorific. [A. Pr.]

Buettneriaceae, familie de plante, identică cu Sterculiaceele. (v. ac.)

Buf, pasere, v. Buhe.

Bufani, (bănățenește: bufeni) sau *Țăreni* (băn. țărăni, adică veniți din Țeara Rom.) numesc »frățuți« bănațeni pe locuitorii din comunele montane: Boșca mont. (Boșca), Feru (Moravița-Eisenstein), Reșița mont., Valiug (Franzdorf). Dognoea (Dognacska), Oravița mont., Ciclova mont., Sasca mont., Boșneac (Moldova nouă), Rusova

nouă și Straja (Lagerdorf). Țărenii, după ce în patria nouă luară un bun avînt, deveniră fuduli, începură a polecri pe Români moșneni cu numele »frățuți«, iar aceștia nu li-au ramas dator, ci li-au scos numele de »B.« și »bribeți« (vrabii). B. sînt probabil urmașii celor 13 mii de Români, despre cari N. T. Velea ȳice, că au emigrat din Oltenia de greul birurilor la 1641—46, și despre cari T. Laurian susține că la 1715 ar fi întărit la porunca Turcilor cetatea Timișorii, dar e constatat, că erariul montan a chieinat și mai târziu, pe la finea secolului trecut, mulți Români olteni ca lucrători de mine pe domeniile camerale, asigurându-le dotarea preoților și învătătorilor. Acum această populație numeră ca la 15 mii suflete; B. însă nu se prea sporesc, pentru-că nu se încuscresc cu frățuții și prea sînt dedați la traiu bun. Femeile sînt foarte frumoase și se îmbracă cu gust; ele poartă opreg dinapoi (nu chitele cu ciucuri ca frățuțele) și cătrînță dinainte; gulerul, pumnașii și poalele sînt împistrite cu bateală vinată sau neagră; unele poartă sumnă (sucnă) preste cămașă (nu chimeșă ca la frățuți); B. sînt oameni frumoși și inteligenți lucrători; ocupațiunea lor principală este conăritul, cărbunăritul, chiria (cărăușitul) și economia cîmpului; meseriașii și industriașii lor dau înderet. Imbrăcămintea B.-lor asemenea difere de al frățuților; ei poartă cămașă de bumbac lungă până preste genunchi, legată cu o curea peste mijloc, șubi lungi albe, croite pe trup, cojoace scurte, pe cap poartă pălării și căciuli, iar frățuții poartă chimeși de fuior și de lăor, mai scurte, se leagă cu brăcri peste mijloc, poartă șubi cu glugă și cojoace largi și lungi și adese clăbețe de miel pe cap. Vorba B.-lor se deosebesce de a frățuților mai ales în unificarea conjuțațiunii a treia cu a doua (a făcă, noi mergem, făcăm, ve duceti), a pluralului cu singularul (el face, ei face), în eliminarea conjuctivului la prima conjuțațiune (nu poate să mănăc, ea nu vrea să cîntă), ș. a. B. întocmai ca și ceialalți Români bănațeni articulează în *u* fără *l* (omu, pomu — nu omul, pomul). Țiganii veniți cu B. de odată ca zlatări (spălători de aur) au păstrat mult mai curat graiul oltenesc. [E. T.]

Bufet, (franc. *buffet*), dulap pentru mîncări, vase, argintărie, etc.; masă cu mîncări, la cari oaspeții se servesc înșii; sală de mîncare.

Buff, *Charlotte*, prototipul Lotte-i în »Sufărințele tinerului Werther« de Götthe, fica unui »Auntmann« în Wetzlar. Götthe a cunoscut-o la 1772; fiind ea însă logodită cu I. Chr. Kestner (în »Wertber« Albert), Götthe a părăsit orașul Wetzlar, ca să nu conturbe relațiunile tinerilor fidațiați.

Buffa, (ital.) farsă; *Opera B.*, piesă de operă comica.

Buffalo, (pron. bef—), oraș cu port însemnat în statul Nord-American New-York, situat la extremitatea nord-estică a lacului Erie și la capetul canalului Erie, fundat 1801; la 1820 cu 2095, iar la 1890 cu 255,664 loc.; scaun episcopal, universitate, arsenal, șantiere, fabrici numeroase și comerciu însemnat cu cereale.

Buffo, (ital. *Buffone*, franc. *Bouffon*), personagiu comic în opera ital.; (v. Buifa). *Bufonerie*, lucru glumeț; opereta comică.

Buffon, *Louis Leclerc*, conte, celebru natu-

ralist și scriitor fr. de primul rang, n. 1707 în Montbard, primi o educațiune aleasă și, după terminarea studiilor, făcî mai multe călătorii. În 1739, pentru memoriile sale despre chestiuni fizice și astronomice, și despre aplicarea științei la industrie și agricultură, a fost ales în Academie și numit intendent al grădinei regelui. În această funcțiune concepî planul de a da un tablou general al naturii; ajutorat și de alți savanți, publică (1749) primele volume din »Histoire naturelle«, opera sa principală, care numără 44 vol.; operatul se tipări întreg numai după moartea lui B. Trăind încă, i-se ridică o statuă la intrarea Museului. La alegerea lui ca membru al Academiei fr., ținu vestitul »Discours sur le style«, caracterizat prin maxima »stilul este omul«.

Bufna, *Bufnița*, pasere, v. Buhe.

Bufonidae, (zool.) familie din clasa Batracienilor (Amphibia), ord. Anurelor, subord. Phanerglosselor, cuprinde animale cu organele auditive pe deplin dezvoltate; se cunosc 100 de specii cuprinse în 4 genuri. În Rom. traiesce genul *Bufo* Laur., cea mai comună specie, *vulgarts*, *broască răioasă*, (franc. crapaud; germ. Gemeine Kröte). Lungă de 8—20 cm., pe deasupra colorată cenușiu-castaniu, cenușiu-negru sau verde închis, uneori patată și cu umflături mici neregulate; pântecul colorat mai deschis. Traiesce prin grădini, se retrage în locurile umede și întunecoase, în excavațiunile zidurilor vechi sub pietri, în pivniți și chiar în pamînt. Ele sînt folosite agriculturii fiind-că se nutresc cu omiți, larve și insecte vătămătoare. De broasca răioasă leagă poporul român o mulțime de superstițiuni.

Bufo (piatra broascelor), dinții petrificați ai Pyknodonților (pesci), în formațiunea Jurasică.

Buftina, sat în Rom., j. Ilfov, pl. Snagov, lângă Colentina; face parte din com. rur. Bucoveni; un castel frumos al principelui Al. B. Stirbey și o capelă, în care se află înmormîntat fostul Domn Stirbey.

Bug, rîu; 1) *B. vestic*, afluent din dreapta al Vistulei, izvoresce din Galiția, se împreună cu Narew și se revarsă la Nowo-Georgiewsk; 730 km. lung, preste 500 km. navigabil. 2) *B. estic*, rîu în Rusia sud., se revarsă în limanul Niprului, 801 km. lung. Vapoare mai mari îl pot percurge numai până la Nikolajew.

Bugeac, partea meridională a Basarabiei, între Nistru și Dunăre. (v. Basarabia.)

Bugen, *Johann*, numit și *Pomeranus* sau *Dr. Pommer*, reformator germ., n. 1485 la Wollin; profesor la Wittenberg (1522), superintendent general al electoratului (Kurkreis, 1536); a introdus reformația în Braunschweig, Hamburg, Lübeck și Pomerania. Pentru aceiași scop s'a dus în Danemarca, unde a fost primul rector al universității din Copenhaga, dar în curînd s'a întors la Wittenberg (1542). I-a ajutat lui Luther la traducerea bibliei, și a tradus-o în graiul »Plattdeutsch« (1533); cu Melancthon a scris interimul din Lipsca, (1548), singur istoria Pomeraniei. † 1558. Biogr. de Vogt, 1867. [W. R.]

Bugen, muschiu de căprioara afumat.

Buget, v. Budget.

Buggy, (engl. pron. böggi), trasură ușoară neacoperită, cu 2 (în America cu 4) roate înalte, de un cal, pentru 1—2 persoane.

Bughea, suburbiu al orașului Cîmpulung (Rom. j. Mușcel), posedă un stabiliment balnear cu izvoare de apă minerală iodurată, chloro-sodică, sulfuroasă și feruginoasă, care a fost analizată de Dr. A. N. Bernad-Lendway. (Cf. I. Felix, Tractat de Igiene publică și de Poliția sanitară, partea II. Buc., 1889.)

Bugi, *Bugizi*, *Buginezi*, popor malaic, în sudul insulei Celebes; oameni binefăcuți, inteligenți și cinstiți; au limba și literatură proprie și au format și câteva state mici. Se disting ca marinari.

Bugulma, oraș în gov. rus. Samara, lângă Bugulminca, 12,895 loc., mare comerț cu vite și bumbac.

Buguruslan, oraș în gov. rus. Samara, lângă Kinel și pe linia c. f. Samara-Slatoust; 20,511 loc.; în Sept. se ține un țîrg mare, la care se învîrtesc preste 400,000 ruble. În apropiere izvoare de asfalt și pucioasă.

Buha, Buhac, v. Buhe.

Buhăesci, com. rur. în Rom., j. Vaslui, lângă rîul Bêrlad. Este formată din sat: B. de jos, B. de mijloc, B. de sus, Voinesci, Uncesci și Macresci, cu 2413 loc., cari se ocupa cu agricultura și crescerea vitelor. Are 4 biserici cu 3 preoți și 1 școală.

Buhaiu, instrument musical, se întrebuintează numai odata pe an, în ajunul anului nou, când colindătorii umbla cu plugușorul; e întrebuintat numai la Români. Se face din o putinică sau cofă deșartă, legată la gura cu piele de oaie dubită, în mijlocul căreia se află o șuvița de per de cal; aceasta șuvița se udă cu apă și se trage cu amîndouă mîinile — schimbînd când una când alta, — prin ce se produce o vibrațiune, care seamănă cu ragetul B.-lui, de unde vine și numirea instrumentului.

Buhaiu de baltă, (*Botaurus stellaris*), o pasere baltareată, petrece prin trestii de lînga ape, nutrindu-și cu animale de apă; ciocul lungăreț și ascuțit; grumazii par a fi groși, din cauza penelor sborsite; pe spate galben-ruginie cu pete și desemnuri oacheșe, pe foale mai deschisa; creștetul e negru și gătul alb; preste plutoarele sure cu fașii ruginii; falca superioară oacheșe, și verde cea inferioară; pielea picioarelor e verde, pe la încheieturi însa galbenă. B. are obiceiul să-și bage capul în apă și să sbiere ca un vițel; poporul e de credința, că strigătele repetite ale acestei paseri sînt presemnele unui an manos. [V. B.]

Buhalnița, com. rur. în Rom., j. Neanțu, pl. Piatra-Muntele, pe valea Bistriței, formată din cat.: B., Isvorul alb, Isvorul muntelui, Lacul-B., Poenarii și Potocii, cu 1979 loc.; teren muntos; loc. se ocupa cu agricultura, plutaria și mai ales cu prasirea vitelor; în cat. B. se afla o manastire cu 2 calugari, închinată oarecînd cu toate veniturile ei bisericeii Sf. Ilie din Iași și apoi împreună cu aceasta reînchinată patriarhiei din Alexandria; moșia manastirii aparține aji statului și aduce o arîndă anuală de 12,981 lei.

Buhe, paseri rapitoare de noapte, cu cap mare, rotund, împodit, la unele specii cu două cuie (moțuri) de pene, de forma urechilor; ciocul puternic și recurbat dela basă, câte odată e acoperit de pene; ochii mari și îndreptați înainte, sînt încungiurați cu un cerc de pene vîrtoase și subțiri, ce constituie *velul*; penele lor în genere

sunt moi, deci zboară fără sgomot; picioarele până la degete sunt acoperite cu pene. Zăua o petrec prin ruine, crepături de stânci, și numai de cu seară ies la vânătoare; se nutresc cu soareci, paserile și insecte. Aerul trist și țipetul lor jalnic a contribuit mult la formarea acelor idei superstițioase, ce poporul le are despre aceste paseri, considerându-le drept prevestitoare de nenorociri.

Speciile mai principale, și anume dintre cele cu moț pe cap, sunt: *Bou de noapte*, *Buțna*, *Buțnița*, *Buha mare*, *Buhac*, *Buțna*, *Joi-marița*, *Uhu*, (*Stryx bubo*) cea mai mare specie, cu pene ruginii, cucuie negre, galbene la margini. Petrec prin pădurile înalte, prin caverne și arbori scorburoși; *Hurezul*, *Huhurezul*, *Buhurezul*, *Ciu-rezul*, *Cuhurezul*, *Huhurete*, (*Stryx otus*) cu pene oacheșe-gălbenui; petrece prin păduri; *Buș*, *Huhurez-mic* (*Stryx scops*) cea mai mică buhă cucuiată; *Cioful*, *Ciuș*, (*Stryx brachyotus*) cu moțuri mici, din 3—4 pene; e o specie ce petrece prin regiunile nordice și numai toamna și iarna se poate vedea pe la noi.

Speciile fără moț sunt următoarele: *Buha mascată*, *Buha cu cârpă*, *Striga*, (*Stryx flammia*) de culoare cenușie, cu ochi portocalii; trăiesc prin turnuri și ruine; spaima poporului; *Cucuvaia*, *Cucuveica*, (*Athene noctua*), e cu ceva mai mică decât cea precedentă; *Cușica*, (*Glaucidium passerinum*), de mărimea unei vrăbii, cu pene oacheșe pe spate; petrece prin păduri, unde și cuibărește; *Cera*, (*Stryx aluco*) de culoare neagră cu cioc galbeniu; cuibul și-l face pe arbori.

[V. B.]

Buhociu, com. rur. în Rom., j. Bacău, pl. Siretul de sus, pe valea Siretului, compusă din cât.: B. mare, B. mic, Satul nou, și Costescii, cu 2089 loc., între cari 769 Magh.; are 1 biserică ort. și 2 bis. cat., apoi 2 școli mixte.

Buhoglință, *Tilu*, eroul unei cărți populare destul de răspândite, compusă în Germania prin secl. XIII. și prelucrată definitiv în secl. XVI. de Thomas Murner sub numele de »Til Eulenspiegel«. Acesta este unul din numeroșii păcalici populari, oameni deștepti și gata să răspunda cu spirit la ori ce întrebare și să pună întrebări, la cari alții să nu poată răspunde. În românește s'a publicat în a II. ediție sub titlul »Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tilu B. cele de ris și minunate la cetire, după limba nemțească talmăcita....« Brașov, 1846. Apoi diverse ediții la Sibiu și București; ultima la Brașov, 1897 (Ciurecu).

Buhui, peșteră pe teritorul com. Anina în Banat. cott. Caraș-Severin; eșirea peșterii de ceaialta parte se chiamă *Cuptoriu*. B. e vestit, pentru-ca aici s'a găsit craniul ursului: *Ursus spelaeus* Blumb. și al caprei: *Capra ibex*.

Buhur, stofa de lână subțire și moale, albă sau galbenă.

Buhurd, (*Buhurt*), turnir de petrecere, la care cavalerii luptau ceata (Trost) contra ceata.

Buhurez, v. Buhe.

Buhuș, târgușor în Rom., j. Neamțu, pl. Bistrița, situat lângă linia ferată Bacău-Piatra, formează com. rur. cu cat.: Bodesci, Margina și Orbicul, având în total 3155 loc., (târgușorul B. numera singur 2360 loc. în cea mai mare parte Ovrei), în acest târgușor se afla: reședința sub-

prefecturii pl. Bistrița, o judecătorie de ocol, 1 biserică, 2 școli primare (una de băieți și alta de fete), gară, oficiu telegrafo-postal, farmacie, spital și mai multe sinagoge. Însemnata este fabrica de postav a colon. Eugen Alcaz, ce manipulează cu 2 mil. lei și ocupă 250—300 lucrători; bălciuri se țin în toată Dumineca.

Buia, (germ. *Bell*, magh. *Bólya*), comună rur. în Trs, cott. Târnava mare, cu 1032 loc. Rom. (656), Magh. și Sași. Vechiul castel din B. a trecut 1598 în proprietatea lui Mihaiu-Viteazul; în biserica de lângă ea se găsește picturi de pe timpul acestui principe. În valea B.-ei s'au aflat cărămiși și pietri antice de moară.

Bulmăceni, com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Jiția, compusă din sat.: B., Albesci, Capu-Padurii, Craciuneni, Jumătășeni, Petresci și Șatrareni, cu 2008 loc., agricultori și economi de vite; prin com. trece linia ferată Dorohoiu-Iași; are 4 biserici și 1 școală mixtă.

Buisson, *Ferd. Edouard*, pedagog frc., n. 1840; prof. la academia din Lausanne și, sub ministeriul lui I. Simon, inspector al învățământului primar, iar dela 1878 inspector gen. și la 1879 director în ministeriul cultelor. A scris: *Le christianisme libéral*; *De l'enseignement de l'histoire dans l'école primaires*; *Devoirs d'écoliers américains*; *Dictionnaire de pédagogie*, în 2 tom., 1878. [Pl.]

Buitur, comună rur. în Trs., cott. Hunedoara, cu 201 loc. Români; teren bogat în petrificațiuni din grupa Terțiară (în deosebi molușce).

Buțul, *frul lui Stoia*, Român din ținutul Făgărașului, în secl. XIII. Apare într'un document din 1231 ca proprietar și vânzător al unei moșii, avute de alt român de mai înainte, și alipita Făgărașului după nimicirea stăpânirii bulgarești (1018). Din aceasta se concludă la existența unei Bulgarie sinistra-dunărene și la păstrarea proprietății funciare de Români, dincolo, până la aceasta dată.

Bulurdium, ordinul unui pașă sau vizir.

Bujor, numirea populară a plantei *Paeonia officinalis* Retz. (v. ac.); *Bujor de munte*, *Rhododendron Kotschyi* Simk. (v. ac.)

Bujor și Codru, doi frați gemeni în poveștile române. Împăratul zidesce o manăstire, dar un bătrân îi spune, că mai lipsese pombul raiului. Frații se ofer că îl vor aduce, și îl și aduc. Acești gemeni nu au legătură cu Gemenii-Luceaferei.

[Atm.]

Bujor, com. rur. în Rom., j. Covurlui, pl. Prut, compusă din: B. (tîrgușor), Golașei, Moscu, Puțichioaia și Umbrărești, având în total 2747 loc. pe un teritoriu de 10,918 hect., dintre cari 7430 hect. aparțin proprietății mari; la Golașei posedă Lascar Catargu un castel frumos cu grădini admirabile și lac artificial. Locuitorii se ocupa pe lângă agricultura și prasirea vitelor și cu cultivarea viilor; sunt 4 biserici și 4 școli. În tîrgușorul B. este reședința subprefecturii pl. Prut; un spital și un biuro telegrafo-postal.

Bujor, 1) *B.*, *Alexandru*, publicist rom.; a publicat »Dacia traiana, considerațiuni politice«, anul I., Roma, 1873, o revistă, în care după o prefață rezervată Românilor: urmează mai multe articole scrise unele românește, altele în două limbi, românește și franțuzește sau românește și italienește, ca. s. e.: una revelațiune oportuna, care constată cum ca noi nu suntem nici primii nici

unicii a propaga idea de o insurecțiune generală și simultanea a popoarelor oprese de Austria și de Turcia, și care arata cum că asupra unei atari revoluțiuni în Orient au meditat seriosamente barbati de ingeniu și cu extinsă experiență», sau »Dacia traiana di diritto e quella di fatto», »Italia liberă și una». Tot B. a scris o »Istorie a resboiului Franco-German», scrisă cu multă ură în contra Germanilor, a căror istorie o începe de pe timpurile lui Arminiu. † 1879 în Orade de moarte silnică, în urma unui conflict cu poetul Is. Bosco.

2) **B., Paul**, doctor în științele naturale dela Geneva, profesor de morfologia animală la Universitatea din Iași; a publicat (1891) teza de doctorat: »Contribution a l'étude de la métamorphose de l'ammocoetes branchialis en Petromyzon Planeri».

Bujukdere, v. Bujukdere.

»**Bukarester deutsche Zeitung**», diar german aparut în București 1845—64.

»**Bukarester Tagblatt**», diar german, apare în București dela 1880.

»**Bukaresti hiradó**», diar magh. apărut în București la 1876—85.

»**Bukvariu** pentru pruncii cei românesci, cari se afla în Craiia ungurească și hotarele ei împreunate cu dovoirea stapânitorilor. S'au tipărit în Beciu la Iosif de Kurzbek a resăritului tipograf dela curte la anul 1781», (43 pag.) o carte de cetire rom. din secolul trecut, care dela pag. 17—27. cuprinde bucați de cetire moralisatoare, iar dela pag. 34 până la fine tractează despre »Insemnarea cetirii», (interpuncțiuni și regulile ortografice). [I. Vuia.]

Bula, v. Bulla.

Bulahar, port în Africa, la golful Aden.

Bulair, sat lângă Adrianopol, cu fortificațiuni în lung. de 6 km., ridicate (1854) de ingineri engl. și franc. cu destinațiunea de a împiedeca debarcarea oștirilor inimice în jurul Dardanelor.

Bulak, port și suburbii al oraș. Kairo, lângă Nil; arsenal cu o fabrică de arme, usine de fier, fabrică de hârtie, penitențiar pentru femei, și cea mai mare tipografie a Orientului, fundata de Mehemed-Ali, 1822. Dela 1864—89 se afla în B. museul egiptologic. (v. Giseh).

Bulamac, stilp gros.

Bulamace sau **Balamace**, numele unei familii fărșerote în Albania. Capul »fălcarii» (adecă al tribului) e celnicul *Spiru B.*, care șede vara în Pliasa, în Albania, și iarna în Halmiro, în Tesalia, iar fratele seu mai mic *Nicola B.* în Corciana (Corița), în Albania. Amândoi, ca și fiul celui din urmă, *Haralambi B.*, preot și dascal în Corciana, sânt buni patrioți și lucrează în favorul românismului.

Bülau, *Frideric*, scriitor germ., n. 1805 în Freiburg, unde făcî studiile gimn., iar cele jur. la Lipsca, alatură cu științele de stat, istoria și literatura clasică. La 1836 prof. ord. de filosofie practică la univ. din Lipsca, unde mai înainte ținuse prelegeri despre dreptul de stat saxon. Intre 1837—44 fu însărcinat cu cenzura presei periodice, iar dela 1838—44 conduse redacția mai multor reviste și jurnale. † 1859. Scr. princ.: Encicl. sc. de stat, (Lipsca, Ed. 2, 1855); Dreptul const. al Saxoniei, (Lipsca, 1833);

Statul și agricultura, (1833); Statul și industria, (1834); Manual de gospodăria statului, (1835); Autoritățile în stat și comună, (1836); Ist. sistemului de state europene, (3 tom., Lipsca, 1837—39), etc.

Bulb, (botan.) *ceapă*, corp carnos, subteran dela basa tulpinilor unor plante. Se poate compara cu mugurii; ca și aceștia avînd o axa, lațită ca un disc, sau conica, ori alungita, purtând pe ea frunze modificate, umflăte, îngroșate din pricina îngrămadirei în ele a materiilor de rezervă (feculă, substanțe zahăroase, etc.), iar pe fața inferioară a axei se produc numeroase radacini adventive. După particularitățile axei și ale frunzelor se deosebesc: *B. solidi* (axa mai desvoltată, frunzele subțiri puțin numeroase); *B. solzoși* (axa mai puțin îngroșată, frunzele numeroase, carnoase, acoperindu-se ca solzii de pe pesci); *B. tunicați* (axa puțin desvoltată, frunzele potrivit de groase, și acoperindu-se astfel, că cele mai tinere sânt interne, cele mai vechi, externe). Orchideele presintă 2 feluri de bulbi: *pseudo-bulbi*, ce nu sânt decât mugurii axilari, cu frunzele carnoase și se găsesc la baza tulpinei Orchideelor aeriane (*epifite*) din regiunile tropicale; *ophrydo-bulbi*, sânt subterani, divers conformați la exterior și resulta dintr'un mugure axilar îngroșat, împreună cu rădacini adventive modificate. B. se mai numesc și umflătura dela baza piciorului unor ciuperci, s. e. la unii Coprinus, deși ca origine și structura e deosebit de cei precedenți. [S. Șt. R.]

Bulbile, (botan.) mici bulbi resultați din modificarea, prin îngroșare și acumularea de substanțe de rezervă, a mugurilor axilari (dela subsuoara frunzelor aeriane sau subterane), cum se observa la unii Crini, Untișor, Usturoiu («caței»), etc. Se pot forma și la subsuoara florilor unei inflorescențe. B. sânt organe de multiplicațiune ale plantelor; ei se desfac de pe planta unde se formează, oad pe pământ și după un timp variabil produc o nouă planta. [S. Șt. R.]

Bulbochaete, s. *Bolbochaete*, alga verde din fam. Oedogoniaceelor; are forma unui filament celular ramificat, caracter prin care se deosebesc de gen. Oedogonium, iar ramurile se termina cu câte un pîr lung, subțire, incolor, avînd la baza o umflătură în formă de bulb, de unde vine și numele acestei alge. Cuprinde vr'o 40 specii, cari trăiesc în apele dulci sau puțin sălcii de pe toata suprafața pământului. [E. T.]

Bulbocodium L., (botan.) gen de plante din fam. Liliaceae, trib. Colchiceae, cu o singura specie cunoscută sub numele de *B. vernum L.* care se întinde din munții Europei merid. până în Rusia asiatică. Aceasta unica specie cuprinde mici plante erbacee, vivace cu un bulb negricios, oblong; crește și în părțile noastre priu pașuni. Din cauza frumșetii florilor sale și pentru-ca înfloresce de vreme, deja pe la începutul lui Martie, se cultivă ca plantă ornamentală. [Z. C. P.]

Bulbos, (botan.) ce e umflăt intr'un bulb; ce posedă un bulb. Plante bulboase se întălnesc mai des în familiile: Liliaceelor, Amarilideelor, Irdeelor, Orchideelor, etc.

Bulbosina, numirea unui alcaloid extras din ciuperci.

Bulbuc, isvorul ce are deschiderea pe fundul unui rîu sau al basiniului propriu și se observa bulbucind pe suprafața acelor ape.

Bulbucata, com. rur. în Rom., j. Vlașca, compusa din cât.: B., Făcău și Găstești-Coteni, cu 1455 loc., produce pometuri multe și tutun; are 3 biserici cu 2 preoți și 1 școală mixtă.

Bülbül, comună rurală în Rom., j. Constanța, pl. Medjidie, compusă din cătunele: 1) B. büuc, 2) B. küciuc, 3) Murfat küciuc și 4) Endec cara kioi. Populațiunea e de 331 fam. cu 1458 sufl., (434 creștini ort., 1024 mahom.) Ocupațiunea principala a locuitorilor e agricultura. Biserica creștină nu are, geamii 7; o școală rur. mixtă, 6 școale musulmane pe lângă geamii.

Buletin, (fr. Bulletin, pron. bilten), publicațiune, prin care se raportează la intervale anumite despre starea unui lucru, s. e. despre starea sănătății unei persoane înalte, despre lucrările unei corporațiuni, etc.

În Rom. se da în genere numele de B. publicațiilor oficiale periodice. Sînt și societăți, cari dau publicațiilor lor acest nume. B.-le acum în ființa sînt: *B. Ministeriului Cultelor* (a. IV. 1898), *B. Telegrafo-postal* (a. 26), *B. serviciului sanitar* (a. 10), *B. Ministeriului de Interne* (a. 5), acesta începuta la 1 Apr. 1898, și *B. Curții de Casație* (înființat 1862); *B. statistic al capitalei* (a. 3), etc. B. se numesc și publicațiunile lunare ale Camerelor de comerț. Valoarea lor ca organ de informațiune comercială e în genere slabă; cele mai bune sînt cele din București și Iași. Dintre B., acum desființate, sînt de remarcat: *B. Instrucțiunii publice* (1860 și 1865 pînă 1866), *B. legiuirilor financiare* (1884), *Jurnalul Ministeriului lucrărilor publice* (1868—69), B. lunar al comerțului exterior în a. 1891—93, *B. legilor Principatelor Unite* pe a. 1859—65 (publicat însă 1865—67). Cel mai bun a fost *B. statistic general* (1892—94), care a publicat excelente lucrări, mai ales o foarte temeinică monografie asupra populațiunii și una asupra agriculturii. Unele autorități publică organele lor sub alt titlu, s. e. Analele Ministeriului lucrărilor publice, Analele Eforiei Spitalelor civile, Monitorul oastei, Monitorul comunal (al capitalei). Analele statistice și economice înființate de Marțian erau un escelent izvor de fapte pentru cunoștința țerii. B. publicate de societăți sînt: ale Societații de științe, ale Soc. geografice, ale Soc. funcționarilor, și la Iași al Soc. medicilor și naturalștilor. Din B.-le existente, cel mai bun e *B. Ministeriului Domeniilor*, în care se găesc, pe lângă lucruri curat administrative, memorii de viticultură, statistică, comerț, agricultură, mine, etc. s'a înființat în 1885, s'a desființat la finea anului și s'a reînființat la 1890. De atunci apare fara întrerupere.

Toate Buletinele au ca caracter comun un extraordinar amestec de materii bune pe lângă altele mai pe jos de critică, și apar în genere lunar; ca materie conțin acte administrative, ca: numiri, permutări, destituirii, circulari, anunțuri, apoi legi, regulamente, proiecte, memorii, rapoarte, studii, etc. Colecțiunea lor completa nu se găsește nicăiri. Abonați n'au în genere mai de loc.

Bulevard, (franc.) un val sau o metereză, în derivație promenadele așezate pe valuri; în special stradele plantate din Paris, deschise în locul valurilor fortificațiilor, sau unele strade largi în orașele mari, asemenea aceloră.

Bulgari, popor, v. Bulgaria — populațiunea. *Lamba și lit. bulg.*, v. Slavice — limbi.

Bulgaria, principat în penins. balcanică.

SITUAȚIUNE, LIMITE.

B. se află între 22—28 $\frac{1}{2}$ ° long. est. și 42—44° lat. sept.; se marginesce la nord cu România, de care se desparte prin Dunăre, dela îmbucătura Timokului și pînă la Siliștra și cu Dobrogea, de care se desparte printr'o linie convențională, dusă dela Siliștra pînă la Marea Neagră, la satul Ilanlik; — la est cu Marea Neagră, dela Ilanlik pînă la satul Gyoseke; — la sud cu Rumelia orientala, de care se desparte prin Balcani, pînă la muntele Balabancia, și cu Rumelia occidentala, pînă în linia munților Kurbetșea-Planina; iar la vest cu Sêrbia.

RELIEFUL.

Intreaga suprafață a B.-ei (în total 63,160 km²). Suprafața Rumeliei orientale, ađi anexata la Bulgaria, este de 35,500 km²., care împreună cu a Bulgariei da un total de 98,660 km²) este dominată de lanțul Balcanic, care presintă linia culminantă pe frontiera meridională. Începînd din această linie, terenul se lasă treptat spre nord pînă la țermurul Dunării. Din această cauză toate cursurile de apă din B., cari se varsă în Dunare, urmează una și aceeași direcțiune generală, dela sud spre nord. În general terenul B.-ei este mai înalt decît al României și se presintă pe mai toată întinderea ca o succesiune de dealuri, (100—200 m.), afară de puține locuri, unde terenul este jos, și pe unde grămadirea apelor a format bălți și mlaștine, s. e. lângă Vidin, Arcer Palanca și Cibar Palanca, între Rahova și Ostrov; între gurile Iskerului și Vidului, și între Nicopol și Șistov. Solul B.-ei presintă trei zone deosebite: 1) *Zona dealurilor inferioare*, care se întinde dealungul Dunării și se termină spre sud. Ca particularitate caracteristică se poate nota, că în această zonă nu se întălnesc nici o înălțime mai mare de 250 m. 2) *Zona dealurilor înalte*, se întinde spre sud pînă în zona munților. Înălțimile acestei zone variază între 400 și 800 m. Cursurile de apă n'au decît forma pârștelor. Ele sînt relativ destul de dese și străbat aceste culmi, formînd adeseori defileuri foarte proprii pentru defensivă. 3) *Zona munților*, care se întinde spre frontiera meridională, este formată de însuși linia culminantă a *Balcanilor*. Intregul sistem al acestor munți acopere mai toată peninsula Balcanică, determinîndu-i chiar forma. Culmea centrală a acestor munți începe la îmbucătura rîului Morava (bulgareasca) și se continuă direct spre est pînă la Marea Neagră, formînd, pe toată întinderea, limita meridională a basinului Dunării inf. Începînd dela origina Timokului și pînă la capul Emineh, în Marea Neagră, pe o lung. de 444 km., culmea centrală a Balcanilor formează, atît limita naturală între principatul B.-ei și provincia Rumeliei, cît și linia despartitoare între apele Dunării și apele Mariței. Înălțimea acestor munți începe a se ridica la Küstendil. Dela pasul Poarta lui Traian, format în massivul Rilo-dag, pe drumul ce conduce dela Sofia la Filipopoli, culmea centrală începe prin a se ridica, îndreptîndu-se mai întăiu spre nord apoi spre nord-est, sub forma unei mase de granit,

presentând o înălțime mediă de 1460 m. până la Zlatița. Imediat spre nord de acest punct, culmea centrală se întâlnește cu *Etropol Balcan*, care vine despre vest, din terțul Iskerului și care se termină la pasul Babanița (1916 m.) după ce a strabătut o distanță de vr'o 66 km. De aici până la pasul Demir-Kapu, pe o distanță de 170 km., lanțul ia numire de *Kodja* sau *Veliki Balcan*, prezentând următoarele vîrfuri, cele mai înalte din întregul masiv: Trojan, Gumrukschal (2390 m.) ceva mai la est: Șipca (1534 m.), Zelenikovaț, Azan, Dulnic, Tchumerna, (între 1600 și 2000 m.) Dela Demir-Kapu culmea centrală se desparte în două ramuri, cari se împreună în lanțul Emineh-Dag. Lanțul despre nord poartă numirile de *Indge Bair* și *Azan Balcan*; iar cel despre sud *Voda Balcan*, *Kiutschuk Balcan* și *Emineh-Dag* (înălț. max. 750 m.); acestea din urma sînt pe teritoriul rumeliot. Acești munți prezintă spre nord o dezvoltare neîntreruptă de dealuri până către Rusciuc; iar pe tot tînutul din nord-est, terenul se prezintă sub forma unui platou acoperit cu păduri. Preste Azan Balcan și Kiutschuk Balcan se afla două trecători: Gali Kavak, care stabilește comunicația între Karnabad și Șumla, și Nadir-Derbent (Nadir Kioi) pe drumul dintre Aidos și Șumla. Incepînd din Kurbetșea Planina și până la Emineh-Dag, culmea centrală descrisă mai sus, aparține frontierei meridionale a B.-ei. Distingem 3 regiuni deosebite: a) *Regiunea Sofiet*, care constituie un adevărat cadrlater în sud-vest, prezentă în centru un platou încungjurat de toate părțile cu munți; este tăiat în două părți inegale prin strimta vale a rîului Isker. Partea despre vest este strabatută de următoarele lanțuri, luate dela nord spre sud: *Stara Planina*, care începe dela frontiera Sêrbiei, și ale carei ramuri se duc spre nord pîna în malurile Dunarii; apoi vin munții *Șumugu*, *Krușevița Planina*, *Kurbetșea Planina*. Spre sud se afla lanțurile *Kiustendil Balcan* și *Dovanița Planina*; imediat spre sud de Sofia, masivul *Vitog*. În partea de est a rîului Isker se află *Rilo-Dag*, care formează pasul Poarta lui Traian; apoi spre nord *Bârza Planina*, *Gulubița Planina*; b) a doua regiune este a Balcanului propriu zis, numit *Kogea-Balcan*, care pleacă dela orașul Zlatița, strabate Rumelia pîna la Karlova și se termină în dreptul orașului Slivna, unde trece șoseaua dela Têrnova la Adrianopoli. Între Gabrova (B.) și Kezanlik (Rumelia) se afla trecătoarea Șipca, care a jucat un rol atît de însemnat în războiul dela 1877; c) a treia regiune, a *Kamciului*, se reprezintă mai întîiu prin lanțul *Micului Balcan*, care se continuă pîna în Marea Neagră; apoi prin munții *Indge Bairul*, *Iakali-Kamci* și lanțul *Binar-Dag*, care se termina în *Afișik-Balcan*. Mai la est de punctul Slivna, încep spre sud-est lanțurile *Voda Balcan*, *Kiutschuk Balcan* și *Emineh-Dag*. (v. și Rumelia.)

RîURU.

Rîurile B.-ei curg toate dela sud spre nord, vîrbind în special de cele ce se varsă în Dunare. Cursul lor este repede, și fiind sapate foarte adînc văile lor, ele nu pot servi cu destul folos drept căi de comunicație, și chiar văile lor nu sînt în deajuns practicabile pentru comunicație. Cele mai importante sînt: *Topolvița* și *Papadia*, cari

se varsă între Vidin și Arcer Palanca; *Smărdanul* (Șonlia) isv. din Balina Glava și se varsă la est de Arcer Palanca; *Lom*, isv. din Stara-Planina și se varsă lînga Lom-Palanca; *Cibrița*, isv. din Stara-Planina, și se varsă lînga Cibra-Palanca; *Ogostul*, mărit cu *Botunia*, isv. tot din Stara-Planina, se varsă în fața Jiului; *Skitul* isv. ceva mai la est de Ogostul, și se varsă spre vest de Rahova; *Iskerul* mărit cu *Leva*, *Calhapița* și *Iskerul-mic*, cel mai important dintre rîurile B.-ei, isv. din muntele Vitoș, trece pe la est de Sofia și se varsă în fața portului Celeiul; *Vidul*, care iese din Kogea-Balcan, uda Plevna și se varsă în fața portului Islaz; *Osma*, isv. mai la est de precedentul, și se varsă lînga Nicopol; *Jantra*, marita cu *Drenova*, isv. tot din Kogea-Balcan și se varsă la est de Șistov; *Lom*, format din *Kara-Lom* și *Ak-Lom*, isv. din Binar-Dag și se varsă lînga Rusciuc; *Sara*, care se varsă lînga Silistra și *Tohan-dere* spre est de acest oraș.

În Marea Neagră se varsă *Pravadi*, izvorește în apioiere de Rasgrad; curge spre sud-est, mai întîiu sub numele de Erekli, se aruncă în mare lînga orașul Varna; *Kamciul*, izvorește prin doue brațe: *Deli-Kamci*, izvorește din unghiul format de Voda-Balcan și Indge Bairul, și *Akali-Kamci*, care, după ce primesce mai mulți aduenți, se întâlnește cu cel precedent spre sud de orașul Pravadi, apoi se varsă în mare la sud de Varna.

PRODUCTE.

Bogația principală a B.-ei constă mai cu osebite în *fertilitatea solului*, care produce o cantitate de cereale (porumb, grâu, secară, orz, oves și meiu). Se produce de asemenea fasole, tutun și vin. Printre *animalele* domestice se disting oile; apoi caii, boii, bivoli și un mic numer de asini. Printre *minerale* se găsesc mine de fier și de cărbuni, a căror extragere s'a neglițat pîna aci. Ca *industrie* nu se poate cita — în afara de obiectele de prima necesitate — decăt fabricațiunea mătasei (în mod primitiv), aceea a postavurilor ordinare, încațăminte, diferite țesături ordinare de lăna, filigrane de aur și argint, pielărie, etc. *Comerciul* total al B.-ei s'a urcat în 1895 la 69.020,295 fr. pentru import, și 77.685,546 fr. pentru export. Articollii principali de export sînt: grâu, lăna, brînzeturi, piei, unt, prune, etc. Se impoartă bumbac și piei fabricate, vin, alcool, zahar, sare, petroleu, lemne de construcție și altele. *Budgetul* pe 1896 a fost la veniturii: 91.143,410 fr.; cheltueli: 90.957,609 fr.

CĂI DE COMUNICAȚIE.

Din punctul de vedere al cailor de comunicație, B. este încă foarte înapoiată. Caile oarecum mai practicabile s'au deschis numai prin necesitățile marșurilor militare. Comerciul n'a reușit a-și îmbunătăți mijloacele de transport, decăt numai prin calea ferată *Rusciuc-Varna*, cere devenise o necesitate imperioasă pentru comunicarea dintre Europa și Constantinopole. Această singură cale ferată, care se leaga cu cea româna București-Giurgiu, prin un serviciu de vapoare, ocupă o întindere de 224 km. și trece pe lînga Rasgrad și Pravadi. B. are în total 838 km. (1895) căi ferate,

LOCUITORII.

Dupa conscrierea din 1. Ian. 1893, B. are 3.310,713 loc.; acest număr se împarte după naționalități astfel: Bulgari 2.505,417; Turci 569,728; Greci 58,518; Români 62,528; Tatari 16,290; Armeni 6445; Țigani 51,770; Ovrei 27,551; Germani 3620; Ruși 1379. După religie: greco-ortodoxi 2.606,786; mohamedani 643,258; catolici 22,617; mosaici 28,307; gregoriani 6643; protestanți 2384; de religie necunoscuta 318.

ORAȘE.

Orașele B.-ei sînt: capitala Sofia (46,593 loc.), Samakow (10,000 loc.), Dubnița (7500 loc.), Berkoveț (5500 loc.), Șumla (22,517 loc.), Rasgrad (11,000 loc.), Rusciuc (28,121 loc.), Silistra (10,000 loc.), Slivno (23,210 loc.), Varna (28,174 loc.), Pravadi (4700 loc.), Vidin (13,600 loc.), Nicopoli (4650 loc.), Șiștov (11,500 loc.), Plevna (11,100 loc.), Têrnova (11,500 loc.), Filipopoli (turc. Filitê cu 36,033 loc.), Tatar-Bazardjik (10,000 loc.), Burgas (5000 loc.), Jamboly (13,000 loc.) (v. ac. art.)

CULTURA.

Instrucțiunea, neglijată aproape total în timpul dominațiunii turcești, în anii din urma a început a lua un avânt. În 1888/9 B. avea 4386 învățători și 537 învățătoare; numărul copiilor obligați a cerceta școala era de 537,724, an cercetat școala însa abia 172,183 copii. În 1893 numărul analfabeților era 2.793,272 (1.279,653 bărbați, 1.513,619 femei). Școlile populare sînt susținute mai ales de către confesiuni, iară cele medii (cu câte 7 clase și cu direcție clasică sau reală) le susține aproape numai statul; numărul lor e: 2 gimnasilor complete, 4 școli reale, 2 școli reale cu 5 clase, 6 școli reale inf.; 5 școli medii pentru fete. În anii din urmă s'a inițiat în Sofia și înființarea unei universități. Budgetul instrucțiunii în 1896 era de 9.242,924 franci. *Literatura* e abia în formațiune, se desvoaltă însă fiind spriginită și de guvern. *Instituțiuni culturale*: în Sofia se afla câte o Societate literară, juridică, de medici și de stenografi; tot aci s'a înființat biblioteca națională (cu 20,000 vol.) și s'au pns bazele unui muzeu național. 1890 au apărut în B. 41 ziare și reviste (38 în l. bulgară).

ADMINISTRAȚIA.

B. se împarte în 21 cercuri sau districte, împărțit fiecare în două sau trei plași, în total 58. Aceste districte sînt: Sofia, Kôstendil, Trn, Berkoveț, Vidin, Lom, Rahova, Vrața, Orhania, Lovce, Plevna, Șiștov, Sevlievo, Têrnova, Rusciuc, Rasgrad, Eșkizamaya, Șumla, Praodi, Varna și Silistra. Fiecare din aceste districte au drept capitala orașele cu aceeași numire.

Puterea legislativă se exercita de către principe, ales de adunarea notabililor și de către Camera deputaților, cari se aleg prin vot universal, câte unu la 10,000 alegători. *Puterea executivă* este încredințată principelui și celor 7 miniștri: interne, finanțe, externe, justiție, lucrări publice, instrucțiune și culte, resboiu.

Puterea judecătorească se exercita de: Înalta Curte de justiție în Sofia; 3 Curți de apel, una în Sofia, alta în Têrnova și alta în Șumla; 9 tribunale:

Sofia, Vidin, Vrața, Plevna, Têrnova, Rusciuc, Rasgrad, Șumla și Varna, și 58 judecătorii de pace, câte una în fiecare reședința de subprefectura.

Armata. Ori ce Bulgar în etate de 21 ani e dator sa faca serviciul militar pe timp de 12 ani, din cari 4 ani în armata activă, 4 în rezerva și 4 în miliție. Armata se compune din 24 batalioane infanterie, câte patru companii, 8 escadroane de cavalerie; 11 baterii artilerie cu 88 tunuri, 2 companii artilerie de fortareată și 4 companii trupe de geniu. În timp de pace efectivul atinge cifra de 17,670 oameni. În cas de resboiu însa armata se poate ridica la cifra de 52,000 oameni, afară de rezerva și miliție, cari apropie cifra de 100,000.

ISTORIA.

Unul din numeroasele triburi scitice, ramura fineza, Bulgarii apar în Europa prin secl. V. (475). Ei locuira mai întăiu, cătva timp, pe țărmurile fluviului Volga, dela care se crede ca vine numele de Bulgari. (Scriitorii Arabi numiau acest fluviu Bulgar, sub care nume se gasec încă și astăzi ruinele unui oraș pe țărmul rîului Volga.) De aici ei se lasară spre Marea Neagră, și fură supuși de către Avari (550—634). În 635, sub conducerea lui Kubrat, ei scuturară jugul Avarilor. După moartea lui Kubrat, imperiul fundat de acesta printre popoarele slave, fu împărțit între cei trei fii ai sei. Unul din aceștia Isperik (cunoscut sub numele de Asparuch) se așeza mai întăiu pe ținuturile dintre Dunăre, Nistru și Marea Neagră, de unde apoi trece în Moesia, și găsece pe Slavi (680) și fundară imperiul bulgar. În Moesia ei veniră în contact cu Bizantinii, cari căutara în mai multe rînduri sa-i supuna. În 864 regele Boris primi, împreuna cu tot poporul, religiunea creștina. Acest regat fu supus imperiului Bizantin de Basiliu II. (1019). Mai tărziu sub Asanesci (v. ac.) se formă imperiul Româno-Bulgar, ridicat la apogeul seu de către Ioanița, numit și Callo-Ioannes (1197—1207). În secl. XIV. năvalira Turcii și cuceriră B.; dupa caderea Constantinopolului (1453) B. remâne provincie turceasca, sub denumirea de Vilaietul Dunărei, până la 1878, când prin tractatul dela Berlin se ridică la rangul de principat autonom sub suzeranitatea Turciei. Primul Domn al B.-ei, ales de adunarea națională, fu princ. Alexandru de Battenberg sub numele de: Alexandru I. (v. Battenberg). După abdicarea lui Alexandru I., B. a fost condusa de o regentă până în Iulie 1887, când fu ales princ. Ferdinand de Coburg. În 1885 Rumelia printr'o resoala a fost anexată la B. Prin pacea încheiată la Bucuresci în urma resboiului bulg.-sêrb., principele B.-ei fu numit guvernator al Rumeliei pe termen de cinci ani.

Bulgarii de astăzi sînt un popor slav; ei nu mai posed din vechia lor origine decăt numele. Numărul lor se urcă la 2 $\frac{1}{2}$ mil.

Lit. Jireček: *Dějiny národa bulharského*, (1875), și Principatul B. (1891); Huhn: *Lupta B.-lor pentru unitatea națională*. (Lipsca, 1886); Lamouche: *La Bulgarie dans le passé et le présent*. (Paris, 1892). [G. T. Buzoianu.]

Bulgariacee, (bulga = ranița), fam. de ciuperci din ord. Ascomycetelor, subord. Discomycetelor; sînt caracterisate prin fructul lor gelatinos tremurător, care este rotund, în formă de cupă

ori în forma unei bulbucături cam neregulate. Ascele ies prin capetele lor deasupra nivelului hymeniului, iar ascosporii sânt aruncați afara cu putere. Cuprinde numeroase genuri, printre cari e gen. *Bulgaria*, care a dat numele familiei.

[E. T.]

Bulgarian atrocities, așa a numit opinia publica a Engleterei atrocitățile săvârșite de catre miliția turcească, în special de către bașibozuci, contra poporațiunii creștine din Bulgaria în 1876 și 1877.

Bulgaria, *Demetrios*, om de stat grec. n. 1801 în Hydra, 1848 ministru de finanțe, 1854—57 ministru-president; inimic al dinastiei bavareze, după căderea lui Otto II., 1862, regent, 1874—75 din nou ministru-president. † 1878.

Bulgur, grâu pisălogit, adecă batut în piură; servește la prepararea colivei, sau unor mâncări cam în felul pilafului.

Buliga, pichet și loc de vama în Rom., j. Gorju, aproape de Tîrgu-Jiu. Trecătoare importantă spre Trs.

Bulimia, (*grec.*) pofta de mâncare, foame potentată, ce se observă la isterici și maniacali.

Bulin, bulinuri, nisce discuri subțiri preparate din aluat de făină nedospit, cari servesc ca basă la confituri, la sigilat, etc. Ele sânt de diferite colori, la întrebuițare se udă. B. se numesc și ostia întrebuițată la cuminecătură în biserica romano-catolică.

Bulion, (*fr.* Bouillon), extract lichid, preparat din carne de vită prin fierbere cu apă.

Bull, (*engl.* = taur), figurat se întrebuițează în l. *engl.* pentru a caracteriza o enunțiere umoristică, care e în contradicție cu mintea sanatoasă. Aceste *Bulls* formează subiectul multor farse *engl.* — *John B.*, personificația umoristică a caracterului național *engl.*

Bulla, (*lat.*) în vechime numele documentelor imperatesci, provădute cu sigil acățat; astași se numesc B. mai ales numai constituțiunile sau legile papale referitoare la aceeași mai însemnate. Se trimit prin cancelaria apostolica și sânt scrise pe membrane cam întunecoase și groase sau dure cu litere longobardeice sau teutonice. Numele lor vine dela sigilul de plumb (*Bulla*) sau de aur, care pe o parte conține icoana apostolilor Petru și Pavel, iar pe cealaltă numele Pontifului actual. Sigilul e acățat de document cu un fir de mătasa (la cele grațioase) sau de căneșă (la cele ale justiției). [—]

Bulla de aur, sigilul de aur, cu care domitorii din evul de mijloc obicinuiu a-și întări documentele mai importante; în special se înțelege sub acest nume cartea de libertate, provădută cu sigil de aur, emanată din dieta dela 1222 prin regele ung. Andreiu II. (*v. ac.*) Numai dela acest document de stat se poate vorbi de constituționalism în Ungaria. Are trei părți principale: a) ridicarea dar și limitarea potestații regesci; b) restaurarea organismului de stat întemeiat prin Sf. Stefan; c) precizarea și asigurarea drepturilor nobilimei. S'a editat în mai multe exemplare, originale s'au pierdut toate, au ramas însă copii autentice. B. de aur se mai numesc și documentul, prin care imper. german. Carol IV. a regulat alegerea regilor germani (1356), concreșând acest oficiu celor șapte electori (3 clericali și 4 laici). [T. F.]

Bullati Doctores s. magistri, cei gradați nu prin universitate, ci prin privilegiu imperătesci.

Bullarium, colecțiunea bulelor sau constituțiunilor papale; B. mai însemnate: B. edat de Ieronim Mainard pe la 1770, care în 14 tomuri conține bulele Papilor începând dela Leon cel Mare până la Clemente XII.; B. lui Benedict XIV. (4 tom.); edițiunea cea mai nouă, B. facut sub Piu IX. la 1857 în Turin.

Bulldogg, (*Canis familiaris molossus gladiator*), rasa de căne (*v. ac.*) cu capul mare rotund, botul scurt și gros, în general cărn, cu falcele eșite afară. B. e căne mușcător, foarte curagios, însă puțin inteligent; credincios stăpânului. Era cunoscut și Romanilor.

Bull-finch, (*engl.*) la alergări de cai obstacol ridicat din pamânt sau zid și coronat cu nuiel.

Bulliard, *Pierre*, botanist, n. 1742 la Aube-pierre, † 1793; s'a ocupat mai ales cu studiul Ciuperceilor. Decandolle i-a dedicat genul *Bulliarda*. A publicat numeroase opere de botanică.

[E. T.]

Bullion, în Engletera și America numele dat metalelor nobile în bare, adecă nebatute în monete.

Bull-Run, (*pron.* — rôn.), riuleț în nord-est. Virginiei (se varsă în Occoquan, un riu lateral al Potomacului); aci au învins »Confederații» la 21 Iul. 1861, precum și la 29 și 30 Aug. 1862 pe »Unioniști».

Bulor Dagh, *v.* Bolor Dagh.

Bülow, 1) *B. Eduard*, novelist german n. 1803 în Berg (*Sax.*), † 1853. Scr. princ. »Novellentuch», 4 vol., 1834—36, în care a prelucrat 100 romane vechii din limba ital., franc., span., *engl.*, lat., germ.; asemenea în »Neues Novellenbuch», 1841. Novelele sale proprii au eșit 1846—48 (»Novellen»); »Heinrich von Kleists Leben», 1848; »Ein Fürstenspiel» (Oglinda principilor), 1849; »Der arme Mann in Tockenburg», 1852 ș. a. Până la anul 1849 a trait în Germania, apoi în Svițera. [W. R.]

2) *Frid. Wilh.*, *baron de B., conte de Dennewitz*, general prusiac, n. 1755 în Falkenberg. La 2 Mai 1813 a ocupat orașul Halle cu asalt, în 4 Iunie a bătut pe Francezi la Luckau, în 23 Aug. pe Oudinot la Grossbeeren și în 6 Sept. pe Ney la Dennewitz; a eliberat Olanda și Belgia de Francezi; în 1815 a luat parte însemnată la victorioasa luptă dela Belle-Alliance. † 1816 în Königsberg. În Berlin i-s'a ridicat o statua din marmora. [—]

3) *B. Hans Guido*, pianist, critic musical și șef de orchestra, fiul lui Eduard B., n. la Dresda 8 Ian. 1830. Studiile sale le facu la Dresda și Lipsca. La Berlin amestecându-se în politică, este exilat, și funcționează apoi ca șef de orchestra la Zürich și St.-Gall. Reîntors în țeara obține dela Liszt câteva lecții de perfecționare și apoi începe seria lui de concerte, prin care ridică entuziasmul nu numai al Europei dar și al Americii, unde în 1875—76 da nu mai puțin de 139 concerte. Ca șef de orchestra la München (1867—69), la Hanovera (1878—79), la Meiningen (1880—85), și în excursiunile lui, a fost totdeauna admirat prin modul de interpretațiune atât a măiestrilor clasici, cât și a operelor lui Wagner. B. a fost însurat, întâiu cu fca lui Liszt, Cosima, care divorțându-se se mărită cu Wagner și deveni una din cele întâiu interprete ale operelor acestuia,

Dela 1888, B. locuia în Hamburg, unde fundase o societate simfonica de concerte, care în curând rivalisă cu cele întâiu societăţi din Germania. † la Cair 12 Febr. 1894. [T. C.]

4) *B.*, *Heinrich, Cavaler*, ministru prusiac, n. 1792 în Schwerin, 1820 ginerele lui Wilhelm de Humboldt, 1842—45 ministru de externe. † 1846 în Berlin.

Bulubaşa, 1) odinioară colonel sau căpitanul unui regiment. 2) *Basbulubaşa*, şeful gardei domnesci.

Buluc, o ceată de soldaţi (Turci).

Bulugina, bulgăre de caş; balmoş. (v. ac.)

Bulz, bucata de mamăligă caldă, înlăuntru căreia se pune brânză. (Cocoloş cu brânza.)

Bulz, (magh. *Csarnóháza*), com. mică în Ung., cott. Bihor, cu 432 case, şi 2149 loc. între cari 2000 Rom. gr.-or., restul Magh. Biserica frumoasă, zidita la 1894, şcoală regulată. Teritoriul e 11.733 jug. cat. mai tot munte acoperit cu bradet; industrie de casă, de lemn, pomarit, prăşire de vite cornute, oi, porci. [†]

Bulzesci, comună rur. în Trans., cott. Hunedoara, cu 2432 loc. Rom.; în apropiere se află stânci şi peşteri interesante, precum şi muntele Găina. (v. ac.)

Bum, (marină) v. Ghiu.

Bumaşa, o veche hărtie monetară în valoarea unei ruble.

Bumbac, materia textilă extrasa din perii seminţelor de diverse specii de *Gossypium* (v. ac.), cât şi numirea pentru însaşi planta ligoasă. (v. ilustr.) Cele vr'o 30 şi mai bine de varietăţi, ce ne oferă B., se reduc botanicesc — după Schumann — la următoarele trei specii, resp. sub-specii: 1) *Gossypium barbadense* L. din America: în special Antile, cu subspecia *peruvianum* Cav. (cu capsule mai mari şi mai robustă, tardivă) din Peru şi Brasilia. Se distinge uşor de speciile următoare prin lâna, ce se separă uşor de semânta altcum glabra; 2) *G. arboreum* L. originară din Africa tropicală, se cultivă mai ales în Egipt, Arabia, dar şi în India or. Are lâna deosebit de albă, iar florile preste tot purpurii; 3) *G. herbaceum* L., specie de cultură străveche, pentru care se presupune ca plantă spontană *G. Stocksii* Mast. de pe stâncile de calcar din Sindh (India or.) cu două sub-specii: a) *religiosum* L. puţin péroasă sau glabră şi florile galbene pur — o formă cu lâna galbenă da bumbacul de «Nanking» — şi b) *hirsutum* L. mai péroasă, cu florile galbene, la basa internă purpurii, lâna constant albă. La cele două specii ultime lâna se separă cu greu de semânta acoperită încă cu alţi peri scurţi. În Europa — şi în special în România, precum dovedesc experienţele dela institutul botanic — *G. herbaceum* subsp. *hirsutum* la un tratament ra-

ţional se poate cultiva cu succes chiar în liber. Planta pretinde un sol profund aluvial năşipos, caldură înaltă în timpul verei şi toamnă sace-toasă (una umedă împiedecă dezvoltarea ulterioară a capsulelor înspre coacere): precum într'adevăr astfel de condiţiuni găsim pretutindene în şesul României. — B. se folosesc, afară oa textila şi ca vata în medicină, la prepararea pyroxylinei (în pyrotechnie), la confecţionarea de colodiu (medicină), pentru fitiluri (s. e. în China cu deosebire); scoarţa în medicină (nu numai de Negrii în Africa, ci şi ca oficială în Statele-Unite din America de nord); din semânta se extrage un ulei, care e mai ieftin şi care e foarte greu de distins de untul de lemn (de masline) fiind decolorat cu alcalii şi acid sulfuric. — Pentru România numai atunci poate deveni cultura B.-lui rentabilă, când paralel cu dînsa s'ar desvolta şi industriile amintite mai sus.

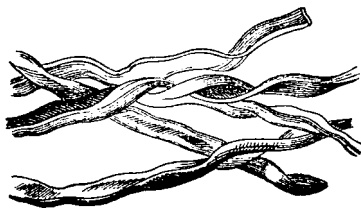
[A. Pr.]

Fabricaţiunea B.-lui. În fructele B.-lui, cari au forma de capsule în marea unei nuci, se găsesc o lână vegetală, un ghem încurcat de fire lungi şi matăsoase, (v. ilustr.) care învaldesc seminţele. După culegere prima lucrare este descurcarea sau *egrenarea* seminţelor din B., prin nise maşine speciale; după aceea se curată, se usuca şi se expediază în fabrici pentru tors şi ţesut. B. se cultivă în toate ţerile tropicale şi calde ale lumii vechi şi noi. Europa produce: în Spania, în Malta, în Sicilia şi Grecia; cel mai fin bumbac se cultivă în Siam şi Bengală, adevărate sa patrie este India de est, unde se lucrău cele mai fine pânze şi ţesături. Se cunosc felurite pânze şi ţesături colorate, lucrău din B., precum (în pânze): percal, chifon, madepolon, america, nanking, dril, muslin, batist, mul, valis, piquet, ş. a.; pânză colorată: stambă, creton, piconas, batist, barchent, ş. a. În comerciu B. se găsece în forma de tort, fire toarse legate în jurebi, sculuri sau gheme, albe sau colorate, care se folosesc la urzit, la împletit sau la cusut. (Cf. A. Vlaicu, Merceologia şi Technologia. Braşov, 1895.) [M. B.]

Bumbac, 1) *B.*, *Ioan*, prof. şi scriitor rom., n. 31 Ian. 1843 în Costîna (Bucovina); clasele gimn. le făcî în Suceava şi Cernăuţ (până 1866), iar în Braşov făcî 1868 examenul de maturitate şi plecă apoi la Viena spre a se califica de profesor pentru şcoalele secundare. 1872 fî numit suplent la gimnasiul din Suceava. În 1875 se duse din nou la Viena spre a-şi completa studiile şi 1877 fî numit profesor extra statum la pedagogiul c. r. din Cernăuţ, iar în 1881 profesor de limba şi literatură rom. la gimn. din Cernăuţ. La 1885 a înfiinţat cu mai mulţi amici societ. politică

Ramură de bumbac.

Fire de bumbac.

»Concordia», iar la 1881 cooperă la înființarea soc. filarmonice »Armonia». Pe terenul literar B. a publicat: Florinta, epopoe în 5 cânturi, aparute însa numai 2 în Cernăuț, 1880; Noua ortografie română. Cernăuț, 1881; Privire istorica asupra trecutului politic, social și național al Bucovinei. Brașov, 1886; Din istoria limbei și literaturii române, part. I., Cernăuț 1889; Lecură școlara pentru clasa I. și II. gimn. Cernăuț, 1894. A redigat ca secretar al societății pentru cultura și lit. rom. în Bucovina foaia ei »Aurora», 1881—84. (Cf. C. Morariu: Pași din istoria Românilor bucovineni, part. II. Cernăuț, 1894.)

2) B., *Vasile*, prof. și poet rom., n. 7 Febr. 1837 în Costina (Bucovina). Studiile secundare și le-a făcut la Cernăuț și Blaj, unde depuse examenul de maturitate în 1862; întră apoi în seminarul din Cernăuț, dar după un an se duse la universitatea din Viena spre a se califica ca profesor de filologia clasică pentru gimnaziul gr.-or. din Suceava. În 1874 se întoarce în patrie și intră ca profesor la numitul gimnasiu. B. a început a scrie în versuri încă de prin 1856 și a tipărit poesii în numeroase reviste (Foaia pentru minte, Gazeta Trans., Concordia, Aurora, Familia, Albina, etc.) Scrierile lui B., cari respira cultul românismului, sânt instructive și se disting prin o limbă populară. O colecțiune a scrierilor lui nu există până acum. [Dr. I. G. Sbiera.]

Bumbăcila, (*Bombycilla garulla*), pasere din ord. pas. cântătoare; are ciocul scurt, pe cap un moț de pene (cucuiu) nișcător, pene moi ca matasa, de culoare sură-roșie, la gruniaz și penele de sburat negre, cu pete albe, roșii și galbene, asemenea sânt virfurile penelor dela coada cu pete galbene și roșii. Picioarele scurte și puternice. Traiesce în țerile Europei nordice, prin paduri de brad. La noi vine rar numai iarna. Se nutrește cu insecte și boboțe.

Bumbara, odinioară obuz pentru asvêrlitul bombelor.

Bumbașir, odinioară agent polițienesc pentru execuțiuni.

Bumbescii de Jii, com. rur. în Rom., j. Gorj, situata pe malul stâng al Jiului și se formeaza din catunele: B. și Bârlescu. Are o întindere de aproape 1800 ha. și 1290 loc. În apropiere se afla Castrul de piatră al Cohortei IV Cypria civium romanorum; în vara anului 1897 facându-se saptari la B., s'a gasit un monument de 2 m. lung. și de 1 m. larg, cu o inscripțiune latina, din care rezultă, că el a fost cioplit de legionarii romani; săpăturile continuă. La gura vaii, mai sus de confluența Sadului cu Jiul și pe malul drept al Jiului, se ved ruinele mănăstirii Vișina, fundată de Mircea cel Mare (1386—1418). Intr' un chrisov al lui Vodă Brâncoveanu din 1696, B. se numiau B. skila Polatiștei.

Bumerang, armă de vânat și luptă la pop. Australiei, lucrată din lemn tare (v. ilustr. pag 323).

Bun, 1) în genere B. este un atribut, care se dă omului, obiectelor și lucrărilor. Despre un obiect se dice că e bun când în realitatea sa actuală corespunde destinațiunii sale, scopurilor pentru cari există. — O lucrare este buna când servește pe deplin scopurilor pentru cari este îndeplinită. — Om bun este acela, care totdeauna are dispoziția de a face aceea ce între-

împregiurările date este considerat de bun; dispoziția individuala spre fapte bune, se numește *bunătate*. Contrarul este reu. răutate. 2) Sub raport etic sau moral, B. este ori ce lucru spre care tinde voința condusă de o nisuița morala, voința condusa de rațiune. Resultatul obiectiv al unei atari voințe devenită activa, se dice fapta moralicească bună. Condițiunile de posibilitate pentru realizarea faptelor morale sânt: a) o persoana, care sub raportul moral sa fie pe deplin libera și să aiba și cunoscința legii morale; b) un obiect considerat ca bun spre care sa fie îndreptată voința; c) un scop conșciut, oare purrecând din o intențiune nobila, să corespundă ideii de perfecțiune morala; d) însași lucrarea savirșita în conformitate cu legea morala, în deplină libertate și fara de nici un interes. Dispoziția constantă spre a îndeplini fapte bune, cari sa corespunda legii morale, se numește *bunătate morală*. 3) *Bun suprem*. De aci urmează, că B. suprem nu poate fi considerat un lucru singular, pe care ajungându-l, sa nu mai avem altă nisuița, căci un atare bun ar contrație idea de perfecțiune. Dar tot așa de puțin poate fi considerat ca bun suprem complexul tuturor bunurilor. Ca bun suprem este a se considera rezultatul obiectiv al tuturor lucrărilor morale, cari în mod constant tind a dirige viața individuală și a societății, ca să fie în perfecta armonie cu legea morala. În istoria desvoltării sale, noțiunea de B. a suferit deosebite modificări și a fost indentificată când cu utilul (folositorul, utilitarismul), când cu placutul (hedonismul), când cu fericirea (eudemonismul), după cum adeca principiile practice au rezultat din vederile teoretice ale diverselor sisteme etice. (Cf. Ziller, Ethik.) (V. și Bunuri.) [Plet.]

Buna speranță, *Cap de*, numit astfel de regele Portugaliei Ioan II., promontor în sudul Africei, (supranumit *Capul Furtunelor*), descoperit la 1486 de cătra Bartholomeo Diaz; mai întâiu l-a încungiurat vestitul navigator Vasco de Gama la 1497.

Bunavestire, (s. *Blagovestenie*), serbatoare legată, așezata întru memoria misterului întrupării sau a conceperei Fiului lui Dumnezeu, se numește B. pentru ca anunțarea Archangelului Gavriil este îndrodusă cu »Bucura-te». Serbătorearea B. se numește și »începătura mântuirii» și »serbătorearea Fecioarei», și are privilegiul, că, afara de septemâna patimilor, ori în ce și ar cadă, este deslegată la pesce. B. în biserica apuseana și orientală se ține în 25 Martie.

Bunăvoința, sub raport psihologic este un sentiment moral, care se descopere în dispoziția favorabila și neinteresata, pe care o avem față de alți oameni. Sub raport etic, B. este unul din acele ideale, cari au să normeze conduita noastră morala. Ca atare ea se descopere în tendința de a voi bine altuia și, în măsura puterilor, a-l și procura; se descopere în o dispoziție, care neinteresata și în mod neconditionat este gata sa ajute pe altul și care nu numai nu așteaptă respalata, dar nici mulțamită. În acest înțeles a așezat-o Herbart ca basa sistemului seu etic. Se manifesta ca *împreună-bucurie*; ca *compătîmire*: sentimentul care se nasce din percepțiunea unei suferințe straine; ca *condolență*: compatimirea manifestata prin semne perceptibile. B. activa devine *binefacere*; iar binefacerea aplicată celui

ce suferă devine *caritate*. — Contrarul bună-voiei este reavoința. [Pl.]

Bunoiuc, steag turcesc sau tataresc.

Bunda, mai multe seminții în Angola, cucerite de Portugezi încă prin secl. XVII. Limba lor formează grupa vestică a limbilor »Bantu«.

Bunea, manastire în Rom. spre nord de Tirgoviște. Se compune dintr'o bisericuță, unde servește un preot, și câteva chilii parăsite. Este adeseori cercetată pentru frumusețea sa de vizitatorii dela baile Pucioasa și Vâlcana. Manăstirea a fost fondată la anul 1622 de fam. Armașului B., din care se trage fam. rom. Grădișteanu.

Bunea, *Augustin, Dr.*, n. 4 Aug. 1857 în Vad (Trs.), a studiat la gimnaziul din Brașov și Blaj, iar dela 1877 la Roma, unde ca alumn al colegiului sf. Atanasie a ascultat filosofia și teologia în institutul »de Propaganda Fide«. În 4 Dec. 1881 fû chirotonit preot în Roma; în 1882 depuse doctoratul din teologie și apoi reîntorși la Blaj, fû aplicat în cancelaria mitropolitană, iar la 1884 fû numit asesor consistorial. Din 1886—88 funcționă ca profesor de teologia dogm. în seminarul teologic din Blaj, fiind în același timp asesor și defensor la tribunalele matrimoniale și m. în comisiunea pentru reviziunea cartilor bisericești. Din Sept. 1888 funcționează ca secretar mitropolitan. Din 1893 este m. ord. în comitetul pentru administrarea fondului graniteresc din reg. I. rom. de graniță. În 1891 a fost numit protopop on. și în 1892 Papa îl numi camelier secret. Pe terenul literar sînt remarcabile discursurile sale funebre, și numeroșii articoli lit., teol. și politici, publicați în »Foaia bisericească«, »Tribuna« și »Unirea«. A mai scris partea a doua din opul: »Cestiuni din dreptul și istoria bisericei unite.« Blaj, 1893, și »Biografia mitropolitului Vancea«. Blaj, 1890.

Bunesci, com. rur. în Rom., j. Falciu, 1156 loc. agricultori și economi de vite; are 1 biserică și 1 școală; com. e formată numai din sat. B.

Bunias Br., (botan.) gen din fam. Cruciferelor, trib. Isatideae, cuprinde plante anuale, bisauuale sau perene, cu tulpina erectă, frunzele penatífide, florile galbene. Se cunosc vr'o 4 specii, răspândite prin Europa și Asia occidentală. În părțile noastre crește prin semenături și locuri necultivate *B. Eruçago L.*, numită de popor Hrêniță, cu un miros și un gust penetrant, se întrebuițea odinioară în medicină contra hidropisilor, și *B. orientalis L.*, care se cultivă uneori prin grădini. [Z. C. P.]

Bunievății, seminție slavică în Ungaria, vr'o 300,000 suf., dintre cari 50,000 locuiesc în Theresiopol (Szabadka), cont. Baci-Bodrog, ceilalți în alte trei comune ale acestui comitat. Mai sînt împărășiați în 32 com. ale cottelor Barania, Pesta, Alba și Strigoniu, puțini sînt și în Dalmația. B. sînt un popor blând, curat și avut, de rel. rom. cat., se ocupa cu agricultura. Traiesc în mod patriarhal, mai multe familii laolaltă, nu țin străini ca servitori, ci toate lucrările de casa și de câmp le îndeplinesc membrii familiei. Ei sînt de origine din Herțegovina, limba lor este sud-slavică, cu dialectul i. B. au venit în Ung. la 1686, pe timpul asediului Budei, sub conducerea lui *Angelus Sarceviçi* și altor 16 monachi și s'au așezat pe locul pustiu numit »Sabate«. După învingerea dela Zenta, 1697, au devenit grănițeri și

au servit ca atari 57 ani, primind pentru acest serviciu 12 câmpii. Până în 1848 n'aveau decăt cărți de rugaciuni în limba lor, ași au bibliotecă poporală, o foaie politică septemănală, una periodică, reuniune pentru cultura poporului, casina poporală și mulți bărbați învățați, cari lucra pentru deșteptarea națională a poporului lor.

Buninții, sat în Buc., cîp. și j. Suceava, form. comună și parochie cu Mihovenii, avînd împreună 1852 loc., (1645 ort. res., 145 apus. și uniți, 20 prot. și 42 mos.); moșie manastireasca, o școală de o clasă și postă în Mihovenii.

[Dr. I. G. Sberia.]

Bunium L., (botan.) subgen din gen. *Carum L.* (v. ac.)

Bunkerhill, (pron. boenker —), colină lângă Boston; 16 Iunie 1775 învingerea Englezilor sub Gage asupra Americanilor (Obelisc).

Bunsen, 1) *B., Chr. Carol Josias, Baron, savant* și om de stat germ., n. 1791 în Corbach (Waldeck); 1818 secretar al legațiunii în Roma, ministru plenip. al Prusiei 1827 la Roma, 1839 în Bern și 1841—54 în Londra. În resboiul crimei s'a născut, ca și Prusia să iee poziție contra Rusiei. † 1860 în Bonn. Opere: »Die Verfassung der Kirche der Zukunft«, (1845); »Gott in der Geschichte oder der Fortschritt des Glaubens an eine sittliche Weltordnung«, (1857—58); »Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte«, (5 vol., 1845—56).

2) *B., Robert Wilhelm*, chimist germ., n. 31 Mart. 1811 în Göttingen. 1836 prof. de chimie la inst. politehnic din Cassel, 1838 la univ. din Marburg, 1851 în Breslau, 1852 în Heidelberg; 1889 s'a retras dela catedră. B. a aflat un element galvanic nou, a construit o lampă de gaz sistem propriu, a descoperit antidotul (oxydhidrat de fier) acidului arsenic, a produs magneziu în cantitate mai mare, a aflat (1860) lumina de magneziu, împreună cu Kirchhoff a pus basa analizei spectrale, a descoperit metalele alcaline: rubidiu și cesiu, și altele.

Bunsenit, mineral, nicloxid (Ni O) crist. în octaedri, de col. verde lucie. Se gasesce în Saxonia, Johaungeorgenstadt.

Bunt, rescoală, revoltă. — **Buntaș**, rebel.

Bunuri, (lat. *bonum*, pl. *bona*), în general mijloacele cu cari omul își satisface diferitele trebuințe. Pentru ca un lucru sa poata fi calificat ca B., trebuie să aibă însușirea de a satisface vr'o trebuință, vr'o plăcere sau dorință omenească. Astfel B. sînt toate lucrurile, cari sînt de valoare, de vr'un folos pentru om. B.-le se împart în interne și externe. *B. interne* sînt acele ce le are omul în sine, s. e.: puterea musculară, sănătatea, istețime, cunoșcințe, etc. *B. externe* sînt fisis deșparte de om, s. e.: veșt-minte, locuință, nutreiment, instrumente, etc. Aceste B. pot fi libere ori economice. *B. libere* sau naturale sînt acele, ce se pot avé gratuit, fiind-că nu sînt în proprietatea nimărui, s. e.: lumina și căldura soarelui, aerul, apa, unele fructe, etc. *B. economice* însă se pot avé, se pot agonisi numai prin muncă sau sacrificiu; ele formează obiectul activității economice, nu sînt libere, ci sînt în proprietatea acelor, cari au întrebuițat muncă ori alt sacrificiu pentru dobândirea lor. B. în înțeles juridic înseamnă toate lucrurile susceptibile de a face obiectul unei apropiatiuni particulare, toate lucrurile »in bonis alicujus,

precum și lucrurile, cari cad în domeniul național sau în domeniul public. Codul Napoleon și mai toate legislațiunile europene deosebesc 2 feluri de B.: 1) *mobile* și 2) *imobile*; această divisiune, *summa divisio rerum*, domina dreptul român civil și are o mare importanță prin natura și caracterul diferitelor lucruri, cari compun *patrimoniul*; anume: a) toate imobilele, chiar cele stăpânite de străini, sunt supuse legilor țării, unde se află, în virtutea principiului de drept public internațional al suveranității teritoriale a statelor; mobilele însă, nu toate sunt supuse legilor țării, unde se află, din contră aparținând străinilor sunt supuse sau legilor naționale ale lor sau legilor domiciliului defunctului în momentul morții, când transmisivitatea se face prin succesiune sau prin instituțiune de legatar universal; b) imobilele sunt susceptibile de ipotecă, mobilele, afară de vasele de comerț, nu sunt susceptibile de ipotecă; c) în materie mobilă tribunalul competent este tribunalul domiciliului pîrîtului, iar în materie imobiliară tribunalul situațiunii imobilului; d) prescripțiunea mobilelor se operă prin simplul fapt al posesiunii, prescripțiunea imobilelor nu se operă decât după trecerea unui timp oarecare. Toate lucrurile, cari sînt în comerț, constituiesc B.-le particularelor, lucrurile cari constituiesc B.-le persoanelor morale de drept public (statul, județul, comuna, stabilimentele publice) nu sînt în comerț. B.-le *particularilor* sînt susceptibile de un drept de proprietate, de un drept de folosință sau de un drept de servitute, sînt alienabile, prescriptibile și transmisibile prin acte între vii sau prin acte de ultimă voință, exceptând numai B. dotale, cari rămân însă în comerț, deoarece inalienabilitatea și imprescriptibilitatea nu sînt de esență lor; B.-le *persoanelor morale* de drept public nu sînt susceptibile de nici un drept particular, sînt inalienabile, imprescriptibile și intransmisibile, cu rezerva desafecțiunii dela un serviciu public, fie prin îndeplinirea vre-unei forme legale (o încheiere de declarare a autorității în drept), fie prin schimbarea de destinațiune, în cazul unei afecțiuni prin simplul us, deoarece atunci B.-le ies din domeniul public și intra în comerț. Persoanele morale de drept public pot stăpâni și B. particulare, cari formează domeniul lor privat și au același caracter juridic ca și B. particularilor.

B. *avitice*, contrarul B.-lor *acuisite*. *Aviticitatea* este o instituțiune importantă de drept privat magh., care își derivă originea dela întemeierea statului ung. și a fost în vigoare pînă la 1848. Maghiarii când au ocupat Ungaria, au fost împărțiți în 108 ginți (neamuri), cari au primit fiecare o anumită parte a pămîntului și au folosit-o în comuniune. Pe baza principiului de comună posesiune s'a format în decursul timpului diferența între B. avitice (strămoșesci) și B. acuisite (agonisite ulterior), a cărei însemnătate juridică consistă în aceea, ca pînă când proprietarul putea dispune liber de B. acuisite, de cele avitice dispunea atît între vii, cît și pentru cazul de moarte numai în măsură foarte restrînsă; restricțiunea aceasta se extindea nu numai asupra B.-lor, ci și asupra prețului, incurs din vînderea lor, și asupra B.-lor cum-

părate din acest preț, iar scăderea, ce se ivia în decursul timpului la valoarea B.-lor avitice, trebuia înlocuită cu B. acuisite, astfel ca B. avitice să fie conservate în întreaga lor valoare pentru toate timpurile. Mai târziu se înțelegea sub B. avitice toată averea moștenită dela parinți, ori dela moși și stramoși, iar sub B. acuisite, tot ce nu provenia din moștenire. Esențiala diferență juridică, ce exista între aceste două categorii de B., Verböczy o exprimă în Tripartitul său, reamă în putere de lege pînă la 1848, astfel: »Este de știut, ca fiecare magnat și proprietar nobil, care are copii, poate dispune atît în viața, cît și pentru cas de moarte liber și fără de a cere învoirea copiilor, ba chiar în contra voinței lor, de tot ce a agonisit prin munca sa sau a cumpărat cu banii proprii, dar de B. strămoșesci (avitice) poate dispune numai cu învoirea copiilor, respective a rudeniilor, cari traiesc în comuniune cu dînsul, și actele încheiate fără consensul, ori în contra voinței acestora sînt nevalide«. La B. avitice aveau prin urmare drept de ereditate numai ereții legali, și acest drept nu se putea altera prin nici o altă dispozițiune. Ereții îndreptați erau în prima linie descendenții, și anume ficiivii la averea provenită dela tata, moș, etc., fetele la averea dela mamă și parinții aceleia, afară de casurile în cari fetele erau egal îndreptați cu ficiorii. În lipsa de descendenți, averea trecea înderăt la ascendenți și urmașii acestora din comuniune, adeca la rudeniile colaterale, frați, surori, etc. Instrainarea B.-lor av. se concedea numai din motive de necesitate, ori de raționabilitate, dar și în atari casuri aveau cei din comuniune drept de prioritate a le cumpăra pentru sine. Dacă se vătoma acest drept, interesiții puteau cere anularea vîndării. Această restricțiune a dreptului de libera dispunere își are începutul de pe timpul regilor Ungariei din casa Anjou, și ca o instituțiune, ce venise în contrast cu spiritul timpului, a fost cassata la 1848 prin art. de lege XV., dar și atunci numai în principiu, amînându-se înlăturarea definitivă pînă la promulgarea cod. civil magh. (care nici pînă aji nu a veștut lumina zilei); a fost scoasă însă din vigoare prin patenta împ. din 29 Nov. 1852.

B. *bisericesci* sînt toate averile temporale, mobile ori imobile, de cari dispune și are lipsa biserica pentru susținerea ministrilor sei, pentru procurarea celor de lipsă la cultul divin, ori pentru ajutorarea saracilor și susținerea școalelor, a operelor de caritate și filantropice. Dreptul bisericeii de a posedea B. temporale se bazează atît pe dreptul natural, cît și pe constituțiunea sa, avînd să fie biserica societate veștută cu cult public extern. B.-le bis. sînt de mai multe specii, precum: *Oblațiuni*, sau acele B. mobile, pe cari le oferesc credincioșii în folosul bisericeii sau al ministrilor cultului divin; *Drepturile stolare*, sau onorariile ce se dau preoților pentru funcțiunile sacre; *Primițiile și decimile* acum ieșite mai preste tot din us; *Fundațiunile și legatele pie*, cari se fac bisericeii sau vre-unei instituțiuni bisericesci cu obligațiunea de a le întrebunța spre scopuri pie sau de a îndeplini anumite funcțiuni sacre; *Beneficiile bisericesci* (v. ac.)

B. *dotale* se numesc B.-le cari compun zestrea femeii, maritată sub regimul dotal, adecă B.-le

constituite zestre de femeia însăși sau date de zestre de alții, prin contractul de casatorie, și cari sînt inalienabile și imprescriptibile, afara de excepțiunile prevădute prin lege. Regimul dotal modern nu se mai întemeiază pe considerațiunile admise de Lex Julia, adecă pentru a înlesni femeii o noua căsătorie după veduvie, ci pentru a asigura viitorul ei și al copiilor (ad ferenda matrimonii onera). Efectul totalității B.-lor este de a le apăra de consecințele obligațiilor, subscrise de dînsa sau de ambii soți în timpul casatoriei, dar femeia rămîne valabil obligată și creditorii pot urnari, pentru despăgubirea lor, B.-le parafernale ale ei sau chiar B., cari vor fi pierdute caracterul totalității. Regimul dotal, creat pentru a înlesni și a înmulți căsatoriile, este o excepțiune contra libertății convențiilor matrimoniale și deroga de la principiul economic și social al liberei circulații a B.-lor. Atît excepțiunea cît și derogățiunea sînt justificate prin scopul ce și-a propus legiuitorul.

B. maternelle, (lat. *Bona materna*), se numesc B.-le successorale moștenite de rudele din linia maternelă ascendentă, atunci cînd defunctul nu lasă, la moartea sa, nici descendenți, nici colaterali privilegiați (frații, surorile și descendenții lor) în concurs cu ascendenții privilegiați (tata! și mama defunctului).

B. mensale, (lat. *Bona mensalia*), sînt B.-le destinate pentru susținerea curții domnitorului. Ca atari sînt de natura doneniilor coroanei.

B. parafernale, se numesc B.-le femeii, cari nu au fost constituite zestre; femeia are administrațiunea și folosința lor, dar nu le poate aliena, nici nu poate să stea în judecată relativă la ele, fara autorizațiunea soțului său, în cas de refuz, fara permisiunea justiției. Toate B.-le neconstituite zestre prin contract de casatorie sînt B. parafernale.

B. prezente sînt acele B., cari se găsesc în patrimoniul femeii, în momentul facerei contractului de casatorie, sau cari vor cadă în acel patrimoniu în virtutea unui drept existent la acea dată și susceptibil de realizare cu un efect retroactiv; aceeași denumire se aplica și B.-lor unui donator.

B. statului sînt moșiile, ce le posedă statul ca domeniu privat și ale căror venituri intra în cassa statului.

B. vacante, (lat. *Bona vacantia*), B. fără stăpîn, (deest heres) și cari aparțin statului, adecă universalitățile mobiliare și imobilele.

B. viitoare, B. ce arvin femeii sau donatorului, cu titlul de succesiune sau donațiune, după facerea actului de casatorie.

Buphthalmum L., (botan.) gen de plante din fam. Compositelor, trib. Inuloideae, din Europa medie și meridională. La noi crește prin păduri și tufișuri mai ales în regiunea montană *B. cordifolium* WK. (*Telekia speciosa* Bngt.), iar barmare, o specie imposantă cu foi cordate și capitoli mari, caracteristică sud-estului Europei. [A. Pr.]

Buphthalmus, ochiu mare și holbat; de aici *Buphthalmia*, însușirea de a avea asemenea ochi.

Bupleurum L., (botan.) gen de plante glabre cu foile întregi — cele inferioare adese graminee — din fam. Umbelliferelor, trib. Ammineae, ce cresc în regiunile temperate ale emis-

ferei vechi, (numai o specie e american-boreal-subarctica). Unele specii se cultiva în grădini, s. e. *B. fructicosum* L. cea mai răspîdită. Dintre cele mai importante specii ce cresc la noi cităm: *B. rotundifolium* L., Urechelnița, prin semănături la țeară, *B. falcatum* L., pe locuri pietroase în regiunea montană, și *B. diversifolium* Koch., o plantă caracteristică Carpaților dacici pentru regiunea alpină și subalpină. [A. Pr.]

Buprestide, (zool.) fam. de Coleoptere, numită și *Richards*, din cauza bogăției și a colorilor cu luciu metalic. Sînt la 2600 specii în țările tropicale.

Bura, vechiu oraș grec. în Achaia, aproape de țărmul stîng al râului Buraikos, situat pe o colina, din care curge un izvor numit de cei vechi Sybaris. B. pare a fi mama orașului Sybaris din Italia infer. În o peștera de pe teritoriul orașului se afla un sanctuar al lui Herakles Buraikos.

Bura, uua dintre formele sub cari se prezintă umezeala atmosferică. Cînd o masa de aer umez, ce zace aproape de suprafața solului, a trecut peste punctul de saturațiune, determinat prin temperatură, o parte din vapori trece în stare lichidă, formînd mici beșicuțe de apă. Masse mari din aceste beșicuțe formează B. sau *negura*. În serile și nopțile de vară, cînd aerul se recește, adeseori ni-se da ocaziune să vedem înalțându-se peste cîmpurile umede B., care ca un vel semi-transparent ascunde corpurile diuaintea vederii. Ea se formează de regula cînd un curent de aer cald, saturat de vapori, trece peste regiuni mai reci; în regiunile nordice, unde curenții equatoriali sînt în luptă continuă cu vînturile reci, cu deosebire pe lângă Fundlanda Nouă și pe lângă Britania Mare, B. este foarte deasă. — *Buraca*, negura ori brumă deasă, ce se așază pe iarba ori pe arbori. [V. B.]

Burada, familia moldovenească. 1) *Vornicul Teodor B.*, n. 28 Iunie 1800 în Odobesci, a studiat în Iași și Focșani. Implicat în chestiunile politice dela 1824, fu sursingit la mînaș. Neamțului; fugind de aci trecu în Muntenia, unde a fost cîtva timp profesor de muzică (la Craiova și Cerneți). De aici, 1826, plecă în străinătate pentru a da o mai mare dezvoltare cunoștințelor sale. Reîntors în țeara, Domnitorul care-l surgnise ne mai avînd cărna, B. se stabilă în Iași. B. e probabil cel înăntiu autor ce a scris despre muzica în limba romăna. În 1829 el scrie o »Gramatică rom. de note pentru tot fundamental chitarei«, op remas însă netipar. În 1830 se însură cu *Maria Isăcescu*, (n. 15 Apr. 1812, † 11 Febr. 1886), fca șatrării Ioan Isăcescu, și împreună cu aceasta înfînțează în Iași prima școala de fete rom., în care pe lângă limbile rom., frc. și gre. se învța și muzica. În casa lui aveau loc adese întruniri, în cari profesorii de pe atunci (Verner, P. Hett, Schultz, I. Hefner, F. Caudella, ș. a.) executau muzica compozitorilor clasici. În 1850 B. înfînță, împreună cu Evdochim Ianov, primul cor bisericesc, care cînta liturgia la bisericile Sf. Atatasie și Vulpe. La 1847 susține un examen de drept și obține titlul de »avocat privilegiat în Principatul Moldovei«; a ocupat apoi mai multe funcțiuni, între cari deputat la divanul ad-hoc, primar al Iașului. † 14 Iunie 1866.

2) Fiul acestuia, *George B.*, (n. 2 Aug. 1831), arătă de timpuriu dispozițiuni musicale, și după ce studiază în Iași violina și armonia cu P. Hett

și A. Flechtenmacher, în 1850 s'a dus la Dresda și la Budapesta pentru a-și completa studiile. Reîntors în țeară execută la 18 Dec. 1852 în Teatrul Național concertul de Beriot, (op. 16), calcând astfel în picioare prejudițiile boierilor de pe atunci, cari considerau nedemn de un fiu de boier a ține o violină în mâna. Funcționă ca șef al corului mitropolitan, șef de orchestră la Teatrul Național și prof. la Conservator; scrisse diferite bucați pentru orchestră, două liturgii pentru cor, musică de dans (parte tiparită), o broșura: »Principii elementare de musica», (1860). † 25 Martie 1870.

Tot fii ai vornicului Teodor B. sunt:

3) *Mihail B., Dr.*, senator al Romanului și autor al mai multor compozițiuni pentru piano, al unui caet de studii pentru piano, adoptat de Conservator, ș. a.

4) *B., Teodor T.*, m. cor. al Academiei Rom., n. în Iași, 3 Oct. 1839. 1857 a intrat în oastea Moldovei la artilerie, ca elev în școala militară de cadeți. Terminând apoi studiile la Academia Mihaileana, a trecut 1860 la Universitate, unde a urmat cursurile la facultatea de drept și la acea de filosofie; ducându-se după aceea în Paris, a fost înscris ca student la facultatea juridică de acolo, și 1866 a obținut diploma de licențiat în drept. În tot cursul timpului cât a stat în Paris, a urmat și studiul violinei, și a fost înscris ca elev la Conservatorul imper. de musica și declamațiune. 1866 întorcându-se în țeara, a ocupat mai multe funcțiuni judecatorești și administrative. După serviciu de 20 ani, retragându-se, s'a datat cu totul la cercetari etnografice despre poporul rom. Pentru scrierile sale Academia Română l-a numit membru corespondent al său. Astăzi este avocat și prof. la Conservatorul din Iași. Scr. princ.: O calatorie în Dobrogea, 1880; Datinele pop. rom. la înmormântări, 1882; O calatorie la m. Athos, 1884; Conservatorul din Iași (1836—38), 1888; O calatorie în sat. moldovonești din gub. Cherson, 1893. (toate la Tip. Națională din Iași); Școalele rom. din Turcia, 1890; O calatorie la Rom. din Bithinia, 1893; O calatorie la Rom. din Moravia, 1894, (Tip. Golner, Iași) și numeroase studii publ. în »Conv. liter.», »Rev. p. ist. arch. și fil.» și în »Romanul».

Buran, vânt rece și uscat (fără zapadă) din nord și nord-est; se ivesce cu mare vehemență în Asia nord., dar e de durată scurtă (de reg. 1 și).

Buratec, (zool.) s. *Brotăcel, Răcănel, Răcăteț*, (Hyla arborea L.), animal din clasa Batracienilor (Amphibia); ord. Anurilor, subord. Phaneroglosselor, fam. Hylidelor. Se deosebește de broasca ord. fiind-că presintă la degete un fel de unflaturi discoide, cari îi ajută ca nise ventuze sa se urce pe arbori; din care cauza s'au și numit *discodactyle*. B. are o lung. de 3 4 cm., de deasupra colorat verde, iar pe pânțele alb, cu luciu argintiu. La țeara României cred ca cine sarută un B. de trei ori pe pânțele nu se mai îmbolnăvesce de friguri, iar femeilor, cari nu au copii, le dau sa bea ud (urina) de B.; poporul mai crede, că B. are influență asupra ploilor fiind-ca racănesce când e vremea a ploaie, de aceea îl prind, îi leaga gura cu un fir de matasa și nu o desleaga decât atunci când vor ei ca sa ploaie. Afară de Hyla arborea, care trăiesce și în

România, fam. Hylidelor mai conține un mare număr de specii exotice, ca: *Notodelphys*, care trăiesce în Mexico și Venezuela, și ale carei femei poartă ouele în buzunar dorsal. [Dr. N. Leon.]

Burattini, (*ital.*) marionete.

Burbon, v. Bourbon.

Burcgravius, (germ. *Burggraf*) sau *Burgi-comes, Praefectus urbis*, în evul mediu un conte, care era deodată și capitanul unui oraș; erau prefecti civili și militari. Însemnătatea acestei dignități a încetat deja în secl. XIII., titlul însă s'a susținut până astăzi. Imper. Germaniei s. e. are și titlul de B. de Nürnberg.

Burchiello, Domenico, poet satiric pop. italian, la început barbier în Florența; scrisse o mulțime de sonete, cari în mare parte, diu cauză ca se refer la anumite persoane și împrejurari locale, nu sunt pe deplin înțelese. Scrierile lui B. au apărut în mai multe ediții, între altele la Florența (1568). Explicate au fost de Doni, (Veneția, 1553 și 1556). Cf. C. Mazzi, II B., în »Propugnator IX. și X. B. a murit 1448 la Roma în mare miserie.

Burckhard, I) B., Ioan Ludovic, celebru calator, n. 1784 în Lausanne, a studiat în Lipsca și Göttingen. Societatea geogr. africană din Londra l-a trimis în Cambridge, unde a studiat limba araba și astronomia. În 1809, sub numele Ibrahim Ibn Abdallah al- Șâmi, și ca neguțetor arab, calatoresce prin Siria și Egipt, studiând obiceiurile Arabilor. În 1813 calatoresce pe Nil în sus până în Dongola, de unde se rentoarce prin Berber la Marea Roșie. În societatea lui Belzoni, și cu concursul acestuia, trimite la Londra capul colosal (300 maji) al statuei Memnon din Theba. † 1817. Descrierile calatoriilor sale au apărut în Londra, 1819—1831.

2) *B., Ioan Carol*, astronom, n. 1773 în Lipsca. † 1825. 1807 director al observatorului de la École militaire. Scrierea lui despre cometei a fost premiata de Institut de France.

Burda, I) mantaua ce a daruit Mohammed poetului Kaab Ben Sotair; este una dintre cele mai prețioase reliquii ale tesaurului imp. din Constantinopole. În fiecare an, la 15 a lunei postului, sultanul i-se închina. 2) *B., cassida* (min) arabă în onoarea lui Mohammed, compusă de el Busiri. Se cântă la înmormântări.

Burdea, Câmpul —, platoul cuprins între râul Teleorman și râul Vedea în Rom., j. Arges, pl. Cotmeana; se începe deasupra Piteștilor și se întinde până în j. Teleorman; solul acestui șes e puțin fructifer.

Burdigala, I) numele lat. al orașului Bordeaux; 2) al 384 planetoid.

Burduf, pânțec; piele cusută în formă de sac, în care se pastrează brânză, etc. — *Burduhan*, peritoneu.

Burdujeni, I) B., țirgușor și com. rur. în Rom., j. Botoșani, la marginea țerei despre Bucovina, cu 1960 loc., (456 Rom. și 1477 Ovrei, ș. a.); e strabatut de linia ferată Pașcani-Ițcani; loc. rom. se ocupă cu agricultura, iar Ovreei cu comerțul și meseriile; țirg se face în toata Dumineca; are 1 biserică, fostă manastire de calgari, zidită de Teodor Movila în prima jumătate a secl. XVII., și 2 școale, una de băieți cu 2 învățatori și alta de fete cu 2 învățatoare. 2) *B., com. rur.* în același j. compusa din sat.: B. (mahalaua țirgușorului), Fetesci,

Mereni, Plopeni, Prilipca și Tisăuți având în total 3001 loc.; are 3 biserici și câte 1 școală de băieți și de fete, întreținute de județ. Sat. B. numeră singur 1585 loc.

Bureau, (*franc.*) birou, masă de scris, cancelarie. v. și Birocrație.

Burebista, s. *Boerebiste*, primul rege al Dacilor (90—40 a. Chr.), care nu numai uni poporul său și-l organiză în stat puternic în locul statului mai vechiu al Geților, dar îl și reformă și supuse popoare îndepărtate sub sceptrul său. Merse asupra Boilor, cari locuiau în »partea dunăreană din Austria de astăzi» și cari aveau rege pe Critasiros, îi nimici în resboiu și astfel pustii țeara lor în cât cu 100 de ani mai târziu țeara Boilor se chema pustia Boilor. Supuse Pannonia, trecu Dunărea și pradă provinciile romane Iliria și Macedonia, iar pe coastele Mării Negre cuprinse toate cetățile grecesci până la gura Niprului (Olbia). În contra lui își propunea să meargă marele Cesar, înainte de a fi omorât; B. se pare că a fost resturnat printr'o revoluție puțin timp după moartea lui Cesar. B. reformase obiceiurile poporului său cu ajutorul unui pontifex Deceneu. (Cf. Strabo, VII, 3 § 5 și 11; Roesler, Rom. Studien, pag. 28, 29; Toilescu, Ist. Rom., 1885, pag. 25, 26, 27; Xenopol, Ist. Rom. I., pag. 80, 107, 108.) [I. S. F.]

Buren, *Martin*, president al Statelor Unite din America de Nord, n. 1782 în Kinderhook, statul New-York, dintr'o veche familie olandeză. 1812 până 1821 membru al congresului, 1829 guvernor al statului New-York, apoi secretar de stat, 1832 vicepres. 1837—41 presid. † 1862 la Lindenwald.

Bureta, aparat p. măsurarea exactă a cantităților mici de lichide; o țeve de sticlă împărțită în c. c.

Bureți, (zool.) scheletul spongilei. *Spongia officinalis*, (v. Spongii), care se întrebuințează la spălat și șters ca B. de toaletă, de baie; în chirurgie la spălatură ranelor, în școli pentru ștergerea placelor și a tablelor, etc. Se mai întrebuințează în chirurgie la dilatarea orificiilor naturale sau accidentale; pentru acest scop se prepară în trei moduri: *B. cu ceară*; se ia un B. fin, se bate bine ca să iasă tot nasipul din el, se ține în apă caldă 24 oare, se spală cu îngrijire și se repetă această spălare de două sau trei ori, după aceea se uscă bine, se taie fâșii și se moaie în ceară topită; fâșiile se scot, se scurg de ceară și se presează între două plăci de fier încălțite prealabil. Când se introduce o asemenea fâșie în o rană, fistulă, etc., căldura topesce ceara, iar B. în virtutea elasticității sale se dilată și lărgesce păreții ranei; *B. cu sfoară*; se spală B. și se înfășură ud jur împrejur cu o sfoară și se leagă strins, uscându-se astfel în o etuvă, apoi se desleagă sfoara și se taie o fâșie groasă după trebuință; *B. cu gumă* se prepară după metoda B.-lui cu ceara, însă în loc de ceară, se îmbibă B. în gumă și apoi se presează în hârtie cerată până se usca. *Spongia officinalis* trăiește în mare, exemplarele cele mai fine se pescuiesc din Mediterana, mai mult în Adriatică și în Arhipel pe coastele Caramaniei și Siriei. Numai de pe coastele Croației, venitele pescăriei de bureți, variază pentru o jumătate de an între 150,000 și 300,000 fr.

B., plante, v. Ciuperci și Agaricus.

[Dr. N. Leon.]

Burg, (*germ.*) castel, cetate; original ori ce loc întărit cu șanțuri și ziduri, apoi mai ales acele ziduri din evul mediu, cari serviau de locuință familiilor nobiliare. *Burggraf*, v. Burgravius. *Burgmestru*, (*germ.* Bürgermeister), primul funcționar administrativ (primar) al unui oraș, al unei comune.

Burg, 1) *B., Adam, Cavaler*, matematic și tehnolog, n. 1797 în Viena, unde 1849 este director al institutului politehnic, 1852 șef de secțiune în ministerul de comerț. Autoritate pe terenul mecanicii. † 1882.

2) *B., Ernst, von der*, general prus., n. 1831 în Luckenwalde, artilerist; 1862—64 în armata franceză din Mexico, 1864 șef de stat major, 1867 atașat militar în Paris, 1870—73 șef de stat major al lui Manteuffel în Franța, 1884 guvernor în Strassburg, 1887—91 comandantul corpului 2 de armată în Stettin; 1891 pensionat.

Burgas, (*Pyrgos*), oraș cu port în Rumelia or., lângă Marea Neagră, cu 6500 loc. În apropiere se află baia Lodja, cunoscută și Romanilor vechi.

Bürger, *Gottfried August*, poet germ., n. 31 Dec. 1747 la Molmerswende; a studiat teologia la Halle, neavând însă nici o tragere de inimă spre acest studiu, s'a dat desfrânării, asemenea la Göttinga, unde era să studieze dreptul. La 1772 a fost numit »Amtmann» la Altengleichen, din care post demisionând se întoarce la Göttinga, și trăi în cea mai mare lipsă. După câțiva ani de miserie a murit 1794. Viața lui familiară a fost nefericită. B. e un poet foarte, ba adeseori chiar prea popular, încât trece marginile bunei cuviințe, urmarea lipsei de creștere bună și a vieții destrăbălate ce a dus. Poesiile libere de aceste excese ale sensualității însă îi asigură un loc de frunte între poeții germani, fie ele tragice ca »Lenore», fie comice ca »Impăratul și abatele». Afară de »Poesiile» sale merită amintire cartea »Wunderbare Reisen und Abenteuer des Freiherrn von Münchhausen», ce a tradus-o din englezece.

[W. R.]

Burgess, *James*, orientalist, n. 1832 în Kirkmahoe (Scoția), 1855 prof. în Kalcutta, 1861 în Bombay, 1886 director al explorărilor arheologice din India.

Burghez, burges, v. Bourgeois.

Burgos, prov. span. în Castilia veche, 14,196 km². și 338.551 loc. (1887). *Capit. B.*, lângă Arlanzon, 31,301 loc.; eppie, catedrala în stil gotic.

Burgos, *Francisco, Xavier, de*, om de stat și literat span., n. 1778, † 1845. Sub Ios. Bonaparte, subprefect de Almeria, iar după căderea regimului franc. s'a refugiat la Paris și s'a ocupat cu literatura. Reîntors 1817 în Spania, a redactat mai multe foi și a fost în mai multe rânduri ministru. A scris comedii, poesii, (celebra Oda á la razon) și o istorie (incompl.) a Spaniei sub Isabella II.

Burgtheater, teatrul imperial din Viena, înființat 1776, unul dintre cele mai importante teatre germane, pe la mijlocul secolului XIX chiar dator de ton pentru Germania întreaga. Cultivă drama modernă și clasică și stă pe nivel egal cu »Théâtre français». (Cf. H. Laube, Das B., Lipsca, 1868.)

Burgund, (*Bourgogne*), *Louis, duce de*, fiul Dauphinului Louis și nepot al lui Ludovic XIV din Franța, n. 6 Aug. 1682 în Versailles, a fost

elevul ducelui de Beauvilliers și al lui Fénelon, cari — se dice — că au făcut din tinerețe ușuratic un ideal de om moral și religios după prototipul »Télémaque«. De fapt ținută și purtarea lui nu se prea potrivea cu splendoarea frivolă a curții din Versailles. Cu toate acestea fu pus de mai multe ori — cel puțin nominal — în fruntea armatei. † 18 Febr. 1712. Al treilea fiu al lui B. ajuns rege Ludovic XV.

Burgundia, (fr. *Bourgogne*), ducat, veche provincie în Franția estică, în ținutul râurilor: Seina, Loire și Rhône, cuprinzând ați cele 4 depart.: Ain, Saône-et-Loire, Côte-d'Or și Yonne, numită și B. infer. față cu B. super. (Franche-Comté); bogată în vinuri excelente și minerale (fier, plumb, cărbuni de piatră, mangan); terenul mai ales șes; orașe mai însemnate: Auxerre, Autun, Auxonne, Chalon sur Saône, Dijon, Bourg. — *Istoria*. Burgundionii, o mare seminiție germ., ramură a trunchiului gotic, așezat la început în ținutul Vistulei și Oderei, strimtorați prin migrațiunea popoarelor, porniră spre sud-vest; 410 trecură Rinul și se așezară în ținutul Worms-ului, unde sub regele lor Gundicar întemeiară un imperiu; bătuți 437 de Huni, Gundioch conduse restul Burgundionilor în Savoia, unde ei primară creștinismul, anume erezia lui Arie, și întemeiară un nou imperiu, ce se extinse preste întreg ținutul riului Rhône, afară de Provence; 534 imperiul lor devine provincie francică, iar sub Merovingieni, în urma deselor împărțiri, formă din când în când regat deosebit. La independență ajunsă țeara din nou prin contele Boso de Vienne, care la 880 devine rege al B.-ei cisjurane, și prin coutele Rudolf I., din fam. Velfilor, care la 887 devine rege al B.-ei transjurane (Franche-Comté, Elveția de vest, Vallis și o parte din Savoia). Pe la 900 se întemeiă și un al treilea stat burgundic: ducatul B. (v. mai jos). Rudolf II. (912—937) uni la 930 cele două regate: cis- și transjurane într'un singur stat: regatul B. sau Arelat, numit astfel dela capitala sa Arles; sub el se ridică țeara la culmea puterii. Cu Rudolf III. († 1032) se stinse linia barbataască a dinastiei burgundice și B. ajuns sub stăpânirea împăraților romani (germ.) Dupa moartea Imp. Carol IV (1378), ultimul împărat încoronat în Arles, B. se împărți în mai multe teritorii independente, cari rând pe rând se alipiră de Franța.

Ducatul B., (B. inf.), numit mai târziu Bourgogne, în ținutul râurilor Saône și Seina sup., îl întemeiă Richard, conte de Autun, frate al lui Boso de Vienne, care † 921; fiul acestuia, Rudolf, muri (937) fără moștenitori, iar nepoata lui, Ludegardis, se mărită după Odo, frate al regelui Hugo Capet al Franței. După ce cu Filip se stinse dinastia acestuia (1361), regele Ioan al Franței dote 1363 ducatul fiului său celui mai tinăr, Filip Curagiosul, care mai primî dela Carol IV. și feudul imperiului germ. Franche-Comté (B. super.); Filip († 1404) este întemeietorul liniei mai nouă a ducilor de B.; el mai adause prin casatoria sa (1369) cu Margareta, moștenitoarea Flandrei, noue teritorii la ducatul seu. Fiul acestuia, Ioan Fară Frică, fu asasiuat 1419; fiul lui Ioan, Filip cel Bun, câștigă Namurul (1429), apoi Hennegau-I, Olanda, Seelanda, Brabantul și Limburgul, în pacea dela Arras (1435)

cu Franția, însemnate teritorii francoeze și (1443) ducatul Luxemburg; † 1467. Carol Indrăznețul, fiul lui Filip, mai câștigă încă prov. Geldern cu cetatea Zütphen (1473), voi sa facă din B. un puternic regat, dar fu învins de catra Elvețieni și cădu în lupta dela Nancy (1477). Remânând după el o singură fică, Maria, regele Ludovic XI. al Franței confiscă ducatul B., fiind acela feud barbătesc; B. super. (Franche-Comté) și celelalte ținuturi ereditare trecură prin căsătoria Mariei cu archiducele Maximilian de Austria la acesta, iar dela el la fiul său Filip cel Frumos († 1506), al carui moștenitor fu împăr. Carol V. De aici încolo istoria provinciilor burgundice se contopesc cu istoria Țerilor de jos. Carol V. sili 1526 în pacea dela Madrid pe regele Francisc I. al Franței sa-i redee și B. inf., trebui însa să renunțe la ea 1529 în pacea dela Cambrai. Ludovic XIV. câștigă în pacea dela Nimwegen (1678) și B. sup. (Franche-Comté) pentru Franța. (Cf. Barante, Paris, 1858; Dubois, Rouen, 1867, și Petit, Paris, 1885—92.) [nt.]

Vinuri de Burgund, vinurile din Côte d'Or și din depart. Yonne, Rhône și Saône-et-Loire; sînt vinuri grele, roșii sau albe, au aromă și gust minunat. Cele mai bune vinuri de B. se produc între Dijon și Chalon.

Legea de Burgundionă, (Lex Burgundionum), o lege de pe la finele secl. V data de regele Gundobad (473—516), folosindu-se la compunerea ei și alte legi anterioare. Această lege a ramas în vigoare și după cucerirea Burgundului de către Franconi pâna prin secl. IX, formând dreptul personal al Burgundionilor. Pentru supușii săi Romani, regele Gundobad a dat o altă lege, compusa de pe isvoare romane. Ambele legi au fost editate în »Monumenta Germaniae« Leges III., (1863) și în »Fontes rerum Bernensium«, (1880).

Burhanpur, (engl. *Boorhaunpoor*), oraș fortificat în provinciile centrale indo-britice, lângă riul Tapti, 30,017 loc. (1881); țesătorii însemnate.

Buri, (*Burr*), în mit. nordică protoparintele țeilor. Vaca Audhumbra (v. ac.) a lins sghiaburile de ghiață, cari erau sârate, și din ele a apărut B.; fiul lui B. a fost Bör.

Buri, un trib din Dacia. Pe timpul primului resboiu dintre Decebal și Traian, după ce acesta trecuse Dunărea și luase calea Tibiscului, B. trimis o solie împăratului roman. Pe un burete era scris latinesce — în formă un binevoitor sfat, în fond o mascată amenințare — cum-că marele Cesar face rău că rupe pacea, și mai cuminte lucru ar savîrși de s'ar intoarce înapoi.

Buri, un șef mongol din 1240, citat de persianul Fazel-Ullah-Raschid. Dimpună cu Cadan el a învins pe Sașii din Transilvania în 3 batalii, pe când orda cea mare biruia pe Basaram-bam.

Buric, *ombelic*, (lat. *umbilicus*), mică cicatrice remasă pe partea de mijloc a pântecelui în urma tăierii cordonului umbelical, prin care embrionul se hrănesce înainte de a se nasce.

Buricat, convex, bombat.

[—]

B.-ul pământului, după poveștile române e locul, pe unde se pogoară în lumea de jos sau în lumea cealaltă. O negură răpi trei fete de împărat; Zorila pornesce sa le caute, ajunge la B. pământului, își face un leagan și-și dă drumul în lumea cealaltă. Agheran se pogorî pe B. pământului în jos în lumea seimilor. Fiutul

Oale dând de gaura, unde era B. pământului, se pogori pe acolo și ajunse pe cea lume. În alte povești, în loc de B. p., e gaura, gărlciul, re-suflătoarea pământului, pe unde se pogoră în lumea de jos; locul de pogorire acuzi e fântâna smelilor, acuzi o scară, etc. [Atm.]

Buridan, Ioan, filosof etc. (1300—1358). Discipul al lui Occam și profesor de filosofie și teologie, era ca și învățătorul său, nominalist. A scris: *Questiones in politica Aristotelis et in X lib. ethices Aristotelis*; *Summula de dialectica*; *Compendium logicae*. — *Măgarul lui B.*, anecdotă atribuită lui B.; se țice că explicând echilibrul liberului arbitriu și faptul, că pentru a se pute voința noastră determina, are lipsă de motive cari să cumpenească mai mult ca toate celelalte, B. ar fi folosit exemplul: Un măgar pus între două legături de fân deopotrivă de mari și de aceeași calitate, va peri de foame, nesciind de care să se apuce mai întâiu. (Cf. Kirchmann, *Philos. Bibliot.*, tom. 94.) [Pl.]

Buridava, numele unei cetăți române în Rom., j. Argeș, în apropiere de com. Călimănești, pl. Cozia; pe aci în sus cătră Turnul Roșu trecea drumul lui Traian la Sarmizegetusa.

Burietți, popor mongolic, în Transbaikalia rus. și în sudul guvern. Irkutsk, cam 208,000 capete; budhiști, nomazi.

Burke, (pron. bōrc), 1) *B., Edmund*, om de stat și scriitor engl., n. 1729 în Dublin, 1765 deputat, luptă pentru libertatea de presă, curtea cu jurați și toleranța religioasă, propuse 1775 parlamentului cele 13 puncte de împăcare cu America. 1782 cassar general al armatei și membru al consiliului secret, contrar al revoluțiunii franceze. † 1797 la moșia sa Beaconsfield.

2) *B., Robert O'Hara*, călător, n. 1821 în St. Cleavans (Irlanda), din 1853 inspector de poliție în Melbourne, apoi șef al expedițiunii de explorare a Australiei până la golful Carpentaria, pe care-l ajunse 1861. † la întoarcere în 1861.

Burla, Vasile M., n. 9 Febr. 1840 la Opaițeni, (Bucovina), și-a făcut studiile la Cernauf, Beius, Viena, Graz și deveni, după terminarea filologiei și filosofiei, profesor de limba elină la liceul din Iași. În timpurile din urmă a ocupat și funcțiunea de inspector al învățământului privat și public. Încă de pe când era student începă să colaboreze la ziare. Prima sa lucrare serioasă este amanunțita critică a Gramaticii lui Cipariu, (Conv. liter. V. 1871) și după aceasta au mai urmat și alte câteva studii prin Conv. liter., și prin Revista pentru archeologie, istorie și filologie a lui Tocilescu. A mai publicat și cărți didactice: Prospect gramaticeal asupra dialectului lui Homer și al lui Herodot, Iași, 1877, prelucrare din nemțesce; Carte de exerciții latine, Iași, 1888; Gramatica limbii grecesci după Curtius, pentru licee, Iași, 1895. B. n'a îndeplinit așteptările oamenilor, căci cu serioșitatea cunoscîntelor, ce le-a arătat chiar dela primul său articol, ar fi putut face mai mult decât a făcut. [D. E.]

Burla, sat în Bucovina, cap. și j. Rădauț; cu satul Lupăștenii formează comună și parohie; are moșie mănăstirească, 2014 loc. (1982 ort. și 32 mos.) [Dr. I. G. Sbiera.]

Burlac, flăoău, neînsurat. În Rusia se numesc B. țilerii saraci, cari mai ales în timpuri vechi și-au câștigat pâinea ca tragetori de navi.

Burleigh, (pron. bōrli), *William Cecil, Lord*, diplomat engl., n. 1520 în Bourne; sub Somerset 1548 secretar de stat, la căderea acestuia 1549 arestat în Tower, sub Elisabeta iarăși secretar de stat, apoi tesaurar suprem, om intim al reginei; urzitorul principal al arestării și executării reginei Maria Stuart. † 1598.

Burlesc, (dela ital. burla = glumă, batjocură, farsa), e o specie de ridicul, opus eroi-comicului (v. ac.); se numesc astfel vorbele, însușirile și faptele triviale, contrare situațiunilor serioase și demnității persoanelor, caror se atribuiesc. *Gen. B.* în literatură se țice poesia de ori ce formă, a cărei notă esențială este B.-ul, pentru a rîde de persoane și lucruri serioase. Ea își are originea la Italiani, unde Berni, Mauro, Caporali, Burchiello sînt cei mai însemnați poeți burlesci. O lucrare literara serioasă, schimbată prin inițiativă în stil burlesc, se țice parodie (v. ac.), s. e. Eneida travestită a lui Scarron în Franția, unde mai tîrziu bunul simț al lui Boileau și Molière puse capăt acestei poezii de rău gust. [M. Str.]

Burletta, (ital.) operă comică. v. Buffo.

Burmeister, Hermann, zoolog germ., n. 1807 în Stralsund; 1837 prof. în Halle, călători 1850—52 prin Brasilia, 1856—60 Uruguay și Argentina; 1861 prof. și director al muzeului de istorie naturală din Buenos-Aires, întemeiat de el; 1870 curator al facultății de științe naturale din Cordova. † 1892 în Buenos-Aires. Scr.: »Handbuch der Entomologie«, (vol. 1—5); »Reise nach Brasilien«, (Berlin, 1853); »Anales del Museo Nacional de Buenos-Ayres«, 3 vol., și altele.

Burnaz, o vastă câmpie în Rom., j. Vlașca, se întinde din sus de dealurile Dunării despre Ghisdaru și merge la vest până la comuna Cacaletți, apoi pe la Grosu, Chiriac, Trestenic și coboară spre sud-vest la Stănesci. Aceasta câmpie se aseamănă cu barăganele din județele Braiila și Ialomița. Pe dînsa nu se vede nici o pădure, nici un arbore, satele rari și fără arbori, văi mai de loc, se pare un pustiu. Pe acest baragan se ved din distanță în distanță movile mari, cari se țice că ar fi fost posturi de pază din epoca Romanilor; dintre acestea cele mai principale sînt: Magura Balanoaia, Magura Toporu, Magura Cacaletți.

Burney, (pron. bōrni), *Charles*, musicograf engl., n. 1726 în Shrewsbury. † 1814 în Londra. Doctor în musică dela Universitatea din Oxford; a scris: *Istoria gen. a musicii*, (4 vol., Londra, 1776—89), publicată în mai multe ediții, și tradusă în diferite limbi. Este consultată cu folos și apreciată de musicografi până astăzi.

Burnley, (pron. bōrli), oraș în nord-vestul Engliterei, lângă riul Burn; 87,058 loc. (1891); fabrici de lână și bumbac, industrie de fier; mine de carbuni.

Burnonit, mineral cristalisat în sistemul ortorombic, prezentând forme foarte numeroase. Stralucire metalică, de culoare gri sau gri-negru. Este un sulfato-antimonit de plumb și cupru, cu fier și argint; se găsește în Harz, Boemia, Ungaria, Engliterea, America, ș. a.

Burnouf, (pron. bōrnuf), *Eugen*, orientalist, n. 1801 în Paris; din 1832 membru al Institutului și prof. de limba sanscrită la Collège de France. † 1852. Binemeritat pentru cercetările sale asupra limbii zendice («Vendidad Sadē».

Burns, (pron. bõrns), *Robert*, poet scoțian, n. 1759 în cottul scoțian Ayr; B. a fost agronom, mai apoi percepător de accize în Dumfries; † 1796, slăbit de grijele traiului și de lipsă. B. a fost cel mai mare poet liric al Scoției; a exercitat influență binefăcătoare asupra poeziei engleze. Operele lui B. au ajuns multe edițiuni (1891 în 4 vol.)

Burnus, mantaua albă a Beduinilor, provădută de obicei și cu glugă.

Burrow, *Carol August*, medic. germ., n. 1809 în Elbing; prof. de chirurgie în Königsberg; s'a distins prin introducerea mai multor metode de operațiune. A publicat diverse tractate de chirurgie în diarele medicale. † 1874.

Burrit, *Elihu*, (pron. ileiu börrit), cunoscutul apostol al păcii din America, n. 1810 în New-Britain (Connecticut) la început fierar, cutrieră Statele-Unite propagând pacea, participă la congresele de pace din Bruxella, Paris, Frankfurt l. M. și Londra și publică »Olive leaves«, scriere tradusă în multe limbi. † 1879 în New-York.

Bursa de comerțiu, (lat. bursa = pungă), este locul unde se adună comercianții, samsarii sau mijlocitorii de schimb de mărfuri și de produse, căpitani de corăbii, etc. pentru a încheia transacțiuni. B. sînt de mai multe feluri, și anume: B. de bucate, vite, mărfuri coloniale, de cărbuni. de cărți (Lipsca); cele mai însemnate B. sînt acelea, unde se speculează diverse fonduri (efecte) de stat sau private, acții, polițe și monete, etc. Cele dintâiu B. s'au înființat în Brügge, Anvers, Lyon și Toulusa în secl. XVI, ca B. de mărfuri; în secl. XVII, dezvoltându-se efectele de stat, acțiunile, etc., s'au înființat B. de efecte. Transacțiile de B. se fac pe baza unui regulament de B., iar controla prin comisarii de B. Aceștia, sau agenții de B., publică buletinul de curs. Cele mai însemnate B., unde se negociază tot soiul de efecte indigene și străine, sînt în Londra, Paris, Berlin, Frankfurt, Amsterdam și la Viena, unde însă se negociază aproape numai efecte indigene. — În România B. se administrează de un comitet compus din sindicii mijlocitorilor de schimb, dintr'un membru numit de ministerul de comerțiu, un delegat al Camerei de comerțiu, un membru numit de Banca Națională din Bucuresci și de sucursalele ei și dintr'un membru ales de patențiarul de clasa I. și II. ai județului. Mijloacele B.-ei provin din veniturile ei proprii unite cu veniturile camerei de comerțiu. Operațiunile principale ale B.-ei sînt: Tîrgul efectelor publice și private, tîrgul acțiunilor diverselor societăți agricole, industriale și comerciale, tîrgul scrisurilor fonciare rurale sau urbane și al tuturor hîrtilor negociabile, vînderea materiilor metalice, a monetelor, a tot felul de mărfuri, închirierea vaselor de transport, transportul pe uscat și pe apă, tot felul de transacțiuni relative la comerțul continental și maritim, asigurările de tot felul, etc. Comitetul B.-ei e presidat de Sindic sau în lipsă de Delegatul camerei de comerțiu. B. de conun nu poate negocia nici o obligațiune a unui stat strain, acțiune sau hîrtie străină, fără autorizațiunea ministeriului de comerțiu, dată după avizul prealabil al comitetului B.-ei. B.-le din România (Bucuresci, Galați și Brăila), înființate prin legea din 3 Iulie 1881 (mod. 24 Iunie 1886), după un moment de avînt, nu mai duc decît o existența

nominală, din cauză că legea e copiată după oea franceză și nu se potrivește nicidecum cu starea lucrurilor. Toate operațiunile se fac în *tîrgul liber*.

Bursa, *stipendiu*, (numit astfel după inter-natele împreunate în evul mediu cu universitațile, de unde și num. germ. *Bursch*), ajutor bănesc dat cuiva pentru înlesnirea studiilor sale. B. se dau de stat, județe, comune precum și din fonduri particulare. De ele beneficiază școlari (în licee, seminarii, școale normale, școale militare, etc.), studenți în timpul studiilor universitare, profesori, tineri învățați și artiști pentru studii în țeri străine. B. sînt destinate sau pentru studii în genere sau pentru o anume specialitate. Bursierii din internatele Statului nu primesc B. în bani, ci au în ele toată întreținerea în mod gratuit. B.-le în Rom. se obțin obicinuit prin concurs. [M—r.]

Bursa mucosa, în anatomie nume dat pun-gilor de diferită mărime, al căror pãrete subțire e format dintr'o structură fibrinoasă, conținend un lichid mucos, în forma albului de ou, avend menirea a diminua fricțiunea suprafețelor a părților tari și mobile ale articulațiilor.

Bursan, *George G.*, avocat, n. 3 Iunie 1855 în Bucuresci; descendent al unei familii de grãnițeri din Transilvania; Doctor în drept dela facultatea din Paris. Fost magistrat în Bucuresci, 1883—89; demisionand îmbrãțișează cariera de avocat. B. a contribuit mult la întocmirea »Ligei pentru unitatea culturală a Românilor«, în al cărei sin a dezvoltat o activitate neobosită; secretar al comitetului central executiv dela înființare, a fost ales presedinte, după moartea lui Gr. Brătianu și până la alegerea lui V. A. Urechia. Dela 1896 secretar al secției Bucuresci. Făcend parte din partidul național-liberal a fost ales, în Nov. 1895, membru în consiliul comunal și descmnat la postul de vice-primar al Capitalei.

Burschenschaft, (germ.) corporațiune studentească germ., întemeiată 1815 în Iena la îndemnul prof. Fichte și Jahn; B. avea de scop îmbunătățirea vieții studentești și cultivarea sentimentului național. Cu timpul s'au întemeiat pe la toate universitățile germane B.-uri, cari urmãriau direct și scopuri politice. În timpul mai nou B. au mai mult un caracter social.

Bursera L., (botan.) gen de arbori balsamiferi din fam. Burseraceelor, trib. Burseraeae, ce cresc în America tropicală și au flori ermafrodite sau polygame, cele femele și ermafrodite trimere, cele mascule pentamere. Sucul resinos dela *B. balsamifera* Sw. are importanța medicinală, el se aplica ca antiblemoragic, antihelmintic, dar mai ales ca resolutiv la rani și bube. Alte specii, ca *B. gummiifera* Jacq., cu care se confundă adese specia precedenta, *B. serrata* Roxb. ș. a., se cultivă la noi ca plante decorative de florăria caldă. [A. Pr.]

Burseraceae, (botan.) fam. de plante lignoase dicotyle tropicale balsamifere sau oleifere, cu semența fără albumen, înrudită cu Simarubeele și Rutaceele. După ovarul 2—5 sau 1 localar distingem tribul B., la care aparțin genurile Boswellia, Balsamodendron, Bursera ș. a. și tribul Amyrideae cu micul gen Amyris. [A. Pr.]

Bursicula, (botan.) mică groiță pe suprafața retinaculului (v. ac.) dela poliniile (v. ac.) Orhideelor.

Bursler, (franc. *Boursier*), tesaurar; vizitatorii bursei; cei ce se bucură de o bursă pentru studii.

Burslem, oraș în cottul englez Stafford, 30,862 loc. (1891); școală de arte, fabrici de vase de porțelan și faiență.

Bursuc, sau *viezure* (*Meles taxus*), mamifer din ord. Carnivorelor; are corpul scund, capul triunghiular, botul ascuțit, urechile scurte, picioarele scurte provădute cu ghiare tari, tocite, neretractile, coada scurtă, părul lung, capul alb, cu câte o pată neagră preste ochi și urechi, pe spate alb-cenușiu-negru, pe burtă și picioare are peri bruni-negrii; lungimea corpului 75 cm., a coșii 18 cm.; traiesce în Europa și Asia nordică, singuratic, în gropi subpământene, sapate de el, la adâncime de 1'25—1'50 m., având 2—8 înțrări și ieșiri. În acest bărlug doarme ziua și în timpul iernei și iese la înțrarea bărlugului numai să se soarească. Numai noaptea umblă după hrană, ce constă din fructe, rădăcini, insecte, melci, viermi, broaște, șerpi, paseri, ouă de paseri și iepuri tineri. Se vânează pentru blana și grăsimea lui; din părul lui se fac peneluri.

Bursucar, (*Canis familiaris vertagus*), câine cu corpul cilindric, capul și botul mare, dinți puternici, urechile lăse în jos, picioarele scurte și îndoite, labele mari. Era cunoscut în vechime (de Xenofon). El este puternic, curajos, inteligent, credincios, dresabil, însă și mușcător. Se folosește la vânătoare, chiar și contra mistreților.

Bursufiat, (botan.) organ, (s. e. frunza, sepal...), având pe suprafață mici ridicături ale parenchimului, dedesubt fiind goale.

Burtă-verde, porecla oamenilor cari ved numai de interesele lor materiale și sunt incapabili de vederi înalte și sentimente nobile. (*Ianache B.*) — *Burtăverdeime*, porecla burgheziei.

Burton, *Richard Francis*, călător engl., n. 1821, oficier în armata indo-britică, călători prin India, Mecca și Medina, 1857 cu Speke prin Africa sudică, 1860 în statul mormon Utah, apoi ca consul engl. la Fernando-Po; cercetă Brasilia, Paraguay, Siria, Islanda, descriind călătoriile în numeroase opere. † 1890 ca consul engl. în Triest.

Burton-upon-Trent, (pron. bört' nepon), oraș în Englitera, cott. Stafford, lângă râul Trent, preste care duce un pod de 471 m. lung., 46,047 loc. (1891); mari bererii (de Ale = bere deschisă) cu producțiune anuală de 1½ mil. butoaie.

Buruiene, numire populară generală pentru toate plantele herbacee; *B. de bubb' rea* = *Chenopodium hybridum* L. (v. ac.); *B. de friguri* = *Capsella Bursa pastoris* Moench. (v. ac.) și *Euphorbia helioscopia* L. (v. ac.); *B. de lun-goare* = *Levisticum officinale* Koch (v. ac.); *B. de negei* = *Euphorbia platyphyllos* L. (v. ac.) etc. — *Buruienele* sânt nisce plante ce cresc pe câmpuri printre semănături și plantele de folos în mod spontan, sau pe maidane lângă drumuri și locuri inculte și ele nu ofera nici un folos și chiar vitele se feresc de ele. B. sânt vatomatoare prin aceea, ca ocupa locul și detrag o parte din hrana convenită plantelor de valoare. După modul lor de viețuire și desvoltare. B. sânt plante anuale și bianuale, cari se propaga prin semințe, sau sânt plante vivace, cari se propaga prin radacinile lor adânci și stoloni sau tulpini subterane. B. cari se propagă prin semințe sânt

foarte numeroase; cele mai vătămătoare sânt: macul pășăresc, muștarul de câmp, ridichea selbatică, pălămida, mărăcinii, ciuliniu muscălesci sau holera, neghina, vinetica, volbura, osiga, și altele. Contra lor ne putem feri curățind bine semința prin darea la trior și cernut, apoi prin lăsatul pământului ogor negru și lucrarea cât de deasă a lui, ca semințele aflate deja în pământ să se pună în stare să germineze și apoi sa se distrugă cu o lucrare (grăpare) ulterioară. Mult mai vătămătoare și mai greu de stirpit sânt B. vivace, cari se propaga prin stoloni, ca pirul, bozu, coada mânăului, brândușa și altele. Ele se pot distruge sau împuțina numai prin o arătură adâncă și scoaterea lor cu totul cu plugul și grapa, și prin adunarea și arderea lor. Coada Mânăului și brândușa dispar unori de sine și prin însănoșarea terenului după facerea de drenagiu, etc.

Bury, (pron. berri), oraș și cott. în Englitera, lângă Irwell, 57,206 loc. (1891), fabrici însemnate de lână și bumbac, mine de cărbuni și de piatră.

Busan, braț al Volgei, se revarsă în Marea Caspică; 150 km. lung. Multe ruine; se crede că aici au locuit cândva Tatarii.

Busch, *Wilhelm*, desenător germ., n. 1833 în Wiedensahl (Hanovera). A publicat numeroase opere cu deseneri unoristice-satirice, al căror text l-a compus însuși. Cele mai cunoscute sânt: Max und Moritz, Hans Hukebein, Die fromme Helene, etc.

Busento, (la Greci: *Pyxus*, la Romani *Buxentius*), afluent al râului Crati în Italia inf. (Calabria), se varsă în Cosenza; după tradițiune în alvia acestui riu ar fi înmormântat Visigoții pe regele lor Alarich (410 d. Chr.)

Bushir, (*Abushehr*), cel mai de căpetenie oraș cu port în Persia, în prov. Farsistan, lângă sinul persic, 15,000 loc.; export 11 mil., import 16 mil. marce.

Busiris, după mit. egipt. un zeu, căruia i-se sacrificau oameni, mai ales străini. Omorât de Heracles. [Atm.]

Busiris, oraș în Egipt, la brațul est. al Nilului; cu templul renumit al lui Isis; astăzi Abusir.

Busleaga, numele unei cățele în poveștile rônănesci. Imperăteasa, bucatoreasa și căteaua mânăcând dintr'un pește, au ramas toate trei îngrecate și au născut câte un baiat. [Atm.]

Buşmani, (holl. *Boşjesmans*, engl. *Bushman*), popor în Africa sudică. Atât limba cât și forma chipului lor e identica cu a Hotentotilor. B. locuiesc în cete mici, și numai la casul unei apărări sau al unui atac se întrunesc. Popor pacinic și nuncitor, are mare inclinațiune spre pictura, dovada multe picturi de pe stâncile din apropierea lor.

Busola, aparat ce servește la măsurarea unghiurilor, ca mijloc de orientare și la măsurarea intensității curentului electric; îl folosesc marinarii, minierii, topografii și inginerii. Deosebin: 1) *B. de declinațiune*, compusa dintr'un magnet sprijinit pe o axă verticală; în fața capetelor magnetului se afla un cerc gradat (0—360), așezat în fundul unei cutii, deasupra căreia se află o luneta, care se poate întoarce împreună cu cutia într'un plan orisontal. Axa lunetei coincide cu direcția 0—180 de pe gradațiunea cercului. 2) *B. de inclinațiune* se compune din un cerc ver-

tical împărțit în 360°; în centrul axei acestul cerc e așezat a magnet, care se poate mișca într'un plan vertical. (V. declinațiune și inclinațiune.) 3) *B. tangentială și sinuală*, aparate pentru măsurarea intensității curentului electric. B. consistă dintr'o cutie cu ac magnetic, așezată în centrul unui cerc de metal, pe care e învelit un fir, sau al unei bobine. Curentul electric condus prin firul bobinei influențează asupra acului magnetic și îl abate din pozițiunea sud-nordică. Mărimerea abaterii indică tăria curentului.

Busoni, *Ferruccio Benvenuto*, pianist și compozitor, n. 1866 în Empoli, lângă Florența. 1882 admis ca membru al Academiei filarmonice din Bologna; valoros tehnic și improvisator. Fost profesor la Conservatorul din Helsingfors, apoi la Moscova, în 1891 plecă în America, la Boston. Pe lângă muzică pentru piano, a scris quartete pentru coarde, suite pentru orchestră, un poem sinfonic, s. a.

Bussy Rabutin, *Roger*, conte, general și scriitor fr. n. 1618 în Epiry; pentru scrierea sa: »Histoire amoureuse des Gaules» se țice că ar fi fost închis un an în Bastilia și apoi exilat pe bunurile sale. † 1693.

Bust, (ital. *busto*), op de arta plastică, reprezentând un cap de om împreună cu o parte din piept și așezat imediat pe o basă rotundă, pătrată sau poligonală, prin ceea ce se deosebesce de herma (v. ac.) B. poate fi de marmoră, ipsos, metal, lemn, lut, ceară sau dintr'un alt material plastic. Deosebim B. portret și ideal. Cele dintâu reprezintă chipul unei persoane anumite, cele din urmă sânt creațiuni individuale ale sculptorului, care, deși s'a servit de modele vii, le-a dat însă acestora expresiunea isvorita din propria sa fantasiie.

Bustamente, *Anastasio*, president (1830—32 și 1837—41) al republicii Mexico, n. pe la 1790. † 1853 în Queretaro.

Bușteanul leilor, în poveștile rom. B. înseamnă trunchiu de arbor, o bucata de lemn. În povestea Afin și Dafin, Vântul de primăvară spune mamei sale, iar această Feților frumoși, că la doamna Chiralina poate ajunge cineva numai prin padurea neagră de lângă gârla de pacura, care aruncă foc până la ceru, și dacă încalecă pe B. I. și trece gârla. Afin mai târziu preface B. I. într'o caruță cu 12 cai de foc și se poartă la Chiralina, apoi îl preface într'un cerb de aur, în care bagă pe Dafin, în fine după ce a căpătat pe Chiralina, îl strănuta iar în caruță.

[Atm.]

Bușteni, cătun pe linia Ploesti-Predeal, între Azuga și Sinaia; se ține de com. Predeal, j. Prahova. Este situat la poalele munților Coștila, Omul, Caraimanul și Jepii, pe malul drept al riului Prahova, având 880 m. altitudine deasupra nivelului mării; cu ca. 900 loc., din cari vre-o 300 sânt straini. Din cauza aerului său ozonic, a apei bune, a pozițiunii sale mărețe și frumoase și a climatei constante, în lunile Iulie, Aug. și chiar Sept., B. a devenit de câțva timp o stație climatică și de vlegiatura foarte vizitată. Reputația și-a dobândit-o mai mult prin staruința adm. Dom. Coroanei, proprietara muntelui Caraiman, care a clădit aci vr'o 15 vile, un hotel elegant și un parc, apoi o școala frumoasa. Lângă școala se afla biserica cu un chor mixt bine

condus. Ocupația locuitorilor e transportul cu carele și lucrarea în fabrici și ateliere. B. are fabrică de hârtie, de chiristea și de var hidroalic, apoi cariere de piatra în munți. Gara, of. postal.

[A. M. Michaelescu.]

Busuloc, numirea populara a plantei *Ocymum Basilicum* L. (v. ac.)

Busuioc și Magheran, în povești rom. numele a doi gemeni. O fata de împărat rămâne grea dintr'o floare, pentru aceasta fū dusă în pădure, și acolo nasce doi copii cu păr de aur, cari se botează: B. și M. În o alta poveste, fata rămâne grea din vedere și gemenii cu părul de aur se botează: B. și Musuioc. (v. Dioscurii și Gemenii.)

[Atm.]

Busuioc și Siminoc. În o poveste rom., o împărăteasa mânca din pește de aur, rămâne grea și nasce un baiat numit B., dar și roaba împărătesei a gustat din pește, a ramas grea și a născut un baiat, numit S. În cele din urmă din B. a resărit luceafărul de zi, iar din S. luceafărul de noapte. (v. Luceferii.)

[Atm.]

Butan, combinațiune a carbonului cu hidrogenul (hidrocarbură) având compoziția C_4H_{10} și structura lineară: $CH_3-CH_2-CH_2-CH_3$; se gasește în petrolul brut, amestecat cu alte hidrocarbure.

Butărit, odinioară imposit pe vin. V. Vinarit.

Butășire, (horticultura), operație care consista în a separa dintr'o planta o ramura cu muguri și a o înfige în pământ, în anumite condițiuni, ca să obținem o planta noua. Acest mod de propagare artificiala are avantajul de a reproduce întocmai și într'un timp foarte scurt, particularitățile plantei ce este de înmulțit. E de notat însă, ca în decumun individul obținut nu crește prea mare, nici nu trăiesc atât, ca cel obținut prin semênța. Se poate deosebi B. *sub sticlă*, pentru plantele delicate, și B. în *aer liber*, pentru cele rezistente. În acest scop se recere un pământ și destul de umed, sau un bun pământ de flori. Înainte de a reîncepte vegetația, trebuie aleși butășii, cari se îngroapă în mod provisor în pământ, sau în nasip în pivnița, ca și altoii. În Martie începe plantarea, fie în pepiniera, fie în câmp liber; pentru aceasta, cu un instrument oarecare, se face o gaură în pământ, în care se introduce butășul, la vr'o 6 cm. de gaura se înfige din nou instrumentul, ca sa se îndese pământul pe lângă ramură, întocmai cum se face la plantarea tutunului. Se poate planta și cu sapa, cu casmaua și plugul. După lungimea lor, butășii se pun vertical, sau oblic ca sa nu fie lipsiți de aer, dar îngropați atât încât sa nu rămână afară decât 1 sau 2 muguri.

Distauța la care se planteaza variază dela 6—50 cm. Este de adaus, ca cele 2 extremități ale butășului sa fie taicte în forma de pana, cu un cuțit bine taietor. Până când se prind trebuie feriți de seceta, punându-i la adăpost, sau acoperindu-i și uđnd pământul.

Sânt mai multe moduri de butășire, mai mult sau mai puțin lesne de realizat. Unii butăși, înainte de a fi puși în pământ, se țin în apa câțva timp până desvoalta radacinile adventive (face musteți).

[N. Budișteanu.]

Bute, (pron. biut), insulă în Firth of Clyde (Scoția); 122 km², și 10,998 loc., după aceasta insulă e numit cett. B., 583 km², și 18,408 loc.

(1891), cuprinzând insulele: B., Arran și Great-Cumbræ; capitula Rothesay.

Bute, *John Stuart*, naturalist scoțian, n. 1713, † 1792, renumit printr-o lucrare de botanică foarte luxoasă asupra plantelor Mării Britanii, intitulată »Botanical tables», (9 vol.), care se platește astăzi până la 200,000 fr., a fost scoasă numai în 12 exemplare și dăruita de autor la câteva persoane. Roxburgh a numit după B. genul *Butea* din fam. Leguminoaselor. [E. T.]

Butea Roxb., (botan.) gen din fam. Leguminoaselor, trib. Phaseoleae, cuprinde frunzoși arbori sau arbuști, totdeauna verzi, cu frunze alterne, flori portocalii-roșietice. Fructul este un legumen (pastară) linear. Acest gen are 3 specii, ce cresc în Asia tropicală, se cultivă și în Europa prin sere calde. Cea mai importantă specie este *B. frondosa* Roxb., din tulpina căreia se scurge sau în mod natural sau prin incisiuni un suc roșu frumos, care în contact cu aerul se întărește și este cunoscut sub numirile de Kino sau Maduga. Acest suc are proprietăți adstringente, din care cauză se întrebuințează în medicină contra boalelor tubului digestiv. Dacă această substanță este modificată în timpul secrețiunii prin înțepătura insectei *Coccus Lacca* sau a unei alte Coccidee, atunci ea constituie lacul *B. superba* Roxb. posedă aceleași proprietăți ca și *B. frondosa*, de care se deosebește numai prin faptul că este planta acățătoare. [Z. C. P.]

Butea, sat în Rom., j. Roman, situat pe malul râului Siret; face parte din com. rur. Micleușeni; 1472 loc. magh., cari se ocupă cu rotăria, dulgheria, dogăria și cojocăria; are o biserică cat.

Butean, pisc de munte în Carpați, Rom., j. Argeș, pl. Loviștei, la hotarul Transilvaniei.

Buteanu, 1) *B., Ioan*, prefect în 1848'9; descendent din o veche familie nobilă dela Șomcuta mare; n. aici 1821; a studiat gimnasiul în Baia mare și Cluj, iar dreptul în Cluj și Zagabria, apoi făcând 3 ani praxă ca cancelist la tabla reg. din Mureș-Osorheiu și își câștigă diploma de avocat; în această calitate se așază în Abrud, unde îl ajunseră evenimentele din 1848. Prin energia sa pasire mijloci, ca la administrația municipală, devenită monopol numai al câtorva familii colonizate acolo din alte părți, să participe și Românii; în 1848 generalul comandant br. Ant. Puchner îl numi administrator al cott. Zarandului, iar comitetul național rom. prefect în acel ținut. În 7 Maiu 1849 străbatând Hatvani pe furis în Munții apuseni, B. fu prins pe neașteptate de acesta și deținut în Baia de Criș; după a doua înfrângere suferită din partea nuntenilor, Hatvani în retragerea sa luă cu sine pe B. și în 23 Maiu îl spânzură la Iosaș, pe frontiera Ungariei și a cott. Zarandului. Activitatea lui B. fu scurtă, dar avu rol de frunte între perfecții din munții. 2) *B., Vasile*, fost deputat, n. în Șomcuta mare la 1826. A studiat giinn. în Baia mare și Cluj, iar dreptul în Sighetul Marmăției și Agria; 1848 pretore în cercul Șomcutei, apoi s'a înrolat în oastea lui Beni și a luptat ca honvéd până la depunerea armelor din partea Maghiarilor. 1861 ales deputat la dieta din Budapesta, a luptat cu energie pentru drepturile naționale. 1869—72 fu ales din nou deputat, iar 1872 numit jude reg. în Șomcuta și 1876 transferat la Seghedin. † 3 Sept. 1890.

Butella dela Leyda, o condensator electric compus din o butelie de sticlă plină cu foi metalice, ăise *armatură interioară*; în gâtul ei străbate o vargă de aramă, încărligata la capăt. Suprafața externă a buteliei este până la $\frac{3}{4}$ acoperită cu staniol, care se numește *armatură exterioară*. Pentru încărcarea B.-ei cu electricitate armatura interioară se pune în contact cu o mașină electrică, iar armatura exterioară cu paniențul.

Buteni, (magh. *Buttyin*), com. mare în cottul Arad, situată într-o vale romantică, în apropierea Crișului alb. Are 648 case cu 3034 loc., (2412 Rom., ceialalți Magh.). Biserica frunzoasă, zidita la 1800 din piatră, în condițiune buna, 2 școale de băieți și una pentru fetețe. Teritoriul e de 8786 jug. cat., în mare parte nuntos acoperit cu păduri. Agronomie, pomarit, industrie de casă, de lemn, prasire de vite cornute și porci. Tigurile de vite dela B. au bun renume. Judecătoria cercuala, perceptora, stațiune de cale ferată, telegraf și poșta în loc. Protop. gr. or. rom. [†]

Buteonidae, (zool.) o familie de paseri din ordul raptoarelor; au corp îndesat, cap mare; cioc relative scurt, comprimat și recurbat dela basa; aripi lungi și coada scurtă; se nutresc cu sugătoare mai mici, în cas de lipsa și cu hoit. Acestei familii aparțin: *B. vulgaris* (Șorecarul), *B. lagopus* și *B. apivorus*. [V. B.]

Buticescu, *Vasile Ranta*, scriitor rom., n. în Nierțea, cottul Cojocnei la 1842. 1867 fu ales vice-fișcal la tribunalul cottului Cojocnei, iar 1868 fu numit jude suplent la tribunalul urbanal din Cluj, de unde a fost transferat (1872) la Bistrița. Activitatea literară și-a început-o 1866 cu o novelă premiata. A publicat bucați lit. în versuri și prosă în »Familia», »Anicul Familiei», »Lumea literară», »Rândunica», »Mi-uerva», etc. și la 1881 a edat un tom de poesii. Scrie cu multă predilecție despre viața și datinele poporului rom., în stil propriu și popular.

Buticularius, sau *Pincerna*, *Princeps princernarum*, mare pahnric, la curtea regilor franci a fost unul dintre cei 4 dignitari de curte.

Butil, radicalul monovalent, care deriva din butan (C₄H₁₀) prin scoaterea unui atom de hidrogen: C₄H₉. El nu poate exista în stare liberă, numai combinat cu diferite elemente: precum *Chlorura de B.* C₄H₉Cl, *bromura de B.* C₄H₉Br, etc.

Butilic, alcool, alcoolul care corespunde butanului (C₄H₁₀); sânt doi isomeri: 1) CH₃—CH₂—CH₂—CH₂—OH și 2) CH₃—CH₂—CH(OH)—CH₃.

Butiric, acidul, acid monobasic, corespunzând butanului, având compoziția CH₃—CH₂—CH₂—COOH. Se găsesc în materiile grase naturale (ca eter al glicerinci), în unt și în oleiurile din semințele unor plante. În stare liberă sau în stare de săruri se afla în lichidele din organismul animal, precum: în sudoare, în lichidul muscular și în produsele de fermentație ale substanțelor albuminoase. Se prepară lasând sa fermenteze o soluție de zahar amestecată cu puțin acid tartric, cu brânza, lapte acru și creta pulverizată la temperatura de 30°—35° în timp de mai multe zile. Se face lactat de calciu, care discompinându-se da sarea de calciu a acidului butiric; aceasta o transformam apoi în sare de sodiu, din care, cu acid sulfuric, preparam acidul butiric liber. Corp lichid cu miros neplacut: se solidifică la 0°.

Butler, (pron. böttler), *Walter*, de orig. irlandez, colonel-șef al unui regiment de dragoni sub Walenstein, pe care-l însoți 1634 la Eger, unde puse la cale asasinarea aceluia. † 1634 în Schorndorf.

Butoiu, *măndstire* în Rom., j. Dâmbovița, în comuna cu același nume; fundata de vornicul Udriște și de logofetul Dragonilor dela Banesci pe timpul lui Mircea cel Bătrân. În deosebite rânduri a fost reparată și adaugată cu moșie de Radu V., de capitanul Mihai și soția lui Dragna, și de calugarul Sava; B. a fost înclinată la sf. Stefan dela Meteora din Turcia.

Butomus L., (botan.) gen din fam. Alismaceae, trib. Butomeae, cu singura specie *B. umbellatus* L., care este o planta erbacee, vivace, glabră, ce crește prin locurile inundate din Europa și din Asia temperată. B. e numită de popor Crin de balta, Roșateea, Micșuneaua apei; crește și în părțile noastre prin bălți, locuri mlaștinoase, pe malul lacurilor și al riurilor lin curgetoare. Aceasta planta, din cauza frumuseții portului său și al florilor sale, se cultiva prin gradini ca plantă ornamentală. [Z. C. P.]

Butomaceae sau Butomeae, (botan.) este un trib din fam. Alismaceae (v. ac.), care cuprinde plante erbacee aquatice. Acest trib, considerat de unii botaniști ca familie deosebită, are următoarele 4 genuri: *Butomus* L., *Butomopsis* Kunth., *Hydrocleis* L. și *Lymnocharis* H. B. K. [Z. C. P.]

Butu, (*Turnul*), stâncă ticloasă pe vârful muntelui Ceahlău (Rom.), de care este legată o frumoasă legendă despre Ana, fiica lui Alexandru Vodă cel Bun și logodnicul ei, viteazul B.

Butura sau *butaș*, (*talaea*), porțiune dintr-o plantă, ce se pune în anumite condițiuni, ca să formeze pe ea radacini adventive, iar mai în urmă să producă o nouă plantă, în totul asemenea cu cea din care a fost luată. Ca B. pot servi: fragmente de tulpini, rhizomi, tuberculi, bulbi, ramuri tinere, (B. de tulpină în genere); sau B. se pot obține din rădăcini ori din frunze; în genere mai toate părțile unei plante cu flori pot servi ca B.; de obicei se obțin din cele citate. Inlesnirea cu care se prinde un B. depinde, printre alte condițiuni, de natura plantei; e mai ușor de a obține B. din o plantă ierboasă, ori cu lemnul moale (salcie, plop, vița, etc.), decât din o plantă cu lemn tare. De aceea, când e vorba de B. de tulpini, se aleg ramurile mai tinere (mlădițe, lăstari, capete), ca să se provoace pe ele aparițiunea de radacini adventive. Alteori se grăbesce aparițiunea radacinelor, îngropându-se B. adânc în pământ, lasând porțiunea aeriană scurtă (*B. subterani*); sau e bine ca la baza B. să se lase o porțiune din tulpina de pe care s'a tăiat (*B. cu cârlig sau cu câlcăiu*). (v. și Butășire.) [S. Șt. R.]

Buturagiu, v. Butășire.

Butureanu, *V. C.*, mineralog rom. n. 1858 în Dorohoi, a studiat în Iași, iar la 1883 fu trimis ca bursier la Paris, de unde se întoarse cu titlul de doctor în științe. Astăzi e profesor de mineralogie la Univ. de Iași și directorul Institutului de Chimie.

Buturuga, în poveștile rom. numele unui om mic, cât o nucă. Fiul Oaiei îl apucă de barbă și i-o viresce într-o crepătură de stejar. B. e un pitic. [Atm.]

Butyl—, v. Butil—.

Butyrum, (*lat.*) unt. v. și Butir—.

Buxaceae, s. *Buxeeae*, (botan.) un trib din fam. Euphorbiaceae (v. ac.), considerat de unii botaniști ca familie deosebită.

Buxbaumia Hall., (botan.) gen de mușchi acrocarpi, caracterizați prin capsula lor pedicelată, mare și neregulată, tulpina având-o scurtă sau putând chiar lipsi. Peristomul capsulei e dublu; cel extern reprezentat prin dinți; cel intern e o membrana cu 32 cute. Cuprinde 2 specii: *B. aphylla* L., crește mai des pe pământ în padurile uscate, și *B. indusiata* Brid., pe putregaiu în pădurile de munte; aceasta specie s'a găsit într'un singur exemplar în padurea de brad de pe Virful-cu-dor (Sinaia, j. Prahova, Iunie 1897). [S. Șt. R.]

Buxbaumiaceae, (botan.) trib de mușchi acrocarpi, cuprinzând două genuri: *Buxbaumia* Hall., care a dat numele tribului, și *Diphyscium* Mohr. E caracterizați prin forma capsulei, relativ mare, față cu tulpina scurtă sau nulă. Peristomul e dublu; operculul și scufia sunt mici. Speciile celor două genuri trăiesc pe pământ uscat sau umed, sau pe putregaiu. [S. Șt. R.]

Buxin, substanță alcalină, insolubilă în apă, foarte solubilă în alcool, ce se extrage din coaja plantei *Buxus sempervirens*.

Buxtehude, oraș în Prusia, cerc. Iork, lângă r. nav. Este, cu 3453 loc. (1890). Fabrici de hârtie, piele, culori, uleiuri și săpun. Navigațiune spre Hamburg. În secl. XIV se alătură Hansei, dela 1648 aparține la Svedia, iar dela 1746 la Hannovera.

Buxtehude, *Dietrich*, organist-compozitor, n. 1635, † 1707; dela 1668 organist la Marienkirche, în Lübeck; se făcu celebru mai cu sama prin așa numitele Abendmüsiken, concerte religioase, date în cinci Duminici ce preced Craciunul, în cari B. execută noile sale compozițiuni. Compozițiunile lui B. au fost imprimate de cătră Dehn, Comnier și Spitta, care a publicat o edițiune critică. În manuscris se găsesc în bibliotecile din Berlin, Lübeck și Upsala. [T. C.]

Buxton, stațiune balneară în Derbyshire (Englittera), cu 7424 loc., situată la 335 m. deasupra mării, are izvoare minerale calde (28°) cunoscute deja Romanilor, și un mare hospital. În secl. XVII a fost foarte frecventat.

Buxus L., (botan.) gen din fam. Euphorbiaceae, trib. Buxeeae, cuprinde frumoși arbuști, totdeauna verzi; are vr'o 19 specii, răspândite mai cu samă prin emisfera boreala, unele cresc și în Antile, în Madagascar și în Africa tropicala. Multe specii din genul B. se cultivă ca plante ornamentale prin gradini și prin cimitire, așa este: *B. ballearica* Lamk., *B. sempervirens* L., care crește cultivat și prin părțile noastre și este cunoscut sub numirile populare de Merișor turcesc, Cimișir. Acest frumos arbust are proprietăți sudorifice, febrifuge și toxice. Lemnul său este foarte dens și tare, din care cauza este utilizat în industrie spre a face gravuri în lemn, sau mănere la diverse instrumente, etc. [Z. C. P.]

Buyapart, o bucata de bumbac în valoare de ¼ dollar; servește în Liberia în loc de bani.

Buys-Ballot, *Cristofor*, meteorolog, n. 1817; prof. de matematică și fizica și director al institutului meteor. în Utrecht. A inventat Aerokli-

noscopul, prin care se signalizează furtunile la nai din îndepărtari mari. † 1890.

Buza, partea dela gura care acopere dinții. Este B. superioară și inferioară, cari taindu-se în două unghiuri servesc pentru închiderea gurei.

Buzdugan, dupa mitol. greacă una din armele lui Heracles, a fost o măciucă mare și groasă, facută din trupina cu rădăcina a unui arbore, oliv selbatec, lucrata cu maiestrie și ferecata cu aramă.

În poveștile românești, B. e arma feților frumoși; un fet frumos aruncă B.-ul, al cărui cap era de mii de ocale. Domnul de plumb în codru afla un stîlp de fier de 99 maji, îl smulge și îl dă căpitanului celor 77 de meșteri, ca din el să-i facă un B., ce mai târziu îl vîri în gura smeoacii. Aripa vîntului se duce la nașul său, care era faur, și îl roagă ca din 12 care de fier să-i facă un B., să-l țină în foc până îi va trebui, iar mai târziu îl vîri în gătlegiul smeoacii. Dar și fetele de împărat sau ținele încă au B. Ficiorii împăratului se duseră pe muntele Arapucei și ospătându-se admiră. Străjile pe la miezul nopții se pomeniă cu o fecioară ca o țina, în mână cu un B. de aur, cu care amenința. Smeii din lumea de jos încă au B. Cuvîntul B. e de origine slavică, (la Poloni — buzdygan, la Boemi — buzdykan, la Bulgari — buzdogan, la Sârbi — buzdovan, la Maghiari — buzogány).

Buzescu, veche și însemnată familie rom., a cărei origine se leagă cu a Basarabilor. În mod sigur sînt cunoscuți dela 1518 prin marele Ban *Vlad B.*, care începî zidirea mănăstirei Călușului din Romanai, împreună cu frații săi Dumitru pîrcalabul și Balica spătarul. El avî un fiu pe armașul *Radu B.*, care e tatăl celor 3 celebri frați B. 1) *Preda B.* Banul, n. pe la jumăt. secl. XVI, † la 1612. Boier însemnat și sfetnic al lui Mihaiu Viteazul. Împreună cu fratele său țin de mai multe ori în Țeară loc de Domn. 2) *Radu Clucer B.*, fost mare spătar, cel mai vestit din B.-i. La 1599 împreună cu Udrea Baleann și 6000 oșteni e trimis să treacă în Ardeal în ajutorul lui Mihaiu. Cu 4 ani înainte fusese lângă Galați cu fratele său, trimiși contra Tatarilor. În același an luara Hârșova dela Turci, pe cînd Mihalcea Banul asedia Silistra. El se stînce la 1610. 3) *Stroe B.* Stolnicul, fratele mai tîner al lor, † 1602. Boier viteaz, ia parte la multe din bătăliile lui Mihaiu, căruia, într-o întîmplare primejdioasă, îi scapă viața la Vidin împreună cu fratele său Radu. 4) *Radu Banul B.*, dis »B. din Strejesci, e fiul vestitului clucer Radu. † pe la 1648, în timpul lui Mateiu Basarab. Fica lui Preda B. Banul, anume *Mara*, continuă filiațiunea familiei, casatorindu-se cu Preda Spătarul († 1635), avînd 2 fete. Una din ele: *Rera Iliaca* avî de soț pe Mateiu Postelnicul din Cepturoaia, iar fii pe *Barbu* și *Constantin*, cari poartă numele B. Familia B. aji e cu desavîrșire stînsa, ultimul B. fiind *Constantin* († 1833) și frații sei Preda și Radu, † în secl. present.

Buzëu, rîu în Rom., isvorește în Trans., din poalele muntelui Tezla și se varsă în rîul Siret lângă căt. Sêrbesci al com. Maxineni. Rîul B. are numeroși afluenți, mai însemnați pe dreapta: Crasna, Siriu, Bâsca Chiojduului și Nișcovul, iar pe stînga: Bâsca Rosilei, Sarățelul Balanescilor,

Sarățelul Beroi, Slănicul și Călnăul. Terenul celor percurge B. fiind foarte înclinat, face ca acest rîu să fie unul din cele mai repezi ale țerii, cauzînd prin violența sa, în timp ploios, mari stricăciuni locuitorilor de pe malurile sale. Numai după ce se încarcă cu numeroși afluenți, începînd de pe la Scurtesci, are un curs mai domol. Cf. B. Iorgulescu, Dicț. geogr. al j.-lui B. Bucuresci, 1892. [nt.]

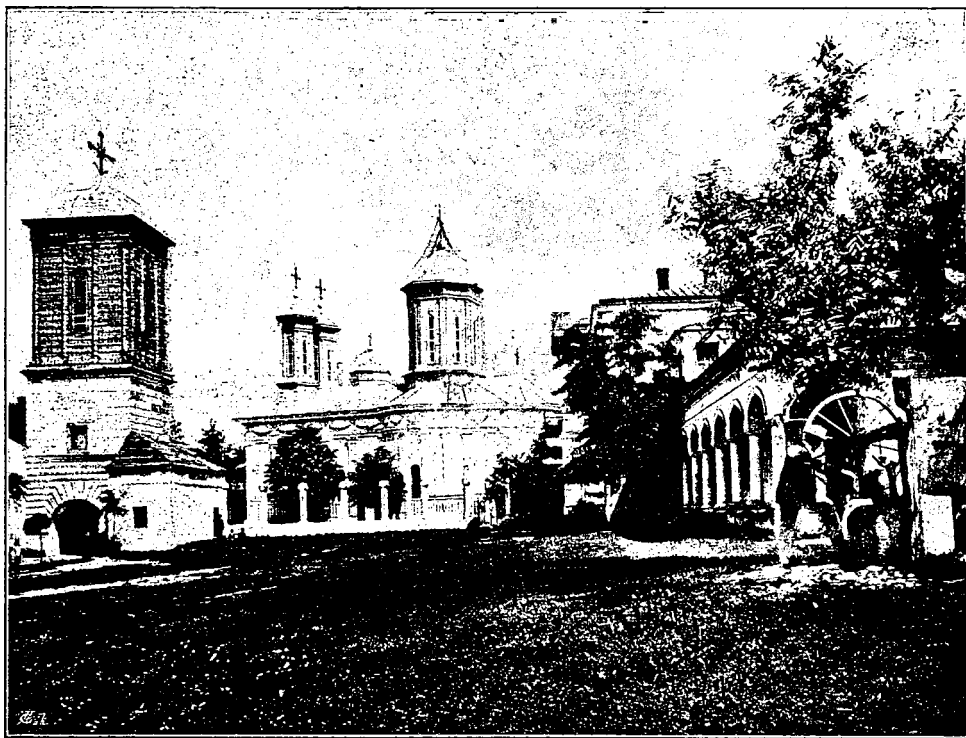
Buzëu, *Munții B.-lui*, grupă de munți în sistemul Carpaților, ce se ridică în colțul cel mai sud-estic al Trans. între aceasta și Rom. Piscul lor cel mai însemnat este *Ciucașul* (1958 m.) situat la frontieră; la nord dela acesta e piscul *Tezla* (1430 m.) și *Dongo* (1508 m.), iar înspre Rom. piscul cel mai înalt e *Penteleul* (1753 m.) v. și j. B.

Buzëu, *Valea B.-lui*, vale întinsă și nna din cele mai frumoase ale țerii, pe care curge rîul B.; ea începe la poalele muntelui Tezla; foarte îngustă pe la Cheia Cordonului și încungiurata de munți stîncoși, în dreptul com. Nehoiășu, unde se varsă rîul Bâsca Rosilei în B., se lărgesc și aici frumuseța ei atinge culmea; de aici încolo se lărgesc tot mai mult și devine mai puțin fermecătoare.

Buzëu, *trecătoare* din Muntenia în Trs., deschisa de valea B.-lui. — Numai partea de mijloc a v. B.-lui e înjghebată între munți înalți, între Crasna și Cislau, dar mai ales între Crasna și gura r. Bâsca Rosilei. Munții din dreapta ai Tatarului și Sirului, cei din stînga ai Tehărsului, etc., transforma partea mijlocie a vaii într'un defileu prapăstios cu coastele impracticabile pîna la gura Bâscei; iar de aci pîna la Cislau, coastele mai accesibile, și valea mai largă permit dezvoltarea satelor și culturilor; totuși și în aceasta parte formele sînt mult muntoase, iar comunicațiunile laterale pleaca numai dela Nehoi și Patârlage. Valea superioară a B.-lui dela origina acestui rîu pîna la Crasna, aparține Ungariei. Ea constituie un basin închis spre Trs., printr'o ramura puțin înaltă, care se lîpește catra sud-vest în Ciucaș, iar catra nord-est în Lacauf; pe cînd la sud munții Tatarului, mai înalți și mai îndesuși, constituie un puternic stavilar. Păreții acestui basin închid un șes, în care B. își plimba apele, mai întăiu spre nord, apoi spre nord-est, în fine spre sud-est, pentru a intra în josul Crasnei, în strimtoriile stavilarului său sudic. În acest basin se afla satele: Vama B.-lui, unde da drumul dis »al Tatarului«, care vine dela Valenii de Munte prin v. Drajei și peste plaiul Craiului; Fundu B.-lui, din apropierea căruia pleacă șoseana Prejmerelui preste muntele Predeal, și un alt drum spre nord în cele 3 scaune; Crasna, la gura defileului B.-lui. La Vama B.-lui munții opuși strîng drumul și apa B.-lui, întocmai ca stălpii unei porți; aci se ved urmele uvrajelor construite în 1877 pentru a închide drumul Tatarului. Pe marginea drumului Prejmerelui se afla uvrajele dela Pfaffenschanze, iar la debușare în Trs., la Prejmeru, trecătoarea B.-lui era apărâtă de cetatea Kreuzburg spre estul gării Tartlau-Prejmes, destinate a închide aci cel mai bun debușeu din basinul superior al B.-lui în Trs. *La Crasna* se ved pe înălțimile celor două maluri ale B.-lui urme de uvraje construite în 1877 și destinate a închide valea B.-lui la frontieră. Dela Cislău

la ieșire din dealuri, v. B. e cuprinsă între dealuri, din cari două șiruri paralele se aștern la sud, înjghebând în partea lor orientala cursul Nișcovului. Aci B. curge spre est, și iese în câmpie, la sudul gurei Nișcovului. Pozițiunea aceasta a văiei comunica cu șesul prin mai multe drumuri transversale, ce pleaca mai ales dela Cislau către Ploiesci, Mizil și Urlați, precurmând ambele șiruri de dealuri. — În lungul drumului Tatarului se ved asemenea urme de fortificațiuni sau posturi întarite. Pe plaiu, îndata ce s'a trecut frontiera, e grupul de uvraje dis »la Cetate«; la frontiera se ved urmele unui post în zidarie; pe toata muchia Craiului, până la Zlon, se zaresc urmele

prin Mizil, Ulmeni și B., și în fine a șesurilor, care cuprinde restul j.-lui. Terenul șesurilor are o înclinațiune dela vest la est., ceea ce face ca toate apele, cari uda j.-l., se decline mai mult sau mai puțin spre est, în loc de a continua curgerea spre sud, după cum își primesc direcțiua când ies din munți. Partea muntoasa a j.-lui e formata din culmea *munților B.-lui*, și din mai multe culmi secundare, ce se lasa spre sud din aceasta culme; după apele, cari le udă poalele, munții B.-lui se pot grupa în 19 serii mai importante, dintre cari amintim: *munții Sirului* între apele: Crasna, Valea Tatarului, Siriu și B., cu piscurile: Fețele (1675 m.), Bocârna (1500 m.),

Episcopia Buzău.

drumului roman și ale unui post roman, deasupra Zlonului.

[Iannescu.]

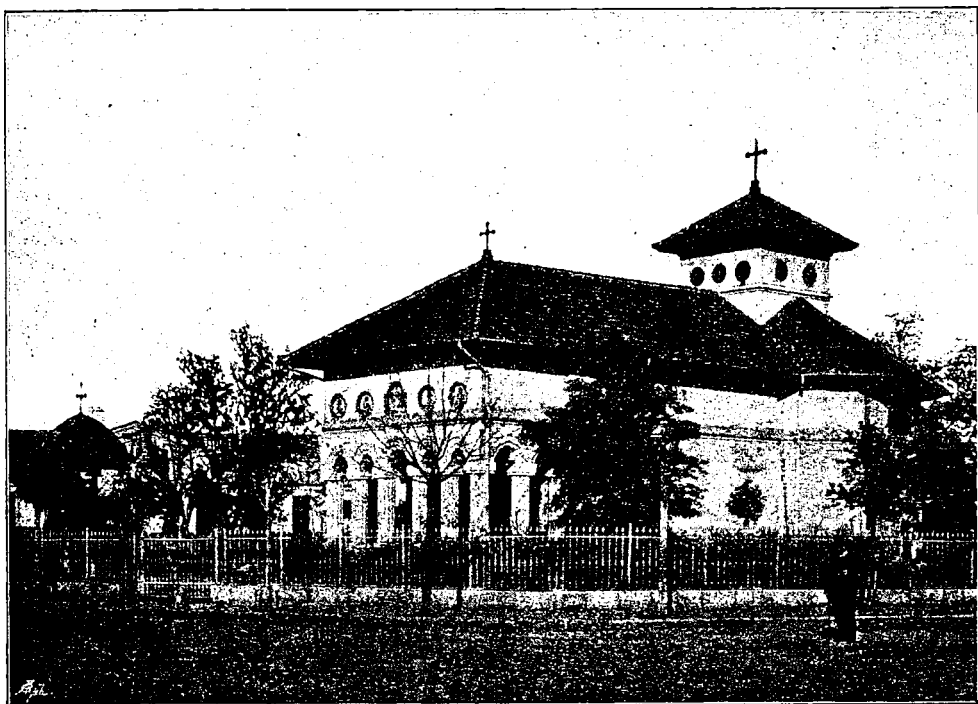
Buzău, județ în Rom., numit astfel după râul B., care îl udă în tot lungul său, cu o suprafață de 4862 km², având (1890) o populațiune de 196,654 loc., între cari Rom. 192,419, Ovrei 2192; după confesiune: ort. 193,041, cat. 1148, prot. 256, mos. 2192, și alte confesiuni. Marca j.-lui e un templu, semn ca aci este scaun episcopal, și o pasere. Jud. B. se marginesce la sud-est cu j. Braila, la est și nord-est cu j. Râmnicu-Sarat, la vest cu j. Prahova, la nord-vest cu Transilvania, la nord cu j. Putna și la sud cu j. Ialomița. În privința reliefului pământului j. B. se poate împărți în 3 regiuni deosebite: a munților, în partea de nord-vest și de nord a j.-lui, a dealurilor, care cuprinde tot centrul j.-lui până la o linie dusă dela vest spre est

Curu Muntelui (1416 m.); *munții Chiojdului* între apele: Bâsca Chiojdului, Siriu, B. și Valea Muscelului, cu piscurile: Monteoru (1408 m.), Stevia (1305 m.); *munții Istriței*, cei mai înalți în câmpie, vestiți prin reminiscențe istorice; *munții Nehoiagului* între B., Artagu, Bâsca mare, Paltinișu și Bâsca Rosilei, cu piscurile: Podu Calului (1446 m.), Teharau (1365 m.), Vîrful Babei (1360 m.); *munții Pențeleului*, cei mai însemnați în județ, între frontiera țerii, Bâsca mare și Bâsca mica, cu piscurile: Pențeleu (1753 m.) și ramificațiile sale: Balabanu (1600 m.), Piciorul Caprii (1543 m.); *munții Sibiciului* în cari se gasesc chihlibar; *munții Treștiocarei* foarte bogăți în substanțe minerale, și mai cu sama în sare; *munții Cocii* asemenea bogăți în substanțe minerale, iar câțiva au salze; *munții Lopătarilor* cu piscurile: Maceșu (1355 m.), Brazeu

(1229 m.), bogăți în sare și ape sulfuroase, ș. a. Trecetoarea principală înspre Trans. e pasul B.-lui (v. ac.) J.-l B. e strabatut de mai multe ape, între cari mai însemnat e râul B. (v. ac.) cu afluenții sei. Clima j.-lui din cauza vânturilor e puțin cam aspră. În privința administrativă j.-l B. este împărțit în 3 plăși: Sarata, Câmpul și Tohani, și 3 plaiuri: B., Pârscov și Slanic; din considerații budgetare plasa Sarata s'a unit cu plasa Tohani și plaiul Pârscov cu Slanicul. Intreg j.-l cuprinde 2 comune urb.: B., capitala j.-lui și Mizil, și 107 com. rur., compuse din 563 cat. Localități mai însemnate, afara de cele amintite sunt: Cetatea lui Negru-Voda, Cetatea lui Vintila-Voda, Cislau, Gura-Nișcovului, Gura-Sarații, Monteoru,

de armată, divisia V, brigada IX, având reședința divisiiei în orașul B. În ordinea *judiciară* j.-l B. are un tribunal, 6 judecatorii de ocol și 1 curte cu jurați, și este de resortul curții apelative din București. În privința politică j. B. da 4 senatori și 8 deputați. *Serviciul sanitar* se face de: 1 medic primar, 5 medici de plași, 8 vaccinatori, de medicii comunelor urb., ai spitalelor, și de mai mulți medici particulari. Spitale sunt 5 și tot atâtea farmacii. Jud. B. prin poziția sa muntoasă și centrală a țerii este unul din cele mai bogate în toate trei regnurile.

Produse. Minerale are: fier, plumb, arama, aur în prundul râului B., pe Bâsca Chiojdului și în muntele Bisoca, ozocherita, chihlibar se

Mănăstirea „Banu'” în Buzău.

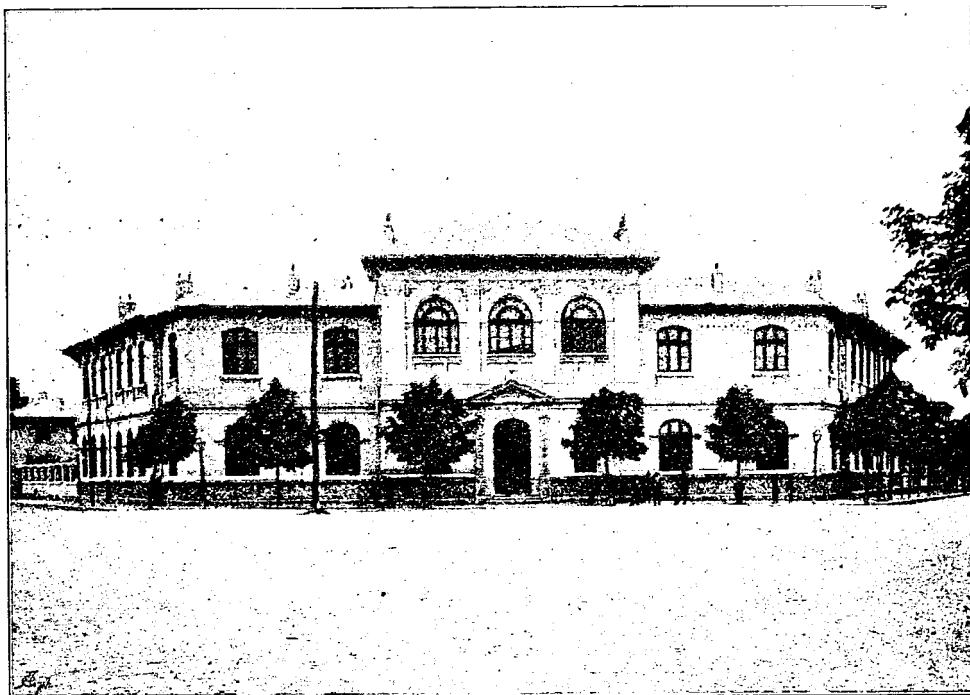
Patarlagi, Petroasa (unde s'a găsit cloșca cu pui de aur), Pogoanele, Tohani și Zidul Doamnei Neaga (v. ac.) *Budgetul* j.-lui e de 333,098 lei, iar al comunelor în total de 977,649 lei. În ordinea *eclesiastică* j.-l B. face parte din eparchia cu aceleași nume (v. ac.) Numărul bisericilor e de 289, dintre cari 14 sunt parăsite, cu 268 preoți; pe lângă aceste biserici de mir, mai sunt 7 monahale: episcopia B., Ciolanu, Gavanele, Nifon și Gavanu pentru calugari, iar Ratescii și Barbu pentru calugarițe, cu un număr de 105 călugari și 111 calugarițe. Ovreii au o sinagoga și 3 case de rugăciuni. *Instrucțiunea* publică se face într'un liceu, 1 șc. prof. de fete, 7 școale prim. de băieți și 5 de fete, 133 școale rur. mixte cerc. de 7920 de băieți și de 1328 fete; *instrucțiunea* privată numeră: 2 școale de băieți și 1 de fete; mai sunt 2 școale israelite de băieți și 1 de fete. În privința militară j.-l B. face parte din corpul III

găsește numai în acest județ, sare în mai multe localități, dar nu se exploatează, păcura, care sistematic se exploatează mai cu samă în com. Monteoru, puțurile de aici produc zilnic 2000 decalitre, ș. a.; pe lângă aceste j.-l e bogat în ape minerale, din cari amintim: Bobocii, Cârnu, Fața înaltă, Lopătarii, Murătoarea, Nifonul, Pro-rocul, ș. a. Partea muntoasă a j.-lui mai e bogată în *păduri* și pășuni întinse; pășunile de pe muntele Penteleu sunt cele mai renumite din România; ele hrănesc numeroase turme de oi, din al caror lapte se fabrică cele mai gustoase cașcavaluri. Afară de oi, j.-l B. mai hrănesc o mulțime de vite cornute, cai, porci și capre. Partea deluroasă se caracterizează prin întinse *livezi* de arbori fructiferi și mai cu sama de pruni, cari dau țuică abondentă; iar pe ultimele dealuri sunt și vii numeroase, cu o reputațiune stabilită din vechime, dar floxera s'a întins și

aici, atacând 2 din 3 părți ale viilor. J.-l B. e unul din cele mai agricole ale țării; el produce tot soiul de cereale, plante industriale și legume.

Ca *industrie* se poate cita: fabricarea de petrol, de brânzături, de vinuri, de cognac, de țuica, lucrarea cherestelei și industria mica. *Comerțul* j.-lui B. relativ e bine dezvoltat; el constă din exportul cerealelor, brânzaturilor, țuicii, lemnului și din importul obiectelor de manufactura. Cele mai însemnate târguri se fac la epoci fixe în orașul B., și Mizil (tîrg. Drăgaica). *Căile de comunicațiune* sînt: linia ferată Ploesci-Mizil-B.-R.-Sarat, și linia ferată B.-Braila; șoseaua națională Ploesci-Mizil-B.-R.-Sarat; caile județene: B.-frontiera prin pasul B.

3 institute private: 2 de băieți și 1 de fete, precum și prin 2 școli confes. israelite. B. este reședința prefecturii j.-lui, a tribunalului, a judecătoria de ocol, a subprefecturii plașii Câmpului, a curții cu jurați, a episcopului eparchiei B., a consistoriului, a protoierelui j.-lui, a revizorului școlar, a subinspectorului silvic, a oficiului telegrafo-postal, a creditului agricol, a caseriei gen., a regimentului 8 de infanterie, ș. a. În B. se găsesc 3 spitale: al comunei, al j.-lui pentru populațiunea rurală, inaugurat la 1896, în favoarea caruia cetățeanul Ioan Kinopse făcuse donațiune de 100,000 lei, și spitalul particular Gârlașii; farmaciile sînt asemenea 3. Agricultură e restrînsă, avînd mai dezvoltată cultura gra-

Liceul din Buzău.

și B.-Braila; apoi mai multe cai vicinale și comunale. Cf. B. Iorgulescu, Dicț. geogr. al j.-lui B., București, 1892. [nt.]

Buzău, com. urb. în Rom., capitala j.-lui și scaunul episcopiei cu același nume, pe malul drept al râului B., cu 21,463 loc. (1892) (între cari Rom. 19,018, Ovrei 1677.) Populația crește cu o medie anuală de 141 sufl. Orașul B. are 6 biserici ortodoxe și anume: Episcopia (v. ilustr.), Banu (v. ilustr.), Sf. Ângeri, Neguțatorii, Sf. Nicolae și Broșteni, afara de capela dela țimitorul Dumbrava și biserica în ruine Gârlașii; mai este o sinagogă și 2 case de rugăciuni israelite. Instrucțiunea e reprezentată prin două școli secundare: liceul (v. ilustr.) cu 21 profesori și o populație medie anuală de 240 elevi, și școala profesională de fete cu 5 profesoare și cu o populație medie anuală de 120 eleve; 6 școli primare de băieți și 4 de fete (v. ilustr.) și prin

dinelor de zarzavat. Industria e aproape în fașe; meseriași sînt 466, din cari mare parte straini, mai cu sama Ovrei. Comerțul principal sta din desfacerea cerealelor, vitelor, lemnului, vinului, țuicii, brânzaturilor, ș. a. Comercianți sînt 1489, din cari 1046 Români; librarii sînt 2 și tot atâtea tipografii. Tîrguri are: Dragaica dela 18—24 Iunie, tîrgul de toamna Carol I sau Valea Teancului, dela 15 Sept. pîna la 15 Nov., care se ține în toate Sâmbetele și Duminecele, și tîrgul septemăna Sâmbata. Budgetul com. e de preste 738,000 lei. Interiorul orașului numera 102 strade, mai toate pavate și iluminate; piețe are 3: Oborul, Sf. Ângeri și Dacia. Ca locuri de preumblare sînt: gradina orașului, crîngu, grădina episcopiei și gradina Marghiloman. Intre edificii mai însemnate sînt: episcopia cu frumoasele ei palate; liceul, școlile primare, casele calarășilor, dorobanților și pompierilor,

prefectura, tribunalul, temnița, spitalul județean (v. ilustr.) și spitalul Gârlași, și mai multe case particulare. Prin liniile ferate orașul B. e pus în legătura directă cu orașele Ploesci, Râmnicu-Sarat și Braila. — Originea orașului B. se poate reduce până la timpul descalecării lui Radu Negru; pe timpul lui Alexandru Basarab (1350) se găsesc existând mai mult ca târg decât ca oraș; dela aceasta epoca a mers continuu dezvoltându-se, avu să sufere însă mult în timpurile furtunoase din trecut, fiind situat în drumul tuturor navalirilor. La 1521 îl devastă Mehmet Beg; la 1596 a fost pradat de Tatarei; la 1637—39 Vasile Lupul și ginerele său Timuș, cu Tataarii, nu lasară piatra pe piatra; Ungurii veniți în

Mare (1494—1507), după stăruința fostului patriarh constantinopolitan Nifon, adus în țeară de numitul domn. Diecesa acestei episcopii fii compusa la început din j.-le B., Râmnicu-Sarat și Sacu, la cari se alipi mai târziu pe scurt timp și j.-l Braila. Până la 1649, când Mateiu Basarab termină restaurarea vechiului, schit Frasinetu, pradat și ars de Vasile Lupul, episcopii de B. nu avura scaun stabil în orașul B., ci stau la Tergoviște în jurul domnului, venind la B. numai când erau chemați de împrejurari. Schitul restaurat acum în proporțiuni mai mari, devine biserica catedrala, și episcopul Serafimfiși așeaza aici stabil scaunul sou. Biserica fiind slabita în decursul timpurilor de cutremure și pradata de

Școala prim. mixtă Nr. 2 din Buzău.

ajutorul lui Mateiu Basarab, sub Ioan Kemény, pradara ce mai remase de Tatarei. După încheierea păcii, Mateiu Basarab făcu tot ce putu de a întemeia orașul, și la 1649 reconstrui metocul Frasinetu, ars de Timuș, care deveni scaunul episcopiei de B. În luptele dintre Ruși și Turci orașul fii (1806) din nou pustiit de acești din urma; tot în acel an Rușii stabilesc aici o puternică colonie de Bulgari, înmulțiți pe la 1828 prin o noua colonie. Cu luarea Brailei de către Ruși (1828), curățindu-se și B.-l de Turci, locuitorii încep a se reîntoarce la vetrele lor și orașul începe a se reconstrui și împopula. Avânt mai puternic luă dezvoltarea orașului după 1870 în urma deschiderii căilor ferate. Cf. B. Iorgulescu, Dicționar geogr. al j.-lui B., București, 1892.

[nt.]

Buzău, episcopia de B., s'a înființat de domnul Munteniei Radu V, supranumit de biserica cel

mai multe ori, fii restaurată la 1742 de episcopul Metodie, și la 1832 de episcopul Chesarie, care o împodobi în mod demn de o episcopie, ridicând în jurul ei marețe palate: casele domnesci, seminariul, consistoriul, tipografia, locuințe pentru calugari, ș. a., așa că episcopia de B., ca local e cea dintâiu în țeară. Până la secularizare depindeau de aceasta episcopie metocurile: Adâncata, Alunișu, Berca, Cheia (Prahova), Cislau, Cozienii, Gavanele, Găvănesci, Merei, Pârscov, Pinu, Proșca, Săsenii, Sf. Dimitrie (Bucuresci), Sf. Nicolae (Focșani) și Vintila-Voda, ale caror averi se administrau de episcopi. Aji jurisdicțiunea episcopului de B. se extinde preste j.-le B. și Râmnicu-Sarat; eparchia de B. e împărțita în 11 parochii urb. (4 în R.-Sarat) și 197 rur. (84 în R.-Sarat), având 15 biserici în parochiile urb. și 400 în cele rur., cu un numer total de 432 preoți. În administrație episcopul e ajutat de

un consistoriu și de 2 protoerei, unul cu reședința în B. și altul în R.-Sarat, unde trebuie să stea și un arhiepiscop-locotenent al episcopului. Seria episcopilor de B. e următoarea: *Paisie* (1496—1526), *Anania* (1526—1544), *Irimie* (1544—1558), *Atanasie* (1558—1587), *Luca* (1587—1612), *Ciril* (1612—1620), *Efrem Trufășel* (1620—1636), *Stefan Tipograful* (1636 până 1648), *Serafim* (1649—1668), *Grigore* (1668 până 1691), *Mitrofan* (1691—1703), *Damascen* (1703—1710), *Ioasaf* (1710—1717), *Daniel* (1717 până 1720), *Stefan* (1720—1732), *Misael* (1732 până 1740), *Metodie* (1740—1749), *Filaret* (1749 până 1753), *Rafael* (1753—1764), *Cosma* (1764 până 1787), *Dosofteiu* (1787—1793), *Constantie*

formată din 6 căt. cu 1523 loc.; aici e reședința plășii.

Buziaș, stațiune balneară renumită în Banat, cott. Timiș, cu poșta, telegraf, cale ferată. Situată la o înălțime de 132 m. la marginea orașelului, baia este una dintre cele mai bine întreținute și cercetate bai din regatul ungar. Un parc mare, frumos, în mijloc având isvoarele, cu colonade acoperite pentru de a comunica în ori ce timp atât cu hoteluri cât și cu stabilimentele de cură. Afară de hoteluri sunt de închiriat o mulțime de camere la locuitorii din orașel. Isvoarele principale *Iosif* și *Mihai* se întrebuințează atât de beut cât și de facut bai reci și calde; aceste din urma după un sistem

Spitalul județian din Buzău.

(1793—1819), *Gherasim* (1819—1824), *Chesarie* (1825—1846), *Filoteiu* (mai întâiu locotenent, iar dela 1850—1860 titular), *Dionisie Romano* (1861—1873, întrerupt în pastorie la 1864 pe scurt timp de *Ghenadie*, mutat la Argeș), *Inocențiu* (1873—93) și *Dionisie* (1894—). Cf. B. Iorgulescu, Dicț. geogr. al j.-lui B., Bucuresci, 1892. [nt.]

Buzău, *Intorsura B.-lui*, (magh. *Bodzaforduló*), com. mică în Trans., cott. Treiscaunelor, cu 1891 loc. Rom., cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și cu lemnaritul; are oficiu telegrafo-poștal.

Buzău, *Vama B.-lui*, com. mică în Trans., cott. Treiscaunelor, situată la nord dela gura pasului B., cu 1363 loc. Rom., cari se ocupa cu oieritul și fac comerciu preste frontiera; aici este oficiu vamal și de carantină.

Buzesci, com. rur. în Rom., j. Olt, pl. Mijlocu,

nou și practic, astfel că pierderea gazurilor se reduce la minimal. Are o notatoare, bai de hidroterapie bine aranjate și în timpul din urma aranjament pentru cure de soare și de aer. Apele dela B. sunt recomandate la boale femeiesci, anemie, cataruri de stomac, de intestine și de beșică, precum și la afețiuni de nervi. Numărul vizitatorilor se urca la câteva mii pe an, între cari mulți Români. Are mai mulți medici curanți. Apa acră feruginoasă se expediază în butelii în țeara și în strainatate. După analiza profesorului Lengyel Béla într'un litru se găsește:

	Isv. Iosif	Isv. Mihai
Clorura de sodiu . . .	0·2971	0·1006
„ „ potasiu . . .	0·0304	0·0139
„ „ magneșiu . . .	0·1721	0·0125
Bicarbonat de magneșiu	0·1602	0·0958
Bicarbonat de calciu . .	0·7841	0·2819

Bicarbonat de fier . . .	0-1045	0-1528
Sulfat de calciu . . .	0-0662	0-0057
Hidrogen silicat . . .	0-1296	0-1364
Suma . . .	1-7442	0-7996
Acid carbonic liber . . .	1466 c. a.	1443 c. c.
Temperatura . . .	13-5° C.	13-5° C.

[Dr. Vuia.]

Buzoian, George T., geograf rom., n. 1859 în București, a studiat aici și în Viena; dela 1881 prof. de geogr. și istorie în Craiova, București și acum la Botoșani. A dat la lumină numeroase cărți didact. de materie geogr., doue harte murale »Europa« și »Cugetari asupra popoar. vechi«, (Müller, Buc.).

Byblos, (la Greci; în vechiul testament Gebal), oraș stravechiu în Fenicia, oarecând vestit prin templul lui Adonis; ați *Dşebail*, sat numai cu 600 loc.

Bylandt-Rheidt, Arthur, conte, general austriac, n. 1821; a servit la artilerie, dedicându-se cu zel tehnicei militare. Intre anii 1876—88 a fost ministru de resboiu și a reorganizat armata Austro-Ungariei. † 1891 în Viena.

Bylaws, (engl., pron. beilabs), statute municipale și de corporațiuni; în special și statutele francmazonilor în Anglia.

Byng, John, amiral englez, n. 1704; fiind batut de Francezi în Baleare, la 1756, a fost condamnat la moarte de curtea marțială și împușcat (1757), deși nu s'a putut stabili ca ar fi fost vinovat de lipsa de curagiu sau de rea credință. Această condamnare a indignat întreaga Europa. [Constant. B.]

Bürgius, Iustus, (*Iobst Bürgi*) matematic și mechanic germ., n. 1552 în Lichtensteig. La 1579 a ajuns în serviciul lui Wilhelm IV de Hessa ca ceasornicar de curte. Aci a construit un glob ceresc, în care a arangiat stelele conform observațiunilor sale. Wilhelm a trimis globul împ. Rudolf II, care la 1604 a luat pe B. în serviciul său ca mechanic de curte. Aici a ramas până la 1622, când s'a reîntors la Cassel. B. a aflat logaritmi independent de Napier, și a construit un aparat de triangulațiune și alte aparate. † 1632 în Cassel.

Byron, George Noel Gordon, Lord, după Shakespeare și Milton cel mai mare poet engl., n. 22 Ian. 1788 în Londra. Remas orfan de tata la 3 ani, petrecu copilăria în Scoția cu mama sa, ale cărei desmerdari și bruschețe desvoltară și mai mult violența înăscuta a temperamentului său. Studiă la Harrov, aproape de Londra, și la Cambridge. La 20 de ani publică primul volum de poezii: Oare de repaus. Aspru criticat pentru aceste poezii, B. își resbună publicând, 1809, violenta satiră: Poezii englezi și criticii scoțieni. Intrând tiner încă în parlament, pe basa titlului de lord, moștenit dela unchii sei, s'a distins prin talentul său oratoric. Calatorind apoi în Spania,

Portugalia, Grecia, Albania, Turcia, la 1811 publică: Pelerinagiul lui Child-Harold, epopee filosofică, care-l puse în fruntea poezilor englezi, și în care, sub numele eroului său, își descrie propriile sale aventuri și impresiuni. Fructe ale acestei călătorii sunt încă frumoasele poeme: Corsariul, Lara Logodnica din Abydos, Giaurol, Impresurarea Corintului, Parisina (1812—15), cari îi întariră reputațiunea de mare poet. Căsătorit în 1814, și despărțit de soție după un an, părăsi din nou Englitera, acum pentru totdeauna. Trecu prin Belgia, unde vădu Waterlo, prin Elveția unde se împrieteni cu Shelley; traî mult timp în Veneția, dat placerilor. O nobilă pasiune și idea de a lucra cu Carbonarii pentru liberarea Italiei, îl atraseră la Florența. Acest proiect nereușind, în 1823 se devotă causei Grecilor, cari se resculară spre a se elibera. Stabilit la Missolonghi, arătă mari calități ca om de acțiune. Muri însă în 19 Apr. 1824, de friguri reumatismale, înainte de a vedea succesul sacrificielor sale. Grecii îi ridicară mai târziu o statuă. Toate operele sale, dar mai ales cele publicate după 1815: Cântul III și IV din Child-Harold, Manfred, Cain, Ceriul și Pamântul, Marino Faliero, Profeția lui Dante și Don Juan, considerat ca prima capodopera a lui B., se disting prin îndoiala și desamagire, prin pesimismul și spiritul de revolta în contra moravurilor și a vechilor instituțiuni religioase și sociale ale timpului său. Aceste calități, împreuna cu setea de adevăr și ideal, ce respira din scrierile sale, fac sa valoreze și astăzi epitetul dat altadata lui B. de »steaua polara a poeziei moderne«. Mare parte din operele lui sunt traduse în rom. de Eliade și alți poeți ai nostri.

Byrsonima Rich., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Malpighiaceelor, trib. Malpighieae, ce cresc în America tropicală. Multe specii au aplicari medicinale; dela cea mai importanta, *B. crassifolia* H. B. dinsavanele Guyanei, se folosese infusia scoarței ca antidot contra mușcaturii crotalului, cât și la bronchita și inflamația plămânilor; *B. verbascifolia* DC. ca febrifugă; fructele dela *B. spicata* DC. contra dysinteriei, ș. m. d. Lemnul de *B. Armeniaca* Rich., *B. verbascifolia* DC. și al altor arbori braziliani, se aplica în strugaria de abanos. Unele specii au fructe comestibile, multe se cultivă la noi în florării. [A. Pr.]

Byssus, probabil numirea bumbacului în vechime; materiile lucrate din B. se numiau *Sindones*. Cel mai scump B. era cel galben, care creșcea în Achaia și Elis.

Byzantium, s. Byzacene, o parte a provinciei romane din Africa, situată între Syrtul mic, Hadrumetum și Numidia.

Bzura, afluent pe partea stângă al Vistulei în Polonia, isvoresce lângă Lodz și se varsă în Vistula în fața Wyszogrodului; lungimea 155 km.

C

(Articolele ce nu se găsesc sub C sânt a se căuta sub K, Q și T.)

C, litera a treia a alfabetului. C lat. s'a format din a treia literă a alfabetului grec. Γ (gamma) și însemnă la început atât sunetul G, cât și K. În epoca clasică Romanii rostiau sunetul C pre-tutindenea K; s. e.: Cicero, Caesar = Kikero, Kaesar. C urmat de e, i, ae, oe, y s'a pronunțat ca T numai după apunerea imperiului roman occidental. În alfabetele împrumutate din cel latin prin C se înseamnă diferite sunete. În alfabetul nostru și în cel italian litera C în general represintă sunetul K; când însă e urmată de e, i, se rostesc Cⁱ (s. e. cer, cine). Ch în cuvinte românesce = c, fiind h mut și servind numai spre a arăta, că C urmat de e, i are să se rostescă ca guturală, c, s. e. chiar, cheie (cet. kiar, keie). Aceeași regulă se află și în ortografia italiană. În l. franceză, C urmat de e, i se pronunță s. La popoarele slavice și la Maghiari C = T; iar palătala Cⁱ la Boemi și la Croați se notează prin Ć și la Poloni prin Cz.

In prescurtări C are mai multe înțelesuri. În inscripțiuni și manuscrise latine C înseamnă: Caius, Caesar, Cassius, Claudius, consul, censor, cohors, etc.; în terminologia științifică = Cuvier; în matematică C = capital; în fizică pe scala termometrică = Celsius. Ca numer roman C (centum) = 100. În chimie C = carbon. În măsurile metrice c înseamnă a suta parte, s. e.: cm. = $\frac{1}{100}$ m. Mai înseamnă c.: curent (s. e.: a. c. = anul curent), coroană (monetă austro-ungară). Pe monetele din Ungaria C. = Cașovia; c. l. = citato loco, ca. = (lat.) circa. [I. Petranu.]

C în notațiunile musicale alfabetice represintă de ordinul sunetului numit generalmente do, punctul de plecare al gamei majore tip. A fost și este întrebuințat ca prescurtare, în loc de Cânt, Cantus, Canto, Chant, con, col, capo, ș. a. Litera C prin diferite transformări a dat naștere cheiei lui do, care fără îndoială a fost cea mai importanta cheie musicală, și tot o specie de C e semnul convențional pus pe portativ pentru a indica măsurile $\frac{1}{4}$ sau $\frac{2}{4}$, deși acest semn are o alta origine. [T. C.]

Ca, semn chimic pentru Calciu.

Că, conjuncțiune; împreună doue propozițiuni, sau exprimă cauza (v. căci).

Cab., 1) C. (engl., pron. cheb), prescurtare din Cabriolet, originar trasura ușoară cu 2 roate, cu coperiș mobil și pe dinapoi cu un scaun pentru vizitiu; astăzi birjă cu 4 roate.

Cabal, **ministeriu**, faimosul ministeriu al regelui Carol II, numit astfel după acrostichul format din inițialele numelor singuraticilor miniștri: Clifford, Arlington, Buckingham, Ashley și Lauderdale, numit la 1871, care a voit să reintroducă în Anglia catolicismul și absolutismul monarchic; a trebuit însă să se retragă la 1874.

Cabala, (hebr. Kabbala = tradițiune), la Oveii tradițiunile ce se susțineau alătura cu legea. Astăzi se înțelege sub C. un fel de filosofie a religiunii cu tendința mistică, care s'a dezvoltat în evul mediu la Oveii din doctrinele lor secrete, și care cam din secl. XII a început a se pune în sistem. În C. se descopere nișuința de a da o soluțiune celor mai cardinale întrebări asupra lui Dzeu și a lumii. Conține elemente eleniste și imagini fantastice. Aceste doctrine au fost adunate de cătră Iezirah în secl. IX, apoi de Simon ben Jochai în secl. XIII. **Cabalism**, teoria doctrinelor din C.; **Cabalist**, cel ce se ocupă cu C. Sub C. se mai înțelege și pretinsa știință de a comunica cu spiritele și urzirea de intrigi. [Pl.]

Caballeria, măsura de holdă în Castilia = 38·63 ha.; în America de sud = 13·41 ha.; în America centrala = 44·72 ha.

Caballero, **Fernan**, pseudonimul romancierii spaniole **Cecilia de Arrom**, n. 1796 în Morges (Helveția), din părinți germani. C. a publicat colecțiuni de poezii și povești populare spaniole, a introdus romanul modern în Spania; în scrierile sale se arată catolică strictă și realista în înțelesul bun al cuvântului. † 1877 în Sevilla. Opere: »Elia«, »Clemencia«, »Lagrimas«, »Cuentos y poesias populares andaluces«, »Coleccion de articulos religiosos y morales«.

Cabana, haina de deasupra a preoților, purtata în locul giubelei de odinioara.

Cabanas, 1) departament în republica amer. centr. Salvador, cu 35,000 loc.; 2) oraș la fermul nord. al Cubei; port întarit, export de tutun.

Cabane, (fr.) coliba; luntre cu coperiș din scânduri ușoare.

Cabanis, **Pierre Jean George**, filosof sensualist fr. (1757—1808), cunoscut prin partea ce luă în revoluțiunea franceză alătura cu Mirabeau, al cărui prieten și admirator era. A stat în raporturi foarte intime cu cei mai mari filosofi ai timpului. A tradus în franțuzescă Iliada lui Omer. Scrieri: »Rapports du physique et du moral de l'homme«, (1802, Paris); »Lettre posthume et inédite sur les causes premières«, (1824, Paris).

Cabanița, odinioară manta domnească cu ciucuri (ceaprazuri) de fir, blanita cu samur și împodobita cu cepe în brilante.

Cabaret, cărcima; blid pentru compoturi, împărțit în forma de vantau în mai multe departeminte.

Cabarrus, **Franc.**, diplomat și financier spaniol, n. 1752 în Bayonne, 1782 director al bancii din Madrid, întemeiată la inițiativa lui; 1795 director al fabricelor regale, 1808 ministru de finanțe. † 1810 în Sevilla.

Cabasia, mineral zeolitic, silicat aluminos de

calciu și sodiu, hidratat, se prezintă în romboedri. Incolor, alb, roșu sau ceva brun. Se găsește cu alți zeoliți în cavități în basalte, melafire, etc., mai rar în granit. Cristale frumoase vin dela Oberstein, din valea Fassa, Kilpatrik (Scotia), Baveno, etc.

Cabaz, caraghios; *Cabazlic*, glumă proastă.

Căbesci, 1) C., (magh. Kebeșd), com. mică în Ung., cott. Bihor, situată în munții bihoreni; are 224 case, cu 1044 loc. Rom. gr.-or. Teritoriul e de 3051 jug. cat., pământ muntos; produce cereale slabe; industrie de casă, de lemn, pomărit, stupărit, prăsiere de vite cornute, oi, capre și porci. [†]

2) C., com. rurală și parohie în Bucovina, căp. Storojineț, jud. Stănesci de jos, cu 1064 loc., (866 ort. res., 17 apus., 181 mos.); școala primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Cabestan, (span. *cabrestante*), vârtej, scripet vertical pus în mișcare prin pârghii orizontale cari înfășoară o coardă (frânghie) pe un trunchiu cilindric. Un C. fix este așezat pe puntea ori cărei nave; prin ajutorul lui se ridică ancora. Forța lui este foarte mare. Cel mai perfecționat C. este al căpitanului Barbotin. S'au găsit modele de C. și pe bas-reliefulurile egiptiene.

Cabet, *Etienne*, comunist francez, n. 1788 în Dijon, avocat aici, apoi în Paris, membru în comitetul Carbonarilor, 1831 deputat; a propagat în țiarul «Le Populaire» principiul comuniste moderate (icarice), și după lupta din Iunie a plecat cu 44 partizani la Texas, apoi în Illinois, spre a întemeia aici o «republică icarică»; † 1856 în St. Louis.

Cabeu, sau *Cubeu*, târgușor în Basarabia, j. Ismail, pe malul stâng a râulețului C.; este o colonie bulgară, cu 2500 loc., 320 case și o biserică. Aci până la 1879 a fost stațiune de vană pentru România.

Cabina, cameră la bordul bastimentelor, destinată ca locuință pasagerilor, ofițierilor bordului și la parte din șefii echipajului. C.-le au unul, două sau patru paturi suprapuse; unele servesc drept sală de fumat, de băi, saloane, etc. Pe bastimentele de resboiu fiecare ofițier are drept la o C.

Cabinda, popor african la țărmul vestic al Africei. De când cu colonisările portugheze, poporul C. se creștinează. C. sunt accesibili pentru cultură și isteți; ei formează populațiunea principală a litoralului fructifer, precum și a orașului C., situat 60 km. spre nord dela gura râului Congo. Prin portul său excelent și zelul locnitorilor, orașul C. a ajuns la însemnătate comercială.

Cabinet, (frc. diminutiv din *cabane*), 1) cameră mică cu o destinațiune anumită: C. de toaletă, de baie, etc.; 2) cameră retrasă pentru studiu, lucrări: C.-ul secretarului; 3) consiliu unde se tratează afacerile statului: secret de C.; 4) membrii acestui consiliu, adecă ministrii; 5) locul unde se expun colecțiuni de studiu, de artă: C. de fizică.

Cabinet negru, (franc. *C. noir*), cabinet înființat la 1628 de Richelieu lângă oficiul poștal din Paris, cu chiemarea de a desface scrisorile suspecte din punct de vedere politic și a denunța cuprinsul lor. Desfacerea și apoi sigilarea din nou a scrisorilor s'a dezvoltat la o adevărată artă. C. n. consuma sub Ludovic XVI 300.000 fr. pe an. La anumite timpuri au funcționat mai

în toate statele asemenea instituțiuni păcătoase. (V. secretul scrisorilor.)

Cabirii, după mit. grecă erau 3 zei și 3 țin, aceste din gîntea nimfelor, și se venerau în insulele Samothrake, Lemnos, etc.; dar pe când în Samothrake se numiau zeii mari, în insula Lemnos se diceau fii lui Hephestos cu Kabeiro, și se credea că sînt fauri, cafele lui Hephestos (Vulcan), și în genere demoni. Cultul din Samothrake a străbătut și la Roma, și Varro cel învîțat îi identifică cu Iupiter, Juno și Minerva. Unii afirmă că sînt numai 2 C., că apără navigațiunea și că sînt asemeni Dioscurilor; pe când alții țin, că C. au avut însemnătatea ce o au Corybantii și Cureții. (Cf. Teohari Antonescu, Cultul C.-lor., Buc., 1889 și A. D. Xenopol în Archiva, II., p. 501.) [Atm.]

Cablovata, lac în Rom., j. Tulcea, pl. Sulina, pe teritoriul com. urb. Chilia veche; are o întindere de 120 hect., produce pește bun.

Cablu, (marină) frânghie groasă, dela 360 mm. circumferință în sus. Se întrebuițează în arsenale pentru lucrări de forță. C. *electric*, un conductor de electricitate, avînd o secțiune care trece peste limita de 10 mm². și format în general din mai multe fire metalice. Se construiesc C. *neisolate* până la secțiune maximală de 1000 mm², și C. *isolate*, ale căror secțiuni nu trec peste 500 mm². Isolația C.-lor, întrebuițate unde e uscat, este formată din straturi izolatoare compuse de cauciu natural, sau vulcanizat, cânepă împletită și panglici speciale. Se poate obține astfel o izolație, care poate varia dela 300—3000 megohms pe km. C. *isolate* se așează în general în canale de beton, de lemn. etc., spre a fi protejate de acțiunile mecanice exterioare. Unde este umiditate sînt întrebuițate C. *isolate* în modul indicat mai sus, acoperindu-se și cu un strat de plumb. Din cauză că plumbul e bun conductor al electricității e necesar, ca stratul izolator să fie cât se poate de impermeabil. Nu e prudent întrebuițarea C.-lor a căror izolație e mai mică de 300 megohms pe km. Când C.-ile nu sînt protejate de acțiunile mecanice, atunci, pe lângă izolația care constituie protecțiunea electrică, urmează să se formeze și o protecțiune mecanică, ceea ce se obține prin învîlirea lor cu nise band de oțel spirale. C., astfel preparate, se numesc *armate*.

Cabochiens, partid politic (1411) în Paris, condus de macelarul Caboche. C.-ii au sprijinit sub Carol VI po Ioan de Burgundia Neînspăunîntatul; în 1413 a erupt contra lor o cumplită reacțiune. Cf. Coville, Les C. (Paris, 1888.)

Cabochon, (frc. pron. *caboșon*), piatră scumpă lustruită și tăiată în forma sa naturală.

Cabo Frio, promontoriu cu far la țărmul estic al Braziliei.

Cabotagiu, termen maritim indicînd comerțul ce se face de bastimentele mici dealungul coastelor. E opusul termenului maritim *lung-curs* (*longo-corso*), care se dice pentru navigațiunea cu bastimente mari, la largul marii, între porturi departate unul de altul. Se deosebesc: C. *mic*, exersat de mici nave, cari navigă fără a pierde din vedere coastele și pe cât posibil dealungul lor, și C. *mare*, exersat de nave relativ mari, cari navigă între porturile a două mari învecinate, bunaoară între porturile frc. din Me-

diferența și porturile străine din aceeași mare sau din Marea Neagră. Tot *C.* se chiamă și formalitatea vamală ce e a se îndeplini de interesați pentru transportul de pe apa al marfurilor indigene dela un port la altul, (între porturile române însă numai, în scutire de taxe vamale ale marfurilor indigene. (Cf. art. 153 și urm. din Leg. gen. a vămilor.)

Cabotin, comediant ambulant; actor fara talent.

Caboto, vestiți navigatori: 1) *C. Giovanni*, descoperitorul continentului nord-american, n. 1420 în Genova; intenționând a cauta un drum către China, în 24 Iunie 1494 a descoperit America de nord, pe care o numi *Terra prima vista*, probabil Labrador-ul de azi. † 1498; 2) *C. Sebastiano*, fiul celui de mai înainte, n. 1473 în Venetia; a descoperit 1498 Fundlanda noua și 1517 Calea și Golful Hudson, 1526—30 a scrutat termurul estic al Americii sudice. † 1557.

Cabral, 1) *C. Pedro Alvarez (Cabrera)*, navigator portughez, n. 1460, descoperi 1500, în călătoria sa spre India ostică, Brasilia, pe care o ocupă pentru Portugalia. † 1526; 2) *C. Antonio Bernardo da Costa C., Marquis de Thomar*, diplomat portughez, n. 1803; 1835 deputat, 1842—46 și 1849 până 1851 ministru-president, 1859—61 ambasador în Brasilia. † 1889.

Cabrera, Don Ramon, Conte de Morrela, general carlist, n. 1810 în Tortosa, în Catalonia, curagios și crud; dupa ce mamă-sa fu împușcată de Mina, înaintă 1837, până sub porțile Madridului; 1874 se declară contra lui Don Carlos. † 1877 în Wentworth (Anglia).

Cabrera, insula, v. Baleare.

Cabrioleta, trasura ușoară cu două roate. (v. Cab).

Cabul, riu în Asia, afluent pe partea dreaptă a Indului; isvorește în Afganistan, formează vestitul pas Chaibar și se varsă în Indus din sus de fortareața Atac; 500 km. lung. Lângă acest riu e situat orașul *C.*, rezidența emirului de Afganistan, 60,000 loc., citadela; 1874 orașul suferi mult din cauza unui cutremur de pământ.

Cabuya, fuioi fabricat din fibrele plantei *Agave tuberosa*, din care se confecționează funii și frânghiile foarte durabile.

Cacadores, (portug., span. *Cazadores*), vânătorii pedestri în armata portugheză și spaniolă.

Cacaleți, numele mai multor localități în Rom.,

mai însemnată e com. rur. *C.*, j. Romanți, pl. Ocolu, cu 1966 loc., cari se ocupă cu agricultura și prăsierea vitelor; are 4 biserici cu 4 preoți și 1 școală mixta. Lângă sat se găsesc ruine antice.

Cacao, produsul folosit la prepararea ciocolatei, uleiului de cacao, etc., extras din fructele baciforme dela arborele de *C. Theobroma C. L.* (v. ac.) Acest fruct se aseamănă unui cravete mare, (v. ilustr.) e neted, galben sau roșietic, pielos; în interior are cinci despartăminte umplute cu o carne moale, roșietică, în care se afla 25—80 de semințe ovoide, neregulate. Semințele se compun din: unt (48—50%), albumina (21—20%), theobromină (un alcaloid), amidon, celuloză, substanțe minerale și apă (10—12%). *C.* se prepara în modul următor: Fructele coapte

se culeg, se creapa și se scoate carnea din ele dimpreună cu grăunțele; carnea se descompune în 24—48 oare; grăunțele se pot apoi separa și usca sau terisa. În comerț vin mai multe variații: *C. Caracas*, *C. Guayaquil*, *C. Maragnan*, *C. Martinique*, *C. Trinidad*, etc., cari diferă într-o câțva și în calitățile lor; calitatea cea mai bună e *C. Caracas*, originară din Venezuela. Grăunțele curățite de coaja se macină, și se transformează într-o *masă semifluidă de C.*, și astfel vine în comerț; dacă din această masă se stoarce untul, rămâne *puberea de C.*

Untul de C. este un corp gras, compus din stearină, palmitină și din acid theobromic; e galben,

opac, cu gust dulce și plăcut; solubil în alcool. Se prepara prin o presiune energică din grăunțele de *C.* prăjite, pulverisate și amestecate cu puțină apă. Se folosește cu deosebire în farmacie.

Căcău, *Coracias garrula L.*, pasere cântătoare din fam. Coraciidae, cunoscută sub numele de *Dumbrăvancă* sau *Gădița vântă*; are cioc negru, puternic și drept, latareț la baza și înclinat la vîrf. Penele în genere sînt frumoase; cele de pe cap, grumazi și foale sînt albastre cu lustru verduiu, iar cele de pe spate și umeri oacheșe-albastrii; coada drept rețezată e compusă din pene albastre cu nuanța de ultramarin; plutitoarele din aripi sînt negre pe deasupra, și vinete dedesubt. Picioarele sînt galbene. Lungimea totală e de 31 cm., lung. aripilor de 20 cm. și lung. coții de 13 cm. Din April—Sept. ptrece prin padurile și dumbrăvile noastre nutrindu-se cu insecte, șopârle, broasce și suga-

Ramură și fruct de cacaoier (*Theobroma Cacao*.)

toare mai mici; cuibăresce prin scobiturile arborilor, peste iarnă migrează în regiuni mai călduroase.

[V. B.]

Cacavela, *Jeremia*, călugăr originar din Creta. După ce învăță în Asia mică, trecu la Lipsca, și pe la 1670 la Viena, unde se iscăli într-o scrisoare: *Jeremia Elinul, învățător al bisericii orientale*. Mai târziu îl găsim tot în Orient, iar 1687 în Muntenia, ca dascăl de gramatică, retorică și filosofie greacă. De aici C. trecu în Moldova ca dascal al copiilor lui Const. Cantemir, Antioh și Dimitrie. Acesta îi trimise mai târziu ca semn de recunoștință scrierea sa: »*Divanul lumii cu înțeleptul*«, și C. răspunde cu o scrisoare foarte măgulitoare. Din scrierile lui se amintesc traducerea neogrecă a operei lui Platina: »*De vita summorum pontificum*«, traducere lucrată după îndemnul lui C. Brâncoveanu, apoi nise epigrame eroico-elegice, și o epistolă mult lăudată, în care își dă titlul su pomenit. El era un bărbat foarte învățat, știind limbile: elină, latină, ebraică și italiană, cunoscând și filosofia și s. Scriptură, și este chiar numit un apdștol vestit al cuvântului evanghelic. El a fost și profesor la »*Academia*«, adică școala principală din Iași. (Cf. Xenopol, *Ist. Rom.* IV. 645—46, V. 614.)

Căceres, provincie span. în Estramadura nord., 19,863 km². și (1887) 339,793 loc. *Capitala* C. 14,880 loc.

Caceres, *Andrés Avelino*, general peruan, n. 1831 în Huanta, s'a distins în reșoiul contra republicii Chile, 1886—90, apoi din nou la 1894, president în Peru. Depus 1895 în urma unei revolte.

Cach—, v. și **Caș—**.

Cachalot, sau Cachelot (*Physeter* L., *Catodon* Gray), un mamifer din ord. Chiților (Cetaceelor sau Natantia); are cap foarte mare, cam $\frac{1}{2}$ parte din corp, la partea dinainte drept, parcă ar fi ciuntit. În falca de sus n'are dinți, în cea de jos are dinți de formă conică. Are două înnotatoare, una la piept și una la coadă. Ochii foarte mici, gura foarte mare. E de culoare negrie. Lungimea e de 20 m., periferia corpului, la spete de vr'o 10—12 m. Trăiesce în Oceanul Atlantic și Pacific, mai ales între 40° lat. nord. și sud. Se vânează pentru untura sa, pentru *ambra*, ce se scoate din intestine și pentru *spermațeta* (cetina, sperma ceti), o grăsime lichidă, care se acumulează în excavațiunile capului, și reîndu-se se sleesce, (materii grase), și pentru dinții săi (fildes).

Cachenez, *cașneu*, (*franc.*) shawl gros și larg, cu care se învelesce gâtul, gura și nasul.

Cachexia, (med.) o profundă alterație a nutrițiunii organismului. *C. exophthalmica*, v. *Morbus Basedowii*. *C. thyreopriva*, cachexie sau morb cauzat de degenerațiunea sau înlăturarea operativă a glandulei thyreoide; se manifestă în anemie, alterații cerebrale și o aglomerare de mucină în corp.

Cachi, pisc al Cordilierilor estici, la frontiera argentină-chilenă; cu un pas la 4320 m. înălțime.

Cachinnus, riset în gură mare; ris convulsiv (v. ac.).

Cachoudé, sau *cachondé*, pastile preparate din catechu, zahăr și arome; în orient se mesteacă în gură, pentru a da respiriului un miros plăcut.

Cachou Laval, (*franc.*) un număr de colorii speciale, fabricate în Lavalee din diferite materii

organice: ferestruitură, țărițe, scrobeală și fecalii, prin încălzirea până la 200° cu pucioasă și soluție de hidroxid de sodiu.

Cachu, sau *Catehu*, extract ce se scoate din partea internă a arborelui *Acacia Catehu* sau din alte plante. Conține ca principii mai importante: tanin, catehină și alte materii de colorare brună. Se întrebuințează în medicină ca astrin-gent, iar în industrie pentru dubirea pieilor și în tinctură.

Cachucha, (span., pron. caciucia), arie și dans popular andaluz, în măsură ternară ($\frac{3}{4}$) de o mișcare vie, grațioasă, pasionată. Are multă analogie ou Bolero (v. ac.). Aria e formata dintr'o parte principală, de 8 sau 12 tacte, care se repetă și formează începutul și sfârșitul, între cari se intercalează un trio, prin ritm și caracter deosebit. Ca și mai toate dansurile spaniole e însoțit de castanete și chitară. Prin celebra dă-nțuitoare F. Ellsler, C. a fost introdus pe scenă. [T. C.]

Căel, conjuncțiune; exprimă: motivul unei afirmațiuni, o interogațiune, o întrebare unită cu o dorință.

Căciuni, *Căciuni*, se numesc în Tesalia Ară-mâni, cari ierbanează acolo cu turmele lor de oi; ei sânt un trib al Fărșeroților (v. ac.).

Căcica, țîrg și moșie mănăstirească în Bucovina, căpit. Gura Humorului, j. Solca, cu 1629 loc., (454 ort., 1130 cat., 23 prot. și 22 mos.); școală primară de băieți și de fetețe; saline renumite; poștă, telegraf și stațiune de cale ferată locală. Bisericesce se ține de Partescii de sus, deși are bis. proprie, sfințită 1896. [Dr. I. G. Sbiera.]

Căcica, joc de copii. C. este un băț ascuțit la ambele capete, care se lovesce cu un alt băț mai lung, ca să sară în sus.

Căcluga, pește, v. *Cega*.

Căclular, care face sau vinde căciuli; poreclă dată Dorobanților.

Căciulata, un sătuleț în România, j. R.—Vâlcei, ajuns a fi celebru prin prețiosul isvor de apa minerală, la care aleargă multă lume suferinda din Rom. întregă și din țările limitrofe. Insuși satul abia numeră 50 case, dar publicul vizitator găsesce locuințe în Călimănesci, care nu e mai departe decât de $\frac{1}{2}$ chilometru și are comunicațiune neîntreruptă cu C. prin un omnibus. Legenda descoperirii isvorului abia ne duce până la mijlocul secolului nostru, când prin o fericită întâmplare călugării mănăstirei Cozia au dat de isvor. Cel dintâiu care, aprețind valoarea apei, a făcut-o cunoscuta lumii a fost Alexandru Golescu. Acest boier vizitând localitatea la 1854, și după aceea mai mulți ani de-a rândul, a ramas uimit de efectele curative ale apei. Din recunoștința a făcut captarea isvorului, scutindu-l astfel de inundațiile Olteului. Captarea aceasta a reușit atât de bine, încât însuși statul la 1886, când a dispus întreprinderea unor lucrări mari la băi, s'a mulțumit cu captarea ce a găsit în C., încungiuând numai isvorul cu un părete mai înalt și solid. Instalația nu servește decât pentru cura de beut; bai aci nu se fac. La isvor temperatura apei e de 11-7° C., placuta la gust, limpede și cu un ușor miros de pucioasa. Proprietatea statului fiind, ministeriul domeniilor a luat dispoziții, ca apa să poata fi folosită de publicul suferind fără a fi nevoit să

vie la isvor. A pus-o în comerț în butelii astupate după toate regulile balneotehnice așa, ca sa nu se altereze prin transport. Rigoarea statului a mers așa de departe, încât a impus indicarea anului de umplere pe dop, ceea ce e o garanție pentru consumator, dar o mare piedecă pentru comerț, din care motiv în Germania și Austro-Ungaria s'a sistat această restricție. În privința calităților curative apa dela C. este unica în felul său în Rom., și una dintre cele mai prețioase ape alcaline-muriatice de pe întreg continentul. Sărurile de litiu și fericita compoziție a mai multor minerale prețioase pentru cure, îi da o acțiune diuretică, litotriptică, stimulatorie, disolvantă, neutralizatoare, sedativă și reconstituanta. Se recomandă mult în cantarea boalelor de vezică, rinichi, prostată, uretra, artrită, etc. Nășipul dispare ca prin farmec de aceasta apă. »En făceam foarte mult acid uric, ȳice un distins medic care stătuse la C., într'o noapte ca o lingura de supă cristale urice; dupa câteva ȳile de cura, n'am mai făcut nășip.« C. merita locul de onoare între Contrexeville, Wildungen, Biliu, Salvator. Analisa făcută la 1886 de D. Saligny, la 1000 părți de apă:

Densitatea, la 16° C.	1.00123
Materii totale, la 170° C.	1.445
Oxid de calciu	0.147
Oxid de magneziu	0.073
Anhidrid sulfuric	0.048
Anhidrid carbonic	0.272
Chlor	0.566
ȳidrogen sulfurat	0.003 = 2 cc, »

(Cf. Dr. C. D. Aronovici, »Raport asupra băilor și apelor minerale dela Calimănesci și C.« Bucuresci, 1888; Istrati, »Raport anual despre bai.« Bucuresci, 1890.) [Dr. Vuia.]

Căciulătesci, com. rur în Rom., j. Dolju, pl. Jiul de jos, compusa din cat.: C., Roaba și Dobresci, cu 1247 loc.; reședința subprefecturii plașii.

Căciulați, com. rur. în Rom., j. Ilfov; compusa din cat.: C., Canela, Moara saracă, Păscam și Lărlita, având în total 2058 loc. agricultori, 5 biserici și 2 școale mixte. În cât. de reședința a primăriei C. este un frumos castel.

Cacodyl, sau *arseniură de methyl*, C₄ H₆ Az, este un lichid incolor, transparent, viscos și cu un miros caracteristic foarte neplăcut; el este foarte combustibil și se poate chiar aprinde spontan. Un flacon cuprinzând C. lasat deschis respăndesc un fum alb și greu, oxidându-se. La — 6° se solidifica în cristali; fierbe la 170°. Din reacțiunile sale este considerat ca un radical analog potasiului. Cu oxigenul, chlorul, bromul, sulful, etc., formeaza compuși definiți.

Cacofonia, amestec neplăcut de sunete sau de vorbe. C. e o eroare contra armoniei stilului și resulta: din ingramădire de vocale, ce se ciocnesc între dînsele; când urmeaza una dupa alta uai multe silabe aspre, guturale sau șueratoare; când se repeta în aceeași vorba sau frasa mai de multe ori unul și același sunet.

Cacom, sau *hermelin*, (*Putorius ermineus*), mamifer din ord. Carnivorelor, fam. Mustelidelor, este de culoare castanie, pe burta alb-gălbui. Iarna este de culoare alba. Lungimea corpului e de 24 cm., a coȳii de 9 cm. Traiesce în Europa nordica, Asia nordica și media. Se vâneaza pentru blana sa.

Cacova, numire topografică, 1) C., comună rurală în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 1842 loc. Români, poșta și telegraf; 2) C., comună rurala în Trs, cott. Sibiu, cu 686 loc. Români, cari cultivă pomaritul, negustoresc cu lână și poame.

Cactee, (botan.) fam. de plante succulente, dicotyle, cu flori ermafrodite în decmun regulate, polypetale, epigyne, cu bace, originare exclusiv din America tropicala și subtropicală de climat sec. Aparența cacteaceelor e foarte varie și proprie; ea nu se poate asemena decât numai cu a euphorbiaceelor succulente din Africa; ambele au foile transformate în spini, iar țulpina ramificată dezvoltata ca cladodii (v. ac.). Din aceste motive, cât și a florilor specioase, a un tratament ușor, se cultiva la noi în florarie; în sud în liber (unde s'au și selbatecit) în multe genuri, ca *Opuntia*, *Cereus*, *Mamillaria*, *Echinocactus* (v. ac.) și multe altele. [A. Pr.]

Cacus, în mitol. romana un ȳeu din lumea de jos. Pe câmpul lui Mars catra Tibru era un câmp care vërsa foc (Campus ignifer), și aceasta se atribuia lui C., care se credea a fi ȳeu din lumea de jos și vomitor de foc, precum și lui Dis Pater. C. a fost și urieș, a trait într'o peștera, a furat vitele lui Hercules, dar acesta l-a omorît. *Caca* era sora sa și a fost venerata ca și ȳina Vesta; pe altarul ei ardea un foc etern. [Atn.]

Cada Mosto, 1) C. M., *Luigi*, navigator, de origine Venetian, n. pe la 1432, † 1511; în serviciul Portugaliei descoperi insulele Capului Verde, 1457. A lasat o relațiune a voiajelor sale, plină de informațiuni precise asupra țerilor ce a vizitat. 2) C. M., *Marc Antonio*, matematic ital., a trait în secl. XV; a publicat o traducțiune, cu comentarii, a lucrării unui astrolog israelit.

Cadastru, v. Căstru.

Cadaverina, (chim.) alcaloid, ce se formeaza în cadavre trecute în putrefacțiune, de urma-toarea compozițiune chimica: C₆ H₁₄ N₄.

Cadavru, nume ce se da unui organism, a carui viața s'a stins; în înțeles mai îngust, corpul unui animal sau corpul omenesc privat de viață, dar couservându-și încă parțile sale moi.

Cădelnița, recuisit sacru, lucrat din metal în forma de turnuleș și atârnat de trei catene, pe cari adese sânt întarite nescari mici clopoșele. În C. se pune ȳar, preste acela se presara tamăia, cu care se cadește ori tamăiaza biserica și cele sfinte.

Cadenette, (*franc.*) frisura regulamentară a infanteriei franc. în secl. XVIII: o împletitura de păr, care cadea în două coșite pe ambi obrazii.

Cadența, în musica e termiuiațiunea unei frase, caderea pe un repaus. C. în musica ccorespund punctuațiunii în vorbire, numai trebuie observat, ca ea implica totdeauna un repaus pe o nota, și tacerile, pauzele, cari suspenda pentru moment mersul frasei, punctăud-o oarecum, nu dau de loc o impresiune de C. C.-ele pot fi melodice, provenind dintr'o simetrie ritmica, sau armonice; dar chiar când sânt pur melodice ele presupun totdeauna o încatenare armonica acompaniatoare care le determina. Esența C.-ei armonice consta în neindoielnica stabilire a unei tonalități și resolvirea într'un acord de repaus. Succesiunea de acorduri, cari determina tonalitatea și provoaca dorința de repaus, se numesc *formula C.-ei*, terminata totdeauna pe acordul de pe dominantă;

În urma acesteia vine acordul de încheiere, după care C.-le se clasifică în: *perfecte* (acordul tonic în stare directă), *imperfecte* (aceleși într-o restituire), *ruptă*, *evitată* sau *înșelătoare* (ori ce alt acord afara de cel tonic). Când după C. perfectă fuală urmează încatenarea gradului IV cu I, avem o *C. plagală*, care de ordinare e formată din note de durată mare, de unde se mai numește și bisericească. Câte odată acordul de dominantă șosesce acolo unde frasarea și structura armonica cere un repaus, atunci avem ceea ce se cheamă o *C. suspensivă* sau o *semicadență*. C.-le pur melodice pot sa se facă pe ori ce grade ale gamei, și deși tonalitățile vechi și cele bisericesci au grade anumite pentru C., excepțiile nu lipsesc. Dintre C.-le stilului polifon aplicat la tonalitățile vechi, cea mai importantă este așa numita *C. frigidă*, care în termeni moderni consta în rezolvirea gradului IV din minor, în dominantă, ceea ce constituie oarecum o semicadență luată drept C. finală. Deslușiri mai amănunțite asupra C.-lor armonice nu pot aparține decât unui op special.

Tot C. (de preferința expr. ital. *Cadensa*), se numește un pasagiu de bravură, scris de obicei în note mici, cu indicațiunea C. sau *ad libitum*, ce se face înainte de încheierea finală a unei bucăți, pasagiu mai mult sau mai puțin brillant, în care executantul își arată măiestria sa. Câte odată chiar acest pasagiu însemnat printr-o simplă coronă, e lăsat la gustul de improvizator al executantului, de unde și numele de arbitrio ce i-se mai dă. [T. C.]

Căderea, mișcarea unui corp către centrul pământului, cauzată de puterea atractivă a acestuia, numită gravitațiune; direcțiunea căderii corpurilor este perpendiculară cu suprafața apei liniștite. În același loc, și dela aceeași înălțime, toate corpurile cad cu egală repegiuno; diferența, ce s'ar arăta, este o urmare a rezistenței aerului. Într'un spațiu gol de aer toate corpurile cad egal de repede. Repegiunea mișcării e proporțională timpului căderii, după 2—3—4 secunde este de 2—3—4 ori mai mare, adecă căderea e o mișcare proporțională accelerată, iar spațiul parcurs de corp este egal cu spațiul parcurs în prima secundă a căderii sale înmulțit cu patratul timpului, adecă după 2—3—4 secunde spațiul parcurs e de 4—9—16 ori mai mare. V. art. Gravitațiune.

C. se numește și spațiul parcurs de o roată, în timp ce unul din diuții săi scapă după valul san paletelor (aripioare) unui sistem mecanic, în care ultima roata a unui orologiu transmite acțiunea resortului asupra pendulei și opresce mișcarea tuturor roatelor, în timp ce balancierul face o oscilație.

Cadet, mai de mult fii mai tineri ai familiilor nobile, pentru cari Ludovic XIV a înființat companii separate, din cari treceau în armata primind patentul de oficer. Mai târziu se numiau C. frecvențanții institutelor militare pentru întregirea corpului oficeresc, iar de prezent se numesc C., absolvenții institutelor militare, cari după un serviciu de 1—2 ani la trupă, avansează la rangul de oficer.

Școalele de C. sînt instituite cu scopul de a pregăti tineri inteligenți pentru cariera militară. În Anstro-Ungaria există — pentru armata co-

mună — 15 școale de C. pentru infanterie cu 2400, și câte una pentru cavalerie cu 150, pentru artilerie cu 350 și pentru pioneri cu 160 frecvențanți. Școala pentru cavalerie are 3, celelalte au 4 clase. [S. H.]

Cadi, (*arab.*) titlu judecătorului la popoarele mohamedane. *Cadiascher*, judecător militar la Turci.

Cadina, femeile sultanului, pe cari și-le alege după voie dintre sclavele haremului.

Cadiz, (pron. -dis), provincie span. în Andalusia (cu Ceuta), 7342 km², și 429,872 loc. (1887); păduri bogate, navigațiune, pescuit. *Capitula C.* e situata pe o peninsulă și pe insula Leon; fortăreață puternică, 62,531 loc.; port întărit; episcopie, bursă, arsenal, amfiteatru pentru lupte cu tauri; saline, vinuri; export de vin și fructe sudice; import de cărbuni, batoci, spirt (1890: 6177 buți). 1894 intrară în port 3067 năi de 2.049,009 tone. În antichitate *Gades*, colonie feniciană, mai târziu în posesiunea Cartaginezilor și a Romanilor; în evul de mijloc (până la 1262) în posesiunea Arabilor. Culmea înfloririi în secl. XVIII; 1809—12 rezistența comitetului de insurecțiune, fu asediata fără succes din partea Francezilor. 1868 punctul de mănecare al revoluțiunii sub Topete. Insurecțiunea dela 1873 fu suprînată prin Pavia.

Cadmia, *gealamina*, *calamina*, mineralii din cari se extrage calamina. (v. ac.)

Cadmium, Cd, metal descoperit 1817, se găsește uai mult în minererile de zinc, din cari se și extrage. Sub formă de sulfură se mai găsește într'un minereu destul de rar, numit Greenockit. C. este de culoare albă, destul de maleabil; se topește la 320° și servește la prepararea aliajelor lesne fusibile. Greut. atom. 112.1.

Cadmus, fiul regelii fenician Agenor și al Telephasei, fratele Europei; a fost trimis să caute pe Europa, care dispăruse. Negasindu-o s'a așezat în Thracia; de aici ajunse în Boeotia, unde în temeiă orașul Theba. C. a introdus scrierea (alfabetul) în Grecia.

Cadobesci, com. rur. și parohie cu moșie boierească în Buc., căpit. Coțman, j. Zastavna, cu 2304 loc. (1859 ort. res., 146 cat. și 299 mos.); școală primară, poștă. [Dr. I. G. Sbiara.]

Cadogan, (*franc.*) frisură, în modă la 1715. Părul din ceafă se aduna ghiem și se lega în vârful capului.

Cadorna, 1) *C., Carlo, Conte*, om de stat ital., n. 1809 în Pallanza; 1848—49 ministru al instrucțiunii în cabinetul Gioberti, 1858—59 în cabinetul Cavour, 1869—75 ambasador în Londra, apoi presid. al consiliului de stat până la † 1891. Scr.: »La triplice alleanza e i pericoli interni ed esteri dell' Italia», (1883); »Il potere temporale dei papi, etc.» (1884).

2) *C., Raffaele*, general ital., n. 1815 în Milano. A luat parte la rebeliul din 1848—49 și 1859 contra Austriei, 1855 în Crimeea; 1860 i-s'a încredințat organizarea militară a Toscanei; a ocupat 16 Sept. 1870 Civita-Vecchia, 20 Sept. Roma, rămânând aici ca guvernor pâna la anexarea statului papal. 1877 s'a retras din armata.

Cadou, (*fr.* *Cadeau*), dar, prezent.

Cadoudal, *Georges*, capul insurecțiunii regaliști din Bretagne, n. 1771 în Brech, 1793—96 luptă în Vendée, 1799—1800 iusceneaza o uona re-

voluțiune în Bretagne, 1803 merge cu Pichegru la Paris spre a ucide pe primul consul; 1804 arestat și executat.

Cadra, una din cele 4 colori ale cărților de joc. (Caro, tobă.)

Cadran, *cuadrant*, secțiune drept-unghiulară a unui cerc, al cărei rond e împărțit în părți egale, graduri. (V. sectant.)

Cadrat, 1) figură geom. cu 4 laturi de aceeași lungime și cu unghiuri egale. (V. pătrat.) 2) În tipografie bucățița de metal, cu care se umple golurile între litere. *Cadratîn*, C. mic.

Cadratura, reducerea geometrică a unei figuri curbilinare la un pătrat echivalent în suprafață; calcularea suprafeții unei figuri curbilinare.

Cadril, (fr. *Quadrille*), se numia mai întâiu fiecare grup de patru danșitori și de patru danșuitoare, cari figurau în baleturi și se deosebeau de celelalte grupe printr'un costum particular. De pe la început. secl. XIX s'a numit astfel un dans ce se joacă de două părechi așezate la început față în față. E o reducere a dansului mai desvoltat numit *Contra-dans*, cu care de altminterea de multe ori e confundat. Constă din 5 sau 6 părți, numite figuri, cari în l. fr. poartă numele de: *Pantalon*, *Eté*, *Trenis*, *Pastourelle*, *Chassé-croisé* (ad libitum) și *Galop* sau *Finale*, nume ce s'au adoptat în toate părțile unde C.-ul a fost introdus. Ca formă fiecare din aceste figuri se compune din 2 sau 3 perioade simple de câte 8 tacte, ce sunt repetate și reluate. Măsura e în general $\frac{3}{4}$, afara de figura a 3-a, care e în $\frac{3}{8}$. Mișcarea e vioaie și la ultima repede chiar. [T. C.]

Cadrilat, împărțit în mici patrate.

Cadrilator, figură geometrică cu 4 laturi.

Cadru, (fr. *Cadre*, (milit.) totalitatea ofițerilor și a subofițerilor (sergenți și caporali) ai unei armate. În înțeles mai strîns: cadrul ofițerilor, subofițerilor și musicanților, cari se recer pentru conducerea tactică a trupelor singuratic. *Sistem de C.*, organizație militară, la care în timp de pace cea mai mare parte a oastei este concediată, iar celalalt organism susținut ca și în timp de rebel. *Manevre de C.*, manevre la cari diferitele trupe sînt marcate numai prin persoane singuratic.

Caduc, (botan) cădător; organe ce stau pe plante un timp mai scurt sau mai lung; apoi de sine se desfac și cad, s. e.: frunze c., ca la mai toți arborii din regiunile temperate; *stipuli c.* (la Stejar, Carpen); *calice c.* (la Mac), *corolă c.*, etc.

Caduceus, după mitol. romana bețul lui Mercurius (v. ac.), purtat ca simbol al păcii. La Greci, Mercurius este reprezentat prin *Hermes*, care a purtat bețul numit: *Kerykeion*. Ambele bețe au avut putere feroce. (v. Lucrii minunate.) [Atm.]

Caducibranchiata, Batracienele, urodele, ale caror branchii nu sînt persistente: Salamandra, Tritonul, Axolotul, etc.

Caducum, se numesc unele dispozițiuni testamentare, cari din diferite cauze cad, rămân fără efect. *Caducitatea* se deosebeste de nulitate prin faptul, că un legat nul este nul dela început, pe când legatul caduc este valabil și devine fără efect printr'ou cauza posteroara, s. e. daca legatarul devine incapace de a moșteni. În Rom. caducitatea legatelor este regulată ca în Codul francez.

Cadus, la Grecii ant. vas și măsură de fluiditate, ca și Amphora. (v. ac.)

Căduțul cerealelor provine din diferite cauze:

1) când pămîntul este prea gras, adică prea bogat în azot, care le grabesc, încât celuloza lor nu are timpul necesar ca să se întărească; 2) când sînt semănate prea des, de nu au lumina de ajuns pîna la basa; 3) timpul prea gras, care încălece prea grabesc în desvoltarea lor; 4) ploii violente cari le culca la pămînt. Contra căderii lor se recomanda semănatul în rînduri, și ceva mai rar, ca razele solare să poată ajunge bine între ele și pîna la radacinile lor. Ingrășarea nu numai cu ingrășăminte bogate în azot (nitrate, amoniaciuri), ci totodata și cu fosfate și potasa, cari moderează efectele unilaterale și pripitoare ale azotului. Arătura mai adîncă încă are un efect, deoarece atunci gunoiul și ingrășămintele vin repartitate pe un volum mai mare de pămînt, și radacinile plantelor au mai mult spațiu de desvoltare.

Caecilia, *Caecilius*, etc. v. Cecilia, Ceciliu, etc.

Caecina, *Aulus C. Alienus*, beliduce roman, partisan al lui Galba contra imperatorului Otho; a câștigat împreună cu Valens marea luptă dela Bedriacum (69 d. Chr.). Mai tîrziu trecu pe partea lui Vespasian. Fù ucis în 79 la mandatul lui Titus.

Caecitas, (lat.) orbie.

Caecubus ager, în vechime un șes mîraștinos în Latium, vestit pentru excelentul seu vin (Vinum C.), cîntat de Horațiu și Marțial.

Caedmon, cel mai vechiu poet al Anglo-Saxonilor. După istorisirea lui Beda, C. a fost păstor în Whitby în Northumbria. Durmind într'un grajd, a venit un strain și l-a provocat sa cînte. C. a esitat la început, pentru-că nu avea talent de cîntareș, dar apoi a început sa cînte despre facerea lumii. Trezindu-se a mers în manastirea învecinata la starița Hilda, care a însemnat cîntările sale, și i-a mai cetit și alte părți din biblie, pe cari C. de asemenea le-a pus în versuri. La indemnul Hildei C. a intrat în manastire, unde a murit pe la 680. Poezele sale (Genesis și Exodus, Daniel, și Christos și Satana) au fost editate 1655 în Amsterdam; dar cu greu pot fi atribuite lui.

Caelius, *Marcus C. Rufus*, orator și om politic din ultimul timp al republicii romane. Din vorbirile sale au ramas numai fragmente, dar s'au pastrat 17 epistole adresate lui Cicero, din timpul când acesta era guvernor în Cilicia (51—50 a. Chr.).

Caelius mons, (acum Monte Celio), colina cea mai sud-estica din cele șapte coline ale Romei.

Caen, (pron. cang), capitala depart. fac. Calvados, situata la revarsarea riului Odon în Orne, 45,201 loc. (1891); universitate, fabrici de spirt.

Caere, vechiu oraș comercial în Etruria de sud, 353 supus de Romani; astași satu! *Cervetri*, cu isoarele numite *Bagni del Sasso*. În apropiere s'au gasit cimiterie antice foarte interesante.

Caerularius, v. Cerulariu.

Caeruleus, (lat.) de culoarea cerului.

Caerwys, (pron. caruis), vechiu sat în princ. engl. Wales, cott. Flint, cu 1500 loc., aici s'au ținut în vechime a. n. *Eisteddfods*, serbari împreunate cu emulări ale barților din Wales.

Caesalpinacee, (botan.) trib. al fam. Leguminoselor, ce se distinge prin flori monosimetrice,

însă nu papilionacee, și e reprezentat în țările tropicale și subtropicale. Genuri importante sînt: *Haematoxylon*, *Caesalpinia*, *Ceratonia*, *Tamarindus*, *Cassia*, *Copaifera*, *Cercis* (v. aceste), ș. a. [A. Pr.]

Caesalpinia, (botan.) gen de plante din fam. Leguminoaselor, trib. Caesalpinee, ce crește în țările tropicale. Dintre speciile sale, precum *C. brasiliensis* Sw., ș. a., se folosesc și la noi, lemnul de brasilia ca colorant, ș. e. pentru ouele de Pasce. [A. Pr.]

Caesar, titula împăraților Romani, dela care se derivă cuvintele: Kaiser și Țar (Impărat.) *Caesarvici*, fiul Țarului s. Impăratului; cu deosebire clironomul Rusiei se numește Tarevici.

Caesar, Cuius Iulius, unul dintre cei mai renumiți barbați ai evului vechiu, om de stat excelent, strateg neîntrecut, orator și istoriograf renumit; n. 12 Iulie 101 a. Chr. S'a perfecționat în oratorie în școala retorică din Rhodus. La 68 a. Chr. quaeștor în Hispania, în curînd pontifex maximus și apoi praetor. 60 a format cu Pompeius și Crassus primul triumvirat. La 59 consul, iar la 58 proconsul în Gallia. În aceasta calitate a purtat un războiu de 9 ani contra Gallilor, și ocupînd Gallia Transalpina, a prefăcut-o în provincie romana. Tot în acest timp a învins pe Germani și Briți. Murind Crassus 53 în Asia, în lupta contra Parthilor, Pompeius, care prăvia cu invidie ridicarea lui C., fiind la 52 singurul consul, se alia cu dușmanii lui C. și pretinse la 50, ca C. să depună armele, să-și demită soldații și să abdice de proconsulat. C. însă trecu Rubiconul cu armata sa (49) și începî revoluțunea. În curînd ocupă întreagă Italia și învinge pe Pompeius la Pharsalos (48). Pompeius fugi în Egipt și acolo fu ucis. C. învinge apoi pe dușmanii săi în Africa și Spania, iar pe Pharnaces, regele Pontului, la Zelo (47). Despre lupta cu Pharnaces raportă senatului memorabilele cuvinte: veni, vidi, vici. Cucerii Egiptul și se întoarse în Roma cu triumf. Restabilind pacea, luă titlul de rege al țărilor ce încongiura Marea Mediterană și «Imperator». Dar cînd ajunse culmea mării cădă jertfă unei conjurațiuni organizate de Brutus și Cassius 15 Martie, (44 a. Chr.). Operele sale istorice sînt: «Comentariul de bello gallico» (7 cărți) și «De bello civili» (3 cărți). C. a întocmit și calendarul, numit dupa el Iulian. [Dr P. O.]

Caesarea, numele mai multor orașe în imperiul roman. Cele mai cunoscute sînt: 1) *C.*, capitala Cappadochiei, și 2) *C.*, oraș în nordul Africei în Mauretina antică. *C. Palaestinei*, oraș vechiu în Palestina întemeiat de Herodes cel Mare; darînat 1265. *C. Philippi*, oraș vechiu în Palestina, cu numele original *Panaes*; pe ruinele C.-ei se afla ați satul *Banias*.

Caesarea, sectio, operațiune cesariană numită și *Hysterotomie*, este o operațiune chirurgicală-obstetricală, cu ajutorul careia se scoate fătul din pînțelez mamei sale prin o incisiune făcută în pînțele abdomenului și în mitra (uter). Se aplica cînd basenul e îngust sau mama e moarta.

Caesaron, fiul reginei Cleopatra și al lui Caesar, n. 47 a. Chr. A fost ucis la ordinul lui August dupa lupta dela Actium.

Caesarism, guvern despotice al unui împărat, care se sprijina pe armata.

Caesaropapism, împreunarea supremei puteri lumesci și bisericesci în o singură persoană; în Europa se află C. numai în Rusia, al cărei Țar e nu numai domnitorul absolut al statului, ci și capul bisericii ortodoxe.

Caesium, Cs, (greut. atomică 132.7) e un metal destul de răspîdit în natură, însă numai în cantități minimele, de aceea el a fost descoperit numai dupa ce s'a perfecționat analiza spectrală. Numele său este rezultat al spectrului ce prezintă două linii albastre deschise (caesium = albastru ca cerul). C. în stare curată nu a fost cunoscut încă din cauză că este foarte lesne oxidabil. Sărurile de C. sînt analoge cu acele ale potasiului, rubidiului, etc.

Caestus, niște curele de piele de cari gladiatorii își înfășurau pumnii și mâinile (uneori până la cot); uneori aveau pe ele nasturi groși de metal, ca lovitura să fie mai cu efect.

Caetani, 1) *C., Michelangelo, Duce de Sermonea*, istoric ital., n. 1804 în Roma; a fost cățiva ani capitan al «vigilie-lor din Roma, 1848 ministru de poliție al papei Pius IX. C. a predat, în fruntea unei deputațiuni, regelui Victor Emanuel, plebiscitul poporului roman. După unirea Romei cu regatul Italiei, deputat. Din 1865 a orbit total. † 1882. 2) *C., Omorato, Duce de Sermonea, principe de Teano*, fiul celui anterior, om de stat ital., n. 18 Ian. 1842; vicepresident al camerei, 1896 scurt timp ministru de externe în cabinetul Rudini-Ricotti; 1890—92 primarul Romei. Ca president al Societații geografice și al Academiei filarmonice și-a câștigat merite și pe terenul științelor și artelor.

Cafas, jalușele sau persiane de lemn la ferestrele unui harem; partea bisericii unde cântă corul.

Café, (franc.) cafeana, *C. chantant*, local de cafeana, unde se produc cântăreți.

Cafea, semințele de *Coffea arabica* L., care este un arbust din familia Rubiaceelor cu frunzele opuse, simple ovale, pe margine undulate, florile albe-rosee au un miros plăcut, fructul este o baca de mărimea unei mici cereșe conținînd 2 semințe. Acest frumos arbust (v. ilustr.) crește în Abessinia, în Sudan și în toată Africa tropicală, ați se cultivă în mai multe țeri calde. În comerț se cunosc mai multe varietăți de C. și anume: *Moka*, *Martinica*, *Rio*, *Ceylon*, etc. C. crudă sau prăjită se întrebunțează în boabe sau măcinată. De comun se face infușiune de C. neagră, care constituie ați o beutura cunoscută de toată lumea, recomandată cu deosebire dupa masă. C. crudă conține un alcaloid numit *Cafeina* (v. ac.), substanța inodora, cristalizează în prisme aciculare albe matăsoase, puțin amara și solubilă în apă și alcool diluat. C. prăjită conține pe lângă Cafeină și *Cafeon*, un oleu brun mai greu decăt apa, rezultat din descompunerea chloroginatului de potașă și de Cafeina. Acest oleu are aroma de C. cruda, din cauza principiului său activ (Cafeina) este un excitant energetic al sistemului nervos. C. prăjită luată în infușiuni calde este un stimulant difusiv, datorit principiilor dezvoltate prin acțiunea caldurei și mai cu samă a Cafeonului. C. se întrebunțează în frigurile typhoide, în diareele cronice, ca antidot la otrăvirile narcotice produse de opium și Salanaceele veninoase. Infușiunea de C. neagră se mai întrebunțează spre

a masca gustul unor medicamente amare sau gretoase, precum este sulfatul de chinina, sulfatul de magneziu, uleiul de ricin, etc. [Z. C. P.]

Cafegi-başa, odinioara boiernaş, care aducea Domnului cafea.

Cafegiu, cel ce pregăteşte sau vinde cafea; cel ce ţine o cafeana.

Cafeina, principiul imediat cel mai remarcabil al cafelei; diversele specii de cafea cuprind între 0·8—1·8% C. Ea mai există şi în alte multe substanţe, în particular în ceaiul. C. este slab alcalină, cristalină, se topeşte la o temperatura scăzută şi se volatilizează fără a se descompune; este solubilă în apă şi alcool de 70—80°. C. există în cafea sub două forme, adevărată liberă şi combinată cu acidul chlorogenic şi potasa. Prin prajirea cafelei se volatilizează cea mai mare porţiune din C. ce cuprinde.

Cafeon, *Cafeter*, v. Cafea.

Caffa, *Ion*, de, întâiul episcop ortodox în Transilvania, de care se pomenesc. Nu se ştie însă nimic mai deamănuntul despre dînsul, şi chiar notiţa aceea este luată dintr'un document inedit, pe care-l citează Xenopol, Ist. Rom. III., 451.

Caffagiolo, sat l. Florenţa, unde s'au fabricat pe la 1500 vase de maiolică, astaşi foarte cautate.

Cafiristan, numire colectivă a statelor independente din sud-estul munţilor Hinduş, cari au o suprafaţă de vr'o 71,000 km², cu ca. 600,000 loc. de origine indogermană (*Cafiri*), oameni diligenţi, stau în lupte continue cu Mohamedanii din jurul lor.

Cafireria britică, prov. engl. în Africa pe ţermurul Caferilor; dela 1866 prov. a coloniei Kaland cu capitala King-Williamstown.

Cafri, grupa de popoare în Africa sudică, aparţinînd popoarelor Bantu (v. ac.); se împart în: 1) C. proprii, vr'o 5 seminţii pe ţermurul estic: Amakosa, Amatonga, Amsvazi, Amaponda şi Amazulu (*Zulucafri*, cea mai puternică seminţie în nordul coloniei Natal); 2) Betşuanii (v. ac.); 3) Herero sau Dama (în coloniile germ. sudvestrafricane). Intre C. sînt multe staţiuni de misionari. În timpul mai nou (cu deosebire 1852) au purtat repeţite resboaie în contra coloniilor Cap. C. proprii sînt dela 1847 în partea cea mai mare sub dominaţiune engleză. Numele C. («Necredincioşi») l-au primit dela Mohamedani. (V. şi ilustr. p. 56.)

Caftan, (*turc.*) haină lungă la popoarele orientale, din stofa de bumbac ori mătăasă. În Rom. se numia C. în deosebi haina de onoare, lungă,

cu mâneci, dată de Sultan lui Voda şi de acesta boierilor la întrare într'o funcţiune; de aici *căftănire*: a da rang de boierie; *caftanliu*, boier înfumurat.

Cafuso, (*span.*) corcitura de Indian şi Negru. **Cagliari**, 1) C. provincie ital. în partea sudică a insulei Sardinia; 13,615 km², cu 449,414 loc. (1890). 2) C. oraş, capitala prov. cu acelaşi nume şi a insulei Sardinia, situată la sudul insulei lînga un sin de mare; 38,598 loc.; port fortificat, promenadă frumoasă; catedrală; universitate; castel; amfiteatru, apaduct şi alte anticrităţi din timpul Romanilor. Fabrici de arme, praf de puşcă, lănării; şantier; export de cereale, vin, brînză, piei de capra, etc. 3) C., la Romani *Caralis*, a fost o veche colonie feniciană.

Cagliostro, *Alexandru*, *Conte*, recte *Giuseppe Balsamo*, vestit aventurier, n. 1743 în Palermo, a călătorit prin Grecia, Egipt şi India, şi a debutat în Italia, apoi în Germania, Polonia şi Rusia, mai pe urma în Londra şi Paris ca medic, naturalist, alchimist, francmason şi spiritist; 1789 arestat în Roma şi judecat la moarte pentru eresie, dar graţiat şi deţinut în Sau Leone lînga Urbino, unde † 1795.

Cagots, (pron. cahets) seminţie, ce locuiesc în Pyreneii vestici fr.; au urechi rotunde, deoarece barbia urechii le lipseşte. Se ţice, ca sînt descendenţi ai Vestgoţilor, remaşi în parţile acestea. În evul mediu erau despreţuiţi de ceilalţi locuitori.

Cagar, (*zool.*) v. Tamandua.

Cahier, (*fr.*) caiet;

în sens fig. se înţelegeau mai de mult sub C. şi memorande adresate principilor, apoi instrucţiunile alegătorilor pentru deputaţi.

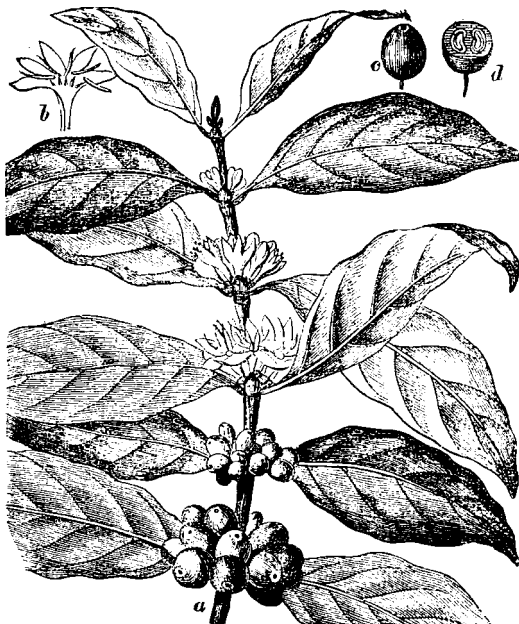
Cahiz, veche măsură de bucate în Spania, = 660 l.

Cahors, capitala depart. fr. Lot, cu 13,451 loc. (1891); în apropiere s'a aflat un amfiteatru roman.

Cahul, oraş în Basarabia, situat pe rîuleţul C., care mai sus primesce apele rîuleţului Larga, şi lîngă satul Monta formează un iaz, care se isprăvesce în Prut. Oraşul C. astaşi şi-a pierdut importanţa administrativă, şi pe cînd sub ocărmuirea română a fost capitala judeţului cu acelaşi nume, aji este un simplu oraşel, care face parte din j. Ismail. Lîngă C. a fost renumită batălia a lui Ioan Vodă cel Cumplit (1573) cu Turcii. Poporaţiunea C.-lui e acum de 5980 loc.

Caiafa, corect *Iosif* C., arhiepiscopul Iudeu, 18—36, dupa Evanghelii unul dintre judecătorii lui Isus. C. fû depus de proconsulul Vitellius. v. Ana.

Caia găinilor, pasere, v. Bleanda.

Ramură de cafeier.

Caian, (în documente latine Káján), 1) *C., Demetriu bătrânul*, primul preposit al Capitulului unit din Blaj, n. 1754 în Feneșul-săsesc, lângă Cluj. A studiat gimn. în Cluj, iar teologia la univ. din Viena ca alumn al seminarului Sf. Barbara. În 1778 sfințit preot f. triniș paroch la Roșia-de-munte; 1782—1784 paroch și protopop în Murăș-Oșorhein, 1794 președinte al Consistorului episcopesc, încetând prin aceasta egumenul calugărilor din Blaj a mai fi președinte în Consistor. În același timp era și profesor de teologia morala în Seminar; 1807 preposit al capitolului. † 27 Iulie 1821. A instituit 2 fundațiuni: una pentru dotarea preoților gr.-cat. din comuna sa natală, și alta de 6000 fl. R. pentru dotarea preoților din alte parohii ale diecesei Făgărașului. 2) *C., Demetriu, junior*, n. 1778, a studiat gimn. în Cluj, iar teologia la univ. din Viena; reintors la Blaj, a fost profesor de filosofie și apoi de teologia dogmatică până la 1830. În 1807 f. numit canonic teolog și ca atare reprezentă Capitolul și Clerul unit la sinodul gen. cat. ținut la 1823 în Pojou. În 8 Oct. 1830, f. ales vicar capitular. † 3. Mart. 1832. [Dr Aug. Bunea.]

Calc, (marină) vas de lemn, navigând numai cu ajutorul velelor, în care scop are de ordinar 2 catarge. Forma lor este deosebită de a celorlalte vase de pe Dunăre: forte înalte la pupă, mijlocul lor puțin ridicat deasupra și prova iarăși mai înaltă. Servesc pentru transportul grânelor. Turcii au fost cei dintâi cari au construit asemenea vase; astăzi chiar majoritatea caicelor de pe Dunăre, nude navigă exclusiv, aparțin Turcilor de pe malul Dunării. Construcția lor este destul de îngrijită; sînt facile de manevrat și au fundul plat pentru casurile de eșnagin. Întreținerea lor costa puțin și neavînd nevoie de un echipaj în prea numeros, transportul grânelor cu caicele este foarte ieftin.

Calcos, grupă de insule în India de vest, 550 km², 1900 loc. Aparțin la Iamaica.

Cai de olac, dare, prestațiune naturală; în vechime țeranii din Muntenia și Moldova trebuiau să dea cai de lipsă pentru poștă (olac).

Caie, *Mivus regalis*, o pasere răpitoare din fam. Falconidae, cu pene brune-ruginii pe spate, pe foale mai deschise însă brun-pătate. Coada bifurcată, e roșie-ruginie cu fașii carmezișe. Lungimea ei întregă e 65—72 cm., lung. aripilor 50 cm., iar lung. coșii 38 cm. Cuibărește pe la noi, însă preste iară migrează în regiuni mai calduroase. [V. B.]

Caiet, v. Cahier.

Caieta, oraș, v. Gaëta.

Caigiu, lucratori din fabricile de tutun, cari taie tutunul cu havanul, un instrument format dintr-o cutie și un cuțit.

Caia, pasere, v. Caie.

Cailetet, (pron. cai'te) *Louis Paul*, fizician fr., n. 1832 în Châtillon-sur-Seine. Celebru pe terenul metalurgiei. La 1877 i-a succes sa condenseze oxigenul, hidrogenul și nitrogenul, așa numitele gaze permanente. 1884 ales membru al academiei fr.

Caimac, floarea laptelui, smântână; ceea ce s'a deasupra.

Caimacam, locțiitor de domn, când tronul Principatelor devenia vacant, până la alegerea unui

Voievod. C. se mai numește și locțiitorul marelui Vizir din Turcia.

Caimăcămie, locot. domnească, când tronul țărilor române devenia vacant, până la alegerea unui alt domnitor. Sub acest nume se cunosc mai ales C.-le memorabile din 1856, după retragerea domnilor celor numiți pe 7 ani, până la regularizarea desăvîrșită a poziției principatelor după unele principii ale congresului din Paris. Aceste C.-ii (Alexandru Ghica în Muntenia, fost Domn 1834—1842 și Toderița Balș — † Mart. 1857 — apoi Neculai Vogoride în Moldova) instituite de Turci, aveau să prezideze alegerile pentru divanurile ad-hoc, în chestia unirei, și sa facă sa triumfe ideile contrare uniuniștilor. — C. se mai numește și divisiunea unui vilает în Turcia.

Calman, reptil, v. Aligator.

Cain, cel dintâi născut fin al lui Adam și al Evei. În legenda ebraică C. este deoparte prezentat ca tipul slăbiciunii omenesci (omoară pe fratele său Abel), pe de alta parte C., împreună cu următorii săi, este considerat ca întemeietorul vieții stabile și al culturii omenesci (agricultură), și a zidit cetate și a chemat cetatea pe numele fiului său Enoh. « I. Moise, c. 4. v. 17.

Cainca, rădăcina plantei *Chiococca racemosa* L. (v. ac.) *Caincina*, un acid obținut în răd. C. și folosit contra boalei de apă.

Căineni, com. rur. în Rom., j. Argeș, pe Olt aproape de frontiera țerii înspre Trans., compusă din cat. C. și Grablesci, avînd în total 991 loc. moșieni și vr'o 10 fam. Țigani; 3 biserică și 2 școli prim., una de băieți și alta de fete.

Căința, 1) în sens teologic C. ca parte a sacramentului pocăinței este durerea internă pentru pecatele facute, împrenunata cu propusul de a nu mai păcatni în viitor; ea trebuie sa porceada din motiv supranatural și poate sa fie deplina, când păcatosului îi pare rău ca a vătămât pe Dumnezeu, fiindă prea perfecta, bunul cel mai înalt și cel mai vrednic de iubit, sau nedeplina, când păcatosului îi pare rău mai ales din motivul, că prin păcatele sale a pierdut dreptul la fericirea vecinică și s'a facut vrednic de osânda de veci. Aceasta din urmă înca este de ajuns pentru a dobândi din partea lui Dumnezeu iertarea păcatelor; 2) în general, parerea de rău de a fi făcînt, sau nu ceva.

Ça ira, (franc. = va merge), refrenul unui cânt revoluționar: »Ah, ça ira, ça ira — Les aristocrates à la lanterne.« Proscris ca și celelalte cântări revoluționare în timpii de linișce, a revenit totdeuna la modă în perioadele de agitațiuni populare. Textul e de Ladré, un cântareț de stradă, iar melodia de Bécourt, fost tobaș la opera mare.

Cairina, un soi de rața. (v. ac.)

Cairo, (în limba araba *Masrel-Câhira*), capitala Egiptului, pe malul drept al râului Nil, cu aproape 30,000 case, și 380,000 loc., dintre cari 353,188 Arabi, restul straini. Aici e rezidența Chedivelni, sedinl judecatoriilor superioare și al tribunalului internațional. Orașul C., în timpul din urmă, a luat caracter european, și abia unele mici strade au mai conservat caracterul original arab. Partea europeană e orașului (Ismailieh) se întinde înspre vest. Aci e opera, teatru fr., biserici, consulatele tuturor statelor europene, ministeriile și casarmele. Dintre

edificiile publice deosebită atențiune merită moscheele cele multe, 523 la număr, și gradina Esbekiieh, (82,000 m²), în care se află edificii pompoase și locuri de distracție. În C. sînt încă multe școli superioare: de marina, de medicina, de științele geografice și cea mai importantă școală în orient pentru teologie, Institutul egyptian, înființat 1859; Biblioteca, Soc. geografica; industrie însemnata. C. e centrul comerțului cu Nubia și Arabia, cale ferată pîna la Alexandria, Suez și Siut. — Din cauza climatei domoale C. e mult cautat de europeni bolnavi de plămîni, cu deosebire în timp de iarnă. — Dela C. duce spre vest drumul la Piramidele dela Gizeli.

Cairoli, *Benedetto*, om de stat ital., n. 1825 în Pavia, participă 1848 și 1859 la resboaiile contra Austriei, greu rănit 1860 în trupa Garibaldiană; dela 1860 deputat, 1878 president al camerei, apoi cu o scurtă întrerupere ministru-president pîna 1879, când s'a retras în urma greutăților ce i-le faceau Germ. și Austria pentru protegierea iredentismului și Francia prin luarea Tunisului. † 1889 în Neapole.

Cais, numire populară data arborelui fructifer *Prunus Armeniaca* L. (v. ac.)

Caisse, (*franc.*) cassă. (v. ac.)

Caisson, v. Chezoane.

Caithness, (pron. chēt-), comitat la nordul Scoției, 1844 km², pămînt neroditor, și 37,161 loc. Cap. Wick cu 8463 loc.

Căiuș, com. rur. în Rom., j. Bacau, situată în dreapta rîului Trotuș și alcatinită din: C. (tîrgușor și sat), apoi din sat: Negoescii, Popenii și Pralea, avînd în total 1697 loc., cari se ocupa cu agricultura și comerțul, 5 biserici (una cat.) și 1 școală mixtă. În tîrgușorul C. se face comerț cu vite, cherestea, produse de tîmplărie, ș. a. Pe teritoriul sat. C. se afla stația căii ferate Adjud-T.-Ocna.

Cajalith, imitație de piatră, fabricată din Magnesia-Ciment, din care se fac table de mese.

Cajamarca, (Caxamarca), 1) *C. departament* în Peru, 30,525 km², cu 214,000 loc.; 2) *C. oraș*, capitala depart. cu același nume, la înălțime de 2860 m.; 7215 loc.; aci se află ruinele palatului roșilor (Inca) din Peru; iar în apropiere renumitele calde peruane vechi, folosite și acum.

Cajetan, *Benedict*, ca papă Bonifaciu VIII. (v. ac.)

Cajetan, *de Tiena*, sfânt, n. 1480 în Vicenza, † 1547 în Neapole; întemeiă cu epp. Caraffa de Chieti ordul Chietinilor sau Cajetanilor. Ziua comemor. 7 Aug.

Cajetanus, *Toma Iacob*, prelat roman, numit de Vio, iar după orașul sîn natal Gaeta (Cajeta) numit C.; n. 1469; întră 1484 în ordul Dominicanilor; 1508 general al ordului său, 1517 cardinal; 1518 fu trimis ca legat papal în dieta dela Angsburg, ca să înduplece pe Luther la tacere; 1519 ajunse epp. în Gaeta. † 1534 în Roma.

Cajuela, (pron. cașnela) mesura pentru bucate în America centrală = 2,22 l.

Cajus, mai corect *Gajus*, (v. ac.), pronume roman; prescurtat se scria numai cu C.

Căjvana, com. rur. și parohie, cu moșie nă-năstirească în Bucovina, căpit. Gura Homorului, j. Solcii, cu 2630 loc., (2593 ort. res., 5 cat. și 32 mos.).

Cakchiquel, (pron. caccikel) națiune înrudita cu poporul Maya din Yucatan; locuiesce în Guatemala. Vechia lor capitală a fost Iximche sau Tecpan Quauhtemallan, dela care se deriva Guatemala.

Cakes, (engl., pron. keks) bișcot englezesc foarte cautat pentru formele sale placute și valoarea sa ca nutrimînt ușor.

Cal, *armăsar*, *șapd*, *mănz*, (*Equus caballus*), mamifer din ord. Perissodactylelor, fam. Equidelor. Are în fiecare falca câte 6 dinți incisivi, 2 canini (cari adeseori lipsesc) și 12 masele. Intro incisivi și masele e un spațiu mai mare unde se pune frăul. Corpul lungareț acoperit cu păr scurt, de diferite colori. La grunaz are coama, coada e cu peri lungi. La picioare are o copita bine dezvoltată (din care cauza familia cailor se mai numesce și Solidungula). C. nu se mai află în stare selbatică ci numai domesticit presto tot pamîntul; numai în America sudică și unele regiuni din Asia s'a selbatăcit. Asia medie e patria sa originală. Exista multe rase de cai, precum: r. arabică, englezeasca, r. franceza percheron, r. prusiana (Trakehnerpferd), pony (C. pitici), ș. a. C. e foarte folositor omului, frumos și iute. Bun la tras, calarit, transport. Se întrebuințează și pielea, perii, carnea, laptele, mafele, grasimea, copitele și oasele lui. [—]

Caii în mitologia grecă. Caii, ca animalele favorite ale țărilor și țăinelor de lumină, au rol mare în mitologie, simbolisînd atare putere sau fenomen al naturii, în deosebi lumina. Eos, (zorii) fata țăinei Nyx (noaptea) pornesce din apele Oceanului într'un car, la care sînt prinși doi cai cu aripi, ca sa anuțe sosirea țăelui Helios (țen soarelui). Eos are doi cai, Lampros (flacărător) și Phaeton (luminător). Helios pornesce în un car cu patru cai inaripați, cari sînt albi ca zapada și varsa lumina de foc. Apollon asemenea are un car cu patru cai. Helios neori calaresce pe calul soarelui, și chiar și soarele însuși s'a inchipuit în forma de cal, care în toata ziua percurge cerul. Selene și Mene, țăinele de lună, calatoresc în car cu doi cai, și Dioscurii mai totdeauna călătoresc pe doi cai albi stralucitori și ușori. Caii simbolisează razele luminei, cari percurg distanțe imense. Razele soarelui se reprezinta în deosebi prin coamele calului. Zeus calatoresce în un car la care sînt prinși doi cai negri și grozavi, cari reprezintă norii cei negri și viscoale. La carul lui Poseidon, țoul mărilor și apelor, sînt prinși cai cu copita de aramă și coama de aur, cari grăbesc preste valurile mării spre Troia; caii lui P. simbolisează valurile apei. Caii lui Achilles, Diomedes și Erichonios simbolisează vînturile.

Caii în poveștile române. După o poveste despre Cenușotca, trei cai ai zoriilor vin noaptea și mîncă ovesul; dupa alta poveste trei cai vin noaptea ca să pasca livada; unul e calul soarelui, altul al lunei și al treilea al vîntului, și Cenușotca îi prinde. Austru, vîntul de primăvară, ascemene are cal. Feșii frumoși cari au să calatorescă pe alte țărime, pentru ca din mîna smeilor sa scape fete de împărați, au ori cai ori mîanzi, fetați de iepelii babelor din ostrovul mării, ori dela alte ființe grozave, astfel s. e. fet frumos Padurețul are cal cu 9 inimi dela Mama-pădurii; Ioviță fet frumos are cal cu 14 spline. Acești cai de regulă sînt slabi și urîți,

dar feții frumoși îi hranesc cu jar sau cu foc și îi fac frumoși, iar unorii căii sunt vorbitori, sfaturoși și ajutatori. Unii feți frumoși când au sa apara de trei ori, au cai de arama, argint și aur, cu cari se pot ridica pâna la ceriu. Smeii cu cari se lupta feții frumoși încă au cai minunați, s. e. dela mama Ciumei, și calul e cu 7 inimi. Aripa Vântului ia dela smieu calul de aghimant (diamant) pe care erau legați desagiul cu soarele, luna și stelele răpite de smeu. Dar feții frumoși, cari înving smeii, totdeauna au cai mai sprinteni și frumoși. La caruța smeoacelor sunt prinși cai de sticla. Căii de regula sânt simboalele deitaților luminei și reprezentata razele.

[Atm.]

Cal de Nil, cal de apă sau Hipopotam, (*Hippopotamus amphibius*), un mamifer din ord. Artiodactylelor (subord. non ruminantia), are un corp gros, butucanos. Pielea groasă de vr'o 5 cm., fara per, sbârcita și crepată. Capul mare patruunghiular, ochii și urechile mici, grumazul scurt și gros. Picioarele foarte scurte și butucanoase, degetele unite cu o peliță scurtă de înnotat; coloarea brună-negrie sau roșcată, jos mai deschisa. Lungimea corpului 4 m., a coșii 45 cm., înălțimea la umer 1.5 m., greutatea 2500 kgr. Traiesce în Africa medie și sudica, prin toate lacurile și riurile mai mari. Iese noaptea după hrană. Mâncă mai ales iarba. Se vânează pentru carnea, grășinea, pielea (din care se fac curele) și pentru dinții lui (fildeș). Iritat de om, îl atacă.

Cal, prescurtare pentru *Calendae* și pentru *Calorie* (v. ac.).

Cal, (*callus*); calositate (*callosus*), în botan. proeminentele, asperitațiile dure dela suprafața semintelor ori a altor organe. Umflătură mică la basa unui butas, unde se vor forma rădăcinile adventive. **Substanța caloasă,** materie ternară ce acopere, la finele toamnei, plăcile cinruite ale tuburilor ciuruite din liberul plantelor fanerogame. Prin reacțiunile ei se deosebesc de celulosă; e probabil o materie ternară de reserva.

Cală, (marină) etaj inferior pe bastiment, care se întinde în înălțime dela carlingă la puntea cea mai de jos. C. este subdivisată pe bastimentele recente în mai multe compartimente etanșe. Pe un bastiment de resboiu C. conține, pe lângă mașini și caldari, munițiunile, subsistențele, o parte din combustibil, obiectele de schimb, etc. Uneori C. este împărțita în 2 etaje printr'o platformă mobilă. Uscarea și aerisirea C.-lor trebuie sa fie obiectul celor mai mari îngrijiri.

C. de construcțiune, plan înclinat pe care se construiesc bastimentele. Terenul pe care se construiesc C. trebuie să fie rezistent pentru a suporta greutatea vasului. Panta C.-lor este de $\frac{1}{10}$ la $\frac{1}{15}$ pentru a permite lansarea vasului la apa. C. se fac de zidărie sau de lemnarie. Uneori au și un acoperământ pentru a protege vasul în timpul construcțiunii.

Calabalic, bagaj, gloată.

Calabar, o parte din Guinea de sus, dela riul Niger până câtra munții Camerun. Clima din cauza locurilor mocirloase e nesănătoasă. Popoarele acestei țeri vorbesc diferite dialecte, sânt foarte selbatice și puțin dispuse spre cultura. Două districte sânt mai cunoscute pentru

comerciul cu sclavi și cu unt de lemn, și aceste zac între cele 2 ramuri ale riului Niger, anume Noul C. și Bonny.

Calabria, peninsula sud-vestică a Italiei, acoperită cu un șir de munți stâncoși (munții C.-ei numiți și Apeninii C.-ei), și numai pe la țermuri șesoasă. Riurile sânt scurte. Clima e placută, la șes vara e nesănătoasă. Munții sânt acoperiți cu paduri de brad și molid; apoi coșenila, platana, castani, coconari, nuci, lemn dulce, olivi, aloș și smochine. Frasinul da »manna calabreză«. Pe la țermuri cresce tamarindul și fragarul. Se produce vin și uleiul bun. Se exportează cereale, orez, șofran, etc., desic cultura pamântului e foarte neglijată. În C. se produce și matasa bună. C. e bogată în vite cornute, oi, bivoli, catări și cai frumoși. Din carierele C.-ei se scoate alabastru, marmora, cretă, aramă, etc. C. cuprinde trei provincii italiene (Catanzaro, Cosenza, Reggio di C.), cu 1.359,872 loc. (1890). C. în vechime se numia Bruttium. În C. nu au dispărut încă urmele cutremurului de pamânt dela 1783, care a nimicit 300 orașe și sate și a omorât 30,000 oameni.

Calabrezii sânt incuți, superstițioși și neciopliți, dar sinceri și ospitali. În C. sânt numai bogăți și săraci, o stare mijlocie lipsesc. Limbagiul C.-lor e pliu de expresiuni originale și caracteristice. În vr'o 40 localități locuiesc și vr'o 40,000 Albanczi, emigrați aici prin secl. XV, cari și-au conservat limba și obiceiurile naționale.

Calabrias, (Coloberias), joc de cărți foarte răspândit. Numele s'a format din: col (evr. ori cine), ober (germ. dama în cărți) și ias (în l. pol. puternic).

Calafat, 1) *C., com. urb.* în Rom., j. Dolju, situată lângă Dunare în fața Vidinului, cu 8372 loc., între cari 3865 Rom., 449 Bulg., 261 Greci. iar restul de alte naționalități. Loc. se oenpa cu agricultura, meseriile și comerciul. Aici este reședința subprefecturii plășii și a judecătoriei de ocol; sânt 3 biserici, 2 școale prim. de baieti și 1 de fete. C. e provădut cu port, în care staționează vapoarele de pe Dunăre; vama, capitan de port. Pentru corespondența dintre Vidin și C. circula zilnic vapoare mici; cu Craiova sta în legatura prin o linie ferată și șoseaua națională. C. e oraș modern cu strade largi și regulate; în mijloc se ridică Monumentul Independenței, situat pe locul cel mai înalt al orașului. C. e localitate veche, până la 1853 a fost com. rur. 1790 avu aici Domnul Valachiei Mavrogheni o luptă cu Austriacii; 1828 se dete aici o luptă crâncena între Ruși și Turci, asemenea și la 1854. În resboiul româno-ruso-turc (1877—78) C. a jucat un rol însemnat atât din punctul de vedere tactic cât și strategic; bombardarea Vidinului s'a început în prezența domnitorului Carol I, și luarea lui se datorese în mare parte poziției avantajoase și dominante a întăriturilor construite în împrejurimile C.-lui. În apropierea C.-lui se ved urmele cetății Ratiaria, capitala Daciei Ripense. (Cf. Dict. geogr. al j.-lui Dolju. Buc., 1896.)

2) *C., insulă* în Dunăre, în dreptul orașului C., lungă de 2 km. și lata de ca. 500 m.; dela 1877 încoace insula se numesc »Independența«.

Calafindesei, comună rur. și parohie, cu moșie boierească în Bucovina, capit. și j. Siretelui, cu

1382 loc., (1285 ort. res., 47 cat. și 50 mos.); școala primară. [Dr. I. G. Sberia.]

Calahorra, oraș în Spania, prov. Logrono (Castilia veche), cu 8821 loc. În vechime *Calagurris* (*Nassica*), rivalisa cu Numantia. Aci s'a nascut Quintilian.

Calalcán, vitriol verde.

Calais, 1) *C.*, oraș cu port și fortareața de prima ordine în depart. frc. Pas de Calais, lângă strimtoarea de mare, nunită după acest oraș, cu 56,867 loc. (1891); industrie înfloritoare de matasarii, bumbacarii și dantele, țesătorii; gantier. Comunicație de vapoare cu Dover; bai de mare; comerț de transit, (1894 au intrat în portul C. 2002 nai de 529,631 tone); 1347—1558 C. a fost în posesiunea Englezilor. În apropierea de C. au învins 29 Iulie 1588 Englezii, sub Howard Effingham, armata spaniola sub Medina Sidonia. 2) *C.*, oraș în statul nord-american Maine, lângă St.-Croix, 8300 loc.; ferastraie.

Calamariete, (botan.) sub acest nume Linne înțelegea, împreună cu alte plante, Cyperaceele de apă. Endlicher cuprinde în acest grup fam. Equisetaceelor actuale împreună cu genul fosil *Calamites*. În acest grup mai intra și alte genuri stinse, toate având caracter comun, o tulpină articulată, formată din noduri ce alternează cu întredoduri, ca la trestie (*Calamus*); de aci și-au și luat numele.

Calambur, (frc. Calenbour), joc de cuvinte basat pe înțelesul dublu al unor cuvinte. S. e. Il a perdu Sedau (ses dents)* (la adresa lui Napoleon III), *când nu-ți suua'n buzunare, patimesci de galbinare (galbini n'are).

Calamianes, o grupa a insulelor Filippine; 1600 km², și 14,291 loc. (1887); portul principal e Taitai pe insula Palauan. Insulele sunt foarte productive.

Calamina, mineral, silicat de zinc, cristalizează în sistemul rhombic. Incolor, câte odată slab colorat. Se găsește în unele filoane metalifere și însoțește adeseori smithsonita (carbonatul de zinc). Aceste amândouă minerale de zinc sunt cunoscute în limbajul minier sub numele de Calamine. C. se găsește la Raibl și Bleyberg în Carintia, la Rezbánya, în Pennsylvania, etc.

Calamina, oleul de *C.*, (*oleum Calami*), se obține prin distilațiunea în curent de vapori de apă a rădăcinilor plantei numite *Acorus Calamus*, este un oleu viscos, galben, polarizează la dreapta, miroso aromatic și ardețor, gust picant. Greut. specif. 0.93—0.94 la 15° C.

Calamistrum, (*lat.*) la Romani fierul întredoduit la buclirea perului.

Calamitate, desastru, catastrofa.

Calamites, (botan.) gen de plante fosile dintre Equisetaceele isoporee. Tulpina lor costată și goală (fistuloasă) înlauntru purtă la noduri frunze foarte caduce. Resturile lor, mai ales tulpini, se găsesc în stratele pământului numite devonice, până în cele permice. Unele (*C. Suckowii*) aveau o tulpina de 3—4 m. înălțime și 10—12 cm. grosime.

Calamodendree, (botan.) familie de plante fosile din grupul Calamarietelor; cuprinde 3 genuri: *Bornia*, *Artthropitius* și *Calamodendron*. Tulpinile lor, la unele foarte înalte (până la 20 m. la *Calamodendron*), aveau o scoarță lacunoasă (ca la plantele de mlaștină) și probabil ca traiau

pe la marginea apelor; în cilindrul central se găsesc formațiuni secundare; asemenea și în cilindru central al rădăcinii. După fructificațiile lor, sânt intermediare între Equisetinae (*Annulariee*) și Gynnosperine (*Gnetacee*). Resturile lor se găsesc din Culm (sist. carbonic) pâna în permic.

Calamus L., (botan.) gen de plante monocotyledonate din fam. Palmierilor, cu tulpini subțiri, flexibile și foarte lungi; cuprinde vr'o 200 specii tropicale sau subtropicale, cele mai multe răspândite prin Asia orientala, puține prin Australia și Africa tropicala. Tulpinele flexibile și rezistente ale diverselor specii de C., cunoscute sub numele de *Rotang*, se întrebuințează în industrie, se fac bastoane, iar desfacele în fașii subțiri servă spre a face împletituri pentru scaune. Unele specii de C. se cultiva prin sere calde ca plante ornamentale, așa este: *C. Rotang* L., *C. spectabilis* Blume, etc. După fructele de *C. Draco* Willd, se recoltează o reșina foarte cunoscută sub numele românesc de Sânge de noue frați, (frc. Saug-Dracón, germ. Drachenblut), întrebuințată în medicina și în industrie. [Z. C. P.]

Calamus, (*lat.*) trestie, cu deosebire trestia cu care se scria în antichitate pe papyrus sau pergament. *Lapsus calami*: eroare de peana.

Calan, (magh. Kalánfürdő), comuna în cott. Hunedoarei, stațiune primitivă de cura termala cu mai multe izvoare calde necaptate și neanalizate. Se crede ca pe timpul Romanilor izvorul care alimentează basinul cel mare, era folosit ca baie termala (*Ad Aquas*) în toată regula, dar astăzi acel basin cu apa caldă servește drept topitoare de cănepa. Alte izvoare sunt adunate în bazine ce se folosesc de bai. Localitatea are și un hotel cu mai multe camere. Cf. Dr. Boleman, Magy. fürdők és ásványvizek.

[Dr. Vuia.]

Calanda, masiv de muți în Alpii glarnici, între cantoanele elvețiene St.-Gallen și Graubünden, 2808 m. înalt.

Calanți, membrii unei înfrățiri religioase, înființate în Germania prin secl. XIII. C., profeți și laici, se întruniau la anumite timpuri cu scopul de a deprinde acte de devoțiune, de a promova viața morală și caritatea evanghelică. C. au degenerat în decursul timpului, și în secl. XVI s'au stins.

[Dr. Is. M.]

Calando, (*ital.*) termin musical ce se întrebuințează pentru a indica o emisiune a sunetelor din ce în ce mai slabă, și echivalând oarecum cu *diminuendo* și *ritardando* întrunite. [T. C.]

Calandra, insect coleopter din fam. Curculionidelor. *C. granaria* (Gargarita, Curculeț), ale carei larve traiesc în boabe de grâu, mâncând toată substanța făinoasă până rămâne numai coaja; aici se transformă în nimfa, apoi în insect perfect (gândacul), de unde se retrage pentru a pune ouele sale în alte boabe de grâu. C. este o adevărată calamitate pentru grânele noastre, el se înmulțește în mod prodigios; s'a calculat ca o singura pereche ar pute produce în timp de patru luni o colonie de mai mult de șese mii de gargarite.

Calandra, o mașina cu doue sau mai multe suluri (cilindri), printre cari au sa fie presate tare țesăturile. Prin frecarea între sine țesăturile capeta lăciu. Unele cilindri sunt goale

pe dinlăuntru și se încălzește cu vapori, cum e s. e. la fabricațiunea hârtiei, la apretarea stofelor (călcarea și lustruirea lor).

Calandrelli, Alex., sculptor german, n. 1834 în Berlin. A lucrat un relief în bronz la statua victoriei în Berlin, statua lui Cornelius, statua equestră a regelui Frideric Wilhelm IV, și a împăratului Wilhelm I, pentru Bromberg, etc.

Calanidae, (zool.) familie de crustacei copepode, cu corpul lungareț, antenele anterioare foarte lungi, din 24—25 articule; cuprinde 26 genuri cu 150 specii; trăiește în mari, 7 specii în apele dulci. Genuri: *Cetochilus*, *Calanus*, *Diaptomus*, etc.

Calapăr, numire vulg. a plantei *Tanacetum Balsamita* L. (v. ac.)

Călărași, în Rom. trupe călări, parte permanente, parte cu schimbul. Sunt 11 regimente de C. din cari unele sunt aproape permanente: reg. 7 și 8 are 4 escadroane permanente și 1 cu schimbul, reg. 9 are 2 escadroane permanente și 1 cu schimbul, iar celelalte au 1 escadron permanent și 3 cu schimbul. Cele 18 escadroane permanente însumează un efectiv de 3236 oameni de trupă și 2453 cai; iar cele 28 escadroane cu schimbul, un efectiv de 8800 oameni; numărul total al ofițierilor este de 268. Serviciul de C. este de 3 ani în trupa permanentă și de 4 ani în trupa cu schimbul, oamenii din aceasta din urmă categorie sînt obligați să-și cumere singuri caii și să-și conserve cât sînt ținuți în concediu și rezervă. Toate regimentele de C. formează 4 brigade, aparținînd câte una la câte un corp de armată, afară de reg. 9, care aparține diviziei active din Dobrogea.

Călărași, 1) *C.*, *com. urb.* în Rom., capitala j.-lui Ialomița, situată aproape de canalul Borcea, în partea orientala a lacului cu același nume; port de al treilea rang. Orașul poartă și numele de Știrbeiu; are 5000 loc.; un gimnasiu real și câteva școli primare de băieți și de fete. Aici este reședința prefecturii j.-lui, a tribunalului și a altor autorități mai mici. Corăbiile mari de pe Dunăre nu pot intra pe Borcea pîna la C. și de aceea portul stă în legătură printr'un serviciu regulat de vapoare mici cu portul Silistra, unde se opresc vasele mari. Prin o linie ferată orașul C. este pus în legătură cu linia ferată București-Fetești. Aici se face în zilele prime ale lui Septembrie bălcu însemnat. 2) *C.*, *lac* mare în Rom., j. Ialomița, situat lângă Dnăre. 3) *C. com. rur.* în Rom., j. Doljiu, pl. Jiu de jos, cu 2329 loc.; are 1 biserică și o școală mixta.

Călărași, 1) sat în Basarabia, j. Chișineu, pe linia c. f. Ungheni-Chișineu; are 2000 loc. Români. 2) *Mănăstirea C.* în Basarabia, j. Soroca, la depărtare de 60 km. de vechiul oraș Soroca, de 95 km. de orașul Hotin și 180 km. dela Chișineu. Mănăstirea este zidită pe panta unui munte, e încungiuată din trei părți cu munți, acoperiți de padure, spre partea nordică curge Nistrul și orizontul e deschis.

Călărit, arta de a umbla călare cu dexteritate și siguranță. v. Equitațiune.

Călarlii, numirea Aromânilor pentru »Kalarites«, cum se scrie pe mapele geografice după numirea grecească. Cuvîntul însemnează »Calărești.« v. Kalarites.

Calas, Jean, jertfă a fanatismului relig., n. 1698 în Lacaparedé (Languedoc), comerciant în

Toulouse, după confes. protestant; fû judecat la moarte și frânt în roata 1762 pe motivul, că și-ar fi ucis din ură relig. pe un fiu al seu din cauza, că acesta voia să treacă la catolicism, pe cînd în fața s'a sinucis; Voltaire mijloci prin scrierea sa Sur la tolérance revisuirea procesului, în urma careia C. fû declarat 1765 nevinovat.

Calasanza, Iosif, sfânt, fondatorul ord. Piaristilor, n. 1556 în Petralta dela Sola (Spania), † 1648. Ziua comemor. 27 Aug. v. Piarști.

Calata, (ital.) vechin danț pop., de mișcare moderată în măs. de $\frac{3}{4}$.

Calatafini, oraș în Sicilia, prov. Trapani, cu 9785 loc. Aci a repurtat Garibaldi (15 Maiu 1860) o învingere glorioasă asupra trupelor neapolitane, comandate de Landi.

Calator, (lat.) la Romani un erold, strigător public.

Calatrava, Don José Maria, bărbat de stat span., n. 1781 în Merida; 1810—14 membru liberal în Junta centrala, 1820 al Cortes-ilor, 1836—37 president al consiliului de ministri. † 1846 în Madrid.

Calatrava, ord. cavaleresc span. înființat de regele Sancho III de Castilia în orașul Calatrava la 1158 și stramutat 1197, după ocuparea aceluia oraș de cătra Mauri, la Salvatierra. 1523 a trecut dignitatea de mare magistru la coroana span.; dela 1808 ord. pentru merite.

Călău, gâde.

Calautica, la Romani o broboada, luerata din fire de aur și matasă, cu care femeile își înveliau capul.

Călăuz, conducător.

Călbaza, v. Cuscuta.

Călcăiu, partea dinderet a piciorului. Luând parte la formarea glesnei piciorului, este punctul de razim al greutății corpului. [St.]

Calcaneum sau *Calcaneus, (lat.)* osul călcăiului.

Calcar, roce, cari se compun de carbonat de calciu, mai mult sau mai puțin amestecat cu substanțe argiloase, bituminoase, etc. C. curat e rar. Originea C.-lui e foarte variata; în general e depus în ape dulci sau de origine marină. Varietațile de C. sînt foarte numeroase; cele mai importante sînt: *marmora*, un C. cristalin; *cipolin*, un C. cristalin și micaceu; *oficalcui*, C. cu vine de serpentina; *C. compact*, e cel mai frecuent, el poate sa fie silicios, dolomitic, etc.; *C. bituminos*, *C. glauconitic*, *C. mamos*, *C. oolitic*, *C. pisolitic*, *tuful C.* (travertin), *creta*, etc. C. joacă un rol foarte important în constituțiunea coajei pămîntului; îl întălnim dela terenurile arhaice, — unde e mai rar, — pîna în epoca actuala, dar mai cu sîna în epoca mezozoica ia o dezvoltare colosală. O mare parte din munți sînt în totalitate sau în mare parte formați de C., s. e. Jura, Karst, Alpi, etc. Din punct de vedere geologic C. se împarțese după vechimea lor și pot fi caracterisati prin fosilele, ce le compun, sau cari se găsește în ei, s. e. C. madreporice, C. numulitic, etc. În România C. formează o parte din Carpați în județele Mehedinți, Gorj, Rîmnicu-Vâlcea, Muscel (Piatra Craiului), Dâmbovița, Prahova, Constanța, Tulcea, etc. Rocale C. pot fi întrebuintate ca pietri de construcție sau de ornament, pentru fabr. varului și cementului, în litografie, în agricultură, etc.

C. grosiere sînt de origine chimică, în cari carbonatul de calce este amestecat cu substanțe diferite, adesea cu grăunțe de quartz și de glaucionie, reprezentînd variații impure, dar mai aglomerate decît *C. pamîntoase*. Foarte importante aceste *C.* pentru taria și întrebuițarea lor în construcțiuni în regiunea Parisului. Fac parte din etajul Lutetian, seria Eocenului, grupul Terțiar.

C. incrustant e depus de ape calcaroase; el acopere ca o membrana de diferite grosimi inușchi, foi, etc., formînd tufuri calcare. În peșteri da naștere la stalactite, stalagmite și la draperiile cele mai variate.

C. cu spatange, sînt *C. galbene*, puțin compacte, neori năsoase sau marnoase, precum în La Haute-Marne (Francia), bogate în *Toxaster complanatus* (*Spatangus retusus*), *Ostrea Couloni*, *Terebratulă praelonga*, *Nantelus pseudoelegans*, etc. La Youne (Francia) *C.* cu spatange sînt feruginoase și foarte bogate în polypi. Ele aparțin subetajului Hauterivian, etajul Neocomian, seria Cretacelui inferior.

Calcători pe talpă sau *animale plantigrade*, sînt animalele, cari calca pe toata talpa, cum sînt *s. e. urșii*.

Calce, nume sub care se înțelege oxidul de calciu anhidru, cunoscut sub numele de *Var*. Nu se găsește în natură, dar se obține prin calcinarea carbonatului de calciu (piatra de var, Calcar, v. ac.) la o temperatură înaltă. Se cunosc mai multe variații de var: *Var gras*, cînd prin stingere cu apă crește mult, da o pasta ce leaga bine și desvoalta multa caldura; acest var e cel mai bun; *Var slab*, cînd stingîndu-se desvoalta puțina caldură, și pasta ce formează nu leaga bine. *Varul hidraulic* și *Cimentul* sînt variații de var ce conțin multa argilă. Ele rezultă din calcinarea calcarului hidraulic, care dupa cum conține pîna la 20%, argila sau pîna la 30%, formează sau varul hidraulic sau cimentul.

[V. C. B.]

C. în agricultură se întrebuițeau mai mult sub forma de calce caustică sau var nestius ori marga. Varul nestius sau se afundă cu un coș întărit în apă pentru a se mernuți și pulberisa, ca să se poată împrăștia uniform, sau se pune câte 6—8 grunji în pamiēt și se acopere cu țerina, lasîndu-l să stea acolo 8—10 zile ca să-și atragă umezeala din pamiēt și atmosfera și să se mernuțească. Lucrul de capetenie este a îngriji ca el să nu resulfă, adică mușuroaiele, în cari este acoperit, să nu se crepe. Ele deci trebuie să dîluie cautate, și crepurile lor astupate priu îndesare cu piciorul ori prin acoperirea cu țerina. Acținea varului în pamiēt este atît fizică cît și chimică; el înalță și pamiēturile reci și greoaie, le face mai calde, active și iuți, taie coherența prea mare a argilei și luterilor galbene, dar totodată alungă și amoniacul din pamiēt. Varul este indispensabil pentru toate plantele fără deosebire, însă leguminoasele și papilionaceele consumă și iubesc mult varul. Cireșii, vișinii și cașii, unde lipsește varul din pamiēt, suferă mult și în urma succombă din cauza scurgerei de gome. Prin adăns de var ei se vindecă și le merge foarte bine. Pamiēturile calcaroase sînt de obicei active, iuți și sece-toase. Ele sînt mai bune pentru pașuni, vii, grădini și paduri decît pentru agricultura.

Calcedon, (*Chalcedon*, *Calchedon*), oraș antic în Bitinia, lângă Bosfor, situat în fața Constantinopolei; a fost întemeiat de Megarieni pe la 675 a. Chr. Osmanii l-au darîmat. Acî s'a ținut 451 sinodul de *C.* în biserica zidită de Constantin cel Mare. Pe ruinele orașului vechiu s'a zidit mai tîrziu *Kadıköy*, unul din suburbiile maritime ale Constantinopolei.

Calcedon, mineral, varietate de bioxid de silice, se distinge de quartz priu faptul, ca se prezintă în masse reniforme sau în stalactite, formate de fibre microscopice așezate perpendicular pe suprafața. Alb, cenușiu, roșiatice sau albastru, mai mult sau mai puțin transparent. Variații colorate de *C.* sînt: *Carneol* (galben-roș), *Sard* (bruu, priu transparența roș), *Crisopras* și *Plasma* (verde), *Heliotrop* (verde cu puncte roșii). Aceste variații se întrebuițeau în bijuterie.

Calceola sandalina, coelenterat anthozoar fosil în forma de pantof; a trait în timpul devonian.

Calceus, un fel de calțuni romani, cari seameauă cu papuci de casă. *C. patricius*, purtat de senatorii romani, cari se deosebeau de *C.* cele comune; de aici: *C. mutare* = a deveni senator (Cic. Phil. XIII, 13). *C.* se lega cu curele, ce se încrușiau pe partea de dinainte a piciorului. *C. repandus*, calțuni cu gurgoin ascuțit în sus. [Dr. P. O.]

Calchas, fiul lui Thestor din Mycenae; profet grec., despre care ăice Omer, ca știa ce este, ce va fi și ce a fost.

Calcicole, plante ce nu trăiesc exclusiv pe un teren calcaros (varos), sau au mai mare preferința pentru acest substrat, decît pentru ori care altul; s. e. Coruul, Rhamnus, Cinișirul, Polygala calcarea; licheni din gen. *Placodium*, ca *Pl. candidans*, etc.

Calcifir, roca, calcar cristalin cu cristale mari de feldspat, amfibol și alți silicați. Deuunire puțin usitata astăzi.

Calcifuge, plante ce nu pot trăi de loc în terenuri calcare sau carora nu le priesce un astfel de substrat; s. e. *Digitalis*, *Rumex*, etc. Plante ce prosperează în teren uasipos, cultivate în trînul calcaros, cresc greu, se decolorează, etc.

Calcinațiunea este aplicarea unei temperaturi întense și ăneori de luaga durată, asupra unui corp, în scop de a-l usca, a-l descompune sau a-l oxida.

Calcio, joc ital. cu mince, care se lovește cu piciorul.

Calcispongii, spongii cu scheletul calcaros, siconi, asconi, leuconi. (Cf. E. Haeckel, *Die Kalkschwämme*. Berlin, 1872.)

Calcit, mineral, carbonat de calciu, cristalizează în sistemul romboedric, formele sînt foarte variate și numeroase. Spatul de Islanda e o varietate transparentă incoloră de *C.*, care se întîlnește într-o cavernă în lava la Helgustadir (Islanda). *C.* e un mineral foarte răspîndit; se găsește în crepurile calcarilor, înșoțese o mare parte din filoane metalifere și mai cu sama filoane de sulfure. Varietatea spatul de Isl. se întrebuițeau pentru instrumente optice.

Calciu, unul din metalele cele mai răspîndite în natură, sub forma de carbonat, sulfat, fosfat, fluorura, precum și numeroși silicați. Ca metal el a fost obținut pentru prima dată de catra Davy la 1808. Este un corp de colorare galbă foarte oxidabil și care formează compuși cu toate

elementele. Intre acești compuși se numeră: *Fluorura de C.*, ce există în natură sub numele de *Fluorind*, ce servește la prepararea acidului fluorhidric și ca fondant; *Oxidul de C.*, care se prepară prin calcinarea carbonatului de C.; *Sulfatul de C.* sau *Gipsul*, care se găsește în natură și servește la prepararea ipsosului; *Fosfații de C.*, cari se găsesc în natură sau întra în constituția caselor. *Carbonatul de C.*, care se găsește în natură sub forma de: marmură, spat de Islanda, piatra litografică, creta, calcarul, etc. cu diversele lor aplicații. C. se comportă ca un element divalent. [V. C. B.]

Din punct de vedere *botanic* C. este unul dintre cele 12 elemente indispensabile în alimentarea plantelor (v. Alinente); sub formă de carbonat de C. se întâlnesc la numeroase plante. Așa în tulpinile algelor Characee, la unele alge Siphonice; în forma de coaje compactă la algele Coralinee și Lithothamice ce au aspectul înărgăului; la suprafața frunzelor submerse ale plantelor acvatice (Ranuncul, Potamogeton, etc.); pe marginea frunzelor de Ferige, Saxifragacee (Saxifraga aizoon, etc.); în interiorul frunzelor, și anume, în cistoliți (v. ac.) dela Ficus, Justicia, Dud, Urzica, Hemein, Căneapă, etc.

Calciivre, se numesc unele plante, ale căror apotecii își scobesc cavități în pietrele calcare; s. e. Lecidea calciivora, Verrucaria calciivora. Scobirea se produce din cauza acidului carbonic eliminat de planta și dizolvat în apa de vegetație. Pe măsură ce roca e dizolvată, apotecia străbate mai în interior.

Calcofilita, mineral, arseniat de cupru hidratat, conținând ceva aluminiu, micacene de culoare verde. Erar; se găsește la Moldova (Banat), în Cornwall, Nizhni Tagilsk (Ural), etc.

Calcopirita, mineral, sulfură de fier și de cupru, cristalizează în sistemul patratic, culoarea e un galben de alamă în general cu irisațiuni. C. formează impregnațiuni sau se presintă în filcaie; e un mineral foarte răspândit. Giselementele cele mai importante sunt: Monte Catini (Toscana), Clansthal, Freiberg, Kitzbühel, Mitterberg (Tirol), Mansfeld, Rézbánya, Meravița, Cioleva, etc. Din C. se extrage cupru.

Calcozina, mineral, sulfură de cupru, cristalizează în sistemul rmbic; de culoare cenușie închisă. C. însoțește în general calcopirita. Se găsește în Cornwall, la Freiberg, Saalfeld, Mansfeld, etc.

Calcul, (dela lat. *calculus* = pietriș, pentru-că în vechime se socotea cu pietricele), soccăta sau socoteală, calcul; figurat: prevedere, precauțiune, mesuri luate pentru a ajunge la un scop.

În matematică se numește C. realizarea operațiunilor ce trebesc făcute asupra numerelor și cantităților date într-o chestiune, pentru a-i găsi rezultatul. — *C. aritmetic*, C. cu numere; *C. algebric*, C. cu cantități algebrice; *C. exact*, C. ce se face conform regulilor fundamentale fara nici o omissiune sau adaus; *C. apropiat*, C. la care se fac omissiuni sau adause în vederea simplificării C.-lui și a unei aproximațiuni îndestulitoare. — C. diferențial și integral v. ac.

Calculațiune în comerț: constatarea prețului cât costă singuraticile marfuri și cu cât trebesc vândute pentru a realiza un câștig de un procent anumit.

Calculi biliare, pietri în fiere. Se produc prin decompunere chimică anormală a diferitelor materii ce compun fierea. Se găsesc în beșica fierei și în canalele bilifere în mărime dela un fir de mac până la aceea a unui ou. Sânt de forma consistentă și compoziție diferită. Produc dureri vehemente și galbinare. Pățimesc mai mult oamenii adulți. Terapia: Cure cu ape minerale, (Carlsbad, etc.) Olein de oliva (200—300 grm. la și).

Calculus Minervae, pietriș alb (de achitare), care — după tradiț. gre. — a fost pus în urna de Athene pentru paricidal Orestes; fiind pietricelele negre și albe în număr egal, Orestes a fost achitat.

Calcuta, oraș în India, capitala imperiului indo-brit și a presidenției Bengalii, residența episcopului anglican, a oficiilor superioare administrative, militare și judiciare, situat lângă Hngli, un braț din Delta Gangelui, 129 km. departe de mare. 681,560 loc., cu cele vr'c 8 suburții împreună 861,764 loc., dintre cari abia 30,000 creștini, ceilalți păgâni; port, Fort William; în partea europeană (Cianringi) un multe palate frumoase și numeroase statue; cea mai frumoasă grădina botanică din lume; muzeu grandios; universitate dela 1857; Williams-Collegium, Sanscritcollegium, mai multe școli medii pentru europeni și indigeni; observator astronomic; societăți științifice, renumita «Asiatic Society». În C. sânt 200 temple indice, 100 moschee, 27 biserici protestante și 8 bis. catolice, etc. Mari țesătorii de câlți și bumbac, fabrici de hârtie, rafinerie de indigo, etc. Export însemnat de câlți, saoi, bumbac, crez, indigo, matasa, tea, opium, gunmi, etc. C. are comunicație regulată prin vapare cu Europa.

Căldăraș sau *Lugaciu* (*Fringilla Pyrrhula*), o pasere din fam. Fringillidelor, ord. Passerellelor, are ciocul la rădăcină mai mult lat ca înalt. Pe cap, gât, aripile și coada sânt negre lucii, pe spate (la barbatași) cenușiu, (la femeieșă) brun, pe burta roșu la barb., cenușiu-albastru la femi. Ciocul este foarte curbat. Lungimea 17 cm., lung. cozii 6 cm., lung. aripelor 9 cm. Traiește în Europa, Siberia și Iaponia, prin păduri. Se nutrește cu semințe și cu muguri de arbori. Depune câte 4—5 oue, verzi cu puncte brune. Se dresăza greu și în celvie nu traiește mult.

Căldare, vas; în muzica semisfera de arama pe care e întinsa pielea timpanelor.

Caldarium, trotcar.

Caldarium, la băile romane spațiul, nude era basinul cu apa caldă, (v. Balneum); și florarie sau sera.

Căldărușa, numirea românească a plantei *Aquilegia vulgaris* L. (v. ac.).

Căldărușani, manastire de calugari în Rom., j. Ilfov, pl. Snagov, vestita prin împrejurarea, că aici a fost internat 1896, după caterisirea sa, fostul mitropolit-primat al Rom. Ghenadie Petrescu; e așezată pe o limba de pământ întrată în lacul cu același nume, având o poziție pitorească. Până pe timpul lui Matein Basarab avea numai o mica bisericuță de lemn și câțiva pustnici, acel denumit, după o învingere reputată asupra lui Vasile Lupu, fundă la 1638 biserica de ași și cetatea. Manastirea se administrează de un stareț și numera 111 calugari, dintre cari

cei mai mulți sînt infirmi și bătrîni. Odinioară manastirea C. era un focar de literatura rom.; aici trăia înainte de alegere mitropolitul Grigorie ca simplu diacon și se ocupa cu traducerea de cărți bisericesci în limba rom. La C. exilau domnii pe boieri, aci a fost ucis C. Cantacuzino, postelnicul.

Caldas, numirea mai multor bai cu isoare calde în Spania, Portugalia și America de sud. Amintim: 1) *C. de Mombuy* situata în o regiune frumoasă muntoasă lângă linia ferata spaniola Mollet-C.; foarte cercetată, cu mult confort. 2) *C. da Rainha*, în provincia portugheză Leiria, cu isoare calde sulfuroase.

Calderari, societate politică secreta în Italia; înființata 1816 de principele Canosa ca asociațiune monarchică pentru combaterea Carbonariilor. N'a avut influența mai mare, la 1820 a disparut cu totul.

Calderon, *Don Pedro C. de la Barca Henao y Riano*, poet dram. span., n. 17 Ian. 1600 în Madrid, † 25 Maiu 1681. Studiile mai înalte șile-a facut la Salamanca, ocupându-se mai ales cu filosofia, istoria și științele juridice. Deja în etate de 13 ani a scris drama: »El carro del cielo». La 1651 se hirotoni, 1653 a fost capelan la catedrala din Toledo. C. este cel mai renumit scriitor dramatic al Spaniolilor. El e reprezentantul idealismului în drama spaniolă. Din toate operele sale dramatice transpiră simțul religios; nime nu l-a întrecut în drama religioasă și filosofică. Opere mai însemnate: »La vida es sueño» (Viața e somn); »La devocion de la cruz»; »El principe constante»; »El médico de su honra» (Medicul onoarei proprii); »El mágico prodigioso» (Magul făcător de minuni). Mai are o mulțime de: »Autos sacramentales» (misterii). Poesiile sale lirice aproape toate s'au pierdut. Dramele sînt traduse în mai multe limbi. Ediț. oporclor dram.: Fern. de Apontes, (1760—63, 11 vol.) și același: Autos sacr., 6 vol. [I. Petranu.]

Caldero, sat în Italia, lângă Verona, cu 1646 loc.; bai de pucioasa (28° C). Aci au batut Austriacii sub Alvinczy pe Bonaparte, 12 Nov. 1796; 29—31 Oct. 1805 lupta arhiducelui Carol cu Francezii sub Masséna.

Căldura, puterea fizica, care este cauza fenomenului, că corpurile din natură le simțin calde sau reci. Prin încălzire corpurile își maresc volumul, se dilateaza; supunându-le însă unei călduri tot mai mari, cele solide se topesc, iar cele lichide evaporază. În tot timpul cât se face topirea unui corp solid, sau evaporarea unui corp lichid, temperatura lor rămăne neschimbata, adeca o cantitate de C. se pierde, devine latentă; această C. latentă, strict luat, nu s'a pierdut, ci s'a prefăcut în o forță, care a nimicit atracțiunea dintre molecule, condițiunea principala a topirii și evaporării. Pentru a încălzi diferite corpuri la același grad de temperatură, se recer diferite mărimi de C., cu alte cuvinte: corpurile nu au o egală C. specifică sau capacitate calorifică. Aceasta capacitate se determina cu ajutorul unui aparat numit *calorimetru*. Unitatea stabilita de catra fisicieni pentru mesurarea cantităților de C. se numesce *calorie*, și corespunde acelei cantități de C., care se recere pentru a încălzi un kgr. de apă cu un grad de temperatură.

C. specifică a unui corp e numărul calorilor necesare pentru a încălzi un kgr. din substanța lui cu 1° C. Urmatoarele corpuri au C. specifica indicata:

Apa	1·000	Cloroform	0·233	Argent	0·057
Alcool	0·566	Sulfur	0·203	Staniu	0·056
Glycerina	0·555	Fier	0·114	Idrargir	0·033
Ghiața	0·505	Cupru	0·095	Plumb	0·031
Benzina	0·392	Zinc	0·095		

Pentru a încălzi volume egale de diverse gaze la temperatură egală, se recer cantități egale de C., adeca C. specifică a gazurilor stă în raport invers cu greutatea lor specifică; C. specifica a corpurilor solide stă în raport invers cu greutatea lor atomica. C. se propagă prin *conductibilitate*, (dela părțicea la părțicea a aceleiași corp sau a două corpuri ce se ating), și prin *radiare*. Corpurile se deosebesc foarte mult unele de altele în privința facultății de a conduce C., unele sînt bune conducătoare de C. (s. e. metalele), altele sînt rele conducătoare de C., (s. e. lemn, pîr, paie, cenușă). Capacitatea de a conduce C. a diferitelor corpuri, luând de basă capacitatea argintului cu 1000, este la cupru 736, aur 530, zinc 190, staniu 145, fier 119, plumb 85, porțelan 12. Lichidele sînt rele conducătoare de C.; mai reu însă conduce C. un strat de aer liniștit. Prin radiare se propaga caldura cu repejune foarte mare și poate strabate spații considerabile. Razele caldurii sînt supuse acelorași legi ca și razele luminei. Când C. este însoțita de lumina, se numesce *C. luminoasă*; când nu este însoțita de lumină, se numesce *C. obscură*. Unele corpuri, numite diatermaue, lasa să treacă C. prin ele, s. e. sarea cristalisată; altele, numite atermane, nu lasa să treaca C. prin ele, s. e. alaun; un al treilea soi de corpuri lasa să treaca prin ele C. luminoasă, nu însă și cea obscura, s. e. sticla. Corpurile absorb o parte a caldurii, ce cade pe ele. C. se produce prin procese chimice (oxidațiune), fizicale (transformarea mișcării sau a electricității în C.) și mecanice (presiune). Mai demult se explicau fenomenele C.-ei prin prezența unei materii imponderabile, ați ele se cred a fi cauzate de mișcări speciale moleculare. C. se poate transforma în forță mecanică; o calorie poate produce o forță de 424 kilogramometri (echivalentul mecanic al C.-ei). [—]

Căldura animală. Se scie ca corpul animalelor superioare (paserile și mamiferele) are o temperatura constantă, ori care ar fi temperatura aerului incungiurator. Așa s. e. temperatura normala a omului e aproape de 37·2°, fie locuitor al țerilor calde sau al celor reci. Nu e același lucru și cu celelalte animale, mai inferioare, a căror temperatura se schimba mai mult sau mai puțin, dupa cea de afara. Aceasta arată în mod evident, că înlăuntrul corpului paserilor și mamiferelor se produce continuu o cantitate, mai mult sau mai puțin mare, de C., dupa variațiile externe, numita C. animală. Numai astfel putem lupta împotriva frigului, și ne putem pastra temperatura de 37 grade. C. animală nasce în țesuturi, în timpul numeroaselor reacțiuni chimice, cari întovărășesc respirația și nutriția tuturor celulelor corpului nostru. Se scie ca cu cât un organ funcționează mai intens, cu atăta produce o mai mare cantitate de C. [Prof. Voinov.]

Plantele spre a trăi, au nevoie de o temperatura anumita; determinarea ei mai arata ca,

pentru fiice planta exista nu minimum de temperatura, din jos de care ea nu mai viețuiesce; un maximum de temperatura, de asemenea preste care viața incetează; între aceste două temperaturi limite, gasindu-se una, temperatura optima, la care viața se manifesta cu cea mai mare energie; s. e. pentru semințe în genere, optimum de temperatura e cuprins între 10° 20°. În anumite împrejurări se poate constata la plante producere de C. Lamarck la 1777 cel dintâi a observat producere de C. în timpul înfloririi plantei Arum italicum Mill.; Senebier. la A. maculatum L., a observat o temperatura cu 9° mai sus decât cea a mediului încușgurator; la A. cordifolium, din Madagascar, s'a observat până la 25° etc. Același fenomen se observa și într'o graniada de semințe ce incolțesc, și se știe, ca de multe ori primavara în magazinele de buncate (grân, orz, etc.), neînțite în condiții bune, semințele se încușg, adică se încălțesc, caci încep a incolți, mai cu sama din cauza nmețelii ce favorizează încolțirea. C. dela plante e rezultata din modificările chimice, ce se petrec în interiorul corpului lor.

Cale, drum, strada larga (v. comunicația); canal, conduct, s. e. caile respiratorie (v. respirația). *C. lacteă*, num. și C. lui Troian sau C. robilor, zona, fașia luminoasa pe bolta cereasca, ce împarțese firmanental în două părți aproape egale. Consista din nenumerate stele și stelute și din nebuloase. (v. și Stele fixe.)

Caleasa, (*Calească*, dela polon. *calasca*), trăsura de lux, ușoara, cu patru roate și pe arcuiri, descoperita sau pe jumătate acoperita.

Caleșons, (*franc.*) ismene.

Caledon, afluent al râului Oranje.

Caledonia, la Romani numirea părții nordice a Scoției.

Canalul Caledonic, canal în Scoția dela Oceanul Atlantic pe la Fort William catra Marea de Nord; 97 km. lung.

Marea Caledonică, numire data mai de mult părții Oceanului Atlantic, situata între Scoția și insulele Hebride.

Caledonia nouă, (*Baladea*), insula australa, situata spre sud-vest dela Hebridele none; 17,090 km². cu 62,752 loc. (1889), dintre cari preste 20 mii europeni, ceialalți negri australi, selbategi, nuii canibali. C. a fost descoperita de Cook la 1774; 1853 fii ocupata de Francezi, cari o folosira ca loc de deportațiune. Niunai puțin colonisata. Prodnete: cafea, zahar, orez, bumbac. Capitala *Numea*.

Cale ferată, drum cu șine de fier (ași de oțel), pe cari se mișca materialul rulant (vagoane, locomotive, vagonete, dresine, pluguri de zapada, etc.) prin forța animala, electrodinamica, cu abnr sau aer comprimat, petrol, etc. În 1829 dupa concursul dela Rainhill, unde locomotiva *Rochet* a lui Stefensohn a luat premiul I, în Englițera pe lângă linia Stokton-Darlington, care se exploata dela 1825 cu cai, s'a mai înființat în 1829 și linia Liverpool-Mancheșter, punându-se ambele în circulație cu aceste locomotive «Stefensohn». Prima cale ferata s'a deschis: în Belgia dela Bruxela la Malin în 1835, în Germania între Nürnberg-Fürth la 1835, în Franția între Paris-St. German la 1837, în Austria între Viena-Vagram la 1838, în Ungaria între Budapeșta-Vác la 1846, în Transilvania între Arad-Alba-Iulia la 1868 și în

România dela București la Giurgiu la 1869, completându-se până la finele 1896 cu alte linii în lungime totala de 2826 km. Caile ferate, fie proprietate a statului sau particulara, sânt de regula administrate de o direcțiune generala, ajutata de un *consiliu de administrație* și împarțita în Direcțiuni sau Serviciuri de: Mișcare, Fracțiune, Intreținere, Comptabilitate, Personal, Control, Ateliere, Incrari noi, Medical, Contencios, Economat, etc.

Corpul caii ferate se compune din *suprastructura* adeca: calastul cu traversele și materialul metalic precum: șine, contrașine, schimbatoare, inimi, materialul merunt, etc., și din *infrastructura*, adeca: terasamentele și parte din lucrarile de arta precum: podniri, podețe, viaducte, ziduri de sprijin, drenaje, etc. C. f. mai este ca material fix înzestrata cu cladirii precum: cladire de calatori, economat, magazii, cantoane, cheuri, remisa de mașini, castel de apa, etc., și cu dependinte precum: placa turuanta, car rulant, semaphor, aparate de blocare, pod cantar, coloana hidranlica, groapa de cenușe, macara, tipar de incarcare, opritor, bariera, stâlpi kilometrici și hectometrici, etc.

Se deosebesc:

C. f. normale, cari au o intradistața de 1-435 m., *C. f. înguste*, cele cu o intradistața mai mică, și *C. f. largi*, cele cu o intradistața mai mare de 1-435 m.; *C. f. principale* sânt acele cari fiind mai solide pot suporta o povara mai grea și un trafic accelerat și mai mare, legând orașe principale între ele; celelalte C. f. de mai puțină importanța, inșu tot de interes general, sânt *C. f. secundare* sau *vicinale*.

C. f. locale sânt C. f. secundare construite în condițiuni normale sau speciale pentru anumite transporturi și de un interes local sau privat.

Astfel deosebim: *C. f. montane*, acele cari urca pante mari din cauza terenului accidentat al munților și daca sânt înzestrate cu șine cu dinți, de cari se prinde roata locomotivei, se numesc *C. f. dințate*, iar daca vagoanele sau carucioarele circula atârinate pe funii de oțel și sânt trase cu fringhii, atunci se numesc *C. f. funiculare*. *C. f. suterane* sânt acele, cari sânt construite în tuneluri sub strade sau riuri, iar *C. f. pneumatice* acele, ale căror vagoane sânt puse în mișcare prin gol și presiune de aer, în orașe cu deosebire pentru transporturi postale, și *C. f. electrice* atunci, când vagoanele sânt puse în mișcare prin electricitate, (v. Tracțiune electrica.) Daca C. f. se afla așezate pe stâlpi, console, viaducte înalte astfel, ca de desupt locurile rămân disponibile și circulația liberă, atunci se numesc *C. f. aeriene*. C. f., cari deservesc un anume scop, precum legatura subnriurilor dintr'un oraș, se numesc *C. f. urbane*. C. f., care întra în cartea unui stabiliment industrial sau a unei fabrice, se numesc *C. f. industriale*; acea care inlesnuesc transporturile din interiorul unei carieri sau mină pentru exploatarea ei se numesc *C. f. de mină*. C. f. cari se pot demonta, transporta și așeza din nou pe un alt loc în mod repede, se numesc *C. f. portative*. C. f. cari deservesc casarme și spitale militare, forturi și scopuri strategice, se numesc *C. f. militare*.

(Liter.: *Curs elem. despre construcția și întreținerea C.-lor f.* de George N. Opran, (1895); Sn-

prastucturi de cale metalica , cu studiul unui nou sistem de I. I. Pușcariu, (Buc., 1885); Descrierea uneltelor de cale de I. I. Pușcariu, (1896); »Instructiuni relativ la Serviciul de mișcare de Al. Cottescu și Al. S. Măreșu, (1893, editura C. F. R.); »Calauza mecanicului de locomotive de Henri Marin, (Buc., 1892); »Geografia C.-lor f. de I. Calmar, (Buc., 1879.) [I. I. P.]

C. f. silvice sînt C. f. vicinale, pe ale cîror șine roteaza vagoane compuse special pentru transportul productelor silvice pîna la proxima gară ori stațiune de vapoare. Ca motor la mișcarea vagoanelor se folosese vaporul, gravitațiunea, și în fine și puterea animalelor trăgătoare. C. f. s. sînt de doue categorii: *stabile*, cari se cladesc pe baza mai solida după sistemul C. f. normale pe durata mai lunga, și *transportabile*, de construcție mai ușoara cu infrastructura foarte simpla; suprastructura consistă din câte o păreche de șine întarite pe traverse de lemn sau de fier cu o greutate de ca. 50 kgr., astfel ca doi oameni le pot manua și așeza la locul lor; se pot muta dintr'un loc în altul. Departarea șinelor variază dela 0.4—0.6 in., iar greutatea șinelor pe metru curent dela 4—10 kgr. (Cf. »Die Waldeisenbahnen de Runnebaum, 1886.)

C. f. transportabile sau *Décauville* se întrebunțează astăzi foarte des în agricultura ca și la exploatațiuni de paduri, mine, cariere, fabrici și tot felul de instalațiuni și întreprinderi industriale, unde este multa caratura. Ele se compun din nisece șine mici de fier pe postamente de fier sau de lemn, cari se pot lua și așeza cu multa ușurință în ori ce direcțiune, și apoi din vagonete în formă de coșuri concave ori plane, etc., de cari se leaga mai multe la oalta. Pentru descărcat sînt astfel construite, ca sa se deșerte singure dintr'odata în urma unei singure îmboldiri. Ca forța motrice servește o locomotiva ușoară de 2—6 cai putere, cai, căni și oameni. Un cal poate să traga 6—10 vagonete încărcate cu câte o jumătate pîna la un metru cub. de pămînt sau alte greutați similare.

Caleidoscop, (*grec.*) instrument optic; un tub, în care privind vedem nisece fragmente de sticla colorată reflectându-se de mai multe ori pe 2 oglinzi, ce stau plecate una cațră alta. Prin învîrtirea tubului imaginele acestea iau diferite forme. Inventat de Brewster.

Calem, în Turcia localul de administrație publica, cancelarie, birou; peana de scris (dela lat. Calamus). *Calengiu*, scriitor.

Calembour, v. Calambur.

Calemes, denumirea ce se da modului din figura a patra (sau figura întăiu luată în înțeles larg) a silogismului, în care conclusiunea negativa (e) este dedusa din împreunarea unei premise universale afirmative (a) și a unei universale negative (e). S. e.:

Toate figurile patrate sînt paralelograme

Nici un paralelogram nu e trapez

Nici un trapez nu e figură patrată

Schema obicinuită în Logica pentru a arăta acest mod este urmatoarea:

P	a	M
M	e	S
S	e	P.

Calendae, la Romani prima și a fiecărei luni, s. e. Calendae Ianuarii. Numele se deriva din calare (a chieama), pentru-ca în ziua prima a lunii poporul era chieamat pe capitol ca să auză dela pontifici, câte zile sînt în aceea luna pîna la Nonae, precum și alte sciri.

Calendar, (din lat. »*Calendae*»), consemnarea zilelor unui an, aranjate după septemîni și luni pe lînga indicarea serbătorilor, faselor lunii, răsaritul și apusul soarelui și altor date astronomice. Trebuința împărțirii timpului a fost de mult simțita și a avut de rezultat întroducerea lunilor de 29 și 30 zile, timp ce corespunde aproximativ faselor lunii. Uniteate mai mare formează anul solar de 365 $\frac{1}{4}$ zile, cunoscut deja prin secl. XIV a. Chr. preoților egipteni. Solon a introdus (594 a. Chr.) anul lunar, constator din 12 luni de câte 29 și 30 zile, în total deci de 354 zile; pentru a se aduce acest an în consonanță cu mersul soarelui, tot la 3 ani se adauga încă o lună de 30 zile. Acest sistem îl perfecționă Cleostrat (olimpiada 61), introducînd un ciclu de 8 ani, dintre cari în anul 3, 5 și 8 se intercala câte o luna de 30 zile, și astfel durata mijlocie a anului era de 365 $\frac{1}{4}$ zile. Imprejurarea, că 235 luni sinodice sînt aproape egale cu 19 ani tropici, îndemnă pe Meton (432 a. Chr.) sa formeze un ciclu de 19 ani de câte 354 zile cu 7 luni intercalare de câte 30 zile pentru anii 3, 5, 8, 11, 13, 16 și 19 ai ciclului. La Romani era în us anul alban de 10 luni = 304 zile. Numa Pompiliu reformă prima data anul, mai apoi Iulius Caesar (v. An), statorind durata medie a anului cu 365 $\frac{1}{4}$ zile așa, ca 3 ani comuni sa aibă câte 365 zile, iar al patrulea 366 zile; equinoctiul de primavară să fie în 24 Martie. Anul constă din 12 luni: Ianuarie = 31 zile, Februarie 28, Martie 31, Aprilie 30, Maiu 31, Iunie 30, Iulie 31, August 31, Septembrie 30, Octobie 31, Novembre 30, Decembre 31 zile. În anul visect ziua intercalară se adauge la Februarie (v. an visect). Anul calendarului iulian cu 365 $\frac{1}{4}$ zile e mai lung decăt anul tropic cu 11' 14'', ceea ce în vr'o 129 ani face diferența de o zi. Această eroare a observat-o deja sinodul din Nicea, (equinoctiul era la 325 în 21 și nu în 24 Martie), care a șters simplu diferența fără a lua vr'o dispoziție ca sa se delature eroarea pentru viitor. Propuneri pentru îndreptarea calendarului s'au facut deja prin secl. XV, dar abia la 1582 s'a îndreptat eroarea prin comisiunea convocata de papa Grigorie XIII. Pîna atunci eroarea crescuse la 13 zile așa că equinoctiul de primavara cadea pe 11 Martie. Pentru a nu schimba hotarirea sinodului din Nicea, se decise ca equinoctiul sa se stabileasca în ziua de 21 Martie, spre care scop în anul 1582 se eliminara 10 zile din luna Oct. socotindu-se dupa 4 Oct. numai decăt a doua și 15 Oct. Pentru delăturarea erorii pe viitor se hotari durata medie a anului cu 365 zile, 5 ore 49' 16''. 400 ani gregoriani sînt cu 3 zile mai scurti decăt 400 ani iuliani. De aceea s'a hotarit ca fiecare an comun să aiba 365 zile, anii visecti 366 zile, dar dintre anii seculari numai aceia sa fie visecti, cari se pot divida cu 400 fără rest, ceialalti sa rămăna anii comuni. Astfel în calendarul gregorian anul 1600 a fost an visect, anii 1700, 1800 însă au ramas anii comuni, și astfel diferența față de C. iulian a crescut cu 2 zile,

fiind acum de 12 zile. Anul 1900 va fi după C. iulian an visect, după C. gregorian an comun, deci diferența va fi de 13 zile. Deoarece 400 ani gregoriani sînt numai cu 2 ore 53 minute mai lungi decît 400 ani tropici, calculul C.-lui gregorian e mai perfect decît cel iulian. C. gregorian sau *stilul nou* a fost primit cu timpul în toate țerile apusene, numai biserica orientală a refuzat pînă acum primirea lui, folosindu-se de C. iulian sau *stilul vechiu*.

Pentru a afla ziua septemînăi corespunzătoare ori carei date a anului, servește *litera Duminecii* (v. ac.). Ordinea literelor Duminecii se repeta tot după 28 ani; numărul care arată, al cătelea e un an anumit în perioada de 28 ani, se numește *cercul solar* și se afla așa, că la numărul anului adăugăm 9, suma o dividăm cu 28, restul ne arată cercul solar, dacă nu rămîne nici un rest atunci 28 e cercul solar.

O parte esențială a C.-lui o formează indicarea *serbătorilor bisericești*. Acestea sînt sau serbatori fixe (Anul nou 1 Ian., Boboteaza 6 Ian., Bunavestire 25 Martie, Craciunul 25 Dec., etc.) sau serbatori mobile; aceste din urmă atîrna dela serbatoarea Paștilor. După hotărîrea sinodului dela Nicea, Paștile au sa se serbeze în prima Duminecă după prima luna plină, ce urmează equinoctiului de primăvară. Statorirea datei pentru aceasta luna plină se face cu ajutorul *Epatelor* (v. ac.).

C. *ovresc* sau iudaic, se bazează pe regulile patriarhului Hidle (pe la 358); anul comun consta din 12 luni, de cîte 30 și 29 zile; într'un period de 19 ani sînt 7 ani visecți de cîte 13 luni; astfel ovreii au 4 feluri de ani de cîte 353, 354, 355, 383, 384 și 385 zile.

C. *mohamedan*, calculează cu ani lunari de 12 luni, lunile de 30 și 29 zile; în luna ultimă a anilor 2, 5, 7, 10, 13, 15, 18, 21, 24, 26 și 29 dintr'un ciclu de 30 ani, se mai adaugă cîte o zi.

C. *republican-francez*, se începea cu equinoctiul de toamnă. Anul avea 12 luni de cîte 30 zile, cu cîte 5, sau în an visect 6 zile intercalare la fine; 4 ani formau o franciada; luna se împărția în 3 decade. Acest C. a fost decretat de convent în 6 Oct. 1793; Napoleon îl înlocuie cu C. gregorian în 1806.

C. *perpetuu*, tabela ce conține zilele anului cu literele repetite A—G, apoi epactele și numeria de aur. Cunoșcînd litera Duminecii se poate afla pe aceasta tabela întreg C.-ul unui an.

Mai de mult C. cuprîndea numai date pur calendaristice; mai apoi s'au adăus povești și profeții. În timpul din urmă s'a dezvoltat o adevărată literatură calendaristică, urmărindu-se prin edarea anuală a calendarelor și lățirea de cunoștințe folositoare, dezvoltarea gustului de cetit la popor, etc. fiind ele cele mai eficace mijloace de a patrunde pînă și în coliba săracului. (v. Literatura-calend.) [p.]

C. *roman vechiu* s'a dezvoltat din Fasti (v. ac.) și indică: 1) *Calendae-le* (v. ac.); 2) *Nonae-le* (v. ac.); 3) *Idae-le* (v. ac.); 4) *Nundinae-le* (v. ac.); 5) *Dies fasti*, adică serbătorile lunei în legătura cu serviciul divin, sacrificiu și încetare de lucru; 6) *Dies nefasti*, adică zilele oprite, în cari nu se ținea nici judecata, nici adunare publică, și cari se însemnau cu N. 7) Zilele de nefericiri pentru imperiu, s. e. *Dies aliensis*, (ziua luptei nefericite dela Allia, 15 Calendae Augusti = 18 Iulie).

Despre toate aceste se purtau *annales*, numite *fasti calendares*. Administrarea C.-lui a fost dată în grija preoților, anume a pontificilor, cari publicau poporului cele ce avea să scie, adăugînd și alte sciri referitoare la începerea lucrului în luna respectivă. Administrarea C.-lui era secretul pontificilor. Decenarii au făcut propunere pentru regularea C.-lui și Cr. Cneius Flavius a tăiat în piatră fasti calendares și i-a publicat. În timpul vechiu, C. nu era același pentru întreg imperiul, pentru că unele țeri și orașe aveau C.-le lor separate. Din C.-le vechi s'a aflat numai un exemplar original în Roma; se pastrează în palatul Maffei. (Cf. Cultul pagân și creștin de Dr. Af. Marienescu.)

C. *florilor*, (botan.) ordinea în care urmează în decursul anului înflorirea plantelor (v. Geografia plantelor).

Calentura, morb febril caracterizat prin afecțiuni grave ale creierilor; atacă pe marinari în regiunile tropice.

Calenz(u)oli, *Giuseppe*, dramaturg italian, n. 1815 în Florența; a scris mai multe piese dramatice, comedii scurte, în cari se cuprind caractere bine precizate și un umor natural. (Due padri all' antica; Le donne invidiose; Il vecchio celibe e la serva; La Spada di Damocle.)

Calfatagi, (marina) acțiunea de a umplé golurile lasate între bordaje, fie pe punte fie pe pereți, cu stupa, care se introduce pînă ce se umple golul prin ajutorul unei dalți și al unui ciocan. Pe deasupra se toarna smoala topită, care izolînd stupa, o împiedeca de a putrezi în contact cu apa. C. fin se execută cu stupa de bumbac acoperită cu ipsos. Pe vasele de fier sau oțel actuale, nu se mai calafatează decît punțile.

Calhoun, (pron. kelun) *Iohn Caldwell*, om de stat american, n. 1782 în Carolina de sud; 1807 avocat în Abbeville; 1810 membru în congresul Statelor-Unite; 1817—24 ministru de resboiu sub președinția lui Monroe; 1824 vicepreșident. Statele industriale de nord și de vest au exoperat 1828 un tarif de vamă, care vatema interesele statelor sudice. La îndemnul lui C., Carolina de sud a protestat contra acestui tarif, enunțînd principiul, ca singuraticele state ar avé dreptul a nu recunoască legi de ale confederațiunii (principiul nulificațiunii). Protestul însa nu fu sprijinit de celelalte state sudice. C. a ramas pînă la moarte un sprijinitor al intereselor sudului, și un apărător al sclaviei. Doctrinile sale: nulificațiunea și necesitatea sclaviei, au înasprit mult raportul dintre statele sudice și cele nordice. † 1850 în Washington.

Caliban, în »Viforul« lui Shakespeare un monstru plin de instincte ordinare. (v. și Ariel.)

Calibrare, operațiune care are de scop a regla forma unui obiect, cu ajutorul unui calibr. În atelierele de construcțiuni calibr (tipar) este o piesa de tabla subțire, tăiată după cum trebuie executat profilul obiectului. În artilerie, prin C. se înțelege visita anuală ce se face gurilor de foc, cu ajutorul unui proiectil verificator introdus în țeava tunului, și care trebuie sa treacă liber în tot lungul ei.

Calibru, diametrul interior al unui cilindru. La armele de foc s'a redus în anii din urma mărimea calibrului, astfel ca puscile, cari aveau mai de mult un C. de 15—12 mm., au acum

în Austria și Franța un C. de 8 mm., în România și Italia 6-5 mm., etc. și se fac încercări cu arme de un C. de 5 mm. Tunurile au, conform scopurilor caror servesc, un C. foarte diferit (t. de munte 7 cm.; t. de câmp 8-9 cm.; t. de cetate 12, 15, 18, 21 și 24 cm.; iar t. de flota 21-36 cm.).

Calice, (botan.) primul înveliș, cel mai extern, al periantului (v. ac.), compus dintr'un verticil de frunze modificate, numite *sepale*, de forin și în număr foarte variabil. C. poate fi: *monosepal* (monofil, gamosepal) sau *polisepal* (polifil, dialisepal), după cum separele se unesc prin marginile lor într'o singură bucată, ori rămân cu totul distincte, libere. C. monosepal poate fi: *partit* (bi-tri-quadr-, etc.), dacă separele se unesc numai la basă; *fid* (bi-tri-quadr-), dacă separele se unesc până la mijloc; *dentat* (bi-tri-quadr-), dacă separele rămân libere numai la vîrf; *întreg*, când marginea limbului nu e de loc divizată. Ori și cum ar fi la C. monosepal se distinge un tub, un *gât* și un limb. C. mai poate fi: *regulat*, dacă separele sînt asemenea și simetric dispuse; *nerregulat*, când separele sînt neasemeni, nesimetrice; *petaloid*, când e colorat altfel decît culoarea lui verde obicinuită, (s. e. la Rodiu, diverse Ranunculacee); *galeat*, când are forma de casca; *bilabiat*, cu 2 buze, ca la Trifoiu, Labiate; *pintenut*. După cum C. șade prea puțin la floare, mai mult, ori își schimbă cu timpul caracterele lui, se mai dîce: *fugace*, *caduc* (deciduu), *persistent*, *marcescent* (la Nalbă), *acrescent* (*induvial*).

Căliceanca, odinioară *Căldănceanca* și *Căldănceni*, suburbii al orașului Cernăuț în Bucovina, cu 1813 loc., biserica, școala primară și abatoriu.

[Dr I. G. Sbierea.]

Caliche, mineralul din care se extrage Chili-sapetru.

Calichon sau *Calachon*, (*franc.*) instrument musical din secl. XVI; o mica lăută cu gătul lung și 2-6 coarde, cari se puneau în vibrație de degete ori prin plectru.

Caliciflore, (botan.) în clasificăția lui Benthau și Hooker a 3-a serie din Dicotiledoanele polypetale, caracterisată prin: Calice gamosepal, format din reunirea mai mare ori mai mică a separelor la basă; părțile libere ale separelor, petalele și staminele inserate pe marginea cupei calicinale cu apareuța unui receptacul; ovarul închis în tubul calicinal, prin urinare e infer. Cuprinde multe familii de plante, distribuite în mai multe cohorte; s. e. Rosaceele, Leguminosaele, Umbeliferele, etc.

Caliciform, (botan.) ce se aseamăna cu un calice; caliculul, involucru, indusia, pot fi C.

Calicot, pânza de bumbac, des țesută, adeseori și stamba colorată; se numește astfel după orașul Calicut din India, unde se fabrica mai înainte.

Calicul, (botan.) calice mic, înveliș de organe frunzoase în afara caliciului, compus din frunze în același număr ca separele, ori în număr diferit și alterne cu ele. Se poate observa la multe Rosacee, Malvacee, la Garofițe, etc.

Calicut, (*Calicat*), oraș în președinția indo-brit. Madras, capitala districtului Malabar; 65,710 loc. (1891). Aci a ancorat prima dată în India Vasco da Gama la 1498. Dela 1790 în posesiunea Englezilor.

Calif, v. Chalif.

Califar, (*Casarca rutila*), pasere înotătoare

din fam. Tadornidae, cu pene, preste tot, ruginii, însă cele de pe tîmple, precum și unele din aripi albe, iar plutitoarele din aripi și cărmacele din coada, negre; pe timpul năpăririi o fașie verde-închisă, în forma unui inel, se ivesce pe grunazii acestei paseri; ciocul ei e negru și picioarele sure Lungimea corpului e de 62 cm., lung. aripilor de 36 cm. și lung. coții de 14 cm. Petrece prin regiunile sud-estice ale Europei și părțile marginase ale Asiei. [V. B.]

Calificațiune, atribuirea sau posederea unei calități, unui titlu; apoi și condițiunile, capacitatea pentru ocuparea unui post, unei funcțiuni (v. Admisibilitatea în funcțiuni). În materie de drept *Calificat* înseamnă: distins, de înșușiri speciale; crima calificată = o crima săvîrșită în circumstanțe agravante, care se pedepsește cu o pedeapsă mai aspră.

California, țermul vestic al Americii de nord, dela Cap San Lucas pînă la gradul 42 lat. nord.; dela 1848 e împărțit în două: C. superioară și C. inferioară. 1) *C. superioară*, unul din statele Uniunii nord-americane, se marginesce la nord cu Oregon, la est cu Nevada și Arizona, la sud cu Mexico (C infer.), iar la vest cu Oceanul Pacific; 408,737 km.² *Munții* C.-ei se ramifică în partea nordică din muntele Shasta (4401 m.) pornesc apoi spre sud: în apropierea țărmurilor Oceanului Pacific un șir sub numele de Coast Range pînă la golful San Francisco, de aci înspre sud sub numirea de șirul San Bernardino, Santa Lucia și munții de ciocolada; paralel cu acest șir se întinde dela Shasta spre sud-est șirul de munți Sierra Nevada (punctul cel mai înalt e Mt Whitney 4404 m.) Aceste două șiruri desfac țeara în 3 regiuni: a) litoralul cu vai foarte roditoare, țermul e stîncos și sarac în porturi bune; b) Valea Sacramento (roditoare) și San Joaquin, ici colea cu morăștine (lacul Tulare) și ținuturi seci; c) ținutul de pe coastele vestice ale Sierra Nevada, cu vai roditoare, paduri și pasuri bune. În partea sudică a C.-ei se afla multe bălți și lacuri fara scurgere, unele formînd depresii considerabile (Death Valley, Dry). *Riuri* mai mari sînt Sacramento, ce izvoresce în Mt Shasta și curgînd spre sud se unesc cu S. Joaquin, care vine dinspre sud, o ia apoi spre vest și se varsă în golful San Francisco, care sta în legătura cu oceanul prin poarta de aur. *Clima* e variată: în partea nordică și mijlocie neguroasă, în partea sudică e caldă; ploabondente. *Locuitorii* erau la 1890: 1.208,130 (afara de vr'o 10,000 indiani selbatici), între cari 75,218 Chinezii, a caror imigrare a trebuit restrînsă prin legislațiune. Școale are C.: o universitate a statului, 14 școale sup., cetecate de 3308 studenți; școalele populare au fost cetecate 1892 de 143,733 copii. *Producte*: grău (în cantități mari) și alte cereale, cartofi, legume și pometuri escelente, vin, bumbac, padurile dau escelent lemn de construcții, arbori uriași (v. Valea Yosemite). Viticultura e înfloritoare. Pescuit (balene, sardine, sardele, etc.) Bogația în aur a C.-ei e renunțată, aur se află în 31 comitate, argint în 12; se mai afla aramă, fier, plumb, platina, etc. apoi carbuni de piatră, petrolu și asfalt. *Industria* e destul de desvoltată, *comerciu* viu și extins. Lungimea cailor ferate la 1893 era de 7225 km.; flota comerc.

numera ca. 1000 corabii. *Constituția* da drept electoral fiecărui barbat în etate de 21 ani împliniți, dacă a petrecut cel puțin 1 an în C. Indianii și Chinezii nu au acest drept. Puterea administrativă o are guvernul cu mai mulți funcționari aleși de popor pe 4 ani. Legislațiunea e senatuală și camera; senatorii (40) se aleg pe 4 ani, deputații (80) pe 2 ani. Judecătorii sunt aleși de popor pe 4, 6 sau 12 ani. *Finanțe*: 1893/4 veniturile statului 17.5 mil. dol., datoria statului 2.703.500 (1889). Capitala Sacramento, oraș principal San Francisco.

Istoria. Țerminuri C.-ei s'au descoperit în cursul secl. XVI, dar abia pe la 1768 au întemeiat Spaniolii primele colonii prin misionari. Regimul republican din Mexico »secularisat» C., misionarii o parasira, țeara decađu. În urmă Mexico cedă C. Statelor unite (1848) pentru 15 mil. dolari. 1850 C. intră în șirul statelor Uniunii americane.

2) *C. inferioară*, (span. *Baja C.*), peninsula americana situată între Oceanul Pacific și sinul de California, formând un teritor mexican marginit la nord cu statul C. super. și Rio Colorado, terminată la sud în Cap San Lucas, având suprafața de 155.200 km.² Această peninsula e despartită de continentul mexican prin golful de C., numit și Marea Roșie (span. Mar bermejo). Țermurii, mai ales cei estici, sunt bine membrați, având multe porturi bune, navigația însă e periculoasă din cauza multor insule mici deșerte din apropierea țărmurilor. Interiorul peninsulei e muntos, puțin productiv; văi roditoare sunt puține; riurile sunt mici, în timpul secetei seacă de tot; clima e caldă și uscată, dar sanatoasă. În 1882 C. inf. avea abia 30.208 loc. Indianii amestecați și puțini albi. Indianii sunt foarte noculți. Mai demult misionarii îi convertiseră la creștinism, acum însă s'au reintors la vechiul cult al lunii; de altcun sunt descriși ca oameni pacinici și buni de inimă; ei își fac îmbracamintea din fibre de Aloe. C. e bogată în aur, argint, arama, carbuni, mercuriu, etc., dar aceste minerale sunt puțin exploatare. În golful de C. se pescuiesc corale și bureți, precum și mângăritare. Capitala peninsulei e La Paz.

California, al 341 planetoid.

Caligae, (*lat.*) încălțăminte de piele, în deosebi calțunii soldaților romani. *C. hispanicae*, cioboate spaniole, instrument de tortură.

Caligrafia, arta de a scrie frumos, de a forma sennele scrierii astfel, ca să facă o impresie estetică.

Caligula, *G. Caesar*, imperator roman (37—41 d. Chr.), fiul cel mai tânăr al lui Germanicus și al Agrippinei, numit C. după calțunii ce purtă în lagar; n. 12 d. Chr. După asasinarea lui Tiberius (37) fu proclamat împărat; la început a domnit cu înțelepciune, dar după reînșanțoșarea sa din un morb greu, a devenit grandoman, voluptuos, cumplit și risipitor; și-a ridicat statua proprie în mai multe temple, poruncind să fie venerat ca zeu. C. a întreprins contra Germanilor un război ridicul, și fără a vedea pe inamic, a ținut o înțrare triumfală în Roma. A căzut jertfa unei conjurațiuni, provocată de cruzimile sale (41 d. Chr.)

Calimah, (*Callimache, Callimaki*), familie boierească moldovenească, din care s'an ridicat 4

domni ai Moldovei și un mitropolit. Deși cel întâiu domn din această familie se declară de origine polonez, orig. mold. se vede din I. Canta Letopis., Andreas Wolf, Mac Mihael, Zallony, în A. D. Xenop. Istoria și Genealogia casei C. (1897 Buc.)

1) *Teodor C.*, întemeietorul acestei familii, vornic de Câmpulung (Bucovina), apare în 1729 într'un proces pentru moșia Stăncesci, proprietate și aghi a familiei C.

2) *Ioan C.*, al doilea fiu al lui Teodor, n. ca. 1690, studiase în Lemberg, ajunge la Constantinopol mare dragoman (1741—1751 apoi 1752—1753), în care calitate împiedeca pe Turci de a intra în războiul pentru succesiunea Austriei. Domn 1758—61, nu s'a distins de Fanarioți. Voi să introducă darea »vacăritului», care fusese oprită cu afurisenie dela patriarhie, dar întâlni opoziția mitropolitului. Facând pe acesta să se retraga, aduse mitrop. pe fratele său Gavril, care iar nu voi să ridice afurisenia. Introduse atunci o dare nouă, »ajutorința» de 11, 5, 3 lei, care dete venituri și mai bune ca vacăritul. Avu neînțelgeri cu Austria, care fiind în război cu Prusia, opria vitele mold. de a trece în Prusia. Inlocuit cu fiul său, se retrase la Constantinopol, unde mai trai 19 ani.

3) *Grigore C.*, fiul lui Ioan, domn (1761—64 și 1767—69). Reduse câteva dari și puse să se scrie »condica obiceiurilor curții Moldovei.» Rușii triniteau emisari sa revolte țerile, el ucise pe unul și areștă pe altul. Isbucind războiul din 1769, el se plânse la Turci că n'are bani să stringa armata, și după ce i-se trimis mai multe sute de puungi, își plătase cu ele o parte din datorii. Ostașii neplățiți fug la Ruși. Turcii cred că este înțeles cu Rușii, îl duc la Constantinopol, și-i taie capul.

4) *Alexandru C.*, fiul lui Ioan, domn (1795—99). Domnia lui este descrisă blândă și pacinică, numai la »vadrarită» a mai adăugat o pară »numai acum într'acest an.»

5) *Scarlat C.*, fiul lui Alex., domn (1812—19). Domnia lui a fost blândă (în 7 ani nici o execuțiune capitală). Scutesce pe boieri de ori ce dare și le da și un număr de oameni (poslușnici). De însemnat este o revoluție potolită prin schimbarea boierilor; avu apoi greutăți din partea Rusiei. Sc. C. permite lui G. Asachi să țină cursuri de inginerie în l. rom., ia măsuri contra ciumei, îngrijește de podurile de lemn, introduce cartofii în Moldova. După 7 ani se retrage și moare (1821) otrăvit, căci era banuit că ține cu revoluția grecească. [L. S. F.]

Scarlat C. ne-a lăsat un monument de fală pentru dînsul în *condica* sau codicele lui. Asupra codificațiunilor anterioare represintă un progres sensibil, căci pe când privilegiile lui Mateiu Basarab și Vasile Lupul sunt nisece plagiate din dreptul roman și în cea mai mare parte penalități și legi bisericesci, codicele lui C. ține sama de obiceiul țerii și procede într'un mod mai sistematic. Compilatorul lui principal, sasul Christian Flechtenmacher, un jurisconsult eminent, i-a dat această prerogativă, după recenta publicațiune »Bürgerliches Gesetzbuch» (1818) a Austriei, înlăturând astfel pe cât se putea, greutatea aplicării codicelor vechi. El tratează în 3 părți dreptul personal, dreptul real și re-

lația ambelor drepturi. Trăsăturile principale se pot referi la robie, la casatorie, la moștenire și la comerțul. Robia fû consfințita în starea ei tradițională, ca o iobagie venală, care nu da stăpânului drept asupra vieții, și numai în mod restrins asupra averii robilor săi. Casătoria este oprită până în gradul al optlea de afinitate; nu se permite (impedimentum prohibens) între cei de dogne diverse, nici între rob și liber; se declară nulă o cununie secretă; pentru divorț se institue dicasterii duhovnicesci, cari trebue să-și bazeze sentența pe considerante admise în genere în religia ortodoxă și specificate în codică. Dreptul de moștenire se recunoaște fiilor și ficelilor deopotrivă, ca în codicele Napoleon; arhierii pot testa numai asupra averilor anterioare hirotonisirii, sau dobândite în urma priu moștenire ori legate; se recunoaște dreptul de a testa și calugarilor, cu oarecari restricțiuni; pentru a stavili derapeuarea orfanilor, se iau precauțiuni riguroase priu epitropii. Relativ la comerțul, întimpinam pentru primaora codificarea asociațiunilor și a falimentelor. Codică a fost scrisă în grecesce și tipărită la Iași, în aceeași limba, cu multă îngrijire și eleganță, la 1816. De abia în 1833, sub ocârmuirea rusească, s'a tradus pe românește de același Flechtenmacher. (Xenopol, Ist. Rom. V, 426—37 și Ist. casei C., Buc., 1897; Codică civilă a princip. Moldovei. Iași, 1851.)

6) *Gavril C.*, mitropolitul Moldovei (1760—86), frate cu Ioan-Voda C. La început mitropolit de Tesalonia, dar la 1760 al Moldovei. El a fost în toată viața lui un apărător al poporului în contra lăcomiei celor mari. La începutul păstoririi sale înființă o tipografie, din care scoase la lumina o evanghelie română, un catechism, un ceaslov (orologiu), un encologiu și un molitvelnic; el puse și pe arhim. Macarie de prepară o gramatică română, prima în România. El zidi catedrala sf. George din Iași, a carei clădire o supraveghia viitorul mitropolit Iacob Stamati. În 1769 începî resciul ruso-turc; în 26 Sept. Rușii intra în Iași și Gavril presidează depunerea jurământului de fidelitate a starilor Moldovei catra împărăteasa Cătărina. Ceva mai târziu se supuse cu biserica sa sub arhierieasca aperiare și sinodalnica ocârmuire* a aceleiași împărătese. Atât mitropolitul cât și boierimea se supuneau Rușilor de extrema nevoie, și din neputința de a schimba lucrurile, ori ce ar fi facut ei; caci cât pentru Gavril, el era un barbat energic, după cum s'a vețut cu ocazia vacariturii (v. sub 2), și din aceea, ca odată un pregeta sa protesteze în ornat mitropolitul, cu cărja în mână, în fruntea unei procesiuni numeroase, în contra împilarilor lui Gr. Ghica-Voda. Chiar și la prefața codicelui de legi impus Moldovei dela St. Petersburg, pe care îl puse sa-l traduca, un lipsi sa aminteasca cotropitorilor straiui, în forna unei scrisori adresate generalului Romantsoff, vechile drepturi ale patriei sale. În 1771 Gavril cere dela același comandant rus, sa deșerte Academia, care dela ocupație încoace nu mai funcționa, de oameii sei, ca sa se deschida din nou priu subsidial birului anterior preoțesc de 4 lei pe an. Nu se alese nimic din afacerea, care anevoie se potrivea cu interesele mării împărății. El mai scrisse o epistolă pastorală în contra

luxului, anatematizând femeile moldovene care poarta haie împodobite cu aur sau argint. † 20 Februarie 1786, în vîrsta de aproape 100 ani, după ce pastorise Moldova 26 ani. (Xenopol, Ist. Rom. V, 621—22 și Ist. casei C. Buc., 1897.)

Calimaki-Catargi, N., om de stat român, n. 1831, descindea din familia Catargiu, iar priu mama din familia Calimah, și fiindcă se credea, ca se va stiuge aceasta familie, a luat și numele de Calimah pe lînga cel de Catargi. A fost ministru de externe dela 29 Nov. 1869 până la 26 Ian. 1870, de ideile lui M. Cogălniceanu. Ministru plenipotențiar al României la Londra și Paris în 1880 și 1881. (Cf. Memoriile regelui Carol, 29 Nov. 1869; N. Calimaki-Catargi, La Question du Danube. Paris, 1881.) [I. S. F.]

Caliman, Asan, regele Românilor și Bulgarilor, fiul lui Ioan Asan și al Mariei, fca regelui unguresc Andrei II (v. Asanescii). Un alt C. II, verul celui diutăiu, a cautat sa ocupe tronul Românilor și Bulgarilor ucigînd pe Mihail și luându-i soția, fca principelii sîrbesc Stefan Uroș. Acesta vine în Tirnova, își ia fata, iar oameii sei ajuug pe urma lui C. II și-l ucid. Cu el s'a stins familia Asanescilor. (Cf. E. B. de Hurmuzaki, Fragmente din Ist. Rom. I.) [I. S. F.]

Caliman, munte între com. Neagra Șarului (j. Suceava) și Traus., avînd ca piscuiri în Traus. Bătea Țiganului și în Rom. Ciribucul 1459 m.

Călimănesci, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, pl. Cozia, situată în valea Olteului pe malul drept al acestui rîu și formată din cat.: C., Gura-Vaii, Seaca, Țigania și Caciulata, avînd în total 2088 loc., cari se ocupa cu agricultura, apoi cu dulgheria, rotaria și dogaria, mai puțin cu tîmplaria, olaria și fieraria. Com. are o singura biserică și o școală cu doi învețatori. Locuri marcate pe teritorul com. sînt: manastirea Cozia și Ostrovul (v. ac.) Priu com. trece șoseaua națională Râmnic-Rîu-Vadului. Sat. C. numera singur 1315 loc.

C. ca stațiune balneară, încunugirata de muniți și scutita de vînturi nordice, la o înălțime de 270 m. deasupra Marii Negre, are un mare numer de isvoare reci sulfuroase-iodate-sarate, cari erau cunoscute cu mulți ani mai înainte, așa ca la 1854 medicul francez Caillant, însuși medic de bai, descrie baile din C. ca pe cele mai importante dintre toate baile provinciilor duarene. Autăiul balneolog român, Episcopescul, face amintire în cartea sa despre isvoarele dela C. făcînd, ca sînt șase de puțioasa cu sare amară, și un isvor de fier carbonic astupat, și am lasat pe parietele Iconomul Coziei ca sa-l deschiză. Caillant cu 17 ani în urmă descriind mai cu deambruntul stabilimentul, modul de întrebuintare primitiv al bailor, efectele salutare și frecuența, face și diusul amintire de un preot ca proprietar al stabilimentului. Pîna la acest timp administrația în C. o aveau preoții, iar bai lua fecine cum îl taia capul, pe cînd apa în basiu rar se premeenea. La 1863 statul ia în mîna administrația. Atunci începe a funcționa un medic, caruia se impune conducerea sanitară și subțernerea unui raport medico-igienic. Se pune în lucrare zidirea hotelurilor. La 1886 se deschide imposantul și splendidul hotel pentru bai și camere în același stabiliment, o zidire care cuprinde 140 camere și 40 cabine de bai. Captarea definitivă a isvoarelor, întreprinsă cu mare aparat tehnic, u'a

renșit, cu toate că au fost angajate somități tehnice din străinătate anume spre acest scop. Drept rezultat al acestor eforturi infructuoase este, că unde în 1887, într'un scurt seson, s'au făcut 5578 de bai, astași acest număr s'a redus la o cifră neinsemnată, așa că vizitatorii din stabiliment nu viu decât pentru a face cură cu apa minerala dela Căciulata din apropiere. Baile de aici se folosesc la boalele reumatismale, sifilitice, de piele și scrofula. Apa se încălzește în mod rațional cu aburi. Comunicația este până la Vâlcea cu drum de fier, iar de aci la C., o ora și jumătate cu trăsura. Vizitatorii găsec locuințe și pe la oameni în sat. Analisa făcuta de Saliguy este următoarea:

Intr'un litru în grame:

Densitatea la 16° C	1.00688
Materii totale la 170° C	9.531
Oxid de calciu	6.670
Oxid de magneziu	0.145
Anhidrid sulfuric	0.095
Anhidrid carbonic	0.368
Chlor	5.407
Iod	0.003
Brom	0.002
Hidrogen sulfurat	0.014 = 9 c c, °

(Cf. Stef. V. Episcopescul, »Apele metalice ale României Mari, etc. 1837; Caillaud »Voyage medicale dans les provinces Danubiennes«. Paris, 1854; Fetu, »Apele minerale din România«. Iași, 1874; Dr. C. D. Aronovici, »Raport asupra bailor și apelor minerale dela C. și Căciulata«. Buc., 1888; Dr. C. Istrati, »Raport anual relativ la inspecțiunile făcute stațiunilor balneare«. București, 1890; Dr. Vuia, în interesul pelagroșilor«, »Clinica«, 1890.)

[Dr. Vuia.]

Călin, numirea vulgara a plantei *Viburnum Opulus* L. (v. ac.)

Călina, com. rur. în Rom., j. Vâlcea, pl. Oltu de jos, cu 1634 loc., cari se ocupa cu agricultura. Prin comună trece șoseaua »Traian«.

Calina, o negura seaca cunoscută mai ales în Spania. Se ivesce în lunie ca o pătură nebuloasă subțire de culoare azurie, în apropierea orizontului. Crescând caldura, C. se extinde, și pe la mijlocul lui August își ajunge maximul; de aici în colo iarăși scade și dispare cu totul, când se ivesc viroarele equinoctiului de toamnă. Causa fenomenului este a se căuta în curentele calde aeriane, ce se ridică vertical dela pământ șiduc praful cu sine.

Calinciuc, Ioan, prof. de teologie, n. 1812 în Milișanț, Bucovina, a studiat în Rădauț și Cernăuț și după 2 ani de preoție a fost trimis 1837 cu stipendiul la univ. din Viena. Reîntors în 1838 fu numit profesor provisor, din 1843 definitiv la catedra de teologie dogmatică la Cernăuț, 1875 fu pensionat și decorat cu ord. Francisc Iosif I, † 24 Febr. 1875. Prelegerile sale, ținute latinesc până 1848 apoi în l. rom., îi facură un nume bun. Manuscriptul său rom. de teologie dogmatica trecea atât ca concepțiune și sistem, cât și ca stil, priute cele mai bine redactate. C. a fost membru în comitet și apoi vicepreșident la Soc. pentru cultura și liter. rom. în Bucovina. [Dr. I. G. Sbiera.]

Călinesci, numirea mai multor localități. Mai însemnate: 1) C., com. rur. în Rom., j. Botoșani, pl. Siretu, formată din sat.: Bucecea, C., Gri-

gorești și Siminicea Miclescu, cu o suprafață de 4750 hect. și 3257 loc. agricultori; are 4 biserici și 1 școală mixta. Con. e strabătută de calea ferată Botoșani-Verești, având gara la Tîrgul Bucecea.

2) C. pe *Ceremuș*, com. rur. și parohie, cu moșie boierească, în Bucovina, capit. Storojineț, j. Stăneșelilor de jos, cu 1092 loc., (981 ort. res., 31 cat. și 80 mos.); școala primară.

3) C. pe *Suceavă*, (împarț. în: C. lui Cuparencu, C. lui Ianachi sau Grețca, și C. lui Vasilachi sau cotul C.-lor), com. rur. și parohie, moșie boierească, în Bucovina, capit. și j. Suceava, cu 2090 loc., (1791 ort., 238 cat. și 62 mos.); fara școală.

4) C., com. în Țeara Oașului (Ung.), cu 1673 loc., dintre cari 1553 Rom., ceilalți mai ales Ovrei. Pământul e foarte productiv; agricultura, prășire de vite, poame multe și bune, industrie de casa.

Calinescu, (orig. *Calinowski*) *Mihailu*, (ca calugar *Miron*), teolog rom., n. în Cernăuț 30 Sept. 1837; diu 9 Martie 1877—81 prof. ord. la catedra de teologie morala din Cernăuț, 1881 consilier consistorial, 1883 archimandrit, 1887 stanofoar, 1892 mitrofor; 1881—82 rector supl. la seminarul clerical. C. a fost membru în comitet, 1869—80 secretar și 1880—89 vicepreș. la »Societatea pentru cultura și liter. rom. în Buc.« 1882 și 1891 membru în congresul bis., 1878 deputat în camera legislativa a țării, și dela 1883 încoace și în comitetul țării. Un merit deosebit și-a câștigat prin culegerea, sistemizarea și publicarea unei colecțiuni de normalii din archiva consistorului archidieceșan, din care s'au tiparit până acum, cu diverse adnotațiuni, 1604 pagini în trei vol., sub titlul: »Normalien der Bucovinaer gr.-or. Diöcese von 1777—1886«. Czernowitz, 1887—1893. [Dr. I. G. Sbiera.]

Calinic, (grec. *Kalnikos*), la vechii greci un cântec cu danț în onoarea atleților.

Calinic, 1) C., *Constantin Miclescu*, mitropolit primat al României, n. 16 Apr. 1822 în Suceava, unde se refugiase răuțiții sci; era fiul marelui logofet Scarlat Miclescu al Mariei, n. Beldiman. Povățuit de unchiul său Sofronie, episcop de Huși, se face calugar și este tuns în 18 lunie 1842, arhieru 1855. În 1858 ia parte la adunarea ad-hoc ca locotenent de episcop al Hușilor. În 1860 demisionează dela Huși. În 1863 Cuza îi încredințează locotenența mitropoliei Moldovei, unde fu numit definitiv în 10 Maiu 1865. După abdicarea lui Cuza în 13 Apr. »ușorul la miute mitropolit« împreună cu alții, voi sa facă o resoala contra nuirii principatelor și fu chiar rănit. Înainte de a intra în capitala, principele Carol l-a grațiat în 9 Maiu 1866, dând primul act al domniei sale. În 31 Maiu 1875 fu ales mitropolit primat. În zilele lui ca mitropolit s'a obținut de guvern Autocefalia bisericeii și s'a întemeiat facultatea de teologie. † 1886. (Uf. Revista »Biserica Ortodoxa Rom.« an. X, nr. 8, Aug. 1886; T. Maiorescu, Discurs. Parlamentare, vol. I, p. 13.)

2) C., episcop al Râmnicului în Rom., n. 1787 în București; timp de 40 ani starețul mănast. Cernica; sub dînsul s'a zidit bis. sf. George; 1850 ales episcop al Râmnicului și Noului-Severin. † 1868.

Calipiți, un trib de Sciți, influențați de Greci și numiți de Herodot Greco-Sciți. Ei locuiau pe lângă gura Boristenei. (Herodot IV, 17).

Calire, a da unui corp un grad oarecare de duritate. Se practică mai cu samă la oțel prin înfierbântare și recire repede în apă. Uneori se mai încălzește odată până capeta nise colorii frumoase la suprafață. Unele metale se calecesc și prin amestecarea cu altele (aliagiu). C. este sinonim cu oțelire, învertoșare, întărire și tot C. se mai numește și procesul de ardere al porțelanului, prin care feldspatul topit se viră printre globulele netopibile ale caolinului.

Calistrat, *Orleanu Bărlădeanu*, arhiepiscop, n. 1840 în Ploesci; 1866 hirotonisit preot; 1873 trimis ca bursier de stat la univ. din Atena; după reîntoarcere numit Superior al capelei rom. din Paris; 1880 ales arhiepiscop cu titlul de Bărlădean. Fost prof. de teologie la facultatea din București.

Calitate, (lat. *qualitas*), în înțeles larg însemnează ori ce însușire a lucrurilor și ființelor. Ori ce lucru are anume calități în virtutea cărora el se manifestă. Tot așa ori ce ființă. În înțeles restrins C. însemnează numai însușirile bune. În acest înțeles, aplicat la lucruri, însemnează însușirile cele bune în raport cu trebuințele noastre. Aplicat la ființe însemnează însușirile lor intelectuale și morale superioare. Din punct de vedere filosofic C. are două înțelesuri deosebite. În logică însemnează felul judecăților de a fi afirmative sau negative. În metafizică C. însemnează felul de a fi, determinările, atributele lucrurilor în opozițiune cu substanța, cu simburile intern și necunoscut, care da naștere la acele atribute. Din acest punct de vedere, calitățile lucrurilor sunt de două feluri: 1) *C. primare*, cari nu pot să lipsească nici unei existențe și 2) *C. secundare*, pe cari le au numai unele existențe. O întrebare capitală în filosofie este aceasta: oare C. primare sunt tot ce și C. secundare nise simple modificări ale simțurilor noastre, sau au o realitate obiectivă, independentă de simțurile noastre? Exista ele în ele sau există numai prin noi? C. este pentru unii filosofi (Kant) o categorie (v. ac.), o idee primitivă, cu ajutorul careia pricepem C. particulare ale lucrurilor. Alții (Bain, Stuart Mill) cred ca e o simpla idee abstractă pe care ne-o da experiența. Problema *apriorismului* (existența unui lucru înainte de experiență, ca simpla forma a minții noastre) calității e în strinsă legătură cu întrebarea despre realitatea obiectivă a C.-lor primare, între cari însași C. intră. Aceasta problemă formează temelia filosofiei criticiste întemeiate de Kant. (v. și Cantitate.)

(Cf. Locke, *Essays concerning human understanding*; Kant, *Kritik der reinen Vernunft*; Stuart Mill, *Philosophy of Hamilton*.)

[Dragomirescu]

Calive, numirea a două sate mici ale Fărșeroșilor, situate lângă olalta pe muntele spre resarbit dela Ohrida, cu ca. 500 locuitori.

Calixtus, numele a 3 papi: 1) *C. I.*, (217—222), a murit ca martir în Roma; 2) *C. II.*, mai înainte *Guido Conte de Burgundia*, (1119—1124); sub pastorirea lui s'a terminat lupta pentru învestitura prin concordatul încheiat (1119) la Worms cu imper. rom.-germ. Henric V; acest concordat fu întarit și în sinodul IX ecumenic, sau I sinod Lateran, ținut la Roma (1123), în biserica Laterana; 3) *C. III.*, mai înainte *Alfonso Borgia*,

(1455—1458); s'a nazuit sa puna la cale o cruciadă în contra Turcilor, dar fără rezultat. Sub numele C. III este cunoscut și cardinalul *Ioan Unglieri*, epp. în Tusculum, pe care imper. Frederic I îl numi antipapă (1168) fața cu papa Alexandru III, biserica cat. însa nu-l numera între papii legiuiri.

Calla L., (botan.) gen de plante monotip boreal-arctic, din fam. Aroideelor, trib. Calleae. *C. palustris L.*, smeoaică, se afla în sphangnetele (tinov) și în țerile noastre, s. e. la Dorna, și se aseamăna ca aspect mult cu planta numita de gradinari *C. aethiopica*, ce aparține însă genului *Richardia* (v. ac.). [A. Pr.]

Callao, oraș cu port în Peru, 33,502 loc.; de aci duce o cale ferată la capitala țerii, *Lima*. Comerțiu însemnat cu guano. În portul C. au intrat 1889: 531 nai de 520,000 tone. Vechiul oraș a fost ruinat la 1746 prin un cutremur de pământ.

Calle-Calle, riu în prov. chilena Valdivia; 140 km. lung., 100 km. navigabil, se varsa în Oceanul Pacific.

Calliano, comuna mica în pasul fortificat Castel della Pietra (Tirol), cu 826 loc.; e renunit pentru victoria Austriacilor asupra Venețianilor la 1487, și pentru asaltul lui Bonaparte la 1796.

Callidium, insect coleopter din fam. Cerambycidelor, de formă și culoare frumoasă (de unde și numele).

Calliphora vomitoria, *musca de carne* sau musca albastră, lungă de 9—13 mm., comună din primavară până la sfârșitul toamnei; când zboară face sgomot; își pune ouele pe carne, brânză și cadavre, din cari dupa 24 de oare ies larvele, popular numite mușițe. Desvoltarea complectă durează o luna.

Calluna Salisb., (botan.) gen de plante din fam. Ericaceelor, trib. Ericaeae, cu o singura specie: *C. vulgaris* Salisb. în Europa, Asia bor.-occidentala și America bor. Nu iubesc climatul continental, de aceea la noi deja e extrem de rara, s. e. la Slanic în Moldova; în vestul Europei acopere socială suprafețe întinse, ca formațiune de *Callunet*, (bryeres, Haide) (cf. geografia plantelor) pe terenul mai steril, florile ei admirabile sînt o podoba pentru anotimpul de toamnă și ofer albinelor un nutriment binevenit. [A. Pr.]

Callus, substanța osoasă care se formează împrejurul unui os frânt, și care, în procesul de reparațiune, mijlocește fierberea, vindecarea osului.

Calm, liniștit. *Calmant*, ce alina durerile. *Calmato*, term. musical = liniștit.

Calmar, molusc din fam. Sepiilor, Cephalopode cu dece brațe. Grecii îl cunoșceau sub numele de *Thetis*, și Latinii sub acel de *Loligo*; numele lui modern vine dela latinul *theca calamararia* (calimare), fiind a respândesc în jurul seu, când este atacat, un lichid negru ca cerneala. C. are în partea dorsala a corpului o lama în formă de lanceta; este un animal comestibil; pescarii îl întrebuițeau ca momeala la pescuitul batocului.

Calmațuiu, 1) C., riu în Rom., isvovesc în j. Oltu și, dupa ce se unesc pe stînga cu Urluiul, so varsa în lacul Suhaiu, (j. Teleorman).

2) C., riu în Rom., isvovesc în j. Buzeu, strabate j. Braila dela vest spre est și se varsa în Dunare.

Calmon, *Marc Antoine*, politicianul fr., n. 1815 în Tamniès (Dordogne); 1842—52 maître des requêtes. După lovitură de stat dela 1852 demisionă din post, ca sa nu fie silit a jura credința imperiului. 1872—73 prefect al depart. Seine; amicul lui Thiers. † 1890 în Paris. A scris: *Histoire parlementaire des finances de la Restauration*,* (1868—70).

Calmuc, un fel de postav mai gros și peros.

Calmucci, (Mongoli vestici), popor mongolic, numit ași și Olöd; reprezentanți principali: Choșoții, Dșungarii, Dorboții și Torgoții în China și Siberia; semițițele diu urma au plecat priu secl. XVII și XVIII spre vest ajungând până pe la Ural și gurile Volgei, pe nude uomadiseaza și ași mare parte diu ei. C. dela Altai se mai uumesc și C. negri. Numărul C.-lor poate fi pâna catră un milion. Exteriorul lor e aproape egal cu cel al Mongolilor. Capeteuia C.-lor e un Lama, pus de regimul rusesc. Creștinismul a început ici-colo sa priuda radăciui între C. Ei au legi scrise, și o literatură constând din poesii și tradițiuni istorice, iutreșente cu legende.

Câlnăul, riu în Rom., aluent pe stânga al Buzenlui; isvoresce diu dealul Fundul C.-lui, (j. Rânuicu-Sarat), curge spre sud și în dreptul orașului Buzău, după un curs de 70 km., se varsa în râul Buzen.

Calo, (*ital.*) lipsa, scađământ. De regulă scăderea la marfuri, pricinuita de influența temperaturii și diu alte cauze. La lichide C. se uumesc *leacge*, la mouete *manco*.

Calocagathia, (*grec.*) termiu diu etica filosofiei grecesci, care caracterizeaza pe omul cu sufletul curat și frumos, dar și cu iuina buna, pe omul cum ar trebui sa fie căud ar avé cele mai înalte perfecțiuni și ar fi înzestrat cu cele mai de frunte virtuți morale și civile sau cetățenesci. Vechii Eliui țineau, că într'un trup frumos trebuie să fie și un suflet frumos, nobil și bun. [Plet.]

Caloian, v. Asauescii.

Calomel, mineral, *chlorură de mercur*, (Hg₂ Cl₂), cristalizează în sistemul patrat. E rar; se gasesce la Almaden în Spania, Idria în Kraiu, El Doctor în Mexico.

Calomfir, numirea poporală a plantei *Tauacetum Balsamita L.* (v. ac.)

Calomfir, după povest. rom. e numele împăratului florilor. Cuvântul e de origiue gre. *Kalouphylos* = frumoasa floare. [Atm.]

Calomfirescu, *Radu*, boier viteaz al lui Mihaiu-Viteazul. distius în mod stralucit în luptele cu Tatarii. Legenda populară îi amintesc împreuna cu Buzescii. Cerșud nu ajutor dela domnul Mircea (?), pentru a desrobi pe mama sa dela Tatarii, acesta îi trimete pe Buzescii și Caplescii, care îl omoară; dar dreptatea reieși priu marturisirile mamei sale, și cei 4 boieri fură decapitați. Aceasta legenda însă n'are niuic istoric. La nunta lui Sigmund Bathori. Mihaiu trimise în locul seu pe Stroe Buzescul și pe Radu C. cu daruri scumpe. Uu urmaș al lui, tot Radu, a trait pe la finele secl. XVII. (Cf. Balcescu, Ist. lui Mihaiu-Vit.; Alexandri, Balade popul.) [O. L.]

Calong, *Cânela sburditor*, (*Pteropus edulis*), un mamifer din ord. Cheiropterelor (lilieicilor), are capul ca al unui căue, botul lungaret, ascuțit, urechile mici. Degetul cel mare (dela membrele su-

perioare) e provădut cu o ghiară în formă de cârlig, celelalte degete sânt foarte luugi, unite cu o pelița, formând aripiore de sburat. Piccioarele sânt normale cu 5 degete. Coadă u'are. Ceața, gâtul și partea de jos a corpului sânt roșii-ruginii, cealalta parte a corpului este neagra. Lungimea 40 cm., distanța între aripile iutiuse e de 1-5 m. Traiesce pe insulele Iudiei resariteue, se utresecu cu fructe. Face mari pagube în grădiui. Carnea se inauăuca.

Calopetru, v. Asanescii.

Calorie, unitatea de caldură, care se recere pentru a înalđi 1 kgr. de apa cu 1° C. (v. Caldura.) *Calorifer*, v. Incalđirea. *Calorimetrie*, inesurarea cantitaților de caldura.

Calorimetru, aparat pentru determinarea cantitaților de caldura și a caldurei specifice. Cel mai usitat C. se compune diu nu vas de metal, scutit contra pierderii caldurii și pliu cu apa, în vas se afla un termometru. (v. și art. Caldura.)

Calositate, o îngroșare coruoasa, bruna a epidermului, iudeosebi la mâni și picioare; bato-tura. Se delătură priu emplastre sau bai.

Calosoma, insecet coleopter diu familia *Pentamerelor*, trăiesce pe arbori, hrănuindu-se cu omide și pupe; 8 specii în Europa.

Calpurnia, fica lui L. Calpurnius Piso, soția a patra și ultiua a lui Caesar.

Calpurnius, 1) *L. C. Bestia*, tribun romau, care 121 a. Chr. a combatut uasuițele reformatorice ale lui C. Gracchus (v. ac.) Dovediudu-se ca în resboiul contra lui Iugurtha a fost mituit, fii trimis în exil, 109 a. Chr.

2) *C.*, numit *Siculus*, poet romau de pe tiupul lui Nero; imitator al lui Virgil. A scris 7 ecloge sau idile.

Calce, (*franc.*) calc, decalcare, desemu facut priu hărtie transparentă; imitațio servila.

Caltagirone, oraș în prov. ital. Catania, (Sicilia), cu 28,119 loc., episcopie, politechnia; industrie ceramica (frumoase statuete colorate). Orașul e de orig. saraceua.

Caltanissetta, prov. ital. în Sicilia, 3289 km², cu 297,762 loc. (1890). *Capitala C.* are 25,027 loc.; residență episcopiasca. În apropiere bai de puțioasa și isvoare minerale.

Caltha L., (botan.) gen diu fam. Ranunculaceelor, trib. Helleboreelor, cupriude plante ierboase, vivace cu tulpina fistuloasa, mai mult sau mai puțin dreaptă. Frunzele iutregi sau crenate, de ordinar cordiforme, pețiolate sau sesile. Florile galbene mai rar albe. Se cunosc vr'o 9 specii, ce sânt respândite priu regiunile temperate și reci ale globului. Prin părțile noastre cresce în locuri iuundate priu baltii, ulaștini *C. palustris L.*, numita de popor Calcea-căluului, *C. calceae*, etc. Unele specii și varietăți de C. se cultiva prin grădiui pentru a decora marginile lacurilor și ale basinelor. [Z. C. P.]

Câlț, fibre scurte remase la melițatul cănepei.

Câlțunaș, numirea vulgara a plantei *Tropaeolum majus L.*

Câlțugăr, *călugăriță*, (*grec.*) în biserica greaca persoanel, cari îmbrățeșeaza statul religios sau mouachal. (v. Mouach.)

Câlțugăr, com. mica în Ung. cott. Bihor, situata între mntii la poalele Moneasei. Are 164 case, cu 1071 loc. Rom. gr.-or. Teritorul e de 5205 jug. catastr., muutos, produce puține ce-

reale; industrie de casă, de lemn, pomărit, stufar, prasire de vite cornute, oi, capre și porci. În munți se află straturi de marmoră și cărbuni negri, până acum neexploatați. [†]

Călugăreni, cătun în Rom., j. Vlașca, având în apropiere un trup de moșie Hulnbeschi, pe care s'a dat în 1595 vestita *bătălie* a lui Mihaiu Viteazul cu Turcii. Dincolo de râul Neajlov calea dela București la Giurgiu este prinsă între două dealuri mici, cari se termină spre nord și sud în balți și smîrcuri formate de râul Neajlov. Sinan Pașa urmând calea spre București atacă pe Mihaiu, care ocupa această strimtoare, și care nu avea decât 16,000 până la 20,000 oameni. Miercuri, 13 Aug. 1595, Românii cu Mihaiu savârșesc una din acele fapte, cari înalță un popor și fac nemuritor numele unui erou. Lupta ținuse mai multe oare și Româniii respinși, amenințați sa fie striviți sub mulțimea ostașilor, recapătă curagiu când aud că le vine ajutor; iar eroul prinde momentul, se aruncă în mijlocul inimicilor, restoarna tot ce-i stă în cale, și determina rezultatul zilei. Vizirul căduse de pe cal ca mort, Turcii fuseseră respinși, tunurile câștigăte. Mai multe steaguri, și mai ales steagul verde al lui Mohamed luat, pozițiile recapatate, victoria era a lui Mihaiu, deși numărul inimicilor era covârșitor. (Cf. N. Balcescu, Ist. lui M. Viteazul; A. D. Xenopol, vol. III; P. S. Antonescu Remuși, Dicționar geogr. al județului Vlașca. Buc., 1891.)

[L. S. F.]

Călugărița, sat în Bucovina, numit așa dela un schit de călugărițe, ce se afla aici pe la finea secl. XVI, cu o bisericuța de stejar din 1591; ateneu la comuna rur. și la parochia Horodnicul de jos, în cap. și j. Rădăuț. [Dr I. G. Sbierra.]

Călugărița, (*Mantis religiosa*), insect din ord. Ortopterelor, fam. Alergatorilor. Curios atât prin forma cât și prin obiceiurile ei; se numesce astfel din cauza pozițiunei ce o are uneori, și care se aseamănă unei persoane care se închină. C. e lungă de vr'o 6 cm., traiesce prin câmpiile noastre. Este verde. Picioarele lungi, cele dinainte mai lungi și întocmite pentru a prinde prada.

Călugărul sau *Bistrețul*, balta în j. Dolju, în departare de 4 km. dela Dunare, cu o suprafață de 800 hect.

Calu-iapa, com. rur. în Rom., j. Neamțu, pe dreapta râului Bistrița, cu o mica parte pe stânga acestui râu, compusa din 4 cat. cu 2955 loc., cari se ocupă cu agricultura, plutaria și industria; are 3 biserici, 1 școala mixta, 1 fabrică (cu abur) de cherestea, care ocupă ca. 60 lucratori, ș. a.

Calul Dracului sau *cobilăța*, nume vulgar ce se da Libelulidelor, insecte pseudoneuroptere numite și *demoasele* din cauza sbornului lor repede, elegant și a colorilor variate și agreabile. Larvele lor traiesc în ape și sînt carnasiere ca adulții; ele au un aparat prehensil special numit *masca*, format din prelungirea buzei inferioare. Numărul genurilor și speciilor este foarte mare. *Agriion puella*, *Lestes sponsa*, *Aeschna grandes*, *Libellula depressa*, etc.

[Dr. N. Leon.]

Călușu, com. rur. în Rom., j. Romanai, compusa din: C., Gura-C. și Broșteni, cu 1504 loc., agricultori și economi de vite. Aici se afla *mă-năstirea C.*, fundata în secl. XVI de stramoșii Buzeseilor (v. ac.); este interesanta din punct de vedere archeologic, și a avut un rol însemnat

în veacurile trecute. Afară de mormintele cti-torilor se afla aici clopote foarte vechi, dela 1588, mai multe inscripțiuni și pomelnice interesante. Măn. C. a fost închinata la Patr. Ierusalimului de Grigore Voevod (1673); s'a ruinat de tot din cauză ca a fost neglijata.

Calului, Podu —, munte în Rom., j. Buzen, 1425 m., pașuni abundante, cari hranesc mulțime de oi; loc cautat de tuberculoși; de pe vârful lui se desfașura ochilor o priveliște frumoasă.

Calumnia, constituie în dreptul penal român un delict propriu zis, pedepsit cu închisoare corecționala și cu amendă, (închisoare dela o luna până la 2 ani, și amenda, dela 26—1250 lei). Elementele acestui delict sînt: 1) o împutare de fapte, cari, dacă ar fi adevorate, ar supune pe cel arătat la pedepse, sau nuina la ura sau disprețul cetățenilor; 2) adusa cuiva; 3) când cuvinte rostite în public, prin strigări, printr'un act autentic sau public, prin scrieri, imprimate, gravuri, embleme vîndute sau expuse spre vîndere, distribuite sau afișate în public; 4) când împutarea mincinoasă nu este sprijinită pe o dovada legiuita, care nu poate resulta decât dintr'o hotărîre de judecata sau dintr'un act public, sau vre-un înscris cu scrierea și semnatura celui împutat, afară de cazul când, asupra faptelor împutate nuui particular sau funcționar, exista urmariri începute de ministerul public, sau o denunțare formala, și atunci procesul C.-ei se suspenda, până la rezolvarea procesului relativ la faptele împutate. Codul penal român prevede și delictul numit »*Denunțare calumnioasă*«, constituit prin o denunțare scrisă, remisa unei autoritați publice, prin care se acuză, cu rea credință și în mod mincinos, o persoana de fapte supuse pedepselor sau ca ar fi calcat datoriile de funcționar.

Toate delictetele de C. și de denunțare calumnioasa, afara de cele comise prin presa, sînt date în competența tribunalelor corecționalo, iar celelate se judeca, conf. art. 105 din Constituțiune, de catra Juriu.

După codul pen. ungar (§§ 258—277) C. ver-bala se pedepsece cu închisoare până la 6 luni și amenda până la 500 fl., iar C. prin presa cu duplul acestei pedepse. C. contra autoritaților publice se pedepsece până la 1 an închisoare și 2000 fl. amenda. Tot până la 1 an se pedepsece și denunțarea calumnioasa. La C. contra nuui mort urmarirea o pot cere fii, parinții, frații sau soțul defunctului. În cas de C. reciproca se poate da loc compensațiunii, astfel că tribunalul poate achita pe ambii ori pe unul dintre calumniatori.

Căluș, scaunul la instrumentele do coarde.

Călușel de mare, (*Hippocampus antiquorum* sau *brevirostris*), un pesce din ordinul Lophobranchiilor, capul seamună cu al calului. Este brun cu pete albe albastrii. Lungimea 10—18 cm. Traiesce în Oceanul Atlantic, Marea Mediterana și Nordica; în M. Baltica lipsesce.

Calușeri sau *Călușari*, trupa de danșuitori, cari în septemăna Rusaliilor merg prin sate dansând un joc tradițional, despre care se crede ca este o reminiscența a danșurilor romane, ce se jucau în amintirea rapirei Sabinelor. Astăzi se joaca numai prin părțile sudice ale Ung. și Trs., și în Valachia.

Caluț de iarbă, sau *lăcusta verde* (*Locusta viridissima*), un insect din ordinul Ortopterelor, e de culoare verde adese cu pete brune. Antenele sînt mai lungi ca corpul. Lungimea bărbatușului 28—33 mm., a femeieșei 32—35 mm. Se afla prin câmpii și holde; se nutrește cu mușce și omide. Produce un șgomot particular, cîrpire, prin frecarea aripilor.

Calvados, departament franc. în Normandia, 5692 km², cu 428,945 loc. (1891); are 6 arondismente; capitala Caen. Departamentul s'a numit după un șir de stînci (Rochers de C.) situate în mare pe lângă țărmurile nordice ai Normandiei.

Calvaire, sau *Calvaria*, congregațiunea Notre Dame de C., asociațiune de călugărițe Benedictine; înființată 1617 de Antoinette de Orléans. Există numai în Franția; pe timpul revoluțiunii a dispărut dar mai tîrziu a fost reînființată.

Calvaria, locul unde a fost restignit Isus, în apropierea Ierusalimului, (Mat. 27, 32; Evr. 13, 12) spre nord-vest. Numirea de C. = căpățîna, evr. Golgotha, probabil o are dela faptura sa, ce seamăna cu craniul omului.

C. se numește și o colina, pe care se ridică o cruce și servește în unele ținuturi ca loc de peregrinagiu (la rom.-cat.)

Calvi, oraș fortificat cu port pe țărmul vestic al insulei Corsica, capitala arondisim. C., cu 2162 loc. (1891), cari se ocupa cu comerțul de lemne, vin, oleu, reșina, piei de capre, etc. C. a fost timp îndelungat basa dominațiunii genoveze pe insula; 1795 ajunse în stăpînirea Franceiei.

Calvin, Ioan, (alias *Chavvin*), reformator, autorul calvinismului, n. 10 Iulie 1509 în Noyon (Picardia); a studiat drepturile în Orleans și Bourges. În acest din urma oraș a fost inițiat, de cătra un filolog germ. Melchior Volmar, în învățăturile lui Luther, ceea ce îl făcu să se ocupe cu studiul teologiei. S'a dus apoi în Paris, unde a început a-și propaga învățăturile, dar atacînd în vorbirile sale biserica catolică, a fost urmarit ca sa fie prins și dat în judecată. C. fugi din Paris, și după ce a ratăcit cîtva timp prin Franția și Italia, s'a dus 1534 în Basel, unde fu numit prof. de teologie și predicator; aci publică principala sa opera: „Instituțiunile religiei creștine”, în care a adunat mai toate părerile lui Luther și Zwingli, numai cît le-a expus într'un mod mai clar, și într'o limba mai curată, adaugînd puține lucruri noue. Învățăturile lui principale sînt acele despre predestinațiunea unor oameni la fericirea, și a altora la pedeapsa eterna, și despre cuminecatură, în care ține, că nu e de față adevăratul trup și sînge al lui Isus Christos, ci pînea și vinul sînt numai semnele trupului și sîngelui lui Isus, de care se împartașesc numai cei aleși. Dintre sacramente admite numai: botezul, cina Domnului și hirotouirea. C. după ce a încercat sa-și răspîndească învățăturile prin Franția și Italia, a mers 1536 la Geneva, de unde a fost silit însa în curînd sa se deparțeze pentru asprimea cu care tracta poporul; la 1551 s'a reintors iară, și a fost primit cu mare triumf de cãtra aderenții sei. În Geneva a domnit ca un adevărat despot, dănd cele mai aspre legi cetățenilor și pedepsind cu rigoare și cea mai mica calcare a legii. Învățăturile lui s'au lătit în toată Elveția, apoi în Franția și în alte state ale Europei. † 24 Maiu 1564.

Calvitie, (lat.) pleșnvie.

Calx, (lat.) calc. (v. Calce.)

Calyptra, (botan.) nume ce se dă tuturor stratelor caduce ale epidermei stratificate dela rădăcinile plantelor vasculare; ele constituie un învelieș protector pentru virful fraged și în stare de creștere al rădăcinii. Tot acest nume se da la Muscinee, restului archegonului, ridicat în sus prin creșterea sporogonului, acoperind sporangele ca o scufie, mult sau mai puțin durabilă.

Calyptragen, (botan.) o zonă anunită din regiunea de creștere a virfului unei rădăcini, unde sînt celulele, cari prin divisiuni continue formează stratele succesive ale calyptrii; caci, ele pe măsura ce se formează înspre partea internă, în afara cad, se exfoliază.

Calystegia R. Br., (botan.) gen din fam. Convolvulaceelor, trib. Convolvuleelor, cuprinde plante ierboase, vivace, volubile sau întinse pe pămînt. Frunze alterne, de ordin ardciforme. Florile mari albe, roșee sau violacee sînt solitare, campanulate și însoțite de 2 mari bractee, caracter care face să se deosebească de genul *Convolvulus L.* Se cunosc v'ro 7—8 specii, ce sînt foarte răspîndite prin regiunile temperate și subtropicale ale globului. Prin părțile noastre crește pe lângă garduri, prin tîșuri și paduri umede *C. sepium R. Br.* (*Convolvulus sepium L.*), numită vulgar Cupa vacii. Unele specii se cultivă prin grădini ca plante ornamentale, așa este *C. dahurica Choisy.*, *C. pubescens Lindl.*, etc. [Z. C. P.]

Calza, ord. cavaleresc venețian înființat 737 pentru 12 tineri nobili, cari aveau să puna juramînt, că prin toate faptele lor sînt gata a promova binele public; semn distinctiv: un calțun ornat cu aur și pietri scumpe, pe care îl purtau cînd pe piciorul drept, cînd pe cel stîng. Ord. a încetat în 1680.

Camaieu, pictura monochroma, în genere cenușie, de unde și numele de „grisaille”, întrebuințata mai ales în imitații de bassorelieuri, ornamente ale ușilor, etc. În biblioteca națională din Paris se ata o carte de rugăciuni a lui Ludovic XIV, în care fiecare pagina e împodobita cu câte un admirabil C. de alta culoare decăt celelalte. Acest gen nu se mai bucura de însemnatatea, ce o avea în secolii trecuți.

Camal, (*franc.*) gulerul cu gluga din matasă, ce îl poartă episcopii și canonicii. (Humerale, Mozetta.) Mantea scurta fără măneci.

Cămăraș, 1) *C. sau camerier*, servitor la camerele domnesc; 2) titlu de boierie sau sarcina, introdusă sub Fanarioși, și clasața printre boierii de mîna a treia; fara importanța; 3) odinioara tesaurarul particular al Domnului sau șambelanul curții; mai marele preste ocn. (v. și Camerier.)

Camargue, La, insula formată de brațele principale ale deltei riului Rhône, în depart. franc. Bouches du Rhône, 731 km², cu cîteva localități. Locuitorii sînt în mare parte pastori.

Camarilla, (span., camera mica, cabinet), dela Ferdinand VII (Span.) nume dat unei coterii sau unui partid de favoriți, cari se afla în apropierea curții unui domnitor absolutistic și îl influențeau în detrimentul statului și în favorul intereseșlor personale.

Camarina, în vechime oraș în Sicilia, (astăzi Fiume Cammarana sau Ipari), devastat 853 de Saraceni.

Cămașa, îmbrăcăminte făcută din pânză, care se îmbracă pe piele. C.-le barbatesci sînt croite cu măneci, cele de dame fara de măneci. C. țerănească are măneci și este cusută cu diferite broderii cu arniciuri, cu matasuri, cu fir și cu fluturi. (V. Camisol).

Cămașa de paingine, în poveșt. române, o fata porniud sa-și caute barbat, căpătî dela sfînta Miercuri o C. din tort de paingîn și C. o ferî, ca mama padurii sa uu-i suga sîngele. Mama Crivețului trimite pe uu Ovreu cu C. otravite, dar frumoase și mai subțiri decît pânza paungenului, ca sa le duca la Chiralina. Baba diu smircurile umrii era îmbrăcata cu țece cameși și frații adusera o C. pentru sora lor. Apoi mai sînt C. de aur și cu soarele de aur în piept. Dinele ănce poarta C. și cînd se scaldă, se desbracă, apoi feciorii le fură; un fecior fi odata schimbat într'uu cerb, și uu se putî face iară om, pînă nu se duse pe muntele de marmora, unde se scaldau lelele, și trecî priu cameșile lor. (Cf. Basmele romăne, de L. Șaineau.) V. Arachne, Circe și Deiaura.

[Atm.]

Cămașa, învelișul fructului omeuesc diu mitra însarcinată. În interiorul ei este apa, în care înoata prucul. La sfîrșitul sarcinei camașa plănesce și apa curge, ca să îlesuească nascerea pruncului.

[St.]

Cămăta, interese (v. ac.); **Cămătar**, cel ce da împrumuturi cu interese mai mari decît cele legale; usurar.

Camaura, caciula din tinichea roșie ce o poarta Papa.

Cambacérés, Jean Jacques Régis de, duce de Parma, om de stat francez., u. 1753 în Montpellier. După eruuperea revoluției franceze a ocupat mai multe funcțiuni administrative; 1791 president al jud. criminal în Montpellier; 1792 membru al conventului, unde avî mare influență; 1793 propune înființarea tribunalului revoluționar; 1794 president al conventului; 1796 pres. al consiliului celor ciuci sute, 1799 al doilea counsil. Cu suirea lui Napoleon I pe tron ajunge cancelar al imperiului; ia parte înseuăta la redactarea Codicelui Napoleon. La 1816 a fost expulsat ca ucigaș de rege; 1818 annectat. † 8 Martie 1824.

Cambay, stat vasal Angliei în președenția indo-brit. Bombay, 906 km.², cu 86,074 loc. **Capitala** C. situata lînga sînnul C., are 36,000 loc. (mai demult 200,000); poleitorii vestite de achat și carneol.

Cambia sau **Cambiu**, uu înscris circulabil (transmisibil, girabil), făcut în o forîna strict prescisa de lege, despre o suma hotărîta de bani, pe care posesorul legitim al înscrisului e în drept a o prefiude și emiteutul înscrisului este obligat a o plăti într'uu timp și loc aumit, sau el însuși, sau a face ca sa se plateasca priu altul. Dacă emiteutul (autorul) se obliga, ca sa plateasca el însuși, C. are forîna unei obligațiuni, deoarece el promite în ea, ca plateste însuși ca obligat principal priu cuviutele: pentru această cambie plătesc (eu). C. care are această forma se numesce **C. proprie**, în România **bilet la ordin**. Dacă emiteutul se obliga a face sa se plateasca priu altul, prin o a treia persoana, C. are forma unei epistole deschise, sau a unei asiguațiuni, deoarece emiteutul provoaca priu ea pe altul

(pe uu debitor al seu) ca sa plateasca suma cambială, care provocare se face prin cuviutele: pentru această cambia plătiți. Emitentul se numesce în acest cas trasaut, fiind-ca trage suma de plata asupra provocatului, care diu aceasta cauza se numesce trasat, și este scris în forma de adresa sub textul cambiei în partea stînga. C., care se face în această forma se numesce **C. strădînd**, sau **trata**.

C. proprie, numita și **Sola C.**, fiind-ca se emite numai într'un exemplar, nu se prea folosesc în comerciu. Trata este în adevăr hîrtie de comerciu. Ea se emite de regula în doue sau trei exemplare (prima, secunda, tertia), și se folosesc mai mult ca mijloc pentru încassarea de pretențiuni și plătierea de datorii comerciale internaționale. În chipul acesta funcționează C. ca hîrtie de bani internațională, și cruța schimbarea și transportarea de bani, delatura greutățile ce ar trebui sa le indure platitorii din cauza diferinței de valuta a diferitelor state, afara de aceasta delatura cheltuielilor și pericolele împrunuate cu transportarea de bani metalici dintr'o țeara într'alta, dintr'un loc într'altul. Greutățile și incouveniutele, pe cari le delatura C., au dat ansa la nascerea și desvoltarea ei. (Cf. I. Socaciu, Dreptul C.-l., Brașov.)

C. de depôt (de depozitiune), se numesce cambia, care se da creditorului ca găgin pentru a-i asigura o preteusiune.

C. de distanța, v. C. de piață.

C. domiciliată, C. în care trasantul (emiteutul) a pus ca loc de plata un loc deosebit geografice de acela, în care locuiesc trasatul (la C. proprii un loc deosebit de locul emiterii). Sînt doue feluri de C. domiciliata: a) C. domiciliata hotărît, în cari e umit un domiciliat, acela e numita o persoana deosebita de trasat, respective emitent, ca sa plateasca cambia la locul domiciliului; b) C. domiciliata fara domiciliat, în care uu este umită o persoană deosebita de trasat pentru a plăti cambia la locul domiciliului. Aceste C. sînt a se presenta spre plătiere trasatului, respective acceptantului, dar nu la locuința sa. ci la locul domiciliului. La C.-le domiciliata hotărît preșentarea spre plătiere trebuie sa se faca la domiciliat și în locul domiciliului, caci la cas contrar posesorul C.-ei pierde nu numai acțiunea de regres contra emiteutul și a giranților, ci totdeodata și acțiunea cambială contra acceptantului, cu uu cuvînt pierde totul.

C. falsă și falsificată, C. care uu provine dela acela, dela care ar trebui sa provina dupa cupriusul ei, acela nu se emite de acela, al carui nume îl poarta, sau de reprezentantul seu legitim, care va sa dică, subscrierea emiteutul este falsa, și cînd aceasta este falsa, atunci și C. se numesce falsa. De C. falsa se deosebesc C. falsificata, sub care se înțelege aceea C., care la început a fost autentică, adevă s'a emis de catra acela, cu al carui nume s'a iscalit, sau de catra reprezentantul seu legitim, și numai dupa aceea s'a falsificat, acela s'au schimbat declarațiunii sau subscrieri autentice dintr'insa priu adusuri, corecturi, ștersaturi, rațeturi facute de uu neîndreptățit, s. e. s'a urcat suma, s'a schimbat cadența, s'a falsificat subscrierea autentică a emiteutului, a girantului sau a acceptantului. Fiecare subscriere falsa sau falsificata e lipsita de puterea

cambială. Dacă pe o C. se află subscrieri false sau falsificate, și cu acestea împreună se afla pe aceeași cambii și subscrieri autentice, cele dintâi nu au nici o influință asupra validității celor din urmă. Ele sunt independente una de alta, și fiecare de sine stătătoare. Deci efectul cambial al declarațiilor cambiale autentice (adeverate) nu se alterează prin declarațiunile false, ce vin înainte pe aceeași C.

C. fictivă este C., în care figurează ca emitent o persoană, care nu există în realitate. Aceste C. sunt false.

C. maritime sunt C., cari se trag asupra corăbierului cu ocazia luării unui împrumut maritim (bodmarie), garantat cu corabia sau cu marfa aflătoare într'însa.

C. la ordin propriu, C. în cari emitentul se pune pe sine însuși și ca remitent, ceea ce de obicei se face prin expresiunile »la ordinul meu propriu» sau »la mine însumi», se numesc »cambie la ordinul propriu». Emitentul (trasantul) se pune pe sine ca remitent, trasează la ordinul propriu s. e. atunci, când voiesce a dispune de o pretenșiune a sa, fără ca să scie hotărît, că va folosi C. respectivă ca rimesă, sau o va folosi pentru încasarea pretenșiunii cambiale. Uneori emitentul se pune pe sine însuși ca remitent, când voiesce să vândă sau să transmită la alții C. respectivă, și în timpul emiterii nu scie cui o va da, o va vinde. Se poate întâmpla și cazul, că persoana, care primesce C. și care ar trebui să figureze ca remitent, nu voiesce a figura pe C. și de aceea o dă emitentul la ordinul propriu, și apoi i-o transmite respectivei persoane printr'un gir în alb (blanc).

C. de piață și de distanță. Dacă C. este de plată la locul emiterii se numesc cambie de piață; în cas contrar e cambie de distanță.

C. la vedere se numesc acelea, cari au scadența la vedere (înfățișare, prezentare, à vista, à piacere), s. e. La vedere sa plătiți, etc. Aceste C., precum și acelea, cari au scadența un timp hotărît după vedere, se numesc C. de vedere sau înfățișare.

Capacitate cambială, facultatea, ce trebuie să o aibă o persoană pentru a pute deveni îndreptățit sau obligat, conform dreptului cambial, pe baza vr'unei cambii. *Cap. c. activă* este capacitatea de a pute câștiga drepturi cambiale prin acte, gestiuni cambiale proprii; iar *Cap. c. pasivă* este capacitatea de a pute lua asupra-si obligă mînt cambiale, conform dreptului cambial, prin acte — sau declarațiuni cambiale obligatorii; aceasta o posed numai persoane, cari își pot administra în mod independent averea lor.

Cambium, (botan.) zonă generatoare, inel generator; o țesătură formatoare din tulpinele și rădăcinile plantelor, ce trăiesc mai mulți ani și au de obicei o consistență lemnoasă. Pozițiunea ce o ocupă în organele amintite e variabilă; la plantele lemnoase, Gimnosperme și Dicotiledonate, există două zone de cambiu, cea mai importantă fiind în cilindrul central, între lemnul și liberul primar. Prin funcționare C. produce, de primăvara până toamna (pentru zonele temperate) noi țesături, ce servă la conducerea lichidului absorbit din pământ prin rădăcini (lemn secundar) și a substanțelor sintetizate în

frunze (liber secundar); în același timp și elemente mecanice de susținere. Consecvența adăugării acestor noi țesături în fiecare an e, ca planta își îngroașe necentenit tulpina și rădăcina. *C. durabil*, elementele vii ce separă liberul și lemnul din fasciculele tulpinei Monocotiledonelor. *Celule cambiforme* (*țesătură cambiformă*), celule cu pereții subțiri, delicați, ou un conținut bogat în materii azotoase, ce constituiesc în mare parte liberul plantelor erbacee sau se găsece în afara C.-lui.

Cambrai, capitala unui arondisment cu același nume, în depart. frano. Nord, lângă râul Selda, ad 24,722 loc. (1891); residență episcopoesca; fabricațiune de pânzării (batist), de cicorie, și cea mai mare fabrică de zahar din Franca. C. a fost fortăreață de primul rang, dar acum fortificațiile sunt delăturate. C. pe timpul Romanilor se numia Camaracum; în evul mediu capitala unui ducat. — *Liga de C.*, încheiată la 10 Dec. 1508 între Maximilian I, Ludovic XII și Ferdinand Catolicul în contra Veneției. *Pacea de C.* (pacea damelor) încheiată la 5 Aug. 1529 între Franca și Spania.

Cambrais, țesături rari și subțiri de batist, cari se preparau odinioară numai la Cambrai; ași însă s'au redus tare prin țesăturile de bumbac.

Cambresines, pânzării fine orientale din Levant și Bengal, cari se aseamănă cu țesătura de Cambrais.

Cambrie, pânză de bumbac fină, se fabrică în orașul Cambrai, dela care își deriva numele. *Chembridă* se numesc în comerciu o pânză lustruită, întrebuințată pentru capușeli.

Cambridge, 1) C., comitat engl., 2124 km.², cu 188,862 loc. (1891); *Capitala C.*, situata lângă râul Cam, 36,986 loc. (1891); are universitate renumita (întemeiată la 1229 de catră Henric III) cu o bibliotecă mare (ca. 400,000 tomuri și 6500 manuscrise), 17 colegii cu 3469 studenți, 2 colegii pentru femei, muzeu, observatoriu astronomic, grădina botanică, etc. 2) C., oraș. în statul nord-american Massachusetts, 70,028 loc.; universitatea Harvard, cel mai vechiu institut public de învețământ în America nordică.

Cambridge, 1) C., *Adolf Friedrich, Duce, Conte de Tipperary, Baron de Culloden*, mareșal engl., fiul mai mic al lui George III, n. 25 Febr. 1774 în Londra, 1831—37 vice-rege în Hannovera, † 8 Iunie 1850. 2) — C., *George Friedrich Wilhelm, Carol, Duce*, fiul lui Adolf, n. 26 Martie 1819 în Hannovera; 1854—55 comandant de divisiune în reboiul omeic; 1862 mareșal, 1856—95 comandant suprem al armatei engl.; 1895 s'a retras din aceste funcțiune.

Cambriels, *Albert*, general franc., n. 1816. Elev al școalei din St. Cyr (1836). Colonel în campania din 1859; general de divizie la 1870, este greuranit la Sedan. Restabil, este însărcinat de guvernul apărării naționale cu comanda armatei din Vosgi; 1879 comandant al corpului X de armată; în retragere dela 30 Nov. 1881; † 1892.

Cambronne, *Pierre Jacques Etienne*, general franc., n. 1770 la St. Sébastien; † 1842. Voluntar al legiunei Nantaise, se distine în Vendea, Irlanda și în Germania; ia parte stralucita la luarea Zürichului, ca capitán, în 1799. La 1800 aparține armatei de Rin, când în urma unei lupte este proclamat de soldați »primul grenadir al Franciei».

Colonel în 1810, i-se încredințează 1812 comanda unui regiment de vânători ai gardei împăratului. Participă la bătăliile din Saxonia, Lipsca și Rusia, unde fu înaintat general de brigada. Se acoperă de glorie și răni în luptele dela Craonne (1814). Însoțesc pe Napoleon în insula Elba și se reîntoarce cu acesta în Franția în capul unui pumn de oameni, cu cari înaintează pâna la Lyon. Re-luând Napoleon tronul, îl numește Conte al imperiului și Pair de Franția. Luă parte glorioasă în lupta dela Ligny și Waterloo, unde în mijlocul exortațiunilor de a se retrage în fața popului trupelor engleze victorioase, pronunța celebrele cuvinte: »garda moare și nu se predă». Grav ranit, este ridicat de inamic și condus în Anglita. După abdicarea lui Napoleon, C. fu trecut pe lista proscrisilor. Reîntors în patrie fu dus înaintea unui consiliu de resboiu, unde după strălucita pledoarie a lui Berryer, fu cu unanimitate achitat. S'a retras la Nantes, apoi la Lille, unde, după moarte, i-s'a ridicat o statuă.

Camciatea, peninsulă în nord-estul Asiei, 270,000 km², acoperită de două șiruri paralele de munți, cu numeroși vulcani (Cluicev 4804 m., cel mai înalt vulcan al Asiei). Locuitorii sunt Camciadali, Coriaci și puțini Ruși. Dela 1697 aparține Rusiei; loc principal Petropavlovsk, cu port.

Camden, oraș în statul nord-american New-Jersey, lângă Delaware, în fața orașului Philadelphia; 58,313 loc. (1890); șantier.

Camē, (mecanică) discurile calate pe un arbore și destinate a transforma, printr-o acțiune intermitentă, o mișcare circulară în continuă într-o mișcare alternativă rectilinie sau circulară. Au același rol ca și excentricile. C. se întrebuințează de preferință în toate mecanismele, unde este nevoie de o acțiune bruscă la un moment dat.

Camēe, pietri scumpe gravate, în cari gravura iese în relief.

Camēleon, reptil din ord. Saurienilor. Pe lângă caracterele generale ale Saurienilor, C. are corpul comprimat, acoperit cu o piele formată la suprafață din mici ridicături solzoase. Din cauza fenomenului particular ce presintă, de a schimba instantaneu și de mai multe ori culoarea, a fost considerat ca simbol al ipocrisiei. C. este cel mai inofensiv dintre animale; mișcările sale sînt încete; el se nutrește cu insecte, pe cari le pîndesc, și când acestea trec pe dinaintea sa el nu face nici o mișcare, ci scoate repede limba sa viscoasă, de care se lipesc insectele, și pe cari le trage repede în gură. Limba întinsa a animalului are o lungime egală cu cea a corpului. C. este ovipar; trăiește pe arbori în regiunile calde ale vechiului continent.

Camēliae, sau *C. virginiae*, în mitol. romană s'au identificat cu *Lymphae*, (*Nymphae la Greci*), erau virgine și ține de apă; miresele romane se rugau lor. [Atn.]

Camēlina, plantă din fam. Cruciferelor, crește des și spontană printre semănături; crește și pe terenurile nășipoase și marecagioase. Uneori se cultivă pentru semințele ei, din cari se scoate oleiu. Nu suferă de seceta și insecte. Pe pământurile mai bune însă nu este așa de productivă ca rapița și macul. I-se dau 1—2 araturi, și se seamănă primăvara prin Martie și Aprilie, câte 15—20 kgr. semença la hectar. Se secera prin Iulie și Aug., dă 10—15—20 hl. la hectar.

Camēlis, *Ioan Iosif*, călugăr grec din Constantinopole, trecut la biserica catolică, a venit în Ungaria ca misionar și a propagat cu mare zel unirea cu Roma. C. a fost episcop rutean al Muncaciului (1690—1712) și a guvernat și preste Români.

Camēlia, (butan.) gen monotip de plante lignoase din fam. Terustroemiaceelor, trib. Gordoniee, foarte înrudit cu genul *Thea* (v. ac.). Unica specie: *C. japonica* L., originară din Iaponia, se distinge prin florile sale frumoase de forma trandafirilor la anotimp de iarnă și foile sempervirente asemănătoare cu ale laurului, de aceea se cultivă în diverse varietăți și la noi în florăria temperată. [A. Pr.]

Camēlopardalis, (lat.) Girafa. (v. ac.)

Camēlopardalus, (lat.) constelațiunea Girafa. (v. ac.)

Camēlot, stofă groasă de lână sau de pîr de capră; în Paris nume dat neguțătorilor de stradă, îndeosebi vîndătorilor de gazete.

Camēmbert, brînză grasa, numită după satul C. în Franția, arond. Argentan al dep. Orne.

Camēna, comuna rur. și parohie, cu moșie boierească în Bucovina, cap. și j. Cernauț, cu 2176 loc. (2013 ort., 71 cat. și 92 mos.); școală primara, poșta. [Dr I. G. Sbera.]

Camēnae, (*Camene*), sau după formele mai vechi, *Camēnae* și *Casmenae*, în mitol. romana erau nimfe în societatea ținei Egeria, țina isvoarelor și ajutoare la nascere. [Atn.]

Camera, odaie, în deosebi odaie boltită. În trecut se numia C. odaia, în care se păstra averea particulară a regilor, și în sens figurat autoritatea, care administra această avere. (v. Cameralia.) În limbajul parlamentar se înțelege sub C. legislațiunea sau unul din corpurile legiuitoare (v. ac. și art. Bicamerism.) Numirea C. se mai dă și la diferite colegii, în deosebi la colegii judecătorești.

C. de punere sub acuză, v. Acuzațiune.

C. advocațională, corporațiune de ordine și de disciplină a corpului advocaților. (V. art. Avocat, Barou.)

În Ung. C. adv. sînt regulate prin art. l. 1874: XXXIV; numărul, sediul și teritoriul lor îl determină ministrul de justiție; chemarea lor este apărarea drepturilor corpului adv., controlarea funcționării sale și purtarea tabloului de ordine, în care sînt înscrise advocații. C. adv. funcționează totodată și ca for disciplinar și ca corporațiune consultativă în afaceri justițiare.

C. de comerț și industrie, instituțiuni destinate a reprezenta interesele comerțului și industriei în diferitele lor relațiuni. Ele servă guvernelor ca organe consultative în toate chestiunile, ce interesează comerțul și industria. În Rom. C. de com. sînt regulate prin l. dela 2 Aug. 1887. Modul compunerii circumscripțiunii lor se fixează prin decret regal. Membrii se aleg prin scrutinii secret prin comercianții și industriași în etate de preste 21 ani, cari platesc o patentă anumita. C. com. își îndeplinesc agendele prin adunarea gen., secțiunile și biroul lor, cheltuielile le acoperă din decimele plătite de patentarii lor. În Ung. C. de com. există deja dela 1811 (Fiume) și sînt regulate prin art. l. 1868: VI. Astăzi funcționează în număr de 22 (în parț. rom.: Arad, Brașov, Cluj, Oșorheiu, Orade

și Timișoara) cu o avere totală de 572,953 fl. și cu un buget anual de 200,658 fl. (1893).

C. medicală, o corporațiune a medicilor, în care se discută toate momentele, ce se referă la interesele generale ale lor, la chiemarea doftorească și la serviciul sanitar public. C. există în Germania și Austria.

Camera clara, (*lat.*) o modificare a C. obsnre (v. ac.); la C. c. obiectul proiectat pe o placă palidă se poate privi prin o lentila.

Camera lucida, (*lat.*) camera luminoasă, un aparat optic, descoperit de Wollaston la 1809, pentru a desemna peisajuri. Imaginea obiectului de deseneat, ce se reflectează prin o prismă de sticla, potrivit așezată, se vede ca și proiectată (aruncată) pe masa de desemu, unde ușor i-se pot desemna conturile.

Camera obscura, (*lat.*) camera întunecoasă. Lumina, ce stăbate pe o mică apertură într'o odaie, presiută pe perețele opus imaginea mai mica și înversa a obiectelor din fața aperturii. Pe acest experiment se bazează C. obscnră; ea se compune din o camera mica transportabila, pe diulantru văpsită negru, în paretile careia se află o mică apertură, în care e așezată o lentila, ce concentrează lumina. Păretele opus lentilei se poate înlocui cu placă preparată pentru fotografiare. Descoperită de Porta (1558) și Hooke (1679).

Cameralia se numiau în A.-Ung. până la 1848 veniturile statului; ele eran administrate prin *camera regală*, înființată de Ferdinand I pe la începutul secl. XVI. Sub C. se înțelegeau anume veniturile din domeniile erariului și ale coroanei, din minele de metal și sare, din monetării, postă, loterie, vămi, numite tricesime, taxe, apoi din contribuțiunea fonicară, din cetăți, taxele de toleranța a Ovreilor, quinque-sima Romanilor, intercalăriile episcopatelor, decimele, tributul omagial, o parte din filerii papali, colectele, centesimele și censul, ce îl plateau cetățenii din orașe, Sașii, Cumanii, etc.

Camêrdana, (uağh. Komorzán), coin. în Ung., cott. Sathmar, în ținutul numit «Țeara Oașului», cu 2059 loc. rom. gr.-cat., cari se ocupa cu agricultura, economia de vite și cu caraușia.

Camierier, **Camerar**, (franc. Chambellan, germ. Kämmerer sau Kammerherr), demnitate de curte. Titlul de C. se dă de monarch la nobili și este împrennat cu dreptul de a se presenta la curte, din care cauză insigniul C.-ilor este o cheie de aur. C. savârșesc serviciul camerei principelui, și sub conducerea C.-lui suprem și unele servicii ceremoniale. Pentru a pute fi numit C. se cere de regulă o etate anumită, (s. e. în Prusia 36, în Ung. 24 ani), «proba avitică» că ascendenții candidatului au fost nobili (în Austria până în gen. 5 după tata și gen. 4 după mamă,) și o avere însemnata.

Camelengo, 1) *C. al Papei*, titlul cardinalului șef al camerei apostolice, care administrează veniturile papale; se mai numesce și camarar. 2) *C. al cardinalilor*, titlul cardinalului, care, pe când e ocupat scaunul papal, administrează banii ce încurg pentru cardinali, iar când scaunul e vacant, îndeplinește toate funcțiunile privitoare la guvernarea bisericeii, ajutat fiind de către alți trei cardinali, cari dupa ce se începe conclavul (v. ac.) se schimba tot la trei zile.

Cameron, (pron. Kemern), 1) *C. Simon*, om politic din America de nord, n. 1799 în County,

Lancaster. Mai întâin tipograf, apoi editorul unui diar în Doylestown; 1845 a intrat în luptele politice ca senator, 1861 ministru de resboiu, 1862 ambasador în Rusia, 1867—77 iarăși senator. † 1889.

2) *C. Verney Lovett*, explorator engl., n. 1844 în Radipole. 1872 fu pus în fruntea expediției arangiate de societatea geogr. din Londra, pentru a cauta pe Livingstone. C. a plecat din Bagamoio către interiorul Africei; în Unianiembe a dat de cadavrul lui Livingstone. A încungniurat lacul Tangaica, de aici a luat-o spre vest, ca sa constate cursul râului Unalaba; dar în Niangve a trebuit sa părăsească cursul râului și sa o apuce spre sud-vest. 1875 19 Nov. a sosit în Loanda. Această traversare a Africei, o cale de 5800 km., a descris-o în «Across Africa», (2 vol., 1876). † 26 Mart. 1894.

Camerun, dela 1884 colonie germ. pe ținuturi vestice ai Africei, ca. 495,000 km².; populațiunea principală o formează Dualla (cam 20,000) aparținători seminției Bantu. Ținutul este muntos acoperit cu paduri seculare. Comerțul însemnat, export de olein de masliue, fideș și cauciu.

Camesto, trăsura cu un cal în Neapole.

Camestres, al doilea mod de concludere în a doua figură silogistică, care având forina

P	a	M
S	e	M

S	e	P

denota ca, majora fiind universal-afirmativă, iar minoră universal-negativa, concluziunea e universal-negativa. S. e. toate popoarele civilizate cultivă științele; Popoarele nomade nu cultivă științele; Ergo: Popoarele nomade nu sînt civilizate. [Plet.]

Camfor, nu product vegetal, o esență volatila solida, nu carbur de hydrogen cu formula C₁₀H₁₆O, ce se extrage din lemnul arborelui *Cinnamomum Camphora* Nees. (sau *Laurus Camphora* L. — *Camphora officinarum* Banh.), din fam. Lauraceelor. Acest frumos arbore, totdeauna verde, are frunzele coriacee cu trei nervure, florile mici și albe. Cresce în China, în insula Formosa și Iaponia, unde se și cultiva foarte mult din cauza productului sen. C. se aduce în Europa în stare brută din insula Formosa și din Iaponia și se purifica prin sublimațiune. C. purificat este o masa incolora, cristalină, solida, fragila și unctuoasa la pipait. Are miros propriu penetrant, gust aromatic, puțin amar, dând o senzație de caldura și mai apoi o senzație de receala. În contact cu aerul se volatilizează repede, din care cauza trebuie conservat în vase de sticla bine închise. Arde ușor cu o flacara stralcitoare, dând un fum gros. C. este puțin solubil în apa, dar este solubil în alcool, eteruri, chloroform, în oleiuri și esențe. Greutatea specifica 0.98. În comerțul se gasesc 2 feluri de C.: de Iaponia, care este cel mai bun, și de China (Formosa) de o calitate mai inferioara. C. are proprietăți medicinale anestetice, antiseptice, anafrodisiace. Se administrează mai cu sama în frișțiuni și în alte aplicațiuni externe în stare de soluțiuni în alcool în contra durerilor nevralgice, reumatismului, migrenei, etc. Ca medicament intorn trebuie însa luat cu multa băgare de samă, caci poate avea consecunțe funeste. [Z. C. P.]

Cămila, animal mamifer rumegator din fam. Camelidelor. N'are coarnă. Este de două feluri: *C. dromedar* (*Camelus dromedarius*) și *C. bactriană* (*Camelus bactrianus*), cea dintâi are o cocoasă, cea din urma două cocoase pe spate. Dromedarul este de vr'o 2—2,25 m. lung, bactriana e ceva mai mare. Antăia traiesce în Asia vestică și în Africa (spre nord dela 12° lat. geogr.), a doua în Asia centrală. Este cel mai folositor animal domestic, (se numește și corabia deșerturilor). Servește la ducerea transporturilor, la calarit. Se mulțamește cu nutreț puțin și reu, poate trai mult timp fara apa. Perul, pielea, carnea și laptele ei se întrebuințează.

Camilafca, acoperământ de cap ce aparține ornatului calugarilor, cari o poartă atât în uzul comun de toate zilele, cât și la funcțiuni sacre. Episcopii încă poartă C., cu deosebire când celebrează. C. are forma cilindrică, înaltă, de culoare neagră și e provețuta cu un vel negru în partea dinapoi. Unii arhieriei cu ocaziunea funcțiilor sacre poartă C. de culoare roșie ori alba, ornata cu chipul îngerilor, având deasupra o cruce.

Camilla, al 107-lea planetoid.

Camilli și *Camillae*, (lat.) în Roma veche numele copiilor aplicați la funcțiuni sacre, (mai ales la Flamen Dialis).

Camillus, *Marcus Furius*, general roman, apare prinadată în istorie la 403 a. Chr. ca căsător; în anul X al războiului contra orașului Veji, pe care îl și ocupă (396), fu numit dictator; apoi prin mariniime sili orașul Falerii sa se predea (394). Acusat fiind, că ar fi defraudat din prada dela Veji, s'a dus în exiliu voluntar. Când Brennus a ocupat (390) Roma, Romanii refugiați îl rechemară și îl investira din nou cu dictatura. C. învinse pe Galli, reedifică orașul și reorganiză armata romana; apoi supuse pe Aequi, Volsci și Etrusci, cari se revoltasera. C. mijloci prinirea legilor Liciniane și astfel și pacea între Patricii și Plebei. † 365 a. Chr.

Camîn, (lat. *caminus* = cuptor), o întocmire pentru încălzitul odailor, constataatoare diutr'un spațiu marginit de zidarie sau placi metalice, sapat în parte sau în întregime în zid. Materialul pentru încălzit se arde pe un gratar, iar gazurile trec deadreptul în coș. Capacitatea lui de încălzit e deci neînsemnata. Aspectul focului deschis, ornamentația ce se poate da parților ieșite, îl fac însa agreeat în multe parți. Mai mult au contribuit Francezii la modernizarea lui.

Căminar, boier de sfat, însărcinat cu striugerea Caminei. *Camina* sau *Camăna* era o dare pe viu și beuturi spirtoase, deosebita de vadrarit și altele. Era »camăna cu ruptă», 15 galbeni pe an de cărciuma și »camăna feranească», 2 bani pe vădra de vin. C.-ii erau sub privilegieria marelui C., boier de clasa I, care însa n'avea scaun în divan. La Cantemir C. stringe decimile diu ceara datorită domnului. (Urie, 1: 77, 116; 2: 31, 33, 272; Sulzer, 3: 156; Cant. Descrip. Mold; Cihac, II). [I. S. F.]

Camînca sau *Camca*, sat în Bucovina, cap. și j. Siret, form. comună și parochie cu moșia boierească Petriceanca sau Petriceanii, cu 4106 loc. (3938 ort., 66 cat. și 92 mos.); școala primara. [Dr I. G. Sbiera.]

Camion, car pentru transportul de marfuri dela gara sau dela port în oraș.

Camisard, v. Hugheuoți.

Camisia, (lat. mediev.) cămașa.

Camisol, haina femeiască sourta cu mâneci, facuta din pânză și garnisita cu broderii sau cu dantela, sau din stamba, simplu de tot. Se poarta înainte de a face toaleta.

C. de forță este un fel de gilet (vesta) cu mâneci lungi, care se încheie la spate; mânecile se pot lega astfel, ca sa împiedece mișcarea mânilor și a brațelor. C. de f. servă pentru imobilizarea alienațiilor agitați și a bolnavilor cu delir violent.

Camoens, (pron. canoins), *Luis de*, poet portughez, n. 1524 în Coimbra ori Lisabona. † 10 Iunie 1580. C. este cel mai renumit poet al Portugalzeilor. A studiat la universitatea din Coimbra. 1542—46 petrece la curtea regala, de unde, din cauza relațiilor sale de amor cu dama de onoare Ecaterina de Athaida, este alungat. Se duce apoi la Lantarein, unde a scris mare parte din poeziile sale lirice, cu deosebire elegiile și sonetele. Intre 1546—49, în luptele contra Musulmanilor, a dat probe de mare vitejie, și în lupta dela Ceuta își pierdă ochiul drept. Reintors din exil la Lisabona, se imbarcă spre India și se stabili în Goa. Scriind la 1555 poema satirică *Disparates na India*, viceregele îl exilă la Macao, unde petrecu 5 ani și compuse »*Lusiada*» (descendeuții lui Lusus), în care cânta epoca eroica diu istoria Portugalzeilor. La 1561 scapă din exil; dar la gurile rului Mekong suferă naufragiu, și abia își putu niutui viața. La 1569 se reintoarce în patrie. Afara de *Lusiada* a mai scris ode, sonete, elegii, satire, sestine, stanțe, epigrame, epistole și 3 comedii. Epopea »*Lusiada*», aparuta mai întâiu la 1572, este o opera însemnată nu numai în literatura portugheza, ci și în cea universală. A aparut în o mulțime de ediții; e tradusă aproape în toate limbile Europei. Cea mai completa ediție a operelor lui C. este cea de: Visconde de Iruomenha. (Lisabona, 1860—69, 6 vol.) [I. Petran.]

Camomilla, se numesc în farmacie florile de *Matricaria Chamomilla* L. (v. ac.)

Camorra, o societate secreta din Neapole, care la cunperari și alte afaceri canta sa stoarca o anumita parte din câștig; se ocupa și cu contrabanda și prinia angajamente pentru executarea de crime, etc.; tolerata sub Ferdinand II, din motive politice, s'a susținut pâna în timpurile noastre.

Cămp și *C. deschis*, câmpie în opozițiune cu crângul sau cu terenul acoperit mai mult sau mai puțin de padure, fie în masivuri încheiate, fie numai cu pâlcuri; C. este locul cu desavîșire liber de padure, abia daca se gasește unde și unde câte un arbore sau pom roditor isolat pe el, pentru a scuti pe muncitori vara de soare și ploaie. (Astfel și Câmpia Transilvaniei, care deși face parte din regiunea dealurilor, totuși se numește »Câmpie», fiind lipsita aproape cu totul de paduri.) Dupa cultura și foloase se numește C. cu deosebire terenul, care servește unic la plugarie și cultura cerealelor, având liveți și pașuni deosebite pentru producțiunea nutrețului pentru vite. Dupa sistemele mai vechi usitate la poporul nostru, afara de moine, unde pământul apt de cultura servia alternativ la producțiunea de fân și cereale, pământul apt

de cultura al unei comune se împărția în 2—3 părți egale, numite câmpuri, din care unul sau două se seamănă cu cereale de toamnă (grâu, secară), și altul cu cele de primăvară (orz, ovės, meiu, hrișcă, porumb), iar a 3-a parte rămâne totdeauna ogor și islaz pentru vite. De aci și numirea economiei de 2 câmpuri pentru sistemul biennial și economia de 3 câmpuri pentru sistemul triennial. Aceasta consistă în: 1) semănături de toamnă și de primăvara laolaltă; 2) ogor ca islaz pentru vite; aceasta în 1) semănături de toamnă, 2) semănături de primăvara; 3) ogor ca islaz pentru vite. Și una și alta trebuie să producă fânul pentru vite în alta parte, pe livezi. Și cu tot ogorul obligator, tot al 2-lea sau al 3-lea an, paământul nu este ferit de sleire astfel, că ele poartă caracterul unor sisteme rapace. *Câmpuri de experiență* se numesc câmpurile atașate pe lângă școlile de agricultură și stațiunile de experimentație pentru aclimatisarea de plante și rezolvarea a diverse probleme agronomice de aclimatisarea și nutrițiunea plantelor. [Dr. M.]

C. electric, ori ce spațiu în care se simte acțiunea puterilor electrice. *C. magnetic*, spațiul în care se simt acțiunile puterilor magnetice. (v. inducțiune.)

C. microscopului, (telescopului), spațiul în care trebuie sa se aște un obiect exterior pentru a fi vădit prin microscop (telescop). [—]

C. vederii, este spațiul în care un singur ochiu, care fixează, vede obiecte mai mult sau mai puțin curat. S. e. ochiul privind pe un tablou întins un obiect din centrul lui, vede curat acest obiect, pe când pe celelalte obiecte le vede cu atât mai puțin clar, cu cât ele sînt mai departe de obiectul central, și aceasta numai pînă la o margine, preste care ori ce obiect nu se mai vede; spațiul cuprins în cercul acestei margini este *C. vederii* unui ochiu. Acest *C.* este mult mai întins în afară. Cătra partea internă *C. vederii* unui ochiu se confunda cu al celui alt ochiu. În *C. vederii* se deosebesc formele și colorile obiectelor; nu toate corbele însă au același *C. de vedere*; cel mai întins *C. de v. il* are culoarea albastră și cel mai mic îl are cea violetă. Prin *C. vederii* ne putem pastra raportul util vieții în mijlocul multmii ființelor și obiectelor, cari ne încunjoară. [Dr. Man.]

C. în heraldică, numit și fundul scutului, constituit principală lui culoare (v. ac.) De obicei *C.* nu e uniform, ci conține mai multe piese sau părți aplicate pe dînsul. O regulă absolută există în privința așezării lor, anume: nici odată nu se poate pune decât metal pe culoare sau invers. *C.* constituind tot herbul sau blasonul, se enunță cel dintău. [O. L.]

C. în poveștile române, Sucnă Murgă, cu fratele său Busuic au străbatut *C. cu somnul*, unde pe B. l-a prins un somn; apoi *C. jalei*, unde pe B. l-a prins dorul, ca să se reîntoarcă acasă, în fine a ajuns în *C. florilor*, unde florile înbiau pe B. ca sa le rumpe. Un moșneag dă lui Piperuș Petru o cetera, ca atunci când va trece prin *C. cu dor*, și-l va ajunge dor de ai săi, să cânte în ceteră. [Atm.]

Campagna, oraș în prov. ital. Salerno (Campania), 6896 loc., catedrală frumoasă.

Campagna di Roma, împrejurimea Romei, cuprîndînd partea cea mai mare din vechiul La-

tium. Odiñoară acest ținut era ca o gradina frumoasă cu vilele splendide ale vechilor Romani, astăzi e loc aproape deșert și baltos; în partea sudică sînt balțile pontinice.

Campament, terenul pe care se stabilește o armată în barăci, corturi sau alte adaposturi, pentru a staționa mai mult sau mai puțin timp.

Campan, *Valea*, (Campania), o vale romantica a Pireneilor în dep. franc. Pireneii sup., traversată de riul Adour; cariere de marmoră.

Campana, v. Clopot.

Campanella, *Thomas*, recte *Giovan Domenico*, călugăr dominican și filosof, n. 1568 în Stilo în Calabria; 1599—1626 închis de guvernul spaniol afirmative pentru conjurațiune, și 1626—29 de inquisițiunea romană pentru eresie. † 1639 în Paris. Are 82 de scrieri din toate ramurile științelor. *C.* este aderent al lui Telesius.

Campanella, *Punta della*, promontoriu la partea sudică a golfului de Neapolea.

Campania, în antichitate ținutul dintre Liris și Silarus, pe partea vestică a Italiei, cuprîndînd prov. de acum Napoli și Caserta; din cauza productivității și frumseților naturii numită și *C. felix*. Puncte mai importante: Vesuvul, lacul Avernus și Lucrinus, promontoriul Misenum. Orașe: Bajae, Cumae, Neapolis, Puteoli, Herculaneum, Pompeji, Salernum, Capua, etc.

Campania, (milit.) spațiu de timp consacrat unui resboiu; plan, conducere, rezultatul sau sfîrșitul unei campanii de resboiu; uneori *C.* e sinonim cu cuvîntul resboiu și se întrebuintează ca expresiune distinctivă contrară resboiului de asediu sau de cetate.

Campanula L., (botan.) gen din fam. Campanulaceelor, trib. Campanuleelor, cuprinde plante ierboase perenale sau mai rar anuale; florile de ordinar albastre mai rar violacee sau albe; fructul o capsula însoțită de lobiul caliciului. Acest gen are vr'o 230 de specii, răspîndite prin emisfera boreală și mai cu samă în regiunea mediteraneană orientală. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, dintre cari însemnam: *C. Rapunculus L.*, *C. glomerata L.*, etc. Multe specii de *C.* se cultivă ca plante ornamentale pentru frumsețea florilor. Rădăcina și vîstările tinere de *C. Rapunculus L.* sînt alimentare ca salată. Odiñoară se credea, că rădăcina acestei plante are proprietatea de a mari secrețiunea laptelui la doici și se întrebuintă în același timp în medicină ca vulnerară, adstringentă și antiphlogistică. [Z. C. P.]

Campanulaceae, (botan.) fam. de plante dicotyledonate erbacee, uneori subfrutescente, vivace sau anuale, ce conțin un suc mai adesea laptos; frunzele fără stipulii, alterne uneori opuse, simple și dințate. Se cunosc vr'o 1000 de specii, răspîndite pe toata suprafața globului. *C.-le* se divid în următoarele trei triburi: I. trib. *Lobeliae*, corola neregulată, anterele aderente în jurul stilului, cu mai multe genuri, între cari însemnam: *Lobelia L.*, *Dialypetalum Benth.*, etc. II. trib. *Cyphieae*, corola neregulată, anterele libere, cu genurile: *Cyphocarpus Miers.*, *Nemacladus Nutt.* și *Cyphia Berg.* III. trib. *Campanuleae*, corola regulată, anterele libere, rar aderente în jurul stilului, cu numeroase genuri, dintre cari însemnam: *Jasione L.*, *Phyteuma L.*, *Campanula L.*, *Specularia Heister* și *Adenophora*

Fisch., reprezentate și prin părțile noastre, unele chiar prin mai multe specii. Aceasta vastă familie este de mare importanța horticola, pentru că conține multe specii cultivate ca plante ornamentale.

[Z. C. P.]

Campanulat, (botan.) organ (caliciu, corolă, etc.) în forma de clopot cu gura în sus, ori în jos.

Campbell, (pron. kembl) 1) *C. Thomas*, poet engl., n. 1777 în Glasgow, 1827—29 Lord-rector al universității din Glasgow; † 1844 în Boulogne. Opere: »The pleasures of hope», poem didactic; »Gertrude of Wyomings» (1809), povestire poetică; »Letters from the South», (1837); »The mariners of England», poezie foarte populară.

2) *C. Iohn*, Lord, cancelar al Englierei, n. 1779 în Springfield (Scotia); 1830 membru liberal al parlamentului, 1832 Solicitor general, 1834 Attorney general, 1841 cancelar al Irlandei, 1846 cancelar al ducatului Lancaster, 1859 cancelar al Englierei. † 1861. A scris: »Lives of the Lord Chancellors and Keepers of the great seal of England», (7 vol., 1845—48); »Lives of the Chief Justices of England», (3 vol., 1849—57).

3) *C., Sir Colin, Lord Clyde*, mareșal engl., n. 1792 în Glasgow; a luptat 1841—52 în India, 1854 în Crimeea, 1857 comandant suprem în India contra popoarelor revoltate, pe cari le-a batut la Chanpur și Lacnau; 1862 numit mareșal. † 1863 în Chatham.

Campe, *Ioachim Heinrich*, pedagog, n. 1746 la Deensen (Braunschweig); 1776 a intrat ca învățator la »Philantropin»-ul din Dessau și a ajuns următorul lui Basedow, al fondatorului și directorului acestui institut. După ce și el fundase un asemenea institut la Hamburg, a mers la Braunschweig ca inspector de școli și librar al casei de orfani. Aici a publicat între altele: *Robinson cel tiner*, care a ajuns la o sută edițiuni; *Descoperirea Americii și Teofron* sau sfatuitoarul pățit; *Dictionarul limbii germ.*, n'are valoare științifică. Scrieri pentru copii și tineri, 37 vol. † 22 Oct. 1818. Biogr. de Leyser. [W. R.]

Campeador, (*span.*) luptator curagios, viteaz; în deosebi supranumele lui Cid. (v. ac.)

Câmpeanu, *Petre M.*, Dr. în filos., prof. de filos. și de dreptul natural la Academia din Iași, începând dela 1836. M. on. al Acad. Rom.; de orig. din Trs., † 15 Apr. 1893. Scr.: Cuvânt rostit în sala academică în 9 Oct. 1838 la prilejul vizitației ce a făcut școlilor Inalt Preasf. K. K. Veniamin Costache, Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, 1838. Abecedar latin, 1847, II ed. 1860. Gramatica rom. pentru cl. normale, 1848, prelucrată apoi de Nicolae Macarescu pentru școli, iar pentru alt cerc de cetitori decât al școlilor, a prelucrat-o însuși C. (II ed. 1880) cu următorul conținut: 1) o tratare filosofică despre originea limbii omenești; 2) clasele generale, în cari se împart limbile vechi și noue, după modul cu care se exprima într'însele relațiile, ce ideile minții le au unele cu altele în cugetare și vorbire; 3) clasele generale ale obiectelor, despre cari spiritul omeneș a putut să-și formeze, la început, succesiv atât idei cu mîntea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte (limba) prin sensibilizarea acelor. Prefața conține o expunere a argumentelor fonetiștilor și etimologiștilor extremi și o combatere a lor. Autorul e pentru un compromis între ambele si-

steme. Cartea nu e lipsită de interes. Stilul cam greoiu. [D. E.]

Campeche, stat mexican pe peninsula Yucatan, 56,462 km.², cu 93,976 loc. (1890). Capitala *C.*, situată lângă sinul cu același nume, 18,730 loc.

Campeggi, *Lorenzo*, cardinal, n. 1474 în Bologna. Leo X îl numi 1517 episcop de Parma și cardinal. 1524 fu trimis de Clemente VII la parlamentul din Nürnberg, unde a exoperat uniunea principilor cat. contra protestantismului. † 1539 în Roma.

Câmpeni, (magh. *Topánfalva*), com. în Trs., cott. Turda-Arieș, e emporiul și capitala »Moșilor», așezată într'o regiune romantică, pe malul stîng al Arieșului, cu 2600 loc., (2431 Rom.); are 3 biserici: gr.-or., gr.-cat. și rom.-cat. Este sediul judecatoriei reg. de cerc, a oficiului de pretura, a inspectoratului reg. silvanal și al casei de pastrare și economii »Doina». (v. ac.) În C. se țin mai multe târguri bine cercetate. C. a fost teatrul mai multor întâmplări istorice. Cel mai însemnat rol l-a avut în 1848/49. C. în adunarea de pe »Câmpul libertății» a fost reprezentat într'un mod impunător; din aceasta cauză a și fost denunțat și persecutat. (Cf. »Gaz. Trans.» Nr. 30 ex 1891.) În C. a fost reședința lui A. Iancu, de aici a condus el operațiunile militare întru apărarea munților apuseni în contra armatelor maghiare. Locuitorii din C. au fost totdeauna mai deștepti decât cei din comunele iobăgesci, avînd ei din secolul trecut școala bună și dascăli zeloși; ei au fost renumiți ca bărdași și în tot felul de lucrări de lemn; au făcut mai multe tunuri de lemn, după modelul celor făcute în Bucium; au versat chiar două tunuri din arama, mestecată cu materialul dintr'un clopot dela biserica gr.-or. Cu unul dintre aceste tunuri a zdrobit tribunalul Andreica, pe »Dealul baieșilor», armata lui Hatvani. Măiestrul la versarea tunurilor a fost Nicolae Mucea din Sohodol, care inventase și smăcurile pentru a scoate apa din vîrtejuri. La topirea clopotului a întrebunțat 5 fauri, cu 5 foi. »Câmpanarii» s'au distins în a. 1848/49 în fapte românești și au adus mari jertfe pentru Tron și națiune; au dat un mare contingent de bravi tribuni și capitani; aci s'au pastrat toate armele și caii luati dela armatele maghiare; tot aici a fost asilul prefectilor și tribunilor refugiați din toate părțile Ardealului. În toamna anului 1849, C. au fost desarmăți prin guvernatorul Br. Wohlgemuth, cu mare parada; li-s'au luat toate tunurile și armele cucerite dela Maghiari, ba și tunurile fabricate de ei, și alte arme. În 1852 Imperatul, la rugarea lui Iancu, și-a schimbat planul de calatorie, a trecut preste muntele »Gaina», iar noaptea a dormit în C. La 1852 C. au fost denunțați, ca conspira în contra statului. Colonelul Springesfeld, comandantul districtului, întra cu 3 companii de soldați în sat, lui Iancu îi pune o trasura la dispoziție, cu care a mers la A.-Iulia, unde a fost arestat, iar pe secretarul seu Dion. Darabant și pe trib. Andreica, îi arestează și fi trinite la Abrud, unde au fost eliberați de abia după 3 săptămâni. După o investigație de 11 zile miliția a parasit C., deoarece nu s'a putut constata nimic compromițitor. [I. St. Ș.]

Campenon, *Jean Baptiste Marie Edouard*, general frauc., n. 1819. Elev al școlii de St.

Cyr; faci campauia Italiei (1859) și pe a Chinei (1860), unde se distinsese, și fu înaintat șef de escadron. La începutul ostilităților din 1870, fu numit șef de stat major al diviziei Legrand; C. fu rănit la Metz și făcut prizonier cu întreaga armată lui Bazaine, apoi internat la Aix la Chapelle. C. a fost de trei ori ministru de război (cab. Gambetta, Ferry și Brisson); partisan al participării militarilor în parlament. Ca ministru reformă legea recrutării, stabilind termenul de 3 ani. † 1891.

Camphausen, 1) *C., Ludolf*, om de stat germ., n. 1803 în Hünshoven, (Aachen); 1843 membru al parlamentului provincial de Rin; 1847 membru liberal al parlamentului unit (Vereinigter Landtag); 1848 president al ministerului Prusiei; 1848—49 plenipotențiar la Deutsche Centralgewalt în Fraucfort; 1849—51 membru al primei camere prus. Mai târziu se retrase la banca din Colonia, înființată de el, apoi în viața privată, ocupându-se cu lucrări astro-fisicale. † 1890 în Colonia.

2) *C., Wilhelm*, pictor germ., n. 1818 în Düsseldorf, discipol al Academiei din Düsseldorf; † 1885. Tablourile sale conțin scene de război de pe timpul lui Cromwell, din războiul de 30 ani, din războaiele sileșice și din cel dela 1870—71.

Camphene, sau *Terpene*, o serie de oleuri eterice, a caror compoziție corespunde formulei $C_{10}H_{16}$ sau $(C_{10}H_{16})^n$; se aseamăna între ele din punct de vedere chimic, se deosebesc însă în miros, în gust, în punctul de fierbere, în greutatea specifică și în puterea de a polariza lumina. Punctul lor de fierbere variază între 150° și 250° C; iar greutatea spec. între 0.840 și 0.890.

Campi, familie de artiști, care a întemeiat în Cremona o școală eclectică, ce înfloriră în secl. XVI. Cei mai însemnați sînt: *C. Giulio* (1500—1572), pictor și arhitect; s'au conservat diu operele sale cu deosebire câteva capete femeiesci foarte frumoase. *C., Antonio*, numit *Cremonese* († pe la 1591), pictor, sculptor, calcograf și istoric; în San Paolo din Milan s'a pastrat un tablou al seu, reprezentând Nascerea lui Christos.

Cămpia, câmpii sau șesuri sînt acele extinse suprafețe plane de pământ, a caror înălțime nu e mai mare de 2—400 m. peste nivelul mării; e de însemnat însă, ca singur relieful nu e hotărîtor. În distribuția C. lor pe suprafața pământului se observă un fel de sistem dualistic, ele în genere se întind în direcțiunea axei continentelor, deci în lumea veche au direcțiunea aequatorială, în lumea nouă se acomodează direcției meridianelor. În privința extensiunii se deosebesc: *C. continentale*, cele mai extinse, avînd direcțiunea indicată, și *C. izolate* sau mici, situate la marginea sau în centrul continentelor. Toate C. s'au format într-un period geologic mai nou, precum dovedesc formațiunile diluviale și aluviale, ce acoper suprafețele lor; între sine însă, unele sînt mai vechi, altele mai noue; veche e C. Americii sudice, ce zace pe granit; mai târziu s'a format C. Siberiei; cele mai noue sînt litoralele. Alfel atît din punct de vedere geologic, cît și din respectul formei externe, C. sînt foarte variate. [V. B.]

Cămpia, (magh. *Mezőség*), un ținut deluros în mijlocul Transilvaniei, între Mureș, Arieș și

Someș și între orașele Cluj, Turda, Mur.-Oșorhei, Reghin, Dej și Gherla. Suprafața ei este de vr'o 100 mii \square (5600 km^2 .) C. este partea cea mai joasă a Trs.-ei, vaile au o înălțime absolută abia de 250—360 m., și cele mai înalte virfuri de dealuri n'au înălțime mai mare de 650 m. C. este deluroasă, au văi adânci, prin cari se extind lacuri, cu trestişuri și cu pesci și paseri aquatice. Pământul este foarte roditor, și după formațiunea geologică aparține formațiunii terțiare; pietrișuri și paduri lipsesc, numai ici-colea se află plantații mai uoae; comunicația era foarte anevoioasă, în timpul mai nou însă s'au construit cai mai bune și o cale ferată dealatul C.-ei, dela Mureș-Ludoș la Bistrița. Loc. sînt în mare majoritate Români, în ținutul de castră M.-Oșorhei se află și Maghiari, iar pe la Teaca Sași. Maghiarii sînt abia 10%—15% din totalitatea locitorilor. C. aparține comitatelor: Solnoc-Dabăca în nord, Cojocna și Turda-Arieș în vest și Mureș-Turda în est. Orașe nu se află pe C., dar sînt câteva comune mai mari, cu țirguri de țeară vestite, precum Mociu, Teaca, S.-Petru, Baud, etc. [Silv. Mold.]

Campi doctores, (*lat.*) instructori militari, cari instruau pe cei recrutați în armata română în manevra sabiei, a scutului, palului, precum și în deosebitele mișcări, ce le faceau trupele române.

Cămpina, com. urb. în România, j. Prahova, situată pe un platou între rîurile Prahova, Dof-tana și parelul Cămpinița. (Stațiune a liniei fer. Predeal-Ploiesci.) E însemnată ca stațiune balneară, și pentru terenurile sale petrolifere, preste cari se află aproape 100 guri (puțuri), din cari se scoate petrolul. Comuna are preste 3000 loc. C. are o judecatorie de ocol, subprefectura, o mare fabrică de gaz și parafina, o fabrică de cerămidă, 4 biserici și 2 școli; un spital al fundațiunii «Lahovari-Arsachi.» Dela 1783 C. era recunoscută ca țirg liber și a primit diferite scutiri. [A. M. M.]

C., stațiunea balneară. Isovoarele nu sînt captate, așa ca stabilimentul dispune de puțină apă. Printr'o captare serioasă însă s'ar pute întruni un volum suficient, deoarece la o adâncime nu tocmai mare, platoul C.-ei este petruns de ape sulfuroase subterane. Din cauza caldurilor, simțite mai virtos din lipsa plantațiilor abundente, sezonul în acest stabiliment este scurt. În comparație cu trentul, C. se află în decadență. Înainte de 1857 era aci un stabiliment de idroterapie bine usitat, condus de Hatschek, care învățase aceasta specialitate la Gräfenberg sub direcțiunea lui Priesnitz, fiind primul care introduse acest sistem de cura în România. Orașul era în floare pe atunci, o musica aleasă din Brașov venia în fiecare vară; Bucureștenii alergau aici în număr mare, mulți zidiseră case (între alții și Eliade-Radulescu). Prin situațiunea sa și priu apropierea de Bucuresci C. ar pute să aiba în viitor sigur, caci isovoarele sînt din cele mai bune, deși de o concentrațiune slabă, mai mult sulfhidrice decît sulfuroase. Analisa aproximativă arată o reacție ușor alcalină, prezența acidelor carbonice, sulfurice și chlorhidrice, apoi base de calce, soda, magneșie și urme de potasa. Clima e dulce și mai puțin variată ca în alte localități muntoase. Aici își cantă viudecare bolnavi de reumatisme, boale de piele,

scrofulosa, afecțiuni uterine, sifilis, etc. (Cf. Dr. C. Vasiliu, Spitalul, 1885; Dr. N. Garofid, »Despre apele min. ale Rom.« Buc., 1886; Dr. C. Istrati, Raport anual relativ la inspecțiile facute la st. baln. Buc., 1890.) [Dr. Vuia.]

Câmpineanu, familie boierească română. Primul purtând acest nume, este *Vasile C. căpitanul*, omorât la 1659 de Michnea Voda, împreună cu socrul său și alți boieri, pentru-ca se împotrivi-vise la o poruncă domnească. *Drăghici C.*, e în 1705 capucehaia la Țarigrad. Doi C. rasleți figurează pe lista boierilor mari în 1718, aumme: *Mania C.*, mare căpitan și fiul sen *Părvu*. Dintr'un al doilea fiu al capit. Vasile, anume *Pavel* se nascu *Pantazi C.* Acesta se casatori cu fca lui Const. Cantemir, fiul lui Antioch V. Juca un rol important în afacerile țerii, având rangul de mare clucer. Dupa cum se găsește într'un act, pe la 1764 murise, lasând 2 baietei: Scarlat și Constantin.

Stolnicul Scarlat C., în 1785 ispravnic de Buzeu ca biv-stolnic. Punându-se în relațiuni rele cu Mavrogheni, acesta exiliaza pe soția boierului, anume Luxaudra, la închisoarea Edicule diu Constanținopol, unde remase mai mulți ani cu fiul ei. Sc. C., energetic apărător al intereselor țerii spunea într'un rând gener. Mitrovski: »Austria n'a dobândit țeara prin arme, ci Români au chemat-o ca pe o prietena.« Luxandra liberata din închisoare vine în țeară, apoi se retrage preste munți, când soțul ei murise, (1802).

Constantin C., frate cu precedentul, om în vârstă și boier însemnat dela începutul acestui secol. Înainte și în timpul ocupației rusesci el era mare spatar.

Ion C., colonelul, fiul lui Scarlat, n. 1798, om politic foarte însemnat; mare orator și apărător al drepturilor naționale, în deosebi în adunarea obștească dela 1834, când prin elocueța sa a scit sa înbarbateze pe toți deputații, ca sa reziste pretensiunilor rusesci referitoare la introducerea unor modificari în Regulamentul organic. După închiderea acestei adunări C. s'a refugiat în străinătate, dar n'a încetat sa pledeze drepturile țerii la Paris și la Londra, cautând a întreprinde relațiuni cu barbați politici marcanți, ca Thiers, Palmerston și alții. Vrând a se rentoarce în țeară a fost arestat în Lugos și închis în Caransebeș, apoi predat guvernului român, care l-a ținut închis doi ani în manastirile Margineui și Plumbuita; la 1841 a fost eliberat. Precum la 1833, dupa moartea fratelui său Constantin și a ieșirii sale din armată, în care intrase cu rang de capitan, s'a pus în capul societății filarmonice și a îndemnat pe oamenii de talent să se ocupe cu literatura; așa și dupa eliberarea sa a scit sa adune în jurul său un număr de barbați betrâni și tineri, contribuind astfel la cimentarea societății. Intrarea oștirilor straine la 1848, moartea soției sale și exilarea amicilor săi îl aruncara în o melancolie, de care numai moartea îl scapă în 1863. (Cf. Ioan C., discurs de recepție la Acad. Rom., de Ioan Ghica.)

Ion C., barbat politic, (fiul colonelului Ion C. † 1863), n. 1 Oct. 1841 în Bucuresci, † 13 Nov. 1888; a ocupat între a. 1877 și 1886 în Cabinetul I Bratianu diferite ministere, (justiție, externe, finanțe, domenii), a fost la 1887 primar al Bucurescilor și la 1888 guvernator al Bancei Naționale.

Campi Raudii, câmpuri situate spre sud-est dela orașul Vercelli (v. ac.), unde la 101 a. Chr. Marius a batut pe Cimbri.

Campoamor, *Don Ramon de*, poet spaniol, n. 1817. A scris fabule și poezii lirice: (Fabulas originales, 1842; Ayes del alma, 1852; Doloras, ed. n. 1866); și pentru teatru: (Dies irae, 1873; Cuertos y locos și El honor, 1874; Obras poeticas, ed. n. 1874.) C. a fost și deputat.

Campobasso, prov. ital. (Abruzzi), 4416 km², cu 391,087 loc. (1890). Capitala C., 13,504 loc., fabrica de oțel.

Campodea, insect din ord. Thysanurelor.

Campodux, (lat.) comandant de trupe, oștean mare. Crouca lui Huru din secl. XIII este facuta, se dice, de un Arboare Campodux, stramos al faimosului hatman al lui Stefan Vv. [O. L.]

Campo Formio, castel în Italia sup., lângă Udine; aci s'a încheiat la 17 Oct. 1797 pacea între Austria și republica franc.; în aceasta pace Austria abdice de Lombardia, provinciile belgice și teritoriul drept al Rinului, primi însa Istria, Dalmația și Veneția.

Campomanes, *Don Pedro Rodriguez, Conte de C.*, om de stat span., u. 1723 în Asturia, 1770 până la 1791 president al consiliului suprem din Castilia, stirpi multe abuzuri și introduce reforme salutare. † 1802.

Campos, (câmpii), ținuturile extinse din interiorul Brasilei, acoperite cu ierburi și în parte cu paduri. *C. oraș* (Sao Salvador) în statul bras. Rio de Janeiro, 20,000 loc. Export de cafea, orez, bumbac și trestie de zahăr. Lumin. electrica.

Campo santo, (ital.) câmp sfânt, loc sfânt, numire ce o dau Italiinii cimiterului, îndeosebi cimiteriilor cu morminte în arcade ornate. Cel mai însemnat C. s. e cel de lângă domul din Pisa.

Campulicon, o massa compusa din resturi de cauciuc și de plută de dopuri. Massa se preface în table subțiri, se coloreaza și lustruesce bine și servece ca covoare pentru podini și pereți. Aci e înlocuita prin covoare cerate de plută. Covoarele de C. sânt foarte bune pentru odaile reci, contra igrasiei, în casele de bolnavi, etc.

Câmpul libertății, un câmp lângă Blaj, între riul Târnavă mare și calea fer., care se folosesce de pașune, și care până la 1848 se numia rîtul Grecilor, fiind-ca acolo își pasceau și își pasc până în ziua de astăzi orașenii din Blaj, (numiți și Greci), vitele lor. Pe C. acesta se țin în 3 15 Maiu 1848 memorabila adunare a Românilor, în care se primi între altele propunerea lui S. Barnuțiu, că: »C. acesta, pe care se ține întâia adunare naționala rom. diu Trs., intru eterna aducere aminte a acestui act glorios, se va numi C. libertății pentru totdeauna. Pe locul, unde era așezata tribuna, de pe care își facu Baruțiu propunerile, s'a pus ca semu o piatră, numita »piatra libertății.« Aceasta piatra fusese mai înainte așezata între cele doue turnuri ale bisericeii catedrale din Blaj, de unde însa aruncata de vânt, a ramas în piața Blajului, până la așezarea ei pe C. libertății. Piatra aceasta cufundându-se în nasip, mai târziu s'a pus alta preste ea, cu mult mai înalta. În primavara a. 1883, apa Târnavei, schimbându-și alvia, piatra a fost mutata la locul unde se afla și astăzi. Pâna la 1876 studenții mergeau în fiecare an la 3/15 Maiu pe C. libertății, și dupa

sfințirea pietrii prin preot, unul dintre ei rostia o cuvântare despre adunarea din 1848. Procesiunea aceasta însă (1876) fu oprită de guvern.

[Dr. A. B.]

Câmpul Mierlei, (Kossovopolje), vale în Sârbia, lângă Pristina; aci s'au dat luptele mari: în Iunie 1389 între Turci (Murad I) și Sârbi (Lazar), și 17—19 Oct. 1448 între Turci (Murad II) și Ioan Huniade.

Câmpulung, district, mai înainte un ținut întreg și mare, cunoscut în istorie sub numele de Ținutul sau Ocolul C., cuprindea tot șiragul de munți înalți de pe teritorul Bucovinei despre Ardeal spre Maramureș până la râul Ceremușului. Pe teritoriul lui se aflau mai multe sate. Locuitorii din partea resariteană sunt Români, iar cei din partea apuseana se chiamă Huțani sau Huțuli și vorbesc un dialect rusesc, dis și rutenesc. Dupa Dimitrie Cantemir, ca și Vrancea și Tigheciul în Moldova meridională, au fost nisece republice mai vechi, cari au pastrat vechile lor libertați și după înființarea principatului Moldovei. Aceste așa dișe republice erau probabil confederațiuni de cnezate române, existente în Moldova înainte de întemeierea principatului, precum era confederațiunea cnezilor Bolochoveni. Aceasta organizare și-au păstrat-o și după ce s'au unit micile republici sau cnezate de mai înainte, ca Vrancea, Brodnicul, Bêrladul, Tigheciul, etc., spre a forma împreuna un singur domniat mare și puternic, mai abil de a pune stavila necontentitelor navăli și pradări, facute de unele triburi barbare. Autonomia lor locală și-o manifestau prin aceea, că la alegerea Domnului mergeau la el reprezentanții acestui ținut, i-se închinau, recunoscându-l și ei ca domnitor comun, și-i aratau totodată cu ce și cu cât vor contribui și ei la întreținerea domniatului. Aceste contribuiți voluntare erau aduse la domnio mai întâiu de înșiși reprezentanții locali ai ținutului, mai pe urmă însă, cam de prin secl. XVII încoace, fură strinse de către doi vornici trimiși dela domnie. Înfrăaceasta stare politică și socială a trecut ținutul C. în 1775 sub domnia împărației Habsburgilor, împreuna cu câte o parte din ținutul Sucevei și al Cernăuțului. De aci înainte s'a schimbat cu desăvârșire aceasta stare politică și socială a locuitorilor; chiar și proprietatea lor seculară s'a micșorat foarte mult în urma unui proces îndelungat, purtat cu fiscul. (Cf. Cantemir D., Descriptio Moldaviae. Buc., 1872, pag. 123 și 106; Eud. Hurmuzaki, Noth- und Hilferuf der Gemeinden des Moldauisch-Campulung Okols in der Bukowina. Wien, 1861; Sbierra I. G., Traiul Românilor înainte de fundarea staturilor naționale. Cernauți, 1890; Marian S. Fl., Tradiții populare rom., Buc., 1895.)

Câmpulung, 1) *C. com. urb.* în Rom., capitala j.-lui Muscel, și odinioară rezidență domnească, situata pe un platou între 2 dealuri numite Muscele. C. are o poziție foarte frumoasă și preste 10,000 loc. împreuna cu cei din suburbiile orașului; afara de puțini cat., loc. sunt toți ortodoxi. Orașul are 4 strade principale, cari merg paralel în lungul orașului; stradele sunt curate și pavate cu bolovani; 2 piețe (piața Sf. Ilie și piața mica) și 2 gradini publice. Intre edificiile mai însemnate se numeră: gimnasiul, școalele primare de baieti și de fete, spitalul județean,

prefectura, primăria, casa creditului agricol, casarma reg. 30 de Dorobanți, casarma Calărășilor, poșta, telegraful, mai multe cofetarii și cafenele, 3 oteluri și câteva case mari și frumoase, zidite în stil modern. În C. sunt mai multe biserici foarte vechi, între cari mai însemnate sunt: *Mănăstirea C.*, fundata de Radu Negru și restaurată la 1636 de Mateiu Basarab, iar la 1832 de catra stat, având mai multe odoare vechi; astăzi e biserică de nur. Bis. domnească zidita de Doamna Chiajna și de fiul său Petru. Bis. sf. Nicolae din Țîrg. Bis. Marina, dupa tradiție mai veche decât bis. lui Radu Negru. Bis. Bradn. Bis. sf. Treime, zidita pe timpul lui Mateiu Basarab și interesanta din punct de vedere al artei bizantine. Bis. Scheiu. Bis. Valea. Mănăstirea cat. (Bărăția) din piața orașului, ș. a. Tot în raionul orașului este și schitul Ciocanu și Bis. Flămânda. Instrucția se face într'un gimnasiu clasic, 2 școale primare de baieti și 2 de fete; 1 școală mixta în mahalaua Bughea-Malu; 1 pensionat de fete și 1 școală de baieti și fete condusa de preoți cat. dela Bărăție. În C. se afla și un muzeu, numit »Negru-Voda«, cuprinzând obiecte antice de valoare.

Aici e rezidența prefecturii j.-lui Muscel, a unui tribunal de prima instanța și a altor autorități mai mici. În privința industrială orașul are 17 miori, mai multe pine sau dârste pentru bătut postav, 1 fabrica de salama, 1 fabrica de hârtie, unde sunt ocupați preste 250 lucratori. Loc. se mai ocupa cu facerea de șițe și donițe, apoi cu olaria, croitoria, tâmplaria, fieraria, etc. și parte cu agricultura. Țîrg săptămânal se face în C. în toate Sâmbetele, iar Țîrg anual numit »sf. Ilie« se face în zilele dela 17—28 Iulie; acest Țîrg e foarte animat; vitele, și în special caii sunt mult căutați. **C. o m e r c i u l** po lângă lipscanii, băcanii și cărciumii, mai costă și din vânzarea produsului industriei naționale, precum: șițe, doniți, stofe de lână, pânzeturi, costume naționale, ș. a. Prin linia ferată orașul C. e pus în legatură cu alte orașe principale ale țerii.

Orașul C. trece drept primul scaun al voevodatului Munteniei; aici descalecă la 1290 Radu Negru, voevodul Făgărășului și întemeietorul Munteniei. C. exista înainte de coborîrea lui Radu dela Făgărăș; pâna pe timpul Fanarioșilor C. forma o republica ca și Bêrladul, înzestrata cu drepturi și privilegii speciale. La 1737 orașul C. fu ars de Turci, iar în timpul rescoalei dela 1821 fu ocupat de Nicolae și Iorgu, frații lui Ipsilante. (Cf. C. D. Aricescu, Istoria C.-lui, și C. Alessandrescu, Dicț. geogr. al j.-lui Muscel. Buc., 1893.)

(C., stabiliment balnear, v. Radu Negru, Baile.)

[—.]

2) *C. Românesc*, comuna urbană în Bucovina, căp. și j. C., cu 6708 loc., (4334 ort., 1147 cat., 62 prot. și 1165 mos.), trei parochii ort. și una cat., trei școale primare de baieti și de fete, o școală de industrie de lemn, stațiune de cale ferată locală; scaunul căpitaniei și al judecatoriei; cabinet de lectură, banca rurală.

3) *C. Rusesce*, (numit de Huțani *Dolhopole*), comuna rurală și parochie cu moșie boierească în Buc., căp. Vijnța, j. Putila, cu 1725 loc., (1609 ort., 21 cat. și 95 mos.); școală primară.

[Dr. I. G. Sbierra.]

4) *C.*, (*magh. Hosszimezß*), com. mare în Ung., cott. Maramures, cu 2102 loc. magh. și ruteni; a fost unul dintre cele 5 orașe ale coroanei, ridicate la acest rang 1329 de regele Carol Robert.

5) *C.*, (*magh. Hosszimezß*), com. rur. în Ung., cott. Selagiu, cu 336 loc. rom.

Campus Martius, câmp în Roma unde se țineau odinioară adunările de popor. Aici era și locul pentru exercițiile militare.

Campylootrop, (*grec.*) în botan. organ (ovul, sporange, etc.) îndoit în forma de arc, de rinichiu, ori potcoavă; s. e. ovul *C.*, la care micropilul e apropiat de hil și de chalază, (la Fasole, Crucifere, Solanee, etc.)

Camwood, (pron. chemvud), sau **Barwood**, lemnul arborelui *Baphia nitida*, originar alb, devine roșu-negricios la aer, se folosește la vapsitul kumbacului. Hamburg a importat 1891 ca. 40,000 kgr.

Can, (Kan), numirea bastimentelor de resboiu la Iaponezi; măsura de fluiditate în Olanda = 1 lit.

Cană, 1) orașel în Galilea, în care Isus, luând parte la o nuntă, savârși cea dintâiu minune, prefacând apa în vin, (Ioan 2, 1 și urm.); 2) cotel spaniol de 8 palmos, = 1'555—1'604 m.

Cană, trestie, trestie de zahăr; o beutură spirtoasă, produsă din zaharul de trestie înainte de destilațiunea rumului.

Canaan, numele unei țeri; pe monumentele egiptene din dinastia a 19 și 20 însemna Assyria sud. În testam. vechiu se înțelegea când Fenicia, când țeara de pe ambele părți ale râului Iordan, sau și numai partea vestică dela Iordan, cucerita de Israil. *Cananiții* din biblie sunt deci sau Fenicienii, sau populațiunea Palestinei supusa de Israil. Pe timpul sf. Augustin, țeranii punici din Africa nord. se numiau *Chanani*, adică: Fenicienii.

Canabae, (*lat.*) dughene, în care se vindeau diferite obiecte la legionarii romani; se construiau de regulă lângă fiecare lagăr staționar.

Canada, colonie engl. în America de nord, se compune din prov. Quebec și Ontario. Pe la 1867—69 fu împreunată cu celelalte colonii engl. de pe continentul nord-american, formându-se un stat federativ sub numirea »*Dominion of Canada*« cu teritoriu de 7.990,733 km². și 4.966,665 loc. (1895), între cari vr'o 125,000 Indiani, restul Francezi catolici (în partea estică) și Englezii protestanți (în partea vestică). *C.* cuprinde partea dinspre nord dela Statele-Unite a Americii de nord, afara de Alaska. În partea sa vestică e acoperită de 3 șiruri de munți (Cascadele, Columbia și Munții Stâncoși), cari își ajung cea mai mare înălțime în Mt. Brown (4880 m.); pasurile peste acești munți nu sunt grele de străbătut; ținutul muntos în parte mare e acoperit cu paduri; are și ghețari. Dela coastele estice ale munților stâncoși până la Oceanul Arctic, Baia lui Hudson și Oceanul Atlantic se întinde un teren aproape șes, întrerupt pe alocuirea de ridicaturi stâncoase (Niagara) și coline, cari în multe locuri dau aspect undulos ținutului. În părțile nordice acest șes e steril, abia se afla plante mici, în părțile sudice însă se afla pământ roditor. Păduri se află și pe întinsul șes în extensiuni nemărginite. În *ape* *C.* e foarte bogată, servind la 3 oceane ape abondente: Oceanului Atlantic aparține basinel San-Lorenzo, care duce apele lacurilor canadice (v. ac.); Saskatchewan

ieșind din lacul Winnipeg se varsă sub numele Nelson în Baia Hudson; în fine lacurile: Cerbilor, Athabasca, Scavilor și Ursului mare se scurg prin Mackenzie spre Oceanul Arctic; coborârile vestice ale munților își varsa apele lor scurte în Oceanul Pacific. Deși apele *C.-ei* în genere sunt acoperite cu gheața o jumătate de an, totuși ele contribuie mult la înlesnirea comunicațiunii. *Clima* *C.-ei* se caracterizează prin schimbarea repede a caldurii mari de vara cu frigul extrem de iarna. Ca *produse* se numeră diferite soiuri de lemn în cantități enorme, cereale, petroleu, fier și alte minerale, apoi pesci, blane, etc. *Industria* e în desvoltare, iar *comerțul* înfloritor; flotila comercială a Dominiunii era la 1894 de 7245 nai de 1.110,530 tone; export de lemn, oerale, făină, potașa, oleu de pește, pesci, carne, vite, piei; (în total 117.524,949 Dol. 1893/94), import de metale, țesături, coloniale (123.479,940 Dol.) *Comunicații* servesc, afară de ape, 25,144 km. căi ferate (1894) și 51,242 km. linii telegrafice. Instructiunea se desvoaltă rapid; 1889 erau în *C.* 16 universități, 24 colegii, 965 școale sup. și 15,145 șc. pop. cu 1 mil. școlari; *C.* are o Academie de științe, Royal Society, Academia artelor frumoase, Societate literară-istorică, etc. *Constituția*. Puterea executivă o are un guvernator general cu un sfat secret (ministeriu), numiți din partea coroanei engleze; legislațiunea o are parlamentul federativ (senatul cu 78 membri numiți de guvernator, și camera deputaților (215) aleși de cetățeni); pentru afacerile locale fiecare provincie își are parlamentul seu. *Finanțe*: veniturile ord. 1893/4 au fost 36.374,694 Dol.; cheltuieli 37.585.025 Dol. Datoria statului 1894, 308¹/₂ mil. Dol. *Armata*: trupe stabile 1200 oameni, miliții 37,359, rezerve 655,000; 7 vapoare de resboiu. Capitala federațiunii dela 1858 e *Ottawa*.

Istoria. *C.* fù descoperita la 1497 de Seb. Cabotto, dar nime nu se cugeta la colonizarea acelei țeri până la 1608, când Franția începă a o ocupa și puse basă colonisării prin fundarea orașului Quebec. Colonizarea mai intensiva fù împiedecată prin luptele cu Indianii, dar mai ales prin intoleranța religioasă, transplantată de iesuiți și în *C.* Aceasta provocă nemulțamiri, cari dusera la revoluție și lupte cu Englezii învecinați, cari lupte se terminară 1763 în favorul Englezilor, remanând ei stăpâni *C.-ei*. Reacțiunea eschise acum pe catolici dela toate oficiile publice, 1774 însă se întroduse libertate religioasă. 1791 *C.* fù împărțita în *C.* inferioară (franc.) și *C.* superioară (engl.) Frecările între cele două națiuni și confesiuni durară în continuu. Dela 1867 *C.* fù unita pe rând cu celelalte colonii engl. din America de nord, după ce 1840 i-se dete o constituție liberală și prin administrare înțeleaptă se puse basa desvoltării noului stat federativ Dominion of *C.*, a carui populațiune crescă prin colonisari noue în mod sinșitor.

Canadice, lacurile, cele 5 lacuri mari din America de nord, situate între Canada și Statele-Unite: Lacul superior, Huron, Michigan, Erie și Ontario, între cele două din urma renumitele cataracte Niagara. Lacurile canadice sunt situate în forma de terase și se scurg unul într'altul și în fine din Ontario prin râul San-Lorenzo în Oceanul Atlantic. Intre toate lacurile

se afla cataracte și caderi de apă, acestea sînt încungiuurate cu canale, pe cari pot umbra vapoare dela marginea extremă a Lacului superior pîna la ocean.

Canadian River, rîu în America de nord, isvoresce în Munții stîncoși și se varsă în Arkansas; 1400 km. lung.

Canadol, produs ce se obține la destilațiunea pacurei (țiteiului); în comerț se cunoaște sub numele *gazolină*. Se întrebuințează ca mijloc de degresare și pentru carburare în aparate speciale de produs gaz de iluminat. C. fierbe între 70°—90° C; greut. specif. 0.66—0.69.

Canal, scurgere artificială de apă, care servește pentru aprovizionarea cu apă a ținuturilor uscate, sau pentru scurgerea mlaștinilor, pentru alimentarea cu apă a orașelor, pentru deviarea apelor diu cursul lor normal, pentru ducerea mîndrariilor diu clădiri (v. Caualisare).

C. pot servi și ca căi de comunicație pentru transportul de persoane și mărfuri. Dintre aceste cele mai mari sînt: *C. Imperial*, 1) C. diu Aragonia în dreapta rîului Ebro dela Tudela pîna la Saragosa, 119 km. lung, 25.5 m. lat, 3.35 m. afund; început de împêratul Carol V. 2) *C. Jînho*, cel mai mare canal, în China, se începe diuș de Nanking la rîul Jangcekiang, duce preste Hoangho spre nord pîna la Peiho; 1100 km. lung, 80—330 m. lat, făcut de priu secl. VII. 3) *C. nord-estic*, între Kiel pîna la gura Elbei, 98 km. lung, 26 m. lat, 8.5 m. afund; înlesnesce comunicatia diu Marea Nordica în cea Estică (baltica), etc.

În botanica se numesc *C. aerifere*, cavități alungite în forma de tuburi, de obicei între țeseturile moi ale plantelor vasculare acvatice; în interior conțin aer, ce constituie atmosfera internă a plantei. Când celulele ce mărginesc cavitatarea C.-lui produc și eliminază diverse substanțe, C. se dic *secretorii*.

Canal, (franc. *C. La Manche*), în antichitate *Mare Britannicum*, parte a Oceanului Atlantic, care leagă de acest ocean Marea Nordica și desparte Franca de catra Marea Britanie; 500 km. lung; mai îngust (33 km.) între Dover și Calais, 57 m. afund. Pe aci s'a proiectat un tunel submarin, mai în urma nu pod, dar planurile nu s'au realizat, în parte diu cauza opoziției Engliterei.

Insulele C., grupa de insule în sinul Normandiei, 3 insule mai marișoare altele mai mici; 195 km²., cu 92,272 loc. (1891); renumite lap-tarii; aparțin Engliterei.

Canalia, (franc. *Canaille*), partea degradată și desprețuită a populațiunii; în general toți oamenii demni de respectul public, ori care ar fi condițiunea lor socială.

Canalisare, o întocmire sistematică de canale subterane, priu cari se scurg apele usate de casa și industrie, adesea și cele meteorice de pe piețe, strade și curți.

C. orașelor are scopul a înlesni scurgerea repede diu oraș a apelor de ploaie, a apelor mîrdare diu casa, bucatarii, spalatorii, curți, grajduri, stabilimente industriale, a oprî stagnarea apei pe suprafața solului și a înlătura umiditatea lui. În orașele, în cari s'a introdus sistemul de totul la canal, se varsă direct diu latrine (diu water-closete) în canalele publice și excre-

meentele omenești diluate cu cantități mari de apă. Un oraș nu poate fi salubru dacă nu este caualizat. C. devine numai atunci perfectă, când toate curțile, toate casele sînt legate cu canalul public priu canale particulare, când orașul este alimentat cu cantități mari de apă curată, cari servesc pentru spalarea puternică a canalelor. Canalele au obiiciunt forma ovală și dimensiuni diferite; canalele colectoare principale sînt destul de înalte, pentru-ca lucratorii însarcinați cu curățirea lor precum și inginerii, cari le inspectează, sa poată umbra priu ele, altele, mai ales cele particulare diu curțile caselor, au dimensiuni mici. În antica Roma canalele colectoare au avut o largime mai însemnată decât canalele moderne, ruinele colectorului «cloaca maxima» au dimensiuni mai mari decât canalele principale de astăzi diu Paris, Berlin, Londra. Canalele de dimensiune mai mare se zidesc diu betou și diu piatră, canalele mai înguste sînt constituite și diu țevi de tuciu sau de pamînt ars. Pentru ca gazele infecte diu canal sa nu se suie în locuțiile legate cu canal, se intercalează între canalul public și cel privat, precum și între canalul particular și latrina un sifon, care fiind închis ermetic priu apă opresce trecerea gazelor. Un remediu mai eficace în contra emanățiunilor mefitice ale canalelor consta însă în construcțiunea lor corectă, cu un povîrniș (panta) suficient pentru înlesnirea scurgerei repede a conținutului lor și în spalarea lor regulată. Conținutul canalelor se varsă obiiciunt în rîurile apropiate, direct sau dupa purificarea prealabilă, în multe orașe licuidele canalelor serva pentru irigațiunea terenurilor cultivate, pentru îngrășarea pamîntului (v. Irigațiune). Purificarea licidelor diu canale se produce priu decantare (priu adunarea licuידelor într'un basin, în care materiile suspendate se depun pe fund), priu filtrare prin carbuși și uasiș și pe calea chimică priu amestecarea cu diferite saruri, cari grabesc caderea pe fund a materiilor suspendate. [I. Felix.]

Canapea, dela grec. Kanopeion = perdele pentru apărare de musce; fig. nu scaun sau pat proceput cu asemenea perdele.

Canar, (*Fringilla canaria*), o pasere cântătoare diu fam. Fringillidelor, originară diu insulele Canare, unde în stare liberă are culoare verde-galbă, pe când cea diu colivii e galbea mai de tot. Are cânt puternic și placut; învața ușor ori ce melodii. [V. B.]

Canara, (*Kanara*), ținut britic în India anteroara pe teritoriul vestic al Decanului, aparținînd C. nordică (10,129 km.², cu 421,840 loc., capitala Karvar) la presidenția Bombay, iar C. sudică (10,106 km.², cu 959,514 loc., capitala Mangalur) la presidenția Madras.

Lamba canarã, (sausr. Karuãta), una diu limbile dravidice diu Decan, vorbită de vro 8 mil. oameni; are alfabet propriu și o literatură însemnată, dar puțin cunoscută.

Canare, insulele C., (în antichitate Insulae fortunatae), grupa de insule în Oceanul Atlantic, 103 km. departe de continentul Africeii nordice, formînd o provincie spaniolă de 7273 km.², cu 291,625 loc. (1887). Insulele sînt de proveniența vulcanică, cu piscuri înalte; grupa se compune diu 7 insule mai mari locuite (Ferro, Palma, Teueriffa, Gran Canaria, Gomera, Fuerteventura,

Lanzarote) și alte 5 mai mici și nelocuite. Clima e foarte plăcută și sănătoasă; pământul roditor: fructe sudice, vin, mătasă, coșenila, etc. Acț este patria paserilor canare. Locuitorii sînt de origine spaniolă, normana și flandrică, mestecați cu sînge de Gnanchi (indigeni stravechi) și Negri. Dela 1478 aceste insule aparțin Spaniei.

Canava, (frc. *canevas*), o țesătură ordinară rară, cu găurile patratiche, cari servesc ca fond la brodat cu fire colorate (strainin); ca perdele pentru apărarea de mușce și aerisitoare; tot așa se mai numesc și sarghia și pânza groasă rară.

Canazawa, oraș în Iaponia, pe țărmul nord-vestic al insulei Nipon; 94,257 loc.; fabricațiune de bronz, porțelan și inatșarii.

Cancan, dans frc., originar din Algeria; un fel de contradans, însă cu deviațiuni excentrice și indecente în figuri, ținută și pozițiuni.

Cancelar, (lat. cancellarius, frc. chancelier, engl. chancellor, germ. Kanzler), ampoiât în-sarcinat cu redactarea documentelor de stat. Dignitatea de C. a fost la început una dintre cele mai înalte în statele europene. În imperiul vechin germ. arhiepiscopul din Mainz (Mayence) purta titlul de arhicanancelar (Erzkanzler) al imperiului. În Franca C. trebuia să fie jurist și avea funcțiunile unui ministru de justiție. În Anglia marele C. (Lord High Chancellor) e și astăzi primul ampoiât al statului, împreună în persoana sa funcțiunile de presid. al casei Lorșilor, de șef al cancelariei imperiului, de ministru de justiție și de president al curții de apel. În Prusia regele Frideric II creă postul de mare C., care era identic cu postul de ministru de justiție. Astăzi e de înportața deosebită în Germania funcțiunea de C. imperial (Reichskanzler), creată de Bismarck în 1871. C. imp. e numit de împăratul, e primul dignitar al administrațiunei imperiului și presidentul consiliului federal (Bundesrat). V. și Logofet mare.

Cancelaria, birou. (v. Bureau).

C. aulică Transilvând. Transilvania, ajunsă sub domnia casei habsburgice, avea lipsa de un reprezentant lînga curtea din Viena, precum avuse și la Poarta otomana, și neînvoindu-se de loc, ca să aibă acolo reprezentant comun cu Ungaria, pe baza resoluțiunii Alvinczi-ane în 1694 a trimis la Viena pe vice-cancelarul Samuil Kálnoki, ca să mijlocească corespondența între curte și țeara. Din pozițiunea aceasta modestă C. foarte repede s'a ridicat și deja în 1695 ea începe a funcționa ca dicasteriu, și a influența în guvernarea țerii. Ea trage la sine împărțirea donațiunilor și trimețea ordonanțe, iar prin art. II din 1755 i-s'a încredințat și judicatura în instanța supremă. Astfel competența C.-ei se lărși tot mai mult pîna ce ajunse autoritatea oficioasă cea mai înaltă a Transilvaniei, care era împunernicată, și fără de subscrierea proprie a principelui, în numele acestuia să îndrepte ordinațiunii contra guvern. Sub Iosif II puțin timp a fost împreunată cu a Ungariei; dar dela 1791 iar a funcționat de sine pîna la 1848. După încetarea absolutismului a fost restabilită, și a funcționat pîna la 1867. C. anlica Trs. sta de regula din 6 consilieri aulici, alceși în sensul diplomei Leopoldine din 1691 și a legilor XX și XXI din 1791, dintre barbații cnalificați ai celor trei națiuni și patru confesiuni recepte, avînd per-

sonalul auxiliar în mesura corespunzătoare. Sub principii naționali ânce a fost C. în Trs., iar sub donnia austriacă erau și aci doue cancelarii.

Cancer sau *Carcinoma*, tîmoare, ce se poate desvolta în ori ce parte a organismului: piele, ganglioni, creer, intestin, rarunchi, etc., și care își are originea în o înmulțire (hypergeneza și hypertrofiie) neregulată (atipică) a epitelului acestor organe. C. distruge și subștitne țesutul organului, în care se desvoaltă, suprimîndu-i funcțiunea; el se propagă mai departe catra organele învecinate cît și prin vasele limfatice spre ganglionii limfatici. C. se desvoalta de preferința la oamnei în vîrsta, el e dureros și ajuns la suprafața pielii poate forma o ulcerăție de un aspect particular. C. recidivează, causează după mai mult timp cabexia canceroasă și se poate generalisa. Causa C.-lui, după unii autori, e o predispoziție congenitală a organismului pentru o hypergeneza epitelială morbidă, după alții nisce microorganisme numite «coccidii». Tratatmentul cel mai bun al C.-lui e extirpațiunea chirurgicală, cît mai timpurie; chiar după o operațiune bine reușită el poate recidiva și atunci o nouă operațiune se impune. Se deosebesc: *C. simpulu*, în care celulele epiteliale țin cumpna țesutului de legatură; *C. medular*, de o consistență mai moale cu nmle alveole; *Scirrhus*, de o consistență vîrtoasă, prevalează țesutul de legatură; *C. gelatinos*, la care și microscopic se poate constata o degenerație gelatinoasă sau coloidală a substanței; *C. myxomatos*, cu o degenerație myxomatoasă (inucoasă) a substanței. În C. se așează câte odată pigment negricios; o formă foarte malignă.

Cancion, versul liric al Spaniolilor, cu 8 silabe trocheice.

Cancionero, colecțiune de poesii lirice; la început C. cuprindea poesiiile ce se cântau la curte.

Cancricat, (musica), vechiu artificiu contrapunctic, întrebunțat mai cu sania în Canon; indică că tema este a se lua mîrgînd ca racul, adeca dela ultima nota catra cea dintîin.

Cancrin, *George*, conte, financiar și om de stat, n. la Hanan 1773, † la St.-Petersburg 1845. În 1796 întră în serviciul Rusiei, și avansînd repede în administrația militară, fu numit 1823 ministru de finanțe. C. mari veniturile publice prin exploatarea minelor și prin economii; stabili un ordin riguros în finanțe, fundă școli de comerț și de navigațiune, institute forestiere, tehnologice, etc.; desvolta genul industrial al națiunei ruse; ridică creditul sen și dete rezultatul experienței sale lungi în diverse opere de economie politică și de administrație. (Rem.: Economia mil. în timpul pacii și în timpul resboinului.)

Cancroid, Cancer. (v. ac.)

Candahar, oraș în Afghanistan, lînga un afluent al riului Hilmand; 13,000 loc., industrie de mătasa, stațiune de caravane, comerț cu India; pîna 1839 a fost capitala unui chaut independent.

Candarin, numele unei niici mesuri de greutate în China și Iaponia; Chinezii îi dic *Fen*, Iaponezii *Fung* sau *Pun*; 0.375 gr.

Candela, luminare, sfeșnic, un vas de metal, în care se așează alt vas de sticlă umplut cu oleu. C. servesc ca lumina în biserica și se așează înaintea sîntitelor icoane, iar pe alocurea, și priu casele private, tot pentru trebuințele

cultului divin; după istorie simbolizează C. de aur din Test. vechiu, care ardea în templul Iudeilor, în semn, ca Dđeu, lumina cea eternă, care luminează și încălzește inimele și sufletele credincioșilor, face vii în veoi pe toți cei ce umbra în căile Lui.

„Candela“, jurnal bisericesc-literar, apare dela 1882 sub auspiciile Consistorului arhiep. din Cernauț odata pe lună, conținând și articole în limba rutenească; ea urmărește sporirea, lățirea și fructificarea științei teologice, și are ca scop a deschide olerului pastoral tesaurul științei teologice, a semăna prin predici adevărată religiozitate și moralitate în popor, și a înfrăți și uni prin iubire pe toți membrii bisericii. Redactorii au fost: Dr Vasile Mitrofanoviciu (Iulie 1882 până Oct. 1883); Artemiu Berariu (Nov. 1883 până Martie 1895) și Dr Emilian Voiuțchi (Apr. 1895 până Dec. 1897), iar pentru textul rutenesc necontenit Isidor Vorobchieviciu. [Dr I. G. Sbiera.]

Candelabru, în antichitate un picior de lemn pentru a susține luminari, lămpi, etc.; crescând luxul, s'a sculptat artistic în bronz sau marmoră. Constă adesea dintr'un trunchiu canelat, purtat de picioare de animal, având la extremitatea de sus un disc.

În biserică un C. provădit cu mai multe lumini ori vase pentru oleu este aninat deasupra pietrii din mijlocul bisericii, și închipuiesc sfeșnicul de aur cu șapte lumini din Test. vechiu, așezat în templul iudaic în latură de catra meaza-đi. **Policantrul** (= multe luminari), e identic cu candelabru. **Sfeșnicul**, un postament cu unul, ori cu mai multe brațe pentru candelă ori lumini, așezat în biserică pe pământ ori pe diferite mese. Arderea oleului și grăsimii din candelă și sfeșnice este totodata și un fel de jertfă adusă de credincioși lui Dđeu, după imitarea jertfelor de animale și vegetale din Test. vechiu. Sfeșnice și C. se așează în bisericile creștine mai cu samă înaintea icoanei lui Isus și a Mariei, înaintea iconostasului (altarului), apoi pe lângă tetrapod, unde sta icoana sfântului, ce se serbează în ziua respectivă, și în altar pe masă și pe proscomidier. [G. Hango.]

Cândesci, numire topogr. în Rom., 1) C., com. rur. în j. Buzău, formată din 3 cat. cu 1840 loc., 3 biserici și 2 școale; teren avnt în substanțe minerale și mai cu samă în cărbuni de pământ. 2) C., com. rur. în j. Dâmbovița, formată din 3 cat. cu 1700 loc., 3 bis. și 2 școale. Loc. se ocupă cu lemăria și mai cu sama cu rotaria.

Cândescu, veche familie munteană, ađi stinsă. Originea ei se confunda cu a Basarabilor. La început numele de familie îl aveau după moșia Patarlagele. **Mihalcea Banul**, boier vestit din timpul lui Mihaiu-Viteazul, al cărui tovarăș credincios era, a fost Mare Ban al Craiovei înainte de 1598. Pieri pe câmpia Turđii în 1601, ucis și batjocorit de Unguri. Din cei patru copii ai sei: **Radul vel comis**, đis Mihalcea sau din Patarlage (1630), a fost mai pe urmă mare vornic; ucis sub Mihuea 1658, împreună cu nepotul său. Probabil ca numele de C., s'a luat dela **Cândea Postelnic** ot Balotesci (1640). **Istrate Postelnicul**, boier omorât împreună cu Radu Vorucul și cu nepotul acestuia Câmpineanu 1658.

Candia, Creta (v. ac.) Capitala ei C. (grec. *Megalokastron*), pe țărmul nord. al ins., zidita pe

locul vechiului Herakleion; 12,000 loc.; port; arhiepiscop grec; fabrici de săpun; în apropiere era odinioară portul Knossos.

Candiano-Popescu, Aleacandru, general de divizie, n. 1 Ian. 1841, înțrat în miliție, înaintat căpitan, ia parte în conspirația ofițerilor la resturnarea principelui Cuza (11 Febr. 1865). Demisiona din armată, proclamă, în Aug. 1870 la Ploiesci, detronarea Domnitorului Carol, dar e arestat, dat în judecată și achitat de jurați. Apoi studiază în Italia jurisprudența, se face avocat, reîntră la 1877 în armată, ia parte ca major în capul batal. 2 de vânători la luarea Griviței, (30 Aug. 1877), devine 1879 prefect al poliției, la 1880 adjutant al Regelui Carol (timp de 12 ani), și la 1894 general. C.-P. a publicat și poezii. (Cf. T. Maiorescu, Discurs. parlam., vol. I și II.)

Candid, inocent naiv, curat la suflet.

Candidat, cel ce dorește să ajungă la o funcțiune, la o demnitate. Tot C. se numesc și cei ce au trecut examenul pentru cariera ce și-au ales.

Candioți, locuitorii insulei Creta.

Candis, (candel), zahar cristalizat în cristale bine dezvoltate. Se prepară din cele mai fine zaharuri exotice prin rafinarea zahărului brut cu sânge de bou sau cu albuș de ou, se disolvă în apă ca sirup de 40—41° Baumé, se toarnă în forme hemisferice, în cari sunt întinse orizontal firele de ață. Bazinele se pun la uscătoare la 60° C., timp de 72 oare. Cristalizațiunea pe fire terminată, se sparge coaja de deasupra și se scurge sirupul ramas. Cristalele se spala cu apă caldă și se uscă de nou, apoi se ambalează în lăđi garnisite cu hârtie. C. are felurite nuanțe: alb, gălbui, galben, rosa, negru, vi-nețiu, etc. Se întrebuintează la îndulcirea și prepararea de dulcețuri, lichieri, esențe, șampanie, etc., cari nu se pot limpede bine cu zahar ordinar de căpațina. Efectele lui medicinale sânt problematice, deși muți îl recomanda ca îndulcitor, mai cu samă la receli, etc.

Candolle, numele mai multor botaniști ilustr.

1) C., **Augustin-Pyramus**, n. 1778 la Geneva, † 1841. Prof. de bot. la școala de medicină și la facultatea de științe și directorul grădinei bot. dela Montpellier. Dela 1817 stabilit în Geneva. Cu Lamarck publică la 1805 ediția a III-a a operei *Flore Française*; a mai scris: *Systema naturale Regni vegetabilis*, (2 vol.) și începutul monumentalei opere: *Prodromus systematis naturalis Regni vegetabilis*, în colaborare cu fiul său și cu alți botaniști distinși; *Organographie végétale*, 2 vol.; *Physiologie végétale*, 3 vol., etc. 2) C., **Alphonse Louis Pierre** (fiul precedentului), n. 1806, † 1893. Prof. de bot. și directorul grădinei bot. din Geneva. Continuă opera tatălui său: *Prodromus*, (vol. VIII, 1844—XVII 1873). Dela 1875 începe în colaborare cu fiul său și cu alții opera: *Monographiae Phanerogamarum*. Alte opere de cea mai mare valoare: *Géographie botanique*, 2 vol. (1855); *Lois de la nomenclature botanique* (1867), cu *Nouvelles remarques sur la...* (1883); *Phytographie* (1880); *Origine des plantes cultivées* (a 3-a ediț. 18-6), etc. 3) C., **Cașimir de C.**, fiul precedentului, n. 1836, a scris în *Prodromus*, apoi: *Mémoire sur la famille des Piperacées* (1866), *Théorie de la feuille* (1868), etc. Prețiosul erbar și vasta bibliotecă a fant. C. sânt în orașul Geneva. [S. Șt. R.]

Candra, Ńeul lunei la Luđi; poartă un steag de piele de gazelă, care simbolizează petele lunei și se cară în trasură, care e trasă de antlope.

[Atm.]

Candrea, George, prof. în Bucuresci, n. 20 Apr. 1862 la Neagra în Transilvania; mai tătăin învătător la Cămpeni (Munții apuseni) și prin alte părți, făcū apoi (ca bursier al soc. »Transilvania») studii academice la Bucuresci, Viena, Graz și Strassburg, unde obținū gradul de dr. phil. cu tesa: »Der Begriff des Erhabenen bei Burke und Kant», 1894. În colaborație cu Teofil Frăncu publică: »Rotacismul la Moți și Istrieni», Bucuresci, 1886 și »Românii din Munții apuseni (Moții)», Bucuresci, 1888, studiu conștient și interesant prin datele geografice și etnografice, prin observațiile asupra felului de trai și al obiceiurilor Romănilor din Munții apuseni. cum și prin materialul lingvistic și folkloric adunat. A fost premiat de Acad. Rom. 1894 fu angajat ca colaborator la »Dreptatea» din Timișoara, iar după întemnițarea lui Dr. V. Brăneșce, redacțiunea trecū asupra sa. În urma unui proces de presă fu condamnat, în absență, la 2 ani închisoare, emigrase însă mai înainte în România.

Căndrenii sau *Dorna Căndrenilor*, sat în Bucovina, căp. Cămpulung, j. Vatra Dorna, form. comună și parochie cu: Dealul Florenilor, La Isvor, La Piatra, Pilganii, Poiana Negrii și Sniđii; are 2370 loc. (1942 ort., 185 cat., 33 prot. și 210 mos.), școala primare se află în C., în Dealul Florenilor și în Poiana Negrii; mai multe fântăni de apă feruginoasă; din cea din Poiana Negrii se și exportează; ferestree. [Dr. I. G. Sbierea.]

Candy, 1) măsură de greutate în India de est; se împarte în 20 Maunds. C. de Bombay = 254 kgr.; 2) oraș pe ins. Ceylon.

Căne, (*Canis familiaris*), mamifer din ord. Carnivorelor, fam. Canidelor. Este de foarte multe feluri (rasse), cari se deosebesc prin forma capului, a botului, a corpului, părului, colorii, ș. a. În privința originei e mai probabil, că nu se derivă dela vr'o specie selbatică, ci oamenii au domesticit deosebite feluri de lupi și șacali, din a căror încrucișare a ieșit C. de astăzi. C. se poate foarte bine dresa, e credincios, iute și are mirosul foarte desvoltat. Mănușca tot, ce mănușcă și omul, mai ales îi place carnea statută, fiartă și măncările fainoase. Fuge și înuoata foarte bine, se urcă rēn. Somnul îi este ueliniștit, visează, se trezește iute. Lumina lunei și musica nu-i plac. Rar ajunge etatea de 25 ani, de obiceiu pierē în al 12-lea an de slabiciune. E foarte folositor omului. Carnea lui se mănușcă de unele popoare. Poate fi periculos omului din cauza boalei »turbare» și a unor parasite (viermi), cari pot trece din el în om. Sūnt foarte multe rasse de C., precum: zavođii, prepelicarii, copoii, dogii, mopsii, bursucarii, bulldogii, ogarii, C. mi-toși, C. ciobanesci, C. bernardini, C. de Noua Fundlanda (sau de Canada), C. goi (sau americani).

C. sburdător, v. Calong.

C. tătădesc, (*Vanellus cristatus*), în grainul Romănilor din Bucovina e paserea baltareafa, cunoscuta Romănilor din Transilvania sub numele de *Libuș*, *Bibic*, iar celor din România sub numele de *Nagăp*. (v. ac.) [—]

C. în mitol. grecă. Artenis, đina lunei și vėnatoarei, e urinata de C. de vėnat; iar ca Hekate,

la aparițiunea ei, este bineventata de latratul cănilor. Akleon, un vėnător renumit, a trait tot prin păduri și pe munți, a fost spitecat de căniū sēi de vėnat pe muntele Kithaeron. După Apollodor, Akteon a avut 50 de căni, cari reprezintă cele 50 de đile ale timpului de canicula. Argos, care a pazit pe Io, se numia cănele đinei Hera, și în asemenea seus Eryniele și Kerele se numiau căniū lui Pluto, iar Harpiele căniū lui Zeus. Dioscurii treceau și ca vėnători curagioși, și Castor avea căni renumiți, »căniū castorici», iar căniū cei buni se laudau a fi din soiul acestora. C. lui Orion e steaua Sirius, care aduce đilele cele mai calde de preste an. Aceste se numesc »dies caniculares», (đilele cănelui sau canicula). Turbarea cănilor se atribuia influenței caldurii acestui timp asupra cănilor.

C. în poveștile romăne. Un fet frumos trecēnd preste o apă mare, ajunse la iad și acolo se vėdū ocolit de trei căni albi. Negru împertă iuteles cu amoresa sa. mama lui fėt frumos, voi sa scape de fin, și ea prefacēndu-se bolnava, îl trimise ca să-i aducă mērul din raiu, dar o baba îl învėtă ca cănelui cu două capete, care pazește intrarea raiului, să-i arunce o pāne vrajita. [Atm.]

Căne, numirea a două constelațiunii: 1) *C. mare* se afla pe emisfera sudică între constelațiunile Naia, Oriou și Iepure. După Heis cuprinde 70 stele vizibile cu ochii liberi, între cari Sirius (v. ac.) este de gr. I, iar alte două de gr. II. 2) *C. mic* se află pe emisfera nordică între constelațiunile Șerpele de apă, Racul, Gemenii, Orion și Unicornul, și cuprinde 37 stele, între cari Procyon este de gr. I; se ivesce pe cerin câteva đile înaintea C.-lui mare.

Cănea, sau *Chania*, oraș pe insula Creta, în locul unde fusese vechiul Kydonia; episcop grec; rezidența unui caimacam și a mai multor consuli; 12,000 loc.

Canella Sm., (botan.) gen de plante ligoase din fam. Canellaceelor; din America tropicala. Scoarța dela *C. alba* Murr. se folosește la confecționarea unui vin diuretic. [A. Pr.]

Canellaceae, (botan.) o familie mică de plante dicotyle tropical-americe și din Madagascar, după unii numai trib din fam. Magnoliaceelor. Cel mai important gen e *Canella*. (v. ac.) [A. Pr.]

Canelura, sghiaburile verticale în trunchiul unei columne sau unui pilastru, pentru a-i da un aspect mai svelt.

Canens, după mitol. romană o đină a isvoarelor, foarte frumoasă și buna cântareafa. Picus, regele din Laurent, un barbat mândru, se duce la vėnat în padure, o vede pe C. și o aude căutând atât de frumos, încăt animalele și paserile stau pe loc, ca sa o asculte. Regele o iubesc și se apropie de C. dar chiar atunci apare Circe, muierea regelui, o fermecatoare mare, care prefăce pe C. în paserea Picus (ciocnitoare). [Atm.]

Canon, (*grec.*) corfa, coșuleț pentru pāne sau poame.

Cănepa, numirea populara a plantei *Cannabis sativa* L. (v. ac.)

Cănepar, o pasere cântătoare din fam. Friugillidelor, (*Acanthis cannabina*); are cioc închis-albastru și picioare roșii-surii; penele de pe spate sūnt castanii, iar cele de pe foale și gūșa albe; tēmplesle, ceafa și latrurile grumazilor sūnt cenușii; preste vara penele de pe frunte și piept sūnt

roșii; plutitoarele din aripi și cârnacelul din coada au margini albe. Lungimea lui e de 13 cm., lung. aripilor 7.3 cm. și lung. coții 5.5 cm. Preste vara petrece prin regiuni muntoase, iar preste iarna se coboară la șesuri. [V. B.]

Canephore, în Grecia veche numele fecioarelor, cari la procesiuni serbatoresci purtau pe cap utensile pentru sacrificii, așezate în coșulețe frumos împletite.

Canepin sau piele engleză, o piele fină argăsită cu alau; se prepara din piei de miel și de ied și servește la fabricațiunea de manuși.

Cânepioara, pasere, v. Cânepar.

Cânepiște, locul unde se cultivă cânepa. C. permanente se fac cu preferință pe lângă apele curgetoare ori statatoare, unde dacă cere trebuința ele sa se poată uda, ceea ce face bine cânepii, făcându-i fibrele mai moi și mai elastice. Pe locurile, unde se cultivă cânepa fara intrerupere, se ivesce des lipoaica, *Orobancha ramosa*, o planta parasită, care atacă cânepa și alte plante agricole; de aceea nu este bine a semăna cânepa prea des pe același loc.

Canescența, *Canitres*, (lat.) albirea perului la bătrânețe.

Canet, tunuri cu tragere repede, inventate de ingin. franc. Canet, și întrebuințate de artileria de marina franceza. Deschiderea culatei la aceste tunuri se obține prin o singura mișcare, făcându-se în același timp și extracțiunea tubului gol. C. a construit tunuri de 10, 12 și 15 cm. Răpidațea lor de tragere este în mijlociu de 4 ori mai mare decât cea a tunurilor ordinare de același calibru, astfel pentru tunurile de 12 cm., ea poate sa ajungă până la 8 lovituri pe minută.

Canevas, v. Canava.

Cangrena, v. Gangreua.

Canguru, (*Macropus giganteus*), manifer din ord. Marsupialelor (animale cu pungă), are partea dinainte a corpului mai mica, cea dinderet mai mare. Capul seamăna cu al unei caprioare, picioarele dinainte sânt scurte, slabe, cu 5 degete, cele dinapoi lungi și puternice, cu 4 degete. Părul des, neted și moale, brun-cenușiu. Lungimea corpului până la 2 m., lung. coții 90 cm. Femeia e cu $\frac{1}{2}$ parte mai mică ca barbatușul. Traiesce în Australia (Noul Sudwales și Vaudiemensland). E fricos, sparios; se mișca sarind; se hrănesce cu plante; se vânează pentru carnea sa. O alta specie e *Macropus leporoides*, asemenea celui dintăiu, inșă mai mic. Părul ca la iepurele nostru. Lungimea corpului 60 cm., a coții 35 cm. Traiesce în Australia sudică.

Canianu, Mihail, (*M. Cahana*), publicist, cățva timp colaborator la ziarul »Românul»; n. în Hiriau 1867. Publicații: »Poesii populare, Doine cñlese și publicate întocmai cum se șic», Iași, 1888, iusemnate numai ca proba de limba vorbita în Moldova de sus. Mișciunile convenționale ale civilizațiunii noastre, trad. dupa Max Nordau, 1895; în colaborație cu Anrel Candrea (A. Hecht), Dicționarele geografice ale județelor Dolju și Putna, lucrari premiate de Soc. geogr. Buc., 1896—7; Grig. T. Bratianu, București, 1893.

Canibal, om care se hrănesce cu carne de a semenilor săi. *Cambalismul* la popoarele cu oarecare cultura nu se produce decât în unele circumstanțe extraordinare; la selbategi a fost adesea provocat de superștiții sau de resbunare,

(Carabiții, popor din America, devora prisionerii de resboiu, câteva triburi din Polinesia manăncă jertfele omenesci aduse țeilor). În Africa se găsesc C. printre triburile dela sud și centru, (s. e. Niam-Niam), apoi prin câteva triburi din ins. Oceaniei. La unele popoare africane bătrânii sânt nciși și mâncați de cătră tineri, sub cuvânt ca nici unde nu le va fi mai bine ca în stomacul unor fiute tinere și pline de viața. [Caion.]

Canicula, țilele cele mai calde din vară. (V. art. Căne și Sirius).

Canidae, (zool.) căni, fam. de animale rapitoare.

Canina, *Luigi*, architect și archeolog ital. n. 1795 în Casale, † 1856 în Floreuta, fost profesor de arhitectură la academia din Turin, mai tarțiu architect în Roma.

Canini, *Marco Antonio*, publicist, filolog și poet ital., n. 1822 în Venetia; studiă drepturile în Padna, de unde trebui sa fuga din motive politice. După ce participă (1849) la aperearea Venetiei. parasi Italia și calatori prin Orient. A scris și broșuri politice și literare în limba greca și romăna; expulșat din București se reintoarșe (1859) în Italia, de unde 1862 fu trimis ca agent politic în Orient. 1866 luptă în armata lui Garibaldi, merșe apoi în Francia, unde se ocupă mai cu samă cu traduceri din greceșce, 1876 agită pentru Sërbi și participă la resboiu ca correspondent de țiare în tabera rusească. Scr.: »La verità sulla questione degli Israeliti in Rumania»; »La questione dell'Epuro»; »Etudes étymologiques», etc. În 1858 a publicat *Norma* tradusa împreună cu I. Valentineanu. În același an a publicat »Stidii istorice asupra originei națiunii române» polemisiând cu I. Bratianu. Snsține că Romăni se trag din poporul curat al Romanilor fara amestec cu Dacii, cari s'au stins cu totul. Tot în 1858 a publicat un proiect de »Institut Filologico Scientifico-Comercial pentru edncațiunea junimeii» și a obținut preste 80 de subscriseri à 50 de galbeni una.

Canisius, Petru, iesnit, n. 1521 în Nymwegen (Geldern), † 1597; a studiat filozofia; la 1543 a intrat în societatea iesuiților; e primul iesuit germ. și fundatorul ordului seu în Germ., Austria și Helvetia. 1552—56 predicator la curtea imper. din Viena, a conipus la dorința imp. Ferdinand renumitul seu catechisin, care în scurt timp a apărut în mai multe ediții, și s'a tradus în diferite limbi. Erudițiunea, pietatea și eloquența lui au facut din el un inimic tenut al protestantismului. Operele lui, scrise parte în l. lat., parte în l. germ., sânt de cuprins dogmatic, polemic, homiletic, catehetic și ascetic.

[Dr. Is. Marcu.]

Canna L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. Zingiberaceelor, trib. Canneae, respândit prețutindenea în țerile calde, cu flori de o zygomorphie particulara. Cele 30 specii și multe hybride se cultiva la noi ca plante ornamentale.

[A. Pr.]

Canna, veche mesura de lungime în Italia; în Genua 2.6455 m.; era împarțita în 10 palmi.

Canna, insula de basalt la țermurul vestic al Scoției, cott. Argyll, 15 km². Aici se afla muntele Compasului, în a carui apropiere busola arata o mare declinațiune spre vest.

Cannabina, o substanța reșinoasa, care se extrage din cânepa de India (*Cannabis indica*) Din

aceeași cânepă se obține prin destilațiune cu apă: *Cannabena*, un lichid incolor, cu un miros forte. *Hașiul*, preparațiune enervantă, atât de întrebuițată în Asia, are de baza un amestec de C. și *Cannabena*.

Cannabis L., (botan.) gen din fam. *Urticaceelor*, trib. *Cannabineelor*, cuprinde plante erbacee anuale. Singura specie *C. sativa* L. numita românește Cânepă, este originara din India, de unde s'a introdus și în Europa, și se cultivă foarte mult ca plantă industrială prin toate țările temperate ale globului, uneori crește selbatică. C. care constituie un important articol de comerț, este cunoscută mai cu samă din cauza fibrelor sale textile, separate din liberul tulpinei prin diverse proceduri industriale. Semințele de C. sunt întrebuițate în industrie pentru fabricațiunea unui oleu alimentar, și ca nutremēt pentru paseri. Mirosul particular al C.-ei se datorește unei reșine numita *cannabina*. (v. ac.) [Z. C. P.]

Fibrele C.-ei sunt foarte rezistente la apă, și de aci sunt neîntrecute pentru sfori, fringhii și otgoane, cari ajung des în apă. Ca pânza, C. da numai pânză groasă. Poporul rom. numește C. mascula: *Cânepă de vară*, și C. femela: *Cânepă de toamnă*. Varietațile cele mai bune de C. sunt C. de *Bolonia*, C. de *Baden* și C. de *Apatin*. (C. de *Manilla* sunt fibrele dela *Musa textilis* și *Musa paradisiaca*, din cari se fac diferite țesături, și cu deosebire și sfoare pentru legatul snopilor la mașinile de secerat. Cresce în țările tropice.)

Cannae, localitate în *Apulia*, lângă riul *Aufidus* (*Ofanto*); aci s'a întâmplat 216 a. Chr. memorabila învingere a lui *Hannibal* asupra *Romanilor*.

Cannes, oraș cu port în depart. franc. Alpii maritimi, cu 15,140 loc. (1891) și renumite bai de mare.

Canning, (engl. pron. *kening*), 1) *C. George*, om de stat engl., n. 1770 în *Londra*. 1793 membru al parlamentului, partisan al lui *Pitt*; 1807 ministru de externe în cabinetul *Portland*; 1814—16 ambasador în *Lissabona*; 1822 iarăși ministru de externe, susținând, contrar *Alianței sfinte*, principiul de neintervențiune în revoluțiile din *Italia*, *Spania* și *Grecia*, și recunoscând pe *Spaniolii americani* de parte beligerantă. 1827 ajunge prim-ministru. † 8 Aug. 1827. Discursurile lui C. au aparut în *Speeches of C. with a memoir of his life*, (6 vol. 1828).

2) *C. Charles John*, fiul lui *G.*, n. 1812 în *Londra*. 1856 guvernator gen. al *Indiei*, pe care a conservat-o pe sama *Englteriei* prin energica suprimare a revoluției *Sipoy-ilor* și prin regularea finanțelor sdruncinate. Pentru aceste merite a primit titlul de vice-rege. † 17 Iunie 1862.

Cannstadt, (*Kannstadt*), oraș în *Württemberg*, lângă riul *Neckar*, cu 20,265 loc. (1890), industrie de bumbac, comerț de expedițiune; liceu, școală reală. În apropiere se afla vtile regale *Rosenstein* și *Wilhelma*.

Canon, în limba bisericească: regula sau dispozițiune sinodală; catalogul cărților sacre ale Testamentului nou și vechi, acceptate ca autentice și inspirate; complexul cântarilor liturgice persolvate la Măneacă (*Utreneie*) ori și la alte funcțiuni, după o regulă anumită; acea parte a liturgiei, care se începe dela »sus să avem ini-

mile», și se încheie cu binecuvântare înainte de »Tatal nostru», și în care se savârșește actul sacrificiului eucharistic.

C. apostolice, (*Canones apostolici*), o colecțiune de dispozițiuni și legi bisericesci disciplinare, liturgice, morale, referitoare la relațiunea ierarhica a clerului, la post, la căsătorie, ș. a. Numerul C.-lor la început a fost numai 50, mai apoi s'a înmulțit până la 86. Biserica or. în sinodul din *Trulla* a acceptat de autentice toate 86 C. și le-a numerat între isovoarele dreptului canonic; biserica apuseană însă a acceptat mai târziu numai 50 C. În vechime s'a susținut, ca C. apostolice sunt de origine apostolica, adunate la un loc prin *Clemente I*; cercetarile mai riguroase au constatat însă, că acele C. sunt din deosebite veacuri, adunate de autori deosebiți, unele din secl. II, altele din începutul secl. III și de mai târziu.

C. de mângâiere, (*paraclis*), complexul rugăciunilor publice, îndreptate catra *Maria*, în cari se cere mijlocirea ei pentru împartașirea sufletului cu darul ceresc.

C. sf. Andreiu sau C. cel mare, complexul cântărilor de penitență, compuse de *sf. Andreiu Ierosolimitanul*, episcopul *Critului*, cari se cântă *Joi* în a cincia septemăna din *paremsii* (*Miercuri seara*). În cântările aceste este adunată întreaga istoria sacra, începând dela *Adam* până la ieșirea *Apostolilor* în toată lumea. După fiecare cântare se face *metania*.

Canon, (grec., regulă, model, principiu), o formă musicală în care diferitele voci, întrând succesiv, se imitează riguros una pe alta, executând fiecare aceeași melodie, dar nu simultan, în unison, ci succesiv, în armonie. Diferitele voci pot sa se imiteze la ori ce interval, ceea ce dă C. în unison, în secundă, în terță, ș. a. În ori ce C., vocile întrând succesiv, vor termina asemenea succesiv; dacă se completează golul dela sfârșit, făcându-se o cadență generală, avem un *C. determinat, încheiat, liber*; dacă nu se face această încheiere, și vocile după ce au terminat pot re-începe imediat, sau după o mica pauză, atunci avem un *C. perpetuu, obligat*. Tot C., cu diferite ortografii, e numele ce se dă unui instrument oriental, format dintr'o lada sonoră de forma trapezoidală, pe care sunt întinse o serie de coarde, al caror număr variaza, și cari se pun în vibrațiune de ambele mâni, înarmate cu o specie de degitare terminate prin unghii de os. Acest instrument, foarte în favoare la *Arabi*, e întrebuițat în tot *Oriental*. [T. C.]

Canon, în arta plastică legea despre proporțiunea părților corpului omenesc, precum și modelele construite după aceasta lege. *C. egiptean*, (regula artiștilor vechiului *Egipt*), avea ca unitate lungimea piciorului, după alții a degetului de mijloc, și construia celelalte părți ale corpului în anumite proporțiuni ale acestei unitați.

Canonada, foc de artilerie, de durată mai lungă.

Canonarch, conducătorul și începătorul cântarilor bisericesci, care îngrijesc ca cântările sa se execute la timp și în ordinea cuvenită. În vechime C. de regula se alegea din numărul *Lectorilor*.

Canonic, funcționar bisericesc. În general se numesc C. acei clerici sau preoți, cari stau în serviciul unei biserici catodrale ori colegiate. C.

sunt: *regulari*, cari traiesc în comun, observând voturile monastice, și *seculari*, cari traiesc deosebit, din salariul ce-l primesc din averea bisericii ori din vr'o fundațiune. Aceștia iarași sînt sau în serviciul unei biserici episcopesci, catedrale, și atunci formează așa și se cheamă capitule catedrale, episcopesci ori mitropolitane, ai caror membri sînt consilierii episcopilor, iar în timpul vacanței scaunului episcopesc guberează dieceza; sau sînt în serviciul unei biserici particulare, în care cas biserica aceea se numește *collegiata*. (v. Capitul și Collegiata.)

Canonica, la Grecii vechi știința ce trata despre doctrina matematică a sunetelor. De aici numele de *Canonic* dat discipolilor lui Pitagora, cari basau sistemul lor musical pe raporturile numerice date de monocord (numit *Canon*), prin opoziție cu *Armonicii*, discipolii lui Aristoxene, cari nu voiau a-l basa decât pe auz, pe practica.

[T. C.]

Canoniera, vas de mica dimensiune, armat cu tun de calibru mare; are o mare mobilitate. C. sînt de 2 clase: cl. I, sînt susceptibile de a uaviga pe toate marile Europei; concura cu focul lor de artilerie la atacul și apărarea coastelor; cl. II, cu fundul lat, dimensiuni mai mici. În general, C. este remarcabilă prin aceea, ca se scufunda foarte puțin, astfel ca poate petrunderi ori și unde.

Canonisare, actul prin care biserica declară, ca citare om repozat e a se privi de sfânt, și ca atare a se onora de biserica întreaga. Declarația de sfânt de comun urmează după beatificare. (v. ac.) Spre a pute începe procesul de C. după regulile bis., se recere să se fi întemplat cel puțin două minuni prin întrepunerea la Dumnezeu a beatificatului. Procedura e ca și la beatificare. Solemnitatea de C. se întempla numai după ce «promotor fidei», care e constituit din oficiu sa ridice excepțiuni (din cauza aceasta se numește și *advocatus diaboli*), nu mai are nici o excepțiune.

[Dr. Is. Marcu.]

Canossa, castel vechin (acum în ruine) în Italia sup., spre sud-vest dela Reggio și spre vest dela Modena. Memorabil prin penitența regelui german Henric IV înaintea papei Grigorie VII, (25—28 Ian. 1077).

Canova, *Antonio*, celebru sculptor ital., n. 1757 la Possagno, † 1822 la Veneția. Restauratorul frumșei nobile și ideale a clasicismului grec în arta manierată și afectată a decadenței secl. XVIII, cu toate ca nici operele sale nu sînt scutite cu totul de manierism; reuși mai cu sama în exprimarea grației femeiesci. Opere principale: *Psyche*, Mausoleul papei Clement XIII, cel al lui Clement XIV (amendoué în Roma), Mausoleul Archiducesei Christina (biserica Augustinilor din Viena), cel al lui Tiziano (Veneția), Alfieri (Florența), Teseu cu minotaurul (Viena), Cei doi luptatori, Perseu (ambele în Vatican).

Canovas del Castillo, *Antonio*, om de stat span., n. 1828 în Malaga, 1851 redactor al ziarului conservator *Patria*, 1854 deputat, 1864—68 de repute ori ministru, 1874—79, 1879—81, 1884—85 și din 1890 ministru-president. Cunoscut și ca literat și istoric. Asasinat de anarhiști, 8 Aug. 1897.

Canrobert, *François Certain*, mareșal frc., n. 1809 la St.-Cerré; † 1896. Elev al școlii din St. Cyr. În 1833 sublocot. în Algeria, 1837 ca-

pitan; se distinse la luarea orașului Constantine, unde fû grav ranit. Colonel în 1847, și, după asaltul dela Zatcha, general. După lovitură de stat dela 2 Dec. 1851, în calitate de adjutant al lui Louis Napoleon, a întrebunțat forța pentru apărarea constituției contra cetățenilor armați. Luă parte la expedițiunea crimeica din 1854, unde rămâne în capul trupelor după moartea generalului St. Arnaud. După primele lucrări de apropiere, gasind Sebastopolul prea tare, chemă pe Englezi și pe Turci în ajutor. Din cauza neînțelegerii cu lord Raglan este înlocuit cu Pélissier. Mareșal în 1856; câștigă în Italia bătălia dela Magenta. La începutul resboiului 1870/71 comandant al câmpului dela Châlons, luptă apoi sub Bazaine la St. Privat și Gravelotte (16 și 18 Aug.), unde susține cu demnitate onoarea armelor franceze. Reîntors din captivitate ocupă sub presidenția lui Thiers și Mac-Mahon importante funcțiuni militare. Mult timp senator.

Cânt, emisiunea cu vocea a unei melodii. În sens musical C., pe lângă un organ înzestrat dela natură cu calități speciale, cere și dezvoltarea acestor calități prin studiu, caci cea mai bună voce nu are nici o valoare artistică, dacă n'a fost perfecționată prin studiu. Arta cîntului poate fi împărțită în două: 1) C. *fără text*, cuprinzînd: țînta cîntărețului, atacul și emisiunea sunetului, respirațiunea, așezarea vocii, perfecționarea auzului, mărirea extensiunii, egalizarea registrelor, nuanțarea, vocalizarea cu diferite ornamente. 2) C. *cu text*, cuprinde: pronunțarea, frasărea, legătura sunetelor sub cuvinte, expresiunea, și în fine cunoascerea stilului diferiților maestri. Primele școli de C. au fost bisericile, unde mai întăiu fiecare cîntăreț forma pe elevii sei; apoi pe lângă acestea se înființara mai tîrziu adevărate școli musicale. Prima școala de cîntăreți a fost înființată la Roma în secl. V de papa Hilarius, iar cei dintăiu cari au dat principiile artei cîntului au fost Zarlino și Cerone (v. ac. și art. Voce).

C. *ambrosian*, numele ce se dă imnului catolic Te Deum laudamus, atribuit Sf. Ambrosiu, episcop din Milan, în secl. IV; acesta, împreună cu Sf. Augustin, ar fi improvisat alternativ diferitele versuri ale acestui imn.

C. *gregorian*, cîntul bisericesc stabilit de către un papa Gregoriu, (G. cel Mare, secl. VII, sau G. II sau III, secl. VIII). O diferența sigură, precisă între C. Gr. și așa numitul C. ambrosian, anterior, nu se poate stabili. A fost introdus în Milan în secl. IV de către Sf. Ambrosiu, care l-a luat dela biserica orientala. Decăderea acestui cînt a adus reforma papei Gregoriu, care a alcătuit antifonarul, înlăturând din biserică melodiile profane.

Cânta, familie moldovenească de boieri, desparțită din familia Cantacuzinescilor. 1) *Ioan C.*, spatar și apoi mare logofet; a scris: «Letopisețul țerei Moldovei dela a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod», (1741—1769). Descrie mai amănunțit domnia lui Constantin Mavrocordat și pe a lui Ioan Calimah. (Letop., vol. III, pag. 183—193.)

2) *Nicolae C.*, vister în 1834, logofet și presiderent al divanului domnesc în anii urmatori, a dat mult de lucru lui Mihail Sturza, fiind susținut de consuli ruși. Era nepotul mitropolitului

Veniamin, și avea mare influența asupra lui. Sturza îi acuză de amândoi, ca au delapidat un miliou. La alegerile pentru adunarea ad-hoc, împreună cu Toderița Balș, combatu strasnic pe uniuniști ca ministru de interne. (Cf. Docum. Hurmuzachi, part. I supl. vol. IV, și V; A. D. Xenopol, Ist. Rom., vol. VI.) [T. S. F.]

Cantabile, expresiune ital. întrebuițată în muzica pentru a indica în același timp o moderațiune în mișcare și dulceața, grație în expresiune, făcând să domineze melodia în detrimentul parților acompaniatoare. Câte odată însăși bucata poartă acest nume, (s. e. C. de Beethoven, sau un C. de Mozart, ș. a.) [T. C.]

Cantabria, țiuut în Spania, cuprindend termurul nordic pâna la munții Pirenei (Viscaya și partea vestică diu Guizpuzcoa); locuita de *Cantabrii*, supuși de August în resboinul cantabric (25—19 a. Chr.) *Munții Cantabriei*, munții de pe termurul nordic al Spauiei, formând contiuuarea vestică a Pireneilor; piscul cel mai înalt e Pena Vieja, 2665 m.

Cantacuzienesci, familie însemnată, care a ajuns pe troul imperial diu Constantiuopole, și care stabiliuud-se în țerile române în secl. XVII, a dat mai mulți domni și barbați distiuși priu iubirea de patrie și iuteligența lor.

1) *Ion Cantacuzin*, cel mai însemnat diutree vechii Cantacuzienesci, ministru atotputernic și coleg al imperatului Andronic Paleolog, care muri 1341 și lasă un fiu minor pe Ion Paleolog. Ion C. voi să ție împărăția pâna la mojaratul acestuia, gasi însuș o puternică împotrivire din partea împărătesei și a patriarhului. După multe intrigi și lupte interne, în cari amândoune partidele cereau ajutorul Turcilor otomaui, declarați în cele diu urma în partea lui C., acesta isbuti să remăna singur împărat pâna la mojaratul lui Ion Pal., caruia îi dete în casatorie pe fata sa. Ion Pal. însuș nu așteptă mult și începu lupta cu C., avend ajutor dela Geneozi. Resboinul se termină în 1355 în condițiuni, ca și unuș și celalalt sa poarte titlul de imperat. C. însuș se retrase chiar în același an în manăstirea Mangaua, se călugări și trai pâna în 1383. C. este singurul imperat bizantiu, care ue-a lasat memoriile sale.

2) *Matthias C.*, fiul lui Ion, s'a luptat pentru împărăție doi ani contra lui Ion Pal. apoi s'a retras.

3) După cuceririle Turcilor în tăluim în secl. XVI pe *Mihail Cantacuzen*, vestit priu averile și priu darurile lui la marii demituri ai Porței, care unmai de else conducea la numirea patriarhilor și la așezarea domnilor în Princiuate. M. C. poreclit *Șaitan Oglu* (fiul Dracului) era atât de bogat, încât dupa pierderea marei bătalii dela Lepante (1571) darui sultauului 15 corabii construite cu cheltuiala sa. Avera și influența sa îi facuse însuș și mulți vrajmași, cari isbutira în 1576 sa-l închidă în cele 7 turuuri. M. C. isbuti sa scape curend și se retrase în bogatul seu palat diu Auhiali, hotărât sa nu se mai amestece în afacerile publice, dar iniucii îl urmariră și mai grozav, pe când amicii lipsiți de darurile lui, îl parăsiră. A fost ucis în palatul sēn.

4) *Ioan sau Iane C.*, este vestitul moș al lui Mihai Viteazul, care, astfel, despre mama era diu familia C.-lor.

5) *Constantin C. Postelnicul*, fiul lui *Andronic* și nepotul lui *Șaitan Oglu*, este o figură diu cele mai frumoase ale secl. XVII în istoria noastra. Veni în Muntenia pe timplul lui Matei Basarab (1633), se casatori cu Elena, fata lui Șerban Basarab, avu 12 copii, 6 baieti și 6 fete, și priu încuscirile și averile sale iutemeiă o familie puternică, a carei influență se simte în întreaga noastra istorie de mai târziu. Priu înțelepciunea și miuloacele plăcute Turcilor, C. Postelnicul era atât de puternic, încât Mihuea pirindu-l odata ca e trădator, Turcii îl ridicara la Constantiuopole, de nude eși cu ciuste, pe când oameui lui Mihuea fura scoși cu rușine diu divan: »pe cel Constantiu foarte-l avea Kinpriuiliul iubit, caci îl aflate ca graiesce drept». La mazilirea lui George Ghica, Turcii planuiau sa transforme Princiuatele în pašalic, el însuș starui sa remăna tributare ca în trecut, și Turcii se încredeau în el atât de mult, încât i-se îngaduși să recomande el un domu în Muntenia, sau sa se reconade pe sine. El recomandă pe Grigoraș, fiul lui George Ghica, iar pentru sine nu luă nici o boierie, ci sta pe lângă Domu cu statul seu, ușurând mai ales suferințele poporului de jos. »Atunci diavolul gasi douē vase rele, unuș românesc altul greccesc», Stroe Leurdeanuș și Dimitrie C., ale caror iutereze erau atinse priu purtarea Postelnicului, și purtarea lui fū prezentata ca tradare. Grigoraș trimise dorobăuți de-l ridicară dela moșia sa Filipescii, îl dusera la manastirea Snagov, și-l omorira fără judecată în 20 Dec. 1663. Const. C. P. este trunchiul numeroaselor ramuri de C.-escii moldoveni și munteni. Un fiu al seu, *Drăghici Spătarul*, este întemeietorul C.-lor *Măgureni*, numiți astfel dupa o moșie diu Prahova. Diu aceasta ramura s'au desparțit C. diu Rusia și familia moldoveeasca numita *Canta*, (v. ac.) *Pășcani* și *Deleni* diu Moldova descind diutruu frate al lui Const. C. Postelnicul, diu *George* sau *Iordache*, care a venit în Moldova cu fratele seu *Toma* în același timp, când se așeză Constantiu în Muntenia. Alți C. în Muntenia se numesc *Rifoveni*, descendeuți diu Domuș Șerban C., fiul lui Const. Postelnicul.

6) *Șerban C.*, fiul lui Const. C. P., era postelnic sub Mihnea, mare logofet sub Grigore Ghica. După uciderea tatalui seu, duce împreună cu frații sei și cu partidul lor o lupta puternică în contra Domușlor Grigore Ghica și Radu Leon, cari țineau cu partidul Grecilor. A pribegit în Moldova, a fost exilat în Creta de marele vizir în a doua domuie a lui Grigore Ghica, iar în 1679 se sui pe scaunul Munteniei. Deși cumperase Domnia cu 650,000 lei, s'a aretat demu de a domni. A întroduș porumbul în țeară, a întroduș un sistem de mesuri și greutați (sistemuș Șerban Voda), faci în Bucuresci cea diutăia școală româneeșca, încurajă tiparirea cartilor bisericesci (în zilele lui s'a tradus Biblia), înfiuță o fabrică de postav, mari armata (40,000, cu 38 tunauri), cugetând sa se revolte contra Turcilor, cari de când fuseseră batuți de Sobieski, sub zidurile Vienei, pierdeau necontenit batalii. Șerban luase parte la asediul Vienei, unde comunica asediatorilor cunoșciute asupra starei armatei turcesci, fiind astfel cel mai prețios element al marei victorii repurtate de creștini. Cu adversarii crud și ueinduplecat, el † 19 Oct. 1688

otravit de fratele seu stolnicul Constantin și de nepotul seu de sora Constantin Brâncoveanu.

7) *Constantin C. Stolnicul*, fiul Postelnicului și fratele lui Șerban Voda. Studiase la Roma, traise în Viena, Veneția și Varșovia, cunoscuse limbile latina, elina și ital.; a fost consilierul cel mai ascultat al lui Brâncoveanu, a carui domnie, cât timp s'a condus de sfaturile lui, a biruit pretutindeni. De pe la 1712 stolnicul se departă de Brâncoveanu, în urma unor certuri între familiile lor, și începând de atunci între ei o luptă, care se sfârși prin moartea tragică a Domnului. C. ajută chiar Turcilor la prinderea lui Brâncoveanu, și le dăte în mâni actele cele mai compromițătoare ale lui, primind promisiunea Domniei pentru fiul seu. După scurta domnie a acestuia, este ridicat din București împreună cu el, și i-se taie capul ca și lui Brâncoveanu în 26 Maiu 1716.

8) *Stefan C.*, Domn în Muntenia, 1714—16, fiul lui C. C. S. Incurajează plângerile la Constantinopol contra lui Brâncoveanu, predă Turcilor corespondența aceluia cu Nemții, și pradă de averi pe amicii lui Brâncoveanu »glumind și râzând, fiind din firea lui om vesel, ce-și schimba cu ceasul vorbele și faptele«. În timpul lui începe între Turci și Creștini războiul principelui Eugeniu, și Stefan se da cu Nemții, comunicând lui Steinvillle sciri despre pregătirile de războiu ale Porței. Aflându-se aceasta la Constantinopol, Stefan fu ridicat din București de un capegiu în Ian. 1716 și fu ucis la 26 Maiu 1716 împreună cu tatăl și cu unchiul seu Mihaiu.

9) *Mihaiu C. Spătarul* lui Brâncoveanu, fratele Stolnicului, fiul Postelnicului, învățase în strainătate, cunoșea geografia și arhitectura, a întemeiat în București spitalul Colțea și mai multe manastiri în țeara ca: Rîmnicul, Sinaia, Zitirooiul. Mare vrajmaș al lui Brâncoveanu, se jură pe capul său ca-l va da Turcilor, numai să iasă firman de mazălire. † 1716 la Andrianopol ca vinovat de hainire la Nemți.

10) *Drăghici C. Vel Spătar*, fiul Postelnicului, »pe dînsul scia toți pașii și agalarii și avea despre ei credința mare«, (M. Ist. IV, 368). Omorât de Greci (Balasache și Sofalău) în Constantinopol, căci era contra lor la Radu Leon Voda.

11) *George C.*, fiul lui Șerban Voda, cerut de boieri ca Domn dela Nemți, în războiul din 1716—18, și numit Ban al Olteniei, după ocuparea ei de Austria, în urma pacii dela Pasarovici, 1719.

12) *Toma C. Spătarul* lui Brâncoveanu, trece cu 70 de boieri în partea Rușilor (1711), pe când Brâncoveanu nu se hotărâia între Turci și Ruși, ci aștepta sfârșitul luptei. Toma era sigur de izbânda Rușilor și speră să fie numit de ei în domnia Munteniei. El promite Rușilor victoria, și cere oaste spre a cuprinde Braila. Cu 12,000 de cavaleri, comandați de generalul Reni, Toma atacă cetatea și luă prada bogată, dar acest atac mai mult a pagubit Rușilor, căci a forțat pe Turci, până atunci nedeciși, să treacă Dunarea și sa dea batalia. Dupa încheierea pacii fugi în Rusia.

13) *Ilie C. Vistiernicul*, pe a carui fată Brâncoveanu și-o alesese noră, și după ale carui sfaturi se certă cu Mihail Racoviță și se împacă cu Antioh Cantemir. Era boier lacom și răpitor,

căci în domnia lui Antioh Cantemir (1705—07), el, împreună cu alți boieri, sfatuesce pe Domn sa pună biruri noue, »fumarit«, un galben de fiece horn, »cornarit«, un leu de fiece bou de negoț, »vadrărit«, doi bani pe vadra de vin.

14) *Șerban C. Vornicul*, fiul lui Drăghici, sfetnicul lui Brâncoveanu, om strașnic și cu minte; cât a trait el (pâna la 1712) nu s'au ivit certuri între Brâncoveanu și C.-escii, căci avea mare putere asupra tuturor, și unchiul sei Const. Stoln. și M. Spat. nu ieșiau din cuvântul lui.

15) *Gheorghe C.*, general rus, descendent al C.-lor refugiați în Rusia, vine 1821 cu Alexandru Ipsilante spre a purta războiu cu Turcii în interesul Grecilor. Conduce administrația țării în absența lui A. I., și se retrage în Rusia înainte de a se da bătaia hotaritoare.

16) *Dumitrașcu C.* numit *Grecul*, domn în Moldova dela 1674—1675 și dela 1684—85, este ministrul cel reu al lui Grigore Ghica, la care a înegrit pe Constantin C. Postelnicul, care îi era unchiu și îl sprijinise din copilarie. Prima lui domnie a ramas în memoria oamenilor prin jaful cumplit al Tatarilor, cari au iernat în țeara spre a nu o ocupa Polonia »intrat-au Tătarii în țeara ca lupii într'o turmă de oi....«, ca un sac de orz dau pe ți unui cal și cât nu poate sa manânce un cal într'o ți, îl deșarta din traistă și îl string în deosebi; și daca își sfârșia bietul om orzul din groapa, Tatarul făcea pe om de cumpăra orzul cel strins de el....; a doua domnie a lui a fost rău încercata de o foamete grozavă, încât muriau oamenii pe strada de foame, și intrau lupii în oraș de mâncau cadavre remase neîngropate. 16 oca de grâu costau un galben, oca de unt un galben, gaina un leu. D. C. moare în Constantinopol în mare miserie.

17) *Constantin C. Caimacamul*, unul din protectorii deșteptării noastre în prima jumătate a secolului. Dupa ce Turcii au ocupat Bucureștii, în 1848, și guvernul revoluționar s'a retras, C. C. a fost numit caimacam sau locotenent de domn pâna la 1 Maiu 1849, când prin convenția dela Balta Liman se hotaresce soarta țării, și apoi Poarta numesce domn pe Barbu Știrbeiu.

18) *Nicolae C.*, ministru de interne și apoi de justiție în Moldova, pe timpul alegerilor pentru adunarile ad-hoc, sub caimăcâmia lui Vogoride. Impreună cu colegii săi și cu agentul Austriei, alcătuesce acele vestite liste de alegători contra Unirei.

19) *Elena C.*, fata lui Șerban Voda și soția lui Const. C. Postelnicul. Femeie energică și generoasă; ea urmaresce cu neînduplecare pe omoritori bărbatului său, și când câștigă satisfacția morala de a vedea proclamata vinovăția lor, staruiesce la D. Anton Vodă sa nu ucida pe Stroe, ci sa-l călăgăreasca. Daruiesce mai multor Români moșile lor cu condiție, ca să nu aibă ei dreptul de a se mai vinde cuiiva, iar în acest cas să se întoarca iar în stare de românie în familia Elenei. A fost femeie înțeleapta precum dovedesce testamentul ei scris »dupa învățatura« ei în anul 1682, înainte de a pleca la Ierusalim.

20) *Maria C. Vistierniceasa*, soția lui Ilie, apără cu staruință drepturile ei de proprietate asupra satelor Balțateștii și Minjeștii. Nicolae Mavrocordat (1711—16), în timpul unei vizite a patriarhului Samuil din Alexandria, dăruiesce

patriarhului mănăstirea Hangul, și ca zestre pune pe egumen să reclame cele două sate ale vistiernicesei, care le-ar stăpâni pe nedrept, deoarece satele fuseseră daruite mănăstirii Hangul de Miron Barnovski. Kir Samuil sta pe scaun de judecată, deși era interesat în proces, și ia satele, cați vistierniceasa declară cinstit »că nu are d'rese, că au avut și s'au risipit, fiind trimise la ginerele ei Stefan Brancovanu», pe când patriarhul »respunsau la aceasta întrebăciune și cu sfânta pravila și cu alte pilde din sfânta scriptura, cumcă un lucru ce se da și se închina la o mănăstire sau la o biserică, acela nu mai poate să-l înstrăineze nimeni.« În domnia lui Mihail Racovița, 1718, vistierniceasa apera înaintea divanului dreptul ei de stăpânire în acest mod: Barnovski zidind Hangul și dorind să-idee nisce sate mai apropiate, se învoise cu Toderășcu Cantacuzen, tatal lui Ilie, să facă schimb între aceste sate și Cărcaceni-Miclăușani, proprietatea sa. Însă nu erau proprietate dreaptă, căci el luase acele sate dela unchiul său Balica, sub cuvânt ca n'are copii, iar rudele Balicăi, după moartea lui Barnovski, și-au împărțit averea lui, între care și cele două sate, iar Cantacuzino intrase în stăpânirea satelor sale, căci achimbul fusese nul. Racovița dă satele înapoi vistiernicesei. Din acest proces se vede și lipsa de scrupul a patriarhului, și capriciul tiranic al domnului, și lipsa de curagiu a boierilor, cari sciau toți cum sta dreptatea, și tacuseră totuși, boieri și mitropoliti, numai de frica lui N. Mavrocordat, care le făcuse: »să nu răspundă împotriva nici cum.«

21) *Păuna C.*, soția lui Stefan Voda. Dupăuciderea soțului său fugi împreună cu copiii în Sicilia pe o corabie venețiană, trai în Neapole, Roma, Florența, Veneția, Viena, Sibiu, și în fine la Petersburg, unde muri. În Constantinople fusese ajutată de contesa Caterina Colyer, soția ambasadorului olandez, prin al cărei ajutor putuse scăpa în Sicilia. Doamna lăsase binefacătoarei sale o casetă cu 5000 galbeni turcești, pe cari îi cere din Viena, dar contesa îi răspunde, ca n'a primit decât 4000, din cari a cheltuit 2000 pentru scapare, iar restul nu-l are, și se obligă să-l platească în rate anuale (800 lei pe an). Ii asigură și o ipotecă în casele ei proprii din Pera.

(Cf. Mag. Ist. IV; Buciumul: Genealogia C.-lor, 1863; D. Cantemir, Evenimentele C.-ilor și Brancovenilor; A. D. Xenopol, vol. IV, V și VI. Inceputul C.-lor în țer. rom., de I. Tanoviceanu, »Archiva«, III, p. 14.) [I. S. F.]

Cantacuzin, 1) *George Gr. C.*, n. 1837 în Bucuresci, studiază jurisprudența la Paris, intră la 1862 în magistratura română, devine 1869 primar al Bucurescilor, 1870 pentru câteva luni ministru al lucrarilor publice în cabinetul numit al »junei drepte«, apoi dela 1873 până la Ian. 1876 ministru în cabinetul Lascar Catargi, în sesiunea 1889—90 president al Camerei, 1892—95 presid. al Senatului, dela 1896 Senator conservator. E dintre proprietarii cei mai bogați din România.

2) *I. A. C. (Zizine)*, om politic și literat, n. 24 Iun. 1829 la Suceava, își face studii gimnaziale în celebrul pensionat al lui Rud. Toepfer în Geneva, (menționat în »Voyages en zig-zag« ale acestuia), merge apoi la Paris, unde se ocupa mai ales de științe fizice și matematice, calatoretic prin America, devine la 1857 ministru

sub Caimăcămia din Moldova, la 1870 agent diplomatic la Belgrad, la 1872 director general al teatrelor din România, etc. Dela 1878 retras în viața privată. I. A. C. a publicat la Paris în 1880 o traducere franceza a aforismelor lui Schopenhauer, și în 1885 la Bucuresci, (ediț. Socec), prima traducere franceza a operei principale: »Le monde comme volonté et représentation«, în 3 vol. † 1897.

3) *C. (Rifoveanu), George*, n. 1845 la Ploiesti, studiază jurisprudența la Paris, devine 1877 director general în ministeriul de finanțe, 1883—88 idem al cailor ferate, apoi redacteaza »Voința Națională«; dela Oct. 1895 este ministru de finanțe în cabinetele liberale Sturdza, Aurelian, și iar Sturdza.

Cantal, grupă în munții Auvergne (Francia). După acești munți s'a numit *departamentul C.*, 5775 km², cu 239,601 loc. (1891), 4 arondismente; capitala Aurillac.

Cantalup, numirea unei varietăți de *Cucumis Melo L.* (pepene). (v. ac.)

Cântar, v. Cumpena.

Cântare, acțiunea de a cânta. (v. Voce). Se întrebuițează și în loc de expresiunea: cântec, melodie, imn. (v. ac.)

Cântarea Cântărilor, (lat. *Canticum Canticorum*), unica istorioară idilică, atribuită regelui Solomon (ca. 800 a. Chr.), în care descrie grațiositatea amoresei sale; o cântare alegorică (Solomon-mirele, Sulamita-mireasa), închipuind iubirea reciproca între Iehova și poporul ales al lui Israil; în înțeles canonic simbolizează, în mod profetic, iubirea lui Christos (mirele) față de biserică (mireasa sa).

Cantarida, *Lytha*, (numita popular *Gândac de turbă*, *G. de frasin* sau *Gândăcel*), este un insect din ord. Coleopterilor, diviziunea Heteromerilor; are o lungime de 2 cm., corpul îngust, capul scurt; antenele filiforme drepte, altelele tot atât de lungi ca abdomenul, culoarea verde cu luciu metalic; traiesce pe frasin și liliac, se hrănește cu frunze. C. este cautată din cauza proprietăților active, de cari se bucura tegumentele ei. Principiul activ se numește *cantaridină*, o substanța neazotată, a cărei formula este C₁₀H₅O₄. Corpul uscat și pisat al acestor insecte are o acțiune vesicantă foarte energică, din aceasta cauza se întrebuițează la prepararea vesicatorilor, hârtiei epispastice, etc. Orfila, Schubarth și Wibner, experimentând cu câni, au recunoscut ca are o acțiune specială asupra sistemului nervos. Injectată în sistemul vascular, produce tetanos; introdusa în stomac, îl face insensibil; acțiunea sa este mai cu sama asupra beșiciei udului și a organelor genitale. Din cauza acestei proprietăți a fost întrebuițată ca afrodisiac. La țeară se întrebuițează în contra turbării, la vite și la oameni; se afuma cu ea sau se bea pisată cu apa, sau cu vin alb; beutura se da pe fereastra de un Român din sat, care sa nu aiba același nume ca bolnavul. (Cf. Dr. N. Leon, Zoologia medicala a țeranului Român, Archiva din Iași, 1897.) [Dr N. Leon.]

Cantata, (ital.) compozițiune destinată vocii, prin opozițiune cu *suonata*, destinată a fi executată de instrumente. Chiar dela început s'a deosebit *C. di chiesa*, de biserică, cu text religios, și *C. di camera*, cu text profan. Acest gen

de compozițiuni a început a apare ca în începutul secl. XVII; cu timpul C. devine un adevărat act de opera, de care nu se deosebește decât prin lipsa acțiunii scenice. Secl. XVII și XVIII au fost perioada de înflorire a C.-ei. Cu secl. XIX însă pierde din prestigiul ei, și pe când C. de biserica dispare aproape cu totul, cea de camera se transforma în așa numita *aria de concert*. Astăzi numele de C. devine din ce în ce mai rar, compozitorii preferind a da operelor lor titlurile de: scena lirică, simfonie dramatică, poem simfonic, odă, legenda sau baladă simfonică ș. a., cari în fond sînt același lucru: compozițiuni pentru una, două sau mai multe voci solo cu cor și orchestra, cu subiecte profane sau religioase, mitologice, istorice, ș. a., lipsite însă de acțiunea și accesoriile reprezentațiunilor scenice. [T. C.]

Cântec, în terminologia musicală are o semnificațiune foarte largă și cuprinde o foarte mare varietate de forme deosebite prin ritm, măsura și frasare. În general se numesc C. ori ce compozițiune scrisă pentru o voce, cu sau fără acompaniament. Unele arii de dans încă sînt numite câte odată C., chiar fără a fi însoțite de un text cântat. C. poate să trateze ori ce gen de subiecte, și din cea mai adîncă antichitate gasim la diferitele popoare C. erotice, satirice, bahice, resboinice, patriotice, ș. a. Deși în timpurile moderne artiștii instruiți și-au însușit adese aceste forme, cioplindu-le și lucrându-le după regulile cele mai severe ale artei savante, C. e prin excelență productul artei populare, și la toate popoarele gasim C. dedicate diferitelor circumstanțe ale vieții, transmise din gură în gură, din generație în generație, fara a se pute vredota spune cu siguranța cine a fost autorul lor. Aceste *C. populare* constituie o adevărată comoră neprețuită și sînt un document de cea mai mare importanță pentru viața popoarelor. Ele nu numai ne dau descrierea celor mai însemnate fapte istorice și patriotice, dar nu e oglindă care să reflecteze mai conștiinșii caracterul și moravurile unui popor. Dacă însă din cea mai adîncă antichitate avem urme de C. populare, numele lor, textele lor, scim circumstanțele în cari se cântau, n'avem însă nimic din musica lor, și mulți secolii arta populara a fost considerată ca un product inferior, nedemn de grija artiștilor instruiți. Prin secl. XV și XVI, în perioada de înflorire a contrapunctului vocal, vedem aparînd C.-e scrise în 4 și 5 voci, în stilul madrigalesc; dar compozitorii aici nu luau din C. propriu zis, decât ceea ce le era necesar pentru dezvoltările lui contrapunctice așa, ca aceste compozițiuni ne dau poate motive populare, dar nu C. populare, și cu toată influența civilizațiunii și a artei savante, C. a ramas o melodie simplă, strins legată de textul ei, cu un acompaniament discret, sau cel mult cu un mic refren reluat de cor. Sub acest aspect ni-se prezintă la diferitele popoare diferitele forme de C. populare, unica arta a țeranului, care și-a conservat tradițiunile, și este ultimul lor depozitar. Știința folklorului, care în timpii mai noi a luat o așa dezvoltare, pentru musica nu-și are adevăratele radacini decât ca tra sfișitul secl. XVI, când vedem aparînd în Spania și în Scandinavia cele două colecțiuni de C. populare. La noi pare ca cel întâiu care s'a ocupat cu culegerea

C.-lor populare a fost Gh. Asaki, pe la 1822, dar tot ceea ce el a adunat a fost distrus într'un incendiu în 1827 în Iași. S'au ocupat apoi mulți alții, dar mai mult din punctul de vedere literar, și colecțiunii, cari cuprind text și musica, sînt puține, și mai puține sînt transcrierile făcute într'un mod rațional și conștiinșii. [T. C.]

Cantemir, *Cantemiresci*, familia moldovenească din care s'au ridicat mai mulți domni și scriitori. Aceasta familie se pretinde că era de origine tatară (Han Temir) și ca se stabilise în Moldova pe timpul lui Ștefan cel Mare. Avea în județul Fălciu o moșie, Silișteea, dela care se mai numiau membrii ei și Silișteni. După fuga lui Dumitru C. în Rusia, a ramas în acea țeară și a dat Rusiei mulți barbați însemnați cum și pe unul din întemeietorii literaturii clasice rusesce.

1) *Constantin C.*, Domnul Moldovei, 1685—93, câștigă domnia bătrîn de 71 de ani, încercat în afaceri, viteaz în resboai. Cronicarul Neculcea îi face un portret admirabil: »Carte nu scia și numai iscalitura învășase a o face; practică buna avea; la voroavă era sănătos; mîncă bine și bea bine. . . . La stat nu era mare, era gras, burduhos, rumen la fața, buzat; barba îi era albă ca zapada. . . . În lupta cea mare de atunci între Poloni sub Sobiesky, Austriaci și Turci, politica lui n'a fost destul de hotărîtă: luptă alături cu Turcii contra Polonilor, și totuși le comunică planurile de lupta și ucide pe Miron Costin și boierii de partidul polon; ținea cu Turcii, dar trata și cu Austriaci. În cele din urma s'a destinat tot pentru Turci, cari însă era sa-l destitue în urma banilor dați de Brâncoveanu. Moare ca domn în 1693. În zilele lui a suferit țeara năvaliri din partea Polonilor și Tatarilor, a saracit reu și impozitele erau grele.

2) *Antioch I C.*, domn al Moldovei 1696—1700 și 1705—07, fiul lui Constantin; obțină domnia după nazilirea lui Constantin Duca prin staru-înțele hanului Tatarilor și ale lui Cerchez Mohamet pașa. avînd a se sustinî față de uzelirile antecesurului sou și ale lui Brâncoveanu. A. C. a luat mesuri pentru îndreptarea stării desolate a țerii, și a cautat să impoporeze regiunile pustite de Tătari. După pacea dela Carlovitz A. C. la însarcinarea Porții a deșertat orașul Camenița de Turci și l-a predat Polonilor. Cu tot serviciul acesta în Sept. 1700 pierdă domnia, pe care însă o recăștigă la 1705. A doua domnie a sa e caracterisată prin impunerea unor noue dari (fumarit, vădrarit și cornărit) impuse nu diu la-omnie, ci pentru acoperirea datoririilor de platit la Constantinople, și prin faptul, că la lucrările de fortificare ale orașului Tighina, ordonate de Poartă, în lipsa de lucratori a pus pe boieri la sapat, și sapa domnul însuși. Așa de departe ajunsese reprezentanții tronului moldovenesc.

3) *Dumitru C.*, n. 1673, fiul lui Constantin C., domn în Moldova. Primele studii le făcî în țeara sub conducerea renumitului dascal Ieremia Căcavela; apoi fî trimis la Constantinople ca ostatic în locul fratelui său Antioch. Aci ascultă o sumă de înveșăți, veniți din Occident, introduce notele de musica la Turci. La 1710 i-se oferi domnia Moldovei de catra Turci. Victoria Turcilor în resboiul, ce se declară cu Rușii și în care C. se dedă în partea Rușilor, îl sili sa fugă în Rusia, unde fî primit cu mari onoruri și petrecu pîna la

moarte 1723. C. era un om foarte învățat; cunoștea multe limbi europene și orientale și prin lucrările sale se făcu cunoscut în toată Europa, astfel că la 1714 Academia din Berlin (Societas Regia Berolinensis) îl alese membru. A scris: *Descriptio Moldaviae*, tradusă în rom. de A. Papiu Ilarian și Ios. Hodoș; *Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*, tr. în rom. de Ios. Hodoș; *Istoria Cantacuzinilor și Brancovenilor*, tr. din grecesce în rom. de G. Sion; *Cronicul Româno-Moldo-Vlachilor*. Ca filosof s'a remarcat încă în tinerețe prin scrierea: »Divaul luii cu înțeleptul sau gâlceava sufletului cu trupul« în românește și grecesce. Ne înfațișează o filosofie teologică ascetică, susținând ca toate sânt pieritoare în lume, toate înșelătoare, ca adevărata fericire e numai în retragerea din lume și în trail cu frica lui Dumnezeu. Alte câteva scrieri sânt de conținut teosofic, mistic, datorite înviurii filosofului olandez Van Helmont.

4) *Antioch II C.*, fiul lui Dimitrie C.-Voda, n. în Moldova la 1708; dar de mic a trecut în Rusia, unde a căpetat o creștere foarte îngrijită. A. C. avea o mare înclinare spre literatură; a intrat în cariera militară, apoi în serviciul diplomației, reprezentând Rusia la Londra și Paris. † 1744 în Paris. A. C. este, împreună cu Tredecovski, introducătorul direcțiunii clasice în literatura rusă, și s'a distins în deosebi prin satirele sale (9 la numer). Are și câteva scrieri în proză, între cari și unele traduceri. (Cf. Principele Antioch Cantemir, de Ghenadie al Râmnicului; Rev. Noua II). [I. S. F.]

Canterbury, (la Romani »*Durovernum*«), oraș municipal în sud-estul Angliei lângă Stour, cu 23,026 loc. (1891); reședința arhiepiscopului-primate al Angliei; renumita catedrala în stil gotic (din secl. XII), în care a fost omorât Thomas Becket, 1170. Isoare minerale.

Cancticum, (lat.) o parte a comediei romane, scrisă în metri trochaic, bachic, etc. și cântată în prosceună de un singur histron (actor), însoțit de un cântareț cu flaută. C. alterna cu dialogurile (divebia), scrise de regula în trimetru iambic, și țineau locul cornului elin, neîntrebuințat în teatrul latin.

Canțilena, (ital.) mica melodie vocală, de un caracter dulce, grațios. În evul mediu se numiau C. cânturi populare cu un text asupra vieții sfinților. [T. C.]

Canțilii, *George*, profesor și avocat rom., n. Oct. 1838 la Ploiesci, Doctor în drept la Paris, dela 1865 încoace profesor de drept penal la univ. din București, în 1879 pentru câteva luni ministru de culte în cabinetul I. Brătianu.

Canțina, orig. ploșca de câmp; astăzi se numește C. localitatea, unde se vând beuturi și mâncări la soldați, lucratori, etc. C. se afla în casarmă, stau sub supraveghiere, atât cu privire la calitatea cât și la prețurile marfurilor, și de regula sânt administrate de foști suboficieri sau iavalhji.

Canțitate, (lat. *quantitas*), în ambagiul filosofico-sciințific însemnează ori *ce mărime*, care poate fi măsurată, și în acest cas se poate aplica și la *mulțime*, care e un cas special al marimii. În matematică: C. *positive*, cari sânt mai mari ca zero; C. *negative*, care sânt mai mici ca zero; C. *raționale*, a caror mesura cu unitatea poate fi exprimată printr'un numer;

C. *iraționale*, a caror măsură cu unitatea nu poate fi exprimată printr'un numer; C. *discrete*, ale caror părți nu sânt unite, cum sânt bunaocara numerile; C. *continue*, acelea ale caror părți sânt unite între ele, cum sânt marimile în timp și în spațiu; C. *imaginare*, a caror existența nu se poate nici imagina nici concepe.

În filosofie avem *categoriă cantității* (Aristotel, Kant), idee primitivă și fundamentală a minții noastre, în virtutea căreia sântem în stare să pricepem numărul și marimea. Unii îi contesta primitivitatea și o consideră ca o abstracție scoasă din ideile de număr și marime, cari ar fi într'adever primitive și fundamentale, (Școala clasică franceză). Alții le considera pe toate ca fiind derivate din experiență, (Școala engleză: Bain, Stuart Mill, și chiar Spencer).

În limba literară C. are înțelesul restrins și intermediar între marime și mulțime, cu aplicațiune la substantivele numite materiale, prin extensiune și la unele colective.

Înțelesuri speciale. În logica C. însemnează felul judecăților de a fi *universale*, când predicatul afirma ceva despre toată sfera subiectului; sau *particulare*, când predicatul afirma ceva numai despre o parte a sferei (cantității) subiectului. În prosodie: durată pronunțării unei silabe. În muzică: C. = durată unei note. În mecanică, *canțitatea mișcării*: produsul masei unui corp prin viteza mișcării lui.

Canton, (franc.) 1) diviziune teritorială în Franța, mai mica decât arondismentul (district); 2) în Elveția state mici, cari compun confederațiunea elvețică; 3) locuința cantonierilor pe lângă șosele, căile ferate, etc.; 4) piesa heraldică, prin care se înțelege un patrar sau sferț din scut, tăiat printr'o linie orizontală întâlnită de alta verticală.

Canton, (chin. Cuang-ciu-fu), capitala provinciei chineze Cuangtung, lângă râul Ciukiang, 1.600,000 loc., dintre cari mulți locuiesc pe nai mici și pe plute. C. e împărțit în orașul chinezesc, tatar și în mai multe suburbii; în C. se afla 124 temple, între cari templul lui Buddha și minunatul templu al celor 5 Genii. Industrie însemnata de matasării, sticla, hârtie, etc. Centrul comerțiunii chineze cu strainătatea; import 59%, mil., export 74%, mil. marce (1891); în port au intrat 3195 nai de 2.974,064 tone.

Cantonada, (ital. *Cantonata*), mai de mult o latură a scenei, un colț; aji un loc între culise. A vorbi la cantonada e, a vorbi unei persoane între culise, care nu se vede pe scena.

Cantonement, (franc.) *Cantonare*, încuartirarea trecețoare a unei trupe în o comună locuită. C. are loc în timp de pace la manevre, ori în casuri, când boale epidemice pretind evacuarea garnizoanelor, pe oareșicare timp. În timp de resboiu trupele cantonează de câte ori se poate, anume: când nu sânt prea multe trupe concentrate, și când nu sânt în imediat contact cu inimicul. Trupele cari cantonează se asigură față de inimic prin anteposturi, iar în interiorul C.-lui prin garde.

Cançoneta, (ital. *Canzonetta*), cântec, oda, poema lirică, erotica, filosofică sau de alt cuprins, compusa din 5—15 stanțe de câte 9—15 versuri, de obicei în metru iambic endecasilab, sau amestecat cu versuri mai scurte. Desvoltată după poezii provenșali de Cavalcante, Dante, Petrarca, etc.

Cantonisti, soldați recrutați, în opozițiune cu voluntarii.

Cantor, cântăreț, mai ales cântăreț bisericesc. „**Cantoru de avisu**“, foaie înființată de Z. Karcaleki în 1837 la București; în 1839 apare împreună cu »Foaia comercială, industrială și economică«; dela 1843 își schimbă titlul în »Vestitorul românesc, gazetă semi-oficială, continuând cu a. VII până la 1857.

Cantù, *Cesare*, istoric și romancier italian, n. 8 Dec. 1807 în Brivio; din lipsa de mijloace intră în seminar, de unde iese mai înainte de a-l termina. Da lecțiuni. 1823 publică o poezie »*Algisu*«, prin care se face cunoscut. Aruncat în temnița de Austriaci, suferă 13 luni închisoare (1832—33) și conține planul istoriei sale »*Storia Universale*« în 35 vol., care s'a reproduș într'un mare număr de edițiuni și s'a tradus în principalele limbi. Este scrisă din punct de vedere bisericesc, într'un stil brillant, fără adâncă originalitate. Alte scrieri istorice ale sale n'au fost tot așa de bine primite, dar romanul »*Margherita Pusterla*« și scrierile pentru tineri »*Letture giovanili*«, (48 ediț. în 1874) cum și scrierile pentru popor, se numeră printre cele mai răspândite cărți italiene. C. a murit 1895 în Milan, octogenar activ ca un tiner. (Cf. Bertolini, *Cesare C. e le sue opere*. Flor., 1895.) [I. S. F.]

Cantus, (lat., ital. *Canto*), cânt, se aplică în special melodiei principale a unei compozițiuni în mai multe voci. În primele secole ale muzicii corale melodia principala era încredințată tenorului și se numea *C. firmus*; era luat din antifonar, sau format din motive populare; celelalte partiți desinau împrejurul acestuia diferite contrapunte: *C. figuratus*. În partițiunile moderne C. indica partida vocală, ori carei voci ar fi aparținând. [T. C.]

Canula, tub deschis la extremitățile lui, solid sau flexibil, drept sau curb, de lungime și diametru variabil, de cauciuc sau metal; se întrebuințează în multe operațiuni chirurgicale. (C. de irrigator; C. de traheotomie.)

Canura, o legatură mică de tort de lână, în, sau alt material textil ordinar, care servește la țesături groase, straie, țoluri, covoare, etc. C. se fac mai cu samă înainte de a se colora torturile, ca colorarea să le strabată complet, ceea ce ar fi cu neputință în fusul de tort virtos.

Canzona sau *Canzone*, (ital.) cântec. (v. ac.) În secl. XV și XVI s'a dat acest nume la compozițiuni vocale în 4 și 5 voci, scrise pe o temă populară și deosebindu-se de madrigale prin faptul, că erau de un stil mai simplu, cu o frasare mai pronunțată, corespunzând la strofe scurte și bine ritmate. Mai târziu acest nume, și în special diminutivul *Canzonetta*, a fost aplicat la compozițiuni pentru o singură voce, accepțiune pastrată până în zilele noastre pentru melodii simple cu un ritm bine pronunțat, o frasare clară, amintind într'un cuvânt stilul popular. În diferite timpuri numele de C. a fost dat și la deosebite bucați instrumentele scrise pe o temă de C. vocală. [T. C.]

Caolina, o argila fină (v. *Caolinit*) albă, gălbue sau verzie, pamântoasă și ușor friabilă. C. rezultă principal din alterațiunea feldspaților, mai rar din scapolit, beril, etc. Cele mai multe gise-minte însoțesc roce foarte feldspatice, s. e. peg-

matite, granulite, porfire, etc., dar uneori C. se prezintă și în filoane în micașturi și filite, sau în straturi intercalate în nasipuri, etc. Din C. se fabrică porțelanul. C. a fost întrebuințat în China deja la 185 a. Chr. Numele C. vine dela cuv. chinez Kauling — vârful înalt, — un munte aproape de Iauchau Fu, de unde se scoate C. În 1706 argintarul Böttger descopere din nou procedeul pentru fabricarea porțelanului. Gise-mintele cele mai importante în Europa sunt: la Carlsbad (Boemia), Schneeberg, Zeisigwald, Zinnwald, etc. (Saxonia), Eisenberg, Martinrode (Turingia), în Cornwall, Colettes, Saint-Yrieix, Nieire, etc. (Francia). În România se găsesc C. în gneiss granulitic pe muntele Muncel (j. Gorjiu); în granit aproape de Maciu.

Caolinit, mineral, silicat de aluminiu hidratat, se prezintă în cristale mici tabulare și monocline de culoare albă, roșiatică, galbue sau verze. Variet. cristalină: *Nacrit*, variet. pamântoasă: *Caolina*.

Cap, partea cea mai dinainte a corpului multor animale, adese concrecută cu pieptul (cephalothorax).

Capul omului, extremitatea superioară a corpului, care conține principalele organe ale simțurilor și ale sistemului nervos central. C. se compune din craniu și fața, și e format de 22 oase, din cari 8 pentru craniu și 14 pentru fața. Scheletul craniului e compus din 8 oase: osul frontal, sfenoid, etmoid și occipital (neparechi), oasele parietale și temporale (părechi). Oasele craniului sunt oase late, și sunt formate din o tabă externă și una internă, compuse din țesut osos compact, între care se găsesc țesut osos spongios (numit diploe); ele prezintă o suprafață externă convexă, care formează exteriorul craniului (bolta și basa), și una concavă, care constituie cavitatea craniană, în care e conținut creierul. În interiorul osulelor temporale e așezat organul auzului. Oasele craniului se unesc între sine și cu oasele feței prin suturi, cari la bătrâni dispar; la copilul nou născut, osificațiunea nefiind completa, se găsește pe bolta craniului între oasele parietale și cel frontal un defect în osificațiune de formă rombica, numit fontanela, care la vârsta de 2 ani e osificat. Basa craniului e partea, care stă în legătura cu gâtul și fața, și ea prezintă o sumă de ridicături și orificiuri; prin orificiuri intră în craniu de ambele părți arteriele: carotida internă, vertebrală și meningea medie (destinate pentru creier), și iasă: vena jugulară internă, meduva spinării și nervii cranieni: olfactivi, optici, oculomotori comuni, oculomotori externi, patetici, trigemini, faciali, acustici, glosofaringei, pneumogastrici, accesorii și hypoglosi. La basa craniului se găsesc articulațiunea occipitalului cu vertebra I (atlas) și a II (axis) cervicală, în care se execută mișcările capului. De basa craniului (occipital) se însearăază mușchii, cari mișcă capul și faringele. Oasele boltei sunt acoperite de 2 mușchi și o aponeuroasă, țesutul subcutanat celular și dermul cu perul. Pe partea laterala (regiunea tâmpiei), se află mușchii temporal și pavilionul urechei cu mușchii sei. Fața e așezată la partea anterioară și inferioară a bazei craniului. Ea e formată din 14 oase, cari unite prin suturi formează falca superioară, iar falca inferioară e formată din un singur os. Pe bordurile alveolare

ale falcii superioare și inferioare sînt împlântați 32 dinți. Fața conține mai multe cavități: cavitatea orbitală-pentru ochi, cav. nasala pentru simțul mirosului, și cav. bucală pentru simțul gustului și aparatul de masticațiune. Înaintea urechei e situată glanda salivară parotida, care secretează saliva, și care se scurge prin canalul lui Stenon în gură.

Cap, (geogr.) acea parte a unui ținut, care iese mai mult în mare; cu deosebire limbi de pământ stîncoase, cari se termină în mare ca sfîrșitul unor șiruri de munți, poartă numirea de C. sau *promontorii*. Cele mai imponente sînt la peninsulae sudice ale continentelor, dintre cari cel mai important pentru comerțul lunei e C.-ul Bunei speranțe la sudul Africei, apoi C. Horn la sudul Americii. Cele mai însemnate C.-uri v. la numele lor (Blanc, Agulhas, Matapan, Horn, etc.).

Cap, Colonia, colonie engleză cuprinzînd colțul sudic al Africei pîna la riul Molopo (24° lat. sud.); 742.470 km.², cu vr'o 1.800.000 loc., între cari ca. 400.000 albi. C. e udată de riurile Oranje, Riul pescilor, etc. Terenul se ridica în forma de terase. Clima e admirabilă. Produce: cereale, pastaioase, cartofi, portocale, poame, vinuri renumite; vite, cu deosebire oi; carbuni, sare, aur (1895 export de 7·9 milioane funți sterl.), diamant (export de 4·7 mil. f. st.). Comerțul e dezvoltat. Exportul în 1895 a fost de 16·6 mil. f. st., importul 13·5 mil. f. st. Locuitorii, afara de albi, sînt Cafri, Hottentoti, Betsuani, etc. Colonia C. e foarte importantă pentru Englitera din punct de vedere atît politic cît și comercial. C. are constituție proprie; un guvernator, legislativă după sistem bicameral. Veniturile anului 1894/5 au fost 5.416.611 f. st. Datoria publică 27.533.978 f. st., făcută în partea cea mai mare pentru drumurile de fier, cari au o lungime de 3927 km., iar telegraful 10,162 km. Capitala *Capstadt*. Mai întîiu Olandezii au colonizat C., 1806 au cedat-o Engliterii.

Capacitate, conținutul unui lucru (măsura de C.), aptitudinea de a conține, s. e. căldură (C. *colorică*), electricitate, magnetism, etc. (v. ac. art.) C. *vitală* v. Respirațiune. Apoi aptitudinea legală pentru acțiuni de drept, s. e. C. cambială, (v. Cambia) etc. In deosebi se numește C. aptitudinea spirituală și după aceasta și o persoană, care este autoritate în specialitatea ei.

Capadochia, se numia în vechime ținutul în partea estică a Asiei mici, între riurile Halis și Eufrat. C. ajunge în mai multe rînduri sub stăpînire străină, pîna ce la 301 a. Chr., după lupta dela Ipsos, fiind ajutorată de Armenia, își recîștigă deocamdată independența. Archelaos, ultimul rege în C., fû ademenit de Tiberiu la Roma, unde † (17 d. Chr.), iar regatul lui fû prefacut în provincie romană. Locuitorii C.-ei probabil s'au ținut de familia popoarelor indo-germane. Orașele principale din C. erau Mazaka (mai tîrziu Cesareia), Garsaura sau Archelais (acum Acserai) și Comana.

Capama, mîncare, carne de miel gatită cu stafide.

Căpățîna, v. Craniu.

Căpățîneni, sat în Rom., j. Argeș, situat pe riul Argeș, cu 100 loc. Aici sînt ruinele vestitei *Cetăți a lui Tepeș-Vodă*, zidita pe virtul unei stînci înalte. Ruinele sînt marețe și poziția locului frumoasă.

Căpcăne, numire data unor moinițe (Paviani, Mandrili). Se găsesc și în poveștile rom. populare.

Căpcăun, după poveștile rom., un urieș. Petrea înfrățindu-se cu Sgriburila, Flămînzila și Scutura munți, ajunge la o cetate de piatră, unde stăpînia urieșul C., și ca sa nu-i manânce, le porunci, ca sa-i aduca pe fata imperatului Roșu. C. prindea oamenii și îi ținea pîna venia rîndul fiecaruia, ca sa-i manânce. Cuvîntul C. înseamna om cu cap de căne. [Atm.]

Cape Breton, insulă în America de nord, aparținînd prov. engl. Scoția nouă, la intrarea în sinul St Lorenzo; 8094 km², cu 84.500 loc. Mino de cărbuni, petroleu; pescarit; capitala Sidney.

Cape Coast Castle, oraș brit. cu 3 forturi, pe țărmul de aur în Guinea (Africa); 16.000 loc. Export de ulei de finic, cauciuc și pulbere de aur.

Cape Town, (pron. Chep taun), v. Capstadt.

Capeadores sau *Chulos*, (*span.*) cei ce se luptă cu taurii în cursele publice, ațîțîndu-i cu nisce mantale roșii numite *Capa*.

Capela, (franc. *Chapelle*), originar o mica clădire bisericească destiniată pentru păstrarea unei reliquii; mai tîrziu ori ce bisericuța mai mica, izolată cu totul, s. e. într'un cimiter, afara din oraș, lângă drum de țeară, etc., sau ca dependență a unei case particulare, cu deosebire în interiorul cetăților și palaturilor regale. Afara de acestea mai sînt unele în legatură cu o biserică principală și situate lângă, în, sau dedesubtul acesteia, (cele din urma numite cripte). C. se poate deschide numai cu autorizarea ordinariatului, și spre a se pute celebra liturgia în ea, trebuie sa fie cel puțin binecuvîntată. (Cf. Dr I. Rațiu, *Instituțiunile Dreptului bisericesc*. Blaj, 1877.) În secolii primi ai creștinismului fiind biserici puține, și mai ales pe la cetăți, oamenii avuți și evlavioși și-au ridicat C. pe la moșii, în cari din cînd în cînd celebrau preoți dela episcopie; cu timpul multe din acele C. s'au prefacut în biserici parohiale, primind preoți stabili.

Capela, (musica) grupul de cîntăreți alaturat pe lînga serviciul unei biserici sau al unei capele. Înainte de nascerea operii, C.-le, cu școalele alaturate (numite în Franția: *Maitrises*, în Germania: *Chor-Alumnate*), eran singurele focare artistice ale Europei. Tipul acestor instituțiuni a fost C. pontificală, a carei origine e în secl. IV. După modelul ei, suveranii Europei își formara C. și rivalisau între dișii. Cele mai ilustre nume de musici au aparținut unei C.; pe de alta parte C.-lor au fost destinate cele mai frumoase producțiuni ale stilului polifonic vocal, singurul stil admis în biserică pîna catra sfîrșitul secl. XVI, de unde și numele de *stil a cappella* ce i-s'a dat. Greutatea execuțiunei musicale fara acompaniament a facut, ca mai toate C.-ele au introdus instrumente. Singura C. pontificală a rîmas în occident credincioasă pîna în secl. nostru vechilor tradițiuni, celelalte C. au admis succesiv acompaniamentul orchestral. În Orient instrumentele nu sînt admise în biserică. În Germania prin extensiune s'a dat numele de C. grupului de musicanți, ce formeaza o orchestra sau o banda de musica militară, de unde numele de *Kapellmeister*, dat nu numai șefilor conducători de coruri, dar și conducătorilor de orchestre sau de ori ce banda de instrumentiști.

[T. C.]

Capela, deal în Rom., j. Vâlcea, ce încungiuură orașul R.-Vâlcea în partea de apus; ruine vechi.

Capelan, preotul ori diaconul care pe la biserică, catedrale, ori în comune mai populate, se dispune lângă parochiul ordinar ca ajutor, fara a ave proprie juridicțiune. C. se numește și acel preot, care e rânduit să servească în vr'o biserică ori oratorie (pareclesie) privată.

Capella, munți în Croația, între Unna și Culpa, se întind în direcție sud-estică, aproape paralel cu Velebitul, spre Dinara până la Pljesevița Planiua (1653 m.). Partea nordică poarta numirea de *C. mare* (înălțime mijlocie 1000 m.), partea sudică *C. mică* (înălțime mijl. 700 m.).

Capella, stea de I marine în constelațiunea Cărașului. (v. Amalthea.)

Capellini, *Giovanni*, geolog și paleontolog, n. 1833 în Spezia, a studiat în Pisa; prof. în Genua și Bologna, unde a înființat muzeul geologic. S'a distins pe terenul cercetărilor preistorice și a fost inițiatorul congresului pentru antropologia și arheologia preistorică. C. a făcut studii geologice și în România în 1864 și 1868. Aceste studii sunt consemnate în lucrarea lui Sava Stefanescu, intitulată: *Terrains tertiaires de Roumanie*, Paris. C. a fost ales membru onor. al Acad. Române.

Capello, *Bianca*, amoroza, iar mai târziu soția ducelui Francesco I de Medici; n. pe la 1548 dintr'o familie patriciană din Veneția; 1563 fugi cu tinerul Pietro Bonaventuri la Florența și apoi încheiă legături de dragoste cu Francesco I, pe care, după delaturarea lui Bonaventuri, îl sciu îndupleca sa o iee de soție, tocmai când acela era să se căsătorească cu Ioana de Austria; ambii soți murira curând (19 și 20 Oct. 1587) după o convenire avuta cu cardinalul Ferdinand de Medici în Poggio a Cajano; presupunerea, ca soții au fost otrăviți după îndemnul cardinalului, nu se poate dovedi.

Capere, numire data bobocilor comestibili dela arbustul *Capparis spinosa* L. (v. ac.).

Capernaum, sat lângă lacul Genezaret în Galileea; în Testam. nou centrul de activitate al lui Isus, (Mateiu 9, 1 îl numește »cetatea sa«). Aci înveța Christos în sinagoga și vindecă mai mulți bolnavi.

Capesius, *Iosif*, Dr, n. 1853, director al seminarului ev. teologic-pedagogic în Sibiu. Distins barbat de școală al Sașilor transilvaneni. Însemnat scriitor pedagogic și filosofic.

Capetienii, (*Capétiens*), regii Franciei cari au urmat după dinastia Carolingienilor până la 1328. Intemeietorul acestei familii se cheama *Robert cel Forte*, (Robert le Fort), † 866 la Brissarthe în lupta cu piraii. Urmașii săi Eude, Robert, Hugo cel Mare, Hugo Capet, au disputat puterea timp de 100 ani celor din urma Carolingieni, până când *Hugo Capet* reusi sa fie recunoscut rege în 987 după moartea ultimului Carolingian. Se numiau C., caci primii dintre ei erau abați laici. C. direcți au fost: *Hugo* (987—996), *Robert I* (996—1031), *Henri I* (1031—60), *Philippe I* (1060—1108), *Louis VI* (1108—37), *Louis VII* (1137—80), *Philippe II* (1180—1223), *Louis VIII* (1223—26), *Louis IX* (1226—70), *Philippe III* (1270—85), *Philippe IV* (1285 până 1314), *Louis X* (1314—16), *Philippe V* (1316—22), *Charles IV* (1322—1328). Sângându-se linia directă a C., îi urma linia laterală de *Valois*

(1328—1589), și după aceasta linia de *Bourbon*. (Cf. Luchaire, *Histoire des institutions monarchiques de la France sous les premiers C.*, 2 ed. Paris, 1891; Lavisse et Rambaud, *Hist. générale I. Paris, 1893.*)

Capidgi, (*turc.*) portarul la curtea turcească, garda Seraiului.

Capie, *Capchie*, (fr. tournis; germ. Diehkrankheit), boală cronică la oi datorită prezenței coenurilor în centrele nervoase (v. Coenur).

Capilare, *vase*, ramificarile cele mai subțiri, de câteva decimi de miimi de milimetru în diametru, ale vaselor sângelui, cari sunt așezate între artere, adeca vasele cari aduc sângele curat din inima, și vine, acelea care îl duc în inima. C. sînt ramificate foarte mult, deschizându-se unele în altele și formând astfel rețele vasculare. Păreții lor sînt foarte subțiri, formați din un singur rând de celule turtite, și transparenți, așa ca se poate vedea la microscop cum circula sângele înlauntrul lor. C. sînt regiunea cea mai importantă din toată rețeaua vasculară. Din cauza rețelei lor foarte dezvoltate și absența contracțiunii paretilor lor, sângele e respândit pe o mare întindere, și circula încet. Iar grație suptierei paretilor lor, lichidul din sânge (plasma), gazele, și unele celule (leucocyte, amibocyte), le poate străbate și patrunde în țesăturile vecine, în mușchi, nervi, etc., pe cari le îmbiba și le hrănește. Sângele bun, curat, e adus din inimă în C. de artere, aici slujesc nutrițiunii organismului, și după ce și-a pierdut elementele hranitoare, e dus iarăși direct în inima de vine. Partea lichidă și celulele, cari au patruns din C. în țesături pentru a le hrăni, se numește limfa; aceasta după ce și-a pierdut proprietățile ei nutritive e luată de un alt sistem de vase, care o varsă din nou în sânge. [Prof. Voinov.]

Capilaritate, starea tuburilor capilare. Dacă întroducem în apă extremitatea unui tub de sticla de un diametru foarte mic, coloana de apă, care patrunde în tub, se ridică deasupra nivelului exterior. Introducând de asemenea un tub în mercur, efectul va fi contrar: coloana de mercur va rămâne, în interiorul tubului, dedesubtul nivelului exterior. Diferința de nivel este cu atât mai uare, cu cât calibrul tubului este mai fin, ea descrește dacă calibrul crește și devine aproape nula, când diametrul interior atinge cifra de 0.020 m. Aceste fenomene de ascensiune și de depresiune, cari se produc în vecinătatea paretilor vaselor și a suprafeței libere a lichidelor, observate mai cu sama în tuburi, al căror diametru este asemenea cu grosimea unui fir de per (*capillus*), se numesc *fenomene capilare*, și puterea, care le produce, este *capilaritatea*. Cei dintâii fizicieni, cari s'au ocupat cu aceste fenomene, sînt: Nicolae Aggianti (1635), Borelli (1638), Vossius (1666) și Montanari (1667), care, după Daguin, dadu pentru întâia data adevărata explicațiune a meniscului format de un lichid în contact cu o lania înmuiată. În privința formei ce ia suprafața, în cele done casuri citate mai sus, este de observat, ca aceasta suprafața, când este foarte aproape de parete, se rotunzește și presintă o curbă, a cărei forma e concava, când paretile e înmuiat, și convexa când paretile nu este înmuiat. Așadar în apropierea paretelui este o porțiune din suprafața lichidului, care este cuprinsa

sau deasupra sau dedesubtul nivelului general. Aceasta porțiune poarta numele de *menisc*.

[Muresan.]

Capillati, (lat. = përos, pletos, care poarta pe lung.) C. și *comati* numiau scriitorii romani pe poporul de jos al Dacilor, care umbla cu capul gol și cu perul lung, așa cum ne apar Dacii și pe columna Traiana. (Cf. Dio-Cassius, LXVIII; A. D. Xenopol, I.)

[I. S. F.]

Capillitiu, (botan.) totalitatea filamentelor sterile, subțiri, divers întretaite și ornamentate, din sporangiu unor Myxomycete și Gasteromycete. Fiind foarte higroscopice au un rol însemnat în deschiderea sporangelui și în determinarea sporilor.

Capinius, *Martin*, supranumit *Dr. Siebenburger*, protoparințele puternicei familii Siebenburger, ce traia în secl. XVI în Viena. În 1505 a fost decan al facultății de drept, apoi judecator orașenesc și în fine primar în Viena. În resoala Vienei contra lui Ferdinand I (1519) s'a pus în fruntea celor nemulțumiți și a conceput pentru oraș o noua forma de guvernament după modelul cetaților libere din Germania. Pentru participarea sa la resoala a fost executat prin spada în 1521.

Capintortura, o pasere cățăratore din fam. Ingingidae (*Tuna torquila*), are pe spate pene cenușii-deschise, patate cu pete negre rotunde și lungarețe; dela crescet pâna la coada cu o fașie întunecată; gusa e alba-galbenie; tēmplesle și grumazii de coloare ruginie-deschisa cu fine linii curmezișe; pieptul suriu; plutitoarele din aripi sânt oacheșe-ruginii; preste aripi și coadă cu mai multe fașii curmezișe. Lungimea ei e de 18 cm., lung. aripelor 9 cm., lung. coții 6-5 cm. Petrece prin vii, pomet și paduri, nutrindu-se cu insecte, și mai cu sama furnici. [V. B.]

Capiste, loo do idoli, templu păgănesc.

Capistran, *Joan*, calugar franciscan, persoană însemnata în istoria Ungariei, n. 1386 în orașelul Capistrano (Calabria); funcționă mai întâiu ca judecator în Neapole, în etate de 30 ani întră în ord. Franciscanilor și se dedică cu tot zelul promovării intereselor bisericii; din în-sarcinarea pontificilor Martin V, Engeniu IV și Felix V începând dela 1426 desvoltă mare activitate ca legat și inquisitor întru stirpirea ereticilor; înființă cu Bernardin de Siena ramura colaterală de observația mai rigoroasa a Franciscanilor; 1450 Nicolae V îl numi legat papal în Germania cu misiunea de a pune la cale o cruciata contra Turcilor și Hussiților; în Moravia și Boemia predică cu efect contra Hussiților, până ce la ordinul loțtiitorului George Podiebrad a trebuit să parăseasca aceste țari. 1453 se duse în Silesia, unde sub cuvânt ca ar fi profanat sf. Encharistie arse mai mulți Ovrei. De aici ajuns în Ungaria, sciū sa însuflețeasca inimile pentru un resboin cruciat contra Turcilor într'atată, încât staturile țerii în dieta țintta la Buda în 1456 decisera prinderea armelor; Turcii însă în vara aceluia apar pe neașteptate înaintea Belgradului sêrbesc cu o armata de 150 mii și 300 tunnri; atunci C. alearga cu oastea de cruciați, adunata de dînsul, la Belgrad în ajutorul eroului Ioan Huniadi și ambii în unire repurtara cea mai stralucita victorie asupra Turcilor; însuși Sultanul Mohamed fū ranit cu aceea

oasiune și abia își putū aduna la Sofia oastea fugarită. La 20 zile dupa aceasta învingere muri Ioan Huniadi, iar preste 2 luni îi nrnă C.; el † la 23 Oct. 1456 în manastirea Franciscanilor din Illok (Ujlak). Benedict XIII îl ridică pe C. la 1724 în ceata sfinților. Ziua comemor. 23 Oct. [nt.]

Capital, în economia politica ori ce bun produs prin munca omeneasca; în înțeles mai strins C. e complexul acelor bunuri produse prin munca omenească, cari servesc ca mijloace la ulterioara producțiune. Factorii curat naturali, și îndeosebi pamēntul, nu se considera ca C.: dar diversele ameliorari ale solului prin cultivare, fac parte din C., încât represinta o valoare deosebita de a solului. C. poate fi *fix*, oare servesc spre repetita producțiune, (s. e. mașini și zidiri pentru agricultura, comerciu, ameliorarile pamēntului, etc.), ori *mobil* (circulant), care aceleiași persoane nunai odata îi servesc la producțiune, (s. e. banii, alimentele, marfa, ce se vinde ori din care se pregătesce ceva). În limbagiul vulgar C. e tot ce servesc pentru proprietarul seu ca isvor de venit. C. se mai numesce suma de bani, ce o dă cineva altei persoane împrumut cu îndatorirea de a-i plati anumite procente ca dobânda. Sciința economica numēra C. (ca și munca și natura) între factorii de producțiune; deci bunurile produse nu sânt numai rezultate ale muncii și naturei, ci și ale capitalului aplicat în producerea lor, chiar pentru aceea la o parte din ele se consideră îndreptațit și cel ce a prestat capitalul. (Cf. I. Strat, Tractat complet de Economia politica. Buc., 1870, pag. 157 nu.; P. S. Aurelian, Catechismul Econ. pol., ed. II, Buc., 1874, pag. 12 nu.; Lerescu, Manual teoretico-practic de Economia politica, pag. 43 uu.)

Capitalizare, calcularea valorii prezente a unei rente perpetue sau temporale. Aceeasi numire se da și elocarii fructifere a economisarilor.

Capitalism, modul de producțiune capitalistica, în opozițiune cu socialismul și colectivismul. (v. ac.)

Capitala, oraș de frunte, metropola; sediul guvernului unei țeri.

Capitale sau *Majuscule*, caracterele tipografice, litere mari, cari difera de cele mici prin forma lor. (C. mari, romane, engleze, gotice, etc.) **Capitaluțe**, caractere tipografice latine în forma literelor mari (capitale), însa în marimea literelor mici; ele aparțin la fiecare corp de litera curenta, adeca de text, și se întrebuinteaza, cași caracterele cursive și aldine, pentru a da importanța diferitelor cuvinte într-o compoziție oarecare. În general în text numele proprii se fac de regula cu capitaluțe. [G. F.]

Capitan, conducătorul unei trupe organizate, în deosebi militare. În ierarchia militara C. ocupa locul între oficerii subalterni (locotenenti) și între oficerii superiori. Astăzi aproape în toate statele europene C. sânt comandantii companiilor de infanterie, ai escadroanelor la cavalerie și ai bateriilor la artilerie. În Austro-Ug., Francia și Rusia sînt 2 clase de C. Comandanții vaselor de resboin de asemenea se numesc C.

C. de port, comandantul unui port, cu atribuțiuni militare (aperarea portului), polițienesci (poliția judițara pentru delicta corecționale, buna-ordine, afaceri sanitare) și judecatorești (în anumite afaceri comerciale). În Rom. C. de port

este oficer din flota în activitate, numit prin decret regal.

Capitanate în porturile României sînt 25, și anume: 5 de cl. I: Galați, Braila și T-Severin, la Dunare; Suliua și Constanța, la Mare. C. de port cl. I sînt maiori sau capitani din flota, în activitate; 3 de cl. II: Tulcea, Giurgin și Cernavoda; C. de cl. II sînt capitani sau locotenenți din flota, în activitate; — 17 de cl. III: Vêrciorova, Gruia, Cetatea, Calafat, Bechet, Corabia, Islaz, Turnu-Magurele, Zimnicea, Oltenița, Ostrov, Calarasi, Hârșova, Gura-Ialomiței, Issacea și Chilia-Vechi la Dunare, apoi Mangalia, la Mare. Atribuțiile de C. de port cl. III se îndeplinesc de comandanții companiilor de frontiera. [—]

Capitanul țerii, (germ. Landeshauptmann), titlul dirigatorului suprem și reprezentantului autonomiei Bucovinei. C. ț. e președinte în camera legislativă și în comitetul dirigent și permanent al țerii; este numit de către imperatul dintre deputații aleși; are de locuții pr. un vice-capitan, de asemenea numit. [Dr. I. G. Sbiera.]

Capitaneanu, Constantin, lt.-colonel de stat-major, șeful serviciului geodesic al armatei române până în 1889; n. din părinți macedoneni la 1844 la Argeș, unde a urmat seminarul în scopul de a se preoț; însă după terminarea seminarului intră în școala militară, de unde ieși oficer în geniu în 1864. La 1869 e trimis în Franța spre a se specializa în aplicațiunile astronomice la ridicarea hartelor; aci participă la reboiul din 1870. Reintors în țara la 1873, ia partea cea mai activă sub colonelul Barozzi la întemeierea depositului de reboi pentru facerea hartei României. Este trimis în mai multe rânduri în Italia și Austria pentru a strînge toate datele trebuincioase întocmirii hartei. Calculează împreună cu colouelul Barozzi elementele necesare desfășurării hartei Moldovei, savîrșind pentru aceasta determinări astronomice, cari renunță singurele până ați în acest gen. Astfel în 1876 executa o determinare de longitudine între Iași și Chișineu; careia urmează determinări de longitudine între Iași și Cernanț cu Kühnert din partea Austro-Ungariei; iar în 1885 aceea dintre Bucuresci (observatorul Opler) și Brașov cu vice-amiralul von Kalmr din partea institutului geografic austriac. Aceasta din urma lucrare nu s'a publicat încă. C. ocupa alături de colonelul Barozzi primul loc în întemeierea serviciului geografic al armatei române, și prin relațiunile sale personale și științifice cu membrii comisiunii geodesice internaționale, din care a făcut parte, face străinătății cunoscute lucrările geodesice executate în România. Lucrările sale astronomice și publicațiunile de aceasta natură, cu privire la harta României, sînt singurele până ați. † 13 Aprilie 1893 la Pitești.

Capitanul, Constantin, (identic cu Const. C. Filipescu), cronicar din Muntenia, în secl. XVII. Sub numele lui se afla o cronica dela Radu Negru până la 1688, foarte însemnata pentru multe informații istorice, cari nu se afla altunde. Autorul se da martor al unor evenimente cu 100 de ani înainte de C. C., ceea ce face a crede ca el a copiat o cronica anterioară, scriind dela sine numai evenimentele contemporane sieși. Restul cronicei e scris după felurite documente și după tradițiuni orale; ea îmbrățișează pe toți

Românii, dar în prima linie pe cei din Muntenia. (Cf. Mag. ist. II, p. 35.)

Capita ordinum, (lat.) cei trei cardinali, cari supraveghează conclava; C. ord. se numesc și acei cardinali, cari în timp de vacanța rezolva afacerile curente. (v. Camerlengo.)

Capitat, (botan.) organ terminat cu o umflătură în forma de capățiuă, s. e. capetul stigmatifer al stîlului; încă și inflorescențele în forma de ghem, de mici capățini sau *glomerulele*.

Capitatio, nu fel de impozit personal la Romani. O asemenea dare a fost introdusă în Franța la 1695.

Capite censi, (lat.) ultimul rând de cetățeni în Roma veche. Pe lînga cele cinci clase de cetățeni, erau și cetățeni neclasați, cari se împărțeau în trei categorii: *accensi*, *proletarii* și *capite censi*. Aceștia din urma nu aveau absolut nici o stare și în timp de reboi nu erau concentrați de loc. Marius le impuse pentru prima dată serviciul în armată.

Capitel, partea cea mai superioară a unei columne, care leaga mănunchiul coloanei cu grindul sau bolta, pe care o suportă. Infățîșarea C.-lui e corespunzătoare stîlului, cărui îi aparține colunna. C. *composit*, C. de ordine română, compus în mod pompos, însă neorganic din foile de acanta ale capitelului corintic și volutele capitelului ionic.

Capitis deminutio, (lat.) în dreptul roman era ori ce schimbare în starea juridică a persoanelor. Se distingeau trei feluri de C. d.: *maxima*, rezulta din pierderea libertății, s. e. prin căderea unui om liber în servitute în urma unor condemnațiuni criminale; C. d. *media*, rezulta din pierderea dreptului de cetățean, s. e. prin emigratiune; C. d. *minima*, nu presupunea pierderea libertății, nici a dreptului de cetățean, ci numai schimbarea de familie, s. e. prin adopțiune, prin casatorie. Toate aceste C. d. aduceau stingerea drepturilor de familie și a tuturor relațiunilor juridice, cari rezultau din starea juridică anterioară, s. e. persoana capite minuta pierdea relațiunile de rudenie (agnatio), dreptul de protecțiune (gentilitas), și datoria de servicii (jura patronatus), dreptul de usufruct, creanțele; testamentul făcut era desființat; chiar datoriile, cel puțin în drept civil, erau stinse. C. d. a disparut treptat până la timpul lui Iustinian.

Capitolinus mons, una din cele 7 coline ale Romei (v. ac.).

Capitul, (botan.) mod de ramificație laterală a axei, când membrele secundare sînt scurte și foarte apropiate pe membrul primar. Asociațiunile de flori (inflorescențele) pot avé forma de C., care poate fi *simplic*, dacă pe membrul (aci pedicelul) primar, laț în disc (dis *receptacul comun*), ca la Floarea soarelui, ori conic, ca la Mușetel, Pelin, sau scobit în cîna ori sticla, ca la Smochin, se afla florile, multe sau puține sustinute de pedicele secundare scurte și foarte apropiate unele de altele. C. e *compus*, când se asociază mai multe C., sau cu alt soi de ramificație: racem de capitule, la Petasites; corimb de capitule, la Coadă șoricelului, etc. [S. Șt. R.]

Capitul, corporațiune de clerici, organizată după anumite statute. Numirea se deriva dela cuvîntul »capitulums», fiind-ca cei ce erau membri într'o asemenea corporațiune, odinioara se adunau în

fiecare și ca să asculte un capitol (cap) din statutele sau regulele lor. Tot din cauza aceasta s'a numit *capitular* fiecare membru al C.-lui. C. s'au dezvoltat în biserica apuseana din vechiul presbiteriu sau senat de preoți și diaconi, ce-l avea odinioară fiecare episcop lângă sine. C.-le dela biserica catedrală se numesc *catedrale*, *episcopesci*, *arhiepiscopesci*, *mitropolitane*, iar cele dela alte biserici se numesc *collegiate*. C. ca corporațiune autonomă au anumite drepturi și datorințe, de a-și pute face statute proprii, de a se aduna la ședințe și fără consensul episcopului, de a-și administra averea capitulară, de a ține cultul divin în biserica catedrală, respective colegială. Afara de aceea. când scaunul episcopesc este ocupat, C. trebuie să asiste la liturgia, ce o servește episcopul, și trebuie să-i ajute la guvernarea diecezei. În unele afaceri episcopul trebuie să ceară consimțământul C.-lui, căci altcum dispozițiunea lui este invalidă, în alte afaceri însă este dator a-i cere numai sfatul. În data ce scaunul episcopesc devine vacant, jurisdicțiunea episcopescă trece la C., care o exercită prin un *vicar capitular*, ales de el. Episcopii bisericii române unite din Trs. și Ung. încă își au C.-le lor proprii în Blaj, Gherla, Oradea și Lugoj. Membrii C.-lor se numesc și *canonici* (v. ac.).

Episc. Ioan Bob din Blaj a înființat 1807 o corporațiune bisericească numită C., ca să-i fie de ajutor în guvernarea bisericii în locul calugarilor basiliani, de cari se serviseră anteriorii sei. Corporațiunea aceasta sta la început numai din 7 canonici, cari se numesc: arhiepiscopul sau preposit, arhidiaconul sau lector, primicer sau cantor, eclesiarh sau custode, scholastic, cartofilax sau cancelar și teolog. Existența C.-lui o asigură Bob prin fundațiune, din ale carei venituri fiecare canonic primește salariul. C. întemeiat de Bob la 1854 fu întregit încă cu 3 membrii, cari se numesc: penitențiar, referendar și prebendat, și-și primesc salariul din vistieria statului. Deodată cu reactivarea Mitropoliei unite și C. episcopesc se înalță la demnitatea și numirea de C. mitropolitan. Canonicii, cari capătă salariu din fundațiunea lui Bob, se aleg de C. și de mitropolitul, și se confirmă din partea regelui, afara de canonicul teolog, care se alege ca și ceilalți, dar nu se confirmă de regele. Canonicii, cari capătă salariu dela stat, se numesc din partea regelui pe baza unei candidațiuni de 3 persoane, făcută de mitropolitul. Canonicii, cari au dotațiunea din fundațiunea lui Bob, trebuie să fie necăsătoriți, adică celibi, ceilalți trei pot fi și căsătoriți. Dacă moare un canonic dintr'un grad (stal) mai înalt, ceilalți, cari sînt după el, se promovează la stălele imediat superioare. Promoțiunea se confirmă prin rege. C. administrează fondurile și fundațiunile arhidiecezane și ajută pe arhiepiscop în administrarea bisericii. Ei sînt toți asessori la consistoriul arhiepiscopesc și mitropolitan. C. mitropolitan din Blaj a avut până acum 37 canonici, între cari unii s'au distins prin sciința sacra și profana, prin opere sciințifice de mare valoare, și prin lucrare neobosită pentru biserică și neam. Cei mai mulți dintre ei au lasat și fundațiuni spre scopuri bisericești și culturale.

[Dr. Aug. Bunea.]

Capitulăria, pe timpul Carolingilor ordonanțele regilor franc., numite astfel, pentru-ca au fost împărțite în mai multe alinee nici, provođute cu nume curent. Aceste ordonanțe se stabilian ca și legile cu conlucrarea poporului și regulan afaceri de drept privat și penal. (Cf. Boretius, Die C. im Longobardenreich. Halle, 1864.)

Capitulațiune, contract, îndeosebi convențiune de drept internațional, împărțita în mai multe capitole. C. se numesc mai ales contractele încheiate între două corpuri beligerante pentru sistarea luptei. Dacă ȧrnisoana unei cetăți nu mai dispune de munițiune ori proviziune, ori a suferit mari pierderi în oameni și material, etc., preste tot când a sosit momentul, în care apărarea nu mai are scop, ori foloasele ei nu stau în proporție cu sacrificiile, cari ar fi să se mai aduca, atunci se arborează steagul alb și se trimit parlamentari pentru statoricarea condițiunilor de C. Condițiunile sînt în cazul cel mai favorabil: parasirea fortăreței din partea ȧrnisoanei, cu arme și echipament pe lângă oaururi militare, (s. e. Belfort în anul 1871), cu îndatorirea a nu lupta un timp anumit contra învingătorului. În cas de C. necondiționată, toată trupa cade în prisoare și armele, tunurile și iutreg echipamentul e al învingătorului, (s. e. Mack la Ulm 1805, Metz în 27 Oct. 1870). Actul de C. se subserie prin comandanții supremi ai armatelor beligerante. C. mai renumite sînt: C. Sașilor la Pirna în resboiul de șapte ani; C. lui Bliicher la Rattkau 7 Nov. 1806; C. lui Gőrgey la Șiria (Világos) lângă Arad în 13 August 1849; C. lui Osmar Pașa la Plevna înaintea armatelor ruso-române 1877, 2 Sept. 1870 la Sedan. C. se numiau și contractele internațiionale încheiate între Turcia și celelalte puteri.

Capland, v. Cap, colonia.

Caplon, *Clapon*, *Copon*, cocoș castrat.

Capodistria, (*Capo d'Istria*), oraș în Istria, situat pe o peninsula în sinul Valle Stagnon, 10,706 loc. (1890); port; șantier; se scoate sare din apa mării; odinioara C. era capitala Istriei venețiane. La Romani se numia Aegida, mai târziu s'a numit Iustinopolis, apoi Capris; pe când era sub patriarhul de Aquileja s'a numit Caput Istriae. Ajuns sub domniățiunea Veneției 1353 s'a revoltat, din care cauza Venețianii darînaia orașul. 1814 a ajuns la Austria.

Capo d'Istrias, *Ioan Antoniu*, conte, barbat de stat elin, n. 1776 în Corfu. La 1800 a regulat administrațiunea insulelor ionice; 1809 a trecut în serviciul diplomației rusești. 1813—15 a luat parte ca plenipotențiar rusec la pertractările din Viena și Paris, și a subscris a două pace dela Paris; 1816—22 ministru de externe al Rusiei. 1827 president al statului grec.; stricteța sa autocrată și dependența sa de politica Rusiei a stîrmit nemulțămire în elementele liberale. C. fu asasiat 9 Oct. 1831 de catra Constantin și George Mauromichalis. (Cf. Bétan, Correspondance du comte I. C. (4 vol. 1839); K. Mendelssohn-Bartholdy, Graf Johann K.)

Caponiera, uragiu din fortificațiune permanentă, așezat în șanțul cetăților sau forturilor înaintea zidurilor de escarpa, pentru a bate cu focuri joase șanțurile fortificației, împiedecând astfel pe inamic de a pute trece șanțul. C. poate să aiba o singura față (C. simplă), adică să bata în o singura

direcție. sau două fețe (C. dubla). În fețele C.-ei sînt practicate crenele sau ambrasure, pentru tunurile de flancare, așezate în casematele caponierei.

Caporal, rangul militar imediat superior soldatului comun. Datoria C.-lui e a supraveghia armamentul și echipamentul, cât și a instrui trupe de 10—15 soldați.

Capot, pardisii sau manta cu gluga.

Capotasto sau *Capo d'astro*, (*ital.*) ridicatura ce termina limba instrumentelor de coarde și care determină lungimea vibranta a acestor coarde. Se da încă acest nume la un mecanism, care putînd-se adapta pe gîtul instrumentelor de coarde, permite a varia după voința lungimea vibratoare a acestora, și prin urmare a modifica instantaneu acordul instrumentului. Se întrebuintează mai cu seamă la Chitară, căreia îi asigură mult mecanismul. [T. C.]

Capotesci, vale în Rom., j. Iași, o parte din valea Stavnic; după cronicarul Miron Costin. Vasile Lupu, după ce porni pe doamna și casele boieresci prin frânturile codrului dela C. spre cetatea Neamțului, se retrase dinaintea Tatarilor și își mută scannul din Iași în nisce poeni din acel mare codru; iar Tutarii au ars atunci tot orașul.

Cappa, vestiment medieval cu guler și gluga. Se purta în calatorie. C. se numește și o haină protească cu mâneci largi și gluga.

Capparideae, (botan.) familie de plante dicotyledonate, erbacee, anuale, arbuști sau mai rar arbori cu frunzele alterne foarte rar opuse, simple sau uneori compuse; flori solitare sau fasciculate, fructul o capsula sau baca mai rar drupa; cuprinde vr'o 300 specii, răspândite în regiunile temperate și tropicale ale globului. C. se divid în următoarele 2 triburi: I trib. *Cleomeae*, din care însemnăm genurile: *Cleome* L., *Cleomella* DC., *Polanisia* Rafin, etc., și II trib. *Cappareae*, din care menționăm genurile: *Capparis* L., *Crataeva* L., etc. [Z. C. P.]

Capparis, (botan.) gen din fam. Capparideelor, tribul Cappareelor, cuprinde frumoși arbori și arbuști spinoși sau fara spini, glabri sau tomentosi, cu frunzele alterne uneori opuse, persistente sau caduce, florile albe sau roșietice sînt mari, axilare, solitare sau fasciculate; fructele bacciforme. C. are vr'o 120 specii, ce cresc prin regiunile temperate și tropicale. Bobocii de *C. spinosa* L., cunoscuți sub numele de Capere, sînt comestibili, se conservă în oțet și se întrebuintează la bucatărie. Unele specii de C. se cultivă ca plante ornamentale prin sere calde sau temperate, așa este *C. spinosa* L., care crește în Europa în regiunea mediteraneană (în sudul Franței, etc.) *C. amygdalina* Lamk., *C. odoratissima* Jacq., etc. [Z. C. P.]

Capra, un gen de mamifere rumeatoare din ord. Artiodactylelor. C.-le dimpreună cu oile formează laolaltă genul *Caprinelor*.

C. de Alpi, (C. ibex), are coarne foarte lungi, curbate înapoi. La barbații coarnele au o lungime de vr'o 80 cm., la femeieșe de vr'o 18 cm. Barbia, la barbații, cu barba scurta. Perul este aspru, des, vara roșu-cenușiu, iarna gălbui. Lungimea corpului 1.5 m., a coții 10 cm., înălțimea la umeri de 80—85 cm. Traiesce în Alpi, mai ales între Piemont și Savoya.

C. de Angora, (C. hircus angorensis), o capra frumoasă, mare, cu coarnele încovoiate în forma unui 5 sucit. Părul este lung, fin ca matasa, alb ca zapada și puțin încrețit. Numele îl are dela orașul Angora din Asia mică. Perul ei e cunoscut sub numele de *mohair*. Angora singura exporta câte 1 mil. kgr. în valoare de 4 mil. lei.

C. de Cașmir și de *Chemel* are păr fin, ce se întrebuintează pentru țesături, mai ales pentru șaluri.

C. domestică, *șap, ied*, (C. hircus), mamifer, rumeagător din fam. Cavicoarnelor, are coarnele curbate ca secerea, netede. Bărbății au barbă. Sînt multe rase, dintre cari unele fara coarne (șute). Culoarea perului alba, roșie și de alte culori. Capra se trage dela 2 specii asiatice selbatice. E folositore prin laptele, pielea, carnea, coarnele și perul ei.

C. neagră, (*Antilope rupicapra*), un mamifer rumeagător din fam. Cavicoarnelor, are coarne negre, netede, încovoiate, ascuțite la vîrf. Acoverită cu păr brun-negru vara, iarua mai deschis. Lungimea corpului 1 m., a coții 8 cm., înălțimea la umeri 75 cm. Traiesce în cete de 4—20 indiviți în munții Alpi, Abruzzi, Pirenei și Carpați. Poarta 22 septemăni pînă ce fata. Animal foarte fricos; ager la vedere și anđ. Sare preste cele mai mari prăpăstii. În Trs. se găsește în munții Făgărașului, Cibinului și ai Hațegului în nume destul de mare, din care causă vîntorii geru. și euł. an de an cercetează acești munți. Cel mai interesant moment e, cînd capra strintorata de căpau se tot urca, pînă ce într'un vîrf de pisc i se înfunda drumul: »s'a încuiat C., ăce vîntorului. Cănele nu poate sa se urce la ea; iar C. un poate sari, caci ar cadă în prapastie, sdrobiindu-i-se trupul în mii de bucați. Vîntorul român, cu o cufezanță de necrețut, o urmaresce pînă în regiunile cele mai periculoase. C. neagra se poate pușca din 1 Aug. pînă în 15 Dec.; însa ieđii nici odata. Se vîneaza pentru pielea, coarnele și carnea sa.

C. roșie, v. Caprior.

Capraja, (în antichitate *Capraria*), insula ital., 30 km. spre nord dela Corsica, 19 km²., aparține prov. Genna.

Caprei, *Piciorul*-, munte în Rom., j. Buzen, avînd înălțime de 1504 m. și fornând una din cele 5 culminațiuni ale masivului Pentelen; are paduri întinse de brad și molift, precum și pășuni renunite.

Caprera, insula stîncoasa la capătul nordic al Sardiniei; 15 km²., 99 loc.; aci a locuit și a murit Garibaldi.

Capri, (la Romani »*Capreae*«), insulă stîncoasă în golful de Napoli, 7 km. lungă, are 4539 loc.; localități: Capri și Anacapri. Odiuioara C. era locul predilect al împăratului Tiberiu, al carni palat ađi zace în ruine. În partea nordică a insulei se află »Peștera albastra«, o peșteră de stalactiți, 36 m. lungă, 30 m. largă, cu intrare strîmtă, 15 m. preste suprafața mării. Pe timp senin în peștera se vede lumina azurie, pe timp noros vînată-verđie.

Capriccio, (*ital.*) (ca săritura caprei, lucru neașteptat), termin music. întrebuintat pentru a denumi o compoziție musicală fără formă hotărită, în care compositorul nu armează decăt capriciul imaginațiunii sale. Expresinnea a *Capriccio* echivalează cu *ad libitum*.

Capriciu, (*caprițiu*, iar popular, cu o nuanță de ridicul: *capriț*), neologism cu un înțeles foarte apropiat de expresia noastră: *cu toane*. C. este rezultatul unei dispoziții curioase sufletesci, care mână pe un om să facă pe neașteptate o faptă sau alta, al carei motiv nu este priceput nici de ceilalți oameni, nici de faptuitorul însuși. C. provine dintr-o lipsa de cugetare și de cumpănire a motivelor și mobilelor de activitate, de aceea se întâlnește mai des la copii, destul de des la femei, și mai rar la bărbați. C. întemeindu-se pe necugetare, și avându-și isvorul în adâncurile nepe-trușe ale firii noastre, e incalculabil, și de aceea cu greu putem întemeia o activitate solidă cu oameții, cari au capricii. [Dragomirescu.]

Capricorn, 1) C., v. Capra de Alpi.

2) C., *Croitorul*, *Gornici* (*Cerambyx*), un insect diu fam. Cerambycidae. Are autenele (coaruele) foarte lungi. Sînt de obicei nise carabuși mari. Dacă îi prinzi în mână produc un șgomot scârțaitor. Sînt o mulțime de specii foarte frumoase. Rod lemniul, diu care causă pot fi stricăcioși.

Capricorn, *Canalul*, canal mariu la termenul estic al Australiei.

Caprifoliaceae, (botan.) familie de plante dicotyledonate erbacee, subarbuști sau arbuști; are vr'o 200 specii, cari mai toate cresc în emisfera boreala și numai câteva în America sudică și în Australia. C. se divid în următoarele 2 triburi: I trib. *Sambuceae* cu genurile: *Adoxa* L., *Sambucus* L. și *Viburnum* L., reprezentate și priu părțile noastre priu mai multe specii; și II trib. *Lonicereae*, diu care mețiuoian pe: *Lonicera* L., crește și priu părțile noastre mai multe specii, *Symphoricarpos* Juss., etc. Multe specii diu C. sînt cultivate priu grădini ca plante ornamentale, diu cauza florilor și a portului lor elegant, așa sînt: *Sambucus nigra* L., vulg. Soc, *Viburnum Opulus* L., vulg. Călin, *Lonicera Caprifolium* L., vulg. Caprafoiu, *Symphoricarpos racemosus* Michaux., etc. [Z. C. P.]

Caprimulg, (*Caprimulgus europaeus*), Mîlge-torul caprelor, Lipitoarea, Rîndneana de noapte, o pasere din ordiu. Cypselomorfelor, are cap lat, turtit, cioc foarte scurt și lat. Distanța dintre aripi 19 cm., lungimea corpului 26 cm., lung. coții 12 cm. Penele sînt cenușii, brune-negrii, cu pete galbene-rugiuu. Trăiește în Europa, Africa nord., Asia vestică; la noi vine în Maiu, pleacă în Sept. Sboara fără șgomot și repede în amurgul serii; se nutrește cu insecte.

Caprina, gen de scoice fosile.

Caprinic, acid, (C₉H₁₀·COOH), acid volatil, cu un miros ca sudorii; se află în unt și alte grasimi, se produce și în brânza veche.

Căprior, (*Cervus capreolus*), mamifer, rume-gator diu fam. Cervina, are coaruele mici, cu 3 ramuri. Perul vara brun-roșu; iarua brun-cenușiu; barbia, falca de jos, și o pata de fiecare parte a buzei de sus, sînt albe. Coada foarte scurta, vr'o 2 cm., vara galbuiie, iarua alba. Lungimea corpului 1—1.25 m., înălținea la umeri 75 cm. Trăiește în societate de 4—10 în toata Europa, Asia nordică și vestică, în padrurile de fag. În luna lui Maiu fata doi ieși. Carnea e delicată. Preste tot e unu diu cele mai frumoase animale selbatice. Ţapul se poate pușca diu 1 Apr. pîna în 15 Iau.; iar capra diu 15 Oct. pîna în 1 Iau.

Căprior, a 10-a constelațiune în zodiac; are rectascensiune 301—326°5', și declinațiune sudică 9°75—28°1/8°. Cuprinde, precum țice Heis, 63 stele vizibile cu ochii liberi, diu care trei sînt de grad. III.

Caprivi, *Georg Leo*, Conte, fost cancelar imperial german, u. 1831 în Charlottenburg, fiul consilierului tribunalului suprem Iuliu Eduard de C. († 1865); 1850 sublocotenent, 1866 și 1870/1 în statul major-general, 1872 șef de secțiune în ministerul de resboiu, 1882 comandant de divisiune în Metz, 1883—88 șef al admiralității și viceadmiral, 1888 comandant al corpului 10 diu Hannovera, 1890 cancelar imperial, diu care post, în urma unui conflict cu ministrul-president al Prusiei, conte Euleburg, se retrase, Oct. 1894, în viața privată.

Capron sau *Acetona Caproica*, oleu incolor cu miros particular. Fierbe la 205°, la aer se înegrește.

Caprotina, supranumele ținei Iuno (v. ac.).

Căpruța, com. mica în Ung., cott. Arad. În actele publice apare la 1350 sub numirea Kaproucha, în 1479 figureaza ca opid cu fortareața. Are 181 case, cu 823 loc., rom. gr.-or. Teritorul: 2713 jug. catast., multos, produce puține cereale; se cultiveaza industria de casa, de lemu, pomaritul, stuparitul, se prasesc vite corunte, oi, capre și porci. [†]

Capryl, radical organic (C₈H₁₅O) al compușilor Caprylici. S'a dat acest nume și radicalului C₈H₁₇, numit *Octyl*.

Capșa, *Stefan*, celebru manos și giuecolog român, u. 1821 la Brașov, ude fugiseră păriuții sei diu Bucuresci diu cauza ciuimei. El a petrecut copilaria la Bucuresci, a facut studiile gimnasiale la Brașov, cele unversitare la Viena, unde a fost promovat în anul 1849 doctor în medicina și în chirurgie și magistru în obstetrica. În 1851 C. s'a stabilit în Bucuresci, 1853 a fost numit medic secundar la spitalul Colței, 1854 medic primar la institutul Maternitatea și profesor la școala de moașe. Acı C. a dezvoltat o activitate fructuoasa ca reformator al învțământului moșitului și reputația lui de distins mamos și giuecolog a crescut diu an în an; în 1866 el a publicat manualul pentru învțătura moașelor, care cu mici întregiri mai servea și astași ca carte didactică. În 1861, cu ocasia completarii școalei naționale de medicina, C. a fost numit prof. la acea școală, apoi 1869, la transformarea școalei în facultate de medicina și la încorporarea ei în unversitatea diu Bucuresci, C. a fost cel diutăiu prof. de medicina la acea unversitate. La 1866 guverul rom. a încredințat lui C. funcțiunea de director general al serviciului sauitar, pe care a ocupat-o pîna la 1885, cînd a sfișit viața sa laborioasă. În aceasta funcțiune C. s'a distins asemenea prin conducerea fuțeleapta și corecta a afacerilor sauitare. [I. F.]

Capsella Moeuch., (botan.) gen diu fam. Cruciferelor, trib. Lepidineeilor, cuprinde plante erbacee anuale glabre sau peroase cu tulpina ramificată; are vr'o 6 specii, respăndite priu regiunile temperate ale globului. În părțile noastre crește foarte mult C. *Bursa-pastoris* Moeuch., numită vulgar Puuga popei, Traista ciobanului, Buruiava de friguiri, etc. Aceasta plantă supărăcioasă culturilor posedă proprietați adstringente și calmante. [Z. C. P.]

Capsicum L. (botan.) gen din fam. Solanaceelor, trib. Solanaceelor, cuprinde plante erbacee anuale sau perene mai rar frutescente la basă, mai adesea ramificate. Se cunosc vîo 20 specii distincte, ce cresc prin regiunile calde din ambele emisfere, și mai cu samă în America. *C. annuum* L., numita vulgar Ardei u, este cultivată prin grădini pentru fructele sale întrebuițate la bucatarie ca salata sau ca condiment. Unele specii se cultiva ca plante decorative din cauza fructelor mici și viu colorate. Fructele de *C. annuum* L. au proprietăți stimulante și rubefiante. [Z. C. P.]

Capsidae, familie de insecte hemiptere, subordnul Heteropterilor.

Capstadt, (engl. *Cape Town*), capitala coloniei engl. Cap, oraș bine fortificat, situat pe țărmul sinului tablei (Tafelbai), 51,251 loc. (1891), cu suburbiile împreuna 83,718 loc., pe jumătate albi (Engl., Oland și Germ.); C. e reședința guvernatorului și a autoritaților supreme din colonia Cap, episcop anglican și rom.-cat.; observator astronomic, universitate, o bibliotecă publică cu 47,000 volume și renumita colecțiune Grey, grădina botanică, muzeu. C. e stațiunea principală în comerțul Europei cu India estică și Africa sudică.

Capsula, (botan.) fructele uscate, cu seminte numeroase, ce ies când C. e matura prin crepături sau pori, ce se formează în anumite regiuni ale păreților ei. De aceea C. se ăice *valvicidă*, când prin mai multe crepături se desface în mai multe valve; s. e. la Nentșiori, Capușă, Laur porcesc, Lalea, etc.; iar *C. poricidă*, când semintele ies prin pori formați la vîrful, la mijlocul, ori la basa capsulei; s. e. la Gura leului, Tutun, Campanula, etc. Uneori C. se deschide prin o crepatura circulară, într'o parte ca un capac și o alta ca o cutie; atunci se ăice *picicidă*; s. e. la Masalarîța, Scănteuța, etc. La Mușchi și unele Hepatice se numesce C. partea sporangelui ce rămăue după caderea operculului.

Capsule sau *Capse*, nisce văscioare mici, cilindrice, de metal subțire, cari au pe fundul lor o substanța inflamabilă, care la lovire sau gaurire explodează. Ele servesc la pusele ordinare, la patronele de metal, la tunuri, dinamită, etc. ca materiale inflamabile.

Căpsun, numirea populară a plantei *Fragaria viridis* Duchesne (sau *Fragaria collina* Ehr.) (v. ac.).

Captatio benevolentiae, (lat.) termin retoric. Cuprinde mijloacele de cari trebuie sa se servească oratorul ca sa captureze inimile ascultătorilor.

Cătușirea malurilor, o întocmire din îngrăditura, lemn sau piatra pentru apărarea malurilor contra spălăturii sau surparii.

Capua, oraș în prov. ital. Caserta, lângă riul Volturuo; 11,291 loc.; rezidența unui arhiepiscop; catedrala frumoasă. C. din antichitate, care rivalisa cu Roma și Cartaginea, era situată mai înspre est și era renumită prin avuția și molesirea locuitorilor săi.

Capuchehaia, trimisul sau ambasadorul țerilor române la Constantinopole. Mulți din domnii fanarioți ocupaseră înainte aceasta funcțiune. De obicei, din secl. XVII, nu se trimiteau decât Greci, cari erau mai pricepuți în afacerile Porței.

Capucini, ord. calugăresc lat. (C. ordinis fratrum minorum), un ram al ord. Franciscanilor (v. ac.),

înființat 1525 de Matteo di Bassi în Urbino (Italia) și întărit 1528 de papa Clemente VII pe lângă statute foarte severe. Cu sărăcia C.-lor era împreună adeseori și lipsa de pregătire științifică, din care cauza C. erau considerați și numiți proletariatul călugărilor; cunoscute sînt drasticele lor predice populare, numite *Cupucnade*. Semne externe distinctiv: un veștunț brun cu o glugă (caputium) ascuțită (de unde numirea lor), barba lungă și sandale. C. numera în 53 provincii 533 mănăstiri, 239 ospicii, 50 noviciate, preste 3000 pateri și preste 2500 frați.

Capugiu, (*Capigiu*), portarul caselor private și publice; odinioara titlul unei cete militare organizată pentru paza serailui din Constantinopole, ai cărei oficiali erau numiți *Capigi-pașa*; astăzi a reinas numai titlul demnitarului de curte, aproape sinonim cu cel al camerierului.

Capul-Câmpului, comună rur. și parochie, cu moșie manastirească în Bucovina; căp. și j. Gura-Ilomorului, cu 1152 loc. (1113 ort., 17 cat. și 22 mos.), școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Capul-Codrului, comuna rur. în Bucovina, căp. și j. Gura-Ilomorului, form. parochie cu Paltinoasa, cu moșie manastirească, are 2809 loc. (2249 ort., 418 cat., 43 prot. și 99 mos.), școală primară, stațiune de cale ferată locală, telegraf. [Dr. I. G. Sbiera.]

Capul de mort, flutur, v. *Acherontia atropos* L. **Capurthala**, stat în India estică, prov. Pandșab, vasa Eugliterei, 1548 km², cu 299,670 loc. (1891). **Capitala C.** are 16,747 loc.

Căpușa, (*Cărcioabă* în Mehedinți), animalele din fam. Ixodidelor, clasa Arachnidelor. Ele ataca manifierele, ca cănele, mielul, boul și chiar omul; se fixează de piele cu picusul și sug sângele; corpul lor este coriaceu, eliptic și subțire când sînt flamânde; dar după ce au supt sânge, corpul lor se dilată și se umflă ca o boabă de fasole.

Căpușa, numele vulgar al plantei *Ricinus communis* L. (v. ac.).

Caput Bubali, numele unei stațiuni române în Dacia ripensis, preste care a înaintat împăratul Traian în primul lui războiu contra Dacilor (101). C. B. după tabula lui Castoriu (păstrată în copia lui Peutinger), stătea spre apus, la o depărtare de 10 mile române (à 1'4815 km.) adică la o distanță de 14'8 km. înainte de Tibiscum. Remașitele vechii stațiuni se crede ca se afla pe vîrful dealului Coslar, numit de poporul din apropiere „La cetățea”. (Cf. Adr. Diaconu, C. B. în Foaia diecesana Nr. 32 și 33 ex 1889.) Δ

Caput Medusae, (medic.) dilatarea venelor abdomenului în jurul buricului, obvenită în urma conturbarii circulațiunii sîngelui în regiunea venei portale.

Caput mortuum, (Eisenrot, Engelschrot), se numesce productul secundar ce se obține în fabricațiunea acidului sulfuric fumator din sulfatele de fier, adecă oxidul de fier ce rămăue în reortele de calcinațiunea acestor sulfate. C. m. se întrebunțează ca coloare de apă, de cleiu și de oleu pentru văpsirea fierului, lemnului, corabiilor, etc. (v. și Acherontia atropos.)

Caput obstipum, (medic.) pozițiunea stambă a capului, în care regiunea urechei a laturii bolnave, e apropiată spre trunchiul. Causa residă în contracțiunea unuia din mușchii principali ai gâtului.

Capuțineanu, Stanciu, elev de ai lui Heliade. Plecând să deschidă școala la Craiova jură cu Heliade și C. Golescu în biserica din Golești de a lupta la realizarea programului de regenerare culturală. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. VI 245.)

Car, un vehicul care servea la transportul de persoane și diferite obiecte și marfuri. Există diferite feluri și forme de care. C. în genere se numește cel cu 4 roate. C. lung servea pentru transportul produselor voluminoase; C. scurt pentru transportul de materialuri și marfuri scurte; *căruța* pentru transporturi de persoane și marfuri ușoare; coșul carului se numește spațiul cuprins între grații (loitrele) și scândura sau baza carului. C. pe arcuri se numesc trasuri.

Telega, C. fără loitre și scândura, servește la transportul de lemne lungi; *postalioane*, care mai solide cu osiile de fier pentru transportul de tot felul de greutăți. *Camioanele* sunt care late și joase pentru descărcatul ușor. *Suianele* sunt uisce cărucioare mici de unute, cu roatele mici pentru ca să nu se restorne ușor pe terenul accidentat.

Car rulant, o întocmire în formă de pod pentru transportul vagoanelor sau locomotivelor de pe o cale pe altă.

Cara, *Marea C.*, parte a Oceanului Arctic, situată între peninsula Samoieților și insulele Nowaja Semlja; pe lângă insula Waigaci se trece în calea Cara.

Cara, *Toma*, paharnic pe vremea lui Alexandru Moruzi al Moldovei. După însărcinarea lui Voda traduce din elinesce, dimpreună cu Ioan Duca serdar. Toma Duca și Sulg. Const. Negre, în 10 Maiu 1804, culegerea de pravile legitimoare. Hexabiblonul, făcuta de judecătorul Tesalonicului Const. Armenopol. Manuscrisul gata de tipar și aflat în bibl. Burada, are 766 pagini în 4°. Dar Voda răsândindu-se însărcină pe C. cu alcătuirea unui codice civil și penal după modelul Institutelor, adică al introducerii legilor de Antichipsor Teofil. În Apr. 1806 de abia cartea I fu sfârșită, când intrând Rușii totul fu suspendat. Puțin în urmă muri și C.

Cărăbăț, *Petrea*, vornic de țeara de jos sub Ștefanuța-Vodă al Moldovei. În 1518 Tatarii navalid în Moldova, C., cu 3000 calari ai aliaților Poloui, îi împingă și îi bate la Țigușorul Ștefanesci.

Carabidae, (zool.) familie de insecte coleoptere, pentamere; au lobul extern al maxilelor palpi-form și compus din două sau trei articole. Carnasiere terestre, cu mandibulele tăioase, antenele filiforme, picioarele conformate pentru alergat; folositoare din cauză că distrug animalele mici vătămătoare; larvele carasiere. Astfel este genul *Carabus*, care a dat numele familiei, cu specia *auratus*, verde-auriu.

Carabina, arma aualoagă cu pușca, serviindu-se adesea de aceleași cartușe, dar e mai ușoară și mai scurtă. Se întrebuințează la trupele de cavalerie, fara baioneta, însă atașându-se de șea.

Carabinieri, gendarmieria Italiei.

Cărăbuș, (C. în Moldova, *Găinușa* în Muntenia), *Melolontha* Fabr., gândac din fam. Lamellicornilor, reprezentat mai cu seamă prin *C. commun* (*M. vulgaris* L.) Lung de 25—29 mm.; uegru; antenele, picioarele și elitrele castaui roșietice; pe piept cu per alb cenușiu, iar pe laturile pân-

tecelui se afla câte 5 pete triangulare albe. Antenele la barbat din 7, la femeie din 6 lamele. Viața unui C. este numai de Aprilie sau Maiu, trăiesc vr'o 14 zile, dar le e suficient ca să devasteze câmpii întregi. Femeia sapa gropi în pământ, în cari depune pâna la 70 oue și apoi moare. După câteva săptămâni iese din oue (în luna Iunie sau Iulie) larvele; ele au corpul viermiform, moale, albicioș; capul galben; falcile puternice, picioarele galbene; stau 4 ani în pământ până ajung sa devie C., în timpul acesta fac cele mai mari pierderi agriculturii, mâncând radaciunile plantelor. Intr'un singur an au facut în Fracia pagube, cari s'au ridicat la 300 mil. Plantele cari le manăncă mai cu laconie sânt: vița de vie, cartofii, cerealele, curechiul (varza), cănepa, caralabele și ceapa. Ei rod și tăie cu falcile lor dințate și ascuțite radaciuni groase de arbori mari, precum sânt brașii și alți arbori roditori. Pe la sfârșitul toamnei, când începe frigul, larvele se ascund mai adânc în pământ și stau toata iarna într'un somu lertargic. Primavara se ridica iar mai la suprafața, iar în vara aulului al patrulea se învalesc într'un fel de coji (deviu n i m f e), schimbă pielea, le cresc arpile, și se transformă în C. C. les din pământ în luna Apr. și Maiu, navalesc asupra vegetațiunii, pe care o devastează de frunze. Sânt auți în cari C. iese ca milioanele. În 1831 o diligența cu 6 cai, ce mergea dela Gournay înspre Gisors, a fost nevoită sa stea pe loc din cauza unui stol de C.; în 1841 nu se putea trece pe puntea de pe Saoue în Lacon din cauza mulțimei lor. La uoi de asemenea sânt auți, când C. sânt foarte numeroși, dar nu s'a facut nici odata statistica pierderilor produse de ei, și nici nu s'au ocupat cu mijloacele de a-i stirpi. În Fracia și Germania se culeg cu mâna de catra femeii și copii. În 1860 societatea agronomică centrala din provincia Sachseu a adunat vr'o 1590 mil. de C., pe cari i-au preparat cu var pentru îngrășarea pământului. Cel mai simplu mijloc pentru a nimici viermii (larvele) este sulfura de carbune, cu care se uda pământul în luna lui Febr. înainte de a semena sau planta. Larvele sânt foarte cautate de corbi; de aceea când se ară se țiu corbii după plugari fiind-că manăncă larvele de C., pe cari le gasesc prin brazde. [Dr. N. Leon.]

Caraca, (marina) un fel de vas cu care Portughezii și Spaniolii au facut voiajele lor de descoperiri în secl. XIV și XV.

Caracacsă, în graiul Românilor din Macedonia e Coșofana sau Țarca.

Caracal, com. urb. în Rom. și capitala j.-lui Romanaji; e situat în departare de 42 km. dela Dnuare și 10 km. de vârsarea Tesluiului în Olt. Populațiunea orașului e de 8600 suf., între cari 8201 Români, iar restul straini; dupa confesiune: 8358 sânt ortodoxi, iar restul catolici, israeliți și puțini mohamedani. Stradele orașului sânt striute și cotite, iar pământul fiind argilos se face uoroiu mult pe cele nepavate. Palatul administrativ se afla în mijlocul orașului; aici se afla instalate cele mai multe autorități județene. În C. sânt 22 biserici. Instrucțiunea numera: 1 giun. clasic, 2 școale primare de baieti și 2 de fete, și câteva școale private. Aici este rezidența prefecturii j.-lui, a unui tribunal de I. instanța, a protoereului j.-lui, a revisorului școlar, ș. a.

Mai este 1 spital (județean), 2 farmacii, 1 tipografie și 3 librării. Populațiunea pe jumătate se ocupa cu agricultura, iar cealaltă parte cu industria și comerțul. În fiecare Luni se face bălcău septemănal, iar bălcăuri anuale se fac: la 9 Martie (3 zile), la Dumineca Floriilor (3 zile), la 23 Aprilie (3 zile) și la Dumineca Rusaliilor, care ține 10 zile. Prin linia ferată C. e pus în legătura cu Dunarea și cu orașele principale ale țării. C. se dice că își deduce numele dela împăratul roman Antoniu Caracalla, care dete numele scu orașului, pe ruinele caruia s'a fundat C. Multe case și biserici din C. sânt cladite din caramida și pietri aduse din Antina (Reșca). În timpul lui Mihaiu Viteazul C. era numai un sat mic. Aici s'a petrecut și o bataie între Români și Turci. Cf. C. I. Locusteanu, Dicț. geogr. al j.-lui Românași. București, 1889.

Caracalla, Marcus Aurelius Antoninus Bassianus, împărat roman (211—217), s'a numit astfel după îmbrăcămintea sa favorita de resboiu de origine gallica. A fost tiran; gardiștii sei l-au ucis. Thermele lui C. din Roma sânt cele mai frumoase ruine romane.

Caracas, capitala Venezuelei (America) situată la 10 km. departare de țărmurul Marii Caribice într'o vale bogată, la 920 m. preste suprafața mării, clima moderată, 72,429 loc. (1891). C. e rezidența reginului, a congresului național, a unui arhiepiscop; universitate, muzeu, bibliotecă puțică, școala militara, academie de pictura, etc. C. poartă comerciu însemnat de export pentru produsele agricole și cacao, tutun, cafea, etc. C. e legat prin o linie ferată cu portul La Guaira. În piața din C. se afla statua lui Bolivar. C. a fost întemeiat la a. 1567. În lupta de independență C. a avut rol însemnat; mai de multe ori cercetat de cutremure (26 Martie 1812 jumătate dărîmât, 12,000 oameni omorîți prin cutremur).

Caracas, Dumitru, Dr., n. în Macedonia pe la 1730, stabilit ca medic în Craiova la 1782, iar în București ca medic primar al orașului și al spitalului Panteleimon, la 1784. Publică la 1795 în Viena în dialectul doric antic o poema medicală „Ποικιλία ιατρική“, îsușită de o traducere în prosa latină. † 1804.

C., **Constantin**, Dr., fiul lui Dumitru C., n. 1773, medic de pe la 1800 și succesorul tatalui seu în postul de medic primar al spitalului Panteleimon. Publică la 1830 în București (tipografia lui Ioan Eliade) *Τοπογραφία τῆς Βλαχίας*, Descrierea Țării Românești, cu observațiuni antropologice privitoare la igiena și boalele locuitorilor ei, opera tradusă în românește de cătră G. Sion, dar remasa nepublicată, deși se pare a fi o carte dintre cele mai interesante asupra împrejurărilor sociale din primul sfert al veacului nostru. † 1828. (Cf. G. I. Ionescu-Gion. Portrete istorice, București, 1894).

Caracatița, (*Octopus vulgaris*), animal din clasa Moluscelor, ordin. Cephalopodelor. Are corp globulos, 8 tentacule (pipaitoare). Colorarea brună-purpurie, galbinie, surie. Tentaculele de vr'o 4 ori mai lungi ca corpul, parechia de sus e cea mai mica. Lungimea corpului 5—15 cm., a tentaculelor 35—90 cm. Traiesce în Marea Mediterana și țărmurii Europei vestice. Este un animal foarte mîncacios. Își pîndesce prada

printre crepaturi de stînci; consuma mari cantități de melci, scoici, crabi, ș. a. Onele ei sânt globuloase și le depune în grameși de câte 8—20. Animalele tiuere se mînauca.

Caracatsi, (engl. Currachee), oraș cu port fortificat în India anterioară (presidenția Bombay) aproape de granița Beluțistanului, cu 104,205 loc. (1891); export de grâu, oleuri, lîna, bu.nbac, etc.

Caracâz, în povestea română e numele unui viteaz, care se lupta cu sineii și omoara trei din ei.

Caracorum, (*Mus-tag* = munți ghețoși), șir de munți în Asia, se întind dela platonul Pamir spre sud-est pîna la Himalaja; piscenul cel mai înalt e Dapsang 8620 m.

Caracter, (*grec.*) în seus larg însemneaza semnele, însușirile prin care se deosebesce un lucru de celelalte. În sens mai restrins C. însemnează totalitatea însușirilor pe care le are voința, felul de a lucra al unui om, și se aplica la partea morala a omului, la personalitatea lui. În sens și mai restrins însemneaza numai acea calitate a voinței unui om, prin care el se manifesta ca o adevărată personalitate. Un om, care resista ademenirilor și-și urnăresce principiul de conduita morala, pe care și l-a pus, este un om de C. În acest sens poate fi de C. și un om rău și un om bun: e destul ca omul sa fie consequent cu el însuși în toate acțiunile lui, fie ele rele sau bune, pentru ca sa aiba caracter. Să nu se confunde C. cu temperamentul (v. ac.). C. nu se rapoartă ca temperamentul la constituția fiziologica a individului, ci la firea psihologica a personalității lui. C. e influențat de temperament, care determiua acțiunile noastre reflexe, involuntare; dar C. înfrăuează, reguleaza aceste acțiuni prin intensitatea conștiinței, pe care o resfrînge asupra lor. Un om de C. calculeaza, cumpanesce, stapănesce prin conștiința lui impulsunile reflexe spre activate și le da o nouă direcție conforma cu un principiu statornic și regulor al activității. De aceea se dice ca un C. se formeaza prin experiența conscientă, și-și are isvorul în *voința liberă* a omului. [Dragomirescu]

Caractere tipografice, (tipuri), ori ce semn care se afla în relief la extremitatea unui mic paraleliped de metal turnat. În tipografie luugimea C.-lor se numesce corp; lațimea grosime, și profunđimea înalțime. Corpurile caracterelor tipografice sânt împarțite după unitatea de puncte sistemul francez, adoptat de toate țările, și an urmatoarele numiri:

Brillant	=	3 puncte	Cicero	=	12 puncte
Diamant	=	4 „	Mittel	=	14 „
Perl	=	5 „	Terția	=	16 „
Nonpareille	=	6 „	Text	=	20 „
Colonel	=	7 „	2 Cicero	=	24 „
Petit	=	8 „	2 Mittel	=	28 „
Borșis	=	9 „	3 Cicero	=	36 „
Garmond	=	10 „	4 „	=	48 „

C. cari depasează aceasta marime ca corp, trec în categoria literelor de afișe. C. ca tipuri se împart în diferite categorii: *ordinare* sau de *text curent*, de *titluri*, de *fantasie* sau *florate*. Popoarele cari au adoptat alfabetul latin se servesc la text de caracterele latine sau *antiqua*; fiecare corp are capitale mari A, B, C; capituluțe a, b, c, litere mici antiqua și cursiv a, b, c, a, b, c. C. germane se numesce caractere *fractur*. Literale de titluri atât la antiqua cât și la *fractur*

sînt de o variație nemarginată. În timpul din urmă s'au făcut progrese uimitoare în această direcțiune. La C. tip. aparțin și *albiturile*, acestea sînt plăci de metal, cari despart cuvintele unele de altele și sînt mai scurte cu 8 puncte decât caracterele; se numesc: Spații: sntări, patru la corp, trei la corp, $\frac{1}{2}$ patrișori, patrișori și cadrași. iar între rînduri se pun linii albe (Durchschuss) în grosime de 1 6 puncte tipografice, după trebuința. [G. F.]

Caracteristica, ceea ce caracteriza. În gramatică: Sunetul sau silaba, care precizează o anumită determinare gramaticală; în matematică: un semn sau un caracter prin care se distinge o funcțiune oarecare a unei cantități. Partea întreaga a unui logaritm. În log. vulgari, dacă numărul e mai mare decât 1. caracteristica logaritmului lui e *positivă*, dacă numărul e mai mic decât 1, caracteristica e *negativă*. C. pozitivă are atâtea unități câte cifre sînt la partea întreaga a numărului mai puțin cu 1. C. negativă are atâtea unități câte zero (nule) preced în scrierea decimale a numărului prima lui cifra însemnătoare.

C., nume dat de Monge unei curbe particulare, care rezultă din intersecțiunea a 2 suprafețe anvelopate consecutive, în generațiunea suprafetelor anvelopante.

Caracuda, pește, v. Caras.

Carada, *Eugeniu*, publicist și economist rom., n. 1836 în Craiova, 1860—70 redactor la »Românul». Implicat în insurecțiunea lui Candiano-Popescu (v. ac.) dela Ploiesti contra dinastiei, e dat în judecată și achitat de Curtea cu jurați. Dela 1881 e printre directorii Banței Naționale. C. are mare influență în partidul liberal din România, fara a fi primit vreodată să fie deputat sau ministru. Era om de încredere al lui I. Biatianu și a fost adese însărcinat cu misiuni financiare.

Carafa, butelie de sticlă poleită cu dop de sticlă.

Caraffa, familie veche nobiliară neapolitană, care a dat mulți barbați însemnați, între cari: 1) *Gian Pietro C.*, dela 1555 papa sub numele Paul IV, (v. ac.). 2) *Antonio C.*, mareșal campestru austriac, n. în Neapole, † 1693 în Viena. C. s'a distins la liberarea Vienei (1683) și la recupărarea Budei (1686); în anele Ungariei și-a înscris numele prin înființarea tribunalului de sânge din Eperjes (1687) și prin crâncena persecutare a aderenților lui Tökölyi. Din cauza cruzimilor sale a fost rechemat (1687) din fruntea armatei austriace, care opera în Ungaria nordică contra Căruților, dar în căruț fiind trimis în Transilvania, unde avea să execute trecerea acestei țări la Austria. Reintors din Trs., a luptat sub ducele Carol de Lotaringia contra Franceii.

Caragana Lam., (botan.) gen de plante arborescente din fam. Leguminoaselor, trib. Galegeae; crește în Siberia și Himalaja. Unele specii se cultiva la noi în liber ca plante decorative. Fructele dela *C. arborescens* Lam. sînt comestibile. [A. Pr.]

Caragața, pasere, Coțofana sau Țarca (v. ac.).

Caragea, familia grecească stabilită în Muntenia încă din timpul lui Matei Voda, din care au ieșit 2 domni. Intre boierii lui Matei Basarab erau 3 frați greci (*Costea*, *Parvalache* și *Apostolache C.*), cari serveau intrigile lui Vasile

Lupu contra lui Matei. O ramură a acestei familii, stabilită în Constantinople, ajunsese la domnia Munteniei în persoana lui *Nicolae C.* (15 luni, 1782—83), fost mare dragoman între 1769—74. Ca dragoman combatuse pe Austria, și ca domn continua a servi interesele Turciei contra aceleiași puteri. Avea la Viena oamenii sei, cari îl țineau în curent cu afacerile monarhiei. Prevedea alianța Austriei cu Rusia și da sfaturi ca să o prevină. A fost înlocuit căci jefuia țeara, (avea cinci fete și voia să le facă zestre). Exilat la Tenedos. 2) *Ioan*, fiul lui Nicolae, din dragomanat cumpără domnia Munteniei (1812—18), se dădea, cu 4 milioane. Urmează politica franceză, apoi pe cea austriacă. Avea la Viena un corespondent, pe cavalerul de Gentz, prin care era în curent cu negocierile de pace. Tot prin el încearcă să aduca în congres chestiunea Basarabiei. În țeara o cinna cumplită (ciuma lui C.); jefuiesc. ia tributul și pe 2 ani iertați de Poarta; în privința darilor el și cu boierii hotăresc ca toate starile să platească, afara de boieri. Fuge în Italia. O fată a lui, domnița Ralu. încuraja artele și avea calități de artist. (Cf. Docum. Hurmuzaki, vol. VII și V; A. D. Xenopol, I. R., vol. V; Ioan Ghica, Scrișori; N. C. Alexandrescu, La Correspondance du chevalier Frédéric de Gentz. Paris, 1895.) [I. S. F.]

Condica Caragea. În 1817 Codul Calimach fu promulgat în Moldova și totodată Codul sau condica C. în Muntenia. Prințul C. încredința elaborarea acestei din urmă legiuri juriscopului Atanase Christoplo și Nestor. Codul scris de dînsii în limba elina, fu tipărit pentru prima oară la Viena în 1818 sub titlul *Nomothesia* (leginire) și tradus în urma în limba românească de Vacarescu. Valoarea acestei lucrări este cu mult inferioară valorii Codului Calimach, care este mult mai întins, mai complet, și luat după noul Cod austriac din 1811. Codul C. este însoțit de o Ordonanță de promulgățiune, care arată starea vrednică de jale a justiției în țeara pe vremurile acelea, deslușind ca atunci existau la noi trei legiuri, și anume: canoanele bisericesci, dreptul roman și obiceiurile pămîntului. Judecătorii aplicau fara norma, după plăcîntul sau interesul lor, cănd una când alta din aceste legi. Astfel ca era nevoie de o nouă legiuire. Materiile în Condica C. au fost împărțite în șase capitole: pentru obzre, adeca despre persoane, pentru lucruri, pentru tocmeli, pentru danuri, pentru vini, adeca despre materiile penale și pentru ale judecăților, adeca despre procedura. Codul C. nu era la înalțimea principiilor moderne; el adinea deosebirea între oameni prin organizarea robiei, deosebirea între frați prin excluderea surorilor dela moștenire. Legile din 1847 și 1856 asupra sclavilor, Regulamentul organic din 1832 și în fine Codul civil din 1865, desființara cu desăvîrșire aceasta legiuire.

Caraghios, bufon.

Caragiăle, I. *Luca*, scriitor român, n. 1852, în comuna Margineni, județul Prahova. Spirit petrușetor, mai mult autodidact; mare talent de a observa și a reproduce mai ales partea ridiculă a caracterelor și morăvurilor, este cel mai bun autor de comedii românesce. În comediele sale: O noapte furtunoasă, O scrisoare pierdută, De ale carnavalului, Conul Leonida, ridienli-

seaza defecte naționale ale societății noastre contemporane, rezultate mai ales din o prea grabită trecere dela o stare de ignoranță la o pretinsa civilizațiune. C. a mai scris o drama, »Napasta«, câteva romane, foaia satirică »Moftul român«, și a colaborat la mai multe jurnale. Literatura așteaptă dela el încă de aci înainte mai mult.

Caragiani, Ioan, prof. de limba și literatura elina la universitatea din Iași, m. al Acad. Române, n. în Macedonia. Publicații: Scurt studiu istorico-linguistic asupra Românilor din Macedonia și de ce posesii populare în dialectul lor (Convorb. Lit. II); Syntaxa greacă. Iași, 1870; Etymologia greacă. Iași, 1872. Odyseea și Batrachomiomachia, traduse în prosa, Iași, 1876; traduceri din Theocrit, din cartea II a Ritoriceii lui Aristotel, în Convorbiri Literare. Pregătesce: »Studii asupra Românilor din Peninsula Balcanica« din care a publicat o parte în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie a lui Tocilescu.

Caragve, principat în Africa centrală, spre est dela lacul Victoria Njansa, în apropierea lacului Alexandra-Nil (Akanjaru), Regele Rumanica e zugrăvit ca prototipul patriarhilor. (Cf. H. M. Stanley, Durch den dunklen Welttheil. Lipsca, 1891.)

Cara-Iffac, nume dat de Turci Terii-Românesci și locurilor ei.

Caraiman, vîrf de munte din ramura Bucegilor, situat în dreptul cat. Bușteni, j. Prahova. Are o înălțime de 2495 m. Pe vîrful său pleșny cresce floarea Reginei (Edelweiss), care nu se găsesc decît în Alpi. Muntele este proprietatea Domeniului Coroanei, la poalele sale are paduri seculare de brași și fagi, cariere de piatră și livezi de fêu cu o floră foarte bogată. Vara se fac excursiuni pe culmile sale prin Sinaia sau prin Bușteui.

Caraman-kioi, com. rur. în Rom., j. Tulcea, cu 1256 loc., aproape toți Bulgari.

Carambol, joc de biliard cu trei bile, dintre cari una (cea a jucătorului) trebuie să lovească pe celelalte două.

Caramel, zahăr fript; zahărul încălzit la 200°, pierzându-și apa, se transformă în o masă galbenă-brună cam amară. Se întrebuintează pentru a da sosurilor culoare frumoasă și gust picant.

Cărămidă, piatră artificială din lut, arsă și fasonată, folosită la felnrite construcții, cu deosebire la zidarit. C. se prepară mai cu sama cu mîna, în unele locuri și cu mașina. C., fiind uscată la caldura soarelui, se arde în cuptoare simple, construite din materialul propriu al C.-ei, sau în *cuptoare circulare* anume construite spre acest scop. C. bine arsă, fiind lovită cu un ciocan de lemn, da un sunet deschis. C. uormala de zidarit are 25 cm. în lung., 12 cm. în lățime și 6-5 grosime. În Angliera se fabrică C. goale pe dinlauntru; amestecându-se turfa sau praf de carbune cu lutul de C., se obține o marfa ușoară, prin aceea că combustibilul arde, lăsând gaurile în locul lui.

Caramur, (*Lepidosiren paradoxa*), pește din fam. Lepidosirenidelor, ord. Dipnoilor. Este acoperit cu solzi, în loc de aripoare are niște fire moi. Traiesce în Nil, Niger, Gambia și r. Amazonelor (America). Lungimea 1-3 m.

Caramurat, com. rur. în Rom., j. și pl. Constanța, cu 1569 loc., între cari: 704 ort., 619 cat. și 246 mahom.; are 1 biserică ort. cu 1 preot.;

2 bis. cat.; 1 școala rom. cu 2 învăț. și alta cat. Loc. se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și comerciul.

Caransebeș, district român, cel mai de frunte dintre cele opt districte rom. bănațene; a fost de importanță prin situația lui topografică și strategică, avînd un castru și o populație nobilă. Aci se țineau adunările legislative și militare. Regele Ladislau la 1290, și la 1415 Ioan Corvinul, conchiama nobilimea rom. (septem sedium valachicalium) pentru deliberarea afacerilor districtuale. De aci se comunicau cu regii maghiari pretensiunile și gravaminele teritoriale și individuale. Acest district a avut un deosebit rol istoric. Aci s-au concentrat toți nobilii și comercianții. Sub dominațiunea turcească a îndurat o mare decadență, la care a contribuit mult calvinismul, desnaționalisînd cele mai bune familii românesci. Dela 1688 Anstriații au cassat instituțiunile districtuale și toate drepturile, și în fine la 1699 și 1702 și toate averile nobilitare. Astfel au disparut 8 districte rom. fără sa mai fie reînviat în drepturile lor constituționale.

[V. Grozescu.]

Caransebeș, oraș cu magistrat regulat în Banat, cott. Caraș-Severin, situat lînga rîul Sebeș și aproape de locul unde Sebeșul se revarsa în Timiș, cu 5464 loc., dintre cari 3000 Români; residența episcopiei vechi gr.-or. române a C.-lui, cu institut teologic-pedagogic; sediul comunației de avere a fostului regiment de grănițeri Nr. 13; tribunal, judec. cercuală, protopretura, notariat public, oficiu de dare.

C. în trecutul mai apropiat a fost centrul cottului Severin, reînviat la 1873 dupa disolvarea confiniului militar, iar mai tîrziu, din considerațiunii politice, contopit cu cott. Caraș. Înainte de 1873 resp. 1872, C. a fost sediul comandaiei militare a regimentului grănițeresc român-banatic Nr. 13. C. e oraș foarte vechiu. Probabil, că încă pe timpul Romanilor s'a așezat o mică colonie în locul unde a trecut calea romană preste rîul Sebeș. Pesti Frigyes, istoricul maghiar, care a scris destul de temeinic istoria C.-lui, judecînd dupa autichitațiile romane aflate aci, e de părere, ca aci ar fi fost o cetățuie romana. În documentele istorice mai întău se face amintire de acest oraș la 1289 sau 1290, când a petrecut aci regele Ungariei, Ladislau IV Cumanul. În documentul acesta orașul se numește C. ca și în dina de aci, ceea ce e surprinzător, fiind-ca în documentele de apoi pîna prin secl. XVIII orașul e numit Sebeș, precum îl numește poporul român și aci. Numirea de C. a rezultat din contopirea numirilor Sebeș și Caran. Caran a fost numele unui opid situat pe fîrmul stîng al Timișului în fața cu Sebeșul. Opidul Caran a existat ca oraș cu magistrat de sine statator pîna la începutul secl. XVII. Sebeșul a fost în vechime oraș foarte însemnat. El era sediul celui mai însemnat dintre cele 8 districte românesci privilegiate (v. ac.); aci era residența banului și vicebanului și a nobilimii numeroase severinene. (Iosica [Józsika] Fiath, Gaman, Ivul, etc.) Cetățenii aveau drepturi egale cu cetățenii Budei. Magistratul orașenesc consta din un jude și de regula din 6 jurați. Cel dintău jude, care se amintese în documente la anul 1360, a fost chinezul *Sturza*. Sebeșul pîna la nefericita lupta dela Mohaciu a aparținut Ungariei.

După lupta aceasta Sebeșul a ajuns sub stăpânirea lui Ioan Zăpolya: după moartea acestuia pentru scurt timp s'a supus lui Ferdinand, dar mai târziu a trecut în partea fiului lui Zăpolya, Ioan Sigismund, și de atunci a ramas supus voievozilor din Ardeal. Pe timpul când Mihaiu Vițeazul a ajuns în posesiunea Ardealului, Sebeșul a fost și el sub stăpânirea lui Mihaiu, care la 25 Iunie 1600 dateaza din C. un document. Sub Basta orașul a suferit mult prin jafuirea Sêrbilor de sub comanda acestuia.

La 1658 până la 1688, adeca în decurs de 30 de ani, C. a ajuns sub stăpânirea Turcilor. La 3 Maiu 1738, apoi mai pe urma în 1788, orașul a fost devastat prin Turci.

C. în vechime a constat din cetate, din oraș și din suburbii. Cetatea cea mai veche a avut un zid înalt de piatră și un șanț împrejur. Zidul formă un cinciunghiu cu doue latiri mai lungi; avea trei porți și mai multe turnuri. În secl. XVII, probabil prin Veterani, cetatea a fost modernisată, adeca restaurată, — dar numai fugitiv, — după sistemul mai nou de fortificare. Înaintea fiecărui unghiu al zidului poligonal s'a adaus câte un bastion cu casemate: va sa șică s'au adaus 5 bastioane. Pe lângă laturile zidului, în partea cea dinlauntru, s'a pus pământ, însa numai până pe la jumetate din înalțimea zidului. Astfel zidul cu pământul pus lângă el forma curtinele între bastioane. Fiecare curtuia avea câte o poarta, însa se vede ca numai 3 au fost porți regulate, iar alte doue au fost numai spârțuri făcute în zid. Înaintea fiecărei porți a fost câte un ravelin. Starea cetății în anii din urma ai existenței ei o cunoascent din raportul inginerului franc. Malherbe. Raportul acesta datat din 1695 ne spune, ca cetatea pe timpul acesta a fost de tot negleasa. Cetatea s'a demolat (spart) în urma tractatului dela Carlovceț (1699), pe la începutul secl. XVIII. Se vede însă, ca lucrările de demolare s'au facut numai superficial, caci la 1716 iar se amintesc cetatea. Probabil, că s'a reconstruit provisor.

Suburbii până la ocuparea prin Turci a fost spre resarit de cetate în locul unde sânt ađi gradinile din Potoc. Pe timpul Turcilor, cred eu, s'a mutat suburbii dincolo de rîul Sebeș. Suburbii ađi nu mai există, însă câmpia, unde a existat, și ađi se numesc Mehala.

C. a avut și în vechime 2 biserici ca și ađi. Biserica din cimiter cu hramul Nascerii sf.-lui Ioan Botezătorul, s'a terminat în 1781 și s'a sfințit în luna Iul Septembrie a celui ai prin episcopul Vichentie Popovici, punându-se în prestol moaștele mucenicului și voievodului Lazar, a sf.-lui Procopie și Emilian. Biserica cladita din piatră și din cărămidă s'a așezat lângă biserica cea veche de lemn. În locul altarului acestei vechi biserici ađi sta o cruce mare (a lui Rabagia). Bis. sf. Ioan s'a zugravit la 1787. La 1788 pictura a fost reu stricată prin Turci, cari au prefacut biserica în grajd. La 1808 pictura s'a restaurat priu Manoilă Stanciul. În cimiterul, în care se află biserica sf.-lui Ioan, odihnesc osemintele renumitului protopop Tomici, care a înființat primele cursuri pedagogice în C., apoi osemintele marelui dascal Diaconoviciu-Loga, ale episcopului Ioan Popasu. ale marelui barbat Traian Doda, ale generalului Trașpa, etc. Biserica sf.-lui George, ađi biserica catedrala, a fost manăstire.

Locuințele calugarilor au fost lângă biserica. Șeful acestei manăstiri a fost un arhieru.

Biserica sf.-lui George la 1738. când s'a spart orașul prin Turci se vede, că a suferit și ea foarte mult. La 1759 se sfințesc de nou prin episcopul Ioan Georgevici. Mai pe urma s'a sfințit priu episcopul Iosif Șacabent la 1796. Residența veche episcopoească probabil, că s'a cladit pe la 1695—96. Catolicii în vechime au avut în C. claustru, în care erau franciscani. În secl. XVI și XVII s'a lațit calvinismul. Chiar și Mihaiu Haliciu, care la 1674 a scris o oda în hexamtru cu litere latine, a fost calvin. Sigilul de ađi al orașului C. este facut după un sigil din 1503 a carui copie se pastreaza într'un tablou în residența episcopoeasca. El înfațișează o poartă a cetății, o poarta cu 2 turnuri. Deasupra se vede ieșind din nori un braț, care strapunge cu sabia un cap de turc. Se mai vede planând deasupra cetății și o coroană regala. [Ios. Balau.]

DIACESA CARANSEBES.

Deși existența bisericii ortodoxe în Ungaria din timpuri stravechi este un fapt pozitiv, cu toate acestea remâne foarte greu a precisa și hotari residențele episcopilor ortodoxi, al caror numer și loc nu e constatat. În Banat fiind numerul creștinilor ort. dintru început foarte mare, sigur vor fi avut și mai mulți episcopi. Papa Grigorie IX poruncesc mitropolitului din Kalocsa a converti pe episcopul gr.-or. din Szerem. În 1225 s'a fundat manastirea Meszici (Mesici) din cottul Timiș. După apunerea casei regesci Arpadiane, regii din casa Anjou, având a mulțami tronul lor influenței papale, erau cu totul devotați bisericii catolice. În 1366 regele Ludovic cel Mare demândă comiților din Caras și Cheve a cita înaintea conitelui suprem Himfi Benedek pe toți preoții gr.-or., împreună cu soțiile și pruncii lor. În acest restimp aproape întreaga nobilime româna se lapedă de credința stramoșeasca trecând la catolicism, și se pierde pentru totdeauna pentru națiune. Mai apoi slăbindu-se legatura Banatului-Severin cu Ungaria, patriarcul din Constantinople creaza episcopia Severinului, numind pre *Antimie* de episcop la 1370. În jumetatea 2 a secl. XV exista în Timișoara biserica și școală gr.-or. Makarie patriarcul din Ipec (1558—73) a obțiuut dela Turci dreptul a numi episcopi pentru Ungaria sudica, și din diferite însemnari se afirma, ca pe acel tiup erau 11 episcopi gr.-or. în Ungaria, așa s. e.: Vêrșeț, Timișoara, Buda și alte. În 1607 sub principele Sigismund Rákoczy era episcop în Lipova *Sava*. Conform decretului imperial din 4 Mart. 1695 episcopiiile ortodoxe românesci din Ungaria și Banat se cutoipira în ierarchia privilegiata a Sêrbilor. Așa ajunsera Români Banatului, după alungarea Turcilor (1700—13), prin privilegiarea Sêrbilor, cu totul sub ierarchia acestora. Sub domnia Turcilor, și adeca la ocuparea cetății Timișoara, se face mențiune despre un episcop gr.-or. cu numele *Ioanichie*. Mai departe în o petiție a 12 preoți și 40 chinezi din districtele Carausebeș și Lugoș catra generalul Steinville, din 1717, 12 Faur, datata din Caransebeș, se amintesc un episcop cu numele *Moise*, care a renas din vremea Turcilor și care îi asupresce. Prin organisarea ierarchiei sêrbesci, Ro-

mănu din Banat ajung sub cele 2 episcopii: a Timișorii și a C.-Vârșetului. Episcopii din diecesa C.-Vârșetului residau la început în C., stramunțând *Vichentie Popovici* scaunul episcopesc la Vârșet. Sirul episcopilor se arata astfel: la 1695 *Spiridon Stibicza*; după dînsul urmează *Nicolae Dimitrevici*, care ar fi edificat catedrala din Vârșet; 1722 *Moise Stanoevici*; 1728 *Maxim Nestorovici*; 1739 *Eutinie Damjanovici*; 1741 *Isaia Antonovici*; 1749 *Ioan Georgevici*; 1769 *Vichentie Popovici*; 1786 *Iosif Ioanovici Sacabent*; 1806 *Petru Vidac Ioanovici*; 1829 *Maxim Manojlovici*; 1833 *Iosif Raiacici*; 1843 *Stefan Popovici*; 1853 *Emilian Kengelca*. După îndelungate lupte și sacrificii multe ale neamurilor barbat providențial Șaguna, și ale altor frunțași binemeriți pentru biserica și națiune, se începe o era nouă pentru biserica ort. rom. din Banat. În urărirea înțelegerii cu coreligionarii sârbi, conform decretului regesc, se ține un congres la Carloveț, în 27 Sept. 1860, în care se pertractează dorințele Românilor ort. din diecesele: Aradului, Timișorii și Vârșetului. În congresul din Carloveț, ținut la 1864, se prini cu înțelegere comuna și unanima despărțirea ierarhica a Românilor de catra Sârbi. Prin diploma imperială din 24 Dec. 1864 se decretează în sfîrșit, spre bucuria și mîngăierea nespusa a Românilor ort., restauarea mitropoliei și înființarea a 2 episcopii sufragane ort. rom. în Arad și C. Episcopia din C. cuprinde toți Români ortodoksi din Banat, cu excepțiunea celor din protopresbiteratele: Timișoara, Banat-Comlos, Beliut (Hasiăș) și Lipova. Prîmul episcop ortodox român al C.-lui a fost (6 Iulie 1865) fericitul *Ioan Popasu*, un barbat cu o cultura înaltă și de o energie și activitate vrednică de toata lauda. Reorganizarea diecesei este în mare parte opera lui. Cu intrunirea congresului național bis. la 16 Sept. 1868, apoi prin votarea și aprobarea statutului organic înarticulat și în legile țerii din 1868, art. IX, s'a așezat fundameut temelnic, pentru timpuri îndelungate la viața, consolidarea și desvoltarea bisericii ort. române din patrie. Biserica ortodoxa româna de veacuri împilata ajunge a fi autonoma deplin. Din aceasta se explica desvoltarea rapida în toate 3 diecesele ortodoxe. La 5/17 Febr 1889 a reposit prîmul și bine meritatul episcop al Caransebeșului *Ioan Popasu*. În 27 Martie același an fî ales de episcop arhimandritul-vicar *Nicolae Popea*. Diecesa C.-lui se compune din parțile banatice neapartînătoare la eparhia Aradului, ea cuprinde întreg fostul comitat al Severinului, 9 4 parți din Caras, 50 comune din comitatul Timiș și 20 comune din Torontal. Diecesa are 11 protopresbiterate: Caransebes, Lugos, Faget, Orșova (Mehadia), Oravița, Vârșet, Pauciova, Jebel, Ciacova, Biserica-albă și Boșca-montana. Comune matre sînt 317, iar filii 39, cu o populațiune de 384,436 suflete. Statul preoțesc consta din 399 persoane. Institute de cultura sînt: în centru institut teologic de 3 cursuri, institut pedagogic de 4 cursuri cu școala de aplicație; școale confessionale rurale sînt în numer de 337, dintre cari numai 215 stau sub jurisdicțiunea diecesei, 11 stau sub administrațiunea societății privilegiate austro-ungare a drumurilor de fier, iar restul de 106 de pe teritoriul fostului coufinn militar se adminis-

trează de stat, afirmându-se a fi școale comunale. Personalul didactic la școalele de sub jurisdicțiunea consistoriului se compune din 227 învecțatori și 10 învecțatoare. Starea fondurilor și fundațiunilor diecesane cu finea anului 1896 a fost: 623,197 fl. 66¹/₄ cr. Starea averilor comunelor bisericesci din diecesa cu finea anului 1896 a fost: 5,625.808 fl. 26 cr. În decurs de 32 ani (1865—1897) diecesa Caransebeșului în toate direcțiunile a facut enorme progrese și toata afacerea bisericesci, școlare și fundaționale sînt în continua și spornica desvoltare. În C. la venirea episcopului *Ioan Popasu* era o rezidența veche ruinată și o moara stricata, astași se afla case proprii pentru rezidența archiepresca, pentru institutul teologic și pedagogic, pentru cancelariile diecesane și pentru biblioteca și tipografia diecesana. Diecesa are cumpurate trei moșii în extindere pîna 3500 jugere pămînt. Averile comunitațiilor bisericesci în valori și realități s'au mărit cotînuu. Din puțin mult s'a facut, și este îndreptațire a crede că tot mai mult și mai bine va fi. [Dr. G. P.]

(Cf. Pesty Frigyes, Szörényi Binsäg története, I, II și III tom.; Lukics D., a magyarországi Szerbek viszonyai az egyházi uniohoz; Radič K., Die Verfassung d. ort. kath. Kirche b. d. Serben in Ungarn; Preyer I., Monographie d. k. Freistadt Temesvár; Bárány Agoston, Temesvármegye emléke; Csaplovics, Slavonien II; Katana, Ilistoria crit. IV tom.; Jireček, Geschichte d. Bulgaren; Fabian Gábor, Arad vármegye leirása; Billes, tom. I și II; Foaia pentru miute, inima și literatura, anul 1859; Tincu Velea, Istoria bisericeasca; Protocelele congressuale și siudale dela 1868 încoace; Șaguna A., Istoria bisericeasca; Laurian A. T., Timișana sau scurta istorie a Banatului timișan; Böhm L., Dél magyarorszag vagy ngyvezetett Binsäg küllön történelme I, II; Pesty Frigyes, Szörényvármegye hajdani oláh keületek; Milleker B., Versecz sz. kir. város története; Schwicker I. H., Politische Geschichte d. Serben in Ungarn; »Unirea«, foaie bis. politica, 1892; »Foaia diecesana«, organul eparhiei Caransebeșului dela început pîna azi.

Carantina sau *Lazaret*, sînt așezaminte dela fruntarele unei țeri, unde se supau la inspecțiua medicala, la observațiune sanitara și la desinfectare calatori, bagage, marfuri, corabii și animale sosite din țeri bantuite de boale infecțioase, pentru a se opri importarea acelei boale în țeara inuua. Numele carantina vine dela cuvîntul italian »quaranta«, patruzeci, fiind-ca în secl. XIV timpul secnestrarii sanitare a călătorilor suspecti era de 40 de zile. Prevenirea boalelor exotice, mai ales a ciuimei, datează din secl. XIV; în 1348 s'a înființat la Veneția prîmul binron de sănătate, și în 1402 prîmul lazaret; exemplul dat de republica venețiană a fost imitat în 1467 la Genua, în 1527 la Marsilia, și de atunci pîna la jumtatea secl. XIX sistemul carantinuar a fost desvoltat și meunțit în toata Europa. Invasiunea colerei în Europa în 1830—36 a discreditat carantinele, și în 1852 guvernul francez a luat inițiativa pentru reformarea lor în mod uniform, prin prima convențiune sanitara internaționala, care însa n'a putut îndrepta starea lucrurilor. Pe lînga carantinele maritime, Austro-Ungaria

a întretinut și oarantine pe uscat în tot lungul fruntarelor militare spre Moldova, Valachia, Sârbia și Turcia; pâna la 1853 au funcționat acele așezăminte carantinesci la Timișoara, Bran, Turnu-Roșu, Orșova și la câteva alte puncte dela hotare spre România, cari au facut comerțul internațional foarte dificil. Conform cu prescripțiunile Regulamentului organic al Moldovei și al Valachiei au funcționat carantine în unele porturi dunarene ale acestor principate pâna la 1854. Astăzi exista în Regatul României un serviciu carantinar permanent numai în portul Sulina și se pregătesc înființarea unui alt asemenea serviciu permanent în portul Constanța; în cazul de trebuință se înființează însă și în unele porturi dunarene și la Prut servicii sanitare temporare pentru prevenirea importățiunii de boale infecțioase. În urma înmulțirii cailor de comunicațiune, a întinderii comerțului, a înlesnirii traficului internațional, a multiplicării raporturilor a porturilor Europei cu Oriental, au crescut obstacolele produse de sistemul carantinar vechiu, fara ca sa dea în schimb garanții în contra invasiunii boalelor exotice. Din aceasta cauza în cei din urmă 5 ani cele mai multe state au desființat carantinele pe uscat, le-au înlocuit cu stațiuni de inspecțiune sanitara, au manșinat numai carantinele maritime în contra ciumei, colerei și febrei galbene. Grație convențiunilor sanitare internaționale dela Dresda din 1893 și dela Veneția din 1897, rigoarea sistemului carantinar a fost îndulcita, durata observațiunii a fost redusă la strictul necesar; timpul calatoriei maritime se însușeaza în timpul observațiunii sanitare, daca nu s'a prezentat ocaziune la invasiunea boalei în bastiment. Bastimentele sosite din porturi infectate se supun astăzi la observația carantinara numai atunci, când în timpul calatoriei a aparut pe bord colera, ciuma sau febra galbene, în cazul contrar calatorii și bagagele lor sunt supuși numai la inspecțiune medicala și la desinfectare. Dacă se afla pe bord bolnavi de boale infecțioase, ei sunt izolați și cantăți în lazaret (în spitalul special al carantinei), bastimentul se desinfecta, iar ceilalți călători din bastimentul infectat sînt opriți în observațiune 3 pâna la cel mult 10 zile. Mai toate statele modernizeaza succesiv și fac mai confortabile carantinele lor maritime; chiar numele de carantina dispare și se înlocuiesc cu acela de stațiune sanitară. [I. Felix.]

(Lit.: I. Felix, Tractat de Igiena publica și de Poliția sanitara, vol. II. Bucuresci, 1889; Protocoles et Procès Verbaux de la conférence sanitaire internationale de Dresde. Dresda, 1893; Protocoles et Procès Verbaux de la conférence sanitaire internationale de Venise. Veneția, 1897; I. Felix, Raport despre conferința sanitara internaționala din Veneția; Buletinul Direcțiunii generale a serviciului sanitar. Bucuresci, 1897 Nr. 6; A. Proust, La defense de l'Europe contre la Peste; Bulletin de l'Académie de Médecine. Paris, 1897.)

Caraoamer, com. rur. în Rom., j. Constanța, pl. Mangalia, compusa din 9 cat. având în total 2079 loc., între cari 906 ort., 126 cat. și 1047 mahomed.; n'are nici o biserică ort., sînt însă 2 bis. cat. și 4 grămii cu 4 hogi. Loc. se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor și cu comerțul, care este foarte activ, comuna fiind chiar vania de export și import spre Bulgaria.

Carapace, formațiuni de deosebite feluri, cari învalesc corpul unor animale, ca acela al broascelor țestoase (Chelonienilor), Crustaceilor, (s. e. Racul, din tipul Artropozilor), etc. C. broascelor țestoase e formată din done soinri de placi, unele subțiri, externe, formate din o substanță cornoasă ca nghia, și o altă serie de placi interne, acoperite de cele dintâin. Acestea din urmă sînt formate din substanță osoasa tare și sînt mult mai groase. Amîndouă sînt formațiuni tegumentare, adeva nasc din pielea animalului, reprezentând unele, placile externe, epiderma, iar celelalte, interne, derma pielii osificată. Din placile externe de natura epidermică ale unor specii de Chelonieni, se face *bagava* (v. Baga). C. Crustaceilor, a Racilor de pilda, nu poate fi comparata cu aceea a Chelonienilor, cu toate ca e formata și dînsa din done părți suprapuse. Partea externa e formata din o substanță foarte rezistentă numita *chitină*, împregnată cu saruri calcare. cari o fac mai tare. Cea internă e o simpla membrana subțire, formata din celulele epiteliale. Aceasta din urmă reprezintă ectodermul animalului, patura celulară care a secretat stratul extern chitinos. Cuvîntul C. e mai mult popular, lipsit de un înțeles științific, bine determinat. [Prof. Voinov.]

Carapciul, 1) *C. pe Sirete*, com. rur. în Bucovina, căp. și j. Storjineț, cu moșie boieriască și manastirească, parohie împreună cu Prisacarenii, are 1444 loc., (1278 ort., 55 cat. și 111 mos.), școala primara, posta și stațiune de cale ferata locala.

2) *C. pe Ceremuș*, com. rur. în Bucovina, cap. și j. Viiuța, form. parohie împreună cu Maidanul, are 4534 loc., (3898 ort., 190 cat. și 446 mos.), două școli primare. [Dr. I. G. Sbiara.]

Caras sau *Caracudd*, (*Carassius vulgaris*), pește anacantopterigian; se deosebeste de crap prin aceea, ca nu are mustețe; traiesce în lacuri și iazuri.

Căraș, (*Cărașova*, dupa documente vechi: *Carassou*, *Crasou*, *Crassofeu*, *Krassoff*), castel, și ca localitate odinioara sedial nului district românesc (v. districtele rom.), care dinpreună cu celelalte districte rom. s'a ținut de Banatul-Severin. Timpul înființării și desființării acestui district, nu se poate preciza cu positivitate, e sigur însă, ca dupa catastrofa dela Mohacin, a încetat și acest district împreună cu celelalte; asemenea nu se scie nici când s'a demolat cetățuia C.-lui, despre care încă la 1230 se face amintire, unde se ăice, ca noșia aceleia »Voila a fost în posesia lui Nicolae, fratele lui Ugriu arhiepiscopul de Strigon. La districtul C. au aparținut, dupa descoperirile de pâna acuni, urmatoarele chinezate, sate și predii: Șumla (Ersomlow), Carășu, Brancova (Brankfalva), Bicheșdi, Cernauț (Csernonch), Dobrovița, Sabolnac, Izvar, Lucaia, Luchi, Arastant (Harasztoth), Steapcova (Steepkfalva), Niveđi (Nevegtelek), Șoma, Varadia, Vizvar, Gutini (Guden). Afara de Carășu și Varadia nici una din comunele aceste nu mai exista. Dintre castellanii și subcastellanii cetățnelor C. și Șumla, ambele în districtul C., sînt cunoscuți: Magistrul Nicolae (1323), Toaca (Thonka 1335), Iancu Dormian (1364), Grigorie (1382), Iacob Cep (1408), Petru Albu (Fejér 1421) și Iacob Pongraț (1454). Dintre

chinezi din distr. C. se pomenește la 1354 un Bozorad (Basarab), chinez de Carașu mare, și altul de C. mic (Bozorad Kenezius de Nog Carasson, et alter Bozorad de Kyskarasson). Este remarcabil, ca poporul și astăzi numește comuna C. *Cărașu mare*, cu toate că alt sat cu aceeași numire nu există. [E. T.]

Căraș, riu în Banatul timișan; izvoare în munții dela resărit de Ania, și trecând pe lângă Carașova, Varadia și alte comune din cott. C. și Timiș, se varsă la Pălanca, în apropiere de Biserica-Alba, în Dunare. Antica numire a localității, și verosimil că și a râului, era *Apo fl.* (Cf. Tabula lui Castorius, cop. de Peutinger, seg. VII). Numirea modernă C. o întinpuim mai întâiu la 1285 în un document al capitulului diecesan de Cenade (fluvium Karașu).

Cărașova, (*Krassova*, *Krassó*), comuna în Banat, cott. Caraș-Severin, cu 3527 loc. de origine slavo-bulgara și de religie rom.-cat. C. este sediul unui decan rom.-cat. și al unui oficiu de forsterie. C. este locul de capetenie al teritoriului muutos locuit de 6—7000 de »*Cărașoveni*« (v. ac.) Rîul Caraș trece prin comuna. Pe țărmul lui, deasupra de sat, se ridică, la o înălțime de 418 m., ruinele castelului C., care a jucat un rol însemnat istoric în secolii trecuți, deosebit pe timpul războaielor cu Turcii. Despre fântâna veche a fortăreței poporul crede, că a fost sapată în stâncă pînă jos la apa Carașului, adică mai adînc de 250 m. Cărașovenii se ocupa deosebit de economia de vite, cu pomărul, producerea de sîndrile și carbuni, exportând produsele lor pînă departe prin câmpiile Banatului. (Cf. și Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*.) [Δ]

Cărașoveni, (*Cărașoveni*, *Crașoveni*), seminție slava, care locuiește în regiunea muutoasă din mijlocul cottului Caraș-Severin (Banat), la sud de orașele Reșița și Docnecea, în număr de 6—7000 suflete; se deosebește atît prin tip, limba și port, cît și prin religie sa rom.-cat. de vecinii Români. C. din comunele Carașova, Lupac, Clocotici, Ravnic, Vodnic, Nermet și Iabalcia, sînt de origine negreșit balcano-slavica, totuși C. se disting nu numai de către Sîrbii de prin Banatul apusean, dar și de coloniștii bulgari de pe la Vinga, Beșenova, Receaș, etc. Isolați, între muți, la ei acasă vorbesc idiomul specific cărașovenesc. În afara iusă, la țirg, fața de autoritățile publice, la miliție, C. vorbesc aproape exclusiv românește, fie acela, cu care vorbesc, Român, German ori Maghiar. Iabalcianii vorbesc și între sine mai mult românește decît cărașovenesc. Pe C. îi caracterizează o statură voinică și robustă. Atît portul barbaților, cît și al femeilor, difera de portul Românilor; ele nu poartă opreg și cătrițe, ca Românele, ci la cap o învalitura foarte înalțată prin »conci« numita caiuța, apoi dela brîu în jos se învâlesc jnr-împrejur pînă la genunchi în o bucată de țesetura groasă de culoare brun-întunecoasă, care se deschide la stînga. Pieptarul se deosebește de toate formele de pieptare românești, prin ornamentearea lui caracteristică. În timp de frig mare, Cărașovenii nu poartă »măncari« ca Românele, ci un cojoc fără măneci, cam scurt, și a carni caracteristică e decorarea triunghiulară de piele de miel negru de pe spate. Preste tot se poate observa în portul C.-lor, pe lângă

culoarea predominantă albă a păuzăturilor, cea brună și mohorită, ce și cam corespunde temperamentului melancolic al acestui popor. C. nu prea cîntă, și dacă cîntă, cîntă — românește. În coatingere cu strainii C. observă mare rezervă și neîncredere.

Originea C.-lor încă nu e stabilită definitiv. Se știe iusă, ca sub Regele ung. Ludovic I (1342—82), aume la 1366, s'a colonizat mult popor creștin venit din sudul Dunării de jos în părțile resăritele ale Banatului timișan, pe teritoriul locuit astăzi de C., dar și pe la Caransebeș, Slatina, Meedia, Orșova, Receaș și Lipova (cf. *Pavich*, Ist. Bosnia Argentina); Analele bisericilor dela Carașova și Ravnic (*Historia Donnis Parochiae Krassova § VI*) datează aceasta colonizare de abia dela 1393. Kanitz pomenește și de o colonizare întemplată la 1391, (adeca sub Regele Sigismund 1387—1437). Mai verosimil e, ca și la 1366, dar și la 1391—93 se vor fi refugiat mulți creștini de pe Peninsula-Balcanica în locurile mai scutite ale Banatului. Intrebarea e numai, ca de ce origine, de ce naționalitate au fost acei creștini? Cronicile nu ne dan nici un respuns în aceasta privința. Aceasta mica colonie slavica din mușii Cărașoveni s'a mai întarît prin un nou riu bulgaresc, care iusă n'a venit direct de preste Dunare, ci la 1740 din Oltenia, de pe la Craiova și Râmnic. (Cf. *C. I. Jireček*, *Gesch. der Bulgaren*. Prag, 1876; *Karl Freiherr von Czoernig*, *Ethnographie der Oesterr. Monarchie*. Wien, 1857.) Cu privire la starea actuală cf. și *Czirbusz Géza*, *A dél-magyarországi Bolgárok*. Temesvár, 1882, (reprodus în limba germ. în: »Die Völker Oesterreich-Ungarus, 11 B.; »Die Serben« von Theodor Ritter Stefanovici-Vilovsky, mit einem Anhang; »Die süd-ungarischen Bulgaren« von G. Czirbusz. Wien und Teschen, 1884.) Publicațiuni de documente relative la istoria Cărașovenilor vede la Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*. [Δ]

Caraș-Severin, cott. în Banat (Ung.) între Dunare și Mureș, format din cotoapirea cottelor Caraș și Severin, în urma art. de lege LV din 1881, cu o suprafața de 9750.16 km.², avînd o populațiune de 407,635 loc., între cari Români 311,335 (76.4%), Germani 48,058 (11.8%), Sîrbi 11,862 (2.9%), Maghiari 10,879 (2.7%), Slovaci 5723 (1.4%), Bulgari 5018 (1.2%), iar restul alte naționalități; după confesiune: gr.-or. 306,023 (77.2%), rom.-cat. 73,817 (18.1%), gr.-cat. 18,950, ev.-ref. 3053, ev.-ang. 2040 și mosaici 3713. Cottul C.-S. se mărginește la nord cu cott. Aradului, de care îl desparte Mureșul, la vest cu cott. Timișului, la est cu cott. Hunedoarei și României, și la sud cu Sîrbia, de care îl desparte Dunarea. Acest cott. e foarte muutos; șesuri abia se gasec pe teritoriul lui; în partea de nord se ridică mușii Poiana-Rusca, între rîurile Begeiu, Timiș și Bistra; la vest de valea Timișului se întind mușii Siniuic-Pleşuvu; la aceștia se adaugă contra vest mușii metalici ai Ungariei de sud. Mușii, ce se întind spre sud dela valea Nerei pînă la Dunare, snt pot împărți în 3 grupe, aume: m. Lovca, ai Almașului, Craivei și Clisuriei. Între valea Timișului și a Cernei se ridică cei mai înalți mușii ai cottului, aume Godiaun-Sarcu cu virfurile: Magura-Marga (1509 m.), Muntele mic (1806 m.), Poiana Nedeii (1939 m.),

Sarcu (2190 m.); la frontiera României: Vîrful Petrii (2195 m.), Vîrful Nevoia (2152 m.), Gugu (2294 m.), Murariu (2231 m.), Godianu (2229 m.) și Dobra (1934 m.); în sfîrșit dela valea Cernei spre est se înalță grupa romantică a Domogledului (1190 m.). În *ape* curgătoare cottul e foarte bogat; la nord Mureșul, la sud Dunarea, formează granița cottului; între Drencova și Orșova formează Dunărea strimtoarea: Porțile de fier, vestită atât prin frumuseța ei naturală, cât și prin greutățile navigațiunii, delaturate în timpul din urmă. În munții Siminic isvoresce Timișul, care unit cu riul Hidegu, ce isvoresce din muntele Sarcu, strabate cottul în direcțiune nord-vestică; valea Timișului pe la Caransebeș e strimată, se lărgesc însă din ce în ce mai mult, și apoi din jos de Lugoș se deschide într'un larg șes; afluenții mai însemnați ai Timișului sînt: Rîlung, Sebeșul, Bistra și Nadragul; aproape paralel cu Timișul curge Pogănișul, care însă se varsă în Timiș abia în cott. Timișului. Begheul isvoresce în muntele Poiana-Rusca, și e împreunat prin 2 canale cu Timișul. Alte riuri mai însemnate sînt: Berzava, Carasu, Nera cu afluenții sei: Minișul, Prigorul și Rudaria; apoi Adimna, Bîrsasca și Ieselnița. În munții Godianu (pe teritoriul Rom.) isvoresce Cerna, și tot acolo Lăpușnicul, care trece în cott. Hunedoarei. *Clima* cottului după situația lui sudică ar fi mai călduroasă, o stîmpără însă mult munții înalți ai cottului. În privința *administrativă* cottul C.-S. este împărțit în 14 cercuri pretoriale și 2 orașe cu magistrat regulat (Caransebeș și Lugoșul), 13 com. mari și 345 com. mici. Localitățile cele mai împopulate sînt: Lugoșul cu 12,489 loc., Steierdorf-Anina cu 12,144 loc., Recița cu 10,164 loc., Caransebeșul cu 5464 loc., Corniareva cu 4386 loc. și Oravița cu 4115 loc. Capitala cottului e Lugoșul. În privința politică cottul dă 7 deputați. În *ordinea ecleziastică* cottul e împărțit între diececele: Caransebeșului, Aradului și Verșetului (gr.-or.), Cianadului (rom.-cat.) și Lugoșului (gr.-cat.) *Instrucțiunea* număra următoarele institute: 1 institut teologico-pedagogic gr.-or. rom. (Caransebeș), 1 gimnasiu de stat (Lugoș), 10 școli de industrie și comerț, 422 școli populare și 7 asile de copii. În privința militară cottul aparține cercurilor de înțregire 83 (Biserica-Alba) și 43 (Caransebeș). În *ordinea judiciară* cottul aparține circumscripțiunii tablei reg. din Timișoara și tribunalelor reg. din Lugoș, Caransebeș și în parte celui din Biserica-Alba. Judecatorii cerc. se află în Lugoș, Caransebeș, Teregovă, Oravița, Sasca, Bozovici, Orșova vechiă, Bocșa și Făget. Procuratura supremă comitentă o are cottul la Seghedin, judecatoriile montane în Biserica-Albă și Caransebeș, juriile de presă în Arad și Caransebeș. Notariate publice se afla în Caransebeș, Lugoș, Bocșa și Oravița și aparțin circumscripțiunii camerei not. din Timișoara; tot acolo e și camera advocațională. Direcțiunea finanțiară o are cottul în Lugoș; oficii perceptorale se afla în: Bocșa, Făget, Caransebeș, Lugoș, Oravița și Orșova vechiă. În privința industrială și comercială cottul aparține circumscripțiunii camerei industr. și comerc. din Timișoara. În cottul întreg se află 20 farmacii.

În *minerale* cottul e unul din cele mai bogate ale Ung.; aici în iura infer. se găsesc re-

numitele straturi de carbuni de piatră (Anina, Steierdorf, Recița, Sacul, Domau, Bîrsasca, Eibenthal), aur (Moldova nouă și Sasca), arama (Sasca, Oravița, Ciclova), argint (Ciclova, Oravița, Dognecea), fier în mari cantități (Steierdorf, Anina, Moravița, Dognecea, Sacul, Doman, Nadragu, Bozovici, Dubova, Plavișevita, Tisovița, Eibenthal), lignită (Ruscabaia), plumb (Sasca), ș. a. Afara de aceste cottul e bogat în ape minerale, între cari isvoarele dela Baile Herculane (v. ac.) s'au ridicat la renume european. Asemenea e bogat cottul în animale domestice și selbatice, iar riurile sale în pesci. *Teritoriul* productiv al cottului e de 1.053,053 ha., din cari agri 193,731, gradini 37,101, livezi 89,487, pașune 158,443, vii 7251 și paduri 567,039 ha. Terenul fiind muntos nu e prea favorabil pentru agricultură; se cultivă mai ales cucuruz, grâu, secară, orz, ovăș, cartofi. Viile au suferit mult prin filoxeră. Cultura poamelor este foarte însemnată, mai ales a prunelor. Însemnat ram de *ocupațiune* al loc. este baieșitul, reprezentat în următoarele centre: Recița, Anina, Steierdorf, Oravița, Dognecea, Sasca, Moravița, Nadrag, Ruscabaia, ș. a. *Industria* e reprezentată mai ales prin cea de fier; mai sînt încă 2 rafinării de petrol, 20 miori, 5 fabrici de spirt, 3 fabrici mai mari de cherestea, mai multe fabrici de caramiți și țigle, 1 fabrică de sticlă, etc. *Comerțul* se face mai ales cu articli de fierărie și oțel, cărbuni de piatră, lemnărie, poame și vite. Tirguri mai însemnate de vite se fac la Lugoș, Caransebeș, Bocșa montană, Bozovici, Făget și Capolnaș. Însemnat izvor de câștig este silvicultura, lemnaritul și poimăritul; cultura vermilor de matasa se face (1894) în 208 comune de cătră 3974 familii, producând 55.062 kgr. gogoși; stupăritul se cultiva în 275 com. având în total 20.553 stupi. Comerțul și industria este promovată prin 4 bănci, 7 institute de economii și 10 reuniuni de credit. Reuniunea agricolă comitatensă și cea română din Caransebeș încă desvoaltă activitate însemnată. *Comunicațiunea*. Cu delaturarea piedecilor de navigațiune dela Porțile de fier, Dunarea a devenit calea principală de comunicațiune; pe Mureș comunică numai plute; celelalte riuri ale cottului nu sînt navigabile; cai ferate traversează cottul în mai multe direcțiuni; cea mai însemnată este linia Budapesta-Orșova, care atîngînd Lugoșul și Caransebeș percurge cottul în toată lungimea sa; mai sînt apoi liniile laterale: Voitec-Bocșa-Recița și Iasenova-Anina; rețeaua căilor ferate preste tot are lungime de 236 km.; a drumurilor de țeară de 289 km., a celor municipale de 1159 km.

Istoria. Sediul autorităților centrale era în vechime *Cărașova*. Înainte de invasiunile turcesci, Cărașul (Krassow) era unul dintre cele opt districte privilegiate valachice din Banatul timișan (Lugas, Sebes, Mihald, Halmas, Krassow, Borzafw, Komyath și Illyed-Logo), C. Sebes, Meedia, Almașul, Carasu, Berzava, Comiatu și Iladia). În documentele vechi aflăm numele acestui comitat scris în diferite moduri: Crassu, Karasow, Kraso, Crasou, Carassou, Korassow, ș. a. În o diploma a regelui ungar Andreiu II din 1230 se pomenește de satul Voila din »Comitatu Crassu»; la 1319 se pomenește de Magister Symon Coines de Kraso; la 1343 de »Petru filius Lorandi Vice-

Comes de Karasow; la 1355: Stophanus filius Thome Castellanus de Haram et Comes de Karasso; la 1362: Magister Lanreicius filius dominici Castellanus de Haram Vice-Comes de Carasow, etc. (Cf. »Krasó várnegye története, de Pesty Frigyes, Budapest, 1883—84, 4 vol.; »Timişiana», de Laurian; Griselini, »Geschichte des Temeswärer Banates», Wien, 1780; Leonhard Böhm, »Gesch. des Tem. Banates») V. și art. Banat.

Carat, a 24-a parte a nitații de greutate, care servese la determinarea titrului obiectelor de aur. C.-ul e și nitatea de greutate pentru pietri scumpe; în Olanda = 20·5894 cgr., în Austria = 20·6103 cgr.

Caraula, com. rur. în Rom., j. Doljin, en 1990 loc. agricultori; are 1 biserică și 1 școală mixtă.

Cărăuila, sentinela.

Cărăușul sau *Vizitiul*, o constelație în calea lactinei spre est dela Pegasus, ceva spre nord între Berbecule și Gemeii. Cuprinde preste tot, după Heis, 144 stele vizibile cu ochii liberi, între cari Capella de marimea I, și nua de marimea II.

Caravaggio, *Michel Angelo Amerighi*, pictor italian, n. 1569 la Caravaggio, lângă Bergamo, trai o viață depravată, din care cauza trebni sa fugă din Ronia la Neapole și de aci la Malta, de unde reîntorcându-se fu atăcat și muri în urma ranelor primite 1609 în Porto d'Ercole. Magistrul naturaliştilor contra direcțiunii idealiste.

Caravană, (pers.) înseamnă în Orient o societate de calatori, prin locni și în timpuri negnre. Se formează mai cu sama C. de conierciauți; siunt însa și C. de peregrini adnați din toate parțile țerilor musulmane, ca să neargă la Mekka ori la alte locni sfinte. Ele sânt conduse de un capitan *Kervan-bași*, uneori numit de principele respectiv și investit cu dreptul de viață și de moarte asupra supșilor sei (jus gladii). Drumul C.-lor conduce adeseori la anumite *Caravanserai*, unde fac calatori popas. Caravanseraiile din orașe sânt zidiri pompoase patratice, cu unu san done etaje și cu chilii jur împrejur, ale caror ferestri și uși se deschid într'o galerie catra curte. În chilii locnesc comercianții cu marfurile lor, în partere și pivnițe sânt animalele. În mijlocul curții an uneori un *basin* pentru adapatul vitelor și spalatul oamenilor inainte de rugaciune. Ele sânt construite de comercianți bogați, dignitari mari și principii.

Caravella, (marina) vase cari s'an bucurat de o mare reputație în secl. XV și XVI. Cu ele Portughezii întreprinsera voiajele lor de descoperiri. Christof Columb faci primul sen voiajin cu 3 C. Acestea erau din specia vaselor rotunde, dar mai ușoare și mai fine decât galioanele și navele vechi de de aceea mai rapide ca acestea. Dimensiunile C.-lor erau câte odata destul de mari, ele aveau: 50—90 oamneni de equipagin, pupa patrata, un castel la pupă și un castel la prova, bordul destul de ridicat deasupra apei. Arborada lor se compunea din 4 arbori verticali și un bompres. Rolul C.-lor a fost în general comercial; la Turci, cu toate acestea, eran vase de resboiu importante.

Carbamid, Carbanin, v. Urea.

Carbanil, corp cu compoziția C⁶ H⁵. Az CO, identic cu Cianatul de Fenil.

Carbatinae, încălțaminte folosita în vechiune de țeranii romani; un fel de opinci.

Carbazol, Diphenylinid.

Carbinol, nuine ce se da Alcoolului Metilic (CII₃ OH) în care H din CH₃ se poate înlocui prin diverși radicali. Așa: *Metil Carbinol* sau alcool etilic: CH₃ (CH₂ OH).

Carbol, numele usitat al *Fenolului* (v. ac.) E o puternica otrava pentru plante, animale și om; împiedeca putrefacțiunea carni și a altor materii animale, prin aceea, ca ucide germeii putrefacțiunii. Este un excelent remediu antiseptic; se folosese pentru desinfectarea latrinelor, câmpurilor de resboiu, grajdurilor, etc., și în deosebi în chirurgie la operațiuni (în timpul din urma înlocnit în parte cu alte substanțe și prin aseptie). v. Fenol.

C., *apa de C.*, soluție (2—3%) de C. în apa; se aplica la leșiuni.

Carbolism, intoxicație cu C.; se ivesce când se aplica pe rane solnșinii de C. prea concentrate sau se iau intern. Simptome: amețeala, versare (din stomac), pierderea simțurilor, spasmi, respirație înteruptă, îngustarea pupilelor, colaps. Antidot: saruri sulfuroase, albumina, lapte, lapte de var, remedii iritante.

Carbolineum, materie ce împiedeca putreficerea; se folosese la vapsirea și împregnarea multor lucrari de lemn. Se extrage din pacura.

Carbon, un metaloid tetraatomic. Se găsece în natură cristalisat și foarte pur sub forma de diamant. Apoi în combinație cu hidrogenul formând diverși carbuni naturali și hidrocarburi ca petrolul, parafina, etc., precum și în constituția tuturor corpurilor organice animale și vegetale. Se combina cu toate elementele formând diverși compuși, dar mai importante sânt combinațiile sale cu oxigenul, care constitne fenomenul arderei. C. sub diversele sale forme impure e negru și se bucura de proprietatea de a absorbi materiile colorante și gazurile; de aceea servese ca decolorant și desinfectant. Din cauza marei afinități pentru oxigen servese ca reductor în metalurgie, la prepararea metalelor. [V. C. B.]

Carbonado, mineral, varietate neagra cristalina de diamant. C. e ceva mai dur decât diamantul și se întrebuinteaza pentru poleitul acestuia și la instrumente de perforație. C. se exploateaza în districtul Cincora (Brasilia), mai rar se gasece în Africa de sud și în Borneo.

Carbonari, (*ital.*) societate politica secreta în Italia, care a durat de pe timpul Ghelfilor și Gibelinilor (doue partide politice) pâna în prima jumetate a veacului nostru. La început se numiau așa Ghelfii, cari se adunau în paduri, prin colibile carbonarilor, ca sa conspire în contra Gibelinilor. În secl. XIX tendințele C.-lor erau îndreptate în contra donniilor straine în Italia, a Francezilor și a Austriacilor. Revoluțiunile dela Neapole și Turin, în 1820, au fost opera lor. O societate secreta cu o asemenea organizație, împarțita în cercuri de câte 20 membri, numite *ventes*, conduse de alte cercuri superioare și subordonate toate unui cerc suprem, dela care pornia cuvântul de ordine, ce trebuia executat orbesce și cu paza secretului sub pedeapsa de moarte, se înființase în Francia la 1818, în contra restaurațiunii, și a durat pâna la 1825, țesând deosebite conspirațiuni în contra Burbonilor și a regalității. Un studiu istoric. Intitulat C., se afla în l. română de C. Aricescu.

Carbonat, sare, rezultând din combinațiunea acidului carbonic cu o bază.

Carbonium, carbon; substanțe cu conținut de carbon; *C. sulfuratum* e sulfura de carbon; *C. trichloratum* e sesquiclorura de carbon.

Carbonica formațiunea, (form. carbonifera), (geolog.) aparține grupului *Primar* sau *Paleozoic*. În această perioadă faunele marine abundă în Polipieri și în Brachiopode pe când se desvoltă pe pământurile ridicate o vegetațiune luxuriantă, acoperită în mod periodic de depozite sedimentare, în sinul cărora această vegetațiune se va transforma în *Huile*. Aci apar și reptili-amfibii. Perioada carbonifera se divide în trei etagi: a) *Dinavianul* la bază, b) *Westphalianul*, c) *Stephanianul* la partea superioară. După ultimele observații ale lui Renault, formațiunea huilei este anterioară îngropărei; această substanță capeta deja compozițiunea ei, înainte de a se îngropa într'un sediment, și de atunci pare ca ea n'a suferit decât o transformațiune fizică, adică o compresie, care i-a marit densitatea, precum și o uscare datorită straturilor cari o cuprind. (Cf. *Traité de géol.*, A. de Lapparent; Dawson, *Amer. Journ.* XII (1876); A. Gaudri, *Fossiles primaires*; De Saporta, *Bull. Soc. géol. de France*, 3 Serie, IX; Kayser, *Jahrb. d. preussischen geol. Landesanstalt*, 1881.)

Carbonide, combinațiunile carbonului, combinațiunile organice.

Carbonizare. Ori ce substanța organică, fie vegetală fie animală, conține Carbon, combinat cu hidrogen, oxigen, azot, etc. Când aceste substanțe sunt supuse la temperaturi din ce în ce mai înalte, combinația se desface, oxigeul, hidrogenul, etc. sub formă de combinațiuni gazoase se degajază, iar carbonul rămâne. Această constituie C.-a substațelor organice. De ordinul în fenomenele de C. încălzirea substațelor se face în vase închise pentru a se împiedeca arderea carbonului pus în libertate. [V. C. B.]

Carbonit, numirea unei serii întregi de materii explosive, compuse din nitrobenzol, celuloză, azotat de potasiu și azotat de bariu.

Carbonyl. Carbonul combinându-se cu oxigenul formează doi compuși: Auhidrida carbonică CO_2 și oxidul de Carbon CO . Acest oxid de carbon poate fi considerat ca un radical divalent $(CO)_{II}$, care se poate uni cu clorul $(CO)Cl_2$ sau cu oxigenul $(CO)_2$, etc. S'a admis a se da acestui radical numele de C. [V. C. B.]

Carbunculus, *C. alabandicus*, numele dat de Plinius varietății de grenat almandin.

Carbunculus, (dalac, buba rea, buboiu, cărbune), o inflamațiune foarte intensă circumscrisă a pielii prezentându-se sub forma benignă; ea angajază numai părți mai mici ale țesutului subcutan, formând unul sau mai multe buboaie (furunculosa). Forma malignă e cauzată de microbul carbonului (anthrax). Această afecțiune poate avea consecințe mai grave, necesitând chiar intervențiunea operatorie.

Cărbune, mineral. C.-ii fosili, întrebuințați în industrie ca combustibili, provin din transformațiunea substanțelor vegetale, și formează o serie continuă, începând cu *Anthracitul*, care este carbon aproape pur (87—94% C.), *Huila*, *Lignitul*, și sfârșind cu *Turba fibroasă*, a carei compozițiune diferă puțin de cea a vegetalelor

erbace sau lemnoase. (v. ac. art.) (Cf. A. de Lapparent, *Cours de Mineralogie*, Paris.)

C. de lemn sau *Mangal*, este restul combustiei necomplete sau al destilațiunii plantelor, și cu deosebire a plantelor lemnoase sau a lemnului. Prin destilațiune în vas închis plantele își pierd principiile lor volatile și hidrogenoase, dar C. produs conserva foarte exact forma vegetală, din care s'a format. El este dur, sonor, greu, se aprinde destul de anevoie și odată aprins arde timp îndelungat, respândind multă căldură. Lemnul da cam 40% de C., pe lângă o mare cantitate de materii volatile, hidrogenate, gudron, acid pirolignos, alcool metilic, etc.

Carbonisațiunea C.-lui se face de regula în pădure în așa numiții *rugi* sau *boțe*, sau și în cuptoare anume zidite spre acest scop. Rugii pot avea sau forma conică sau forma cubică. Rugii cari se fac în pădure, sunt grameți de lemne așezate în mod regulat și apruse în launtru, fiind acoperite cu o patură de pământ de 4—6 cm. Aci arde lemnul câteva zile, când apoi după fiind se cunoaște ca carbonisațiunea este completă. C. buu trebuie să fie sonor, omogen, închis la culoare, nesfărmicos și în bucați mari; 1 hl. C. cântărește ca. 25 kgr. C. se întrebuințează în metalurgie, ca reductor, în industrie, la prepararea prafului de pușcă, la diferite colorii, ș. a. Locul principal de producțiune și consumațiune este Franța. Se vinde în sacul sau după greutate.

Cărbunesci, com. rur. în Rom., j. Gorj, formată din cat. C. și Dușesci, este situată pe malul stâng al Gilortului. Are o suprafața de 800 ha. și 1035 loc. Pe deal se află o biserică de zid întemeiată la anul 1780 de Mihail Colțescu, polcovnicul.

Carbura, combinațiunea chimică a carbonului cu corpuri simple, s. e. hidrocarbura, combinațiune cu hidrogen.

Carburațiune. Se știe că hidrogenul, oxidul de carbon, etc. sunt gaze, cari ard cu flacăra foarte puțin luminatoare. În scop de a se obține gaz de iluminat, se prepară în mod industrial amestec de hidrogen și oxid de carbon, care însă trebuie încărcate cu vapori de hidrocarburi, care arzând sa deie lumină, precum eter de petrol sau diverse hidrocarburi, provenind din descompunerea petrolului. Acestei operațiuni se da numele de C. [V. C. B.]

Cărcaliu, com. rur. în Rom., j. Tulcea, cu 1553 loc. lipoveni, cari se ocupa cu agricultura, pescaria, prăsierea vitelor și comerțul; are 1 biserică lipovenească, 1 școală română și 2 lipovenesci.

Carcano, *Giulio*, poet italian, n. 1812 în Milano; dela 1859 prof. de estetica, 1868 secretar la Instituto Lombardo în Milan, † 1884 în Lesa, lângă Lago Maggiore. Opere: *Ida della Torre*, nuvela; »*Damiano*. *Storia d'una povera famiglia*, roman; »*Poesie varie edite ed inedite*, (2 vol.).

Cărcassa, (artilerie) un fel de proiectil de război, explosiv și incendiar, care se ține ca ar fi fost inventat în 1672 de Bernard de Vaugalen, episcop la Münster, celebru inginer și artilerist. Forma sa era aceea a unui ou; el se compunea dintr'un fel de colivie, de cercuri de tablă, acoperită cu pânză, în interior se puneau artificii, tuburi umplute cu pulbere, etc. întrebuințarea

acestor proiectile este abandonata de mult timp. Cuvântul C. nu mai este usitat la arme decât pentru a desemna partea revolverului, unde sînt intrunite diferitele părți demontabile ale armei.

Carcassonne, capitala depart. franc. Aude, situata lînga riul Aude și canalul sudic; oraș fortificat, cu 25,306 loc. (1891); residență episcopescă; industrie de postav.

Cârcea, sat în Rom., j. Dolj, face parte din com. rur. Preajba; 1274 loc.; are 1 biserică și 1 școală mixtă.

Cârcel, scorpionul carților (*Chelifer cancroides*), un animal mic din clasa painginiilor (*Arachnoidea*), ord. Pseudoscorpionina. Lungimea 3 mm. Burta e mare, are 4 perechi de picioare, 2 pipaitoare lungi de forma foarfecilor. Traiesce prin cărți vechi, pe sub scoarța arborilor, prin putregaiu și mușchi. E de folos, căci nimicesce (prin mîncare) o mulțime de lindenii și felurite insecte mici.

Carcer, (*lat.*) închisoare. *Carcer Ditis* — închisoarea infernului. (v. Arest.)

Carcer Mamertinus, vechiu edificiu în Roma antica, situat la poalele Capitolului; servia ca temnița pentru cei osăndiți la moarte. Aici a pierit Iugurtha și căpeteniile conj. Catilinare; legenda creștină îl amintesc ca temnița apostolilor Petru și Pavel. În locul C.-lui se afla adî biserică San Giuseppe dei Falegnami (numita și San Pietro în Carcere).

Cârcimă sau *birt*, localul în care se vînd beuturi spirtoase și eventual și de ale mîncării.

Carcinoma, v. Cancer.

Cârcioaba, v. Căpușa.

Cârcovii, serbătoare păgînă populară, se ține în 16 și 18 Iulie st. v. Unele muieri nu lucră în aceste zile, crezînd că serbarea lor le apără contra unor boale.

Cârd, *ctopoz* sau *turmă*, o aglomerație de câteva decimi pînă la o sută două de capete de vite mari sau mici. C. de boi, de vaci, de porci. Din contra turma de oi, sta vă de cai, etc. *Cireada* este o aglomerație mai mare decât C.

Cardamine L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. Cruciferelor, trib. Arabideae, ce cresc în țările temperate. Dupa Bentham și Hooker cuprinde și subgenul *Dentaria*, cu speciile *D. bulbifera* L., colțisor, ca și *Dentaria glandulosa* WK., ambele plante de pădure proveniente la noi, cu flori roșee și purpurii-albastrii. C. propriu are florile indecomun albe. *C. Impatiens* L., tot planta de pădure, poartă numirea de rîjnica; *C. pratensis* L., pe locuri umede, numele de stupîitul cucului. Celelalte specii se aseamănă mult puțin acestora. [A. Pr.]

Cardano, *Ieronim*, matematic, medic și filosof ital., n. 1501 în Pavia și † 1576 în Roma; prof. de matematica în Milau, de medicină în Pavia și Bologna. A scris: »De subtilitate« și »De rerum varietate«, scrieri filosofice pline de afirmații fără legătura, în mare parte paradoxice, cari adese se contrađic. Mai mari merite și-a cîștigat pentru matematica, îndeosebi pentru algebra prin opul seu *Ars magna* sive de regulis algebraicis; regula sau formula lui C. (descoperita de altfel de Tartaglia) pentru deslegarea ecuațiunilor de al treilea grad îi perpetuează numele.

Cardea, dupa mitol. rom. dîna țîșinelor (cardo) ușei, adeca a întrării în casă și a ieșirii diu casa;

Janus (alusiune la janua, ușa), a pus-o apărătoare a ușelor. C. avea un spine alb în mînă și ou acela abatea toate relele dela casa oamenilor, mai ales strigoaiele, cari noaptea întrau pe fereastră, ca să suga sîngele pruncilor din leagăn, însa mamele puș spine alb și în fereastră și adresează rugăciuni cătră dîna C. — C. se numesc și *Cranae*, *Craneia*, dela cuvîntul grec. Kraneia, arborele cornu, pentru că în lumea veche țîșinele ușilor s'au făcut diu arbore de corn. (V. Carnea.) [Atm.]

Cârdenas, oraș cu port pe termul nordic al iusulei Cuba, 23,354 loc.; statua lui Columb; export de zahăr.

Cardia, (med.), întrarea în stomac (orificiul superior al stomacului).

Cardialgia, crampe dureroase de stomac, produse prin diferite afecțiuni ale acestuia.

Cardiff, oraș municipal în Englitera (Wales-ul de sud) cu 128,849 loc. (1891); port. Import de cereale, cartofi, fier, lemn de construcție; export de carbuni, oțel. C. are 307 nai proprii de 173,979 tone.

Cardigan, comitat în Wales-ul de sud-vest (Englitera), 1794 km², cu 63,433 loc. (1891); capitala C. are 3447 loc.

Cardinal, ceea ce este esențial, fundamental, în alcătuirea unui lucru. *Virtuți C.-e*, virtuți principale, din cari derivă celelalte. Dreptatea, Prudența, Cumpetarea și Puterea au fost și sînt socotite de mulți teologi și filosofi drept virtuți C. *Puncte C.*, cele patru puncte principale, dupa cari ne orientăm la suprafața pamîntului: resaritul, apusul, mează-noaptea și mează-zi. *Numerale C.*, acelea cari sînt luate de basa pentru formarea celorlalte numerale și exprima raportul cantitativ mîsurat cu unitatea, fără nici un raport la ordine sau la catățime. [Mih. Dr.]

Cardinal, cel mai înalt demnitar al Bisericii Romane, consilier și ooadjutor al Papei în guvernarea Bisericii. În vechime se numiau C. toți olericii puși în serviciul perpetuu al unei biserici, cu timpul însa numele acesta a ieșit din us, la celelalte biserici și astađi se numesc C. numai acei preoți ori episcopi, cari formeaza senatul Pontificelui Roman. Numărul lor e statortit la 70, dintre cari 6 sînt C. episcopi: ordinarii dieceselor din jurul Romei, 50 preoți și 14 diaconi. Dar acest număr foarte rar e complet. Pe C. îi numesc Pont. Rom. în virtutea puterii sale de Cap al Bisericii. El poate numi pe cine voiesce. Suveranii sau guvernele statelor catolice încă au dreptul de a presenta sau a propune spre numire pe unul sau mai mulți episcopi din statul lor. Intre multele drepturi ale C.-lor este și acela de a alege pe Papa.

Cardinal, o pasere cîntătoare din fam. Fringilidelor (*Cardinalis virginianus*), cioc scurt, puternic și ascuțit, lat la baza și cîrligat la vîrf; aripi scurte, coadă lungă și cu un moț erectibil pe cap; penele, preste tot, sînt de coloare roșie, ici mai deschisă, colo mai întunecata; ciocul e roșu și picioarele brunete. Lungimea lui totală de 20 cm., lung arip. de 7 cm. și lung. cođii 8 cm. Petrece prin regiunile sudice ale Statelor Unite, Mexico și California, nutrindu-se cu tot felul de semînturi și insecte, mai cu sană gîndaci. Are un cîntec clar și foarte variat. [V. B.]

Cardiograph, (med.), aparat pentru înregistrarea mișcărilor inimii. Mișcarea inimii se trans-

mite prin o pelota unei coarde arcuite și de aici unei capsule plina cu aer, care prin un tub de gumi sta în legătură cu o a doua capsula, de care e fixat stîlul, ce înregistrează mișcarile pe un cilindru rotator.

Cardioida, (matem.), o curbă care reprezintă un caz particular de epicicloida. Când un cerc mobil se rostogolește peste un cerc fix, în planul acestuia, și fără să alunece, curba descrisă de un punct oare-care al circumferinței cercului mobil se numește în genere *epicicloidă*; iar când razele celor două cercuri sînt egale, epicicloida descrisă s'a numit C., din cauză că are forma de inimă. Ecuațiunea cea mai simplă a C.-ei e în coordonate polare. Luând ca origine a cardioidii punctul de întîlnire al cercului fix cu punctul cercului mobil ce o descrie, luând ca pol centrul cercului fix și ca axă polară dreapta ce trece prin pol și prin originea curbei, ecuațiunea C.-ei e

$$\rho = 2a(1 - \cos \vartheta)$$

în care ρ și ϑ sînt coordonatele polare ale ei și a raza celor 2 cercuri. C. este caustica cercului cînd punctul luminos e pe circumferința.

Cardiopneumograph, (med.) aparat pentru înregistrarea mișcării gazurilor respiratorice cauzată de schimbarea volumului inimii. Se compune din un tub 15 cm. lung, înzestrat la un capăt cu o capsula, la mijloc găurită, și peste care e întinsă o membrana de colodiu; în mijlocul acestei membrane se află un fir de sticlă, la capătul liber cu un fir de pîr, care notează mișcările cardiopneumatice pe un cilindru rotator.

Cardium, molusc lamelibranhiat cu o specie comestibilă C. *edule*.

Carducci, *Giosuè*, (pseud. *Enotrio Romano*), poetul cel mai modern al Italiei, n. 27 Iul. 1835 la Valdicastello, Toscana; dela 1861 încoace prof. de literatură ital. la univers. din Bologna. Opere de căpetenie: Poesie, 1871; Nuove poesie, 1873; Odi barbare, în care cîntă idealul său: libertatea deplină a omenimii, al cărei neîmpacat dușman i-se pare biserica catolică. D-zeul lui este Rêul, voința omului de sine stator, după biserica dracul, pe care-l serbatorește ca pe genul progresului în poezia sa cea mai vestită: Inno a Satana. Punînd aceste idei în limba cea mai bogată și înflorită, el a ajuns poetul cel mai original al Italiei de acum. A scris și despre literatura ital. [W. R.]

Carduus L., (botan.) gen din fam. Compositelor, trib. Cynaroidelor, cuprinde plante erbacee anuale, bisanuale sau vivace. S'au descris vr'o 60 de specii, din cari numai vr'o 30 sînt specii bine distincte, ce cresc prin Europa, Asia occidentală, în Africa boreală și în insulele Canare. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, între cari însemnam: C. *acanthoides* L., vulgar Sp in sau Sch in, C. *nutans* L., C. *crispus* L., etc.

[Z. C. P.]

Careii-mari, (magh. *Nagy-Károly*), opid și capitala cott. Satunare. Castelul conților Károlyi, gimnasiu catolic, cale ferată, oficiile comitatense și alte dirigații ale statului. Are 14,000 loc., (2500 Rom.) Parochie română și rutena gr.-cat. sub jurisdicțiunea episcopului român dela Oradea-mare, cu biserici proprii. Sediul archidiaconatului gr.-cat. român.

Carena, (marina) partea unui vas afundată în apa. Se mai numește și partea vie, în opoziție cu partea de deasupra apei, numită parte moarta.

Careta, trăsura eleganta și închisa, cupeu.

Careții, (*Coenurus cerebralis*), o specie de viermi, ce se găsesc în creerii oilor și le pricinuesc boala căpieri.

Careu, (milit.) formațiune de luptă a infanteriei în contra atacurilor cavaleriei. C. se forma din un batalion ori din 1—2 companii, astfel ca fiecare parte a patratului era compusă din o companie respective 1—2 secțiuni. Din C. se da numai foc de salvă ori foc repentin, cu baioneta la pușcă pentru a primi șocul cavaleriei. C. a avut mare însemnatate pe timpul resboaielor lui Napoleon I, care adeseori facea atacuri cu cavaleria sa, așa s. e. la Austerlitz, Wagram, Leipzig și deosebit la Waterloo. Cu perfecționarea armelor, C. și-a pierdut valoarea, astfel, că deja în resboiul franco-german puțin s'a folosit; infanteria germană a respins atacurile cavaleriei franceze la Wörth, cât și atacurile vehemente și eroice ale generalului Gallifet la Sedan, simplu prin focul liniei de tirailleurs. Actualminte întrebuințarea C.-lui tinde sa dispară; în noile regulamente tactice el este aproape suprimat.

Carex L., (botan.) gen de plante din fam. Cyperaceelor, trib. Cariceae, respândit peste întreagă suprafața pămîntului, cu deosebire în regiunea temperată și arctică. Cuprinde plante erbacee, perenale, cu rhizomă repentă; florile monoice (rar dioice) formează spice; fructul, o achena, e învălît de utricula. Cele mai multe specii cresc sociale pe locuri umede, unde împreună cu *Scirpele* formează Rogozul. Rhizomul dela C. *arenaria* L., se folosește în medicina. [A. Pr.]

Carey, *Henry Charles*, economist american n. 1793 în Philadelphia, † 1879. În cartea: Principii de economia politică, 3 vol., (Principles of political economy 1837), apera vederile lui Adam Smith și combate teoria lui Riccardo despre renta pămîntului. Alte lucrări sînt: Armonia intereselor (The Harmony of interests) și Principiile de sociologie, 3 vol. (Principles of social science), în care devine cu totul protecționist. Interesant pentru noi Români este în ceă din urmă cu deosebire istoria colonizațiunilor la diferite popoare, și efectele culturai rapace produse în Statele Unite.

Carfiol, v. Brassica.

Cari, nume generic vulgar pentru larvele gândacilor (Coleopterilor), cari se hranesc roșînd trunchiul arborilor. C. de stejar sînt larvele radeștei (*Lucanus cervus*), și roșînd trunchiurile fac găuri în interiorul lor, pe cari le umplu cu escrementele lor numite *făind* de C. Faina de C. se bea la țeara cu lapte dulce în contra constipației. (Cf. Dr. N. Leon, Zool. medic. a țearanului Român. Archiva, Iași, 1897).

Caria, ținut litoral în sud-vestul Asiei mici. În vechime C. își avea regii proprii și orașe înfloritoare: Milet, Magnesia, Halikarnassos și Knidos. În prezent C. e o parte întregitoare a vilaietului turcesc Aidin (v. ac.)

Cariagdi, *Dimitrie*, jurisconsult, n. 1815, † la București în 1894, magistrat dela 1838, ministru al justiției 1865—1866, și apoi iar 1870 în cabi-

netul Ion Ghica; dela 1879—1883 a fost primar al Bucurescilor.

Caribică, *Marea*, (*Marea Antilelor*), o parte a Oceanului Atlantic, situată între insulele Antile și țărmurile Americii centrale și sudice.

Caric, (marina) încărcătura unui vas de comerț, adică marfa ce transporta dela un loc la altul și pentru care se plătesc transportul.

Carica L. (botan.) gen din fam. Passifloreae, trib. Papayaceae, cuprinde arbori sau arbuști, ce seamana cu Palmierii, și cari conțin un suc lăptos, acru și veinos; frunzele alterne, florile albe, galbene sau verzi. C. are vre-o 20 specii, ce cresc prin America tropicală; fructele unora sunt comestibile. Multe specii se cultivă prin florarii calde, mai mult ca curiositate sau pentru studiu, decât pentru frumusețe sau utilitate. Cea mai cunoscută specie din acest gen este *C. Papaya* L. din America sudică, ale cărei fructe comestibile sunt de mărimea unui pepene.

[Z. C P.]

Caricatura, (ital. = încărcătură, sarcina); în pictură: reprezentare caraghioasă a persoanelor; în general: orice reprezentare caraghioasă, fie prin descriere sau alt mijloc.

Cariera, (franc., propriu zis urmele unui car.) 1) Loc închis și destinat curselor. În sens figurat: a da C. = a lăsa câmp liber cuiva sau la ceva. 2) Cursul vieții, timpul pe când cineva exercită o funcțiune. 3) Profesione. 4) *C. în montanistică*, locul de unde se exploatează piatră, fie aceasta pentru pavagiu, construcție sau alta întrebuințare. După diferitele specii de piatră sunt: C. de marmoră, granit, calcar, etc.

Caries, supurațiune (materie) în substanța tare a osului sau a dintelui, începând sub forma de inflamațiune. Ia naștere din parțile moi ale osului, pornind sau dela pelița osului, sau dela structura meduvei, sau dela vasele sanguine. Efectul acestei supurațiuni e distrucția substanței osoase.

Carignano, oraș în provincia ital. Turin, lângă râul Po, cu 4442 loc.; dela 1418 proprietate a conților de Savoia. Dela acest oraș își are numele ramul cel mai tiner al actualei familii domnitoare de Savoia.

Carillon, (franc.), instrument musical, format dintr-o serie de clopote de diferite mărimi, acordate astfel, ca să dea sunetele scării diatonice sau cromatice. Origina acestor instrumente se pierde în evul mediu, și pare ca au fost introduse în Europa prin Olandezi, cari au imitat pe Chinezii. Obicinuite mai întâiu în clopotnițele bisericilor, au trecut apoi în turnurile edificiilor publice, provădându-se ciastorițele acestora cu C., acționate mecanic, printr'un sul dințat și sunând diferite arii pentru a anunța diferitele ceasuri ale zilei. Numarul clopotelor variaza dela un C. la altul. De câțiva ani se da numele de C. la diferite instrumente formate dintr'o serie cromatică de timbre, sau din simple lame metalice puse într'o ladă sonoră, sau pe o ramură cu două brațe și lovite prin ajutorul unei claviaturi, sau direct cu două ciocanașe. Numele de C. se mai da și unor bucați de muzică destinate a fi cântate pe aceste instrumente, sau la muzica instrumentală, imitând sonoritatea acestor jocuri de clopote. [T. C.]

C. electric, joc de clopoței. Un globuleț metalic suspendat între două clopoței, dintre cari unul

comunica cu conductorul unei mașini electrice, celalalt cu pământul. Fiind încărcate clopoțele cu electricități contrare, globulețul va sari mereu dela unul la altul.

Carina, (botan.) proeminența mediană și longitudinală de pe fața inferioară a unor frunze, s. e. de Palmieri; asemenea proeminențele de pe suprafața unor tulpini, ca cele de Equisetum, etc.; cele două petale anterioare din floarea Leguminoaselor-Papilionaceae; sau petalul inferior din floarea de Polygala.

Carinat, (botan.) orgau ce are o carină.

Carinatae, (zool.) o grupă în clasa păsărilor, caracterizată prin aceea particularitate a scheletului, ca dealungul sternului (osul pieptului), pe la mijloc, se întinde o creastă mai mult sau mai puțin ridicată, ce servește de proptă pentru mușchii de locomoțiune; mai toate au aripi și coadă bine dezvoltată, deci pot zbura. Cu excepțiunea Alergatoarelor, toate celelalte ordine aparțin acestei grupe. [V. B.]

Carintia, ducat, țeara autonomă, parte integrantă a imperiului austriac, se mărginește la nord cu Salisburgia, la nord-est cu Stiria, la sud cu Tirolia, Görz, Gradisca și Italia, la vest cu Carinul; suprafața e de 10,333 km.², cu 361,008 loc.

Munții. C. se poate privi ca un basin (basinul dela Klagenfurt), încunjurat de munți aproape din toate părțile: la nord și nord-est se întind Tauerii înalți, Alpii norici și ai Stiriei, la sud Alpii Cariutiei sau carnicii cu Caravanca. (v. și Alpii pag. 124—125). *Riuri* principale sunt: Drava și Möll, apoi Gurk, Lavant, Gail, etc. *Lacuri*: lacul dela Klagenfurt, cel dela Ossiach, dela Millstätt, etc. Isoare de apă minerală la Leouharbsbad și Preblau.

Climă, produse. Clima a la munți e aspră, în vai mai domoală; temperatura medie anuală în vai e 7-3 °C. Cantitatea anuală de ploaie variaza între 636 și 2183 mm. Produse agricole puține: grâu, secară, orz, oves, cucuruz, apoi pastăioase, cartofi și fân. Cultura vitelor e înfloritoare; produse minerale: fier, plumb, cositor, carbuni.

Locuitorii, industria și comerțul. Locuitorii sunt 71-54% Germani, 28-39% Sloveni. Mai importantă e industria de metale, care a luat un mare avânt (oțel, sirmă, șine, seceri, coase, arme, mașini, etc.); înfloritoare e și industria de postav, apoi fabricația de chimicali, bere, piei, etc. Comunicația se face pe drumurile de fier (447 km.), câteva canale și riuri, apoi pe șosele bune. Comerțul, cu produsele industriei și cu importul produselor agricole, e viu.

Constituția. Dieta provincială se compune din 37 deputați, în consiliul imperial triunit 10 membri. În privința administrativă C. e împărțită în capitala Klagenfurt și 7 districte.

Istoria. C. a fost locuită în vechime de Carni, un popor celtic, apoi de Slavi sau Venți, mai târziu a fost cucerită de Bavarezi (Tasilo) și așa ajunsese supusa imperiului francon. Carol cel Mare o ridică la rangul de marchionat, iar Otto II o făcu ducat. 1269 o ocupă Ottocar, regele Boemiei, 1286 o primi contele de Tirol, iar după stingerea familiei acestuia 1335, ajunsese la Austria, careia (cu întreruperea ocupațiunii franceze 1809—13) aparține până acum. 1849 primi autonomia. [p.] 2

Caritatea, (teol. mor.) virtute creștină, care o regina tuturor virtuților, și înalță pe om la culmea perfecțiunii creștine. (Colos. 3, 14; Rom. 13, 10). Caritatea e îndelung rabdatoare, milostivă . . . , un cantă ale sale . . . , toate le suferă, toate le crede, toate le sperează, toate le susține (S. Paul: 1 Cor. 13, 4—7). Cf. I. Rațiu, *Etica creștină*, Blaj, 1873. v. Binefacere.

[Dr. Is. Marcu.]

Cârja, pisc în munții Paringului; 2407 m.

Cârja, toiag, noul din insigniile autorității episcopesci; după istorie simbolizează toiagul lui Arou, care odrăslise, și toiagul lui Moise, care se prefăcuse în șerpe și de care atingându-se cei mușcați de șerpi, se vindeca.

Cârjaliu, tâlhar; *Cârjaliu*, cete de tâlhari turci, disciplinate militarmente de Pasvantoglu, cari navalira în a doua jumătate a secolului trecut în țările învecinate (Sârbia, Bulgaria și Oltenia), prădând și tiranisând pe locuitori; ei au disparut abia la începutul secolului nostru.

Cârliaci, (inaria) lutre mica, cu fundul plat, întrebunțată pe fluvii și riuri.

Cârlian, berbece castrat. În unele ținuturi românești se numesc C. caii tineri.

Carlén, *Flygare C., Emilia, n. Smith*, romancieră svedeză, n. 1807 în Strömstadt; 1827 s'a casătorit cu medicul Flygar († 1833) și 1841 cu juriștudentul și poetul I. Gabr. Carlcu. † 1892. A scris o multime de romane și romane, scoase din viața de toate zilele, cari îi asigură un loc de frunte între romancierii moderni. Ediția svedeză (1869—1875) a operelor ei aparține în 31 vol., cea germană în 96 volume. Amintim: Gustav Lindorm, Sfârșirea bisericii din Hammarby, Fideicomisul, O femeie cu toane.

Carli, templu și clădire budhistă în India, tăiat în stâncă; se afla pe drumul ce duce de la Bombay spre Puna.

Cârlibaba, comună rur. în Buc., cap. Câmpulung, j. Vatra Dornei, cu atenețele: Fluturica, Iazul, Magura, Prislopul, Tatarca, Țapul și Ți-baul; espositura parohială împreună cu Ludovicul (Ludvigsdorf) din Ardeal, cu moșie mănăstirească; are 1421 loc., (1021 ort., 149 cat., 73 prot. și 178 mos.), școala primară, poșta, fodiune parazite de aur, argint și de plumb. [Dr. I. G. Sbierea.]

Carlina L., (botan.) gen din fam. Compositelor, trib. Cynaroideelor, cuprinde plante erbacee anuale, bisanuale sau vivace, mai adesea mici. Se cunosc vr'o 14 specii, ce cresc prin Europa, Africa boreală și în Asia medie și occidentală. Dintre speciile ce cresc în părțile noastre însemnate pe *C. acutilis* L., unită de popor Turta, Tataișa sau Punga-babei. Unele specii de C. au oarecare importanță horticolă.

[Z. C. P.]

Carlingford, *Samuel Parkinson Fortescue, lord*, om de stat englez, n. 1823. La 1847 membru al camerei comunei, unde intră în rândurile partidului liberal. În 1854 lord al tesaurului, dela 1859—65 subsecretar de stat la departamentul coloniilor (în ministerul lordului Palmerston); dela 1865—66 secretar de stat pentru Irlanda în cabinetul lordului Russell; ministru de comerț în primul cabinet Gladstone (1868—74); la 1874 intră în camera lordilor cu titlul de baron C. La 1881 ministru al justiției în locul ducelui d'Argyll, care parasi ministerul Glad-

stone din cauza aducerii legii agrare irlandeze (Irish Land Bill).

[Dr. G. M.—u.]

Carlisle, (pron. carleil), 1) oraș municipal în cott. engl. Cumberland, lângă riul Eden; centru însemnat de comunitate, rezidența unui episcop, o frumoasă catedrală, citadela, biblioteca publică, industrie textilă; cu 39,176 loc.; 2) oraș în statul nord-american Pennsylvania, cu 8400 loc.; industrie de încălțăminte.

Carlisle, (pron. carleil) demnitate de conți englezi în familia Howard (v. ac.) Primul conte de C. a fost *Charles Howard*, barbat de stat sub Carol II; guvernor în Iamaica. *Frederick Howard, c. de C.*, n. 1748, conduse 1778 o comisiune menită a mijloci o înțelegere între Anglita și coloniile din America; 1780—82 Lordlieutenant în Irlanda. † 1825. A fost și literat: Tragedies and poems of Frederick, Earl of C. (1801). — *George William Frederick, c. de C.*, cunoscut sub numele Lord Morpeth, n. 1802; 1835—41 primul secretar pentru Irlanda, 1850—52 cancelar al ducatului Lancaster; 1855 până 1858 și 1859—64 Lordlieutenant pentru Irlanda. O călătorie în Orient a descris-o în *A diary in Turkish and Greek waters* (1854). † 1864. S'a ocupat și cu poezia: *The second vision of Daniel*, (1858).

Carlștiți, v. Carlos.

Carlmann, 1) C., fiul lui Carol Martell și al Gertrudei, fratele mai bătrân al lui Pipin cel Mic, cu care a împărțit moștenirea parintească în 741. C. a primit Austrasia, Alemania și Thuringia. În 747 a abdicat în favorul fiului său Drogo, apoi s'a retras în mănăstirea benedictinilor din Monte-Cassino. Când Pipin la rugarea pontifului Ștefan III a pornit în Italia (754) în contra lui Aistulf, regele Longobarților, C. care a agitat în contra acestei expediții, fu prins și internat în mănăstirea din Vienne, unde † în 17 Aug. 754. 2) C., fiul al doilea al lui Pipin cel Mic; după moartea acestuia împărți imperiul franco cu fratele său Carol cel Mare. Între frați a erup discordie și imperiul stete în pragul reșindului civil, când C. murri cu moarte subită, soția sa Gerberga dimpreună cu baietii și căți-va credincioși s'a refugiat la parintele sen Desideriu. † în mod subit 771. 3) C., fiul cel mai bătrân al lui Ludovic Germanul, care se reșculă de mai multe ori în contra tatălui său, după moartea acestuia primi o parte din imperiu. În 877 se încoronă rege al Italiei. † 880. [T. F.]

Carlos, *Don*, 1) C. infante spaniol, cel dintâiu fiu al lui Filip II, n. 1545, † 1568. Un diplomat contemporan îl descrie în modul următor: are frunte îngustă, gura cascata, piept coșit, gib, piciorul drept mai scurt decât cel stâng; voce de tot subțire, habanc. Cu nu cuvânt: un nevoiaș demn de compatimire. Desvoltarea spirituală a fost asemenea formei exterioare. A fost lenos, cu aplicări rele și extravagante. Unica patimă i-a fost mâncarea, fara îndoială un simptom al unui morb familiar, (bunica lui Filip II și matusa sa Iohanna au fost nebune). În 1567 C. a provocat în taina națiunea spaniolă, sa-i dea 200.000 galbeni, cu cari sa formeze oaste în contra tatălui său. În anul următor a voit sa neida pe tatal său, din care cauza Filip I-a pus în închiisoare. Din acest fapt istoric s'a născut multe legende, can prezinta pe C. ca o figura eroică.

Campistron, Lefèvre, Alfieri, Rusel, dar cu deosebite Schiller a facut din C. un erou-martir al libertații și amorului ideal. Toate aceste istoria nu le poate accepta. (Cf. Ranke, Zur Gesch. des Don C.; Büdinger, Don Carlos' Haft und Tod.)

2) C. (Don) *Bourbon Maria Iosif Isidor*, principe, pretendent al tronului spaniol, n. 1788, † 1855; fiul al doilea al lui Carol IV, rege spaniol și frate al lui Ferdinand VII. Alungat dimpreună cu acesta din Spania prin Napoleon I, a fost dus în închisoare francesă. După restaurațiune Ferdinand VII a luat de a doua soție pe fica mai mare, iar C. pe fica mai mica a reg. port. Ioan VI (1816), dela care i-s'au nascut trei fii. La început spera că după fratele său, a carui căsătorie până într'un timp a ramas stearpa, C. va moșteni tronul, și din aceasta cauza și-a câștigat aderenți din cler și nobilime. Dar contrarii lui C. au îndemnat pe rege, ca după moartea soției sale (1829) să se căsătorească cu principesa Maria Cristina și să suspende legea *saliană* (care eschide femeile dela tron). In 10 Oct. 1830 regina a dat viață infantei Maria Isabela, care fu declarata moștenitoare a tronului. Din acest moment relațiunile dintre rege și fratele seu au devenit tot mai dușmănoase, încât regele a exilat în Portugalia și mai târziu în Statul Papal pe Don C., soția sa și pe cel mai mare fiu al acestora. După moartea lui Ferd. VII (29 Sept. 1833), C. s'a proclamat rege al Spaniei, și-a organizat în țara o partida, care după numele lui s'a numit *Carliști*. Regina văduvă, ca regentă a declarat rebel pe Don C., care s'a refugiat la regele portughez Don Miguel, de unde apoi s'a mutat în Anglia (1834). După ce a refuzat apaganul anual, oferit de regina văduvă, a mers în Paris, de aici în Bayonne, unde și-a organizat partidul, și a început resboiul civil, care a durat cu noroc variu până în 1839, când C. fu nevoit a se retrage în Franția. Din cauza desbinarilor ivite în sinul Carliștilor C. a renunțat la tron în favorul fiului său cel mai mare (1845), apoi s'a mutat în Austria, unde sub numele conte Molina a mai trăit 10 ani.

3) C., (Don) *Ludovic Ferdinand de Bourbon*, duce de Asturia, cel mai betrân fiu al lui don C. 2); n. 1818, † 1863. După moartea tatalui său conte de *Montemolin*. Și acesta a luptat pentru tronul Spaniei, dar fara rezultat. Fiind prins, l-au pus pe picior liber numai după ce a abdicat de tronul Spaniei.

4) C. (Don) *Carol Maria de los Dolores Ioan Isidor Iosif*, etc., duce de Madrid, nepotul lui don C. 2), n. 1848. După abdicarea unchiului său, contele Montemolin, a pășit ca pretendent la tronul spaniol sub numele Carol VII. In 1868 a mers la frontiera Spaniei, a provocat pe Basci la resboiu, dar rescoala fu suprimată; 1872 s'a resculat din nou, dar generalul Serrano l-a alungat din țara. După retragerea lui Amadeus, 1873, și-a încercat norocul a treia oară. Reportând considerabile isbânzi, guvernul spaniol în aceste momente critice a proclamat de rege pe *Alfonz*, fiul reginei Isabela, de atunci steaua norocului a apus pentru don C. Parasit de partizanii săi s'a dus la Londra, de acolo în America. Dela soția sa Margareta de Parma îi s'au născut 4 fice și principela Iayme. [T. F.]

Cârlova, Vasile, poet român, n. 1809 în Tir-

goviște, a lasat numai vr'o 5—6 poesii lirice: Ruinele Tirgoviștei, Pastorul intristat, Marșul oștirea române, Inserarea, ș. a., însă aceste cântece, prin limba și versificațiunea lor armonioasă și dulce, prin seriositatea și profunditatea simțimentelor și cugetarilor revelau cel mai frumos talent poetic, ce se ivise până atunci între Români. Intrat de tiner în armată, fu invitat într'o ți în Bucureștii la nunta unei fete, pe care o iubia cu focul primului amor. Sdrobit de durere, întorcându-se la Craiova, unde era oficier în garnisoana, preste câteva zile muri (1831), abia de 22 ani.

Carolovăț, v. Karlowitz.

Carlovingi, dinastie francona, care într'un început a purtat oficiul de Major domus în vechiul imperiu francon. In 751 prin Pipin cel Mic s'a ridicat pe tron și prin nepoții lui Carol cel Mare, fiii lui Ludovic Piul, s'a divizat în trei ramuri, cel italo-lotar., care s'a stins deja în 875, ramul gerinan, stins în 911, și cel francez, stins în 994. Patria acestei renumite familii a fost Austrasia, iar protoparintele ei *Arnulf*, episcopul din Metz, al cărui fiu *Ansegisil* a luat în casatorie pe fica lui Pipin Landen, major domus din Austrasia. Din această căsătorie s'a nascut *Pipin de Heristal*, care după lupta glorioasă dela Tetri ajunse singurul Major domus al imperiului francon. I-a urmat în acest oficiu fiul seu nelegiuit, *Carol Martell*, după acesta fii săi: *Carlmann* și *Pipin cel Mic*. După retragerea lui Carlmann, Pipin cu învoirea pontifului a închis într'o mănăstire pe ultimul rege din dinastia Merovingilor (Hilderich III) și s'a proclamat rege al francilor (751). Fiul acestuia, *Carol cel Mare*, după moartea fratelui seu *Carlmann*, deveni singurul domnitor al imperiului francon, și în 800 restaură imperiul roman apusean. După moartea lui au izbucnit mari frământări în imperiu, cari s'au terminat cu împăcarea dela Verdun. Nepoții lui Carol cel Mare au împărțit imperiul între sine. *Lothar* a primit coroana împărătească, Italia și un teritoriu îngust dela Marea mediterana până la Marea nordică, lângă fluviile Rhône, Saône și Rin; *Ludovic Germanul* teritorul înspre est dela Rin; iar *Carol Pleșuvul* posesiunile situate înspre vest dela posesiunile lui Lothar. Pe baza acestei împărțiri s'au desvoltat mai târziu cele trei regate: Italia, Germania și Franția. [T. F.]

Carlsbad, v. Karlsbad.

Carlsbad, numit de Români *Calisberg*, com. rur. în Bucovina, căp. și j. Radăuț, parochie apuseana, cu moșie mănăstirească, colonie sva-bească; are 951 loc. (10 ort., 882 cat. și 59 mos.); școala primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Carludovica, R. et P. (botan.) gen de plante arborescente din fam. Cyathaceae, trib. Carludoviceae din America tropicală. Din foile dela *C. palmata* R. et P. se fac pâlarile de Panama. Aceasta și alte specii — de portul Palmierilor — se cultivă la noi în floraria calda. [A. Pr.]

Carlyle, *Thomas*, unul dintre cei mai vestiți scriitori englezi, n. 1795 dintr'o familie țeranească din Scoția. A studiat în Edinburg teologia, dreptul și limbile moderne. A scris în Enciclopedia lui Brewster articole de valoare asupra lui Montesquieu, Montaigne, Nelson și celor doi Pitt (1823). Opere mai însemnate: *The french revolution* (istoria revoluțiunii franceze), 1837;

On Heroes, hero worship and the heroic in the history (eroii, cultul eroilor și sentimentul eroic în istorie), scrierea cea mai celebră a lui C. aparută în 1840. În ea e resunat sistemul politic al autorului. După C. numai eroii au dreptul de a governa popoarele și datoria popoarelor este a descoperi pe aceste ființe providențiale și a li-se supune orbesce. Cromwell și Napoleon sânt prezenți ca tipul eroismului. C. a mai scris »Essays» 1840, culegere de articole scrise de el în diferite reviste; »The Past and the present Times» (trecutul și prezentul), 1843; »O. Cromwells Letters and Speeches» (corespondența și discursurile lui Oliver Cromwell), 1846; »The History of Frederick the Great» 6 vol., 1858—65. La 1865 făcând cancelar al universității din Oxford în locul lui Gladstone. † 1881. [Dr. G. M.—u.]

Cârma, (inarina) aparat atașat la pupa unui bastiment; servă pentru a cârni bastimentul în orice direcțiune. Se compune dintr'un plan vertical, complect cufundat în apă, care prin ajutorul unei bare poate fi așezat astfel, ca să formeze un unghiu cu quila vasului: apa lovind acest plan, în mersul vasului, forțează prova lui în direcția în care s'a pus C. Când bastimentul trebuie să neargă drept, C. rămâne în planul quilei vasului și astfel nu are nici o acțiune. Unele bastimente mici au 2 C.: una la prova, alta la pupa; efectul celei din prova este de a mari efectul celei din pupă.

Cârma, penele din coada paserilor, cu cari regulează direcțiunea zborului (v. și Pene).

Carmarthen, 1) cel mai mare comitat în ducatul engl. Wales, 2,405 km², 130,574 loc.; 2) capitala comitatului C., lângă râul Towy, cu 10,338 loc., cari se ocupa cu pescaritul și fabricația de bastimente.

Carmelit, ord calugăresc catolic, fundat la 1156 de catra Berthold din Calabria, care dimpreună cu 10 cruciați în semn de mulțanită, că au putut învinge pe Mohamedani la Antiochia, au construit o casa lângă spelunca, în care se dice că s'a refugiat oarecând profetul Ilie pe muntele Carmil în Palestina, și au îmbrășat o viața monachala foarte austeră. C. cu timpul s'au înmulțit și în Europa; unii din ei lucra ca misionari în Siria, India estică și în America centrală. [Dr. Is. M.]

Carmen, (*lat.*) poezie ocașională, cântec; grație, farmec.

Carmenae, v. Camenae.

Carmen Sylva, pseudonimul literar al M. S. Elisaveta, regina României, (v. Elisaveta).

Carmența, după mitol. română a fost mama lui Evander, al primului colonist pe muntele Palatin în Roma, și pentru aceasta ea se numește și mama cetății. C. a fost și profeta, și a profetit mărirea Romei.

Carmil, munte în Palestina, pe partea sudică a sinului dela Akka, are multe peșteri; se distinge prin frumsețea sa, prin bogăția în arbori și pașuni manoase. Deja în secl. IV s'au retras pe acest munte sihastri creștini. Sub conducerea lui Berthold din Calabria mai mulți pelegriini întemeiară la 1156 o mănăstire pe C., dând astfel naștere ordului *Carmeliților*. (v. Carmelit.)

Carmine, materie colorantă roșie, foarte frumoasă, produsă de insecta *Coccus cacti*. Principiul colorant este *acidul carminic*, care e foarte

solubil în amoniac. Servesce în vapsitorie și pictură.

Carminativa, (med.) remedii ce au însușirea de a alunga gazurile aglomerate în intestine. C. sânt: diverse oleuri eterice, camforul, eternul, clorofornul, etc.

Cârmiz, v. Coșenila. (*Coccus cacti*).

Cârna, după mitologia română o țină, care întărește inima și cele dinlauntru, și pentru aceasta Romanii se rugau de ea, ca să le dea sanătate și binecuvântare. C. până ce inima zace în septemăna născerii, pazeseș ușile și ferestrele, ca să nu între în casa spirit necurat, și din acest punct de vedere se identifica cu Cardca. (v. ac.) [Atm.]

Cârna, 1) C., com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1470 loc.; are 1 biserică și o școală mixtă; lângă com. se afla balta C. cu o suprafața de 500 pog. 2) C., com. în Ung., cott. Albei-inf., cu 912 loc. rom. gr. or.

Cârnă-lemne, după pov. române e un uricș. Agheran viteazul intrând în pădure, vede un om gros și înalt ca un munte, încât ajungea cu capul în nori; ora C. [Atm.]

Carnalit, mineral, clorura de potasiu și de magneziu hidratată; cristalizează în sistemul rombic. C. e mineralul cel mai important în industria potasiului. Se găsese la Stassfurt și Kalusz.

Carnarvon, 1) comitat în ducatul engl. Wales, 1495 km², 118,225 loc.; 2) capitala comitatului C., spre sud-vest dela marea pod Britannia, 9,804 loc.; pescarit și fabricație de nai.

Cârnați, alimente preparate din mațe curățite, umplute cu carne tocată, amestecată cu sare, piper, salitru (salpeter), câte odată cu ficat, sânge, slanina, făina și alte substanțe alimentare. C. care nu se mănâncă în stare proaspătă se conservează prin afumare. În C. reu conservați se pot naște, prin fermentarea carnei, Ptomaine, alcaloide cadaverice, foarte otrăvitoare. C. mai pot vătoma sănătatea, dacă sânt preparați din carnea animalelor bolnave sau dacă pentru conservare li-s'au adaugat acid salicilic, acid boric și alte asemenea materii conservatoare.

Carne, musculatura, formată din fibrile musculare striate (cu dungi transversale), partea cea mai nutritivă a corpului animal, bogată în alimentele cele mai prețioase, în fibrina și albumina, ea mai conține grăsimi, gelațina și saruri. Pentru ca C. să reprezinte un bun aliment, trebuie să nu fie descompusă prin rea conservare, să provină dela animale sanatoase și să fie bine fiartă sau friptă.

Carne vie, (med.) termin popular pentru granulatină (v. ac.) fungoasă, prea abundentă.

Carneol, varietate galben-roșie de cuarz. Se întrebuințează în bijuterie. (V. Calcedon.)

Carneval, 1) ziua premergătoare începutului postului mare; 2) dulcele craciunului începând din 6 Ian. (Botezul Dului) până la prinderea postului mare, mai târziu redus în apus la 3—11 zile înainte de prinderea postului mare, ce se serbează cu jocuri, mascarade, etc.; Serbarea C.-lui e lațita mai ales în Italia.

Cârniceii, com. rur. în Rom., j. Iași, formată din sat. C., Șetrareni, Probota, Blândesci, Rainl, Țiganăși (tirgușor) și Perieni, cu 2648 loc.; are 5 biserici și 3 școli; în Țiganăși este judecătoria de ocol.

Carniola, (*Cargneule*, *Cornieule*) rocă, o dolomită cavernoasă, caracteristica pentru triasul Alpilor occidentali.

Carniolia, (*Krain*), ducat, țeară ereditară a iuperiului austriac, situată între Carintia, Stiria, Croația, Istria, Görz și Gradișca, având o suprafață de 9965 km.² C. e țeară muntoasă, aparținând sistemului de munți al Alpilor (Alpii carnici, A. C.-ei, v. Alpi). Rîurile mai principale sînt Sava, Culpa, Feistritz, Gurk, etc., lacuri periodice încă are multe. Clima C.-ei arată oscilațiuni foarte mari, în genere e cam aspră, mai domoală în văile scutite de boră. C. a fost de multe ori, mai în urmă în 1897 (Laibach), bătuită de cutremure de pămînt. Locuitorii (498,958 suflete) sînt 94% Sloveni, restul Germani, Croați, Italiani și Ladini, și se ocupă cu agricultura, crescerea vitelor, băieșitul și pădurăritul; produsele agricole nu acoper trebuințele țerii; industria e reprezentată prin pânzării, dantele simple, unelte de fier, articole de lemn, vase de lut și de piatră, etc.; comerțului de transit, mijlocit prin câteva linii ferate (447.6 km.). Instrucția o servesc 4 gimnasil, 1 școală reală, 1 preparandie, 359 școale populare și câteva școale speciale. Pe baza legii din 1896 C. trimite în senatul imperial 10 reprezentanți. Dieta provincială a C.-ei are 37 membri. În privința administrativă C. e împărțită în 11 cercuri și capitala Laibach. — Carol cel mare cucerind C., a dat-o marchionilor de Friaul, mai târziu C. avea marchioni proprii, 1093—1335 sub patriarhul de Aquileia, 1335 resp. 1373 trecu la Austria. 1364 ducat, 1849 țeară constituțională.

Cărnit sau *ciupitul*, operațiunea prin care se delatură o parte din tulpina verde a plantei cu scopul de a accelera dezvoltarea celorlalte părți. Se cărnesc sau se ciupesc mai ales virfurile verzi ale rămurelelor de viță de vie, de ponii tineri, de pepeni, lubenițe, crastaveți, etc.

Carnivoare, în înțelesul larg al cuvîntului, se da acest nume animalelor cari se nutresc cu carne, sinonim cu fr. *Carnasiere*; în zoologie însă, C. se numesc un ordin de carnasiere. C. sînt animalele quadrupede cu 4 sau 5 degete onguiculate la toate membrele. Ele au la fiecare falcă 2 dinți lungi, *canini*, între cari se afla 6 *incisivi*. C.-le au auzul foarte fin, odoratul de o subtilitate extrema. Se subîmparte această familie în 3 triburi: 1) *Plantigradele*, calcă pe toată talpa piciorului; astfel sînt: urșii. 2) *Digitigradele*, calcă numai în virful degetelor: căni, pisicele, hienele, etc. 3) *Amphibule*, cu membre transformate în organe de înotat: phocele.

Carnot, 1) *C. Lazare Nicolas Marguerite*, *Comte*, bărbat de stat franc., n. 1753 în Nolay în Burgund. La începutul revol. franc. a fost căpitan-inginer, 1791 membru al legislativei; ca membru în comisiunea pentru binele public a condus afacerile militare și a contribuit esențial la victoriile câștigate de armatele republicane. 1795 membru al directoriului; 1797 susținut ca ar avé sentimente roialiste, fû condamnat la deportațiune; C. s'a refugiat în Germania. 1800 ministru de resboiu, 1802 membru al tribunatului. Dnpă proclamarea imperiului a trait retras, ocupându-se cu lucrări științifice. 1814 a apărât orașul Antwerpen. După reîntoarcerea Bourbonnilor, a fost exilat (1815). † 1823 în Magdeburg.

Opere: »De la défense des places fortes«, »Principes fondamentaux de l'équilibre et du mouvement«, »Don Quichotte«, poem comic.

2) *C. Marie François Sadi*, om de stat franc., n. 1837 în Limoges; a studiat ingineria. 1871 membru al adunării naționale; 1880—81 ministru al lucrărilor publice în cabinetul Ferry, 1885—86 ministru de finanțe în cabinetele Brisson și Freycinet. După retragerea lui Grévy, ales president al republicei franc. (3 Dec. 1887). C. a fost asasinat (24 Ian. 1894) de către anarchistul Santo Caserio în orașul Lyon, unde a mers să vadă expoziția de arte și industrie. (Cf. Py, Sadi C., sa vie, ses oeuvres, sa politique, 1837—87.)

Cărnu, fost schit în j. Buzên (Rom.), com. Rușievățu, pendinte de mănastirea Caldarușani, zidit la 1536 de Mircea-Voda și Doamna Chiajna; ađi e biserică de mir, cea mai veche în județ. Nu departe de acest schit s'a dat la 1821 o crâncena luptă între Turci și Arvați (Croați). Lângă acest schit se afla un izvor de apă minerală, ce conține sulf și saruri.

Cărnul, *Nicolae Spatar Milescu*, unul din cei mai extraordinari Români, caruia mai cu drept decăt lui Gheorghe Ștefan i-se poate atribui cuvîntul lui M. Costin »nasc și în Moldova oamnei.« Boier dela Vasliu la țeara domneasca (1660—62) aspiră la tron, de aceea i-se taie nasul. Fuge în Muntenia; ajunge capuchihae la Constantinopole, apoi »a fugit în țeara nemțească și a gasit acolo un doctoz de-i tot slobođia sâugele din obraz și-l boția la nas; și așa, din ți în ți, sângele se închiega, de i-a crescut nasul la loc, de s'a tamăduit; iar când a venit aici în țeară la domnia lui Ilieș Vodă (1668) numai de abia s'a fost cunoșcînd nasul că-i taiat« (Neculcea). În Germania a fost la curtea lui Frederic Wilhelm, marele electoz, dela care s'a dus în Svedia, unde a intrat între învêțați, expunînd ideile ortodoxilor asupra prezentei reale a lui Christos în pânea și vinul dela cuminectură. Aceasta expunere a venit în niările Janseniștilor la Port-Royal. În 1672 Spătarul era în Moscva, traducetoz la cancelaria ambasadorilor, și în 1674 imperatul Alexie îl trimite cu o misiune importantă în China. Trece prin Tobolsk, Ienisseisk, Irkutsk, Nercinsk, întră în țeara Amurului și apoi în Peking, de unde revine în Moscva la începutul a. 1678. Se pare că a mai facut o calatorie în China și a trait sfetnic la Petru cel Mare. Și când au ras barbele imperatul Moscalilor, atunci când și-au schimbat portul, atunci singur imperatul i-au ras barba cu mâna lui«. (N.) † pe la 1714. A scris foarte mult în rusește, istorie, lexicografie, comentaz asupra profesiilor, tratat asupra hieroglifelor, calătoria, mai ales »Descrierea marelui fluviu Amur, care formează limita între coloniile rusești și China«, iar în românesce a creat limba scrisa prin admirabila traducere a Bibliei din Bucuresci, 1688. (Cf. Hașdeu Columna lui Traian; E. Picot: Notes b. sur N. Spatar Milescu. Paris, 1883; A. Phillippe I. L. R. 1888; A. D. Xenopol, vol. IV.) [I. S. F.]

Carnuntum, stațiune militară, mai târziu fortăreață romană lângă Dunăre, în Pannonia (Austria inf. între Petronell și Altenburgul germ.) C. a fost centrul fortificațiilor romane dealungul Dunării, și s'a bucurat de deosebita îngrijire din partea

mai multor împărați (Vespasian, Traian), unii au și cercetat-o (Marc Aurel, Dioclețian, etc.). În secl. IV. C. fu distrus de Germani, se rezidi sub Valentinian, și fu nimic — probabil — de Maghiari. În timpul din urmă s'a format în Viena o societate »Caruntum« pentru a savirși săpături în ruinele C.-lui.

Caro, *Elme Marie*, filosof franc., n. 1826 în Poitiers, din 1867 profesor la universitatea din Paris, membru al academei franceze. Scriitor productiv; a scris: »L'idée de Dieu et ses nouveaux critiques«; »Le matérialisme et la science«; »Nouvelles études«, etc.

Carol I, dela 10 Maiu 1866 *Principe*, dela 14 Martie 1881 *Rege al României*, n. 8 Apr. 1839, al doilea fiu al Principelui Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, intră la 1857 în armata prusiană, e 1859 sublocotenent în regim. de artilerie al gardei, călătorește în Franția, Anglia, Spania și Africa septentr., urmează apoi cursurile istorice la univers. Bonn și înaintează la 1863 locot. în regim. 2 al dragonilor de garda. În toamna 1863 e oaspele împăratului Napoleon III la Compiègne. În 1864 ia parte la resboiul contra Danezilor în Schleswig-Holstein, fiind în relațiuni intime cu Principele de Coroană al Prusiei (mai pe urma împăratul Friedrich III). La reîntoarcerea din Schleswig e numit capitan de cavalerie. După detronarea lui Cuza Voda (11 Febr. 1866) și după refuzul contelui Filip de Flandra de a veni în România, un plebiscit efectuat în zilele 2—8 Aprilie 1866, alege cu 685,000 voturi contra a 224 pe Principele C. Domn al României. La 10 Maiu 1866 tînerul Domnitor, deabia în vîrsta de 27 ani, susținut și de asentimentul lui Napoleon III și al lui Bismarck, sosese în București și depune în adunarea constituantă, prezidată de Manolache Kostaki (v. ac.), jurămîntul de a domni ca Domn constituțional, iar noua constituțiune e promulgată la 1 Iulie al aceluiași an. Primul minister format de Principele Carol I e un minister de coaliție (Lascar Catargi și Mavrogeni, alături de C. A. Rosetti și I. Brătianu, împreună cu Dim. A. Sturdza), dar nu durează decît 2 luni, și de aci încolo în timp de 5 ani se schimbă 10 cabinete și se fac vr'o 30 modificări ministeriale parțiale, pînă cînd dela Martie 1871 înainte, dela un al doilea cabinet L. Catargi, încep ministerele mai durabile. Desele schimbări de ministere în acei 5 ani dîntăiu dovedesc nedepriinderea firească a partidelor de atunci cu formele constituționale; dar adevărata greutate a domniei lui Carol I, în prima ei decada, era lipsa de simțemînt dinastic la mulți din oamenii politici, mai ales în partidul liberal, și nesiguranța armatei, sdruncinată în spiritul ei de disciplină prin participarea activă la resturnarea lui Cuza Voda. Maiestria politică, prin care Principele Carol a învins aceste greutăți și a isbutit să facă din România o țeara monarhica și dinastica în convingerea tuturor oamenilor ei politici, este una din cele mai remarcabile apariții în istoria contemporana și a înălțat la cel mai mare grad prestigiul acestui Domnitor nu numai în țeara, care l-a ales și care îl scie identificat cu destinele ei, ci și în Europa întreaga. Astfel peripețiile, prin cari a trecut C. pînă a ajuns la acest rezultat extraordinar, sînt de interes istoric general.

Prima inițiativa a noului Domnitor a fost deșteptarea activității economice prin crearea unei întinse rețele de drumuri de fier. Concesiunea liniei dela Ițcani pîna la Vêrciorova e data lui Stronsberg. Din nenorocire acest îndrazneț întreprinșor, în urma perturbării financiare cauzate de resboiul franco-german dela 1870, face faliment. Penibila descîrcare a statului român cu capitaliștii prusieni, cari posedau acțiunile întreprinderii, se inveninează în camera din București prin simpatiiile multor deputați, mai ales din partidul liberal, pentru nefericita Franția și aversinnea lor în contra propunerilor dela Berlin, care se resfrînge și în contra Principelui C. Acesta își simte situația sdruncinată și printr'o scrisoare publicată în »Allgemeine Zeitung« (27 Ian. 1871) își pregătesce abdicarea. Cînd în seara de 10 Martie 1871, la un banchet dat de colonia germana din București pentru ziua născerii glorioșului împărat Wilhelm I, consulul general al Prusiei, de Radowitz, este insultat de o ceata de oameni de pe strada cu toleranța poliției (sub ministerul Ioan Ghica), Principele C. convoacă pe foștii locotenenți domnesci L. Catargi și general Goleșcu pentru a le remite actul de abdicare. Dar rezistența lui L. Catargi și insistența cătorva reprezentanți ai puterilor straine îl înduplecă să continue sarcina domniei. Se formează la 11 Martie 1871 cabinetul conservator L. Catargi, care în timp de 5 ani restabilește în parte ordinea, întemeiază finanțele (ministerul Mavrogeni) și da o soluție prealabilă chestiei Strousberg. (Rescumpărarea definitivă a cailor ferate pe seama statului se face în 1880 sub ministerul I. Brătianu). Remînînd cabinetul L. Catargi în minoritate la alegerile din Martie 1876, Principele C., preocupat de apropiata isbucnire a resboiului ruso-turcesc și condus de marele seu tact politic, chiama partidul liberal la guvern și încredințează la 24 Iulie 1876 presidenția ministeriului lui I. Brătianu, care o pastrează pîna la Martie 1888. În Oct. 1876 Brătianu se duce la Livadia în Rusia, pentru a se înțelege cu împăratul Alexandru II și cu cancelarul Gorciacov. La 4 Apr. 1877 se încheie între România și Rusia convenția pentru trecerea armatelor rusești prin România și garantarea integrității teritoriului român. Iar după declararea resboiului din partea Rușilor în contra Turciei, (12 Aprilie 1877), Principele C. face sa se declare în parlamentul român independența României, și o accepta solemn la 10 Maiu 1877, instituind în aceeași zi ordinul »Steaua României« ca semn extern al deplinei suveranități. Hotărît a provoca recunoascerea independenței cu armele în mîna, Principele stăruie din toate puterile întru cooperarea activa a armatei române alături de cea rusească în contra Turciei, cu toata parerea contrară a tatalui său, a lui Moltke, și a multor politici români. El vedea în asemenea resboin adevărata renascere a României, și totdeauna siugurul mijloc de regenerare a armatei. Diplomația rusească se împotriva, dar dupa a doua înfrîngere a armatei rusești la Plevna, Marele duce Nicolae prin deșea dela 19 Iulie cere însuși ajutorul român. Conducînd în persoana armată sa (35,000 oameni cu 108 tunuri), Principele sosese la 21 Aug. 1877 la Poradin lînga Plevna, fiind numit comandantul superior al armatei ruse-române dinaintea Plevnei. Sub conducerea sa

trupele române iau cu asalt la 30 Aug. prima redută Grivița, fac apoi numeroase lucrări de întărituri spre blocarea Plevnei și contribuie la căderea ei și la priuderea lui Osman Pașa în ziua de 29 Novembre, pe când alte detașamente române ocupă la 9 Novembre Rahova și mai târziu, la 12 Ian. 1878 Smârdaunul lângă Vidin. În acest război statornică îngrijire a Principelui C. pentru întărirea și înzestrarea armatei sale este încoronată de un succes strălucit. Însă tratatul preliminar de pace se încheie la San-Stefano (19 Febr.) fara participarea României, și tratatul definitiv dela Berlin (1/13 Iulie 1878) îi impune pentru recunoașterea independenței modificarea art. 7 din Constit. și retrocederea celor 3 districte din Basarabia în schimbul Dobrogei. După primirea acestor grele condiții, Principele Carol este proclamat la 14 Martie 1881 Rege al României, și în același an recunoscut de puteri. Intrat astfel cu noul său Regat în concertul european ca un factor de însemnătate, C. orientează politica țării spre tripla alianță prin o înțelegere între I. Brătianu și Principele Bismarck la Gastein și menține drepturile României în chestia Dunării prin P. Carp, ministru la Viena (1883—84).

Ne mai putând spera să aibă copii din căsătoria sa cu Elisaveta de Wied (săvârșită la 3/15 Nov. 1869), după moartea nunei fice Maria († 28 Mart. 1874), succesiunea la Tron o regulează în favoarea nepotului său de frate, Principelui Ferdinand, care se însouă (29 Dec. 1892) cu Principesa Maria de Saxa-Coburg și Gotha, nepoată de fin a Reginei Angliei.

Rege constituțional, distins prin cea mai scrupuloasă îndeplinire a datorilor, C. este foarte rezervat în privința administrației, care rămâne în sarcina și pe răspunderea diferiților săi miniștri, pastrează însă constant direcția politicii externe, îngrijirea pentru apărarea țării (fortificațiile în jurul Bucureștilor și la Siret după sistemul Brialmont) și pentru dezvoltarea ei economică (marele pod peste Dunăre la Cernavoda, portul Constanța, navigația maritimă). În privința culturii intelectuale e un protector activ al Academiei Române, ale cărei ședințe le prezidează uneori, precum prezidează adese sesiunile anuale ale Societații Geografice; după inițiativa și cu cheltuiala lui, Academia publică marele dicționar etimologic al limbii române, iar în folosul studenților universitari Regele C. a dăruit, cu ocazia aniversării de 25 ani ai domniei Sale, edificiul, biblioteca și un capital de întreținere pentru frumoasa »Fundatiune universitară Carol I.« (v. mai jos). Cu aceste înșușiri și după o astfel de activitate, Carol I a ajuns de mult să aiba în România o autoritate nemărginită, și să fie considerat și în străinătate ca unul din monarhii cei mai cu minte.

FUNDAȚIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I.

La 3/15 Mai 1891 Regele C. I. adresează președintelui consiliului de miniștri următoarea scrisoare: »Preste câteva zile România va serba a 25-a aniversare a Domniei Noastre.

Providența a voit aceasta: din ziua când am îndreptat primii Noștri pași în această frumoasă țeară, ea a reversat cu înbelșugare binecuvântările sale asupra faptelor Noastre. Cu

ajutorul ei am putut strabate această lungă trecere de vreme, încungurât fiind din partea »scumpului Nostru popor cu o încredere și o iubire, cari au fost respătă cea mai dulce a silințelor Noastre spre propășirea și fericirea lui.

»Urmând pilda bunilor Domni din trecut, și spre amintirea faptelor îndeplinite în acest patrar de veac, vom a înființa un așezământ spre binele »tinerimii unversitare dela toate facultățile din țeară, al caruia scop va fi de a procura studenților un loc de întruire, înzestrat cu o bibliotecă totdeauna deschisă, unde vor pute sătisface iubirea lor de studiu; de a veni în ajutorul aceluia dintre dișii cari întreprind lucrări speciale sub direcțiunea profesorilor lor, sau pentru tipărirea teselor; cum și de a subvenționa aceluia, cari din lipsa de mijloace ar fi siliți să întrerupa studiile lor, în danna »culturei generale a țării.

»Spre îndeplinirea acestui scop, facem daie, de pe acum, Ministerului Cultelor și Instr. publice o casă, ce se va cladi cu cheltuiala Noastră, după planurile aci alaturate, pe un loc așezat în fața Palatului Nostru. Punem totodată la dispoziția aceluiași Minister suma de 200,000 lei în rentă română de 5%.

»Așezământul va purta numele de »Fundatiunea unversitară Carol I.«

»Doriința Noastră, a Reginei și a Principelui Moștenitor este, ca această Fundatiune sa contribuie a întări frăția priutre tinerimea unversitară și a hrăni simțământul patriotic, care înalță sufletul ei.

»Altegd Noi înșine locul viitoarei clădiri, am vroit ca ea sa se ridice aproape de reședința Noastră, adecă sub ochii și sub ocrotirea Noastră, fiindcă vedem în tinera generațiune speranța patriei și unul din sprijinele cele mai teineice ale Tronului și Dinastiei Noastre.»

Clădirea anunțată prin această scrisoare a fost terminată în 1893 și inaugurată la 14 Mart. 1895. Ea este recunoscută prin lege ca persoana morala, după doriința exprimata de însuși Regele C. I.

Regulamentul, după care se conduce Fundatiunea, este publicat și promulgat pe ziua de 8 Febr. 1895. După acest regulament comitetul administrativ al Fundatiunii este compus din rectorii celor două unversități, din Bucuresci și Iași, din un delegat al Regelui și din un director special numit pe o perioadă de 3 ani de Ministeriul de culte și instr. publică. În afara de acest comitet mai funcționează un bibliotecar, care este în același timp și secretarul comitetului administrativ, precum și custozii în număr nelimitat. Fundatiunea are un budget anual de circa 50,000 lei, provenit din venitul sumei de 200,000 lei dăruita de Regele C. I, precum și din donațiunile facute de Evlogie Gheorghiev și Elena Dr. Turnescu, fiecare iarăși câte 200,000 lei. Astfel că în total F. dispune de un capital de 600,000 lei, pe lângă care se adaogă și venitul dela închirierea unei parți a localului său. Din bugetul F.-ei se întreține o bibliotecă (v. art. Biblioteca) și se dau ajutoare la studenții saraci. — După statistica publicata de directorul Fundatiunii (Monitorul oficial al Regatului pe 1895—97) se vede ca numărul frecuenta-

rilor a fost foarte ridicat. Astăzi este netăgăduit ca Fund. C. I contribuie la ridicarea nivelului studiilor universitare în România, și în special în București. Biblioteca este ținută în curent cu toate publicațiile însemnate în toate ramurile de știință, și este condusa numai în vederea intereselor tinerimii universitare. În 1897 Fundațiunea întreține 6 bursieri, dându-le o subvențiune de câte 100 lei pe luna la fiecare, și tipăresce tese recomandate de juriul universitar pentru o suma de 6000 lei pe an. La 10 Mai a fiecărui an, directorul Fundațiunii publică prin Monitorul Oficial, o dare de soma către Regele, de tot mersul Fundațiunii în anul expirat.

Carol, numeroși principii, regi și împărați în Franța, Germania, Bavaria, Brandenburg, Braunschweig, Burgund, Englitera, Lotharingia, Mecklenburg, Neapole și Sicilia, Austria, Parma, Portugalia, România, Sachsen-Weimar, Sardinia-Savoia, Svedia și Ungaria.

CARLOVINGI.

1) *C. Martell* («Ciocanul»), fiul maiordomului Pipin de Heristal, n. pe la 689, ajuns la 720 maiordom al regatului francon; supuse pe Frisi, Bavari și Alemani și batău 732 pe Arabi, asigurând astfel lumea creștină amenințată și civilizația apuseană. † 741.

2) *C. cel Mare*, rege francon (dela 768) și împărat roman (800—814), fiul lui Pipin cel Scurt, n. 2 Apr. 742; delat 768—771 a domnit împreună cu fratele său Carlmann, după moartea acestuia delat 771 înainte singur. 772 a întreprins supunerea Saxonilor, pe cari mai târziu i-a silit la primirea creștinismului; 773, alergând în ajutorul papei, a supus pe Longo-barđi, al caror regat l-a împreunat cu imperiul francon; 778 a trecut în Spania contra Arabilor, dar a fost silit sa se reîntoarca cu mari pierderi; 788 a încorporat Bavaria, 791—796 a nimicit imperiul Avarilor. În acest timp imperiul francon se extindea spre sud până la Volturmo și Ebro, spre est până la Raba, Elba și Sale, spre vest până la Oceanul Atlantic, iar spre nord până la Eider. La 25 Dec. 800 a fost încoronat de către papa Leo III de împărat roman, și astfel s'a reînființat imperiul roman de vest. Pentru asigurarea imperiului său C. aduse multe legi folositoare, organiză puterea armată, promovă industria și comerțul, întemeiează școli și zidă mănăstiri, protejează știința și artele, înființează școli. C. a fost de patru ori căsătorit. † 28 Ian. 814 și fu înmormântat în catedrala din Aachen. Papa Paschalis III îl canoniză. Cf. Vétault, *Charlemagne*; Böhmer, *Regesta Imperii*.

3) *C. II, Pleșuvul*, împărat roman și primul rege al Franței după separarea ei din imperiul francon prin tratatul dela Verdun (843); n. 823 în Francfort l/M, fiul împăratului Ludovic Piosul, care vrând a da și lui C. o parte a imperiului a dat ansă la războiul dintre frați, sfârșit numai prin tratatul dela Verdun. C. era caprițios și schimbăcios, de aceea abia a putut menține integritatea regatului său; Aquitania și Bretagnea aveau la independența, iar litoralul era pustiit de Normani și Mauri. La 870 împărți cu Ludovic Germanicul Lotharingia; 875 fu încoronat de către papa Ioan VIII de împărat roman. Vrând a ocupa părțile Rinului, fu batut

876 la Andernach de fiii lui Ludovic Germanicul. † 877.

4) *C. III, Grosul*, împărat roman și rege german, fiul lui Ludovic Germanul, n. 839. Dela tatăl său a primit Alenania, iar după moartea fraților săi și celelalte părți ale imperiului german. 881 fu încoronat de împărat roman; 885 i-s'a supus și Franța. Dar neputând apăra imperiul contra Normanilor, a abdis de tron 887 la dieta din Tribur. † 888. Cf. Dümmler, *Geschichte des ostfränkischen Reichs*.

IMPĂRAȚI ROMANI.

5) *C. IV*, împărat roman (1346—78) fiul regelui Boemiei Ioan, din dinastia Luxemburg; n. 1316 în Praga; 1331 a administrat Italia de sus, 1334 Moravia și Boemia. 1346 a fost ales rege contra lui Ludovic Bavarezul. După moartea acestuia (1347) a mituit pe Günther de Schwarzburg, ales împărat de partidă contrară, ca sa abdis de tron. 1355 a fost încoronat de împărat; 1356 a edat Bula de aur (v. ac.), una dintre cele mai însemnate legi ale imperiului. 1348 a întemeiat în Praga, după modelul celei din Paris, prima universitate germană. A câștigat provinciile Pfalzului superior, Silesia, Lausitz și marca Brandenburg. † 1378 în Praga, unde își avea pomposul său palat.

6) *C. V, Habsburgul* împărat roman (1519—56), n. 1500 în Gent. La 1516 ajuns rege al Spaniei (C. I), iar la 1519 împărat al Germaniei. S'a încoronat în Aachen (1520). Pe acest timp începuse a se lăși în Germania religionea luterană. C. convocă adunarea dela Worms (1521), convocă pe Luther să-și retragă învățăturile sale; dar fara succes, caci Luther remase neclintit. C. pași ca apărător al catolicismului și contrar al lui Luther și doctrinelor sale. La stăruința lui C. adunarea din Worms osândi învățăturile lui Luther și pe autor își scoase de sub scutul legilor. Urmearea fu: războiul religios, în decursul caruia catoliciei și protestanții se nimicira reciproc. Protestanții își eluaptă deplina libertate religioasă (Adunarea dela Augsburg 1555). C. a purtat 4 lupte mari contra lui Francisc I, reg. Francezilor, asemenea contra Italiei și Turcilor. A fost ultimul împărat roman încoronat în Italia, Bologna (1530). Abdis de domnie la 1556 după ce s'a convins, că s'a luptat contra spiritului timpului nou, căci deși a ramas învingător pe câmpul de război, dar reformele timpului și legea progresului l-au învins. În Spania îi urmă fiul său Filip II, iar în Germania fratele său Ferdinand. † 1558 în manastirea San-Geronimo de Juste din Spania. A fost cel din urma împărat medieval. Cf. Robertson, *History of the reign of Charles V*; Mignet, *Rivalité de François I et de Charles V*; Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*.

7) *C. VI*, (C. III ca rege ungar) (1711—1740). Împărat german și rege ungar. Ultimul domnitor din ramul barbatesc al dinastiei de Habsburg. El fusese rege al Spaniei, dar abdis de coroana Spaniei îndată după moartea fratelui său Iosif I și primi pentru Spania: Belgia, Milanul, Neapolul și Sardinia, pe care o schimbă mai târziu cu Sicilia. Se distinse prin organizarea Ungariei, care în urma învingerilor strălucite ale lui Eugen de Savoia ajuns de tot libera de Turci (pacea dela Passaroviț 1718). O colonisă cu coloni germani

și sârbi, etc. Institutii consiliilor locoșitor, reorganisă armata stabilă și darea permanentă. Prin sancțiunea pragmatică (v. ac.), asigură tronul Austro-Ungariei pe veci și pentru ereșii sei din partea femeiască. În înțelesul sancțiunii pragmatice îi urmărește pe Maria Teresia, care se căsătorise cu principele Francisc de Lotharingia și astfel întemeiara dinastia Habsburgo-Lotharingica, ai cărei urmași până ați domnesc în Austro-Ungaria. La 1733 s'a încurcat în resboiul de succesiune polon, a pierdut Neapolul și Sicilia și prin pacea dela Belgrad (1739), cu excepțiunea Banatului, tot ce a fost câștigat prin pacea dela Passaroviț. Domnia sa s'a sfârșit cu pierderi în toate părțile. † 1740.

8) *C. VII Abrecht*, împărat român (1742—45), n. 1697 în Bruxela, fiul principelui elector de Bavaria Maximilian Emanuel; 1726 ajunge principe elector de Bavaria; 1731 ridică protest contra saucțiunii pragmatice (v. ac.), iar după moartea împăratului Carol VI a pașit ca pretendent al țării austriace, ajutorat de Francia și Spania; 1741 ocupă Praga, 1742 fu ales împărat român. Dar trupele austriace îl alungară nu numai din Boemia, ci și din Bavaria; nuniai alianța cu Fridoric II al Prusiei i-a scintit tronul. † 1745.

REGI ÎN FRANȚIA.

9) *C. I*, v. C. cel Mare.

10) *C. II*, v. C. Pleșuvul.

11) *C. III Naivul*, fiul lui Ludovic Gângavul, n. 879, a domnit 898—923 între continue lupte cu rivalii săi la tron; 923 cașă în captivitatea contelui de Vermandois. † 929.

12) *C. IV Frumosul*, (1322—28), fiul lui Filip IV Frumosul, n. 1294; a domnit ca un despot. † 1328; cu el s'a stins partea bărbatească a dinastiei Capetiugenilor.

13) *C. V Înțeleptul*, (1364—80), fiul lui Ioan cel Bun, n. 1337. Ajungând tatal său 1346 în captivitate la Englezi, a preluat C. frânelor domniei; 1357 și 1358 a suprimat revolta Parisienilor conduși de Marcel și o revolta țeranească (Jaquerie); iar 1360 a încheiat cu Englezii pacea dela Brétigny. După moartea tatalui său 1364 a ocupat însuși tronul, urmând o politica înțeleaptă; energicii sei generali au alungat pe Englezi din toate ținuturile ocupate, cu excepțiunea unor orașe fortificate. A fost amic al științelor și al savanților; a înființat biblioteci și a edificat Louvre-ul. † 1380.

14) *C. VI Nebunul*, (1380—1422), fiul lui C. V, n. 1368 în Paris; s'a urcat pe tron la 1380 sub regența lui Ludovic de Anjou. Domnia lui C. e plină de certele și luptele partidelor politice; 1415 a năvalit și Enric V, regele Angliei, în Francia. C., înebuit la 1393, † 1422.

15) *C. VII Victoriosul*, (1422—61), fiul celui de mai înainte, n. 1403 în Paris, încă sub domnia tatalui său a trebuit să lupte pentru dreptul de succesiune. Englezii au hotărât să pună pe tronul Franciei pe Enric VI, fiul lui Enric V; au ocupat o mare parte a țării, rămânând C. stăpân numai pe partea sudică. Englezii erau pași să ocupe Orleans-ul, când se ivi Jeanne d'Arc, care eliberă acest oraș și ocupă Reims-ul, unde C. se încoronă de rege. 1435 se împacă cu ducele de Burgundia; 1437 intră în Paris, apoi scoase pe Englezi din Francia, mai lasând în stăpânire lor numai fortul Calais. C. a făcut ordine în finanțe și jus-

tiție; prin sancțiunea pragmatică dela 1433 a asigurat din nou libertățile bisericeii gallicane; a reformat întreagă administrația. Cf. Vallet de Viriville, *Histoire de Charles VII*.

16) *C. VIII*, (1483—98), fiul lui Ludovic XI, n. 1470 în Amboise. S'a urcat pe tron la 1483; 1491 s'a căsătorit cu Ana, fca ducelui de Bretagne, și astfel și ultimul ducat independent ajuns în posesiunea coroanei franceze; 1495 a ocupat regatul Neapolului, dar l-a pierdut încă în același an. † 1498 în Amboise.

17) *C. IX*, (1560—74), fiul lui Enric II și al Caterinei de Medici, n. 1550 în St. Germain-en-Laye. A urmat pe tron fratelui său Francisc II în 1560; cât a fost minor a condus mamă-sa regența; 1563 l-a declarat maior, dar s'a nisuit a-l ține departe de afacerile țării, așa că faptele reginului de pe timpul resboaielor hugenote nu i-se pot atribui lui; și-a dat învoirea la înscenarea nopții lui Bartolomeiu (v. ac.) † 1574. Natura sa buna a fost selbatăcita de cătră mamă-sa.

18) *C. X Filip*, (1824—30), ultimul cu acest nume dintre regii Franciei, nepotul lui Ludovic XV, n. 1757 în Versailles. În revoluțiune a emigrat (1789) cu principele Condé; 1795 a cercat sa debarcheze cu trupe engleze. 1814 a luat domnia în locul fratelui său Ludovic XVIII și după ce regele muri fără ereși, deveni 1824 însuși rege. A domnit în mod absolutist, așa că dispozițiunile sale ilegale au provocat revoluția din Iulie 1830. Alungat fiind, † 1836 în Görz.

REGI ÎN ENGLITERA.

19) *C. I*, rege al Angliei și Scoției (1625—49), n. 1600 în Dunfermline, fiul regelui Iacob I, căruia îi urmă pe tron în 1625. Sub influența ducelui de Buckingham, apoi a miuistrului seu Thomas Wentworth (Strafford) a stat în continuă luptă cu parlamentul; vrând a introduce în Scoția în locul bisericeii presbyteriane pe cea anglicană, a venit în conflict cu Scoțienii, iar măsurile sale absolutistice au dat ansă la un resboiu cu opoziția din parlamentul englez; trupele regelui au fost batute în 1645 la Naseby, C. se refugiază în lagărul Scoțienilor; 1647 fu extradat, 1649 condamnat și executat. Cf. Gardiner, *The first two Stuarts*; Stern, *Geschichte der Revolution in England*.

20) *C. II* (1660—85), fiul celui de mai înainte, n. 1630 în Londra. La moartea tatalui său (1649) petrecea în Haga. 1650 a debarcat în Scoția; 1651 s'a încoronat în Scone. Expediția sa în Englitera însă n'a succes, trupele sale au fost batute la Worcester (3 Sept. 1651) de armata republicei engleze. După resturnarea acesteia și la chemarea parlamentului englez 1660 a debarcat în Englitera. Dar niusințele sale pentru restaurarea catolicismului și a monarchiei absolute tistice l-au adus în conflicte grave cu parlamentul, care, cunoscând strimtoarea financiară, în care ajunse regele în urma resboaielor (1665—67 și 1672—74) cu Olanda, a sciut să-l silească a face concesiuni religioase și politice. Sub domnia lui C. s'a început defacerea parlamentului englez în cele doue mari partide politice Tory și Whig. † 1685; pe patul de moarte a trecut la catolicism. Cf. Rauke, *Englische Geschichte vornehmlich im 17-teu Jahrhundert*.

21) *C. Eduard*, numit Tinărul pretendent, n. 1720 în Roma, unde trăia tatăl său Iacob Eduard, fiul regelui Iacob II, care fu alungat 1688. C. debarcă 1745 în Scoția, dar fu bătut 1746 de ducele de Cumberland. Se refugiază apoi în Franța; a trait în Roma și Florența sub numele conte de Albany, ajutat cu o pensie anuală de curtea franceză. † 1788 în Roma. Cu moartea fratelui său, cardinalul de York, s'a stins la 1807 familia Stuart. Cf. Pichot, *Histoire de Charles Edouard*.

REGI ÎN SARDINIA-SAVOIA.

22) *C. Emanuel I, cel Mare*, duce de Savoia (1580—1630), n. 1562 în castelul Rivoli, a urmat în domnia tatălui său Emanuel Filibert în 1580. A stat când pe partea Spaniei, când pe a împăratului roman, când pe a Franceii. Prin pacea dela Lyon (1601) cu Eric IV a câștigat Saluzzo și Provence, dar în curând s'a incurcat în război cu Francezii, cari au ocupat întreaga Sardinia. † 1630. În domnie i-a urmat fiul său Victor Amadeu I.

23) *C. Emanuel I*, rege al Sardiniei (1730—73), n. 1701 în Turin, a urmat pe tron tatălui său Victor Amadeu II, care abdicase în 1730. În războiul de succesiune polon a luptat ca aliat al Franceii și Spaniei, în războiul de succesiune austriac pentru Austria; 1738 câștigă Novara, 1748 o parte a Lombardiei. Prin Corpus Carolinum și-a făcut numele neperitor. † 1773.

24) *C. Emanuel II*, rege al Sardiniei (1796 până 1802), fiul lui Victor Amadeu III, n. 1741, urmă pe tron la 1796; Francezii îl siliră 1798 să abdică de posesiunile continentale. 1802 abdică în favorul fratelui său Victor Emanuel I; 1815 se făcu iezuit, † 1819 în Roma.

25) *C. Felix*, rege al Sardiniei (1821—31), fiul lui Victor Amadeu III, n. 1765; deși orb, după abdicățiunea lui Victor Emanuel I, n'a esitat a primi domnia, sprijinit pe Austria. A domnit în mod absolutist. † 1831.

26) *C. Albert*, rege al Sardiniei (1831—49), n. 1798, fiul lui C. Emanuel de Savoia-Carignan; a urmat pe tron lui C. Felix la 27 Apr. 1831. La început a domni, de teama Austriei și a Carbonarilor, în mod iezuitic absolutist; dar a format o armată națională și a permis, ca prin starumțele lui Azeglio, Cavour și alții să se pună temelile erei noue. În Febr. 1848 a dat țerii constituțiune și, încurajat de reșcoala Lombardiei și Veneției, a declarat război Austriei, dar a suferit pierderile dela Custozza (25 Iulie 1848), Mortara și Novara (21 Mart. 1849). C. A. a abdicat pe câmpul de război în favorul fiului său Victor Emanuel II. † 28 Iulie 1849 în Oporto. Cf. Cibrario, *Notizie sulla vita di C. A.*; Costa de Beauregard, *Épilogue d'un règne*, Milan, Novare et Oporto.

REGI DIN SVEDIA.

27) *C. I—VI*, regi mitici; patriotism fals a sedus pe cronistul Ioan Magni a înșira în a sa „*Historia de omnibus Gothorum Sveorunne regibus*” o serie întregă de regi cu acest nume.

28) *C. VII*, Sverkerson, dela 1155 rege al Gotlandei, 1161 și al Svealandei; ucis 1167; întemeiază episcopia de Upsala.

29) *C. VIII*, Knutson, din fam. nobila Bonde; a fost în trei rânduri (1448—57, 1464—65,

1467—70) rege, susținut de patrioți față de dominația Danezilor. Timp scurt a fost și rege al Norvegiei (1449). † 1470.

30) *C. IX*, cel mai tânăr fiu al lui Gustav Wasa; 1568 ajută fratelui său Ioan III contra regelui Eric XIV, pe care îl detronară; 1592 regent, 1604 rege; † 1611.

31) *C. X Gustav*, (1654—60) fiul maregrafului Ioan Casimir de Zweibrücken, n. 1622 în Nyköping. 1648 generalisim al armatei suedeze în Germania; 1649 ales clironom, iar după abdicarea reginei Christina (1654) fu încoronat de rege. 1655—60 a purtat războaie contra Poloniei, Brandenburgului și Danemarcei. † 1660 în Gottenburga.

32) *C. XI*, (1660—97), n. 1655, fiul celui de mai înainte, urmă pe tron la 1660 sub regentă, iar dela 1672 independent. În războiul cu Brandenburgul a pierdut posesiunile din Germania, le recăpătă însă prin pacea dela St.-Germain-en-Laye (1679). A organizat administrația și justiția; a reînnoit armata și marina, a ameliorat finanțele. † 1697 în Stockholm.

33) *C. XII*, cel mai renumit rege al Svediei (1697—1718); n. 1682. Ca tânăr de 15 ani deveni rege (1697). Luptă cu succes stralucit contra Danezilor, Polonilor și Rușilor aliați. Ocupă Copenhaga, cap. Daniei, și învinge pe Ruși în lupta decisivă dela Narva (20 Nov. 1700), 8000 Svedieni bătură 80,000 Ruși, dintre cari prinseseră preste 40,000. Regele polon August II fugi și tronul îl ocupă Stanislav Lescinski (1703). Se încheie pacea dela Altranstädt (1706). C. remase învingător asupra tuturor dușmanilor săi și Europa îl admira ca pe învingătorul „celor trei regi”. Dar soartea s'a schimbat. Chiemat de Mazeppa, hatmanul cizacilor ucrainici, năvali iarna în Ucraina. Cozacii îl părăsiră, iar boala decimă armata svediană, așa ca țarul Petru cel Mare îl înfrânse la Pultava (8 Iulie 1709). Lupta dela Pultava puse capăt Svediei de a mai figura ca mare putere a Europei, iar în locul ei se ridică Rusia. C. fugi în Turcia. Incurcă pe Turci în război cu Rușii (1710). Rușii erau pierduți la Prut. Dar țarevna Caterina mitui pe marele vizir și încheiară pace. C. se reîntoarse acasă preste Ungaria și Germania, călări în 2 săptămâni. În războiul ce-l purtă contra aliaților: Dania, Brandenburgul, Polonia, Rusia, Saxonia și Hannovera, a fost puscat la asediul cetății Friedrichshald (11 Dec. 1718). Cu el a murit unul dintre cei mai mari eroi ai timpului nou și a încetat în Svedia absolutismul monarhic.

34) *C. XIII*, rege al Svediei și Norvegiei (1809—18), fiul regelui Adolf Frideric, n. 1748. După asasinarea lui Gustav III s'a pus în fruntea regenței, iar după detronarea nepotului său Gustav IV (1809) fu ales rege. A încheiat pace cu Rusia, cu Danemarca și cu Napoleon I. Adoptă de clironom pe principele C. August de Holstein-Sonderburg-Augustenburg, iar după moartea acestuia pe mareșalul francez Bernadotte, care domni sub numele C. XIV. † 1818.

35) *C. XIV Ioan*, (1818—44), numele complet Jean-Baptiste-Jules-Bernadotte, fiul unui avocat din Pau, patria lui Eric IV; n. 26 Ian. 1764, la 17 ani voluntar, la 1789 sergent, la 1792 locotenent, general de divizie în 1793, comanda sub Bonaparte în Italia, după Campo-Formio

ambasador la Viena puțin timp. În 1804 mareșal, contribuî la victoriile dela Ulin și Ansterlitz, la 1806 prinț de Ponte-Corvo, ia parte însemuata la Wagram. În 1808 comandă în Fionia Inflanda și orașele hanseate cîștigînd reputația de bun administrator. Cearta, apoi împacare cu Napoleon, al carui despotism îi displacea. În Sept. 1810 o solie svedeză îi aduce vestea, că regele l-a adoptat ca succesorul său cu condiție să se facă Interan. În interesul patriei inamic lui Napoleon, aliat lînga Alexandru I, care-i promise Norvegia. Bate pe Ney și Oudinot la Grosbeeren și Denuewitz. Ia parte la batalia dela Leipzig 1813, întra în Franța în urma aliaților. În 1818 urmă tatalui sen adoptiv pîna la 1844. Domnie norocita; inbit de Svedezi; urmașii seî ocupă tronul Svediei și Norvegiei. Cf. Sarrans, H. de Bernadotte; Geiger, Konig Carl XIV Johans historia, (tr. germ.)

36) *C. XV*, (1859—72), fiul lui Oscar I, u. 1826 în Stockholm. În reșoiul german-danez (1864) a protestat contra anexării Schleswigului. Aderent al uniunii cu Norvegia. 1865—66 a exoptat o reformă a vechei constituții svedeze. Domnia lui C. a fost pentru țeara un timp de progres. † 1872 în Malmö. A scris și poesii.

UNGARIA.

37) *C. Robert* (1310—42), rege ungar din dinastia de Anjon. S'a încoronat de 4 ori. A dobîndit tronul ungar ajutat de papa și biserica catolica. Ca rege ungar avu a se lupta mult cu Mateiu Csák și cu nerăduenile din țeară. Timpul de pace l-a folosit spre a organiza miliția, înființînd sistemul bauderial (v. ac.) Introduse darea de moși, 18 denari de fiecare poarta, batu florini de aur, regulă vanile, dispuse cultivarea vinelor. Comerțul luă avînt; puterea țerii creșcu. Dovadă congresul dela Vișegrad (1335), la care participara 3 regi și 10 prințipi și se puse baza unirei Poloniei cu Ungaria. Înființă »Banatul de Macsô și dar Basarab, voevodul Munteniei îl birui; C. abia și-a scapat viața cu fuga. Rege resbunator de fire. Dovada uciderii lui Felician Zách, a familiei și rudeniilor lui, fiindca nobilul indignat cîtezase a navali cu sabia în mîna asupra regelui și familiei lui pentru a-și resbuna cinstea ficei sale, Felicia, necinstita la curtea regeasca. † 1342 în Vișegrad.

Carol I, (*Danakioi*), com. rîr. în Rom., j. și pl. Constanța, compusa din 2 căt. cu 1598 loc., între cari 1050 ort. și 539 mohamed.; are 1 biserică ort. și 2 școale. Loc. se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor.

Carola, (*ital.*, lat. *Carrus*), se numia în evul mediu o specie de dans jucat în rond, ca hora noastră, care probabil acolo își are origina. Trecent dela francezi (Carole) în Anglia, cuvîntul se aplică în curînd la o specie de cîntec semiprofane, semireligioase, ce se cânta la diferite sîrbatori și mai cu sama la Crăciun. [T. C.]

Carolath-Beuthen, principat mediatizat în districtul prusian Liegnitz, 250 km². și 15,000 loc.

Carol Davila, (*Piatra tâiată*), sursă de apă minerală (iodo-alcalină) în valea rîului Olanesci, Rom., j. Vâlcea, dînd în 24 oare 2886 litre apă.

Caroldor, moneta de aur în România, 20 lei.

Caroli, *Isasia de*, calgăr grec venit din Roma cu Ioan Camelia, eppul Muncaciului. În 1692 paroch în Dobnîju, iar 1694 vicarin preste Ru-

mîniî din Bilhor. A propagat cu mare zel unirea cu biserica Romei. În 1700 s'a așezat în Bicsad (cott. Satunare), și acolo, cu ajutorul clerului și al poporului român din Țeara-Oașului, a zidit mînăstirea și biserica, cari și-ași sustau. Din porunca regelui a extîrpat padurile și a organizat satele din Țeara-Oașului. A luptat mult pentru bunăstarea și moralitatea poporului. În 15 Main 1703 a fost ncis în mînăstirea Bicsadului.

Carolina, țiuut în Statele-Unite din America, lînga Oceanul Atlantic, descoperită 1497 de Seb. Caboto. Regele Angliei Carol II a donat-o 1663 unei societăți de nobili; 1731 coroana a rescumpărat-o cu bani și a împarțit-o în *C. nordică* și *sudică*.

C. nordică, engl. *North C.*, unul dintre statele sudice ale Statelor-Unite din America, 135,320 km², 1,399,750 loc., cari cultiva grînul, urezul, bumbacul, tutunul, montanistica (aur, argint, cupru, fier, cărbuni); industria e neînsemnata. Capitala e *Raleigh*. Legislatura se compune din 90 senatori și 120 reprezentanți; în parlamentul din Washington trimitte 9 reprezentanți.

C. sudică, engl. *South C.*, unul dintre Statele-Unite ale Americii, desparțit de Georgia prin rîul Savannah; 79,170 km², 1.151,149 loc., cari cultiva grînul, zahărul, urezul, bumbacul, cartofii, tutunul. În munți se afla metale (aur). Capitala e *Columbia*. Legislatura se compune din 35 senatori și 124 reprezentanți; în parlamentul din Washington trimitte 9 reprezentanți.

Carolina, legea care reformă în secl. XVI procedura criminală în Germania. Aceasta lege, promulgată de împ. Carol V, era o adunare de decrete date de acest împărat în dieta dela Angsburg (1530) și în dieta dela Ratisbon (1552), cari regulau toata procedura criminală în ce privea mai ales calitatea și buna credință a judecătorilor, calitatea și moralitatea martorilor, modul de a întreba pe acusat, formele procedurii barbare numită chestiunea, pedepsele criminale, etc. C. fu promulgată în limbile latină și germană. Elveția păstră această legislațiune, dupa ce ieși din imperiul german, și încă în timpul revoluțiunii franceze aceste legi se aplicau Elvețianilor afați în serviciul regilor Franței.

Carolina, *legenda*, s'a nascut în secl. XII, nu mult după moartea lui Carol cel Mare, și anume dela început în limba veche franceza și nu în limba eroului; ea are un caracter pronunțat creștinesc. Eroul de frunte e Roland (Hrnotland = slava țerii), al carui nume îl poarta încă și astați munți și flori în Pirenei, precum și statne uriașe, în parte foarte vechi, cari se află în piața multor orașe germane. După Eginhard, biograful lui Carol cel Mare, Roland a acoperit retragerea lui Carol din Spania (778) și a fost ncis cu ai seî prin locnitori Pireneilor. Leg. C. a fost tradusa în limba germ. pe la 1175 prin »Pfafe Conrad.« A mai facut o prelucrare a poemei Stricker, un poet austriac din secl. XIII. (Cf. Gaston Paris: Histoire poétique de Charlemagne, 1865). [W. R.]

Carolina, școala, fundată de Carol Eugen, ducele de Württemberg, la 1770 ca școala militara, în care fii de oficieri se cresceau mai mult pentru cariera militara, dar și pentru alte funcțiuni, inrîști și medici. Aici a studiat poetul Schiller 1773-1780. La 1775 »Academia militara« se nîntă

la Stuttgart, iar la 1781 în ridicată de Imp. Iosif II la rangul unei universități cu 3 facultăți, sub numele de: *înaltă școală Carolină*; a fost desființată la 1794. (Cf. V. Wagner: *Geschichte der Hohen Karlsschule*, 1856—58, 3 vol.) [W. R.]

Carolina, al 235 planetoid.

Carolina Matilda, regină de Danemarca, fiica lui Frideric Ludovic, duce de Wales, cea mai tineră soră a lui George III, regele Angliei; n. (ca postuma) 22 Iul. 1751, † 10 Maiu 1775. S'a maritat în 1766 după Cristian VII, regele Danemarcei. Tinera, frumoasa și ingenioasa regina s'a simțit nefericita lângă soțul ei dur, și a susținut relațiuni intime cu *Struensee*, medicul curții. Lui Struensee i-s'a intentat proces pentru înaltă trădare, și la solicitarea reginei-mame, C. dimpreună cu fiica sa de șese luni, a fost închisă în fortăreața Kronenborg (1772). Nefericita regină, ca să scape pe amantul seu, a luat asupra-și crima adulterului, pentru aceea regele a desfacut căsătoria, a desparțit-o și de fiica sa, și i-a designat ca locuință stabila orașul Celle, unde C. † de supărare. (Cf. Heimbürger, K. M., Celle 1851; Jenssen Tusch, *Die Verschwörung gegen die Königin K. M.*, Lipsca, 1864.) [T. F.]

Caroline, insulele, o grupa de insule în Australia, spre nord dela Guineea-noana. C. stau dela 1885 sub suveranitatea Spaniei, care le-a împărțit în C. vestice, centrale și estice; cele mai însemnate sunt insulele: Yap, Rug, Ponape și Kusai. Toate laolalta au un teritoriu de 1450 km². cu 36,000 loc., aparținători rasei micronezice. C. au fost descoperite 1525 de portughezul Diego da Rocha, cu numele actual se amintesc însă de abia 1686. În timpul mai nou a cercat Germania sa le ocupe, fiind aproape părăsite de Spanioli, dar în urma protestului ridicat de Spania, afacerea s'a încredințat spre deciziune papei, care a hotărât în favorul suzeranității spaniole.

Carolingi, v. Carolvingi.

Carotide, două trunchiuri arteriale, cari duc sângele din inima la cap. C. stângă nace direct din aorta, pe când cea dreaptă dintr'un trunchi comun cu artera, care vascularizează brațul drept (art. supt-claviculară dreaptă). Cele două C., dreaptă și stângă, se ridic în sus, paralele între ele, de o parte și de alta a gâtului, și ajungând aproape în dreptul beregătei, fiecare se divide în două ramuri secundare: C. externă, numită și arteria faciala, fiind-că vascularizează mai cu samă fața, și C. interna (sau cerebrală), care duc sângele în creier. [Prof. Voinov.]

Carou, (fr. *Carreau*), 1) placa de piatra, de cămarida, marmora, etc., în formă pătrată, spre a face pavage; 2) desen pe hârtie, stoffe, etc., în formă de mici patrate.

Carp, *Petru P.*, om de stat român, n. la Iași în 29 Iunie 1837, și-a facut bune studii gimnaziale la Berlin și juridico-politice la Univ. din Bonn. Singurul copil al unor părinți cu avere, moștenitorul domeniului Țibănești, C., după o scurtă activitate literară (traducerile lui *Macbeth* și *Othello* de Shakespeare), intra în politică, devine sub Cuza referendar la consiliul de stat, secretar la agenția diplomatică din Paris, 1870 ministru, 1871 agent diplomatic la Viena, Berlin și Petersburg, 1876 iar ministru în ultimele luni ale cabinetului L. Catargi, 1882 ministru al României la Viena, unde aduce însemnate servicii

la regularea chestiei Dnării, și pentru alipirea României la tripla-alianță, mijlocind întâlnirea lui I. Brătianu cu Principele Bismarck la Gastein; 23 Mart. 1888—29 Mart. 1889 ministru de externe și sufletul cabinetului „junimist”. 18 Dec. 1891—3 Oct. 1895 ministru de domenii în cabinetul junimist-conservator, L. Catargi, și dela 1895 seuator. Stîrpirea aghiului prin fundarea stocului de aur la Banca națională a Rom., bine executata de ministrul de finanțe M. Germani, vîndarea unei mari părți a domeniilor statului în loturi mici la țerani, îngrijirea silviculturii, legea minelor, sînt meritele activității sale ministeriale. Impreuna cu T. Maiorescu, I. Negruzzi, Pogor și Teod. Rosetti, unul din fondatorii vechiei „Junini” literare la 1864. C. este reprezentant de frunte al noii direcții politice, care în deosebire de vechile partide, cere dela oameni de stat un program bine definit pentru politica internă și externă, care sa fie credincios urinarit atât în opoziție cât și la guvern. Dela el Era noua (București, 1888), un șir de discursuri asupra principiilor politice.

Carpații, sistemu de munți în Europa, încadrînd Ungaria în formă de semicerc în partea nord-vestica, nordica, estică și sud-estica, formînd în partea lor cea mai mare granița Ungariei către Galizia, Bucovina și România. Lungimea șirului C.-lor dela Porțile de fier și până la Pojon (Pressburg) se socoteste la 1500 km., iar teritoriul ocupat de C. e de vre-o 200,000 km².

Orografia. Șirul C.-lor se începe la Dunarea de jos, unde stau fața în fața cu Balcanul, cu grupurile Gretina și Semeuic, cari se întind spre nord; în stînga Cernei e grupul Domogled (1190 m.) și Sarcu (2190 m.), Godian (2229 m.), iar dela acesta spre nord Poiana Ruscă, Bașeșul (1380 m.) (Cf. și art. Caraș-Severin). Dela Godian C. iau o direcțiune estică pîna la riul și pasul Buzenlui. În acest șir se deosebese grupele: Munții Hațegului (Rețezatul 2480 m.), M. Vulcanului (1870 m.), M. Paringului (Mîndra 2520 m.) și ai Sebeșului (Vîrful lui Petru 2133 m.), iar dela aceștia pîna la pasul Turnului roșu M. Cibinului (Strefliștea 2251 m., Cîndrel 2248 m.). Dela Turnul roșu spre est într'un șir compact, cu coaste prețipite spre nord și prelungite spre sud, se întind M. Făgărașului (Șurul 2288 m., Negoiul 2536 m.); continuarea lor spre est o formează M. Bârsei și M. Buzăului (v. ac.). Șirul sudic al C.-lor se mai numesce și Alpii transilvani. Dela munții Buzăului și șirul C.-lor ia o direcțiune nord-nord-vestica pîna la valea Popradului, purtînd numirile: M. Brețului, M. Casonului (Puturosul [Büdsös] 1104 m.), M. Ciucului și ai Gherghiului, iar paralel cu aceștia M. Barotului, Arghita și M. Gurghiului, întîlnindu-se în M. Calimanului (v. ac.) cu M. Gherghiului. Dela aceștia spre nord-vest se afla M. Bărgaului, și mai încolo spre nord M. Rodnei (Pietrosul 2305 m., Ineul 2280 m.), un șir cu direcție dela est spre vest, oarecum închizînd, dimpreuna cu M. Lapușului (Cibleș 1842 m.), ținutul transilvan de catra Marmăția. De grupul mare al C.-lor sud-estice se țin și M. Bihorulni (v. ac.) cu ramificațiile lor, închizînd dinspre vest cîmpia Transilvaniei.

Partea C.-lor, ce se întinde dela M. Rodnei pîna la valea Popradului, poarta numirea de Carpații paduroși, cu subdiviziunile: M. Marmăției

(Hoverla 2508 m.) și Beskiții orientali (Polonina Runa 1482 m.). Paralel cu aceștia se întinde șirul munților Gutin-Vihorlat, strătaiați de râurile, ce vin din șirul principal. Dela Beskiții orientali se întinde spre sud, între Hernad și Ondava, șirul munților Eperjes-Tokaj.

Dela valea Popradului înspre vest se întinde massivul cel mai mare al C.-lor, Tatra înaltă, cu piscurile Gerlachsdorf (2663 m.), Lomniț (2634), Krivau (2496), cele mai înalte în C. Dela Tatra înaltă spre vest și nord-vest sunt grupele Măgura Arvei și Beskiții apuseni, cu cari C. se îndreaptă înspre sud-vest ou grupele Iablunca, munții hotarnici ungaro-moravi, cari în valea Oderi și a Becivei se întâlnesc cu Sudeții, se continuă apoi cu C. albi și C. mici până la Dunare din sus de Pojon (Pressburg). Semicercul nord-vestic înconjură alte grupe de munți, aparținători C.-lor, precum: paralel cu C. mici și C. albi se întinde șirul Fatra mică cu Raieci, apoi M. Neutrei și Fatra mare, dela care spre est, paralel cu Tatra înaltă, se afla grupa Tatrai scunde, (Gyömbér 2045 m., Dealul Craiului 1943 m.); dela aceasta spre sud sunt munții metalici ai Ungariei și munții Osztroski-Vepor.

Trecătorile cele mai însemnate, cari înlesnesc comunicația între țările de pe ambele părți ale Carpaților, sunt: Porțile de fier (Vercio-rova), Vulcan, Turnu-Roșu (Căneni), Bran, Timiș (Predeal), Bratocea, Buzău, Oituz, Ghimeș, Bicaz, Tulgheș, Bărgău, Rodna în C. sud-estici; Prislop, Iablonița, Vereczke, Palota, Vegliška, Dukla, Polianca, Beskid, în C. nord-estici; Podvilk, Pohora, Iablunka, Turzovka, Lissa, Vlara, etc. în C. nord-vestici. Printre șirurile și grupurile încadrate de șirul principal al C.-lor încă se află trecători. Preste tot în C. se află vr'o 40 pasuri și strimtori. — **Văile** C.-lor sunt în partea cea mai mare transversale și scurte, vai longitudinale sunt puține, și de înimportanță locală. Cele mai multe vai se afla în C. nord-vestici și în cei sud-estici.

Idrografia. În privința râurilor C. formează o culme despartitoare între basinul Dunării, Vistulei și al Nistrului. Sunt însă și râuri, cari strătaie șirul C.-lor și trec spre basinul opus, așa în partea nordică Popradul și Dunaiețul, iar în C. sud-estici: Jiul, Oltul, Buzăul, Băta, Oituzul, Uzul, Troțușul, Bicazul, Bistricioara, Dorna și Bistrița, cari isvorând înlăuntrul cercului C.-lor strătaie șirul lor și ies spre basinul exterior. Cele mai mari râuri ale C.-lor, aparținând basinului Dunării, sînt: Vág (cu Arva și Kișața), Neutra, Gran, Ipoly și Tisa cu afluenții sei din dreapta: Rima cu Sajó, Hernad cu Tarța, Ondava cu Tapoly, Laborța, Ung, Latorța cu Borșova, Agul mare și Talabor; din partea stângă: Vișeu, Iza, Someșul cu Crasna, Crișurile cu Bercaul, și principalul riu al Transilvaniei, Mureșul, cu afluenții sei (Arieșul și Ampoiul din dreapta, Târnavale, Sebeșul, Streiul și Cerna din stănga.). Oltul aduna apele din colțul sud-estic al Transilvaniei (Valea neagra, Cibinul cu Hărtibaciul, Rîul Sadului), iar dupa ce trece în România primesc apele Lotrului, Oltățului (din dreapta) și ale Topologului (din stănga). De pe poviârnișurile sudice ale C.-lor transilvani isvorec și curg spre Dunăre: Argeșul cu Dâmbovița și Ialomîța cu Prahova, apoi Buzăul; diu partea estica: Putna cu Milcovul, Troțușul cu Taslaul, Bistrița cu Cracaul, Moldova

cu Neamțu și Siretul (în Bucovina Sirete), care adună pe toate celelalte și le duce la Dunare. Pe coborișurile galițiene ale C.-lor isvorec Prutul și Ceremușul, cari mai aparțin basinului Dunării, pe cînd Nistrul cu afluenții sei: Stryj, Lomnița, Swița, se duce deadreptul la Marea Neagra. În Vistula se scurg: San cu Wislok, Wistoka, Dunaiețul cu Popradul, Baba, Skava și Sola. În fine Beciva și alte câteva râuri uici din partea vestică a C.-lor se scurg în Morava.

În privința **geologică** C. arată multa asemănare cu Alpii în ceea ce privește materialul de roce, afară de trachita, care în Alpi lipsese aproape cu totul. Rococele primare cristaline formează insule în C. și anume în C. mici, Tatra, Munții Rodnei, ai Bihorului și în Alpii transilvani. Povârnișurile interioare ale C.-lor ne presintă multe grupe și șiruri de munți formați din trachita (Șemniț, Eperjes-Tokaj, Gutin-Vihorlat, Arghita, etc.). Extensivitatea cea mai mare o are în C. calcarul. În povârnișurile exterioare formațiunile azoice sînt acoperite de formațiuni de mai târziu (dias, trias, iura, eocen).

Bogățiile minerale ale C.-lor sînt numeroase. Rococele cristaline ale C.-lor sînt bogate în fier, aramă, cobalt, nikel, mercuriu, mangan, plumb, zinc. Rococele sedimentare sînt și mai bogate în metale; aci se numera puternicele straturi de carbuni de piatră și lignită. În munții de trachit se afla argint și aur (mai mult în Munții Apuseni, ude anul se afla și împreună cu tellurul). Afara de acestea în C. se află antimon, vitriol, opal, asfalt, gips, sare, calcar, marmora, pietri de construcțiuni, etc. În sedimentele calcaroase se află petrolu și naftalina.

În **ape minerale** C. încă sînt foarte bogate; sute de izvoare minerale ies din sinurile C.-lor, între cari unele au renume european, altele iarăși necxploatate și neaprețiate. Cele mai însemnate sînt în România: Govora, Calimănesci, Cămpina, Slanic-Prahova, Balta-Albă, Lacu-Sarat, Slanic-Moldova, Strunga, Băltătesci, etc.; în Ungaria: Baile Herculane, Trencsén-Teplitz, Piștian (Pöstyén), Baia Felix, Bartfa, Koritnyicza, Szliács, Borszék, Tusnád, Valcele (Élőpatak), Lubló, Biksza, Covasna, Basna, Homorod, Oena Sibiului, etc.

C. sînt bogate și în **peșteri**; cele mai însemnate sînt: peștera de stalactiți dela Aggtelek și Szepes-Béla, peștera ghețoasa dela Dohșina, etc. în Ungaria nord., Puciosul sau Puturosul (Büdös), peștera dela Homorod-Almaș, Zăpodia, Onceasa, ghețarul dela Scărișoara, peștera de stalactiți dela Luncai, etc.

Clima, în conformitate cu extinderea mare, poziția și înalțimea diferită a C.-lor, e foarte diferită și adeseori diferența climatică între două locuri de aceeași latitudine geogr., e foarte mare. Temperatura medie anuală în C. variază între + 4 și 10° C. Caldura verilor și asprimea iernilor se moderează prin padurile multe și poziția ridicată și scutită a vailor. [p.]

Fauna. Prin desigurile munților C., afara de animalele domestice, trăiesc o mulțime de specii selbatice ca: urși, lupi, cerbi, căprioare, porci mistreți, vulpi, veverițe, iepuri și alte patrupede; iar dintre paseri vulturi, șoimi, bufnițe, și o mulțime de păserele cântătoare, între oari cea mai renumită e privighetoarea. Dintre batrachiene: broasca comună; din reptile: șopârla

și vipera. Iar la sorgința rîurilor: ce curg din C., trăiesc păstravii.

Lit.: T. Fuchs, Die Zentralkarpathen, Pest 1863; A magyarországi Kárpátgyesület évkönyvei, 1873 óta; H. Payer, Bibliotheca Carpathica, 1888; Analele soc. Siebenbürgischer Karpathenverein, dela 1881; Jahrbücher des Vereines für siebenbürgische Landeskunde; Bieltz, Siebenbürgen, Wien 1885; R. Bergner, Siebenbürgen, Leipzig, 1884; S. Moldovan, Țeara noastră, Sibiu 1894; I. G. Bales (Azuga), Din plaiul Peleş; Dr. C. Istrati, Sarea și sarnițele României; Floru-Dianu, Salinele României; Gr. Ștefănescu, Em. Bacaloglu, Geologia C.-lor; Revista științifică, etc.

„**Carpații**”, societate înființată în București, 24 Ian. 1882, de mai mulți tineri rom. de origine din Transilvania cu scop de a se spijini reciproc și de a promova ori ce întreprindere de caracter național rom. Soc. C., care poate fi considerată ca mama »Ligei rom.«, a avut secțiuni în mai multe orașe (Brăila, Galați, Craiova, Ploiesci, etc.) Statutele au fost modificate mai de multe ori, ultima dată în adun. gen. din 7 Febr. 1898. Soc. C. la început a dezvoltat în chestiunea națională o vie activată până la 1884, când mai mulți membri ai ei (G. Secășan, primul president, Droc Banciulescu și G. Ocașan) fură expulsați din cauza unui manifest adresat Românilor din Trs. La 1892 soc. C. a reînceput activitatea sa, și dela 1896 are localitatea sa proprie; ea a publicat scrieri naționale (»Unirea princip. rom.« de C. C. Dobrescu) și a dat ajutoare la biserici, școale și studenți români. Conducătorii mai marcați ai soc. C. au fost afară de cei amintiți: I. Maniu, E. Baltean, M. Cordonean, Chr. Negoescu, Dr. N. Barbu, I. Țetzu (act. presid.), G. Mihalcea, G. N., și I. Bedițeanu, G. Pitiș, T. Frâncu, D. Petrescu (pres. onor.), I. Babocean-Droc, G. A. Popovici, D. Furnica, I. Beju, G. Căciulescu, N. Mircea, I. Grecescu, P. Rașca, etc.

Carpel, (botan.) frunza florală, cu marginile de obicei îngroșate, purtând ovulele; din apropierea și unirea lor în noduri anumite, se constituie gineceul sau verticilul reproducător femel, din florile plantelor fanerogame. La un C. se deosebesc: o parte dilatată numită *ovar*, căci formează porțiunea cu același nume a gineceului; pe marginile groase (*placente*), ori pe mijlocul feței superioare a ovarului, sînt așezate ovulele; a doua parte a C.-lui e subțire, *stilul*, terminat cu o regiune lătită, rotundă, etc., sau *stigmatul*.

Carpelară, (botan.) ceea ce se refera la carpel. (v. ac.)

Carpen, numele vulgar al arborelui *Carpinus Betulus* L. (v. ac.) C. e lătit în Asia vestică și în Europa până la 57° lat. nord., crește până la altitudine de 1000 m., reclamă sol argilos-lutos adânc și umed; formează și massive curate, dar mai des se află în societatea fagului și a gorunului. Resista foarte mult contra gerului, în tinerete suferă însă mult de arșița soarelui. Semănța îi resare numai în al doilea an. Produce lemn tare, și creapă greu; greutatea spec. în stare uscată 0.74; este cautat ca lemn de foc, și fiind tare vînzor se folosește foarte mult la diferite instrumente și ca părți constructive de mașine.

Carpentaria, sîn de mare în nordul Australiei, cel mai mare, și care taie mai afund în continent; 750 km. lung și 600 km. lat. S'a numit

după Pieter Carpenter, 1623—27 guvernor în India olandeză. Ținutul, care marginesce acest golf, încă s'a numit mai înainte C.

Carpenter, *William Benjamin*, medic și naturalist englez, n. 1813 în Exeter; a studiat medicina în Londra și Edinburgh, ocupând mai târziu diferite posturi la universitatea din Londra. 1868—70 a condus împreună cu Wyville Thomson expediția menită a explora fundul mării nordice și mediterane. Opere: »Principles of general and comparative physiology«, »Principles of human physiology«, etc.

Carpet-bagger, (*engl.*, pron. beg, dela: carpet-bag = traista de calătorie), se numiau politicianii din America de nord, cari, după învingerea Statelor sudice în războiul civil (1861—65), alergau spre Statele sudice, pentru ca acolo, cu ajutorul votului Negrilor de curînd eliberați, sa ajunga în funcțiuni. Ei nu erau bine veđuți.

Cărpiniș, 1) C. com. în Trs., cott. Albei-inf. cu 1393 loc. rom. gr.-or. Din C. și-au avut obârșia cei doi tovariși ai lui Horia în revoluția dela 1784: Cloșca și Crișan. 2) C. com. în Trs., cott. Sibiuu, cu 870 loc. rom. gr.-or. 3) C. com. în Trs., cott. Hunedioara, și 4) C. com. în Trs., cott. Solnoc-Dăbăca, ambele sînt locuite de Români.

Cărpîniscă, com. rur. în Rom., j. Buzeu, formată din 4 cat. cu 2040 loc.; are 3 biserici și 1 școală; a servit mai mult timp ca reședința de sub-prefectura.

Carpinus L., (botan.) gen din fam. Cupuliferelor, trib. Coryleelor cuprinde arbori, mai rar arbuști cu frunze simple, alterne, flori monoice, dispuse în spice amentacee. Se cunosc vr'o 9 specii, răspândite prin regiunile temperate ale emisferei boreale. *C. Betulus* L., numit vulgar Carpen, crește și prin părțile noastre mai cu samă prin pădurile din regiunea montana. Tot prin padurile și tufășurile noastre montane crește și *C. duinensis* Scop., numit vulgar Carpinița, este însă cu mult mai rar. Unele specii de C. se cultivă prin gradini ca plante ornamentale, așa este: *C. Betulus* L. (v. Carpen), *C. americana* Michx. și *C. japonica* Blume. [Z. C. P.]

Carpocapsa, fluturaș din fam. Torticidelor, cu specia *Pomonella*, a cărei larva traiesce în mere, pere și rare-ori în nuci; *C. splendana*, larva sa atacă castanele, nucile și migdalele; ambele larve sînt cunoscute sub numele de viermi.

Carpocrate, filosof gnostic. Originar din Alexandria, a trait în jumetatea prima a secl. II. Din doctrine platonice, gnostice și creștine, C. a întocmit un sistem mistic theosophic. El neagă D-zeirea lui Christos, dar admite că sufletul omenesc este dela D-zeu. Propaga mortificarea trupului, dar nu prin înfrînare, ci din contră prin îndestularea tuturor pofțelor lui; propagă comunismul averii și al femeilor. (Cf. Ueberweg l. c. II; Teodorescu, Ist. filos. ant.) [Plet.]

Carpofor, (botan.) ramura mică ce se desface din columela fructului Umbeliferelor și se termină cu o achenă; sau receptaculul mult ori puțin alungit ce suspoarta fructele, sau pedicelul ce suspoarta urna (capsula) Hepaticelor și Muschilor.

Carpogon, (botan.) partea aparatului reproducător femel, ce va produce organele de multiplicație (sporii) în fructul unor Basidiomycete și în cel dela Algele Floridee.

Carphaga, animale cari manăncă fructe.

Carpospor, (botan.) sporii ce se formează în interiorul carpogonului dela Algele Floridee.

Carposporangice, (botan.) plantele cari își formează sporii mai mulți la un loc dintr'un carpogon.

Carracci, *Lodovico*, pictor italian n. 1555 în Bologna, unde întemeia academia artelor frumoase, în care eclecticismul își ajunse culmea perfecțiunii sale. † 1619. Dintre discipolii și nepoții săi se distinge *Agostino C.* ca gravor, și *Annibale C.* ca pictor, acest din urma a fost cel mai talentat din familie.

Carrara, oraș în provincia ital. Massa-e-Carrara, 14 km. dela mare, într'o vale a munților Alpii Apuani. cu 14,603 loc., gimnasiu, muzeu de arte, academie de sculptură întemeiată de Napoleon I. Locuitorii sunt aproape exclusiv ocupați în baile din apropiere, uude se taie vestita *marmoră de C.*, din care la an se exportează în valoare de 6 milioane frc. Aceste băi sunt cunoscute de 2000 ani.

Carrara, *Francesco*, jurist italian, n. 1805 în Lucca; a fost prof. pentru dreptul criminal la Univ. din Pisa și contrar al pedepsei cu moarte; † 1888. Opero: »Programma del corso di diritto criminale« (9 vol.), »Opuscoli di diritto penale«. (7 vol.)

Carrhae, (pron. care) vechiu oraș arameic în nord-vestul Mesopotamiei, Haran din biblie, de unde se dice că ar fi plecat Avram la Canaan.

Carriere, *Mauritiu*, filosof și estetician german, n. 1817; a studiat în Giessen, Göttingen și Berlin, apoi s'a ocupat în Italia cu studii asupra artei. La 1842 se abilita ca docent de filosofie în Giessen, la 1849 deveni profesor. La 1853 trecu la München ca prof. de estetică, și predă și istoria artelor la Academia de belle arte. Între scrierile lui remarcam: *Vederile filosofice din epoca reformățiunii*, (1847); *Estetica*, (1859 și 1873); *Arta în legătura cu evoluția culturai și idealele omenimei*, (5 tom., 1877); *Ordinea morala a lumii*, (1877).

Carrington, *Richard Christopher*, astronom, n. 1826 în Chelsea, zidi pe speșele proprii un observator astronomic în Redhill. † 1875. C. a observat stelele circumpolare și petele soarelui. Scr. »Redhill Catalogue«, (1857); »Observations of the spot son the Sun made at Redhill 1853—1861«, (1863).

Carroccio, (*ital.*) car cu patru roate și tras de patru tauri, care purta insigniile Longobarților pe timpul reșebolului. Pierderea lui C. înseamnă înfrângerea totală, iar extradarea lui, supunere necondiționată.

Carroo, stepe în Africa de sud.

Cărstănesci, fost sat în Rom., j. Argeș, unde boierii din oastea lui Mihaiu Viteazul, dupa moartea acestuia, ținura conferință și ridicara la tron pe Șerban-Voda, (1601).

Cărstiaș, diminutivul dela *Cârsteiu*, cum numesc Muntenii pasarea cunoscută sub numele de *Crêstel*. (v. ac.)

Carstens, *Asmus Jacob*, pictor, n. 1754 în St. Jürgen. În urma desenului seu »Caderea ângerilor« ajunge prof. al Academiei în Berlin, 1792 se duse la Roma, unde † 1798. C. a fost reșeptătorul artei mai noi în Germania, nu atât prin pânze în oleu, cât mai ales prin desene și aquarele de o concepțiune sublimă. Sutețele și le-a ales mai cu samă din Sophokles, Aeschylus și Shakespeare. Opere mai însemnate: *Barca lui Charon*, *Lupta Centaurilor*, *Parcele*, *Nascere luminii*, *Argonauții*, etc.

Carta, (*ital.*) hârtie, document; *C. bianca*, hârtia albă, blancheta (v. Blanco); *C. partita*, v. Certepartie.

Cartagena, 1) oraș maritim fortificat în provincia spaniolă Murcia, port comercial și de reșeboiu, cu arsenal de marina; 84,230 loc. (la 1887), opt manăstiri, băi de mare, școală de marinari, doue spitale. Exportează diferite mineraiuri, importează mașini, cărbuni și alimente; industria se mărginesce la construirea de năi, fabricația de pânză de vântrele, pânzarii și împletituri din Esparto (v. ac.). În apropiere se află băi de plumb și de argint. C. a fost întemeiată 228 a. Chr. de generalul Hasdrubal sub numirea *Carthago nova*; 2) capitala statului Bolivar în republica sud-americană Columbia, lângă Marea Caribică, port așerat prin doue forturi; cu 8703 loc. (1870). A fost întemeiată 1533 de Don Pedro de Heredia. (v. și Karthago.)

Cartauna, tun de calibru mai mare (24 de fonți) de care se foloseau armatele în secl. XVI—XVII.

Cartausiani, ord călugăresc, fundat de sf. Bruno din Colonia, care la 1084 se retrase cu 6 soți ai sei în singurătate la Chartreuse, lângă Grenoble, ducând viață de eremiți; al cincilea prior, Petru Guigo, dete ord. 1134 regule (Statuta Guigonis sau Consultudines Cartusiae) pe cari le aprobă 1176 și papa Alexandru III. C. se obligau în sensul acelor regule la viața cea mai strictă, locuiau în culele singuratiche, nu mâncau nici când carne, și observau o tăcere strictă; purtau veștimente aspre de lăna pe trupul gol, și pe lângă acte de pietate, se ocupau și cu lucrul de mână, cu științele și decopiarea de cărți. Acest ord s'a lațit în mai multe țeri ale Europei; în Ungaria aduse pe C. Bela IV; astăzi exista C. mai ales în Franca. La 1234 s'a înființat în Franca și un ord de călugărițe C.-ne, observând aceleași regule cu C. și stând sub supravoghiarica priorilor C.; la 1790 ord. de călugărițe s'a desființat.

[nt.]

Carte, un număr oarecare de foi sau coale, albe, scrise, ori tiparite, legate laolaltă pentru a forma un volum; ați sub C. se înțelege aproape numai o reünire de foi ori coale tiparite. Cea mai veche C. e așa numitul »Papyrus Prisse«, descoperit într'un mormânt al dinastiei 11 în ruinele dela Theba (Egipt), și aflător în muzeul național din Paris. La vechii Greci și Romani a fost foarte dezvoltată producțiunea de cărți, cari se copiau de sclavi și se vindeau în piețe așa, că operele clasicilor greci și romani erau răspândite în numeroase copii. Materialul de scris era Papyrus-ul și apoi pergamentul (Membrana). Papyrus-ul scris se învelia în jurul unui cilindru și forma volumul (volumen); foile de pergament se îndoaiau și se așezau preste olaltă, unele se și legau; astfel s'au format »Codi-cele«. C.-le celor vechi erau împodobite cu diferite figuri, deseneuri și picturi (inițialele mai ales), iar pareții C.-lor cu calcăie, copci, cornuri de metal și fildes, precum și cu pietri scumpe; în aceasta privința s'a dezvoltat un lux enorm. Migrațiunea popoarelor a nimicit partea cea mai mare a cărților așa, ca prin secl. VII—XI în unele orașe nu se gasia o singură C., ba și manăstirile cele mai multe nu aveau decât o carte de liturgii, până ce se porni în manăstiri (adese prin legi și regule de ale ordului) co-

piarea de cărți. Inventarea tiparului în secl. XV a dat cu totul alta desvoltare comerului de C.

Carte funduală, (*funduård, fonciård*) sau *Cadastru*, se numește în Trans. cartea publică, care se poartă de autoritățile designate prin lege asupra imobilelor, drepturilor și datoriilor referitoare la aceste; C. f. se împarte în 3 părți: partea I (foaia A) cuprinde imobilul cu indicarea numărului topografic, a locului unde zace realitatea, apoi extensiunea și eventual alte date referitoare la imobil; partea II (foaia B) arata cine e de present și cine a mai fost proprietarul imobilului, precum și titlul de drept al proprietarului; partea III (foaia C) cuprinde sarcinile (datoriile) întabulate ale proprietarului. C. f. se prezenteaza astfel:

Nr. 15. A Comuna Boldureni

Nr. curent	Nrul topografic	Extensiune	Note		
			jucer	stflug.	
I.					
1.	154.	Casa nr. 6, curte și grad.	—	800	
2.	1500.	Arătura sub deal . . .	8	—	
3.	1904.	„ la pod . . .	8	—	
4.	1921.	Fânăș la cruce . . .	8	—	
5.	2502.	Arătură în vale . . .	8	—	

B

Nr. c.	Note
1.	Presentat în 25 Februarie 1885. Nr. 1589. Pe baza decizului Nr. 830/1884 a judecatorii cercuale din X. dreptul de proprietar se întabuleaza sub titlul succesiunii legale pe realitățile cuprinse sub A. I. 1-5 în favorul lui Petru Strimbu din Boldureni.
2.	Presentat în 2 Sept. 1886. Nr. 2810. Pe baza contractului de cumpărare cu datul 19 August 1886, dreptul de proprietar se întabuleaza pe realitățile cuprinse sub A. I. 1-5 în favorul lui Ioan Nenitescu din Prunoști.

C

Nr. c.	Suma fl. cr.	Note
1.	500	Presentat în 14 Nov. 1886. Nr. 15019. Pe baza obligațiunii cu datul 29 Septembrie 1886, se întabuleaza dreptul penunoral pe realitățile cuprinse sub A. I. 1-5 pentru 500 fl. capital și interese de 4/10 dola 29 Sept. 1885 în favorul lui Dionisie Avram din Boldureni.
2.		Presentat în 31 Aug. 1892. Nr. 4998. Pe baza decizului Nr. 8731/1882 a tribunalului din Z. stercorosa dreptului penunoral întabulat sub C. I. pentru 500 fl. capital și 4/10 interese se întabulează.

Sunt 3 sisteme de C. f.: sistemul roman, german și francez. Sistemul roman nu mai are nici o importanță modernă; modelul prezentat aici în liniamente generale e sistem german, care e cel mai practic și perfect; e adoptat în Germania, Austro-Ungaria, Olanda și Grecia. Sistemul francez prin hipoteca secreta, privilegiata și prin obligământul de a renoi întabularile dupa un timp oarecare, ș. a. asemenea restricțiuni, ofere mai puțină garanție decât sistemul german. Tot astfel de defecte caracterizeaza și C. f. din România, Belgia, Anglia, America de Nord și de Sud.

La C. f. se recere **publicitatea**, în urma careia toate schimbarile referitoare la imobile și la persoana proprietarului au să se faca evidente în C. f.; ceea ce din C. f. nu este evident, nu poate servi spre dauna persoanei, care bona fide câștigă vr'un drept de C. f.; C. f. sta pentru ori cine deschisă.

Istoria instituțiunii C. f. e veche. Veneția are C. f. din 1228, Praga din 1313; în Polonia la 1588 s'a creat o lege, în sensul careia dreptul de proprietate al averii imobile numai prin înscrierea în C. f. se poate câștiga. În Ungaria, dupa o framântare mai îndelungata, abia pe la 1850 s'au început lucrarile sistematice pentru introducerea C. f. (Ord. min. de just. din 15 Dec. 1855.)

Instituțiunea aceasta are o valoare neprețuită; prin publicitatea ei da o icoana clara despre averea imobila a fiecaruia, ridica și asigura creditul și apără drepturile reale în modul cel mai eficace.

Cartel se numește la bursă o tovareșie sau asociațiune, cu menirea de a aduna diferite produse, fie minerale, fie vegetale, de pe piețele principale internaționale, și apoi la un moment dat a le desface cu prețuri urcate. Uneori reușesc, alta dată nu. Astfel am avut C. în grâu, porumb, zahar, spirit, petrolu, carbuni, arama, etc.

Cartesius, v. Descartes.
Carthamus L., (botan.) gen. din fam. Compositelor, trib. Cynaroideelor, cuprinde plante erbacee anuale mai rar vivace cu frunze alterne spinoase. C. are vr'o 20 specii, răspândite în regiunea mediteraniana din Europa și Asia temperata, și în insulele Canarice. Prin părțile noastre se cultiva *C. tinctorius L.*, numit vulgar Șofrânaș sau Șofranel, originar din Orient. Din florile acestei plante se prepara un product tinctorial utilizat pentru diverse trebuințe. Unele specii din acest gen se cultiva ca plante ornamentale, așa este: *C. arborescens L.*, *C. lanatus L.*, *C. tinctorius L.*, etc. [Z. C. P.]

Cartier, (fr. *quartier*), în origine a patra parte din ceva. 1) O subîmpărțire a suburbiilor. 2) Locuința: cartier comod, încapetor, etc. 3) Campamentul unui corp de armata. *C. general*, loc central unde se gasește locuința comandantului.

Cartilagiu, un soi de țesut, caracteristic animalelor vertebrate propriu țise. Toate animalele nevertebrate, vermi, insectele, etc., sunt lipsite de C.; el apare la o forma inferioara și premergătoare a vertebratelor, — Amfioxul, — marginit în regiunea orificiului gurci, unde formeaza scheletul tentaculelor bucale. La vertebratele inferioare, la pesci și reptile, acest țesut e foarte răspândit, și formeaza de multe ori unicul schelet al acestor animale. La vertebratele su-

perioare inusa, paserile, manifererele și omul, C. nu mai are acesteia importanța, se împuținează și e înlocuit de țesutul osos, care e mai rezistent. Așa de pildă la omul adult, nu mai găsim C. decât în lungul canalelor respiratoare ale plămânilor, la ureche și la nas, formând sfircurile acestor organe, la capetele oaselor, etc. Studiind dezvoltarea fetului de om, constatăm, ca la un moment dat tot scheletul, care mai târziu va fi format din oase, e reprezentat de un schelet cartilagiuos. Intr'o stare și mai anterioară, în locul cartilagiului, găsim numai un soi de țesut cu desăvîrșire moale, numit conjunctiv. Legătura genetică, care o constatăm în evoluția aceleiași animal superior, o găsim și în seria animală: Scheletul intern de susținere al nevertebratelor e format din țesut conjunctiv, acela al vertebratelor inferioare, nuși pesci, numai din C.; și în sfârșit scheletul vertebratelor superioare din os. [Prof. Voinov.]

„Cărțile sateanului român”, foaie periodică pentru popor, inițiată de Nicolae F. Negruțin la 1876 și redactată de dînsul, până la 1885, când a trecut sub redacția lui Ioan Pop Reteaganul; s'a tipărit în Cluj, apoi în Sibiu și mai pe urmă în Gherla, încetînd la 1886.

Cârțița sau *Sobolul*, (*Talpa europaea*), mamifer din ord. Insectivorelor, are corpul cilindric, acoperit cu per moale ca catifeana, deși negru. Botul lungureț, ochii și urechile ascunse în per. Picioarele scurte, cele dinainte de forma unor lopeți. Are 44 dinți. Lungimea corpului 12—15 cm., a coții 2-5 cm. Traiesce în Europa, Africa nordică și Asia vestică. E animal nocturn, subpamîntean. Își face gauri și drumuri adânci în pămînt. Se nutrește cu insecte, one de insecte, rîme, șoareci, broasce, și prin aceasta folosește oamenilor. E neplăcut pentru mușiroaiele ce le face. Din pielea lui se fac în unele locuri căciuli, ș. a.

Cartofi, numele vulgar al plantei *Solanum tuberosum* L. (v. ac.)

Cartofilax, (*grec.*) custodele arhivei dela bisericele catedrale și cancelar în capitolul catedral; titlul referentului în afacerile personale și legislative dela consistoriul arhiepiscopesc și mitropolitan din Bucovina, introdus în anul 1869 la reorganizarea a cestuia după modelul consistoriului patriarhal din Constantinopole.

Cârtojanii, com. rur. în Rom., j. Vlașca, formată din sat. C. și Sadina, cu 1954 loc.; are 2 biserici și 2 școli.

Carton, *mucava*, un fel de hîrtie compactă, care se folosește de legatori pentru legatul cărților. Din C. se mai fac și diferite cutii și alte obiecte de papetrie. *Cartonagiul*, legătura în C.

Cartu, *Ioan*, n. 1820 în Baseștii, j. Fîlcin, în Rom., a studiat la Iași în acad. Mihaleana; la început funcționar, apoi atașat fiind pe lînga Mihail Sturza în calitate de scriitor caligraf, fi luat de acesta la Paris, unde s'a introdus în cînnoscințele muzicii vocale. Reîntors în țeară fu numit prof. în Bîrlad, apoi la Iași și manastirile: Neamțu, Agapia și Veraticu, pîna la 1864. 1865 fu chieinat ca prof. de muzica la »Asilul Elena Doamna» din București. A scris: *Exerciții*, *Lecturi* și *solfegie de muzica vocală*, *Liturgia Sf. Ioan Chrisostomul*, și alte imnuri și rugăciuni. † 1875.

Cartuș, (*fr.* *Cartouche*), în general ori ce încarcatura a unei arme de foc; în special inusa se numește C. încarcăturile conținute într'un tub metalic sau de hîrtie.

Cartușe se numesc și titlul de pe cărți, harte, embleme, etc. în forma de pantlici și foi pe jumătate încolacite; mai târziu o încadrare arhitectonica, conținînd adesea pe tabla încadrată sentințe, nune, embleme, etc.

Carum L., (*botan.*) gen din fam. Umbelliferelor, trib. Ammineelor, cuprinde plante erbacee anuale sau perene, florile albe sau galbene sînt dispuse în umbel. C. are vr'o 50 specii răspîndite prin regiunile temperate și subtropicale ale vechinului continent, puține cresc și în America boreala. Prin parțile noastre cresc prin fînațele și pășunile montane, subalpine și alpine C. *Carvi* L., numit vulgar *Chimen*, (*Chinin*, *Chinion*), ale cărui semințe se întrebuintează la bucătărie și în industrie. C. *Bulbocastanum* Koch., crește prin păduri, tușiguri și vii. Rădăcinile tuberculose ale acestei plante, cînnoscute sub numele de *Alunleșan* *Mandalaci*, sînt întrebuintate la bucătărie. Tot în acest gen întra și cînnoscuta plantă *Petrișelul*, numita științific C. *Petroselinum* Benth. și Hook. (*Petroselinum sativum* Hoffm.), cultivată pentru trebuințe culinare. [Z. C. P.]

Chimenul prosperează în terenurile profunde permeabile și calde cari conțin și ceva var. 1-se da 1—2 arături, se seamîna primăvara cu mașina în rînduri la cîte 40—50 cm. distanță, ori se seamîna mai bine în straturi, și se transplantează toamna pe la începutul lui Sept. după ce plantele lui, de grosimea unui toc de pene de gîsca, s'au retezat de rădăcini și de foi, și se acopere cu totul cu țerînă; resărit se sapa de 2 ori cu prășitoarea mecanică, pentru a-l curăța de buruieni și în anul următor se prășește încă odată, apoi se mușuroește puțin. *Chimionul* se recoltează prin Iunie și se treera. Din cauza aromei sale plăcute e se seamîna și prin fînațele și pășunile de veci, cam 1 kgr. la hectar.

Caruncu, (*botan.*) corp cîrnos puțin dezvoltat înprejurul hilului seminței; e un aril (v. ac.) mai puțin dezvoltat.

Caruncula, îndoitura în pelița mucoasă; la unghiurile interne ale ochilor, frînnul de sub limba. și la intrarea vaginei ca renașițe după deflorare.

Carus, *M. Aurelius*, imperat roman, ales la 282. A învins Cuații și Zazigii de lîngă Dnnăre; a năvalit în Persia. † de trasnet la 25 Dec. 283.

Carusel, (*fr.* *Carrousel*), petrecerile cavalerilor din evul mediu pe la curțile domnesci, anume: căruțul, împunsul în verige, aruncarea la țîntă, imbrancarea, etc. Aceste jocuri au fost introduse 842 la curtea franconă și sînt petreceri populare.

Carutli di Cantogno, *Domenico*, istoric ital., n. 1821 în Cumiana, 1862—69 ambasador la Haaga; a scris: »Storia del regno Vittorio Amedeo II»; »Storia della diplomazia della casa di Savoia», etc.

Carvalho, *Joze da Silva*, ministru portughez, n. 1782 în Castelbranco în provincia Beira. După revoluținea din 1820 membru al regenței, 1821 presidential municipalitații în Lissabona, apoi 1823 ministru de justiție, 1832 ministru de finanțe, în care calitate a facut multe reforme salutare. † 1845.

Carvin, localitatea principală a cantonului C. (90-60 km², 10 comune. 32,770 loc) în arondism. Béthune a departamentului franc. Pas-de-Calais, cu 8000 loc. (1891); cariere de carbuni, fabrică de zahar, spirit, turnatorie de fier, etc.

Carvunarii, porecla dată — după Carbonarii (v. ac.) din Apus — de boieri parveniților liberali cu ideile revoluționare de după 1821, inovatorilor din clasa de jos.

Caryatida, figuri (statue) feminine, îmbracate în veștimente cu cuțe lungi; așezate pe o basă, având pe cap un fel de capitel, care suspoartă grindșul unei hale, etc.

Caryocar L., (botan.) gen de plante arborescente din fam. Ternstroemiaceelor, trib. Rhyzoboleae, din America tropicală. Fructele unor specii sunt comestibile și se folosesc și la prepararea unui olei excelent. [A. Pr.]

Caryokinesa sau **Caryocinesa**, procesul de multiplicare al nucleului din celule, când acest proces este caracterizat prin o lucrare particulară, care se petrece în rețeaua cromatică a nucleului, (v. Celula.)

Caryophylleae Endl., (botan.) familie de plante dicotyledonate anuale sau perene, cu frunze opuse întregi, flori regulate, hermafrodite sau mai rar prin abortare unisexuale. Se cunosc vr'o 800 specii, ce cresc mai cu samă în emisfera boreală, unde le întâlnim până pe vârful munților și până în regiunile arctice; sunt foarte rari în emisfera australă și în regiunile tropicale. Aceasta familie se divide în următoarele trei triburi: I. trib. Sileneae, cu sepalele concrescute, din care însemnăm pe *Dianthus* L., *Tunica* Scop., *Gypsophila* L., *Saponaria* L., *Silene* L., *Cucubalus* L., *Lychnis* L., etc., II. trib. Alsiaceae; sepalele libere, stilele distincte dela basa, însemnăm pe *Holosteum* L., *Cerastium* L., *Stellaria* L., *Arenaria* L., *Sagina* L., *Spergula* L., *Spergularia* Pers., toate genuri reprezentate unele chiar prin mai multe specii și prin părțile noastre, și III. trib. Polycarpeae; sepale libere, stilul la baza simplu, iar mai sus bifid sau trifid, însemnăm pe *Polycarpon* L., *Oregia* L., etc., mai toate extraeuropene. Unele specii sunt cultivate prin grădini ca plante ornamentale din cauza frumșeiilor florilor, așa este *Dianthus Caryophyllus* L., vulgar Garoafă, etc. Tulpinele și florile de *Saponaria officinalis* L. sunt iutrebuintate în medicină ca depurative.

[Z. C. P.]

Caryophyllus, L., (botan.) secțiune din genul *Eugenia* L. (v. ac.)

Caryopsa, (botan.) fruct uscat cu o semănță (monosperm); la maturitate nu se deschide, iar pericarpul (partea externă a fructului) e bine unit cu învelișul seminței, încât totul are aparența chiar a unei semințe; așa sunt fructele tuturor Gramineelor: porumb, orez, mei, grâu, orz, etc. La măcinarea acestor fructe, și pe urmă la cernerea lor, învelișul se alege de făina și formează ceea ce se numește *idrițe*.

Caryota L., (botan.) gen de Palmieri, din tribul Areceae, ce crește în Asia și Australia tropicală. Cea mai importantă specie e *C. urens* L., din al careia suc zaharos se prepara vin, din meduva tulpinei un fel de sago. Unele specii se cultiva la noi în florării. [A. Pr.]

Caș —, v. și Cach —.

Caș, *caș dulce*, se numește caseina din lapte închiegata (coagulată), așa cum se scoate din caldare, înainte de a fermenta și dospi. C. dulce după ce este tescuit biue de zer, trebuie să stea câteva zile la un loc sventat, ca să fermenteze — dospească, — și apoi se framântă și se face brânza din el.

Casa, locuința omului; ea are scopul a-l apăra în contra frigului și caldurei, în contra ploaiei și vântului, a servi de adapost familiei care petrece în C. cea mai mare parte a vieții, a satisface multiplele trebuințe sociale și economice ale omului civilizat.

O casa sanatoasă se poate cladi numai pe un teren curat și uscat, ea trebuie să fie destul spațioasă, bine aerată și luminată, încălzită în timpul iernei, întreținută curat înlăutru și pe din afara prin departarea corectă a diferitelor defecțiuni, caci insalubritatea locuinței este cauza cea mai frecventă de boale. Idealul locuinței din punctul de vedere moral și igienic este C. cu uu caș, cu 2 și chiar cu 3 camere construite pentru o singură familie, C. liberă din toate părțile, uu alipita de casele vecine ci încungiuată de curte și de grădina. Acest ideal se poate lesne realiza în sate și în orașe mici, cu greu în urbi mai populate, unde se construiesc de preferință case mari pentru mulți locuitori, unde există tendința de a înlocui C. de familie prin casarnee civile, unde se utilizează tot spațiul cu o laconie, care provoacă intervențiunea legislațiunii prin prescripțiuni asupra poliției cladirilor; ele au pe lângă asigurarea solidității, pe lângă prevențiunea incendiilor, scopul a înlătura aglomerațiunea excesivă și necurațenia, a opri construirea de C. lipsite de aer și de lumină.

Suprapunerea de multe cuturi este vătătoare, multe persoane nu supoarta bine suirca repetată de scări înalte, avorturile și născerile de copii morți sunt mai frecueute în C. înalte decât în cele cu un singur cat. Înălțimea C.-ei trebuie să fie mai mica decât largimea stradei, dacă înălțimea a două C. opuse întrece largiunea stradei, amândouă aceste C. reniân lipsite de lumină directă, mai ales în caturile inferioare; trebuie să dam chiar învelitoarei o desvoltare moderată, pentru ca să nu mareasca înălțimea C. în mod iutil.

În ceea ce privește materialul de construcțiune, fiecare își cladesce C. după mijloacele de cari dispune, cel sarac își face C. de gard (de nuiete împletite) lipita cu pamânt, compusa din 1 sau 2 incaperi mici cu tavan jos, care este locuința cea mai insalubra. În părțile muntoase se construiesc C. de lemn (de bârne), cari sunt mai sanatoase decât cele dintăiu. Materialul cel mai bun este piatra compactă și caramida biue arsa, legate și tencuite cu mortar de var și de năsip. Mortarul conține multa apă, care se evaporază încet, de aceea atmosfera C.-lor noue este umeda, și numai după uscarea zidurilor C. devine buna de locuit. O casa salubra trebuie să fie izolată de sol, pentru ca umiditatea pământului să nu se suie în zidurile camerilor, de aceea este bine ca C. să aiba pivnița (beciu, suteran), ca în nivelul pavagiului stradei să se aștearna preste toata temelia (preste tot zidul de fundațiune) un strat impermeabil de asfalt sau de ciment.

Ferestrele locuinței trebuie să fie expuse de preferință spre resarit sau spre ameași, nici

decum spre meaza-noapte, ele trebuie să fie largi pentru ca să aduca multă lumină, și pentru ca prin deschiderea lor să se premenască bine atmosfera locuinței; la C. țeranească fereastra trebuie să aiba marimea de cel puțin 1 metru patrat, și să se poată lesne deschide, în țările cu iarna rece ferestrele trebuie să fie duble, cu 2 rânduri de geamuri.

La împărțirea interiorului C.-lor greșim când destinăm camera cea mai spațioasă pentru salon, și câte una mică pentru dormitor și pentru șederea copiilor. Înălțimea interioară a camerilor n'ar trebui să fie chiar la C. țeranească mai mica decât de 3 metri, în orașe de 4 metri și jumătate.

Fața externă și cea internă a C.-ei se spoiesc cu var sau cu colorii nevătmătoare de ulei sau de apă, interiorul C.-ei să și îmbracă cu tapete de hârtie libere de materii colorante otrăvitoare. Covoarele, perdelele și gobelenele, cu cari împodobim interiorul camerilor, deviu lesne depozitate de microorganismii și de alte pulveri suspendate în atmosfera, perdelele colorate ale ferestrelor rețin parte din razele de lumină cari trebuie să între în cameră cu profuziune.

Pardoseala camerilor se alcătuesc din scânduri bine așezate, ca să nu lase interstii între ele; ea se poate vapsi cu ulei. Maturarea pardoselei cu matura uscată înlesnesce împrăștierea prafului în camera, de aceea să se mature cu mătura puțin udată sau învalita într'o cărpa uda.

În timpul iernei încălzim C. prin sobe; dam preferința sobei de pământ ars (de teracotă, faianță, porcelan) sau de zid înaintea sobei de fier, de tuci, care produce căldura mai puțin egală și uscă aerul prea tare. Bucataria se stabilește într'un anex al C.-ei legat cu dînsa, de unde vaporii și odoarea bucatelor nu pot intra lesne în camerele de locuit. Scările și coridoarele trebuie să fie bine luminate și aerate, precum și latrinele, pe cari le așezăm afara de corpul C.-ei și le legăm cu ea printr'un coridor (v. art. Closet). Oamenii cu dare de mână adaptează și o camera pentru bai.

Curtea C.-ei trebuie să fie spațioasă, pavată și canalizată. Dacă C. are grajd scurgerile dintr'însul se vor conduce în canal. C. nu se poate întreține curat dacă nu este alimentată cu apă bună în abundență; în comunele lipsite de un serviciu public, care aduce apa în toate curțile, se construiesc în curte, departe de grajdul și de latrina, un puț (o fântână) cu pompa, care este mai salubru decât puțurile deschise, neacoperite și fără pompa. [I. Felx.]

Casa albă, edificiu în Washington, în care locuiesc presidentul Statelor-Unite și miniștrii; în mod figurat: guvernul Statelor-Unite.

Casa de corecțiune, stabiliment unde se trimit osândiții la închisoare. În România, în virtutea dispozițiilor legii asupra regimului închisorilor din 1 Febr. 1874, închisorile se împart în închisori de prevențiune și închisori de osândă. C. de corecțiune este o închisoare de osândă. După lege toate închisorile trebuie să fie împărțite în diviziuni pentru femei, maiori și minori, fara comunicațiune și supuse regimului celular mixt. Defectuositatea de construcțiune, lipsa de mijloace și necunoștința importanței chestiunii penitenciarelor sînt cauzele, ca sistemul

penitenciar român este foarte departe de scopul și rezultatele științei moderne. Cu toate acestea, de cîtăva vreme, s'a dat oarecare impulsune rezolvirii acestei chestiuni și ameliorării condițiilor materiale și de educațiune penitenciară, încât sînt cîteva penitenciare, cari se pot compara cu cele mai bune case de închisoare din strainatate. Pe lînga C. de corecțiune pentru osândiții la închisoare, legea prevede case de *educațiune corecțională* pentru nevrednicii condamnați de instanțele represive, dar ele nu exista de fapt în condițiunile de îngrijire și de tratament special, cum dispune legea.

Casa deputaților și Casa magnaților, (Camera și Senat), corpurile legitime în Ungaria (v. ac.)

Casablanca, local. în Marocco, v. Dar-el-Béda.

Casa del Labrador, castel regal, v. Araujuez.

Casa di Pansa, v. Pompeji.

Casale-Monferrato, capitala cercului C. în provincia italiana Alexandria, fort însemnat, cu 18,573 loc.; rezidența unui episcop, institut tehnic, seminar, industrie de mătasa.

Casamance, rîu în Senegambia, Africa de vest, spre sud de rîul Gambia; se varsă în Oceanul Atlantic. Ținutul din apropiere e ocupat de Francezi (1828 și 1836—37); rezidența comandantului trupelor franceze se află în localitatea fortificată *Sedhiu*.

Casamicciola, stabiliment balnear pe insula Ischia, în provincia ital. Neapole, spre nord dela vulcaul Epomeo, cu 4077 loc. (1881). 1881 și 1883 a fost rîn pusit de cutremure de pământ.

Casandra, 1) C., fica lui Alexandru Iliashi, nepotul lui Petru Rareș; a avut o fata numita Sultana, care s'a căsătorit cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul, și care a născut pe Nicolae Mavrocordat, Domnul Moldovei. Din pricina acestei înrîndiri de pe mamă cu Stefan cel Mare, Nicolae Mavrocordat dîcea, ca se coboară din familia lui Alexandru cel Bun. (Cf. Neculai Costin, Letopisețe II; A. D. Xenopol, vol. IV.) [I. S. F.]

2) C., soția lui Dumitru Cantemir și fata lui Șerban Cantacuzen, femeie vestita prin frumuseța ei. (Cf. Neculcea, Letopisețe; A. D. Xenopol, vol. IV.)

Casanova, *Giovanni Iac. C. de Seingalt*, aventurier, n. 1725 în Veneția, a fost la început preot, dar părăsi această cariera și călători prin toată Europa, devenind reunit prin numeroasele sale aventuri amoroase, ce le descrie mai târziu în *«Mémoires.»* † 1798 în Dux în Boemia ca bibliotecar.

Casarca rutila, pasere, v. Califar.

Casarma, (ital. *Caserma*), zidiri pentru instalarea soldaților dela sergent în jos, cu odai spațioase și luminoase, sale de spalat, mîncat, de gimnastică, bucatarii, odai mai mici pentru profesioniști, sergenți și pentru cancelarii, etc.

C. are coridoare largi, ca soldații să poată face exerciții de arme pe timpul cînd nu pot exercita în liber. C. se edifică pentru unul sau mai multe batalioane, de preferință pentru fiecare batalion în parte (sistemul pavilionar). Romanii vechi aveau multe C., dintre cari cea mai renumita era C. praetorianilor în Roma, zidita pe timpul lui Tiberiu. În Pompeji s'au gasit C. construite după sistemul observat pîna astăzi. În evul mediu nu erau C., neavînd statele armate stabile; abia sub Ludovic XIV a zidit Vauban C. În Anglia s'au

edificat multe C. frumoase, iar Franca edifică dela 1874 încoace C. grandioase.

C. cea mai modernă și frumoasă e cea din Dresda pentru 2 regimente de infanterie, câte 1 regiment de cavalerie și artilerie, 1 batalion de pioneri și unul de tren; are un arsenal, în care au loc 1200 de trasuri. În aceasta C. se află încă un spital, 1 școală de cadeți, 1 școală de calarit, 1 deposit de echipament, mai multe magazine, etc.

În România de vr'o dece ani se lucrează la completarea casarmamentului trupelor. Sistemul de C. adoptat este cel pavilionar, adică fiecare clădire sa nu cuprindă mai mult de un batalion, deosebit de pavilionul de administrație, unde își are biroul șeful de regiment. Pentru construcțiunea C.-lor regimentelor teritoriale, județele sînt datoare de a prevedea fondurile necesare pentru construcțiunea C. ce cade pe teritoriul lor.

Casațiune, desființare, anihilare a unei hotărîri definitive, date cu calcare de lege sau fără observarea formelor cerute de legi. (v. Curtea de casație.)

Căsătoria, ca taină, este binecuvîntarea și sfințirea legăturii dintre barbat și femeie pe temelii credinței statornice, ce-și promise mirele și mireasa pîna la sfîrșitul vieții.

C. din punct de vedere juridic român, este un contract prin care, după cum ține codul Calimach, „donă persoane de sex oșebit arata cu un chip legiuit a lor voința și hotarire de a viețui într'o legiuită însoțire cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu și cu cinste, într'o tovărășie nedespărțită, de a nasce prunci, a-i crește, a se ajuta între ele, după puțința, la toate întemplarile.» Dar acest contract este el pur civil sau totodată civil și religios? Această chestiune, care în toate țările s'a discutat, este încă astăzi controversată în România. Înainte de 1865 C. era un contract religios. Codul civil a secularizat-o; dar art. 22 din Constituțiune. cerînd și benedicțiunea religioasă, a adus asupra acestei materii o mare îndoială. Jurisprudența este mai mult dispusă sa considere acest contract ca pur civil. Afara de această gravă controversă notăm în legislațiunea română următoarele puncte. În ce privește împiedecările la casatorie, exista împiedecari *prohibitive* între naș sau nașa și fiu sau fiua (art. 145 C. C.), între tutor sau curator și nevîrstnica, între tata, fratele, fiul tutorului și pupila (art. 149 C. C.). Împiedecare desavîrșită există, după art. 143 C. C., între ascendenți și descendenți chiar născuți din nelegiuită însoțire. Acest art., după unii, ar recunoască concubinajul, dîndu-i efecte juridice. Proții pot fi căsătoriți, dar călugarii nu. Vîrsta legiuită pentru casătorie este de 18 ani pentru bărbați, și 15 pentru femei, dar se discută dacă legea cere ca ultimul an să fie împlinit sau numai început. Românii se pot casatori în străintate, ca și strainii în România, după formele cerute în locul nude ei se află și, în ce privește capacitatea, după legea lor națională. Regulele relative la nulități, la proba căsătoriei, la drepturile și datoririile soților, sînt mai toate luate după legislațiunea franceză.

Din punctul de vedere statistic, în România s'au încheiat, în termen mediu, la au 45 mii

de căsătorii, adică aproximativ 8 la 1 mie de locuitori. Aceasta cifră s'ar mari foarte mult, dacă s'ar înlesni formalitățile cerute pentru casatorie, căci se constată un mare număr de uniuni fără cununie între indiviți, cari se considera ca căsătoriți. Antori rom. dan acestor uniuni numele de C. *nelegitime*. Vîrsta medie la care se casatoresc bărbații este de 21 ani la sate și 31 la orașe; fetele se mărita la 21 ani. Timpul obiiciuit al casatoriilor este luna Februarie, înainte de postul Paștilor, și luna Novembre înainte iernei. Media născerilor de fiecare casa este de 4—5 copii. Din numărul de 45 mii căsătorii, mai mult de 900 se desfac toți anii prin divorț, adică aproape 2 la sută. Aceste date se deosebesc puțin de cele privitoare la țările mari din Europa, și puu Rom. între statele cele mai prospere, mai cu sama în ce privește nupțialitatea și numărul copiilor de fiecare familie.

În Ungaria C. civilă după mai multe și mari lupte a fost decretată în mod obligator prin art. de l. XXXI: 1894 și introdusă cu ord. ministr. pres. Nr. 2020 din 1 Oct. 1895. Media C.-lor încheiate în Ung. în anii 1891—95 a fost de 138,745, adică 9 la 1 mie loc. Din acelea s'au desfăcut prin divorț 1288, adică 9 divorțuri la 1 mie casătorii none.

C. *civild.* După Portalis: „filosofii considera în actul casătoriei numai legătura celor done sexe, jurisții numai contractul civil, iar canoniștii numai taina». C. civilă este un simplu contract, în sensul căruia un barbat și o femeie se obliga reciproc a conviețui continuu cu scopul de a conserva geunul propriu și a-și fi sub întreaga viață în ajutor. Ca ori și oare alt contract, cade exclusiv sub dispozițiunile legale ale statului, prin urmare C. e numai atunci validă și se poate considera existentă, când contractul se leaga în forma pretinsa de stat. După cum statul cantă să elimneze total sau în parte elementele bis. ale C.-ei, C. civ. poate fi *obligatorie*, când statul declară de validă C. numai în cazul dacă aceea se leaga înainte forului civil; *facultativă*, când C. se poate lega în mod valid atît înaintea forului civil cît și în biserica — după voia și alegerea celor interesati; C. *de necesitate*, când impedimente canonice nu permit legarea C. bisericesci, mirii pot lega C. valida înainte forului civil (Nothcivillehe). Este natural, ca bisericile nu privesc de validă nici o forma a C. civile, căci după diusele C. este o taina, pe care numai biserica o poate da; prin urmare cel ce leaga numai contractul civil al C.-ei, încă nu poate conta la recunoșterea C.-ei sale din partea bisericii, dar și viceversa, cel căsătorit numai după doctrina bisericii, nu este casatorit în sensul legilor de stat; o astfel de C. se considera de *concubinatus*, iar prunci de nelegiuiți.

Casca, armatură a capului, făcută din fier sau oțel calit, întrebuițată în evul mediu, închisa. În eraldică se pune deasupra scutului, arătînd calitatea celui ce o poartă, și anume: Când se vede de față, deschisa, e de cap încoronat. De obicei se întrebuițează puțin întoarsa spre dreapta, deosebindu-se prin numărul barelor de aur sau argint ce servesc de viziera. Astfel: principii, ducii, etc. o poartă de aur cu 9 bare, însă vețuta în față; marchizii cu 9, însa puțin întoarsa și de argint; comiții și vicomții

de argint cu 7 bare; baronii și gentilomii de noblețea veche cu 5 bare. Nobilii de 3, generalii o poartă de oțel cu 3 bare; iar înobilii de curând o au de profil, în oțel, cu viziera lăsată fără bare. De multe ori însa aceste reguli sunt puțin pastrate, confundându-se unele cu altele. Boierii români, cari n'au titluri străine, au de drept să poarte pe cea cu 5 bare. C. se pune deasupra scutului în diferite feluri, și are pe crescet coroana corespunzătoare. Ați însă se întrebuințează mai ales singură coroana. [O. L.]

Casca, (botan.) organ concav cu aparența acestui obiect; s. e. sepalul posterior dela florile de Omag; periantul unor Orchidee.

Cascade, *munții*, o parte a Alpilor maritimi nord-americani, 750 km. lungi; se întind în statul Oregon și teritorul Washington. Cele mai însemnate piscuri sunt: Mount-Baker (3256 m.), Mount-Rainer (4400 m.), Mount-Hood (3736 m.) Numiți C. dela cascadele formate de riul Columbia, care strătaie așești munți.

Cascarilla, numirea scoarței dela *Crotou* Eluteria Benn.; se folosește în medicină ca tonică.

Căscatul e o mișcare respiratorică și anume o inspirație înceată, profundă, cu gura larg deschisă, urmată de o expirație mai mult sau mai puțin lina. C.-ul e un simptom al lipsei de oxigen; obvine totdeauna când circulația sângelui slabesc, s. e. la oameni obosiți.

Cașcaval, o specialitate de caș din lapte de oaie; se fabrică în cașerile mari de cătră oierii români ardeleni cu deosebire de locuitorii din Săcele (lângă Brașov), cari își țin oile lor în România. C. este bine presat în falii rotunde, cam 5—6 cm. groase; se conservă bine $\frac{1}{2}$ —1 an. Kilogramul de C. se vinde 1.50—2.50 lei, sau 60 cr. până 1 fl. 20 cr.

După analizele făcute de nou, C. conține:

a) C. nou de 3 săptămâni	b) C. vechiu de 1 un	
apă	50.5%	39.1%
caseină și album.	28.0%	28.0%
unt	14.1%	25.5%
substanțe organice		
fara azot (zachăr sau lactoasă)	2.5%	1.4%
cenusă (substanțe minerale)	4.8%	6.0%

(Cf. Rentabilitatea economiei de vite în exploatarea mare. București, 1889).

[Dr. G. M.]

Cascheta, (franc. casquette), șapcă de postav sau piele cu vizieră (cozoroc).

Căscioarele, 1) C., com. rur. în Rom., j. Ilfov cu 1209 loc. agricultori; are 1 biserică și 1 școală; în partea de est a com. se ved ruinele unei mănăstiri, numită a lui Negru-Vodă. 2) C., fostă mănăstire în Rom., j. Vlașca; aici se ved pietrele mormântale ale boierilor Crețulesci și Băleanu; astăzi servește ca biserică de mir pentru loc. din com. rur. C. 3) C., com. rur. în Rom., j. Vlașca, formată din 5 cat., toate situate pe proprietatea statului, vatra fostei mănăstiri C., având în total 1340 loc. Aici a fost stabilit la 1876 institutul »Lumina«, în care pe lângă 4 clase primare mai erau și 2 clase gimn.; la 1883 acel institut a fost stramutat la Găesci.

Caseina, substanță ce se află dizolvată în lapte. Chiagul (din rânza de vițel sărat) sau un acid o face insolubilă, și laptele se coagulează (lapte

sărbeșit, fost în vas înăcrit, stătut, etc.) Substanța dizolvată în alcalii sau în var stins servește ca mordant la îngroșarea și lipirea colorilor pe stambe, în zugrăvirea edificiilor, ca chit, ca fonduri la colorații de fibre vegetale, obiecte de ebenisterie, etc. C., din care s'a scurs zerul, e caș dulce; cașul sărat și preparat diferit e brânza.

C. vegetală sau *legumina*, este o substanță aluminoidă, care se găsește în semințele plantelor leguminoase: fasole, mazere, linte, etc. Se prepară din acestea extrăgându-le cu apă și precipitând cu acid acetic. Precipitatul de C. spălat cu alcool și eter se prezintă sub formă de floconi coagulăți, iar uscat devine lesne friabil.

Caselli, *Ioan*, abate, fisician italian, n. 1815 în Siena (Toscana), † 1892; 1854 a construit pantelegraful, cu ajutorul căruia putea să transmită manuscrite și deseneuri. A publicat o revistă de științe fizice numită »La Recreazione«.

Casemata, ori ce adăpost sau local construit în zidarie și acoperit cu pământ. Se întrebuințează în fortificațiunea permanentă. C. poate să fie construită astfel ca să servească de locuință trupelor, sau să fie organizată ca să concureze la așterea uragilor de fortificație, instalând în ele tunuri sau trupe, practicând în părțile de față ambrasure sau crenele, pe unde sa se poată trage focuri. Actualmente toate aceste locale sunt bolite, bolțile sunt de beton de o grosime de 2.00 m. și adesea de 3.00 m., pentru ca să se poată rezista efectelor explozibililor moderni. La începutul apariiunii tunurilor ghintuite se făcea partea dinaintea a C.-ei cu tunuri, câte odată cuirasată. C. cuirasată acum este înlocuită cu cupola metalică.

Caserta, provincie italiană (în Campania), numită până la 1871 Terra di Lavoro, 5974 km.² și 714,131 loc. (1881); se împarte în 5 cercuri: C., Gaëta, Nola, Piedimonte d'Alife și Sora. *Capitala* C. Versailles-ul Neapolei, are 17,354 loc. (1881), un castel regal (zidit 1752 de regele Carol III) cu o frumoasă grădină și un mare apaduc; rezidența unui episcop.

Caseta, (franc.) 1) cutie mică, mai ales cu cheie, pentru a păstra bani sau giuvaere; 2) în sens mai special: cassa particulară a unui principe.

Cașgar, odinioară capitala provinciei chineze Turchestanul de est, în o regiune foarte fructiferă, cu 60—70,000 loc.; comerțiu însemnat cu bumbac. C. e încungiuat cu un zid puternic de lut.

Cash, (engl., pron. caș), bani gata; apoi și numele unei monete chineze.

Casilinum, în vechie oraș în Campania, pe locul unde se află aji Capua; însemnat prin asediul lui Hannibal.

Casimcea, 1) C., rîuleț în Rom. (Dobrogea), izvoresce în j. Tulcea și se varsă în lacul Tașău, j. Constanța. 2) C., com. rur. în Rom., j. Tulcea, formată din 6 cat. cu 2888 loc. Români (1268), Bulgari (561), Tătari (422), Turci (80), ș. a.; are 2 biserici ort., o gîmie și 3 școale. Loc. se ocupă în general cu agricultura.

Casimir, regi ai Poloniei. v. Kazimir. — C. *Périer*, v. Périer.

Casin, (ital. casino; dimin. din casa). Loc de întrunire spre a cetii, juca, etc.

Cașinu, 1) C., rîu în Rom., j. Bacău, afluent pe dreapta al Trotușului; izvoresce la hotarul

Trans. și se varsă în Trotuș la Onesti. 2) *C.*, com. rur. în j. Bacau, pe valea râului *C.*, formată din cât. *C.* și Curița având 1774 loc., 4 biserici și 1 școală mixtă. 3) *C.*, fostă mănăstire în j. Bacău, în com. rur. Manastirea *C.*, zidită la 1655 de Stefan Gheorghiu-Voda, care avea aici curți mari domnesci, ale caror ruine se văd și astăzi; mănăstirea *C.* cu casele domnesci din cuprinsul ei era încungiuată cu zid de piatră înalt și cu turnuri; zidul a fost stricat de Mihai Racoviță-Vodă la 1717, fiind-ca Nemții și Ungurii veniau de se închideau aici, când pradau Moldova. Egumenul Isaia Țarigrădeanul la 1820 a întreprins să facă din nou zid împrejurul mănăstirii. Biserica e frumoasă, înaltă și mare; la dreapta este tronul domnesc cu marca țerii Moldovei, așezat pe doi lei și alături tronul mitropolitului; icoanele sînt de pictură bizantină aleasă. La 1821 biserica a fost profanată de Turci. Mănăstirea *C.* avea mulți călugari pe la 1840; la 1742 împreună cu altele a fost închinată sf. Mormânt de Constantin Mavrocordat; astăzi servește ca biserica de mir pentru loc. din satul Manastirea *C.* 4) *C.*, Mănăstirea *C.*, com. rur. în j. Bacau, situată în valea râului *C.*, cu 2509 loc.; are 1 biserica (fosta mănăstire *C.*) și o școală mixtă. Pământul acestei com. e bogat în păcură; posedă izvoare cu apă sulfuroasă, 5 izvoare cu apă sărată, piatră de construcție și piatră de var. Aici se găsește o fabrică de petrol. (Cf. Dicț. geogr. al j.-lui Bacau. Buc., 1895.)

Casinum, în vechime oraș înfloritor în Italia, ocupat 312 a. Chr. dela Samniți; ați se afla în locul *C.*-ului orașul Cassino.

Casiterita, mineral, oxid de staniu, cristalizează în sistem patrat. Colorarea variază dela galben-brun la roșu-brun până negru. *C.* e singurul minereu de staniu; se găsește în impregnațiuni și în filoane însoțind unele roce granitice (granulit, greisen, etc.) Giseminte mai importante sînt în Cornwall (Anglia), în Erzgebirge, în statele California, Dakota și Virginia (St.-Unite), în Mexico, China și pe peninsula Malacca. Din aluviuni se exploatează în Australia și pe insulele malaice.

Caslav, v. Ceaslau.

Casmaua, (*arșul* sau *hârlețul*), un instrument agricol de mîna, compus dintr'o lamă în formă triunghiulară sau de trapez, întocmită spre a i-se fixa coada. Cu el se lucrează pământul mai bine decît cu plugul și sapa, însa mai încet. (La un hectar trebuiesc 50—200 țile). *C.* englezesci sînt cele mai bune, fiind de oțel fără vargă. *C.* se folosește cu deosebire la cultura de gradină și a viilor. Cultura cu *C.* a Belgieților este renumită și cunoscută în lumea întreaga ca tuturor superioară.

Casmenae, v. Camenae.

Cașmir, numele complet *C.* și *Giamu*, provincie în India estică, sub suzeranitatea Angliei, în partea nord-vestică a munților Himalaia, de ambele părți ale Indului; 209,500 km.², cu 2,543,952 loc. (1891), cari vorbesc un dialect neoindic și sînt cel mai frumos tip de Indieni. *C.* e una dintre cele mai frumoase regiuni, cu o vegetație abundență, fructe gustoase, pământ fructifer. Locuitorii sînt agricultori și păstori (în oi, capre, vite cornute); industria produce vestitele șaluri de *C.* Până la 1341 a fost provincie neatârnată,

atunci ajunse sub principii indieni mohamedani. 1586 a fost încorporat prin Aobar la imperiul din Dehli; 1752 supus de Afgani. Dela 1849 stă sub suzeranitatea Angliei; tronul e ocupat de un Maharadșa, administrația o conduc funcționari englezi.

Cașmir, țesătură fină și scumpă, făcută din lîna caprelor de Cașmir de pe munții Himalaia. Se fac mai cu samă șaluri prețioase în capitala Cașmir, cari excelează prin finețea și prin suplețea lor, cât și prin colorile și modelele lor deosebite. În comerțul zilnic se vinde sub numele de *C.* o stofă fină de lîna, lucie pe fața și pe dos mai péroasă.

Cason, (magh. *Kászón*) ținut în Trs., în partea sudică a cott. Ciuc, 360 km.², teritoriul muntos cu bradet, cu o populație preste 6000 Magh. și Rom. Numirea o are dela riul și munții de același nume, cari despart cott. Ciuc de al Trei-Scaunelor și de România. Ținutul e strătaiat de rîuri și părae de munte: *C.*, Sete, Uz, Mocșvár, Bakmáj, Gubás, etc., piscuri de munți: Nemerere 1650 m., Nyerges, Répát 1300 m., ș. a. Are multe izvoare cu ape minerale dela *C.* (Jakabfalva, Répát, *C.* mare). [E. C.]

Cașovia, (Kaschau, Kassa, Kosice), oraș liber reg. în nordul Ung., cottul Abauj-Torna, capitala acestui comitat, situat la dreapta rîului Hernad, cu 28,884 loc. (1891) afară de miliție (14,421 Magh., 3801 Germ. 9713 Slovaci). Catedrală frumoasă, de pe timpul lui Ludovic cel Mare, renovată la 1877; residență episcopescă; *C.* a fost în trecut și e și ați cel mai industrial și comercial oraș din nordul Ungariei; în *C.* se află direcțiune financiară, direcțiune de poste și telegraf, comanda de corp și a cercului de întregire 34; aci este tablă reg., tribunal, judecătoria financiară și de presa, procuratură supremă, cameră advocațială, de industrie și comerț, etc.; institute de învățămînt: academie de drepturi, școală reală și gimnasiu, seminar, preparandii (2), 13 școli populare publice și 5 asile de copii; școală agronomică, școala de mașine și alte școli speciale; muzeu, teatru, societăți culturale și filantropice, etc.; în *C.* apar 5 fiți și reviste. În privința industrială și comercială *C.* deja în evul de mijloc forma emporiul Ungariei de nord; în *C.* se află fabrica de tutun, de mașini, de mobile de lemn și de fier, de parchete, de hîrtie, de bere, de scrobecala, de spirit, cărămizi, etc.; salama și șuncile de *C.* sînt renumite. Artiile de comerț, afara de produsele industriale, sînt: vite, bucate, vin, lenne, etc. Comerțului servește filiala băncii austro-ung. și vr'o 5 bănce. *C.* e centru de cai ferate. — *C.* a fost întemeiată de coloniști germani, prin secl. XIV devine cetate și oraș liber, în secolii următori și mai ales după lupta dela Mohács *C.* devine centrul Ungariei de nord și joacă rol important în luptele dintre Ardeal și Habsburgi. Carol III, dupa pacea dela Satmar, desfîntînd fortăreața, *C.* își pierde însemnatatea politică. Poziția favorabilă a orașului și drumurile de fier ridică *C.* la importanță comercială.

Caspari, 1) *C.*, *Carol Pavel*, teolog luteran și orientalist, n. 1814 în Dessau din parinți ovari, 1838 trecu la creștinism, † 1892 în Cristiania ca profesor de teologie la Universitatea de acolo. Scr.: »Grammatica arabica«, (2 vol., 1844—48); »Quellen zur Geschichte des Taufsymbols«, (3 vol.,

1866 75) și numeroase tractate biblice și din sfera istoriei bisericești, scrise în limba germ. și norvegiana. 2) *C. Otto*, scriitor filos., n. 1841 în Berlin, dela 1877 profesor în Heidelberg. Ser.: *Leibniz' Philosophie*, (1870); *Urgeschichte der Menschheit*, (2 ed., 1877); *Grundprobleme der Erkenntnistätigkeit*, (2 vol., 1876—79); *Hermann Lotze*, (1883); *Gründe und Lebensfragen der philosoph. Wissenschaft*, (1886), ș. a. Tendința scrierilor sale este: a aduce în consonanță filosofia cu științele naturale moderne.

Caspica, Marea, cel mai mare lac pe pamânt, situat între Europa și Asia, se întinde dela nord spre sud în lungime de 1174 km., având lațime de 200—350 km.; are termuri scunzi și uășipoși, numai la nord sunt mai înalți. Punctele cele mai înaintate sunt Cap Șachov și Cap Tiub-Caragan; dintre sinuri sunt remarcabile: cel dela Astrachan, cel dela Baku, Ksilagaci, Enseli, cel dela Astrabad, Carabugas și Cociac. C. e mărginită de trei laturi de Rusia, în sud de Persia; Rușii susțin pe C. o mica flota. Dintre orașele situate lângă C. aparțin Rusiei: Guriev, Astrachan, Petrovsc, Baku, Saliay, fortul Novo-Alexandrovsc, iar Persiei: Hassanaabad, Barferuș, Ferabad, Astrabad. Apa C.-ei e sarată. Navigația e împreunată cu primejdii din cauza multelor bance de nasip și a furtunilor mari.

Cassa, 1) dulap de fier, în care se pastrează banii și hârțiile de valoare. C. cuirasate sau pațerate sunt cele mai perfecționate casse, construite din oțel foarte tare, așa încât nu se poate sfredeli decât după o muncă îndelungată. 2) C. la institute și întreprinderi comerciale e acel *des-părțământ* sau local, în care se fac plătirile (se dau și se primesc banii). 3) C. în înțelese comercial înseamnă banii gata, numărul aflător în C., precum și registrul, care ține în evidența numărării (v. și Contabilitate); a plăți per C. = a plăti cu bani gata; a faceri per C. sunt afaceri dîlnice, cari se pot încheia numai decât.

»C. de depuneri și consemnațiuni« în Bucuresci, înființată prin legea dela 8 Aug. 1876, primește și păstrează valori și bani, dă împrumuturi; operațiunile ei în 1895—96 au fost de 674.809,055 Lei.

»C. de economii« alipită pe lângă C. de depuneri și consemnațiuni în Bucuresci, înființată la 1881; în Sept. 1896 suma depunerilor era 24.157,616 Lei.

»C. de păstrare« (reunine) în Seliște, Trs., (cott. Sibiu), înființată la 1884; capital social 10,300 fl., format din mîse à 100 fl.; profitul în 1896 a fost fl. 7,410-95.

»C. de păstrare în Mercurea«, Trs., soc. pe acții cu capital de 32,000 fl. înființată 1898.

C. de prevedere sau C. de retragere, institute înființate sub garanția statului sau a comunei, avînd menirea a înlesni lucrătorilor adunarea de sume mai mari, pentru casuri de boală sau neputință, din micile lor economisari, sau a asigura lucrătorilor ori funcționarilor o rentă viageră.

Cassagnac, Adolphe și Paul, publiciști, v. Granier de Cassagnac.

Cassai, unul dintre cele mai puternice râuri laterale ale râului Congo. Isvorește în sud dela Congo (12° l. sud., 19° l. est), în cursul său ia mai întăiu direcțiune spre nord, apoi spre vest și se varsă în Congo. În partea sa inferioară

rîul C. e navigabil, și ajunge la o lațime peste 10 km. În 1885 a fost mai deaproape cercetat și scrutat de către Wissmann, Dr. Wolf, François și Hans Müller.

Cassala, (Taka), provincie africană spre est dela Chartuni, percursa de rîul Atbara; 8100 km², cu 38,000 loc., cu locuri moșiroase. Capitala *Cassala-el-Lahs*, în departare de 385 km. dela Chartuni, 10,000 loc. De present în posesiunea Italiei.

Cassandra, fica lui Priam și a Hekabei; avea dela Apollo darul profeției, dar nu era creștută; după ocuparea Troiei cădî prada lui Agamemnon, care o duse cu sine ca sclava și amoreza la Mykene, unde ambii fură uciși de Klytjemnestra.

Cassano, localități în Italia. 1) *C. al Ionio*, oraș în provincia Cosenza, cu 7407 loc. (1881) și un castel vechiu zidit pe stânci înalte; 2) *C. d'Adda*, orașul în provincia Milano, cu 4883 loc., vestit prin învingerea lui Suvorov asupra Francezilor la 1799 și prin înfrîngerea suferită de principele Eugen în lupta contra lui Vendome la 1705.

Cassel, 1) *C. oraș* în depart. francez Nord, arondism. Hazebrouck, cu 2596 loc. (1890); în apropiere se afla urmele unei șosele romane.

2) *C. (Kassel) district* în provincia prusiana Hessen-Nassau, 10,114 km.² și 820,988 loc. (1890); se împarte în 24 cercuri administrative. 3) *C. oraș*, până la 1866 capitala ducatului Hessen, situat pe ambele termuri ale râului Fulda în o vale largă; cu 81,752 loc. (1895). Se împarte în Altstadt, Oberneustadt, Unterneustadt și Hohenzollernstadtteil; se distinge Oberneustadt, întemeiat la 1688 de emigranți francezi. Are 180 bulevarde și 19 piețe publice, unu multe biserici, între cari cea mai remarcabilă bis. St.-Martin; castel regal, galerie de tablouri, muzeu împreunat cu o mare bibliotecă (170,000 vol. și 1600 manuscrise), mai multe casarmer, 2 gimnazii, școale reale, industriale și comerciale, seminariu; trei gari; industrie înfloritoare (fabrici de mașini și vagoane, pianuri, chimicalii, etc.). În istorie se amintesc o localitate Chassala prima data la 913 sub regele Conrad I.

Cassel, 1) *C. David*, literat ovreu, n. 1818 în Glogan, dela 1872 docent la școala superioară ovreiască în Berlin, † 1893. Scr.: *Hebräisch-deutsches Wörterbuch*, (4 ed., 1889); *Geschichte der jüdischen Litteratur*, (2 vol., 1872—74); *Lehrbuch der jüdischen Geschichte und Litteratur*, (1879), ș. a. 2) *C. Pavel Stefan*, teolog luteran și literat, n. 1821 în Grossglogan din parinți ovrei, 1855 trecu la biserica luter. și funcționă dela 1868 ca predicator în Berlin, † 1892. A scris numeroase opere religioase, istorice, istorico-culturale și literare.

Cassia L., (botan.) gen de plante din fam. Leguminoselor-Caesalpineae, trib. Cassieae, răspândit pretutindenea în țerile calde, în specii numeroase, dintre cari unele se cultiva la noi în florarii. Foile dela *C. acutifolia* Del. și *C. angustifolia* Vahl., ambele din Africa nord-estica până în Estindia nord-vestică, se folosesc în medicina, ca laxativ, »folia Senae«. [A. Pr.]

Cassianus, Johannes Massiliensis, întemeietorul senipelagianismului; a propagat în Orient asetica; C. este întemeietorul monachismului în Provence. † 432.

Cassicus, gen de paseri din grupa Deutirostrelor, familia Sturnidelor.

Cassini, 1) *C. Giovanni Domenico*, astronom și geograf, n. 1625 în Perinaldo lângă Nizza, 1650 prof. în Bologna, îndreptă teoria mișcării trabașilor lui Iupiter, statori timpul cursului lui Iupiter; dela 1669, ca director al observatorului astronomic din Paris, a descoperit 4 trabași de ai lui Saturn, a aflat legile mișcării lunei în jurul osiei sale (legea lui C.); a lucrat și ca geodet; † 1712. Scr.: »Opera astronomica», (1666); »Autobiografia lui C. în »Mémoires pour servir à l'histoire des sciences», (Paris, 1810). 2) *C. Jacques*, astronom, fiul lui Giovanni, n. 1677 în Paris, 1712 direct. observat. astr. de aci; † 1756 în Thury lângă Clermont. Observator eminent. Scr.: »Traité de la grandeur et de la figure de la terre», (Paris, 1718), etc. 3) *C. César François*, fiul lui Jacques, n. 1714 în Paris, cunoscut ca geodet excelent; † 1784.

Cassino, v. Monte C.

Cassiodorus, *Magnus Aurelius*, istoric și om de stat roman, n. pe la 480 în Scyllacium, a fost secretarul regelui ostrogot Theodorici și sub urmatorii acestuia a avut funcțiuni înalte. † pe la 575, lasând după sine mai multe opere istorice însemnate. [Dr. P. O.]

Cassiopeia, după mitol. gr. a fost mama Andromedei (v. ac.), pe care Perseus a scapat-o de un monstru de mare.

C. este și numele unei constelațiuni pe emisfera nordică a boltei ceresci, având rectascensiune de 344—48° și declinațiune de 46—70°. Se distinge prin 5 stele principale (2 de gr. II și 3 de gr. III), ce formează un W neregulat. Heis asigură ca cu ochii liberi se pot vedea în această constelațiune 126 stele. În 11 Nov. 1572 s'a ivit aici o stea de candelă planetei Venus, dar după 17 luni iar a disparut.

Cassiterides insulae, (*lat.*) se numiau în vechime insulele din fața coastei britanice și insula Wight; din C. aduceau Fenicienii cositor și plumb.

Cassius, 1) *Gajus C. Longinus*, autorul principal al conjurațiunii contra lui Caesar; 54—53 a. Chr. în reșoiul contra Parților, căștor sub Crassus; deși partisan al lui Pompeius, Caesar îl agrătia și 44 îl înaintă împreună cu Brutus la demnitatea de praetor; totuși în același an, după ce câștigă și pe soțul seu Brutus, concepă planul asasinării lui Caesar, pe care în 15 Martie împreună cu alți conjurați îl și execută; în Sept. 44 merse în Siria, își întări armata și învinse 43 pe Publius Dolabella, care voia sa-l alunge. La vestea, ca se apropie Antonius și Octavianus, merse în Asia mica. se întâlni la Smyrna cu Brutus, apoi trecura în Macedonia și se ciocnira 42 la Philippi cu armata dușmană; C. fu învins la prima ciocnire de Antonius și creșdând și pe Brutus batut, se lasă să fie ucis de catra un libertin. 2) *Gajus C. Longinus*, jurisconsult însemnat în secl. I; scrisc însemnata opera juridică »De iure civili» și întemeia o școala juridică 3) *C. Parmensis*, din Parina, unul diutre asasinii lui Caesar; comandă sub Brutus și Gajus C. o parte a flotei; după lupta dela Philippi, 42 a. Chr., merse la Sextus Pompeius în Sicilia, pe care îl parăsi 36 și ajunsse legat al lui Antonius; după lupta dela Actium 31 fu ucis în Athena din

porunca lui Octavianus. El a fost și poet și a scris elegii, epigrame și tragedii, cari însa au perit.

Castaldi, *Panfilo*, afirmativ inventatorul tipografiei cu litemobile, n. 1398 în Feltre în Lombardia, unde întemeia o școala a sciințelor frumoase, bine cercetata de straini. Pe aceasta cale — se ăice — ca ar fi aflat Gutenberg sau Faust despre invențiunea lui C. (Cf. Fumagalli, La questione di P. C., Milano, 1891).

Castan, numele poporal al arborelui fructifer Castanea vesca Gaertn. (v. ac.) *C. sellatec*, *C. porcesc*, *C. calului*, numiri populare ale arborelui Aesculus Hippocastanum L. (v. ac.).

Castane, (zool.) numesc pescarii din Cristesci (j. Iași) coleopterile mari acvatice, ca Hydrophylos, Ditisclus, etc. [Dr. N. Leon.]

Castanea Gaertn., (botan.) gen din fam. Cupuliferelor, trib. Quercineelor, cupiinde arbori cu frunzele alterne, mai adesea serat-dentate; flori monoice. Acest gen are doue specii, ce cresc în regiunile temperate ale emisferei boreale, una originară din Asia, (în Europa este indigea sau cultivata deja de mult), și una se afla în America nordică. Prin părțile noastre creșce spontan sau cultivat *C. vesca* Gaertn. vulgar Castan, ale carui fructe comestibile sânt numite Castane. Aceste plante au proprietăți adstringente. *C. vesca* Gaertn., se cultiva pentru fructele sale comestibile și pentru lemnul seu prețios. Involucrul fructelor este întrebuițat ca tinctorial, iar scoarța arborelui se întrebuițea pentru tabăcitul pieilor și pentru fabricațiunea cernelei. [Z. C. P.]

Castaneaceae, (botan.) sinonim *Cupuliferae*. (v. ac.)

Castanete, (franc. *Castagnettes*), instrument de percursiune format din doue bucați de lemn tare sau de os, concave și legate împreuna ca cele doue valve ale unei scoici, loviudu-se uua de alta dau un sunet destul de placut. C.-le le gasim la Greci sub numele de Crotale (v. ac.), și în tot Orientul au fost și sânt un instrument favorit pentru acompaniarea și marcarea ritmului în melodiile dansurilor femeiesci. Adeveratele C. au devenit populare mai cu sama în Spania, Francia sud. și Italia sud., cu deosebire pentru jocurile spaniole și neapolitane Bolero și Taran-tella (v. ac.).

Castanos, *Don Francisco Xaver de*, duce de Baylén, general spaniol, n. 1756; educația militara a priuit-o în Prusia. În reșcoala contra Francezilor (1808) a comandat armata din Andalusia, silind pe generalul franc. Dupont de l'Etang sa capituleze la Baylén; dar mai târziu fu batut la Tudela. În 1811 a luptat sub comanda supremă a lui Wellington. La 1843 a fost ales tutor al reginei Isabella. † în 24 Sept. 1852.

Caste, clase de rang ale unui popor; în general: clasa socială. În Egiptul vechiu se deosebiau: C. prima a preoților, a doua a ostașilor și a treia a celuilalt popor, care în diferite timpuri s'a împărțit în mai multe clase. Preoții s'au împărțit după rangul ce l-au capetat dela ăeitarea, careia îi serviau. Ei formau punctul central și sufletul vieții statului. C. ostașilor pe timpul lui Herodot numera 410,000 armați. Pamântul țerii a fost împărțit între rege, preoți și ostași, iar C. a treia, parte ca arăndași, parte ca sclavi, lucra pamântul tuturor. În India veche C. se

numiau: Sudra și Paria, două C. din clasa sclavilor, apoi Brahmanii, Kșatriya și Waisya, trei C. din clasa domnitoare. [Atm.]

Castel, fortareața mică, cetățuie; zidire mai mare și frumoasă la țeară. *Castelan*, comandantul garnisoanei unui C.

Castelar, *Emilio*, mare orator, om politic, profesor și scriitor spaniol, n. 1832 la Cadix. Studia dreptul fără pasiune la Madrid, în urmă se ocupă de studiul literelor și al istoriei. Incepă de vreme a scrie în ziarele democratice. În 1858 o carte a lui »Ideas democráticas: la fórmula del progreso« îl semnală lumii politice. Guvernul îi luă catredra de istorie dela facultate, pe care o obținuse prin concurs. În 1866 C. luă parte la revoluțiune, fu condamnat la moarte și nevoit să fugă la Geneva și la Paris, unde scrisese asupra moravurilor parisiene în timpul expoziției (1867) articole foarte frumoase. Cu ocazia revoluțiunii din 1868 el se întoarce din exil, fu numit ministru și apoi președinte al Cortes-ilor și șef al partidului republican, C. se arătă ca unul din cei mai străluciți oratori și scriitori din veacul nostru.

Castelfranco, oraș în provincia ital. Treviso, lângă riul Musone, cu 5247 loc. (1881). Aici au reputat Francezii la 1805 o strălucită învingere asupra Austriacilor comandați de principele Rohan.

Castellamare, 1) *C. de Golfo*, port în provincia ital. Trapani, pe malul nordic al Siciliei, cu 15,303 loc. (1881), comerț cu cereale, vin și ulei. Vechiul Emporium Segestae. 2) *C. di Stabia*, oraș în provincia ital. Neapole, lângă mare, pe ruinele vechiului Stabiae, cu 24,914 loc. (1881), șantier, comerț și isvoare minerale.

Castelli, *Ignat Francisc*, poet dramatic germ., n. 1781 în Viena; † 1862. A scris peste 100 de piese teatrale pline de humor și foarte populare pe timpul său în Viena.

Castellon, 1) provincie spaniolă în fostul regat Valencia, are 6465 km.² 2) Capitala provinciei C., numită C. de la Plana, cu 25,193 loc., comerț însemnat, pânzărie.

Castelnuovo, (slav. Erceg Novi), oraș în Dalmația, căpitanatul Cattaro, la intrarea în Bocche di Cattaro, 1120 loc. (1890), cu ziduri vechi de cetate, spital mare militar; în apropiere se produce vinul marzemina.

Castelnuovo, 1) *C. Leo di* (pseudonimul contelui Leopold Pullè), scriitor ital., n. 1835 în Verona, și-a câștigat merite mai ales ca autor dramatic; a scris și poezii lirice. 2) *C. Henric*, romancier ital., n. 1839 în Florența; a fost aplicat la o firmă comercială până la etatea de 31 ani, când a ieșit de acolo și s'a făcut ziarist. Primul roman l-a publicat la 1872; de atunci a mai publicat o serie de romane și povești, cari i-au câștigat un loc de frunte în literatura ital. moderna. Trăiește în Veneția.

Castelvecchio, *Richard*, cu numele adevărat conte Iulius Pullè, scriitor ital., n. în Verona la 1817; s'a distins — ca și fiul său Castelnuovo — pe terenul literaturii dramatice.

Casti, *Ioan*, poet ital., n. 1721 în Montefiascone, † 1803 în Paris; în orașul natal a fost prof. de teologie, apoi s'a dus la Roma, Firenze și cu Iosif II la Viena; cu fiul ministrului Kaunitz a călătorit aproape prin întreaga Europă, s'a reîntors apoi la Viena, unde a scris pentru teatrul

de curte; mai apoi s'a dus la Paris, unde a și murit. C. a fost cu preferință poet satiric.

Castiglione, 1) *C. delle Stiviere*, oraș în provincia ital. Mantua, cu 3720 loc. (1881); matașarie. Aici învinse la 5 Aug. 1796 Napoleon I pe Austriacii comandați de Wurms. 2) *C. di Sicilia*, oraș în prov. ital. Catania, cu 8114 loc. (1881), cari cultivă mătasa, vinul și olivele.

Castilho, *Antonio Feliciano de*, poet portughez, n. 1800, † 1875 în Lissabona; membru al academiei de acolo. Scr. principale: »Cartas de Echo a Narciso«, »A noite do castello«, »Amor e Melancholia«, etc.

Castilla (span. *Castilla*), ținutul central al peninsulei pirenice, simburile monarhiei spaniole; se împarte în C. veche și C. nouă. 1) *C. veche*, partea nordică a Spaniei centrale. aparține platurilor mai mari ale Europei, cu vai foarte fructifere; cuprinde provinciile: Leon, Zamora, Salamanca, Palencia, Valladolid, Avila, Segovia, Soria, Burgos, Logrono și Santander; 104,229 km.² și 2.681,676 loc. (1887). 2) *C. nouă*, partea sudică a Spaniei centrale, puțin cultivată, cu întinse stepe; cuprinde provinciile: Madrid, Toledo, Ciudad Real, Cuenca, și Guadalajara; 72,160 km.² și 1.780,003 loc. (1887). Ambele provincii sunt despărțite prin *Munții C.-ei*, numiți *Carpeto-Vetonica*, ce se întind dela nord-est spre sud-vest trecând și în Portugalia; cei mai însemnați munți sunt Sierra de Somoșierra, de Guadarrama, de Avila și de Gredos, în Portugalia: Serra da Estrella și da Cintra. *Istoria*. C. din secl. VIII era sub regii din Asturia, cari guvernau C. prin conți indigeni, dintre cari unii erau aproape independenți. 1026 C. treci la regele Navarrei, iar 1035 C. veche o primi Ferdinand I, care uni C. veche cu Leonul sub numele de regatul C.-ei. Urmașii acestuia împărțiră de nou regatul, cuceriră regatul Toledo dela Mauri, dându-i numirea C. nouă; 1230 Ferdinand III uni regatele de nou. Prin casatoria Isabellei de C. cu Ferdinand de Aragonia, la 1479 se uniră definitiv ambele regate formând regatul Spania.

Castilloa Cervant., (botan.) gen din fam. Urticaceelor, trib. Artocarpeelor, cuprinde arbori cu frunze alterne scurte pețiolate, flori monoice, dispuse în capitule dense. Aceste plante conțin în interiorul lor un suc lăptos. C. are 2 sau 3 specii, ce cresc în America centrală și în insula Cuba. *C. elastica* Cervant. este specia cea mai importantă, căci latexul său alb, foarte abundent mai cu samă în timpul ploilor, produce Cauciuc, care se obține în diverse moduri. [Z. C. P.]

Castitate, virtutea morală de a înfrina boldul sexual. C. celor necasatoriți se dice virginitate. La C. în sens strins se obligă pentru totdeauna persoanele monachale, diaconii și preoții veduvi la ortodoksi, la rom.-cat. toți preoții. (v. Celibat.) [Dr. Is. Marcu.]

Castor, mamifer, v. Bibru.

Castor și Pollux, în mitol. gr. și romana (la Greci sub numele *Dioscuri* [v. ac.], la Romani când *Castores*, când *Polluces*), doi juni în armatură strălucită, cu mantele de purpur și pe doi cai albi, și despre cari se credea că întră în luptă pentru favoriții lor, iar după învingere dispar. Locrienilor li-au ajutat în bătălia dela Sagra, iar Romanilor în bătălia dela lacul Regilus în contra Tarquinilor. Dictatorul Posthumus i-a

văduț, și pe o stânoă a aflat și urma de co pita a calului lui Castor. Ei au venit și în Roma, și în forul roman la isvorul Iturinei și-au adăpat caii și au dus scire despre învingere. Ei se serbatoriau la Idele lui Iulie, când junii calareți din Roma, înarmați și îmbrăcați în haine serbatorresci, mergeau în procesiune. [Atm.]

Castorea, produs de origine animală; se găsește în două vesicule, cari fac parte din aparatul genital al castorului (C. feber și C. americanus). Se întrebuințează în medicină, ca antispasmodic.

Castoria, oraș cu 11,000 loc. în Macedonia, situat foarte frumos pe istmul, care leagă o insula în lacul de Castoria cu uscatul. Locuitorii în cea mai mare parte sînt Greci; este de notat ca mulți între ei sînt de origine bulgară. Vr'o 350 de case sînt turcesci, și 100 iudovesci (Spanioli). Element arămănesc, afara de abia 20 familii cu simțeminte grecesci, nu locuiesc aici. C. este oraș important ca sediu al autoritaților turcesci, ca cel mai nordic centru al Grecismului. În C. se face mare comerț cu piei.

Castorin, stofă de lână de calitate mai bună, cu peri scurți, amestecată și cu per de castor.

Castra-nova, stațiune romană, în Rom., j. Romanai, probabil la sat. Cacaletți; e indicată în tabla Peutingeriană cu cuvintele: Castris novis IXX millia passuum.

Castrarea, operațiune prin care se face extirparea testicolului și a anexelor sale. Indicată este această operațiune în casuri de afecțiuni, cari pe lângă că tind a distruge testicolul, amenința și viața bolnavului, sau în consecințele lor, în mod fatal, duc la suprimarea funcțiunei sexuale a organului. C. se practică la oameni și pentru a le pastra vocea. C. se face mai cu sama la animale (cocoși castrați, numiți claponi; cai, boi, etc.)

Castrarea plantelor, suprimarea voluntară ori accidentală a organelor reproducătoare masculine (staminele) dela o planta și transformarea, prin urmare, a floarei ermafrodită în floare unisexuată femela. Operațiunea, în primul cas, se face cu scop ca să se împiedece fecundarea plantei prin propriul său polen (autofecundația, v. ac.) și sa permită fecundarea cu polenul dela alt individ sau dela un individ dintr'o specie vecină. C. trebuie să se facă cu mare precauțiune și cu mult înainte de desvoltarea antelor. C., în al doilea cas, se datorește desvoltării unor ciuperci pe stamine, făcându-le sterile, ori prin atacarea acelorși organe de către insecte.

Castravete, numole popular al plantei *Cucumis sativus* L. (v. ac.)

Castrensele populi, poporul cetății, adică acei locuitori ai Ungariei, cari pe timpul regilor din dinastia arpadiană, și și mai târziu, primiau în arândă pământurile aparținătoare cetăților. O parte din recoltă erau obligați a o da erariului regesc și trebuiau să presteze și diferite lucrari pentru cetate și comitat.

Castres, capitala arondismentului cu acelaș nume în depart. fr. Tarn, în valea râului Agout, cu 19,126 loc. (1891); postavării, tăbacarii, fabrica de hârtie.

Castriota, v. Scanderbeg.

Castro, *Ines de*, amanta infantului Dom Pedro din Portugalia și damă de curte a soției acestuia Constanța de Castilia, ucisa 1355 din ordinul regelui Alfons IV, dupa a cărui moarte Pedro

recunoscu pe C. de soție legitimă. Soartea ei tragică a dat suțetului mai multor scrieri dramatice.

Castru, v. Campament și Cantonement.

Castra, (*lat.* pluralul dela *Castrum*), numirea orașelor romane, cari s'au desvoltat pe locul fostelor castru sau tabere, s. e. Castra Batava (Passau), Castra Regina (Regensburg), etc.

Casualism, teorie filosofică care susține, că tot ceea ce se petrece în lume e numai în tîm plare. *Casualitate*, ceea ce supune totul întîmplării, accidentului.

Casuar, o specie de pasere alergătoare ce petrece prin India orientala și Olanda noua, cu cap și gruniaz roșu și vînet; cu pene în forma de fire subțiri, ce au mare asemanare cu perul; cu trei degete la picioare; C. din India cu creasta, cel din Olanda noua fara creasta pe cap.

Casuarineae, (botan.) familie de plante dicotyle înrudite cu Cupuliferele, ce crește mai ales în Australia. De habitul unui *Equisetum*, ele se cultivă la noi în florării; în patria lor lemnul cel greu e foarte prețuit. [A. Pr.]

Casuistica, știința prin care se resoalvă într'un mod hotărît, dacă o fapta oarecare este buna sau rea. Cu ajutorul ei, stoicii, moralistii evului mediu și, mai târziu, în timpurile moderne, iesuții, resolveau casurile grele de conștiința. De aceea Kant o numește *Dialectica conștiinței morale*. De multe ori însă unii (mai cu sama iesuții) resolveau casurile grele de conștiința în favoarea celui ce păcătua, și pentru ca sa ajungă la aceasta, se întemeiau pe două principii absolut slabe din punct de vedere rațional și moral. Era principiul *»opinie probabile*, în virtutea căreia era destul ca sa se gaseasca un argument ori cât de slab și de departe, pentru ca faptul să fie declarat bun; și principiul *directiunii de intenție* (scopul scusa mijloacele), prin care ori și ce fapt era declarat bun din momentul ce se putea descoperi un fapt mai mult sau mai puțin bun la spatele lui. Din această pricină C., mai cu sama dupa reacțiunea în contra religiei catolice, dela sfîrșitul secolului trecut, a fost desconsiderată, condamnată și socotită ca un fel de artă, prin care omul păcătoș negustoresce cu Dumnezeu valoarea morală a faptelor lui. C. însă nu poate linisci decât conștiința celor slabi și mișei, nici odata pe a celor tari și virtuoiși. De altminteri C., în afară de exagerările unora, ca iesuții Molina, Escobar, Sanchez, etc., e o știință foarte subtilă și foarte serioasă, care a ocupat spirite mari și care poate ocupa pe toți cei ce vor să facă în viața practică o aplicațiune cât mai dreapta a înaltelor principii de morală. [Dragomirescu.]

Casula, la rom.-catolici vestmîntul liturgic, ce-l îmbraca mai pe deasupra preoții, când celebrează liturgia (v. Felon.)

Casura, (spîrtură). Când se lovește un mineral cu ciocanul el se sfarmă și presinta diverse aspecte în sfîrmătura. Așa când se separa în lamele se țiece C. *lamelară*; când suprafața presinta puncte stralucitoare dese, se țiece *sacharoidă* sau *granulară*; când suprafața de sfarmare presinta cristale lungi și fibroase, se țiece C. *fibroasă*; când suprafața de sfarmatură e rotundită ca o scoică, se țiece C. *concoadă*, etc. [V. C. B.]

Casuri, forme gramaticale, prin cari substantivele arata diferitele raporturi din țiecere. În limba română substantivele au 5 casuri: 1) *No-*

minativul, răspunde la întrebările: cine, ce? N. în dicere de regula e subiect. 2) *Acusativul*, resp. la întreb. pe cine, ce? A. în dicere de regula întregese înțelesul unui verb ca complement direct. 3) *Genitivul*, resp. la întreb. a cui? G. arată un raport de posesiune și figura de regulă ca atribut în dicere. 4) *Dativul*, resp. la întreb. cui? D. de regulă întregese înțelesul unui verb (sau adiectiv) ca complement indirect în dicere. 5) *Vocativul* este cazul chierii (provocării) sau al mirării, nu exprimă nici un raport sintactic.

Casus, (*lat.*) cas, întâmplare.

Casus belli, cauza războiului; ori ce eveniment sau faptă, care ar putea cauza războiul; cas în care războiul ar deveni inevitabil. Motivele sau pretextele, prin cari se justifică războiul, se numesc C. b.; acesta este indicat de obicei în un *ultimatum*, ce se adresează adversarului, ori în o comunicațiune scrisă sau verbală, care îi este pusă în vedere în termeni mai mult sau mai puțin precisi, sau într'o circulară către agenții diplomați, etc. Când C. b. nu este decât un pretext de agresiune, statul care-l indică are contra lui opiniunea publică a celorlalte state.

Casus reservatus, (teol.) *casuri servate*, se dic crimele mai mari și mai înfiorătoare, dela cari în sf. taina a marturisirii nu pot deslega confesarii ordinari, ci dreptul de a deslega pe penitent dela un atare pecat și-l rezerva sieși episcopul ori pontificul roman.

Câta, pasere, v. *Biblica*.

Catabasis, după mitol. romană era o ță din țările serbatorilor ținei Magna Mater (v. ac.) și ale fiului său Attis (v. ac.). Serbatorile țineau din 22 până la 27 Martie, când mama își cauta fiul. Ziua 23 Martie se numea C., era ță de post și de jale (ca la creștini Vinerea Paștilor).

[Atm.]

Catabolinos, de origine grec, sol al sultanului Mohamed II, trimis împreună cu Hamza, pașa din Vidin, la Vlad Țepeș (1456—62), domnul Munteniei, cu însărcinarea să pună prin surprindere mâna pe domnul muntean, care facuse pregătiri de luptă în contra Turcilor; Țepeș însă înțelese cursa ce i-se pregătia și prinse întregul corp de oștire al lui Hamza, împreună cu acest pașa și cu grecul C., și-i trase în țapă, înfigând pe Hamza spre bațocură într'o țapă mai înaltă. Cf. A. D. Xenopol, *Ist. Rom. II.* 281.

Catacaustica, (*grec.*) termen de fizica-matematică; curba formată de focarele razelor reflectate în oglindile sferice concave.

Catacombe, localități suterane destinate la vechii creștini pentru înmormântare; cele mai însemnate și mai cunoscute sunt cele din Roma; acestea formează galerii lungi și ramificate, adeseori mai multe caturi peste oalță, sapată în colina Campagna; numai arareori se întrebunțau cariere parasite; în pereții galeriilor, adeseori foarte înguste (0.80 m.), de ambele părți lângă și peste oalță se afla sapată excavațiuni lungurețe patru-unghiulare de marini neegale, cari sunt închise cu lespezi de piatră sau teracotă, pe cari se afla însemnat numele mortului. Afară de aceste gropi simple, se găsesc și altele artistic lucrate, cu boltitura (arcosolium), având pereții înfrumusețați cu picturi; în unele locuri se lărgeau galeriile formând așa numite cubicule, și în parte

cripte familiare înfrumusețate în mod corespunzător cu frescuri. Numeroase sunt și sarcofagele din marmora cu icoane din v. și n. Testament. Cele mai însemnate dintre C. la Roma sunt: a sf. Calixtus cu mormântul sf. Cecilia, cea cu mormintele mai multor episcopi ai Romei din secl. III lângă Via Appia, a sf. Sebastian, a Donitillei, a sf. Petru și Marcelinus, a sf. Priscilla. Cele mai vechi C. datează din secl. I d. Chr., în secl. V s'a parăsit obiceiul de a se înmormânta în C. Neapolea, Siracusa și Parisul, etc. încă își au C.-le lor. În veacurile prime de frica păgânilor țineau creștinii serviciul divin în C. Cf. de Rossi: *La Roma sotterranea cristiana*, 3 vol., Roma, 1864—77; *Inscriptiones christianae urbis Romae*, 2 vol. idib. 1857—89 și *Bollettino di archeologia cristiana*, dela 1863 până acum 26 vol.

Catacresa, (*grec.*) abus, extensiune, imitare. În stil este un fel de metaforă, la care se recurge de nevoie, când cineva nu află nici un cuvânt potrivit în limba, pentru ca să exprime ceea ce voiesce. Se folosește cu predilecție la ghicitori. Unii retori înțeleg sub C. o metaforă îndrăzneță și puțin cam aspră.

Catafalco, podiul mai înalt, de regulă provădut cu trepte și învalit cu ceva materie neagră, pe care se așează sicriul unui reposat.

Catagrafie, recensământ, inventar.

Catalani, *Angelica*, faimoasa cântăreața ital., n. 1779 în Sinigaglia, † Paris, 1849. Avea o extensiune excepțională, atingând pe sol supra-acut fara a pierde nimic din dulceața și claritatea timbrului și pe lângă aceasta o ușurință uimitoare în emisiune, neîntrecută în cronatism; C. a dat peste două milioane de lei în binefaceri.

[T. C.]

Catalaunii, popor gallic în evul vechiu; locuiau în Champagne de astăzi, dealungul fluviului Marne. Capitala țerii lor a fost Duro-catalaunum, azi Châlons-sur-Marne. În apropierea acestui oraș au fost situate *Câmpurile catalaunice* (Campus Catalaunicus sau Maureaucus), pe cari s'a întâmplat sângeroasa luptă între Aëtius, beliducele roman, și Attila, regele Hunilor la 451.

[T. F.]

Catalectic, v. *Acatalectic*.

Catalepsia, un morb de creier sau de nervi, de sine statator, sau ca complicațiune a altor morburi cerebrale sau de nervi (histerie, epilepsie, chorea, etc.). Se caracterizează prin aceea, că pacientul pierdând conștiința de tot sau în parte, rămâne imobil în pozițiunea, în care se afla în momentul atacului cataleptic și în orice altă pozițiune i-s'ar da în decursul acestuia. Atacul cataleptic are durată diferită: câteva momente până la mai multe luni; în cele mai multe casuri revine la intervale mai scurte sau mai lungi.

Catalog, consemnare sistematică, lista.

C. ceresc, arată locurile stelelor fixe pentru un timp determinat, dimpreună cu datele necesare spre a le determina locurile și pentru alte timpuri. Cel mai vechiu C. c. este al lui Hipparch dela 128 a. Chr., după care se crede a fi compus Ptolomaeus Almagesta sa. Cel mai bogat C. c. este al lui Argelander, cuprinde 324,198 stele de pe emisfera nordică până la 2° lat. sudică.

Catalonia, (span. *Cataluña*), odinioară ducat, partea nord-estică a peninsulei pireneice; se

compune din provinciile Gerona, Barcelona, Tarragona și Lerida; 32,196 km², și 1.752,033 loc. (1887), cari se ocupa cu agricultura, economia de vite (oi, capre, porci), matăsaritul, albinaritul și pescaritul; montanistica e neglijată, deși se afla fier, sare, cărbuni de piatra, pucioasă și marmora. Locuitorii vorbesc un dialect, ce se deosebesce de al Castilianilor, un dialect provençal; sânt deștepți și viguroși. Pe timpul Romanilor C. forma provincia Hispania Tarracensis; pe timpul migrațiunii popoarelor fu ocupată de Alani, apoi de Visigoți; la 1137 fu încorporată la Aragonia, iar dela 1479 e o parte integranta a Spaniei.

Catalpa, Jus., (botan.) gen din fam. Bigoniaceelor, trib. Teconeelor, cuprinde arbori sau arbuști cu frunzele simple opuse sau verticilate câte trei; florile hermafrodite sânt dispuse la vârful ramurilor în panicule sau corymbe. C. are vr'o 6 specii, ce cresc prin China, Iaponia, America boreala și India occidentală. Unele specii se cultiva ca plante ornamentale prin parcuri, grădini și alee, așa este *C. bignonioides* Walt. (sin. *Bignonia Catalpa* L.), *C. Bungei* C. A. Mey., etc. [Z. C. P.]

Catalpugul, mare și mic, două riuri în Basarabia, cari curg aproape paralel prin județul Ismail și, trecând prin valul de jos al lui Troian, se varsa împreună în lacul Catalpug.

Catamarca, provincie în nord-vestul republicii sud-americane Argentina, are 90,644 km², și 110,000 loc. (1889); parte platou muntos cu vai fructifere, parte șes lipsit de apă. Locuitorii sânt pastori, agri-și viticultori; din munți se scoate arama. *Capitala* C. are 7500 loc., întemeiată la 1683.

Cătanele, mai nainte *Strâmba*, com. rur. în Rom., j. Dolj, situata lângă Dunăre; are 1172 loc., 1 biserică și 1 școala mixta; ruine de ziduri antice.

Catania, provincie ital. în Sicilia, cu 5102 km², și 563,457 loc. (1881), cari cultiva grânele, cânepa, matasa și via; industria se marginesce la fabricate din bumbac și matasa. *Capitala* C. (în vechime Catana), cel mai frumos oraș al Siciliei, e situată la poalele muntelui Aetna, în fructifera și frumoașa Campagna di C.; are 98,529 loc. (1881); rezidența unui episcop, o catedrala din secl. XI, universitate dela 1445, care a avut în timpurile trecute până la 2000 ascultatori, și Academia Gioënia (fund. la 1823) cu colecțiunile sale istorico-naturale; industrie însemnată; port maritim cu un comerțu marșor. C. a fost fundata la 729 a. Chr.

Catanzaro, provincie italiană, are 5975 km², și 433,975 loc. (1881), se împarte în cercurile: C., Cotrone, Monteleone di Calabria și Nicastro. *Capitala* C. are 22,206 loc. (1881); rezidența unui episcop; comerțu cu vin, matasa și oleiu.

Catapeteasma, vëlul, care în biserica legii vechi din Ierusalim despartă partea bisericii numita »Sânta« de »Sânta Sântelor«, unde se afla sicriul legii, toiagul lui Aron și mana.

Cataplasma, Compresă, Oblojeală, C. lui Priessnitz, aplicarea pe oareși-care parte a corpului a unei sau mai multor pățuri de pânza muiate în apă rece, apoi stoarse și acoperite cu altele uscate, lasându-se locului, până ce se sbicesc. Indicată este mai cu sama contra afecțiunilor exsudative chronice cu scop de resorbare. C.

caldă se folosește pentru ca sa grabească coacerea umflaturilor. [Dr. L. P.]

Cataplexia, termin învechit pentru apoplexie (v. ac.).

Catapultă, mașină de resoaiu, cu care se servia în antichitate pentru a arunca blocuri de piatra, ghiulele de metal, etc. Sf. Scriptură ne arata întrebuințarea C.-ei de Ovrei pe la 777 a. Chr. C. se bazează pe principiul elasticității tensiunii coardelor. Un braț de pîrghie angajat cu o extremitate de un manunchin de coarde, poarta la cealaltă extremitate un fel de lingura mare, în care se pun greutatele de aruncat; se bandea bine pîrghia, și când se lasa liber se lovesce de un opritor vertical, oprind astfel pîrghia brusca, iar greutatele sânt aruncate înainte.

Catar, inflamațiunea membranei mucoase a diferitelor organe și aparate (gură, nas, tubul digestiv, căile urinare, etc.). Se caracterizează prin o secrețiune mai abundanta anormală a sucului mucos. *C. pulmonal* (acut, chronic) cu simptomele: tusa, expectorațiune, etc.

Cataract, caderea apei dintr'o înălțime oarecare; se formează pretutindenea, unde alvia râului sau pârului coboară repentin. C. sânt fenomene trecătoare în cursul formațiunii râurilor și — după Peschel — sânt indicii pentru etatea lor tinăra. Prin eroziunea gisemintelor, ce servesc râurilor de alvie, C. se tot retrag, apoi se transformă în repejuși și în urna dispar și aceste. În clisura Dunărei (Poarta de fier) an putut sa fie cândva mai multe cataracte; C. Rinului dela Laufen e pe cale a se transforma în repejune. C. aflăm pe toate continentele, Africa mai cu samă e patria lor, însa cele mai înalte și grandioase sânt cele din America: Yosemite în California și Niagara în Canada. [V. B.]

Cataracta, ori ce turburare a lentilei ochiului. Se deosebesc: C.-e progresive, când se turbura lentila întreagă, și C.-e parțiale sau staționare. O lentilă total turbure a unei persoane tinere are inclinarea spre înmoiere și topire; în vârsta mai înaintata se pot înnoia cel mult parțile corticale, nucleul (simbuarele) lentilei rezista înmoierii și topirii. C. se ivesce la oameni bețrâni (C. senilis) și după ieseuni (C. traumatica), apoi în decursul diabetului, la morbi ai chorioidiei și retinei, corpului sticlos și irisului. C. se țice matura, când substanța întreaga a lentilei e turbure, și ipermatura, când începe a se contrage, a-și micșora volumul. Tratamentul C.-ei e operativ; prin extracțiune se departează lentila din bulb; prin discisiune, întrebuințata la persoane tinere, se bucațesce lentila, pentru ca apoi sa se resorbeze. Dupa operațiune se aplica la ochin lentilă (ochiular) convexa.

Cățărațoare, un ord din clasa Paserilor; v. Ağațatoare.

Catarg, (marina) piesa lunga de lemn, destinata a suporta vergile, pe cari se întind velele bastimentelor. De ordinar se face din 3 bucați: partea de jos numita *coloană* este uneori facuta din tabla de fier îndoită; bucată a doua constituie *C. gabierului*, iar a 3 *arboretul*. În marina C. se numesc *arbori*. Când vasul are 3 C., cel din prova se numesce: *arborele mic*; cel din mijloc: *arborele mare*; cel din pupa: *arborele artimon*. Pe vasele cu 2 C. cel din urma e suprimat. C. inclinat dela prova vasului se numesce *bompres*.

Catargiu, veche familie rom. originară din Muntenia. Ați 2 ramuri: una în Moldova, cealaltă în Muntenia. La 1604 e întâlnit primul din această familie, cunoscut: *Ion C.*, vel spătar, poate același cu *M. Ban Enache C.*, cunoscut dela 1616 sub Radu Mihnea. Boier însemnat în prima jumăt. a secl. XVII, el luă parte la lupta dela Dudesci între Radu XI și Mateiu Basarab, în urma căreia fu silit să fugă, cu Dudescu și cu Radu, învins. Averile îi fură confiscate și dăruite Banului Dobromir Kretzulescu. Trecând în Moldova, se puse în serviciul lui Vasile Lupul, pe care îl ajută adesea, având rang de postelnic. El avu un frate, pe *Stolnicul Nicolae C.*, care făcea parte ca și dînsul din partida adversa lui Mateiu Basarab. El e numit într'unele părți (Șincai) »Cantariciul»; iar în vechile chrisoave numele se scria Katardziu. « În cronicile nu se vorbește în timpurile mai apropiate de ramura aceasta din Muntenia. Din ea făcea parte Barbu C. în Moldova însă, ea se distinse mult timp. Fiul lui Enache, *Apostol comis C.*, e socorul lui Ștefan Vodă Petricicu, (1673—74 și 84). În 1676 el are titlul și indigenatul de noblete polonă. Într'o diplomă a regelui Ioan Sobieski, se dice: »ilustrul bărbat Katardziu Mareșal. « Din descendenții săi mai mulți au jucat rol important în Moldova. Probabil ca origina familiei e mult anterioara de 1600, dar nici un document nu ne lămurește. După Hasdeu, ea probabil că ar ave legatură mai directă cu Balșii din Muntenegru, decât fam. Balș. (Cf. A. Dumitrescu, *Viata și Disc. lui Barbu C.*; Șincai, Cron.; Letopiset. Moldovei). [O. L.]

C. George, Logofătul, boier opasant în domnia lui Mihail Sturza. El împreună cu fiul său Costin erau în mâinile consulilor ruși, mai ales ale lui Besack, un instrument de tortură contra Domnului. *C. Costin*, fiul lui George Catargiu, boier turbulent în domnia lui Mihail Sturza, sprijinit de consuli rusesi la Iași, mai ales de Besack. Sturza îl destituie din postelnicie sub diferite pretexte (neresolvare de hârtii, influență în alegeri), dar sub influența consulului îl numește membru extraordinar al consiliului. Ca ministru de interne sub Văgorige a fost cel mai mare inamic al Unirei și a luptat să scoată din voturi o adunare inimica Unirei, jurând »ca să i se taie musteața dacă un singur partisan al Unirei ar pătrunde în divanul ad-hoc. « A demisionat însă înainte de alegeri în urma destainuirilor acelor ingerințe fără scrupul. (Cf. A. D. Xenopol, vol. VI; Docum. Hurmuzaki, vol. I., supl. IV.)

C. Ștefan, boier favorabil lui Mihail Sturza, vornic în 1838 și membru foarte activ al Unirei în 1857, membru al Caimăcămiei de trei, urmărește scopuri ascunse și nepatriotice, întâmpină înusa rezistența viguroasă a lui Anastasie Panu și Vasile Sturza, cari îi zadărnicesc planurile. [I. S. F.]

C. Barbu, om de stat român, n. 26 Oct. 1807, † 8 Iun. 1862, e reprezentantul principal al conservatorilor la începutul domniei lui Cuza. După ce la 1843 fusese director al ministr. dreptații, 1849 vornic al poliției, 1857 membru în divanul ad-hoc, sub Cuza ajunge ministru de finanțe și în Ian. 1862 ministru-president. Orator parlamentar din cei mai puternici, dușman neîmpăcat al demagogiei, dar prea puțin accesibil la o mai largă lege rurală (desrobirea țeranilor), B. C.

e asasinat la eșirea sa din Adunarea deputaților în ziua de 8 Iunie 1862, când se cobora în trăsură cu prefectul poliției N. Bibescu de pe dealul Mitropoliei din București. Asasinul a ramas necunoscut. (Cf. Ang. Demetrescu, *Discursurile lui Barbu Katargiu*, Bucur. 1886.)

C. Lascar, capul partidului conservator din România, n. Nov. 1823 în Moldova, învață în pensionate private, întră de tinăr în administrație, devine sub Vodă Sturdza prefect la Iași și Galați, e 1857 membru al divanului ad-hoc din Iași, participă la resturnarea lui Cuza (11 Febr. 1866), devine membru al Locotenenției domnesce și primul ministru-president după sosirea Principelui Carol (10 Maiu 1866), are însemnatul merit de a împiedeca abdicarea Principelui în urma mișcării de pe stradă dela 11 Mart. 1871 și de a presida primul minister mai durabil (Mart. 1871—3 Apr. 1876), e dat de Camera liberală în judecată împreună cu foștii săi colegi (Iulie 1876), dar acușarea se retrage în 28 Ian. 1878. President al Camerei în Nov. 1888, el redevine prim-ministru la 29 Mart. 1889 pentru 7 luni și apoi iarăși dela 27 Nov. 1891 până la 3 Oct. 1895 în cabinetul junimist conservator. Dela 1895 e senator. L. C. e om de bun simț, totdeauna demn în purtarea sa, onest și de o neobosită activitate în amănuntele administrației; acestor însușiri și curagiului său le datorește autoritatea, de care se bucura în partidul conservator. (Cf. Maiorescu, *Introd. istor. la »Discursuri parlamentare*, vol. I și II, 1897).

Catari (grec. = curați), sectă relig. răspândită dela sfîrșitul secl. X până pe la mijlocul secl. XV în cele mai multe țeri ale Europei sud. și vest. sub diverse numiri, ca: Bulgari, fiindcă în Bulgaria se iviră mai întâiu; Pătareni, Publicani sau Popelitanii în Italia; Manichei, fiindca profesau principii de ale Manicheilor și Gnosticilor; C. s'au numit ei pe sine, fiindcă voiau sa restabilească doctrina originala curată a lui Isus Christos. C. se concentrară mai ales în Franția sud. și mai pe urmă se contopiră cu secta Albigenșilor, având aceeași soarte ca și Albigenșii.

Catarsis (grec. = purificațiune, pocăire) în medicina veche: purgațiune, curațenie; în filosofie: purificarea sentimentelor prin reprezentațiuni tragice (Aristoteles).

Catastasa, (grec.), partea mijlocie a unei opere dramatice, care adecă conține nodul intrigei.

Catastrofa, (grec.), partea finală a dramei. În tragedii e totdeauna nefericită, în comedii e vesela. În înțeles general, o mare nenorocire.

Catastru, (*Cadastru*), registrul în care sînt înscrise în ordin numeric toate parcelele de pămînt, ce se afla pe teritoriul unei comune, cu indicarea suprafeței, a raniului de cultură și a venitului curat. Pe baza venitului curat înscris în C. se măsura contribuțiunea pămîntului și se statorosește valoarea lui.

C. de vite, introdus ați în cele mai multe din țerile și statele Europei din punct de vedere al fiscalității și combaterii furtului de vite. România n'a introdus încă C. de vite și de pămînt, pe când Austro-Ungaria îl posedo, și e obligator în toate cotele mărginașe cu alte state, cu deosebire în cele mărginașe cu România.

Catatonia, niorb de creier sau de nervi. Se caracterizează prin simptome de catalepsie (v. ac.)

cu depresiune psihică sau cu completă alienațiune mentală.

Catavasiu, complexul mai multor imnuri religioase dela cultul public divin (la mâncat-utrenie), în cari se preamărește învățătura credinței ori însemnătatea specială a unei ori altei serbatori. *Catavasiu*, cartea care conține catavasiile.

Catch, (pron. chets), goană, formă musicală special engleză; se numesc astfel mici canoane cu un text comic, adese lasciv, decoltat, în cari totuși se îngrămădesc toate greutățile de execuțiune, fragmentarea textului, a cuvintelor chiar, ș. a. Până la finele secolului trecut a existat în Londra un club cu simpla misiune de a face sa progreseze aceasta formă esențialmintre engleza și deja de prin secl. XVII s'au publicat colecțiuni de acest gen de compozițiuni. [T. C.]

Cățea, în mitol. populară româna ușa sfintelor Duminecă, Luni, Mercuri, Vineri și Sâmbata, era pazită de câte o cățea cu trupul de fier și dinții de oțel, care sfășia în bucăți pe oamenii cei rei. [Atm.]

Câteau, Le, (*Câteau-Cambresis*), oraș în departamentul franc. Nord, arond. Cambrai, lângă riul Selle; 10,544 loc. (1891) țesătorii de lână și bumbac, berării, tăbăcării. Aici s'a încheiat la 2 și 3 Apr. 1559 pace între Franca Englitera și Spania.

Catechesa, (*grec.*) se numia în seclii primi ai creștinismului pregătirea candidaților de botez (Catechumeni) spre primirea acestui sacrament; C. cuprindea atât propunerea acomodată a doctrinelor religioase, cât și deprinderea candidaților în devoțiunea și virtuțile, ce le recere viața creștinească. Ați sub C. se înțelege cuvântarea sacra, prelegere din catechism ori istoria biblică, acomodată pentru înțelesul pruncilor, apoi instrucțiunea religioasă a tinerimei sau catechisarea. *Catechet*, persoana bisericească care îngrijește de C.

Catechism, îndreptariu la catechesă (v. ac.) În C. adevărurile religioase de conun sunt grupate după articolii Simbolului de credință, după preceptele dumnezeiesci și bisericești, și după sacramente, sacramentale și rugăciuni.

Catechu, v. Cachu.

Catechumen, (*grec.*) în biserica veche cei ce voiau a se încreștina prin botez aveau să învețe elementele religiei și să duca o viață religioasă. (v. Catechesa.) C. erau de 2 clase; ei se admiteau la Liturgie dela început până după cetirea evangheliei și ținerea homiliei, ce urma imediat după evanghelie, apoi cetindu-se o rugăciune asupra lor, la convocarea diaconului «Căți sânteti chemați ieșiți», se departau din biserica. Partea aceasta a liturgiei se dice liturgia C.-lor. După ce C. din cl. I au dat dovești, că cunosc adevărurile religioase și au purtare bună, se promovau în cl. II și se numiau Photizomenoi (cei contra luminare), fiind-că erau aproape de luminarea grației divine, ce se revarsa în sufletul omului prin botez, care se conferia de comun la Pasci, la Rusalii și Bobotează. [Dr. Is. Marcu.]

Catedra, (*grec.*) scaun, mai ales scaun pentru învețatori ori dignitari; scaun pontifical (scaun de sus), așezat pe un pedestal mai înalt în fundul apsidei în bisericile creștine. (v. Apside.) Dela acest scaun pontifical își au bisericile episcopale numirea de »Catedrale». Fiind-că cei ce ocupă

scaunul pontifical, adică episcopii, au în biserică și putere didactica sau magisteriala, sub C. se mai înțelege atât oficiul episcopesc în genere, cât și oficiul didactic îndeosebi; iar a vorbi »ex cathedra» înseamnă a propune din oficiu cutare adevăr religios. În sens figurat C. înseamnă și locul de unde se predica. (v. Anivon.)

Categoric, în limbajul comun înseamnă: hotărât, determinat, clasat, și prin urmare: clar, precis, care nu mai lasa nici o îndoială. În limb. filosofic C. caracterizează și precizează sensul afirmațiunii, care, pentru a fi completă, trebuie sa fie universală și necondiționată (absolută). Astfel avem: a) *Propozițiunile categorice*, în cari predicatul se afirma că face parte din conținutul subiectului în mod universal și absolut. Faptul că propozițiunile *particulare* sânt și ele categorice, nu infirmă cerința universalității pentru propozițiunile categorice, de oarece ori ce subiect, care are forma particulară, e susceptibil de a deveni universal, îndată ce gasim un cuvânt nou, care să denoteze partea particulară, despre care se afirmă predicatul; b) *Forma categorică*, în sistemul lui Kant, este un mod de raționare compus din judecați, în cari predicatul e considerat că reside în subiect (adecă se afirma necondiționat și universal despre subiect); c) *Imperativul categoric*, tot în același sistem, se numesc acel comandament moral, care își are isvorul în însași esența rațiunii conducătoare, care condiționează existența noastră ca oameni. Imperativul categoric se deosebesce de cel ipotetic, întru cât având origina în esența rațiunii este absolut și universal. El comanda fara condițiuni, iar efectul lui sufletesc este obligațiunea de a îndeplini comandamentul. El poate fi înfrânt de pasiuni, dar nici odata întunecat. Infrângerea imperativului categoric are ca rezultat sufletesc mustrea conștiinței. [Dragomirescu.]

Categori, (*grec.*) în limbajul comun e sinonim cu feluri, clase, rubrici, despărțiri, divisiuni. C. sânt clasele, în cari se așează lucrurile după unul sau mai multe caractere de asemănare. Se deosebesc de celelalte sinonime printr'o nuanță, care implică o clasificățiune mai sistematică, mai riguroasă a lucrurilor.

În limbajul filosofic C. sânt ideile cele mai generale, sub cari se subsuma toate celelalte idei mai particulare. După Aristoteles ele sânt dece: 1) substanța, 2) cantitatea, 3) relațiunea, 4) calitatea, 5) acțiunea, 6) pasiunea, 7) locul, 8) timpul, 9) situațiunea și 10) felul de a fi. Kant da C.-lor un înțeles mai special. Ele sânt, după el, formele apriorice ale inteligenței, adică organele proprii, prin cari inteligența noastră petrunde în înțelesul lucrurilor; sânt ideile pe cari inteligența noastră le are în sine și dela sine, și pe cari ea nu le împrumuta dela obiectele din afară, ci din contra silesce pe aceste obiecte să între și să se subsume sub ele. În aceasta subsumare constă înțelegerea noastră despre lucruri. Kant enumeră cu total 12 categorii, între cari se cuprind multe din ale lui Aristoteles. C. lui Kant au fost foarte mult criticate, și mulți dic că e partea cea mai slabă din filosofia lui. [Dragomirescu.]

Cățel, 1) căne mic; 2) un fel de bulbule (v. ac.) ce se desvoalta la subțiora frunzelor ori solzilor unui bulb; în special se numesc de popor așa

numai cei de usturoiu. Se mai pot observa pe bulbii de Zambila, Lalea, Crin, Ceapa ciorei, etc.

C-lul pământului, animal, (v. Sui.)

Căţei bologneji, nise câni mişoi, cari seama cu un leu şi sunt mici numai ca o veveriţă.

Căţelei, Piatra —, excavaţie în muntele Bîsoca, Rou., j. Buzău, de unde începe sa curga apa Peceneaga. Aici s'au gasit resturi de arme vechi.

Caterina, sfinte: 1) *C. din Alexandria*, după legenda o fecioara de 18 ani, distinsă prin frumuseţa, cultură şi origine; la ordinul imperatului Maximinus, filosofi pagini aveau sa discute cu dinsa despre adevurul cultului pagan. C. însă ii converti pe toţi la creştinism; fû decapitata 307; ziua comemor. 25 Nov. n. 2) *C. de Siena*, calugariţa dominicana, n. 1347, în urma propriilor schingiului exagerate ajunse în stare visionara; 1374 se distinsé prin o îngrijire plină de jertfă a bolnavilor de ciuma; lucră pentru împăcarea oraşelor italiene cu papa Grigoriu XI şi pentru reintoarcerea aceluia la Roma. Papa Urban VI chiennă pe C. la Roma, unde † 1380. Canonisarea ei urmă la 1461. Ziua comemor. 30 Apr. n.

Caterina, regine. (Englîtera) 1) *C. n. 1400*, fica lui Carol VI din Franca, 1420 soţia lui Henric V, după moartea acestuia (1422), se casatori cu Owen Tudor, protopărintele fam. Tudor; † 1438. 2) *C. de Aragonă*, fica lui Ferdinand de Aragonia şi a Isabelei de Castilia, n. 1483; la 1501 se casatori cu princ. Arthur de Wales, fiul lui Henric VII, iar după moartea acestuia (1502), cu fratele lui, Henric VIII (1509), care se divorţă de dinsa cu dela sine putere la 1533; † 1536. 3) *C. Howard*, a 4 soţie a lui Henric VIII din Englîtera, din cauza de adulteriu fû executata (1542). 4) *C. Parr*, a 6 soţie a lui Henric VIII, se căsători, după moartea acestuia (1547), cu admiralul Thomas Seymour; † 1548.

(Franca) 5) *C. de Medici*, regina Franciei, fica lui Lorenzo de Medici, duce de Urbino, n. 1519 în Florenţa; 1533 se casatori cu Henric, fiul regelui Francisc I, şi mai apoi ca rege al Franciei Henric II; avû influenţa hotaritoare asupra afacerilor publice sub domnia fiilor ei: Francisc II (1559—60), Carol IX (1560—74) şi Henric III (1574—89); pentru a contrabalansa puterea ducilor de Guise, intră în legaturii secrete cu Hugenoţii, pe cari, după ce începură a deveni periculoşi pentru propria-i stăpânire asupra regelui, se încercă a-i extermina în noaptea sf. Bartolomeu 1572 prin nunta de sânge din Paris. † 1589 în Blois.

(Rusia) imperătese: 6) *C. I Alexeiewna*, proprie Marta, n. 1684 în Livlanda din stare de jos; 1702 deveni soţia unui dragon svedez, la 3 Sept. aceluiaş an, cu ocaziunea ocupării Marienburgului de către Ruşi, fû facuta prizonieră, deveni metresa generalului rus Bauer, apoi treci în mâinile principelui Mencicow şi în urma deveni amoroasa şi apoi soţia lui Petru cel Mare; 1703 trecend la biserica orientală priini numele C. Alexeiewna; avû trei fice, Caterina, Ana (mama lui Petru III) şi Elisabeta (imperătesa de mai târziu); 1711 căştigând favorul marelui vizir, salvă la Prut armata rusească din o situaţie periculoasa; 1712 o recunoscî Petru cel Mare publice de soţie a sa; 1724 fû încoronata, iar dnpa moartea soţului ei (1725) C. dupa staruinţele lui

Mencicow fû proclamata împărătesă a tuturor Ruşilor. C. era inzestrata cu o tarie bărbăteasca şi păreriile ei pline de sens şi energie erau ascultate atât în mijlocul armatelor cât şi în consiliu; arătă mult zel pentru stat, dar avû şi ea greşelile ei. C. este bănuita de a fi împins pe ţarul lauciderea fiului său din prima căsătorie, Alexis; iar după moartea soţului ei lasă totul pe mâna amantului ei Mencicow. † 1727. 7) *C. II Alexeiewna* (proprie Sofia Augusta), fica principelui Christian August de Anhalt-Zerbst, n. 1729 în Stettin; 1 Sept. 1745 se casatori cu marele principe Petru, nepotul şi succesorul împărătesei ruse Elisabeta; neglijata de soţul ei, C. intră în legaturii de dragoste mai întâiu cu contele Sergiei Solticow, apoi cu Stanislau August Poniatowski şi pe urmă cu Grigoriu Orlov; dupa detronarea şiuciderea soţului ei (9 Iul. 1762), care numai în 5 Ian. aceluiaşi an urcase tronul sub numele Petru III, luă C. frânele guvernării în mâinile sale; cei dintăiu 13 ani de domnie ai C.-ei au fost plini de binecuvântare, introducend reforme liberale şi urmând în afara o politica moderată, dar de când devenise Potemkin favoritul ei, începû o viaţă destrabalata, se arunca în virteful unei politice nepacifice şi rivnitoare de cuceriri, care, ce e drept, pe contul Poloniei şi al Turciei, îi mari imperiul în măsura considerabilă, dar în lăuntru îl destrămă. C. avii legături cu scriitorii eminenţi (Diderot, d'Alembert, Voltaire, etc.) şi inaintă sciinţele. Voltaire o numi Semiramida Nordului. † 1796.

Căterisire, (grec. = depunere, condamnare), este ceea ce se fice în biserica occidentala »suspensio», adecă o sentinţă, prin care se ia unui cleric facultatea de a săvirşi actele liturgice cuvenite gradului său precum şi beneficile adnexe. Dreptul de a pronunţa o asemenea sentinţă îl are episcopul pentru clerul inferior supus lui, iar pentru episcopi patriarcul. Acest drept genuin a fost însă modificat în biserica ort. din România prin situaţia ei şi prin legislaţiunea modernă. Astfel legea clerului mirean din 1893 prevede înfiinţarea de dicasterii eparchiale pe lângă fiecare episcopie, cu atribuţiunea de a judeca cauzele curat bisericesci şi a impune suspendarea sau suprimarea lefi, precum şi pedepsele (censurile) prevădute în regulamentele sf. Sinod, între cari cea mai mare este C. Consistoriile acestea sînt compuse din 3 clerici, numiţi de episcop în înţelegere cu ministrul pe 3 ani. Osândelee banesci se execută de ministeriu, iar censurele bisericesci de catra episcop. În cas de C. se poate apela la sf. Sinod, care e în drept să caseseze sentinţa şi să trimita cauza spre judecare definitivă unui alt consistoriu limitrof. Dreptul de a da un cleric în judecată, îl are ministeriul şi episcopul, iar pentru biserici patronate, şi episcopii. Acusa se susţine din partea episcopului de revisorul eparchial, iar din partea guvernului sau a episcopilor de defensorii eclesiastici ai ministeriului. Un regulament special determina procedura. Cât pentru căterisirea episcopilor, chiar şi a protoereilor, ea nici odată n'a fost o cadere exclusivă a mitropolitilor, mult mai puţin a unei autoritaţi străine, 'ci era un cas rezervat domnului. În present ea este de competenţa sf. Sinod în înţelegere cu guvernul, şi nu de mult s'a dat un exemplu prin căterisirea mitropolitului

Ghenadie în 20 Maiu 1896. (Cf. Almanachul cul-telor, București, 1893 pentru legea clerului mirean. Xenopol, Ist. Rom. III, 661; Judecata sf. Sinod asupra mitropolitului Ghenadie. București, 1896.)

Cateta, (grec. = perpendiculară), termen de in- t e m a t i c ă. Laturile cari formează unghiul drept în triunghiul dreptunghiu. În arhitectura: axa unui solid de revoluțiune întrebunțat în construcțiune.

Catgut, (encl.) fire cu cari se leaga vasele sangvine în timpul operațiunii. Ele se prepară mai cu samă din mațe de oaie ca și coardele de vioara, numai că firele întrebunțate în chirurgie sânt preparate în mod chimic astfel, încât in- troduse în organismul omului, nu mai poate da naștere la o infecțiune a plagilor.

Cath —, v. și Cat —.

Cathartica, (med.) numirea medicamentelor purgative, v. Purgative.

Cathcart, *William Shaw, Conte*, general și diplomat engl., n. 1755; 1776 avocat în Edin- burg, 1788 peer pentru Scoția, în resboaiele contra Franței avansează la rangul de general, 1797 șeful regimentului de gardă, 1803 coman- dant suprem din Irlanda, 1805 și 1812 în misiune diplomatică în Rusia, participă la congresele din Châtillon și Viena; 1814 ridicat la rangul de Conte; † 1843 la Cartside, lângă Glasgow.

Catheter, instrument chirurgical în formă de țevă. Se întrebunțează mai cu samă pentru deșertarea udului, introducând pentru acest scop instrumentul în beșica priu canalul urinar. Deo- sebit C. metalice și de cauciuc.

Cathmandu, capitala statului Nepal, în India de est, cu 50,000 loc.; în mijlocul orașului se află vechiul palat al lui Maharadșa, numit Darbar.

Catifea, stofa fină, pe fața cu părul scurt și des. Se fabrică din matasa, și se întrebunțează pentru vestiminte scumpe; sau din bumbac, și se vinde cu prețuri mai ieftine, sub numele de plisă și velvet.

Catilina, *Lucius Sergius*, cetățean roman, n. 108 a. Chr., la 68 praetor, la 67 propraetor în provincia Asia. În urma jefuirilor comise acolo, înzadar s'a încercat să dobândească con- sultatul. Nereușind a înscenat conjurațiunea nu- mită după autorul ei »Conjurațiunea Catilinară«, al cărei scop era resturnarea constituției re- publicane. Cicero a descoperit planul conjurațiilor prin Fulvia, iubita unuia dintre ei, și la 8 Nov. 63 l-a desvălit înaintea senatului prin memora- bilele discursuri contra lui C. În urma acestora C. s'a departat din Roma în Etruria, de unde a încercat o reșcoală contra Romei, dar a căzut la Pistoria (62). [Dr. P. O.]

Catilinare, *existențe*, persoane cari îndrăz- nesc a face ori ce, pentru-ca, întocmai ca Catilina, nu au ce pierde.

Cătina, com. rur. în Rom., j. Buzău, compusa din 13 căt. cu 2240 loc. Terenul com. fiind muntos e puțin productiv, dar e avut în substanțe mi- nerale: fier, sare, gips, pacura și mai rar chich- libar, dar nu se exploatează.

Cătina, numele popular al mai multor plante din diferite familii precum: *Xanthium spinosum* L. (v. ac.); *C. albă*, *Hippophaë rhamnoides* L. (v. ac.); *C. de garduri*, *Lycium barbarum* L. (v. ac.); *C. mică*, *Myricaria germanica* Desv. (v. ac.); *C. roșie*, *Tamarix gallica* L. (v. ac.)

Catinat, *Nicolas de*, mareșal franc., n. 1637 în Paris. A fost întâiu avocat, dar pierderea unui proces l-a făcut să intre în armata. S'a distins în resboiul contra Spaniei (1667—68) la asediarea orașului Lille; în resboiul contra Savoiei a re- purtat strălucita învingere dela Staffarda (1690). În resboiul de succesiune spaniol (1701) iusa avu puțin noroc față de prințul Eugen. † 1712 în St.-Gratien. Memoriile au aparut 1819, Paris.

Catir, *Mulul* sau *Muscoiul*, (*Equus mulus*), este animalul ce se naște din încrucișarea unui măgar cu o iapă sau a unui armarar cu o ma- garița. Cel dintăiu seamăna mai mult cu calul, cel din urmă cu măgarul. Vocea însă o are cel dintăiu ca măgarul, cel din urmă ca calul.

Catisma, (*liturg.*), mai mulți sau mai puțini psalmi împărțiți în anumita clasă. Fiecare clasă sau secțiune se numește C. (ședere), pentru-ca este permis ca cu ocaziunea ori la finea cetei C.-ei să se odichnească. Secțiuni de C. sânt 20, fiecare se împarte în 3 părți și se încheie cu doxologia cea mică.

Cato, 1) *Marcus Porcius C.*, numit și *Priscus* și *Superior* (cel betrân), n. 234 a. Chr., a servit un timp în armată; întors la Roma a excelat ca orator, a fost ales quăstor, edil, apoi praetor în Sardinia. La 196 deveni consul, supuse Spania resculată, și la 191 luă parte victorioasă în expediția contra lui Antioch. Ca censor (184) fu foarte sever, îndeosebi vechia asupra vechilor obiceiuri morale, și astfel își atrase ura nobilimei corupte. Chiebat ca arbitru în certele dintre Cartagineni și regele Numidiei, cunoschi pericolul ce amenință statul roman din partea Cartagiuei, și pe și mai înfloritoare. Ori ce vorbire în senat o încheia cu cuvintele (deși neautentice): »Ceterum censeo, Cartaginem esse delendam«. A murit la 149 a. Ch. C. a excelat și ca scriitor. Scrierile lui sânt editate de Jordan. Lipsca, 1860.

2) *Marcus Porcius C. Minor*, n. 95 a. Ch., un stranepot al Censorului; ca tribun al po- porului a excelat prin virtuțile sale civice și prin oratoria sa. Caracter neînfrânt, republican desinteresat, a luptat mult contra năsuștelor lui Caesar și Pompeius de a lua puterea. După victoria lui Caesar la Thapsus, îngrijii de sca- parea tuturora. Ceru iertare pentru fiul său, el însuși nu voi să supraviețuiască caderei repu- blicei și-și dădu singur moartea.

Cato, *Catonis disticha*, se numesc nisece precepte sau dicetori morale, în forma versifi- cată: »Disticha de moribus ad filium«. În evul mediu serviau ca lectură foarte caută.

Catolic, (grec.) universal; biserica întemeia- ta de Isus Christos se țice catolica încât are să perdureze până la capetul lumiei și e apta de a cuprinde în sinul său pe toți oamenii de pe pa- mânt. *Catolicism*, e aceea doctrina religioasă și organizarea bisericească creștina, care are caracte- terul universalității. În special C. e profesiunea religioasă creștina, care recunoaște de cap al seu pe papa dela Roma. Numirea de C. se întrebunțează în opoziție cu protestantisimul și cu celelalte confesiuni. *Catolicos*, se numește capul bisericească al Armenilor monofisiți cu rezidența în Ețsmiadin (provincia Eriwan, aparținătoare Rusiei). Tot C. e și titlul patriarhului nestorian din Co- chanes în Curdistan. (v. Nestoriani).

V. și art. Rom.-cat. și Greco-cat.

Catoptrica, o parte a opticeii, care se ocupă cu reflectarea razelor luminei, în deosebi cu învețătura despre oglinzi.

Catran, v. Gudron.

Cătrința, *cretință*, sort larg de lână, adeseori țesut în mai multe colori, care se poartă de țerancele române în loc de rochie.

Cattaro, (în limba slavă *Kotor*), capitala capitanatului de aceeași numire în Dalmația, lângă sinul Bocche di C.; ca comuna are 5435 loc. (1890); residența epească, gimnasiu, școală de navigațiune. C. are un fort (San Giovanni) bine întărit și legat cu orașul priu ziduri. Din C. duc drumuri bune la Muntenegru și Cetinje, cărora le servește de port.

Cattimelibocus, numirea latină a vechiului comitat german *Katzenalbogen*. (v. ac.)

Cattleya Lindl., (botan.) gen de plante din familia Orchideelor, tribul Epidendreae, ce cresc în America tropicală din Mexico până în Brasilia. Speciile de C. se disting prin flori frumoase, de aceea multe din ele se cultivă la noi în florării.

[A. Pr.]

Catullus, *Gaius Valerius*, cel mai însemnat poet liric la Romani, n. 87 a. Chr. în Verona. Poesiile lui C., cele mai multe scurte, au un cuprins liric, elegic și epigramatic; în deosebi pline de sentiment sunt bocetele după fratele mort și cântarea de nuntă cu ocaziunea cununiei unui prieten. Limba versurilor sale e frumoasă. Poesiile lui C. au fost editate de Schwabe. (Berlin, 1886); Ellis. (Oxford, 1878), etc.

Cătun, o grupare mai mica de locuințe stabile ale locuitorilor din România. Mai multe cătune, câte 3—8—10 laolalta, formează o comună.

Cătunele, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, pe valea Motrului, compusă din 3 cat. cu 900 loc. agricultori și economii de vite. Aici pe malul Motrului se găsesc ruinele unei vechi cetăți; se dice a fi ruinele castrului »Amutria»; între ruine s'au gasit monete cu inscripțiunea imperatului Sever, sageti, inele cu inițiale de dinsele, iar în 1885 s'au gasit nisce monete vechi de aur.

Caturix, zeu de resboiu la Celți; predicatul lui Esus (v. ac.)

Cățușa, partea dela ruda carului, unde se puue jugul; laut, legaturi, fiere.

Cățușnica, numele vulgar al plantei *Nepeta Cataria* L. (v. ac.)

Cauca, 1) afluent din stânga al râului Magdalena în Columbia, 1030 km. lung; 2) departament în republica sudamericană Columbia, cu 603,800 km², și ca. 620,000 loc. (1881). Se cultivă cereale și poame; pădurile dau cauciuc, salsaparilla, vanilie și scoarță de China; din băi se scoate aur și platină. Capitala statului e Popayan. Alte orașe mai sânt: Pasto, Cartago, Cali, Buga, Buenaventura.

Caucaland, o țeară în Dacia, anume Ardealul. Hunzii la 376 batând pe Goți la Istru și Prut i-au împins (din șesul României de aji) în două direcțiuni: o parte sub Fridigern a trecut peste Istru (Dunare) în Mesia, iar altă parte sub regele Athanaric, a scapat spre nord între munți, (după Ammianus Marcellinus) în C., loc așa numit pentru înălțimea munților, desimea pădurilor. (Cf. C. în Dacia de Dr. At. Marienescu, »Transilvania» 1891).

Caucas, (*Caucasus*, rus. *Kavkas*), sistem de munți între Europa și Asia, situați pe istmul dintre lacul Caspic și Marea Neagră. C. se împarte în două părți principale: 1) *C. mare*, numit de obicei și numai C., care se întinde dela peninsula Apseron, la lacul Caspic, până la penis. Taman, la Marea Neagră, în direcție spre vest-nord-vest, având o lungime de 1280 km. C. mare se compune din mai multe șiruri paralele, având orlnea înălțime mijlocie de 3700 m., văi înguste și afunde, cari împiedecă mult comunicațiunea; C. are o mulțime de piscuri, între cari cele mai înalte sânt Kasbek (5044 m.), Elbrus (5646 m.), Gimarai-Choch (4777 m.), etc. Preste C. mare duc două pasuri: valea Terek (calea Tiflis) și pasul dela Derbent. 2) *C. mic*, situat înspre sud-sud-est dela C. mare, desparțit de acesta prin valea râului Kura și mărginit înspre sud și sud-est de valea râului Aras, care îl desparte de platoul și munții Armeniei. C. mic se întinde paralel cu C. mare în lungime de vr'o 530 km. și e legat de acesta prin munții Meșeș sau Grusini-Imeretini, cari formează culmea despărțitoare între basinelul Lacului Caspic și al Marii Negre; lângă acești munți se află pasul Suram, prin care trece calea ferată transcaucasiană. C. mic încă se compune din mai multe șiruri paralele, cu văi afunde și piscuri înalte ca Alagös (4154 m.), un crater stins, etc.

Deși *vulcanii* C.-lui sânt stinși, totuși se observa o continuă activitate vulcanică suterana, care se manifestă în deseale cutremure, precum și în numeroasele isvoare de păcură (Baku, Taman), isvoare calde bogate (Terek, Sunșă, Tiflis, Borșoni, Abas-Tuman, Derbent, Pjatigorsk, etc.) și vulcani nămoloiși. Bogățiile *minerale* ale C.-lui se compun din: aramă, fier, plumb, argint, sare, carbuni, pucioasă și pacură. *Clima* e foarte variată, pe coastele nordice moderată, sus pe munți aspră, pe coastele sudice domoala și *vegetația* abondentă; aci se cultivă pomi, vii, castaui, șofran, orez, etc. *Fauna* e foarte bogată, prezentând și tipuri proprii.

Caucasia, 1) *C.*, numirea colectivă a țărilor situate între lacul Caspic și Marea Neagră, despărțite prin culmea principală a Caucasului în: Ciscaucasia, sau țările înspre nord dela Caucas, și Transcaucasia, sau țările înspre sud dela Caucas. 2) *C.*, *guvernament* general și cerc militar rusesc, constă din țările amintite mai sus, având un teritor de 472,554 km², și 7.547,697 loc.; se compune din: a) Ciscaucasia (guvernamele: Cuban, Stavropol și Tereș), 224,449 km², cu 2.852,577 loc., și b) Transcaucasia (guvern. Baku, Dagestan, Erivan, Ielisa-vetpol, Kars, Kutais, Tiflis și ținutul Mării Negre) 248,114 km², cu 4.695,120 loc.

Poporațiunea C.-ei se compune, afară de popoarele caucasice, din: Ruși (2.326,000), Armeni (994,000), Georgieni (900,000), Tataři (1.100,000), Curți, Ovrei, Greci, Persi, etc., dintre cari cei mai mulți sânt ortodoxi, mai sânt apoi numeroși mohamedani, buddhiști, etc. *Popoarele caucasice* (rus. Kawkaskije Gôrzy) sânt locuitorii ținuturilor mai multoase ale Caucasului și se divid în: I grupa vestică, cătră Marea Neagră, căreia aparțin Abchasi (42,205 sufl.), Cerkhesii (152,000) și Ubychii (80); II grupa estică, compusă din Ceci sau Cecenți (224,000), Lesghieni

(305,000); III popoare mongolice (Calmucci), turcesci și iranice vr'o 589,000 suflete. (v. art. respective.)

Cauciuc, (botan.) se numește produsul din suc laptos dela diverse specii de Urticaceae, Euphorbiaceae și Apocynaceae tropicale. Cel mai mult se extrage în America din specii de *Hevea*, cu deosebire dela *H. guianensis* Aubl. În Est-india din *Ficus elastica* Roxb.; *Tabaernae montana elastica* Spr. din Sumatra ne dă un C. de calitate superioară. Sucele de C. este tare laptos, alb gălbui, se scurge prin tăieturi circulare practicate pe pieș și se adună în vase așezate sub un canal de lemn fixat la partea inferoară a tăieturii. C. american vine în comerț în formă de butelii sau pantofi reu formați. Spre a-i obține se bagă forme corespunzătoare de lut, uscat la soare, în suc lichid și fiecare strat de suc obținut astfel, se uscă deasupra unui foc fumegător. Când s'a dat îmbrăcăminte de C. formate astfel grosimea și consistența convenabilă, se sparge forma și se scoate afara în bucăți. Afară de C.-ul amintit mai sus, mai vine în comerț C. amestecat cu scoarță, frunze și alte necurățenii, în bulgări, în table subțiri, bucăți groase, albe gălbui pe dinlăuntru, numite *sildmind de C.*; mai rar vine ca suc brut în sticle, numit *lapte de C.* și formează o fluiditate albă gălburie, cu miros acru. Sorte principale de cauciuc sunt: C. de Para, de Carthagera, de India estică, de Madagascar, etc. C. formează o masă brună negricioasă roșetică, uneori cu pete albe galbui, tare și foarte elastică. La receală devine dură și solidă, la căldura se moaie și se lăpește; la 200° se topește și odată topită nu se mai întărește. E solubil în oleiul de terebentină rectificat, în oleiul obținut la distilațiunea C.-ului, dar mai ușor în sulfură de carbon cu alcool absolut. După evaporarea disolvanților C. își recapătă structura de mai înainte. Tratat cu sulfura de carbon sau ether de petrolu și clorură de sulfur, *vulcanizat*, devine mai moale și mai elastic, proprietate care și-o păstrează și la frig. Prin extragere cu leșie de kaliu sau pentasulfură de kaliu excesul de sulfur se delatură și se obține *C. desulfurat*, aproape negru și lipicios pe locurile tăieturilor proaspete. Acesta se întrebuințează la țevi. Coloarea roșie o capătă dela frământarea cu pentasulfură de antimoniu. C. vulcanizat supus acțiunii prelungite a vaporilor calzi de 120—150° C. se întărește durabil; durabilitatea se promovează prin amestecarea cu substanțe cu sulfat de zinc, magnezia arsă, etc. Masa aceasta poartă numele de *C. întărit, ebonit, gumi dur* și servește la bastoane, umbrele, piepteni, nasturi, tabacheri, părți de mașini, curele, sfori, obiecte impermeabile, mantale, ghete, etc. Fabriци mari sunt ađi în America, Anglia, Franca, Germania și Austria, pe când mai de mult singura lui întrebuințare era ca guma de șters urmele de creion pe hârtie.

Caucus, (pron. caochös), numire ce se dă în America și Anglia în trunirilor de partid pentru prealabila nominare de candidați sau deliberarea altor afaceri de partid.

Cauda, (lat.) coadă. *Caudal*, ce se ține de coadă.

Caudella, *Francisc-Serafin*, n. 1812 în Viena, † 1868 în Iași, fost director al Conservatorului de

musică și declamațiune din Iași. Remas de copil orfan, a studiat musica singur, condus de instinctul său. Cu ocazia revoluției din 1830 se înrolă ca voluntar într-un regiment de lănceri; lecnit de ranele ce căpătă în lupte, în 1831 trecu în Moldova, unde profesă musica (piano și instrumente de coarde). După înființarea Conservatorului din Iași, a fost numit 1861 director acestei școli, post ce ocupă pâna la moartea sa. Intre altele a scris un Marș triumfal și un Imn, ambele pentru cor și orchestră.

C. Eduard, fiul celui precedent, (n. Iași 22 Mai 1841), profesor de violină și director al Conservatorului din Iași. Lasând la o parte studiile literare și științifice, s'a consacrat de mic copil studiilor musicale, pe cari le începe cu profesori locali, le urmează la Berlin cu H. Ries, apoi le completează la Paris cu Allard și Massart, și la Francfort cu H. Vieuxtemps. În 1861 a fost numit profesor și în 1893 director al Conservatorului. A scris musică pentru piano, violină, voce, apoi opere și opere comice. Dintre aceste opere care a avut mai mult succes a fost prima, *Oleanca*, (Iași, 1880), în colaborațiune musicală cu Dr. G. Otremba; a scris apoi *Fata Razeșului*, (Iași, 1881); *Hatmanul Baltag*, (București, 1884); *Bezedeia Epaminondas*, (București, 1885). Ultimele sale producțiuni sunt: *Dorman* sau *Romanii și Dacia*, pe un text de N. Beldiceanu, și *Petru Rareș*, pe un text german de T. Rehbaum. ambele nerepresentate încă.

[T. C.]

Caudex, (botan.) sinonim cu tulpina. Altadata s'a dat acest nume stipei Palmierilor sau Ferigelor, tulpinei unor Monocotiledonate (ca *Yucca*, etc.), sau rizomului. Ađi, în special, arată o tulpina foarte turtită, discoidă, fără frunze, cum e cea dela basa ramurei frunzoase de *Cyclamen*, ori cu frunze, dar întrenodurile foarte dese, cum e la *Agave*.

Caudicul, (botan.) prelungire subțire din poli-niile Orchideelor și Asclepiadeelor, ce servea a le lega de stigmat.

Caudinice, *pasurile*, (lat. *Caudinae Furculae*), se numiau doue pasuri de munte strimte lângă orașul Caudium în vechiul Samnium. Intre aceste doue pasuri au prins Samniții la 321 a. Chr. o oaste romană și o siliră sa treaca pe sub jug.

Cauer, *Carol*, sculptor, n. 1828 în Bonn, dela 1848 a trăit în Roma și mai pe urmă în Kreuznach, unde † 1885. A creat mai multe opere de valoare, între cari de interes românesc este monumentul Alexandru Papiu Ilarian, ridicat cu spesele Academiei Române la mormântul acestuia, aflator lângă biserica parochială gr.-cat. din Sibiu; acest monument, lucrat din marmora de Carrara, e compus la basă dintr-un bloc patrat, din centrul caruia se înalță o columnă în stil corintian, pe care este așezat bustul în marime naturală.

Caulaincourt, *Armand, Augustin Louis*, duce de Vicence, general și diplomat franc., n. 9 Dec. 1772 la Caulaincourt. Se distinge în campania din 1800, contribuie la pacea temporară dintre Rusia și Franca, ambasador la St. Petersburg dela 1807—11, reprezentantul lui Napoleon la congresele dela Praga și Châtillon, ministru de externe după întoarcerea din insula Elba, membru

al regenței după a doua abdicare a lui Napoleon, pus pe listele de proscripțiune scapa prin protecțiunea lui Alexandru I, se retrage la o moșie. † 19 Febr. 1827. Autor de memorii »Souvenirs du duc de Vicence». [I. S. F.]

Caulerpa Lamourx., (botan.) gen de Alge Chlorophyceae, subord. Siphoneelor, fam. Caulerpaceae, cu o specie mai comuna în mări: *C. prolifera*. Aparatul vegetativ e o talobie continuă (sifobie), dar la exterior diferențiată într-o tulpina tîritoare, fixata de substrat prin rhizoizi, ce ies de pe fața inferioară, iar pe cea superioară prezintă ramuri, ridicate și lațite, ca niște frunze.

Caulescent, (botan.) plantele cari au o tulpină aeriană, în opoziție cu cele acaule (v. ac.); sau cele ce au o axa asemenea unei tulpini; s. e. Algele Siphonee.

Caulcul, (botan.) porțiunea embrionului care la încolțirea seminței va produce o parte a tulpinei; sinonim cu tigela (v. ac.)

Cauliform, (botan.) cu forma și aparența de tulpină; s. e. o parte a aparatului vegetativ dela Characee, Siphonee, unele Floridee, etc.

Caulinar, (botan.) ceea ce ține de tulpină. S. e. frunze C. în opoziție cu cele radicale (dela baza chiar a tulpinei aeriene); fascicule libero-leninoase C. spre deosebire de cele foliare; stipuli C. cei purtați la baza frunzelor, dar uniți cu tulpina, etc.

Caulis, (botan.) sinonim cu tulpina și în special tulpina ierboasă, nelignificată.

Caulocarp, (botan.) plantă ce poartă pe tulpina aeriană și vivace, în fiecare an, flori și fructe.

Caulom, (botan.) nume dat unei părți a axei plantelor Criptogame vasculare și Fanerogame și anume tulpinei și ramificațiilor ei. La plantele amintite C., cu rădăcinile și frunzele (*phyllom*), reprezintă generațiunea asexuată. Și la multe Muscinee există o tulpină; dar pe ea se formează organele sexuate; de aceea, pentru-ca reprezintă generația sexuată, s'a propusase numi *Caulidium*.

Caus, (*Caux*, *Cauls*, pron. chös), *Salomon de*, inginer, n. 1576, † 1626 în Paris; 1614—20 arhitectul electornului Frederic V de Pfalz, a zidit o parte a castelului dela Heidelberg. A inventat un aparat pentru ridicarea apei cu ajutorul vaporului, din care cauza Arrago îi atribuie inventarea mașinei cu vapor.

Causa, (*lat.*) motiv, afacere, mai ales afacere de drept. *C. cognita*, după cercetarea afacerii. *Causae cognitio*, cercetarea judecătorească a unei afaceri. *C. celebră*, afacere extraordinară, mult discutată.

C. pia, ori ce instituțiune, care din îndemnul religios se face cu scopul de a servi spre promovarea cultului divin, ori ajutorarea deapropelui în lipsele sufletești și trupesti. *C. pie* provădute cu recerînțele prescrite de legi au drept de a posedea bunuri mobile și imobile, drepturi și privilegii. Ele pot fi reuniuni religioase și filantropice, ori fundațiuni. Intre cauzele pie se numără fundațiunile pentru biserici, mănăstiri, seminare, pentru grija de morboși, de bețrani, orfani, pentru școlari, etc.; reuniuni de înmormântare, de resumperarea captivilor, cercetarea și ajutorarea familiilor ueste, dar cădute în miserie, etc. Biserica creștină încă dela începutul său a înființat și protegiat *C. pie* (Fapt. Ap. 4, 32), cari sunt fructul credinței vie și al iubirei creștinesci active. (v. Caritate și Filantropie.) [Dr. Is. Marcu.]

Causal, ce arată raportul între cauză și efect. *Causalitate*, raportul între cauză și efect. *Cură causală*, tratament medical care tinde la înlăturarea cauzelor boalei.

Caușani, tîrg în Basarabia, j. Bender, cu 2249 loc. C. se află așezat pe malul riului Botna, dincolo, pe malul drept se afla alt sat numit C. vechi, iar puțin spre răsărit, la distanța de 6 km. Cainari noi și Cainari vechi.

Causativ, ce indică cauza.

Causerie, (frc., pron. cosri), conversațiune, vorbire, întreținere familiară.

Cautice, (med.) remedii ce distrug țesuturile organice, dacă ajung în contact cu ele; cu ocaziunea distrugerii se formează de regula o *escară* (pieleți alba). Acțiunea C.-elor se bazează pe însușirea lor sau de a absorbe ori discompune apa, sau de a oxida puternic substanțele țesuturilor sau în fine de a se combina cu albumenul. C. sînt: acidele minerale concentrate, acidul cromic, chlorurul de zinc, kali causticum, sulfatul de cupru, nitratul de argint, etc.

Cautela, (*lat.*) precauțiune; în special mesuri de precauțiune în afaceri de drept. (v. Cauțiune, Clausula.)

Cauterisațiua, distrugerea intenționată a țesuturilor, cu scop de a viudeca. Mijloacele — *Cauterile* — sînt fierul roșu, platina sau materii chimice; cele dintăiu distrug priu ardere, cele de al doilea pe cale chimică.

Cauțiune, (*lat. cautio* din *caveo*, mă pazesc), act prin care o persoana garantează îndeplinirea obligațiunii unei alte persoane; persoana care da o asemenea garanție. De pildă art. 15 C. C. obliga pe straini în România, când ei sînt reclamanți în ori ce afacere, afară de cele comerciale, dacă nu posedă imobile de o valoare îndestuitoare în țeară, sa dea C. pentru plata cheltuelilor de judecată și daunelor ce ar pute rezulta din proces: *cautio judicatum solvi*.

Cavadinesci, com. rur. în Rom., j. Covurlui, compusă din 3 căt. cu 2142 loc., cari se ocupa cu agricultura, viticultura și prăsierea vitelor; afara de aceste se mai cultivă numeroase grădini de zarzavaturi; multe femei cultivă și vierni de mătasa. Aici sînt 4 biserici (una în ruină și închisă), 2 școale, una de băieți și alta de fete, și 1 moară cu aburi.

Cavage, (*franc.*) așezarea mărfurilor în pivnița sau magazin, și plata pentru așezare.

Cavaignac, 1) *C., Louis Eugène*, general franc., n. 15 Oct. 1802 în Paris, fiul lui Jean Baptiste C., (1762—1829) fost membru al conventului. 1848 guvernator al Algeriei, apoi membru al adunării naționale, după rescoala din 15 Maiu 1848 ministru de resboiu; 23 Iunie dictator militar, bate poporul parisian, apoi ajunge president al puterii executive republicane, din care post demisionă în Dec. 1848. † 28 Oct. 1857 în Ournes (Sarthe). 2) *C., Godefroy*, finl celui precedent, om politic franc., n. 21 Maiu 1853; 1882 deputat republican, 1885 subsecretar de stat în ministerul de resboiu, 1892 scurt timp ministru al marinei, 1893 ținu în cameră o vorbire splendidă în contra corupțiunii în procesul Panama; Nov. 1895 până Apr. 1896 ministru de resboiu în cabinetul Bourgeois. C. a pașit cu succes și ca scriitor.

Cavallion, oraș în depart. franc. Vauluse, arondisn. Avignon, aproape de riul Durance, cu 4757 loc. (1891). Ținutul fructifer din jur se numește Jardin de la Provence.

Caval, fluer, un cilindru făcut din lemn de paltin, sfredelit; la capotul, pe unde se sufla, e puțin mai strînit decît la capetul opus; are șese borți ovale în distanța de 27 mm. întredolaltă; ele sînt împărțite în 2 grupuri, distanța între grupuri e 73 mm. Lungimea C.-lui e de 82 cm., iar grosimea 5 cm.; la ambele capete e legat cu coaje de cires, ca sa nu crepe; de ordinare se înfrumusețează cu diferite încrestături. C. dă sunete melaucolice și simpatice; îl folosesc ciobanii dela stîna. C. se mai numește și *fluer ciobănesc*. În Valachia din vechime se numia și *flueroiu*.

Cavaicada, preumblare calare a mai multor persoane împreună.

Cavaler, C. neologism din ital. cavaliere (din cavallo = cal); 1) ostaș calare în vechia Romă (eques). În istoria legendară a regalității romane Romulus ar fi creat 3 centurii de C., al caror număr ar fi fost îndoit de Tullius Hostilius și marit de Tarquinius, apoi de Servius pînă la 18 centurii (1800—5400). Primăia calul dela stat cum și o sumă pentru întreținere (aes hordearium). În urma desvoltării statului roman, avnția claselor bogate marindu-se, crescî și cifra censului necesar pentru a intra în centuriile de cavaleri (400,000—600,000 de sesterții) pe de o parte; iar pe de alta se deosebi clasa C.-lor, oameni de afaceri, și clasa vechilor aristocrați, cei dintîiu capitaliști, cei de al doilea senatori. Gaius Gracchus mari opoziția de interese între aceste două clase, dînd C.-lor tribunalele și diferite privilegii, pe cari Sulla le desființă și Pompeius le susținî. Datoriile militare ale C.-lor se redusese prin reforma militară a lui Marius. (Cf. Zumpt, Über die römischen Ritter und Ritterstaud in Rom. Berlin, 1840; Madwig, Kleine philologische Schriften; Belot, Histoire des Chevaliers romains, 2 vol.) 2) În evul mediu, după Carol cel Mare, partea principală a armatelor era cavaleria, nascută din necesitatea de a lupta contra Ungurilor și a Sarasinilor, iar resboinicul se cheama C. (chevalier, caballero, Ritter). Nimeni nu putea fi C. prin nascere, ci numai prin consacrare, regii chiar trebuiau sa fie consacrați. C. trebuia sa primească educațiune în casa unui C. (tatal, dar mai ales un strain), unde împlinia slujbe de fecior și de scntier: îmbrăca și desbraca pe C., puneă și ridică masa, facea patul. Iutre 18—20 de ani era consacrat: dupa ce facea o baie, C. care-l crescuse îl încingea cu spada și-i da o lovitură în ceafa (colée). Mai tîrziu biserica a complicat mult consacarea: noapte întreagă în rugăciune (veillée d'armes), sabie binecuvîntată, predica asupra datoriilor catra biserica, saraci și catra veduve. Serbatorile principale de consacrare Paști și Rusalii. Inventiunea ierbeii de pușca a avut de efect decaderea cu totul a C.-lor. Maximilian I a fost umnt ultimul C. 1519. (Cf. L. Gautier, la Chevalerie 1890; Alw. Schultz, Das heofische Leben zur Zeit der Minnesinger, 1878—80, 2 vol.)

[L. S. F.]

Cavaleria, numirea colectivă a trupelor calare de militari, (Cuirasri, Carabinieri, Dragoni, Husari, Chevauxlegers, Ulani, etc., în România: Roșiori și Calarași). C. e o trupa scumpă, fiind-ca

trebuie proveđută cu cai buni. Valoarea ei depinde în prima linie dela puterea și înținea calor. Armatura principală a C.-ei e o spada lată, de care se folosește în momentul ciocnirii, apoi Carabine (v. ac.), care însă numai rar le poate întrebuința, s. e. în poziții de apărare, ori spre însciițarea apropierei inimicului. În unele armate erau introduse și lance, dela 1871 delaturate, însă în timpul din urma din nou introduse în Franția, Germania și România (la Roșiori). C. înaintează în o ora 10—12 km., infanteria 4—5 km. Unitatea tactică la C. e un *escadron*, care consistă în cele mai multe state din 150 calareți. În Rom. 4, în Austro-Ung. 6 escadroane formează un regiment, 2 regimente formează 1 brigadă, 2—3 brigade o divisiune de C. O mica parte a C.-ei se împarte dela divisiunile de infanterie, și este chemată de a îngriji pentru siguranța infanteriei și a împlini serviciul de ordonanța la diferitele comande. Cea mai mare parte a C.-ei se stringe în divisiuni, cari se trimit cu 2—3 zile înainte armatelor, ca sa ale trupele inimice, sa recunoască prin patrulile și detașamente pozițiile acestora, și de alta parte sa zadarnicească ori să îngreuneze C.-ei adversare recunoascerea armatelor proprii. În decursul bataliei C. scutesce aripa armatei și pîndese momentele potrivite pentru a ataca trupele adversare. În cas când armata e constrînsă a se retrage, C. are sa oprească pe inimic și să ușoreze retragerea infanteriei, iar în cas de învingere cantă sa completeze victoria, producînd deruta în șirurile inimicului. Proporțiunea C.-ei față cu infanteria e în Rusia 1:9, A.-Ung. 1:10, Germ. 1:14, Franția 1:20, Italia 1:23. Cea mai puternică C. o are Rusia.

În România afara de trupele de Calarași (v. ac.) armata mai are ca trupe de C. 6 regimente de *Roșiori*, un divizion de Gendarmi și două escadroane de escorta. Regimentele de Roșiori formează 2 brigade: brigada 1-a, cu rezidența la Tecuci, cuprinde reg. 1, 3 și 6; brigada a 2-a, cu rezidența la Brlad, cuprinde regimentele 2, 4 și 5. Brigadele sînt comandate de câte un general. Regim. 4 Roșiori a avut ca comandant I pe Principele Ferdinand al României. Fiecare regiment are 4 escadroane și 1 ploton afara din rînduri. Efectivul unui regiment este de: 28 oficieri (din cari 3 superiori), 514 oameni cu 435 cai. Ambele brigade au: 162 oficieri (2 generali), 2928 oameni și 2574 cai. Divizionul de Gendarmi are rezidența în București, el formează garda regală, se compune din 2 escadroane în Capitală cu un efectiv de 16 oficieri, 263 oameni de trupa și 235 cai, și un escadron la Iași cu un efectiv de 5 oficieri, 130 oameni și 115 cai. Cele 2 escadroane de escorta au un efectiv de 7 oficieri și 257 oameni. Preste toate trupele de C. este un general inspector al armiei.

Istoria. Grecii nu aveau C. pînă pe timpul resboaielor cu Persii, și nici atunci nu era în numer mare, (în Atena abia 1200 calareți). Macedonienii aveau o C. numeroasă și bună, care pe timpul lui Alexandru cel Mare luptă în despartețiune numite Ile, cu 16 ficiori în front și cu 4 șiruri. Alexandru a ners în Asia cu 2000 Hippeis și 5000 Sarissofori. Darius, regele Persilor, avea în batalia dela Gaugamela, 331 a. Chr., 40,000 calareți. Romanii aveau în legiunile lor

de 3000 infanteriști câte 300 călăreți, cari se recrutau din bărbații cei mai cu vază din Roma, și erau împărțiți în Centurii cu 10 Turme de câte 3 Decurii, cu câte 10 ficioiri. Sub Iulius Caesar unitatea tactica era »Turma», cu câte 32 ficioiri, 12 Turme formau un regiment »Ala». La Germanii C. nu era numeroasă și nici nu avea mare însemnătate; mai târziu însă excela mult prin atacurile ei vehemente și prin serviciul ei de recunoaștere. Hunii au fost un popor nomad de călăreți, cari fără plan definit se aruncau pe șirurile inamicilor, și dacă erau respinși se retrageau și atacau din nou. Maghiarii aveau mai ales armate de călăreți, cari se înarmau cu ciocane, secure de luptă și cu maciuca (buzogány). La venirea lor numai rar se folosiau de spada, căci încungiuirau lupta piept la piept. După așezarea lor în Pannonia, se folosiau mai des de spada și sulița. Osmanii aveau pe timpul venirii lor în Europa o C. numeroasă, adică: C. stabilă, platita (Spahii), C. feudală (Mosselman) și C. irregulară (Akindji).

Dela inventarea C. profului de pușcă în secl. XIV C., greu armată și echipată, a încetat a fi superioară infanteriei. La 1458 Matia Corvinul reorganizează armata în Ungaria, crează *Husarii* și stringe o trupă platită de 20,000 calăreți grei și ușori pe lângă 14,000 pedestrași. În Franția Carol VII în 1415 formează 15 companii de ordonanță, cari consistau din câte 100 nobili greu armați (*gens d'armes*), iar Francisc I formează o C. ușoară. Pe timpul resboiului de 30 ani (1618—1648) C. se împărțea în grea și ușoară. C. grea era cuirasată, avea cașcheta, paloș, pistol ori carabină, și se împărțea în *Carabaziri* și *Dragoni*. De C. ușoară se țineau *Cuirabiniarii*, *Croații* și *Husarii*, călăreții ușori (*Chevaux legers*), și călăreții germani (*Reitres*), cari preste tot nu erau cuirasați.

În Muntenia, de pe timpul lui Mircea I, cavaleria se compunea: *Căldrașii*, în număr de 8000 sub comanda Spatarului. *Roșii de țeară*, 5000 sub comanda marelui Paharnic. *Vândătorii căldri*, pentru poliția capitalei, șeful lor primi dela Radu-Vodă Mihnea, titlul de aga. 500 *Sărăcei* și 500 *Scutelnici* formau calarimea Bucureștiului. *Curtenii căldri*, *haiduci*, etc. Mihaiu Viteazul mai mari C., adăugând încă 2 corpuri de calari pământeni *Deșlii* și *Beșlii*. În epoca fanarioților armata a fost cu totul desorganizată până după revoluția lui Tudor Vladimirescu. La 1830 erau numai 3 regimente de C. permanentă cu 1140 cai, și Gendarmii călări de miliții, numiți și *Dorobanți*, aceștia erau întrebuințați de administrația locală în urmărirea făcătorilor de rele, și formau rezerva C.-ei permanente; ei faceau serviciu cu schimbul, câte 10 zile pe luna. Numărul lor era de 4362 în anul 1843 și erau îmbracați și armați pe socoteala lor.

În Moldova, la început se gasia ca cavalerie: *Căldrașii de țeară* (1000) sub comanda Hatmanului, *Panțirii*, *Căldrașii de Galați* (500), *Căldrașii de Țarigrad*, *Curtenii* sub comanda marelui Logofet; toți aceștia formau C. permanentă pământeană. Afara de trupele străine (Cazaci, Lipcani, Veslii, etc.), mai erau încă C. de miliții (calarimea din ținuturile Lapușnei, Orheiului și Sorociei). În timpul luptei, domnitorii așezau infanteria la centru, iar cavaleria la aripi.

Cavalet, suportul de lemn, pe care pictorii își așează tablourile.

Cavalotti, *Teodor*, u macedonean, care a tiparit la 1770 cartea: »Protopiria», uu registru de 1170 cuvinte în 3 limbi: grecesce, românesce și albanesce; aceasta carte formează primul dicționar român.

Cavalli, localitate în partea sud-vestică a lacului Albert-Nyanza, ceutru comercial din jurul acelor locuri; aici a stat mai multa vreme renumitul scrutator african H. M. Stanley în 1887, când a eliberat din Africa ecuatoriala pe guvernatorul din Aecuatoria, Emin Pașa. (Cf. *Im dunkelsten Africa*. Lipsca, 1890.)

Cavallo, *Tiberius*, învețat engl. de origine ital., n. 1749 în Neapole, † 1809 în Londra, ca membru la Royal Society. A studiat mai ales electricitatea atmosferica cu ajutorul diferiților electrometri. Drept rezultat al cercetărilor sale a publicat mai multe scrieri.

Cavallotti, *Felice*, poet italian, n. 1842 în Milano, de timpuriu publicist în sens ultrarevoluționar, fû de mai multe ori arestat; membru al legislațiunii. S'a distins și ca poet dramatic, drama *Alkibiades* a fost premiata ca una diu cele mai valoroase opere ale literaturii italiene. † 6 Febr. 1898 în al 33-lea duel al seu.

Cavas, (arab. chavvâs = gardist), numirea polițiștilor turci și a gardiștilor dați din partea Turciei spre scutul agenților diplomatici și consulari acreditați în imperiul turcesc.

Cavatina, (musică) bucata de solo făcând parte dintr'o opera și deosebindu-se de arie prin cea, că e mai puțin desvoltată, conține mai puține ornamente și are u caracter mai liric. C. e numita și *Aria di sortita*, fiind-că se cântă la prima aparițiune a unui personajiu. Unii compositorii au dat chiar numele de C. la unele părți diu compozițiunile lor instrumentale, ca adagio din quartetul în si benol de Beethoven. [T. C.]

Cavea, (lat.) locul de privire în teatrul roman.

Caveat, (lat., să se pazeasca.) Admonițiune judecătoreasca.

Cavendish, *Henry*, fisician și chimist engl., n. 10 Oct. 1731 în Nizza. † 24 Febr. 1810. C. a determinat desinea pamântului, a analizat acidul carbonic și hidrogenul, și a descompus acidul azotic. Lucrările sale și-le-a publicat în »Philosophical Transactions». A fost membru al Societații de științe din Londra și membru extern al Academiei franc.

Cavent, garant. (v. ac.)

Caverna, sau *Grota*, cavități subterane, compuse dintr'o serie de camere spațioase, comunicând între ele priu galerii strimte. Aceste C. se întâlnesc în țările, unde subsolul este constituit de un calcar destul de resistant. Origina lor este datorită cursurilor de ape subterane introduse pe cale de infiltrațiune în adâncimile solului, profitând de liniile de cea mai mica rezistență pentru a-și face drum. La aceste cause se pot adauga acțiuni chimice, cari disoalva inegal un calcar, ce nu presinta preste tot aceeași compacitate (homogenitate). Cea mai însemnata este *C. Mamutului* (*Mammoth's Cave*) în Kentucky. Adesea tavanul și talpa unei C. sînt captusite de Stalactite și Stalaginite. Omul a locuit C. în epoca magdaleniana. (Cf. *Traité de Géologie*, A. de Lapparent, Paris; Garrigou, Bull. S. G. F. (2)

XXIV, p. 306; L'Antropologie Jauvier—Février 1892; Reclus, La Terre, I, p. 356.

Caviar, nume de origine tatara pentru icrele de morun, nisetrn, etc. V. Icre. [A.]

Cavicornia, animalele de coarne goale în lantru, precum sunt boii, bivoli, oile, caprele. Posed coarne atât barbații cât și femeiușele, câte odată pot lipsi la femi. Dinții incisivi și canini le lipsesc în falca de sus, în falca de jos au de ficcare parte 3 incisivi, uu canin, și câte 6 masele în amândouă falcile.

Caviina, subfamilie de mamifere din ord. Roctoarelor, fam. Subungulatelor, numiți în limba populara Cobai sau Porcușori de India. *Cavia Cobaya* Schreb. (Cobaiul ordinar) e de origine probabil din America de sud, astați cu totul acimatizat și domesticit în Europa. [A.]

Cavitate, partea gaunoasă dintr-un corp solid. *C. frontală*, partea anterioară din cavitatea capului. În aceasta parte sunt așezate loburile anterioare ale creierului. [St.]

Cavite, port militar pe insula Luzon, aparținătoare Filipinelor. (v. ac.)

Cavour, *Camillo Benso di C.*, Conte, barbat de stat ital., n. 1810 în Turin; crescut în Academia militară din Turin, a intrat în armată ca ofițier de geniu, dar 1831 a parasit-o și a plecat în Franța și Anglita, unde a studiat agricultura. 1842 întemeia în Turin »Asociazione agraria», care în curând deveni centrul uisunțelor liberale; iar la 1847 scoase afară »Il Risorgimento», sprijinit de Balbo, contele Santa-Rosa, Galvagno și alții. C. pledă pentru unitatea Italiei, recomandă desfacerea de catra Austria și introducerea unei constituții. 1848 apără ministeriul Alfieri pentru pacea încheiata cu Austria învingătoare; 1850 în cabinetul d'Azeglio ministru de comerț și marina, 1851 de finanțe. În Maiu 1852 d'Azeglio demisionă numai ca sa poată elimina din cabinet pe C., care întreprinde o nona calatorie în Franța, unde întra în relațiuni cu Napoleon III. În Nov. 1852 fu rechemat și pus în fruntea cabinetului; prin politica interna uisui a întari forța armata a Sardiniei, iar prin politica externa a areta Italieilor, ca Sardinia e chiemata a fi eliberatoare Italiei. 1855 încheie cu puterile apusene alianța; după resboiul crimeic nersse la congresul dela Paris, pentru a pune în discuțiune chestiunea italiană. 1858 îi succese a asigura ajutorul lui Napoleon pentru cazul unni resboiu cu Austria. Acesta erupse la 29 Apr. 1859 și fu norocos pentru Sardinia. Napoleon puse capet resboiului prin tractatul dela Villafranca, (11 Iulie 1859). C. se retrasc, dar deja în Ian. 1860 fu pus iarasi în fruntea ministeriului. Favorizat de situația Europei încorporă ducatele Parma, Modena, Romagna și Toscana, în schimb cedă Franciei Nizza și Savoia, și cu învoirea lui Napoleon ocupă teritorul neapolitan și statul papal; din unitatea Italiei mai lipsian numai Veneția și Roma. În 18 Febr. 1861 se deschise primul parlament al Italiei unite. C. † 6 Iunie 1861. Ca barbat de stat a fost de o petrundere extraordinară și de o energie hotărâta; orator bun. (Cf. Discorsi parlamentari di C.; Lettere edite ed inedite del conte C.; M. Castelli, Il conte di C.; Mazade, Le conte C.)

Caxias, (pron. cașias), *Luis Alvez de Lima*, Duce, nareșal brasilian, n. 1803 în Rio de Janeiro,

† 1880. În 1851 a comandat armata brasiliana contra dictatorului Rosas din Argentina, iar în 1867—69 contra republicei Paraguay. A fost și primministru, apoi de repește ori ministru de resboiu. Imperatul Dom Pedro II îl ridică la rangul de duce.

Caxton, (pron. chestn), *William*, primul tipograf în Englita, n. 1421 în Kent. La început s'a ocupat cu comerțul în Londra și Bruges; dar 1470 și-a parasit activitatea negustoreasca, dedicându-se literaturii. Pentru ca sa-și poata respândi traducerea engleza a colecțiunii de romane »Recueil des histoires de Troyes de Raoul Le Fevre, a învețat arta tipografica în Colonia și Bruges. 1476 a deschis prima tipografie engl. la abația Westminster, promovând astfel dezvoltarea literaturii engleze. † 1491.

Cayenne, oraș fortificat în Guyana frc., la gura rîului C.; fundat la 1626; cu 28,906 loc. (1884); este centrul comerțului diu țeara. C. și Guyana frc. preste tot este loc de deportațiune, temut pentru clima cea nesanoatoasa.

C Az, v. Cyan.

Cazac, numele unei populațiuni din Ukrania; cavalerist rus aparținând acestei populații. Sub numele de C.-i se înțeleg aceste populațiuni împărășiate în diverse provincii ale imperiului rusesce. C. sînt de origine slava, de religione ortodoxa și vorbesc o idioma slava. În secl. XV C. formau două corpuri puternice de națiune: unul în Ukrania și altul pe cursul inferior al Douului și Volgei. Primii, goniți din Poloma, se dedeau la jafuri și hoții. Puși sub protecțiunea regilor poloni, fura tratați în secl. XVI cu distincțiune, dar apoi suveranii poloui voira a-i forța sa paraseasca schisma greca. Înviși în lupte, acceptara în 1654 dominațiunea Rușilor; dar în urma, cu deosebire Zaporugii, se revoltara în diverse rânduri. Cea mai celebra insurecțiune este a lui Mazepa, care ajuta lui Carol XII contra lui Petru cel Mare. Astăzi revoltele lor au încetat în urma asprimei, cu care au fost tratați. Organisați militarcesce, C. formeaza cea mai buna cavalerie rusesca. După un recensământ general din 1845, C. sînt în numer de 1.880,877 individi, afara de cei emigrați în Turcia și în alte diferite pași.

Cazaca, haina blanita cu mâneșcile lungi. Damaele numesc C. o jacheta scurta de formă rusescă.

Cazacii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, compusa din 7 cat. cu 3572 loc., în care numer întra și loc. din com. rur. Mircea-Voda, care pâna la 1887 era cat. al com. C. În cat. Nucetu, pendinte de com. C., este herghelia statului, gara a liniei ferate Tergoviște-Titu, și o mănastire. În com. se afla 4 biserici și 2 școale.

Cazaclie, caciula de piele neagra, cu fundul de postav alb.

Cazaciiu, 1) negustori ruși, cari faceau comerțul vinurilor între Moldova și Rusia. 2) negustori români, cari faceau comerțul cu blanari din Rusia catra Turcia.

Cazalès, *Jaques Antoine Marie de*, om politic franc. n. 1752 în Grenoble, 1789 membru al adunării naționale, orator bun, apără drepturile regelui; 1791 emigră; † 1805 în Engalin.

Cazan, caldare; *C. cu vapori* este partea mașinei, unde se fierbe apa, sub presiune, pentru a produce vaporii. C. poate fi cilindric sau tu-

bulare. C. tubular este făcut în scopul de a mari suprafața de încălzire. Locomotivele au C. tubulare. C. sînt supuse unei probe, care consista în a le încerca la presiune rece, umplându-le cu apa rece și supunându-le la o presiune mai mare decît cea marcată de timbrul lor. C. priu us se alterează, subîindu-se parțial pereții în interiorul lor și putînd da naștere la exploziuni. Neuronocirile, ce pot proveni din o explozie de C., au hotarît pe guvernele statelor civilizate a interveni, reglementînd priu legi severe întrebuițarea lor în diferitele industrii. (V. Mașine.)

Cazan, *strîntoarea dela C.*, partea cea mai frumoasă și mai îngustă a strîntorii dela Dunărea de jos, cunoscută sub numele Porțile de fier (v. ac.) C. se extinde dela Plavișevîța pîna la Ogradina veche, comuna rurale în cott. Caraș-Severin (Ungaria). Cf. art. Dunărea.

Căzania, (*slav.*) colecțiune de predicii, cuvîntari bisericesci, autorisată de episcop.

Cazari, semiuție tatar., care la scriitorii greci și latini din evul mediu ocuira sub numirile: Cațiri, Acațiri și Acatiri; pe timpul ungraționii popoarelor C. locuiau în Ural; priu secl. VII au fost împiuși mai departe spre sud în ținuturile Caucasului, unde au purtat resboai cu Mohamedanii pentru posesiunea Derbentului, Georgiei, Armeniei și a țărilor limitrofe; prin secl. VIII se întarira în potriua Goșilor în Crimea; domitorul lor (chagau) Bulau trecu în secl. VIII cu o parte a poporului la iudaism. Imperiul C.-lor se întiudea dela Eniba pîna la Nipru și Bug; ajungea dela Marea Caspică, apoi dela Pontus și coastele Caucasului pîna la cursul mijlociu al Volgei, sorgiuții Donetului și preste Kiev la Oka. Dupa 850 mersera la C. frații Ciril și Metodie și convertiră o parte din ei la creștinism. Culmea puterii C.-lor cade în secl. IX; la 965 sînt înfrînți mai întăiu de Swjatoslaw, care le cupriuse fortăreața Sarkel; restul ultim al C.-lor fu înfrînt în Crimea la 1016 de Greci și Ruși. Capitala C.-lor era Balaudșar, situata pe locul Astrahaunului de ađi, și mai tărđiu Sarkel.

Cazarma, fântăna veche în Rou., j. Mehedinți, între com. rur. Broscari și Rogova, în dreptul padurii Vêrciorova; aici se ved urme de zidarii mari vechi; diu marginea padurii începe brasda lui Novac. (v. și Casarma.)

Cazasu, com. rur. în Rom., j. Braila, cu 1834 loc. agricultori; are 1 biserica și 2 școale, una de baieti și alta de fete. În timpul luarii Brailiei (1828) Ruși aveau aici quartier general; tot aici aveau și întariri, cari se ved și ađi.

Cazna, necaz, osteueala mare, muncă; chinuire. (v. Tortura.)

Cazot, *Teodor Iosif Iulius*, ministru francez, u. 1821 în Alais; 1848 a fost propoveditorul ideilor republicane în patria sa mai restrinsa; 1851 a fost exilat, reîtorul în țeara fu avocat, iar 1870 Gambetta fu numi secretar în ministriul de interne; 1875 senator pe viața, 1879—82 ministru de justiție, 1883 president al curții supreme de apel, 1884 demisiouă.

Cd, semnul chimiic al Cadmiului.

C-dur, v. do major.

Ce, în chimiie semu pentru Cerium. În gramatica e proume nehotarît, interogativ, relativ, sau ca exclamare.

Ceaoșiri, pantalonii largi de culoare roșie, cum poarta Turcii și cum purtau odinioara boierii.

Ceacu, com. rur. în Rom., j. Ialomița, spre uord dela orașul Calarasi, cu 1595 loc. agricultori; u'are nici un cat. alipit.

Cead, (*Tsade*), cel mai mare lac în Africa centrala nordica, cu o extensiune de 27.000 km². Extensiunea lacului se schimba, în tinjurile seci ea scade, în cele ploioase crește, astfel ca locnitorii regiunilor diu apropierea lui sînt adeseori expuși la inundații. C. încă nu este bine cunoscut; primii Europei, cari l-au vêtut prima data la 1851, au fost Englezii Clapperton, Denham, Oudney și Germanul Overweg. Dintre riurilo, cari se varsa în C., cel mai mare este Șari, care pîna acum puțiu e cunoscut.

Ceafa, partea dinderet a capului. C. sta în legatura cu mușchii cei groși ai grunazului și cu spinarea, pe care se razina capul. [St.]

Ceahlău, masiv inuutos în Rom., j. Neamțu, tocmai la hotarul dinspre Trans., între riurile: Bistricioara, Bicaz și Bistrița; e selbace, taia de vai radiind în toate direcțiunile dela crescet, și lipsit de comunicațiuni; o singură poteca trece pe la V virfului C. (1908 m.) și conduce la Bicaz; la N masivului, rîul Bistricioara deschide pasul Tulgheșului, care conduce în valea Murășului. Piscurile cele mai înalte diu acest masiv sînt: C. sau Pionul, cu virfurile: Pauaghia și Butu, iar ramurile mai principale: Rapciune, Obcina-Verde, Obcina-Boului, Obcina-Bainului, Piciorul-Furciturilor, Culmea Saculescului, Obcina-Neagră și Culmea Hegheșului. (Cf. Dict. geogr. al j.-lui Neamțu. Buc., 1895.)

Ceahor, comuna rurală în Bucovina, cap și j. Cernauț; cu 2178 loc., (20-2 ort. res., 45 cat. și 51 mos.), moșie manastirească, parohie, școala primară; cabinet de lectură »Cosmiu».

[Dr. I. G. Sbiera.]

Ceaiu, este un product vegetal preparat din frunzele arbustului *Thea chinensis* Sims. diu fam. Teustroemiaceelor. trib. Gordonieelor. Acest frumos arbust de 1—2 m. înălțime are frunze persistente, alterne, simple, coriace, ovale, ascuțite, fin diuțate și glabre; florile albe, solitare sau îngramadite câte 3 sau câte 4 la subțioara frunzelor, sînt regulate și hermafrodite. Cea mai mare parte a botaniștilor considera *T. Bohea* L., *T. viridis* L., *T. conchinchinensis* Lour., *T. cantoniensis* Lour., etc. ca forme sau ca varietăți ale speciei *T. chinensis* Sims. Acest arbust originar din parțile continentale sau insulare din extremul orient al Asiei, se cultiva ađi și în America în Statele-Uinite, în Brasilia, etc Frunzele preparate se întrebuțteaza spre a face priu infusiune o beutura mult usitata și cunoscuta sub numele Ceaiu. Recolta frunzelor de *T. chinensis* Sims. se face diu arbuști, cari au deja trei ani, cam pe la inceputul lui Aprilie și dureaza pîna la sfirșitul lui Octombrie. Frunzele culesse se expu la soare, apoi se încăldesc pe placi metalice, unde se întorc contiunuu, dupa aceea se succesc în forma de sul cu mâinile pe nisce mese, se încăldesc de ouu și iar se mai succesc, contiunuuđ aceasta operațiune pîna ce toate sînt complect rescucite. Frunzele în aceasta stare se supu unei fermenteațiuni, care dureaza 4, 6, sau 8 oare, după cum este și temperatura. Aceasta fermentațiune iusa trebuie sa se faca cu multa

atențiune, căci dacă nu este suficientă obținem un Ceaiu foarte adstringent, iar dacă fermentațiunea durează prea mult, ceaiul își pierde parfumul, primind în același timp un miros neplăcut; precum vedem preparațiunea fruzelor de *C. coustitue* o adevărată industrie. În comerț se cunosc în general 2 feluri de *C.*; Ceaiul verde și Ceaiul negru, cari diferă unul de altul după modul de preparațiune; iar numeroasele varietăți de aceste 2 feluri de *C.* depind de etatea fruzelor și a arbuștilor precum și de diverse detalieri de preparațiune. Ceaiul are un gust și un miros plăcut, datorit unui oleu esențial galbui; el conține și un alcaloid, cunoscut sub numele de *Theiua*, și considerat ca identic cu *Cafeiua*; afara de acestea mai conține și un principiu azotos, aualog cu caseiua diu lapte. Ceaiul (infuziunea) se întrebuițează dilaic pentru a combate indigestiunea; abusul acestei beuturi produce însă dispepsia. În medicina se întrebuițează Ceaiul foarte mult ca antidot în otrăvirile cu opium, cu digitalina și în contra beției alcoolice. Uneori se mai întrebuițează contra boalelor cailor urinare ca diuretic, sudorific și ca adstringent.

Ceaiu se mai umesc și infuziunile de diverse alte plante; precum Ceaiu de isma (de mîntă); Ceaiu de teiu, Ceaiu de soc, etc. [Z. C. P.]

Ceam, (mariua) un fel de vas de lemn, cu fundul plat, fara arborada adeseori, destinat a transporta pe Dnuare materiale grele ca piatră, nasip, lemne. De o construcție puțin îngrijita, *C.* este puțin ridicat deasupra apei. Uneori au și vele, și atunci construcția lor este mai îngrijita. Merg de obicei în susul Dnuarii, uide navigă exclusiv, la remorca, și se întorc la vale în scursul apei, astfel ca transportul este foarte economic.

Ceangăi, v. Ciangai.

Ceanothus L., (botan.) gen de plante ligoase nordamericane diu fam. Rhamnaceelor, tribul Rhamneae, cu flori mici, albe, carnee, roșee, albastre sau lilaciiue, dispuse în paucile sau corimbi terminali sau și axilari. Multe diu specii (inclusiv varietăți, s. e. cu fruze paușate) se cultiva la noi ca plante decorative rustice sau subrustice, precum *C. americanus* L., *floribundus* Hook., *ovatus* Desf., *Veitchianus* Hook., s. a. [A. Pr.]

Ceapa, bulb (v. ac.), numele popular al plantei *Allium Cepa* L. (v. ac.)

Ceapa ciorei, numele vulgar al plantelor: *Muscari comosum* Mill. și *Muscari racemosum* Mill. (v. ac.)

Ceapraz, (*Passementerie*), galoane sau șirete de lăua și de mătasa, înodate și lucrate în forme de ciucuri, flori și chitoare, cu cari se împodobesc mobile și haie. *C.* lucrate din fir servesc la costumele militare.

Ceapsa (boueta), scufe sau caița pentru copii mici sau pentru femei.

Ceara, productul albinelor diu miera și pulverea de flori, consumată și transformată în organismul lor în *C.*, esudând aceasta secrețiunea priu inelele abdomenului lor. După parerea stuparilor specialiști albinele, pentru a pute produce 1 kgr. ceara, trebuie sa consume la un anumit grad de caldura 7—13 kgr. miere și polen. Compoziția chimica a *C.* consista diu mai multe acide (cerotiu, myriciu) oxide și olenri, cari se disolva

în spirt înfierbântat. Coloarea naturala a *C.*-ei e alba, iar cea galbeua o primesce dela aerul diu coșuita și dela colorarea mierei și pulverei diu flori. Greutatea specifica a *C.*-ei e 0.96—0.99, topindu-se la 50—56° R. Mirosul placut îl pierde priu încălzire la 85° R.; *C.* se deosebesce după flora țerilor și ținuturilor, după cari se și numesc în comerț. Se afla și ceara minerala, de plante și animalica. Diu ceara albiiuele pregatesc fagurii. *C.* se folosese la fabricarea luminiilor, în medicină și spre alte scopuri industriale; diu faguri se extrage *C.* priu topire după diverse metode vechi și uoui, dela cari depinde și calitatea și prețul ei. (V. Apis și Stuparif.) [E. Campeanu.]

C. de altoit (uobilitat) se pregatesce în diferite chipuri, de regulă diu reșia de brad sau molid, care se încălzește și se amesteca cu smoală, seu de oaie, cenușe și spirt tare. (Pentru 1 kgr. de *C.* 830 gr. reșină, 15 gr. smoala, 35 gr. cenușe ceruta, 90 gr. spirt de 90°.)

C. la cultul divin se întrebuițează ca simbol al purității sufletesci; arderea lumiiilor de ceara e simbolul sacrificării spirituale, precum și al iluminării sufletului priu grația divina, al carci simbol e focul. (v. Lumiiari.)

Ceara vegetală, (botan.) se afla la multe plante depna în sau la suprafața membranei cuticularisate. Ea costua diu diverse uleuri solide, mestecate cu o cantitate variabila de reșia; în alcool rece uu se disolva sau foarte cu gren, prea ușor însa în alcool fierbinte și în eter. Preseța ei în cuticula se manifesta la încălzire: *C.* v. apare în picuri la suprafața. Pe cuticulă e ușor de observat microscopie, când da organelor o aparența de coloare brumarie chiar și cu ochiul liber, s. e. pe rapiță, secară, foile de brad, prune, etc. Forma în care ni-se presenta e diversa: ea poate fi transparenta în place, ca s. e. la *Sempervivum* și *Opuția*, în cruste strovezoare, precum la fructele de *Myrica*, în bastoașe caracteristice mult puțin încovoiate perpendicular pe suprafața cuticulei, ca pe trestia de zahar, în paturi grauloase (astfel mai adese), s. e. la rapița, pe struguri, ș. m. d. [A. Pr.]

Ceara de palmier, (botan.) unica ceara vegetala (v. ac.) ce ue preesuta uatura în mase mai considerabile. Ea se afla în place pe tulpina diverselor specii de *Ceroxylon* (v. ac.)

Ceară, stat în nord-est. Brasilei, cu 104,250 km², și 952,625 loc. (1881), puțin cultivați, dar sirguincioși. *Capitala* *C.*, (Nova Bragauța de *C.*), întemeiata la 1611, cu ca. 80,000 loc.

Ceardac, balcun (v. ac.); pridvor la casele țerauesci; foisor sau pod de scăuduri, așezat pe patru stâlpi sau furci lungi și servind drept post de observațiune.

Cearșaf, (prostir, lepedeu), obiect de rufarie pentru așterutul patului, facut diu păua alba.

Ceas, *ceasornic*, mașina care servesc a însemua și uneori a suna oarele. Mecanismul unui *C.* astași se resunia astfel: uu resort motor, lucrând la uua diu extremitățile mecanismului; uu regulator, așezat la cealalta extremitate și dând întregului sistem uu mers uniform; uu sistem de eugreuaie (roate dințate) dispus a puue în legatura cele doue orgaue precedente și a pune în mișcare acele (aretatoarele). Catra finea secl. XV, după cum afirua Poucirole, se construiau *C.*, cari nu

erau mai mari ca o migdala. La finea domniei regelui Ludovic XI, se construiau în Franția, și mai cu sama în Germania, C. foarte mici. Peters Hele pe la 1500 fabrică la Nürnberg C. în forma de oue, cari mult timp fura numite *oue de Nürnberg*. Toate aceste C., din cauza mecanismului imperfect, mergeau foarte neregulate. În 1674 Huyghens inventă regulatorul cu resort în forma de spirală; dela aceeaștă epocă numai, fabricațiunea C.-lor făcū în progres enorm. La 1676 englezul Barlow inventează C. cu repetiție. La 1750 Harrison, ceasornicar englez, construī cele dintăi *cronometre* (măsurătoare de timp). De atunci se poate considera ajunsă la perfecțiune fabricațiunea C.-lor. Astăzi Elveția, și anume Geneva, este renumită pentru fabricarea C.-lor. (V. și Orologiu.) [M.]

Ceaslau, 1) *C. căpitănat* în Boemia. 604 km². cu 63,654 loc. (1890); 2) *C. oraș* în Boemia, capitala capitanatului C., cu 8105 loc., centru de cai ferate; între C. și Chatusitz a învins Frideric II regele Prusiei pe Austriacii comandați de Carol de Lotaringia, 17 Maiu 1742.

Ceaslov, (*slav*) carte bisericească rituală, care conține rugăciunile și cântările rostite și executate la anumite ceasuri — oare — din zi. C. se țice ca a fost compus de Cassian, monach diu manastirea Betleem.

Ceata, adunare, mulțime de oameni sau de animale; corp de soldați, suita.

Cete ăngeresci, nunerl ăngerilor creați și dispuși de catra D-đen spre servirea oamenilor, (Cf. cart. IV Reg. VI, 15; Eyr. XII, 22 Apocalips V, 11.) C. ăng. sūnt împarțite după clasa, grad, funcțiune. De regula se deosebesc 9 clase, anume: ăngeri, archangeli, scaunele, începutoriile, domniile, pnterile, virtuțile, cherovimii și serafimii.

Ceată înarmată, după Cod. pen. rom., (art. 170—79), adunare de persoane pentru o crima sau delict, în care mai mult de trei persoane poarta arme pe față. (v. Rebeliune.) Cf. și art. Banda.

Ceața, v. Bura. C. cerească, v. Calina.

Ceaur, familie boierească însemnată din Moldova. O gasim de prin secl. XVI cu date mai precise. Cronica lui Hurn citează pe un boier: *Florea C.*, fara atribut special, sub Dragoș Vodă.

[O. L.]

Ceaurul Vasile, competitor la domnia Moldovei, pe vremea lui Mih. Racovița a III-a oara (1716—27), susținut din partea nemulțamiților și a Neimților întrăți în țeara, (resb. cu Turcii 1718). Organisa o resmirița, care jefui totul, mai ales pe partizanii domnitorului. Tatarii alungând pe Neimți și incheindu-se pace, C. fū pedepsit de Voda prin confiscarea mai multor sate (Pașcanii, etc.) și prinuciderea cetăților săi prinși.

Ceaus, ușier, funcționar civil sau militar turc, pedel. Pe la începutul seclului corpl de C. era din 700 oameni sub un baș-ceaus. În Egipt, sub Mameluci (1171—1517) soldați cāntând la marșuri solenne. Ađi inseamna sergent de oraș sau de armată, aprod. Odinioara C. mai însemna vataf de surugii, iar C.-bașa un fel de mareșal al Porții.

Cebes, (*Kebeș*), filosof grec, discipul al lui Sociates. Originar din Theba. Lui i-se atribue trei dialoge cu conținut filosofic, în cari se tratează despre starea sufletului înainte de unirea lui cu trupul, despre caracterul și soarta oamenilor cāt sūnt în viața și despre ieșirea din aceasta lume.

Dupa C. adevărata fericire consta în consciința despre puțința de a deveni virtuos. (Cf. Teodorescu, Ist. fil. ant.; Ueberweg, Gesch. d. Ph. I.) [Pl.]

Cebus, (*Capucinus*), o maimuța ce traiesce în Guyana, Venezuela și Peru. Are o voce slabă și plângetoare.

Cec, (engl. check, franc. Chèque), înscris, asignațiune plătibilă — fara interese — la presentare, ori la o data anumită, prin care cineva dispune de o suma ce o are disponibilă la o banca sau la o altă persoană. C. s'a dezvoltat din contul curent și presinta avantajul, ca simplifica mecanismul circulațiunii și permite a face plăți cu o mică pierdere de timp și de bani. C. trebuie să arete suma de plătit, sa fie datat și semnat de emitent; el poate fi emis la purtător ori în folosul unei persoane numite. Afacerile de C. în cele mai multe state sūnt regulate prin legi speciale, în Rom. prin Cod. comercial (art. 364—69). Aici C. trebuie prezentat pentru plata în loc 8 zile, iar în alte localități 15 zile a dato. Abusuri cu C. se pedepsesc — afara de pedepsele prevădute în Cod. penal — cu amenda egală cu 10% a sumei aretate în C. În Ung. afacerile de C. ăna nu sūnt regulate prin lege.

Cecă, specie de buha, (*Strix aluco*). v. Buhe.

Ceccetti, *Bartolomeu*, istoric și paleograf italian, n. 2 Sept. 1838 la Venetia. Director al Arhivelor statului din Venetia, suprintendent al Arhivelor provinciilor venetiene și membru al comitetului de direcție a »R. deputazione sovragli studi di storia patria«. Numeroase scrieri de paleografie, archivistică, erudiție — 148 de numere, 11 discursuri funebre. Relativ la Români: Bibliografia della Principessa Elena Ghika Dora d'Istria. Venetia, 1868. A îngrijit de copierea unor documente pentru Academia Română, † 16 Mart. 1889. Dupa moarte ales membru on. al Acad. Rom., 22 Mart. 1890. (Cf. G. Giomo, Estratto dall'Archivio veneto, (discurs funebru), T. 38. 1889. R. Predelli, Estratto dall'Ateneo Veneto, Maggio-Giugno, 1890.) [D. E.]

Cecenți, puternic popor din Caucas, în numer de 224,000 indiviđi. Locuiesc în vaile ripoase ale Sundjei și Argunului, afluenți pe dreapta Terekului. În aceste locuri selbatice C. au pntut înfrunta așa mult timp armele Rușilor, și au ramas cei mai fideli lui Chamil. În tradițiunile lor spun, ca s'an coborît din munți înalți la vai din cauza sterilității. Atunci C. traiau în familii (*tokum*) izolate și independente. Unindu-se mai multe familii, formară sate autonome sub jurisdicțiunea beștrănilor. Țeara fiind fară stăpân, fiecare familie își însuși rariștea practicată în paduri. C. trecend Sundja și stabilindu-se în pășunile șefilor Karbadei, trebuira să le plateasca ca dajdie o mesura de grâu de fiecare casa și sa se supuna regimului aristocratic de aici; pe când cei vecini Kumukilor recunoscură autoritatea acestora. Massa națiunii remase însă fidelă instituțiunilor ei democratice. Slabiți prin separațiunea familiilor, C. chiemară pe Turli sa-i guverneze; aceștia venind cu resboinici, facura din ei buni soldați. Mai târđin C. gonesc pe Turli și-si capeta independenta primitiva până la Chamil. La început ei erau islamisti-suniți, iar în 1840 chiemara pe Chamil, care primi jurământul și zaloagele lor și le predică nn an muridismul. Acesta le aplică legea Coranului și un guvern regulat. În resboiul

lui Chamil cu Rușii C. îi aduseră mari servicii, iar în 1859 ei sînt presupuși de Chamil, care le aplica legile sale ca învingător. Ei sînt brigandanți.

Cecil, (pron. sesil), *William*, v. Burlough.

Cecilia, 1) C., sfânta, după legenda născută în Roma din o familie patriciană, † pe la 230 ca martiră. C. trecu în ascuns la creștinism și făcu vot de virginitate perpetuă; părinții ei o logodiră cu un tînr pagân, Valeriu, pe care însă C. îl cumpani să primească și el creștinismul și sa respecte votul făcut de dînsa. Valeriu și cu fratele său Tiburțiu muriră ca martiri. C. fû aruncată într'o baie fierbinte, remase însă nevătămăta; apoi îi predată calaului, care încercă de trei ori sa o decapeteze, dar fără rezultat, C. muri însă a treia și în urna ranilor prinite. Papa Paschalis I lasă 821 să se depună osămintele ei în biserica sf. Cecilia din Roma. Sf. C. trece de patroana muzicii bisericesci; ei i-se atribuie inventarea organelor. Palestrina fundă în Roma o reuniune cu numele C.-ei pentru cultivarea muzicii bis., iar papa Pius IX transformă acea reuniune în Academie de musica. Ziua comemor. 22 Nov. 2) C., *Metella*, fca lui Caecilius Creticus și soția lui Crassus cel tînr; inoumentul ei sepulcral se afla aproape de Roma în stînga vechiului drum Via Appia; e o zidire puternică rotundă avînd un diametru de 20 m.; poporul de rînd numesce această zidire după capetele de bon ce o decorează, Capo di bove; în evul mediu s'a folosit ca turn de apărare. Sub papa Paul III s'a gasit aci sarcofagul de marmora al C.-ei. [nt.]

Cecropia L., (botan.) gen de plante din fam. Urticaceelor, tribul Conocephaleor; toate sînt arbori cu lemn moale ușor, în interior cu suc lptos; frunzele mari palmati-lobate sînt sau albe și perose pe fața inferioară, verși pe cea superioară, sau verși pe ambele fețe. Speciile citate, vr'o 40, cresc în America tropicală. Se cultiva în florarii calde ca plante decorative (*C. dealbata* Williams.), sau pentru fructele lor comestibile (*C. palmata* L.) În țerile de origine, din frunzele și mugurii de *C. peltata* L. se face ceaiu, luat ca antidot în casuri de intoxicari cu radacinile unor plante; tot frunzele ei sînt anti-blemoragice, iar lemnul moale și ușor servia Caraibilor la fabricarea trîmbițelor; ađi serva la facerea de conducte, șghiaburi, etc. pentru apa.

Cecrops, (*Kekrops*), cel mai vechiu rege mitic în Attica, el a zidit cetățuia Atenei, a introdus în Attica religiunea, agricultura, cultura maslinilor, comerțul și navigațiunea.

Cedrela L., (botan.) gen de plante ligoase din fam. Meliaceelor, trib. Cedreleae, ce cresc în Asia, Australia și America tropicală și subtropicală. Lemnul frumos și odorant al multor specii se folosește la lucrari de artă; scoarța s. e. dela *C. febrifuga* Bl. din Estindia și Iava în medicina. *C. sinensis* Juss., din China și Iaponia meridională, e introdusă în Europa sudică ca planta ornamentală subrustică; alte specii se cultiva la noi în florarii. [A. Pr.]

Cedron, (*Chedron*, *Kidron*), acum *Wadi-Sitti Marjam* = Valea Mariei. vale lînga Ierusalim, are apa numai în timp de ploaie, se varsă în Marea Moarta. Partea vaii dintre dealul maslinilor și zidul Ierusalimului se numesce și valea Iosafat (Ioil. 3, 17).

Cedru, numele vulgar al frumosului arbore *Cedrus Libani* Barrl.

Cedrus Loud., (botan.) gen din fam. Conifelor, trib. Abietineae, cuprinde frumoși și mari arbori cu ramuri întinse orizontale; frunzele persistente aciculare sau subtrigonale rigide, solitare pe ramurile mari, pe ramurile însă fasciculate; florile monoice, cele mascule în amente solitare la vîrf, în nror ramuri foarte scurte, cele femele în amente sesile subglobuloase; fructele sînt conuri drepte, oblonge sau ovale și rotunjite la vîrf. Acest gen are trei specii originare din Himalaja, din Orient și din Africa boreală; unii botaniști nu admit ca specie decât pe *C. Libani* Barrel, iar pe *C. atlantica* Manet și *C. Deodara* Loudon. le consideră numai ca variații. *C. Libani* Barrel, numit vulgar Cedru, crește în munții Liban și Taurus în Siria, ađi este introdus și în Europa, unde se cultiva sub cerul liber ca plantă ornamentală. Cedrul este un gigant al regnului vegetal, căci tulpina lui poate ajunge pîna la o circumferință de 13 m. Lemnul de Cedru se întrebuintează ca lemn de construcție. [Z. C. P.]

Cefa, (magh. *Cseffa*), com. mica în Ung., cott. Bihor. În anele publice figurează înainte de venirea Tatarilor sub numirea Chepanhida; în secl. XIII era cel mai însemnat opid al cottului Are 187 case, cu 1236 loc., (730 Rom. gr.-or.) Teritoriul e de 6183 jug. cat., pămînt arator, produce tot soiul de bucate; industrie de casa, pomarit, stupărie, prasire de cai, vite cornute, oi și porci. Oficiu pretorial, stațiunea caii ferate, oficiu telegrafic și posta în loc. [+]

Cega, (*Acipenser ruthenus* L.), mai numit ăncă și *Sterleș*, iar în Moldova *Cingă*, *Cigă*, *Ceciugă*. Pesce din subclasa Ganoidelor, familia Acipenseridelor. Traiesce în afluenții Marii Negre și Marii Caspice, în Dunare se urca pîna la Viena. A devenit un pesce cu totul de apă dulce și nu mai merge nici odată în mare. Se reproduce în lunile Aprilie și Maiu. Icrele sale sînt de o calitate cu totul inferioară, carnea sa din contră foarte aprețiată. [Antipa.]

Cehan, supranumele lui Mihaiu III Racovița (v. ac.)

Cehi, popor. (v. Boemia.)

LIMBA CEHĂ.

Limba cehă se ține, împreună cu l. polonă și lusato-sërba, de ramura apuseană a limbilor slave și se extinde peste Boemia, Moravia și Silesia, întru cît părțile acestea nu sînt locuite de Nemți ori de Poloni. L. Slovacilor, cari au dat barbați mari de litere Cehilor, ăncă e un dialect cehlo-slav, tot astfel a Valachilor din ărsaritul Moraviei și din Silesia. L. literară de ađi își ia începutul dela dialectul tribului Cehilor, cari din centrul țerii au cîștigat domnia peste alte triburi. Ea s'a dezvoltat sub influența limbii germane, din care a împrumutat multe cuvînte și numera multe cuvînte noue, formate după timp și împrejurari, din alte limbi slave. L. nouă se deosebesce de cea veche prin înlocuirea vocalelor largi a, u cu vocalele înguste e, i; din forme a pierdut dualul și supinul, iar preteritele simple au fost înlocuite prin forme compuse. Dela Ioan Hus datează și o ortografie sistematică (1369 până 1415). Literale se cetesc ca în limba la-

tiua, iar pentru suetetele ce lipsesc în latină se întrebunțează semne diacritice (č = ci rom.; š = ș; ž = j rom.; ř = rz pol.; d t = d t în rom. deă țu; é = ie; e = ț; ñ = n franc. gn); accentele deasupra vocalei arată lungime (ů și ů). Accentul de capetenie se pune totdeauna pe silaba prima a cuvântului și pe aceasta se bazează prosodia cea naturală a versului. Prosodia metrică e afectată și contra spiritului limbei cehe. În timpul de față nu se mai compun versuri metrice, chiar și traduceri din poezii clasice se fac în mare parte numai în versuri basate pe accent. Cf. H. O. Jarnik, L. și lit. C.-lor, Transilvania. Sibiu, 1898.

LITERATURA CEHĂ.

Dovedindu-se epopeele naționale vechi, sub numele de Kralodvorský și Zelenohorský ca falsificate, se poate afirma, ca literatura cehă și-a luat începutul deodată cu ivirea creștinismului în Boemia, propagat pe deoparte diu resarit prin Cyril și Metodieu, pe de alta parte prin predicatori apuseni (secl. IX). Cuprinzând biserica din apus teren tot mai vast, limba carturarilor era cea latină, în care aflăm scrise câteva cantece religioase și o importată cronică a țerii boeme de decanul Kosmas, († 1125). Curentul romantic din apus strabăt看 în epoca următoare și în Boemia, pe lângă care s'a mai cultivat literatura beletristica, s'au făcut traduceri din biblie și chiar începuturile dramei de caracter bisericesc (secl. XIV) și s'au scapat, pastrandu-se în scris, vechile pravile ale țerii. Cronică lui Daluul din timpul regelui Ioan (1310—46) este totdeodată un strigăt al reacțiunii contra strainismului ce cuprindea țereu în țeară. Sub înmrirea lui Carol IV (1347 până 1378), numit »parintele patriei«, se înființează universitatea din Praga (1348) și înflorește manastirilo ca centre de cultură. Decadența morală, eresia, lupta între biserica și puterea lumescă, pisma națională între profesorii și studenții cehi și nemții ai Universității din Praga, dadură mai târziu nascerii unei ere de reformă și societății în deobște și a bisericeii în special. Boierul Toma de Štítý (1331—1401) cultivă, retras la țeară, filosofia și morală creștinească cel dintâiu în l. cehă. Pașirea botarită a lui Ioan Hus dadu pe de o parte avânt literaturii bisericesci, pe de altă parte ridică caracterul național în toată țeară și el remase până aji ca stilist și reformator al ortografiei cehe. Ieronim de Praga, ca prieten al lui Hus, agită pentru ideile lui Viclif și se puse în urmă în legătura cu ortodoxii. Osăduirea și executarea acestor harbați produse sgudniri și mai puternice. Petru Chelický respingea toate instituțiunile bisericesci și punea temelii numai pe sf. Scriptura. După dînsul lumea întreaga și legile ei n'au pentru creștin nici o însemnatate, el totdeauna este pe lume numai un oaspe găta a se duce. Ideile sale sînt aprobate și de Tolstoi. Pe baza scrierilor sale s'au întocmit în 1457 începuturile »Uuiunei fraților boemi«, care a avut o înmriure hotărtoare în țeară și preste hotare. De remarcat este activitatea scriitorului Sigmund Hrubý z Ieleni, umnit Gelenius, (1497—1554). Sub înmriurea uniuiei s'a făcut clasică traducere a bibliei din limbile origiuale și publicată mai âutâiu în anii 1579—93 în Kralický (Bible Kralická). Sub sta-

pânirea lui Rudolf II și Venceslav Iună avêut cu deosebire literatura soiințifică, și cuprinde teren arta, încât perioada aceasta s'ar putê numi perioada de aur, dar resboiul de 30 ani, care nimici floarea națiunii, aduse iute și decadența literară. Ca cel din urmă episcop al uniuiei do frați se pomenește I. A. Komenský (Comenius) (1592—1671) exilat și el, care și-a căștigat renume de reformator al vechilor sisteme de educațiune. Cu spiritul liberal de sub Iosif II se începe epoca cea nona a literaturii cehe. Intenietorul slavistici Iosif Dobrovský (1753—1829) care scrise în limba germană, și mai târziu tineri însuflețiți au lucrat pentru redășteptarea națională prin teatru și scrieri soiințifice. Panславistul Ioan Kollár din Slovâcime (1793—1852) scrie Sláv y dčera; L. Čelakovský (1799—1852) se aprofundă în poesia populară; Iosif Jungmann 1773—1847 face dicționarul limbei cehe; Fr. Palacký 1799 până 1876 scrise istoria națiunii cehe până în 1526; P. I. Šafařík (1795—1861) trece ca scriitor neobosit al istoriei slave vechi: Autichitațile slave; I. E. Purkyně (1787—1869) se ocupă cu fiziologia. În direcția pnr patriotică a scris: I. K. Tyl (1808—56), I. K. Erben (1811—70), Bož. Němcová (1820—62), K. Havlíček (1821—56) publicist, e mare dușman al spiritului exclusiv național. Ideile cosmopolite ale byronismului și »Germaniei tinere« se încep cu poetul V. I. Hálek (1835—74) și Ioan Neruda (1834—91) înteneietorul modernei proze boeme. Cu scriitorul universal și foarte fertil Iaroslav Vrchlický (n. 1853) întra pesimismul. De amintit în perioada aceasta este Svatopluk Čech (n. 1846), scriitor romantic de colorit foarte patriotic, și Iuliu Zeyer (n. 1841). La 1886 s'a inaugurat, sub prof. T. G. Masaryk, un curent critic, sub care se fac scrutari soiințifice. Literatura înflorește pe toate terenele, numai poesia dramatică nu și-a aflat geniul, cu toate ca în Praga exista teatrul național dela 1862. În Boemia e o puternică organizațiune scolară medie și înaltă (universitatea reorganisată în 1882); Societatea soiințifică fundată (1784). Academia fundată în 1891 etc., (v. Boemia.) Cf. H. O. Jarnik, L. și lit. C.-lor, Transilvania. Sibiu, 1898.

Ceica, (magh. *Mayyar-Cseke*), com. mica în Ung., cott. Bihor. Are 160 case, cu 826 loc., (400 Români gr.-or.), școale confesionale și nua de stat. Teritorul e de 2555 jug., tot muntos, produce puține cereale; industrie de casa, de lemn, pomarit, stuparit, prăsiere de vite cornute, oi, capre și porci. Oficiul pretorial, judecătoria cercuala și cartea funduară, stațiunea caii ferate, oficiu telegrafic și poșta în loc. [†]

Cekiang, provincie în sud-estul Chinei, foarte fructifera și bogată, cu 95,000 kiu², și 11·8 milioane loc. (1890). Capitala e Hanciofu; porturi: Ningpo și Venciu.

Celadon, (*franc.*) o figură în romanul »Astrée de d'Urfé, aparnt la 1619; de aci în piese de teatru denumirea amoresului sentimental. În secl. XVII se numia C. culoarea de moda vorde; apoi vasele de porțelan și piatra, chineze și japoneze, smălțuite cu verde.

Celastrineae, (botan.) fam. de plauțe ligoase (rar erbacee), tropicale și temperate, dicotyle, cu flori 4- sau 5-mere, în care androceul și gineceul e iuserat pe un disc. Cele mai im-

portante genuri sînt: Evonymus, Celastrus și Elaeodendron.

[A. Pr.]

Celastrus L., (botan.) gen de plante lignoase, uneori cațărătoare, diu fam. Celastrineelor, răspândit în Africa, Asia, Anstralia și America boreală. În Europa crește o unică specie în Granada; *C. scandens* L diu America boreală, *C. senegalensis* Lam. diu Senegal ș. a. se aplică în medicină. Prima specie e introdusă în Europa ca plantă ornamentală rustică, altele se cultivă la noi în florarii.

[A. Pr.]

Celebes, după marine a treia diu grupa insulelor Sunde în Marea est-indică; cu micile insule, ce-i aparțin, are un teritor de 200,132 km²; cele 4 peninsule, între cari sînt siuurile: Tomini, Tolo și Boui, îi dau o formă ciudată. C. e traversată de munți cu piscuri înalte peste 3000 m., în cari se află aur, cupru și fier de o excelentă calitate, și are numeroase rîni litorale. Clima e tropicală; pământul e fructifer, dar vegetația nu e așa abundantă ca pe Borneo și Sumatra. Numărul populației se urca la 1½ milioane. După rasă sînt Bugisi (Malai) în sud, Macassari în vest și Alfuri în centru și în nord, apoi Europeni și Chinezii. C. e proprietatea Olandezilor și se împarte în: 1) *Guvernamentul C.*, de care se ține peninsula sudică, o parte a centrului, litoralul vestic al peninsulei vestice și partea vestică a peninsulei sud-estice; 2) *Residenția Menado*, de care se ține restul insulei și insulele Sangir și Talaut. Orașele principale sînt: Mangkassar, Menado și Kema. Articoli de export: cafea, oleiu de cocos, urez, cacao, bumbac. Primele colouii au fost făcute de Portughezi la 1512; Olandezii s'au așezat în C. prinădată la 1607.

Celebes, marea, o parte a mării est-îndice, între insulele Celebes, Borneo și Sulu.

Celebiu, oduioara titlu de politeță, sinuim cu *Chir*.

Celebru, faimos, rennumit, vestit.

Celeiu, comună rurală în România, j. Romanuți, pl. Balta-Oltu de jos, cu 1427 loc., o școală mixtă cu nu învețator, o biserică cu doi preoți. În epoca română aici a fost un oraș, care se numia *Colonia Malva* sive *Malvensis ex Dacia*. Căud scade Dunarea se ved picioarele ruinate ale unui pod, făcut de Constantin cel Mare.

Celenterate, (zool.) v. Coelenterate.

Celeres, (*lat.*) în Roma regala numele soldaților diu garda de călareți a regelui; comandantul lor se numia *Tribunus Celerum* și avea — între altele — dreptul să aduce comițiile; cădend regatul, garda C. se disolvă.

Celeritate, (îtuțala, repегиune), C. în mișcarea uniformă este spațiul parcurs de nu mobil într'o secundă, sau spațiul care l-ar parcurge dacă mișcarea ar dura o secundă. C. în mișcarea variată este derivata spațiului considerată ca funcțiune a timpului; s'ar pută chiar țice, ca este mișcarea medie pe timpul înfuit de scurt, ce urmează momentul considerat. C. se indică de ordinar în metri, este o cantitate algebrică, adică susceptibilă de a lua semnul + sau —, conform sensului mișcării.

C. absolută este C. unui punct material în cazul unei mișcări absolute. *C. angulară* este C. unui punct, care în o mișcare de rotațiune se află la distanța de nu metru diu axa rotațiunii. Aceasta celeritate este întrebuițată foarte des

în calculul C.-ii mașinilor și ne vine data de formula $\frac{n}{30} \pi$, n fiind numărul învîrtiturilor pe minut. *C. aureolară* este limita raportului sporului suprafeței descrise de o rază vectore, catra sporul timpului; e constantă în cazul mișcării plauetelor. *C. finală* e celeritatea diu ultimele momente ale unei mișcări. *C. inițială* e celeritatea din cele diutăiu momente ale unei mișcări. *C. luminei* este spațiul parcurs de lumina în o secundă. Fū determinată de Roemer, astronom danez, în Paris în 1675—76 priu observațiunea eclipselor satelitelor lui Iupiter, cari deși fusesera calculate cu exactitate mare de Domenico Cassini, rezultau întârțiate când Iupiter se afla în conjuncțiune și erau accelerate la epoca opozițiunii. Diferența proveniut din timpul cât putea lumina să vină la noi din acele donc pozițiuni ale astrului, s'a constatat, ca lumina parcurge spațiul cu 300.000,000 de metri pe secundă. *C. relativă a unei îndăimi* este C. ce are nu mobil cădend dela acea înălțime și vine reprezentată priu formula $\sqrt{2gh}$ cnuoscend ca h este înălțimea considerată și g accelerațiunea gravitațiunii, adică 9-8088. Are un mare rol în mecauca. *C. medie* este C. mișcării uniforme, care ar urma să înlocuiască mișcarea reală a unui punct material astfel, încut un spațiu identic să fie parcurs în acelaș timp. Iată valorile unor celerități medii.

Un la pas pe secundă	1:50 m.,	pe oara	540 m.
„ alergăud	„ 2:50—7:00 m.		
Cal la pas	pe secundă 1:20 m.,	pe oara	432 m.
„ la trap mic	„ 2:22 m.	„	800 m.
„ la trap mare	„ 4:44 m.	„	1600 m.
„ alergăud	„ 15:00 m.		
Vent ușor	„ 1:00 m.		
„ fortunal	„ 50:00 m.		
Tren de drum de fier de marfa	20—30 km.		
pe oară, mixt	30—40.	de persoane	40—50, accelerate
			50—60, fulger
			60—80.

Un vapor de mare parcurge 18—19 node (1 nod = 1852 m.) pe oara.

C. medie a unui riu sau caual se obține înmpărțind debitul lui prin secțiunea transversala. *C. relativă* se numesc aceea a unui mobil în mișcare relativă. *C. virtuală* este deplasarea simultană și înfuit de mică, ce se poate da diferitelor puncte ale unui sistem, fara a altera legăturile stabilite între aceste puncte. Aceste deplasari se numesc C., fiind-ca dacă sistemul e în repans, ele sînt proporționale cu C.-țile, cu cari s'ar mișca diferitele puncte ale lui într'un timp înfinit de scurt, și sînt țise virtuale, caci sînt numai posibile, dar neefectuate. Acest principiu important al C. virtuale vine întrebuițat în Statica pură, fū stabilit mai întăiu de Galileo Galilei și mai târziu studiat de Lagrange și alții.

Celestin, numele a cinci papi: 1) *C. I., sfânt*, (422—432), avū dificultăți cu episcopii Africeii, cari îi denegară supunerea canonică; 430 într'un sinod ținut în Roma coudamă eresiile lui Nestorin. Dina comemor. 6 Apr. 2) *C. II.*, mai naiute *Guido di Castello*, fū ales 25 Sept. 1143 și muri după 6 luni. 3) *C. III.*, mai naiute *Hiacint Bobo*, (1191—1198), încoronă 1191 pe imper. Henric VI și pe soția aceleuia Constanța. 4) *C. IV.*, mai naiute *Gottfried Castiglione*, ales 25 Oct.

1241, dar muri după câteva zile. 5) *C. V.*, *sfânt*, mai uaiute *Petru Morone*, fondatorul ordinului Celestiniilor; după o vacanță de mai mulți ani a scaunului papal, fu ales în Iul. 1294 sub influența lui Carol de Anjou, fiind în etate de 80 ani, dar în Dec. aceluiași an abdică; succesorul lui C., Bonifaciu VIII., din temere ca un cumva contrarii sei să declare abdicarea lui C. nevalidă, și astfel să se dea anșa la scisiunii, îl ținu pe acesta închis în castelul Fumoue, lângă Anagni. † 1296. Ziua comemor. 19 Mai.

Celestina, mineral, sulfat de stronțiu, cristalizază în sistemul rhombic, incolor, alb sau în cristale albastre. Cristale frumoase se întâlnesc în mările sulfuroase și gipsifere din Sicilia, în calcar la Pschoro (Ratibor), la Iena, etc. C. formează uneori ganga blendei și a galenei. Noduri de C. se găsesc în gipsurile din împrejurimile Parisului.

Celibat, obligămintul clericilor neînsoțirii, cari au primit ordurile mari, de a petrece toată viața în castitate și de a se abține și dela casătorie. C. e așa de vechiu ca și biserica; clericii pii și zeloși încă din secolii primi au îmbrățișat de buna voie statul celibat, ca mai corespunzător cu natura bisericeii, care e castă, mai departe ca să inițieze pe apostoli, cari, sau n'au fost căsătoriți nici odată, sau au renunțat cu totul la viața conjugală după chemarea lor la apostolat, în fine ca neimpedecați de grijile vieții familiare, să se poată dedica cu totul spre serviciul Domnului (1 Cor. 7, 32—33). În decursul timpului s'au adus și legi pozitive, cari prescriu C. anume în biserica latină ca obligator pentru toți clericii promovăți la ordurile mari, iar în biserica greacă numai pentru acei preoți și diaconi, cari de buna voie au primit sf. orduri, fiind necăsătoriți, respective văduvi. (Cf. Conc. I al provinciei bisericeii gr.-cat. de Alba-Iulia, ținut în Blaj la 1872. Titl. VII c. III; Dr. I. Rațiu, *Etica creștină*, Blaj, 1873, pag. 509 uu) [Dr. Is. Marcu.]

Cella, (*lat.*) camera, în manastiri locuieți siuguraticilor calugării; în templele vechi locul rezervat chipului zeului. **Cellarius**, la Romani sclavul care îngrijia de camera cu victualii.

Cellini, *Benvenuto*, sculptor, metalurg și aurar ital., n. 1500 în Florența. Lucră în Roma în serviciul papei Clement VII diferite obiecte de artă în fier și aur. Acusat pe nedrept de un omor, fugi din Roma la Florența. Calatori apoi în mai multe rânduri în Franța la curtea regala, nude execută între 1540—45 diferite sculpturi de valoare artistică neperitoare, s. e. Nimfa dela Fontainebleau, etc. Reputors în Italia † 1571.

Celnic, cuvânt slavonesc, însemnează la Arănuți capul unui trib, (falcare cum dic ei), de 20 până la 200 de familii, cari umbra prin Turcia cu turmele lor de oi din munte în munte, pe nude îi place celnicului. El are, sau mai bine dic, a avut odată putere preste toți ceialalți, ca nu rege absolutist, chiar preste viața și moarte; și acum influența și autoritatea lui este mare. În parțile nordice ale Turciei Aramăni îl unnesc «chehaia» după limba turcească. (Cf. Weigand, *Aronmuon I*, p. 186.)

Celosia L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. Amarantaceelor, trib. Celosieae, ce crește pretutideu sub tropi. Specia cea mai cunoscută e *C. cristata L.*, Creasta cocoșului,

ea se cultiva ca planta ornamentală în multe varietăți, a căror particularitate zace în fasciția axei de inflorescență combinată cu un colorit brillant. [A. Pr.]

Celsius, *Anders*, astronom svedez, n. 27 Nov. 1701 în Upsala, † 25 Apr. 1744. La început s'a ocupat cu jurisprudenta, mai târziu ajuușe profesor de astronomie la universitatea din Upsala. În calitatea aceasta regimul l-a trimis să studieze observatoarele astronomice din Germania, Franța și Italia. A petrecut mult în Paris, unde s'a pus în înțelegere cu astronomii mai vestiți ai timpului, și a luat parte și la măsurarea arcului de meridian din Lapouia, pentru care Ludovic XV l-a remunerat cu o pensiune de 1000 livre. Reîntors în Upsala, și-a construit un observator astronomic, câștigându-și frumoase merite priu prețioasele sale observațiuni. Dintre scrierile sale sânt însemuate: »Disquisitio de observationibus pro figura telluris determinanda in Gallia habitis», »Nova methodus distantiarum solis a terra determinandi», apoi disertațiunile sale despre măsurarea căldurii, în cari între altele propune, ca distanța termometrică diure punctul de înghețare și punctul de fierbere al apei să se împarta în 100 grade, de unde termometrul astfel împărțit poarta numele lui.

Celsus, 1) *C. Aulus Cornelius*, erudit scriitor roman, pe timpul lui Nero, care a scris »De medicina libri VIII», în cari e cules tot ce se scia pe atunci că e mai buu asupra medicinei. 2) *C. C.*, filosof eclectic din secl. II al erei creștine, unu diure cei mai aprigi adversari ai creștinismului pe calea sciutei. Pe la 176 a scris contra creștinismului o polemică: »Adeveratul cuvânt», pe care l-a combatut Origenes în scrierea sa *Contra lui Celsus* în 8 cărți. (Cf. Ueberweg, *Gesch. d. Ph. II.*) [Plet.]

Celtes, *Conrad*, humanist germ., n. 1459 în Wipfeld, lângă Würzburg. Studiile de filologie clasică le-a făcut la universitățile din Colonia și Heidelberg, nude sub conducerea lui R. Agricola își completa studiile de filolog și poet latin. Ocupă mai multe profesuri la universitățile din Erfurt, Lipsca, Rostock, Cracovia, Praga, Nürnberg, Regensburg, Ingolstadt, Mainz. Calatori în Italia, nude ascultă pe cei uai celebri savanți ai timpului său. Se stabilă în fine la 1497 ca profesor de poetica și retorică la Viena, nude înzestră biblioteca imper. cu opuri lat. și grec., harte și globuri, etc., pe cari le adunase în călătoriile sale, patronate de imperatul Maximilian I. La îndemnul său imperatul înființă în 1501 »Collegium poetarum», societate pentru cultivarea poesiei, oratoriei și a sciutei matematice, al carei president fu numit C. El introduse cele diutăiu reprezentări teatrale la curtea din Viena. A descoperit vechiul itiuerar roman, cunoscut sub numele de »Carta lui Peutinger.» A murit la 1508. Dela C. a ramas o mulțime de opuri poetice, istorice, filosofice, retorice și biografice. (Cf. Klipfel, »De vita et scriptis Conr. C. Freiburg, 1827.)

Celți, (*lat. Celtae*), semiuție iudogerm. răspândită în antichitate preste Europa vestica, iar ați, afara de prea puține resturi, romanisată sau germanisată. C. s'au răspândit din Germania sudică și din Austria de astăzi mai ântăiu preste ținuturile Rinului, preste Franța și insulele bri-

tanice, încă înainte de mijlocul mileniului I a. Chr. Prin trei mari migrațiuni și-au largit C. teritoriul în epoca istorică; la sfârșitul secl. VI a. Chr. trecura C. din Gallia în peninsula Pireneică (v. Celtiberi); la începutul secl. IV a. Chr. ocupă Italia de nord.; 284—278 a. Chr. se răspândira C. (Galati) în peninsula Balcanică, ajunseră în expedițiile lor de jaf până în Grecia și se așezară în urma în centrul Asiei mici (v. Galati). Imprejurarea, că C.-i au rătăcit și prin estul Europei, dete nascere ipotezei, susținute dintre înveștații români de I. Maiorescu și Obedenari, precum și de mai mulți Francezi, ca Daco-Geții ar fi C. În antichitate C.-i se divideau în: 1) *Galli* sau C. în sens mai restrins (în estul râului Garonne, sudul râului Seine, adăugându-se la aceștia C. din Germania sudică, Austria, Italia nordică și Spania); 2) *Belgi* (în estul râului, Seine, oarecând până la Elba infer., dela secl. I a. Chr. până la Rin, adăugându-se la aceștia și Belgii din Britania sudică); 3) *Briti* (în celelalte părți ale Angliei și în Wales); 4) *Geli* (în Irlanda și Scoția). C. în antichitate erau un popor relativ de înalta cultura, locuiau în orașe și se pricepeau bine mai ales în lucrarea metalelor, dar n'au fost capabili să întemeieze un imperiu durabil; dinaintea Germanilor și Slavilor s'au retras, Romanii i-au subjugat și romanizat. Astăzi numărul C.-lor, ce-și mai vorbesc limba, se reduce la ca. 3 $\frac{1}{2}$ mil., dintre cari în Wales 950,000, pe insula Man 12,000, în Scoția 300,000, în Irlanda 868,000 și în Bretagne (Francia) 1.200,000; numărul Irilor americani nu este determinat. În Wales vorbesce poporul în preponderanță limba celtică, asemenea și pe insula Man; în Scoția se vorbesce numai în părțile nord-vest.; în Irlanda numai pe litoralul vestic. Bretonii franc. au emigrat din Cornwallis în secl. V—VII d. Chr.; ei și-au păstrat limba în partea vestică a Bretagnei până la linia, ce s'ar trage dela St. Brienc până la Vannes.

Limbile celtice, familie din trunchiul limbilor iudogermin., au cuprins în antichitate largi teritorii. Ramul galic vechiu al C.-lor s'a stins, s'au susținut însă la scriitorii lat. și în inscripțiile lat. multe nume proprii, pe lângă aceste, puține inscripții și unele cuvinte trecute în limba lat. C.-i de pe insulele britanice în parte și-au conservat limba; dialectele lor moderne se divid în 2 grupe: 1) gr. *gelica* sau *goidelica*, subdivisată în idiomul iric (Irlanda), gelic (Scoția) și manx (insula Man); 2) gr. *britanica*, subdivisată în idiomul welshic (în Wales), cornic (în Cornwallis, stins în secl. XVIII) și bretonic (în Bretagne). Vechii C. de pe continent au întrebuițat mai întâi alfabetul grec, mai târziu cel roman; din literatura lor nu este nimic cunoscut, căci Druidii interziceau descrierea doctrinelor lor. C.-i de pe insule au primit alfabetul dela Romani și dela misionarii creștini. O literatură mai veche și bogată în limba celtică are Irlanda și Wales. Cf. Prichard, *The eastern origin of the celtic nation*, (1831 și 1857); I. K. Zeuss, *Grammatica celtica*, (1853 și 1871); D'Arbois de Jubainville, *Études grammaticales sur les langues celtiques*, I (1881). Studiu d. C. și numele de localități, de At. M. Marienescu. Caransebeș, 1895.

Celtiberi, (Celti locuitori în Iberia), în antichitate mai multe popoare emigrate din Gallia

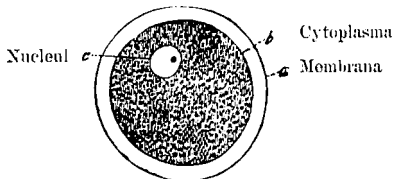
în peninsula Pireneică, (la cei vechi numite: Turmogidi, Berones, Arevaci, Pelendones, Lusones, Belli, Dittani și Lobetaui). C. locuiau în jumetatea sud-vest. a Aragoniei și în toată partea nord. și est. a Castiliei vechi și none. Localitatea cea mai cunoscută a lor fii Numanția. C.-i abia după resboaie îndelungate, purtate în secl. II a. Chr. (197—133), au putut fi constrinși de Romani, ca să le recunoască stăpânirea.

Celtis L., (botan.) gen din fam. Urticaceelor, trib. Celtideae cuprinde arbori sau arbuști spinoși sau fara spini, cu frunzele alterne, simple, trinerviate, caduce sau subpersistente; florile mici verzi, polygame, solitare, fasciculate sau în raceme false: fructul este o drupa pedunculată cu un simbură osos. Se cunosc vr'o 50 specii bine definite și răspândite prin regiunile temperate și tropicale ale globului. În părțile noastre crește prin tufișuri și locuri pietroase *C. australis* L., numit vulgar *Sâmbovina*. Multe diu speciile acestui gen se cultiva prin grădini ca planta ornamentală, așa este *C. australis* L., *C. occidentalis* L., *C. crassifolia* Lamk., *C. Tournefortii* Lamk., etc. Fructele (drupele) negre de *C. australis* L. sînt comestibile; ramurile, din cauza flexibilității și a solidității lor, sînt întrebuițate spre a face furci și coade de biciu (codoriști). Unele specii posed proprietăți medicinale. Drupele roșii portocalii de *C. occidentalis* L. din America nordică sînt administrate ca adstringent. În general frunzele diverselor specii din acest gen au proprietăți amare, adstringente și puțin acre; ele exala ca și scoarța un miros aromatic. [Z. C. P.]

Celula animală, (zool.) (*cellula*, dimin. dela cella, cavitate), element anatomic, avînd forma sferică, poliedrică sau neregulată, constituită din următoarele părți: 1) *Membrana* înveliitoare de natura azotoasă (quaternară) la C. animale; *celulosică* (ternară) la C. vegetale. 2) *Cytoplasma*, substanța transparentă și granulară, care constituie partea esențială a corpului C. În privința constituției cytoplasmei sînt mai multe teorii: a) *Teoria reticulară* (representată prin Heitzmann, Leydig și Brass), după care cytoplasma ar fi constituită din o rețea de filamente, ce se întretaie și cari presintă la întretaiera lor mici corpi numiți microsomi. Ochiurile rețelei sînt pline cu o substanță viscoasă hialină. Leydig numesce rețeaua Spongioplasma, și substanța viscoasă Hyaloplasma; b) *Teoria alveolară*, (representată priu Bütschli), după care Cytopl. ar fi constituită diu un număr de lamele, ce se întretaie între ele formînd alveole exagonale asemenea fagurilor. Alveolele sînt pline cu un lichid viscos; c) *Teoria granulară*, (Altman și Maggi), considera cytopl. formată din particule înfinit de mici, numite granule; d) *Teoria fibrilară* (repres. prin Flemming), după care cytopl. este constituită din fibrele formate din o substanță numită filiară și din o masa hialină, numită masa interfiliară. Totalitatea fibrilelor constituie ceea ce se numesce Mitom. În cytopl. se mai găsesc: vacuole, rezerve de nutrițiune și produse de secrețiune și excrețiune. 3. *Nucleul*, vesicula sferică, care ocupă partea centrală a cytopl., constituit din: a) o membrana nucleară foarte subțire și hialiuă; b) sucul nuclear sau *enchylema*; c) o rețea nunită și acromatică, fiind-ca nu se colo-

reaza cu coloranți histologici; d) chromatina, mici granule dispuse pe filamentele rețelei, ele se colorează intensiv cu col. histologici; e) nucleolii, mici corpuscule, cari stau în suspensiune în sucni nuclear. (v. ilustr.) 4. *Centrosomul*, corp sferic mai mic ca nucleul, se observa în cytopl. numai în timpul divisiunii celului. El se compune din trei părți: o globula centrală mai densă, numita centrosomul propriu și, în jurul caruia se afla o zona de protoplasma, numita sfera atractivă sau archoplasma, în jurul sferei protoplasma se dispune radiant, constituind ceea ce se numește aster.

C. fiind elemente anatomice viețuitoare, se bucură de toate fenomenele vieții: 1) *Nutrițiunea*. Cytopl., datorită stării sale de agregare, poate încorpora mici particule alimentare din mediul, în care trăiesc, cu chipul acesta ea se nutrește, asimilează și desasimilează. Asimilează când transformă materiile încorporate din mediul ambiant și le face la fel cu moleculele sale constitutive, (plastidule, Haeckel; micelle, Nageli). Desasimilează din contra când da afara din ea materiile, cari compuneau propria ei substanță. 2. *Multiplicațiunea* sau *proliferațiunea* celulară. Cytopl. nutindu-se își mărește volumul, crește, crescând puterea aceea, care înainte de nutrițiune putea să țină atrase spre

centru toate moleculele ei, nu mai poate să le țină gramadite după ce celula s'a nutrit și a mai introdus în ea un număr de molecule noi. Moleculele, ne mai putând fi reținute gramadite, se despart în două grupe, cu alte cuvinte cytopl. se divide. C. trebuie darsă se înmulțească prin divisiune. Divisiunea se face în două moduri: Div. directă sau amitotă, și Div. indirectă, mitotă sau caryokinesă. În divisiunea directă nucleul se lungește și se divide în două, urmând a se divide imediat după el și cytoplasma. La mitotă au loc mai întâi în interiorul nucleului mai multe schimbări. În urma carora celula se divide. Membrana nucleară dispare, filamentul rețelei se fragmentează în bucați, cari se pun cap la cap dispunându-se în spirală (spirem). Centrosomul se divide în două centre (sfere directrice), împrejurul carora se dispun filamentele acromatice formând un fus umflat la equator și subțire la ambele sale capete. În timpul acesta filamentul întors în spirală (spirem) se rupe în 12—24 bucăți, ce iau forma de V, numite segmente nucleare sau anse cromatice, ele se dispun în mod regulat pe linia ecuatorială a fusului ca o stea (aster). Ansele cromatice se divid longitudinal (se dedublează), retrăgându-se pe filamentele fusului, unele la un pol și unele la polul opus (diaster); ele se dispun cap la cap, formând la fiecare pol al fusului, câte un spirem (dispirem). Acestui stadiu urmează și divisiunea cytoplasmei. 3) *Iritabilitatea*, fenomenul prin care cytoplasma răspunde prin mișcări escitațiilor din afara. [Dr. N. Leon.]

Celula vegetală, elementele componente ale corpului plantelor superioare și punctul lor de plecare, ori cât de complicate ar fi. Deși în aparență C. pare simplă, structura părților ei e foarte complexă, încât în realitate trebuie considerat ca un mic organism. Părțile ce o compun sânt: o membrană (v. ac.) învelitoare și un conținut format din protoplasma (v. ac.), nucleul (v. ac.) și plastide sau leucite (v. ac.). Înainte termenul de C. se aplica numai spațiului, camereii ocupate de conținut și cu aceasta accepțiune a și fost introdus pentru prima dată în știința de către Robert Hooke la 1665. Până la 1835 toți cercetătorii au continuat a acorda această preeminență membranei învelitoare a C.-ei, aceea care după moarte îi formează scheletul. Dela 1835—75 ca parte principală a C.-ei e considerat conținutul. Dela 1875 până ași toți histologii, atât în domeniul botanicii cât și în al zoologiei, acorda preeminența protoplasmei și nucleului, și cercetările lor continua mai ales în ceea ce privește structura și constituția intimă a acestor părți. Dimensiunile C. sânt foarte mici, microscopice; forma ei foarte variată, dar mai des sferică, apoi eliptică, cilindrică, semilunară, discoidală, poliedrică cu brațe, piriformă, etc. Membrana nu permite variațiunea prea mare a formei, odată câștigată, iar forma însăși e determinată de tensiunile diferite în anumite direcțiuni ale conținutului celulelor.

Celulară, țesătura, (botan.) aceea care e compusă din elemente, al caror diametru e aproape egal în cele 3 direcțiuni; celulele acestei țesături au încă pereții subțiri, și nu sânt specializate pentru a îndeplini vr'un rol de apărare, de conducere, etc. pentru planta. Un exemplu este țesătura numită parenchym (v. ac.) și meristem (v. ac.)

Celulare, plante, acelea al caror corp e redus numai la o celula (unicelulare), cum sânt s. e.: Bacteriile, Diatomeele, Protococcus, Drojdia de bere, etc., sau e format din mai multe celule (pluricelulare) de aceeași valoare, sau unele diferențiate, specializate în forma și funcțiunea lor, s. e. cum sânt multe Ciuperci (Mucigaiuri) și Alge. Înainte se considerau ca C. și Musci-nee; ași se știe ca unele din ele sânt mult diferențiate în celulele lor, și formează puntea de trecere către celelalte plante vasculare.

Celuloid, substanță cornoasă, translucidă, fără miros, vîrtoasă, elastică; se prepară din nitrocelulosă și camfor prin încălzire delă 65—130° sub o mare presiune. C.-ul se aprinde ușor. Din C. se fac bile de biliard, peptene, margele și alte obiecte.

Celulosa, substanța organică cu compos. (C₁₂ H₂₀ O₁₀)_n, din care e făcut organismul plantelor. Se poate prepara din aschii de lemn, sdrobite și spalate succesiv cu soluțiune diluată de hidrat de potasiu, de acid clorhidric diluat, apă, alcool și eter. De asemenea se poate face din hîrtie sau diu bumbac, prin aceleași mijloace. Substanța incoloră, insolubilă în apă, alcool și eter. Se dizolvă în soluție de hidrat de cupru în amoniac. Ca acid sulfuric se transformă în un corp cu compos. C₈ H₁₀ O₆, numit *amyloid* (v. ac.) Pe aceasta transformare se întemeiază prepararea pergamentului vegetal prin confundarea hîrtiei de filtrat în acid sulfuric diluat, apoi spalarea cu apă și cu amoniac. *Nitrocelulosa* (fulmicoton), materie

explosibile, care se face prin acțiunea acidului azotic asupra celulozei. Puterea ei de explozie echivalează cu puterea unei cantități de patru ori mai mare de iarbă de pușcă. Dacă adăugăm o cantitate mare de acid sulfuric preste produsul de nitrificare al celulozei (nitroceluloza), după câțva timp se face un amestec de întroceluloze, care se disolva foarte bine în un amestec de alcool și eter, care se numește *colodiu*; acesta se întrebuințează în chirurgie și în fotografie pentru plăcile negative pe sticlă. Colodiu se disolva în nitroglicerol și se obține o *gelatină explosibilă*, care e iarbă de pușcă fără fum.

Cembalo, (*ital.*) instrument innsical, predecesorul pianului modern. Se compunea dintr'o lada sonoră, în care o serie de coarde puteau fi puse în vibrațiune prin intermediarul unei claviaturi; numai la capătul tastelor, în loc de ciocanașe, cari să lovească coarda, erau taugente de pana sau alt material care o pișcau. Cătra 1720 C. s'a transformat în pianou. [T. C.]

Cement, v. Ciment.

Cenad, (magh. Csanád), *comitat* în Ungaria, deadreapta Mureșului. între cott. Ciongrad, Bichiș, Arad și Torontal; formează un mare șes. întreprins abia ici-colea de mici coline. Pământul e foarte roditor; se cultiva grân, orz, porumb, oves, napi, tabac și ceapa. Economia de vite e bineșor dezvoltată în domenii; țerănimea ține cai frumoși. În *Mezőhegyes* se afla o mare herghelie a statului. Numărul locuitorilor a fost în 1891 de 130.575, dintre cari 13,689 Români; ei sînt agricultori și economi de vite. Industria, chiar și cea de casă, și comerțul sînt neînsemnate; singura piață de bucate din Makó e mai remarcabilă. Instrucțiunea publică e bine îngrijită; în fiecare comuna se afla școala populară. Din punct de vedere administrativ C. se împarte în 4 cercuri și un oraș cu magistrat regulat. Capitala e orașul Makó (v. ac.) Diu istoricul C.-ului se aniințește, ca s'a format ca comitat pe timpul regelui Sf. Stefan, care a donat acest teritor generalului sen Cenad, învingătorul lui Ahtum.

Cenadie, (magh. Szász-Csanád, germ. Scholten), comuna rurală în Trs., cott. Alba inferioară. cu 1859 loc. Români (1119) și Sași. Aici se afla un domeniu al arhidiecesei gr.-cat. a Blajului.

Cenadul-sêrbesc, (magh. Szerb-Csanád), comuna mare în Ung., cott. Torontal, cu 5588 loc. Români (2191), Sêrbi, Germani și Maghiari; baucă populară și cassa de pastrare.

Cenadul-unguresc, (magh. Magyar-Csanád), comuna mare în Ungaria, cott. Ceuad, cu 3088 loc. Români (1689), Sêrbi și Maghiari.

Cenci, familia nobilă din Roma, ai carei membri s'au luptat pentru autonomia Romei față cu puterea papală. Renunțată a fost *Beatrice C.*, n. 1577, care, împreună cu mama vitrega și cu frații sei, omorî 1598 pe parintele seu, Francesco C., care fusese de o asprime extrema față cu familia sa. Ucigașii fura prinși și condamnați. Aperatorul Beatricei, ca sa o scape de osândă, învinovați pe tatal ei, ca ar fi voit sa o desonoreze. Aceasta acuză ueîntemeiată află creștămînt la popor și servi multor scietori ca material pentru scrierile lor.

Ceneri, **Monte**, șosea și munte în Alpii de est în cantonul elvețian Tussin; șoseaua C. împreună orașele Belinzoua și Lugano. Muntele e perforat de un tunel 1673m. lung (pe calea ferată Gotthard).

Cenobiu, (*grec.*) *lavră* (λαύρα), celă, celula, chilie, care servește de locuință calugarilor, cari traiesc în comun (Cenobiți), prin ce se deosebesc de *anachoreți* (v. ac.)

Cenogenesis (Haeckel), dezvoltarea organismelor într'un mod ce se abate dela legea fundamentală biogenetică. V. art. Embryo și Embryologia.

Cenomani, un popor mare celtic, care, pe timpul cuceririi Galliei de cătra Romani, locuia în ținutul deluros dintre Loire și Seine. O parte a C.-lor treci pe la începutul secl. IV a. Chr. în Gallia transpadana și ajunse apoi sub dominațiunea romana.

Cenotaf, (*grec.*) la Greci și Romani un monument, uneori în forma unui inormânt, care se ridică în amintirea unei persoae, al carei cadavru nu a putut fi înmormântat în patrie.

Cens, la Romani recensământul averii cetățenilor, ce se facea din 5 în 5 ani prin Consuli, apoi prin Censori. După avere cetățenii au fost împărțiți în clase și centurii, după cari erau apoi regulate datorițele și drepturile cetățenesci. *C. electoral*, este suma minimală de contribuire la sarciniile publice pentru ca cetățeanul sa poată fi partaș de anumite drepturi publice, în prima lui de dreptul electoral; în unele țeri suma censului e alta pentru dreptul activ și alta pentru dreptul pasiv electoral, adică pentru a pute fi ales se cere cens mai mare decât pentru a alege. În Ungaria este întrodus C. egal pentru dreptul electoral activ și pasiv; însă C. nu e egal în întreaga țeară, și anume e mai mare în Transilvania, decât în Ungaria proprie.

Censor, magistrat roman, înființat la 444 a. Chr.; diregatoria se numia *censura*. În Roma erau deodată 2 censoii. Datorița lor era: a) a clasifica poporul tot la 5 ani, prețuindu-i averea (census) și aruncând amăsurat acesteia darile; b) a întregi senatul (lectio scnatus) prin persoane demne; c) administrarea vamilor și arênșilor, preste tot controlarea finanțelor; d) veghierea asupra moralității publice (regimen morum disciplinaeque Romanorum), în care calitate ei aveau dreptul sa admouzeze pe ori și cine. Pteau lipsi pe un senator de locul seu din senat, pe cavaler de calul ce-l prinia dela stat, puteau pernița cetățeni dintr'un tribus în altul. Aveau dar dreptul de a degrada pe cei cari uu se purtan corespunșător rangului lor. Funcțiunea lor a devenit foarte însemnată (sanctissimus magistratus). Pe timpul imperiului diregatoria aceasta o îndeplineau împerații. În evul nou se numesc C. diregatorii insarcinați cu ceusurarea (examinarea) produselor literare. La institute financiare C. îndeplinesc oficial de controlori.

[Dr. P. O.]

Censura, (lat. = examinarea), examen facut de o autoritate asupra scrierilor, înainte de a încuviința publicarea lor. Mai toate țerile, cari au încercat aceasta instituiune, au renunțat a o întrebuința din pricina greutății de a gasi o autoritate destul de cumințe pentru a pune C. în lucrare cu nepartinire și cu înțelepciune. În Rom. legea presei din 1862 declara C. desființată (art. 26), dar mențiunea în materie politica multe piedeci libertății de cnetare și de scriere, s e. necesitatea pentru diarele politice de a depune cațiune, de a obține autorizațiunea ministerială, etc. Constituțiunea din 1866 a desființat toate

aceste piedeci (art. 24), lasând pe fiecare scriitor respunător de scrierile sale înaintea curții cu jurați în casurile prevedute de Codul penal. În Ung. C. a fost desființată prin legile dela 1848, în Austria însa exista până astăzi. [—.]

În înțeles *eclesiastic* se numește C. aceea pe deapsa bisericească, care se diotează, în contrast cu pedepsele strict luate (poenae), numai pentru îndreptarea vinovatului, deci scopul ei nu e vindicativ, ci medicinal. Între C. bisericesci se numera excomunicarea, interdictul și suspensiunea pe timp nedeterminat. *C. laetue sententiae* este aceea, sub care cade cineva în momentul când a comis delictul, și *C. ferendae sententiae*, când se impune prin sentența judițială. (v. Pedepse bisericesci.) (Cf. Dr. Ioan Rațiu, Instituțiunile Dreptului bisericesc. Blaj, 1877 p. 750.) *C. teologică* se țice și sentența, prin care se condamnă și înfierează vătămarea învețaturii de credință ori morala. (Cf. Müller, Theologia mor., ed. V. Vin-dobonae, 1887, Lit. I, § 6.) [Dr. Is. Marcu.]

Cent, (*lat.*) a sută parte; numire de monete, a sută parte: din dolarul american, din dolarul sau piastrol spaniolo-american, etc., din florinul olandez, din franc (*Centime*), diu lira ital. (*Centesimo*).

Centaur, constelațiune pe partea sudică a ceriului; are doue stele de prima marine, dintre cari steana α , o stea dubla, e cea mai apropiată de pământ dintre stelele fixe; lumina ajunge în aproape 4 ani dela ea la noi.

Centaurea L., (botan.) gen de plante erbacee bogat în specii (ca. 400) din familia Compositelor, tribul Cynaroidae, răspândit pe întreagă suprafața extratropicală a pământului. Se distinge de celelalte genuri din trib prin florile radiale aproape regulate asexuale. În țerile române cresc mai ales în câmpii și prin poieni o mulțime de specii asemănătoare, cunoscute sub numirea populară de *volovatec*. Prin semănături se afla *C. Cyanus L.*, albastră, *C. axillaris Willd.*, o planta alpina și subalpina, *C. orientalis L.* (cu flori galbene), *C. atropurpurea Wk.* (cu flori negre purpurii), ambele în regiunea înfiioară, ș. a. specii dela noi, dar mai ales mediterane, adese cu foile argintii precum *C. ragusina L.*, *C. rutaefolia S. et Sm.*, etc. se cultiva ca plante ornamentale. [A. Pr.]

Centauri, după mitol. grec. un popor selbateg din munții și pădurile Tessaliei; aveau dor selbateg de vin și de muieri, dar Lapiții i-au scos din munții lor. Stramoșul C.-lor porcede dela Ixion și Nephelē (nor), o țina asemenea Herei, și pe C. i-au crescut nimfele pe muntele Pelion, dar ei împreunându-se cu iepe, au produs pe Hypocentauri, nisce ființe, cari dela cap până la buric au fost oameni, iar în partea cealaltă cai. [Atm.]

Centenar, serbarea unui eveniment după 100 de ani.

Centesimal, ce se compune din 100 părți egale, ș. e. scara centesimală a termometrului. *Centesimo*, *Centime*, v. Cent.

Cent-gardes, numele gardei personale a domnitorilor francezi. C.-g. s'a format de Ludovic XI în 1474 din 100 nobili. În 1727 Ludovic XV a disolvat aceasta garda, iar Napoleon III a reînființat-o 1854, ridicându-i numărul la 200. Cu caderea monarhiei C. a disparut.

Centi-gram, (*lat.*) termen din sistemul metric. A sută parte din gram. În acest sistem mai sînt compuse cu centi: *centi-metrul* linear, a sută parte din metrul linear, *centi-litrul* a sută parte din litru, *centi-metrul-pătrat* a deșe-mia parte din metrul pătrat, *centi-metrul-cub* a milioana parte din metrul cub, și în fine *centi-arul*, a sută parte din ar, fiind egal cu un metru pătrat.

Cento, (*lat.*) haina petecită; fig. versuri sau fragmente de versuri compilate din diferiți antori.

Central, ce e în centru, principal.

Centralizare, conducere la un centru. În înțeles politic se numește *Centralizațiune* acel sistem de administrație, la care singuraticele funcțiuni ale statului depind și sînt conduse și determinate dint'rni singur centru. Contr. este *Decentralizațiunea* (v. ac.)

Centranthus DC., (botan.) gen din fam. Valerianeeleor cu vr'o 8 specii de plante erbacee anuale, bisannale sau vivace din regiunea mediteraniana; frunzele opuse, întregi; florile roșii sau albe, dispuse în cime ramificate umbeliforme, au corola neregulată. Toate speciile acestui gen sînt plante ornamentale și cultivate ca atare prin gradini; așa este *C. angustifolius DC.*, *C. ruber DC.*, etc. [Z. C. P.]

Centraxonia, (*Monaxonia* sau *Stauraxonia*), se numesc corpurile viețuitoare, ale caror părți constituante se dispun regulat în jurul unei axe (axa principală): Coelenteratele. v. art. Biologia.

Centre, Canal du, canal în Franția de mijloc, leaga riurile Saône și Loire, 120 km. lung; deschis 1793.

Centrifuga, un aparat nou de smântănit laptele dulce prin învêrtire repede. Cea mai însemnată este aceea a lui Lefeldt în Schöningen, și C. daneză de Burmeister și Wains. Smântănirea se face la o învêrtire a trombei de circa 2000 ori pe minută, și grasimea, ca mai ușoara (smântăna), se alege la mijloc, iar părțile apoase, sau laptele macru, la margine, și fiecare iese pe câte o țeve deosebită afara. Atât smântăna cât și laptele macru, rămân dulci nealterați, decât separate dela olalta și pot fi prelucrate mai departe.

Centrifugal, (*lat.*) forță C.-ă, forța care tinde a departa de centru de rotațiune corpurile animate de o mișcare de rotațiune. *Mașină C.-ă*, un aparat pentru a sbici un anestec, (Hydro-extractor) întrebunțată la fabricarea scrobelei, a zaharului, la scoaterea mustului din boabe sdrobite, la despartirea nierei de stupi din faguri, etc.

Centripetal, (*lat.*) forță C., forța care caută să apropie corpurile de un centru de atracțiune.

Centroleptihale, oue în cari vitelul nutritiv ocupa partea centrală a oului, iar cel formativ partea periferică (oul Arthropodarilor.)

Centroplana, (*Amphipleura* sau *Zygopleura*), se numesc corpurile viețuitoare, ale caror părți constituante se dispun regulat de o parte și alta a unui plan (planum medianum. Vertebratele, Arthropodarele, etc.) V. art. Biologia.

Centrostigma, (*Homaxonia* sau *Polyaxonia*), corpurile viețuitoare, ale căror părți constituante se dispun regulat în jurul unui centru (Stigma). (Forme regulat sferice ca: Volvox, Magosphaera, etc.) V. art. Biologia.

Centru, mediu, mijloc. În geometrie acel punct al unei figuri sau unui corp, care împarte

în două părți egale toate acele linii drepte, ce trec priu el, și leaga done puncte ale perimetrului sau suprafeței.

C. puterilor paralele. Când done sau mai multe puteri paralele sînt aplicate la un corp solid, se pot reduce în genere la o singură putere. Pentru a ajunge la aceasta, se compuu mai întăiu done puteri, apoi rezultata acestora cu a treia putere, rezultanta acestora cu a patra putere, etc. Dacă se presupune, că fiecare putere are pe direcțiunea ei un punct de aplicațiune, punctul în care va fi aplicata rezultanta definitiva va fi C. puterilor paralele considerate

C. de curbură sau C. optic al unei oglinđi sferice se numesce C. sferei, din care face parte oglinda sferica.

C. de gravitate se numesce punctul în care se afla aplicata rezultanta puterilor gravitațiunii. Joaca mare rol în echilibrul corpurilor; cu cât acest C. este așezat mai jos la un corp oarecare, cu atât stabilitatea acestui corp este mai mare; cu cât acest C. se gasece mai aproape de punctul de suspensiune la o balanța, cu atât aceasta din urma este mai sensibilă.

C. de presiune. Presiunea totala exercitată de un lichid pe un parete plan, înuniat, este aplicata ceva mai jos de C. de gravitate al suprafeței acestui parete și într'un punct care se numesce C. de presiune.

C. optic, punct situat pe axa principală a unei lentile la distanțe de vîrfurile lentilei, proporționale cu razele de curbură ale suprafețelor, cari mărginesc lentila.

C. de recealță, (geogr. fis.) acele regimni de pe suprafața pamântului, unde s'a observat, până aici, cea mai mica temperatură medie annuala; astfel de regiuni sînt Grönlanda pentru emisf. vestică, și nordul Siberiei pentru emisf. estica. V. Clina.

Centumviri, (lat. = 100 bărbați), la Romani un juriu, care judeca în procese de moștenire. Numărul membrilor a fost la început 105, mai târziu 180.

Centuria, (lat.) în general ori ce despartemēt compus din 100 persoane sau lucruri. La Romani o trupa comandata de un Centurio (v. ac.), o companie de calareți la Romani. În constituția lui Servius Tullius cetățenimea, împărțită în 6 clase, se subîmpărția în 193, iar mai târziu în 375 C. (v. Cens.)

Centurio, la Romani conducetorul unei Centurii. C. era un oficier subaltern al tribunului, care îl unuia. Semnul lui distinctiv era un baston (vitibus).

Cenușa, substanțele anorganice, cari rămău dupa arderea de materii organice (plante, animale). C. de plante conține totdeauna fosfor, potasa, calciu, magnezie, fier, carbon, aproape totdeauna natriu, chlor, mangau, siliciu. Din C., de diferita proveniență, se prepara: potasa, leșie, sticla, faieța, iod, fosfor, se folosesc și cagunoiu. [—.]

C. binecuvântată, (pastor.) simbolul cadici-tății omenesci, care aduce aminte, ca omul pamēt este și în pamēt se va întoarce. C. se prepara de comun din ramii binecuvântați la Floriile aului precedent. C. se binecuvântă în prima și a Paresemilor bisericeii de rit latiu, care și totdeauna e Mercuri, (feria quarta ci-

uerum). După disciplina veche bis. li-se punca C. pe cap numai penitenților; de priu secl. XI s'au supus acestei ceremonii în semu de penitență, la începutul postului mare, și ceialalți credincioși. (Cf. Fr. X. Schmid, Liturgik der christ-katholischen Religion, tom. II. pag. 487 nu.)

[Dr. Is. Marcu.]

Cenușăreasa, eroina unei povești laite la diforite popoare. Desconsiderata de surorile ei vitrege, desmierdate de mama lor, și silita a face lucrarile ordinare de servitoare (de nude numele ei), cerceteaza necunoscuta donc petreceri date de împerat, la cari fiul împăratului se aprinde de dragoste catra ea, și dupa ce o regasesce cu ajutorul unui papic pierdut, care se potrivece numai pe piciorul ei, o ia de soție spre marele necaz al surorilor vitrege. Subiectul a fost tractat în mai multe opere (Rossini) etc. și în pictura (Schwind).

Cenușotca, (Cenușild), nu fet frumos în povestile romănesci.

Ceonte, Teodor, prof. rom., u. 10 Aug. 1846 în Deda, Trs., a studiat în Blaj, Graz și Viena. Dela 1876 prof. al inst. pedagogic din Arad. Scrieri: Creațiunea și dezvoltarea spirituala primitiva a omenimei. Arad, 1877; Comp. de Geogr. univ. Arad, 1880, ed. III 1895; Aritmetica. Arad, 1884; Pluralitatea lumilor locnite. Arad, 1877.

Ceovărnășanii, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, furneaza com. cu satele: Ilovu, Sucharu, Cocorova și mahalana Ludu, avēnd în total 1390 loc.

Cepel, (Csepel), insula pe Dunare, imediat diu jos de Budapesta, 257 km², cu 10 comune rurale și 18,950 loc. (1891). Descoperirile arheologice arata, ca pe C. au locuit oameni și în timpurile preistorice; Romanii încă au avut aici o colonie.

Cephaelis Sw., (botau.) gen de plante, sinonim cu *Uragoga* L. (v. ac.)

Cephal —, (grec.) v. și Kephala

Cephalalgia, durere de cap, ca simptom predominant la diferite morburii.

Cephalanthus L., (botau.) gen diu familia Rubiaceelor, tribul Naucleelor, cuprinde arbuști sau subarbuști cu ramuri cilindrice sau puțin tetragonale; frunzele caduce opuse sau verticilate câte trei sau patru; florile mici, albe-galbuie, adesea glanduloase, între caliciu și corola sînt dispuse în capitule globuloase. Acest gen are vr'o 6 specii, răspădite prin Asia, Africa și America tropicala și temperata. *C. occidentalis* L. (Bois bonton) din America nordica este siugura specie cultivata priu gradini ca planta ornamentală. În Antile se întrebuițeaza aceasta planta contra afecțiunilor cutanee și veneriene. [Z. C. P.]

Cephalophore, se unesc molnșcele Pteropode, Gasteropode și Heteropode (v. ac.), adeca molnșcele cu cap distinct ca și Cephalopodele, se deosebesc iusa ca sînt lipsite de corona de tentacule, care încuugimra gura.

Cephalopode, molnșce cu cap distinct, prezentănd o corona de brațe (tentacule) în jurul gurei; cuprinde Dibranchiile sau Acetabuliferele, adeca molnșce cu done branchii, ca caracatița, sepia, calmarul, etc. și Tetrabranchiile sau Tentaculiferele, molnșce cu patru branchii, ca nautilul. (v. ac. articole.)

Cephalotaxus S. et Z., (botau.) gen de plante lignoase din fam. Coniferelor, tribul Taxeae, din

China și Japonia, caracterizat prin dezvoltarea spre maturitate a unei unice bace monosperme de fiecare con. Toate cele 4 specii ale acestui gen, din care citam ca mai cunoscută *C. drupacea* S. et Z., se cultiva la noi în liber. [A. Pr.]

Cephalothorax, diviziunea anterioara a corpului, compusa din fuzionarea capului cu toracele, la Arachnide și Crustacei.

Cephalotripsia, operațiune medicala, care consta în sfarimarea capului unui embrion, ce nu poate fi nascut, cu scop de a inlesni scoaterea lui din pânțele născătoarei.

Cephalotus Labill., (botan.) gen anomal de plante diu fam. Saxifragaceelor, cu o unica specie: *C. follicularis* Labill. din Australia sud-vestica. Aceasta planta insectivora, ale carei foi inferioare (ascidii) se aseamăna mult cu urcele de *Nepenthes*, se cultiva la noi în florarii. [A. Pr.]

Cepheus, constelațiune pe emisfera nordica a firmamentului, între ursa mica, balaur, lebeda, cal (pegasul) și Cassiopeia, cu rectascensiune dela 290—100° și declinațiune nordica dela 58—87°. Se compune dupa Heis din 159 stele vizibile cu ochii liberi. Numele C. se deriva dela C., regele Aethiopiei, barbatul Cassiopeei și tatal Andromedei.

Cephus, v. Vespi.

Ceplenia, com. rur. în Rom., j. Iași, compusa din 6 cat. cu 2384 loc.; are 2 biserici și 2 școale.

Cepșoare, (bot.) numirea populara a plantei *Alilum fistulosum* L. (v. ac.)

Ceptura, com. rur. în România, j. Prahova, se compune din catunele: C. de sus, C. de jos, Soinescu Rotarii și Malu roșu, cu preste 3000 loc., toți agricultorii și podgoreni. Are o școala cu 2 învățatori, și 4 biserici. Imprejurul comunei s'au dat lupte între Români și Turci.

Cer, numirea populara a arborelui *Quercus Cerris* L. (v. ac.)

Ceracei, (bot.) care se aseamăna cu ceara, cum sunt poliniile (v. ac.) dela unele Orchidee.

Ceram, (*Serang*), cea mai mare insula din grupa Moluccelor sudice, 18,198 km². și 100,000 loc.; foarte fructifera, dar puțin cultivată; padurile dau o mulțime de lemne excelente. C. e posesiune olandeza. Locuitorii sunt Alfuri.

Cerambycidele, (zool.) familie a ordinului Coleopter, tribul Pentamera; cuprinde: *Carabus auratus* L., *Calosoma sycophanata*, *Brachinus crepitans* K., *Harpalus*, etc.

Ceramica, arta olaritului. (v. ac.)

Cerargir, mineral, chlorura de argiut, se presinta în cuburi sau în masse cristaline, cenuși, albastre sau verșue. Insoțesc fioanele de sulfura de argint. Gisemintele cele mai importante sunt în Peru, Chili și Mexico.

Cerastes, șerpe, v. *Vipera*.

Cerașu, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusa din 5 cat. cu 2568 loc.; are 2 biserici și 2 școale. În partea de nord a com., la locul numit Paducele, se ved ruinele unei vechi cetăți.

Cerastium L., (botan.) gen din familia Caryophylleelor, trib. Alsineelor, cuprinde plante erbacee anuale sau perenale, mai mult sau mai puțin perose; frunzele opuse întregi sunt variabile; florile albe sunt dispuse în cime dicotomice terminale. Acest gen are vr'o 40 specii bine distincte, ce sunt imprăștiat pe toata suprafața pământului. Priu părțile noastre cresc mai

multe specii, dintre cari însemnam pe *C. arvense* L., *C. alpinum* L., *C. triviale* Link., vulgar Struna cocoșului, etc. Unele sunt cultivate ca plante ornamentale pentru formarea de bordure, de mosaicuri, etc., așa este *C. alpinum* L., *C. tomentosum* L., etc. [Z. C. P.]

Cerasus Juss., (botan.) considerat de Benthani și Hooker ca secțiune din genul *Prunus* L. (v. ac.)

Cerate, se numesc în tehnica farmaceutica astfel de medicamente pentru usul extern, cari se pregătesc prin contopirea cerei cu grasino sau reșina. (v. și *Tabulae ceratae*.)

Ceratites, ammonit, gen fosil de molusc cephalopod, care se găsește în calcarul conchililor.

Ceratodus Forsteri Krefft, pesce diu clasa Dipuilor. Trăeșce în mlaștinele din Australia și respira prin branchii, iar când se usuca mlaștina respira prin planăni. Are un singur plămân nebifurcat, din care cauză ordinea, diu care face parte, se numesc Monopneumona, în opoziție cu Protopterus și Lepidosiren, cari au plămân dublu, din care cauză ordinea lor se numesc Dipneumona. (Cf. R. Seimon, *Verbreitung, Lebensweise uud Fortpflanzung des C. F. Iena*, 1893.)

Ceratonia L., (botan.) gen monotipic din fam. Leguminoaselor-Caesalpineae, trib. Cassieelor; singura specie *C. Siliqua* L. este arbore de marime mijlocie din regiunea mediteraniana; frunzele întrerupt penate cu foliole coriace și persistente; florile mici roșietice, polygame sau dioice, sunt dispuse în raceme. Fructul, cunoscut sub numele vulgar de Roșcova, este un legumen comestibil, ce are un miez dulce, din care se prepara un sirop și un fel de vin. *C. Siliqua* L. (Roșcovul) se poate cultiva și prin părțile noastre sub cerul liber, daca se acopere iarna spre a nu degera. Semințele de Roșcovă, se dăce, că ar fi servit mai întâiu de carate spre a cântări pietrele scumpe. [Z. C. P.]

Ceratophylleae, (botan.) fam. de plante dicotyle, erbacee, submerse, de apă dulce, cu foile verticilate, dihotom-divise în lacinii sau foliole rigid-lineare, cu flori verticilate monoice. Fructul e o nuca fără albumen. Cuprinde genul *Ceratophyllum*. [A. Pr.]

Ceratophyllum L., (botan.) unic gen de plante din fam. Ceratophylleelor (în privința caracterelor v. ac.), răspândit în câteva specii pe întreaga suprafața globului, cu deosebire în zona temperata. La noi cresc: *C. submersum* L. și *C. demersum* L., ambele poarta numirea populara de Cosor, de distins după absența sau prezența unei perechi de spini la basa fructului. [A. Pr.]

Ceratopsid, reptil descoperit în straturile somatre, cari se găseșc în partea de est a Munților Stâncoși din America de nord, la Laramia, aparțiund cretaceului superior. C. avea unul sau mai multe coarne pe rostru; ei formeaza un tip foarte distins, care cuprinde, afara de genul *Ceratops*, și genul *Triceratops*.

Cerātu, com. rur. în Rom., j. Doljiu, compusa din cat. C. și Malaica, avend 1675 loc., 1 biserică și 1 școala mixta.

Cerb, (*Cervina*), familie a rumegatoarelor. *Cerbul nobil* sau roșu, (*Cervus elaphus*), mamifer din fam. Cervina, ord. Artiodactyla, subord. Ruminantia. Are coarnele mari, foarte ramificate, urechi lungi cât jumătate capul, grunzul sub-

fire, jos cu peri lungi. Perul vara roșu, iarna brun-cenușiu, coada scurtă. Lungimea corpului 2-3 m., înălțimea la umeri 1-5 m., lung. coții 15 cm. Traiește în Europa și Asia, în cete, prin padurile munților. Fuge foarte repede și înnoată cu mare rabdare. Se vânează pentru carnea, pielea și coarnele lui. C.-ii traiesc în societate, răspândiți prin codri seculari; în Septembrie, pe la Țiua Crucei, cel mai puternic C. aduna toate vacile, șutele, la un loc, alungând pe toți cerbii cu furie. După o luptă înfloritoare, pe viața și moarte, triumful de regnă e al C.-lui mai bătrân, care sdrobesce pe rival, sau îl arunca într-o prapastie. Aceasta se numește bataia C.-lor. Vânătorii pândesc la astfel de locuri și pușcă C.-ii. Regula e a se pușca bătrânul jalus, altcuiu rămân șutele sterpe. Șuta poartă 38—40 săptămâni, fata în Iunie un vițel, arareori doi. C.-ul se poate pușca din 1 Iulie până în 15 Oct.; iar șuta din 15 Oct. până în 1 Ian. [I. S. Ș.]

C. alceu sau Elanul, (*Alces palmatus, Cervus alces*), mamifer rumegator din fam. Cervina. Are coarnele foarte ramificate, unele ramuri sunt late și crestate. Ochii mici, urechile lungi și late. Grimazul scurt, gros și cu coama pe partea de jos. Corpul butucanos, membrele înalte, coada foarte scurtă. Perul lung, des, brun-roșiu, pe picioare cenușiu-alburiu. Lung. corpului 2-6—2-9 m., a coții 10 cm., înălțimea la umeri 1-9 m. Traiește în cete prin paduri mlaștinoase. Strica arborilor. Astăzi se afla prin Rusia, Prusia, Svedia, Norvegia, Asia nord. și America nordica.

C. Dama, (*Cervus dama*), mamifer rumegator din fam. Cervinelor, ord. Artiodactylelor. Are coarnele ramificate, ramurile sunt late. Perul, iarna roșcat cu pete albe, vara cenușiu, fara pete. Coada neagra, jos alba. Lungimea corpului 1-5 m., lung. coții 20 cm., înălțimea la umeri 90 cm. Traiește selbatic în Africa nordica și Asia sud-vestica. S'a adus și în Europa centrala pentru a-l acclimatiza.

C. Muntjac, (*Cervulus muntjac*), mamifer rumegator din fam. Cervinelor, seamena cu capriornul nostru. Lungimea 1-20 m., lung. coții 17 cm., înălțimea la umeri 70 cm. Traiește în munții Himalaia, în Java, Sumatra, Borneo.

Cerb, 1) C. în mitol. greacă. Aktaeon, un vânător renumit de pe muntele Pelion din Boeotia, a surprins în scaldă pe Artemis (dina lunei), care se scaldă cu mai multe nimfe. Dinele s'au maniat pentru aceasta și Artemis l-a stranutat pe Aktaeon într-un cerb, iar pe câinii lui i-a facut turbați de l-au spintecat. (V. și Cerboaiica.)

2) **C. în poveștile române.** Făt frumos pleaca dupa Frosa, frumoasa pământului, ajunge la locul, unde ea cu ținele se scaldă, și se uită la ele, dar Frosa cu țincle îl schimbă în cerb și el trei ani reamase cerb, până ce într-o peștera auți ursitoarele dicënd, ca se poate face iar om, daca va trece prin cameșile lelelor. — Ficiorul fript de sete beu dintr'o urna de cerb și se faci cerb, cu coarne de aur, (sau C. cu leagan de niatasa pe spate). — Afin lovind bușteanul, acesta se faci un cerb de aur și băgă pe Dafin în el. — Un ficior plecând dupa Ileana, onul cu pascală lovă cu un băț pe tovarăș și îl schimbă în C. de aur, care noaptea se facea iar ficior. — Dar C. și cânta. De regula o țiganca mijlocesce la împertul prapadirea surorii ficiorului schimbat în cerb. Acesta

veșënd prapadirea, cânta jalnic dnpă sora sa, iar C., în care s'a bagat Dafin, cânta ca toate paserile. Spânul însarcină pe Harap-Alb ca sa aduca împertului »pielea C.-lui cu cap cu tot. Acel cerb are o piatră în frunte de stralucesce ca un soare, dar nu se poate nime apropia de C., caci este solomonit și nici un fel de arma nu-l prinde, însa pe care l-ar zari, nu mai scapa cu viața. (V. și Cerboaiica). [Atm.]

Cerberus la Romani, *Keyberos* la Greci, a fost un câne, închipuit de regula cu trei grumazi și trei capete, iar coada ca un șerpe, un fruct al iubirii lui Typhon cu Echidna. C. e pus la poarta palatului lui Hades, a țelui lumii de jos, ca sa pazeasca, și pe ori cine lasa sa între, dar pe nime sa iese, și de latratul său se cutremura lumea de jos. Orphens cu puterea lirei l-a îmblândit, Hercules l-a învins și adus în lumea de sus, unde din spuma lui veninoasa a crescut planta Aconitum. [Atm.]

Cerboaiica, în mitol. grec. a fost animalul sacru al ținei Artemis (Diana), simbolul mișcării ușoare și al fugei iute. Artemis se închipuia ca vânătoare, urmata ori purtata de o C., ori și în car tras de C.

C. în poveștile române. Copilul Mamei padurii, vëndând în padure, da de trei ține, cari se scaldau. El le urmari, dar ele se prefacura în trei C. și cea mai mare strigă: »Nu me sargeta, ca eu sânt Elena doamna codrilor și țina florilor. — Odata sora ceru dela frate, ca sa-i aduca lapte de cerboaiica. [Atm.]

„**Cerbul**“, societate de împrumut și pastrare în Tirgu-Jiu (Rom.) fundata în Ian. 1897 de învețătorii din Gorjiu, la inițiativa învețătorului L. Arjoceanu, prin cotașii lunare de minimum 5 lei. 1897 avea capital și fond de reserva de 3514 lei. Revirimentul 8151 lei 55 b. Numerul membrilor 60.

Cerbureni-lașu, com. rur. în Rom., j. Argeș, compusa din 6 cat. cu 1150 loc.; are 4 biserici și 2 școale; pe teritorul acestei com. se gasesc mine de lignita, însa neexploatate.

Cerbuț, v. Turca.

Cerc, (lat. circus), legătura de fier sau de lemn la vasele rotunde; asociațiune, grupare în jurul unei idei; ori ce grupare rotunda; fig. sfera, întindere în toate direcțiunile, limite bine proporționate, impresurare, cuprindere în întregime. In geometrie: porțiunea din suprafața plana, cuprinsa în interiorul circumferinței, care este o linie curba, ale carei puncte se departeaza egal de un punct din interior, numit centrul circumferinței sau centrul cercului. Prin extensiune se țice în mod impropriu și circumferinței tot cerc. Linia dreapta, care unesce centrul cercului cu un punct al circumferinței, se țice raza cercului. Doue raze în prelungire dau un *diametru*. Acesta împarte circumferința și suprafața cercului în câte 2 părți egale, numite semicircumferințe, și semicercuri, dicëndu-se în mod impropriu și semicircumferinței tot semicerc. Ori ce porțiune din circumferința se numesce *arc*, și centrul circumferinței se țice și centru al arcului, iar mijlocul arcului e punctul de pe arc, care îl împarte în 2 părți egale. Dreapta, care unesce extremitățile unui arc, se țice *coardă*, iar dreapta, care unesce mijlocul arcului cu al coardei, se țice *săgeată*; săgeata prelungita trece prin centrul arcului. Por-

fiunea din suprafața cercului, cuprinsă între arc și coarda sa, se dăce *segment*; iar porțiunea din suprafața cercului, cuprinsă între un arc și razele duse la extremitățile lui, se dăce *sector*.

Exista un raport fix între lungimea circumferinței și a diametrului; acest raport, care este incommensurabil, se notează cu π , fiind $\pi = 3.14159265358979323846264338\dots$ În calculele elementare se ia $\pi = 3.14$ sau $\pi = 3.1416$. Mai de mult se lua $\pi = \frac{22}{7}$ (Archimede) sau $\pi = \frac{355}{113}$ (scriind 113355 și separând în două 113 e numitorul, 355 numeratorul, Metius). Astfel, notând cu r raza, diametrul va fi $2r$ și vom ave $\frac{circf.}{2r} = \pi$ deci circf. = $2r\pi$: lungimea circf. e egală cu π multiplicat cu de 2 ori raza.

Tot π represintă și raportul dintre cerc și patrulul razei: avem deci $\frac{circf.}{r^2} = \pi$, deci cerc = πr^2 : supr. cerc. e egală cu π multiplicat cu patrulul razei.

Cercari, stadiu de metamorfosare a calbazei (Distonium hepaticum).

Cercel, 1) *C. Nicolae*, Român din secl. XVIII, care traduce din latinesce în românește tratatul lui Cristian Wolf de introducere în matematică. (Cf. A. D. Xenopol, vol. V.; Xenopol și Erbiceanu, Serbarea școlară dela Iași.)

2) *C. Petru*, Domn al Munteniei, fiul lui Petrașcu cel Bun și fratele lui Mihaiu Viteazul, n. 1541, la moartea tatalui său fû exilat în Rodos, Trapezunt și Cipru, pe unde învătă limbi multe, mai ales italiana, în care scria și versuri. El caută să câștige domnia Munteniei cu sprijinul Franciei, care voia să facă în resărit un stat devotat intereselor sale, și se duse (1579) la Paris, unde Henric III îl luă sub protecțiunea sa. Trece prin Veneția, merge apoi la Constantinople, unde după multe greutăți câștigă domnia în 1583. Având nevoie de bani mulți spre a lupta la Constantinople, el se arată domn iacom și crud. În 1585, când parasă scaunul, ducea cu sine în Transilvania 40 de care cu lucruri și bani. În Transilvania i-se sequestrează averile, el însuși este pus la închisoare, din care preste 2 ani scapa pe fereastră cu ajutorul unei frânghii, noaptea, lasând în pat o papuse. Merge la Roma și câștigă pe lângă Franca sprijinul papei. Vine la Constantinople și promite 1.000.000 galbeni, adversarul seu Mihnea promite căți bani vor duce 600 cai. Unce de Turci 1590. (Cf. Tocilescu, P. Cercel; A. D. Xenopol, vol. III.) [I. S. F.]

Cerceluși, numirea populară a mai multor specii de *Fuchsia* L. (*Fuchsia splendens* Zuc.) (v. ac.); tot astfel se numesce prin unele locuri și *Convallaria majalis* L. (v. ac.)

Cercetare, cautare de informațiuni, anchetă. *C. prin martori*, mod de probă admis, în principiu, ori de câte ori nu a fost cu puțința parții a-și procura proba scrisă. *C. la fața locului*, se ordona de tribunale, când C. prin martori sau expertiza este insuficientă pentru a face lumina completa. În Rom. nu numai unul sau mai mulți din judecatori, dar și completul tribunalului sau curții poate să fie chemat a merge la fața locului.

Cerchez, *Christodol*, general de brigada, n. 7 Ian. 1839, intrat în armata ca sergent-cadet

în 1856, ajuns la gradul de colonel de infanterie la 1870; a luat parte în campania din 1877 ca comandantul Divisiei a 2-a; s'a distins în ziua de 28 Nov. la lupta dela Bucova, intrând în Plevna; a înaintat spre Vid și a cădut în spatele armatei turcesci, facend numeroși prizonieri și luând 30 tunuri. La 1 Dec. 1877 a fost înaintat general de brigada. La 19 Dec. a condus trupele sale cu distinsa bravura la Smărdan, unde în mai puțin de 3 oare a luat cu asalt întariri încungiurate cu sașunturi îndoite, armate cu tunuri și apărate cu înderecnie de numeroase trupe inactice. Din cauza sanatații sale sdruincinate s'a retras din armata la 1 Apr. 1882 și la 12 Iulie 1885 a încetat din viața la Iași.

Cerchezi, popor nomad din Rusia europeană, în Circasia. Ei, după Dulaurier, sînt lipsiți de cultura intelectuala și nu cunosc scrisul; de aceea nu au monumente scrise. Numai din când în când întălnim în anele străine bucați din istoria lor, din cari vedem ca au fost nelinisiți de toate popoarele, cari au dictat legi Peninsulei Tanrice: Romani, Greci-Bizantini, Huni, Cazari, Ruși, Mongoli și Georgieni. Nimic însă nu le-a slăbit amorul de independența, și ei s'au liberat de aceștia precum au putut. Este de mirat conservarea obiceiurilor lor neschimbate din cele mai adânci timpuri: viața de brigand și pirați, vînzare de sclavi și prizonieri, cultul ospitalității, regimul aristocratic și feudal. Strabon spune, ca ei erau guvernăți de »Skeptonki (purtatori de scuturi), cari aveau preste ei regi sau tirani. Geograful d'Anasie a cunoscut la C. două grade superioare ale societății lor: regii (actuali pchēs) și skeptonki sau nobilii mari; apoi sclavii eliberați, servii și sclavii. C. n'au legi scrise, ci obiceiuri (odat) basate pe trei principii: ospitalitatea, respectul bătrănilor și dreptul resbuării. Afacerile comunale sînt decise de o reuniune populara sub cerul liber, compusă din principii, nobili și chiar servi. Pentru ei Vendeta e un drept sacru. C. aparțin tipului celui mai frumos al rasei albe. Au în germen toate calitățile morale și sînt dedați la cel mai înalt grad de energie și de activitate. Femeile lor rivalisează în frumuseța cu cele georgiene.

Cercis L., (botan.) gen din fam. Leguminoaselor-Caesalpineae, trib. Bauhinieae, cuprinde 3 sau 4 specii de frumosi arbori ce cresc în Europa, Asia temperată și în America boreala; frunzele simple sînt alterne cordiforme, ovale, rotunde emarginate, puțin coriace și de un frumos verde strălucitor; florile, cari apar înaintea frunzelor, sînt roșee și dispuse în raceme scurte fasciculi-forme pe ramurile de un an sau pe cele mai bătrâne și sînt uneori așa de numeroase, încât acoper aproape totalmente ramurile; fructul este un legumen (pastara) comprimat cu numeroase semințe ovoid negricioase. Din speciile acestui gen însemnam pe *C. Siliquastrum* L. din sudul Europei, care se cultiva foarte mult prin grădini și parcuri ca planta ornamentală. Lemnul seu are vine negrii, se poate lustrui și se întrebuințează în industrie. [Z. C. P.]

Cercomonas, protozoar flagelat. *C. hominis* a fost găsit în timpul epidemiei de cholera 1853—54 în sarrurile bolnavilor.

Cercopithecus, un gen de maimițe; cele mai însemnate sînt: *C. subacus*, *C. diana*, *C. aethiops*,

C. mona, *C. cephus*, *C. ruber*, *C. fuliginosus*. Traiesc în Africa. Ele sînt nisece moinițe foarte frumoase, curate și vesele.

Cereale, (bucate și pîne) se numesc plantele din familia Gramineelor, ale caror boabe servesc la nutrițiunea omului și animalelor, și sînt totodată indispensabile. Cultura lor a fost considerată totdeauna drept baza culturii și civilizațiunii umane. Ele sînt plante anuale și biennale, sau semănături de toamna și de primavara, cu radacinile fasciculare, paiful gol la interior, cu mai multe noduri la mijloc, cari le asigura tenacitatea, și florile dispuse în spic, compus din spicule, cu una sau mai multe flori. Boabele lor sînt golașe ori îmbracate în o coajă groasă și aspră. Ele sînt învelite în nisece plevă glumae aspre, cari se termina de cele mai multe ori în nisece țepe lungi și aspre. Fac parte din grupul C.-lor: *grâuul*, *Triticum sativum*, *săcara*, *Secale cereale*, *orzul*, *Hordeum vulgare*, *ovășul*, *Avena sativa*, *meiul*, *Panicum milliaceum*, *porumbul*, *Zea mays*, *maturile*, *Sorghum vulgare* și *hrîșca*, *Polygonum fagopyruum*, care din punct de vedere botanic face parte din familia Polygoneelor.

Cerealia, la Romani serbatoarea în onoarea dînei Ceres (v. ac.) Cultul dînei Ceres (la Greci Demeter) s'a introdus la a. 258 al Romei. C. se țineau dela 12—19 Apr. și începeau cu ludi romani și procesiune în circ, apoi în țîua din urma se încheiau cu ludi cereale, resp. Cerealia. Protesele dînei purtau haine albe și cununi de grâu pe frunte. La C. agronomii se ospetau, în circus se țineau alergari cu cai. [Atm.]

Cerebellum, partea mică a creierului, din groapa inferioara a cavalei capului. Asta particica a creierului este organul, care reguleaza mișcările mușchilor corpului animal. [St.]

Cerebral, ce se referă la creeri.

Cerebrin, sau *Phrenosin*, o substanță chimică, ce se extrage din creeri prin alcool fierbinte; formează mici globulețe transparente.

Cerebro-spinal, sistemul, creerii, meduva spinării și nervii.

Cerebrum, v. Creeri.

Ceremiși, popor finez al Rusiei europene, în guvernamentele: Viatka, Kazan, Simbirsk, Oremburg și Perni. Ei înșiși se numesc *Maris* (oameni); numele de C. (orientali) li-s'a dat de Morduanii pentru ca locuiesc la est de aceștia. C. erau un popor pastoral, dar fiind restrinși în posesiunile lor, au devenit agricoli, cultivând cereale, multe vite și albine. Sînt foarte ignoranți; neavînd litere alfabetice, n'au pastrat nimic vechiu din cultul, din legile și din istoria lor. Ce știu, știu din tradițiune. Limba lor e un amestec displacut de fineza, tartara și rusa. C. număra încă 200,000 indiviți, dependenți de Rusia din 1469. C. considera femeile ca sclave și le vînd ca pe marfa. Dacă s'a casătorit femeia lor nu mai arată nici picioarele sale, nici perul seu. Femeile și fetele iubesc a se împodobii cu brățari și inele. Încălțămînta lor e hidoasă; tot astfel și îmbracamînta. Baza vieții sociale o formează lucrul în comun. Împartesc munca proporțional cu numrul membrilor familiei. Furtul e privit cu groaza; hoțul e exclus din comunitate. Criminalul, exclus, nefiind adăpostit de nimeni, fînesce adesea a se omori singur.

Ceremonial, (lat.) totalitatea formalităților observate la ocaziuni solenne. *C. de curte* se fixează de fiecare curte însași. *C. de stat* e basat pe obiceiul ori pe învoială reciproca. De *C. internațional* se ține observarea ordinei de rang cu ocaziunea convenirilor suveranilor, la audiențe solenne ale solilor și la salutarea nailor. C. s'a dezvoltat în imperiul bizantin, a trecut în occident mai înainte la curtea lui Carol cel Mare, și s'a ajuns culmea sub Filip II (1556—1598) în Spania și sub Ludovic XV (1715—1774) în Franța. Numai în timpul mai nou s'a abandonat strictetea C.-lui în occident; în orient însă, mai cu samă în China, pîna în țîua de ađi exista un C. foarte sever. [V.]

C. religioase s'au instituit de biserica ca să se celebreze liturgia cu mai mare solemnitate, sa se administreze sacramentele cu mai multa devoțiune și sa se deștepte în credincioși sentimente pii. C. instituite de bisercă variază în diverse timpuri și locuri. (Cf. Drouven, De re sacramentaria, ed. II. Venetiis, 1756, tom. I., p. 123 uu.)

Ceremoniar, clericul (preot ori diacon), care asista episcopului, cînd acesta pontifică, și grijește, ca toate C. sa se execute în ordine și punctuos. [Dr. I. M.]

Ceremuș, afluent din dreapta al Prutului, se compune din împreunarea a două pârăușe, cari isvorec din munții apuseni ai Bucovinei despre Maramureș; desparțesc Bucovina de Galiția, și primind în sine mai multe parae, mai ales din dreapta, se revarsa la Nepolocaut în Prut. [Dr. I. G. Sbiera.]

Cerere, petițiune. *C. de casariune* sau *recurs în casațiune*, *C. de revisiune*, cai extraordinare de atac în contra hotaririlor definitive. (V. art. Curte de Casațiune și Revisiune.)

Ceres la Romani, (*Demeter*, mama pămîntului, la Greci), țîna agriculturii; ea a învețat pe oameni ca sa are și semene fructe. Țeara ei a fost în deosebi Sicilia și mai bucuros petrecea pe cîmpiile dela Enna (un șes roditor). Aretusa a dat odată ospetare pentru țîei din Sicilia și atunci Proserpina, fata dînei C., cu soațele sale de joc culegea flori de pe cîmp, dar Pluto a rapit pe Proserpina. C. a cautat-o și n'a aflat-o, iar stelele i-au spus, ca numai țîul Sol (soare) știe unde se afla. Sol îi și spune și la plîngerea Cererii Jupiter a decis, ca Proserpina (țîna semînteii, semîntea însași) jumătate de an sa șeada la Pluto, și jumătate de an (resarirea, înflorirea și coacerea semînteii) la mama-sa. C. a avut doue serbatori de frunte, în 12—19 Apr. (rugaciuni la cîmp pentru rodirea grînelor) și în August dupa seceriș (mulțamiri pentru roduri) și femeile îi sacrificau bucatele, ce s'au cules la începutul secerișului. În onoarea dînei s'au dat și ludi cereale, iar templul ei, numit Aedes Cereris, s'a zidit la an. Romei 258. [Atn.]

Ceres, primul planetoid.

Ceresin, ceara minerală, aflîndu-se în pămînt, de unde se scoate și rectifică în fabrici; culoarea e albă cu miros de pacură. Se folosește ca surrogat de ceara la fabricațiunea luminilor și pentru împregnarea hîrtiei, lemnului, gipsului, pielei și țeseturilor. [E. Cîmpeanu.]

Ceretto Sannita, oraș în provincia italiana Benevent, cu 5343 loc. (1881); rezidența unui episcop; viticultura, postavariu.

Cereus Haw., (botan.) gen de plante din fam. Cactaceelor, trib. Echinocacteeae, răspândit în America tropicală și subtropicală; caracterizat prin tulpina costată, adese elongată și ramificată, fără foi sau aceste squameiforme și cu ovarul exsert. Dintre Cactee *C. giganteus* Engelm. din Mexico nou atinge cea mai considerabilă înălțime de ca. 20 m. Multe din specii înfloresc noaptea. La noi în florarii cea mai cunoscută și mai răspândită specie e: *C. Grandiflorus* Mill. de pe Antile. [A. Pr.]

Ceridwen, în mitol. celtică muiera lui *Hu*, a zoului creator, și mama lui *Arthur*, cari fac o trinitate (treime), iar Arthur se dice unitatea lor, *Hu* reprezintă principiul masculin în natura întreaga, iar *C.* principiul feminin, feminitatea lumii.

Cerignola, oraș în provincia ital. Foggia (Apulia), cu 24,446 loc. (1881) și cultura de bumbac. Aici reușiră la 28 Apr. 1503 Spaniolii o stralucită victorie asupra Francesilor. În apropiere se ved rînele vechiului oraș apulic Salapia.

Cerigo, cea mai sudică dintre insulele ionice, vechia *Kythera*, dedicată zeiței *Aphrodite*; aparține nomarhiei grecesci *Argolis-Corint*; are 277 km². și 10,524 loc. (1889). Produce grâne, vin, olive, oi și capre. Capitala e orașul *Kythera* (805 loc.), cu portul *Kapsali* (162 loc.). Spre sud-est se află mica insulă *Antikythera* sau *Cerigotto*, în vechime loc de refugiu pentru pirați.

Cerinth L., (botan.) gen de plante erbacee, adese anuale, cu foi glabre, însă cu puncte tuberculuate, din familia *Borragineelor*, tribul *Borageae*, răspândit cu deosebire în regiunea mediteraneană. *C. minor* L. pidosnic* sau somnoroasă* e specia cea mai comună la noi, ea crește și în Europa centrală; *C. aspera* Rth. se află în Dobrogea și Moldova inferioară; *C. alpina* Kit. în regiunea alpină și subalpină a Europei sudice și medice (s. e. și în Carpați). Specii de *C.* întâmpinăm uneori cultivate în grădini. [A. Pr.]

Cerita, mineral, silicat de cerium, lantan, didim, calciu și fier hidratat. Se prezintă în cristale rombigice și se găsește la *Riddarhytta* în *Westmanland* (Suedia.)

Ceriu, firmament (v. ac.) În înțelesul dogmatic (biser.) *C.* este locul, unde Dumnezeu își manifestează gloria sa clar și intuitiv așezilor sei, anume îngerilor și sufletelor fericite, cari, precum se exprima sf. Scriptura, îl ved față la față, (Mat. 17, 10; 1 Cor. 13, 12). *C.* se mai dice lumea spiritală și nevădută, în opoziție cu cea corporală și vădută de pe pământ (Ef. 1, 10).

Cerime se numește și boltitura pe arcuri a bisericilor. [Dr. Is. Marcu.]

Cerium (Ce), corp simplu; se găsește în cantitate mică în diferite combinațiuni naturale, precum: *fluocerit* (fluorura de Ce), *monazita*, *eu-xenita*; în cantitate mai mare se află în *cerită* (60%). Metalul liber are greutatea atomică 139.9, se oxidează, aprinzându-se la aer; are densitatea 6.72. *C.* a fost descoperit de *Cronstedt* în *Cerita* (v. ac.) Mai târziu *Mosander* recunoscu în pretinsul *C.* încă două metale: *Lantan* și *Didim*. La început a fost obținut sub forma de pulbere gri, foarte oxidabilă. Astăzi se obține topit în captorul lui *Moissan*. Formează compuși mai importanți cu oxigenul, clorul, carbonul, precum și diverse saruri ca: sulfat, azotat, carbonat; de

asemenea formează compuși, în cari *C.* intra ca compus la minimum și maximum în același timp. *C.* și compușii lui nu au întrebuințare nici industrială, nici chimică. S'a încercat întrebuințarea oxalatului în medicină.

Cermei, (magh. *Csermő*), com. mare în Ung., cott. Arad, situată lângă riul *Sartiș*. În anele vechi apare la 1429. Are 508 case, cu 2746 loc., (1773 Români gr.-or.). Biserica s'a zidit la 1786, școala e regulată. Teritoriul: 10,510 jug. catastr. pământ arator; industrie de casa, pomaritul, stăpăritul, matasaritul, prasire de cai, vite cornute, oi și porci. Tîrgurile dela *C.* au bun renume. Stațiunea căii ferate, oficiu telegrafic și poșta în loc. [†]

Cerna, rîuri, 1) *C.*, afluent pe stînga al *Dunării*, isvorește din poala muntelui *Gărdomanu*, Rom., j. *Mehedinți*, curge spre sud-vest; începînd dela gura rîulețului *Craiovița*, (un mic afluent pe dreapta al *C.-ei*) până la *Precipiciul Fetei* formează granița între Banatul *Timișan* și Rom., apoi trece pe teritoriul *Banatului*, formînd romantica vale, în care se află *Baile Herculane*; după ce primesce pe dreapta rîulețele *Mehadica* și *Ohaba*, unițe cu *Belareca*, se îndreaptă spre sud și din jos de *Orșova* veche se varsă în *Dunare*. Pe malurile *C.-ei* era încă pe timpul Romanilor o cetate cu numele *Tierna* sau *Tserna*. 2) *C.*, cel mai însemnat afluent pe stînga al *Oltețului*, isvorește în muntele *Cîrsorul* (Corșoru), Rom., j. *Vâlcea*, curge dela nord către sud-est în direcție aproape paralela cu *Oltețul* până în dreptul com. *Maldarești*, de unde se îndreaptă spre sud-vest și se varsă în *Olteț* puțin mai jos de con. *Oțetelișu*. Cel mai mare afluent al *C.-ei* e *Cernișoara*. 3) *C.*, afluent pe stînga al *Mureșului* (Trs., cott. *Înneadoara*); isvorește în nunții *Poiana-Rusca*, curge mai întăiu către est, apoi spre nord-est și din sus de *Deva* se varsă în *Mureș*. [nt.]

Cerna, com. rur. în Rom., j. *Tulcea*, cu 1878 loc., în majoritate Bulgari, apoi Turci și puțini Români; ocupațiunea lor e agricultura și prasirea vitelor; are 2 biserici și 1 școala cu 2 învețatori.

Cernagora, numele sêrbesc al *Muntenegrului* (v. ac.).

Cernaia, riu în *Crimea*, isvorește din apropiere de *Baidar* și se arunca în fundul baei *Sebastopol*. Aci Rușii, lângă podul dela *Traktir*, fură nimiciri de Francezi și Sardinieni în 16 Apr. 1855.

Cernat, *Alexandru*, general român, n. 17 Ian. 1828. † 8 Dec. 1893. La 1852 sublocot., colonel la 1866, gen. de brig. la 1873, gen. de div. la 1877. Ministru de resboiu la începutul resboiului independenței, *C.* preda portofoliul resboiului lui *Bratianu*, fiind numit comandant-șef al armatei române în *Bulgaria*, în care calitate luă parte la *investirea Plevnei*. *C.* avu o înaintare repede (în 26 ani general) și ajunse la funcțiunile cele mai înalte ale ierarhiei militare; fiind distins cu mai multe decorații și medalii înalte: virt. mil., *Steana* și *Cor. Rom.*, sf. *Ana*, sf. *Gheoghe*, etc. În tot timpul carierei sale *C.* s'a distins prin tact și înțelepțiune în comanda, calități cari îl faceau a fi mult stimat și iubit. Corpul ofițierilor armatei române a ridicat prin subscripțiune bustul lui, care s'a așezat în fața comandamentului corp. 2 de armată în *București*.

Cernătescu, familie boier. de preste *Olt*, posedând satul *Cernătescii* lângă *Jiu*. În *hrisoave* fa-

miliare se întâlnesc pe la începutul secl. XVIII; și sînt probabil de origine de lînga riul Cerna.

Cernătescu, P. I., profesor de istoria univ. la Universitatea din București. † 21 Iulie 1892. Scrieri: Comp. de istoria gen. ed. III, 1873; Istoria contimpurana de la 1815—1871, traduceri și prelucrări fara valoare. [D. E.]

Cernaucă, comuna rur. în Bucovina, cîmp. Cernăuț, j. Sadagura, cu 2360 loc., (1781 ort., 369 cat. și 210 mos.); moșie boierească, parohie, școala primară, postă. [Dr. I. G. Sbiera.]

Cernăuț, (germ. *Czernowitz*), capitala Bucovinei, oraș autonom, așezat parte pe costășuri, parte pe șes, lînga Prut. C. e reședința mitropolitului gr. or. al Bucovinei și Dalmației, sediul guvernului țerii, al dietei, camerei de comerț, direcțiunii postelor, direcțiunii de finanțe, al brigădei de infanț. 59, comădei gendarmeriei țerii nr. 13, al direcțiunii de geniu. C. are un hotar de 57·65 km², și 54,171 loc. (1890), (7624 Români, 10,384 Ruteni, 27,256 Germani, 7610 Poloni), între cași 17,356 Ovrei; în garnisoana: (2174 ficieri) regimentul de infanterie bucovinean »Principele Eugen nr. 41 și escadronul 3 din regim. de dragoni bucov.-galițian »Baron de Piret« nr. 9. Români din C. se țin mai mult de clasa cultă, cei de prin suburbii sînt în partea cea mai mare agricultori, palmași. Sînt și vro cîtiva meseriași: dulgheri, cioplitori de piatră, acești din urma mai ales prin Clocucica și au și o societate numita »Frații«. C.-ul are 5 suburbii: Caliceanca, Clocucica, Horecea, Roșă (Roș) și Manasteriște.

Zidiri: Reședința mitropolitană zidita la 1864 pîna 1875 în stil bizantin după planurile lui Illawkas, consta din trei palaturi mari, între ele e o ograda spațioasă și împodobită cu straturi de flori și cu două rînduri de salcâmi. În palatul nord-vestic se afla sala sinodala, odăilo mitropolitului și ale arhiepiscopului, biourile consistorului, capela mitropolitană cu un turn înalt și aurit; și multe alte odai de locuit. Palatul nord-estic, deasemenea cu un turn înalt și aurit, se numește casa preoților. Pîna nu de mult locuiau acolo mai multe familii. Totodată se mai afla acolo cabinetul de lectură al societății academice: »Junimea», tipografia preotească, etc. În palatul sau aripa sud-vestică se afla seminarul clerical gr.-or. arhiepiscopesc, fundat în 1826. Cu acest institut e împreunată și școala cantorală gr.-or. întemeiată în 1838. Sus locuiesc aluștii seminariali — mai toți români — și prepoștii lor, jos e biourul decanului dela facultatea teologică, biblioteca seminarială, salele, unde se țin prelegerile teologice. Sus se mai afla o capela, unde se roaga seminaristii seara și dimineața, iar jos e capela seminarială, unde merg teologii Dumineca și sîrbatoarea la biserică. Corul seminaristilor se duce de regula la catedrală. Biserica seminarială e o frumusețe atît în privința picturii, cît și a construcțiunei ei arhitectonice.

Catedrala arhiepiscopală, zidire cu cupole, după modelul bisericii Isac din Petersburg, nu departe de reședința, fundată 1844 pe speșele fondului religioasă gr.-or., sfințită în 1864. Hramul ei e la Pogorirea Spiritului sfințit. Reparată în 1896. Personalul ei e: un arhiepiscop, un deuterueon, un exarch, un arhon, un perieodet, un archidiacon, un diacon, doi cantori, doi pa-

racelosiarchi. Deuterueonul e predicator pentru limba română; exarchul catedral e totodată și predicatorul ei pentru limba ruteană. În suburb. Caliceanca se afla o biserică veche de lemn, transmutată din oraș în 1876 pe speșele fondului. Ea a fost făcută de comuna bisericăscă în 1783 pe locul bisericii, ce se numia domnească. Biserica domnească a fost făcută de principele Moldovei Nicolae Alexandru înainte de 1735, iar în 1779 a fost mutată dela C., de pe piața sfintei Maria de lînga fântîna turcească, la Șerauții de jos.

Biserica sfîntului Nicolae, făcută din lemn, înainte de 1748 de boierul Stroescu, Staroste din C., reparată în 1779 și a doua oară în 1885. Biserica sfintei Paraschive, lînga șoseana capitală, zidită pe locul unei biserici vechi de lemn. Afara de acestea biserici se mai afla și o biserică mică, zidită din piatră pe speșele erarului judiciar la 1827; e situată în ograda tribunalului penal. La cimitir se afla și o capela, în care sînt așezați episcopii reșoși ai Bucovinei: Dositeiu Cherescu, Bendella, Blazevici și Morarin (Andrievici); numai osemintele lui Hacman se afla înmormîntate în catedrală. — Biserici străine sînt: biserică romano-catolică, cea a iesuitorilor și a greco-catolicilor (a uniților) și cea evanghelică. Apoi mai este templul iudovesc, sinagoga cea mare și alte multe mai mici.

Școale: Universitatea Francisco-Iosefina cu trei facultăți: teologică gr.-or., juridică și filosofică, cu 279 studenți (1891—92) și 36 profesori, (v. art. Universitate), fundată la 1875. Gimnasiul german superior c. r., înființat în 1808, cu opt clase vechi și pe lînga acestea încă noue clase paralele. În anul școlar 1892/3 a fost cercetat de 98 Români, 100 Ruteni, 84 Poloni, 442 Germani. 1 școala reală superioară, 1 școala industrială în legatură cu 1 școala comeroială. Pedagogiul german. Aici se cresc învețătorii români și ruteni, tot așa și învețătorile! Înaintea lui era preparandia — cursul preparandial — zidită pe speșele fondului gr.-or. în 1848. Mai tîrziu, în 1852, a fost această preparandie modificată, iar în 1860 reorganizată. În 1870 s'a fundat în locul ei pedagogiul c. r. Cu dînsul e împreunată o școala de exercițiu cu patru clase pentru copile și alta de patru clase pentru baieti, apoi mai sînt două clase — cursul preparator, — unde se pregătesc copilele, și o clasă de baieti pentru primirea în anul I al pedagogiului. Pe lînga dînsul mai este și școala pentru lucrul de mîna și gradina de copii. Școala reală superioară gr.-or., înființată încă de pe la 1851; și mai multe școale populare.

Societăți: Societatea pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina, fundată în 1862. Societatea politică Concordia, fundată în 1885. Societatea Doamnelor române, fundată în 1890. Ea are preste 25 de filiale prin orașe și prin sate, și desvoalta o activitate intensivă și binecuvîntată. Sub priveghierea ei se afla un internat de copile și un curs de limba română. Societatea »Armonia pentru desvoltarea muzicii vocale. Societatea »Academia ortodoxă, pentru literatura retorică și muzica bisericăscă, Societatea academică Junimea, și Societatea Lumina a cantorilor români în Bucovina, fundată în 1891. Afara de acestea mai sînt și multe societăți străine.

Bibliotecă: Biblioteca țerii, a universității; biblioteca pentru tinerimea română, înființată de Societatea pentru cultura și literatura română; biblioteca seminarială, a Academiei ortodoxe, a Junimei; biblioteca populară bucovineană, edată de seminaristi, încetată acuma; biblioteca »Luminei«, etc. Cabinele de cetire sânt: cel al Societății pentru cultura și literatura, cel al Academiei ortodoxe, cel al Junimei și cel scapatat al Luminei.

Piețe: Piața capitală cu o cruce catolică pe dînsa. Piața »Austriei« cu statua »Austria« lucrată în marmoră. »Piața lemnelor«, cu statua sf. Nepomuc și biserica Iesuiilor. Piața »Rudolf«, ș. a. — **Industria** nu e însemnată (mori cu vapor, berarie); **comerciul** cu produse agricole, lemn, rachie, vite, lână, piei, etc., e aproape exclusiv în mâinile Ovreilor și Armenilor.

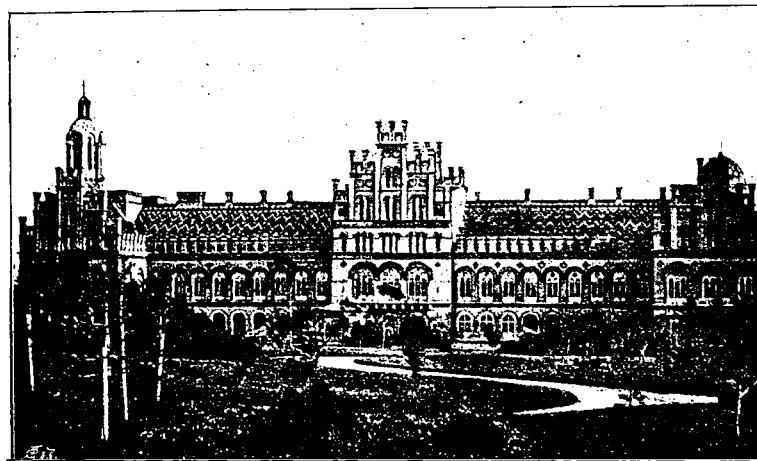
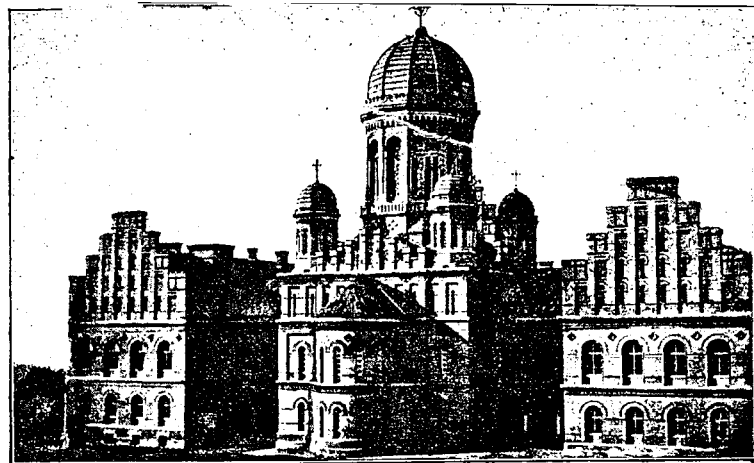
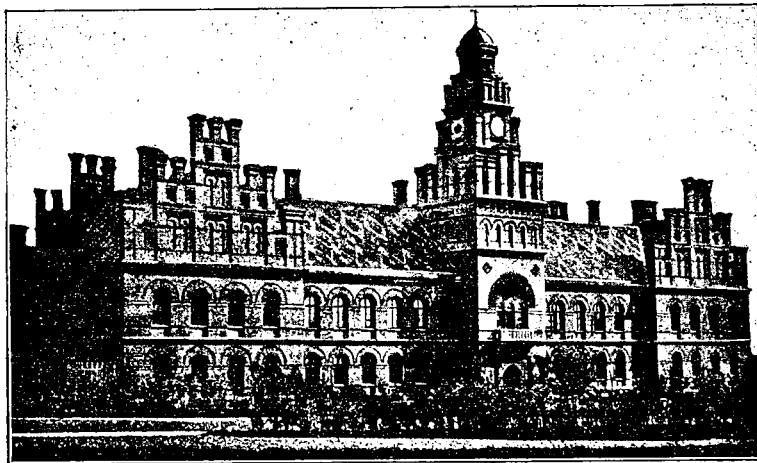
Istoria: Fasa întâia: dela început până la împreunarea Bucovinei cu Austria (1777). De C. ca loc de vamă se face amintire întâiașidată sub Alexandru cel Bun (uric: 8 Oct. 1407) și sub Vodă Petru (Snceava 29 Oct. 1456). C. n'avea pîrcalabi ori ispravnic, ci numai Starosti: »cei mai bătrîni mai mari« preste țîrg și ținutul lui. Cernăuțenii platiu $\frac{1}{10}$ parte din fructele lor mănăstirei Schitului mare din Galiția (uric dela Vodă Ghica, 13 Iulie 1659). În 1764 era Staroste din C. Păun. Starostele și marele căpitan din Coțman n'au mai existat după ocuparea Bucovinei. Res boai ele, ce au atins C.-ul: în 26 Oct. 1497 Albert, regele leșesc, e bătut de Stefan cel Mare în pădurea cea întunecată a Cosminului. Scăpînd Albert, după acel măcel sîngeros, fuge de acolo prin C.; C. a fost ars între 1508—10 și 1527—38 de către Poloni; pe timpul domniei lui Vasile Lupul de catra Tatari (1650). În resboiul dintre Ruși și Turci, provocat de Carol XII, regele Svediei, se dă o lupta la C.; după pacea dela Belgrad (1739) Rușii, reîntorcîndu-se preste Nistru, duc cu dînsii mulți Moldoveni, între cari și Cernăuțeni, etc. În urmarea atîtor resboai, jăfuiri și prădi, C.-ul nu putea sa iee nici un avînt mai însemnat. Pe la jumătatea secl. XVIII C. avea numai o uliță mai mare. Pe lângă această uliță erau așezate casele — mai bine dîs bordeele — vr'o 200, după un raport al trinisului englez Porter, care trecu în calea sa dela Constantinopole prin C. (1762). Casele erau de lemn, de lut, ori împletite din nuele, acoperite cu paie, stuch și trestie. Edificii publice erau înainte de 1774 cele trei biserici: sf. Nicolae, Paraschiva și biserica sfintei Maria (Adormirea).

Fasa a doua (1777—1897). După ocuparea Bucovinei de catră austriaci s'a introdus în ea administrație militară, bine organizată, cu generalul Enzenberg în frunte. Cancelaria țerii era în C. În C. mai era un director districtual și un auditor: cel dintău îngrijea afacerile administrative și politice, cel de pe urma afacerile judițiare. Enzenberg mai introduse, fara a se atinge de status quo, un fel de magistrat provisor, constatat din vornicul orașului, 4 parinți orașenesci ca consilieri, un scriitor, 4 servitori judecătorești și 2 străjeri de noapte. În 1786 se delatură administrația militară a se întroduse cea civilă — oficiul cercual (Kreisamt) — ca mijlocitor între boieri și supuși, deși nu pe calea cea

mai scurta. După conscripția din 1787 erau în C. 2686 suflete. Țeara era un cerc al Galiției și supusa guvernului din Liov. Capitanul cercual locuia în C. Lînga dînsul mai era și un comisar cercual. În 1787 numărul caselor era de 414. Casele au început a se zidi din material mai solid, din cărămidă și piatră. Lucrul mergea cu spor, căci casele de piatra erau libere de birul statului prin 30 de ani și de birul țîrgului prin 10 ani. Și comuna aducea multe jertfe în scopul mării orașului, cumpărînd dela proprietari loc de zidit și case. Colonii: Dela împreunarea Bucovinei cu Austria, au început a încurge în țeară coloniști de prin alte țeri ca spuză; mai ales din Galiția: Poloni, Mazuri, Ruteni, Ovrei — între cei sosiți și mulți amplotați, — prin ce s'au amestecat limbile foarte tare. Lit.: Dr. Ioh. Polek, Ausgewählte Capitel aus dem Gedenkbuche der röm.-kath. Pfarre zu C., Czernowitz, 1890; Idem, Historische Skizze in Österr. Städtebuch. Wien, 1888; Idem, General Spleny's Beschreibung der Bucovina. Czernowitz, 1893; Wickenhauser, Molda; Dr. I. V. Pașcan, Cernăuțul și suburbiile sale, în »Familia«, an. XXXII, etc. (Cf. și art. Bucovina.)

Cernavoda, com. urb. în Rom., j. Constanța, pl. Megidie, situată lînga Dunăre aproape de marețul pod Carol I, cu 2235 loc., între cari 1359 ort., 269 cat., 537 mohamed. și 70 mosaici; are 1 biserică ort. cu 2 preoți și 2 geamii cu 2 hogi; 2 școale rom., una de baieti și alta de fete, cu 1 învățător și 3 învețatoare; mai are și o școală musulmana. Loc. se ocupă cu agricultura, prăsierea vitelor, pescuitul și comerciul. În portul dela C. numărul anual al bastimentelor de rîuri intrate și ieșite e ca. 1339, iar al celor de mare e de ca. 142. Totalul importului și al exportului se evalueaza la 4.976,478 lei. Lînga oraș se găsec ruinele vechiului Axîpolis al Romanilor. Slavii au numit aceasta localitate C., iar sub Turci s'a numit Carasu, ca și balta cea întinsă dintre cele 2 brațe ale Dunarii. C., debușul văii Carasu asupra Dunarii, situata pe drumul cel mare ce conduce dela Măcin sau Hîrșova asupra Silistriei, pe țermurele drept al fluviului și la capătul vestic al pragului dobrogean, închis odinioară prin așa numitele Valuri ale lui Traian, trase din Dunare la Marea Neagra, ocupa o pozițiune strategică importanta, marita ași prin construirea podului preste Dunare. În timpul puterii Turcilor C. constituia unul din sprîjinele liniei de apărare, indicata între Dunare și Marea Neagră, mai ales prin Valea Carasu, și ale carei urne de organizare se ved prea bine ași în tot lungul acestei depresiuni, mai ales la C., Megidie și Constanța. Mai numeroase sînt urmele de întărituri între C. și Megidie. Orașul ocupa fundul depresiunii pe marginea Dunarii. Dealurile dela nord (C. și Dermengiu), cel dela sud (Tetera Bairu), luate în întregul lor constituiesc circuit și comanda Dunarea și depresiunea Carasu cu cel puțin 50 m.; ele poarta spre Dunare urne de baterii, cari descoper prea bine pînza fluviului; iar spre est urne de diverse uvraje și chiar tabere îutarite, construite în scopul vedit de a intercepta comunicațiunea pe Dunare și cea de pe uscat. Uvrațele la nord coroneaza dealul C. și descoper depresiunea lacurilor Purcarețu-Ramadanu-Tîbrinu,

Cernăuț.

1. Casa preoțească.
2. Seminarul ort. or.
3. Residența mitropolitană.

(1—2 Parți din residența mitropolitană).

4. Catedrala mitropolitană.

cari singure constituiesc un serios obstacol la nordul depresiunii C. La sud de C. ating Dunărea două »valuri romane«, unul deasupra satului Cochirleni, altul la jumătate distanță dintre acest sat și C., ambele își au flancurile estice sprijinite pe balta Carasu. La est de C. un crâmpoi de »val roman« barează valea Carasu. Luată în întregul său, aceasta pozițiune se prezintă în condițiuni tactice destul de avantajoase pentru a se pute organiza în cap de pod, care se înleznească manevrele strategice în Dobrogea. [Iannesou.]

Cerne, Titus, compozitor și musicograf, n. 16 Iulie 1859 în Iași; a studiat un timp matematicile la univ. din Iași și apoi ingineria la școala de Poduri și Șosele din Bucuresci. Pasiunea sa pronunțată pentru muzică îl făcu a părăsi aceste studii, precum mai târziu și cele de arhitectură la Paris. Studiile musicale, începute în conservatorul din Iași, și le-a continuat la conservatorul din Paris și apoi la cel din Belgia, unde a obținut diploma de măiestru compozitor. În același timp a fost admis și în secțiunea măiestrilor compozitori ai Academiei filarmonice belonze. A scris diferite bucăți corale, apoi romane pentru voce și pian, cantata »Ester«, pentru soli, cor și orchestră, executată în diferite rânduri în Iași, c uvertură pentru orchestră, c liturgie pentru voci bărbătești, a arangiat pentru cor cântece populare și a redactat revista musicală »Arta« (v. ac.). Actual șef al corului bisericii sf. Spiridon din Iași și măiestru de muzică la seminarul Veniamin; se ocupă cu publicarea unui »Dicționar musical«, ajuns deja la litera E, op care va face să dispară o adevărată lacună din literatura română.

Cerneala, substanță lichidă, care se întrebuintează pentru scriere cu candelii și pentru tipărit; ea este de diferite culori. *C. neagră*, se face fierbând sulfatul fieros (calaicanul) cu gogoși de stejar, conține deci tanat și galat de fier. Scrișul cu această C. se înroșese cu timpul, din cauză că sările de fier se transformă în oxid de fier. *C. de alizarină*, se face cu indigo; în soluția de indigo în acid sulfuric se adaugă sulfat fieros, apoi se fierbe cu gogoși de stejar. Această atacă candeliele, când conține un rest de acid liber. C. foarte bună se face din extractul de lemn galben, tratat cu alauin amoniacal, sulfat de cupru și puțin acid sulfuric. *C. roșie* se face cu carmin, disolvat în amoniac, în vechime se făcea din cinabru amestecat cu gumă. *C. albăstră și violetă* se face din culori sintetice de anilină. C. pentru marcarea rufelor se face cu nitrat de argint sau cu negru de anilină. C. simpatică de diferite variațiuni, cu care scrierea este necolorată, devine însă celerată prin încălzire sau prin reacțiuni chimice.

Cernețu, fostă com. urb. în Rom., j. Mehedinți; până la 1842 capitala acestui județ, iar astăzi e alipită la com. urb. Turnu-Severin.

Cernica, sat în Rom., j. Ilfov cu 606 loc.; face parte din com. rur. C.-Căldăraru. Lângă acest sat se află mănăstirea de călugări C., situată pe două insule din lacul Celintina; mănăstirea C. s'a fundat de marele vernic C.-Stirbey la 1608; a durat după aceea mai bine de 1 secol, dar apoi s'a pustiit din cauza unei ciume mari. La 1781 se stabili aici archimandritul Gheorghe

și dete mănăstirii nouă viață; astăzi e una din cele mai impopulate mănăstiri ale țerii, numărând 121 călugări. Aici este c bibliotecă cu cărți bisericesci foarte vechi. Dela satul și mănăstirea C. s'a numit fortul nr. VIII al cetății Bucuresci, situat între fortul Pantelimon nr. VII și Cățelu nr. IX și între bateriile 7—8 și 8—9 în partea estică a capitalei. C. e un fort de a 3-a mărime.

Cernigov, oraș în Rusia eu rop., capitala guvernamentului cu acelaș nume; pe dreapta Desnei; 17,100 loc. Este un oraș comercial, cu c episcopie, fabrici de postav, de pânză, de săpun, etc. Este încungiurat cu un meterez de pământ și apêrat de c cetățu încungiurată de un șanț și palisade. Catedrală (din secl. XI), casă imp. de orfeline, școală imp. de arte și meșterii, gimnasiu și seminar. Ca vechiu oraș polono-rutean, era odinicară capitala ducatului-palatina. Primum palatin polon fu în 1635 Martin Pelinowski, ultimul în 1784 Ludovic Wilga. Fundarea acestui oraș datează din secl. X. El trecu în mâinile Ruricilor, principii de Scandinavia. În 1321 el fu recucerit de Gedymin, mare duce de Lituania, iar în 1479 fu cucerit de Tarul Ivan Vasiliievici. În 1579 fu reluat de Poloni. Recuparat de Moscoviți; el fu restituit Poloniei în 1634 și reluat de nou de Moscoviți în 1609.

Cernobog, Cernoboh, Czarnybog, în mitol. slav. zeul întunecului; C. stă în față cu Belbog, zeul alb și al luminei. [Atm.]

Cernomorskiï okrug, district în nord-vestul guvern. rus. Caucasia, dealungul țărmului nordic al Mării Negre, cu 239,000 loc.; vechia populație cecoheză a emigrat 1864 în Turcia, în locul ei s'au celenisat Ruși, Germani și Români.

Cernosionul, (pământ negru), pământ humos negru, în Rusia sudică. C. aflându-se până la c adâncime de vr'c 2 metri, este cel mai productiv; c fâșie dintr'nsul se continuă și în România, formând partea cea mai roditoare a țerii.

Cernovici, Arsenie, patriarh sêrbesc la Ipeo, † 24 Oct. 1706. C. a lucrat mult pentru ridicarea lui George Brancovici, fratele mitropolitului ortodox Sava Br. din Ardeal, pe tronul Sêrbiei, numai ca cu atât mai ușor să poată elibera pe Sêrbi de sub dominațiunea turcească. La 1690 circa 80,000 Sêrbi (v. ac.) de toată etatea și sexul, sub conducerea lui C., au emigrat în Ungaria de frica Turcilor, cari deea ocupaseră cea mai mare parte a Sêrbiei și amenințau și Belgradul. C. și-a câștigat mari merite pentru poporul sêrbesc din Ungaria, exoperându-i dela imp. Leopold, în schimbul ajutorului dat contra Turcilor, deplină independență bisericească, așa precum pretinde dreptul canonic al bisericii ortodoxe, și mai multe privilegii naționale politice, respingând alianța oferită de George Rákoczy la 1704 în contra împêratului. Intre altele Leopold prin diploma sa dela 21 Aug. 1690 le asigură Sêrbilor folosirea calendarului iulian, alegerea patriarhului, pe care îl recunoscuse totodată și de cap al tuturor ortodoxilor din imperiu, apoi folosirea neconturbată a averii și scutirea de dare; prin patenta dela 11 Dec. 1690 își scoate cu totul de sub jurisdicțiunea autorităților regnicolare, ca să nu fie împiedecați mai departe în exercitarea drepturilor lor, iar la 4 Mart. 1691 le permite a-și alege voievod național, încredințându-i acestuia și comanda supremă preste trupele sêrbesci.

Cerografia, (lat.-grec.) procedeu de a grava în ceară; consistă în aceea, că o tablă de cupru se acopere cu un strat de ceară, pe care apoi se face desenul. Liniile desenului se taie în ceară până pe tablă, și pe urmă se reproduc pe cale galvanoplastică. C. se folosește cu deosebire în America pentru facerea hartelor și planurilor.

Cerone, *Domenico Pietro*, musicograf ital., n. 1566 în Bergamo, dela 1592 în Spania, maestru al capelei lui Filip II și Filip III, 1608 la capela din Neapole; † 1613. Scrieri: *Regole per il canto fermo* (1609); *El melopeo y maestro, tractado de musica theorica e practica* (1613), probabil o lucrare copiată după manuscriptul pierdut al lui Zarlino.

Ceroplastica, arta de a forma din ceară obiecte plastice, s. e. modele, statuete, flori, etc.

Ceroxylon (H. B., (botan.) gen de palmieri, trib. Arceae, din Granada nouă și Venezuela. Speciile acestui gen, dintre cari ca cea mai cunoscută: *C. andicola* H. B., dau ceara de palmier (v. ac.); ele se cultivă la noi în florării. [A. Pr.]

Cerretti, *Luigi*, poet italian, n. 1738 în Modena. 1765 prof. de retorică la univ. din Modena, apoi director de studii în Bologna, mai târziu prof. universitar în Pavia. † 1808. Opere: »Poesie e prose scelte», (2 vol.); »Instituzioni di eloquenza», (2 vol.).

Cerro Gordo, pas în Mexico, 64 km. spre nord-vest delă Veracruz, cunoscut prin învingerea Americanilor de nord, comandați de Scott, asupra Mexicanilor în 18 Apr. 1847.

Cerșitori, călugări, v. Mendicanți. *Cerșitoria* în statele moderne este oprită ca păgubitoare pentru dezvoltarea simțului economic al poporului. De săraci se îngrijește asistența publică (v. ac.) Cf. și art. Vagabonzi.

Certamen, (lat.) luptă pe întrecute, emulare, dispută.

Certa puncta, numire dată unei patente a imp. Maria Teresia din 1769, prin care s'au regulat raporturile între domni și iobagi, aducând acestora mai multe ușurări. (Cf. Barițiu, Ist. Trs. I 385.)

Certepartie, (ital. carta partita, franc. charte partie, engl. charter-party), în comerțul maritim scrisoare de încărcare a mărfurilor în vase pentru transport pe ape.

Certeze, comună mică în Ung., în partea nord-estică a Terii Oașului, sub poalele munților de cătră Maramureș, cu 1100 loc. rom.; are păduri imense, pline de fiare selbatice, pământul însă e slab, poporul trăiește mai mult din căraușie; în hotarul comunei se află și apă minerală bună de beut.

Certificat, în gen. ori ce atestat, ori ce dovadă scrisă. *Certificate școlare* sînt actele oficiale, eliberate de autoritățile școlare, pentru a proba posedarea unui titlu școlar. Absolvenții școalelor primare urbane (4 clase) și rurale (5 clase) capătă *C. de absolvire*, după care se înscriu la o școală secundară. Absolvenții școalelor normale primare trec un examen general de capacitate, după care capătă *C. de capacitate* și în virtutea acestui C. sînt numiți în învățămînt în ordinea de clasificare de pe tablou. Prin o lege mai nouă desființându-se în Rom. examenul de bacalaureat, toți elevii absolvenți ai celor 2 secții de liceu superior vor căpăta un C. de absolvire, după care se vor înscrie la Universitate. [G. Gh.]

Certitudine, siguranță deplină.

Cerulariu, (*Caerularius*), *Mihail*, patriarch în Constantinople, s'a distins prin apărarea energică a doctrinelor și drepturilor bisericeii orientale față de inoirile introduse în biserica apuseană și față de noiele încercări ale patriarhului din Roma a fi recunoscut ca cap și preste biserica din resărit. Papa Leo IX află bună ocaziune a-și asigura supremația preste patriarhii de resărit atunci, când împăratul bizantin Constantin Monomachul stăruia a câștiga ajutorul papei contra Normanilor, cari amenințau țările bizantine în Italia. C. înțelegînd că împăratul este aplecat a jertfi drepturile bisericeii de resărit pentru a câștiga ajutor, sciū de timpuriu să paralizeze pertractările între împărat și papă. Pășirea resolută a patriarhului, care susținea, că dacă ar fi admis un primat în biserică, acela compete cu mai mare drept patriarhului din Constantinople, avu de urmare nouă încordări între resărit și apus, cari se terminară cu excomunicare reciprocă. La întervenirea împăratului solii papali participând la sinodul din Constantinople (1054) și neputînd veni la o înțelegere, au publicat anatema asupra resăritului, așîndu-o de biserica Sf. Sofii, iară patriarhul și episcopii resăritului mîhniindu-se pentru aceasta au ars scrisoarea de anatemisare a papei și au aprobat scrierile lui C. asupra apusului, cari combăteau folosirea pâinei nedospite în cuminecătură și alte inoiri introduse în biserica apuseană. De atunci datează desbinarea între biserica de resărit și de apus.

Cerusa, (alb de plumb), carbonat basic de plumb, se întrebunțează în pictură pentru facerea culoarelor albe. Compoziția ei este: $2 \text{CO}_2, \text{Pb} + \text{Pb}(\text{OH})_2$. C. se face în industrie, introducînd bioxid de carbon (CO_2) într'o soluțiune de acetat bazic de plumb. (V. și Alb de plumb.)

Cerusalit, mineral, carbonat de plumb, se presintă în prisme rombice, uneori tahulare, terminate prin piramidă, e de culoare albă sau incolor; C. e un mineral de alterațiune a galenei, și se găsește în general la partea superioară a filoanelor plumbifere. El se formează și astăzi în conducte de plumb. Cristale frumoase vin dela Mies, Friedrichsseggen, Pribram, Leadhills, etc.

Cervantes, *Miguel de C. Saavedra*, cel mai mare scriitor spaniol, n. dintr'o familie de nobili scăpătați la 1547 în Alcalá de Henarez aproape de Madrid. Soldat în 1571, pierdă un braț în lupta dela Lepante, luă apoi parte la campania din Algeria, unde fu prins de corsari și ținut 5 ani în robie. După ce fu rescumperat mai luă parte la trei campanii și după ieșirea din armată trăi în mare sărăcie exercitînd funcții subalterne. acusat și ținut la închisoare pentru neorîndueli de serviciu și neapreciat de compatrioți pentru scrierile sale, până la moarte, 1616. C. a fost unul din întemeietorii teatrului spaniol modern: preste 20 comedii și drame, dintre cari cea mai însemnată este *Numancia*, scrise el până la ivirea lui Lope de Vega; dar după succesele obținute de acesta, C. care-i recunoscea pe deplin meritele, se lăsă de teatru și din piesele sale nu publică decăt 8, singurele cari se păstrează. Se încercă și în pastorală cu *Galatea*, dar mai târziu el însuși critică acest gen fals. Apoi scrise 12 novele, pe cari le publică la 1613 și în sfîrșit

capodopera sa Don Quijot de la Mancha, unul din cele mai admirabile romane din toate literaturile, în două părți: I publicată la 1605, II la 1615, după ce în acest interval un uecunoscut publicase o continuare nesărată a primei părți. Eroul acestui roman, om răătăcit de citirea romanelor cavaleresci, apucându-se de întreprinderi nepotrivite cu lumea în care trăia, este cea mai minunată imagine a celor ce nu înțeleg realitatea lucrurilor, ci trăiesc conduși de fantomele imaginației lor. Sancho Pança, scutierul lui Don Quijot, cu bunul său simț terre à terre și cu egoismul său instinctiv, este imaginea trivialității vulgare; amândouă aceste tipuri sunt conduse dela început până la sfârșit cu cea mai strictă consecvență. Alte scrieri mai sânt: *Persiles și Sigismonda*, roman posthum. și *Călătoria la Parnas*, o alegorie satirică. Traduceri românești: Prima a lui I. R. (Eliade Rădulescu) după traducerea franceză prescurtată și lipsită de valoare a lui Florian, București, 1840; a doua a lui St. G. Vêrgolici, publicată în parte în »Conv. lit.«

Cervenia, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 2227 loc. agricultori; are 1 biserică cu 2 preoți și 1 școală cu 1 învățător. Intinderea com. e de preste 6000 hect.; solul e de o calitate superioară.

Cervera, numele mai multor orașe în Spania, mai însemnate: 1) *C.*, *Ciudad*, în prov. Lerida (Catalonia), lângă râul C., într-o vale bogată în olivi, vii și cereale; C. are 4151 loc. (1887), biserică în stil gotic, mănăstire și un castel. Filip V întemeia aici 1717 o universitate, care mai târziu se unii cu cea din Barcelona. 2) *C. del Río Alhama*, oraș în prov. Logrono (Castilia veche) cu 4964 loc. 3) *C. del Maestre*, oraș în prov. Castellon de la Plana (Valencia), 2428 loc.; în apropiere cariere de marmură. 4) *C. de Pisuerga*, oraș în prov. Palencia (Castilia veche), 1167 loc., mine de cărbuni.

Cervera, *Don Pascual y Topete*, contraadmiral, comandantul suprem al flotei spaniole în reșboiul ispano-american, n. 18 Febr. 1839, s'a distins în Cuba, în Africa și în luptele cu Carlistii, are decorații numeroase; în jumătatea a doua a lunii Maiu 1898 i-a succes a ajunge cu flota spaniolă în portul Santiago de Cuba fără nici un incident; la începutul lui Iunie. respinse atacul americanilor.

Cervicapra, (zool.) o specie de Antilope.

Cervidae, (zool.) v. Cerb.

Cervin, *Mont*, germ. *Matterhorn*, pisc în

formă de obelisc în Alpii Penninici, între Piemont și cantonul elvețian Vallis, 4505 m. înalt. Pe C. s'au urcat prima-dată turiștii engl. Hudson, Whympet, Hadow și Lord Douglas în 14 Iul. 1865; la reîntoarcere însă trei inși, împreună cu un călăuz, au căzut în abis.

Cervus, (lat.) cerb. (v. ac.)

Ces, (mus.) v. *do bemol*.

Cesalpini, *Andrea*, botanist, n. 1549 la Arezzo, † 1603; profesor la Pavia. În scrierea sa: *De plantis libri VIII* sânt cele dintăiu începuturi de clasificăție. A mai scris: *Appendix ad libros de plantis*.

Cesar, v. *Caesar*.

Cesarini, *Iulian de*, cardinal, n. 1398. Sub papa Martin V ajunse episcop. A predicat în Germania contra Hussiștilor; 1431—38 a presidat conciliul din Basel; 1439 a luat parte la per-

tractările pentru reunirea bisericii orientale cu cea apuseană. A perit în lupta dela Varna (1444).

Cesarotti, *Melchior*, poet ital., n. 1730 în Padua, unde a fost prof. univ. pentru I. grecească și ebraică; † 1808. Mai cunoscute sânt traducerile sale din Ossian și a Iliadei; pentru poesia sa »Pronea«, adresată lui Napoleon I, a căpătât pensiuine. Ediția operelor sale (1805—13) cuprinde 42 volume.

Cesiu, v. *Caesium*.

Cesiuine, strămutarea la o a treia persoană (*Cesionar*) a drepturilor creditorului original (*Cedant*) față de debitorul său (*Cestonat*). Obiectul C.-ii poate fi ori ce pretensiune, care nu este strîns legată de persoana creditorului, ca s. e. întreținerea. C. cu privire la voința creditorului original poate fi voluntară, tacită sau silnică. Relațiunea între cesionar și cesionat e tot aceea, care a fost între cedant și cesiouat pe basa principiului: *nemo plus juris ad alium trausferre potest quam ipse habebat*, de aceea cesionatul poate valida și contra cesionarului toate excepțiunile, cari le-ar fi putut valida față de cedant. Cedantul însă respunde cesionarului nu numai pentru existența valabilă a pretensiunii, ci după legile unor țstate și pentru solvabilitatea debitorului. Dacă creditorul cedează pretensiunea sa mai multor persoane, cesionar e acela, căruia mai întâiu i-a cedat-o, și debitorul, dacă a fost avisat despre cesiuine, numai acestuia are să solvească; când întâietate nu se poate constata, pretensiunea se împarte egal între toți cesionarii, iar dacă aceasta e indivisibilă, toți cesionarii se consideră de creditori solidari. Cf. Cod. civ. rom. art. 1391—1404 despre strămutarea creanțelor și 1122—1127 despre C. bunurilor. (V. și Beneficiu de C.)

Ceșme, port în Asia, mică, în fața insulei Chios, cu 20,000 loc. și o citadelă. Aici reparață Rușii asupra Turcilor o strălucită învingere în lupta uavală dela 5 Iulie 1770.

Cestoda, *Cestoidi* sau Cestodele, viermi plathelminți, parasiți, cu mai multe genuri, numite toate populare *cordea* sau *panglică*.

1) *Tenia solium*, viermele solitar, lung de 10—12 metri, format din 800—900 segmente (proglotide) rectangularare, lipite cap la cap; la una din extremități se află capul puțin mai mic ca măgălia unui bold, purtat de un gât filiform, ale cărui segmente scurte merg din ce în ce crescând mai tare în lungime, cu cât se apropie de cealaltă extremitate a corpului. (v. ilustr.) Capul presintă deasupra lui două coroane din 26 croșete și 4 ventuze, prin ajutorul cărora se fixează de părății intestinului. Din cauza vieții parasitare gura și aparatul digestiv au degenerat, nutrițiunea se face prin pori cuticulari de pe suprafața corpului. Fiecare segment este un individ hermafrodit cu organe bărbătesci și femeiesci. Ouele fiind înghițite de cătră porci, coaja lor se distruge și embrionul, care se formase în interiorul lor, se desvoaltă în stomacul porcului. Embrionul presintă 6 croșete (*Larva Hexanta*), cu cari sparge părății aparatului digestiv și merge de se fixează în mușchi, luând forma unei vezicule albe de mărimea unei boabe de mazere, numită *Cysticercus cellulosae*. Dacă omul mănăncă carne de porc, atinsă de cysticerci, ei cresc îndată ce au ajuns în stomac și preste câteva săptămâni ajung tenii de câte un

metru, care se fixează cu croșetele și trăiesc în intestinul subțire.

2) *Tenia mediocanellata* trăiesc tot în intestin la om, însă are corpul const. din 1200—1300 segmente, nu prezintă croșete și cysticercii, trăiesc în carnea de bou. Prezența teniilor în intestine provoacă adeseori accidente de epilepsie, dureri abdominale, ghioraituri, fiori, varsături, diaree sau constipațiune, și dacă unele persoane conserva aparențele sanatații, altele devin foarte anemice. Se combat teniile cu scoarța și radacina de rodii, semința de bostan (dovleac), Kouso, etc. Trebuie observat sa iasă capul, caci în cas contrar se înmulțesc repede prin muguri.

3) *Tenia Echinococcus*, constituit din patru segmente, lungă de 3—6 mm., trăiesc în intestinul subțire la câni, dar e foarte primejdiaosa din cauză, ca cysticercul se desvoalta în maiu la om, ajungând de marimea unui ou și a unei portocale, cunoscut sub numele de *Kyst hydatidic* sau *Echinococ*.

4) *Tenia crassicollis*, în intestine la pisica. Cysticercul, numit fasciolaris, trăiesc în maiu la șoarec sau guzan.

5) *Tenia coenurus*, în intestin la câne; Cysticercul, numit *cerebralis*, trăiesc în creier la miel.

6) *Tenia marginata*, în intestin la câne; Cyst., numit *tenui collis*, în peritoneiul rumegatoarelor.

7) *Tenia crassiceps*, în intestin la vulpe; Cyst., numit *longi collis*, în cavit. toracica la șoarecele de câmp. [Dr. N. Leon.]

Cestrum L., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Solanaceelor, trib. Cestrineae, din America tropicala și subtropicală. Din cauza florilor frumoase (corola infundibuliforma, galbena, roșie sau purpurie) și a odorului lor delicios se cultiva la noi în florarii unele specii, s. e. *C. elegans* Schlecht., *C. aurantiacum* Lindl., etc. In patria lor afla aplicare medicala ca febrifuge, resolute, etc. Sucul dela *C. oppositifolium* Lam. îl folosesc indigenii ca un venin energic, în care moaie vârful sagetilor lor. [A. Pr.]

Cestus, la Greci și Romani un brâu, pe care îl încingeau femeile pe sub sân. Nu e de a se confunda cu *zone*, care se încingea preste mijloc.

Cestus Veneris, mic animal de mare din clasa Ctenophorelor (v. ac.), de forma unei fașii sau unui brâu.

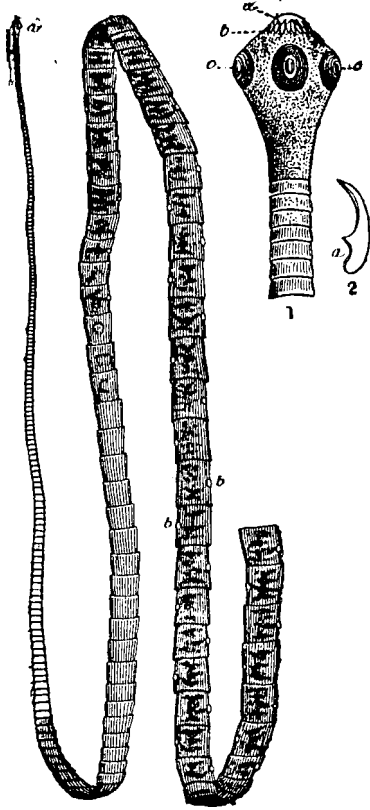
Cesură paușă mică, ce se face la mijlocul versurilor mai lungi, când se cetesc sau recitează; C. se înseamna prin doue linii verticale. C. se numesc *dieresă*, când coincide cu finea unui tact din vers.

Cetacea, sau *Chitii*, un ordin al animalelor mamifere. Se deosebesc de celelalte mamifere prin forma membrilor, cari sânt prefacute în înotatoare. Corpul gol, seamenă cu al pescilor, dar înotatoarea codala este orizontala (nu verticala, ca la pesci). La piept au o pareche de țife. Sânt animale mari, trăiesc în mari. Capul li-e foarte mare, n'au grumazi. Pielea e foarte groasa și grasa. Pe spate se ridică pielea formând o înotatoare dorsala. Le lipsesc scoicia urechii. Narile ies la frunte; prin ele dau vaporii de apa din plămâni, cari condensându-se se transforma în nisece coloane vizibile de apa. C. n'au dinți, ci nisece table cornoase numite fanoane. Trăiesc în cete, în marile tuturor zonelor și se nutresc cu plante sau cu carne. Cele mai însemnate specii sunt: *Dugongul*

(*Hallicore dugong*), *Delphinul comun* (*Delphinus delphis*), *Narvalul* (*Monodon monoceros*), *Cachalotul* (*Catodon macrocephalus*) lung de 20 m., *Chitul cel mare* sau *Balena* (*Balaena mysticetus*) lung de 20 m., greu de vr'o 100,000 kgr. ș. a. (V. ac. art.)

Cetate, ori ce poziție militară apărata jur împrejur de fortificații permanente. C. mari, ca București, cari au forturi împrejur la distanțe mari, se numesc Câmpuri retranșate.

Cetatea, numele mai multor localități în Rom. și Trs., dintre cari mai însemnate sânt:

Cestoda (*Tenia solium*).

a capul, b porii genitali; 1 capul murit: a rostrul, b croșete, c ventuse; 2 croșet izolat.

1) *C. colind* în j. Buzeu, cat. Cărlomanesci, ce domina gurile vailor Buzeu și Nișcovu, importanta din punct de vedere strategic și arheologic; mai toată masa sa e plina de hâmburi de variate forme și din diferite epoce. 2) *C.*, urme de cetate în j. Doljiu, com. Cotofenii din dos, probabil din timpul navalirii barbarilor; e situata pe vârful unui deal având forma triunghiulara; spre vest se ved urmele unui zid gros și înalt de 8 m. In același județ se mai gasesc ruine cu numele de C. în com. Bistrița pe malul stâng al Dunarii, zidita, dupa monedele, ce s'au gasit acolo. probabil pe timpul lui Septimiu Sever. 3) *C., com. rur.* în j. Doljiu, situata dealungul malului stâng al Dunarii, compusa din cat. C. și Ulmu, având 3366 loc., dintre cari 200 sânt: Bulgari, Greci, Sârbi, Ovrei, etc. Suprafața com.

este de 5750 hect., dintre cari 400 hect. sînt vii. Loc. se ocupa cu agricultura, meseriile și comerțul. Are 1 biserică cu 2 preoți, 1 școala primară de băieți cu 2 învețatori și 1 școala de fete cu 1 învețatoare. Numele și l-a luat com. dela o cetate de pamânt încnugirata cu un șanț. Aceasta com. a fost teatrul resboaielor dintre Ruși și Turci în anii 1853—58. Aici se afla staționata o companie de dorobași. 4) *C.*, deal cu vii în j. Mehedinți, com. rur. Bobaița; are un fort roman, pe care locnitorii îl numesc »C. lui Traian. 5) *C.*, ruinele nuci cetăți romane în j. Tulcea, com. Nicolitel, pe dealul Nicolitel; de aici pleaca spre nord și sud un val, caruia poporul îi dice »Valul lui Traian«. 6) *C.*, pisc în j. Vâlcea, com. Grădiștea; aici se ved ruinele unei vechi cetăți, ce se crede a fi fost C. dacica.

C. albă, v. Akjerman.

C. Babei, munte pe ramura Bucegilor, din culmea Carpaților în Rom.

C. Bolii, v. Bolii.

C. de Floci, v. Floci.

C. Fetei, vechi redute în Rom., j. Ilfov, în depărtare de 500 m. de com. Caciulați.

C. mare și mică, v. Roșia.

C. Neamțului, v. Neamțu.

C. de piatră, v. Chiorn.

C. lui Radu Negru, v. Breaza.

C. oii, ruine în Rom., j. Constanța, pe teritoriul com. urb. Hârșova; în timpul dominațiunii romane se crede ca aici ar fi fost așezata cetatea Cius.

Cetatea de Baltă, (magh. Küküllövár, gerin. Kockelburg), com. rur. în Trans., cott. Târnava mica, cu 1535 loc., (875 Rom., 531 Magh., restul alte naționalități). Românii aparțin confesiunii gr.-cat. și gr.-or.; scannul protopresbiteratului gr.-or. rom. al Târnavei, (cu 23 comune și 11,969 sufl.); oficiu postal; țiguri cantate. C. de B. fu până în timpul mai nou capitala cott. Târnava mica. Cetatea de aici e foarte veche; fundatorul ei e necunoscut; trecutul ei istoric e interesant și din punct de vedere românesc; în timpurile vechi a fost proprietate reg. și centrul unui domeniu vast; la 1469 Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, pentru a resbna pustiirea țerii sale prin armatele unguresci, intră în Trs., o pradă și nu ieși din ea decât atunci, când regele Mateiu Corvinul propune impacarea și îi daruiesc C. de B. și Ciceul; de aici înainte aceste cetăți cu domeniile lor rămân proprietatea domnilor moldovei până la Petru Rareș, care dupa alungarea sa din domnie, (1538) fu deposedat de ele de catre Ioan Zápolya, pentru încercările sale de a se da pe partea Nemților; Rareș le dobândi din nou 1544 în a doua sa domnie dela sultanul Soliman în schimbul serviciilor, ce le facuse 1541 împărației turcesci, cu prinderea voivodului Trs. Mailat, însa darîmate de guvernul Trs. pentru cumplitele pustiiri facute de Rareș în țeara. Dela moartea lui Rareș (1546) înainte apunînd neatîrnarea Moldovei, aceste cetăți se pierdura pentru totdeauna; Iacob Eraclide Despotul (1561 până 1563) le ceru înapoi dela Ioan Sigismund, dar nu isbuti. Sub Apafi C. de B. ajunse în posesiunea lui Emeric Tökölly, apoi trecu la Mihail Apafi jun., dupa moartea carnia trecu la fise, iar dela acesta 1764 ajunse în posesiunea familiei Bethlen. Cetatea originara nu era zidita

pe locul, unde stă cetatea actuală, ridicata la 1769 de Nicolae Bethlen, ci jos în valea Târnavei mici, unde și ađi se ved urmele de șanturi vechi; de aici numirea ei rom. [nt.]

Cetățean, cel ce locuiesce în cetate; cel ce posedă drepturile civile. *Cetățenie*, indigenat. (v. ac.)

Cetățuia, în Rom. numele mai multor localități și urme de fortificațiuni vechi; mai însemnate sînt: 1) *C.*, (*Jidova*), pisc al mntelui Ciolanu în j. Buzen, cat. Halesu, format dintr'o mare stînca calcaroasa, de unde se ofere o privelisce admirabila spre piscurile munților dela nord și spre frumoasa vale a Buzeuului. Aici se afla o biserică construita numai din piatră, zugrăvita cu chielniuala regelui Carol I. 2) *C.*, urme de întarituri în j. Falciu, în padurea com. Moșna, numite de popor »C. lui Ștefan-Voda cel Mare. 3) *C.*, *foștă mîndștire* în j. Iași, situata în capetul despre nord-est al dealului Hlincca. Aceasta manastire a fost încnugirata cu zid și servia în trecut de adăpost și de apărare contra navalitorilor barbari. Aici s'a închis Mihail Racovița Voda dinpreuna cu boierii țerii pe la 1716 aperiindu-se contra Nemților, cari intrasera în țeara, dar cari au fost învinși de Moldoveni cu ajutorul Tatarilor. În același județ se afla și un deal cu acest nume, ce desparte satele Cucuteni și Băiceni, pe care se crede, că a existat o cetate; aici se gasesc diferite remașe de antichități. 4) *C.*, deal în fața garii Predeal, Rom., j. Prahova; aici bată la 1784 armata turcească și romăna, condusa de Mavrogheni, pe Austriaci, cari intrasera în țeara sub comanda geueralului Rall. 5) *C.*, *schit* în j. Vâlcea, spre nord de orașul Râmnicu-Vâlcea, pe șoseaua care duce la Calimanesi, sitnat pe virful unui deal în forma unei căpașini de zahar, care domina într'o întindere de mulți km. întreaga vale a Oltului. Acest schit a fost reîntemeiat de mitropolitul Teodosie la 1680 și restanrat la 1853 de mitrop. Nifon. În acest schit au fost decapitați la 1529 de catre boierii resculați Radu dela Afumați și fiul său Vlad.

Cetera, unul din cele mai vechi instrumente de musica cu coarde; dupa parerea multora C. era același instrument ca și lira. La început a avut trei coarde, cari se pulsau cu degetele sau cu o pana. Ea servia spre a acompania imnurile cîntate în onoarea țeilor la ccremoniile religioase. [T. T. B.]

Ceteraș, munți în Trans., cottul Hunedoarci, pe malul drept al Mureșului, între vaile Geoagiului și Luncoiului. Piscuri mai însemnate: C. mare (1077 m.), Halteu (1046.) Massa C.-lui o formeaza trachitul. În acești munți se afla însemnate bai de aur, argiu, plumb, arama, pucioasa, arsen, telura, etc. Localitățile montanistice mai de frunte sînt: Sacarâmb, Baița, Crișcior, Ruda, Valșoara, etc.

Ceteț, lector, acea persoana din cler, care prin chirotesia arhierasca se ridica la treapta pregătitoare a statului ierarhic al preoției și prin aceasta se face demu de a pută face ceteri din cărțile cele sacre. Despre C. ca diregatoric și servitor la cultul divin, se face amintire în secl. prime ale creștinațiunii.

Cetevayo, rege din seminția Zulu; ajuns la domnie în 1857, a organizat o armata, care timp

îndelungat a dat de Incur amelor engleze. Bataia din 1879 la Isandula a nimicit aproape întreaga armata engleza. Nu preste mult C. fu prins și adus în Europa. La 1882, în virtutea unei convenții încheiate cu Anglia, a fost restituit în domnie. † 1884.

Cetină, numire vulgară pentru ramurile de *Conifere*, s. e. Cetina de brad, Cetina de jepi, etc.

Cetinie, capitala și residența principatului Muntenegiu, are 160 case și 1200 loc.; aici residează principele, mitropolitul și oficiile principale ale țerii. C. s'a desvoltat din o manastire fortificata, întemeiata la 1478; a fost ars de Turci în 1683, 1714 și 1785.

Cetonia, insect coleopter din fam. Lamelico-niilor. Corpul oval deprimat și greoiu; sborul repede și sgomotos; se repansează pe flori, mai cu sama pe acele ale arborilor fructiferi. *C. aurata* (Gândac de trandafir) este una din cele mai comune la noi, traiesc pe trandafiri și se observa foarte lesne din cauza colorii sale verzi cu lincin metalic.

Cetraria Ach., (botan.) gen de Licheni frnticuloși, traind în abundență în ținnturile nscate din regiunile nordice și din munții înalți. Specia mai comuna, *C. islandica* Ach., conține o substanța amidonata (*lichenina*) și un principiu amar (*cetrarin*, *acid cetraric*); de aceea se întrebuințează în medicina ca tonic și febrifug.

Cette, oraș maritim în departamentul franc. Hérault, arond. Montpellier, la gura canalului de sud, cu 34,554 loc. (1891). Basinelul portului poate cuprinde 410 nave și e apărut prin forturile St. Pierre și St. Louis. C. are o bursa, școala de marină și hidrografie, șantier și bai de mare. După Marseille e cel mai important oraș comercial în Franția de sud; articoli de import: vin, spirt, lemn, pucioasa și grâne; articoli de export: sare de mare și fabricate de fier.

Cetus, constelație pe emisfera sudică a boltei ceresci, constatatoare din 162 stele, ce se pot vedea și cu ochiul liber, între ele steana *Ceti*, cu lumina foarte intensivă, dar oscilatoare.

Cetylalcohol, sau *Hexadecylalcohol*, o parte constituantă a spermătelui (v. ac.) Formează o masa alba cristalină, care se topește la 49° și se distilează la 340°.

Ceuca, *Ceaca*, (*Corvus monedula*), o pasere din fam. Corvidelor, cu cap și grmazi cenușii, pe foale oacheșă-nrnie; crescutul, aripele și coada sînt negre. Lungimea ei totală de 33 cm.; lung. aripelor 22 cm.; lung. coții de 13 cm. E o pasere de tot comună, cunibaresc cu deosebire prin rîni, preste iarnă se trage la sate și orașe. [V. B.]

Ceuta, oraș spaniol fortificat, în nordul Africeii, lînga strîntoarea dela Gibraltar, cu 10,744 loc. (1887). Apartine provinciei Cadiz.

Ceutorhynchus, gen de gândaci din fam. Curculionidelor, cu preste 200 specii. Larvele pagubesc multe plante folositoare.

Cevedale, *Monte*, pisc în Alpii de est, 3774 m. înalt; ofere una dintre cele mai minunate prilelisci; e foarte cercetat de tîrști.

Cévennes, (*franc.*) în vechime *Mons Cebenna* sau *Gebenna*, *Cebennici Montes*, munți în Franția de sud; se întind dela St. Etienne pîna la Canal du Midi. Se împart în trei grupe: în sud-vest munții Montagnes-Noires, Monts de

l'Espinoase și Monts-Garrignes; la mijloc o grupă între vaile rîurilor Hérault și Eriex; și în nord-est munții Monts du Vivarais. Cele mai înalte piscuri sînt în Montagnes-Noires: Montalet (1257 m.) și Pic de Narre (1210 m.); în partea centrală Mont-Aigonal (1567 m.); în Montagne de la Lozere: Pic de Finiels (1702 m.), dela Eriex spre sud Mont-Mezenc (1754 m.) și în Monts du Vivarais: Mont-Pilat (1434 m.) Anca în secl. XII s'au format în C. mai multe secte religioase, numite Saracii dela Lyon, Albigeni, Valdensi, etc., cari după ce Ludovic XIV a revocat edictul de toleranță dela Nantes, au fost expuși la grozave persecuții, pentru cari a izbucnit 1702 o revolta formala (țerarii revoltați se numiau camisarđii), suprimata abia la 1705.

Ceylon, (din sanscritul *Sinhala*, în vechile poeme indice *Lanca*, la vechii Greci *Taprobane*), insula în Oceanul indic, în fața colțului sud-estic al Indiei anteroare; posesine engleza. Imprenna cu micile insule aparținătoare are 65,953 km², și 3.008.239 loc. (1891): Singhalezi, Tamli, Manri, Malai, Enropeni și Vedda; după religie cei mai mulți sînt Buddhiști. Partea nordică a insulei e șes, iar partea sudică e o țeară muntoasă, în care se afla munții, ca Adamspik (2262 m.), Totapolla (2352 m.), Kirigapolla (2380 m.) și Pedirntallagalla (2536 m.) Cel mai important rîn e Mahavilla, 325 km. lung. Clima e foarte caldă, dar e relativ sanatoasă. Produse minerale: fier, nickel, grafit, arsenic; produse vegetale: scorțoșoara, piper, nrez, trestie de zahar, indigo, tabac și cafea. C. formează un guvernământ englez separat, împărțit în 9 provincii; în fruntea administrației sta un guvernator, ajutat de un consiliu legislativ și unul executiv. Veniturile statului au fost în 1889 de 1.052,000, iar cheltuielile de 1.030,000 f. sterl.; datoriă publică 2¼ mil. f. sterl., contrasă în deosebi pentru linii ferate și portul din Colombo. Cele mai însemnate orașe pe C. sînt: *Colombo*, cu 126,926 loc. (1891), sediul guvernatorului; *Point de Galle*, cu 33,505 loc.; *Kandi*, cu 20,252 loc.; *Dzafna*, cu 43,092 loc. Pe C. apar 16 Țiare și reviste, între cari 6 în limbile indigenilor. În istorie C. apare primadata la 543 a. Chr., cînd Vidiogo, venind din India nordică, întemeia aici o dinastie. La 370 d. Chr. s'a întrodus Buddhismul. Prima cucerire europeană o întemeiara Portugalhezii la 1517; la 1658 insula trecu în posesiunea Olandezilor, iar dela 1802 în a Englezilor.

Cezarevici, moștenitorul tronului rusesc; *Cezarevna*, soția acestuia.

Cf., prescurtare pentru conferatur (lat.) = compara, confrunța. *C. F. R.* prescurtare pentru Căile ferate române.

Ch, semn grafic, care se pronunța în limba franc. ș, în limba engl. și span. *ce*, în limba germ. *ch*.

Chablis, orașul în departamentul franc. Yonne, arondism. Auxerre, cu 2318 loc., fabricație de bișcot, viticultură. Vinul de C. e un prețios vin alb de Burgund.

Chabrias, beliduce athenian; la 388 a. Chr. a condus flota trimisa ca ajutor regelui ciprian Enagoras contra Persilor; 376 a reputat învingerea dela Naxos asupra Spartanilor, iar 360 a condus, împreună cu Agesilaos, flota regelui egiptean Tachos contra Persilor, dar fara noroc.

† 357 în resboinl confederațiilor la atacul asupra iusulei Chios.

Chabrus, în Austria pe la 1867—71 un consorțiu de finanțieri, cari cumperau domenii, pentru ca sa poata exercita drepturile politice împreunate cu proprietatea mare. Terminul e luat din limbajul bursierilor ovrei.

Chabur, doue rîuri în Asia turceasca; unul, în vecinile Chaboras, se revarsa în Eufrat, celalalt în Tigris.

Chaconne, (*franc.*) danț, v. Ciacona.

Chadisha, prima femeie a lui Mohamed. C. a mai avut înaintea alți doi barbați; al doilea i-a lasat o mare avere. Ea a fost cea dintâiu, care a creșt în nisininea divina a profetului Mohamed. Musulmanii o numesc *Umm al Muminin* (mama credincioșilor).

Chaeroneia, oraș în Boioția (Grecia) în valea Kephisos; aci a batut Filip II Macedoneanul pe Greci 338 a. Chr. și Sulla pe Mitridates 86 a. Chr. C. e locul natal al lui Plntarch.

Chaerophyllum L., (botan.) gen din familia *Umbelliferelor*, tribul *Ammineae* cuprinde plante erbacee anuale, bisanuale sau perene, glabre sau peroase uneori cu radacina tuberculoasa, sau fusiforma; frunzele foarte divizate; florile albe sau roșee sunt dispuse în umbel; fructul oblong sau linear și comprinat lateral. C. are vr'o 30 specii, dintre cari 2 cresc în America nordica, iar celelalte prin Europa, Asia și Africa boreala. Prin părțile noastre cresc mai multe specii, din cari menționam pe *C. bulbosum* L., numita de popor *Baraboiu* sau *Barlaboiu*, care se ața prin tînfșuri, prin locuri necultivate, pe lângă garduri și cultivat prin gradini ca plantă alimentara. [Z. C. P.]

Chaetognatha, viermi transparenti, 1—5 cu. lungime, traiesc plutind la suprafața mării, hraniindu-se cu alte animale pelagice. Forma corpului se aseamea cu o sageata; cu aripioare laterale și codale, proveđute cu radii; tubul digestiv complet, gura înarmata cu peri tari.

Chaetopoda, viermi inelați, proveđuți cu un fel de peri, uneori înfipti în un fel de picioare nearticulate (*parapodii*), ca la *polychete*, sau înfipti direct în pielea inelelor, ca la *oligochete*, (rîma, etc.).

Chagos, (prou. ceagos), *archipelagul*, grupa de insule în Oceanul Indic, spre sud dela Maldiva; 110 km², și 689 loc., cea mai mare e Diego Garcia, lunga de 24 km.; insulele C. aparțiu guvernamentului englez Mauritius.

Chagrin, (dela turcescul *sagir*, spinarea calului), un soi de piele tare și vîrtoasa, preparata din pielea de pe spate a cailor, cătărilor, camilelor, etc.; suprafața e caracterisata prin o multime de ridicaturi fine și mici gropițe. Se fabrica cu deosebire în Astrachan, Turcia și Bulgaria. Din C. se prepară frêne, hamuri, scoarțe de compactare. In compactorie se înlocuiesce prin hîrtia C., de același aspect.

Chaine, (*franc.*) catena (lanț); figura de danț în cadrul.

Chaise, (*franc.*) scaun. *Ch. longue*, canapea cu razim pentru spate și cap.

Chalat, *Chylat*, veștîment de onoare la Turci, dat de principii persoanelor favorite. Aci e înlocuit priu decorațiunii cu orduri,

Chalazion, (med.) mică umflatură inflamatorică în cartilajinele pleoapelor. Se ivesce cu deosebire la copii scrofuloși.

Chalaza, (botan.) regiune a ovulului (v. ac.), unde fasciculul libero-lennos din funicul strabate în învelișul ovulului; îi formeaza reginnea cișa *basa organică* sau *ombilicul* lui *intern*.

Chalcantit, mineral, sulfat de cupru, triclin, de culoare albastră caracteristică. E un product de alterațiune a sulfurelor de cupru. C. formeaza stalactite și incrustațiuni in galeriile de exploatațiune a minereurilor sulfuroase de cupru la Moldava, Goslar, etc.

Chalcedon, v. Calcedon.

Chalcograf, gravor în arama. *Chalcografie*, arta de a grava în arama. Cea mai perfecta dintre artele de reproducțiune, inventata deja în secl. XV. (Cf. Lostalot, Les procédés de la gravure, 1883; Wessely, Gesch. der graphischen Künste, 1891.)

Chalcoxilografia, o combinare a chalcografiei cu xilografia; fara valoare practică.

Chaldea, numire ce se da adese Babiloniei întregi, cu deosebire însa părții de sud-vest, situata spre Golful persic și Arabia. Ptolomeiu face amintire de urmatoarele orașe din Chaldea: Slianda, Rahacharta, Bethara, etc., cari toate au disparut. Sub numirea de *Chaldeeni* se înțelege poporul, care încă de timpuriu s'a așezat la gura rîurilor Eufrat și Tigru; unii susțin ca este de rassa semitica, alții ca a venit dela nord și este de rassa caucasica. Preoții lor se ocupau cu mult succes cu astronomia; se dice ca Callisthene, tovarășul lui Alexandru cel Mare, a adus din C. nisece observațiuni astronomice, cari se nreau pîna la 1900; ei își închipuira cei diutâiu zodiacul, aflara ca anul e de 365 zile, 6 ore și 11 minute, împarțira anul în 12 luni, studiara mișcarea lunii, eclipsele și cometele, ei au fost învețatori Grecilor. Cu mult mai tîrziu se ocupara îndeosebi de astrologie și fura considerați ca vrajitori (solomonari) și proroci. Limba lor e clasată între limbile semitice.

Chalid, (*ibn al Valid*), general al lui Mohamed și al primilor doi califi. La început a fost contrar lui Mohamed, apoi a trecut la Islam; a cooperat la ocuparea orașului Mecca și a supus Siria și Persia. † 642 în Emesa. A fost supranumit «Seif-allah» (spada lui Dumneșeu).

Chalifi, urmași ai profetului Mohamed, sverani, avînd putere temporală și spirituala. C. cari s'au distins atît priu resboai e cît și priu protegierea culturii au fost: Abu-Bekr (632), Omar (634), Otman (644), Ali (656), Abul-Giaffar-Almanzor (754—775), Harun-ai Rașid (786—809), Mamun (813—833), Mostassem (833—842) și Matavakkil (847), aceștia în califatul de Bagdad, iar în cel de Cordova: Abd-er Raman I (755), Heschem I (787), Abd-er Raman II (822) Al-Haken II (961), Abd-er Raman III (912—961), ș. a. *Chalifat*, imperiul fundat de C. cu o forma de guvernament simplă, aproape patriarhala, bazata pe puterea temporală și spirituala. Capitala primului chalifat (630—660) a fost orașul sfînt Medina, apoi Damascul (660—750); tocmai sub dinastia Abasiđilor (v. ac.) se stramută la Bagdad. Pe cînd chalifatul își avea reședința la Bagdad, se produce o desmembrare priure credincioși și se ivesc trei chalifate; fiecare avîndu-și capi-

tala sa deosebita: C. din *Orient* cu capitala Bagdad, C. de *Egipt* cu capitala Cair și cel de *Europa* cu capitala Cordova. Mohamedanii din Maroc și Konassan nu mai recunoscneau pe nici unul din aceste chalifate. Ați ultimul C. e sultanul Turciei. In ceea ce privește împărțirea administrativa, chalifatele eran împărțite în provincii, cari adese nu ascultau de chalifi. (Cf. G. Le Bon, *Civilisation Arabe*. Paris, 1889; Krenmer, *Istoria C.-lor* (în l. germ.) Berlin, 1869; Lavise et Rambaud, *Histoire gén. Paris.*) [Caion.]

Chalikosis, sedimentarea unor saruri (a calciului) din sânge pe suprafața unor membrane în forma de corpuscule mici și solide, s. e. în plămâni, etc.

Chalki, insulă în Marca Marmara, înaintea Bosforului, aparține grupei ins. Prinților. Pe aceasta insula se afla trei manastiri, dintre cari una a Sf. Treimi, se dice a fi fost întemeiata de patriarhul Fotie. In secl. prezent patriarhul Germanos IV a rezidit manastirea și a instalat în ea o academie teologica a bisericeii grecesci din imperiul răsărit; academia s'a deschis 1845, ea are cursuri gimnaziale și teologice, și e împreunată cu un alumneu.

Chalkidike, peninsula în Macedonia, situata la nord-vestul Marii Egeice, între golful strimonic la est și cel termac la vest; ea cuprinde peninsulele numite în vechime *Sithonia*, *Pallene* și *Athos*, cari separan golful tironaic de cel singitic, iar acum poarta numirile: Cassandra, Longos și Hagion Oros. Orașele principale eran: Chaikis, Olynthe și Potidee. In Siria încă era o provincie, care purta numele de C.

Chaikis, oraș pe insula grc. Eubea; împreunat cu continental Beotiei prin pod; are 6877 loc. (1879). Residenza nuii arhiepiscop. In vechime puternic oraș comercial și patria multor colonii grecesci.

Chalkondylas, (*Chalkokondylas*) *Demetriu*, gramatic grec, n. 1424 în Atena; a fost prof. de limba grc. în Perugia, Padua, Florența și Milano. † 1511. C. a tiparit prima data operele lui Omer (1488), Isokrates (1493) și Suidas (1499). C. *Laonikos*, fratele celui de mai înainte, a scris o istorie a Imperiului bizantin 1297—1462, edata în Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Bonn, 1843.

Challemeil-Lacour, *Paul Amand*, om de stat frc., n. 19 Maiu 1827; din 1849 prof. de filosofie, e prins și exilat sub Napoleon III. pentru simțemintele sale republicane. 1856 prof. în Zürich; amnestiat se reintoarce în Francia 1859, și se distinge ca publicist; 1870 numit de guvernul republican prefect, 1872 e ales în reprezentanța naționala, 1876 trimis în senat din partea orașului Marseille; 1879 ambasador în Berna, 1880 în Londra. După caderea amicului sen Gambetta, în 1882 se retrage. Sub Ferry, 1883, ministrul de externe; 1890 vicepresident, 1893 president al senatului, după ce fusese ales ceva mai înainte membru al Academiei franceze. † 1896.

Chalmers, *Thomas*, teolog engl., n. 1780, † 1847; a luptat pentru întarirea bisericeii presbiteriane din Scoția și în contra amestecului statului în afacerile bisericesti. 1843 s'a fiunt sub presidiul lui C. primul s'Assembly al bisericeii libere din Scoția. C. s'a distins ca

orator și ca scriitor. Oporele lui de cuprins teol., filos., econ., social și politic biser. s'au publicat în Glasgow, 1836—40, 25 vol. și 1848—49, 9 vol.

Chalonnès-sur-Loire, capitala unui canton frc. în departamentul Maine-et-Loire, cu 2097 loc. (1891), ruinele unui castel din secl. XII. C. e centrul basinelui de carbuni de piatra, ce se extinde prin depart. Maine-et-Loire și Loire-Inférieure.

Châlon sur Saône, (vechiul *Cabillonum*), capitala unui arond. în dep. franc. Saône-et-Loire. lângă Saône, 24,294 loc. (1891); comerciul do cereale și vin.

Châlons sur Marne, capit. depart. franc. Marne, lângă râul Marne, 25,854 loc. (1891); episcopie, catedrala; comerciul însemnat cu vin. In antichitate *Catalaunum*. Lupta cu Hunii, v. Catalaunii. Spre nord-est dela C. lagarul de exerciții al armatei franc. (corp 2 de armata), 12,000 ha., înființat de Napoleon III (1856), cartierul principal în Monrmonclon-nal mare.

Chamada, (*franc.*) gen de triumba ori toba, când aperatorul unei localități ascultate voiesce a se preda, sau a curma lupta. Tot prin C. cerca atacatorul respins, armistițiun pentru îngroparea celor cazuți.

Chamaeleon minerale, vechia numire a manganzului de potasa. Numirea se deriva dela împrejurarea, ca solutiua în apa a acestei sari schimba culoarea: verde, albastru-verde, roșu, prefacându-se în ipermanganat de potasa. V. Mangan.

Chamaerops L., (botan.) gen de Palmier din tribul Coryphee, caracterizat prin stigmatul sesil, prin segmentele corolei imbricate și prin ramii primari ai spatei bracteați la baza. Ambele specii, ce cuprinde acest gen, sânt strict mediterane, caci celelalte, atribuite tot lui de gradinari, aparțin parte la *Trachycarpus* (v. ac.), parte la *Rhapidophyllum* (v. ac.). *Ch. humilis* L., cunoscuta planta decorativa cu foi palmate, e unica specie spontana de Palmier proprie Europei sudice; ea formeaza în vestmediterana tufșiguri considerabile gren de stirpit. O specie înrădita: *Ch. helvetica* Ilcer. se afla fosilă în terțianul Europei centrale. [A. Pr.]

Chambellan, (*franc.*) pron. Șambclan, *Chamberlain*, (engl. pron. tșemberlen), camerier. (v. ac.)

Chamberlain, *Joseph*, om politic engl., n. 1836 în Londra. A facut parte din cabinetul dela 1880 al lui Gladstone ca ministrul de comerciul. A provocat la 1886, împreuna cu lordul Hartington (dela 1891 duce de Devonshire), marea ruptura în partidul liberal (Whig) din cauza proiectului lui Gladstone pentru autonomia Irlandei (Home Rull bill), pe care n'a încetat a-l combate cu înverșunare în numele așa dișei unitați a imperiului. Opoziția crâncena, ce o facea a degenerat aproape într'o lupta personala contra marelui șef al partidului liberal, pe care adeseori l-a atacat în modul cel mai violent în discursurile sale parlamentare și extraparlamentare. Pentru a duce lupta cu mai mult succes contra tovașilor sei de principii de odinioara, C. s'a unit cu lordul Salisbury și ați grupul sen (cunoscut sub numele de partid: liberal unionist) se poate considera ca definitiv contopit cu partidul conservator (Tory). C. face 1898 parte din cabinetul Salisbury ca ministrul al coloniilor.

Chambers, 1) *Ch. Efrain*, n. între 1680—85 † 1740; autorul unuia din cele mai vechi enciclopedii a artelor și științelor: *Cyclopedia*, or universal dictionary of arts and sciences, aparuta la Londra în 2 vol. C. a colaborat și la *Literary Magazine* precum și la traducerea memoriilor Academiei franc.: »Philosophical history and memoirs of the Royal Academy of sciences at Paris. (1742, 5 vol.)

2) *Ch., William și Robert*, literați și editori scoțiani, n. 1800 resp. 1802. Doue librării, pe cari le fundara ei în Eduburg, ajunsera la o dezvoltare considerabila. Robert C. deveni și scriitor însemnat. Tradițiunile Edinburgului; Baladele populare ale Scoției; Tablou pitoresc asupra Scoției, aparute între 1824—27 îi stabilira reputațiunea literara. A mai publicat: *Balade și cântece populare din Scoția*; *Viața lui Iacob I*; *Istoria revol. papale în Scoția*, etc. — W. și R. C. și-au câștigat merite neperitoare pentru răspândirea literaturii și a științelor în masele poporului. În scopul acesta ei au publicat în edițiuni populare o numeroasă colecțiune de carti, al caror conținut îmbrățișa întreaga știință umană. Intre acestea: *Știința populara*, 1834; *Curs de educațiune*, 1856, (100 vol.); *Curs de literatura engleza*; *Clasicii englezi*, mici tratate folositoare și amuzante, »Repository and Miscellanies of tracts, Biblioteca tinerimei, Library for young people, etc. [Dr. G. M.-u.]

Chambertin, vin roșu de Burgund din com. Vosnes lângă Nuits.

Chambéry, capit. depart. frc. Savoia, 19,755 loc., (1891); arhiepiscopie, castel; fabricațiune de mătasa; scalde de apă minerala.

Chambord, castel renumit în depart. franc. Loir-et-Cher, nu departe de Blois, cu un parc mare; a fost cucerit de »Legitimiiști 1821 pentru nonnascutul principe de Bordeaux, care dupa exilare s'a numit conte de C.

Chambord, (pron. șambor), *Enric Ferdinand Maria Dieudonné*, de Artois, duce de Bordeaux, conte de C., fiul ducelui Berry, (asasinat 13 Febr. 1820); n. 20 Sept. 1820 în Paris, † 24 Aug. 1883, în Frohsdorf (lângă Wiewer-Neustadt). Dupa revoluțiunea din Iulie regele Carol X și ducele de Angoulême au abdicat de tronul franc. în favoarea lui C., dar au trebuit sa se refugieze cu toții. C. a fost dus în Praga, unde a primit instrucțiune dela Iesuiți și generali legitimiști d'Hantpoul și Latour-Maubourg, iar educațiunea lui a condus-o baronul Damas. Fû crescut în spirit catolic și în deplina cunoștința a drepturilor sale. Dupa moartea lui Carol X legitimiștii l-au recunoscut ca rege sub numele *Enric V*, însă încercari pentru ocuparea tronului n'a facut. 1844 s'a stabilit în Goerz și dupa moartea ducelui de Angoulême a luat numele de conte C. Din 5 mil. frei, moștenii dela principele Blacas, a fiut curte princiară. În 16 Nov. 1846 a luat de soție pe Maria Teresia, principesa de Modena, († 25 Mart. 1886) și s'a mutat la Frohsdorf. Legitimiiștii în 1848, precum în 1870, dupa căderea lui Napoleon III, au facut încercari să-l ridice pe tronul Franciei, în care scop au negociat cu Orleaniștii, promițându-le, ca la cas, daca C. ar muri fara copii, tronul să-l moșteneasca casa d'Orleans. Dar C. în ambele casuri a zadarnicit stamintele fidelilor sei, nevoiud a

recunoasce constituția. Cu C. s'a stins linia mai betrâna a dinastiei Bourbonilor. [T. F.]

Chamisso, *Adelbert de*, poet germ. de orig. frc., n. la 27 Ian. 1781 în castelul Boncourt, Champagne; 1790 parinții sei s'an refugiat și C. a fost primit la Berlin ca aprod la curtea reginei de Prusia. Mai târziu a intrat în armata, dar superat pentru lașitatea, la care a fost martor în 1806, s'a dus în Francia, apoi a întreprins mai multe calatorii, în 1815—18 chiar împrejurul lumei. Intors la Berlin a fost numit custode la gradina botanica, † 21 Aug. 1838. Dupa poesii de puțina însemnătate, a scris (1813) *Peter Schlemils wundersame Geschichte*, o poveste plina de farmec, tradnusa în curând în mai multe limbi. 1829 publică *Salasy Gomez*, apoi poesii sale, cari în general sânt pline de sentimente adânci și gingașe (*Dragoste și viața de femeie*), și nici un poet german din nascere n'ar fi putut sa le scrie mai germane. A scris și despre natură; mai cu sâna descrierea calatoriilor sale împrejurul lumei e foarte atragtoare. *Biografia lui de Hitzig* în opere complete. [W. R.]

Chamois, (frc.) capra neagra, piele de capra neagra; fig.: de culoarea acestei piei, care se compune din alb, galben (Okker) și puțin roșu.

Chamosita, mineral cloritos, verde, care amestecat cu magnetit și alți oxizi de fier se gasesce la Chamoson (Vallis), etc.

Chamotte, argila arsa, infusibila, care se întrebuinteaza la construirea cuptoarelor cu temperaturi ridicate.

Champagne, provincie din vechea Francia, se marginea la nord cu Hainaut (Heue-Gouven în l. flamandă, Hanagavensis comitatus în lat.) și Namur (în Terile de jos); la est cu Lorena și Franche-Comté; la sud cu Bourgogne; la vest cu guv. de Orlean, Il-de-France și Picardia, se divisa în 8 ținuturi. În general provincia aceasta presiuta un intins șes (de unde numele de Campania), este ndată de Meuse, Sena, Aube, Marne și afluețele lor; pamântul e de o mediocra fertilitate; ținuturile de pe partea dreapta a Marnei între Châlons și Reims sânt acoperite de vii excelente, de aci renumitul *vin de Champagne*. Inainte de Iuliu Cesar prov. C. era locuta de Tricassiani, Cataloni, Senoni, etc., cu mult mai târziu ea face parte din a IV prov. creata de August în Gallia transalpina, numita lat. *Lugdunensis*, franc. *Lyonnaise*. În secl. II e devastata de barbari și la 451. C. e martoră înfrângerii lui Attila pe câmpiile catalanice; fû supusa de Clovis sau Chlodwig I, regele Franciei; dela 570 forină un ducat dependent de *Ostrasia* (Ost-Reich, regat de est, se numia astfel partea orientală a imperiului franco-merovingian); în epoca feudala face parte din comitatul (compte) de Vermandois, având comiți particulari din aceasta familie până la 1284. În 1314 comitele de C., uul dintre cei 12 mari pairi ai Franciei (mari vasali), unesce aceasta provincie la domeniul regal. C. a fost în totdeauna o provincie prin distincțiune franceza, ea se opune invasiunilor straine sub Francisc I și Henric II; ea remâne aproape întreaga atașata la catolicism. Cele dintâiu lupte ale republicei pe timpul revoluțiunii se fac în C. la Valmy și în Aigonne, tot în C. se întâmpla luptele cele din urmă ale lui Napoleon I contra invasiunilor straine. Astăzi fosta C. se împarte în mai multe departamente, (Aube,

Marne, Haut-Marne, Ardennes) și mai face parte din vr'o câteva alte departamente. (Cf. Histoire des comtes de C., de M. d'Arbois de Jubainville, 1859, 3 vol. în 8°.)

Champagne propriu e una dintre cele 8 ținuturi ale vechii provincii C., ea are ca orașe principale: Troyes, Châlons-sur-Marne, Sainte-Menehould, Epernay și Vertus. În Franția poartă multe regiuni numele de C. (V. și Vinuri spum.)

Champfleury, corect *Iules Fleury-Husson*, scriitor fr., n. 1821 în Laon, 1872 directorul muzeului de ceramica în Sèvres, † 1889. Romanele sale (»Chien-Caillon», 1847; »Les aventures de Mad. Mariette», 1856; »Les bourgeois de Molinchart», 1855, ș. a.) aparțin școlii realiste. A mai scris; »De la littérature populaire en France», 1861, »Histoire de la caricature», 1865—80, 5 vol.; »Les chats»; »Les enfants», etc.

Champignon, (*fr.*) ciuperca de balegar (lat. *Agaricus canipestris*), mult prețuită pentru gustul ei aromatic-dulciu, v. *Agaricus*.

Champion, în evul mediu luptator platit, care înlocuia pe una dintre părțile litigante la dueluri judecătorești; mai târziu apărătorul neputincioșilor. Astăzi în limbajul de sport: învingător.

ChAMPLAIN, lac în America nord., între Vermont, New-York și Canada inf., 177 km. lung, 1—24 km. lat., până la 80 m. adînd, 28 m. preste suprafața mării, 699 km², se scurge prin Richelieu în S.-Lorenz, iar prin canalul C. sta în legătura cu sinul Hudson; are preste 60 insule. Descoperit la 1608 de Samuil C.

Champollion-Figeac, *Jean François*, întemeietorul Egiptologiei, n. 1790 în Figeac, 1816 prof. în Grenoble, 1826 custode al colecțiilor egipt. din Paris; a calatorit 1828—30 în Egipt, 1831 prof. la Collège de France. † 1832.

Chamsin, un orcan fierbinte (47-50° C.), ce suflă dela sud-vest prin Valea Nilului în cele 50 de zile, ce urmează după equinocliul de primăvară. Duce cu sine un fel de nasip fin, ce îngreunează respirațiunea și întuneca atmosfera.

Chan, *han*, titlu de domnitor la popoarele turco-mongolice și uralo-finice, cunoscut în istorie mai întâi la Avari, Bulgari și Chazari. La Turci C. e numai Sultanul; la Persi are înțelesul turcescului *beg*.

Chance, (*franc.*) șansa, posibilitate.

Chancelier, (*franc.*) cancelar; în Franția înainte revoluției dela 1789 titlul ministrului justiției, al celui mai de frunte consilier regesc.

Chancellor, (*engl.*, pron. șensler), cancelar. V. Lord Chancellor.

Chancre, (*franc.*) rană contagioasă de boala lumească. Se răspândește prin împreunare sexuală cu cei bolnavi, sau prin atingere cu obiectele folosite de ei. Locul ranelor este pelița organelor genitale, a gurei și înghițitoarei. Este rana cu basa moale și alta tare. Cea moale rămâne locală și produce buboni; cea cu basa tare înveninează sângele și are armari triste, nu numai pentru bolnav ci și pentru baieții zenisliți dintr'un corp cu aceasta boala. Veninul se cuprinde în secrețiunea ranelor. [St.]

Changarnier, *Nicolas Anne Theodule*, general și politic fr.; n. 1793, † 1877; a luat parte la campania perpetua din Algeria, unde s'a distins. 1840 general de brigadă, 1843 gen. de divizie. 1848 comandă trupele garnisoanei din Paris

în afacerea dela 16 Apr., mai târziu, la 4 Iun., fu ales reprezentant al Adunării Constitante și numit comandant superior al gardelor naționale și în urma și al trupelor regulate; în aceasta calitate reprimă revolta dela 13 Iun. 1849. Era inamic al republicei, făcând opoziție personală prințului președinte, și în 1851 fu închis la Mazas și apoi expulsat; reîntrat în Franția 1859, trai retras până în 1870, când luă parte la apărarea Metzului; făcut prizonier și dus în Germania, se întoarse după încheierea armistițiului. 1871 deputat, 1875 senator. El a fost unul din apărătorii lui Bazaine.

Changeant, (*franc.*) culoare scilpicioasă și schimbăcioasă, în special la țesături.

Chanson, (*franc.*) cântec popular; poezie lirică de câteva strofe, care se poate cânta.

Chansonnette, (*franc.*) mic cântec, de multe ori cu conținut comic sau frivol. C. se numesc și cântărețele, cari predau astfel de cântec.

Chantage, (*franc.*) stoarcere de bani, amenințând cu defaimare. (V. Șantajiu.)

Chantilly, oraș în depart. fr. Oise, arondism. Senlis, cu 4231 loc. (1891). Castelul C., dela 1632 proprietatea familiei Condé, a trecut la 1830 în proprietatea ducelui Aumale, care îl testă, pentru casul morții sale, împreună cu o bibliotecă și pinacoteca grandioasă, la Institutul de France.

Chanzy, *Antoine Eugène Alfred*, general fr., n. 18 Mart. 1823. † 4 Ian. 1883; C. a studiat la școala de Saint-Cyr; își petrecu cea mai mare parte din viața sa în Algeria. În 1868 general de brigadă, 1870 general de divizie și pus în capul corpului XVI de armată, la 9 Nov., contribuî într'un mod strălucit la câștigarea victoriei dela Coulmiers; la 1 Dec. câștigă batalia dela Patay. După desastrul dela Orleans, fu numit șeful suprem al trupelor armatei a doua dela Loire. În capul trupelor sale improvizate, C. reuși de a ține piept inamicului, cu multa bravură și energie, până la încheierea armistițiului la 28 Ian. Reîntrat în Paris fu ales deputat, iar în 1873 fu trimis în Algeria ca guvernator general. După moartea lui Mac-Mahon, prietinii sei îi puseră candidatura la presidenția republicei, fără voia sa, contra lui Grevy, și obținū 99 voturi. A fost în urma ambasador în Rusia, apoi comandant al corpului VI. I-s'a ridicat două statue. la Mans și Nouart, orașul seu natal.

Chaos, (*grec.*) sinonim provincial = haț; însemnează: 1) disordinea primordială a elementelor înainte de facerea lumii. 2) imensitatea spațiului. Figurat: confuzie, disordine; ceea ce este amestecat, încurcat, întunecos. În mitol. C. este unul din zeii primordiali, din care au ieșit ceilalți zei și lumea. Hesiod pe lângă C. mai enumera: Gaia = pământul, Tartaros = puterea infernală, și Eros = amorul. C. are un fiu Erebos și o fica Nyx. Din însoțirea lor se naște Eterul și Diua, care constituie lumea. (Cf. satira I de Eminescu cu Rugăciunea unui Dac.)

Chaperon, (*franc.*) în evul mediu o șapcă, care acoperea și capul și grunazii, folosită de bărbați și femei.

Chapetones, (*span.*, pron. ciapetones), se numesc coloniștii europeni mai noi în America de sud. V. și Creoli.

Chappe, *Claude*, n. 1763 în Brûlon, depart. franc. Sarthe, a inventat un telegraf optic, care

s'a și introdus 1793 în Franța. Din supărare, ca i-s'a contestat prioritatea invențiunii, s'a sinuciat la 25 Ian. 1805.

Chaptal, Jean Antoine Claude, conte de Chanteloup, chimic, n. 1756 în Nogaret, 1800 ministru de interne, 1805 membru al senatului, 1815 ministru de stat, director de comerț și de manufactură, 1819 pair, † 1832 în Paris; stabili o procedură pentru ameliorarea vinurilor. Opere principale: »La chimie appliquee aux arts«, (1807, 4 vol.); »Chimie appliquee à l'agriculture«, (ed. II 1829, 2 vol.).

Char, (*franc.*) car; C. în bancs, trăsură ușoară deschisă cu bancs așezate de-a lungul ei.

Characee, (botan.) grup de Alge verzi, traid numeroase în ape dulci statătoare, ori în râurile sau în ape sarate, mai ales în regiunile temperate și reci. Aparatul lor vegetativ este filamentos, dar mult diferențiat, caci i-se poate distinge: o porțiune subterană sau rhizom, alungit în potnolul din fundul apei, pe el cu rhizoidi; o porțiune, ridicată în apa până la 1 m. înalțime, Țisa trunchiu, împărțit în noduri și întrenoduri; la noduri sunt ramuri (sau frunze) dispuse în verticile alterne; ramurile și ele subdivizate în noduri și întrenoduri, la nodurile lor fiind ramuri de al doilea ordin (sau foliole) dispuse tot în verticile, dar superpuse un alterne. Întrenodurile sunt formate dintr'o celulă lungă, conținând protoplasma, animată de mișcare rotativă de un anumit sens, și mai mulți nuclei, cloroplastide, etc. Suprafața întrenodurilor e acoperită sau nu de niște tuburi produse de regiunea basilara a fiecărei ramure; trunchiul adevărat e corticat sau nu. Se înmulțesc pe cale vegetativă și se reproduc prin oue rezultate din fusiunea unui anterozoid cu oosfera (au reproducere sexuală prin heterogameti). Cuprind două grupe, după cum trunchiul e corticat (*Charee*, cu genul *Chara* având numeroase specii), sau e necorticat (*Nittellee*, cu genul *Nitella*). Au afinitați și cu Algele chlorophyceae (verzi), dar și cu Musciueele și Criptogamele vasculare. Apele, unde traiesc ele, au miros gren, nesuferit.

Charcot, Jean Martin, medic franc., n. 1825 în Paris, unde și-a făcut și studiile medicale. A fost medic în Salpêtrière, prof. pentru anatomia patologică; la 1882 însa a creat clinica pentru neuropatologie. C. a îmbogățit prin cercetarile sale geniale toți ramii neuropatologiei, al carei reprezentant de frunte a devenit. Cunoscutele sunt și cercetarile sale asupra metalo-scopiei, metaloterapiei și ipnotismului. Opere: »Leçons sur les maladies du système nerveux«, »Ouvres complètes«, »Localisations dans les maladies du cerveau et de la moelle épinière«, etc. † 16 Aug. 1893.

Charente, riu în Franța vestica, isvorește din dealurile Limousine și se varsă în Oceanul Atlantic. 355 km. lung. După el s'a numit și *depart. C.*, 5972 km². și 360,259 loc (1891), cu 5 arondism; capit. Angoulême; și *depart. C. inferior*, 7230 km². și 456,202 loc. (1891), cu 6 arondism; capit. La Rochelle; ambele sunt părți ale vechiului cott. Poitou.

Charge, (*franc.*, pron. șarj), povara; oficiu. În limbajul militar: oficiu de ori ce grad preste soldatul comun; atac impetuos. (v. șarja.) În artă: exagerare; rol șarjat, rol secundar, dar ca-

racterizat cu exagerare, pentru a produce efecte comice mai mari.

Chargeh, El —, (Oaza cea mare), grupa de oaze în deșertul Libiei, bogată în apă; ruine de temple din timpul lui Darius și al lui Traian; 6166 loc.

Chargés d'affaires, (*franc.*) însărcinați cu afaceri, a patra clasă a agenților diplomatici. (v. ac.)

Charidjiți, partida religioasă mohamedană, care s'a format după lupta dela Siffin. C. reprezentau principiul democratice față de cearta familiilor aristocratice în chestiunea chalfatului. Se mai afla și aici în Algeria și Arabia.

Charilaus, rege în Sparta pe la 820 a. Chr. Pe timpul domniei sale s'a reformat prin Lycurg constituția spartana.

Charisma (*grec.*) numește biserica darul divin, prin mijlocirea caruia oameni altcum neînvețați se înzestreaază cu putere, curagiu și abilitate specială spre a vesti și marturisii legea lui Christos.

Charite, (la Romani: *Graciae*), în mitol. gr. 3 Ține: *Aglaiia*, *Euphrosyne* și *Thalia*, ficele Eury-noemei (o fată a lui Ocean) cu Zeus. C. sunt Ținele frumuseții și grației, ale voiei bune și iritațiunii și se țin de societatea Aphroditei; C. cu horele laolaltă și-au țesut vestimintele în culoarea și cu mirosul florilor de primăvara și purtau cununii de flori mirositoare. Ospețele și danțurile Ținelor nu se puteau ține fara de C., pentru ca aceste cântau și danțau, și tot ce a produs veselie și bucurie, a pures dela ele. Serbătoarea lor se numia *Charitia*, și era împreunată cu emularea poezilor și cântareților. [Atm.]

Charivari, (*franc.*, șarivari) alaiu, mirolaituri. Numirea unei reviste satirice, creată la 1832 în Paris, vestită pentru atacurile vehemente contra regelui Ludovic Filip și adereților lui.

Charkov, guvern. în Rusia mica, mai înainte Ucraina Slobochia, 54,495 km². și 2,343,808 loc. (1886). *Capitala C.*, oraș frumos, situat lângă riuul Charkowka, are 188,469 loc.; universitate întemeiată la 1804, catedrală; în C. se țin patru țirguri mari pe an; fabrici de zahar.

Charlemagne, (*fre.*, pron. șarlmani), Carol cel Mare.

Charleroi, capitala unui arondism în prov. belg. Hennegar, lângă riuul Sambre, cu 22,551 loc. Industrie însemnată de fier, mașine și sticla; centru de mine de carbuni.

Charleston, oraș în Carolina sudica (America de nord), situat lângă mare, cu 54,955 loc. (1890); arhiepiscop; port Țitarit cu 3 forturi; locul principal pentru exportul de bumbac, orez și tutuu. Prin bombardarea fortului de aci Sumter, 12 Apr. 1861, se începuse războiul civil.

Charlotte, 1) *C. Ioachime*, *Therese de Bourbon*, regina Portugaliei, n. 1775, ficea lui Carol IV de Spania, 1790 casatorită cu infanțul Ioan (Regele Ioan VI), 1816 regina, 1820 regenta în Portugalia cu fiul ei al doilea Don Miguel. Suflitul partidului absolutist. † 1850.

2) *C. Maria*, imperateasa de Mexico, n. 7 Iunie 1840, ficea lui Leopold I., regele Belgiei și a Louisei de Orleans (ficea lui Ludovic Filip, regele Franciei). În 27 Iul. 1857 s'a maritat după Maximilian, arhiduce austriac, pe acel timp guvernatorul Lombardo-Veneției. După înțipșirea soțului ei C. a înnebunit și a fost grijită în castelul Miramare și apoi în Belgia.

Charlottenburg, oraș în Brandenburg (Prusia), situat lângă Spree, spre vest de Berlin, la o distanța de 6 km. Castelul regal e fondat la 1706 de Sofia Charlotta, soția regelui Frideric I, al carei loc favorit de petrecere era. Tot aici se afla un politehnic, o clădire monumentală de o remarcabilă frumusețe arhitectonică, în care sînt instalate mai multe muzee. În parcul castelului se afla mausoleul regelui Frideric Wilhelm III și al reginei Luisa, tot aici este înmormântat împ. Wilhelm I și împ. Augusta. Orașul are 132,383 loc. (1895).

Charlottenlund, castel lângă Copenhaga; locuința de vară a prințului de coroana; aici e și marea grădina zoologică.

Charmosyna, gen de papagal, cu o singură specie: *C. papuana* sau *Psittacus papuensis*, cu cap roșu, pe piept, spate și în ceafa cu fașii negre sau albastre, aripi verzi, peuele din coada pe din afara verzi și pe dinlauntru parte roșii, parte galbene.

Charon, în mitol. grc. și romana un servitor al lumii de jos. După Pansauia e fiul lui Erebos cu Styx, are o luuțrița pe riul Acheron și duce sufletele în lumea de jos. C. pentru un obol (nu ban) trecea sufletele în alta lume, și morților li-se punea un obol în gura, ca să poată plăti pe Charon. [Atm.]

Charpentier, 1) *C., François Philippe*, mehanic, n. 1734 în Blois, † tot acolo 1817; inventă un nou procedeu grafic, o lampă-signal, o mașina pentru taiatul metalelor și alta pentru sfredelitul pușcilor, pentru care primi dela directoratul frc. 24,000 fr. și conducerea institutului Atelier de Perfectionnement. 2) *C., Ioan Frideric Wilh. Toussaint, de*, geognost, n. 1738 în Dresda, † 1805 în Freiberg; barbat bine meritat pe tereul montanisticii; fondă laboratorul de amalgamare din Freiberg și scrisse mai multe opere montanistice. 3) *C., Toussaint, de*, natralist, fiul celui precedent, n. 1779 în Freiberg, † 1847 în Brieg ca prefect de mine al Silesiei. Scr.: »Horae eutomologicae, (1825); Libellulinae Europaeae, (1840); Orthoptera, (1841—43).

Charpie, scamă de pânză de in, material întrebuințat în timpuri mai vechi la legaturile ranilor. Ați C. nu se mai întrebuințează în chirurgie, înlocuită fiind cu bumbacul, rădatura de lemn, bumbac de sticlă, mușchiul copacilor, preparate toate acestei materii în uod special pentru scopurile chirurgiei moderne.

Charta, (lat.) hârtie, document. La Romani orig. o foaie de Papyrus, apoi ori ce materie pe care se scrie. (V. și Carta.) În evul mediu se înțelegea sub C. document, mai ales cele ce cuprindeau constituțiunea (v. ac.) De aici *Chartism* iuseamna constituțiunea politica a unui popor, priu care i-se recunoașe un nmer de drepturi esențiale de libertați fundamentale. Cele mai importante C. constituționale diu istoria popoarelor sînt: 1) Magna Charta of England, acordata la 1215 de catra regele Ioan fara pament și 2) La charte constitutionelle de France, acordata de regele Ludovic XVIII și reformata în 1830, dupa detronarea regelui Carol X.

Charta partita, document împarțit. În timpurile medii actele nu se faceau în doue exemplare, ci numai în unul, apoi se taiau în bucați

și se împarțiau între pași: autenticitatea se dovedia prin potrivirea taieturilor, cari puteau fi în linie dreaptă sau în linie frântă (indeutata).

Chartres, capitala depart. franc. Eure-et-Loir, lângă riul Eure, 22,762 loc. (1891); rezidența episcopoeasca, catedrala gotica. Comerțiu cu bucate, lăna și vite. În vechime C. era capitala Caruntienilor, mai târziu a țiuutului *Chartrain*, ridicat de Francisc I la rangul de ducat, pe care l-a primit ca apauagiu familia Orleans; *Duce de C.*, titlul prințului Robert de Orleans, u. 9 Nov. 1840.

Chartres, Robert Philippe Louis Eug. Ferd., principe de Orleans, u. 1840 în Paris. A luat parte la reboiul civil diu Statele-Unite, despre care a scris: »Histoire de la guerre civile en Amerique», (1—7 vol.). 1870 intră în armata franc., dar 1886 în șters diu armata în urma legii despre exilarea principilor.

Chartreuse, La grande C., mare manastiro în depart. franc. Isère, leagauul ordinului Cartausian (v. ac.) Aici se fabrica renmmitul licor C., aducend calugărilor un venit anual de preste 1/3 mil. franci.

Chartularia, (neolat.) și *Diplomataria*, colecțiuni de copii de pe documente, cu deosebire în mănastiri. *Chartularium* (neolat.), archiva.

Chartum, capitala Sudanului pe marginea Nilului, unde se întâlnește Nilul alb cu cel albastru. Dela cucerirea Sudanului priu Mahdi, C. a pierdut mult diu importanța de odiuioara ca centru al comerțului în Sndau. După cucerirea Sudanului priu Egipt, C. a fost rezidența guvernatorilor. Cel diu urmă a fost Gordou pașa, trimis acolo la 1894 ca sa puna capet înținderii puterei Mahdiștilor. Gordou n'a mai putut opri lățirea dominațiunii mahdiste; la 26 Ian. 1895 oștirile mahdiste strabat în C., și Gordou e ucis pe treptele reședinței guverniale. Capul lui a fost dus și aretat uoului profet Mahdi. C. are 70,000 loc. (1883). (Cf. »Feuer und Schwert im Sudan de Slatiu pașa. Lipsca, 1896.)

Charybdis, o stîncă la strîntoarea marii între Italia și Sicilia, pe latura Siciliei. Fiind periculoasa pentru uavigatori, mitul a facut diu C. un monstru femeiesc, care locuiesce în virul de mare, și în toata ziua de trei ori soarbe apele marii și iar le varsa; monstrul se credea atât de grozav și puternic, încât nici Poseidon nu putea sa dea ajutor în contra lui. În fața cu C. e stîncă Scylla, unde locuiesce alt monstru; navigatorii trebuiau sa treaca priute ele. [Atm.]

Chasari, v. Cazari.

Chasidim, (adeca: pioșii) o noua secta israelita, întemeiată (pe la 1750) de *Israel*, numit Baal-Șem (facetorul de minui), diu Podolia. Aceasta sectă considera veselia și plăcerile ca criteriile unei vieți placute lui Dumnezeu; rugăciunile le fac între sarituri, sbieraturi și bateri în pâlmi; e răspândita în Galiția, Rusia și România și e o piederă a cultului.

Chaskovo, orașel în Rumelia orientala, cu 14,191 loc. (1888), mare țîrg de țeara.

Chasles, Philarète, om de litere franc., n. 8 Oct. 1799 aproape de Chartres, fiul unui fost prof. de retorica, ajuns general în armata republicei. În copilărie ucenic la un tipograf, fost iacobiu și din aceasta cauza ținut în închisoare doue luni de zile în timpul restaurației; eliberat

prin influența lui Chateaubriand, pleacă în Anglia, unde trăiește ca tipograf șapte ani. După o călătorie prin Germania se întoarce în Franța, concurează la un premiu academic și intra în redacția gazetei *Journal des Débats*. Scriitor de o rară fecunditate și foarte versat în literatura engleză și germană, el colaborează mai la toate revistele literare din Franța. Afară de acestea el mai era profesor de literaturile moderne straine la Collège de France și conservator la biblioteca Mazarina. Principalele sale articole se afla reunite în 11 volume de »*Etudes de littérature comparée*«. 1847—54. Cât ne privește pe noi, C. a scris o prefață plină de laude la *Brises d'Orient*«, traducerea franceză a poeziilor lui Bolintineanu, Paris, 1866. Ales membru on. al Academiei Rom. 9 Sept. 1871, † 19 Iulie 1873.

[D. E.]

Chasmogame, (botan.) se numesc florile ce se deschid în momentul când stigmatul e capabil sa rețină pollenul. Dispoziția aceasta favorizează fecundarea încrucișată prin pollenul unui alt individ din aceeași specie. Multe vegetale, când condițiunile nu sunt favorabile, nu-și deschid florile, sînt kleistogame (v. ac.); așa *Diclipetra assinguis*, când seceta e prea mare sau temperatura prea rece, are florile închise, mai înainte de aceste condițiuni fiind deschise.

Chasna, (arab.) tesaurul Sultanului în Constantinopol. *Chasnadar*, tesaurar, în deosebi tesaurarul haremului.

Chasse, (franc.) vânătoare; un joc de biliard cu 15 bile. *Chasseurs*, vînători.

Chassepot, *Antoine Alfonse*, n. 4 Mart. 1833, lucrator, apoi angajat la fabrica de arme Saint-Thomas în Paris; C. a inventat 1863 o pușcă, care se încarcă pe la culasă și are aprindător de percusiune, fara cartuș uniform; mai târziu C. a transformat pușca conform sistemului Dreyse, cu ac de aprins și cartuș uniform. Aceasta pușcă la 1866 a fost acceptată pentru înarmarea infanteriei franceze, sub numirea de »fusil modèle 1866«. În reșoiul franco-german pușca lui C. s'a dovedit superioară sistemului Dreyse, cu care era înarmată infanteria germană.

Chatan, o grupa de insule în Marea Sudică, spre est dela Selanda nouă; au o suprafața de 971 km². Insula principală e *C.* sau *Varecauri*. Se țin de Selanda nouă.

Chateaubriand, *François-René*, de, scriitor franc., n. la Saint-Malo în 1768. La etatea de 20 ani, după ce facuse studii destul de incomplete, veni la Paris și se încercă în literatură. În 1791 făcî o călătorie în America, care i-a profitat mult pentru dezvoltarea imaginațiunei sale. După executarea lui Ludovic XVI emigrează în Anglia, unde publica *Essais sur les révolutions*«. Intors în Franța, publică în 1800 *Atala*«, episod din *Génie du christianisme* (1802); apoi: »*René*« (1805), »*les Martyrs*« (1809), *Itinéraire de Paris à Jerusalem* (1811). C. e un însemnat scriitor, perioadele sale sînt sonore și ritmice, e de regretat însa, ca ici colea se resimte sfortarea. Avî o influența preponderanta asupra liter. din prima parte al secl. XIX. El areta necesitatea de a rupe cu tradițiile clasice și a reimprespeta imaginațiunea prin studii evului mediu; în acest sens se considera drept inițiator al școlaii numite »romantica«, al carui pontifice fî mai târziu V. Hugo.

Châteaubriant, capitala unui arondisment în depart. franc. Loir Infér., 5669 loc. Ruinele castelului, în care a murit 1537 vestita Françoise de Foix, coutea de C. Aci a dat Henric II, 27 Iunie 1551, edictul său în contra reformaților.

Château-Thierry, capitala unui arondisment frc. în depart. Aisne, lângă riul Marne, cu 6519 loc. (1891). Aici a dat Napoleon o lupta glorioasa cu Prusiaci și Rușii, 12 Febr. 1814.

Châtelet, (franc.) două turnuri din vechia fortificație a Parisului. Cel mai mare (*Grand C.*) a devenit mai târziu castelul contelui de Paris și rezidența a tribunalului regesc; în cel mai mic (*Petit C.*) încă a fost tribunal, care la 1684 s'a împreunat cu cel de mai înainte.

Chatham, oraș fortificat în cottul engl. Kent, 31,711 loc. (1891); stațiunea principala a flotei regale; magazine de marina, șantiere militare; școala de inginerie.

Chatham, conté de, v. Pitt.

Châtillon Sur Seine, capitala unui arondisment în depart. franc. Côte d'Or, lângă Seine, 4955 loc. (1891); mai înainte a fost fortareată. Aci s'a ținut congresul aliaților cu Napoleon din 5 Febr. pîna în 19 Martie 1814.

Chatsworth, rezidența de vara a ducelui de Devonshire, lînga Bakewell în Derbyshire (Anglia). În castelul de aici a stat Maria Stuart închisa 13 ani.

Chattahoochee, rîu în America nord., isvorește în Georgia și se revarsă în Flint, cu care formează riul Appalachicola (v. ac.); 880 km. lung., în parte navigabil.

Chatterton, (pron. cetertn), *Thomas*, poet englez, n. 1752 în Bristol. Poeziile sale dovedesc o fantazie puternica și sentimente adânci. Din cauza miseriei s'a otrăvit în 25 August 1770. O ediție completa a operelor sale în 3 vol. au edat Southey și Cottle (1803).

Chaucer, (pron. cîauser), *Geoffroy*, »părintele poeziei engleze«, n. pe la 1340 în Londra, a luat parte la reșoiul lui Eduard III în Franța. La 1372 calatorește în Italia; 1386 intra în parlament; 1389 inspector preste cladirile publice în Westminster. † 1400 în Westminster. Opere: *Povestiri din Canterbury*, o colecțiune de 24 novele, ale caror sujete sînt împrumutate din *Gesta Romanorum*, Boccaccio și alte cărți populare vechi; *Legende despre femei bune*; *La moartea principesei Blanche*; *Viața Ceciliei*; *poesii*, etc. (Cf. Godwin, *History of the life and age of C.* 2 t. London, 1803; T. R. Lounbury, *Studies in C.*, his life and writings, 3 t. Lond. 1891.)

Chauci, popor german, care pe la 12 a. Chr. locuia pe ambele părți ale riului Weser.

Chauveau, sos gatit din vin, oue, zahar și suc de lamaie; se servește la aluaturi și ca beutura.

Chaumont en Bassigny, capitala depart. frc. Marne Supérieure, cu 12,796 loc. (1891). Aci s'a încheiat contractul aliaților contra lui Napoleon, 1 Martie 1814.

Chauvin, *Jean*, v. Calviu. *Chauvinismus*, v. Șovinism.

Chizari, v. Cazari.

Cheag se numește stomacul de miel sau de vițel, uscat și conservat, care servește la coagularea (închegarea) repede a laptelui, la separarea cașului dela zer; 1 gr. C. poate coagula 30 litri lapte.

Chebra Kadişa, (*evr.*) asociaţiune relig. ovr. de ajutorare şi înmormântare.

Check, v. Cec.

Chediv, titlul vicereginei din Egipt dela 1867 încoace; cuvântul e persian şi înseamnă stăpân.

Cheer, (*engl.*, pron. şair), urale.

Chef, (*fr.*, pron. şef), cap (v. şi şef). În heraldica se cheama C. partea de sus a unui scut, ca o faşie, care după regula trebuie să aibă $\frac{1}{3}$ din blazon. Poate fi de ori ce culoare şi poate conţine într'însul alte piese heraldice. [O. L.]

Chefal, *Mugil cephalus* Cuv. şi *Mugil Capito* Cuv., pesci din ord. Acanthopteroilor, fam. Mngiidelor. Traiesc în Mediterana, Adriatica şi Marea Neagră. În Marea Neagră sunt foarte numeroşi şi fac migraţiuni regulate, venind vara spre coastele României pentru a-şi depune icrele în lacurile litorale cu apă dulce sau salmastră, anume întra în fiecare an în lacurile Mangalia, Sînt Ghiol, Razim şi Sinoe Liman; în acest din urma se pescuiesc pe fiecare an câte 2—3 milioane kilograme. C. sosesc în totdeauna în bancuri mari, pe cari pescarii le observa dela distanţă. Carnea lor e foarte gustoasă şi se consumă mult proaspeta. Se fac însă şi multe conserve de C., în special mariate şi licrinii (C. afumaţi). Icrele C.-lui se prepară de asemenea şi dau un product foarte apreciat şi scump, numit *Butarg*. Ele se prepară uscându-se ovariele şi fermentându-se, apoi se învelesc în ceară. (Cf. Antipa, *Lacul Razim* şi pescariile sale. Buc., 1894.) [Dr. Gr. Antipa.]

Chefnou, nu francez, care dimpreună cu soţii săi Bagarre şi Liucourt a înfiinţat 1830 în satul Miroslava de lângă Iaşi un pensionat francez. Iaşii erau pe atunci nu centru de cultură franceză, lucru rămas încă de sub domnia greci dela finele secl. XVIII, când găsim o sumă de francezi ca educatori la diferite curţi domneşti şi boieresci. C. a rămas în ţeară şi s'a înrudit cu o sumă de familii moldoveneşti. În institutul dela Miroslava a înveţat carte mai toată tinerimea moldovana pe vremea regulamentului organic. Cum se înveţa şi cum se trăia în acel pension, cetim în prima încercare literară a lui M. Cogălniceanu, *Primul meu amor*., Iaşi, 1842, reprodus apoi în *diarul Evenimentul* din Iaşi în 1895.

Chehala, (*turc.*) intendentul Domnului. *Ch. beiu*, al doilea comandant al ienicerilor. V. Celnic şi Capuchehaia.

Chei, *La* —, cataracte de o frumseţă admirabilă ale râului Bistriţa în Rom., j. Suceava, aflătoare între Bogoliul şi Geamalanul.

Cheia, unalta pentru a deschide sau închide un lăcat. Figurat: punct strategic, care închide o regiune, apoi în ştiinţele naturale o metoda oarecare de determinare. În botanică s. e. voină a determina o planta necunoscută se folosesc chei, prin cari cu ajutorul caracterelor diagnostice se stabileşte pe rând clasa, familia, genul şi în fine specia. Când caracterele diagnostice se bazează pe antiteze de caractere succedane, atunci C. se numeşte *analitică*, când este de a compara o întreaga serie de caractere clasificatorice cu alta sau alte multe, C. se numeşte *sintetică* (comparativă). C. analitice se întrebunţează cu preferinţă când e vorba de a ajunge degrabă la rezultat, acesta însă în considerarea caracterelor artificiale, cuprinsese în astfel de C.,

remâne problematic, câtă vreme nu se consulta spre confirmarea speciei, descripţiuni sau diagnostice, iconografii şi exemplare de herbar.

[A. Pr.]

În muzică s'au numit C. (*lat. Clavis*) priu secl. X tastele orgai, cari aveau funcţiunea unei C., deschidând şi închidând întrarea aerului în tuburile sonore. De aici numele de *clavatură*. În practică se scrian pe aceste taste literele dela A până la G, cari indicau sunetele corespunzătoare. În secl. XI sistemul de notaţiune a fost modificat prin introducerea liniilor portativului şi literele nu se mai puneau decât pentru a indica puncte de plecare pe unele linii; aceste litere, cari hotarau numele notelor puse pe liniile lor şi pe cele vecine lor, se numiau *claves signatae*. Astăzi se mai întrebunţează: *C. lui do*, derivând din litera C şi corespunzând lui do mediu al teorului; s'a întrebunţat pe toate liniile portativului: pe întâia pentru sopran, pe a doua pentru mezzo sopran, pe a treia pentru altist, pe a patra pentru tenor; adî dispăre din ce în ce din muzica vocală, în muzica instrumentală persistând pentru viola şi notele acute ale violoncelului şi ale fagotului. *C. lui sol*, derivând din litera G şi corespunzând lui sol grav al sopranului; se întrebunţează pe linia a doua a portativului, pentru toate vocile şi instrumentele din jumătatea superioară a claviaturii, şi notaţiunea aşa dîsa uniformă, adoptata de unele muzici militare tînde a generalisa întrebunţarea ei chiar pentru instrumentele grave. A fost întrebunţată un timp şi pe linia întâia a portativului. *C. lui fa*, deivând din litera F, şi raportându-se la fa mediu al basului, se întrebunţează de obicei pe linia a patra, pentru vocile şi instrumentele grave. A fost un timp întrebunţată pe linia a treia, şi chiar pe a cincea. Numele de C. se mai da cuielor sau şnururilor, ce servesc a da o mai mare sau mai mica tensiune coardelor sonore, şi instrumentului în forma de T, ce serveşte acordului pentru a întoarce aceste şnururi. [T. C.]

În geologie se numesc C. deschiderile produse în roce dure priu acţiunii mecanice, şi în cari circulă apele unui rîu toreaţial. S. e. Canon din Colorado. Acest Canon este C. cu pereţi abrupti, aproape verticali, ridicându-se până la înălţimi de 1000 şi chiar 1800 metri. (Cf. *Traité de Géologie de Lapparent*, Paris; Gilbert în *Wheeler's Report*, 1875, p. 71.)

C. în mitol. grec. Atena singura scie despre C. chilie, în care fulgerul lui Zeus zace sigilat. În *povest. rom.* se predan unei fete, ori unui făt frumos C. unei curţi cu porunca, ca în atare chilie să nu ître; fata ori fetul frumos deschide şi chilia oprita, în care de regula sînt lucruri minunate, s. e. ochiann, cu care se vedea Doamna Chiraliua, etc. [Atm.]

Cheia, numire topografică în Rom. 1) *Ch.*, munte pe frontieră la stînga Buzenului, în punctul pe unde acest rîu intra în Rom. 2) *Ch.*, culme de munte în j. Vâlcea; poruesce din muntele Breota între riurile Râmnicu şi Olănesci, terminându-se aproape de confluenţa aceloră. 3) *Ch.*, loc isolat în j. Buzeu, com. Tisau; aici în mijlocul munţilor de piatră se ved ruinele unui palat, pe care tradiţia îl atribuie Doamnei Neaga; lângă acele ruine se găsesce o sorginte de apă

minerala, ce conține sulf și fier. 4) *Ch.*, com. în j. Vâlcea, formată din cat. *Ch.* și Gurguiata, cu 804 loc.; are 2 schituri: Ezeru și Bradu, și o biserică. În raionul com. sunt preste 16 izvoare cu apă minerală, până acum neanalizate. În valea lungă și în alte locuri se ved sapatnri, din cari s'a scos aur.

Cheia Teleajenului, manastire de calugari în Rom., j. Prahova, aproape de pasul Bratocea. Biserica actuala s'a zidit la 1835. Manastirea are 47 calugari, toți bețrani și infirmi.

Cheia Turzii, crepătura de stâncă în Trs., cottul Turda-Arieș; strataie șirul de munți din stânga Arieșului. C. are o lungime de circa 15 km.; lățimea variază, în câte un loc e abia de 5—8 m.; pereții de calciu sînt aproape pretutindenea verticali și numai ici-colea acoperiți de tufș. Priu C. curge pareul Petridei. E o frumșeta a naturii.

Cheiat, în Birma greutatea unei bare de argint de 16-556 gr. în valoare de 3-6791 frci.

Cheilitis, inflamația buzelor.

Cheilon, (*Chilon*), unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei. Lui C. i-se atribuie cunoscutele sentințe: »Gnothi seauton« (Nosce te ipsum, cunoaște-te pe tine însuși) și »Meden agan« (Ne quid nimis, nimic nu e prea mult).

Cheiloplastica, formare priu operație a buzei, acoperind astfel o pierdere de substanța.

Cheine-Stokes, fenomenul lui C., fenomen respiratoric; respirația devine periodică mai frecventă și mai profundă, dar iarăși se moderează, pînă ce înceată cu totul; după o pauză oarecare începe din nou fenomenul. Se observă la anumiți morbi de inima, la lesinini sau emoragii cerebrale.

Cheiranthus L., (botan.) gen din fam. Cruciferelor, trib. Arabideelor, cuprinde vr'o 12 specii de plante erbacee sau subfrutescente, acoperite cu peri biparțiți, bisannale sau vivace, răspândite prin regiunile temperate din Europa, Asia, Africa și din America nordică. Dintre speciile acestui gen înseamnă pe C. *Cheiri L.*, foarte mult cultivată priu grădini pentru florile sale odorante, și cunoscută sub numirile românesci de Micsandră, Micșunele ruginite, etc. Prin cultura s'an obținut mai multe variații horticole. [Z. C. P.]

Cheiroptere, mamifere sbrătoare, cu membrele anterioare aliforme, cupriud animalele cunoscute sub denumirea populară de lilic. (v. ac.)

Cheirospasmus, morb de nervi, în urma încredării prea mari, la indiviși, a caror ocupațiune pretinde mișcări mici dar complicate de mîna în special de degete (scriitori, violiniști, pianști, cusătorese, etc.) Consistă în o anomalie a contracțiilor mușchilor respectivi, din care cauză piential este conturbat în exercitarea ocupațiunii sale obișnuite printr'nu fel de înțepuire a mînei, mai des a degetelor în momentul când se pune la lucru.

Chelae, (*lat.*) a patra pereche modificată de membre toracice ale unor crustacei, ca crabul, homarul, etc.

Chelard, *Hyppolyte André Jean Baptiste*, compositor frc., n. 1789 în Paris; pentru opera sa »Macbeth« (textual de Rouget de Lisle), a ajuns conducetorul capelei din München, unde a înscenat opera sa cea mai bună »Die Hermannsschlacht.« † 1861 în Weimar.

Chelicere, prima pereche de falci la arachide; sinonim cu mandibule.

Chelidoniin, substanța chimică, alcaloid, ce se extrage din radacina și frunzele plantei *Chelidonium majus L.*

Chelidonium L., (botan.) gen monotipic din fam. Papaveraceelor, trib. Eupapavereelor, cuprinde plante erbacee ramificate, vivace, ce conțin în interiorul lor un suc galben portocaliu, acru și caustic. Unica specie *Ch. majus L.*, cunoscută de popor sub numirile de Rostopască, Rostopaste, Negelarița, etc., crește în Europa, Asia temperată și în America nordică. Priu părțile noastre crește mai cu sama priu locurile umbroase de pe lângă locuințe, garduri, ruini și stânci. Sacul veninos al acestei plante este întrebuințat la țeara pentru a vindeca negeii, din care cauza se și numesc Negelarița. [Z. C. P.]

Chelie, pleșuvie (v. ac.).

Chelifer cancrioides, v. Cărcel.

Cheliferide, familie de arachide, pseudo-scorpione, cuprinde genul *Chelifer* și *Obisium*; traiesc în mușchi, sub scoarța arborilor, în herbarii și în carțile vechi; se nutresc cu insecte mici.

Chelone L., (botan.) gen de plante erbacee boreal-americeane din fam. Scrofularineelor, trib. Cheloneae, foarte înrudit cu *Penstemon* (v. ac.), de care se disting esențial numai priu semênța aripată. În Europa se cultiva specii de *Ch.*, s. e. *Ch. obliqua L.* ș. a., ca plante decorative rustice. [A. Pr.]

Chelonieni, (*Chelonia*), ordin de reptile cu corpul protegiat de o carapace; cuprinde: broasca țestoasa (v. ac.)

Chelsea, suburbiu al Londrei, pe dreapta Themsei, 96,272 loc. (1891); casa de invaliși (Chelseahospital); orfanotrofiu militar; grădina botanică renumită.

Cheltenham, oraș în cottul engl. Gloucester, 42,914 loc. (1891); izvoare de apă minerală.

Chemarea sf. Duch, rugăciune ori învocatea darului spiritualui sfînt. C. sf. D. se face la sfințirea apei, a olenlui, la chirotonire, după consecrare, iar ca rugăciune se face de regula la începutul rugăciunilor publice, apoi la serbatoarea Rusaliilor.

Chemare în judecată, la Romani și la Francezi, se facea oral, de reclamanți, la domiciliul pîrătului și în prezența martorilor. În urma se facea tot oral, dar priu mijlocirea unui trimis (missus). Acest sistem se întrebuința în vecheime și în Rom., unde se facea priu aproși. Astăzi se face priu portarei. Semnificațiunea se poate preda la persoana, la domiciliu sau, în oarecari împrejurari priu publicitate.

Chemia, v. Chimia.

Chemnitz, oraș în Saxonia, capitanatul Zwickan, lângă riul C., 138,955 loc.; judecatorie, camera de comerț și industrie, școala tehnica și de arhitectura, gimnasiu, gimnasiu real. C. e primul oraș industrial al țerii și al doilea în privința comercială; țesetorii, fabricii de mașine și ciorapi; tipografii, etc.

Chemotactism, (botan.) mișcări chemotactice, chemiotactice. Mișcări de direcțiune exercitate de organismele elementare (Bacterii, Myxomycete, Alge, Infusorii, Protozoare, etc.) și de corpi reproductori mobili (anterozoiși, zoospori, etc.)

sub influența substanțelor chimice, neegal distribuite în mediul încungiuator. Aceste mișcări pot fi de atracțiune (Ch. pozitiv), ori de repulsiune (Ch. negativ), mai accelerate, ori mai încete. Natura substanțelor chimice, ce determină mișcările, e foarte variabilă; așa pentru dirigerea anterozoizilor spre oosfera din arhegonul ferigelor, e acidul malic; oxigenul dirige mișcările microbilor, etc. În genere se poate dice, că substanțele chimice, folositoare organismului influențat, sînt pozitiv chimiotropice, cele vătămătoare (otravuri, antiseptice), negativ Ch., cu toate ca, în unele cazuri, acestea din urmă pot fi și pozitiv Ch. Multe fenomene de viață și de mișcări se explica prin Ch., s. e. atracțiunea spermatozoidului de catra ou spre a-l fecunda; mișcările globulelor albe (fagocyte) din sânge și rolul lor în apărarea contra microbilor și altor cauze de boli; mișcările cu oarecare regula, într'o anumită direcție, a protozoarelor și plantelor inferioare mobile, într'un mediu lichid, etc. În aceste diferite cazuri au experimentat numeroși învețați, ca Pfeffer, Verworn, Engelmann, Metschnikoff, etc. Explicarea fenomenelor și cauzelor intîme nu se scie bine; se crede ca ar fi datorite reacțiilor chimice dintre organism și substanța activă, de unde ar proveni forțe centrifuge sau centripete, adeca de repulsiune sau de atracțiune, spre centrul de difuziune al substanței chimice. [S. Șt. R.]

Chemulpo, cel mai însemnat dintre cele trei porturi convenționale din Corea, pe țărmul vestic; este portul capitalei Sŭl. Se împarte în cartierul indigen, iaponez, chinez și al străinilor.

Chénier, *Iosif Maria*, poet frc., n. 28 Apr. 1764 în Constantinopole, membru al clubului iacobinilor și al adunărilor legislative pîna în 1804. La propunerea lui s'a hotărît înființarea școalelor populare. Dela 1803 inspector general al instrucțiunii. † 10 Ian. 1811. C. e cel mai de frunte autor dramatic pe timpul revoluțiunii frc., al carei spirit se restrînge în toate produsele sale literare. Tragedii: »Charles IX (1789), Jean Calas, ou l'école des juges (1792), Caius Gracchus (1793), Fénelon (1793), Timoléon (1795), Philippe II, Tibère (1819). A mai scris epistole, poezii satirice și ode. »Chant du départ» e tot așa de cunoscuta ca Marseillaise. (Cf. Labitte, M. I. C. în »Revue de deux Mondes», Ian. 1844.)

Chénille, (frc. = omida), un fel de panglicuțe țesute din matasa sau ața; seamăna cu omida.

Chenopodiaceae, (botan.) familie de plante dicotyledonate erbacee, anuale sau perene, uneori arbuști. Se cunosc vr'o 520 specii, răspândite pe toată suprafața globului, unele cresc pe malurile marilor și ale lacurilor, altele prin locuri inculte și cultivate, pe lînga locuințele oamenilor, cele mai multe prin regiunile temperate și foarte puține prin regiunile reci și tropicale. Această vastă familie se divide în următoarele 12 triburi: *Chenopodiaceae*, *Atripliceae*, *Champhorosmeae*, *Covispermeae*, *Polycnemeae*, *Chenoleae*, *Salicorniaceae*, *Suaedeae*, *Salsoleae*, *Sarcobataideae*, *Eubaselleae*, *Boussingaultiæae*. [Z. C. P.]

Chenopodium L., (botan.) gen din fam. Chenopodiaceelor, trib. Chenopodiaceor., cuprinde plante erbacee, uneori lennoase la baza, anuale sau perenale. Se cunosc vr'o 50 specii, ce cresc prin

regiunile temperate ale globului și foarte rar și prin regiunile tropicale. Dintre numeroasele specii, ce se afla în părțile noastre menționam următoarele: *C. hybridum* L., numit vulgar Talpa gîscei, *Buruiana* de bubă rea. *C. urticum* L., *C. murale* L., vulgar Frunza de potca, *C. Vulvaria* L., *C. Botrys* L. numit Tamăiță, etc. Fructele de *C. ambrosioides* L. din Mexico sînt întrebuițate ca antihelmintice. Infusiunea de *C. Botrys* L. se întrebuițează contra tusei catarale, contra astmei și ca antihelmintic. Frunzele de *C. Bonus Henricus* L. se manîncă ca și spanacul, iar *C. Vulvaria* L., care are un miros urît, se întrebuițează contra boalelor nervoase și mai cu sanna contra isteriei. [Z. C. P.]

Chenotaf, v. Cenotaf.

Chéops, (la egipteni Khufu, mai târziu Sufu), rege egiptean din dinastia IV, a. Chr., cam pe la 2709. Despre domnia lui se scie că a luptat contra Beduinilor din peninsula Sina. Piramida lui C. de lînga Gizeh original a fost de 146'5 m. (ași 137 m.), baza 233 m. (ași 227 m.) lata, prin urmare cea mai mare zidire a lumii, construită din circa 2.300.000 pietri cioplite. În așa numita camera regala se poate vedea coșciugul lui C., cioplit din granit roșu, fara coperemînt și fara inscripție. Piramida e situată în mijlocul unui oraș-cimiter, unde se îngropau frunțașii din epoca lui C. Dintre cele trei piramide mai mici, cladite spre est dela piramida lui C., dupa Herodot una este a ficei lui C. [T. F.]

Chepheus, dupa mitol. grc. rege al Aethiopiei, barbatul Cassiopeiei și tatal Andromedei.

Chèque, v. Cec.

Cher, afluent navigabil pe dreapta rîului Loire; isvorește în munții Auvergne; 320 km. lung. Dupa acest rîu s'a numit *Departamentul C.*, 7302 km², cu 359,276 loc. (1891), capitala Bourges.

Cherbourg, capitala unui arondisment frc. în depart. Manche, 38,540 loc. (1891); port fortificat, cel mai tare port militar al Franței, cu 3 basini mari, început de Napoleon 1803—13, terminat 1858. Arsenal, docuri mari; port comercial.

Cherbuliez, 1) *C., Antoine Elisée*, publicist frc., n. 1797; 1826 prof. al dreptului în Geneva, 1853 docent la academia din Lausanne, pe urma prof. de econ. polit. la politehnicul din Zürich; † 1869. Scr. princ.: »Précis de la science économique», 1862, 2 vol. 2) *C., Victor*, nepotul lui A., n. 1829 în Geneva, mai dela 1864 în Paris. Scriitor productiv, a publicat opere politice, de ist. artelor și romane. 1881 membru al Academiiei.

Cherechiu, (magh. *Kerek*), com. mica în Ung., cott. Arad. Apare în documentele publice la 1326. Are 365 case, cu 1844 loc., (1661 Români gr.-or.) Teritorul e de 5438 jug. cat., tot arator, produce cereale foarte bune de tot soiul; industrie de casa, pomarit, stuparit, prasire de cai, vite cornute, oi și porci. [†]

Chereluș, (magh. *Kerülös*), com. mare în Ung., cott. Arad. În analele publice apare la 1334. Are 410 case cu 2621 loc., (2584 Rom. gr.-cat.) Teritorul: 7516 jug. cat., pamînt arator; produce tot felul de cereale; industrie de casă, pomarit, matasarit, prasire de vite cornute, oi și porci. [†]

Cheresîg, (magh. *Körösszeg*), com. mare în Ung., cott. Bihor. În analele vechi apare 1323

ca opid cu fortareața. Are 201 case cu 998 loc. (939 Rom.) Teritoriul: 3601 jug. cat., pământ arator, foarte fructifer; industrie de casa, stuparit, prasire de cai, vite cornute, oi și porci. Ladislau IV, regele Ungariei, aici a fost ucis de catra Cumani la 10 Iulie 1290. [†]

Cherestea, v. Lemn.

Cherhana, locul de deposit al instrumentelor de pescuit, cât și locul unde se aduce peșele dela balta pentru a fi împachetat pentru expediție la piața sau pentru a fi taiat și pus la sarat. O C. consta cel puțin din 2 camere cu pereți groși izolatori de caldura, adeseori de stof; în una se fac saratoriile, iar în alta se taie și se spala peșele. Toata delta Dunarii și coasta Marii Negre e plină de asemenea C., din cari uuele foarte sistematice, ca s. e. la sf. Gheorghe, iar altele foarte primitive. (v. Dunare — Pescarii.)

[Antipa.]

Cheri, (magh. *Kurtakér*), com. mică în Ung., cott. Arad, situata pe țărmarii râului Almaș. În actele publice apare la 1332. Are 388 case cu 1897 loc., (1848 Rom. gr.-or.) Teritoriul: 4486 jug. cat. arator, produce tot soiul de cereale bune; industrie de casa, vii, (vinul roșu dela C. are bun renume); pomarit, stuparit, prăsire de cai, vite cornute și porci. [†]

Chermes, insect înrudit cu phyloxera, faniil. Aphidelor, ord. Hemipterelor.

Cherokei, popor indiau în America de nord, aparține grupei Appalachilor; dela 1838 restrinși pe teritoriul indian. C. sânt cei mai cultivați dintre indiaui nord-americani, au regim și legi, școale, scriere proprie, tipografiai, industrie și comerciu.

Cherso, insula în sinul Quarnero (Istria), 330 km². cu 8280 loc., capitala C. 4725 loc., oraș cu port.

Cherson, guvernament rusesc lângă Marea Neagra, 71,284 km². și 2.137,836 loc. (1886); șes întins în parte cu stepe; oierit înfloritor.

Capitala C., la gura Niprului, are 63,811 loc.; cetate întarita, port, șantier; orașul a fost fundat 1778 de Potenikiu cu menirea să fie capitala Rusiei sudice.

Chersonesos, (grec.) peninsulă. *C. thracica*, peninsula thracica, lângă Dardanele, acum penins. Gallipoli; *C. taurica*, penins. taurică, acum Crimea; *C. cimbrica*, Jütlanda cu Schleswig-ul.

Cherubini, *Luigi*, compositor ital., n. 1760 în Florența, † 1842 în Paris; unul din cei mai faimoși contrapunctiști moderni, fost director al Conservatorului din Paris, unde se stabilește în 1786. Studiile musicale și le-a facut între alții cu Sarti la Bologna. A scris foarte mult și totul e remarcabil prin inteligența profundă a contrapunctului și severitatea stilului. În musica lui bisericească e celebra cu drept cuvânt »la Messe du Sacre», scrisa pentru încoronarea lui Napoleon. Iutre opere cele mai însemnate sânt: *Les Deux Journeés*, *Faniska*, *Medea*, *Lodoiska* și *Anacreou*. Ca prof. de compoziție la Conservator, a lasat un *Curs de Contrapunct și Fuga* și între elevii lui numera pe Zimmermann, Auber și Halevy. [T. C.]

Cherusci, cel mai vestit popor al Germaniei antice, amintit mai întâiu la Căsar. La început C. traiau în bune relațiuni cu Romani, mai târziu însa sdrobiind legiunile lui Varus în padurea teuturgica, s'au pus în fruntea triburilor germane și au format așa numita *alianță cheruscă*.

Desbinarile interioare i-au slabit; batuți prin Chatti și Longobarți deja dela secl. IV dispar din istorie. [T. F.]

Cheruvic, cântarea solemnă dela liturgie, în care preotul și credincioșii, cu ocașiunea aducerii sf. daruri, marturisesc, ca în chipul Cheruvimilor aduc lui Dumneșeu cântare înțreit sfânta.

Cheruvimi, (singular cherub.; grec. înseamnă tare, tiner), dupa Archangeli clasa superioara în ceata îngerilor; după visiunea profetului Ezechiel și a sf. Ioan, C. încungiuă tronul lui Dumneșeu, preamarind puterea majestații divine. În testamentul vechiu C. se amintesc ca pazitorii raiului. În cortul legii vechi, mai apoi în sfânta sfințelor din biserica Ierusalimului, erau pniși doi C., cari acopereau chivotul legii noue. În visiunea lui Ezechiel, C. au figura de om, capul iusa, afara de fața omenească, mai are și fața unui leu, taur și vultur (chipul Evangeliștilor) cu ochi nemnumerați și cu 4 aripi, iar în visiunea sf. Ioan (în Apocalips) tot figurei deosebite, acoperite cu ochi și cu șese aripi.

Cherville, *Gaspard-Georges, Marquis de*, literat frc., n. 11 Dec. 1821 la Chartres, mai întâiu colaborator al lui Alexandru Dumneșeu, tatal, cu care a scris o lunga serie de romane. Mai târziu scris și singur mai ales opere de cynegetică, de viață câmpenească și educație a poporului. Scrieri principale: *Histoire d'un trop bon chien*; *Pauvres bêtes et pauvres geus*; *L'histoire uaturelle en action*; *Contes de chasse et de pêche*; *Les bêtes en robe de chambre*; *Les oiseaux de chasse*; *Le gibier plume*; *Les mois aux champs*; *Au village*; *Les chieus et les chats*, etc.

Chesa, (magh. *Kishaza*), com. mica în Ung., cott. Bilhor, în valea Crișului repede. Are 310 case cu 1453 loc., (1336 Rom.) Teritoriul: 2843 jug. cat., pământ arator; industrie de casa, pomarit, stuparit, prasire de vite cornute și porci. [†]

Chesapeake, (pron. cessepice), sin de mare pe coastele estice ale Americi de nord, statul Virginia; 320 km. lung; în C. se varsa riurile: Susquehannah, Potomac și James. Pe lângă acest sin sânt așezate orașele: Norfolk, Washington și Baltimore.

Chesarie, 1) *C., episcop de Rîmnice*, barbat binemeritat de literatura. C. era ucenic al mitropolitului Grigorie II, cu care lucrase la traducerea multor cărți, de oarece cunosea bine limba elina; la aceasta ocupațiune avea de coleg și pe viitorul mitropolit Filaret II. Dupa ce C. fù hirotonit episcop în 1773, el se oferì, împreună cu Cosma, episcop de Buzeu, de a tipari cu cheltuiala lor mineele traduse de Grigorie. Reorganisă deci tipografia dela Rîmnice, și începù publicarea acestei opere voluminoase. Meritul seu principal însa constă în prefața redactata de dînsul la fiecare volum al lunei. Acolo el explica însemnarea lunilor dupa noțiuni istorice și mitologice; vorbește despre datinele romane remase la Români; ba se avânta chiar în narațiuni istorice, vorbind despre desvoltarea cultului dela apostoli încoace, reproducând evenimentele biblice din ambele testamenturi, dar mai vèrtos tractând istoria poporului seu cu multă vioiciune și iubire de patrie. Astfel în mineiul din Ianuarie descrie originea Românilor, iar în cel din Novembre trece sub

ochire repede toata istoria română, pe care o împarte în patru perioade: 1) cea ante-romana; 2) epoca resboaielor până la Negru-Voda; 3) a zidirii manastirilor până la Mateiu Basarab; 4) a talmacirii cărților până în zilele sale. El nu putu termina publicarea mineelor, caci muri subit la 9 Ian. 1780. Filaret a continuat lucrarea dela Aprilie până la Septembrie, completând astfel numarul celor 12 minee. (Cf. Xenopol, Ist. Rom. V, 731—32; Melchisedec, Schițe biogr. as. lui Filaret II. Roman, 1886.) [—]

2) *C.* (*Constantin Căpătînd*), episcop de Buzeu dela 1825—1846; n. 1784 în Bucuresci, unde se și cualifică mai ales în limba și lit. elina; tot aici deschise o școala privată; epp. Iosif al Argeșului îl introduce în viața monachala și îl facu diacon, apoi preot curator al metohului Antim din Bucuresci; mitropolitul Grigorie îl numi econom al Mitropoliei și în sfârșit Grigorie Ghica îi încredință la 1825 episcopia Buzeuului. C. desvoltă o activitate din cele mai binecuvântate în eparchia sa; restaură episcopia și o încungură cu marețe palate și grădini așa, ca deveni cea dintâiu în țeară; construi palatul seminarului și un altul pentru tipografie; ridică din temelii o mulțime de biserici, reactivă tipografia, din care ieșira scrieri numeroase; înființă o școala naționala în Buzeu și apoi seminarul, o școala de musică bisericească, din care ieșira mulți cântareți ca cei dintâiu ai țerii, și în sfârșit o școala de pictură, pentru a introduce și în pictura bisericească un nou stil original și românesc în locul picturii bizantine, decađute cu totul. † 30 Nov. 1846. (Cf. B. Iorgulescu, Dict. geogr. al j.-lui Buzeu, 1892.) [nt.]

Cheshire, comitat lângă țărmurul vestic al Engliterei, 2659 km², cu 730,052 loc.; economie de vite, (brânza de C. sau Chester), ocne de sare; fabricațune de bambăcării.

Cheson, v. Chezoane.

Chester, 1) *C.*, oraș în vestul Engliterei, 37,105 loc. (1891); catedrala, episcop protestant; 8 țărguri de brânza; până la 1888 aparținea cottoului Cheshire; 2) *C.*, oraș în Pennsylvania (America de nord), lângă Delaware, 20,226 loc., șantier.

Chesterfield, oraș în Derbyshire (Engliterea), cu 13,242 loc. (1891); industrie de matasa și bambac; mine de carbuni de piatra, de fier și plumb. În »St. Trinity Church» e îngropat George Stephenson. — *Canalul C.*, 74 km. lung, duce dela orașul C. la Trent.

C., *însule*, grupa de insule în Oceanul Pacific, spre vest dela capul nordic al Caledoniei noue, 0·8 km², bogate în guano; dela 1879 ale Francezilor.

Cheu, (fr. *Quai*), construcțune ridicată dealungul unui curs de apa pentru a împiedeca inundațunile, a permite vaselor să acosteze la dînsul pentru a efectua descarcarea marfurilor și debarcarea pasagerilor; servind astfel pentru depositarea marfurilor și facilitarea circulațunii în port. C. se fac de lemn sau de piatra. **Cheagiu**, taxa pentru cheul dintr'un port, dreptul de port.

Chevalier, *Michel*, distins economist frc., n. 13 Ian. 1806, † 28 Nov. 1879; 1840 prof. de economie pol. la Collège de France, 1841 inginer sup. montanistic; ales 1845 în parlament

se aretă aderent al comercinlui liber, 1860 senator. Impreuna cu Cobden conlucră la tratatul de comertiu între Anglia și Francia.

Chevauxlegers, clasa inferioara a luptatorilor calari din evul mediu, aveau cai mici și de puțina valoare și erau armați ușor. (V. art. Cavaleria.)

Cheve, (*Keve*, *Keve*, astași Cubin, în Banat, cott. Timiș), se pomenesce ca întaritura încă în secl. VII, pe când stapăniau Bulgarii asupra malurilor dunarene. În C. a cautat Glad, principele Timișanei, apărare contra atacului lui Cadușa Zoard și Boita, beliducii lui Arpad (896); Maghiarii însă au darimat porțile cetății și Glad dupa trei zile a fost silit sa închine cetatea; însă a ramas și mai departe în posesia cetății. Dupa ce Ahtum a fost învins prin Cianad și acesta a ocupat locul de comite (ban) al teritorului timișan, la începutul secl. XI s'a format și *comitatul C.* Ludovic I, regele Ungariei, prin ordinul seu din 25 Iulie 1360, alunga preoții de ritul grecesc din C., îi da preste hotare și în locul lor aduce popi catolici din Dalmația. Regele Sigismund la 1432 formeaza separat teritor de apărare între Dunare și Timiș (Temeskuz) până la Severn, pe care Români, Slavii, ș. a. cu banderile lor și comitatul C., Cianad, Timiș, Torontal și Caras aveau să-l scuteasca. Sub Matia Corvin, la 1459, s'a întemplat o imigrare de Sërbi sub conducerea lui Stefan Brancovici, Ioan Gregorievici și Paul Birini și coloniștii aceștia au fost așezați în C., Timiș și Horom (Palanca). Paul Chinez la 1482 întaresce cetatea C. cu palisade; pe la 1500 însă aceasta întaritura era ruinata și nu mai avea nici o importanța strategica. Când a încetat comitatul C. nu se scie pozitiv, probabil ca odata cu catastrofa dela Mohaci (1526). (V. Banat.) [E. Tr.]

Cheviot, (pron. ceviöt), fel de postav fin și peros; se fabrică mai ales în Anglia și Scoția.

Chevreul, *Eugen*, chimist, n. 1786 în Angers, 1824 director al vapsitoriei reg. de gobelinuri, 1830—79 prof. în Paris unde † 1889; binemeritat pe terenul chimiei colorilor și grasimilor. Scr. princ.: *Recherches chimiques sur les corps gras*; »*Histoire des connaissances chimiques, etc.*

Chevron, (*franc.*) tresă, galoane; pantlicile ce le poartă militarii pe mâneci spre o deosebi gradurile.

Chevzuri, popor caucasic, în guv. rus. Tiflis; vr'o 7000 suf., vorbesc limba georgica în dialect vechiu. Sînt creștini, iubitori de arme. Se ocupa cu prasirea vitelor și stuparitul.

Cheyne, v. Cheine.

Chezdi-Oșorheiu, oraș cu magistrat regulat în Trans., cott. Treiscaunelor, cu 4700 loc. Secui; tribunal, judecătorie cercuala, notariat public, perceptorat, gimnasiu infer. cat.; industrie de olarit și mobile, fabrici de spirt și bere; comertiu viu.

Chezoane, (*franc. Caissons*), camere de lucru la fundațuni cu aer comprimat. Pentru executarea sapăturilor la fundațuni sub apă, când aceste urmează sa atinga adâncimi mai mari, se întrebunțeaza nisce camere cilindrice de fier, țise camere de lucru sau C., cari au în plan forma temeliei ce urmeaza a se executa, au o înalțime de vr'o 2·10 m., n'au fund (pardoseala), pereții și tavanul lor sînt compuse din tabla de fier de o grosime variabila între 5 și

10 mm., cu îmbinările perfect etaușe și sprijinite prin console și putre tot de fier, și în care suflându-se printr'o pompa aerul comprimat, apa vine împinsa afara, și lucratorii pot face sapa-turile necesare. Intrarea și ieșirea din C. se face prin coșuri, cari se termină cu un aparat, numit camera de echilibriu, care are mai multe porți și anticamere ce se pot pune, prin robinete speciale, în comunicație, după necesitate, cu aerul exterior sau cu aerul comprimat din interior, și cari servesc la intrarea și ieșirea lucrătorilor, la descarcarea în exterior a materialelor escavate, și pentru trecerea în C., la sfârșitul lucrării, a betonului, ce urmează sa o umple. Prin saparea în C. acesta se scoboara în pământ, iar pe deasupra tavanului lui zidarii ridică zidaria, care viue menținută în totdeauna la o înalțime mai mare decât nivelul apei. Oprindu-se fundațiunea pentru ca a atins de pământul sanatos, și umplându-se C. cu beton, se demontează coșul și camera de echilibriu, completându-se apoi zidaria pilei după planurile proiectului. Prin fundațiunile cu aerul comprimat nu se pot atinge adâncimi mai mari decât 35 m. socotite dela nivelul apei exterioare, pentru ca e primejdia pentru viața lucrătorilor, când se depășește presiunea de 3 atui. $\frac{1}{2}$ cât e necesar pentru a împinge afașa din C. o coloana de apa de 35 m. În România s'au executat fundațiuni cu C. la podurile preste Dunare și Borcea.

Chezoanele de muniții sînt cutii metalice, așezate în număr de două (una la ante-tren și alta la arier-tren) pe un car cu 4 roate. Forma și dimensiunile lor variază după cum sînt destinate a transporta muniții de infanterie sau de artilerie.

Chézy, *Helmine Christiane de*, n. de Klencke. scriitoare germ., n. 1783 în Berlin, casatorita scurt timp cu orientalistul franc. C. † 1856 în Geneva. A scris textul la Euryanthe alui Weber.

Chiabrera, *Gabriel*, poet ital. n. 1552 la Savona, † 1637; se distinge mai ales ca liric, și fû supranumit *Pindar al Italiei*. Mai scrise și tragedii, comedii și poeme epice.

Chiag, v. Cheag.

Chiajna, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată la vest de București în departare de 9 km., lînga riul Dâmbovița, formată din satele C., Dudu, Giulesci și Rudeui; cu 2313 loc. în mare majoritate Bulgari. În com. sînt 4 biserici (în fiecare sat câte una) și 2 școli mixte. C., satul de reședință, uumera singur 1138 loc.

Chiajna, numele fortului nr. XVIII al cetății București, situat spre nord-vestul orașului, între fort. Chitila nr. I și Domnesci nr. XVII, și între bateriile 18—1 și 17—18. Acest fort este de a 3-a marmie.

C. Doamna, v. Kiajna.

Chiamata, (*ital.*) chiemarea actorilor pe scena; în arta de scrina: a gol mîscat pentru a seduce pe adversar la o lovitura neprecugetata.

Chiana, afluent al Tibrului, în Italia de mijloc; valea C.-ei a fost baltoasa, 1789—1816 s'a caualisat așa, ca apa se scurge parte în Tibru, parte în Arno; de atunci e fructifera.

Chiapas, stat în Mexico, 55,316 km². și 241,404 loc. (1890); capitala San Cristobal (Ciudad de las Casas). În C. sînt multe paduri seculare.

Chiari, oraș în prov. ital. Brescia, 5999 loc., cultura de matasa. Aci a batut prințul Eugen

2 Sept. 1701 armata franceză-spaniola, comandata de Villeroi.

Chiaroscuro, termen de pictură, imitația efectelor luminii, care pune în evidența punctele, asupra carora cade, și lasă în întunecare pe celelalte; predominarea părților întunecoase și prin contrast efectul cu atât mai pronunțat al celor luminoase. Pictorii cei mai cunoscuți în acest gen: primitivii Baldung Grien, Matthias Grünewald, apoi celebrii Corregio și Rembrandt.

Chiasmus, (*grec.*) figură stilistică; consistă în orînduirea părților propozițiunii în forma încruciașată după litera X sau șema a b b a.

Chiastolita, mineral, v. Andalusita.

Chibele, (*Kybele*), o deitate din Phrygia; la Greci se identifică cu Rhea, sora lui Chronos, la Romani se numește Magna Mater; s'a venerat ca zina a pământului și fructuosității; cultul ei a fost de caracter orgiastic. [Atm.]

Chibrite, bețișoare impregnate la un capet cu materii inflamabile, cari se aprind prin frecare. C. sînt o invențiune foarte recenta. Dela 1823 pîna la 1832 s'au încercat pentru prima data diferite compozițiuni chimice, cari aveau de scop a înlocui vechile briquete (amnare). La 1831 St. Römer din Viena isbuti pentru prima data sa produca în cantități mari (un lucrator putea face pîna la 400,000 de bețe pe zi) bețișoare de Pinus austriaca, impregnate la un capataiu cu substanțe chimice, cari îndeplineau bine scopul cautat, de a procura cu înlesnire foc. La 1833 St. Römer și I. Preschel înființara prima fabrica mare de C. de pasta cu fosfor și chlorat. Înainte de invențiunea lui Römer se respândisera în Europa nise C. cu pucioasa, cari aveau inconvenientul de a produce un fum vătămator de acid sulfuros. Un german din Francfurt, Böttger, aduse în urma multe perfecțiuni noiei fabricațiuni. În Francaia industria C.-lor se întruduse de abia pe la 1847; în Anglia cam tot atunci. Acum Viena, Sicilia, Norvegia și Iaponia sînt centre importante pentru aceasta industrie. Fosforul alb, care e baza celor mai multe varietăți de C., produce o boala teribila la lucratori, necrosa (v. ac.) De aici s'a propus înlocuirea lui cu fosforul roșu, ceva mai scump, dar inofensiv, s'au gasit și formule numeroase de paste ignifere fara fosfor. Principalele operațiuni ale fabricațiunii C.-lor sînt: prepararea bețișoarelor, aceasta se face în fabrici speciale, impregnarea lor cu parafina sau ori ce substanța grasă, pentru ca sa se aprinda ușor, prepararea pastei, care se colorează și se amesteca cu guma, fixarea ei, așezarea C.-lor în cutii de carton sau de lemu subțire. În Francaia (1872) și Rom. (Iul. 1886), C. au fost declarate monopol al statului. După oarecari încercari anterioare, facute în proporții mici, industria C. în România a fost întemeiată în 1879 de o societate formata de Dum. Ghica, Iorgu Cantacuzinu, Grig. Cantacuziu, V. și C. Boerescu, G. Filipescu, Gr. Alexandrescu, Gh. Vernescu, Simeou Mihailescu și Dr. Davila, care cumpără fabrica francesului Gobart dela Filaret (Bucuresci). La 1880 intrara și Gr. Turburi și M. Posner, cari adaugara 150,000 lei la capitalul central de 200,000 lei. În August 1880 fabrica era în stare de a fabrica pîna la 10 mil. de C. pe zi. Firma Fürth din Viena îi faci însa o concurență nimicitoare, vîndînd cu paguba pentru a-și pastra tirgul. În

1881 fabrica fu arădată, iar în Iulie 1886 începând funcționa monopolul. Statul cumpăra această fabrică, precum și una mai mică, înființată la Iași de S. Goldenthal. Causa insuccesului înființătorilor a fost lipsa de protecțiune, din cauza că nu se puteau schimba taxele vamale înainte de expirarea convențiunii de comerț cu Austria. În lunile Iulie 1886 până Martie 1887 statul a vândut de 1.034,632 lei, în anul fiscal următor 1887—88 de 2.010.715. Acum vânzarea e de 48—50 mil. de C. cu o valoare de 2.600,000 până la 2.800,000 lei. Vânzarea se face de către agenții și debitanții Regiei monopolurilor. Calitățile puse în vânzare sunt: cutii de 5 bani, 15 b., C. de ceară cu 15 b., C. bengale de 20 bani și amorfe de 5 b. Numai primele două reprezintă sume mari, celelalte se cer foarte puțin. În anii din urmă s'a înființat în județul Neamțu o fabrică de bețe de C., pasta și mașinele se aduc din strainătate.

Chic, (fr. pron. șic.), o expresiune eminentă parisană. Atât cuvântul, cât și lucrul pe care-l desemnează sunt «articol de Paris», căci adevăratul C. nu se găsește decât în această capitală a lumii. C. e un ce pitoresc, cochet, încântător și nou în același timp. Prin C. se mai desemnează și bunul gust suprem. C. se improvizează, nu se învață. În această privință se deosebește de eleganța sau de distincțiune, cari se pot însuși.

Chica, coada, perul sau pletele care atrăna pe ceafa. Perul împletit se numește coada. Țeranii poartă C. Femeile poartă coade împletite.

Chica, (span., pron. cișă), se numește în America sudică o beură spirțuoasă, ce se fabrică din cucuruz.

Chicago, oraș în Illinois (Statele-Unite din America de nord), situat la gura râului C., la Țerurul sudic al lacului Michigan. C. e cel mai mare și mai important oraș american într-o celo situat spre vest dela Alleghany. În privința populațiunii, C. arată o creștere uimătoare, unica chiar și în Statele-Unite: la 1848 C. avea 20,023 loc., la 1870 peste 300,000, la 1890 1.208,669, între cari 4350 Români, iar 1894 avea 1.567,727 loc. În privința naționalității locuitorilor C. are un caracter cosmopolit, locuitorii lui aparținând aproape tuturor națiunilor. Orașul ocupă un teritoriu de 480 km², și e încungururat cu parcuri, cari sunt legate între olaltă prin bulevarde. Stradele și bulevardele au pe de margini plantațiuni. Lângă lacul Michigan se afla parcul Jackson, locul expoziției universale din 1893. În timpul din urmă au început a se zidi în C. case cu 10—22 etaje, cu întocmiri ca în hoteluri. Intre edificile publice sunt vr'o 315 biserici și numeroase case de rugăciuni; edificiile profane se disting mai mult prin marimea resp. înălțimea lor, decât prin frumuseța arhitectonică, (Court House, City Hall, palatul Rookery, Temperence Temple, etc.) Parcurile sunt împodobite cu monumente ca: statua equestră a generalului Grant în parcul Lincoln, la intrarea acestui parc e un monument al lui Lincoln, apoi statua lui Schiller, a pionierului Robert cav. de Lassalle, a lui Linné, etc. În parcul Lincoln se afla și o fântână electrică, din care sare apa la înălțime de 25 m. în diferite raze luminate în diverse culori. Hotelurile numeroase sunt întocmite după diferite sisteme, toate însă cu mult confort, unele din ele au

până la 800 chilii pentru oaspeți. *Administrația* orașului o conduce un primar (Mayor), cu un senat de 68 membri, aleși de către cetățenii celor 34 districte pe câte 2 ani. Venitele orașului în 1890 au fost 18'5 mil. dolari. În privința *instrucțiunii* în C. domnește sistemul școlilor libere publice, cari sunt de 3 categorii: Primary School și Grammar School pregătesc pentru viața cetățenească, »High School» pentru universitate. Afara de acestea în C. mai sunt așa numite școale de seară, școale pentru lucrul de mână, etc. C. are 225 edificii școlare proprii și 77 închiriate. În 1890 școalele publice au fost cercetate de 135,551 școlari. Afara de acestea în C. sunt numeroase școale private cu preste 65,000 elevi. Învățământul superior e reprezentat prin o universitate, deschisă la 1892, numeroase academii și școale superioare, seminarii, colegii și alte institute. Biblioteca publică a orașului cu aproape 200,000 tomuri. C. e bogat în societăți, reuniuni și cluburi, ce urmăresc aproape exclusiv scopuri culturale. În C. sunt 24 teatre, nici unul însă nu se distinge prin frumuseța arhitectonică. *Țiaristica* a luat în C. un avânt uimitor; aci apar 24 ziare de Ți. 260 foi săptămânale, 192 reviste lunare, etc. — *Industria și comerțul*. În privința comerțului cu vite și bucate C. ocupă puținul loc nu numai între orașele Statelor-Unite, ci în întreaga lume. Cel mai mare stabiliment și abatoriu e »Union Stock Yards» în partea sud-vestică a orașului, cuprinzând un areal de 162 hectare; e întocmit pentru a pute adăposti 50,000 vite, 200,000 porci, 30,000 oi și 4000 cai pe fiecare Ți. Animalele le aduc numeroase trenuri; abatoriile acestui stabiliment se disting prin curățenia și iuțimea cu care se savârșește lucrul, (pe Ți se taie s. e. 30—60 mii de porci); carnea se vinde proaspeta și se fac diverse conserve; stabilimentul, 52 firme, ocupă 24,809 lucratori, singura firmă Swift & Co primesc pe Ți în calcul mediu câte 125 vagoane cu vite. Comerțul cu cerealele încă e foarte viu, pentru încărcarea cerealelor sunt 26 Grain-Elevators cu o capacitate de 30 milioane bushel (la 35'2 litri); articlii mai importanți ai comerțului sunt: bucate, faina, carniuri, unsoare, piei, lemne, etc., apoi produsele industriei de fier și oțel, mașine, mobile, cuptoare, vagoane, vestminte, piele, țigari, etc. Starea industriei în 1895 a fost: 3488 stabilimente cu 170,255 lucratori, capital de 257.825,000 dolari, au produs marfa în valoare de 529.005,000 dolari; plata tuturor lucrătorilor 89.650,000 dolari. Exportul marfurilor indigene în 1891 a fost de 1.844.392,840 dolari, comerțul de transit 57.497,917 dolari, importul 844.916,196 dolari. În C. se afla 80 banci cu capital de circulație de 4456'88 milioane dol.; cea mai mare bancă e »First National Bank» cu capital de 6 mil. dol. și depozite de 17 mil. dol. Consulate au în C.: Argentina, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Elveția, Englitera, Franța, Germania, Italia, Mexico, Paraguay, Svedia și Norvegia, Spania, Turcia și Venezuela. — *Comunicațiunea*. În C. se concentrează 35 linii de cai ferate, pe cari sosesc Țilnic 940 trenuri; gari mari sunt 8. Comunicația în interiorul orașului se face cu trenuri, trenuri electrice, tramvay, omnibus, etc. În portul dela C. au intrat 10,294 navi; pe canalul Illinois și Michigan comunică vapoare; din

rîul C. se face un canal către bazinele rîului Mississippi. Posta a avut 3.693,877 dol. venit (1891).

Istoria. Prima locuința de albi a fost fortul Dearborn, ridicat de regim ca punct extrem în contra Indianilor la 1804; 1818 erau 4 coloniști pe locul orașului de azi; 1829 se organizează colonia ca sat; saparea canalului Illinois și Michigan atrase mulți coloniști așa că 1837 fu declarat oraș și luă apoi o dezvoltare nimitoare, dar nu incendiul grozav nimiciri orașul total 1871; într'un an însuș se rezidi de nou și palatele înalte serariau ca din pământ, ceea ce produse o mare criza 1873, ale carei urmări se simțira până prin anii optzeci. În cele două decenii din urma orașul luă avânt non și se dezvoltă la mărirea și importanța de azi.

Expoziția universală, deschisă în C. la 1 Mai 1893 și închisă la finea lunii Octombrie aceleiași an, a fost una din cele mai mari expoziții ale lumii; aspectul întregii expoziții și dimensiunile uriașe ale ei facea impresiune impunătoare; poziția și arhitectura edificiilor expoziției, apa și parcurile prezentau o armonie admirabilă. Edificiile au fost făcute de diferiți arhitecți în stilul italian renaissance. Plauul întregii expoziții l-a făcut arhitectul Burnam din C.; zidurile expoziției au costat 18.322,622 dol., alte cheltuieli vr'o 8 mil. dol., venitele expoziției au fost de 28.151,165 dol. La expoziția aceasta s'au areat produsele muncii omenesci aproape din toate părțile lumii. Expoziția a fost aranjată în memoria lui Columbus și a fost cercetată de 21.463,256 persoane.

Chicherița, insect, v. *Melophagus ovinus* și *Hippobosca equina*.

Chichimeci, (pron. Cici —), trib înrudit cu Aztecii în vechiul Mexic. (Cf. W. H. Prescott, *Istoria Cuceririi Mexicului*, ed. fr.)

Chidron, v. Cedru.

Chiem, lac, (Marea bavareză) în Bavaria superioară, la poalele Alpilor, 503 m. preste nivelul mării; 80 m. adînc, 192 km²; are 3 insule. Se scurge prin Alz în lun.

Chieti, prov. ital. (Abruzzi), 3092 km², și 372,815 loc. (1891). **Capitala C.**, oraș întărit, lângă Pescara, 12,273 loc.; ruine de zidiri romane, cetatea Normanilor, catedrala, episcopie.

Chiffon, (fr. pron. șifon), pânză albă de bumbac pentru rufărie, se mai țice și Madepolon.

Chiffoniere, (șifonieră) dulap, mobilă de lemn, în care se pastrează haine și rufărie.

Chiffre, (franc.) cifră. (v. ac.)

Chihlibar, v. Succin.

Chihuahua, stat în partea nordică a Mexicului, 228,946 km², și 225,652 loc. (1890), în mare parte Indiani; țeara e muntoasă (Sierra Madre până la 3000 m. înalți); riu mai mare e Rio Grand del Norte, care formează granița spre Statele-Unite; loc. se ocupa cu minăritul, agricultura și crescerea vitelor. **Capitala C.** are 25,000 loc.; spre sud dela acest oraș se afla renumitele mine de argint ale Sănta Eulalia.

Chil, Chileraba, plante, Brassica oleracea. (v. ac.) V. și art. Chylus.

Chila, mesura veche de capacitate, întrebuițată atât în Muntenia cât și în Moldova. Astăzi chiar este încă întrebuițată pe o scară întinsă de agricultori. Vîndărea cerealelor se face cu această mesura. C. este un multiplu al ocalei. În Muntenia, C. are 20 banițe și banița 20 oca,

prin urmare 1 C. = 400 oca. În Moldova, C. are 10 banițe, banița 20 oca, prin urmare 1 C. = 200 oca. [Mureșian.]

Child, (pron. ceild), **Francis James,** filolog american, n. 1825 în Boston; dela 1876 prof. pentru literatura engleză. C. e cea mai uare autoritate în ce privește poezia populară engleză. Opere: »Collection of English and Scottish ballads», (8 vol., 1861); »Poems of sorrow and comfort», (1865).

Childebert, doi regi ai Francilor din familia Merovingienilor. 1) *C. I.*, unul din cei 4 fii ai lui Clovis, caruia îi venise ca parte Parisul. Ucide pe nepoții sei, fiii lui Clodomir, desființea, împrenuă cu fratele său Clotar, regatul Burgunților (534), bate (531) la Narbonne pe Amalaric, regele Visigoților. † 558. 2) *C. II.*, fiul lui Sigebert și al Brunhildei; n. la 571, dupăuciderea tatălui sen fu susținut de unchiul său Gontran contra celui alt unchiu Chilperich. În 593 la moartea lui Gontran el moșteni Burgundia. † 596.

Childerich, trei regi ai Francilor din familia Merovingienilor. 1) *C. I.*, după legenda ar fi fost alungat de Franci din pricina luxului și s'ar fi refugiat în Turingia, de unde a fost chemat după 8 ani de un amic, cu care împărțise o moneta și se învoise ca să revina la Franci, când amicul îi va trimite jumătatea monetei. Soția regelui Turingilor Basina a venit cu el și i-a născut un copil, pe Clovis. † 481. 2) *C. II.*, fiul lui Clovis II, dela 660 rege în Austrasia, susține pe nobilii contra lui Ebroin, pe care îl închide în mănăstire (670), se conduce către timp de consiliile sfântului Léger, pe care îl închide în aceeași mănăstire. Ucis în 673 de un franc, pe care pusese sa-l bată cu vergi. 3) *C. III.*, de origine necunoscută, a fost cel din urma rege merovingian. Fara nici o autoritate, statul a fost condus în timpul lui de Caroloman și de Pipin cel Scurt, până când acesta luă titlul de rege cu învoirea papei și a nobililor franci, iar C. cu fiul sen au fost tuși și închiși în mănăstire (751).

[I. S. F.]

Childers, (pron. cilders), **Hugh,** om de stat (liberal) engl., n. 1827 în Londra. 1850 membru al guvernului coloniei Victoria din Anstralia; 1860 membru al parlamentului, 1868 ministru de marină, 1880 ministru de resboiu, 1882 ministru de finanțe, 1886 ministru de interne. † 1896.

Chile sau **Chili,** (pron. Cili), republică pe coasta vestică a Americii de sud; se mărginește la nord cu Peru, la est în coama Cordillerilor cu Argentina; C. se extinde spre sud până la cap Horn, în lungime de vr'o 4200 km., latimea variază dela 110—400 km., suprafața de 776,000 km², în partea estică e *muntoasă*, aci se întind în direcție dela nord spre sud Anzii sau Cordilleriile C. cu piscuri înalte (Aconcagna 6834 m.) și mulți vulcani activi, din care cauza și cutremure de pământ se întempla des. Coastele acestor munți se pogoaara rapid spre vest, lăsând spre țărmul Oceanului un platon deluros nu tocmai lat, care se întinde dealungul țărmului. *Riurile* sînt scurte, avînd caracter litoral. *Chima* în partea nordică e caldă și uscată, mai spre sud e moderată, cu ploi abondente, preste tot însa e sanatoasă.

Producte. Exportul se nrca la 72.040,420 Pesos, iar importul la 54.483,716 Pesos (1894), auume s'a exportat 1893: salpetru în valoare de 39.212,000, corealii 6.961,000, iod 5.953,000, arama 4.844,000, argiut 4.418,000, ziuc 1.678,000 Pesos; miuieritul formează basa comerçului și bunastarea locuitorilor. Articoli de export mai sânt: carbunii de piatra, anual $\frac{1}{3}$ mil. tone, și guauo de pe iusula Chiloe, apoi cartofi, vin, iu, legume, fructe tropice, ș. a.; vitele siut frunioase: cai, vicuna, lana, etc. animale rapitoare uu sânt. **Populațiunea** se scotocese la 3.414,000 loc. (1895) auume Albi și Creoli de orig. span., apoi Indiani (Araucani în sud). **Industria** puțin dezvoltata, afara de tabăcarit. **Comunicația.** Flota de comerçiu a nuumerat la 1889 191 uai; în porturi au întrat și ieșit (1890) 17,856 uai de 16.689,014 tone. Linii ferate cu fiuea 1890 în lung. de 3100 km.; liuii telegrafice și telefonice 20,988 km.; măsurile sânt dupa sistemul decimal frc.; monete: Peso (Piastru) = 2 fl. 40 cr. Coustituția diu 1833; legislativa (Senat și Camera), executivă (presidentul ales pe 5 ani, 6 miistri și uu consiliu de stat coustând diu 11 membri). Arçiepiscop (Santiago) cu 3 eppi. **Fi-nanțele**, 1890 veuite: 89 $\frac{1}{4}$ mil. Pesos, spese: 67 mil. Pesos. Datoria 1890: 93 $\frac{1}{2}$ mil. Pesos. **Armata** în timp de pace e de 6000 soldați linie, 51,090 garda națională; marina are 32 năi și torpedo cu 82 tuunri și 2050 uariunri. Colorile țerii: alb, vënet și roșu. Capit. Santiago.

Istoria. Dupa ce pëtruuse couguistadorul Diego de Almagro la 1536 pentru prima data diu Peru în C., Spaniolii își supuseră pâua la 1541 provinciile nordice ale țerii. De atunci C. formă uu capit. geu. span. La 1810 C. încercă a se desface de Spania, fu însă de nou supusă la 1814. Cu ajutorul Argentiniei Spaniolii sânt batuți la Chacabuco (1817). Inviugerea patrioților lănga Maypu (1818) eliberă C. pentru totdeuna de Spaniolii. (Cf. Barros Araua, *Historia general de C.*, 11 vol., Madrid, 1885—91; Knuz, *Resboiul civil în C. Lipsca*, 1892; Polakowsky, *Mapa de la Republica de C.* 1: 2.500,000, ed. 2. Lipsca, 1891.)

Chilenit, miueral, bismutură de argiut, amorf sau granulos. Se găsește la San Antonio aproape de Copiapo.

Chilia, braț al Dunării. Duuarea își revarsa apele în Marea Neagra prin patru gure sau brațe principale și auume: brațul C. (Kilia), Suliua, Sf. George și Portița. Gârlele C.-ei, acolo uude se afla satul C. veche, au mai multe brațe, cari unindu-se pe lănga C. diutăiadata, și de a dona oara lăngă satul Vilcova, de aci curg spre mare, uude se revarsa în mai multe gure, diu cari cele mai însemuate sânt: gârla Bolgradului; gârla Ociacov, gârla Stanibul și propriu diș gura Chiliei.

Chilia, ostrov însemnat în Delta Dunării. Rom., j. Tulcea, cuprius între brațele C. și Sulina, cu o suprafață de 2100 km²; tereul e uu întins șes strabatut în toate părțile de gârle și presarat cu 55 lacuri, sânt însa și fașii de panieut ridicat, nuumite grinduri, cu pașunii și locuri arabile, încolo tot panieut este acoperit cu stufarii întinse, cari ocupa mai mult decât jumetatea ostrovului. Clima diu cauza miasmelor, ce le exhaleaza numeroasele baltii, e puțin sauatoasa. C., oraș în Basarabia. v. Kilia.

Chilia veche, com. urh. în Rom., j. Tulcea, lănga brațul Chilia, cu 2300 loc. în majoritate Ruși (1500). apoi Rom. (540) și alte naționalități; loc. se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor, pescaritul și comerçul, care este activ, grațio portului ce-l are com.; se inpoarta coloniale și manufacturi în valoare de 800,000 lei și se expoarta pesce proaspet și sarat în valoare de 1.500,000 lei. Sânt 2 biserici, uua lipoveneasca și alta ortodoxă, și o școala mixta cu 2 învețatori. Com. C. v. s'a întemeiat în urma resboiului dela Crimea de locuitorii veuiți diu Basarabia; la 1878 ajunse iu stapăuirea Rom.

Chiliada, (grc. Chilias), nuumer ce couستا diu o mie; serie de o mie, s. e. o mie de ani.

Chiliasmus, învețatura Chiliaștilor sau Mileuaristilor, cari înțeleguend réu unele cuvinte ale sf. Scripturi, țiceau ca la a dona veuire Isus Christos va întemeia o împerăție de o mie de ani, care va începe cu îvuierea dreptilor și se va sfârși cu îvuierea generala și cu judecata diu urma. Aceasta învețatura și-a tras originea dela Indei, cari credeau ca Messia va întemeia o împerăție mare panîenteasca și va întiude domuia lui Israil asupra tuturor popoarelor. Dela ei au luat-o creștinii iudaissauți și unii eretici, s. e. Ebiouții și Coriutianii, mai târziu C. a fost profesat de catra Moutaniști și Apoliuaristi și âuca într'uu mod cu mult mai fauatic. Dupa secl. V C. a disparut mai de tot. A fost iusa reîvuiat pe la fiuea secl. X, când Chiliaștii credeau, că lumea se va sfârși cu anul 1000, și dupa aceea va urma împerul nileuar al lui Messia. La întarirea acelei credinți au coutribuit mult groazuicele ufericiri și catastrofe veuite asupra oameuilor iu timpul acela. A disparut însa iar pâua la ivirea protestautismului, când iarasi a fost reîvuiat și propus în felurite și extravagante modnri. Astăzi nuumai unele secte, ca Mormouii, Pictiștii și Irvingianii, mai susțin aceasta învețatura. [Dr. Iacob Radu.]

Chilișeni, sat în Bucovina, cap. Vijuița, j. Putila, form. comuna și parochie cu atenețele: Socolea, Hrobeșcea, Racovea, Marchea, Moisea și Mistecul, are 1019 loc. și școala primara. [Dr. I. G. Sbiara.]

Chilo —, v. kilo —.

Chiloë, provincie în republica Chile (America de sud), compusă diu grupa *insulelor C.* (iusula C. 8570 km²), 10,348 km², și 78,522 loc. (1891); capitala Aucud. Export de guano.

Chilognatha, (zool.) niiriapode cu câte doue pärechi de picioare pentru fiecare iuel, afara de al treilea post-cefalic, care poarta o singura pareche de picioare. Corpul aproape cilindric. Ateuele scurte, diu 7 articole. Stigmatel veutrale, vegetariene. Cupr. geuurile: *Glomeris*, *Polyzonium*, etc.

Chilon, v. Cheilon.

Chilopoda, (zool.) niiriapode cu o singura pareche de picioare pentru fiecare inel. Corpul deprimat, autenele lungi, multarticulate. Stigmatel laterale, rareori dorsale, veninoase; se hrauesc cu paingeui sau insecte mici. *Scutigera* trăiesce iu Africa și iu regiunile calde ale Europei. Cupr. geuurile: *Scotopendra*, *Cryptops*, *Geophilus*, etc.

Chilperich, doi regi ai Fraucilor diu familia Merovingieului. 1) C. I, fiul lui Clotar I, la

moartea tatalui seu (561) moșteii țeara diu vest cu Soissons. În 562 navălesce în statul fratelui seu Sigebert, care îl respinge îndată. Pismuiud pe Sigebert, care se casatorise cu frumoasa Brunhilda, fiica lui Athanagild, regele Visigoților, se casatori și el cu Galswintha, sora Brunhildei, pe care însa o parasi pentru o concubina, Fredegonda. Galswintha fu strangulata de Fredegonda, iar Brunhilda începe lupta spre a resbuna pe sora sa. Sigebert învinge, Chilperich cere pace dar o calca și diu nou este iuvius, Sigebert este proclamat rege de Francii lui Chilperich. Doi trimiși ai Fredegondeiucid pe Sigebert tocinai când Francii îl ridicau pe sent. C. continua cu succes lupta contra lui Chilbert II și Gontrau, dar în 584 fu asasinat. 2) *C. II*, rege nominal ridicat de Nenstria (715) și batut de Carol Martel la Ambleve (716) apoi la Vinci (717) și apoi la Soissons (719), nude însă a fost recunoscut de Carol ca rege. † 720. [I. S. F.]

Chim, v. Chymns.

Chimaerida, (zool.) familie de pesci diu subclasa Selachilor, ord. Holocephalilor. An corpul lungareș, cu botul ieșit afara, aripele pectorale libere și de dimeisuiui mari, prima aripi dorsală provodută cu un ghimpe puternic, coada se teriunna priuti'nu fir lung în forma unui biciu. Are 2 genuri. *Chimaera* și *Callorhynchus*. Cel dintâiu se gaseșce și în marile Europei: în Marea Mediterana, Marea Nordică, (*Chimaera monstrosa*), cel de al doilea în reginurile antarctice. [A.]

Chimay, familie belg. de principi. Remarcabili: *François Joseph Philippe de Riquet, conte Caraman, principe de C.*, n. 1771; în revoluția franc. aderent al Bourbonilor. 1815 deputat în caneră. Mai târziu a trecut în Olanda. 1805 a luat în casatorie pe fosta soție a deputatului din convent Tallien. † 1835. — *Joseph, principe de C.*, n. 1836; 1884—92 iniustru al afacerilor straine în Belgia. † 1892.

Chimborazo, pisc în Cordilierii, la Quito, vulcan stins, nu cou de trachita, 6310 m. înalt; mai înaiute se credea cel mai înalt munte al Americii; Whympyr s'a nrcat (1880) pânu în vârful lui.

Chimen, numele popular al plantei *Carum Carvi* L. (v. ac.)

Chimentul Sevastos, vestit dascăl grec, reorganizatorul școalei grecesci, sub Brăncoveanu. Originar din Trapezunt, învătă la Constantinopole și în Italia, dascal la școala greca din Stambul, a fost chemat în 1689 de Voda Brăncoveanu, în locul lui Cacavela, trecut în Moldova, și ținut la mare rang.

Chimera, (Chimaira, grec.), un monstru mitologic cu capul de leu, coada de balaur și trupul de capra și în același timp varsăud foc pe gura; crescuta de un rege al Cariei și noisa de Bellephontes. Dupa Hesiod C. era fiica lui Tiphao și al Echidnei, monstru cu trei capete: unul de leu, altul de capra și al treilea de balaur. Monetele din Sikyon și din Korint aveau pe ele chipul C.-ei. Numirea de C. se da și la cugetari fantastice, ilusiniu nerealisabile.

Chimia, știința care se ocupa cu studiarea compunerii și descompunerii corpurilor, precum și a legilor dupa cari au loc aceste fenomene, al caror efect este de a schimba natura materiei ce compune corpurile. Ca știința, C. dateaza

diu secolul nostru; începăturile ei se pierd în întunerecul timpurilor; caci este evident, ca fenomenele, de cari se ocupa C. s'au petrecut și înaiute și dupa apariția omului, care le-a observat, s'a servit de ele, fara însa a și-le pute explica. Totuși încă diu timpurile vechi s'au agitat de cătra filosofii greci chestiuni privitoare la natura materiei, constituția ei, etc., și a trebuit sa treaca deei de secolii pâna când aceste chestiuni să fie elncidate în așa mod, ca sa poata satisfacae atât pe cel mai abstract teoretician, cât și pe cel mai scrupulos practician. Daca teoria a mers așa de greu, practica a mers progresăud contiunnu, deși cu încetul, grație necesității ce simte omul de a descoperi mijloacele, prin cari să-și poata usura traiul și să-și prelungeasca viața. În așa mod s'a născut *Alchimia* (v. ac.) La începutul secolului nostru s'au pus de catra marele chimist francez Lavoisier bazele C.-ei ca știință. Opera lui, deși a întimpinat dificultăți în stabilirea ei, caci a trebuit sa lupte contra teoriei flogisticului lui Stahl, totuși a reușit, fiind basata pe experiența și observație. Succesorii lui Lavoisier au contiunat opera începuta de el, și pe la 1830 s'au pus bazele unei teorii noue: *teoria atomică*. Dalton, Gay-Lussac, Dumas, Laurent și Gerhardt, sînt sustinătorii noivelor idei, și au trebuit sa lupte contra atacurilor lui Berthollet, Berzelius, etc., reprezentanții cei mai autorizați ai teoriei numite a *echivalenților*, care luase născere în Germania și de aici se răspândise în toate parțile. În timpurile noastre gasim pe Wurtz, care, cu spiritual sên îndrăzneț, a luptat cu succes contra lui H. S. C. Deville, ultimul și cel mai convins reprezentant al teoriei echivalenților. Astăzi cu toții admit teoria atomica. — *C. teoretică* arata legile, carora sînt supuse combinațiunile chimice și disocunpuerile; *C. specială* trateaza elementele siugurateice și combinațiunile lor; *C. sintetică* arata prepararea combinațiunilor chimice; *C. analitică* expune metodele pentru determinarea parților constituante ale corpurilor; *C. anorganică* tratează elementele și combinațiunile din lumea anorganica, *C. organică* combinațiunile carbonului, diure cari multe se află în organismele vegetale și animale.

Chimion, numele vulgar al fructelor de *Cuminum Cyminum* L. (v. ac.)

Chimitipia, arta de a face clișeuri de zinc sau cupru pentru tipografie. O placa neteda de zinc sau cupru se acopere cu lac (veruis) și în acesta se gravează desenul, fără a șgaria placa; încalșim apoi ușor placa și turuam un aliagin ușor fusibil (de plumb, bismut și staniu); acesta se topesce și întra în locurile descoperite. Tratând în urmă placa recita în acid azotic dilnat în parțile, cari au fost acoperite cu veruis, zincul se disolva pâna la o adăucime oarecare, iar aliaginul, pe care l-au turnat, pastreaza forma desenului și ue da un clișeu.

Chimonanthus Lindl., (botan.) gen monotypic care împrenuă cu gen. *Calycanthus* L. formeaza mica familie a Calycanthaceelor. Singura specie *C. fragrans* Lindl. (*Calycanthus praecox* L.) este un arbust din Iaponia. Se cultiva prin gradini din cauza florilor sale, ce au un miros placut, care se aseamena cu mirosul de zambilo.

[Z. C. P.]

Chimval, v. Cimbala.

China, (Cina, Sina. chinezește Ciung-Kvo), imperiu în partea estică a Asiei, cu un teritoriu de ca. 11.080,650 km²., din cari vr'o 3.969,650 km². e C. proprie. De imperiul chinez se țin, afara de C. proprie, țările: Mandjuria, Mongolia, Tibet, Djungaria și Turkestanul resaritean (v. ac.) C. se mărginește la nord cu Siberia, la est cu prov. litorala rusească, cu Corea, Golful Pecili, Marea Galbenă și Marea chineză de est, la sud-est cu Marea chineză de sud, la sud cu Anuan, Birnia și provinciile indobritice, la vest cu Turkestanul apusean și Asia centrală rusească. — C. proprie o formează partea sud-estică a imperiului; în ea întâlnim o bogată variație de șesuri, riuri, platouri, dealuri, vai și niuși, ploaie abundentă și climă placută, ceea ce face ca C. să fie o țară binecuvântată. *Munții* nu presiună un sistem compact; cam preste mijlocul C.-ei se întinde, drept continuare a munților Kuen-Lün, șirul Ciung-Lung în direcție spre est, cu înălțimi de ca. 3300 m., desparțind C. de nord de catra C. de mijloc și formând culmea desparțitoare a celor două riuri mari ale C.-ei; prin provinciile nordice se întinde dela sud-vest spre nord-est un platou, care din cauza coastelor sale prețioase spre Hoang-ho, are aspectul unui șir de niuși. Provinciile centrale și sudice sunt traversate de munți cu direcție spre sud-est apoi nord-est, unele șiruri spre est, cu înălțimi până la 2400 m. Interiorul C.-ei fiind puțin explorat, date sigure lipsesc. *Ape*. Marile împrejurătoare cu numeroasele lor siuri, riurile mari și canalele dintre ele, au favorizat navigația din timpuri vechi. Riurile mai mari sunt Hoang-ho, Iang-ce-kiang, Marele Canal imperial, Si-kiang, Lian-ho, Pei-ho, Shang-hai, Ing-kiang, etc. C. e bogată și în lacuri, cele mai mari sunt: Tung-tiung-lu, Po-iang-lu, Tai-lu, Si-lu, Kan-lu și Hng-ce-hu, cari din urmă stau în legatură cu Canalul imperial, iar celelalte cu riuri. Isovoare de apă minerală, cu deosebire apă sulfuroasă, sunt multe în C., cele mai cercetate sunt isovoarele calde dela Ning-hai, în prov. Șau-tung, și dela Tang-șau lângă Peking. *Clima* trebuie să fie foarte variabilă într-o țară, care la nord nutrește reui, iar la sud elefanți. Vânturi uscate, uragane teribile și cutremure de pământ băntuie destul de des aceste imense ținuturi. C. are mari bogății *minerale* așa: aur, argint, cupru, fier și o multime de pietri prețioase, precum: agate, cornaliue, opale, ametiste, feldspat, talc. Salinele sunt monopolizate de catra stat; minele de carbuni se exploatează în toate părțile C.-ei; consumațiunea acestui mineral e tot atât de mare în C. ca și în țările noastre. *Agricultura* este prețuită și foarte dezvoltată; cu deosebire se cultiva mult orez și mult grâu. Multe ținuturi sunt cultivate cu o îngrijire deosebită, cu toate acestea sunt încă spre vest multuri sterile. Dintre arborii fructiferi numim: citrouii, portocalii, bananii, castanii, naramzii, etc. Thea este una dintre bogățiile C.-ei, ea se cultiva aproape în toate ținuturile, cu deosebire în sud. În provinciile de est sunt puține paduri, numeroase și imense în munți. *Animalele* domestice sunt mai puțin numeroase și mai mici decât în Europa. La sud se afla elefanți, mioceri, tigri, leopardi, pauteri și o multime

de șerpi. Aproape toate soiurile de pesci din Europa se afla și în C. Chinezii sunt un popor foarte *industrial* și aceasta din timpurile cele mai vechi. Ei fabrică un mare număr de obiecte de aur și de argint cu o remarcabilă finețe în execuțiune. Cizelatul asupra metalelor prezintă tot atâtea capdeopere de paciență; pietrile prețioase sunt luate cu o minuțioasă îngrijire. Porțelanul chinez are de veacuri o reputațiune universală; desenurile lor asupra sticlelor sunt foarte cantate. Chinezii se consideră ca popor, care cu nult înaintea erei noastre a inventat iarba de pușcă. Industria bumbacului e foarte dezvoltată, mai cu sama din secl. XVII; coșaria și timplaria sunt foarte perfecționate; un comerțiu imens se face cu unbrelele; fabricarea zaharului, smălțitul și extragerea untului de lemn ocupa milioane de brațe; matasaria și tapetaria chineză sunt renumite și cantate. *Comerțiu*l acestui mare imperiu, având puse în vedere caile multiple de comunicațiune, se poate conchide că e este în interior foarte considerabil. Comerțiu cu strainitatea se face parte de Chinezii parte de strainii. Comerțiu pe mare cu Europa se face de Englezi, de Americani și de Francezi. Principalele obiecte de exportațiune sunt: diferite stoffe de matasa, porțelan și thee. Rusia impoarta din C.: matasa, țesături de bumbac, porțelan, zahar, fructe zaharisate, mosc (substanțe mirositoare) și thee; Rușii le dau în schimb: postavuri, piei animale și diferite alte produse de proveniență europeană; Englitera importează cu deosebire pânza de bumbac, batiste, catifea, fier, etc. Import la 1895 în valoare de 171.696,715 Haikvan-Taeli, export 143.293,211 H.-Taeli. Venitele statului fac vr'o 100 milioane Taeli. *Comunicațiunea*. În porturile C.-ei au intrat la 1895 37,132 nai de 29.737,078 tone. În timpul din urmă s'a luat în serios clădirea de cai ferate; 1895 s'a ordonat clădirea unui drum de fier pe lângă canalul imperial până la Peking, și formarea unei soc. chineze pe acți pentru construcțiunea căilor ferate. În privința *administrativă* C. se împarte în 19 provincii, anume: Pe-ci-li, Kiang-su, Nyau-hvei, Șan-si, Șau-tung, Ho-nau, Șeu-si, Kau-su, Ce-kiang, Kiang-si, Hu-pe, Hu-nan, Șe-civan, Fu-kiang, Kvang-Tung, Kvang-si, Iün-nan, Kvei-ciu și Șing-king; aceste se împart în departamente numite *fu*; cari iarași se subîmpart în arondismente numite *ceu*; fiecare arondisment cuprinde mai multe districte numite *hian*. Orașele sunt împarțite în trei clase, după cum sunt reședința unei provincii, departament sau district, în cazul acesta se adăge la numele orașului cuvântul *fu*, cên san hian. Capitala C.-ei e Peking. *Gubernamentul* Cerescului-Imperiu e monarhie absolută. Șeful statului se nummesce sacral fiu al cerului, unicul guvernor al lumii, marele parinte al poporului seu. Tronul este ereditar în linie masculină, imperatul își nummesce însuși moștenitorul. Afacerile guvernamentului sunt împarțite între consiliile sau tribunalele înaltelor științe; asemenea consilii sunt 6, cari corespund la tot atâtea ministere; fiecare provincie e administrată de un intendent; de comună done provincii depind de un vice-rege. Departamentele, arondismentele și districtele au proprii lor magistrați, investiti

cu funcțiunii administrative și judiciare. Toți angajații sunt numiți de către împărat, sunt amovibili și salariați. În C. nu sunt clase privilegiate, toți Chinezii sunt egali înaintea legii și fiecare poate să ocupe conform capacității sale ori ce funcțiune. Capacitatea se determină prin examene; după susținerea unui examen candidatul intră în clasa carturarilor; sunt trei grade de cărturari sau oameni de știință, grade primite prin concurs. Sunt 8 categorii de mandarinii, cari se deosebesc prin importanța funcțiilor și insigniilor, pe cari le poartă. După clasa carturarilor urmează cea a agricultorilor și apoi a meșteșugarilor. *Justiția* e gratuită și publică; fiecare își pledează cauza sa, cu toate acestea justiția chineză e rău distribuită, arbitrară și venală. Pedepsa capitală se confirmă totdeauna de împărat; pedepsele ordinare sunt: bastonada, amendă, pușcări, exilul, etc.; pedepsa cu moarte se pronunță și cu ocazia unei omucideri involuntare; sângele unui criminal de înaltă trădare este patat până în a 9-a generație. *Armata* chineză este fără îndoială numeroasă, fără însă a-i putea fixa numărul; ea se împarte în corpuri compuse din soldați rău echipați, rău instruiți, fără disciplină și fără spirit militar. Marina, deși numără peste 800 bastimente, e și mai inferioară decât armata teritorială; nici odată ea n'a fost capabilă să susțină cea mai mică luptă contra europenilor, nici măcar să alunge bandele de pirai, cari infestau toate marginile C.-ei. Dealtmăntreii dovada cea mai bună despre inferioritatea armatei și marinei chineze ne-o dă ultimul război chinez-japonez, cu ocaziunea căruia C. a fost total batută. Chinezii marturisesc patru forme de *religiuni*, toate păgâne: vechia religie chineză, din care s'a format așa numita religie a poporului; religia lui Confucius, a lui Laoțse și Buddhismul. Rel. de stat este aceea, de care se ține și împăratul, adică a lui Confucius. Mohamedani se afla ca la 3—4 mil., judei numai într-o comunitate; creștini peste un milion, catolici și protestanți. *Limba* pe care o vorbesc oamenii instruiți este aceeași în întreg imperiul, afara de aceasta mai sunt o multime de dialecte. Cersiverea primitivă chineză era figurativă, care în urmă a devenit silabică; ea se folosește de un mare număr de semne, cari toate însă se reduc la un număr mai puțin considerabil de semne elementare numite și chei. Literatura chineză e cea mai bogată din Asia. Chinezii au cunoscut aproape toate artele și nici o știință nu le-a fost străină, dar nimic n'au perfecționat. *Populațiunea* imperiului chinez este evaluată la 402 milioane, a C.-ei proprii la 386 mil. În porturile deschise străinilor s'au numerat la 1894 9350 străini, anume: Englezi, Americani, Francezi, Portughezi, Germani, Spanioli, Scandinavi și Iaponezi — *Chinezii* se numesc originarii locurilor ai marelui imperiu chinez. O formațiune din elemente tibetane, birmane și siameze, poporul chinez aparține la rasa mongolică. Etnografice, Chinezii sunt de statură mică până la 1'52 m. Au fața rotundă, ochi mici, nas mic și turtit, falci ieșite, buze groase, per negru, pe care-l tund, lasând numai un smoc în creșet, pe care-l împletește. Psichice stau înaintea multor popoare asiatice, de oarece, independent de oarecare influențe străine, din puterea lor

au ajuns la oarecare cultură, au făcut descoperiri și și-au creat o literatură mai cu samă enciclopedică. Chinezii sunt blânzi, politicoși, foarte muncitori, lacomi după palate, puțin scrupuloși, miucinoși, hoști și de o mare vanitate națională; ca neguțatori fac mare concurență europenilor. Familia e bine constituită; părinții sunt respectați; femeia e destul de respectată dacă se are în vedere, că căsătoria e poligamă. Imbracăminte e deosebită după provinciile, are însă în tot locul croitura sa particulară, și diferă atât în materie cât și în înfașurare după starea materială și după poziția socială. (v. ilustr. »Tipuri asiatice pag. 288.)

Istoria. Grecii și Romanii cunoscuseră numai vag aceste imense ținuturi, pe cari ei le numeau *Serica*; popoarele Asiei numiau C. *Tsin* sau *Tchina*, de unde *Sinae* în antichitate și *China* la popoarele europene. În evul mediu C. se numea *Chatai*, numire pe care Rușii au conservat-o sub numele de *Khitai*. Chinezii numesc imperiul lor: *regatul de mijloc*, Tatarii cuceritori l-au numit: *marele și purul (neprihănitul) imperiu*, ceea ce mai târziu s'a tradus prin: *imperiul cersesc*. Națiunea chineză o aflăm organizată foarte de timpuriu, pe de o parte însă nu într'un timp atât de mic, după cum susțin tradițiunile naționale chineze. Fo-și a fost legislatorul lor (3000 a. Chr.); Yao pe la 2000 a. Chr. a început marile lucrări de canalizare. De pe la secl. XXII a. Chr. multe dinastii guverneau imperiul. Sub dinastia Tchou (care domnesce din secl. al XIII—III), C. e împărțită în mai multe state, unitatea imperiului a fost de nou restabilită de dinastia Tshin (258—197 a. Chr.); împăratul Hoang-ti clădește marele zid pentru a împiedeca incursiunea Hunilor sau Tatarilor. Sub dinastia Hanilor (până către 220 d. Chr.) Chinezii intra în raporturi cu India și imperiul roman. Dinastia Tang (618—907 d. Chr.) restabilește preponderanța C.-ei asupra tuturor ținuturilor învecinate, în curând însă reîncepe invasiunile Tatarilor, cari sub Kublai-Khan, nepotul lui Gengis-Khan, devin stăpâni C.-ei (1279); Mongolii fundară dinastia Yuen, sub dominațiunea carora C. a fost descoperită europenilor prin voiajul lui Marco Polo; la 1368 dinastia aceasta e resturată de dinastia națională Ming, sub care Portughezii își fac prima lor apariție la Macao în 1514. La 1644 Tatarii din Mandjurii impun C.-ei familia tatară Tai-Tsing, care domnesce și în zilele noastre. În secl. al XVII iesniții erau bine primiți, nu însă și sub dominațiunea dinastiei tatară, când creștinii au fost lung timp persecutați; Englezii, cari faceau în C. un comerț însemnat cu opiu, erau nepăsători față de atrocitățile autorităților chineze, când însă împăratul Tao-Kuang voia să suprimă comerțul acesta, Englezii îi declară război (1840 până 1842), din care ies victorioși. Prin tratatul din Nanking Englezii obțin insula Hong-Kong și deschiderea a cinci porturi comerciale europene; în urma violării tratatului acestuia, Francezii și Englezii fac o mare expedițiune la 1860, forțându-l intrarea lui Pei-ho și după o completă învingere impun cersivului imperiu nou tratate, cari aduc comerțului european mari avantagii. În timpul de față C. se pare într'o completa decadență; după înfrângerea suferită

din partea Japonezilor în resboiul din 1894—95 nu s'a mai putut reculege. Puterile europene, jeloase de succesul Japonezilor, pe cari de altminterea i-au împiedecat sa se bucure de roadele victoriei lor, caută ca prin ademeniri și amenințări diplomatice sa stoaerca fiecare putere cât se poate mai mult dela *galbenul om bolnav* al extremității orient. C. a făcut concesiuni în timpul din urma Rusiei, Engliei — două strașnice rivale în aceste îndepărtate teritorii — și Germaniei prin cedarea mai multor porturi.

Chinez, zidul, un mur de apărare de pe partea nordica a C.-ei, care la Chinez se numește *Walu-sangtseng*. A fost ridicat contra navăliirii Tatarilor sub dinastia Ming, începând din secl. XIV. Zidul de astăzi are o lungime de 3000 km. și pe unele locuri este dublu ba chiar și triplu. Are o înălțime de 11 m. și lațime de 7-5 m. Materialul principal este granit.

China, (dela quina, cuvânt al indigenilor americani), numire ce se aplică în prima linie pentru scoarța speciilor de *Cinchona* (v. ac.) » *C. cuprea*, scoarța din specii de *Remija* (v. ac.) âncă conține chinin, se distinge însa ușor prin structura ei anatomica. In loc de C. adeverata neșugătorii întroduc uneori scoarțe neeficace de *Ladenbergia* sau *Exostemma*. — *Rădăcina de C.*, în farmacie numita » *tuber Chinae* sau » *radix Chinae*, rhizomul dela *Smilax China L.*, e unul din constituții siropului de *Sarsaparilla* (v. ac.) [A. Pr.]

Chincha, insule, (ins. Guano), grupa de 3 insule mici lângă coastele dela Peru; însemnate pentru multimea de guano, aflat pe ele.

Chinchilla, un animal roșător ce trăiește în America (Peru). Se vânează pentru blana sa.

Chinchina, numire ce se deriva dela cuvântul indigen american quina, adeca china (v. ac.); iar prin duplicare quinaquina, chinchina, semnifică scoarța speciilor de *Cinchona* (v. ac.) mai bogate în chinin.

Chinez, popor, v. China.

Chinez, Chinezat, (slov.: knez, kniaz; magh.: kenéz), principe, stăpânitor, căpetenie. Astăzi Românii ban. numesc C. (pron. Kinez) primarul comunei. V. art. Banat și Kinez.

Chinez, Pau, (inagh. *Kiniesy*), unul dintre cei mai vestiți barbați ai Banatului. Deși de origine inferioara, prin deosebit talent ostășesc și prin rara vitejie, probată mai întâiu în luptele regelui Matia contra împ. Frideric III în Boemia și Moravia, s'a ridicat în scurt timp pâna la demnitatea de comite al Timișorii și suprem comandant și » capitane al oștirilor (1478); lui i-s'a încredințat spre apărare prin regele Matia Banatul Severin și cetățile de presto Dunare, și la propunerea lui s'au întarit cetățile Poțațin (Panciova), Cheve (Gavin) și Horom (Palanca). La 1479, când Turcii cu oaste de 40,000 au pëtruns în Ardeal, C. chieinat de Stefan Batori, voivodul Ardealului, în ajutor, îi bate crâncen pe » Câmpul pâni» lângă Alba-Iulia, lasând la 30,000 pe câmpul luptei. La 1481 C. împresoara cetatea Golâmbaci (Galambocz) și ucide 1000 de calareți turci; de aci pëtrunde pâna la Crușovaț, unde a stat cu tabera 12 zile, a pustiit tot teritoriul inimic și a adus cu sine vr'o mie de Turci robi și ca la 50,000 Sârbi refugiați, pe cari i-a așezat pe lângă Timișoara. La 1482 C., cu Petru Duțu (Doczsy Pëter) și Vucu Branco-

vici, bate pe Turci pe câmpiile Beecherecului. In timpul armistițiului încheiat între Matia și Baiazid II pe 8 ani, C. a îmbunătățit mult stările economice ale Banatului. Abia a expirat însă armistițiul și Turcii au pornit de nou asupra Sârbiei și asupra cetății Severinului, C. însa îi respinge. Oastea neagra a lui Matia se depravase cu totul, și se apucă de jafuri prin țeara, C. ridica deci oaste în contra acestei legiuni, recrutata parte mare din Boemi, și o nimicesce. La 28 Ian. 1494 reg. Vladislav denumesce pe C. jude al țerii, el însa n'a putut ocupa acest post, ci a trecut preste Dunare înghețată cu 10,000 oameni și, cuprinșând dela Ali pașa doue cetăți, a luat multa blagă dela el și a mai adus cu sine o mulțime de robi și vite. Intr'aceea îi vine scire lui C. că la Belgrad s'a urzit o conjurațiune, ce avea de scop predarea Belgradului în mâna lui Ali; C. a prins și a aruncat pe conjurați în temnița și i-a judecat la moarte. Turcii împresoara cetatea Belgradului, C. însa o eliberează de sub asediu. Reg. Vladislav așind de primejdia Belgradului, grabesce cu numeroși soldați (sbiri, lefeșii) din Ardeal spre Banat, C. îl întâmpina la hotar, dar nu mai putea vorbi, amurșise de o apoplexie topica. Vladislav trimite pe C. și pe Vart. Dragfi, voivodul ardelean, cu 40,000 oameni preste Sava contra Turcilor; C. însă la 24 Nov. 1494 moare în St. Clement lângă Sava. Tradițiunea spune, că C. în juneța ar fi fost calfă de morar. C. netagaduit a fost Român de naționalitate. [E. Tr.]

Chineză-Marea face parte din marea Ocean, e numita de Chinezi *Nan-Hai* sau Marea de Sud; e situata între China la nord, imperiul Annam la vest, insulele malaieze (Borneo și Philippinele) la sud și est; ea formeaza baia Canton și golfulurile Tong-King și Siam.

Chinidin, alcaloid care se gasesce în *Pitaya ochina*; cristalisat din alcool în prisme cu compoziția $C_{20}H_{24}N_2O_3 + 2H_2O$.

Chinina, alcaloid cu compoziția: $CH_3O.C_9H_5N.C_9H_{12}(OH).N.CH_3 + 3H_2O$, se gasesce în coaja arborilor *Cinchonei* în cantitate de 2—3%. Se extrage din coaja acestor arbori, pulverisata, tratata cu acid chlorhidric diluat, apoi precipitata cu carbonat de sodiu. Din acest precipitat se extrag alcaloidii cu alcool și se separa transformându-se în sulfați. C. e corp cristalisat, se topește la 177°, se disolva în acizi, dând saruri, precum: *Sulfatul de C.*, $C_{20}H_{24}N_2O_3SO_4.H_2 + 8H_2O$. Sarurile de chinina se întrebuințează în medicina; introdusa în organism, influențează asupra circulațiunii sângelui, temperaturii și activității creierilor în mod calmant, paralisator chiar. Ca medicament se folosesc la febra intermitenta (Malaria), tusa convulsiva, diferite afecțiuni de stomac, tifus, etc. Cele mai usitate preparate sânt: *C. sulfuric* (sulfat de C.), *C. idrochloric*, *C. tanic*.

Chinkiang, (pron. cin —), oraș cu port în prov. chineza Kiangsu, la gura riului lang-ce-kiang; 135,000 loc.; portul e deschis și corabiilor straine.

Chino, în Peru numirea oamenilor nascuți din tata indian și mama neagra; în Laplata cei nascuți din tata alb și mama indiana (Cholo), iar în Mexico Negrii curați nascuți acolo în țeara.

Chinoleina, substanța azotata cu compoziția C_9H_7N , care se face la distilația chininei, cin-

conisoși și alți isomeri ai acestora cu hidrat de potasiu; se găsește și în gudroauele, ce se face la distilația carbonului de pământ. C. e capul unei serii de corpuri analoge, cari au aceeași structura, numite *chinoline* precum: Lepid in e, C₁₀ H₈ N₂, și altele.

Chinou, capitala unui arondisment în depart. franc. Indre-et-Loire, lângă râul Vienne, 4265 loc. (1891). În castelul de aici s'a prezentat fecioara dela Orleans regelui Carol VII.

Chinone, substanțe, cari se fac prin oxidațiunea fenolilor biaciți; astfel din *hidrochinona*, C₆ H₄ (OH)₂, se face C., C₆ H₄ O.

Chinovar, culoare de pictura otrăvicioasă frumoasă roșie și grea, o combinațiune chimică de mercuriu cu sulfur; se aduce în comerț în stare naturală, C. de munte, cât și preparat artificial. C. de munte este cel mai important minerai de mercuriu. C. preparat pe cale udă se numește Vermillon. C. de chrom, combinațiune de acid cronic cu oxid de chrom. Culoare durabila de olein dă și C.-ul de *antimoniu*, o sulfura de antimon cu conținut de oxid. C.-ul chinez e cel mai frumos. Pe timpul lui Plinius, C. era cunoscut sub numele de *Minium*.

Chinovin, substanța, care se găsește în coaja de China, mai cu samă în *China nova*. Alba, amorfă, cu gust amar.

Chinovi, (*grec.*) lăcaș de viață comună, sinonim cu manastire, se întrebuițează mai ales pentru »schit», care e o manastire mică. (v. ac. art.)

Chiococca L., (botan.) gen de plante cățărătoare, lignoase, pururea verzi, din fam. Rubiaceelor, trib. Chiococceae, cu corola valvata și inflorescența axilară, racemoasă, ce crește în America tropicală. La noi în floraria caldă se cultivă mai adese *C. racemosa* L.; radacina acestei specii e cunoscută sub numirea de cainca.

[A. Pr.]

Chioggia, oraș cu port în prov. ital. Veneția, pe insula C., spre sud dela orașul Veneția, 20,381 loc.; orașul e legat cu continentalul prin pod de piatră. Dela C. pâna la fortul San Pietro se întinde un molo uriaș, Murazzi, pentru apărarea Veneției. Loc. se ocupă cu pescuitul.

Chiojdeanca, com. rur. în Rom., j. Prahova, compusă din 3 căt. cu 2222 loc.; are 3 biserici și 1 școală mixtă. În raionul com. sunt 2 izvoare mici de apă de pucioasă.

Chiojdu, sat în Rom., j. Prahova, face parte din com. rur. Star-Chiojdu; are 2257 loc. și 3 bis.

Chiojdu din Bâca, com. rur. în Rom., j. Buzen, compusă din 7 cat. cu 2980 loc.; are 3 biserici și 2 școli prim., una de băieți și alta de fete, ambele în cat. Chiojdu. Terenul com. e foarte mult și bogat în paduri și izlaze; pe el se găsesc urme de fier, apoi păcura, sare, ș. a., dar nu se exploatează. Com. are țîrg la Ispas.

Chionanthus L., (botan.) gen de plante lignoase din fam. Oleaceelor, trib. Oleineae, din China și America boreală, caracterizat prin petalele lineare, în basă concrescută și semănța cu albulmen. C. *virginica* L. e specie, ce se cultivă la noi ca planta rustică; cele două chieze sunt mult mai giușe.

[A. Pr.]

Chionidiidae, (zool.) nisec insecte cari fac parte din ordinul Dipterelor, și cari se apropie mai mult de țîțari, s. e. *Chionea*.

Chior, v. Strabismus.

Chioru (*Chioar*, *Cetatea de Piatră*, magh. *Kövár*), fost district administrativ în jurnl Șomcutei mari (Ung.) cu o suprafață de 1089 km² și 51,744 loc. (1870), toți Români, exceptând 2 com. mici magh. și alte 2 com. mixte (Magh. și Rom.) Capitala district. era Șomcuta mare. În urma art. de lege XXXIII din 1876 district. C. s'a desființat, anexându-se parte la cott. Satmare, parte la cott. Solnoc-Dobăca. Districtul s'a unit astfel după cetatea C., situată un departe de sat. Remetea, pe culmea unui deal înalt de 407 m., cu coaste prețipite și încungirnat de trei părți de râul Lăpuș; ruinele cetății se ved încă. Când și prin ciue s'a zidit cetatea, nu se scie. Tradiția populară rom. din partea locului atribuie zidirea cetății unui viteaz cu numele Racolța; probabil, ca ea s'a zidit către sfârșitul epocii regilor din dinastia Arpadiana sau la începutul epocii regilor din dinastiile mixte; regele Sigismund o darui la 1392, împreună cu domeniile aparținătoare, »voevodilor români» de Ugocea și Maranureș, Balcu și Dragu; după stingerea acestor frunțase familii române, cetatea formă când posesiunea principilor ardeleni, când a Habsburgilor. Soția lui Sigismund Bathory, Maria Cristerna, o priucasă austriacă, petreci aici timp mai îndelungat despartită de soțul ei. În urma cetatea ajunse în posesiunea împăratului, dar Stefan Bocskay o ocupă la 1605; la 1613 Andreiu Dóczi o ocupă pe sama regelui ung., însa Gavriil Bethlen pe basa unei convențiuni o recăstiga dela Mateiu II; la 1691 C. fu separat de cott. Solnoc-Dobăca și deveni district administrativ de sine stator; pe timpul lui Francisc Rákóczy II cetatea era iarasi în posesiunea Habsburgilor, fiind comitele Mihail Teleki capitanul suprem al aceleia; acesta însa trecu la Rákóczy și pe comandantul german al cetății îl puse în fiere; la 1713 Rabutin arucă cetatea în aer și de atunci încuace remase în ruine. (Cf. »Transilvania», Sibiu, V 150 și XI 171; C. Palmer: Nagybánya és körnnyeke (1894); A. Geradó, Kővár vidéke 1874-beu. Bpest, 1874.) [nt.]

Chios, (*Skio*), insula turc. în Marea Egeică, între Samos și Lesbos, 827 km² și 59,600 loc. În partea nordică insula e muntoasă; fără paduri, solul fertil. Producte: viu, oleu, matasa, etc. *Capitala* C., cu 13,000 loc., e cetate (kastro); episcopie grec. În resboiul grecesc de independență. C. fu distrus de Turci; 1881 suferi în urma unui cutremur de pământ.

Chiosc, (*turc.*) cort așezat pe coloane, pavilion pentru grădini.

Chiot, v. Hore.

Chioțoara, un laț de sireț, de gaitan sau de ața, care servă a încheia. Baierile dela cămașe sau dela alte vestminte se chiamă *chiotori*. Cornul caselor, unde se încheie bărnele, se numește *cheotori*.

Chiparos, numele vulgar al arborelui *Cupressus sempervirens* L. (v. ac.)

Chiparuș sau *Ardeu*, unimiri vulgare date plantei *Capsicum annuum* L. (v. ac.)

Chippewa, afluent pe stânga al râului Mississippi (America de nord), în statul Wisconsin, 400 km. lung.

Chipriani, manastire în Basarabia, j. Chișineu, la distanța de 35 km. de orașul Chișineu. Rușii

o numesc *Uspenski*. Mănăstirea e așezată între munți, acoperiți cu paduri mari; lângă mănăstire curge râulețul Ișnovăț, care fiind poprit printr'un zăgac chiar la poarta mănăstirii, formează un mare lac sau iaz. Man. C. a fost zidită de Petru-Vodă pe la 1545; apoi la 1559 Alexandru Lapușneam a daruit mănăstirii 12 sate, la 1698 Antioh-Voda a închinat'o mănăstirii Zograf din Athos. Man. C. posedă o bibliotecă și o arhivă foarte prețioasă.

Chir, (*grec.*) domn; titlu de politeța dat odinioara boierilor mari. (v. și Celebiu.) *Chir* —, *Chiro* —, (dela *grec.* *cheir* —) în compozițiune = mâna, ce privesc mâna. *C.*, planta, v. *Pir*.

Chiragra, v. *Podagra*.

Chiralina sau *Doamna C.*, în poveștile române e numele unei fete de împărat, tineră copila, floare din gradina, frumoasa ca o țină, (v. *Afin* și *Dafin*). [Atm.]

Chiria, valoarea în bani a prețului închirierii unui lucru, (în general imobil), sau folosința lucrului închiriat, care resulta dintr'o convențiune de închiriere, în virtutea căreia locatorul (proprietarul) se obligă să procure locatarului (chiriașului) folosința unui lucru, în schimbul unui preț (chiria), care constituie valoarea locațiunii. Constatarea achitării C.-ei se face, communiter, pe însași actul, care constată contractul de locațiune, sau pe o chitanță separată mai ales în lipsa de act scris. Valoarea C.-ei se probează prin condițiunile contractului, constatât într'un act scris; când contractul este verbal, dacă n'a primit nici o punere în lucrare și o parte îl neaga, existența lui nu poate fi probată prin martori, dar numai prin marturisirea sub jurământ a părții care neagă, iar dacă contractul verbal a primit o punere în lucrare și în lipsa de chitanță, contestațiunea asupra prețului (valoarea C.-ei) se rezolvă prin jurământul proprietarului sau prin o estimațiune făcută prin experți.

Chiriacodromion, (*grec.* = Căile Domnului), colecțiune de cuvântări biser. pentru toate Duminicile de preste an, compuse de Nichifor Theotoc, archieppul Astrahanului în Rusia. C. s'a retipărit la Sibiu în tipogr. archidiec. la 1855 de mitrop. Andr. Șaguna cu un adans de predici pentru toate celelalte serbatori de preste an.

Chiriarch, (*grec.*) domn ocărnuitor; sinonim cu »episcop», însemnând mai ales pe cei cu eparchie, în opoziție cu arhieriei. (v. ac.)

Chirilă, *Ioan*, alias *Pușcaș*, n. în satul Blaj la 30 Oct. 1803. A învețat în Blaj, M. Oșorheiu și Cluj. Dela 1825 prof. la gimnasiul din Blaj, apoi 1830 paroh în Sacărêmb, 1846 vicar eppesc în Făgăraș și în Maiu 1862 fu numit canonic teolog în capitolul din Blaj, unde † 6 Febr. 1879; a lasat pentru studenții români gr.-cat. o fundațiune de 5200 fl., care se administrează de capitolul mitrop. din Blaj. [Dr. Aug. Bunea].

Chirilovici, *Sofronie*, episcop în Buda, iar după moartea episcopului de acolo, Novacovici, a urmat totodată ca administrator al eparchiei ort. române din Transilvania; el a pastorit cu zel și credința aceasta eparchie, pe care a vizitat-o, mângâind clerul și poporul, care a fost timp îndelungat lipsit de arhieriu propriu; a staruit ca eparchia veduivă a Ardealului să-și capete arhieriuul său, ceea ce la întrepunerile mitropolitului sêrb. a și urmat la 1783.

Chirnogli, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată nu departe de țărmul drept al râului Argeș, e cea mai mare com. rur. a j.-lui ca populație și ca întindere, exceptând com. Lipia Bojdani; are 4620 loc.; n'are nici un cat. albit. Locuitorii sânt foarte harnici și pastrează portul dela munte. În com. sânt 3 biserici deservite de 4 preoți, și 2 școale, una de baieti și alta de fete. Ocupațiunea principala a locuitorilor e agricultura.

Chirograf, (*grec.*) obligațiune, creanța. *Chirografar*, creditor a carui pretensiune se bazează pe o creanța (manuscript), fara asigurare prin penn.

Chirogrammatomania, arta de a cunoaște caracterul, aplecarile, însușirile și aptitudinile cuiva dupa felul scrisorii sale. V. și *Graphologia*.

Chirologia, Chiromanția (v. ac.); arta de a se înțelege prin semne, (mișcările mânilor și degetelor).

Chiromanția, (*Chirognomica*, *Chirologia*), o superstițiune, pretinsa arta de a pute prețice fericirea ori nefericirea cuiva din liniile de pe palmă. C., practicăta deja în vechime la Chaldei și Iudei, se bazează pe presupunerea astrologica, că omul este un microcosm, ale carui organe sânt influențate de planete. C. a fost în floare în secl. XVI—XVIII. Țigani până în ziua do astași fac speculațiuni cu C. (Cf. Landsberg, *Der Handteller*. Posen, 1861; Allen, *Manual of cheirosophy*. Londra, 1885.)

Chiromys, (zool.) un gen de mamifer, care se apropie mult de momițe, din această cauza face parte din ordinul Prosimienilor, forme premergetoare de momițe. Se aseamena cu momițele prin forma mânilor și picioarelor cari sânt prehenzile (poate apuca cu dînsele). Prosimienii traiesc în vechiul continent, (Asia, Africa și Madagascar), agațați pe arbori.

Chiron, sau *Cheiron*, dupa mitol. *grec.* un centaur (v. ac.), fiul lui Chronos cu oceanida Philyra, unicul de origine divina; a locuit pe muntele Pelion. A fost sciutor de medicină și drept, învețatorul lui Achilles și al mai multor heroi, instruind și în gimnastică și musica. [Atm.]

Chiroplast, (*grec.*) un mic aparat inventat de Logier din Londra și patentat în 1814, destinat pianistilor în scopul de a da mai multa putere și agilitate degetelor și a le împiedeca a lua o pozițiune defavorabila. C. a fost perfecționat de Stöpel, Bohrer, ș. a.; dovedindu-se ca nepractic a fost repede înlăturat.

Chiroptera sau *Lilicci*, animale mamifere, formează un ordin. Sânt proveđuți cu o pelița subțire între degetele prelungite ale picioarelor dinainte și între picioarele dinderet. Au dinți incisivi, canini, măsele, în total 38, și 2 țipe pe piept. La picioarele dinainte numai degetul cel mare are o ghiara, la cele dinderet, toate 5 degetele. C.-le sânt animale de noapte. Țiua stau ascunși în gaurile copacilor, ale zidurilor, stâncilor, peșterilor. Seara ies dupa hrana. Când dorm atrîna de picioarele dinapoi. C. din Europa se nutresc cu insecte. În țerile calde din continentul vechiu exista specii, cari se nutresc cu fructe. Iarna cad într'un somn. Cele mai însemnate specii sânt *Cănele sburător* (v. Calong); *Nasul strîmb* (*Rhinolophus ferrum-equinum*), lung. 10 cm., traiesc în Europa sudica și centrala; *Lilicacul ure-*

chiat (*Plecotus auritus*), lung. 9 cm., Europa; *Liliacul pitic* (*Vesperugo pipistrellus*), lung. 7 cm., Europa, Asia nordică și centrală; *Liliacul comun* (*Vespertilio murinus*), lung. 12 cm., Europa centrală și sudică, Africa nord., Asia vestică și resariteana; *Vampirul* (*Phlyostoma Spectrum*), America.

Chiroteca, mănuși, în deosebi mănușile îmbracate de împ. Germaniei la încoronare, și preste tot mănușile episcopesci.

Chirotesia, punerea mânilor arhieresci în forma de binecuvântare pe capul unei persoane din cler, prin ce aceasta se ridică la o diregație și serviciu eclesiastic, fără însă a primi prin aceea darul ierarhic; s. e. la lectorat (cețet), archimandrie, cântareț, etc. Este de a se deosebi de chirotonie.

Chirotonia, punerea sacramentală a mânilor arhieresci, tăină a legii noue, în care cel ales de Domnul din lume prin împărțirea unui dar deosebit, se ridică la treapta ierarhică sacramentală, s. e. diaconia, preoția și episcopia.

Chirrhoema, reumatism în mână.

Chiru, mânăstire de calugarițe în Basarabia, j. Orhei, la distanță de 18 km. de Orhei și 36 km. de Chişineu. Se afla așezată pe șes, pe lângă rîulețul C. Imprejurimile sînt acoperite cu paduri și stînci.

Chirui, (magh. *Kerulj*), baie primitivă alcalina-muriatică în Trs., pe hotarul comunei Lövete, cott. Odorhei, în mijlocul unor paduri romantice de brad.

Chirurgia, (grc. = acțiunea mâinei), specialitatea științei medicale, care se ocupa mai cu samă de boalele, al caror tratament necesită o intervenție operatoare. C. nu se deosebeste în mod absolut de medicina interna. In progresele C.-ei moderne mai cu sama, se observă întrucât aceste două specialități se întregesc una pe alta. Pentru acest motiv chirurgul, ca să poată cu succes exersa practica sa, are neapărata trebuința de cunoștințe serioase în medicina internă; asemenea și medicul pentru boale interne, ca sa poată fi util, trebuie să fie bine orientat și în chirurgie. Deosebirea între aceste două ramuri ale științei medicale numai în practica exista, în teorie ele nu pot fi deosebite uua de alta. Părțile esențiale ale C.-ei sînt *medicina operatoare (akiurgia)* și *mecanurgia*, — aplicațiunea pansamentelor, bandajelor și aparatelor chirurgicale. *C. militară și de resboiu*, în principiu nu se deosebeste de C., și consista în aplicarea principiilor generale ale C.-ei asupra casurilor, cari mai cu samă în resboiu se observă. Iu timpuri mai de demult *Mica chirurgie* forma o deosebită disciplină, exersarea ei se încredința unor persoane fără studii medicale serioase, cari numai în mod practic își însușiau câteva manipulațiuni, s. e. a slobodi sânge, a pune ventuze și lipitori, a scoate masele și altele de felul acesta. Astăzi în statele civilizate nici o școala medicala nu mai libereaza licențe pentru acest fel de practica medicala. *Chirurg*, medic chirurg, care se ocupa în special numai cu practica chirurgiei.

Chisalița, sat pe Prut în Basarabia, j. Ismail; puțin mai sus de C. se afla lacul Beloiu, iar dincoace de Prut alt lac mai mare Brateșu. C. are 800 loc., în majoritate Români. Uu alt

sat cu același nume (sau *Chislița*) se afla în partea dela miază-ți a lacului Catalung.

Chiseletu, com. rur. în Rom., j. Ilfov, pe țărmul Dunării, compusa din sat. C. cu 2343 loc. și Surlari cu 1057 loc., avînd 2 biserici și 1 școala mixtă. Loc., în mare parte Sârbi, se ocupa cu agricultura și special cu cultura legumelor, apoi mai fac comerciu mare cu rogojini. La C. bată Mihaiu Viteazul pe Turci, 1598.

Chiselhurst, sat în cott. engl. Kent, cu castelul »Camden House«, în care a locuit dupa 1870 Napoleon III, care muri aci 9 Ian. 1873.

Chiselita, zama de poame fierte, s. e. de prune.

Chișerău, numele popular al plantei *Allium Schoenoprasum* L. (v. ac.)

Chisetu, (magh. *Kiszető*), comună rur. în Banat, cott. Timiș, cu 1435 loc. Români, stațiune de cale ferată. Aici se afla un vechiu și bun cor de plugari, care a debutat cu frumoase succese. (V. Coruri de plugari.)

Chisindia, com. mică în Ung., cott. Arad, cu 1760 loc. Rom. gr.-or.; are 1 biserica pompoasă, zidită la 1888, 1 școală mixtă cu 2 învețatori. Locuitorii se ocupă cu agricultura, economia de vite, și cu deosebire cu pomaritul. C. are un teritor de 14,741 jug. cat., din cari 9890 jug. aparțin domeniului princ. Sulkovskyy. [S. S.]

Chişineu, 1) C., *capitala Basarabiei* și a districtului cu același nume. Posede o populațiune de preste 120,000 loc., Români, Ovrei (45,000), Ruși, Ruteni, Armeni, Bulgari și Greci. Comerțul anual se urca la suma de preste 6 mil. ruble; obiectele principale de trafic sînt: grâne, vin, tutun și pielărie bruta. Orașul are mai multe biserici frumoase, din cari mai cu samă este renumit »Soborul« (catedrala), done grădini publice, in cari se înalța doue monimente, unul al Imp. Alexandru II, și altul al poetului rus Pușkin, exilat în Basarabia sub domnia Împ. Nicolae I. C. sub Cantemir-Voda a fost un simplu sat, apoi la 1812 exarhul Gavril Badulescu a ales acest țîrgușor de residența sa, și în curînd dupa aceasta C. a fost numit capitala Basarabiei. Astăzi C. este sediul administrațiunii centrale a provinciei; aci locuiesc atît guvernorul provinciei, cît și mareșalul nobilimei guvernamentului; aci sînt concentrate toate instituțiunile statului, tribunale, temnița centrala, spital, cassieria generala, doue gimnasii-liceale, seminar, liceul de fete, cousistoriul, mitropolia, etc. Orașul se desparte în douē părți: orașul vechiu — locuit de Ovrei, și orașul nou — locuit de pătura cultă. La C. apar 3 ȝiare, toate în l. rusa, deoarece în l. română este riguros interȝis a tipări ceva; aceste ȝiare sînt: Eparhialni Wiedomosti, »Besarabețu« (basarabianul) și »Besarabski Wiedomosti. C. posede o minunată biblioteca publică, foarte bogata în cărți rusesci, franțuzesci, neunțesci, englezesci, arabe și ebraice, dar nici o carte românească nu este tolerata.

2) *Chişineu*, (magh. *Kis-Jenő*), comuna mare în Ung., cott. Arad, sitnata în câmpia Aradului pe țărmurul drept al Crișului alb. In actele publice apare la 1338. Are 358 case, cu 2250 loc. (1069 Români gr.-or.) Teritorul e de 5442 jug. cat. pamînt arator, foarte roditor, loc. cultura industria de casa, pomaritul, stuparitul, prasirea de vite cornute și porci. C. e centrul dominiului

archiducelui Iosif. Judecatoria centrală, cartea fundnala, stațiunea caii ferate, oficiu telegrafic și poșta în loc. — *C. district protopopesc* în diecesă gr.-or. română a Aradului compus din 18 parochii; sediul în C.

3) *Chișineu*, comună mică în Ung., cott. Bihor, în valea Crișului repede. Are 266 case, cu 1327 loc. (878 Români gr.-or.) Teritoriul e de 2183 jug. cat., pamânt arator și mntos; loc. cultiva industria de casa, pomărutul, stupărutul, prasirea de vite cornute și porci. [†]

Chișoda, comună rurală în Banat, cott. Timis, cu 1445 loc. Români (1146) și Germani. În C. se afla »*Chișodana*«, institut rom. de credit și economi, soc. pe acții, fundata la 1891; capitalul social fl. 25,000; profitul net (1895) fl. 490'68 cr.

Chison, pareu în Palestina, isvoresce la poalele vestice ale Taborului, se varsă prin șesul dela Akka în Marea Mediterană; pe ripa lui se ucisera preoții lui Baal pe timpul prorocului Ilie.

Chiswick, suburbie a Londrei, în cott. engl. Middlesex, lângă Thamisa, 21,964 loc. (1891); numeroase vile.

Chit, (*Balena*), o constelațiune mare, ce are rectascensiune 359—48¹/₉° și declinațiune dela 10° nord. pâna la 30° sudica. Se compune după Heis din 162 stele vizibile cu ochii liberi, dintre aceste la cap *Mencar* și la coada *Deneb Kaitos*, ambele de gradul II, iar la grumaz *Mira* (Ceti), care este remarcabila pentru variațiunea candescenței sale, (în timp de 333¹/₃ ani variaza între a stelelor de gradul II și X, adeca devine invisibila pe timpul minimalului sau de candescență.) *Mira* mai întâiu a fost observată de David Fabricius la 1596 ca o stea necunoscuta de gr. III, apoi de Holwarda la 1639. Variațiunea luminei sale a observat-o însa mai întâiu Hevel.

C., (zool.) v. Cetacea.

Chitanța, un act, fie sub semnătură particulară, fie sub semnatura publică, care conține atestarea creditorului ca debitorul este liberat de datoria sa. După legea civila română, ca și după Codul Napoleon, C. sub semnatura privată este supusa formalității dublului exemplar și al datei certa, însa în practica nu se întrebuintează. În ce privesce C., Codul civil rom. declara, ca anotațiunile facute de creditor în josul, pe marginea sau pe dosul unui titlu de creanță, precum și scriptura facta de creditor pe dosul, marginea sau în josul duplicatului unui act, când acest duplicat se afla în mâinile debitorului, au valoarea unor C., când fiind a proba liberațiunea debitorului. C. care constata achitarea exani-niilor unei închirieri, face proba contractului de locațiune. C. care constata plata anticipativă a chirilor sau a cășturilor de arândă neexigibile (înainte de termen), sînt supuse transcripțiunii.

Chitara, (franc. *Guitare*), instrument musical, consta din o lada de rezonanță de forma unui S. Din cauza sonorității ei pline și armonioase, C. s'a bucurat pâna în mijlocul secl. present de favoarea cântareților, acompaniînd vocea. C. a Grecilor, v. Kitara.

Chitila, sat în Rom., j. Ilfov, pe marginea Colentinai; face parte din com. rur. Bucoveni; 322 loc. C. da numele fortului Nr. I din cele 18 ale cetății București. Acest fort este de I-a marine și e situat între fortul Chiajna Nr. XVIII și Mogoșoaia Nr. II. Intervalele dintre aceste

trei forturi sînt batute de bateriile 1 2 și 18—1. Fort. C. face parte din sectorul de nord, pe unde vin drumurile de fier dinspre Pitești, Tîrgoviște și Ploesci.

Chitina, o substanța de compos. chim. C⁹⁶ H⁶⁰ Az⁴ O⁴; ea formeaza cuticula, ce acopere tegumentul corpului Artropodarilor.

Chiton, (*grec.*) camașa fara mâneci a Grecilor vechi. v. Tunica.

Chiton brăzdat, (*Chiton sulcatus*), o specie de melc, lung de vr'o 4 cm.

Chitonide, (zool.) molusce anphineure, cu cochila multivalvă; corpul deprinat, piciorul larg, în jurul carnia branchiile formeaza un cerc întrerupt înainte. Cuprinde genul *Chiton*, sau Cloporta de mare.

Chitra, numirea poporala pentru fructele de *Citrus medica* L. (v. ac.)

Chitți, v. Cetacea.

Chitșu, *George*, om de stat rom., n. 24 Aug. 1828, în satul Oboga, j. Romanai, pe când părinții sei fugeau de teama Turcilor. Părintele sên era mic negustoraș, dar cunoscea literatura greaca. Școala primara și clasele secundare C. le-a învețat în Craiova, la Ioan Maiorescu. Fiind copil talentat, fû luat sub protecțiunea caimacamului I. Bibescu și trimis în București la Sf. Sava. În 1848 comitetul central revoluționar din București îl trimite comisar de propaganda în Oltenia. În 1850 gasim pe C. la Viena, unde scrie »Oracolul anului 1851«, carte inspirata de un adănc sentiment religios și patriotic. Capetînd licența se întoarce în Craiova în 1853 și scoate gîarul »Vocea Oltnului pîna în 1859. Practica advocatura în Craiova. Partisan al loviturii din 2 Main, gasim pe C. cel întâiu primar în Craiova în 1866, când salta pe princ. Carol. În 1868 ales deputat al Craiovei, ocupa un loc de frunte în partidul liberal și e numit în mai multe rînduri ministru al instrucției, finanțelor, justiției și internelor în cabin. Epurean și Bratianu. C. a cantat sa organizeze școala, el a facut legea Concursului din 1879. C. a fost și membru al Academiei. În 1889 fiind lovit de o cruda boala, † 28 Oct. 1897. [Gh. Gh.]

Chituluş, *Chituluş*, cocoșul pascrelei, cunoscuta sub numele de Pitulicea.

Chiuțuri, v. Hore.

Chiusa, (*ital.*) pas între munți. *C. di Verona*, pas aproape de lacul Garda, dinsus de Rivoli, pe unde duce drumul din Tirol la Lombardia; acun fortificat.

Chiusi, oraș în prov. ital. Siena (Toscana), 1824 loc., eppie. În antichitate Clusium, una din cele 12 republice etrusce; mormîntul lui Porsena.

Chiva, *Ioan*, din Alba-Iulia, om al casei împaratesci. În 12 Aprilie 1598 îi scrie Mihaiu Viteazul ca sa salute din partea sa pe comisarii imperiali veniți în Ardeal.

Chivi, (*Apteryx australis*), pasere din ordinul alergatoarelor (cursores), are un cioc lung și subțire. N'are aripi. Penele de culoare bruna. Traiesce prin locuri baltoase în Australia. E pasere de noapte.

Chivot, în legea veche (judaica) era lada, în care se țineau tablele legii și toiagul lui Aron. În biserica creștina C. este casulia numita și

tabernacul, așezată pe masa altarului, în care se conserva cuminectura pentru morboși.

Chiwa, (*Khiwa*), 1) *C.*, *Chanat* în Turkestanul apus. (Asia), în partea inferioară a râului Anu-Darja; ca. 60,000 km², (abia $\frac{1}{3}$ fructifer) cu 500,000 loc. (Uzbeci, Turconiani, ș. a.) Chanatul a fost subjugat la 1873 de Ruși și facut vasal. 2) *C.*, oraș fortificat și reședința Chanatului de același nume, cu 6000 loc. *C.* se afla sub protectoratul Rusiei, e situat la împreunarea canalelor: Khan și Hezarasp, spre nord-est de Astarabad, la o distanță de 560 km. Orașul are o circumferință de preste 6 km., strași strinite și foarte murdare; 17 moschee, 22 școale, caravanseraiuri, bazare.

Chizerots și Burins, (*franc.*) semintii, ce locuiesc izolate și urite de vecinii lor, în departamentele Saône-et-Loire și Ain. Se dăce, că se trag dela Saraceni. (Cf. Michel, Hist. des races maudites de la France et de l'Espagne.)

Chladni, *Ernst Florens Friederich*, fisician germ., n. 1756 în Wittenberg, † 1827. *C.* e întemeietorul acusticeii științifice. A studiat științele iuridice, dar apoi s'a dedicat fiziceii. A descoperit mai multe legi acustice și a construit aparate pentru verificarea aceloră. A scris: »Entdeckungen über die Theorie des Klanges«, »Akustik«, »Neue Beiträge zur Akustik«, »Beiträge zur praktischen Akustik und zur Lehre vom Instrumentenbau«, etc.

Chlamydia, numire sinonimă pentru *Phormium* (v. ac.)

Chlamydococcus A. Br., (botan.) gen de alge verzi Volvocacee, ale cărei celule, unite câte 4—8, au o membrană groasă, celulosa și cu cili vibrațili; protoplasma e colorată roșu sau grenat. *C. phivialis* Rab. trăiesce în gaurile stâncilor, unde se aduna apa de ploie și pe zăpețile persistente din munții înalți; are o putere de rezistență foarte mare.

Chlamydomonadinee, (botan.) alge verzi din fam. Volvooococ, formate din celule libere cu câte 2—5 cili vibrațili, deci mobile, sau din câte 4 celule unite într'o teacă gelatinoasă, adică inobile. Se înmulțesc vegetativ prin diviziune, o celula producând alte 2, și se reproduc prin zoospori și prin gameți mobili, rar inobili. Genul *Chlamydomonas* trăiesce în ape dulci statătoare, baltoace, mlăștini, etc.

Chlamydospori, (botan.) sporii durabili dela unele ciuperci (mucegaiuri, etc.); au un înveliș dur, resistant format dintr'o membrana externă groasă, cutinisată, cu diverse ornamente, de culoare închisă, și o alta internă subțire, mai clară; în interiorul învelișului o masă de protoplasma cu substanțe de rezerva și nucleu. Pot sta în repaus cât timp condițiunile de dezvoltare sunt nefavorabile, iar când ele sunt propice germinează, producând un nou aparat vegetativ sau alt soi de organe de multiplicățiune, (conidii, etc.).

Chlamys, un fel de manta la vechii Greci, fara de care nu se convenia sa iasa barbații în public. Se arunca preste umărul stâng și se încheia pe umerul drept.

Chloantit, mineral, arseniura de nichel, cristalizează în sistemul cubic. Însoțesc gisemintele de nichelina și de minereuri sulfuroase. Giseminte mai importante la Allemont, Riechelsdorf, etc.

Chloasma, (*grec.*) pete brune-galbene ale pielii, numite și pete de ficat și provenite din o stagnare locală a sângelui; *C. uterina* având originea în mitra, se ivesce dela femei însărcinate sau cu anomalii menstruale; *C. traumatică*, din presiune locală: încingătoare, corset; *C. toxică*, prin medicamente aplicate pe piele: muștar, vesicator; *C. calorică*, prin arșița soarelui apar mici pete pe obraz: alunițe, alunele, pistrui; *C. cachecticilor*, la friguri malarice, tuberculoase, cancer.

[Dr. V.]

Chlodvig, regi ai Francilor. 1) *C. I*, fiul lui Childerich și Basina, n. 465, † 511. El a întemeiat regatul unitar al Francilor, după ce mai întâiu a zdrobit pe Syagrius, ultimul guvernor al Romanilor în Galia, apoi pe Alamani și pe Visigoți. În lupta contra Alamanilor facu vot, ca dacă va birui va trece la creștinism. Auțund aceasta ostășii săi creștini s'au luptat din respuneri și au învins pe inimic. După terminarea resoabiilor a silit triburile Francilor să treacă la biserica catolică, și astfel a unit națiunea în credință și viață de stat.

2) *C. II*, al doilea fiu al lui Dagobert I, n. 633. După moartea tatălui seu, sub epitropia nămei sale, domni în Neustria și Burgundia (656), iar după asasinarea lui Siebert, regele Austrasiei, deveni stăpân și preste acest regat. † 656.

3) *C. III*, fiul lui Theodoric III, încă ca baiat ocupă tronul la 690. A stat sub supremația lui Pippin de Heristal majordom al regatului; † 694. [T. F.]

Chloë, (*grec.*) supranume al ținei Demeter, ca o croitoare la seniănaturilor încolțitoare. În ozoarea ei s'au ținut serbarile de primăvara *Chloeia*. *C.* este și un nume de fetița, folosit în poeme bucolice.

Chlor, metaloid monovalent cu greut. atom. 35.5, unul din elementele cele mai importante atât prin rolul, ce joacă în natura, cât și prin aplicațiunile sale. A fost descoperit la 1774 de cătră Scheele, și i-s'a dat numele dela colorarea galbena-verde ce are. Este un metaloid gazos la temperatura ordinară, cu un miros tare și iritant, provocând tusa când e respirat chiar amestecat cu aerul. Comprimat la 0° și la 6 atmosfere se licefiază, dând un lichid galben oleaginos. Este mai greu ca aerul (Dens. = 2.4482). *C.* este unul din elementele cele mai active, combinându-se direct sau indirect cu majoritatea corpurilor simple. Aceste combinațiuni desvoalta atata caldura, încât sînt în unele casuri întovărașite de desvoltarea de lumina. În particular e interesanta combinarea *C.*-lui cu hidrogenul, care sub influența directă a razelor solare se face cu exploziune. Se disolva în apa formând *apa de C.*, care prin recire la 0° formează un hidrat colorat în galben și cristalisat. Se combina cu metaloidii și cu metalele formează *Chloruri*, comportându-se ca un element uni valent, cu toate ca exista unii compuși, în cari *C.*-ul pare a-și schimba valența. Din cauza mării sale energii de combinare nu se găsesc nicairi liber în natura; în schimb însă combinațiile sale sînt foarte răspândite, și din aceste se scoate în mod artificial *C.* și se prepara compușii lui. Pentru prepararea *C.*-lui servesc mai multe metode; în metoda industrială se face us direct sau indirect de unul din cei mai răspândiți compuși ai lui: *Chlorura de*

sodiu sau sarea comună. Pentru aceasta, sau se tratează mai întâi chlorura de sodiu cu acid sulfuric și se obține *Acidul chlorhidric*, care prin încălzire cu bioxid de mangan și alte produse accesorii; sau se încălzește direct un amestec de chlorura de sodiu cu bioxid de mangan și acid sulfuric. C. se întrebuințează în industrie sau direct ca desulfurant și decolorant, sau la fabricarea *hipochloriților*, cari servesc și ei ca desinfecțanți sau decoloranți. Dintre compușii C.-lui sunt mai importanți: *Acidul chlorhidric*, compus al C.-lui cu hidrogenul, care e unul din acizii cei mai întrebuințați atât în industria chimică propriu zisă, cât și în celelalte branșe ale industriei și artelor. Dintre compușii cu oxigenul, cel mai important este: *Acidul chloric*, care formează clorura, a caror întrebuințare se răspândește din ce în ce mai mult; de asemenea: *Acidul hipochloros*, ai carui compuși sunt decoloranți și desinfecțanți. În natura C. se găsește uai ales sub forma de *Chlorură de sodiu*, fie în stare solidă sau în soluțiune în apa marii sau în izvoarele sarate.

Chloral, (*Aldehida tricolorată*), substanță lichidă, care se face prin acțiunea chlorului asupra aldehidei, alcoolului și zăchărurilor; are compoziția: $\text{CCl}_3 \cdot \text{CH} \cdot \text{O}$. Cu apa se combina ușor dând *hidratul de chloral*, $\text{CCl}_3 \cdot \text{CH}(\text{OH})_2$ cristalizat. Se întrebuințează în medicina.

Chlorat, saruri cari deriva din acidul chloric: $\text{ClO}_3 \cdot \text{OH}$. Așa C. de potasiu: $\text{ClO}_3 \cdot \text{OK}$. etc. Ei servesc la prepararea oxigeenului, cari prin încălzire se discompun, dând chlorură și oxigen liber.

Chlorit, minerale, silicați basici de aluniu, magnesi și fier. C. constituie o grupă importantă de minerale, caracterizate prin un clivaj foarte pronunțat, care permite o separațiune în lamele fine neelastice. Ele cristalizează în sistemul monoclin, culoarea lor e verde până la verde-albastru. C. cele mai principale sunt: Peniu, Clinochlor, Ripidolit, Corundofilit, Amesit, Delessit, etc. C. sunt minerale secundare și presintă foarte multe pseudomorfoze, din cari cele mai comune sunt acele după mica magnesiene.

Chloroanaemia, Chlorosis. (v. ac.)

Chloroform, substanță organică, cu compoziția CHCl_3 . Se prepară încălzind chloratul cu hidrat de potasiu. Chloroformul e lichid volatil, cu miros aromatic, fierbe la 61° ; se întrebuințează în medicină ca anesthetic.

Chloromercur, v. Calomel.

Chlorometria sau *Chlorimetria*, procedură chimică-analitică pentru determinarea conținutului de chlor în chlorura de calciu.

Chlorophycee, (botan.) ordin din clasa Algelor, *Algele verzi*, trătoare în ape dulci, salinastre, în mari, pe pamânt, asociate cu ciupercile în unii Licheni (*Usnea*, *Cladonia*, *Rocella*, etc.), sau, în fine, parazite pe animale sau plante, ori în interiorul lor. Aparatul vegetativ al lor e foarte variat, totdeauna însă celular. Celulele au în interiorul protoplasmei chloroplastide, unul sau mai mulți nuclei, pirenoidi, etc. Se înmulțesc prin spori mobili (zoospori) ori imobili și se reproduc prin ganeți de același fel sau deosebiți în marime, mobili sau imobili, ori unul mobil, celalalt imobil. În sens larg intra aici *Protococcoideele*, *Confervoideele*, *Siphoneele* și *Characeele*.

Chlorophylla, (botan.) pigmentul de culoare

verde din chloroplastele plantelor verzi; în unire cu el se găsește totdeauna un pigment galben, *xanthophyllul* sau *carotina*. C. lipsește la Ciuperci, multe Bacterii, unele Fanerogame, (Cuscuta, Orobancha, etc.) la algele albastre, bruno-roșii, la Diatomee și Peridinee. C. e unită cu cu câte un pigment special, preponderant, caruia se datorează culoarea algei; așa e *phycoerythrina* la algele albastre, *phycopheina* la cele brune, *phycoerythrina* la cele roșii, *diatomina* la Diatomee, *peridinina* și *phycopyrina* la Peridinee. Se separă C. de xanthophyll tratând cu benzina extractul alcoolic de frunze verzi pulverisate. Obținând-o curată cristalizează în prisme romboice oblice, se alterează foarte lesne în contact cu oxigenul; ca produs de descompunere al ei cu acizii e *hypochlorina* sau *chlorophyllana*. Spectrul de absorbițiune al C. e caracteristic prin 4 bande de absorbițiune în regiunea roșie a spectrului solar. În soluție alcoolică pusă la lumina e foarte fluorescintă. Compoziția sa chimică elementară e cuaternară, iar după unii ar avea și fier. Pentru ca să se poată produce C. în planta e nevoie de lumină roșie sau violetă (în unele cazuri rare înverdesc plantele la întunec, cum se vede la embrionii de brași), de temperatura potrivită, de anumite substanțe hranitoare, cum e zahărul, glucoza, maltosa, etc., în fine de O.

Chlorophyllina, (botan.) pigmentul verde unit cu *phycoerythrina*, cu *phycoxantina* și *phycopheina*, cu *phycopyrina*, cu *diatomina*, cu *peridinina* și *phycopyrina*, în chromatoforii algelor roșii, brune, dizolvat în conținutul celulelor algelor albastre, sau tot în chromatoforii dela Diatomee și Peridiacee. Atât acest pigment, cât și *phycoxantina* (xanthophyllina), după Hansen ar fi identice cu *chlorophylla* și *xanthophylla* din chloroplastidele plantelor mai superioare decât algele.

Chlorophyte, (botan.) grup de plante criptogame, cuprinzând, după Reichenbach, Algele, Muscienele și Criptogamele vasculare, iar după Rabenhorst, numai Algele și Muscienele.

Chloroplastide, (botan.) *chloroplaste*, *chloroleucite*, *grăunți de chlorophyll*, *corpi chlorophylliani*. Formațiuni verzi închise în interiorul protoplasmei celulelor sau în alte părți ale corpului majorității plantelor; s. e. în spori de Musciene și Criptogame vasculare, în propagule de Musciene, în aparatul vegetativ al algelor chlorophycee; în frunzele, tulpinile și ramurile verzi ale plantelor Fanerogame, Criptogame vasculare și Musciene. Forma lor e foarte variabilă, precum și numărul lor într-o celulă. În genere, sunt mai mici și mai numeroase în celulele plantelor mai superioare, mai mari, și mai puține în celulele celor inferioare. Pot fi rotunde, sferice, ovale, eliptice; ca un pișcot; ca o fașie lungă (la *Desmidiacee*); ca o fașie înelată, dar cu capetele neunite; ca mai multe bande așezate în stea (*Zygnemee*); ca fașii neregulate; ca o fașie spirală (*Spirogyra*), etc. Ca structura sunt formate dintr-un substrat (*stroma*) albuminoid, în care se află, ca nișe mici grăunți (*grana*), pigmentul *chlorophylla* (v. ac.) asociat încă cu unul sau doi pigmenți diferiți colorați. Mai cuprind grăunți de amidon sau substanțe dulci, ca rezultato din asimilațiunea *chlorophylliana*, ce își are sediul în ele.

Chloroplastina, (botan.) ar forma, după Fr. Schwartz, cordonulele de pigment, între cari sînt cuprinse părțile stromei (*metaxinei*), diu chloroplastide (v. ac.)

Chlorops taeniopus, o muscă care atacă grăul. Omida ei produce priu împunsaturile ei nisce buruze pe paiele de grău și de orz și face ca spicul sa nu iasa de loc din vagina, ori și daca iese sa rămăna steril, fără boabe; *Chrisalida* ei este de culoare cafeuie și se gasește în pain și iuriște.

Chlororufina, (botan.) o substanța colorantă verde, disolvată în uleiuri (sau, cum se numește, un *lipochrom*), descrisă de Rostafinsky, și care e identică cu hematocromul descris de Cohu la *Hematococcus*.

Chlorosis, un morb care constă în aceea, că celulele de sînge conțin mai puțin haemoglobin. Se ivesce la persoanele tinere în desvoltare, între 14—25 ani, cu deosebire la fete. Simtoame: fața palidă bătînd în verde, batai de inima, deprimație sau iritație, dureri de cap, obstipație urmata de diaree, insomnie, dureri de stomac; adese însoțesce C. ca complicație, ulc de stomac. Inima, cu deosebire partea dreapta, e dilatată, se aud sunete accesorii asupra arterielor mai mari (Nouengeräusch — bruit de diable). Ca cauza a C.-ei se amintesc: dor de patrie, griji, amor nefeicit, traiu rîu și între împrejurari igienice rele. Causa adevărată se ascunde în organele, cari pregatesc sîngele: splina, maduva oaselor, ș. a. Durata e lunga, se viudeca în decurs de 6—8 septemăni sub cura rațională, uneori se ivesce iara (chlorosis recidivans), uneori se continua (chlorosis habitualis). [Dr. M. G. Pop.]

În botanica se înțelege sub C. starea bolnavicioasă a plantelor verzi, cari, cu toate că sînt la lumina, devin verzi palide preste tot, ori numai în unele locuri. Causa pare a fi lipsa fierului diu alimentele extrase din pamînt de radacini, ceci udând asemenea plante bolnave cu soluții slabe de saruri cu fier, ele își recapeta culoarea și vigoarea obiicuință.

Chloroxylon D. C., (botan.) gen de plante diu familia Meliaceae, cu o singura specie, *C. Swietenia* D. C., originara din Indiile orientale. În regiunile noastre cultivat în sere calde. Lemnul sen greu, rezistent, compact, de o culoare verde galbue, cunoscut sub numele de *lemn satinat de India*, e prețios și mult întrebuințat în strungarie. Mai produce și o reșiună cu aceleași întrebuințari ca cea de pin. Tot C. se numesc lemuele putrede verzi sau albastrii de priu paduri, datorîndu-și culoarea lor producerei unui acid, *acid xylochloric*, de catră o ciuperca, ce se desvoalta pe ele, *Peziza eruginea*.

Chlorura, (chim.) combinațiune chimica a chlorului cu metale; s. e. C. de magneziu (Mg Cl).

Chlotar, numele mai multor regi franci diu fam. Merovingienilor. C. I 511—561; C. II 584—628; uni sub sceptrul sen întreaga Franca; C. III 656—670.

Chlum, oraș în Boemia, lînga Königgrätz; ocuparea acestui oraș de catra Prusieni decise lupta dela Königgrätz 3 Iul. 1866. Pierderea luptei au motivat-o Austriacii (Benedek) cu o negura, care s'a lasat asupra orașului în țina luptei (proverbiala negura dela C.)

Chlumecky, Ioan, Cavaler de, om de stat austriac, u. 1834; întră în serviciu de stat, ajunse

substitut, 1867—70 consilier gubernial în Brünn, apoi deputat în dieta imperială și în dieta provincială a Moraviei, 1871 ministru de agricultură în cabinetul Auersperg, 1875 ministru de comerț; 1893 președinte al casei deputaților în Viena.

Chnum, în mitol. egipt. identio cu Kuepf, la Greci Chuubis și Kuuphis, reprezenta pe zeul Ra, ca zeu al soarelui, căud calatorea în lumea de jos, (soarele dupa apunere). Se închipuia cu cap de berbec. [Atm.]

Chocand, (*Kokan*), odinioară chanat în Asia centrală; 1853—76 ocupat de Ruși și transformat în provincia Ferghana (v. ac.) V. și Kokan.

Choctaw, (pron. ciocta), popor indian în America de nord, traiesce în teritoriul indian, are comune organizate și școale bune; 18,000 sulte.

Chodshent, oraș în Asia, în ținutul rîului Sir Darja, 34,800 loc.; 1865 ocupat de Ruși.

Choiseul, familie nobila franceza, diu care s'au ridicat mai mulți generali și bărbați distinși, între cari cel mai cunoscut este: *Étienne-François, duce de Choiseul* comte de Stauville, u. 28 Iunie 1719. Susținut de marchisa de Pompadour ajunse ambasador la Roma apoi la Viena, unde încheie alianța dintre Franca și Austria contra lui Frederic cel Mare. 1758 întră în ministeriu. Protector al comerțului și industriei, el mari marina și armata, susținut interesele Franciei, încurajă confederațiunea poloneza, încurcă pe Rusia în reboșu cu Turcia, convinse pe rege sa alunge pe Iesniți, încheie cu suveranii burboni cunoscutul »Pacte de Famille», uni Corsica și Lorena la Franca, dar pierd Canada. În 1770 primi ordin de arestare și se retrase diu Paris. Ludovic XVI îi dete voie sa se așeze în Paris, unde muri 7 Maiu 1785. [I. S. F.]

Cholagoga, (med.) remedii ce sprijinesc secrețiouarea fierii, sau cari elimiueaza fierea aglomerată în sînge, s. e. la galbiuare. De grupa întăiu se ținc fierea însuși și sarurile ei, de a doua: purganțiile saline, Aloë, Rhabarber, etc.

Cholecystotomia, extirparea resp. incisia vesicii bilare.

Cholelithiasis, (med.) morb de ficat caracterizat prin prezența unor concrețiuni, numite *calculi biliari* (în forma de piatra sau nasip). Acești calculi produc dureri în regiunea ficatului, cari agravându-se constituiesc colica hepatica; deranjeaza apetitul și slabesc moralul bolnavului. C. se trateaza priu medicamente, cari, întroduse în corp, disolva calculii sau le micșoreaza volumul, astfel ca pot trece ușor din beșica fierii în duoden; în casuri grave bolnavul se supune unei operațiuni ca sa se delature calculii mai de graba.

Cholera, (*C. asiatică*, *C. indică*, *C. epidemică*, *C. morbus*), este o boala exotica, acuta, grava, dureroasa, infecțioasa, cu mers repede, caracterisată mai ales priu varsaturi, scaune apoase abundente, la începutul boalei fecaloide, apoi albicioase, conținînd cantități mari de epiteli eliminata de pe suprafața internă a intestinelor, prin crampe, priu scaderea temperaturii corpului, stingerea vocii, suprimarea secrețiunii de urina, prin respirația dificila, cianosa (colorit vînat al buzelor, nasului, extremităților), priu algiditate, puls insensibil. Cei mai mulți bolnavi mor de asfixie, cei cari resista cad adeseori în timpul

reacțiunii într-o stare tifoidă asemenea periculoasă. Există însă și cazuri de C. asiatică ușoară, ambulatorie, mai ales la începutul epidemiilor de C. se observa diaree pronunțată, cari sînt predecesore C.-ei, ceci în excremențele bolnavilor afectați de această formă ușoară se găsesc bacilii caracteristici ai C.-ei. Din bolnavii de C. mor aproape 50%.

C. este originară în India, ea se propagă prin bacilul virgula, un spiril descoperit de R. Koch în 1883 în scaunele și corpul bolnavilor de C. asiatică, și se deosebește de Gastro-Enterita, numită *Cholera* și *C. nostras*, originară și la noi, doborîndu-se de Hippocrate și de Celsu. Simptomele analoage cu ale C.-ei apar și după otrăvire prin arsen, prin bichlorur de mercuriu, prin tartar stibiati, prin ciuperci, prin carne putredă. Diagnostica C.-ei se confirmă prin prezența bacilului virgula în excremențele și în intestinalele bolnavilor; acest bacil produce o materie toxică, care mortifică epitelul intestinal și care resorbită otrăvește sângele și paralizează nervii organelor circulatori. C. se propaga prin bolnavi și prin cadavrele lor, prin oameni sănătoși, cari au fost în contact cu bolnavi, prin efectele bolnavilor, mai ales prin pânzături murdare, prin vestimente și așternuturi infectate, prin apă în care au fost aruncate materiile fecale ale bolnavilor de C., prin alimente contaminate, prin trasuri, corabii, în cari au zăcut bolnavi de C. Din cauza că bacilul C.-ei își conserva viabilitatea mult timp în apă, apa este și mediul principal de propagarea boalei.

Pîna la 1817 C. a existat numai în India, în mod endemic, în timpul dela 1817 pîna la 1823 ea a făcut prima invasiune în Asia occidentală și în Africa. În 1826 prima invasiune în Europa. În măsura în care s'a perfecționat comunicația, s'a scurtat calea din India în Europa, a devenit și mai frecventă aparițiunea C.-ei la noi. C. poate veni din India în Europa prin 3 cai: pe uscat prin Asia centrală și de acolo în imperiul Rusiei, pe cale maritimă sau prin Golful Persic și Marea Caspică, sau prin Marea Roșie și canalul de Suez. Prin pelerinajele religioase ale Mohamedanilor din India la Meca se transporta boala adeseori la Meca și de acolo, prin pelerinii veniți din alte țări, în diferite porturi ale Marii Roșii, în Egipt și în Europa; prin transportarea cadavrelor Schiștilor din alte țări în Persia, la locul sfînt din Kerbelă, se infecta de C. localitățile, prin cari trec aceste procesiuni funebre.

În România a apărut C. asiatică în 1831, 1848, 1855, 1865—66, 1873 și 1893. În 1893 s'au bolnavit de C. în tot regatul român 1494 persoane, din cari au murit 872.

Guvernele statelor Europei au întrebuițat deja în secolele trecute în contra ciumei, dela 1826 în contra C.-ei, mai tîrziu și în contra febrei galbene, un aparat carantină complicat și costisitor, cu organizația foarte diferită, apoi au crezut că în contra inimicului comun trebuie să se apere printr-o prevențiune comună și de aceea s'au convocat în diferite timpuri, cu începere dela 1852, conferințe sanitare internaționale, în cari s'au pus bazele convențiilor sanitare internaționale. Conferința din Roma din 1885 s'a ocupat de măsuri pentru stingerea C.-ei la originea ei, pentru priveghierea sanitară a pe-

lerinajelor religioase la Meca; mai importantă a fost conferința sanitară internațională din Dresda din 1893, căci convențiunea sanitară internațională, alcătuită la acea conferință, este baza prevențiunii moderne a C.-ei, ea a lasat însă la o parte profilaxia sanitară din Golful Persic și calea prin Asia centrală și a fost completată prin convențiunea sanitară internațională din Paris din 1894, care a stabilit măsurile sanitare de luat în Golful Persic; iar calea prin Asia centrală a rămas neînchisă. Convențiunea sanitară din Dresda din 1893 a moderat rigoarea vechilor măsuri, cari au împiedecat comunicațiunea, a desființat carantinele pe uscat, înlocuindu-le prin revisia sanitară cu desinfecțiune, a precizat casurile, în cari se poate aplica carantina în porturile maritime, a redus durata carantinei maritime și a stabilit un control sanitar rațional al navigațiunii fluviale: ea impune guvernelor două misiuni: apărarea țării proprii în contra C.-ei și localizarea boalei pentru ca să nu treacă în țările vecine. (Cf. Carantina și Convențiunii sanitare.) [I. Felix.]

Lit.: V. Babeș, Note sur la defense de la Roumanie contre le C. en 1892 și Deuxième communication à l'Académie de Paris sur le Cholera; România medicală 1893 nr. 5; V. Babeș, Studiu critic asupra C.-ei în Bulgaria; România medicală 1893 nr. 18; I. Felix, Dare de șama asupra epidemiei de C. din 1893. București, 1893; I. Felix, Raport asupra conferinței sanitare internaț. din Dresda. București, 1893; Protocoles et Proces-verbaux de la conférence sanitaire internationale de Dresde. Dresde, 1893; Protocoles et Proces-verbaux de la conférence sanitaire internationale de Paris. Paris, 1894.)

Choleric, v. Temperament.

Cholesterina, substanța, care se găsește în organismul omului, mai cu sama în fiere, în creier, în substanța aparatului nervos; se află de asemenea în plante și în galbinuș de ou. C. se extrage mai bine din calculile biliare, unde se află în stare aproape curată, prin dizolvare în alcool fierbinte. Substanța cristalizată, are compo. $C_{25}H_{45}OH$, se topește la 145° ; insolubilă în apă, solubilă în alcool, eter și acid acetic.

Choliambus, în versificațiunea metrică versul, în care începea silabele astfel: — — —.

Cholin, substanța alcalină cu compoziția $N(CH_3)_3$ (CH_2-CH_2-OH). (OH), care se găsește în fiore.

Choloepus sau Bradypus, v. Ai.

Chondrin, substanța, ce se extrage din cartilajele (sgîrciurile) animalelor, fierte cu apă în timp îndelungat; recind soluțiunea C. se închiaga la rece și ne da gelatina.

Chondrogen, substanța, din care sînt formate cartilajele (sgîrciurile), cari leaga oasele animalelor. Se poate extrage cu apă rece din cartilaje. Dacă extragem cartilajele cu apă fierbinte în timp de 24 ore, atunci se dizolvă chondrina, care la rece se închiaga și ne da gelatina.

Chondropterygieni sau *Selacieni*, sau *Plagiostomi*, un ordin de pesci foarte importanți din cauza organizației inferioare, pe care o prezintă. Scheletul lor în loc sa fie osificat, a rămas în stare cartilagineasă, iar orificiile lor respiratoare (branhiale) se deschid deosebit, și dea dreptul pe suprafața pielii. Gura lor e pe fața

ventrală și transversala, de aici și numele de Plagiostom. Aproape toți traiesc în mare, afară de uni, cari se află în râurile cele mari americane și indiene. Din acest ordin fac parte: *Rechinul* (Carcharias); *Torpila* (Torpedo), sau peștele electric; *Calcanul* (Raja), etc.

Chopart, Francisc, chirurg franc., n. 1743 în Paris și † 1793; a fost prof. la școala medicală din Paris, și a scris câteva opere de specialitate. *Operațiunea lui C.*, amputarea piciorului conservând calcăiul, i-a păstrat numele până în vremile noastre.

Chopin, Frédéric Fr., pianist și compositor, n. 1809 la Zelazowa-Wola, † la Paris 1849. Afara de câteva bucati pentru voce acompaniata, tot ce a scris C. e dedicat pianului, pe care îl ridica la cel mai înalt grad, creându-i un stil fara precursori și fara continuatori, dar ale cărei influențe nu se limitara la compozitorii pianiști. Multe din formele întrebuintate de C. sunt sau creațiuni proprii sau transformari de nerecunoscut. Caracteristica stilului sau e o bogăție neîntrecuta în combinațiunile ritmice și o varietate surprinzătoare în modulațiune. Cu toata greutatea lor, compozițiunile lui C. au devenit populare între pianiști. [T. C.]

Chor —, v. și Cor —.

Chorasan, prov. în partea nord-estica a Persiei (Hircania și Parthia veche), cu marele deșert sarat, în partea nordica e muntoasa, bogata în paduri și isvoare; 272,560 km², și 693,000 loc. Capitala Mesched.

Chordata, numele marelui grup de animale, care cuprinde pe lângă vertebrate, câteva forme inferioare, foarte importante din punctul de vedere al înrudirii Vertebratelor cu Nevertebratele, — ca Ascidiile, Amphioxul, Balanoglosul, etc. Caracteristica fundamentală a Vertebratelor e poziția dorsală a centrelor nervoase cerebro-spinale (creer și măduva), și existența unui ax scheletic intern, coloana vertebrală formată dintr'un lanț de oase mici articulate, care pe lângă alte funcțiuni mai slujesce de canal, care cuprinde înlanțul sau meduva spinării. Observând vertebratele inferioare, niii pesci (Ganoizii, Selaciinii), ca Cega de pilda, se constata, ca deși priu poziția dorsală a centrelor nervoase și prin toate celelalte caractere, e netăgăduit un vertebrat, totuși la lipsesce o coloana vertebrală, și în locul ei găsim un cordon longitudinal, cilindric, flexibil, căruia i-s'a dat numele de nothocord. *Nothocordul* (v. chorda dorsala) e formațiunea, care preceda coloana vertebrala. Dar exista forme animale marine și mai inferioare decât pescii, și cari până acum câțiva ani de zile erau considerate ca molusce (s. e. Ascidiile), sau ca viermi (Balanoglosul), și cari sunt importante prin prezența nothocordului. S'a simțit astfel trebuința sa se largească vechia noțiune de Vertebrat, luat în înțelesul de animal superior, și sa fie înlocuita prin aceea de *Chordat*, adeca posesor de nothocord, din care să faca parte și Vertebratele propriu zise, în înțelesul strict al cuvântului. Aceasta noua clasificare e cu atâtă mai temeinica, ca nu se bazeaza numai pe acest singur caracter, ci și pe alte doue tot atât de importante prin generalitatea lor: poziția dorsală a sistemului nervos cerebro-spinal, și prefacerea în aparat respirator a porțiunii anterioare

a tubului digestiv. Animalele, cari ca Balanoglosul, Ptychodera, etc., au un nothocord puțin dezvoltat, sînt numite jumetate-chordați, *Hemichorda*; ale cari (ca la Ascidiile, sau Tunicierei) nothocordul se întinde numai în regiunea coții animalului, organul de locomoțiune, — au numele de *Uro-chorda*, iar animalele cu un nothocord persistent, și dezvoltat în toata lungimea animalului (Amfioxul), se numesc *Cephalo-chordata*; în sfîrșit Vertebratele represint formele cele mai superioare de C. În acest grup începe sa se înghebe un schelet intern important pentru locomoțiune și pentru apărarea sistemului cerebro-spinal, care capta aici o dezvoltare superioara. Porțiunea anterioară a acestui schelet se diferențiază în o cutie osoasă, care apera creerul, — craniul; de aici și numele de *Craniota*, dat Vertebratelor. La Vertebratele inferioare extremitatea anterioara a tubului digestiv slujesce, ca la ceialalți C., respirațiunei, formând *branchiele* (Pesci, niii Amfibieni, etc.) La Vertebratele superioare însă, cu respirație aeriana, branchiele dispar; din regiunea ocupata de branchii, se formează o parte din față, gât, și ureche, iar aparatul respirator aerian se desvoalta, după cum arata embriologia, tot ca o dependența a tubului digestiv, sub forma unei glande, care se adapteaza respirațiunei.

În Tablonul urmator se prezinta resumată clasificățiunea Chordaților:

<i>Chordata.</i>	}	<p>I. Hemichorda cuprinde genurile marine: Balanoglossus, Ptychodera.</p> <p>II. Urochorda (Tunicierii sau Ascidiile), animale marine, libere sau fixate.</p> <p>III. Cephalochorda cuprinde numai genul marin Amphioxul.</p> <p>IV. Craniota, marine, terestre, aeriane. Peștii, Amphibiile, Reptilele, Paserile, Mamiferule, Omul.</p>
<p>a) Prezența unui nothocord;</p> <p>b) Centrele nervoase dorsale;</p> <p>c) Aparatul respirator format din regiunea anterioara a tubului digestiv.</p>		

Chorda dorsală sau *Nothocordul*, e un cordon cilindric, flexibil, așezat în lungul feței dorsale a tuturor animalelor din grupul Chordata (v. ac.) E un organ persistent la unii (Amphioxul, pescii inferiori), sau numai embrionar, la restul Chordaților. E persistent la toate animalele Chordate, lipsite de un schelet intern; în acest cas el ține locul de schelet axial rudimentar, grație rigidității sale relative, și sprijina sistemul nervos central, care-i așezat deasupra sa. La Vertebratele propriu zise (Craniota), nu gasim o C. d. persistenta la animalul adult, decât numai la unii pesci inferiori, de pilda: Cega, Nisetrul, etc. Și pe măsura ce observam pesci mai superiori, constatam ca în jurul C. d. se desvoalta o coloana vertebrală, cartilaginosa la unii, osoasa la majoritatea Vertebratelor. Pe măsura ce se desvoalta coloana vertebrala, schelet intern important, C. d. se reduce; cu toate acestea nu dispere cu desavîrșire. și găsim urme de ale sale chiar în scheletul axial al vertebratelor adulte cele mai superioare. Același fapt de dispariție progresivă a C. d., față de dezvoltarea coloanei vertebrale, constant în seria Vertebratelor, îl constatam în dezvoltarea unuia și aceluiași individ. Și la embriionul omului, la în-

ceput nu există decât C. d., care se reduce gradat prin apariția coloanei vertebrale, cartilagineose mai întâiu, și osoase pe urmă. Se vede dar ca C. d. e un organ de cea mai mare importanță; de aceea a fost luat drept caracter de clasificare a formelor animale superioare. La toate Cordatele, origina și modul seu de formare sînt aceleași. Formarea sa e timpurie și face parte din întâia schiță organică embrionară. Endodermul primitiv pe linia mijlocie dorsala, își ridică în sus părțile seu, formînd un soiu de jghiab deschis în jos, care se sugrumă din ce în ce mai mult, până când se desprinde de pe endoderm, sub forma unui tub, sau a unui cordon compact, cilindric, a cărui poziție e dorsală prin urinare, chiar din cauza modului seu de formare, și intermediară între tubul digestiv și tubul nervos. C. d. e prin urmare de origina endodermica și se formează din paretele cavității digestive primitive.

[D. Voinov.]

Chorea, afecțiune cerebrală sau de nervi. Se caracterizează prin contracțiuni musculare involuntare, de unde resulta mișcări neintenționate. Pacientul face grimase, mișca mâinile, picioarele, capul, trunchiul în diferite direcțiuni fără scop și fără intențiune. Cîte odată este alterat și graiul și înghițitul. În somn încetează mișcarile. Inteligența e intactă sau alterată pînă la alienațiune mentală. Obvine mai des la copii între 6—16 ani, la femei tinere în primele luni ale gravidității și de multe ori la indiviți cu predispozițiune ereditată pentru morburile de nervi. Poate fi provocată prin afecte (spaimă, etc.), morburile infecțioase (rheumatism, scarlatina, typhus, etc.), prin imitațiune la indiviți (copii nervoși) cari vin în contact cu morboși de C. Cîte odată se combină cu alte morburile de nervi (hysterie, epilepsie, etc.)

Choregice, *monumente*, la vechii Greci colonne sau mici zidiri, pe cari învingătorii din reprezentațiile dramatice își puneau tetrapodul (v. ac.). Mai cunoscute sînt: monumentul lui Lysikrates și al lui Thrassylos.

Choreographia, arta de a însemna dansurile prin semne convenționale, cum se face aceasta la tonuri prin note.

Choreomania, *Choromania*, o înclinare morboasă a extremităților inferioare, cîte odată și a brațelor, spre nișcări ritmice; e cauzată de o iritație a nervilor. În evul mediu se ivia și epidemic.

Chorepiscop, episcop rural; urmașii acestora sînt protopopii de ași, cari asemenea C.-lor din vechime, cu jurisdicțiune delegată dela arhieru, administrează trebile eclesiastice ale ținutului încredințat grijei lor. În orient cam pînă în secl. VIII aveau mare influența în administrarea bisericilor rurale.

Choreu, (*grec.*) vers metric; v. Trocheu.

Choreutica, arta dansului.

Choriambus, în versificațiunea antică (metrică) versul, ale carui tacte erau compuse din cîte patru silabe în ordinea următoare: — — — —

Chorioidea, (med.) o membrana vasculoasă a ochiului (v. ac.).

Chorioidita, inflamația chorioideei; se ivesce în urma leziunilor, a meningitei supurative și la morbi infecțioși.

Chorion, (med.) v. Alantois și Embriion,

Choripetale sinonim cu Dialipetale (v. ac.); în clasificăția lui Engler, grup de Dicotiledonate.

Choriphyll, (botan.) sinonim dialiphyll, adeca cu frunzele libere neconcescrite sau cu frunzele periantului (v. ac.) libere.

Chorisa sau *Choriza*, se da numele acesta fenomenului de dedublare al frunzelor florale. Poate să se facă foarte de timpuriu (*Ch. congenitală*), sau mai târziu. Un exemplu e dedublarea staminelor dela Crucifere și Capparidee.

Chorisepal, (botan.) sinonim dialisepal (v. ac.).

Chorisia H. B. K., (botan.) gen de plante din familia Malvacee, cu 3 specii originare din America tropicală, (s. e. *C. speciosa* A. St. Hil. din Brasilia), toate arbori decorativi, cari se cultiva în sere calde; au frunze palmati-compuse și flori rose-purpuri. E înrudit cu genul *Bombax*.

Chorizema Labill., (botan.) gen de plante în decomun lignoase și pururea verzi din familia Leguminoaselor, tribul Podalyrieae, ce cresc în Australia. Unele din specii, precum *C. varium* Bth., *illicifolium* Labill. ș. a., se cultivă la noi ca plante de florarie temperată. Vara servesc spre decorațiunea zidurilor, pilastrilor, etc.

[A. Pr.]

Chorley, oraș industrial în cott. engl. Lancaster, cu 23,082 loc. (1891).

Chorografia, (*grec.*) descrierea generală a unui ținut, a unei țeri, a unei provincii, în opozițiune cu Topografia, descrierea localităților singuratic.

Chorologia, geografia plantelor și animalelor.

Chorometria, v. Geodesia.

Chosroes Nușirvan, (cel Drept), cel Mare, regele Persiei, din fam. Sassanișilor; s'a urcat pe tron la 531, a cucerit Mesopotamia și Colchis, a pradat Siria; † 579.

Chotan, oraș în Turkestanul resaritean, lângă drumul cel mare al caravanelor, 40,000 loc., capitala unui chanat.

Chouans, (*franc.*) numirea țeranilor resculați pentru apărarea regalității în Franța pe timpul revoluțiunii franceze, numiți astfel după conducătorul lor Ioan Cottereau, supranumit C. (Chat huant = bou de noapte, buha). C. au purtat lupte de guerilla în contra republicei. Fura batuți pe peninsula Quiberon. În 1799 s'au ridicat încă odată, dar fura nimiciți prin generalul Brune; în 1814 și 1815 s'au ridicat de nou, fara succes.

Chram, patronul bisericii; fiecare biserică, când se sfințește, se pune sub scutul vr'unui sfânt, ori misteriu al legii creștine. Serbatoarea acelu sfânt ori misteriu este și C. bisericii, și cu privire la oficial divin are privilegiu deosebit.

Chremata, v. Anaxagoras.

Chrematistica, acuirea de bunuri prin schimb, în opos. cu acuirea prin producțiune proprie.

Chrematologia, (*grec.*) învețatura despre bani. *Chrematonomia*, învețatura despre folosirea banilor. *Chrematopote*, câștigarea banilor.

Chresmologia, (*grec.*) oracol, *Chresmolog*, tilcucitorul oracolului. *Chresterion*, locul unde se comunica oracolul.

Chrestomathia, (*grec.*) colecțiune de fragmente, demne de a servi ca modele, din un singur scriitor, sau din mai mulți. C. se țice mai ales colecțiunea de fragmente în prosa, în opozițiune cu *Antologia*, alegere de poesii. Prima C. este a unui Heladus din secl. IV d. Chr., și a lui Proclus

din secl. V. Dar cea mai însemnata colecțiune de extrageri din autori elini antici este cea cunoscuta sub numele de *Eclogae* și *Florilegium* sau *Anthologia* lui Stobaens (v. ac.); cu atât mai importanta, cu cât cuprinde fragmente din mulți autori disparuți.

Chrétien de Troyes, poet epic fr., n. între 1140 și 1150, † pe la 1200. În poeziile sale a prelucrat diferite părți ale mitului Artus. C. a fost cel mai renumit poet al timpului său, al cărui limbaj și forma a fost luata de model de trubadurii evului mediu. (Cf. Holland, C. Tibinga, 1854; Potviu, Bibliographie de C. Brux., 1863; Emecko II., c. als Persönlichkeit und als Dichter, 1892.)

Chrie, (grec., lat. *Chria*), termen de retorica. Un fel de exercițiu, ce se făcea în școlile evului mediu și în care școlarul trebuia să desvolte o idee pe rând din atâtea puncte deosebite de vedere, câte *locuri comune* (v. ac.) se admitea ca sunt.

Chrisma, (grec.) oleul de masline mestecat cu balsam, după rîitul bisericeii orientale și cu alte 33 de arome, ce se sfințese de către episcop sub decursul liturghiei din Joia patiniilor, apoi se împarte preoților ca materie a sf. Mir. Oleul e semnul grației, ce se revarsa asupra celui miruit, întarindu-l în credință, iar balsamul și celelalte arome virtuțile creștine, cu cari are să fie înzestrat creștinul adevărat. (v. Confirmațiune, Mir.)

[Dr. Is. Marcu.]

Chrisostom, Ioan, Sfânt, unul dintre cei patru mari doctori ai bis. orientale, numit pentru marea sa eloquență *Gură de aur*, u. pe la 344 în Antiochia. C. a învețat eloquența dela Libaniu, cel mai vestit orator în timpul acela, iar filosofia dela Androgratiu, și în scurt timp a făcut progrese însemnate în amănuntele științelor. A perorat ca avocat încă în etate de 20 ani; dar curând s'a retras și a început a duce o viață solitară și aspra. A fost ordinar lector de către episc. Meletin și a petrecut cîtva timp lînga acesta, apoi s'a retras la niște anachoreți în munții din apropierea Antiochiei. Dar bolnavindu-se s'a reîntors în Antiochia la 381, năde sf. Flavian l-a chirotonit preot și l-a numit vicarul său și predicator, în care oficii s'a distins prin zelul și puterica sa eloquență. În 397 a fost numit arhiepiscop de Constantinopole. Acolo a avut mult de suferit din cauza intrigilor țesute în contra lui la curtea împărătească. Dușmanul lui cel mai mare a fost Teofil, patriarhul din Alexandria, care în un sinod compus din episcopi adicți de ai săi, aducînd mai multe acuze în contra lui. C., l-a deșus și silit să meargă în exil, dar în curînd fu rechemat, fiind-ca poporul amenința cu revoltă. C. a cerut întervenirea Papei Inocențiu I, care l-a declarat nevinovat; dar împăratul Arcadiu și împărăteasa Eudoxia, ațîțați de dușmanii lui, îl rapira cu puterea armată din biserica și îl trimiseră în exil la Nicea. De aci fu dus la Cucus în Armenia și în urma la Comano în Pont. Aici zdrobit de suferințele îndurate în calatorie, și de maltratarile soldaților, muri în 407. Corpul lui fu transportat cu mare pompa la Constantinopole în 430. Operele lui, cari cuprind 13 vol. mari, au fost publicate în ediție foarte buna de către benedictinul Montfaucon la 1728—1735, și mai în urma de către Migne în Patrologia greacă.

Cele mai însemnate sînt omiliile, priu cari explica cărțile N. T. În limba română s'a tradus cartea Despre preoție de I. Barac, și mai multe omilii (eppul Melchisedec, I. Morariu).

[Dr. I. Radu.]

Chrisov, (grec. și lat. *chrysobullum*; slav. *krisovula*), nume ce se da actelor domnesci, ieșite din cancelaria domnească sau *gospod* și iscalite de Voda sau avînd pecetea lui Voda. Numele C. vine mai des în doc. muntenesci, și abia în secl. XVIII se generalizează și în cancelaria moldovenească, așa că sub Fanarioți și în jumătatea ațătău a secl. XIX nu se cunoașce decît cuvîntul C. În cancelaria veche se cunoșceau aceste nume, cari sînt sinonime cu C.: a) *Uric*, (slav. și ung. uric, örök, öröcinic, öröcina, öröcuvati) cu înțeles de a moșteni, heres, hereditas; pentru scriitorii vechi de documente (uricari, diacii) frasa stereotipa din doc. slavone: *sa-i fie lui și dela noi uric cu toate veniturile însemnate: *să-i fie lui și dela noi moștenire cu toate veniturile.* Deia înțelesul de moștenire. s'a trecut apoi la acel de hârtie, care întăreșce acest drept de moștenire. Și așa dar uric era actul ieșit din cancelaria gospod, priu care se împunternicea drepturile asupra pămîntului. b) *Ispisoc*, (slav. ispis, ispisati) întrebunțat prin secl. XV în cancelaria gospod. c) *Zapis*, (slav zapis, zapisati = înscris), se făceau cînd viudeau sau cunperau razeșii. Cele mai vechi acte moldovenești sînt zapisele. Pe baza lor se scoteau dela domnie ispisoace și urice. d) *Privilii* sau *privilegi*, (slav. privileii), întrebunțat în secl. XV și XVI. e) *Direse*, direse, e traducerea slavonului nareadenie, și e des întrebunțat de traducetori, ca vestitul Evloghie dela Neamțu. În direse erau cupriuse dispozițiuni domnesci asupra unei afaceri. f) *Carte*, (lat. charta), era o adresa, un ordin. Carte variază cu scrisoare, traducînd literal cuv. slavone corespunzătoare: cuiga, list. La C., ca acte oficiale, sînt a se distinge următoarele:

1) *Hârtia*. Vechile urice se scriau pe pergament, care varia în mărime după cupriusul actului. Uricile vechi sînt mici, scurte, cam de 24×20 cm.; altele sînt mari de 70×60 cm. Mai apoi s'an scris pe hârtie. Doc. scrise pe hârtie avem dela Lapușeanu; cele mai vechi s'an pierdut, de vor fi fost. La hârtie e interesant a se sci marca fabricii, care ne arata calitatea hârtiei după fabrici. Se gaseșce doc. scrise pe hârtii avînd capul de bou ca marca. Mai apoi hârtia lustruă, țisa turcească, a fost în mare us pîna în secl. XIX și un puține documente sînt scrise pe suluri de hârtie de cîte 10—12 coale mari.

2) *Scrisoarea* e cea cirilica, sau veche moldovenească. Cu cît actele sînt mai vechi sînt scrise mai caligrafic. Cu înmulțirea hârtiilor în cancelarie s'a stricat și scrierea. Scrierea era un cerdace, adeca cu asvîrlituri pe deasupra rîndului și cu prescurtari, ceea ce face pentru mulți greoaie citirea documentelor. Regulele de scris erau altele ca ați. Nu se cunoșceau liniuara și apostroful; apoi se puneau punctul și virgula nu în același loc ca ați. Deosebirea cuvintelor nu era ca ați. Mai apoi scrierea s'a modernizat; am avut scrierea civila cu litere latine și cirilice, între 1834—1860; iar dela Cuza am început a scrie numai cu litere latine.

3) *Titulatura*. Toate chrisoavele vechi și noue începeau cu stereotipa fraza: Bojiiu milostiiu mi Io Constantin Voevod, gospodar zenli Moldavscoi. Aceasta titulatura în slavonesce a durat până la finea secl. XVIII, pe la 1780. În titulatura vechii domni își puneau titlurile lor. E cunoscuta frumoasa titulatură a lui Mircea cel Bătrân: »Eu Io Mircea marelc Voevod și autocrat (samoderjet) Domn a toata țeara Ungro-Valachiei și a parților de preste munte, și a laturilor taresci, Hertog al Anlașului și a Fagarășului și Domn a Banatului Severinului și a amândurora laturilor Dunării până la marea cea mare și samoderjet al cetății Darastorului». Se vede în aceasta enumerare de titluri o influență a curții ungare și germane. În Moldova nu gasim titulatură în felul acesta.

4) *Încheierea*. În vechile urice, ispisoace și C. se întâlnește drept încheiere fraza oficială, prin care vel logofetul era însărcinat ca să atirne pecetea pe uric și să-l scrie, ca semn oficial de întaritura a tuturor celor cuprinse în uric. Mai apoi în secl. XVII încheierea era mai scurtă, și a continuat de a se face în slavonesce mult timp, după ce încetase de a se mai scrie documentele în slavonesce. Formulele de încheiere erau acestea: »și nime altul sa nu se amestece înaintea acestei cărți a Domniei mele, sau »și altfel să nu fie« sau »și altfel să nu faceți« sau »însuși Domnul a poruncit, a dîs, a aretat«. Încheierea actelor în slavonesce a încetat cu finea secl. XVII, pe când titulatura slavonă a continuat a se scrie până la 1780 și ceva.

5) *Data*. C. vechi ca și cronicile poarta data veche în anii dela Adam și dela zidirea lumii. Biserica și statul român s'au oprit la socoteala, care dă 5508 ani dela Adam până la Christ. Aceasta reiese din o suma de cărți bisericesci tiparite în secl. XVII, și cari dau anul tipariturii în cele două veleate, ce aveau curs. Nepotrivirea care era între începutul anului vechiu bisericesc și anul civil — unul începând la 1 Sept., iar altul la 1 Ianuarie — a adus mare confuzie și la scriitorii vechi și la istoricii de aji. Insemnarea datei în anii dela Christos a început catra finea secl. XVIII; totuși începuturi de notare a anilor dela Christos gasim încă din secl. XVII la unele tipărături bisericesci și la unele peceți domnesci.

6) *Isclăitura*. C. vechi nu se iscaleau, fie ca domnii n'or fi sciut scrie, — ceea ce nu e de admis, — fie ca așa era usual cancelariei. Și domnii și boierii își atirneau pecețile, adeseori în număr mare, până la 21, niai ales în actele de înclinare politică. Cam dela Ioan Vodă cel Cumplit C. începură a se iscali de domni și de boieri. Vel logofetul iscalea în special actul; după el iscalea și piserul san diacul. Martorii ori iscaleau ori puneau degetul, daca nu sciau carte.

7) *Pecetea*. Pecetea a precedat iscalitura și a continuat de a se aplica și după ce C. se iscaleau. Se puneau peceți în ceară roșie, în tuș roșu și în fum. Pecețile în ceara roșie se aplicau la pergamente pe ceară galbena, care lua adeseori proporțiuni mari până la 250 grame greutate. Pecețile în ceara, aplicate pe hârtie, erau puse pe o hârtie romboidală și pecetea apăsând pe hârtie se imprima lipindu-se de document. Pecețile erau mari și mici. Cele mari aveau un

diametru cam de 12 cm., iar cele mici cam de 2 $\frac{1}{2}$ cm. Pe peceți se imprima marca țerii pe scutul ei, iar pe de laturi se scria numele Domnului, punându-se și data. În multe peceți se punea data în anii dela Christ. Pecețile pot fi studiate aparte din punctul de vedere al blasonului boierilor, cari puneau și ei pecețile altăturea cu Domnul, ca un semn de vasalitate al lor.

8) *Limba*. Limba C.-lor a fost după vrennuri slavona și românească. Nu se cunosc C. scrise în grecesce, cu toata influența, ce au avut-o Fanarioții asupra țerilor române. C. au început a se da în românesce pe la sfertul întâiu al secl. XVII; Eliáš, Tomșa, Moise Movila și Vasile Lupu cei întâiu. Dela Istrati Dabija nu se mai gasesc C. date în slavonesce. Pe când cancelaria se scăpase de l. slavona, biserica a continuat de a tipări cărți în slavonesce și românesce până catră 1730. Limba C.-lor după vremuri a fost plina de cuvinte straine. Frasa românească pare a se fi influențat de frasa slavona, deși se gasesc forme românesci și în C.-le slavone. Nu s'a făcut încă un studiu complet asupra acestei chestiuni, deși începuturi bune avem. (Cf. Hajdeu, *Limba slava la Români în Traianul 1870*; Gr. Tocilescu, *Doc. slavone» în Revista p. Ist. Arch. și Filologie*; I. Bogdan, *»Cinci doc. sl.-române*; *Câteva manuscrite sl.-rom.*; V. A. Ureche, *»Istoria școalelor I*; *Sigilografia la Români*; Lt.-colonel Nasturel, *»Stema României*. Buc., 1892; Ep. Melchisedec, *»Notițe ist. și arch. de pe la 48 biserici și manastiri din Moldova*; Cr. Hușilor, *»Cr. Romanului*, 2 vol.; B. P. Hajdeu, *»Cuvente din Bătrâni*, 3 vol.; M. Cogalniceanu, *»Archiva Româna*. Iași, 1890; B. P. Hajdeu, *»Archiva Istorică*, 3 vol. Buc., 1865; Ioan Vodă cel Cumplit. Buc., 1865, 1894; Gh. Ghibanescu, *»Originea Hușilor*. Berlad, 1888, idem *Grafia Cirilica*. Berlad, 1889, idem *Uricar XVIII, XXIII*, Iași 1892, 1895, idem *Documentul, studiu istoric, archeologic și paleografic*. Iași, 1895; A. D. Xenopol, *Archiva*; Codrescu, *Uricar*, 25 vol. Iași, 1852—1895.) [Gh. Ghibanescu.]

Chrisoverghi, Alexandru, poet rom., n. 27 Febr. 1811 dintr'o familie boierească, oficier și mai târziu adjutant domnesc al lui Mihai Sturza. Rămânând de copil orfan de tata și cu averea încurcată, și-a pierdut toata scurta sa tinerțe în procese. † 9 Martie 1837. Singura poezie publicată pe când traia este *»Oda la ruinele cetății Neamțu*, inspirată de Cârlova, poezie în care C. își arata indignarea sa contra vandalismului celor ce întrebunțau pietrele rapite din ruinele cetății Neamțu la trebuințele lor. *»Poesiile* complete au fost publicate în Iași 1843. Însoțite de o biografie scrisa de M. Cogalniceanu. Afara de poesia citata, cartea mai conține o *»Odă lui M. Sturza*, vr'o doue dedicații, vr'o doue poezii erotice, vr'o câteva traduceri din A. Chénier, Schiller, Victor Hugo, Lamartine. Toate sînt foarte slabe, puține versuri corect ritmate. Tot după moartea lui C. s'a publicat și traducerea sa: »Antoni, piesa de A. Dumas, Buc., 1837, cu o prefață de C. Negruzzi. [D. E.]

Christ, ordin cavaleresc, înființat după stingerea ord. Templarilor la 1317, de catra Dionisiu, regele Portugaliei, pentru a apera granițele în contra Maurilor. Papa Ioan XXII a confirmat acest ordin, prescriindu-i regula sf. Benedict și

statutele Cisterțienilor și i-a acordat privilegiile ordinului de Calatrava. Papa Iulius III la 1550 a împreunat demnitatea de mare năeștru cu coroana Portugaliei. La început cavalerii erau obligați la observarea celor trei voturi monastice, dar Papa Alexandru VI le-a permis să se căsătorească și i-a dispensat dela votul săraciei. Ei purtau o haina largă de lână albă, pe piept cu o cruce roșie, sub care era una de argint. În urma multor privilegii, pe cari le aveau, și a bogățiilor, pe cari le câștigara, s'au introdus în ordin și multe abusuri, de aceea a fost reformat mai de multe ori, iar la 1797 a fost secularizat, rămânând numai ca un ord pentru merite. În 1834 au fost confiscate și veniturile. Papa Ioan XXII a întemeiat și pentru Italia un asemenea ordin, iar Paul V la 1665 l-a supus regulei Augustinianilor. Dar cu timpul și acesta a ramas numai ca un ord pentru merite, având numai o clasă și se conferesce prin un breve apostolic. [Dr. I. Rădu.]

Christian, numele mai multor principii, duci și regi; mai însemnați:

1) *C., Duce de Anhalt Bernburg*, n. 1568, † 1630; mare anteluptator al reformațiunii; a dat ajutor regelui franc. Enrie IV contra Ligei catolice; unul din întemeietorii Ligei protestante dela 1608, a comandat oastea uniunii pe muntele alb (Praga).

2) *Reși în Danemarca: C. I*, n. 1426, † 1481. În 1478 a întemeiat universitatea din Kopenhaga.

3) *C. II, Cel Rău*, n. 1481, † 1559; barbat capabil, energetic, dar vehement și crud. 1520 a rapit Svedia; a omorât dintre inimiții săi vr'o 600 (scalda de sânge din Stockholm 8—10 Nov. 1520); în urma acesteia Svedia se desfacu de uniunea hanseatica, C. fu alungat din Danemarca; 1531 a încercat sa-și recâștige tronul, dar fu prins și închis pe insula Seeland, unde petrecu pâna la moarte. — *C. III*, n. 1503, † 1559, introduse reformațiunea.

4) *C. IV*, n. 1577, † 1648. Cel mai popular roge al Danemarcei și Norvegiei. A promovat agricultura, navigațiunea și comerțul. A creat o puternică flota și comerțul maritim l-a extins pâna la India ăsariteana, unde a întemeiat colonii. A regulat finanțele țerii, a voit sa ștearga iobagia, dar n'a isbutit din cauza vehementei opozițiuni a nobilimei. În resboaiă a fost nenorocos; a rezidit orașul Christiania.

5) *C. VI*, n. 1699, † 1746; a întemeiat Academia de științe din Kopenhaga și gimnasiul din Altona. Dupa ce în 1723 a ars a treia parte din Kopenhaga, el o cladi din nou.

6) *C. VIII*, n. 1786, † 1848; fost guvernator al Norvegiei, apoi president al Academiei. Dupa moartea nepotului său Frideric VI deveni rege al Danemarcei. A voit să contopească Schleswig-Holstein-ul cu Danemarca.

7) *C. IX*, n. 8 Apr. 1818 abia a apucat frânele guvernării în 15 Nov. 1863 și-a propus contopirea ducatului Schleswig-Holstein cu Danemarca, ceea ce avu de urnare resboiul cu Austria și Prusia, după care trebui sa renunțe la Schleswig-Holstein și Lauenburg (pacea dela Viena, 30 Oct. 1864). Ideile sale conservative au gasit opoziție la majoritatea liberală a dietei. Are următorii fi și fice: 1) Frideric, clironomul; (2) Alexandra, soția ducelui de Wales; 3) Wil-

helm Georgo, sub numele George I regele Greciei; 4) Dagmar, sub numele Maria Teodorowna veduva Țarului Alexandru III; 5) Thyra, soția lui Ernest August duce de Chumberland; 6) Waldemar. Astfel regele C. e în rudenie cu casele domnitoare din Anglia și Rusia, și curtea sa în lunile de vara e locul de convenire al familiei.

Christian, August, duce saxon, n. 1666; a luat parte la recucerirea Budei; făcându-se preot ajunsese arhiepiscop de Strigoniu și primat al Ungariei. † 1721.

Christiania, cap. Norvegiei, situata în fundul micului golf Aggershuus, cu 148,319 loc. (1891), reședința guvernului norvegian și a unui episcop luteran; are o universitate (cu observatorul astronomic), întemeiată la 1811 cu o prea frumoasă bibliotecă; catedrală, teatru, numeroase instituțiuni culturale și de binefacere, școale și academii militare. Orașul vechiu a ars la 1624, cel nou e fondat de Christian IV în 1624 și cladit în mod regulat în jurul portului. Portul e vast și solid, din cauza înghețului însă nu e accesibil 3—4 luni din an, în cealalta parte a anului comunică regulat cu Gothenburg, Kopenhaga, Kiel, Hamburg și Hull. Comerțul e activ și se face cu deosebire cu lemne, scânduri, coarne, pesci uscați și sarați, fier, etc. Import: 79⁶/₁₀₀ mil. coroane, export 28⁶/₁₀₀ mil. coroane; în 1887 au intrat în port 2081 nai de 744,324 tone, au ieșit 1388 nai de 559,874 tone.

Christianit, Anortita. (v. ac.)

Christiansand, diecesa în Norvegia, 40,947 km². cu 359,416 loc. (1891). *Capitala C.*, la gura rîului Torrisdalelo, cu 12,541 loc. (1891); rezidență episcopoească, catedrala; șantier, port bun; pescuit și comerț însemnat.

Christianstad, cerc administrativ în partea sud-vestică a Svediei; 6512 km², cu 221,697 loc. (1891). *Capitala C.*, lângă rîul Helge, are 10,670 loc.

Christianstaed, capitala Vestindiei daneze, situată pe insula Ste-Croix, 9600 loc.

Christici, *Filip*, om de stat sârb, n. 1819 în Belgrad; a studiat dreptul în Viena și Paris. Dupa reîntoarcerea sa în patrie ajunsese secretar în ministerul cultelor; 1856 membru al Curții de casație; 1858 consilier de stat; 1860 ministru al afacerilor externe; 1873—74 ministru de culte; 1878 ministru plenipotențiat al Sârbiei în Constantinopole, 1879 în Viena și 1882 în Londra; dela 1885 guvernor al băncii naționale sârbesci.

Christina, regine, 1) *C., regina Svediei*, n. 1626, ficea lui Gustav Adolf și a princesei Maria Eleonora de Brandenburg; urmă tatălui său la tron în etate de 6 ani; dela 1644 domni singura; adună bărbați învețați în jurul său; 1654 renunță la tron în favorul principelui Carol Gustav de Pfalz-Zweibrücken; în Innsbruck trecu la catolicism; † 1689 în Roma. Biogr. de Grauert, (2 vol. 1838—42), Cloretta (1892). 2) *Maria C., regina Spaniei*, v. Maria.

Christmas, (engl., pron. crismes), serbătoarea Craciunului. *C.-box*, dar de Crăciun, care se da a doua zi de Crăciun (Boxing day).

Christodulos, pseudonim literar al împăratului bizantin Ioan VI Cantacuzin. V. art. Cantacuzinesci.

Christofle, aliajin de nichel, cupru și zinc, numit argentan (sau packfong), acoperit prin galvanoplastie cu argint (2%).

Christolatria, adorarea, venerarea lui Isus Christos.

Christologia, (*grec.*) învețatura despre persoana, activitatea, relațiunea ipostatică alui Isus Christos.

Christoph, 1) *C. III*, rege al Danemarcei, duce de Bavaria, n. 1418, urmă la tron 1439 după alungarea regelui Erich X, iar 1440 ajunse și pe tronul Svediei; † 1448. 2) *C.*, duce de Württemberg, n. 1515, fiul ducelui Ulrich; urmă acestuia în domnie la 1550; organiză țeara și lucră pentru înaintarea ei culturală; † 1568.

Christophe, *Henri*, n. 1767 pe insula Saint-Christopher; negru. În 1794 a luat parte însemnata la revolta Negrilor din Haïti, avansând la gradul de general și guvernor al unei provincii. La 1807 fu ales president al republicii Haïti, dar nu a putut împiedeca constituirea părților vestice și sudice în o republică independentă sub mulatrul Pétion. La 1811 se încoronă de rege al ins. Haïti, cu numele Enric I; iar în 1818, murind Pétion, încearcă din nou a uni cele două republici, dar o revolta militară îl silă să se împuşce în 8 Oct. 1820.

Christopulos, *Atanasie*, poet neogrec, n. 1770 în Castoria, a studiat în București, apoi în Pesta și Padua; fu educatorul principelui Moruzi în București, apoi judecător în Iași, și în urma în București, unde fu însărcinat cu elaborarea unei cărți de legi (v. *Condică Caragea*, pag. 715). După ce mai ocupase unele funcțiuni în Moldova, 1833 se duse în Grecia, preste trei ani însa se reîntoarce în Muntenia, unde muri 1847. Scr.: »Politica paralela», (Atena, 1833), operă istorico-politică; o gramatică a limbei eline, tipărită în Viena 1805; drame (s. e. »Achilleus»); a transcris în limba neogreca cartea I a Iliadei și odele de Sappho; a scris poezii anacreontice, aparute întâiu la Paris, apoi în mai multe edițiuni și traduse și în alte limbi.

Christos, (*grec.* = »nșn»), nume care s'a dat atât preoților cât și regilor poporului Israeltean, pentru ca aceia când se înalțau la acea demnitate erau unși cu ulei sfințit. (Ps. 104, 15 și I Imp. 16, 6). Câte odată au fost nuniți unși chiar și regii pagâni, s. e. Isaia chiama așa pe Cir (Is. 45, 1). Cu adevărat »nșn» s'a numit Isus, pentru că el a fost și preot și rege și adevăratul Messia, iar Messia evreesce înseamnă C. Despre viața și divinitatea lui C. veđi la Isus.

»**Christos a înviat**«, începutul imnului pascal, și totodata o formulă bisericească compusa pe basa mărturisirei îngerului dela mormântul lui Isus. Imnul acesta se cânta în biserica și se obișnuiesc între creștini ca salutare dela Paști până la serbătoarea Înălțării. [—]

Christos în pov. românesci se arată pe pământ în societatea lui sf. Petru. În povești de regulă se vorbesce de trei frați, doi rei și unul bun. Odată doi drumeți (C. și sf. Petru) întră în casa, unde era numai fratele cel mai mic și acesta îi primese și grjește. Cei mai mari frați, sosind acasă și veđend pe străini, injurau că i-a primit, și după ce facură focul, fiecare începea de a spune, ca ce ar dori ca să-i dea Dumnezeu. Cel mai mare doresce o turmă de oi, al doilea pământ și patru boi, iar cel mic o luntre și un

bordeiu lângă Dunare, ca să fie luntraș. Mâneđi C. celor mai mari le împlinesce dorința, iar pe cel mai mic îl ia cu sine, îl însoara și îl face luntraș. Preste mai mult timp C. și sf. Petru se fac moșnegi și într'o noapte cu vânt și ploaie sosesc la țărnul Dunarii și striga pe luntraș, ca sa-i treaca. Luntrașul pleacă în timpul reu, îi trece și-i aduce în casa lui ca sa se odihneasca. C. atunci cere, ca sa-i friga ce are mai drag în casa. Luntrașul, care avea un prunc, îl frige pe acesta, dar C. faciă ca pe vatra a crescut iarba, în care pruncul se juca nevătemat, până când cei doi frați, cari remasera tot rei la inima, pierdură toate câte le-a dat C. [Atin.]

Chrom, (Cr), un metal, cu greutatea atomica 52: cu densitatea 6·8; se găsește în natura numai în combinațiuni, ca *Chromit de fier* (Cr₂ O₃, Fe O) în America, Ural și în Svedia; *Chromat de plumb* (Cr O₄ Pb). C. în stare libera se face din *Chlorură de Cr*, Cr Cl₃, cu zinc topit la temperatură ridicată. Este foarte dur și greu fusibil. La cald arde în aer, dând *oxid de Chrom*; se disolvă în acid chlorhidric și în acid sulfuric, nu se disolvă în acid azotic. Combinațiunile lui sînt colorate, de unde resultă și numele lui (chroma = coloare). Combinațiunile lui corespund la trei grade de oxidațiune, anume: 1) *Oxidul de C.*; Cr O, în care C. e bivalent și avem *hidratul de C.*, Cr (OH)₃, *Chlorura de C.*, Cr Cl₃. 2) *Sesquioxidul de C.*, Cr₂ O₃, în care C. este trivalent, și avem *Chlorura chromică*, Cr Cl₃, *hidratul de C.*, Cr (OH)₃, *Sulfatul de C.*, (SO₄)₃ Cr₂. 3) *Peroxidul de C.*, Cr O₃, în care C. e divalent; precum: *acidul chromic*, Cr O₄ H₂.

Chromatic, (*grec.*) ce privesce colorile și nuanțele lor. În musică se numesce *semiton C.* sau *Chroma*, semitonul format din două sunete ce poarta același nume, prin opoziție în semitonul *diatonic*, format din sunete cu numiri deosebite. De aici mișcarea melodică se ھیce C.-a, dacă procede prin semitonuri chromatice. G am a *chromatică* e aceea, care procede constant prin semitonuri, astfel, că în octava ei auđim complet cele 12 semitonuri ale octavei temperate. *Instrumentele chromatice* se numesce cele ce pot emite toate sunetele gamei C.-e. Grecii dadeau epitetul de C. unuia din genurile musicei lor, format din două tetracorde chromatice unite printr'un ton complementar.

Chromatica, subdivisiunea opticeii, în care se studiaza colorile, a fost creata de Newton. Lumina albă nu e simplă, ci compusa din 7 lumini deosebite și anume: roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, sineliu (indigo) și vioriu (v. art. *Spectru solar*). După Newton corpurile existente ar descompune lumina prin reflecțiune, și însași colorarea lor ar proveni din puterea lor de a reflecta una sau mai multe colori simple. Corpurile, cari reflecteaza toate colorile, sînt albe, negre sînt acele cari le absorb toate, iar între aceste două limite extreme se presinta un numer infinit de nuanțe, cari vin determinate prin proporțiunea razelor simple. reflectate sau absorbate (v. *Combinațiunea colorilor*); în alte cuvinte colorarea corpurilor provine din felul luminei, pe care o reflecteaza. Când un corp este luminos, moleculele lui se află într'o stare de vibrațiune foarte repede, cari se comunica la etherul din

prejurul seu și se propaga prin acesta sub forma de unde, întocmai ouun vibrațiunile sonore se propaga prin aer; însa on deosebirea oa în aer mișcarea moleculelor are loc în însași direcțiunea, în care se propaga nuda sonora, pe oând în ether ea se faoe transversal ou nuda luminoasa. Lungimea undeii etherului e foarte mica, iar repegiunea, on care se efectueaza aceste vibrațiuni, este foarte mare. Diferitele colori sânt produse prin aceasta mișcare vibratoare a etherului, diferența între ele constând numai din repegiunea mișcării. (V. art. Interferențe și Achromatismu.)

Chromatice, (botan.) *filamentele* în cari se divide ohronatina nucleului în momentul divisiunii indirecte a acestuia. Ele formeaza partea chromatice a figurilor de divisiune ale nucleului. Se pot observa on ușurința în părțile vii, tinere și în stare de creștere și divisiune oclulara dela diverse plante. (v. și Chromosome.)

Chromatina (botan.) sau *Nucleina* este substanța colorabilă a nucleului; formeaza în interiorul acestuia nu filamente înghemuit, ori o rețea (filament numit și *miton*, *caryomiton*). Ca structura intima, filamentul e constituit din mici granule (*caryomicrosomi*), unite printr'o substanța ce nu se coloreaza on reactivii, pe oând granulele fixează anumite colori (*microsomi chromophili*); așa fixează safranina, hematoxilina, colorile de anilina, etc. C. dupa analize se arata a fi compusă dintr'o substanța proteica albuminoidă unită on acidul nucleinic ($C_{29}H_{49}N_9P_3O_{99}$). Cu soluție de oclorura de sodiu (2%), on sulfat de magnezie, etc. se umfla; daoa reactivii acestia sânt mai conocontrați (10—20%), ori on aloalii sau aociiși întiuși se disolvă sau se disoompone în albumina, base azotite (adenina, xanthină, hypoxanthină, guanină) și acid fosforic. Prin reactivii coloranți se pot gasi granulațiuni de C. foarte mici în protoplasma oclulei. C. are foarte mare importanță în viața oclulei; daoa se sooaate nucleul dintr'o oclula, prin urmare C. oclula nu poate trai, se distruge. Tot C. este substratul indisontabil al hereditații în genere, caoi în timpul divisiunii oclulei, precedată de divisiunea nucleului, fiecare nucleon non din oclulele fioe conține on egală cantitate de C. din nucleul oclulei mame.

Chromatofore, mici elemente, conținând granulațiuni pigmentare, cari se gasesc în tegumentul sepiei.

Chromatofori, (botan.) plastidele sau lencitele divers colorate din protoplasma vegetalelor. C. se înmulțesc prin divisiune directă, oa și protoplasma și nucleul în unele casuri. Sânt formați dintr'un substrat albuminoid, în care e un pigment variabil oa ocloare; pe lângă el mai pot fi oristoloidi proteici, pyrenoidi, picaturi oleioase, etc. După oclouarea pigmentului se deosebesc în: C. verzi sau *chloroplastide* (v. ac.), și *chromoplastide*, toți aocia ce au altă oclouare deoât cea verde; aocștia se întilnesc mai ales la plantele mai superioare, la colonii. Pigmentul C. din a dona categorie poate fi: galben, (*carotina* sau *xanthophylla*, *erythrophylla*, *chrysophylla* din radaocina de morocv, din numeroase flori și fructe, din ohloroplastide, asociată on ohlorophylla (v. ac.), din frunzele îngalbinite toamna, etc.); *xanlina* tot din C. galbeni), portocalin (carotina), roșii (carotina; *phycoerythrina* din

C. algelor floridee), brun (*phycopeina* și *phycoxanlina* din C. algelor brune), mai rar albastru sau violet. Pot fi și doi pigmenti asociați în aociași C. sau trei. Pigmentul, în fine, poate fi amorf, oa în C. din petalele galbene de *Chrysanthemum* și alte flori galbene, ori oristalisat, oa în C. roșii, din oausa carotinei din radaocini de morocv, măcoșe, fructe roșii, etc. În petalele de Nemțșori cultivați (*Tropaeolum majus*), în dovleoi galbeni, C. au forma romboia, fusiforma sau oa o spirala dreapta ori inelară.

Chromatogene, (botan.) substanțe C. sau *chromogene* din plante sânt aoclea ce prin dedublari sau oxidari prodno o oclouare careoc, s. e. alizarina, indigoul, turnesolul, aocii: ohrysophanio, leonorio, orocelio, roocellie, erythric, evernio, etc. din diferite specii de Licheni. Aocști aocii la caldura și on aloali prodno *orcina*, care sub influența aerului și a amoniaonului prodnoe *orceina*.

Chromatoplastide, (botan.) sau *chromoplastide*, *chromatoplaste*, *chromoplaste*, *chromoleucite*, toți chromatoforii colorați printr'un alt pigment decât ocl verde (v. Chromatofori).

Chromatrop, done disonri de stiola, învêrtindu-se în sens contrar, poartă desemnat pe ele unele raze orbe, de diferite colori. cari înoruoșându-se în diferite moduri prodnoe efecte variate, presentând linii în mișcare ori nude aocle raze se întretaie. Așezând aocle doné disonri în un mannoohin de raze luminoase divergente, se pot proiecta figurile în mișcare pe un carton sau alta diafragma.

Chromit, (*Cromita*), mineral, fier oromat, în masse brun-negre, se gasesc aproape exolusiv în serpentina. Gisemintele oele mai importante sânt la Plavișeviza în Banat, pe insulele Enbea și Mitilene, în Macedonia, Asia mică, Ural, California, Nona Caledonia, etc. În România presenta fierului oromat a fost constatata. Se întrebunțeaza pentru extraoțiunea oromului și în metalurgie.

Chromofotografia, (*grec.*) fotografia colorilor, (a nu se confundă on fotografiile colorate). Primele rezultate datează din 1848, când Edm. Becquerel a arătat proprietatea remarcabila a snobohlorurului de argint de a reproduce colorațiuni. Astăzi există done școli. Unii (Lippmann) susțin, oă colorațiunea unei fotografii trebe obținuta în mod direct, alții din contră, basându-se pe principiul oa prin combinațiunea colorilor roșu, galben și albastru se pot obține toate celelalte colori, posează de trei ori un obiect, interocând între obiectul și mașina fotografica oâte o stiola colorată on colorile lor compleentare, adeoa verde, viorin și portocalin. (V. Combinațiunea colorilor). Prin stiola verde treo numai razele roșii și rămân absorbate oele galbene și albastre, stiola viorie absorbe razele roșii și oele albastre, lasând sa treoa numai oele galbene, și prin oea de oclouare portocalin treo numai razele albastre, rămânând absorbate oele roșii și oele galbene. Se obțin astfel trei probe monocrome ale unui și aociași obiect, care prin suprapunerea lor vor da o fotografie colorata. În pnnotele, nude se vor afla oele trei colori primitive suprapuse, se capeta oclouarea alba, iar nude nu se va afla nici una din ele, va fi lipsa de oclouare, adeoa negru; galbenul suprapus on albastru va da verde și așa mai departe. (V. și Interferențe luminoase.)

Chromofototerapia, metodă de a trata bolnavii alieuați prin lumină colorată; combinată de Pouza și Davies. Bolnavii se țin câțva timp în odaie, ai caror pereți și ferestre sînt colorate. Colorarea roșie influențează bine asupra melanocitelor, cea albastră asupra finribușilor.

Chromopsie, (med.) o stare a ochiului, în care și obiectele necolorate le vede colorat.

Chromosfera se numește în atmosfera solară (fotosferă) stratul de gaz hidrogenic învâpăiat, ce înconjură întregul soare (v. ac.)

Chromosome, (botan.) se numesc segmentele, în care se desface cromatina nucleului în momentul diviziunii indirecte a lui. Aceste segmente nucleare, aproape egale în lungime și în număr constant pentru fie-că specie vegetală, în forma de bastonașe drepte, sau de cârlige, ori de toarte, sînt formate, ca și cromatina, din granule colorabile cu reactivi colorați, legate printr-o substanță necolorabilă. *C. primare* mai tîrziu se dedublează longitudinal, se așează în două grupe, egale în număr, de *C. secundare* (*C. fice*), iar fiecare grupă va forma în urma cromatinei unui nou nucleu. (v. ac.)

Chromotipia, tipar în colorii produs prin presa tipografică. *Chromoxilografia*, producerea de tiparuri colorate prin gravuri în lemn.

Cron —, (din grec. Chronos = timp), v. și la Cron

Chronos, fiul lui Uranos (ceriul) și al dînei Găa (pămîntul), cel mai tîner titan, pe tatal său l-a despoiat de membrul genital și de tron, apoi luînd domnia s'a iururat cu Rhea, și fiindcă i-s'a profețit, ca va fi detronat prin un fiu al său, a înghițit pe toți pruncii săi (Hestia, Demeter, Hera, Pluto și Poseidon). După ce s'a născut Zeus, Rhea avînd frica, ca C. îl va înghiți și pe acesta, a învelit o piatră în fașii și C., crezînd că e Zeus, a înghițit piatra; iar după ce Zeus a crescut, Metis priu o beutura a silit pe C. ca să vomze pruncii înghițiți. Atunci s'a început lupta între Titani, și Zeus i-a aruncat în tartar (iad). Romanii identificau pe C. cu Saturnus, zeul semenăturilor. [Atm.]

Chroococcaceae, (botan.) subordiu de Alge Cyanophyceae (albastre), cuprinzînd o singură fam., *Chroococceae*, cu gen.: *Chroococcus*, *Syneococcus*, *Glaeocapsa*, *Aphanocapsa*, *Merismopedia*, etc. Toate au aparatul vegetativ celule cu înveliș gelatinos și mai multe celule unite într-o teacă gelatinoasă comună, omogenă sau stratificată. După direcția de diviziune a celulelor, acestea sînt dispuse în șir, ori două alăturate, sau mai multe constituiu o lamă, ori în grupe de cîte 4. Se întîlnesc și înmulțirea prin spori durabili. Traiesc în locuri umede și în asociație cu Ciuperci produc Licheni.

Chryophanic, acid, substanța care se extrage din radacina plantei *Rumex obtusifolia*, din radacina de Revent și din foile de Seua. Se extrage cu hidrat de potasiu, se precipită cu acizi și cristalizează din cloroform în prisme galbene. În alcalii se disolvă cu colorare roșie închisă, la evaporare completă devine violetă.

Chrysalida, a doua formă, imobilă, pe care o capeta fluturii (insecte Lepidoptere) în dezvoltarea lor. Întîia fază larvară e omida, care iese direct din ou, și care după câțva timp de viață liberă foarte activă, devine imobilă, se închide

în o coajă sau într-o gogoasă, dinlauntru careia iese, după câțva timp, animalul adult (Imago), fluturule. Omida își fabrică gogoșa secretînd un lichid, care se întărește în firsoare în contact cu aerul, și care se scurge din două glande numite sericigene, așezate de o parte și de alta a capului. C. gîndacului de matasă ține vr'o 15 zile, și pe urma da fluturule. În timpul fazei de C., viața e întrucîtva întreruptă, animalul se hrănește indirect din depozitele de substanțe nutritive înmagazinate ca omida. O parte din organele sale se distrug chiar, altele se prefac, (ca aparatul bucal) și se petrec în corpul său feoimeu (de histoliză și de histogeneza) foarte importante din punctul de vedere biologic.

[D. Voinov.]

Chrysaider, *Fr. Karl Fred.*, musicograf german, n. în Lübbtheen 1826. Primele sale lucrări au fost *Über die Molltonart* și *deu Volksgesängen* și *Das Oratorium*. A dirijat apoi diferite reviste musicale, a publicat o magistrală biografică a lui Haendel și și-a consacrat viața edițiunii complete a scrierilor marelui compozitor, publicată de Haendelgesellschaft. [T. C.]

Chrysanthemum L., (botan.) gen de plante din fam. Compositelor, trib. Anthemideae, cu receptacolul nud, capitulul radiat și achenele 5—10 costate, respîndit în regiunea extratropicală a întregii emisfere nordice. La C. aparține atît *Pyrethrum* Gaertn. (cu achenele regulate costate), cît și *Leucanthemum* DC. (achenele cu papus), privitye de unii botanici ca genuri proprii. Cea mai cunoscută specie dela noi e *C. Leucanthemum* L., Margarina sau Ochiul boului, pe cînd *C. rotundifolium* WK. e planta alpină și subalpină din Carpați și Balcani; tot acolo, în regiunile inferioare, crește *C. macrophyllum* WK. Ca plante decorative remarcant înainte de toate *C. indicum* Thbg. (din sud-estul Asiei) Gura paharului, Tufanica, ea înfloresce toamna în colorii și habit variu, abundaut și lung timp; *C. carinatum* Schonsb. (planta annala din nord-vestul Africe), *C. frutescens* L. (de pe insulele Canare), *C. lacustre* Brot. (din Portugalia), etc. *C. roseum* MB., din Caucaș și Persia boreală se întrebuițează la confecționarea prafului de purci. Cultura acestei specii rustice s'ar pute întroduce cu cel mai bun succes și la noi precum a reușit s. e. în Dalmația. [A. Pr.]

Chrysanthemum, ord. imper. japonez înființat 1876; se acorda numai domnitorilor și celor mai înalți oficiali de stat.

Chrysaor, (cel cu spada de aur), un monstru în mitol. grec. Când Perseus a tăiat capul Medusei, din sîngele acesteia a sosit C. și Pegasus. C. e o personificație a focului și a fulgerului din viscol. (v. Gorgoane.)

Chrysarobin, (C₃₀ H₃₆ O₇), praf cristalin, ușor, de colorare galbenă; se extrage cu beuzol din un praf numit Gou, ce se află în crepurile și scorburele arboreale *Andira Araroba* în Brasilia. Se folosește ca medicament la Psoriasis și la alți morbi de piele.

Chrysen, substanță, cu compoziția C₁₈ H₁₂, care se extrage din gudroanele ce provin din distilarea carbonului de pămînt.

Chrysididae, (zool.) familie de Hymenoptere purtătoare de ac (aculeată), numite și *vespi aurii*; au corpul viu colorat cu luciu metalic și par-

ticularitatea de a se întoarce în forma de boabă, mijloc de a se apăra de acul hymenopterilor, carora le violează domiciliul. Cuprinde genurile: *Chrysis*, *Paruopes*, *Hedychrum* și *Cleptes*.

Chryssippos, cel mai celebru sistematician al filosofiei stoice. Originar din Cilicia, s'a dedicat filosofiei, mergând la Atena, după ce își pierduse toată averea sa. Aci se perfecționă în deosebi în logica și dialectica și învăță a aperi filosofia stoica contra scepticilor. Logica cultiva facultatea de a distinge adevărul de fals, pe cari sufletul, la început o »tabula rasa«, le primese în chip de percepții sensuale și le prelucrează în forme exacte. Fizica e știința naturii și a divinității inerente în natură. În etică stabilește principiul a toată moralitatea: Armonia vieții cu natura inteligentă și rațională.

Chryso —, (grec.) în compozițiuni = aur, de aur. **Chrysothafanus** L., (botan.) gen de plante din fam. Rosacee, tipul tribului *Chrysothafanee*; sânt arbori sau arbuști din America și Africa tropicală, cu vr'o 2—5 specii (*C. Icaco*, *C. oblongifolius*, cresc în Florida); se cultiva în florării calde.

Chrysoberyll, (s. Cymophau), mineral aluminat de beril, se prezintă în cristale rombice. Culoarea variază între un verde alburiu și un verde albastru închis, mai rare sânt eșantioane incolore și galbene. C. e o piatră scumpă foarte cautată. Varietățile verde deschise, C. propriu zis, se găsesc în Brasilia cu topaz, spinel, grenat și ametist, în Uralul de sud, în Ceylou și Borneo. Varietatea închisă, *Alexandrit*, care e cu mult mai rară, vine din Ural și dela Ceylon.

Chrysochloris, (zool.) un soi de cărțița, Cărtița aurie«, care trăiesc în Africa.

Chrysocol, mineral, un silicat de cupru hidratat, de culoare verde; se găsește la Moldova. Rézbánya, Kupferberg, etc.

Chrysografia, arta de a scrie și picta cu aur. A fost cultivată mai ales la Bizanțini.

Chrysolit, se numește olivinul galben verde și transparent, care se întrebuințează în bijuterie.

Chrysologus, (*Petru din Ravenna*), predicator bis. lat., n. pe la 406 în Imola, 433 episcop în Ravenna, † 450; mare propagator al ortodoxiei. S'au pastrat 176 predici, edate de Pauli: »Petrus C., Sermones. Venetia, 1750.

Chrysoloras, *Manuel*, fruntaș grec din Constantinopol, n. pe la mijlocul secl. XIV. întâiu care făcu cunoscută literatura greacă în Italia, așezându-se mai întâiu ca profesor în Florența, dela 1400 în Milano, 1402 în Pavia, apoi în Venetia și mai pe urma în Roma. Papa Gregoriu XII se folosi de el și la încercările de unire a bisericii grec. cu cea lat. Cu Ioan XXIII merge C. 1413 la conciliul din Constanța și † aici 1415. A fara de lucrari teol. a scris: C. »Erotemata. Elementele limbii grecesci, (Venetia. 1484) și a tradus pe latinesc statul lui Plato.

Chrysomallos, (= cu lăua de aur), în mit. grec. astfel s'a numit berbecule, pe care Phryxos și Helle au fugit de Ino, mama lor vitrega, preste Hellespont. V. Argonauții și Helle.

Chrysomania, setea de aur.

Chrysomelide, (zool.) familie din ord. Coleopter, trib. Cryptopentamer, cuprinde genurile: *Hispa*, *Haltica*, *Agelastica*, *Lina*, etc.

Chrysomitris, gen de paseri, numite românesc *Catiu* sau *Indriță verde*. Pe spate e galbena-

verde cu trasaturi negre; aripile sânt negre, la mijloc galbene; coada e galbena, la vîrf neagra; creștetul capului și gâtul negru.

Chrysomorph, (grec.) în felul aurului, asemenea aurului.

Chryso-myxa, gen de buroți paraziți din familia Uredineelor (v. ac.).

Chryso-pa, (zool.) e uu insect nevropter, care aparține familiei Hemerobiidelor.

Chryso-phyllum L., (botan.) gen de plante lignoase lactescente din fam. Sapotaceelor, ce cresc pretutindeni sub tropi, cu deosebire însa în America; cu florile 5 mere, fara staminodii și caliciul aproape monoserial. Multe din specii au bace comestibile, așa s. e. *C. Chainito* L. (diu Antile), care precum și altele din cauza foilor lor decorative se cultiva la uoi în floraria caldă. [A. Pr.]

Chryso-pras, mineral, varietate verde de Calcedon. Se întrebuințează în bijuterie.

Chryso-rin, aliagiu (v. ac.) de cupru cu zinc, numit și aur de mosaic; întrebuințat mai ales în bijuterie.

Chryso-rrhoas, (fluviul de aur; evr. Amāna, acum Nahr Barada), riu în Siria, isvorea din Antilibanon și se revașa lînga Damascus în lacul de Atebe.

Chryso-splenium L., (botan.) gen din fam. Saxifragaceelor, trib. Saxifrageelor, cuprinde plante erbacee anuale sau perenale, glabre sau perose, frunzele simple, petiolate alterne sau opuse, sânt crenate și lipsite de stipuli; florile galbene-verdii, fara petale, sînt axilare, terminale și scurt pedicelate. Se cunosc vr'o 15 specii, ce cresc prin locurile nune din Europa, Asia și America temperata. În parțile noastre cresc *C. alternifolium* L. pe lînga paraiele din padurile montane și subalpine. [Z. C. P.]

Chryso-stomos, v. Chrisostom.

Chryso-sotil, mineral, un fel de asbest. (v. ac.)

Chryso-tis, (și Androglossa), o subfamilie de papagai în America de sud; de o constituție puternică, cu un cioc mare și incovaiat, pene verzi cu semne roșii, albastre, galbene sau albe; cunoscute vr'o 40 de specii. Sînt paseri istețe, cari învața ușor a înțelege cuvinte și a cunoaște persoane.

Chrzanowski, *Adalbert*, general polou, n. 1788; studiile militare și le-a facut în Varșovia. A luat parte la expedițiile din 1812 și 1813 și la rebeliunea polonă dela 1830 luptă în rîndul patrioților; a ocupat fortareața Modliu și a eluat victoria dela Minsk (14 Iulie 1831) asupra generalului Rüdiger, mai tîrziu însa a fost suspiciat de catra partida democrată pentru ca a împiedecat participarea gardei naționale la lupta. C. a intrat iarăși în armata rusească, dar în curînd a repășit; în 1849 e ocupat cu reorganizarea armatei piemonteze. pe care a comandat-o în nefericita lupta dela Novarra. † 1861 în Paris.

Chthonisotherme, acele planuri în internul pământului, pe cari se afla toate punctele de o egală căldura terestra.

Chubut, 1) riu în Patagonia, isvorea în Anđi și se revașa în Oceanul Atlantic. 2) Guverna-ment în Republica Argentina, numit după riuul C.; 247,331 km². Localitatea principala e colouia *Rawson* cu 1500 loc.

Chulah Chaum Cl'ow, ord siamez, întemeiat 1873 de înp. Chulalongcorn; se confera numai la indigeni.

Chulalongkorn, regele Sianmlui, n. 1855; al 40-lea în şirul regilor. A capetat creştere europeană, pe care a completat-o cu stabiarea instituţiilor moderne din Singapore, Bombay şi Calcutta. S'a suit pe tron la 1868 în etate de 13 ani; a şters sclăvia, a restrins instituţia harenului şi a creat relaţiuni amicale cu puterile europene. În timpul mai nou, la 1893, era să vina în conflict cu Fraucia, care s'a putut evita numai cedând C. ultimatumului francez. În 1897 a cercetat Europa, făcând visita curţilor domnitoare mai însemnate.

Chulos, (*span.*) la luptele cu taurii flacăii pedestri, îmbracăţi în mantaua roşie.

Chuppah, (*evr.*) la Ovrei cortul, sub care se savîrşese cununia.

Chuquet, *Artur Maxim*, germanist şi scriitor frc., n. 1853 în Rocroi; îşi făcu studiile în Metz, la École Normale din Paris, iar 1874—76 făcu studii de filologia germ. în Lipsca şi Berlin; dcla 1893 e profesor de limbile şi liter. germ. la Collège de France; publică mai multe studii asupra literaturii germ. şi opere germ. cu comentarii pentru şcoalele frc., dar cunoscut se făcu mai ales prin operele sale istorice, scrise cu rara teueinicie şi obiectivitate, ca: »Le Général Chanzy» (1883), »Les Guerres de la Révolution», (11 vol. 1886—95), »La Guerre 1870—71» (1895), ş. a.

Chuquisaca, provincie în Bolivia (America de sud), 188,535 km²., şi 122,500 loc. *Capitala* C. (numita şi Sucre), cu 19,001 loc. (1889), situata la 2690 m. preste nivelul mării; arhiepiscop, universitate. C. a fost întemeiată de Spanioli la 1539.

Chur, (roman. *Cuera*, frc. *Coire*, ital. *Coira*, lat. *Curia*), capitala cantonului Graubünden (Helveţia), lângă Plessur, 3 km. spre est dela Riu, v'ro 10,000 loc., rezidenţa epească, şi a soc. »Societad rhaeto-romanscha», gimnasiu, seminar. (V. Rhaeto-Romanii.)

Church, (engl., prou. tşörts), biserică.

Churchill, (numit şi *English River*), riu în America de nord engleza, la isvor se numeşte râul Bibliei, apoi sub numele de Mississippi trece prin lacurile Buffalo, La Crosse şi Nelson şi se varsa în Baia Hudson; 1700 km. lung.

Churchill, 1) *C. Carol*, poet satiric engl., n. 1731 în Londra, † 4 Nov. 1764. Poesii mai cunoscute: *Rosciad*, satira; *The prophecy of famine*, *Scotch pastoral*, îndreptată împotriva Scoţienilor.

2) *C. Randolf*, om de stat engl., n. 13 Febr. 1849. A studiat în Oxford; dela 1874 membru al parlamentului. Aderent al ideilor lui Beaconsfield, şi-a dat toata silinţa sa abată partidul tory în direcţiune democratică. În cabinetul prim al lui Salisbury, 1885, ministru al Indiilor. Mare contrar al proiectelor Home-rule ale lui Gladstone. În cabinetul al doilea de scriuta durată al lui Salisbury iniustiu de fuanţe. În 1889 a atacat vehement politica egipteana a lui Salisbury, apoi luptă în şirul conservatorilor contra ministerului liberal † 24 Iau. 1895. (Cf. Filon A., *Profls anglais* 1893.)

Church Missionary Society for Africa and the East, societate misionara engl., întemeiată

1799; trimite în Africa şi orient predicatori, medici şi dascali. Budgetul ei anual se urca la 5—6 mil frc.

Chutbe, *Chotba*, (*arab.*) panegiric asupra lui Allah şi Mohamed în cultul mohamedan.

Chuzistan, provincie în Persia, se marginesce în sud cu golful persic şi în vest cu Turcia asiatica; 101,481 km²., foarte slab împopulată. Oraşele mai însemnate sînt Disful şi Şuşter. C. e vechia *Susiana*, cu capitala *Susa* (v. ac.)

Chvalite, (slav. = laude), cântari sacre întocmite la serviciul mănecatului (utreniei), în cari, în forme şi variaţiuni deosebite, se preamăreşte idea, obiectul şi însemnata dogmatica şi morala a serbatoarei celebrate.

Chyluria, (ined.) o stare morbida, în care urina are un prospect laptos, conţine albumia şi grăsimi, şi coagulează. În ţerile tropice şi subtropice se observa des, în Europa foarte rar. E gren a da o explicaţie corectă a acestui morb, ici-colea s'a putut constata prezenţa num parasit în vasele sau glandulele limfatice. C. e de o durată lungă; un medicament specific contra ei nu se cunoaşte.

Chylus, (medic.) un fluid asimilabil, absorbit de vasele chylifere şi limfatice din massa alimentară digerată (chym). Cf. şi Digestiune.

Chymus, (med.) *chym*, o massa fluidă, ce se formează din alimentele digerate. Cf. şi Digestiune.

Ciacăru, (*Tufesci*), com. rur. în Rom., j. Braila, situata pe inul stîng al Dunării, cu 1618 loc., cari se ocupa cu agricultura şi prasirea vitelor; are o biserică şi 2 şcoale, una de baieti şi alta de fete.

Ciacău, (magh. Csákó), chipiul de parada în armata austro-ung.

Ciacona, (ital., frc., Chaconno), dans şi arie de dans, de origine italiana (sau spaniola), în mesura $\frac{3}{4}$ şi mişcare moderată, prin ce se deosebesce de Passacale, în care e analoagă prin forma, căci amîndouă sînt construite pe un bas constrins, de patru sau cel mult opt mesuri, cari se repetează tot timpul şi pe cari se fac diferite variaţiuni. Aceasta forma dela musica de dans a trecut în opera şi la musica de camera. Ca model se poate cita C. din sonata în re minor pentru violina de I. S. Bach. [T. C.]

Ciacova, oraşel în Banat, cu 4369 loc. Români ($\frac{1}{2}$), Germaui şi Sêrbi. C. e sediul unui protopopiat român gr.-or. Români din C. de abia în anii din urma s'au desparţit de ierarchia sêrbească, alaturîndu-se dieceşii rom. a Caransebesului. Vechia biserică a ramas Sêrbilor. În C. s'a nascut vestitul literat sêrb. Dositei Obradovici. Pe ţarmul Timişului se ridica un turn puternic (Cula) zidit în forma patrata din caramida, o renaşia a vechilor întarîtiri de pe timpul Turcilor. Hotarul C.-ei este unul dintre cele mai roditoare din tot Banatul. Vestite sînt tîrgurile de aici, (de 5 ori pe an). Δ

C., *protopopiat*, 1) gr.-or. rom. cu 16 comune şi 15,910 suf. şi 2) gr.-cat. rom. (sediul protopopului în Petromani) cu 6 parochii, 6 şcoale şi 2859 suflete.

Ciahläu, *Cilihöu*, *Sorliş* (*Gypaëtus barbatus L.*), gen de pasere rapitoare din fam. Falconidelor, la frunte, crescet şi de laturile capului cu pene albe-galbenni; ceafa şi partea

dorsala a grumazilor ruginie, pe spate oacheș-ceușie și pe foale ruginie, preste piept cu o fașe iutuuecata; plutitoarele diu aripi și cărnacele din coadă sînt negre cu spiuare alba; preste ochi cu o bauda ueagră, ciocul negru și picioarele surii de plumb; iuidivii depliu desvoltai sînt de 115 cm. în luug.; luug. aripelor 80 cm. și luug. coții 54 cm.; petrece prin locurile muntoase, (Transilvania, Banat), cuibarese priu crepaturile de stînci; e pasere staționara. V. și Ceahlău (munte).

[V. B.]

Cialdini, *Enrico*, *Duce de Gaeta*, general italian, u. 1811 la Castelvetro în Modena; 1833 în legiunea strainilor diu Portugalia, apoi în serviciu spauiole, 1848 comandant al unui regiment de voluntari în Milano; se distiuse cu deosebire în reșoiul din 1860—61 contra armatei papale, 1866 comandant al aripei drepte, dupa lupta dela Custozza șef al statului maior general; 1876—81 ambasador în Paris. † 1892.

Cian, v. Cyau.

Ciangăi, (magh. Csángó = calatori), se numesc coloniile magh. în Moldova (pe la Tîrgul-Ocnei, Bacau și Roman), Bucovina precum și locuitorii din Sacele în Trs. C. sînt Secui emigrați diu Ardeal, cum arata și dialectul lor secuiesc. Prima lor mențiune, sub numele de Secui, se face în 1228, fiind unniți, pe lînga Români și Cumani, ca locuitori ai episcopatului cuman dintre Carpați și riul Siret (v. Cumani). Emigrarea lor diu Ardeal a urmat, probabil, curentului emigrării române, începuta mai diuainte. Și cuceririle Cavalerilor Tentoui diu țeara Bârsei (1211 pîna 1225) în Moldova, cari ocupară un iusemnat teritoriu între Carpați și Siret, trebne sa fi favorisat așezarea Secuilor în aceasta parte, sporita apoi pe timpul episcopatului cuman ce a existat aci sub protectoratul Ungariei (1227—1239). Cum înainte de invasiunea Tatarilor (1241), așa și dupa retragerea Tatarilor diu Moldova în urma expedițiilor facute în contra lor (pe la 1342 pîna 1344) de oștile regelui ungar Ludovic I, emigrarea româna diu Ardeal și Maramureș a tras în curentul ei și pe Secui. La luptele în contra Tatarilor, cari avura de nrmare retragerea acestora diu Moldova și întemeierea principatului Moldovei, sînt aretați ca luând parte și Secuii diu Ardeal. Pe atunci coloniile secuiesti diu Moldova vor fi sporit priu o noua emigrare, urmata odata cu descalcatul Românilor la întemeierea principatului. Diecesanii episcopatului catolic al Milcoviei, înființat la 1347 în locul fostului episcopat cuman, apoi ai episcopatului catolic de Bacau, înființat sub Alexandru cel Bun (1401), erau mai ales Secui. Urmașii lor sînt C. de astăzi, cari au pastrat limba lor ungureasca și ritul catolic. În Bucovina, între 1777 și 1780, încă s'au format cu Maghiari emigrați patru sate: Andrășfalva pe moșia Maueuții, Hadik pe moșia Dorneștii, Isteșegits pe moșia Tîbenii și Józseffalva pe moșia Tolova sau Strîmba. Acești Maghiari se numesc îndecumun Unguri pe lînga numele de C. Numernul C.-lor în Moldova se puue la 100,000 sufl., în Muntenia sînt cu mult mai pușii. În timpul mai nou societatea catolica S. Ladislau desvoalta o vie propaganda pentru mentiuerea caracterului național al C.-lor. În 1880 au fost aduși vr'o 3000 C. diu Bucovina și colonisați la Dunarea de jos (Szekely-keve, Her-

telendyfalva și Săndoregyháza) și în cott. Arad. Acest experiment pentru întarirea elementului magh. în Uug. u a reușit, ci s'a terminat cu ruina coloniștilor.

Ciauca, v. Cioara.

Cibinul, riul în Trans., isvorese diu munții C.-lui; se alcatuesce din doue brațe, numite Riul-Mare și Riul-Mic, cari isvoresc diu lacurile Iezerul-Mare și Iezerul-Mic, situate la poalele Ciudrelului; cele doue riuri se unesc diu sns de com. Gurarîului formînd C.-l., care ieșind diu munți curge pe lînga Sibiu, uda șesul en asemenea umire și diu jos de Sibiu, în semicerc, se îndreapta spre Olt. Afluenții mai însemuați ai C.-lui sînt pe stînga: Hărtibaciul, care se varsa în C. la com. Mohu, și pe dreapta riul Sadnului, pe care îl primesce lînga com. Talmaciu.

Munții C.-lui se înalta dela Sibiu spre sud și sud-vest și stau în legatura spre vest cu munții Parîngului și ai Sebeșului, iar spre est se iutind pîna la pasul Truruului-Roșu, unde Oltul îi desparte de munții Fagarasului. Trunchiul lor este Frumoasa cu piscul cel mai înalt al acestor munți, cu Cindrelul (2248 m.), de pe al carui vîrf se ofere o privire larga asupra celorlalte piscuri ale acestor munți acoperiți pe coastele lor cu bogate paduri de brad; alte piscuri mai iusemuatate sînt: Beșiueneul și Gausoara, între riurile Cibin și Sadu, apoi Preșbea și înspre granița României piscurile Otitiagu, Galbina sau Voineagul catanesc, Vîrful-Mare, etc. În munții C.-lui se afla locul de cura climatica numit Paltinuiș (v. ac.), înființat de reuniunea carpatina, care a cladit priu munții C.-lui mai multe cai și case pentru turiști.

Ciborium, (*grec.*) vas, cutie de metal nobil, în care se conserva comuniectura preste întroc anul în biserică. Creștinii diu secolii primi aveau datina de a pastra eucharistia în nescari porumbi de aur ori de argiuț, cari atirnuau deasupra altarului. Se mai conserva cominecatura în basa crucii de pe altar.

Cibrario, *Giovanni Antonio Luigi*, *conte*, istoric și om de stat ital., u. 23 Febr. 1802; intră în serviciul Sardiniei la 1824. Fiind în relațiuni amicale cu regele Carol Albert, representă în 1848 Sardinia la guvernele provisorii ale Lombardiei și Venetiei; 1852 ministru de finanțe, sub Cavour 1852—55 ministru de instrucțiune, iar 1855—56 ministru de externe. Din 1848 membru al senatului. † ca vicepresident al senatului 1870. A publicat mai multe opere istorice de valoare.

Cica sau *Ciza*, în mitol. slav. o deitate a fructuosiității naturiei; se identifica cu Ceres și Magna Mater.

[Atm.]

Cicade, (*Homoptera*), subordin de insecte Hemiptere (Rhynchote), cuprinde familiile: *Cicadellide*, *Membrucide*, *Fulgoride* și *Cicadide*.

Cicatrice, (med.) țesutul, care se produce la viudecarea ravelor (vulnerațiuni, lesiuni) și nlorelor. C.-ole pielii se cunoșc ca un semu mai palid, mai uesimțitor.

Cicer L., (botan.) gen din fam. Leguminoaselor, tribul Vicielor, cuprinde plante erbacee anuale sau pereneale. Acest gen are vr'o 7 specii, ce cresc în regiunea mediteraneană și în Asia occidentală. Prin părțile noastre se cultiva în câmp

și priu grădiunile de legume *C. arietinum* L., cunoscut de popor sub numele de Naut. Semințele sale uscate sau prajite sînt comestibile, se digerează însa greu; în orient se întrebuițuează uneori ca nutremēt pentru animale. [Z. C. P.]

Ciceria, (germ. Tschitscheuboden), se chiamă partea nordică a peninsulei Istria, spre nord-vest dela Montemaggiore, situată între orașele Fiume și Triest. Numele îl are dela așa numiții Cici (v. ac.) C. este foarte saracă, fiind pămēt roditor foarte puțiu; cea mai mare parte este acoperită de padure sau piatra goală de var. (Cf. Urbas, Die Tschitschen u. die Tschitscherei, Zeitschrift des Deutschen u. Oester. Alpenvereins, 1884.)

Cicero, *Marcus Tullius*, vestit orator și scriitor roman, n. 3 Ian. 106 a. Chr. în Arpinum, fiul mai mare al cavalerului Marcus Tullius C., care retras la țeara ăncă se îndeletnicea cu sciințele. C. își faciă educația împreună cu fratele seu Quintus în Roma; aici se distinge în curând priu dorul sen de învețatura și priu calitățile sale superioare; el este primit la Crassus și Antonius, cei mai frînțași oratori ai celui timp; în etate de 17 ani se dedica studiului dreptului sub conducerea renumitului jurisconsult Quintus Mncius Scaevola (Angurul); în etate de 18 ani ia parte la resboinl confederațiilor, dar se reîntoarce în curând la studinl oratoriei și al dreptului, ascultând după moartea lui Scaevola pe și mai renumitul nepot al aceluia, Q. M. Scaevola (Pontifcele). La tribunalul pășese C. în etate de 25 ani, mai ăntăiu în procese civile, apoi într'o cansa criminală, aperiind pe Sextus Roscius din America, acusat ca parricid. La 79 întreprinde C., în scopul perfecționarii sale, o calatorie la Atena, Asia unica și Rodos și aici asculta pe cei mai distinși filosofi și oratori; după 2 ani se reîntoarce la Roma; 76 este ales quaestor, 70 aedil, în care calitate își căștiga favorul poporului și 66 este ales cu unanimitate praetor; sub auspiciile lui Pompeius ajunge pentru anul 63 ăntăiu consul, cu toate înrîgile antagoniștilor sei, și priu aceste culmea carerii sale politice; coleg în consulat i-a fost contrarul sen Antonius; ca consul zadarnicesce conjuraținea lui Catilina și este salutat de cei mai distinși patriociani ca mântuitorul patriei. Cu toate acestea acusat de neîmpacatul seu dușman, de tribunul Clodius, pentru uciderea adereuților lui Catilina, C. 58 trebe sa mearga în exil, sub a carni durată Clodius îi pradează averile; la întrevinerea lui Pompeius însa oul consul P. Cornelius Lentulus Spinther propune și adunarea poporului încuviințuează rechemarea lui C., iar acesta se reîntoarce în Aug. 57 cu triumf la Roma și primește despagubire pentru perderile suferite în averea sa. Dar timpul de marire pentru C. trece; înfricat vacilează între partida Optimatorilor și a Triumvirilor și când retras din primul plan al vieții politice, când activ ca orator înaintea tribunalelor, când retras de tot de pe scena, se dedica studiilor sale retorice și filosofiei de stat. În 53 C. întra în distinsul colegiu al Angurilor; anul 52 îl mântuiesce de cel mai primejdios antagonist al seu, de Clodius, când C. ia în aperare pe asasinul lui Clodius, Milo, dar nu reușese. 51 îl numesce senatul contra voii sale locțiitor în Cilicia; 49 C. se reîntoarce la Roma, unde găsese ostilitățile între Caesar și Pompeius aproape

de isbucnire; se încearca a împaca pe cei doi adversari, dar un-i succede și se atășeaza după aceea partidei lui Pompeius. În asasiunarea lui Caesar C. nu e viuovat, dar odată fapta savârșită, o preamari drept mântuirea statului. În locul lui Caesar pășese acum Antonius, și C., ne mai simțindu-se signr nici în retragerea sa, merge în Grecia, de unde se reîntoarce după departarea lui Antonius din Roma și compune cele 14 vorbiri vestite îndreptate contra aceluia, numit după exemțul lui Demosthenes Philippicae. Din ura catra Antonius, C. voiesce sa-l foloseasca pe Octavianus de instrument contra aceluia, dar după ce încheiă Octavianus cu Antonius și cu Lepidus triumviratul, C. își pierde ori ce influența, la stăruințele lui Antonius este proscris și ucis 7 Dec. 43 a. Chr. C. se casatori la 77 cu Terenția, se desparti de dînsa 46 și luă în casatorie pe frumoasa și bogata Publilia, careia însuși îi era tutor, dar se divorță după un an și de aceasta; el lasă după sine numai un fiu Marcus Tullius C., caci fica sa Tullia murise înaintea lui. Ce privesce caracterul personal al lui C., el avea o inima caldă pentru familiarii și amicii sei și pentru toate lucrurile mari, cum și un zel neobosit întru perfecționarea sa proprie; și priu curațenia moravurilor se ridică preste mulți din contemporanii sei; scaderile lui erau: lipsa de rezoluțiune, de tarie și consequența, vanitatea și amorul propriu, cari transpira evident din faptele și vorbirile lui. Ca om de stat nu i-se poate atribui mare valoare, ca orator însa este primul maiestru al eloquenței romane.

C. ca filosof este reprezentantul principal al direcției eclecticice romane. În studiile filosofiei stoice fu inițiat de Diodotus; în cele ale filosofiei academice de Filon din Larissa, în cele ale epicureilor de catra Fedros. La Atena frecență prelegerile lui Antioch, Fedros și Zenon; la Rodos pe ale lui Posidonios (stoic.) În filosofia teoretică C. aparține noiei academii (Neoplatonismului). Despre divinitate, despre imaterialitate și nemurirea sufletului, despre viața viitoare reproduce aserțiuni platonice, dar nu afirmă nimic în mod pozitiv. În morala prefera principiile anstere ale stoicilor. În politica, desi adopta mare parte din învțămintele peripatetice, alege ce i-se pare bun din teoriile socratice, platonice și aristotelice. Scrieri filosofice: De natura deorum, Laelius, seu de amicitia, De officiis, De legibus, De republica, De fato, De divinatione, De finibus bonorum et malorum, Academica, Tusculanae disputationes, Paradoxa. Cato major, seu de senectute, și discursurile sale conțin o prețioasă expunere a teoriilor școalelor grece cu aplicații la trebnițele vieții practice. Scr. retorice: De inventione. De oratore. Brutus, de claris oratoribus, ș. a. Toate scrierile lui C. aparura până acum în numeroase edițiuni. (Cf. G. Dem. Teodorescu, Istoria filosofiei antice.)

Cicero, litere, v. Caractere tipografice.

Cicerone, în Italia și mai ales în Roma calauz pentru straini. (Dela Cicero, alusiune la limbuția C.-lor.)

Ciceul, (magh. Csicsóvár), cetate în Transilvania, spre nord dela Dej; daruita de nevoie împreună cu Cetatea de Balta de regele Ungariei Matei Corvin, priu voivodul Ardealului Ion Pongrácz, lui Stefan cel Mare navalitor în Ardeal după lupta

dela Baia (1469). Aci gaseste mai târziu adăpost Petru-Vodă Rareș (21 Sept. 1538), care fusese batut în Moldova de Sultanul Soliman și care era dușmanit de Unguri, aliații Turcilor. Tot aci, după trecerea primejdiei de tradare a părcașului cetății, Rareș susține asediul Ungurilor lui Iou Zápolya 4 luni, până ce se predete (1539) și pleacă la Constantinopole (Ian. 1540). Prin grația turcească recapetând domnia Moldovei recapeta și C. Nu intră de fapt în stăpânire-i, căci regețul fiului lui Zápolya refusa a-l da. Petru naulesce în Ardeal (1542) și silesce pe Unguri a da C. (1544), după ce aceștia darima cetatea. Sub Ilaş Rareș (1550) C. și cu celelalte posesiuni din Ardeal e din nou pierdut, și desf e recerut de Iacob Eraclide Despotul (1561—63), remâne pierdut de veci pentru Moldova. Aci cetatea zace în ruine. V. și Cetatea de Balta. [Aguletti.]

Cichorium Intybus.

Ciceu Cristur, com. rur. în Trs., cott. Solnoc-Dobâca, cu 166 case, 717 loc. Rom. și Magh. și un teritor de 2307 jug. cat. — *C. C.*, *protopopiat gr.-cat. rom.* al dieceșii Gherla, cu 10 parochii și 10,633 suf. Sediul prot. în Bethlean.

Cichindeal, (magh. Czikendál, germ. Ziegenthal), com. rur. în Trs., cott. Sibiu, cu 500 loc. Rom.

C., *protopopiat gr.-cat. rom.*, (sediul în Secudate) cu 8 parochii, 3775 suf. și 5 școale.

C., *Dimitrie*, v. Tichindeal.

Cichorium L., (botan.) gen din fam. Compositelor, trib. Cichoriaceelor, cuprinde 3 specii de plante erbacee, răspândite prin regiunile temperate ale globului. Prin părțile noastre crește *C. Intybus L.*, vulgară Cicoare (v. ilustr.) și *C. Endivia L.*, vulgară Cicoare de gradina (v. ilustr.), originară din India și cultivată prin grădini ca planta culinară, se întrebuințează ca salată. Frunzele de *C. Intybus L.* posed proprietăți tonice, stomachice, laxative și depurative, din care cauza se întrebuințau odinioară în medicina. Radacina (b) prajita este utilizată

ca surogat al cafelei, de multe ori se amesteca cu cafeaua, mai cu sama pentru prepararea cafelei cu lapte. [Z. C. P.]

Cici se numesc Slavii cari locuiesc în Cioera. Opiniunea lui Miklosich (Denkschr. der kais. Acad. der Wissensch. phil. hist. Cl. XII p. 56), ca C sunt Români slavisați, nu mai poate fi susținută după studiile lui Biedermann: »Neuere slav. Siedelungen auf süddeutschen Boden.« Stuttgart 1888. C sunt Sârbo-Croați, cari s'au refugiat acolo de frica Turcilor în secl. XVI. Ca între ei au fost și Români e fara îndoială, fiind-că chiar pâna astăzi s'a pastrat o comuna românească: satul Jeianc, parochia Mune. Mai nainte vor fi fost și mai mulți, dar de mult s'au slavizat. Opiniunea, ca colonia aceasta, ca și Cibirii din Istria, ar fi o colonie straveche celtoromana, e cu totul fantastica. [G. W.]

Cicindelidae, (zool.) familie de insecte Coleoptere, tribul Pentamerilor; cuprinde genul: *Cicindela*, etc.

Cicisbeo, (*ital.*) în Italia, și mai ales în Geneva și Florența, dela secl. XVII numele cavalerilor, cari însoțiau damele maritate pe cale lor afara de casa. Astăzi se înțelege sub C. amicul de casa.

Cichorium Endivia.

Ciclade, (*Kyklades*), numiau geografil vechi o grupa de insule în Marea Egeică, situate în forma de cerc în jurul ins. Delos. Cuprinde în șirul de vest: ins. Keos, Kythnos, Seriphos, Siphnos; în șirul de mijloc: Giura, Syra, Paros și Antiparos; în șirul de est: Andros, Tenos, Mykonos, Delos, Rheneia și Naxos. Au fost locuite la început de Fenicieni, apoi de Elini.

Astăzi formează un nomos al reg. Greciei cu 131,508 locuitori.

Capitala Hermupolis pe insula Syra.

Ciclice. Florile ale caror părți sânt așezate pe o spirala cu învîrtiturile foarte apropiate și numai câte o frunza florală la fiecare nod, se dic *flori ciclice*. Dispoziția frunzelor isolate pe tulpini și ramuri âncă se numesc *ciclice*.

Cicloida, (*grec.*) termen de geometrie. Curba nascută de un punct așezat pe o circumferința, care se rostogolește fara alunecare pe o dreapta din planul ei.

Ciclioni și Anticiclioni, (geogr. fis.), vânturi violente, furtune, volbure, despre cari pâna aici se credea ca sânt excepțiuni în sistemul format despre vânturi. Aci însa dovedit este prin experiența, ca toate furtunile se bazează pe sistemul ciclonic; iar *C.* de regula se formează în jurul unui loc, unde presiunea atmosferei ajunsă la gradul minimal — depresiune — și, în sensul legii de gravitațiune, aerul mai des, mai greu, din împrejurime curge către centrul acelei depresiuni, descriind o cale spirala, ce, — pe emisfera nordică, — e opusa direcțiunii unui

indice de orologiu. *Anticicloul* din contră se formează pe locuri, unde presiunea atmosferică e maximală, din centrul cărora apoi aerul îndesat curge și coboară spre regiunile, unde presiunea e mai mică; calea curentului și aici e spirala și încă în conformitate cu direcțiunea indicelui unui orologiu. Pe emisfera sudică direcțiunea ambilor e inversă.

În cadrul teoriei, ce o avem aici despre vânturi, *C.* și *Antic.* nu formează excepțiune, căci legea generală se extinde și asupra lor. Și la acești observăm, ca, sub influența gravitațiunii, barometrical maximal și minimal fiind a se egaliza, iar direcțiunea eurentului astfel format, o modifică rotațiunea pământului. Observăm însă, ca în jurul depresiunilor, diferențele de presiune fiind considerabile, și curenții — vânturile — sînt mai puternici decît la anticicloni, unde gradații sînt mai mici.

În verile calduroase, pe continentele încunghinate de mare, totdeauna se produc *C.*, căci sub insolatiune uscatul se încălzește mai tare decît marea, și acolo straturile mai inferioare ale atmosferei încălzindu-se se extind, ridică pe cele superioare și le silesc spre mare; din asta cauza apoi presiunea atmosferică deasupra mării se ridică și deasupra continentului scade. Urmarea alterațiunii produse astfel în echilibrul atmosferei e, ca dinspre mare va bate un vînt, care în sensul rotațiunii pământului, din ce în ce se va tot mai abate dela direcția apucată așa, ca în fine va descrie o spirală și astfel e format *C.* Preste iarna tot aici se produc anticlioni.

Patria *C.*-lor este zona temperată și rece; nu lipsesc nici din zona fierbinte, însă aici diame-trul lor e mai mic, se învîrtesc și înaintea mai repede apoi se mai acomodează și anotimpurilor: acestei zone aparțin *hurrikan*-ii Oceanului Atlantic, *teifun*-ii marilor chineze și *monsun*-ii Oceanului Indic. Vezi și art. Depresiune.

[V. B.]

Ciclop, (*Cyclops serrulatus*), animal din ord. Entomotractorilor (raci inferiori), clasa Crustaceelor. Lungimea 2.5 - 3.5 mm. Traiesce în valcelele umbrite și cu apă iucet curgetoare.

Ciclopii, (grec. *Kyklopes*), după mitol. grec. fiii lui Uranos (ceriul) și ai zinei Găa (pământul); sînt trei înși: *Arges*, *Steropes* și *Brontes*. Ei se închipuiau ca niște moustri de mare numai cu un ochiu. Lui Zeus C. i-au fabricat fulgerile și tunetele. Fiind ei prea îndrazneți, Uranos i-a aruncat în tartar, dar Zeus i-a eliberat și i-a făcut servitorii sei. După alt mit. C. apar ca faurii lui Hephestos (Vulcaus la Romani), locuiesc în launtrul muntelui vomitor de foc (Aetna) și pe insulele liparice, asemenea vulcanice, și aici fauresc pentru Zeus fulgere și tunete, iar pentru ceilalți zei armele.

[Atm.]

Ciclova, numirea a 2 com. rur. învecinate, în Banat, cott. Caraș-Severin. 1) *C. montană* cu 504 case, 2160 loc. rom. gr.-or. și un teritor de 4333 jug. cat. 2) *C. română* cu 667 case, 3086 loc. rom. gr.-or. și un teritor de 456 jug. cat. Societatea cailor fer. austro-ung. are aici bai de plumb și cupru, precum și usine de fier și arama (product. 120 tone). În C. se mai află o fabrică de bere. În apropiere de C. mont. pe un teritor foarte romantic, numit Calugaru, este situată o bisericuța numită aici «*Călugăra*». În timpuri

betruine, după tradițiunea poporului, a existat acolo o mănăstire însemnată. Ca toate monumen-tele noastre bisericesci, și aceasta sub vitregitatea veacurilor trecute s'a nîmicit. Abia în jumătatea II. a secl. nostru, făcîndu-se de către piosul popor sapaturi, a fost descoperită o cavernă mare în piatră, lucrată de mâni omenești, și an fost aflate icoane și alte obiecte aparținătoare de biserică. Prin darurile credincioșilor s'a ridicat o bisericuța, care a fost proveștă cu toate cele trebuincioase. Pînă înainte de câțiva ani serviciul divin îl savirșiau preoții din C. În timpul din urmă a fost instituit un preot separat pentru aceasta biserică, care este subordonată astăzi direct consistoriului diec. din Caransebeș. Creștinii peregrinează din toate parțile, chiar și din Sîrbia, la acest loc. Lînga biserică este un isvor, a carni apă, după tradițiunea poporului, are putere vindecătoare. În diecesa Caransebeșului aceasta este singura biserică, deși nu de fapt, dar cu caracter de mănăstire, și cu menirea de a deveni un loc de peregrinare al Românilor din Banat.

Ciclovina de jos, schit în Rom., j. Gorj, situat la nord de mănăstirea Tîșmana sub creasta dealului cu același nume, înființat la 1715 de Stanca Glogoveanu; are numai 1 calugar și 1 preot; tot pe atunci s'a înființat și schitul din vîrfu Ciclovinei.

Ciclu, period de timp, după decursul caruia se repetesc tot aceleași evenimente. Astfel în cronologie 28 este ciclu, pentru ca după trecerea alor 28 ani se repetese litera Duminiceei. 19 este ciclu, pentru ca după trecerea de 19 ani se repetesc tot aceleași faze ale lunii.

Ciclu, (în botan.) numrul de membre (frunze, ramuri, etc.) ce se repeta pe o axă și după care se superpuu acele membre, precum și o porțiune din lînia spirala, pe care sînt așezate membrele alterne pe o axă, cuprînsă între două membre de acestea superpuse (v. și *alterne*). *C. evolutiv*, formele ce se înlănesc în tot cursul vieții unei plante. Așa C. evolutiv dela un mușchiu oarecare cuprinde formele: spor. protonema, aparat vegetativ cu organe sexuale, sporogon; C. evolutiv dela o plantă cu flori, cuprinde aparatul vegetativ cu organele de reproducere (florile) și semințele, etc.

Cicoare, numirea populară a plantei Cichorium Intybus L. (v. ac.)

Ciconia, v. Barza.

Cicraci, com. rur. în Rom., j. Constanța, formată din 9 cat. cu 2068 loc., cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și pescuitul; ei aparțin în majoritatea lor relig. ortodoxe, apoi celei cat. și celei mohamed. Biserica ort. nu este în com.; sînt însă 3 biserici cat. și 5 gîamii; școale asemenea sînt 3 cat. și 3 turcesci alipite pe lînga gîamii. Spre apus de com. trece calea națională Tulcea-Babadag-Constanța. În partea est. a com. e situat lacul Tașan cu o întindere totală de preste 1000 hect.

Cicuta L., (botan.) gen de plante perene, glabre, din fam. Umbeliferelor, trib. Amniueae; cuprinde numai trei specii boreale. La noi crește numai *C. virosa* L. Cîntăta de apă, în mlaștini și lacuri, e foarte venuroasă, însă lesne de cunoscut după mirosul ei neplăcut și rhizomul fistulos-loculid.

[A. Pr.]

Cid, (arab., pron. sid), supranumele lui *Rodrigo* sau *Ruy Diaz de Bivar*, numit: *el Campeador* = luptătorul; cel mai vestit și serbătorit erou național al Spaniolilor. Numele lui apare mai întâiu într'un document de pe timpul lui Ferdinand I (1064). La 1068, ca beluduce al lui Sancho II, învinge pe fratele acestuia Alfons VI. După asasinarea lui Sancho II, Alfons VI ocupa tronul și 1081 exilazea pe C., care ofere serviciile sale lui Motamin, domnitor maur în Saragossa. C. ocupa la 1094 Valencia și se proclama domnitor independent al ei; la 1098 ocupa și orașul Murviedro. † 1099. C. prin casatoria ficei sale Elvira a devenit strămoș al dinastiilor reg. spaniole. C. este eroul cel mai iubit al cântecelor populare spaniole, pentru ca în el vedeau Spaniolii întruparea unui caracter castilian adevărat. Poema del C. dela sfârșitul secl. XII, începutul secl. XIII e cel mai vechiu monument literar, în care se enareaza faptele eroice ale lui C. (Publ. mai întâiu de Sanchez în *Coleccion de poesias castellanas*. Madrid, 1779—90); *Gesta Roderici Campidocti* sau *Historia Leonesa* (1170), *Crónica general* a lui Alfons X de Castilia, cun și *Genealogia del C. Ruy Diaz* (secl. XIII) ni-l prezinta ca pe un strămoș al dinastiei reg., iar *Cronica particular del C.* (secl. XV) ca pe un facetor de minuni. În jurul figurei eroice a lui C. s'a format în secl. XVI un ciclu de romanețe, în cari e prezentat când ca un adevărat erou popular, când ca vasal fidel și loial al regelui, tip al aristocrației feudale. Pe baza acestor romanețe a scris Jimenez de Ayllon o epopee în 32 cântări, (*Antwerpen* 1568 și *Alcala* 1579) și Ruiz Zorrilla »*Leyenda del C.*» Traducerii la Germani: Herder, C. Tubinga, 1806. după care s'a facut și o trad. rom. de Vasile Mihail Lazar, publicata în »*Albina Carpaților*, an. III (1878/9) Nr. 14, pag. 216. Mulți autori dramatici și-au luat subiectul din romanețele C. Cel mai însemnat e Guillen de Castros, a carui drama *Mocedades del Cid* a servit ca substrat la scrierea tragica »*C.*» a lui Corneille. (Cf. Huber, *Geschichte des C.*, Brem., 1829; Milla y Fontanal, *De la poesia heróico-popular*, Barcel., 1874. Dozy, *Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne*. 2 t., 3 ed. Leiden, 1881.)

Cidaridae, o familie de Echinezi regulați caracterizați prin țapi groși, lungi și umflați la vîrf cu macinca. Animale marine (v. *Echinoderme*). [D. V.]

Ci-devant, (franc., pron. sidvan), de mai nainte, precedent. Pe timpul revoluțiunei franc. se numiau astfel nobilii și principii de mai nainte.

Cidru, o beutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului din diverse feluri de mere. Este cunoscută din timpuri foarte vechi, dar astași se întrebunțează mai ales în Normandia și Picardia, în Franția, unde ține locul vinului. Prepararea C.-lui necesiteaza oarecari îngrijiri; merele sînt strinse cu bagare de samă ca sa nu fie stricate, și apoi sînt lasate sa stee în un hambar sau un beciu uscat timp de 30 zile pentru a se coace bine, (merele crude conținend 5% zahar, iar coapte conținend 11%). În urma fructele sînt sfarinate sau de mîna omului cu ajutorul unui cilindru special de lenin (mus-tuitor) sau în mod mecanic cu ajutorul unei

mașini speciale. Pasta formata este supusa la presa și mustul obținut e lasat sa fermenteze în cele mai bune condițiuni. Metodele întrebunțate variaza mult: în unele locuri se întroduce mustul în vase și se lasa să fermenteze; în altele se lasa mustul sa fiarba în cași și apoi se trage în vase. C. ca și vinul e supus oarecaror alterațiuni, precum: oțetirea, grasimea, amaraciunea, etc. [V. C. B.]

Cienfuegos, oraș cu port pe țărmurile sudic al insulei Cuba, cu 40,964 loc. (1887). Din C. se exporteaza zahar, tabac, lemn de Mahagoni și cedru; articli de import sînt: urez, faina, conserve de carne și carbuni.

Cif, în comerciu prescurtare pentru: cost, in-surance, freight (engl.); indica ca cumperatorul are sa poarte spesele încarcarii, asigurarii și transportului marfurilor.

Ciflic sau mai corect *Ciflic, turc.* însemneaza o moșie mare, al carei pămînt și case aparțin moșierului, iar satenii lucreaza pămîntul în parte. Locuitorii C.-lor în Turcia sînt Bulgari, Turci, Tiganii și foarte rar Aramăni; nuniai între *Fârșeroții din Mizachie* și între *Megleniți* se afla oameni cari locuiesc la C. (Cf. Weigand, *Aromunen*, I p. 10, p. 87.)

Cifra, (arab. safar = gol), de orig. cifra zero, în urma prin extensiune cifra, ori ce caracter întrebunțat în scrierea numerelor. C. sînt pentru numere ceea ce sînt literele pentru cuvinte.

C. romane sau *latine* erau astfel combinate: pentru 1, 2 și 3 se puneau 1, 2, 3 linii verticale una după alta, pentru 5 un V, pentru 10 doi V formînd un X, pentru 50 L, 100 C, 500 D, 1000 M sau CIO, 10,000 CCIOO, 100,000 CCCIOOO. Celelalte numere se formau prin adunare și scadere basate pe urmatoarele două principii: 1) C. scrise una după alta reprezentînd numere egale sau din ce în ce mai mici indica adunare, s. e. MCCXXXVII reprezinta 1000 (M) două sute (CC) treizeci (XXX) și șapte (V cinci și II doi). 2) O C. reprezentînd un numer mai mic scris la stînga alteia, ce reprezinta un numer mai mare, reprezinta scadere, s. e. IV e 4 deca din 5 se scade 1, IX e 9, XIV e 14, XL e 40, etc., anul 1898 e MDCCCXCVIII, anul 1905 e MCMV. Pentru numerele 2000, 3000, 4000, . . . 10,000 în scriere se întrebunța câte odata, când nu se putea produce confusiune, numerele II, III, IV . . . X, asemenea și pentru 500 IC, s. e. 3587 se scria și IIIDLXXXVII.

C. arabe sînt numite C. cu cari scriem noi numerele. Ele se dic arabe, caci Europeanii le-au împrunutat dela Arabi; originea lor însa e din India. Aceste C. sînt 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 și 0. Cu ele se scriu numerele, basîndu-ne pe principiul ca o C. scrisa la dreapta alteia reprezinta unitați de zece ori mai mici. Astfel în loc de 3 mii, 5 sute, 8zeci și 4, pentru ca sutele sînt de zece ori mai mici de cît miile, zecile de zece ori mai mici decît sutele, etc. se scriu 3584. Zero se pune în locul unitaților de ordinele ce lipsesc numerelor.

C. române vechi se reprezentau prin literele alfabetului cirilic, care alfabet s'a întrebunțat multa vreme și la Români, și care se întrebunțeaza încă la Slavi aproape în genere. Iata-le împreuna cu valorile lor

A az = 1	I i = 10	P rița = 100
R vede = 2	K cacu = 20	G slovo = 200
Γ glagoli = 3	M liude = 30	T tverdu = 300
A dobru = 4	M mislete = 40	Oy u = 400
E iest = 5	H naș = 50	F ferta = 500
S zialo = 6	Ž csi = 60	X herni = 600
З zemble = 7	Ō on = 70	V psi = 700
H ija = 8	Π pocoi = 80	Θ ot = 800
Q thita = 9	Ч cerv = 90	И ti = 900

și apoi tot acestea cu un semn reprezentau mii. În scriere se scria C. la rând nua după alta după cum se vorbește, s. e. 3584 se scria **ΓΦΠΔ**.

C. ebraice și eline sunt formate tot din litere ca și cele vechi române și tot după același plan, adică fiind litere pentru unitați, deci și sute. Totul probează ca cele cirilice s'au format după tipul celor eline.

Scrisoare cifrată, scrisoare cu cheie, în care literele au o valoare convențională cunoscută numai de corespondenți.

Ciga, 1) mașina, v. Scripeț; 2) pește, v. Acipenser.

Cigalla, *Carlo*, aventurier italian din Messina, competesce (1629), biznit pe aur, dar fara reușita, tronul Munteniei și Moldovei pentru fiul seu, logodit cu o dăna boemiană doitoare de tron.

Cigmău, com. rur. în Trs., cott. Hunedoara, cu 162 case, 622 loc. Rom. gr.-cat. și un teritor de 1946 jng. cat. Aproape de C. se află o grota de calc cristalin.

Cihac, 1) *C., Iacob, Dr.*, medic rom., n. 1800 la Aschaffenburg, † 1888; fundă în Iași la 1834, împreună cu Dr. Zotta, prima societate de medici și naturaliști din țară, ale cărei statute se aprobara în 1835 sub generalul Chiselef, și în considerațiunea utilității sale se înscrise această societate în bugetul statului cu 6000 lei anual. Înțelese relațiuni, ce întemeiasă C. cu muzeele din străinătate, contribuind foarte mult la sporirea capitalului societății și a colecțiunilor sale. Prin concursul lui C. societatea ajunse a interesa chiar și pe învățații barbați din străinătate. Admiunistrăția afacerilor societății este încredințată unui comitet compus din un president, (ca presideuți s'au succedat Drii: Cicureanu, A. Fatu, Otremba, Ciurea și Iuliano), un vicepresident, prim-secretar și cassier, secretar al doilea, bibliotecar și conservator (conservatori au fost Drii: Brândza, L. Cosmovici și N. Leon). Societatea a avut încă în 1852 un organ de publicitate sub direcțiunea Dr. Const. Vărnăv; astăzi publica un buletin scris și în limba franceză sub direcțiunea Drului Bogdan. (Despre colecțiuni v. Museul societății de medici și naturaliști din Iași.)

2) *Alexandru Cihac*, filolog rom., fiul Drului Iacob C., n. în Iași, își petrecu mare parte din viața în străinătate, † 29 Iulie 1887. Operele sale sînt: Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Elements latinus comparés avec les autres langues romanes. Francfort, 1870. Elements slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais. Francfort, 1879. Acest al doilea volum a obținut premiul Volney din partea institutului de Francia. După C. în limba română se găsesc $\frac{1}{5}$ elemente latine, $\frac{2}{5}$ slave, $\frac{2}{5}$ maghiare, turce, grece și albaneze, sau mai precis: 500 cuvinte latine, 1000 slavone, 300 turce, 180 grece, restul maghiare și albaueze. Defectele acestei opere sînt grave și

numeroase, și nici nu se putea altfel, de oarece autorul s'a încercat la o asemenea lucrare pe când încă puține și neînsemnate erau cunoștințele de filologie română, și pe când în fonetica mai ales, nu se facisera nici începuturi, și se știe ca fara o fonetica serioasă, ori ce studiu filologic e zadarnic, și rezultatele nu pot fi decât fantastice, cum sînt și cele la cari a ajuns C. Aceste defecte sînt următoarele: Neutilizarea dialectelor, nu numai a celui macedo-român dar chiar și a provinciualismelor din Dacia, cu excepția celor din Moldova; nentilizarea literaturii române vechi, și anume a elementelor latine, ca s. e. a celor din Principii de limba ale lui Cipariu 1866. Resultat: falsificarea proporției numerice și neputința de a stabili în mod istoric adeveratul înțeles al cuvintelor. Pe cât de sarace sînt elementele latine, pe atât de bogate cele slave, între cari se numera nu numai cuvintele slave uitate și întrebunțate câte o singura dată în vr'un chrisov, dar și cele cu etimologie obscură, și chiar și cele formate din fondul nostru propriu; iată de ce cu multa aparțința de dreptate a putut fi tratat C de teudențios de catra criticii săi. Dar chiar de ar fi utilizat tot materialul și de ar fi juste toate etimologiile sale, fisionomia limbei române nu e cea data de dînsul, caci n'a ținut s'ama de valoarea cuvintelor în circularea lor. Cu toate acestea lucrarea lui C., prima introducere a obiectivismului în filologia română, lucrare bogată în idei sugestive, este de o foarte mare însemnatate, mai ales dacă se are în vedere și timpul, în care a scris, și vastitatea întreprinderii. A fost criticat mai ales de Hașdeu, Rösler, Jagiș, Darmesteter. (Cf. Lazar Șăineanu, Istoria Filologiei române.) [D. E.]

Cil, (magh. *Al-Csill*), com. rur. în Ung., cott. Arad, situată în valea Crișului alb. În anele vechi apare la 1439. Are 170 case cu 801 loc., (760 Rom. gr.-or.) Biserica și școala regulată. Teritorul: 1650 jug. cat., parte muntos, produce cereale slabe. În C. se cultiva industria de casa, de lemn, pomăritul, vilele, stupăritul, se prasesc vite cornute, oi, capre și porci. [†]

Cil, (*cikla*), perii protoplasmatici, situați pe corpul sau în jurul orificiului bucal al unor infuzorii, cu ajutorul carora se mișcă (*ciklii vibratili*), sau întroduc corpusculele alimentare în cavitatea alimentară.

Cil vibratil, (botan.) prelungiri foarte subțiri, straveșii, de natura protoplasmatică, ale elementelor de înmulțire (zoospori) dela multe Alge și unele Ciuperci; ale elementelor de reproducere sexuală dela unele Alge (nuniți în special *gameti mobili* sau *planogameti*); ale elementului de reproducere masculin (antherozoid) dela unele Alge, dela toate Muscineele, Criptogamele vasculare și dela câteva Fanerogame gimnosperme. Numărul C. poate fi: 1, 2, unul îndreptat, în timpul deplasării corpului, înainte ca o vâsla, altul înapoi, ca o cărma, sau amîndoi îndreptați în aceeași direcție; 4, mai mulți, dispuși în coroana în jurul unui capet mai ascuțit al acestor elemente; sau sînt pe toată suprafața corpului. Aparatul vegetativ poate încă să aiba C. C. se mai numesc: perii rigizi scurți de pe marginea unei frunze, petale, arista, dela unghiurile unei tulpini, unui fruct; unele părți ale peristomului

intern dela orificiul capsulei unor mușchi diploeristomați.

Cilanoș, (magh. *Csilyános*, pisc (1605 m.) în munții Brețului, Trs., cott. Treiscaune, la granița României.

Cilia, (*lat.*) genele (v. ac.) *Ciliar*, ce privesc genele.

Ciliar, (botan.) *mişcări ciliare, de contractilitate ciliară*, sînt cele executate de corpurile provezute cu cili vibratili (v. ac.) Aceste mișcări de locomoțiune sînt ondulatorii, se fac repede și au de rezultat deplasarea corpului în mediul lichid, în același timp rotațiunea lui în jurul axei sale, fie spre dreapta, fie spre stînga, fie în sens variabil. Distanța parcursă în uitatea de timp poate fi considerabila; așa zoosporii de *Fuligo septica* percurg într-o secundă 0.70 mm. — 0.90 mm. Mișcările corpului mobil sînt datorite mișcării cilului sau cililor lui; dacă aceștia încetează mișcarea, corpul sta în repaus; dacă, din contră, corpul nu se mai mișcă, cili continuă mișcarea lor. Cili sau cilul se mișcă ondulator dela baza spre vîrf îndoiindu-se, și această indoire se continuă în tot lungul cilului, urmînd un drum spiral, întocmai cum s'ar suci un fir de oțel subțire în forma de resort spiral. Mișcarea onduloatoare a cilului e transmisă corpului, care se învîrtesce paralel cu axa sa și cu cea de translație. Mișcarea se explica astfel: cilul prin învîrtirea și desvîrtirea lui în spirala, exercită asupra lichidului o presiune tot spirala; la rîndul seu aceasta presiune reacționează asupra corpului, ce va fi silit sa se rotească, întocmai cum se întempla cînd sucim dela un cap un fir subțire, la capetul opus al caruia s'ar afla o boboia solidă; prin învîrtirea firului se învîrtesce și boboia; tot așa și cînd l-am desvîrti. Căusele contractării cilului nu se știu sigur; se crede, ca una din fețele lui ar fi mai scurta și alta mai lungă, neegalitate de lungime, ce ar proveni dintr-o neegală distribuție de substanță între cil și nucleul corpului mobil, ce se afla de regula în vecinătatea bazei de inserțiune a cililor. Dar de ce aceasta neegală distribuție și cum se face aceasta, nu se știe. [S. Șt. R.]

Ciliat, (botan.) ce are cili (v. ac.).

Ciliata, infusorii ciliați, protozoari cu organele de locomoțiune cili vibratili.

Cilibi, *Moise*, un jidan din Țeara Românească (1815—1866), vestit pentru sentințele sale pline de spirit, pe cari le dicta culegătorilor, și pe cari le-a adunat și le-a publicat Schwarzfeld sub titlul *Practica și aporourile lui C. M.*, vestitul din Țeara Românească. (Cf. Conv. Lit. a. XVIII.)

Cilicia, (*Kilikia*), regiune din antica Asie mica, situata la sud-estul acestei țeri. Ați îi corespunde vilaietul turc. Adana (v. ac.) Se împărțea în *C. plandă* și *C. muntoasă*. Orașele sale principale erau: Tarsul, Soli, Issus, Selinoate, Seleucia. C. a fost succesiv supusă de catre Alexandru, regii Egiptului, Seleucii, iar în secl. I a. Chr. C. era o vizuie de pirați, dintre cari Mithridate își recruta soldații sei. Pompeiu i-a învins la a. 67. Mai tîrziu se înfiuțeau în Tarsus o școala de filosofie, la care a învețat și sf. Paul. C. a fost adeseori mer de cearta între suveranii Bizanțului și regii Sassaniți din Persia. În secl. VII e cucerita de Arabi, mai apoi ocupata de Mongoli, de Sengis-Khau și Tamerlan, pentru ca în

secl. XIV să devină o provincie a imperiului otoman. Orașele mai principale de ați sînt: Payas, cladit pe ruinele vechiului Issus, Adana și Tarsus.

Cilicium, (*lat.*) la vechii Romani un postav din peri de capra, fabricat în Cilicia; în biserica romano-catolica o haina a vechilor pustnici și calugari.

Cilicul, mauăstire de călugarițe în Rom., j. Tulcea pe teritorul com. Tețița, fondată de arhiepiscopul Atanasie Lisivencof, († 1880); acest arhiepiscop a venit pe la 1835 și a fondat pe locul bisericii actuale o biseriçuța, care ardeud, el a construit la 1870 pe cea actuala cu cheltuiala sa; manastirea are 150 hect. pamînt și primesce dela stat și o subvețiune anuală; ea numera preste 80 calugarițe.

Cilieni, com. rur. în Rom., j. Romanăți, situata pe malul drept al Oltului; are 1997 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; 1 biserică cu 2 preoți și o școala mixta.

Ciliihoiu, pasere, v. Cialhau.

Cilindru, (*grec.*) ori ce corp rotund și de aceeași grosime. În geometrie se numesce în genere C. o suprafața nascuta de o dreapta, numita *generatrița* C.-lui, care se mișcă paralel cu o direcțiune fixă și razemîndu-se de o curba fixă, numita *directrița* C.-lui. Ori ce secțiune facută într'un C. se poate lua ca directrița a lui. Secțiunile facute prin plane paralele sînt egale. Cînd directrița e un cerc sau elipsa, C. se dice circular sau eliptic, iar cînd e curba plană și generatrița perpendiculară pe planul ei. C. se dice drept. Tot C. se unnesce și volumul limitat de o suprafață cilindrică circulară sau eliptică, de planul cercului sau elipsei directrițe și de un plan paralel cu acesta. Aceste done plane, cari sînt egale, se dic bazele C.-lui și lungimea perpendiculararei cuprinsa între ele se numesce înalțimea C.-lui. Volumul C. circular drept se poate considera ca nascut prin revoluțiunea unui dreptunghiului în jurul uneia din laturile sale. Notăud cu r raza celor 2 baze și cu i înalțimea, avem vol. cil. circ. = $\pi \cdot r^2 \cdot i$ și în genere pentru ori ce cilindru avem vol. cil. = supr. bazei $\times i$.

Cilii, oraș în Stiria, lînga riul Sann, cu 6264 loc. (1890). C. are o situațiune foarte frumoasă și în timpul lui urma a luat avînt ca vilegiatura. Spre nord-vest dela C. se afla *Neuhau*, o baie caldă indiferentă, cercetată în deosebi de femei.

Cima, numirea italiana a mai multor munți în Alpi și Apeninii.

Cima, *Giovanni Battista*, pictor ital., numit dupa comuna sa natală da *Conegliano*, n. 1460; aderent al lui Giovanni Bellini. Tabloul sau mai renunit este: Maria cu copilul, încungiurata de Ioan Botezatorul, sf. Ecaterina și alți sfinți, (se afla în Louvre în Paris).

Cima, (botan.) unul din nodurile de ramificație a tulpinei, și anume, cînd virful tulpinei rămîne mai scîrt și e întrecut de ramurile produse pușin mai jos sub el. Inflorescențele pot fi încă în forma de C. Cînd sub vîrf se produc 2 ramuri opuse de egală lungime, C. e *bipară* (v. ac.), *dichotomă* sau *dichotomie falsă*; dacă sînt 3 ramuri C. e *tripară* sau *trichotomă*; dacă sînt mai multe, *multiapară*. Dacă sub vîrf se produce numai o ramură și aceasta, ca și toate ramurile următoare, se comporta în ramificarea ei, ca și

trunchiul principal, C. e *unipară, monopodică* sau *sympodică*. În caz când ramurile succesive se nrmează alterciv la dreapta și la stânga. C. unipară e *helicoidă*. Dacă însă ramurile de diverse ordine se succed mereu de aceeași parte a axei, C. unipară e *scorpioidă*. Într-o C. unipară de ori care din cele 2 feluri mai târziu axele succesive se așează unele în prelungirea altora, încât au aparența a forma o singură bucată. Diversele soiuri de C. se pot combina; așa o C. multipară de C. bipară; o C. bipară de C. unipară helicoide, sau de C. unipară scorpioide. C. se mai numește și porțiunea terminală, totalitatea ramurilor unei tulpini arborescente, purtate de trunchiu (v. Coroana).

Cimabue, *Giovanni Gualtiere*, arhitect și mai ales pictor florentin, n. 1240, † 1310, considerat ca restauratorul picturii și întemeietorul unui stil durabil în Italia. Plecând dela pictura bizantină, la cunoștința căreia ajunsese prin ajutorul profesorilor sei, pictorii greci chemați de senatul Florenței, C. ajunge curând la o nouă concepție a naturii, a frumseții și realității acesteia. Avem câteva resturi de mare valoare din frescurile sale. Încea o glorie are C., el a fost profesorul lui Giotto.

Cimarones, cایی ce trăiesc selbategi în America de sud.

Cimara, *Domenico*, compozist ital., n. 1749 în Aversa; mai în urma a fost capelmastru în Veneția, a stat și la curtea țarevnei Catarina II. † 1801. Mai iusemnată e opera sa comica: «Il matrimonio segreto».

Cimbălă, (*lat. Cymbalum, grec. kymbalon*), vechiu instrument de percușiune, disc circular de metal, mai mult sau mai puțin bombat. Se întrebunțează diu cea mai adâncă antichitate câte două discuri, lovindu-se unul de altul. Rolul musical al acestor instrumente e ritmic, și sînt întrebunțate mai cu sama în bucațile de mușica cerend o mare sonoritate. Sînt compozitori, cari au întrebunțat C. în piano, când ele capeta o sonoritate misterioasa dar patrundetoare, atîngend numai marginile lor unele de altele. Se fabrica C. de diferite dimensiuni; cele moderne au aproximativ 35 cm. în diametru. Numele de C. a mai fost dat un timp la o specie de Carillon, format din clopoței de diferite marimi, și se mai da câte odata iustrumentului numit în Ungaria Czimbalom (Țimbala). [T. C.]

Cimbrii, popor de vița germ.; apar dela mările Marii de Nord și Marii Baltice pe la 113 a. Chr. în Alpii estici și bat la Noreja (Carintia de astăzi) pe consulul roman Gn. Papius Carbo; de aici traversand Helveția se așează în Gallia de sud; 109 sub regele lor Bojorix bat în ținuturile Allobrogilor pe consulul roman Marcus Iunius Silanus; cel mai mare desastru îl sufer însa Romanii 105 la Arausio (acum Orange), nu departe de riul Rhône, unde C. uinicesc trei armate romane (120,000), ce se gasiau sub conducerea consulului Gn. Mallius Maximus, a procons. Quintus Servilius Caepio și a consularului Marcus Aurelius Scaurus; de aici C. trec Pireueii în Spania, dar sînt respinși de Celtiberi, se reintorc deci în Gallia, strabat până la Seina, unde le pun stavila confederații Belgilor; se unesc apoi cu unele seminții helvetiche și cu Teutonii, scoboriți în Gallia tot dela Marea Baltica sub

regele lor Teutobod, și se strabate în Italia. Romanii cousternați își pun acum toata speranța în Marius, caruia îi și succede a măntui patria de acești barbari; 102 nimicesce Marius la Aquae Sextiae pe Teutoni, și 101 unit cu consulul Quintus Lutatius Catulus și formând laolalta o armată de ca. 50,000 pe «Câmpiile Randice», unde se varsă Sesia în Po, înfrâng pe C.; aici, cum se susține, ar fi cădnt 140,000 C., iar la 60,000 ajunseră prizonieri Cf. Pallmann. (Berlin, 1870); Sepp. (München 1882.) [ut.]

Cimbrisor, numele popular al plantei Thymus Serpyllului Fries. (v. ac.)

Cimbru, numele vulgar al plantei Satureja hortensis L. (v. ac.)

Cimeliu, (*grec.*) tesaur, în special cleudiu bisericesc; dulap pentru vasele și oruatele sacre. *Cimeliarh*, tesauriarul bisericeii, custodele cleudielor sacre. (Cf. Macri, Hierolexicon. Venetiis, 1765.)

Ciment, în înțelesul general al cuvântului iuseamna ori ce substanța, ce servește a lega uia multe părți solide, pentru a forma un tot consistent. În particular, sub numele de C. se iutelege o calitate de var hidraulic, care are proprietatea de a forma un mortar special, care se întarește când sta în apă. C. rezultă, ca și varurile hidraulice, din calcinarea calcarului hidraulic, care conține preste 30% argila. El se poate prepara și artificial priu calcinarea unor caramiți facute diu un amestec de var gras și argila în proporțiuni hotarite. Calcinarea calcarului hidraulic pentru C., sau a caramiților, se face în nisce cuptoare speciale, cari în timpurile din urma au fost perfecționate mult, așa ca prepararea se face în mod continuu. Calcinarea se face ridicându-se temperatura incetului cu incetul până când bucațile iau o culoare gri-albastră specială și se topeș puțiu pe la colțuri, lipindu-se unele de altele. Dupa recire bucațile sînt sfariuate și trecute în o moara, unde se reduc în pulbere fină, care e strinsa imediat în vase de lemn bine iuchise. Se cunosc mai multe varietăți: C. roman, care se solidifica repede, se iutaresce deja după 15—20 minute și se întrebunțează mai ales la construirea porturilor de mare și în general a construcțiilor ce stau în apă sau în alte locuri umede. C. de Portland este C., care se solidifica incet; acest ciment este astăzi atât de întrebunțat încât se poate dice că în curând mortarul cu C. de Portland are sa fie singurul întrebunțat. El se prepară mai ales în mod artificial. În Anglia se întrebunțează un amestec de crida și argila; în Franția și Germania marie calcaroase, carora se adauga după trebuință argila sau crida și apoi se transforma în caramiți și se ard. C. biue preparat are o culoare gri-albastră sau verde, și trebuie sa cîntareasca pe metru cub cel puțiu 1300 kgr. Pentru încercarea C.-lor se face un mortar din 1 p. C. și 2 p. nasip, se formează apoi o carauida de forma anumită, se lasă sa se întareasca, și apoi se supne la acțiunea unei forțe de tracțiune până ce se rupe. De ordinar trebuie sa supoarte 10 kgr. [V. C. B.]

Cimerian, Bosforul —, v. Kerçi.

Cimerieni, la Homer locuitorii din vestul cel mai extrem (la Ocean), aproape de Hades (iufern). C. istorici locuiau la Bosforul cimeriau (Kerçi),

de unde, după Herodot, au fost alungați de Scii și apoi se așezară în Asia mică; aici în secl. VI a. Chr. au fost batuți și alungați de regele Lidiei Alyattes.

Cimex, peduche de lemn, ploșnița. (v. ac.)

Cimino, Monte, și *Mte di Viterbo sau Soriano*, la Roma Mons Ciminius, un munte de trachit, 1056 m. înalt, în provincia italiana Roma. În apropiere *Lago di Vico*, numit în vechime Lacus Ciminius, iezor, 1488 m. lat și 4460 m. lung.

Cimisișir, numele românesc al arbustului *Buxus sempervirens* L. (v. ac.)

Cimiter, cimitir, (coemeteriun, loc de somn, de repaus), terenul unde se înmormântăză corpurile morților. Mai înainte se înmormântau morții în interiorul orașelor și satelor, în curțile bisericilor și chiar în intrul bisericilor; astăzi C. se așează pe cât se poate în departare de cel puțin 200 metri dela cea din urina casa a comunei. Se alege pentru C. un teren uscat, poros, care nu se opune descompoziției cadaverelor. În general C. nu vatămă puritatea atmosferei și a apelor suterane din vecinătatea lor. Mormintele trebuie să aibe adâncime de 2 m. și să nu se deschidă pentru înmormântări noi decât după 7 ani, după ce pațiile moi ale cadaverului au fost cu desăvârșire descompuse și transformate în țărână; numai oasele resistă mai mult timp. În C. vechi, în cari mormintele sânt prea apropiate unul de altul și se deschid în periode mai scurte decât de 7 ani, pământul saturat cu materii organice a devenit incapabil de a transforma cadaverul în țărână; în asemenea C. trebuie să se oprească înmormântările ulterioare. Într'un C. bine administrat mormintele sânt numerotate și astfel înregistrate, ca să se poată constata ori când cine a fost înmormântat în fiecare mormânt și în ce zi a fost înmormântat. C. trebuie să aiba o camera mortuara, în care se pot depune cadavrele îndată după verificarea decesului și pastra până la înmormântare. [I. F.]

Cimolit, un fel de lut sârn sau roșetic, ce se folosește în Grecia încă din vechime ca săprun pentru spălarea și curățirea țeseturilor de lână.

Cimpanseul, animal, v. Șimpanseul.

Cimpița, Cintița, Cinchița, (Fringilla coelebs), o pasere cântătoare din fam. Fringillidelor, neagra la crescet, albastrie la ceafă și temple; verșie pe spate și roșetică pe foale; prestă aripi câte cu o fașie albă și galbena; lungimea ei e de 16.5 cm., lung. arripilor 8.8 cm. și lung. coșii 7.5 cm.; se ață pretutindene și se nutrește cu diferite semințe și insecte. [V. B.]

Cimpoiul, instrument mns.; se compune dintr'un burduf de piele de capra, în care se suflă printr'o țeava, numita suflătoarea, pentru a introduce aerul înlauntru; odată aerul înțrat și comprimat trece apoi prin o alta țeava de lemn de paltin, numita *carava*, care e cilindrică sau în patru nuchi, și pe care se ață șese borte. Într'o parte a burdufului se ață o alta țeava, numita *hangu* sau *berbedeaoa*, după cum se numește în Bucovina, compusa din trei bucați de lemn, cari întra una în alta la capetele lor, și care produce un sunet băziitor, trecând aerul din burduf în el, în tot timpul cât se cântă cu degetele pe carava.

Cin călugăresc, rang sau ord. de calugărie.

Cin, un fel de luntre construită dintr'un singur trunchiu de lemn moale, mai ales din plop; se scobia acel trunchiul vreme îndelungată, până ce se aducea în stare de a pluti cu 2—3 oameni într'insul. Serviau mai alcs pastorilor de vite aflate la pașune prin balți. Cu C. nu se putea ieși în Dunăre, când era vânt, caci nefind construite de neșteri pricepuți, n'aveau mai deloc stabilitate și riscau a se resturna. Actualminte nu se mai construiesc C. din trunchiuri scobite, ci se întrebuintează sub același nume și în aceleași condițiuni un fel de cutii ușoare, formate din 4—6 scânduri înclate, ca să fie transportabile.

Cinabru, mineral, sulfură de mercur. cristalizează în romboedri, posedă o culoare roșie caracteristică. Gisenintele cele mai bogate de C. sânt la Idria, Almaden, New-Almaden, Sulphur Bank (Statele-Unite), etc. Din C. se extrage mercur.

Cina cea de taină a lui Isus Christos cu învețeii sei în Ierusalim, în preseara patimilor sale, la care a așezat sacrificiul eucharistic al legii noue. Din aceasta cauza și cmminecatura, ce se împarte credincioșilor, adeseori se numește C.

Cinad, general al regelui ung. Sf. Stefan (v. Ahtum și Sunad). *C. comitat*, v. Cenad.

Cinamen, (chim.) v. Stirolen.

Cincau, comuna în Bucovina, cap. Coțman, j. Zastavna; parohie cu moșie boierească; are 1794 loc., (1590 ort. res., 62 cat. și 142 mos.), școala primara. [Dr. I. G. Sbiera.]

Cinchița, pasere, v. Cimpița.

Cinchona L., (botan.) gen de plante lignoase purnrea verșii din fam. Rubiaceelor, trib. Cinchonaceae, care crește în Anșii Americii sudice între 2000 și 3500 m., caracterizat prin corola valvata și capsula septicida, ce se deschide la vârș. Scoarța speciilor de C. «scoarța de china» sau «china conține chininul și cinchonina, cari se aplica în medicina ca cel mai excelent fibrifug. Speciile mai abundante în chinin sânt: *C. Calisaya* Wedd., *C. succubra* Pav. și *C. officinalis* Hook. Devastarea în patria lor originara a avut ca urmare iutroducerea unei culturi raționale a arborilor de China, asigurarea existenței acestor prețioși arbori și o ieffinire considerabila a chininei. [A. Pr.]

Cinchonina, alcaloid cu compoziția $C_{19}H_{21}N_3O_9$, H_{12} (OH). N. CH_3 ; se gasește împreună cu chinina în coaja de China (Cinchona Huanaco) în cantitate de 2.5%. Cristale albe; se topesc la 250°, solubila în alcool. În calitațiile sale terapeutică e inferioara chininei.

Cincihiserici, oraș în Ung., v. Pécs.

Cincinnati, oraș în statul nord-american Ohio, numit «Regina vestului» (Queen City); întemeiat 1788, are 296.908 loc. (1890), împreună cu suburbiile 350,000. În C. se ață o universitate întemeiată la 1870, 7 institute medicale, o școala pentru drepturi, 2 seminari teologice, 1 biblioteca publica, 1 societate istorica. Industrie de mașini, cioboate, păpnci, lumini, chibrături, mobile, hărtie, bere. Comerțiu mare cu bucate și vite.

Cinnamatus, *Lucius Quinctius*, un roman model de virtute și modestie. A trait prin secl. V a. Chr. În luptele Romanilor contra Aequilor și Volscilor a fost dictator. Chiamat dela coarșele plngului întrun apărarea patriei, iar s'a întors la plug după ce a învins dușmanul. [Dr. P. O.]

Cincione, vrabia în graiul rom. din Epir.

Cinciș, (magh. *Csolnakos*), com. mica în Trans., cott. Hunedoarei, cu 326 loc. Români (1891); leaganul unei vechi familii nobile române, înrudita cu eroul Ioan Huniadi; mama eroului, Elisabeta Margineanu, după moartea întâiului ei soț, Voic, se marită după Iaroslau din C.; fii acestuia: Dau, Voic, Petru Șerban și Ioan avuseră com. C. cu drept avitic de cneziat, anume Dan era cnez; pentru meritele lor militare frațele lor vitreg, Ioan Huniadi, la 1446 le daruiesc com. C. cu drepturile de nobili ai coroanei ung. Descendenții acestora mai pe urmă au trecut la calvinism și, ca toți nobilii români mai distinși din trecut, s'au înstrăinat de corpul poporului rom. (Cf. »Transilvania« Sibiu. VI. 67, 92 și 100.) [ut.]

Cinctorium, în antichitate cingătoarea ofițerilor romani super., de care la dreapta era legată spada; soldații până la centurion spre distingere o purtau legata de o eșarpa (balteus) așezată pe umeral stâng preste piept.

Cincu mare, în l. popor. *Cinc*, comuna mare în Trs., cott. Târnava mare, cu 2600 loc. Rom. (1170), Sași. În C. se afla judecatorie cercuala, carte funduara, posta și telegraf. Sunt 4 biserici solide, dintre cari cea ev. în stil roman, are însemnătate istorică. Hotarul e de 16,000 jug. cat. cu paduri mari de fag și stejar. Locuitorii se ocupa cu economia de câmp și de vite. În 1896 s'au numerat în C. 320 cai, 897 vaci, 1200 bivoli, 2446 boi, 4000 rimatori și 5000 oi. Românii în C. sunt bastinași, resboaiile de tot soiul le-a redus numărul încât la 1698 au fost în C. numai 28 familii. Prima colonizare a C. cu Sași s'a făcut în jumetea secl. XII sub Geza II, cu scop de a așeza parțile acestea de inrașiuni. La 1600 Românii alindu-se cu Sava, arinașul principelui Mihaiu, au nimicit 800 Sași adunați în tabera la C. Aci a fost unul din sediile celor 7 județe (scaune) și C. a dat pe seama Sașilor și Maghiarilor mulți oameni fruntași. Familile Salmen, Wolff, Bruckner, Morgondai își au originea în C. La 1624 în urma multor condamnări pentru »vrajitorii s'a simțit necesitatea instituirii unei gâde scaunale. [i. br.]

Cindrel, munte în Trs., cott. Sibiu, spre sud dela com. Seliște, 2248 m. înalt; este cel mai înalt pisc din grupa Frumosei. În craterul C.-lui se afla un iezir, din care izvorește râul Cibin.

Cinelli, (*ital.*) cimbala (v. ac.) dându-se încă de preferință acest nume la instrumente de dimensiuni mai mici, iar celor mari numele de Piatti = talgere. [T. C.]

Cinerar, vas ce cuprinde cenușa unui mort. v. Urna.

Cineraria L., (botan.) gen de plante erbacee din fam. Compositelor, trib. Senecionideae, foarte înrudit cu genul Senecio (v. ac.), de care se distinge prin achenele cel puțin cele radiale comprese. Cuprinde vr'o 25 specii mai toate sud-africane, dintre cari *C. hybrida* hort. în o serie de variațiuni e remarcabilă ca planta decorativă. [A. Pr.]

Cinfor, pasere, v. Gangur.

Cingătoare, v. Brâu.

Cinic, se numește un om care ține la vederile școlii filosofice din antichitate, numite cinism (v. ac.), le profesează cu cuvântul și cu fapta;

în înțeles figurat se numește C. un individ cu apucături cinice, nerușinat, obscen, fără scrupule, un om care lovește în fața ideilor noastre despre bunăcuviința și moralitate. [Pl.]

Cinism, o sectă filosofică care s'a născut din înțelegerea unilaterală a învețaturii lui Socrates. Numita C., *cinic* dela locul unde Anthistenes, întemeietorul ei, se întâlnea cu discipulii soi: Kynosarges la poalele muntelui Lycabatos. Au susținuți și practicat C. în afară de Anthistenes, Diogenes din Sinope († 323 a. Chr.), Krates din Theba, cu soția sa Hiparchia și cu fratele acesteia Metrocles. C. susține, ca cel mai mare bun, care duce la fericire, este virtutea. Virtutea câștigată odată nu se mai pierde. Ea constă însă în libertate, iar libertatea nu se poate obține decât când omul este lipsit de trebuințe și u're dorințe. Disprețul banilor și averii, cari satisfac dorințele oamenilor și fac să se nască altele nouă; mulțămirea cu cât se poate mai puțin bunuri pământesci și un traiu cât se poate mai aproape de natură, iată fondul C.-lui. Evident înfrânarea dorințelor, cari uneori se înmulțesc prea mult în sufletul omenesc, este un precept înțelept; dar cinicii în viața practică au ajuns cu exagerația prea departe, ducând o viață miserabilă de animal, de câine (κύνω), dela care unii deriva chiar numele de cinic, desprețuind tot ceea ce servea la cultura și civilizațiunea omului, chiar știința, arta și bunele înoravuri, pe cari ei le cred convenționale și deci false. De aci cinic luă înțelesul de nerușinat și mai târziu de îndrăzneț până la ne-trebnicie. [Dragonirescu.]

Cinna, *Lucius Cornelius*, democrat roman, la 87 a. Chr. consul. Aderent al lui Marius, a fost exilat de Sulla, dar aliându-se cu Marius recucerii Roma și deveni iarăși consul și apoi dictator 4 ani de arândul (87—84). Sub Marius și C. a fost iu Roma proscripția I, când 5 zile și 5 nopți nu încetara omorurile optimaților romani. C. a fost ucis de soldații săi în Ancona (84). [Dr. P. O.]

Cinnamomum Bl., (botan.) gen de plante lignoase cu foile pururea verzi din fam. Laurineae, trib. Perseaceae, care cresc în Asia și Australia tropicală și subtropicală. Scaorta dela *C. zeylandicum* Nees și *C. cassia* Bl. se folosește ca aromatic, cunoscut sub numirea de scortșoara. [A. Pr.]

Cinq Codes, v. Code Napoléon.

Cinquecento, (*ital.*) nume ce se da în limbajul literar-artistic secl. XVI și stilului numit Renaissance. *Cinquecentisti*, reprezentanții acestei direcțiuni (Bramante, Cellini, Correggio, Michelangelo, Raffael, Tizian în arta și Ariosto, Berni, Macchiavelli, Tasso în literatură.)

Cinq-Mars, *Henri Coiffier de Ruzé, Marquis de*, favorit al regelui fr. Ludovic XIII; n. 1620. Richelieu îl aduse la curte, pentru ca prin el să domineze și mai mult asupra regelui, dar C. a urzit un complot împreună cu Spania, Gaston de Orléans și de Thou pentru resturarea puter-nicului ministru. Complotul fu descoperit, C. și de Thou condamnați și decapitați (1642). Acest episod a fost mai de multe ori tratat de romancieri. așa și de A. de Vigny.

Cinteii, (magh. *Csintye*, com. mare în Ung., cott. Arad, pe malul stâng al Crișului alb. În analele publice apare la 1396. Are 277 case cu

1307 loc., (1297 Rom. gr.-or). Teritoriul: 5958 jug. cat. tot arator; industrie de casa, pomarit, stuparit, matasarit, prasire de cai, vite cornute și porci. Pe teritoriul comunal trece șanțul lui Traian delu Zarand pe la Sinteia. [†]

Cintez, *Cintița*, *Cintezoiu*, *Scatiu*, (*Fringilla spinus*), o pasere cântătoare din fam. Fringillidelor, verde-galbinie pe spate și alba-galbinie pe foale; pluitoarele din aripi și cărmacele din coadă sunt negre; ciocul cameol-roșu e negru la vîrf; picioarele oacheșe; lungimea ei e de 12 cm., lung. aripilor de 5-5 cm. și lung. coții de 4-5 cm.; petrece prin regiunile paduroase și muntoase, unde și cîmbaresce, toamna se coboară și la șesuri; se nutrește cu semințe oleioase, muguri, gîndaci și altele. [V. B.]

Cintra, oraș în districtul portughez Lissabon, pe o coasta a munților *Sierra de C.* (488 m. înalți). La capetul nordic al acestor munți se afla ruinele unui castel mauric și ale unei moschee, iar la capetul sudic manastirea de Penha, (întemeiata 1503). C. are 3751 loc. (1878), grădini și parcuri grandioase; cariera de marmora. Aici se încheie la 30 Ang. 1808 între Dalrymple și Junot convențiunea, care permise ieșirea Francezilor din Portugalia.

Cioara, gen de pasere din fam. Corvidelor, cu cioc puternic, comprimat la vîrf; deschizeturile narilor sînt acoperite cu peri aspri; speciile acestui gen sînt cele mai puternice între paserile cântătoare și sînt omnivoare. Deosebin speciile următoare: *C. neagră*, (*Corvus corone*), cu cap și grumaz negru-albastru; *C. gulerată*, *bălțată*, *de câmpie*, *corcan*, (*Corvus frugilegus*), preste tot este neagră, coada cu un lucu albastru; e de tot comuna mai virtos pe la șesuri. *C. de pădure sau cenușie*, (*Corvus cornix*), preste tot cenușie; capul, gîșua, aripile și coada sînt negre. *Ceucă*, *Cioacă*, *Cioară pucioasă*, (*Corvus monedula*), la cap și grumaz cenușie, la crescet, aripi și la coada neagră, pe foale neagra-surie. [V. B.]

Cioara, com. rur. în Trs., cott. Albei-infer., cu 1735 loc. Români gr.-or.

Cioara-Dolcesci, com. rur. în Rom., j. Brăila, cu 1637 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor.

Cioara-Radu-Vodă, com. rur. în Rom., j. Braila, despartita de cea precedenta numai priu o vale; are 756 loc.

Cioarta, 3 pisenri în munții Fagarușului, grupa Surului. (v. ac.)

Cioban, cuvînt de origine turcească, a delaturat în multe parți ale Daciei cuvîntul stramoșesc »pecurar», aramănesc »picurar». În l. albăneza cuvîntul C. însemneaza »Aramă», fiind-ca aproape toți cari vin acolo sînt ciobani.

Ciobănesc, *căne*, animal deștept și fidel, se poate dresa ușor; ciobanilor le face bune servicii la pazitul oilor; se folosese cu succes și la vînatorele de urși și mistreți.

Ciobănoae, fost schit de calugari în Rom., j. Buzcu, pe valea C.; ađi servește ca biserică de mir.

Cioc, prelungire ascuțita a oaselor feței, cari marginesc gura paserilor. E format din o parte osoasa, reprezentata de maxilare, pre-maxilare și de oasele nasale, și din o parte cornoasa care involuie ca o teaca porțiunea precedenta interna.

Aceasta din urnă e de origina tegumentara, epidermica, ca și unghia. Nu numai paserile, dar și unele reptile, ca broascele fetoase, și unele mamifere inferioare, ca Echidna, Ornithoryncul, sînt înzestrate cu C. În totdeauna animalele proveșute cu C. sînt lipsite de dinți osoși, caci teaca corneea a C.-lui involuie și înlauntru gurii maxilarele, resfrîngîndu-se pe marginea gurii. [D. V.]

Ciocan, *pescele-ciocan*, (*Zygaena malleus*), pesce din fam. Selachoideilor, ord. Chondropterygii, are capul largit în forna ciocanului. Ocii sînt așezați pe laturile capului. Lungimea corp. 2-5—4 m. Traiesce în Marea Mediterană și Oceanul Atlantic. Nasc pui vii.

Ciocan, schit de calugari în Rom., j. Muscel, situat din sus de Cămpulung; înființat pe la începutul secl. XVI; număra 5 calugari.

Ciocan, *Ion*, prof. rom. n. 1850 în Mocod, Trs., cott. Bistrița-Năsăud; a studiat la gimn. din Năsăud, apoi la univ. din Viena, Graz și Buda-pesta. La 1878 obțin aici diploma de prof. pentru limba și liter. rom. și pentru istorie și geografie. Dela 1873 colaborator, apoi redactor la jurnalul »Albina» de sub direcțiunea lui Vinc. Babeș; 1878 prof. și 1880 director al gimn. din Năsăud. A fost președinte și director la administrațiunea fondurilor granițeresci din Năsăud. E decorat cu crucea de cav. al ord. Fr. Iosif. În 1896 fū ales din partea cerc. Nasend deputat în camera Ungariei.

Ciocănesci, 1) C., com. rur. în Rom., j. Ilfov, formată din sat. Aleșii-C., C., Crețu și Urziceanca, avînd în total 2036 loc. agricultori, 3 biserici și 1 școala mixtă; la sat. C. batū Radu dela Afumați în 1521 pe Melhemet-Bey. 2) C., comuna rur. în Buc., cap. Cămpulung, j. Vatra Dorna; formează comuna și parochie împreuna cu atenuețele: Oița și Botoșul, cu moșie manastireasca. Are 874 loc., (751 ort., 45 cat., 30 prot. și 48 mos.), școala primara; fodine de fier părăsite.

Ciocănesci-Serbi, com. rur. în Rom., j. Ialomița, cu 1437 loc. agricultori; are 1 biserică și 2 școale: una de baieti și alta de fete; n'are nici un cat. alipit.

Ciocănitore, (*Picidae*), fam. de paseri din ordul Ağațatoarelor, cu cioc lung și drept. limba lungă electibila, provăduta pe suprafata cu mici cărligute, servindu-le pentru comprehensiunea prađii, ce sta din insectele și larvele cari traiesc sub scoarta arborilor; cărmacele din coada sînt aspre și ascuțite. Se deosebesc urm. specii: *C. neagră* (*Picus martius*), neagră de tot, la barbatuși crescutel și ceafa, la femele ceafa e roșie; ochii galbenii, picioarele surii; e pasere staționara. *C. pestriđ*, v. Bocanitoarea. *C. sură* (*P. canus*), capul sur la barbatuși cu un petec roșu pe frunte, pe spate verde-oliviu și sura-verdie; ciocul, picioarele și cărmacele din coada sînt negre. *C. verde* (*P. viridis*), pe spate verde-deschis și galbenie catră coada, crescutel pāna la ceafa roșu-carmiu, pe foale alba-galbena-verdie; pluitoarele din aripi cu 6—7 pete albe-ruginii, peste cărmacele negre din coada cu 5—7 fașii verđii; ciocul și picioarele surii; petrece prin padurile dese, iarna insa apare și priu liveđi, adese o putem vedē pe pamînt alergănd dupa furnici. *C. mijlocie* (*P. medius*), pe spate și la basa coții neagră, pe foale roșietica cu pete

negre lineare; peste aripi cu 6 fașii albe; crescetul roșu-carmiu, umerii albi; ciocul negru albastriu, picioarele negre-surii. *C. mică* (*P. minor*), spatele negre pe la mijloc cu zone albe, pe foale alba cu pete negre lineare, peste aripi cu 5 fașii albe; barbatusii cu o pata roșie, femelele cu una alba pe crescet. *C. albă* (*P. leuconotus*), pe spate și la basa coșii albe, pe foale roșietică cu pete negre lineare; umerii negri, ciocul suralbastriu, picioarele surii; peste aripi cu 6 fașii albe. [V. B.]

Ciocariul sau *Ornitorincul Ornithorhynchus paradoxus*, animal mamifer din ord. Monotrematelor. Are un cioc lat, ca al raței, la baza caruia se află o umflatură pie-loasă. Corpul acoperit cu păr. Degetele unite cu o peliță. Coada bine dezvoltată, turtită. Lungimea corp. 38 cm., a coșii 12 cm. Traiesce în Australia (Noul-Sudwales și Vandiemensland) prin apele statatoare și riuuri. Înnoața foarte bine și se hrănește cu mici animale de apă.

Ciocârleț, *Ciocnițoare*, *Scorțar*, *Ciocanul scurt* (*Sitta caesia*), pasere cântătoare din fam. Certhiidelor, pe spate vânată-surie și ruginie pe foale neori alba; preste ochi cu o fașie neagră; penel plutoare din aripi brunete-surii cu margini albe; cărmacele mijlocii din coada vinete-surii, iar cele laterale sînt negre cu pete cenușii la vîrf; ciocul e negru, picioarele galbene. Lungimea lui e de 16 cm.; lung. aripelor 8 cm.; lung. coșii 4 cm.; preste tot anul petrece prin paduri, nutrindu-se cu insectele ce le căștiga din scoarța arborilor, îi plac însă jirul, alunele și ghinda; alunele le potrivește în creptaturile arborilor și ciocnindu-le le sfărma; cuibărește prin scobiturile arborilor, ce le capteșese cu inala. [V. B.]

Ciocărlia, gen de paseri cântătoare din fam. Alaudidelor, are tarsul picioarelor tabelat, ghiara degetului dinapoi e lungă și numai puțin încovoată. De genul acesta se țin: *C. de câmp* sau *Țarine* (*Alauda arvensis*) de culoare schimbăcioasă, de ordinar surie, cu pete mai întunecate, pe foale albe; coada bifurcată; ghiara degetului dînderet de 2 ori mai lungă decît degetul lung. Lung. ei totală e de 18 cm., lung. aripilor de 10 cm. și lung. coșii de 7 cm.; e migratoare, sosese de timpuriu și rămîne pînă toamna tîrziu. *C. de munte* (*A. arborea*) abia se deosebesce de cea precedenta, petrece mai cu sama pe lînga locuri paduroase. Lung. e de 15.5 cm.; lung. aripilor 9 cm. și lung. coșii de 5.4 cm. *C. moțată* (*A. cristata*) cu moț de pene pe cap, pe spate surie și alba pe foale. Lung. ei e de 18 cm., lung. aripilor de 9.5 cm. și lung. coșii de 6.5 cm. Iși face cuibul pe pămînt, în care depune 4—6 oue mohorite; înaintează pașind. [V. B.]

Ciocgros, pasere, v. Botgros.

Ciocchina, o curea la capetul dinapoi al șelei, sau un cărlig, ce poartă țeranii munteni la brâu.

Ciocile, com. rur. în Rom., j. Braila cu 1468 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 1 biserica și 2 școale, una de baieti și alta de fete.

Ciocelej, pasere, v. Bourel.

Cioclu, cel ce sapă groapa pentru morți. *C. insect*, v. Civel.

Ciocman, (magh. *Csokmány*), com. rur. în Trs., cott. Solnoc-Dobăca, cu 181 case și 859 loc. rom.;

sediul unui *district protopopesc* al dieceșii rom. gr.-cat. a Gherlei, compus din 12 parochii cu 7872 suli.

Ciocoiu, (*slav.*) erau mai întăiu oameni de încredere ai boierului, dela care luau în întreprindere veniturile statului, și de aci explicarea populară a cuvîntului »sugetor de bani (Geldsauger, Sulzer III, 389). Mihăiu Racovița (24 Apr. 1718) ȳice despre ei »acei ciocoi facea multe superari saracilor, ca lua dela tot omul și dela femei sarace și dela babe bētrāne și nepunctioase tot cāte un ort de cap și borfaia pe toți saracii cu acel obicei de le lua și straele de pe dinșii» (Uricar V, 254). Mai apoi se numia C. ori ce sluga boiereasca, dar mai ales sluga înbogașita prin jefuirea stăpānului și furtișaguri din averea statului »cari au furat cu sfașul din funcțiunile cele mici și cu miile de galbeni din cele mari, cari acum și-au cumperat moșii și palaturi și stropesc cu noroiu pe facetorii lor de bine), parvenitul, care este mare cu cei mici și mic cu cei mari, care își face o lauda din șirețlic și o mândrie din imoralitate. Poporul mai simplist nu face atātea distincțiuni, ci numesc C. pe ori ce Donin rapace și neuman. (Cf. Filimon: Ciocoi Vechi și Noui; V. Alexandri: Prefața la operele complete ale lui C. Negruzzi.) [I. S. F.]

Ciocolata, o preparație alimentară fabricată cu semințe de cacao (v. ac.) și zahar. Se fabrică C. alimentară și C. medicamentoasă. Pentru fabricarea C.-ei se aleg semințele de cacao, nealterate, se torefiază, apoi se curățā de coaje fiind calde. După recire se pulberisează mai întăiu singure, și apoi se adaugă zahar pulberisat, perfect uscat, și se formează o pasta, care e uscată la 37° timp de 4 oaze, apoi e supusă la presa în tiparuri anumite, unde se întărește. Industria C.-ei în Franția datează dela 1660 și e superioară celorlalte. C. se alterează ușor, de aceea trebuie conservată în locuri uscate și reci. În timpurile din urma C. consumāndu-se în cantități foarte mari, a început a se falsifica, prăparāndu-se cu materii prime de rea calitate și adaugēndu-se substanțe straine precum: diverse feluri de faina, extract de cafea sau de cicoare, pulbero de migdale sau alune, precum și diverse substanțe minerale ca: pāmēt roșu, carbonat de calciu, etc. Aceste din urma se pot recunoaște prin un examen microscopic; pentru celelalte trebuind a se face o analiză chimică specială. În farmacii C. servește ca vehicul pentru a se putē administra diverse medicamente, și atunci aceste C. se numesc: pectorale, tonice, febrifuge, stomahice, etc., după scopul ce se urmărește. [V. C. B.]

Ciof, *Ciuf*, v. Buhe.

Ciogolescii, boieri moldoveni, amestecați în complotul urzit de logofetul Gheorghita Ștefan, cel stirnit de Mateiu Basarab, contra lui Vasile Voda Lupul. Prevedēnd un cas de neisbānda, ei înșciințēază anonimi, prin duhovnicul curții, pe domnitor de cele planuite.

Ciohodar, în Moldova și Muntenia rang boieresc, mai marele preste papucii și ciubotele principelui. *Baș-ciohodar*, întăiul camerier al palatului.

Ciolānescii, 1) *C. din deal*, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 2365 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; industria de casa āncă

este foarte desvoltată; are 2 biserici și 1 școală. Aici se în 2 bălciuri anuale (la 14 Sept. și la Dumineca Tomei). 2) *C. din vale*, com. rnr. în Rom., j. Teleorman, cu 956 loc.; are 1 biserică și 1 școală.

Ciolanu, schit de calugari în Rom., j. Buzău, com. Tisan, cu 70 monahi; data fundării sale nu se știe sigur; după tradiție însă el a fost fundat de Doamna Neaga cam pe la 1590, dar în curând din cauza invaziunilor a fost parasit; pe la începutul secl. XVIII nise calugari dela schitul Ciobanoae vizitându-l, se decid a rămâne aici; reparara biserica, și în curând deveni un schit înfloritor; episcopul Buzenlui, Chesarie, ridică aici la 1828 o a doua biserică, care arse la 1855, dar stăruința Ioanichie o reconstrui. Ambele biserici sînt înconjururate cu frumoase chilii, curate și bine întreținute. În privința ordinii și disciplinei monachale acest schit poate servi de model.

Ciolanu, munții Ciolanului, o lungă serie de coline în Rom., j. Buzău, ce începe din com. Grajdana dela Virful Predealului și se termina în com. Tisan, la Virful Bradului, despartind valea Buzenului de valea Nișcovului.

Ciomvica, Ciuvica, v. Buhe.

Cion, vrbie (v. ac.).

Ciongrad, v. Csongrad.

Ciopărcenii de jos, com. rnr. în Rom., j. Prahova, cu 2061 loc., cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; n'are nici un cat. alipit.

Ciopor, v. Cărd.

Ciorap, calțun. Incălțăminte pentru picior, împletită din bumbac, lăna sau matasa. C. constă din carămb, calcăin și talpa. C. se împletește sau cu mîna cu ajutorul de cinci undrele, sau cu o mașina specială.

Ciorba, zana gatită cu carne și legume (zarzavaturi), sau și cu bors.

Ciorcobara, Ciorcușă, v. Coțofana.

Ciorlica, pasere, v. Nagăt.

Ciorloiag, numirea populară a plantelor *Melampyrum arvense* L. și *Melampyrum cristatum* L. (v. ac.).

Ciornohuz, com. rnr. cu moșie boierasca în Buc., capit. și j. Vijinița, ca parohie (dimpreună cu com. Bahna), cu 2476 loc., (2151 ort., 131 cat. și 194 mos.); școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Ciorobara, în grainl Banațenilor înseamnă Coțofana. (V. ac.)

Ciorogârta, 1) braț al râului Dâmbovița (Rom.); împreunat cu râul Rastoaca formează râul Săbarn; 2) manastire, v. Samurçeschi.

Ciorogârta-Dârvari, com. rnr. în Rom., j. Ilfov, situată la est de București, între râul C. și râul Rastoaca; se compune din 3 sate avînd în total 1744 loc. agricultori, (Dicț. geogr. 1892); 5 biserici și 2 școli mixte.

Cioroiășu, com. rnr. în Rom., j. Dolju, compusa din sat. C. și Trocheschi, cu 1890 loc. agricultori (Dicț. geogr. 1896); are o biserică și o școală mixtă.

Ciorțoria, com. rnr. și parohie, cu moșie boierasca în Buc., cap. Storojineț, j. Stănescii de jos, cu 821 loc., (722 ort., 23 cat. și 76 mos.); școală primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Ciovica, pasere, v. Buhe.

Ciparii, Aramăni, ale caror femei poarta o cipă, adică un petec trimghiular de postav pe paltari; nu sînt trib de sine statator.

Cipariu, Timoteiu, filolog român, n. 21 Febr. 1805 în comuna Panade, Trs., cott. Têrnava-mica, a studiat (1814—1825) în Blaj în școlile normale, gimnasiu, cursul filosofic și seminarul teologic. 1825 prof. la gimnasiul din Blaj, 1827 chirotonit preot celibat, 1828 prof. de filosofie și prefect de studii în seminarul teologic. Dela 1830 prof. de teol. dogmatică, iar începînd cu 1832 a propus 10 ani și religiunea la ascultătorii de filosofie. În 1833 luă conducerea tipografiei seminariale, 1834 fu numit prof. de studii biblic în seminarul teologic, 11 Ianuarie 1842 canonic, înaintînd în capital pîna la demnitatea de preposit; 1854—1875 a stat în fruntea gimnasiului din Blaj ca director, desvîltînd mare activitate și în alte oficii bis., ca vicar gen. arhiepiscopesc, ca asesor consistorial, ca președinte la tribunalul matrimonial de a II. instanță și ca administrator de fonduri archidiecezane. A luat parte activă la toate mișcările culturale și politice mai însemnate. La adunarea națională din Blaj dela 3 15 Maiu a fost unul dintre cei 10 secretari. El a descris mai fidel aceasta adunare în numărul I al »Organului național«, apărut îndată după acea și memorabilă. Aceași adunare l-a ales în deputațiunea de 30, care avea sa prezenteze cererea națiunii la împăratul. La întorcerea sa din Innsbruck s'a oprit în Pesta, unde luă parte, împreună cu alți membri ai deputațiunii, la lucrările comisiei regnicolare. Ca membru în »comitetul națiunii române« subscrise apelul din 20/8 Octombrie 1848, prin care se provocară Români să se armeze în contra însurgenților. În 1863/4 deputat la dieta transilvania din Sibiu. C. a fost membru fondator și vicepreședinte al Asociațiunii transilvane pentru literatură și cultura poporului român, dela întemeierea ei, iar dela 1877 președinte și membru fondator al societății fondului de teatru român. Academia română l-a numerat între membrii sei dela 1866, și mai tîrziu l-a ales vicepreședinte. Meritele lui literare au fost recunoscute și de societatea germană orientala, al carei membru ordinar a fost. † în Blaj, 3 Sept. 1887. Știința sa vastă C. a depus-o în armatoarele scrieri tiparite (cu două excepțiuni) în tipografia seminarului din Blaj: 1) Acte și fragmente, 1855; 2) Compendiu de gramatica limbii române, ediț. III, 1862; 3) Crestomatie sau Analecte literare, 1858; 4) Cuvînt rostit la inaugurarea Asociațiunii transilvane în 4 Nov. 1861; 5) Elemente de filosofie, după W. Tr. Krug, 1861—63; 6) Elemente de l. română, după dialecte și monumente vechi, 1854; 7) Elemente de poezie, 1860; 8) Gramatica lat., după Schinagl, 1857 și 1860; 9) Istoria biblică a testamentului vechiu, 1859; 10) Partea de buacaviința, traducere, 1863; 11) Știința sf. Scripturi, 1854; 12) Principii de limbă și scriptură, 1866; 13) Gramatica l. române, p. I. Analitică, Buc. resp. Sibiu, 1869, premiata de Academia rom.; 14) Gramatica l. române, p. II. Sintetică, Buc., resp. Sibiu, 1877, premiata de Academia rom.; 15) De latinitate linguae valachicae, 1855; 16) De nomine Valachorum gentili, 1857; 17) De re literaria Valachorum, 1858; 18) Organul luminării, foaie periodică, începută în 1847, continuată în 1848 sub numele de Organ național și tot atunci întreruptă din cauza revoluțiunii;

19) »Archiv pentru filologie și istorie», foaie periodică, 1867—1872; 20) Orogliu, (Ceaslov), cu litere latine, 1835; 21) Liturgieriu cu litere latine, 1870. Cea mai mare parte din scrierile lui C. sînt de o valoare neperitoare, ce nu o pot trage la îndoială nici cei ce nu sînt de acord cu toate ideile lui. Cu Orogliu din 1835, prima carte bis. tipărită cu litere latine, s'a dat signalul și cel mai puternic îndemnul pentru scoaterea literelor cirilice din cărțile liturgice și chorale. »Actele și fragmentele» din 1855 sînt o colecție de documente pînă atunci inedite, și de notițe prețioase, cari au luminat multe părți întunecate din istoria bisericii române. Cuvîntul rostit la inaugurarea Asociațiunii este admirabil, nu numai pentru frumuseța sa și iubirea acea înflăcărată a autorului către limba română, ce se vedește în fiecare vorbă și în fiecare frasă, ci și pentru aparatul de erudiție, cu care C. își apără cuvîntul în contra unui critic maghiar, ce tragea la îndoială originea noastră latină și continuitatea pe pămîntul Daciei. »Organul luminării» are importanța, nu numai pentru că într'însul și-a depus C. mai întău rezultatul cercetărilor sale filologice, ci și pentru că a fost prima foaie româna tipărită întreaga cu litere latine, și astfel primul exemplu pentru îmbrăcarea publicisticii române în vestmînt latin. Importanța acestui »Organ» apare și din împregiurarea, ca pentru el a avut C. și proces la guvernul țării, iar din partea multor Români a suferit grele împănări, deși, precum se exprima C. la 1866, »cine mai are vr'o foia din țară noastră de atunci, alăturînd limba și stilul organului nostru cu ale diarelor de acum, se va mira, nu ne îndoim, cun sa fi fost și cu puțința a ridica atari acuze, convingîndu-se că limba și stilul nostru de atunci, e astași limba și stilul tuturor diarelor românesce de dincoace de Carpați» (Principii de limba și script. p. 266.) »Archivul pentru filologie și istorie» este un magazin bogat de documente prețioase pentru istoria națională și de articoli valoroși pentru limba și literatura română. Obiectul principal al studiilor lui C. a fost însă, cum țice însuși, »aceasta dulce limba, careia se închinara parinții nostri ca unui idol viu și însuflețitor, singurul tesaur ce ne-a reîns dela ei ereditate neînstrăinata și necomună cu alții, și care ca un fir roșu singur e în stare de a ne conduce prin toate labirintele întunecate ale istoriei acestui popor antic.» (Principii de limba și script. pag. 256.) Începînd pe la 1826 și 1827 dănd în biblioteca călugărilor din Blaj de nnele cărți vechi bisericesci, C. începînd a culege dintr'însele toate cuvintele și formele vechi românesce, cari nu se mai folosiau. Acesta fî începutul studiilor sale. După aceea și-a procurat și alte monumente vechi, studiîndu-le pe toate cu diligența și paciință de fier. »Așa cărțile se înmulțiau și registrele (de cuvinte și forme arhaice) cresceau din an în an; cunoscînțele de limba veche se adaugeau, și cercul cercetărilor se întindea și mai tare prin comparațiunea formelor latine, nu numai clasice, ci și antice și populare, italice, provinciale și hispanice» (Archiv pag. 81.) La acestea adaugînd C. și studiul graiului viu din toate ținuturile locuite de poporul românesc, a inaugurat la noi aceea ce se numește studiul istoric al limbei. El adăca nu s'a

mulțamit numai cu cunoscînța limbei de astăzi, ci a urmarit-o în desvoltarea ei istorica prin cărți și monumente vechi pînă la isvorul ei, la limba rustica latina. Resultatul acestor cercetari îndelungate l-a depus C. în trei opere monumentale, cari se întregesc una pe alta: Principii de limba și scriptură, Crestomatia și Elemente de limba româna după dialecte și monumente vechi, dintre cari »Principiile» se numesc de însuși autorul întău și ultimul fruct al cercetărilor și studiilor noastre asupra limbei române. (Archiv pag. 81). Principiile ce le-a stabilit dînsul în aceste opere, mai vîrtos în ceea ce privește fonetica, morfologia și derivarea cuvintelor, sînt adoptate în toate gramaticile scrise de alții mai tărțiu. Iar dacă sistemul lui de ortografie, basat pe principiile etimologice, este astași mai de tot parasit, nu se poate nega, că acel sistem încă a contribuit mult la cunoascerea mai adîncă a organismului limbei noastre. Idealul la care a țintit C., primul adevărat filolog român, a fost, ca după ce nu aveam încă nici un dialect românesc adoptat ca limba literară, sa formam și stabilim o astfel de limba comuna tuturor Românilor, în care sa nu folosim nici cuvinte și forme gramaticale turcesci, rusesci și neogrecesce, cunoscute numai celor din România, dar nici unguresci și nemțesce cunoscute numai celor din Ungaria, ci în locul lor sa folosim cuvinte și forme gramaticale, sintactice, ortografice de origine română, ce s'ar gasi ori unde în graiul viu al poporului. În același timp sa reînviem cuvintele și formele uitate, parasite, sau mai rar folosite, însă genuine și mai corecte decăt cele din graiul viu și din cărțile mai noue bisericesci, iar unde aceasta nu ar fi de ajuns spre a ne exprina cugetele, sa împrumutam și din limba latina, dar aceasta sa nu o facem fara nici o alegere, ci sa preferim și din limba latina aceea ce are mai mare analogie cu formele românesce, și chiar și cuvintele latine, pe căt pernit împregiurarile, să le românisam. În chipul acesta a voit C. sa purifice limba de elemente exotice și să creeze o limba literară pentru toți Români. Numai cel ce va ține sama de scopul urmat de C., va puté să-și faca o judecata dreapta despre activitatea lui pe terenul filologiei române.

C. fundațiune. C. a lasat o fundațiune de circa 20.000 fl. v. a., din ale carei venite sa se deie stipendii la școlarii saraci și ajutoare la țeologi, cînd își ocupa parochia; sa se dozeze școala de fetițe gr.-cat. din Blaj, biserica și școala, parochiul și învțătorul gr.-cat. din Panade.

C. bibliotecă. C. a avut una dintre cele mai bogate biblioteci din Transilvania, pe care a lasat-o capitolului din Blaj, ca sa o poata folosi ori cine. Pentru bibliotecar a destinat 40 fl. la an din fundațiunea sa. În 1848—49 multe cărți și documente prețioase au perit din aceasta bibliotecă, ceea ce deplânge adeseori C. în scrierile sale. [Dr. A. Bueea.]

Cipolin, roca, calcar cristalin micaceu, care în general e separat în placi. În România foarte respândit în Carpați, s. e. muntele Repedea (munții Lotrului).

Cippus, columne de piatră pe morminte, sau ori ce soiu de columne cu inscripții, s. e. cele ridicate de legiuni. Caesar (b. g. 7. 73) da acest nume unui fel de întaritura militară.

Ciprea, (*Cypraea tigris*, un melc de mare din ord. Prosobranchiata. Marimea de 8 cm. Traiesce în Oceanul Indic. O specie este *ghiocul Cypraea moneta*); marimea 2,5—3 cm. Traiesce în Marea Indica și Oceanul Atlantic. În Africa se întrebuințează ca ban (Kauri); are însă o valoare foarte mica. Țeranii români îl atârna la copii la grunazi sau la mâni.

Cipru, (grc. Kypros, turc. și arab. Kibris), insula apartinătoare imperiului turcesc, dela 1878 sub protectorat englez; spre sud dela Asia mica; 9601 km², și 209,291 loc. (1891), între cari 44,044 Mohamedani. C. e în cea mai mare parte niutot, cu vai minunate, paduri frumoase și o multime de piscuri, câteva luni acoperite cu zapada. Clima e sanatoasa. Agricultură se restringe la grâu și orz, bumbac și fructe sudice. Economia de vite e neînsemnata, asemenea cultura albi-nelor și a viermilor de matasa. Industria prelucra matasa, piele și bumbac. Mnlit prețuite sânt viuurile din C. (în deosebi Vino di Comandaria). Insula din punct de vedere administrativ e supusa unui High Commissioner, numit de regina Angliei; corpul legislativ e compus din 6 funcționari și 12 membri aleși. Capitala este Lefcosia sau Nicosia (cu 12,515 loc.) În vechime C. a fost colonizat de Fenicieni și Greci; mai târziu a fost timp îndelungat nier de cearta între Persia, Siria și Egipt. La 58 a. Chr. se încorporează imperiul roman, iar apoi la cel bizantin. Câtva timp a fost și independent; 1489 trecu la Venetiani. La 1570 insula a fost ocupata de Turci, iar 1878 ajunse sub protectorat englez. (Cf Engel, Kypros, 1841; de Mas Latrie, Histoire de l'île de Chypre, etc. 1851—62; Cesnola, Cyprus, etc., 1877.)

Circ, (lat. *Circus* = cerc), la Romani arena de forma ovala pentru alergarile cu cai și cu caruțe în jocurile circense; în Roma cel mai niare era *C. maximus*, fundat de Tarquinius Priscus și largit de Caesar; acesta niunera în lungime 640 m., iar în lățime 130 m. și putea cuprinde pe timpul lui Vespaian 250,000 spectatori; din aceasta cladire grandioasa au reimas numai puține ruine. Astăzi se numește C. o cladire rotunda, unde se fac producțiuni equestre; în Spania e provedut fiecare oraș provincial mai însemnat cu C., unde se țin luptele cu tauri; cel mai mare C. în Madrid poate cuprinde 12,000 spectatori.

Circa, (lat., prescurtat ca.), aproximativ, ca la, cam.

Circa, **Ioan**, capetenia acelor preoți români, cari la începutul secl. XVIII s'au unit cu biserica calvineasca. Guvernul transilvan, împreuna cu alți domni puternici de confesiunea calvineasca, au voit mai întâi ca din mitropolitul Atanasie sa-și faca nu instrument pentru unirea Românilor cu calvinii. Aceasta însa nu le-a succes, și de aceea au sculat în potriua lui Atanasie pe Ioan Circa, care era preot în Batizhaza (Botez), și care, dupa ce a furat unele cărți din biserica din A.-Iulia, a trecut cu documente false în Muntenia spre a se sfuți de archiereu, dar veștiind adevertia sfințirea aceasta, el a fost considerat de pseudo-episcop. În vara anului 1700 s'a unit formal cu biserica calvineasca, iar guvernul și magnații lucrau la curte spre a-l face episcop preste Români, cari s'ar uni cu calvinii. Pentru acestea delictie mitropolitul Atanasie a citat pe C. la sinod în Alba-Iulia, însa reprezentându-se,

fii prius de servitorii lui Atanasie, și încarcerat în Alba-Iulia. Guvernul, în fruntea caruia erau calvinii G. Banfi și Nic. Betlen, în 8 Iuliu 1700 au întretinut la Rabutu, comandantul trupelor imperatesci, pentru eliberarea lui C., însa fara rezultat. Dar C. totuși scapă din prinsoare și se adapostii în colegiul reformaților din Aiud, de unde agită preoțiunea și poporul ca sa se uneasca cu calvinii. În unele sate, mai virtos în ținutul Hațegului, i-a și succes a înființa biserici calvine românesci cu rit grecesc. Pe timpul revoluțiunii lui Rákoczy 1703—1711 a trecut pe partea acestuia. În fruntea preoților suspendați, alungăți sau degradați de mitropolitul Atanasie, porni, ajutat de Cnruți (partida lui Rákoczy), o mișcare atât de puternica în contra unirii cu biserica Romei, încât aceasta unire în doue rânduri a fost în pericol de a fi sdruincinata, precum dovedesc sinoadele din 1707 și 1711 ținute anume pentru înlaturarea acestui pericol. Unii scriitori susțin, ca acest C. (pe care Sam. Clain îl numește din eroare C. »Mihail») este identic cu episcopul Dositeu C., care precum spune Petru Maior, dupa moartea lui Atanasie (1713) sfinția preoți românesci contrari unirii cu Roma, și dupa aceea a trecut în Maramureș, unde îl aflam în 1728, dupa moartea episcopului unit Ioan Patachi, sfințind de preoți pe aceia, cari mergeau la el din Transilvania. Pentru aceasta sinodul bisericii unite ținut în Cluj-Manaștur în Nov. 1728 a hotărît sa se adreseze la guvernu cu rugarea, ca pe episcopul Dositeu sa-l sieasca a nu mai sfuți pe nimenea de preot dintre cei ce ar merge din Transilvania, și prin aceasta sa-și țina promisiunea data episcopului Patachi. (Cf. Nilles, Synibolae; Cipariu, Acte și fragmente; P. Maior, Istoria bisericii rom.; Moldovan, Acte sinodale; Șaguna, Istoria bisericii ortodoxe; Dr. Grama, Istoria bisericii române unite cu Roma; Dr. Ilarion Pușcariu, Manual de istoria biser.; Barițiu, Parți alese din istoria Transilvaniei.) [Dr. A. Bunea.]

Circaea L. (botan.) gen din fam. Onagraceae, cuprinde plante erbacee perenale. Cele 3 specii sânt respândite prin regiunile reci și temperate ale Europei, Asiei și Americii nordice. În parțile noastre crește priu padurile umede și umbroase din regiunea montana *C. lutetiana* L., numita de popor Tilișca, etc., iar prin padurile umbroase și umede din regiunea subalpina crește *C. intermedia* Ehrh. și *C. alpina* L. [Z. C. P.]

Circasia, țeara Cerchezilor (v. ac.), cuprinde partea sudică a teritoriului ruso-caucasic Cnban și partea vestică a teritoriului Terek.

Circe, după mitol. grc. a fost fata lui Helios cu oceanida Perse sau Perseis, iar fratele ei a fost regele Aetes. C. dupa nu mit a locuit într'o peștera a insulei Aea (v. mai jos ins. C.), după alt mit într'un palat zidit din pietri stralciitoare și încușgurat de lei și lupi. C. a fost servita de nimfele rîurilor și dealurilor, și și-a petrecut timpul cu cântece voioase, cu țesutura și cusatura, cosând cameși și haine frumoase pentru zei și favoriții lor. Se credea ca a fost o femeie foarte frumoasa și fermecatoare renumita, care cunoșcea toate ierburile tainice și scia sa prefaca pe oameni în animale. Odissens sosiud la ins. Aea, soții sei se duc sa cerceteze pe C., care îi ospeteaza un au de țile, apoi îi preface în porci. Numai Eurylochos scapa ca

prin minune și înspăimântat povestesc cele în-
tâmplări amicalor remași pe luntre. Odiseus
totuși se duce la C. și pe drum se întâlnește
cu Hermes, amical sên, care îl înzestrează cu
desfarmece. Lui Odiseus nu i-se întâmplă nimic
și apoi C. pe soții sei îi prefăce iar în oameni.
În sculptura C. este prezentată cu un parcol în
mâna. C. a trecut și în mitol. romana în mitul
cu Canens (v. ac.) [Atm.]

Circe, (*Kirke*), după Homer e o insula la apus,
care se crede identică cu insula Aea, locuința
dînei C.; iar tradițiunea o pune la țărmul mării
latine și etrusce. Aci e Circejum promontorium
sau mons Circaens, ađi Circello în Italia,
dela Terracina spre apus. Insula C. e o stîncă
de 541 m. înalță, de catra mare are mai multe
guri de peșteri. După mit Argonații în cala-
toria lor au ajuns și la aceasta insula. [Atm.]

Circello, și *Monte-C.* sau *Monte-San-Felice*,
promontoriu spre vest dela Terracina, pe țărmu-
rile Mării tyrhenice; o stîncă de calciu, 541 m.
înălță. Opere o grandioasă privesc pîna la
Roma, Cafri și Vesuv. Spre sud-est se afla lo-
calitatea *San Felice Circeo*.

Circenses, (lat., dela circus) jocuri, întreceri
și alergări cu cai și caruțe, ce se țineau pe un
teritor oval. *Panem et C.* (= pîne și jocuri cir-
cense) cerea plebea destrăbălata dela guvernul
Romei.

Circin, compas, instrument cu care se pot
descrie circumferințe, sau transporta lungimi.
V. Compas.

Circinal, (botan.) învîrtit în spirala dela vîrf
spre basa.

Circinat, (botan.) *prefoliațiune circinată* se
dice atunci, cînd frunzele tinere, în stare de
crescere, sînt învîrtite în partea lor superioară
ca o cîrje.

Circular, (lat.) în forma de cerc, ce se mișcă în
cerc; scrisoare trimisă mai multora sau într'un
singur exemplar, sau multiplicată și trimisă în
exemplare separate tuturor, pe cari îi privesc.

Notă circulară, scrisoarea ce o adresează în
afaceri politice momentoză un guvern trimișilor
sei în străinatate ori guvernelor straine, cu cari
se gasește în legatură diplomatică, în scopul de
a se declara în oarecare chestiune pendentă.

Circulațiune, lucrarea de a circula, înlesnirea
de a se duce și de a veni.

Circulațiunea sîngelui, mișcarea sîngelui în
aparatul circulator. C. a fost descoperită de me-
dicul engl. Harvey în 1615. Sîngele adus prin
vîna cava inferioară și vîna cava superioară în
auricolul drept (v. art. iuină și vine), trece, îndată
ce acesta se contractează, în ventricolul drept;
acest ventricol se contractează și el, și sîngele
este împins în artera pulmonară, denude trece
în capilarele (v. ac.) plămînilor, în plămîni se
oxigenează și apoi se întoarce în auricolul stîng
prin cele patru vine pulmonare. Auricolul stîng
contragîndu-se împinge sîngele în ventricolul
stîng, iar acesta contragîndu-se îl împinge în
aorta. Aorta prin ramificațiunile ei duce sîngele
în tot țesutul corpului, aici sîngele depune în
țeseturi, prin pereții capilarelor, materiile nutri-
tive și oxigenul, și trage prin ei din țeseturi re-
mașițele devenite nefolositoare și vatematoare
corpului, ca: urea și acidul carbonic; cu alte
cuvînt pierde materiile nutritive și cîștiga altele

nenutritive, adecă se prefăce din arterial în vînos.
Din vasele capilare sîngele trece în ramurile
cele mai fine ale vinelor, și din acestea în altele
mai largi, pîna ce ajunge în cele done trun-
chinri mari, vîna cava inferioară și superioară,
cari îl duc în auricolul drept. Artera aorta este
trunchiul cel mai principal, din care pleacă toate
celelalte artere. La ieșirea ei din ventricol da
nascere la doue artere, cari nutresc inima, nu-
mite coronare. Apoi se ridică în fața ar-
terei pulmonare, se îndoaie în cîrja sau în strat
(st), trece din dosul inimei și se scoboară ver-
tical, paralel cu esofagul și cu trachea artera,
dând nascere din cîrja ei la trei artere: ațtăia
numită trunchiul brachiocephalic drept (bc. d.),
care se bifurcă în o arteră, ce se ridică la cap,
numită carotida dreaptă (c. d.) și alta ce merge
sa se ramifice în brațul drept, numită subcla-
viara dreapta (S. d.); a doua merge în partea
stînga a capului, numită carotida stînga (C. A. S.);
a treia merge de se ramifica în brațul stîng,
numită subclaviara stînga (s s). Scoborîndu-se
în jos aorta, da nascere la 12 artere, ce merg
sa nutrească coastele, numite intercostale, la ar-
tere ce nutresc esofagul și bronhiile; strabatînd
apoi diafragul, da nascere la o arteră visce-
rală, numită trunchiul coeliac, care se trifurcă
în o arteră ce nutresce stomacul, coronara sto-
macică, alta ficatn, hepatică (V. H.), și alta la splînă,
splenică (Ar. Spl), apoi mai da nascere la artere,
ce merg la intestine, numite mesenterice, done
la rarunchi, renale (Art. Ren.) doue la organele
genitale spermatice. Apoi se ramifica în doue
ramuri mai principale, numite iliacele (Art. Il.
Pr.), cari descind și se ramifica dealungul picioa-
relor, luînd numiri diferite după oasele pe lînga
cari trec: tibrală, peroneală, etc. (v. art. Dicrotism,
Puls, Vaso-motori și ilustr. p. 845.) [Dr. N. L.]

Circulația la plante. Se întîlesc la vegetale
urmatoarele exemple de mișcări circulatorii:
1) *Curenții interni protoplasmatici*. Uneori toată
masa protoplasmică din interiorul celulei e în
stare de mișcare rotatoare într'un anumit sens,
cîm se observa în celulele internodale mai ti-
nere, cu o mare vacuolă centrală, dela Chara,
Nitella, Valisneria, etc. În același timp sînt și cu-
renții de granulații protoplasmice (microsome),
tot rotatorii. Mai des se observă însă numai
mișcări de C. propriu zisă ale granulelor (mi-
crosomilor) protoplasmice; aceasta cînd corpul
plantei e o plasmobie sau o celulă cu proto-
plasma separată în mai multe bande din cauza
numeroaselor vacuole. În acest cas pe bandele,
ce unesc protoplasma parietală (aceea ce cap-
tușește membrana celulei) cu cea din jurul
nucleului central, sau dela protoplasma peri-
ferică a corpului spre cea centrală și invers,
se observa curenții de microsome, unii centri-
peți, alții centrifugi, sau 2 curenți vecini de
același sens. Cu înlesnire se observa în perii
tineri de pe frunze și tulpini de Urzica, Dovleac,
în perii staminali de Tradescantia, în plasmodiu
de Fuligo septica, etc. Acești curenți se explica
prin actele de nutrițiune intimă, ce se petrec în
circulațiunea. 2) *C. apeii*. În plantele cu radacini
(vasculare) există un curent apos ascendent, ce
pornesc dela cele mai din urma ramificațiuni
ale radacinei pîna în ultimele frunze. Acest
curent ascendent, compus din apa, avînd în ea

disolvate diferite săruri minerale, fosfați, azotați, carbonați, etc., merge prin partea plantei numita lemn și anume prin elementele acestuia, și se vase. La plantele din regiunile temperate și reci C. apei începe odata cu revenirea condițiilor favorabile de caldura, adeca odata cu primavara, și se opresce sau e foarte slaba la începutul iernei, adeca la finele perioadei de vegetațiune, de viața activa a plantei. Ușor se poate observa primavara, când se taie vița: pe suprafața de secțiune muștesce lichidul, ce se aduna în picături, curge jos și se poate aduna în cantități până la 1 kgr.; chiar daca nu se taie vița, prin crepturile coardelor mai bătrâne își face loc acest lichid, și cade afara în picături, numite de popor »lacramile sf. Marii«, folosite ca leac în durerile de ochi, etc. C. apei dela radacini până la frunze e datorită: presiunii ce exista la locul unde apa e absorbită (presiunea osmotica dela nivelul perilor radicali), și aspirațiunii exercitată de sus în jos, rezultată din transpirațiunea (evaporarea) apei la nivelul frunzelor. Aceste 2 cauze explică cum apa poate să se urce în sus, contrar gravitației, uneori până la înălțimi de deci și sute de metri, s. e. până la vârful unui Brad, Eucalypt, etc. Afară de acest curent, de direcție constant ascendentă, în plantele vasculare mai sunt și alții pentru substanțele ternare și cuaternare sintetisate de ele și cari circula ascendent sau descendent dela locul, de unde se formează, adeca din frunze, spre locul unde e consumat (în muguri, virfuri vegetative), ori unde sunt puse în rezerva (în rhizome, tuberculi, bulbi, semințe, etc.). 3) *C. gazelor în plante*, din mediul extern în inferiorul plantei și în vers. La plantele aeriane locul de strabateră al gazelor e prin stomate și lenticile, iar circularea în genere depinde de treguina, ce are planta de un anumit gaz, și de tensiunea variabilă, la care se gasesce acel gaz în planta și în mediul extern. [S. Șt. R.]

Circulațiunea bunurilor se numesce trecerea bunurilor dela un posesor la altul și dintr'un loc într'altul pe calea schimbului și a transportului. C. bunurilor e cauzată prin divisiunea muncii, prin diferența suprafeței pământului cu privire la clima și fertilitate, precum și prin diferența culturală a popoarelor și indivișilor, fiind-că aceste diferențe aduc cu sine diferențe în privința producerii de bunuri și în privința trebuințelor, de unde urmează, ca un particular, o cetate, un ținut ori o țeară într'un fel de bunuri are prisosință, pe când altele îi lipsesc. Lipsa unora cu prisosul altora se pot acoperi numai pe calea C.-ei.

Circumcisiune, tăierea împrejur. Ca poporul iudevesc, ca cel ales de D-șeu, să se deosebească de popoarele pagane, în legea veche era prescriș, ca toata partea barbatească să se taie împrejur. Legea aceasta cereinonială până ași se observă la Jidovi.

Circumferința, linia curbă care limitează cercul, v. Cerc.

Circumflex, semnul \wedge , ce se aplică după ortografia fonetica la distingerea vocalelor: *a*, *e* și *i*, când se întuneca și deviu nasale: *â*, *ê*, *î*.

Circumnutațiune, (botan.) mișcare de nutațiune revolutiva, executata de vârful unei axe (tulpina, ramură, radacina) sau de frunza, de căreia ineri neaplică pe un suport. In toate aceste

casuri, vârful lungindu-se se mișcă în toate planurile, și în același timp dealungu unei linii spirale, încât proiecțiunea pe un plan a mișcării e o spiră circulară sau eliptica. O invirtitura de spira se face într'un timp mai scurt sau mai lung. E o mișcare directrice autonomă, cacl variațiunea de lumina sau de căldură o mai pot micșora ori activa, dar nu o pot opri, nici nu-i pot schimba direcția. Acestei mișcări e datorit faptul, că o tulpină învîrtoare printr'un fel de pipăit, plimbându-și vârful jur împrejur atinge un suport, în jurul caruia se va învîrți, sau că un cărcel se poate aplica pe un suport, ori că rădăcina, sucindu-și mereu vârful în jos, se înfige din ce în ce mai adânc, ca și un șurup într'un lemn, etc. C. se datoresce împrejurării, ca vârful organului la un moment dat nu are 2 din fețele sale de aceeași lungime, una e mai lungă, alta mai scurta, și linia maximului de lungire se deplaseaza continuu în jurul axei de crescere, spre dreapta succesiv ori spre stânga. Tulpinile volubile pe lângă C. mai au și o mișcare de torsione, de răsucire; ambele soiuri de mișcări cu înlesnire se pot observa la asemenea plante, când alungindu-se cauta sa se învîrtească în jurul suportului (o sfoară, un bêt, tulpina altei plante). [S. Șt. R.]

Circumpolar, ceea ce se află în jurul unui pol; *regiuni C.-e*, regiunile aflătoare în jurul unui pol al pământului; *mare C.-ă*, marea din jurul unui pol; *stele C.-e*, acele stele, cari pentru un anumit loc de observațiune nu apun nici odată, remânând totdeauna deasupra orizonului; la equator nu exista stele C.-e, la poli însă într'o parte a anului și soarele e C.

Circumpolar-arctică, numire sinonimă pentru *flora boreal-arctică* (v. ac.)

Circumstanțe atenuante și agravante, cauze de micșorarea resp. agravarea pedepsei; în legislațiunea modernă sînt lăsate cu totul la apretiarea judecătorului și de regulă nu sînt înșirate taxativ sau explicativ, ci li-se da numai noțiunea. Efectul lor este, că cantitatea pedepsei, ce se dă în un cas concret, are să se apropie de minimul resp. maximul pedepsei stabilite în lege pentru infracțiunea de sub întrebare. Fiind C. atenuante în preponderață, pedeapsa se poate modifica, în modul prevăduț în lege, nu numai modificativ, ci și calitativ în o pedeapsa mai ușoară. (Cf. Cod. pen. rom. titl. VI și Cod. pen. ung. §§ 89—91.)

Circumvalațiune, linie de fortificații de pamânt, ridicate de asediatori împrejurul unei cetăți și destinate a se opune atacurilor și sforțarilor făcute de apărători cetății, ca sa rupă linia de invîrtire.

Cireada, v. Cărd.

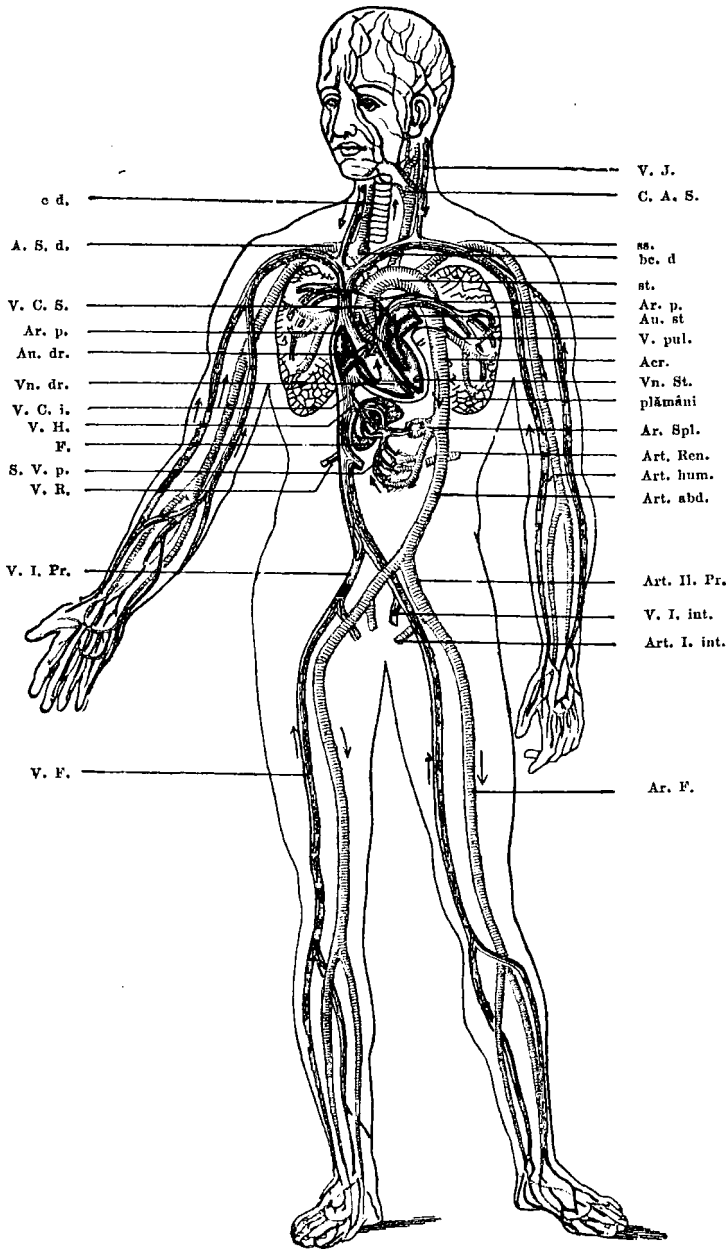
Cireașă, fructele comestibile de Prunus aviiuu L. (v. ac.)

Cireașă-ovreiului, numele vulgar al plantei *Physalis Alkekengi* L. (v. ac.)

Cirenaica, (Cyrenaica, Kyrenaica), ținut în partea nordică a Africe, acum Barka (v. ac.). C. a fost colonisată din Thera pe la 630 a. Chr., 524 a. Chr. ajunse sub Perși; Ptolemeus Lagi o uni cu Egiptul, formând o alianță de cinci orașe (Pentapolis); 67 a. Chr. prov. romană; în secl. VII d. Chr. fû cucerită de Arabi. Capitala Kyrene.

Cirenaici, (*școala cirenaică*), școală filosofică, întemeiată de Aristippos (v. ac.).

Circulațiunea sângelui.

c d. carotida dreaptă; V. J. vena jugulară; C. A. S. carotida stângă; A. S. d. artera subclaviară dreaptă; V. C. S. vena cavă superioară; Ar. p. Artera pulmonară; Au. dr. auriculul drept; Vn. dr. ventriculul drept; V. C. i. vena cavă inferioară; V. H. vena hepatică; F. ficatul; S. V. p. sistemul venei port.; V. R. vena renală; V. I. Pr. vena iliacă; V. F. vena femorală dreaptă; ss. subclaviara stângă; bc. d trunchiul brahiocelalic drept; st. stratul aortei; Ar. p. artere pulmonare; Au. st auriculul stâng; V. pul. venele pulmonare; Acr. aorta pectorală; Vn. St. ventriculul stâng; Ar. Spl. artera splenală; Art. Ren. artera renală; Art. abd. artera abdominală; Art. il. pr. artera iliacă; V. I. int. vena iliaca internă; Art. I. int. artera iliacă internă; Ar. F. artera femorală.

Cirepcăuț, comuna rur. și parohie, cu moșie boierească în Buc., cap. și j. Siret; cu 1277 loc. (1083 ort., 143 cat. și 51 mos.), școală primară; posta, telegraf, stațiune de cale ferată.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Cireș, numele vulgar al arborelui fructifer *Prunus avium* L. (v. ac.)

Cireș, 1) munte în Rom., j. Buzău, pl. Slanic, 1166 m.

2) **Cireșu**, com. rur. în Bucovina, capit. și j. Storojineț, atinența la parochiile Budineț și Davideni, cu moșie boierească. Are 1304 loc. (860 ort., 233 cat. și 211 mos.) și școala primară.

Cireșar, v. Botgros.

Ciri, prelungirile parapodiilor, cari servesc ca organe de respirație. v. Viermi Chaetopodi.

Ciribiri, denumirea Istro-Românilor din partea Slavilor și Italicilor din Istria. Cuvântul C. n'are nici o legatură cu cuvântul Cici* (v. ac.), ci este un termen de batjocură despre limba Românilor, care pentru urechii strainilor sună ca o cîmpire. (v. Istro-Români.)

Ciril Alexandrian, sf. parinte al bisericii, n. în Alexandria, unde ca succesorul unchiului său Teofil a urmat pe scaunul patriarhal al Alexandriei la 412 d. Chr.; renumit pentru zelul cu care, în contra patriarhului Nestorie dela Constantinopole, a apărut vrednicia de mama a vergurei Maria. C. a contribuit la condamnarea lui Nestorie în sinodul dela Ephes (431). A scris apologia creștinătății în contra împăratului Iulian. † 444 d. Chr.

Ciril Lucaris, patriarh în Alexandria, n. în Candia pe ins. Creta la 1568; dupa ce primi prima instrucțiune dela Meletie Pegă (mai târziu Patriarh în Alexandria), a mers la Veneția și la Padua pentru perfecționare în studii. Dupa aceea făcu mai multe calatorii în Germania, și a petrecut mult timp în Genova și în Belgia. A ajuns mai târziu rector al școlii renumite din Ostrog; a participat la adunarea din Brest (1595), unde a combătut unirea bisericii rutene cu bis. apuseana. Ajungând magistrul seu Meletie patriarh în Alexandria, a mers acolo și întrând în statul preoțesc a fost promovat la gradul de arhimandrit. Când Sigismund III, regele Poloniei, scrisse lui Meletie, ca sa favorizeze unirea Ruthenilor, acesta trimise cu răspunsul seu negativ pe C., care scapă numai cu fuga de mania regelui. Murind la 1602 patriarhul Meletie, îi urmă în scaun C., care sta în legatură cu cei mai însemnați corifei ai reformatiunii. La 1621 C. ajungând patriarh în Constantinopole, începând a da pe fața aplecările sale catra înveșturile reformatrice; 1629 apară în Geneva sub numele său o confesiune a bisericii ortodoxe, care conținea doctrine calvinesci. Pentru aceasta și-a câștigat mulți adversari atât din sinul bisericii sale, cât și în biserica apuseana, care nu vedea cu ochi buni succesele reformatiunii în Orient. C. în mai multe rânduri a scăpat de destituire și exil prin înțevierile protectorilor sei (ambasadorii Olandei și Angliei); mai pe urma denunțat la sultanul Murad IV ca om periculos pentru siguranța statului, fara nici o cercetare fu prins, dus pe o luntre în mare și acolo sugrîmat. Corpul lui fu prins de nisce marinari și îngropat, apoi dupa deca ani înmormântat cu toate onorurile de catra urmatorul

patriarh, Partenie. Fiind-că prin înclinările lui C. spre reformatiune s'a produs mare nesiguranța și turburare în spiritele credincioșilor bisericii orientale, Petru Movila, mitropolit în Kiev, a aflat de lipsa să compuna o confesiune a bisericii orientale, care primindu-se în 1642, mai întâiu în sinodul din Iași, apoi în cel din Constantinopole, a ajuns a fi normativă pentru întreaga biserică a resaritului. [Dr. Il. P.]

Ciril și Metodiu, apostolii Slavilor, frați, de orig. greci, n. în Solun, calugarindu-se au fost triniși de patriarhul din Constantinopole ca misionari pentru a introduce creștinismul la popoarele slavice. Ei convertira la creștinism mai întâiu pe Bulgari, botezând pe principele lor Bogoris la 861; de aici și-au extins misiunea la celelalte popoare slav. de sud, apoi în Moravia la Cehi. În scopul misiunii acesteia C., care era înzestrat cu științe filosofice, a compus un alfabet acomodat l. slav., numit dupa el alfabetul cirilic; au tradus în slavonesce sf. Scriptura și liturgia bis. orientale, pe care au introdus-o și în biserica Moravilor. Din aceasta cauza au ajuns în diferințe cu papa. C. † la 868, iar Met. la 885.

Cirile, *stove*, literele alfabetului compus de Ciril (v. ac.) din deosebite semne, dupa analogia celui grecesc, și perfecționat de urmașii lui Ciril și Metodiu. Ele au fost introduse între Români deodata cu l. slavona în biserica și în stat și menținute până la 1838; iar de atunci, reduse la numărul sunetelor limbei române și amestecate cu câteva litere latine de cătră Eliade R., sub nume de *alfabet civil*, până la 1860. când au fost înlocuite cu alfabetul latin. (Cf. Sistemele ortografice cu litere cirile și latine și scrierea limbei române, de Ionașcu Romulus. Buc., 1894, ed. II.)

Cirjă Luca, boier moldovean, trinit de statul lui Ștefanija-Voda și dupa îndemnul hatmaului Luca Arbore sa încheie cu Polonia un tratat de perfecta egalitate contra Turcilor, (Dec. 1518). Retrimis preste 5 ani a reînoi legaturile rupte de un capriț al Domnului, C. L. ținu (1523) o elocuenta cuvântare, dibace în alcătuire și bogata în destainuri istorice, spre a dispune pe regele Poloniei, ceea ce face din C. L. primul orator român. Resultatul a fost nul, prin intervenirea îndrasneată și hotăritoare a lui Voda.

Cirmiz, numele popular al plantei *Phytolacca* decandra L. (v. ac.)

Cirrhosa, (med.) în anatomia patologica îndurațiunea și sbârcirea unui organ. în deosebi a ficatului și rinichilor, în urma unei inflamații cronice.

Cirri, (botan.) sau *Cirrhii*, nisce organe de susținere ce se învârtesc în spirala împrejurul unui suport și în jurul lor; se mai numesc și *cârcei*. Ca origina ei pot fi: sau radacini adventive aeriene, sau porțiuni de ramuri, ori ramuri întregi, sau sunt pețioluri de frunze, sau C. e produs de nervura mediana a limbului, ori de ultima foliola a frunzei penati-compusa, sau ultima pareche de foliole a frunzei compuse, sau pețiolul comun devine întreg C., iar foliole nu se desvoalta, sau frunza întreaga devine C. simplu ori C. ramificat. Ori și care le-ar fi origina, C. când sunt tineri au circumnțațiune (v. ac.) și sunt sensibili la contact și presiune. Daca virful lor atinge un suport, al carui diametru în genere nu trebuie

sa fie mai mare ca diametrul C., atunci fața în contact cu suportul se mai scurteaza, fața opusa e mai lunga; diu aceasta cauza virful C. se îndoiesce și se aplica pe suport. Astfel, noui puncte fiind apasate, neegalitatea între cele 2 fețe se menține, iar C. se sucece spiral în jurul suportului. Pe urma mișcarea spirala e transmisă și porțiunii libere a C., și deci aceasta se va suci iar spiral, întâiu spre dreapta, s. e., apoi pe stânga, sau invers. Unii C. sînt foarte sensibili la contact și abia atinși, după scurt timp se și îndoiesc.

Cirriform, (botan.) ce se aseamena cu un Cirr, cu un cărcel.

Cirripede, *Cirrhipe*, *Cirrhopode*, grupa de crustacei, la cari mai multe diu membre sînt provezute cu apendice foarte lungi, cornoase, numite *Cire*. Cuprinde geurile: *Lepas*, *Balanus*, etc.

Cirrus, (*lat.*) norii ce plaucaza la o înălțime de ca. 13 km. în forma de încrețituri lungarețe; probabil se compuu din mici cristale aciculare de gheață și de regula au coloare alba sau galbene. [V. B.]

Cirsium DC., (botan.) după unii botaniști sinonim cu *Cnicus*, gen de plante diu fam. Compositelor, trib. Cynaroideae, foarte înrudit cu *Carduus*, de care se distinge prin pap plinos, — răspândit pe întreaga emisferă boreala extratropicală. Cele mai comune specii dela noi sînt: *C. lanceolatum* Scop., Sc ai ul, pe locuri inculte, lînga drumuri, etc., *C. oleraceum* Scop., Cra-pușnicul, pe locuri umede și *C. arvense* Scop. *Palamida*, o buruiana greu de extirpat diu ogoare. [A. Pr.]

Cirsocele, (*med.*) v. Varicocele.

Cirta, numirea veche a orașului Constantine (v. ac.).

Cis, (*lat.*) dincoace; în terminologia musicală germ. — *do* diez.

Cis, *Ciz*, pasere, v. Cinteș.

Cisa, La, pas în provincia italiana Massa e Carrara, în Apeninii Ligurici; conduce dela Parma la Spezia.

Cisalpin, dincoaci de Alpi (mîneucînd dela Roma).

Cisalpină, *Republica*, se numia statul proclamat de Napoleon I la 28 Iunie 1797 și recunoscut de Austria prin pacea dela Campo-Formio. Se compunea diu Lombardia, Mantua, Bergamo, Brescia și Cremona, Verona și Rovigo, Modena, Massa și Carrara, Bologna, Ferrara și Mesola. 1802 s'a umit *Republica italiană*, iar dela 1805 pîna 1814 regatul *Italia*.

Gallia C., v. Gallia.

Ciscaucasias, v. Cascasia.

Ciselare, prelucrarea, sculptarea metalelor cu dalta.

Cisio-lanus, în evul mediu nu fel de calendar, compus diu 24 hexametri latinesci cu 365 silabe, în care se înșirau serbatorile. Se învțău în școala de rost; se uai foloseau încă pe la 1600.

Cisium, (*lat.*) la vechii Romani o teleaga ușoară, trasa de magari.

Cisla, în prinicipatele române sistem de a strînge contribuțiunile; se repartisa o sîna oarecare pe satul întreg, iar locuitorii hotariau apoi între ei, cât se plateasca fiecare.

Cislaitania, termen neoficial prin care, în Anstro-Ung., dela dualism încoace (1867), se umeseșe țe-

rile dincoaci de Leitha (înând ca punct de plecare Viena), spre deosebire de Trauslaitaia (țerile dincolo de Leitha).

Cislău, com. rur. în Rom., j. Buzeu, situata la înprenuarea rîului Bâsca Chiojdului cu Buzenl; e formata diu cat.: Barasci, Buda, C. și Scarisoara cu subdivisiunile lor avënd în total 2566 loc. (Dict. geogr. 1892). Tereul com. e mutos și couține substanțe minerale, ca: pacura, care a început sa se exploateze, sare, fier, ș. a. Com. are 4 biserici și 1 școala. Cat. de reședința e C. cu 1140 loc. Aici se fac 3 țîrguri: la 9 Martie, 8 Sept. și 20 Dec. Pe teritorul acestei com. a stat oarecînd schitul Aniuoasa și Craciunesci, iar în cat. Buda palatul Doamnei Neaga; diu toate ađi abia se mai cunosc ruinele. Vrednica de amintire este mai ales fosta *mîndștire C.*, care astăzi șerveșce ca biserica de mir, zidita după tradiție pentru întăiaoara de Doamna Neaga, carea stramută aici calugarii dela schitul Aniuoasa; episcopul Buzenlui, Metodie, a rezidit-o la 1749, iar episcopul Chesarie o edifică diu nou la 1829. Diu casele, ce o încungirau. ađi n'au mai rems decât câteva odai, în cari s'a instalat primaria.

Cismigiu, gradina publica în București (v. ac.)

Cisnădie, (magh. Nagy-Disznód, germ. Heltau), com. rur. în Traus., cottul Sibiu, cu 3225 loc. Sași și Români (493). C. e situata în o regiune romantică, casele și stradele sale îi dau o înfașoșare de oras. Pîna în timpul mai nou industria de postav a C.-ei era înșeunata, însa în urma resboiului vernal cu Romînia a decađut. Economia de câmp și în deosebii gradinaritul se cultiva în mod rașional. Comuna e luminata cu electricitate.

Cisnădioara, (magh. Kis-Disznód, germ. Michelsberg), comuna rur. în Traus., cottul Sibiu, cu 985 loc. Sași, cari împletesc palarii de paie și corfe și cultiva gradinaritul. C. e cunoscuta și ca vilegiatura; aici se afla și un stabiliment de idroterapie. Pe dealul diu mijlocul comunei se ved ruinele unui castel diu secl. XIII.

Cispadana, *Republică*, întemeiata (împrenua cu republ. transpadana) de generalul Bonaparte în 20 Sept. 1796, după lupta dela Lodi. La început cuprindea Modena, Reggio, Ferrara și Bologna. Constituțiunea era asemenea cu a Franceii. Lînga directorul de 3 era senatul mai inare diu 60 membri, și senatul seniorilor, compus din 30 membri. Statul era împarșit în 10 departamente și avea un milion de locuitori. 1797 a fost încorporata în republica cisalpina. [T. F.]

Cisrenana, *Republică*, stat sub protectorat franc., care, după învingerile trupelor franc. revoluționare, era sa se formeze 1797 dealungul țerului stîng al Riului și avea sa cuprinda orașele: Colouia, Bouu și Aacheu. În urma pacii dela Campo-Formio acest stat nu s'a realizat.

Cissampelos L., (botan.) gen diu fam. Menispermaceelor, trib. Cissampelideelor, cuprinde arbuști sarmentuși. Se cunosc vr'o 18 specii bine distincte, dintre cari 12 cresc în America tropicală, 5 în Africa și una răspândita prin regiunea tropicală a globului. Uneori se cultiva prin florarii calde ca plante ornametale. Așa este *C. Pareira L.* și *C. mauritiana* Pet. Th. [Z. C. P.]

Cissey, *E. Louis Oct. Courtot de*, general și om de stat franc., n. 1811 în Paris. S'a distins

în resboiul crimeic dela 1854; în resboiul franco-teutonic (1870) a comandat divizia I din corpul al 4-lea și a participat la luptele din jurul Metz-ului. 1871—73 și 1874 ministru de resboi, iar apoi comandant al corpului de armată din Nantes. 1880 a fost dimis din armată în urma unui proces scandalos. † 1882.

Cissoida, (*grec.*) o curba geometrică care aduce la forma cu conturul foaii de iederă. Această curba este celebră în istoria geometriei. Ea a fost imaginată de Diocles (născut c. 550 d. Chr.) pentru a pute insera două medii proporționale între 2 lungimi date, ceea ce îi era necesar la deslegarea faimoasei probleme a duplicațiunii cubului și a trisecțiunii arcului.

Cissus L., (botan.) sinonim cu genul *Vitis* L. (v. ac.)

Cist — (*Cista*, *Cisterci*, *Cistita*, *Cistotomia*) v. *Cyst* — (*Cysta*, *Cysterci*, *Cystita*, *Cystotomia*).

Cistaceae, (botan.) mică familie de plante perenale herbacee sau lignoase, dicotyle, thalamiflore, cu placentă paretială. Cele mai importante genuri sînt *Cistus* (v. ac.) și *Helianthemum* (v. ac.)

Cistercian, numiți în Franța și *Bernhardini*, ordin calugăresc rom.-cat., întemeiat la 1098 de sf. Robert; își au numele dela prima mănăstire *Cistercium* (Citeaux) lângă Dijon. Pe la 1250 aveau preste 1800 abații în Franța, Germania, Engli-tera și Scandinavia; ași însă se mai afla numai puține. C. întreceau odată prin influența și averea lor toate ordinele călugăresci; ei au fost măestrii arhitecturii în Germania estică și au introdus stilul gotic în Spania. (Cf. Ianaushek, *Origines Cisterciensium*, 1877.)

Cisterna, rezervoriu, în care se adună apa de ploaie înainte de folosire.

Cistophorus, *Cistophorus*, în vechime o monedă în Asia mică, valoarea c. 4 drachme (v. ac.). Își avea numele dela o cista, încungiurată cu o cunună de struguri și iederă, batută pe o latură, pe cealaltă se vedea numele orașului, care a batut moneda.

Cistudo, (zool.) v. Broasce țestoase.

Cistus L., (botan.) gen de plante îndecumun lignoase, mediteranee, din fam. Cistaceelor. Organele vegetative mai ales foile tuturor speciilor sînt acoperite cu peri, ce secreționează un product resinós-balsamic: »*laudanum*» (*la dan um*), odinioara atât de renumit în medicina, cu deosebire ca preservativ contra ciumei. Astăzi el nu se mai folosește decât spre a afuma apartamentele. Specii de C., s. e. *C. albidus* L., *C. ladaniferus* L., *C. monspeliensis* L., ș. a. se cultiva în grădini ca plante ornamentale. [A. Pr.]

Citadela, un oraș curat militar, făcînd parte din sistemul de apărare a unei cetăți, de care însă e despartită prin un zid sau un șanț și căreia îi poate servi de redută. Dimensiunile ei sînt mici și uneori se reduc la o simplă casarmă. Ele au înlocuit pînă la un punct oarecare vechile castele.

Citațiune, reproducerea în tocmai a vr' unui pasagiu dintr'un autor; actul prin care cineva este chemat înaintea autorităților.

Citera, nume dat de unii scriitori instrumentului musical numit în l. germ. *Zither*, român. *Țiteră* (v. ac.) În seclii trecuți numele de *Citra*, *Cetera*, *Cistola*, *Citela*, și altele se dădeau unor

instrumente cu coarde pișcate, cu lada de rezonanță în general piriformă, cu gătul foarte lung și de obicei purtînd divisiuni. Numerul coardelor a variat mult, fara ca aceasta sa influențeze asupra numelui, care nu varia deăci cu localitățile și cu capriciul factorilor. Deăci din secul trecut sînt ieșite din us. [T. C.]

Citraconic, *acid*, resulta prin hidratarea în contact prelungit cu apă a productelor de destilare uscată a acidului citric. Este un acid basic. Se presintă sub forma de cristali prismatici, solubil în 8% apă, în alcool și eter, fusibil la 80°. La 100° se transformă în acid *itaconic*, iar la 212° se deshidratează și destilează anhidrida citraconică. C. e fără miros și cu un gust acru-amar; sărurile sale sînt bine cristalizate și corespund formulelor: C₃ H₃ O₄ M₁ sau C₂ H₄ O₄ (M₁)₂. [V. C. B.]

Citrați, sărurile acidului citric. (v. ac.) Ei pot resulta din înlocuirea a 1, 2 sau 3 atomi de hidrogen din acidul citric prin metale, așa ca putem ave serile de citrați: C⁶ H⁷ O⁷ M¹, C⁶ H⁶ O⁷ (M¹)², C⁶ H⁵ O⁷ (M¹)³ al patrulea atom de hidrogen neputîndu-se înlocui decât foarte greu (C. tetracupric.) C. se întîlnesc în natura în plante. precum: C. de calciu în ceapă, cartofi cruți, sfeclă crudă, etc. În general ei sînt solubili în apă; prezența lor în o soluție a unei sări de fier, aluminiu sau manganез împiedeca precipitarea prin hidrații alcalini. C. de fier și de magnezium nu posedă gustul caracteristic al sărurilor de magnezium și fier și se întrebunțează în medicina. *C. organici*, sau eterurile citrice, sînt puțin importanți. *C. metalici* se prepara de ordinar prin acțiunea acidului citric asupra hidratului sau carbonatului metalic în soluțiune sau în prezența cu apa. Unii, precum C. de argint, de ceriu, etc. sînt insolubili și se obțin prin dubla descompunere. C. încălziți la 230° se descompun, colorîndu-se. [V. C. B.]

Citric, *acidul*, v. Acid.

Citrin, varietate galbenă de cuarț, întrebunțată în bijuteria.

Citrinella alpina, pasere cîntătoare din fam. Fringillidelor; fruntea, jurul ochilor, gusa și falcile verde-galbenii; pe foale galbena, la ceafa, de laturile grumazilor și pe lînga urechi surie; mantaua și umerii, pe basa verde olivină, cu vergi întunecate petate; basa coții galbenie; penele plutitoare din aripi sînt negre întunecate cu dungi verzi și pete sure la vîrf; acoperitoarele aripelor și coții verde-olivine; ciocul de culoare roșie închisă și picioarele galbene-negrii. Femeiușa e mai mică și mai mult de culoare surie. Lungimea ei e de 12 cm., lung. aripelor de 8 cm. și a coții de 5.5 cm.; petrece prin locuri muntoase, în Alpii apuseni și Asia mică; se nutrește cu tot felul de semințe. [V. B.]

Citronat, se numește în comerț coaja verde, necoapta zaharisita dela fructul unei specii de lamăie (v. și Citrus). Se fabrica în Italia și Corsica.

Citropten, o masa solidă ce se separa din oleul de lamăie (*Oleum citri*) expus influenței aerului și luminei. Se întrebunțează în parfumerii.

Citrullus Schrad., (botan.) gen de plante din fam. *Cucurbitaceelor*, trib. *Cucumerineae*, foarte înrudit cu *Cucumis* (v. ac.), de care se distinge

prin cărcei ramificați. Cuprinde numai două specii estmediterane: *C. vulgaris* Schrad. și *C. Colocynthis* Arn. Fructele celei dintâin sînt comestibile, cunoscute sub numirea de »pepene verde»; pulpa fructelor celei din urma se folosește în medicina ca extract sau tinctura drastic purgativa.

[A. Pr.]

Citrus L., (botan.) gen din fam. Rutaceelor, trib. Aurantieelor, cuprinde arbori sau arbuști mai adesea spinoși; are vr'o 5 specii, ce cresc în India tropicală și în Australia, se cultivă în așa foarte mult în mai toate regiunile calde ale globului din cauza portului lor decorativ, pentru florile lor odorante și albe, emblema virginității, precum și pentru fructele lor comestibile și recoroitoare. Speciile cele mai cunoscute sînt: *C. Aurantium* L., vulgar Portocal, *C. Limonum* Risso, vulg. Lămâiu. *C. medica* L., etc. Frunzele de Portocal sînt întrebuințate sub formă de infuziune ca diaforetice sedative; scoarța fructelor posedă proprietăți vermifuge, tonice, stomachice și carminative. Fructele de *C. Aurantium* L. cunoscute sub numele de Portocale, sînt comestibile, recoroitoare; lamăile sînt întrebuințate în medicina spre a face limonade recoroitoare precum și la încălzare ca condiment; iar fructele de *C. medica* L., numite Chitre, se întrebuințează spre a face dulceața. Scoarța fructelor de *Citrus* servă la prepararea unor licheruri fine; iar din scoarța de *C. Bergamia* Risso se fabrică esența de Berganot.

[Z. C. P.]

Citșagov, P. Vasilievici, admiral rusesc, n. 1762. A comandat armata, care avea să înpelece pe Francezi a trece Beresina, dar a fost batut. Fiind acusat în cauza aceasta, s'a dus în străinătate. Neurnînd provocării din 1834 de a se rentoarce în patrie, a fost despoiat de moștile sale. † 1849. A scris: *Retreat of Napoleon*, 1817; *Mémoires inédits*, 1855.

Cifța Vechia, odinioară capitala insulei Malta, cu 6152 loc. (1881), cu o frumoasă catedrală și catacombe.

City, (engl., pron. siti), oraș, în special centru comercial; în Londra partea cea mai veche a orașului.

Ciubăr-Vodă, numele popular român, dat prin asonanța, generalului înșgur Petru Ursnpor. Acesta fusese trimis (1448) de Ioan Corvua de Huniade în Moldova ca să pună și să apere în tron pe Petru III (fiul lui Alex. c. Bun) de alți competitori înrudii. Preste 1 an, stricându-se cu Petru, remase el Domn 2 luni (1449), ceea ce a ocazionat nascerea poreclei de Ciubăr, până la ocuparea tronului de Bogdan II (fiu nat. al lui Alex. c. Bun). Tradiția a făcut din el un erou de basm, mîncat de guzgani. (Cf. Rev. ist. arch. fil. II, 185; Conv. Lit. XVI, 285.)

Ciuboțica cucului se numește în Moldova *Primula officinalis* Jacq. (v. ac.).

Ciubuc, pipa, lulea turcească cu țeve lungă.

Ciuc, (magh. *Csik*), comitat în Trs., cu teritor de 4493-22 km². și 114,110 loc., (93,415 Secui, 18,532 Rom. gr.-cat., etc.) C. se împarte în 5 regiuni etnografice deosebite: *Giurgeu* (Gyergyó), *C. de sus*, *C. de jos*, *Cason* (Kászón) și *Ghiméș* (Gyimes), cari pîna la 1874 au format cele 3 scaune secuiesci cu administr. deosebită (Csik-Szék, Kászón-Szék și Gyergyó-Szék). Secuii din aceste scaune în urma

tradițiilor ist. și a legislației Ungariei (Tripartit partea III, titl. 4, Verböczy) au fost nobili cu legi și instituții privilegiate. Cott. C., cu sediul în Cs.-Szereda, se împarte în 4 cercuri pretoriale: 1) C. de sus cu reșed. în Cs.-Szépviz; 2) Cason-C. de jos cu reșed. în Cs.-Szent-Márton; 3) Gyó-Szent-Miklos cu sediul în aceeași comună; 4) Tulgheș cu sediul în aceasta com. Se afla în cott. C. un oraș cu magistrat și 65 com. Români gr.-cat. au un protopopiat în G. St. Miclaus. (Cf. Geografia Ardealului. Blaj, 1866 de I. M. Moldovan; Țeara noastră. Sibiu, 1894 de Silv. Moldovan; Șem. ven. cler. archid. Blaj, 1896; Csikmegyei Füzetek, Cs. Szereda, de Vitos Mozes; Csikmegye földrajza de Jozsa Sándor. Gyó-Ditró, 1887; Orbán Balázs, Székelyföld leirása II, 1869.)

[E. C.]

Ciuc, Munții, ramificațiuni din Carpații trans. estici, cari despart România (Moldova) de catra Trs., îmbrășosînd și despartînd cott. C. de cott. învecinate, totodată strataîndu-l în 5 țiuturi. Munții C. în partea cea mai mare sînt acoperiți de brădet și puțin faget. Piscurile mai însemnate sînt la nord Calimanii, resp. Dealu-lat, Coadavacii, Cerbul, Voivodeasa, Bradn-ciont, Racateș, Dreguș, Steja și Negoiul (dela 1216—2100 m.), din cari isvorese riurile: Neagra, Bistricioara, Calinanel, Valea, Puturosul, Ilva și Restoșnea; la nord-est Rotunda 1411 m., Obcina 1674 m., Harlagia 1482 m., Muncel 1692 m., Cibleșul mare și mic 1301—1641 m., Paltiniș, Racateș, Alcoza, Șermașul mare și mic, Pietrile roșii 1511 m., Dobreanu, Jidanul 1482, Highișul, Comarnicul, Bistra, Ivanaș, Flora, Tarcan, Prizlop, Ața, Vid, Sarman, Pricșka 1545 m., Tatarul, din cari isvorese multe riuri: Pntna, Telecul, Damucul, Valea-Jidanului, Bicazul; la est Hagymasul, Balanul. Fekete-rézul și Grețezul, din cari isvorese Oltul și Mureșul. Figeș, Poganyul, Balvanyul, din cari isvorese Szepvizul; Tapa 1660 m., munții Ghineșului, din cari resar riurile: Sulța, Carunta, Trotușul, Șimleul, Capurer, Borda, Vojca, Ciobanoș; la sud munții Casonului, Pirișul, Urcon, Comșa, iar la vest Hargita cu piscurile: Galușa 1798 m., Nyisterul, Herke, Țirjak, Bacaul, muntele Cucului 1560 m., Mitaciu 1020 m., Fața, Delhigu 1694 m., iar la vest munții Gurghiuului: Tatarca, Cristigini 1154—1688 m., Buneasa, Fancelul, Betrâna 1634 m. și Magura. Din munții C. mai isvorese: Uzul, Casonul, Racoșul, Vekarciul, Fișagul afluenții Oltului; Heveder, Taciurea, Belcia, Ditraul, Jolotca și Șermașul, în dreapta Mureșului, iar de-a stînga: Șoimul, Borzonul, Bafta, Sineul, Moitona și Calnaciul; din munții com. Carțfalau resare Têrnava mare, iar din ai com. Alfalau Têrnava mica. Atît munții cît și riurile și-au pastrat pîna acum numirile rom.-slavice.

[E. C.]

Ciuc-Sereda, (magh. *Csik-Szereda*), oraș cu inagistrat, capitala cott. Ciuc, cu 1789 loc. (1891), gara calei ferate; tribunal, judecatorie cu carte fund., școala agron., civila de fete, asil, spital public; școala de industrie și țesut, fabrica de bere, sediul mai multor reuniuni cult. C. S. în documentele vechi se numește: *Oppidum Mercurium*, însemnat pentru fortificațiile ridicate în acest loc, încă în secl. XI, de catra familia Micu (Mikó), care s'a distins, după tradiție și cronica cichiană, în resboiul dintre Dutca Basil

și Sándor Stefan. Opidul C. S. (Zereda) la 1567 avea numai 16 porți, conștrindu-se ca filia opidelor: Taploca și Zsögöd, numindu-se și Mikovár, care la 1661 a fost prefacută în ruine de Turci, iar la 1714 a fost reedificată în stilul de aji, servind ca locuința militarilor fostului reg. I conf.

[E. C.]

Ciucaș, cel mai înalt pisc în munții Buzăului (1958 m.), situat la frontiera Trs. și Rom.; de aici se oferă o priveliște încântătoare asupra împrejurimii apropiate și departate.

Ciucea, com. rur. în Trs., cott. Cojocna, situată aproape de Dealul Ciului în valea romantica a Crișului repede; stațiune de cale ferată; 1605 loc., între cari 1236 Rom. gr.-cat.; mare fereștrău cu abur; moară; la capătul com. se găsește o mica cetățuie. Tradiția popor. susține, ca la moara de pe apa Crișului ar fi fost eroul Pau Chinez ucenic și de aici a intrat în armata regelui Mateiu Corvinul. La 18 Dec. 1848 au bătut aici armatele magh. de sub comanda lui Baumgarten și Dobay armata imper. de sub comanda lui Urban, iar în 15 Aug. 1849 alungase Urban dela Huedin până aici armata magh. a lui Alexandru Gál.

Ciudad, în Spania și țările colonizate de Spanioli oraș cu jurisdicțiune proprie. 1) *C.-Real*, capitala provinciei de același nume în Spania, cu 14,702 loc. (1887), industrie de lână și piele, țiguri vestite de măgari și cătări. 2) *C.-Rodrigo*, oraș și fort de graniță în provincia spaniola Salamanca, cu 8330 loc. (1887); aici se fabrică săpunul cunoscut sub numele Jabon de piedra. C. a fost întemeiat 1150 de contele Rodrigo Gonzales Giron. 3) *C. Bolivar* (Angostura), capitala statului Bolivar în Venezuela, cu 11,688 loc., exportează piei de vită, cafea, tabac și vite cornute. C. a fost întemeiat 1764. Aici s'a ținut la 15 Febr. 1819 congresul, care a pus baza republicii Columbia. 4) *C. de las Casas* (San Cristobal), capitala statului mexican Chiapas, lângă Rio de las Celdales, cu 11,248 loc. 5) *C.-Victoria* (odinioara Nuevo Santander), capitala statului mexican Tamaulipas, aproape de riul Santander, cu 8000 loc.

Ciuda lumii, o femeie grozavă în poveștile române. Petrea Piperiu pleacă ca să caute pe surorile sale furate de smei și, întâlnind pe Voinicul Infiorit, acesta îi spune: Pe moșia mea se află o padure foarte deasă și plină de fiare sălbatice, dar nu poate nimeni să le ucidă, pentru că preste ele domnesce C. l., o femeie grozavă; eu am vrut să o omor, dar ea mi-a luat jumătate din ni ma. C. l. are rolul de: Mama-pădurii (v. ac.)

[Atm.]

Ciudeiu, tirg în Buc., cap. și j. Storoinet, comuna și parohie, cu o moșie inastirească și alta boierească: *Huta nouă*; are 3081 loc. (2189 ort., 368 cat., 14 prot. și 510 mos.), școala primară de cinci clase în C. și o clasă în Huta Noua; poșta, telegraf, stațiune de cale ferată locală.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Ciuși, nume colectiv al Krivimilor, Livilor, Estonilor, Kareliilor și locuitorilor Finlandei. Se confundă adesea cu populațiile de rassa finică, cari cuprind locuitorii Norvegiei nordice, Laponii, Ceremisii, Ciuvacii, Mordorienii, Votiacii, Vogulii, Ostiacii și Maghiarii. *Limba Ciudă*, una din marile ramuri ale trupinei finice, cuprinde dialectele finice de pe coastele Balticeii. S'a numit

dela C., cum numiau Rușii popoarele fineze din nord-vestul Rusiei. Mai târziu acest nume servi a desemna toate triburile din nordul și din centrul Asiei. Ramura C. cuprinde pe cea finlandeză sau fineza propriu zisa, kareliana și tavastiana, estoniana, livoniana și lapona.

Ciudomir sau *Ciudamir*, vîrf de munte în Rom., j. Bacau, la granița Trs.; înălț. 1664 m.

Ciuf, pasere, v. Buhe.

Ciuhurez, pasere, v. Buhe.

Ciulin, numele vulgar al plantei *Dipsacus silvestris* Mill. (v. ac.).

Ciulina, numirea populară a plantei *Trapa natans* L. (v. ac.).

Ciulința, com. rur. în Rom., j. Ialomița, compusa din 2 sate și din mai multe țarie, cu 1379 loc. agricultori; are 1 biserică și 2 școli: una de băieți și alta de fete. Pe teritoriul com. se strataie liniile ferate București-Fetesci și Calarași-Slobozia cu stație în C.

Ciuma, *Pestis*, o boală veche, endemică în Asia, de unde în diferite timpuri a fost importată în Europa și a produs epidemii pustiitoare. Istoria ne pastrează descrierile multor epidemii de C.; Hipocrate, Dionisios din Kyrta, Galenius, Dioscorides, Poseidonios au observat aceasta boala; în secl. VI în timpul lui Iustinian Roma a fost bătuită de »*Pestis inguinaria*»,

Pestis glandolaria; epidemia de C., cea mai teribilă din Europa, a fost însă cea din secl. XIV, descrisă sub numirea de »*Pestis nigra*», (der schwarze Tod», la mortalea grande), care pe lângă mortalitate înspăimântătoare a produs și o demoralizare generală și perturbații sociale. În secl. XIX C. a mai apărut în 1811 în Turcia și de acolo a fost importată la Odesa, în Crimeea, Podolia, România, Transilvania. Prin resboiul ruso-turc 1828—29 C. a fost din nou adusă în România și de aci transportată la Odesa și la Brașov. În ceea ce privește în special România, posedam dela Michail Kogalniceanu și dela alți istorici descrierile ale epidemiilor de C. din 1675, 1770, 1812, 1813 și 1828. P. Vasici a publicat în 1832 la Budapesta o cărticica intitulată: Despre C. Resărîtului. Pentru cea din urma oară a apărut C. în România în 1832, în Trans. în 1828, în Bulgaria în 1834, în Basarabia în 1837. În 1678—79 C. a fost adusa din Mesopotamia în guvernamentele rusesci Astrachan și Saratov. Afara din Europa au apărut în secl. curent epidemii de C. în Egipt, Siria, Asia mica, Armenia, Mesopotamia, Persia, Kurdistan, Hindustan, China, Tripoli, Arabia. Cea din urma epidemie de C. din 1896—97 a fost importată în Hindustan din China. Miseria fiziologica făcând pe om mai primitor pentru boale infecțioase, foametea din India a înlesnit propagarea boalei.

C. este o boala bacilară, acută, febrila, cu delir, cu inflamațiunea glandelor limfatice, câte odată cu infiltrațiunea plămânilor, cu petechii și emoragii; se observa însă și casuri de C. ușoară, fara febre, cu buboni și fara buboni externi, de C. ambulatorie. Bacilul C.-ei a fost descris în 1894 de Kitasato și Yersin, în 1895 de Wilm. Astăzi se cultivă acest bacil în mai multe institute și laboratorii medicale, între alții l-a cultivat și Dr. V. Babeș. Bacilul C. se prezintă ca un bețișor scurt cu capete rotunjite, fara spori, el se găsește în număr mare în corpul omului

bolnav, mai ales în puroiul buboanelor și al carbunculelor, în glauzele limfatice, în glandele mesenterice, în splină, ficat, rinichi, pe limba, în sânge, în scuipat, în excremente. El traiesce și se înmulțește în pământ, pierde însă virulența și slăbește. Afară de om sînt primatele pentru contaginul C.-ei și unele animale roștoare, guzganii, șoarecii. Prin aceste animale, cari locuiesc în multe bastimente și cari cu auevoie se extermina, C. poate să fie transportată în locuri departate. În India și în China, în timpul ultimelor epidemii de C., mortalitatea guzganilor și a șoarecilor a fost foarte mare. Unele marfuri se pot infecta în timpul transportului pe apa prin excrementele șoarecilor bolnavi de C. Incubațiunea C.-ei în casuri grave este de 2 pînă la 5 zile, în casuri benigne ea durează mai mult.

Drumul, pe care C. îl ia în mersul ei dela origine, din Asia orientala și meridionala spre Europa, este același pe care îl ia și cholera: drumul pe uscat prin Afganistan și Belușistan, sau prin Persia, apoi prin Caucas și prin regiunea transcaspică, și drumul maritimu și fluvial prin Golful Persic și fluviul Schatel-Arab sau prin Marea Roșie și Canalul Suez. Calea maritima se strabate astăzi într'un timp mai scurt decît mai înainte. Un factor ulterior al propagării boalelor infecțioase exotice este pelerinajul regulat al Mohamedanilor la Mecca și Medina în timpul Bairamului, precum și pelerinajul și transportul de cadavre ale Schiștilor la locurile sfinte ale Persanilor, la Kerbela.

Aperarea Europei în contra C.-ei consta în mesuri luate atît la isvorul boalei, precum și în drumul ei pe mare și pe uscat, în priveghiarea sanitară a pelerinajilor religioase și în fine în măsuri luate în Europa. Din aceasta serie de mesuri cele mai importante sînt cele luate în Orient. (v. art. »Convențiuni sanitare internaționale.)

Nu este probabil ca o epidemie de C. va mai face invasiune în Europa și în parte în țerile române. Poliția sanitara din Golful Persic mai lasa de dorit, stațiunile sanitare din Marea Roșie nu sînt perfecte, nu credem însă ca bolnavii de C. ar pute trece neobservați priu canalul de Suez și puținele casuri, ce s'ar mai pute ivi pe bastimente în timpul calătoriei prin marile Europei, vor fi reținute în spitalele de izolare ale stațiunilor sanitare. Pentru cazul daca boala ar face invasiune în Persia, guvernul rus a luat mesuri preventive întinse. [I. Felix.]

(Lit.: St. V. Episcopescu, Mijloace și leacuri de ocrotirea C.-ei. Buc., 1824; P. Vasici, Despre C. Resaritului. Pesta, 1832; D. Culier, De pesti orientali. Dissertatio inauguralis. Pestae, 1839; M. Cogalniceanu, Letopiseștele Moldovei; Z. Petrescu, Mémorial sur l'épidémie de Peste du gouvernement d'Astrakan. Bucarest, 1879; I. Felix, Tractat de Igiena publica și de Poliția sanitara, Part. II. Buc., 1889; I. Felix, C și prevențiunea ei. Analele Acad. Rom., 1897; V. Babeș, Pesta. România medicala, 1897 și Analele Acad. Rom. 1897; Protocoles et Procès-verbaux de la Conférence sanitaire internationale de Venise. Rome, 1897; V. Babeș und C. Livadit, Über eiuige durch deu Pestbacillus verurrsachte histologische Veränderungen, 1897.)

Ciuma după poveștile române. Aripa-vîntului porni în contra smeilor, cari furasera soarele, luna și stelele, și învingînd pe sinei, le luă desagii, în cari era soarele, luna și stelele, și faurul îi dîse, ca să pazeasca desagii, ca Inima-Pamîntului să nu-i fure, caci nu-i va înapoia pînă nu-i aduce pe fata Ciumei din capetul lumii. A. ajunse în imperația C.-ei, dar mama nu-i dedî fata pînă A. nu va împlini unele lucruri. În alt basm, fet frumos întrebă pe Ileana, ca în ce sta puterea smeului? iar ea îi response, ca sta într'un mînz al unei iepe dela mania C.-ei din marginea lumii, dela marile albastre. Dupa poesia populara o baba a avut 9 ficiori și o fata, dar a venit C. cea rea, san baba C. cea pagăna, și toți 9 frații murira. (v. Kenma și Dîzma.)

[Atm.]

Ciumărea, numirea vulgara a plantei *Galega officinalis* L. (v. ac.)

Ciumărna, sat în Buc., cap. și j. Cîmpulung, form. com. rurala dimpreună cu catunele: Calul, Dumbravnicul, Hrecul, Mestecanișul și Tomnaticul, și este atinența parochiala la parochia Vatra-Moldovitei; are 329 loc. ort., școala primara.

[Dr. I. G. Sbiria.]

Ciumbrud, com. mică în Trs., cott. Alba infer., cu 730 loc., între cari 484 Rom. gr.-cat.; vinuri vestite (Risling.)

Ciumeghiu, (Ulye), com. mare în Ung., cott. Bihar. În analele publice apare deja la începutul secl. XIII, ca »Villa Eliae. Are 290 case, cu 1960 loc.; (243 Rom. gr.-or.); școala e regulata. Teritorul: 6489 jug. cat. pământ arator, produce tot soiul de cereale; se cultiva industria de casa, prasire de cai, vite cornute, oi și porci.

[†]

Ciung-king, oraș comercial în prov. chineza Secivan, lauga rîul Ian-ce-kiang, cu 250,000 loc.; e deschis comerțului strain.

Ciupag, parte din camașa țeranească. Piepții cusuți cu flori dela camașile țerancelor.

Ciuperceni, com. rur. în Rom., 1) C., j. Dolj, situata aproape de Dunare, se compune din cat. C. și C. noi, 3152 loc. (Dicț. geogr. 1896), cari se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și pescuitul; are 1 biserica și 2 școale. 2) C., j. Gorj, cu 1594 loc. (Dicț. geogr. 1892), cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; are 2 biserici și 1 școala.

Ciuperci, (botan.) *Fungi, Mycophyte, Mycel*, (fr. Champignons), plante în genere cu dimensiuni mai adesea mici, microscopice, mai rar mari. Sînt Cryptogame celulare cu protoplasma lipsita de chloroplastide, adeca de chlorophylla, chiar cînd sînt colorate în verde. Corpul lor poate fi: o massa de protoplasma lipsita pentru un timp de celulosa, ca la Myxomycete; celule isolate sau asociate, ca la Diodia de bere; filamente (*hyph*) simple sau ramificate, nedivisate în celule, sau divisate în articoli, ca la Mucogaluri; un corp cu aparența unui parenchym (*stroma*), format din asocierea și întreșerea mai multor filamente, ori un soi de tubercul rotund, oval, alungit, mai compact (*sclerot*) și persisteant, ori coridoane masive (*rhizomorpha*), cum se observa la multe dintre cele mai superioare, acelea ce sînt mai de obicei numite C. Cînd corpul e format din filamente, acelea ce rămîn în substrat și sînt mai slab unite între ele compun

myceliul; unele din ele sînt specializate pentru a absorbi nutreîmentul (*haustorii*), altele pentru a fixa myceliul (*apresorii*). Protoplasma corpului C., hialina sau colorata, e acoperita totdeauna, sau numai la un moment dat, de o membrana, compusa din celuloza proprie sa, ori din myco-celuloza, fongina sau celuloza C. In compoziția corpului lor se mai gasesc: substante zaharose (manita, glucosa, trehalosa), glycogen, substante grase, albuminoide; latex alb, galben, roșu; acidi volatili, esențe, reinuri, substante colorante ise *lipochrome*, rezultate din unirea unui pigment cu coloare variata, dela galben deschis până la negru intens, cu un corp gras; alcaloidi; toate unite cu apa in mare cantitate (uneori până la 90%). Fiind-ca nu contin chlorophylla, nu pot sintetisa corpurile organice ternare i cuaternare plecând dela elemente, ci întocmai ca animalele, iau alimentele gata pregatite, le asimileaza in substante care se gasesc in corpul lor, iar ca produse de desasimilatiune. eliminate, sunt vapori de apa i bioxid de carbon. In casuri normale respira ca toate vietuitoarele; într'un aer marginit, ori cufundate într'un lichid, iau oxigenul provenit din dedublarea substantelor, in cari traiesc, devin adecă anaerobii, cum sunt fermenteii figurati, ca specii de Mucor, ce provoacă fermentatiunea alcoolica a lichidelor dulci. Unele C. emit o cantitate de caldura destul de considerabila; aa *Agaricus velutipes* se desvoalta chiar in toiul ieienei; *Aspergillus fumigatus*, când se desvoalta in fenul umed, produce atata caldură, ca poate provoca aprinderea spontanea a lui, iar când se desvoaltă pe orzul pns la incolit poate distruge colțul (embrionul), facendu-l sa nu mai resara. Altele produc lumina, sunt fosforescente, s. e. *Agaricus olearius*, *A. igneus*, cordoanele myceliale ise *Rhizomorpha*, s. a. Ca o consecunta a modului de nutrire al C. resulta, că ele prin dezvoltarea lor saracesc mediul in care traiesc i determina aparițiunea de substante noi; iubesc locurile umbrite, întunecoase, neaerisite; pier la lumina i uscaciune; umeeala i ploile le ajută mult dezvoltarea (de unde i icetoarea »ies ca C. dupa ploaie»). De aceea C. traiesc in medii bogate in substante hranitoare: pe corpul animalelor i vegetalelor moarte, pe putregaiu, baligar, frunze moarte; pe humus, in toate aceste casuri fiind *saprophyte*; ori pe corpul animalelor i vegetalelor vii, sau in interiorul lor, provocând diverse boale, chiar moartea, in cas când sunt *parasite* (rudo sau exo-parasite); ori pot trăi in asociatie cu foloase reciproce impreuna cu Algele, adecă in *symbios*, cum sînt acele C., cari intra in constitutia corpului Lichenilor (v. ac.) Printre cele saprophyte sunt: Mucegaurile, specii de Mucor, *Penicillium*, *Aspergillus* (v. ac.), *Coprinus*, C. de baligar, i in genere toate acelea, cari au corpul lor mare, vizibil din cauza dezvoltarii aparatului lor reproducator, i cari traiesc prin padurile umbroase. Ca parasite sunt: acelea ce provoaca *ruginile* la plante (specii de *Puccinia*), *tăciunele* gramineelor (*Ustilago segetum* i *Maydis*, s. e. pe florile de porumb), *mdlura* granului (*Tilletia Caries*), *oidium* dela vița (*Erysiphe Tuckeri*); specii de *Perenospora* ce ataca vița, cartofii, lactucile, ceapa, trifoini; *Sphaerotheca Castagnei* ataca culturile de hemeiub; *Cystospora candidus* ataca varza i alte Crucifere; *Plasmiodiophora*

Brasicae tot pe varză; arborii fructiferi, plantele ornamentale, trandafirii, atacai de diverse *Puccinia*, *Phragmidium*, *Roestelia*; diversi *Aspergillus*, *Botrythis*, *Cordyceps*, *Entomophthora*, atacă larvele de fluturi, omiile, gândacii de matasa, larvele de carabusi, viespele, imnscile (de aci aplicatiunea practica să se distruqa insectele vate-matoare prin înlesnirea dezvoltarii de C. pe corpul lor); *Saprolegniee*le cari atacă corpul pescilor, racilor i al altor animale i plante din ape, . a. C. se nmultesc, uneori cu foarte mare repeiciune, prin marcotagiu natural, adecă prin desprinderea din corpul lor a unei porțiuni, ce va da un nou aparat vegetativ, i prin *spori*, sau interni (*endogeni*) formați in interiorul unui *sporange* (v. ac.) sau al unei *asce* (v. ac.), ori spori externi (*exogeni*) produi de o *basidă* (v. ac.) Se reproduc prin oue rezultate din fecundarea unei oosfere, printr'o polinidie (anteridie), ca la *Oomycete*; sau din conjugarea a 2 gameei asemeni sau neasemeni, ca la *Zygomycete*; ori prin fecundarea oosferei prin anterozoidi, ca la *Monoblepharidee*. C. acuatice i unele dintre cele aeriante (ca *Perenosporie*le, *Myxomycete*le, . a.) au spori mobili prin ajutorul cililor (zoospori). Tot ca elemente de nmultire sunt: *chlamydosporii* (v. ac.) i *conidiile* (v. ac.) In casurile cele mai complicate, la *Ascomycete* (v. ac.) i *Basidiomycete* (v. ac.), aparatul reproducator e foarte diferentiat, i singur mai uor de vedut (considerandu-se de obicei ca întreaga C.); e compus dintr'un *receptacul*, pe care se produc organele purtatoare de spori, grupate pe o membrana isa *hymeniu*, deschisă înafara dela început sau mai tariu, ori captuind interiorul unei sau mai multor camere ale receptaculului sesil, ori pedicelat (de aci, hymeniul este: *gymnocarp*, *angiocarp*, *hemiangiocarp*, etc.) Un caracter aproape comun tuturor C. este *polymorfismul* lor; ele pot avé forme foarte variate, ce depind de condiiile externe i de mediul in care traiesc. Aceste forme se ntalnesc toate in ciclu complet de dezvoltare al C., sau unele pot lipsi i să nu se producă decât in condiii mai speciale: când aerul e mai puțin, uscaciunea mai mare, mediul nutritor mai sarac, ori umeeala mai mare, . a. Maximul de polymorfism il au mai ales acelea, cari traiesc pe mai multe substraturi (*C. heteroice*), i cari sunt i parasite, mai puține forme avend cele saprophyte sau cari trăiesc pe un singur substrat (*C. homoice*, *autoice*). Un exemplu de primul cas il ofera C. ce produce ruginia grâului. Prima vara pe frunzele grâului se observă pete galbii lineare produse de *Uredo linearis* Pers.; pe myceliu se produc spori, (*uredospori*), ce propaga boala altor plante de grau vecine. Mai pe urma pe myceliu se produc spori mai roșii, bruni (*teleospori*, *hypsospori*), cari nu germineaza de fel pe grau, dar rezista la intemperii, pot îndura frigul iernii. Forma cu teleospori e *Puccinia graminis* Pers. Primăvara urmatoare, sau chiar in toamna precedentă, teleosporii prin germinare dau *sporidii*, ce se desvoaltă pe frunzele de *Dracila* (v. ac.) Pe faa superioara a frunzei se desvoaltă forma isa *Aecidiolum exanthematum* Ung., ce produce *aecidiolispori*, iar pe faa inferioara forma *Aecidium Berberidis* Gmel. cu *aecidiospori*; aecidiolisporii i aecidiosporii reproduc formele, din cari provin, tot pe *Dracil*;

iar aecidiosorii reproduc pe grâu pe *Uredo linearis* Pers. și ciclu se continuă tot mereu așa. Mai înainte de a se fi cunoscut corelațiunea aceasta dintre formele unei C., se considerau ca auto-nome și așa erau descrise; ași s'a vedut cum multe forme de acestea sînt fase de desvoltare ale unei anumite C. Din cauza ca sînt bogate în substanțe hrănitoare, multe constituie un aliment pentru om; și unele sînt chiar foarte apreciate. Însă trebuiesc folosite cu mari precauțiuni, căci cele comestibile pot fi ușor confundate de necunosători cu altele foarte otrăvitoare, și chiar cele comestibile, de un sînt pregătite repede, pot deveni vătămătoare priu descompunerea lor după culegere. În genere cele bune de mîncare se recunosc priu mirosul lor delicat, parfumat; la gust placute; aspect bun; colorii nu prea vii și pronunțate; dacă sînt carnoase, nu fibroase, iescoase; după culegere se usuca, nu se descompuu; dacă nu închiagă iaptele și nu înuegrec o ceapă albă. Sînt vătămătoare, otrăvitoare toate cari au miros pronunțat, respingător, unele cadaveric (*Phallus impudicus*, *Tellephora palmata*); gust acid sau acru puteruc; colorii vii: roșii, verzi, albastre; dacă își schimbă culoarea după ce sînt culese și se descompun repede. Printre cele comestibile citam: C. de baligar (*Psaliota campestris*, veși și *Agaricus*, *Agaricinee*), *Pastravii* (*Pleurotus ostreatus*), *Rișovii*, *Bureții dulci* (*Lactarius deliciosus*), *Bureții galbeni* (*Cantharellus cibarius*), *Mîntărcile* (*Boletus edulis*), *Ciuculeții* sau *Sbărciogii* (*Morchella esculenta*), *Trufele* (diverse specii de *Tuber*) ș. a.; iar priunte cele veninoase: *Bureții pestriți* (v. *Amanita*), toți *Coprii*, specii de *Lactarius*, *Russula*, *Agaricus*, etc., ce trebuiesc cunoscute priu caracterele lor specifice, ca să se poata feri ciueva de ele. Ca C. folositeare omului diu alte pucete de vedere sînt: *Copita* sau *iasca* (specii de *Polyporus*, *P. iguarius*, ș. a.); *Drojdia* do bere (*Saccharomyces cerevisiae*) și specii de *Mucor*, utilizate ca fermeuți alcoolici. C. se împart în: *Mycetozoare* (cu *Mouadineele*, *Myxomycetele*), *Chytridinee*, *Eumycete* (C. propriu și ce cu *Siphomycetele* [*Perenosporee*, *Saprolegniee*, *Mucorinee*, etc.]) și *Myxomycetele* [*Ustilaginee*, *Uredinee*, *Basidiomycete*, *Ascomycete*, ș. a.]. De aceste plante se țiu, sau chiar ca C. degenerate se consideră *Bacteriaceele* (v. C.) *Sciunța* care se ocupă cu C. se numesce *Mycologia*.

(Cf. Eugler und Prantl, *Natürliche Pflanzenfamilien Teil I Abteil. 1* vollendet; 1*, 1**, 1* wird fortgesetzt; A. de Bary, *Die Mycetozoen*, 1864; *Vergleichende Morphologie und Biologie der Pilze*, 1881; Wiuter, *Die Pilze Deutschlands, Oesterreichs und der Schweiz*, 1881—97; Schröter, *Kryptogamen-Flora von Schlesien*, 1885 până 1889; Zopf, *Die Pilzthiere oder Schleimpilze*, 1885; Brefeld, *Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mycologie*, 1884—89; Vuillemin, *Études biologiques sur les Champignons*, 1887; Dr. L. Marchand, *Mycophytes* 1896; Patouillard, *Hymenomyces d'Europe*, 1887; Acloque, *Les Champignons*, 1892; I. Costautiu, *Nouvelle Flore des Champignons*; P. Saccardo, *Sylogae Fungorum*, vol. I—XI, 1882—95 et Index, vol. XII, pars 1 et 2, [în publicare.]) [S. St. R.]

Ciupercoviciu, *Arcadiu*, arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației, n. diu parinte

preot 14 Apr. 1823 st. v. în Câmpulungul Bucovinei, capetăud la botez numele de Alexandru. Familia lui, origiuara din Fundul Moldovei, se chiama Ciuperca. Moșul seu Gavril era preot în Fundul Moldovei pe timpul încorporării Bucovinei. Înscriindu-și acesta pe fiul seu Nicolae la școala clericală diu Suceava, directorul școalei îl înmatriculă cu conmele C. Alexandru C. a studiat cu mare zel în școala primara, în gimnasiu și hcen, așa și la institutul de studii teologice. Absolvând 1847, se casatori îndata, se sfinți de preot și fû trimis la Toporouț ca pastor sutletesc; în 1848 îucapû preot la moșia Hurmuzacheștilor, la Cernauca; de aici se strămută 1853 la Badenț și Mileșanț; veduvi însa în 1861 și se calugari în 1866 în reunita manastire Putna la îndemnul amicilor sei diu curentul naționalist și autonouist, cari îl luasera în vedere pentru o eventuala vacanța a scaunului episcopesc, și primi numele calugaresc de Arcadiu; în 1874 fû chirotesit de arhimandrit, iar în 1878 numit consilier consistorial, când se stramută la Cernauc. În 1880 îucapû arhimandrit diecesau și vicar general sub arhiepiscopul și mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Audrievicu, iar dupa moartea acestuia și dupa o sedisvacanța de șee luni fû numit arhiepiscop și mitropolit în Febr. 1896, cunsacrat de catra sf. sinod în Viena în Aprilie diu același au și instalat în biserica catedrala diu Cernauc în Maiu. Arcadiu C. a fost barbat diu curentul nou naționalist, care se manifestase cu mare succes la 1848; luă parte la aceste mișcari alaturea cu uchnil sçu, cu deputatul Mirou Ciuperca diu Fundul Moldovei. Sub egumenia sa, și numai mulțamita simțemintelor sale patriotice și naționale, se putû serba în 1871, în mod demu și împunator, iubuleul de patru sute ani a sfuțirii manastirii Putnei, celei mai memorabile diu câte zidise Stefan cel Mare. În 1870 C. fû ales de catra adunarea populara diu Iunie membru în comitetul constituit pentru realizarea autonomiei bisericii, iar de catra fosta reprezentanța autonomista diu districtul Radauțului vicepreședite al ei; în 1873 participă la deputațiunea trimisa la Viena pentru autonomia bisericeii și fû ales reprezentant în camera legislativa a țerii și în 1895 deputat în camera legislativă a imperiului din Viena, apărând pretințiunea cu zel interesele patriei și bisericeii. Barbat vioiu și vesel, A. C. s'a bucurat totdeuna de multa simpatie și stima în cercurile sale sociale. Drept recunosciunța pentru activitatea sa umanitara și pentru sacrificiile sale pentru cultura fû distins în 1878 de catra reprezentanța comunală a orașului Radauț, iar în 1897 de catra cea a capitalei Cernauc și a orașului Câmpulung cu titlul de cetățean onorar. [Dr. I. G. Sbierea.]

Ciupit, v. Căruit.

Ciupria, oraș în Sêrbia, situat pe malul drept al Moravei; 4649 loc. (1890); gara; în apropiere se gasesce odiuioara vestita manastire Ravanița.

Ciur, nu instrument care se compue diu o morișca cu patru aripi, meuita sa produca un curent puteruc de vânt, și diu uisce site de sirna ce oscileaza; C. vênură și cerne bucatele, pleava și boabele ușoare sînt spulberate afara de catra curentul de aer, boabele mênunte și îucumplete trec priu site și remău numai cele

inari și pline. C. modern se mai numește și vânturătoare și mașina de vânturat.

Ciurarii, com. rur. în Rom., j. Teleorman, cu 1450 loc., cari se ocupa cu agricultura și prăsierea vitelor; are 2 biserici și 1 școală.

Ciurca, *Curcă*, *Curcan*, *Corcodan*, (*Melegris gallopavo*), pasere din ordul Galinaceelor, fam. Cracidelor, originară din America, cu cap și grunțași în parte golași și acoperiți cu negei; la gât cu barbii carnoase atârnuătoare, la frunte cu un fel de plisă carnosă, contractibilă, unele pene de piept formează un pamatuș de peri; mărimea și culoarea ei variaza, ca la toate hoarele de case.

[V. B.]

Ciurez, pasere, v. Buhe.

Ciuriciu sau *Hârțog*, uimit și hamster (*Cricetus frumentarius*), mamifer din fam. Muridelor, ord. Roțetoarelor (Rodentia sau Glires). Corpul butuoasă, urechile și coada scurte, la obraz are buzunare pentru mâncare. Culoarea perului brună-cenușe, partea de sus a botului, la ochi și la grunțași roșu-brun, la obraz are o pată galbenă. Partea de jos a corpului e neagră, picioarele albe. Lung. corp. 27 cm., a coții 6-5 cm. Traiește în Europa centrală. Își face cuibul în pământ (prin holde), o gaură cu mai multe cauale. Iarua doarme. Aduce mari pagube agriculturii, căci nimicește holdele.

Ciuș, pasere, v. Buhe.

Ciuta, animale rumegătoare fără coarue, (capră ciuta).

Ciuta în poveștile române. Imperateasa dinelor, iubind ficiorul imperatului, s'a prefacut în C. ca să-l înșele, și el sa alege după ea. Piparuș Petru cu ortacii sei, umblând după vitejii, îutându pe Ileana Cosânzeana, care le spusese, ca tatal se u e C. neveduța, care omoară pe toți câți îi ies în cale; dar ea le dete leacuri de se iutărira și atunci ei repusera pe C. neveduța și Piparuș Petru luă de soție pe Ileana Cosânzeana. C. e animalul dînei Artemis. (v. Cerboanca.) [Atin.]

Ciutura, com. rur. în Rom., j. Dolj, cu 1200 loc. agricultori (Dict. geogr. 1896). Aici se afla un schit aproape ruinat, ce s'a zidit la 1540—42.

Ciuvași, o poporație finca tatarisată de ca. 570,000 suflete; locuiesce de a dreapta Volgei, în guvernamentele rusești Cazan, Simbirsc și Samara. În limba C.-lor prevalează elementul turcesc.

Ciuvică, pasere, v. Buhe.

Cive, (lat. Civis) cetățean; *Civic*, cetățenesc.

Civel sau *Cioclu*, (*Necrophorus Vespillo*), insect din fam. Clavicoarnelor, ord. Coleoptereleor. Are corpul lungăreț, turtit, negru. Anteele compuse din 10 membre. Lungimea 11—20 mm. Insect foarte comun. Traiește pe cadavrele animalelor, pe cari le îngroapa sapând pământul de sub ele. Femeiușa își depune în cadavre ouele, cu scop ca larvele sa aiba cu ce se nutri.

Civerturi, *Ciferturi*, *sferturi*, darea ce cu începere dela Antioh Cantemir (1700) se stringea în Moldova din 3 în 3 luni. Domii ulteriori au înmulțit aceste C., așa ca se luau 5, 6, 12 și mai multe pe an. În Muntenia, când C. nu se mai puteau înmulți, se adăusera altele cu numiri specifice: C. pentru ploconul baeramului, C. pentru lipsa haraciului, C. pentru ploconul

hanului, etc. (Cf. N. Idieru, Studii de econ. pol. și finanțe, II, 227. Buc., 1896.)

Civil, cetățenesc; politic; ce aparține dreptului privat. În limbajul militar: persoanele cari nu sînt militari. (Civiliști.) — *Lista civilă*, acea parte a cheltuelilor statului, cari — în monarhii — sînt folosite pentru trebuințele principelui și ale curții. *Reboiul civil*, lupta între cetățenii aceleiași țeri. *Stare civilă*, condițiunile indivizilor ce privesc relațiunile de familie, nascere, casatorie, moarte, etc.; *Registrelle stării civile*, registrele cari cuprind actele referitoare la aceste relațiuni. (V. și art. Casatoria, Cod, Drept și Proces C.)

Civilizațiune, starea popoarelor culte în opozițiune cu starea popoarelor barbare și selbatice, prin urmare viața de stat și de cetate în opozițiune cu viața de trib și horda. Cultura dintr'un școl se deosebesce iusa de cultura dintr'alt școl chiar la același popor. Cultura materială se îmbunătățește (locuiește mai bune și mai sautoase, hrana mai suficientă și mai concentrată, locomoțiune repede și sigură, comerț, industrie...), ideile se schimbă ajungînd pe de o parte mai generale, pe de alta parte mai adecuate lucrurilor, sentimentele chiar se schimbă se unauiseaza, (literatura contemporană nu ne mai deșteapta compătimire pentru o singură persoană: Ecabe, Antigona, Priam, ci pentru clase întregi), omenirea se solidăriseaza cu toată reacțiunea unitarior șovinista-religioasa actuală și tinde spre idealul moral al civilizațiunii, care este: homo homini sacrares. Încât C. designeaza treptele diferite ocupate de societate, în mersul seu evolutiv este sinouim cu progres. (Cf. Lubbock, Tylor, Buckle, iar în rom. Ion Ghica în Convorbiri Economice. Buc., 1872, pag. 66 și urm.) [I. S. F.]

Civitas, la Romani calitatea de cetățean, capacitatea de drept după Jus civile. Aceasta capacitate cuprindu facultăți de drept privat (jus comercii, jus connubii), precum și de drept public (jus suffragii, jus honorum). C. s'a mai numit și totalitatea membrilor unei comunități politice. Sub *Libera C.* se înțelegea originar un stat suveran, dar mai târziu s'a dat acest titlu și la diferite orașe libere, (municipii).

Civitavecchia, orașel fortificat în provincia ital. Roma, cu 11,980 loc. (1881); rezidența unui episcop, port comercial și de reboiu; baie de mare. Pe timpul republicii romane se numia *Centumcellae*, mai târziu *Portus Traiani*.

Clăbuc, beșică, spuma. C. se numește și un munte în Rom., j. Putna, din care isvorește un pârâu cu același nume; și o coliuua cu 3000 loc. în Valahia din Moravia.

Clăbucet, culme de munți în Rom., j. Prahova, între apa Teleajenului și a Băscii Chiojdului.

Claca, sub raporturile feudale prestațiunile ce aveau sa dea coloniile către proprietate, pentru pământul de cultura luat dela proprietate. Ea se calcula și lua sau după zile, sau după o anumită cantitate de lucrn, savîrșit în favorul proprietății.

Clackmannan, (pron. clemenen), cel mai mic cott. al Engliterei, în Scoția, cu 129 km², și 28,433 loc. (1891). *Capitala C.* cousista din o siugură strada, are 1500 loc., mine de carbuni și fier. În apropiere se află *C. Tower*, un turu de 24 m., în care mai înainte se păstra spada și coiful lui Robert Bruce.

Cladocere, mici crustacei Brauchiopodi, cu corpul comprimat, slab segmentat, închis în o carapace bivalva (afara de cap). Au 4-5 perechi de picioare. Cuprind genul: *Daphnia*, puocile de apa.

Cladode, (botan.) tulpini și ramuri turtite cu aparența de frunze, rezultate din creșterea împreună a tulpinei cu ramurile și frunzele ce le poartă, sau din concreșterea ramurilor cu frunzele de pe ele și cu ramurile axilare ale acestora. Sînt verzi și pot asinila carboul, caci conțin chloroplaste. Marginile lor sînt întregi sau cu ștăbături; vîrfurile ramurilor și al frunzelor concreșcute apare ca nișe proeminente scurte din fiice știrbitura, sau sînt transformate în țepi risipiți pe suprafața C.

Cladonia Hoffm., (botan.) gen de Licheni din fam. Cladoniacee, caracterizat printr'un aparat vegetativ asemeuător cu un mic arbust. Dintre speciile sale cea mai importantă e *C. rangiferina* L. (după alții făcînd parte din genul *Cladina* Nyl., caci ramurile (podeșonii) sînt fara squamule); e foarte răspîndită în regiunile polare și pe cele mai înalte vîrfuri de munți. Constitue principalul aliment al renilor; boii din Norvegia încă se hranesc cu el. Alte specii servă în Norvegia, Finlanda, Svedia, Rusia, la extragerea alcoolului; *C. rangiferina* pulverisat și amestecat cu făina de seacă servă la fabricarea pînii.

[S. Șt. R.]

Cladophora Kuetz, (botan.) gen de Alge Chlorophyceae-Confervoidce, fam. Cladophoracee. cu mai multe specii ce traiesc în ape dulci. Aparatul vegetativ e format din filamente articulate (siphobie articulată) și ramificate; articolii au în protoplasma lor, pe lînga amylofere și vacuole. numeroși nucleii și chloroplaste dispuse în rețea uregulată. Se înmulțesc prin zoospori cu 4 cili și se reproduc prin gameți mobili bi-ciliați.

[S. Șt. R.]

Cladosporium Link., (botan.) ciuperca care reprezintă una din formele ciclului evolutiv a genului Capnodium, și anume forma cu conidii; *C. Fumago* Link. e forma conidială de la *Capnodium Salicinum* Montg. C. formează pete difuze de culoare galbenă, brună sau neagră mai ales pe frunzele de Plop, Salcie, pe care traiesc ca saprophyt și ca parazit în același timp. Petele ce reprezintă myceliul, mai pe urma poartă conidiophorii erecți, pe cari se produc conidii în șiraguri. Conidiile cadînd și luate de vînt propaga ciuperca pe o nouă plantă. [S. Șt. R.]

Cladova, 1) *C.*, com. mică în Ung., cott. Arad. În actele publice apare la 1332. Are 162 case, cu 788 loc. Rom. gr.-or. și școala regulată. Teritoriul e de 11,974 jug. cat., multos cu paduri seculare, produce puține cereale. Industrie de casa, de lemn, pomarit, stuparit, prasire de vite comute, oi, capre, porci. 2) *C.*, comună mică în Banat, cott. Caraș-Severin. Are 164 case cu 751 loc. Rom. V. și Kladova. [†]

Clain, (*Micul*), v. Klein.

Claire, (*franc.*) termen francez pentru acele parcuri, în cari se îngrășă scoici de mare. Cele mai cunoscute C. sînt în Ostende, Milford-Harbour, Harwich și pe țărmurile olandeze.

Clairrette, (*franc.*) în Franția numele vinului alb, ușor.

Clairobcur, (*franc.*) clairobcur; v. Chiaroscuro.

Clairvaux, abație de cisterciani în Franția, depart. Aube, pe țărmurile stîng al râului cu acest nume, întemeiată la 1115 de S. Bernard. Abația C., secularizată în revoluțiunea franceză, servește azi ca pușcarie. (Cf. Arbois de Jubainville, *Études sur l'état intérieur des abbayes cisterciennes et principalement de C.*, Paris, 1858.)

Clairvoyance, (*franc.*) v. Somnambulism.

Clam, (*lat*) tainic, pe furis. *C.*, *vi aut precario*, pe furis, cu de-a sila sau cu rugămîntea, formula juridică pentru proprietatea defectuoasă.

Clam, familie de conți, ale carei domenii se afla în Boemia și în Austria sup.; a fost ridicată în statul de baroni în 1655, iar în 1759 în stat de conți. Există astăzi 2 linii: C.-Gallas și C.-Martinitz.

Clam Gallas, o linie a familiei conților Clam; poartă numele de C. G. din 1768. *Eduard*, conte C. G., general austr., n 1805 în Praga, † 1891. Intră în armata 1823, general-major 1846. În 1848 s'a distins în Italia, mai la urma, în 1849, în Ardeal, împunînd armata austr. cu a generalului rus. Liiders, și batînd pe Bem la Sepsis-Szent-György și Kászon Ujfalu în Secuime. Reorganizîndu-se armata austr., C. G. fu numit comandant al primului corp de armată din Boemia, în care post a ramas pîna la 1866. În 1859 a participat la luptele dela Magenta și Solferino și în campania din 1866 din Boemia. După lupta dela Königgrätz s'a ordonat cercetare contra lui, dar a fost achitat.

Clandestin. ce se face în ascuns, mai ales în contra legilor și a moralei. *Căsătorie C.-ă* care nu se încheie publice înaintea parochului propriu, sau a altui preot delegat de catra paroh ori de catra ordinariat, și a 2 sau 3 martori. Casatoriile C.-e au fost totdeauna reprobate de catra biserica Deja Tertulian scria (Lib. 2 ad uxorem C. 8 și Lib. de pudic. C. 4), ca nu sînt valide casatoriile cari nu sînt încheiate și binecuvîntate în biserică. Erau oprite chiar și de legea civilă (Novella 89 a împăratului Leon). Cu toate aceste erau valide înainte de decretul Conciliului Tridentin (Sess. 24. l. de Ref. matr.), în urma caruia sînt invalide toate casatoriile clandestine în locurile acele, unde decretul a fost publicat după formalitățile recerute. În biserică orientală se recere binecuvîntarea bisericăscă numai la liceitate, iar nu și la validitatea casatoriei. În provincia mitropolitana gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, decretul Consil. Trid. nu a fost publicat în toată regula, de aceea pîiedea clandestinității nu există. (Cf. Papp-Szilágyi, *Enchiridion Juris Ecl. or.* § 118). Legea despre casatoria civilă din Ungaria, Art. XXXI din 1894 § 30 și 39, încă nu recunoaște de validă casatoria, care nu s'a încheiat înaintea oficialului civil, în locul spre acel scop destinaț și înaintea a 2 martori. [Dr. I. Radu.]

Clapon, cocș castrat, care se îngrășă ușor și ofere o carne gustoasă.

Claque, (*franc.*) lovitura dată cu palma. În special: persoane puse de direcțiunea teatrelor spre a aplauda. *Claqueur*, persoana avînd această funcțiune.

Clara, a 2-a Doamna a lui Alex. Basarab din Muntenia (1330), de origine bulgară și de religie catolică. S'a straduit, în urma corespondenței cu Papa, sa lătească catolicismul în țeara. A avut

cu Alexandru 2 fete, pe cari le-a maritat dupa țării Bulgariei și Sârbiei. La Curtea de Argeș sînt ruinele, și se Săn-Nicoara, unei bisericuțe atribuita de legenda catolicei Doanine C.

Clara, *S-ta*, întemeietoarea ordinului Clarissimelor (Ordo sanctae Clarae), n. 1193 în Assisi. Când a fost sa a casatoarea sa a refugiat în manastirea Portiuncula, unde sub influența sfîntului Francisc s'a calugărit și a întemeiat ordinul amintit. A fost canonisată 1255 prin papa Alexandru IV.

Clare, (pron. cler), comitat în provincia irlandeza Munster, lînga Oceanul Atlantic, are 3351 km². și 123,859 loc. (1891). Terenul e deluros, cu pașuni bogate; ici-colea se cultiva oves, cartofi și grăne. În C. se afla marmora neagra frumoasa. Capitala e orașul Ennis.

Claremont, (pron. ciermont), castel nu departe de Londra, zidit pe la 1769 de Lord Clive. Aici a locuit dupa revoluția dela 1848 regele frc. Ludovic Filip pîna la moartea sa (1850). C. e așî averea privata a reginei Victoria și e locuit de catra veduva ducesa de Albany.

Clarence, (pron. clerens), strîmtoare de mare în nord-vestul Australiei, conduce din Marea Timor în sinul Vandiemien.

Clarence, (pron. clerens), *duce de C.*, titlul prinților mai tineri în familia regala a Engliterei; se deriva dela Clarenza din peninsula Morea, unde pe timpul cruciatelor un cavaler englez a întemeiat un ducat. În timpul din urma a purtat acest titlu *Albert Victor Chr. Eduard*, fiul cel mai mare al prințului de Wales, care muri rapid în 1892. V. și Plantagenet.

Clarendon, 1) *C. Eduard, conte*, cancelar al Engliterei, n. 1608. A fost trinnis în difeite misiuni diplomatice de regele Carol II, anune la Madrid, Paris și Haaga. C. a fost autornl resboiului contra Olandei, care avînd un sfîrșit nenorocit, i-a causat caderea. Urmarit fiind pentru crima de înalta tradare el fugi (1667) în Francia. † la Rouen în 1674. Scrieri mai importante: »History of the rebellion and civil wars in England«. Oxford, 1702, 3 vol.; History of the civil war in Ireland. London, 1721, etc. 2) *C. William Frederick Vilters, conte*, celebru om de stat englez, n. 1800. A studiat în Cambridge și Oxford. La 1820 fû trimis la Petersburg ca atașat de legațiune; 1833 ambasador la Madrid; 1840 ministru de justiție în cabinetul Melbourne. În ministeriul liberal din 1846 luă portofoliul comerțului. Dela 1847—1852 vice-rege al Irlandei bîntuite pe atunci de revoluții și de foamete. În acele împrejurari grele C. se distins pe lînga energia, cu care administra insula, mai cu samă printr'o înțeleapta moderațiune și sinț de dreptate, care îi cîștigă toate inimile. În Dec. 1852 ministru de externe în cabinetul de coalițiune Aberdeen-Russell. Ca atare contribui la închiegarea alianței dintre Anglia, Francia, Turcia și Piemontul în contra Rusiei. (Resboiul crimeic.) În cabinetul lordului Palmerston își menținû portofoliul externalor și la congresul din Paris (1856) luă poziție contra Rusiei. La 1864 deveni cancelar al ducatului de Lancaster și al doilea plenipotențiat al Engliterei la conferința din Londra în afacerea ducatelor Schleswig-Holstein. † 1870 ca ministru de xterne în primul cabinet Gladstone.

[Dr. G. M.—u.]

Clareni fratres, numele unei congregațiuni a Franciscanilor (v. ac.)

Claretie, *Jules*, cu numele adeverat *Arsène Arnaud*, scriitor frc., n. 1840 în Limoges; e cunoscut ca critic teatral, foiletonist și romanțier, 1885 director la Comédie frc., 1888 membru al Academiei frc. A scris: Un assassin, 1866; Madeleine Bertin, 1868; Histoire de la révolution de 1870—71, 5 vol. 1875—76; La vie moderne au théâtre, 6 vol.

Clarissimus, (*lat.*) pe timpul republicei romane titlatură data senatorilor; mai târziu, pe timpul lui Diocletian și Constantin cel Mare, clasându-se rangurile prin ordine împărătesci, se întitlau astfel cei de rangul al treilea, carora împărății le conferiau clarissimatul; astăzi se întituleaza astfel doctorii de teologie în biserică apuseana.

Clarke, 1) *C. Samuel*, filosof și teolog engl., n. 1675, † 1729. A studiat în Cambridge, ocupându-se cu matematica, fizica și filosofia. A tradus fizica lui Rohault, dar apoi s'a întors spre științele teologice și a ajuns predicator la Westminster.

2) *C. Eduard Daniel*, scriitor engl., n. 1769 în Willington. A călătorit mult, aproape prin toate țerile Europei, între cari și în Ungaria și România, apoi în unele parți ale Asiei și Africeii. Aceste călătorii le-a descris în 6 vol. A fost predicator, dar pe lîngă științele teologice s'a ocupat și cu mineralogia și chimia.

Clarke's Fork sau *Clarke's River*, isvorul principal al riului Columbia în statele nordamericane Idaho și Washington. Lungimea C-ului e 600 km. Trece prin lacul Pend d'Oreille.

Clarkia Pursh., (botan.) gen de plante anuale ramoase din fan. Onagrarieelor, foarte înrudit cu *Oenothera* (v. ac.), de care se distinge prin petale unguiculate rosei sau purpurii. Cuprinde vr'o 4 specii pacific-boreal-americeane, dintre cari două mai ales: *C. elegans* Dougl. și *C. pulchella* Pursh. se cultiva la noi ca plante decorative.

[A. Pr.]

Clarneta, (*ital. Clarinetto*), instrument musical, de suflare, cu tub cilindric și ancie simpla. Derivată din vechiul instrument frc. *Chalumeau*. C. e astăzi unul din cele mai principale instrumente ale orchestrei și ale bandelor de armonie. Invențiunea ei e datorită factorului german Denner (1690). C. dă numai armonicele de rang nepareche, 3, 5, 7, etc., astfel că ea necesiteaza un număr mai mare de borte laterale și de chei decît flautul și oboiul. Cele mai întrebuintate C. au 13 chei. C., pentru ușurința instrumentiștilor, se fabrică în difereite tonalități, cari se deosebesc între ele și prin caracterul timbrului lor. Astfel sînt C. mici în la bemol, în fa, în mi b, în ro, nsitate mai cu sama în muzicele militare; C. ordinare în do, în si bemol (cea mai usitata), în la; C. alto în fa, în mi bemol; C. bas în do, în si bemol, în la; și C. contrabas în fa și în mi bemol. C. apare în orchestra de teatru catră mijlocul secl. XVIII prin Rameau; Haydn și Mozart o întrodue în orchestra de simfonie și de pe la 1800 ea a devenit un element indispensabil. Dar mai cu samă Weber, creatorul operii romantice, a sciut sa arate toate resursele ei. Numele de C. se dă âncă unor jocuri de orgă și de armoniu, amintind mai mult sau mai puțin timbrul C.-ei. [T. C.]

Clasa, ordinea în care se împart persoane și lucruri după însușirile lor caracteristice; în științele naturale ordinea cele mai înalte. *Clasificare*, distribuirea lucrurilor în clase.

Clasic, *Clasici*, în Roma veche persoanele cari aparțineau clasei 1—6 în constituțiunea lui Servius Tullius; prin extensiune: distins, privilegiat. Dela secl. II. se numiau C. cei mai buni scriitori greci și romani; de aici C. însemnează: antic, perfect, ceea ce aparține perioadei de înflorire a unei literaturi.

Classicism, concepțiunea estetică a celor ce caută idealul artistic în operele din antichitate și din timpul renascerii.

Clasp, (engl., pron. clesp), semn de distincțiune din metal, în care este gravat numele unei lupte, asedin, etc., în care s'a distins persoana decorată.

Clasicus, Iulius, căpetenie a Trevirilor. Timp îndelungat a stat în serviciul Romanilor în ținutul Rinului. S'a conjurat cu Iulius Tutor și cu Iulius Sabinus ca să nimicească imperiul roman și să întemeieze un imperiu galic.

Clastice, stânci, stânci formate din sfărânturi de stânci anterioare.

Claude Lorrain (dis și C. Gelée), pictor frc., n. 1600 în satul lotaringian Chamagne, † 1682 în Roma. C. e maestru în desenarea peisajelor ideale; el presintă dealuri și vai, riuri, lacuri și cataracte cu arbori puternici, poduri, zidiri pompoase sau ruine, formând panorame cu o privire fără sfârșit. Tablouri de ale sale se află în toate galeriile mai mari, dar în deosebi în Louvre, în palatul Doria în Roma și în Engiltera. Schițele tablourilor sale se afla adunate în »Liber veritatis«, posesiunea ducelui de Devonshire în Engiltera. Lit.: M. M. Pattison, C. L., sa vie et ses oeuvres, (1884).

Claudia, (Claude de France), soția regelui Francisc I, n. 1499. A fost logodită mai întâiu cu Carol de Austria, mai târziu cu moștenitorul tronului francez Francisc de Angoulême. Rol politic nu a avut. † 1524.

Claudianus, 1) *C. Claudius*, cel din urma poet roman păgân de însemnatate mai mare, n. în Alexandria; la 395 a mers la Roma și a trăit la curtea lui Honoriu. Cu timpul a ajuns la demnitatea de patrician. † cam pe la 408. Ne-au ramas dela el idile, epigrame, epistole și alte poezii de conținut satiric și panegiric. Opul seu principal e: De raptu Proserpinae, epopee în 3 cărți. Din Lupta Giganților au ramas numai 129 de versuri. Se distinge prin putere creatoare și fantasie productivă. (Ediție critică de Ieep, Lpzg, 1876—79. Cf. Rosa, Cl. C. Ancona, 1873; Hodgkin, C. the last of the Roman poets. Newcastle, 1875.)

2) *C. Mamertus*, poet creștin și filosof. † 474. Frate cu sf. Mamertus, episcop în Vienne, și preot în aceeași diecesă. A scris imnuri. Probabil dela el a ramas și imnul: »Pange lingua gloriosus«. El a scris și un op filosofic: »De statu animae«. (Cf. Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum, t. 11. Wien, 1885 de C. M. von Engelbrecht.)

Claudiopolis, numele lat. al orașului Cluj. (v. ac.) **Claudius**, 1) *Appius C.*, membru al decemviratului II, patrician îngâmfat. Muri în închisoarea, ce o pregătise poporului roman. 2) *Appius*

C. Caecus, censor roman pe la 312 a. Chr., prin cuvintele sale pline de patriotism însufleși pe Romani să nu încheie pace cu Pyrrhos înainte de ce nu s'ar fi retras din Italia. *Via Appia* din Italia era cea mai frumoasă șoseaua, ce își are numirea dela ziditorul ei Ap. C. Conducea dela Roma, spre sud, până la Capua. I. Caesar și apoi Traian o lungiră până la Brundisium. Urmele ei se ved încă. 3) *Tiberius C. Drusus Caesar*, împărat roman (41 d. Chr.), a domnit cu numele, căci în locul lui domnia soția sa Messalina cu favoriții sei. Zidi canalul *Aqua Claudia* și puse basă portului Ostia. L-a înveninat soția a treia Agrippina (54). 4) *C. Marcus Aurelius* numit »*Goticus*«, beliduce excelent și apoi împărat roman pe la 268, respinse Alemanii și Goții, † 270 în Sirmium. [Dr. P. O.]

Claus, Carol, profesor de zoologie și de anatomie comparată la univ. din Viena. Specialist în studiul Nevertebratelor, a publicat mai multe lucrări de valoare relative la organizația și dezvoltarea Meduselor și Crustaceilor: Studien über Polypen und Quallen der Adria. Denkschr. der k. k. Akad. Wissenschaft. Wien, 1877; Untersuchungen über die Organisation u. Entwicklung der Medusen. Prag, 1883; Zur Kenntniss des Baues und der Entwicklung von Branchipus und Apus. etc. Göttingen, 1873. Zur Kenntniss der Organisation und des feineren Baues der Daphniden, 1876. C. e autorul unui tratat de zoologie, care a avut mai multe ediții, și care a fost tradus în mai multe limbi, frc., engl. și ital. [D. V.]

Clausula, v. *Clausula*.

Clausula penală, o stipulațiune accesorie într'o convențiune, prin care se extimează daunele-interese, ce va datoră debitorul, în cas de ne-execuțiune a obligațiunii sau în cas când va întârzia execuțiunea obligațiunii. Primele daune-interese se numesc *compensatorii* și nu pot fi cerute de creditor odată cu cererea principala (execuțiunea prin judecată a obligațiunii), ele se formulează într'o instanța de resiliere bunaoara, pentru compensarea prejudiciului cauzat prin ne-executare, celelalte daune-interese se numesc *moratorii* și pot fi cerute odată cu acțiunea pornită pentru execuțiunea obligațiunii, deoarece ele reprezintă evaluățiunea prejudiciului făcut prin faptul întârzierii execuțiunii. C. penală se resuma, dar, în daune-interese estimate de parți prin însași sau cu ocașinnea convențiunii, ea are un îndoit scop: a) să asigure execuțiunea obligațiunii, b) să împiedece arbitrarul judecătorului în fixarea daunelor-interese. Daunele-interese stipulate prin o C. penală nu sânt datorite, decât din momentul punerii în întârziere a debitorului. Aceste daune, fiind stipulate prin convențiune, nu pot fi schimbate de judecătorul sesizat, pentru ca convențiunea face lege între parți, cu toate acestea, prin excepțiune, judecătorul poate împuțina penalitatea, când obligațiunea principala a fost executată în parte. Aceasta este doctrina Codului Napoleon cu privire la C. penală. În România legea din 20 Febr. 1879 a modificat în parte art. 1066 și urmatorii din Codul civil corespunzătoare articolelor similare din Codul Napoleon; art. 1 al legii declară nula C. penală aflată în contracte de împrumuturi și de prestațiuni în natura, și art. 2 da facultate judecătorului sa anuleze ori ce va

puté avé aernl unei C. penale, când n'a fost direct stipulată și e deghisată.

Clausen, Henric Nicolai, teolog danez, n. 22 Apr. 1793; 1822 prof. de teol. în Kopenhaga. 1848 membru în adunarea constituantă, apoi ministru fara portofoliu până 1851; 1874 abdice de profesura, † 28 Martie 1877 în Kopenhaga. În operele sale teol. se observa influența lui Schleiermacher.

Clausenburger, David, secretarul comiteului sasesc Ioan Zabonius Sachs de Harteneck. A fost executat de catra acesta în 1696 pe piața cea mare a Sibiiului, deoarece s'a gasit la el o scrisoare, în care soția episcopului ev. de atunci, Lukas Hermann, îi promite casatoria.

Clausowitz, Carol de, general și scriitor prusian, n. 1780 în Burg, din o familie polonă; 1813 ofițier în statul major rusesc, 1815 șef al statului major din corpul de arnata comandat de Wallmoden, 1818 director al școlii de resboiu, 1830 inspektor al artileriei. † 1831. S'a distins ca scriitor militar. Opere: Vom Kriege; Der Feldzug von 1796 în Oberitalien; Der Feldzug von 1815.

Clausius, Rudolf Julius Emanuel, fisician germ., n. 2 Ian. 1822 în Köslin, † 24 Aug. 1888. A fost profesor de fisica în Zürich, apoi în Würzburg și Bonn. E unul dintre întemeietorii teoriei caldurii. Ser. princ. »Die Potentialfunktion und das Potential», »Abhandlungen über die mechanische Wärmetheorie».

Clausthal, oraș montan în districtul prus. Hildesheim, cerc. Zellerfeld, pe un platou al munților Oberharz, 534—599 m. deasupra marii, lângă linia ferată Langelsheim—C. Zellerfeld; are 8736 loc. (1890). În C. se afla o academie montanistică, mine de plumb și argint, fabrici de țigări și de ciorapi.

Clausthalit, mineral cristalizând în sistemul cubic, având aspectul Galenei. Este o seleniura de plumb. Mineral rar. Servesce la prepararea seleniului. Numele seu vine dela localitatea Clausthal în Prusia, unde se gasesce mai ales.

[V. C. B.]

Clastru, (*lat.* claustrum, loc închis.) V. Manastire.

Clausula, (*lat.* *clausa*, stipulațiune accesorie a unui contract sau act, mai ales acele, cari ocuira de regula la afaceri de aceeași natura. *C. cassatorie*, C. prin care se statorosece, ca contrahentul, care nu-și îndeplinește angajamentele luate, își pierde anumiți sau toate drepturile câștigate prin contract. Sinonim cu Lex commissoria. — *C. codicilară*, C. stipulată de testator în testament, ca în cas de invaliditate a acestuia, dispozițiile sale sa fie considerate ca Codicil (*v. ac.*)

Clausula doti, în dreptul roman, clausă scrisă în genere în toate stipulațiunile pretoriane, prin care debitorul lua sarcina doliului seu și care da acestor stipulațiuni caracterele principale ale contractelor bonae fidei.

Clausura, oprirea calugarilor și a unor calugari de a comunica cu lumea din afara. În puterea C.-ei calugarile și calugarii obligați la ea nu pot ieși din manastire fara concesiunea superiorilor, afara de casuri de tot grave, s. e. incendiu, inundație, etc., nici strainii nu pot intra în manastirile lor. Cei ce calca C. cad în excomunicatiune rezervată (în bis. apuseana) Papei.

Clavaria Fr., (*botan.*) gen de Ciuperci din fam.

Clavariace (Autobasidiomycete gymnocarpe) cu aparatul vegetativ ca o coloana simpla sau foarte ramificata ca un mannchin, pe toata suprafata ramurilor formându-se mai în urma hymeniul. Toate speciile sale traiesc pe pamânt, rar pe lemn și ăbunda în padurile montane, mai ales la noi în munții Moldovei; toate sânt inofensive, iar unele usitate ca comestibile placente, cum e *C. coralloides* L. și *C. botrytis* Pers., numite de popor, una *Burete de conopidă*, alta *Burete de vererită*. [S. Șt. R.]

Clavariace, (*botan.*) familie de Ciuperci Basidiomycete-autobasidiomycete-gymnocarpe, caracterisată prin aparat vegetativ simplu sau ramificat, cu ramuri verticale carnoase sau fibroase, la virf claviforme. Pe aceste ramuri (receptacule) se formeaza aparatul vegetativ, care e un hymeniu amphotrop (adeacă acopere ramura în partea sa superioara, sau și pe de laturi sau și în jos), dela început deschis în afara. Traiesc pe pamânt, mai rar pe lemne și frunze putrede sau pe tulpiuri verđi. Dintre gemri citam: *Pterula* Fr., *Typhula* Pers., *Pistillaria* Q., *Clavariella* Karst., *Clavaria* Fr., etc. [S. Șt. R.]

Clavat, *claviform*, (*botan.*) organ (per, parafisa, basida, celula, ramură, etc.) în forma de maciuca, adeca unflat progresiv dela basa spre virf, iar acesta e rotund.

Clave, *v. Taste*.

Clavecîn, (*franc.*) instrument musical, cu coarde și claviatură, considerat ca predecesorul pianului, deși având un mod de atac al coardelor cu totul diferit. C. apare cu secl. XVI; el consta dintr'o ladă de rezonanță de forma pentagonului neregulat, conservată pentru pianele moderne. Coardele sânt așezate în aceeași direcțiune cu tastele, la capetul carora se afla un plectru de pana, care pișcând coarda o face să vibreze. Diferința între C. și Clavicord e în aceea, ca pe când la acesta plectrul rămâne aderent la coarda atât cât degetul apasa tasta, determinând astfel și lungimea vibranta a coardei, la C. plectrul parasesce imediat coarda, lasând-o sa vibreze libera. Aceasta da o execuțiune lipsita de nuanțare. Introdus chiar dela început în orchestră, C. a ținut un rol preponderant până la mijlocul secl. XVIII, acompaniind basul continuu. El era adese ținut de însuși compositorul, când acesta îndeplinea funcțiunea de șef de orchestra. Dela Gluck importanta sa scade, cu cât numarul instrumentelor orchestrei devine mai mare, și el nu servesce un timp decât a acompania în operele italiene așa ăisul recitativo secco și apoi dispare cu desavârșire. Dar C. era mai cu samia un instrument de salon și ca astfel s'a bucurat de un mare succes. Cătră începutul secl. XVIII între încercările de perfecționare ale C.-ului au fost și acele ale lui Cristofori, (Florența 1711), Marius, (Paris 1716) și Schroetter (1717), cari îl transformara în piano modern.

[T. C.]

Claviatura, (*lat.*) nume dat complexului de taste, cari în unele instrumente mm. servesc de mijlocitoare între degetele executantului și corpurile sonore, (tuburi, coarde, anci, etc.) C. a fost mai întâiu aplicată la orga și numele îi vine dela *Clavis* (*lat.* = cheie), dat acestor taste, fiind-ca cu adevărat ele îndeplinesc funcțiunea de chei, deschidând și închidând intrarea

aerului în tuburile sonore. A fost apoi aplicată la piano, armoniu și altele. Prin extensiune s'a dat numele de C. întregului sistem cuprinzând totalitatea sunetelor întrebuițate în musică. [T. C.]

Clavi-cembalo, (*ital.*) = cembal (țimbala) cu claviatura, nume dat în Italia instrumentului numit în Franția Clavecin (v. ac.) Cele mai de multe ori se dicea prescurtat Cembalo, caci adevărată țimbala nu s'a bucurat nici odată în Italia de favoare și era mai necunoscută. [T. C.]

Claviceps Tul., (botan.) gen de Ciupercei Ascomycete-Carpoascee angiocarpe, ordinul Pyrenomycetelor. Myceliul primar trăiește ca parazit pe ovarul și stilul de Secară și de alte graminee selbatice. Pe acest myceliu se produc cântău conidii ce propaga ciuperca la alte plante; mai pe urniă, după ce toată țesătura ovarului a fost înlocuită de myceliu, acesta se strînge și devine un sclerot sau myceliu în stare de repaus și durabil. Forma acestui sclerot se aseamena cu a ovarului atacat și e ca un mic corn sau pintene de cocos. Pe sclerot toamna sau primăvara se produc ridicături claviforme, în umflăturile cărora se produc peritheciile cu asce, în fiecare asca fiind 8 spori filiformi. Acești spori reproduc pe o graminee myceliul primar și ciclul se începe din nou. Deci e un parazit monoic. Sclerotul de C., lung de vr'o 3 cm., are o culoare violet închisă, și cuprinde în compoziția lui, pe lângă alte substanțe ca *ergosterina*, etc., și un alcaloid foarte activ *ergotina*. Are întrebuițări medicale ca abortiv și hemostatic (oprește curgerile de sânge). Consumarea fainei de secară atacată de C. produce o boală foarte gravă numită *ergotism*, ale cărei efecte sînt: slăbirea veșului și auzului, delirul, coma, gangrenisarea extremităților corpului, etc. [S. Șt. R.]

Clavicula, (med.) acel os din scheletul omenească, care leagă umărul cu osul pieptului (sternum); popular se numește îndrea.

Clavir, (germ. Klavier), nume dat în general instrumentelor cu coarde și cu claviatura, cât și acesteia în particular. [T. C.]

Clavis, cheie (v. ac.) În înțeles bisericesc: semnul puterii, al stăpînirii și al autorității. C. împărăției *ceriurilor*, (Mat. 16, 19), puterea dată de Isus lui Petru asupra întregii biserici. *Puterea cheilor* (*potestas clavium*) se numește și puterea dată de Isus bis., (Ioan 20, 22) de a lega și deslega sau de a ierta și de a ține pecatele.

Clavulat, (botan.) v. Clavat.

Clavus hystericus, (med.) termenul medical al unei dureri sfredelitoare în cap, în deosebi la histerie (v. ac.).

Clean, (zool.) numirea populară a unui mic pește din familia Crapilor. V. art. Crap.

Cleanov, com. rur. în Rom., j. Mehedinți; formează com. cu cat. Preajba; are 2100 loc. (Dicț. geogr. 1894), cari se ocupa cu agricultura și prasirea vitelor; 1 biserică și 1 școală; aici se fac trei bălăciri anuale: la sf. 40 Mucenici, Dumineca Tomii și la sf. Ilie.

Clearinghouse, (engl., pron. *Cliringhaus*), comptor de lichidațiune, casa de saldare, un institut unde bancile și bancherii își regulează prin compensațiune pretensiunile ce le au unii față de alții. Cea mai veche C. este cea din Londra

întemeiată între 1775 și 1780, la care de prezent participa 25 banci și bancheri mari, și unde se îndeplinesc mai toate plățile pieței Londrei și în mare parte și ale provinciei. Asemenea instituțiuni se afla mai în toate orașele din Anglia și în colonii. Mai dezvoltat este sistemul de C. în Statele-Unite din America. În Viena încă există un asemenea institut, Wiener Saldierungsverein, întemeiat la 1864.

Cleistocarp, (botan.) un aparat sporifer care la maturitate nu se deschide spre a ieși sporii în afară, ci învelișul lui se distruge.

Cleistogame, (botan.) flori mici totdeauna închise, purtate de planta odată cu cele normale (*chasmogame*) (v. ac.), sau înaintea lor, ori după ce s'au trecut ele. Au aspectul de mici boboci cu toate părțile lor rudimentare; produc polen mai puțin, care germinează de când e în antera; în schimb produc fructe bine conformate și cu semințe mai numeroase decât cele produse de fructele obicinuite; n'au miros; sînt auto-fecundante. Adesea fructele devin mature numai după ce ajung să între în pământ, sau dela început sînt purtate pe ramuri subterane. Dintre dicotyledonate se cunosc vr'o 50 de genuri cu flori C., mai dese la Papilionacee, la *Viola*, *Lanium*, etc., iar dintre Monocotyledonate la vr'o 10 genuri (*Hordeum*, *Leersia*, *Juncus*, etc.) Producerea de flori C. e o adaptare specială a plantelor în raport cu condițiile externe, ca să asigure formarea de semințe cât mai multe, întrebuițând relativ puțin substanța. Prin extensiune, se considerau C. florile plantelor aștiate, acelea cari nu se desfac, spre a nu fi în contact cu apa, precum și acelea aeriane închise, produse de o inflorescență alături cu florile normale ce se deschid. [S. Șt. R.]

Cleiu, ori ce substanță solubilă în apă, care prin uscare se întărește și uncsc diversele corpuri, între cari e introdus, sau le lipesc. C. se prepară sau din membranele dela moron (C. de pește) sau din nervi, tendoane, piei, etc. dela diverse animale. C. de pește ca și C. de piei conține ca principiu mai important: *gelatina*. Acest principiu e solubil în apă mai ales caldă, sau adăușă cu puțin acid chlorhidric; soluțiunea concentrată, lasată să se recească, se solidifică formînd o materie moale elastică. C. de pește se întrebuițează, în vederea purității sale, pentru prepararea pastelor gelatinoase alimentare, pentru împeditul berei sau vinului; din el se fac membrane, cari fiind elastice și transparente pot fi întrebuițate în locul sticlei. C. de piei sau C. ordinar, după puritatea sa, servește fie în stolerie la încheit diverselor piese, în pictura ordinară pe pături, la legatul cărților, în fabricarea hîrtiei, în fabricarea gumei artificiale (imitînd guma arabică), și când e bine preparat și în anumite condițiuni, poate înlocui C. de pește pentru paste alimentare. [V. C. B.]

Clejana, com. rur. în Rom., j. Vlașca, situată pe malul drept al râului Neajlov, cu 1404 loc. (Dicț. geogr. 1890); are 2 biserici, 1 școală cu 2 învățători și o judecătorie de ocol.

Clematis L., (botan.) gen de plante perenale herbacee sau lignoase, erecte sau căfărătoare din fam. Ranunculaceelor, trib. Clematideae, răspândite pe întreaga suprafață globului, cu deosebire în regiunea temperată. Multe specii, s. e. C.

coccinea Gay, *C. aethusaefolia* Turcz., *C. patens* Dene, *C. tubulosa* Turcz., se cultiva în grădini. Cele mai importante specii spontane dela noi sînt: *C. vitalba* L. »curpenul de pădure», *C. recta* L. luminoasă în poeni și tușișe, *C. integrifolia* L. tot acolo, însa mult mai rar, *C. alpina* Mill. curpenul de munte», pe stînci, în regiunea alpina și subalpina. [A. Pr.]

Clémenceau, Eugène, politic fr., n. 28 Sept. 1841, studîa medicina în Paris; 1871 ales deputat, mai târziu membru în reprezentanța comunală a Parisului, iar 1875 president al consiliului comunal. 1876 din nou deputat pînă 1893. Ca deputat și redactor al foii întemeiate de el la Justice, C. are un rol însemnat, dar îl pierde în urma unui proces de divorț scandalos (1892) și pentru ca a fost încurcat în scandalul Panama. 1893 n'a mai fost reales deputat.

Clemens, 1) **Titus Flavius C. Alexandrinus**, filosof, n. 150, † 200, contimpuran cu Plotinus, fii conductorului școlii catechetice din Alexandria. C. respîndi aceleași idei ca Sf. Iustin, considerînd filosofia pagînă ca o pregătire pentru cea creștină. Adevărata filosofie, după dînsul, e cunoașterea lucrurilor divine și uniane; numai cuvîntul lui Dumnezeu face pe om sa ajunga la înțelepciune. Spiritul se divide în două: focul divin sau sufletul și spiritul corporal. Scr.: »Stromata» (împieturi) un tratat nesistematic în opt cărți, despre filosofia greacă și orientală, despre logică, și despre dogmele și morala creștină; »Discurs esortator», »Pedagogul». (Cf. G. Dem. Teodorescu, Ist. filos. ant.)

2) **C., Langhorne Samuel**, numele umoristului american cunoscut sub pseudonimul Mark Twain (v. ac.)

3) **C., Wenceslaus**, ultimul elector din Trier, n. 1739, † 1812, fiul lui August III, regele Poloniei și elector saxon. În 1760 a voit să între în armata austriacă, dar pentru defecte corporale nu a fost primit și în urma sa-a ales cariera preoțească. În 1763 episcop de Freising și Regensburg, 1768 arhiepiscop în Trier, elector și episcop de Augsburg, și abate de Ellmangen. S'a distins prin promovarea culturii și altor instituții salutare. În urma pacii dela Luneville o mare parte a averilor sale a fost încorporată la Franca, iar 1780 trebuî să renunțe la posesiunea remasa, fiind pensiuat.

4) **C., August**, principe elector din Colonia (Köln), n. 1700, † 1761, fiul lui Maximilian Emanuel, elector din Bavaria. Studiile și le-a terminat în Roma. În 1719 episcop de Paderborn și Münster, 1723 principe elector de Colonia, după un an episcop de Hildesheim și Osnabrück, iar după 10 ani fii ales mare maestru al ordinului teutonic. A fost unul dintre cei mai bogați principii eclesiastici ai epocii sale. Iubirea sa de pompa s'a manifestat în numeroase clădiri mărețe.

Clemens, Andreiu, paroh luteran, n. 1742 în Sighișoara, † 1815 în Bodu, (Brenndorf); a scris un dicționar germ.-rom.

Clement, numele a 14 papi. 1) **C. I** (92—101), numit de comun **C. Romanul**, se numera între parinții apostolici. Se crede a fi fost consacrat de către sf. ap. Petru (cf. Epifaniu. Haer. 27, 6). C. e al 4-lea episcop al Romei. C. a suferit martiriu sub Traian 101; amintirea i-se serbează în 2 Nov. Sub numele lui sînt cunoscute mai multe

scripte, cum sînt: 2 epistole către Corinteni, 5 epistole decretale, canoanele și constituțiunile apostolilor, etc., pînă acum însa criticii admit ca genuină numai o epistolă către Corinteni. 2) **C. II** (1046—1047) de origine saxonă, mai înainte **Suidger**, ep. în Bamberg. 3) **C. III** (1187—1191) mai înainte **Paulo Scolari**, a pus la cale cu succes a treia cruciata contra lui Saladiu. 4) **C. IV** (1265—1268), mai înainte **Guido Foulques**, a avut multe neplăceri cu Hohenstaufii, cari au cucerit Sicilia, pe care C. a oferit-o în 1266 lui Carol de Anjou. 5) **C. V** (1305—1314) mai înainte **Bertrand** ep. de **Bordeaux**, ales prin influența regelui francez Filip cel Frumos, dela care a atîrnat și ca papa. Deși cardinalii au insistat sa meargă la Roma, el nu a voit, ci în 14 Nov. 1305 s'a încoronat de papa în Lyon, la 1309 și-a stabilit rezidența în Avignon în Franca sudică, cu aceasta se începe așa numita captivitate babilonică. La insistența lui Filip în 1311 a convocat conciliul din Viena Galiiei, iar la 1312 a desființat ordul templarilor; din 24 cardinalii creați de C. V, 23 au fost francezi, prin aceasta s'a pregătit calea ca și succesorii săi sa rămîna în Avignon. Dela el se deriva constituțiunile clementine. 6) **C. VI** (1342—1352), ca și antecesorii săi C. V., Ioan XXII și Benedict XII de origine franc., a sedit în Avignon; a cumperat pentru scaunul papal întreg districtul Avignon, în 1343 a predicat o expediție cruciata; a stat sub influența curții franceze, a excomunicat pe imperatul Ludovic de Bavaria în 1446 și a mijlocit alegerea lui Carol IV. 7) **C. VII** (1523—1534), uascut din renumita familie de **Medici**. Spre a paraliza influența lui Carol V în Italia a încheiat liga sîntă cu regele Franței, cu Milanul, Florența și Veneția. Urmarea acesteia a fost, ca imperatul Carol V în 1527 a ocupat Roma, iar pe C. l-a deținut 7 luni. Mai târziu s'a împacat cu Carol V la Barcelona și în 1530 l-a încoronat în Bologna. 8) **C. VIII** (1592 pînă 1605) mai înainte **Hyppolytus Aldobrandini**, a fost un barbat destept și energic, a anecat la statul papal ducatul Ferrara, a mijlocit pacea de Vervins între Franca și Spania. În 1594 a ajutat pe imperatul Rudolf II și voivodul transilvan Báthory în contra lui Mohamed III, a desvoltat mare zel pentru propagarea credinței și promovarea științelor. 9) **C. IX** (1667—1669) mai înainte **Iulius Kospigliosi**, barbat prudent, a încercat sa împace între sine pe principii creștini și să-i unească la rezistența în contra Turcilor; certele provocate de Ianseniști în Franca nu le-a putut complana deplin. 10) **C. X** (1670 pînă 1676), **Emiliu Altieri**, ajuns papa în etate de 80 ani, a fost bun, dar nu destul de energic. 11) **C. XI** (1700—1721) din familia **Albani**, ducea o viață ascetică; poziția lui a fost foarte grea și delicată pe timpul luptelor de succesiune la tronul Spaniei, el era suspiciunat și molestat, când de Austria, când de Franca; impunînd împ. Iosif I contribuțiune ducatelor din Italia super., cari erau sub suzeranitatea papei, acesta a protestat; imperatul trimise trupele spre Roma și-l constrînse la un tratat de pace; a protestat în contra intitulării principelui elector de Brandenburg ca rege al Prusiei, din motivul, că acesta de jure aparținea ordinului teutonic. C. a confirmat pe primul episcop român unit în 1701. 12) **C. XII** (1730 pînă

1740), mai născut *Lorenzo Corsini*, înălțat la pontificat în etate de 78 ani, a fost conciliant; spre a promova unirea bisericii orientale cu cea apuseană, a fondat la Bissignano în Calabria seminarul Corsini. 13) *C. XIII* (1758—69), mai înainte *Carol della Torre di Rezzonico*, s'a întreprins la curtea spaniolă, portugeză și fr. pentru ordiul Iesuiților. 14) *C. XIV* (1769—74), *Lorenzo Ganganelli*, sub presiunea puterilor din apusul Europei a cassat ordiul Iesuiților prin breva Dominiuș ac redemptor noster, dto 21 Iul. 1773; de cauza a cassarei se aduce, ca ordiul are avere, se amestecă în afaceri lumesci și tolerează în misiuni obiceiuri păgăne.

Clement, *Felix*, organist și compozitor fr., n. 13 Iau. 1822 în Paris, † 23 Ian. 1885. Și-a făcut un reuune mai cu sană ca musicograf, publicând o colecțiune de compozițiuni din secl. XIII (Chants de la Sainte-Chapelle, 1846), diferite lucrări asupra cântului plan, Istoria muziceii bis., (1861), Musicații celebri, (1868), Dicționar liric sau Istoria operelor, descrierea diferitelor opere reprezentate, (1869, 1881), Istoria generală a muziceii, (1884), etc. [T. C.]

Clementa, virtutea îndurării, a milostivirei; la Romani »Clementia« era personificarea acestei virtuți, țina, careia după moartea lui Caesar i-au ridicat un templu.

Clemente, mitropolit bulgar și om politic; n. 1835; a studiat teologia în Kiew; agită mai întâiu pentru eliberarea Bulgariei de sub jugul musulnău și pentru independența țerii. 1885 conduse o deputație la țarul Alexandru III în Copenhaga, pentru a mijloci recunoascerea prințului danez Waldemar, ales mai născut unaiun principale al Bulgariei, misiunea lui C. însa n'ăvî rezultatul dorit; reutors acasă fû deținut, osândit pentru tradare de patrie și internat într'o manastire, unde petrecu mai mulți ani sub severa paza militară; ieșit de aici continuă agitațiunile sale rusofile, priu cari își atrase mania lui Stribulov; pentru o predică, în care atacă pe principele Ferdinand de Coburg, e deținut din nou și (3 Febr. 1894) judecat pentru lesa majestate la 3 ani închisoare, însa în 15 Martie grațiat și apoi rehabilitat în demnitatea de mitropolit. 1895 merse la Petersburg cu deputația bulgara, ca sa pregatească calea pentru împăciuirea rusobulgară. C. e cunoscut și ca poet de frunte și ca unul dintre cei mai buni publiciști.

Clementinae constitutiones, acea parte a dropțului canonic apusean, care cuprinde actele conciliului ecumenic din Vienna (Francia), ținut la 1311 sub papa Clement V (1305—1314), și decretalele aceluiași papa. Aceste constituțiuni au fost publicate de catra papa Ioan XXII în 1317.

Clenodiu, (germ. Kleinod), orig. lucru merent, bijuterii; astași în gen. obiect de valoare, odor.

Cleome L., (botan.) gen de plante anuale sau pereuerbacee, cu capsula și 4—6 stamine, din fam. Cappariaceelor, trib. Cleomeae, răspândite pretutindenea în țerile calde, cu deosebire parte în America, parte în nord-estul Africeii și sud-vestul Asiei. Unele specii se cultiva la noi sau ca plante rustice și subrustice, precum: *C. pungens* Willd., *C. spinosa* Jacq., etc., sau ca plante de florarie, precum *C. arborea* H. B., etc. [A. Pr.]

Cleopatra, frumoasa fica a regelui Ptolemaeus Auletes XI din Egipt, n. 69 a. Chr. După moartea

tatălui său donni dinpreună cu fratele său minor Ptolemaeus XII, iar după moartea acestuia, favorita de Caesar, donni ea sugura. Caesar o chieamă la Roma (47) și trai cu ea în casatorie clandestina. Au avut și un fiu împreună, numit Caesarion. După asasiuarea lui Caesar (44) C. se reintoarse în patria sa și ucise pe frațiurul său Ptolemaeus XIII. Deveni apoi amoresa triumvirului Marcus Antonius (41), care o iubia nebucesce. După lupta dela Actium, neputând cuceri pe Octavianus și ajungând în închisoare, se sinucise, punându-și la piept șerpi venioși. † 30 a. Chr. Relațiunile dintre Antonius și C. le-a tratat Shakespeare în drama »Antonius și C.«

[Dr. P. O.]

Clepsina, soi de vierme aelid, din subclasa Hirudineilor, fam. Rhyncodellidae. Traiesce ca lipitorile priu lacuri și balți, și e destul de numeroasa în localitațiile noastre. Se deosebesc de lipitoare priu forma corpului, care e lata, turtita, în loc sa fie cilindrica ca la cea dintâiu, și priu aceea ca nu are o ventusa în jurul gurei. [D. V.]

Cleptomania, (med.) monomania de a fura. Se observa ca simptom la afecțiuni psihice, dar și ca feomen independent fara alte senie de boala.

Cler, (grec.) în sens canonic mai strins tagma, corpul preoților și al celorlalte persoane bisericesti ale unui cult creștin, cari an vr'uu ord sacru. Iar în sens mai larg se țiu de C. și acei tineri, cari se pregatesc pentru cariera preoțască, sau acele persoane, cari deși nu au orduri sacre, dar profesază regulile vr'uuu ordiun monastic, așa numiții frați laici. C. în sens mai strius se deosebesc de laici priu aceea, ca membrii lui, în puterea ordului și a misiunei lor, au puterea de a învêța, de a sacrifica, de a admiiii-stra sf. sacramente și de a guverna, de aceea ei formează *biserica învêțătoare*, iar laicii pe cea *ascultătoare*. În C. sînt mai multe ordine sau clase. Ordul ori gradul cel mai înalt este cel episcopesc. C. este *regular* și *secular* (mirean). Cel dintâiu se compune din acei clerici, cari profesază regulile vr'uuu ordiun monastic, traiesc după regula prescisa în comun. C. secular îl formează clericii, cari nu sînt membrii nici unui ordiun monastic, ci traiesc în lume, adeca afară de manastire. [Dr. I. Radu.]

Cleric, membru al clerului, acela care priu primirea ordurilor sacre a intrat în cler sau se pregatesc pentru cariera preoțască.

Clerical, ceea ce aparține clerului, clericilor ori statului eclesiastic, s. e. vestimont clerical, viață clericală, etc. C. în înțeles politic și mai mult batjocoritor, înseamna devotat clerului, ideilor și intereselor lui, s. e. partid, jurnal clerical, etc.

Clericalism, opiniune favorabila clerului.

Clermont, numele mai multor orașe. 1) *C. în Argonna*, reședița cautonului din arrond. de Caparuaee; 25 km. spre sud-est de Verdun. Comerțiu cu lemne și fier. Odinioara capitala unui comițat (count), cedat Franței prin tratatul din Pirenei la 1659, daruit mai târziu casei Condé; 1389 loc. 2) *C. în Beauvaisis*, cap. arond. de Oise; are ateliere de bunbac, păuza, fabrici de bere, comerțiu cu grâne, in, etc. Inchisori de prevenție pentru femei, ospiciu de alienați; 5628 loc. Patria lui Philip IV. C. (Claro-

montium) a avut prin secl. X comiții săi; fû cumperat de Philip II și donat fiului său; la 1250 comițatul revine iarăși coroanei și fû daruit de sf. Ludovic fiului seu numit Robert, șeful casei de Bourbon. 3) *C.-Ferrand* (*Augusto Nemetum*), reșed. depart. Puy-de-Dôme; 384 km. spre sud de Paris; are o episcopie, academie de lit. și științe; o catedrala din secl. XIII, âncă neisprăvită, biserica Notre-Dame. Fabrici de postav, de pânza, de ciorapi, hârtie, cuțite, faiața; țesături de bumbac și de cânepa, etc. centrul comerțului cu produse agricole din Limogne d'Auvergne (o parte din depart. Puy-de-Dôme); unul dintre târgurile principale pentru comerțul de piei brute; are 50,119 loc. După ce orașul e cucerit de Cesar, el devine cap. provinciei Auvergne, C. e marit de August și are sub imperiu o școală celebra; e pradat de Vandali de Visigoți, cuprins la 761 de Pipin, pustiit de nou de Normanzi în secl. IX; în C. s'a hotărât prima cruciadă propovăduita de Urban II la 1095. 4) *C.-Lodève* sau *C.-Hérault*, reșed. cantonului din arond. cu același nume. Are o biserică gotică prea frumoasă din secl. XIV; manufacturarii de postav comun, fabrici de batiste, ciorapi de lână și de bumbac; tabăcării (arghiștorii), destilării; comerțiu activ cu aceste produse; are 5079 loc. (1891).

Cleveland, (pron. clivlend), 1) ținut deluros în cott. engl. York, odinioara cunoscut prin prăsierea de cai, ați e centrul industriei engleze de fier. Locul principal e Middlesborough; 2) oraș în statul nord-amer. Ohio, la gura râului Cuyahoga, cu 261,353 loc. (1890); o mulțime de fabrici de fier și rafinării de petrolu; strade frumoase și un apadnet grandios. C. importează lemn și fier și exportează carbuni.

Cleveland, (pron. clivlend) *Grover*, fost president al Statelor-Unite din America. n. 18 Mart. 1837. Cu toate ca a fost foarte sărac la început, prin harnicie multa știu sa-și ridice starea materiala și culturala, și aquirându-și diploma de advocat, se stabili 1859 în orașul Buffalo. În reprezentanța acestui oraș fû ales în diferite posturi, în fine 1881 primar. În 1882 ales guvernor al statului New-York, iar în 1885 president al Statelor-Unite. Cađend la alegerea din 1888, fû reales în 1892 și remase president pâna la finea 1896, când îi urmă Mac Kinley.

Clica, v. Coterie.

Cliché, v. Clișeu.

Clichy, orașel spre nord-vest dela Paris, depart. Seine, arondism. St. Denis, cu 30,698 loc. (1891) și o mulțime de fabrici.

Client, (lat., *clientela*), la Romani relaținea de patronagiu în care se afla un inferior (Client) fața cu patronul său. (v. Gens.) Astăzi se înțeleg sub C. persoanele cari își încredințau afacările unui advocat, unei bănci, etc., ori stau sub îngrijirea unui medic.

Clifford, (pron. cliff'rd), una dintre cele mai vechi și mai răspândite familii în Anglia. Protoparintele C.-ilor a fost *Walter*, fiul unui Richard Fitz-Ponce. *Rosamunda*, fca lui Walter, a fost mult cântata amoroza a regelui Enric II. Mai însemnat rol a jucat *Thomas C.*, lord C. de Cudleigh, pe timpul regelui Carol II ministru, n. 1630. Înclinând spre catolicism, a fost contrar al alianței cu puterile protestante Svedia și Olanda

și a sprijinit apropierea către Ludovic XIV. A fost membru al ministerului Cabal (v. ac.) După ce parlamentul a eschis pe catolici dela funcțiuni publice (1673), C. s'a retras. † 18 Aug. 1673.

Clima, la geografi vechi se numia astfel unghiul de înclinațiune, sub care cad razele soarelui pe glob; ați sub C. se înțelege starea medie a atmosferei la un punct oarecare al globului sub influența tuturor fenomenelor meteorologice. Causa principala a contrastelor climatice pe pamânt e de a se cauta în marea varie a unghiului, sub care cad razele soarelui, și de oarece acest unghi u atirna dela poziția globului fața de soare, se deosebesce *C. matematică sau solară* cu o zona torida, caracterizata prin o temperatura medie annuala foarte înalta, una stânparata cu o temperatură medie annuala mica și o mare diferențiere a verii și iernii, și una înghețată, în care gheața perpetua acopere pamântul. Dar și fenomene fizice influențau asupra C.-ei, de aceea se deosebesce și o *C. fisică sau telurică* cu tipurile: C. continentală, caracterizata prin lipsa de umezeala și prin marea oscilare a caldurii, C. oceanica cu mici oscilațiuni în caldura, și C. litorală caracterizata prin marea umezeala din aer și prin o prea mare oscilare a caldurii.

Climatologie, învătatura despre climă.

Climăuț, comună rurala, colonie lipovenească în Buc., cap. și j. Siret, atinența la parochia Costișa, cu moșie mănăstirească. Are 1359 loc. (100 ort., 1223 Lipoveni sectari res., 14 cat. și 22 mos.); parochie lipovenească, școala primara. [Dr. I. G. Sberia.]

Climax, (*grec.*), v. Gradațiunea.

Climescu, *Dionisie*, episcop în Buzău; chirotonisit preot 1868, apoi numit învătator în Berzuntiu, j. Bacau, 1871 transferat în aceeași calitate la Moinescu. 1887 ales arhieru cu titlu de Craioveanu și numit director al seminarului central din București; dela 1894 episcop al Buzului.

Clinchanc, *Iustin*, general franc. n. 1820, elev al școlii mil. St. Cyr, 1841 sublocotenent, după batalia dela Solferino 1859 vicecolonel. Ca colonel s'a distins în luptele din Mexico, 1870 luptă în armata de Rin sub Bazaine, ca comandant de brigada. Scapând de prinsoare întră în armata lui Bourbaki, iar după retragerea acestuia ia comanda armatei, și vedând zadarnicia luptelor, trece cu 85,000 ostași pe pamântul Elveției. După subscrierea preliminarilor din Versailles s'a reîntors în Francia. În 1880 numit de Gambetta guvernator al Parisului, în care calitate † 20 Mart. 1881.

Clinica, spitalul sau partea de spital, în care studenții de medicina învața la patul bolnavului recunoascerea și cautarea boalelor. După natura boalelor, pentru care C. este destinata, ea se numesce: C. medicala, ohiurgicala, obstetricala și ginecologica, oculistica, mentala, dermatologica, etc.

Clinici, (*lat.*) nume dat la începutul erei creștine în Roma la acei creștini, cari se botezau pe patul morții.

Clinochlor, mineral din grupa chloritelor, e monoclin, însa formele cristaline sînt pseudo-hexagonale. De culoare verde. C. e chlorita sisturilor chloritoase, cristale frumoase vin dela Zermatt, Pfisch (Tirol), Traversella Arenal, etc.

Clinton, Sir Henri, general engl., n. 1738, a participat în reșoiul de 7 ani. În 1775 a mers ca general în America de nord, unde a cucerit orașul New-York și după Howe a luat el comanda supremă a armatei. Fiind constrins de Washington a se retrage, execută această retragere cu mare dibacie. În 1779 operează cu noroc în Georgia și ocupă Savannah și mai târziu Charles. În 1783 guvernor în Gibraltar, în care calitate † 1795. C. a scris 1784 Memorii despre reșoiul american.

Clio, în mitol. gre. una din cele șapte muz. C. e musa istoriei. [Atin.]

Clio borealis, (zool.) molusc din clasa Pteropodelor, lung de 1—3 cm., trăiește în număr mare în Marea Grönlandei și servește ca nutre-ment Chiților și mai multor pesci.

Clipeus, scut rotund de care se foloseau Elinii și Romanii pentru a-și acoperi corpul în luptă, dela grumazi până la pulpe. Era făcut din panură tare, piele și întărit pe din afara cu metal. La Elini îl folosea infanteria grea, pe când la Romani, dela Servius Tullius încoașe, și militarii din clasele mai înalte. C. a fost înlocuit prin *scutum*, care avea aceeași menire, dar o formă mai lungăreață. [Dr. P. O.]

Clironom, moștenitor, în spec. moșt. de tron.

Cliseu, planșa cu caractere tipografice imobile, gravuri, etc., pentru reproducere pe calea tipografică. (V. art. Stereotypia și Galvanoplastica.) În înțeles figurat C. însemnează: frașă tocită.

Clistir, medicamente fluide, aplicate în mașul final pentru a porni scaunul. Apa $\frac{1}{2}$ litra, sare 1 lingură și oleu este de ajuns. [St.]

Clisura, (*lat.*) strîntoarea, deschișeturile înguste, prin cari un basin comunica cu altul printr'un rîu, care împiedecă a-și continua calca în alvia sa de mai înainte, e silit a curge printră apropiatăi țermuri, înalți și stîncoși. Intre basinul ungar și român se afla frumoasa C. a Dunării, ce se termină în *Porțile de fer*; minunate sînt C. din munții stîncoși (Rocky Mountains) ai Americii, unde riurile curg printră pereți de stîncă ca de 900—1000 m. înalți. [V. B.]

Clisura, sau *Vlacho-Clisura*, oraș curat aramănesc de preste 5000 loc. într'o situație romantică pe poadele nordice ale muntelui Murichi în Macedonia. Clisurenii sînt negustori renumiți, cari au pravalii mai en saina în Salonichi, Belgrad, Serres, Constantinopole, etc., uude în vrejurle din urina mulți s'au așezat și cu familiile lor, astfel numărul locuitorilor scade mereu. Numele îl are orașul dela strîntoarea drumului de teara, care merge dela Cailar la Castoria prin Clisura. [G. W.]

Clit, comuna rurală, colonie șvabească și mazurească în Buc., cap. Gura Humorului, j. Solca, atineuța la parochia Solca, moșie manastirească. Are 1104 loc. (317 ort., 775 cat. și 12 nos.), școala primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Clitellum sau *Centură*, numele unei regiuni determinate de pe suprafața corpului viermilor. Ea e caracterisată prin aceea, ca celulele glandulare ale pielei sînt mult mai desvoltate; vasele, fesutul conjunctiv și pigmentul d' asemenea. De aici și îngroșarea mai mare a corpului în regiunea centurei. [D. V.]

Clivagiu, însușirea mineralelor de a se pute

desface în lamele după anumite direcțiuni. Când se lovește mineralele cu ciocanul, se constată, ca unele se sfarma în bucați neregulate, iar altele se desfac în bucați terminate cu fețe plane; această proprietate se manifesta în totdeauna la același corp și după anumite direcțiuni și se numește C. C. a fost utilizat de Hany ca sa izoleze solidul primitiv al diverselor sisteme cristaline, și apoi l-a condus la teoria moleculei integrante, cu care explica deducerile prin truncheturi a formelor secundare din formele tip

[V. C. L.]

Clive, (pr. Cleiv), *Robert, Baron de Plassey, Lord*, general engl., n. 1725 în Shropshire, s-nuse 1755 statele marate, batù 1757 pe Nawabul din Bengală, Snradja Daula, la Plassey și puse basa domniei britice în India de est, 1765—67 șeful armatei și guvernor al tuturor posesiunilor britice din India est., 1773 tras în judecătura pentru abuz de putere, fu însă achitat S'a sinccis 1774.

Clivodin, comuna rurală și parochie, cu moșie manastirească în Buc., cap și j. Coțman Are 1731 loc., (1578 ort., 27 cat. și 126 mos.); școala primară. [Dr. I. G. Sbiera.]

Cloaca, (zool.) partea terminală și puțin dilatată a canalului de nutrițiune, ce servește ca conduct pentru excrețiunile renale (urini) și produsele sistemului regenerator (oue). Dela paseri în jos toate vertebratele sînt cloacoase, dintre sugatoare numai Ciocoasele.

Cloaca, canal suteran pentru scurgerea murdăriilor. *Cloaca maxima*, v. Roma.

Clocit, v. Avicultură.

Clococeanu, *Naum*, ierodiacon, cronicar din Muntenia, care după marturia lui Balcescu, ar fi scris la începutul secl. XVIII o cronologie a domurilor Terii Romănesci. (Cf. Magazin istoric, t. I, p. 10.)

Clocociov, manastire în Rom., j. Olt, situată la sud de orașul Slatina, zidită pe la 1645; jur împrejur e închisă ca o cetățuis, cu o curte de zid înalt și gros; casele manastiresci sînt ruinate; biserică ren îngrijită, e deservita de 1 preot-calgar; odinioara poseda mai multe moșii.

Clocucica, suburbii al orașului Cernăuț, în partea sud-estică, cu 4300 loc., (2000 ort.); cu biserică, școala primară și cabinet de lectură Lumina, și societate de meseriași români Frația.

[Dr. I. G. Sbiera.]

Clodius, *Publius, Pulcher*, tribun democrat și mare demagog în Roma pe timpul lui Caesar. Prin el a mijlocit triumviratul I exilarea lui Cicero din Roma, (*lex Clodia*), și tot C. a fost un aderent înfocat al lui Caesar. Asasinat la 52.

Cloelia, în istoria mitică a Romanilor numele unei fete nobile, care împreună cu altele a fost data ostatic regelui Porsenna. C. a înșelat sentinelele și dimpreună cu celelalte fete a trecut Tibrul, dar Romanii le-au trimis înapoi. Porsenna, admirând curajul ei, a lasat-o liberă.

Cloncan, pui de corb. (v. ac.)

Clonțar, pasere, v. Botgros.

Clopota, (*Omscus*), mic crustaceu terestriu. Trăiește în locuri umede și obscure, în pivnițe, în crepturile zidurilor, sub pietri, etc. Poporul o numește în general moli e, (în j. Prahova: prepeleac.) În medicina populară se întrebuințează ca diuretic: se strivesc trei C. și se beau cu apă

sau pentru plesne (boală de gură) se pisează trei C., se amesteca cu miere și se face un fel de pasta, care se ține în gură. [Dr. N. Leon.]

Clopot, instrument de metal de regula din cupru și staniu, (v. Acioaie și Bionz) de forma unui con gol, în interiorul lui cu o limba de metal, care prin lovire produce sunete. Numărul vibrațiilor sunetului dat de un C. e în raport invers cu diametrul acestuia și cu radacina cubică a greutateii. C. pot fi fabricate astfel ca să dea ori ce sunet al gamei chromatice. C. au fost întrebuințate deja în antichitate. În Rusia se află cele mai multe și mai mari C. (*Țar Kolokol* în Moscova, 220,800 kgr.) În muzica dramatică C. au fost introdus în secl. XVIII.

Clopotele prin sfințire aparțin lucrurilor sacre. C.-le servesc spre a anunța creștinilor cultul divin și a-i îndemna la devoțiune, spre a ridica solemnitățile bisericesti, etc. Scopul C.-elor se exprima în urm.: »*Laudo Deum verum, plebem voco, congreo clerum, — Defunctos ploro, nimbium fugo, festa decoro.*» Usul lor în biserică datează de prin secl. IV, când biserica creștina și-a dobândit sub împăratul Constantin c. M. libertate deplină. Mai înainte creștinii se cheamau la cultul divin prin cursori (praecones), cari stau sub inspecțiunea diaconilor. Pentru anunțarea cultului divin încă din secolii primi ai bisericii servesc și toaca. (Cf. Euchologii. Blaj, 1893.)

[Dr. Is. Marcu.]

Clopotei, numele vulgar al plantelor din genul *Campanula* L. (v. ac.) și pentru *Galanthus nivalis* L. (v. ac.)

Clor —, v. Chlor —.

Clășanii, com. rur. în Rom., j. Mehedinți, situată în munți pe albia râului Motru-mare și a râului Motrișoru; are 1105 loc.; 3 biserici și 1 școală; aici și-a avut Tudor Vladimirescu reședința, fiind vataf de plaiu; casele lui servesc astăzi ca local pentru școală și primărie; în com. C. se afla o peștera cu stalactite și stalagmite.

Clășca, *Iuon*, recte *Varga*, sau precum pronunța țeranul Oarga Iuon, a fost capitan în răscoala lui Horia, n. 1755 în Cărpeneș, cott. Albei inf. C. a fost iobagiu al statului. După sufocarea răscoalei a fost prins împreună cu Horia în 27 Dec. 1784 în padurea Scoracet prin Nuț Mateș, Stefan Trif și alți 5 soți ai lor. Sentința de moarte a fost pronunțată de către contele Jankovits, comisar reg., în 26 Febr., apoi executată în 28 Febr. 1785. C. a fost frânt pe roata, începând din jos dela picioare, către cap în sus. Înima și intestinele i s'au îngropat în Alba-Iulia, trupul i s'a tăiat în patru părți, apoi s'au transportat pe roate și s'au pus pe lângă drumurile, unde a savârșit cele mai mari cruzimi. (v. și Horia, Urs Nicola.)

Clășca cu puii, o constelație de șapte stele, la Greci și Romani numită Plejades (v. ac.). Steaua mai mare, Alkyone (v. ac.), reprezintă clășca, celelalte puii. C. cu p. se amintesc adese în poveștile române. Un împărat poruncește lui Fet frumos, să-i aduca C. cu p. de aur. Aman Catcaun avea o C. cu p. de aur. Sf. Dumineca și Sf. Luni daruiesc fetei C. cu p. de aur. În povești sînt sau 5 sau 12 pui de aur. [Atm.]

Clôset, latrina, privată, partea locuinței destinată pentru prinierea excrementelor și conducerea lor într'un recipient fix sau transportabil

(hasna) sau în canal. Dacă printr'o țevă este introdusa apă curată în latrina, pentru spalarea ei după fiecare întrebuințare, ea se numește *water-closet*; dacă excrementele pentru desodorizarea lor se amesteca în latrină cu pământ pulverizat, ea se numește *earth-closet*, Erdcloset. C. trebuie să fie luminos, aerat, bine separat de restul casei și întreținut curat.

Clot, *Antoine Barthélemy*, cunoscut sub numele *Clot-Bei*, medic franc., întemeietorul serviciului sanitar în Egipt, n. 1793 în Grenoble; a studiat medicina în Montpellier. La 1822 trecu în Egipt, unde la însarcinarea lui Mehemet-Ali întemeie o școală medicală împreună cu spital excelent, o școală de farmacie, una veterinară și un institut de moașe; pentru meritele sale a fost înaintat la gradul de medic-general. † 1868 în Marseille. Opere: »De la peste observée en Egypte (1840)«, »De l'ophthalmie, etc. observées en Egypte (1864)«, »Môhémét-Ali, Vicc-roi d'Égypte (1862)«, etc.

Clotân, *șobolan*, (guzan, guzac), mamifer din fam. Muridelor, ord. Roșetoarelor. Fam. muridelor e foarte bogată în genuri și specii foarte numeroase și răspândite. Sînt animale mici, plăcute, însă foarte stricacioase. Cele mai însemnate specii sînt: *C. călător* (*Mus decumanus*), *C. negru* sau *de casă* (*Mus rattus*), *C. de apă* (*Hypudaeus amphibius*).

Clotio, după mitol. grc. una din Moere (Parcae la Romani, ursitoare); ele au fost trei: C., Lachesis și Atropos. C. se închipuia cu furca în mână, torcînd firul vieții nou născutului.

Cloture, (franc.) în limba parlamentară încheierea discuției.

Clôve, (pron. clov), veche măsură de greutate engleză pentru lâna = 3.175 kgr.

Clôvio, *Giulio*, numit *Macedo*, pictor de miniaturi, n. 1498 în Grižane (Croatia) și † 1578; a trait mai mult în Roma. Lucrarea sa mai de capetenie este ilustrarea unei carticele de rugăciuni, la care a lucrat 9 ani și care se afla în Museo nazionale din Neapol. A mai ilustrat și o mulțime de manuscrise, s. e. Divina Comedia lui Dante.

Clown, (engl., pron. claun), pe vechia scena engl. o persoana posnașă; sinonim cu gergi. Hanswurst și span. Gracioso. În timpul mai nou C.-i fac parte din personalul circurilor.

Club, societate restrînsă de oameni conduși de aceleași vederi, organizată, și avînd un loc de întrunire pentru membri. Primirea în C. se face de regula prin cooptarea, alegerea persoanelor prezentate prin membrii C.-ului, cu votare secretă prin bile. Există C. politice, C. sociale, C. militare, etc. Mai desvoltată e viața de C. în Anglia, unde C. ofera membrilor lor toate înlesnirile și comoditățile pe lângă o cotisațiune relativ modestă, și concentrează puterile lor pentru validitatea scopurilor urmarite de C.

Clucer, *marele C.*, boierie, al carei nume deriva dela slav. clucjar, sau purtător al cheilor, avînd în primele timpuri funcțiunea de maestru al curții și fiind însarcinat cu așezamintele domnesci. În secl. XVI și XVII, mai ales sub Mihail V., era boierie mare în divan, printre cele dintâii, dar cu timpul decădu, și în urma sub Fanarioți era sarcina de a doua sau a treia mîna.

[O. L.]

Cluj, (magh. Kolozsvár, germ. Klausenburg), oraș în Trs., capitala cott. Cojoacna; e situat în valea Someșului mic, pe ambele țărmuri ale râului, cu 32,756 loc. (1891) Magh., Germ. și Rom. (3226); din punct de vedere administrativ dela 1894 s'a încorporat și Mănaștirul (v. ac.) la C. Centrul orașului are un aspect modern, numai ici-colea se mai ved edificii remase din veacurile trecute; în colțul stradei Sf. Spirit se afla casarmia honveđeasca cu o tabla comemorativă, ca aci s'a nascut regele Matia. Subnrbiiile sînt mai puțin regulate, de un aspect rural, dar în continuu se zidesc clădiri moderne. În C. se afla direcțiunea poștei și telegrafului pentru Trs., camera comercială, rezidența unui episcop reformat și a unui episcop unitar, tablă regească, tribunal, procuratură supremă, juriu de presa, camera advocațională și notarială; universitate cu patru facultăți și cu bogate colecțiuni archeologice și geologice și o bibliotecă cu 35,325 vol.; trei gimnasil, seminariu pedagogic unitar, școala agricolă în Mănaștir, academie comercială și 26 școale populare. Teatrul maghiar din C. e al doilea în Ungaria, trage o mare subvenție dela stat. În C. se mai află 11 institute de bani, între cari și banca românească Economul (v. ac.) Comerțul și industria sînt destul de însemnate; 6 fabrici de spirt, 2 fabrici de mașini, o fabrică de gaz aerian sînt de remarcat. Pe timpul Romanilor în locul C-ului se afla colouia *Napoca*, rezidența procuraturii din Provincia Porolis-sensis. Din ruinele Napociei s'a ridicat pe la finea secl. XII C. cu o poporațiune mixtă, Sași și Maghiari; sub domnia regelui Sigismund a fost deja oraș însemnat. Deși nu a fost rezidența principilor indigeni, în C. s'au ținut aproape la 80 diete; dela 1790 păua 1848 și dela 1861 pîna 1867 a fost capitala Transilvaniei.

C., protopopiat român gr.-or. al arhidiecesei transilvaue, compus din 33 parochii cu 27,461 suflete. — *C., protopopiat gr.-cat* cu 37 parochii și 25,635 suflete.

Cluny, (Clugny), oraș în depart. frc. Saône-et-Loire, arond. Mâcon, cu 3418 loc. (1891), fabrici de hârtie și tabacarii; renumit prin abația Benedictinilor, întemeiată aici la 910 și desființată la 1790. În palatul acestei abații din Paris se afla *Musée de C.*

Clupea harengus L., (Scumbria) pesci teleostieni din fam. Clupeidelor, ord. Physostomelor. C. traiesc în Marea Nordului, Marea Baltică și în Oceanul Atlantic de nord. E colorat pe spate albastru-verde, pe laturi și pe pantece irisează în toate colorile spectrului. Solzii cad foarte ușor. Lungimea e de 20—35 cm. Sînt mai multe variațiuni de C., cari se deosebesc între ele prin mai multe caractere exterioare cît și prin epocile de depunere a productelor sexuale. Credința veche, ca patria scumbriilor ar fi Marea Ingheta, de unde apoi s'ar scobori în cîrduri mari spre sud, s'a dovedit greșită. Din contra ele traiesc în regimii relativ mici și migrațiunile lor sînt foarte restrinse. Ele sînt de 2 feluri: unele cari locuiesc în marea largă, și altele cari locuiesc pe lînga coaste. Cele dintîiu traiesc la suprafața mării, la o distanța cam de 400—600 mile mar. departate de coastele Britaniei și Norvegiei; ele depun icrele toamna. Cele de coaste locuiesc numai în apropierea coastelor

mării, mai cu sama în Marea Baltică, și depun icrele în apa salmastra. Scumbria este un însemnat articol de pescarie; numai pescarii din Scoția prind pînă la 1000 mil. bucați pe an. În Marea Baltică se pescuiesc mai cu sama la Eckernförde și Travemünde, unde se prind cel puțin cîte $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ mil. bucați pe an. În comerțu C. se vînd proaspete, sarate, afumate și marinate. În țerile din apusul și nordul Europei ele sînt o adevărată hrana populară și foarte multe fabrici se ocupa cu conservarea lor sub diferite forme. [Dr. Gr. Antipa.]

Cluseret, Gustave Paul, comundar și revoluționar frc., n. 1823 în Paris, 1843 sublocotenent, 1848 capitan al gardei mobile, 1855 capitan în reg. 8 de vînatori. În urma ideilor sale nazzi-niste iese 1858 din armata frc., devine colonel sub Garibaldi, luând parte cu dînsul la eliberarea Siciliei și Neapolei. În 1861 trece în armata Statelor-Unite, ude este numit 1862 general de brigadă. Dupa resboiul civil s'a ocupat cu publicistica, iar dupa revoluțiunea din Septembrie 1870 încercă revolte în Lyon, apoi în Marseille spre a forma o republică dupa principiile anului 1793, dar fără succes. Isbucnind revolta comunarilor în Paris, C. ia parte activă, și după sufocarea ei se refugiază în Anglia, mai tîrziu la Mexico. În 1872 tribunalul mil. îl judeca în contumaciam la moarte. Fiind amnestiat în 1880 reîntră în Paris și 1889 este ales în parlament.

Clusia L., (botan) gen de plante lignoase în-decomun parasite, din fam. Clusiaceelor, trib. Clusiaceae, ce cresc în America tropicală și subtropicală. Seкул lactescent al multor specii se aplica în patrie cu deosebire ca purgativ; unele precum *C. alba* L. (de pe Antile), *C. rosea* L. (din Carolina), ș. a. se cultiva la noi în florarii. [A. Pr.]

Clusiaceae sau *Guttiferae*, (botan.) familie de plante lignoase tropicale și subtropicale dicotyle, thalamiflore, înrudită cu Ternstroenaceae, de care se distinge prin foi oposite sau mai rar verticilate. Cele mai importante genuri sînt: *Clusia*, din tribul *Clusiaceae*, cu cotyledoni squaneiformi, *Garcinia*, din tribul *Garcinieae*, (v. ac.) fara cotyledoni sau de tot mici, și *Mammea* (v. ac.), din tribul *Calopyllae*, cu cotyledoni carnoși. [A. Pr.]

Clusium, în vechime unul dintre cele 12 orașe etrusce, actualul Chiusi (v. ac.)

Clusius, Charles de l'Eluse, botanist, n. 1526 la Arras, † 1609 în Leida. Pe timpul studiilor sale în drept și filosofie la Montpellier începă explorările botanice, studiînd flora Languedocului. Trecînd la protestantism, averea lui fû confiscată; C. calatori în peninsula pireneică, despre care publica: *Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatum historia* (Anvers, 1576.) Oferindu-i împăr. Maximilian II o funcțiune în Viena, publică remarcabila sa scriere: *Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam, observatum historia* (Anvers, 1583.) Spre sfîrșitul vieții sale, ca prof. de botanica la univ. diu Leida, cu deosebire în *Exoticorum libri decem* (Anvers, 1605) C. contribuie esențial la largirea cunoscințelor timpului seu despre plantele exote. Opiniunea medievală, ca toate plantele de pe glob ar fi cuprinse în Dioscorides, *Materia medica*, e

resturnată cu desăvîrșire de abia pe acel timp; prin observațiunile sale exacte, prin cunoștințele sale extinse și descripțiunile sale clasice C. se ridică deasupra contemporanilor sei. Intre altele e remarcabil cum în scrierile sale aflăm deja primele încercări de nomenclatura modernă.

[A. Pr.]

Clyde, (pron. cleid). rîu în Scoția, isvorește în munții din sudul comitatului Lanark și se varsă în Canalul nordic. Trece pe la orașele Lanark, Bothwell, Glasgow și Renfrew.

Clymenia, gen de anoniși fosili, cu vr'o 40 specii, cari aparțin Devonului.

Clysmă, v. Clistir.

Cneorum L., gen de plante din fam. Simarubaceelor, numai cu 2 specii arbuști ce cresc în Spania și pe insulele canarice; dela *C. tricoccum* L. frunzele și boabele sînt întrebuințate ca purgative, iar dela *C. pulverulentum* Vent. scoarța ca surogat de China.

Cnethocampa, un gen de fluturi nocturni (Bombycizi), ale caror omiți traiesc pe stejar, în trupe mari, umblînd spre seara, unele înapoia altora, în șiruri lungi procesionale. (C. processionea).

[D. V.]

Cnez, com. mare în Banat, cott. Timiș, cu 3578 loc. (1891) Români și Germani. v. și Kinez.

Cnicus *Vaill.*, gen de plante din fam. Compositelor, cu o singura specie *C. benedictus* L. Schinel, planta anuală, ce samăna cu scaiul, crește în Europa sudică; se folosește și în medicina.

Cnidarii sau *acalephi*, coelenterate cu tegumentul provenit cu celule urziătoare (nematocyste sau cnidoblaste).

Cnidoblaste, nematocyste sau cnidae, vesicule piriforme cu un conținut lichid iritant și o membrana, ce se prelungește în un fir subțire. Ele sînt situate printre celule ectodermale la unele coelenterate (acalife) și servesc ca organe de atac și apărare. În timp de repaus firul sta întors în spiral în interiorul capsulei și numai când animalul este zădărit, atunci firul este scos afară și lichidul din interior se scurge prin el în rana.

Cnuta, (*rus.*) o curea lungă și îngustă, fiarta într'un fel de esență și acoperita cu pilitură metalică; cu C. se aplica în Rusia pedeapsa trupeză.

Co, 1) prescurtare pentru Compagnia; 2) semn chimic pentru Cobalt.

Coacăza, numirea populară a plantei *Ribes rubrum* L. (v. ac.)

Coacervatio, (*lat.*) îngrămădire. În retorica: îngrămădirea argumentelor.

Coacțiune, (*lat.*) silire, constringere, violența, care ridică libertatea de acțiune.

Coadă, (zool.) numele regiunii corpului de animal, care se prelungește înapoia parchei a doua de picioare. Există aproape în toată seria Vertebratelor, și se prezintă sub deosebite forme după întrebuințarea la care se folosește. Slujesc la înotat la pesci și Amfibieni; la darea direcției în sbor, grație penelor cu cari e provenita la paseri; la acațat, de pilda la unele momițe, etc. Cum în general nn organ nu dispăre cu desăvîrșire, găsim urme de C. și la om, reprezentată prin regiunea coccigiană a scheletului, formată din 3 sau 4 rudimente de vertebre co-

dale, cari la adult sînt de obicei lipite împreună. Coccyxul e așezat înapoia vertebrelor sacrale. [D. Voinov.]

Coadă, (botan.) *C. boulu*, numire populară a plantei *Verbascum phlonooides* (v. ac.). *C. calului*, numirea populară a plantelor *Equisetum arvense* (v. ac.) și *Hippuris vulgaris* (v. ac.). *C. mielului*, numele vulgar al plantei *Verbascum phoeniceum* L. (v. ac.). *C. racului*, num. populară a plantei *Potentilla anserina* (v. ac.). *C. smeului*, num. populară a plantei *Calla palustris* (v. ac.). *C. zoricelului*, num. populară a plantei *Millefolium* L. (v. ac.). *C. vulpei*, num. populară a plantei *Alopecurus pratensis* (v. ac.).

Coadjutor, cleric instituit ca ajutător lângă un episcop, care din cauza betrănelor, infirmității, etc., nu-și poate împlini oficial. *C. perpetui*, cari se institue cu drept de succesiune; *C. temporali*, cari se pun numai pe un timp oarecare. *C. perpetui* în biserica catolică se numesc resp. se aleg de acela, care are dreptul să aleagă sau să numească pe episcopul ordinar, apoi se întăresc de către papa dela Roma. *C. perp.* au drept de succesiune pentru casul, când scaunul episcopesc devine vacant, și, de cuniva sînt episcopi consacrați, au și drepturi onorifice. *C. temporal* e pus de episcop în înțelegere cu capitulul catedral; oficial lui înceată. când episcopul nu mai are lipsa de dînsul. (Cf. Dr. I. Rațiu, Instituțiunile dreptului bisericesc. Blaj, 1877, pag. 315—16.)

Coagulare, în general trecerea unui corp albuminoid din stare solubilă în stare insolubilă. Sînt mai multe mijloace, prin cari se poate provoca C.; așa s. e. ridicarea temperaturii, (o soluție de albumina începe a se tulbura pe la 60°, iar la 73° ea e complet coagulată). Adăugarea de săruri alcaline, acizi sau alcool scoboara temperatura de C. și poate produce C. chiar la temperatura ordinară. Adăugarea de hidrați alcalini face să nu se coaguleze albumina în totalitate prin fierbero și chiar poate opri C. cu totul.

[V. C. B.]

Coahuila, stat în partea nordică a Mexicului, 150,731 km², cu 150,622 loc. (1890), bogat în metale. Capitala *Saltillo*.

Coaja, (botan.) *scoarță*, se numesc toate țesăturile cuprinse între epiderma și lemnul tulpinei și radacinei plantelor vasculare, și mai ales la cele arborescente. Printre țesăturile, din cari poate fi formată, enumerăm pluta, endodermul, elemente mecanice, secretatoare, condncetoare, etc. Cu vîrsta și creșterea arborelui în grosime ia aspecte diferite: se creapa, devine solzoasă, se desface în fășii inelare, ori lungi, etc.; se pot observa de aceste casuri la C. de stejar, tîfan, vișin, platan, mesteacan, salcâm, mier, vița, etc. Printre alte substanțe e bogată în tanin; de aci întrebuințarea C. de stejar, arin, mesteacan, la tabacitul pielilor, C. dela alte plante are întrebuințări medicale, ori alimentare; s. e. C. de chiuina, de cascarilla, de scorțișoara. Și la fructo partea externă a pericarpului se ăice tot C, s. e. de portocală, lamâi, etc.

Coaks, (*engl.*), sau *Cokes*, residuul rēmas prin distilarea hulei. Compoziția sa este; (dupa ce s'a scos apa): Carbon 91.30, Hydrogen 0.33, Oxygen și Azot 2.17, Cenuză 6.20. Preparația C.-lui are de scop: 1) să mărească cantitatea de carbune din huile; 2) să scoată din huile principiile vo-

latile utilizate pentru fabricarea gazului de luminat și gndronului, etc.); 3) sa scoata din huile sulfu, care o face improprie în metalurgie. *C. din comerț* cuprinde în sine oarecare umiditate. Bine preparat nu trebuie sa aiba mai mult decât 2-50% apa. Din 100 părți huile se scoate dela 50% până la 80% C. Carbonisarea se face în cuptoare speciale (Appolt). Pulberea de huile însa necesiteaza proceduri chimice de purificare anevoioase.

Coalițiune, alianță între mai multe puteri contra unei singure puteri sau contra unei alte C. Se mai numesce C. alianța dintre partidele politice într'o țeara: guvern de C. In statele apusene C. însemneaza și asociațiunile de lucratori contra patronilor. Cele mai însemnate C. în istorie sînt C.-le europene îndreptate contra lui Carol V, Ludovic XIV și Napoleon I.

Coanza, riu în partea vestică Africei de sud, izvorește în apropiere de Bihé, formeaza cataractele dela Kambambe și se varsa în Oceanul Atlantic spre sud dela Loanda.

Coarda, fir subțire din diferite materiale, servind în instrumentele musicale a produce unul sau mai multe sunete. Ori ce C. devine vibranta prin tensiune, dar la instrumentele mus. sunetul ei trebuie sa fie întarit prin ajutorul unei lați sonore, altfel e aproape imperceptibil. Sunetul produs de o C. depinde de lungimea, grosimea, tensiunea și densitatea ei, și verificarea legilor, ce determina raporturile vibrațiilor C.-lor, se face într'un mod experimental prin *sonometru*. In instrumentele mus. C. sînt puse în vibrațiune prin trei moduri de atac deosebit: a) prin frecare, ca la violina, b) prin pișcare, ca la chitara, c) prin lovire, ca la piano. C. variază atât prin dimensiuni cât și prin tensiune și densitate, sau numai prin unii din acești factori. Nu se poate fixa data aplicației C.-lor la instrumentele mus.; se știe însa ca Egiptenii întrebuintau instrumente de coarde cu 14 secl. a. Chr. In unele instrumente populare gasim C. din fibre vegetale (Maruvane al Malgașilor). sau din per de cal sau alt animal (Cantelo finlandez și Gusla Slavilor de sud), dar aceste sînt de o sonoritate slaba. Cele mai vechi C. sînt de intestine, și astăzi preferate pentru calitățile lor expresive. Sînt renumite mai cu sania cele fabricate la Neapole, din intestine de miel. In Orient se bucura de o mare favoare C. de matasa, întrebuintate și în Occident pentru unele sunete acute. Cu secl. XIV au aparut C. metalice, de oțel sau arama, preferate în instrumentele cu sunete fixe, piano și celalalte. Germania și mai cu sania Anglia fabrică C. de cea mai buna calitate. Pentru sunetele grave se întrebuintează așa numite C. învelite, cari constau dintr'o C. de intestine, de metal, sau chiar de matasa. învelita în spirala cu un alt fir foarte subțire de metal, de arama sau de argint.

C. simpatice se numesc C. întinse sub limba unor instrumente (ca la Viola de amor) sau alaturca de grupul principal, și cari vibreaza prin simpatie cu C. principale. C. simp., cari în Orient au fost întrebuintate de secl. în Europa n'au fost introduse decât în secl. XVII.

C. vocale sînt done membrane. doue falduri ce presinta laringele, și cari, adeverate ancii sonore, prin vibrațiunile lor produc sunetul vocii

omenești. Sunetul e cu atât mai acut cu cât spațiul dintre ele e mai mic și aceasta variațiune se obține prin contractiunea mușchilor laringelui; astfel dela elasticitatea C.-lor vocale depinde extensiunea vocii. Dimensiunile acestor C. determina timbrul vocilor, astfel ca aceste dimensiuni pot servi de basa a clasificării vocilor. C. scurte dau voci de sopran și tenor; cele medii de mezzo-sopran și bariton; cele lungi altist și bas. Apoi fineța sau grosimea lor contribuie încă la modificatiunea mai mult sau mai puțin a timbrului. Astfel un mezzo-sopran, care are C. vocale medii ca lungime, va ave timbrul apropiind-se mai mult de sopran sau de altist, dupa cum aceste C. vor fi mai fine sau mai groase. [T. C.]

Coarda, în geometrie, v. Cerc.

Coasa, un instrument din bun oțel de Stiria, lung de 70—90 cm., ceva încovoiat, și 4—6 cm. de lat, cu o varga groasa. C. se aplica prin ajutorul unei nerve perpendicular pe o coada lunga de lemn, numita toporiște, și se fixeaza acolo cu ajutorul unei pene de lemn ori de fier. C. se folosește la cositul ierbeii, dar și la secerat; ea este superioară secerii prin aceea, ca se ține cu ambe mînilé și se pune în acțiune cu întreaga forță a trupului. Pentru ascuțit C. se bate cu ciocanelul pe nicovala și se ascute cu gresă uda sau uscata, după cum este și ea mai tare ori mai moale. *C. împiedecată* se numesce C. garnisita cu o grebla pentru cositul cerealelor, ca ele sa nu se încureze.

Coasta, os dela piept, în forma încovoiata. Omul are 24 C.; de fiecare laturé câte 12. Capetele lor dinainte stau prin sgarci în legatura cu osul lat al pieptului și dinderet cu spinarea. Cu aceste laolalta se formeaza coșul pieptului, în a carui cavitate sta inima și plămânile. C. sînt acoperite cu mușchi puternici. Muncind mult și cu rațiune, se întaresce atât pieptul cât și plămânile. [St]

Coati, ursul cu nasul lungit (Nasua), nisce urși mici, de marimea vulpei. Traiesc în America sud.

Cobaea Cav., (botan.) gen de plante din fam. Polemoniaceelor; sînt plante cațaratoare. Cea mai frumoasa specie e *C. scandens* Cav., cu frumoase flori purpurii; se folosește pentru decorația pereților.

Cobaiu, mamifer roșetor, *Cuvia cobaya*, de marimea unui iepuraș, cunoscut și sub numele de Porcușor de India. [D. V.]

Cobălcescu, Grigorie, distins geolog și paleontolog român, n. 1832; dupa ce își terminase studiile elementare în pensionate, intră în Academia Mihaileana din Iași, și când acest institut fu desființat, se apucă sa studieze singur și isbuti a-și trece examenele cerute la liceu. Aplicațiunea sa pentru studiul științelor naturale și fizice, era atât de mare și de dezvoltata, încât fiind cu totul tiner își înființă un mic laboratoriu de chimie; la vârsta abia de 18 ani fu aplicat ca profesor provisor pentru catedra de științele fisico-naturale dela liceul din Iași, dupa trei ani însa din cauza unor neînțelegeri personale, avute cu inspectorul general al școalelor, C. își parasî catedra și se retrase la țeara, unde petrecî ocupat cu continuarea studiilor sale favorite de fizica și chimie 3 ani, dupa cari fu rechemat la catedra, numit profesor definitiv și

curând după aceea, în urma propunerii consiliului școlar, trimis de stat la Paris spre a se perfecționa în studiul științelor naturale. După trei ani de foarte serioase și solide studii, cu deosebire geologice și mineralogice, reîntors în țeara, fu numit profesor la catedra de geologie și mineralogie dela univ. din Iași și aici reinase până la moartea sa urmata în Maiu 1892. C. are meritul de a fi început, el cel dintâin, primele studii geologice asupra solului României. Mai înainte de a începe explorarea geologica a țării, caută a se pune în curentul literaturii relative la studiile geologice asupra structurii Carpaților, mai toată datorita geologilor germani și prin urmare scrisa în limba germ., ceea ce îl determină sa studieze singur aceasta limbă; numai după aceea întreprinse într'un mod sistematic explorarea constituțiunii geologice a țării. Resumatul celor mai multe din lucrarile sale a fost publicat sub formă de corespondențe în revistele periodice geologice din Viena, ceea ce îl făcu cunoscut geologilor din Austria și Germania, cari recunoscura exactitatea tuturor rezultatelor și concluziunilor, la cari a fost condus C. prin serioasele sale cercetari și mulți din ei, ca Hauer, Paul, Brusina, Tietze, Andrussov, ș. a., în lucrarile lor au usat de publicațiunile lui C. Prima publicațiune a lui C. e micul Manual elementar de Geologie, iar studiul asupra »Calcarului dela Repede» este prima lui lucrare originală, cu care începe seria publicațiunilor sale ulterioare, mai toate aparute în »Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt» din Viena. Cercetarile lui C. nu s'au marginit numai asupra stratigrafiei și petrografiei; lucrarile lui paleontologice i-au asigurat de mult un loc de onoare și printre paleontologii moderni. Opera sa cea mai capitală e fara îndoială lucrarea intitulata: Studii geologice și paleontologice asupra unor ținuturi terțiare din unele părți ale României, un volum considerabil ilustrat cu 18 planșe eliografice; aceasta lucrare constituie monografia cea mai completa asupra terenurilor și a paleontologiei terțiare a României; ea mai cu sama a servit de basă publicațiunii savantului paleontolog frc. Fontaunes: »Contributiou à la faune malacologique des terrains néogènes de la Roumanie». C. este totodata și cel diutăiu adevărat geograf al României; convins ca nici odata constituțiunea geologica a unei țeri nu se poate nici studia, nici înțelege fara o cunoștință prealabila a configurațiunii și a structurii sale geografice, a supus unor serioase studii geografia massivului oriental al Carpaților, pe baza carora redactă importantul seu tractat asupra geografiei aceluia massiv, opera facuta pentru usul elevilor școlii militare din Iași. Academia Româna, apretând meritele științifice ale lui C., în 1886 l-a ales membru ord.; întrarea în Academie și-o făcu C. prin discursul Despre originea și modul de zacere al petrolului în general și particular în Carpați, citit în ședința din 20 Martie 1887. El a fost și președintele societății științifice din Iași. (Cf. Analele Acad. Rom. ser. II. tom. IX. 51.)

Cobalt, un metal cunoscut de mai de mult, dar nu a început a fi întrebuintat decât prin secl. XVI; a fost isolat de catre Brand la 1733. Se gasește în natura sub forma de diverse minerale, din cari mai importante sunt: *Smaltina*

și *Cobaltina*, din cari se și extrage. C. e un metal de culoare gri de fier, cu reflexe roșietice, se topește greu ca fierul; este atacat de diverșii reactivi și mai ales de acid azotic, formând soluțiuni colorate în roș. Compușii mai însemnați: oxizi de C., chlorura cobaltoasa. întrebuintata ca cerneala simpatica (roza foarte deschis când e hidratată, și albastră când e anhidra); azotatul de C., sulfatul de C., care formeaza cu sulfazi alcalini sari duble ce cristalizează foarte frumos, etc. Sarile de C. servesc a colora sticla în albastru și la prepararea smaltului. [V. C. B.]

Cobaltina, mineral, sulfo-arseniura de cobalt, cristalizeaza în sisteul cubic; de culoare albroșiată până cenușiu. Se gasește în filioane sau ca impregnațiuni cu pirit, calcopirit, sulaitin, quarz, calcit, etc. în șisturile cristaline la Tunaberg, Skutterud, etc. în calcare și dolomite în Thüringerwald, etc. C. e un minereu apreciat de cobalt.

Cobden, Richard, economist engl., n. 3 Iunie 1804, dintr'o familie de agricultori, el fu mai întâiu ampoiât într'o casa de comerciu din Londra, după aceea la Manchester, unde deveni unul din cei mai mari fabricanți. În 1834 C. făcu un voiaj în Egipt, în Grecia și în Turcia; în 1835 vizită America de nord, și în 1837 percurge Europa. După aceea C. fu ales membru al camerei de comerciu din Manchester. Lui i-se datorește faimoasa petițiune, prin care aceasta camera cerea »abolirea imediata a legilor asupra cerealelor și aplicațiunea, pe o scară mai întinsa, a principiului libertății comerciale». Din acel moment C. luă primul rol în liga din Anglia contra cerealelor (v. Anti-cornlaw-league) și contra monopolurilor sistemului protector. În 1840 C. intra în parlament ca reprezentant al orașului Stockport. După faimoasa isbânda a ligei, C. întreprinse o nouă călătorie în Franca, Spania și Italia, în urma căreia se întoarse în Anglia și se constituie apărătorul reformelor lui Robert Peel, ce erau violent atacate de partizanii protecționismului. C. fu de asemenea un aprig apărător al pacii universale. În 1848 el propuse parlamentului englez o moțiune pentru desarmare, și tot el mai propuse o moțiune pentru introducerea principiului de arbitraj în tratatele internaționale. În fine în 1850 C. pronunța un discurs la Bradford în favoarea reformei coloniale. În ultimii ani ai vieții sale C. a fost unul din cele mai marcante personaje internaționale; el a fost cel mai mare binefacetor al claselor muncitoare din Anglia, a caror miserie a încercat s'o micșoreze prin abolirea legilor contra cerealelor; după aceea el s'a încercat sa suprime sau sa micșoreze barierele diverselor legislațiuni comerciale ce se ridicau între popoare. C. † 2 Aprilie 1865. Corpul seu a fost depus în Westminster la Londra. [I. I. Nacian.]

Cobelci, (cubelci), v. melci.

Cobet, Carol Gabr., filolog olandez, n. 1813 în Paris; 1847 prof. în Leiden. † 1889. S'a ocupat în deosebi cu studiul scriitorilor greci vechi. Opere: Prosopographia Xenophontea, 1836; Observationes criticae in Platonis Conci reliquias, 1840; Varias lectiones quibus continentur observationes criticae in scriptores graecos, 1854.

Cobia, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, formata din 12 cat. cu 3256 loc. (Dicț. geogr. 1890);

are 7 biserici și 1 mănăstire numita C., fundata de Șerban Cantacuzen. cum și 1 școală mixtă.

Cobila, done lemne îmbinate, cari serva la transportul plugului și a uneltelor agricole la câmp, prin tirire. C. se mai numește și întăritura facută din două sau trei lemne groase, îmbinate laolaltă, cari se pun în apa ca să apere podurile ori stavilarele.

Cobilanski, Simion, scriitor rom., n. 25 Maiu 1842 în Frumosul în Buc.; a studiat în Cernauf, unde și-a finit studiile teologice în 1868. Dela 1879 paroch în Gura Homorului, a înființat 1874 »Ăntăia însoțire de avans și de pastrare» cu scopul de a scapa țăranii de usurari. Dela 1882 paroch în Corovia, apoi 1886 în Buniinți cu Mihoveni; 1896 numit exarch. C. a redigat cu mult succes foaia populară »Steluța», care a apărut în Cernauf în 1883 și 1884; a mai scris: uvela Dumitru Stan, (Zschokke) dupa Goldenmacher. (Cern., 1888) și o prelucrare a scrierii Manuel de morale et d'économie politique par M. I. Rapet. [Dr. I. G. Sbierea.]

Cobitis, numirea latină a peșcelui pișcăraș (v. ac.).

Coblenz, district în provincia renana a Prusiei; ținut muntos și bogat în ape, cu izvoare minerale și industrie; mine de fier, plumb și cupru; viticultura însemnata; 6204 km², cu 633.638 loc. (1890). Se împarte în 14 cercuri. *Orașul C.*, capitala provinciei renane și fortareața de ăntăiul rang, e situat lângă Rin la locul, unde se varsă râul Mosel; are 32,664 loc. (1890), cameră comercială, o filială a bancii imperiale, gimnasiu, diferite fabrici.

Cobolța sau *Cubolța*, riu în Basarabia, curge dealungul j. Hotin și se varsă în Reut.

Coboly, *Samur* și *Beric*, (*Mustela zibellina*), mamifer din fam. Mustelidelor, ordin. Carnivora-relor. Are perul lucitor, culoarea bruna-galbenie, adeseori cu peri albi. Lung. corp. 44 cm., a coții 22 cm. Traiesce în Siberia și Asia centrală. Blana e foarte frumoasă și scumpă.

Coboritor, descendent.

Cobra di Capello, numirea portug. a șerpelui cu ochelari. (Naja.)

Coburg, ducat german, partea sudică a ducatului Saxa-Coburg-Gotha; 562 km², cu 59,287 loc. (190). *Orașul C.*, capitala ducatului C. și alter-nând cu Gotha residența ducelui de Saxa-Coburg-Gotha, e situat în valea râului Itz, care se varsă în Maina; are 17,106 loc. (1890), gimnasiu, seminar pedagogic, institut de surdomuți, industrie: fabricație de porțelan, care, corfe și bere. În apropiere se afla castelele Callenberg, Rosenau și Hohenstein.

Cobuz, vechiu instrument musical. În poeziile populare numai se mai face mențiune de el. (Alexandri, Poesii populare. București, 1867, pag. 62 și 68.) C. a fost un instrument cu coarde în numer mare, și se crede, ca nu era decât un fel de cobză, de sigur introdus în Rom. din Turcia. Dispărând, a fost înlocuit cu Cobza, care nu diferia mult în construcțiunea sa de C.

Cobza, instrument musical compus din 5 bucați de lemn de paltin, numite doage, lipite între ele, iar tabla de armonie e facută din lemn de brad; are dece coarde. Pe tabla de armonie este lipita o şușinița de piele, numita batae, în dreptul ei merge mâna lautarului pulsând coardele cu o

peana de găscă. În susul tablei de armonie de-a stânga se afla o spartura mică în forma conică. Coardele se așează în grupuri de câte 2 și 3. Cea dintăiu coarda e învelită cu sîrma; acest fel de coarde numite burdii, (bourdon), dau sunetele cele mai grave.

Coca, Calistrat, prof. și scriitor rom., n. 22 Nov. 1853 în Volovet, Bucovina; a studiat în Suceava și la univ. din Cernauf și s'a preoțit în Dec. 1877; din 1883 prof. de mnsica bis. și de tipiconul bisericesc la pedagoginul statului din Cernauf. Scrieri: Istoria S. a Testam. vechiu, 1889; Istoria S. a Test. nou, 1889; Istoria bis. pentru clas. sup. din șc. secundare, 1891; Invețatura credinței și a moralei creștine ort., 1893; Apologetica creștina ort.; Invețatura dogm. a bis. ort.; Invețatura moralei creștine ort., toate destinate pentru clas. sup. din șc. secundare. Pe lângă aceste a publicat ăncă și multe disertațiuni relig., morale și dogm. în revista bis. din Cernauf, »Candela». Ca secretar al societății pentru cult. și lit. rom. a redigiat în anii 1882—84 calendarul editat de aceasta. Pentru merite pedagog. și lit. fū numit 1894 exarh, iar 1896 protopop cu cruce. [Dr. I. G. Sbierea.]

Coca, (botan.) numirea vulgară a micului arbust *Erythroxylon C. Lamk.* din fam. Lineelor, trib *Erythroxylelor*. Frunzele acestei plante, care crește în America, sūnt ăilnic întrebuițate ca masticatorii de locuitorii din platourile Anșilor, cari pot astfel lucra ăile în țregi fara sa manănce; abusul acestei întrebuițari produce ănsa ruinaarea sanatații și chiar pierderea inteligenței. Din frunzele de C. se extrage *Cocaina*, care constituie ădi un prețios medicament. *Erythroxylon C. Lamk.* din cauza acestor întrebuițari se cultivă foarte mult, mai cu sama în platourile Anșilor din America. [Z. C. P.]

Cocagna, Cuccagna, (ital.) numirea unei țeri fericite mitice, în care cure lapte și miere și sboara porumbi fripti în gura oamenilor. Francezii îi ăic Coquaigne, iar Germanii Schlaraffenland.

Cocaina, (med.) alcaloid cu compos. C₁₇ H₂₁ NO₄; se extrage din foile plantei *Erythroxylon Coca*. Corp cristalisat, se topește la 98°. Se întrebuițează în medicină. Introdusa în organism în cantitate amesurata produce energie morală și corporală (poate servi deci ca stimulant la stări de slabiciune) și micșorează iritabilitatea nervilor sensibili și a celor motorici, în dosa exagerata ănsa causează alucinații, delir și retardează respirația și circulațiunea, poate causa chiar moartea. Se folosește în deosebi la inecții subcutane pentru scopuri de operație. Mai usitata e *C. sulfurică*.

Cocarda, (franc.) insemn de formă și colorii diferite ce se poarta la piept sau la palarie, etc., ca semn distinctiv.

Cocargea, com. rur. în Rom., j. Ialomița, compusa din sat. C. și Buliga și 2 țărle avënd în total 2513 loc. agricultori; are 3 biserici și 2 școale, una de baieti și alta de fete. Satul C. numera singur 1942 loc.

Cocârlă, Vasile, protopop și filantrop rom., n. 22 Martie 1836 în Costina, Bucovina; a studiat teologia în Cernauf și s'a preoțit 1867. 1870 paroch la Rușii Moldoviței; † 16 Ian. 1894. Intre multe donațiuni pentru școală și biserica a daruit în Aug. 1893 societății Școala Romăna din Suceava

20,000 fl. pentru un internat de școlari, și școalei de fetițe din Radauț 5000 fl. [Dr. I. G. Sbierea.]

Coccidieni, ordin de protozoari, cari se înmulțesc numai prin spori; traiesc paraziți în celulele epiteliale la mamifere: *Coccidium oviforme* în epiteliul conductelor biliare la iepuraș și la om; *Coccidium perforans* în epiteliul intestinal la om.

Coccinella, insect Coleopter, numit de popor Boul lui Dumnezeu, Mariuța, Mamăruța, Gargarița, Buburoza. Are corpul emisferic, cu aripelă lucii și viu colorate. Cuprinde mai multe specii; cea mai comună la noi este *C. septem punctata* cu elitrele roșii cu șapte puncte negre. Când le luăm în mâni își string picioarele gramada și lasă să curgă din încheieturile lor un lichid galben foarte fetid. Sînt folosite horticulturii din cauză, ca larvele lor se hrănesc cu purcii (Aphis), cari sug seva plantelor.

[Dr. N. Leon.]

Coccobacteria, (botan.) ordin de bacterii (v. ac.) cuprînd pe acele cu corpul format din elemente (dîse *Cocci*) izolate, rotunde, elipsoidale, alungite, sau unite în șiraguri, ori altfel. Sînt paraziți ori saprophyte, determinînd boli și fenomene de descompunere de substanțe. Dintre genuri menționam pe *Micrococcus* cu numeroase specii, cari provoacă cholera gaiuilor, brîncă, scarlatina, colorarea roșie a pâinei, laptelui, etc.; *Sarcina*, cu o specie (*S. Ventriculi*) din stomacul rumegătoarelor; *Leuconostoc*, cu specii cari traiesc pe lichidul din care se extrage zahărul, etc.

Coccoloba L., (botan.) gen de plante din fam. Polygonaceelor; arbori și arbuști din regiunile tropicale ale Americii. Mai cunoscută specie e *C. uvifera* L., ale carei fructe (struguri) roșii se mîncă sau se folosesc la pregătirea unor beuturi recitoare; din lemnul ei se fabrică mobile fine.

Cocosteus decipiens, un pește fosil foarte importat, atât priu vechimea lui, cât și prin structura probilă, pe care o prezintă organismul seu. El a trăit împreună cu Pterichtys, Cephalaspis, în perioada paleozoică, numerînd printre vertebratele cari au apărut întîiu pe suprafața pămîntului. Era un soi de pește cu schelet intern moale, cartilagos, avînd însă în schimb toată partea anterioară a corpului acoperită de plăci osoase tari. [D. V.]

Cocothraustes, (zool.) o grupă de paseri caracterizate prin un cioc scurt, gros și conic și o coadă scurtă. *C. vulgaris*, rom. Botgros (v. ac.)

Cocculus, v. Jatrorhiza.

Coccus, un gen de insect, aparținînd ordinului Hemipterelor. Traiesc pe plante, ale caror sucuri le suge, ca ploșnițele. Unele din aceste insecte sînt folosite, cari produc substanțe colorante, s. e. *C. Cacti*, care traiesc pe planta mexicană *Opuntia coccinellifera*; din acest insect se scoate o substanță colorantă roșie, (cochenille).

[D. V.]

Cochabamba, departament în Bolivia (America de sud), 69,380 km²., și 188,400 loc. *Capitala* C., situată lînga Rio de la Rocha, are 19,507 loc.

Cochery, *Louis Adolphe*, ministru frc., n. 1820 în Paris, unde se stabilă ca avocat. După revoluțiunea din Februarie șef de cabinet în ministerul de justiție, apoi substituit de procuror gen., 1869 deputat; votă 1870 contra creditului pentru războiul, 1877 ales membru în comitetul

expozițiunii niv., dela 1879—85 ministru a postelor și telegrafului.

Cochet, (frc. coquet), cine caută să placă (fig.: maniere cochete); placut, dragut, cu o nuanță de atracțiune. Intrebuințat ca subst. *cochetă* înseamnă o femeie galantă cu apucături libere.

Cochii-vechi, (magh. Kötya-vettye), mezat, licitație pentru darea în întreprindere a darilor orînduite de domni în Principate, mai ales sub Fanarioți. Anteprenorii răspundeau suma înainte domnitorului cu dreptul de a și-o lua mai pe urma din popor. În cronica lui Hurul sub C. se înțeleg dregătorii cei mari remași în Dacia după Aurelian.

Cochinchina, o fașie îngustă de pămînt pe țărmul sud-estici ai Indiei poster. (Asia), odinioară regat independent, apoi unit cu Anam, dela 1867 încoace colonie franceză; 59,500 km². cu 1.876,689 loc. (1889), între cari vr'o 3000 Europeni. C. are o climă caldă, puțin sanatoasă; pămîntul în mare parte foarte productiv; se cultivă urez, papușoiu, se fabrică matasă. Comerțul a luat avent mare. Capitala C.-ei e Saigon.

Cochirleni, lac în Rom., j. Constanța, comunică cu Duuărea; întinderea 170 hect.; are pește bun.

Cochlea, v. Ureche.

Cochlearia L., (botan.) gen de plante diu fam. Cruciferelor, cu circa 25 specii; sînt plante erbacee, cari cresc cu deosebire pe țărmurile marii și în locuri sarate. Mai cunoscute sînt: *C. officinalis* L., planta bienală. crește selbatic în nordul Europei; frunzele ei (*Herba Cochleariae*) se folosesc ca remediū contra scorbutului, din care cauza se și cultivă. *C. armoracia* L. (*Armoracia rusticana* Lam.), în termin popular *hrea*n, se cultivă în Europa și Asia pentru radacina sa, care conține un oleiū eteric placut și se întrebuințează ca legumă lăuga alte bucate sau se pregătesc ca sos și salată; îi place pămîntul umed; se cultivă ușor, caci e destul dacă se plantează capetele de radacini.

Cochlospermum Kth., gen de plante din fam. Ternströmiaceelor, cuprinde puține specii, arbori și arbuști, ce cresc în regiunile tropicale ale Americii, Asiei și Australiei. Din tulpina speciei *C. gossypium* D. C. se fabrică guma K u t e r a, iar radacina dela *C. tinctorium* Perot. servește ca colorant (galben).

Cochrane, (pron. Cocren), *Thomas, conte de Dundonald*, marinar engl., n. 14 Dec. 1775, † 31 Oct. 1860. 1809 ca capităn de fregată uimici 10 nai franceze; din cauza speculațiunilor nepermise la bînsă, fū depus 1814; primii comanda suprema a flotei chilene 1818, a celei braziliane 1822, a celei grecesci 1827; 1832 contraadmiral engl., 1851 admiral. Scr.: »Narrative of services in the liberation of Chili, Peru and Brazil (1859), »Autobiography of a seaman», (1860, 2 vol.)

Cocia, trăsura nșoară, trăsura de paradă, caretă.

Cocinin, v. Cocos (oleiul.)

Cocioc, com. rur. în Rom., j. Ilfov, situată la nord de București în departare de 26 km., se compune din 7 cat. cu 2447 loc. (Dicț. geogr. 1892); are 3 biserici și 1 școală mixtă; din suprafața com. de 5158 hect., 3277 hect. aparțu domeniului coroanei.

Cockney, (pron. coci), numele de bațjocură al cetățenilor simpli din Londra; folosit încă în secl. XII.

Cocleala sau *Cotleala*, termenul general prin care se înseamnă oxidarea sau alterarea vaselor de arama, de fier, etc., în cari se prepara sau se conserva alimentele. În timpurile mai vechi, și chiar astăzi în multe părți se întrebuințează vase de arama spoite cu cositor pentru prepararea alimentelor. Când aceste alimente conțin substanțe acide (oțet) sau grase și sunt preparate în vase, a caror spoiala a fost uzată în unele locuri, arama este atacată, producând saruri solubile, cari dau bucatelor un gust metalic particular și atunci se țic ca sunt *cotlite*. De asemenea vasele de arama lasate în aer umed sau în prezența cu materiile grase, se alterează cu încetul și se acoper de o patura verde de o sare de cupru (hidrocarbonat, acetat, oleat, etc.) Aceste vase se țic *cotlite*. E deosebire însă între efectele produse prin cotlirea vaselor de arama și a vaselor de fier, căci sarurile de arama sînt toxice și s'au vedut multe cazuri de otrăvire cu saruri de cupru, pe când cu saruri de fier nu se cunosc exemple. [V. C. B.]

Cocoașa, v. gheb.

Cocoon sau *gogoase*, învelișul de mătăasă ce își țesa larvele (omișile) de fluturi; numire folosită în special pentru gândacii de matasa.

Coconei, numele popular al plantei *Galanthus nivalis* L. (v. ac.)

Cocoonul, *Alexandru*, v. Alexandru.

Cocor, *Cocoara*, pasere, v. Gruiu.

Cocora, com. rur. în Rom., j. Ialomița, cu 1230 loc., are o biserică și o școală mixtă; lângă sat sînt urme de sapaturi, unde se găsesc pietri și hârburi de diferite forme.

Cocorăscu, vechi familie boierească din Valachia; cel mai vechiu cunoscut este boierul Vladul Caplea la 1537, cu fiii sei Badea și Calota (1588) din Cocor. Mai târziu: Petru, spatar, are de fiu pe Radu C., la 1641 cu titlul de mare logofet; fiul lui e Nicola postelnicul din C. (1655). Radu C., la 1681 vel logofet, iscal. în multe documente, la 1680 era mare clucer. El era fiul postelnicului Nicola. Fara legătura. prin diferite documente, gasim pe urmatorii: Manul C. la 1663; apoi Stanciul clucer din Cocoresci la 1650; și Vlad logofet C. la 1681. (arch. St.) Matei C. biv-vel vornic, traia pe la jumătatea secolului trecut. Il gasim prin mai multe documente (1764), și ca martor. George C. la 1823 e arestat împreună cu socrul său Const. Balaceanu și condus la manastirea Plumbuita, fiind mare vornic. (Gf. Hurmuzache X, 229). Tot împreună cu dîșșii a fost închis și Iancu C., vornic de poliție și postelnic titular. Fusese înainte de 1829 paharnic și caminar. La 1822 se afla în Moldova.

Cocos L., (botan.) gen de Palmieri, din trib. Coccoineae, cuprinde ca. 30 specii, cu excepția celei mai importante, toate tropical-și subtropical-americe. Aceste plante lignoase inerme, au tulpina înaltă, foile pinatisect, înflorescența cu doue spate și endospermul matur osos. *C. nucifera* L. palmierul de C., originar din regiunea ecuatorială a emisferei estice, e unul dintre cei mai folositori arbori tropicali: lemnul se întrebuințează, ca material de construcție, seva la prepararea de zahar, vin, alcool și oțet, foile tinere ca legume, mesocarpul fructelor, a »*nucilor de C.*«, se folosesc ca textil durabil,

endospermul comestibil încungiura sucul celular laptele bogat în grăsimi, aplicat și la confecționarea de sapun ș. m. d. [A. Pr.]

Oleul de C., grăsimea ce se extrage din fructele palmierului C., de aspectul unsoarei de porc și de miros neplăcut. Se compune din o grăsime numita Cocinin și se întrebuințează în fabricațiunea de lumini și sapun, iar în timpul mai nou, în Germania, și pentru fabricațiunea *untului de C.*, întrebuințat ca aliment.

Cocoș, numirea Gallinaceelor și paserelor de genul masculin.

Cocoșul domestic (*Gallus domesticus*), pasere din ord. Gallinaceelor (v. ac.), are corpul acoperit cu pene diferite colorate, coada compusa din 14 pene lungi, pe cap se ridică o creastă de carne roșie, iar pe gât două barbii; ciocul este scurt, vîrtos și puțin curbat la vîrf. Aripile scurte, sînt puțin întrebuințate pentru sbor. Picioarele sînt scurte, puternice, cu câte 3 degete înainte și unul înapoi. Dinapoi picioarelor are pe tarse câte un pînten lung, tare și ascuțit. C. are un caracter arțagos și gelos, se bate pîna la sînge cu aripile, ciocul și pîntenii.

Cocoș de munte, *C. seltatic*, *Gotcum*, (*Tetrao Urogallus* L.) pasere din ord. Gallinaceelor, cea mai mare dintre gainile selbatice din Europa; ajunge o lungime de 1 m. și o greutate de 5—6 kgr. Penele de pe spate sînt sure întunecate cu linii sure deschise, pieptul verde luciu, deasupra ochilor are pete roșii. Femeișea e cu mult mai mica. C. de m. traiesce în Asia, Europa nordică și în munții din Europa centrală. [—]

Bătaia cocoșilor de munte se începe în tot anul pe la Sîn-Georgiu și ține 10—14 zile. În timpul împarechierii, vîntorii se așează de noapte la trupina unui brad, unde în ziua premergetoare auzise C. chemînd gainile. Când se creapa de ziua C. încep a striga din vîrfurile brașilor într'un ton răgușit, își închid ochii și bat din aripi, (bataia C.-lor) ceea ce ține 2—3 minute. În acest timp C. nici vede, nici aude: dorul și amorul-l-a orbit, deci momentul e potrivit pentru a-l împușca. Când a încetat sa bata din aripi, își deschide ochii, și dacă n'ai ajuns la distanța ca sa-l poți pușca, și nu te vei fi ascuns după un brad, ca sa fii perfect acoperit, a sburat cu iuțala fulgerului. Dacă însă te-ai putut pitula neobservat, aștepți vr'o câteva minute, pîna ce iara bate din aripi, atunci înaintezi. C. dela natură e surd, dar cu vederea întrece toate animalele. La strigatul lui ies gainile din bradet și atunci se coboară și C. la ele. Acest moment ăna e potrivit pentru a-l împușca. Vîntoarea de C. din 1 Iunie pîna 1 Martie este oprita; iar la gaini în tot timpul. (Art. de lege XX din 1883 § 9.) [I. S. Ș.]

Cocoș, numele popular al unui pescu Selacian, *Raja*. Traiesce în Marea Neagră. [D. V.]

Cocoș, manastire în Rom., j. Tulcea, pe teritoriul com. nrb. Isaccea, fundata la 1835 de arhimandritul Visarion; aici se calugari mai târziu Nicolae Hagi Ghișă din Poiana (Trans.) aducînd cu el 15,000 galbeni, 500 oi și 15 cai; din acei bani s'a zidit la 1853 noua biserică. Manastirea are 46 calugari.

Cocostirc, v. Barza.

»**Cocoșul roșu**«, titlul unei foi umoristice săptămînală, care a aparut 1874—77 în Brașov sub

direcția lui Iosif Pușcariu. Umor sanatos (colaboratori Dr. N. Popp, I. Muntean, etc.) și desenniri reușite (Joe și Emil Pușcariu), i-an asigurat în scurta vreme o răspândire înare. La 1877 guvernul cerând dela redactor o cauțiune de 2000 fl., pe care acesta a denegat-o, apariția foii a fost sistată.

Cocota, (*franc.*) cocote, termin copilaresc în loc de poule = gâina. Prin C. se înțelege o femeie cu moravuri libere cu oarecari pretențiuni.

Cod, (lat. *Codex*), *codice*, *conduct*, culegere de legi privitoare la o țeara. Adunarea legilor într'un C. a fost aspru criticată pentru convântul ca legile trebuie sa se modifice neconținut după potriiva împrejurarilor și după schimbarile moravurilor, pe când codificarea le dă o imobilitate, care se împotrivesc ori carni progres. De aceea toate codicele cunoscuta au fost modificate în cursul vremilor: vechiul C. roman »Legea celor XII Table«, a fost darimat prin întrodncerea dreptului pretorian; acest drept, codificat în Edictul perpetuu« al lui Iulian, fū modificat prin constituțiuni imperiale și rescripte; astăzi asemenea legile se aduua în C. și aceste se modifica prin alte legi până la o noua codificare. Astfel dreptul capeta unitatea, armonia trebuincioasă unei legislațiuni omogene și mobilitatea, care singura se împacă cu progresul.

C. civil din România a fost elaborat în 1864 de câțiva membri ai consiliului de stat, și anume de Costache Bosianu, președintele acestnii consiliu, I. Strat, Alex. Papadopol-Calimach, G. Vernescu, G. Apostoleanu, Alex. Crețescu. Un mesagiu al domnitorului Cuza, din 11 Iulie 1864, invită pe acest consiliu a reproduce și a potriivi cu moravurile țerii proiectul nou de condica civilă ital. Bosianu preferă sa se ia după Codul Napoleon din 1804; în Octombree el împarti materiile între membrii consiliului sus nimiti și după doue luni lucrarea fū promulgata fara a fi trecut prin camera. (4 Decembrie 1864). Consiliul finuse o singura ședința generala. Punerea în vigoare fū fixata dintăiu la 1 Iulie 1865 și amănata la 1 Decembrie. Lacunele și greșelile sūnt numeroase. Textul promulgat nici nu este conform cu manuscrisul original găsit de curând de Mărzescu în arhivele ministerului de justiție. O reformă radicala se impune.

C. de procedură civilă român a fost elaborat de Vasile Boerescu după C. francez din 1806 și după C. genevez din 1819. Acest C. a fost facut cu aceeași înțea, cu care a fost înarat și C. civil, astfel ca conține tot atatea greșeli, cari dau nascere la grave controverse. Promulgat la 11 Sept. 1865 acest C. n'a fost pns în aplicațiune decât la 1 Dec. 1865 odata cu C. civil.

C. de comerțiu. Lucrarile pregatitoare pentru alcătuirea C. de com. român s'au început la 1883 prin instituirea unei comisii speciale și a fost înaintat corpurilor legiuitoare din 1885. El e sancționat prin decretul din 16 Apr. 1887 și a întrat în vigoare la 1 Sept. 1887. C. com. rom. nu este o lucrare originala și în cea mai mare parte a fost modelat după nonl C. de com. italian, o legiure dintre cele mai perfecte; s'au consultat și adoptat însa și unele dispozițiuni din legiurile belgiane și germane.

C. penal român e o lege care cuprinde dispozițiuni relative la enumerarea infracțiunilor pe-

nale și la instituirea pedepselor aplicabile pentru înfrânarea lor. El este în cea mai mare parte copiat după C. penal francez și după C. penal prusian, dar conține și câteva dispozițiuni principale din vechile legiuri penale ale Moldovei (1826) și ale Munteniei (1852); a fost promulgat și publicat în 30 Oct. 1864 sub Alexandru I Cuza; prin legea din 20 Febr. 1874 s'au modificat 109 articole și apoi prin câteva legi posterioare s'au întrodns mici modificari parțiale. C. penal român a menținut sistemul codului francez: întreita împartire a infracțiunilor în crime, delicta propriu șișe și contravențiuni polițienesci, caracterizându-le după natura și felul pedepselor prescise. Acest sistem nu mai corespunde astăzi în mod exact celor 3 grade de jurisdicțiune penala (tribun. de simpla poliție, tribun. corecționale și Curțile cu jurați), deoarece judecatori de pace, cari fac oficiu de tribunale polițienesci, au și competența corecționala, iar Curțile cu jurați judeca și delicta de presa și politice. C. penal rom. cuprinde: 1) Dispozițiuni preliminara relative la denumirea infracțiunilor, la aplicarea principiului general de drept penal nulla poena sine lege, la teritorialitatea aplicațiunii dispozițiunilor legii și la exterritorialitatea imperiului legii naționale, în casurile excepționale, când un național comite o crimă pe pamânt strain și se întoarce în țeara, fără sa fi fost urmarit și judecat în acel loc, precum și când un național sau un strain comite, afară de teritorul țerii, crime de înaltă tradare contra siguranței interioare și exteriora e statului, de contrafacerea monetelor, etc. 2) Cartea I: natura, aplicarea și executarea pedepselor, tentativa, cumulul de delicta, recidiva, complicitatea, cauzele cari apera de pedeapsa (legitima apeară, iresponsabilitatea autorului) sau cari micșoreaza pedeapsa (provocațiunea; circumstanțele ușuratoare). 3) Cartea II: crimele și delicta, pedepsele criminale și corecționale. 4) Cartea III: contravențiunile polițienesci și pedepsele lor. Literatura juridica rom. nu cuprinde nici un tratat de drept penal. Pentru interpretarea articolelor din C. se pot consulta publicațiunile din revista »Dreptul« și Buletinul Curții de casațiune din București.

C. rom. de procedură penală este o lege care cuprinde dispozițiuni relative la instituirea poliției judiciare, însărcinată cu descoperirea și urmarirea delictelor și crimelor, a instanțelor de instrucțiune, menite ca și poliția judiciara, cu care se și confuuda în general din cauza multor similitudini de atribuțiuni, sa descopere și sa urmărească crimele și delicta; a instanțelor represive, cari au competența sa judece toate faptele urmarite de reprezentanții poliției judiciare sau reclamate de dreptul, numai în ce privesc delicta propriu șișe și contravențiunile polițienesci de catra parțile vătămata, și dând faptelor împutate calificarea legala sa aplice pedepsele prevăduite de legea penala, și în sfirșit cuprinde dispozițiuni relative la toate formele procedurii de urmarire, de instrucțiune, de citațiune și de judecata a faptelor, precum și la modul execuțiuni hotărârilor de condamnare. Acest C. este copiat după C. de procedura crim. fr. din 27 Nov. 1808 și a abrogat, prin punerea lui în vigoare la 2 Dec. 1864, procedura penala din Moldova dela 1825, regulamentul organic al

Moldovei (art. 279—410) și C. procurorilor din 1862 și procedura condiceii criminalicesci din Muntenia promulgată la 5 Dec. 1850 sub Barbu Știrbeiu. C. de proc. pen. cuprinde: 1) Dispozițiuni preliminare relative la definiția acțiunii publice și a acțiunii private și la cele trei chipuri, prin cari se sfârșesc o acțiune penală, adică achitarea, condamnățiunea și absolvițiunea. 2) Cartea I, care se ocupa cu poliția judiciară exercitată de reprezentanții ministerului public, (procurorii și anxiariii lor) și de catra judecătorii de instrucțiune. 3) Cartea II referitoare la atribuțiunile și competența celor trei jurisdicțiuni penale: tribunalele polițienesci (desființate astăzi prin legile din 1894 și 1895 asupra organizării judecătorilor de pace și comuuale), tribunalele corecționale și curțile cu jurați. Tot această carte se ocupa despre închisori și case de opreală și despre prescripțiune.

C. silvic restringe drepturile și impune datorințele proprietarilor de paduri pentru cultivarea și exploatarea padurilor din puct de vedere economic național și dispune pedepsele în casuri de delictive ori transgresiuni silvanale. V. Silvicultura.

Coda, Coada, (mns.) numire data liniei verticale, ce se trage lângă cele mai multe note. C. se țice în construcțiunea »Fugei« la un niic grup de note ce se adauge la finea temei pentru a se pute ataca respunsul. Se da unele C. și la partea finala a unei compozițiuni din mai multe părți, ce se repet. C. se întrebuințează mai cu samă căud, făcându-se repetate, este a se face o saritura. (Cf. T. Cerne, Dicț. de mns.)

Codați, (zool.) larve codate ale muscei *Eristalis tenax*. v. Diptere.

Code, (*franc.*) codice. C. Napoleon, v. Napoleon.

Codeina, un alcaloid vegetal extras pentru prima data de Robiquet în 1832 din opium, se întrebuințează în medicina. Pentru a obține C. se evaporă apele ce au ramas după extragerea morfinei; se obține astfel C. impură, amestecată cu clorura de amoniu, și puțină morfina, care apoi este purificată prin cristalisari repetate. C. se presinta sub forma unei substanțe incolore, cristalisate, cu gust amar, solubila ușor în alcool și eter. Cu diversii reactivi da reacțiuni și combinațiuni diferite; cu acidi formează saruri. Este o otrava violenta, care lucrează ca narcotic, mai puțin energica însă decât morfina; ea este eterul metilic al morfiuci și are formula bruta: C¹⁸ H²¹ Az O³. Reacțiunile, prin cari se recunoaște, sunt: cu reactivul lui Fröhde da colorație verde care trece la albastru; soluția sulfurica de vanadat de amoniu o colorează în albastru. Reacțiunii generali ai alcaloizilor o precipita în soluțiuni de 1/50,000. [V. C. B.]

Codex, (*lat.*) cod, codice.

Codex Gregorianus, colecțiune privata de rescripte imp. dela Hadrian până la Dioclețian, aparută pe la 300 d. Chr. în imp. Roman resartean. S'au pastrat numai fragmente.

Codex Hermogenianus, de aceeași origine și cuprins ca C. Gregorianus; aparut la începutul secl. IV.

Codex Iustinianus, v. Corpus Juris.

Codex Theodosianus, (v. ac.)

Codice, cod (v. ac.)

Codicil, (*lat.* *Codicillus*, diminutiv dela Codex, carticica, caiet), întrodus de Lucius Lentulus

sub domnia lui August, era un act de libertate de ultima voința, mai puțin solemn decât testamentul și care nu conținea rânduire de moștenitor, ci numai dispozițiuni ca legate, numire de tutor, etc.

Codificare, adunarea legilor în un Cod (v. ac.).

Codobatura, Rândunica D-lui, Prundaș și *Băpitoare*, pasere din gen. vrabiilor. Siint de 3 specii: *C. albă*, 20 cm. lung. cu părțile superioare surii, ciafa, grumazul și partea superioara a pieptului negre, fructea și pânțele albe, aripile negricioase și patate cu pete surii; trăiesce în Africa și Asia, în Europa din Martie până în Octobree; *C. cenușie* (sulfurie), primavara cu partea superioara a corpului cenușie, pânțele galben albiu, toamna penele sunt palide; 21 cm. lung.; se afla în Asia, Africa și în Europa din Februarie până în Octobree; *C. galbendă* 17 cm. lung. cu penele maslinii, coada închisă-galbuie, pe pânțele galbenă, ciocul și picioarele negre, se afla în Asia centrala, America nord-vestica și pe la noi din Aprilie până în Septembrie. Despre C. sunt multe legende populare.

Codoroș, în România și *Nucșoară, Pepturaș*, paserică de 14 cm. lung.; laturile capului și gâtlegiul sunt negrii, pieptul și coada ruginii deschise, ochii castanii, ciocul și picioarele negre. Se afla în toată Europa, petrece mai cu samă prin pădurici și lunci și se nutrește cu musce, fluturași și omide.

Codrenii, locuitori de codru, în special locuitori români de prin codrul Tigheciului, carora Bogdan I al Moldovei (1348—1365), pentru a-și întari stăpânirea asupra țerii, le recunosc privilegii, (sa se ocârmuiasca singuri platind doar tribut anual și făcând serviciul militar).

Codrescu, Teodor, publicist român, n. 1 Apr. 1819 în Iași. A iuvcțat școala primara la Trei-Erarhi, iar în 1829 intrerupe cursul până la 1832, când se duce la Galați, unde petrece până la 1835. În acest an fū trimis de Asaki nderet la Iași pentru ca sa-și continue studiile. În 1840 termia gimnasiul și începe a da lecțiuni particulare de limba franceza. Mai târziu ocupă funcțiunea de secretar al lui Gr. Ghica. Se amestecă câta timp în politică, dar se retrage în curând în viața privata, consacându-se studiilor literare. † 22 Martie 1894. El a înființat tipografia »Buciumului Român«. A scris carți didactice, literare și istorice: »Dicționar francez-român«, »Plăeșul« (drama); »Foiletonistul« (novele), etc. Opera cea mai însemnata este »Uricariul« (25 vol.), colecțiune bogata de documente privitoare la istoria română interna. A publicat și diarele »Zimbrul« și »Buciumul Român«.

Codrington, sir Edward, celebru admiral engl., n. 1770. Luă parte la lupta dela Trafalgar (1805) ca comandantul vaporului Orion. La 1827 deveni comandantul suprem al flotelor: franc., rusa și engl., reunite în Marea Mediterana contra Turciei, și câștigă fainoasa batalie dela Navarin (20 Oct. 1827), unde flota turco-egipteana fii aproape total nimicita. † 1851.

[Dr. G. M—u.]

Codru, (silvicultura), masive cari se regenerează din semênța ori din plante crescute spre acest scop din semênța. Se exploatează de regulă în rotațiune înaltă, în care arborii ajung etatea a pute produce semênța fructifera și des-

voalta înălțime și grosime considerabilă. C. produce cel mai mult lemn de ars, ofera un considerabil procent lemn de construcție și este unicul nod de tratament pentru paduri, cari nu se pot regenera prin lastari din tulpina sau radacina (aceroasele, fagul).

Codru în poveștile române. Un tată vênator la moartea sa a statuit pe fiii sei, ca în »C. despre meada-noapte« sa nu vênueze. Ei totuși se duc, fiul mijlociu e noaptea la pază și întâlnește o femeie grozava ieșind dintr'o negura mare, dar o repune. Greucean fet frumos pleaca asupra smeilor, cari furasera soarele și luna și le-au ascuns în C. verde«. C. simbolizează noaptea, întunerecul. [Atin.]

Codrul Cosminului, pădure mare și deasă în Moldova, ude Stefan cel Mare repurtă la 1497 o învingere stralucită asupra armatei regelui polon Albert. V. Dumbrava roșie.

Codrulul, Munții, numiți și ai Belului și Mama Codrului, munți în grupa Bihomului, situați între Crișul negru și Crișul alb. Piscuri mai mari sânt: Pleșul (1174 m.), Arsura (1114 m.); preste culmea Dealul mare duce drumul din valea Crișului negru în valea Crișului alb. Munții C. sânt acoperiți în parte mare cu paduri mari; în acești munți se află lângă Vascau peștera Cămpăneasca, apoi isvorul periodic »Izbuc«, în partea sudica scaldă Moneasa, etc.; din munți se scoate fier.

Codru și Bujor, doi frați gemeni în poveștile române. (v. Bujor.)

Coecal, *apendice C., apendice vermiform* sau *ileo-coecal*, tub mic terminat în forma de deget de manuaș, atârnat de extremitatea inferioara a coecului; el este lung 5—7 cm.

Coecum, (anat.) regiunea intestinului gros, cuprinsa între intestinul subțire și colon.

Coefficient, (*lat.*) factor, mai ales factori numerici, cari se pun pe lângă cantități, sau pe lângă literele principale, pe cari ei le multiplica. C. mai înseamnă numărul hotaritor în anumite funcțiuni, efectul mijlociu.

Coehoorn, (pron. Cuhorn), *Menno van*, inginer, n. 1641 în Frieslandă, a cucerit Venloo, Roermonde, etc. † 17 Martie 1704, ca inspector suprem al fortificațiilor olandeze. C. a facut planuri noue de fortificații și a folosit pentru prima dată tunuri mici în resboiul de cetăți.

Coel —, v. și Cel —.

Coelenterate sau *Zoophyte, Radiate*, grupă de animale metazoare, care cuprinde *Gastrea-dele* (Haliphisema și Gastrophisenia), *Spongiile* și *Cnidariile* (acalephele). Acest nume a fost propus de Frey și R. Leuckhart. C. sânt lipsite de cavitate viscerală și de aparat circulator. Cavitatea corpului, numita cavitate *gastrovasculară*, îndeplinesce și aceasta funcțiune. C. au un singur orificiu, care funcționează ca gură și ca anus; sânt animale acvatice; în apele dulci din România traiesc genurile: *Hydra*, specia *viridis* L., *vulgaris* Pall., și *Spongiilla* cu specia *lacustris* L., cormina în Dobrogea, și *fluviatilis* L. [Dr. N. Leon.]

Coelesyria, numele șesului dintre Libanon și Antilibanon; aci se afla orașul Heliopolis (Baalbek). Pe timpul Romanilor sub C. se înțelegea întreg ținutul până la Enfrat.

Coelom, cavitate viscerală.

Coelomați, vierni cu cavitate viscerală în opoziție cu *Acoelomi*, vierni lipsiți de cavitate viscerală (platodes).

Coemțiune, (*lat. Coemtio*), după dreptul roman vechiu trecerea unei femei din potestatea tatalui seu (patria potestas) în a bărbatului (manus) prin un act fictiv de cunimerare.

Coen, (pron. Cun), *Ioan Peterssohn*, guvernor-general al Indiilor Olandeze și întemeietorul acestor colonii, n. 1537 în Hoorin; luptă cu succes contra indigenilor resculați și contra Englezilor. † 1629 în Batavia, unde i-se ridică 1876 un monument.

Coenobie, (botan.) asociațiune de mai multe celule, sau colonie de celule; poate fi imobilă sau mobilă. Exemple se întâlnește, de primul fel, la multe bacterii, la rețeaua apei, dintre Alge, etc.; de cele mobile, prin ajutorul cililor vibratili, sânt dintre Volvocacee: *Volvox*, *Gonium*, etc.

Coenobiți, v. *Cenobii*.

Coenocecium, întregul sistem dermic al unui *Polyzoar*; sin. cu *Polyzoarium* sau *Polipidom*.

Coenosarc, masa carnoasă care acopere axa sclerobasica sau polipierul coralurilor, și în care se afla situate polipidele.

Coenur, (*Coenurus* Rud.), cysticerenul (v. cestoda) dela *Taenia coenurus*, care traiesce în intestine la câine și la lup, iar C. se desvoaltă de preferință în sistemul nervos central la herbivore (oi, boi, capre, cai, etc.), producând boala numită *capie*, ale carei simptome principale consistă în o învîrtire a animalului bolnav în parte, înspre care se afla C., descriind cercuri concentrice.

Coercitiune, constringere. *Coercibil*, ce poate fi comprimat, strins. *Forță coercitivă*, forță care opune o rezistență separării celor două fluide magnetice, când sânt combinate, și vice-versa, combinațiunii lor, când sânt separate.

Coerența, aderența reciproca, legătura unui lucru cu un altul.

Coerulein, culoare verde, ce se folosește la vopsirea buubacului.

Coeruleum, culoare albastră, pusă în comerciu de fabrica engl. G. Rowney et Co.; e foarte potrivita pentru a picta albastrul deschis al cerului.

Coerulignon sau *Cedrîret*, o substanță organică violetă solubila în acid sulf. concentrat. Soluția e de o frumoașă culoare albastră.

Coeslune, (dela *lat. cohoerere*, a fi legat unul de altul), forță particulara, care nescce între ele moleculele corpurilor. C. e foarte mare la corpurile solide, slabă la corpurile lichide și nulă la corpurile gazoase. Din definițiunea acestei forțe resulta, ca starea materiei depinde de intensitatea acestei forțe. Dacă prin vr'un mijloc oarecare ajungem a slabi C., moleculele încep sa se de-parteze unele de altele, și să alunece unele preste altele. În această stare materia înțe-teaza de a fi solidă; ea va lua o forma cu totul diferita, va deveni lichida. Se scie ca cauza la aceasta nu este decât caldura. Dacă continuam a încălzi corpul adus în stare lichida, C. deja slabita, se va micșora înca. Ea nu va mai putô împiedeca departarea moleculelor, cari se vor împrăști în spațiu sub o nouă forma a materiei, forma gazoasă. Cu C. corpurilor lichide s'a ocupat mult fisicianul Plateau.

Cœtus, (*lat.*) aduare, mulțime de oameni. Termiu usitat la Germani pentru corporațiunea studenților dela un institut de învățământ.

Cœur, (*franc.*) inima. Una din cele patru cori ale carților de joc, însemnata cu o inimă roșie.

Cœur, *Iacob*, negustor franc., n. pe la 1400 în Bourges; Carol VII îl numi ministru de finanțe al Frauciei, în care post s'a distins prin reforme salutare. 1451 fu acuzat de falsificare de bani, condamnat și întemnițat; dar eliberat prin prietenii sei. † 1456 în Chios. (Cf. Clément, Jacques C. et Charles VII, 1874.)

Coffea L., (botan.) gen diu fam. Rubiaceelor, trib. Ixoreelor, cuprinde vr'o 20 specii de arbuști originari din Asia și Africa tropicală, cari se cultiva și priu florarii; fruzzele opuse, florile albe fasciculate au lobii calicinali scurți, ovarul bilocular este coronat de un stil filiform, terminat priu 2 stigmatate lineare. Specia cea mai importantă este *C. arabica* L., ale carei semințe sânt cunoscute sub numele de cafea (v. ac.).

[Z. C. P.]

Cogaeonum, (*lat.*) pe timpul Romanilor un-mire topografică din Carpați.

Cogălnic, riu în Moldova, afluent al Prntului.

Cogălniceanu, v. Kogălniceanu.

Cognac, capitala unui arondisment în depart. franc. Charente, situată lângă riul Charente, cu 17,052 loc. (1891); centrul fabricării diu spirit gallic; aci s'a născut regele franc. Francisc I, care a încheiat în C. cu Henric VIII din Anglia alianța în contra lui Carol V, la 16 Martie 1526.

Cognac, o beutura alcoolică produsă prin distilarea vinului, numită astfel dela orașul C., care este centrul fabricării și vëndării C.-lui. Pe la începutul secl. XVII Nantes și La Rochelle erau orașele, diu cari se exporta C. numit pe atunci: *eau-de-vie de vin*; pe la finele aceluia secol începe a se prepara *Veau-de-vie de marc* cu ajutorul tescovinei, care astăzi se fabrică mai peste tot locul. Aceste beuturi erau cumparate de navigatori engl. și olandezi, și apoi duse în diverse țeri. Pe timpul lui Ludovic XVI marșă C. devine cea mai cautată și de pe la 1780 încep a se stabili cele dintâiu case engleze la C., cari cumpărau produsele frc. pentru a face comerciu cu ele. Sînt diferite calități de C., și aceasta e datorit pe de o parte calității vinului din care se prepara, iar pe de alta vechimeii C.-lui. Nu mai puțin importantă în aceasta privință e și uatîra terenului, pe care se cultiva viile ce dau viuurile. Se cunosc următoarele calități de C.: *Fine Champagne*, care se recolta din la Grande Champagne, unde este pământ eridos, și cuprinde 21 de comune; *Petite Ch.* care se recolta din 55 comune din Charente, și *Fin bois*, recoltat din alte diverse comune. Felurile de vița ce se cultiva sînt: Folle blanche, cu diversele ei umiri particulare, și Folle à Grains jaunes, care e cea mai bună. Vin apoi diverse feluri de vița și în timpurile diu urma vița americană. C. este o beutura alcoolică distilată și ca atare nu poate fi considerată ca o substauță alimentară precum e vinul, din care resultă. Importanța sa ca beutura alcoolică constă în aroma particulară ce are, datorită eterurilor, ce conține, și mai ales eterului Oeuantic ce se găsesc în vin. El conține dela 40—50% alcool precum și diverse materii extractive, precum taniu, materii colo-

raute, etc., pe cari le extrage diu lemnul de stejar, diu care sînt făcute vasele, în cari se lasă sa se învechească C., caci produsul de curăud distilat e incolor și u-u-și are aroma formată. Prin șederea în vasele de stejar pe de o parte se produce eterificarea acizilor, cari dau aroma caracteristică, iar pe de alta parte extrage materiile colorate și tannul, cari îi dau colorarea galbenă ce are. Dupa cerința fabricanții de C. prepara diverse feluri de produse priu adăugire de sirop de caramel pentru a-l îndulci și a-i da consistența. Astăzi industria C.-lui artificial a luat o dezvoltare foarte mare în toate țerile. Acesta se prepara diu spirit de cereale, mai mult sau mai puțin rectificat, aromatizat cu diverse eteruri artificiale, de ordinar impure, și colorat cu extract de stejar, caramel sau diverse materii colorante sintetice. Diu aceasta cauza e greu, dacă nu chiar imposibil, de a găsi în comerciu C. adevărat din vin. [V. C. B.]

Cognat, consăngeau. *Cognatio*, (*lat.*) înrudire naturală, consăngeutate (v. ac.)

Cognațiune, sau *comunță spirituală* este legătura de rudenie, ce se naște diu admistrarea botezului și a mirului. Ca piedeca de casatorie C. darîna casatoria în linia dreaptă între botezător, botezat și parinții acestuia; între uși și finii botezați (gradul I); între uși și între parinții ori fiii fiurilor, precum și între copiii ușilor și între finii (gr. II); între pruncii nașilor și între pruncii finilor (gr. III). Dupa Pravila aceasta piedeca se uasce și diu casatorie: între nașii dela cuunnie și între parinții mirilor; între fiii fiurilor și ai ușilor. Dar această piedeca a ieșit din us.

Cognitio, (*lat.*) v. Cansae cogitio.

Cognitor, în procesul roman vechiu reprezentantul unei părți, instituit de aceasta personal în jure cu anumite formalități, (prin ce se deosebesc de procurator, v. ac.) Mai târziu se umnia C. uu impieगत al fiscalului, care avea sa valideze preteusiunile acestuia. Oficiul seu se umnia *Cognitura*.

Cohalm, (magh. *Köhalom*, germ. *Reps*), comuna mare în cott Têruava mare, cu 2775 loc. Germ., Români (861) și Magh., pretura, judecatorie cercuala, perceptorat de dare, stațiunea caii ferate, posta și telegraf. Pe dealul stîncos de lângă comuna la înălțime de 120 metri se ridică cetatea C., zidită prin secl. XIII. 1323 fu asediata de Carol Robert. Cetatea e folosită acum ca magazin; de pe diusa se doschide o privesite frumoasă spre munții Bârsei și ai Făgărășului. La poalele dealului se află scalde minerale. C. mai uaiute a fost capitala scaunului cu același nume.

Cohn, 1) *C.*, *Ferd. Iul.*, botanic germ., n. 1828 în Breslau; 1859 prof. extraordinar, 1872 prof. ordinar; întemeietorul institutului pentru fiziologia plautelor la univ. din Breslau; bacteriolog renumit: el a dovedit în *Beiträge zur Biologie*, ca *Micrococcus*, *Bacterium*, *Vibrio*, etc. uu sînt genuri, ci numai forme ale ciclului de dezvoltare. 2) *C.*, *Gustav*, economist germ., u. 1840 în Marienwälder; a studiat în Berlin și Iena istoria, drepturile și științele politice, 1869 prof. la politechnicul din Riga, 1875 prof. în Zürich, 1884 prof. în Göttingen.

Cohnheim, *Iul. Frid.*, medic și patolog germ., n. 1839; 1864 asistent lângă Virchow în Berlin,

1868 prof. în Kiel, 1872 în Breslau, 1878 în Lipsca. † 1884. Și-a câștigat merite cu privire la explicarea inflamației.

Cohorta, (lat. cohors), a 46ea parte a legiunii romane. Numărul ostașilor unei C. s'a schimbat după cum s'a schimbat și numărul ostașilor unei legiuni.

Coian, lac în Rom., lângă Dunăre, în partea sud-vestică a j.-lui Ialomița.

Coif, armura pentru așterea capului; în vechime era de piele ori metal. Cu introducerea pușcilor de foc a devenit de prisos; totuși dela 1841 s'a folosit în Prusia și în alte state.

Coimbra, capitala provinciei portugheze Beira, 13,369 loc.; universitate (singura în Portugalia) întemeiată la 1288; observator astronomic, muzeu, etc.; rezidența episcopicească, în secl. XII și XIII C. era rezidența regilor Portugaliei.

Coincidența, în geom. însușirea corpurilor de a se acoperi exact. Figurată: ce vine în același timp.

Coire, v. Chur.

Coit, (lat.) actul de împarechere prin care barbatul își lasă semința (v. spermă) să vie în contact cu elementul femeiesc (v. ovul și fecundația). În seria animală acest act se îndeplinește prin raporturi mai mult sau mai puțin intime între indivizii de sex deosebit; la pesci, femeia depune ouele sale în apa și barbatul spermă, fara ca să aiba loc C. propriu zis; la batracieni barbatul ține femeia strânsă, și în momentul când aceasta emite ouele, barbatul le fecundează pe rând, dând afara lichidul spermatic; la paseri, și mai cu sama la mamifere barbatul prezintă organe speciale, destinate de a introduce semința, prin *intromisiune* până în organele interne ale femeii (v. art. Penis, Ereecțiune, Vagină, etc.); aceasta formă de împarechere este mai mult cunoscută sub numele de C.

Cojasca, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, situată pe malul drept al râului Ialomița; se compune din cat. C. și Fântânelele, având în total 2500 loc. (Dicț. geogr. 1890), 1 biserică și 1 școala mixtă cu 2 învățători.

Cojocna, (magh. Kolozs), 1) C., comitat în Trs.; teritoriu e de 5149-25 km². aproape tot muntos; în partea vestică se întind rânuri din Munții Bihorului (Vladeasa 1848 m.), în partea sud-vestică Munții Gilaului (Vîrful Vîrfului 1672 m.), spre nord-vest se afla Munții Cluj-Almaș, apoi Munții Meseșului; partea estică a conitaului, cu dealuri și coline, face parte din Câmpia Transilvaniei. *Rîuri*: Crișul repede, Almașul, Someșul (cald și rece) mic; în partea Câmpiei nu sînt rîuri mai mari, se afla însă numeroase lacuri, ca cel dela Geaca, etc. *Clima* cottului în partea estică mai domoala, în partea vestică (muntoasa) e ceva mai aspra. *Produce*: grâu, secară, orz, oves, cucuruz, in, cânepă, puține pastaioase, napi, luferna, trifoiu, fîn mult, vin puțin; padurile dau lemn de brad, fag și stejar. Economia de vite e dezvoltată; se țin: cai, vite cornute, porci, oi și capre. În C. se afla o ferma pentru prasirea vitelor, susținută de stat. Interesele economice le promovează mai multe societăți econ. *Locuitori* au fost la 1891 în cott. C. 225,199, dintre cari 133,277 Români, 77,271 Magh., 8081 Germ.; ocupația principală a loc. e agricultura și economia de vite, industria se restringe aproape numai la orașul Cluj, cu co-

merciul se ocupă locuitorii dela orașe (Cluj, Huedin, St.-Petru, Mociu, etc.). În Hidalmás și Teaca sînt mari țînguri de vite. — Artera principală a *comunicației* o formează linia ferată Budapesta—Brașov, care trece prin acest cott., și din care se ramifica linia din valea Someșului; în partea estică a cottului e linia ferată Mureș-Ludoș—Bistrița; lungimea cailor ferate în cottul C. e de 157 km. a șoselelor 222 km., a drumurilor municipale 551 km. — În privința *culturală* — abstragînd dela capitala Cluj — C. nu e prea înaintat, aproape 80% ale locuitorilor sînt analfabeți; dintre 39,557 copii obligați la școala în 1891 nu au cercetat școala 11,088 adică 28%; în C. se afla 312 școale populare; școale medii și speciale numai în Cluj se afla. — În privința *administrativă* C. se împarte în urm. cercuri: Almaș, Huedin, Gilau, Cluj, Ormeniș, Mociu, Nadaș, Teaca, Cojocna; în C. se afla un oraș liber reg. (Cluj) un oraș cu magistrat regulat (Cojocna), 6 comune mari, 229 comune mici și 167 catune, puste și colonii. Capitala cottului e Cluj (v. ac.). În ordinea bisericească locuitorii aparțin: cei rom.-cat. la episcopia Ardealului, cei gr.-or. la arhidieceasa Transilvaniei, cei gr.-cat. la arhidieceasa Blajului și la dieceasa Gherlei, cei reformați și unitari la diecesele transilvane. În privința judiciară C. aparține jurisdicțiunii tablei și tribunalului reg. din Cluj și judecatoriei montanistice din Alba-Iulia; în privința militară se ține de cercul de întregire Nr. 51 din Cluj, parte la Nr. 62 din Mureș-Oșorheiu; în cele finanțare cade în cercul de competență al direcțiunii finanțare din Cluj. Toate oficiile mai înalte ale cottului se afla în Cluj. — Cottul C. se țece a fi fost format de Sf. Stefan. În cursul vremilor a fost teatrul multor lupte (Bethlen cu Băthori, G. Rákoczy II, în 1848/9). La 1873 s'a aueclat o parte din cott Dobăca la C., iar alta la Solnoc, dându-i-se numele Solnoc-Dobăca.

2) C., oraș cu magistrat regulat în cott C., cu 3592 loc. (1891) Români și (1586) Magh.; stațiunea caii ferate, posta, telegraf și o ferma model pentru economia de vite. Lînga C. au fost ome de sare, cari însă de mult nu se mai exploatează, este însă aranjată o scaldă de apa sarată.

C. *protopopiat român gr.-cat.* al arhidiecesei gr.-cat. de Alba-Iulia și Fagaraș, cu 23 parochii și 14,281 suflete.

Col, (franc.) pasuri în Alpi: C. *Cervin*, lîngă Monte Rosa, 3322 m.; C. *de Balme* 2204 m., și C. *de la Seigne*, lînga Montblanc 2538 m.; C. *Longet*, lînga Monte Viso, 3155 m.; C. *di Tenda* (drumul ce duce dela Cuneo la Nizza) 1673 m.; — în Cirenei: C. *de Jeganne*, 2826 m.; C. *Rouge*, C. *de Pertus*, ș. a.

Cola Schott., (botan.) gen de arbori tropicali-africaui din fam. Sterculiaceelor, trib. Sterculieae. Semința (fara endrosperm — prin acest caracter se distinge genul acesta de cel foarte înrudit Sterculia) dela specia C. *acuminata* R. Br. e cunoscută în medicină sub numirea *»nuclă de Cola«*, ea conține abundant cafeina și theobromina, se aplica deci în mod analog cu Coca (v. ac.), afara de aceea Negri o folosesc spre a face potabila apa salcie și salamăstra. [A. Pr.]

Colaborator, care lucrează împreună cu alții la aceeași opera. *Colaborare*, conlucrare.

Colăcar, Colăcărie, v. Nunta.

Colacin sau *Cola*, râuleț în Basarabia, este unul din brațele râului Runt, și se varsă în acest râu din partea dreapta, percurgând județul Bălțile. În C. se varsă la rândul seu parul Cunișoara.

Colan, ciugătoare, salbă.

Colanul Venerei, (lat. *Cestum Veneris*), animal nevertebrat marin, făcând parte din tipul Coelenteratelor, ord. Ctenoforilor. I-se dă numele de colan din cauza forme sale lungarețe, late și turtite, semenând cu o centură. E cu desăvîrsire transparent. Traiește în Marea Mediterana.

[D. V.]

Colascione, (ital., fr. *Colachon*) și alte denumiri analoage, date în secl. XVI—XVII la instrumente musicale de forma mandolinei, dar cu gâtul lung; numărul corzilor a variat dela 2 până la 6 și erau puse în vibrațiune când direct de degete, când prin ajutorul unui plectru. [T. C.]

Colateral, (lat.) de alături, pe de lături; *rude C.*, rînd din linie laterală, spre deosebire de cele din linie dreaptă. *Circulațiune C.*, când se coasă ori se astupa o arterie, se desvoalta circulațiunea C. pe lînga locul închis. În botan. C. se țice de 2 organe alaturate.

Colaționare, conferire, comparare, în special compararea unei copii cu originalul.

Colațiune, Colatura, în dreptul bis. conferirea unui oficiu sau beneficiu bisericesc (v. și Comenda). C. se unmesce și masa de seara, care e permisă în bis. cat. pe timpul postului afara de prânzul principal. (Numele se deriva dela capitoul Collationes patrum dia I. Casianu, care se țice la aceasta masa.)

Colbert, Jean Baptiste, om de stat fr., controlor general al finanțelor sub Ludovic XIV, n. 29 Aug. 1619, la Reims. C. este primul reorganizator al industriei în Franția și cel mai priceput continuator al operei de regenerare a lui Sully. Încurajînd industria fr. C. neglija agricultura; el dotă Franția cu o mulțime de industrii ce îi lipseau și ale caror produse i-le trimțtea strainatatea, cum sînt industria mătăsii, pânzei, sticlăriei, oglinșilor, etc.; lui i-se datorese înființarea celebrei fabrici de covoare dise Gobelins (1662), după care organiză fabrica de covoare dela Beauvais (1664). Pentru a asigura progresul industriei fr. C. impuse industriilor straine vama protectoare. C. făcî mari și nenumerate sacrificii și pentru comerț. El chieună pe strainii în porturile franceze. El formează compania Indiilor occidentale și pe aceea a Marilor Indii. Pentru comerțul maritim creă porturile Toulon și Brest; el cumpără Dunkerque dela Englezii, cari fiind în posesiunea acestora, adncean piedeci comerțului franc. Printre marile lucrări de interes public, ce se datoresc lui C., este și canalul Languedoc. Cu toate aceste numele lui C. devenise impopular dela 1671, din cauza dărilor numeroase, impuse de deseale resoale ale lui Ludovic XIV. C. † 6 Sept. 1683 la Paris. În-mormîntarea lui a fost făcută noaptea, pentru a-l scapa de furia mulținei. [I. I. Nacian.]

Colchagun, provincie în Chile (America de sud), 9829 km², și 160,123 loc. (1891). Capitala San Fernando.

Colchester, oraș în cottul engl. Essex, 34,559 loc. (1891); manufactura de mătasa; pescuit de stridii; anticități romane.

Colchicina, un alcaloid ce se extrage din planta *Colchicum autumnale*; se întrebuițează pentru aceasta semnițele de colchica, cari sînt tratate la cald cu alcool adaus cu puțin acid sulfuric. Soluția obținută fiind evaporată, renașita e precipitată cu carbonat de sodiu și precipitatul obținut e purificat prin diverse cristalisări. C. e o substanța cristalisată, incoloră, cu miros plăcut cu gust amar, puțin solubilă în apă, eter și alcool amilic, solubilă în alcool, cloroform. Este întrebuițată în medicina contra boalelor de inimă, a reumatismului, etc. Efectele sale, când e luată în cantitate mai mare, constau în o excitare de mica durată, care apoi este urmată de slabiciune, leșin și diverse fenomene de asfixie. Are acțiune asupra inimii, marind presiunea intravasculară, însa micșorînd circulația și respirația și făcînd sa cada temperatura. În cas de intoxicare moartea provine prin oprirea respirației. În dosa dela 7—8 centigrame C. provoacă moartea. Reactivul cel mai sensibil este o soluție de azotat de potasiu în acid sulfuric concentrat, care o colorează în verde intens. Aceași reacțiune cu reactivul lui Fröhde. [V. C. B.]

Colchicum, L., (botan.) gen din fam. Liliaceelor, trib. Colchicelor, cuprînde plante veninoase, erbacee, bulboase și rustice; frunzele radicale late apar numai primavara; florile numeroase sînt liliachii, roșee sau mai rar galbene; fructul este o capsula ovoidă trisulcată. C. are vr'o 30 specii, respîndite prin Europa, Asia occidentala și centrală și prin Africa boreala, din cari menționam pe *C. autumnale* L., care crește și prin parțile noastre și este cunoscut sub numele de Brîndușe de toamnă. Unele specii de C. se cultiva prin grădini, ca plante ornametale din cauza mărimii și frumșei florilor lor, cari apar toamna, așa este: *C. autumnale* L., *C. Luteum* L., *C. variegatum* L., etc. [Z. C. P.]

Colchis, veche provincie în Asia, pe țărmurile estic al Marii Negre; corespunșînd cu actualul guvern. rus. Kutais în Transcancasia și cu Trapezuntul turcesc. În vechine a fost cunoscuta ca patria mitica a Medeei și ca ținta a Argonaușilor. Cel mai însemnat oraș în C. a fost *Dioskurias*, numit mai tîrșiu *Sebastopolis*.

Cold-Cream, (engl., pron. cold-crim), unguentum leniens. v. Alifie.

Colebrooke, (pron. Colbruk), *Henry Thomas*, întemeietorul scrutarilor sanscrite, n. 1765 în Londra, timp îndelungat (păna la 1816) funcționar în India. † 1837 în Londra, ca president al societății asiatiche. A tradus numeroase opere juridice din l. indiana, etc.

Colecta Crucerului, titlul unui fond inițiat de diarul »Unirea» din Blaj cu scop, ca din taxa de 1 cr., ce ar avé sa solveasca anual fiecare credincios gr.-cat., sa se formeze în diecesele rom. unite fonduri școlastice, spre a veui în ajutorul comunelor, cari n'ar pute susține școale populare.

Colectiune, adunare de mai multe lucruri ce se rapoarta la aceeași ordine de idei, (C. de tablouri, documente, miuerale, animale, etc.) Prin C. se mai înțelege, într'un sens mai larg, și ori ce adunare de persoane sau obiecte dispartate, ce se afla într'un moment oarecare la un loc.

Colectiv, ce se cuprinde în un complex, în o colectiune; ce e făcut priu mai mulți; *nume*

colectiv, termin de gramatica ce se da unui substantiv ce exprima un complex de persoane sau lucruri, (multime, gramada).

Colectivism, sistem socialistic, care pretinde ștergerea dreptului de proprietate asupra mijloacelor de producție (pământ, capital); proprietatea sa fie a comunității producătoare, ai cărei membri au să participe egal la bunurile produse. (V. Socialism).

Colectivist, adeca în sens rău: membru al partidului național-liberal, porecla politică întrebuintată în România dela 1884 încoace, în urma unui discurs electoral ținut de Eug. Stătescu, în care se lauda partidul național-liberal ca o »colectivitate« de cugetari diferite, unite însă spre un scop patriotic comun. Adversarii i-au dat înțelesul: indiferența pentru principiile politice și unire pentru interesele private.

Colector, cel ce aduna, culege. v. și Condensator.

Colectori, peri, (botan.) sunt aceia ce se găsesc mai jos puțiu de vârful stilului dela Campanulacee și Composee, grupați în forma de inel; rolul lor e de a culege polenul. Așa la Composee, când polenul iese din antere, stilul se mai lungește, trece prin tubul format din unirea anterelor, și în acest timp poleul e oprit de perii C. De pe ei îl iau apoi insectele și-l transportă involuntar la alta planta din aceeași specie.

Colegiu, grupare de mai multe persoane cărora li-se dau aceleași atribuțiuni (colegiu electoral, colegiile cardinalilor). v. și Collegia. Prin inițiativă după școlile fr. primele școli secundare din Moldova și mai ales din Muntenia, s'au numit C., dintre cari C. sf. Sava din București a fost cel mai celebru. În Iași la aceeași școală s'a dat numele de Academie Mihăileană. (v. ac.) C. era pus sub administrarea unei eforii, compuse din 3 membri, din cari unul era mitropolitul țării. Cu legea dela 1864 s'a introdus denumirea de liceu și gimnasiu, disparând cea de C. În Rom. pare a nu fi existat deosebirea ce se face și aji în Franția între C. și licee. (v. și Collège.)

Colenchim, (botan.) o țesătură, mai ales dela periferia tulpinilor subțiri verzi, a pețiolurilor în nervuri, formând un strat continuu sau fascicule izolate doar în dreptul muchilor acestor organe. E compusă din celule scurte sau lungi, ascuțite la capete; membrana lor e îngroșată și celulosică; se poate întinde și e impermeabilă. Proprietățile elementelor acestei țesături și poziția ei mai totdeauna periferică, arată că în planta îndeplinește mai ales rolul mecanic de a rezista la îndoire, neîmpiedecându-i însă creșterea.

Colenso, Ioan Wilhelm, episcop anglican de Natal, n. 1814 în Cornwall, † 20 Iunie 1883 în Natal. Studiile și le-a făcut în Cambridge. Numit episcop de Natal în Africa sudică la 1853, a scris o grauitică și un dicționar al limbii zulu. Fiindcă în traducerea epistolelor sf. Paul a negat eternitatea pedepselor infernului, iar mai târziu a combatut autenticitatea Pentateuchului și a cărții lui Iosue, a fost depus de către sinodul anglican, mai târziu însă a fost reabilitat.

Colentina, 1) C., riu în Rom.; își ia naștere în apropiere de com. Bolovani, j. Dâmbovița, curge spre sud-est, trece în j. Ilfov, se varsă în baltă Cernica și de aci în râul Dâmbovița. V. Ilfov.

2) C., sat în Rom., j. Ilfov; aproape de București; face parte din com. rur. C.-Fundeni; are 254 loc., 1 biserică și 1 școală mixtă; 3 zălhanale (abatorii), construcțiuni foarte vechi.

Coleoptera, insecte cu elitre, gura conformată pentru masticat și metamorphosă completă. C. sunt foarte numeroase și formele lor foarte variate. (v. Insecte.)

Coleorhiza, (botan.) e un soi de teacă sau manșon de țesătură, ce se găsește împrejurul bazei radacinilor endogene, (ce nasc din țesăturile interne ale unui organ). Este formată din țesăturile pe cari le-a strabatut radacina, când a ieșit în afara.

Coleridge, (pron. Colridj), *Samuel Taylor*, poet și filosof engl., n. 1772 în Ottery St. Mary, † 25 Iulie 1834 în Highgate. Mare admirator al lui Schiller și Göthe și aderent al filosofiei germane, pe care s'a născut a o introduce în Anglia. A scris: *Christabel*, 1816; *Rhyme of the ancient mariner*, o baladă capdeopera; *Aids to reflection*, 1825; *The Friend*; *Theory of life*; *Poetical works*, 1829.

Coleus Lour., (botan.) gen de plante erbacee din familia Labiatelor cu circa 60 specii, proprii regiunilor tropice din Africa, Indiei estice și Australiei. Se disting prin o culoare foarte variată și frumoașă a foilor și prin nșurita, cu care se pot cultiva; se folosesc pentru decorarea saloanelor, parcurilor și grădinilor.

Colibri sau *Trochilus* (v. ac.), păsările cele mai mici și mai frumoase din cauza colorației penelor lor. Traiesc în America și se nutresc cu insecte. [D. V.]

Colica sau enteralgia, dureri în abdomen, cauzate de afecțiuni ale intestinelor, de o producție excesivă de gazuri, de paraziți sau consumul de substanțe nedigerabile, (s. e. poame uecoapte).

Colica saturnina, o durere de intensitate și durată variată în regiunea abdominală ca simptom al intoxicațiunii cronice cu plumb. Patimesc des de ea lucrătorii din fabricile de plumb. *Therapia*: intrerumperea ocupațiunii, narcotice; Iodkali.

Colier, podoaba de gât, colan.

Istoria sau procesul Colherului, un proces scandalos în istoria franceză, care a contribuit mult la compromiterea curții înaintea poporului în preajma revoluțiunii. O aventuriera, care își arogă titlul de contesa Lamothe-Valois, sednse pe cardinalul princ. Rohan, disgrațiat la curte, să cumpere un C. prețios ca dar pentru regina Maria Antoinetta, care voia să cumpere acest C., dar îl aflase prea scump. Prin o intrigă cardinalul fu menținut în credința, ca prin acest cadou își va câștiga reîntrarea la curte, cumpere C.-ul, care fu predat prin aventuriera Lamothe. Dar cardinalul, din lipsa de bani, întârziind a plăti prețul colosal de 1.600,000 livre, giuvaergii Böhmer et Bassenge pretinsera plata și în fine îi facură proces. De aici s'a născut în 1785 un scandal colosal, caci mulți credeau ca regina s'a folosit de mijloace ueiertate pentru a câștiga C.-ul. În decursul procesului s'au pertractat o multime de fapte foarte compromițetoare pentru curte. Astfel scandalul acesta contribuînd mult la ruina celor din urma resturi ale autorității regale și pregătînd terenul pentru izbucnirea marci revoluțiunii dela 1789.

Coligny, Gaspard de Châtillon, Comte, admiral al Franței, n. 1517, bun militar sub Francisc I., în 1552 ajunge admiral, iar în 1559 devine suflétel Hugenoților. La parte la toate bataliile dela Dreux (1563) până la încheierea păcii din St. Germain (1570), câștigă apoi mare autoritate asupra lui Carol IX, pe care îl povănuia sa intervîie în Țerile de jos contra lui Filip II, când îl surprinse macelul din noaptea sf. Bartolomeu (1572); ducele de Guise petruunde în casa lui, pe când C. cetia comentarul lui Calvin asupra cărții lui Iob, poruncesce sa-l arunce pe fereastra, și în strada, cu toata apărerea lui, l-a macelărit mulțimea catolica. C. a fost unul din cei mai mari oameni ai timpului seu, a fost mai ales un mare general.

Colilia, numirea populara a plantei *Stipa pennata* L. (v. ac.).

Colima, 1) *C.*, stat în republica Mexico, lînga termurul vestic, 5418 km². și 72,591 loc. (1890); în interior muntos (valcaul stîns Nevada de C. 4304 m.), restul șes fructifer. *Capitala C.*, lînga vulcanul amintit, cu 25,124 loc.; portul statului e Manzanillo. 2) *C.*, rîu navigabil în Siberia, isvoresce în munții Stanovoi, trece prin guvernamentul Iakutsk, se varsa în Oceanul Arctic, 1600 km. lung. La gura acestui rîu se află orașul Colimskul inferior.

Colimvitra, (*grec.*) în general loc de cufundare în apă, iar în special vas de cufundare în apă a copiilor spre a-i boteza.

Colinda, poesie populara de cuprins religios și profan, ce se cânta la Craciun. În unele C. elementul creștin s'a suprapus preste cel mitologic păgîn și acesta s'a pastrat pîna astăzi. Cele mai multe C. au ca refren un vers, în care se invoaca divinitatea *Ler* și după acest vers urmeaza un altul compus din cuvintele: *Florile dalbe*. Originea numelui *Ler* este încă obscură. Unii l-au indentificat cu sl. *Lel*, alții cu lat. *Lares* și *Lemures*, alții l-au considerat ca un derivat din numele lui Aurelian, alții în sfîrșit s'au încercat sa-l explice prin lat. *Liber*, nume dat lui Joe. (Cf. Ar. Densușianu, »Revista critica-literară», I, 49 și urm.) Cea mai bogata colecțiune de C. este cea publicată de G. Dem. Teodorescu în

Poesii populare. O colecțiune mai recenta este aceea facuta de T. Daulu, Colindii, Arad, 1890.

Colineațiune sau *Colimațiune*, (*lat.*) termen de astronomie. Ochire, fixare a vederii într'o direcțiune hotărîta, determinata; operațiunea ce are de scop corecțiunea unui unghiu observat.

Colins, *Alexandru*, sculptor olandez, n. 1526 în Mecheln; din 1563 în Insbruck, unde † 1612. Op. princ. mai multe statue la castelul din Heidelberg, monumental împ. Maximilian I și al arhiducelui Ferdinand II în bis. curții din Insbruck.

Colisiune, ciocnire între doue corpuri, întălnire violenta a doue partide, interese (în dramă numita și complicațiune), de datorințe, de legi.

Coliva, jertfa din grâu fiert intru amintirea celor morți. »C. din grâu fiert este icoana Invierii, pentru ca grăul, după cum ne învața apostolul Paul, nu încolțesce și nu produce fructe pîna ce n'a putredit în pamânt asemenea corpului omenesc, care învie la o viața eterna după ce mai întăiu a putredit în pamânt. Gustarea din grăul acesta din partea celor ce sînt de fata înseamna, cumcă legatura lor cu cel mort este neîntrerupta, de

oarece și ei asemenea lui așteaptă moartea, înmormîntarea, desfacerea și învierea. (Liturgia bis. ort. cat. de Juv. Stefanelli. Buc., 1886.)

Coll'arco, (*ital.*) cu arcașul, expresiune întrebuințata în musica instrumentelor de arcaș, pentru a indica, după un pasagiu executat »pizzicato», reluarea arcașului. [T. C.]

Colla destra, (*ital.*) = cu (mîna) dreaptă, expresiune întrebuințata în musica instrumentelor cu claviatura pentru a indica executantului, că trebuie sa se servească de mîna dreaptă în execuțiunea unui pasagiu sau a unor note isolate, la cari el ar sta la îndoială cu ce mîna sa le execute. [T. C.]

Collalto, veche familie nobilă de origine italiana, cu posesiuni în Austria. Reimbolt XIII, conte de C. (n. 1575 în Mantua, fiu al generalisimului venețian Anton IV) expulsat din Veneția intră în servicii imperiale, ajunge colonel și la 1620 e trimis în camera deputaților ungari la Besztercebánya, unde pașesce energic contra lui Bethlen Gábor. După ce a fost ambasador la Roma și Madrid, luptă la 1623 sub Tilly și ajunge 1624 president al consiliului de resboiu în Viena. † 1630.

Colla parte, (*ital.*) = cu partida, expresiune întrebuințata în partițiunile musicale pentru a indica acompaniatorului sau instrumentelor acompaniatoare, că trebuie sa urmeze mișcarea mai mult sau mai puțin capricioasa a partidei principale, melodia vocala sau a unui instrument concertant. Când aceasta trebuie sa înceteze se întrebuințeaza expresiunea *a battuta*. [T. C.]

Collapsus, scăderea repentina a puterilor corporale și spirituale. Se arata la morburile acute sau înveninari, și este totdeauna un simptom periculos.

Colla sinistra, (*ital.*) = cu (mîna) stîngă. Se întrebuințeaza în același sens cu expresiunea *Colla destra* (v. ac.), cu deosebire ca e stînga în loc de dreapta. [T. C.]

Collé, (*franc.*) lipit; ce se afla la margine. Termin întrebuințat la jocul de biliard.

Collège, nume ce se da în Franția școlilor secundare întreținute de comuna. Un institut de cultura superiora din Paris poarta numele de *C. de France*. El a fost înființat la începutul secl. XVI pentru a contrabalansa spiritul prea strîmt al Sorbonei. C. de France este unul din focarele de știința cele mai însemnate din Europa; este un adevărat templu al științei pentru știința.

Collegia, la Romani au fost reuniuni, asociațiuni, ai caror membri s'au asociat pentru un scop anumit, la început mai ales pentru cultul unor țeități, mai tîrziu și pentru întreprinderi civile, apoi industriale.

C. compitalicia, reuniuni ale cetățenilor mai avuți pentru a ridica temple pentru ludi compitalicii, (Compita se numia locul unde se încruceștează drumurile). Aceste C. formau o societate conducătoare în comuna și mai ales în Roma au avut mare influența asupra politicii în direcțiune democratica. August la început a suspendat aceste reuniuni, iar mai tîrziu le-a reorganizat și le-a pus sub paza poliției. [Atm.]

C. in Dacia, societăți de ajutor mutual, între cei dedați unei meserii sau unei îndeletniciri comune, sub scutul religiei, în Dacia. Au foarte mare însemnătate, caci au fost un puternic agent de romanisare deplina a noiei populațiuni du

Dacia, după colonizarea acesteia. Erau sub conducerea unui sfat alcătuit din decuriones, în cap cu un magister, și protejate în afara de un patronus. Pentru săvârșirea cultului divinității tutelare aveau nise matres, iar pentru îngrijirea casei — unde încurgeau cotisațiile fixate și de unde se ajutau membrii scapați ori se arangiau prasnicele comune (1 Maiu pe iarba) — era un quaestor. Cele cunoscute în Dacia sînt: *aurarii*, *fabri* (meșterii), *dendrophori* (plutașii), *utricularii* (luntrașii), *nautae* (corabierii), *centonarii* (lânarii), *negotiatores* (negustorii), *lecticarii* (purătorii de lițiere). Aceste C., disparute după 274, s'au reintrodus odată cu orgaizarea principatelor sub forma slavona a breslelor. [Aguletti.]

C. pietatis, societăți ori reuniuni religioase întemeiate de către Filip Iacob Spener (n. 1635, † 1705) cu scopul de a restabili și propaga, între protestanți, moralitatea sdrunciuată prin multe certe, ce s'au iscat între diversele confesiuni protestantice. Membrii și aderenții acestor C. s'au numit *pietști*. Principiul lor era, că creștinul trebuie să pună mai mult pond pe religiozitatea practică, pe morală decât pe dogma, și să deprezide virtuțile creștinești. Pentru toată aspru, cu care condamnavă pe coreligionarii lor mai puțin scrupuloși, au fost adeseori persecutați. Astăzi mai sînt numai puțini pietști prin Germania.

C. romana, institute și seminarii înființate în Roma de către papi sau alte persoane pentru pregătirea și crescerea clerului ținer național și străin, care înprasciindu-se în toată lumea, răspundesc credința catolică. C. rom. sînt de trei feluri: 1) cari au școale publice; 2) cari au școale numai private; 3) C. fara școale, ai caror alumnii frecuențează școalele celor dinfăiu. De aceste se țin C. apostolice, cari stau sub imediată supraveghere a Papei și sînt esențiale do ori cu alta jurisdicțiune; celelalte C. înființate pentru străini, C. pentru Italieni. Afară de aceste mai sînt o mulțime de institute și convicte înființate pentru crescerea tinerimei laice.

I. C. cu școale publice sînt: 1) *C. romanum*, întemeiat de S. Ignățiu de Loyola și dotat de Papa Gregoriu XIII cu un edificiu pompos, de aceea se mai numește și universitate gregoriană. Edificiul a fost luat de guvernul italian, care a așezat în el un liceu de stat. Universitatea gregoriană are facultate de teologie, filosofie, dreptul canonic și roman. Profesorii sînt alieși diutre cei mai erudiți iesuiți. 2) *Seminarium romanum*, înființat pentru clericii diecesei romane, mai în urmă i-s'a adaus un liceu cu 7 cl. Are facultăți de teol., filos., dreptul canonic și civil. 3) *C. de propagandă fide*, înființat de Papa Urban VIII pentru tinerii ce se trimit ca misionari în toată lumea. Are facultate de teol. și filosofie. În C. acesta au fost și nemuritorii scriitori români Șincai, Petru Maior și episcopul Gr. Maior; 4) *C. S. Toma de Aquino* cu facultate teol. și filos.

II. C. cu școale private: 1) Academia clericilor nobili; 2) Seminarul vatican; 3) C. S. Bonaventura.

III. C. Apostolice: 1) C. germanico-ungaric; 2) C. greco-rutean, în care se afla și tinerii clerici români-uniți, cari studiază în Roma (înființat de Papa Gregoriu XIII în 1577); 3) C. englez, irlandez, scoțian, american de nord, armenesc, boem și al misiunilor straine.

IV. C. pentru clerici străini: belgic, francez, polonez, american de sud, spaniol, iliric și maronit.

V. C. pentru Italieni: seminarul Piu pentru clericii din statul papal; Lombard pentru Italia superioară și C. Capranica. [Dr. Iacob Radu.]

Collegiata, biserica în care, după imitarea bis. oatedrale, se afla constituită o corporațiune de clerici, organizată după anumite regule. Membrii acelei corporațiuni se numesc *canonici*, iar corporațiunea *capitul*. C.-le în demnitate ocupa al doilea loc după bis. catedrale, și au și ele drepturile și privilegiile lor. (v. canonic, capitul.)

Collegium sacrum, adunarea și consiliul cardinalilor în Roma.

Collema, (botan.) v. Lichenes.

Collett, *Jonas*, om de stat norvegian, n. 25 Mart. 1772, † 3 Ian. 1851. În 1815—19 ministru de interue, 1819—21 de marina, apoi pe rând de finanțe, comerț, iar din 1829—36 president al consiliului. Numele lui C. a fost foarte popular în Norvegia în urma eminentului său talent de administrator.

Colletta, *Pietro*, istoric neapolitan, n. 1775. A luat parte la revolta contra regelui neapolitau Ferdinand I; a servit sub regele Ios. Bonaparte; chiar și după reînțocirea lui Ferdinand I a ocupat înalte funcții militare. 1821 fu numit ministru de rezboiu. † 1833 în Floreța. A scris: »Storia del reame di Napoli, 1734—1825.

Collier, *John Payne*, scriitor engl., n. 1789 în Londra; a studiat dreptul, dar s'a dedicat cu totul studiului literaturii, în special vechii drame engleze. † 1883 în Maidenhead. A scris: *The poetical Decameron*, 1820; *Dodsley's old plays*, 1825—27; *History of dramatic poetry*, 1831; mare senzație a făcut scrierea sa: *Notes and emendations to the text of Shakspeare's plays*, 1852; *Illustrations of old English literature*, 1866.

Collins, *William Willie*, novelist engl., n. 1824 în Londra, unde † 1889. Mult timp colaborator la *Household Words* al lui Dickens și autor al răspânditelor romane de senzațiune *Woman in white*, »No name», »Armada», *The black robe*, etc.

Collo, (ital. plur. Colli), bucată; se folosește ceea ce au saina la marfuri, s. e. un sac, un bal, o lada, etc.

Collocatio, în procedura concursuala germ. sentința, prin care s'a stabilit ordinea în care aveau sa fie escoutența creditorii.

Colloquium, (lat.) convorbire. În evul mediu convorbirile latinesci, ce se faceau în școale, se numiau »colloquia». Astăzi sub C. se înțelege convorbirea între studenții universitari și profesorii lor asupra materiei propuse.

Colloredo, familie nobilă austriacă, originală din Friaul. *Hieronymus Conte de C. Manssfeld*, n. 1775 în Wetzlar, 1813—14 comandant al corpului I austriac, † 1822 în Viena. Fiul seu *Franz de Paula Gundaccar II, Principe de C. Manssfeld*, n. 1802, † 1852 ca general. Titlul de principe trecu la verul seu *Contele Iosef*, n. 1813, 1868—69 president al casei seniorilor, fiul acestuia *Contele Hieronymus de C. Manssfeld*, n. 1842, 1875—78 ministru de agricultură; † 1881.

Coll' ottava, (ital.) = cu octava, expresiune indicând în muzica o transpunere cu o octava mai sus a pasagiului deasupra caruia e pus. [T. C.]

Collyrium, (*lat.*) colir, unirea ce se da tuturor medicamentelor, cari se aplica la ochi, în special însa medicamentelor lichide.

Colman, (irou. Colmen), *George*, poet dramatic engl., n. 1733 în Florența, director la mai multe teatre în Anglia, a scris preste 30 piese teatrale. † 1794 într'o casa de alienați.

Colmar, (Kolmar), capitala Alsației superioare, situata lângă Lauch, centru al liniei ferate Strassburg-Basel, cu 30,399 loc. (1890). Licen, 2 seminarii; fabrici de bumbac și de mașine, topitorii de fier.

Coloana, v. Columna. *Colonar*, ceseamena cu o C.

Coloare, impresiunea ce o face asupra ochinului lumina reflectata de diferite corpuri. (V. art. Colori.) C. se numesc și materiile ce coloreaza. (V. Colorante.) Știința despre C. se numesce (chromatica (v. ac.)

În heraldică se folosește C. roșie, albastra, neagra, verde, purpurie, brună, galbena și alba, cele doné diu urma înlocuite de regula cu aur și argint (=metale). La descrierea armariilor C. se indica cu semne convenționale, de regula cu linii, și anume: roșu cu l. verticale, albastru cu orizontale, negru cu verticale și orizontale, verde cu l. piezișe (∖), purpurin (∕); puncte = aur, locurile neînumerate = argint.

Coloboma, (med.) anomalie înscuta la ochi, defect al pleoapei sup., al irisului și chorioideei.

Colobus, soia de maimuțe Catarrhiniene, caracterizate prin atrofia degetului celui mare. Traiesc în Africa. [D. V.]

Colocasias Schott., (botan.) gen de plante din fan. Aroideelor, trib. Colocasiace, ce cuprinde vr'o 5 specii tropical-asiatice, la noi adese cultivate în floraria caldă. *C. antiquorum* Schott., întrodusa ca aliment deja de vechii egipteni în valea Nilului, e răspândita în o serie de varietăți în țările tropicale ale ambelor emisfere. Rhizomul abundă în fecula conține și un suc veninos, ce însa dispare la uscat sau fiert. Cea mai mare importanța o are var. *esculentia* Schott., taro, pentru însulele polnese, ca pâine.

Colodiu, o soluție de piroxilina în eter, care prin evaporare lasă o patina aderenta la suprafața corpului pe care e aplicata, diu care cauză e întrebuițat în chirurgie pentru a renui marginile ranelor, a opri curgerile de sânge, etc. Din cauza ca C. ordinar se contractează prea mult, în medicina se întrebuițează C. elastic, în constituția carnia între terebentina și oleiu de ricin. La început C. era întrebuițat pentru prepararea placelor fotografice, cari astăzi se fac cu albumina și gelatina. [V. C. B.]

Colofoniu, restul dela prepararea oleiului de terebentina din terpenin (balsamul arborilor exotici: Pinus, Abies și Larix). Terpeninul, destilat cu vapori de apă, da oleiu de terebentina și rămăne colofoniu. corp galben, amorf, fragil, care se topește la 130°—135°; se întrebuițează pentru ungerea arcașului la vîoara, pentru ungerea părților de mașini, la cari se cere o frecare mare; la prepararea cerei roșie, chitului; pentru lipirea metalelor la cald, etc.

Coloide, (botan.) substanțele vegetale ce se aseamena prin proprietățile lor cu cleiu, adică sînt necristalizate (amofre), nu pot strabate membranele (sînt nedifuzibile, nedialisabile), prin urmare nu pot fi întroduse prin membrana ex-

ternă în corpul plantei ca atari, ci trebuesc sa fie modificate într'un anumit fel așa ca sa o poată strabate.

Coloman, rege al Ungariei din fam. Arpadianilor, fiul regelui Géza I; n. pe la 1070, a fost destinat pentru cariera preoțească, dar a fugit ca sa nu fie sfințit preot; pentru iubirea sa de învețatură și de carti i-s'a dat conumele «Carturarul». Dupa moartea unchiului sen sf. Ladislau (1095) urmă pe trou. Pe timpul domniei lui C. an trecut prin Ungaria trupele primei expediții cruciate, dintre cari C. nimici ori înpraștia pe a lui Valter Gauthier, a «eremitului» Petru, a lui Volkmar, etc.; numai trupele regulate ale cavalerilor conduși de Gottfried de Bouillon trecura fara incident prin Ung. C. a liniștit rescoala diu Croația, batînd pe Petru, ultimul rege croat, și cucerind o parte a Dalmației, mai întăin cu ajutorul Venetiei, apoi cu al regelui norman Roger, pe a carni fica, Buzila, o luă de soție. Multa nelinisee i-an causat lui C. rescoalele repețite ale fratelui sen Álmoș, pe care în urma îl orbî dimpreuna cu fiul acestuia Béla (mai târziu rege) și cu 3 magnaii. † 1116. În legislațiune C. se arata mai unau; șterge torturile, pedeapsa cu moarte o aplica mai rar; opresce cercetările asupra strigolilor.

Colombina, unica mască femeniua în comedia naționala italiana, costumata la fel cu arlecchino, de nude se numesce și *arlecchinetta*.

Colombo, rădăcina dela Iatrorhiza (v. ac.)

Colombo, capitala însulei Ceylon (India anter.) pe țărmul vestic al ins., 126,926 loc. (1891); orașul e fortificat; port însemnat.

Colomea, oraș în Galia sud-est., situat lângă Prnt și linia ferată Cernauf-Lemberg; 30,235 loc. (1890) Poloni, Ruteni și Ovrei; giuinasu, școala speciala de industrie ceramica, școala agronomică, comerciu.

Colon, (anat.) reginnea intestinului gros, cuprinsa între caecum și rectum.

Colon, *Mont* —, masiv de munte în Alpii peninice, grupa Arolla, cantonul elveț. Wallis, cu trei piscuri: marele C., Evêque și micul C. (3644—3738 m.) — C., oraș, v. Aspinvall.

Colonada, o sala cu columne, constatatoare diu mai multe siruri de columne, cu coperiș orizontal; se zidesce cu deosebire în climatele calde la temple, în piețe, scalde și palate.

Colonat, stare intermediara între robie și libertate. Coloni, la Roma, eran țeranii agricultori legați de pământ. Aceasta stare se explica prin iubirea omului pentru pământ și prin necesitatea de a sta în locul, unde el contractase datorii față cu proprietarul pământului. Statul era interesat a consacra aceasta situațiune, caci ea înlesnea adunarea darilor și îndestulia cerințele de brațe pentru munca agricola. Pe de alta parte muncitorii servi nu aduceau aceleași servicii ca cei liberi. Colonii eran aproape liberi și puteau sa devina cu desăvîșire liberi prin prescripțiune. În evul mediu colonul era chiar considerat ca liber, dar plătea o dare catra proprietar. Numai în 1789 aceasta stare a fost înlocuita prin libertatea convențiunilor între proprietar și arăduș.

Colonel, comandantul unui regiment.

C., *litere*, v. Caractere tipografice.

Colonesci, com. rur. în Rom., j. Tecucin, com-pusa din 13 cat. cu 1925 loc.; reședința com. e în tirgușorul C.

Coloni, sub reginul legilor feudale, clacașii sau iobagii, pe cari proprietarii i-au adus și stabilit pe moșile lor ca sa le populeze și cultive, cu iudatorirea sa le face anumite zile de claca pe septemână, ori în an, și sa le dea decima din produse uneori și diu vite și alte angarale. V. și Colonat.

Colonii, societăți de locnitori, stramutate din țeara lor într'o altă țeara straina și departată, mai ales dincolo de mare. Causel acestor stramutari pot fi foarte diverse: suprapopulațiunea, ca în statele moderne și în unele cetăți antice, disensiuni interne ca în alte cetăți antice și în Anglia Stuartilor, dorința de câștig ca la Fenicieii, la Spanioli și la unele popoare moderne, scopul politic de a ține în ascultare popoare mari și numeroase ca la Romani. Cu diversitatea scopului variază și taria C.-ei: din scop comercial s'au format simple deposite comerciale ca ale Fenicienilor, cari nu se amestecau cu locuitorii originari, niți uu se așezau permanent în C.; C.-le agricole și militare cum și C. formate prin expatriare sunt permanente și ele fac meritul cel mare al poporului roman și poporului englez. Cele mai mari puteri coloniale astăzi sunt: Anglia cu aproape 24 mil. km², și aproape 350 mil. loc., Franța cu preste 10 mil. km², și 40 mil. loc., apoi Holanda, Spania, fara sa socotim pe Rusia cu preste 20 mil. km².

Colonia, (germ. *Köln*, fr. *Cologne*, la Romani *C. Agrippina*), capitala districtului prus. Köln (3976 km², și 905,510 loc.) (1895), situata pe țărmul stâng al Rinului, preste care duce un pod la Dentz. C. e o fortareata de primul rang, centru al caii ferate Berlin—Paris, are 321,564 loc. (1895); rezidența unui arhiepiscop. Intre edificii orașului este catedrala (119 m. lunga, 75 m. lată), cea mai mare și mai minunată opera a arhitecturii gotice, începută la 1248, 1823 renovată, dela 1842 s'a continuat zidirea și s'a terminat abia la 1880. Tot în stil gotic e zidita casa statului cu o colonada frumoasa; multe biserici, sinagoga (în stil mauric), museul Wallraf-Richartz, fostul colegiu al iesuțiilor, noul teatru, gara centrala, etc. In stituții n: conservatoriu, expoziție industrială permanentă, grădina botanica și zoologica, gimnasia, școale reale și civile, seminarii de învețtoare, iust. de surdomuți, etc. Curte de apel, tribunal. Port liber, poit de siguranța, societate pentru navigația cu vapoare, bursa, camera comercială, filiala bancii imperiale; industrie înfloritoare de fier și alte metale, țesătorii și împletitorii, fabrici de dantele și apa de C., rafinarie de zahar, fabrici de bere, etc. Comerțiu de comisiune și expedițiune. 1895 au intrat în port 2231 nai cu încarcatură de 295,435 tone, au ieșit 2467 nai cu încarcatura de 90,701 tone. — C. a fost întemeiată de Ubii, Agrippina o prefacă în colonie romana. In evul de mijloc e oraș liber imperial și un ceatru bogat al Hansei. Arhiepiscopul de C. era al treilea principe elector bisericesc al imperiului roman-german.

Colonna, familie nobila romana, renunțata în evul mediu ca inimica a Orsinilor și amica a partidei Ghibelinilor. Din familia aceasta s'a nascut *Prospero C.*, (1432—1523) învingetorul dela

Bicocca (1522) și *Vittoria C.*, *Marchesa de Pescara* (1490—1547) celebra poeta italiana.

Colorado, (zool.) numirea obicnuită a gândacului *Leptinotarsa decem-lineata* Soy., care în stare de larva nimicesce frunzele cartofilor și astfel nimicesce și crescerea lor. Patria lui e vestul Statelor-Unité din America. C. se ivesce în masse cauzând pagube mari. Naturalistul Tschudi 1875 a atras atenția Europei la acest gândac; mai multe state au interdiș inportul de cartofi americani.

Colorado, 1) *Rio C. del Occidente*, riu în partea vestică a Americii de nord, ivescose în Munții Stăncoși din două isvoare, se varsa în Golful de California; lungimea riuului e de 2700 km., pe jumătate navigabil; basiniul riuului cuprinde un teritor de 582,000 km². — *C. Red River of Texas*, riu în statul nordamerican Texas, se varsa spre Golful Mexicanului, 1450 km. lung, în parte navigabil. — 3) *C. Kobu Leufu*, riu în republica Argentina, ivescose în Cordillerii din două isvoare (Rio Grande și Rio de Barrancas), se varsă în Oceanul Atlantic; 1150 km. lung. — 4) *C. stat al Uniunii nordamericane* (dela 1874), 269,150 km². cu 412,198 loc. (1890); țeara muntoasa traversata de Munții Stăncoși (Gray's Peak 4371 m., Pike's Peak 4312 m., Mount Lincoln 4357 m.), în cari se află bogate mine de aur, argint, apoi arama, fier și carbuni. C. a fost colonisat dela 1858. Capitala Deuver.

Colorante, materii, sunt acele ce servesc în tinctura, pictura, etc., pentru a colora diverse obiecte prin diverse proceduri. Ele pot fi: sau de origine minerală precum: chromatul de plumb, oxid de fier, sulfura de mercur, etc., și în acest cas sunt mai fine, însa se fixeaza mai greu, caci trebuie produse pe însuși obiectul ce este a se colora; sau de origine animală precum carminul, etc.; sau în fine de origine vegetală, cari sunt cele mai numeroase. Mat. col. organice, cuprinđend pe acele de origine animală și vegetală, au fost studiate mai mult și cunoscințele asupra lor sânt mai complete. Cea mai mare parte se prepara din produsele de distilare a gudronului, de unde li-s'a dat numele de: *mat. col. din Gudron*; deasemenea fiind-că industria le prepară de adreptul din diverse materii priune, li-s'a mai dat numele de: *mat. col. sintetice*. Teoria acestor mat. col., în ce privesce calitatea lor de C., încă nu e bine stabilită. Dupa Witt se numesc *Chromogene* substanțele organice, cari posedând în constituția lor anumite grupe, cari se numesc *Chromofore*, pot forma diverse colori. Așa: în chromogeul nitrobenzen exista chromoforul Az O², însa nitrobenzenul nu e colorant; pentru a deveni colorant trebuie a i-se introduce în molecula grupa (OH) și a se transforma în nitrofenol. Unor asemenea grupe ca (OH) (Az H²) etc. li-s'a dat numele de *Azochrome*, adeca maresc puterea coloranta. Principalele grupe chromofore sunt: compușii uitrați cu chromoforul Az O²; compușii azoxi... cu chromoforul (Az O)²; compușii azoici cu chromoforul (Az²)²; compușii hidrazoici cu chromoforul (Az² H)², etc. Dupa constituția lor mat. col. artificiale se pot împarți în 17 grupe principale, cari sunt:

1) *Derivații nitrați*, cari rezultă prin înducerea grupurilor (Az H²) sau (OH) în carbu-

rele nitrare, sînt mai ales coloranți galbeni. Principalii sînt: acidul picric, galben de aur, aurantia, etc., precum și câteva colorii verzi și violete.

2) *Derivații azoici*, cari conțin grupa (Az = Az) unita cu doi radicali aromatici, precum: Azobenzol: $C^6H^5-Az = Az-C^6H^5$ etc. Pentru ca sa devina coloranți și sa se fixeze pe fibra trebuie sa li-se introducă grupele auxochrome (Az H²) sau (OH). Compuși azoici dau materii colorante foarte variate, cari depind nu numai dela natura radicalilor aromatici uniți cu grupul Az², dar și dela poziția ce ocupa în molecula grupele: Az H², OH, SO³ H, CO.OH, etc. Principalii coloranți ai acestei grupe sînt: galben de anilina, brun bismark, tropeolina 0000, ponceau 4 B Cr., crisoidina, ordeau B, diverse colorii ponceau, croceina, orange; apoi brun solid, roș solid, ecarlat, congo, rozaurina, purpura de Hessa, negru violet, etc.

3) *Oxichinone*, din cari sînt mai importante: alizarina, chinizarina, purpurina, negru de alizarina, etc.

4) *Derivații oxidului de difenil cetonă* precum: galoflavina, etc.

5) *Chinonoxime* sau *nitrosofenoli* precum diverse gambine, etc.

6) *Grupa trifenilmetanolului*, care are ca cromogen trifenilcarbinolul și da coloranții cei mai întrebunțați precum: pararozanilina, violet de Paris, violet de etil, verde metil, aurina, fucsina, albastru de Lion, oxid rosolic, verde malachit, benzaurina, etc.

7) *Grupa chinoleică*, în care se găesc: cianina, roș de chinoleina, etc.

8) *Ftalenele*, în cari sînt mai importante: fluoresceina, eosina, eritrosina, galeina, etc.

9) *Grupa chinone imide* conținend: indofenolurile, etc.

10) *Azinele și safraninele*, între cari sînt remarcabile: violet neutru, roș neutru, safranina, indazina, albastru de Băle, albastru de metafenilen, azulina, tetrazina, etc.

11) *Cetonimidele* precum: auramina, etc.

12) *Hidrazonele*.

13) *Derivații acridinici*.

14) *Indulinele*.

15) *Grupa indigo*.

16) *Diversi coloranți* precum: murexida, negru de alizarină, etc.

17) *Coloranți cu constituție necunoscută*.

[V. C. B.]

Colorare, fixarea colorilor asupra țesuturilor prin procese chimice-fizicale. Unele colorii (orleanul, safiorul, indigo, curcuma) se absorb în soluțiile lor direct prin țesuturi, (colorii *subiective*), altele colorează fibrele numai în momentul când acestea se scot din soluție. La colorile *adjective*, fibrele trec mai întăiu printr'un proces de cauterisație și apoi se colorează.

Colorarea stambelor se face sau prin țeserea cu tort colorat, sau prin colorarea și imprimarea pânzei țesute, prin anumite proceduri cu mașini speciale de colorat.

Coloratura, (*ital.*) se numește în musica cu text întrebunțarea a două sau mai multe note executate cu oarecare repegiune pe o aceeași silaba. În limbajul obișnuit însă se înțeleg prin *arii de C.* arile scrise în scopul punerii în evidența a virtuosității interpretului, a îndemnării

organului lui vocal și astfel aria de C. e acelaș lucru cu *aria de factură sau de bravură*. Cuvențul C. sau *Colorit* a trecut din pictură în musica întrebunțându-se în diferite alte sensuri. Astfel în execuție e luat în același sens cu nuanțare, cu alte cuvinte raportându-se la variațiunea în mișcare și în intensitate. Asemenea se vorbește despre C. unei orchestre, după natura timbrelor predominante și chiar a unei armonii. [T. C.]

Colori, lumina ce vine dela soare este lumina alba; ea e compusa din 7 C., caci daca trece un fascicul de lumina alba prin o prisma, cele 7 radiațiuni ce o compun, avend refrangibilitați deosebite, se separa formand *spectrul solar*, în care se deosebesc colorile fundamentale: *roș, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet*. Aceste C. sînt simple, adeca nu se mai descompun când trec separate prin o prisma. Din combinarea lor însă resulta o serie infinita de C. intermediare de toate nuanțele. Așa amestecând galben cu albastru se obține verde, roș cu albastru da violet, etc. Corpurile din natura sînt colorate diferit și pentru a se explica aceasta se admite ca: lumina alba cațend pe suprafața unui corp, acesta absoarbe o parte din radiațiuni, iar pe celelalte le reflecteaza și din combinarea lor în ochiul observatorului resulta culoarea definitiva a corpului. Când corpul nu absoarbe nici o radiațiune, culoarea corpului e alba, caci în ochiul observatorului se combina toate radiațiunile reflectate; pe când corpurile colorate în negru sînt acele, cari absorb toate radiațiunile și nu resping nici una. Pentru celelalte C. se admite ca corpul e colorat cu culoarea complementara radiațiunilor, pe cari le absoarbe. Așa: corpul ce absoarbe radiațiunile roșii apare colorat în verde, etc. Două C. se numesc *complementare* când din suprapunerea lor resulta culoarea alba. [V. C. B.]

Combi-națiunea colorilor. Admițend cu Chevreul, ca spectrul solar (v. ac.) e compus din 6 colorii originare distinse, și scriindu-le pe razele unui cerc împarțit în 6 sectoare egale (*cerc chromatic*), intercaland apoi încă 6 colorii intermediare sau derivate, și numindu-le cu denumirile asociate ale colorilor originare ce le preced și ce le urmeaza, (roșu-portocalin, portocaliu-galben, etc.), admițend în nrma ca dela o culoare originara sa se treaca la una din derivatele ei prin 5 gradații egale, cercul chromatic al lui Chevreul prin gradațiile aceste se va împarți în 60 sectoare egale. Chevreul pe lănga cele expuse a mai considerat ca fiecare culoare sa aiba 20 grade de intensitate, ceea ce a numit *gama colorilor*, și a mai creat o gama completa de cenușiu, fara nuanțe de alte colorii, formand astfel 721 game à 20 tonuri fiecare, adeca 14,420 tipuri de colorii. Aceste 14,420 colorii se pot combina cu alb, cenușiu, negru sau între ele. C. colorilor cu alb sînt în genere placute, (cele mai frumoase sînt albul combinat cu albastrul deschis, cu rosa, cu galbenul cam inchis, cu verde deschis, cu vioriul deschis și cu portocaliu), tot așa de frumoase, dar mai puțin placute, sînt combinațiunile colorilor cu cenușiu. Negru se combina în mod avantajos cu ori ce culoare. Cele mai frumoase C. sînt negru cu roșu, cu albastru, cu vioriul închis, cu portocaliu, cu rosa, cu galben și verde

deschis. C. a doue colori între ele produce efecte frumoase când distanța acestor colori pe cercul chromatic e mai mica decât $\frac{1}{8}$ a lui, combinațiile de 2 colori, cari se afla pe cercul chromatic la o distanța cuprinsa între $\frac{1}{8}$ și $\frac{1}{6}$, sînt urite, mai bune sînt acele ale doue colori cuprinse pe cercul chromatic la o distanța între $\frac{1}{6}$ și $\frac{1}{3}$. Așa dar roșul deschis se va combina în mod avantajos cu roșul pur, galbenul deschis cu galbenul portocaliu, galbenul verde cu verde pur, verde cu verde albastru, albastru deschis, avel închis și avel vioriu cu roșu, rosa sau cu vioriul roșu deschis. Sînt de preferat combinațiile de 2 colori apropiate la combinațiile de 2 tonuri ale aceleiași colori. O combinație de 2 colori mai îndepărtate devine mai placuta când se intercalează între ele alb, negru sau cenușiu. C.-le de 3 colori sînt placute, daca aceste colori se afla în cercul chromatic la vîrfurile unui triunghiu ecuilater. Una din cele mai frumoase combinațiuni ternare este roșu, galbeu și albastru, care e în același timp una din cele mai vechi combinațiuni, și care a servit de basa teoriei esteticei colorilor.

Colori vegetale se iutănesc ori disolvate în sucular celular al plantelor și au culoare roșcatală, roșie, în care cas cu alcalii se albăstresc, sau culoarea e violetă, albastră, galbea, și atunci cu aciții devin roșii; ori sînt fixate pe plastide, în chloroplastide (v. ac.) și chromatoplastide (v. ac.), cum e chlorophylla (v. ac.), xanthophylla, etc. Exemple de C. v. de primul fel sînt numeroase; se observă mai des în petale, în fructe, frunze, cum e *anthocyanina* (v. ac.). Lemnul multor plante e colorat prin substanțe diverse: *hematoxylină* în lemnul de Bacan; *brasilina*, *santalina* în lemn de Santal; *morina* în lemn de Dud; *berberina* în lemnul tulpinei și rădăcinei de Dracila; *curcumina* în rhizom de Curcuma tinctoria; *alcanina* (v. ac.) în rădăcini de diverse Boraginee, etc. (v. și chromatogene).

Colorațiunea plantelor depinde în prima liuie dela colorile vegetale, cuprinse în paturile superioare ale organelor, s. e. a tulpinei și a foilor. Clorofilul condiționează culoarea verde, cea mai răspândită la plante; phycoerythrina s. e. da culoare roșee până la violet închisa Florideelor, etc. Odata cu transformarea clorofilului în alte colori vegetale urmează schimbări în colorațiune, s. e. colorațiunea galbenă, purpurie ș. m. d. a frunzei spre toamna. Numai puțin important pentru culoarea, ce ne prezenta plantele, e indumentul: Floarea reginei, *Gnaphalium Leontopodium*, ue apare alba numai din cauza învelișului de peri. Interesanta e colorațiunea florilor și fructelor. Cele entomofile, adica a căror fecundare se face prin ajutorul insectelor, au flori sau inflorescențe mari și viu colorate s. e. orchideele, salcea, floarea soarelui, etc., pe căud cele anemofile, a caror fecundare o mijlocesce vîntul, inapareute și indecomuu verzi, s. e. graminueele (ierburile), plopul, etc. Plantele, la a caror răspîndire contribuie animalele, consumând parțile moi ale fructelor, se disting prin marimea și colorațiunea lor intensa, s. e. curmalele, pruneele, trandafirii selbateci, etc., pe când celelate au sau fructe mici de culoare inapareute, s. e. grămineele, sau mari, dar atunci de înveliș exterior dur, s. e. alunele, nuca de Cocos, etc.

[A. Pr.]

Colori se mai numesc și cele 4 feluri în cărțile de joc.

C. în heraldică, v. Coloare. V. și art.: Colorante, Chromatica.

Colorimetru, aparat cu care se determina cantitatea, în care se gasesce o substanța colorată în soluțiune, după intensitatea colorațiunii.

Colorina, extract de garansiua, care consta din alizarina amestecata cu purpurina, grasimi și alte substanțe din garanța solubile în alcool.

Colos, o statua de mariine supranaturala. În antichitate preponderau în arta figurile colosale, produsele arhitecturii și sculpturii luau în Egipt și Asia dimensiunile celei mai mari. La statuele deilor și heroilor greci colosalitatea era condițiune indispensabila.

Colossae, oraș antic în Frigia mare, lângă riul Lykos. Comunitații din C. a adresat ap. Pavel epistola sa »Catra Colossenii.

Colosseum, (acum *Coliseo*), celebrul amfiteatru Flavian din Roma, început de Vespasian și terminat de Titu la 80 a. Chr.; avea la început o lungime de 185 m., lațune de 156 m. și înalțime de 48 $\frac{1}{2}$ m. și cupindea 85,000 de privitori. Servia cu deosebire pentru lupte de gladiatori și pentru lupte cu animale. În evul mediu C. deveni o cetate a Frangipanilor, iar în timpul renascerii dedea masele de piatra necesare pentru palatele ce se ridicara în Roma, între cari Cancelleria, Palazzi di Veueția, etc.

Colostrum, primul lapte dupa nascere, corasta. Acest lapte în țilele prime e galbui și gras. Are însușire purgativa pentru nou nascuți, pe care-i curătesce, fara ca sa aiba lipsa de purgatiți. [St.]

Colotomia, operațiune practicata asupra intes-tiului gros cu scop de a da ieșire materiilor fecale, prin paretile abdominal.

Colpeurynter, (*grec.*) un instrument chirurgical de cauciuc, folosit în practica medicala la nasceri. Inventat de prof. Dr. Carl Braun în Vieua.

[Dr. V.]

Colporteur, (franc. colporteur = duce pe grumaz), negustor ambulat; cel ce vede în orașe, cu permisiunea poliției, jurnale, buletine, etc. Figurat: C. de noutați: persoana ce debiteaza în dreapta și în stînga uoutați.

Colson, *Felix*, fost secretar al consulului franc. diu Bucuresci, ajuns apoi secretarul maiorului Ioan Cămpineanu (1840), plecat, pe timpul domniei muntene a lui Alex. Ghica, sa protesteze în apus contra purtării Rusiei.

Colțea, o biserica din Bucuresci și un turn, construit la 1715 de Mihail Cantacuzino; turnul, ruinat rău prin cutremurul din 1802, a fost darînat în 1887; era foarte înalț și cladit în patru colțuri sau unghiuri dupa stilul german, ceea ce a facut să se creada, ca a fost construit de soldați svedezi.

Colți, com. rur. în Rom., j. Buzău, fondata din 17 cat. cu 2080 loc. (Dicț. geogr. 1892); teren muntos și steril; se gasesce chichlibar și fier.

Colubridae, o familie de șerpi. Au în falca de sus dinți tari de forma cărligului, nevenerinoși. Cei mai însemnați sînt: *șerpele de apă* (*Coluber natrix*), *năpârca austriacă* (*Coluber austriacus*), *șerpele galben* (*Col. flavescens*), *șerpele lui Esculap* (*Col. Aesculapii*), ș. a.

Columba, *hulub, porumbel*, numeroasele variații de porumbel au născut toate, după Darwin, din forma selbatică *C. livia*, care trăiesc pe stâncile de pe coastele Mediteranei și ale Asiei, și care e de culoare cenușie. (V. Porumb.) [D. V.]

Columbaci, (Golubac), sat în Sârbia, cercul Posarevaț, lângă Dunare, 1408 loc. Aci a fost cetatea C. (Kolombač), care a avut rol important în resboaiile cu Turcii. Mai târziu a cucerit-o (1391) sultanul Baiazit, 1427 a fost recucerita. Sigismund o asediaza 1428 fara însă a o lua. Abia Pan Chinezu o ia dela Turci în 1483. După caderea Belgradului (1521) însă și C. ajunsese pe mâna Turcilor. Acum numai ruinele vechi cetăți privesc la valurile Dunării, iar în creptaturile stâncilor își au obârșia muscele de C., atât de periculoase pentru animale.

Muscele de C. v. Simulia columbacensis Fabr.

Columbanus, sfânt, n. pe la 545 în Irlanda; pe la 590 trecu cu 12 soți ca misionar în Burgundia, unde fundă mănăstirea Luxeuil; de aici fiind alungat, trecu în Helveția și mai pe urmă în Italia, unde fundă mănăstirea Bobbio. † 615. Ziua comemor. 21 Nov.

Columbia, 1) *riu* în America de nord, numit și *Oregon*, se desvolta din 2 izvoare (C. și Clarke); are mai mulți afluenți, între cari mai însemnați Snake-River sau Shoshone; se varsă în Oceanul Pacific.

2) *British-C.*, provincie coloniala engleza, dela 1871 încorporata la Dominionul Canada, cuprinde teritoriile cunoscute mai înainte sub numele: Caledonia noua, Georgia noua, New-Norfolk, New-Cornwall, Vancouver și Stikine; împreună cu insulele din apropiere are 1.010,949 km². și 92,767 loc. (1891), foarte numeroși sînt Chinezii. Munții C.-ei sînt bogăți în aur, argint, fier, arama, platină, sare și pucioasă, autracita și lignita; minsele paduri sînt încă neexploatate. C. e reprezentată în parlamentul Canadei prin 6 deputați, iar în Casa de sus prin trei membri. Portul și orașul comercial principal e *Virginia*, pe insula Vancouver, cu 16,841 loc. (1891), între cari 3000 Chinezii.

3) *C.*, *district* în Statele-Unite nord-americane, 1789 declarat de rezidența independentă a guvernului confederațiunii; 181 km². și 229,796 loc. (1890); aici se afla Washington, capitala confederațiunii. Se administrează prin o comisiune numita de congres.

4) *C.*, numele mai multor *localități în Statele Unite*: a) capitala statului Carolina de sud, pe țărmurile estic al râului Congaree; cu 15,333 loc. (1890) și o universitate; b) oraș în Pennsylvania, pe țărmurile estic al râului Susquehanna, cu 10,000 loc. și industrie de fier.

5) *C.*, (*Republica de Colombia*), mai înainte Granada noua, *republică federativă* în nord-vestul Americii de sud; se mărginește în nord cu Costa-Rica și Marea Caribica, în est cu Venezuela și Brasilia, în sud cu Ecuador și în vest cu Oceanul Pacific; se compune din 9 departamente: Magdalena, Bolivar, Panama, Cauca, Santander, Antioquia, Boyaca, Cundinamarca și Tolima; are un areal de 1.203,100 km². și 3.878,600 loc. (1881), între cari 220,000 Indiani necivilizați. C. e traversată de munții Cordillieri; are munți înalți și șesuri imense, abia locuite de oameni. Rîurile mai însemnate sînt: Rîul Mag-

dalenei, Guayabero, Yapura, etc. Clima e foarte varie, nesănătoasă e numai pe țărmurile scunzi ai marii. Flora e bogată și frumoasă; asemenea bogată și fauna, cu deosebire se afla paseri frumoase. Capitala e *Bogota* cu 120,000 loc. În fruntea țerii sta un președinte ales pe 6 ani și ajutat de 7 miniștri responsabili. Legislațiunea se compune din Camera deputaților cu 68 membri și din Senatul cu 27 membri. Finanțele s'au aflat totdeauna în stare desolată, la 1879 80 s'a sistat chiar platirea datoriei publice. Din punct de vedere moral și cultural C. sta pe o treapta inferioară; instrucțiunea populară se afla în stare tristă; școale sînt: o universitate neînumită în Bogota, 34 colegii și 14 seminarii și 1822 școale elementare. Armata permanentă se compune din 5500 soldați: flota nu e. Agricultură încă lasă de dorit, se cultiva urez, grâu, cacao, tabac și cafea. Industria se restringe la pânzături dure, țigari și palarii de paie. Lucrarea minelor asemenea nu e prea dezvoltată, deși se gasesc aur, platină, argint (vestitele mine dela Sta Ana lângă Mariquita), arama, carbunii de piatră, sare și chilhibar. Nici comercial nu e corespunzător; poziția C.-ei și bogăția ei naturală ar putea da avânt comerțului, dacă nu s'ar împiedeca de nepăsarea populației și de lipsa unei industrii. Exportul e de 19%, milioane Peso (1 peso: 5 frci) și importul de 13 milioane Peso. Rețeaua liniilor ferate cuprinde 347 km. și cea a telegrafelor 8049 km. Istoricul C. a fost descoperita 1499 de Hojeda și Vespucci; 1536 a fost ocupată de Spaniolul Gonzalo Jimenez de Quesada și numita Granada noua; 1810 s'a revoltat pentru a se desface de Spania; 1819 s'a unit cu Venezuela, dar încă în 1830 s'a desfacut aceasta confederație. C. și-a dat prima constituție în 1831 ca republica Granada noua; 1861 s'a numit Statele Unite ale C.-ei, dela 1886 e stat unitar. V. și Panama. (Cf. Schumacher, Geschichte der Verfassung von C., 1875; Groot, Historia de Nueva Granada, 1869; Quijano Oteros, Historia de Colombia, 1882.)

Columbit, mineral, v. Tantal.

Columbretes, grupă mică de insule, situate aproape de litoralul estic al Spaniei; suprafața abia 0,5 km². cercetate numai de pescari.

Columbus, *Christofor*, (ital. *Cristoforo Colombo*, span. *Christoval Colon*), descoperitorul Americii, n. 1446 (după alții 1456) în Genua ca fiu al unui pânzar, întreprinse 1470—83 mai multe călătorii maritime spre Archipelag, Islanda și Guinea, merse 1484 în Spania, unde primi dela regina Isabella 3 corabii mici și 120 de oameni pentru explorari. Plecând 1492 din Palos descoperi deardrindul Cuba, Haiti, iar în a doua călătorie 1493 insulele Dominica, Guadeloupe, Antigua și Puerto-Rico, apoi Iamaica; rechemat, în urma unor intrigi, se justifică și plecă 1498 a treia oară, și descoperi coasta continentului sud-american; calomniat din nou fu arestat și adus în Spania, dar iarași eliberat întreprinse a 4-a călătorie, navigând dealungul țărmurilor Americii centrale, pînă la Veragua și Puerto de Retrete. Suferind naufragiu scăpă pe insula Iamaica, pe care o parasă 1504 și se întoarse în Spania. † 1506 în Valladolid Cenușa sa este prăstrată din 1795 în catedrala din Havana. (V. America.)

Columbus, 1) *C.*, capitala statului nord-american Ohio, lângă râul Scioto, cu 88,150 loc.

(1890) și grandioase edificii publice (casa sfatului, capitoliu, arsenal, etc.); universitate, episcop rom.-cat. Orașul C. a fost întemeiat la 1813. 2) *C.*, oraș în statul nord-american Georgia, lângă riul Chattahoochee, cu 17,303 loc. (1890).

Columella, (lat., diminutiv dela *columna*, colona), nume dat în conchiologie spațiului coloanei mici, care formează axa ori carei cochile spirale.

În *botanica* se numește *C.* o coloana din centrul fructului Umbeliferelor; la maturitatea lui se desface în două jumătăți ce suporta fiecare câte o achenă. Tot *C.* se dăce țesutura sterilă din axa sporangelui unor Hepaticee și multor mușchi, și din sporangele Mucorineelor și Myxomycetelor.

Columella, *Lucius Iunius Moderatus*, economist roman, n. în Cadix, contemporan cu Seneca. El se ocupa cu agricultura în mod practic și cu crescerea vitelor. A scris pe la 60 a. Chr. un tratat mare de agricultură în vr'o 30 vol., intitulat »De re rustica» și dedicat lui P. Silvanus.

Columna, *coloana*, în arhitectura stilul vertical, rotund sau poligon, al unei construcții, de multe ori servind numai ca ornament. Consista din 3 părți: *basa*, care zace pe piedestal, *trunchiul*, neted sau canelat, de regula subțindu-se de jos în sus, și *capitelul*, care formează legătura cu grindușul. *C.* are un rol important în arhitectură, mai ales în cea antică, luând, după construcțiunea particulară a părților sale, anumite forme caracteristice, cari determină stilul arhitectonic (v. ac.) După Vitruv se deosebesc 5 ordine columnare: toscanic, doric, ionic, corințic și romanic (v. ac.)

În tipografie se numește *C.* partea unei pagini divizată de sus în jos prin o linie verticală.

De asemenea se dă numele de *C.* unei mase lichide de formă un cilindru.

Columna voltaică, v. Pile electrice.

Columna lui Hercules, v. Gibraltar.

Columna lui Traian, o columnă înaltă de 43 metri compusă din 29 blocuri de marmură albă, scobită pe dinlauntru, pe unde se înalță o scară în spirala de 185 de trepte, învălțată pe dinafară, tot în spirală, cu un braț de sculpturi, ce reprezintă în 124 tablouri luptele lui Traian cu Dacia. Înălțată în 113, exista și astăzi la Roma și este uul din cele mai frumoase resturi ale anticității.

»*Columna lui Traian*«, jurnal politic și literar foarte prețios, publicat în București de B. P. Hașdeu. Mai târziu a fost transformat în revista pentru istorie și filologie (apar. 1870—84, cu întrerupere dela 1878—81).

Columna vertebrală, șira spinării din dosul corpului, un șir de 24 oase puse unele preste altele și legate prin capsule elastice, cari permit mișcarea și încovoierea moderată. Incepe dela capătina și se sfârșește la noada. În canalul ei este meduva spinării, organul nervilor mișcatori și simțitori. Formează sprijinul capului și al trunchiului. De a dreapta și stânga ei sînt capetele coastelor, cari formează coșul pieptului. În vârsta prunciei spinarea e slabă, se strimba lesne, deci copiii înainte de 6 luni sa nu fie purtați pe brațe, nici lasați sa șadă.

Colure, (*grec.*) cele mai mari două cercuri, ce trec prin poliul globului ceresc, dintre cari

unul trece prin punctele equinoctiale, celalalt prin punctele solstițiului. (Colura equinoctiilor și *C.* solstițiilor.)

Colușa, semiuție în nord-vestul Americii, locuitorii autochtoni ai peninsulei Alasca, locuiesc pe teritoriul din jurul sinului Norton și pâna pe la Baia Sitka; vr'o 8000 suflete. (v. ilustr. Tipuri americane, I, p. 143.)

Colusiune, (*lat.*) înțelegere secreta între două părți pentru scurtarea unei a treia persoane.

Colutea L., (botau.) gen din fam. Leguminoaselor, trib. Galegeelor, cuprinde frumoși arbuști ornamentali, rustici; frunzele însoțite de mici stipuli sînt imparipinate cu foliolele întregi; florile galbene sînt dispuse în raceme axilare; fructul este un legumen stipitat, vesiculos și polisperm. Acest gen are 3 specii bine distincte, ce cresc prin Europa medie și estică și prin Asia temperată și subtropicală. *C. arborescens* L., numita de popor Beșicoasa, se cultivă și prin părțile noastre ca planta ornamentală. [Z. C. P.]

Colyer, *Caterina*, *Contesă de*, soția ambasadorului olandez resident în Constantinopol pe vremea taierii lui Ștefan Cantacuzen al Munteniei (Maiu 1716). Adapostii pe veduventa doamna Pauna Cantacuzon și pe fiii ei, urmașii de Turci, ajutându-i să fugă pe o corabie venețiană și le luă în pastrare 5 mii galbeni turcești, din cari pușini și cu greu avea să mai înapoizeze (în 1720).

Colza, numire de origine franc. pentru rapița (v. ac.)

Coma, în medicina somn letargic, v. Koma. — *C.*, iuterpuacțiune: virgula [,] (v. ac.) — *C.*, bacil, v. Cholera. — *C.* în muzica, intervalele mus. foarte mici, al căror raport numeric e mai mic decât raportul semitonului chromatic (²³/₂₄). Cele mai multe sînt inapreciabile pentru ureche. În mus. voc. seninul *C.* (,) indica locurile proprii pentru a respira.

Coma Berenices, constelațiune, v. Bereuice.

Comagenus deus, după inscripțiunile romane din Dacia un zeu al Romanilor. Comagene s'a numit un oraș în Siria, cucerit de Romani, și la 72 d. Chr. încorporat proviuciei. Se crede că legiunile romane, cari au stat în *C.*, stramutate în Dacia, au introdus aci cultul acestui zeu. (v. Dolichenus.) [Atm.]

Coman, nobil român, la 1422 spatar al Moldovei în lupta contra Cavalierilor Teutonici. Polonii avînd resoiu cu aceștia prin Pomerania, cerură ajutor dela Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, care le trimise 500 calarai sub spatarul *C.* La Feldioara Cavalierii Teutonici fura învinși de aceasta trupa de viteji. Alexandri în poesia sa epica: Dan capitan de plaiu, (secl. XV), arata priure alți viteji pe *C. dela Comana*, un urieș de munte, care merge sa lupta contra Tatarilor navalitori. [O. L.]

Comana, com. rur. în Rom., j. Vlașca, formată din cat. Budeni, C., Falaștoaca și Vlad-Tepeș sau Gurbanu; pe aci trece linia ferată București-Giurgiu; com. are 2574 loc. (Dicț. geogr. 1890); 4 biserici și 2 școale. În cat. *C.* se afla manastirea cu același nume, zidita de Șerban Basarab Voivod la 1588, și reedificata de nepotul acestuia Șerban Cantacuzino la 1741; astăzi servește ca biserica de mîr.

Comana, două comuue rom. în Trs., cott. Faga-rașului: 1) *C. inferioară*, comuna mica cu 984 loc.

(1891); stațiunea caii ferate, oficiu poștal. 2) *C. superioară*, comuna mica cu 762 loc. (1891); în împrejurimea comunei se afla mai multe pesteri cu resturi de oase.

Comănrăritul, una din multele dari indirecte (10) puse asupra Românilor din Oltenia pe timpul stăpânirii austriace (1718-1739). Se percepea la buțile de viin, în afară de vadrarit, care era dijma pe vii.

Comând, *comândare*, masa ce se da întru pomnirea și odichna sufletului celui reposit; se mai numesce și prasnîc sau pomană.

Comanda, ordin, în special ordin militar. *C.* se numesce la Români din Banat și casa comunală, primăria.

Comandament, ordin; autoritatea care comanda; corp de armată.

Comandamentele militare în Rom. sînt repartitate în cele patru uari regiuni, în cari este împărțit teritoriul țării, formând patru corpuri de armată, afara de diviziunea activă din Dobrogea, care face și ea corp în parte. Reședințele corpurilor de armată sînt: Craiova (I), București (II), Galați (III), Iași (IV). Fiecare regiune do corp de armată se subîmparte în regiuni de divisiu, de brigade, regimente, batalioane și escadroane. Împărțirea teritorială a acestor regiuni este făcută pe baza cifrei populațiunii, prin decret regal. Diviziunea din Dobrogea, cu reședința în Constanța, este compusă din trupe detașate dela celelalte corpuri de armată cum și din trupele locale, constituind astfel o diviziune activă deosebită. Fiecare corp de armată se compune din 2 divisiu de infanterie, unul sau done batalioane de vînători, o brigadă de calarași, o brigadă de cavalerie permanentă (roșiori), o brigadă de artilerie, un batalion de geniu, un escadron de tren, o companie sanitară, staturile majore și serviciile necesare. Diviziunea de infanterie este forinată din 4 regimente à câte 3 batalioane. Reședințele divisiilor sînt: Turnu-Severin (1), Craiova (2), Tîrgoviște (3), București (4), Buzcu (5), Focșani (6), Roman (7) și Botoșani (8). Corpurile de armată sînt organizate în mod permanent în divisiuni (8) și brigade (16). Compozițiunea amănunțita a corpurilor de armată, divisiilor și brigadelor, cadrele și efectivele corpurilor de trupă, atât în timp de pace cât și în cel de războiu, sînt determinate prin legea specială a cadrelor și efectivelor.

(Cât pentru Austro-Ung. v. art. Corp de armată.)

Comandamentul cetății București este instituit din comisiunea de apărare compusă din: guvernatorul cetății, comandantul artileriei cetății, șeful geninului cetății și un intendaut militar; serviciul artileriei cetății și serviciul geninului cetății. Guvernatorul cetății Buc. are în timp de pace aceleași drepturi și îndatoriri administrative ca și comandantul de corp de armată. În timp de războiu el mai are sub ordinele sale și întreaga populațiune civilă cu toate autoritățile și instituțiunile sale, cari se gasesc constituite în interiorul cetății.

C. regiunii îndrite Focșani-Nămoloasa-Galați este instituit în același mod ca și al cetății București, cu deosebire ca guvernatorul aici se numesce comandantul regiunii fortificate.

Comandament prealabil, injuncțiune făcută debitorului de a plăti datoria, înainte de urnarirea

și exproprierea bunurilor sale imobiliare. Este firesc ca debitorul, înainte de a fi urnarit, sa fie pus în întârziere de a se libera de buna voie. Aceasta măsura este substanțială și de ordine publică; omisiunea ei poate dar sa fie invocată chiar înaintea Curții de Casațiune. Detaliurile acestei proceduri sînt regulate de C. Proc. Civ. art. 496 și urm. și de legea dela 1 Iun. 1896 art. 95.

Comandita, o reprezentauța sau filială a unei afaceri mai mari. Bancile adesea au C. în țori străine, de asenienea au C. și stabilimentele industriale și comerciale. — *Comanditaire*, șeful unei comandite. — *Comanditist*, un participant cu capital la o C. (V. și Societați comerciale.)

Comandor, în armata cu același înțeles ca comandant; grad însemnat în ordinele de decorațiuni; în literatură adeseori se face alusiune la »statua comandorului cu referința la vestita scena din scriitorii spanioli și Don Juan al lui Molière.

Comăneanu, fainilie boierească din Valachia, cunoscută de pe la începutul secl. XVII. *Badea C.*, mare comis, la 1658 omorit de Milnea III împreună cu vorucul Radu Farcășanu și alți boieri. După ce fura neși: »Cadavrele lor fura aruncate de pe ferestriile curții domnesci, afara în ulița, iar Dorobanții luându-le le tirau pe strade, le tirau în picioare și le aruncau pe locuri murdare, refusând a le da rudelor». (Fotius. Ist. II, 108). *Radu C.*, clucer de arie (20 Iulie) 1737 în domnia lui Const. Mavrocordat. La Sept. 1782 în divan se afla vel stolnicul *Constantin C.* Din fam. C. își trage originea și generalul *Achille C.* [O. L.]

Comănesci, 1) *C., com. rur. în Rom.*, j. Bacău, formată din 7 căt. cu 9486 loc. (Dicț. geogr. 1895), între cari 260 Magh.; în com. sînt 5 biserici ort., 1 biserică cat. și 2 școale mixte; pe teritoriul com. fam. Ghica are o moșie cu un prea frumos parc, cu paduri și bai de pacura; se mai gasesc 4 izvoare cu ape minerale, carbuni de pamânt, ozocherita; 1 fabrică de cherestea cu aburi și mai multe fereștraie de apă. C. se afla la gura defileului Troțușului și bifurcarea drumurilor Moinescilor și a Tîrgului Ocna. Pe dealul din nord-vest se ved urnele fortificațiunilor construite de Ruși pentru închiderea defileului. Asemenea urme de ocupațiune se ved și mai în susul văii Troțușului, la Goioasa și la Așeu, constituind oarecum pozițiuni inaintute ale C.-lor. [—]

2) *Comănesci*, sat în Buc., cap. și j. Suceava, com. rur. și parochie împreună cu comuna Liudui Honiorului, cu uoșie manastireasca și boiereasca (Comanul). Are 2064 loc. (1815 ort. res., 61 cat. și 188 mos.); școala primară în C. și L.; stațiune de cale ferată locală. [Dr. I. G. Sberia.]

Comani, com. rur. în Rom., j. Olt, situată pe valea Oltului, cu 1360 loc. (Dicț. geogr. 1895), cari se ocupa cu agricultura și cultura viilor; are 2 biserici și 1 școală.

Comărești, sat în Buc., cap. și j. Storojineț, comuna rurală, și parochie împreună cu Bițcaul și Tisovățul, cu moșie boierească; are 1752 loc. (1329 ort., 185 cat., 14 prot. și 224 mos.); școala primară, stațiune de cale ferată locală.

Slobodia Comăreștilor sau *Fântânița*, comuna rurală și expositura parochială, cu uoșie boierească în Buc., cap. și j. Storojineț, cu 924

loc., (791 ort., 100 cat., și 33 mos.); școala primară, stațiune de cale ferată locală.

[Dr. I. G. Sbierea.]

Comarnic, 1) munte în Rom., j. Prahova; 2) com. rur. situată pe ambele maluri ale râului Prahova într-o pozițiune foarte frumoasă; se compune din 9 cat., având în total 4365 loc., cari se ocupa cu dogaria, șindrilăria și pietrăria. În com. sunt 2 biserici și 2 școli. Aici se afla stație de drum de fier (linia București-Predeal). În raionul com. pe râul Prahova sunt 2 mori, 3 ferastree și fabrici de var hidraulic și ciment. Sat. C. numeră singur 1276 loc. 3) C., vîrf de munte în j. Argeș, 1887 m.

Comasarea, arondarea sau adunarea pământurilor împrăștiate de pe un hotar după pînța în un singur complex. Lucrările C.-ii consistă din statorirea proprietății înaintea de C. și din împărțirea moșilor noui. Baza ei o formează o măsurare minuțioasă și detaliată prin inginer, și o prețuire a teritorului de comasat prin experți. Amăsurat împrăștiarilor locale și sistemului de economie, se comasează, după o înțelegere luată cu proprietarii, în unul sau mai multe complexe, eventual se creează după trebuința pașune nouă sau se nimicesc și cea existentă. În tiupurile mai noue țeranii români, cari mai înainte se legau tare de 3 hotare cu ogor (batatura), încep a aprea folosul economic al C.-ii și doresc C. moșilor în o masă. C. în Ardeal și Ungaria se îndeplinesc prin ingineri sub controla tribunalelor reg. Proprietarii își aleg și inginerul și experții necesari în decursul C.-ii. Spesele variază între 1.50—3.50 fl. pro juger cat. (1600°□), un bagatel față de favorul ce îl aduce. O economie mai rațională și intensiva, cruțarea timpului și alergării pe la pământurile mici și împrăștiate, precum și siguranța proprietății pretind arondarea moșilor. În urua C.-ii prețul pământului crește repentin, proprietarii devin mai iubitori de moșie și nunca, iar starea vitelor se îmbunătățește. În Ardeal afacerile C. le regulează legea din 1893. (Cf. Comasarile de E. Dopp, Sibiu, Inst. tip.)

Comasca sau *Căcata*, o viroaga (gârla cu apa) ce iese din Dunare în josul Giurgului, j. Vlașca; trece pe lângă satul Braușcea, și după ce se unesc cu Căcova, da în Dunare în dreptul Ostrovului Marotinu. În aceasta viroaga se pescuiesc și produce mult pescă.

Comati, (*lat.*) sau *capillati*, la Daci numirea oamenilor de rînd, cari umblau cu capul gol. (V. și art. Pileati și Tarabostes.)

Combatant, militarul care cu arma în mîna își face serviciul, în deosebire de necombatantul, care este aplicat în cancelarie și la alte servicii administrative.

Cominațiune, reunirea mai multor lucruri dispuse două câte două, și în genere câte ori câte, sau într-o ordine oarecare. Figurat: mesura sau măsură prin care se prepara succesul unei afaceri. În chimie: unirea intimă a două corpuri sau mai multe, dând nascere unui alt corp. În algebra: fiecare diu modurile deosebite de a grupa mai multe obiecte astfel, ca în fiecare grupă sa fie un același număr dat de obiecte, și ca aceleași obiecte sa nu se găsească decât o singură dată împreună. În algebra se considera trei moduri principale de grupare de obiecte: 1) *Aran-*

jări sau rînduiri, în cari mai multe obiecte date se dispun în grupe astfel, ca în fiecare grupă sa fie un același număr dat de obiecte și ca o grupă să se deosebească de toate celelalte sau prin ordine, în care sînt obiectele puse în grupă, sau prin felul cel puțin al unui obiect. 2) *Permutări* în cari în fiecare grupă intra toate obiectele date înșa în alta ordine; și 3) *Combinări* cari difer de aranjări prin aceea, ca nu se ține sama de ordinea obiectelor, ci numai de felul lor.

C. chimică, v. elemente. *C. colorilor*, v. Colori.

Combinatoriu, registru aparținător lucrărilor tehnice la comasari; C. pe partea prima arată la fiecare proprietar moșia cea de înainte, iar pe a doua cea de după comasare.

Comburent, unele corpuri ca: oxigenul, clorul, sulful, etc., combinându-se cu alte corpuri desvoalta atîta caldura, încât aceste din urma a r d. Corpul care întreține arderea, ca oxigenul, etc., se numește C., iar acel care arde: *combustibil*. [V. C. B.]

Combustibil, ori ce corp care se combină cu altul cu dezvoltare de caldura și lumină. În general înșa în vorba curentă sub numele de C. se înțeleg corpurile, cari combinându-se cu oxigenul din aer, desvoalta caldura, pe care noi o utilizăm în diverse moduri, fie pentru a ne încălzi în timpul iernii, fie pentru a obține forța mecanică în diversele mașini de vapori, sau în mașinile cu gaz, cu petrol, etc. Valoarea unui C. este cu atît mai mare, cu cît sub un volum mai mic desvoalta un număr mai mare de calorii; pentru acest scop trebuie ca C. să fie cît mai pur. Ca C. se întrebuințează: lemnul, diversele feluri de carbuni, petrolul, etc. [V. C. B.]

Combustio, (*Arsură*) în urma impresiunilor mecanice, fizice, chimice și biologice în țesăturile corpului se ivesc anumite schimbări. Locul supus insultelor auzintite devine roșu, se umflă, doare și este oprit în funcțiune. Roșeața provine din prea multa cantitate de sînge în urma largirii arteriilor; urmarea acestei hyperaemie este, ca multe celule albe de sînge ies prin porii arteriilor și se vîra în lacunele dintre țesături, de aci uufliarea și în urua presiunea exercitată asupra nervilor, de aci durerea și conturbarea funcțiunii. V. și art. Ardere. [Dr. Pop.]

Comea, *episcopia Comei*. Priure numeroasele episcopii, ce le-au avut Români din dreapta Dunării în veacurile cele dintîin ale creștinismului, este de a se înșira și episc. C., numita astfel dela cetatea Comea din Mesia. Urma despre aceasta episcopie gasim în actele conciliului dela Nicea, uude printre parinți adunați se citește și *Marius Comeae*, (după alții *Comensis*). Romanitatea sau latinitatea acestei episcopii, respective a credincioșilor ei, Le Quien (Oriens Christ. Tom. I) cu drept cuvînt o deduce din numele Marius, care latin este întocmai ca și Martialis și Lucipinus, (episcopi ai Apriei tot din Mesia). Pentru raporturile ierarhice ale acestei episcopii, v. art. *Abritul Cetatea C.*, care după Teofan și Paul Aquileanu, era înca în floare pe timpul împ. Maurițiu, mai tîrziu a cădnt cu totul în ruine, ca și alte cetăți romane din Mesia. (Cf. P. Maior, Ist. bis. Românilor; T. Cipariu, Acte și Fragmente.)

Comedia, rețreutarea dramatică a părții ridicule din viața omenească. Obiectul C.-ei un sînt

deci noi crimele, nici nenorocirile cele mari, ca în tragedie, nici faptele și întâmplările serioase ale vieții de toate zilele, ca în drama, ci viciile, capriciile, desertăciunile, și mai ales faptele și moravurile ridicule. C. se împarte în farsa și în C. propriu zisa.

Farsa e o scurtă reprezentare comică, în care ridiculul se naște din o situațiune neprevăzută sau din o intrigă; sau în care ni-se arată un tip grosolan, din ori ce clasa a societății, încarcat de vicii și însușiri ridicule. Comical în farsa e sau burlesc sau grotesc; și în loc de a avea înaintea noastră un caracter comic, avem o caricatură. Scopul farsei este numai de a ne amusa. Pentru aceea îi este permis a trece uarginiile probabilității, reprezentându-ne caractere și lucrări neverosimile, numai sa producă un efect comic. C. propriu zisă se împarte în C. de intrigă sau de situațiune, C. de caracter și C. de moravuri. C. de intrigă stă dintr'un șir de întâmplări sau aventuri ridicule, prin cari eroii C.-ei se încurcă din ce în ce mai mult, până la deslegarea prin un accident sau o acțiune suprenaturală. Caracterele persoanelor sunt puțin relevate. În C. de caracter se reprezintă un singur caracter principal, un singur viciu sau o singură pasiune. În C. de moravuri se reprezintă obiceiurile și însușirile ridicule ale unei clase sau ale unui popor întreg. C. în cari se reprezintă mai multe caractere opuse unul altuia, însă nesubordonate, se dic *C. amestecate*. Francezii adaugă la aceste și *C. plângătoare sau tragi-comedia*, (la comédie larmoyante), mai mult drama decât C. Specii ale C.-ei mai sunt încă: C. fantastica, numită și idealista, parodia comica, scenetele, proverbiul dramatic. C. fantastica își ia subiectele din mitologie sau din tradițiunile fabuloase, și atunci are de regula înțeles alegoric; sau reprezintă tipuri literare, filosofice sau politice, cu scop de a ridiculiza exagerațiunile lor intelectuale. Ceea ce e farsa pentru viciile și defectele morale, aceeași este C. fantastica pentru monstruoșitățile intelectuale. *Parodia comică* e imitarea ridiculă a unei drame, tragedii sau poeme epice. *Scenetele sau baletul comic* reprezintă persoane alegorice, nitice, sau tipuri din viața comună, însă fara legătura între sine, având fiecare interesul seu propriu. Ele n'au prin urmare nici o intrigă, nici un desnodământ, și sunt urmate de un dans executat de persoanele aparute pe scena. *Proverbiul dramatic*, întrebuințat la Francezi mai ales în secl. XVII—XVIII, sta din un singur act și uneori din o singură scena, și era destinat a explica prin întâmplări sau acțiuni din viața de toate zilele, nu proverbiu care se spunea la sfârșit ca resemnatul C.-ei. Uneori se da numai câte o schiță, a carei completare se improviza. Locul decorului îl ținea uneori un paravan sau două, de unde numirea de *C. de paravent*, jucate de obicei în familie. După modelul acestora s'au făcut în secl. nostru proverbiu mai dezvoltate, cari merita numele de adevărate C.-ii. Cf. și Opera.

Istoricul Comediei. C., ca întreaga poezia dramatică, își are originea în cultul religios. La Greci ea s'a dezvoltat din cântecele și jocurile îndatinate la serbătorile dionisiace, în cari jucau persoane comice, în forma de pană și satiri. Grecii aveau 3 specii de comedii: drama satirică, în

care corul reprezenta cete de satiri și care, prin cuprinsul și forma sa, ținea mijlocul între tragedie și comedie; C. propriu zisa; și nimii. *Dramele satirice* se jucau după tragedii, ca poeme de recreațiune. C. la început erau farse burlesce; dela Epicharm din Sicilia (540—580 a. Chr.) împrămurata și Atenienii modelul adevăratei C.-ii. Ea avu la Greci 3 perioade: C. veche, medie și nouă. Semnul caracteristic al C.-ei vechi era o libertate aproape fara frân, care permitea a ridiculiza pe scena, nu numai datine și moravuri, ci și persoane cunoscute, cum a fost reprezentat Socrate și alte persoane de către Aristofane, cel mai mare poet comic al Grecilor, dela care însa au ramas numai 11 C. din 60. Legile impusera C.-ei ulterioare obiectivitatea necesara. *Mimii*, adeseori foarte lascivi, erau o specie de C.-ii corespunzătoare farselor moderne. La Romani C. fu cultivată după modelul celei eline, mai ales de Plaut și Terențiu; și se numia *palliata, praetextata, togata, tabernaria* (de cărcima), după cum își lua subiectele din societatea elina, sau dintre senatorii și magistrații romani, dintre cetățenii de rând sau din plebei. Pe lângă C. regulata se cultivau în Roma, ca un fel de protest în contra elenismului, și *Atellanele*, C.-ii naționale, numite astfel dela Atella, cetate osca în Campania; ele existau încă înainte de Liviu Andronic, primul poet dramatic latin, și erau singurele drame, în cari era permis și cetățenilor romani a juca. Mimii romani, ca și cei elini, erau uici farse, adeseori triviale și foarte licențioase, în cari poetul da numai schițarea, lasând sa o completeze actorii, numiți ei înșiși mimii, prin inspirațiunea, gesturile și jocul lor. Mimii fură innobilitați pe timpul lui Cesar de Laberius și Publius Syrus, din ai carui mimii a ramas o colecțiune de maxime morale. Despre pantomime v. Drama.

C. modernă își are începutul tot în cultul religios. Capii bisericești creștine, neputând înalatura reprezentațiunile dramatice din obiceiul popoarelor, le detera caracter religios și le înțrodusera în biserică. De prin secl. IV în biserică apusană și de prin secl. X în cea resariteana se reprezentau scene din viața lui Isus și a sfinților, sub nume de miracule, mistere, patima Domnului, ș. a. (v. Drama). Precum din partea comica a cântecelor lui Bachus, executate de satiri, s'a nascut C. veche; tot astfel din partea vesela și comica, înțrodusa mai târziu în dramele religioase creștine, s'a dezvoltat cu timpul C. populară, *jocul păpușilor*, în cari tipurile tradiționale Arlecchino, Pulcinello, Polichinell, Patelin, Moș-Ionica, sunt stranepoții lui Maccus, Sannio, Panniculus și altor tipuri tradiționale ale C. romane. Pe urmele acesteia s'a cultivat apoi *C. literară*, ajunsă la cel mai înalt grad de dezvoltare în Franța prin Molière în secl. XVII, în Italia cu Carlo Gozzi și Goldoni în secl. XVIII. La noi s'a distins V. Alexandri prin cântonețele comice, vodevilele și comedia sa Boierii și Ciocoi; iar ați cele mai bune comedii sunt ale lui I. L. Caragiale. [M. Strajanu.]

Comedo, puncte negre care se ivesc uneori pe nas, frunte, față și în alte locuri și din cari după puțină apăsare iese o materie în forma unui viermulete. Nu sunt altceva decât sen din glandulele pielei și nu au nimic comun nici cu

un parazit; cu atât mai puțin cu *Ascaris folliculorum* aflat în pielea feței.

Comenda, îngrijirea și administrarea unui beneficiu bisericesc vacant. Usul C.-lor în bis. este foarte vechiu. Când un beneficiu devenia vacant se încredința administrarea lui unui econom, numit *comendator*. El putea fi laic, episcop sau cleric. În cazul prim administra numai cele temporale și avea o parte din venituri; în cazul al doilea administra și cele spirituale. C. însa cu timpul au degenerat în abuzuri și de aceea conciliul Tridentin le-a șters.

Comenduri de piață, servesc la transmiterea ordinilor și exercitarea poliției militare. Oficierul cel mai mare în grad din garnisoana este de drept comandant al garnisoanei. În orașele de reședința a comandamentelor, comandamentul pieței se delegă unui oficier superior. El are sarcina de a observa ca sa se execute toate regulile și măsurile stabilite în regulamentul serviciului în garnisoana.

Comenius, *Amos Ioan*, teolog și întemeietorul pedagogiei mai nouă, n. 1592 în Nivnitz din Moravia. La 1614, reîntors din calatorii, a fost numit director al școlii din Prerau, iar apoi preot în Fulnek. Din cauza unor certe religioare, retrăgându-se în Polonia, se făcî profesor, edând la 1631 opera sa »Janua linguarum reserata« (poarta deschisa a limbilor), care s'a tradus în 15 limbi, atrăgînd atențiunea generala asupra reformelor școlare reclamate în acel op, ba Anglia și Svedia l-au invitat, și C. s'a și dus acolo, pentru a organiza școlile. La 1650, invitat de principele Rákoczy, a mers și în Ungaria spre a organiza școlile, și aici a compus celebrul seu op »Orbis pictus« (lumea în figuri) edându-l în Sárospatak în 4 ediții. După moartea lui Rákoczy el se întoarce la Lissa, pe care însa fû silit sa o parascescă din nou (1656) din cauza persecuțiunilor catolicilor. Restul vieței și-l petrece în Germania, de unde trece în Amsterdam și moare aici la 1670 (15 Nov.). În cei din urma ani C. se cufundase cu desăvîrșire în misticism. C. a pus bazele mai multor principii pedagogice recunoscute astăzi de toți. Multe din ideile lui au fost dezvoltate mai târziu de Pestalozzi. Printre altele C. cere ca toți sa aiba dreptul de a se împartași din roadele învețamîntului. Metoda cea mai buna, dupa el, este aceea care se întemeiază pe observațiunea individuală și pe experimente. Operele lui cele mai însemnate, afara de cele amintite, sînt: *Prodromus pansophiae universae*, (1639); *Echo absurditatum*, (1641); *Theatrum divinum* (1646); *Methodus novissimilinguarum*, (1648); *Opera didactica*, (1657); *Lux in tenebris*, (1665). În scrierea: »Didactica magna, care este așa dîcînd o enciclopedie pedagogică împarțita în 33 capitole, a pus bazele organizării studiilor. În etate de 67 ani a scris: »Unum necessarium«, în care face marturisirile sale religioase.

Comentar, explicare amenunțita și aprețiere a unui text. În general ori ce explicare sau aprețiere, ce se face asupra unei persoane sau unui lucru. O scriere a lui Cesar poartă numele de C.

Comerciu, în sens mai larg este un schimb de bunuri cu scop de a realiza un profit. Scopul C.-lui este: a distribui mărfurile după timp și loc așa, ca sa se echilibreze ofertul cu cererea;

astfel C. are rol intermediar între producător și consumator. La început C. consista numai în schimb de produse sau marfuri, iar mai târziu a ajuns la completa sa fasa de dezvoltare prin inventarea monetei și a creditului. În sens mai restris C. însemnează schimbul profesional de produse sau marfuri. C. s'a perfecționat cu înaintarea culturii, contribuind însuși la progresul civilizațiunii; lui se datoresc cele mai însemnate descoperiri geografice și colonizarea unei părți însemnate a globului. După obiect se deosebesc: C. de mărfuri, de imobili, de efecte, de bani, etc.; dupa cantitate: C. en gros (C. cu ridicata, toptangeria) și C. en détail (cu bucata); dupa loc: intern, exercitat în interiorul țerilor, sau extern, între diferite națiuni, din care cauza este numit și internațional. C. internațional poate fi C. de import, export sau transit, când o marfa trece numai prin o țeara, pentru a fi vînduta în alta țeara; C. pe uscat și C. maritim, dupa cum el se practica pe cale de comunicațiune de pe uscat sau pe ape. (Cf. și titl. amint. în ac. articol.)

Comercial, ce privește comerțul. *Crisă C.-ă*, o conturbare adăuca a comerțului și comunicațiunii și prin aceste a echilibrului între producțiune și consumațiune. *Politica C.-ă*, principiile dupa cari un stat își apără și validează interesele pe teren C. față cu strainatatea, prin vami, premii, convențiuni, etc. *Convențiuni C.-e*, convențiuni încheiate între diferite state — de regula pe baza reciprocității — cu privire la exportul și importul produselor lor. *Științe C.-e*, științele a caror studiere este de folos și de lipsă pentru comercianți (geogr., istoria și dreptul com., merceologia, etc.) *Statistica C.-ă*, aceea parte a statisticeii care se ocupa cu mișcarea C.-a. (Cf. și art. Camera, Colonii, Corespondența, Dreptul, Societați și Usanțe C.-e.)

Comerciant, acela care face comerț (fapte de comerț) în numele seu propriu ca o profesieune obicinuita.

Comers, (franc. commerce), 1) termen usitat în limba studentească, însemna: petrecere, în decursul careia se observă anumite reguli, obicnuite mai cu samă la studențiunea germană; chef studentesc cu comanda. 2) Un joc de cărți fraucez.

Comes, (lat.) la Romani, pâna în timpul împăraților, o persoana ce petrecea pe amployați în provincie spre a le sta în ajutor. Mai târziu se numiau C. persoanele din suita imperatului la calatorii. Dela Diocletian și Constantin cel Mare încoace se numesc C. *consistoriani* membrii consistorului împăratec, format din amployați de frunte ai imperiului. Pe rînd C. deveni titlatura generala a unui amployat mai înalt, și mai târziu o simpla titlatura de onoare, la care se deosebiau însa ranguri diferite. În evul mediu titlul C. a fost sinonim cu titlul de comite. (v. ac.)

Comes Saxonum, C. *nationis Saxonicae*, capetenia Sașilor ardeleni, ale caror scaune se unesc cam pe la capetul secl. XV, formînd așa numita *Universitas Saxonum*, al carei cap devine apoi judele regesc (judex regius) din Sibiu cu titlul C. S. Acum titlul de C. S. îl poartă totdeuna comitele suprem al comitatului Sibiu.

Comestibil, ce se poate mânca; ce servesece ca hrana.

Comete, corpuri ceresci nebuloase, cu o coama, ce se întinde în direcțiune opusă dela soare; unele au mai multe coame. Calea C.-lor în jurul soarelui are forma de parabolă, mai rar de elipsă; diu aceste cauze ele se ved numai în timpul când sunt în apropierea soarelui (C. periodice). Mișcarea C.-lor se întâmplă după legea de gravitațiune a lui Newton. Înainte de folosirea ochiaunelor pentru observarea acestor corpuri ceresci (1729), erau cunoscute relativ numai puține C. Până la 1700 se cunosceau 482 C., de atunci încoace s'au mai descoperit vr'o 333 C. La C. vizibile cu ochiul liber se deosebesce simburile (în formă de stea), care împreună cu învelișul seu nebulos (coama) formează »capul« C.-ei, dela acesta se întinde în formă de arc coama, care poate avea lungimi diferite (la C. din 1848 coama avea 200 milioane km.); coama se formează numai în apropierea soarelui, departându-se C. de soare, ea dispăre. La C. telescopice adese lipsesce coama. Unele C. se desfac în doue (C. lui Biela din 1845) altele în mai multe părți (C. din Septembrie 1882 s'a desfacut în 4, C. lui Brooks 1889 în 5 părți). Mai întâiu Halley descoperi periodicitatea de 76·3 ani a C.-ei numite după dînsul. Remarcabile sînt C.-le cari au o perioda relativ scurta de revoluțiune, 3—6 ani, cari priu urmare se arata mai des. După Schiaparelli C.-le se compun diu grupe de corpuri mici solide, cari se împrăstie dealungul caii C.-ei, și ajungînd în atmosfera deviu vizibile.

Comfort, (*engl.*) ce se cere pentru o viață placută; comoditate, tîcnă.

Comiat, (Komyath), district valahic în Banat, situat pe terenul Erisgului, iar după alții în părțile Zorleuțului și Mutiuclui. Când reg. Sigismund a voit sa zălogeasca C. pe bani lui I. Corviuul, s'a revoltat nobilimea, protestînd și reclamînd drepturile sale; după 25 ani reg. Ladislan V, la 1457, a restituit autonomia C.-lui. [V. Grozescu.]

Comic, ridiculul (v. ac.) reprezentat prin acțiune. C. resultă diu firea particulară a persoanelor, diu defectele și vîțiile comune, sau numai din împrejurari, de nude deosebirea între C. de caracter, C. de intriga sau de situațiune și C. de moravuri. C. împreunat cu tragicul deviu tragi-comic. Iurudite și uneori sinonime cu C. sînt burlescul, eroi-comicul, grotescul, caricatura, glumețul. *Burlesci* (dela ital. burla = gluma) se dic vorbele și faptele triviale, contrare demnității persoanelor, caror li-se atribuie; este unuul în acțiune, opus demnității sau sublimului. O lucrare literara serioasă, preschimbată priu imitațiune într'un stil burlesc, se dică *parodie*. *Eroi-comicul*, diu contra, atribuie vorbe, însușiri și acțiuni eroice unor persoane umile, sau altor ființe inferioare. S. e. Batrachomomachia, atribuită lui Omer; Resbunarea soarecilor, poemă de Gr. Alexandrescu, Le lutriu (Strana) a lui Boilean. *Grotesc* (dela ital. grotta, peștera, nuinire împrumutată dela picturile vechi, aflate în peșterile sau criptele antice), este C., ce se uasce din exagerarea preste măsura a ridiculului. La început Grotesc înseamna, în arta, figuri capricioase, fantastice și de obicei grațioase, numite arabesce; mai târziu se aplică numai figurilor schimonosite și aproape caricaturate. Când ridiculul prezentat în obiectele de arta este atât de enorm, încât pare tocmai opus

idealului acelu lucrui, sau este idealul urîtului, se dică *caricatură*, (dela ital. caricare, a încarca). Analog acestor specii de comic, însa cu o unuță deosebita, este *Glumețul*, (frc. bouffon), care n'are alt scop decăt amuzarea; el ride pentru a ride. În literatura *Farsa* e mai ales felul de scriere, în care întră burlescul, grotescul, caricatura și glumețul. [M. Strajan.]

Comiliton, (lat. commilito) »comilitar«, cel ce într'o armata are același rang, ca și celalalt; apoi camarad, coleg de școala și uiversitate.

Cominărît, v. Comanuarit.

Cominațiune, ameniuțare, advertisare, atragerea atențiunii la urmările unei lucrări greșite.

Comines, (pron. Comiu), *Philippe de la Clite de C., Sieur d'Argenton*, om de stat și istoric frc., n. 1445 în Flandria, la început omul de încredere al lui Carol cel Curagios, apoi 1472 al lui Ludovic XI de Francia; acusat de tradare, fû destituit 1486 de Carol VIII, și după închisoare de 8 luni în o colivie de fier, exilat; mai târziu C. a fost ambasador în Veneția. † 1509 în Argenton. A scris valoroasele »Mémoires«, 1464—98.

Comis, *Marele C.*, demnitate boiereasca, cu atribuția de mare prefect al curții și cailor domnesci. La ceremouii însușea de aproape pe domn și avea grija paradei și a calului domnesc. În timpul Fanarioților aceasta boierie decațu mult și se consideră ca boierie de clasa II. În Moldova era mai puțin importanta ca în Valachia. Avea sub el ceata »comișeilor.« (V. și Commis). [O. L.]

Comișanii, com. rur. în Rom., j. Dâmbovița, situata pe malul drept al Ialomitei; are 1246 loc. (Dicț. geogr. 1890); 1 biserică și 1 școală mixta.

Comisar, persoană însărciuata cu anumite agende, mai ales în afaceri publice. *Comisariat*, oficiul, funcțiunea unui C.

Comisionar, persoana care îndeplinește o afacere în urma ordiuului alteia (a comiteutului).

Comision, împuterucire, comanda, sau și plata C.-lui. (v. Mandatul comercial.)

Comisiune, însărcinare de a face o lucrare, ordiu de a realiza o afacere; însuși această afacere sau și persoanele însărcinate cu realizarea ei. Se da numele de C. și unei reuniuni de mai multe persoane însărcinate cu o lucrare extraordinară sau periodică. (Despre C. în înfeșele comercial v. art. Comisionar și Mandatul comercial.)

Comissatio, (*lat.*) la Romani procesiuni bachantice, cari se faceau după »cena« și durau până în zori de zi. (V. Bacchaulia.)

Comisura, (botan.) lănie sau fața de nuire a doue organe; s. e. între cele doue carpele ale gynecelui Umbelififerelor, și mai târziu între cele doue achene, sînt 2 linii comisurale, etc.

Comitas gentium, *C. nationum*, (*lat.*) curtoasie internaționala, observarea și considerarea amicala și binevoitoare a intereselor politice și economice ale altor state. Desconsiderarea îndatoririlor impuse de C. poate provoca retorsinne (v. ac.)

Comitat, divisiune administrativa, județ în Ungaria și Anglia. Ungaria este împarțita în 63 comitate. În fruntea C.-lui sta comitele suprem, numit de guvern, ca organ de încredere al acestnia. Primul funcționar al C.-lui este vice-comitele. Com. supr. numai supraveghiază și controlează, vicecomitele însa dispune și conduce administrația în comitat. În puterea dreptului lor muicipal, (v. municipiu) C.-le priu reprezentauță

lor (comisiunea municipală) exerciază autonomia municipală, mijloace administrația de stat, decid în afacerile lor proprii interne. își fac statute, își aleg funcționarii, votează arunceri de dare și bugetul comitatului, și se pot ocupa și cu cauze de interes general pentru țara. C. corespundează nemijlocit cu guvernul, ele se pot adresa cu petițiuni de drepturi la guvern și la ori și care casa a corpurilor legiuitoare, carora le pot comunica vederile și parerile lor spre luare în considerare sau orientare. Comisiunea (representanța) municipală în C. consistă după mărimea populației din 120—600 de membri. Numărul îl stabilește fiecare C. prin statut aprobat de guvern. Membrii sunt pe jumătate acei contribuabili bărbați de 24 ani și mai mari, cari plătesc pe teritoriul C.-lui cea mai mare dare directă de stat, iar jumătate sunt aleși de alegătorii îndreptați la alegerea de deputat dietal. Comisiunea municipală ține cel puțin de două ori pe an, primăvara și toamna, câte o adunare generală ordinară pentru censurarea rațiunilor fondurilor și fundațiilor și pentru votarea bugetului anului următor. Ședințe extraordinare poate convoca comitele suprem după necesitate. În adunarea generală presidează comitele suprem, sau fiind el împiedecat vice-comitele. În adunarea generală se votează statutele, se aleg — pe lângă candidare — funcționarii comitatului, se decide în cauze interne ale C.-lui, și se censurează bugetele și rațiunile comunelor și se aproba, sau se anulează concluziile subșternute sau recurate dela comune. Concluziile adunării generale se pot recura la ministrul de resort.

Comite, conte, în imperiul francilor șeful nui pagus, (germ. Gau). Comitele avea suprema putere administrativă și judecătorească. Devenind funcțiunea de C. ereditară, usufructul bunurilor ce le folosea ca C. în loc de plata, se schimba în proprietate. Aceasta e originea conților mari proprietari în occident, cari căștigăra pe rând cu timpul, mai ales în Germania, o pozițiune aproape suverană. Din secl. XV începe cuvântul C. devine titlatura aristocratică.

Comite suprem, (magh. *Főispán*), organul de încredere al guvernului, reprezentantul puterii executive în comitate. După § 56 art. de lege XXI din 1886 în fruntea fiecărui comitat ori cetăți cu drept municipal stă un C. supr., pe care îl numește regele la propunerea ministrului de interne. C. controlează executarea legilor și ordinațiilor guvernului și administrarea comitatului (v. ac.) El nu aduce deciziuni, nu administrează, ci numai controlează, supraveghează, numește pe unii funcționari și presidează în ședințele generale ale adunării municipale, ale comitetului permanent, ale consiliului administrativ și în ale altor subcomisiuni, unde dă legea expres ca este președinte. Dreptul cel mai mare ce-l exercită C. supr. este, ca în comisiunea candidatură la alegerile funcționarilor comitatensii, din 6 membri numește el 3, și în cas de vot egal, decide el ca cine să fie candidat și admis la alegere. Un drept cardinal al C.-lui supr. este și acela, ca el, afara de acei funcționari cari sunt membri ai comisiunii administrative, pe toți ceilalți funcționari îi poate trage ori și când în cercetare disciplinară, sus-

pinde din post și înlocui cu alții până la încheierea cercetării ordonate. Postul de C. supr. nu se poate identifica cu numirea de prefect, (Rom.) căci alta este sfera lui de activitate.

Comitent, persoana care da ordin sau comanda alteia (comisionarului). V. Mandat comercial.

Comitet, (*franc.*) adunare, corporațiune care lucrează din însărcinarea și în numele unei reuniti mai mari, de care este ales. De regula are agende preparative și executive.

Comitet de supravegheare, organul, care în sensul legii comerciale ung. e chemat a controla gestiunea societăților comerciale. C. se alege prima dată numai pe un an, iar mai departe cel mult pe trei ani. Drepturile C.-lui sînt: poate controla ori când cartile, scrisorile și cassa societății; dătorințe: e dator a convoca adunare generală extraordinară, dacă a observat abuzuri, și a examina conturile anuale, bilanțul și propunerile referitoare la folosirea eventualului profit și a face ca tra adunarea generală raport, fara de care nu se pot lua în obiectele din chestiune concluziile valide.

Comitia, în Roma veche adunarile cetățenilor, în cari poporul vota asupra propunerilor (*rogatio*) ce i-se faceau.

C. Curiata, una din cele trei adunări de popor la Roma și cea mai veche din câte trele. Lua parte în ea în timpul regilor numai patricienii, i-se atribuia dreptul de a declara război, a încheia pace, a alege pe regi, a schimba constituția și a primi apelul celor condamnați la moarte de rege. În timpul republicii se îngrijia numai ca sa nu se stingă familiile uobile.

C. centuriata, înstituită prin Servius Tullius, compuse din patricieni și plebei și se compuneau la început din 193, mai târziu din 375 centurii; în C. ceut. se alegeau magistrații mai înalți, se decidea asupra războiului și pacii și se votau legi. C. se convocau prin edict; obiectul votării (*rogatio*) trebuia să fie expus vederii publice în decurs de 17 zile (*trindundium*). Votarea se întâmpla la început verbal, mai târziu cu tablețe; fiecare votant capeta done tablețe, una pro cu inscripția V(ti) R(ogas), alta contra cu A(ntiquo). dela 472 C.-ile cent. și-au împărțit drepturile cu: **C. tributa**, în care poporul, patricieni și plebei, își dedeau votul sub conducerea consulilor, pretorilor, etc. în felul, ca fiecare trib avea numai un vot. La început C. trib. se ocupau numai cu afaceri de ale plebei, dar cu timpul aceste corporațiuni democratice au câștigat tot mai multa influență asupra afacerilor statului, au devenit organele adevărate ale suveranității poporului. Sub imperiu s'au mai susținut C. cent., dar activitatea lor se mărginea la înregistrarea rezultatului alegerilor dela senat sau a decisiunilor împăratului.

Comitialis morbus, (*lat.*) numirea epilepsiei (v. ac.) la Romani.

Comlăuș, (Konlós-Ö-Szt.-Anna), com. mare în Ung., cott. Arad. În analele vechi apare la 1332. Are 786 case, cu 4458 loc., (3291 Rom. gr.-or.). Românii au trei școli regulate. Teritoriul e de 6281 jug. cat.; pământ arator; se cultiva industria de casa, pomaritul, matasaritul, stnparitul, prasire de cai, frumose vite cornute și porci. [†]

Comloș, (magh. Bánát-Komlós), com. mare în Banat, cott. Torontal, fundată la 1720 prin co-

louiști sârbi dela Ipek. La 1784 mai multe familii rom. din Traus. s'au stabilit la C, unde se aflau deja Români din părțile banațene; mai apoi, sub Tudor Vladimirescu, o mulțime de familii proserice din Craiova, Slatina și Polovraci, s'au refugiat la C. Comuna bisericească gr.-or. rom. are 4 școli conf., cu 3 învățatori și o învățătoare, cor vocal întemeiat la 1886 și o bibliotecă de 370 opere; foudurile parohiei trec peste 20,000 fl., afara de realități. În C. se afla 2 casse de pastrare, reuiniue de pompieri, reuiniue pentru înmormântari, o asociațiune a maistrilor și a comercianților, etc. Are 961 case cu 5354 loc., (3425 gr.-or., 416 gr.-cat., 1486 rom.-cat.) În C. s'au născut Melețiu Dreghici și poetul Iul. Grozescu. Poporul rom. se ocupa cu crescerea vitelor de soiu ales, cu comerțul și cu industria. [I. Vuia.]

Commelina L., (botan.) gen de plante erbacee cu flori albastre, galbui (rar albe) din fam. Commelinaceelor, trib. Commelineae, cu cime adese bifide fiecare învelite de o unica spată pe pedunculii solitari și capsula 3 loculiddehiscentă, două loculide anterioare 1—2 ovulate, cea posterioară mono-ovulată sau seacă. Cuprinde peste 80 specii răspândite în toate țerile calde, cu excepția sudului Europei, câteva americane aparțin și regiunii temperate. Din ele se cultiva unele s. e. *C. africana L.*, *C. benghalensis L.* în florarii, altele precum *C. erecta L.*, *C. virginica L.*, s. e. ca plante ornamentale rustice ale gradinilor noastre. [A. Pr.]

Commelinaceae, (botan.) familie de plante erbacee monocotyle cu perigon corolii regular san monosimetric, gineceu super și ovule orthotrope. După dehiscentă fructului și caracterul staminelor se disting trei triburi: *Pollieae*, cu fruct indehiscent și 6 staminii perfecte, aici aparține genul *Pollia*; trib. *Commelineae* cu capsula loculiddehiscentă și pâună la 3 din 6 staminii staminoide dezvoltate, aici aparțin s. e. genurile *Aneilema*, *Commelina*, etc.; trib. *Tradescantieae* cu capsula loculiddehiscentă și staminii perfecte, aici aparțin genurile *Zebrina*, *Streptolirion*, *Tradescantia*, ș. a. [A. Pr.]

Comment, (franc., pron. coman), însemnează în limba studențească germană totalitatea formelor tradiționale ale vieții studențesci; se vorbește de un *C. de scrimă*, *C. de bere*, etc. C. are de scop susținerea buzelor moravuri și a ordinii în viața studențească.

Commis, ajutor comercial, acea persoană care a trecut peste timpul de serviciu ca învețacel în o afacere. *C. voyageur*, un înpiegat care calatorește pentru cercetarea mușteriiilor unei afaceri; face oferte și vândari sau cumpărari în numele firmei ce o reprezintă. De multe ori C. v. sunt însărcinați și cu încasari de bani în numele șefilor sei.

Commissoria lex, v. Clausula cassatorie.

Commissum, (lat.) termen de jurisprudență în dreptul roman. *Commissa poena* pedeapsa prescrisă, preveștita; *commissa lex*, lege obligatoare. Acest termen nu se mai întrebuințează în jurisprudența modernă.

Commodatum, (lat.) lucru dat cniva pentru folosința gratuită cu îndatouirea de a-l înapoia intact la un timp anumit. *Commodans* san *Commodator* este cel ce da, iar *Commodatarius* cel

ce primesce lucrul. Contractul însuși se numește *Contractus commodati*.

Commodum, (lat.) în general: folos, câștig; în relațiuni de contract ori ce folos ce resulta din obiectul contractului.

Commodus, *Lucius Aelius Aurelius*, înperat roman, u. 161, a ajuns înperat la 180 d. Chr.; a fost tirau, luxurios, laș și a pradat averea statului; a fost sugrumat, la îndemnul soției sale Marcia, la 31 Dec. 192.

Common law, (engl., pron. com'u lao), dreptul consuetudinar în Anglia.

Common sense, (engl., pron. com'n sens), bun simț. Numele unei școli filosofice, întemeiată de Reid (Scoția), care vede culmea gândirii filosofice în consonanța ei cu muntea sanatoasă.

Commons, House of, (engl., pron. haus of com'us), în Auglia camera deputaților aleși; în opozițiune cu casa de sus.

Commotio, (lat.) sguduire.

Comneni, numele unei fam. bizantiue, care domni pe troul din Constantiuopole din 1081—1185, iar în Trapezunt dela 1204—1461 (v. art. Isac, Alexios [I—V] Ioan II, Mauuil I). De amintit este *Anna Comnena* (v. ac.). *Andronic I C.* 1183 pâna 1185 ajunse domn rapid tronul verului seu, înperatului Mauuil I, omorî pe veduva înperateasa și pe fiul ei. După scurta domnie fu însuși onorît în rescoala de sub Isac Angel (1185). El fu cel din urma domn în Constantiuopole, caci nepoții săi întemeiară la 1204 imperiul Marilor Comneni din Trapezunt. Cel din urma C. din Trapezunt e *David*, care a fost repus la 1462 de Mohamed II.

C. Demetriu, istoric, u. 1750 în Corsica. Scrise mai multe opuri istorice, în cari cauta mai ales să dovedeasca originea sa din familia C.-lor.

Como, prov. ital. în Lombardia, 2796 km², cu 565,411 loc. (1890). *Capitala C.*, situata la țărmul sud-vestic al lacului cu același nume, are dimpreuna cu suburbiile 25,560 loc.; residența episcopoească; catedrala gotică din secl. XIV; lănga port e statua lui Volta. Pe înălțimea deasupra orașului a fost cetatea Baradello, ruinata de Barbarossa. — *Lacul C.* (Lacus Larius) lung de 37 km., lat de 2—5 km., pâună la 600 m. afund, situat la înălțime de 202 m. peste nivelul mării, are suprafața de 156 km². Priu el curge riul Adda. Pentru poziția pitorească a țărmurilor sei e mult cercetat; în partea sudică e desparțit priu promontoriul Bellaggio în două parți, diutre cari cea estică poarta numirea de *Lago di Lecco*. Comunicăție regulata de vapoare între orașul Como și Colico.

Comoara, v. tesaur.

Comorin, *Cap*, promontoriul sudic al Iudiei anterioare.

Comoro, șir de insule în lungime de 245 km., între țărmuri nord-vestici ai Madagascarnului și între Mozambic, cu o clima domoala scuită de vânturi și cu o vegetațiune bogata. Trei dintre insule stau sub sultați arabi, localitațile mai mici își aleg conducătorii dintre nobilii lor. Insula a patra *Mayotta*, de 366 km², cu 12,000 loc., dela 1841 este în posesiunea Franciei. Dela *Mayotta* spre nord este insula *Nynanna*, cea mai înfloritoare, 373 km², cu 12,600 loc. *Mohilla* 231 km², cu 6000 loc. C. mare (Angazija) vestita priu mușii vulcanici, (1002 km², și 35,000 loc.)

Comoroșan, Alexiu, profesor rom., n. 1 Martie 1842 în Comanesti (Buc.); a studiat teologia în Cernauți și Vieua. La 1868 administrator parochial în Bilca, 1871 profesor de religie și de limba rom. la gimn. din Suceava; 1872 spiritual la seminarul cler. din Cernauți; 1874 suplent, 1875 prof. extraordinar și 1878 prof. ord. la catedra de teologie a universității Francisco-Iosefina; 1881 numit protopresbiter. † 4 Nov. 1881. Scrierile sale s'au tipărit de catra succesorul său Dr. Emilian Voiuțchi în două tomuri, sub titlul: »Prelegeri academice din dogmatica ortodoxa, partea generala și partea speciala». Cernauț, 1887 și 1889, iar alta scriere: »Doctrina romano-occidentala despre satisfacțiune», în revista »Candela», 1889, 1890. [Dr. I. G. Sbiera.]

Comosteni, com. rur. în Rom., j. Dolj, situată pe ferulul drept al Jiului; are 1197 loc. (Dict. geogr. 1896), 1 biserica și o școală mixtă.

Compactate, concordat sau convențiune de împacuire încheiata la 1433 între deputații conciliului din Basel și între Husiții calixtini din Boemia, prin care acestora li-s'a conces pe un timp oarecare cuminecarea sub ambele forme (a pânei și a vinului), iar ei au reintrat în sinul bisericii catolice.

Compagnie, societate în care sânt 2 sau mai mulți partași pentru a întreprinde o afacere de regula mai mare. Pe scurt »Comp.» sau & Cie înseamnă de regula societățile comaudite, unde înaintea cuvântului & Cie vine numele societății sau societăților, cari garantează nelimitat. (V. societățile comerciale.)

Compagnonage, reuniuni de sodali înființate cu scop de ajutorare mutuala și de apărare contra exploatarii din partea întreprinzătorilor. C. existau încă în secl. XIV. Cu dezvoltarea sindicatelor de uvrieri C. și-au pierdut însemnata.

Compania, trupa cu efectivul de 90—270 soldați; comandantul ei e un căpitan. Din 4 C. se formează un batalion, iar compauia se împarte în Rom. în 2 plutoane, fiecare pluton în 2 semiplutoane și acestea în 2 secțiuni, adica total 8 secțiuni; iar în Austro-Ung. C. se împarte în 4 secțiuni și acestea în 4 roturi.

Comparația, (*lat.*) 1) acțiunea de a compara, de a asemena; 2) figura stilistica; 3) (*gram.*) trecerea adiectivului prin gradul pozitiv, comparativ și superlativ; 4) operațiunea intelectuală, prin care cugetarea afla momente de asemănare și de diferență între obiectele gândirii, și servește de basă la formarea de noțiuni pe calea analitica.

Comparativ, al doilea grad al comparației (*v. ac.*). Prin C. se exprima o deosebire oare care în urma unei asemenari.

Comparetti, Domenico, filolog italian, n. 27 Iunie 1835 în Roma, studiă aici, fiind în același timp și farmacist; 1859 prof. de l. și liter. gre. la univ. din Pisa și după câțva timp ocupă aceeași catedra la Inst. de Inalte-Studii din Florența. Afara de numeroase scrieri asupra literaturii gre. C. ne-a dat »Virgilio nel medio evo», II ed. Firenze, 1869, trad. în l. germ. 1875. Novellie pop. italiene. Torino, 1873; în colaborație cu Al. d'Auconca 7 vol. de »Canti e racconti del popolo italiano». Torino, 1869—1879. Dela 1884 C. a început o importanta publicațiune archeologică »Museo italiano di antichita classica». C. e m.

coresp. al Acad. de Inscipții din Paris dela 9 Ian. 1885. [D. E.]

Compas, C. de desemn, instrument compus din două brațe în general de alamă, servind la măsurarea lungimilor și la descrierea arcurilor de cerc. Există și C. cu trei brațe pentru mesurarea deodata a distanțelor între trei puncte, dar acestea nu prea sânt întrebunțate.

C. de grosime, sânt compuse din două brațe curbe articulate; sânt destinate a măsura diametrele exterioare ori interioare ale pieselor mecanice.

C. de proporțiune, un C. cu brațe împărțite în segmente egale pe cari sînt notați numeri progresivi.

C. de reducțiune, cu brațe graduate și articulate prin un cep mobil.

C. de drum, busolă (*v. ac.*) marină, așezată lângă roata cârmei unui vas de apa. Acul magnetic poarta un disc de carton sau de talc, care prin greutatea lui micșorează numărul oscilațiilor acului. Pe acest disc se afla trasata rosa vânturilor și el servește a indica drumul urmat de vas, care vine determinat de unghiul ce formează acest drum cu meridianul magnetic al localității. Cutia busolei e susținută prin o suspensiune cardanică.

C. de variațiune, busolă portativa ce servește în marina la determinarea azimutului unui punct. Are două fire orizontale întinse pe cutie și între ele perpendiculare. O alidada, fixată cu axa ei în direcțiunea unui din aceste fire, servește a mira punctul dat, iar celalalt fir servește a ceti pe busolă unghiul ce el formează cu meridianul magnetic, și care este complementar cu azimutul punctului dat. Observațiunea se face prin doi observatori, dintre cari unul mirează punctul dat, iar celalalt cetesce unghiul complementar al celui cerut, neputând ceti acest din urma pentru a nu supăra pe primul observator în observațiunile lui.

Compas, în sens figurat: o carte care cuprinde datele statistice despre societăți sau întreprinderi mai însemnate. C. exista pentru diferite ramuri de afacere. (C. pentru banci și casse de pastrare, C. pentru banci de asigurare, etc.)

»**C. românesc**» publicațiune editată de N. P. Petrescu, care conține datele statistice despre toate cassele de păstrare, banci și însoțiri înființate și conduse de Români în Ungaria și Transilvania.

Compatibilitate, calitatea lucrurilor de a pute exista unul cu altul. *Funcțiuni compatibile* sânt acele, a caror exerciere de o aceeași persoana nu violează principiul separațiunii puterilor. (V. incompatibilitate.)

Compendiu, (*lat.*) prescurtare, resumat, manual; *compendios*, scurt, concis.

Compensațiune egalarea, anularea reciproca a efectelor contrare ale puterilor. În sciințele comerciale: egalare, saldare. De regula are loc între banci sau comercianți, daca prin pretenșiunile unuia se egalează ale altuia.

În înțeles juridic C. mai înseamnă și egalarea (anularea) înjurilor reciproce. **C. magnetică**, egalarea influenței fierului unui bastiment asupra busolei. **C. thermică**, egalarea schimbării volumului corpurilor în urma schimbărilor temperaturii.

Competența, dreptul de a judeca în o afacere; cercul de acțiune, stabilit prin lege, al unei autorități publice. *Conflict de C.*, neînțelegere între două sau mai multe autorități asupra întrebării: care dintre ele este în drept a judeca în o anumită afacere.

C. se numește și aceea ce de drept aparține cuiva, ce nu i-se poate lua. *Beneficium competentiae*, beneficiul de drept care acorda debitorului în anumite condiții favorabil, ca în cas de execuțiune silită să nu i-se poata lua cele indispensabile pentru susținerea proprie.

Competințe se numesc în Ung. și taxele ce le încasează statul dela aceia, cari cer întrevinerea autorităților publice. (V. taxa de timbru și înregistrare, etc.)

Compiègne, capitala unui arondism. în depart. fr. Oise, cu 14,022 loc. (1891); castel renumit, întemeiat de Ludovic cel Sfânt, cu un parc de 14.5 km². Aci s'au ținut odinioara multe diete și concilii; 1430 fu asediat de Englezi, când aceștia prinsera pe Jeanne d'Arc.

Compilatae, Constitutiones, v. Approbatae.

Compilationes cintequae, acele colecțiuni de decretale (v. ac.) cari au fost facute după aparițiunea decretului lui Gratian (1151) și înainte de colecțiunea lui Gregoriu IX (1234). Aceste C. conțin canoane de ale sinoadelor, decrete de ale Papilor și sentințe de ale sf. Papii, cari au fost omise de Gratian, și decretale edate după aparițiunea decretului. C. sînt 5: 1) *Breviarium extravagantium*, publicat de Bernard Circa, preposit de Pavia pe la 1190. 2) C. secunda, publicata de Ioannes Wallensis pe la 1202. 3) C. tertia, publicata sub Papa Iuocentiu III de Petrus Beneventanus la 1210. 4) C. quarta, publicata la 1217, autorul e necunoscut. 5) C. quinta, publicata sub Papa Honoriu, III (1216 până 1227). În acest interval au mai apărut și alte colecțiuni de mai puțină însemnătate. Insa numai acele 5 au fost primite ca text și explicate în renumita universitate din Bologna, și folosite în biserica ca codice de legi. [Dr. I. Radu.]

Compitum, (*lat.*) la Romani locul unde se încrucișau două drumuri. La locurile acestea se venerau zeii Lares compitales.

Complainte, (*franc.*) în terminologia veche înridica fr. nume dat acțiunii posesorie.

Complement, întregire, completare. În matematica se numește *unghiu* sau *arc complementar* acelea, cari completează un alt unghiu sau arc la 90°. Complementare se numesc și două frângeri, cari se întregesc la 1, ori două logaritme, cari se întregesc la 10. *Colori C-are*, v. Colori.

Complex, cuprins, volum. reunire; totalitatea părților ce compun un lucru.

Complicat, încălțit, împletit, încurcat. *Boale C-e*, ivirea unui morb nou la o boală deja existentă. *Fractură C-ă*, fractura unui os împrennata cu vulnerarea părților moi (piele, musculatură), ce-l încușgura.

Complicitate, în dreptul penal conlucrarea mai multor persoane la o infracțiune: prin provocare la comiterea infracțiunii, sau prin conlucrarea la săvârșirea ei, intenționând-o ca act propriu, sau în fine priu ajutarea autorului sau autorilor unei crime sau unui delict. Agenții provocatori se pedepsesc întocmai ca autorii, iar

complicii, dacă cooperațiunea lor nu a fost astfel încât fara ea delictul nu s'ar fi comis, se pedepsesc mai jos decât autorii principali. (Cf. Cod. pen. rom. titl. V.)

Compliment, (*franc.*) 1) discurs solemn ținut unui înalt personaj; 2) mic discurs în prosa sau vers, ce se face cuiva cu ocaziunea unei serbari; 3) cuvinte de civilitate adresate cuiva, oral sau în scris, la o întâmplare fericita sau nefericita.

Complinire, partea secundara a dicerii (proposiției), care întregesc înțelesul unui verb; C. e de două feluri: *directă*, când răspunde la întrebările: pe cine, ce? și *indirectă*, când răspunde la întrebările: cui? despre cine, despre ce, prin cine, prin ce, de ciue, de ce? etc.

Complot, este unul din delicturile cele mai grave prevedute în codul penal. C. poate fi calificat, după circumstanțe, crima sau delict propriu ținut. În legislațiunea penală rom. C. este un atentat planuit contra persoanei șefului statului și a familiei sale, sau uneltit în scop de a ațîța resboiu civil, de a înarma cetățenii unui contra altora, ilegale întrebuirii de forța publică, devastatiuni și jefuiri publice. Pentru săvârșirea C.-lui, adeca, mai exact, pentru consumarea delictului sau crimei de C., legea nu cere ca delictul sau crima să fie isbutita, legea cualifică C. fapitul sfaturii, luarea hotaririi de catra mai multii indiviđi spre a-și ajunge scopurile prin atentate proiectate contra vieții sau persoanei șefului statului și a familiei sale, sau prin atentatele la provocarea resboiului civil, înarmarea. etc. C. în contra vieții Suveranului și a familiei sale se pedepsesc cu munca silnica pe viață; C. contra formei de guvernământ se pedepsesc cu reclusiunea. Celelalte C.-uri se pedepsesc când ca crima, (osânda pe viața sau pe timp marginit) când ca delict (inclusiunea corecțională), după cum execuțiunea lor a avut drept conseciuța omoruri, jefuiri, etc., și după cum execuțiunea sau numai prepararea lor a avut rezultate ușoare.

Compluvium, (*lat.*) deschidatura în mijlocul coșului la partea casei romane, numita atrium.

Component, aceea ce servește a compune. *Forțe, iufeli componente*, sau numai *Componente*, acele forțe, cari concura a produce mișcarea, și cari se resuma în rezultată.

Composițiunea mișcărilor are de obiect (cunoscând mișcarea relativă a unui punct sau a unui corp solid în raport cu axe mobile, și mișcarea sistemului de axe), a gasi mișcarea absolută a punctului sau a corpului considerat.

[M.]

Composesiune, proprietatea în indivisiune, care aparține la mai mulți proprietari.

Composesiune silvica, paduri indivisibile în administrațiunea comuna a mai multor proprietari, s. e. în Ung. padurile devenite proprietatea foștilor urbarialiști și iobagi, drept desdaunare cu ocaziunea rescumperării servitutelor. Aici C. s. stau sub supraveghierea statului și, conform dispozițiunilor §-lui 17 al codicelui silvic din 1879, se amenagează după plan de exploatare sistematic, aprobat de ministrul de agricultura.

Composit, *capitel*, în arhitectura romana capitel compus din părți de ale capitelului ionic (volute) și corintic (frunziș), ca la arc. triumf. ale lui Titus și Sept. Severus.

Composito, (*Composeae*) sau *Synanthereae*, (botan.) cea mai numeroasă familie de plante, răspândită în mai mult de 10,000 specii pe întreaga suprafață globului terestru. Ea e caracterizată între dicotyledoanele gamopetale prin inflorescența în capitoli (rar uniflori: *Echinops*); caliculi abortat sau redus la pap (v. ac.); anterele concrescute; ovarul infer unilocular (excepțional bilocular: *Xanthium*), stilul bilob; fructul o achena. Cu deosebire după forma bracteelor și paleelor, a florilor (ligulate sau tubuloase), a papului, a anterelor și stigmatului, distingem mai mult de 750 genuri grupate în următoarele 13 triburi, pentru cari e suficient relevând numai pentru cele reprezentate la noi caracterele diagnostice mai importante. Tribul I. *Vernoniaceae*, cuprinde cagenuri remarcabile: *Vernonia*; II. *Eupatoriaceae*, cu flori homogame tubuliflore: *Ageratum*, *Stevia*, *Eupatorium*, *Adenostyles*; III. *Asteroidae*, cu flori heterogame disciflore și ramii stililor complanați apendiculați: *Solidago*, *Bellis*, *Boltonia*, *Aster*, *Erigeron*, *Conyza*; IV. *Inuloidae*, cu flori heterogame disciflore și anterele evidente caudate: *Leontopodium*, *Helichrysum*, *Podolepis*, *Inula*, *Buphtalmum*; V. *Helianthoidae*: *Silphium*, *Xanthium*, *Helianthus*, *Dahlia*, *Madia*; VI. *Helenioidae*: *Tagetes*, *Helenum*, *Gaillardia*; VII. *Anthemideae*, cu flori heterogame disciflore și fara pap sau redus: *Achillea*, *Chrysanthemum*, *Tanacetum*, *Artemisia*; VIII. *Senecioideae*, cu flori heterogame disciflore și pap evident, setos: *Petasites*, *Arnica*, *Senecio*; IX. *Calendulaceae*: *Calendula*; X. *Arctotideae*: *Arctotis*; XI. *Cynaroideae*, cu capitoli tubiflori (plante adese spinose): *Echinops*, *Carlina*, *Cirsium*, *Centaurea*, *Carthamus*; XII. *Mutisiaceae*: *Mutisia*; XIII. *Cichoriaceae*, cu flori homogame ligulate (plante îndecumum lactescente): *Cichorium*, *Hieracium*, *Taraxacum*, *Lactuca*, *Sonchus*, *Scorzonera*.

[A. Pr.]

Compositio, (*lat.*) în evul mediu germ., suma platita pentru aplanarea unei infracțiuni.

Compozițiune, formarea unui întreg din părțile sale.

Compozițiune chimică. Toate corpurile din natura se împart în: simple și compuse, aceste din urma rezultând din unirea a două sau mai multe corpuri simple. Cea mai mica cantitate de materie, ce poate exista dintr'un corp, fiind molecula, este evident ca molecula corpului compus conține mai mulți atomi de corpuri simple, uniți în diverse proporțiuni; când vom exprima modul cum acești atomi sunt uniți în molecula, vom ști care e C. chim. a celui corp. Luându-se în vedere C. chim., corpurile pot fi: **Compuși binari**, când molecula lor e compusa din 2 atomi, **Compuși ternari**, când conțin trei elemente deosebite, etc. Tot pe C. chim. e basată clasificarea alimentelor în ternare și quaternare. C. chim. a corpurilor se reprezintă prin formule, în cari se pune în vedere atât felul și numărul atomilor, ce formează molecula, cât și modul lor de grupare.

[V. C. B.]

Compozițiunea mus., arta de a inventa motive muzicale și a le desvolta. Astfel pe lângă darul dela natura, facultatea de a crea motive nouă, C. cere dela acel ce o practica și nu studiu metodic și cu paciența urmat pentru a pute capeta cunoștințele trebuitoare acompanierii motivelor in-

ventate și foloasele ce se pot trage din ele a dezvoltării lor. Studiul C.-ii presupune naturalmente cunoștința elementelor sistemului nostru musical și nu începe decât cu Armonia, după care urmează Contrapunetul, Imitațiunile, Canonul și Fuga, Frasarea, Periodologia și Formele, Instrumentația și Orchestrația, catra cari naturalmente trebuie a fi adaugata Prosodia limbii, Estetica și Istoria Musicei. Prin cuvântul C. se înțelege câte odată însuși lucrarea musicala, de ori ce forma și de ori ce dimensiuni ar fi ea, și astfel după natura textului ce însoțesc și după destinațiunea ei, poarta epitetelor de dramatica, religioasa, decamera, simfonica, vocala, instrumentala, ș. a., sau după caracterele stilului: libera, clasica, pitoreasca, descriptiva, ș. a. [T. C.]

Compost, un amestec de tot felul de substanțe și materii fertilisante, mici reamșițe ale economiei casnice și rurale, ce ne stau la dispoziție fara mari spese și sacrificii banesti, cari adunate gramada fermentează și mestecându-le de 2-3 ori, după un an dau un îngrășământ foarte bun pentru tot felul de plante și culturi. C. special de gradina, pentru arbori și tufe, se prepara cu deosebire din frunze de livezi și fenate, din balegi de vita și pământ.

Compound, (*engl.*) organe sau aparate facute din done sau mai multe materii asociate. *Fir C.*, sârma telegrafica cu mijlocul (inima) de oțel și învolușul de cupru. *Înfășurare C.*, mod de a înfășura inductorii în mașinile dynamo-electrice pentru a asigura o diferența de potențial constanta, ori și care ar fi variațiunile de rezistența ale circuitului. *Dynamo-C.*, mașina dynamo-electrica cu înfășurare C. [M.]

Compresa, legatoare pentru oprirea sângelui. Se face din mai multe paturi de scama sau cărpe moi bine strinse, se pune pe locul sângerând, strângându-se apoi cu o fașie. În hidroterapie se numesc C. o pânza inuiata în apa și stoarsa.

Compresivne, proprietatea corpurilor, mai ales a celor lichide și gazease, de a-și micșora volumul când sînt supuse la acțiunea unei puteri. Ea este consecuența porosității, caci daca corpurile solide nu ar avea pori și în toate corpurile moleculele s'ar atinge în toate părțile și nu ar prezenta spațiile intermoleculare, nu s'ar pute explica **compresibilitatea**, care consta în apropierea din ce în ce a moleculelor prin micșorarea spațiilor intermoleculare. Gazurile sînt corpurile cele mai compresibile, și în aceasta privința urmează legea lui Mariotte (v. ac.) Cf. și art. Aer comprimat. [V. C. B.]

Compromis, în general ori ce înțelegere pentru aplanarea unui conflict; în afaceri de drept convenirea părților de a alege Compromisari sau Arbitri. (v. Arbitrer.)

Compromis, mod de alegere bisericesc. Se întempla așa, ca cei ce au dreptul de alege, îl dau unei sau mai multor persoane dintre ei, ori straine, obligându-se a aproba alegerea facuta de catra arbitrii sau **compromisarii**, daca persoana alicsa întrunesc toate calitățile ceruto la ocuparea oficiului pentru care se face alegerea.

Compsognathus, animal fosil din ord. Dinosauriilor (v. ac.)

Compt, v. Cont.

Compulsoires, (fr., pron. compulsoar), în procedura civ. fr. îndreptățirea părților de a pute

lua informațiunii și extrase din documente pastrate la notari, grefieri, etc., chiar și în cas dacă nu au luat parte la dresarea aceloră. (Cf. Cod. proc. civ. fr. art. 846—52.)

Comput, v. Calcul.

Comrat, colonie bulgara în Basarabia, așezată pe râulețul Ialpug, la distanța de 80 km. de Chișiuen, cu 8700 loc., o frumoasă biserică, 9 uzine de caramidarie, boiangerie, olărie, de săpun, lăminari și o moară mare. La C. se fac bălciuri mari.

Comsa, *Dumitru*, prof. rom., n. 1846 în Sibiu, a făcut studii de teologie în Sibiu și economice în Altenburg (Ung.), Germania și Boemia; dela 1874 prof. la institutul teol.-ped. din Sibiu. Ca fost membru și secretar în comitetul partidului național rom. a fost condamnat la 3 ani închisoare de stat în procesul Memorandului. C. este președinte al Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului, și a conlucrat la înfăptuirea de tovărășii și expoziții agricole și însoțiri rurale de credit. Scrieri: Pomaritul, (1877); Calidurarul buului econom., (1877 81); Prasirea pomilor și Grânarele bisericesci. A fost și redactorul foii *Ecconomul* (1893 94).

[Dr. P. S.]

Comte, v. art. Comes și Comite.

Comte, (prou. Cont), *August, Isidor Maria Francisc Xavier*, (1798—1857). matematic și filosof frc., n. în Montpellier, și-a început studiile în școala politehnică, din care a fost eliminat din pricina vivacității și îndrăznei sale. În Paris s'a susținut dând lecții de matematică, și avu câțava vreme relațiuni cu socialistul St. Simon, de care uiai pe urina s'a despartit. A fost repetitor și examinator la școala politehnică, apoi fiind înlocuit și neavând alte mijloace de traiu, fû ajutat până la sfârșitul vieții sale de admiratorii sei din Angha, din America și din alte părți ale lumii. † 1857 în Paris. Principalele sale scrieri sânt: *Cours de philosophie positive*, 1836, în 6 tom.; *Système de politique positive*, 1854, în 4 tom.; *Catechisme positiviste, Synthèse subjective*, (t. I). C. își numesce filosofia sa pozitivism. filosofie pozitivă. El da cu desăvîrșire la o parte credințele teologice și speculațiunile metafisice. Aceste credințe și speculațiunii fac parte, dice dînsul, din nisce stări, prin cari spiritul omeuesc a trecut, pentru ca sa ajunga la starea definitivă — starea pozitivă. În aceasta stare omul nu se mai întreaba despre cauzele primordiale sau finale, nici nu mai creaza cause oculte entități pentru a explica fenomenele lumii; el se marginesce numai a studia aceste fenomene și a afla relațiunile sigure și inmutabile dintre ele. Aceste relațiuni, odata scute, omul devine stăpân din ce în ce mai mult al naturii; caci din momentul ce scim cum se leaga fenomenele unele cu altele, care joaca rolul de cause și care de efecte, putem sa prevedem producțiunea lor și putem, în casul când sînt periculoase existenței noastre, sa ne prevedem cu cele trebuincioase în contra lor. Dar dacă sigurile veritabile cunoștințe ale omului sînt cele privitoare la relațiunile dintre fenomene. adca cele cuprinse în științele proprii dise, armeaza ca filosofia adeverată, filosofia pozitivă, nu va ave alt obiect decât de a sistematiza aceste științe. C. arata,

și aceasta e partea cea mai solida și mai plua de învețatura a sa, ca științele principale, fundamentul celorlalte științe secundare și speciale, stau într'o relațiune hierarhica, începînd dela cea mai simpla și mai generala, matematica, și pâna la cea mai complexa și mai speciala sociologia. Intro aceste se așcaza celelalte 4 științe dupa gradul de generalizare descrescînda și specializare crescînda: astronomia, fizica, chimia și biologia. Aceste 6 științe nu se ocupă cu fenomene, a caror legatura sa fie stabilita cu o egala sigurața. Pe când între fenomenele de spațiu și timp matematica stabilesc cu ușurinta legaturi absolut sigure, între celelalte fenomene, cari sînt din ce în ce mai complicate, celelalte științe stabilesc mai cu greutate relațiuni din ce în ce mai puțin sigure. Iar sigurața unei stabiliri de relațiuni o sigura știința o da: matematica. Aceasta vedere a lui C., exprimată și de Kant, își gasecse explicația în filosofia acestuia. (Cf. *Cursul de filosofie nepublicat al lui T. Maiorescu*). O caracteristica explicabila a hierarhiei lui C. este iulaturarea din șirul științelor a psihologiei, care, dupa el, e numai o ramura a biologiei. Cătra sfîrșitul vieții sale, ca un efect al degenerării nervoase (fusesse cîtava vreme nebun) C. înlocuiescse fundamentul filosofiei lui cu vederi metafisice și teologice, cari nu se deosebesc de cele sciute decât numai prin conținut: el cauta sa instituiasca o noua religie, al carnia mare preot el este. [Dragomirescu.]

Comun, ce formeaza proprietatea mai multora: de rînd.

Comunitate, comuniune, în înțeles jur. reu-nirea mai multor persoane pentru realizarea unui scop, recunoscuta ca persoana juridică. *C.-itate de avere* (Communio bonorum) se poate uase prin contract, moștenire, casatorie, ori prin aneștecarea bunurilor. Dreptul principal al proprietarului este facultatea de a pute cere desființarea comunității (actio communi dividundo). Despre com. de avere din confiniile militare în Ung. v. art. Granicieri.

Comuna, o aglomerațiune și o organizațiune de un oarecare numar de familii; ea ocupa un loc intermediar între familie și stat. C. are de scop dezvoltarea și perfecționarea facultăților comunălor și îngrijirea intereselor lor materiale. În Rom. C. sînt împărțite în *rurale* și *urbane*. C. e persoana juridică și un se poate forma decât în puterea unei legi. C. rurala trebuie sa aiba un minimal 200 de contribuabili. Satul sau catunul, care nu are acest numar, trebuie sa se întruneasca cu altul. Sarcinile C.-ei sînt: a avo locale pentru casa C.-la și școala, a îngrijii de cult, de copii gasiti, de infirmii și alieuați, de igiena publica, de prevenirea incendiilor, epizotiilor, etc. Autoritatea C.-la e reprezentata prin Consiliul comunal (v. ac.) și prin Primar (v. ac.) Veniturile ordinare ale C.-ei sînt: taxele și contribuțiunile fixate prin legea de maximum (v. ac.), taxa pașunatului, produsul concesiunilor, amendele județiare, venituri extraordinare: prețul bunurilor înstrăinate, daruri și legate, produsul capitalului propriu și veniturile întemplotoare. (Cf. Disescu, *Curs do Dr. publ. rom.*, III, 915.) În Ung. legea (art. 1886: XXII) deosebesc 3 feluri de C.: *orase cu magistrat regulat*, *C. mari* (cari sînt în stare a îngrijii de sarcinile lor din puteri

proprii) și *C. mici* (cari pentru suportarea acestor sarcini se întrunesc cu altele.) Orașele cu drept de municipiu (v. ac.) nu cad sub legea C.-la. Autoritatea C.-lă e Reprezentanța C.-la și Primăria (v. ac.)

Comuna din Paris, nume dat regimului revoluționar în Paris pe timpul revoluției mari (1792) și dela finea resboiului din 1870/71. C. dela 1792 s'a început la 10 Aug., dela care data consiliul comunal din Paris a fost organul tuturor mișcărilor revoluționare și a terorizat corpurile legiuitoare și mai ales Conventul până după caderea lui Robespierre, (27 Iul. 1794). In același spirit s'a organizat C. dela 1871. Ținta **comunaliștilor** a fost organizarea orașului Paris ca stat de sine stătător și înlocuirea armatei permanente prin înarmarea cetățenimei întregi, până când **Comuniștii** (proletarii) urmăriau niai ales resturnarea relațiilor de proprietate. C. dela 1871 s'a început la 18 Martie cu revolta gardei naționale și asasinarea generalilor Thomas și Leconte și a fost sufocată după lupte săngeroase la finea lui Maiu, când au fost omoriți la 6500 și deținuți 38,578 Comunarți. (Cf. du Camp, Les convulsions de P., Par., 1875—79, 4 vol.; B. Becker, Gesch. des rev. Par. Com., 1789—94, Braunsch., 1875; și Gesch. der rev. C. 1871, Leipzig, 1879.)

Comunarți, numire dată revoluționarilor comunei din Paris 1870—71.

Comunos, aderenții revoluției democratice din 1519 în Castilia, contra lui Carol V, care o suprîmă 1521. 1820 numele unei societăți politice secrete în Spania, care luptă pentru egalitatea generală și se desființă 1823.

Comuni, *Sette e Trideci C.*, 7 și 13 comune germ. în Italia sup., cari pe timpul domniei venețiene formau un fel de republică cu anumite privilegii. (Cf. Schmeller, Deutsche u. Romanen in Südtirol, 1877 în »Peterm. Mitth.«)

Comunicat, avis, informațiune dată prin o autoritate superioară.

Comunicațiune, (*lat.*) 1) lucrarea de a comunica, de a împărtași gândiri; 2) rezultatul ei, informațiune, scire; 3) mijloc de apropiere, de călătorie. V. și art. Mijloace de C. și Transport.

Comunism, v. Socialism.

Comuniunea sfinților, după doctrina bisericii catolice este legatura spirituală între toți membrii bisericii, ca între membrele unui corp în Christos, așa cât din bunurile spirituale ale nora se împartășesc în aumita măsură și ceialalți. Se ȳice legatura aceasta de iubire C. sfinților, fiind-ca scriptura numesce sfinți pe membrii bisericii, din motivul, ca toți sînt chemați la sfințenie și sanctificați prin botez. Membrii bisericii de pe pămînt formeaza biserica militanta, ei lupta pentru împărația lui Dđeu și prin rugaciuni și alte fapte de pietate pot sa ajute fraților lor din purgator, cari formeaza biserica pașientă; în fine fericirii din ceriu, cari luptănd lupta buna și împlinindu-și întru sfințenie deplina cursul vieții, se bucura drept respłata de glorie cereasca, formeaza biserica triumfanta. Aceștia se roaga și întrepun la Dđeu pentru oamenii de pe pămînt. C.-ii sfinților nu aparțin cei condamnați în infern, fiind pedepsele lor eterne. (Cf. S. Micu, Teologia dogmatica speciala. Blaj, 1881. § 331.)

[Dr. Is. Marcu.]

Comutațiune, schimbare, înlocuire. *C. pedepsei*, schimbarea pedepsei în alt grad, s. e. amenda în loc de închisoare.

Legea C.-ei a adaugere, legea după care rezultatul adaugerii nu se schimbă dacă schimbăm ordinea adenđilor ($3 + 4 = 7$; $4 + 3 = 7$). După **legea asociațiunii** adaugerea se poate executa în mai multe moduri, s. e. $3 + 4 + 5 = (3 + 4) + 5 = (3 + 5) + 4 = (4 + 5) + 3$. Tot astfel și la multiplicațiune.

Comutațiune, ca termen de astronomie: unghiul format de cele 2 raze vectorii, cari unesc centrul soarelui pe deoparte cu centrul pămîntului și pe alta cu centrul unei planete.

Comutator, un aparat destinat a schimba direcțiunea unui curent, sau a-l întrerupe făcēndu-l sa circule apoi pe alt circuit. Colectorul unei mașini electrice cu curent continuu este un C. C. se întrebuintează la tablourile de distribuțiune ale instalațiunilor electrice, și la telegrafia electrica.

Con, (grec. konos, pin, căci seamenă ca forma cu fructul pinului), ori ce corp rotund care merge subțiuindu-se până se termină printr'un punct. În geometrie se numesce în genere C. o suprafață născută de o dreapta, numită generatrița C.-lui, care se mișca trecēnd mereu printr'un punct fixa, numit vîrful C.-lui, și raziundă-se de o curba fixa, numita directrița C.-lui. Ori ce secțiune facută în C. se poate lua ca directrița a lui. Secțiunile facute prin plane paralele sînt asemeni. Când directrița e un cerc sau elipsa C. se ȳice circular sau eliptic; și când perpendiculara, dusa din vîrful C.-lui la planul cercului sau elipsei directriței, trece chiar prin centrul lor, C. se ȳice drept. Tot C. se numesce și volumul limitat de o suprafață conică circulară sau eliptică și de planul cercului sau elipsei directriței. Acest plan ia numirea de baza C.-lui, iar perpendiculara, dusă din vîrf pe baza, se numesce înalțimea C.-lui. Volumul C. circular drept se poate considera ea născut prin revoluțiunea unui triunghiu dreptunghiu în jurul uneia din catetele sale. Trunchiul de C. se numesce volumul ce resulta dintr'un C. când îl taiem printr'un plan paralel cu baza și ometem partea care cuprinde vîrful. Trunchiul de C. are doue baze: baza C.-lui primitiv și secțiunea, cari sînt asemeni. Perpendiculara, dusa între cele 2 baze, se ȳice înalțimea trunchiului. Trunchiul de C. circular drept se poate considera ca volumul născut prin revoluțiunea unui trapez dreptunghiu în jurul laturei perpendiculare pe cele 2 baze.

Conic, care are forma conului sau trunchiului de con. **Secțiunile conice** se numesce curbele, cari resulta taînd un con circular printr'un plan; după situațiunea planului resulta și felul curbei secțiunii, care poate fi cerc, elipsa, iperbola sau parabola. Acestea așa dar sînt curbele denumite generic cu numirea de secțiuni conice.

Con sau **strobil**, (botan.) se numesce inflorescența femenina a Coniferelor (v. ac.); ea consta din un spin dens, pe a carui axa se înșira bracteele imbricate în spirale, învelind ovulele nude. Spre maturitate C. sau se lignifica ca la Pinus, Abies, etc., sau devine carnos (C. baciform) ca la Taxus, Juniperus, etc.

Conabiu, roșu închis, vișiniu.

Conac, (*turc.*) palat; în peninsula Balcanică (Bulgaria, Sêrbia, Montenegro, Turcia), palatele domnesci.

Conăcărie, v. Nunta.

Conache, *Costache*, poet român, n. 14 Oct. 1777 la Țiganesci dintr'o veche familie boereasca, primi o educație îngrijită cu un refugiat francez, Fleury »le régicide», și cunoaștea astfel, afara de limbile clasice, greaca moderna, turca, franceza, ingineria, etc. 1806—12 ispravnic de Tecuciu; 1814 până 1818 vornic de poliție; și apoi vornic de aprozi, 1812 emigreaza printre cei din urna. Sub Ioan Sturza membru în comitetul care administra finanțele. 1828—1831 membru în comisia de patru a Moldovei pentru redactarea reglementului organic. Administreaza cu mare zel justiția ca mare logofêt; 1834 candideaza la domnie, și nereușind, se retrage în viața privată și face opoziție lui Mihailu Sturza. † 4 Febr. 1849. Poesiile lui C. s'au publicat de cătră fica sa, Iași, 1856 sub titlul: Poesii, alcaturii și talmaciri, iar în a II-a ediție Iași 1888 de cătră nepotul său Vogoride-Konaki, însoțite de o amănunțită biografie scrisă de acesta. Afară de puține și neînsemnate excepții, poesiiile lui C. sânt cântece erotice, așa de mult cântate de lăutarii de pe atunci, în cât unele din ele au ajuns populare și au fost considerate din greșeala ca produse anonime. Toate sânt în gustul elegiei erotice a secl. XVIII, mai ales a celei fanariote, cu pîrae de lacrimi și de foc aprins, cu leșinuri provenite din accese de dragoste, cu implorarea în genunchi și sărutând urmele vr'unei Casandra, Anica, Lucsandra, Elenca, Marghioala, etc., pentru a le inspira mila și îndurare, cu povestiri în genunchi și sărutând urmele vr'unei Casandra, Anica, Lucsandra, Elenca, Marghioala, etc., pentru a le inspira mila și îndurare, cu povestiri de scene și descrieri de frunseși, cari devin necuviincioase în poesiiile dela betrânețe; apoi dese inspirații din Ovid și mai ales din Anacreon și amestecul vechii mitologii grecesci. În ce privește forma, trebuie sa șînem sama de timpul în care a scris C. (cea mai veche poesie e dela 1802) și atunci nu ne vom mira de excepționala greutate și neîndemănare a stilului, versificației și limbii, și mai ales de efectul bizar, aproape de caricatură, a vr'o cinci »talmaciri», între cari și »Cercare de voroava asupra omului» dupa Pope, cel mai celebru virtuos al formei din literatura engleză. Afară de poesii se mai pastreaza o scrisoare în ton foarte demn catra Ioan Sturza, domnul Moldovei, și una catra mitropolitul Veniamin Costache, conținând înțelepte sfaturi asupra culturii ce trebuie data în școale; ca prosator C. era și mai greoiu și mai neîndemănatic decât ca poet.

Con affetto, (*ital.*) cu afecțiune, cu sentiment, expresiune întrebunțată în musica, raportându-se atât la mișcare cât și la nuanțare.

Conatus, (*lat.*) tentativa (unei crime).

Concaseur, (*franc.*) sfărâmator, mașina pentru zdrobirea, sfarmarea pietrii și a minereurilor; consta din două plăci de fier brazdate, dintre cari una așezata vertical și fixa, iar a doua formeaza cu cea dintâiu un unghiu ascuțit și este mobilă. Aceasta din urma este pusa în mișcare prin un excentru, mînat de un motor. În urma numeroaselor și puternicilor mișcări ale placii mobile, piatra aruncata între plăci este sfarmata la marimea dorita.

Concav, scobit, mai puțin ieșit în mijloc decât

pe laturi. Un arc de cerc e C. în partea despre centrul lui și *convex* în partea opusa.

Concentrațiune, reunirea, adunarea în un centru comun; figur. întarire, condensare. *Concentric*, ce are un centru comun.

Concepcion, 1) C. provincie în republica Chile (America de sud), 9155 km². cu 218,815 loc. (1891). *Capitala C.*, lângă riul Biobio, are 24,180 loc., residență episcopale, comerciu prin portul Talcahuano. 2) C. (La C. del Uruguay), capitala prov. argentine Entre Rios, lângă riul Uruguay, cu 10,000 loc. Collegiu național.

Concept, (*lat.*) prima redacțiune (impurul) a unei scrieri, unui discurs, etc. *Conceptiune*, (*lat.*) zamislire (v. ac.) C. și *Conceptiune* în înțeles filos. v. sub Noțiune. *Conceptualism*, v. Nominalism.

Conceptacule, (botan.) adâncituri la suprafața sau în profunzimea aparatului vegetativ dela unele Criptogame, deschise în afara prin orificii mai largi ori strimte (când se dîce *osteole*). În interiorul lor se produc muguri (propagule), ca la *Marchantia*, *Lunularia*, ori organe sexuale: anteridii și oogoaane amestecate cu parafise, ca la *Fucus*, *Corallineae*, etc.

Concert, (*ital.*) una din formele cele mai pompoase musicale. La începutul secl. XVII apar cele dintâiu concerte bisericesci, prin Viadana, care da acest nume la compozițiuni vocale, în cari două sau mai multe voci ocupa succesiv prinul rang, trecându-și una alteia importanța melodică, discutând oarecum, de unde pare ca ar veni numele de C. (*ital.* concertare = a discuta). Catra sfîrșitul secl. XVII apar C. instrumentale, compozițiuni scrise în stil *concertant*, pentru un numer mai mare sau mai mic de instrumente, numindu-se *Concertino*, când erau pentru un mic număr de instrumente, și *Concerto grosso*, pentru un grup mare. Aceste C. de cameră, apar prin G. Torelli. Cu timpul formele vechi concertante dispar, și în C. modern vedem un singur instrument ținînd primul rang (de obicei piano sau violina) și orchestra acompaniindu-l. Numele de C. se da încă la ori ce audițiune musicală data, în afara de reprezentațiunile teatrale sau serviciul religios, de unul sau mai mulți musicanți. Instituirea acestui fel de C. vine catra sfîrșitul secl. XVII, și pare ca pentru prima-oara în Anglia. În Franca vedem înființându-se catra 1725 C. *spirituale* prin A. Danican Philidor. Acestea erau date în septemănila dela Pasci, când teatrele erau închise. Dintre societățile de concerte din timpii mai noi se bucura de o reputațiune universală: Soc. C.-lor dela Gewandthaus, la Lipsca, fundata 1781; Soc. Amicii Musiciei, la Viena, fundata 1812; Soc. filarmonica, la Londra, fundata 1813, și Soc. Conservatorului, la Paris, fundata 1828. Instituțiuni de C. mai noi sânt cele dela Crystal-Palace (Londra, 1855); Soc. generala a musicantilor, fundata în Germania la 1859 și dând anual importanta audițiuni în diferite orașe. C. *populare*, înființate la 1861 în Paris, prin Padeloup, au contribuit mult la popularizarea în Franca a compozițiunilor marilor maestri. Dupa modelul lor s'a înființat C. de *Châtelet* (1874) de Colonne, și *Nouvele C.* (1880) de Lamoureux, etc. În Rom. se pot cita: C. *sinfonice* înființate la Bucuresci sub direcțiunea lui E. Wachmann în 1866; numerul lor a trecut preste sută; ele au

un frumos inventar de operele executate și au contribuit cu adevărat a face cunoscute în București parte din capodoperele sinfonice ale maiestrilor apusului. Se da numele de *C. istoric* la audițiunii, în cari se executa musica de a maiestrilor secolilor trecutui sau dintr'o epoca anumita, precedata de obicei de o conferința critica. Pare ca numele apare pentru prima-oara la Paris, prin Fetis (1832). [T. C.]

Concesiune, (*lat.*) 1) acordarea unui privilegiu; 2) renunțare la parerea sa, cedarea dreptului sau (în discutiuni).

Concetti, (*ital.*) cugetari, idei brilante fara fond real, frase, metafore.

Concha, (*lat.* = scoica), în arhitectura v. Apsida.

Concha, *Victor*, jurisprudent magh., n. 1846; și-a făcut studiile la univ. din Budapesta și Viena. 1874 fu numit prof. la univ. din Cluj, 1892 trecut la cea din Budapesta. 1886 ales membru al Acad. magh. Opere: Inducatura administrativa în raport cu constituționalitatea și dreptul individual, (1877); Libertatea individuala și parlamentarismul în Anglia, (1888); Egemonia dreptului ungur, (1891).

Concha, 1) *C., Don Manuel Gutierrez de la C., Marqués del Duero*, general span., n. 1808 în Cordoba din Buenos-Aires; s'a distins în luptele cu Carliștii în mai multe rânduri; a luat parte la răscoala contra rogeții lui Espartero (1841); 1873 a eliberat orașul Bilbao de asediul Carliștilor. † 1874 la Estella lovit de un glonț. 2) *C., Don José*, Marqués de la Habana, general și om de stat span., n. 1810; a fost în diferite rânduri comandant în Cuba (1849—52, 1872—75), 1862 ambasador în Paris, 1863—64 ministru de război. † 1895 în Madrid.

Conchoida, (*grec.*) de forma capacului de scoica, o curba geometrica care a fost inventata de Nicomede, pentru a pute insera 2 medii proportionale între două lungimi date, ceea ce îi era necesar la deslegarea faimoasei probleme a duplicațiunii cubului și a trisecțiunii arcului.

Conchos, afluent pe dreapta al râului Rio Grande în Mexico (America), isvorcește în Sierra Madre; 480 km. lung.

Conchylologia, știința care are de obicei studiul și clasificarea coquilelor.

Conciergerie, (*franc.*) locuința portarului marilor edificii publice sau private. În special se înțelege sub *C.* o temnița lângă palatul Justiției din Paris, renunțata pe timpul marci revoluțiunii fr., aici aici au fost deținute o mulțime de persoane marcante, între cari regala Ludovic XVI și regina Maria-Antoneta.

Conciliabil, conventiv (v. ac.)

Conciliațiune, mișcare, împăcare.

Conciliu, adunarea mai marilor bisericești. ținuta sub prezidiul capilor legitimi spre a defini, cu autoritate de sus, afaceri și lucruri bisericești. *C. ecumenic* sau *general*, adunarea tuturor episcopilor, convocata de catre capul suprem al bisericești universale, sau cel puțin cu învoierea lui, prezidata de el sau de delegații sai și aprobata de același cap suprem. Bis. catolica recunoaște de adevărate 19 *C.* ecumenice, iar cea ortodoxa orientala numai pe cele șapte dintâin. *C. particular* este: a) *național*, când se aduna episcopii unei națiuni sau a unei parți a lumii sub

prezidiul patriarhului sau a primatului lor; b) *provincial*, când se aduna episcopii unei provincii sub mitropolitul lor; c) *diocesan*, numit și *sinod*, în care se aduna proții unei diecese sub prezidiul episcopului pentru a delibera afaceri referitoare la diecesa lor. În aceste sinoade însă proții au numai vot consultativ. În biserica rom. unita se țin din când în când sinoade diecesane, după norma dreptului apusean, iar gr.-or. din Ungaria țin sinoade și congrese provinciale mixte. (v. Sinod.) [Dr. I. Radu.]

Concini, *Concino C.*, v. Ancre.

Concis, laconic, scurt și cuprinzător.

Conclave, edificiul întocnit pentru convocarea cardinalilor spre alegerea papei, de asemenea *C.* se numesc și însași convocarea lor spre acel scop. Cardinalii se închid în *C.* și stau sub paza, ca sa nu poata comunica nici verbal nici în scris cu persoane straine, până ce se va fi întrunit majoritatea voturilor în aceeași persoana, care se proclama de alcaș. Cardinalii intra în *C.* la 10 zile după moartea papei ori în prima și după înmormântarea lui; daca în cele dintâin 3 zile alegerea nu se face, li-se da drept tot mai frugal, până ce la urma la-se servesc numai pâine, vin și apa. Viptul se servesc în *C.* pe fereastra sub controla. Instituțiunea aceasta s'a introdus în secl. XIII, spre a nu se amâna alegerea papei timp îndulungat și spre a împiedeca influența externa. Ca lege s'a proclamat *C.* de Gregorin X (1271—76) la 1271 prin constit. II de electione et electi potestate. (Marsi Tom. XXIV, p. 81—86.) [Dr. Is. Marcu.]

Conclusiune, (*lat.*) încheiere; în retorica încheierea unui discurs; în logica v. Silogism.

Concordat, convențiunea solemnă ce o încheie papa, ca capul supron al bisericești catolice, cu domnitorii lumesci pentru regularea afacerilor bisericești catolice în statele acestora. *C.* ca pact bilateral obliga pe ambe părțile. Papa concede statului anumita influența în afacerile bisericești temporale, iar domnitorul, resp. statul garanteaza în sfera sa de competența drepturi bisericești. *C.* publicat de papa obliga pe catolici ca lege bisericească, iar publicat de regimul civil obliga pe cetățeni ca lege civila.

Concordat se numesc și învoiala între falit și creditorii sai. *C.*, după Cod. com. rom. (art. 843—85b), se poate face în ori ce stare a procedurii falimentului cu învoirea creditorilor, cari reprezintă cel puțin $\frac{3}{4}$ ale creanțelor verificate sau admise provisor.

„**Concordia**”, societate politica a Românilor din Bucovina, înființata la 1881 de prof. I. I. Bumbac, cu câțiva alții, cu scopul de a desvolta libertatea politica și individuala; de a însușiți simțul pentru binele comun; de a deștepta interes pentru viața politica naționala; de a instrui poporul despre drepturile și îndatoririle lui patriotice și politice; de a întări conștiința de stat, și de a apara autonomia țerii. Membrii comitetului acestei societăți se rotora activi la început, dar curând se potolira, dând semne de viața numai ocaziunea alegerilor în consiliul comunal din Cernauș și în camera legislativa a țerii. La ocareare viața și însemnata se avântă *C.* din Mart. 1892, când o adunare mare, compusa din toate parturile poporului, s'a proclamat partid național românesc și a declarat, ca cu toții intra în so-

cietatea politică C., și că de aci iuauite o considera ca po siugura lor reprezentanța.

[Dr. I. G. Sbierra.]

„**Concordia**“, diar politic, aparat în Budapesta 1861—1869. Deputații rom. dela dieta uug. diu 1861 se ocupau cu idea de a înființa un jurnal pol. rom. în capitala Ungariei, insa uu au putut-o realisa diu cauza, ca în scurt timp dieta a fost disolvata. Atunci Sigism. Pap, pe acel timp capitaau supr. al district. Cetații de piatra, a înființat C., ca organ al partidului național român, diu care faceau parte toți deputații rom. fara considerare la partidele dietale, caror aparțineau. Primul numer a aparat la 15 Aug. 1861. Redactorii erau: Al. Roman, Part. Cosma și Ioachim Mureșan, acești din urma însa, vedând ținuta dubioasa a editorului, care voia sa presunte C. ca organ național și în același timp avea angajamente fața cu guvernul nugar, s'au retras la 1862, iar Al. Roman, care căva timp subscrisese foaia ca prim-redactor, de asemenea s'a retras mai târziu și a înființat jurnalul „Federațiunea“ (15 Ian. 1868). Dupa retragerea lui Al. Roman C. a mai aparit diu când în când, și în urma ținutei sale dubioase, lipsita de sprijinul publicului cetitor, a încetat la 1869. C. la început a fost nu jurnal bine redactat, apareea de doné ori pe septamâna și a fost cel diutâiu organ rom. de publicitate, care s'a tiparit întreg cu litere latine.

„**Concordia**“, societate comerc. româna înființata 1896 în Sibiu de cercurile conducătoare ale bauții »Albina, cu un capital de acțiuni de 100,000 fl. Urmareste scopul de a încnraja comerciu român în Ung., servind pe comercații dela țeara cu marfa buna și ieftina. Are uu depou mare în Sibiu și o filiala în Fagaras. Dupa exemplul C.-ei s'au înființat în Trs. 1897/8 încă doue societăți rom. cu asemenea scop: Comerçantul în Bistrița și Mercnr în Dej.

Concret, (lat., concresecut), aplicat asupra naturii denota toate obiectele, ce le putem cuprinde cu sensurile noastre; aplicat la cuoscțiile noastre, înseamna întuițiunile, imagiunile, ideile sensuale, cu uu cuvânt cuoscțiile ce le câștigam numai cu ajutorul sesurilor (auz, ved, pipait, miros, gust) noastre despre obiectele diu lme. C. este deci opus cuvântului abstract. (v. ac.)

Concubinată, casatorie nelegitima. (v. ac.)

Concupiscența, înclinarea omului de a pofti buuri sensuale în contra ordului dietat de rațiune. În C. se disting mișcarile priune sau involuntare, cari se nasc fara voia omului (notus primo-primi) și ușișcarile simplele (notus secundo-primi), la cari și voia consiute iu câtva. (Cf. Dr. I. Ratiu, Etica creștina. Blaș, 1877, § 12.)

Concurența, (lat.) iutâluirea lucrurilor sau întmplarilor; rivalitatea între mai mulți, cari tind la același scop; în deoscbi rivalitatea producătorilor și comercianților cu privire la calitatea sau prețul marfurilor. C. este o consecuența uaturala a libertății muncii și contribuie mult a face ca munca sa fie productiva și ca producțiunea sa fie mai buna. (Cf. Idieru, Stud. de econ. pol. Buc., 1895, I 167.)

Concurs, lupta concurenților pentru un premiu sau pentru o funcțiune. C. pentru funcțiuni se fac priu exaune, sau numai prin certificate și opere publicate. Se dau numele de C. și la falimente (v. ac.)

Concursul mai multor infracțiuni, (Concursus delictorum), se ivesce atunci când un inculpat este dat în judecata pentru mai multe crime sau deliecte. Daca infracțiunile vor fi de natura deosebita și supuse la pedepse deosebite, atunci se va aplica numai pedeapsa mai grea, iar în cazul contrar maximul pedepsei. (Cod. peu. rom. art. 40; Leg. pen. uug. cap. VIII.) V. și art. Recidiva.

Concusiune, denumita în Cod. peu. rom. Nedreapta luare savrișita de funcționarul public, constitue un deliect propriu și dat în competiția tribunalelor ordiuare, (tribunalele corecționale). C. este o percepțiune ilegala de drepturi, taxe, contribuțiuni, baii, venituri publice sau comunale, facuta, priu abus de putere și cu sciunța ilegalității actului, de catra receptorii funcționari publici, oficerii publici sau însarcinații lor. Primul element al acestui deliect consta în calitatea oficiala și publica a agentului, caci numai acel investit cu dreptul și puterea de a percepe o taxa sau un venit. poate comite un abus de autoritate priu perceperea facuta în afara de limitele legali; al doilea element consta în ilegalitatea percepțiunii, priu urmare în perceperea unei taxe sau venit ueprevedut de lege sau de uu regulament, în sfârșit al treilea element este caracterizat prin sciunța, ce are agentul delictului, ca percepțiunea facuta de dînsul sau ordonata numai este ilegala, ceea ce iulatura erorile materiale sau falsele interpretațiuni de dispozițiuni legale. Pedeapsa delictului de C. este dubla, pentru funcționarii publici închisoare dela 2—3 ani și amenda (o anuuita parte diu suma restituțiilor și a dauelor iutereze), iar pentru însarcinații lor, pe lângă amenda aratata, închisoare corecționala dela 6 luni pâna la 2 ani. Culpabilii mai sînt supși încă la o pedeapsa accesorie: pierderea dreptului la pensiuue.

Condac, (grec. koutakion), imn bisericesc, iu care într'o forma coucisa se cuprind laudele și preamaririle vr'uui sfânt, ori înseunutatea dogmatica și morala a serbatoarei ce se celebreaza.

Condannare, în dreptul peual hotărîrea, priu care instauțele represive pronunța contra inculpaților sau acusaților o pedeapsa. C. se pronunța fie iu prezența inculpatului sau acusatului și dupa ce și-a susținut aperea, fie în absența inculpatului sau acusatului (în contumacie), daca se constata ca a fost legalmente citat, adeca daca se constata ca procedura de chemare înaintea iustauței sesisate a fost îndeplinita conform legii. C. penala cuprinde pedeapsa preveđuta de lege și aplicata de judecator în margiunile puterii sale legale, despagubirile civile formulate de partea vatamata, care s'a constituit parte civila, precum și chieluile de procedura penala facute cu ocașiunea urinariei. O C. penala poate cuprinde, iu casurile determinate de lege, pe lângă pedeapsa principala și o pedeapsa accesorie, cum uecapacitățile sau excluderile diu oarecare drepturi civile, politice și diu funcțiuni publice, precum și confiscățiunea speciala a lucrurilor produse priu infracțiunea penala sau cari au servit la comiterea infracțiunii, când aceste lucruri sînt ale autorului sau complicului.

Coudé, 1) C., o fortareaua în depart. franc. Nord, cu 3586 loc.; C. sur Noireau, cetate în depart. franc. Calvados, cu 6151 loc.

Condé, o linie laterală a casei domnitoare fr. de Bourbon (v. Bourbon) unită astfel după castelul C. De aceasta familie se știu:

1) *Ludovic I de Bourbon*, prinț, întemeietorul casei C., fiul mai tânăr al lui Carol de Bourbon, duce de Vendôme, frate cu Antoniu, rege de Navarra; n. 7 Maiu 1530 în Vendôme, conducătorul Hugenoților, fu batut la Dreux 1562, iar în 1569 la Yarnac, făcut prizonier, fu împușcat de conducătorii gardei helvețiene, Montesquion. Fiul său prințul Henric I, n. 1552 conduse și el pe Hugenoți dar murii încă în 1588, precum se presupune otrăvit de nevasta sa.

2) *Ludovic II de Bourbon*, prinț, numit și *Marele C.*, n. 1621, nepotul prințului Henric I, batut pe Spanioli în 1643 la Rocroi, fu generalul bavarez Mercy la Allersheim, pe urma înă comanda suprema preste armata spaniola; după pacea pireneică 1659 se reîntoarse în Franția, conduse trupele la luptă în Țerile de jos, dadu lupta nedecisa dela Seneffe, luptă și în Germania și murii la 1686 în Fontainebleau.

3) *Ludovic Iosif de Bourbon*, prinț, fiul ducelui Ludovic Henric, n. 1736, în 1787 membru al adunării notabililor, parasi la 1789 Franția, organiza pe spesele proprii o armată a emigranților, la 1797 ajuns în serviciu rusesc, primi dela Paul I marele priorat al ordinului maltens, luptă 1799 în Elveția contra Francesilor, după pacea dela Luneville (1801) fu silit a disolva corpul sen de armata, se întoarse la 1814 cu Ludovic XVIII în Franția. † 1818 în Paris.

4) *Ludovic Henric Iosif*, duce de Bourbon, prinț, fiul lui Ludovic Iosif și cea din urmă odrasla din această casă, n. 1756, seduse pe Louisa Maria Teresia, ducesa de Orleans din naștere și se căsătorii cu ea, se aliă la corpul de armata al tatălui său, traie 1800—14 în Anglia, dela 1817 traie în relațiunii intime cu nevasta adjutantului său și în 1830 fu aflat spânzurat în odaia sa din castelul st. Leu. Lasă erede pe fiul lui Ludovic Filipp, duce de Anmale.

Condensațiune, fenomenul fizic în care vaporii din aer, în stare de vaporii nesaturați, dănd preste suprafața unui corp rece, prin scoborirea temperaturii devin saturați și atunci se depun pe suprafața aceluia corp sub forma de mici picături. În acest mod se explica formarea de promoroacă pe păreții unui pahar cu apă rece în timpul verei, sau caderea ronei, etc. Pe cunoștința acestui fapt e basată operațiunea unită a destilațiunii (v. ac.). (V. și Comprimate.)

[V. C. B.]

Condensator, (*electric*) nu aparat constituit din doi conductori separați prin un dielectric, unul din ei, *dis collector*, comunicând cu o sursă de electricitate, iar celalalt, *dis condensator*, cu pământul. Capacitatea unui C. variaza după natura dielectricului. Un C. plan e constituit din două armature metalice plane cu bordurile rotunzite, un conductor sferic din două armature metalice sferice, concentrice, etc. Un C. industrial e compus din foi de cositor, separate între ele prin cartoane parafinate și cuplate în cantitate. Când collectorii mai multor C. sunt legați între ei, și de asemenea condensorii, astfel, încât se constituie cu un singur C., se dice că sunt cuplați în cantitate. Mai mulți C. sunt cuplați în serie când sunt legați între ei astfel,

încât collectorul unui oarecare dintre ei să fie legat cu condensorul precedent, iar condensorul lui cu collectorul următor.

Condillac, *Etienne Bonnot de Mably*, n. 1715 în Grenoble; unul din principalii filosofi francezi din secl. XVIII. Prin *Essai sur l'origine des connaissances humaines* (Amsterdam, 1746) contribuie la lățirea în Franția și la dezvoltarea ideilor filosofice ale englezului Locke, în înțelesul cărora întreg conținutul conștiinței noastre se datorează impresiilor sensuale. Prin *Traité des systèmes* C. ia poziție contra tuturor sistemelor filosofice, cari nu pleacă dela experiența. Prin *Traité des sensations* și *Traité des animaux* C. devine unul din principalii reprezentanți ai filosofiei sensualiste. Mai amintim *Logica*, manual pentru școli. Operele complete ale lui C. au apărut în mai multe ediții în limba fr. (Paris, 16 tom. 1824.)

Condiment, substanța ce se pune în alimente ca sa le dea gust placut. Există C. din toate trei regnurile naturii. Se considera C.: nutura, nutul, olerurile de plante, sarea, oțetul, alamăia, zahărul, mierea, usturoiul, ceapa, etc.

Condițional, (gram.) v. Mod.

Condițiune, natura, starea, calitatea unei persoane sau unui lucru; aceea dela ce depinde nu altceva (condiționat) sau ceea ce trebuie sa preneargă ca sa poata avé loc altceva. (V. hipotesa.) — În înțeles juridic: eveniment viitor și necert, dela care depinde perfecțiunea unei obligațiuni. *C. casuală*, ce depinde dela întâmplare, hasard; *C. potestativă*, eveniment pe care ori care din contractanți poate sa facă sa se întâmple, ori poate să-l împiedece; *C. mixtă*, ce depinde atât dela voința unui contractant cât și deodată dela aceea a unei alte persoane; *C. imposibilă*, (sau contrara bunelor moravuri, sau prohibită de lege) este unla și desființează convențiunea ce depinde de dînsa; *C. suspensivă*, care supune perfecțiunea unei obligațiuni la un eveniment viitor și necert; *C. resolutorie*, care supune desființarea obligațiunii la un eveniment viitor și necert.

Condor, (*Sarcorhamphus gryphus*), cea mai mare pasere răpitoare din fam. Vulturidae, cu cap și gurmați golași; pe cap cu o creasta carnoasă, iar de falcile inferioare îi atîrnă nise lobuli cărnoși; corpul svelt, aripile lungi și ascuțite, coada lungă; ciocul scurt și puternic, falca superioară cârligată la vîrf; degetele cu ghiare puternice. Penele preste tot sînt negre cu lustru surin, gulerul din peri lănoși, este alb. Lung. tot. 102 cm., l. arip. 115 cm., l. coții 37 cm. Petrece în regiunile înalte ale Anșilor (America) dela Quito până la 41° lat. sudică, în grupe de câte 40—45 indiviđi, nutriindu-se cu mortaciunii și animale vii; cuibăresce în locuri neumblate, pe pământul gol.

Condorcet, *Jean Anton Nicolas, marchis*, matematic, filosof și om politic francez; n. 1743, făcu studii matematice; ajunsse la 1769 membru al Academiei de științe; la 1777 secretarul ei, iar la 1782 membru al Academiei franceze. Lucră cu enciclopediștii și mai apoi cu revoluționarii. Ajuns în adunarea legislativă fu ales președinte. Ca deputat făcu parte din grupul girondinilor, după a carni desfaceare ei fu despoiat de toate beneficiile. Arestat la 1794 se otrăvi în închisoare. Scr.: *Essai sur le calcul*

intégral, 1765; Mémoire sur le problème des trois corps, 1769; Tableau historique des progrès de l'esprit humain, 1794. Insemnatatea lui a fost mai cu sanna pe teren politic. Multiplicitatea ocupațiilor sale l-a oprit să aiba profunđimea cerinta pe terenul științelor și literelor, iar moderăția caracterului seu, într'o epoca așa de violenta ca aceea a revoluțiunii franceze, i-a facut repntăținea de om slab și nehotărît.

[Pl.]

Condottieri, conducători de trupe mercenare în resboaiile ital. în secl. XIV—XV. Intre cei mai vestiți au fost Francisc Carnagnola și Franc. Sforza, ajuns duce de Milano.

Condrit, nume dat de G. Rose meteoritelor.

Condroz, ținut fructifer în Belgia, lângă țărmul drept al râului Maas.

Conduc, un mare lac în Basarabia, j. Akjerman, desparțit de Marea Neagra printr'o limba de nasip, care formeaza o peninsula. La partea dela nord a lacului C. sau *Sasic* se varsa apele rîurilor Cogalnic și Sarata.

Conductibilitate, proprietatea corpurilor de a lasa să treaca prin ele diversele mișcări vibrațoare, cari constituie diversele forțe fizice, precum: caldura, electricitatea, etc. S'au construit diverse scari de C. pentru diverși agenți fizici. Așa: cel mai bun conductor de caldura este argintul; însemnând cu 100 C. argintului, celelalte vor avé: cuprul 77'6, anulul 53'2, etc. cel din urma fiind bismutul cu 1'8. Pentru electricitate avem de asemenea cel mai bun conductor argintul, după care urmeaza: cuprul, aurul, zincul, platină, fierul, etc. Aerul fiind cel mai bun izolator sau dielectric.

[V. C. B.]

Conductoare, *țesătură*, (botan.) o țesătura formata din celule disociate, cu conținut granulos, bogat în substanțe de reserva (amidonate, zaharoase), ce se gasesce în interiorul stilului, pe stigmat, și se continua pe marginile carpelului, unde sînt purtate ovulele. Rolul ei este de a hrăni tubul polenic, de a-i ajuta crescerea, și a-i permite sa vina pîna la ovul, spre a-l fecunda. Tot C. e și țesătura ce formeaza leunul (țesătură vasculară și elemente mecanice) și liberul (țesătura liberiana: tuburi cîruite și elemente mecanice) dela plantele vasculare; prima, conducînd lichidul absorbit la nivelul rădăcinei, pîna în frunze; secunda, substanțele plastice, sintetisate mai ales în frunze, pîna în anumite regiuni ale plantei. Ambele aceste țesături mai au și rol mecanic, de susținere pentru planta.

Conductori electrici. Un curent electric un poate circula daca circuitul întreg nu este constituit din corpuri bune conductoare ale electricității. La distribuția energiei electrice curentul pleaca dela generatorul curentului spre receptor prin un fir metalic, ȳis C. *positiv*, întorcîndu-se apoi dela receptor spre generator prin un alt fir metalic, ȳis C. *negativ*; iusa în special la curenți alternativi polifași vin întrebunțați atăți conductori, căți sînt acești curenți, întorcîndu-se apoi toți la generator prin un singur C. de întoarcere, care se poate chiar suprima, intensitatea curentului în acesta fiind nula. Când C. sînt aeriani, pentru evitarea pierderilor de electricitate prin obiectele cu cari sînt în contact, sînt suportați de izolatori, când C. sînt în contact cu alte corpuri conducătoare sau cu

pamênt ele vin acoperite cu materii izolante. (v. Cablu.)

Conduplicat, (botan.) organ îndoit în lungime în doué jumetați apropiate; s. e. frunzele tinere din mugurii dela Cireș, Migdal; foliolele tinere dela Salcâm, Trandafir; cotiledoanele dela Varza, etc.

Conduplicatio, v. Anadiplosis.

Condurul-Doamnei, numele românesc al plantei *Tropaeolum majus* L. (v. ac.)

Conduți sau *Condrița*, mănastire în Basarabia, la distanță de 25 km. de orașul Chișineu; este așezata pe pareul Catorga și încungurata din toate părțile de munți și paduri. Istoricul mănastirei e necunoscut, deși ea a existat deja pe la 1790.

Condyloma, nisce ecrescențe pe suprafața pielii, cari seamana cu negei, consistînd din țesut de legatura acoperit cu epitel. Se ivesc pe piele și mucosa în atari locuri, unde e expusa la iritațiuni prin secrețiuni veninoase, precum bleonorrea, syphilis ș. a. Uneori ajung o marime considerabila și seamăna cu o rosa de carfiol. Ce se atinge de contagiositate unii specialiști o afirma fara îndoiala pentru C. ce deriva din syphilis. [Dr. Pop.]

Conexiune, (*lat.*) acțiunea de a lega, uni lucrurile între ele; rezultatul acestei acțiuni; în sens figurat: înlăunțuirea unor lucruri cu alte lucruri. v. și Nex.

Confarreatio, (*lat.*) la Romani o forma veche patriciana a încheierii casatoriei, la care, în prezența preoților și a 10 martori, se aducea jertfa de bucate (far) lui Iupiter.

Confederațiune, (*lat.*) alianța, uniune între state. (V. art. Federațiuneși Alianța.) *Confederați*, aliați. În resboiul civil amer. dela 1861—65 numire data alianței separatiste a statelor sudice în opozițiune cu Federaliștii, aderenții Uniunii.

Conferența, convorbire, consultațiune, prelegere; adunare de îndreptațiți, interesați ori în sarcinați, pentru a se consulta asupra afacerilor lor comune. În limba diplomatica C. reprezentanților diferitelor state, când desbat chestiuni mai importante și se întrunesc nu numai pentru consultare, ci și pentru a decide, se numesc Congrese (v. ac.)

Conferența în înțeles bisericesc este aceea cuvîntare sacra, prin care adevărurile religioase se tracteaza mai ales din punct de vedere filosofic, științific, politic ori social, spre a le face pe calea aceasta accesibile la clasele de oameni culti și civilizați, dară necredincioși. C. sau îmbraca forma prelegerilor publice populare, sau a discursurilor erudite, după gradul de cultura a auditorului, pentru care sînt destinate. C. erudite se țin mai ales în orașe mari. Forma de acum a dat-o C.-lor erudite arhiepiscopul de Paris, Fraissinous († 1849), prin celebrul seu curs de prelegeri filosofice-teologice. I-au urmat Lacordaire, Ravignan, Ventura, Felix, etc. [—]

Conferențe didactice. În Rom. prin legea de organizare a învățămîntului primar a miniștrilor Take Ionescu (1893) și P. Poni (1896), s'a regulat ca pentru ameliorarea metoadelor sa se țina C. didactice generale și parțiale. C. generale se țin odata pe an în August dela 16—23 sub președința revisorului de județ. Iau parte la ele învățatorii și institutorii. Chestiunile de discutat se anunța din vreme de catră ministru

priu inspectorat. C. parțiale se țin în fiecare septemăna pe cercuri școlare, câte 16 institutori maximum. De curând s'au scutit învețatorii de a se întruni în C. parțiale în vacanțele Pascelui și Craciunului, găsindu-se nepractică și îngreunătoare aceasta obligație. C. parțiale par a nu fi fost înțelese în spiritul lor, de aceea n'au dat roadele necesare și sînt frecventate în silă, dinu caro cauza și autoritațile nu le dau atențiunea cuvenita.

[G. Gh.]

Conferire, (în dreptul canonic), darea unui beneficiu bisericesc. Dreptul de a conferi beneficiu este *ordinar* și în bis. catolica compete pontificelui, cu privire la benef. mari, și episcopului cu privire la cele mici în diecesa sa, iar *extraordinar* când cineva în vîrteua unui titlu special are dreptul de a conferi un beneficiu. C. se ȳice *liberă* cînd conferentele este independent în exercitarea dreptului sen, și *necesară* cînd trebuie sa confereasca beneficiul unei persoane prezentate de o a treia persoana.

[Dr. I. Radu.]

Conferva L. (botan.), gen de Alge verđi din faun. Ulothrichacee; traiesc în apele dulci, stata-toare, în mari cantitați. Corpul lor e format din filamente simple, compuse din celule cu 1 nucleu; celula dela basa e ca un picior ce susține restul filamentului. Se înmulțesc prin zoospori cu un cil; iar reproducerea priu oue nu li-se cunoaște.

Confervacee, (botan.) subordin de Alge verđi (Chlorophyceae), cu aparat vegetativ filamentos, filamente simple sau ramificate, ori ca o lana, sau suprafata formata dintr'un plan de celule, sau e masiv, format din mai multe planuri de celule. Acest aparat vegetativ e format sau din celule cu un nucleu sau din articoli (celule cu mai mulți nucleu). Se înmulțesc priu zoospori și se reproduc priu ouă forinate priu isogamie sau heterogamie. Cuprude mai multe familii: *Ulothrichaceae*, *Ulvaceae*, *Chaetophoraceae*, *Oedogoniaceae*, *Coleochaetaceae*, *Cladophoraceae*, etc. Traiesc în apele dulci, în apa marilor sau pe pamîntul umed.

Confesar, marturisitor sau duhovnic se ȳice acel preot, care e proveđut de episcopul sen cu jurisdicțiunea de a asculta marturisirea sacramentală a credincioșilor și pe cei pocaiți a-i deslega de pecate.

Confesiune, locul de sub altarul principal sau din apropierea lui din biserica, unde sînt așezate moaștele sînților martiri. Așa se numesc C. sf. *Apostoli* locul de sub altarul principal al bisericeii sf. Petru din Roma, unde sînt trupurile ap. Petru și Paul. C. se numesc și marturisirea pcatelor (v. ac.), marturisirea credinței (v. simbolul credinței). Dupa ce însa cei ce marturisesc aceeași credința de regula formeaza o biserica, o secta, un cult, C. se numesc toți credincioșii cari marturisesc aceeași credința. În special însa sub numele de C. se înțeleg mai multe simbole sau marturisiri de credința. compuse de catra capii protestantismului, (C. anglicana, helvetica, angustana, etc.)

Confesor, (lat. = marturisitor) se numesc în biserica acei creștini, cari în timpul persecutarii creștinilor fara frica, cu barbație au marturisit și adevort credința și legea lor, fara a-și pierde pentru aceasta viața (ca martirii).

Confetti, (*ital.*) zaharicale, imitațiune de bou-

boane, cu cari se bombardeaza publicul în carnevaulul din Roana.

Confident, (*franc.*) persoana carea i-se încredințeaza nu secret. **Confidențiar**, persoana care a primit o suma de bani sau alta valoare cu angajamentul secret de a o da unei persoane anumite; cel ce ține un beneficiu priu acest mijloc.

Confiniu, regiunea dela frontiera unei țeri. **C. militar**, teritoriile limitrofe din Austro-Ungaria, cari în trecut aveau orgauisațiunea militara. (V. Graniceri.)

Confirmațiune, (*lat.*) întărire, aprobare; ca sacrament, are în liturgia româna denumirea de sf. Mir (v. ac.). Protestanții nu recunoscEAU într'insul nu sacrament cu putere de a conferi grația, an însa o ceremonie, care se înțelege astași de ordinar sub cuvîntul C. Tinerii în vîrsta de 14—16 ani, iar fetele cu 13 ani se admit la o instrucțiune specială religioasă, asupra careia trec nu examen public, și apoi se confirma de catra pastor priu punerea mînurilor și rugaciune. Ceremonia se termina priu cina dominicală (Abend-mahl). Tot priu C. se primesc copii de alte confesiuni în biserica protestanta. (Cf. Hase, Handbuch der prot. Polemik, ed. 3, pag. 365 nu.)

Confiscare, o mesură curat penala în cazul cînd se aplica obiectelor, a caror posesiune este licita și al carei scop este reprimarea infracțiunii (s. e. darurile primite de funcționarii mituiți, etc.), sau o mesura de poliție și de ordine publica, cînd este ordonata și pronunțata asupra obiectelor, a caror posesiune este ilicita (s. e. mesurile de greutați false, beuturile și alimentele falsificate, etc.), sau o măsura cu un caracter mixt de pedeapsa și reparațiune civila (s. e. confiscarea, în profitul autorilor, a imprimatelor publicate fara autorisațiunea autorilor). Efectul C.-ei este de a face statul, sau, în casuri speciale și determinate, autoritațile publice, așezămintele publice și chiar persoana vatamata, proprietarul lucrurilor confiscate. Aceasta e *C. specială*, care se aplica numai lucrurilor mobile și în vîrteua unor texte de legi; ea se deosebesc de *C. generală*, în basa careia statul devine proprietar cu titlu de moștenitor al universalității sau a unei parți din patrimoniul condamnatului, C. care nu exista în legislațiunea româna și ungara.

Confiteor, (lat. = marturisesc), în biserica lat. formula cu care se începe la anumite ocașuni (la începutul missei, etc.) marturisirea publica a peccator.

Conflagrațiune, (*lat.*) înflacarare; piere priu foc.

Conflict, (*lat.*) ciocnire, colisiune (v. ac.)

Conformiști, (*Conformers*), protestanții engl., cari s'au supus celor 39 articlii ai bisericeii episcopale, din 1562.

Confrater, (*lat.*) confrate, coleg; titlu ce își dau preoții protestanți între sine.

Confrère, (*franc.*) atata cît confrater. **Confrérie**, asociație de binefacere, de pietate.

Confrontare, (jur.) punerea marturilor în fața acusatului sau a altor martori și ascultarea lor asupra faptelor, despre a caror împrejurare au facut depunere sub prestare de juramînt. În scopul luminarii causei și spre a înlatura înluiștarea marturilor, fie priu înțelegeri între dînșii, fie priu starnințele acusatului însuși, se ordoneaza retragerea marturilor și conducerea lor într'o camera destinata anume, unde sînt opriți

să comunice între ei sau afara. (Aceasta C. în Rom. este interzisă de lege înaintea judecatorului de instrucțiune, deoarece ce art. 70 Cod. proc. pen. declară, ca martorii vor fi ascultați pe rând și în neînfața preveniților).

Confuce, (*Confucius*, *Cung-fu-ce*, *Cung-ce*), filosof chinez, ale cărui învățături și ași dominează în China; n. 551 a. Chr. în statul Șantung. Începând cu anul 22 al vieții a trait mai mult în calatorii, cautând ca învățător și ca sfetnic al principilor să respândească doctrinele sale. C. a adunat și redactat vechile monumente literare chineze, Șu-king și Și-king, pentru a servi de model în acea era de decadență. Esența etice confuciane e: 1) umanitate, 2) justiție, 3) bunacuvința, 4) înțelepciune și 5) credința. Un rol însemnat a jucat și pietatea și iubirea de copii. Bunacuvința și pietatea sunt principiile fundamentale ale vieții de stat și morale a Chinezilor, din ele emană cultura specifică chineza. C. † 479 a. Chr.; îndată după moarte i-s'au ridicat temple și i-s'au adus jertfe. Ași se afla în fiecare oraș al Chinei temple de ale lui C. (cf. Plath, C. und seiner Schüler Leben und Lehren, 1867—74.)

Confusiune, (*lat.*) încurcare, turburare, nedumerire. În jurisprudența se numește C. întâlnirea în aceeași persoană a unui drept și a obligămintului ce îi corespunde. Întâlnirea în aceeași persoană a dreptului de proprietate și usufruct se numește Consolidățiune.

Cong, munți în partea vestică a Africii de nord, între Sudan și Guinea super., puțin explorați până acum; din acești munți isvoresc riurile Senegal, Gambia și Niger.

Congaz, (turc. = satul sângelui), com. rur. în Rom., j. Tulcea, formată din 3 cat. cu 1800 loc. (Dict. geogr. 1896), în mare majoritate Bulgari; are 3 biserici și 2 școli cu 3 învățatori; loc. se ocupa cu agricultura, prasirea vitelor și comerțul; pe aici trece șoseaua naț. Tulcea-Constanța; la 1829 s'a dat aici o luptă sângeroasă între Turci și Ruși, de aici numele com. Cat. de reședința C. numera singur 1289 loc.

Congelațiune, trecerea unui corp din stare lichidă în stare solidă în urma scaderii temperaturii.

Congenital, înnașcut; s. e. morb C., morb cu care cineva s'a născut.

Conger, (zool.) gen de țipari fara solzi. Aici aparține *C. vulgaris* Cuv., care trăiește în Marea Nordica și în Ocean; carnea nu e prea gustoasă, de aceea se consumă rar.

Congestiune, (med.), v. Hyperaemia.

Congestiuni pulmonare, o sumă de procese patologice, al caror început îl formează hyperaemia pulmonară. *C. activă*: e cauzată de activitatea potestă a inimii, gazirii iritatoare, schimbarea de temperatura sau schimbarea presiunii în torace, când aceea devine mai mica ca de comun, etc. *C. pasivă*: activitatea scăzută a inimii sau ca sângele prin presiunea vinelor nu se poate departa din plămâni. Urmarea cea mai aproape este oedema pulmonară. Așa numita pneumonia interstițială începe cu hyperaemie și conduce la atrofia plămânilor. Pnenmonia catharala se extinde pe teritoriul lobular ce îl prevede ramificațiunea unui bronch, pe când cea crușoasă cuprinde teritoriul mai înari și este un morb

acut și febril. Causa hyperaemiei și a aprinderii interstițiale este în cele mai multe cazuri tuberculoasă.

[Dr. M. Pop.]

Congiarium, (*lat.*) vas de marime a unui Congius (v. ac.); la Romani banii pentru vin, ce trebuiau să dege guvernării provinciali ofierilor și tovarășilor acestora.

Congius, veche măsura română de capacitate, cam 3 l.

Conglomerat, piatra formată din multe petricele rotunjite de apa curgetoare și legate la oală prin un ciment.

Conglutinat, (botan.) se dice despre organe ori părți elementare, ce sânt alaturate ca și cum ar fi lipite cu o substanță cleioasă; s. e. mai multe graunțe de polen, constituind o massă mai mare sau mai mica, cum se observa la Orchidee.

Congo, 1) *C. fluviu*, după mărime al doilea în Africa. Isvoresce din munții Tșambesi Mambô în sud dela lacul Tanganika, 10° lat. sud., 33° long. est. și ia curs spre sud, până se varsă sub numele Tșambesi în lacul Bangveolo (Beimba). De aici ese sub numele Luapula, curge spre nord și se varsă în lacul Moero, ese din acesta sub numele Lualaba și ia direcțiune nord-vestică. Între gradele 21 lung. vest. și 2 lațime nord. ia curs spre vest, apoi spre sud-vest, și la 6° laț. sud., 12° lung. vest., se varsă în Oceanul Atlantic. Lungimea lui e 4896 km. La versarea în mare are o lațime de 13 km. și o afunișie de 300 m. Isvoarele riului le-a descoperit Livingstone între 1866—1871. Dela orașul Niangve până la versarea în mare l-a parcurs primadata renumitul calator H. M. Stanley în 1876 și 1877. Cf. H. M. Stanley: Durch den dunkeln Welttheil. Leipzig, 1891; Der Kongo und die Gründung des Kongo-staates. Leipzig, 1887.

2) *Statul Congo*, în Africa vestică și centrală, fondat 1885 de societatea internațională africană. După ce în 1878 renumitul calator african H. M. Stanley a parcurs riul C. dela colonia arabica Niangve, în Maniema, până la versarea lui în Oceanul Atlantic, s'a format în Bruxela sub președinția regelui Leopold II o societate, pentru a exploata acest riu și țărmurii lui pentru industrie și comerț și pentru a lași și aici civilizațiunea. Sub conducerea personală a lui Stanley s'au făcut stațiuni de-a lungul riului între 1880—1885, prin contract cu principii indigeni s'a acuirat un teritor colosal, caruia i-s'a dat numele de statul C. O conferență europeană a regulat referințele de drept în acest stat, l-a recunoscut ca stat independent, și Leopold II. a luat în 1895 cu consensul camerei din Belgia titlul: Suveran al statului C. Conferența aceasta s'a ținut în Berlin sub conducerea principelui de Bismark. Actele ei sânt publicate în: Der C. und die Gründung des C.-Staates. Lipsca, 1887. Statul C. are 2.241,250 km². cu vr'o 14 milioane loc., între cari 1896 erau 1325 Europeni. Comerțul de import e liber; export de fildes, cauciuc, oleiu și simburii de palmieri, cafea și cacao. Regimul central al statului e în Bruxela, cel local e în Boma. Cheltuelile administrației cam 4-5 mil. franci. La 1888 s'a început clădirea liniei ferate pe lângă riul C. în sus până la Stanley-Pool (435 km.); în 1896 era data comunicației în lungime de 189 km. Armata are 6120 oameni. Statul e îm-

parțit în 15 districte, în fruntea carora stau comisari. Pe râul Congo circula 40 vapoare.

Congo francez, v. Gabun.

Con grandezza, (*ital.*) cu măreție (în muzică); *Con gravita*, cu gravitate; *Con grazia*, cu grație.

Congregațiune, (*lat.*) în general adunare, s. e. în Ung. C. comitatensă (v. Municipiu); după dreptul canonic apusean se numesc C. ori ce asociațiune monahală, care nu este ord., adică nu profesază voturi solemne, obligatoare pe toată viața, și ai cărei membri își reservesc proprietatea lor (dominiu direct), abdicând numai de usufructul ei pe cât timp stau în C. Pe căta vreme ordurile religioase mai importante sunt numai patru (Benedictini, Franciscani, Dominicani și o parte din Iesuiți), C. sunt foarte numeroase. Astfel avem, între multe altele, pentru barbați: *Lazaristi*, fundați de catra sf. Vincent de Paula, pe la 1632, cari dirig numeroase colegii (internate de băieți) și seminarii; *Redemptoristi*, fundați de sf. Alfons de Ligorio pe la 1749, cu scop de a da misiuni (ciclu de predici) poporului de rând; *Pasionisti*, fundați de catra sf. Paul dela Cruce pe la 1741, tot pentru misiuni și predicarea specială a patimilor lui Christos, o congregațiune riguroasă, care a dat și Munteniei o serie de episcopi, între alții pe Mar. Paoli, ziditorul catedralei catolice din Bucuresci, și care numera încă mai mulți membri în arhiepiscopia latina de Bucuresci; *Frații școalelor creștine*, foarte numeroși, fundați de La Salle pe la 1680, cari funcționează în mii de școale ca institutori și profesori, având chiar și la Bucuresci școala de băieți arhiepiscopala până pe la 1870; *Frații misericordiei*, fundați pe la 1857 pentru îngrijire de spitale. C. pentru femei mai însemnate sunt: *Surorile misericordiei*, fondate pe la 1652, îngrijesc de numeroase spitale civile și militare; *Damele Sacré Coeur*, fondate pe la 1826, au numeroase școale aristocratice; *Damele engleze*, fondate de M. Ward în secl. XVII, au de scop instrucțiunea și educațiunea fetelor, și posedă mai multe pensionate, școale primare și secundare, orfelinate și alte instituțiuni de educație în Bucuresci, Craiova, Brăila și T.-Severin; în Galați și Iași sunt active în același sens *Damele de Sion*, fondate în seclul nostru de convertitul Ratisbonne, și răspândește mai ales în Franția. (Kirchenlexicon de Wetzer și Welte, 1884 art. C. Cf. și art. România, Biserica.)

Se mai numesc C. și ministerele prin cari papa guvernează biserica. În fruntea fiecăreia se afla un cardinal ca prefect (ministru), și un secretar prelat; afacerile mai grave se supun prealabil votului unui consiliu special compus din așa numiți consultori. Se număra 4 C. dependente de consistoriul cardinalilor și 8 C. independente; dintre aceste din urma C. *Inquisitionis* și C. *Indicis* veghează la puritatea credinței; C. *de propaganda fide* guvernează misiunile, adică bisericile catolice în țeri acatolice; C. *Cardinalium Concilii Tridentini* e însărcinată mai ales cu chestiunile de drept canonic recent; C. *Episcoporum et Regularium* pertractează mai virtos afacerile privitoare la orduri și congregațiuni religioase; C. *Rituum* rezolvă chestiunile privitoare la rit și canonisarea sântilor; în fine C. *Indulgentiarum et Reliquiarum* și C. *Jurisdictionis et Immunitatis* de o importanța mai mica.

Congres, în dreptul internațional: o întrunire a reprezentanților mai multor state cu scopul de a regula chestiuni pendente între statele reprezentate. În princip C. nu se deosebesce de conferență; de C. se vorbește însă când întrunirea e de mai mare importanță ori e împreunată cu solemnități mai mari. C. și conferențele devin din ce în ce mai mult organele comunității internaționale, dând dovada despre existența acestei comunități între statele civilizate. În secl. XIX următoarele C., au fost de mai mare însemnatate: C. *din Viena*, deschis 13 Nov. 1814 după înfrângerea preponderanței lui Napoleon I și încheiat 9 Iunie 1815 în urma evasiunii acestuia de pe insula Elba. Acest C. deveni renumit prin pompa desvoltată cu ocaziunea lui și fu hotaritor pentru mai multe decenii asupra hartei politice a Europei. C. *din Aachen* (Aix la Chapelle) din 1818, al carui rezultat principal a fost evacuarea Franței de trupele straine, așezate acolo spre susținerea liniștei pretinse de sf. Alianța în 1815. Odoase au devenit C. *din Laibach* (1821) și C. *din Verona* (1822). Prin cel dintâiu fu decisa suprimarea prin trupe austriace a revoluțiunilor ivite în Neapole și în Piemont, iar prin cel din urmă suprimarea revoluțiunei în Spania prin trupe franceze. C. *din Paris* (1856) regulă stările internaționale în urma resboiului din Crimeea. Conform rezultatului acestui resboiu desastros pentru Rusia, C. hotărî neutralizarea Marii Negre, garantarea integrității și a independenței imperiului turcesc, precum și primirea acestui stat în comunitatea internațională a Europei, afara de aceea închiderea Bosforului și a Dardanelelor pentru nai de resboiu. O parte a Basarabiei prin C. din Paris fu reîncorporată Moldovei. C. *din Berlin* din 1878, ținut în urma resboiului ruso-româno-turcesc din 1877—78, e cel mai important pentru starea actuală a chestiunii orientale. Priu acest congres România, Sârbia, Montenegro devin state independente, Bulgaria își câștigă autonomie, Bosnia și Herțegovina vin sub administrațiune austro-ungară, Rusia capeta în Asia mai multe teritorii lângă Marea Neagră și în Europa partea Basarabiei cedată în 1856 Moldovei, dând în schimb României Dobrogea. Sârbia și Montenegro câștigă adausuri teritoriale însemnate. În secolii antecedenti sunt însemnate: C. *din Münster și Osnabrück*, cari în 1648 terminară resboiul de 30 ani prin pacea vestfalică; C. *din Utrecht* (1713) în urma resboiului pentru succesiunea spaniola, apoi C. *din Aachen* (1748), care termină resboiul pentru succesiunea austriacă, C. *din Rastatt* (1797), care avea sa reguleze chestiunile remase pendente în pacea dela Campo Formio, dar a ramas fără rezultat, etc. V. și partea ist. a art. România, Basarabia și Dobrogea.

Congres didactic, e adunarea generală a profesorilor români de toate gradele. Inființarea lui datează din 2 Apr. 1884, când a fost deschis pentru prima oară în Bucuresci. Inițiatorul și cel mai zelos întemeietor a fost decedatul prof. C. C. Dobrescu, fostul secretar gen. al C.-lui. Scopul lui era de a discuta chestiuni de organizare, chestiuni pedagogice, igienice, didactice. C. did., deși n'a adus roade reale școalei române. a activat totuși rezolvarea chestiunilor de învățământ, de aceea a fost sgomotos la început,

când nu erau organizate bine școalele. Ați C. a pierdut din rostul seu, mai ales ca parasindu-se idea de a se întruni numai în Iași și în București, unde avem cele 2 universități și elita inteligenței, C. se întrunesc în ori ce oraș de provincie, precumpanind dorul de a cunoaște țeara, iar nu de a framânta chestiunile de școală. Toate lucrările C.-lui de 14 ani, de când exista, s'au marginit la discuțiuni orale; memoriile scrise s'au publicat numai la primul C., strînse în volumul cu titlu: »Prințul C. al corp. did. din Rom. Buc., 1885.

[G. Gh.]

Congresul național bisericesc este reprezentanța întregii provincii mitropolitane a Românilor de religiuinea gr.-or. din Ungaria și Transilvania. (Stat. org. § 145). Agendele lui sînt: Ingrijirea pentru susținerea libertății religioase și a autonomiei bisericeii române ortodoxe. Regularea și conducerea tuturor trebilor bisericesci, școlare și fundamentale pentru întreaga mitropolie. Alegerea mitropolitului și a asesorilor consistoriului mitropolitan. C. ordinar se constituie din mitropolitul ca președinte natural, din episcopii dieceselor sufragane și din câte 10 deputați din cler și 20 laici din fiecare diecesa. Astăzi deci, când mitropolia sta din trei eparchii, C. ord. se constituie din 3 archiereii, din 30 deputați din cler și din 60 deputați laici; iar C. extraordinar, convocat pentru alegerea mitropolitului, care e totodată și archiepiscopul eparchiei transilvane (archidiecezii), se constituie din atâți deputați din archidieceza cîți dau celelalte diecese împreuna. Astăzi 30 din diecesa Aradului, 30 din a Caransebeșului și 60 din archidiesă; de toți 120 deputați, din cari 40 din cler, 80 laici. Presidiul îl are comisariul consistoriului mitropolitan, iar episcopii sufragani numai dacă sînt aleși deputați au vot. C. ord. se întrunesc tot în trei ani odată la 1/13 Octobrie, iar cerënd necesitatea și mai adeseori. Convocarea o face mitropolitul dupa prealabila înștiințare pe calea guvernului la Majestatea Sa; C. pentru alegerea mitropolitului îl convoaca consistoriul mitropolitan în termen de cel mult trei luni dela reposesare ultinului mitropolit.

[Part. Cosnia.]

Congresul bisericeii sêrbesci din Ungaria este expresiunea autonomiei bis. sêrbesci, C. e baza întregii organizații bisericesci, el conduce toate afacerile bisericesci și școlare, el alege pe patriarhul. C. se compune din 25 membri din cler și 50 membri mireni, toți aleși de catra credincioșii bisericeii prin alegere mijlocita. C. se ține sub presidenția patriarhului și pe lînga asistența unui comisar regesc. Conclusele congresului numai dupa prea înalta aprobare se pot pune în lucrare.

Numele de C. se mai da și corpurilor legiuitoare ale statelor confederate (s. e. în Statele-Unite amer.), apoi întrunirilor libere de învțați, artiști și preste tot de persoane de aceeași profesiuine. Aceste C. urmăresc scopul de a întări solidaritatea, de a promova interesele comune ale profesiunilor reprezentate, și de a comunica ideile și rezultatul studiilor celor întruniți.

Congres de pace, v. Filibrigin.

Congreve, (pron. congriv). 1) *C., William*, poet dramatic engl., n. 1670 în Bardscy, lînga Leeds, † 1729 în Londra. A scris numeroase comedii: *The old bachelor*, etc. 2) *C., Sir William*, in-

giner, n. 1772 în Woolwich, † 1828 în Toulouse. Inventă rachetele combustibile și arta de a tipări deodată în mai multe colori. (*Tipar C.*)

Congrua, (lat. dela »congrua dotatio»), suma minimală a venitelor, ce trebuie sa le aiba fiecare oficial bisericesc. În Ung. propriu țisa suma aceasta pentru un paroch catolic este de 315 fl., iar pentru un capelan de 210 fl. În Trans. C. este de 210 fl. pentru un paroch și de 157 fl. 50 cr. pentru un capelan. Acun curg pertractari pentru îmbunătățirea C.-ei preoților rom. cat. și gr.-cat. din Ung. și Trs.

Congruent, care valoareza tot atât, echivalent. Termin de matematica introdus în aritmetica de Gaus. Când două numere divise printr'un al treilea dau același rest, acele două numere se dic C.-e în raport cu cel de al treilea, care ia numirea de modulul C.-ei. Semnul de congruența e \equiv . Congruențele sînt tot ca un fel de ecuațiuni, avënd proprietăți și reguli de rezolvit analoage.

Coniațin, comuna rur. împreuna cu Senacova, și parochie cu moșie boiereasca în Buc., cap. Vijnița și j. Putila; are 1278 loc. (1202 ort., 4 cat. și 72 mos.), școală primara. [Dr. I. G. Sbiara.]

Conidie, (botan.) un fel de spori sau celule de înmulțire, de forma ovală, sferică, dispuse izolat ori în șiraguri, ce se întălnesc la Ciupercile mai inferioare, mai rar la cele superioare (Basidiomycete, Ascomycete). Se întălnesc uneori numai când Ciuperca e în condițiuni mai speciale de hrana, aerațiune, etc., sau constituie un mod suplementar de multiplicatiune pe lînga acela produs prin sporii normali.

Conifere, (botan.) cea mai importanta familie de plante gymnosperme. Cuprinde arbori și arbuști sempervrenți cu foile disperse, cele re-duse squameiforme, iar cele desvoltate îndecomon acicnare (de unde și numirea de »aceroase»), mai rar late, s. e. la Ginkgo. Florile monoice sau dioice sînt dispuse în amente. Dupa caracterul conului, pozițiunea seminței și dispozițiunea foilor, distingem următoarele triburi: I. *Cupressineae*, cu foile ramurilor oposite sau verticilate, aici aparțin ca genuri importante: *Thuja*, *Cupressus*, *Juniperus*; II. *Taxodiaceae*, cu ovule erecte, conul lignos, *Cryptomeria*, *Taxodium*, *Sequoia*; III. *Taxaceae*, cu ovule erecte, conul carnos, *Taxus*, *Ginkgo*; IV. *Podocarpeae*, cu ovule reverse, conul cîrnos, *Podocarpus*; V. *Araucariaceae*, cu 1—9 ovule reverse, conul lignos, squame simple, *Araucaria*; VI. *Abietineae*, cu 2 ovule reverse, con lignos, squame duplicate, *Pinus*, *Cedrus*, *Picea*, *Abies*, *Larix*. C. cuprind vr'o 300 specii răspandite pe toata suprafața globului, între tropi mai puțin.

[A. Pr.]

Coniferina, glucosid descoperit de Hartig în *Larix* Europeă, numit pe rând larinina, abietina, etc. Kubel și mai ales Tiemann a studiat dedublarea sa sub influența aciđilor și transformarea cu principii cu miros de vanilie. Se extrage din suc diverselor specii de Conifere. E o substanța cristalizata albă, solubila în alcool și apa caldă.

[V. C. B.]

Coniina, sau *Conicina*, *Cicutina*, etc., un alcaloid descoperit 1827 de Giesecke în Cicută (*Conium Maculatum*). Ea se gaseasc răspandita mai ales în fructul plantei, înainte de completa maturitate. Pentru a se extrage C., semințele de cicută se sfarmă, se amesteca cu apa ce con-

ține hidrat de potasiu și se destilează. Productul distilat e supus la diverse operațiuni, din cari se obține la urma un lichid incolor, oleaginos, mai ușor ca apa, răspândind un miros particular displacut. În contact cu aerul se înegresce și apoi se transformă în o reșina. E mai solubila în apa rece decât în apă caldă. Are reacțiune alcalină energică. C. este o otrava puternică: în doza de 10 centigrame poate produce moarte. Se întrebuințează în medicina contra cancerului.

[V. C. B.]

Coniostres, (zool.) familie de paseri din ord. Paserelor; sunt caracterisate prin un corp compact, cap gros și un puternic cioc conic. Penele nu prea sunt dezvoltate, dar cu atât mai bine picioarele. Aici aparțin: ciocăria, pițigoiul, canarul, etc.

Conisector, figura plană, care se născă prin taierea feței unui con cu un plan. Dacă planul trece prin vârful conului, se născă un unghi dreptliniar, iar dacă are ori ce alta direcțiune, se născă linii curbe, cari se numesc secțiuni conice. (v. Con.)

Conium L., (botan.) gen de plante bine din fam. Umbeliferelor, trib. Ammineae; cuprinde două sau trei specii: una din Africa australă și Abesinia, celelalte din emisfera estică boreală. La noi crește lângă drumuri, în grădini de legume, prin livezi și pomete *C. maculatum* L.

Cucuta*, o plantă veninoasă lesne de confundat cu pătrunjelul, însă ușor de recunoscut prin un miros propriu asemănător cu urina de soarece. În medicina se folosește *C. m.* din când în când, s. e. la cataplasme, intern mai ales contra fenomenelor convulsive.

[A. Pr.]

Conjugare, flexiunile verbului după persoana, număr, timp și mod. În limba rom. după terminațiunea infinitivului scurt se deosebesc 4 C.: I. C. cuprinde verbele terminate la infinitiv în *a* intonat, s. e. a da, a lua; II. C. verbele terminate în *e* intonat, s. e. a vedea, a ședea; III. C. verbele terminate în *e* neintonat, s. e. a merge, a face; IV. C. în fine cuprinde verbele terminate la infinitiv în *i* sau *î* intonat, s. e. a veni, a povesti, a hotărî.

Conjugare, (botan.) unul din modurile de formare a oului (în acest caz special numit *Zygot*), ce se observă la Mucorinee și alte Ciuperci din grupul Zygomycete, cum și la Algele Conjugate. Printr'un tub de C. produs de două celule vecine, ori din 2 filamente vecine, conținutul lor, protoplasma, nucleu, etc., se apropie și se fusionează, după ce tubul se separă de celulele, ce l-au produs, prin pereți despartitori. *C. e egală* dacă protoplasmele se fusionează chiar la mijlocul tubului, ambele făcând jumătatea drumului (ca la Mesocarpus), ori e *neegală*, dacă numai conținutul uneia din celule se deplasează și vine prin tub să se unească cu protoplasma staționară a celei vecine, (ca la Spirogyra, Zygnema, etc.) Cele două mase de protoplasma sunt nisce *aplano-gameți*, iar din fuziunea lor provine un *Zygot*; în primul caz e o *isogamie* (gameți nediferențiați), în al doilea uu început de *heterogamie* (gameți diferențiați). (v. Aplano-gamete, Aplanospori.)

Conjugate, (botan.) grup de Alge chlorophyce ce și trage numele dela modul de formare a oului prin conjugare (v. ac.) Au aparatul vegetativ compus din celule izolate, ori asociate în

filamente, dar uninucleate și de același fel; nu sunt ramificate. Traiesc în ape dulci și cuprind 3 familii: *Desmidiacee*, celelele după diviziune se isolează și au membrana formată din 2 valve (Closterium, Desmidium, Cosmarium, etc.); *Zygnemacee*, filamente de celule (Zygnema, Spirogyra, etc.); *Mesocarpicee* (Mougeotia, etc.)

Conjuncția, o particula invariabilă a vorbirii, care leagă două țiceri (propoziții) sau două părți omogene ale unei țiceri, s. e. eu me duc, iar tu rămâi. C. sînt de multe feluri, după înțelesul funcției, ce au între anumite țiceri, s. e. *copulative* (și, nici, etc.), *disjunctive* (sau, ori, etc.), *adversative* (dar, însă, totuși, etc.), *conclusive* (deci, prin urmare, astfel, etc.), *temporale* (după ce, îndată ce, etc.), *locale* (unde, de unde, etc.), *causale* (pentru că, deoarece, etc.), *finale* (ca sa, etc.), *condiționale* (daca, de cumva, etc.), *concesive* (deși, cu toate ca, etc.), *consecutive* (întru cât, ca, etc.), *comparative* (ca, precum, după cum, etc.)

Conjunctiv, v. Mod.

Conjunctivita, (med.) inflamația cronică sau acută a conjunctivei (pelița mucoasă care acoperă partea anterioară externă a bulbului și partea internă a pleoapelor). v. Ophthalmie.

Conjurațiune, complot (v. ac.) contra statului sau a unui domnitor; legătura secretă întărită cu jurământ, cu scop de a îndeplini o faptă nepermisă de lege.

Conjuratores, (*Consacramentales*) după vechiul drept german acele persoane, cari prin jurământul lor întăreau înaintea judecătoriei jurământul unei părți litigante. Cf. și art. Juratori.

Con legerrezza, (*ital.*) cu ușurința, grație, eleganța; expresiune întrebuințată în muzică raportându-se atât la mișcare cât și la nuanțare.

[T. C.]

Con moto, (*ital.*) cu emoțiune; expresiune întrebuințată în muzică indicând o grabie în mișcare.

[T. C.]

Connaissement, (franc., engl. Bill of lading). *Conosament*, polița de caric (v. ac.), document prin care corabierul recunoaște că a primit anumite marfuri spre încarcare și se obligă a le preda la locul de destinațiune; se face în mai multe exemplare, la ordin, și se poate indosa.

Connat, (botan.) organe concreșcute (sodate, unite) dela aparițiunea lor, prin partea basilară; s. e. frunzele de Varza ciobanului, (*Dipsacus silvestris*), de Lonicera caprifolium, *Crassula*, etc.

Connaught, (pron. Connăt), provincia cea mai vestică a Irlandei, 17,775 km², cu 723,573 loc. (1891), cuprinde comitatele: Leitrim, Mayo, Sligo, Galway și Roscommon; Capitala Galway.

Duce de C., titlul principelui Arthur, (n. 1 Maiu 1850), fiul al treilea al reginei Victoria.

Connecticut, 1) C., riu în Anglia nouă (America), isvoresce la granița Canadei, trece prin Massachusetts și prin statul C. și se varsă în Long-Island-Sund; 542 km. lung, bogat în cataracte. 2) C., stat al Uniunii nord-americane, 12,925 km², cu 746,258 loc. (1890), țeară colinoasă, cu pământ roditor, udat de riurile: C., Housatonic și Thames. C. e bogat în minerale (arama, fier, plumb) și păduri. Producte agricole: tutun, cereale; economie de vite și lăptării; industrie însemnata de fier, bumbac, lână, trăsuri, oroloage, etc. Comerțiu viu spre India-

vestică. C. e reprezentat în congres prin 2 senatori și 4 reprezentanți. C. a fost colonizat dela 1634; e unul din cele 13 state vechi ale Uniunii.

Connectiv, (botan.) partea anterei ce suportă și frunzele sacurii polinice; reprezintă limbul frunzei (limbul staminal), ce s'a modificat în stamină. E așezat în prelungirea filamentului și poate fi tot așa de lung cât logile anterei, ori mai scurt, sau foarte lung; așa lung se observa la anterele de *Salvia*, *Teiu*, *Mercurialis* (v. și *anthera*).

Connétable, (franc., de la neolatinul comes stabuli, îngrijitor de grajduri), sub împărații romani și regii Franței comandant al cavaleriei. Mai târziu în Franța cel mai înalt dignitar de stat și comandantul armatei, în rang urina după rege. Ludovic XIII cassă această dignitate; Napoleon I iarăși o întroduse, dar pe timpul restaurațiunii s'a cassat din nou.

Connubium, (*lat.*) căsătorie; facultatea de a încheia, după dreptul civil roman, o casătorie.

Conoideae, (zool.) familie de melci foarte bogată în specii, din clasa Prosobranchiatelor; au o cochilă conică, adese frumoasă colorată. Unele specii se plătiau în secl. trecut de amatori cu bani scumpi, s. e. *Conus ammiralis* L.

Conop, comună rurală în Ung., cott. Arad, cu 1043 loc. Românii; stațiune de cale ferată.

Conopida, numirea vulgară a varietății *Botrytis D. C.* dela *Brassica oleracea* L. (v. ac.).

Conopiscerifa, **Conochiferifa**, **Goropeștiņa**, **Chifterifa**, (*Gryllotha vulgaris*), insect din fam. Saltatoria, ord. Orthoptelorum. Corpul acoperit cu păr fin, moale ca catifeaua, brun-cenușiu, are aripi scurte. Picioarele dinainte (2) sunt prefacute în nisce lopeți, cu cari șapă pamântul și rupe radacinile plantelor. Lung. corp. 14—20 mm. Traiesce prin pamânt, în grădini, holde și fânețe. Iși sapa canale lungi în pamânt. Seara zboară câte odată. Se nutrește cu materii vegetale. Strică plantelor prin roaderea radacinilor, (cartofi, napi).

Con passione, (*ital.*) cu pasiune; expresiune întrebunțată în muzică cerând o execuțiune sentimentală, afectată. [T. C.]

Conquistadores, (*lat.*) funcționari romani, în sarcinați cu rechișițiunea recruților, cari nu se prezentau voluntar, și cu primirea jurământului lor. C. se numiau și funcționarii de teatru, cari aveau sa împiedece aplausele cumpărate.

Conquistadores, (*span.*) cuceritori. Așa se numiau acei aventurieri, cari pe risicul propriu au ocupat o mare parte din America centrală și sudică pe sama Spaniei. Au fost înzestrați cu diferite privilegii. C. mai cunoscuți: Cortez, Balboa, Pizarro, Almagros.

Conrad sau »Doainșorul», comite sas, de origine boemă, cu numele C. Kryspanowič, pe la 1231 surprinde Amlașul luând stăpânire asupra ferii Lotrului, în mijlocul munților (Vâlcea). La gura Lotrului înălță un castel: Lothorvar, ale cărui ruine se vedeau încă pe la 1720, când locuitorii le numiau ruinele fostului castel Doainșor. Cam pe la 1237, Basaraba-Ban (Radu), recucerese teritorul pierdut, gonind pe C. spre nord, și reluând stăpânirea asupra Amlașului. (Cf. Hașdeu, Etym. M. Rom.) [O. L.]

Conrad, împărați romani și regi germ.: 1) *C. I*, duce de Franconia, (911—918) rege germ., ales după stingerea Carolingienilor, cu cari era înrudit; avu să se lupte cu încercături interne, marite

prin invasiunile Maghiarilor; ducii de Lotharingia și Saxonia nu voira sa-l recunoască; la moarte recomandă de succesori pe cel mai puternic antagonist al seu, pe Henric de Saxonia. 2) *C. II* Salicul. înper. rom.-germ. (1024 până 1039); avu în Germania lupte cu principii rebeli, între cari cu fiul seu vitreg ducele Ernst de Șvabia; 1032 câștigă Burgundia; prin constituția sa dela 1037, publicată în tabera dela Milano, decretă feudele nici de ereditare. 3) *C. III*, rege germ. (1138—52), întâiul din fam. Hohenstaufen; primi dela împ. Henric V ducatul Franconiei; 1126 păși ca antirege față cu Lothar, sprijinit de partida Welflor; 1128 se încoronă în Milano ca rege al Italiei, dar 1135 se supuse împăratului; 1138 fu ales rege germ.; proscrise pe Henric Superbul, duce de Bavaria și Saxonia, batu pe Welf VI, frate al lui Henric, 1140 la Weinsberg, iar 1142 se înpacă cu Welfii, cari trebuira sa abđica de Bavaria, 1147—49 luă parte la al doilea resbioiu cruciat, terminat fără nici o isprava. 4) *C. IV*, al doilea fiu al împ. Frideric II, n. 1228, † 1254; rege germ. fu ales 1237; avu lupte cu landgraful Henric Raspe, ales antirege la îndemmurile papei; 1251 trecu în Italia, supuse Apulia și 1253 cucerii Neapolea.

Conradin fiul lui Conrad IV, ultimul din dinastia Hohenstaufen, n. 1252; chieimat de Ghibellini ital. după moartea lui Manfred (1266), trecu 1267 Alpi cu amicul seu Frideric de Baden, dar fu bătut 23 Aug. 1268 la Tagliacozzo, facut prizonier și la ordinul lui Carol de Anjou decapitat 29 Oct. 1268 în Neapole împreună cu amicul seu.

Consacramentales, v. Conjnratores.

Consacrare, v. Afierosire. (v. și art. Consecrare.)

Consalvi, **Ercole**, cardinal, n. 8 Iun. 1757, în Roma; a studiat teologia, dar s'a ocupat în deosebi cu științele politice, artele și literatura. Fiind-ca a combătut ideile revoluționare, Francezii, ocupând statul papal la 1798, l-au exilat, însă Papa Piu VII l-a făcut cardinal și secretar de stat, în care calitate a tratat cu Napoleon I asupra concordatului. Ca legat papal luă parte la congresul din Viena și la pertractările papei cu Franța 1815. Lucră mult pentru îmbunătățirea administrațiunii finanțelor și înflorirea comerțului în statul papal. Sprijini cultivarea științelor și mai vârtos a artelor. † 24 Ian. 1824 în Roma. [Dr. A. B.]

Consăngenitate, legătura sau rudenia ce exista între persoanele de același sânge, adeca cari își trag originea una dela alta sau dela aceeași trupina comună. În C. se deosebesce: trupina, linia și gradul. *Trupina* este persoana dela care își trag originea toate celelalte. *Linia* este seria și succesiunea înai multor persoane de același sânge. *Linia este dreaptă, ascendentă* daca porcede dela o persoană către parinți, moși, etc., și *descendentă* către fii, nepoți, etc. *Linia colaterală*, adeca seria mai multor persoane cari au originea dela aceeași persoana însă nu una dela ceealalta, s. e. frați și veri, unchi și nepoți, etc. Această linie iar este *egală* sau *neegală*, după cum done persoane sunt în distanța egala ori nu dela trupina comună. *Gradul* este distanța între consăngeni. În linia dreapta atâtea graduri sunt câte persoane afara de trupina. În linia colaterală egala,

dupa calculul bisericeii latine între 2 persoane sînt atîtea graduri, cîte sînt între ele și între trupina, s. e. fratele și sora sînt în gr. I; în cea neegala sînt atîtea graduri cîte sînt între persoana cea din urma și între trupina, s. e. unchiul și nepoata sînt în gr. II, fiind-că ea este în gr. II dela trupina. Dupa dreptul civil roman, adoptat de bis. orientala, atîtea gr. sînt, cîte sînt persoanele, cari își trag originea dela aceeași trupina. [Dr. Iacob Radu.]

Conscience, *Hendrik*, romanțier flamand, n. 1812 în Anvers, 1830—36 soldat, 1841—54 secretar al academiilor de beleartă diu Anvers, director al muzeului Wiertz în Bruxelles; † 1863. Unul din întemeietorii literaturii nouă flamande. A scris: *Leul din Flaudria* și numeroase narațiuni din viața poporului flamand.

Conștiința. În înțeles obiectiv, conținutul C.-ei îl formează totalitatea stărilor sufletesci ale unui individ sau persoane, adică toate cunoștințele (sensațiuni, intuițiuni, reprezentări, noțiuni), toate sentimentele și toate vîrile sale; în înțeles subiectiv, C. se descoperă ca starea clară a stărilor sufletesci dintr'un moment dat. Dintre stările sufletesci, cari constituiesc C., într'un moment dat nu sînt decît numai puține clare, cele mai multe sînt întuiecate dar fara a se pierde *îngustimea conștiinței*. Despe cele clare se dice ca le avem conșciute, ele sînt active și formează *C. actuală*; despre cele întuiecate se dice ca sînt inconșciute, și ele formează *C. potențială*. Granița ideală, cugetata între aceste două forme de C., se numește *praful conștiinței*. În sfera acestei determinățiuni generale, formele particulare ale C.-ei rezultă parte din considerarea extensivității, parte din considerarea calității conținutului: a) Sub raportul extensivității se face deosebire între C. individuală sau personală și între C. socială. *Individuală* sau *personală* se numește C. pe care o are omul despre eul propriu în ori și ce stare de dezvoltare a aceluia. Din contopirea eului propriu cu mai multe euri straine se nasce idea despre noi; C. despre aceasta se numește *socială* și ea rezultă din idea eului colectiv, dară aceea se susține clară în C. particulară a persoanelor, asupra carora se extinde. b) Sub raportul conținutului C. este logică, cînd se referă la adevăr ori neadever; estetica dacă se referă la frumos ori urît; religioasă dacă se referă la referințele religioase; și morală dacă se referă la bunul ori la reul moral. În special *C. morală* se descoperă ca un dictamen practic al rațiunii, în virtutea căruia omul este conșciut de aceea, dacă corespunde fiecărui dintre faptele sale legitime morale ori nu, și de este ea de îndeplinit ori de lasat, iar după îndeplinire de aprobat sau de muștrat. (Cf. I. Popescu, *Psychol. emp.* § 10; W. Volkmann, *Psychol.* § 25.) [Plet.]

„**Conștiința națională**“, diar apărut în București dela 1857—1865, în anul din urma în toate zilele de lucru; fol., gerant respons. Profir Stoianescu. Adm. Gr. P. Serurie. Tip. C. A. Rosetti.

Conscripțiune, censemăntare, înscriere în registru, în deosebire a tinerilor chemați la serviciu militar. (v. recrutare.)

Conșciența se descoperă în constanța logică, pe care un individ o arată și observă în gândurile și lucrările sale. C. în gândire se numește

și teoretică, iar cea în lucrări, practică. Terenul sau de acțiune este viața practică și C. formează baza caracterului. (V. și art. Silogism.) [Pl.]

Consecințe, care urmează în mod logic; termen vechiu de aritmetică, numind pe al doilea termen al unui raport, adică numitorul raportului, cînd îl scriem sub formă de fracțiune.

Consecrare, act liturgic, prin care pâinea și vinul se prefacă în corpul și sângele lui Christos. Partea liturgiei, în care se îndeplinește acest mister, încă se numește C. sau prefacere. (v. Liturgie, transsubstanțiere și sfințire.) [—]

Consecrarea la Romani a fost un act, prin care un împărat, după moarte, s'a numit *divus*, iar o împărăteasă *diva*. Fiul sau următorul împăratului mort, ori fiul sau barbatul împărătesei moarte, cereau C. la senat, care apoi decidea apotheosă (v. ac.), adică o venerare cerească, zeasca; ridicarea unui templu pentru venerarea divului, introducerea unui cult, preții proprii numiți sodales cu alăturarea numelui împăratului, (s. e. sodales augustales), jocuri publice, serbatori la ziua născerii și morții împăratului respectiv. C. proprie a stat din expunerea trupului mort, din laudatio (cuvîntarea funebră), laudând faptele mortului în for), apoi arderea pe câmpul lui Marte (bustum). În decursul arderei un vultur se ridică în aer și, sburînd către ceruri, dispărea din ochii mulțimii. Vulturul era o arătare simbolică a înălțării sufletului la ceruri și la zei, și din acel moment mortul se numea *divus*. [Atm.]

Consecutiv, ce urmează imediat în ordinea timpului; fara întrerupere.

Consemnare, v. consignațiune.

Consensus, (*lat.*) consimțămînt (v. ac.) *C. gentium*, opiniune dominantă la toate popoarele. Se mai numește C. și concordanța simpatice a părților unui organism, s. e. a nervilor, *C. nervorum*.

Conservare, a păstra, a menține în stare bună, păstrarea unui corp priu diverse mijloace în starea în care se găsește, fara ca să încerce alterațiuni. Se dice în genere de substanțele de uatură organică ce servesc în alimentare. Așa, pentru a se conserva, unele alimente se acoperă cu sare comună. (pește sărat, legume verzi. etc.); altele se închid în vase hermetice sau după ce au fost fierite, (conserve de legume, de carne, etc.), sau în prezența cu o materie grasă, precum unt de lemn (sardele); altele se conservă prin păstrare în locuri aerate, uscate și la temperaturi joase, precum carnea proaspătă. (v. Hale refrigerente.) Lemnele de construcție încă trebuiesc preparate pentru a se conserva și a rezista acțiunii umidității, etc., pentru aceasta sau se acoperă cu o materie grasă, precum: gudron, reșină, etc., sau li-se injectează diverse soluții metalice, cari le fac imputrescibile. (V. Conservare.) [V. C. B.]

C. nutrețurilor verzi se face cu deosebire priu muare sau înacrire și priu îndulcirea sau ensilagiu. Și la una și la alta nutrețurile muntoase se pun gramada, se îndeasă bine pentru a eschide aerul din ele, și apoi se presează bine. Singura diferență între ele depinde de diferența de temperatură. (V. Conserve.)

Conservator, care conservă; în înțeles politic: partid cons., în deosebire de liberal, radical, etc., însemnează în genere păstrarea și

întărirea elementelor sociale (diferite după diferitele state), pe temeiul cărora s'a consolidat statul istoricesc și împotrivirea în contra acordării de drepturi la alte elemente noue și neîncercate sau opuse. În Prusia s. e. aristocrația teritorială (agrării), prerogativa regală, militarismul, influența bisericii în școala în contra burgheziei comerciale, bursiane, liber-schimbiste, a întinderii parlamentarismului (nu majoritate, ci autoritate), a reducerii serviciului militar, a separării școlii de biserică. Când elementele cele noue au devenit legitime prin inteligența și avere, împotrivirea în contra lor prefăcându-se C. în reacționari. În România Constituția dela 1866 a desființat boieria, și de când liberalii s'au lungul minister al lui I. Brătianu (1876—1888) au părăsit frasele revoluționare și aspirările republicane, vr'o deosebire de princip între C. și liberali nu mai există în tinerele regate; deosebirea sta numai în relațiile personale. Amândouă partidele sînt monarchice-dinastice, cer respectarea Constituției și se împotrivesc în contra tendințelor radicale pentru votul universal, etc.

Conservator de muzică, (dela ital. Conservatorio = asil), nume dat în special școlilor, în cari se învață muzica, predându-se studiile ce se cred necesare, ca elevii să poată deveni compozitori, profesori, dirigenți, cântăreți, virtuoși sau instrumentiști. În secl. XVI apare prima școală mus. ca stabiliment de caritate: »Conservatorio Santa Maria di Loreto«, din Neapole, înființată 1537 prin calngarul span. Giov. di Tapia. C. moderne, păstrând principiul învățămîntului gratuit sau cel puțin dat în schimbul unei mici sume, sînt, cea mai mare parte, instituțiuni întreținute sau subvenționate de guverne, sau de comune. Nu există oraș de oarecare importanță în Italia, în Germania, care să nu aibă școala sa muzicală. Intre C. se bucură de o reputație universală: *Collegio di San Pietro a Majella*, înființată la Neapole în 1808, din vechile școli muzicale. *Regio Collegio di musica* (Palermo, 1863) avînd origini în secl. XVII. *Liceo Benedetto Marcello*, (Veneția, 1877). *Liceo musicale*, (Bologna, 1864), posedând o frumoasă bibliotecă. *Conservatoire national de musique*, înființată la Paris 1795. *Königliche Hofschule für Musik*, (Berlin), depinzînd de Academia regală a artelor, și cuprinzînd secțiuni pentru muzică, biserică (1822), pentru compozițiuni (1833) și pentru muzică practică (1868). *C. Societății amicilor muzicii*, (Viena, 1821), avînd origina într'o școală de cînt înființată de Salieri (1817). *C. din Bruxelles*, înființată la 1813 și reorganizată la 1830, unul din cele mai importante din lume.

În România există două școli muzicale. Deja din prima jumătate a secl. XIX s'au făcut încercări de a se înființa școli destinate a da o instrucțiune artistică; aceste încercări, din inițiativa privată, au avut rezultat înființarea școlilor societăților filarmonice, în București (1834) și în Iași (1835). Cu toate rezultatele îmbucurătoare dela început, aceste școli nu au avut decît o durată efemeră și abia după mai bine de 25 ani după aceste încercări, apar instituțiunile înființate de guvern și anume: în Iași la 1860, astași sub direcțiunea lui E. Caudella, în București la 1864, astași sub direcțiunea lui E. Wachmann. În C.

mai complete există câte o clasă pentru fiecare instrument al orchestrei, câte una sau mai multe clase pentru violina, piano, principiile elementare și solfegiu, cînt, opera, armonie, compoziție, estetică și istoria muzicii. La acele, la cari e alipit și învățămîntul dramatic, există asemenea clase de comedie și drama și de istoria literaturii și artei dramatice. [T. C.]

„**Conservatorul Progresist**“, organ politic, comercial și literar, apărut în București dela 1859 pînă 1861 mai înainte de două ori apoi de trei ori în sept.; în anul din urmă se unesc cu *Timpul* și continua sub titlul »Unirea« pînă la 1862; fol. Red. C. N. Brailoiu și G. R. Bos-sueceanu. Înpr. Adolf Ulrich și mai în urmă St. Rasidescu.

Conserve alimentare, alimente astfel preparate, ca să se poată păstra mai mult timp fara ca să se strice. După natura alimentelor se servim la fabricarea C.-lor de mai multe metode: 1) Departam din substanțele alimentare apă, care înlesnește fermentarea, le uscam (legume și fructe uscate și comprimate, pesmeți, pâstrama, cărnați comprimați și uscați, pulvere de carne friptă, cașcaval). 2) Sterilizăm substanțele alimentare închișându-le ermetic în cutii metalice sau în sticle, pe cari le încălzim într'un cazan umplut cu vapori la cel puțin 100° C pentru ca să omorîm germii fermentațiunii (carne, pește, mazăre verde și alte legume sterilizate, închise în cutii de tinichea, compoturi și legume sterilizate închise în sticle bine astupate). 3) Afumăm carni, cărnați, cașcaval, le impregnăm cu constituentele antiseptice ale fumului, cu creosot (cu fenole) și cu oxid de carbon, gaz toxic, care omoră microorganismii fermentațiunii. 4) Impregnăm alimentele cu alte substanțe antiseptice nevătătoare, cu zahăr cristalizat, cu sare, oțet, (dulcețuri, murături, pește sarat, carne sarată comprimată). Conservarea alimentelor și beuturilor prin acid boric, acid salicilic, salicilat de soda, formol și colorarea lor cu sulfat sau acetat de cupru nu se poate permite. O importanță osebă au C. militare: pesmeții simpli și pesmeții cu carne, pulvere de carne friptă amestecată cu griș, orez, malai, legume, cărnați de mazăre bătută cu slanina (Erbswurst), ș. a. precum și pesmeții pentru cai. Un mod ulterior de conservarea alimentelor consta în păstrarea lor într'un local, în care temperatura atmosferei nu se ridică mai sus de + 5° pînă la 6° C., temperatura, la care fermentațiunea se oprește. [I. Felix.]

Considerant, motiv ce precedea dispozitivul unei legi.

Consignațiune, deposit făcut pentru unii document sau la o instituție publică. (v. Deposit.) Se da numele de C. mai ales comisionului în comerțul maritim.

Consilier, membru unui consiliu; ca titlu: funcționar de rang superior, în deosebi membru, cu vot decisiv, al unui colegiu. — *C. intim*, mai de înalt membru al unui consiliu presădat de principe. În Austria consiliul intim există deja sub Ferdinand I, sub Maria Teresia atribuțiunile lui au trecut la Cancelaria alică. Astăzi C. intim este un titlu de distincțiune împreună cu rangul de Excelență.

Consiliu, sfat, parere comunicată cu cineva pentru a-l îndemna de a face sau întreprinde ceva.

Consiliu evanghelic, în religieuna creștină sfaturii, a caror urmare duce la o perfecțiune morală mai înaltă. C. ev. nu sînt obligatoare (ca »preceptele»), prin observarea lor însa creștinul castiga un merit deosebit înaintea lui Dumnezeu. C. ev. sînt trei: 1) *paupertatea* sau renunțarea de bunăvoie la averi și proprietate privată, spre a pute grijii cu mai mult zel de binele sufletului; 2) *ficioria*, reținîndu-se omul și dela casatorie, ca cu atît mai virtos sa poata înfrîna poftele sexuale (v. castitate, clausura); 3) *obediința* sau ascultarea și supunerea de buna voie la povățuirea altuia, anume a superiorului. Prin aceste se paralizeaza întreita pofta ce împinge la păcat, anume pofta ochilor (prin paupertate), pofta trupului (prin ficiorie) și trufia vieții (prin obediința), (1 Ioan 2, 16). La observarea C. ev. sînt datorii, cei ce s'au obligat prin vot; în deosebi persoanele monachale. [Dr. Is. Marcu.]

Consiliu, autoritate colegială, corporațiune. C. remarcabile din punct de vedere istoric au fost: *C. de Castilia*, suprema autoritate publica a țerii; *C. de Dece*, în republica venețiana corporațiune înzestrata cu afacerile poliției înalte și justiției penale; *C. de 500* și *C. seniorilor*, corporațiuni reprezentative în Franca.

Consiliu comunal, autoritatea deliberanta în comuna; în Rom. este compus dupa numarul locuitorilor din 7—31 consilieri aleși. Când C. com. se departa dela atribuțiunile sale, se poate disolva prin decret regal în urma unui raport motivat al ministrului de interne. Pentru Ung. v. *Representanța comunală*.

Consiliu județean, (în Rom.) autoritate colegială electivă, care reprezintă interesele locale colective și economice ale județului, și este compusa din 24 membri aleși de cele 3 colegii electorale. Pentru a fi eligibil se cere calitatea de Român, etatea de 30 ani și domiciliul în județ. Actele, cari nu sînt de interes pur local, nu pot deveni executorii decît după o prealabilă autorizare prin ordonanța regala sau lege. C. jud. nu pot delibera asupra actelor politice; daca trec preste atribuțiunile lor, ele pot fi amânate sau disolvate.

Consiliu de ministri, adunarea în C. a ministrilor spre a delibera asupra afacerilor importante relative sau la direcțiunea generala a întregii administrațiuni, sau la actele relativ speciale ale fiecarui ram de administrație. Pentru actele C. de min. membrii guvernului sînt solidar responsabili.

Consiliu de resboiu permanent, se află la fiecare reședința de corp de armata și se compune din: un colonel sau locot.-col., președinte, 2 maiori și 2 capitani, un comisar regal, un raportor și un grefier. Când se judecă un oficier, C. variază dupa gradul acusatului. În timp de resboiu asemenea C. se afla la cartierul general al armatei, al trupurilor de armata, al divisiilor și chiar la detașamente mai mici, când opereaza izolat; în acest timp se exercita o jurisdicțiune mai limitata și de marii pretori și pretorii. La fiecare regiment se mai afla un *C. de disciplină*, compus din ajutorul șefului de corp, președinte, și 2 capitani membri, cu un comisar special (oficier) și un grefier (sub-oficier); acest C. poate da pedepse pînă la 6 luni și competența sa se întinde asupra faptelor de nesupunere la chie-

mare și prima desertare. Hotarîrile C. de resb. sînt supuse recursului înaintea *C. de revizie* permanent cu reședința în București; acesta se compune din: 1 general sau colonel președinte, 2 coloneli și 2 maiori membri, plus un comisar regal și un grefier. Competința C. de resb. se întinde asupra tot ce este militar, funcționari militari sub ori ce titlu angajat în armată, întru cît delictul sau crima a fost comisa în timpul serviciului militar. Competința C. de revizie se marginesce numai asupra analizării formelor de observat de C. de resboiu, fara a intra în fondul pricinii. Pentru m a r i n a militara justitia se da: a) de C. de resboiu din circumscripția teritoriala, unde residează comandantul marinei; b) de C. de justitie pe bastimente; acestea se compun din comandantul sau ajutorul bastimentului cu 2 oficieri membri și unul (asimilat) grefier. Competința acestui C. se marginesce numai la delictele comise pe un bastiment în mers, în porturile de mare și în țeara straina și cari nu atrag o pedeapsa mai mare de un an de închisoare. Sînt justifiabili de aceste C. toate persoanele imbarcate sub ori ce titlu, însă cari nu ar avé rangul de oficier. Procedura este aceeași, prevăduta de codicele de justitie militara, pedepsele de asemenea, cu adaugirea catorva casuri speciale corpului Marinei.

Consiliul de resboiu superior, se compune din: ministrul de resboiu, șeful statului maior general al armatei, comandanții corpului de armata, șeful Casei militare a Regelui, inspectorii cavaleriei, artileriei și genului și secretarul gen. al ministeriului de resboiu, secretar. Pentru chestiunile relative la divisia Drobogei, a flotei, intendenței, serviciului sanitar, se convoaca și șefii acestora pentru a lua parte ca membri în C. Acest C. se presideaza de Regele și eventual de ministrul de resboiu.

Consiliu sanitar, autoritatea sanitară consultativă pe langă o administrație centrala sau locala.

Consiliu școlar în Rom. se compune din profesorii dirigenți ai fiecărei clase și (art. 102—108, legea 1864) are dreptul a discuta penalitățile aplicate elevilor; va observa programele, va propune modificari în cursuri, va regula promoțiunile, va califica lucrarile grafice. În multe puncte C. șc. se atinge cu atribuțiunile *C. profesorilor* școlai, cari discuta în plen toate casurile de programe, reglemente, pedepse și conferințe didactice.

Consiliu de stat, corp consultativ, permanent, compus din persoane distinse prin experiență și cunoștința legilor administrative, care îmbrățișeaza cele mai importante afaceri ale administrațiunii interne și externe și formează astfel C. admin. superior și general al statului. În Rom. C. de stat a fost înființat prin legea din 13 Febr. 1864, avea președinte și vicepreședinte, 9 membri, 3 secretari și 9 auditori; ministrii aveau numai vot consultativ. Avea atribuțiuni: politice, administrative și jurisdicționale (contentioase). Constituțiunea dela 1866 a desființat C. de stat. În Ung. înființarea C. de stat a fost ordonata prin § 19 al art. I. III: 1848; pînă astăzi însa aceasta lege nu a fost nică executată, nici abrogata.

Consilium, (lat.) sfat; opinieune judecătoreasca; la Romanii veșii sfetnicii, de cari se folosiau judecatorii pentru controlarea sentințelor lor. Pe

timpul împerațiilor romani exista un C. compus din membri distinși ai senatului (C.-ia semestria, C. principis), care avea atribuțiunile unui consiliu de stat.

Consilium abeundi, (*lat.*) pedeapsa disciplinara în școalele secundare și superioare; este o admoniție privată de a parasi școala de buna voie, deci o forma mai domoala de excludere dela un institut.

Consiințemânt, învoire, acord, convențiune. C. este o condițiune esențială pentru validitatea contractelor, și nu este valabil când este dat prin eroare, sinuls prin violența sau surprins prin dol. La contractul de casatorie afara de C. parților (nu este casatorie când nu este C.), când aceștia sânt minori (în Rom. barbatul sub 25, femeia sub 21 ani), se mai cere și învoirea părinților sau tutorilor. (Cf. Cod. civ. art. 131 și urm.)

Consistența, calitațiile exterioare ale unei materii; starea rezistentă a unui corp. *Consistent*, dens, tare, stabil; ce este compus, format.

Consistoriu, un organ dat episcopului ca ajutor în administrarea eparchiei. C. cu episcopul în frunte conduce administrația biser. și exercieaza jurisdicțiunea canonică preste fețele bis. și preste credincioșii din eparchie. El se îngrijesce de observarea ritului în biserica, de buna ordine și disciplina bisericasca. Este prin urmare for disciplinar și judecatoresc, care judeca între marginile canoanelor în cauze matrimoniale, asupra instituirii și disciplinai preoților. C. afară de asesori, are și notar și fiscal. Asesorii au fost dela început preoți; în timpul mai nou, dupa trebuințele, cari au înmulțit agendele C. prin administrarea averilor bis ș. a., în C. s'au admis în unele biserici și mireni, rezervându-se afacerile strins bis. unui senat al C., compus numai din preoți.

În bis. gr.-or. româna din Ungaria și Transilvania, dupa Statutul organic, (v. ac.) fiecare eparchie își are C. seu, care este organul administrativ și judecatoresc permanent, în trebile bisericesci, școlare și fundaționale în diecesa întreagă. C. se împarte în 3 senate: bisericesc, școlar și epitropesc; senatul bisericesc se compune din asesori ordinari și onorari din cler, iar celelalte două senate din asesori ord. și onorari $\frac{1}{3}$ din cler și $\frac{2}{3}$ mireni, toți cu vot decisiv, aleși de catra sinodul eparchial. *C. mitropolitan*, compus din 3 senate cu asesori aleși de congres, este organul suprem administrativ și judecatoresc pentru întreaga provincie mitropolitana.

În biserica gr.-cat. româna sânt asesori consistoriali toți canonicii și protopopii, precum și acei preoți, pe cari îi numesce episcopul diecesan.

Consobrinii, (*lat.*) fiii a două surori.

Consola, în arhitectura: ridicatura sau ieștura pe un zid, destinată a servi de sprijin unei grinzi, boltituri, columne, statue, etc. C. se face din piatra, lemn, fier sau alte metale. C. se aplica și în interiorul locuințelor ca mobila de lux.

Consolațiune, mângâiere; alinarea unei dureri; motiv de mulțamire.

Consolidațiune, în gen. întarire; în petrografie trecerea rocilor eruptive din stare fluida în stare solida. Geologii frc. Fouqué și Levy, pentru a explica formarea rocilor atât cu structura granitoidă, cât și cu structura trahitoidă, admit mai multe faze de C., din cari mai importante sânt: Prima faza de C., când s'au separat din pasta topita cristali mari, bine formați, deoarece re-

cirea s'a facut cu încetul. A doua faza de C. a avut loc mai repede, cristalii sânt mai mici, sfarmați și se vede ca pasta a încercat oarecari mișcari, dupa aspectul cristalelor. [V. C. B.]

Consommé, (*franc.*) cleiu animal, produs prin fierberea oaselor. C. se numesce și o ciorba groasa gatita din carne multa.

Consonanta, *Consoana*, acele sunete din limba, cari nu se pot rosti singure, ci numai cu ajutorul unor vocale. Dupa organul, cu care se articuleaza, C. se împart în

labiale: p, b, v, f, m;

dentale: t, d, s, z, ț, r, l, n;

palatale: ș, j, c, g;

guturale: c, g, h.

În limba rom. sânt 20 consonante.

Consonanța în musica: contopire a două sunete, ce produc un efect placut asupra auzului. C. sau *intervale consonante* sânt intervalele cu raporturi numerice simple, cari prin batamentele lor produc un sunet resultant, făcând parte din aceeași serie armonica: octava ($\frac{2}{1}$), quinta ($\frac{3}{2}$), quarta ($\frac{4}{3}$), terța ($\frac{5}{4}$ sau $\frac{6}{5}$), sexta ($\frac{6}{3}$ sau $\frac{8}{5}$) și reduplicările lor. C. se împart în *perfecte* (j u s t e s a u d r e p t e) cele trei dintâiu, cari nu le gasim decât de o singura specie în scara armonicilor, și *imperfecte*, terța și sexta, cari pot fi majore ($\frac{6}{4}$ sau $\frac{8}{5}$) sau minore ($\frac{6}{5}$ sau $\frac{7}{5}$). Unii autori dau o mai mare extensiune cuvântului C. înțelegând prin el și combinațiunile de trei sunete, ce se afla între ele în raporturi simple, adeca acordurile formate din intervale consonante, acordurile perfecte, numite ele însuși *acorduri consonante*. [T. C.]

Con sordino, (*ital.*) = cu surdina, expresiune întrebuințată în musica instrumentelor de arcuș, indicând adaptarea incului aparat numit surdină (v. ac.), ceea ce da o sonoritate vualată, plina de melancolie. Când acest aparat trebuie scos se întrebuințeaza expresiunea *Senza Sordino*. [T. C.]

Consorte, (*lat.*) soț, tovaraș; *Consorteria*, (*ital.*) tovarașie.

Consortiu, asociare temporală de comercianți cu scop de a realiza o anumită operațiune financiară sau comercială; e o afacere de caracter ocașional. V. sindicat.

Conspect, consemnare, tablou sinoptic.

Conspirațiune, v. complot.

Constable, (*engl.*, pron. constebl), funcționar al siguranței publice. *Lord High C.* era în timpurile mai vechi una dintre cele mai înalte dignități în Anglia, ca *Connétable* în Francia. *High constables*, introduși de Eduard I la 1284, supra-veghiau armata din țeara. *Petty constables* țineau locul unei garde naționale. C.-i de odinioara au fost înlocuiți la 1829 în Londra cu poliștiști platiți.

Constans, 1) C., cel mai tiner dintre cei trei fii ai lui Constantin cel Mare, n. 323 d. Chr.; 333 Caesar, 335 guvernator al Italiei, Africei și provinciilor illyrice, dela 338 și al Sirmiului, și dupa moartea fratelui seu Constantin II și al Britaniei, Galliei și Spaniei. Mare aderent al simbolului creștinței dela Nicea. A fost ucis 350.

2) C., *impèrat* bizantin (641-668), fiul lui Constantin III, a avut lupte neinterupte cu Arabii, cari i-au luat o parte din Africa, și mai târziu cu Longobarzii din Italia de sud. A fost înneecat în Syracusa de un servitor al seu.

Constans, Jean Antoine Ernest, om de stat frc., n. 1833 în Béziers, prof. de drept în Toulouse, 1876 deputat republican, 1880—82 ministru de interne, 1885—87 ambasador în China, 1887—88 guvernor gen. în Indo-China, 1889 senator și 1889—92 ministru de interne; nimici boulangisnului.

Constant, statornic, ce nu variază. În analiză se numesc C.-e acele marimi, cari au o valoare determinată și sunt independente de marimile variabile.

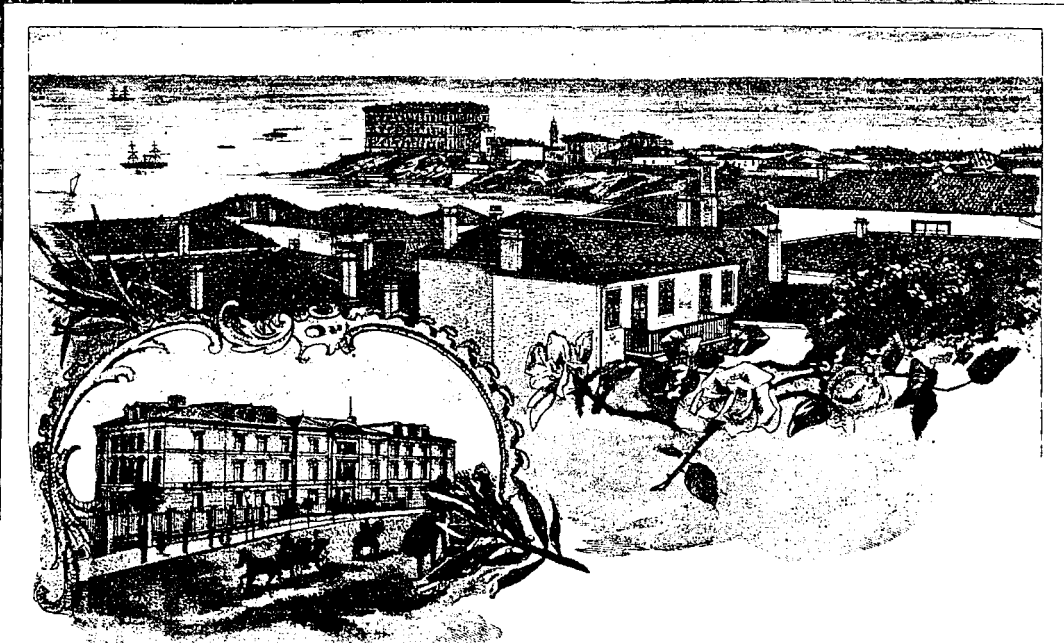
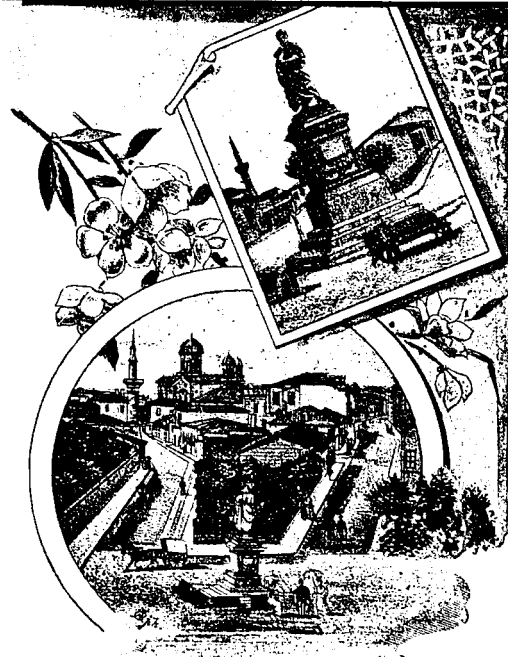
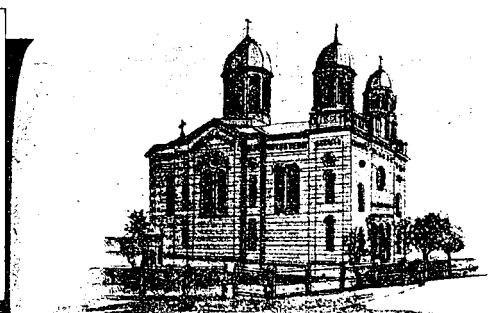
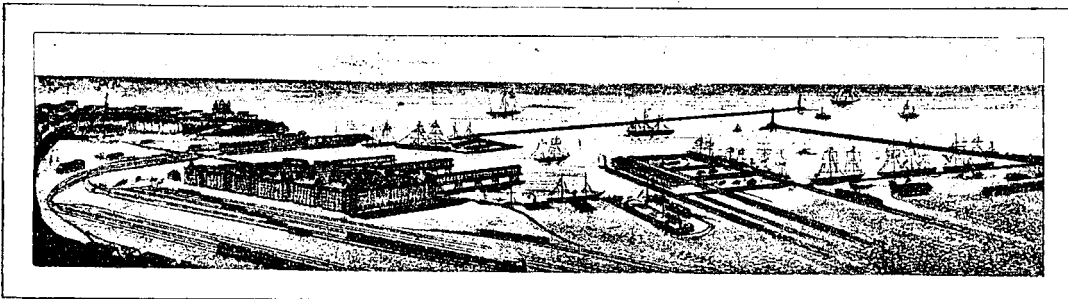
Constant de Rebecque, Henri Benjamin, scriitor frc., n. 1767 în Lausanne, 1799—1802 membru al tribunalului, Aprilie 1815 consilier de stat, 1819 deputat liberal. † 1830 în Paris. Scrieri princ.: *Cours de politique constitutionnelle*, *Mémoires sur les cent-jours*, etc.

Constanța, județ în Rom. (Dobrogea), numit astfel după capitala sa, cu o suprafață de 6058 km², având 112.227 loc., între cari Rom. 59,136, Turci și Tataři 30,412, Bulgari 11,139, Greci 3636, Germani 3362, Lipoveni 1155, Ovrei 998, iar restul de diferite alte naționalități; după confesiune: ort. 74,694, mohamed. 30,412, iar restul cat., protest., lipov., ș. a. Marca j.-lui e o corabie. J.-ul C. e situat în partea mersariteana-extrema a regatului rom.; la est se mărginește cu Marea Neagră, la vest cu Dunărea (j. Ialomița și Braila), la nord cu j. Tulcea și la sud cu Bulgaria. În privința reliefului solului j. C. se poate împărți în două regiuni: regiunea nord. formează un platou mai ridicat în partea sa centrală delat nord spre sud și înclinat spre Dunare și Marea Neagră; regiunea sud. este întretaiața de mulțime de dealuri, ultimele prelungiri murinde ale munților Balcani de est; partea de vest este mai înaltă și puțin paduroasă, pe când cea de est e mai joasă și lipsită de arbori. Jud. C. depinde de două basini: al Dunării și al Marii Negre; Dunărea și marea îl uda la vest și est, apoi mai puțin parnie, între cari mai însemnate sînt: Casimcea sau Tașaul, Făgărășul, Sarai și Cernavoda și numeroase lacuri, atât cu apă dulce, cât și cu apa sarată. Lacurile mai însemnate din basini Dunării sînt: Gârlița, Oltina, Mârleanu, Aliman, Cochirleni. Cara-su sau Cernavoda, Seimenii mici, Seimenii mari, Puturoasa, Slateia, Rotundu, Ciobanu, Hazarlăc-ghiol, Daeni și Gârlici. toate cu apă dulce și bogate în pesci; iar în basini Marii Negre: Sinoe, Tuzla, Gargalac, Tașaul, Siutghioli, Tabacaria, Agiea, Tuzlaghiol, Tatlageac, Cumarova și Mangalia, toate cu apa sarată, și în ceea ce privește pescenitul tot așa de importante ca și cele din basini Dunării. Clima j.-lui C. e foarte variabilă, din cauza numeroaselor baltii, ce se găsesc în județ, populațiunea este adeseori bătuită de paludism. În privința administrativă j.-ul C. este împărțit în 5 plăși: Medjidia, Hârșova, C., Silistra noua și Mangalia, cari toate împreună cuprind 7 comune nrbane (C., Cernavoda, Medjidia, Mangalia, Hârșova, Cuzgun și Ostrov) și 73 com. rur., formate din 301 sate. În ordinea eclesiastică j. C. face parte din eparchia Dunării de jos cu reședința în Galați. Numerul bisericilor ort. e de 55, deservite de 71 preoți; mai sînt 174 geamii mohamedane cu 53 hatipi și 178 hogi, și 8 case de rugaciuni (cat., prot., bulg. și lip.). Instrucțiunea publică se face într'un giinnasiu clasic,

12 școale prim. urb. și 71 școale prim. rur.; afara de aceste sînt încă mai multe școale particulare. Localurile de școala preste tot lasa de dorit. În privința militară j. C. din divisia activă a Dobrogei are un regiment de infanterie și 3 escadroane de calarași (regim. 9), dintre cari 2 sînt permanente și 1 cu schimbul. În ordinea județara j. C. numera 5 judecatorii de ocol; un tribunal de apel exista pentru toata Dobrogea cu reședința în Tulcea. Serviciul sanitar se face de un medic primar, 2 medici de spitale, de medici de orașe și plase, de mai mulți agenți sanitari, vaccinatori și moașe. Spitale sînt 3 în tot j.-ul: 1 comunal în C., 1 județean în Cernavoda și 1 rural în Parachioi. *Produce*. J. C., după natura solului seu, în privința produselor minerale este unul din cele mai sarace; nu așa însă în privința vegetală și animală. Pământul mai pretutindeni este bogat în humus, dar adeseori din lipsa de apă pe platourile înalte din interiorul j.-lui recoltele sînt sarace; de aceea aceste terenuri s'au lasat pentru pașuni. Dintre cereale se cultiva: grân, orz, secara, porumb, mein; apoi legume, plante textile; dintre pomi: vișinul, zarzarul, caisul, merul, perul, prunul, persecul și dudul se găsesc răspândiți prin tot j.-ul; gutuiul și cornul se găsesc și prin paduri; vița încă se cultiva cu succes în unele locuri. Padurile ocupa ca. 28,393 hect. și sînt bogate în vînat. Liveștile și pașunile ocupa o mare întindere; ele hranesc tot felul de animale domestice, dar mai cu sama oi; lâna acestora constituie un important articol de export. Pescele este abundent și de cele mai mari specii în Marea Neagră, Dunare, baltii, lacuri și gârle. Agricultură, economia de vite și pescuitul sînt principalele ocupațiuni ale loc. *Industria* sta pe o treapta inferioară; ea este de done feluri: cea casnică și cea mică; aceasta din urma e reprezentată prin: 1 fabrică de postav, 1 fabrică de substanțe uleioase, 1 fabr. de lumînari de ceara, 1 fabr. de bere, 3 fabr. de tabacarie, etc. *Comerțul* este destul de prosper; se exportează: cereale, produse, animale, pește, etc. și se importează produse industriale, mașini agricole și coloniale; comerțul se face prin porturile: C., Mangalia, Hârșova, Cernavoda, Ostrov, Medjidia (comerțiu interior) și vama Cara-Omer. Trei lucrari au facut o revoluțiune în comerțul j.-lui C. respective al Dobrogei: calea ferată Cernavoda-C., podul de preste Dunare și largheia portului C. Cale de comunicațiune se împart în: maritimă, cari au ca puncte de plecare portul C. și la o distanță mare Mangalia; fluviale, pe Dunare dela Ostrov pîna la Hârșova prin Cernavoda; calea ferată Cernavoda-C. cu stațiile Mircea-Voda, Medjidie, Murfatlar, leaga Dunarea cu Marea Neagră, și prin podul cel mareț dela Cernavoda unesce Rom. cu Dobrogea, Bucuresci cu C.; drumuri mari între comunele rurale mai însemnate și orașe; Medjidia este centrul lor; calea națională Tulcea-C. și în sfîrșit drumuri mici, cari leaga între sine comunele, satele și catunele. J.-l C. și Dobrogea preste tot e bogată în resturi sau ruine istorice. V. Dobrogea. (Cf. Gr. G. Danescu, Dicț. geogr. al j.-lui C. Bucuresci, 1897.) [nt.]

Constanța, com. urb. în România (Dobrogea) și capitala județului cu același nume, situată pe

Constanța.

Statua lui Ovidiu.
Piața Independenței.

Noul port.

Hotel Carol.

Promontoriul.

Biserica catedrală.

malul Marii Negre, pe o mică peninsula, ce întră puțin în mare. C. este singurul port maritim al Rom. în condițiuni mai bune. După recensementul din 1894 numărul loc. era de 10,419, dintre cari Rom. 2519, Greci 2460, Turci și Tataři 2202, Bulgari 1060, Ovrei 855, Armeni 559, etc.; după confesiune loc. se împart în 6572 ort., 2202 moham., 855 mos., 678 cat. și protest., etc. Marca orașului e o corabie cu pânze în trei părți, lângă un far, ce poartă un steag; orașul este împărțit în două colori: roșu în partea de sud, și galben în partea de nord; are 64 strade, între cari principale sunt: str. Traian, Mangalia, la capetul careia se gasește centrul comerțului de grâne, Ovidiu, Elena, Româna, Carol I; cea mai frumoasă este Bulevardul Elisabeta, construit 1880 pe marginea mării; stradele sunt în general curate și bine pavate, cu excepțiunea celor dela margini. Edificiile principale în C. sunt: Hotelul Carol I pe Bul. Elisabeta, chiar pe promontoriul C.-ei, care se termina cu un far înalt de 23 m.; alt far mai este lângă port (15 m.); tot pe Bul. Elisabeta este salonul de cură, construit din lemn; alte hoteluri sunt: Gambeta, Central, etc.; școala primara »Prințul Ferdinand și Princesa Maria«; biserica catedrala rom., giamia Aziziaz; spitalul comunal, palatul administrativ, prefectura, etc. Casele vechi de stil oriental turcesc dispar făcând loc la frumoase cladiri în stil europeanesc. Cel mai frumos monument artistic în C. este statua lui Ovidiu, ridicata 1883 pe piața Independența. (V. ilustr.) Pentru ușurarea comunicației sunt preste 50 trasuri de piața și la 180 caruțe sau harabale; pentru curățitul orașului s'a creat serviciul pompierilor; personalul serviciului sanitar se compune dintr'un medic com., un subchirurg vaccinator și o moașe; afara de aceștia

în oraș sunt încă 10 medici și 5 farmaciști. Spitalul comunal s'a construit în 1893 cu 25 paturi. Pentru alimentarea orașului cu apa s'a adoptat proiectul de a se conduce apa dela sat. Anadolchioi, la 4 km. spre nord-vest de C. Budgetul orașului C. în 1896 a fost de 635,667 lei la venitori și tot atâta la cheltueli. *Cultul religios* numeră: 1 biserica catedrala rom., zidita în 1895 și întreținută de stat, cu 1 preot și 1 diacon; 1 bis. greca cu 2 preoți; 1 bulg., 1 armeană cu 2 preoți, 1 protest. și 1 cat. Geamiile sunt în număr de 8 și sunt întreținute de stat; mohamedanii au un muftiu și 8 hogi. *Instrucția* se face într'un gimnasiu clasic înființat în 1896, cu 6 profesori; în 2 școale prim. de baieti și 2 de fete cu 9 institutori și 7 instituitoare; afara de aceste sunt încă mai multe școale întreținute de confesiuni și 1 gradina de copii. Teritoriul com. e de 1189 hect. Agricultura și economia de vite e puțin practicata. Industria asemenea e puțin dezvoltata, sunt ca. 260 industriași mici, 1 fabrica de bere și alta de tabacarie. Comerțul este principala ocupațiune a locuitorilor; el se gasește în continua dezvoltare, grație numeroaselor îmbunătățiri aduse mijloacelor de comunicație; prin construirea marețului pod de preste Dunare (1895) C. este pusa în legatura directa cu capitala regatului și cu județele agricole ale țerii; în 1896 s'a pus piatra fundamentala a noului port, pentru largirea caruia încă în 1885 s'a votat un credit de 25 milioane; aceste îmbunătățiri sunt menite a face din C. un emporiu comercial de primul rang pe coasta apuseană a Marii Negre. În C. sunt preste 700 comercianți. Comerțul C.-ei pe anul 1895—96 arata la import 5.570,393 lei, iar la export 11.615,218 lei. Mișcarea portului C. pe anul 1895 o presinta urmatorul tablou:

Mișcarea portului Constanța în 1895.

Bastimente	Sub pavilion											Total	
	Române	Franceze	Italieni	Engleze	Germane	Austriace	Turce	Ruse	Belgiene	Eline	Bulgare		Norveg.
Intrate	34	2	52	54	9	88	83	3	1	50	11	1	388
Eșite	34	2	52	54	9	89	82	3	1	48	11	1	384
Total	68	4	104	108	18	177	165	6	2	98	22	2	772

Bastimente	Incărcate					Deșerte				Totalul Bastimentelor		
	Pânze	Vapori	Tone capacitate	Tone cereale	Tone alte marfuri	Pânze	Vapori	Tone capacitate	Incărcate	Deșerte	General	
Intrate	Naționale	—	22	13,768	—	583	—	12	6,741	22	12	34
	Straine	58	191	172,142	—	39,168	29	76	76,683	249	105	354
	Total	58	213	185,910	—	39,751	29	88	83,424	271	117	388
Eșite	Naționale	—	16	8,538	60	473	—	18	9,429	16	18	34
	Straine	32	193	184,486	68,946	2,624	51	74	65,704	255	125	350
	Total	32	209	193,024	69,006	3,098	51	92	75,133	241	143	384

În C. își au agenții 9 companii de vapoare, anume: Serviciul maritim român, Iohnston W. et C.-nie și Wilson (Hull, engleze), Fraissinet et C.-nie și Messageries maritimes (franceze), Lloyd (austriac), Deutsche Levante-Linie, P. M. Courtdji et C.-nie (turc.) și Florio et Rubattino (ital.). Agențiile diplomatice, cari se găsesc în C. sînt de trei categorii: consulate (austro-ug., belg. și turc.), vice-consulate (germ., franc., rus., engl., span. și svedo-norveg.) și agenții consulare (ital., bulg. și grec.). Banca naț. a Rom., Banca agricolă, Creditul agricol, Soc. de asigurare: Națională, Dacia-Rom. și Unirea își au în C. sucursale de ale lor. Camera de comerțu s'a înființat la 1880. — Orașul C. (turc. Küstendje) este construit pe locul vechiului și înfloritorului oraș Tomi sau Tomis, a cărui origine se pierde în lumea legedelor; aici își petrecu poetul Ovidiu exilat ultimii ani ai vieții sale; pe timpul navalirilor barbare orașul Tomi cadu prada Hunilor împreună cu alte orașe de pe malul drept al Dunării. În vechime era aici scaun episcopesc; în evul mediu Genovezii construiseră aici un port însemnat; soartea ulterioară a C.-ei fu aceeași cu a Peninsulei Balcanice, la 1878, în urma tratatului dela Berlin, C. împreună cu Dobrogea ajunge în stăpînirea României și dela aceasta data se începe o eră nouă în istoria dezvoltării orașului C. Din punct de vedere al anticbităților C. este una din cele mai importante localități ale Dobrogei. Monuentele și inscripțiunile gasite aici arata vechia splendoare a acestei localități. În timpul urma arheologul Tocilescu a descoperit pe locul, unde se fac lucrarile pentru noul port, ruinele unui teinplu vechiu de mari dimensiuni. (Cf. Gr. G. Danescu, Dicț. geogr. al j.-lui C., Buc., 1897.) [nt.]

Constanța ca stațiune de vilegiatură și de cură balneară. Fara nici o importanța igienică și curativă înainte de ocupațiunea româna, guvernele câte s'au succedat de atunci toate și-au dat silința sa faca din aceasta localitate o stațiune maritima moderna. Atât din punct de vedere igienic, cât și economic-național inportanța C. creșce zilnic, avînd țeara un loc de vilegiatura și recreație igienica maritimă, care face pe multă lunc sa se dispenseze de calatoriile costisitoare în strainatate. Construirea grandiosului pod peste Dunare deschide o epoca nouă întru înflorirea stațiunei balneare C. Pe lînga hotelul Carol, care e o zidire imposanta, mereu se zidesc hoteluri, vile și case, în cari pot fi adapostii vizitatorii. Statului incumbe datoria, daca e ca C. sa devina o stațiune balneară moderna, sa creeze pe țărmurii marii un mediu de salubritate și confort. Prof. Istrati a schițat aproape toate necesitățile igienice. dela a caror indepluire este condiționata înflorirea locului ca unica stațiune balneara maritima a țerii. Aci sînt înșirate: chestiunea alimentatiei cu apa buna de beut, caualisarea orașului dupa un sistem modern igienic, construirea portului, ca malul sa nu se surpe și sa nu fie acoperit cu aruacaturile organice ale marii. Imprejurimea orașului la o distanța cât se poate de întinsa are sa fie scutita de exhalatii vatematoare sanatații. Spre acest scop balțile, cunoscute ca focare malarice ale Dobrogei, câte sînt, cel puțin în apropiere de C., au să fie secate ca aerul curat ce vine dinspre

mare sa nu fie viciat de cel de pe partea continentului. Un cordon de plantațiune bogata ar forma o adevărata carantină sanitară la bariera orașului. C. este bine vizitata de cei ce au trebuința de scaldă de mare și aer. Locul unde se face cura balneară, fiind cam departe de oraș, o linie de drum de fier face cirulația repede și deasă între oraș și scaldă. Acestea sînt întretinute curat. Medici în permanență. C. se recomanda celor ce sufer de nervositate, scrofula, malarie, anemie, hipocondrie, etc. (Cf. Dr. C. I. Istrati, »Raport anual al inspect. facuta stațiunilor baln. Buc., 1890; Dr. Luca, »Baile dela C.« 1896.) [Dr. Vuia.]

Constanța din punctul de vedere militar. C. e situata pe un mic promontoriu al Marii Negre și aproape pe același paralel cu Bucureștii, cu care e legata prin calea ferata, ce urmeaza în Dobrogea depresiunea Carasu priu Cernavoda și Medjidia a »Valului lui Traian. Podul de fier dintre Cernavoda și Fetesci — unicul peste Dunarea de jos —, apropierea dintre țărmurile Duaurii și coastele mării între aceste 2 stațiuni, taietura în solul Dobrogei sudice prin valea transversata Carasu, legătura cu Muntenia și cu Moldova a stațiilor Cernavoda-Fetesci prin calea ferata ce vine dela București și Faurei, legatura stațiunii Cernavoda cu porturile rom. din susul și din josul Dunării, în fine lucrarile considerabile întreprinse pentru amenajarea portului C., vor face din aceasta stațiune una din pozițiunile militare de primul rînd ale Marii Negre, un debușeu, a cărui importanța pentru Românie, poate cel puțin egala pe a Odesei pentru Rusia meridională. Importanța militară a acestei pozițiuni creșce și prin faptul situațiunii sale pe flancul liniilor de operațiune, ce s'ar lua în lungul Dobrogei catra Constantinopole peste Balcanii orientali, și mai ales al legaturii prețioase, ce ar asigura unei flote din mare cu o armata a Dobrogei. — Limba de pămînt, pe care se afla situat orașul, se înclina ușor, cu cât ea petrunde în mare; totuși pe tot conturul ei presinta o altitudine de 12—40 m. deasupra nivelului mării. Se deosebesc 3 fronturi ale acestui promontoriu: frontul sud-est, nord-est și sud-vest. Frontul sud-est este stîncos și presinta altitudinea cea mai mica de deasupra nivelului marii, la capătul său vestic descinde rampa de acces catra port; frontul nord-est presinta 2 ieșituri, formînd ca 2 bastioane (unul la capetul sudic, unde e și farul, altul în partea centrală între biserica armeniască și biserica elina). Partea dintre far și biserica armeniască este cea mai înaintata în uscat și corespunde locului celui mai îngust al orașului, care se desvoalta imediat pe platou îndată ce scapa din aceasta sugrumatură. Terenul se ridica progresiv dela far pe acest front, spre nord și mai ales spre nord-vest. Frontul sud-vest face parte din conturul semi-eliptic ce afectă coasta între cladirile actuale ale vanii și punctul unde Valul lui Traian atinge marea; acsul ware al acestei elipse, trece just prin intersecția estică a celor doue valuri (cota 60). În aceasta parte sînt proiectate și puse în execuțiune lucrarile pentru amenajarea portului. În starea actuală, din cauza adîncimei insuficiente, vapoarele mari rămân la larg — Portul C. este batut de vînturile de sud-est. Lucrarile

noui vor pune stavila vânturilor, prin molurile construite în larg; ele vor lărgi și adânci basiniurile și canalisa fundul mării în fața basiniurilor, pentru a obține adâncimea necesară. Termurile mării în împrejurimile portului C. este inaccessibil. Plecând dela C. terenul se ridică cațra nord-vest, sud-vest și mai ales cațra vest. Pe coastele mării există puncte, cari descoper bine marea, iar spre interior înalțimi, ce comanda orașul; descoper de asemenea marea și punctele coastei, pe care se afla urmele bateriilor dintre tabacaria veche și cea noua. La nordul orașului există câteva puncte dominante, ca: movilele Tabia Tepe și Avretinc (57 m.), în fața cărora se ved urmele a doue redute patratre, la sud de C., apoi movila dela vii (44 m.), în vecinatatea careia se ved urmele unui puternic redan, ce batea drumurile spre Mangalia. — Numeroase urme de fortificațiuni demostrează importanța militară ce a avut C. mai ales în timpul puterii Turcilor. Protegeata despre mare prin înalțimea râpelor, cari formează o apărare naturala, Turcii o închisesera spre continent cu doue fronturi de incintă susținute prin doue bastioane și precedate de un șant cu escarpa în zidarie, plecând dela mare (dinspre port) și atingând iarăși marea la nordul orașului și ținându-se la distanța mijlocie 1½ km. de far. Urmele acestei incinte se ved și ađi printre cladirile noue ale orașului. Se descoper de asemenea urmele unei a doua linii înaintate constituita din reduta Tabia-Tepe, reduta și luneta Irin-Tabia și bateriile de pe coastele mării. La vestul acestei linii, între Ciatal luc și Irin-Tabia, există un întreg sistem de uvrage, cari au aerul de a fi constituit o tabera înțarita alaturi de cetate. La sud-vest de C. în fine ating marea doue din cele trei valuri romane, cari ținean gâtul dobrogean dintre Dunare și mare. C. formează anul din sprîjinile acestei importante linii strategice de atâtea ori disputata în decursul secolilor și plina de urme de fortificațiuni. [Iannescu.]

Constanța, lacul, (germ. *Bodensee*, lat. *Lacus Brigantinus*, franc. *Lac de Constance*), lac în Alpi între Elveția și Germania, la înalțime de 398 m. preste suprafața mării; suprafața lacului e de 539 km², lungimea cea mai mare 62 km., lațimea 14 km., adunțimea până la 276 m. Prin lacul C. curge Rinul. Pe lac e mare mișcare de vapoare între orașele de pe termi. C. e bogat în pește. Lucrarile comisiunii internaționale pentru scrutarea științifică a lacului C. sînt parte sub presa, parte în lucrare.

Constanța, oraș în Baden (Germ.), la ieșirea Rinului din lacul de C., 18,692 loc. (1-95) dimpreună cu suburbiile; catedrala (în care s'a ținut conciliul dela C.), fosta manastire dominicana, unde a fost închis magistrul I. Huss, acum e fabrică; casa sfatului cu frescuri frumoase; bazar; gimnasiu, școala reala; judecatorie. C. deja în secl. VI era episcopie, mai târziu oraș liber imperial. *Conciliul dela C.*, ținut aci 1414—1418 în cauza schismei papale și în contra reformatorului Huss, depuse 3 papi, restitui unitatea bisericii apusene, condamnă la moarte pe rug pe Ioan Huss și Ieronim de Praga, dar nu realisa planuita reformare a bisericii. 1548 imperatul cinsti C. fratelui seu Ferdinand; episcopia de C. fi secularisata 1802, sistata 1821. 1805 C. ajunse la ducatul Baden. (Cf. Mariner, Eiselein, etc.)

Constantin, numele mai multor împerați romani și bizantini între cari: 1) *Constantin cel Mare*, (G. *Flavius Valerius Constantinus*), imperat roman, n. 274 în Naissus (= Niș) în Moesia super. Fiul lui Constantius Chlorus și al Elenei, frumos de statura și crescut militaresce. La 306 proclamat imperat. Purtă resboaie norocoase contra Francilor și Alemanilor. Invinse pe coregenții Maxentius (312) și Licinins (323) și deveni singur domnitor al marelui imperiu roman. În lupta cu Licinins i-s'a aretat pe ceriu crucea, pe care luceau cuvintele: «In hoc signo vinces». La 313 publică în Milano edictul de toleranța favorabil creștinilor, la 324 făcū creștinismul religine de stat. prin ce puse civilizațiunea veche pe base creștine. Impartii imperiul în 4 prefecturi mari (Oriens, Illyricum, Italia și Gallia), prefecturile în 18 diecese, iar pe aceste în 116 provincii. Prin aceasta înființa ierarhia oficialilor, dintre cari cei dintâi 7 încungiu rau tronul, pe când ceilalți împraștia prin imperiu formau birocracia, pe care s'a întemeiat monarchia bizantina. Pe timpul lui C., la 325, s'a ținut I sinod ecumenic în Nicea, unde se afurisi Arie și erezia lui, combatuta cu mult succes de Atanasie cel Mare. Aceste, precum întemeierea Constantinopolei (330) i-au asigurat eternitatea. Pe monetele batute în timpul seu se afla chipul zeului soarelui și numele lui Christos lînga el. Pe patul de moarte s'a facut creștin. † 22 Maiu 337 în Nicomedia. Biserica gr.-or. a ridicat pe C. și maica-sa Elena între sfinți și îi serbează ziua comem. la 21 Maiu. Bis. rom.-cat. l-a numit: Maximus.

2) *Constantin IV Pogonatos* (= barbosul), (668—685), srb el se așezara Bulgariei între Dunarea de jos și Muntele Balcanului, tot el concesse Sârbilor și Croaților sa se așeze pe teritoriile unde locuiesc și ađi. Srb el s'a ținut al VI sinod ecumenic în Constantinopole, în care s'a statorit simbolul niceo-constantinopolitan în textul folosit de biserica gr.-or.

3) *Constantin V Copronymos* (741—775), fiul lui Leon Isaurul, iconoclast renmit. S'a luptat cu succes contra Arabilor și Bulgarilor. La 768 închise toate manastirile, le darîm ori prefacū în casarne, și porunci monachilor și monachinelor sa se casatoreasca. Cei ce nu se supusera fură parte mutilați, parte ucși.

4) *C. VI s. Porphyrogenetos* (= nascut în porfira), n. 905. Tatal seu a fost Leon Filosoful; a domnit dela 912—959. Ca minor a stat sub tutoratul unchiului seu Alexandru, al mamei sale Zoe și al lui Romanos Lekapenos. numai dela 945 a domnit singur. Inbitor de științe și arte. Scriitor renmit. A scris biografia moșului seu, a împăratului Basilios, apoi De administrando imperii (952), în care da povețe fiului seu Romanos. În opul acesta amintesc popoarele, cari locuiau la estul și nordul imperiului bizantin, între acestea pe Români (Romanoi) și pe Maghiari. Scrierile lui au fost edate în colecțiunea: *Corpus scriptorum historicorum byzantinorum*. Bonn, 1829—1840.

5) *Constantin XII Drugodes* (1448—1453), în fruntea unei trupe de 14,000 soldați s'a luptat vitejesc contra 200,000 oameni și 230 corabii ale Turcilor. Dar fiu învins. A cađut Constantinopolul și cu el imperiul roman res. la 29 Maiu 1453.

Constantin, 1) *C., Nicolae*, mare duce de Rusia, n. 1827; a luat parte (1849) la războiul din Ungaria în suita principelui Paskevici. 1854 a comandat flota din Marea Estică; 1862—63 guvernor în Polonia, unde zădărnice s'a născut să câştige prin blândețe pe Poloni; 1865 president al consiliului imperial. 1881 a fost demis din unele demnități de către țarul Alexandru III. † 24 Ianuarie 1892 în Pavlovsc. Fiul sau *Nicolae*, n. 1850, a fost lipsit 1881 de toate demnitățile din cauza uneltirilor sale antipatriotice și a fost exilat la Taşkent. Fica sa *Olga* e actuala regina a Greciei.

2) **Constantin Pavlovici**, mare duce de Rusia, al doilea fiu al țarului Paul I, n. 1779; s'a distins 1799 sub Suvarov în Italia și în lupta de la Ansterlitz (1805). După restaurarea Poloniei generalissime al armatei polone și vice-rege; 1822 renunță la dreptul de succesiune, dela care hotărâre nu se abată nici după ce fu proclamat împărat, după moartea țarului Alexandru I. Învingând 1830 insurecțiunea polona, C. P. se retrase în Vitebsc, unde † 27 Iunie 1831.

3) **Constantin**, duce de Sparta, clironomul Greciei, fiul cel mai mare al regelui George, n. 1868 și casătorit 1887 cu Sofia, sora împăratului germ. Wilhelm II. În războiul venerosos turco-grecesc din 1897 a comandat armata din Tesalia.

Constantine, departamentul estic al coloniei franceze Algeria, 191,527 km², cu 1.714,539 loc. (1891). *Capitala* C. cu 46,381 loc. (1891) se compune din suburbia murdara a indigenilor și din orașul europenilor; citadela; comerț însemnat spre interiorul Africii. În antichitate *Cirta*; numeroase ruine romane. 1837 fu cucerita de Francezi.

Constantinescu, *Barbu*, *Dr.*, pedagog român, n. 1839 în Ploesci; studii primare și secundare le-a făcut la școala grec. din Ploesci, la seminarul central și la S. Sava în București. La 1860, în urma unui concurs, fu trimis la Lipsca ca bursier al statului, unde studii filosofia și teologia. Ultimii doi ani îi consacra studiului pedagogiei, ascultând pe Ziller, marele elev al lui Herbart. Întors în țara la 1866 ocupă catedrele de istorie bisericească univ. și de filosofie la seminarul central din București, apoi trecu la catedra de istorie univ. dela liceul Mateiu Basarab. La 1874 fu numit prof. de pedagogie și la 1877 și director al școlii norm. de învățatori, înființată și susținută de Societatea pentru învețătura poporului român. Organizația buna ce dete acestei școlii îi asigură un nume de bun pedagog. La 1882 primi profesura de pedagogie și direcția studiilor la asilul Elena Doamna. Viața și-o încheie ca decan al facultății teologice, unde preda istoria bisericească și patrologia. † 1891. Scrieri: *Abece* dar românesc, *Confesiunea ortodoxa* a mitropolitului Petru Movila, *Literatura țiganească*, *Istoria universală* a evului vechin, și multe manuale și articole didactice în revistele: *»Învățătorul*«, *»Lumina pentru toți*« și *»Educatorul*«, cea din urma redigiata de el între 1883—84.

Constantin, *Demetriu*, pedagog rom., n. în Oravița, unde a funcționat 1814—16 ca profesor ginnasial. La 1816 numit prof. și 1824 director al inst. pedag. aradan; 1837 numit director

școlar în Orade, în care calitate a funcționat până la 1850, când a intrat în pensie. Scr.: *»Istoria vest.- și est.-Românilor*«. Timișoara, 1857. [I. V.]

Constantiniu, *Const.*, directorul tribunalului Moldovei în timpul alegerilor pentru divanurile ad-hoc, de sub caimacamia lui Vogoride (1857). Rătăcindu-se de pe masa sa petiția făcută de guvern, sub masca și în numele popoului, în contra unirei, și destinată a se trimite delegatului otoman din București, C. fu arestat, amenințat cu bațea și moartea și de abia salvat de M. Kogalniceanu, (Maiu 1857).

Constantinopole, capitala imperiului turcesc; situata la 41° lat. boreal, 26°, 38' longit. orient., pe o peninsula marginita la est de Bostor, la sud de Marea de Marmara, iar la nord de Cornul de Aur; suburbiile se întind dincolo de golful Cornul de Aur. Acest golf are o lungime de aproape 7 km., o lățime care variaza între 300 și 700 metri, și o adâncime, care chiar lângă țerm atinge cifra de 42 m. Cornul de Aur formează deci un admirabil port natural, în care ar încăpe flote întregi. Aceasta împrejurare, precum și faptul ca C. e situat la întretaiera drumurilor din Asia în Europa și din Marea Neagră în Marea Mediterana, explica pe de o parte importanța colosala, pe care foarte de timpuriu a capatat-o C., iar pe de alta viața cea lunga a imperiului bizantin, pe care invasiunile barbare singure fara indoiala ca nu l-ar fi sfărâmat. Numele C. nu-i decât orașul lui Constantin, după numele fundatorului sen. Dar după cum Roma era numita pur și simplu *»Urbs*«, tot așa și C. s'a numit *»Polis*«, care și azi e numele curent în gura Grecilor; așa se explica numele turcesc *Istanbul*, care nu-i decât transformarea turcesca a expresiunii grecesci *στην Πόλιν* = la oraș, pronunțat Stimboli. Slavii îi dic *»Targrad* (orașul imperial) și dela Slavi a petrius acest nume și la noi. *Populația* orașului e de vr'o 900,000, din care 400,000 în Stambul, iar restul în suburbii. Aceasta populație e foarte amestecata: 55—60% sânt Turci, iar restul Greci, Armeni, Ovrei și *»Franci*«, adică Occidentali, fara deosebire de naționalitate. Numerul *școlilor* din C. e destul de mare: sânt vr'o 350 școli primare de baieti și de fete, 30 școli secundare, apoi școli profesionale, liceul imperial din Galata, școala de medicina, de drept, de război. Bibliotecile, deși destul de bogate și bine instalate, n'an realizat speranțele mari ale unor învețăți. Se credea anume, ca în biblioteca Seraiului se vor fi aflând resturi din biblioteca Paleologilor, în realitate însă aceasta biblioteca nu conține nimic nou și necunoscut. Nu trebuiesc în fine uitate școlile și asociațiunile savanții grecesci; o speciala mențiune merita școala comerciala din Chalki și Asociațiunea filologica. *Industria* nu-i deloc prospera, și nici pe departe nu poate preintimpina nevoile orașului; în schimb comerțul e foarte intens, lucru foarte natural, căci C. e cel mai mare port din Levante.

Topografia și Monumentele. C. e situat pe 7 coline, ca și Roma; 6 din ele sânt dealungul Cornului de Aur, iar a 7-a în colțul sud-vestic al orașului. În timpul evului mediu C. a avut o întreita întaritura de ziduri; primul zid a fost

ridicat de Constantin cel Mare, celelalte două de Theodosiu II. Spațiul dintre zidul lui Constantin și zidurile lui Theodosiu era împărțit în 7 subdiviziuni, purtând numele numeric de Protou, Deuteron, Triton, etc. și erau ocupate de corpurile armate auxiliare a Goților. Orașul însuși era împărțit în 14 regiuni. *Edificiile principale* din fiecare regiune sînt: 1) Palatul Augustei Placidia, Termele (baile) lui Arcadius. 2) Sf. Sofia, Termele lui Zeuxippos, teatrul, amfiteatrul. 3) Hippodromul, Palatul Pulcheriei Augusta. 4) Augusteum, Stadiul, galeria de marmora. 5) Termele lui Honorius, ale Eudoxiei, obeliscul din Egipt. portul. 6) Coloana lui Constantin, Senatul. 7) Sf. Irena, coloana lui Theodosiu, forul lui Theodosiu. 8) Forul lui Constantin, Capitolul. 9) Biserica Coenopolis, Termele Anastasiei. 10) Marele Nymphaeum, Termele lui Constantin. 11) Sf. Apostoli, Taurul de bronz. 12) Poarta de aur, forul lui Theodosiu. 13) Teatrul. 14) Terme, teatrul, Hippodromul, așa de renumit în istoria imperiului bizantin pentru luptele facțiunilor politice, era construit după modelul cercului din Roma și împodobit cu un mare număr de statue antice; de notat ca singurii cai din Veneția de ași, caii de bronz dela biserica San-Marco, se aflau în Hippodromul din C. Coloana lui Constantin (coloana arsa) e de porfir roșu și purta în vîrf statua lui Constantin. Termele lui Zeuxippos erau cele mai frumoase din toată lumea romana. Poarta de aur, cea mai splendidă intrare a orașului, a fost clădită de Theodosiu. Palatul a dispărut cu desăvîrșire, dar Constantin Porphyrogenetul ne-a făcut descrierea lui și din ea ne putem face o slaba idee despre luxul și bogăția adunată într'asta feerică clădire. Am lasat la urma pe cel mai splendid și relativ cel mai bine conservat dintre toate monumentele bizantine: Sf. Sofia. Acest cap de opera al arhitecturii bizantine a fost început de Constantin cel Mare și terminat de fiul sau Constante. A ars în 404 și Theodosiu II a restaurat-o; dar a ars din nou la 532 și atunci Iustinian a clădit-o așa zicînd din nou. La cucerirea orașului de Turci, Sf. Sofia a fost transformată în moschee și rînd pe rînd i-s-au adăugat cele 4 minarete, pe cari le are ași. Frumuseța acestei clădiri nu numai ca a provocat o mîensă literatură științifică, dar a intrat și în domeniul popular, dînd nascero la un mare număr de legende. *Sтамбулul* de ași are încă brîul de 3 ziduri bizantine, dar rînute; apoi 29 porți, din cari 14 dau pe port, iar restul pe uscat și pe Marea de Marmara. E împărțit într'un mare număr de mahalale și posedă foarte multe piețe deschise și acoperite, cari sînt, ca și haurile și caravanseraiurile, curioșiități deosebite de vedut. La nordul Cornului de Aur se întinde o serie de suburbii, formînd nu al doilea oraș mare și însemnat; aceste suburbii sînt: *Top hane*, unde se afla arsenalul; *Galata*, suburbia comercială prin excelență; aci e și turnul care servește de far; *Pera*, locuința Europenilor și diplomaților; *Kasim Pașa*, unde e arsenalul maritim; *Sf. Dimitri*, *Has kjoi*, *Piri Pașa*, *Dolma Bugee*, unde se afla palatul actual Ilidz Kiosk; *Besic Tag*, *Ortakjoi*. În spre fundul Cornului de Aur e valea Apele dulci (*Kiabat Hane*), unde e și palatul de vară al Sultanelui. Acest al doilea

oraș e legat de Sтамбул prin 3 punți: una în fundul golfului, alta la mijloc între Galata și Sтамбул, numita puntea lui Mahmud, a treia lînga Bosfor, numita puntea Sultanei Valide. Pe termul asiatic se afla 2 orașele mici *Skutari* și *Kadikjoi*, iar la sud în Marea de Marmara grupa celor 4 insule ale Principilor. Din monumentele bizantine puține au mai ramas. Pricina u-ni timpul, ci vandalismul Turcilor, dar mai ales al Cruciaților dela 1204. Ași mai subsista coloana arsa a lui Constantin, coloana lui Marcian, nrme din palatul Hebdomon, piața numita ași Atneidan, care e vechiul Hippodrom, obeliscul adus de Theodosiu, remașițe din aqueducte, biserica Sf. Sergiu și Bacchus, zidita de renumita Theodora și ași transformată în moschee, Sf. Sofia tot moschee, și alte câteva biserici. Palatul bizantin a dispărut de mult, Poarta de aur de asemenea. Întrre edificii moderne trebuie menționata moschea Suleimania, clădită pe la finele secl. XVI de arhitectul Sinan, după modelul Sf. Sofiei; Serail care consta dintr'o mulțime de palate, chioșcuri, grădini, împrejurate de ziduri mari și formînd o mahalala întreaga; Serailul era locuința Sultanelor; acum însa Sultaneli locuiesc în Ilidz; Inalta Poartă; vechiul Serai (*Eski Serai*) unde e ministerul de resboiu, apoi ministerul de justiție și altele cu totul moderne.

Istoria. Vechiul oraș Lygos, despre care Pliniu și Ausoniu ne spun ca ar fi existat lînga Cornul de Aur, a dispărut de timpuriu și locul lui l-a luat *Byzanțul*, o colonie megariana, fundata la 667 a. Chr. Aceasta colonie deși s'a dezvoltat curînd, grație pozițiunii geografice și mai ales grație pescuitului, totuși n'a jucat vr'un rol mare, ci mai totdeauna a fost supusa unei puteri straine. În timpul lui Dariu a fost cuprins de Perși, dar Pausanias a liberat orașul și Byzanțul a intrat în liga ateniana. Do 3 ori s'au sculat Bizantinii în urma în potriiva Ateiei, dar abia la 356 au scapat definitiv de supremația ateniana; curînd după aceasta însu au cașut sub cea macedoniana. În timpul Romanilor Byzanțul s'a unit cu Roma în potriiva lui Antioch și drept respalata a fost recunoscut de oraș liber; și în timpul lui Vespasian a fost anexat la provincia romana. Un veac mai tîrziu, resculîndu-se contra lui Septimiu Sever, a fost cuprins și i-s'au luat toate drepturile, pe cari însa Caracalla i le-a redat îndata. În lupta dintre Constantin cel Mare și Liciniu, acest din urma s'a retras în Byzanț; Constantin a luat orașul cu asalt, și recnoscînd repede toata importanța strategică și comercială a Byzanțului, a hotărît sa-și stramute acolo capitala, lucru care s'a și executat oficial la 11 Maiu 330, iar Byzanțul a primit numele de Roma Noua și C. Din acest moment orașul încetează de a mai avea istoria sa particulară, caci dela 330 d. Chr. pîna la 1453 a fost capitala imperiului bizantin, iar dela 1453 încoace a celui turcesc.

În locul Byzanțului Constantin cel Mare fundează Roma Nouă; 2 consecuențe mari pornesc de aici: 1) Consacrarea definitivă a divisiunii imperiului începută de Dioclețian. 2) Crearea unui nou focar de cultură și civilizație, care a strălucit nu mileiun și a deosepat spre viața un număr considerabil de popoare. C. a fost în 2 rânduri capitala imperiului bizantin: dela 330 pîna 1204 și dela 1261—1453. În anul 1204 a fost cu-

prins, sformat, despoiat de Cruciati (Cruciata IV), cari s'au purtat mai barbar decât Saraceni și Turcii. Din acest an până la 1261, C. a fost capitala imperiului latin fundat în Orient, până ce Mihail VIII Paleologul l-a cuprins din nou și a ridicat iar în el tronul bizantin, care până atunci fusese în Nicea. La 1453 (29 Maiu) C. a fost luat cu asalt de Mohamed II, care a fixat aici tronul imperiului turcesc. În istoria internă a orașului trebuie amintită reșcoala Verzilor cu Nika (13—20 Ianuarie 532), care a fost stinsă cu sângele a 30,000 oameni nielaritiți de Belisar în Hippodrom. În secl. VII și VIII C. a fost adeseori împresurat și atacat de Avari, Perși, Arabi; remarcabil este asediul Avarilor din 626, cu care ocazie patriarhul Sergios a compus renumitul imn bisericesc Akathistos; apoi atacul Arabilor din 717—718, respins de Leon Isanricul. Comerțul orașului, deși colosal de mare, nu era făcut de Grecii ci mai ales de straini. Rolul principal l-au jucat Pisanii, Venețienii și Genevezi, cari nu numai că au obținut foarte multe privilegii, dar aveau chiar reședința lor hotarită în Galata, cu drepturile, jurisdicțiunea, biserica lor, etc. așa ca furniau un fel de stat în stat. Ei n'au fost în totdeauna vecini buni pentru C., și caderea imperiului bizantin se datorează până la un punct luptelor și rivalităților dintre republicele italiene.

Lit., pentru topografia actuală: Meyer, *Türkei und Griechenland*. Leipzig, 1858. Opere mari: Du Cange, *C.-is Christiana*. Paris, 1680; Skarlatos Byzantios, C., 3 vol., Atena, 1851—1869; Mordmann, *Esquisse topographique de C.*, în *Revue de l'art chrétien* 9 (1891); pentru Byzant, cf. Panly, *Realencyklopedie*, prelucrăta de Wisowa. Pentru monumentele din C. cf. Codinus, *Patria*, edit. de Imm. Bekker, în *Bonner Corpus*, Bonn, 1843. Pentru legendele sf. Sofii cf. G. N. Dossios, *Legendele sf. Sofii*, în *Archiva din Iași*, 1898. Pentru comerțul în evul mediu cf. W. Heyd, *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*, 2 vol. Stuttgart, 1879. [C. Litzica.]

Constantius, 1) *C. I*, *Chlorus*, (cel palid), n. circa mijlocul secl. III d. Chr.; fiind general bîn a fost protejat de împ. Aurelian, Probus și Carus. 293 fu ridicat la rangul de Caesar și silit să se divorțeze de Helena (mania lui Constantin cel Mare), care era din familia inferioară. C. luă guvernarea Galliei și Britaniei; 298 bată pe Alemani. În timpul persecutării creștinilor (303) a știut să împiedece multe excese sângeroase. † 306 în Eboracum (York) în Britania.

2) *C. II*, împ. roman, al doilea fiu al lui Constantin cel Mare, n. 307 în Sirmium în Illyricum. După moartea tatălui său domni preste Asia, Constantinopole, Tracia și Egipt, iar după moartea fratelui său Constans și după strălucita învingere dela Mursa (351 d. Chr.) asupra usurpatorului Magnentius, deveni singurul domn al imperiului roman. † 361 în Mopsukrene (Cilicia), când tocmai pornise contra nepotului său Iulian, care fusese aclamat împ. de legiunile sale.

Constatare, stabilirea adevărului unui fapt; consignare în un act.

Constelațiune, grupe de stele fixe, aranjate de astronomi pentru mai ușoară orientare. Deja în antichitate s'a început gruparea stelelor fixe în

C., dându-li-se diferite numiri, după figurile ce-și închipuiau oamenii ca reprezentă singuraticile C. (animale, persoane mitologice, etc.). Ptolemăus în *Almagest* numera 48 C., numite și acum C. ptolomaice, lângă cari s'au mai adăus ulterior 58 C. noue, fiind acum cunoscute 106 C. — Cu studiul C.-lor se ocupa *Astrognosia* (v. ac.)

Consternațiune, stare psihică internă agitată, provocată de întâmplări neașteptate și neplăcute pentru noi. În C. pierdem adeseori cumpetul și inițiativa de a întreprinde ceva pentru delaturarea stării neplăcute.

Constipațiune, (med.) starea în care corpul nu se eliberează de loc sau numai insuficient de excremente; incuare. Provine din dieta greșită, când se iau medicamente constipante, (s. e. opiu) sau din piedeci mecanice.

Constituant, ce da forma, ce constituie, ce formează esența unui lucru. *Adunare constituantă*, adunare care are misiunea de a stabili o constituțiune poitică. (*Assemblée constituante*, statele generale convocate în Franția la 1789.)

Constitucion, oraș cu port în provincia chilena Maule, lângă gura râului cu acest nume. Are liceu, ferestree, comerț cu lemne și cereale; stațiune balneară frecventată. 6533 loc. (1885); fuudat la 1794, se numia mai de mult *Nueva Bilbao*.

Constituțiune, (*lat.*) compozițiune, stabilire, instituire; în limbajiu juridic mai vechiu = ordinațiune. *Constitutiones principum*, edictele împ. raților romani; ele formează un izvor principal al dreptului roman.

În materie de drept public se înțelege sub C. organizarea exercițiului suveranității (v. ac.) Obiectul dreptului constituțional este crearea și regularea atribuțiilor puterilor publice, precum și stabilirea garanțiilor individuale și drepturilor recnoscute cetățenilor pentru conservarea libertății lor. C. poate fi *scrisă*, când se găsește consemnată într'un text de lege (lege fundametală), sau *consuetudinară*, când consistă în observarea constantă a unor usuri antice sau vechi tradițiuni. Se mai deosebesc: *C. istorice*, cari deriva din desvoltările progresive ale drepturilor individuale în seria timpului și sub influența împrejurărilor; *C. dogmatice*, cari nasc la un moment dat din voința poporului; în fine *C. octroate*, acordate, Charte (v. ac.) cari emana din autoritatea principelui. (Cf. C. G. Dissescu, *Curs de dr. publ. rom.* I, 279.)

Constituțiuneu sinodală, forma sub care biserica dela început până astăzi își dirige afacerile sale. Sub aceasta forma s'au desvoltat instituțiunile și legile (canoanele) bisericesci. Principiul, ca nu unul, ci mai mulți sa judece în lucrurile de importanță, a fost adoptat de biserica încă de pe timpul apostolilor. Se deosebesc sinoade apostolesci, ce s'au ținut pe timpul apostolilor, sinoade ecumenice sau de a toată lumea, cari sunt 7 recnoscute de biserica orientala, sinoade locale, provinciale, eparchiale, ș. a. Biserica de orient a observat mai mult ca cea de apus constituțiua sinodală. Bisericile ortodoxe naționale, încât se bucura de libertatea politica, se conduc și ați de sinoadele lor. Așa la Greci, Ruși, Români; în special vorbind, Români ortodoxi din Ung. și Trans. se bucura de o C. sin. dintre cele mai liberale: au sinoade paro-

chiale, protopresbiterale, eparchiale, mitropolitane (congres) și deosebit sinod episcopesc pentru lucruri dogmatice și de rit. C. sin. în biserică este singura canonică și coresponsătoare spiritului bisericeii. (V. art. Statutul organic.)

Constituțiune, în medicina înseamnă complexul tuturor raporturilor de organizație ale corpului, adică speciala însușire corporală a unui individ sau a unui popor întreg, în urma careia există o înclinare spre morbi sau o forță de rezistență. C. unui individ se ȳice: robusta, debila, iritacioasa și torpida.

Constitutum, (lat.) satorire, contract. *C. debiti*, promisiunea de a îndeplini o îndatorire existentă de mai înainte. *C. possessorium*, contract prin care cineva în numele și cu învoirea altuia devine posesor al unui lucru, ce l-a posedat până acum pentru sine (s. e. dacă proprietarul unui imobil devine arendator). Contrarul o *Traditio brevi manu facta*, (s. e. dacă arendatorul devine proprietar).

Constrictor, mușchiu care stringe deschizăturile corpului, (s. e. la mațul final și la beșica udului.) V. și art. Boa. [St.]

Constringentia, medicamente adstringente (v. *Adstringentia*).

Construcțiune, compunerea unui întreg din părțile sale; în gramatica: așezarea vorbelor unei propozițiuni după regulile gramaticii; în arhitectura și mecanica: aranjarea, dispozițiunea singuraticelor părți ale unui edificiu sau ale unei mașini.

Consubstanțialitate, adică de aceeași ființa sau substanța; în deosebi ce privește misterul sf. Treime, cele trei persoane sânt de aceeași ființa sau substanța; C. Fiului cu Tatăl a negat-o Ariu, condamnat în conciliul I ecumenic dela Nicea (325), iar C. Spiritului a negat-o Macedoniu, condamnat la 381 în conciliul constantinopolitan I (381). [Dr. Is. Marcu.]

Consubstanțiere, învețatura lui Luther, după care în cuminecatura corpul lui Christos e de față împreună cu substanța pâinei, și încă nu în mod permanent, fara numai pe timpul cuminecării. (V. transsubstanțiere, prefacere.)

Consubștudinari, în teologie acei pecațosi, cari au viciul sau obiceiul de a comite cutare pecat.

Consuetudo, (lat.) us, obiceiul. *Consuetudinarius*, usual, obicinut.

Consul, (lat.) în Roma titlul celor doi funcționari supremi instituiți după alungarea regelui în 509 a. Chr. Se alegeau numai pe un an, și erau responsabili pentru faptele lor, putând fi trași la răspundere după trecerea anului de oficiu. Afara de aceasta se putea apela contra decisiunii unui C. către celalalt. C. aveau presidii în senat și în conștiți, conducerea suprema a justiției, iar în resboiu conducerea armatei. Din aceste funcțiuni censura li-se ia 443 prin introducerea censorului, funcțiunile judecătorești în 336 prin stabilirea preturii, iar în 493 se instituirea tribunii, cari încă contribuira la micșorarea puterii C.-lor. Sub împerați consulatul devine un simplu titlu, și ca atare durează în occident până la 534 d. Chr., iar în orient până la 541 d. Chr. și anii sânt înșemnați după numele C.-lor. Dela 541 încolo împăratul bizantin e C. perpetuu. În Franca așa numitul *Consulat* al lui Napoleon Bonaparte dură din 9 Nov. 1799

până în 18 Maiu 1804. Puterea suprema era data la 3 C. În 2 Aug. 1802 Napoleon fiind numit C. prim pe viața, el rămâne aproape 2 ani în această funcțiune, iar în 18 Maiu 1804 devine împărat, sfârșindu-se astfel C.-atul în Franca.

Consulat în înțeles modern înseamnă agențiile statelor, chiamiate a scuti cetățenii acestora și îndeosebi comerțul național în strainatate. Instituțiunea aceasta s'a dezvoltat deodată cu comerțul maritim. Lațindu-se acesta preste hotarele statului propriu, supuși acestuia în strainatate recurgeau în certe și afacerile lor la șeful unuia din stabilimentele lor principale. Astfel acesta obține o autoritate oarecare, sancționată mai apoi, din cauza serviciilor bune ce le facea, și de guvernul statului respectiv. Mai târziu statul însuși, spre a promova interesele cetățenilor săi în strainatate, institui C.-e., investind comercianți, sau supuși do ai soi sau straini (consuli onorari), cu funcții consulare, iar în urma, dezvoltându-se comerțul, aceste agende în enporiile de căpetenie fura încredințate funcționarilor proprii (consuli de profesinne). (V. Agent comercial.) Atribuțiunile principale ale C.-lor sânt: protecțiunea conșionalilor, înformarea și sprijinirea lor în întreprinderile lor comerciale; ele funcționează în calitate de oficii de stare civilă, de secții notariale și de organe auxiliare de execuțiune pentru conșionali. Afara de aceasta mai exercitează poliția pasapoartelor și a nailor și în țerile mohamedane și un fel de jurisdicțiune civilă și penală; în fine controlează observarea tractatelor comerciale și fac rapoarte asupra stării comerțului național în teritoriul lor. Consulii se recrutează în Austro-Ungaria sau din absolvenții academiilor orientale, sau din licențiați în drept, cari s'au supus unui examen practic special. În fruntea C.-lor se afla consuli generali, sau consuli de rând, viceconsuli și alți agenți consulari. Șeful C.-atului, spre a-și pute începe activitatea oficială în strainatate, are lipsa de autorisarea (execuțura) guvernului scrain.

Consultațiune, (dela lat. *Consultum*, decisiune), convorbire, înțelegere, deliberare; în deosebi consiliu de medici la patul unui bolnav. *Vot consultativ*, dreptul de a-și da opinia asupra unei chestiuni, însă fara îndreptățirea de a vota la deciderea ei.

Consumațiune, usarea, înpușinarea, distrugerea bunurilor economice și anume a utilității și valorii produselor cu scop de a satisface trebuințele omenești sau a produce bunuri noue. C. este scopul final al producțiunii (v. ac.) Economisții deosebesc: *C. privată*, care se face de către particulari, și *C. publică*, care se face de către stat sau organele sale pentru folosul public; apoi (după I. B. Say) *C. neproductivă* sau *personală*, care satisface trebuințele personale și imediate ale omului, (s. e. alimente, vestminte, etc.) și *C. reproductivă* sau *industrială*, care se face cu scopul de a produce o nouă avuție de valoare egală sau superioară avuției consumate. Obiectul *C.-ii în masă* îl formează acele bunuri, cari după starea culturală a unui loc și timp anumit sânt considerate ca indispensabile de masele poporului. Ce trece preste aceasta C. formează *C. de lux* (v. ac.) Trecerea C.-ii preste producțiune are de urmare

ruina economiei naționale. Studiul științific al C.-ei în timpul mai nou se ocupa în deosebi cu constatarea marinei absolute și relative a cheltuielilor ce se fac în diferitele straturi ale populației pentru ramurile principale ale C.-ii (alimente, locuințe, vestminte, încălțit, etc.).

Reuniuni de C. sînt societăți cooperative, cari urmaresc scopul de a procura pe seama membrilor lor trebuințele traiului și economiei în condițiuni cât mai avantajoase și cu delaturarea intermediarilor comerțului, făcînd pe consumator sa profite de beneficiile ce aceștia trag dela el. (V. art. Asociațiune și Societați.)

Consumptiv, ce consuma. *Credit C.*, creditul de care se folosesc debitorul pentru satisfacerea trebuințelor sale curente. Acest credit din punct de vedere economic este justificat numai în cas dacă ofera debitorului un avantaj mai mare decît sacrificiul ce va trebui sa-l aduca la restituirea împrumutului.

Consus, în mitol. romana un zeu al agriculturii și preste tot al pămîntului, asemenea zeilor Tellumo și Dis Pater. Aproape de cercul lui Tarquiniu i-s'a ridicat un altar s'nb pămînt și la consuali, ce se țineau de trei ori pe an, altarul se descoperia. Consualia se țineau dupa terminarea semenaturilor (15 Dec.), la înflorirea lor (Nouele lui Iulie) și la capetul secerișului (21 Aug.) La cele din urma s'a întemplat rapirea Sabinelor. La aceste serbatori odichneau toate animalele, cari au lucrat la cîmp, și se împodobiau cu cununi de flori. (v. Cacus). [Atin.]

Cont, socoata, calcul. În coutabilitate se dă numele de C. la doue pagini (folii), ce cupriud toate inscrierile referitoare la o persoana fisica sau fictiva. (V. coutabilitate). Una din aceste pagini (de regula cea din stînga) arata *debitul*, iar cealalta (de regula cea din dreapta) *creditul*. *C. personal*, care ține în evidența afacerii unei persoane; se numește și *C. viu*, iar *C. impersonal* (sau *general*), *C. mort*. *A conto*, plata parțială în contul unei datorii. *Conto a metă*, în socoteala comuna. *C. ficto*, nu C. fictiv pentru o afacere în realitate neexecutată; se dă pentru a informa pe musterii despre speșele transportului, etc. mărșurilor ce ar avé sa comande. La afaceri ce stau în legatura cu țeri straine se deosebesce de obicei: *Conto mio* (sau *nostro*), cuprinde afacerile ce le realizeaza comisionarul nostru pentru noi și se poarta în valuta comisionarului; *Conto suo* (sau *loro*) cuprinde afacerile ce le realisam noi pentru comitentul nostru și se poarta în valuta noastra. *Conto nuovo*, socoteala noua, C. vecelio, socoteala veche.

Contare, inducerea unei transacțiuni în un cont sau registru.

Cont curent (ital. *Conto corrente*), în aceste conturi personale se debiteaza și crediteaza comitentul sau comisionarul în decursul unui periorid ($\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ sau un an), iar socotirea intereselor se face la sfîrșitul perioridului. Condițiunile pentru C. c. se stipuleaza înaiute de deschiderea aceluia prin scrisori de învoiala, și se refer mai ales la procent, provisiune, speșe, ziua de încheiere, etc. Calcularea de interese la finea perioridului (cuartal, semestru sau an) se poate face dupa diferite metode și aume: *Metoda progresivă*: se calculeaza zile și numeri dela scadența fiecărei poziții pîna la ziua încheierii.

Posiții, cari trec proște ziua încheierii, se calculeaza cu roșu (se disconteaza), iar numeri se trec pe partea opusa ca numeri negri, în fine se face saldul numerilor și se trece pe partea cea mai mica. Pe partea opusa dela saldul numerilor se calculează intoreșele și în fine se debiteaza sau crediteaza contul înca cu provisiunea sau speșele eventuale și se face saldul sumelor spre încheiere. *Metoda retrogradă*: se reduc toate pozițiile la o zi anumita (epoca), de regula cea mai veche scadența în C. c., iar la finea perioridului se face saldul brut al sumelor, se pune în text pe partea cea mai mica și dela acesta se calculeaza zile și numeri și annno dela epoca pîna la ziua încheierii. Prin aceasta numeri din credit devin de debit și viceversa. Se face saldul numerilor și se pune pe partea cea mai mica, pe care apoi se pun și interesele. Numerii roșii la aceasta metoda numai în casul acela se socotesc, cînd ulterior ar mai veni o poziție, a carei scadența cade mai înainte de ziua luata ca epoca. Încheierea se face întocmai ca la metoda progresiva. Avantagiul acestei metode fața de cea progresiva este, ca se pot calcula numeri și atunci cînd nu scim înaiute ziua încheierii și se poate încheia C. c.-ul în ori ce moment. *Metoda de scald sau scard*: se socotesc zile și numeri dela o scadența la alta dela sald, și dupa cum e saldul de debit sau credit, sînt și numeri de debit sau credit. În fine se face saldul numerilor și se calculează iutereșele. Aceasta metoda e singura exacta cînd avem de a face cu doue etaloane de interese. La extrasul de C. c. se alatura totdeauna și foia de interese (Zinsblatt). Extrasele de C. c. se triuit totdeauna de catra comisionar comitentului. E us ca acelea sa fie proveșnte cu clausula S. E. & O. (Salvo errore et omissione), cu data și cu subscrierea comisionarului. [R.]

Conta, *Vasilie*, filosof și politic român, n. 15 Nov. 1846 la Ghindaocani, j. Neamț; a studiat la liceul național din Iași, dar perșendu și bursa, se facu actor și prin 1863 cîștigă 58 fr. pe lună într'un teatru de provincie. În 1864 urmă din uou liceul și luă bacalaureatul 1867. Prin ajutorul societății Junimea, C. fù trimis în Belgia sa învețe dreptul comercial. La Bruxela trece 1870 examenul de candidatura în drept, iar în 1871 capata diploma de capacitate dela Anvers și în 21 Iunie 1872 capata titlul de doctor în drept în Bruxela. Intors în țeara ocupă catedra de drept civil la univ. din Iași. Membru devotat și activ al Junimei el publică în coloanele revistei »Convorbiri literare»: Teoria Fatalismului, (1875) și Teoria Ondulațiunii Universale, (1876). În 1879 e ales deputat al Iașilor, și fiind pe atunci la ordinea zilei chestia israelita, inpusa de congresul dela Berlin, C. vorbesce contra Ovrelor, semnalîndu-se în parlament ca orator distins. În urmare i-se dedă partofoliul cultelor și instrucțiunii publice, în care calitate presentă un proiect de lege al învețămîntului public în Romănia. Retras din miuisteriu, C. deveni membru la Curtea de Casație. † 21 Apr. 1882. Scrieri (afara de cele amintite): Théorie du Fatalisme. Bruxelles et Paris, 1877; Origine des espèces, Iassy, 1888; Premiers principes desouat le Moude, Iassy, 1888; Introduction à la Métaphysique, Bruxelles, Mayolez; Paris, G.-Bailliere 1880; Les fonde-

ments de la Métaphysique, Paris, Alcan, 1890; Colecția Frații Șaraga, Iași, a editat din nou în românește toate scrierile lui C. [G. Gh.]

Conta-Kernbach, Ana, poeta româna, n. 1865, sora lui Vas. C. și soția poetului Gheorghe din Moldova (Kernbach), profesoara la școala norm. de instituitoare din Iași. Scrieri: Clipe, un volumaș de poezii foarte nimerit intitulat, căci conține numai clipe de sentiment și de gândire, cari deși de multe ori nu sînt lipsite de adăncime, rămân totuși clipe, lucru caracteristic atât poate pentru genul de talent al femeilor, cât și mai cu drept cuvînt pentru direcția, pe care o ia literatura noastră contemporană din ce în ce mai fugitivă și mai impresionista C. se ține de școala lui Eminescu; pesimismul seu însă merge și mai departe. Forma și ritmul poeziilor sale nu sînt din cele mai îngrijite. A mai scris: Cercetări asupra școalelor normale și a celor profesionale din Franța și Germania.

Contabilitate, în general ori ce scooteala prin care se poate afla starea averii unei persoane sau afaceri. C. deci are sa țina în evidența acele acte și întîmplări, cari au influența asupra schimbării averii, ce formează obiectul C.-ii. În general se deosebesc două feluri de C.:

C. *simplă* poartă conturile persoanelor cari stau în raport cu o afacere. Are cărți auxiliare întocmai ca C. *dublă*. Cartile principale însă nu arata rezultatul (Profit sau Pierderi) specificat, ci numai în totalitate. Cartile principale ale acestei C. sînt: *Cassa* pentru evidența numerarului; *Prima Nota* pentru însemnarea debitorilor și creditorilor; de aici pozițiile se induc în *Maestru*, (care are aceeași întocmire ca registrul *Salda Conto* al C. *duple*).

C. *dublă*, numita și *italiană*, se țice ca a fost inventată de un calgar cu numele Lucas Paciolo de Borgo San Sepulcro. Se numește dubla pentru ca conturile se fac tot în poziții duble; anume personificându-se fiecare ramă de afacere, i-se deschide un cont și se pune fața de contul debitor totdeauna și contul creditor. Conturile se deschid în *Maestru* (*cartea principală*) și anume: mai întîin contul capitalului (la societăți contul capital social), care reprezintă pe proprietarul afacerii; acest cont se creditează pentru toate valorile, ce proprietarul le da în afacere, și se debitează pentru toate valorile ce le scoate din afacere. Apoi se deschid conturile impersonale (conturile persoanelor fictive, numite și conturi generale sau reale: contul Marfurilor, Monetelor, Efectelor, Rimeselor, Tratelor, etc.), conturile personale, și în fine conturile de rezultat (Interese, Provisiuni, Porto, Spese, Salare, etc.) Toate conturile din *Maestru* se încheie la o dată anumită cu ajutorul conturilor întocmite anume pentru acest scop și adeva: Contul Bilanț și «Contul Profit și pierderi.» Primul cuprinde inventarul constatat din active și pasive, al doilea venitele și spesele. Soldurile acestor două conturi trebuie sa fie egale și reprezintă sau profit sau pierdere curată (v. și Bilanț). *Maestru* conține deci întreaga afacere în sume generale. Inscrierile în acest registru se fac sau direct în registrele *Cassa* și *Prima Nota*, sau cu ajutorul *Jurnalului*, al carui scop e a conține la timp anumit (de regula la o luna) pozițiile de aceeași natura din *Cassa* și *Prima Nota*. *Cassa* e registrul, în care se țin în

evidența afacerile realizate cu numerar. În *Prima Nota* se contează din contra afacerile pe credit. *Registrele auxiliare* servesc pentru ținerea în evidența specificată a fiecărui ram de afacere și trebuie sa corespundă în totalitate lor cu sumele ce le arata *Maestru*. Intocmirea lor depinde dela natura afacerii precum și dela aceea, ca în ce direcțiune se cere o evidența specificată. Intre registrele C. *duple* se numera și *Salda Conto*, în care se țin în evidența conturile specificate ale persoanelor. (v. Cont curent). Inducerea în cartile de C. se face sau pe baza de notițe sau direct din corespondențe. Dupa natura afacerilor se deosebesc mai multe feluri de C., s. e. C. de fabrici, de negoț, de expedițiune, C. agrară. etc. Diferitele metode de C., ce sînt ađi în praxa, așa s. e. C. de controla, cameralistica, americana, franceză, etc., se bazează toate pe principiile C.-ii *duple* italiene, de care se deosebesc numai în forma.

Legislațiunea comere. de regula nu impune comercianților o anumită metoda de C., ci cere (s. e. în Rom. și Ung.) numai ca comercianții sa se servească de o C. sincera și exactă în deraverile lor și sa țina registre în mod regulat. (V. art. Registre comerciale.)

Contact, atingere, legătura. În geom. se numește osculațiune (v. ac.)

Çontakt, în geologie întălnirea rocilor eruptive cu rocile stratificate, cu scisturile, etc. De ordinar se constată ca la C. unor asemenea roce an avut loc oarecari reacțiuni chimice între masa eruptiva fierbinte și pareții, între cari acea masa facea erupțiune. De aici an rezultat diverse roce cu structura și caractere intermediare un bine definite, carora s'a dat numele de roce de C., iar fenomenele produse s'an numit fenomene de C. [V. C. B.]

Contagiositate, calitatea unei boale de a se transmite dela individul bolnav indivizilor sanatoși prin contactul direct sau indirect, prin transportul virusului, a materiei organice formate în corpul bolnavului, care materie conține germii (microorganismii) boalei transmisibile. (v. Infectiune.)

Contagiu, materia produsă în corpul sau pe corpul unui bolnav, capabila a comunica aceeași boala indivizilor sanatoși și a se reproduce în corpul acestora.

Contaminare, (*lat.*) desprețuire, pângarare.

Contarini, familie nobiliara venețiana, care a dat Veneției 8 dogi: *Domenico I. C.*, (1043 până 1071), pe timpul seu s'a zidit biserica St. Marco. *Giacomo C.*, (1275—80), a marit posesiunile Veneției în Dalmația și Istria. *Andreu C.*, (1367—82), a batut flota genoveza la Chioggia 1379. *Francesco C.*, (1623—24). *Nicola C.*, (1630—31), a scris «Istoria venețiana». *Carlo C.*, (1655—56), pe timpul seu a fost batut flota venețiana de Turci în Dardanele. *Domenico II C.*, (1659—75), pe timpul seu ocupara Turcii Creta. *Ludovico C.*, (1676—84), a reprezentat republica în congresul de pace vestfali. Un membru însemnat al acestei familii a mai fost *Gasparo C.*, diplomat și cardinal, n. 1483 în Veneția. S'a visuit mult dar fara succes, sa ajunga la înțelegere cu protestanții.

Conte, *lat. Comes*, comite. (v. ac.)

Contemplațiune, stare psihica internă, în care sufletul se subtrage pe anumite momente dela

impresiunile lumii, care îl împresoară, și se ocupă exclusiv numai cu sine. C. mai obișnuită e cea religioasă (misticismul), când sufletul se ocupă exclusiv cu Dumnezeu și cu lucrurile divine. C. moderată e un isvor uscat de sentimente religioase și nu impuls puternic spre o viață frumoasă. C. excesivă produce de regula apatie și desprețuire a lumii acesteia, prin urmare e o stare bolnavicioasă. Se vorbește și de C. estetica, când cineva e de tot absorbit pe anumite momente de frumusețea naturii sau a unui op artistic.

„**Contemporanul**”, revista științifică și literară; apar. în Iași 1881—1887 (?) de 2 ori pe luna sub redacția lui I. Nadejde și cu an. IV și sub a lui G. V. Morțun.

Contentența, (*franc.*) cumpăt, ținută; și liniște sufletească.

Contenta, (*lat.*) cuprius, conținut. În înțeles anatomic: intestinale. În comerț se da acest nume conșențurilor ce se fac în porturi și orașe maritime despre uale intrate, despre cumprișul și proprietarii lor.

Contentios, litigios, ce poate fi pus în discuție înaintea judecătorului. *Contentieux administratif* (*fr.*) în Franța procedura în afaceri litigioase administrative; este admisă în cas de violare prin administrație a unui drept acuirat; forul ei este consiliul de stat. (V. și art. afaceri C.-e.)

Contes, (*franc.*) povestiri de întâmplări extraordinare, de aventuri imaginare.

Contesă, (*din Comite*), titlu echivalent cu conte. La 1654 se aniuțese primul C.: Badea Voruicul Balaceanu, ăis Ușurelul, boier vestit pe timpul seu. În cronica lui Amiras (Letopiseț), se ăice

Contoș. — C. se mai anuțese o mauta lunga, largă și îmblănită. [O. L.]

Contescii, com. rur. în Rom., j. Teleormanu, pe partea stânga a râului Vedea, cu 2213 loc. agricultori; are 1 biserică cu 2 preoți și o școală cu 2 învățatori. Aici se ăin 2 bălăciri pe au (la Buavestire și la Sf. Dumitru). În preajma acestei comune s'a urmat între anii 1596—99 parte din luptele lui Mihail Viteazul cu Turcii; tot aici s'au facut importante descoperiri arheologice, gasindu-se diferite obiecte de ceramica din epoca pre-romana.

Contescu, familie boierească română din Valachia. Apare prin secl. XVII. La 1696 în Moldova: *Touder C.* treti-ciașiu iscalit cu alți boieri într'un document. *Constantin Logofetul C.*, în 1714 vel logofet în divan, iscalit în mai multe documente din acel au și în cei urmatori. [O. L.]

Contestani, popor care locuia în vechime în Hispania Tarracoenensis.

Contestațiune, a trage la îndoială, a disputa, a nu recunoaște un drept. (V. și Litis contestatio.)

Context, legătura între idei, cugetari; între părțile singurătice ale unui act.

Conti, titlul liiilor laterale mai tiere ale casei bourboince Condé (v. ac.); deriva dela micul oraș Couty lângă Amieus.

Contiguitate, starea de atingere. *Contiguu*, ce atinge un lucru.

Continent, uscat, o mare întindere de pământ, părțile pământului. *C. vechiu*: Europa, Asia, Africa. *C. nou*: America, Australia.

Continental, ce privesc uscatul (în opos. cu marea). *Puteri C.-e.*, statele uscatului Europei.

Sistemul sau blocul C., mesura luată de Napoleon contra Angliei pentru a constringe la recunoașterea dreptului maritim stabilit în pacea dela Utrecht. Prin decretul din 21 Nov. 1806 insulele britice au fost declarate în stare de blocadă, ori ce comerț, comunicațiune și corespondența cu Anglia a fost interăisă și supușii englezi de pe Continent au fost declarați prisoi. Aceasta mesura nu a avut efectul dorit și a degenerat mai târziu la rolul unui isvor do venit al fiseului. În urma aliaței între Rusia și Anglia contra lui Napoleon (1812) și a marci coalițiunii dela 1813, blocul C. a încetat.

Contingent, (*lat.*) în general contribuire; partea ce fiecare trebuie sa dea. — În înțeles militar partea tinerilor ce au sa fie chemați sub drapel în fiecare an; totalitatea tinerilor cu virsta împlinită constituie o clasă. C. este unitatea pentru evaluarea forței umerice a unei armate. C. armatei a variat la diverse popoare europene mai întâiu cu mijloacele budgetare; aăi, când serviciul militar este obligator în general la mai toate statele Europei, C. fiecarei armate atinge un maximum, care variază dela un stat la altul cu populațiunea și diverse circumstari, ce pot influența creșterea sau scaderea acesteia.

Contingentarea biletelor de bancă, îndatorirea bancilor ca la emisiunea de bilete neacoperite cu stoc metalic sa nu treacă peste o sumă determinată (*cifra contingentă*). *C. îndirectă*, dispoșiă după care emisiunea de bilete, care trece peste o sumă determinată, este supusă la contribuțiune.

Contingentarea contribuțiunilor, stabilirea sumei maximele a unei contribuțiunii, care se repartizează apoi asupra contribuabililor.

Unghiu contingentă, se unuia unghin format de o curba și de tangenta ei în punctul de atingere. Wallis și Viète au arctat ca în punctul de atingere curba are direcțiunea tangentei și astfel nu furnuează unghiu.

Continuitate, legătura neînteruptă, însușirea ca acolo unde se termina o parte a unui întreg, se începe alta parte nouă. În limbajul parlamentar: legătura intiuă și dezvoltarea contiua a unui sistem de guvernare. *Soluțiune de C.*, întreruperea legăturii continue. Despre C. Românilor în Dacia v. Români (ist.).

Conținut, cuprius, volum, (v. ac.)

Conștiune, (conocio), adunare de popor, adunare pentru desbaterea (și un deciderea) chestiunilor de interes public. Sub C. se mai înțelege: cuvântare sacră, predica.

Conto, v. Cont.

Contoar, (*Comptoir, Contor*), localitatea în care un comerciant, (eventual prin persoauul seu: contoariști), își îndeplinesc afacerile scripturistice comerciale. *Contore* se unnesc și reprezentanțele firmelor mari în țeri straine.

Contorniati, monede de bronz de pe timpul împeraților romani; probabil se folosiau un ca bani, ci unuia la jocuri, caci poarta embleme de circ.

Contort, (botau.) organ scuit regulat în acelaș seu; s. e. în preflorescența scuită (C. convolutivă) o sepala sau o petală e așa dispnsă față de cele imediat vecine, ca o jumătate o are acoperită, cealaltă e acoperitoare și se urmează meren așa în aceeași direcție, spre dreapta ori spre stânga; așa se vede în bobocul floarei de Nalba, etc.

Contortuplicat, (botan.) organ întortochiat, sucit nereglat în mai multe sensuri; e și sucit și îndoit; e un fel de preflorosența.

Contraadmiral, grad de mai multe-ori creat, desființat și definitiv conservat în marina. Corespunde cu acela de general de brigadă în armata de uscat, venind după colonel și înaintea vice-admiralului. C. poate comanda o escadră navală, o diviziune făcând parte dintr-o escadră sau o diviziune independentă. Marca lui distinctivă de comandant este găua: un pavilion național patrat cu 2 stele albe verticale pe partea albastră a pavilionului ridicat la arborele artimon; noaptea: un felinar așezat înapoia gabiei arborelui artimon. Când comanda în subordine, poartă aceeași marcă distinctivă, însă pe partea galbenă a pavilionului se adăuga numărul său de vechime de culoare albastră.

Contrabanda, importarea pe furiș a mărfurilor oprite sau supuse la vamă; comerț pe ascuns cu mărfuri oprite sau supuse la accize. C. în ambele forme se face pentru a subtrage mărfurile dela vamă sau accis, deci păgubesc fiscal și din aceasta cauză este supusă la amende grave.

Contrabas, cel mai mare dintre instrumentele de coarde și arcuș. În forma sa de azi îl găsim deja pe la începutul secl. XVII în Italia sub numele de *Contra-violone*. S'au întrebuițat contrabaze cu 3, 4 și 5 coarde, astăzi cel cu 4 coarde fiind în general adoptat. C. e acordat prin quartă, m_1, la_1, re_2 și so_2 ; numai cum muzica lui e notată cu o octavă mai sus, aceste note sună o octavă mai jos. Muzica de C. e notată în cheia de f a pe linia a patra. Extensivitatea lui e dela m_1 la do_4 (notată). Adevăratul loc al C.-lui e în orchestra, unde produce efecte dramatice excelente. În diferite timpuri s'au făcut încercări de a se construi instrumente și mai mari decât C., dar fara rezultat. Una din cele mai curioase încercări de acest gen e *Octobasul* lui Vuillaume, expus în muzeul conservatorului din Paris. Numele de C. se da încă la o categorie de voce barbătească, posedând note mai grave decât vocea ordinară de bas (v. ac.), și se aplică încă unor instrumente cu registru principal în regiunile extrem grave ale claviaturii. Astfel: *Saxhorn*, *Saxofon*, *Sarusofon*, ș. a. În special în muzicele de armonii și fanfare se dau numele de C. instrumentelor grave din familia Saxhornilor, numite încă *bombardone*. Sub numele de C. cu *ancie*, se înțelege o specie de contra-fagot, construit în metal. E întrebuițat mai cu samă în Anglia și Belgia, în unele bande de armonie. În fine în orgelile unor catedrale se dau numele de C. unor jocuri de 32 sau 16 picioare, întarind în regiunile extrem profunde basul propriu dis. [T. C.]

Contract, convențiune (v. ac.), acordul între două sau mai multe persoane spre a constitui sau a stinge între dînșii un raport juridic. C. poate fi *bilateral* sau *sinalagmatic*, când părțile se obligă reciproc una către alta, ori *unilateral*, când o parte se obligă către cealaltă parte, fara ca aceasta din urma sa se oblighe. C. *oneros* este acela, în care fiecare parte voiesc a-și procura un avantaj, iar C. *gratuit* (sau de binefacere) acela, în care una din părți procura un avantaj celeilalte fara echivalent; C. se numesce *aleatoriu* când echivalentul depinde pentru una

sau toate părțile de un eveniment incert, și C. *comutativ*, când obligațiunea unei părți este echivalentul obligațiunii celeilalte. Condițiunile esențiale pentru validitatea unui C. sînt: capacitatea de a contracta (v. necapacitate), consimțământul (v. ac.) valabil al părții ce se obligă, un obiect determinat (numai lucruri ce sînt în comerț) și o cauză licită (adeca o cauză care nu este prohibită de lege, nu este în contra bunelor moravuri și ordinii publice). — Efectul C.-lor este ca au putere de lege între părțile contractante, însă numai între acestea; ele trebuiesc executate cu buna credință și se pot revoca prin consimțământul mutual al părților sau din cauze stabilite de lege. (V. și art. obligațiune.)

Contractilitate, însușirea țeseturilor animale și vegetale de a se conține în urma unor anumite excitațiuni, cari pot fi interne (nervoase) sau externe (chimice, termice, electrice și mecanice.) În botan. se numesce C. *protoplasmică* proprietatea protoplasmei vegetale vie (și în genere a protoplasmei, v. ac.) de a răspunde excitațiunilor externe, prin contractiuni mai reperi ori mai încete ale întregii sale mase. (V. art. Amiboidal, Cil vibratil, Ciliara contractilitate, Circulația la plante.)

Contractiune, stringerea părților contractile, (s. e. a mușchilor sau nervilor). C. în gramatică v. Synăresis.

Contractura, în chirurgie scurtarea manifestă a mușchilor supuși voinței omului; are de efect apropierea celor două puncte de inserțiune ale mușchului.

Contradans, dans de origine engleză; danșuitorii stau în două șiruri. Figurile, executate de danșuitori, variază după timp și modă. Muzica C.-ului consta din fraze scurte, de câte 8 tacte. C. nu e de a se confunda cu cadrilul.

Contradictio, (lat.) contradicțiune. C. în *adjecto*, când adjectivul indică o însușire, care e în contradicție cu obiectul substantivului.

Contradicțiune, forma de opozițiune logică, în virtutea căreia un act de gândire nu poate sa fie de odată și adevărat și fals. Ca axioma logică sună: Idem nequit simul esse et non esse sub eodem respectu. Se aplică deopotrivă la noțiuni și la judecăți. [Plet.]

Contradictor, (lat.) în procedura concursuală e cea persoană, care este chemată a examina și în cas de necesitate a contradice în locul falitului toate pretensiunile formate față cu masa concursuală.

Procedură contradictorie, procedura procesuală formală, la care sentința se aduce în prezența părților după ascultarea lor, în opozițiune cu procedura de contumaciare, la care una din părți lipsesce, și sentința se aduce pe baza propunerii părții prezente.

Contra-escarpa, zidul sau talusul șanțurilor din fortificație, care le marginesc spre exterior (spre inamic). În fortificația permanentă, astăzi, din cauza efectelor prea mari ale obuselor-mină, C. de zid are dimensiuni foarte groase (mai bine de 2 m. la partea superioară) și este încungurată din partea spre pământ cu blocuri mari de piatră, pentru ca sa provoace exploziunea proiectilelor înainte de a ajunge în spatelul C.-ei. Zidul C.-ei poate sa fie plin sau

boltit, putînd avé în tot lungul ei galerii. Flan-carea sau batera șanțurilor se face astași mai cu sama din nisele loca (casemate) de C., amenajate în acest scop.

Contrafacere, imitare franduloasa, plasmuire, falsificare (v. ac.)

Contra-fagot, un fagot de dimensiuni mari, jucînd fața de fagotul ordinar rolul, pe care îl joaca contrabasul fața de violoncel. Instrumentele mai none au extensiunea dela re - , pâna la fa. Maiestrii clasici l-au întrebuițat în orchestrația bucaților ce cer o sonoritate puternică. Din cauza greutateii execuțiunii, cerîndu-se o mare putere de insuflațiune. C. nu se mai întrebuițează. În Belgia și în Anglia e înlocuit prin contrabasul cu ancie; în Germania cu Tritonikon, iar în Franția cu Sarusofonul contrabas. [T. C.]

Contragaleria, (montan.) galerie începută din partea opusă spre o galerie deja existentă în scop de a se întîlni aceste done. Acest meted se nummesce lucrare cu galerie și C., și așla aplicare cu deosebire acolo, unde se urmarește accelerarea lucrării, s. e. pentru stabilirea ventilațiunii în mina, pentru înlesnirea comunicației sau extracției, combaterea apelor, etc.

Contragarda, uvrăgiu de fortificație pentru apărarea unui bastion contra focului inimicului.

Contramandare, revocarea unui ordin.

Contramaree, curent contrar fluxului obicinuit al mării.

Contramarș, schimbarea mersului unei trupe în sens opus.

Contramine, (franc.) speculațiune de bursa care urmarește scaderea cursului valorilor. (v. Baisse.) Interesul ei este a seduce bursa în privința valorii reale momentane, ori a valorii probabile viitoare a unui efect. Spre acest scop Contramincur-ul se folosese adese și de mijloace ilicite. (V. Hausse.)

Contrapartie, (franc.) duplul unui registru în care sînt înscrise toate partidele comptului; termin de mnsică: parte de compozițiune opusă unei alteia; termin de joc: revanșe. Figurat: opiniune opusă.

Contraposiția, (lat.) forma de schimbare a unei judecați, în virtutea careia membrele judecații, schimbându-se împrumutat poziția, se schimbă totodată și calitatea judecații. Aceasta schimbare de calitate se întempla prin aceea, ca unul dintre membre, prin primirea negațiunii în sine, devine opusul contradictoric. S. e. tot peacul se opune conștiinței morale, va fi contrapus: Tot ce nu se opune conștiinței morale, nu este peac. C. se ăice *simplă* când cantitatea judecaților remăne aceeași; iar când și aceasta se schimbă, se nummesce *per accidens*. [Plet.]

Contraproba, v. Proba.

Contra-punct, propriu ăis o melodie scrisă pe o alta melodie data. Numele vine de acolo, ca în prinii timpi ai desvoltării artei melodiilor simltanee, sunetele mus. fiind reprezentate prin puncte, trebuia contra punctelor reprezentînd melodia data (*Cantus firmus*) a se scrie alte puncte, reprezentînd o alta melodie, de unde expresiunea latină: *Punctum contra punctum* și prescurtat C. Se deosebesce în mai multe categorii: *simplu* când un cînt fiind dat, acesta se pune la o partida și se scriu alte cînturi pentru alte partide; aceste cînturi trebeu sa se armo-

niseze bine cu cîntul dat și fiecare sa presente prin sine un interes. Când diferitele partide, ce concura la ansamblu, își pot schimba reciproc melodiile lor, se ăice ca C. se poate res tur na, și acesta poate sa fie *dublu*, *triplu*, etc., după numrul partidelor, ce fac aceste schimbări de melodii. Se înțelege ca pentru aceste specii de C., pe lînga legile și regulile ordinare ale armonisării, e nevoie ăncă de alte preveđetoare ale greșelilor ce ar proveni mai departe la restur-narea partidelor. Unii autori restrîng chiar semnificațiunea cuvîntului C. numai la aceasta specie. Dintr'un alt punct de vedere C. poate fi de diferite specii, după cum la o nota a cîntului dat corespunde constant în cel scris în urma o nota de aceeași valoare (C. *egal*), sau doue jumetași sau patru patrimi (C. *inegal*), sau note în sincopă (C. *sincopat*), sau chiar uniformitatea nu e pazită, întrebuițîndu-se note de deosebite valori (C. *infiorit*), și o multime ăncă alte varietăți, fiecare cu regule speciale. C. dublu ăncă poate fi de deosebite specii, după cum restur-narea se poate face în octava, nona, decima, etc. C. se ăice *fugat* când diferitele partide sînt scrise în imitațiunii (v. ac.); el e basa fugei (v. ac.), care la rîndul ei e basa sciinței desvoltării unui motiv dat și prin urmare a compozițiunii în general. Istoria C.-lui începe în evul mediu, când s'a început a se face primele încercări de a se acompania un cînt dat printr'o a doua voce auxiliara (*Discantus*). Foarte primitiv la început, ne constînd decăt din arta de a lega doue partide mergînd paralele la același interval (Organum), arta C.-lui s'a desvoltat cu timpul și maiestrii italieni și flamanzi din secl. XV—XVI o duc la un înalt grad de perfecționare. În culmea acestui period, prin excelența periodul clasic al stilului C.-lui vocal, stau scrierile lui Palestrina. Cu secl. XVII aceasta arta ia un nou avînt, mai cu sama prin Bach și Händel, carora le urmează Haydn și Mozart. Dacă Beethoven n'a dat un rol important C.-lui, decăt în unele compozițiunii din a doua jumetate a carierei sale, în schimb maiestrii seclului nostru au realizat o reacțiune în favoarea acestei arte. Berlioz și Wagner au lasat în operele lor numeroase și frumoase exemple basate pe artificiele contrapunctice. E drept, ca adevăratul C. modern, snrapunerea melodiilor în aparența independente, s'a debarasat de multe din restricțiunile și tradițiunile severe ale artei vechilor contrapunctiști, cari nu mai au rațiunea lor de a fi cu căt numrul partidelor e mai mare, și în fața perfecționării tehnice instrumentale moderne. [T. C.]

Contrareformațiune, reacțiunea și mișcarea ce s'a produs în secl. XVI, mai ăntăiu în Spania, apoi în toata Europa, pentru a împiedeca și suprima reformațiunea. Unul dintre cele mai importante rezultate ale C.-ei este a se considera Conciliul Tridentin, care a luat mesuri energice de apărare în contra protestantisimului, a condamnat învețăturile reformatorilor și prin decisiunile și reformele sale a întarît poziția bisericeii catolice. Efectele C.-ei s'au simțit ăndata în urma acestui sinod. În multe state catolice și-au recoupat poziția domitoare. În Ung. unul dintre marii campioni ai C.-ei a fost renumitul primat Petru Pázmány. (Cf. Cord. Hergenröther, Kirchengeschichte, P. III, C. 2.)

Contraria actio, (*lat.*) dreptul de acțiune ce compete, pe baza unui contract obligator, primar-îndatoratului, contra primar-îndreptătitului; s. e. acțiunea deponentului contra depositei.

Contrasemnare, *Contrasignatura*, subscrierea unui act al Domnitorului (șeful statului) prin un ministru, care prin C. primesce răspunderea pentru ordinul respectiv. Domnitorul, chiar și în monarhii constituționale, nu este personal responsabil pentru actele de guvernare; pentru ca însa înțiruirea reprezentanței poporului asupra legislației și administrației să nu devină iluzorie, este lipsa de persoane responsabile la conducerea supremă a administrației. Aceasta este esența *responsabilității ministeriale*, care își află expresiunea formală în C. La acte referitoare la conducerea supremă a armatei, și în unele state la conferirea de ranguri și distincțiuni, nu se cere C.

Contratenor, termen vechiu pentru vocea *alto*; era când mai sus, când mai jos de tenor.

Contravalațiune, șanțuri cu cari se încungura asediatorii unei fortarețe în contra trupelor exterioare, ce ar pute veni în ajutorul cetății asediate.

Contravențiuni, constituiesc a treia clasa de infracțiuni prevăzute și pedepsite de legea penală, precum și de regulamentele polițienesci sau municipale, și chiar de legi speciale (legea vânătorii, pescuitului, legea servitorilor, etc.) Elementul principal al unei C. este nesupunerea materială prescripțiilor legale sau regulamentare, independent de buna credința a autorului, care nu poate constitui o scusa; acest caracter esențial și excepțional al C.-lor se explică prin faptul, ca legile de simpla poliție au de scop buna ordine, paza, siguranța persoanelor, sanatatea locuințelor și siguranța relațiilor obișnuite contra împotrivirilor nesocotite, asigurarea prescripțiilor privitoare la măsurile dictate de nevoile întreprinderilor industriale, de lucrari, etc. Pedepsele pentru C. în Rom. sânt: 1) închisoare polițienescă dela 1—15 zile; 2) amenda dela 5—25 lei; 3) confiscarea lucrurilor surprinse în C. C. de tot felul sânt date în competența judecătorilor de pace. Pedepsele recidive se aplică după deosebiriile prevăzute în codul penal, tot asemenea se aplică și dispozițiunile legii penale relative la circumstanțele ușurătoare. Pentru Ung. v. Abatere.

Contravențiuni finanțiare, ori ce fapta ori întrelasare contra legilor referitoare la contribuțiuni, monopoli și proventele statului. În Ung. cercetarea la C. fin. o îndeplinesc de regula organele finanțiare. Decisiunile, în cauze mai mici, cad în competența direcțiilor finanțiare și în cas de recurs în a ministeriului de finanțe, în cauze mai mari intervin tribunalele înzestrate cu jurisdicțiune finanțiară, și în cas de recurs tabla regească, (Curtea de apel). Pedepsa este amenda, care, dacă nu se poate încasa, se schiubă în închisoare, calculându-se ziua cu 20 coroane. Închisoarea, fie amenda cât de mare, nu poate trece peste 6 luni.

Contrexeville, comuna rur. în depart. franc. Vosges, 817 loc. (1891), Cariere de piatra și gips; izvoare cu apa minerală fieruginoasă.

Contribuabil, supus la contribuțiune.

Contribuțiune, v. Imposit.

Contrițiune, (teol.) durere sinceră, parerea de rău pentru pecate, împreună cu ura pocatului și hotărîrea de a nu mai pecatui. C. e *naturală*, când porcede numai din motive naturale, (s. e. cuiva îi pare reu ca s'a îmbetat, de oarece prin aceasta s'a facut de ris), ori *supranaturală*, când cu ajutorul grației divine porcede din motiv supranatural. v. Caința și Atrițiunea.

[Dr. Is. Marcu.]

Control, (*franc.*) registru dublu ce se ține pentru verificarea unui alt registru; o verificațiune administrativă; examinare, censura, urmărire; statul, lista nominală a persoanelor aparținând unui corp.

Controversa, se numesc disputele, ce le poartă două sau mai multe persoane pentru validitatea și justificarea parerilor lor divergente asupra unui lucru sau unei întemplieri. C. se numesc cu predilecțiune divergențele de pareri pe teren religios și juridic.

Contumacia, nesupunere față cu o ordonanța de înfațișare înaintea judecătorului; în afaceri civile C. însemnează judecată în lipsa unei părți. (V. Contradictoria, procedura.) În Rom. C. este o procedura particulară, prevăzută de codul de procedura penală pentru judecarea și condamnarea în lipsa a acusatului, trimis înaintea curții cu jurați în virtutea unei decisiuni de punere sub acuzare. Procedura constă: într'o notificare a decisiunii de punere sub acuzare la ultimul domiciliu al acusatului; după 10 zile dela notificare președintele curții cu jurați da o ordonanță, ca acusatul e dator să se înfațișeze în 10 zile dela ziua publicării ordonanței, ca, la diu contra, va fi declarat «rebel» legii, suspens din exercițiul drepturilor cetățenesci, ca areva sa va fi sequestrată, ca nu va mai pute îndrepta nici o acțiune, și ca va fi judecat în lipsa. După expirarea celor 10 zile se procede la judecata în lipsa acusatului, care nu poate fi apărât de nici un apărător. Curtea (judecătorii) singură, fara asistența juraților, cercetează și pronunța decisiunea. După pronunțarea decisiunii de condamnare, bunurile acusatului sânt socotite bunuri aparținând unei persoane absente. Contra acestei decisiuni acusatul n'are drept de recurs. Aceasta decisiune, precum și toate actele de procedura posterioare actului de acuzare, sânt anulate, ipso jure, de plin drept dacă acusatul se constituie prisionier și se înfațișează, sau este prius, înaintea expirării termenului (25 ani) de prescripțiunea pedepselor criminale; în acest cas procedura se începe, conform dreptului comun, dela actul de acuzățiune, fără ca acusatul sa poata declara mulțamire pe decisiunea condamnatore, din cauza anulațiunii ipso jure pronunțată de lege.

Contur, (*franc.*) linii cari determina formele exterioare ale unei figuri.

Contus, (*lat.*) arma la cavaleria română; se folosia și ca lance și ca sulita de asvârlit. Soldații provezuți cu C. se numiau *Contarii*.

Contusiune, leziunea unei părți a corpului printr'un obiect contundent. Efectul acestei acțiuni e strivirea sau ruperea țesăturilor și a vaselor sanguine. Gravitatea casului depinde de importanța organelor atinse și de dimensiunea distrucțiunii. În casuri ușoare vindecarea se produce repede. C. mai profunde produc rani mari,

cari pot cauza chiar amputațiunea unui membru. Când C. atinge plămâni, ficatul, rinichii sau creierul, ea poate cauza chiar moartea.

Convalescența, în jurispr. validarea ulterioară a unui act la început invalid; în med. starea unei persoane, care se reculege după un morb

Convallaria L., (botan.) gen monotipic din fam. Liliaceelor, trib. Convallarieelor, cuprinde plante erbacee vivace cu rhizomul scurt; frunzele în număr de două sunt radicale, oval-lanceolate; florile odorate, albe sau mai rar roșee sunt pendente și dispuse în racem unilateral. Unică specie *C. majalis* L. este răspândită în toată Europa, Asia temperată în Virginia și în Caroline. Prin părțile noastre crește prin pădurile umbroase și este cunoscută de popor sub numirile de: Lacrimioara, Margaritarul, Suflețele, Cerceluși, etc. *C. majalis* L. se cultiva foarte mult din cauza florilor sale bine mirositoare, întrebuințate în parfumerie. Această plantă conține în țesăturile sale două principii active, cunoscute sub numele de *Convallarina* și *Convallamarina*, pentru cari se întrebuințează în medicina ca purgativă, diuretică și în boalele de inimă. Din florile acestei plante se prepară un praf, ce provoacă stranutul, iar odinioară se extragea prin destilațiune un lichid calmant și antispasmodic, cunoscut sub numele de »apa de anr (d'eau d'or.) [Z. C. P.]

Convenae, (lat.) vechin popor din Pirenei, locnia pe ambele țărmuri ale Garonei; afirmativ colonii din Iberia, aduse de Gnaeus Pompejus. Capitala: Lugdunum C-arum (astăzi St.-Bertrand de Cominge).

Conveniența, (lat., învoială, convențiune), ceea ce prin convențiune tradițională s'a stabilit ca convincios; observarea acestor convențiuni; observarea conformității în relațiuni și forme exterioare, rang, avere, etc.

Convēt, (lat.) întrunire. În limbajin jar. rom. timpul stabilit de magistrat pentru jurisdicțiune. Corporațiunea cetățenilor romani din o provincie. — *C. național* se numește parlamentul frc. format din adunarea legislativă în 21 Sept. 1792, care în 25 Sept. a proclamat republica, a condamnat pe Ludovic XVI la moarte și l-a executat în 21 Ian. 1793. De aci încolo C. a inaugurat regimul terorismului, care i-s'a pus capet prin noua constituțiune, care a instituit directoriul în 26 Oct. 1795. — C. sau *conventual*, adunarea, membrii înzestrați cu vot ai unei manastiri. C. se numește în fine supremul for eclesiastic al confesiunilor protestante, compus din delegații bisericești și laici din singuratecele diecese. [T. F.]

Convēnticul, convenire casnică pentru scopuri pie. Astăzi se înțelege sub C. mai ales o mica adunare secretă și mai mult ilicită.

Convēntio in manum, (lat.) în dreptul roman vechin actul casatoriei, prin care femeia a fost pusă sub potestatea barbatului (manus.)

Convēntional, convenit, ce rezultă din o convențiune sau e stabilit prin o convențiune. Se da numele de C. și lucrurilor, asupra caror exista convențiuni, s. e. port, fluviu C., etc.

Valuta C.-ă, valută stabilită în convențiunea încheiată la 21 Sept. 1753 între Austria și Bavaria, în Austria a fost înlocuită de abia la 1857. *Taler C.* (sau *levantin*) = 6 lire lombardice. *Monetă C.-ă*, moneda batută conform convențiunii

dela 1753. Raportul între fiorini C. și fiorini v. a. e 100:105.

Convēntionalism, ce e prescris prin convențiune, (minciuna socială) ce în viața socială după o convențiune tacită trece ca convincios. (v. Conveniența.)

Convēnțiune, întrunire și conclusele acesteia, învoială, pact. În limbajin parl. engl. întrunirea parlamentului în lipsa regelui, (de unde se pare ca și-a luat numele și »Convention nationale franceză [v. Convent]). *C. internațională*, pact, contract încheiat între două state cu privire la interesele lor comune de ori ce natură, s. e. C. comerciale, militare, monetare, vamale (tarifare), sanitare (v. ac.), etc.

Convērgent, ce se apropie, ce tinde a se întâlni, a se atinge, a se reuni, ce tinde către o limită, ce are un scop sau rezultat comun. În matematică: o serie se dice C.-ă când suma termenilor ei tinde către o limită hotărâtă. În fizică: mai multe raze de lumină mergând împreună formează un mănunchin (fascicul), care se numește C., dacă toate acele raze tind a se reuni într'un același punct; astfel avem lentile, oglinzi C.-e, numite astfel, pentru ca produc fascicule C.-e. În artilerie: se dice foc convergent când loviturile din diverse direcțiuni visează un același punct.

Convērsațiune, (franc.) întreținere familiară, convorbire. *Lexicon de C.*, numire data după Germ. enciclopediilor populare.

Convērsiune, schimbare, transformare. În logica: întoarcerea unei sentențe astfel, ca subiectul să devină predicat, iar predicatul subiect. În înțeles financiar se numește C. transformarea unui împrumut cu scop de a obține condițiuni mai ușoare, s. e. interese mai mici, înlesniri cu privire la amortisirea capitalului, etc. *C. monetelor*, schimbarea valutei; se face pe baza unei chei de convertire, care stabilește nitatea monetei noue în valută veche. Tot C. se numește și trecerea dela o religieune la alta.

Convērtor sau *Convertisor*, un aparat imaginat de către Bessener, (v. ac.) în care se obține oțel din fontă, topindu-se fonta și apoi decarbonându-se prin suflarea unui puternic curent de aer. Este un fel de mare retortă de placi de fier captușită pe dinlăuntru cu o patură de argilă refractară. Fonta topită se introduce pe la partea superioară, după ce s'a înclinat aparatul, și apoi se induce curentul de aer, care trecând prin fontă o oxidează. Mai întâi se oxidează siliciul și apoi carbonul, care produce oxid de carbon, ce arde la gura C.-lui. Se deduce după natura flăcării când e terminată operațiunea, sau se transformă fonta total în fier și apoi se adăuga o anumită cantitate de fieromangan topit, spre a obține oțelul. [V. C. B.]

Convex, ridicat, curbat în afară. v. concav.

Convict, instituit pentru creșterea tinerimii. Deja în secl. IV unui episcop an deschis C., în cari elevul traia în viața comună, asemenea celui monachale. În sens modern C. este un institut, în care studenții primesc întreținere și traiesc în comun sub îngrijirea superiorilor C.-lui. În Ung. și Trans. pe lângă seminarele de clerici mai sunt următoarele C. sau internate: în Blaj pentru băieți, preparanți și copile; în Beiuș pentru băieți și copile; în Brașov pentru copile; în Arad pentru

preparanți; în Sighetul Marmației pentru baieti; în Sibiu pentru preparanți și fete; în Timișoara (v. alunneu) pentru baieti; în Oradea mare pentru studenți.

[Dr. I. Radu.]

Convicțiune, convingere, starea psihică, în care sufletul ține cu tarie la anumite lucruri recunoscute odata de adevărate. C. se poate baza pe credința și pe logica. Cea dintâi nu dă C. religioasă, care nu se poate documenta, iar cea logică C. științifică, care se bazează pe argumente. Și una și alta da omului tarie și siguranța în lucrările sale.

Convoiu, (*franc.*) cortegiu, escortă, transport. *C. militar* în campanie au drept scop transportul munițiilor de reșou, banilor, subsistențelor, efectelor militare, bolnavilor, prizonierilor, etc. Compozițiunea lor și forța escortei lor variază după natura obiectelor transportate și starea țării, pe care urmează să o traverseze. Comandantul escortei primesce o instrucțiune scrisă detaliată asupra misiunii sale. În general trasurile unui C. se așează în ordinea următoare: munițiuni, subsistențe, efecte, travasi afectate ofițierilor și în fine trasuri de cantinieri sau negustori. Escorta dă o avangarda, care merge cât mai mult posibil înainte pentru siguranța C.-lui, și o ariergarda; grosul escortei este concentrat în punctul cel mai important. Noaptea este oprit departe de locurile locuite. Comandantul C.-lui evita ocaziunile de a combate. În marș se înțelege prin C. escorta bastimentelor de comerț de bastimentele de reșou ale națiunii lor. Aceasta escorta a avut drept scop mai înainte de a proteja comerțul contra pirateriei, care băntuia marile Europei în evul mediu. În timpurile moderne, usagiul s'a stabilit de a escorta în timp de reșou vasele neutre pentru a le susține abuzurilor și dreptului de vizită. Cuvântul comandantului C.-lui trebuia sa fie o garanție suficientă de naționalitatea vaselor escortate și de natura curriculum lor, prin urmare trebuia să fie dispensate de vizită. Aceasta nu s'a admis totdeauna și dificultăți mari s'au ridicat asupra acestui subiect. Practica C.-lor a devenit rară.

Convolut, (*lat.*) pachet de scrisori sucit în forma de cilindru (rol). În botanică: organ sucit în forma de cornet; s. e. frunzele ordinare și cele florale când sunt în mugure ori în boboc (prefoliațiune și preflorescență convolutată).

Convolutiv, (botan.) o variațiune a preflorescenței sucite (contorte), când sepelele sau petalele se acoper aproape în întregime una pe alta și împrejurul unei axe ideale a floarei. Frunzele ordinare pot fi în mugure în prefoliație convolutivă, adică fiecare sucită ca un cornet.

Convolvulaceae, (botan.) familia de plante dicotyledonate-gamopetale cu vr'o 800 specii, răspândite pe toată suprafața globului, mai numeroase în regiunile tropicale și foarte puține în regiunile reci sau alpine. C.-le sunt plante erbacee anuale sau perenale, uneori subfrutescente sau frutescente sau mai rar arbori, adesea volubile, conțin în interiorul lor un suc lactesc, rădăcini carnoase, la unele specii exotice alimentare; frunzele alterne, simple, întregi sau lobate; florile regulate, hermafrodite, sau mai rar prin abortare polygame, sunt solitare sau fasciculate, caliciul persistent cu 5 sepele, mai adesea libere, corola gamopetală cu 5 lobi; stamine 5, ovarul super

cu 2 stile; fructul este o baci sau o capsulă. Aceasta vastă familie se divide în următoarele 5 triburi: I. tribul *Convolvuleae* caracterizate prin ovarul întreg cu 2 carpele, mai rar 3 sau 1, însemnă: pe *Ipomaea L.*, *Calystegia R. Br.* și *Convolvulus L.*; II. tribul *Dichondreae*; III. tribul *Nolaneae*, ovarul întreg cu 5 carpele, menționăm pe *Nolana L.*; IV. tribul *Cresseae*, *Cressa L.*, și în fine V. tribul *Cuscutae*, cari sunt plante parasite fara frunze și cu flori mici geul *Cuscuta L.*

[Z. C. P.]

Convolvulus L., (botan.) gen din fam. Convolvulaceelor, trib. Convolvuleelor, cuprinde plante erbacee erecte, întinse pe pământ sau volubile. Acest gen are vr'o 150 specii răspândite mai cu sama în regiunea mediterană. Prin părțile noastre cea mai comună specie este *C. arvensis L.*, numita de popor Volbura, Rochița rânduinei, etc. Unele se cultiva ca plante ornamentale din cauza marimei și frumuseții florilor lor, așa este *C. tricolor L.*, cunoscută sub numele românesc de Zorele.

[Z. C. P.]

„**Convorbiri literare**”, cea mai traică revistă din România liberă, a început sa apară în Iași la 1 Mart. 1867, și-a continuat publicarea dela 1 Apr. 1885 în Bucuresci, unde apare și acun în al 32-lea an fara nici o întrerupere. Deschisa ca organ exclusiv literar de fundatorii societății »Junimea« din Iași (Titu Maiorescu, P. Carp, Teod. Rosetti, V. Pogor și Iacob Negruzzi) sub redacția lui Iacob Negruzzi, revista a ramas sub aceasta redacție până la 1 Ian. 1895, când conducerea ei a fost încredințată unui comitet compus din tineri profesori de universitate și de liceu, adepți ai aceleiași direcții literare și științifice. Direcția »C. lit.«, maifestată și prin numeroase articole critice, tinde la înălțarea și întărirea elementului național prin respectarea necondiționată a adevărului științific și a frumosului artistic, și, combatând nepotrivitele imitarii straine, se îndreptăza mai ales în contra mediocrităților, cari lipsite de cunoștințe suficiente, de gust estetic și de muncă onestă, vor sa-și strecoare producțiile lor sub indulgența unui patriotism reu iuteles. Cei mai remarcabili scriitori români din ultimele 4 decenii ale seclului au colaborat la »C. lit.«, începând cu Const. Negruzzi, V. Alexandri, Ioan Ghica, Al. Odobescu și sfârșind cu Eminescu, Creanga, Caragiale, Coșbuc. (Cf. T. Maiorescu, Critice, vol. II, p. 331—340.)

„**Convorbiri pedagogice**”, titlul unei reviste pedagogice, care a aparut în Banat 1886—88, sub direcția învățatorului Petru Stoica din Satul nou.

Convulsionari, secta fanatica în Franța pe la 1730, care își făcea rugăciunile între convulsiuni afectate la cimiterul S. Medard în un suburbiu al Parisului.

Convulsione (spasm, crampa), un simptom comun în multe afecțiuni ale sistemului nervos central și periferic. Ea consistă în nise contractiuni sau mișcări brusce și nevoluntare, cari cuprind un mușchiu, un grup de mușchi și chiar întregul sistem muscular. C. pot fi tonice sau clonice. *C. tonice* sunt nise contractiuni însoțite de rigiditatea mușchiului permanentă și care nu atrage după sine o schimbare întinsă în pozițiunea membrului. *C. clonice* din contra, cari constau în nise contractiuni musculare și oareși cum neregulate, aduc schimbări în pozițiunea

membrelor și prin urmare mișcări mari întinse și disordonate. Când C. ocupa mușchii membrilor constatăm flexiunea, extensiunea, abducțiunea lor; când ocupa mușchii trunchiului vedem flexiunea corpului înainte sau înapoi (emprostotonos, opistotonos); când mușchii gâtului sunt prinși, avem mișcări ale capului în diferite direcțiuni; în fine când ea ocupa mușchii oculari și ai feței se observă deviațiunile globilor oculari și strimbături ale obrazului. Convulsinca poate fi limitată și slabă, ca o simplă tremurătură, alta data poate fi întinsă și puternică, și atunci aduce acele mișcări mari și nereglate, cari se observă în unele boale dise convulsive, precum este chorea, epilepsia, hysteria, atetosa, ticuri, etc. Fie tonice, fie clonice, C. apar de obicei în forma de paroxisme și de crize, constituind adevărate serii, ca în epilepsie și hysterie. Causele C.-lor sunt multiple și variate. În boalele copiilor este un simptom comun și depinde de iritabilitatea, adese ereditară și congenitală, proprie sistemului nervos al copiilor. Cele mai multe febre eruptive (scarlatina, morbilli), diferite turburări gastrointestinale, dentițiunea dificilă, limbricii sunt însoțite de C. clonice. Boalele organice ale sistemului nervos, traumatismul craniului și al coloanei vertebrale, inflamațiunea meningelor, a creierului și a meduvei spinale, acuta sau cronica, tumorile și neoplasmale acestor organe, gumele sifilitice, raririle extremităților nervoase ale organelor periferice sunt însoțite mai totdeauna de C., cari pot lăsa după ele și paralizii trecătoare sau durabile. Multe boale infecțioase, (febra tifoidă, febra pernicioasă, tetaus, rabies, uremia, etc.), pot da loc la C. În fine diferite intoxicațiuni precum acelea prin strychnina, eserina, plumbul, cocaina, ergotina, aicoolul sunt caracterizate prin C. tonice și clonice. Pentru diagnosa, prognosa și terapia C.-lor o întrebare ar trebui să fie pusă în toate cazurile: Care este natura lor? Este ea reflexă sau este centrală? O excitațiune a unei porțiuni periferice a sistemului nervos poate aduce, pe calea reflexă, o iritațiune bulbo-spinală, care să se manifeste prin C. Alta data originea este centrală, ocupând partea corticală a creierului și atunci, prin regiunile limitate ce ocupă C., se poate determina sediul central al leziunii cerebrale. În grupul C.-lor parțiale și limitate intra și acele de origine funcțională, când C. ocupă un grup marginit de mușchi, cari concursa la un scop determinat, și este cunoscută sub numele de *crampă*. Astfel este crampa scriitorilor, a telegrafistilor, a pianistilor, a lucrătorilor cu mașina de cusut. C. generalizate la toți mușchii de relațiune ai corpului se datoresc fie unei boale acute, febrilă, inflamatorie și infecțioasă, fie, cu deosebire, nervoaselor mari, precum sunt epilepsia și hysteria, uude se prezintă cu caractere proprii și cari au să fie descrise în articole speciale. [Prof. Dr. A. Sutz.]

Cook, 1) *C., James*, (pron. Cuc Gems), navigator englez, n. 1728, omorât la Hawai, în 14 Febr. 1779. Intrat în marina engl. la 1755, însoți escadra trimisă în Canada pentru a coopera la expedițiunea lui Wolf, contra orașului Québec. În 1768—69 comandă nava, care transportă în pacific savanții însărcinați să observe trecerea planetei Venus. Pleacă în urma în descoperirea continentului antarctic; exploră Nou-

Zelanda, luă în posesiune țărmurile, cari învecinează Botany-Bay, stădiu coasta australiana pe o întindere de 2000 km., probă ca asta mare insula e separată de Iapusia și reveni în Engli-tera la 11 Iuu. 1771, după ce facuse primul seu voiajiu împrejurul lumii. În 1752 plecă diu nou în scopul de a studia în particular înaltele latitudini antarctice și de a se asigura dacă exista un contiuent aproape de polul sud. Ajunse până la 71° 10' lat. sud și 109° 14' long. vest; exploră partea de ocean cuprinsă între 43° și 56° lat., dela insula Orientală până la Nouile-Hebride; descoperi Noua-Caledonia, ocoli capul Horn și se întoarse, pe la Capul de Buna-Sperauța, în Engli-tera, la 30 Iulie 1775. În anul următor plecă în al 3-lea voiajiu împrejurul lumii; de astadata scopul său era de a afla o trecătoare în nord-estul Asiei. După ce exploră câteva insule diu Oceanul Pacific de sud, apoi se îndreptă spre strimtoarea de Behring și descoperi insulele Sandwich. Ajunse pe coastele Americii în Martie 1798 și fu oprit în strimtoarea de Behring de ghetni; totuși nu se lasă până nu determina în mod exact distanța dintre Asia și pnuctul cel mai occidental al Americii. La 18 August era la capul Icy. Pe când revenia spre insulele Sandwich, descoperi Hawai și Maui, în Dec. 1798. Furându-i-se o barca de catra indigenii din Hawai, descinse la pământ cu 10 oameni din equipagi și voi să prinda pe regele lor, se a-țină ca ostatic, până ce i-se va restitui barca. Indigenii însă se opuseră cu forța și ucisera pe țărmul baiei Kalakakua pe C. și mai mulți diu oamenii sei. În 1874 s'a ridicat un monument comemorativ pe locul unde C. cașă ucis.

2) *C., Thomas*, fondatorul unui vestit biron de calatorie (firma Thomas C. și fiul), n. 1808, † 1892. În tinerete a fost gradinar și țămplar, apoi apostol al societății de cumpetare. Ca atare a aranjat 1841 trenuri de placere pentru membrii societății. Din aceste întreprinderi s'a dezvoltat apoi biroul seu, care la 1890 avea 84 filiale, 85 agenturi, 2692 funcționari și a liberat 3½ mil. bilete de calatorie. Firma C. a publicat o serie de itinerare și este lațita preste întreg pământul.

Cook, 1) *Mount C.*, cel mai înalt munte pe noua Zelanda, 4023 m.

2) *Calea lui C.*, strimtoare de mare între cele doue insule ale noiei Zelande.

Cooper, (pron. cuper), 1) *C., Sir Astley Patson*, chirurg engl., n. 1768, † 1841; a fost medicul reg. George IV și reg. Victoria. Vestit pentru operațiuni cutezate. (Cf. Bransly Blake C., *Life of Sir Astley C.*, Lond., 1842.)

2) *C., James Fenimore*, romancier amer., n. 15 Sept. 1789, † 1851. A servit în marina până 1810, apoi s'a dedicat cu totul literaturii și a publicat o serie bogată de scrieri, cari idealizează viața Indianilor și coloniștilor. Povestirile lui sunt foarte populare, mai ales la tinerime și au fost traduse în toate limbile culte. El este creatorul romanului maritim moderu. (Biogr. de Lounsbury, Boston, 1883.)

Cooper, (pron. cuper), 1) riu în Carolina de sud (America de nord), care se împreuna la Charleston cu Ashley, formând împreuna portul acestui oraș (baia de Charleston); 2) riu în interuul Australiei, isvorcesce în Queensland, uude

poarta numirea de Victoria sau Barku, și se varsa cu brațul seu principal în lacul Eyre.

Cooperare, conlucrare. *Societăți cooperative* v. la Societăți.

Cooperator, preot care se trimite de către episcop în ajutorul unui paroh. De comu C.-ii, cari se mai numesc și *capelani*, se trinit în parohiile mai mari și mai extinse, uude uu preot uu e de ajuns pentru îndepluirea funcțiunilor parohiale. La cererea proprie se dau C. și acelor parochi, cari diu cauza betruțnelor sau a morbului nu-și pot vedé siuguri de oficiu. C. poate fi numit cu san fara drept de succesiune.

Coordinata sau *coordonată*, în geom. analitica, mesurile unui sistem de anumite lugiimi sau arce, cu ajutorul carora se determină pozițiunea unui punct, uuei luii sau unui plan.

Coordinațiunea determină raportul dintre obiectele gândirii, cari fiind altcun de același fel, priu poziția lor se deosebesc în mod specific și individual. În logica se afla în raport de C. noțiunii individuale de aceeași specie, speciile aceluiași gen, etc. s. e. »bou« și »cal« sînt noțiunii coordinate în sfera noțiunii »animal sugator«; »animal sugator« și »animal ovipar« sînt coordinate în sfera noțiunii »animal«; »animal« și »planta« sînt coordinate în sfera noțiunii »organism«. În gramatică stau în raport de C. propozițiunile principale diu una și aceeași frasa. C. poate fi: copulativa, adversativa, disjunctivă, comparativă, restrictivă. causală și conclusivă. [Plot.]

Copăceni, numire topografică în Rom., 1) *C. de sus*, com. rur. în j. Ilfov, situata la sud de București pe malul stîng al Argeșului, cu 1312 loc. (Dict. geogr. 1892), cari se ocupă cu agricultura și prăsirea vitelor; are 1 biserică și 1 școală mixtă. 2) *C. Mogoșesci*, com. rur. în același județ, tot pe malul stîng al Argeșului, formata diu 4 cat. cu 1872 loc.; are 3 biserici și 2 școli mixte.

Copăcării, Aramăi grecești, cari locuiesc la muntele Chassia între Macedonia și Tesalia. (Cf. Weigand, Aromunen, I. p. 139.)

Copaciu, *Hatmanul*, boier moldovean pe la începutul secl. XVI; † 1511. În timpul lui Bogdan II, Domnul Moldovei, Tatarii conduși de Hanul Mengli Gherai pradara țeara. După ce se retraseră, pe când fiul Haului, care trecea Nistrul cu 4000 oșteni și cu mulți locuitori luați robi, se înuecă în fluviu, viteazul Hatman naval asupra Tatarilor, diutr'o padure, numai cu 1000 oameni ce avea. Fiind încungurât de inimici, pieri luptându-se împreună cu 700 calareți (1511). (Cf. Tocilescu Istoria.) [O. L.]

Copadin sau *Cobadin*, com. rur. în Rom., j. Constanța, cu 1009 loc., Turci, Tatari, Germ. și Bulg.; u'are uici biserică, uici școală.

Copahu, numirea unui product balsamic dela diverse specii de Copaifera (v. ac.), ce se extrage priu incisiuni în trunchiul acestor arbori. El consta diu uu oleu și o reșina și se folosește în medicina în casuri de blenoragie și bleoree, balsamum Copaivae. [A. Pr.]

Copaifera L., (botan.) gen de plante ligoase diu familia *Leguminoaselor*, subfam. *Caesalpinieae*, tribul *Cynometreae*, ce se distinge de geuuri înrudite priu flori cu 5 sepale, apetale și ovar scurt și stipitat. Cuprude vr'o 12 specii tropicale, ce cresc cu excepția a două africane toate

în America. *C. guianensis* Deof., *C. officinalis* Baill., *C. Langsdorffii* Hayue, ș. in. alt. ue dau balsamul de copahu (v. ac.) [A. Pr.]

Copais, numit și *lacul dela Topolias*, balta în uomarchia grec. Attica și Beoția, strabatuta de Kephisos și alte paraie mici; în timpul mai nou mare parte din aceasta balta a secat în irina canalisarilor întreprinse, căștigându-se 250 km². panieut productiv.

Copaiva, *Balsamul*, v. Copahu.

Copal, substauța reșinoasa, de proveniuețe diferite, care se impoarta în Europa. În unele localități, precum în Africa estica și vestica, C. se gasesce în panieut, în bucați mari, de culoare galbena, transparent, seamăna cu chihli-barul. În Indii și în Australia se extrage diu coaja unor arbori ca: Guibourtia copalifera, Damnara australis, Vateria indica. El se întrebuiuețea în industrie pentru prepararea lacurilor (veruis); se topesce la temperatura de 180—340°. Valoarea lui industrială e cu atât mai mare cu cât e mai mare duritatea lui.

Copalina, reșina minerală, galbenă transparentă.

Copastia, (marina) linia cu dubla curbura, care termină pareții bastimentului (bordurile) la partea superioara.

Copârtaș, care are parte cu alții; în deosebi persoana care are o parte oarecare la o mina sau salina; fie aceasta parte în teritor (perimetru), fie la producțiunea minei.

Copeica, moneta ruseasca; la început (1538) se batea diu argint și purta chipul Țarului cu o lance (kopje), iar mai târziu în arama. Dela 1885 1 C. = 3.276 gr.

Copelata, (zool.) tunicate cu coada permanentă și corda axială; tunica nepermanentă. Atritul lipsește, aunsul e ventral.

Copenhaga, (dau. *Kjöbenhavn*), capitala regatului Danemarca, totodata singura fortareța a țerii, situata pe Țermurul estic al insulei Seeland, lângă strîntoarea Sund, despărțita de insula Amager priu o strîmtoare îngusta de mare (port excelent); 333,714 loc., cu suburbiile împreună 408,191 loc. (1895). Mare arsenal de marina, șantier. Interiorul orașului (cetatea) are 16 piețe, pe piața nouă regală se afla statua equestra a lui Christian V.; edificii mai însemnate: biserică Maicii Domului (în stil greco-rouian cu opere de ale lui Thorwaldsen); biserică Frideric (de marmora); castelul de rezidența Christiansborg; castelul Charlottenborg (acum academie de arte și piacoteca); muzeul Thorwaldsen (cu colecții de antichități egipt., romaue și grecesci); uoul muzeu de arte, deschis 1896; palatul Priudsen (cu muzeul etnografic și nordic); casa de marmor a societății de asigurare »Standard«; noua casa a sfatului, cu uu turu foarte înalt, e în construcție. C. e centrul vieții științifice și artistice a Dauemariei, aci e o uuiversitate (1479), multe școli speciale, superioare, și medii, etc. — Tot aci e centrul industriei și comerului; banca națională cu capital de 27 milioane coroane, și vr'o 7 banci private. Flotila proprie a C.-ei în 1895 era de 491 nai, (219 vapoare). 1892 au intrat în portul C.-ei 12,678 nai. C. are și port militar. — Lângă C. a iuvius Nelsou pe Dauezi (2 Apr. 1801); 2—5 Sept. 1807 C. fu bombardata de Euglezi.

Addenda et Corrigenda.

Explicarea prescurtarilor: *p.* = pagina; *ș.* = șirul [șirurile se numera de regulă dela titlul articolului, când un se indica altfel, de sus în jos, iar dacă titlul articolului se afla pe o columna anterioară, numărarea se face dela capul columnei indicate]; *b.* însemnează columna din dreapta paginii; *inl.* = inlocuiesc; *el.* = eliminează; *ad.* = adaugă. Cuvintele de eliminat sânt puse între semnele [], iar textul îndreptat între paranteze ().

- Abbadie, p. 4, ș. 3: înl. [africani] cu (francezi).
Abbeokuta, p. 5, ș. 4: înl. [2000] cu (vr'o 5000).
Abd el Kader, p. 5, ș. ult.: înl. [l'indifferént] cu (l'indifférent).
Abel (6), p. 6, ș. penult.: înl. [Oevres] cu (Oeuvres).
Abessinia, p. 7, ș. 9 din jos în sus: după »în-
pceratul Aetiopiei« ad. (afirmativ de origine
Român); p. 7, ș. 15 din jos în sus: înl. [Debra-
Tabor] cu (Addis-Abeba) și la sfârșitul art.
ad. (A. Cecchi: Da Zeila alle frontiere del
Caffa. Roma, 1896, 3 vol.)
Abo, p. 8, ș. 1: ad. după »Abo« (în l. fineză
Turku).
Abomé, p. 8, la ș. ult.: ad. (17 Nov. 1892 fu
ocupata fara lupta de Francezi. V. Dahomé).
Abulfeda, p. 14, ș. ult.: înl. [boldau] cu (boldan).
Academia, (în Germania), p. 16, ș. 6—7: înl.
[Mauptertius] cu (Mauptertuis).
Ace astatice, p. 15, ș. 7: înl. [galanometri] cu
(galvanometri).
Acetilena (titlu omis), p. 23, după art. »Acetate«:
ad. (Acetilena, v. Gaz de luminat).
Achileos, p. 24, ș. 2: înl. [muierea] cu (Nereida).
Acid citric, p. 26, ș. 4: după prismc« ad. (.),
iar în ș. penult. inl. [confetarie] cu (cofetarie).
Acid fluorhydric, p. 26, ș. 5: după »apa« ad. (.).
Acid phtalic, p. 27, ș. 1: el. [se].
Acid silicic, p. 27, ș. 3: înl. [aequitirum] cu
(aequitrium).
Acid sulfuric, p. 27, ș. 1: după »vitriol« ad.
(SO₄ H₂) și el. din ș. 4 [SO₄ H₂].
Acipenser, p. 28, și 17: înl. [Sturiot] cu (Sturio).
[Accordoir], p. 30: inl. cu (Accordoir).
Acridophagi, p. 31, ș. 1—2: înl. [populațiunea...
acridele] cu (numire data de geografii vechi
populațiunii din unele regiuni ale Africei, care
se nutresc cu acride).
Adamaua, p. 36, ad. la sfârșit (partea cea mai
mare, dela sud-est, aparține acum, în sensul
convențiunii germano-engl. dela 15 Nov. 1893,
coloniei germ. Camerun).
Adenostyles, p. 38, ș. ult. inl. [bosanca] cu (bosaca).
Adjutant, p. 40, ș. 3 din jos: înl. [conorifici] cu
(onorifici).
Admetos, p. 40, ș. 2: înl. [Argonanților] cu (Argo-
nantiilor).
Administrator, p. 40. ș. ult.: el. [nu].
Adventiv, p. 44, ș. 3 din jos: înl. [horticulorii]
cu (horticultorii).
Aediles, p. 45, ș. 7: înl. [subselium] cu (sub-
sellium).
[Aegospotamoi], p. 46: inl. cu (Aegospotamos).
Aelius Marcianus, p. 46, ș. 1—2: înl. [sub con-
sulatul lui] cu (sub împărații).
Aeneis, p. 47 b, ș. 6 din jos: înl. [Virgiliane]
cu (Virgilianae).
Aer în montanistica, p. 49 b, ș. 29: înl. [Kis-]
cu (Kies-).
Aethrioscop, p. 51, ș. 2: înl. [eradiaza] ou (ra-
diaza) și în ș. ult. [eradiată] cu (radiata).
Africa (Istoria descoperirilor) p. 55, ș. 11: înl.
[Réné, Caillie] cu (René Caillié); p. 57, ș. 12
din jos: înl. [onagga] cu (cuagga) și [gun]
cu (gnu).
Africanus, p. 57. ș. penult.: înl. [Sciopionilor]
cu (Scipionilor).
Afumare, p. 57, ș. 8: înl. [face] cu (fac).
Afzelius, p. 58, ș. 4: înl. [Enköping] cu (Jön-
köping).
Agenor, p. 61, ș. 6: înl. [Prianos] cu (Priamos).
Aggtelek, p. 63, ș. 4: înl. [lariang] cu (barlang).
Aghemant, p. 63, ș. 4: înl. [porțite] cu (porțile).
Aglaja, p. 64, ș. 2: înl. [Graciae] cu (Gratae).
Ahmed Midhad, p. 68, ș. 3: înl. [publică] cu
(publică).
Aiguillon, 2) p. 69, ș. 4: inl. [Vignero] cu (Vig-
nerot).
Aino, p. 70, ș. 1: înl. [Ieso] cu (Yeso).
Aiwas, p. 71, ș. 2: înl. [domestic de casa] cu
(servitor de casa).
Aix le Bains, p. 71, ș. 1: înl. [le Bains] cu
(les Bains).
Akbar, p. 72, ș. 3 din jos: înl. [Abul Falz] cu
(Abu-l Fazl).
Akiba, p. 72, ș. ult. inl. [Bar-Cochbas] cu (Bar-
Cochba).
Alarich, p. 75, ș. 6 din jos: înl. [Coscuza] cu
(Cosenza).
Alba, Fernando, p. 77, ș. 4 din jos în sus: înl.
[Egmond] cu (Egmont).
Alegere, p. 92, ș. 27: înl. [adoptat] cu (adoptat).
Alesia, p. 94, ș. 1: înl. [Vandubiilor] cu (Man-
dubiilor).
Alessio, p. 94. ș. 5: înl. [Dionisos] cu (Dionisios).
Aleuadi, p. 95, ș. 1: înl. [Tesalia] cu (Larissa
Tesaliei).
Alexandria, p. 98, ș. 9: înl. [eline] cu (elenistice).
Alexandrina, epoca, p. 99, ș. 6 din jos: înl.
[Niconcach] cu (Nicomach); p. 100 a, ș. 3: înl.
[Jambic] cu (Jamblic).
Alfred I), p. 107, ș. 8 din jos: înl. [low] cu (law).
Alhambra, p. 109, ș. ult.: înl. [al] cu (a).
Aliagiu de cupru, p. 110, ș. 5: înl. [Both] cu
(Bath).
Alienațiune mentală, p. 112, ș. 2: ad. (V. Boale
mentale); p. 112 b, ș. 4: înl. [de Mirror] cu
(the Mirror).
Alife, p. 113 b, ș. 31: înl. [170] cu (70).

- Aliorumna, p. 115, §. 2: înl. [actibus] cu (actibusque).
- Alkman, p. 117, §. 2: înl. [Atena] cu (Sparta).
- Alkman, p. 117, §. 10: înl. [tetrametri] cu (tetrametri).
- Alkyone, p. 117, §. 2: înl. [Hyrieos sau Urieos] cu (Hyrieus sau Urieus).
- Allah, p. 117, §. 1: înl. [semit] cu (arab).
- Allston, p. 119, §. 1: înl. [Washington] cu (Washington).
- Almonte, p. 120, §. 1: înl. [Llon] cu (Don).
- Alpii estici, p. 124 a, §. 3 din jos și p. 124 b, §. 12: înl. [Kitzbüchl] cu (Kitzbühl); p. 125 a, §. 27: înl. [Tringlav] cu (Triglav).
- Alpii, fauna, p. 126 §. 16: înl. [rissul, marmosa] cu (rissul marmota).
- Alternipenat, p. 129, §. 3: înl. [penața] cu (penata).
- Altoua, p. 130, §. 1: înl. [jud.] cu (cercul guvernial).
- Amabouks, p. 133, §. 1: înl. [emëbux] cu (emëbõx).
- Amara, p. 135, la urmă ad.: (A. se numește și un lac în j. Ialomița spre nord de Slobozia).
- Amblystoma, p. 138, §. 3: înl. [al] cu (a).
- America, p. 140 a, §. 11: înl. [Saõ] cu (São); p. 140 b, §. 12: el. [cu]; p. 140 b, §. 14: înl. [Farvel] cu (Farewell); p. 141. col. I, §. 6 din jos: înl. [Parana] cu (La Plata cu Parana); p. 142, §. 4: înl. [zaharrinum] cu (zaharinum); Etnografie, p. 142, §. 5 și p. 144, §. 15: înl. [Mnlații] cu (Mnlatrii); p. 144 a, §. 35: înl. [acn ei.... liberi] cu (astați însa în A. nu mai exista sclavi); p. 144 a, §. 37: înl. [malateza] cu (mongola); p. 144 a, §. 38: el. [și Culis].
- Amintirea, p. 147, §. 2: înl. [proscamedia] cu (proscomidia).
- Amphilochie, p. 151, §. 17: înl. [Kα] cu (Kαt).
- Amphipolis, p. 152, §. ult.: înl. [Klesu] cu (Kleon).
- Amphiteatru, p. 152, §. 20: înl. [ceva] cu (imposante).
- Amphitrite, p. 152, §. 4: înl. [Natos] cu (Naxos).
- Amphora, p. 153, §. 1: înl. [lat.] cu (grec).
- Amru, p. 153, §. 1: înl. [Ibn] cu (Ibn) și în §. 3: [Moavvijah] cu (Moavijah).
- Amrulkeis, p. 153, §. 1: înl. [Imru-] cu (Imr-).
- Amsterdam, p. 154 a, §. 1: înl. [gracilite] cu (grachte).
- Anatema, p. 163 b, §. 5: înl. [Domnul vine] cu (Domnul nostru vine).
- Anatrop, p. 163, §. 1: înl. [a resturna] cu (resturnat).
- Andalsia, p. 166, §. 15: înl. [ca] cu (cu).
- Andreica, p. 168, §. 6 din jos: înl. [timpul] cu (dîua).
- Androceu, p. 170 b, §. 10 din jos: înl. [cohoerentia] cu (cohaerentia).
- Andromache, p. 171, §. penult.: înl. [Neoptolemos] cu (Neoptolemos).
- Anghelescu, p. 175, §. 2: înl. [I] cu (I a); §. 8: înl. [inceput] cu (inceputul resboinlui); §. 14: înl. [spre] cu (pentru).
- Angli, p. 175, §. 3: înl. [Euții] cu (Jiții).
- Angola, p. 176, §. 5: înl. [negri] cu (Negri).
- Aukerit, p. 180, §. 1: înl. [dolomie] cu (dolomita).
- Annenkov, p. 181, §. 3: înl. [stainatate] cu (strainatate).
- Anquetil-Duperron, p. 185, §. ult.: înl. [ect.] cu (, etc.)
- Anthyllis, p. 190, §. 3 din jos: înl. [Jovi] cu (Jovis).
- Antilegomena, p. 192, §. ult.: înl. [Apocrife] cu (Apocrif).
- Aphite, p. 207, §. 8: înl. [car isunt] cu (cari sunt).
- Arabii, p. 220, §. 8: înl. [Jefirat] cu (Gezirat).
- Arad, p. 224 b, §. 15 din jos: înl. [metropoliei] cu (mitropoliei).
- Aramâni, p. 232, §. 15 din jos: înl. [Rätseln] cu (Rätsel).
- Arapușca, p. 233, §. 11: ad. dupa ei.* (Dupa alte basme).
- Archangelica, p. 237, ad. dupa titlu: Hoffm. și §. 3—4: înl. [A. officinalis Hoffm.] cu (Archangelica I.)
- Archiereu, p. 239, §. 3: înl. [Prelatilor] cu (Prelaților).
- Archimede, p. 239, §. ultim: înl. [Stals.] cu (Stralsund).
- Arctostaphylos uva ursi, p. 242, §. 1: dupa cuv. plantă* ad (alpina și arctica); iar §. 2: el. [cresce în țările nordice].
- Areca, p. 243, §. 1: dupa titlu ad. L.
- Arelat, p. 243, §. 1: ad. (pâna în secl. XII).
- Arends, p. 244, §. 8: înl. [un] cu (und).
- Argon, p. 254, §. 3: înl. [Rayleigh] cu (Rawleigh).
- Arie, p. 257, §. 5: înl. [de chiesă] cu (di chiesă).
- Arista, p. 259, §. penultim: înl. [aproapa] cu (aproape).
- Aristoteles, p. 260 b, §. 13: înl. [nuomachica] cu (nicomachica).
- Aristotelia, p. 261, §. 1 și 3: înl. [Lher] cu (Her).
- Armenia, p. 265 a, §. 13: înl. [goi] cu (doi); §. 13—14: înl. [redate] cu (regate); §. 15: înl. [ninastia] cu (dinastia); §. 15—16: înl. [detrogara] cu (detronara); §. 16—17: înl. [Tidranes] cu (Tigranes).
- Armstrong, p. 266, §. penult.: înl. [Mephistopholes] cu (Mephistopheles).
- Arneth, p. 267, §. 2: înl. [Leopoldschag] cu (Leopoldschlag).
- Arpaș, p. 270, §. 6 din jos: înl. [cale] cu (calc).
- Arsenal de marina, p. 272, §. 5: înl. [calc] cu (cale).
- Artemia salina (titlu omis), p. 274, dupa art. »Artaxerxes.« ad. Artemia salina, v. Branchiopode.
- Artemisia (biogr.), p. 274, §. 2: înl. [Kalydua] cu (Kalydna).
- Arundel, p. 277, §. penult.: înl. [Cheos] cu (Chios).
- Asanarea, p. 280, §. 10: înl. [1895] cu (1897).
- Asanescii, p. 280, §. 26: înl. [none apasatoare, mai] cu (none, apasatoare mai).
- [Asclepiad], p. 282 înl.: cu (Asclepiadeic).
- Tipuri asiatice, p. 288 jos: înl. [iaponeza] cu (iaponeza).
- Asii, p. 289, §. 4: înl. [Heimdalt] cu (Heimdall).
- Askalon, p. 291, §. 2: dupa cultului ad. (dinei).
- Atalia, p. 301, §. ult.: înl. [Racine] cu (Racine).
- Atanasie cel Mare, p. 302 §. 8: înl. [seferințe] cu (suferințe).
- Atavism, p. 302, §. 10: înl. [Davin] cu (Darwin).
- A tîsa, p. 310, §. 1: înl. [lat.] cu (ital.)
- Aur mosaic, p. 317, §. ult.: înl. [inalterabil] cu (inalterabila).
- Ausoni, p. 320, §. 9: înl. [Dikeorchia] cu (Dikearchia).
- Aussig, p. 321, §. 1: înl. [Brela] cu (Biela).
- Austro-Ungaria, p. 327 b, §. 21: înl. [Ostirrichi] cu (Ostarrichi); p. 328 b, §. 18: înl. [Rudiger] cu (Küdiger).

- Aveyron, p. 334, §. 2 din jos: înl. [Guienne] cu (Guyenne).
- Avignon, p. 334, §. 4: el. [Vapsitorii de garanța].
- Avis, p. 335, și 1: înl. [înciintare] cu (înschiintare).
- Avoir du poids, p. 335, §. 3: înl. [onnces] cu (ounces).
- Azincourt, p. 338 înl.: [Englezii.... Henric V] cu (la 25 Oct. 1415 Englezii, sub regele Henric V, pe Francezi, sub Carol VI).
- Azore, p. 338, §. 9: înl. [teiu] cu (ceaiu).
- Baader, p. 339, §. 13: dupa scatolicismului ad. (.).
- Bacau, com. urb. p. 346 b, §. 16: înl. [rege] cu (duce).
- Bacau, județ p. 347, §. 29 și 31 din jos: înl. [Solout] cu (Solont).
- Bach, p. 348, §. 2: dupa »(Austria inf.) ad. († 1896). [Bachtegau], p. 349 înl.: cu (Bachtegan).
- Badahsan, p. 351, §. 3: înl. [Djiren] cu (mai demult Djiren, acum Faizabad).
- Bahna, p. 355, §. 5: el. [de graniță].
- Baia mare (titlu omis), p. 357 ad.: Baia mare, v. Nagybánya.
- Baia de obiu, p. 357 înl. cu: (Baia de oleiu).
- Baile Herculane, Istoria p. 359 a. §. 25: înl. [Dupa două veacuri] cu (Dupa un veac); p. 359 a, §. 27: înl. [Domitian] cu (Aurelian).
- Bailiesci, p. 362, §. 9: înl. [gris] cu (gris).
- Baker, p. 363, §. 1: înl. [Wite] cu (White).
- Balașa, p. 367, §. 1: după »Doamna B., ad. (în Bucuresci).
- Baldur, p. 373, §. 3: înl. [Frygg] cu (Frigg); §. 6: înl. [Braidabick] cu (Braidablick).
- Balmoș, p. 376, §. 3: înl. [dis] cu (din).
- Banat, p. 382 b, §. 16 de jos: înl. [valum] cu (vallun).
- Barac, Ioan, p. 393, §. 1: înl. [1776] cu (1770).
- Barbara, p. 395, §. 3: înl. [Nocomedia] cu (Nicomedia).
- Barca, p. 397 b, §. 27: înl. [Yuyul] cu (Yuyul sau puiul).
- Bărsa-Teara, p. 406, §. 8: înl. [udat] cu (udata).
- Baryu, p. 407, §. 1: înl. [Baryu] cu (Baryum).
- Basalt, p. 408, §. 1: înl. [neovolcanica] cu (neovolcanica).
- Basarabia, p. 410, §. 16: înl. [nu mai] cu (numai); p. 413 b, §. 16 din jos: înl. [Cucium-Cainardji] cu (Cuciuc-Cainardji); p. 413 b, §. 7 din jos: înl. [Muruzzi] cu (Moruzzi).
- Basilicale, p. 416, §. 3: înl. [βασιλιμος] cu (βασιλικός); §. 4: înl. [βασιλιμα] cu (βασιλικά).
- Batauia, p. 421, înl. [opid . . . Sêrbi] cu (v. Battonya).
- Báthory, p. 423 b, §. 10: [Zamosciu] cu (Zamoiski).
- Batu-Chan, p. 425, §. 3: înl. [strabate] cu (strabate).
- Bauer, 3) B., p. 426, §. 1: înl. [Eisenberg] cu (Eisenberg).
- Baumgarten, 2) B., p. 427, §. 8: înl. [nonuulis] cu (nonnullis).
- Bayle, p. 429 b, §. 2: înl. [Inrieu] cu (Jurieu).
- Baynes, p. 429, §. 1: înl. [Sponzer] cu (Spencer).
- Beatificare, p. 431, §. 4: înl. [regios] cu (religios).
- Beccara, p. 433, §. 7 din jos: înl. [la liore] cu (le livre); p. 434, §. 30: înl. [ielo] cu (cielo).
- Bêchamp, p. 434 §. 3 din jos: înl. [carbone] cu (carbon).
- Bedford, p. 436, §. 2: înl. [Distrikt] cu (District).
- Beldiman, 2) Alexandru, p. 442, §. ultim ad. († 1 Martie 1898).
- Belgrad, p. 443, §. 1: înl. [Belograd = dealul alb] cu (Beograd = cetatea alba).
- Bellevue, p. 445, §. 1: înl. [ital. (franc...)] cu (franc. (ital.)).
- Belzoni, p. 447, §. 10: înl. [Ehephren] cu (Chephren).
- Bentham, 1), p. 452, §. 20: înl. [govement] cu (government); §. 27: înl. [législation] cu (legislation).
- Beretenl, p. 460 b, §. 2: înl. [Somes] cu (Cris).
- Bergen, p. 460, §. 3: iul. [ringi] cu (heringi).
- Beriot, p. 462, §. 7: înl. [Molibran] cu (Malibran).
- Berlin, p. 462, §. 4: înl. [Iena] cu (Lipsca).
- Besant, p. 468, §. penult.: înl. [carly Freuch] cu (early French).
- Beutura, p. 473, §. 12: înl. [introdurea] cu (introducerea).
- Bielz, p. 482, adauga la fine: († 26 Maiu 1898).
- Billioane, p. 487, §. 3: înl. [Rempau] cu (Rimpau).
- Biuefacere, p. 488 b, §. 15: înl. [Zabela] cu (Isabela).
- Biologia, p. 490 a, §. 7 din jos: înl. [Corologia] cu (Chorologia).
- Biondelli, p. 490, §. 12: înl. [mi] cu (sui).
- Biot, p. 490, §. 2: înl. [1825] cu (1828).
- Bischoff, Gottlieb W., p. 492, §. 2: înl. [Durkheim] cu (Diirkheim).
- Bismarek, p. 494 b, ad. la fine: († 30 Iulie 1898).
- Blana, p. 502, §. 8 din jos: înl. [cocom] cu (cacom).
- Blanc, Louis P. (3), p. 503, §. 6: înl. [edeficii] cu (edificii).
- Blanco, p. 503, §. 1: înl. [ital., span.] cu (span., ital. bianco).
- Blume, p. 507, §. 7: înl. [Bidragen] cu (Bijdragen).
- Bocsig, p. 512, §. 5: el. [cea gr.-cat.... slaba].
- Boileau-Despreaux, p. 523, §. 1: înl. [-Depro] cu (-Depreo).
- Bolingbroke, p. 525, §. 4: înl. [Marlbourgh] cu (Marlborough).
- Bolintin din deal, p. 525, §. 3: înl. [cumpusa] cu (compusa).
- Bolintineanu, Dimitrie, p. 526, §. antepenult.: înl. [G. Chițu] cu (P. Chițu).
- Bouaventura, p. 530 b, §. 10: el. [de].
- Boneta, p. 530, §. 2: înl. [parțile] cu (uvrajele).
- Borku, p. 536, §. ult.: înl. [lui Uelad Soliman] cu (Uelad-Solimaniilor).
- Bosianu, p. 539 b, §. 9: înl. [secietatea] cu (societatea).
- Botta 3), p. 551, §. ultim: înl. [1747] cu (1847).
- Bourbaki, p. 553, la fine ad.: († 1897).
- Bowie, p. 555, §. 3: înl. [sud] cu (nord).
- Boycott, p. 555, la fine ad.: († 1898).
- Brachiopode, p. 536, §. 35 36: înl. [viscerale] cu (viscerale).
- Braga Theophilo, p. 559, §. 4: înl. [Fothas] cu (Follhas).
- Bran, p. 564 a, §. 2 din jos: înl. [încolocindu-se] cu (încolacindu-se); p. 564 b, §. 24 din jos: înl. [zalogesce] cu (zalogesc) și §. 28 din jos: înl. [Törzburg] cu (Törzburg).
- Brândșa, p. 568, §. 2: înl. [Colchichum] cu (Colchicum).
- Braesci, p. 569, §. 4 din jos: înl. [de pușca] cu (de praf de pușca).
- Branisce 1), p. 569, §. 7: înl. [scirs] cu (scris).

- Brescia, p. 581, §. 3: înl. [*Capitata*] cu (*Capitata*).
- Bright 3), p. 585, §. 2 din jos: înl. [parenhy-matosa] cu (parenchymatosa).
- Britannia noua, p. 586 b, §. 2: înl. [Merklenburg] cu (Mecklenburg).
- Brown, p. 591, §. 11: înl. [Fevry] cu (Ferry).
- Budesci, p. 622 la fine: ad. 4), B., (magh. Bud-falu), com. veche în Maramureș cu 1823 loc. Rom., mine de aur și argint. În biserica din B. se pastreaza coiful și camașa de fier a lui Pinteza viteazul.
- Budișteanu, p. 623, §. 1—2: înl. [divisie, com-mand... armata,] cu (divisie în rezerva, și fost).
- Buenos-Aires, p. 624, §. 11: înl. [Localități] cu (Localități).
- Bunias, p. 634, §. 2 din jos: înl. [hydropisilor] cu (hydropsilor).
- [Bunkerhill], p. 634, înl. cu (Bunkershill).
- Bunuri, p. 635 a, §. 31: înl. [susceptibile] cu (susceptibile).
- Burada, p. 536, §. 8 din jos: înl. [Atasie] cu (Atanasie).
- Buticularius, p. 644, §. 1: înl. [*princernarum*] cu (*pincernarum*).
- Cacao, p. 655, §. 3 din jos: înl. [graunțele] cu (graunțele).
- Cachu, p. 656, §. 1 și 2: înl. [Catehu] cu (Catechu).
- Calambur, p. 665, §. 1: înl. [Calembour] cu (Calembourg).
- Calendar ovreesc, p. 672, §. 2: înl. [Hidlel] cu (Hillel).
- Calimah 6), p. 675, §. 8: înl. [encologiu] cu (eu-chologiu).
- Calitate, p. 677, §. 3 din jos: înl. [coucerning] cu (concerning).
- Cambronne, p. 683 a, §. 3: înl. [Saxonia, Lipsca și Rusia] cu (Spania, Rusia și Lipsca).
- Camera obscura, p. 684, §. 2: înl. [stabate] cu (străbate).
- Caninar, p. 685, §. 3 din jos: înl. [Urie] cu (Uric).
- Câmpeni, p. 687, §. 30: înl. [smâcurile] cu (smâcururile).
- Câmpia, p. 688 b, §. 7: înl. [au] cu (cu).
- Canada, p. 691 b, §. 28: înl. [axecutiva] cu (executiva).
- Cantacuzin 3), p. 699, §. 6: înl. [poreclit] cu (poreclit).
- Capacitate, p. 705, §. 3: înl. [colorica] cu (calorica).
- Capra 2), p. 710 b, §. 3: înl. [unni 5] cu (uuui S).
- Capucini, p. 712 b, §. 7: înl. [Cupucinade] cu (Capucinade).
- Caput obstipum, p. 712 b, §. 1: înl. [stamba] cu (strâmba).
- Carol 18), p. 734 b, §. 3: înl. [revulațiune] cu (revoluțiune).
- »Carpații, p. 739, §. 3: înl. [spijini] cu (sprijini).
- Cartausiani, p. 740 b, §. 6: înl. [Consultudines] cu (Consuetudines).
- Cârțița, p. 742, §. 3: înl. [deși] cu (des și).
- Carus, p. 742 b, §. 2: înl. [Zazigii] cu (Lazigii).
- Cascarilla, p. 746, §. 1: înl. [Crotou] cu (Crotou).
- Cassicus, p. 749, §. 1: înl. [Deutrostrelor] cu (Dentirostrelor).
- Catolic, p. 757 b, §. 4 din jos: înl. [Etsmiadin] cu (Etsmiadzîn).
- Cavaleria, p. 761 b, §. 7: înl. [însciițarea] cu (însciițarea).
- Caverna, p. 762 b, §. 12: înl. [compacitate] cu (compacitate).
- Caverna, p. 763, §. 1: înl. [Iauvier] cu (Janvier).
- Cecenci, p. 766, §. 17: înl. [Kumukilor] cu (Cal-mukilor).
- Celeritate, p. 769 b, §. 30: înl. [540] cu (5400); §. 31: înl. [432] cu (4320); §. 32: înl. [800] cu (8000); §. 33: înl. [1600] cu (16,000).
- Celulosa, p. 772, §. 9: înl. [Ca] cu (Cu).
- Ceneri, Monte, p. 773, §. 2: înl. [Tussin] cu (Tessin).
- Cepșoare, p. 776, §. 2: înl. [Alilum] cu (Allium).
- Cervantes, p. 785, §. 5: înl. [Lepante] cu (Le-panto); p. 786 a, §. 1: înl. [Quijot] cu (Quijote).
- Cervera, p. 786 ad. la fine: (, dar încercând mai târziu ieșirea din port, flotila span. fû nimicită și C. ajunse prinsonier).
- Chagrin, p. 790, §. 1: înl. [*sagir*] cu (*sagri*).
- Charcot, p. 794, §. 3 din jos: înl. [Ouvres] cu (Oeuvres).
- Cheia, în geol., p. 797 b, §. 2 din jos: înl. [Lap-pareut] cu (Lapparent).
- Chiotoara, p. 810, §. 1: înl. [sireț] cu (șiret).
- Chopin, p. 818, §. 4: înl. [scis] cu (scris).
- Christiansand, p. 822, §. 3: înl. [Torrisdalelo] cu (Torrisdalselv.).
- Cicero, p. 829 b, §. 11: înl. [Domosthenes] cu (Demosthenes).
- Cinabru, p. 836, §. 4: înl. [Bauk] cu (Bank).
- Cintez, p. 838, §. 5: înl. [cameol] cu (carneol).
- Ciocan, Ion, p. 838, ad. la fine: 1898 numit prof. ord. pentru limba și literatura rom. la univ. din Budapesta.
- Circumnutațiune, p. 844, §. 4: înl. [ineri] cu (tineri).
- Ciuși, p. 850, §. 5: înl. [Ciuvacii, Mordbrienii] cu (Ciuvășii, Mordvini).
- Ciuperci, p. 852 a, §. 4 din jos și 852 b, §. 24: înl. [Perenospora] cu (Peronospora).
- Clarendon, p. 856, §. ultim: înl. [xterne] cu (externe).
- Clarke 1), p. 856, §. 2: înl. [Cambrigde] cu (Cambridge).